

SLOVAR
SLOVENSКИH
FRAZEMOV

JANEZ KEBER

SLOVAR SLOVENSKIH FRAZEMOV

Zbirka slovarji

Urednik zbirke: Marko Snoj

Slovar slovenskih frazemov

© 2011, ZRC SAZU

Avtor Janez Keber

Pregled tujejezičnih ustreznikov Ana Jasmina Oseban (nemščina); Petra Zaranšek, Dean DeVos (angleščina); Primož Ponikvar (francoščina, italijanščina, španščina); Sergij Šlenc (italijanščina)

Recenzenta Irena Stramljič Breznik, France Novak

Oblikovanje naslovnice Brane Vidmar
Prelom Simon Atelšek

Izdajatelj Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU

Zanj Marko Snoj

Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU

Zanj Oto Luthar

Glavni urednik Aleš Pogačnik

Tisk Littera picta, d. o. o.

Naklada 1500 izvodov

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za knjigo RS in Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'373.7(038)

KEBER, Janez, 1943-

Slovar slovenskih frazemov / Janez Keber. - Ljubljana : Založba
ZRC, ZRC SAZU, 2011. - (Zbirka Slovarji / Založba ZRC, ZRC SAZU,
ISSN 2232-3759)

ISBN 978-961-254-329-7
258693888

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612543297>

Slovar slovenskih frazemov

Janez Keber

Ljubljana 2011

Vsebina

Uvod	7
Predgovor	7
Viri	13
Slovenska literatura (izbor)	14
Neslovenska literatura (izbor)	24
Kratice in okrajšave	27
Nekaj napotkov in pojasnil za uporabo <i>Slovarja slovenskih frazemov</i>	29
 SLOVAR	 33

Uvod

V uvodnem delu prvega slovenskega frazeološkega slovarja z naslovom – *Slovar slovenskih frazemov* – bom na kratko pojasnil, kako je ta slovar nastajal, kako je zasnovan in kaj bomo našli v njem. To bom podal v *Predgovoru* ter v *Napotkih k Slovarju slovenskih frazemov*. V uvodnem delu slovarja sta še poglavji *Viri in Literatura* ter *Kratice in okrajšave*.

Predgovor

Po izidu 5. knjige *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (= SSKJ) leta 1991, s katero je bil končan dolgoletni projekt sodobnega slovarja slovenskega jezika srednjega obsega in pri katerem sem sodeloval pri 4. in 5. knjigi, sem iz skupine urednikov SSKJ samo jaz sprejel ponudbo za sodelovanje pri srednjeročnem projektu *Frazeološki slovar slovenskega jezika*. Kmalu za tem so mi ponudili tudi sodelovanje (tj. redakcijo slovničnih besed) pri projektu *Slovarski del novega slovenskega pravopisa*. Ta je bil načrtovan kratkoročno in ker je bilo možno realno pričakovati, da bo trajal največ pet let, sem ponudbo sprejel, in sicer z 80 % delovnega časa. Za frazeološki slovar naj bi mi tako preostalo 20 % delovnega časa, kar pomeni en dan v delovnem tednu. Pričakovano in dogovorjeno se ni uresničilo. Moje delovne naloge so bile namreč od začetka do konca pravopisnega projekta, vključno s korekturami do konca julija 2001, tolikšne kot pri drugih soavtorjih s 100-odstotnim delovnim deležem. Izdelava pravopisnega slovarja se je podaljšala na deset let. Za frazeologijo naj bi torej glede na dogovorjenih 20 % imel na voljo skupaj dve leti, a ji dejansko tega časa nisem mogel nameniti. Večji del tega, kar sem v tem času naredil na področju raziskovanja frazeologije, sem tako opravil izven službenega časa.

Moje delo pri projektu *Frazeološki slovar slovenskega jezika* naj bi bilo po moji prvotni zelo splošni zamisli sestavljeno iz dveh delov: 1. pripravljalnega in 2. izvedbenega. V pripravljalnem obdobju, katerega trajanje, kot se je izkazalo, bi bilo zaradi podaljševanja trajanja pravopisnega projekta nemogoče točno določiti, naj bi najprej pripravil čim bolj popolno slovensko frazeološko bibliografijo in se sproti seznanjal s frazeološkimi izsledki doma in v tujini. Potem naj bi izdelal zasnovo frazeološkega slovarja, obenem pa z lastnim raziskovanjem in objavami pridobival izkušnje in reference za izvedbo drugega dela – izdelavo frazeološkega slovarja.

Z okrožnico z naslovom Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU *Reorganizacija in natančna določitev programa dela* z dne 17. maja leta 1996, ki sta jo podpisala tedanja predstojnica Inštituta prof. dr. Varja Cvetko Orešnik in direktor ZRC SAZU doc. dr. Oto Luthar, sem dobil nalogo, naj ob delu za pravopis do konca leta 1996 predložim tudi

zasnovo za frazeološki slovar. Ker se je zamišljeni začetek izdelave frazeološkega slovarja s podaljševanjem trajanja projekta *Slovarski del novega Slovenskega pravopisa* nenehno odmikal proti letu 2000, izdelava zasnove takrat še ni bila potrebna in je v omenjenem roku tudi niso terjali od mene. Zato sem ob razmišljanju o njej nadaljeval z delom na naslednji nalogi, tj. raziskovanju frazeologije s sprotnim objavljanim rezultatov. Med te spadata med drugim izdaja monografije *Živali v prisposodbah* v dveh knjigah leta 1996 in 1998, dalje sodelovanje v radijski oddaji *Kdo ve* na Valu 202 Radia Slovenija od 1995–2000, v kateri sem poljudno pojasnil izvor okrog 150 frazemov in drugih izrazov ter sodelovanje v rubriki *Zakaj tako* tednika **7 D** v letih 2002–2005, v kateri sem izvorno pojasnil več kot 100 zanimivejših frazemov. Ko se je v letu 2000 pravopisni projekt približal dokončanju, sem pred realnejšim začetkom priprav za izdelavo *Frazeološkega slovarja slovenskega jezika* v Jezikoslovnih zapiskih 6 (2000), str. 81–116, objavil članek *Raziskovanje slovenske frazeologije – sedanje stanje in zasnova frazeološkega slovarja* (v nadaljevanju Keber, 2000). V njem je strnjen pregled stanja dotakratnih slovenskih frazeoloških raziskav in mojega dela pri projektu *Frazeološki slovar slovenskega jezika* ter raziskovanja frazeologije sploh, s katerim sem si pridobil izkušnje in reference za izvedbo drugega dela projekta – sestavljanja slovarja. Pri tem je bila zelo pomembna prav zasnova frazeološkega slovarja. Izdelava te je bila po raziskovanju frazeologije, ki sem ga medtem opravil, lažja in tudi veliko bolj aktualna kot konec leta 1996. Uporabno in praktično izvedljivo zasnovo frazeološkega slovarja bi lahko po mojem mnenju izdelal le izkušen frazeolog, leksikolog in leksikograf, torej raziskovalec z izkušnjami pri razlaganju frazemov in pisanju slovarjev sploh.

Pri izdelavi zasnove za frazeološki slovar sem upošteval izkušnje slovenskih in nekaterih tujih raziskovalcev, ki izhajajo predvsem iz obdelav in ocen frazeološkega gradiva v različnih slovenskih slovarjih in SSKJ, med katerimi so v novejšem obdobju tudi Pavličev petjezični ter v zadnjem desetletju štirje dvojezični frazeološki slovarji (gl. Keber, 2000, 85 d.). Nekaj napotkov je bilo mogoče dobiti tudi iz kritik SSKJ (gl. Keber, 2000, op. 46) kot novejšega in doslej najbogatejšega objavljenega vira slovenskega frazeološkega gradiva. V članku *Katere slovarje smemo pričakovati po izidu Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (JiS 39, 1993/94, št. 7–8, 346–350) je Peter Weiss frazeološkemu slovarju namenil dva odstavka. Izhajajoč tudi iz kritike SSKJ Jürgen Petermann in Erike Kržišnik je na kratko podal svoj pogled na to, kako naj bi bila stalna besedna zveza predstavljena v frazeološkem slovarju. Konceptualnih in teoretskih vprašanj se je ob ocenjevanju hrvaške zbirke *Mali frazeološki rječnici*, med katerimi je tudi *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik* avtorjev Antice Menac in Jurija Rojsa, lotila Erika Kržišnik (gl. JiS 1995/96, št. 3, 157–166). Jürgen Petermann je na »Frazeološkem popoldnevu« 15. marca 2000 v referatu z naslovom *Razmišljanje o konceptu minimalnih frazeoloških slovarjev za tujce* med drugim je pokazal poskusne slovarske članke za svoj *Hrvatsko-njemački elektronski frazeološki rječnik* in ob grafičnem prikazu komentiral zgradbo slovarskega članka, ki temelji na posebnem računalniškem programu (gl. Skripta 5, zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika, Ljubljana 2001, 23–34). Iz vsega tega, kar se je pri nas dotlej raziskovalo in naredilo, ni bilo mogoče dobiti prave predstave o zasnovi za frazeološki slovar. Na srečo je bilo dovolj zgledov pri drugih, saj frazeološki slovarji obstajajo v glavnem v vseh evropskih in tudi slovanskih jezikih. Zato se je bilo možno od koga učiti, tudi na napakah. To je prednost zamudnikov nasproti razvitim in pionirjem. Umestno je bilo torej upoštevati izkušnje drugih in na slovenskem gradivu uresničiti, kar je najboljše, najustreznejše, najbolj ekonomično.

Pri sestavljanju zasnove in sestavljanju slovarja sem se bolj kot po drugih zgledoval po naslednjih tujih frazeoloških slovarjih: Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srp-*

skoga jezika (Zagreb 1982), Günther Drosdowski, Werner Scholze-Stubenrecht, *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten* (Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich, 1992), František Čermák idr., *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Přírodnání* (Praha 1983), *Frazemy jmenné a gramatické* (Praha 1988), *Výrazneslovesné* (Praha 1988), *Výrazyslovesné A–P, R–Ž* (Praha 1994), A. K. Biriš, V. M. Mokienko, L. I. Stepanova, *Slovar 'russkoj frazeologii, Istoriko-etimologičeskij slovar'*, Sankt-Peterburg 1998, in A. K. Biriš, V. M. Mokienko, L. I. Stepanova, *Russkaja frazeologija, Istoriko-etimologičeskij slovar'*, 3-e izdanie, ispravlennoe i dopolnennoe, Moskva 2005 in Željka Fink Arsovski, *Hrvatsko-slavensko rječnik porodbenih frazema*, Zagreb 2006.

Prizadeval sem si, da bi bila moja zasnova frazeološkega slovarja slovenskega jezika enostavna, razumljiva, fleksibilna, skratka izvedljiva, a tudi dogradljiva v skladu z nepredvidljivo problematiko, ki se nujno pojavlja med izvedbo, tj. redakcijo vsakega slovarja. Po njej sem po letu 2001, tj. po izidu SP 2001, začel sestavljati frazeološki slovar, v katerem je s ponazoritvami zajet, stilno in slovnično ovrednoten ter pomensko in izvorno razložen velik del frazemov, ki se pojavljajo v knjižnem jeziku in vsakdanjem govoru na vseh področjih življenja. Pred začetkom je bilo treba najprej določiti, kaj so:

1. frazeološka enota ali frazem,
2. razporeditev gradiva,
3. obdelava frazeološkega gradiva,
4. frazeološki slovarski članek.

1. Frazeološka enota, frazem

Sestavljaavec frazeološkega slovarja mora najprej razčistiti vprašanje pojmovanja **frazeoloških enot** ali **frazemov**, ki so gradivo za frazeološki slovar. Ne da bi se spuščal v obravnavo dosedanjih in včasih zelo različnih pogledov na to vprašanje tako pri nas kot drugod, lahko povzamem, da so **frazeološke enote** ali **frazemi stalne besedne zveze, katerih pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin in ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo**. V širšem smislu spadajo v frazeologijo vse stalne besedne zveze, med njimi tudi terminološke, dalje frazemi s stavčno ali večstavčno sestavo, kot so reki, pregovori in krilatice. Menim, da vse te kategorije ne spadajo v frazeološki slovar, čeprav so za frazeologa zanimive, saj je iz njih nastalo ali še nastaja precej frazemov. To velja zlasti za pregovore, a tudi za terminološke besedne zveze, če se začnejo uporabljati preneseno na drugih področjih. Najbolj umestno jih je obravnavati in razlagati v posebnih slovarjih. Nekaj takih enot je kljub temu prišlo v *Slovar slovenskih frazemov*, ker je tako narekovala njihova aktualna frazeološka raba. To velja tudi za določeno število pragmatičnih in t. i. slovničnih frazemov, ki so v vsakem jeziku zelo specifični in težko razumljivi za tuje govorce.

2. Razporeditev frazeološkega gradiva

Med prvimi vprašanji, ki se pojavijo pred sestavljalvcem frazeološkega slovarja, je **razporeditev frazeološkega gradiva**. To je po ustaljeni praksi razporejeno po abecednem in slovničnem principu. Tako je vsak frazem naveden tolikokrat, kolikor sestavin (besed) vsebuje in

se vsakokrat navede pri izbrani iztočnici. Kot sestavine oziroma iztočnice se besednovrstno pojavljajo samo *samostalnik*, *pridevnik*, *glagol*, *prislov*, *zaimek*, *števnik*. Tako npr. predlogi in vezniki ne morejo biti frazeološke iztočnice, razen če pride npr. do konverzije predloga v prislov (gl. **biti v**; **vsí smo v**). Ker pa se **razlaga frazema** in vse, kar spada zraven, v frazeološkem slovarju zaradi ekonomike navaja samo pri eni sestavini – iztočnici (SSKJ je pri tem izjema), je treba izbrati t. i. **glavno iztočnico**. Pri drugih neglavnih iztočnicah se v slovarju sklicuje na glavno iztočnico. Pri izbiri glavne iztočnice ima vedno prednost *samostalnik*, sledijo mu *pridevnik*, *glagol*, *prislov*, *zaimek*, *števnik*. Pri dveh ali več samostalnikih je glavna iztočnica prvi samostalnik, npr. **pések**, **poléno**, **púška** v frazemih **metáti kómu pések v očí**, **metáti kómu poléna pod nóge**, **vréči púško v korúzo**. Če v frazemu ni samostalnika, je glavna iztočnica *pridevnik*, npr. **súh** v frazemih **bíti na súhem**, **znájtí se na súhem**, če ni samostalnika in pridevnika, *glagol* ali prvi od dveh ali več glagolov, npr. **odnésti** v frazemu **pocéni jo odnésti** itd. Pri primerjalnih frazemih, navadno z veznikom oziroma desno od njiju, npr. **pólh** v frazemu **spáti kot pólh**, **zaklán** v frazemu **spáti kot zaklán**, **cérkev** v frazemu **tíšina kot v cérkvi**. Pri iztočnicah, ki so sestavine velikega števila frazemov, npr. **gláva**, **srcé**, je tudi upoštevano opisano besednovrstno načelo, znotraj posamezne besedne vrste pa velja abecedni red. Izjeme pri opisanem določanju glavne iztočnice v tem slovarju so imenske ali izimenske sestavine frazemov, ki so vedno glavne iztočnice.

Glede na prikazano razporeditev ima *Slovar slovenskih frazemov* frazeološke slovarske članke z vsemi vidiki obravnave pri glavni iztočnici, pri drugih sestavinah so navedeni abecedno samo frazemi s kazalko na glavno iztočnico. Enako velja tudi za vse variante frazema, ki so razporejene po abecedi in s kazalko napotene h glavni iztočnici, npr. pri iztočnici **sméh**: **pókati od sméha** z variantami **crkñiti od sméha**, **umírati od sméha**, **váljati se od sméha**, **zvíjati se od sméha**, tj. – **crkñiti od sméha**, gl. *pokati od smeha* itd., pri iztočnicah **crkñiti**, **pókati** itd. pa – **crkñiti od sméha**, gl. *smeh*. **pókati od sméha**, gl. *smeh*. itd.

3. Obdelava frazeološkega gradiva

Frazemi so v slovarju obdelani na določen način, tj. z ustreznimi pisavami in velikostmi, da bi bili prepoznavni že na prvi pogled. Tako so glavne besedne **iztočnice** natisnjene z *malimi krepkimi črkami* (velikost 10) in v pisavi Myriad Pro, **frazemi** pa z *malimi krepkimi črkami* (velikost 9,5) in v pisavi Times New Roman, prav tako njihove *variante v okroglem* ter *fakultativne sestavine v oglatem oklepaju*. Vse oznake so pisane v navadni pisavi, a v manjši velikosti (tj. 8). Ponazarjalno gradivo je v pisavi Times New Roman (velikost 8,5), rubrika, ki jo uvaja znak ♦, je tiskana v pisavi Times New Roman (velikost 9,5), tam navedeni izrazi in frazemi pa v enaki velikosti v ležeči pisavi Times New Roman. Enako velja za rubriko s tujejezičimi ustrezniki, ki jih uvaja znak ©. Vse to je prvi pogoj za računalniško obdelavo. Zamišljeno je namreč bilo, da bi vnos obdelav frazemov za frazeološki slovar potekal po posebnem programu, narejenem v ta namen. Ta bi moral imeti za zaglavje in za posamezne vidike obravnave odrejena posebna polja s podpolji, kamor bi se vpisovali podatki. Tako oblikovano frazeološko slovarsko iztočnico je npr. predstavil Jürgen Petermann na že omenjenem mednarodnem srečanju 15. marca 2000. V polje za ponazarjalno gradivo bi tako npr. lahko prekopirali izbrane zglede iz elektronske podatkovne zbirke *Nova beseda* ali drugih spletnih

virov (npr. *Google, Najdi si*) ali ga vpisali iz gradiva *Kartoteke za SSKJ* in drugih klasičnih listkovnih virov. Takega programa za poskusni zvezek še nisem imel, prav tako ne za *Slovar slovenskih frazemov*, in to kljub obljubam in našim večletnim prizadevanjem. Vsekakor pa ta možnost ostaja za morebitno drugo dopolnjeno izdajo ali izdajo v elektronski verziji.

4. Frazeološki slovarski članek

Slovarski članek, v katerem je obravnavan frazem po zgoraj omenjenih vidikih, vsebuje:

1. frazem v izhodiščni, osnovni slovarski obliki, tj. pri glagolskih zvezah v nedoločniku, samostalniški in pridevniški v imenovalniku, seveda z izjemami, ki so določene npr. z rabo glagola samo v tretji osebi ednine ali dvojine, v samo določenem času, z rabo samostalnika samo v ednini ali množini ipd.;
2. zvrstne, stilne in druge oznake;
3. slovnične in druge oznake;
4. razlago ali več razlag; dodani so lahko tudi morebitne sopomenke, protipomenke, pomensko ali predstavno enaki ali sorodni frazemi ali enobesedni izrazi;
5. ponazoritve z besedilnimi oblikami v zgledih iz gradiva *Kartoteke za SSKJ*, iz elektronske podatkovne zbirke *Nova beseda*, iz raznih drugih spletnih virov ali drugih pisanih in ustnih virov;
6. podatek o nastanku, izvoru, motivu nastanka frazema;
7. primerjava z ustreznimi frazemi v nekaterih drugih jezikih.

Za pojasnitev naštetih vidikov slovarske obravnave frazema je potreben še kratek komentar (gl. tudi Keber, 2000, v opombah):

- K 1.** Zahteva po navajanju frazema v izhodiščni, osnovni slovarski obliki je dandanes samo-umevna, a popolnoma upravičena glede na dosedanjo prakso, ki je bila izpostavljena v kritikah SSKJ. Dejanska raba posameznega frazema z različicami je prikazana v ponazoritvah (gl. 5. vidik)
- K 2.** Pri oznakah sem se večinoma zgledoval po SSKJ, seveda z delnim zmanjšanjem njihovega števila in ustreznimi popravki v primerih, ko se je določena oznaka izkazala za preohlapno ali neustrezno. Poučno in smiselno je bilo pregledati, kako in v kolikšni meri so uporabljene oznake v primerjanih tujih frazeoloških slovarjih. Navajanje oznak pomeni, da bo slovenski frazeološki slovar normativen, kar je ob slabem poznavanju frazeologije ter poplavi in nekritičnem posnemanju tujih izrazov pravzaprav potrebno. Glede na posamezne kritične odzive nekaterih frazeoloških teoretikov o oznakah v poskusnem zvezku poudarjam, da so te izbrane po avtorskem individualnem občutku, ki se je izoblikoval v dolgoletnem intenzivnem slovarskem delu z gradivom najrazličnejših slogov. Pri SSKJ se je ta občutek oblikoval skupinsko in individualno več kot dve desetletji postopno od prve do pete knjige. Pri tem je primerjalni vidik, tj. primerjanje označevanja v drugih jezikih, lahko koristen. Omenjenih pristopov pa nikakor ne more nadomestiti samo teoretski pristop, še manj seštevanje oznak oziroma izhajanje samo iz oznak posameznih sestavin frazemov.
- K 3.** Tu sem se omejil na označevanje vezljivosti, števila, vidskosti in še kake oblikovne posebnosti – odvisno od posameznega obravnavanega frazema.

- K 4.** Razen sopomenk so navedeni, kadar seveda obstajajo, tudi frazeološke protipomenke, pomensko sorodni frazemi ter enobesedni izrazi, ki so nastali iz obravnavanega frazema.
- K 5.** V zgledih je po možnosti upoštevan najstarejši zapis, kar je do določene mere omogočalo gradivo *Kartoteke za SSKJ*. Navedeni so tudi zgledi z različicami (variantami, modifikacijami, prenovitvami) frazeološke iztočnice. Vse to je pomembno za ugotavljanje izvora frazema. V ta namen so pritegnjeni tudi starejši slovarji, kot so Cigaletov, Pleteršnikov, Glonarjev, in *Narečna kartoteka*, ki so v mnogih primerih upoštevani v komentarju o izvoru frazema v 6. vidiku.
- K 6.** S tem vidikom raziskovanja slovenske frazeologije (tudi primerjalno evropsko) se že dlje časa intenzivno ukvarja avtor te zasnove (gl. npr. njegov prispevek *Razlaganje izvora slovenskih frazemov*, Skripta 5, zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika, Ljubljana 2001, 35–50, v katerem je podal svoje izkušnje pri razlaganju izvora frazemov za radijsko oddajo *Kdo ve* od 1995 do 2000 in jih ponazoril z razlagami izvora petih frazemov po desetih vidikih, ki so razloženi v tem prispevku). Zato je ta vidik fakultativen oziroma upoštevan v primerih, ko je izvor frazema že pojasnjen ali pojasnljiv brez dolgotrajnega raziskovanja. Izvor nekaterih frazemov je pojasnjen zlasti v nemških frazeoloških in drugih slovarjih, npr. v slovarju nemškega pogovornega jezika Heinza Küpperja, v ruskih dvojezičnih frazeoloških, a tudi v etimoloških frazeoloških slovarjih, kot sta ruski in beloruski.
- K 7.** V češkem frazeološkem slovarju so ti jeziki z oznakami **A, N, F, R**, tj. angleški, nemški, francoski, ruski. V slovenskem frazeološkem slovarju so ob omenjenih upoštevani še sosednji hrvaški in drugi slovanski jeziki ali pa samo tisti jeziki, ki so za razlago izvora bistveni ali zanimivi. Podobne posamezne primerjave z nekaterimi drugojezičnimi frazemi najdemo npr. tudi v nemškem frazeološkem leksikonu Lutza Röhricha. V češkem frazeološkem slovarju so tujejezične ustreznike prispevali rojeni govorniki frazeologi, ki so bili obenem bohemisti. Pri nas frazeologov takega profila skorajda ni, s primerjalno, kontrastivno frazeologijo pa se za zdaj – sodeč po objavah – največ ukvarja avtor te zasnove. Glede na to je tudi ta vidik fakultativen.

Moja zasnova za frazeološki slovar slovenskega jezika izhaja iz mojih dosedanjih izkušenj in spoznanj pri raziskovanju slovenske frazeologije, razlaganju izvora frazemov ter iz poznavanja dosežkov na tem področju doma in v tujini. Deset že omenjenih vidikov, ki so se mi izoblikovali pri razlaganju izvora frazemov, sem prvič javno pojasnil v referatu na »Frazeološkem popoldnevu« 15. marca 2000 (gl. objavo v Skripta 5, 2001). Vsebovani so v tukaj omenjenih sedmih, zato so bile moje dosedanje razlage frazemov zelo uporabne za predstavitev v frazeološkem slovarju. V poskusnem zvezku *Frazeološkega slovarja slovenskega jezika* so posamezni vidiki obravnave uresničeni, fakultativna pa sta 6. in 7. vidik obravnave, enako velja za *Slovar slovenskih frazemov*. Opisana zasnova je bila odprta za nove ugotovitve in probleme, ki so se pojavljali med izvedbo projekta.

Z zasnovo frazeološkega slovarja so tesno povezani viri frazemov, ki so opisani v Keber, 2000, v poglavju *Viri frazeoloških raziskovanj*. Tu so nekoliko posodobljeno navedeni v izboru v poglavju *Viri in literatura (slovenska in neslovenska)*.

V zvezi z viri moram na tem mestu omeniti dve popolnoma nasprotni izkušnji. Prva slaba in pravzaprav sramotna za današnji čas je v zvezi z uporabo elektronskega Korpusa

slovenskega jezika FIDA. Ker Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ni bil med ustanovitelji tega korpusa, inštitutski raziskovalci, ki delamo na slovarskih projektih s tržno perspektivo, kot npr. Slovar slovenskih frazemov, do njega nimamo sicer zelo razglašane prostega dostopa. Tak brezpogojni dostop pa ima npr. Nova beseda – elektronska podatkovna zbirka Inštituta za Slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Tako smo priča absurdu, da študentje, mladi raziskovalci in drugi lahko uporabljajo Korpus FIDA pri pisanju svojih diplom, raziskovalnih nalog, doktoratov idr., sestavljalec frazeološkega slovarja, vseslovensko pomembnega projekta, pa ne. Do manjkajočih podatkov sem tako moral priti po nekoliko daljši poti prek Google, Najdi.si idr. Druga, tokrat pozitivna izkušnja, je bila lepa gesta Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, s katero so mi za čas pisanja slovarja nesebično dali na razpolago svoje frazeološko gradivo, za kar se jim najlepše zahvaljujem.

Za načrtovanje obsega in s tem časa izdelave frazeološkega slovarja sem v letu 2002 na osnovi SSKJ izdelal okvirni oziroma začasni alfabetař, iz katerega se je da orientacijsko predstavljati, kolikšna je število frazemov, ki naj bi bili razloženi v slovarju. Za boljšo orientacijo pri določanju števila frazemov, obdelanih v frazeološkem slovarju, sem primerjal tudi število frazemov v nekaterih frazeoloških slovarjih drugih jezikov. Število obdelanih frazemov in čas izdelave frazeološkega slovarja v zasnovi sta bila zaradi kompleksnosti seveda lahko samo orientacijska (pet let in 10.000 frazemov), dejansko pa je število po konceptu obdelanih frazemov v času 8 let več kot 5.000. To je – resda samo obsegovno, ne pa konceptualno – primerljivo z nekaterimi sodobnejšimi frazeološkimi slovarji, kot so: Katarzyna Głowińska, *Popularny słownik frazeologiczny*, redakcja naukowa prof. Tadeusz Piotrowski, Warszawa 2000 (5000 frazemov), A. K. Birih, V. M. Mokienko, L. I. Stepanova, *Russkaja frazeologija, Istoriko-etimologičeskij slovar'*, 3-e izdanie, ispravlennoe i dopolnennoe, Moskva 2005 (6000 frazemov), Anatolij Ivčenko, Sonja Wölke, *Hornjoserbski frazelologički słownik, Oborsorbisches phraseologisches Wörterbuch, Verhnelužickij frazeologičeskij slovar'*, Budyšin/Bautzen 2004 (3600 frazemov).

Viri

Gradivo Inštituta za Slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (več kot 6 milijonov listkov). Narečna kartoteka Inštituta za Slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Nova beseda – elektronska podatkovna zbirka Inštituta za Slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Gradivo Inštituta za slovensko narodopisje (pregovori, reki, frazeologija).

Internet: Google, Najdi si..., Razvezani jezik.

Literatura

1 Slovenska literatura (izbor)

- Apih, Elio, in Vera Mažgon (prevajalka), Nenavadna frazeologija neke slovenske slovnice, *Prispevki za novejšo zgodovino* 37 (1997), št. 2, 89–91 (o knjigi Bruno Guyon, *Teoretična in praktična slovnica slovenskega jezika//frazeologija// 1918*).
- Babič, Saša, Minimalni frazemi v slovenščini, *Jezik in slovstvo* 53/2, 2008, 49–63.
- Bajec, Anton, *Besedotvorje slovenskega jezika III, Zloženke*, Ljubljana 1952.
- Banič, Stanko, *Latinski pregovori, izreki in izrazi, 2.*, dopolnjena izdaja, Ljubljana 1996.
- Benko, Vanja, Živalski frazemi v Prežihovi Požganici, *Koroški fužinar* 49, št. 2 (dec. 1999), 27–32.
- Bezljaj, France, *Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1967.
- Bezljaj, France, Slovensko kos biti komu 'parem esse, superare', *Jezik in slovstvo* 24, 1978/79, št. 7, 193–195.
- Bezljaj, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika I, A–J, II, K–O, III, P–S, IV, Š–Ž, V*, Kazala, Ljubljana 1976 (ponatis 1977), 1982, 1995, 2005, 2007.
- Bojc, Etbin, *Pregovori in reki na Slovenskem*, Ljubljana 1987.
- Borštnik, B., Še nekaj besed o o rekih in kalkih, *Jezik in slovstvo* 35, 1960/61, 173–175.
- Cigale, Matej, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, Erster Theil A–L, Zweiter Theil M–Z, Laibach 1860.
- Debenjak, Doris, Božidar, Primož, *Veliki nemško-slovenski slovar*, Ljubljana 1992.
- Debenjak, Doris, Božidar, Primož, *Veliki slovensko-nemški slovar*, Ljubljana 1995.
- Domadenik, Nataša, Kržišnik, Erika, Derganc, Aleksandra (mentorici), *Analiza nekaterih somatskih frazemov v slovenskem in ruskem jeziku*, diplomska naloga, Zagorje ob Savi 2000.
- Drinovec, Nuša, Kržišnik, Erika (mentorica), *Usmeritvena metafora gor – dol in njena jezikovna uresničitev v časopisu Delo*, diplomska naloga, Ljubljana 2001.
- Drstvenšek, Nina, Bedenk, Kasilda (mentorica), *Frischer Wind: Übersetzungsmöglichkeiten von Idiomen, die als Stichwort eine Wettererscheinung haben*, B-diplomska naloga, Ljubljana 1997.
- Erjavec, Fran, Iz popotne torbe, *Letopis Matice slovenske* 1857, 226, 228.
- Erjavec, Fran, Rak, *Ljubljanski zvon* 1881, 47–52, 116–122, 183–188, 240–245, 307–311.
- Eržek, Jerica, Kržišnik, Erika (mentorica), *O frazeologiji v šoli*, B-diplomska naloga, Novo mesto 1998.
- Fabjan Bajc, Diomira, *Dve muhi na en mah: slovensko italijanski frazeološki slovar = Due piccioni con una fava: vocabolario fraseologico sloveno-italiano*, Gorica 1995.
- Fošnarič, Nataša, Stramljič Breznik, Irena (mentorica), *Frazemi z lastnoimensko sestavino in njihova pravopisna podoba*, diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor 1999.
- Galer, Majda Marija, Kržišnik, Erika (mentorica), *Biblične stalne zveze v slovenskem jeziku*, diplomska naloga, Muta 2001.
- Gantar, Polona, Vidovič-Muha, Ada (mentorica), *Skladenjska in pomenskosestavinska zgradba rekel*, A-diplomska naloga, Filozofska fakulteta Ljubljana 1995.
- Gantar, Polona, *Skladenjska in pomenskosestavinska tipologija glagolskih in prislovnih rekel*, *Jezik in slovstvo* 42, 1996/97, št. 6, 237–248.

- Gantar, Polona, Primerjava slovarske predstavitve frazemov v hrvaškem/srbskem in češkem enojezičnem razlagalnem frazeološkem slovarju, *Jezikoslovni zapiski* 3 (1997), 61–83.
- Gantar, Apolonija, Vidovič - Muha, Ada (mentorica), *Teoretični vidiki zasnove frazeološkega slovarja slovenščine*, magistrsko delo, Ljubljana 2001.
- Gantar, Polona, Slovenska frazeologija v dosedanjih slovarjih glede na aktualna slovaropisna načela, *Jezikoslovni zapiski* 7 (2001), št. 1–2, 207–223.
- Gjurin, Velemir, Slovenski slengovski frazeologemi kot besedne igre, *Nemzetközi szlavisztikai napok*, Szombathely 1982, 128–136.
- Glomar, Joža, *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1936.
- Grad, Anton, *Francosko-slovenski slovar*, Ljubljana 1984.
- Grad, Anton, Škerlj, Ružena, Vitorovič, Nada, *Veliki angleško-slovenski slovar*, Ljubljana 1986.
- Grad, Anton, *Špansko-slovenski slovar*, Ljubljana 1969.
- Grafenauer, Ivan, Narodno pesništvo (pregovori), *Narodopisje Slovencev* II., Ljubljana 1956, 115–116.
- Gutsmann, Ožbalt, *Deutsch-windisches Wörterbuch*, 1789.
- Hrovat, Mirko, *Človek v luči pregovorov*, Trst 1983.
- Hudolja, Niko, *Phraseologismen der wissenschaftlichen Fachsprache "Geschichte" = (Frazeologemi strokovnega jezika zgodovinske znanosti)*, magistrsko delo, mentor Heusinger, Siegfried, Ljubljana 1997.
- Humar, Marjeta, Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem slovarju, Jože Toporišič (ur.), *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar*, zbornik s simpozija '96 v Pišecah, Pišce, Komisija "Maks Pleteršnik", Novo mesto 1998, 87–96.
- Jakop, Nataša, Pragmatični frazemi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski*, 2003, 9, št. 2, str. 111–127.
- Jakop, Nataša, *Pragmatični frazemi: opredelitev in razvrstitev*, magistrsko delo, Ljubljana 2002.
- Jakop, Nataša, *Tipologija oblikoslovnih, skladijskih in pomenskih značilnosti slovenskih pragmatičnih frazemov*, doktorska disertacija, Ljubljana 2005.
- Jakop, Nataša, Cvetko-Orešnik, Varja (ur.), *Pragmatična frazeologija*, (Zbirka *Linguistica et philologica*, 14), Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Jakop, Nataša, Opis pomena pragmatičnih frazemov s pragmatičnimi kategorijami, Kržišnik, Erika (ur.), Eismann, Wolfgang (ur.), *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah: Euphras Slovenija 2005, [Strunjan, 12.-14. september 2005]*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, 2007, str. 167–182.
- Jakopin, Franc, Slovar slovenskega knjižnega jezika (Ob izidu poskusnega snopiča), *Jezik in slovstvo* 9 (1964), št. 6, 161–170.
- Janeš, Lidija, Kržišnik, Erika (mentorica), *Frazeologija v Kastelec-Vorenčevem slovarju*, diplomska naloga, mentor, Potok 2000.
- Jelenko, Tanja, Frazeologija v umetniškem besedilu, *Slovenščina v šoli* 5 (2000), št. 5, 15–20.
- Jenko, Elizabeta M., *Sich auf die Socken machen/vzeti pot pod noge*, *Deutsch-slowenisches Wörterbuch der Redewendungen*, Klagenfurt/Celovec 1994.
- Jerman, Marjanca, Senčar, Marjeta, *Idiom-Gebrauch in Bezug auf Texttypus und Theme*, Ljubljana 1999.
- Jesenšek, Vida, Protistava nemške in slovenske frazeologije – fenomen konvergentnosti, *Kulturna identiteta in jezik v procesih evropske integracije* 2, ur. Inka Štrukelj, Ljubljana 2000, 236–247.

- Karničar, Ludwig, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien 1990.
- Karničar, Ludvik, Živali v frazeologiji koroških slovenskih narečij, *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*, 1994, 119–126.
- Keber, Janez, Besedje in izrazi iz imena Marija, *Mohorjev koledar 1987*, Celje 1986, 106–109.
- Keber, Janez, Volk – preneseni, frazeološki, simbolični pomeni, *Mohorjev koledar 1988*, Celje 1987, 108–111.
- Keber, Janez, *Leksikon imen, Izvor imen na Slovenskem*, Celje 1988.
- Keber, Janez, Iti rakom žvižgat, *Mohorjev koledar 1991*, Celje 1990, 103–104.
- Keber, Janez, Živeti na koruzi ‘živeti skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze’, *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*, (1991), 61–64.
- Keber, Janez, Srečati, poljubiti Matildo ali matildo?, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 33 (1993), št. 3–4, 95–97.
- Keber, Janez, Izimenska leksika in frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Rječnik i društvo: zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11–13. X. 1989. u Zagrebu*, Zagreb 1993, 183–188.
- Keber, Janez, Kupiti mačka v žaklju (v vreči) ‘kupiti, dobiti kaj, ne da bi stvar prej poznal, videl’, *Jezik in slovstvo* 40, 1994/95, št. 5, 181–185.
- Keber, Janez, Živel je mož, imel je psa..., *Jezikoslovni zapiski* 2 (1995), 158–175.
- Keber, Janez, Pomen etnografskih in zgodovinskih podatkov za raziskovanje leksike in frazeologije, v: Muršič, Rajko (ur.), Ramšak, Mojca (ur.), Kropelj, Monika (ur.), *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj: zbornik prispevkov s kongresa*, Ljubljana, Cankarjev dom, 24.–27. oktober 1995, Ljubljana 1995, 85–90.
- Keber, Janez, *Leksikon imen, Izvor imen na Slovenskem*, Druga, dopolnjena izdaja, Celje 1996, Tretja, dopolnjena izdaja, Celje 2001.
- Keber, Janez, Tudi tako se lahko reče: imeti maslo na glavi, *Družinska pratika 1997*, Celje 1996, 197–203.
- Keber, Janez, Živali v prisposodobah – opica, nevšečna človekova sorodnica, *Jezikoslovni zapiski* 3 (1997), 127–136.
- Keber, Janez, *Živali v prisposodobah* 1, 2, Celje 1996, 1998.
- Keber, Janez, Raziskovanje slovenske frazeologije: živalski nazivi v frazeologemih, *Jezikoslovni zapiski* 4 (1998), 99–112.
- Keber, Janez, Raziskovanje slovenske frazeologije – sedanje stanje in zasnova frazeološkega slovarja, *Jezikoslovni zapiski* 6 (2000), 81–116.
- Keber, Janez, Živali v izrazih s pomenom ‘pijan, pijanost, (o)piti (se)’, *Traditiones* 30/2, Ljubljana 2001.
- Keber, Janez, Valerij Mokienko, Alfréd Wurm, Česko-ruský frazeologický slovník (Olomouc 2002), *Jezikoslovni zapiski* 10 (2004), št. 1, 163–169.
- Keber, Janez, A. Biriš, V. Mokienko, L. Stepanova, Slovar’ frazeologičeskikh sinonimov ruskogo jazyka (Rostov na Donu 1997), *Jezikoslovni zapiski* 10, 2004, 165–169.
- Keber, Janez, W. Breustedt, J. Getzin, J. Grätz, I. Kolsut, H. Walter, Wörterbuch deutscher Phraseologismen mit englischen und slavischen Äkvivalenten (Greifswald 2004), *Jezikoslovni zapiski* 12 (2006), št. 1, 133–141.
- Keber, Janez, Pavle je Pavel, a ni bil Savel, tudi ni Peter in Pavel ne Peter ali Pavel ne pavliha, *Merkujev zbornik, Jezikoslovni zapiski* 13 (2007), št. 1–2, 203–215.
- Keber, Janez, *Leksikon imen, Onomastični kompendij*, Četrta, dopolnjena izdaja, Celje 2008.

- Kert, Gorazd, Senčar, Marjeta, Koncept einer Idiom-Kategorie, *Vestnik* 34 (2000), št. 1/2, 311–328.
- Kocbek, Fran, *Pregovori, prilike in reki*, Ljubljana 1887.
- Kocbek, Fran, in Šašelj, Ivan, *Slovenski pregovori, reki in prilike*, Celje 1934.
- Kokalj, Manca, Majdič, Viktor (mentor), *Klasifikacija frazeologije in raba frazeologemov v osnovni šoli*, diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Ljubljana 2000.
- Komac, Tjaša, Smole, Vera (mentorica), *Primerjalni frazemi v bovškem govoru*, diplomsko delo, 2008.
- Končnik, Andreja, Jesenšek, Vida (mentorica), *Das Wortfeld Glück – eine kontrastive Analyse deutscher und slowenischer Phrasemen*, diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Maribor 2001.
- Korošec, Tomo, Obnovitve v časopisnih naslovih, *Slavistična revija* 1978, Ljubljana/Maribor, 147–160.
- Kos, Jelka, Zorko, Zinka (mentorica), *Javorski govor z vzorci iz živalske frazeologije*, diplomska naloga, Pedagoška fakulteta Maribor, Maribor 2000.
- Kržišnik, Erika, Zbirka Mali frazeološki rječnici in Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik, *Jezik in slovstvo*, Ljubljana 1995/96, št. 3, 157–166.
- Kržišnik - Kolšek, Erika, Poskus razvrstitve stalnih besednih zvez v Trubarjevi Cerkovni ordningi, *Obdobja* 6, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1986, 435–445.
- Kržišnik - Kolšek, Erika, Prenovitev kot inovacijski postopek, *Slava* 1, št. 1, Ljubljana 1987, 49–56.
- Kržišnik, Erika, Frazeološko gradivo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Slava* 2, 1987/1988, št. 2, 143–162.
- Kržišnik - Kolšek, Erika, *Frazeologija v moderni*, magistrska naloga, Ljubljana 1988.
- Kržišnik - Kolšek, Erika, Sestavina roka v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika, *Zbornik predavanj XXVI. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1990, 141–154.
- Kržišnik - Kolšek, Erika, Frazeologija v slovenskem časopisju 1991, *Zbornik predavanj XXVII. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1991, 89–98.
- Kržišnik, Erika, Tipologija frazeoloških prenovitev v Cankarjevih prozih, *Slavistična revija*, 1990, Ljubljana/Maribor, 399–420.
- Kržišnik, Erika, *Slovenski glagolski frazemi: ob primeru frazemov govorjenja*, doktorska disertacija, Ljubljana 1994.
- Kržišnik, Erika, Zbirka Mali frazeološki rječnici in Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik, *Jezik in slovstvo* 41, 1995, št. 3, 157–166.
- Kržišnik, Erika, Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih, *Slavistična revija* 44, 1996, št. 2, 133–154.
- Kržišnik, Erika, Biblijska frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in njena raba v časopisnih tekstih, *Frazeologia a religia* /pod redakcjo Wojciecha Chlebdy i Stanisława Kochmana, Opole 1996, 50–51.
- Kržišnik, Erika, Gutsmanovo razumevanje stalnih besednih zvez, *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave*, ur. Breda Pogorelec s sodelavci, 1997, 27–37.
- Kržišnik, Erika, Frazeološka sredstva v vlogi razkrivanja družbenih sprememb med leti 1945 in 1995, v: Vidovič - Muha, Ada (ur.), *Slovenski jezik* (Najnowsze dzieje języków słowiańskich), Opole 1998, 183–200.

- Kržišnik, Erika, Können Phraseme produktiv sein?, Eismann, Wolfgang (ur.), *Europhras 95: Europäische Phraseologie im Vergleich: gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*, (Studien zur Phraseologie und Parömiologie, 15), Bochum, 1998, str. 439–452.
- Kržišnik, Erika, Socialna zvrstnost in frazeologija, *Zbornik predavanj XXXIV. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture*, 29. 6. – 18. 7. 1998, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana 1998, 53–69.
- Kržišnik, Erika, Frazeologija v Murkovem slovarju, *Murkov zbornik*, referati s simpozija *Anton Murko in njegov čas*, ur. Marko Jesenšek, Maribor 1999, 312–347.
- Kržišnik, Erika, Smolić, Marija, Metafore, v katerih živimo tukaj in zdaj, Kržišnik, Erika (ur.), Lokar, Metka (ur.), *Zbornik predavanj*, Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1999, 61–80.
- Kržišnik, Erika, Smolić, Marija, “Slike” časa v slovenskem jeziku, Orel, Irena (ur.), *Zbornik predavanj*, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, Ljubljana 2000, 7–19.
- Kržišnik, Erika, Biblične stalne zveze v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in v slovenskem jeziku, *Razprave 17* (2000), [Razred 2], Razred za filološke in literarne vede SAZU, 67–80.
- Kržišnik, Erika, Frazeologija v Slovenskem pravopisu 2001, *Slavistična revija*, Ljubljana 2003, 221–237.
- Kržišnik, Erika, Določanje jezikovno- in/ali besedilnozvrstne zaznamovanosti v frazeologiji, Kržišnik, Erika (ur.), *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, (Obdobja, Metode in zvrsti, 22), Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, Ljubljana 2004, 103–120.
- Kržišnik, Erika, Frazeologija v luči kulture, Stabej, Marko (ur.), *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, Ljubljana 2005, 67–81.
- Kržišnik, Erika, A type of minimal phraseological units characteristic of Slovene, *Linguistica (Ljublj.)* 45, 2005, 159–172.
- Kržišnik, Erika, Izraba semantične potence frazemov = The use of semantic potency of phraseological units, Vidovič-Muha, Ada (ur.), *Slovensko jezikoslovje danes, Slavistična revija* 54, posebna št., Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 2006, 259–279, 631–654.
- Kržišnik, Erika, “Metafore”, v katerih govorimo v slovenščini, frazeološko – konceptualno-metaforična analiza frazemov govorjenja, Kržišnik, Erika (ur.), Eismann, Wolfgang (ur.), *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah: Europhras Slovenija 2005, [Strunjan, 12.-14. september 2005]*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, 2007, 183–203.
- Kržišnik, Erika, Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot, *Jezik in slovstvo* 53/1, 2008, 49–63.
- Kržišnik, Erika, Jezikovno izražanje konceptualne metafore BESEDA JE --- v besedilih 16. stoletja, Merše, Majda (ur.), *Trubarjeva številka, (Slavistična revija 56/57, št. 2008-4/2009-1)*, Ljubljana, Slavistično društvo Slovenije, 2009, 253–267.
- Kržišnik, Erika, Kam in kako s frazeologijo v novem slovarju, Perdih, Andrej (ur.), *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 53–60.
- Kržišnik, Erika, Telo in frazeologija, Pezdirc-Bartol, Mateja (ur.), *Telo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, V Ljubljani, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009, 151–168.

- Kržišnik, Erika, Nova prevzeta frazeologija v slovenskem jeziku – stopnje prevzetosti, Aleksiejenko, Michail (ur.), Walter, Harry (ur.). *Slowo, tekst, czas. X, Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych*, Szczecin, Print Group 2010, 497–504.
- Kržišnik, Erika, Kaj se pometa pod preprogo in zakaj?: (kulturološka in sociolingvistična analiza frazema), Ivanou, Jaugen Jaugenavič (ur.), Mokenko, Valerij Mihajlovič (ur.), *Slavjanskaja frazeologija i paremiologija v XXI veke: sbornik naučnyh statej*, Minsk, Zmicer Kolas, 2010, 92–98.
- Kržišnik, Erika, Idiomatica beseda ali frazeološka enota, *Slavistična revija* 58 [Tiskana izd.], jan.-mar. 2010, št. 1, 83–94.
- Kukovec, Alenka, *How do you read (me)?: letalska frazeologija*, Ljubljana 1998.
- Kukovec, Alenka, *How do you read (me)?: letalska frazeologija*, Obnovljena in dopolnjena izdaja, Ljubljana 2001.
- Kunaver, Dušica, *Slovenski reki in rečenice*, Ljubljana 1996.
- Kuret, Niko, *Praznično leto Slovencev 1–2*, Ljubljana 1989.
- Kuster, Helena, Heusinger, Siegfried, *Frazeologija kot stilna sredstva v jeziku sodobnega nemškega tiska v besedilni vrsti "politični komentar" = [Phraseologismen als Stillmittel der modernen deutschen Pressensprache "politischer Kommentar"]*, magistrsko delo: [Magisterarbeit], Ljubljana 1998.
- Kuster, Helena, Kulturni transfer: vpliv nemškega jezikovno-kulturnega prostora na slovenski frazeološki sistem, *Jezik in slovstvo* 53/6, 2008, 57–68.
- Läg Reid, Annelies, *Hieronimus Megiser, Slowenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch*, Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592, Bearbeitet von Annelies Läg Reid, Wiesbaden 1967.
- Majdič, Viktor, Frazeologija, *Naši razgledi*, Ljubljana 1970, št. 5, 138–139.
- Makarovič, Marija, Kovič, Tone (ilustrator), *Pregovori – življenjske resnice*, Ljubljana 1975.
- Marc Bratina, Karin, Frazeologija vasi Rakitna, [www.zrs-kp.si/SL/Zaloznistvo/...](http://www.zrs-kp.si/SL/Zaloznistvo/)
- Marc Bratina, Karin, Pomen frazemov z vidika medkulturne sporazumevalne zmožnosti, *Jezik in slovstvo* 49/6, 2004, 33–48.
- Marc Bratina, Karin, *Izražanje abstraktnega v slovenskih istrskih govorih*, dokt. diss. 2009.
- Matešić, Josip, Petermann, Jürgen, Über die Redensarten in Franc Metelkos "Lehrgebäude der slowenischen Sprache", *Obdobja* 11, Ljubljana 1991, 151–159.
- Matjašič, Brigita, Jesenšek, Vida (mentorica), *Deutsche Phraseme mit Basiskomponenten Arm und Hand*, diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Maribor 2000.
- Megiser, Hieronim, *Paroemiologija Polyglottus*, Graz 1592.
- Megiser, Hieronim, *Paroemiologija Polyglottus*, Leipzig 1605.
- Menac, Antica, in Rojs, Jurij, *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, Zagreb 1992.
- Metelko, Franc Serafin, *Lehrgebäude der slovenischen Sprache im Königreiche Illyrum und in den nachbarten Provinzen*, Ljubljana 1825, 275.
- Mihelčič, Manica, Stramljič Breznik, Irena (mentorica), *Frazeologija v verskem tisku*, diplomatska naloga, Pedagoška fakulteta, Maribor 1999.
- Muhvič, Tanja, *Somatski frazemi v govoru vasi Hrvatsko pri Osilnici*, diplomsko delo.
- Mukič, Francek, *Madžarsko-slovenski frazeološki slovar; Magyar-szlovén frazeológiai szótár*, Szombathely 1993.
- Müller, Jakob, Slovar slovenskega knjižnega jezika in kritika z bibliografijo (1960–1992), *Razprave razreda za filološke in literarne vede SAZU* 15, 1996, 187–324.

- Nadu, Tatjana, Orel, Irena (mentorica), *Poimenovanja za psa v starejših slovenskih slovarjih in narečjih: glasoslovna, besedoslovna, besedotvorna in frazeološka obravnava poimenovanj za psa*, diplomatska naloga, Ljubljana 2000.
- Narat, Jožica, Življenje besed v Bibliji: od nog do glave, *Merkujev zbornik, Jezikoslovni zapiski* 13, 1–2, Ljubljana 2007, 285–296.
- Novak, Franc, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, dopolnil in uredil Vilko Novak, Murska Sobota 1985.
- Novak, France, *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev (16. stoletja)*, disertacija, Ljubljana 1992.
- Ornik, Tadej, Stramljič Breznik, Irena (mentorica), *Rastlinska frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, diplomatska naloga, Pedagoška fakulteta Maribor, Ruše 2000.
- Pavlica, Josip, *Frazeološki slovar v petih jezikih*, Ljubljana 1960.
- Peserl, Simona, Stramljič Breznik, Irena (mentorica), *Frazeologija v rumenem tisku*, diplomatska naloga, Pedagoška fakulteta Maribor, Maribor 2000.
- Petermann, Jürgen, *Frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV)*, *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura*, Ljubljana 1988, 301–310.
- Pleteršek, Petra, Bračič, Stojan – mentor, *Metaphern in idiomatischen Redewendungen*, Diplomarbeit, Ljubljana 1997. (Metafore v frazah).
- Pleteršnik, Maks, *Slovensko-nemški slovar* I, II, Ljubljana 1894–1895.
- Pogorelec, Breda, Okvirna tipologija metafore v slovenski prozi 20. stoletja, zb. *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1986, 7–20.
- Poklač, Saša, Nekaj teoretičnih izhodišč o narečni frazeologiji in narečnih frazemih, *Jezikoslovni zapiski* 10 (2004), št. 2, 137–145.
- Prek, Stanko, *Ljudska modrost – trden je most*, Ljubljana 1974.
- Repec, Klara, Lipnik, Jože, Stramljič-Breznik, Irena (mentorja), *Razumevanje in uporaba stalnih besednih zvez pri učencih višjih razredov osnovne šole*, diplomsko delo, Maribor 1999.
- Rigler, Katarina, Bedenk, Kasilda (mentorica), *Somatische Redewendungen (von A bis H) in der deutschen und slowenischen Sprache*, diplomatska naloga iz nemškega jezika, Ljubljana 1997.
- Rode, Matej, Semantični odnosi v frazeologiji, *Slavistična revija* 23, 1975, št. 3–4, 439–442.
- Rode, Matej, *Frazeologija u dvojezičkim rečnicima, Leksikografija i leksikologija*, zbornik referatov, Beograd – Novi Sad 1982, 275–278.
- Rojs, Jurij, Razvrstitev frazeologemov iz jugoslovanske družbene prakse v ruskem jeziku, *Jezik in slovstvo* 27, Ljubljana 1981/82, 66–70.
- Rojs, Jurij, *Frazeologija Zorane ledine Mihaila Aleksandroviča Šolohova v originalu*, magistrska naloga, Zagreb 1983.
- Rojs, Jurij, *Frazeologija Zorane ledine M. A. Šolohova v izvorniku in slovenskem prevodu*, *Jezik in slovstvo* 32, 1986/87, Ljubljana, št. 7–8, 230–235.
- Rojs, Jurij, *Frazeologija v delih Mihaila Aleksandroviča Šolohova*, disertacija, Zagreb 1995.
- Rojs, Jurij, *Frazeologija v prozi Josipa Jurčiča*, *Jezikoslovni zapiski* 14, št. 1, Ljubljana 2008, 171–187.
- Rojs, Jurij, *Frazeologija v prozi Janka Kersnika*, *Jezikoslovni zapiski* 14, št. 2, Ljubljana 2008, 125–148.
- Rojs, Jurij, *Frazeologija v prozi Cirila Kosmača*, *Jezikoslovni zapiski* 15, št. 1–2, Ljubljana 2009, 233–248.

- Rojs, Jurij, Idiomi v književnih delih slovenskega pisatelja Draga Jančarja, *Jezikoslovni zapiski* 16, št. 1, Ljubljana 2010, 173–189.
- Rubin, Monika, Stramljič Breznik, Irena (mentorica), *Primerjava frazeološkega gradiva za iztočnice pod črko B (v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, Pleteršnikovem in Glonarjevem slovarju)*, diplomsko delo, Maribor 2009.
- Ručigaj, Katjuša, Kržišnik, Erika (mentorica), *Ležati na enem ušesu ali gledati pod kožo: (primerjava nizozemskih in slovenskih somatskih frazemov)*, A-diplomska naloga, Mengeš nov. 1999.
- Rudolf, Božena, Bedenk, Kasilda (mentorica), *“Tierische” Redewendungen in der deutschen und slowenischen Sprache*, diplomska naloga iz nemškega jezika, Ljubljana 1997.
- Savelieva, Elena, Jezikovne podobe žalosti v frazemih slovenskega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 9 (2003), št. 1, 129–142.
- Savelieva, Elena, Frazemi s pomenom piti in biti pijan v slovenskem in ruskem jeziku, *Jezikoslovni zapiski* 10 (2004), št. 1, 93–102.
- Savelieva, Elena, Frazemi s pomenom ‘premikati se’ v slovenskem knjižnem jeziku, *Jezikoslovni zapiski* 14 (2008), št. 2, 87–99.
- Slavič, Tadeja, Heusinger, Siegfried (mentor), *Lehnübersetzungen aus dem Deutschen in der Idiomatik des Slowenischen*, Diplomarbeit, *Prevodni kalki iz nemščine v slovenski idiomatiki*, Ljubljana 1997.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V, Ljubljana 1970, 1975, 1979, 1985, 1991.
- Smole, Darja, Jesenšek, Vida (mentorica), *Ein Vergleich der Phraseologismen mit Tierbezeichnungen im Deutschen und Slowenischen*, Diplomarbeit aus dem Bereich der modernen deutschen Sprache, Maribor 1999.
- Smole, Vera, Vprašanje kvalifikatorjev v slovenskih (frazeoloških) slovarjih knjižnega jezika in narečij (na primeru frazemov s sestavino *rit*, *zadnjica*, *zadnja plat*), Kržišnik, Erika (ur.), Eismann, Wolfgang (ur.). *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah : Europhras Slovenija 2005 [Strunjan, 12.-14. september 2005]*, Ljubljana 2007, 299–312.
- Smole, Vera, Pomen leksema *oko* kot sestavine frazemov v slovenskem vzhodnodolenjskem govoru Šentruperta, *Zbornik Martice Srpske za filologiju i lingvistiku*, Novi Sad 2007, 50, 853–862.
- Smole, Vera, Geolingvistična predstavitev izbranih frazemov s sestavino *roka* v slovenskih narečjih, *Slavistična revija*, Ljubljana 2008, 49–73.
- Smole, Vera, Hrvaški novoštokavski ikavski in slovenski vzhodnodolenjski frazemi – podobnosti in razlike, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2008, knj. 14, 59–78.
- Smole, Vera, Novo v slovenski in hrvaški narečni frazeologiji, Hladnik, Miran (ur.). *Zbornik referatov s Četrtega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja, ki je bilo v Jeruzalemu v Slovenskih goricah, 13.-14. junija 2008*. Ljubljana 2009, 119–125.
- Smole, Vera, Nekaj primerjalnih frazemov v slovenskem in makedonskem knjižnem jeziku ter narečjih, *Treta makedonsko-slovenečka naučna konferencija: makedonsko-slovenečki jazični, književni in kulturni vrski = makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze : (Ohrid, 12-15 septemvri 2007)*, Skopje, 2010, 103–117.
- Snoj, Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- Sovre, Anton, V kozji rog ugnati in še kaj, *Jezik in slovstvo* 34, 1959/60, 181–184.
- Stabej, Jože, *Slovensko-latinski slovar*, po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, *Dictionarium latino-carniolicum* (1680–1710).

- Stare, Tatjana, Senčar, Marjeta (mentorica), *Namen von Tieren in Idiomen: Versuch einer Anordnung im Vergleich Deutsch–Slowenisch*, Diplomarbeit, Ljubljana 1999.
- Stramljič-Breznik, Irena, Frazemi s pomenom "umreti" v SSKJ, Gádanyi, Károly (ur.). *VI. mednarodni slavistički dani*, (Bibliotheca Croatica Hungariae, knj. 3/1, knj. 3/2). Sambo-
tel; Pečuh: Hrvatski znanstveni zavod: = Horvát tudományos kutatók egyesülete: Visoka
nastavniška škola "Berzsenyi Dániel": = Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, 1998, knj.
3/1, 119–135.
- Stramljič-Breznik, Irena, Frazeologija v Volkmerjevih Fabulah, Lipnik, Jože (ur.). *Volkmerjev
zbornik: referati s simpozija v Destrniku*, (Zbirka Zora, št. 1). Maribor, Slavistično dru-
štvo, 1998, 54–61.
- Stramljič-Breznik, Irena, Komunikacijski ali sporočanjejski frazemi, *Jezik in slovstvo* 46 (april
2000/01), št. 5, 191–200.
- Stramljič-Breznik, Irena, Prispevki iz slovenskega besedoslovja, *Zora* 7, Maribor 1999.
- Stramljič-Breznik, Irena, Medmetni frazemi s sestavino bog v slovenščini in hrvaščini, *Stud.
Slav. Savar.*, 2002, 1/2, 68–73.
- Stramljič-Breznik, Irena, Izražanje strahu v frazemih: (slovensko-nemški kontrastivni vidik),
Riječ, 2003, god. 9, sv. 1, 88–95.
- Stramljič-Breznik, Irena, Frazemi, povezani z občnoimenskimi sestavinami ledinskih imen, v
Pleteršnikovem slovarju, Jesenšek, Marko (ur.), *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezi-
ka: slovenska zemljepisna imena*, Ljubljana, Slavistično društvo Slovenije, Pišce, Dru-
štvo Pleteršnikova domačija, 2004, 231–240.
- Stramljič-Breznik, Irena, Družina v slovenskih pregovorih in frazemih, Kržišnik, Erika (ur.),
Eismann, Wolfgang (ur.), *Frazologija v jezikoslovju in drugih vedah: Europhras Slove-
nija 2005, [Strunjan, 12.-14. september 2005]*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek
za slovenistiko, 2007, 251–266.
- Stramljič-Breznik, Irena, *Ko cvetje spregovori jezikoslovcu*, Maribor 2008.
- Stramljič-Breznik, Irena, Pojmovanja in poimenovanja besednih združb v slovenistiki, *Filolo-
gija* 46–47, Zagreb 2006, 285–300.
- Stramljič-Breznik, Irena, Pragmatični frazemi s strukturo na (se) mi ..., če in pod nobenim
pogojem v slovenščini, Fink-Arsovski, Željka (ur.), Hrnjak, Anita (ur.), Mednarodni
znanstveni skup "Slavska frazeologija i pragmatika", Rab, 17-19. rujna 2006, *Sažeci
referata*, Zagreb, Filozofski fakultet, 2006, 22.
- Stramljič-Breznik, Irena, Slovenska slengovska frazeologija danes, *Slovenski jezik – Slovene
Linguistic Studies* 6 (2007), 183–193.
- Stramljič-Breznik, Irena, Samostalniški germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knji-
žnega jezika od A do H, Jesenšek, Marko (ur.). *Besedje slovenskega jezika*, (Zora, 50),
Maribor, Slavistično društvo, 2007, 291–303.
- Stramljič-Breznik, Irena, Historiat poimenovalne in pojmovne raznolikosti za leksemse
združbe v slovenistiki, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 78=43 (2007), 97–109.
- Stramljič-Breznik, Irena, Germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od M
do P. *Slavia Centralis* 2009, letn. 2, št. 2, 63–74.
- Stramljič-Breznik, Irena, Hameršak, Marjana, Germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega
knjižnega jezika od R do Ž, *Jezikoslovni zapiski* 16, št. 1, Ljubljana 2010, 85–105.

- Stramljič-Breznik, Irena, Besedna družina *bog* v slovenskih biblijskih prevodih 16. stoletja, Bjelčević, Aleksander (ur.), *Reformacija na Slovenskem: (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*, (Obdobja, Simpozij, = Symposium, 27), 1. natis, Ljubljana 2010, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 441–450.
- Suhadolnik, Stane, J. Pavlica, Frazeološki slovar v petih jezikih, *Jezik in slovstvo* 1960, Ljubljana, 200–205.
- Šašelj, Ivan, *Živali v slovenskih pregovorih*, Novo mesto, 1932.
- Šašelj, Ivan, Bog v slovenskih pregovorih in prilikah, *Mladika* 14, Celje 1933, 233, 273, 314, 351.
- Šašelj, Ivan, Nekaj razlag k nekaterim slovenskim pregovorom, *Mladika* 17, Celje 1936, št. 5, 191–193.
- Šašelj, Ivan, *Slovenski pregovori in reki*, Ljubljana, 1945.
- Šoster, Tomaž, Zorko, Zinka (mentorica), *Frazeologija govora pri Lovrencu na Pohorju*, diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Maribor, Maribor 1997.
- Štrekelj, Karel, *Slovenske narodne pesmi I–IV*, Ljubljana 1895–1898, 1900–1903, 1904–1907, 1908–1923.
- Štumberger, Saška, Kržišnik, Erika (mentorica), *Frazeologija v slovenskih in avstrijskih časopisih*, A-diplomska naloga, Ljubljana 1998.
- Švab, Irena, Stramljič Breznik, Irena (mentorica), *Frazeološka podoba Lipuševega romana Zmote dijaka Tjaža*, diplomska naloga, Pedagoška fakulteta Maribor 2000.
- Tomšič, Tanja, Jesenšek, Marko (mentor), *Slovenska frazeologija v slovarju Bernarda Mariborskega, diplomska naloga*, Pedagoška fakulteta Maribor, Maribor 2000.
- Toporišič, Jože, K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, *Jezik in slovstvo*, Ljubljana 1973/74, 273–279.
- Toporišič, Jože, Vsebinska podstava primerjalnih frazeologemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov, zbornik *XXI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1985, 31–46.
- Toporišič, Jože, Dvojčiči in podobne frazeološke zgradbe v slovenščini, *Slavistična revija*, 44, 1996, št. 3, 269–278.
- Toporišič, Jože, *Besedjeslovne razprave*, Ljubljana 2006.
- Trampusch, Tatjana, Živalska frazeologija v govoru vasi Dob pri Pliberku na avstrijskem Korškem, *Slovenski jezik, Slovene Linguistic Studies* 2, Ljubljana–Lawrence 1999, 109–127.
- Valenčič Arh, Urška, Jakop, Nataša, Semantik und Motivation in der Entstehung der Phraseme mit der Komponente denar (dt. Geld), Ožbot, Martina (ur.), *Demetrio Skubic octogenario*, (Linguistica, 48; 49; 50), Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2008–2010, 2010, letn. 50, št. 3, 209–223.
- Virant, Mateja, Bračič, Stojan (mentor), Bedenk, Kasilda (komentor), *Zahlensymbolik in deutschen Phraseologismen*, diplomska naloga, Ljubljana 2001.
- Vrbinc, Marjeta, Frazeološke enote: definicija in razvrstitev, *Vestnik Društva za tuje jezike in književnosti R Slovenije* 31, Ljubljana 1997, št. 1–2, 127–161.
- Vrbinc, Marjeta, *Frazeološke enote, njihov status in vključevanje v slovarje*, doktorska disertacija, Ljubljana 1998.

- Weiss, Peter, Katere slovarje smemo pričakovati po izidu Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *Jezik in slovstvo* 39 (1993/94), št. 7–8, 346–350.
- Weiss, Peter, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami*, poskusni zvezek A–H, Ljubljana 1998.
- Wuthe, Josip, *Raba frazeologemov v slovenskem tisku v Avstriji od januarja do marca 1994*, diplomska naloga za dosego stopnje magistra filozofije na Filozofski fakulteti Univerze na Dunaju, *Gebrauch von Phraseolexemen in der slowenischen Presse in Österreich von Januar bis März 1994*, Dunaj – Wien 1998.
- Zabukovec, Simona, Bedenk, Kasilda (mentorica), *Auf den grünen Zweig kommen: Farben-Phraseologismen in der deutschen und slowenischen Sprache*, B-diplomska naloga, Ljubljana 1997.
- Žagar Karer, Mojca, Geografski termini in frazeologija, *Jezikoslovni zapiski* 14, št. 2, Ljubljana 2008, 101–122.

2 Neslovenska literatura (izbor)

- Ahmanova, O. S., *Očerki po obščej i ruskoj leksikologii*, Moskva 1957.
- Allen, Irving Lewis, *The City in Slang*, New York–Oxford 1993.
- Amosova, N. N., *Osnovy anglijskoj frazeologii*, Leningrad 1963.
- Apresjan, J. D., *Leksičeskaja semantika*, Moskva, *Beiträge zur allgemeinen und germanischen Phraseologieforschung*, Internationales Symposium in Oulu 13.–15. Juni 1986, Oulu 1987.
- Beinhauer, W., *1000 spanische Redensarten*, 1989.
- Bilonoženko, V. M., avtor, Palamarčuk, L. S. (ur.), *Frazeologičnij slovník ukrains'koi movi*, Kiiiv 1993, 2 zv.
- Birih, A. K., Mokienko, V. M., Stepanova, L. I., *Slovar' frazeologičeskikh sinonimov russkogo jazyka*, Rostov-na Donu 1997.
- Birih, A. K., Mokienko, V. M., Stepanova, L. I., *Russkaja frazeologija, Istoriko-etimologičeskij slovar'*, 3-e izdanje, ispravlennoe i dopolnennoe, Moskva 2005.
- Böttcher, Kurt, Berger Karl Heinz, Krolop, Kurt, Zimmermann, Christa, *Geflügelte Worte*, Leipzig 1981.
- Buchholz, M. B., *Metapheranalyse*, 1993.
- Burger, Harald, Buhofer, Annelies, Sialm, Ambros, *Handbuch der Phraseologie*, Berlin–New York 1982.
- Casares, Julio, *Diccionario ideológico de la lengua española*, Barcelona 1988.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A., *Rječnik simbola, tretja razširjena izdaja*, Zagreb 1989.
- Chlebdá, W., *Elementy frazematyki*, Opole 1991.
- Čermák, František, Frazeologie a idiomatika, J. Filipec, F. Čermák, *Česká lexikologie*, Praha 1985, 166–236.
- Čermák, František, idr., *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Přírovnání*, Praha 1983.
- Čermák, František, idr., *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy neslovesné*, Praha 1988.
- Čermák, František, idr., *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné, A–P, R–Ž*, Praha 1994, 1995.
- Doroghy, Zvonimir, *Blago latinskoga jezika (Thesaurus linguae latinae)*, Zagreb 1986.

- Drosdowski, G., Scholze-Stubenrecht, W., *Redewendungen und sprichwörtlichen Redensarten, Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, DUDEN, Band 11, Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich 1992.
- Felicyna, V. P., Prohorov, J. E., *Russkie poslovicy, pogovorki i krylatye vyraženiya, lingvostranovedčeskij slovar*’, Moskva 1979.
- Felicyna, V. P., Mokienko, V. M., *Russkie frazeologizmy, lingvostranovedčeskij slovar*’, Moskva 1990.
- Fink Arsovski, Željka, *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*, Zagreb 2006.
- Fleischer, W., *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig 1982.
- Fleischer, W., Zur Bedeutungsbeschreibung von Phraseologismen, v: *Die Lexikographie von heute und das Wörterbuch von morgen, Analysen, Probleme, Vorschläge*, Berlin 1983, 187–206.
- Friedrich, W., *Moderne deutsche Idiomatik*, München 1976.
- Gak, V. G., itd., *Francuzsko-russkij frazeologičeskij slovar*’, Moskva 1963.
- Gläser, R., *Phraseologie der englischen Sprache*, Leipzig 1986.
- Głowińska, Katarzyna, *Popularny słownik frazeologiczny*, redakcja naukowa prof. Tadeusz Piotrowski, Warszawa 2000.
- Habovštiaková, Katarina, Krošľaková, Ema, *Frazeologický slovník a priroda vo frazeologii*, 1. izd., Bratislava 1996.
- Häusermann, Jürg, *Phraseologie: Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschungsergebnisse*, Tübingen 1977.
- Ivčenko, Anatolij, Wölke, Sonja, *Hornjoserbski frazeologički slovník, Obersorbisches phraseologisches Wörterbuch, Verhnelužickij frazeologičeskij slovar*’, Budyšin/Bautzen 2004.
- Kassierer, E., itd., *Teorija metafory*, Moskva 1990 (zbornik).
- Kohtev, N. N., Rozental’, D. E., *Russkaja frazeologija*, Moskva 1986.
- Koller, W., *Redensarten, Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel*, Tübingen 1977.
- Kopaliński, Władysław, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1987.
- Krawczyk-Tyrpa, A., *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987.
- Kunin, A. V., *Anglo-russkij frazeologičeskij slovar I, A–Q, II, R–Z*, Moskva 1967.
- Küpper, Heinz, *Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*, Stuttgart 1987.
- Larin, B. A., *Očerki po frazeologii (o sistemizaciji i metodah issledovanija frazeologičeskich materialov. Istorija russkogo jazyka i obščee jazykoznanie)*, Moskva 1977.
- Lepešau, I. Ja., *Etymalagičny slovník frazealogizma*, Minsk 1981.
- Lorenz–Bourjot, Martine, ur., *Phraseologie und Phraseodidaktik*, Wien 2001.
- Matešić, Josip, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb 1982.
- Mel’čuk, I. A., O terminah “ustojčivost” i “idiomatičnost”, *Voprosy jazykoznanija* 1960, št. 4, 73–80.
- Menac, Antica, O strukturi frazeologizma, *Jezik*, Zagreb 1970/71, št. 1, 1–4.
- Menac, Antica, Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, *Filologija* 8, Zagreb 1978, 219–226.
- Menac, Antica, O tavnološkim frazeoshemama, *Iz frazeološke problematike*, Zagreb 1980, 17–46.
- Menac, Antica, Trostinska, R. I., *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik*, Zagreb 1985.

- Menac, Antica, Rojs, Jurij, *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, Zagreb 1992.
- Menac-Mihalić, Mira, Hrvatski dialektni frazemi sa sastavnicom *mačak, mačka, mače* i sl., *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 2007*, vol. 50, br. 1–2, 505–516.
- Mlacek, J., *Slovenská frazeologia*, Bratislava 1984.
- Mokienko, V. M., *Slavjanskaja frazeologija*, Moskva 1980.
- Mokienko, V. M., *Zagadki ruskoj frazeologii*, Moskva 1990.
- Mokienko, V. M., Nikitina, T. G., *Bol'šoj slovar' russkih pogovorok*, Moskva 2008.
- Molotkov, A. I., *Osnovy frazeologii russkogo jazyka*, Leningrad 1977.
- Mrazović, Pavica, Primorac, Ružica, *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rječnik*, Beograd 1981.
- Ničeva, K., Spasova-Mihajlova, S., Čolakova, K., *Frazeologičen rečnik na bǎlgarskija ezik I, A–N, II, O–Ja*, Sofija 1974, 1975.
- Ogol'cev, V. M., *Ustojčivye sravnenija v sisteme ruskoj frazeologii*, Leningrad 1978.
- Petrak-Meiser, H., *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, Lublin 1993.
- Pilz, K. D., *Phraseologie, Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung, Begriffsbestimmung und Sistematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartsprache*, Göppingen, 1978.
- Pilz, K. D., *Phraseologie*, Stuttgart, 1981.
- Pilz, K. D., Allgemeine und phraseologische Wörterbücher. Brauchen wie überhaupt phraseologische Wörterbücher, *Beiträge zur allgemeinen und germanistischen Phraseologieforschung*, Oulu, 1987, 129–153.
- Popović, M., O frazemu i zamjenljivosti njegovih elemenata, *Iz frazeološke problematike*, Zagreb 1980, str. 47–55.
- Problemy frazeologii, Issledovanija i materialy*, pod redakcijej A. M. Babkina, Moskva – Leningrad 1964.
- Röhricht, Lutz, *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten 1, 2*, Dritte Auflage, Freiburg/Basel/Wien 1974.
- Rojzenzon, L. I., *Lekcii po obščej i ruskoj frazeologii*, Samarkand 1973.
- Schemann, Hans, *Deutsche Idiomatik, Die deutschen Redewendungen im Kontext*, Stuttgart, Dresden 1993.
- Skorupka, Stanisław, *Słownik frazeologiczny języka polskiego 1, 2*, Warszawa 1967, 1968.
- Smiešková, Elena, *Malý frazeologický slovník*, Bratislava 1974.
- Sychta, Bernard, *Słownik gwar kaszubskich I–VI in VII suplement (I–IV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, 1968, 1969, 1970, V–VII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, 1973, 1976)*.
- Šanskij, N. M., *Frazeologija sovremennogo russkogo jazyka*, Moskva 1963.
- Treder, J., *Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczaje na tle porównawczym*, Wejherowo 1989.
- Voprosy frazeologii i sostavlenija frazeologičeskich slovaroj*, Materialy IX Vsesojuznogo koordinacionnogo soveščanija Baku, oktjabra 1964 g., Baku 1968.
- Wotjak, Barbara, in Richter, Manfred, *Sage und schreibe*, Deutsche Phraseologismen in Theorie und Praxis, 3. durchgesehene Auflage 1994, Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, Leipzig–Berlin–München–Wien–Zürich–New York.
- Žukov, V. P., *Slovar' russkih poslovic i pogovorok*, Moskva 1966.

Kratice in okrajšave

angl.	angleški, angleško	kor.	koroški, koroško
apr.	april	lat.	latinski, latinsko
avg.	avgust	LZ	Ljubljanski zvon
bibl.	biblijski, biblijsko	mak.	makedonski, makedonsko
bolg.	bolgarski, bolgarsko	mar.	marec
brezos.	brezosebno	mn.	množina
Cig.	Cigale Matej	nar.	narečno
čas.	časovni, časovno	nav.	navadno
češ.	češki, češko	NB	Nova beseda
dec.	december	nedov.	nedovršni, nedovršno
Dol. Nov.	Dolenjske novice	nem.	nemški, nemško
dov.	dovršni, dovršno	nevtr.	nevtralno
dv.	dvojina	nikal.	nikalno
dvojč.	dvojčični (frazem)	niz.	nizko
ed.	ednina	nizje pog.	nizje pogovorno
ekspr.	ekspresivno	nov.	november
elipt.	eliptično	okt.	oktober
evfem.	evfemistično	olepš.	olepševalno
fam.	familiarno	orod.	orodnik
feb.	februar	os.	oseba
fr.	francoski, francosko	pesn.	pesniško
germ.	germanski, germansko	Plet.	Pleteršnik Maks
GISN	Gradivo Inštituta za slovensko narodopisje	podr. vez.	podredni veznik
gl.	glej	pog.	pogovorno
glag.	glagolski	pogoj.	pogojni, pogojnik
gluž.	gornjelužiški, gornjelužiško	pol.	poljski, poljsko
gr.	grški, grško	pragm.	pragmatični (frazem)
hiperb.	hiperbolično	pravn.	pravniško
hr.	hrvaški, hrvaško	predl.	predložni
ID	izbrana dela	preh.	prehodno
im.	imenovalnik	pren.	preneseno
iron.	ironično	prim.	primerjaj
IS	izbrani spisi	prisl.	prislov, prislovno
it.	italijanski, italijansko	prisl. zv.	prislovna zveza
jan.	januar	prp.	protipomenka
JiS	Jezik in slovstvo	publ.	publicistično
J. K.	Janez Keber, avtor	red.	redko
jul.	julij	RF ³	Russkaja frazeologija (Birih, Mokienko, Stepanova)
jun.	junij	rod.	rodilnik
kaš.	kašubski, kašubsko	rus.	ruski, rusko
kelt.	keltski, keltsko	sam.	samostalnik, samostalniški
knj.	knjižno	sed.	sedanjik, sedanjiški

sep.	september	šp.	španski, špansko
skraj.	skrajšano	štef.	štefnik
slabš.	slabšalno	TT	Tedenska tribuna
sln.	slovenski, slovensko	velel.	velelnik, velelniško
slš.	slovaški, slovaško	vez.	veznik
sop.	sopomenka	vpr(aš).	vprašalni
SP	Slovenski pravopis	vn.	visokonemško
Spor	Slovenski poročevalec	vulg.	vulgarno
srb.	srbski, srbsko	vznes.	vzneseno
SRF	= RF	Z	Zvon
srspn.	srednjepodnjemško	zastar.	zastarelo
srvn.	srednjevisokonemško	ZD	zbrana dela
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika	zv.	zveza
star.	starinsko	žarg.	žargonsko
stspn.	starospodnjemško	želet.	želetni
stvn.	starovisokonemško	◆	znak, ki uvaja izvorni vidik frazema
šalj.	šaljivo	◎	znak, ki uvaja pomensko ustrezne tujejezične frazeme
šol.	šolsko		

Nekaj napotkov in pojasnil za uporabo *Slovarja slovenskih frazemov*

Uvodni del *Slovarja slovenskih frazemov* vsebuje poglavja *Predgovor*, *Viri in literatura*, *Seznam kratic in okrajšav* ter *Nekaj napotkov in pojasnil za uporabo Slovarja slovenskih frazemov*. Sledi mu *Slovar* s frazeološkimi članki od A do Ž. Za uporabo in boljše razumevanje slovarskega dela povzemam po doslej povedanem še nekaj napotkov in pojasnil. To je sicer bolj izčrpno podano v *Predgovoru* predvsem v poglavjih **2. Razporeditev frazeološkega gradiva**, **3. Obdelava frazeološkega gradiva** in **4. Frazeološki slovarski članek**.

Frazeološke enote oziroma frazemi so v slovarju navedeni abecedno po svojih sestavinah – besednih iztočnicah. Te kot tudi vsi frazemi kot iztočnice so opremljeni z naglasi. Vsak frazem se v slovarju pojavi tolikokrat, kolikor ima polnopomenskih besednih sestavin. Te so *samostalnik*, *pridevnik*, *glagol*, *prislov*, *zaimek*, *števnik*. Tako je npr. frazem **fânt od fáre** naveden pri iztočnicah **fánt** in **fára**, frazem **pijàn kot svínja** pri iztočnicah **pijan** in **svinja**, **stopíti kómu na rép** pri iztočnicah **stopíti** in **rép**, frazem **klicáti úrha (Úrha) [na pomóč]** pri iztočnicah **klicáti**, **úrha (Úrh)**, **pomóč**, frazem **metáti kómu pések v očí** pri iztočnicah **metáti**, **pesek**, **okó** itd. Pri katerikoli od teh iztočnic lahko torej tako kot po abecednem seznamu brez težav neposredno ali posredno najdemo frazeološki članek, v katerem je predstavljen posamezni frazem.

Frazem je slovarsko obdelan po v *Predgovoru* natančno opisanih sedmih vidikih samo pri glavni besedni iztočnici (v SSKJ npr. zaradi postopnega izhajanja v petih delih pri vseh), pri drugih iztočnicah pa je samo naveden in opremljen s kazalko h glavni besedni iztočnici, npr. pri **fára – fânt od fáre**, gl. **fant**, pri **metáti – metáti kómu pések v očí**, gl. **pesek**. Kako se izbira glavna besedna iztočnica, je razloženo v *Predgovoru* v poglavju **2. Razporeditev frazeološkega gradiva**. Tu bi poudaril samo, da je izbira glavne iztočnice odvisna od besednovrstne hierarhije polnopomenskih sestavin frazema: *samostalnik*, *pridevnik*, *glagol*, *prislov*, *zaimek*, *števnik*. To pomeni, da ima samostalnik prednost pred vsemi drugimi, pridevnik pred glagolom itd., glagol pred prislovom, prislov pred zaimkom, zaimek pred števnikom. Pri sestavinah iste besedne vrste ima prednost tista, ki je prva. V zgoraj navedenih primerih so glavne besedne iztočnice **fânt**, **svínja**, **rép**, **úrha (Úrh)**, **pések**, ker so te v njih prvi samostalniki. Pri primerjalnih frazemih se kot glavne iztočnice izbirajo tiste, ki sledijo za primerjalnim veznikom **kot** ali **kakor**, a tudi tam po opisani hierarhiji, npr. **cérkev** v frazemu **tišína kot v cérkvi**, **živína** v primeri **délati kot [črna] živína**, **pès** v primeri **kot stékel pès**, **cvét** v primeri **rděč kot mákov cvét**. Izjeme pri opisanem določanju glavne iztočnice v tem slovarju so imenske ali izimenske sestavine frazemov, ki so vedno glavne iztočnice.

Pri besednih iztočnicah z več ali veliko frazemi so le-ti razvrščeni po abecedi svojih prvih sestavin. Tako je npr. pri iztočnici **svínja** šest frazemov: **délati s kóm/čím kot svínja z méhom**; **metánje bíserov [svínjam]**, gl. **metanje**; **metáti bísera svínjam**, gl. **biser**; **pijàn kot svínja**; **pristáti kómu kot svínji sédlo**; **ravnáti s kóm/čím kot svínja z méhom**. Različice frazemskih sestavin so navedene v okroglih, neobvezne sestavine frazemov pa v oglatih oklepajih, npr. **polníti só(d)e brez dnà**, **klicáti úrha (Úrha) [na pomóč]**, **vréči kómu rokavíco [v obráz]**. Vsaka različica glagolske sestavine frazema je v okviru glavne besedne iztočnice abecedno uvrščena kot samostojen frazem s kazalko na frazem, pri katerem je ponazorjena ali omejena kot različica, npr. **vídeti Ábrahama**, gl. **srečati Ábrahama**; **priblížati se Ábrahamu**, gl. **srečati Ábrahama**. Ostale neglagolske variantne sestavine frazemov so navedene samo pri ustrezni besedni iztočnici s kazalko na glavno besedno iztočnico, npr. za frazem **Ádamovo jábolko** pri iztočnici **jábolko**: **Ádamovo jábolko**, gl. **Adamov**, za frazem **Ábrahamov ród** pri glavni iztočnici **Ábrahamov** variantna frazema **Ábrahamov otròk**, gl. **Abrahamov rod** in **Ábrahamov**

sín, gl. *Abrahamov rod*, pri iztočnicah **otròk**, **ród**, **sín** pa s kazalko na **Ábrahamov**: **Ábrahamov otròk**, gl. **Abrahamov**, **Ábrahamov ród**, gl. **Abrahamov**, **Ábrahamov sín**, gl. **Abrahamov**.

Kaj vsebuje oziroma kako je sestavljen frazeološki slovarski članek, je podrobno opisano in komentirano v poglavju **4. Frazeološki slovarski članek**. Od sedmih vidikov, po katerih je lahko obravnavan vsak frazem, bi tu poudaril pomembnost zadnjih treh, tj. ponazarjanje rabe frazemov s citati iz klasičnega listkovnega gradiva, iz elektronske podatkovne baze Nova beseda (= NB) ter s spletnih portalov *Google*, *Najdi si* itd. (5. vidik), dalje pojasnjevanje nastanka, izvora frazema (6. vidik: ♦) ter navajanje ustreznih (tj. po pomenu in sestavi, po pomenu, po predstavi) frazemov v drugih evropskih jezikih (7. vidik: ⊙). Zadnja dva vidika sta zelo zahtevna in je bilo za njuno izvedbo potrebno veliko časa in znanja. Zaradi časovne omejenosti projekta nista mogla biti upoštevana pri vseh frazemih, zato sta neobvezna, fakultativna.

V slovarskem delu so uporabljene štiri velikosti pisave (tj. 8, 8,5, 9,5 in 10) in dve pisavi (Myriad Pro in Times New Roman). Besedne iztočnice so tiskane v pisavi Myriad Pro v velikosti 10 krepko (npr. **abecéda**, **Ábraham**, **káča**, **slòn**, **žába**), vse ostalo v pisavi Times New Roman: frazemi in njihove sestavine v velikosti 9,5 krepko (npr. **sréčati Ábrahama**, **napihováti se kot žába**), sestavine frazemov, ki označujejo vezljivost, so krepko ležeče (npr. **dáti kómu košárico**; **rêči kómu/čému adijo**), razlage frazemov v glavi frazemov so v ležeči pisavi, razlage besed, besednih zvez in frazemov drugod pa v enojnih narekovajih; besedila v ponazarjalnem delu (citati, 5. vidik), ki se za razlagami vedno začeneja z novo vrstico, so v velikosti 8,5, pri čemer navedke razen zadnjega medsebojno loči nedeljiva navpična črta; besedilo, s katerim se pojasnjuje izvor frazema (6. vidik), je v velikosti 9,5, izrazi in frazemi v njem so tiskani ležeče, prav tako tujejezični ustrezniki v 7. vidiku; v najmanjši pisavi (v velikosti 8) so tiskani kvalifikatorji (npr. ekspr., knj., pog.), pomenske (npr. olupš., sop., ptp.), slovnične (npr. dov., dvojč., elipt., nedov.) in sklicevalne (npr. prim., gl.) in druge oznake, ki so večinoma tudi okrajšane, kar je razvidno iz seznama okrajšav. Sklicevalni frazemi ali kazalke so dveh vrst: v prvih gre za sklicevanje na glavni frazem – navadno v okviru ene besedne iztočnice – (npr. pri **jésihar**: **kričáti kot jésihar**, gl. *dreti se kot jesihar.*), v drugih za sklicevanje na glavno besedno iztočnico (npr. pri **glédati**: **glédati kómu pod pršte**, gl. **prst.**). Zadnja dva vidika (tj. 6. in 7.) obravnave frazemov sta uvedena s posebnima znakoma ♦, ⊙ in se vsak začne z novo vrstico.

Ob koncu svojih napotkov in pojasnil naj povzamem, da je v *Slovarju slovenskih frazemov* večinoma z izčrpnimi ponazoritvami zajet, stilno in slovnično ovrednoten ter pomensko in izvorno razložen velik del frazemov, ki se pojavljajo v knjižnem jeziku in vsakdanjem govoru na vseh področjih življenja. Pri obravnavi pomena frazemov je upoštevana večpomenskost, sopomenskost in protipomenskost (frazeološka, kot tudi besedna). Pri tem so za oznako prim. pogosto navedeni tudi frazemi, ki so nastali po podobnih predstavah in imajo sorodne pomene. Posebej bi izpostavil tudi besedje, ki je nastalo iz frazemov ter je tako ali drugače tesno povezano z njimi, tudi kot enobesedne sopomenke, npr. **abrahamovati**, **abrahamovec**, **abrahamka**, **adamka**, **adamovec**, **bevskati**, **črnosrajčnik**, **gobcati**, **krompirjevec**, **pišmeuhovstvo**, **pišmevritičen**, **slonokoščenicistolpizacija**, **vseved**, **zelnikariti**. Skoraj odveč je poudarjati pomembnost ponazarjanja frazemov v sobesedilu, saj je šele iz njega možno ugotoviti vse pomene in resnično, aktualno rabo. To velja tudi za ponazarjanje številnih različic frazemov. Že omenjeno pojasnjevanje nastanka, izvora frazema (6. vidik: ♦) ter navajanje ustreznih (tj. po pomenu in sestavi, po pomenu, po predstavi) frazemov v drugih evropskih jezikih (7. vidik: ⊙) sta neke vrste nadgradnja *Slovarja slovenskih frazemov*, saj prvi razkriva bistvo nastanka frazemov, drugi pa primerjalno sopostavlja slovenski frazeološki fond v širši evropski prostor.

Zgradba geselskega članka

Pilát	————	Iztočnica (besedna, imenska)
hoditi od Póncija do Piláta , gl. Poncij .	————	Kazalka na glavno imensko iztočnico
kàkor Pilát v krédo , gl. <i>kot Pilat v credo</i> .	————	Kazalka na frazem pod isto glavno iztočnico
	————	Frazem
	————	Stilna/zvrstna oznaka
	————	Pomenske, slovnične in druge oznake
	————	Kategorija frazema
oprátí si rôke [kot Pilát] /ekspr.; pren., primera/ <i>znebiti se krivde; ne sprejeti odgovornosti za negativno dejanje, ki ga je kdo storil ne popolnoma prostovoljno</i> sop. po pilatovsko si umiti roke	————	Razlaga
Ali je bila kriva samo Margarita? Ali si je mogel on, Mitja, popolnoma oprati roke? (F. Novšak, <i>Hudobni angeli</i> , 1940, 95) Vodstvo banke je namreč vsa leta vedelo za avansiranje podjetja Maxi Group, saj so na ta račun dobro služili, ko pa je davčna inšpekcija odkrila nezakonnosti, si je vodstvo banke poskušalo oprati roke tako, da je našlo grešna kozla – Udrihovo in Grabrijanovo. (Delo, 10. sep. 2002, NB) ...	————	Pomensko enaki, nasprotni in sorodni frazemi
◆ Primera <i>oprati si roke [kot Pilat]</i> z različico <i>umiti si roke [kot Pilat]</i> , katere primerjalno jedro <i>kot Pilat</i> se večinoma že opušča, kot tudi sopomenka <i>po pilatovsko si umiti roke</i> , se nanaša na rimskega prokuratorja Judeje Poncija Pilata od leta 26 do leta 36. Izzval je upor Judejcev in ga krvavo zadušil. Po rimskih in židovskih virih je bil zaradi okrutnosti odstavljen in poklican na odgovornost v Rim. Po novi zavezi je v procesu proti Jezusu Kristusu potrdil obsodbo sinedrija (tj. sveta enakopravnih članov, ki se posvetujejo o javnih zadevah) in s tem izrekel smrtno kazen. Pilatovo »pranje rok«, s katerim je simbolično odstranil s sebe krivdo za obsodbo, je postalo pregovorno. Po Mateju 27, 24, si je namreč Pilat, ki je bil prisiljen potrditi Jezusovo obsodbo, pred tolpo umil roke in rekel: »Nedolžen sem za kri tega Pravičnika.« ...	————	Ponazarjalni zgledi
◎ angl. <i>to wash one's hands of sth.</i> ; češ. <i>mýt si ruce jak (Pontsky) Pilát; mýt si ruce (nad něčím)</i> ; fr. <i>s'en laver les mains</i> ; hr., srb. <i>oprati ruke kao Pilat; umiti ruke kao Pilat</i> ; it. <i>lavarsene le mani</i> ; nem. <i>sich die Hände in Unschuld waschen</i> ; pol. <i>umyć ręce od czegoś; umywać ręce od czegoś</i> ; rus. <i>umyt' ruki [kak Pilat]; umyvat' ruki</i> .	————	Izvor frazema
umiti si rôke[kot] Pilát , gl. <i>oprati si roke [kot Pilat]</i> .	————	Tujejezično ustrezniki
	————	(Glagolska) različica frazema s kazalko

Slovar

A

A

á

če si rékel á, rêci še b /nevtr.; pren., tudi sed. in prih./
nadaljuj, povej vse

Odvrnil je: »Nimam izbirati. Rekel sem a in rekel bom še b.« (VI. Bartol, Alamut, 1938, 209) | Seveda, bojijo se začeti, kajti, kdor reče A, mora reči potem tudi B. (Naša žena 1962, 314) | Torej je treba ta dober namen uporabiti tako, da se zakon, ker tako ali tako ste zakon, tisti, ki ste ga pripravili, nekako prilagodili v svoji izvedbeni določbi. Zakaj ne bi, če ste rekli a, rekli še b? (Državni zbor RS: 36. izredna seja 9. 12. 2003, NB) | In trditvev, da bi bilo bolje, da se državni sekretarji imenujejo za ministre, je logična. Izreče jo lahko samo nekdo, ki si želi, da potem, ko je rekel A, ne bi bilo treba reči še B in za B še C, kajti ko dobiš novega ministra, morajo državni sekretarji ponuditi odstop. (Državni zbor RS: 43. izredna seja 19. 4. 2004, NB)

♦ Frazem *če si rekel a, reci še b*, ki se uporablja tudi v sed. in prih., temelji na predstavi o zaporednosti črk v abecedi, ki jo tu ponazarjata črki a in b. V pregovorni obliki se frazem glasi *Kdor reče A, mora reči tudi B*, nem. *Wer A sagt, muß auch B sagen*. Na enaki predstavi temelji npr. nikalno češ. *neřici [ani] a*, tudi *á ani b (bé)* in *neřici [ani] b*, tudi *bé [ani] c (cé)* v pomenu 'ne reči niti besede; zamolčati' ter *ani muk* 'niti mu'. Češkim ustrežna slovenska frazema sta *ne reči ne bev ne mev, niti mu ne reči*.

naučiti se od á do ž [česa, o čem], gl. *od a do ž*.

od á do ž /ekspr.; pren., prisl./

1. od začetka do konca

Te dni sem jo malo polistal, pri priči odložil Janeza Svetokriškega, ki sem se ga sicer odločil sistematično prebrati od a do ž, in sem že, kadar se le da, s Clanchyjem v srednjem veku. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Pravzaprav niti ne zna pripovedovati od A do Ž. Tudi njene časopisne kolumne, ki jih še zmeraj pošilja vsake tri tedne, so še zmeraj bolj impresionistične kot argumentirane. (Delo, 15. sep. 1999, NB) | Priročnik Seks od A do Ž bo zagotovo tudi odlična pomoč staršem, skrbnikom, učiteljem in vzgojiteljem pri spolni vzgoji otrok in mladine. (Viva, avgust 2006, NB)

2. vse, v celoti

Če je na radiu na primer kakšna oddaja o Srednji Evropi ali na primer zadnjič o Trstu, se obrnejo name, ki sicer nisem nobena specialistka. O Trstu sem se morala tako rekoč vse naučiti od A do Ž. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | Strinjajo se tudi s tem, da je treba v državi prevetriti finance, od a do ž, vključno z merili, ki veljajo za funk-

cionarje. Zelo težko pa bomo podprli nekatere hude varčevalne ukrepe, saj znamo misliti. (Delo, 9. dec. 2000, NB) | Če je tudi to mogoče opisati kot tretjo pot, ali nima potem prav Ralph Dahrendorf, prvi in edini tujec, ki je prišel na čelo slovite londonske ekonomske šole, ko pravi, da je v tej modni politični formuli vse od a do ž, razen zavzemanja za osebne, individualne svoboščine. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | Poleg hipermarketa je v centru zanimivo razporejenih okoli osrednje »hrbtenice« s fontano še 19 specializiranih lokalov, v katerih bo naprodaj vse »od a do ž«. (Delo 11. sep. 1999, NB) ♦ Frazem *od a do ž* je nastal iz besedne zveze *od a do ž*, kar pomeni 'od prve do zadnje črke v abecedi', preneseno 'od začetka do konca; vse, v celoti'. Glagolske sestavine frazemov, kot *naučiti se, prebrati, poznati, pripovedovati, biti, znati* glede na svoj pomen določajo, na kaj se nanaša jedrna sestavina *od a do ž*.

© angl. *from A to Z*; češ. *od á do zet*; *od až do zet*; fr. *depuis a jusqu'à z*; *de A à Z*; *de pater à amen*; hr., srb. *od a do ž (z)*; nem. *von A bis Z*; rus. *ot a do zet*; *ot a do ja*; *ot al'fi do omegi*.

abecéda

bojevati se z abecédo česa /ekspr.; pren., tudi boriti se/ *bojevati se z začetnim, osnovnim znanjem česa* Tudi odgovornosti za to, da je svobodnjaški del ministrov v avstrijski vladi zvečine nekompetenten in se bojuje z abecedo politike in stroke, mu odslej ne bo treba prevzemati. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Te vzorce si preudarjal prej z odporom kot intuitivno, saj dejstvo, da je Evropa ob koncu dvajsetega stoletja spet zblaznela, ni imelo nobenega smisla. Ko sem srečal Munevero, sem se boril z abecedo okrutnosti. (Delo, 16. jan. 1999, NB) ♦ Frazem *bojevati se z abecédo česa* z različico *boriti se z abecédo česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *abecéda*: 'začetno, osnovno znanje'. Namesto desnega se pogosto rabi tudi levi prilastek, npr. *politična, prometna, slikarska, tehnična abecéda*.

boriti se z abecédo česa, gl. *bojevati se z abecédo česa*.

naučiti kóga abecéde česa, gl. *učiti koga abecéde česa*.

naučiti se abecéde česa, gl. *učiti se abecéde česa*.
ne obvládati niti abecéde česa, gl. *ne poznati niti abecéde česa*.

ne poznáti niti abecéde česa /ekspr.; nikal., pren./ *ne poznati, obvladati niti osnov česa*

Pa se je izkazalo, da ustanovitelji sploh niso imeli profesionalnih novinarjev oziroma da tisti, ki naj bi to postali, niso poznali niti abecede novinarstva. (Delo, 24. jul. 1999, NB) | Po Francosovem mnenju mora dober vizažist poznati abecedo ličenja, torej vedeti, kaj je mogoče narediti s to ali ono barvo, s kakšnimi črtami lahko navidezno pomanjša ali poveča del obraza, ne sme pa slepo slediti receptom. Zanj je ličenje igra. (Delo, 10. apr. 1998, NB) | Občutek imam, da naši politiki ne obvladajo niti najosnovnejše abecede svojega posla. (Delo, 27. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *ne poznati niti abecede česa* z različico *ne obvladati niti abecede česa* se večinoma uporablja v zanikani obliki, ki je še okrepljena z veznikom *niti*, čeprav je možna tudi trdilna oblika: *poznati abecedo česa*. Vsi temeljijo na prenesenem pomenu sestavine *abeceda* 'začetno, osnovno znanje'.

poznáti abecédo česa, gl. *ne poznati niti abecede česa*.

seznaníti se z abecédo česa /ekspr.; pren., nedov. *seznanjati koga/ seznaniti se z osnovami, temeljnim poznavanjem česa*

Radi bi videli in slišali, kakšna je pot od ideje do premiere, radi pa bi se tudi seznanili z abecedo filmskega jezika. (J. K., TT 1965, št. 11, 6)

◆ Gl. *seznanjati koga z abecedo česa*.

seznanjati kóga z abecédo česa /ekspr.; pren., preh./ *seznanjati koga z osnovami, temeljnim poznavanjem česa*

Pedagogu – vsaj takšnemu z »erosom«, kar sem po svojem občutku bil – največ časa ne jemljejo uradne obveznosti, marveč tiste dodatne, ko hočeš iz dobre volje pomagati študentom, jim biti na razpolago. Pisal sem ocene njihovih del, priporočila za štipendije, statute in nagrade, jih obiskoval, jim svetoval pri delu tudi doma, pisal za kataloge razstav, predvsem pa jih povrh svojih obveznih ex cathedra predmetov seznanjal z abecedo in sintakso likovne dikcije. (Delo, 11. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *seznanjati koga z abecedo česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *abeceda*: 'začetno, osnovno znanje'.

učíti kóga abecéde česa /ekspr.; pren., dov. *naučiti/ učiti koga osnov česa*

Pokaži jezik je naziv šole, ki že tretje leto (razpis za letos je odprt še do 10. februarja) uči slušatelje pisanja scenarijev za celovečerni film oziroma abecede filmske pripovedi. (Delo, 2. feb. 2000, NB) | Ne nazadnje, tu smo številni sodelavci, ki nas je naučil založniške abecede in tudi visoke založniške kombinatorike. (Delo, 29. jul. 2000, NB)

◆ Gl. *učiti se abecede česa*.

učíti se abecéde česa /ekspr.; pren., tudi z levim prilastkom, dov. *naučiti se/ učiti se osnov česa*

Večina teorij predvideva, empirične raziskave pa potrjujejo, da imajo prevzemi pozitivne učinke. V javnosti, tudi v slovenski, ki se je šele pred kratkim začela učiti abecede tega pojava, pa imajo prevzemi negativen prizvok, etiketo sovražni. (Delo, 13. feb. 1999, NB) | Z argumentacijo dvajsetletnega novinarskega dela lahko zatrdim, da se politični pritiski, obsojanje, graje, grožnje in ves arzenal politične nekulture neprestano stopnjujejo in da so pri tem najbolj nekulturni prav tisti, ki so se začeli učiti politične abecede šele pred kratkim. (Delo, 7. mar. 2000, NB) | S prvim majem pa začne veljati pravilnik o avtošolah, ki med drugim zahteva, da mora sleherna avtošola imeti tisoč kvadratnih metrov velik poligon, na katerem se bodo bodoči vozniki učili prometne abecede. (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Vloga je bila dokaj naporna in polna akcij. Bil sem jahač, naučil sem se abecede boja z velikimi noži, mikastil sem se z Mongoli. (J. Mihajlović, TT 1964, št. 25, 6)

◆ Frazem *učiti se abecede česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *abeceda*: 'začetno, osnovno znanje, osnova česa'. Namesto desnega se pogosto rabi tudi levi prilastek, ki natančneje določa, kakšno je 'začetno, osnovno znanje, osnova česa', npr. *modna, politična, prometna, revolucijska, slikarska, tehnična abeceda*. Razen glagolov *učiti se, naučiti se*, ki lahko nastopata tudi v prehodni obliki, tj. *učiti koga, naučiti koga*, se v frazemih uporabljajo tudi nekateri drugi glagoli, npr. *obvladati, poznati*, ki določajo, kaj kdo dela z 'začetnim, osnovnim znanjem, osnovo česa' ali v kakšnem odnosu je kdo do tega.

začéti z abecédo česa /ekspr.; pren./ *začeti pridobivati osnovno, temeljno znanje česa*

In je ministrica za zdravje Slovenk in Slovencev, državljanov Republike Slovenije, ne pa tista, ki bo skrbela za zdravje izvajalcev javnih storitev. Torej, imamo eksperiment, imamo gospo, ki ima, kot je bilo povedano, veliko volje, ima zelo malo znanja in občutek imam, da se bo vsak sestanek na ministrstvu zdaj začel z abecedo pojmov, tudi včeraj je nekaj o tem govorila. (Državni zbor RS: 28. izredna seja 11. 09. 2007, NB) | Potem je bila tiskovna konferenca. Začela se je v stilu, z abecedo in partijo golfa, za mnoge od prisotnih prvo. Takšna bi bila tudi zame, če me ne bi pred leti, ob obisku v Kaliforniji, z njo na kratko seznanil moj gostitelj. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Poglejte, ko bo govora o kmetijski politiki, bo najbrž treba začeti s čisto abecedo. Ta abeceda je pa gotovo v tem, da bomo morali reči, v redu, v našem izobraževalnem sistemu smo opustili vse to, kar smo včasih imeli ali pa ko smo imeli neko vedenje ali pa nek predmet, ki je govoril o tem, kako se obdeluje, domača dela in podobno. (Državni zbor RS: 38. izredna seja 28. 07. 1999, NB)

◆ Frazem *začeti z abecedo* česa temelji na prenesenem pomenu sestavine *abeceda*: 'začetno, osnovno znanje, osnova česa'.

◎ češ. *začít od abecedy*; *začínat od abecedy*; hr. *počinjati, početi od abecede*; rus. *načínat' s azov*; *načínat' s samoga načala*.

Ábraham

preselíti se k Ábrahamu /redko, šalj.; pren./ *umreti*; prim. **Abrahamovo naročje**

»Posvetite rajši sem bližje, da vidiva, ali se je stara suha goska babja od straha preselila k Abrahamu. To se ve, če Izakov oče tudi stare, grde device v svoje naročje jemlje, ali pa boče še dalje ljudi obrekovala.« (J. Jurčič, Dr. Zober, 1876, 92)

◆ Gl. *Abrahamovo naročje*.

◎ češ. *odejít k Abrahámovi*; *jít k Abrahámovi*; *[už] je u Abraháma*; *už je v lúně Abrahámově*; hr., srb. *preselíti se u Abrahamovo krílo*; *otíci u Abrahamovo krílo*; pol. *pójść do Abrahama na píwo*; *przenieść się na łono Abraháma*; rus. *otpravit' šja k praotcam*.

priblížati se Ábrahamu, gl. *srečati Abrahama*.

spoznáti pri Ábrahamu, gl. *srečati Abrahama*.

srečati Ábrahama /pog., šalj.; pren., nedov. **srečevati/ doživeti petdeset let**; prim. **abrahamovati** 'slaviti 50-letnico, doživeti petdeset let' (Župnik je povedal, da je rodom Litvin ... Isto leto je abrahamoval, DS 30, 1917, 266, F. Knific); **abrahamovec** 'petdesetletnik' (Hinko Košak – abrahamovec, RTV – priloga Dela, J. Slokan, Delo, 30. sep. 1966); **abrahamka**

Vemo, da za rakom na dojki vsako leto zbolijo okoli 800 Slovenk. Večina med njimi je že srečala Abrahama in imajo od 60 do 70 let. (Delo, 6. maja 1998, NB) | Tisti, ki niso starejši od 50 let, bi te bone zlahka zamenjali za polico dodatnega pokojninskega zavarovanja. Tisti, ki so že srečali abrahama, jih bodo lahko podarili mlajšim sorodnikom ali pa prodali na borzi. (Delo, 18. marca 1999, NB) | V maju in juniju ni samo sezona državnih praznikov, matur, valet in šolskih izletov, temveč tudi petdesetletnic. Po nekem čudnem naključju ljudje prav maja in junija srečujejo Abrahama, kot da bi ta možakar prejšnje mesece prebil v zimskem spancu, v poletni vročini pa naj bi se spet izgubil nekam v neznanu. (Delo, 27. jun. 1998, NB) | Matorka mu sramežljivo zašepne na uho: »I, ovbe, kaj neki – to, da bi se midva vzela; saj se ženijo še starejši ljudje; nobeden naju ni še videl Abrahama.« (J. Trdina, LZ 1887, 605) | Moj dobri znanec in učitelj se je z leti približal Abrahamu, s težo pa že zdavnaj presegele stot ... (M. Kmecl, S prijatelji pod macesni, 1978, 45) | Spoznati skorajda pri Abrahamu, da znaš tudi pisati, je sijajno; še posebno, če so za tabo leta življenja na tujem in je stik z maternim jezikom za torej manj čvrst. (Delo, 21. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *srečati Abrahama*, ki ima tudi različice *videti Abrahama*, *približati se Abrahamu*, *pri Abrahamu*, je svetopisemskega izvora in izhaja iz besed, ki so jih Judje rekli Jezusu – 57 Judje so mu torej rekli: »Še petdeset let nimaš in si videl Abrahama?« Jezus jim je rekel: »Resnično vam povem: preden je bil Abraham, sem bil jaz.« (gl. Janezov evangelij 6,57, poglavje Jezus in Abraham, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 285) Sploh je simbolika številki, ki so v zvezi z Abrahamom, zelo pomenljiva. (gl. J. Keber, LI 2001, 86) To kaže npr. tudi po sestavi enak nemški familiarni frazem *er hat schon Vater Abraham gesehen* (dobesedno: 'on je že videl očaka Abrahama'), ki pomeni 'je zelo star, star kot Metuzalem', prav tako češ. *pamatovat Abrahama* 'biti (že) zelo star, tudi izkušen'.

◎ češ. *spatřít [už] Abraháma*; *uvidět [už] Abraháma*; it. *entrare negli anta*; rus. *on perevalil pjatidesjatiletnij rubež*.

srečeváti Ábrahama, gl. *srečati Abrahama*.

videti Ábrahama, gl. *srečati Abrahama*.

ábrahamka, gl. *srečati Abrahama*.

Ábrahamov

Ábrahamov otròk, gl. *Abrahamov rod*.

Ábrahamov ród /knj.; pren./ *judovski rod, Judje*; prim. **Abrahamova hči**

Bratje, sinovi Abrahamovega rodu, in vi, ki se Boga bojite! Nam je bila poslana ta beseda odrešenja. (Apostolska dela, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 367) | Rodu Abrahamov'ga hči 24, 7. (F. Prešeren, po Kidričevi izdaji)

◆ Frazem *Abrahamov rod* se nanaša na *Abrahama*, ki je po stari zavezi živel v 18. stol. pred n. št., bil praoče Judov, sin Tare, mož Sare, stric Lota in ohranitelj vere v edinega boga. Na tem dejstvu so nastali izrazi *Abrahamov rod* 'judovski rod, Judje' ter *Abrahamov otrok, Abrahamov sin* 'Jud' in *Abrahamova hči*.

Ábrahamov sín, gl. *Abrahamov rod*.

Ábrahamova hči /knj.; pren./ *Judinja*; prim. **Abrahamov rod**

Ali ne odveže vsak od vas svojega vola ali osla od jasli v soboto in ga ne žene napajat? Te pa, ki je Abrahamova hči in jo je satan imel zvezano, slišite, osemnajst let, ni bilo potrebno rešiti te vezi v soboto. (Luka, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 213)

◆ Gl. *Abrahamov rod*.

Ábrahamova léta /pog., šalj.; mn., pren./ *starost okoli petdeset let*; prim. **abrahamovec**

Bob Dylan – Že pred enajstimi leti so ga kot abrahamovca hoteli poslati v pokoj in mu z grammyjem za življenjsko delo dati lep nagrobnik. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | V Zvezi za delo sedijo starejši gospodje, ki tudi

predstavljajo stari delovni svet, se hujuje levosredinski časopis *Die Zeit*. Kako se je mogoče zavzemati za prepoved odpovedi starejšim od 53 let, se sprašuje, ko pa je mogoče pričakovati samo to, da nihče v Abrahamovih letih ne bo več dobil zaposlitve. (Delo, 6. marca 1999, NB) | Povabljeni smo v hišo, kjer praznuje mati našega vodiča svoj 50. rojstni dan (menda so to Abrahamova leta, izvemo mimogrede). Domači godci zažingajo valček in že se mati in sin zavrtita. (Delo, 16. jan. 2004, NB) | Nekdo je sarkastično, vendar statistično podkrepjeno izračunal, da vsak ustvarjalni posameznik, ne glede na to, ali se ukvarja s pisanjem kuharic, proze ali poezije ali je kako drugače prisoten na slovenski »kulturniški sceni«, prej ali slej pozanje vsaj eno nagrado simboličnega značaja. Edini pogoj je, da poleg medijske odmevnosti doseže vsaj Abrahamova leta. (Delo, 26. feb. 2004, NB) | Turbana, častljivi bradi, orlovska nosova, široke hlače z zadnjikom do kolen in čez evropska suknjiča s puško v rokah in naboji, okoli pasu. Čeprav v abrahamovih letih, sta se gibala kot mačka. Takih ljudi ni v mestih, srečaš jih samo v divjini. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB)

◆ Gl. *srečati Abrahamo*.

Ábrahamovo naročje /redko, šalj.; pren., tudi kot primera/ *onstranstvo, smrt*

Ko je revež umrl, so ga angeli odnesli v Abrahamovo naročje. Tudi bogatin je umrl in so ga pokopali. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Tega je Bog obvaroval v občini pogubi, ki je zadela ono zlobno mesto, in ga pripeljal v druge kraje, kjer je tudi rasla vinska trta. Mož je pokušal nje sad, pa preveč pokušal, zmotil se je – in hudo zmotil, kakor pravi sveto pismo. Pa še Heine je našel v tem dogodljaju toliko poezije, da se je malo po svoje ponorčeval z borim Lotom ter povedal, da mož tudi v Abrahamovem naročju še – vedno pokuša. In to je tudi nekoliko – mokre poezije. (Janko Kersnik, Raztreseni listi, Leposlovni podlistki, NB) | »Precej vam pošljem našega služabnika, da postreže, kar želite. Tu notri bode te počivali kakor v Abrahamovem naročju. Pa lahko noč! (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB)

◆ V Murkovem slovarju (1833) je pri iztočnici *Schooß* frazem v obliki *Abramu v loni sedeti* z nemškim ustreznikom *im Schoße Abrahams sitzen*, v Glonarjevem SSSJ, 1, pri iztočnici *Abraham – v Abrahamovem krilu, naročju* = na onem svetu, v SSKJ pri iztočnici *Abrahamov* pa šalj. v *Abrahamovem naročju* 'mrtev, na onem svetu'. Frazem *Abrahamovo naročje* ali primera *kot v Abrahamovem naročju*, nem. [*wie*] *in Abrahams Schoß*, se povezuje s priliko o ubogem Lazarju in bogatašu (gl. Luka, 16, 20 d.). Ubogega Lazarja so po smrti angeli prenesli v Abrahamovo naročje, kjer je bil na varnem in srečen ter ni več trpel pomanjkanja. Na to se navezujeta tudi dva nemška frazema: *sicher wie in Abrahams Schoß sein* 'zelo varen, varovan; biti v dobrem varstvu, varnem zavetju'

in *in Abrahams Schoß sitzen, in Abrahams Schoß liegen* v pomenu 'živeti v zelo dobrih pogojih; živeti brez skrbi; počutiti se srečnega'. Prispodoba o blaženosti, popolni prijetnosti, udobnosti je v nemščini po priliki o Lazarju in bogatašu nastala najkasneje v 17. stoletju (gl. H. Küpper, *Wtb. der dt. Umgangssprache*, 11).

◎ češ. *už je v lůně Abrahámově; jít k Abrahámovi; odejít k Abrahámovi; odejít do luna Abrahámo-va*; hr., srb. *otići u Abrahamovo krilo; preseliti se u Abrahamovo krilo; biti primljen u Abrahamovo krilo*; nem. *in Abrahams Schoß eingehen*; pol. *pójść do Abrahama na piwo; przenieść się na lono Abrahama*.

kot v Ábrahamovem naročju, gl. *Abrahamovo naročje*.

ábrahamovati, gl. *srečati Abrahamo*.

ábrahamovec, gl. *srečati Abrahamo*.

ad acta [adákta]

bíti ad acta /knj.; pren., v povedni rabi/ *biti končan, urejen*

Vse te besede so razložene v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Tisto, kar mi pišete vi, je – tudi s pomočjo SDS – že vse ad acta. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Te stvari bi bilo treba urediti. Potem mislim, da bo to ad acta in se tudi ne bo več uporabljalo za strankarska obračunavanja, kot se zdaj še vedno. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Pikalova zadeva je namreč pravno ad acta tudi zato, ker je politično intaktna in torej nezanimiva. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Zato ne preseneča misel dr. Jožeta Toporišiča na predstavitvi zbornika, da panonska teorija še ni ad acta, da je bilo premalo strokovnih soočenj obeh teorij in da o panonskem jeziku danes ne vemo nič več kot pred sto leti. (Delo, 24. feb. 1999, NB)

◆ Izraz *ad acta*, ki ga imajo v tej obliki tudi drugi jeziki, je latinski in je pomenil '(naj gre) med akte, med spise, v arhiv, tj. stvar, zadeva je končana'. Izraz se danes preneseno uporablja tudi na drugih področjih. V zvezi z glagolom *biti* pomeni, da je kaj končano, urejeno, v zvezi z glagoloma *dati, spraviti* pa, da je kdo kaj končal, uredil, ukinit, spravil z dnevnega reda, iz obravnave (v javnosti).

dáti kaj ad acta /knj.; pren./ *končati, urediti kaj*
Slovensko-izraelski tajni varnostni sporazum bi lahko z odločbo ustavnega sodišča dali ad acta. (Delo, 14. okt. 1998, NB) | Tudi ta bančni primer je kriminalistična policija s poročilom predala pristojnemu državnemu tožilcu. Stroligo je včeraj dejal, da je njegov urad primer Skutnik zaključil 20. maja 2000 in zadevo dal ad acta. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | Radovedni poslanci, ki so postavljali vprašanja, so med drugim od ministra Tomaža Marušiča zvedeli, da se desetčlanska komisija za popravilo krivic, ki jo vodi Janez Lukač, sestaja enkrat na teden, reši od 10 do 15 primerov, v petih mesecih jih

je dala ad acta 140. (Delo, 9. feb. 1998, NB) | Prizor iz Lensa ni ujma, ni presenetljiva nesreča ali izgrede, je samo prizor iz vsakdanjega življenja. Dogodek je zaradi tega treba s hrupom okrog nebitvenih stvari čim prej spraviti ad acta, da ja ne bi preveč ljudi pogruntalo, kako brutalno deluje mehanizem bleščečega vozila, ki nas pelje v lepšo prihodnost. (Delo, 4. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *biti ad acta*.

◎ angl. *to file sth. away*; češ. *odložiti něco ad acta*; *založit něco ad akta*; fr. *qc. classer une affaire*; hr., srb. *odložiti nešto ad akta*; nem. *ad acta legen*; *zu den Akten legen*; rus. *otložit' v dolgij jaščik*.

správití kaj ad acta, gl. *dati kaj ad acta*.

Ádam

nág kot Ádam /pog.; primera/ *popolnoma nag*, *gol*; sop.: v **Adamovi obleki**; v **Adamovem kostimu**

Tedaj mojster vstane, odnese pipo in jo vtakne nazaj v žep, stopi do roba tolmana, si odpne telovnik in ga odloži na prod, nato si sezuje čevlje, nogavice, sleče srajco, pa še hlače in spodnjice. Vse to počne počasi, brez vsake naglice, in potem ko nekaj trenutkov stoji tam ob vodi ves bel in nag kot Adam, zakorači v turkizni tolmun; ko mu voda seže do vratu, se obrne k Mariji in Janezu: njegov obraz zasije v blagem, srečnem nasmehu. (Marko Uršič, Štirje letni časi, Pomlad, NB) | Tam mrmra taka prvinost, kot nikjer več na svetu. Klatiti se nag od bilabonga do bilabonga kot Adam in Eva, živeti iz rok v usta od divjih sadežev, rib in mlincev iz semen užitnih trav, zasledovati vse tiste čudne živali in se kar naprej čuditi nad fantazijo divje lepote narave, je eden največjih luksuzov. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB)

◆ Primera *nag kot Adam* je nastala po svetopisemskem izročilu, po katerem sta bila Adam in Eva v raju brez oblačil, tj. naga.

◎ angl. *to be in one's birthday suit*; *to be as naked as the day one was born*; češ. *být [nahý] jako Adam*; v *rouše Adamově*; v *Adamově kostýmu*; fr. *en costume d'Adam*; *nu comme un ver*; *nu comme une main*; nem. *nackt wie Gott ihn schuf/geschaffen hat*; *im Adamskostüm sein*; rus. v *kostjume Adama*; v *čem mat' rodila*; *gol kak sokol*.

ádamica, gl. *Adamovo rebro*.

ádamka, gl. *Adamovo rebro*.

Ádamov (ádamov)

Ádamov otròk /pog., šalj.; pren./ *človek*; sop.: **Adamov sin**; prim. **Adamov rod**; **Evina hči**

Povsod sem gledal posteljo pri postelji; in spala je Adamovih otrok legija pri legiji. (I. Tavčar, 4000, LZ 1891, 68) | Ona (tj. Sveta Devica Marija, op. J. K.) je docela v vrsti človeškega rodu, ki je potreben odrešenja. Če bi ne bila odrešena, bi bila prav tako grešna, kakor so na splošno vsi Adamovi otroci. (Google, www.kapitelj.

com/devica_marija...)| Če ima človek pomembno delo ter dovolj prostega časa in dohodkov, ki mu omogočajo, da ga pravilno opravlja, ima toliko sreče, kot je dobro za Adamovega otroka. (Google, www.pregovor.com/...) | Izgubljen človeku je zemeljski raj, / Adamova deca v prognanstvu se joče ... (S. Gregorčič, Izgubljeni raj, Poezije I, 1882, 48)

◆ Frazem *Adamov otrok* s pisno različico *adamov otrok* in različico *Adamov sin* ter množinsko zastar. *Adamova deca* se nanašajo na svetopisemskega Adama, prvega človeka na Zemlji. Glede na to je njegov otrok ali sin *človek*, njegov rod, njegovi otroci, sinovi pa *ljudje*. Enakega izvora je tudi frazem *Adamov rod* 'človeški rod, ljudje'. Obstajajo tudi zastar. češ. *synové Evy* in *Evini děti* v pomenu 'človeški rod' ter hr., srb. *Evin sin* 'človek, človeško bitje, smrtnik'.

Ádamov ród /pog., šalj.; pren./ *človeški rod, ljudje*; prim. **Adamov otrok**; **Adamov sin**; **Evina hči**

To je b'lo veselje .../ De zdaj Adamov rod / Rešen bo skoz nje porod. (SNP III, 52, št. 4819) | 13. apr. 2001 – Ti si dovolj zame in za ves Adamov rod. O moj Gospod Jezus, daj, da bi bil tvoj Križ dovolj za vse človeštvo. Daj, da bi bil učinkovit. (Google, www.rkc.si/...) | 6. apr. 2010 Adamovi časi pa niso nikoli minili in se niso tudi nikoli začeli – Adamov rod smo po Svetem pismu mi vsi. To je tudi res. (Google, www.gape.org/...)

◆ Gl. *Adamov otrok*. Drugačen pomen ima po sestavi ustrezni hrvaški frazem *adamsko koljeno* v pomenih 'plemenita oseba, plemenit rod' in 'osmi otrok'. Bolj ustrezen je frazem – a po ženski liniji – *Evino koljeno* 'ženske nasploh'.

◎ češ. *plémě Adamovo*; *synové Evy*; *Evini děti*; hr. *Adamov rod*; rus. *čelovečeskij rod*.

Ádamov sín /pog., šalj.; pren., navadno v povedni rabi/ *človek*; sop.: **Adamov otrok**; prim. **Adamov rod**; **Evina hči**

Preradi pozabljam, da je bil tudi Preširen Adamov sin, kakor je vsak izmej nas. (F. Levce, Odlični pesniki in pisatelji slovenski, Franc Prešeren, Zvon 1879, 53) | Dekleta začele so zbirati, / Žene po drugih se ozirati: / Mož pa ostane le trpin, / Na zemli le Adamov sin. (SNP IV, 5–6, št. 8255) | Kako ti je ime, Adamov sin? Edmund. In kako si vstopil na moje ozemlje, Edmund? ... Adamov sin sem. Opravičujem se, srečni kraljičin izbranec. (Google, movie.subtitlr.com/subtitle...)

◆ Gl. *Adamov otrok*. Slovenskemu *Adamov sin* ustreza hr., srb. *Evin sin* 'človek, človeško bitje, smrtnik'.

Ádamova děca, gl. *Adamov otrok*.

Ádamova žena, gl. *Adamovo rebro*.

ádamovo jábolko /nevtr.; pren., tudi *Adamovo/ vidna hrustančna izboklina na moškem vratu*; sop.: **adamovec**

»I seveda,« je rekel Pečan in stegnil vrat iz ovratnika,

ki ga je nezaslišano tiščal. Ta Pečanov vrat je bil sploh znamenitost zase: suh in dolg, po njem pa je še posebno pri jedi neumorno plesalo Adamovo jabolko in se je venomer ribalo ob rob trdega ovratnika, da je Pečan trpel prave muke, toda prenašal jih je z vztrajnostjo in vdanostjo prvih mučencev. (Ciril Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | »Pri nas ima največ težav Jurica Golemac. V soboto si je načel hrbtno mišico, a bo bržkone pripravljen za gostovanje Izraelcev, še hitreje pa okrevata Petar Arsić, ki je dobil neprijeten udarec v Adamovo jabolko,« pravi Zmago Sagadin, strateg Uniona Olimpije, ki je še posebej vesel dobre forme rekonvalescenta Stipeta Modrića. (Delo, 9. jan. 2001, NB) | Ko je Peričev fenotip primerjala z jasno razvidnimi značilnostmi, ki jih je razbrala s fotografij voznička na cestninski postaji, je ugotovila kompleksnost značilnosti, pri čemer ni mogoče, da bi šlo za naključje. Še zlasti ker je upoštevala značilnosti, ki so redko zastopane v populaciji. Periča so tako izdali visok vrat z močno izraženima lateralnima mišicama obračalkama glave, Adamovo jabolko, lega obeh krakov spodnje čeljustnice z nakazanim oglatim podbradkom in štrleči uhlji. (Delo, 28. mar. 2006, NB)

◆ Frazem *Adamovo jabolko*, pisano tudi *Adamovo jabolko*, je metaforično poimenovanje, ki izhaja iz svetopisemske zgodbe o Adamu in Evi, ki sta zaužila sadež s prepovedanega drevesa, ki se imenuje drevo spoznanja dobrega in hudega. O tem gl. Mojzesova knjiga 2,16–17, 3,2 in 3,7. V zvezi s tem je nastal tudi frazem *utrgati jabolko z drevesa spoznanja*.

Adamovo rébro /šalj.; pren./ ženska; sop.: **Adamova žena; adamica; adamka; adamovka**

Kaj govoriš, baba neumna? O ti rebro Adamovo, da bi te bog pri miru pustil. (J. Kersnik – J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 327) | Toda dogajalo se je to v časih in krajih, ko bi potegnil prej vola v zvonik kakor nago Šavrinko pred cerkvenega slikarja. Kljub temu se je Kastavcu čudež z Adamovim rebrom le obesel. »Sicer babše ni narejeno ravno po božjem hotenju,« je dejal župnik, »toda kot prvi primerek bi še nekam šlo, ko bi ne imelo tistega ok sredi trupa ...« Zasejal je zrno slabe volje in šel. Le to je še rekel, da se mu tista popkasta reč pri Evi ne vidi potrebna. »Prav nepotrebna, si mislim, če je že bila narejena iz Adamovega rebra ...« (Milan Lipovec, Čubejska prigoda, NB) | »Kako ste se pa vendar vi ženili?« vpraša doktor ter vstane ... »Kako? Vraga! Kakor drugi! Tako gotovo ne, kakor Adam v raji, ki je jemal svoje rebro brez dote!« (J. Kersnik, Ciklaman, LZ 1883, 417) | Nobelovi nagrajenci, univerzitetni profesorji, raziskovalci in najbolj znani zdravniki pa so se držali za glavo in glasno protestirali. »Naj začnem šele na univerzi pripovedovati študentom, da ni res, kar so ga učili v osnovni in srednji šoli, naj jim dopovedujem, da je tisto o Adamovem rebro v nebo vpijoča neumnost,« se sprašuje eden izmed profesorjev, ki so podpisali poziv vladi in jo povabili, naj se strezni in premisli, kaj

vendarle počne hudega mladim generacijam. (Delo, 30. apr. 2004, NB)

◆ Frazem *Adamovo rebro* s sopomenkami temelji na svetopisemskem izročilu, po katerem je Bog ustvaril Evo iz Adamovega rebra. Na to kažeta tudi naslednja navedka: No, že ime, ki ste si ga izbrale za svojo sekcijo pri Škucu – LL (Lezbič-na Lilit), je ime prve ženske v raju, ustvarjene iz prsti, ne iz Adamovega rebra, neodvisne, torej prav tako arhetip hudičevke, fatalke. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Dolgo je trajalo, preden je izginila ideja o manjvrednosti ženskega telesa. Na začetku 17. stoletja je Rubens v svoji Teoriji človeškega telesa razložil, da je edinole Adam nastal po božji podobi, Eva iz Adamovega rebra pa je le nepopoln odsev božjega načrta, neke vrste stranski produkt. (Delo, 1. avg. 2003, NB)

bíti Adamov sín, gl. *Adamov sin*.

bíti v Adamovem kostimu, gl. v *Adamovem kostimu*.

bíti v Adamovi obléki, gl. v *Adamovi obleki*.

v Adamovem kostimu /pog., šalj.; pren., kot prilastek, tudi v povedni rabi/ *gol, nag*; sop.: **v Adamovi obleki**; prim. **v Evinem kostimu**

Lastniki newyorške revije, kjer redno objavljajo fotografije slečenih moških, še niso dali uradne izjave o tožbi, zlobneži pa se sprašujejo, zakaj se je Di Caprio sploh fotografiral v Adamovem kostimu. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Tudi nagca so potolčenega, vendar ne hudo, odpeljali na urgenco, preiskavo pa nadaljujejo. Škode še niso sešteli, vprašanje pa je, kaj bo doletelo dirkača v Adamovem kostimu. (Delo, 8. avg. 2001, NB) | Italijanski umetnik Enzo Cucchi se posmehuje svojim pikolovskim rojakom, ki prežijo na sleherni obliko nesposobnosti. Pred kratkim je namreč razburil očividce, med njimi samega šefa karabinjerjev, saj so ga zalotili v Adamovem kostimu na anconski plaži. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Kremelj je nadležnega Skuratova, ki je začel drezati v sumljive kremeljske finančne posle, izsiljeval z na skrivaj posneto videokaseto, na kateri naj bi se mož, zelo podoben tožilcu, v Adamovem kostimu veselo zabaval z dvema prav tako golima gospodičnima. (Delo, 22. mar. 1999, NB) | Dunajska trgovina Kleider Bauer je namreč objubila, da bo v vseh svojih 40 podružničnih trgovinah vsak teden nagradila prvih pet nagecv, ki bodo prišli k blagajni v Adamovem kostumu, z oblačili v vrednosti 5000 šilingov. (Delo, 29. feb. 2000, NB) | S slačenjem na množičnih prireditvah si poskuša služiti kruh. Najpogosteje se prikaže na športnih tekmah, videti pa ga je tudi na pasjih razstavah, loterijah, lepotnih tekmovanjih in v nočnih lokalih; v Adamovem kostumu, samo z vojaško čelado na glavi pa je nastopil tudi na strankarskem zborovanju Liberalno-demokratske stranke v Londonu. (Delo, 7. maja 2004, NB)

◆ Frazem *v Adamovem kostimu* z različicama *v Adamovem kostimu* in *v Adamovem kostumu* se

nanaša na svetopisemskega Adama, prvega človeka na Zemlji. Skupaj z Evo, prvo žensko, sta bila v raju brez oblačil. Enako velja za sopomenko v *Adamovo obleki*.

© češ. v *rouše Adamově*; v *Adamově kostýmu*; *nahý jako Adam*; hr. u *Adamovu kostimu*; nem. *im Adamskostüm sein*; pol. *w stroju adamowym*; w *stroju Adama*; rus. v *kostjume Adama*.

v **Ádamovem kostúmu**, gl. v *Adamovem kostimu*.

v **Ádamovi obléki** /pog., šalj.; pren., kot prilastek, tudi v povedni rabi/ *gol, nag*; sop.: v **Adamovem kostimu**; prim. v **Evinem kostimu**

Poklicali so jih zgroženi občani. Policisti so hitro ugotovili, da je nagec mladenič iz Žirov, ki je s prijatelji stavil, da si upa sredi noči štopati v Adamovi obleki. Stavo je sicer dobil, vprašanje pa je, če se mu bo splačalo in bo »iztržil« več, kot mu bo sodnik za prekrške odmeril kazni. (Delo, 3. maja 1999, NB)

◆ Gl. v *Adamovem kostimu*.

ádamovec, gl. *adamovo jabolko*.

ádamovka, gl. *Adamovo rebro*.

adijo

[in] **potém adijo kdó/kâj**, gl. *iti komu kaj adijo*.

íti kómu kâj adijo /ekspr.; pren., tudi z izpustom, navadno z [in] **potem**/

1. izgubiti kaj

Mnogi, ki ste se šolali še po breznikovskem izrazju (pribl. do l. 1970), bi se odločili kvečjemu za »tujke«, ali pa vam odgovor sploh ne bi bil mogoč. (ker vam je, denimo, vandrati sposojenka, režim pa tujka) | Pa bi vam šla adijo dva punta za prmej, morebiti pa kar cela matura. (Delo, 18. avg. 1998, NB) | »Izvelci predujem, kolikor moreš,« mu je svetoval stari Poljak; »tu bo nekega lepega dne izbruhnila revolucija in potem adijo Mehiški glasnik ... (J. Dos Passos – B. Verbič, Trilogija ZDA I, 1962, 290) | Vsi omenjeni mikrobi s svojimi izločki okvarjajo delovanje obrambnih celic. Slaba stran take strategije je v tem, da splošna oslabeitev imunosti odpre vrata konkurenčnim bolezenskim mikrobom, žrtev lahko nevarno zbolijo in potem adijo varno stanovanje! (Delo, 4. apr. 1998, NB)

2. biti konec česa

Dijak, zlasti če je bil odprte glave, je o Prešernu vsekakor izvedel dovolj – vse do znamenitega usmerjenega izobraževanja na začetku osemdesetih. Tedaj je program postavil pred srednješolca vsega komaj šest naslovov: adijo, Prešeren, to je bilo dijaškega veselja! (Delo, 6. feb. 1999, NB) | »Pazi.« (s štirimi 'a'), mu je odvrnil Bradelj, »pred sodnijo pridejo priče, potem pa adio tista tvoja čast, pa tožba, pa cement.« (V. Zupan, Vrata iz meglenege mesta, 1968, 131) | Toda nisem dobil dopusta. Adijo vse želje – čez teden dni bom že ril po Ukrajini. (Manica Lobnik, Rosa na pajčevini, 1957, 17) | To bo za začetek še najboljše. Sicer se vam lahko

rekreacija za vekomaj upre in potem adijo vse diete in zdravi napotki ... (Jana 2007, št. 24, NB)

◆ Gl. *reči komu/čemu adijo*.

poréči kómu/čému adijo, gl. *reči komu/čemu adijo*.

rêči kómu/čému adijo /ekspr.; pren., tudi **poréči**/

1. posloviti se od koga/česa

Kot mlad jelen je duhal čisti gorski zrak, da so se mu polnile nozdrvi in pljuča, legel je med bujno zelenje, nikjer ni bilo nobenega zapora, nobene gostilne, nobenega hotelskega bara, legel je in vsem žalostnim mislim je rekel: adijo. (D. Jančar, Maj, november, NB) | In tako je človek, še preden se prav zave življenja, že domala brezupen grešnik in mu preostane le še globoka pokora do konca življenja. Ali pa, da preprosto reče religioznosti »adijo«, čeprav s tem seveda tudi marsikaj izgubi. (Delo, 14. nov. 1998, NB) | »Še vreden nisem, da bi ti adijo rekel; vreden komaj, da me gledajo tvoji nageljni!« (I. Cankar, Kurent, NB) | Vad bratcu so svuvo jemale; / Mogle so adijo rjačt. (SNP IV, št. 7176)

2. zapustiti koga/kaj

Toda velika večina, to so tisti, ki se vračajo v stari kraj za trajno, taki, ki so rekli Ameriki za vedno adijo in ki ob vsaki stvari, ki jo vidijo na potu, ob vsaki pomembnejši luki ali znamenitem obrežnem mestu vzkliknejo ali zavzdihnejo: »Tega ne bom videl nikoli več!« (Anton Melik, Naša sodobnost 1953, 31) | »Nisi prišel k meni; obljubil si, da prideš, in nisi prišel; jaz pa pridem k tebi, ker bi rada, da ti vidim v oči, kadar ti porečem adijo za zmerom!« (I. Cankar, Kancelist Jareb, NB)

◆ Sestavina *adijo* v frazemu *reči adijo* z dovršno različico *poréči adijo* je medmet pozdravljanja, sprejet iz it. *addio* v pomenu 'zbogom'. Skupaj z glagoloma *reči, poréči* izraža poslavljanje od koga, preneseno odslavljanje, zapuščenje koga, z glagolom *iti* pa izgubo, konec česa.

adút

bíti glávni adút, gl. [kot] *glavni adut*.

bíti močán adút, gl. *močan adut*.

držáti vsè adúte v rôkah, gl. *imeti vse adute v rokah*.

iméti močán adút [v rôkah] /ekspr.; pren./ *imeti učinkovito sredstvo, dober pripomoček*

Svetli, suhi prostori, dovolj prostora za predstavitev – prijavi se je štiriintrideset umetnikov iz Friedlanda in okolice, ki so se hoteli primerjati; Svoboda je imel s tem v rokah močan adut pri mestnem narodnem odboru. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Dvakratna evropska prva-kinja v krosu pravi, da ima zdaj v rokah močan adut za boj z Romunko na EP. (Delo, 30. jul. 2002, NB) | Imel je v rokah zadnji adut, katerega je hotel še izigrati. (Lovro Kuhar, Jamnica, 1945, 103) | V tem predvolilnem boju imam močan adut: moj nasprotnik je Jacques Chirac. On se je zdaj spustil v volilni boj za moralne vrednote, to pa zanj nikakor ni najboljše. (Delo, 4. maja 2002, NB)

◆ Gl. *močan adut*.

iméti svôje adúte /ekspr.; mn., pren./ *imeti svoja učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh*

Ostro, silno ostro igrajo. Seveda pa imamo tudi mi svoje adute, storili bomo vse, da jih uveljavimo in zmagamo. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | »Imamo svoje adute, ki jih bomo morali maksimalno izkoristiti. Vse bi dal, da bi dosegli vsaj en gol,« pa razmišlja Kliton Bozgo, najnevarnejši mož v vrstah slovenskega prvaka. (Delo, 10. avg. 1999, NB) | Nikdar nisem posebej navijal za kakšen slog. Vsaka šola ima svoje adute – tako kanadska kot tudi ruska, češka ali skandinavska. Če bi le bilo mogoče bi se rad 'v živo' na ledu srečal prav z vsemi vesilami! (Delo, 24. apr. 2001, NB) | Veliko bo odvisno tudi od Američana s slovenskim potnim listom Arriela McDonald. Tudi CSKA ima svoje adute, a jih skrbno skriva. (Delo, 11. maja 2001, NB)

◆ Frazem *imeti svoje adute* temelji na prenesenem pomenu kvartopirskega izraza *adut*: ekspr. 'učinkovito sredstvo, dober pripomoček'. Glagolske sestavine *imeti*, *izkoristiti*, *razkriti*, *skriti*, *zaigrati* itd. v frazemih kažejo, kakšen odnos ima kdo do teh sredstev, pripomočkov, oziroma kaj dela z njimi.

iméti vsè adúte v rôkah /ekspr.; mn., pren./

1. popolnoma obvladovati položaj; prim. **imeti [vse] niti v [svojih] rokah**

Tisto kar je Milošević edino pokazal, je nekaj smisla za politično in osebno preživetje. A svoje mojstrstvo v tej igri bo moral šele dokazati, kajti v nasprotju s preteklim desetletjem imajo zdaj vse adute v rokah njegovi nasprotniki. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Union Olimpija je imela vse adute v rokah vse od zadnjega vodstva Krke z 11:8. Sprva je imela nekaj težav pri spremljanju Mateja Skelina, zato pa je toliko bolj ustavila Jako Lakoviča in Bennetta Davisona. (Delo, 25. mar. 2002, NB) | Pri javnih razpisih ima država vse adute v rokah, lahko predpiše, kaj bodo jedli otroci ali bolniki. Saj je tako to plačano od vseh državljanov, in če država skrbi za zdravje, potem mora najprej skrbeti za preventivno zdravje. (Priloga Delo-FT, januar–junij 2007, NB)

2. imeti vse možnosti za uspeh

Takahaši je imel vse adute v rokah, da znova zmaga na VN, toda njegovi skoki so bili nedodelani, kar mu je odžrlo kopico točk. Mladinski svetovni prvak iz leta 2002 ni bil tako energičen kot v kratkem programu. (Delo, 5. dec. 2005, NB) | Danes je pred kolesarji še vzpon na zloglasni Mortirolo ter nato še dva gorska cilja 1. kategorije. Saeco bo dirko zagotovo zaprl, saj drži vse adute v rokah – zmago Cunega in tretje mesto Simonija, ki je v svojem vzponu resnice na letošnji dirki spoznal, da vendarle ni toliko boljši od tekmecev, da bi se povzpел na najvišjo stopnico. (Delo, 29. maja 2004, NB)

◆ Frazem *imeti vse adute v rokah* z različico *držati vse adute v rokah* temelji na prenesenem pomenu kvartopirskega izraza *adut*: ekspr. 'učinkovito sredstvo, dober pripomoček'. Enako bi lahko

povedali tudi s frazemoma *imeti vse v svojih rokah*, *držati vse v svojih rokah*.

◎ angl. *to have all the trumps in one's hand*; *to hold all the trumps*; *to hold all the cards*; fr. *avoir tous les atouts en main*; *avoir tous les atouts dans son jeu*; nem. *alle Trümpfe in der Hand/in den Händen haben/halten*; pol. *mieć wszystkie atuty w ręku*.

izbítí kómu iz rôk zádni adút, gl. *zadni adut*.

izgubítí zádni adút, gl. *zadni adut*.

izigrátí svôje adúte /ekspr.; mn., pren./ *izrabiti svoja učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh*

Nemci so sijajno izigrali svoje adute (tudi taktika je pomemben del ekipe tekme), blesteli pa so Martina Ertl s superveleslalomske zmagi v tretji seriji ter Felix Neureuther in Monika Bergmann s slalomskima zmagama. (Delo, 14. feb. 2005, NB) | McLaren-Mercedes ga je z dvojno zmago resda prehitel le za dve točki, toda ob sedanjem razmerju moči, ko sta »srebrni puščici« očitno hitrejša dirkalnika od obeh renaultov, je težko verjeti, da bi lahko francosko moštvo še obrnilo tehnicno na svojo stran. Bo pa kljub temu poskušalo kar najbolje izigrati svoje adute, predvsem večjo zanesljivost tehnike. (Delo, 27. sep. 2005, NB) | Zaradi tega izpada bo Dragšičeva forma v tej zimi precej bolj delikatna, kot bi sicer bila, njegovi rezultati najbrž ne bodo tako stalni, pričakovati je treba tudi določena nihanja. Druga poanta pa je vsekakor zelo pozitivna, namreč, da je Dragšič izvrsten tekmovalac, je agresiven smučar nove generacije, ki je taktično zelo zrel in zna na tekmi izigrati vse svoje adute, kar je navsezadnje pokazal prav slalom v Flachau. (Delo, 8. jan. 2005, NB)

◆ Gl. *imeti svoje adute*.

izkoristítí [vse] svôje adúte /ekspr.; mn., pren./ *izkoristiti svoja učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh*

Slovenski selektor Gorazd Penko se z Ballerinijem sicer strinja, upa pa, da bosta Hauptman in Štangelj izkoristila vse svoje adute in dosegla cilj – izboljšala lansko 13. mesto Novomeščana na prvenstvu v Plouayju. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Med lanskim prebojem do 3. mesta na münchenkem Final Fouru so denimo izločili Varese in Real s po 2:0 in obakrat dobili drugo srečanje na parketu tekmecev. Letos je Union Olimpija trša kost, čeprav njeni privrženci zlepa ne bodo priznali, da je izkoristila vse svoje adute. (Delo, 9. mar. 2000, NB) | Boj za zmago je Tafi dobil v pravem pokru, v katerem sta svoje adute slabo izkoristila predvsem Museeuw in Van Petegem. Oba sta imela dovolj moči za zmago, na napad Tafija pa nista odgovorila, saj sta pričakovala, da slednji po petih poskusih ne bo imel dovolj moči, da zadnje štiri kilometre izpelje sam. (Delo, 8. apr. 2002, NB)

◆ Gl. *imeti svoje adute*.

[kot] glávni adút /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi kot primera/ *najučinkovitejše sredstvo, najboljši pripomoček*

Glavni adut ekipe bo državni reprezentant in nada jugoslovskega namiznega tenisa za svetovno prvenstvo 1965 v Ljubljani: 19-letni dijak iz Ljubljane Edvard Vecko. (Delo 1963, št. 258, 6) | Bivši disidenti in potem oblastniki, recimo Bronislaw Geremek in Vaclav Havel, niso popustili v opozarjanju na sprevrženo zahodno politiko, ki je Poljsko, Madžarsko in Češko pustila same. To je bil njihov glavni adut v pogajanjih z Natom. Članstvo v politično-vojaškem zavezništvu je postala cena za zgodovinski dolg. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | Namesto da bi dosegli gol, ga prejmemo po slabi vrnitvi v obrambo. Igra v obrambi je še zmeraj naš glavni adut in če bomo le dosegli kakšen gol več od nasprotnika, lahko v Bariju tudi pričakujemo uvrstitev, ki smo jo načrtovali. (Delo, 29. jul. 2002, NB) | Glede na to, da je Phil Jackson, daleč najuspešnejši ameriški trener zadnjega desetletja, z Jezerniki šele po treh suverenih sezonah zapadel v očitno krizo, je bilo ves čas vprašanje, kako se mu bo iz nje uspelo rešiti. Je njegov glavni adut prav priljubljeni Bryant? (Delo, 14. feb. 2003, NB) | Italijanski prevzem koprskе banke ni bil naključje. Kakorkoli že, koprskа luka bi morala ostati glavni adut Slovenije v »špekuliranju« s tem koščkom obmorskega prostora. (Delo, 7. feb. 2004, NB) | Morda so v teh pripravah na volitve celo malce preveč pohiteli, saj Brezigarjeva že danes v javnosti figurira kot glavni adut konzervativnega bloka – delno bo torej kapital, ki naj bi ga imela kot domnevno nova strankarska politična figura, v dolgih mesecih, ki so še do volitev 2004, že porabljen. (Delo, 2. avg. 2003, NB) | Evropa, ki je bila včasih celina spopadov in ravnotežja sil, je tako postala skupnost prava, v kateri velike in male države pri skupnem odločanju upoštevajo skupna pravila. Zdaj pa je videti, da se moč vrača kot glavni adut. Avtoriteta velikih članic ne izhaja več iz njihove evropske kredibilnosti, temveč iz njihovega položaja na lestvici moči. (Delo, 20. mar. 2004, NB) | Eddie Irvine, Irec s slovesom playboya in čvekača za visokonakladne tabloide, po poškodbi Michaela Schumacherja stopa ta vikend na VN Avstrije na nam bližnjem A-1 Ringu pri Zeltwegu pod žaromete kot glavni adut Ferrarija v boju z Miko Häkkinenom in njegovo srebrno puščico. Bo deležen aplava ali le gnilih paradiznikov. (Delo, 24. jul. 1999, NB)

◆ Gl. *močan adut*. Ustrezni francoski izraz je *atout maître*. Sestavina *adut* je prevzeta iz avstr. nem. *Adutt* (knj. nem. *Atout*) 'adut', kar je izposojeno iz fr. *atout*, star. *à tout* (dobesedno: za vse, torej igralna karta, ki velja za vse druge, za vse barve; gl. M. Snoj, SES, 1997, 3).

močan adút /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi **najmočnejši**/ *učinkovito sredstvo, dober pripomoček* Res pa je dvodnevni boj dosegel svoj namen in prav naveza Bohinj-Bled bi bila lahko močan adut pri kartah slovenskih prirediteljev. Ob ustreznem vložku, seveda. (Delo, 14. avg. 2000, NB) | To je vsekakor močan adut za prihodnja pogajanja o koncentriranju kemijske panoge, v katero zelo verjetno želijo priti tudi tuji konku-

renti. (Delo, 7. jul. 2001, NB) | Pri tem je šlo predvsem za nekakšno inercijo in izkušnje, po katerih so Celjani v prednosti za cel razred. Seveda pa je bila močan adut domačih tudi temperamentna publika, ki je igralce dobesedno »nosila«. (Delo, 5. mar. 2001, NB) | Izdelava strojev in orodja je bila že v preteklosti izjemno močan adut semiške tovarne. Sposobna in inventivna skupina strokovnjakov in tudi povsem običajnih delavcev s traku je vsa leta snovala inovacije, izboljšave in tudi povsem nove stroje in aparature. (Delo, 27. mar. 2007, NB) | Z Murnom v najboljši formi bi imela Slovenija zagotovo dva močna moža v Nemčiji in seveda precej večje možnosti, da ponovi in izboljša 7. mesto iz Salzburga, ki ga je leta 2006 osvojil. Če bo avgusta v optimalni formi, bo tudi zelo močan adut v olimpijski četverki. (Delo, 10. okt. 2007, NB)

◆ Frazem *močan adut* izhaja iz jezika kvartopircev, v katerem je *adut* 'klicana barva pri kvartanju, ki jemlje'. Njegov pomen temelji na prenesenem pomenu besede *adut*: eksp. 'učinkovito sredstvo, dober pripomoček'. Sestavina *močan*, ki je lahko tudi stopnjevana, tj. *najmočnejši*, samo še poudarja ta pomen. Privedniške sestavine v drugih frazemih pojasnjujejo sestavino *adut* glede na svoj pomen (npr. *glavni*, *zadnji*).

najmočnejši adút /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi nikal./ *najučinkovitejše sredstvo, najboljši pripomoček*

Pričakujem vsaj eno kolajno, več možnosti zanjo pa imajo dekleta. Naš najmočnejši adut bo bržčas Žolnirjeva, ki se nenazadnje ponaša z dvema naslovoma mladinske evropske prvakinja,« napoveduje Franc Očko, sekretar JZS. (Delo, 25. okt. 2000, NB) | Vtis je, da so evropsko-turški odnosi dosegli kritično točko ravno v času, ko so bližnjevzhodne razmere, teroristične grožnje in energetski razmisleki najmočnejši adut za članstvo Turčije v Uniji. (Delo, 11. nov. 2006, NB) | Ko se po preskusu Yahooja odločite še za iskanje informacij po ključnih besedah, se lahko za prvi primer pozabavate prav z AltaVisto. Čeprav so na AltaVisti med svoje strani zdaj vključili tudi manjši vodnik, je »pajkovno« iskanje še vedno iskalnikov najmočnejši adut. (Delo, 10. avg. 1998, NB) | Bronasto kolajno na 800 m je osvojila ob pravem času in se prepričala, da po dveh sušnih sezonah spet lahko posega po najvišjih mestih. Za slovensko atletiko je vrnitev bronaste olimpijke še kako pomembna, ker je pač še vedno najmočnejši adut za kolajno na vseh tekmovanjih. (Delo, 6. mar. 2007, NB) | Peter Eržen je naš najmočnejši adut za Autrans (srednja skakalnica) in še zlasti za St. Nizier (velika skakalnica). (TT 1968, št. 5, 10) | Laurent Fabius se je torej odločil, da se bo izpostavil z odnosom do Evrope. Vendar takšni nastopi niso najmočnejši adut tega Mitterandovega premiera med letoma 1984 in 1986. (Mladina 2004, št. 39, NB) | Kdor se ne more motivirati za derbi, se je bržkone odločil za napačen poklic, pač pravi star pregovor. K profesionalni zrelosti seveda sodi še

športno življenje, ki zagotovo ni najmoenejši adut Novomeščanov. (Delo, 7. maja 2001, NB)

◆ Gl. *močan adut*.

potégniti iz rokáva [šè] zádjni adút, gl. **rokav**.
razkriti [vsè] svôje adúte /ekspr.; mn., pren./ *razkriti svoja učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh*

Sir Frank Williams je na predsezonski predstavitvi svojega moštva formule 1 na dirkališču Circuit de Catalunya razkril svoje adute. (Delo, 25. jun. 2000, NB) | Maj, letos še posebej muhast, preprosto ne more pričarati vzdušja in zavzetosti kot v tradicionalnejšem koncu poletne sezone, toda v olimpijskem letu preprosto ni šlo drugače. Kot tudi nihče nikogar ni mogel prisiliti, da bo tu razkril vse svoje adute, saj so na vrsti še olimpijske igre, vrh slehernega dobrega plavalca. (Delo, 18. maja 2004, NB) | Luksemburg je bil nekaj razredov slabši tekmeč, resda pa so Slovenke obračun vzele preveč ležerno in eksotičnemu tekmeču dopustile, da je vodil do sredine drugega in tretjega niza. Ravno v takšnih dvo-bojih je dobro, da se ekipa zbere in strne vrste ter, kljub nedoraslemu tekmeču, razkrije vse svoje adute. (Delo, 12. jun. 2006, NB)

◆ Gl. *imeti svoje adute*.

skriti svôje adúte, gl. *skrivati svoje adute*.

skrivati svôje adúte /ekspr.; mn., pren., dov. **skriti/skrivati svoja učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh**

Ob vходу v zaliv Boka Kotorska je 10 kilometrov zračne črte oddaljen od Hercegnovega in Tivta, samo nekaj več pa od Budve in njene riviere. Še pred nekaj leti je bil ta del zaprt, saj je na njem nekdanja jugoslovska vojna mornarica v podzemnih predorih ob morju in na kopnem skrivala svoje adute. (Delo, 13. apr. 2005, NB) | Turnir v Almeriji bo zanj test novih moči, a tudi tekmovanje, na katerem bi se rad dobro odrezal. Pravi, da bo zato danes v Dobovi (19) in jutri v Krškem (18) skrival svoje adute. Nasproti mu bo namreč stala Tunizija, slovenski tekmeč v predtekmovalnem delu SI. (Delo, 16. jun. 2005, NB) | Ali se bo kanclerju taktika posrečila, pa bo veliko odvisno tudi od koalicijskih dogovorov o novih ministrih, ki bodo kljub zatrjevanju o nasprotnem prav tako ali pa še bolj pomembni od programskih pogajanj. Kancler Schröder svoje adute še skriva. (Delo, 30. sep. 2002, NB) | Slovenija pa bo na EP v predtekmovanju igrala tudi s Francijo in Španijo, ki skušata pred Slovenci skriti svoje adute. (Delo, 13. jul. 2000, NB)

◆ Gl. *imeti svoje adute*.

uporábiti [kàj] [kot] zádjni adút, gl. *zadnji adut*.
vrèči šè zádjni adút, gl. *zadnji adut*.

zádjni adút /ekspr.; pren./ *zadnje sredstvo, zadnji pripomoček*; prim. **močan adut**

Vse družji le ena misel: nogomet in kako uspešni bodo njihovi izbranci. Če pa je že nevarnost za razočaranje, je vselej v rezervi še zadnji adut: nakupovanje. (Delo, 22. jun. 2000, NB) | Ni veliko dvomov, da lahko preostanek

dvomov razprši angažma avtoritete, ki je zadnji adut v rokavu slovenske vladne kampanje za Nato. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Najboljši igralec – branilec Dellas ob prekinitvah nebeško skoči tudi v napadu. To je njihov zadnji adut, ki bi jih v najboljšem primeru lahko pripeljal do izenačenja in enajstmetrovk. (Delo, 3. jul. 2004, NB) | Ukrajinski Šahar je v tej sezoni pokala UEFA še zadnji adut »vzhodnega bloka«, ki je v zadnjih letih praviloma igral vidne vloge v tekmoivanju drugega kakovostnega razreda. (Delo, 14. mar. 2007, NB) | V sredo, dan pred politično močno kočljivim referendumom o vstopu Danske na območje evra, je premier Poul Nyrup Rasmussen na mizo vrgel še zadnji adut. Državljanom je zagotovil, da bo na decembrskem vrhu Evropske unije v Nici ... z vetom preprečil sprejem vsakega predloga, ki bi okrnil pravico vlade in parlamenta, da odločata o socialni politiki kraljevine. (Delo, 28. sep. 2000, NB) | Vrgel je svoj zadnji adut in mu razkril vso svojo bojazen pred politiko, pripovedoval mu je o grozotah, ki jih povzroča. (V. Kavčič, Tja in nazaj, 1962, 25–26) | Režim Kim Džong Ila verjetno nima v rokah drugih kart kakor orožje, in vse države v njegovi bližini grabi panika ob možnosti, da bi kot zadnji adut uporabil jedrsko in biološko orožje ... (Delo, 19. nov. 2002, NB) | Ko je v zadnjem krogu videla, da je Jolanda zrela, predvsem pa razpoložena za zmago, je uporabila še zadnji adut. V bližnjem srečanju je uporabila komolec in brhko Slovenko odpihnila s steze ... (Delo, 8. mar. 2004, NB) | Krivic je tudi izrazil upanje, da bosta v nekaj dneh tudi ostala dva sodnika spoznala, da »jima je citirana zakonska določba izbila iz rok zadnji adut za zagovarjanje njunega stališča in da ne bosta onadva tista, ki bi hotela povzročati ustavno krizo tako, da bi hotela soodločati ob osmih sodnikih z veljavnim mandatom še onadva.« (Delo, 2. nov. 1998, NB) | Sloviti oporečnik, pogosto imenovan »očè kitajske demokracije«, Wei Jingsheng, ki živi v izgnanstvu v ZDA, meni, da do sprememb nikoli ne bo prišlo, če bo Zahod nadaljeval z zadovoljevanjem kitajskega vodstva in če bo dovolil, da z večletitvijo Kitajske v WTO izgubi zadnji adut, s katerim Pekingu še vedno lahko postavlja določene politične zahteve. (Delo, 25. maja 2000, NB) | Televizija je sicer še vedno na prvem tiru predvolilne propagande, a zdaj je tudi čas za stiskanje rok in nagovarjanje mimoidočih na ulicah mest in na podeželskih trgih. Stranke bodo ta teden iz rokava potegnile še zadnji adut, to je v takšna ali drugačna imena odete čisto prave veselice. S petjem, godbo, golažem in kranjskimi klobasami. (Delo, 9. jun. 2004, NB) | V trenutkih, ko se je pravzaprav odločala bitka za razliko, so Madžari iz rokava potegnili še zadnji adut. Pajoviča so s tesnim pokrivanjem izločili iz igre, na takšno igro pa naši fantje niso našli odgovora. (Delo, 13. sep. 1999, NB)

◆ Gl. *močan adut*.

© angl. *one's last card*; hr., srb. *poslednji adut*.

zaigráti svôje adúte /ekspr.; mn., pren./ *zapraviti svoja učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh*

Evropa je – zaradi naglice, s katero je letalstvo razvijala Amerika – zaigrala svoje adute na prehodu od motorja z vijakom k reaktivnemu pogonu in dopustila, da so jo premagali. (Življenje in tehnika 1969, št. 4, 256) | Za nekatere očitno neozdravljiva sladkost – kršenje predpisov, še posebno, kadar je v igri denar, lahko postane grenka za državo, ki je zaigrala svoje adute, s katerimi se je hvalila med vstopanjem v EU. (Delo, 23. maja 2006, NB)

♦ Gl. *imeti [svoje] adute*.

áfna

áfne gúncati /nižje pog.; mn., pren./

1. delati ali govoriti kaj šaljivega; sop.: afnati se; opičiti; opičariti; prim. **afnanje, afnarija; opičarija, opičenje; zganjati cirkus**

Priznani režiser Vito Taufer je pred dobrima dvema letoma v enem od intervjujev za Delo dejal: »Moja in mlajša generacija me je nekoč gledala postrani, ko sem trdil: 'Gledališče mora biti zabavno!' Čeprav sem ugotovil, da bi to trditev lahko pripisali tudi Brechtu. Nikoli pa nisem mislil, da bi gledališče moralo biti zgolj zabavno, medtem ko se danes od nas že kar pričakuje, da bomo samo 'afne guncali'.« (Mag, januar–december 2007, NB) | Ko je človek na bolniški, ga lahko na domu obiše kontrolor – zame bodo zmeraj vsi Škrobarji! – in kontrolira, če ste doma ali pa nemara kje druge afne guncate. (Mladina 2006, št. 36, NB) | Tu nekaj ni logično. Država se mora odločiti, ali hoče skupaj z mediji guncati afne in zabavati publiko ali pa hoče biti učinkovita in verodostojna. (Delo, 13. sep. 2003, NB)

2. spakovati se

Me pa tu in tam še vedno presenetijo predsodki, da vsi mi, ki na televiziji »guncamo afne«, že po pravilu ne moremo biti pametni. Ja, najbrž smo celo neumni. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Kako neki je sploh prilezel do majorskega čina in zakaj ga je vojska sploh prenašala, medtem ko je afne guncal in zganjal cirkus, pa je že druga zgodba. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Tam, kjer bi moral razstavljati, žal nisem, saj se tam spakujejo v modnem smislu. Mislijo, da je danes napredek v tem, da afne guncaš. Jaz pa tega ne bi počel, saj preveč spoštujem svoj poklic in slikarstvo kot tako. (Slovenske novice, januar–december 2008, NB)

3. norčevati se

V sejno dvorano je našeškani Ivo Hvalica (SDS) prišel z zaščitno čelado, njegov kolega Pavle Rupar (znan predvsem iz domnevne podkupovalne aфере) pa z dežnikom, češ da ju potrebujeta za osebno zaščito. To spominja na nastopaštvo delegata Grosa pred leti, ki je v republiški skupščini delil banane, takratni predsednik dr. France Bučar pa je zaslovel z (neuradno) izjavo: Ti meni ne boš afne guncal. (Delo, 26. okt. 1998, NB) | In samo enkrat je neki plešasti in rdečelični tip rekel nekaj o njenih bokih ali riti in samo enkrat sem ga pogledal, da mu je še več rdečice bušnilo v rdeča lica in gor do pleše. Da mi nehaš afne guncat, sem rekel. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB)

♦ Frazema *afne guncati* ni v starejših slovarjih, npr. Cigaletovem, Pleteršnikovem, Glonarjevem. V teh slovarjih ni niti iz nemščine sprejete besede *afna* (prim. nem. *Affe*; vendar Plet. I, 2: *afinja*), prav tako ne v SP 1962 in SP 2001, vendar v SSKJ I, 12, *afna, afnati se, afne guncati*. Slovenskemu *afne guncati* pomensko ustrezajo nem. *Possen treiben, Unflug treiben, Mist machen*. Glede na sestavino *opica* pa je slovenskemu frazemu najbližje nem. pog. *den Affen machen*. Izvora frazema *afne guncati* se bežno dotakne V. Gjurin (SR I, 1974, 77): Zelo težko je določiti, kaj je prevzel slovenski sleng neposredno iz nemščine, kaj pa šele iz domačih neuglednih socialnih dialektov, zlasti meščanskega nižjega občevalnega jezika: *afne guncati, ne imeti dunsta, imeti dolgo lajten-go, fajhten* 'pijan'.

Frazem *afne guncati* je izvorno povezan z opičjim obnašanjem, govorjenjem, gibanjem, guganjem po drevju oziroma posnemanjem tega z namenom zabavati koga. Sestavina *guncati* je samo v slovenskem jeziku. Na enaki predstavi temeljijo tudi glagoli *afnati se, opičiti in opičariti* ter izpeljanki *opičenje in opičarija*, npr.: Izrazitost naših voda nas mika, opičariti ne maramo. (Ribiško-lovski vestnik 1934, 1) | Toda on ne vidi nič, ne sliši nič, ne opazi nič – Ali le noče ničesar opaziti? ... Ni to opičarstvo, pravo pravcato opičarstvo? (F. Ksaver Meško, Kam plovemo, 1927, 66) | Vsako potratno, vsako nespametno opičenje je sovražila iz srca. (Dolenjske novice 1891, 4) | Razloga proti osamosvojitvi Evinih hčera se tičeta mimetizma ali opičarije, s katero nežni spol vedno posnema moške napake in jih celo pretirava (npr. cigarete). (ŽiS 1936, 282) | Po preoblikovanju sestavine *guncati* v frazemu *afne guncati* v *guncanje* je nastal nov frazem *guncanje afen*. Slovenskemu *afnati se, opičiti in opičariti* ustreza pol. *malpować*.

© hr., srb. *praviti lakrdije, izigravati budalu*; nem. *Possen reißen; den Affen machen/sich zum Affen machen; Fratzen schneiden*; pol. *udawać malpe; naśladować malpe*.

gúncanje áfen, gl. guncanje.

afnánje, gl. afne guncati.

afnarija, gl. afne guncati.

afnátí se, gl. afne guncati.

ahilov (Ahílov)

ahilova (Ahilova) pĕta kóga/čĕsa /knj.; pren., v povedni rabi/

1. slabost, napaka

Že ničkolikokrat smo zapisali, da je Ahilova peta slovenskega zdravstva pravzaprav neustrezen nadzor ozi-

roma nadzor, ki ga ni. (Delo, 5. jan. 2000, NB) | Od vseh, ki v Ljubljani beračijo, in teh ni malo, so klošarski pijančki deležni največjih simpatij. Je alkoholizem naša Ahilova peta, ali naša primerjalna prednost? (Delo, 2. junija 2001, NB) | Najprej je kajpada treba zapolniti kronično bolečo vrzel, ki še zdaleč ni ahilova peta le v švicarskem športu: športni naraščaj. (Delo, 18. sep. 1999, NB)

2. občutljivo, ranljivo mesto

Vsi pa smo že videli, kaj se zgodi z Lewisom po prejetem močnem udarcu. Govorim o njegovi bradi, ki je zelo ranljiva, Shields dobro ve, kje tiči prvakova ahilova peta. (Delo, 13. maja 2002, NB) | Slovenci imamo radi morje. Do te mere, da postaja ta ljubezen že slovenska Ahilova peta, šibka točka, zaradi katere se nam naši prijazni južni sosedje smejiijo v obraz. (Delo, 16. avg. 2003, NB)

♦ Frazem *ahilova peta*, tudi *Ahilova peta*, je nastal po slavnem grškem junaku pred Trojo Ahilu, ki je bil ranljiv samo v peto, za katero ga je mati Tetida prijela, ko ga je kopala po porodu. Ko je Ahil iz maščevanja za smrt prijatelja Patrokla v boju ubil Hektorja, se mu je Hektorjev brat Paris maščeval s tem, da ga je z Apolonovo pomočjo zadel v peto z zastrupljeno puščico.

◎ angl. *Achilles heel*; fr. *le talon d'Achille de qn./qc.*; hr., srb. *Ahilova peta*; nem. *Achillesferse*; pol. *pięta Achillesa [achillesowa]*; rus. *ahillesova pjata*.

akadémski

akadémska četrt, gl. četrt.

alea [álea]

alea iacta est [álea jákta ést] /ekspr.; pren./ *odločeno je (ob pomembni odločitvi)*; sop.: **kocka je padla**; prim. **prestopiti Rubikon (rubikon)**

Jerofejev v svoji »pesnitvi« na poseben način »prekoračju« različne »Rubikone« duhovnosti, svobodomiseltva in telesnosti – po vzoru Julija Cezarja, ki je leta 49 pr. n. š. z vzklikom »alea iacta est« (kocka je padla) prestopil severnoitalsko reko Rubikon in s tem začel državljansko vojno. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | 30. avg. 2006 ... Kocka je padla – alea iacta est. wai.jpg. No, dobro jutro. Ne vem zakaj sem se že danes zbudila z občutkom napetosti v trebuhu ... (Google, lena.rebotomic.com/arhiv...) | Oseba Daniel Buba je napisala: Alea iacta est. Pridruži se Facebooku, da se povežeš z osebo Daniel Buba in ostalimi, ki jih morda poznaš. (Google, sl-si.facebook.com/...) | 22. apr. 2006 ... Alea iacta est oziroma kocka je padla. Panasonic (FZ-7 seveda) je že naročen in v roku tega tedna bom že veselo tapkal po sprožilcu ... (Google, www.racunalniske-novice.com/forum...) | 16. okt. 2010 ... Alea iacta est – kocka je padla, čas se izteka! Kjer ni občutka za dobro in prav, se izgubi tudi občutek za lepo. (Google, www.gore-ljudje.net/novosti...)

♦ Gl. *kocka je padla*.

aleator, gl. *kocka je padla*.

aleatóren, gl. *kocka je padla*.

aleatóričen, gl. *kocka je padla*.

aleatórika, gl. *kocka je padla*.

álfa

álfa in ómega česa /ekspr.; pren., v povedni rabi/

1. *kdor vse ve, je absolutna avtoriteta na kakem področju*

*12 Glej, pridem kmalu in z mano pride moje plačilo, da povrnem vsakomur po njegovih delih. *13 Jaz sem Alfa in Omega. Prvi in Zadnji, začetek in konec. (Razodetje, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 746) | Pozneje so mu bili grški in rimski klasiki álfa in ómega življenja. (E. Kristan, Savičev pesimizem, 1910, 16) | »O tem, kdo bo ostal, kdo odšel in kdo prišel v klub, bomo odločali ob koncu sezone,« je razmišljal nekdanji predsednik Krima, Zoran Janković, ki pa je še vedno álfa in ómega ljubljanskega kluba. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Ženske v lokalu so tvoja skrb. Ti si, vsaj upam, álfa in ómega tega posla. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Darwin mu je bil doslej álfa in ómega vsega, toda tistega najlepšega iz Darwina ni znal razbrati. (B. Magajna, Zgodbe o lepih ženah, 1955, 129)

2. *kar je temeljna, glavna stran*

Demokracija in ekonomija sta álfa in ómega tradicionalnega merjenja uspešnosti vsake države in politike. (Delo, 26. jun. 1999, NB) | Ali je bolezen kaj spremenila vašo osnovno držo, vaše gledanje na življenje? Prej vam je bila služba álfa in ómega vsega. (Delo, 31. dec. 1999, NB) | Z nakupom avtomobila je zrastle tudi njegova lastna cena in potrditev le-te je videl samo v spolnem zadovoljstvu. Zanj je bil álfa in ómega uspeha kar največji avto in s tem vednost, da bodo ženske v njem videle tudi kaj več. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Kultura je za nas álfa in ómega vsega človeškega ustvarjalnega dela, torej edini temelj pozitivnih naporov za oblikovanje življenja. (F. Kozak, Članki in zapiski, 1963, 376)

♦ Frazem *álfa in ómega česa* ima svetopisemski izvor, kar nakazuje prvi zgled. *Alfa in ómega* sta prva in zadnja črka grške abecede. Kot taki v zvezi *álfa in ómega* pomenita začetek in konec ter celotno abecedo, ki je osnova, temelj vsega napisanega, preneseno vsega sploh (prim. *od a do ž*).

◎ češ. *álfa a (i) ómega*; fr. *l'alpha et l'oméga*; hr., srb. *álfa i ómega*; nem. *das A und O einer Sache*; pol. *álfa i ómega*; rus. *al'fa i ómega*.

ámen

bíti kàkor ámen [v cérkvi], gl. *kakor amen [v očenašu]*.

bíti kàkor ámen [v očenašu], gl. *kakor amen [v očenašu]*.

bíti kot ámen [v cérkvi], gl. *kakor amen [v očenašu]*.

bíti kot ámen [v očenašu], gl. *kakor amen* [v očenašu].

kakor ámen [v očenašu] /eksp.: primera, tudi [v cerkvi], [kot amen]/ *prav gotovo, brez dvoma*

V zemljo ga s sabo ponesem, ko bi le mogel ali hotel. Kakor hitro pride nevesta ali zet k domu, niso starši več dolgo ž njima pri eni mizi; to je tako gotovo kakor amen. Pri nas je malo hiš, da bi se ne delili. (Fran Levstik, Popotovanje od Litije do Čateža, NB) | V samostanu utegne biti še prebito vroče, če je res, kar so Kostanjevčani, ki so prišli z opatom Egidijem, pravili bratu vratarju. Turka bomo videli, to je kakor amen v očenašu, Stične ne bo pustil na miru. (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | Če bi jaz rekel: pri moji duši, kar me pa Bog varuj in sveti Florijan, to bi bil greh! Kar je greh, to je greh, to je kakor amen, in temu se ne ustavljam nič. A jaz ne pravim tako; jaz zavpajem: primojdunaj, hudoba me že sliši. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Javna tajnost je, da si je neka ob svojem času močno čislana gospoda uspela nakupiti obtrasna zemljišča, da bi jih ob nekem drugem času anonimno, a mastno zatavšala. To so obvozniki piskrci in na strani južne različice kakor amen v cerkvi. (Delo, 4. sep. 2007, NB) | Zamenhofa torej ne moremo kriviti za nekaj, česar še sami ne vemo. Lahko pa ga krivimo za način, kako je svoje preroštvo izrazil: ravno tako, kakor so komunisti formulirali, da bo komunizem prišel z 'železno nujnostjo', kakor 'amen' v Očenašu. Če bi esperantisti jemali Zamenhofa količkaj resno, bi se lahko nehali bojevati s tako vnetostjo za svojo stvar. (L. L. Zamenhof, Vinko Ošlak, Tim O. Wüster, Mark Fettes, Mednarodni jezik: realna ali nerealna utopija, NB) | Ukinjanje delovnih mest je industriji pač usojeno. Kot amen v očenašu je gotovo, da jih bo še naprej izgubljala. Danes jih je v povprečju še med 20 do 25, v Nemčiji morda 30 odstotkov. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Da pa ne bo vse nič pomagalo, to je ko amen v očenašu. (Jože Pahor, Medvladje, Trst, 1923, 172) | Nastajajo nezanesljivi trgi, na katerih jo porabniki ucvrjejo že ob prvih, vedno možnih poročilih o tveganosti proizvoda. Javni diskurz o tveganju, ti pa so tako gotovi kot amen v cerkvi, razvrednotijo kapital, in nazadnje podjetja po vsem svetu prisilijo k temu, da možne pomisleke konzumentov v ozaveščenih zahodnih državah jemljejo resno in njihovo mnenje že vnaprej upoštevajo pri produkciji dobrin in storitev. (Delo, 27. nov. 2003, NB)

◆ Primera *kakor amen* [v očenašu] z različico *kot amen* [v cerkvi] je nastala na osnovi dejstva, da se z besedo *amen* končuje očenaš. Sestavina v *očenašu* se lahko zamenja s sestavino v *cerkvi*, ki je prostor, kjer se pri verskih obredih skupinsko moli očenaš.

Amérika

ne odkríti Amerike, gl. *odkriti Ameriko*.

odkríti Amériko /iron.; pren., tudi kot primera, tudi nikal./ *odkriti kaj novega*

Levica 21. stoletja, kot sebi pravijo firenški prijatelji, bi rada še enkrat odkrila Ameriko, iznašla toplo vodo

in ostala na oblasti. (Delo, 22. nov. 1999, NB) | Če se bodo njihovi nogometaji začeli ozirati po plačah baseballistov, jim bo še žal, da so z nogometom poskušali »odkriti Ameriko«. (Delo, 13. feb. 2001, NB) | Kdor je pričakoval, da bodo poslanci »odkrili Ameriko« v razpravi o domnevnih nepravilnostih pri prodaji in nakupu Slovenske investicijske banke (SIB), se je hudo zmotil. Je pa SIB bil (in še nekaj časa bo) pravi ventil za opozicijo. (Delo, 14. apr. 2003, NB) | Zato se zdi, da se s težavami ubadajo predvsem v tistih državah, v katerih so pristojni nehali razmišljati o potrebah slehernega učenca, pa naj mu gre v šoli dobro ali slabo. Ali pa razmišljajo, a bi radi na novo odkrili Ameriko, namesto da bi proučili izkušnje najuspešnejših držav. (Delo, 21. sep. 2007, NB) | Medtem ko se nekateri danes obnašajo, kot da so odkrili Ameriko, ko poudarjajo, da je poglaviti cilj agresivne in ekspanzivne družbe, da si njen izdelek v panogi pridobi status standarda, je treba pripomniti, da John Rockefeller svojega imperija očitno ni zgolj po naključju poimenoval Standard Oil. (Delo, 12. dec. 1998, NB)

◆ Frazem *odkriti Ameriko* se izvorno povezuje z znamenitim italijanskim pomorščakom Krištofom Kolumbom (1451–1506), ki je leta 1492 odkril Ameriko, ko je 12. oktobra s tremi ladjami priplul do otoka, ki so ga poimenovali San Salvador (tj. Sv. Rešitelj). To odkritje je bilo za tisti čas epohalno, čeprav se dandanes pojavljajo teorije, da so Ameriko odkrili že pred njim Vikingi ali leta 1402 celo Kitajci. Odkritje nečesa novega, ki ga je prineslo Kolumbovo odkritje (po prvem potovanju je odplul proti Ameriki še trikrat), je tako vsebovano tudi v pomenu frazema *odkriti Ameriko*. Uporablja se tudi zanikano: *ne odkriti Amerike* 'ne odkriti, ne povedati nič novega'.

◎ angl. *to reinvent the wheel*; češ. *objevit Ameriku; objevovat nové Ameriky*; fr. *découvrir l'Amérique*; hr., srb. *otkriti Ameriku; pronaći Ameriku*; pol. *odkrywać Amerykę; odkryć na nowo Amerykę*; rus. *otkryt' Ameriku*.

stric iz Amerike /šalj.; pren., tudi kot primera/ *bogat in radodaren človek*

Moral je priti »stric iz Amerike«, da se je po Sloveniji ponovno začelo razmišljati o tem, kako bi bilo mogoče iz domačih »rulet« izcediti kar največ cvenka. (Delo, 17. nov. 2000, NB) | Filmski prvenec Jiyan kurdistankega režiserja Jana Rosebianija, ki je do trenutka, ko tole zapisujemo, tudi najvišje uvrščeni film za nagrado tiger na top lestvici občinstva, je preprosta, humana in mestoma popolnoma naivna filmska pripoved o iranskem kemičnem napadu na neko kurdistansko vas pred dvanajstimi leti (umrlo je pet tisoč ljudi), kamor se vrne nekakšen »stric iz Amerike«, da bi postavil zatočišče za sirote. (Delo, 30. jan. 2002, NB) | Vse to ni zmotilo legendarnega Zorana Jankovića, da si v Beogradu ne bi bil privoščil veličastnega come backa – kakor kak stric

iz Amerike, ki se vrne v rojstno vas in vse bogato obdaru. (Delo, 9. dec. 2002, NB) | To je jako nepovoljno! Lahko bi imel strica v Ameriki, pa bi stric iz Amerike prišel in dejal: »Pojdimo sem, pojdimo tja, denarja kakor toče!« pa bi žena ne bila pripravljena in bi se stric skesal in bi lahko zamudila bogve kaj. (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II.: 1925–1932, NB) | Ti sedaj investirajo, nihče se ne vpraša, čeprav je aritmetika silno jasna, od kje nekomu toliko milijonov mark. Nihče se ne vpraša. Nihče! Ampak enostavno, stric iz Amerike so rekli včasih, teta iz Kanade. (Državni zbor RS: 8. redna seja 02. 04. 1998, NB)

◆ Frazem *stric iz Amerike* je nastal v obdobju intenzivnega izseljevanja v Ameriko (večinoma v ZDA), ki je dolgo časa veljala za deželo velikih možnosti in priložnosti. Z njim so poimenovali redke posameznike, ki so tam uspeli in se premožni vračali v domače kraje.

◎ češ. *strýček z Ameriky*; fr. *oncle d'Amérique*; nem. *der Onkel aus Amerika*; rus. *amerikanskij djadjuška*.

ángel

ángel váruh /ekspr.; pren./ *zaščitnik*

Čez nekaj časa reče: »Fant, danes si ti moj angel varuh. Tvoje besede so me potolažile.« (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Pa tudi prav govoriš. Ti si moj angel varuh. Kadar jaz ne bom molil, boš ti zame in, ko bi že vsemu svetu ne zaupal, ko bi mislil, da so sami goljufi, tatovi, lažnivci, da drug drugega pehari, kar je ljudi na svetu: vate bom imel zmerom vero.« (Josip Jurčič, Deseti brat, NB) | V takšnem prepričanju sem se še jaz kot zadnja podala na lestev, medtem ko so drugi tam med krošnjami, na robu ploščadi, že pridno bingljali v globino in z vzdihli ter stokanjem testirali vzdržljivost vrvi, ki naj bi bila njihov angel varuh v naslednjih urah. (Delo, 13. okt. 2004, NB) | Pri tako občutljivih temah, kakor je zunanja politika, ga je že reševala opozicija. Tokrat ga pač ni rešila, saj navsezadnje ni njegov angel varuh. (Delo, 23. sep. 2007, NB) | Ne tako, nevarno je! Če počasi hodiva, Bog naju bo varoval, angel varuh naju bo spremljal. Če bi tekla, naju utegne kmalu kdo ugledati. (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Žena pak ga je čudé se gledala s postelje sem; ko ne bi bila vina pred seboj videla in jedočih utišanih otrok okoli sebe, mislila bi bila, da so vse to le sanje. Ko bi bil tuji gospod malo mlajši, mislila bi bila, da je sam angel varuh iz nebes, tako pa ni vedela kaj in kako. (Josip Jurčič, Golida in druge povesti, NB)

◆ Frazem *angel varuh* izhaja iz učenja krščanske vere, po katerem ima vsak človek svojega angela varuha, ki naj bi bdel nad njim, ga spremljal in čuval. Je tudi sestavina frazemov *bdeti nad kom/čim kot angel varuh*; *kot angel varuh*; *spremljati koga/kaj kot angel varuh*.

◎ angl. *guardian angel*; češ. *anděl strážný*; *strážný anděl*; *anděl strážce*; fr. *ange gardien*; it. *angelo custode*; hr., srb. *ánđeo čuvar*; nem. *Schutzengel*; rus. *angel-hranitel'*.

bdéti nad kóm/čim kot ángel váruh, gl. *kot angel varuh*.

bíti [právi] ángel /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *biti zelo dober človek, zlasti ženska*

Kakor je bil moj oče včasih slabe volje, vsim zabavljev, pust in čmeren, bila je mati pravi angel proti njemu. (V. Zarnik, Maščevanje osode, SG 1862, 387) | Toda Voltaire ne bi bil Voltaire, če ne bi odgovoril s poklonom: »Gospa, kakor vse ženske, ste tudi vi pravi angel, ki je padel z neba. Primerila se vam je le nesreča, ki je niste sami zakrivali: padli ste na nos.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | V Twainovi družbi je nekdo trdil, da so nekatere ženske pravi angeli. »Poznam samo enega človeka, čigar žena je pravi angel,« se oglasi pisatelj. (Isti, prav tam)

◆ Gl. *dober kot angel*.

dóber kàkor ángel, gl. *dober kot angel*.

dóber kot ángel /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo dober*

»To ti povem, če bo pošta že zaprta, boš klečala dve uri.« Zmuznila se je skozi vrata tiho in skromno, z nedolžnimi očmi, da bi človek mislil: dobra je kakor angel. Odšla sem k možu tožit nesrečnega, neubogljivega otroka. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Žena, ki je sedela nasproti njega, se mu je zdela ne samo vražje lepa, ampak tudi dobra kot angel. (Z. Dąbrowska – Vodnik, Noči in dnevi I, 1961, 448)

◆ Primera *dober kot angel* temelji na prenesenem pomenu sestavine *angel*: ekspr. 'zelo dober človek, navadno ženska'. Pozitivne lastnosti sestavine *angel* obsegajo tudi področje lepote, npr. v primeri [*lep*] *kot angel* in v frazemu *biti [pravi] angel*. V povezavi s sestavinami *hudoben*, *padli*, *smrt* so nastali frazemi *hudobni angel* v pomenu 'satan, hudič' in *padli angel* 'hudič, prekletnik; slab, zloben človek', *angel smrti* 'smrt'.

◎ bolg. *dobár kato angel*; češ. *dobryj jako anděl*; hr. *dobar kao ánđeo*; mak. *dobar kako angel*; pol. *dobry jak anioł*; rus. *dobryj kak angel*; *dobryj kak bog*; slš. *dobryj ako anjel*; *dobryj ako anjelic*; ukr. *dobryj jak Bog*.

kot ángel váruh /ekspr.; primera/ *kot zaščitnik*

Z njim se je šla večkrat sprehatjati in jaz sem morala z obema hoditi kot angel varuh. Koprnela je zopet vesela nevesta v devetih nebesih! (R. Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | V vsakem, še tako skromnem človekovem bivališču lahko zažari jasnina, kar pomeni, da je jasnina povsod, da človeka kar naprej spremlja. Ne, ne spremlja ga kot angel varuh, saj ga ne more obraniti ne zla ne hudobije ne nesreče. (Delo, 9. jun. 2003, NB) | Za to je poskrbel oče, ki je klanec pred tem očistil in posul

s peskom ter se po njem z avtomobilom tudi spustil. Potem pa se je z nami za spremstvo kot angel varuh še zapeljal v dolino. (Delo, 28. nov. 1998, NB) | Sem pač ena tistih sitnob, ki se razburijo za vsako malenkost. No, na srečo in v veliko veselje ljudi, ki me imajo radi, jaz pa njih, imam odrešujočo lastnost, da mi enako hitro, kot mi vse na svetu postane zoprno, postane spet neizmerno ljubo in vir navdušenja, ki me, verjemite ali ne, spremlja skozi življenje kot angel varuh ne glede na to, da v javnosti veljam za melanholika in depresivca. (Delo, 25. apr. 2005, NB) | In tu je od 5. maja tudi njegov novi in zadnji dom. Ko so jih obnavljali, Žale in druge mojstrove zgradbe, je kot angel varuh bdel nad verodostojnostjo prenove. (Delo, 6. maja 2006, NB) | Pravzaprav nas postavlja pred edino možno izbiro: ali v Nato ali pa nas čakata grom in pekel, negotovo ždenje na obrobju moderne Evrope in mednarodno obrambno-varstvenih sistemov. Zunanji minister prikazuje Slovenijo kot nekakšen evropski Afganistan, v katerem lahko spet vsak hip počti, če nad nami ne bo bedel angel varuh – Nato. (Delo, 1. feb. 2003, NB) | Vidiš, ti stavki so vsa moja vera, to resnično verujem ... Mislim, da mi je zdaj pomagal bog, čeprav je morala tudi moja mama iz groba kakor angel varuh držati roko nad menoj. (Gitica Jakopin, Mala nočna glasba, NB)

◆ *Primera kot angel varuh* temelji na primerjalnem sklopu *angel varuh*. Po učenju krščanske vere ima vsak človek svojega angela varuha, ki naj bi bdel nad njim, ga spremljal in čuval.

[lép] **kot ángel** /ekspr.; primera/ *zelo lep, dober*; prim. **angel lepote** (Prepričaj me, angel lepote, / da še živim; J. Ovsec, Na dnu so samo še zvezde, 1964, 46)

Pri petindvajsetih je srečal deklico, ki se mu je zdela čista in nedolžna, takšna, o kakršni je od nekdaj sanjal. Bilo ji je šestnajst let in lepa je bila kot angel. (A. Dumas, Trije mušketirji, NB) | Bila je lepa, seksi, erotična. Kot angel. (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Sredi dvorane je stal zlat prestol, na prestolu je sedela mlada kraljična, lepa kot angel, bleda kot smrt, na licu ji je bilo zapisano neznansko trpljenje. (F. Milčinski, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917, 100) | Tončki sami je bilo motno v glavi in roke so bile neokretne, ko so odpenjale. »Kako si lepa, lepa; kakor angel, tako se smeje tvoj obraz.« (I. Cankar, Hiša Marije Pomočnice, NB) | Naša gospodinja ima hčer – obrazek ima, kakor angel. (J. Stritar, Zorin Z 1870, 18) | »Zakaj ne vzameš gospodične Musette?« ga je vprašal umetnik. »Taka je kot angel.« (Delo, 31. dec. 2002, NB)

◆ Gl. *dober kot angel*.

módrí ángel /pog.; pren./

1. policist; sop.: *mož v modrem*

Problem nedovoljenih migracij tudi ni stvar posamezne policije ali države, temveč gre za skupni projekt EU. Prvi slovenski »modri angel« pa meni, da bi probleme migracij morali reševati že v državah, od koder prihaja v Evropo največ prebežnikov. (Delo, 12. jan. 2001, NB) |

Bil je miličnik, normalen človek na jutranjem obhodu, ki je pod mostom iskal kdove koga ... in medtem ko sem se legitimiral in skušal pojasniti ... sem se skoraj pobožno domislil, da imajo ljudje zanje vzdevek modri angeli. (B. Gradišnik, Zemlja zemlja zemlja, 1981, 216)

2. evropska filmska nagrada v spomin na Marlene Dietrich

Nagrado modri angel, ki jo v spomin na Marlene Dietrich podeljujejo evropskemu filmu z najbolj žgočo sodobno tematiko, je žirija dodelila turškemu filmu Proti soncu (Günese yolculuk), ki ga je posnela Yesima Ustaoglu. (Delo, 22. feb. 1999, NB) | Še nekaj nagrad: nagrado modri angel za najboljši evropski film je dobil nemški Good bye, Lenin Wolfganga Beckerja, nagrado Alfred Bauer pa kitajski film Heroji (Ying Xiong) Zhanga Yimoua. (Delo, 17. feb. 2003, NB)

3. Marlene Dietrich

Modri angel je bila v resnici ženska s trdnimi načeli, ki jim je bila zvesta vse življenje in zaradi katerih se v času nacizma ni hotela vrniti v Nemčijo. (Delo, 13. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *modri angel* v pomenu 'policist' je nastal iz poimenovanja policistov po oblačilih modre barve. Na podoben način sta nastala npr. tudi frazema *bogovi belih haljah* 'zdravniki' in *beli ovratniki* 'uradniki'. Marlene Dietrich je bila kot *modri angel* poimenovana po filmu Josefa von Sternberga *Der blaue Engel* iz leta 1930.

padlí ángel /ekspr.; pren./

1. hudič, prekletnik

Škof ne bi bil škof, ko bi dvomil v obstoj hudiča, ne dvomi tudi v obstoj zla, ki ga padli angel širi po svetu. Ve, še predobro ve, da imata Satan in Zlo veliko obrazov, tudi lepih, tudi bleščečih, Bog pa samo enega. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

2. slab, zloben človek

Približno en meter je od njih oddaljena do gladkega očiščena miza. Za njo naj bi kmalu sedel Kenneth Lay, padli angel nove ekonomije in nekdanji šef koncerna Enron s približno 20.000 zaposlenimi. (Delo, 16. feb. 2002, NB) | Toda Lewinskyjeva je dokazala samo to, da so pa ženske kokoši. Seveda si je pač sam kriv: ampak zakaj bi bil nujno on padli angel. (Delo, 31. jan. 1998, NB) | Tam so se zbiral nekakšni padli angeli, ljudje, ki so zlorabili zaupanje svojih tovarišev, a zaradi preteklih zaslug niso mogli preliti njihove krvi. (Problemi 1965, št. 31, 873)

◆ Frazem *padli angel* je svetopisemskega izvora. Angeli, ki so se pregrešili, so bili iz nebes vrženi v pekel.

◎ angl. *fallen angel*; češ. *padlý anděl*; hr., srb. *pali anđeo*; nem. *ein gefallener Engel*; rus. *padšij angel*.

spáti kákor ángel /ekspr.; primera; dov. *zaspati mirno in trdno spati*; sop.: **spati kot angelček**; **spati spanje pravičnega**

Hčerka Marija je prekrasna. Gospa Marija ji je igrala uspavanko in sedaj spi Marija kakor angel ... (B. Ma-

gajna, Le hrepenenja, 1937, 19; GISN) | Med vijolice spadajo tudi mačehe. Če boste vsuli v kopel dve pesti njihovih svežih cvetov, boste zaspali kot angel. (Nedelo, januar–december 2008, NB)

sprémrljati kóga kot ángel váruh, gl. *kot angel varuh*.

zaspáti kot ángel, gl. *spati kot angel*.

ángelček

ángelčki bi jedli káj /ekspr.; mn., pren., pogoj./ *zelo okusno, dobro je*; prim. **angelčki bi pili kaj**

Angelčki bi jedli (–, če bi ritke in zobke imeli). (E. Bojc, Pregovori, 207) | 17. jun. 2008 ... dans je J. tko dobro skuhal, da bi še angelčki jedli tiste zelenjavne kanelone ... včasih bi ga blo fajn met kar doma ... (Google, slika.blog.siol.net/...) | Še angelčki bi jedli, če bi zobke imeli in ritke, da bi kakali. Sliši se nadvse dobro in bo treba kar poskusiti. (Google, www.kulinarika.net/...)

◆ **Frazema angelčki bi jedli kaj in angelčki bi pili kaj** temeljita na domnevi, da je kakšna hrana ali pijača tako okusna ali dobra, da bi jo jedli ali pili celo angeli ali angelčki, če bi imeli ritke in zobke, kot nakazuje že prvi navedek E. Bojca, ki drugi del pregovora, ki se začenja s *če*, navaja v oklepaju, in se v vsakdanji rabi res že večinoma izpušča, kar je pogoj za frazemesko rabo. V zvezi s tem sta zanimiva še naslednja navedka: Zato je dober primer dal Miller v svoji knjigi: »Ni čudno, da si je krščanstvo izmislilo nebesa, kjer ni ekskrementov, kjer ljudje ne jejo, kjer je vse stalno, kjer je vse fiksno, kjer ni tekočin, kjer ni vonja in tako dalje.« In zato recimo rečemo otrokom, to bi pa še angelčki jedli, če bi imeli ritke. (TVS – Odprti kop – Knjiga mene briga: Anatomija gnusa; četrtek 17. maj 2007, NB) | še *angelčki bi jedli*, če bi ritke imeli. Superlativ za nebeško dobro jed. V njegovi senci počiva tale rek: Če bi bil drek zlato, reveži ne bi imeli riti ... (Google, razvezani.jezik.org/...)

ángelčki bi pili káj /ekspr.; mn., pren., pogoj./ *zelo okusno, dobro je*; sop.: **angelčki bi jedli kaj**

Kapljica pa taka, da bi jo angelčki pili. (P. Golia, Igre, 1953, 161) | »Kaj gledaš in pojemaš, kmetavs? Za vino vem, angelčki bi ga pili, če bi ga znali in smeli, ti pa medliš tu!« (I. Zorec, Stiški tlačan, NB) | A kravica Nana je dala tako dobro mleko, da bi ga tudi angelčki pili. Bilo je kot kakav. Prekmurci so hoteli Nano kupiti ... (Google, www.ajd.sik.si/...) | Mislim, suhorska črnina, pa tudi belo bo tako, da bi ga angelčki pili ... (Google, www.kupid.com/forum...) | Kozarec toplega mleka in žlica medu, mnjam, še angelčki bi ga pili, če bi ritke imeli. (Google, med.over.net/forum...)

◆ Gl. *angelčki bi jedli kaj*.

bíti med ángelčki /ekspr.; mn., olepš./ *biti mrtev*

»Se spomniš tistih štirih divjakov, ki so skoraj prileteli v naju? Samo mojim vozniškim sposobnostim se lahko

zahvaliva, da nisva invalida ali pa med angelčki,« jo je spomnil dedi. »Ja, še zdaj me stisne, ko se spomnim.« (Slovenske novice, julij–december 2008, NB) | V imenu naših ljudi starih in mladih predvsem pa otrok (med njimi jih je tudi nekaj, ki lakote niso preživeli in so že med angelčki) izrekam zahvalo vam g. ... (Google, www.zupnija-koroska-bela.si...) | Letalo je eksplodiralo na letališču, pa izjavijo, da je eden umrl, deset ljudi pa pogrešajo, ja kam pa so šli?, če niso med angelčki na ... (Google, www.finance.si/...)

◆ Frazem *biti med angelčki* temelji na idealizirani, olepšani predstavi, da je kdo med angeli, ki so po krščanski veri dobra duhovna bitja, ki bivajo zunaj vidne narave, tj. v nebesih, na onem svetu (prim. še frazema *biti v nebesih*, *biti na onem svetu*). Z manjšalnico *angelčki* se ta olepšana predstava o dejstvu, da je kdo mrtev, še poudarja. Na enaki predstavi temeljita še frazema *iti med angelčke*, *priti med angelčke*.

bíti [právi] ángelček /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *biti zelo dober človek, zlasti ženska*

In ker je mamica v najboljših rokah, hčerka spi kot hrček od osmih zvečer do šestih zjutraj. »Ne morem je prehvaliti, pravi angelček je,« stisne malo k sebi Urška. (Jana 2007, št. 41, NB) | Mišo Vujičić ni bil angelček, ki je tam sedel in bil ustreljen, temveč je bil izredno nevaren človek, po mnenju kriminalistov odgovoren za smrt več ljudi, moj klient pa je nanj, potem ko je Vujičić prvi potegnil pištolo, streljal iz strahu,« je v obširnem zaključnem govoru med drugim izpostavil Zajc. (Delo, 9. 7. 2009, NB) | Celo Angleži, ki so dolga desetletja pazili, da se v reprezentanci ali klubih ne bi pojavilo preveliko število temnopoltih nogometašev, so zgroženo ugotovili: »Naši navijači, ki jih ima vse svet za huligane, so v primerjavi s celinskimi pravi angelčki.« (Delo, 22. okt. 2002, NB) | Michael je seveda le človek, tudi njemu se pripetijo napake ali pa si privoščiči stvari, ki so vredne obsodbe. Toda tudi drugi dirkači niso angelčki. (Delo, 29. jul. 2000, NB) | Kje je bil takrat g. Matičič, da bi se oglasil: »Že prav! To je vse res, ampak tudi mi nismo bili ravno angelčki!« (Delo, 31. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *biti [pravi] angel; dober kot angel*.

íti med ángelčke, gl. *priti med angelčke*.

[lép] kot ángelček /ekspr.; primera/ *zelo lep, dober* Pod brezo – tam je za cigana, pa ob ognju, pa ob ukradeni gnjati!« Sedla je ob ograji na tla in tako sem videl otroka, ki je spal v njenem naročju in bil tako lep kakor angelček. (Milan Pugelj, Evelina in Lina, Tri novele, NB)

◆ Gl. *[lep] kot angel*.

príti med ángelčke /ekspr.; mn., olepš./ *umreti*

In Samu ni uspelo. Še tisto jutro, ko je odhajal, naju je s svojo drobno rokico stiskal za prst, razveseljeval naju je dan in pol, nato je odšel med angelčke, čuvat svojo sestrico, ki se je močno borila še naprej. (Jana 2007, št. 33, NB) | Ko je za vedno odšel k angelčkom, je bil star točno 3 mesece in 20 dni ... Če smem vprašat ... zakaj pa

je tako kmalu odšla med angelčke? ... (Google, www.lepa.si/forum...) Pred menoj so bili ponovno mučni dnevi, sprjazniti se z dejstvom, da sva ostala sama, da najine pikice ni več, da je šla med angelčke. (Google, www.mama.si/forum...) | 9. jan. 2008 ... Komaj sem ga začutila v sebi, pa je šel med angelčke. In teh stvari ne smem nobenemu govoriti, saj mi vsi pravijo, da bi morala že prebolet. (Google, www.nebojse.si/forum...)

♦ Gl. *biti med angelčki*.

spati kot angelček /ekspr.; primera, dov. **zaspati/ mirno in trdno spati**; sop.: **spati kot dojenček**; **spati spanje pravičnega**

»Škoda, sicer pa je vse super. Celó spim kot angelček,« je dejal Mile Ačimovič. (Delo, 23. maja 2002, NB) | Prva večja sprememba je bila, da sem začutil še večjo potrebo po gibanju. Spim kot angelček. Imam občutek, da sem prijaznejši. (Viva, junij 2006, NB) | Usedla sem se v postelji, pogledala Katjo, ki je kot angelček mirno spala v svoji posteljici, poleg mene Stojana, ki je globoko spal, se zavedla, da je vse to že davno mimo, da je v mojem svetu vse lepo in prav, in bolečina se je počasi porazgubila. (Delo, 23. jan. 1999, NB) | Vseeno se odločim, da je bolje po urgentnih nakupih zvečer kot zjutraj, in odideva na bencinsko postajo po plenic, mleko, jogurte in svež kruh. Ponoviva rutinska vprašanja; – »angetek od dadota« – zaspil kot angelček po dveh flaškah mleka. (Delo, 16. 2. 2008, NB) | Zakaj nekateri otroci spijo kot 'angelčki', drugi pa ne morejo spati in se nenehno zbujajo? Cirkadiani ritem oziroma ritem spanja in budnosti se pri nekaterih otrocih vzpostavi postopno, lahko pa se zgodi, da otrok povsem zamenja ritem. (Viva, april 2007, NB)

© češ. *spát jako dítě*; pol. *spać jak aniol*; *spać jak dziecko*; rus. *spat' kak rebėnok*.

zaspáti kot ángelček, gl. *spati kot angelček*.

apokalípsa

[kot] **jézdeci apokalípse**, gl. **jezdec**.

apokalíptičen

apokalíptični jézdci, gl. **jezdec**.

april

posláti kóga po apríl(a) /nevtr.; pren./ za *šalo poslati koga kam z nalogo, naročilom, ki ga ne bo mogel opraviti*; prim. **naapriliti**

Poslal ga je po april (po ptičje mleko, po žabje dlake). (J. Pavlica, 10) | Po žabje dlake poslati (po aprila poslati). (I. Šašelj, Pregovori, 150) | Semkaj so ga poslali po april, so ga vzeli za svojega, najbolj kruti mesec. (V. Gajšek, Ikarovo perje, 1980, 28) | ... res da je navihano koga poslal po aprila. (F. S. Finžgar, Študent naj bo, 1937, 59) | »Saj sem vam povedal: komedija! – Če bi bil delal stvar sam zase, bi me ne jezilo, tako pa se mi zdi, kot da bi me bili poslali za april ... (I. Cankar, Tujci (Knez. knjiž. 8), 1901, 40)

♦ Med starejšimi slovarji frazem *poslati po aprila* omenja J. Glonar (SSJ, 4): *poslati koga v (po) april*: potegniti koga za nos. Še pred njim Murko (gl. April, 72): *po aprilj poslati* einen in den April schicken. Isti (gl. Slama, 524) omenja tudi sopomenski *kogar za slamo po peh poslati* Jemand etwas Absurdes befehlen, foppen, in den April schicken (gl. Peh, 322). Cigale (I, 90) pri iztočnici *April* za nemško *einen in den April schicken* navaja zanimive slovenske ustreznike: *poslati po gladež, po norca, po polževe kervi, po rakove kervi, po žabje volne, v prazne barle*, po M. (tj. Murku, op. J. K.) *koga za slamo po peh (pah) poslati*. Prav tam Cigale nemško *Aprilschicken* razlaga s slovenskimi *pošiljanje v norce* ali *po norca, pošiljanje po polževe kervi, po ptičjega mleka, pošiljanje na barle*. Zanimivo je, da Pleteršnik pri iztočnici *april* nima nobenega frazema, pri iztočnici *poslati* (II, 167) pa navaja sopomenske frazeme *poslati po ptičjega mleka* (Jan.), po Cigaletu *po rakove ali polžje krvi, po žabje volne, po gladež, po norca*, in den April schicken. Pri tem pa Plet. (II, 3) pri iztočnici *pah* po Murku omenja frazem *poslati koga po pah (peh) za slamo* = jemanden in den April schicken.

Prvi april je dan, ko so v navadi šale in potega-vščine, ko koga *pošiljajo po aprila* ali *ga naaprilito*. Običaj je znan tudi drugod po Evropi, npr. pri Angležih, Francozih, Nemcih, Nizozemcih. Pojavil se je dokaj pozno in po mnenju nemških raziskovalcev izvira iz Francije. Sovpadal naj bi s prestavitvijo 1. aprila na 1. januar leta 1564, ki jo je izvedel Karel IX. Prvi april je bil po takratnem koledarju začetek novega leta. Sled s tem odpadlih novoletnih daril so navidezna darila in šaljiva naročila za 1. april. Prvoaprilske šale in pošiljanja se lahko razlagajo tudi drugače. Med drugim jih povezujejo z datumom rimskega praznika norcev, z augsburškim Reichstagom 1. aprila 1530 ali s hojo Kristusa od Poncija do Pilata na večer pred križanjem (gl. frazem *hoditi od Poncija do Pilata* 'poskušati urediti kako stvar v najrazličnejših uradih, pri najrazličnejših odgovornih ljudeh').

Na prvi april se nanaša sle. *naapriliti* 'prevarati, ukaniti za prvi april', prav tako *prvoaprilski*, npr. *prvoaprilska šala*. Enak pomen ima tudi izraz *aprilska šala*, tj. 'šala za prvi april', nem. *Aprilscherz*, *Aprilgeschenk*, fr. *poisson d'avril*, angl. *april-fool*. angl. *april-fool* 'aprilski norec' ustreza nem. *Aprilnarr* 'naapriljeni človek' in se kot kalk iz angl. pojavi konec 17. stoletja. Francoska aprilska šala – *poisson d'avril* (dobesedno 'aprilska riba', sicer pa ime za *makrelo*, ribo, ki se z

aprilom pojavi ob francoski obali in velja za delikatno) razlagajo z dejstvom, da je mesec april v znamenju ribe.

© angl. *to fool so.*; češ. *vyvést někoho aprilem*; fr. *donner un poisson d'avril à qn.*; fr. *faire un poisson d'avril à qn.*; nem. *jmdn. in den April schicken*; rus. *razygrat' kogo na pervoe aprelja*; *sygrat' s kem pervoaprel'skuju šutku*.

aprilski

aprilška šála, gl. *poslati koga po april(a)*.

biti aprilski /nevtv.; pren., v povedni rabi/ *biti muhast* Ženske pa so ravno tako aprilске, kakor so fantje razposajeni. (B. Zupančič, Sedmina, 1957, 290)

◆ Gl. *kot aprilsko vreme*.

kot aprilsko vrême, gl. *vreme*.

aréna

v aréni življenja /ekspr.; pren./ *v resničnem, polnem, aktivnem življenju*

Kraljestvo zase je literatura, pritlikavo kraljestvo; pritlikavci se grabijo tam za lase, boré se s papirnimi meči, življenje stoji za plotom in se smeje ... Ne v areni literature, v areni življenja sem stall! (I. Cankar, Krpanova kobila, NB) | Morda bolj kot prej, ker je tudi podaljšani svet ideologij in paraideologij, sofizmov in konstrukcij manj moderen, kot je bil kadarkoli poprej. Vzdržati pa bo treba natančno tu, sredi tega sveta, v »areni življenja« in nikjer drugje. (D. Jančar, Podaljšana preteklost, NB) | Iz tega trenja pa izhaja tudi neka politična zavest, ki mi preprečuje, da bi se umaknil v slonokoščeni stolp zasebnosti, ne da bi me zanimalo, kaj se dogaja izven ličnih in dičnih negovanj lastnega jaza. Poskušal sem pač stati v areni življenja. (Delo, 19. sep. 1998, NB)

◆ Nastanek frazema *v areni življenja* temelji na prenesenem pomenu sestavine *arena*: navadno s prilastkom 'področje dejstvovanja in uveljavljanja', npr. literarna arena, zgodovinska arena, politična arena, umakniti se iz športne arene.

Ariádnin

Ariádnina nit /knj.; pren./ *rešilno, odrešilno sredstvo*

Vodilo Ariadnine niti za iskanje poti iz nesporazumov, sporov ali nepravilnosti, do katerih prihaja v zdravstvu, je torej nepojmljivo enostavno: topla beseda, prijaznost, človečnost, zmožnost dopuščanja pravilnosti mnenja drugega. (Delo, 10. sep. 2001, NB) | Preveč je obskurantizma, mysticizma. Meglic nad Kolpo. Ariadninih niti in drugega luskinastega simbolizma. Vse to samo zato, da bi se prikrla dokaj elementarna nezmožnost pripovedovanja. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Senzorium hoče ambiciozno popeljati obiskovalca skozi vse tri stopnje duha: čutno zaznavanje, zavest in samoza-

vedanje. Končni cilj naj bi bilo samospoznanje, ko v labirintu svojega ida najdemo Ariadnino nit. (Delo, 27. nov. 2003, NB) | Tudi sama vera, ki jo je prejel na kmetih, je počasi usihala in ustvarjali so se dvomi. Predajal se je novim in novim knjigam ter iskal Ariadnino nit, s pomočjo katere bi prišel iz labirinta negotovosti. (Delo, 25. feb. 2004, NB)

◆ Izraz *Ariadnina nit* je povezan z grškim ženskim imenom *Ariadne*. Tako se je sprva imenovala minojska boginja rastja, ki so jo častili na Naksosu. V grški mitologiji je Ariadna hči kralja Krete Minosa. Ta je Tezeju podarila klobčič niti, s katerim je našel pot iz labirinta. Izraz *Ariadnina nit* je tako pregovorno postal pripomoček, vodilna nit, s katero se rešimo iz težavnega položaja.

V zvezi z labirinti in *Ariadnino nitjo* je zanimiv naslednji citat: Eco razločuje med tremi tipi labirinta. Prvi je klasični, zastopa ga palača v Knososu, labirint (blodnjak) pa ni zato, ker bi se človek v njem lahko zgubil, temveč zaradi mnogih vijug, ki peljejo k središču; v dvodimenzionalni podobi je ta labirint Ariadnina nit. Drugi labirint je manieristični blodnjak (Irrweg), labirint s mnogimi slepimi ulicami in le eno pravo potjo do cilja, labirint torej, za katerega potrebujemo Ariadnino nit; v raztegnjeni obliki je drevo. Tretji labirint je labirint-mreža; Eco ga navezuje na rizom (mice-lij) Deleuza-Guattarija. (Delo, 18. feb. 2002, NB)

artiljerija

têzka artiljerija /ekspr.; pren./ *kar je najbolj učinkovito, udarno*

Nova generacija digitalnih fotoaparátov iz tovarne Panasonic je precej pisana. Štirje so, za nobenega od njih ne bi mogli reči, da ne štrli iz povprečja. Težka artiljerija je lumix DMC-FZ28, naslednik modela FZ18. (Nedelo, januar–december 2008, NB) | Prvo pravilo dobrega novinarskega pisanja je namreč: Brez potrebe biti navdahnjen v peti vrstici, če vas je bralec zapustil že v četrti. Ali drugače rečeno: članek je treba znati začeti, v pravem trenutku spustiti težko artiljerijo. (Delo, 1. feb. 2003, NB) | Režiser Tim Burton, znani mojster zastrtega in mračnega, prihaja te dni s težko artiljerijo, kot zadnji projekt je namreč podpisal nov, razkošno izveden pogled na britansko klasiko Lewisa Carrolla Alica v čudežni deželi. (Delo, 26. 2. 2010, NB) | Že Zakon o preprečevanju korupcije je nekatere motil zaradi naslova, ker je govoril o preprečevanju korupcije, o pristojnostih komisije, o resoluciji in o marsičem. Zastavlja se mi pa vprašanje, če je Komisija za preprečevanje korupcije res papirnati tiger ali brezzobi tiger, zakaj je nanjo treba streljati s težko artiljerijo. (Državni zbor RS: 3. redna seja 04. 03. 2009, NB)

◆ Frazem *težka artiljerija* izhaja iz vojaške terminologije, kjer pomeni 'artiljerija s kalibrom cevi

nad 155 mm'. Zaradi velike rušilne moči je v vajskih operacijah zelo učinkovita. Preneseno se na drugih področjih življenja uporablja za označevanje tega, kar je najbolj učinkovito, udarno.

ás

ás v rokávu /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *možnost za rešitev, uspeh*; prim. **imeti močen adut v rokah**

Zamenjava trenerja, odhodi nekaterih vodilnih klubskih mož pa tudi igralcev so napovedali zaton nekoč uspešnega kolektiva, ki v tem letu slavi 50-letnico. Toda as v rokavu je bil Drago Kostanjšek, trener, ki že vrsto let tako ali drugače bdi nad usodo nogometa v Šaleški dolini. (Delo, 15. jun. 1998, NB) | Učinek presenečenja kot posledice spremenjenega statusa predmetov, iztrganjih iz njihovega običajnega konteksta in preseljenih v domišljajske aranžmaje v galerijskem prostoru, je pravzaprav najpogostejši adut v umetnikovih rokah, tisti as v rokavu, ki ga dodatno prikrije s tem, da lastne izjave in odločitve pripiše fiktivni osebnosti. (Delo, 20. okt. 1998, NB) | Pravkar je hotel na dan z besedo, a zadnji hip se je ugriznil v jezik. Obdržti to zase, si je dopovedoval. To je kakor as v rokavu, kakor skrita nabita pištola za kako poznejšo bitko. (Lucas Tood, TT 1964, št. 5, 12)

◆ Gl. *imeti asa v rokavu*.

iméti ása v rokávu /ekspr.; pren./ *imeti možnost za rešitev, uspeh*

Žal je kasneje odstopil in ostali smo brez točk. To se zgodi pogosto, če imaš le enega asa v rokavu. Sreča v nesreči pa je ta, da je Uroš zelo nerodno padel in še dobro je, da se ob tem ni poškodoval. (Delo, 22. dec. 2001, NB) | Če se slovenska tekmica Mercka želi izogniti čeri, ki preti njeni barki, mora imeti v roki dobre karte. Ali pa asa v rokavu. (Delo, 11. jun. 1998) | Pravi magnet bosta kot vselej tekmovanji v metanju troj in zabijanju. Pri slednjem organizatorji računajo na nastop dvakratnega zmagovalca Marka Miliča, ki je v Tivoliju že uganjal najrazličnejše vragolije in celo preskočil avtomobil, a ima zagotovo še kakšnega asa v rokavu. (Delo, 28. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *imeti asa v rokavu* izhaja iz kvartopirskega jezika. Pri goljufanju s kartami imajo nekateri skrito najmočnejšo karto v rokavu, ki jo ob potrebi skrivaj dodajo svojim kartam. Preneseno pomeni *as v rokavu* 'možnost za rešitev, uspeh' in se uporablja na drugih področjih.

asfálten

asfálna džúngla, gl. **džungla**.

Aténe

nosíti sóve v Aténe /knj.; pren./ *delati nekaj nepotrebnega*; sop.: **nositi vodo v Savo**

»Če bi ponujal Rusom, kar vem o njih, bi to pomenilo nositi sove v Atene ali kakor pravimo pri nas – sipati pe-

sek v morje. Toda mar veste, odkod ta izraz?« »Ne vem, gospod general.« »Iz Aristofanove 'Ptičje države'.« (H. Habe – B. Avsenak, V imenu hudiča, 1965, 222) | Se mi zdi nepotrebno, nositi še nadalje sove v Atene. (K. Štrekelj, O Levčevem pravopisu, 16) | Atene tacih sov ne potrebujejo. (Vilharjeve igre: Filozof, 1865, 111) | V parlamentu je znan slab slovenski govornik spet sprevrčal dejstva in govoril, da Slovenci na Kranjskem nimajo niti ene slovenske šole. Sove v Atene nositi bi pomenilo nasprotovati vsem nesmiselnim trditvam, ki bijejo resnici v obraz. Zadovoljimo se z nekaj kratkimi opombami. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB)

◆ Kot kaže prvi zgled, izhaja frazem *nositi sove v Atene* iz grške antike. V stari Grčiji je veljala sova, ki je v Atenah in okolici pogosta, kot simbol modrosti in je bila oznaka boginje modrosti Atene, zaščitnice Aten. Pri nas ga med starejšimi slovarji omenja J. Glonar v SSJ, 363, ki ga razlaga s frazomom *nositi vodo v Savo*. Druga sopomenka pa je vsebovana že v prvem zgledu: *sipati pesek v morje*. Temu približno ustreza rus. *vody morju pribavljat* 'dobes. 'morju dodajati vodo', pomensko tudi *drova v les vozit* 'dobes. 'voziti drva v gozd') in *ezdit* 'v Tulu so svojim samovarom' (dobes. 'potovati v Tulu s svojim samovarom').

◎ angl. *to carry owls to Athens*; češ. *nosit sovy do Atén*; *nosit dříví do lesa*; *nosit dříví do lesa*; nem. *Eulen nach Athen tragen*; pol. *nosić sowy do Aten*; rus. *vozit' drova v les*.

Avgijev

Avgijev hlév /knj., ekspr.; pren./

1. neurejen, umazan prostor

Med Jelcinovo vladavino se je država spremenila in svojevrsten Avgijev hlev, tega pa bo brez zelo bolečih prijemov težko očistiti v nekaj letih. (Delo, 31. avg. 1998, NB) | Počilo bi tudi brez tega, kajti nabralo se je toliko nečednosti, da je bilo le še vprašanje časa, kdaj bo javnost skozi domači Avgijev hlev napeljala čistilno Heraklejevo reko. (Delo, 1. dec. 1999, NB) | Černomirdin, ki je v vladi vedril in oblačil več kot pet let, mu je zapustil nekakšen sodobni Avgijev hlev, ki mu dandanes še Herkul ne bi bil več kos. Toda Kirijenko je s svojo mladostjo, energičnostjo in znanjem zelo hitro dokazal, da je pravzaprav nad vse več obrti, ki se ji pravi vodenje vlade. (Delo, 9. jul. 1998, NB)

2. nered, neurejenost sploh

Val smetenja je to poletje končno pljusnil ob naše kraje. Ko sem se vrnil z morja, pošte sploh nisem pobiral – rajši sem se priključil kar neposredno na strežnik in Avgijev hlev čistil kar tam, namesto da bi čakal prenos pisem, od katerih jih je bilo precej dolgih tudi čez 200 KB. (Delo, 24. avg. 1999, NB) | To je problem, s katerim se mora Cerkev, od Vatikana pa do podeželske duhovščine, najprej spoprijeti. Po temeljitih pripravah je premier prav na dan svoje nasilne smrti nameraval začeti čistiti

Avgijev hlev kriminala in z njim ne le onesnažene, temveč prepojene politike. (Delo, 15. apr. 2003, NB) | Ponovno je treba očistiti Avgijev hlev. Zamisliti se je treba nad vzroki, zakaj verniki zapuščajo Cerkev, in urediti razmere v lastni hiši, ne pa blatiti in obsojati tiste, ki iz take Cerkve izstopajo. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Še boljši se zdi argument, da je Nato edina zaščita pred sitnarjenjem in izsiljevanjem bližnjih prijateljev oziroma sosedov. Ali pa celo, da je edino prek članstva v Natu mogoče počistiti Avgijev hlev polkovnikov, brigadirjev in generalov ter iz zdajšnje SV narediti kolikor toliko spodobno vojsko. (Delo, 29. dec. 2001, NB) | Spomnimo se, kako se je ena izmed takih komisij na široko predstavljala javnosti, da bo enkrat za vselej opravila s pojavi, ki so jim takrat rekli »rop stoletja«. Strankarski veljak, vodja komisije, je na široko zagotavljal, da bo dokončno počistil slovenski Avgijev hlev. (Delo, 5. jun. 2003, NB) | Kot odgovor na škandale podjetij in erozijo zaupanja vlagateljev je kongres 25. julija letos sprejel

zakonodajo, ki naj bi temeljito počistila Avgijev hlev, ki je začel nastajati v vrhovih ameriškega kapitalizma. (Delo, 16. nov. 2002, NB)

♦ Frazem *Avgijev hlev* z glagolskimi frazemi *čistiti Avgijev hlev*, *očistiti Avgijev hlev*, *počistiti Avgijev hlev* izhaja iz grške mitologije. Da bi se odkupil za zločin, ko je ubil ženo in otroke, je moral Heraklej opraviti 12 zelo nevarnih opravil. Med temi je bilo šesto to, da je moral očistiti še nikoli očiščeni hlev Avgija, kralja Elide, ki je imel nešteto čred goveda. To je naredil tako, da je skozenj napeljal toka rek Alfejos in Penejos.

Slovenskemu ustrezní poljski frazem je *oczyścić stajnie Augijusza*.

čistiti Ávgijev hlév, gl. *Avgijev hlev*.

očistiti Ávgijev hlév, gl. *Avgijev hlev*.

počistiti Ávgijev hlév, gl. *Avgijev hlev*.

B

B

b

če si rékel á, rêci šè b, gl. a.

bábica

veliko bábic – **kílav otròk**, gl. *veliko babic* – *kilavo dete*.

velíko bábic – **kílavo déte** /nevtř.; mn., tudi – **kilav otrok**/ *kjer sodeluje preveč ljudi, ni pravega uspeha*

Ker pogajanja o dodatkih niso bila uspešna, je sindikat delavcev v trgovini pripravil in prek ZLSD vložil svoje zakonsko dopolnilo, podobno prvotnemu besedilu zakona. Ker pa sta tudi dve opozicijski stranki (NSi in SDS) vložili podobni dopolnili, se je po Bartolovih besedah zgodba odvila po načelu veliko babic, kilavo dete. (Delo, 29. okt. 2002, NB) | Torej, ustvarili smo množico teh razvojnih agencij in večino denarja, ki ga namenja država za regionalni razvoj, seveda potroši ta mreža regionalnih razvojnih agencij. Pri nas v Prlekiji pravijo: veliko babic, kilavo dete. (Državni zbor RS, 36. redna seja 29. 5. 2003, NB) | Toda glede srbsko-črnogorskih odnosov je toliko navzkrižnih interesov, predvsem pa predlogov, kako naj naroda uredita odnose, da jih ne bi bilo mogoče naštetih. Star pregovor pravi: »Veliko babic – kilavo dete«. Tudi tokrat je videti tako. (Delo, 10. jan. 2002, NB) | Koliko je za kranjski primer odgovorna vodilna sindikalna trojka Zdravko Melanšek, Miroslav Dušič in Vlado Marinič, bo kmalu znano. Veliko babic – kilav otrok, bi lahko zapisali. (Delo, 14. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *veliko babic* – *kilavo dete* z različico *veliko babic* – *kilav otrok* temelji na dejstvu, da preveč sodelujočih pri kakem delu lahko povzroči, da to delo ni dobro opravljeno. Za izhodišče frazema je vzet porod, pri katerem naj bi sodelovali samo tisti, ki so za to poklicani.

⊙ hr., srb. *mного babica* – *kilavo dete*; nem. *viele Köche verderben den Brei*.

babilónski

babilónska súžnost, gl. *súžnost*.

babilónski stòlp, gl. *stolp*.

baháti se

baháti se s pávjim pérjem, gl. *perje*.

bájta

stára bájta /žarg.; pren./

1. *študent z mnogo semestri*

Naj žive zavedne geografske stare bajte! Smrt reakcionarni in oportunistični brucadi! (Tribuna 1969, št. 3, 23) | Univerzitetni študij je zato bistveno krajši kot pri nas, traja le tri leta in tako imajo pri 21 letih v rokah že visokošolske diplome, pri 23 letih pa so lahko že doktorji znanosti! Ni kaj, posnemanja vreden sistem, če pomislimo na »stare bajte« na naših univerzah. (Delo, 6. jan. 1999, NB) | Čudno se mi pri tem učenjaškem boji jedino to vidi, da filologi in filozofi zmagujejo – stare juriste – »pomahane glave«, kakor smo jim rekli ob svojem času, ali »stare bajte«, kakor jim pravijo sedaj. (J. Kersnik, Vieux Saxe, LL 1884, št. 3)

2. *star prijatelj*; prim. **stara sablja**

Nekoliko intimnejši je bil le z Zdenkom Povodnikom, dasi je bil ta znatno starejši od njega. Med »stare bajte« ga pravzaprav ni bilo šteti. (E. Kristan, Pertinčarjevo pomlajenje, 1914, 25) | (znanca) je pozdravil bolj po domače s »staro bajto«. (F. Detela, Gospod Lisec, 1894, 35) | Ti si mi všeč, stara bajta. (F. Milčinski, Žalostna princezinja, Mladika 1923, 133) | Na svidenje, stara bajta. (L. Kovačič, Ljubljanske razglednice, 1954, 192) | Torej Lem je najprej za moje potrebe napisal roman Seneni nahod, kjer sem najbolj jasno videl, kaj je pravzaprav dobra stara bajta, ki ve, kaj hoče. In česa noče. (Delo, 23. maja 1998, NB)

◆ Med starejšimi slovarji frazem *stara bajta* omenja J. Glonar, SSJ 371, pri iztočnici *stara bajta* (iztočnice *bajta* nima): *stara bajta*: spoštljiv izraz za starejšega človeka. Prav tam je naveden tudi frazem *stara sablja*: star, preizkušen prijatelj. Tudi starejši Kersnikov citat kaže, da se je izraz *stara bajta* najprej uporabljal za slikovito označevanje starejših ljudi, pozneje starih prijateljev in študentov z veliko semestri. Možen je tudi medsebojni vpliv z izrazom *stara sablja*, ki je prišel iz vojaškega jezika. Sestavina *star* v pomenih 'dolgoleten; zvest; izkušen, zvit' je še v pomensko sorodnih izrazih *stara sablja*, *star lisjak*, *star maček*, *stara korenina*. Frazemu *stara bajta* ustreza nem. pog. *altes Haus* 'star prijatelj'; 'študent z veliko semestri'; 'starec; starejša ženska'. V pomenu 'študent z veliko semestri' se uporabljata še izraza *bemoostes Haus* in *bemoostes Haupt*. Pomen

‘oseba’ sestavine *Haus* ‘hiša’ naj bi bil po mnenju nemških raziskovalcev izposojen po pojmu *Dynastie, Fürstenfamilie* (tj. ‘vladarska (cesarska) hiša, knežja družina’). V slovenščini bi bila taka povezava že z izborom sestavine *bajta* namesto *hiša* še manj prepoznavna.

© angl. *old buddy; old boy; old chap; old fellow*; fr. *mon vieux*; it. *anziano; vecchio mio*; nem. *altes Haus; alter Knabe*; pol. *wieczny student*.

bákla

goréti kot bákla /ekspr.; primera, dov. **zagoreti, zgoréti/ močno goréti**; sop.: **goréti kot slama**

Po prvih informacijah je požar izbruhnil v osrednjem delu kompleksa, kjer podjetje Dar skladišči darilne in okrasne predmete iz papirja, svile in plastike. V manj kot pol ure se je razširil v vse hale kompleksa, ki so gorele kot bakla, zajel pa je tudi nekaj parkiranih avtomobilov na dvorišču. (Delo, 8. sep. 2000, NB) | Stara lesena hiša v bregu je gorela kot bakla, tako da so prostovoljni gasilci iz Zagrada in Škocjana ob prihodu na kraj požara lahko v glavnem poskrbeli le za to, da se ogenj ni razširil še na sosednje stavbe. (Delo, 5. dec. 2001, NB) | Ljubljana – Sedemindvajsetletni Željko Aščič je 28. aprila 1993 za hišo na Cesti na Brinovec okrog polnoči zagorel kot bakla. Morilca sta ga prisilila, da je pokleknil, ga polila z bencinom, nato pa je eden prižgal vžigalnik. (Delo, 30. avg. 2002, NB) | Kot je povedal predsednik hotske krajevne skupnosti Štefan Sobočan, nesrečnemu Branku niso mogli pomagati niti eni niti drugi, saj sta avto in voznik zgorela kot bakla, še preden so oboji prihiteli na kraj dogodka. (Delo, 15. feb. 2000, NB)

◆ Primera *goréti kot bakla*, enako dovršni različici *zagoreti kot bakla* in *zgoréti kot bakla*, temeljijo na dejstvu, da je bila *bakla* nekdanje zelo uporabljano goreče svetilno sredstvo, ki pa danes ni več, razen ob kakih posebnih prilikah.

zagoréti kot bákla, gl. *goréti kot bakla*.

zgoréti kot bákla, gl. *goréti kot bakla*.

balín

bríti se na balín, gl. *ostríči koga na balin*.

obríť na balín, gl. *ostríči koga na balin*.

obríťi kóga na balín, gl. *ostríči koga na balin*.

ostríči kóga na balín /hevt.; tudi pren., **ostrížen, obrít/**

1. ostríči koga do golega

... enega da je jedlo po glavi: ostrigla so ga »na balin« pa so mu našli v grivi mladega polha ... (F. Milčinski, Skavt Peter) | »Precej razburjeni« so bili pakistanski nogometaši, ko jih je med gostovanjem v Afganistanu zajela verska policija vladajočega gibanja Taliban – in jih meni nič, tebi nič ostrigla na balin. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | »Nick je spet izgubil stavo. Že v Parizu sem

mu po zmagi nad Jeleno Dokić občutno skrajšala lase, tokrat pa ga bom ostrigla na balin,« je razkrila skrivnost Mariborčanka, ki se ji tokrat ponuja celo uvrstitev v četrtfinale. (Delo, 30. avg. 2003, NB) | Kar je posebej srhljivo pri tistih, ki imajo bolj bikovsko oblikovan tilnik. In takšnih je med Slovenci veliko. Živ krst se ne bi smel briti na balin, če si v vzratnem ogledalu prej ne ogleda svojega tilnika. (Delo, 21. avg. 2004, NB) | Glave, odsekane glave, polno pri vratu fino odrezanih ženskih glav je bilo notri. Zlatolase, kostanjeve, kodraste, dolgolase, na balin postrizene. (D. Jančar, Petintri-deset stopinj, NB) | Meni, ki sem še iz starih vicev, se zdi balin pri moškemu nekaj grozečega, nasilniškega. Moškemu, ostrizenemu na balin, se je bolje na daleč izogniti. (Delo, 21. avg. 2004, NB) | Spominja se tankov z onemoglimi, zmedenimi vojaki, obritimi na balin, okroglimi glavami – koliko si star, je vprašal enega – šestnajst. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | »Upam, da sem boljši vratar kot frizer.« Belgijec Filip de Wilde potem, ko je svojim reprezentančnim kolegom obljubil lepe nove frizure, končali pa so obriti skoraj na balin. (Delo, 13. jul. 1998, NB)

2. premagati koga do golega, tako da ne doseže nobene točke

V pospešenem tempu ga je ugnal Ivančuk, ki pa je nesrečno izgubil na slepo. Širov je »na balin« ostrigel Ljubojevića, Morozevič igra standardno: remi pospešeno in zmaga na slepo. (Delo, 20. mar. 2002, NB)

◆ Pomensko jedro frazema *ostríči koga na balin* z različico *obriti na balin* in izpeljanima prilastkovnima zvezama *ostrížen na balin*, *obrit na balin* je prislovna zveza *na balin* v pomenu ‘do golega’. Pomen ‘do golega’ je povezan z osnovnim pomenom sestavine *balin* ‘najmanjša krogla pri balinanju’ in je nastal po primerjanju gole glave s kroglo. Frazem *ostríči na balin* se lahko uporablja tudi v prenesenem pomenu ‘premagati koga do golega, tj. tako, da ne doseže nobene točke’.

© angl. *to wipe the floor with so.; to make mincemeat of so.*; fr. *couper (les cheveux à) ras*; it. *pelare a zero; rapare a zero*; pol. *ostryc na łysą pałę*. **ostrížen na balín**, gl. *ostríči koga na balin*.

banána

banána repúblika /publ.; pren./ *manjša gospodarstvo in politično nerazvita država*; sop.: **bananska republika**

Slovenski potni list je zelo cenjen in si ga radi vtaknejo v nahrbtnik; z njim se da priti v ZDA, Kanado, Avstralijo, kamor koli, razen morda v kako banano republiko iz nekdanjega kluba neuvrščenih. Naš potni list je najkrajša in najbolj zgoščena knjižica domovinske vzgoje, tako rekoč kratki tečaj domovinske vzgoje, ki se poda v vsak žep. (Delo, 11. avg. 2003, NB) | Mar tak zakon ne uzakonja ekstremizma? Vse skupaj mi diši po zakonu o zaščiti redke živalske vrste v banana republiko, kjer si ga

državljeni potem razlagajo po svoje, če zanj sploh vedo. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Ali je v navadi, da diplomati v tujini obiskujejo objekte, kot so jedrske elektrarne, in potem sklicujejo tiskovne konference, kot je storil ameriški veleposlanik Johnny Young? Ja, to je običajno – v banana republikah. (Delo, 14. feb. 2003, NB)

♦ Izraz *banana republika* z različico *banana država* (*državica*) se je prvotno nanašal na majhne države v Latinski Ameriki, v katerih pridelujejo banane. Na to kaže tudi razlaga v SSKJ: bananske državnice publ., slabš. *državnice v Latinski Ameriki*. Razlaga, ki je glede na najnovejše gradivo že zastarela, je po SSKJ nekoliko nekritično povzeta v SP 2001. Izraz je verjetno vzet iz angleškega jezika: *a banana republic*. Oblikovno bolj poslovenjeni obliki sta *bananska republika*, *bananska država*.

dati kómu banáno /žarg.; pren./

1. prepričati komu met na koš; sop.: **dati komu blokado**

Na košarkarskem igrišču v Strunjanu je najbolj živahno zvečer, ko mali košarkarji vzamejo vsako izgubljeno točko zelo zares. Največje veselje je, če se komu, po zgledu pravih košarkarjev, posreči dati »banano«. (Delo, 29. jul. 1998, NB) | Če je slednji vnovič tekmo presedel na klopi, se je Ming poigraval z eno najmočnejših centrskih navez v NBA, Timom Duncanom in Davidom Robinsonom. Ob 26 točkah je zbral še 18 skokov, Duncanu pa prilepil tudi »banano« in si prislužil spoštljive besede obeh zvezdnikov lige. (Delo, 5. dec. 2002, NB) | Owens ni bilo več na spregled. Za večino temnopoltih košarkarjev pač ni večje sramote, kot če mu belec prilepi »banano«. Od tedaj naprej je Asvel zmogel le še 11 točk v 12 minutah. (Delo, 12. apr. 2003, NB)

2. ovirati koga, prepričati komu kaj

Najprej moram reči, da sem kar presenečen, da je vladna koalicija svoji ministrici dala na glasovanju o dnevnem redu »banano«, in to za zakon, ki se nanaša na eno od ključnih področij. In sicer to je področje regionalne politike in to je področje, s katerim se ukvarjajo nacionalne in nadnacionalne politike. (Državni zbor RS: 36. redna seja 17. 5. 2004, NB) | Novinarji Glasa pa poznajo še kakega novinarja in tem seveda ni vseeno, kaj si ga gre takle Gros z njihovimi kolegi. Zato so mu še oni nastavili kako banano. In prepričan sem, da ga je neprestano medijsko spodjedanje neslo tudi na volitvah. (Delo, 19. dec. 1998, NB)

♦ Frazem *dati komu banano* z različico *prilepiti komu banano* temelji na pomenu sestavine *banana*: 'blokada pri metu na koš pri košarki', preneseno na druga področja tudi 'ovira, prepreka, težava'. Povezava s pomenom 'blokada' je razvidna iz naslednjih zgledov: Podelil jim je kar devet blokad, kar je tretji najboljši izkupiček v tej sezoni NBA nasploh. Z »banano« več sta pred njim le

Ben Wallace (Detroit) in Jermaine O'Neal (Indiana). Da mu utrujenost ob petem nastopu v sedmih dneh ni prišla do živega, je Nesterović pokazal že v prvih sedmih minutah tekme, ko je gostiteljem prilepil štiri blokade. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Mourning je učinkovito nadomestil že dolgo poškodovanega organizatorja igre Tima Hardawayja in drugega strelca Vročice Jamala Mashburna ter s 17 točkami, 10 skoki in 5 blokadami prekinil niz osmih zaporednih zmag Utaha v Miamiju. Z zadnjo »banano« je 13 sekund pred koncem tekme tudi zaustavil poskus izenačenja Bryona Russlla. (Delo, 24. dec. 1999, NB)

dobiti banáno /žarg.; pren./

1. biti oviran pri metu na koš; sop.: **dobiti blokado**
Toda comeback je bil kaj klavrn: Ewing je izgubil že uvodni skok za mrtvo žogo, pri prvem metu dobil »banano« in zgrešil pet prvih poskusov iz igre. (Delo, 9. maja 1998, NB)

2. biti oviran pri čem sploh

Srbija: Vlade Divac dobil banano. Takoj ko je zvezdnik NBA Vlade Divac z upravo glavnega srbskega zaščitnega znaka mineralne vode Knjazom Milošem podpisal pismo o nameri za prevzem večinskega deleža (s kombinacijo dokapitalizacije in nakupa delnic), je naletel na oviro. (Delo, 17. avg. 2004, NB)

♦ Gl. *dati komu banano*.

prilepiti kómu banáno, gl. *dati komu banano*.

banánski

banánska držáva, gl. *banana republika*.

banánska državica, gl. *banana republika*.

banánska repúblika, gl. *republika*.

bandéra

nositi bandéro česa /star.; pren./ **biti prvi, najboljši v čem**; sop.: **nositi zastavo v čem; prednjačiti**

Zmrzaval sem v hribih, lačen sem bil in žejen, požiral sem grenke od vsakega pijanca, tudi tepen sem bil in opljuvan – kaj vse tisto! Ob uri utrujenosti in gnusa pa sem se napotil k tistim imenitnikom, ki so takrat nosili bandero svojega in mojega prepričanja. (I. Cankar, Dana/Volja in moč, NB) | ... izpregovorili so ljudje, ki prej nikoli niso govorili; pisali so ljudje, ki prej niso vedeli, kako je treba držati pero. Ampak najbolj se je prikazoval, najglasneje je govoril in največ je pisal Kajetan Ogrizek ... nosil je takorekoč bandero pred neskončno procesijo. (I. Cankar, Kajetan Ogrizek, Politični članki in satire, NB)

♦ Frazem *nositi bandero česa* izhaja iz vojaškega jezika. V vseh vojskah so zastavonoše vedno v prvih vrstah enot, tako na paradah, pohodih kot pri stopanju enot v boj. Nošenje zastave je tako postalo prispodoba za bivanje prvih, najboljših, za

prednjačenje, delovanje najboljših. Na enak način so nastali še frazemi *biti zastavonoša* v čem, *nositi vrstavo v čem*, *postati zastavonoša*, *biti v prvih vrstah*.

bankrotirati, gl. *priti na kant*.

bárka

[kot] **Nóetova bárka**, gl. **Noetov**.

bárva

boríti se za bárve kóga /publ.; mn., pren./ *kot igralec*, *reprezentant zastopati koga*

Vsi posamezniki so, ne glede na razmere, igrali pošteno, zavzeto in pokazali, kako se je potrebno boriti za barve kluba. (Delo, 24. feb. 2003, NB) | Po bolečem porazu v Sežani se spet postavljamo na noge. Naši igralci so danes pokazali, kako se bori za barve svojega moštva. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | »Sram me je, da smo se tako medlo borili za barve naše dežele,« je bil odkrit češki selektor Jaroslav Holik, ki ga mnogi v tej hokejski deželi »pribijajo na križ«, Vaclav Červený, vrsto let trener pri nas, pa ob tem pravi: »Holik ni imel prav široke izbire, saj je treba priznati, da ta rod ni na ravni prejšnjega.« (Delo, 4. jan. 2002, NB) | Zelo ste me prizadeli z odnosom do celjskega dresa. Tako se ne bori za barve svojega kluba. Imamo največji proračun v ligi, pa smo sezono končali šele na šestem mestu. (Delo, 5. jun. 2006, NB)

◆ Gl. *braniti barve koga*.

braníti bárve kóga /publ.; pren., mn./ *kot igralec*, *reprezentant zastopati koga*

Z vsem drugim moramo biti zadovoljni, čeprav se je včasih zdelo, da bi lahko dosegli še kaj več. Sicer pa smo dostojno branili barve mesta in sponzorja, dosežki pa so celo večji, kot je bilo realno pričakovati. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | Vrste italijanskega nogometnega prvaka Lazia je okrepil vratar Angelo Peruzzi, ki je doslej branil barve milanskega Interja. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | Pod Storžičem ima ta smučarska tekačica že toliko privržencev, da se počuti kot doma, in tudi drugouvrščena Andreja Mali, ki bo v novi sezoni prvič branila barve naše biatlonske vrste, ji je zmagovalje iskreno privoščila. (Delo, 3. sep. 2001, NB) | Skupina makedonskih filmskih delavcev v svojem pismu očita festivalski žiriji, da je od treh makedonskih filmov izbrala za festivalski program prav tistega, ki bo najmanj reprezentativno zastopal barve makedonske filmske proizvodnje. (M. Poč, TT 1968, št. 31, 9)

◆ V zvezi z nastankom frazema *braniti barve koga* je zanimiv navedek: Publicisti svojega bralca žele pridobiti in ohraniti tudi z bleščočimi in modnimi, včasih tudi ekstravagantnimi ali napih-njenimi izrazi. Primeri: *branil je barve svoje dežele* = zastopal je svojo deželo, *sledila je modnemu diktatu* = ... zapovedim mode ... (J. Toporišič, SKJ 4, 1970, 206). Sicer pa frazem *braniti bar-*

ve koga temelji na prenesenem pomenu sestavine *barva*, ki se navadno uporablja v množini: 'razločevalno znamenje pripadnosti', tj. klubu, državi ipd. Ti se izkazujejo s prepoznavnimi znamenji tipičnih barv, kot sta npr. zastava, grb. Frazem se največ uporablja na področju športa in povsod tam, kjer gre za tekmovalno zastopanje koga ali zastopanje koga nasploh. Na enak način so nastali še frazemi *boriti se za barve koga*, *igrati za barve koga*, *nastopati za barve koga*, *nastopiti za barve koga*, *tekmovati za barve koga*, *zamenjati barve*.

◎ hr., srb. *braniti čije boje*; nem. *jemandes Farben verteidigen* (*im Sport, im Krieg*).

dobíti zdrávo bárvo, gl. *zdrava barva*.

igráti za bárve kóga, gl. *nastopati za barve koga*.

iméti zdrávo bárvo, gl. *zdrava barva*.

nastópati za bárve kóga /publ.; pren., mn., dov. **nastopíti** (*kot tekmovalec*) *nastopati za koga*; prim.

braniti barve koga

Za jugoslovanske barve bodo nastopili Korač, Gordič, Nikolič. (Primorski dnevnik 1962, št. 21, 6) | V nekaj dneh bo Antoninho odpotoval z družino v Brazilijo, kjer bo nastopal za barve nekega tamkajšnjega kluba. (Primorski dnevnik 1962, št. 5, 6) | KK Stožice Ljubljana je letos najboljši klub v okviru Kasaške centrale Slovenije. (povezuje 11 od 15 kasaških klubov v državi) | Na drugi strani je aktivni tekmovalec (1 oseba!) preostanka kasačev, ki še nastopa za barve Kasaške sekcije KK Ljubljana, in po 9 štartih nima nobene uvrstitve na prva 3 mesta, pač pa 3 uvrstitve na preostala nagrajena mesta in zaseda trenutno 104. mesto v Sloveniji. (Delo, 14. sep. 2002, NB) | Dejstvo je, da igrajo igralci neprimerno boljše za barve svojega moštva, kot pa za barve svoje domovine. (Savo Ratkinič, Ljubljanski dnevnik 1962, št. 27, 17) | Ivan Marjona, trener Primorja: »Če gola ne daš, potem ne moreš pričakovati, da bo obramba zdržala. Predvsem pa sem razočaran nad odnosom nekaterih igralcev, ki resda igrajo zadnje tekme za barve kluba.« (Delo, 24. maja 1999, NB) | Kot smo izvedeli, bo Božeglav še naprej ostal član VK Arga in bo tekmoval za barve tega najuspešnejšega veslaškega kolektiva na Obali. (Delo, 3. jul. 1999, NB) | Gre za moža z imenom Jerry Bujakowski, ki je indijske narodnosti, katerega mati je bila Nemka, oče pa Poljak in ki je tekmoval /v smučanju/ za barve Združenih držav Amerike. (Ljubljanski dnevnik 1961, št. 54, 14)

◆ Gl. *braniti barve koga*.

nastopíti za bárve kóga, gl. *nastopati za barve koga*.

pokazáti [svójo] právo bárvo /ekspr.; pren./ *pokazati prepričanje*, *mišljenje*, *nazor*, *pravi značaj*

Tako je vsaj mogoče sklepati po izbruhu Häkkinenovega menedžerja Kekeja Rosberga, ki je dejal, da bi bilo za moštvo pogubno, če bi se odločalo zdaj za enega, zdaj za drugega dirkača in svetoval Dennisu, naj raje čvrsto stoji za svojim šampionom, ki se bo zdaj zdaj po-

bral in pokazal svojo pravo barvo. (Delo, 15. jul. 2000, NB) | S tem ko je ostrostrelec iz Washingtona pokazal svojo pravo barvo in zagrozil, da ne bo varen nihče izmed učencev, ki bi si drznil v šolo, se ni krog osumljenih prav nič zožil. (Delo, 26. okt. 2002, NB) | Nikakor ne trdim, da bi bil lahko slovenski primer reševanja črnih gradenj komu za zgled. Slovenci so namreč v zadnjih letih (desetletjih) z nedovoljenimi gradnjami tudi na domačem terenu pokazali pravo barvo svoje civilizacijske ravni, svoj odnos do okolja, do soljudi, do narave in lastnine. (Delo, 9. jun. 2004, NB) | Mnogi so po letu 1992 tako ali tako pokazali pravo barvo in presedlali nazaj k oblastnim strankam, pretežno v LDS. (Delo, 25. jul. 1998, NB)

◆ Frazem *pokazati [svojo] pravo barvo* izhaja iz jezika kvartopircev, ko se na izigrano barvo mora pokazati, tj. vreči karto enake barve. Nastanek ustreznega nem. *Farbe bekennen* postavljajo v 19. stol. (gl. H. Küpper, 222). M. Cigale (I, 486) nem. *die Farbe bekennen* še prevaja kot običajno zvezo, tj. *ravno tisto farbo dati*, po Murku *modlati*, medtem ko zanikano *er will mit der Farbe nicht heraus* že pojasnjuje kot preneseno, tj. *noče povedati prave misli, volje svoje, prave resnice*.

◎ angl. *to show one's true colours*; češ. *priznat barvu*; *ukázat barvu*; hr., srb. *prikazati koga, što u pravoj boji*; *prikazati koga, što u pravim bojama*; *predstaviti koga, što u pravoj boji*; nem. *Farbe bekennen*; rus. *skazat' [vsju] pravdu*; *vyložít' vsě načistotu*; *raskryt' svoi karty*; *pojti v otkrytju*.

príti s právo bárvo na dán /ekspr.; pren./ *pokazati prepričanje, mišljenje, nazor*; *pravi značaj*

»Če rečeva, da jim bova dajala kruha in zrnja, drži kakor pribito!« Zdaj mi ne kaže drugega, kakor da pridem s pravo barvo na dan. »Saj vam verjamem,« rečem resno, »toda ... toda kdo bo noč in dan poslušal to klopotanje!« (C. Kosmač, Ringaraja, NB) | Republikanci takoj pridejo na dan s pravo barvo in dajo barabam vokalni urad v desnem krilu Bele hiše. (Delo, 11. maja 2002, NB) | »Če pa bi predlogi izboljšali ustavo, bomo kvečjemu še bolj zadovoljni,« je dejal Fischer. Toda nekateri udeleženci več kot triurne razprave so že prišli s pravo barvo na dan. (Delo, 21. jun. 2003, NB) | Toda kandidatov kljub takšnim igram ne manjka, le da se nekateri še bojijo priti s pravo barvo na dan. (Delo, 15. maja 2004, NB) | Jožefu je bilo hudo ... zato je hotel vsak hip priti s pravo barvo na dan. (Nemcova – Debeljak, Pravljice, 121)

◆ Gl. *pokazati [svojo] pravo barvo*.

◎ angl. *to show one's true colours*; hr., srb. *izići s bojom na srijedu*; *izići s bojom na vidik*; nem. *Farbe bekennen*; češ. *jit' (musit) s barvou ven*; rus. *vyložít' vsju pravdu*; *otkryt' karty*, *raskryt karty*; *skazat' v otkrytju*; *priznat' sja načistotu*.

slíkati kóga/kàj v črnih bárvah, gl. v *črnih barvah*. **spremeníti bárvo**, gl. *spreminjati barve*.

spreminjati bárve /nevtr.; pren., mn., dov. **spremeniti barvo/ bledeti in rdeti hkrati**

Kaj mu je bilo mar malopaznosti Vahove, kaj mu je bilo mar Vahulje, ki je delala, kakor bi malomarno brskala okoli ognjišča, pa je od togote spreminjala barve, videča, kako se dva človeka, katera oba sovraži, v njeni sobi zblížujeta in bližata višku pozemske sreče. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Ampak odnehal pa ne bi, če bi mu vsa vretenca ven pometalo. Pri merjenju pljučne kapacitete smo omedlevali od zariplosti in spreminjali barve od zelene do vijoličaste. (Delo, 8. maja 1999, NB) | Obstal je pred orožnikom, ki je že ves čas spreminjal barvo, grabil za puško in jo vselej spet izpustil. (A. Ingolič, Pred sončnim vzhodom, 1945, 191) | Sodnik je barvo spreminil. Tresel se je, ko je vstal po koncu, in pogleda njegovega bi se bil vsak drugi prestrašil. (J. Jurčič, Hči mestnega sodnika, SG 1866, 424) | Privil je luč, da je bil njegov obraz ožarjen od svetlobe. Oči so mu begale, po licih in čelu so se mu spreminjale barve. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB)

◆ Frazem *spreminjati barve* temelji na pomenu sestavine *barva*: 'naravna obarvanost kože, obraza'. Naravna obarvanost kože, zlasti obraza, ki je najbolj vidna, se lahko glede na čustvena razpoloženja spreminja od rdečice do bledice.

◎ češ. *měnit barvu*; hr., srb. *mijenjati boju*; *promijeniti boju*; nem. *die Farben wechseln*; rus. *menjat' sja v lice*.

spreminjati bárve kot kameleón /nevtr.; pren., mn./

1. bledeti in rdeti hkrati

»Vi ... vi ... « je pokazal na Marjetico: »Ali se sploh zavedate, kaj ste imeli v zobnih kremah in ustni vodi?« Marjetica je spreminjala barve kot kameleón, še toliko bolj začudena, ker ni vedela, da jo državni tožilec pozna. (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB)

2. pretvarjati se

Ljubi Jezus, kako presneto sem različna od drugih! Marsikatero Poncijeve in Pilatove poti ne bi bilo treba, če bi znala spreminjati barve kot kameleón. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB)

◆ Primera *spreminjati barve kot kameleón* temelji na dejstvu, da kameleón v naravi spreminja svojo barvo v skladu z okoljem, v katerem se nahaja, in to z namenom, da je čim manj opazen in zato varen pred sovražniki.

tekmováti za bárve kóga, gl. *nastopati za barve koga*.

v črnih bárvah /publ.; pren., mn., prisl. zv./ *negativno, pesimistično*

Kovinska industrija opravi pri nas skoraj četrtino izvoza predelovalnih dejavnosti, s svojo razširjenostjo in konkurenčno občutljivostjo pa je tudi sicer dober kazalnik utripa v slovenski industriji. Zato je zanimivo, da so

včeraj člani bolj poslušali ta službin makroekonomski pogled, kot pa že v črnih barvah slikali svoje morebitne poslovne težave. (Delo, 19. jun. 2003, NB) | Prigovarjal mi je, da naj se izselim v Jugoslavijo in mi v črnih barvah slikal usodo slovenske knjige na Primorskem. (F. Bevk, Obzornik 1950, 428) | Cel kup ljudi je obtoženih za krive najrazličnejših katastrof, od katerih se mnoge sploh še zgodile niso, so pa vsi iz nasprotnega tabora. Kolikor že je politični razred sprt med sabo, vendarle vsi družno rišejo sedanje razmere v črnih barvah, same sebe pa predstavljajo v svetlih tonih. Pogrešamo bolj priljuden pristop, ki ne bi iskal krivih, temveč opozarjal na zaslužne, ki bi se ukvarjal s svojo odgovornostjo, iskal morebitne lastne napake, druge pa pustil pri miru. (Delo, 6. avg. 2005, NB)

♦ Frazem v črnih barvah, ki se najpogosteje povezuje z glagolskimi sestavinami *opisovati, slikati, risati*, temelji na prenesenem pomenu sestavine črn: ekspr. 'za človeka zelo neprijeten; ki vsebuje, izraža hudobijo, zlobo'.

© angl. *to paint in dark colours*; češ. *malovat co černými barvami*; *líčit co černými barvami*; *malovat co v černých barvách*; hr., srb. *slikati koga, što u crnim bojama*; *slikati koga, što u najcrnjim bojama*; *slikati koga, što u tamnim bojama*; nem. *schwarz malen*; *die Schwarzmalerei*; *in/mit schwarzen Farben malen*; *in schwarzen Farben schildern*; *schwarz sehen*; rus. *risovat' čo mračnymi kraskami*; *izobražat' čo mračnymi kraskami*; *predstavljat čo mračnymi kraskami*; *risovat' čo v mračnyh tonah*; *risovat' čo v černom cvete*; *risovat' čo v černom svete*.

v rožnatih bárvah /publ.; pren., mn./ *olepševalno*; prim. **gledati kaj v rožnati luči**; **gledati [na kaj] skozi rožnata očala**; prp. v črnih barvah

Podobe kapitalista in zemljiškega lastnika res ne slikam z rožnatimi barvami. (Karl Marx – S. Krašovec, Kapital I., 1961, 12) | Vodja štaba kampanje Jozsef Tobias, ki je hkrati tudi strankarski direktor MSZP, je izjavil, da si njegova stranka nikakor »ne želi prikazovati prihodnosti v Uniji v rožnatih barvah«, da pa bodo poskušali javnost prepričati, da je vključitev v EU za državo koristna. (Delo, 19. feb. 2003, NB) | Zato večina Rusov zaupa predvsem dumi. Ljudje hočejo vedeti resnico o gospodarskem položaju v državi, oblast pa jim stanje nenehno slika zgolj v rožnatih barvah. (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Ko so pred petimi leti podpisovali sporazume iz Osla, je Zahodni breg cvetel v rožnatih barvah. Sporazumi so obljubljali svet, v katerem bodo Palestinci in Izraelci vzajemno skrbeli za varnost državljanov pred skrajneži na eni in drugi strani. (Ervin Hladnik Milharčič, Na koncu sveta, NB)

♦ Gl. *gledati [na kaj] skozi rožnata očala*.

© angl. *to paint sth. in bright colours*; *to see sth. through rose-coloured glasses/spectacles*; češ.

malovat co růžovými barvami; *líčit co růžovými barvami*; *malovat co v růžových barvách*; hr., srb. *prikazivati koga, što u ružičastoj boji*; nem. *ein rosiges Bild zeichnen*; *etwas in rosaroten/rosigen Farben sehen/malen*; *in rosigen Farben schildern*; rus. *risovat' čo radužnymi kraskami*; *izobražat' čo radužnymi kraskami*; *risovat' čo v radužnyh kraskah*; *risovat' čo v rozovom cvete*; *risovat' čo v rozovom svete*.

zaménjati bárve /publ.; pren., mn./ *zamenjati stran-ko, klub*

Dosedanji finančni minister Karl-Heinz Grasser je zamenjal barve; namesto pri svobodnjakih je zdaj pri krščanskih demokratih. (Delo, 1. mar. 2003, NB) | Gledano od daleč: bili ste v vladnem strateškem svetu, ga zapustili in šli k opozicijski stranki in soroden organ. Videti je, kot da ste zamenjali barve. (Delo, 2. jun. 2007, NB) | S tem je končan spor, ki je bil posledica izstopov in prestopov LDS-ovih poslancev in je pripeljal celo dočasne obstrukcije skupine nepovezanih poslancev. Odločitev bo poslancem, ki so zamenjali barve, ponovno omogočila sodelovanje v delovnih telesih, obstrukcija pa je končana. (Mladina 2007, št. 20, NB) | Sloviti angleški vratar David Seaman je po 13 letih zamenjal barve kluba. 39-letni nekdanji reprezentant je iz Arsenala prestopil k Manchester Cityju, kjer bo v vratih nasledil vrstnika Danca Petra Schmeichela. (Delo, 5. jun. 2003, NB)

♦ Gl. *braniti barve koga*.

zdráva bárva /nevt.; pren./ *zdrav videz (obraz)*

Vtem sta se vrnila k družbi. Poljak je imel na licu zopet prejšnjo zdravo barvo, tako da nihče kake spremembe ni mogel opaziti. A nekoliko razmišljen bil je vendar in tudi soproga njegova. (J. Jurčič, J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | Obiščite savno, bodisi turško bodisi finsko. Savna sprošča in pospešuje prekrvljenost, zato dobro vpliva na vse telo, koža na obrazu pa dobi zdravo barvo. (Viva, december 2002, NB) | Z večkratno masažo zmanjšamo maščobne obloge in KAPHO, kožo temeljito očistimo in jo naredimo mehko in gladko. Masaža krepi tudi delovanje notranjih organov ter koži vrača mehko in zdravo barvo. (Delo, 26. maja 2004, NB)

© češ. *zdravá barva*; *mit [zdravou] barvu*; *mit dobrou barvu*; fr. *couleur saine*; nem. *gesunde Farbe*; rus. *zdorovyj cvet lica u kogo*; *zdorovyj rumjanec u kogo*.

♦ Frazem *zdrava barva*, enako frazema *dobiti zdravo barvo*, *imeti zdravo barvo*, temeljijo na pomenu sestavine *barva*: 'naravna obarvanost kože, obraza'. Naravna obarvanost kože, zlasti obraza, ki je najbolj vidna, se lahko glede na čustvena razpoloženja spreminja od rdečice do bledice, obenem pa s svojo običajno obarvanostjo odraža tudi stanje zdravja posameznika. Kakšno je to v pozitivnem smislu, izraža sestavina *zdrav*.

baterija

napolniti si baterije /ekspr.; mn., pren., nedov. **polniti si/ opomoči si, se regenerirati**

Slavko Kotnik si resda ni hotel priznati, da si je po imenitni torkovi predstavi napolnil baterije le do tretjine in da lahko pri 37 letih dela čudeže le enkrat na teden, a na igrišču ni mogel prikriti resnice. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Za Štanglja se je tako končala italijanska turneja enodnevnih dirk, po kateri se je odpravil domov, a se bo čez nekaj dni spet vrnil na Apeninski polotok. »Nekoliko si moram napolniti 'baterije', nato pa bom s polno paro nadaljeval priprave na SP.« (Delo, 25. sep. 2000, NB) | V Seville bo uspešna le, če bo uspešno napolnila »baterije«, ki jih je izpraznila na Švedskem. Kolajne žal ni osvojila, z rekordom pa je izpolnila drugi glavni cilj. (Delo, 16. avg. 1999, NB) | In medtem ko eni pravijo, da se tam pomirijo, si napolnijo baterije, se drugi navdušujejo nad sproščenostjo vedenja v cerkvi, kjer da ni treba negibno sedeti v klopi in moliti, ampak lahko poješ ... (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Vaš ego se je prenaedel vsega, pravite. Kaj vas, poleg glasbe, seveda, še lahko vznemiri, navdihne, s čim si polnite baterije? To, da delam. (Delo, 2. sep. 2000, NB)

♦ Frazem *napolniti si baterije* je nastal iz besedne zveze *napolniti baterijo*, kar je v času mobilne telefonije kar pogosto opravilo. Preneseno na človeka je besedna zveza, ki se uporablja v množini, dobila pomen 'opomoči si, se regenerirati'.

polniti si baterije, gl. *napolniti si baterije*.

báti se

báti se kóga/čésa kàkor kúge, gl. **kuga**.

báti se kóga/čésa kàkor žívega ôgnja, gl. **ogenj**.

báti se kóga/čésa kàkor [žívega] vrága, gl. **vrag**.

báti se kóga/čésa kot hudíč križa, gl. **hudič**.

báti se kóga/čésa kot hudíč žégnane vóde, gl. **hudič**.

báti se kóga/čésa kot kúge, gl. **kuga**.

báti se kóga/čésa kot vrág križa, gl. **vrag**.

báti se kóga/čésa kot vrága, gl. **vrag**.

báti se kóga/čésa kot [žívega] vrága, gl. **vrag**.

báti se lástne sénce, gl. **senca**.

báti se za stólček, gl. **stolček**.

báti se za svôjo glávo, gl. **glava**.

báti se za svôjo kóžo, gl. **koža**.

ne báti se ne biríča ne hudíča, gl. **birič**.

ne báti se ne hudíča ne biríča, gl. **hudič**.

ne báti se ne hudíča ne smrtí, gl. **hudič**.

ne báti se ne smrtí ne vrága, gl. **smrt**.

ne báti se žívega vrága, gl. **vrag**.

báza

vsáke bíre in báže, gl. **bira**.

bdéti

bdéti kot kóklja [*nad kóm/čím*], gl. **koklja**.

bdéti nad kóm/čím kot ángel váruh, gl. **angel**.

béc

ne iméti nítí béca /zastar.; pren., nikal./ *ne imeti popolnoma nič denarja*; sop.: **ne imeti niti ficka**; prim. **biti brez božjaka**

Kar mu je prišlo v pot, je cebnil, grdo gledal in preklinal zemljo in nebo. Sit je bil življenja, kakor ga le more biti sit človek, ki ne ve, ali ima mačka ali opico, le to ve, da bi rad še pil, pa nima v žepu ne beca. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, 1917, 141)

♦ Frazem *ne imeti niti beca*, ki se uporablja samo zanikano, temelji na sestavini *bec* (it. *bezzo*, nem. *der Batzen*), ki je numizmatično poimenovanje za 'beneški novc za pol solda'. Omenja ga npr. V. Steska, IMK II, 110: *bec* – ta beseda se sliši navadno le v rečenici: *nimam beca* – beseda je laška in poimenja beneški denar.

Ker je bil tudi *sold* nekdanj 'denarna enota raznih (manjših) vrednosti', pomeni zanikanje posedovanja beca ali solda resnično veliko pomanjkanje denarja. To velja tudi za nekatere druge nekdanje denarne enote z majhno vrednostjo, kot so *bor*, *božjak*, *ficek*, *krajcar*, a tudi za sodobnejša *dinar* in *tolar*.

béda

blišč in béda [*čésa*], gl. **blišč**.

bél prid.

bél kàkor pŕt, gl. **prt**.

bél kàkor répa, gl. **repa**.

bél kot kréda, gl. **kreda**.

bél kot ḱrpa, gl. **ḱrpa**.

bél kot lílija, gl. **lilija**.

bél kot mléko, gl. **mleko**.

bél kot plátno, gl. **platno**.

bél kot smrt, gl. **smrt**.

bél kot snég, gl. **sneg**.

bél kot vósek, gl. **vosek**.

béla celína, gl. **celina**.

béla kàkor nevésta, gl. **nevesta**.

béla karavána, gl. **karavana**.

béla knjíga, gl. **knjiga**.

béla kot nevésta, gl. **nevesta**.

béla kúga, gl. **kuga**.

béla lísa, gl. **lisa**.

béla lísa na zemljevidu [*čésa*], gl. **lisa**.

béla odêja, gl. **odeja**.

béli ovrátniki, gl. **ovratnik**.

béla smrt, gl. *smrt*.

béla súknja, gl. *suknja*.

béli cirkus, gl. *cirkus*.

béli práh, gl. *prah*.

béli slòn, gl. *slon*.

béli slòni, gl. *slon*.

bíti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévi], gl. *luč*.

čákati [na] práncá na bélem kônju, gl. *princ*.

dóber kàkor béli krúh, gl. *kruh*.

iméti béla jétra, gl. *jetra*.

iskánje kóga/čésa z lučjó pri bélem dnévu, gl. *iskanje*.

iskáti kóga/káj z lučjó [pri bélem dnévu], gl. *luč*.

izobésiti bélo zastávo, gl. *zastava*.

jásno kot béli dán, gl. *dan*.

[kot] béla vrána, gl. *vrana*.

nosíti bélo súknjo, gl. *suknja*.

poglédati z bélim poglédom, gl. *pogled*.

preobjésti se [bélega] krúha, gl. *kruh*.

prínc na bélem kônju, gl. *princ*.

trgovánje z bélim blágom, gl. *trgovanje*.

trgôvec z bélim blágom, gl. *trgovec*.

trgovína z bélim blágom, gl. *trgovina*.

v béli svét, gl. *svet*.

vítez na bélem kônju, gl. *vitez*.

zagliédati béli dán, gl. *dan*.

béli -a -o sam.

bogóvi v bélem, gl. *bog*.

črno na bélem, gl. *črni*.

ne črhniiti ne béle ne črne, gl. *ne reči ne bele ne črne*.

ne črno ne bélo, gl. *črni*.

ne reči ne béle ne črne /ekspr.; elipt., pren./

1. molčati; prim. **ne reči ne bev ne mev; ne reči niti mu**

Gostilničarka ga je debelo pogledala in ni rekla ne bele ne črne. Zamaknila se je v njegove velike plave oči in si mislila sama pri sebi. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | In kar v Tolminu bo odprl pisarno, pisarnico. Oče si je spet položil dlan na hrbet nosu, zinil pa ni ne bele ne črne. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Toda Nande je odklonil, kar je Kobilčerja pretreslo v dno duše, češ gotovo me bo naznanil, v luknjo pojdemo. Župnik je sedel na častnem mestu in ni črnil ne bele ne črne. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB)

2. ne povedati svojega mnenja

Občinstvo razume to poslikavanje prašičev z motivi, kakršni krasijo človeško kožo, kakor satiro, avtor pa o tem ne reče ne bele ne črne. Pove le, da je prašiča težko tetovirati. (Delo, 4. feb. 2002, NB) | Ko je bil pred leti objavljen vnebovpjoiči podatek o funkcionalni nepi-

smenosti Slovencev, tedanji šolski minister ni rekel ne bele ne črne. (Delo, 27. jun. 2003, NB)

◆ Frazem *ne reči ne bele ne črne* z različicama *ne črhniiti ne bele ne črne* in *ne ziniti ne bele ne črne* 'molčati; ne povedati svojega mnenja' temelji na nasprotju dveh tipičnih barv, tj. bele in črne. Prva pomeni dobro, druga slabo, grdo besedo. Samostalniška raba pridevnikov *bel* in *črn* je nastala po izpustu sestavine *beseda* v zvezah *bele besede*, *črne besede*.

ne ziniti ne béle ne črne, gl. *ne reči ne bele ne črne*.

poglédati z bélim /nevtr.; prisl. zv., tudi pren./ *pogledati z beločnico*

Ta reč Smuku ni bila po godu in prvi slimi je sledila druga. »O, tako me vse zanima!« je vzkljnila neznanka, »ne, ampak res ...« in je v dokaz resničnosti te izjave položila razprostrto roko sredi prsi in obrnila oči, da je pogledala kar z belim. (F. Milčinski, Gospodična Mici, NB) | No »hard feelings«. Pogledal me je z belim. In spregovoril. (Viva, februar 2003, NB)

belič

bíti brez beliča [v žépu], gl. *brez beliča [v žépu]*.

bíti brez bóra in beliča, gl. *bor*.

brez beliča [v žépu] /ekspr.; pren., v povedni rabi, tudi kot prilastek, prislov/ *popolnoma brez denarja*; sop.:

brez ficka [v žépu]

Sterne je bil pogosto brez beliča in je celo umrl v revščini. Nekoč bi se moral odpeljati v oddaljeno predmestje Londona, a ni imel s čim plačati kočije. (Delo, 24. nov. 1998, NB) | Če že odprete dvorec javnosti in je vse skupaj polomija, je to sprejemljivo. Na razumevanje naleti vaša razlaga tudi v primeru, če lordskim kolegom ali pa celo pripadnikom ljudskih množic pojasnite, da ste se k temu skrajnemu dejanju zatekli zato, ker ste brez beliča v žepu. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Sočutno sem nekaj zamrmral in Ursula je nadaljevala: »Edina srečna okoliščina, bi lahko rekli, je ta, da je imel spodobno življenjsko zavarovanje in da je odplačal hipoteko na hišo. Tako da vsaj ona z otrokoma ni ostala brez beliča.« (Delo, 13. mar. 1998, NB) | Schumacherju samemu se zdi stvar veliko bolj preprosta: »Najbrž sem res daleč prišel za nekoga brez beliča v žepu. Ob tem sem skupaj s svojima staršema navdse zadovoljen.« (Delo, 8. okt. 2001, NB) | Hvalil se je, kako je bilo lepo in veselo, kako imenitno so ga pogostili, kako so se smejali njegovim šalam in kako so hvalili njegovo petje. »Veš, mama, s Ferdom bi vzela tamburici s seboj in po vsem Primorskem lahko potujeva brez beliča, še denarja prineseva domov,« je rekel nekoč. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB)

◆ Sestavina *belič* 'nekdaj novc majhne vrednosti' in ekspr. 'denar sploh' je tvorjenka na *-ič* iz prid. *bel*, obenem pa kalk po lat. *numus albus* (gl.

fr. *un blanc*, gr. *aspron*, *denarion leykon*). Frazem temelji na predstavi, da kdor nima v žepu niti novca majhne vrednosti, je resnično brez denarja, kar se s frazomom še poudarja v primerjavi z običajnim *biti brez denarja*. Enako velja za frazem *ne imeti niti beliča* [v žepu].

© hr., srb. *bjela ni dinara*.

ne iméti niti beliča [v žêpu] /ekspr.; pren., nikal./ *ne imeti popolnoma nič denarja*; sop.: **ne imeti niti ficka**

»Macafur, nekaj ti rečem. Če bi se ženil, bi vzel tako, ki nima niti beliča, ki bi ji za poroko krilo kupil, ruto in čevlje in srajco, take pa ne, ki bi imela grunt ...« (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Sicer pa bi Kima lahko primerjali z beračem, ki nima niti beliča, a ima v žepu jedrsko bombo. Morda je ne more izstreliti kdove kako daleč, vsekakor pa bo prižgal vžigalno vrstico, če bo v brezizhodnem položaju. (Delo, 26. apr. 2003, NB) | Prvi zet, ki ni imel niti beliča, se je odločil, da bo v bokal nalil kar vodo. »Malo bo poslabšala vino, ki ga bodo prinesli drugi,« si je rekel, »pa ne bo sile.« (Delo, 20. mar. 1999, NB)

♦ Gl. *brez beliča* [v žepu].

ostáti brez beliča [v žêpu], gl. *brez beliča* [v žepu].

belíti si

belíti si glávo [s čím], gl. **glava**.

ne belíti si gláve [s čím], gl. **glava**.

Benétke

posláti kóga v Benétke, gl. *videti Benetke*.

vidéti Benétke /star.; kot grožnja, 2., 3. os. ed., tudi **poslati v** /izraža grožnjo komu

Devet takih pobašem v vrečo, da veš! Aló, metajva se, da boš videl, kje so Benetke! (I. Tavčar, V Zali, NB) | Naj mi baba še kdaj pride in me prosi na posodo! V zid naj se zaleti, pa bo videla Benetke! In zamrmral je: »Naj me koklja brčne, če je bil denar njen, ki ga je vrnila!« (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Štirje vitezi te bodo spremljali. Ali pazi, da mi denarja ne izgubiš ali da ti ga ne vzemo, sicer te pošljem v Benetke in te prodam na semnju kakor kako tele. »Kdo pa naj kupi starega in nerabnega človeka, kakor sem jaz?« se je smejal ključar. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB)

beráč

kàkor beráč mráza /star.; primera/ *zelo, močno*

Po kratkem premoru je izjavil, da smatra ves svet figoj, kar pa ne ovira dejstva, da se bom pri njem nalezal prakse, kakor berač mraza. (Fran Milčinski, Igračke, 1909, 128) | Nabral se ga je kakor berač mraza. (Šašelj, Pregovori, 1934, 123) | Vajen je bil ostre besede, kakor berač mraza, in vajen je bil tudi še kaj hujšega, kar je, to je, kaj bi tajil? Martinek je bil včasih malo poreden deček. (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 86)

♦ Primera *kakor berač mraza* je nastala na osnovi dejstva, da berače v življenju pogosto zebe. Ta pogostnost se prenese v izražanje velike mere ali stopnje (gl. tudi primero *kot berač uši*).

kot beráč uši /ekspr.; primera/ *zelo veliko*

Naročnik je namreč zahteval pokrivanje s signalom celotnega slovenskega cestnega križa, z vsemi turističnimi kraji in okolico vred. Za Radio Slovenija, ki bi edini ustrezal strogim merilom, pa je bilo pripravljeno določilo o negativnem točkovanju za vsak milijon izgube prijavljenega kandidata, in teh ima – ne radio, ampak javni zavod kot celota – kot berač uši. (Delo, 27. nov. 1999, NB) | Jaz pa sem mu v svojem demantiju na to njegovo trditev odgovoril, da je on največji še živeči lažnivec. Vendar je bilo potem to objavljeno tako, da tega demantija ni nihče opazil. Vendar tega ne mislim samo jaz, že pred to knjigo je dobil toliko demantijev kot berač uši. (Mladina 2005, št. 22, NB) | Prstane ima na rokah in gosposki je. Oblečen, kakor grof in zlata je poln, kakor berač uši. Košir. I, kaj praviš?! Meni se tudi zdi, da bi bilo bolje, če bi šel v Ameriko Indijancem škornje delat, nego da tukaj pri nas dreto vlečem. (Zofka Kvedrova, Amerikanci, Drama v štirih dejanjih, NB)

♦ Primera *kot berač uši* je nastala po predstavi, da so vsaj nekdanj berači imeli mnogo uši. Zajedalci kot tudi žuželke so zaradi svoje množičnosti pogosto uporabljene kot prisposodba za veliko mero, stopnjo česa, npr. *biti koga/česa kot mravelj*; *mrgoleti koga/česa kot mravelj*; *biti koga/česa kot rusov*.

© nem. *wie Heu*; *wie Sand am Meer*.

bés

bés te lópi /star.; v medmetni rabi, kot kletvica/ *izraža podkrepitev trditve*; sop.: **bes te plentaj**; prim. **vrag te pocitraj**

Skušali so jahači in konjarji in vsi tisti, ki so učeni, kako velja v strah prijete konja, bodisi hud ali pa krotak, pa kobilice ni nihče premaknil z mesta; vsakega je vrgla na gnojno gomilo. »Bes te lopi!« reče eden in drug. »Majhno kljuse, velika moč!« (Fran Levstik, Martin Krpan z Vrha, NB) | Evo ti novice!« – Bes te lopi, mladi upornik! Človek misli o ljubezni, in on govori o teletih – si je rekel Vilar. (Fran Maselj/Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Pomagamo ti in te priznavamo kot pravega, ti pa v zahvalo takole! In pritegnili jim bodo dežurni pismobralski in novičarski dušebrižniki: »Pa naše prispevke v državno blagajno takole po nemarnem zapravljajš, bes te lopi!« (Delo, 5. jul. 2003)

bés te pléntaj /star.; v medmetni rabi, kot kletvica/ *izraža podkrepitev trditve*; sop.: **bes te lopi**; prim. **vrag te pocitraj**

Tajnik jih je poznal, še pogledal ni proti durim, ko so se odprle in je vstopil župan. »Zanikrna sodrga, bes te plentaj!« se je jezil. »Ali si videl, tajnik, kako svinjsko

so mi nocoj namazali hišo s kravjakom?« (Fran Milčinski, Muhoborci, NB) | In kakor se bojim, da bi izpadel kot tisti kisli Slovenorodec, ki pomoli nos v svet in pride nazaj in pove, da je tam trava drugače zelena in tudi nebo je bolj pravilno plavo, si vendarle včasih rečem kakšno krepko, recimo: Raca na vodi! ali – bogenedaj! – Bes te plentaj! Ali pa je zdaj pravi čas za bese, za črte, za bogove nad oblaki. (Delo, 25. maja 2002, NB)

beséda

beséd zmánjka [kómu] /nevtr.; mn., 3. os. ed., tudi nika./ *utihne, ne zna, ni sposoben (od)govoriti*; prim. **štrene zmanjka [komu]**

Pa saj sem tudi jaz ženi dvoril s tujimi verzji, z verzji Jesenina, Wolkerja ... Ko ti zmanjka besed, ti pa si želiš izraziti ljubezni, se zatečeš k verzom. (Delo, 16. mar. 2000, NB) | Sprva je Kladošek zavračal možnost odstopa, po treh tednih pa se je očitno zlomil in odstopil. V glasu mu je slišati, da je izredno prizadet, in mu na trenutke kar zmanjka besed. Navsezadnje je to razumljivo, saj mu očitajo, da so zaradi njega ugasnila tri mlada življenja. (Delo, 11. jan. 2006, NB) | Poslovni bonton ima zelo jasna pravila in obsega tudi načela, ki imajo veliko večjo težo in niso le glazura, kot včasih površno razumemo pravila lepega vedenja. Pomeni lojalnost svojemu podjetju in sodelavcem, v manj formalnih pogovorih pa izogibanje temam o religiji, politiki in seksu. Priznati morate, da v tem primeru marsikomu zmanjka besed, zlasti če je prepovedano tudi upravljanje. (Viva, junij 2007, NB) | Še zadnji ovinek in ... odprta usta. V prvem trenutku zmanjka besed, ker se ne morete načuditi lepoti ledenika, ki se v vsej svoji veličini razpre nad mestecem. (Delo, 9. avg. 2006, NB) | Potem so sledile nove razprave, okrogle mize, neformalni pogovori ob kavi, kosilu, večerji. O slovenskem turizmu nikoli ne zmanjka besed. (Delo, 18. dec. 2002, NB)

beséda gré kómu težkó iz úst /nevtr.; tudi mn., 3. os./ *nerad, težko kdo kaj pove*

»Vidiš, nocoj bomo kruh v omari lahko pustili spati ...« Od tistega časa naprej sem čisto drugače razumel mamine besede, ki so ji šle tako težko iz ust. Kruh ponoči spi ... (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Sleherna beseda mu je šla pač sila težko iz ust. »Res je, s Subotičem sva se vse dogovorila, tudi na štiri oči, ko je z Olimpijakosom prispel na priprave v Slovenijo«. (Delo, 5. sep. 2002, NB) | Moram reči, da danes je pravzaprav prvič, ko mi gre beseda malo težko iz ust iz enostavnega razloga, ker to, kar se je zgodilo zdaj, presega vse mere in vse meje. (Državni zbor RS: 6. redna seja 23. 7. 1997, NB)

beséda gré kómu težkó z jezika /nevtr.; pren./ *nerad, težko kdo kaj pove*

Srečal sem jugoslovanske alpiniste, pa so nam šle besede težko z jezika. Nesprouščeno smo pazili, da se ne bi dotaknili politike. (Delo, 22. jul. 1999, NB) | Kretnja je koristnejša, če ima abstraktna beseda tudi telesno protitež. Če se vam zgodi, da vam beseda ne gre z jezika, poskušajte mahati z rokami. (Delo, 17. nov. 1998, NB) |

ZLODEJ: Težko gre beseda z jezika, pa pojdi! Kaj bi s teboj, o Peter, če si Peter? (I. Cankar, Pohujšanje v dolini Šentflorjanski, NB) | Dodal bi neke informacije. Seveda mi gredo besede težko z jezika, ker vsak minister v svojem resorju z veseljem posluša predloge, ki bi bili upravičeni, da bi se pospešile investicije na tistem področju, kjer smo vsi zadolženi, da spoštujemo možnosti, ki jih ima država. (Državni zbor RS: 11. izredna seja 29. 11. 2001, NB)

beséda je dála besédo /nevtr.; 3. os. ed./

1. razvil se je pogovor

Možje, ki jim tako njegovo vedenje ni bilo po volji, so še kar drežali. Beseda je dala besedo in celo Halgatu, ki jih je ves čas le z enim ušesom poslušal, se je zazdelo, da imajo nekaj za bregom. (F. Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | V nedeljo zjutraj je 21-letni Ljubljčan zavil na črpalko na Celovski in se pridružil petim fantom, ki so se, menda žejni, tudi zapeljali tja. Beseda je dala besedo in Ljubljčan jih je povabil, da gredo nekam na pijačo. (Delo, 7. avg. 2001, NB) | »Ta je pa dobra!« Beseda je dala besedo in vsakdo je povedal kakšno zgodbico. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB)

2. po vedno bolj ostrih odgovorih je prišlo do prepira

Beseda je dala besedo in preden se je Vilar dobro zavedel resnosti položaja, so drvarji že s pestmi navalili na Gajerja. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Celo za človeka, kakršen je bil d'Artagnan, je bilo to vendarle preveč. Beseda je dala besedo in končno so padle žaljivke, ki jih je bilo v tistih časih mogoče oprati le s krvjo. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | V Planini sta se v sredo zaradi meje sprla sosedata. Beseda je dala besedo, starejšemu je prekipelo in je mlajšega sosedata s sekiro treščil po glavi. (Delo, 10. maja 2002, NB) | To očitno ni bilo preveč po gođu 44-letnemu Ljubljčanu Franciju P., kar mu je tudi povedal. Beseda je dala besedo in sprla sta se. (Delo, 15. sep. 1999, NB)

♦ Frazem *beseda je dala besedo* izhaja iz opisa začetka in poteka pogovora dveh sogovornikov, ki ga tvorijo druga za drugo si sledeče besede. Pogovor se lahko razvije v pozitivno smer, lahko pa se spremeni tudi v prepir, zato tudi oba pomena.

© češ. *slovo dalo slovo*; it. *una parola tira l'altra*; nem. *ein Wort gibt das andere*; rus. *slovo za slovo*.

beséda je mesó postála /bibl.; rispodoba/ *kar je bilo govornjeno, se je uresničilo*; prim. **mi o volku, volk iz gozda**

Bolečina se mu je oglasila v udih in je molil veliko besedo ob besedi, ki je meso postala in je čutil: »Oči imam in ne vidim, ušesa imam in ne slišim, stojim in ne vem, kako.« (I. Pregelj, Plebannus Joannes, NB) | Velja za cerkvenega dostojanstvenika z liberalno usmeritvijo in je človek dialoga. Njegovo škofijsko geslo je: In beseda je meso postala. (Delo, 23. maja 2003, NB) | No, mogoče pa mu delamo krivico, saj včasih pokaže že naravnost junaško zavzetost, da bi udejanjil kako odločbo

sodišča in da bi beseda pravice vendarle meso postala. (Delo, 1. feb. 2002, NB) | Klovn z voljo do moči. Voljo-do-moči, besedo, ki je meso postala. Dobesedno in domesno. (Delo, 18. okt. 2003, NB) | Ker lokalni gospodarstveniki in funkcionarji praviloma nasedejo njihove-mu laježu, gre karavana nemoteno dalje. Zato tudi Čuku ustreza, da se pritožuje in joče nad lastno nemočjo, kot hudič križa pa se boji, da bi beseda meso postala. (Delo, 8. apr. 1998, NB) | O zakonu o vračanju vlaganj lokalnih skupnosti in posameznikov v javno telekomunikacijsko (beri Telekomovo) omrežje naj bi vlada razpravljala na današnji seji. Pogojnik je uporabljen zato, ker je bilo podobne napovedi slišati že večkrat, beseda pa še vedno ni meso postala. (Delo, 8. apr. 1999, NB) | To je glas kolektivnega uma Camp Davida – sem se slišal gosti v brado. Tale isti pečat na obrazu, v drži, v govoricu teles – ideja, ki je meso postala. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB)

◆ Frazem *beseda je meso postala* je svetopisemskega izvora (gl. Janezov evangelij, 1, 14: A Beseda je meso postala in biva med nami) in ponazarja vzklik, ki spremlja nepričakovano pojavitev koga ali česa, o komer ali čemer se pravkar govori. Ustrezno nesvetopisemsko reklo je *mi o volku, volk iz gozda* 'vzklik ob nepričakovanem prihodu koga, o katerem se pravkar govori'.

◎ fr. *le Verbe s'est fait chair*; nem. *das Wort ist Fleisch geworden*; pol. *slowo stało się ciałem*; *slowo stanie ciałem*.

beséda je pádla na kámen /bibl.; prisposoda, tudi nikal./ *nauk, nasvet ni imel zaželenega učinka*

Že ga gledam hudiča, kako vas bo sodni dan vse, vse tudi vas, pregrešne ženske, ki niste na svetu za drugo, nego da bi kaj dobrega požrle, ali pa kakega moškega zapeljale, metal pod svoje stope in blato delal iz vas! Beseda ni padla na kamen. Že so se otajala poslušavcem srca in tuintam se je začulo ihtenje. (I. Tavčar, Grajski pisar, NB) | »Ako grem ž njim, morda mi kaj dá, saj veš, da sem lačen do malega vsak dan!« Ta ponižna in ganljiva prošnja ni padla na kamen. »Torej pojdiva skupaj.« izpregovori načelnik straže, »in če ti kaj dá, tudi mi je prav, ker vem, da si res siromak!« (I. Tavčar, 4000, NB)

beséda ni kónj /ekspr.; primera, nikal., v povedni rabi/ *reči, prositi, vprašati še ni nič huđega*

Po razmisleku je poklical – beseda ni konj, in dokler se lomijo le besede, se da še vse popraviti, če pa po asfaltu zorjejo gosene ... (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Kočevci so se strnili v kolobar in začeli Silvestru groziti. »No, no topli se ne bomo, beseda ni konj, če vas pobaram.« (F. S. Finžgar, Silvester, NB) | Slovenski pregovor pravi, da beseda ni konj. Že v antiki pa so vedeli, da marsikdaj beseda rani huje kot sekira, kot piše Petronij. (D. Jančar, Brioni, Eseji in drugi zapiski, NB) | In, »odgovornik«, preverite in trd(n)o premislite in pretehtajte svoja javna stališča in razmišljanja, ker morate biti pri tako pomembnih rečeh, kot je prebivalstvena in tudi druga politika, odgovorni brez narekova-

jev! Beseda ni konj, pravimo, javna beseda pa je konj! (Delo, 8. dec. 2000) | Zadnji mi je sprva naklonil le svojemu položaju primerno zadržan pogled in besede, kako o tem sicer nič ne ve, da pa lahko kaj prinesem in bomo videli, ali je kaj na tem ali ni. Beseda ni konj, poslal sem besedilo in urednik ga je objavil, aprila 1994. (Delo, 3. feb. 2001, NB)

◆ Primera *beseda ni konj* temelji na primerjavi besede s konjem, ki spada med velike živali, torej primerjavi majhnega z velikim, ki je zanikano. J. Glonar (SSJ, 8) je primeri dodal razlago: *beseda ni konj* (ne uteče, se lahko prekliče).

◎ angl. *it doesn't hurt to ask; it doesn't hurt to say sth.*; it. *le parole non fanno lividi*; nem. *Fragen stehen jedem frei*.

biti krátkih beséd /ekspr.; pren./ *zelo malo govoriti, biti redkobeseden*; sop.: **biti redkih besed**

Zadrl se je: »Kdo?« in je rjul in izjavil, da je škandal, in pripomnil, da ga še ne poznajo in da bo že pokazal. Povedni mož pa je bil kratkih besed, kajti ni sploh nič govoril, nego je Šmajdlerja prijel in sta se zasukala naravnost v Ljubljano, tja, kjer je bila najbolj mokra. (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Presukani Lisjak je znal tako zasukati, kakor bi bilo samo po sebi umevno, da on zakopava setev med Zlato in Zorno. Peruniko je pogledal redkokdaj. Kalino je pa kar naprej ogovarjal, čeprav je bila mladenka kratkih besed. (J. Jalen, Bobri 2 – Rod, NB) | Ljudje samotarijo tod okrog. Molčeči so in kratkih besed. Njih kretnje so počasne, vedno isti izraz leži na njihovih obrazih. (Zofka Kvedrova, Iskre, NB)

biti móż beséda, gl. **mož**.

biti rédkih beséd /ekspr.; pren., tudi kot pril./ *zelo malo govoriti, biti redkobeseden*; sop.: **biti kratkih besed**

Posebej sem opazila njegove roke s finimi prsti, nenavadno mirne in občutljive roke. Ta je bil bolj redkih besed, in če se je zasmejal, je bil v njegovem glasu nekam raskav ton. (Gitica Jakopin, Rasla je jelka do neba, NB) | Oče Štefan je bolj redkih besed ... Vseeno glasno pomisli, da je več let prebil v vojski kot v šoli. (Delo, 1. avg. 2000, NB) | Gianfranco Fini postaja vsak dan skrbneje izbranih besed in bolj uglajenega nastopa, ko si z resnobno krettno popravi očala na brezhibno posončenem obrazu. Glede Evrope je redkih besed. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | Sam pa še vedno naivno upam, da vojne sploh ne bo. Potem bi malo delal, ampak me kliče mentor, ki ni moč redkih besed, zato na račun univerze v Oslu kar dolgo klepetava. (Delo, 1. mar. 2003, NB)

částna beséda /ekspr.; tudi v medm. rabi/ *trdna obljuba, zagotovilo; izraža podkrepitev trditve, obljube* GOSPA To je vse lepo, ampak mene bolj zanimajo vaše zmage na polju ljubezni. DOBRIN To se suče vse v pošteni, krščanski mehaj; za to zastavim svojo častno besedo. (Fran Detela, Dva skopuha, NB) | Skavt Peter je postrani pogledal očeta: »Ne vem, ali ti lahko povem. Daj mi častno besedo, da ne boš hud!« Pa mu je oča namesto častne besede naklonil rahlo tepko na košato

glavo. (Fran Milčinski, Skavt Peter, NB) | In posti me in nateza me in sedaj so tisti listi *conditio sine qua non*. A jaz sem zavezan s častno besedo in tako dalje. Pa saj sama veš, kako je!« (Ivan Tavčar, Otok in Struga, NB) | Tako v Nemčiji kot v Avstriji je zadnje dni veliko slišati o »časti« in »dostojanstvu«. Častno besedo naj bi bil nekdanji predsednik CDU Helmut Kohl dal anonimnim darovalcem nezakonitih daril, da jih ne bo imenoval. (Delo, 1. feb. 2000, NB) | Carlo Collodi (1826 do 1890) se je v jutranjem svitu mrko vlekkel po Firencah. V igralnici je zapravil veliko denarja in je moral zastaviti častno besedo, ker ni mogel poravnati dolga. Tedaj ga je srečal njegov založnik Felice Paggi, in ko je izvedel, kaj ga tare, mu je ponudil denar na posodo. (Delo, 15. jun. 2005, NB) | Že res, da je doživel kar nekaj smrti in dogodkov za katere še slišal ni rad, ampak tokrat so vsi ti novodobni kriminalisti, vohuni in poslovneži šli preko vseh meja. Nič več ne velja častna beseda, niti dejanje, kaj šele, da bi se lahko na koga zanesel. Vsi skupaj in vsak posebej iščejo samo lastne koristi. (Sonja Koranter, Ognjena črta in paradižnik, NB) | Vsakič ko bi eden teh superšimpanzov rekel: »Na drugi strani hriba je leopard« ali pa »Dal ti bom mesa, če boš seksala z menoj,« bi izzval enak odziv: »Zakaj le naj ti verjamem?« Za katerokoli trditev, ki je ni mogoče takoj preveriti, je »častna beseda« edini možni odziv. Besede, ki so za govorca tako poceni, pa same po sebi ne bi bile nič vredne. (Delo, 18. apr. 1998, NB) | »Me ne bo več ujel, mama.« In stisnil je pesti. »Častna beseda, mama.« (Boris Pahor, Kres v pristanu, NB) | Nekoč, ko sem prišel jaz sem, je prinesla utopljenca prav od daleč. Štirinajst ur od tukaj, častna beseda! Čakali smo z njim štiri dni, potem smo ga pokopali ... (Milan Pugelj, Zgodbe o malih ljudeh, Novele – Izbor, NB) | Z zgornjo teorijo težje pojasnim naslednji primer. Gre za dejstvo, da – častna beseda, da ne pretiravam – si ne morem zapomniti, kako si sledita stopnji izobrazbe višja in visoka. Saj na koncu vedno ugotovim, vendar potrebujem nekaj miselne telovadbe. (Delo, 25. apr. 1998, NB) | Samo odgovor. Častna beseda, nikoli v življenju nisem zardel zaradi tega, ker v Sloveniji nimamo ženskih kvot. (Državni zbor RS: nadaljevanje 18. redne seje 21. 06. 2006, NB)

◆ Frazem *častna beseda*, ki se uporablja tudi v medmetni rabi, je v starejših slovarjih omenjen pri J. Glonarju (SSJ 28) pri iztočnici *časten* 3. kar temelji na časti: *častna beseda*; *dati častno besedo*.

◎ angl. *one's word of honour*; češ. *čestné slovo*; fr. *parole d'honneur*; hr., srb. *časna riječ*; it. *parola d'onore*; nem. *Ehrenwort*; rus. *čestnoe slovo*.

dajáti částno besédo [*kómu*], gl. *dati častno besedo* [*komu*].

dáti besédo [*kómu*] /ekspr.; pren., ed./

1. obljúbiti, zagotóviti; prim. **dati častno besedo** [*komu*]

»Pravzaprav imam zate veliko zgodbo, ne glede na to, ali mi boš pomagal ali ne. Toda moraš mi dati besedo, da ne boš uporabljal ničesar, o čemer bova zdaj govori-

la.« (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Zakaj dati besedo in jo potem snesti – z argumentom, da je to skupna odločitev LDS in ZLSD, Košir pa da rad pogleda malo preveč v desno? (Delo, 20. dec. 2001, NB) | Govorili so o politični higieni. Lahko bi govorili, da je to demokracija, da je modrost, lahko, da je to diplomacija, ampak jaz se sprašujem, kaj pomeni dati besedo in kaj še več nekaj podpisati. (Državni zbor RS: 3. izredna seja 27. 2. 1997, NB)

2. dati komu možnost, pravico do govorjenja, zlasti v javnosti

Taisti kodeks tudi zahteva, da morajo novinarji dati besedo zagovornikom in nasprotnikom nekega pojava. Kadar jo dobijo homoseksualci, jo morajo še homofobi. (Delo, 22. dec. 2003, NB) | Vsak od teh otrok, ki konča šolo ali pa tudi ne, da je le star sedemnajst let in pol, se lahko vpiše na folkehøjskole, dansko izobraževalno posebnost in znamenitost, ki ni namenjena poklicnemu usposabljanju, ampak usposabljanju za življenje. Te šole so vrt, kjer gojijo demokratične vrednote, dialog, miroljubnost, tu se učijo dati besedo vsakomur in poslušati tuje mnenje. Pojem folkehøjskole je težko razložiti. (Delo, 8. avg. 1998, NB)

◆ Prvi pomen frazema *dati besedo* [*komu*] temelji na prenesenem pomenu sestavine *beseda* – 'zagotovilo, obljuba', drugi na pomenu 'možnost, pravica do govorjenja, zlasti v javnosti'. Z dodatkom sestavine *častna* v frazemu *dati častno besedo* [*komu*] je ta pomen še okrepljen. V posledični pomenski povezavi s prvim pomenom sta frazema *držati obljubo*, *držati besedo*. Protipomenka k drugemu pomenu frazema *dati besedo* [*komu*] je *vzeti komu besedo*.

◎ češ. *dát [čestné] slovo komu*; it. *dare la parola a qc.*; nem. . *jmdm. das Ehrenwort geben*; *jmdm. das Wort geben/erteilen*; rus. *dat' slovo komu*; *davat' slovo komu*.

dáti částno besédo [*kómu*] /ekspr.; ed., pren., nedov. **dajati/ dati zagotóvilo, obljubo, da je rečeno res, da bo obljubljeno storjeno**; prim. **biti móž beseda; dati komu besedo**

Že sinoči je Vahulja pravila Vahu o nekaki pozivnici, pa nisem natanko slišal o kakšni. Ščinkovec pa mi je dal častno besedo, da govori resnico. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Skavt Peter je postrani pogledal očeta: »Ne vem, ali ti lahko povem. Daj mi častno besedo, da ne boš hud!« (Fran Milčinski, Skavt Peter, NB) | Gospodična pride ponoči v vaš gradič, a le s pogojem, da je ne bo nihče videl, ko pride, in nihče, ko odide. Ali mi daste častno besedo, da odstranite vse straže? (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Tistim, ki poezije ne znajo najti in brati, se zdi, da Orfeja ni več. Dam jim častno besedo, da je tam, kjer je bil. (Delo, 3. jan. 2005, NB) | Na tem svetu je že tako, da svoje največje in najdražje skrivnosti ne moremo nikdar prikriti. Lahko jo tajimo, lahko prisegamo in dajemo ča-

stno besedo, lahko se tudi norčujemo iz nje in jo sami raztrobimo z zaničljivim nasmehom – toda skriti je ne moremo nikoli. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Vendar dajem častno besedo, zdaj seveda koliko kdo nanjo da, da sem storil vse – in to lahko krajani povedo – da so lahko izpeljali svojo voljo. (Državni zbor RS: 23. izredna seja 17. 7. 1998, NB)

◆ Gl. *častna beseda*.

☉ češ. *dát [čestné] slovo komu*; hr., srb. *dati komu časnu riječ*; rus. *dat' čestnoe slovo*; *davat' čestnoe slovo*.

do zádne beséde /nevtr.; pren./ v celoti, vse

Južnoafriški kirurg Christiaan Barnard (1922 do 2001), ki je leta 1967 v Cape Townu uspešno izvedel prvo uspešno presaditev srca pri človeku, si je na potovanjih privoščil tudi kakšno debelo šalo. Ko je gostoval v Montrealu, se je nenadoma naveličal, da mora zdravnikom spet enkrat do zadnje besede prebrati predavanje, ki ga je imel že kdove kolikokrat prej. (Delo, 18. avg. 2006, NB) | Nič manj presenečenja ni izzval nekaj pozneje govor Japonca, ki Azijski razvojni banki predseduje. Haruhiko Kuroda se je tako rekoč do zadnje besede strinjal z indijskim premierom. (Delo, 20. maja 2006, NB) | Enkrat me je povabil celo na svojo farmo tam pod Gazo in me pogostil s slastno ovčetino in dobrim karmelskim vinom. Rusko sicer ne govori prav dobro, zato pa razume vse, do zadnje besede. Njegova starša sta se namreč spoznala v Tbilisiju, tako da se tudi v njem pretaaka sovjetska kri. (Delo, 2. jun. 2001, NB)

◆ Gl. *od prve do zadnje besede*.

držáti besédo /ekspr.; pren./ *izpolniti obljubo*; prim. **dati besedo [komu]**

»Samo še enkrat mi tako reci, pa ti pri priči pobijem tvojega konja, da bo konec tega baharjenja.« »Joj, saj ne bom več, kakor tu stojim, ne,« je rekel Mali Miklavž in je popolnoma zares mislil držati besedo. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Ruske meje sploh nisem prestopil, saj sva se s Kazancevom dobila na območju mednarodnega letališča, torej v bistvu že za rusko mejo. Poleg tega je ruska stran seveda morala držati besedo. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Na vprašanje, ali niso v sladkogorski tovarni papirja zgolj izkoristili zaplet, da so se lahko izognili razmeroma dragi gradnji v Šentilju, Mikeln odgovarja, da so bili do referendumu obvezani držati besedo, zdaj pa jih nobena obveza ne zavezuje. (Delo, 4. maja 2004, NB)

◆ Gl. *dati komu besedo*.

☉ hr., srb. *držati riječ*; *održati riječ*; it. *mantenere la parola essere di parola*; nem. *Wort halten*; pol. *trzymać za słowo*; *brać za słowo*.

držáti kóga za besédo /ekspr.; pren., dov. **prijeti**, tudi **nikal** / **zahtevati**, **da obljubo izpolni**

V vladi je treba včasih udariti po mizi, se odločiti v hipu, nastopiti z avtoriteto brez ugovora, v stranki pa je treba najprej izpeljati celoten proces odločanja, pravzaprav soodločanja, šele potem lahko držite ljudi za besedo, češ, tako ste pač glasovali. (Delo, 29. apr. 2000, NB) |

Na vprašanje, kako lahko stečajni senat Albrehta drži za besedo, je Hohnjec odgovoril, da pravnih možnosti ni, vendar so zanesljivo jamstvo, da gre za podjetniški in ne špekulativni interes, trije milijoni mark lastnih sredstev, ki jih je Albreht vložil v nakup. (Delo, 16. mar. 2000, NB) | Menda, ampak ne me držati za besedo, bi v zao-stalih predelih Haloz in na Kozjanskem še vedno našli odročne kmetije, kjer so do danes ohranili takšen način komuniciranja med sosedi. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Za zdaj je bil mož beseda. In za besedo ga misli Zasavje držati tudi v prihodnje. (Delo, 12. maja 2000, NB) | »Prmejkuš, danes bi morda kdo dosegel kaj od mene.« »Oha, glejte, da vas ne primem za besedo: Ali je Tona v hiši?« (Alojz Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Gričarka je začela sama napeljevati pomenke tako, da bi lahko pri-jela katerega za besedo. Toda ljudje so postali oprezní, besede gladke in polzke, da so se izmuzovale iz rok. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Ali pa bi tam kako izmišljeno ime napisal. Pa naj potem tistega izmišljene-ga primejo za besedo. Naj ga držijo. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB)

◆ Frazem *držati koga za besedo* temelji na pomenih sestavin *beseda*: 'zagotovilo, obljuba' in *držati* navadno v zvezi z *beseda*, *obljuba* 'vztrajati pri obveznosti'.

☉ hr., srb. *držati koga za riječ*; it. *prendere in parola qc.*; nem. *beim Wort nehmen*.

iméti besédo /nevtr.; pren., navadno v 2. os. kot nago-vor/ *imeti možnost, pravico do govorjenja, zlasti v javnosti*

Dal bom besedo Tonetu Partljiču, nato pa Tonetu Anderliču. Prosim, Tone Partljič, imaš besedo. (Državni zbor RS, 16. redna seja 22. 05. 2002, NB) | Najprej dajem besedo kolegu Ivanu Kebriču, stališče poslanske skupine DeSUS. Ivan Kebrič prosim, imaš besedo. (Državni zbor RS, 21. redna seja 18. 12. 2002, NB) | Gospod državni sekretar, gospod Kovše želi besedo. Torej, gospod Kovše, samo da se dogovorimo, da imate besedo kot predstavnik vlade, ker najprej je niste želeli imeti. Ali kdo nasprotuje, da spregovori gospod Kovše? (Državni zbor RS: 7. redna seja 28. 10. 1997, NB)

◆ Frazem *imeti besedo* temelji na prenesenem pomenu sestavine *beseda*: 'možnost, pravica do govorjenja, zlasti v javnosti'. Iz frazema *imeti besedo* je z dodajanjem sestavine *glavni* nastal nov frazem *imeti glavno besedo*. Ustrezni nemški izraz se glasi *das Wort haben*.

iméti glávno besédo /nevtr.; pren./

I. imeti pomembno vlogo pri odločanju

Začudili so se tudi tukaj, da sta prišla kar dva ženina; a sprejeli so ju prav ljubeznivo, in Andrej je segel obema v roke; saj zahteva nekoliko hinavščine skoraj vsak oli-kani sprejem. Glavno besedo je imel pri mizi Tetrev, ki je najprej hvalil Lizo, kakšna imenitna kuharica je, da za flancate ni daleč naokoli nobene takšne. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Le zakaj se mojster toliko ukvarja

z Anželovo trapasto pripombo? Saj je stari obljubil, da se ne bo vmešaval, zdaj pa hoče imeti glavno besedo ... (Marko Uršič, Štirje časi, Pomlad, NB) | Novi časi zahtevajo tudi nove ljudi na položajih, kjer je imela glavno besedo politika. Kot pravi ekonomist in predsednik HNS Radimir Čačić, je hadezejevska država neposredno nadzorovala 55 odstotkov nacionalnega bogastva, preostali del pa posredno s t.i. tajkunizacijo oziroma hrvaškim modelom lastninjenja. (Delo, 7. jan. 2000, NB)

2. biti med prvimi, prevladovati

Na Giru d'Italia letos tekmuje kar 97 italijanskih kolesarjev, kljub temu pa imajo v uvodnih etapah glavno besedo tujci. Rožnato majico že tretji dan nosi Belgijec Rik Verbrugghe, zmagovalec prologa, drugo etapo pa je dobil Nemeč Danilo Hondo. (Delo, 22. maja 2001, NB) | V finalu sta imeli glavno besedo stari tekmiči zadnjih let, Sarkanyeva in Čufarjeva. Obe sta se po izrednem plezanju dotaknili vrha, vendar je bila Belgijka v končnem vrstnem redu boljša. (Delo, 30. jun. 2003, NB) | Podoben dadaizem in luzitem je krasil tudi nadaljevanje nastopa, ko so imeli glavno besedo bobni in kitara. Nasekani ritmi, ki so se prekopicavali iz neusmiljenega udrihanja do nenadnih zastojev in presenetljive spremembe ritma, so dajali podlago enako živahni kitari, ki se je znotraj istih skladb nonšalantno sprehajala po vrsti žanrov od rudimentarnega rock'n'rolla in bluesa prek hardcora, noisa in psihedelije. (Delo, 11. okt. 2005, NB)

♦ Frazem *imeti glavno besedo* izhaja iz frazema *imeti besedo*. Z dodajanjem sestavine *glavno* je nastal nov diferenciran pomen, ki izhaja iz pomena te sestavine: 'pomemben, prevladujoč, med prvimi'.

© angl. *to have the main say in sth.*; češ. *mit hlavní slovo*; fr. *faire autorité; prendre le dessus*; it. *avere la parola decisiva; avere [sempre] l'ultima parola*; nem. *das Wort führen; das große Wort führen, große Reden schwingen; das Sagen haben*; rus. *imet' rešajuščee slovo*.

iméti pólna ústa beséd /ekspr.; pren./ *veliko govoriti, se rad hvaliti*

Predstavniki nevladnih človekoljubnih organizacij so nad rezultati vrha osmerice ogorčeni, češ da bogati revni Afriki, ki se spopada z velikanskimi gospodarskimi, družbenimi in političnimi težavami, niso ponudili drugega kot drobiž. Tako da so znova potrdili, da imajo polna usta besed o stiskah revnih, a jim sebičnost in samozagledanost v lastne interese preprečujeta, da bi učinkovito ukrepali. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Ni torej težko ugotoviti, da je za večino študentov v naši državi glavni problem pri študiju bivanje. Ne ravno spodbuden sklep za državo, ki ima polna usta besed o pomembnosti izobraževanja. (Delo, 3. sep. 2002, NB) | Vzemimo za primer Južno Afriko, ki je bila na koncu apartheidskega režima sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja edina država na svetu, ki se je prostovoljno odpovedala atomskemu orožju. Kaj so storili voditelji svetovnih velesil, ki imajo vedno polna usta besed o neširjenju jedrskega

orožja? Razen nekaj bledeh pohval niso naredili nič. (Delo, 15. feb. 2003, NB) | In pokazalo se je kot vedno: najhujše kršitve norm (predvsem moralnih) je najtežje ali sploh nemogoče sankcionirati. Tisti, v korist katerih so delali, pa so imeli polna usta besed o pravni državi, varstvu ustavnosti ... (Delo, 4. sep. 1999, NB)

♦ Frazem *imeti polna usta besed* temelji na predstavi, da če so usta kot glavni govorni organ polna besed, potem to pomeni veliko govorjenja, hvaljenja.

iméti zádjno besédo /ekspr.; pren., tudi nikal./

1. *tako dolgo in vztrajno kaj trditi, da drugi odneha*

»Katra,« je rekel, »svakinja si mi in ni treba, da zdihuješ. Marijandelj, ti pa pusti strah in ne misli, da ima pri vas hudobec zadnje besede. Če sem zaradi jastreba in petelina prav uganil, uganem tudi zaradi hudobca, ki je v podobi medveda napadel tvojega fanta. (Josip Vandot, Prerok Muzelj, NB) | Hoss je bil vedno močnejši. Ben je vedno imel zadnje besede. V takem okolju je bilo Malemu Joeju težko odrasti v neodvisnega človeka, če ni hotel čakati tako dolgo, da drugi pomrejo. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB)

2. *končno odločiti o čem*

Medtem ko so se strokovnjaki ukvarjali z razvijanjem preciznih merskih instrumentov in pravne službe s pravnoformalnimi uveljavitvami teh sistemov, je država pri delitvi vedno imela zadnje besede. Določala je maso sredstev, ki so si jo organizacije smele razdeliti za osebne dohodke – torej koliko. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | Njihove predloge bo najprej preučila vlada. Ko bo ugotovila, ali ustrezajo predpisanim merilom, bo seznam poslala v Bruselj, kar pomeni, da bo imela zadnje besede, katere so nasedle naložbe in katere ne, evropska komisija. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Po prepričanju vodstva najstarejše in največje slovenske zavarovalnice »odločitev o morebitnem odvzemu licence nikakor ni v izključni pristojnosti urada za zavarovalni nadzor, temveč bi se morala o tem izrekati celotna vlada. Omenjeni urad ne more imeti zadnje besede pri likvidaciji neke zavarovalnice in prenosu njenega portfelja.« (Delo, 3. dec. 1999, NB)

mójster beséde, gl. **mojster**.

ne črhñiti niti beséde, gl. *ne reči niti besede*.

ne iméti lépe beséde za kóga/kâj /nevtr.; pren., nikal./ *ne govoriti lepo o kom; ne biti prijazen, dober s kom*; prim. **ne izbirati besed**

Preteklo je pet mesecev in na našo prošnjo nismo dobili odgovora. Pritožba raje-siromakov nič ne izda v Sarajevu, zanjo nimajo lepe besede. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | ... kaže na neurejena razmerja med ribogojci in tem ministrstvom. Ta domneva se je potrdila že med potekom okrogle mize, saj ribogojci na njej niso imeli nobene lepe besede za ministrstvo za okolje in za druge varuhe narave. (Delo, 30. avg. 2000, NB) | Nobene lepe besede nima niti za stečajno upraviteljico GIP Pionirja Jožo Miklič. Veli-

ko škode naj bi jim naredila s tožbami zaradi odkupa mehanizacije, čeprav so bili ti opravljeni po predpisih. (Delo, 19. feb. 1999, NB)

ne izbirati beséd /nevtr.; nikal., mn./ *uporabljati neprimerne, žaljive besede*; prim. **ne imeti lepe besede za koga/kaj**; **ne najti lepe besede za koga/kaj**

To njeno obnašanje je precej vplivalo na vse stanovalce, posebno še na otroke, ki so ob takih prilikah takoj prihiteli vkup in kar požirali mastne besede – Francovichka pa ni nikdar izbirala besed. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Zнала se je z gosti tudi pripraviti in pri tem ni izbirala besed. Cepec, osel, bik so bili njeni običajni izrazi za redne kmečke goste, če so se zmotili pri plačevanju zapitka. (M. Hace, Vaška kronika, NB) | Kritiki niso izbirali besed: neprepoznavni Veron, počasni Simeone, osamljeni Batistuta, neizrazita Zanetti in Sorin, so bili med najbolj izpostavljenimi. (Delo, 10. jun. 2002, NB) | Mogočni šef Ryanaira ob tej potezi ni izbiral besed, temveč je iz vseh topov vžgal po bruseljski komisiji. (Delo, 27. maja 2004, NB) | Odgovor na ministrov predlog pa je bil silovit in univerzitetni predstavniki niso izbirali besed, ko so ministru očitali, da uvaja »v predavalnice špiclje«. (Delo, 4. feb. 1998, NB)

◆ Frazem *ne izbirati besed* je zanikana oblika besedne zveze *izbirati besede*, ki pomeni, da pri govorjenju zavestno izbiramo, iščemo besede, s katerimi bi najbolje, najbolj učinkovito, a tudi s primernim tonom povedali to, kar želimo. Z zanikano obliko *ne izbirati besed* pa dosežemo ravno nasprotno, tj. uporabljamo neprimerne, žaljive besede.

© hr., srb. *ne birati riječi*.

ne najti lépe beséde za kóga/káj /nevtr.; pren., nikal./ *ne govoriti lepo o kom, čem*; sop.: **ne imeti lepe besede za koga**; prim. **ne izbirati besed**

Poleg ravnateljca Mazija, o katerem pravijo, da je bil zelo strikten, a hkrati dober ravnatelj, je največji vtis pustil profesor Vrhovnik, učitelj za matematiko in fiziko, za katerega tudi po tolikih letih ne najdejo lepe besede. Da je bil nepravičen in jim je storil obilo hudega, se še vedno pridušajo. (Delo, 15. jun. 2001, NB) | O koaliciji ni našel lepe besede: »Slovenski nacionalni interesi so koaliciji malo mar, jaz pa to enačim z izdajo leta 1941, ko so se šli nekateri prikloniti Mussoliniju v Rim.« (Delo, 20. jul. 2001, NB) | Dandanes pa niti šefi finančnih resorjev niti centralni bankirji ne najdejo lepe besede za stabilne odnose v menjavi denarja treh glavnih središč svetovne gospodarske moči. (Delo, 21. feb. 2004, NB)

◆ Gl. *ne imeti lepe besede za koga/kaj*.

ne rêči niti beséde /ekspr.; z glagoli rekanja, nikal./ *prav ničesar ne reči*

Toda kako naj se stvar razčisti, se mu še sanjalo ni, zato se je naslednje dni izogibal župnika. Župnik pa je naposled sam prišel k njemu po razno orodje, toda o kovačevem izzivanju ni rekel niti besede. (C. Kosmač,

Kovač in hudič, NB) | Pevcev ni nihče motil, razsajali in blazneli so svobodno, kolikor so hoteli. Zaradi miru jim niti gospod Vedež ni rekel niti besede, v časniku pa jih je potem baje prav pošteno okrcal in obral. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Med vožnjo ni črhnil niti besede. Pod pazduho je tiščal malo pisano culo in na ukovanih rokah mu je visela velika prazna ptičnica. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Policist je odvedel Mr. Fogga, Audo in Passepartouta proti *palki-ghariju*, neke vrste vozu na štirih kolesih, ki sta ga vlekla dva konja. Voz je krenil; med prevozom ni nihče črhnil niti besede. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | »Čestitam svojim fantom za odlično igro in veliko borbenost.« O sojenju ni črhnil niti besede. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | Sedela sta v *Café du Monde*, kjer Louisa očitno ni več delala. Dala si je streči in z osebjem ni spregovorila niti besede. (D. Jančar, Posmehljivo poženje, NB) | Možakar, že krepko čez petdeset, se je prestrašeno zdrznil; bil je povsem moker od znoja. Ni mogel spregovoriti niti besede, le tresel se je in s tresočo roko poskušal vtakniti ključ v ključavnico za vžig. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Toda za razliko od njiju in še koga je bila večina delegatov zvezne skupščine domišljavih nevednežev, nekateri v svojem štiriletnem mandatu niso izustili niti besede. (Delo, 11. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *ne reči niti besede*, ki se uporablja nikalno, temelji na sestavini *niti besede*, ki izraža odsotnost vsakršne besede, tj. govorjenja. Podobno velja za sopomenski frazem *niti besede ne spraviti iz sebe*.

ne rêči šè zádne beséde /ekspr.; pren./ *še ne povedati, pokazati vsega, kar kdo zna, zmore*

Merlene Ottey v šprintu ni rekla še zadnje besede, Žana Pintuševič v težavah. (Delo, 23. avg. 2003, NB) | Nekaj tega smo že pokazali. Mislim, da imamo adute za tako igro, zdajšnja generacija igralcev pa tudi še ni rekla zadnje besede. (Delo, 27. sep. 1998, NB) | Predsednik uprave Jože Colarič je sredi leta 2006, ko je bila delnica vredna blizu 150 tisočakov, za *Delo* povedal: »Krka je zdaj vredna okrog 2,2 milijarde evrov, z drago delnico smo močno dvignili vrednostni prag prevzema in verjamem, da še nismo rekli zadnje besede. (Priloga Dela FT, januar–junij 2007, NB)

ne spregovorí niti beséde, gl. *ne reči niti besede*.

niti beséde ne správit iz sêbe /ekspr.; nikal., glag. zv./ *prav ničesar ne reči*

Segel je v žep in mi položil v naročje kos sira. Niti besede nisem spravil iz sebe. (C. Kosmač, Gosenica, NB) | Zdaj me preiskujejo, je rekel, ne vejo, kaj bo iz tega. Skušal sem mu odgovoriti, hotel sem ga vprašati, ali je to v Trstu, ali ga tam preiskujejo, toda niti besede nisem mogel spraviti iz ust. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Tam je z žogo izvajal mojstrovine, kakršnih njegov šolski trener »ni še nikoli videl«, toda kadar je moral govoriti s kakim belcem, ni iz sebe spravil niti besede. (Delo, 29. avg. 1998, NB)

◆ Gl. *ne reči niti besede*.

od prve do zádjne beséde /nevtr.; pren./ *od začétká do konca, vse*

Nocoj bo deklamoval Justin velik govor Brošu na čast; povedal mi ga je že od prve do zadnje besede – KOŽELJ: Vam tudi? Jaz sem ga moral poslušati pred dobro uro. (Ivan Cankar, Jakob Ruda, NB) | Vse to je mati s poudarkom na vsaki besedi povedala še gospodu Mihaelu. Toda železniški uslužbenec je imel svoje skrbi: mater je poslušal od prve do zadnje besede, potem pa je rekel: »Menda sem se uštel. (Marjan Rožanc, Pravljica, NB) | Ko je moja mati videla to knjigo, in sicer že po drugi svetovni vojni, je opazila, da so ji znani veliki deli knjige, ker je na pisalnem stroju prepisovala vse očetovo besedilo. To ne pomeni, da je od prve do zadnje besede isto, res pa je, da je izkoriščeno vse očetovo gradivo, in sicer dobesedno. (Delo, 3. okt. 2001, NB) | Podrobnosti na podobi kažejo, da je voditelj najmočnejše države sveta, ki nas je obiskal, človek velike energije, karizme in osvajajoče sproščenosti. Je predstavnik nove generacije politikov, ki so rojeni po drugi svetovni vojni, politikov za nove čase, v katerih predsednik ZDA igra saksofon, Tony Blair z jezikom preprostega človeka pove še tako zapleteno misel, zunanji minister ZRN Fischer pa od prve do zadnje besede sam piše svoje dobre govore. (Delo, 26. jun. 1999, NB)

♦ Frazem *od prve do zadnje besede* temelji na predstavi, da je določeno besedilo sestavljeno iz besed. Tako prislovna zveza *od prve do zadnje besede* pomeni tako besedilo v celoti, preneseno 'od začétká do konca, vse, v celoti'. Na podobni predstavi o celovitosti česa, temelji frazem *od a do ž*. Frazem *od prve do zadnje besede* se pogosto uporablja tudi skrajšano: *do zanje besede* v pomenu 'vse, v celoti'.

ognjemèt beséd, gl. **ognjemet**.

ostáti móž beséda, gl. **mož**.

požréti besédo /ekspr.; pren./ *ne narediti, kar je bilo obljubljeno, rečeno*; prim. **dati besedo**; prp. **držati besedo**

Kakšen ponos je bil v njem! Zaradi enega samega stavka se je raje pustil ustreliti, kot bi požrl besedo! (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Če je še pred odhodom na južno poloblo zatrjeval, da se bo po nastopu v Avstraliji posvetil le še klubskim obveznostim in lovu na evropsko klubsko lovoriko, je že nekaj uric po srebrnem razočaranju požrl besedo. (Delo, 16. okt. 2000, NB) | Seveda si upate! Potem, ko ste požrli besedo in niste odstopili, ne glede na prekoračitev proračuna, si pač vse upate. (Državni zbor RS: 16. izredna seja 2. 12. 1997, NB) | Saj je bil že skoraj določen dan poroke; zdaj pa se drži nevesta, kakor da bi se hotela skesati, kakor da ni še vezana. On seveda bi tudi še lahko snedel besedo, če bi bil goljuf in slepar. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Še odločnejše se je odzval luksemburški premier Jean-Claude Juncker, ki je francosko vlado okreal, da ne ukrepa »kredibilno niti odgovorno«, ker je marca

potrdila leto 2004 kot ciljni datum (uravnoveženja proračuna), že dva meseca kasneje pa je snedla besedo. (Delo, 17. maja 2002, NB) | Namesto 22 moštev jih bo nastopilo 20, precej strožje pa bodo obravnavali uživalce prepovedanih poživil. Vsi tekmovalci bodo morali pred dirko podpisati listino o spoštovanju pravil, če bodo snedli besedo pa bodo nemudoma diskvalificirani. (Delo, 6. nov. 1998, NB)

♦ Frazem *požreti besedo* z glagolsko različico *snesti besedo* temelji na prenesenem pomenu sestavine *beseda* – 'zagotovilo, obljuba' in je v posledičnem pomenskem odnosu s frazemom *dati* komu *besedo* 'zagotoviti, obljubiti'. Da kdo požre, sne besedo, jo mora namreč najprej komu dati. **prijéti kóga za besédo**, gl. *držati koga za besedo*. **sáme beséde so kóga** /ekspr.; mn., pril. zv., tudi **samo besede/ kdo samo govori, naredi pa malo ali nič**; sop.: **sama usta so koga**

Sploh kaj je kritika? Same besede so je, besede in vse so puhle in prazne. Še nobena kritika ni fige na cesti izpremenila v kepo zlata niti ne iz klopotca izvalila Šekspirja. (F. Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Potažba (naslov je po prvem slovenskem sonetu J. V. Koseskega) je po avtorjevih besedah mišljena kot literarna provokacija, kot obračun z literaturo in ustvarjalnostjo oziroma »tega romana so same besede«, je povedal v nekem intervjuju. (Delo, 27. jul. 2001, NB) | »Tudi Horacij,« odgovori mu neusmiljeno Edvin, ki ni vedel, da je bil ta pesnik ljubljeneč gospoda Mirodolskega. »Pogreta jed, nič izvirnega; same besede; lepe, visokodoneče besede; gladki, skrbno piljeni verzi brez globoke misli, brez čuta.« (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Politiki razpravljajo o okoljskih problemih, nato pa z letalom odletijo na deželo na oddih. Mene pa niso samo besede. (Delo, 11. maja 2007, NB)

♦ Frazem *same besede so koga* temelji na sklopu *same besede*, ki pomeni omejenost samo na besede, s katerimi pa se brez dejanj ne da uspeti v življenju. **sámó beséde so kóga**, gl. *same besede so koga*.

snésti besédo, gl. *požreti besedo*.

škóda beséd, gl. **škoda**.

tó je beséda /ekspr.; kot medmet/ *izraža veselo, zadovoljno soglašanje*

»In bi ga zmazal!« je pribil kovač in stisnil pesti. »To je beseda!« je prikimal župnik, stopil k mizi, stegnil roko in slovesno rekel: »Udari!« (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | »V igro bomo vpeljali Nazirja.« »To je beseda.« »Zgrabiti ga moramo tako, da ga nihče ne bo pogrešal in ga nato, ko bomo od njega dobili vse, kar potrebujemo, nekako vrniti.« (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Ozrejo se v Džizusa. – To je beseda, gospodar. Vojaki so zmeraj s svojim ljudstvom, ta zadovoljno odgovori na Stanetovo ponudbo. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB)

© češ. *to je [prece] slovo!*; rus. *vot čto ja ponimaju; horošo skazano*.

vzėti kómu besédo /ekspr.; pren., ed./ *vzeti komu možnost, pravico do govorjenja, zlasti v javnosti*; prp. **dati komu besedo**

Strmeli smo in tradicionalna bojazen pred to habsburško pošastjo je naglo kopnela v nas, in to za vselej. Te dele predavanja so spremljali nastopi in protesti policijskega komisarja, ki je hotel Cankarju vzeti besedo, kar se mu ni in ni posrečilo, dasi ga je tako rekoč fizično lovil okrog predavateljske mize. (Josip Vidmar, *Obrazi*, NB) | Predsednik ameriškega vrhovnega sodišča William Rehnquist je hiter in natančen človek, ki ne dovoli, da bi se sestanki vlekli v nedogled. Pravnikom, ki na obravnavah presežejo odmerjeni čas, je sposoben vzeti besedo tudi sredi stavka. (Delo, 14. jan. 1999, NB) | Od poslancev pa je odvisno, kako nastopajo. Jaz ne morem vsakemu vzeti besedo. (Državni zbor RS: 9. redna seja 22. maja 1998, NB) ♦ Frazem *vzeti komu besedo* je v soodnosu s frazemom *dati komu besedo*, oba pa temeljita na prenesenem pomenu sestavine *beseda*: 'možnost, pravica do govorjenja, zlasti v javnosti'.

vzėti kómu besédo iz úst /ekspr.; pren./ *reči prav to, kar je kdo hotel reči*; sop.: **vzeti komu besedo z jezika** »Jaz bi pa ne rekel dvakrat in uganil bi ga, možje,« dostavi tiho in skrivnostno četrti sosed. »Imenuj ga in za dva poliča bi stavil, da mi boš besedo iz ust vzjel,« reče Dlek. (J. Jurčič, *Tihotapec*, NB) | »To je, to je, to je,« vzklikne Bitič vesel, da mu je pravo besedo iz ust vzela, in od veselja raztegne usta na smeh, da so se po suhem licu še bolj videle goste gube. »To je, to je, otrok nimam, žene nimam, rodovine nimam, nobenega človeka nimam, sam sem, prav sam!« (J. Jurčič, *Telečja pečenka*, NB)

© hr., srb. *uzeti komu riječ iz usta*; nem. *jmdm. das Wort aus dem Mund(e) nehmen*; *jmdm. das Wort von der Zunge nehmen*.

vzėti kómu besédo z jezika /ekspr.; pren./ *reči prav to, kar je kdo hotel reči*

E, sramota sem ali tja, hvala Bogu, da se je vse tako hitro rešilo ... No, tega bi se ne mislil nikoli, da mi vzame kar sama besedo z jezika ... Prav, prav, prihranila mi je prazno govoričenje ... (I. Cankar, *Med svetom*, NB) | Čeravno sem vam slab zgled dal, mislil sem ravno vabiti vas. Besedo ste mi z jezika vzeli. Odkritosrčno vam povem, da bom vesel, če pridete. (J. Jurčič, *Cvet in sad*, NB) | Volivcem obljublja, da bo vodil »čisto politiko« in da se ne bo dal podkupiti, kar po njegovem mnenju počne večina politikov. »Ne le, da so skorumpirani, tudi obljud ne držijo,« je mnogim državljanom vzel z jezika slavni igralec in mišičnjak. (Delo, 16. dec. 2000, NB)

© nem. *jmdm. das Wort von der Zunge nehmen*.

besédica

ne črhñiti niti besédice, gl. *ne reči niti besedice*.

ne rěči niti besédice /ekspr.; z glagoli rekanja, nikal./ *prav ničesar ne reči*

Oče je bil medtem odložil žago in se z dlanjo počasi pogladil po hrbtu svojega orlovskega nosu, kar je zme-

raj storil, kadar je bil v zadregi, ali pa če je moral kaj premisliti. Toda rekel ni še niti besedice. (C. Kosmač, *Pomladni dan*, NB) | »Alo, žepe naokrog in srajce dol!« Rajmundovi so bili tako presenečeni, da si niso upali reči niti besedice. Midva pa še bolj. (Ignac Sivec, *Kruh ponoči spi*, NB) | Ali je tej njegovi odločitvi botrovalo nerazumevanje med upravo in novinarji, ki napovedujejo stavko? Na to temo na včerajšnji seji nadzornega sveta, kot zagotavlja, niso rekli niti besedice. (Delo, 29. maja 2001, NB) | In tako si je rekel, da se ona najbrž sprašuje: Kako da je njegov obraz naenkrat postal tako strog? Kaj ne bo spregovoril niti besedice več z mano? (B. Pahor, *Vila ob jezeru*, NB) | Kositrni vojak je bil kar ganjen; v srcu je čutil, kako bi lahko potočil nekaj solz, vendar bi se taka mehkužnost zanj ne spodobila. Ozrl se je proti nji in plesalka je pogledala proti njemu, vendar ni nobeden spregovoril niti besedice. (Christian Andersen, *Andersenove pravljice*, NB) | Gospodar je in oče. On ne bo nikomur črhñil niti besedice. Njemu pa pomore, da si pridobi lastno zemljo, pa tudi Zvesto Črnoglavko. (J. Jalen, *Bobri 3, Vrh*, NB) | Na pripravljalnem posvetu, na katerem je bilo slišati več vprašanj kakor odgovorov nanje, ni o najbolj nevrvalgični temi – neposrednih plačilnih kmetom novink – nihče črhñil niti besedice, se je razvedelo po razpravi. (Delo, 23. okt. 2002, NB) | Matija je stopil pred svoje jetnike, ki so bili od presenečenja in strahu kakor okameneli in niso zinili niti besedice. »Gospodje plemeniti,« jim je rekel Matija, »ni se vam bati nič hudega.« (Miroslav Malovrh, *Opatov praporščak*, NB)

ne spregovoriti niti besédice, gl. *ne reči niti besedice*.

ne zíniti besédice, gl. *ne reči niti besedice*.

bêsen

bêsen kot rís, gl. **rís**.

bèt

bèt s cêpom odbíjati /star.; pren./ *vračati enako z enakim*; prim. **vračati milo za drago**

Dasi je imel Lovre na take besede vzroka dovolj, bet s cepom odbijati, premagoval se je. (Josip Jurčič, *Deseti brat*, 1866, 179)

♦ Gl. *enkrat z betom, drugič s psom*.

dânes z bêtom, jútri s psòm, gl. *enkrat z betom, drugič s psom*.

ênkrat z bêtom, drúgič s psòm /ekspr.; pren./ *živeti zdaj razsipno, zdaj revno*

Enkrat z betom, drugič s psom. (Šašelj, *Pregovori*, 1934, 51) | Vravec je lahkoživec. Danes z betom, jutri s psom. Najbolj mu godijo kraji, kjer na dobrem obdelanem polju strn obilno rodi. (F. Erjavec, *Domače in tuje živali*, NB) | Malnar ... kolje za zabelo morda samo dva prasca. V zvezi z beljenjem graja Trdina slabo gospodarstvo Podgorceve, ki delajo po načelu: danes z betom, jutri s psetom. (Danica Ževart, *Nova*

obzorja, 1963, 67) | Kadar je bilo denarja, je šlo z betom, v pomanjkanju pa s psom. (J. Trdina, Spomini II, 116) | Mož, ki ga mislim, pa v jedru je zdrav, / kakor mu kane, kane mu prav, / s psom in betòm. (Oton Župančič, Dela, 1936, I, 92)

◆ Frazem v oblikah *enkrat z betom, drugič s psom, danes z betom, jutri s psom* heute Braus, morgen Graus, Kr. in *jeseni z betom, po zimi s pesom*, Valj. (Rad) omenja Plet. I, 22, za njim J. Glonar (SSJ, 8) v obliki *zdaj z betom, zdaj s psom* = zdaj obilje, zdaj pomanjkanje. Sestavina *pes* v frazemu ne pomeni vsem znane domače živali, ampak 'daljši bukov čok, iz katerega režejo žaganice' (gl. Plet. *pes* 3). Pomen frazema temelji na neenakovrednem kolikostnem razmerju obeh sestavin. Tako razmerje je npr. bolj enakovredno v frazemu *bet s cepom odbijati* Gleiches mit Gleichem vergelten (gl. Plet. I, prav tam), enako pa v frazemu *klin s klinom izbijati* ter *bet za bet* (Šlo je kar bet za bet = enako za enako; gl. Ljudska modrost, J. Vršnik, Preproste zgodbe s solčavskih planin, 1978, 132).

jeseni z bêtom, pozími s pesòm, gl. *enkrat z betom, drugič s psom*.

pijan kot bêt /ekspr.; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot klada**

Vem, nažrl sem se ga in pijan sem ko bet in bedarije govorim. (Andrej Kalan, Problemi 1962/63, št. 2, 148) **zdaj z bêtom, zdaj s psòm**, gl. *enkrat z betom, drugič s psom*.

betónski

betónska džúngla, gl. **džungla**.

bév

ne črhñiti ne bév ne mév, gl. *ne reči ne bev ne mev*.

ne réči ne bév ne mév /ekspr.; dvojlični fr./ *prav nič ne reči*; prim. **ne reči ne bele ne črne; niti mu ne reči; niti muksniti; niti pisniti**

Mogoče bi se dalo še kaj zadremati, Tine tudi ne reče ne bev ne mev, samo svoje premlava v glavi, še tako mlad, pa že ves zmatran in v skrbeh!. (G. Jakopin, Žarometi, NB) | In moj račun je bil pravilen. Kuharice niso mogle prehaliti blaga, pa tudi gostje so hitro spoznali razliko in izpraševali ravnateljca, ki ni rekel ne bev ne mev. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Kake tri dni po objavi je bil mir. Nihče ni rekel ne bev ne mev. Nihče ni protestiral, da bi bilo karkoli narobe napisano. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Ko se vračam, sem že pripravljen na »oviro« in najbrž se mi na obrazu pozna odločnost in nekaj jeze, saj čutim, da me gospe opazujejo, a nobena od njih ne črhne ne bev ne mev. (Delo, 29. avg. 1998, NB) | Cariniki vse pregledajo, pes prevoha vse tri, tudi njihovo

prtljago. Pravzaprav je čisto prijazen kuža, ne reče ne bev ne mev. (Odhod, www.minet.si/)

◆ Frazem *ne reči ne bev ne mev* je parni ali dvojlični frazem, sestavljen iz dveh zanikanih medmetov, v katerih se skrivata naši znani domači živali. Medmet *bev* posnema odsekan pasji glas (prim. *bevskati* 'lajati'), *mev* pa je lahko različica medmetov *mijav, mjav, mav* (prim. kor. obirsko *mévkej* 'mačka' – v otroškem jeziku), iz katerih so glagoli *mijavkati, mavkati, mevhati* in posnemajo oglašanje mačke. Sopomenka frazema *ne reči ne bev ne mev* je *niti mu ne reči* z različico *še mu ne reči*, v kateri je sestavina *mu*, ki posnema oglašanje krave. V zvezi s slednjim prim. nem. *keinen Mucks machen* 'niti pisniti'. Pomensko blizu je frazem *ne reči ne bele ne črne* 'molčati; ne povedati svojega mnenja', v katerem gre za nasprotje dveh tipičnih barv, bele in črne. Prva pomeni dobro, druga slabo, grdo besedo. Slovenskemu *ne bev ne mev* v pomenu 'prav nič' ustreza rus. *ni be ni me [ni kukareku]* 'povsem, popolnoma nič' (a z drugačno vezljivostjo glagolov: ne delati, ne razumeti, ne znajti se, ne slišati ipd.), v katerem se v medmetih *be, me, kukareku* prepoznajo ovca, koza, petelin. Omenjeni medmeti so v sestavi frazemov zaradi dejstva, ker živali ne govorijo. Preneseno na človeka, češ da ne zmore ali si ne upa izreči niti teh, se zato uporabljajo za poudarjeno zanikanje njegovih dejanj.

☉ češ. *ne říci ani a ni be*; hr., srb. *ne reči ni be*; it. *non dire né ai né bai*; *non pronunciare verbo*; *non dire una parola*; *non aprir bocca*; nem. *keinen Mucks machen/von sich geben*; pol. *ani be, ani me, (ani kukuryku)*; *ani dudu*; *ani mru-mru*; rus. *ni be ni me [ni kukareku]*; slš. *ani muk, ani slova*. **bevskati**, gl. *ne reči ne bev ne mev*.

bežáti

bežáti, kot bi kóga deset biričev gonílo, gl. **birič**.

bežáti, kot bi kóga devét biričev podílo, gl. **birič**.

bežáti, kot bi sršéni podíli kóga, gl. **sršen**.

bežáti, kot zájec, gl. **zajec**.

bič

bič bôžji /star.; pren./ *veliko zlo, nesreča, kazen*; sop.: **božja kazen**

Njive je do žive skale posnelo, travnike, košenine je s peskom zasulo, če je že bajtam in hišam prizaneslo. Prej je padal po siromašnih plečih božji, sedaj bo padal Bogatajev bič božji za grehe, Bogatajev za lahkomišelnosti in neprevidnosti. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Vendar je muslimanski meč težko prodiral visoko na severozahod, v zamaknjenih visokogorskih dolinah

se je staro življenje obdržalo vse dokler se ni privabil s svojo vojsko Džingiskan. Ta nori bič božji je samo rušil, pobijal in zažigal. Morda je bilo to njegovo poslanstvo, tako kot je bila sveta vloga Aleksandra nekaj nasprotnega. (Tone Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Eden temeljev za bohotenje storilnosti v ZDA je razvpito najemanje zunanjih virov (outsourcing), ki je za številne ameriške upravljalske vrhove in njihove dobro plačane gospodarske svetovalce čudežno zdravilo, za množice predvsem informacijskih strokovnjakov pa bič božji. (Delo, 19. feb. 2004, NB) | Eminentni predstavnik oziroma član LDS-a, gospod Šetinc, je v enem od dnevnikov ljubljanskih pisal o »biču božjem«. On ni pisal o »valjarju«, ampak je rekel, da bo treba uporabiti »bič božji«. (Državni zbor RS: 2. izredna seja 30. 11. 2000, NB) | Najbolj znani hunski vladar Atila, znan tudi kot »bič božji«, ki je bil doma nekje ob reki Tisi, drugi največji reki v današnji Madžarski, je vladal velikanskemu cesarstvu, ki je po njegovi smrti leta 453 razpadlo s hunsko plemensko zvezo vred. Huni so se potem umaknili iz Evrope, a kot kaže, ne vsi. (Delo, 23. sep. 2004, NB)

◆ Pomen frazema *bič božji* izhaja iz prenesenega pomena sestavine *bič*: ekspir. 'nasilje, sila, pritisk'. Sestavina *božji* pridodaja domnevo, da je za tem Bog, ki naj bi ga uporabil kot kazen.

◎ angl. *the scourge of God*; češ. *bič boží*; fr. *le fléau de Dieu*; hr., srb. *bič božji*; nem. *Geißel Gottes*; rus. *bič božij*; *bož'ja kara*.

bik

bósti se z bíkom /ekspir.; pren., tudi z zanikanim vele. **ne bodi se/ nasprotovati človeku, ki ima večjo veljavo, moč; prepirati se s trmastim človekom**

»Pusti ga, pusti ga!« je vlekkel Andreja Janez k sebi. »Ali se boš z bikom bodel? Miha mi je pisal toliko, da dobi on vsak dan meso na mizo.« (F. Detela, Tujski promet, NB) | Na hlevnih durih pa je bila s črnim ogljem surovo narisana človeška roka, tako da ni nihče dvomil, kdo je konja ukradel, temveč so tatovje še sami pobotnico pustili. »On se je šel z bikom bost,« rekli so kmetje, rekli so gospoda v okolici in imeli so tem večji strah pred rokovnjači. (J. Jurčič in J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | »Doma hodi bos do kolena, tu pa se ščeperi, kakor bi kupoval vso Ljubljano!« »Glejte no, z bikom bi se rad bó!« so se gostje smejali hudemu krojaču. »O, kar daj se, Šivec, saj bomo radi gledali!« (I. Zorec, Stiški tlačan, NB)

◆ Frazem *bosti se z bikom*, ki se pogosto uporablja z zanikanim velelnikom kot svarilo, temelji na življenjski izkušnji, da se človek ne more fizično kosati z močnim bikom. To poklicno delajo bikoborci v državah, kjer so bikoborbe še v veljavi, npr. v Španiji. Omenjeno življenjsko izkušnjo ponazarjata naslednja zgleda: Enkrat se je Adam preveč vina nacedil, kar ga je tako vnelo in ojunačilo, da se je šel z bikom bost. Bik je bil že

takrat hudoben debeloglavec, pa je Adama nasa-dil na roge in mu izdrl rebro. (J. Trdina, Vinska modrost, NB) | Eden od lovcev, 54-letni C. O. iz okolice Kočevja, se je odpravil do bližnjega travnika, kjer ga je zaskočil bik, ki je ušel z ograjene-ga pašnika. Lovca je podrl po tleh, nesrečnežu je priskočil na pomoč 45-letni lovski tovariš M. Ž. iz Kočevja in doživel podobno usodo, nato pa je še 54-letni okoličan J. Š. boleče spoznal, da se z go-limi rokami ne gre z bikom bosti. (Delo, 25. okt. 2001, NB) | Izraz *bosti se z bikom* se preneseno uporablja za izražanje tega, da imamo opravka s človekom z večjo veljavo in močjo ali trmo ali za svarilo pred takim opravkom.

glédati kot bik v nôva vráta /ekspir.; primera/ *zelo neumno ali začudeno*; sop.: **glédati kot zaboden bik**; **glédati kot tele v nova vrata**

Rek pravi, da potrpljenje železna vrata prebije, pravimo, da kdo gleda kot bik v nova vrata, da je pred vrati zima ali da kdo trka na vrata našega srca. (Google, www.mizarstvo-in.frili.si/...) | Od začudenja so se mu povečale oči, ko je videl gospodarja že pokonci. »Napravi se, napravi, ne pa da zijaš kakor bik v nova vrata,« ga je nahrulil Potokar. (K. Grabeljšek, V novi svet, 1950, 188) | Ker pa sem še vedno zijal kot bik v nova vrata, je zopet spregovoril: – No kaj, sta se z Marjanom razšla? – Le kako mu more v takem razpoloženju priti na ... (Google, www.ljudmila.org/siqrd/KeKe/...) | Nihče ga ni vzel za svojega. Preprosti starejši vaščani so buljili vanj kot bik v nova vrata. (Google, www.eivie.com/slo/... – 8 May 2005)

◆ Frazem *gledati kot bik v nova vrata* ima pogo-stejšo različico *gledati kot tele v nova vrata*. Kot primerjalna sestavina se pri nas in v drugih jezikih pojavlja tudi *krava*.

◎ angl. *to stare blankly at sth.*; bolg. *gledam kato tele pred šarena vrata*; *gledam kato krava v paraklis*; it. *fare tanto d'occhi*; nem. *dastehen wie der Ochs/die Kuh vorm neuen Tor/vorm Scheunentor/vorm Berg*; *dastehen wie der Ochs vorm Berg*.

glédati kot zabóden bik, gl. *kot zaboden bik*.

kot zabóden bik /ekspir.; primera/ *zelo neumno ali začudeno*

Žejna Micka je prišla in na mah osvojila je ta prvega, ta drugi je zagnal strašen vik in krik in ko sta šla, je gledal kot zaboden bik. (Google, www.akordi.eu/...) | Pokadilo se je kakor iz peklenskega žrela in svinčenka šla mu je ravno skozi levo roko ter se potem zarila v leseni strop. Naš kornet je zarjul kot zaboden vol in na obrazu se mu je prikazala cela mavrica od vseh bolečin. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB)

◆ Gl. *gledati kot bik v nova vrata*.

močán kot bik /ekspir.; primera, v povedni rabi/ *zelo močen*; sop.: **močan kot konj**; **močan kot medved**; **močan kot vol**

Močan je kot bik! Ali naj takrat, kadar ga hudič zajaše, nosi kamenje v hrib? (Ciril Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Med najinim drugim pogovorom me je vprašal, zakaj Shaquille O'Neal prevladuje pod koši. Sam sem prepričan, da posebne tehnike nima, je pa močan kot bik in mu tekmeči zato niso kos. No, Thomas je poudaril srčnost, ki žari iz O'Nealove igre. (Delo, 23. jul. 2001, NB) | Komandir Polajnar pa se je popraskal za ušesi, rekoč: »Kako se ne bi, če pa vidim, da je močan kot bik in želi oditi nekam na varno.« (M. Hace, Partizanske slike, 1951, 209)

◆ **Primera močan kot bik** temelji na biku kot veliki in močni živali, ki se udejanja tudi v metafori *bik* 'zelo močan in orjaški moški'. Podobno bi lahko rekli za sopomenske primere, v katerih so kot sestavine poimenovanja drugih velikih in močnih živali.

◎ *bolg. jak kato bik; silen kato bik; češ. být silný jak býk; hr., srb. jak kao bik; it. forte come un toro; mak. jak kako bik; jak kako bivol; pol. być silny jak byk; rus. byl' silnyj kak byk; slš. silny' ako býk; mocný ako býk; ukr. syl'nyj jak byk; dužyj jak byk; syl'nyj jak bujvol; sil'nyj jak bugaj.*

ne bōdi se z bikom, gl. *bosti se z bikom*.

rjovēti kot bik /ekspr.; primera/ *močno rjoveti*

In zemlja je rjovela kot bik. Tedaj je Enlil, gospodar vetrov, poslal poplavo, da bi utopil kričanje in hrup. (Delo, 20. dec. 2004, NB) | Bilo mu je, ko so mu razvezali noge, da je lahko hodil, bilo mu je, da bi tam sredi ravnice zarjul v nebo, v tisto nebo, kjer takrat ni videl nikogar, zarjul bi kot bik, želel si je zakričati tako močno, zarjuti iz takih globin, da bi odmevalo do nebes, da bi Bog sam tam zgoraj, v Deželi Brez Zla, sedeč v apyki, slišal, kaj se tu spodaj dogaja ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

◎ *it. urlare come un ossesso; urlare come un indemoniato.*

zagrābiti bika za rōge, gl. *zgrabiti bika za roge*.

zgrābiti bika za rōge /ekspr.; pren./ *odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela*

Vedno sem snemal ali režiral v gledališču po naročilu. Ponudili so mi zgodbo, komedijo, jaz pa sem bodisi zgrabil bika za roge ali pa mi že na začetku ni ležala in sem raje pobeignol od nje. (Delo, 9. junij 2001, NB) | Tudi sam se je srečal s Stojanovičem in bil priča njegovemu navdušenju, da so se v Tolminu vendarle spame-tovali in sklenili zgrabiti »igralskega bika za roge«. Družba, ki se tega loteva, pa ima pred seboj zahtevno nalogo. (Delo, 26. jun. 2002, NB) | Tovariši in tovarišice, z našim petletnim načrtom smo tako rekoč zgrabili bika za roge in prav nič ne dvomimo, da bo zmaga na naši strani in da bodo rezultati tega našega napora ustrezali veličini tega napora. (E. Kardelj, Problemi naše socialistične graditve I, 1956, 86)

◆ **Frazem zgrabiti bika za roge z različico zgrabiti bika za rōge** je vseevropski, zato ni mogoče

zanesljivo določiti izhodiščnega jezika. Ruski frazeologi npr. kot možno izhodišče navajajo fr. *prendre le taureau par les cornes*, kot čas nastanka pa ne prej kot v srednjem veku (gl. SRF3, 75).

◎ *angl. to take the bull by the horns; fr. prendre le taureau par les cornes; bailer le chat par les pattes; hr. ščepati, bika za rogove; uhvatiti bika za rogove; it. prendere il toro per le corna; nem. den Stier bei (an) den Hörnern packen; pol. chwycić byka za rogi; wziąć byka za rogi; rus. brat' byka za roga; vzjat' byka za roga.*

zījāti, kot bik v nōva vrāta, gl. *gledati kot bik v nova vrata*.

bilka

iskāti rešilno bilko /ekspr.; pren./ *poskušati se rešiti iz (navidez) brezizhodnega položaja*

Slovenci bodo morali verjetno iskati rešilno bilko na drugi stopnji tekmovanja, potem ko se bodo najboljšim 24 ekipam pridružila tudi moštva iz druge jakostne kategorije. (Delo, 17. feb. 2000, NB) | V sicilijanski otvoritvi je Indijec kot beli manevriral brez prave zamisli in kar naenkrat je Kasparov s svojo trdnjavo vdrl globoko v nasprotnikov tabor. Pri priči je pospravil kmeta in Anand se je raje vdal, kot da bi iskal rešilno bilko. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Ene same stvari se Italijani – tako kažejo zadnje raziskave, objavljene konec prejšnjega tedna – res bojijo. Pravzaprav ne stvari, ljudi, živih bitij, ki na njihovem obljubljenem koščku Zemlje iščejo rešilno bilko za svoje preživetje ali pa pot naprej proti severu. (Delo, 5. dec. 2000, NB) | Treba se je zavzemati za enotnost v različnosti, so ugotovili oljčni politiki, ko so iskali rešilne bilke, da ne bi razpadli do konca. (Delo, 26. okt. 2002, NB) | Iz uprizoritve se najmočnejše dviga vloga Bérengerja v izvedbi Iva Barišiča, ki tako rekoč brez napake preigrava različne kraljeve (in Ionescove) registre, od infantilne debilnosti (izvirajoče v Jarryju), krčevite trme, mrzličnega iskanja rešilnih bilk in nemočne sprijaznenosti ter resignacije do resnične eksistencialne zgroženosti, ki kralju ne pusti dihati in ga postavi pred obličje lastnega življenja kot takega. (Delo, 22. feb. 2001, NB)

◆ *Gl. oklepiti se koga/česa kot rešilne bilke.*

nājti rešilno bilko /ekspr.; pren./ *rešiti se iz (navidez) brezizhodnega položaja*

Potem ko je agencija za zavarovalni nadzor zahtevala odstavitev predsednice uprave Nade Klemenčič in člana Jožeta Obersnela, je nadzorni svet Zavarovalnice Triglav našel novo rešilno bilko, kako preprečiti ta usodni dogodek. Z agencijo se želi srečati, na ustavnem sodišču pa izpodbijati ustavnost dveh za ta primer usodnih členov zakona o zavarovalništvu. (Delo, 9. avg. 2002, NB) | Ko sta imela vsak le še po kraljico in lahko figuro (Anand lovca, Ivančuk pa močnejšega, gibčnejšega skakača), je črna kraljica prišla v zaledje belega. Z udarom v središče je Ivančuk zagrozil z novim osvajanjem

prostora in Indijec je zamenjal kraljici, misleč, da bo tako laže našel rešilno bilko. (Delo, 14. dec. 2001, NB) | Videti je bilo, da je to dovolj za zmago, saj je obdržala pozicijsko premoč, kajti tekmeč sploh ni mogel razviti igre. Žilavi, predvsem pa iznajdljivi Azmaiparašvili, pa je le našel rešilno bilko. Ko se jo je oprijel, je iz poteze v potezo izboljševal svoje končnosti in s kmetom manj vzpostavil ravnotežje v končnici raznobarnih lovcev. (Delo, 18. jun. 2001, NB)

◆ Gl. *oklepiti se koga/česa kot rešilne bilke*.

okleniti se koga/česa kot rešilne bilke, gl. *oklepiti se koga/česa kot rešilne bilke*.

oklépati se koga/česa kot rešilne bilke /ekspr.; primera, dov. **okleniti se/ ohranjati vsako najmanjše upanje na rešitev**

Oklepal se je je kot rešilne bilke, ona pa je bila še vedno otrpla, nema in presenečena, čeprav je dobro vedela, kaj se bo zgodilo. (Miha Remec, Nečista hči, NB) | Po njenih izkušnjah je delo izredno psihično naporno, saj se ti ljudje, ki živijo v izjemno težkih socialno-ekonomskih razmerah, polni strahov in bolečin, hudih travm in stisk, oklepajo prostovoljcev kot zadnje rešilne bilke. (Delo, 6. sep. 1999, NB) | Koštica in njegovi pa se ohranite zadnjega ostanka Jugoslavije oklepajo kakor rešilne bilke, ker se bojijo, da bi z razpadom skupne srbsko-črnogorske države odprli pot Kosovu do neodvisnosti, podobne osamosvojitvene težnje pa je mogoče zaznati v Vojvodini in v Sandžaku. (Delo, 18. jan. 2001, NB) | Igralci Indiane se namreč zavedajo, da nimajo pravega orožja za boj s centrom moštva LA Lakers, Shaquillom O'Nealom, zato so se oklenili zadnje rešilne bilke. Ker vedo, da je Shaq negotov izvajalec prostih metov, so ga v 2. tekmi kot za stavo ustavljali z osebnimi napakami. (Delo, 12. jun. 2000, NB) | ... bolj zapleten pa je položaj Marka Miliča, saj je lani sklenil dveletno pogodbo, ki mu za naslednjo sezono zagotavlja pol milijona dolarjev zaslužka. Madridčani so se zato oklenili edine rešilne bilke: Kranjčanu so začeli iskati nadomestnega delodajalca, ki bi jih razbremenil finančnega bremena. (Delo, 9. jul. 2001, NB)

◆ Frazem *oklepiti se koga/česa kot rešilne bilke* se glede na odsotnost v Pleteršnikovem in Glonarjevem slovarju in glede na gradivo za SSKJ pojavi v času med prvo in drugo svetovno vojno, v nadaljevanju citiran zgled iz Kersnikovih ZD pa kaže na precej bolj zgodnjo pojavitev. Izhaja najverjetneje iz pregovora *Kdor se utaplja (Utapljajoči) se oprime (oklene) tudi bilke (slamice)*, rus. *Utopajuščij (Kto tonet) hvataetsja i za solominku in za solomu hvatilsja* (18. stol., gl. RF³, 656–657). Z opustitvijo sestavine *Kdor se utaplja* oziroma *Utapljajoči* in prenosom pomena na druge življenjske položaje, se je zbrisala tudi prvotna motivacija frazema. V sle. in nem. sta se glede na reševanje iz določenega položaja izoblikovali sestavini *rešilna bilka* in *der rettende Strohalm*.

Sle. *rešilna bilka* se tako lahko uporablja samostojno večinoma v povedni rabi ali kot sestavina z glagoli *oklepiti se*, *okleniti se*, *oprijemati se*, *oprijeti se* (skupaj s primerjalnim kot) ter *iskati in najti*. Povezavo s prvotnim utapljanjem najdemo npr. še pri I. Potrču (Zločin, 1955, 63): Znenada je vedel, da ni prav storil, ne zaradi pisma in ne zaradi ključev; vendar pa je upal – *na to upanje se je obesil ko potapljajoči se na bilko* – da bo Djurovič vso reč kako pojasnil.

Na tudi časovno zgodnejšo pojavitev frazema pa kaže Kersnikov zgled: ... ako bi se jih (besedic) ne oklenil kakor utapljajoči se človek slamnate bilke ... (J. Kersnik, Beatin dnevnik, ZD V, 291). Glede na sestavini *iskati* in *najti* pa nimata prav nobene povezave s prvotnim pregovorom frazema *iskati rešilno bilko in najti rešilno bilko*. Izhajata namreč iz pomena sestavine *rešilna bilka* 'zadnji izhod iz težav, zadnja rešitev iz (navidez) brezizhodnega položaja'.

◎ hr., srb. *hvatati se kao davljenik za slamku*; nem. *sich an jeden Strohalm klammern*; rus. *hvatat'sja za solominku*; *uhvatit'sja za solominku*.

oprijemati se koga/česa kot rešilne bilke, gl. *oprijeti se koga/česa kot rešilne bilke*.

oprijéti se koga/česa kot rešilne bilke /ekspr.; primera, nedov. **oprijemati se/ ohranjati vsako najmanjše upanje na rešitev**

V zagovarjanju populizma je postmodernizem našel odlično metodo, s pomočjo katere si arhitektura lahko reže svoj del kolača in ostaja v igri. Arhitektura se ga je oprijela kot rešilne bilke. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Počasi sem se nehal ukvarjati z mislimi na Grumovo in Macerolovo samopašnost, na reportažo o postavicah, na vse skupaj. In kot rešilne bilke v poplavi puhle vsakdanjosti, ki je prežala name kot zahrbtno močvirje, sem se oprijel misli na Mano. (Miha Remec, Mana, NB) | Ukrajina je tako zelo revna, da se oprime vsake rešilne bilke. Po razpadu SZ leta 1991 so bili Ukrajinci prepričani, da jim bo šlo bolje, saj je dežela rodovitna in ima težko industrijo. (Delo, 18. avg. 1999, NB) | Tudi zadnje rešilne bilke, ki se je oprijemal vodja Nacionalne fronte Jean-Marie Le Pen, da bi rešil stolček evropskega poslanca, ni več. Evropsko sodišče za človekove pravice je po hitrem postopku zavrnilo njegovo prošnjo, naj odloži izvršbo pravdoreka, s katerim je izgubil mandat evropskega poslanca. (Delo, 24. okt. 2000, NB) | V Srbiji tudi danes povsod, tudi v najbolj zakotnih vaseh deluje vsaj ena čarovnica, ki se je ljudje oprijemajo kot rešilne bilke, saj čarovništvo v državi, v kateri le malokdo upa, da si bo spodobno uredil svoje življenje, delo in standard brez nadnaravnih sil, že dolgo sili v klas. (Delo, 23. okt. 2002, NB) | Bolj zanimivo je bilo tokrat v drugi skupini, saj so bili Moščani napovedano »prijazni« s Triglavom v Kranju, toda v velikem boju za

obstane je tudi Helios zmagal v gosteh, v Sežani in se spet oprjel rešilne bilke, ki pa je silno tanka. (Delo, 29. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *oklepiti se koga/česa kot rešilne bilke*.

◎ češ. *chytat se stěbla*; *chytit se stěbla*; hr., srb. *hvatati se slamke*; *hvatati se za slamku*; nem. *nach dem rettenden Strohalm greifen*; *den Strohalm fassen*; rus. *hvatat'sja za solominku*; *shvatit'sja za solominku*; *uhvatit'sja za solominku*.

rešilna bilka /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *zadnji izhod iz težav*; *zadnja rešitev iz (navidez) brezizhodnega položaja*

Verjel ji je. Bila je rešilna bilka in še do danes niso našli morilca. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Pa da bi tudi njo primoral, da bi tekla. Kajti, to, kar sta nosila, je bila rešilna bilka. Z vsakim korakom je bila bližja. (F. Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Vendar tehniška gimnazija ni rešilna bilka za manj uspešne kandidate za splošno gimnazijo. Nasprotno, namenjena je tistim mladim, ki vedo, kaj hočejo. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Vendar niti arbitraža ne more biti rešilna bilka. O arbitraži se morata strani v sporu dogovoriti, skleniti sporazum, kdo bo razsojal in kaj je predmet odločanja. (Delo, 13. apr. 2001, NB) | Kaže, da postajajo obveznice rešilna bilka za nekatera hotelska podjetja. (Delo, 24. feb. 1999, NB) | Zadnja rešilna bilka bi bil potem namreč dvoboj s slabšim iz srečanja Belorusija : Zimbabve, do katerega pa lahko pride tudi v primeru, če Italijani premagajo Fince. (Delo, 12. feb. 2001, NB) | Dejstvo je, da v medicini donacije nemalokrat predstavljajo rešilno bilko na poti k novi, boljši medicinski opremi, ki izpolnjuje pogoje za vedno zahtevnejše načine zdravljenja in reševanja življenj. (Delo, 30. nov. 2000, NB) | To so od Banskih dvorov zahtevale tako vladne in opozicijske stranke kakor strokovnjaki za mednarodno pravo. Za Račana se je arbitraža na koncu pokazala kot rešilna bilka, z njo hoče zmanjšati svojo odgovornost za projekt, ki je na Hrvaškem politično propadel. (Delo, 30. avg. 2002, NB) | Zakaj se ne bi raje vprašali, kje tiči razlog za to, da prizadeti iščejo pomoč v medijih, ko pa imajo na voljo številne druge, uradno določene pritožne poti? Te so teoretično dobrodošle, medtem ko v praksi za pritožnika dejansko niso prave rešilne bilke. (Delo, 20. dec. 2000, NB)

◆ Gl. *oklepiti se koga/česa kot rešilne bilke*. *Zvezo rešilna bilka* najdemo šele v SP 1962: *rešiti ... rešilen*: rešilna bilka. Na stopnjo v frazeološkem osamosvajanju besedne zveze *rešilna bilka* bi lahko kazal naslednji navedek: oklepa (se ga), kakor bi on bil njena edina rešilna bilka na svetu ... (Ljuba Prenner, Življenje za hrbtom, 1936, 138).

◎ angl. *lifesaver*; nem. *der rettende Strohalm*; rus. *hvatat'sja za solominku*.

bíra

bíti vsáke bíre, gl. *vsake bire*.

vsáke bíre /star.; z rod., v prilastkovni rabi/ *vsake vrste*, *vseh vrst*

V deveti deželi ti živi star prijatelj, katerega pa ti ne poznaš. Več mernikov ima suhega zlata in dragotin vsake bire. Vse to dobiš po njegovi smrti ti sam. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | K sestri sem prišel malo vasovat, k Špeli, ki ima ljubljanskega škrica za moža. Piše se za Krajana in prodaja vsake bire kramo in denarja ima menda več kot ciganska družina grehov. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Od vseh strani so prihajali snubači, iz daljnih in bližnjih krajev. Bilo jih je vsake bire: plemenitih in neplemenitih, bogatih in ubogih, toda noben ni znal zastaviti uganke, da bi je kraljična ne uganila. (Slovenske pravljice, NB) | Po vseh planinah so se naselili, iz umazanih bajt so nastali prijetni domovi. Vsake bire ljudje prihajajo. (Boris Režek, Svet med Grintovci, 170) | Danes jim moramo nagajati, drugače bi utegnili misliti, da se jih bojimo. Samopašna drhal je šla na grič, iz radovednosti ali pa po neumnosti so se ji pridružili tudi nekateri meščani boljše bire. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB, in LZ 1885, 593) | In take bire mož se mi zdi Janko Pajek v Mariboru. (F. Levec. Pravda o slovenskem šestomeru, 1878, 22) | Tat je moral biti posebno poredne bire, ker ni le kradel, ampak se okradenim revežem tudi rogal. (J. Trdina, LZ 1886, 140)

◆ Rodilniški prilastkovni izraz *vsake bire* temelji na sestavini *bira* star. 'vrsta, sorta'. Včasih je skupaj s sopomenskim *baža* tudi v dvojičnem izrazu *vsake bire in baže*. Sestavina *vsake* je včasih zamenjana, npr. z *boljše, take, svoje*.

vsáke bíre in báže /star.; z rod., v prilastkovni rabi/ *vsake vrste*, *vseh vrst*

To svečano ino slovesno obeta vsem pantagruelistom, veseljakom in dobrovoljčkom vsake bire in baže, ki se jim gnusijo čudne, čemerne in zamerčne čečkarije današnjih časov. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 178) | Naselniki vsake bire in baže. (Karl May – A. Debeljak, Old Surehand II, 1930, 5) | Kake bire in baže so knjige. (B. Borko – L. Pirandello, Pokojni Matija Pascal, 1943, 7) | Pripetilo se je, da so včasih ubili zločinca njegove (valptove) bire in baže. (ŽiS 3, 1928, 418) | Je dovršil svoje nauke med drugimi mladenci svoje bire in baže. (A. Debeljak, Marija Kožuhova, 1927, 138)

◆ Gl. *vsake bire*.

birič

bežáti, kot bi kóga deset biričev gonilo /star.; primera/ *zelo hitro*; *na vso moč*

Beži (dirja), kot bi ga deset biričev gonilo. (Pavlica, 22) | V tem hipu je Blaž Pumpreht kaka dva streljaja od nas v dolini zagledal lepo deklico, ki je bila prišla detelje kositi. Ker je bil ves mrtev na ženske, pozabil je v hitrici mene, vino in česno ter je zdirjal proti polju, kakor bi ga devet biričev podilo. (J. Jurčič, Nemški valpet, SG 1867, 35)

◆ Primera *bežati, kot bi koga deset biričev gonilo* z različico *bežati, kot bi koga devet biričev podilo* je predstavo zelo razvidna in izhaja iz dejstva, da so biriči lovili, preganjali prestopnike. Števniki sestavini *deset* ali *devet*, ki imata vsak svojo simboliko, poudarjata intenzivnost pregona in s tem posledično bega.

bežáti, kot bi kóga devét biričev podílo, gl. *bežati, kot bi koga deset biričev gonilo*.

ne báti se ne biriča ne hudiča, gl. *hudič*.

ne báti se ne hudiča ne biriča, gl. *hudič*.

bíser

bíti [právi] bíser [čésa] /ekspr.; pren./ *kar zaradi izredne lepote, plemenitosti vzbuja občudovanje*

Dekletce se je lepo razvijalo in postalo pravi biser za vso župnijo. Devet župnij ni baje premoglo tako brhkega dekleta. (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Na zunaj so bile Dovje prelepa planinska vas, pravi biser pod gorami, ki se je lesketal v sončnih avgustovskih jutrih kot nekaj najbolj idiličnega na svetu ... (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | In moram vam tudi reči, da je bolničarka z našega hodnika, tista plavolaska, pravi biser. (Ljubljanski dnevnik 1961, št. 49, str. 11) | »Vi ste biser, Angela,« je veselo odgovarjal Resnik. »Vedno veste, kaj je treba.« (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Bil je biser svojega poklica, navihan, šegav, lahkomiseln, vedno razposajen – kakor poprek godci. (Rado Murnik, Jari junaki, 1909, 76–77) | Goethe pravi, da je Praga biser v zemeljski kroni. (J. Lavtižar, Pri severnih Slovanih, 151) | Sredozemsko morje je biser za podvodne arheološke raziskave. (J. Dolničar, Življenje in tehnika 1963, št. 6, 555)

◆ Frazem *biti [pravi] biser [česa]* z različico *postati [pravi] biser [česa]* temelji na prenesenem pomenu sestavine *biser*: eksp. 'kar zaradi izredne lepote, plemenitosti vzbuja občudovanje'. Ta pomen je lahko okrepljen s prilastki, med katerimi je najbolj splošen *pravi*, ali pomensko dopolnjen z desnim prilastkom.

metánje bíserov [svínjam], gl. *metanje*.

metáti bísero svínjam /bibl.; pren., tudi kot primera/ *dajati komu duhovno ali materialno dobrino, ki je ne zna ceniti*

Ne dajajte psom tega, kar je sveto, in svojih biserov ne mečite pred svinje, da jih ne pomendrajó in se nato obrnejo ter vas ne raztrgajo. (Matej, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 40) | (Jančar, op. J. K.) opaža, da se v Sloveniji ljudje »radi hvalijo s tem, da nič ne znajo in da nič ali pa vsaj zelo malo mislijo«, da tu vladata nemišljenje in »stupidnost kot pravilo in način življenja« in sploh je vse skupaj eno samo »postkomunistično močvirje«, v katero je zaman vrgel bisere iz Ure evropske resnice, saj o njih ni bilo »nobene debate«. (Delo, 3. jul. 1999, NB) | Vsakdo je ne umeje. (tj. Svete knjige) | In v tem

tiči vsa hudobnost vaših krivih pismoukov, da mečejo bisere v blato in da vsakomur ponujajo Sveto knjigo, prav kakor bi sipali zlate kamena v korito. (I. Tavčar, V Zali, LZ 1894, 198, 199)

◆ Frazem *metati bisere svinjam*, ki je vseevropski, je, kot kaže prvi navedek, svetopisemskega izvora, in sicer v zanikani obliki. Slovenski citati kažejo, da je sestavina *svinjam* zamenljiva oziroma neobvezna in da se pomen frazema zato ne spremeni. V zadnjem zgledu je enkratna sopomenka *sipati zlate kamena v korito*. Zanikano velelniško različico obravnavanega frazema, pravzaprav izhodiščni rek, omenja že M. Cigale (II, 1149) pri iztočnici *Perle*: man muß nicht den Säuen vorwerfen, *ne meči biserov pred svinje; škoda beliga kruha psam dajati* (poln.). Sopomenski frazem *škoda beliga kruha psam dajati* je tu označen kot poljski. Zanimivo je, da frazema *metati bisere svinjam* ali kake njegove različice ni ne v kasnejših Pleteršnikovem (1894/95) ne v Glonarjevem (1936) slovarju. V zvezi s svinjo in njeno neprimernostjo za kaj, kar je osnovna predstava za nastanek reka *ne meči biserov pred svinje* in frazema *metati bisere svinjam*, je treba omeniti še frazema *ravnati s kom/čim kot svinja z mehóm, podáti se kómu kot svinji sédlo*. Iz frazema *metati besere svinjam* je po substantivizaciji glagolske sestavine *metati* nastal še frazem *metanje biserov [svinjam]*.

◎ angl. *to cast pearls before swine*; češ. *házet perly sviním*; fr. *jeter les perles aux pourceaux*; hr., srb. *bacati biser pred svinje; bacati biser pred krmke*; nem. *Perlen vor die Säue werfen*; rus. *metat' biser pered svin'jami; rassypat' biser pered svin'jami*.

postáti [právi] bíser [čésa], gl. *biti [pravi] biser [česa]*.

bíti (bíjem)

bíti kákor kladívo, gl. *kladivo*.

bíti plát zvoňa, gl. *plat*.

bíti v očí, gl. *oko*.

poslédnja úra bíje kómu/čému, gl. *ura*².

zádnja úra bíje kómu/čému, gl. *ura*².

bíti (sem)

bíti ad acta, gl. *ad acta*.

bíti Ádamov sín, gl. *Adamov*.

bíti aprílski, gl. *aprilski*.

bíti blagoslovljéna, gl. *blagoslovljen*.

bíti bógu za hrbtom, gl. *bog*.

bíti bòlj pápeški kot pápež, gl. *papež*.

bíti bòlj pápeški od pápeža, gl. *papež*.

bíti [bòlj] počásne gláve, gl. *glava*.

býti býlĵ počásne pámeti, gl. pamet.
 býti brez belíča [v žêpu], gl. belíč.
 býti brez býra in belíča, gl. bor.
 býti brez býra in božjája, gl. bor.
 býti brez božjája, gl. božjak.
 býti brez božjája in býra, gl. bor, božjak.
 býti brez fícka [v žêpu], gl. fícek.
 býti brez gláve in répa, gl. glava.
 býti brez hrbteníce, gl. hrbtenica.
 býti brez prebíte páre, gl. para.
 býti brez répa in gláve, gl. glava.
 býti brez sápe, gl. sapa.
 býti brez vestí, gl. vest.
 býti cókla razvôja, gl. cokla.
 býti cókla za kóga/káj, gl. cokla.
 býti copáta, gl. copata.
 býti čésa kot tóče, gl. toča.
 býti čésa na kôše, gl. koš.
 býti čistih rôk, gl. roka.
 býti člôvek s téga svetá, gl. človек.
 býti črn kot nôč, gl. noč.
 býti désna roka kóga, gl. roka.
 býti do góbca v dréku, gl. gobec.
 býti do gřla sit kóga/čésa, gl. grlo.
 býti do kolén v dréku, gl. koleno.
 býti do úst v dréku, gl. usta.
 býti do vratú v dréku, gl. vrat.
 býti do vratú v gódlji, gl. vrat.
 býti dôbra dúša, gl. duša.
 býti dôbro zapísan [pri kóm, kjê], gl. zapisan.
 býti dôlg kot prékla, gl. prekla.
 býti drúga violína, gl. violína.
 býti dúša čésa, gl. duša.
 býti figa móž, gl. figamož (figa mož).
 býti glávni adút, gl. adut.
 býti hítre jéze, gl. jeza.
 býti hláden do kóga, gl. hladen.
 býti hrbtenica čésa, gl. hrbtenica.
 býti igrača [kóga/čésa], gl. igrača.
 býti igrača v rôkah kóga/čésa, gl. igrača.
 býti igračka [kóga/čésa], gl. igračka.
 býti igračka [kómu] káj, gl. igračka.
 býti igračka v rôkah kóga/čésa, gl. igračka.
 býti imenován s právim iménom, gl. ime.
 býti iz drugáčnega testá, gl. testo.
 býti iz ístega testá, gl. testo.
 býti iz mesá in krví, gl. meso.
 býti iz móde, gl. moda.
 býti jeklénih živcev, gl. živec.
 býti jezíček na téhtnici, gl. jezíček.
 býti junák dnéva, gl. junak.
 býti káj za pod zób, gl. zob.
 býti káj/kdó na kvadrat, gl. kvadrat.

býti kàkor ámen [v cêrkvi], gl. amen.
 býti kàkor ámen [v očenášu], gl. amen.
 býti kàkor húda úra, gl. ura¹.
 býti kàkor iz cúkra, gl. cukер.
 býti kàkor iz másla, gl. maslo.
 býti kàkor iz svínca, gl. svinec.
 býti kàkor kladívo, gl. kladivo.
 býti kàkor lesnika, gl. lesnika.
 býti kàkor mrlíč, gl. mrlíč.
 býti kàkor na íglah, gl. igla.
 býti [kàkor] na šivánkah, gl. šivanka.
 býti [kàkor] na trńju, gl. trnje.
 býti [kàkor] v málih nebésih, gl. nebo.
 býti kàkor v megli, gl. megla.
 býti kàkor žívo srebró, gl. srebro.
 býti kákšen kólešček kjé, gl. kolešček.
 býti kanónfuter, gl. kanonfuter.
 býti kdó/káj z dúšo in telésom, gl. duša.
 býti kísel kàkor vrísk, gl. vrisk.
 býti kóga/čésa kot kobílic, gl. kobilica.
 býti kóga/čésa kot mrávelj, gl. mravlja.
 býti kóga/čésa kot rúsov, gl. rus.
 býti kómu máčeha, gl. mačeha.
 býti kómu pri sřcu, gl. srce.
 býti kómu trń v očéh, gl. trn.
 býti kómu trń v pětí, gl. trn.
 býti kómu za pavlího, gl. pavliha (Pavliha).
 býti kómu za petámi, gl. peta.
 býti kómu za rítjo, gl. rit.
 býti kós kómu/čému, gl. kos prisl.
 býti kóst v gřlu kóga, gl. kost.
 býti kot ámen [v cêrkvi], gl. amen.
 býti kot ámen [v očenášu], gl. amen.
 býti kot děž v prátki, gl. dež.
 býti [kot] díim [za kóga], gl. dim.
 býti kot èn móž, gl. mož.
 býti [kot] igrača [kómu káj], gl. igrača.
 býti kot iz másla, gl. maslo.
 býti [kot] iz stêkla, gl. steklo.
 býti kot iz škátlice, gl. škatlíca.
 býti [kot] iz trte izvít, gl. trta.
 býti [kot] iz želéza, gl. železo.
 býti [kot] lánski snég, gl. sneg.
 býti [kot] máli bóg, gl. bog.
 býti kot mésečnica, gl. mesečnica.
 býti kot mésečnik, gl. mesečnik.
 býti kot míla jéra, gl. jera (Jera).
 býti [kot] mílni mehúřček, gl. mehurček.
 býti kot mrlíč, gl. mrlíč.
 býti kot na dláni, gl. dlan.
 býti [kot] na íglah, gl. igla.
 býti [kot] na lúni, gl. luna.
 býti [kot] na trńih, gl. trn.

bítí [kot] na trnju, gl. trnje.
 bítí [kot] na žerjavici, gl. žerjavica.
 bítí kot naročen [za kóga/kàj], gl. naročen.
 bítí kot odpřta knjiga, gl. knjiga.
 bítí kot okamenél, gl. okamenel.
 bítí [kot] ólje na ógenj [čěsa, čěmu], gl. olje.
 bítí kot osát, gl. osat.
 bítí kot pès in máčka, gl. pes.
 bítí kot rít in srájca, gl. rit.
 bítí kot sánje, gl. sanje.
 bítí kot slépa kúra, gl. kura.
 bítí [kot] strašilo, gl. strašilo.
 bítí [kot] strašilo za v prosó, gl. strašilo.
 bítí kot ustvárjen za kóga/kàj, gl. ustvarjen.
 bítí kot v čebelnjáku, gl. čebelnjak.
 bítí [kot] v devětih nebésih, gl. nebesa.
 bítí kot v filmu, gl. film.
 bítí kot v mravljišču, gl. mravljišče.
 bítí kot v nebésih, gl. nebesa.
 bítí kot v pánju, gl. panj.
 bítí kot v právljici, gl. pravljica.
 bítí [kot] v ráju, gl. raj.
 bítí kot v sánjah, gl. sanje.
 bítí [kot] v sědmih nebésih, gl. nebesa.
 bítí kot vróče žěmlje, gl. žemljica.
 bítí [kot] vróče žěmljice, gl. žemljica.
 bítí kot žívo srebró, gl. srebro.
 bítí krátke pámeti, gl. pamet.
 bítí krátkih beséd, gl. beseda.
 bítí krváv pod kóžo, gl. koža.
 bítí kúhan in pečèn kjě/pri kóm, gl. kuhan.
 bítí kúrje pámeti, gl. pamet.
 bítí [le] kolěsce [kjě, kóga/čěsa], gl. kolesce.
 bítí [málo] čez lés, gl. les.
 bítí már kot [za] lánski sněg, gl. sneg.
 bítí máslo kóga, gl. maslo.
 bítí med ángelčki, gl. angelček.
 bítí med dvěma ógnjema, gl. ogenj.
 bítí med kladívom in nakovádom, gl. kladivo.
 bítí med krilátci [bóžjimi], gl. krilatec.
 bítí med svójjimi štíriri stěnamí, gl. stena.
 bítí [mehek] kot máslo, gl. maslo.
 bítí méhkega srcá, gl. srce.
 bítí močán adút, gl. adut.
 bítí módre krví, gl. kri.
 bítí mólzna kráva, gl. krava.
 bítí móž besěda, gl. mož.
 bítí na bóbnu, gl. boben.
 bítí na bójni nógi s kóm/čím, gl. noga.
 bítí na cěsti, gl. cesta.
 bítí na cěsti kot kónjska figa, gl. figa.
 bítí na čřni lístí, gl. lista.
 bítí na děsno rókó, gl. roka.

bítí na dláni, gl. dlan.
 bítí na dnù, gl. dno.
 bítí na dóbri pótí, gl. pot.
 bítí na káhli, gl. kahla.
 bítí na kóckí, gl. kocka.
 bítí na kóncu svetá, gl. konec.
 bítí na kóncu z živci, gl. konec.
 bítí na kónju, gl. konj.
 bítí na lás podóben kómu/čěmu, gl. las.
 bítí na mřtvi tóčkí, gl. točka.
 bítí na múhi [kóga], gl. muha.
 bítí na nájbóljši pótí, gl. pot.
 bítí na nítki, gl. nitka.
 bítí na ónem světu, gl. svet.
 bítí na píki, gl. pika.
 bítí na prágu čěsa, gl. prag.
 bítí na prágu smřti, gl. prag.
 bítí na prágu življěnja, gl. prag.
 bítí na prestólu, gl. prestol.
 bítí na psù, gl. pes.
 bítí na répu [čěsa], gl. rep.
 bítí na řešětu, gl. řešeto.
 bítí na róbu obúpa, gl. rob.
 bítí na róbu prepáda, gl. rob.
 bítí na slépem tíru, gl. tir.
 bítí na stráni, gl. stran.
 bítí na stráni kóga/čěsa, gl. stran.
 bítí na stránskem tíru, gl. tir.
 bítí na tánkem lédu, gl. led.
 bítí na tapěti, gl. tapeta.
 bítí na tí s kóm, gl. ti.
 bítí na zatóžni klópi, gl. klop.
 bítí nágle jěze, gl. jeza.
 bítí napět kot maréla, gl. marena.
 bítí napět kot lók, gl. lok.
 bítí narejèn iz ístega testá, gl. testo.
 bítí nasmeján do ušěs, gl. uho.
 bítí naše góre líst, gl. gora.
 bítí ne od múh, gl. muha.
 bítí nepopísan líst [papírja], gl. list.
 bítí ob dóber glás, gl. glas.
 bítí ob glávo, gl. glava.
 bítí ob pámet, gl. pamet.
 bítí obút, gl. obut.
 bítí od dánes do jútři, gl. danes.
 bítí od hudíča, gl. hudič.
 bítí [od] krúha pijàn, gl. kruh.
 bítí od múh, gl. muha.
 bítí od rók, gl. roka.
 bítí od vrága, gl. vrag.
 bítí odrínjen na stránski tír, gl. tir.
 bítí odskóčna děska [za kóga/kàj], gl. deska.
 bítí oródje [čěsa, za kàj], gl. orodje.

- bítí oródje [*kóga/čésa*], gl. orodje.
 bítí oródje v rôkah *kóga/čésa*, gl. orodje.
 bítí óstrega jezika, gl. jezik.
 bítí pávliha, gl. pavliha (Pavliha).
 bítí pijàn kot čebèr, gl. čeber.
 bítí pijàn kot čèp, gl. čep.
 bítí po ênem kopítu, gl. kopito.
 bítí po ístem kopítu, gl. kopito.
 bítí po júsu, gl. jus.
 bítí pod copáto, gl. copata.
 bítí pod častjó *kómu kàj*, gl. čast.
 bítí pod drobnogledom [*kóga*], gl. drobnogled.
 bítí pod gásom, gl. gas.
 bítí pod krítiko, gl. kritika.
 bítí pod lúpo *kóga*, gl. lupa.
 bítí pod nesréčno zvézdo, gl. zvezda.
 bítí pod oróžjem, gl. orožje.
 bítí pod pepélom, gl. pepel.
 bítí pod rúšo, gl. ruša.
 bítí podobèn kàkor gróš gróšu, gl. gróš.
 bítí pójem [*kóga/čésa*], gl. pojem.
 bítí póln múh, gl. muha.
 bítí ponedéjlkarski, gl. ponedeljarski.
 bítí ponedéjlkov, gl. ponedeljkov.
 bítí potísnjen v kót, gl. kot.
 bítí [práva] cvétka, gl. cvetka.
 bítí práva enciklopedíja, gl. enciklopedija.
 bítí [právi] ángel, gl. angel.
 bítí [právi] ángelček, gl. angelček.
 bítí [právi] bíser [*čésa*], gl. biser.
 bítí [právi] cvét *čésa*, gl. cvet.
 bítí [právi] mójster za *kàj*, gl. mojster.
 bítí právi sín *kóga/čésa*, gl. sin.
 bítí právi sín svôje dôbe, gl. sin.
 bítí právi sín svôjega očéta, gl. sin.
 bítí právo odkrítje, gl. odkritje.
 bítí prázen díim, gl. dim.
 bítí pred vráti, gl. vrata.
 bítí predán *kómu/čému* z dúšo in telésom, gl. duša.
 bítí preizkusni kámen [*čésa*, za *kàj*], gl. kamen.
 bítí pri korítu, gl. korito.
 bítí pri rôki, gl. roka.
 bítí pròst kot ptíček na vêji, gl. ptíček.
 bítí práva violína, gl. violina.
 bítí [razlíčen] kàkor nóč in dán, gl. nóč.
 bítí [razlíčen] kot dán in nóč, gl. nóč.
 bítí [razlíčen] kot nóč in dán, gl. nóč.
 bítí rédkih beséd, gl. beseda.
 bítí rojèn pod nesréčno zvézdo, gl. zvezda.
 bítí rojèn pod sréčno zvézdo, gl. zvezda.
 bítí [*s kóm*] na ísti valóvni dolžíni, gl. dolžina.
 bítí s téga svetá, gl. svet.
 bítí sám svôj gospód, gl. gospod.
 bítí [*si*] na nóž, gl. nož.
 bítí [*si*] podobèn kàkor krájcar krájcarju, gl. krajcar.
 bítí [*si*] podobèn kot jájce jájcu, gl. jajce.
 bítí *si s kóm* kot bráta, gl. brat.
 bítí *si* v laséh, gl. las.
 bítí slabó zapísan [*pri kóm, kjé*], gl. zapisan.
 bítí smétana [*čésa*], gl. smetana.
 bítí sól zêmlje, gl. sol.
 bítí stárega kóva, gl. kov.
 bítí súh kot prékla, gl. prekla.
 bítí svétla tóčka, gl. točka.
 bítí šè móker pod nósom, gl. nos.
 bítí [šè] móker za usési, gl. uho.
 bítí [šè] v povôjih, gl. povoj.
 bítí [šè] v živem spomínu, gl. spomin.
 bítí šèle v povôjih, gl. povoj.
 bítí šířši kot dáljši, gl. šířši.
 bítí tábula ráza, gl. tabula.
 bítí ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [*pri bélem dnévu, podnévi*], gl. luč.
 bítí tàm, kjer ni múh, gl. muha.
 bítí [tàm] za devêtimi gorámi, gl. gora.
 bítí têmeljni kámen [*čésa*], gl. kamen.
 bítí têžek kot cènt, gl. cent.
 bítí tího kot rít, gl. rit.
 bítí tóliko za *kàj*, kólikor zájec za bóben, gl. zajec.
 bítí topóvska hrána, gl. hrana.
 bítí tréd ôreh za *kóga*, gl. oreh.
 bítí trédega srcá, gl. srce.
 bítí trínajsto práse, gl. prase.
 bítí v Ádamovem kostímu, gl. Adamov.
 bítí v Ádamovi obléki, gl. Adamov.
 bítí v blagoslovljênem stánju, gl. stanje.
 bítí v cvétju, gl. cvétje.
 bítí v část svôjemu iménu, gl. čast.
 bítí v dôbri kóži, gl. koža.
 bítí v dréku, gl. drek.
 bítí v drúgem stánju, gl. stanje.
 bítí v drúgem stánu, gl. stan.
 bítí v gódlji, gl. godlja.
 bítí v káši, gl. kaša.
 bítí v kóži *kóga*, gl. koža.
 bítí v Krístusovih létih, gl. leto.
 bítí v [lépem] móčniku, gl. močnik.
 bítí v létih, gl. leto.
 bítí v nàjbóljših létih, gl. leto.
 bítí v oblákih, gl. oblak.
 bítí v pólnem cvétu, gl. cvet.
 bítí v pólnem razcvétu, gl. razcvet.
 bítí v povôjih, gl. povoj.
 bítí v prívih vrstah, gl. vrsta.
 bítí v rdéčih števílkah, gl. številka.

bíti v rítí, gl. rit.
 bíti v róžicah, gl. rožica.
 bíti v sítu in rešétu, gl. sito.
 bíti v slábi kóži, gl. koža.
 bíti v slépi úlici, gl. ulica.
 bíti v slonokoščénem stôlpu, gl. stolp.
 bíti v [svôjem] elemêntu, gl. element.
 bíti v škrípcih, gl. škripec.
 bíti v škrípcu, gl. škripec.
 bíti v [velíki] části, gl. část.
 bíti v [velíkih] častéh, gl. část.
 bíti v [vesélem] pričakovánju, gl. pričakovanje.
 bíti v začáranem krógu, gl. krog.
 bíti v zlátí sredíni, gl. sredina.
 bíti vážen kot maréla, gl. marela.
 bíti věč díma kot ôgnja, gl. dim.
 bíti vělik kalíber, gl. kaliber.
 bíti vělik otròk, gl. otrok.
 bíti [vès] mrítev na kóga/kàj, gl. mrtev.
 bíti [vès] ponedéljkov, gl. ponedeljkov.
 bíti [vès] ponedéljski, gl. ponedeljski.
 bíti věst kóga/čésa, gl. vest.
 bíti vklénjen v kládo, gl. klada.
 bíti vógelni kámen [čésa], gl. kamen.
 bíti vólk na kàj, gl. volk.
 bíti [vróče] kot v kôtlu, gl. kotel.
 bíti vsáke bíre, gl. bira.
 bíti [vséh] múh póln, gl. muha.
 bíti z êno nôgo kjé, gl. noga.
 bíti z êno nôgo v grôbu, gl. noga.
 bíti z êno nôgo žé na ónem svétu, gl. noga.
 bíti za dirigéntskim púltom, gl. pult.
 bíti za ên drèk, gl. drek.
 bíti za križi, gl. križ.
 bíti za lúno, gl. luna.
 bíti za med stáro želézo, gl. železo.
 bíti za [na] odpàd, gl. odpad.
 bíti za pečjó, gl. peč.
 bíti za pêtó koló, gl. kolo.
 bíti za rešétkami, gl. rešetka.
 bíti za rítjo kómu, gl. rit.
 bíti za v kôš, gl. koš.
 bíti za v stáro želézo, gl. železo.
 bíti za vsákím grómom, gl. grm.
 bíti zapéčkar, gl. zapečkar.
 bíti zapéčcarski, gl. zapečcarski.
 bíti zapísan smrtí, gl. smrt.
 bíti zapísan v zvézdah, gl. zvezda.
 bíti zastavonóša kóga/čésa, gl. zastavonoša.
 bíti zavít v meglò, gl. megla.
 bíti zavít v temò, gl. tema.
 bíti zelèn od zavísti, gl. zavíst.
 bíti [zeló] v módi, gl. moda.

bíti zláta dúša, gl. duša.
 bíti žé pri krúhu, gl. kruh.
 bíti žé v létih, gl. leto.
 bíti želéznih živceev, gl. živec.
 bíti žídane vólje, gl. volja.
 bíti živ in zdráv, gl. živ.
 bíti žíva enciklopedíja, gl. enciklopedija.
 bíti živo srebró, gl. srebro.
 bódi v cvétju, gl. cvétje.
 bodíte v cvétju, gl. cvétje.
 bôjna sekíra je zakopána, gl. sekira.
 čez glávo je kjé čésa, gl. glava.
 čič je nič, gl. čič.
 gláva [kóga] je kot sód, gl. glava.
 hudič ni takó črn, kot, gl. hudič.
 iz té móke ne bo krúha, gl. moka.
 jè cěl cirkus, gl. cirkus.
 je kóga/čésa kot kobílic, gl. kobilica.
 je kóga/čésa kot mrávelj, gl. mravlja.
 je kóga/čésa kot rúsov, gl. rus.
 káča [je] v žêpu, gl. kača.
 kàj je [kot] bób ob sténo, gl. bob.
 kàj je [kot] bób v sténo, gl. bob.
 kàj je kot na dláni, gl. dlan.
 kàj je kot pribíto, gl. pribito.
 kàj je [práva] zláta jáma za kóga, gl. jama.
 kàj je šála, gl. šala.
 kàj je [šè]v oblákah, gl. oblak.
 kàj je za kóga/kómu špánska vás, gl. vas.
 kàj ni igrača [kómu], gl. igrača.
 kàj ni šála, gl. šala.
 kdó/kàj ni on múh, gl. muha.
 kóga je kàj v hláčah, gl. hlače.
 kóga je kólíko v hláčah, gl. hlače.
 [kot da] je vsák dán nedélja [za kóga; kjé], gl. dan.
 krí ni vòda, gl. kri.
 kríž je [s kóm/čím], gl. križ.
 [lepó] po vrísti, kàkor [so] híše v Trísti, gl. Trst.
 [lepó] po vrísti, kot [so] híše v Trísti, gl. Trst.
 málo zrnja, pa mnógo sláme je v čém, gl. slama.
 med brátí [je kàj vrédno], gl. brat.
 možgáni kóga so kot rešéto, gl. rešeto.
 ne bíti dôbro zapísan [pri kóm, kjé], gl. zapisan.
 ne bíti igrača [kómu kàj], gl. igrača.
 ne bíti igrača v rôkah kóga/čésa, gl. igrača.
 ne bíti igračka [kómu kàj], gl. igrača.
 ne bíti iz cúkra, gl. cuker.
 ne bíti iz želéza, gl. železo.
 ne bíti kómu ne v pêtó ne v šéstó [koléno], gl. koleno, peti.
 ne bíti már ne bogá ne hudiča kómu, gl. bog.
 ne bíti ne bogá ne hudiča za kóga, gl. bog.
 ne bíti ne pêt ne šést s kóm/čím, gl. pet.

ne bítí od múh, gl. muha.
 ne bítí po júsu, gl. jus.
 ne bítí pod častjó kómu káj, gl. čast.
 ne bítí pri čísti, gl. čísti.
 ne bítí s téga svetá, gl. svet.
 ne bítí [si] na čistem s kóm/čím, gl. čísti.
 ne bítí [šè] za med stáro šaro, gl. šara.
 ne bítí šè za [na] odpàd, gl. odpad.
 ne bítí [šè] za v kòš, gl. koš.
 ne bítí v dôbri kóži, gl. koža.
 ne bítí vréden píškavega oréha, gl. oreh.
 ne bítí vréden počenega gróša, gl. groš.
 nékaj gnilega je v dežéli Dánski, gl. Danska.
 ni prostóra za kóga/kaj kjé, gl. prostor.
 ni vsák dán nedélja [za kóga; kjé], gl. dan.
 otròk je na póti, gl. otrok.
 po tóči zvoníti je prepòzno, gl. toča.
 pokázati kómu, po čém je mást, gl. mast.
 pôsel je pôsel, gl. posel.
 pravíci je zadoščèno, gl. pravica.
 sám góbec je kóga, gl. gobec.
 sáma kóst in kóža je kóga, gl. kost.
 sáma ušesa so kóga, gl. uho.
 sáme beséde so kóga, gl. beseda.
 sáme kostí so kóga, gl. kost.
 sáme očí so kóga, gl. oko.
 samó beséde so kóga, gl. beseda.
 spánc je bóljši kot žgánc, gl. spanec.
 sréča je míla kómu, gl. sreča.
 stráh za stólček je kóga, gl. stolček.
 škarje in plátno sta v rókah kóga, gl. škarje.
 tá je [pa] bôsa, gl. bosí.
 tá je pa debéla, gl. debelí.
 tá je [pa] dôbra, gl. dobri.
 tá je [pa] jálova, gl. jaloví.
 tá je [pa] kosmáta, gl. kosmatí.
 tá je [pa] lépa, gl. lepí.
 [takó, da] bo vólk sit in kóža céla, gl. volk.
 tí si [pa] búča, gl. buča.
 tí si práva búča, gl. buča.
 tó je [kot] hláden tuš, gl. tuš.
 tó je víšja matemátika, gl. matematika.
 tó je za kóga/kómu špánska vás, gl. vas.
 tó mu je túrško, gl. špánska vas.
 tó ni šála, gl. šála.
 tó ni víšja matemátika, gl. matematika.
 tó niso máčje sólze, gl. solza.
 tó niso máčkine sólze, gl. solza.
 tó so búče, gl. buča.
 tó so záme špánski kráji, gl. špánska vas.
 trébuh je kot sód, gl. sod.
 věč želéz je v ógnju, gl. železo.
 vědeti, kdáj je čas za spánc in žgánc, gl. čas.

vèlik kríž je s kóm/čím, gl. kríž.
 vrág je kjé, gl. vrag.
 vsák dán je nedélja [za kóga; kjé], gl. dan.
 vsè je [kot] bób ob sténo, gl. bob.
 vsè je [kot] bób v sténo, gl. bob.
 vsè je na glávi, gl. glava.
 vsi kríži so dól, gl. kríž.
 žívljènje kóga je na nítki, gl. življenje.
 žóga je bíla za hrbtom kóga, gl. žoga.

bitka

bitka na nòž, gl. boj na nož.

blagó

trgovánje z bélím blágom, gl. trgovanje.

trgòvec z bélím blágom, gl. trgovec.

trgovína z bélím blágom, gl. trgovína.

blagoslovljèn

bíti *blagoslovljèna* /vznes.; pren./ *bíti* *noseča*; sop.: **bíti** *v blagoslovljenem stanju*; **bíti** *v drugem stanju*
 »Blagoslovljena« Rachel Weisz. Zgodilo se je, česar sem se najbolj bal. Odlična britanska igralka, ki v našem kinu briljira v Zvestem vrtnarju, je zanosila brez moje pomoči. (avtor: Janez S, januar 2006, <http://www-ona-on.net>) | 21. feb. 2011 ... Kajti to, da v njej raste dete, je v njej stalno rojevalo čisto posebno občutje in stalno zavedanje, kako je blagoslovljena ... (Google, [www.ednevnik.si/...](http://www.ednevnik.si/))

♦ Frazem *bíti blagoslovljena* s sopomenskim *bíti v blagoslovljenem stanju* izhaja iz krščanskega nauka, da bog podeljuje srečo, obilje, med te pa spadajo tudi otroci. Tako *so* noseče ženske v vznesenem izražanju *blagoslovljene* oziroma *v blagoslovljenem stanju*. To potrjuje tudi naslednji svetopisemski citat: Elizabeta sprejema v hišo sorodnico Marijo. Napolnjena s Svetim Duhom jo pozdravlja: »Blagoslovljena, ti med ženami!« Zares je blagoslovljena. Pod srcem nosi otroka, ki združuje v sebi vse čase, ki se vanj stekajo vsa hrepenenja, v njem udejanjajo vsa upanja. Vsi kraji so vanj zazrti, kakorkoli je kje lepega, dobrega, resničnega, se v njem ogleduje. Zgodovina dobiva v njem svoj smisel (Luka 1, 41–43).

bíti *v blagoslovljenem stánju*, gl. stanje.

v blagoslovljènem stánju, gl. stanje.

blátiti, gl. *obmetavati koga z blatom*.

bláto

iz bláta v lužo /zastar.; pren., tudi iz *luže v blato*/ *z dežja pod kap*; prim. **iz luže v mlako** (Pavlica); **iz mlake v lužo** (Vrtec 1925/26, 67)

iz blata v lužo = aus dem Regen in die Traufe. (Plet. I, 32)

☉ češ. *dostat se z blátu do louže; přijít z blatu do louže*; rus. *popast' iz ognja da v polymja; popast' iz kul'ka v rogožku*.

iz lúže v bláto, gl. *iz blata v lužo*.

izvléči kóga/kāj iz bláta /ekspr.; pren., nedov. **vleči/ rešiti koga, kaj iz težkega položaja, urediti zavozeno zadevo**

No, glejte, skoro bi lahko rekel, da sem to žensko, svojo ženo namreč, ki se ob teje uri po ulicah potepa, takorekoč iz blata izvlekel, iz jarka potegnil, neizobraženo, neumno in beraško, kakor je bila. (I. Cankar, Poet Peter, NB) | Pred bemašema letoma in pol smo ga izvlekli iz 'blata', saj je bil pri Ademarju že odpisan. Zame je zgodovina, ki jo bom skušal čimprej pozabiti. (Najdi.si, www.novitednik.com/...) | No, pa le ponovno zategnimo pasove in znova pomagajmo izvleči iz blata neodgovorno kapitalistično državo, saj to je sedaj postala že navada, ali ni tako? (Najdi.si, www.delo.si/...) | Treba je že zdaj prijeti vaje in močne in odločne roke, pokazati ljudem, da je pri hiši gospodar, ki ima voljo in sposobnost, izvleči dom iz blata; pokazati, da so otroci tu, ki se ne dajo pregnati z lastne zemlje, ki se držijo zemlje z ljubečo dušo in jo hočejo za vsako ceno in z vsemi silami ohraniti za Drozgov rod. (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Začeli so vleči dolenski voz iz blata, kar jim je šlo na trenutke nekoliko težje od rok zaradi težav Sama Gruma z osebnimi napakami ter skromnega dneva prvega strelca moštva Joeja Courtneyja in novomeškega kapetana Simona Petrova, ki je dosegel svoj edini koš v zadnji minuti tekme. (Delo, 28. maja 2001, NB) | Sicer Kraševac pravi, da ima vsak pravico izpodbijati pogodbo, drugo vprašanje pa je, kako bo tak primer vplival na nagrajevanje menedžerjev nasploh. Tiste, ki vlečejo voz iz blata, je treba dobro nagraditi, poudarja. (Delo, 8. nov. 2002, NB) | Igralci se zavedajo položaja, v katerem se je znašel klub, in tudi sami so pripravljeni pomagati, da skupaj potegnemo voz iz blata. (Delo, 25. okt. 2002, NB) | K sreči po ekonomski plati ni v slabem položaju. To ni voz, ki bi ga bilo treba na hitro potegniti iz blata, kot je denimo nujnost zamenjave vlade večkrat argumentiral Lojze Peterle, in pri tem navajal napačne številke. (Delo, 29. maja 2000, NB) | Potem pa pride Vaše pero, ljubi gospod, in nam s kruto besedo še za naprej in za vse bodoče leto podere upanje, da bo bolje: ne, figo bo bolje, same krize bodo in bede in katastrofe in en sam poštni rop ta nas ne bo potegnil iz blata. (F. Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II, 1925–1932, NB)

◆ Frazema *izvleči koga/kaj iz blata* in *izvleči se iz blata* sta nastala posledično po stanju, kot ga nakazuje frazem *znajti se v blatu*. Sestavina *izvleči* pomeni, da kdo koga, kaj ali se sam rešuje iz takega stanja.

☉ češ. *pomoci komu z bláta*; hr., srb. *izvući koga iz blata; izvaditi koga iz blata*; rus. *vyručit' kogo [iz bedy]*.

izvléči se iz bláta /ekspr.; pren./ *rešiti se iz težkega položaja*

Fant, treba je gledati naprej, treba je misliti tudi na druge, ne vedno samo nase. S skupnimi močmi se bomo izvlekli iz blata. (A. Ingolič, Nebo nad domačijo, 1960, 174) | Grčija bi morala slediti Irskemu vzoru, ki se je z trdim delom izvlekla iz blata, tako pa samo predse moli prazno grško amforo. (Najdi.si, www.siol.net/gospodarstvo.) | Je mojster sklepanja kompromisov, tako da bi se tudi iz tega blata spretno izvlekel. (Najdi.si, www.rtvsl.si/...) | ... važno, da sem jaz vesel, ko vidim ene in druge koritnike, kako se potijo, stopicajo in mencajo na mestu, jecljajo in ne vedo, kako bi se izvlekli iz blata (Najdi.si, 24ur.com/...) Dá res, preslab si, da bi se potegnil iz blata – to se pravi, iz ljubezni – ki si pogreznjen vanjo do ušes. (I. Cankar, Romeo in Julija, NB)

◆ Gl. *izvleči koga/kaj iz blata*.

obmetávanje z blátom, gl. **obmetavanje**.

obmetávati kóga z blátom /ekspr.; pren./ *sramotiti, obrekovati*; sop.: **blatiti**

Nepravičnike pa, narobe, četudi se znajo v mladosti prikriti, navadno proti koncu njihove življenjske tekme v teku drugi prehitijo in jih zasmehujejo. Ko pa se postarajo, jih prijatelji in sodržavljeni obmetavajo z blatom, zmerjajo in mučijo. (Platon, Država, NB) | To občinstvo bo prepričal samo čas. Jutri bodo pionirjem te ideje postavljali spomenike s prav tako močnim čutom pripadnosti, kakor jih danes obmetujejo z blatom. (L. L. Zamenhof, Vinko Ošlak, Tim O. Wüster, Mark Fettes, Mednarodni jezik: realna ali nerealna utopija, NB) | Njihova pravica je, da enakopravno sodelujejo v političnem življenju. Ker sta na Kranjskem dve politični stranki, je povsem neprimerno, da se pri svobodni izbiri za kako od političnih usmeritev nekoga obmetava z blatom zaradi njegove opredelitve. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Po velikem boju na ledu se je zagrizeno rivalstvo drsalcev iz St. Peterburga nadaljevalo na besedni ravni. »Za menoj so štiri težka leta, v katerih so me obmetavali z blatom. Zato pripada zlata kolajna le meni in moji trenerki Tatjani Tarasovi,« je dejal 21-letni Jagudin na novinarski konferenci. (Delo, 16. feb. 2002, NB) | Problem nastane, če tega ne povemo tam, kjer je za to mesto. Ni potrebe, da se prek medijev obmetavamo z blatom. (Delo, 13. dec. 2004, NB) | Prežir pa je ostal še po smrti imeniten in velik mož, zato misli vsak capin, da ima pravico, ometavati mu grob z blatom. (J. Trdina, LZ 1883, 655) | Da so sinovi drugega naroda, kateremu se je boriti za svoj obstoj proti mogočnemu sosedu, ločili se na dve sovražni krdeli, kateri se prepirate, z blatom ometate in sramotite pred vsem svetom, ne samo sebe – slovanskemu imenu v nečast in sramoto ke njih nesrečno početje! – ali je to slovansko. (J. Stritar, Pogovori, Zvon 1879, 62) | Toda zdi se, kot da bi torijci izgubili vsvo razsodnost. Iskanje novega šefa stranke se vedno bolj sprevača v pogubno obmetavanje z blatom. (Delo, 8. sep. 2001, NB) | Dan

podpisa Pariške mirovne pogodbe pred 58 leti je našim sosedom prava topovska hrana, ki jim služi za obmetavanje Slovencev z blatom – ali kako iz žrtve narediti krivca za gorje, ki smo ga bili deležni po prvi svetovni vojni, etnično čiščenje Primorske z vsemi posledicami. (Delo, 3. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *obmetavati se z blatom* izhajajo iz resničnega položaja, ko kdo koga obmetava z blatom in ga umaže. Preneseno na področje medčloveških odnosov, zlasti morale, etike, se je razvil pomen sramotjenja, obrekovanja koga. Enak pomen ima tudi frazem *vlačiti koga po blatu*, samo da gre v tem primeru za nekoliko drugačno izhodišče, ki ga nakazuje sestavina *vlačiti*.

◎ češ. *házet bláto na koho, po kom; kydat bláto na koho, po kom*; hr., srb. *bacati blato na koga*; nem. *jmdn., etwas mit Kot bewerfen*; rus. *smešivat' grjazju kogo; oblivat' pomojami kogo*.

pogrézati se v bláto [česa] /ekspr.; pren./ *moralno propadati, postajati pokvarjen, nemoralen*

Peča se z zvodništvom, trguje z dekleti, izdaja seje v javnih službah, poneverja, skratka, pogreza se v blato in propada. (J. Pahor, *Serenissima*, 1954, 135) | Mladi civiliziranci hočejo čustvovati drugače, drugače živeti in seveda drugače ljubiti. Postati hočejo »generacija ljubezni«, ideal sam sebi, ko se jim vsi vzori in vzorniki pogrezajo v blato civilizacije. (F. Avčin, *Človek proti Naravi*, 1969, 177)

◆ Pomen frazema *pogrezati se v blato* temelji na prenesenem pomenu sestavine *blato*: eksp. 'moralna propalost, pokvarjenost'.

potégniti kóga/káj iz bláta, gl. *izvleči koga/kaj iz blata*.

potégniti se iz bláta, gl. *izvleči se iz blata*.

vlačiti kóga/kaj po blátu /ekspr.; pren., dov. *vleči/sramotiti, obrekovati*

V hrvaških medijih so pred začetkom prvenstva selektorja Lina Červarja še vlačili po blatu, češ da nima avtoritete v svoji ekipi, znakov vstajenja pa nikakor niso kazali niti na prvi tekmi SP, na kateri so klonili pred Argentino. (Delo, 3. feb. 2003, NB) | Imate torej res pravico tarnati, da vas hoče nekdo diskvalificirati, diskreditirati in likvidirati, če pa sami brez kakršnih koli moralnih pomislov vlečete po blatu tiste, ki v vaše prepire sploh nismo vpleteni? (Delo, 15. feb. 2003, NB) | Vseeno pa je zanj, kot kaže, preskok v najbolj oboževanega nogometaša na Apeninskem polotoku, prevelik zalogaj. Naši zahodni sosedji, ki od svojih športnih junakov ne zahtevajo le športne, ampak tudi osebnostne odličnosti, so mu pred nekaj dnevi peli hvalnice, zdaj njegovo ime že vlečejo po blatu. (Delo, 17. jun. 2004, NB)

◆ Gl. *obmetavati koga z blatom*.

◎ angl. *to drag so. through the mud*; češ. *vlačet někoho blátom; vlačet někoho bahnem*; fr. *traîner qn. dans la boue*; hr., srb. *vući po blatu koga, što*; nem. *jmdn. durch den Dreck ziehen*; rus. *polivat' grjazju kogo*.

vleči kóga/káj po blátu, gl. *vlačiti koga/kaj po blatu*.

zagáziti v bláto [česa] /ekspr.; pren./ *moralno propasti, postati pokvarjen, nemoralen*

Tako globoko si padla, v tako blato si zagazila! Prodajala si se kakor kaka ... kaka ... poulična vlačuga. (F. Ksaver Meško, *Kam plovemo*, 1927, 122) | Chopin, ki je bil v Londonu, je govoril o nesrečah svoje nekdanje prijateljice z vse večjo zlohotnostjo: Zadnji čas je zagazila globoko v blato in je potegnila mnogo drugih za seboj. Pripisujejo ji ogabne proklamacije, ki so razvele civilno vojno ... (André Maurois–Izidor Cankar, *Temno hrepenenje*, 1958, 413) | Ker je naš pokojninski sistem zavrgel taka in podobna objektivna načela za določevanje pokojnin, je kar hitro zagazil v blato birokratizma in oportunizma. (A. Vadnal, *Delo* 1965, št. 228, 3)

◆ Pomen frazema *zagaziti v blato [česa]* temelji na prenesenem pomenu sestavine *blato*: eksp. 'moralna propalost, pokvarjenost'.

znájti se v blátu /ekspr.; pren./

1. znáji se v težkem položaju

Seznam je alarmanten pokazatelj, v kakšnem blatu sta se znašla naša menedžment in gospodarstvo, pravi Goran Lukič iz ZSSS. (Najdi.si, www.zurnal24.si/naslovnica...) | Omenjeni klubi pa niso edini, ki se jim je v zadnjih dneh poslabšalo »stanjek«. Ime Antonia Girauda, administrativnega direktorja Juventusa, se je zaradi posnetkov že znašlo v blatu. (Delo, 12. maja 2006, NB)

2. moralno propasti, postati pokvarjen, nemoralen

V majhnih hotelskih sobah, v katerih se srečujejo, moški odigrajo družinske romane, v katerih je dejanski incest prenesen na dekleta, ki so včasih mlajša od njihovih hčerk. Film nam daje občutek, kot bi se znašli v blatu patriarhalnosti. (Delo, 18. mar. 2006, NB)

◆ Frazem *znáji se v blatu* je nastal po resničnem dogajanju, ko kdo pade, zagazi v blato, se znajde v blatu. Preneseno na druga področja življenja sta se po neprijetnih občutkih v resničnem blatu razvila pomena 'znáji se v težkem položaju' in 'moralno propasti, postati pokvarjen, nemoralen'. Na oba pomena kaže tudi rimen pregovor *začne v zlatu, neha v blatu*, ki ga Plet. I, 32, po Cafu razlaga z nem. hoch geflogen, tief gefallen, in bi jima lahko dodali še sle. *Kdor visoko leta, nizko pade*.

blážev

blážev žégen /pog., eksp.; pren., v povedni rabi, tudi kot primera/ *kar je neučinkovito, nekoristno*

Danes pa sem prepričan, da se s to stvarjo ukvarja samo PU Slovenj Gradec. In tudi pomoč, ki naj bi jo ponudila generalna policijska uprava, je bolj blažev žegen. (Delo, 31. avg. 2002, NB) | Priporočilo mestne športne zveze vrhunskemu športu, da naj si za lajšanje denarnih skrbi najde sponzorje, je ob obnemoglem mariborskem

gospodarstvu seveda le blažev žegen. Na tistih nekaj sekskov v mariborskem bančništvu in zavarovalništvu je že obešenih preveč lačnih ust, drugih možnosti pa praktično ni. (Delo, 27. jun. 2001, NB) | Resnici na ljubo je treba priznati, da skorajda nikoli ne zmanjka posameznikov, ki tako prizadevanje skušajo izničiti s skepsjo, s ciničnimi komentarji, po katerih naj bi bilo poslanstvo Unicefovih ambasadorjev nekako bolj ali manj »Blažev žegen«. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Možnosti za zlorabo je veliko, saj lahko Google brez posebnih težav poveže vaš e-poštni naslov s spletnimi stranmi, ki jih obiskujete, reklamami, ki jih klikate, in še čim. Zagotovila, da se to nikoli ne bo zgodilo, pa so v podivjanem svetu kapitalizma bolj blažev žegen kot karkoli drugega. Nekaj sušnih mesecev in pri Googlu se bodo morda tudi premislili. (Monitor, september 2005, NB) | Hvala za besedo, gospa podpredsednica. Torej, ker glasujemo o tej spremembi zakona, bi dejal to, da ta zakon bi lahko opredelili v kategorijo malo boljše kot blažev žegen. Škodoval res ne bo, dosti stvari, ki so se nabrale na tem področju, pa tudi ne bo rešil. (Državni zbor RS: 26. redna seja 28. 05. 2003, NB) | Kmečki sindikalni voditelji namero Jospinove vlade, da zanje končno nekoliko odveže tudi državno mošnjo, seveda spoštujejo in dodajajo, da je obljubljenih 450 milijonov frankov pomoči komaj kaj več kot blažev žegen. (Delo, 28. sept. 1999, NB)

◆ Izraz *Blažev žegen* najdemo v nekaterih starejših slovarjih, npr. v Glonarjevem Slovarju slovenskega jezika leta 1936: *Blažev žegen*, blagoslov, ki se v cerkvi daje 3. febr.; splošno v prenesenem pomenu označba za zdravilo, ki sicer nič ne koristi, a tudi nič ne škoduje. Frazem *blažev žegen*, pisan včasih tudi z veliko začetnico, je povezan s sv. Blažem, škofom in mučencem iz Sebaste v Mali Aziji (v koledarju 3. februarja), oziroma z *Blaževim blagoslovom*, ki izhaja iz legende o čudežni ozdravitvi dečka. Tega je sv. Blaž čudežno ozdravil, ker se je skoraj zadavil z ribjo kostjo. Zato sv. Blaž velja za zavetnika proti kašlju, golši, otroškim boleznim, kugi, zobobolu ter je zavetnik zdravnikov, gradbenikov itd. in spada med 14 pomočnikov v sili. Pri Blaževem blagoslovu duhovnik podrži verniku dvojce prekrizanih sveč pod vratom in govori: »Po priprošnji svetega Blaža, škofa in mučenca, te varuj Gospod bolezni v grlu in vsakega drugega zla v imenu Očeta in Sina in svetega Duha. Amen.« V prenesenem pomenu je bil *blažev žegen*, kot kažejo starejši zgledi in Glonarjeva razlaga, najprej oznaka za nekoristno, a neškodljivo zdravilo, danes 'to, kar je neučinkovito, nekoristno'.

bléd

bléd kàkor vósek, gl. **vosek**.
bléd kot kréda, gl. **kreda**.

bléd kot mrlíč, gl. **mrlíč**.

bléd kot plátno, gl. **plátno**.

bléd kot smrt, gl. **smrt**.

bléd kot sténa, gl. **sténa**.

bléd kot zid, gl. **zid**.

bléd od jéze, gl. **jeza**.

postáti bléd kot zíd, gl. **zid**.

blísk

híter kot blísk /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi, tudi kot prilastek, prislov **hitro/ zelo hiter**; sop.: **hiter kot strela**; **bliskovit**

Fant je bil pri petnajstih letih hiter kot blisk, celo trenerji smo občudovali globok prepad med njim in vrstniki, toda hitro smo opazili tudi njegovo hibo: da težko zabije gol tudi iz najbolj idealnih položajev ... (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Oba bi utegnila imeti precej problemov, saj so gruzijski napadalci hitri kot blisk. (Delo, 26. mar. 1999, NB) | Zanimivo je, da mladi Rus ne blesti na strelišču, saj kot po pravilu pobeli kakšno tarčo manj od konkurentov, zato pa je v teku hiter kot blisk. (Delo, 1. mar. 2004, NB) | Kot napovedan odličan bloker metov sicer ni vnesel strahu v vrste gostov, saj se je tudi žepni, a kot blisk hitri branilec Scennie Penn nekajkrat sprehodil do koša, je pa predstavil dober občutek za skok in tudi solidno agilnost. (Delo, 22. dec. 2003, NB) | Sprva je bil s svojim reševanjem iz najbolj nemogočih položajev predvsem atrakcija za gledalce, ni pa dolgo trajalo, da je s kot blisk hitrim zavojem postal atrakcija tudi za strokovnjake. (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Priznava, da po številu adutov zaostaja za Slovenci, toda nekaj jih ima. Predvsem kot blisk hitrega Michaela Mifsuda, ki je Knavsov soigralec pri Kaiserslauternu, Srba Bogdanovića in Stephana Mallio, ki zadnje čase igrata v Bolgariji. (Delo, 30. apr. 2003, NB) | Če to ni bilo več aktualno, šestdeseta in sedemdeseta so bila preteklost. Hotela je nekaj novega, in ko se je pojavilo, je zagrabila kot piranha, hitro kot blisk in brez sramu. (Delo, 16. jun. 2001, NB)

◆ Primera *hiter kot blisk* temelji na dejstvu, da je blisk kot svetlobni pojav ob streli prisposoda za veliko hitrost. Zvočni efekt strele je dosti počasnejši. Ta pomen se je zlasti po prislovni različici *hitro kot blisk* 'zelo hitro' skoncentriral v primerjalni sestavini *kot blisk* (tj. 'zelo hitro'), ki se povezuje zlasti z glagoli gibanja, npr. *švigniti*, *šiniti*, *razširiti se*, *miniti*, *udariti*, *pognati se* itd.

© angl. *like (greased) lightning; as fast as lightning*; bolg. [bàrz] *kato màlnija*; [bàrz] *kato svetkavica*; češ. *rychlý jako blesk*; hr. *brz kao munja*; it. *veloce come un lampo*; nem. *blitzschnell*; wie ein Pfeil; *pfeilschnell*; *schnell wie der Blitz*;

schnell wie der Wind; mak. *brz kako molnja*; pol. *szybki jak błyskawica*; rus. *bystrij kak molnija*; slš. *ryčhly ako [namydlenyj] blesk*; ukr. *švydkyj jak blyskavka*.

hitro kot blišk, gl. *hiter kot blisk*.

bliskovit, gl. *hiter kot blisk*.

blišč

blišč in béda [čésa] /knj.; dvojič./ *način (človekovega) bivanja, v katerem se zunanja uspešnost in prestiž prepletata z notranjo praznino, neuspehom, brezupom*

Blišč in beda našega izumitelja. Slovenija sicer ima vrsto sijajnih izumiteljev, a tudi cageave podjetnike. (Delo, 5. jul. 2000, NB) | Blišč in beda kraljice. Slovenska atletika na bližnjem evropskem prvenstvu pričakuje – poleg rekordne udeležbe – rekordno bero vrhunskih dosežkov in tudi kolajn. (Delo, 25. jul. 2002, NB) | Vesti vsak dan kar prehitvevajo druga drugo. Vendar ne ponujajo le snovi za gospodarsko kriminalko – med ciprobayem in lipobayem se razpira cela dilema: blišč in beda sodobne medicine. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Čeprav je njegovo podnebje strah zbujajoče, obstaja veliko razlogov za obisk najvišje ležečega mesta na svetu, 4070 metrov nad morjem. Zgodovina Potosija, njegov blišč in beda sta povezana s srebrom. (Delo, 30. sep. 1999, NB) | Čeprav je njegovo podnebje strah zbujajoče, obstaja veliko razlogov za obisk najvišje ležečega mesta na svetu, 4070 metrov nad morjem. Zgodovina Potosija, njegov blišč in beda sta povezana s srebrom. (Delo, 28. okt. 2006, NB)

◆ Nastanek dvojičnega frazema *blišč in beda* je možno povezovati z naslovom Balzacovega romana *Blišč in beda kurtizan*, fr. *Splendeurs et misères des courtisanes*.

◎ angl. *both sides of the coin*; češ. *lesk a bida [něčeho]*; fr. *splendeur et misère*; rus. *blesk i ničeta*.

blížati se

blížati se s hítrimi koráki, gl. *korak*.

blodíti

blodíti kot mésečnik, gl. *mesečnik*.

bòb

bòb iz krópa pobíratí /star.; pren., tudi z *iti pobirat/ opravljati nevarna dela, od katerih imajo koristi drugi*; sop.: **hoditi za koga po kostanj v žerjavico** Bob iz kropa pobirati = die Kastanien aus dem Feuer holen, LjZv. (Plet. I, 36) | »Kaj meniš, da škrice zastonj piše?« »Naj piše, kar hoče, z gosjim repom; pa veruj mi, Blaž, če rokovnjači zvedo, da si ti prvi šel bob iz kropa pobirat, pisali ti bodo tudi, pa ne z gosjim repom, ampak s poleni na hrbet, da bo črn in se bodo žive klo-

base delale po njem.« »Ti si taka baba kakor naš France, ki se je danes zdela ustrašil.« (J. Jurčič in J. Kersnik, Rokovnjači, NB)

◆ Frazem *bob iz kropa pobirati* z namenilniško različico *iti bob iz kropa pobirat* temelji na dejstvu, da je pobirati kaj iz kropa nevarno, saj se lahko pri tem poparimo. Pobiranje boba iz kropa je postalo prisposoda za nevarno opravilo, ki ga opravljamo za druge. Iz prvega navedka je razvidno, da frazem Pleteršnik navaja po Ljubljanskem Zvonu. Razlaga jo z nemško sopomenko, ki ji ustreza slovenska *hoditi po kostanj v žerjavico*. Namenilniška različica je iz Jurčičevih in Kersnikovih Rokovnjačev.

bòb ob sténo metáti /ekspr.; pren., tudi kot primera, v **steno/ opravljati nekoristno delo, zaman se truditi**; sop.: **v rešetu vodo nositi; polniti sod brez dna; v veter, v burjo govoriti**

Ko da bi metala bob ob steno. Komaj takrat, ko sem spoznala tebe in sem mu pisala, zato da bi se zavedel, da izgublja čas, se je streznil. (B. Pahor, Onkraj pekla so ljudje, 1958, 493) | Saj vem, da mečem bob ob steno ... (L. Prenner, Trojica, 1929, 54) | Nič! Kot bi metal bob ob steno. (Tomažič – Košutič S., Z naših njiv, 1944, 252) | Al njemu [= p. Jerihu] se vklanjati in prilizovati, je prazno slamo mlatiti ali bob v steno metati. (V. Zarnik, Originali iz domačega življenja, Novice 1862, 429)

◆ Frazem *bob ob steno metati* je nastal po predstavi o nesmiselnem metanju boba ob (v) steno. Z izpustom glagola *metati* se je v povedni rabi razvil nov pomen 'biti brez uspeha, zaman' v frazemu kaj (vse) je (kot) bob ob steno (v steno). Sestavina v steno je v rabi pri starejših pisateljih, zlasti klasikih. Frazem je že v starejših slovarjih, npr. v Cigaletovem, Pleteršnikovem, Glonarjevem. Cigale, II, 1897, pri iztočnici *Wind* nem. *in den Wind reden, sagen* razlaga s sle. *bob v steno metati, v veter; v burjo govoriti*. Enaka predstava, tj. o nekoristnem metanju česa ob steno, kot v slovenskem je v poljskem jeziku, v katerem je v ustreznem frazemu namesto sestavine *bob* sestavina *grah* (gl. ☉).

◎ fr. *donner un coup d'épée dans l'eau*; hr., srb. *govoriti u tutanj; govoriti (reći, lajati) u vjetar*; nem. *in den Wind sprechen/reden; etwas ist den Mäusen gepfiffen*; pol. *rzucac grochem o ścianę*.

bòb v sténo metáti, gl. *bob ob steno metati*.

íti bòb iz krópa pobíratí, gl. *bob iz kropa pobirati*.

kāj je [kot] bòb ob sténo /ekspr.; pren., primera, tudi v **steno/ kaj je brez uspeha, zaman**

Še posebej ga je prosila, da bi ji dal pismo nazaj, da se ne izgubi, a Domen je odgovarjal: »Meni ga je treba!« in vse prošnje materine so bile bob ob steno. (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 205) | Priporočila, da je treba prilagoditi vožnjo prometnim oziroma vremenskim razmeram,

ki pogosto slabo vplivajo na zbranost za volanom, so kot bob ob steno. (Delo, 11. jul. 2000, NB) | Kopitar jo je miril, kakor je vedel in znal, ali njegove besede so bile bob ob steno. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Izključeni so bili vsi telefoni. Vse zahteve po letalu, s katerim se je hotel pri priči vrniti v Moskvo, so bile kot bob ob steno. (Delo, 17. avg. 2001, NB) | Oče bi me bil prav lahko dal v šole. Sam sem silil, drugi so ga silili, a vse je bilo bob ob steno. Bil je trmast in zelo starokopiten mož. (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Lovrek je uvidel, da bi bili njegovi ugovori bob v steno, zato je rajši umolknil. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | A kaj? Vsi ugovori očetovi so bili bob v steno. (F. Erjavec, Avguštin Ocepek, SG VI. (1860), 21) | Jože in mati sta jo pogovarjala, tolažila in za božjo voljo prosila, da naj ne dela s svojim obupom ločitve tako grozno težke. Vse besede so bile bob v steno. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Navaja gospo Pogačar, ki je v članku (23. 3.) grozila poslancem z naslednjimi volitvami. Gospod Grbec pravi, da je to bob v steno. (Delo, 10. apr. 2001, NB)

◆ Gl. *bob ob steno metati*.

◎ nem. *etwas ist den Mäusen gepfiffen*.

kàj je [kot] bòb v sténo, gl. *kaj je [kot] bob ob steno*.

rèči bòbu bòb /ekspr.; pren./ *opisati stvari, dejstva taka, kot so v resnici, brez olepševanja*; prim. **naliti komu čistega vina**

V tej luči se kaže vstop Slovenije v Nato kot absolutna nujnost. In če vlada in politične stranke nameravajo odločilno povečati učinkovitost kampanje v prid temu vstopu, je nujno, da slovenski javnosti natočijo čistega vina in porečejo bobu bob: res je, prav zaradi zgodovinskih izkušenj z našimi sosedi se moramo zavarovati. (Delo, 13. apr. 2002, NB) | Kako bi bilo – recimo bobu kumara in popu ... pa pustimo popa, naj iščejo novo besedo zanj pravoslavni, za nas je glavno, da opravimo z bobom! Nikoli več ne bomo rekli bobu bob, te zaostalosti je konec! (M. Mikeln, Inventura 65, 1966, 35) | »Nič nemogoče,« ga je zavrnil komisar. »Recimo bobu bob in nič drugega! Vsak tepec vidi, da so nas čakali.« (Janez Govc, Problemi 1962/63, št. 7, 617–618) | In potem oni ne pravijo bobu bob in popu pop ... (A. Debeljak – Barbusse, Ogenj, 1921, 114) | »Kaj to,« je ta odbil. »Tako je! Reci bobu bob in zobu zob! Tudi tvoje-ga trpljenja bo konec, Dušan, kar veruj, pa ti bo za polovico lažje. (M. Šnuderl, Od polnoči do polnoči, 1947, 232) | Tisto o previdnosti, ki je mati modrosti, ki pa ..., ali o novi metli, ki bolje pometa, toda ..., ipd. smo brž-kone prejeli od severnih sosedov, čeprav sta doma tudi v Italiji in Španiji, imamo pa Slovenci tudi prav domače izvirne. Še pred vojno je bilo, recimo, slišati, da »Reci bobu bob, a popu pop, toda potem se pa za vsak primer skrij.« (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Ne razumem, zakaj novinarji in drugi, ki ta škandal komentirajo, ne rečejo bobu bob in popu pop, ampak se kot neke previdne mačke na daleč ogibajo skleda z vročo kašo, v kateri sta

nekdanje ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ) in vlada, ter iščejo, recimo, hladno sirotko, v kateri naj bi bil oziroma je Matjaž Rogelj. (Delo, 9. mar. 2001, NB) | Zakaj že na začetku športnega poročila govoriti o beli točki in možeh v črnem. Recimo bobu bob in голу gol, šele pozneje, ko res nastopi nevarnost ponavljanja, posezimo po sopomenkah. (Delo, 23. feb. 2001, NB) | Drugi se čudi, da se ukvarjam z evfemizmi, potem ko sem mesec dni prej ironiziral rek Reci bobu bob in popu pop. (»Res pa je ta rek nevaren, kajti če ga boste kaj preveč poudarjali, nikar ne pozabite, da so nekoč nekemu 'gosli razbili na glavi ...', ker je sviral resnico,« kakor je že pred leti sporočil Župančič v pismu batjuški Murnu ...«). (Delo, 5. junij 2000, NB)

◆ Frazem *reči bobu bob* je verjetno nastal iz rimanega reka *reči bobu bob, a popu pop*, ki je tudi v hrvaškem in srbskem jeziku. Sestavina *bob* je tu prisposoda za kako stvar sploh in je očitno izvirna v omenjenih jezikih, saj je v pomensko ustreznih frazemih v drugih evropskih jezikih ne najdemo. Izhaja pa verjetno iz nekdanje večje uporabe v prehrani (prim. sestavine *kaša, kruh, ričet* v frazemih).

◎ angl. *to call a spade a spade*; hr., srb. *reči bobu bob [a popu pop]*; kazati bobu bob *[a popu pop]*; nem. *Ross und Reiter nennen*; pol. *nazywać (nazwać) coś po imieniu*.

vsè je [kot] bòb ob sténo, gl. *kaj je [kot] bob ob steno*.

vsè je [kot] bòb v sténo, gl. *kaj je [kot] bob v steno*.

bóben

bíti na bóbnu /ekspr.; pren./

1. doživeti prisilno dražbo prim. **přiti na boben**

Ko sta bili v Hrušovju dve kmetiji na bobnu, je prišel prvič tja veletržec Jaraš in obe kupil. (M. Pugelj, Črni panter, 1920, 173) | ... Zakaj večkrat se je pripetilo, da je bil kak Bornimovičev travnik ali gozd ali njiva na bobnu. (V. Zarnik, Maščevanje, SG 1862, 362) | V dveh letih bo Trata na bobnu ali pa še prej. (Z. Kveder, Njeno življenje, 1914, 136)

2. gospodarsko propasti

Umišljal si je, da je na bobnu; pokazalo se je, da njegove zadeve nikakor ne stoje tako slabo, kakor je mislil. (J. P. Eckermann – J. Vidmar, Pogovori z Goethejem, 1958, 598)

◆ Gl. *přiti na boben*.

bíti tóliko za kàj, kólikor zájec za bóben, gl. **zajec**.

bóben je zapél /star.; pren./ *přišlo je do prisilne dražbe*

Nekega dne je pod Robom zapel boben, moj ded je kupil na dražbi hišo. (F. Bevk, Začudene oči, 10) | Boben je zapel, oderuh je vzel Komarju najlepšo njivo in travnik. (J. Pahor, Mladost na Krasu, 1959, 19) | Mu pošlje

sekucjon cesar, / da plačano vn mora bit; /v nedeljo pa bo boben pel. (SNP 1599, Marija Snežna v Slovenskih goricah) | Soldaški boben poje, / Že fantje vriskajo. (SNP II, št. 1479, Kranjska)

◆ Gl. *priti na boben*. Kot iztočnico omenja frazem *boben poje* z razlago 'stvar je oklicana na dražbo' J. Glonar (SSJ, 10). Kot kaže zadnji zgled, je boben lahko oznanjal tudi vpoklic v vojsko, mobilizacijo, začetek vojne, a tudi smrt v vojni. Da je to nedvomno, kaže sestavina *soldaški*.

dāti kóga/káj na bóben, gl. *spraviti koga/kaj na boben*.

ímeti trébuh kàkor bóben /ekspr.; primera/ *imeti zelo velik, okrogel trebuh; biti zelo sit*

Prišel je debeluh s palec debelo zlato veržico, ki se je cepila sredi prsi v dva cepa. Glavo je imel kakor stožec, lica, kakor bi mu jih kdo napihnil, trebuh kakor boben. (M. Pugalj, Evelina in Lina/Tri novele, NB)

◆ Primera *imeti trebuh kakor boben* temelji na predstavi, da je zelo velik, okrogel trebuh napet kot boben ali pa je napet zato, ker se je njegov imetnik zelo ali preveč najedel.

ítí na bóben, gl. *priti na boben*.

kàkor kráva na bóben, gl. *krava*.

napét kot bóben /ekspr.; primera/ *zelo napet*

Zaprl je oči. Kožo na obrazu je imel napeto kot boben opno, pod njo je čutil lenobno bolečino, ki se je z vsakim utripom srca stopnjevala in mu hotela razbiti lobanjo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Svet – kot boben napet, / in kopita, trdi tolkači / ga bijó. (O. Župančič, V zarje Vidove, 1920, 16)

◆ Primera *napet kot boben* je popolnoma razvidna. Nanaša se na opno bobna, ki mora biti napeta, da lahko boben oddaja bobneče glasove. Boben sam je sicer prisposoba za debelost in posledično tudi za nosečnost (prim. *boben nositi* 'biti noseč' v Sovretovem prevodu Lukianovih Satir in tudi nem. pog. *die Trommel anhaben*).

pognáti kóga/káj na bóben /ekspr.; pren., nedov./ *spraviti koga/kaj v prisilno dražbo; povzročiti gospodarski propad koga/česa*; sop.: **spraviti koga/kaj na boben; spraviti koga na kant**:

»S te strani piha veter!« je dejal Gradnik zamolklo. »Uničiti me hočeš in posestvo pognati na boben? Ne boš kaše pihal!« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Če naju bodo skušali pognati na boben, se bova borila, dobil sem že ponudbe, imenitne ponudbe iz Detroita ... (Dos Passos – Verbič, Veliki denar, 1962, 207, Trilogija ZDA III) | Moj ded je izoral vse tod okrog / in zasejal, gozdove zasadil, / zemljó je še z ženitvijo razširil, / zapite bajtarje pognal na boben ... (M. Jarc, Novembrske pesmi, 1936, Sin, 23) | V tistih časih se je kmetom na Slovenskem slabo godilo, oderuhi so jih gonili na boben, davki so bili neznosni. (J. Pahor, Hodil po zemlji sem naši, 1951, 180)

◆ Frazem *pognati koga/kaj na boben* je predstavnostno povezan s frazemom *priti na boben*, pri čemer je izhodišče na tem, da kdo tako dražbo, gospodarski propad povzroči. Gl. *priti na boben*.

príti na bóben /ekspr.; pren./ *doživeti prisilno dražbo; gospodarsko propasti*; sop.: **priti na kant**; prim. **priti na psa, biti na psu**

Tudi je nazadnje možno, da je gospodarstvo tako zelo zavoženo, da pride kratko malo premoženje kar na boben. Potem se lahko vsi obrišejo za dediščino. (Alojz Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Kako boste spremenili finančno plat pomoči, zato da upravičeni prav zaradi nje ne bodo prišli na boben. (Delo, 24. aprila 2001, NB) | Nama je dolžan hvalo, da že zdavnaj ni prišel na boben. (P. Golia, Igre, 1953, 263) | Vsa zveza z Blažetom je bila tako že kmalu po očetovi smrti zrušena, ker njegovega očeta kmetija, tako že zadolžena, je po zapravljivosti očeta in sina šla vedno bolj pod nič, in je prišla nazadnje na boben. (S. Jenko, Spomini, SG 1858, 1, 131) | Kmetije so šle na boben, propadal je kmet, rastel je bankir. (Sadar, Naše žito, 6) | Bila je pač svetovna gospodarska kriza kot posledica v prvi vojni gospodarsko izčrpanih držav. Toda dobremu gospodarju, pa še mogoče z malo sreče, se ni bilo treba bati, da mu bi šla kmetija na boben, in tudi zadolževati se mu ni bilo treba. (Delo, 30. jan. 1998, NB) | Samo v tekstilni oziroma konfekcijski industriji so izračunali, da bi bil brez sedanjega statusa izvoz teh izdelkov za 13 odstotkov dražji. Tako bi šlo več podjetij na boben, delavci pa na cesto. (Delo, 29. aprila 1998, NB)

◆ Frazem *priti na boben* je nastal po nekdanjem načinu razglasitve rubeža z bobnom. Na to izrecno kaže frazem *boben je zapel*. Boben se je nekdanj uporabljal tudi za razglasitev vojnega stanja, mobilizacije: *zapel je vojaški boben*. V angleškem, francoskem in nemškem jeziku se v enakopomenskih frazemih namesto bobna pojavlja kladivo, ki ga avkcionar uporablja na dražbi oziroma licitaciji, ko razglasi prodajo (gl. ☉). Pomensko ustreznata poljski in ruski frazem nimata povezave z dražbo. Pri tem je pol. *zejść na psy* zelo blizu sle. *priti na psa* in *biti na psu*. Pri iztočnici *boben poje*: stvar je oklicana na dražbo (gl. J. Glonar, SSJ, 10) je naveden tudi frazem *na boben priti*: na nič priti. Še pred njim ga v enaki obliki navaja Murko (1833) za nem. *die Trommel rühren*, in sicer pri iztočnici *Trommel*.

☉ angl. *to lose one's shirt; to end up in the poor house*; češ. *přijít na buben; dostat se na buben; přijít na mizinu*; fr. *passer sous le marteau; finir aux enchères; faire faillite*; hr., srb. *doći na bubanj; dospjeti na bubanj; ići na bubanj; otići na bubanj*; nem. *unter den Hammer kommen*; pol. *zejść na psy*; rus. *vyletet' v trubu; okazat'sja na meli*.

razuměti se na káj kot zájec na bóben, gl. **zajec**.

sit kot bóben /ekspr.; primera/ *zelo sit*

Sit kot boben za drobiž. (Delo, 1. sep. 2004, NB) | ... so ležali okoli koč pijani do nezavesti in siti ko bobni. (K. May, Sužnji III, 309) | In prišel je trenutek, ko se je kozliček, sit ko boben, zleknil poleg Floke. (Vildrac, Kozliček, 85) | Obstaja pa jed, ki jo Rok lahko jé, tudi če je sit kot boben. To so palačinke, in sicer z nadevom iz čokolade ali marelične marmelade. (Viva, januar 2004, NB)

◆ *Primer a sit kot boben* temelji na predstavi, da je kdo zelo sit, ker ima trebuh (okrogel, napet) kot boben. V zvezi s tem glej primero *imeti trebuh kakor boben*, ki sicer pomeni, da ima kdo zelo velik, okrogel trebuh, a tudi da je zelo sit.

soldáški bóben póje, gl. *boben je zapel*.

spoznáti se na káj kot zájec na bóben, gl. **zajec**.

správiti kóga/káj na bóben /ekspr.; pren./ *spraviti koga/kaj v prisilno dražbo; povzročiti gospodarski propad koga/česa*; sop.: **spraviti koga na kant**

Miha, Miha, vzdrami se, tule sem ujel enega tistih ptičev, ki so te spravili na boben! Pojdi, oskubi, oskubi ga! (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Imamo pa zato precej bolj otipljiv in močan vinarski in pivovarski lobi; pa tudi gostinci so že ob sprejemanju zakona iz leta 1998 bili plat zvona, češ da jim bo novi zakon drastično oklestil promet in jih spravil na boben. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | Obljubi, da me ne daš na boben, Bogatin, gospod Bogatin ... (Anton Novačan, Veleja, 1921, 33) | Domačijo ti je na boben dala gosposka ... (F. Milčinski, Kresnice III, 1930, 45)

◆ Gl. *priti na boben*. Frazem ima različici *dati koga na boben*, *pognati koga na boben*. Prvo omenja že Plet. I, 36: *na boben so ga dejali*, er hat falliert.

◎ češ. *dat něco na buben*.

zapél je vojáški bóben, gl. *priti na boben*.

bóg

bíti bógu za hrábtom /ekspr.; pren., tudi kot prilastek/ *biti v oddaljenem, zakotnem kraju*

Naša fara je za hudičevim repom ali bogu za hrbtom, kakor se pravi, hkrati pa je tudi zelo revna, zato ni treba posebej naglašati, da je bila kazenska. K nam je goriški nadpastir pošiljal samo take duhovne gospode, ki so se po njegovi sodbi izkazali za slabe dušne pastirje. (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Na deželi hoče delati in ko cerkovnik šaljivo pripomni: Bogu za hrbtom? mu trezno in rezko odgovori: Noben kraj ni Bogu za hrbtom. (D. Jančar, Smrt pri Mariji Snežni, NB) | Bilo je že tri leta po vojni, ko smo še vedno zvonili samo z enim zvonom. Kot da smo kje v puščavi, Bogu za hrbtom! (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Že dolgo ne velja več, da so kozjanski kraji tam nekje bogu za hrbtom, čeprav smo jih pobljže spoznavali šele po hudem potresu. Čas se vendarle ni ustavil povsod in za vse. (Delo, 12. jul. 2000, NB) | V tem prečudovitem kraju v Ljuto-

mersko-ormoških goricah, ki je sedaj še vedno bogu za hrbtom in ga radovedni obiskovalci le počasi odkrivajo in spoznavajo, se bo namreč turizem po zagotovilih odgovornih v ormoškem Jeruzalemu VVS začel razvijati s pospešeno hitrostjo. (Delo, 20. jan. 2005, NB) | Tu je bilo vse mrtvo. Hotel, v katerem smo bili nastanjeni, leži bogu za hrbtom. Dobesedno smo bili odrezani od sveta. (Delo, 23. feb. 1998, NB) | Vas, o kateri so pred nekaj več kot desetimi leti na prvih straneh poročala vsa svetovna javna občila. Takrat so se namreč v vasi, ki leži tam nekje bogu za hrbtom, tik ob albanski meji, kmetje drznili upreti državi. Seveda so bili zato kaznovani. (Delo, 12. jul. 1999, NB) | Viko rodijo 3. januarja 1957 v Bučkovcih pri Ljutomeru, prleški vasici, ki leži tako daleč bogu za hrbtom, da bo celo Jožef Školč Viki ob neki priložnosti izrekel priznanje, ker se je izkopala iz *tega blata in šodra* in se pretolkla v Ljubljano. (Mladina 2005, št. 01, NB) | V kozarcu je par očes, človeških. Prostor, v katerem se dogaja nemo soočenje, ni prosekura, ni laboratorij kakšne klinike, prostor je stanovanje v majhni počitniški hiši v naselju, ki leži Bogu za hrbtom, gledano s stališča človeške geografije pa na vzhodni obali New Jerseyja. (Drago Jančar, Zgodba o očesih, NB)

◆ Frazem *biti bogu za hrbtom* s sopomenskim *ležati bogu za hrbtom* izhaja iz domneve, da če je kaj, kar je sicer vsevidečemu in povsod pričujočemu bogu, za hrbtom, potem je to za običajnega človeka res zelo oddaljeno, zakotno, nepristopno. Po enaki predstavi je nastal tudi frazem *živeti bogu za hrbtom*. Gl. tudi *bogu za hrbtom*.

◎ angl. *to be at the back of beyond; to be in the middle of nowhere*; hr., srb. *bogu iza leđa; bogu za leđima*; it. *stare in culo del mundo; abitare a casa del diavolo*; nem. *am Arsch der Welt; wo sich die Füchse/Fuchs und Hase Gute Nacht sagen*.

bíti [kot] máli bóg /ekspr.; tudi kot primera/ *biti zelo samozavesten, spoštovan, imovit, oblasten*; prim.

počútiti se kot kralj; živeti kot kralj

Kaj si se domišljal o svojem umu, o svojih idejah! Ali ni Muden mali bog proti tebi, čeravno zna komaj pisati: denar je denar, a pisarji ga nimajo. (Ivan Cankar, Slavnostni govor, NB) | Managerji so bili »in«. Bill Gates je bil za vse mali bog. Tajkuni so bili bavbav, v katerega ni nihče verjel z udbomafijo vred. (Delo, 21. jun. 2003, NB) | Klub »ljubitelj ven lenih logaških lisic. (L4)«? Podjetje »Mama's and Papa's kranjska klobasa bife«? Ne, Arnes! Arnes je mali bog, ki na Slovenskem vzvišeno deli domene. (Monitor 2005, NB) | SAŠO PEČE: Gospa predsedujoča, ko ste delili besedo, ko ste bili kot mali bog, ste dejali, vsak bo lahko povedal svojo zgodbo. Ne, ne gre za mojo zgodbo, ne gre za zgodbo posameznika, prostocarinske prodajalne za sabo vežejo delovna mesta, vežejo regionalni razvoj Slovenije, vežejo tiste lokalne skupnosti, v katerih te prostocarinske cone fizično stojijo. (Državni zbor RS: 2. redna seja 31. 01. 2001, NB) | V štirih letih sem opravil srednjo šolo, pripra-

vjalke mi ni bilo treba, in v štirih končal še akademijo. Vse z najboljšim uspehom. Počutil sem se kot mali bog. (Delo, 5. avg. 2000, NB)

♦ Frazem *biti [kot] mali bog* je po izvoru primera, ki temelji na primerjavi koga z bogom, torej z najvišjim duhovnim bitjem z njegovimi dobrimi lastnostmi in ustrezno lepim življenjem. Sestavina *mali* pridaja frazemu odtenek nekoliko manjše stopnje odličnosti v primerjavi s pravim bogom (prim. frazem *počutiti se kot bog*). Namesto sestavine *biti* se uporabljata še *počutiti se* in *živeti*, tj. *počutiti se kot mali bog* in *živeti kot mali bog*. Primerjalni veznik *kot* (*kakor*) se zlasti pri frazemih z glagolom *biti* večinoma že izpušča, s čimer se osamosvaja tudi sestavina *mali bog* kot metafora v pomenu 'kdor je zelo samozavesten, spoštovan, oblasten'.

◎ hr., srb. *živjeti kao mali bog; uživati kao mali bog*; it. *stare come un pascià; stare come un papa; stare come un re*.

bóg je vzél kóga k sěbi /ekspr.; pren., olupš., tudi **Bog/kdo je umrl**

In če res delate dela usmiljenja, zakaj pa ponoči zapirate cerkve, da siromaki nimajo kje prebiti noči? Recimo, pride berač, ves dan otepa svoj rožnivenec, k maši hodi in k spovedi in prosi Boga, da bi ga vzel k sebi, pa nima kam položiti svoje stare glave. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Poglejte me, štirinajst sem imel krstov, enajst pogrebov: To niso mačje solze! Enajst jih je Bog vzel k sebi, mojih otrok, – srečni so! Dva bi že bila soldata, če bi živel ... (Fran Milčinski, Zločinci, NB) | (Res pa je, da je nekoč le »umrl naš dolgoletni član Gasilskega društva Jarenina« in da zadnja leta opažam, kako ljudje pa le vedno bolj pogosto umirajo.) Da bi koga »Bog vzel k sebi« ali pa, da bi kdo »odšel k Bogu po plačilo«, tega v modernih časih seveda ni bilo pričakovati. (Delo, 8. maja 2000, NB) | Drugi film vojvodinsko-romunskega režiserja in snemalca pri Reutersu je temačen, skorajda kliničen film o mesarju, povratniku iz zapora in serijskem morilcu (izvrstni Dan Condurache), ki praviloma ubija ljudi, ki so mu najbližje, pri tem pa potrpežljivo čaka, da ga bo bog vzel k sebi. (Delo, 13. nov. 2002, NB) | Olga ve, da ne more nič zoper to, da je treba vzeti življenje nase, kakršno koli je, ker je tako ali tako začasno; in čudna znamenja tudi že napovedujejo, da se bližata velika sprememba in odrešitev – vesoljni potop, potres – kataklizma, po kateri naj bi ne ostal kamen na kamnu in bo konec vsega živega, konec torej tudi z vso človeško mizerijo. In živi potrpežljivo in vdano samo še za tistega svojega »strička Boga«, da jo bo tolažil in potem mogoče, Bog ve kako, vzel k sebi ... (Delo, 11. mar. 1998, NB) | Tudi njega da je svarila kakor sedajle mene in mu branila, in ko beseda ni zalegla, je hodila za njim po gostilnah in mu pomagala, da ne bi nanj prišlo preveč. Toda nekateremu da je kmalu preveč in ga je, kakor rečeno, Vsegamogočni vzel k sebi

na demonu alkoholu. (Fran Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II., 1925–1932, NB)

♦ Frazem *bog je vzel koga k sebi* je eden od mnogih izrazov za *umreti*. Temelji na učenju krščanske vere, da zgledni kristjani pridejo po smrti v nebesa, tj. k Bogu. Če torej Bog vzame koga k sebi, pomeni to olupševalno, da je ta umrl.

bogá za jájca držáti /slabš., iron.; pren., tudi **Boga**, dov. **prijeti/ domišljavo misliti, predstavljati si, da kaj popolnoma obvladaš**

Krhki absolut namreč podaja avtorjeve teze z gotovostjo, ki ne dopušča dvoma ali negotovosti, po drugi strani pa nikjer ne dopušča niti malo možnosti, da bi morda lahko bilo s kakšno rečjo drugače. Njen avtor pač »drži boga za jajca«, kot lahko zapišemo navdihnjeni od spolnih ponazoritev, ki jih je v knjižici v izobilju. (Delo, 12. feb. 2001, NB) | Tako je na dan, ko so potekali vzneseni govori in prireditve v duhu neoliberalističnega optimizma ter bratstva in enotnosti evropskih narodov in narodnosti, E-day dobil estetsko protitež v prizoru metafizičnega zla. Na vprašanje, zakaj tak performans v kontekstu širitve EU, je Mlakar odgovoril: »Da opozorimo in posvarimo, kaj se lahko zgodi z Evropo, če si bo v svojem napuhu, samoiluziji moči in svobode domišljala, da drži Boga za jajca.« (Mladina 2004, št. 19, NB) | *Pevka Žana, v Siopu, o žirantih Eme*: »V razpis so sicer napisali, da potrebujejo mlad, svež veter, hkrati pa za žirante izbrali ljudi, ki pojejo o svinčniku v nosu, gatah na glavi in mislijo, da držijo boga za jajca, ker so sposobni tako nesmiselno banalnost spraviti v javnost, take, ki so sposobni napisati besedilo, kot je 'Šubi, šubi, ona me ljubi'.« (Mladina 2005, št. 05, NB) | »Zanima me poezija. Tako v literaturi kot na filmu,« pravi hlastno. »Saj ne mislim, da bom prijel boga za jajca, vem pa, kam grem in kako naj stvari počnem. (Delo, 11. sep. 2004, NB) | Dan pred vstopom v EU smo v hrvaških obmejnih kafičih pridobili status Italijanov. Pravzaprav smo bili siti zbadljivk sicer simpatičnih kelnaric: »Vi idete sutra u Evropu, a?!« z malo fovšije, kot da smo zaradi tega prišli boga za jajca. (Mladina 2004, št. 21, NB)

♦ Pomen frazema *boga za jajca držati* z dovršno različico *boga za jajca prijeti* so slovarsko razložili takole: **BOGA ZA JAJCA PRIJETI** kralatica, pogovorno misliti, da nekaj obvladaš in se tudi ustrezno arogantno obnašati; obvezno v negativnem smislu oz. posmehovalno; nikoli v prvi osebi: Glej ga, uspel je popraviti računalnik, sedaj pa misli, da je boga za jajca prijel. (Razvezani jezik, Prosti slovar žive slovenščine, NB) | Frazem je sicer nastal po hipotetično drzni, za kristjane celo bogokletni predstavi, da je tisti, ki drži boga za jajca, gotovo obsojanja vredno arogantno predrzen. Trditev v Razvezanem jeziku o nemožnosti prve osebe je ovržena z zgledom (gl. zgoraj).

bogá za jájca prijéti, gl. *boga za jajca držati*.

bogóvi v belem /ekspr.; navadno v mn., pren./ *zdravniki* Šokirana hrvaška javnost doslej ni dobila odgovora na vprašanje, kako se je lahko zgodilo, da je mladenič s srednješolsko izobrazbo pretental zdravnike in v bolnišnicah ordiniral v beli halji, saj so se »bogovi v belem« zavili v molk. (Delo, 12. jan. 2001, NB) | Po drugi strani pa je marsikaj k težavam v odnosu bolnik – zdravnik prispevala tudi etiketa, ki se je prišla zdravništva. Bogovi v belem. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | V Sloveniji ljudje še vedno umirajo zaradi zapletov pri zdravljenju, ki so posledica slabe komunikacije med zdravnikom in pacientom ter slabih delovnih razmer. »Čeprav nas imenujejo bogovi v belem, smo tudi zdravniki zmotljivi in delamo napake,« je dejal predsednik Zdravniške zbornice Slovenije Vladislav Pegan. (Delo, 4. dec. 2006, NB) | Jasno je, da bi se morali najprej zdravniki zavedati, da niso bogovi v belem, ampak povsem navadni ljudje, ki imajo to izobrazbo, pa tudi dar in talent, da so lahko postali zdravniki. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Ne pričakujem, da nas bo obdajal svetniški sij, niti ni potrebno poveljevanje našega dela, saj res nismo bogovi v belem, čeprav včasih delamo tudi čudeže v razmerah, v kakršnih smo. (Delo, 27. maja 2004, NB)

♦ Frazem *bogovi v belem* temelji na prenesenem pomenu sestavine *bog*: ekspr. 'človek, ki ima veliko veljavo'. Sestavina *v belem* daje informacijo o tem, kdo je človek, ki ima veliko veljavo – kdor je oblečen v belo, v belem, tj. zdravnik. Ustrezni ruski izraz je *ljudi v belyh halatah* v pomenu 'zdravniki, medicinsko osebje'. Na podoben način, tj. po načinu oblačenja, je nastal tudi izraz *beli ovratniki* 'uradniki'.

bógu čas krásti /ekspr.; pren./ *lenariti*

Zidal sem torej svojo sodbo na sodbo našega občinstva in naše kritike. Tako sem prišel po naravnem in lepem potu do zaključka, da živi na Slovenskem nekaj diletantov, ki kradejo Bogu čas za neokretnim oponašanjem tujih impresionistov in ki tudi drugače ne sodijo v spodobno družbo. Edino, kar bi jim človek privoščil, bi bilo sočutje in še to pomešano z rahlim zaničevanjem. (Ivan Cankar, Slovenski umetniki na Dunaju, Kritike, NB) | Kako bo v praksi izvedena njegova ideja, da »zdaj, ob aktualni finančni stiski v zdravstvenem varstvu, pa bi nam bila tradicionalna medicina lahko v pomoč«? Tvegam pogled v prihodnost: država bo obdavčila nekaj navčnih zdravilcev in ministrstvo bo ustanovilo nekakšno nadzorno komisijo, ki bo v smislu starega reka »kradla Bogu čas, nam pa denar«. (Delo, 10. avg. 2002, NB) | Rudi Moge (LDS) je opozoril na javno mnenje, po katerem parlament s preiskovalnimi komisijami krade bogu čas, državi denar, poslancem pa ugled, in predlagal analizo, ki naj bi pokazala, koliko sej preiskovalnih komisij je bilo v preteklem mandatu, koliko dodatnih zaposlitev so terjale, koliko je bilo z njimi stroškov in kolikšen njihov učinek. (Delo, 3. apr. 1998, NB)

♦ Frazem *bogu čas krasti* temelji na krščanski predstavi, da je Bog dal človeku življenje in s tem tudi čas, ki naj bi ga ta čim bolj ustvarjalno in koristno uporabil. Če tega ne dela, mu krade čas, ki mu ga je Bog namenil. V zvezi s tem je nastal še frazem *krasti* komu čas v pomenu 'brez potrebe zadrževati, ustavljati, muditi koga'.

Med starejšimi slovarji frazem *bogu čas krasti* omenjata J. Glonar (SSJ, 177) pri iztočnici *krasti*: *Bogu čas krasti*: lenuhariti ter Plet. I, 457, pri iztočnici *krasti*: *Bogu čas k.*, unthätig sein, faulenz.

☉ češ. *krást pánu Bohu čas*; *utrácet pánu Bohu čas*; fr. *perdre son temps à des riens*; *paresser*; *musarder*; *flâner*; hr., srb. *krasti bogu dane*; *krasti bogu vrijeme*; *krasti od boga dane*; *krasti od boga vrijeme*; it. *essere un perdigiorno*; nem. *dem lieben Gott die Zeit stehlen*; *dem lieben Gott den Tag stehlen*; rus. *slonjat 'sja bez dela*; *popustu terjat ' vremja*; bit ' *bakluši*; *prazdnovat ' lentjaja*.

bógu za hrbtom /ekspr.; pren., v pril. ali prisl. rabi/ *zelo daleč, zelo oddaljen, v zelo zakotnem kraju*

Draži me prisposodba, da so otročji kot Adam in Eva, preden so v raji nastali problemi. Holandski koloni so trdili, da je bil svetopisemski Eden prav v teh krajih bogu za hrbtom. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Pri Koljadi je kakor pri Čehovu – negibno podeželsko mesto Bogu za hrbtom, od koder ni mogoče oditi nikamor, pa naj občutljivejši človek še tako hrepeni po drugačnem, »polnejšem« življenju. (Delo, 11. mar. 1998, NB) | Komaj opazno brnenje, ki ga je tu in tam prestregel v njem, ga je skrbelo. Bal se je, da mu nekega lepega dne ne bi odpovaldal kje bogu za hrbtom. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Družbo mu je delala cvetoča lončnica, ki smo jo, potem ko smo se poslovili od avtodoma, pustili na neki bogu za hrbtom bencinski pumpi, kjer pa so bili naravnost očarljivi toaletni prostori in v preddverju je bila bela mizica s čipkastim prtičkom in je klicala po roži v lončku. (Delo, 24. nov. 2001, NB)

♦ Frazem *bogu za hrbtom* temelji na besedni zvezi *bogu za hrbtom* v prenesenem pomenu 'zelo oddaljen, zakoten, zelo daleč, v zelo zakotnem kraju' in se uporablja največ z glagoli *biti*, *ležati* in *živeti* ali kot prilastek. Pomen besedne zveze temelji na predstavi, da Bog vse vidi, kar je za njegovim hrbtom, pa ne, in je torej zelo oddaljeno, daleč, zakotno, nepomembno.

☉ angl. *at the back of beyond*; *in the middle of nowhere*; hr., srb. *bogu iza leđa*; *bogu za leđima*; *gdje je bog rekao laku noć*; it. *in culo del mondo*; *a casa del diavolo*; nem. *am Arsch der Welt*; *wo sich die Füchse/Fuchs und Hase Gute Nacht sagen*.

držati se kot lípov bóg /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ biti neroden, molčeč**; prim. **(ob)stati kot kip**

Se pa v frazemih vsekar odraža kultura nekega naroda. V tem smislu smo Slovenci potomci svojih slovanskih dedov, zrasli znotraj grško-latinskega in katoliško-krščanskega sveta, zato se lahko včasih »držimo kot lipov bog« ali težko »ločujemo zrnje od plev«, da ne rečem »plevela«. Sicer pa se s tem več ukvarja etnolingvistično raziskovanje zgodovinskega nastanka frazemov. (Delo, 13. sep. 2005, NB) | Slakovega Prešerna, malce butastega dobrodušnega bimbota, nategne in najbrž razdeviči gospodična Khlunova, saj Slakov Prešeren pri spolni združitvi sploh ne sodeluje, marveč se drži kot lipov bog in skrajno trpno prenese posilstvo gospodične Marije Johane oziroma atentat na njegovo ježušmarija vprašljivo moškost. (Delo, 21. feb. 2001, NB) | Hitro se pripogne deklica ter jih pobere. Radovan, ki je sedel poleg nje, držal se je »kakor lipov bog«, ni se ganil, da bi postregel, kakor je moškemu dolžnost, svoji sosedi, nevesti svoji! (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Pastir je šel in je odprl duri na stežaj. Jernej se ni ganil, ne prestopil. »Ne stoj tam kakor lipov bog! Gani se!« (Ivan Cankar, Hlapec Jernej in njegova pravica, NB) | Splošno pravilo o sajenju spečih dreves seveda velja tudi za lipo (Tilia platyphillos), do 30 metrov visoko listnato drevo, katerega les je sila primeren za rezljanje boljih podob (od tod tudi ljudski rek »stoji kot lipov bog«), cvetovi pa za zdravilne čajčke. (Delo, 27. sep. 2004, NB) | V senci šotorov sta čepeli dve mladi ciganki in dojili vsaka svojega ljubljénčka. Pred vhom največjega šotora pa je sedel jamadar Angar kakor lipov bog in mežikal malomarno in dolgočasno, kakor se spodobi prvaku lenuhov. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB)

◆ Ob različicah *sedeti kakor lipov bog, stati kot lipov bog* obstajajo še nekatere druge, vendar redkejše različice, npr.: *obnašal sem se kot najbolj neboljen in za žensko popolnoma neuporaben lipov bog*; *poslej bom lipov bog*; *in sem jo krstil za lipovega boga*; *je obsedel kakor lipov bog*; *je bil negiben kakor lipov bog*; *molčati kot lipov bog*. Sestavina *lipov bog* v primeri se lahko pojavlja v množini ali z manjšalnico *bogec*, npr.: *Se je držala tako štorasto, kakor krdelo lipovih bogov*. Tak ne stoji kakor lipov bogec pokraj okna! Čudil se je še drugim stvarim kakor lipovi bogci.

Izraz *lipov bog* v primerah *držati se kot lipov bog, stati kot lipov bog* se lahko včasih zamenja z izrazom *lipov svetnik* (npr. Ali tako imam goste, čeprav *molčijo, kakor lipovi svetniki*) ali celo s kakim drugim, pomensko ustreznim izrazom: Ti dve si bosta pa res lahko mislili, *kakšni lipovi cepci smo!* Sestavini *lipov svetnik* v primeri ustreza *lipova svetnica*, npr. Bela, kaj pa stojiš pri šanku kot lipova svetnica? K mizi k ljudem stopi (Igor Torkar, Pozabljeni ljudje, 1959, 24).

Nastanek primer *držati se kot lipov bog, stati kot*

lipov bog z različicami je dokaj razviden. Jedro primere je *lipov bog* s prvotnim pomenom 'kip boga, Jezusa ali svetnika iz lipovega lesa'. Izraz *lipov bog* 'kip' se je glede na pomen v primeri navezal na primeri *držati se kot kip, stati kot kip* v pomenu 'negibno, togo'. Pri tem je lahko dobil tudi prenesen pomen 'nerodnež, okornež, nespretnož, molčečnej', npr. In ga niste mogli ustaviti? *Bogovi lipovi*.

Nemška primera *wie ein Ölgötze dasitzen (dastehen)* (dobesedno: sedeti, stati kot malik z Oljske gore) se navezuje na svetopisemski prizor v vrtu Getsemani oziroma na speče Jezusove učence. Zaradi njihove negibnosti so jih poimenovali maliki, idoli z Oljske gore. V zvezi s tem nemško pogovorno *Ölgötze* pomeni 'dolgočasen, tog človek'. Izraz omenja že leta 1860 Cigale I, 1124: *Oelgötze*, der, leni, neobčutljivi, kladasti človek.

Med starejšimi slovarji je obravnavani frazem naveden v Plet. I, 520, pri iztočnici *lipov – stati, držati se kakor lipov bog*, eine unbeholfene, hölzerne Stellung, Haltung einnehmen, *Mur.*, *Levst. (Rok.)*, *juvžšt.*, enako pri iztočnici *bog*: 3) das Gottesbild: *držiš se kakor lipov bog!* = du thust so hölzern! *bogove prodajati*, Kruzifixe verkaufen. Za njim tudi Glonar (SSJ 11, 195) pri iztočnicah *bog*: *držiš se kakor lipov bog* (leseno) in *lipov: držati se kakor lipov bog*: leseno. Kot dokazuje Pleteršnikova navedba *Mur.* je frazem *lipov bog* že v Murkovem slovarju pri iztočnici *Lipa* (165): *lipov bog scherzw. Ein hölzerner unbehülflicher Mensch*.

◎ angl. *to be like a stone idol*; bolg. *dârža se kato Deva Marija*; češ. *tvářit se jako panenka Maria*; hr. *stajati kao drveni (lipov) svetac*; ukipiti se kao drveni svetac; ukipiti se kao lipov svetac; držati se kao drvena Marija; sjediti kao drvena Marija; it. *starsene li come un torso*; nem. *wie ein Ölgötze dasitzen (dastehen)*; *wie die Ölgötzen dasitzen (dastehen)*; mak. *stoi kako drvena Marija*; slš. *byt' ako drevo*; *byt' ako drúk*; *byt' ako z dreva*; ukr. *trymatysja jak derev'janyj*.

hvála bógu, gl. **hvala**.

kjér bóg rôko vèn molí, gl. **roka**.

ležáti bógu za hrábtom, gl. *biti bogu za hrbtom*.

máli bóg /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kdor je zelo samozavesten, spoštovan, oblasten*

Ko je poleti leta 2000 katalonski hotelir Joan Gaspart na volitvah za predsednika športnega giganta Barcelone premagal protikandidata Lluisa Bassata in na predsedniškem tronu nasledil malega boga Josepa Luisa Nuneza, se je zdelo, da se bo Barcelona s spremembo na prestolu rešila takrat 83 milijonov evrov težkega dolga.

(Delo, 28. jan. 2003, NB) | Bondra uživa v domovini status malega boga, tudi podpisani se je med lanskoletnim SP v ekskluzivnem pogovoru prepričal o prijaznosti hokejista, ki so ga, potem ko je Slovakom z golom v finalni tekmi priigral prvi naslov svetovnih prvakov, pred dvema letoma v Bratislavi razglasili za najboljšega športnika. (Delo, 19. apr. 2004, NB) | Škoda dobrih glasbenikov, pevcov, avtorjev besedil in vseh sodelujočih pri pripravi koncerta, če ga lahko izniči neodgovorno ravnanje »malega boga« v podobi tehnika ozvočenja, ki prevzame krmilo v roke in neusmiljeno navije jakost basov vse do bridkega vrhunca!!! (Delo, 21. jul. 2007, NB) | Vse sem že probal, vse sem napravil, kar sem lahko napravil. Pa nič? Pa nič. Oklepa se ga kakor malega Boga. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | A najbolj prešerne volje je bil v družbi svojih rojakov. Ki ga večinoma častijo kot malega boga. V primerjavi s 33-letnim vrstnikom, nogometnim asom Pavlom Nedvedom, je Jagr namreč spet oblekel reprezentančni dres in k naslovu prispeval izjemen delež. (Delo, 17. maja 2005, NB)

◆ Gl. *biti [kot] mali bog*.

ne báti se ne bogá ne hudiča /ekspr.; pren., dvoječ., nikal./ *ne bati se nikogar*; sop.: **ne bati se ne hudiča ne biriča**

Cerkve s starinsko opremo so že dlje časa priljubljene tarče tatov, ki se očitno ne bojijo ne boga ne hudiča. (Delo, 27. jul. 2000, NB) | »Menda so jih zaplodili huseiti ali kaj naj bi človek rekel, kajti prav nič jim ni mar ne Boga ne hudiča.« Brat Krištof se je prekrizal po šegi Latincev in povedal, da se teh zmedencev niti kuga ne loti. (Milan Lipovec, Čubejska prigoda, NB) | Napravili so bili samomor. To je bila tako huda izkušnja, tako osebna, da ni bilo zame več ne Boga ne hudiča. (Delo, 28. nov. 1998, NB)

◆ Gl. *ne bati se ne hudiča ne biriča*. Različica *ne biti mar ne Boga ne hudiča* komu ima enak pomen kot *ne bati se ne boga ne hudiča*. Zanikana dvoječnična sestavina *ne boga ne hudiča* v pomenu 'nikogar' se lahko povezuje tudi z glagolom *biti: ne biti ne boga ne hudiča* za koga (gl. zadnji citat).

◎ fr. *ne craindre ni Dieu ni diable*; nem. *weder Tod noch Teufel fürchten*.

ne bíti már ne bogá ne hudiča kómu, gl. *ne bati se ne boga ne hudiča*.

ne bíti ne bogá ne hudiča za kóga, gl. *ne bati se ne boga ne hudiča*.

počútití se kot bóg /ekspr.; primeral/ *počutiti se zelo dobro, imenitno, samozavestno*

Biografija lakote je njena 49., zdaj piše že 54. V vsaki je kaj avtobiografskega in v vsaki nastopa otrok, kajti »otročstvo je pravo literarno stanje«. Kadar piše, ustvarja in se počuti kot bog. (Delo, 1. dec. 2004, NB) | Posnemamo njihove kretnje, poglede, besede ali želje in jih potem izrabljamo v svoji umetnosti. Včasih se res počutiš kot bog ali kot hudič, če hočete. Izbereš si človeka

in ga opazuješ. (Delo, 9. nov. 2002, NB) | Beseda je v umetniškem tekstu obremenjena s posebno energijo, kar je včasih za avtorja lahko tudi nevarno, ker ga ožiga. Včasih človek med ustvarjanjem postane tako poln sebe samega, da se počuti kot bog ali premočno sonce in kot vemo že iz astronomskega sveta, se lahko tam dogajajo implozije in eksplozije ... Človek se mora vrniti na tla in občudovati to delo kot nekaj, kar je bilo iz njega potegneno ali kar se je od njega odvalilo. (Delo, 6. feb. 1999, NB)

◆ Frazem *počutiti se kot bog* je po izvoru primerja, ki temelji na primerjavi koga z bogom, torej z najvišjim duhovnim bitjem z njegovimi dobrimi lastnostmi in ustrezno lepim življenjem.

počútití se kot máli bóg, gl. *biti [kot] mali bog*.

pod mílim bógom /ekspr.; pren., v medmetni rabi, navadno nikal./ *izraža podkrepitev trditve*; prim. **pod mílim nebom**

Delala sem jaz, sejala jaz; žela bo pa druga. In naj bi mi bil vzel to malo, kar je bilo mojega, kdorkoli bi hotel; samo da bi ne bila oropala sestra, moja sestra, ki živi v obilju, mene, svoje sestre, ki nima ničesar pod milim Bogom, razen svoje revščine!« Solze jeze in obupa so se udrle Cili po licih. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Rada sem jo dražila, da znam kuhati, da celo šivam, klobuke popravljam in delam druge take zasluzne stvari. Ali to je to damo, ki sama ne dela pod milim bogom nič, ki ima kuharico in sobarico, še bolj ujezilo in rekla je, da ženska, posebno če je omožena in ima otroke, ne sme za nič na svetu sukati peresa, pisati novel, črtic ali celo člankov. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Madžarka je in po dvojezični osemletki, na katero ima najlepše spomine, je končala gimnazijo in želela študirati umetnostno zgodovino, štipendijo pa je dobila le za kemijo. Kaj je hotela, je pač šla študirat nekaj, kar je pod milim bogom ni prav nič zanimalo. (Jana 2007, št. 41, NB) | Popraskala se je s svinčnikom za levim ušesom – toda ji ni pomagalo, nič ni vedela. Vprašam še drugo gospodo, mar smo morebiti sinoči po godu še prišli semkaj in sem potem sam palico pozabil tukaj – pod milim Bogom je vse mogoče! Vsi so se začudeni pogledali in so dejali, da ne. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I: 1922–1924, NB) | Oženil sem se bil. Vzel sem bil tako tisto malo ljubo stvarco, ki se mi je pod milim bogom najbolj dopadla. (Josip Jurčič, Cvet in sad, NB)

◆ Frazem *pod milim bogom* temelji na prenesenem pomenu sestavine *mil*: 'izraža podkrepitev trditve'. Enak pomen ima sestavina *mil* v sopomenskem frazemu *pod milim nebom* v zanikanem sobesedilu. V obeh primerih ta sestavina dodatno podkrepi pomen besednih zvez *pod bogom* in *pod nebom* v pomenu 'na (vsem) svetu'. V tem pomenu se oba frazema pomensko približujeta frazemu *na [vsem] svetu*, v zanikanem sobesedilu pa izražata močno zanikanje kot v frazemu *za nič*

na [tem, vsem] svetu. Sestavina mil ima podobno funkcijo v hrvaških frazemih *ništa pod milim bogom* (tudi s sopomenskim *dragi: ništa pod dragim bogom*) 'prav nič, nikakor, niti malo', *ni za miloga boga* (tudi sopomensko *ni za živoga boga*) 'za nobeno ceno, v nobenem primeru, nikakor'.

Frazem *pod milim bogom* je med starejšimi slovarji že pri Plet. I, 39, pri iztočnici *bog*: »pod milim Bogom« se pristavlja v podkrepljanje kakega nikanja; n. pr. nima pod milim Bogom nič opraviti. Za njim J. Glonar SSJ 10 pri iztočnici *bog* navaja podoben zgled, tj. *pod milim Bogom (sploh) nič*, pri iztočnici *mil* (prav tam, 210) pa s sopomenko: *pod milim nebom* (brez strehe); *pod milim Bogom* (na vsem svetu) *nimam nikoga*.

prizòr za bogòve, gl. **prizor**.

sedéti kot lípov bóg, gl. *držati se kot lipov bog*.

státi kot lípov bóg, gl. *držati se kot lipov bog*.

[ták], kot je bóg ustváril kóga /ekspr.; primeral/nag, gol

Jamie Lee Curtis se je odločila, da bo taka, kot jo je Bog ustvaril, kar pomeni, da ima pri 43. letih kako obliko več kot pred desetimi, dvajsetimi leti. Igralka, hči Tonyja Curtisa in Janet Leigh (Psycho), je pozirala za revijo More v hlačkah in nedrčku, brez kakršnihkoli zvižavč v obliki mile svetlobe in računalniških popravkov, vendar z resnim namenom, porušiti hollywoodski mit, da morajo biti ženske zmeraj mlade in popolne. (Delo, 26. avg. 2002, NB)

♦ Frazem *[tak], kot je bog ustvaril* koga temelji na učenju krščanske vere, po katerem sta bila Adam in Eva kot prvi človeški par v raju brez oblačil.

živéti bógu za hrbtom /ekspr.; pren./ *živeti v oddaljenem, zakotnem kraju*

»Vse bi dala, da bi lahko zlezla v šimpanzovo glavo in pogledala svet z njihovimi očmi, čeprav samo za nekaj minut,« pravi biologinja, ki si še zdaj ne želi nič drugega kot živeti sama, nekje v divjini, bogu za hrbtom. (Delo, 9. mar. 2004, NB) | Vloge sem se prestrašila, ker je postavljena v okolje, ki ga sama ne poznam. Treba se je bilo poglobiti v življenje dekleta, ki živi »bogu za hrbtom«, ki nima veliko stikov ne z družbo in ne z moškimi, ki živi pod močnim vplivom pokroviteljske starejše sestre ... (Delo, 25. jul. 1998, NB) | Gre za kategorijo socialnih podpirancev, starejše brezposelne z večjo družino, starejše in osamljene, pozabljene od svojih otrok in sorodstva, ljudi, ki živijo bogu za hrbtom v oddaljenih in že propadajočih kmetijah v hribovitih in drugih nerazvitih predelih. (Delo, 17. sep. 1999, NB) | Zato pa je naloga občine, da od države dobi še kakšen tolar več za naložbe na manj razvitem Goričkem. K temu bi jo morali odločno spodbujati tudi Goričanci, ki niso krivi, če živijo ob meji in bogu za hrbtom. (Delo, 12. nov. 1999, NB)

♦ Frazem *živeti bogu za hrbtom* temelji na predstavi in učenju krščanske vere, da Bog vse vidi. Kogar pa ta ne vidi, mora biti zelo oddaljen, v zelo skritelem, odročnem kraju.

© angl. *to live at the back of beyond; to live in the middle of nowhere*; hr., srb. *bogu iza leđa; bogu za leđima*; nem. *am Arsch der Welt leben; wo sich die Füchse/Fuchs und Hase Gute Nacht sagen*.

živéti kot máli bóg, gl. *biti [kot] mali bog*.

bogàt

bogàt kot kréz, gl. **krez (Krez)**.

bogatéti

bogatéti na túj račun, gl. **račun**.

bòj

bòj do zàdnjega díha /ekspr.; pren./ *boj do zadnjih moči*; prim. **bojevati se do zadnjega diha**

Čist kot solza – moralno in fiziološko. Nobenih primesi, vzorno obnašanje, vzornik mladine, promotor olimpijskih idealov, ki dosledno zavrača nedovoljena poživila in je za pošten boj do zadnjega diha. To je bil veliki Carl. (Delo, 5. maja 2003, NB) | »Hiddink je gotovo najboljši trener, s katerim sem delal. Nisem še imel opravka z osebo, ki bi tako kot on zmogla prepričati prav vsakega igralca, da je v vsakem trenutku stoo odstotno pripravljen za boj do zadnjega diha,« so besede avstralskega Hrvata Marka Viduke, sicer golgeterja Middlesbrougha ... (Delo, 15. maja 2006, NB) | Gostujoča ekipa je na drevišnji osrednji tekmi 1. A moške SKL seveda favoriti, toda Smodiš & Com. objublja boj do zadnjega diha, selektor slovenske reprezentance in poljske ekipe Boris Zrinski pa je le dodaten motiv za domače igralce. (Delo, 10. jan. 1998, NB)

♦ Gl. *bojevati se do zadnjega diha*.

bòj na nóž /ekspr.; pren./ *nepopustljiv, oster boj*

Hudo se je seveda zmotil, kdor je pričakoval, da bo tako odprta tema na pisateljskem zboru prinesla najprej boj na nož, potem pa sklenjen, jasen, deklarativen, tako rekoč literarno zgodovinski odgovor. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | No, vsekakor je dejstvo, da se Arhar, ki je videti ta hip edini, ki lahko zagotovi ustrezen renome »zlahtni desnici«, ne bo spustil v boj na nož s sedanjim premierom, dokler ne bo na dlani, da je mnogo močnejši. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | Aleksander Knavs: »To bo boj na nož, zato ker drugače kot z agresivno in zavzeto igro ne funkcioniramo najbolje. Še posebej bomo nabrušeni, saj se SP bliža in se bo vsak od nas hotel pokazati v čim boljši luči.« (Delo, 27. mar. 2002, NB) | »Ne morejo se plaziti po tleh in izsledovati ljudi,« je obrambni minister Donald Rumsfeld pojasnjeval predvideni boj. Boj, ki bo skoraj dobesedno boj na nož. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Do izjemno pomembne zmage z 2 : 1 so namreč prišli z obilo znoj, volje, borbenosti in poguma, kot je zapisala Marca. O izjemnem

boju na nož govori tudi statistika. Prekrškov je bilo kar 51, od tega so jih domači storili 34. (Delo, 19. apr. 2004, NB) | Premier je moral ostati zvest načelu, da francoski način kopicenja funkcij ni sprejemljiv. Spopad za pariškega župana se spreminja v bitko na nož. (Delo, 24. okt. 2000, NB) | Marsikaj bo odvisno od tega, kakšno skupino nam bo namenil žreb in tudi sistem tekmovanja bo drugačen kot v Franciji '99, saj se bo v četrtfinalne neposredno uvrstil le zmagovalec skupine. Vsaka tekma bo torej bitka na nož. (Delo, 4. dec. 2000, NB) | Vroč gostoljubnost je Panathinaikosov vratar občutil že v 1. minuti, ko ga je zadel eden od kovinskih predmetov. To je bila napoved za divji obračun na igrišču, ki se je spremenil v bitko na nož. (Delo, 11. apr. 2002, NB)

◆ Gl. *bojevati se na nož*.

bòj na življenje in smrt /ekspr.; tudi pren./ *življenjsko nevaren, tvegan, hud boj*; prim. **bojevati se na življenje in smrt**

Toda vsak boj se mora enkrat končati, in ker je bil to boj s hudičem, to se pravi, boj na življenje in smrt, se je moral končati tako, da je nekdo zmagal. Zmagal je kovač, čeprav je bil že na robu svojih sil. (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Vsa sila, ki se pojavi v boju na življenje in smrt, se je zbudila v Iztku. Zgrabil je za precej šibko verigo, s katero je bil prikovan na jasli, otrple mišice na nogah so se zdrzale in vzvalovile, hrbet se mu je sključil, žile na vratu nabrekli. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, NB) | V letu 1878 je bila Slovencem z ustavovne strani spet ponujena sprava. Toda Slovenci so v S. n. odgovorili, da z ustavovno stranko pod nobenim pogojem nočejo sklepati miru, temveč nadaljevati boj na življenje in smrt. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Spoštuje svoj poklic, spoštuje tekmece, zato je vsaka simultanka, pa naj bo še tako nepomembna, kar boj na življenje in smrt v malem. Ko se začne, ni nobene milosti. (Delo, 25. jul. 2001, NB) | Tako vsaj načrtujejo republikanski voditelji ZDA. Za uzakonitev svoje gospodarske vizije »družbe lastnikov« bodo vsaj v zgornjem domu parlamenta potrebovali pomoč političnih nasprotnikov, prav v senatu pa bo hkrati potekal boj na življenje in smrt za ideološko dediščino zadnjih volitev. (Delo, 6. jan. 2005, NB) | »Tenis je le ena faza mojega življenja in čez nekaj let bom počela nekaj čisto drugega. Mogoče se prav zaradi tega spoznanja vsake teniške partije ne morem lotiti kot bitke na življenje in smrt,« je nekoliko filozofsko razložila svoje poglede trikratna wimbledonska zmagovalka, ki bo po novem spet članica elite deseterice. (Delo, 4. jul. 2005, NB) | Basist Philip Kang kot Hunding je deloval statično, a drugače v tej vlogi skoraj ni mogoče, razen na koncu, ko gre za dvojni boj na življenje in smrt s Siegmundom. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | To je bila igra na življenje in smrt, potekala je pod strahovitim pritiskom navijaške armade Bad Blue Boys, ki so ustvarili vzdušje na meji regularnosti. (Delo, 31. jan. 2004, NB) | Nekdanji profesor je želel zagotoviti finančno samostojnost univerzam, ker pa v pripravo zakona ni hotel vključiti svojega osovražena naslednika, se je zadeva ponesrečila. Kurt

Biedenkopf je že drugič izgubil politični spopad na življenje in smrt. (Delo, 19. apr. 2002, NB)

◆ Gl. *bojevati se na življenje in smrt*.

◎ angl. *life-and-death struggle*; češ. *boj na život a na smrt*; hr., srb. *borba na život i [na] smrt*; rus. *bor'ba na na žizn', a na smert'*.

bòj z mlino na veter /knj.; pren./ *spopadanje z namišljeno nevarnostjo*

Vztrajanje predstavnikov nevladnih organizacij, ki zastopajo interese slovenskih živinorejcev, pri nadaljevanju pogajanj o etnotni odkupni ceni mleka, čedalje bolj spominja na boj z mlino na veter. (Delo, 21. feb. 2001, NB) | Boj s korupcijo v Rusiji je namreč mogoče primerjati samo še z don Kihotovim bojem z mlino na veter. (Delo, 5. nov. 1998, NB) | Černigojev primer ni bil osamljen; boja z mlino na veter se je naveličalo kar nekaj slovenskih umetnikov. (Delo, 8. okt. 1998, NB) | V ljubljanskem javnem podjetju Vodovod-Kanalizacija, ki skoraj v celoti upravlja vire pitne vode za prebivalce MOL, pravijo, da se skrb za vodne vire povečuje šele zadnje mesece. Prej se jim je opozarjanje inšpektorjev vse prevečkrat zdelo kakor boj z mlino na veter. (Delo, 3. sept. 2001, NB)

◆ Frazem *boj z mlino na veter* je nastal po preoblikovanju sestavine *bojevati se v boj* iz frazema *bojevati se z mlino na veter*. Kot nakazuje eden od zgledov, izhaja frazem iz boja z mlino na veter naslovnega junaka don Kihota v romanu španskega pisatelja Servantesa in se zdaj uporablja preneseno na različnih področjih življenja.

◎ angl. *tilting at windmills*; češ. *boj s větrnými mlýny*; fr. [*combat*] *contre des moulins à vent*; nem. *Kampf gegen Windmühlen*; *gegen/mit Windmühlen kämpfen*.

bòj za prôstor pod sôncem /ekspr.; pren./ *prizadevanje za primerno, ugodno mesto, položaj v življenju, med ljudmi*; prim. **bojevati se za [svoj] prostor pod soncem**

Če se ne bodo dogovorili, se zaplet utegne končati celo pred sodiščem. V boju za prostor pod soncem celo visoke številke gledanosti športne vrsti še niso zanesljivo zagotovilo za sklepanje lukrativnih sponzorskih pogodb. (Delo, 19. apr. 2002, NB) | Srečujejo se s svojim brezizhodnim položajem, a zadržujejo pristnost, ki temelji na njihovi notranji prostosti. Tako ohranjajo osebnostno integriteto, svojevrstno se izmikajo anatemi in presegajo svojo usodo, čeprav so v boju za prostor pod soncem praviloma poraženi. (Delo, 20. apr. 2002, NB)

◆ Gl. *prostor pod soncem*.

bòj za stólček /ekspr.; pren./ *boj za mesto, položaj*; sop.: **tekma za stolček**; **igra za stolček**

Po Angleževih besedah največji tekmeč karateja v boju za stolček na Olimpu ni več golf, ampak smučanje na vodi (!). (Delo, 7. dec. 1998, NB) | V Vuliameniju pa se je razvnel pravcati boj za stolček finske predstavnice Sirkke Hämäläinen, ki ji maja poteče mandat članice

izvršnega odbora ECB. (Delo, 7. apr. 2003, NB) | Posebna poslastica dvodnevnega neformalnega posveta finančnih ministrov sedanjih in bodočih članic Unije, ki se je proti večeru začel na hipodromu v Punchestownu, nedaleč od Dublina, bo spopad za stolček generalnega direktorja Mednarodnega denarnega sklada (IMF). (Delo, 3. apr. 2004, NB)

◆ Gl. *potegovati se za stolček*.

ne bôj, mesársko klánje /ekspr.: pren./ *hud, krvav boj z mnogo mrtvimi; hud boj, spopad za kaj sploh* Ak pa naklonijo nam smrt bogovi, manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlim soncam sužni dnovi!? Ne zapusti nobeden ga v ti sili, molčé orožje svoje vsak si vzame, strahljivca v celem ni imel števili; al komej vrata so odprte, vname se strašni boj, ne boj, mesarsko klanje: Valjhun tam s celo jih močjo objame. (France Prešeren, *Poezije*, NB) | Vsaj del piranskega obzidja je leta 1177 že stal, ko se je nedaleč stran vnela legendarna pomorska bitka pri Savudriji in so Pirančani lahko le od daleč gledali »ne boj, mesarsko klanje«. Beneški dož Sebastiano Ziani je s 30 galejami potolkel 75 galej Friderika Velikega Barbarosse, ki je nameraval uničiti Benetke, ker so dale zatočišče pregnanemu papežu Aleksandru Tretjemu. (Delo, 13. jul. 2001, NB) | Zasljepljeni od zmage so bili Histri navdušeni nad dobrotami v rimskem taboru. Tam so se dodobra nažrli in napili in ko je vino začelo učinkovati, so se Rimljani vrnili. Tedaj se je začelo – ne boj, mesarsko klanje. Pobili so jih med spanjem, druge omotične od pijače ... Vsega skupaj kar osem tisoč. (Delo, 14. avg. 2002, NB) | Tu neseta dva vojaka ranjenega tovariša v varen kraj, da si odpočije; tu hitijo drugi še neutrujeni na bojišče. Novi boj, nova junaštva, pa zmaga se ni še na nobeno stran nagnila, akoravno je bojišče že pokrito s padlimi junaki. Le majhna tropa se še bori, pa utrjena po dolgem boju omaguje. Kar privrši iz zatišja četa čvrstih spočitih rjavih vojakov in zopet se vname »strašni boj, ne boj, mesarsko klanje«. (Fran Erjavec, *Živalske podobe*, NB) | V ozadju butarejske bukvarne je mogočna množica tujcev, ki so nekoč prihajali z vzhoda in z zahoda v to »afriško Švico«, da bi gradili, spreobračali, osvajali, potem pa jih je vzela noč in tisti boj, ki ni bil boj, temveč mesarsko klanje. (Delo, 2. okt. 2004, NB) | Kancler se smehlja ali, kar je še bolj ponižujoče, čuti s predsednico CDU. Pod navidezno mirnim krščanskodemokratskim morjem namreč divja »ne boj, mesarsko klanje« za kanclersko kandidaturo in s tem za poveljstvo v stranki. (Delo, 11. jun. 2001, NB) | Poleg tega imajo aplikativne raziskave glede na prestižne bazične v znanstveni srenji velikokrat prizvok manjvrednosti in postanejo za nekatere pomembne šele takrat, ko je mogoče zanje dobiti denar. Takrat se vname »ne boj, mesarsko klanje« in naenkrat postane aplikacija vse, kar bi se lahko prodalo pod tem naslovom; velikokrat tudi raziskave, ki so imele še včeraj izrazito bazični značaj in ga bodo imele najbrž tudi jutri. (Delo, 11. jan. 2003, NB) | Svoj lonček je pristavil še Debitel, ki pa še naprej ponuja le storitve na omrežju Mobitela. »Vname se strašen boj, ne boj, mesarsko kla-

nje.« Njegov izid bo ugoden: za uporabnika in za ponudnike. (Delo, 5. nov. 2001, NB)

◆ Frazem *ne boj, mesarsko klanje* s skrajšano različico *mesarsko klanje* je pri nas nastal po Prešerenovih verzih iz Krsta pri Savici, ki so navedeni v prvem zgledu. Prešernove verze bi lahko primerjali s citatom iz Schillerjeve drame *Jungfrau von Orleans* (tj. Devica Orleanska) »Ein Schlachten wars, nicht eine Schlacht zu nennen« (= to je bilo klanje, ne boj).

bojen

bíti na bôjni nôgi s kóm/čím, gl. *noga*.

bôjna sekíra je izkopána, gl. *sekira*.

bôjna sekíra je zakopána, gl. *sekira*.

izkopáti bôjno sekíro, gl. *sekira*.

zakopáti bôjno sekíro, gl. *sekira*.

bojeváti se

bojeváti se do zádnejga díha, gl. *dih*.

bojeváti se kàkor levínja, gl. *levinja*.

bojeváti se na nôž, gl. *nož*.

bojeváti se na žívljenje in smírť, gl. *življenje*.

bojeváti se z abecédo čésa, gl. *abeceda*.

bojeváti se z mlíni na véter, gl. *mlin*.

bojeváti se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.

boléti

bóli me kúrac, gl. *kurac*.

bolézen

francóska bolézen /star.; evfem./ *spolna bolezen, spolna kuga, sifilis*

Francija je namreč v zadnjih dveh desetletjih izvedla cel sklop zelo pomembnih reform: gospodarsko in finančno liberalizacijo, odpravo cenovnega in menjalnega nadzora, nadalje so bile odpravljene restrikcije na posojila, zmanjšala je tudi inflacijo in trgovinski primanjkljaj, uvedla je evro, francoska podjetja pa so začela poslovati v razmerah globalizacije. Tako imenovana francoska bolezen nima prav nič opraviti z zgoraj naštetimi procesi. (Delo, 5. nov. 2003, NB) | Britanska vlada pritiske po takojšnjem znižanju cene goriva zavrača tudi z opozorili, da bi nižanje davkov pomenilo krčenje sredstev za bolnišnice in šole, ki se financirajo iz državnega proračuna. Dolej se jim s konkretnimi oblikami negodovanja potrošnikov ni bilo treba ukvarjati: tudi avgustovska akcija za bojkote črpalk ob ponedeljkih do znižanja cen je žalostno potihnila. Vprašanje pa je, kako nalezljiva bo tokratna francoska bolezen: navsezadnje tukajšnji mediji že ves teden napovedujejo vnovično zvišanje cen goriva. (Delo, 9. sep. 2000, NB) | Na prvem mestu časnikarji afriške revije, ki jo izdajajo

v Londonu, navajajo zakoreninjene evropske predsode, da je aids »afriška« bolezen, čeprav celo povprečno razgledani ljudje vedo, da se je v začetku osemdesetih let najprej pojavil v ZDA. Potemtakem bi bilo bolj upravičeno, če bi tako imenovano kugo dvajsetega stoletja imenovali »ameriška,« čeprav tudi to ne bi bilo prav, podobno kot so nekoč sifilis kar počez označili kot »francosko« bolezen. (Delo, 24. mar. 1998, NB)

◆ O izvoru poimenovanja *francoska bolezen* za spolno bolezen *sifilis* pove bistveno navedek o italijanskem zdravniku Fracastoru: 8. avgusta 1553 je umrl italijanski zdravnik, pesnik, astronom in geolog Girolamo Fracastoro, ki je sestavil znanstveno teorijo o klicah tri stoletja prej, preden sta jo empirično formulirala Louis Pasteur in Robert Koch. Fracastoro je bil na Univerzi v Padovi kolega veliko bolj znamenitega poljskega astronoma Nikolaja Kopernika. Po študiju je delal kot zasebni zdravnik v Veroni. Znan je postal, ko je objavil medicinsko delo *Syphilis sive morbus Gallicus* (*Sifilis ali francoska bolezen*, 1530), v katerem je v verzih opisal imenovano spolno bolezen. (Delo, 8. avg. 2005, NB) | Po lat. *morbus Gallicus* so tako nastala današnja poimenovanja v evropskih jezikih, ki pa so večinoma že zastarela.

◎ angl. *the French disease*; češ. *francouzská nemoc*; hr. *francuska bolest*; nem. *französische Krankheit*; pol. *francuska choroba*; rus. *francuzskaja bolezni*.

otročka bolézen česa /ekspr.; pren./ *začetne pomanjkljivosti, napake*

Divizija naj se zaveda, da so v štabu prve slovenske brigade Toneta Tomšiča stari borci, ki so že v trinštiridesetem izvajali samostojno čedne vojaške akcije, in da imajo zdaj občutek, kakor da bi bili kurirji divizijskega štaba, ne pa oficirji hrabre brigade. Sicer pa je to otroška bolezen novoformirane divizije in tudi to moramo razumeti ... (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Manj razumljivo je bilo vedenje Slovenije, ki ne le da ni naredila kaj dosti za poglobitev stikov z nekdanjo velesilo, ampak je s svojim hlepenjem po ljubezni Zahoda marsikdaj zapirala že odprta vrata proti Vzhodu in z ukrepi, kakršen je bila enostranska uvedba viz, škodila predvsem lastnemu gospodarstvu. A najbrž je bila to zgolj otroška bolezen rosno mlade države, ki šele stopa v najstniška leta. (Delo, 9. jan. 2002, NB) | Za neuspehe slovenskih košarkarjev na predhodnih šestih celinskih prvenstvih smo znali kriviti tudi nam neustrezen tekmovalni pogoj – igranje treh zaporednih tekem v prvem krogu, ki poteka po skupinah. Češ, da imamo pičel izbor tako kakovostnih igralcev, ki naj bi bili kos tej zahtevi. Novi obrazi, nova metla in tudi ta otroška bolezen je ozdravljena. (Delo, 27. sep. 2005, NB) | Še zlasti je zahtevno vodenje parlamenta, ker morajo poslanci, ki zasedajo ta položaj, pridobiti rutino. Gre za t. i. otroško

bolezen, ko tujih izkušenj ni mogoče preprosto posneti, domačih precedenčnih primerov pa še nimamo. S podobnimi težavami se je ubadal tudi ameriški kongres. (Delo, 8. jul. 1998, NB) | Ko se pri naravnem spočetju dedna zasnova iz semenčice in jajčeca združi, je morebitne genske mutacije še mogoče popraviti. »Pri kloniranju ta pomembni korektiv odpade,« razlaga Wolf Zagovorniki kloniranja vse to razglašajo za otroško bolezen še mlade tehnologije. (Delo, 13. mar. 2001, NB)

◆ Frazem *otročka bolezen* česa temelji na dejstvu, da so otroške bolezni značilne za začetno, otroško obdobje človekovega življenja. Preneseno na druga področja se izraz prvotno uporablja za označevanje odpovedi delovanja še ne dovolj preizkušenih naprav, začetnih napak pri novih konstrukcijah ter zdaj nasploh za slikovito označevanje začetnih težav nasploh kjerkoli.

◎ angl. *teething troubles*; češ. *dětská nemoc*; *dětské nemoci*; fr. *défauts de jeunesse*; *erreurs de jeunesse*; *difficultés initiales*; hr. *dječja bolest*; nem. *Kinderkrankheiten*; rus. *detskaja bolezni*.

preboléti otroško bolézen /ekspr.; pren./ *premagati začetne pomanjkljivosti, težave*

Kakor ugotavlja Rajko Lesjak, med sindikati sicer ni kakšne velike ljubezni, vendar pa so, vsaj v njihovi zvezi, nedvomno preboleli otroško bolezen medsebojnega nezdravega konkuriranja in novačenja članstva. Zmožni so se dogovarjati ne le med sindikati dejavnosti, temveč tudi z drugimi centralami, ko gre za temeljne interese delavcev. (Delo, 21. apr. 2000, NB) | Že na prvi pogled delujete precej bolj mirno kot lani, ko ste nenehno tarnali in bili že pred dirko polni strahov ter negotovosti. Uroš Murn pravi, da ste otroško bolezen šefovstva preboleli? Se je spremenilo vaše razmišljanje zdaj, ko ste naredili ta velik korak od pomočnika do kapetana? (Delo, 6. maja, 2005, NB) | Odbija me misel, da bi me pomilovali. Tisto, da bi se zasmilil samemu sebi, sem prebolel kot otroško bolezen že v bunkerju. (Delo, 17. sep. 2001, NB)

◆ Gl. *otročka bolezen česa*.

◎ hr., srb. *preboljeti dječje bolesti*.

bòlj

bíti bòlj pápeški kot pápež, gl. *papež*.

bíti bòlj pápeški od pápeža, gl. *papež*.

bíti bòlj počásne gláve, gl. *glava*.

bíti [bòlj] počásne pámeti, gl. *pamet*.

mísliti bòlj s sčrcem kot z glávo, gl. *srce*.

slikati vrága bòlj črnega, kot je v resnici, gl. *vrag*.

bóljši

bóljša polovíca, gl. *polovica*.

spanéc je bóljši kot žgánec, gl. *spanec*.

bómba

delováti kot bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

eksplodiráti kàkor bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

odjékniti kàkor bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

odjékniti kot bómba /ekspr.: primera, tudi s *kakor/ zelo odmevati, vzbuditi veliko presenečenje, začudenje, senzacijo*

Priznanje je odjeknilo kot bomba. Njen učinek je le nekaj minut kasneje podkrepil bavarski trgovec z orožjem in očitno dolgoletni skrivnostni dobitnik CDU Karlheinz Schreiber, ki se iz previdnosti že nekaj časa zadržuje v Kanadi. (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Izid s 5 : 0 v nedeljskem goriškem derbiju med HIT Gorico in Olimpijo je na slovenski sceni odjeknil kot bomba. Predvsem zaradi iluzije, da je Bojan Prašnikar z Olimpijo že ustvaril »veliko« moštvo, za katerega je tako visok poraz tako rekoč nedopusten. (Delo, 28. nov. 2000, NB) | Kako je pravzaprav prišlo do tega prvega srečanja z odposlanci Aslana Mashadova v tej vojni? Novica iz Magasa, nove inguške prestolnice, je v moskovskih medijih takrat odjeknila kot bomba. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Čeprav je v ponedeljek kot bomba odjeknila novica, da mora prvi mož naše obrambe Aleksander Knavs na operacijo tetive in da ga ne bo na tekmi z Romuni, selektor ni bil posebej razburjen. (Delo, 26. okt. 2001, NB) | Kasetni škandal, kakor mu pravijo, je v Kijevu seveda odjeknil kakor bomba. Opozicija je šla na ulice in tam namerava vztrajati vse dotlej, dokler ne bo Kučma prostovoljno ali prisilno odšel iz predsedniške palače. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Ob sodelovanju rekordnega števila volivcev je MSzP v prvem krogu četrtih parlamentarnih volitev po zlomu komunizma 1998/90 tesno zmagala – z 42,13 odstotka glasov pred zvezo desnice, ki je dobila 41,42 odstotka glasov. To dejstvo je na Madžarskem odjeknilo kakor bomba. (Delo, 9. apr. 2002, NB) | Institucionalni vlagatelji se na novice iz podjetij odzovejo v nekaj sekundah, reakcijski čas zasebnega vlagatelja pa je običajno tri ali štiri dni. Poleg tega imajo institucionalni vlagatelji precej več delnic, in če jih prodajo, deluje to kot bomba. (Delo, 25. maja 2001, NB) | Nemški kancler Gerhard Schröder bo leta 2006 še enkrat nastopil na zveznih volitvah, tudi tedaj skupaj s svojim zelenim zunanjim ministrom Joschko Fischerjem. Novica, ki so jo že v četrtek zvečer potrdili vladni krogi, je v petek med opozicijo odmevala kakor bomba, saj krščanski demokrati in liberalci dobro vedo, da se bodo morali zaradi te dvojice spet bati poraza. (Delo, 30. avg. 2003, NB) | Ameriška pevkva Lauryn Hill si je pred pevskim nastopom zamislila krajši govor. Njen Obtožujem! je odmeval kakor bomba. Nihče med kardinali in škofi ni niti v najbolj morastih sanjah pričakoval, da se jih bo kdo tako srdito lotil sredi Vatikana. (Delo, 16. dec. 2003, NB) | Med bralci münchenskega dnevnika Süddeutsche Zeitung je v sredo dopoldne novica udarila kot bomba. V članku na prvi strani je pisalo, da zdaj tudi zunanji minister Joschka Fischer soglaša z odškodninami za Nemce, ki so jih iz Češkoslovaške izgna-

li po drugi svetovni vojni. (Delo, 3. jul. 2003, NB) | Kdo je David Robert Joseph Beckham: nogometaš Manchester Uniteda in kapetan angleške reprezentance ali predvsem »šovman« in odličien marketinški izdelek spretnih medijskih manipulatorjev? Angleški nacionalni heroj je na vodilne britanske TV postaje in časnike udaril kot bomba. (Delo, 15. okt. 2001, NB) | Avgustovska vest, da se je nanj s ponudbo o strateškem partnerstvu obrnila velika tuja multinacionalka, je treščila kot bomba. Lek je pač podjetje, ki je bilo po ustvarjenem čistem dobičku v letu 2001 na drugem mestu v državi, takoj za Krko. (Delo, 2. nov. 2002, NB) | Evropski časniki so komentirali poročila o domnevni aretaciji nekdanjega vojaškega poveljnika bosanskih Srbov Ratka Mladića. Italijanska La Repubblica je zapisala, da je novica eksplodirala kakor bomba, nato pa v eni sami uri potihnila. Za njo je ostalo le ozračje kriminalke in predvsem manipulacije. (Delo, 23. feb. 2006, NB) | V boju z Miloševićem eksplodirali kot bomba. Energija besa se je med Srbi kopičila, sproščala in obnavljala 13 let diktature – Miloševićeve osmrtnice »od Triglava do Vardarja«. (Delo, 10. okt. 2000, NB) | Pri njih so posebni transporti jedrskih zabojnikov po cestah nekaj vsakdanjega, pravijo Nemci. Toda v Nemčiji, kjer ima vlada ob vsakem prevozu »Kastorja« hude težave s protijedrsko nastrojenimi demonstranti, je novica počila kot bomba. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Literarni žanr manifesta ima precej čustvenega naboja in čeprav je zadnje čase nekoliko zanemarjen, ta primerek zanesljivo vrača upanje v zvrst. In vsaj en stavek bi na realpolitiko lahko učinkoval kot bomba. »Oblast nas ne zanima«. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Slovenski forum se je zdaj pridružil Odboru za zgodovinsko resnico iz Trsta in 750 podpisanim različnih narodnosti, ki zahtevajo odprtje bazoviške in repnaborske kraške jame ter sodno preveritev morebitnih ostankov na dnu teh jam. Samo tako bo enkrat konec dezinformacijam, ki učinkujejo kot bomba in vedno ostreje razpihujejo ideološko tezo o »zgodovinskem dolgu Slovenije Italiji«. (Delo, 28. maja 1998, NB) | In tako je tudi Italija dobila svojo »porcijo«: 27. poglavje, ki obravnava sodelavce KGB na Apeninskem polotoku in njihove žrtve. Dosje je seveda učinkoval kot bomba. Vlada ga je bila prisiljena zaupati parlamentu ... (Delo, 16. okt. 1999, NB)

◆ *Primerá odjekniti kot bomba z različicami z glagolskimi sestavinami delováti, eksplodiráti, odmevati, počíti, treščíti, učinkovati, udariti* ali s primerjalnim veznikom *kakor* temelji na zelo razvidnem dejstvu učinka eksplozije bombe. To nakazuje tudi preneseni pomen sestavine *bomba*: pog., ekspr. 'kar zaradi nenavadnosti, nepričakovanosti vzbudi presenečenje'. Tesno v zvezi s tem je metaforični pomen v izrazu *seks bomba* pog. 'spolno zelo privlačna ženska'. Kot kažeta sopomenski nemška in francoska primera (gl. ☉) lahko podobno predstavo vzbudi tudi *blisk* oziroma *strela*. Sicer pa nemški frazeologi postavljajo nastala-

nek primere v čas med drugo svetovno vojno, ko so bila bombardiranja obeh vojskujočih se strani eno od ključnih sestavin modernega bojevanja. Primera *man schlägt wie eine Bombe ein* pa naj bi se med pubertetniki uveljavila v letih 1950–1955 (gl. H. Küpper, 122).

Kot kaže naslednji Tavčarjev navedek, pa je bila obravnavana primera na slovenskem ozemlju znana veliko prej: Zategadelj se je v času pred 5. februarjem ohladilo marsikatero prijateljstvo. Cearski obed je šinil med ljubljanske filistre kakor bomba in, ko se je razpočila, je bilo razmečkanih mnogo starih zvez. In resnica je, da se nekaj let ni mogla zaceliti globoka rana, ki jo je vsekaj Ljubljani cesarski obed dne 5. februarja 1821. leta. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Sicer pa besedo *bomba* za nem. *die Bombe* omenja že leta 1860 Cigale (I, 273), za njim tudi Pleteršnik (I, 45): 2. *bomba*, f. velika, ota, razletna krogla, die Bombe. J. Glonar (SSJ) izraza *bomba* ne omenja (vendar: *bombardirati* in *bombardmá*), medtem ko je v SP 1962 pri iztočnici *bomba* navedena primera *delovati kot bomba*, v SSKJ (I, 171) pa *to je učinkovalo kot bomba* 'to je spravilo ljudi v največje presenečenje, začudenje'.

☉ angl. *to be like a bombshell*; bolg. *padna kato bomba*; otekna *kato bomba*; češ. *působit jako bomba*; být *jako bomba*; přijít *jako bomba*; fr. *arriver comme une bombe*; *tomber comme un coup de tonnerre*; hr. *odjeknuti kao bomba*; mak. *oddekne kako bomba*; nem. *einschlagen wie eine Bombe*; *einschlagen wie ein Blitz*; pol. *wpadać jak bomba*; rus. *lopnut' kak bomba*; *vzorvat'sja kak bomba*; slš. *zapsóbit' ako bomba*; *vybuchnúť ako bomba*; ukr. *rozirvatysja jak bomba*.

odmévati kàkor bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

póčiti kot bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

tréščiti kàkor bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

učinkováti kot bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

udáriti kot bómba, gl. *odjekniti kot bomba*.

bòr

biti brez bóra in beliča /star.; pren., v povedni rabi, pami/ *biti popolnoma brez denarja*; sop.: **biti brez ficka**; **biti brez bora in božjaka**

Stari nadškof je nekoč dobil na uho, da je pokojni gospod v Poissyju zapustil hčer brez bora in beliča, ko je njen delež zapil in zažrl oziroma zakvartal. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 205) | Suh sem kot poper (brez beliča, brez bora, brez denarja). (J. Pavlica, Frazološki slovar, 1960, 530)

◆ Sestavina *bor* pomeni 'nekdaj novec majhne vrednosti', tudi 'denar sploh'. Beseda je izposoje-

na iz it. ben. *boro* 'un soldo', tržaško *boro* (gl. *non aver un boro*), lomb. *bor* (gl. F. Bezlaj, FSSJ I, 34). Sestavina *belič* 'nekdaj novec majhne vrednosti' in ekspir. 'denar sploh' je tvorjenka na *-ič* iz prid. *bel*, obenem pa kalk po lat. *numus albus* (gl. še fr. *un blanc*, gr. *aspron*, *denarion leykon*). Dvojčični sestavini *bora in beliča* v frazemu samo še poudarjata njegov pomen, tj. odsotnost kakršnega koli denarja.

biti brez bóra in božjaka /star.; pren., v povedni rabi, pami/ *biti popolnoma brez denarja*; sop.: **biti brez ficka**; **biti brez bora in beliča**

Kaj je to tak greh, če grem k Rebrniku in se z dvema Hrvatoma zmenim, da jima culo tobaka prenesem čez Gorjance po kravjih stezicah, koder leblajtarji in biriči pota ne poznajo, in če mi za to vsak kak groš vržeta. Ali pa mi denarjev dajte, da ne bom v nedeljo brez božjaka in bora kakor sveti Gol. (J. Jurčič, Tihotapec, NB)

◆ Gl. *biti brez bora in beliča*. Vrstni red dvojčičnih sestavin je lahko tudi obrnjen: *biti brez božjaka in bora* (gl. tudi *božjak*).

boríti se

boríti se do zàdnjega díha, gl. *dih*.

boríti se do zàdnjega možá, gl. *mož*.

boríti se kot lèv, gl. *lev*.

boríti se kot levínja, gl. *levinja*.

boríti se na nóž, gl. *nož*.

boríti se na žíve in mrtvé, gl. *živi*.

boríti se na življènje in smrt, gl. *življenje*.

boríti se z abecédo čésa, gl. *abeceda*.

boríti se z mlíni na véter, gl. *mlin*.

boríti se za bárve kóga, gl. *barva*.

boríti se za [svój] pròstor pod sóncem, gl. *prostor*.

boríti se za žíve in mrtvé, gl. *živi*.

bòsi -a -o sam.

tá je [pa] bósa /ekspir.; v povedni rabi/ *to ni res, to je izmišljeno*; sop.: **izpod pazduhe vzet**; **ta je [pa] kosmata**; **ta je [pa] jalova**

»Ta je bosa,« reče drugi. »Potlej bi bil Sova lastnega sinova dal v vojake loviti. Kdo kaj tacega pomni?« (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 263) | Ljubezen je slepa in zaslepljena, pravijo. Bosa je ta, pravim jaz. (Jeriša, Utrinki, SG 1854, 42) | Bežite, bežite, ta je pa že bosa, spod pazduhe vzeta, boste rekli. (F. Knific, Deček s pristave, 1929, 114) | Kot drugi pomembni dejavnik je navedel onesnaževanje okolja. »Ta je pa bosa,« je na prvi del izjave odgovoril italijanski imunolog Ferdinando Aiuti. (Delo, 7. okt. 1999, NB) | »Oj, ta je bosa; nič ji ne verjamem, saj sem vam rekla, da si je izmislila, da je skovala laž. Ivanka mi je popoldne sama pravila in je tako bridko jokala, da so naposled še meni prišle solze.« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB)

◆ Frazem *ta je [pa] bosa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *bos*: 'neosnovan, neresničen'. Ženska oblika pridevnika, tj. *bosa*, je nastala po izpustu besed *trditev*, *novica* v zvezi **bosa trditvev*, *novica*, tj. neosnovana, neutemeljena, neresnična. Frazem je izvorno slovenski, ker ga s to sestavo in pomenom ni ne v slovanskih ne v drugih glavnih evropskih jezikih. Omenja ga že Cigale I, 514, pri iztočnici *Fisch*, ko razlaga nem. *das sind faule Fische: ta je bosa, prazna, to so prazni izgovori, izmisliki*, po V. (= Vodniku) *ta je ona*. Preneseni pomen sestavine *bos* je sicer tudi v češkem frazemu *být ještě bosej* 'biti še zaupljivo naiven in neizkušen'.

◎ angl. *that is a tall tale; that is a cock and bull story*; fr. *c'est un conte à dormir debout; ce sont des histoires*; it. *essere inventato di sana pianta; questa è grossa*; nem. *erstunken und erlogen!*; *das ist reine Erfindung!*.

Bósna

[in] **mírna Bósna** /pog., ekspr., pren., v medmetni rabi, kot podkrepitev/ v *redu*, *končano* je

Saj je prav in le naravno, da se druží vsak, kdor ima količkaj potrebe po družbi, čeprav mu gre le za tarok! Ko se naveličajo drug drugega, gredo zopet vsaksebi in mirna Bosna! (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Vzorne in brez madeža sicer niso bile vžigalice niti tedaj, vsaka se ni vnela, ali na šest do osem jalovih je vendar prišla, ako Bog da, ena dobra, da si zapalil si cigareto, pa mirna Bosna. In za deset dobrih v vsaki škaltlici ti je, brate, tvornica celo jamčila. (Fran Milčinski, Dvanajst kratkočasnih zgodbic, NB) | Zato se v razmere na Marsu naša država po pravici ne vtika. Mí smo zase, Mars je zase, pa mirna Bosna! Mislim, temu se pravi suvereniteta. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo, Podlistki I. 1922–1924, NB) | Reči je menda treba ljudstvu pojasniti, čeprav imamo vlado za to, da sama sprejema odločitve in jih požegna v parlamentu. Če se vlada ne strinja s poslanci, naj preprosto odstopi in mirna Bosna! (Delo, 5. feb. 2003, NB) | Da mu je tožilka neupravičeno napravila ritoplazništvo, podkupljivost in aroganco. Potem bo pač morala ona na zatožno klop in mirna Bosna. (Delo, 14. dec. 2002, NB) | Odločno sem proti taki logiki Pošte, češ naslovnik ni osebno vnaprej podaljšal in vnaprej plačal naročila, zato bomo v nabiralnik naslovnika zabrisali papirčič »na Pošti vas čaka ...«, tako kot to delamo za tiste, ki naročila niso nikoli dali, in mirna Bosna. (Delo, 24. mar. 2004, NB) | In dejstvo je, da lahko kralj oziroma vladajoči razred prav preko davčnih bremen najuspešneje manipulira s plebsom – enim vzameš več, drugim celo kaj daš in mirna Bosna. (Delo, 14. okt. 2006, NB) | Da bo pa mir besedi in obema prav, naj se suče vsaka zemeljska poluta sama zase, ena na desno, ena na levo. Pa mirna Bosna! (F. Maselj-Podlimbarski,

Iz vojaškega arhiva/Novela in črtice, NB) | Bobojedac je vedel svojega konjiča za jezdecí. Slišali so, kako je za njimi momljal in vzdihoval: »Bogu božje, carju carjevo, pa mirna Bosna! O, gospodine Franjo dober človek!« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB)

◆ Frazem [in] *mirna Bosna* z različico [pa] *mirna Bosna* omenjata npr. I. Šašelj (Pregovori, 1934) in E. Bojc (Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 27). Frazem je očitno prišel k nam s hrvaškega ali srbskega jezikovnega področja. Med prvimi ga je uporabljal Fran Maselj-Podlimbarski v delih *Gospodin Franjo* in *Iz vojaškega arhiva*, ki je vojaško služboval v Bosni, potem Fran Milčinski, npr. v delih *Ptički brez gnezda* in *Resnici na ljubo*, torej že vsaj v prvih desetletjih 20. stoletja. Sestavina [in] se več uporablja v najnovejši publicistici, sestavina [pa] je starejša in tudi hrvaška ali srbska, tj. [pa (i)] *mirna Bosna*, a se uporablja od 19. stoletja naprej do danes. Izraz *pa mirna Bosna* je pri nas slovarsko najprej prikazan v SSKJ pri iztočnicah *Bosna* in *miren*. Nastal je verjetno v časih, ko je bila Bosna v zgodovinskem pogledu zelo nemirna pokrajina z burnimi političnimi dogajanjí in je bil izraz *pa mirna Bosna* ali *in mirna Bosna* prisposodba za umirjanje, končanje takega stanja, kar je omogočilo nastanek današnjega pomena. To kaže tudi medmetna raba, navadno kot podkrepitev trditve.

[pa] **mírna Bósna**, gl. [in] *mirna Bosna*.

bôsti

bôsti se z bíkom, gl. **bik**.

bôsti v oči, gl. **oko**.

ne bôdi se z bíkom, gl. **bik**.

resníca v oči bôde, gl. **resnica**.

bótra

pijàn, da je rékel máčki bótra, gl. **mačka**.

pijàn, da máčki bótra právi, gl. **mačka**.

božičen

božična nóč, gl. **noč**.

božják

bíti brez bôra in božjáka, gl. **bor**.

bíti brez božjáka /star.; pren., v povedni rabi/ *bíti brez denarja*; prim. **bíti brez bora in božjaka**

Čez dobrega pol leta je prodal v Tržiču lajno in pravico »durh di gance monarhi«, teden dni pil in veseljačil za svoje in drugih denarje, saj je vedel povedati, da bi ga bil človek vso noč poslušal, in tako zalil zadnjo atako »baj Molvic in Šlezijen«, prav po kirasirsko, se sprespal in znova stopil na cesto brez lajne in brez pravice »durh

di gance monarhi« in brez božjaka v žepu. (J. Jalen, Ovčar Marko, NB) | Ali pa mi denarjev dajte, da ne bom v nedeljo brez božjaka in bora kakor sveti Gol. Obleko imam tudi skoraj za petek in svetek ravno tisto; zaslužiti moram nekaj, naj bo s kontrabantom ali z vragom. (J. Jurčič, Tihotapec, NB)

◆ Sestavina *božjak* v frazemu *biti brez božjaka* ima pomen 'majhen novček' in je v celi vrsti izrazov z enakim ali podobnim pomenom, ki so sestavine enakopomenskih frazemov, kot so *biti brez beliča*, *biti brez ficka* itd. Vsi so nastali po predstavi, da kdor je brez majhnega novca, je resnično brez denarja. Besedo *božjak* omenja že Plet. I, 47, in pravi da bi temu v Laščah rekli »božji denar«. Za ponazoritev frazema navaja po Jurčiču: ne bom v nedeljo brez božjaka in bora. Zgled kaže, da obstaja dvojčična različica *biti brez božjaka in bora* ali *biti brez bora in božjaka*, katere pomen je še poudarjen: 'biti popolnoma brez denarja'.

biti brez božjaka in bóra, gl. **bor**, **božjak**.

bôžji

bič bôžji, gl. **bič**.

biti med krilátci [bôžjimi], gl. **krilatec**.

bôžja mást, gl. **mast**.

bôžja sódba, gl. **sodba**.

bôžji mlíni, gl. **mlin**.

bôžji mlíni méljejo počási, a **gotôvo**, gl. **mlin**.

bôžji prst, gl. **prst**.

délati za bôžji lón, gl. **lon**.

križ bôžji, gl. **križ**.

piján kàkor [bôžja] mávra, gl. **mavra**.

píti kàkor [bôžja] mávra, gl. **mavra**.

potrpežlív kàkor bôžja mást, gl. **mast**.

prst bôžji, gl. **prst**.

stopíti pred bôžjo sódbo, gl. **sodba**.

za bôžje plačilo, gl. **plačilo**.

za bôžji lón, gl. **lon**.

za bôžjo vóljo prosíti kóga, gl. **volja**.

za pét rán [bôžjih], gl. **rana**.

zvonóvi gredó na bôžjo pót, gl. **zvon**.

bráda

bráda zraste [kómu pri čém] /ekspr.; pren./ *zelo dolgo kaj traja; dolgo je že tega*

Računalniška igrice se je imenovala »Impossible Mission« in že nekaj let je minilo, odkar me je za več tednov povsem zasužnjila. Na računalnik in na splet problemov, ki jih je bilo treba rešiti, sem bil prikovan tako dolgo, da mi je medtem večkrat zrasla brada; tako lepa je lahko odvisnost. (Delo, 6. maja 2000, NB) | To je lepo od tebe. Zakaj povem ti, če bi mi želela kaj takega, bi živel nalašč, da bi mi zrasla brada do kolen ... (I. Cankar, Smrt kontrolorja Stepnika, NB) | Marko naj sam

spozna, da dela Ivu krivico ... TONKA: Vsem nam bo prej brada zrasla, preden bomo to dočakali. (L. Suhadolčan, Ukaz rdečega zmaja, 1964, 223) | Ugotoviti, da na postavo ne vpliva samo hrana, temveč tudi telesna dejavnost, je že zrasla brada, vendar se tudi na tem področju porajajo nova odkritja. (Delo, 7. feb. 2005, NB) | Samo zato, da so zasilno napolnili hišo, so jemali otroke od vsepovsod, saj je vrtec na Drenikovi res lahko dostopen. Ti so sedaj res na cedilu: preden zjutraj prideš na Frankopansko in od tam nazaj na Celovško, ti že brada zraste. (Delo, 7. apr. 2001, NB)

◆ Frazem *brada zraste* [komu pri čem] je nastal po zanimivi predstavi, po kateri se daljši čas ponazarja s časom, v katerem komu zraste brada. Neskončno časovno dimenzijo pa ima *Matjaževa brada*, tj. 'brada pravljničnega kralja Matjaža', ki naj bi se zbudil, ko bo ta dovolj dolga.

brúndati v brádo, gl. *mrmrati v brado*.

dajáti káj na brádo /star.; pren., dov. **dati/ dajati na upanje**

Stopi v krčmo in se okrepčaj, potreben si; treba ti ne bo dajati vina na brado ali kredo. (Slapšak, Spisi VI, 47) | ... dajal je svoj kontrabant kuhani brinjevec in borovničevček »na brado«. (Podlimbarski II, 123) | Pobratim založi neko svoje posestvo, mi prinese dve vrečici rumenih cekinov in mi jih da brez zaloga in brez obresti na pošteno brado, rešil me je ... (Terseglav-Šenoa, Punt, 1951, 88) | Na brado prodati ali kupiti. (V 1908, 184) | V prvem žejnem valu so iztočile potoke ola, vina, limonade, klokotanje enakomerno porazdelile po šotoru, začenjajoče se nacejanje pousmerile na vse strani. Nič ni bilo prodajanja na brado, v isti čas ko so naročeno postavile na mizo, so tudi že pobrale denar, a narod je bil na take motnje že pripravljen in na ta razloček med proščanjem in ostalim letom že navajen. (Florjan Lipuš, Srčne pege, NB) | Vendar je bil Koren lahko zadovoljen se svojimi gosti; malo jih je bilo, ali bili so izbrani, terdni moške, ki so plačevali, kar so povžili, Koren ni točil na brado. (J. Stritar, Sodnikovi, Z 1878, 2)

◆ Dovršno različico frazema *dajati na brado* navaja že Pleteršnik I, 48: *na brado dati, prodati, auf Credit, auf Ehrenwort geben, verkaufen, C., Z.; na brado vino točiti, Str.; na mojo brado, auf meine Rechnung, C.* V navedenih frazemih predložna zveza *na brado* pomeni 'na upanje, na kredit'. V njih *brada* očitno pars pro toto zamenjuje *glavo* (prim. *zastaviti glavo, življenje za kaj, jamčiti z glavo, življenjem* itd.), torej to, kar je vredno zastaviti.

S frazedom *na brado dajati* je posledično povezan frazem *viseti za brado*, ki je tudi že v Plet. I, 48: *za brado viseti*, Schulden (bes. Zechschulden) haben, *LjZv*. Frazem je nastal po predstavi, da je to, kar je vredno zastaviti, obremenjeno z dolgom, visi nad kom kot neprijetna, nevarna stvar.

dáti kàj na brádo, gl. *dajati kaj na brado*.

gósti v brádo, gl. *mrmrati v brado*.

hahljávati se v brádo /nevtr.; pren./ *sam pri sebi, naskrivaj, prikrito se hahljati*; prim. **smejati se komu v pest**

Pred leti, ko se je med domačimi podjetji razvnel boj, kdo bo prej ponudil dostop do interneta, je bojda predstavnik nekega našega znanega podjetja izjavil, da so tudi oni že krenili v akcijo in se dogovarjajo s šefi interneta o zastopanju. Zvenelo je lepo, a tisti, ki smo kdaj že sedeli za povezanim računalnikom, smo se samo hahljali v brado. (Delo, 20. apr. 1999, NB) | Govorili so vse čez, jaz pa nisem imel ne volje ne moči, da bi posegel mednje in v pogovor. Gledal sem predse in naenkrat sem med lužami na mizi zagledal svojo mimo podobo, naenkrat sem se videl v MED DRACJEM VZCVETI ROŽA. Nekaj ženskega ti zapleše pred očmi, mehkega, naglega, nekaj svetlega in se nasmehneš in hahljaš v brado. (Drago Jančar, Krištof, NB) | Dihal je globoko, se pretvarjal, da spi. Boš prišla, lisička, boš, se je zahehetal v brado in nekajkrat glasno zasmrčal. Oklevala je, slišal je, kako se nelagodno preseda. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Dober si, se je Adam hihital v brado, dobro si povedal, dobro si se izkrehal. Poslušaj, je rekel. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Odnehal je in se vsemu navkljub dalje smehljaj v svojo brado. (V. Kavčič, Upanje, 1966, 153) | Stari Vehar, nočni čuvaj, kuri ogenj, v plamenu si mane vele roke in se smehlja v svojo brado. (L. Mrzel, Luči ob cesti, 1932, 100)

◆ Frazem *hahljati se v brado*, kot tudi različice z glagoli *smehljati se*, *hihitati se* temeljijo na predložni zvezi *v brado*, ki pomeni, da se praviloma posmehljiva smejanja odvijajo pod kritjem, masko brade, tj. za sebe, na skrivaj, prikrito. Na podobni predstavi temelji frazem *smejati se komu v pest*, v katerem funkcijo prikrivanja opravlja sestavina *pest*.

◎ hr., srb. *smijati se u bradu*; *smijati se ispod brka*; *smijati se pod brkom*; *smješkat i se ispod brka*; rus. *posmeivat' sja v borodu*; *smejat' sja v borodu*.

hihitáti se v brádo, gl. *hahljati se v brado*.

iméti brádo, gl. *imeti [že] brado*.

iméti [žé] brádo /pog.; pren., 3.os./ *biti star, že dolgo znan*

Predor pod Predelom bi vse gornje Posočje »odprl«
proti Italiji ter Avstriji oziroma tamkajšnjim avtocestam v osrednjo Evropo. Zamisel ima že brado. V italijanskem Trbižu so idejni načrt zanj pripravili že pred 20 leti. (Delo, 18. jan. 2001, NB) | Zgodbe o državi kot neprijazni mačehi športnikov imajo že brado, v zadnjem času pa dobivajo nove razsežnosti. Zdaj ne gre več zgolj za to, kdo se bo večkrat prirnil do njenih seskov in kdo bo ostal lačen, temveč predvsem za vprašanje, kako preživeti pri njenih organih finančnega nadzora. (Delo, 30. avg. 2001, NB) | Tudi v KŽK ne sedijo križem rok. Kar precej njihovih pritožb ima že brado, saj

se vlečejo že od leta 1993. »Cvetk, na katere opozarjamo v postopkih na sodišču, je zagotovo deset.« (Delo, 16. okt. 2002, NB) | Zaplet ima brado, staro vsaj deset let – njegovo bistveno vprašanje pa je povezano s še nerazdeljeno nenominirano lastnino v zavarovalnicah. Predvsem največje: koliko je je in komu bo pripadala. (Delo, 4. sep. 2001, NB) | Zgodba ima brado, tako kakor vse, ki zadevajo slovensko manjšino. Leta 2003 je avstrijska država zgradila novo obvoznico okoli kraja Šmihel nad Pliberkom. Šmihel je v nesporno dvojezični občini Bistrica nad Pliberkom, v kateri so že leta vsi krajevni napisi dvojezični, zato se je zdelo samoumevno, da bodo takšni tudi novi kašipoti. (Delo, 6. apr. 2006, NB) | Hvala lepa, gospod minister, za finančno konstrukcijo in za čas dokončanja. Vendar se ta zadeva že tako dolgo vleče, da ima brado. In povprašal bi vas po vašem mnenju: Kdaj bo lokacija določena? (Državni zbor RS: 9. redna seja 26. 9. 2005, NB) | Vsi najboljši rezultati slovenskih skakalcev v Oberstdorfu imajo že brado. Naši nekdanji rodovi so jih na manjši skakalnici Schattenberg dosegli že v petdesetih in šestdesetih letih. (Delo, 4. jan. 1999, NB) | Napeti odnosi med sedanjim županom Cirilom Metodom Pungartnikom (LDS) in pomladnimi strankami oziroma njihovimi predstavniki v svetu imajo že brado. Očitni so vse od leta 1995, ko je Pungartnik, takratni predsednik občinske skupščine, na volitvah za župana z lahkoto premagal vse druge kandidate. (Delo, 7. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *imeti [že] brado* s fakultativno sestavino *že* je nastal po predstavi, po kateri brado nosijo le starejši oziroma stari moški. Nastal je v času, ko se je zamenjala splošna moda nošenja dolgih brad. Po tej je bilo nošenje brade bolj izjema in značilna predvsem za stare moške. Nemški frazeologi nastanek ustreznega nem. [*so*] *einen Bart haben* postavljajo v prvo polovico 20. stoletja, kar se pri nas potrjuje z odsotnostjo obravnavanega frazema v Pleteršnikovem Nemško-slovenskem slovarju in Glonarjevem Slovarju slovenskega jezika. Ker je sestavina *brada* glede na frazem *imeti [že] brado* postala prispodoba za staro stvar, zadevo, je v predložni zvezi *v brado* kot desni prilastek postala sestavina novih frazemov, kot sta *zgodba z brado*, kaj *v brado*.

◎ *it. avere la barba*; nem. *einen Bart haben*.

kàj z brádo /pog.; pren./ *stara zgodba; stara stvar, zadeva*; prim. **iméti [že] brado**; **zgodba z brado**
Spoštovani gospod podpredsednik, spoštovana gospa poslanka! Tudi to je zgodba z brado. V ministrstvu za zunanje zadeve smo odgovorni za izvajanje procesa dogovarjanja o vračanju kulturnih dobrin, umetniških del, arhivov, katastrskih in zemljiških knjig iz Italije. (Državni zbor RS: 4. redna seja 21. 3. 2005, NB) | Simptomi z brado. Simptome bolezni so prvič opazili 1780. leta v državi New York, kmalu potem pa še zahodno od planin Allegheny, v dolini reke Mississippi. (Delo,

14. jun. 2003, NB) | Vic z brado. Se spomnite vica o šefu, pri katerem veljata le dve pravili: prvo je, da ima šef vedno prav, drugo pa, da, kadar šef nima prav, velja prvo pravilo. Hahaha. (Delo, 7. feb. 2004, NB) | Zaradi nagnjenosti Slovencev k pravdanju za vsako pasjo figo in neustrezne zakonodaje se je pripad zadev na sodiščih lani povečal za 3,3 odstotka, čeravno so sodišča rešila 60.000 zadev več kot leta 2002. (skupaj 570.000, nerešenih je še zmeraj več kot 580.000) | Za osmino se je zmanjšalo število zemljiškopravnih zadev, še zmeraj je nerešenih (večinoma zadev z brado) 170.000. (Delo, 23. feb. 2004, NB) | Nedvomno je pričakovati tudi nove državne rekorde, posebnost pa so še vedno štirje rekordi »z brado«. Na 200 in 400 m prosto ima namreč rekorda Borut Petrič iz leta 1983, enako star je rekord Darjana Petriča na 800 m prosto, 5 let mlajši pa je Koželjev rekord na 200 m delfin. (Delo, 12. feb. 1998, NB)

♦ Gl. *imeti [že] brado*.

kózja brada¹ /nevtr.; pren., tudi *bradica/ ozka, na koncu zašiljena brada*

In ni dolgo prevdarjal, temuč s kozjo brado svojo je pokimal, vzdignil se in šel proti vrtu Andraša Slamorezca. (J. Jurčič, Kozlovska sodba, SG 1867, 250) | Tam je stal prodajalec, starihak, čemeran človek s kozjo brado in srepimi očmi. (I. Cankar, Knjiga za lahkomišelnje ljudi, 1901, str. 56) | Stavec Stergar Josip je bil že star gospod s kozjo brado, ki mu je migala najrajši, če je bil z rokospisom zadovoljen. (Iv. Cankar in Mohorjeva, Slovenski Poročevalec 8. XII. 1949, 4/IV) | Morda sem nabirala kakih deset minut, ko je med malinovjem zašumelo, prišel je tisti kozji gozdar. Imel je kozjo brado, saj se ga gotovo spominjaš, zato smo mu rekli kozji gozdar. (K. Grabeljšek, V novi svet, 1950, 43)

♦ Frazem *kozja brada*, enako manjšalno *kozja bradica*, je nastal po primerjavi, podobnosti z brado, kakršno imajo koze. Slovenskemu *kozja bradica* ustrežata rusko *kozlinaja borodka* in hrvaško ali srbsko *jareča bradica*.

kózja bráda² /star.; pren./ *požirek do polovice kozarca*; prim. **kravji požirek**

In potem slede paragrafi kakor vklesani v kamen in govoré in ukazujejo, kdaj je treba piti in koliko. »Kravji požirek« sega do dna kupice, »kozja brada« do polovice. (F. Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle ter tam preko, 1925, 30)

♦ Stvarna razlaga izraza *kozja brada* je podana že v navedku Milčinskega. V primerjavi z izrazom *kravji požirek* pa je možno zaznati še primerjavo *majhna žival* : *velika žival* oziroma *majhno* : *veliko*, ki v frazeologiji ni tako redka.

Matjáževa bráda, gl. *Matjažev, brada zraste [komu pri čem]*.

momljáti v brádo, gl. *mrmrati v brado*.

mrmráti v brádo /nevtr.; pren., dov. *zamrmrati/ sam pri sebi, naskrivaj, prikrito mrmrati*

No, teh enostavnih in neproblematičnih časov je konec. Če dandanes vidite koga, ki podrsava po cesti in si nekaj mrmra v brado (ali pa glasno krili z rokami), se vam ni več treba bati, da imate opraviti z nepredvidljivo, nesrečno eksistenco, ki je nekako izgubila občutek za realnost in živi v svojem svetu. (Delo, 20. nov. 2000, NB) | Že vidim Macerolovo zmrdovanje: »To ne bi, res ne,« bi se spakoval ta zvijon, ki mu smrdi vse, kar bi lahko vrglo le senčico na njegovo vzorno urednikovanje. »Teolog naj nastopa v teoloških publikacijah,« bi mrmral v brado in mi prečrtal sporni del reportaže. (Miha Remec, Mana, NB) | Ko sem bil v službi na radiu, se je prvi maj poznal po tem, da je nekdo ure in ure hodil po hodniku, mahal z rokami in nekaj mrmral v brado, kot kakšen psihopat. Mož je v glavi sestavljal uvodnik. (Delo, 30. apr. 1998, NB) | Prek merka se je osredotočil na najbližji oklepnik in potrpežljivo čakal. Dobro, odlično, si je zamrmral v brado, ko se je iz oklepnika skoraj do pasu dvignil vojak. Menjal je nabojnike. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Naslednji, prosim, je pomežiknila Bronja in me za rokav povlekla v notrino po kadilu dišečega stanovanja. Slaba šala, sem zamrmral v brado in se samo še bolj negotov prestopil. A nagajiva iskra v njenih očeh tudi ob nejevoljni pripombi še ni ugasnila. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, Roman, NB) | Marc Princ ni samo pariški zlatar, ampak tudi velik ljubitelj nogometa. Zakaj ne bi združil prijetnega s koristnim, si je oni dan zamrmral v brado. Rečeno, storjeno: iz dveh kilogramov zlata in 40 karatov diamantov je izdelal maskoto letošnjega svetovnega prvenstva Footixa in jo dal na dražbo. (Delo, 10. avg. 1998, NB) | »Nikoli se ne bo utolažil,« je družinčad šepetala in gledala za njim. »Dokler si ne bo ubral druge,« je stari hlapec mmljal v brado. »Saj tako domačija ne more ostati brez gospodinjice.« (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | Alica se ni mogla spomniti nič pametnega, zato je rekla samo: »A res?«, vendar pa je to skušala reči kar se da prisrčno. Po tem sta nekaj časa tiho hodila – Vitez je tesno zaprl oči in si ves čas nekaj mmljal v brado. (Lewis Carroll, Alica v ogledalu, NB) | Po odličnem začetku sezone je njegova minutaža naglo padla, saj je Union Olimpija res najtši tekmeč, ko na parketu nima klasičnega centra. Splitčanovo nezadovoljstvo se je med sobotno tekmo s Krko stopnjevalo do te mere, da je po menjavi jezno vrgel brisačo ob tla in si nekaj brundal v brado. (Delo, 11. dec. 2002, NB) | Potem ko doma nismo mogli trenirati zaradi pomanjkanja snega, so se nas povsod drugod otepali, če so nas že sprejeli, pa vsaj ni bilo govora o tem, da bi nam progó utrdili tako, kot je to na tekmah. In tak trening je potem le polovičen,« je ugotavljal Jure Košir, ki si je kljub nesrečnemu odstopu po izvrstnem vmesnem času na prvi progi ves čas zadovoljno brundal v brado, da se zdaj zares dobro počuti na smučeh. (Delo, 16. jan. 2001, NB) | Nič več neki Danilo Slivnik, ampak Danilo Slivnik. In najbrž si je zabrundal v brado: »Le kaj ga pihmeta tale Turnšek, ali Šrot, ali kdorkoli je že direktor v Laškem in njihov predstavnik v NS Dela!« (Mladina 2006, št. 26, NB) | »Oglasite se tu, se bomo

pogovorili,« je rekel šef. »Kakšni prijateljci pa sta, da si ne zaupata, kam gresta in kaj delata,« je mrko godel v brado, ko je dodal: »Ah, te babe. Z njimi je težko, brez njih pa še težje.« (Sonja Koranter, Ognjena črta in paradiznik, NB)

♦ Frazem *mrmrati v brado* temelji na predložni zvezi *v brado*, ki kaže, kam je usmerjeno mrmranje, kot druga dejanja rekanja v frazemih *brundati v brado*, *gosti v brado*, *momljati v brado* – ne k sogovorniku, ampak k sebi, zase, na skrivaj. Manj jasno komunikacijo ali nekomunikacijo nakazujejo že tudi same glagolske sestavine *brundati*, *gosti*, *momljati*, *mrmrati* v nasprotju s sestavinama *povedati*, *zabrusiti* v frazemih *povedati* komu kaj v obraz, *zabrusiti* komu kaj v brk ipd.

◎ gluž. *do [swojeje] brody bórčec*; *do [swojeje] brody bórbotac*; *do [swojeje] brody bórbolec*; hr., srb. *mrmljati [sebi] u bradu*; *mumljati [sebi] u bradu*; *govoriti [sebi] u bradu*; *govoriti [sebi] u obraz*.

prodánjanje na brádo, gl. *dajati kaj na brado*.

prodáti na brádo, gl. *dajati kaj na brado*.

smehljáti se v brádo, gl. *hahljati se v brado*.

viséti za brádo /zastar.; pren./ *biti odvisen*

Mnogi so prinesli od doma vina. Marko ga je dobil le malokdaj kako merico, ali bi ga bil lahko pil, kolikor bi hotel pri drugih, toda ni maral; bil je preponosen, da bi visel drugim za brado. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Kdaj pa kdaj se je pripetilo, da ga je poklical kak bogatejši znanec v hram, ali take prilike so bile redke, tudi moramo Petra pohvaliti, da ni visel rad za brado. Pri svoji majoliki je vriskal in prepeval, pri tuji se mu skoraj ni ljubilo niti govoriti. (Bajke in povesti o Gorjancih, NB)

♦ Frazem *viseti za brado* je že v Plet. I, 48: *za brado viseti*, Schulden (bes. Zechschulden) haben, *LjZv*. Izvorno je posledično povezan s frazomom *dajati na brado* 'dajati na upanje', kar prav tam širše navaja tudi Pleteršnik: *na brado dati*, *prodati*, *auf Credit*, *auf Ehrenwort* geben, *verkaufen*, *C. Z.*; *na brado vino točiti*, *Str*.

zabrúndati v brádo, gl. *mrmrati v brado*.

zamrmráti v brádo, gl. *mrmrati v brado*.

zgódba z brádo, gl. *zgodba*.

brádica

kózja brádica /nevtr.; pren./ *ozka*, *zašiljena bradica*; gl. **kozja brada**¹

»Druga spremna baterija,« je prebral caporale v svojem spisku in si s palcem in kazalcem levice otipal črno kozjo bradico. (Boris Pahor, Nomadi brez oaze, 1956, 8) | Mimo se je prisukal šenklaški organist in se smejal, da mu je migala kozja bradica. (Juš Kozak, Maske, Georgesova, 1940, 184) | Stopila sta v vežo: črno oblečeni

Kositar s tenko kozjo bradico in zaspanimi očmi in dolgi, oprášeni Štefan Poljanec. (Ivan Cankar, Krpanova kobila, 1907, 171)

♦ Gl. *kozja brada* 1.

braníti

braníti bárve kóga, gl. **barva**.

braníti kóga kot levínja, gl. **levinja**.

braníti se

braníti se do zádjnega možá, gl. **mož**.

braníti se kàkor kméčka nevésta, gl. **nevesta**.

braníti se kàkor lèv, gl. **lev**.

braníti se kóga/čésa kot kúge, gl. **kuga**.

braníti se z rokámi in nogámi, gl. **roka**.

braníti se z vsèmi štírimi, gl. **štiri**.

bràt

bíti si s kóm kot bráta /nevtr.; primera, v povedni rabi/

1. bítí si podoben kot brat bratu

Med tem ko jih (tj. slike, op. J. K.) razkazuje, ob novi omari mirno sedi Martin Krpan in si teše lipov kij za spopad z Brdavsom. Na zunaj ni Stanku nič podoben, toda navznoter sta si kot brata. (Delo, 24. apr. 2001, NB)

2. bítí s kom velik prijatelj

Tožilstvo je obtoženega Beriča, ki ga je bratrančeva smrt prizadela, saj sta bila, kot je opisal, kot brata, odgovornost za njegovo smrt pa mu očitajo tudi vsi domači, poleg kaznivega dejanja omogočanja uživanja mamil bremenilo še opustitve pomoči, vendar ga je sodišče za slednje oprostilo. (Delo, 22. maja 2002, NB) | Le malo ljudi pa ve, da sta z Bryantom kot brata. Veliko se družita in pogovarjata. (Delo, 12. dec. 2005, NB) | Bil je uspešen televizijski producent; njegove reportaže z olimpijskih poletnih iger v Seulu leta 1988 ter raziskava o bratih Menendez v Los Angelesu so mu prinesle emmyja. Z Johnom sta si bila kot brata. Drug drugemu sta bila poročni priči. (Delo, 17. avg. 1999, NB) | Kako naj se počutim, po vsem, kar se je zgodilo?« Tošeja je poznal 15 let, zadnjih šest let sta bila zelo dobra prijatelja, bila sta si blizu kot brata. »Izgubil sem brata,« pravi. (Jana 2007, št. 47, NB)

iméti kóga ràd kot bráta /nevtr.; primera/ *prijateljsko imeti koga rad*

»Groza me je bilo, ko mi nisem zaznal utripa in ni bilo videti, da diha,« se je zagovarjal obtoženec, ki po lastnih besedah zelo obžaluje, da se je zgodila tragedija, saj sta se z bratrancem imela rada kot brata. (Delo, 9. nov. 2001, NB) | »Po toči je resda prepozno zvoniti, vendar pa za nobeno ceno nisem hotel izpustiti te priložnosti, da se spopadem z Lewisom. Upam, da mi bo dal novo priložnost,« je pribil Tyson, ki je vse navzoče presenetil z izjavo, da Lewisa ljubi in spoštuje kot brata. (Delo, 10. jun. 2002, NB) | Poleg tega pa naju povezuje tudi osebno prijateljstvo. Spoštujem ga kot brata ali

očeta in to je zelo pomembno za uspešno sodelovanje. (Delo, 31. mar. 2001, NB)

◆ *Primer a imeti koga rad kot brata* temelji na dejstvu, da so si bratje in sestre kot najbližji sorodniki, navadno zelo blizu.

◎ *bolg. običam njakogo kato brat; češ. mít někoho rád jako svého; hr. voljeti koga kao brata; mak. saka nekogo kako brat; pol. kochać kogoś jak brata; rus. ljubít' kogo kak[rodnogo] brata; slš. mat' rád koho ako [svojho (vlastného)] brata; mat' rád koho ako [svojho vlastného] brata; ukr. ljubyt' kogo jak [ridnogo] brata.*

kakor brát in sēstra, gl. *kot brat in sestra*.

kot brát in sēstra /ekspr.; pren./ *izraža tesno (prijateljsko) povezanost, kot prijatelj*

Z Mišo se zelo dobro razumeta, ker podobno razmišljata in imata enake cilje, zatrjuje. »Vse se dogovoriva kot brat in sestra. Oba hočeva dobro plesati in doseči čim boljše uvrstitve in to ne samo med starejšimi mladinci.« (Delo, 28. jul. 2000, NB) | »Če se s partnerjem ujameš, se nanj navadiš in lahko dosegaš boljše rezultate. Midva se razumeva kot brat in sestra, včasih se spreva, a se morava hitro pobotati.« je povedal Damir. Če ne prej, se sporazumeta, ko morata na parket. (Delo, 21. maja 1999, NB) | Istrsko pravo je bilo malce podobno sicilijanskemu, po katerem sta zakonca kot brat in sestra in je po moških dedoval moški, po ženskah pa ženska. (Delo, 23. dec. 2006, NB) | Nekdo je pravil o mladem profesorju Komarju, da je že pet let zaročen in da sta si z nevesto že popolnoma podobna, v obraz in po glasu, kakor brat in sestra; enako da hodita, enako da se smejeta, v vseh rečeh da imata enak okus. (I. Cankar, Don Alfonzo, Črtice, NB) | Umela sva se posebno, ker sva bila skoro istih let. Tudi pozneje, ko sva prišla v dobo, ko mladost zazori, imela sva se rada kakor brat in sestra. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Vidim, da sta si kakor dva stara znanca, da se tikata kakor brat in sestra; ali nobenkrat ju nisem še dobil v kakem bolj skrivnostnem in živem pogovoru, zlasti pri njej nisem videl nikakega znamenja gorečega čuta do njega. (J. Jurčič, Deseti brat, NB)

◆ *Primer a kot brat in sestra z različico kakor brat in sestra* temelji na običajno tesni povezanosti med bratom in sestrom in se z njo preneseno izraža razmerje, podobno prijateljskemu.

med bráti [je káj vrédno] /ekspr.; pren./ *zaupno, pošteno; sop.: med prijatelji*

No, no, nikar ne reci, da je to mnogo in da bi vsega ne smela dati. Pošteno, kakor se reče med brati, povem, da mi je čisto vseeno, kdo kaj odnese, kdo kaj pograbi in kaj pri meni pusti za zameno, daruje, odvrže, pozabi. (Neža Maurer, Skorja dlani in skorja kruha, NB) | Da vse nam gre narobe, kaj je krivo? Povedati je treba to med brati: molčanje naše prepotpežljivo. Čas je, da že prestanemo mižati ... (J. Stritar, Dunajski soneti, NB) | Predsednik, živa podoba globokega ogorčenja, je zastoj grmel in grozil, grozil grožnje, med brati vredno

osem mesecev težke in poostrene ječe, in poleg zvonil in z roko bil po mizi; zaman je dr. Korenina dajal penastemu svojemu klientu nujna znamenja, naj odneha. (F. Milčinski, Drobiž, NB) | Tah i Iliji Gregoriču, našemu vojarinu, vzel posestvo, dve sto zlatnikov vredno med brati ... In kako se premnogi tlačani mučijo v grajski vozi in kako jih pretepajo do mrtvega, ni mogoče razložiti po vsej pravici. (I. Zorec, Stiški tlačan, NB) | Svoboda, ki sem jo zdaj užival, je bila med brati vredna vsak mesec vsaj 5000 gld. in zlasti mir, ki sem ga imel, pa še posebej 1000 gld. na mesec. (J. Trdina, Moje življenje, NB) | V taborišču ni nihče skakal, vriskal, pel, norel ... Kar tako so stali tam ob ognju in nekaj godli čez večerjo, kot da bi izsleditev petnajst metrov dolge izgubljene jahte, vredne med brati svojih štirideset tisoč dolarjev, ne bila nič posebnega. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Bo pa med gradnjo treba že odplačati tisto, kar smo si doslej izposodili, seveda z obrestmi. To bo zneslo slabo milijardo; vsega skupaj torej med brati štiri milijarde dolarjev. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Pametno, če se službeni avtomobili amortizirajo po, recimo, dveh letih in jih poceni razprodajo uslužbencem, potem je, med brati, pet let za tako plovilo kar spodobna doba. (Delo, 10. avg. 2001, NB) | K temu so pomagali močni sedativi, s katerimi so mi lajšali neznosnost cevi, ki so lezle vame, kdaj pa kdaj je boja padlo tudi nekaj morfija. Med brati, bil sem sedem tednov do konca zadet. (Delo, 17. jan. 2004, NB) | Koroške ceste bodo namreč kmalu prav take, da bodo na njih najbolj hitri, zanesljivi in varni ravno krpani. Oklepnik brez oborožitve bi tako med brati stal dober milijon evrov in če bi za začetek vsaka od dvanajstih koroških občin kupila po enega, bi že bil kšeft. (Delo, 23. jun. 2006, NB) | Tajska mesta so prav tako meka za nakupovalce, zlasti za oblačila povsem »originalnih« znamk, in če vam bo kdo ponudil kakšnih tisoč mark vreden rolex (»med brati« vreden najmanj 15 tisoč mark), lahko posumite, da ga je kupil na Kao Sanu, eni od turistično najbolj prometnih ulic v Bangkoku. (Delo, 3. sep. 1998, NB)

◆ *Frazem med brati [je kaj vredno]* omenja J. Glonar (SSJ 13) pri iztočnici *brat: med brati (ki ne bodo drug drugega odirali) je ta reč vredna*. Frazem bi lahko nastal po preoblikovanju iz primere *ko bi ga brat bratu dajal (prodajal), je vredno ...* Najdemo jo v Plet. I, 51, citirano po Levstiku (Zb. sp.) z nemško razlago: *ist unter Brüdern werth*. To nemško razlago je Pleteršnik verjetno prevzel iz Cigaletovega nemško-slovenskega slovarja (str. 288), kjer pa najdemo drugačno slovensko razlago: *brat bratu ne more ceneje dati, vredno je med prijatli*. Zadnja Cigaletova oblika, ki temelji na figurativnem pomenu sestavine *brat*, tj. 'prijatelj, tovariš', je najbolj verjetno izhodišče današnji obliki obravnavanega frazema. Bratje se namreč medsebojno naj ne bi goljufali, kot bi lahko kazal tudi krščanski izraz za sokristjane: *bratje*

v *Gospodu*. Ustrezni zdajšnji pogovorni nemški frazem je *unter Brüdern* v pomenu 'odkrito in častno; (rečeno) med dobrimi znanci'.

◎ hr. *brat bratu*; nem. *unter Brüdern*.

spořovati koga kot brata, gl. *imeti koga rad kot brata*.

topli brat /pog.; pren./ *homoseksualec*; sop.: **topli bratec**; **toplovodar**

Prodati ali ne prodati. Poslancu Francu Kanglerju je bilo dovolj neprespanih noči ob premlevanju teh hamletovskih bančnih dilem, moral je dobiti jasne odgovore o slovenski top temi tega trenutka (e seveda za trenutek pozabimo na famozne sestre oziroma tople brate) – namreč o nacionalnem interesu. (Delo, 4. mar. 2002, NB)

◎ angl. *queer*; eř. *teplej bracha*; fr. *tante*; *tapette*; *tantouse*; *pedale*; *p*; hr., srb. *topli brat*; nem. *warmer Bruder*.

vinski brat /ekspr.; pren./ *pijanec*

Jaz sem pa vinski brat Jaz sem pa vinski brat, pijem ga zmeraj rad, pil sem ga, še bom pil, dokler bom iv. (Eno si zapojmo, NB) | Opoldne ga spijem četrtno in zvečer tudi četrt. Ker so ljudje tukaj precej opravljivi, bi rekli, da sem vinski brat, pa čeprav bi spil malinovec. (Matevž Hace, Vařka kronika, NB) | V zvezi z izletom na Šmarno goro se je ohranilo Preřernovo pismo Lovru Poklukarju: Prečastiti ljubi vinski brat! Tvoje pomisleke zoper izlet na visoki hrib Šmarno goro, nameravan za prihodnji četrtek, smo nanovo pretresli in spoznali, da so neopravičeni. (Delo, 9. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *vinski brat* je nastal po predstavi, da je kdo prijatelj, ljubitelj vina in pri tem pretirava. Enako velja za sopomenski frazem *vinski bratec*, v katerem manjřalna sestavina *bratec* olepřuje dejstvo, da kdo pretirava s pijačo. Ta je razen vina lahko tudi pivo, kar je razvidno iz sopomenskega frazema *pivski bratec*. V nekaterih drugih jezikih je namesto sestavin *vinski* in *pivski* uporabljen pridevnik *moker*, ki olepřano namiguje na pijačo, npr. hr., srb. *mokri brat* (gl. ).

◎ eř. *bratr z mokre tvrti*; *kamarad z mokre tvrti*; *mokry cech*; *přisluřnici mokreho cecha*; fr. *compagnon de beuverie*; glu. *mokry bratr*; *mokri bratřik*; hr., srb. *mokri brat*; *mokra braca*; nem. *Saufbruder*, *Zechbruder*, *Saufkumpan*, *Zechkumpan*, *Zechgenosse*; rus. *p'janaja bratija*.

bratec

pivski bratec /ekspr.; pren./ *pijanec*; sop.: **vinski brat**; **vinski bratec**

Vendar te zopet vidimo! Redkokdaj nas doleti ta sreča in zelo se čudimo, da so te za danes pustili tvoji pivski bratci. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Tudi Zdravljica je bila prijateljcem s severa predstavljena s primernim zanosom in dostojanstvom. Kot da bi nekako pozabili,

da je to bila pesem za pivske bratce. Pesem, ki so jo Lani Franzi prvi približali ljudem. (Delo, 6. feb. 1998, NB) | Ko so tako veselo praznili steklenice, ga je eden usekal po obrazu in ga podrl na tla, potem pa vzel denarnico, v kateri je bilo 23 tisoč tolarjev. Pivski »bratci« so jo popihali, vendar so policisti e čez dobre pol ure na Vodnikovem trgu izsledili trojico, med katerimi je bil tudi 32-letni Ljutomerčan Ludvik K., ki je popolnoma ustrezal opisu cestnega razbojnika. (Delo, 24. jun. 1998, NB) | Slovenci, sren narod pod Alpami, praznujemo 8. februarja svoj kulturni praznik. Na »čast« našemu Francetu Preřernu, za katerega nikoli prav ne vemo, ali bi ga uvrstili med literarne genije, pravne strokovnjake, idealiste in romantike, razdvojene osebnosti, pivske bratce ali ljubitelje žensk za eno no, s tistim večno nedozorelim »brez-obveznosti-prosim«. (Delo, 2. feb. 2002, NB)

◆ Gl. *vinski brat*.

topli bratec /pog.; pren./ *homoseksualec*; sop.: **topli brat**; **toplovodar**

»On pa tega ne j! Degeneriran topli bratec z gnojnimi vilami!« (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Mirana in Otona imam na sumu za toplo bratstvo, čeprav nista tako izrazita kot Mona in Liza. Marjano bosta spravila v ekstazo in je potem ne bosta poteřila. Pravim ti, da sta topla bratca ali pa sadista, morda eno in drugo. (Miha Remec, Mana, NB) | ITALIJANSKO PODZEMLJE »TOPLIH BRATEC« Šef papeževega protokola se je po službi vdajal nizkim strastem. (Delo, 9. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *topli bratec* je verjetno kalk po nemřkem *warmer Bruder*. To razlagajo tako: ni vroč, ni mrzel; nastal naj bi v poznem 18. stoletju (gl. H. Kupper, 135).

◎ angl. *queer*; eř. *teplej bracha*; nem. *warmer Bruder*; rus. *goluboj*.

vinski bratec /ekspr.; pren./ *pijanec*; sop.: **vinski brat**

Ko zve Tine za svate, se mu zasveti lice od radosti, ali bogme ne zato, da bo imel priliko aliti nevesto. Fant je bil vinski bratec, je zapravil dotico in tudi e celoletni zaslužek. e več tednov ga ni okusil ne kaplje ve. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Tudi on se je držal ořabno; prevzetnosti se je bil nalezal od gostilničarja, gostilničar pa od mestnega pisarja. Edino veselje je užival takrat, kadar je sitnega vinskega bratca predstavil iz gostilniřke vee čez prag proti cerkvi Svetega Jakoba. Vitez Ahac je naglo naročil kar bokal vipavca in pečeno meseno klobaso. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Bil je glasen in preřeren kakor e zdavnaj ne ter se je počasi, toda stanovitno bližal tistemu velikemu trenutku, ko bo vrgel roke od sebe in si zaeel hudiča. da bi ga lahko zma-zal. Vinski bratci so to dobro začutili, zato so pogovor zasukali na župnika in njegovo mo. (C. Kosmač, Kova in hudič, NB) | Cel mesec je njegov prednik Jernej prodajal řtevilno govedo, prařike, krompir in ito. Najel je pridnega hlapca in ostarelo kuharico, ki je znala do-

bro kuhati, a še bolj opravljati vinske bratce in ljubezni potrebne trške žene. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB)

◆ Gl. *vinski brat*.

◎ angl. (*old*) *soak*; *tippler*; fr. *compagnon de beuverie*; gluz. *mokry bratr*; *tutakowy bratr*; *mokry bratřik*; it. *beone*; *ubriacone*; *crapulone*; nem. *der Saufbruder*; *der Zechkumpan*.

bráti

bráti kóga/kàj kot odprto knjigo, gl. *knjiga*.

bráti kómu kózje molítvice, gl. *molitvica*.

bráti kómu levíte, gl. *levit*.

bratínstvo

píti bratínstvo, gl. *piti bratovščino s kom*.

brátiti se, gl. *piti bratovščino s kom*.

brátovščina

píti brátovščino s kóm /nevtr.; glag./ *začeti se tika-ti, navadno po ustaljenem obredu*; sop.: **piti bratinstvo** (Jurčič); **bratiti se**; **pobratiti se**

Bile so živahne in duhovite in si je o pol dvanajstih štel doktor Pucelj, praktikant na okrajnem sodišču, v posebno čast, da je smel piti z njimi bratovščino. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | »Prvič, ko tega cepca ne bo zraven,« je že iz avta kričal Tine, »bova pila bratovščino, ne boš se mi izmuznila!« Potem ni bilo ničesar več, vsi glasovi so potihnil, vse vznemirjenje in pričakovanje se je poleglo. (Gitica Jakopin, Slovo od dekleštva, NB) | Jutri bo sedmina po Grajžarju; le pripravi vina, kruha in mesa, da ne bodo gostje lačni in žejni. Zakaj rečem ti, krčmar Elija: če bi devet Grajžarjev storilo žalostno smrt na tepki, deseti in poslednji Grajžar bi vendarle prišel sedmino praznovat pod tvojo streho in še bratovščino bi pil s teboj. (I. Cankar, Krčmar Elija, Troje povesti, NB) | »Poznava se kakor brat in sestra, zakaj bi ne govorila kakor brat in sestra? Pijva bratovščino!« Izpila sta, nato sta se poljubila. (I. Cankar, Zimsko cvetje, NB) | Nato je vrgel ruski kanonik svoj kanon v koruzo in oba sta zapela: Kje dom je moj, kje dom je moj? Potem sta pila bratovščino in se tikala kakor dva stara prijatelja. (Rado Murnik, Ženini naše koprnele, NB) | Med veselimi najbolj vesel, se je smejal za vsako malenkost do solza, se tolkel po kolenih in držal za baržunasti telovnik. Kajpada je pil bratovščino z vsemi in si natovoril posebno prelestno ženitovanjsko opico. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB)

◆ Frazem *piti bratovščino s kom* je nastal po opisu obreda, po katerem dva postaneta pobratima in ga potrđita s požirkom vina iz kozarcev, ki jih držita s prepletjenima rokama.

◎ angl. *to drink the cup of friendship*; češ. *pít (si) s někým/spolu na bratrství*; *připít (si) s někým/spolu na bratrství*; fr. *trinquer avec qn. à la fra-*

ternité; hr. *piti bratimstvo*; *ispiti bratimstvo*; nem. *mit jmdm. Bruderschaft/Brüderschaft trinken*; rus. *vypít' (na) brudersštft s kem*.

brátstvo

tôplo brátstvo, gl. *topli bratec*.

bráca

dáti kómu brco [v rit] /ekspr., pog.; ed., pren./ *odpustiti, odsloviti koga (iz službe)*; prim. **dati koga na čevelj**

Uvedli smo evro, se hvalili pred svetom, da smo dobri, da smo prvi med novimi članicami, naredili veliko proslavo. Ko je proslava končana in gostje odidejo, pa koalicija odslovi, da brco guvernerju banke Slovenije. Torej tistemu, ki je najbolj zaslužen, da smo vpeljali evro. (Mladina 2007, št. 07, NB) | Bolj ga pesti nizka pokojnina. »Po spremembi sistema,« kot pravi dogodkom z začetka desetletja, »so mi dali brco v rit.« Invalidsko so ga upokojili. (Delo, 30. nov. 1999, NB) | Kaže omeniti, da je bil Giampaolo trener moštva s Sardinije do decembra lani, ko mu je vodstvo dalo brco po porazu z Udinesejem, za njegovega naslednika Colomba pa je bil usoden nedeljski domači poraz z rimskim Laziom. (Delo, 28. feb. 2007, NB) | Na kartonski embalaži, pribiti na lesen okvir, je napisan začetek ameriške Ustave: »Mi, prebivalci Združenih držav Amerike ...« Vam bomo dali brco v rit. (Nova ustava). (Delo, 8. dec. 2001, NB) | Še vedno mislim tako. Dali so nam brco v rit, naj se nehamo zanašati na institucije ... To smo naredili, zdaj pa nam drugi publicisti očitajo, češ da so filmi narejeni amatersko. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Dejale so: »Far je zloben, klofuto ji je moral založiti na vsak način. Ker vsi vidimo, kako je čista in blaga, si ni mogel pomagati drugače, kakor s tem, da je dal brco njenim otročjim letom, ko je še nismo poznali. Otroci niso svetniki – to vemo brez prečenskega fajmoštra.« (Janez Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB)

◆ Frazem *dati komu brco [v rit]* je po sestavi parafraza za besedno zvezo *brcniti koga [v rit]*. Današnji, tj. preneseni pomen odpustitve, odslovitve koga (iz službe), je nastal na osnovi negativnega odnosa do koga, ki izhaja iz poniževalnega fizičnega napada z brco v rit. Kdo je akter ali žrtev takega dejanja, je doseženo z glagolsko sestavino *dati v frazemu dati komu brco [v rit]* ali s sestavino *dobiti v frazemu dobiti brco [v rit]*.

dobíti brco [v rit] /ekspr., pog.; ed., pren./ *biti odpuščen, odslovljen (iz službe)*; prim. **dati komu brco [v rit]**

Uprave vedno zahtevajo rezultat, ne glede na raven kluba. Tistega, ki te plačuje, moraš poslušati in se mu pokoriti, drugače dobiš 'brco'. Premalo plačani trenerji si ne upajo igrati odprto. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Največ medijske pozornosti je bil te dni deležen Francoz François Delecour, ki je dobil brco pri Peugeotu, potem

ko ni bil zadovoljen s svojim statusom v moštvu. Pri lanskem konstruktorskem prvaku ga je nadomestil rojak Didier Auriol, ki je lani dirkal za Seat (španski avtomobilistični gigant ne bo več tekmoval na rallyjih za SP). (Delo, 18. jan. 2001, NB) | V sodelovanje sem šel požrtvovalno in kaj sem dobil v zahvalo? Brco v rit.« Leskovškova vse očitke o izkoriščanju zavrača, češ da Gregorja nihče iz fundacije ni silil v javno izpostavitve, pač pa se je za to odločil prostovoljno. (Mladina 2004, št. 02, NB) | Nekdaj slovitiga strelca Liverpoola se v vlogi trenerja smola oklepa praktično že tri leta: od leta 1999, ko je dobil drugo priložnost pri madridskem Realu. Že tedaj je sestavil najboljšo zasedbo v Španiji in Evropi, dobil pa »brco«, potem ko prvenstveni rezultati niso bili na ravni ugleda kluba. (Delo, 21. jan. 2002, NB) | V slovenski politiki ni nobene širše strategije, da o načelnosti niti ne govorimo. Ropova vlada bo do onemoglosti podpirala vključevanje Hrvaške v evropske integracije – to nenehno obljublja –, medtem pa bodo po vsaki turistični sezoni dobili kako brco od zadaj. (Delo, 25. avg. 2003, NB)

◆ Gl. *dati* komu *brco* [v rit].

brcniti

brcniti kóga v rit, gl. **rit**.

brcniti v temò, gl. **tema**.

da bi te kúra brcnila, gl. **kura**.

naj kóklja brčne kóga, gl. **koklja**.

naj kúra brčne kóga, gl. **kura**.

brég

iméti kaj za brégom /pog.; pren./ *skrivati, tajiti kaj; skrivaj pripravljati, nameravati storiti kaj; sop.: imeti kaj za plotom*

Ujela sem, da je imenoval Travnikarjevega strica, toda takoj je utihnil, si obrisal pot in pogrknil. Vedela sem, da ima še nekaj za bregom, pa da mu beseda ne gre z jezika. (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Tare je mikalo, pa vendar ni vedela, kaj bova midva rekla. Starec, dejali so mu Bojec, brž vidi, kaj ima baba za bregom, pa se k nama obrne: »Menda se tudi gospodoma ne bo storilo inako, če stopita bliže soda. (F. Levstik, Popotovanje od Litije do Čateža, SG 1858, 46) | Pa sva raje molčala. Starejši imajo vedno kaj za bregom. Tudi tole o legendi so si izmislili samo zato, da bi lahko rekli, da ni bilo res. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Klajster, nekaj imaš za bregom! Seveda mi ne boš povedal, kaj, nima smisla, da te vprašam. (M. Mikeln, Strip strup, 1964, 98) | Jurček zadene nocoj veliko terno, to vam rečem. Za nas pa nič ne vem. Nekaj premišlja dolgin. Da ne bi nam kakšne zamesil. Bogve, kaj ima za bregom. (P. Golia, Igre, 1955, 164)

◆ Breg je naravni objekt, za katerega človekov pogled ne more seči. Skrivanje za njim je tako postalo prispodoba namernega skrivanja, tajejanja, pripravljanja neprijetnega, nepričakovanega. Po-

dobno bi lahko rekli za plot, ki pa je za razliko do brega izdelek človeških rok. *Bregu* kot prisposodbi za skrivanje v hrvaščini ustreza *brdo*, v nemščini *Berg*. M. Cigale, I, 218, pri istočnici *Berg* navaja frazem *mit etwas hinter dem Berge halten* in ga razlaga s slovenskim *skrivati kaj, tajiti kaj, molčati*, nach V. (tj. po Vodniku) *za uho zakladati, tajiti kakor kača noge*.

© hr. *nešto se izza brda valja*; nem. *etw. hinter dem/hinterm Berg halten; etwas zurück halten*; pol. *mieć coś w zanadru; chować, coś w zanadru; kryć coś w zanadru*.

brénkati

brénkati na drugáčne strúne, gl. **struna**.

brénkati na drúge strúne, gl. **struna**.

brénkniti

brénkniti na čústveno strúno, gl. **struna**.

brezgláv, gl. *ne vedeti, kje se drži glava koga*.

brezglávo, gl. *ne vedeti, kje se drži glava koga*.

brézov

brézova káša, gl. **kaša**.

brézova mást, gl. **mast**.

brézovo ólje, gl. **olje**.

namázati kóga z brézovim óljem, gl. **olje**.

namázati kóga z brézovo mástjo, gl. **mast**.

brezzób

brezzóbi tígér, gl. **tiger**.

brídek

pretákati brídke sólze, gl. **solza**.

točíti brídke sólze, gl. **solza**.

bridkóst

kélih bridkósti, gl. **kelih**.

bríga

devêta bríga /ekspr.; pren./ *kar je popolnoma nenujno, nezanimivo*; sop.: **deveta skrb; zadnja briga**

Takó, črno na belem, se vam bo pokazalo, kaj se je zgodilo. Njim je vse to deveta briga, seveda, če je masla zaboj več. (B. Pahor, Kres v pristanu, NB) | Veliko svojih poslov je opravljal s humorjem, kakor me je tudi s humorjem sprejel. Uradne formalnosti so mu bile deveta briga. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | Krščanskosocialno glasilo Večerni list je takole ocenilo, kdo naj bi bil krivec za poraz: V enem oziru smo vsi krivi. Toda glavni krivec je naša osrednja vlada, ki so ji Koroška in slovenski interesi sploh deveta briga ... (Andrej Rah-ten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini,

NB) | Francozom so evropske volitve deveta briga – V kampanji imajo prednost notranjepolitične teme. (Delo, 10. jun. 2004, NB) | On ni babjak, dekleta so mu deveta briga. (J. Trdina, LZ 1885, 273)

◆ Gl. *prva skrb*. Frazem *deveta briga* temelji na primerjavi s frazomem *prva skrb*. Tu sestavina *deveta* v nasprotju s sestavino *prvi*, tj. najpomembnejši, pomeni po vrsti precej oddaljeno, tj. nepomembno skrb. Ta je dosežena tudi s sestavino *zadnji* v frazemu *zadnja briga*. Glede pomena primerjaj še frazem za *devetimi gorami*.

◎ hr., srb. *deveta briga*; *poslednja briga*; *sedma briga*; *šesta briga*; it. *non importare a qc. un accidente di q.c.*; *fregarsene*; *impiparsene*.

zadnja briga /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kar je popolnoma nenujno, nezanimivo*; sop.: **deveta briga**

Mislím, da smo se mnogi zgražali nad tem, kako država »pomaga« prizadetim. Vse, kar smo izvedeli, namreč razločno napeljuje na domnevo, da država (ne prvič ne zadnjič) poskuša z denarjem, ki smo ga prispevali vsi prebivalci Slovenije, na najbolj vulgarno liberalističen način narediti le »kar se da dober biznis« (kajpak le za izbrane posvečence, od projektantskih do nadzornih in podobnih birokratov), vse stiske in beda žrtev potresa pa so ji zadnja briga. (Delo, 24. apr. 2001, NB) | Da Madžarovičema ni uspelo pripeljati nekdanj slovitega amaterskega bodybuilderja Arnolda Schwarzeneggerja, je bila ta večer vsem zadnja briga. Čeprav je Dejan dejal, da bo še poskušal in igralca prijel za besedo, izrečeno v fitnesu v St. Monici, da bo nekoč prišel. (Delo, 29. okt. 2001, NB) | Ker Sturm in Sadovnik z gnilim kompromisom odgovarjata za zavožene slovenske gare, vidim rešitev iz te usodne zagate edino v tem, da zdaj pomagata Rudiju Vouku sklicati velik shod vseh jezikovno zavednih koroških Slovencev, ki jim človeško dostojanstvo še ni zadnja briga in kot davkoplačevalci ne marajo več biti zasmehovana brezpravna raja, vsakdanja tarča povesnelega velenemškega hujskača. (Delo, 26. jan. 2002, NB)

◆ Gl. *prva skrb*, *deveta briga*.

britev

brez britve obríti kóga /star.; pren./ *ogoljufati, prevarati koga*; sop.: **na suho obríti koga**
varati, goljufati. (Glonar, SSJ, 14): Prepozno se je zavedel, da so ga obrili brez britve. (J. K.)

◆ Frazem omenja Cigale (II, 1456) pri iztočnici *Seife: ohne Seife barbieren, brez britve obríti koga, ociganiti ga*.

nabrušen kot britev /ekspr.; primera, tudi pren./

1. zelo oster

Oba petelina potem zdražijo z nagajanjem, vlečenjem za rep, včasih v isti namen po grlu spuste nekaj palmovega vina, vse, da bi jima dvignili borbeno moralo. Na tace jim pritrdijo kot prst dolg nož, prej pazljivo nabrušen kot britev, in končno spuste skupaj za nekaj

trenutkov slave ali poraza. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Pa bolj kakor na bogastvo, na pridnost in na lepoto je bila ponosna na svoj jezik: nabrušen je bil kakor britev, dolg kakor kravji rep in noben jezični dohtar mu ni bil kos. (F. Milčinski, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917, 49)

2. zelo pripravljen

V sezoni 1992 sem bil nabrušen kot britev, a sem s hudim padcem v Assnu zapravil prednost 65 točk pred Raineyjem. Šele dve leti pozneje sem dočkal svoj veliki trenutek, čeprav bi težko rekel, da sem postal hitrejši dirkač. (Delo, 16. okt. 2000, NB) | Brezsrčnost Kodeljevčanov je razočarala številne gledalce, saj so že začeli verjeti v derbije lige Kolinske, in vrgla senco tudi na prizadevnost igralcev Uniona Olimpije, ki so pred dvobojem z Realom nabrušeni kot britev. (Delo, 16. jan. 2001, NB)

◆ Primera *nabrušen kot britev* temelji na dejstvu, da mora biti britev zelo ostra, nabrušena, da se dá z njo zelo gladko obriti.

óster kot brítev /ekspr.; primera, tudi pren./

1. zelo oster; sop.: oster kot meč

Med pitjem čaja v hišici s pogledom na bele gore in sinje ledenike iz kristalov, ostrih kot britev, sva med sprehajanjem po vrtu, polnem vrtnic, preživela skupaj ves dan. (Delo, 15. jul. 2003, NB) | ... je kritično spregovoril o krvoločnem ekološkem zločinu, barbarskem lovu, to je pokolu tjulenjih mladičev na ledenih ravninah Kanade in Rusije, kjer mladičem z neoporečnim krznom še živim razparajo trebuščke z dolgim, kot britev ostrim nožem. (Delo, 24. jun. 1998, NB) | Če smo po vsem tem na morskega psa gledali s čisto drugimi očmi, vendar ni izginilo spoštovanje pred petimi do šestimi vrstami ko britev ostrih zob, ki so prežali v ogromnem gobcu. (Sončni Tiki, SPor 19. 8. 1950, 4. 4.) | Primerjali so jih s standardnim naglasom, značilnim za južno Anglijo, tako kakor so govorili napovedovalci na BBC v osemdesetih letih. Sklep: kot britev ostro, različna izgovorjava iz kraljičinih zgodnjih let je postala z leti, kako bi rekli, bolj navadna. (Delo, 21. dec. 2000, NB) | Na sestanku s slovenskimi poročevalci na dan pred tekmo je bil izjemno redkobeseden in oster kot britev. Zdelo se je, kot da so ga razkačile omladne in neambiciozne napovedi tekmovalcev. (Delo, 12. feb. 1999, NB) | Čeprav je že takoj po sobotni tekmi z Zagrebom izrekel precej težkih besed, je Skansi tudi po prespani noči ostal oster kot britev. (Delo, 17. nov. 2003, NB)

2. hud, močen

Tedaj ni prepričal niti promoterja Dona Kinga, za katerega je Lewis ta čas najboljši boksar na svetu. Njegovi udarci so ostri kot britev in izjemno natančni, za nameček pa udarja močnejše kot kdaj koli prej. (Delo, 28. dec. 2001, NB) | To je bilo dolgo, nepozabno srečanje. Le kaj bi lahko povežalo kot pokovka lahko hollywoodsko uspešnico, po kateri si gledalci privoščijo še obisk bližnje zalagajnice s hitro prehrano, in radikalno filmsko kritiko Busheve politike in njegovega karakterja?

Morda nič drugega kakor kot britev ostra filmska kritika zalogajnic s hitro prehrano? (Delo, 29. maja 2004, NB)

◆ Primera *oster kot britev* temelji na zelo očitnem dejstvu, da mora biti britev zelo ostra, da se lahko gladko in neboleče obrijemo. Primeru omenja J. Glonar (SSJ, 263) pri iztočnici *oster: oster kakor britev*.

◎ bolg. *ostār kato brāsnač*; češ. [*ostrý*] *jako břitva*; hr. *oštār kao břitva*; mak. *oštār kako žilet*; pol. *ostrý jak brzytwa*; rus. *ostrýj kak břitva*; slš. *ostrý ako břitva*; *ostrý ako žiletka*; ukr. *gostryj jak brytva*; *gostryj jak lezo*.

bríti

nôrce **bríti iz kóga**, gl. **norec**.

bríti se

bríti se na balín, gl. **balin**.

brítov

kúrji brítov /vulg.; pren./

1. velik trebuch

Tedaj so si podložili jopiče s podlako in podlanko. Kaj se to pravi? To se pravi: potlakati si želodec, uganjati naravno kemijo, prazniti pladnje in ploščke, gostiti svoj drob, kopati si grob s čeljustjo, mahati s Kajnovim mečem, pečene mrličje pokopavati, svoj trebuch izpremeniti v kurji britof, bolj učeno pa se pravi: s svojimi čekani govno delati. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, str. 106)

2. debel človek, debeluh; sop.: kurja smrt

... in gospodu okrajnemu sodniku Podboju so v njegovih študentovskih letih djali: »pratca«, sedaj pak nosi ta postavni mož tam doli v Kostanjevici glasovito ime: »kurji britof«! Kaj more sam za to, in kaj moremo mi!?. (J. Kersnik, Nedeljska pisma, Slovenski narod 1873, št. 141) | »Kurji britof« vzdevek Bruseljčanov. (F. Kozak – Timmermans, Pieter Brueghel, 1934, 232) | Hermes – A kdo si ti, kurji britof? Damasias – Atlet Damasias. (Sovre – Lukian, Satire, 1946, 164)

◆ Sestavina *britof* je nemška izposojenka, in sicer iz srvn. *vrithof*, nvn. *Friedhof* 'ograjen prostor pri pokopališču; pokopališče'. Za *kurji britof* ni ustreznega in po besedni sestavi enakega izraza v nemščini ali kakem drugem jeziku. Izraz bi torej lahko nastal na slovenskem ozemlju, kar dokazuje tudi njegova dokaj zgodnja pojavitev (1873). Predstava, po kateri je nastal izraz *kurji britof*, je zelo razvidna. Nanaša se na *kure* kot vse čase in pri vseh narodih zelo zaželeno jed. *Kurji britof* pa je prostor ali oseba, kjer *kure* končajo svoj zemeljski vek. Na podobni predstavi je nastal tudi izraz *kurja smrt* 'požeruh, debeluh'. Izraz *kurja smrt* je sicer tudi ena od sopomenk za *teloh*.

brk

iméti brke [postrížene] na děž, gl. **dež**.

povédati v brk kómu kaj /ekspr.; pren., ed./ *brez ozírov povedati komu svoje mnenje*; sop.: **povedati v obraz komu kaj**

Zamalo se mu je zdelo in se je razgrel in je kričal, da je najprej stranka, potem ne pride dolgo nič, potem šele pride poštenje in pravica in naj le malo počakam ... Ogorčen sem bil in sem Pepetu povedal v brk, da se laže. Toda je bil po vsem licu gladko obrit, tudi pod nosom, in se ga ni moj očitek nič prijel, še dobro mu je delo, da se jezim. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I, 1922–1924, NB) | Nikoli I. je predsednik vlade dr. Lazar Tomanović povedal v brk: »Niti vi sami ne smete kršiti ustave!« Toda vladar ga je prostodušno pomiril: »Ali je sploh še kak člen ustave, ki bi ga mi ne prekršili?« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Arafat seveda ni mogel predsedniku prve velesile v brk povedati, da njegovih predlogov ne sprejema, ker bi se zameril ZDA in na svetovnem političnem prizorišču. (Delo, 5. jan. 2001, NB) | Začelo se je pred meseci in prav mučno: avtor je sodeloval v nočni oddaji dublinske televizije in moški iz občinstva mu je v brk povedal, da o rodnem Limericku ne troši nič drugega kot laži in da je potemtakem vase zglezdani lažnivec. (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Obstaja seznam. Ampak nam je rekel v brk: »Vi ga nikoli ne boste videli.« (Državni zbor RS: 18. redna seja 16. 2. 2000, NB) | Tako se je prelepi majniški dan končal z žalostjo, a Lovreku se je zdelo, da mu je nekako odleglo, ker je uspel svojemu strahovalcu zabrusiti nekaj bridkih resnic v brk, hkrati pa je bil vesel, da je ostal otrokoma v spominu kot mučenik in junak, ki se ne prestraši niti takšnega robavsa, kakor je stari Hojan. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | »Bolj se morate zavedati, da so skakalci tisti, ki vam omogočajo blestečo prireditve,« je prirediteljem v Innsbrucku zabrusil v brk finski zvezni trener Mika Kojonkoski, ki so ga podprli tudi kolegi iz drugih reprezentanc. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Dr. Rahten lahko ministru kadarkoli zabrusi v brk, da ni zagrešil nič takega, česar ne bi storil tudi sam minister, še več, odgovori mu lahko, da je to, kar je storil, storil z njegovim soglasjem ali morda celo po njegovem nareku. (Delo, 10. maja 2003, NB) | Somu in Karpu, bratu po očetu, po materi pa ne, obema je vrgel v brk, da je sekira pravzaprav njegova. Oče njegove matere, Drzni Kozorog, jo je bil dal Brkatemu Somu v znamenje sprave. (J. Jalen, Bobri I – Sam, NB)

◆ Frazem *povedati v brk* komu kaj se predstavno navezuje na sopomenski frazem *povedati v obraz komu kaj*, samo da tu sestavina *brk* pars pro toto zamenjuje sestavino *obraz*. V enakem soodnosu sta si sestavini *brk* in *obraz* v frazemih *smejati se v brk* komu in *smejati se v obraz komu*.

režáti se v brk kómu, gl. *smejati se v brk komu*.

smejáti se v brk kómu /ekspr.; pren., ed., dov. **zasmejati se / predrzno, nesramno smejati se komu**; sop.: **smejati se v obraz komu**; **režati se v zobe komu**

Kakor babe se obregujete za mojim hrptom. Medse me vabite, da bi se mi lahko še v brk smejali. Potem pa še čakate, da vam bom dal za pijačo. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Dokler je še imel na avtu nemške registrske tablice, se nam je smejal v brk, ko smo mu za brisalce zatikali obvestila o prekrških, zdaj, ko ima ljubljanske, pa se je očitno odločil spremeniti taktiko. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Verjamem, da bo v prihodnje ta prostor, vsaj kulturno, zelo dobro sodeloval: uspeh moje retrospektive v ljubljanski Kinoteki letošnjo pomlad je že znamenje, da se kultura smeje v brk vsem nacionalističnim občutjem. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | Običajno me po poti spremljajo petje srak in veverice. Zadnjič se mi je ena malodane smejala v brk, potem ko je name stresla plaz deževnih kapljic, ki so se ujele na liste vej, po katerih je izvajala svoje jutranje akrobacije. (Delo, 7. okt. 2002, NB) | Okradel je tudi svojega znanca, s katerim se je srečal 6. februarja popoldne na Slovenski. Med rokovanjem mu je snel prstan, vreden 16 tisoč tolarjev, in ko ga je znanec zahteval nazaj, se mu je samo zasmejal v brk in mu hkrati zagrozil s tepežem. (Delo, 9. mar. 2000, NB) | No, Silvio se je te dni vrnil z dopusta in glej ga zlomka: ustavni sodniki so mu medtem ta imenitni predpis, ki mu je omogočal, da se je lahko penastim sodnikom dobesedno smejal v brk, razveljavili. (Delo, 17. jan. 2004, NB) | Pogrezal sem se bil namreč v živi pesek ene od sipin pod ledenikom na gornjem delu jezera Pukaki. Nasproti se mi je v brk režal sam Mount Cook, najvišja gora Nove Zelandije. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB)

◆ Gl. *povedati v brk* komu kaj.

brlòg

lèvji brlòg /ekspr.; pren./ *nepredvidljiv, tvegan, nevaren kraj*; prim. **levje žrelo**

Mi bi lahko k temu dodali vsaj še primer Iskre v Semiču, ki je tako rekoč vzorčen primer, kakšen levji brlog je lahko Evropska unija. (Delo, 4. mar. 2002, NB) | Kdo je Borut Miklavčič, ki se je odločil stopiti v levji brlog, za kakršnega se je še posebno v zadnjem letu izkazala zdravstveno-politično obarvana okolica, povezana z direktorskim stolčkom v tej finančno eni najmočnejših institucij mlade slovenske države ... (Delo, 11. dec. 2002, NB) | Iz Moskve so z zamudo prihajali glasovi, da ni pošteno, ker mora njihova igralka v levji brlog (tj. Peking, op. J. K.), toda na sestanku izvršnega biroja FIDE maja na Bledu, so pri tej zgodbi naredili piko. (Delo, 31. avg. 1998, NB) | Grzegorz »Greg« Kolodko je bil v letih 1994–97 podpredsednik poljske vlade in finančni minister, nato pa se je, kot sam pravi, odpravil v »levji brlog«, na Zahod, ki je svoje odločitve in nasvete tranzicijskemu Vzhodu neredko gradil na nepoučenosti in aroganci. (Delo, 3. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *levji brlog* temelji na dejstvu, da je levji brlog, v katerem biva tako nevarna zver, kot je lev, zelo nevaren za vsakogar, ki se mu približa ali ima namen stopiti vanj. Izhaja pa iz 246. Ezopo-

ve basni. V tej lisica odgovori v brlogu ležečemu bolnemu levu na vprašanje, zakaj ne stopi bliže: »Jaz bi že vstopila, ko ne bi videla, da vodi noter mnogo sledi, ven pa nobena.« Rimski pesnik Horac je odgovor prevedel v latinščino: *Quia me vestigia terrent omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum*. Iz tega je nastala krilatica *Vestigia terrent* 'sledí strašijo'. V nemškem pogovornem jeziku levji brlog – *Löwenhöhle* pomeni 'pisarna predstojnika'. V Bibliji govori o levjem brlogu prerok Danijel (6:16–22), ki ga je dal vreči v levji brlog perzijski kralj Darej, toda nesrečneža je obvaroval angel, ki ga je poslal bog Danijelu na pomoč.

◎ češ. *jáma lvová; lví jáma*; rus. *logovo zverja; logovo l'va*.

volčji brlòg /slabš.; pren./ *skrivališče, prebivališče ničvrednih, slabih ljudi*; prim. **gadje gnezdo**

»Sprejela je od tebe jabolko, sedaj je tvoja,« je rekel Vazko in dvignil rami, češ: delaj, kar hočeš. Čez hip je pristavil: »Ako jo pošlješ h Katici, jo zavedeš v volčji brlog. Kakor volkulja na nabito puško, tako gleda Katica na Danico.« (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Prvi politični umor v Črni gori je med tukajšnjimi prebivalci povzročil osuplost in bojazen, da se utegne nevidna »črna roka«, ki je v beograjskem »volčjem brlogu« zrežirala in tudi izvršila več deset skrivnostnih in še vedno nepojasnjenih umorov, zdaj preseliti še v drugo članico skupne države. (Delo, 2. jun. 2000, NB) | Ameriški politolog Robert Kagan je skoval to bizarno predstavo, po kateri Evropejci živijo na Veneri in gojijo sanje o večnem miru, medtem ko Američani izvirajo z Marsa in stojijo v trdi resničnosti volčjega brloga mednarodne politike, kjer se vsi bojujejo proti vsem. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Zato pravim, da sedenje v svetu RTV pisateljev ne mika, ker tisto menda ni ravno zelena jasa, ampak prej volčji brlog. V katerem zajec težko odnese cela ušesa, in predstavljajte si pisateljskega delegata, ki mu crkne zajec. (Delo, 24. jan. 2004, NB) | Napetost v sobi je naraščala. Zgledalo je, kot da sta se v volčji brlog zatekla dva Slovenca, ki sta pred tem ubila Srba. K sreči naju je k sebi poklical namestnik politolika, mlad, okrogloličen in na kratko ostrižen fant, ki mu je bilo zelo veliko do tega, da pokaže, da sva povsem odvisna od njega. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Na njegovi delovni mizi leži rokopis nove knjige, ki ji je dal naslov Volčji brlog. V njej piše o peklju na Zemlji – o mrtvem, s strupeno radiacijo okuženem območju okrog černobilske jedrske elektrarne ... (Delo, 13. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *volčji brlog* izhaja iz prvotne predstave o nevarnosti brloga, v katerem prebivajo volkovi. Pomen 'skrivališče, prebivališče ničvrednih, slabih ljudi' izhaja iz prenesenega pomena sestavine *brlog* slabš. 'skrivališče, zbirališče ničvrednih, slabih ljudi'. Sestavina *volčji* sicer še ohranja

povezavo s prvotnim pomenom, a njen preneseni pomen ekspr. zelo okruten, neusmiljen' samo še krepí pomen frazema *volčji brlog*.

brúhati

brúhati kot vídra, gl. **vidra**.

brúhati na kóga ógenj in **žvêplo**, gl. **ogenj**.

brúhati žólč, gl. **žólč**.

brúhniti

brúhniti v sméh, gl. **smeh**.

brúsiti

brúsiti nóge, gl. **noga**.

brúsiti pête, gl. **peta**.

b්රුද්දා

b්රුද්දා **jezik**, gl. **jezik**.

búča

búče prodájati /pog.; mn., pren., tudi **bučke/ izmišljevatí si, govoriti neutemeljeno, prenapihnjeno**

Ne poslušaj ga, same buče prodaja. (J. K.) | Bolje da Tikev buče prodaja v arabski svet, kot pa, da naši politiki »buče prodajajo« državljanom. (Google, www.finance.si/...) | »Dej ne mi buč prodajat', ker vem, kakšne so moje pravice!« »Ne jih poslušat' – oni sam' buče prodajajo.« Ključne besede: izmišljotina, neresnica ... (Google, razvezanijezik.org/...)

dobíti jih po búči /pog.; pren., tudi jo/

1. biti ostro grajan, biti tepen; sop.: **dobiti jih po glavi**

Če bi šlo za koga drugega in tudi če bi šlo za resne poškodbe, bi bilo morda drugače. Ampak poslancu Hvalici, kot da so vsi privoščili, da jih je malo dobil po buči. (Delo, 31. dec. 1998, NB) | Igralka Gina Gershon pravi, da ste ji pri treningu eno prisolili. Če bo še naprej tako čvekala, bo še kaj dobila po buči. Gospod Dylan, zahvaljujemo se vam za pogovor. (Delo, 29. sep. 2001, NB) | Vi svoje spolne identitete niste nikoli skrivali? Nikoli, jo je navsezadnje sploh mogoče skriti? Tako vi kot jaz poznavajo ljudi, ki si to neizmerno prizadevajo ... Razumljivo, iz strahu, tudi mene je bilo ničlikokrat strah, kar nekajkrat sem jo dobil po buči, ampak strah je mogoče premagati s pogumom. (Delo, 27. nov. 2004, NB)

2. biti premagan

Na začetku paketov ni bilo. Vendar je nemški sistem popustil, ko so jih leta 1943 dobili po buči pred Stalingradom. Sicer so iz paketov pobrali vse, kar jim je bilo všeč. (Mladina 2005, št. 19, NB)

♦ Gl. *dobiti jih po glavi*. Sestavina *buča* v frazemu *dobiti jih po buči* pomeni pog., ekspr. 'glava'.

tí si [pa] búča /pog., ekspr.; pren., ed./ *si prebrisan, zvit človek*

Mislím, da bi blo boljše, da bi šla prodajat buče, ker tam po mojem nimaš za delat take filozofije! Ti si ena buča! (Google, med.over.net/forum...) | Ja ti si prava buča ja. Very Happy naredite, kakor vam paše, jas govorim iz izkušén, kar smo delali, mogoče kiri uporabljajo bolj kvalitetne ... (Google, forum.alfa-club.com.../)

tí si práva búča, gl. **tí si [pa] buča**.

tó je [pa] búča, gl. *to so buče*.

tó so búče /pog.; mn., pren., tudi **to je [pa] buča/ to ni res, je izmišljeno, pretirano**

Kaj vse pišejo o njej v rumenem tisku! »To so buče,« pritrjuje hčerka. (J. K.) | Ogromno reklame in ogromno, ogromno, ogromno časa in dela moraš vložiti, preden prideš do cene, ki jo imajo ti DJ-ji. Dokler ne bom star 35 let, nimam kaj razmišljati o tem, kar se pa tega tiče, da bi se v dveh letih upokojil, to je pa buča, svetovna, ha, ha, ha. (Delo, 29. sep. 2001, NB)

zvíta búča /pog., ekspr.; ed., pren./ *prebrisan, zvit človek*

Največ pa ga je skrbelo, kje in kako bi ga spravil v denar. Strah ga je bilo, da bi kakemu sleparju ne prišel v roke, ali da bi kaka zvitá buča ne izvlekla iz njega, kje se dobiva tako blago. Kam tedaj z zlatom? (Fran Erjavec, Ni vse zlato, kar se sveti, NB) | Ti si me pustil v ječi in, ko se ne bi bil sam izkopal na beli dan, kdo ve, kje bi bil že zdaj. In ti, zvitá buča, si štel: brat bode umrl, cigana bodo za njim poslali in zame vse dobro! Kakor pa slišim, ti je brat okreval in cigan ti je ušel. (Josip Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB) | Denarja res nima, a zvitá buča je in se lahko še visoko popne ... Zvitá buča! Prekanil je njega, Majarja, in to bi se ne posrečilo vsakomur ... (Ivan Cankar, Dve družini, NB)

♦ V frazemu *zvitá buča* sestavina *buča* pomeni pog., ekspr. 'glava' in pars pro toto zamenjuje njenega imetnika, tj. človeka. Pomen 'prebrisan, zvit človek' ima sestavina *buča* tudi v frazemu *tí si [pa] buča*.

búčka

búčke prodájati /pog.; mn., pren., tudi **buče/ izmišljevatí si, govoriti neutemeljeno, prenapihnjeno**

Alí Turk prodaja bučke? Lahko da Turk prodaja bučke, ampak povej mi en dober razlog, zakaj bi se mu to sploh splašalo? Ne gre za to, da neomajno verjamem v Turkovo poštenost, ampak ne vidim razloga, zakaj bi v tem primeru lagal ... in lagal o neki zadevi na način, ki lahko njegovi javni podobi kvečjemu škodi? (Google, nogomania.com, Tchedo 1107, 07. 05. 07)

búhniti

krí je búhnila kómu v glávo, gl. **kri**.

búmerang

udáriti [nazáj] kot búmerang, gl. *vrniti se kot bumerang komu/kaj*.

vračati se kot búmerang kómu/kàj, gl. *vrniti se kot bumerang komu/kaj*.

vrniti se kot búmerang kómu/kàj /ekspr.; primera, 3. os. ed., tudi *vračati se / vrniti se komu z isto mero; dobiti kazen, maščevanje za kaj*

Zgroženi so nad delom izbrane gradbene skupine, nad površnostjo nadzornikov in grdim postopanjem ljudi iz državne tehnične pisarne. »Vse, kar smo doslej storili, da bi bilo zadoščeno našim pravicam, se je vrnilo kot bumerang.« je v strahu pred posledicami odločitve, da svoj primer zaupajo varuhu človekovih pravic,« rekla Bernarda Štefanec. (Delo, 13. apr. 2000, NB) | Eden od prepoznavnih znakov, da smo zares dobili zanimivo košarkarsko prvenstvo, je vse večje število spornih in tudi nespametnih izjav, ki so postale predmet razprave celo med manj poučenimi. Večino jih lahko pripišemo ranjenemu ponosu poražencev in jih ne kaže vnovič pogrevati, saj so celo pri Unionu Olimpiji uvideli, da so se jim vrnile kot bumerang. (Delo, 22. maja 2000, NB) | Trajni mandat pomeni predvsem odgovornost za opravljeno delo, toda prav ugotavljanje sodnikove odgovornosti je ena šibkejših točk našega sistema. Gre za stanovsko solidarnost, ki se sicer lahko vrne kot bumerang. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | »Šah lahko obravnavamo kakor šport, umetnost ali znanost – psihologija pa ne igra nobene vloge.« A takšna razmišljanja in predvsem lahkotnost, s katero je zmagoval, so se mu čez čas vrnila kot bumerang. Na šahovskem prestolu je sedel »le« šest let, šahovskemu svetu pa bi vsekakor lahko vladal mnogo dlje. (Delo, 30. apr. 2004, NB) | Večina navadnih smrtnikov je padla na dno splošnega malodušja, lahko bi rekli v usodno brezupnost, ki se je navsezadnje izkazala tudi na sobotnem, že tretjem letošnjem jalovem mitingu opozicije v Beogradu kot enem izmed pojavnih oblik srbskega (političnega) teatra absurda. Pozivanje ljudi na splošno vstajo je prav tako absurdno, kot je stonjevanje nasilja v režiji in izvedbi režima, ker se enim in drugim vrača kot bumerang. (Delo, 29. maja 2000, NB) | Fraza »Tigrovo leto« se je že v zaključku devetdesetih na naslovnice vračala kot bumerang, v letu, ki se je izteklo pred dobrim tednom, pa je že postala oguljena kot stari športni copati. Ob vse večjih in bolj navdušujočih podvigih Tigra Woodsa pa so ti copati iz leta v leto, kot kaže, bolj udobni. (Delo, 8. jan. 2001, NB) |

Le zakaj si velesile in drugi naši tekmeči z velikanskimi napori in vlaganji že desetletja prizadevajo, da bi (p) ostali konkurenčni v vseh pogledih? Nam tega ni treba, mi se naduto preценjujemo in obenem podcenjujemo druge, kar se nam vrača kot bumerang. (Delo, 27. feb. 2001, NB) | Da bi Japonska razmeroma hitro zmanjšala zadolžitev, bi morala povišati davke in znižati državno potrošnjo. To pa bi udarilo kot bumerang na že tako šibko gospodarsko rast. Le upamo lahko, da kaj takega ne bo storila, in bo raje prepustila plačilo dolga novim generacijam ob višji gospodarski rasti. (Delo, 9. nov. 2005, NB) | Moskva je tam vselej sebično branila zgolj svoje interese in nikoli interesov tamkajšnjih (svojih) narodov. Takšna povsem zgrešena nacionalna politika je (že med čečensko vojno) kot bumerang udarila po Rusiji, ki bo namesto pogajalcev spet poslala na Kavkaz letala in rakete. (Delo, 14. sep. 1999, NB) | Ker se zaveda, da so lahko moralne kampanje za vlado zelo nevarne, saj lahko s pomočjo novinarjev udarijo nazaj kot bumerang (zglede so slabe izkušnje Johna Majorja v letih 1993–94), je Blair zelo previden in govori zgolj o sodelovanju med vlado in starši. (Delo, 13. sep. 1999, NB) | Vse sta pospravila zgodovina in ljudski glas na volitvah. Neumnosti takratnih časov so pozabljene in prav nič nas ne bi zanimalo, če ne bi udarile s svojo silo nazaj kot bumerang. (Delo, 12. nov. 2005, NB)

◆ *Primer a vrniti se kot bumerang komu/kaj* temelji na dejstvu, da metalno orožje avstralskega porekla bumerang po metu prileti nazaj k metalcu, če ne zadene cilja.

◎ *bolg. šte se vārne kato bumerang; češ. vrāti se (vratilo se) někomu něco jako bumerang; hr. vratit će se kao bumerang komu što; vratilo se kao bumerang komu što; mak. k' e se vrati nekomu nešto kako bumerang; vrati se nekomu nešto kako bumerang; nem. sich als Bumerang erweisen; pol. wróci jak bumerang komuś coś; wrócilo jak bumerang komuś coś; rus. povernětsja kak bumerang komu čto; povernulosja kak bumerang komu čto; slš. vrāti sa ako bumerang komu čo; ukr. povernet'sja jak bumerang komu ščo; povernulosja jak bumerang komu ščo.*

Cahejev**Cahejeva nedelja**, gl. *nedelja*.**cáker****v cáker hodíti s kóm/čím** /star.; v prisl. zv./ *imeti opravka s kom, čim*

Kralj Jezus, ki nad vsemi si vladar, / ne daj, da bo pekel naš gospodar: / z njim kaj neradi v caker bi hodili. (O. Župančič, Zimzelen, 1945, 54) | »To je drugačen mož, kakor Vetrogončič,« mermra Janez po stopnicah doli, »ta zna z ljudmi v caker hoditi; pri Vetrogončiču sem pa v mrazu pred durmi stal, in še groša mi ni pomolil.« (J. Mencinger, Vetrogončič, SG 1860, 5. zv., 133) | Z orožniki hoditi v caker je skrajno nevarno. (F. Maselj Podlimbarski, Zbrani spisi IV/2, 556) | Saj imajo ženske tudi prebrisane glave in znajo z izrejanjem otrok bolj v caker hoditi ko moški. (Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 1930, zv. 9, 382) | Jez bom drugači kakor ti / Okoli v caker z možem šla. (SNP IV, št. 8299, Kranjska, Ravnikar P.)

◆ Frazem *v caker hoditi* s kom/čim, ki ima pomenko jedro v prisl. zv. *v caker*, je izposojen iz bav. avstrij. *zu acker gën*, srvn. *z 'acker gân* s prvotnim pomenom 'orati', kasneje figurativno 'imeti s kom opravka'.

calendas graecas [kaléndas grékas]**ad calendas graecas** /knj.; pren./ *nikoli*; sop.: **o svetem Nikoli**

Leto 2002 kot datum morebitnega vstopa je potemtakem že zdavnaj zamujeno: tudi če bi zdaj vrgli v obrambo polovico proračuna in tudi če bi vrli minister Grizold še bolj panično kupoval svoje brneče in brenčeče igračke, je to za resno modernizacijo naše vojske veliko prekratek rok. To pa pomeni, da je naše morebitno članstvo odloženo za nekaj let ali kar *ad calendas graecas*. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Ob vsem pa je najpomembnejše zavedanje, da kljub nacionalizmu in nestrpnosti na obeh straneh nobena od slovensko-hrvaških težav ni taka (ne ovira Hrvaške na poti v Evropsko unijo), da se sosedji ne bi mogli potihem dogovoriti vsaj za umiritev in odložitev tegobnih vprašanj *ad calendas graecas*. (Delo, 13. sep. 2003, NB)

◆ Izraz *ad calendas graecas* izhaja iz lat. *ad calendas Graecas* v pomenu 'ob grških kalendah'. *Kalende* so bile pri Rimljanih prvi dan v mesecu, medtem ko jih Grki niso poznali. Iz tega izhaja pomen 'nikoli', v sln. *o svetem Nikoli* (gl. ☉).

☉ hr. *na svetoga Živka; na (sveto) Nigdarjevo; dobiti što na Jurjevo*, it. *il giorno di san mai; alle calende greche*, nem. *am St. Nimmerleinstag*, srb. *na Đurin petak, o Đurinu petku*.

Canóssa[kanósa]**hodíti kot v Canóso**, gl. *iti* v *Canosso*.

íti v Canóso [kanóso] /knj.; pren., tudi kot primera, **iti v Kanoso**, dov. **oditi, odpraviti se, podati se, priti/ pri-znati podrejenost, skesati se, pokoriti se, ponižati se**

Pride do velikega boja med sacerdotiumom in imperiumom v investiturnem sporu. Henrik IV. se mora odpraviti v Canosso delat pokoro. (l. 1077) | Papež je očitno zmagal. (Delo, 9. feb. 2002, NB) | Avtistična Amerika misli, da bo rešila svet, ko od svojega predsednika zahteva, da se poda v Canosso. Bill se mora pokesati, se zrušiti z vrvojo okoli vratu tako kot cesar Henrik IV., ki je moral na vrhuncu slave leta 1077 po tridnevni pokori poklekniti na golih kolenih pred papeža Gregorja VII., da je preklical izobčenje. (Delo, 24. sep. 1998, NB) | Zdaj je šel Dragonja v Canosso in priznal, da je vedel za denar, posredno nakazan za financiranje SLS, vse več indicev je, da je za to moral vedeti M. Podobnik, Kacinu pa so Izraelci na sprejemu, ki ga je priredil zanje, natančno povedali vse, kaj želijo, da bi zaščitili svoj interes pri ilegalni trgovini z orožjem oziroma uslugi Sloveniji. (Delo, 18. maja 1998, NB) | Hrvaške evropske perspektive so zelo negotove, Sanader pa novih okoliščinah išče nove pokrovitelje. Te dni bo šel v »Canosso« v ZDA, na Hrvaškem pa razmišljajo celo o podpisu sporazuma o neizročanju ameriških vojakov mednarodnemu sodišču, da bi si tako pridobili Bushevo naklonjenost, odkar so se jim očitno pred nosom zaprla evropska vrata. (Delo, 16. jul. 2005, NB) | Za razliko od komentarjev v »Družini« krivcev ni iskal v nekdanjih udbovskih uslužbencih, ki naj bi razkrili skrivno pismo. Skratka, enostavno: kardinal je nejevoljen na premierovo vlado, premier pa ne pride v Canosso po odpustek; kakor domžalska liberalna županja. (Mladina 2006, št. 24, NB) | In je treba po Sloveniji pogledati, kje je iniciativa, ker imamo možnosti, da se ta sredstva potem tudi zakonsko prelijejo drugam, ne pa, da hodijo ljudje od tam, kjer nimajo pogojev, kot v Canosso k ministru in tam moledujejo in prosijo, če bo on tako dober in če bo lahko zakone izigral, da bi bila ta reč dobra. (Državni zbor RS: 13. redna seja 31. 01. 2006, NB)

◆ Frazema *iti v Canosso*, tudi *iti v Kanoso*, z različicami *oditi v Canosso, odpraviti se v Canosso*,

podati se v Canosso, priti v Canosso ter pot v Canosso izhajata, kot nakazujeta tudi prva dva navodka, iz konflikta nemškega cesarja Henrika IV. s papežem Gregorjem VII. zaradi investiture, tj. pravice razdeljevanja cerkvenih položajev s strani nemških cesarjev v 11. in 12. stoletju. Da je papež Gregor VII. preklical izobčenje, se je moral cesar Henrik IV. leta 1077 ukloniti, s tem da je po dogovoru prišel v Canosso, kraj v severni Italiji v pokrajini Reggio Emilia, kjer se je v gradu mejne grofice Matilde skesal pred papežem in opravil tridnevno pokoro.

Med našimi starejšimi slovarji frazem *iti v Canosso* omenja J. Glonar (SSJ, 16) pri iztočnici *Canossa – iti v Canosso*: hudo se ponižati. Isti v Poučnem slovarju (I, 187) pri iztočnici *Canossa* med drugim piše: grad v razvalinah na strmi skali pri Cianu, v italijanski pokrajini Reggio nell' Emilia, slaven po pokori, ki jo je tukaj delal nemški cesar Henrik IV. pred papežem Gregorjem VII., ki se je tukaj mudil pri mejni grofinji Matildi (25.–28. jan. 1077).

◎ angl. *to go to Canossa; to eat humble pie*; češ. *jíti do Canossy*; fr. *aller à Canossa*; nem. *nach Canossa gehen*; den. *Gang nach Canossa antreten*, *etw. ist ein Canossagang*; pol. *pójść do Canossy*; rus. *iditi v Kanossu*.

oditi v Canóso, gl. *iti v Canosso*.

odprávití se v Canóso, gl. *iti v Canosso*.

podáti se v Canóso, gl. *iti v Canosso*.

pót v Canóso [kanóso] /knj.; pren., tudi v **Kanosó/kesanje, ponižanje, priznanje zmote**

Fischer je moral zaradi izjav o prodaji nemških jedrskih elektrarn in tankov na kongresu sicer prehoditi svojo pot v Canosso, Trittinu pa je šele z gorečim govorom uspelo prepričati 750 delegatov, da so trezen razmislek, pragmatičnost in umirjenost pri zapiranju nemških jedrskih elektrarn edina prava pot, toda oba ministra sta kljub drugačnim napovedim odnesla celo kožo. (Delo, 20. mar. 2000, NB) | Leonid Brežnjevi je avgusta 1968 (ob izbruhu žametne revolucije v Pragi) poklical Aleksandra Dubčka na zagovor v Moskvo. Dubček je odklonil pot v Canosso, delegaciji sta se srečali na meji. Leonid je Aleksandru izrazil svojo globoko zaskrbljenost za usodo socializma na Češkem in mu priznal, da je ljubosumen na demokracijo. (Delo, 15. mar. 2003, NB) | CELOVŠKO POTRKAVANJE - Obisk avstrijskega zunanjega ministra Wolfganga Schüssla, koroškega deželnega glavarja Christofa Zernatta in njegovega namestnika Michaela Ausserwinklerja pri slovenskem premieru Janezu Drnovšku je prvak koroških svobodnjakov Jörg Haider nemudoma označil kot »pot v Canosso« in »vsiljevanje«. (Delo, 31. jan. 1998, NB) | Na tem mestu je potrebna katarza. Sedaj je čas za katarzo, kajti katarza je boljša od poti v Canosso. Kajti tu je

vprašanje, če je možno posipanje s pepelom. (Državni zbor RS: 27. izredna seja 22. 10. 1998, NB) | Ne nazadnje zadeve, kot so Tobačna tovarna, če ni v popolnoma direktni povezavi, že nakazujejo, da bodo velike težave v predelovalni industriji in še marsikje. Seveda bo za vladu pot v Canoso zelo težka. Ne bo je rada sprejela, da bo morala tukaj pred državnim zborom priznavati, da se je v pogajanjih na marsikaterem segmentu sama slabo pogajala. (Državni zbor RS: 33. redna seja 29. 01. 2004, NB)

prítí v Canosso, gl. *iti v Canosso*.

céarski

céarski réz, gl. *rez*.

cedílo

ostáti na cedílu /ekspr.; pren./ *ostati brez pomoči, sam*

Bratje so s teboj, sestre tudi, je rekel neznanec, ki je pod večer škrebljal po njegovem oknu na tisti strani hiše, ki je gledala v gozd. Skupina je trdna, nihče ne ostane na cedilu. (D. Jančar, Galjot, NB) | Dneve okrog 8. februarja bo popestrila paleta številnih kulturnih dogodkov, med katerimi bo največ razstav, recitalov in literarnih večerov, manjkalo pa ne bo niti gledaliških uprizoritev in koncertov. Kulture željni tako gotovo ne bodo ostali na cedilu. (Delo, 3. feb. 1999, NB) | Na trgu je knjiga nemudoma postala svetovna uspešnica, med ljudmi pa zaokročila vsebina, od katere je na cedilu pogosto ostala predvsem fascinacija, kako se z drogo premakniti iz realnosti in doseči uvid, spoznanje, razumevanje. (Delo, 13. apr. 2002, NB) | Saj veš, da so jezuitje v Repnjah na skrivno povelje našega generala dobili tist famozni dekret, sedaj smo pa vsi na cedilu ostali, samo jezuitje ne; kajti oni pridigujejo, kakor prej, begajo ljudi, kakor prej ... (J. Kersnik, Nedeljska pisma, SN 1873, št. 217)

◆ V frazemu *ostati na cedilu* je sestavina *cedilo* prisposodba za to, kar ovira koga, da pride v ugodnejši položaj, do pomoči. Enaka prisposodba je uporabljena tudi v ustreznem hrvaškem frazemu, v drugih jezikih pa so predstave drugačne (gl. &). Enako velja tudi za frazem *pustiti koga na cedilu*.

◎ angl. *to be left in the lurch*; fr. *en être pour ses frais*; (rester) *en plan*; hr. *ostati na cjedilu*; it. *restare a bocca asciutta*; *rimanere a denti asciutti*; *restare con un pugno di mosche in mano*; nem. *im Regen stehen*; *auf verlorenen Posten stehen*; *einen einsamen Kampf führen*; pol. *być zostawiony na lodzie*; *być wystawiony do wiatru*.

pustítí kóga na cedílu /ekspr.; pren., nedov. **puščati** in **nikal**./ *pustiti koga brez pomoči, podpore*

Seveda on misli tako in mi vsi, je rekla, mi nikogar ne pustimo na cedilu. Zavrženi in pozabljeni, vsi so dobrodošli v naših vrstah. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Tjaž to jutro ni bil dostopen za cerkvene dogodke, druge potrebe so mu senčile um, religiozna čustva so

ga sramotno pustila na cedilu, zavest pridnega zavodarja ga ni obudila ... (F. Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Seveda ti bom pomagal! Ali sem te že kdaj pustil na cedilu? (M. Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Prav tako bi se zahvalil mojim staršem, ki so vedno verjeli vame, in nekdanjemu dekletu, ki je bila po uvodnem porazu z Ekipo tako razočarana, da me je pustila na cedilu. Sama pa niti ne ve, kakšno uslugo mi je naredila. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | Evelino je tudi njena francoščina pustila povsem na cedilu. (J. Dos Passos – B. Verbič, Trilogija ZDA II, 1962, 132) | A gospod H. je imel dve leti še zvezo z lepo, priprosto meščansko deklico Kr. R., katero je zdaj pustil na cedilu. (F. Levec, Odlični pesniki in pisatelji slovenski, Franc Prešeren, Zvon 1879, 55) | »Iz Čukotke?« Nordancu se zdi, da ga pamet majčkeno pušča na cedilu. (L. Moniková, Fasada, NB) | CMC Publikum – Tabor: Pušnikov položaj je trden, malo manj pa njegovi odnosi s starejšimi igralci, ki ga puščajo na cedilu. (Delo, 20. sep. 2000, NB)

◆ Gl. *ostati na cedilu*.

◎ angl. *to let so. down; to leave so. in the lurch; to leave so. in a jam*; fr. *planter là qn.; laisser qn. dans l'embarras; faire faux bond à qn.; laisser qn. en panne; laisser qn. en plan*; hr. *ostaviti na cjedilu koga*; nem. *jmdn./etwas im Stich lassen; jmdn. im Regen stehen lassen*; pol. *zostawić kogoś na lodzie; wystawić kogoś na wiatru*.

púščati kóga na cedilu, gl. *pustiti koga na cedilu*.

cedíti se

méd in mléko se cedí(ta) kjé kómu, gl. **med**.

mléko se še cedí iz úst kómu, gl. **mleko**.

cél

cél církus, gl. **cirkus**.

jè cél církus, gl. **cirkus**.

na célem svétu, gl. **svet**.

napraviti cél církus, gl. **cirkus**.

narediti cél církus, gl. **cirkus**.

nastál je cél církus, gl. **cirkus**.

odnèsti célo glávo, gl. **glava**.

odnèsti célo kóžo, gl. **koža**.

po célem svétu, gl. **svet**.

[takó, da] bo vólk sit in kóža céla, gl. **volk**.

celína

béla celína /redko; prispodoba/ *Antarktika*

Če se bo zemlja še segregala, obstaja nevarnost, da se bo ledena skorja zahodne Antarktike stalila in povzročila katastrofalne poplave. Raziskovalci ozračja lahko dokažejo, da se je bela celina najmanj enkrat v svoji zgodovini že delno stopila. (Delo, 1. 8. 2001)

◆ Frazem *bela celina* je metaforično poimenovanje, ki temelji na dejstvu, da je celina prekrita z večnim snegom in ledom.

črna celína /publ.; prispodoba/ *Afrika*; sop.: **črni kontinent**

Črno celino namreč bremeni za 350 milijard dolarjev nakopičenih dolgov, kar je sprožilo zahteve po lajšanju tega bremena in celo o odpisu terjatev najrevnejšim državam. Delež Afrike v mednarodni trgovini se je v štirih desetletjih znižal od šestih na dva odstotka, od 315 milijard dolarjev mednarodnih investicij pa je bila deležna komaj 4,7 milijarde. (Delo, 3. aprila 2000, NB) | Čeprav je bilo tudi včeraj na forumu rečeno, da sta Afrika in Kitajska obrnjeni druga k drugi, je skupni obseg blagovne menjave med azijsko silo in Črno celino lani znašal 6,5 milijarde dolarjev. (Delo, 12. okt. 2000, NB) | Na potovanju po petih afriških državah se bo ameriški predsednik George W. Bush soočil z žalostno podobo črne celine, ki so jo upostojali državljanske vojne, revščina, pomanjkanje hrane in epidemije. (Mag, 2. 8. 2006)

◆ Frazem *črna celina* s sopomenko *črni kontinent* je po izvoru metafora, ki se nanaša na črnsko prebivalstvo v Afriki. Na enaki predstavi temelji tudi izraz *črna Afrika* 'Afrika s črnskim prebivalstvom'.

nôva celína /publ.; prispodoba/ *Amerika*; prim. **novi svet**

Nastal je zemljevid, na katerem je narisal vse čeri, plitvine, rte, otoke in prvič uradno poimenoval vrsto istrskih krajev. Karto sveta je izdelal le 30 let po uradnem odkritju Amerike, kar ni bilo preprosto, saj je bila nova celina sprva še strogo varovana vojaška skrivnost. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Amerika je bila originalno mišljena kot nekakšen neokolonialističen podaljsek britanske imperialne politike, vsaj tako so si Britanci zadevo zamisljali. Na njihovo žalost niso bili edini, ki so lobirali po novi celini in nekateri drugi narodi, predvsem Židje, so bili ob koritu bolj uspešni. (Delo, 24. mar. 2007, NB) | Izsledki številnih raziskav na stari in novi celini, v katerih so znanstveniki vzeli pod drobnogled delovanje tega zdravnega zelišča na organizem, pričajo, da naravni pripravki iz divjih cvetov ameriškega slavnika ugodno delujejo na organizem – krepijo odpornost in blažijo težave z dihalji, če jih začnemo jemati takoj ob prvih znakih prehlada in gripe. (Delo, 7. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *nova celina* je nastal verjetno po analogiji s frazomom *novi svet* 'Amerika', ki je nastal po opoziciji s frazomom *stari svet*, *stara celina* v pomenu 'Evropa'. S tem je tudi možno pojasniti, zakaj niso npr. tako poimenovali Avstralije.

oráti celíno /zastar.; pren./ *kaj težkega prvi iznajti, začeti; prvi delati na kakem področju*; sop.: **orati ledino** pren. celino orati, obdelavati, die Bahn brechen (z. B. in der Literatur). (Plet. I, 77)

2. mar. 2011 ... ki je sklenil pospeševati in podpirati izdavanje šolskih knjig, potem pa g. pisatelju, kateremu je bilo orati celino ... (Google, www.dlib.si/v2 ...)

◆ Gl. *orati ledino*.

pêta celina /publ.; prispodoba/ *Avstralija*; sop.: **peti kontinent**

Avstralija kot šerif? Strategiji nove ameriške administracije pričakujejo, da bo peta celina odigrala pomembnejšo vlogo regionalne sile. (Delo, 29. jan. 2001, NB) | Avstralcji se pri pripravi scenarija niso ognili temnim poglavjem svoje zgodovine – niti obdobju, ko je bila Peta celina kazenska kolonija, niti poznejšemu zatiranju prvotnih prebivalcev. (Delo, 16. sep. 2000, NB) | Pomenljivo je, kako tudi po domala petih desetletjih povsem solidnega življenja na peti celini, značilno odprti za prišleke z vsega sveta, Slovenija ostaja in očitno postaja vse bolj kraj, kamor se ljudje radi vračajo oziroma priseljujejo. (Delo, 16. dec. 2002, NB) | Avstralski raziskovalci so pred kratkim odkrili, da je človek živel na peti celini kar 28.000 let prej, kot so mislili doslej. (Delo, 21. maja 1999, NB) | Potem so se indijski figovci z vejami kakor vrbe žalujke sklonili nad čoln, po vodi pa so zaplavali kakor oglje črni labodi in na odmaknjenem bregu je bilo videti prečudne živali in rastline. To je bila Avstralija, peta celina sveta, in v ozadju so drsele mimo kakor nebo sinje gore. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB)

◆ Kot kaže tudi zadnji zgled, je Avstralija peta celina sveta in na tej osnovi je nastal frazem *peta celina*, včasih tudi zapisan z veliko začetnico. Da imajo ljudje s štetjem težave, dokazujeta tudi različici *šesta celina* in *sedma celina*, npr.: Tony Lenko je migracijski agent v Avstraliji – Rojakom pomaga pri urejanju dokumentov za selitev na šesto celino – Letos bo v Avstralijo odšlo 15 Slovencev. (Delo, 1. okt. 2003, NB) | Melbourne – Ameriška košarkarska reprezentanca po nedavni tekmi proti Avstraliji, ki so jo virtuozci iz lige NBA dobili z 89 : 64, ni več tako priljubljena med ljubitelji košarke na »sedmi celini«. (Delo, 11. sep. 2000, NB) | Da pri frazemih s števnishko sestavino menjavanje števnikov ni tako redko, dokazujejo tudi drugi taki frazemi, npr. *ne znati šteti do pet*, *ne znati šteti do deset*.

stara celina /publ.; prispodoba/ *Evropa*; sop.: **stari svet**
Dolgoletnega vratarja argentinskega Veleza Sarsfielda, čigar specialnost so goli iz enajstmetrovk in prostih strel, je na Staro celino prignala denarna kriza pri Velezu. Prestop naj bi veljal 2 do 3 milijone \$. (Delo, 2. nov. 2000, NB) | Romantični prerod je zajel vso staro celino, vendar najprej zahod. Velika Britanija in Nemčija sta bili prvi ... (Delo, 7. aprila 2000, NB)

◆ S stališča evropskih raziskovalcev, ki so odkrivali druge celine oziroma nove svetove, je Evropa metaforično upravičeno poimenovana kot *stara celina*. Nasproti bi ji lahko postavili *novi svet* kot eno od poimenovanj za Ameriko ali *zeleni kontinent* za Južno Ameriko.

◎ hr., srb. *Stari svijet*; pol. *Stary Świat*; rus. *Staryj svet*.

zelêna celina /publ.; prispodoba/ *Južna Amerika*

Regionalna sila Brazilija ne skriva želje, da bi postala voditeljica latinskoameriških držav, in napoveduje kandidaturu za status stalne članice varnostnega sveta, kjer bi lahko branila interese »zelene celine«. (Delo, 14. avg. 2003, NB) | Klub, ki je pred sezono za okrepitev odšel več kot 25 milijonov dolarjev, med drugim je pripeljal tudi Argentinca Carlosa Teveza, najboljšega nogometaša »zelene celine«, je izgubil pred domačim občinstvom s polprofesionalno ekipo Mogi Mirim z 1 : 2. (Delo, 21. jan. 2005, NB) | Romuni odlično igrajo proti Južnoameričanom. Proti predstavnikom zelene celine so nazadnje izgubili daljnega leta 1970 (proti Braziliji z 2 : 3). (Delo, 17. jun. 1998, NB) | Države Zelene celine si želijo večje angažiranosti Unije, da bi bile manj odvisne od Združenih držav. (Delo, 12. maja 2006, NB)

◆ Frazem *zelena celina*, pisan kdaj tudi z veliko začetnico, ima funkcijo nadomestnega imena za poimenovanji *Južna Amerika*, *Latinska Amerika*. Predstavno temelji na dejstvu, da je v Južni Ameriki v primerjavi z drugimi celinami največ gozdov, zlasti v Braziliji.

céna

plačati visôko céno [za kaj] /ekspr.; pren./

1. veliko žrtvovati za kaj

Zdaj mora Hrvaška za vstop v evropski »krasni novi svet« plačati visoko ceno. Za desni del politike je cena previsoka. (Delo, 21. apr. 2000, NB) | Laburistični premier bo moral za podporo ultraortodoksnih Židov plačati visoko ceno, saj njihov duhovni voditelj rabin Ovadia Jozef vztrajno zavrača vsakršno prepuščanje zasedenih ozemelj Palestincem, poleg tega pa zahteva tudi legalizacijo Šasovih piratskih verskih radijskih postaj. (Delo, 23. jun. 2000, NB) | Ko je dal priznanje demokratični opoziciji in aktivistom Solidarnosti, ki so pred dvema desetletjema začeli boj proti okostnelemu režimu, je Kwaśniewski priznal, da so za to plačali visoko ceno. (Delo, 3. jan. 2002, NB)

2. trpeti posledice česa

V nadaljevanju so se Rušani pobrali in zaslužno ize-načili. Zdelo se je, da bodo vse do konca brez večjih preglavic obvladovali favorizirane Velenjčane, a so v drugem polčasu spet plačali visoko ceno za svoje napake. (Delo, 13. apr. 2000, NB) | Blair je po srečanju s predsednikom afganistanske vlade Hamidom Karzajem povedal, da je bil Afganistan predolgo v razsulu in da je mednarodna skupnost plačala visoko ceno za izvoz terorizma in mamil iz te države. (Delo, 9. jan. 2002, NB) | Slovenci za mejo, tudi oni med seboj še vedno preveč ločeni po merilih hladne vojne, vsak dan znova plačujejo visoko ceno. Vsak dan novi pritisk jih opozarja, da Trst še zdaleč ne živi v Evropi na začetku tretjega tisočletja. (Delo, 16. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *plačati visoko ceno* [za kaj] je nastal iz besedne zveze, ki označuje dejanje kupca, ko

plačuje visoko ceno za nakup določenega konkretnega blaga. Preneseno na druga področja življenja je besedna zveza *plačati visoko ceno* [za kaj] dobila pomena 'veliko žrtvovati za kaj' in 'trpeti posledice česa'.

popóprane cène /ekspr.; pren., nav. mn./ *zelo visoke cene*; sop.: **zasoljene cene**

...nove arhitekture, kar bo najbrž vplivalo na cene pri Intelu (ti imajo pogosto zelo popoprane cene za največje novotarije (Google, www.alter.si/) | Sicer pa so cene iz OM dobro popoprane (Google, forum.kamradio.si)

♦ Gl. *zasoljene cene*.

za nobéno céno /ekspr.; nikal., pren., prisl. zv./ *pod nobenim pogojem, nikakor ne*

Ukaz z najvišjega mesta: oklepniki z Medvedjeka za nobeno ceno ne smejo do Cerkelj, da ne bi našim enotam, ki blokirajo letališče ali varujejo jedrsko elektrarno, udarili v hrbet. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Barbari se je želja izpolnila. Strokovno usposabljanje v New Yorku je bilo del njenega študija, del, ki ga ni hotela zamuditi za nobeno ceno. Kljub temu, da je doma veliko delala, je vseeno plačala previsoko ceno za to svojo ambicijo. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Jutranja skodelica kave je za mnoge ljudi obred, ki ga ne bi izpustili za nobeno ceno. Včasih pa se le zgodi, da zanjo zmanjka časa, ali je v tistem trenutku preprosto ni mogoče dobiti. (Delo, 8. maja 2007, NB)

za vsáko céno /ekspr.; pren., prisl. zv./ *z vsemi sredstvi, po vsej sili, na vsak način*

Beseda mu ni tekla tako sproščeno in gladko kakor mami, ker je bil precej izbircen in se je trudil, da bi zmeraj našel pravičen izraz. Poleg tega pa se je ustavil pri vsakem količnjak pomembnem dogodku ter za vsako ceno skušal izluščiti iz njega življenjsko modrost. (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Brežiški jurišni vod je dobil ukaz, da za vsako ceno zadrži oklepno-mehanizirani bataljon, ki naj bi udaril v hrbet enotam teritorialne obrambe, razbil obroč in BOV-om omogočil umik. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Stekel je iz sobe in po stopnicah na cesto, zakaj hipoma je sklenil, da mora govoriti ž njo za vsako ceno. Skočil je na sredo ulice in spoznal jo je na drugem koncu. (Milan Pugelj, Črni panter, NB) | Občudujem ga v njegovem zavzemanju za resnico, v njegovi odločenosti, da sledi resnici za vsako ceno, prav do konca ... Kajti za Bruna je bila resnica najvišja vrednota, ki ji človek *mora* slediti, tudi če zaradi nje izgubi vso gotovost in domačnost sveta, v katerem živi. (Marko Uršič, Štirje časi, Pomlad, NB) | Vi Evropejci ste včasih tako smešni. Ves čas to pehanje za nečim, nekaj si ustvariti, doseči cilj za vsako ceno in pri tem pozabljate na pravi cilj. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Zdaj strokovnjaki iz vsega sveta odpirajo v Rimu prvo šolo proti stresu. Slušatelje bodo poučili, da je uspeh za vsako ceno navaden bumerang. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Spodbudno je, da ni mogoče več braniti svojih odločitev s pomočjo etike (verskega, idejnega, rasnega, političnega, levega in desnega) prepričanja in skladno

z maksimo »pravica za vsako ceno« uveljaviti pravico do samoodločbe, ozemeljske integritete, etnične čistosti itd. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Nekateri ljudje so podvrženi splošni všečnosti oziroma nekonfliktnosti za vsako ceno. Obstaja tudi nasprotna stran in igra »Cesarjevih novih obláčil«. (Delo, 22. jan. 2000, NB)

☉ češ. *za každou cenu*; hr., srb. *po svaku cijenu*; pod svaku cijenu; it. *ad agni costo* rus. *ljuboj cennoj*.

zasoljéna céna, gl. **zasoljene cene**.

zasoljéne cène /ekspr.; pren., nav. mn./ *zelo visoke cene*; *draginja*; sop.: **popoprane cene**; prim. **zasoliti komu kaj**

Ko je na slovenski telekomunikacijski trg na pomlad leta 1999 vstopil Simobil, so se dotlej zasoljene cene mobilne telefonije hitro znižale, število uporabnikov pa je skokovito raslo. (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Res je dolino pod Poncami obiskalo 70 tisoč gledalcev, ki so videli kar tri izboljšave svetovnega rekorda, letalnica je bila izjemno pripravljena, tekmovalci zadovoljni. Manj so v množičnem dogodku sodelovali policisti in redarji, gostinci pa so vnovič ponudili edino zasoljene cene pižaj in hitre hrane. (Delo, 23. mar. 2005, NB) | Medtem ko je bila Moskva po neki nedavni raziskavi razglašena za najdražje mesto na svetu, ji v različnih študijah o kakovosti življenja pogosto očitajo zasoljene cene, prometni kaos, onesnaženost, pomanjkanje kakovostnih hotelov, turističnih pisarn, javnih stranišč in prilagoditev za invalide. (Delo, 16. avg. 2006, NB) | Pri tem je zanimiv podatek, da večine velikih tujih gledališč – po izkušnjah nekaterih umetniških direktorjev (npr. Branka Kraljeviča iz mariborske Drame in Janeza Pipana iz ljubljanske Drame) – gostovanje pri nas sploh ne zanima ali pa postavijo tako zasoljeno ceno, da si ga ni mogoče niti predstavljati. (Delo, 6. jan. 2000, NB) | Obregnili bi se tudi ob precej zasoljeno ceno prenosnika, a to je pač cena, ki jo plačamo za dovršeno miniaturizacijo elektronike. (Monitor, oktober 2007, NB)

♦ Pomen frazema *zasoljene cene*, ki se lahko uporablja tudi edninsko (tj. *zasoljena cena*) in tudi v povedni rabi, izhaja iz prenesenih pomenov glagola *zasoliti*: ekspr. 'dati čemu izrazite poteze, značilnosti' in ekspr., z dajalnikom 'narediti komu kaj neprijetnega' ter *zasoliti* komu kaj 'zelo visoko zaračunati'.

☉ hr., srb. *slane cijene*; *preslane cijene*; it. *prezzo salato*.

cént

bíti težek kot cént, gl. *težek kot cent*.

iméti nôge težke kot cént /ekspr.; primera/ *imeti zelo težke noge*

Razočaranje je bilo po spoznanju, da je izpadla seveda veliko, vendar je najboljša slovenska atletinja zbrala toliko moči in koncentracije, da je skrila čustva. Vsakič, ko je poskušala najti razlog za polom, je skomignila z rameni, češ, res ne vem, zakaj sem imela noge težke kot

cent. (Delo, 5. mar. 2005, NB) | Britanec (tj. Sebastian Coe, op. J. K.) je naši šampionki povedal, da se je tudi njemu večkrat zgodilo, da je imel na pomembnih tekmah noge težke kot cent, a ni našel prave razlage, zakaj se mu je to zgodilo prav v trenutku, ko je bil prepričan, da je vrhunsko pripravljen. (Delo, 7. mar. 2005, NB)

◆ **Primeri imeti noge težke kot cent** temelji na primeri *težek kot cent*. Primerljiva sestavina *cent*, tj. stot ali sto kilogramov, je dovolj velika količina za predstavo o veliki teži, s katero se primerjajo težke noge.

těžek kot cěnt /ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi kot prilastek/ *zelo težek*; sop.: **težek kot svinec**; **kot iz svinca**

»Robi, ne gnjavi,« ga zaprosi Ana in me potegne stran. Ko sva spet sama, mi zaupno šepne: »Težak je kot cent. Prenašamo ga, ker se lahko zbiramo pri njem.« (M. Remec, Mana, NB) | Nemeč je na poti do svoje druge zaporedne zmage za svojega najnevarnejšega tekmeča poskrbel že daleč pred ciljem 11. etape. Na vzpetini, ki jo je v družbi najboljših premagal zlahka, ki pa je bila pretežka za Petacchija, čigar noge so na ravninah eksplozivne kot dinamit, v klančih pa težke kot cent. (Delo, 18. sep. 2003, NB) | Po enournem čakanju na mizo in nato še selitvi igralnega prostora so bili Tokičevi živci močno načeti in pred Poljaka Yi Zeng Wangu se je postavil skorajda brez volje. S kot cent težkimi nogami mu ni uspevalo skorajda nič. (Delo, 27. okt. 2007, NB) | Morda še bolj problematično pa je, kaj se v vmesnem času dogaja s tisto znano, kot cent težko in kakor mlinski kamen obremenjujočo vrečo, v kateri so spravljene tegobne slovensko-hrvaške zadeve. (Delo, 2. mar. 2002, NB)

◆ **Primeri težek kot cent**, enako tudi *imeti noge težke kot cent*, sta predstavno zelo razvidni, saj je sto kilogramov, kolikor je en cent oziroma stot, za povprečno težkega človeka kar velika teža.

◎ angl. *heavy as lead*; *to weigh half a ton*; češ. *být [těžký] jako cent*; *být [těžký] jako prase*; fr. *lourd comme du plomb*; rus. *teželyj kak stopudovaja girja*; *vesit'sto pudov*.

cép

bět s cěpom odbíjati, gl. **bet**.

cépati

cépati kot múhe, gl. **muha**.

cepidláčiti, gl. *cepiti dlako*.

cépiti

cépiti dláko, gl. **dlaka**.

dláko cěpiti, gl. **dlaka**.

cérkev

bíti kàkor ámen [v cěrkvi], gl. **amen**.

bíti kot ámen [v cěrkvi], gl. **amen**.

kot pès v cěrkvi, gl. **pes**.

tího kot v cěrkvi /ekspr.; primera/ *zelo tiho*

Vprasil je vžigalico in nekaj trenutkov kot uročen zrl v svetel in brezdimni plamenček. Spodaj so bili tiho kot v cerkvi, zadrževali so dih. Potem je Rac globoko zajel sapo in spustil vžigalico – pred njim pa se je odprl pekel. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Vseseno sem nekam žalosten, ker sva se že ločevala, rekel: »Rajši imam malico.« Popeljal me je v kuhinjo, v kateri je bilo tiho kot v cerkvi, čeprav je bila polna ljudi, ki so razkropljeni sedeli po stolihi, tako da sem presenečen in kar malce prestrašen obstal na vratih; ta tiha družčina je spominjala na nekaj zarotniškega. (Marjan Rožanc, Ljubezen, NB) | Včeraj so se od »play-offa« poslovili tudi sami, potem ko jih je s 4 : 2 odpravil Detroit. »Prav čuden občutek je tako po tekmi, saj je bilo v dvorani tiho kot v cerkvi. Šele tedaj vidiš, da je sezono na tak način vendarle bolje končati v gosteh,« je dejal Chauncey Billups. (Delo, 19. maja 2007, NB)

◆ **Primeri tiho kot v cerkvi**, *tišina kot v cerkvi* temeljita na dejstvu oziroma predstavi, da je v cerkvi v primerjavi z drugimi javnimi prostori zelo tiho. Kot kažeta fakultativni sestavini *pustoj* (= prazni) in *noč'ju* (= ponoči) v ruski primeri (gl. ☉) pa to velja še bolj, če je cerkev prazna in ko je noč. ◎ angl. *as quiet/silent as the grave*; bolg. *tiho kato v carkva*; češ. *ticho jako v kostele*; fr. *silencieux comme dans une église*; hr. *tiho kao u crkvi*; mak. *tivko kako na grobišta*; nem. *es ist still wie in einer Kirche*; *totenstill, man könnte eine Stecknadel fallen hören*; pol. *cicho jak w kościele*; rus. *tiho kak v [pustoj] cerkvi [noč'ju]*; *tiho kak v hrame*; slš. *ticho ako v kostole*; ukr. *tyho jak u cerkvi*.

tišina kot v cěrkvi /ekspr.; primera/ *velika tišina*, *zelo tiho*

Tu so bili dokaj blizu Stiltona, res bi lahko ponudili kakšen boljši kos. V jedilnici je vladala tišina kot v cerkvi in samo dva človeka sta še obedovala: starejši par, ki je molčal. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Nihče ne bo nikomur zameril, nikjer ne bo zabeleženo, želel je le, da tisti, ki gredo, vedo, kaj jih čaka, da ne bodo že prvo sekundo nabrusili pete. Govoril jim je skoraj pol ure in pred stavbo je vladala grobna tišina, kot v cerkvi ob uri duhov. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Gl. *tiho kot v cerkvi*.

◎ bolg. *tišina kato v carkva*; češ. *ticho jako v kostele*; hr. *tišina kao u crkvi*; mak. *tišna kako na grobišta*; pol. *cisza jak makiem zasiał*; *cisza jak makiem posiał*; rus. *tišina kak v [pustoj] cerkvi [noč'ju]*; slš. *tichota ako v kostole*; ukr. *tyša jak u cerkvi*.

cerkvén

rěven kot cerkvéna miš, gl. **miš**.

ubóg kot cerkvéna miš, gl. **miš**.

cêsar**slúžiti cesárja** /star.; pren./ *biti pri vojakih*

Boštjan je pa med tem svoj deficit na regljah poravnal pri šepasti Lizi, ki svojemu staremu znancu požirek »grenkega« še povrh da. Boštjan je bil vojak pri domačem regimentu, štirinajst let in osem tednov je služil zvesto cesarja. (Fran Erjavec, Črtice iz življenja Šnakšnepskovskega, NB) | DOBRIN Prosim, gospodje, lepo prosim, ali se vam zdim podoben za kaj takega? Štirideset let sem cesarja služil, zvesto služil, bil odlikovan s svetinjo za štiridesetletno zvesto službovanje, odlikovan zaradi zaslug tudi od umetnikov in znanstvenikov. In jaz bi naj bil razbijal prestol in oltar? (Fran Detela, Dva skopuha, Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Policaj ga miri. To pa neprijetno dirne po zaužitem alkoholu ojačeno samozavest pijančka, ki smatra zaradi tega za potrebno izjaviti, da je tri leta cesarja služil in da pozna postave. (Fran Milčinski, Igračke, NB) | Posebna izkušnja, predvsem za preproste fante, je bilo »služenje cesarju«, torej redno služenje vojaškega roka. Nekateri preprosti meščani so o izkušnjah o tem, kako so »cesarja služili«, pripovedovali vse življenje, posamezniki pa so hranili spominske pipe z napisom: »Der Kaiser soll leben./ mein Mädchen und ich./ der Kaiser für alle./ mein Mädchen für mich.« (Marija Klobčar, Kamničani, NB) | Ob taki priliki mu je včas – posebno če je kaj pil popred – beseda ušla, da bo srečen, kdor jo bo imel, da je pa tudi ne bo vsak, ne ta ne oni, v zakon dobil. Gospod Glašič je nekaj cesarja služil in je bil tako srečen, da je do stotnika prišel. (Josip Jurčič, Deseti brat, NB) | Prvi, katerega so mati dobili na svojo stran, je bil Krivček, mož po vsej fari in še daleč naokrog dobro znan. Bil je izučen čevljar, ali kar je cesarja odslužil, ni prijel več za kopito; sicer je bil pa pri vsaki reči, posebno, kjer se je kak požirek vina zastoj dobil. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB)

♦ Frazem *služiti cesarja* izhaja iz časov, ko je bilo ozemlje današnje Slovenije del avstrijskega oziroma avstro-ogrškega cesarstva.

césta**bíti na césti** /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *biti brez službe ali brez stanovanja*

Ceste gradijo, pa ti hišo porušijo, obljubijo odškodnino, plačajo nič; zavarovalnica tudi ne plača, ker hiša ni pogorela. In potem si na cesti. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Hkrati pa je sovražil razmere, ki so jih pripeljale tako daleč; tako bi povedal še marsikdo izmed njegovih prijateljev. En dan prespiš v hiši, ki je morda že naslednji dan ni več, in si na cesti. (Delo, 11. dec. 2000, NB) | Pa tudi zato, ker se je zmerom preveč smejal. Ni smatral življenja za resno stvar in je norce bril iz njega, pa ga še življenje ni smatralo za resnega in tako je ostal na cesti. (I. Cankar, Malopomemben dogodek/ Dodatki k 30. knjigi ZD, NB) | Kljub temu naj ne bi nihče od njih ostal na cesti. Nekaj se jih bo upokojilo, drugi pa naj bi si že našli novo zaposlitev. (Delo, 2. jul.

2003, NB) | Tisti članek mu je prinesel celo nekaj slave, toda kasneje mu je v življenje prihajal v veliko napoto. Ko so list ukinili, razpustili delavske organizacije in je prišel fašizem do popolne oblasti, se je Ernest znašel na cesti. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Ameriška različica Hlapca Jerneja je lahko po Ladu Kralju Millerjeva drama Smrt trgovskega potnika, v kateri se šestdesetletni trgovski potnik znajde na cesti, ker se je bil iztrošil. (Delo, 11. jan. 2002, NB)

♦ Bistvena pomenska sestavina frazema *biti na cesti* je predložna zveza *na cesti*, ki je ob osnovnem prostorskem pomenu v zvezi z glagoli *biti*, *ostati*, *znajti se* dobila prenesen pomen: 'brez službe, brez stanovanja, brez vsega'. Glagolske sestavine natančneje določajo ta pomen, npr. *ostati na cesti* 'ostati brez službe ali brez stanovanja', *znajti se na cesti* 'znajti se brez službe ali brez stanovanja'.

© angl. *to be on the streets*; fr. *être à la rue*; hr., srb. *naći se na cesti*; *biti na ulici*; *naći se na ulici*; *ostati na ulici*; nem. *auf der Straße sein*; *auf der Straße sitzen*; *auf der Straße stehen*; rus. [*byt'*, *skazat'sja*, *očutit'sja* itd.] *na ulice*.

bíti na césti kot kónjska fíga, gl. **fíga**.

mériti césto /ekspr.; pren., olepš., dov. **premeriti**/

1. *opotekati se, padati (o pijanem človeku, vozniku)*

Oprezno se je umaknil učitelj Šviligoj, z dolgimi koraki je premeril cesto in se je potuhnil v senco. Nekoliko sram ga je bilo, zakaj nikoli poprej se še ni bil potuhnil, ker je bil spodoben in resen rodoljub. (I. Cankar, Pravična kazen božja, NB)

2. *iti po cesti*

»Da bi le še dospel pred nevihto!« se je prestrašil Aleš in nič prijetno mu ni bilo pri srcu. Z dolgimi koraki je meril cesto, mimo glasnih krčem, mimo temnih hiš in komaj se je dobro ozrl, je bil že v samotni. (I. Cankar, Aleš iz Razora, NB)

♦ Frazem *meriti cesto* je še eden od frazemov, ki prikrito, olepševalno govorijo o pijancih, v tem primeru o njihovi opotekajoči se hoji, ki jo nadomešča merjenje ceste. Med starejšimi slovarji frazem omenja J. Glonar, SSJ 208, pri iztočnici *meriti: meriti cesto: trasirati* (v prenesenem pomenu: pijan se po cesti opotekati).

ostáti na césti, gl. *biti na cesti*.

pognáti kóga na césto /ekspr.; pren./ *dati koga iz službe ali iz stanovanja*

Pogledati je torej treba, kaj dopušča gospodarske razmere v podjetjih in dejavnostih, da ne bi povzročili stečajnih postopkov, delavcev pa pognali na cesto. (Delo, 7. avg. 2000, NB) | Prijatelji, na obrazih se vam pozna in besede nam pričajo, da ste prišli poslušat in gledat predpustno burko. Tudi ste prišli z drugo mislijo, ki je, pošteti kakor ste, ne skrivate za hrptom: da poslušate

burko do konca, nato pa šaljevca opljuvanega poženete na cesto. (I. Cankar, Hlapci, NB) | V Delamarisu je trenutno približno 200 zaposlenih, na račun pakirnice pa bi lahko zmanjšali število zaposlenih za kakih 30 ljudi. Toda to ne pomeni, da bodo vse delavce takoj postavili na cesto, zatrjuje Vojko Maver. (Delo, 8. nov. 2002, NB) | Prodajalke so se bale, da jih bodo lastniki postavili na cesto, če bodo godrnjale nad dodatnim delom. (Delo, 23. okt. 1999, NB) | Okradli ste mojega očeta, okradli in osleparili ste vse, ki so vam prišli naproti. Vaše kraljestvo je ukradeno, kolikor je v njem beračev, ste jih vi okradli, ste jih slekli, ste jih vrgli na cesto. (I. Cankar, Kralj na Betajnovi, NB) | Ali misliš, da bo pustila mene tukaj v tej borni kočici, če se ji midva zameriva? Odpovedala mi bo stanovanje, vrgla me bo na cesto, in kam naj se potem siromak obrnem?. (F. Detela, Tujski promet, NB) | Vsaditi moramo v svoje srce koreniko prerojenja, vere in zaupanja v samega sebe. Takole smo vrženi na cesto, ki pelje preko sveta. (C. Kosmač, V znamenju rojstva in prerojenja, NB)

◆ Pomensko jedro frazema *pognati koga na cesto* je predložna zveza na *cesto*. Ta se je iz osnovnega prostorskega pomena v zvezi z glagoli *pognati, postaviti, vreči* razvila v preneseni pomen 'iz službe ali iz stanovanja'. Glagolske sestavine natančneje določajo ta pomen.

◎ angl. *to turn so. out on to the streets*; fr. *jeter à la rue*; hr., srb. *baciti koga na cestu; baciti koga na ulicu; izbaciti koga na ulicu*; nem. *jmdn. auf die Straße werfen/setzen*; rus. *vybrosit' /vybrasyvat' (vykinut' /vyki dyvat', vyšvyrnut', vyšviryvat') na ulicu*; slš. *vyhodit' niekoho na ulicu*.

postáviti kóga na césto, gl. *pognati koga na cesto. premériti césto*, gl. *meriti cesto*.

vréči kóga na césto, gl. *pognati koga na cesto. znájtí se na césti*, gl. *biti na cesti*.

cigàn

črn kot cigàn /ekspr.; primera/ *temnopolť*

Šele nato jo je drobno zvila v krpo in jo opletla s prjo. *Črn je kot cigan! Lep je kot Cigan!*. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | V Slovarju slovenskega knjižnega jezika so ob objektivni opredelitvi pojma cigan navedene številne besedne zveze, povezane s cigani. Vse razen prve, ki pojasnjuje, da je to etnična skupnost, imajo slabšalen pomen: »črn kot cigan«, »laže kot cigan«, »tolpa ciganov«. (Mladina 2005, št. 46, NB)

◆ Primera *črn kot cigan* temelji na dejstvu, da so pripadniki Romov večinoma zelo temne polti.

◎ bolg. *čeren kato ciganin*; češ. *černý jako cikán*; hr. *crn kao Cigo*; mak. *crn kako cigan*; pol. *czarny jak Cygan*; rus. *[smuglyj] kak cygan; [č'ernyj] kak cygan*; slš. *čierný ako Cigán*; ukr. *čornyj jak cygan*.

lagáti kot cigàn /ekspr.; primera/ *zelo, močno laga-ti*; sop.: **lagati kot pes [teče]**

Lepo so jih zaprli v geta in upali, da bodo dali mir. Kje pa, Jud laže kot Cigan in možna je bila samo »končna rešitev«! Saj veva, kaj to pomeni, ali ne, gospod doktor? (Delo, 9. dec. 2006, NB) | V slednjem slovarju je cigan prikazan z mnogimi različicami in zvezami, kar v celi kolumni na strani 250/I. Vse te zveze razodevajo slabšalni pomen, npr. »cigani kradejo otroke«, »tolpa ciganov«, »laže kot cigan«, »ciganico so obdolžili, da je ukradla kokoš«, »črna je kot ciganka« ... (Delo, 13. dec. 2006, NB) | Ker so zapisane neresnične žaljive navedbe v Mladini, intervju dne 06. 01. 2007, pričakujem javno opravičilo in ta moj odgovor, kar je Mladina po zakonu dolžna. Res je, da že stari pregovor pravi »lažeš kot cigan«, a s tem še ni dovoljeno in dopustno, da se take laži širijo tudi v javnih občilih, kar počne in si je dopustila Mladina. (Mladina 2007, št. 03, NB) | Kaj pa, če dejansko kot obseden skače čez plot in se laže kot cigan in se morebiti ne ustraši niti spolnega zlorabljanja? Zakaj bi v tem primeru žena držala z njim? (Delo, 21. feb. 1998, NB)

◆ Primera *lagati kot cigan* temelji na prisojanju ciganom, da ob drugih negativnih lastnostih tudi lažejo (gl. drugi navedek). V zvezi s tem je tudi razlaga poimenovanja *cigan*: narodno ime; v prenesenem pomenu = potepuh, goljuf, tat. Iz teh pomenov izhajajo tudi pomeni glagola *ciganiti*: potepati se; vsiljivo beračiti; goljufati; ociganiti koga (J. Glonar, SSJ, 22). J. Glonar (prav tam, 188) pa pri iztočnici *lagati* navaja naslednje primere: *laže kot cigan, da se kar kadi, da smrdi, da sam sebi verjame, da se meгла dela*.

◎ angl. *to lie like a dog; to lie like a rug*; češ. *lhát jak cikán*; fr. *mentir comme un arracheur de dents*; nem. *lügen wie gedruckt; lügen, dass sich die Balken biegen; das Blaue vom Himmel lügen*; rus. *sovrët i glazom ne morgnët; sovrët nedorogo voz'mët*.

církus

béli cirkus /pog.; pren./ *tekmovanja v alpskem smučanju*; prim. **bela karavana**

Danes je Špela Pretnar ena izmed najbolj prepoznavnih smučark »belega cirkusa«. Medijski stroj jo je vzel za svojo ljubljeno, saj na vseh področjih izstopa iz povprečja, v katerem sicer prevladujejo enolične in bolj ali manj dolgočasne zvezdnice. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | Po tem, ko je dobra dva meseca razmišljala o tem, ali naj nadaljuje kariero ali naj se po dveh ponesrečenih sezonah poslovi od »belega cirkusa«, se je Urška Hrovat odločila, da bo tekmovala še naprej. (Delo, 24. maja 2000, NB) | Vse preizkušnje v svetovnem pokalu v eni sezoni je dobil tudi legenda »belega cirkusa« Šved Ingemar Stenmark. Zato je celotno preoblikovanje belega

cirkusa z uvedbo popolnoma novih disciplin (kot so razne X-games) in opustitev brezglavega norenja po na poln zaraščenih pašnikih, ki jih danes imenujemo olimpijske discipline, v smučanju nujnost in ne samo pobozna želja nekaterih heretikov. (Delo, 22. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *beli cirkus* pomensko temelji na sestavini *beli*, ki se nanaša na sneg kot tipično belo snov, skupaj s sestavino *cirkus* pa pomeni smučarska in druga tekmovanja na snegu z vsem, kar spada zraven.

céł cirkus /ekspr.; pren., z **biti, nastati** v 3. os. ed./ *velik nered, zmešnjava*

Da je na gradu cel cirkus, bi lahko sklepali tudi zaradi akvarija, v katerem se je pretegovala znanka iz Mesta žensk Marisa Carnesky, kazala bogato tetovirano ozadje in za kovanec napovedovala prihodnost, medtem pa se je drugje ubiralo malenkost drugačne tone. (Mladina 2004, št. 52, NB) | Celo predsednik naše vlade pravi: »Nehajte že pisati o vsaki bombi v Iraku posebej.« Ko eksplozija bomba v Evropi, je pa cel cirkus. Tudi tu pomaga obrniti optiko. (Delo, 13. avg. 2005, NB) | Dve ure ali koliko smo se pogovarjali o tistem 7. členu, kako skrajšujemo možnost odločanja, kako zatiramo očeta, skratka cel cirkus je bil, po domače povedano, okoli tega člena. (Državni zbor RS: 16. redna seja 25. 04. 2006, NB) | V Budimpešti bi znali celjsko poročilo o izbiri oceniti le po merilih PRAG, izdelano pa je bilo po DIS. Zato so poročilo zavrnili. »Nastal je cel cirkus,« je dejal Slokar in nadaljeval: »Obrnili smo se na Bruselj, tam pa so se odločili, da bi v izogib zapletov ponovili razpis po kriterijih PRAG.« (Delo, 6. dec. 2001, NB) | »Načrtovala sem brskanje po boljšem trgu na Portobello Roadu, zanima pa me tudi izjemno zanimiva razstava slik Henrija Matissa in Pabla Picassa v Tate Modern. Ampak kaj ko se vedno najde kdo, ki me prepozna in potem v trenutku nastane cel cirkus,« je previdna prva dama ženskega tenisa. (Delo, 4. jul. 2002, NB) | »Ne bom se branila.« Janet bi lahko prisegla, da je njena mama zagotovo upala, da ne bo nobene torte, da bi potem lahko naredila cel cirkus na temo, češ da nič hudega, če torte ni – ampak če je tako, zakaj sem ji sploh šla ponujat torto? (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Morala sem samo poiskati Melisso in iti domov. Iz iskanja Melisse sem naredila cel cirkus, iztegovala sem se na konice prstov in skušala pokukati čez glave ljudi v točilnici. (Nicole Plus, Lebdenje, NB) | Komaj so si po dolgih letih športniki v kolektivnih športih uredili status, jih bo ta davčna zakonodaja tako udarila po glavi, da bo to še dodatno pokopalo nekatere športne panoge. Olimpijski komite bi moral napraviti cel cirkus, kraval. (Mladina 2005, št. 03, NB)

◆ Frazem *cel cirkus* temelji na prenesenem pomenu sestavine *cirkus*: pog., ekspr. 'sitnost, hrup, zmeda'. Sestavina *cel* poudarja, krepi njen pomen. Povezuje se z glagolskima sestavinama *biti* in *nastati* v 3. os. ed., ki pridajata pomen obstajanja ali nastajanja tega, kar pomeni *cel cirkus*. Pogosti

glagolski sestavini *narediti* in *zganjati* pomenita, da kdo tako stanje ustvari ali izvaja.

◎ hr., srb. *cijeli cirkus*; nem. *der ganze Zirkus*; ein *Affentheater*; ein *Affenhaus*; ein *Tohuwabohu*.

délati cirkus, gl. *zganjati cirkus*.

jè céł cirkus, gl. *cel cirkus*.

napraviti céł cirkus, gl. *cel cirkus*.

naredíti céł cirkus, gl. *cel cirkus*.

nastál je céł cirkus, gl. *cel cirkus*.

zgánjanje cirkusa, gl. *zganjanje*.

zgánjati cirkus /ekspr.; pren., tudi zanikano, zanikano z velel./ *zapletati stvari; razburjati se po nepotreb- nem*; prim. **afnati se; afne guncati**

Asteriks zganja cirkus. Sodni proces proti kmečkemu voditelju Joséju Bovéju, ker je s somišljeniki razdejal še nezgrajeno restavracijo McDonald's. (Delo, 1. jul. 2000, NB) | »Ne verjamem,« je rekla. »Rosemary, nehaj zganjati cirkus. Konec je.« (Maeve Bichy, Hiša na Tari, NB) | Hipohondre je treba jemati resno »Nikar ne zganjaj takega cirkusa!« Štiriintridesletni Hamburžan Peter je že sit takih pripomb. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Kako neki je sploh prilezel do majorskega čina in zakaj ga je vojska sploh prenašala, medtem ko je afne guncal in zganjal cirkus, pa je že druga zgodba. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Tudi drugje je težko varčevati, saj ne moremo vplivati na ceno prevozov, hotelov in režijskih stroškov. Verjemite mi, če bi se lahko rešili iz zagate z izkoriščanjem notranjih rezerv, ne bi zganjali nikakršnega cirkusa. (Delo, 29. avg. 2001, NB) | Dobro, vsak politik mora delati cirkus in dokazovati svojo nepogrešljivost, razumemo do neke mere tudi osebne travme iz vojnih let, ki jih je težko preboleti, mogoče je še prenesti, da se nekateri lahko prebijajo skozi življenje le, če imajo nenehno pred nosom različnega sovražnika, ampak saj imamo vendar psihiatre. (Delo, 27. jun. 1998, NB) | »Proč moram,« reče jokajoči hčeri in jo odrine od sebe. »Ne delaj cirkusa in ne zbudi bratca!« Štiriiletna Helga Schneider 30 let ni videla matere. (Delo, 13. jan. 2003, NB) | Zato je tudi logično, da je generalni sekretariat središče zbiranja informacij in na podlagi tega lahko najbolje servisira tudi sprejemanje kadrovskih odločitev vlade. Glavni namen je, da strokovna skupina pokaže, kako je z določenimi preizkusi mogoče meriti različne ravni znanja. Iz tega ne delajo cirkusa, starši in posredno otroci pa niso prestrašeni. (Delo, 11. maj 2001, NB) | Iz tega pa ne gre delati cirkusa, da gre za koncentracijo moči pri odločanju o kadrovskih zadevah. (Delo, 11. dec. 2000, NB)

◆ Frazem *zganjati cirkus* z različico *delati cirkus* temelji na prenesenem pomenu sestavine *cirkus*: pog., ekspr. 'sitnost, hrup, zmeda'. Po posamostavljenju glagolske sestavine *zganjati* je nastal nov frazem *zganjanje cirkusa*.

◎ angl. *to make a fuss; to kick up a row; to kick up a stink*; češ. *délat (udélat) cirkus; ztropit cirkus*; fr. *faire des histoires; faire un vrai cirque*; nem. *einen*

Zirkus machen; einen Wirbel machen; ein Theater machen; ein Affentheater machen; pol. wyprawiać cyrk; rus. ustroit' scenu; ustraivat' cirk.

cmériti se

cmériti se kot mila jera, gl. **jera (Jera)**.

cmòk

cmòk v grlu /ekspr.; pren./ *nelagoden občutek, ko se komu zaradi vznemirjenja, strahu ustavi beseda; nelagoden občutek sploh, navadno v stresnem položaju*

Igralnice so postale nekakšna tabu tema, nekakšen kompleks, cmok v grlu, ki ga slovenska mentaliteta vse teže požira. Jugoslavija je bila leta 1964 veliko bolj pogumna in napredna, ko je v tisti družbeni ureditvi in pri tisti ideologiji, v drugačnih razmerah in kljub oviram dovolila odpreti majhen, malodane »vaški« casino v Portorožu, in ta je kmalu postal zelo pomembni spodbujevalec turističnega razvoja. (Delo, 17. nov. 2000, NB) | Pipi in Miha sta vsak s svojim cmokom v grlu zlezla v /avto/ OLD PUNCO. (S. Pregl, *Odprava zelenega zmaja*, 1976, 120) | Cmok v grlu levosredinskih poslancev je ostal včeraj še od predsinočnje zahteve poslanca Severne lige Pietra Fontaninija, da naj bi v deželi prešteli Slovence in Furlane zaradi bojzani, da bi zaščita Slovence škodila Furlanom. (Delo, 29. jun. 2000, NB) | Trema, kot pred koncertom, je bila včasih tako velika, da sem bruhal. Potne roke in motne oči ter cmok v grlu pa so bili stalni spremljevalci najinih srečanj. (Delo, 1. jun. 2002, NB) | Žadnja leta se je vrnil k izvornemu slikarstvu v kontekstu celovške slikarske tradicije: z gledališčem je končal, slikarstvo pa ga ohranja vitalnega, tako kot vračanja v slovensko pokrajino, kar pa ni bilo lahko: med nagovorom so se mu orosile oči in cmok v grlu mu je ustavljal besede. (Delo, 7. nov. 2003, NB) | To sem pravzaprav hotel. Da naredim nekaj, kar je v samem bistvu zelo antikatarzično, a gledalcu na koncu pusti cmok v grlu. (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Kljub temu, da mu je ob rekordu ostal cmok v grlu, je Maurice, ki je veliki sicer dogodek spremljal na tribunah pariškega štadiona, prišel na stezo, svojega tekmeca objel in mu čestital. (Delo, 16. sep. 2002, NB) | »Mati hčerki na vratih zvečer ...« se začne ena najlepših Kocbekovih pesmi, v kateri se razkriva cmok v grlu slovanskih mater, ki so presenetljivo nesposobne prenašati svoje ženske izkušnje o moških svojim hčeram, ki bi to krvavo rabile. (Delo, 6. mar. 2004, NB) | »Ria me je prosila, naj jih pripravim za vas.« Ko se mu je zahvaljevala, je Marilyn začutila cmok v grlu. (Maevé Binchy, *Hiša na Tari*, NB) | Nato sem še dodala, da me gane, kadar poslušam Mamelijevo himno. Da dobim cmok v grlu, kadar slišim tisto Bratje Italije, Italija se je prebudila ... (Delo, 21. jul. 2003, NB) | »Povsod namreč ni mogoče priti do telefona. Marsikomu se zdi vse skupaj zelo pre-

prosto – misli, da bo vse povedal iz glave, potem pa se pojavi cmok v ustih,« razlaga. (Delo, 3. dec. 1998, NB) | Frazem *cmok v grlu* predstavno temelji na dejstvu, da je s cmokom v ustih oziroma grlu zelo težko, če ne nemogoče govoriti. V rus. je taka ovira v ustih kaša, ki naj bi povzročila, da je govorjenje nerazločno: *kaša vo rtu*.

cmòk v grlu se naredí kómu /ekspr.; pren./ *kdo dobi nelagoden občutek, ko se zaradi vznemirjenja, strahu zaustavi beseda; dobi nelagoden občutek sploh, navadno v stresnem položaju*

Kljub pomislekom o resnosti se je uvrstil na seznam tistih raziskovalcev, ki so s svojimi napovedmi in dejanji sprožili polemiko o dovoljenem na področju kloniranja. Pred njim so bili to plahi dr. Jerry Hall, ki se mu je vedno naredil cmok v grlu, ko je razlagal, da mu je življenje sveto in da ni hotel nič hudega, ko je kloniral človeške fetuse. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | Brž ko sem zagledala voz in mlado žensko na njem, se mi je naredil cmok v grlu. Žensko je na vozu poskušalo obdržati kakih deset sorodnikov, ko je brezglavo mahala okrog sebe in se zaganjala vanje. (Delo, 2. okt. 2004, NB) | Nad Rokavskim prelivom se je naredil čudovit dan in prvi obris britanske obale, pečine Dovra, so se belile v soncu. Davidu Shaylerju se je zagotovo naredil cmok v grlu: nekdanji agent britanske notranje obveščevalne službe MI5 se je na Otok vračal po treh letih prostovoljnega izgnanstva oziroma bega pred obtožbami in zaporom zaradi izdaje službenih skrivnosti. (Delo, 23. avg. 2000, NB)

◆ Gl. *cmok v grlu*.

cmòk v ústih, gl. *cmok v grlu*.

iméti cmòk v grlu /ekspr.; pren./ *imeti nelagoden občutek, ko se zaradi vznemirjenja, strahu zaustavi beseda; imeti nelagoden občutek sploh, navadno v stresnem položaju*

Zahovič je Katancu zameril, da ga je v 60. minuti odstranil iz igre. V sredo je jokal Srečko. Zlatko pa je imel cmok v grlu in se opravičil. (Delo, 8. jun. 2002, NB) | Toženčeve navedbe je potrdilo pet, šest kriminalistov Slovenske vojske in kriminalistične policije. Potrdili so mi, da so še isto noč zaslišali Suhadolnika, ki da je imel med zaslišanjem 'cmok' v grlu. (Delo, 28. jun. 2002, NB) | Spoprijateljili smo se. Po začetnem obdobju, ko sem imel cmok v grlu in sem onemel od ljubezenskega strahu in po enem letu željnega dopisovanja, se je nekaj premaknilo. (Delo, 30. avg. 2003, NB) | Nekateri izmed njih takoj zatem čaka častna naloga: dvajset zastavonoš se za otvoritev tekme pelje po hrbtišču letalnice v iztek s hitrostmi do 120 kilometrov na uro! »Ko sem jo pred tremi leti peljal prvič, sem imel cmok v grlu že prejšnji dan.« (Delo, 23. mar. 2005, NB) | Sploh, ker je prav slovit italijanski strateg lansko jesen vršil največji pritisk, da je Slokar zapustil slovensko reprezentanco tik pred začetkom kvalifikacij za EP, češ da se sicer lahko obriše

pod nosom za boljši status pri Benettonu. »Prav zaradi tega imam tudi največji cmok v grlu, saj sem vedno rad igral za izbrano vrsto in bil njen član v vseh mladinskih selekcijah.« (Delo, 24. jan. 2005, NB)

◆ Gl. *cmok v grlu*.

◎ češ. *má knedlík v ústech; jako by měl knedlík v ústech; má knedlík v krku; jako by měl knedlík v krku*; rus. *kaša vo rtu u kogo*.

cókla

biti cókla razvôja /ekspr.; pren./ *ovirati, preprečevati razvoj*

Nasprotno – vtikanje občine v poslovne zadeve je vir vsega zla in poglavitna cokla razvoja obmorskega turizma. Prav zaradi ovir, ki jih s prostorskimi akti postavlja piranska občina, naj bi portoroški turizem trpel precejšnje škodo, saj mu je razvoj tudi po tej plati onemogočen. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | Ropovo stiskanje pasu bi dalo morebiti 10 odstotkov proračuna, v resnici pa bi moral biti za dvainpolkrat večji, da bi omogočil vse, kar si želimo mi pa tudi on. Tega pa gospodarstvo ne dovoljuje, zato je cokla razvoja, ne pa vlada. Kot da samo minister Rop noče dati! (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Možnosti, da bi Sloveniji v EU že v kratkem sledila katera od balkanskih držav, so po hrvaških in zdaj srbskih volitvah še manjše. Gospodarsko umirajoča Srbija bo cokla razvoja vseh sosed. In morda bo še slabše. (Mladina 2003, št. 51, NB) | Pozitivnih primerov, ki bi rezultirali v kakovostno arhitekturo, je vse premalo. Zaradi preštevilnih birokratskih ovir, med katere sodijo tudi nejasne avtorske pravice, praviloma postanejo cokla razvoja in potrebnih sprememb. Projekt terase na Nami je pravzaprav posledica iskanja nadomestila za zaprto kavarno Nebotičnik. (Delo, 28. dec. 2002, NB) | Omenili ste že, da lahko pomanjkanje kadrov postane resna cokla razvoja slovenskih jeklarn v prihodnjih letih. Kateri kadri vam najbolj primanjkujejo in kje vidite rešitev za njihovo nadomestitev? (Delo, 28. maja 2005, NB)

◆ Frazem *biti cokla razvoja* temelji na sestavini *cokla* v pomenu 'zavora, ki je obešena na verigo in se vtakne pod kolo'. V prenesenem pomenu je *cokla* 'ovira, prepreka nasploh'. Prav tako tudi v frazemu *biti cokla za koga/kaj*.

biti cókla za kóga/káj /ekspr.; pren./ *ovirati koga, kaj v čem*

Če bi moški kar naprej poslušal samo babe, se na tem svetu nikol ne bi zgodilo čist nič. Beharry je imel prav. Ženska je res cokla za moža. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta, NB) | Obvezno združevanje je lahko cokla za razvoj zborničnega sistema, čeprav Drobnič temu načelno ne nasprotuje. Je pa velika dilema dvojna funkcija obrtne zbornice, ki ob obveznem članstvu opravlja tudi nekatera javna pooblastila in kot taka ne more biti socialni partner pri pogajanjih. (Delo, 29. jan. 2004, NB) | Po ministrovem mnenju bo najbolje takrat, ko bodo izvajalci na primarni ravni stoodstotno

zasebniki – z izjemo urgentne službe in preventive, ki naj bi ostali v državnih rokah. Mešanje obeh sedanjih sistemov – tako minister – je »največja cokla« za dobro delovanje osnovne zdravstvene ravni. (Delo, 18. jan. 2006, NB) | Osebo menim, da je poglavitna cokla za uspeh tabličnih računalnikov cena. Če bi bila ta enaka ceni običajnih prenosnikov, nihče ne bi pomišljal. (Monitor, junij 2006, NB) | Nikoli nisem bil prepričan o koristnosti 35-urnega delavnika. Mislim, da je cokla za gospodarstvo in zato tudi za zaposlovanje. (Delo, 20. maja 2004, NB) | Saj si človek, človek si – razumeš –. Ampak za Nušo si cokla, ki jo mora vleči za sabo. (Miško Kranjec, Težaki, 1932, 48) | Moramo pa se tudi zamisliti ob pomenu slovenske zahteve, ki je popolnoma zgrešena. Če vse seštejemo, je rezultat to, da se poskušamo izločiti iz evropskega sistema in da postajamo cokla za ponovno integracijo Balkana v evropske gospodarske tokove. (Delo, 23. avg. 2003, NB) | Zbornica zaradi svoje velikosti in obveznega članstva nastopa kot najmočnejša delodajalska organizacija. Se vam ne zdi, da je (postala) 'cokla' za enakopravni razvoj socialnega partnerstva? (Delo, 21. mar. 2003, NB) | Če že ne mit, pa vsaj stereotip, da (po Antonu Korošču) »Srbi vladajo, Hrvati razpravljajo, Slovenci plačujejo«, se je v malce drugačni preobleki ponovil s socialistično Jugoslavijo, ki so jo Slovenci zapustili, ker je postala cokla za njihov razvoj, strah pred stoletnimi sovražniki pa je po sedemdesetih letih otopel. (Delo, 30. okt. 2003, NB) | Slabo pripravljene, neargumentirane in notranje nepovezane reforme pa res lahko postanejo cokla za razvoj izobraževalnega sistema v naši državi. A ne le cokla, temveč tudi mlinski kamen okrog vratu. (Delo, 7. apr. 2007, NB)

◆ Gl. *biti cokla razvoja*.

◎ angl. *to be a drag on so.; to hold so. back; to weigh so. down*.

postáti cókla razvôja, gl. **biti cokla razvoja**.

postáti cókla za kóga/káj, gl. **biti cokla za koga/kaj**.

copáta

biti copáta /iron.; pren., v povedni rabi/ *biti obvladovan, zatiran, omejevan od svoje žene (o možu)*

Naj je bil moj oče takšen ali drugačen, nečesa me je le naučil: ne se klanjati gospodi, naši in tuji. Stric pa je copata doma in izven doma. (Anton Ingolič, Kje ste, Lamutovi?, 1958, 91) | Poleg tega je mnogo splošnejši tip sodnik dr. Feliks Marič, v bistvu dober in miren človek, ki se komično »junaško« upira temu, da bi bil copata. (Branko Rudolf, Nova obzorja V., 1952, 62) | Pokojnika je opisal v vsem, dobrem in slabem, nič ni skrival. Prav nič? Kaj pa, če je šlo za možaka, ki ga je žena varala ali je bil copata? (Delo, 14. maja 1999, NB) | Tone vpraša prijatelja, ki je veljal za veliko copato: »Povej mi, ali ima mož pravico odpreti pismo, ki je naslovljeno na njegovo ženo. (Tedenska Tribuna 1963, št. 38, str. 15) | In če samcu z rdečo čepico vendarle uspe, da si dobi samičko, takoj postane copata in ima toliko opravka z

nego in hranjenjem svojega naraščaja, da mu za izvenzakonska razmerja ne ostane nič časa – za kar pa tako in tako ne bi našel nobene interesentke. (Delo, 5. avg. 2000, NB)

◆ Gl. *biti pod copato*.

biti pod copáto /iron.; pren./ *biti obvladovan, zatiran, omejevan od svoje žene (o možu)*; sop.: **biti copata**; prim. **copata, copatar** ekspr. 'mož, ki se v vsem podreja ženi'

Pod copato je /kdo/. (E. Boje, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 225) | Pod copato ji je (žena mu ukazuje). (J. Pavlica, Frazološki slovar, 1960, 40) | Eni priznajo, da so »copate« drugi ne. Resnica pa je, da so vsi poročeni bolj ali manj pod copato ... (Google, www.siol.net/slovenija...) | 30. apr. 2009 ... Izraz kaká denka ponavadi namiguje na moža, ki je pod ženino copato ali ki ga žena pretepa, v primeru območja Gunme pa možki s tem nazivom izražajo spoštovanje in hvaležnost do svojih žena. (Google, tokio.veleposlanstvo.si/fileadmin...)

◆ Od starejših slovarjev frazem *biti pod copato* omenja J. Glonar (SSJ, 24): *pod copato biti*: biti pod (ženino) komando. Sopomenska izraza sta *biti copata* in *biti copatar* z različico *postati copata*. Sestavina *copatar* je pri Plet. I, 87 še v osnovnem pomenu: kdor copate dela ali prodaja. Ustrezni nemški frazem *unter dem Pantoffel stehen* naj bi bil v rabi že od 17. stoletja. Glede na zelo pozno pojavitev v slovenskem prostoru je možno, da smo obravnavani frazem sprejeli iz nemščine. Nastanek frazema je verjetno povezan z dejstvom, da so bile copate tipično obuvale hišne gospodinje. Kot take so lahko po sistemu *pars pro toto* zamenjale hišno gospodinjjo, pri tem pa ohranile predstavo, da je z njimi mogoče hoditi po moškem zakonskem partnerju, tj. ga obvladovati, zatirati, omejevati. Frazem *biti copata* ter izraza *copata* in *copatar* v pomenu 'mož, ki se v vsem podreja ženi' pa kažejo bolj na predstavo o tem, da lahko žena dela z možem kot s copato, torej je ta postal kar copata. V hr., srb. obstaja še blizupomenski frazem *biti pod suknjom* 'pokoravati se (ženi ali materi), ne biti samostojen'.

◎ angl. *to be henpecked; to be under one's wife's thumb*; češ. *být pod pantoflem*; fr. *c'est sa femme qui porte la culotte*; hr., srb. *biti pod papučom*; nem. *unter dem Pantoffel stehen*; rus. *byt' pod kablukom*.

iméti kóga pod copáto /iron.; pren./ *ukazovati komu, navadno žena možu*

»Se bojiš Tončke, ali kaj?« »Menda ga ima že zdaj pod copato,« je bleknil Cene. Šofer se je pomračil. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Gostje spoštljivo vstanejo in oglasi se živijo iz vseh grl. »Vola na mizo!« ukaže Fez, ponosen sam nase, ker se je končno uprl ženi, katera ga

ima že dolgo pod copato, in se ji celo prešuštvovanja z vojskovodjo nikoli ni upal očitati. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | ... in v tem članku se spotakne ob zanemarjanje dvojine; ... Spotakne se tudi ob »z ničemer« pa ob obliko »copat« – opozori na navedek v slovarju: »žena ima moža pod copato«. (J. Toporišič, 7D 7. 11. 1985, str. 48) | Afonkovi novi prijatelji so se norčevali iz njega: »Ženja ga ima pod copato, okoli mezinca se ji daje ovijati. (Kres Kal Žim II, 93)

◆ Gl. *biti pod copato*.

◎ češ. *držet někoho pod pantoflem; mít někoho pod pantoflem*; hr., srb. *držati koga pod papučom*; nem. *jmdn. unter dem Pantoffel haben*.

íti po copátah /zastar.; pren./ *ponesrečiti se; iti k vragu; zgubiti se; izjaloviti se*

Mali Murgel (če poklekнем, se zamerim učitelju, ki nalašč stoji, zdaj je hud liberalec, ker pravijo, da bodo ta črni šli pri volitvah po copatah, če ne poklekнем, me bo oče zuhljal, mežnar mu bo povedal; kar za tegale debeluha se bom skril). (V. Zupan, Vrata iz meglenege mesta, 1968, 89) | Dedki so me navsezgodaj prebudili in zdaj te čakam že eno uro. Mislil sem, da je šlo vse po copatah. (V. Zupan /Langus/, Potovanje v tisočera mesta, 1956, 170)

◆ Frazem *iti po copatah* pri iztočnici *copata* omenja že J. Glonar (SSJ, 24): *iti po copatah*: ponesrečiti se; iti k vragu; zgubiti se; izjaloviti se.

postáti copáta, gl. *biti copata*.

copátar, gl. *biti copata*.

crédo [kr]

kot Pilát v crédo, gl. *Pilat*.

crńkni

crńkni od sméha, gl. *smeh*.

crkováti

crkováti od sméha, gl. *smeh*.

cúcek

kot polít cúcek /ekspr.; primera/ *boječe, preplašeno*; sop.: **kot mokra kura; kot polita kura**; prim.

kot kup nesreče

»Ljudje!« Niti malo se ji ni smilil, ko je kot polit cúcek lezel sam vase, ona pa je nad njim stala kot boginja jeze, besa in zmage. »Ja nisam Slovenac.« Komaj se ga je slišalo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Sramota je, da se kvalificirani trgovec, ki je povrh še poslovodja bržkone največje novogoriške blagovnice z živili, obnaša tako nevzgojeno, prostaško in oholo ter da z dijakom drugega letnika gimnazije, do koder sam zelo verjetno ni prilezel, komunicira kot s kakšnim garjavim psom. Ponižan nisem jaz, ponižan je on: jaz sem se dostojanstveno in brez sramu pobral iz trgovine, on pa je kot polit cúcek obstal na svojem ubogem delovnem

mestu, ne vedoč, da bo njegovo »junaštvo« kaj kmalu prišlo v časopise. (Delo, 22. sep. 1998, NB)

◆ *Primer a kot polit cucek* temelji na dejstvu, da premočen človek ali žival (od psa do kure, piščanca) ni videti dobro, s čimer se je ustvaril pomen boječnosti, preplašenosti.

◎ *bolg. kato mokra kokoška; češ. jako zmoklá slepice; jako hromadka neštěsti; hr. kao pokisao; it. come un pulcino bagnato; mak. kato pokisnat; pol. jak zmokła kura; rus. kak mokraja kurica; slš. ako zmoknutá slipeka; ako zmoknutá kura; ako zbitý pes; ukr. jak mokra kurka.*

cühta

pijan kák cühta /nar. prleško; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot čep; pijan v pilko**

Cühta je bila seveda na koncu vsa prepojena z moštom. Zato še danes pravijo v Prlekiji: »Pijan je kak cühta«. (M. Kuret, PLS III, 1970, 49)

◆ Nastanek primere *pijan kak cühta* je razviden iz navedenega citata. Kaj pravzaprav je *cühta*, pa pojasnjuje naslednji navedek: »Košč« je kup grozdja, ki meri pri tleh tudi dva metra v premeru in se proti vrhu oži, da ima obliko ne preveč koničastega priskekanega stožca. Da se ne razleze, ga opašejo z leskovimi obroči, ki so proti vrhu zmerom manjši. Svoje dni so v ta namen uporabljali iz slame spletene vrvi, ki so jih imenovali »cühthe« (M. Kuret, PLS III, 49).

cúker

bíti kàkor iz cúkra /pog.; primera, tudi nikal./ *biti nežne, bele kože; biti občutljiv, pomehkužen*

Tudi dekle so se ozrle ob tem na Ančino roko, ko je zajemala iz sklede. »Saj je res kakor iz cukra,« je potrdila Špela in zakašljala, ker se ji je zaletelo. Ančko je bilo še bolj sram; odvihala je rokavček. (F. S. Finžgar, Dekla Ančka, NB) | Krčmarica pa je imela hčerko, ki je bila kakor iz cukra. Vse je bilo iz cukra – drobnost, gibko, zmerom nemirno telesce, hitri, mežikajoči, veseli pogled sinjih oči, pšenični lasje, iz zlatih nitk spleteni, rahli, nagli smeh, žvrgoleči glas besede, najbolj pa še ustnice, tiste rdeče, sladke, zmerom smehljajoče, v sončni rosi okopane, tako dobrohotne, za ljubezen in radost ustvarjene ... (I. Cankar, Krčma ob cesti, Črtice 1914, NB) | Imel sem tudi jaz lep dvorec sredi mesta, kopo služabnikov, ljubeznivo in svetlo vrsto priležnic, sladkih in belih kakor iz cukra. (I. Cankar, Nezadovoljnost, NB)

◆ *Primer a biti kakor iz cukra* verjetno izhaja iz dejstva, da je rafinirani sladkor bele barve.

◎ *češ. být jak z cukru; fr. être en sucre; nem. eine Zuckerpuppe sein; rus. (byt') kak konfetka.*

ne bít iz cúkra /ekspr.; primera/ *ne biti občutljiv, pomehkužen*

»Hudiča si prizanašate, saj niste iz cukra, ne boste se stopili, če se malo hitreje zganete; delavec, ki se ne spoti, ni vreden kropla. (D. Lokar, Hudomušni Eros, 1960, 142) | A če je bil le en sam Šved dovolj pogumen, da stopi s petimi severnjaki na splav, ni mogel biti iz cukra (Sončni Tiki, SPor 17. VII. 1950, 4. III.)

◆ *Primer a ne biti iz cukra* temelji na dejstvu, da se sladkor v stiku s tekočinami topi. To je razvidno tudi iz primere v prenesenem pomenu v zgladu: Tako se bodo meje raztapljale kot sladkor v vodi, ostre konture se bodo razblinile in prejšnjega stanja ne bo nihče več mogel vzpostaviti, če se bomo v prihodnosti nekoč želeli spet združiti. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Preneseno na človeka to pomeni občutljivost, pomehkuženost, v običajno zanikani obliki pa neobčutljivost, nepomehkuženost ali vsaj željo, zahtevo po taki lastnosti.

◎ *angl. so. won't melt; so. is not to be made of glass; češ. nebýt [přece] z cukru; fr. ne pas être en sucre; nem. nicht aus Zucker sein; rus. ne saharnyj (ne rastašč'); slš. nebýt' z cukru.*

sládek kàkor cúker /pog.; primera/ *zelo sladek*; sop.: **sladek kot med**

Od Fabra je kupil imenitno drevo, katero je imenoval medenica. Omlajene so te hruške sladke kakor cukur, posušene pa dobe tako prijeten okus kakor dobro pripravljena telečja pečenka. (J. Trdina, LZ 1886, 139) | O sadju mi ni treba govoriti. Dolenjske slive so sladke kakor cukur, pa ni čudo, da grof ni maral nobenih drugih. (J. Trdina, Peter in Pavel, LZ 1884, 460)

◆ *Primer a sladek kot cukur* temelji na dejstvu, da je sladkor ob sicer bolj naravnem in zdravem medu najbolj tipična sladka snov. Sestavina *cukur* je iz nemščine sprejeti pogovorni izraz za *sladkor*. Slovenski izraz *sladkor* je tvorjen iz pridevnika *sladek*. Prav zaradi tega je verjetno v primeru *sladek kot prišel izraz cukur* in ne *sladkor*.

◎ *češ. sladký jako cukr; rus. sladkij kak mēd; kak sahar; slš. být' [sladký] ako cukor; být' [sladký] ako med.*

cvét

bíti [právi] cvet česa /ekspr.; pren./ *biti izbran, najlepší, najpomembnejši del*

Konkurenca za preboj med najboljšo dvanajsterico bo tokrat izjemno huda in prepričani smo lahko, da bo v njej res pravi cvet slovenske košarke. (Delo, 15. mar. 1999, NB) | Kar koli teži te, iz glave si zbij. Glej! smeje se vince, z nami ga pij! Na zdravje pij vsih lepih deklet. In Manice, ki vsih ljubic je cvet. (Josip Stritar, Pesmi, NB) | To je moj prvenec, napisan pred enim letom, in

zato me nikar ne sodite po njem. Zdaj pripravljam satirično farso: spravił bom na oder tisto ljubljansko družbo, o kateri pravijo, da je cvet naše inteligence, kvintesenca slovenske kulture in poklicana vodnica v naših literarnih in političnih – predvsem političnih – težnjah. (Ivan Cankar, Karlu Slancu, Pisma III, NB) | O dvo-mljivem zgledu politikov in smiselnosti zakona smo se lahko prepričali pred nekaj dnevi, ko je cvet slovenskih ministrov pred novinarskimi fotografskimi objektivni novinarjev s penečim se vinom nazdravil referendumskim izidom. Bo inšpekcija za delo oglobila prireditelja srečanja, ki je politikom med njihovim delovnim časom na delovnem mestu ponudil alkohol, ali pa so bili ministri v Cankarjevem domu na zasebni zabavi? (Delo, 26. mar. 2003, NB)

♦ Frazem *biti [pravi cvet]* česa temelji na prenesenem pomenu sestavine *cvet*: 'izbran, najlepši, najpomembnejši del'.

biti v polnem cvétu /ekspr.; pren., v povedni rabi/

1. *biti zelo lep (o ženski)*; sop.: **biti v polnem razcvetu**

Prejšnji znanci so ostrmeli, ko so jo zagledali. Bila je v polnem cvetu dekleške lepote. Ljudje so se skrivaj ozirali za njo, približati pa se ji niso upali. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB)

2. *uspevati*

»Ker se po nekaterih okrajih nahaja roparska šiba še vedno v polnem cvetu« tako se je izražala rezervatna listina »je v izdatnejši meri treba porabiti konfidente.« (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Najstarejši ohranjeni keltski zakoni nam kažejo gens še pri polnem življenju; ...na Škotskem je bil še sredi preteklega stoletja v polnem cvetu ... (Google, www.marxists.org/...)

rdeč kakor mákov cvét, gl. *rdeč kot makov cvet*.

rdeč kot mákov cvét /ekspr.; primera, tudi s *kakor/ zelo rdeč*; sop.: **rdeč kot mak**

Umolknili sve; petošolček je pridrsal rdeč kakor makov cvet ter ubogljivo pokleknil k nogi svoje tajne opevanke. (V. Levstik, Zapiski Tine Gramontove, 1919, 100–101) | Malo se je kazalo mladeničevega lica izpod čelade, ali to, kar se je kazalo, bilo je rdeče kakor makov cvet. Iz oči pa je sijal govorniku svit navdušenja in ponosa. (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | Ali fes, turški fes – /kakor makov cvet. (O. Župančič, Ciciban 1915, Turek, 45) | Na podobah je bilo namalanih šest husarjev, vsi od glave do petá rdeči kot makov cvet. (F. Erjavec, Husarji, SG 1863, IX, 7) | »Ker sem te rada imela!« To je izpregovorila v nepremišljeni naglici. Ko se je zavedela izpregovorjenih besed, je zopet postala rdeča kot makov cvet sredi njive. Andrej pa je globoko vzdihnil: »Že tedaj sem bil divjak!« (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Ustnice pa je imela rdeče ko makov cvet. (J. Mlakar, IPS II, 214)

♦ Gl. *rdeč kot mak*.

v cvétu lét /vznes.; pren., v prilastkovni rabi/ *mlad*, v *najlepših letih*; sop.: **v cvetu življenja**

Smrt ti ni strahovita, četudi v cvetu let, na licu se ti čita, da ni ti mari svet! Čemu se joče mati, kaj oča se

solzi? (S. Gregorčič, Poezije, NB) | Koliko bi bil torej še storil, če bi ga nemila smrt ne bila pobrala v cvetu let! Slovenec res nima sreče. (F. Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | Na hišnih pragih in vzdolž ozkih dovozov, ki so bili razvejeni na obe strani ceste, so se v presenetljivem številu gnetli ljudje – dekleta v cvetu let z grobo našminkanimi ustnicami in fantje, ki so lovili dekleta ... (George Orwell, 1984, NB) | Senilnost velja ob Zenu Cosiniju za njegovo najbolj zrelo delo. V ospredju so štirje protagonisti in dve ljubezenski oziroma erotični relaciji, psihološki portret štirih likov pa počasi preide v alegorijo o senilnosti; junaki, čeprav v cvetu let, so pasivni, bolni in brezvoljni, prav taka pa je tudi doba, v kateri živijo. (Delo, 10. okt. 2001, NB)

♦ Frazem *v cvetu let*, kot tudi sopomenska *v cvetu življenja*, v *cvetu mladosti*, temeljijo na prenesenem pomenu sestavine *cvet*: 'izbran, najlepši, najpomembnejši del'.

v cvétu mladósti /ekspr.; pren./ *zelo mlad*, v *najlepših letih*; prim. **v cvetu let**; **v cvetu življenja**

»Dragi užaloščeni domači, dragi prijatelji! Danes smo se tu zbrali, da pospremimo k večnemu počitku našega Martina Dernovška, ki nas je zapustil v cvetu mladosti in pri izvrševanju službene dolžnosti ...« (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Policija zatrjuje, da bodo kontrolo prevozov otrok, tudi z osebnimi avtomobili, še poostri-li, saj si kot družba ne moremo dovoliti, da bi otroci umirali v cvetu mladosti oziroma, da bi postali družba z najvišjim odstotkom mladih invalidov v Evropi. (Delo, 1. mar. 2001, NB) | Zato od medicincev zahtevamo, da se naučijo mikrobiološki telefonski imenik od začetka do konca. Čeprav se nam hkrati smilijo, da se morajo v cvetu mladosti, polni vznemirljivih hormonov in na pragu pomladi mučiti z zopnimi mikrobi in njihovimi čudaškimi navadami. (Delo, 18. apr. 1998, NB) | Spoznala sta se v cvetu mladosti. Rosnih štirinajst je štela ona, on pa enainvajset, ko ga je prvič zagledala na vratih njihovega doma v Pančevu, kjer je služil vojaški rok. (Jana 2007, št. 20, NB)

♦ Gl. *v cvetu let*.

v cvétu živlěnja /vznes.; pren., v prilastkovni rabi/ *mlad*, v *najlepših letih*; sop.: **v cvetu let**

Morda bi bilo bolje, ko bi bil izpustil. Lepše je pasti na višku moči in v cvetu življenja, kakor dolgočasno segniti na smrtni postelji ... (Drago Jančar, Klementov padec, NB) | Kajpak ne gre le za dragocena življenja ljudi, ki jih ni mogoče nadomestiti, temveč tudi pogosto za osebne in družinske tragedije, ki so očem javnosti največkrat prikrite. Tudi trajne invalidnosti mladih, ki so bili v času nesreče v cvetu življenja, ni mogoče prezreti, saj si najbrž nobena družba ne želi tega bremena. (Delo, 10. jul. 2001, NB) | Marija Lucija Stupica je postala že v cvetu življenja neprekosljiva ilustratorka svetovnega formata, ob kateri so se pričniali, kot je bilo mogoče opažati na mednarodnih ilustratorskih prizoriščih, navdihovati tudi drugod; doma pa je izzvenela kot v klasično popolnost pognali cvet t. i. ljubljanske pravljíčarske

ilustratorske šole ... (Delo, 8. jun. 2002, NB) | In da se nam to ne bi zgodilo, jo preventivno pobijamo pred samimi seboj. Zdrave krave, tako rekoč v cvetu življenja, tik pred zakolom, pobijamo iz preventive. Da bi tako iztrebili bolezen, ki nam onemogoča, da bi jih brez skrbi jedli. (Delo, 17. feb. 2001, NB)

◆ Gl. v *cvetu let*.

cvetėti

pôsel cvetě [kómu], gl. **posel**.

róžice cvetijo [kómu], gl. **rožica**.

cvětje

bíti v cvětju /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi z velel. **bodi, bodite/ biti uspešen, ugodno se počutiti** Spominja me čarobnih let, ko bil je v cvetju ves mi svet enako vrtu v maji, ko živel sem ko v raji. Zgubljen je, oh, zgubljen moj raj, ne sme, ne morem vanj nazaj, zaklenjena so vrata; proč, proč je doba zlata. (S. Gregorčič, Poezije, NB) | Naša država bo vendar izgubila vrhunsko avtorico! Prijazno poletje vsem in ostanite v cvetju! (Delo, 21. jul. 2004, NB) | Torej sestrična, bodi v cvetju, pa bodi neustrašna, kupi si risanko popaja, pa pozdravi Matevža ... (Google,sl.netlog.com/...) | Milena Kramar-Žnidar je včeraj končala šestnajstletno delo v Novoteks Tkanini, kjer je bila zadnjih 10 let direktorica. »Tkanine ne zapuščam v cvetju, v blatu pa tudi ne, saj so postavljeni temelji za nov zagon,« je povedala. (Delo, 10. sept. 1999, NB)

◆ Cvetje v naravi predstavlja rezultat uspešne rasti, preneseno na človeka pa uspešnost in ugodno počutje. V zvezi s tem prim. glagol *cveteti* v pome-

nih 'gospodarsko dobro uspevati', npr. Trgovina je cvetela, in 'obstajati v veliki meri', npr. Med mladima je začela cveteti ljubezen.

bódi v cvětju, gl. *biti v cvetju*.

bodíte v cvětju, gl. *biti v cvetju*.

cvětka

bíti [práva] cvětka /iron.; pren./ *jezikovna, stilna posebnost*

Najdemo pa tudi primere politik, ki so bile načrtovane kot sistem prepletenih in součinkujočih ukrepov, a so kasneje to koherenco izgubile; s črtanjem kakšnega osebka, pridevnika ali odstavčiča iz zakonskega besedila (v pristojnosti ustavnega sodišča) se je z 'odstranjenostjo nitko' kdaj raztrgala tudi cela mreža. Tako so zazevale številne luknje na področju urbanizma in nepremičnin, prava cvetka je npr. varstvo pravic najemnikov. (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Popolna zmešnjava obravnavanih tem napeljuje na misel, da sedanji mestni upravi ni jasno, kaj sta njena dolžnost in pristojnost, da o viziji sploh ne govorimo. Prava cvetka med projekti pa je, za moj okus, študija o vertikalnih vrtovih. (Delo, 29. okt. 1998, NB) | Sama (tj. poslanka, op. J. K.) je v svoji občini omogočila podelitev 14 koncesij, eno na približno 2.000 prebivalcev. Minister Bručan jih je v svojem mandatu podelil 130, po komisijem postopku in preverjanju oziroma približno eno na 15.000 prebivalcev, se pravi sedemkrat manj. Pa vendar je bil deležen pravega pogroma. In po mojem mnenju je to res prava cvetka argumentacije z osebnim vzgledom. Zdravstvo je eno tistih področij, kjer pride solidarnost še posebej do izraza. (Državni zbor RS: 28. izredna seja 11. 09. 2007, NB)

Č

čakanje

čakanje na zelêno luč /ekspr.; pren./ *čakanje na odobritev, dovoljenje*; gl. **čakati na zeleno luč za kaj**

Po vrsti let čakanja na zeleno luč so to poletje le stekle priprave na snemanje celovečerca Sladke sanje po scenariju Mihe Mazzinija in v režiji Saše Podgorška, še bolj zares pa se bo začelo decembra (snemanje zimskih sekvenc) ter nadaljevalo spomladi prihodnje leto. (Delo, 29. jul. 1999, NB) | Še vedno namreč niso razčistili, ali bo moral Nato v prihodnjih posredovanjih, podobnim sedanjemu na Kosovu, iskati odobritev varnostnega sveta ali ne. Američani in Britanci pravijo, da točka v novih strateških dokumentih, kjer je govor o sodelovanju Nata z OZN, ne pomeni čakanja na zeleno luč iz steklene palače ob newyorškem East Riverju, medtem ko Francozi to opredelitev razumejo ravno nasprotno. (Delo, 28. apr. 1999, NB)

◆ Gl. *čakati na zeleno luč* za kaj.

čákati

čákati [na] princa na bélem kônju, gl. **princ**.
čákati na svôjih pêt minút [sláve], gl. **minuta**.
čákati na zelêno luč za kaj, gl. **luč**.

čaróvnica

lôv na čaróvnice, gl. **lov**.

čas

bógu čas krásti, gl. **bog**.

čas debélíh kráv /ekspr.; mn., pren./ *čas blagostanja, obilja; obdobje napredka*

Zdaj ko se je sistem začel sesuvati in so na dan začele prihajati umazanije, se je v ameriških medijih sprožila največja gonja po letu 1929 proti vsem tistim, ki so si v časih debelih krav nabasali žepe. (Delo, 6. jul. 2002, NB) | Judje so bili previdnejši in ... ob času debelih krav niso špekulirali kot kristjani. (West – Javornik, Zlato večnega Juda, 51) | Res je, da se je vlada odločila za prodajo državnega premoženja v naslednjih dveh letih, leta 2002 in 2003, nekaj čez 200 milijard, ne vem, 240 ali 230 milijard za vsako leto, s katerimi bo verjetno te terjatve in dolgove nekoliko sanirala ... Vendar v času debelih krav, kot pravijo, se je zadolževanje, deficit in to povečevalo. Zdaj, ko pa imamo krizo, zdaj pa svetla prihodnost prihaja. (Državni zbor RS, 11. izredna seja 30. 11. 2001, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*.

čas kislíh kúmaric /publ.; pren./ *čas, navadno med počitnicami, ko ni novic*; sop.: **obdobje kislíh kumaric; sezona kislíh kumaric**

Opažam, da se NLP največkrat prikazujejo v poletnih mesecih, se pravi ob času časnikarskih »kislíh kumaric«. Najbrž uredniki tako kot Macerol naročajo poletne teme. (Miha Remec, Mana, NB) | Kadar Izraelci uporabijo izraz »čas kislíh kumaric«, mislijo na čas, ko se nič ne dogaja. Letošnje poletje pa mislijo dobesedno na kumarice. (Delo, 20. sep. 2000, NB) | Tržaški Piccolo je metal pasje bombice in skrbel za svojo naklado, kdo bi mu mogel zaradi tega zameriti, v času kislíh kumaric pa sploh ne. Pihal je na dušo čisto določenemu delu svojega ne prav velikega bralstva. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | (Ne)dogajanje. Zakaj temu obdobju pravijo čas kislíh kumaric? Oznaka naj bi povedala, da se nič pomembnega ne dogaja, zato mediji objavljajo stvari, ki so nepomembne. (Jana 2007, št. 31, NB)

◆ O pomenu frazema *čas kislíh kumaric* ob ostalih najboljše pove zadnji navedek. Frazemi *čas kislíh kumaric, obdobje kislíh kumaric* in *sezona kislíh kumaric* so verjetno prevzeti po nemškem izrazu *Sauregurkenzeit* v pomenu 'poletno poslovno zatišje'. Ta se nanaša na kumarice, ki so priljubljena jed Berlinčanov v poletnih mesecih. Pojavil se je v poznem 18. stoletju. Vzporedna angleška izraza sta *cucumbertime* in *season of the very smallest potatoes* (gl. H. Küpper, Wörterbuch der deutschen Umgangssprache, 697). V zvezi z nepomembnostjo časa kislíh kumaric sta tudi hr., srb. *kiseli krastavci* 'neumnost, neresna stvar', *prodavati kisele krastavce* 'varati, goljufati koga' in *bostandžiji krastavce prodavati* 'učiti koga kaj, ki to mnogo bolje zna'.

◎ angl. *the silly season*; češ. *okurková sezóna*; fr. *période creuse*; nem. *Sauregurkenzeit; Sommerloch*; rus. *mërtvyj sezon*.

čas súhíh kráv /ekspr.; mn., pren./ *čas pomanjkanja; krizno obdobje*

Preobilje kandidatov, ki se gnetejo okoli njegovega trona, ne napoveduje nič dobrega. Predvsem pa ni nič dobrega razvidno iz odsotnosti sleherne strategije, ki bi jo vlada morala imeti v času suhih krav. (Delo, 3. dec. 2001, NB) | Tam (tj. v Evropi, op. J. K.) bi se morali zasidrati – in »trmoglavo vztrajati« – tudi v najhujših časih suhih krav, če si že medtem nismo znali pridobiti novih ali rezervnih trgov v Ameriki, Aziji, Avstraliji. (Delo, 31. dec. 2001, NB) | Zgroženi nad goloto pišejo

na mestno upravo in jo zasipavajo s telefonskimi klici. Berlinski mediji pa imajo v teh časih suhih krav kost za žvečenje. (Delo, 3. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*.

hoditi v korák s časom, gl. **korak**.

íti v korák s časom, gl. **korak**.

krásti kómu čas /ekspr.; pren./ *brez potrebe, neuvidevno zadrževati, ustavljati, muditi koga*

Nas morate nekoliko opravičiti. Mi smo dela vajeni, in vedno ga je toliko, da ne utegnemo postopati in po hišah hoditi in pridnim ljudem čas krasti. Zato se zdimo nekaterim dolgočasni. (Fran Detela, Blage duše, Vese-loigra v treh dejanjih, NB) | Iz tega naslova se poraja še enkrat dejstvo, dejstvo v okviru Poslanske skupine Slovenske nacionalne stranke: premalo idej in preveč časa imajo na Ministrstvu za pravosodje. In seveda, ker niso egoisti, hočejo čas krasti tudi Državnemu zboru. (Državni zbor RS: 30. redna seja 12. 07. 2007, NB) | Številčna premoč ni »sprostila« gostov. Prestrašeni in neambiciozni – v vsej tekmi so v okvir vrat sprožili le dva strela – so 2. polčasu »kradli« čas s številnimi podajami, a redkimi napadalnimi akcijami. Zaradi strahu in igre na remi pa bi bili lahko celo kaznovani, saj je Koren nespametno dobil drugi rumeni karton. (Delo, 11. mar. 2002, NB) | Dobro desetletje parlamentarnih komisij na Slovenskem je ena sama velika blamaža. Elan, Janševo orožje, povojni poboji, grobišča – in tako brez konca in kraja, bogu so kradli čas, nam, davkoplačevalcem pa denar. (Delo, 14. mar. 2002, NB) | Prav veliko jih ni prišlo, eden izmed direktorjev pa mu je zelo naravnost povedal, da zaradi manjšine njegov časnik ne proda niti enega izvoda več, torej je nesmiselno pisati o manjšini. Opravičil sem se direktorju, ker sem mu kradel čas, vstal sem in odkorakal, pravi Pavšič. (Delo, 27. okt. 2007, NB)

◆ Gl. *bogu čas krasti*.

◎ češ. *krást čas*; ukrást čas; ukrást trochu času; hr., srb. *krásti komu vrijeme*; it. *rubare il tempo a qc.*; nem. *jmdm. die Zeit stehlen*; *jmdm. die Zeit rauben*.

ogledálo čása, gl. **ogledalo**.

otrók svôjega čása, gl. **otrok**.

stópati v korák s časom, gl. **korak**.

stópiti v korák s časom, gl. **korak**.

ujéti korák s časom, gl. **korak**.

v ogledálu čása, gl. **ogledalo**.

védeti, kdáj je čas za spániec in žgániec /nar.; pren./ *vedeti, kdaj se kaj spodobi početi*

Če bi vedele, bi rekle, da je prokurist ugleden gospod, ki si služi svoj kos belega kruha v gosposki obleki, zmeraj gosposki, v petek in svetek, zmeraj s poškrabljenim ovratnikom in zapestniki, in kar zadeva filistra, je spodoben meščan, ki ve, kdaj je čas za spanec in žganec, in tudi ve, kaj je dolžan Bogu in cesarju. (M. Malenšek, Pojoči labodi II., 1971, 232)

◆ Frazem *vedeti, kdaj je čas za spanec in žganec* je nastal po reku *spanec je boljši kot žganec* v po-

menu 'spanje je koristnejše kot jed', npr.: »Spanec je boljši kot žganec, pravijo na Dolenjskem. Pa ne vem, ali vi kaj dobro spite, gospod župnik.« (A. Rebula, Divji golob, 1972, 160) | Včasih pa to ne gre in otrok prelepo spi in srce nam ne da, da bi ga prebudili. Takrat se spomnimo, da je »spanec boljši kot žganec« in počakajmo nekaj časa, vendar ne preveč, da pride otrok spočit in živahen k prsim. (M. Avčin, Naš otrok, 1961, 87) | Vse dni preleži, ... Nemara misli, da je spanec boljši kot žganec. (I. Zorec, Beli menihi I, 72) | »Le utolažite se mati stara, pojte spat: spanec je boljši kot žganec. Izgovorivši zadnje besede zapiral je že berač vrata za seboj in za Domnom. (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 206) | Za v zgledih omenjeni rek imajo v škofovski okolici enakopomenski rek *počitek je boljši ko užitek*.

časnikarski

[časnikarska] ráca, gl. **raca**.

část

bíti pod částjó kómu káj /nevtr.; nav. 3. os. ed., tudi nikal./ *biti vzvišen, preveč ponosen*

Vsi pa so dodajali magično številko 1. Takšne tablice ima danes lahko že vsak, zato niso več kakšna posebna reč. Osebo mislim, da je vsa zadeva otročja in prave-mu snobu pod částjo. No, kljub temu imam na svojih dveh avtomobilih tudi jaz takšni oznaki. (Georges Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Ameriški filmski igralec Burt Reynolds se pripravlja na snemanje novega filma, v katerem bo zaigral hokejskega trenerja. Težava je bila le v tem, da ne zna drsati, že od nekdaj pa mu je bilo pod částjo, da bi mu najemali dvojnike. (Delo, 26. jan. 1998, NB) | Za naše razmere je povsem nedoumljivo, da lahko vlada med profesorji in študenti na Haverford Collegeu (Pennsylvania) takšno zaupanje, da je študentom pod částjo, da bi goljufali, in jih na izpitih sploh nihče ne pazi! (Delo, 15. jul. 2000, NB) | V njem igra 80-letnika, čigar smrt sorodniki komaj čakajo. Tudi nastopanje v reklamah mu ni bilo pod částjo. (Delo, 30. jun. 2000, NB) | Jackson bo imel zdaj velika pooblastila v klubu, odločal bo tudi o igralcih, na tekme bo imel seveda prost vstop, na gostovanja pa bo lahko potoval z igralci in trenerjem. Če mu seveda ne bo pod částjo. (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Virtuozni lažnivost so znani literarni junaki: od nastopača Felixa Krulla Thomasa Manna do Odiseja, Ostržka in barona Münchhausna. Tudi britanskemu premieru in ameriškemu predsedniku ni pod částjo, da s tem sredstvom podpihujeta bojevitost svojega ljudstva. (Delo, 22. jul. 2003, NB) | Še najslabše bi seveda bilo, če bi zaradi kritičnih pomislekov zunanjega ministrstva zanemarili, da bi bilo mogoče res bolje, če se v prihodnje najvišjemu predstavniku zunanjega ministrstva ne bi bilo pod částjo pogovarjati z najbolj izpostavljenim

avstrijskim koroškim politikom. (Delo, 9. mar. 2005, NB) | Gasilski stotnik pozdravlja zborovanje ... slovensko! V slovenskem slavnostnem govoru opeva najhujšega izdajalca nemštva Hribarja in zdi se mu pod častjo, da bi s svojih ustnic spravil vsaj eno nemško besedo. (Dragan Matič, Nemci v Ljubljani, NB) | Pri tem velja poudariti, kako pomemben je pravilen odvzem brisa, pri čemer pa se, kot ugotavljajo sogovorniki, lahko temu ali onemu vrhunskemu strokovnjaku tako opravilo zdi »pod častjo«. (Delo, 4. nov. 2000, NB) | Med občinstvom je bilo 110 srečnežev, ki so prišli na prizorišče predavanja vsaj četrt ure pred začetkom in jim je uspelo zasesti stol, nekaj minut pozneje je bil položaj že tako obupen, da so se ljudje posedli celo po radiatorjih. Naposled so sedeli povsod, še tako uglednim poslušalcem se ni zdelo pod častjo spodviti nog in sesti na tla. (Delo, 27. jan. 2004, NB)

◆ Frazem *biti pod častjo* komu kaj temelji na predložni zvezi *pod častjo*, katere pomen temelji na predstavi, da komu to, kar ne bi bilo v skladu z njegovim občutkom za čast, ne pride v poštev, ostaja pod mejo, tj. izven dometa njegove zainteresiranosti. Frazem se uporablja tudi v zanikani obliki *ne biti pod častjo* komu kaj, s čimer se tudi pomen ustrezno spremeni v svoje nasprotje.

◎ angl. *to be beneath so.*; *to be beneath so. š. dignity*; fr. *être au-dessous de la dignité de qn.*; hr. *biti komu izpod časti*; nem. *unter jmds. Würde sein*; rus. *byt' niže č'ego dostoinstva*.

biti v čast svôjemu iménu, gl. *delati čast svojemu imenu*.

biti v [veliki] časti /nevtr.; ed., tudi v *časteh/ biti (zelo) cenjen, spoštovan*

Toda Svetin ni bil samo v službi v zvest in priden, da ga je gospodar rad imel, ampak vse njegovo vedenje je bilo tako, da so ga vsi radi imeli. Ni bil prevzetan zavoljo tega, ker je bil pri gospodarju v časti, nikoli se ni čez druge poviševal, ampak je bil z vsemi prijazen in pohleven, proti svojemu gospodarju pa tudi ponižen in vselej ubogljiv. (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Če en ud trpi, trpijo z njim vsi udje, če je en ud v časti, se z njim veselijo vsi udje. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Črne obleke niso že več tako v modi. Eno pač ima vsak, drugače je pa svetla, siva barva zelo v časti. (Zofka Kvedrova, Misterij žene, NB) | Prerok ni v časti v svoji deželi. (Delo, 5. apr. 2003, NB) | Njegova nadarjenost in spretnost sta bili znani. Kljub temu ni bil Tomaž pri ljudeh v veliki časti. Leto za letom je odhajal v svet in se vračal čez zimo. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | V navadnem življenju ji pravijo laž in krivičnost in se z njima pričena že vzgoja, v političnem življenju pa se ji pravi korupcija in ne znajo brez nje vladati ne pobijati vlade, in čim bolj je kdo zvižaden, bolj ga spoštujejo in pravijo: »Ta pa zna!« in je korupcija v veliki časti pri ljudeh. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I: 1922–1924, NB)

biti v [velikih] častéh /nevtr.; mn.; tudi v *časti/ biti cenjen, spoštovan*

Povedala je in ga v joku prosila, da bi tudi on, ki je v časteh pri patru opatu, priporočil njeno prošnjo. Trlep se je bridko nasmehnil sam vase, češ, v lepih časteh sem pri patru opatu, ki me kakor malopridneža išče z biriči. (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Kjer so v državi v časteh bogastvo in bogataši, tam ne cenijo kreposti in krepostnih ljudi. (Platon, Država, NB) | Spomin na vsekakor uspelo premiero naj bi stopnjeval zanimanje za reprizo, ki pa je po vseh razsežnostih z njo takorekoč neprimerljiva. Zato so še posebej v časteh zgodbe, ki niso toliko povezane s številkami, marveč bolj merijo na čustva. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | Če boste vzeli v roke čisto navadni leksikon Cankarjeve založbe, boste že tam videli razlage, še več boste pa videli lahko v raznih drugih leksikonih. V svetu, kdor le kaj spremlja dogajanja, ve, da liberalizem ni priljubljen in ni v časteh. (Državni zbor RS: 2. izredna seja 06. 02. 1997, NB) | »Bebec, ker pač je bebec in ker misli, da ni. Peče ga oblastnost Celjanov, še bolj nemara pa, ker ve, da je tudi Majnhalm v velikih časteh, odkar se je razvedelo, da se ženi pri lepi in bogati hčeri zelo veljavnega Ostrovharja.« (Ivan Zorec, Stiški menihi I, Ustanovitev samostana, NB)

dělati čast svôjemu iménu /nevtr.; parafraza/ *doseči pričakovano, ne izneveriti se; dokazati se; proslaviti se*

»In lep fant si, Edvard; ni v tvoji družbi tako aristokratskega obraza, ne tako slokega telesa. Čast delaš svojemu imenu.« Mati se je nasmehnila in tedaj ni bil njen obraz, prej fin, lep in miren, nič več podoben sinovemu. (Ivan Cankar, Ministrant Jocek, NB) | Ko ga nisem razumel, je dejal po nemško, Kobal je vendar slovansko ime, 'kobal' se imenuje prostor med razkremenimi nogami, 'razkorak'; in tako tudi človek, ki stoji z razkoračenimi nogami. Moje ime velja torej bolj zanj, za vojaka. Starejši uradnik poleg njega, v civilu, belolas, okroglih učenjaških očal brez okvirjev, je z nasmehom pojasnil, da pomeni temu ustrezni glagol 'plezati' ali 'jezditi', tako da bi moje ime Filip, konjeljub, sodilo h Kobalu; lahko bi bil navsezadnje v čast svojemu imenu. (Peter Handke, Ponovitev, NB)

◆ Frazem *delati čast svojemu imenu* s sopomenskim *biti v čast svojemu imenu* temelji predstavo na dejstvu, da se naša osebna imena najbolj proslavijo, so nam v čast zaradi naših dobrih dejanj, uspehov, pozitivnih stvari. Protipomenski izraz *ne delaj škandala svojemu imenu* najdemo npr. v naslednjem Jurčičevem navedku: Kdo se briga za tvoje grehe v tem oziru. *Greši*, kolikor hočeš, samo škandala ne delaj svojemu imenu. (Josip Jurčič, Veronika Deseniška, NB)

◎ angl. *to live up to one's name; to be a credit to one's name*; češ. *dělat čest svému jménu*; fr. *faire honneur à son nom; faire honneur à sa renommée*; nem. *seinem Namen Ehre machen*; rus. *delat' čest' svoemu imenu*.

iméti kóga/kàj v [velíki] části /nevtr.; ed.; tudi mn. v časteh/ (*zelo*) *ceniti, spoštovati koga*

Bila sem visoka, za svoja leta nenavadno razvita in marsikak gospod je na ulici pokukal za menoj. Moje prijateljice so tudi že imele svoje častilce: dijake, kakega kadetka, najbolj v časti so bili enoletni prostovoljci. (Zofka Kvedrova, Misterij žene, NB) | To ni ne slovensko, ne krščansko in sploh nič ne! – Nikar mi tega ne zameri, saj veš, kako v časti imam jezik, to naše lepo orodje. Ves slog pokvariš časih s slovnico. (Ivan Cankar, Zofki Kvedrovi, Pisma III, NB) | Bodimo, Višnja-nje moji, pošteni z ljudmi, da bo Bog z nami pošten; milost izkažimo in pravico, da nam Bog milost izkaže in pravico; ne srdoritimo se, da se ne bo on srdoril. Saj veste, da imamo našega polža v veliki časti, kar je lepo in prav. (Josip Jurčič, Kozlovska sodba v Višnji gori, NB) | Prav tako možje! Po vesti živite z ženami, v časti jih imejte, kot nežnejša bitja, saj so skupaj z vami tudi one deležne milosti življenja. Tako ne bo vaši molitvi nič v napoto. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

iméti kóga/kàj v [velíkih] častéh /nevtr.; mn.; tudi ed. v časti/ (*zelo*) *ceniti, spoštovati koga*

Take nove maše še ni videla Ljubljana, kar stoji. Ata so imeli v časteh Antona, vse bi dali zanj, nič se jim ni zdelo škoda. Pa je bilo pri pojedini, da se ne zlažem, gotovo sto ljudi. (Fran Milčinski, Ptiki brez gnezda, NB) | Harmondija in Aristogitona so imeli v Atenah zelo v časteh, ker sta leta 514 pr. Kr. napadla tirana Hipijo. Zato so njunim potomcem naklonili nekaj privilegijev. (Delo, 22. jun. 2006, NB) | Toda boji se prepustiti vladanje filozofom, ker med njimi ni več poštenih in preprostih mož, temveč imajo vsi tuje primesi v svojih značajih; zato se nagiblje k drznim in razmeroma preprostim ljudem, ki so ustvarjeni bolj za vojno kakor mir; v časteh ima zvižajnost in spretnost v vojni ter se nenehoma ukvarja z vojskovanjem. (Platon, Država, NB) | Spet se čudim, tako kot pri osmih letih, ko sem spremljal očeta k reki. Prijateljstvo ima nadvse v časteh: njegova hiša je zbirališče zanimivih ljudi, prihajajo Julian Barnes, Salman Rushdie in Ian McEwan. (Delo, 27. avg. 2002, NB) | Domači maček najbrž izvira od nekega divjega mačka, ki še zdaj živi v Nubiji. Najprej so ga ukrotili stari Egipčani; imeli so ga v velikih časteh, kakor nam še zdaj spričujejo mnoge podobe in napisi po starih spomenikih. (Fran Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Vsa srečna pripoveduje, da so to solze Marije Magdalene in dve trski od tiste lestve, po kateri je svetopisemski Job v sanjah plezal v nebesa. Od takrat je imela pobožna služkinja profesorja Čadeža v velikih časteh. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

ne biti pod častjó kómu kàj, gl. *biti pod častjo komu kaj*.

ne zdéti se pod častjó kómu kàj, gl. *biti pod častjo komu kaj*.

zdéti se pod častjó kómu kàj, gl. *biti pod častjo komu kaj*.

časten

částna beséda, gl. *beseda*.

dájáti částno besédo [kómu], gl. *beseda*.

dáti částno besédo [kómu], gl. *beseda*.

častíti

částíti kóga kot mesíjo, gl. *mesija*.

částíti zláto tēle, gl. *tele*.

čáščēnje

čáščēnje zlátega teléta /ekspr.; pren./ *čáščēnje bogastva, denarja*; prim. **částiti zlato tele**

Celo Mojzes je imel pri širjenju nove vere težave in je bil prisiljen svojemu ljudstvu prepovedati čaščenje zlatega teleta. (Delo, 28. nov. 2001, NB) | KAKŠEN PADEC. Tako daleč so prišli, da so od Marxa in Lenina zagazili v ideologijo lastniških razredov in češčenje zlatega teleta. (Delo, 16. apr. 1998, NB)

◆ Gl. *částiti zlato tele*.

čebéla

délaven kot čebéla, gl. *priden kot čebela*.

marljív kot čebéla, gl. *priden kot čebela*.

príden kot čebéla /ekspr.; primera/ *zelo priden*; sop.:

príden (delaven, marljív) kot čebelica; marljív (delaven, priden) kot mravljica

Gunter Gebauer, športni sociolog iz Berlina, pravi, da je zelo malo superzvezdnikov, ker je vrhunski šport postal »garanje«. Kdor želi ostati v igri, mora delati kot blaznež in biti priden kot čebela. (Delo, 2. sep. 2004, NB) | Marljivi kot čebela. Petdesetletni moški je osumljen, da je med junijem in novembrom vlomil v kar 44 vozil. (Delo, 13. dec. 2001, NB) | Marljivi kot čebele. Za zaščito kranjske čebele so in bodo naredili vse, kar bodo le mogli, so izjavili dan pred napovedanim čebelarškim protestom. (Delo, 22. sep. 2004, NB)

◆ Primera *priden kot čebela* s pridevniškimi različicami *delaven kot čebela, priden kot čebela* temelji na predstavi o pridnosti, marljivosti čebele. Ta pridnost, delavnost izhaja iz odlične organizacije, ki vsakemu članu množice čebel odreja natančno določena opravila. Podobno natančno izdelano organizacijo dela in življenja imajo tudi *mravlje*, ki prav tako nastopajo v primerah, ki se nanašajo na marljivost, delavnost. Izmed majhnih živali nastopa v enakopomenskih primerah tudi *črv*, čeprav je s stališča človeka njegova dejavnost negativna, izmed večjih živali pa *konj* in *vol*, npr. *garati kot konj, garati kot vol* 'pridno, naporno delati'. V drugih jezikih je slovenski primeri enaka hrvaška, a tudi v drugih slovanskih jezikih, sicer pa se v sorodnih primerah pojavljajo še druge živali (gl. ○).

⊙ angl. *as busy as a beaver; as busy as a bee*; bolg. *rabotliv kao pčela; raboten kao pčela; trudoljubiv kao pčela*; *rabotja kao kàrti*; češ. *pilný jako včela; býti do prace jako chrti; zahrabat se do něčeho jak krtek; být pracovity jak lev; být pracovity jak drak; pracovat jak mezek; pracovat jak soumar*; hr., srb. *marljiv kao pčela; radin kao pčela*; mak. *vreden kako pčela*; nem. *fleißig wie eine Biene sein*; pol. *pracowity jak pszczołka*; rus. *trudoljubivyy kak pčela*; slš. *usilovný ko včela; pilný ako včela; byt' do roboty ako osa; byt' do roboty ako sršen*; ukr. *prac'ovytyj jak bdžola; robotjaščyj jak bdžola; robočyj jak bdžola*.

čebélica

delaven kot čebélica, gl. *priden kot čebelica*.

marljiv kot čebélica, gl. *priden kot čebelica*.

priden kot čebélica /ekspr.; primera, tudi **delaven, marljiv/ zelo priden**; sop.: **priden (delaven, marljiv) kot čebela; marljiv (delaven, priden) kot mravlja (mravljica)**

Pa četudi nas udari cesarjeva roka, ne obupajte, Bog vas ne zapusti, kje drugje vam nakloni srečo, saj ste dobri in pridni kakor čebelice. (I. Zorec, Beli menihi IV, 1937, 139) | Ta mož ni Mičurinovega kova. Je pa bil delaven kot mravlja, kot čebelica. (Delo, 14. jul. 2001, NB)

◆ Gl. *priden kot čebela*.

čebelnják

bíti kot v čebelnjáku /ekspr.; primera/ *bíti zelo bučno, glasno, hrupno*; sop.: **bíti kot v panju**

Med vzpenjanjem na grič, ki se dviga nad Antananarivom, ozračje napolni žvenket. Da bi razumeli, od kod prihaja, je treba osvojiti vrh: spodaj je kot v čebelnjaku. V velikanskem kamnolomu dela na stotine pridnih čebelic – moških in ženskih, ki z majhnimi kladivi drobijo kose granita. (Delo, 27. jun. 2005, NB) | Delodajalci in delavci bi morali urediti odnose v trgovini, vendar ne tako, da za težave krivijo obratovalni čas in BTC.« V BTC je kot v čebelnjaku. (Delo, 23. okt. 1999, NB) | Gospod predsednik, ste dejali, da je v tej hiši kot v čebelnjaku. Jaz sem čebelar in se razumem nekoliko na čebele. (Državni zbor RS: 23. izredna seja 17. 7. 1998, NB) | Pred rotovžem v zgodovinskem jedru Stralsunda, hanzeatskega mesta ob Baltiku, je bilo v sredo popoldne kakor v čebelnjaku. Na robu Starega trga so mirovniki protestirali proti politiki ZDA, prizorišče so preletavali helikopterji ... (Delo, 13. jul. 2006, NB)

◆ Gl. *bíti kot v panju*.

šuméti kot v čebelnjáku /ekspr.; primera/ *bíti zelo bučno, glasno, hrupno*; sop.: **šumeti kot v panju**

Če vse te živali narišem v krog, nekako primerljiv s človeškim telesom, imamo v njegovem zgornjem delu še pet malih živali: gos, raco, našo potujočo mavrico na kmetiji – petelina, nato goloba in najmanjšo žival, ki na

kmetijo sodi – čebelo. Saj res, tudi ona sodi v zgornji del kroga, v glavo: pogosto nam tam nekaj šumi, kot v čebelnjaku. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | V BTC je kot v čebelnjaku. Te dni torej v BTC vre kot v čebelnjaku. Prekopčujejo se in nasprotujejo si številne govornice. (Delo, 23. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *vršati kot v panju*.

vréti kot v čebelnjáku, gl. *šumeti kot v čebelnjaku*.

čebèr

bíti pijàn kot čebèr /ekspr.; primera/ *bíti zelo pijan* Imam eno vprašanje za vas: si pijan kot čeber in se usedeš v avto, ki ga imaš na lastnem dvorišču in se po dvorišču voziš gor in dol. Te lahko policist »ustavi« ... (Najdi.si, hrastnik.mojforum.si/...) | 14. dec. 2004 ... Zato sem itak vsako novo leto pijan kot čeber in nimam drugih problemov kot teh z orientacijo. Iger ne igram, ker nimam več računalnika. (Google, www.jockey.si/mn3njalnik/...)

iméti glávo kot čebèr /ekspr.; primera/ *čutiti pritisk, bolečino v glavi*; sop.: **imeti glavo kot sod**

9. maj 2006 ... Ima povišano temperaturo, glavo ima kot »čeber« in ima občutek »očal« okrog oči. (Google, vizita.si/clanek...) | Čeprav imam glavo se vedno kot »čeber« in se periodično počasi premikam med relacijama postelja-jedilnica, je danes le nekoliko bolje kot prejšnja dneva. (Najdi.si, forum.modelarji.com/...) | V tej točki se mi je štrena nekoliko skrotovičila, deloma zaradi nesrečnega smetarja, deloma sem imel že brez smetarja glavo kakor čeber. Kajti sem bil one dni zaposlen tudi še s taksami, s slovenskim bogoslužjem in z gledališko režijo, ker je bil Pepe zbolel, ta ki sedi v uradništvu, in je dejal, naj jaz pišem namesto njega. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I: 1922–1924, NB)

◆ Primera *imeti glavo kot čeber* temelji na primerjavi glave s precej večjim čebrom. Ta izhaja verjetno iz občutka, da je glava prevelika, da jo bo razneslo. Na podobni predstavi temeljita primeri *imeti glavo kot sod* in *glava [koga] je kot sod* v pomenu 'glava je boleča, težka, mačkasta'.

čeljúst

čeljúst páde dôl kómu /pog.; hiperb./ *kdo je zelo presenečen*

Vrata nam odpre ogrnjen v svilen lotus plašč, na mizi pa so že čakale olive in vodka. Seveda mu je 'čeljúst padla dol', ko je videl, da nisem prišel sam. Takoj mi je bilo jasno, za kaj gre ... (Delo, 14. jan. 2006, NB) | Odpri so najstarejši in najpomembnejši londonski sejem starin Grosvenor House (www.grosvenorfair.co.uk), ki ga organizira BADA, zveza preverjenih starinarjev, in ga priporočam resnim zbiralcem in resnim firbce. Med predmeti z wow faktorjem (prevod: da ti čeljúst dol pade) so 337-karatni akvamarin v Cartierjevi zapestnici, popart papirnata obleka, ki jo je naredil Andy Warhol iz reklam za juhico Campbell, 5000 let stare izkopenane,

zgodnjerenesančni triptih in vse več azijskih, predvsem kitajskih starin, ki naj bi bile odlična investicija. (Jana 2007, št. 24, NB) | In le redke države so pripravljene odpovedati se denarju s tega naslova. Večina delavcev v zdravstvu skrbi za ugled in priznanje poklica zaradi bolnika in družbe, ki ji služijo. Bogovi v belem? Da pade čeljust iz sklepa! (Delo, 9. jun. 2006, NB)

◆ Frazem *čeljust pade dol* komu temelji na pretiravanju, hiperbolični predstavi, da kdo tako zazija od presenečenja, da se mu izpahne spodnja čeljust, še huje – pade dol. V zvezi s to predstavo primerjaj še frazema *nos se povesi* komu in *čeljust se pobesi* komu.

čeljust se pobesi kómu /ekspr.; pren./ *pokaže z izrazom, da je užaljen, prizadet, presenečen*

Nato je privrela na dan novica, kakor privre seme iz zrela sadu afriškega tulipanovca: Idia je noseča! Bila je tiste vrste čenča, ob kakršni se ljudem pobesi čeljust. Samo pomislite: raztreseni bolničar je ravno še o pravem času posadil tako dragoceno seme! (Rebecca mama, NB)

◆ Gl. *čeljust pade dol* komu.

čep

biti pijan kot čep, gl. *pijan kot čep*.

nacediti se kot čep, gl. *opiti se kot čep*.

opiti se kot čep /redko; primeral/ *zelo se napiti*

Če kdo s kom ravna kot z drekom, ravnaš ti. Prideš v mojo hišo, se nacediš kot čep, žališ mojega šefa in greš vsem na očeh v posteljo z enim, če ne celo dvema podnajemnikoma (Maeva Binchy, Hiša na Tari, NB), in opiti se kakor čep, npr. Vino je bilo sladko, pa sta se ga nacukala! Kdo bi si bil mislil! Nikoli jima ga ne dam piti, niti z vodo ne, zdaj se mi opijeta kakor čepa. Taka otroka. (M. Bor-Ker-Kved ID IV, 1940, 148)

◆ Gl. *pijan kot čep*.

◎ bolg. *napija se kato dārvo*; češ. *být nalitý jako sud*; gluz. *pić kaź čop*; hr. *napiti se kao čep*; mak. *se napie kako tapa*; pol. *upić się jak bela*; rus. *napit'sja kak zjuzja*; slš. *opit'sa ako čap*; *opit'sa ako čep*; *opit'sa ako sud*; ukr. *napytysja jak čip*.

pijan kot čep /pog.; primeral/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot krava**; nar. **pijan v pilko** (Bizeljsko)

Oškodovanka je namreč sredi decembra 1997, dva dni po zadnjem posilstvu, prijavila sosedu in obširno opisala vsa tri posilstva. Na sojenju pa je svojo zgodbo spremenila in povedala, da jo je nekdo nagovoril, da je šla na policijo, bila pa naj bi tudi pijana kot čep. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | Ljubljana – Petdesetletni Petar Gaković iz Ljubljane je bil 4. avgusta 1996 pijan kot čep, tako da se le megleno spominja poskusa umora nekdanje žene Zdenke. (Delo, 29. jan. 2001, NB) | V sredo zvečer so ormoške može postave obvestili, da v Senčaku nekdo krši javni red in mir. Ko so prišli tja, so našli 39-letnega domačina A. B., pijanega kot čep. (Delo, 28. jul. 2000, NB) | Gospodar prilomasti v hišo pijan kakor čep in se

zavali na posteljo. (J. Trdina, LZ 1887, 86) | Čez uro sem bil trd kot čep in komaj sem razumel stražarja, ki sta mi prišla povedat, da sta Volodjo izročila Italijanom. (Mimi Malenšek, Temna stran meseca, 1960, 103)

◆ Sestavina *čep* je prišla v primeru *pijan kot čep* zaradi svoje vloge pri sodu, v katerem se nahaja pijača. Ker ima stalen stik s pijačo, se seveda lahko povezuje s pijanostjo. Enako velja za nar. *pilka* 'čep'. Povezanost prekomernega pitja s čepom soda je razvidna tudi iz gluz. *pić kaź čop* 'veliko piti' (dobesedno: 'piti kot čep'). Ustrezata ji sle. *nacediti se kot čep*, *opiti se kot čep* (gl. zgoraj). **trd kot čep**, gl. *pijan kot čep*.

čepéti

čepéti kot kóklja [na jájcih], gl. *koklja*.

čepéti za pečjó, gl. *peč*.

čėšnja

čėšnja na vrhu tórtė /pog.; ed., pren., tudi kot primeral/ *kar je prvovrstno, najboljše, najslajše, najbolj opazno*; prim. **pika na i**

Poudarila je, da morajo biti prosilcem za evropska sredstva popolnoma jasni vsebina projekta, ki ga prijavljajo, ter njegovi nameni in cilji, sicer bo prijava že na začetku obsojena na neuspeh. Do potankosti morajo poznati tudi partnerje, s katerimi v določenem projektu sodelujejo, poleg tega pa se morajo zavedati, da so sredstva, ki jih lahko pričakujemo od Evrope, le »čėšnja na vrhu torte«, kar pomeni, da gre bolj za »dodano vrednost«. (Delo, 15. mar. 2002, NB) | Več kot tisoč kilometrov poti (kopica jih je tudi označena) po okoliških hribih, orientacijski pohodi, plezanje, nočno sankanje, kolesarjenje s kajakaštvom, splavarjenje in kot čėšnja na vrhu torte: kolesarjenje po rudniških rovih Pece. In to je le del rednega programa, potem so tu še organizacija poslovnih dogodkov, redne prireditve (legendarna tekma v spustu »divja jaga«), za vedno nove ideje, kako aktivno preživeti prosti čas (recimo novo leto), pa je najbolje obiskati njihovo spletno stran. (Delo, 28. sep. 2005, NB) | Novinec naj bi privabil prav tiste številne kupce, ki so pred leti noreli za trendovskimi velikimi športnimi terenci, zdaj pa zaradi okoljevarstvenih načel zavračajo ta ekološko sporna vozila. Vodilni v koncernu pravijo, da novi flex ni zgolj čėšnja na vrhu torte, ampak torta sama. (Delo, 24. nov. 2007, NB) | »Že s tem, da bom tekmoval na turneji, so se mi uresničile sanje, vse, kar bo več od tega, pa bo zame kakor čėšnja na vrhu torte.« ostaja skromen mladi Avstrijec, po mnenju mnogih glavni kandidat, da na sklepnem dejanju 55. novoletne turneje v Bischofshofnu (7. januarja), kjer bo praznoval 17. rojstni dan, kot končni zmagovalec nasledil zadnja junaka, Finca Janneja Ahonena in Čeha Jakuba Jando, ki sta si lani razdelila glavno nagrado za prvo mesto. (Delo, 29. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *čėšnja na vrhu torte* je pravzaprav nastala iz primere *kot čėšnja na vrhu torte*, ki temelji

na primerjanju česa s češnjo kot okrasom na torti, ki izstopa, je opazen, ker je pač na vrhu, tj. na najbolj vidnem mestu.

ni dobro češenj zobati s kóm /ekspr.; pren., 3. os. ed., nikal., tudi kot svarilo/ *ni dobro imeti opravka s kom; je neprijeten, neznošen, ošaben*

»Kako je s tisto obdukcijo, no, si prebrala,« je hotel vedeti. »Seveda,« sem smeje odgovorila. Bližal se mi je namreč eden izmed občinskih veljakov in z njimi ni bilo dobro češenj zobati. Sicer pa še Olga pravi, da lepa beseda lepo mesto najde. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Rdeča zvezda, Rdeča kapica, Rdeči križ, rdeče vino, Rdeča armada, rdeči planet, Rdeče morje, rdeča mušnica. Hudobni volk bi vendar moral vedeti, da z Rdečo kapico ni dobro češenj zobati in rožic nabirati, pa naj bo videti še tako majhno in neznaatno dekletce. (Delo, 28. dec. 2007, NB) | S hudičem ni češenj zobati. (Ljudski pregovori, NB) | Turisti se lahko na lastne oči hitro prepričajo, da z državljeni Jemna ni dobro češenj zobati. Vsak spodoben moški je namreč oborožen z dolgim bodalom, zataknenim za pas; uglednejši možje si privoščijo pištole, jurišne puške ali kar ročne raketne metalce. (Delo, 25. avg. 1998, NB) | S predrzneži, ki najprej potrkajo, potem pa planejo nad stanovalca in ga oropajo, ni dobro češenj zobati. Edino »zdravilo« zoper tovrstne razbojnike je zmeraj zataknjena varnostna veriga, ki nasilnežem prepreči, da bi odrinili vrata in prišli v stanovanje. (Delo, 7. maja 2002, NB)

◆ Frazem *ni dobro češenj zobati s kom* je verjetno nastal po krajšanju pregovora *z veliko gospodo ni dobro češenj zobati, ti pljuva koščice in meče peclje v obraz*. Nastal je verjetno v času, ko so češnje rasle samo na samostanskih vrtovih in vrtovih imenitne gospode. Tja seveda navadni smrtniki večinoma niso imeli dostopa, kaj šele da bi jedli češnje. Pregovor in frazem tako prvotno svarita pred zaupnimi odnosi z ošabno, razvajeno in muhasto gosposko, danes pred takimi ljudmi nasploh. Nemški frazem *Mit großem Herren ist nicht gut Kirschen essen* z ilustracijo ponazarja Lutz Röhrich (Lexikon I, 512). Ta po Steinbachovem slovarju iz leta 1740 navaja frazem v obliki *Es ist nicht gut mit großen Herren Kirschen essen, sie werfen einem die Kerne ins Gesicht*. V starejših zapisih naj bi po L. Röhrichu prevladovalo metanje pecljev (mogoče zato, ker so nekoč morda pojedli češnje s koščicami vred). Tako se npr. pregovor glasi v *Edelsteinu* Ulricha Bonnerja (okrog leta 1350): *und ist nicht gut /Mit herren kriesin essen, / Sie hant sich des vermessen: / Der sich nicht hueten wil, / Sie werfen im der kriesin stil / In diu ougen*. Starejši nemški zapisi kažejo, da je bil omenjeni pregovor prvotno gornjenemški. Poznavanje daljše oblike pa po L. Röhrichu izkazuje tudi književnik G. A. Bürger: *Mit Urian*

und grosen Herrn / Ess' ich wohl keine Kirschen gern; / Sie werfen einem, wie man spricht, / Die Stiel' in Stein ins Angesicht.

Daljšo obliko frazema oziroma rek najdemo pri Cigaletu I, 855, ki pri iztočnici *Kirsche* nemško *mit großen Herrn ist es nicht gut Kirschen zu essen* prevaja s slovenskim *z veliko gospodo ni dobro češenj zobati*. Daljšo obliko frazema z razlago pa navaja tudi J. Glonar (SSJ, 34) pri iztočnici *črešnja*: *z veliko gospodo ni dobro črešenj zobati, ker dobi človek pri tem samo gnilad ali pa koščice (pečke)*. Prav tam Glonar utemelji tudi uporabo glagola *zobati*: črešnje se zobljejo (ne jedó), ker se vzame vsaka zase posamez. Zanimivo je, da frazema *ni dobro češenj zobati s kom* v nobeni obliki ne najdemo v Plet. I, 110, pri iztočnici *črešnja*. To bi lahko pojasnili s tem, da ga je izpustil zaradi očitnega nemškega izvora. Omenja pa po Levstiku zanimiv rek: *tvoja mladost je od črešenj do višenj*, Npreg. – Lašče – Levst. (M.), ki pa ga skrajša, a tudi razloži J. Glonar (SSJ, 34): *od črešenj do višenj*: kratek, kratko trajajoč. Na podobni predstavi o kratkotrajnosti česa je nastal tudi bolgarski frazem *da živeeš ot bob do čereši* v pomenu 'malo časa boš še živel, kmalu boš umrl'.

Frazem *ni dobro češenj zobati s kom* je tudi v hrvaščini in srbsščini: *nije dobro [zajedno] s kim trešnje jesti, nije dobro [zajedno] s kim trešnje zobati*. Trdilna različica obravnavanega frazema pa obstaja v češčini, kjer je frazem *s pany trešně jdat* (dobesedno: 'z gospodi češnje jesti') v pomenu 'sklepati prijateljstvo, prijateljevati z gospodi'.

češplja

pobráti svôjih pét češpelj /zastar., nar.; pren./ *pobratí svoje stvari; oditi*; sop.: **pobráti šila in kopta; pobratí svoje stvari**

In vi bi si lahko mislili, da bo kar takole prišel čez morje nekakšen vojvoda in bo rekel donu Felipeju, naj pospravi svojih pet češpelj in se skida?! Mogoče naj bi niti nič ne rekel, temveč samo pomagal s prstom. (A. Hieng, Osvajalec, 1971, 36) | Medtem sta prihitela na obrežje Erik in Bengt natovorjena s svojimi šestimi češpljami in berilom. (Sončni Tiki, SPor., 22. 3. 1950 – 4. 1.)

◆ Različico *poberi svojih sedem češpelj*, ki je v Kotljah domača fraza za pomen 'pojdi' je obrazložil Avgust Kuhar v opombi k Nezbrane novele in črtice, Poslednja pot (gl. D. Druškovič, Lovro Kuhar, J. Koruza, ZD I, 1962, 523). Različica s sestavino *sedem* kaže na nemško poreklo, saj se nemški ustreznik glasi *seine sieben Zwetschgen einpacken* = pobrati svojo kramo, svojih pet češpelj. Frazem *die sieben Zwetschke* 'vse imetje, popolna voja-

ška oprema vojaka' razlaga H. Küpper, Wtb. der deutschen Umgangssprache, 957, kot paralelo k *Siebensachen* (prej evfemizem za spolovila in spolni odnos). Od sestavine *Zwetsche* v pomenu 'vulva' gre pomenski razvoj v 'stvar' tako v pomenu 'spolni odnos' kot tudi 'predmet'. Frazem se je v iztekajočem se 19. stoletju z Dunaja razširil na sever in zahod (po Küpperju), a tudi na jug, kar dokazuje njegova navzočnost na ozemlju Slovenije. Drugi pomen frazema *die sieben Zwetschke* je 'malenkost, majhna vsota denarja'. Na pomen 'predmet, potreščine' kaže drugi slovenski citat – *natovorjena s svojimi šestimi češpljami*. Ta obnem kaže, da lahko številniška sestavina v slovenskem jeziku variira, saj so v gradivu uporabljene tri, tj. *pet, šest, sedem*. S tem se oddaljuje od paralelnega nemškega *Siebensachen* v frazemu *seine sieben Sachen einpacken*. V ustreznih čeških frazemih je tako kot v slovenskih sestavina *pět*, a tudi *pár* v pomenu 'nekoliko' (gl. ☉).

☉ angl. *to pack one's bags*; češ. *sbalit svých pět švestek*; *sebrat [si] svých pět švestek*; *spakovat svých pět švestek*; *spakovat svých pár švestek*; nem. *seine sieben Sachen einpacken*; *seine Sachen packen*; *Plünnen packen*; rus. *smotat' udočki*; *sobrat' svoi manatki*; *sobrat' svoi požitki*.

pobráti svôjih sédem čěšpelj, gl. *pobratí svojih pet češpelj*.

četrť

akadémska četrť /pog.; pren./ *četrturna zamuda, zakasnitev*

Predavanje se je začelo brez akademske četrti. (SSKJ) | Zlasti promet je zelo priljubljena tema, najprej zato, ker je težko verjetno, da bo kdorkoli na zmenek prišel točno (ponavadi si vzamejo vsaj akademsko četrť, lahko pa tudi dve uri), pa je promet najbolj verodostojno opravičilo za zamudo. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Izjavo v. d. direktorice Vursa po obisku inšpektorjev EU so novinarjem napovedali le dobre pol ure vnaprej, zato smo bili, kot smo družno ugotavljali, postavljeni v vlogo poslušnih kužkov, ki pritečejo na klic. Salamonova pa si je potem vzela več kot akademsko četrť. (Delo, 22. feb. 2003, NB) | Neki mladenič deli liste s povzetkom predavanja. Akademski četrť mineva, v zadnjem hipu priteče tudi Janez in mojster mu pokima v pozdrav. Potem z roko seže med sive pramene svojih sicer temnih las, premeri dvorano z orlovskim pogledom izpod košatih obrvi in se nasmehne. (Marko Uršič, Štirje časi, Pomlad, NB) | V Sloveniji se vse dogaja počasi, z zamikom. Zamuda v Sloveniji ni zamuda, temveč »akademska četrť« ali kak drug aboten izgovor. Če na spletni strani še v drugi polovici januarja piše, da bo Dimitrij Rupel 1. januarja prevzel predsedstvo, to nima

nikakršnih konsekvenc, ne za Rupla, ne za vlado, ne za kogarkoli. (Monitor, februar 2005, NB)

◆ *Akademska četrť* je navedena v SP 1962 pri iztočnici *akademski* brez razlage, v drugih starejših slovarjih pa je ni. Glede na to in zelo pičlo gradivo bi lahko domnevali, da se je *akademska četrť* pri nas uveljavila v novejšem času. Ustrezni izrazi obstajajo tudi v drugih jezikih, npr. nem. *das akademische Viertel* 'četrť ure po navedenem ali dogovorjenem terminu', pol. *kwadrans akademicki* 'običajna petnajstminutna zakasnitev, s katero se pričenejo predavanja na višjih šolah', fr. *quart d'heure académique* 'akademska četrť'.

Nastanek izraza *akademska četrť* nakazujejo njegove sestavine. Sestavina *akademski* pomeni, da je nastal na visokih in višjih šolah, akademijah, medtem ko *četrť* pomeni 'četrť ure, petnajst minut'. Kot vemo, lahko predavanja zamudijo tako profesorji kot študenti ali poslušalci. Ker je predavanje največ na omenjenih šolah, se je na njih sčasoma ustalil izraz *akademska četrť*, s katerim so poimenovali manjše, nekajminutne zamude, največ do 15 minut. Tako zamujanje oziroma taka praksa je prešla v navado, postalo tradicija, raba izraza pa se je prenesla tudi izven visokih in višjih šol. Nasploh pa naj bi bila *akademska četrť* samo privilegij akademsko izobraženih ljudi, ki predavajo. Če bi se je začeli množično posluževati delavci in uslužbenci, bi na mnogih področjih lahko prišlo do velikega nereda in zmešnjav. Da je *akademska četrť* privilegij ali elegantno opravičilo za zamudo akademsko izobraženih ljudi, dokazuje tudi francoska sopomenka *quart d'heure de grace* 'akademska četrť' (dobesedno: 'četrť ure milosti, naklonjenosti, prijaznosti', ki jo poslušalci namenijo predavateljju, ki zamuja).

☉ češ. *akademická čtvrt hodinka*; *akademická čtvrt*; fr. *quart d'heure académique*; *quart d'heure de grâce*; nem. *das akademische Viertel*; pol. *kwadrans akademicki*; rus. *akademičeskoe vremja*.

čěvelj

čěvelj žúli kjě kóga /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo ima težave, napake*

»Že mesec dni mu nisem mlel,« je pomislil mlinar in kar nekam iz navade zakašljal. Prijetna misel se mu je utrnila: »Morda ga kje čěvelj žúli in bi Bogataja rad za zdravila pobaral.« (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Sam najboljšje veš, kje te čěvelj žúli. (Ljudski pregovori, NB) | Gotovo z najboljšimi nameni, s katerimi je tlakovana pot v pekel, pa organizatorji srečanja izbirajo spremljevalni program in se dogovarjajo o terminih. Tu pa nas čěvelj žúli. (Delo, 9. nov. 2001, NB) | Indijanci

pravijo, ne govori o človeku, dokler nisi pet minut hodil v njegovih mokasinah. Mi pa pravimo, poglej, kje človeka čevljev žuli. (Delo, 4. maja 2002, NB) | »Napovedali smo že prirejanje ene od dirk za SP v četrtliterskem razredu, zato bo od izvedbe letošnjega tekmovanja dejansko odvisna naša nadaljnja usoda,« pravi Fingušt. Znano pa je, kje jih čevljev žuli: stalne kritike dirkačev zaradi premajhnega boksa. (Delo, 30. mar. 1998, NB) | Kot je že leta v navadi, je Gasilska zveza Slovenije tudi tokrat ob koncu meseca požarne varnosti sklicala tiskovno konferenco, na kateri so predstavniki najbolj množične prostovoljne organizacije pri nas povedali, kje jih najbolj čevljev žuli, pa tudi kaj so dosegli, kdaj in komu vse so pomagali v stiski. (Delo, 29. okt. 1998, NB) | Seveda tega javno ne bo nobeden priznal. Zato lahko o tem, kje župane (in županje) najbolj čevljev žuli, sklepamo le na podlagi tega, s kakšnimi težavami, ki z županovanjem tako rekoč nimajo nič, se morajo ukvarjati na začetku svojega mandata. (Delo, 18. feb. 1999, NB)

◆ Frazem *čevljev žuli* kje koga je verjetno nastal po skrajšanju pregovorov *Vsak najbolje ve, kje ga čevljev tišči*, *žuli* oziroma *Sam najboljši veš, kje te čevljev žuli*. Prvi pregovor omenja že M. Cigale (II, 1421) leta 1860, ko prevaja nem. *Jeder weiß am besten, wo ihn der Schuh drückt*. Že pregovor se uporablja v prenesenem pomenu, tj. da se slabo počutje ob tiščanju pretesnih čevljev prenaša na težave, napake koga sploh. Frazem tako omenja J. Glonar (SSJ, 493) pri iztočnici *žuliti*: *že vem, kje me čevljev žuli*: 'kaj me boli, tišči', medtem ko sta v Plet. II, 974, pri iztočnici *žuliti* samo običajni zvezi *črevelj me žuli*, *sedlo konja žuli*. Iz omenjenega nemškega pregovora izhajata slovenskemu ustrežna nem. pog. [*wissen*] *wo jmdm./jmdn. der Schuh drückt* in *wo drückt denn der Schuh?*, ki naj bi bila znana od 15. stoletja. Sicer pa naj bi omenjeni pregovor in frazemi izhajali iz Plutarhovega dela *Coniugalia praecepta*. V njem neki Rimljan na vprašanje, zakaj se je ločil od svoje žene, saj je vendar tako krepostna in lepa, odgovarja z besedami: Ta čevljev je tudi videti lep in nov, toda nihče razen mene ne ve, kje me tišči.

◎ angl. *where the shoe pinches*; češ. *vědět, kde bota tlačí koho*; fr. *c'est là que le bât blesse*; *c'est son point sensible*; gluž. *črij tlóči někoho (něhdže)* it. *avere un punto dolente*; nem. [*wissen*] *wo jmdm./jmdn. der Schuh drückt*; *wo drückt denn der Schuh?*

dáti kóga na čēvljev /pog.; pren./

1. nagnati, odsloviti koga

Če znaš dobro paziti nanjo, pomeni, da svoj odnos do tebe lahko poglobi do naslednje stopnje. Verjemita mi, ko ti ženska podari nekaj, kar je treba zalivati, krmiti ali voziti na sprehod, je čas, da jo daš na čevljev. (Jordan Horowitz, Kako vzgojiti očeta, NB) | Kujavo: Nisem

prenesel, da bi jo za svoje dejanje tako poceni odnesla, père. Vsi govorijo, da me je žena dala na čevljev. (Delo, 22. jun. 2000, NB) | Pri Hopi Indijancih v Severni Ameriki moški denimo nimajo nobenih pravic, kaj šele da bi si omislili inoče. Ko se moški poroči, se preseli k ženi-nemu rodu, kjer nima pravice do premoženja in kjer ga žena lahko kadarkoli da na čevljev. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Po afericah je doslej izstopal le Max Biaggi, saj so si kljuko njegovega doma v Monaku podale praktično že vse: igralke, misice in manekenke. A kaže, da Max tudi po tej plati dobiva konkurenco, saj so se zadnje dni Italijani na široko razpisali, kako grdo naj bi svojo prvo zaročenko dal na čevljev Valentino Rossi. (Delo, 10. sep. 2002, NB) | Ko sem po naključju končno našel lepo pročelje katedrale, so bila železna vrata ograje že zaklenjena, pred njimi pa so se križem krazem po pločniku spravljali k spanju domači brezdomci. Podobno je bilo tudi v drugih cerkvah, koder so me na čevljev dali čuvaji, policaji s palicami v rokah ali pa mežnarji sami. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB)

2. prekiniti (delovno) razmerje koga

»Odpustite Rumsfelda!« je nekdo vzkliknil na galeriji, ko se je minister opravičeval. Vendar ga Bush ne bo dal na čevljev. (Delo, 15. maja 2004, NB) | Vlada je dala na čevljev glasogovornika Gregorja Krajca (prej TVS), zamenjal ga je Jernej Pavlin. (Delo, 13. dec. 2004, NB)

◆ Frazem *dati koga na čevljev* je kot besedna zveza parafraza za *brcniti koga*, oba izraza pa preneseno pomenita 'nagnati, odsloviti koga (iz službe)'.

čič

čič je nič, gl. **čič ne da nič**.

čič ne dá nič /star.; pren., dvoječ., glag./ *brezdelje ne prinaša ničesar*; sop.: **čič je nič**; **čič nima nič**; **čič v nič**

France je izvlekel mehur in se začel ukvarjati s tobakom. Ko je dal prve dime, je zaklical: »Jera, pojdi no sem!« Jera se je ozrla in se namuznila: »Čič ne da nič!« »E, če gospodar vabi, naj posel uboga. Pomalica!« (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Čič ne da nič, stalo pa malo. (Ljudski pregovori, NB)

◆ Sestavina *čič* je narečni ali zastareli izraz v pomenu 'sedenje' in je tvorbeno povezan z glagolom *čičati* otr. 'sedeti'. Kot šaljiva beseda se po Plet. (I, 103) uporablja v pregovorih *čič nima nič*, (Št.), *čič ne da nič* (Met.), *träges Sitzen bringt keinen Gewinn*; *čič je nič*, *delavec je hlebavec*, mit Sitzen verdient man nichts, Arbeit bringt Brot, Guts. Izraz *čič ne da nič* omenja že Cigale (II, 1483) pri iztočnici *Sitzen*, ko prevaja nemško *mit Sitzen erwirbt man nichts*. Vse izraze, ki jih navaja Pletteršnik (gl. zgoraj), pa najdemo že v Murkovem Slovensko-nemškem in Nemško-slovenskem slovarju leta 1833, a ga Pletteršnik ne citira. Frazem *čič ne da nič* je lahko nastal po krajšanju iz rimanega

pregovora *Čič ne da nič, stalo pa malo* v pomenu 'počivanje, brezdjelje ne prinaša koristi, premoženja' ali prilagojen po pregovoru *Čič je nič, delavec je hlebavec* v pomenu 's sedenjem se ne zasluži, delo pa prinaša kruh' (Gutsman). Iz slednjega je razviden sopomenski *čič je nič*, pri Murku tudi *čič v nič*, nar. *čič nima nič*. Protipomenski pa je izraz *delavec je hlebavec*, pri Murku poleg *delavic je hlebavic* tudi *delovc kruhovc*.

čič nima nič, gl. *čič ne da nič*.

čič v nič, gl. *čič ne da nič*.

Čič

glásen kot Čič, gl. *vpiti kot Čič*.

kričáti kàkor Čič, gl. *vpiti kot Čič*.

vpiti kot Čič /star.; primera/ *zelo, glasno vpiti*; sop:

vpiti kot jesihar

Vpije ko jesihar (ali: Čič). (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 196) | Prispodobе, značilne za pokrajinske in narodopisne posebnosti: Vpije ko Čič. (I. Grafenauer, Narodno pesništvo, 13) | »Jaz pa govorim, vpijem, oštevam in kaznujem, zmeraj in povsod sem glasen kot Čič, ki prodaja jesih, pa mi gre le vse navzkriž,« si je očital Primož. (M. Malenšek, Plamenica, 1957, 203)

♦ Primera *vpiti kot Čič*, prav tako *glasen kot Čič*, temelji na sestavini *Čič* v pomenu 'prebivalec Čičarije, na pol slovanski, na pol romanski naseljenec na kraškem svetu med Trstom in Učko'. *Čiči* so nekdanj pri nas prodajali kis oziroma jesih ali vrisk (gl. *kisel kot vrisk*). Primera je nastala po nekdanjem načinu prodaje kisa oziroma jesiha. Prodajalci kisa, tj. *jesiharji*, *Čiči*, so tvorili kis po cesti ali ulici in z glasnim vpitjem sporočali strankam, da lahko kupijo kis. V zvezi s tem je tudi primera *obremenjen kakor čič jesihar in njegov osel* v zgledu: Z grehi sem se obložil ... obremenjena je duša kakor čič jesihar in njegov osel. (I. Cankar, Aleš iz Razora, 1907, 63) | Zgled iz Jurčiča pa kaže, da so Čiči tvorili tudi sol: Moko in kokoši sem imel na enem konji privezane, dva ruska hleba, čevljev visoka in dva čevlja široka, sem imel pa zvezana v malhi in tako privezana čez drugega konja, kakor pri nas vidimo Čiče sol tvoriti (J. Jurčič, Spomini starega Slovenca, SV 1865, 42). Primero *kriči kakor Čič* omenja že J. Glonar, SSJ 141: *jesihar*: krošnjar z jesihom; *kriči kakor (Čič) jesihar* (na cesti, da ga gospodinja čujejo).

číst prid.

bíti čistih rôk, gl. *roka*.

číst kàkor kristál, gl. *kristal*.

číst kàkor studénc, gl. *studenec*.

číst kot kristál, gl. *kristal*.

číst kot lílija, gl. *lilija*.

číst kot ríbjе okó, gl. *oko*.

číst kot sólza, gl. *solza*.

čístа formálnost, gl. *formalnost*.

čístе rôke, gl. *roka*.

čístih rôk, gl. *roka*.

iméti čístе rôke, gl. *roka*.

iméti čístо vést, gl. *vest*.

nalíti kómu čistega vína, gl. *vino*.

natočíti kómu čistega vína, gl. *vino*.

ne iméti čistih rôk, gl. *roka*.

čísti -a -o sam.

ne bíti pri čistí /ekspr.; nikal., pren./ *biti nekoliko duševno zmeden*

»Hudič,« je siknil in se zadržal, da ne bi vzdignil glasu. »Ali nisi pri čisti ali bi rada dokazala, da nisem pri čisti jaz. (Boris Pahor, Onkraj pekla so ljudje, 1958, 341) | Vsa sreča, da je imel ves čas odejo, če ne, bi bil gotovo zmrznil. In zmeraj spet je pripovedoval o mrazu, na lakoto se skoraj ni spomnil, in ko je govoril, se je prisrčno smehljaj, da sem se bal, da ni pri čisti. Saj ne bi bilo prav nič čudno. (Boris Pahor, Nekropola, NB) | Tisti vagabund tam zunaj naj gre z njim: ker ni pri čisti, si to lahko dovoli. (W. Shakespeare – V. Pavšič, Kralj Lear, 1964, 89) | 1. Čustveno obarvane ali ekspresivne besede: dobiti batine – biti tepen, brezupen nered – popoln nered, briljanten uspeh – sijajen uspeh, bataljon ljudi – velika množica ljudi, barva – prepričanje, ni pri čisti – je nekoliko duševno zmeden. (J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 4, 1970, 203, NB)

♦ Frazem *ne biti pri čisti* je nastal po krajšanju iz frazema *ne biti pri čisti pameti*, npr. Povej, kako je to! Ali je od Boga, da Tone poslej ni bil več pri čisti pameti? (Ivan Pregelj, Plebanus Johannes, NB) Izpust sestavine *pamet* je pogojen z olupševanjem dejstva, da kdo nima pameti. Vsebinsko jo nadomešča sestavina *čista* v samostalniški rabi, s čimer je nekoliko ublažena negativnost sporočila.

☉ fr. *n'avoir pas tous ses esprits; ne pas avoir toute sa raison*; it. *manicare di un venerdì; non avere tutti i suoi giorni; essere un po' svitato; mancare d'una rotella*.

ne bíti [si] na čistém s kóm/čím /nevtr.; pren./ *ne razumeti popolnoma koga, česa*; prim. **přiti si na čisto s kom/čim**

Iskal sem pravo podobo o deželi, o Amerikancih, o čemer si tudi sami Amerikanci niso na čistem, pa zato vsako priliko izkoristijo za to, da povprašajo druge, predvsem Evropejce, kam gre ameriška družba. (D. Slivnik, Teleks 1981, št. 8, str. 50) | V naši palači kar gomazi konventskih vohunov. Z nikomer si nisem na čistem, če ni eden njihovih. (I. Mrak, Revolucijska teatralogija, 1970, 31)

◆ Frazem *ne biti [si] na čistem* s kom/čim je vsebinsko zanikana oblika frazema *priti si na čisto* s kom/čim oziroma parafraza glagola *ne razčistiti* česa s kom/čim. Gl. tudi *priti [si] na čisto* s kom/čim.

ne iméti tréh čistih, gl. *ne imeti tri čiste*.

ne iméti trí čiste /žarg., pren., tudi **tréh čistih/ ne imeti pojma**; prim. **ne znati šteti do tri; ne biti pri čistih**

Najbolj nora je tista država, ki oddaja najslajši del gradnje tujim izvajalcem. Tisti, ki to počnejo, nimajo treh čistih. Oprostite, ker sem glasen. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | Za primer strnjene besedila ta konstrukt mladostniškega slenga: ... Zašpona ga tudi kaka famózna mákina (dober avto), na stare kripe pa se poščije, rekoč: take smo mi pred vojno z levo roko čez ramo metali in jih danes kupi samo kakšen brezvezen čiča z visoko arijsko (neveden starček s kratko pristriženimi lasmi), ki je rahlo v levo (prismuknjen) in nima tri čiste (niti pojma) o tem, kaj je havabal (fino). (V. Gjurin, Slavištica revija I, 1974, 80)

◆ Frazem *ne imeti tri čiste*, tudi *ne imeti treh čistih*, je verjetno nastal po izpustu iz **ne imeti niti tri čiste zamisli*. V tem primeru izpust samostalniške sestavine ne more olepševati negativnosti dejstva, da kdo nima zamisli, pameti ipd., ampak ga števniška sestavina (*niti*) tri še stopnjuje. Po sestavi ustrezno hr., srb. *nemati tri čiste* pomeni 'biti plašen, ne upati si'.

priti [si] na čisto s kóm/čím /nevtr.; pren./ *razčistiti kaj s kom, čim*

Zapravljati čas z največjimi volilnimi poraženci minulih državnoborskih volitev bi bilo neproduktivno, če vrh SLS SKD Slovenske ljudske stranke ne bi znova opozoril na manire, ki jim ni mogoče pogledati skozi prste. V traktorski stranki bratov poštenjakov si še niso prišli na čisto, zakaj jih je volilno telo nagradilo s hladnim tušem. (Delo, 20. okt. 2000, NB) | Dlje ko se bo čakalo, manj bo možnosti za morebitne nakupe oziroma dražje bo. Zato je smiselno, da si morebitni prevzemniki čim prej pridejo na čisto, kaj natanko želijo in kako bodo to dobili. Čas, ko nihče ni opazoval in kupoval omenjenih delnic, je namreč minil. (Delo, 21. avg. 2004, NB) | Pri tem si je treba najprej razjasniti nekatere pojme o aktivnostih, ki jih povezujemo s poklicem trenerja. Treba si je priti na čisto tudi z neenakostmi, ki so navzoče v trenerskem poklicu. Odkrito je treba spregovoriti o finančnih razmerjih, v katerih delujejo trenerji, o socialnih problemih ... (Delo, 5. maja 2006, NB) | In teh neutemeljenih predsodkov se ne moremo kar tako znebiti. Tu je ključna stična točka s psihoanalizo, ki pravi, da si nikdar ne moremo priti na čisto s svojim užitek. Do lastnega uživanja ne moremo zavzeti stališča utemeljenih razlogov. (Delo, 9. dec. 2006, NB) | Treba se je zavedati, da so gozdnogospodarska podjetja izvajalci in ne upravitelji. Kako mislite urejati tekoče

zadeve z gozdarji, dokler ne pridete na čisto s pogodbami? Osnova so odločbe za možno izkoriščanje gozdov. (Delo, 28. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *priti [si] na čisto* s kom/čim je parafraza glagola *razčistiti* s kom/čim, kakršnih je pri glagolu *priti* še več, npr. *priti k sebi : osvestiti se*. Ustrezni nemški izraz je *ins reine kommen mit*. Prislovna zveza *na čisto* je verjetno nastala po izpustu iz daljšega **na čisto* (tj. jasno, razvidno) stanje.

čístiti

čístiti Ávgijev hlév, gl. **Avgijev**.

číški (čički)

kísel kàkor číški (čički) vrísk, gl. **vrísk**.

čívkatí

vrábci [na stréhi] žé čívkajo [o čém, da], gl. **vra-bec**.

žé ptíčki čívkajo [o čem, da], gl. **ptíček**.

člòvek

bíti člòvek s tega svetá /ekspr.; pren., tudi nikal./ *bíti tuzemeljski, z običajnimi, vsakodnevnimi življenjskimi problemi*; prim. **ne bítí s tega sveta**

Župnik je imel prav, boj se bije med dobrim in zlim angelom, toda kako naj on ve, kaj se bo s Poljančevo Katarino zgodilo, koga bo našla, koga omožila, tudi on je človek s tega sveta, nikoli še ni videl angelov in tudi vse drugo ve iz pripovedovanja in knjig, kar je isto. (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

◆ Frazem *bíti človek s tega sveta* je izvorno trdilna različica frazema *ne biti s tega sveta*. Ta temelji na domnevi, da je, kdor ne živi na tem svetu in v njegovi realnosti, vzvišen, nerealen, neobjektiven. Uporablja se ne samo za osebe, ampak tudi za stvari, navadno v pomenu 'izreden, božanski, nebeški'. Nasprotni pomen 'tuzemeljski, z običajnimi, vsakodnevnimi življenjskimi problemi' ima trdilna različica tega frazema *bíti človek s tega sveta*. Oba frazema najdemo v hr., srb.: *ne biti od ovoga svijeta* in *čovjek od ovoga svijeta*.

člòvek brez hrbteníce, gl. **hrbteníca**.

člòvek stárega kopíta, gl. **kopíto**.

člòvéštvo

stár kot člòvéštvo /ekspr.; primera/ *zelo star*; sop.: **star kot Metuzalem (metuzalem); star kot zemlja (Zemlja)**

Kombinacija ljudi z ustreznim znanjem in sposobnostmi in mednarodnega sodelovanja je pomemben način. A poudarjam: gre za problem, ki je star kot človeštvo:

vedno ga bomo imeli, ker gre za problem, ki je obstal tako v 15., kot obstaja v 21. stoletju. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Hipnoza, ki naj bi pomagala ozdraviti odvisnost od tobaka, različne fobije, depresije in še cel kup drugih bolezni, je stara kot človeštvo, piše Le Point. (Delo, 20. mar. 2003, NB) | Zdi se, kot da je zunaj časa, zunaj tokov, zlasti toka zgodovinskega romana. Morda enostavno zato, ker osvetljuje vprašanja, ki so stara kot človeštvo. (Delo, 15. jan. 1998, NB) | Zveza med spolnostjo in duhovnostjo je stara kot človeštvo. Pravzaprav življenje izvira iz ubranosti med moškim in ženskim načelom. (Viva, dec. 2002, NB)

◆ Primera *star kot človeštvo* temelji na dejstvu, da je človeštvo že dolgo na planetu Zemlja in da je zato tako kot tudi planet zelo staro.

◎ angl. *to be as old as the hills; to be as old as Methuselah*; češ. *staré jako lidstvo samo*; fr. *vieux comme le monde; vieux comme Adam et Eve*; hr., srb. *star kao biblija*; nem. *alt wie die Menschheit selbst*; *alt wie die Welt*; rus. *byt' starym kak mir*.

črédnik

kričati kot črédnik, gl. *vpiti kot črednik*.

vpiti kot črédnik /star.; primera/ *zelo, močno, na ves glas vpiti*; sop.: **vpiti kot jesihar**

Predsedniku vlade Silviu Berlusconiju, ki je menda kot črednik vpil na belgijskega kolega Guya Verhofstadta, se zdi najpomembnejše, da je kolege iz vse Evrope opozoril na »jakobinske sodnike«, ki strežejo po življenju politikom v Italiji in se zagotovo pripravljajo tudi na obračune s politično elito po vsej Evropi. (Delo, 17. dec. 2001, NB) | Zakaj je vse tako tiho nocoj?« je premišljeval dalje sosed Luka. »Drugače kriče, kakor črednik na paši, tepo se, prevračajo stole in razbijajo kozarce. Nocoj se ne gane živa duša, ne zine živa duša.« (I. Cankar, Luka, NB)

◆ Primera *vpiti kot črednik* z različico *kričati kot črednik* temelji na poklicnem poimenovanju *črednik* 'pastir, ki pase vaško govejo čredo'. Pri svojem delu morajo pastirji pogosto močno, na ves glas kričati, vpiti. Primero kot vzhodnoštajersko omenja Plet. I, 109: *kriči kakor črednik*, a jo sam poznam tudi kot vzhodnodolensko.

črevó

pót se vleče kot kúrja čréva /ekspr.; mn., primera/ *pot se zelo vleče, je daljša od pričakovanja*

Res sva tvegala. Pot se je vlekla ko kurja čreva. Nisva odlegla. (F. S. Finžgar, Oj mladost..., NB) | Z avtobusi so se odpeljali v Šmihel in vso pot, ki se je zaradi blokiranih cest vlekla kot kurja čreva, so molčali, zatopljeni vsak v svoje črne misli. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Po sedmih kilometrih sem staknil najprej kolovoz do Kogojeve domačije nato pa malo teže stezo, ki me je strmo dvignila na Kneške Ravne, medtem ko se makadam vleče kot kurja čreva po ključih od iste vasi.

(Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB) | Od tukaj do Vrha se pot vleče, kakor kurja čeva. (F. Levstik, Martin Krpan, 27, GS 1858, zv. 2) | se pot vleče kakor kurja čeva: Ljudsko reklo. Kurja čreva ali črevca pravijo neki rastlini, ki se vleče ob poteh. (Levstik – Slodnjak, ZD IV, 1954, 502; op. k Martin Krpan)

◆ Kot kaže zadnji zgled, je možno primeri *pot se vleče kot kurja čreva* in *vleči se kot kurja čreva* povezovati z rastlinskim poimenovanjem *kurja čreva, kurja črevca* 'njivski plevel s poleglimi stebelci in drobnimi belimi cveti, *Stellaria media*'. Ta naj bi rasla oziroma se vlekla ob poteh. Manj verjetno, čeprav ne nemogoče, je nastanek primere možno povezovati s pravimi kurjimi črevi, ki jih je pri čiščenju zaklane kokoši treba vleči iz trupa. Frazem omenja J. Glonar (SSJ, 428) pri iztočnici *vleči*: *pot se vleče kakor kurja čreva, kakor tolminska bližnjica*. Tu je še sopomenska primera *pot se vleče kakor tolminska bližnjica*. Plet. II, 777, pri iztočnici *vleči* omenja frazem brez primerjalne sestavine *pot se vleče*, *der Weg zieht sich* ter primero *vleče se kakor meglja brez vetra*.

vleči se kot kúrja čréva /ekspr.; primera, mn./ *zelo se vleči, odvijati se, potekati zelo počasi*

Misli se nam vlečejo kot kurja čreva, dnevi se nam vlečejo kot kurja čreva, življenje se nam vleče kot kurja čreva. (E. Flisar, Kristusov samomor, 1967, 42) | Včeraj dopoldne sem delala, dan se je vlekel kot kurja čreva. (I. Bratko, Dekletov dnevnik, NB) | Povrnimo se zopet k pleniškim pésmim gospé Pajkovke. Kakšne so te péсни po obliki in po duhu? – Spakudrane po obliki, ter imajo slast, kakor neslan krop, in razblinjene misli se po njih vléčejo, kakor kurja čreva. (F. Levec, Pravda o slovenskem šestomeru, 1878, 44) | Ampak vseeno zapletu in absurdu ni bilo videti konca. Jalove razprave, dopovedovanja, takšno in drugačno dokazovanje se je vlekló kot kurja čreva, na koncu pa se je le našel nekdo, ki ji je bil kos. (Delo, 17. nov. 2000, NB) | Kakor kurja čreva se je Belšakov primer vlekel po sodnih dvoranah brez slehernega napredka, le leta 1993 je ptujsko sodišče izreklo delno sodbo in Belšaku pripisalo nadomestilo inovacijske nagrade v višini 15.781 nemških mark, ki mu jih je tovarna iz Kidričevega tudi plačala. (Delo, 4. okt. 2003, NB) | »Vernik, nujno je, da se odvadite vaših strahovitih podredij in priredij, sicer boste morali (ako se vam posreči kaj natisniti) priložiti ključ za razumevanje vaših kurjih črev. (V. Zupan, Potovanje na konec pomladi, 1972, 26)

◆ Gl. *pot se vleče kot kurja čreva*. Iz obeh primer izhaja tudi izraz *kurja čreva* v pomenih 'kar je zapleteno, težko razumljivo'; 'težko čitljivo ali težko razumljivo besedilo'.

črhniti

ne črhniti ne béle ne črne, gl. *bela*.
ne črhniti ne bév ne mév, gl. *bev*.

ne črhniti niti beséde, gl. *beseda*.
ne črhniti niti besédice, gl. *besedica*.

črka

od prve do zádne črke /nevtr.; pren./

1. od začetka do konca; sop.: od a do ž

Ivan se bavi mnogo s politikó. Domače časnike (tujih ne mara) prebira od prve do zadnje črke, mične članke in dopise še po dvakrát. (Janez Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Arslani: najprej 21., nato 41. stran ipd., naučeno je potem spojil z 20. in 40. stranjo itn. Postopek se morda sliši nekoliko zapleteno, a je učinkovitejši kot običajnejša metoda učenja na pamet, ki ga ubirajo tudi učenci slovenskih šol, kadar jih doleti kakšna pesmica ali krajša zgodbica, ter gre od začetka od konca, od prve do zadnje črke. (Delo, 10. avg. 2005, NB)

2. vse, v celoti

Več likov malih ljudi je pogosto združil v zgodbo z enim nastopajočim. Črtice o ljudeh, ki so omenjeni z imenom in priimkom, pa so resnične od prve do zadnje črke, povzete deloma po spominu in deloma po zapiskih, ki si jih je delal spróti. (Delo, 28. feb. 2003, NB) | Gre za to, da se tukaj pred tem Državnim zborom kaže, da ste javno govorili, da so avtorji zakona strokovnjaki. Tu pa smo izvedeli, da ga je napisal od prve do zadnje črke naš kolega Grims. (Državni zbor RS: 22. redna seja 30. 11. 2006, NB)

♦ Frazem *od prve do zadnje črke* je po nastanku v soodnosu s sopomenskim frazemom *od a do ž*, oba pa se nanašata na abecedo, ki jo začenja prva črka, tj. *a*, in zaključuje zadnja črka, tj. (v slovensčini) *ž*. Iz tega izhajata pomena ‘od začetka do konca’ in ‘vse, v celoti’.

črn prid.

bíti črn kot nóč, gl. *noč*.

bíti na črni lísti, gl. *lista*.

črn dán, gl. *dan*.

črn kot cigàn, gl. *cigan*.

črn kot hudič, gl. *hudič*.

črn kot katrán, gl. *katran*.

črn kot nóč, gl. *noč*.

črn kot óglje, gl. *ogljje*.

črn kot zamórec, gl. *zamorec*.

črna celína, gl. *celina*.

črna dúša, gl. *duša*.

črna kúga, gl. *kuga*.

črna lísta, gl. *lista*.

črna lúknja, gl. *luknja*.

črna nehvaléžnost, gl. *nehvaležnost*.

črna óvca, gl. *ovca*.

črna píka, gl. *pika*.

črna smrt, gl. *smrt*.

črne mísl, gl. *misel*.

črne srájce, gl. *srajca*.

črne števílke, gl. *številka*.

črni dnévi, gl. *dan*.

črni fónđ, gl. *fond*.

črni kontiněnt, gl. *kontinent*.

črni mádež, gl. *madež*.

črni obláki se zbírajo *nad kóm/čím*, gl. *oblak*.

črni obláki se zgrínjajo *nad kóm/čím*, gl. *oblak*.

črni pétek, gl. *petek*.

črno zlató, gl. *zlato*.

délati kot [črna] živína, gl. *živina*.

dobíti črni mádež, gl. *madež*.

dobíti črno píko, gl. *pika*.

doživéti črn dán, gl. *dan*.

hudič ni také črn, kot, gl. *hudič*.

iméti črni mádež, gl. *madež*.

iméti črno dúšo, gl. *duša*.

iméti črno píko, gl. *pika*.

iméti [svój] črn dán, gl. *dan*.

kàj ni také črno, kot /ekspr.; primera, nikal./ *kaj ni*

tako negativno, slabo, kot se zdi

Tale pod njim jo je skupil, on pa bo morda odnesel celo kožo. Položaj nikoli ni tako črn, kot se ti zdi, če si v življenjski nevarnosti. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Na novinarsko vprašanje, ali ne bo – zaradi krize v Indoneziji – sodelovanje še težavnejše, pa je odgovoril, da položaj vendarle ni tako črn, kot se zdi. (Delo, 20 jan. 1998, NB) | Po besedah dr. Mete Gorišek položaj na slovenskih velikih prašičjih farmah ni tako črn, kot bi lahko pričakovali spríčo dejstva, da ima še vedno samo ena od njih uporabno dovoljenje. (Delo, 12. maja 1998, NB)

♦ Pomen primere *kaj ni tako črno, kot* temelji na prenesenem pomenu sestavine *črno*: eksp. ‘za človeka zelo neprijetno’.

odprávití črni mádež, gl. *madež*.

prislúžití si črno píko, gl. *pika*.

slíkati *kóga/kàj* v črnih bárvah, gl. *barva*.

slíkati vrága bólj črnega, kot je v resnici, gl. *vrag*.

v črnih bárvah, gl. *barva*.

vdájati se črnim míslim, gl. *misel*.

vrág ni také črn, kot, gl. *vrag*.

zaslúžití črno píko, gl. *pika*.

črnosrájčnik, gl. *črne srajce*.

črni -a -o, sam.

črno na bélem /ekspr.; pren./ *pismo*; *jasno, neizpodbitno; popolnoma*

Toda nenadoma so mi miške snedle pisma. Tista pisma, v katerih črno na belem piše, da otroci pred sedmim letom ne smejo v šolo. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Tudi če za odločitvijo uradno in formalno stoji zakon in je vse napisano črno na belem, je odločitev na koncu lahko samo človeška in seveda tudi zmotna, meni

sodnica, in tako je menda zapisala tudi v svojo odgovod službe. (Delo, 12. jun. 2000, NB) | Naj spomnimo, da ga je angleško sodišče oprostilo. Pričanje je Mrak pred dvema tednoma zavrnil z besedami, da bo spregovoril šele takrat, ko bo dobil črno na belem, da je angleška sodba pravnomočna. (Delo, 10. sep. 1999, NB) | V vsakem oziru sem vršil svojo dolžnost, tako da sem dobil polno pohval in priznanj. To stoji črno na belem na vsaki strani protokola, kamor je zdravnik zapisaval izid in uspeh svojega pregledovanja živil. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Tega ne vem, to me ne briga, to uređita sama. Jaz imam vse črno na belem. Dokaži, da se ti godi krivica! (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Stavkajoči so poročilo z Dunaja sicer vzeli na znanje, vendar so sklenili gladovno stavkati, »dokler ne bo črno na belem zagotovljeno, da bodo res ustanovili manjšinski kanal oziroma celodnevni slovenski radio.« je popoldne poudarila glavna urednica Radia 2 Marica Štern – Kušej. (Delo, 25. mar. 2003, NB) | »Ne,« je rekla Agata, »to ni šala. Tu je črno na belem. Sicer pa, le zakaj se pogovarjam z vami, s tujcem?« (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Kot je bilo očitno tedaj, zdaj, na podlagi knjižne objave, pa je še bolj očitno in dokumentirano črno na belem, je šlo še za nekaj več: Opraviti moralno dejanje ter Furlanu, Vodetovi in še komu vrniti dobro ime. (Delo, 7. jan 2002, NB) | Gilles Kepel, profesor na inštitutu za politične vede v Parizu in avtor knjige Džihad, širjenje in padec islamizma, v prispevku v Le Mondu očita pisateljici, da neprevidno meša islam, terorizem in prisotnost muslimanov v Evropi; po njeni razlagi atentat na New York črno na belem razkriva bistvo muslimanske civilizacije. (Delo, 31. maja 2002, NB)

◆ Frazem *črno na belem* se je prvotno povezoval z glagolom *pisati* oziroma *napisati* in deležnikom *napisano*. Tako se povezuje še danes, pogosto pa se že izpušča, kar lahko razlagamo kot elipso, npr. *imeti (dobiti, brati, prebrati) kaj črno na belem* (izpuščeno: *zapisano, je (stoji) črno na belem* (tj. *zapisano*) ali spremembo vezljivosti (npr. *razkri-vati, zagotovljeno, dokumentirano* itd.). Razločnost, zanesljivost, neizpodbitnost zapisanega ali natisnjene (nekadaj s črnilom v rokopisih in na pergamentu, zdaj s črno tiskarsko barvo) so bile osnova za razvoj izpeljanih pomenov 'jasno, neizpodbitno' in 'popolnoma' ob osnovnem, da 'je nekaj zapisano (natisnjeno), v pisмени obliki'.

◎ angl. *in black and white*; fr. *noir sur blanc*; it. *nero su bianco*; nem. *schwarz auf weiß*; pol. *czarno na białym*; rus. *černym po belomu [napisano]*; slš. *mat' niečo čierne na bielom*.

ne črhniti ne béle ne črne, gl. beli.

ne črno ne bélo /ekspr.; v povedni rabi, z nikalnico *ni/ neizrazito, nejasno*

Mimogrede, položaj pevcev je bil med vojno dokaj nejasen: Maurice Chevalier, Charles Trenet in Edith Piaf so, denimo, nastopali v nacistični Nemčiji; vojna zblízuje usodo teh zvezdnikov šansona z veliko večino

njihovih oboževalcev, ki niso bili niti kolaboranti niti uporniki, ne črno ne belo. (Delo, 2. sep. 2004, NB) | Mlad človek nagiba k črno-belemu vrednotenju in zaznavanju. Politike ne vidi ne črno ne belo, ampak sivo. Siva jim je nezanimiva. (Delo, 25. sep. 2004, NB)

◆ Frazem *ne črno ne belo* temelji na zanikanju sestavin *črno* in *belo* z medsebojnima antonimičnima pomenoma, kar ustvarja predstavo o neizrazitosti, nejasnosti.

ne rêči ne béle ne črne, gl. beli.

ne zíniti ne béle ne črne, gl. beli.

[tólíko] **kàr je za nóhtom črnega, gl. noht.**

[tólíko] **kólikor je za nóhti črnega, gl. noht.**

[tólíko] **kólikor je za nóhtom črnega, gl. noht.**

[tólíko] **kot je za nóhtom črnega, gl. noht.**

zadéti v črno /ekspr.; pren./

1. *pravilno nakazati problem, povedati bistvo stvari*; prim. **zadeti žebljico na glavico**

General Lado Ambrožič - Novljan je nedvomno eden izmed najbolj znanih Slovencev. Pri svojih devetdesetih še vedno čil, še vedno sogovornik, ki ga je užitek poslušati, ki zna z jasno mislijo in ostro besedo zadeti v črno. (Delo, 10. mar. 1998, NB) | Očitno je predsednik zadel v črno tudi s pozivom, naj ga izvolijo prvič, da ne bi razmetavali denarja za drugi krog volitev. (Delo, 21. apr. 1998, NB) | Vremenarji so za terek zadel v črno in iz skoraj črnih oblakov potem ni samo lilo, ampak tudi divje treskalo. (Delo, 12. sep. 2002, NB)

2. *uspjeti*

Pisateljica je začela iz nič in več let kot mati samohranilka živela v precejšnji revščini. Že s prvo knjigo, ki jo je napisala pred petimi leti, je zadel v črno in je zdaj milijonarka. (Delo, 23. sep. 2002, NB) | Tako bo, kot bom jaz rekel – ali pa ne bo. Zdi se, da je ta brezimnež (ki se sicer odlikuje z molččnostjo!) zadel v črno: njegovi formuli zlepa ne bo potekel rok trajanja. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB)

◆ Frazem *zadeti v črno* temelji na sestavini *črno*, ki pomeni črno središče tarče pri streljanju. Kdor zadene v črno, je uspešen v osnovnem in prenesenem pomenu. Med starejšimi slovarji besedno zvezo *zadeti v črno* omenja J. Glonar (SSJ, 444) pri iztočnici *zadeti* – 3. pogoditi; *zadeti v črno* (pri streljanju); tudi preneseno: pravo zadeti; pri iztočnici *črn* (prav tam, 34) pa besedno zvezo *zadeti v črno* navaja brez razlage.

◎ angl. *to hit the mark*; fr. *mettre dans le mille*; *faire mouche*; *mettre le doigt dessus*; nem. *ins Schwarze treffen*; slš. *trafit do čierneho*.

črv

godíti se kómu kot črvu v lóju /star.; primera/ *žive-ti v izobilju, udobno*; prim. **živeti kakor vrabec v prosu; živeti kot ptiček na veji**

Petru se je kar samo smejalo v srcu. Godilo se mu je ko

črvu v loju, da bi le ne bil še vedno občutil take samote. (F. Bevk, Izbrani spisi IV, 1955, 38)

◆ *Primer a goditi se komu kot črvu v loju* temelji na predstavi o ugodnem počutju črva v loju in na prenosu tega počutja na človeka. Debelost oziroma zamaščenost je bila in je marsikje še dokaz blagostanja. Asociacijo na ugodno življenje kaže rek *Od boja nima nikdo loja*. Namesto sestavine črv je v bolgarskem, makedonskem, ukrajinskem in hrvaškem ali srbskem jeziku *ledvica* (tj. *bàbrek* in *bubreg*), ki mora biti obdana z dovolj loja, da se »dobro počuti«. Na predstavi o blagostanju temelji sorodna primera *živeti kakor vrabec v prosu*. Nasprotno predstavo vzbujata *loj v češ. být v loji* 'biti v neprijetnem, težkem položaju', ki mu ustrežata sln. *biti v zosu* in *biti v godlji* 'biti v neprijetnem, zapletenem položaju'.

◎ *bolg. pluvam kao bàbrek v loj; kao bàbrek v loj živeja; češ. mít se jako prase v žitě; žít jako prase na krmniku; hr. živjeti kao bubreg u loju; it. fare la vita da nababbo; stare come un pascià; stare come un re; mak. živee kako bubreg vo loj; nem. jmd. lebt wie die Made im Speck; rus. kak syr v masle katar'sja; slš. je mu ako v loji; mat' sa ako červ v syre; ukr. žyty jak nyrka v sali; žyty jak počka v sali; plavaty jak počka v sali; žyty jak varanyk u masli; žyty jak varanyk u smetani.*

čúk

glédati kàkor čúk z visòkega kólca, gl. *gledati kot čuk*.

glédati kot čúk /ekspr.; primera/ *gledati jezno, neprijazno*; sop.: **gledati kakor sova**

Mana ga kliče: »Sèm pojdi, Peterc!« Peterc vpraša: »Kaj pa bo?« Jezen je, gleda kakor čuk in skuša raztegniti in raztrgati vezi. »Kar hočeš!« odgovarja Mana. (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | »No, kaj?« In gleda čez mizo kakor čuk z zelo visokega kolca. »Nič,« reče. (B. Pahor, Na sipini, NB) | In ta tvoj oče, kaj le zija tako kvišku kakor kak čuk. (J. Lovrenčič T. Grossi, Knez Marko, 88) | Za njima je sedel kot čuk na palici zvesti Palle. (A. Širok-Palazzeschi, Sestre Materassi, 1969, 252)

◆ *Primer a gledati kot čuk* izhaja iz daljše različice *gledati kot čuk na palici* (pri Pahorju *gleda kakor čuk z zelo visokega kolca*). J. Glonar (SSJ, 37) jo razlaga takole: ki se mu blešči, ker je v soncu privezan kot vaba za vrane, ki jih lovci streljajo, ko napadejo privezanega čuka. Z lovskim izrazom *čuk na palici* je v smiselni povezavi naslov časopisa, o katerem govori naslednji

navedek: Posebej velja omeniti štirinajstdnevnik *Čuk na pal'ci* (1922–1926), edini humoristični list za vso Primorsko. Ta list z visoko naklado je bil zelo priljubljen tako med meščani kot tudi med deželani, njegov urednik France Bevk pa je moral ob zaključku izhajanja nekaj časa presedeti v zaporu (gl. Slavko Gaberc, *Čuk odletele, Bevk v zapor*, podlistek Publicistika na Primorskem in v Slovenski Istri (5), *Republika*, št. 332 /1442/, leto V, nedelja 8. decembra 1996, 26). Samo na videz pa je z izrazom *čuk na palici* povezana besedna zveza *čuk na veji* v verzu iz ljudske pesmi: *čuk sedi na veji, sova na vereji*.

glédati kot čúk na pálici, gl. *gledati kot čuk*.

grd kot čúk /ekspr.; primera/ *zelo grd*

Ilovnata plat zvona v nevihti, /ki razsaja v krvi. Krut ko vran / in grd ko čuk, mil kot pav / in navček za pogrebom / v dežju. (F. Forstnerič, Pijani kurent, 1971, 27)

sedéti kot čúk na pálici, gl. *gledati kot čuk*.

stári čúk /ekspr.; pren./ *čuden, nekoliko omejen človek*; prim. **stari osel**

»Ne razumeš, ne razumeš,« je potrpežljivo dejal duhovni vodja in spet odprl Biblijo. Stari čuk Timothy – tisti, ki mu je pred letom Andrej dal v oceno mojo knjigo in ga vprašal, kaj storiti z njo in jo je Timothy potem okarakteriziral za hudičevo delo in zato nekam pospravil – pa se je samo spodbudno nasmihal. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | »Zdaj piši pa tako,« je vpil Damjan: »Čez hribe in doline, čez to ravno polje in čez te zelene travnike je priletel k meni črni vrani vrani je priletel tako piši! ter mi prinesel lepo novico, da se hoče stari čuk poročiti z mlado sovo.« »A prekleti Damjan!« se je začudil Glad, ko je zaslišal te slikovite izraze. (Fran Maselj - Podlimbarski, Tovariš Damjan, NB)

◆ Pomen frazema *stari čuk* temelji na prenesenem pomenu njegove sestavine *čuk*: ekspr. 'čuden, nekoliko omejen človek'. Sestavina *stari* še poudarja in dopolnjuje ta pomen. V zvezi s tem primerjaj še *stara bajta*, *stari osel*, *stari (morski) volk*.

čústven

brénkniti na čústveno strúno, gl. *struna*.

igránje na čústvene strúne, gl. *igranje*.

zaigráti na čústvene strúne, gl. *struna*.

zaigráti na čústveno strúno, gl. *struna*.

čúvati

čúvati kóga/kàj kot púnčico svòjega očesa, gl. *punčica*.

dà

dáhniti [véliki] dà /ekspr.; pren./**1. poročiti se**

Mouna in Naser sta dahnila da v Londonu leta 1978. Katoliška nevesta se je na predvečer poroke spreobrnila v muslimanko. Zgolj formalnost, je menda menila in se zmotila, kajti letalo še ni pristalo v Riadu, že je bila odeta v črnino, ki je po novem ni smela odložiti. (Delo, 10. jun. 2001, NB) | Lastnost visoke modernosti je hkrati več kohabitacij (ali po starem koruzništva) in manj porok (medtem ko je bilo pred štirimi desetletji sklenjeno 9,3 zakonske zveze na tisoč Slovencev, jih je bilo 1998. leta 3,8), značilnost je tudi odlašanje z zakonskim stanom – povprečna Slovenka je 1998. dahnila da pri 27,8 leta, Slovenec jih je imel že 30,9. (Delo, 21. dec. 2001, NB) | Ob poročnih pričah (Charlesova je bil njegov sin princ William, Camillina pa sin Tom) sta na 20 minut dolgi civilni poročni slovesnosti princ Charles in Camilla dahnila »da«. (Delo, 11. apr. 2005, NB) | Romunska srednjeprogašica Gabriela Szabo, prva atletinja, ki je doslej edina v enem letu iztržila več kot milijon dolarjev, bo konec tedna dahnila »da«. Poročila se bo namreč s svojim trenerjem, postavnim Zsoltanom Gyongyossyjem. (Delo, 1. okt. 1999, NB) | Vila Farsen, nekdanj pribežališče dendijev, izčrpanih od opija, je danes eden od krajev, predstavljenih za modni ritual banкетов. Toda samotne pečine Fara so najbolj zažele-no ozadje za milijarderske neveste, potem ko so dahnile veliki »da« in je na vrsti fotografiranje. (Delo, 17. sep. 2003, NB)

2. pristati na ženitno ponudbo

Drugi potniki so najprej osupnili, nato se je zaslišal aplavz, sledila pa je grobna tišina, ker so napeto pričakovali odgovor. Ko je 33-letna Jeanette Johansen dahnila »da«, so bili vsi navdušeni. (Delo, 17. nov. 2004, NB)

3. pristati na kaj sploh

Osrednji poljski dnevnik Gazeta Wyborcza je po nemškem izglasovanju za vključitev Poljske v NATO marca letos izšel z mastnim in presrečnim »NEMCI SO Z NAMI!« na naslovnici. Pomislite, kaj bo šele, ko bo po njihovi zaslugi sama Evropska unija dahnila da? (Delo, 25. apr. 1998, NB) | Generalni sekretar NZS Dane Jošt je povedal, da so dobili iz vse Slovenije kar 2293 prošenj za vstopnice, ustregli pa so lahko le dobri četrtni. FIFA je namreč NZS dahnila 'da' za vsega 615 vstopnic, po večini za zadnje, odločilne tekme prvenstva. (Delo, 18. jun. 1998, NB)

◆ Frazem *dahniti [veliki] da* temelji na sestavi-ni *da*, ki v zvezi z glagoli rekanja razen izrekanja pritrđilnice *da*, s katero se pritrđilno odgovarja

na vprašanje, pomeni preneseno pritrjevanje, so-glašanje nasploh brez dejanskega izrekanja pritrđilnice *da*. Sestavina *veliki* poudarja odločilnost, usodnost odločitve, ki jo nakazuje tudi sestavina *dahniti* 'zelo tiho izgovoriti'.

◎ angl. *to say "I do"*; češ. *řici ano*; nem. *das Jawort geben*; *das Jawort hauchen*; rus. *skazat' »da«*.

ne rêči ne dà ne nè /nevtr.; nikal., glag./ *ne povedati svoje odločitve*

Ob predlogih zakonov o dvokrožnem večinskem volilnem sistemu so imeli odločilno besedo poslanci LDS. (ki so vedno glasovali proti) | Ob predlogu za začetek postopka za spremembo ustave jo bodo očitno imeli poslanci nove združene SLS+SKD, ki za zdaj niso jasno rekli ne da ne ne. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Povsem enotno »strankarsko harmonijo« sta včeraj izkazali ljudska stranka in socialdemokrati. Poslanci prve so sklenili, da o zakonu, še najbolj znanem kot zakonu o poslanskih privilegijih, ne bodo rekli ne da ne ne, zato so se družno vzdržali ..., medtem ko so bili prisotni vsi poslanci Janševe socialdemokracije in, jasno, tudi vsi proti. (Delo, 9. jul. 1999, NB) | »Povabi jih na kakšen šnops, saj Skandinavci vendar strašno radi pijejo,« smo mu svetovali. In res je pripeljal z dopusta poln prtljažnik vina in žganja, a se stvar očitno ni posrečila. Na prijazna vabila so sosedje samo butasto gledali in niso rekli ne da ne ne, prišli pa seveda niso. (Jana 2007, št. 41, NB)

◆ Gl. *reči da* [komu/čemu].

◎ angl. *to say neither yes nor no*; češ. *neřict ani á ani bê*; fr. *ne dire ni oui ni non*; nem. *nicht ja und nicht nein sagen*.

odgovárjati z dà ali nè, gl. *odgovoriti z da ali ne*. **odgovoriti z dà ali nè** /nevtr.; pren., nedov. **odgovarjati/ odgovoriti pritrđilno ali zanikano**

Kdo vam je dal to oblast? TRUBAR: Na to ne morem odgovoriti z da ali ne. Razložiti moram. (Drago Jančar, Heretik, NB) | Ustava določa, da se na referendumsko vprašanje odgovori z da ali ne, vendar na dve alternativno oblikovani vprašanji. Predlagano besedilo ni tako in po mnenju profesorja Heinza Mayerja dokaz, da vlada ne poizveduje po mnenju volivcev, temveč želi izvesti plebiscit ... (Delo, 7. jul. 2000, NB) | Flegar: Ali nimate občutka, da je preveč predpisanega, tega, kaj se sme, kaj pa ne? Krivic: Gradivo je tako raznoliko, da na to vaše vprašanje ni mogoče odgovoriti z da ali ne. (Delo, 22. maja 1999, NB) | Iz raziskave je tudi razbral, da se policisti ne morejo vživeti v vlogo oškodovancev. Prevladujejo zaprta vprašanja, torej takšna, na katera oškodovanci odgovarjajo z da ali ne. (Delo, 31. jul. 2004,

NB) | Čeprav so računalniki sposobni razumeti nekaj najpomembnejših vprašanj in izrazov, lahko odgovarjajo le z da ali ne oziroma ponujajo odgovore pod posameznimi številkami. (Delo, 11. mar. 1998, NB)

◆ Gl. *reči da* [komu/čemu].

◎ angl. *to answer yea or nay*; fr. *répondre par oui ou par non*.

rěči dà [kómu/čemu] /nevtr.; glag./ *soglašati, strinjati se (s kom, čim); pristati*

Z njimi sem govorila pred eno uro. Tam se ne dogaja nič, počakati morajo, da bo neka mati prednica iz Rima rekla da. (Maevie Binchy, Hiša na Tari, NB) | Iz Gudermesa, kjer zdaj sedi nova (proruska) čečenska oblast, so pisali celo premieru Kasjanovu, saj brez dovoljenja Moskve Čečencem nihče ne sme izdajati potnih listov. Niti otrokom. Toda Moskva je to pot začuda vendarle rekla da. (Delo, 9. dec. 2000, NB) | Vsi bi imeli v vladi ženske, ko pa se odloča o posameznih ministrih, bi na konkretnem mestu raje videli moškega. Rihterjeva si je privoščila še ta luksuz, da ni takoj rekla da, ko ji je bilo ponujeno mesto ministrice. (Delo, 30. dec. 2000, NB) | Ideja je vse, ljudje so nič. In tukaj je tista meja, ko moramo ljudje reči Ne. Politika je namreč rekla Da. (Delo, 2. nov. 2002, NB) ◆ Frazem *reči da* [komu/čemu] temelji na sestavini *da*, ki v zvezi z glagoli rekanja razen izrekanja pritrtilnice *da*, s katero se pritrtilno odgovarja na vprašanje, pomeni preneseno pritrjevanje, soglašanje nasploh brez dejanskega izrekanja pritrtilnice *da*. Enako velja za frazeme, v katerih je tudi nikalnica *ne*: *ne reči ne da ne ne; odgovarjati z da ali ne; odgovoriti z da ali ne*.

◎ češ. *řici ano*; nem. *das Jawort geben*; rus. *skazat' »da«*.

dáhniti

dáhniti [véliki] dà, gl. da.

dajáti

dajáti [čáстно] besédo [kómu], gl. beseda.

dajáti káj na brádo, gl. brada.

dajáti káj na svétlo, gl. svetli.

dajáti na krédo, gl. kreda.

dajáti [právi] tón čému, gl. ton.

dajáti svój pečát čému, gl. pečat.

dajáti v ísti kóš, gl. koš.

dréti se, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. koža.

kričáti, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. koža.

vpíti, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. koža.

dajáti se

dajáti se v zobé kómu, gl. zob.

dálje

in karavána gré dálje, gl. karavana.

in takó dálje /nevtr.; slovn. zv., navadno skraj. *itd./ izraža nedokončanost vrste, naštevanja in možnost nadaljnjih dogodkov, primerov*

Od vseh strani letijo zabavljice in dovtipi. Ta sprašuje po nevesti, po njeni starosti, postavnosti in tako dalje; onega skrbi bolj dota, nevestini tisoči ali kali – saj je vendar ne jemlje iz ljubezni ... (Alojz Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Strupene živali so bile vse kače razen slepiča. Indiferentne pa ptiči, metulji, čmrlji, sršeni, netopirji, žabe in tako dalje. Za te živali se nismo preveč zanimali. (Ciril Kosmač, Gosenica, NB) | »Stojimo ob strani.« je nadaljeval Hladnik, »in gledamo in preso-jamo. Ubijajo se mimo nas, sleparijo, kradejo in tako dalje, a nas vse to nič ne gane: mirni sodniki stojimo ob strani ...« (Ivan Cankar, Tujci, NB)

◎ angl. *and so on*; češ. *a tak dále*; fr. *et caetera*; nem. *und so weiter*; und so fort; rus. *i tak dalee*.

videti dálje od svójeга nósa, gl. nos.

dáljši

bíti šírši kot dáljši, gl. širši.

Dámoklejev (dámoklejev)

Dámoklejev (dámoklejev) meč /knj.; pren., kot primera s *kot, kakor/ nenehno preteča nevarnost*

Veliko so imeli opravila, težkega in Bogu dopadljivega, v tisti molčeči dobi, ko je visel nad razbojniki Damoklejev meč, to se pravi rdeči pisalnik državnega pravdnika. (I. Cankar, Zgodba o zaplenjenem pravičniku/Politični članki in Satire, NB) | Čeprav so kot Damoklejev meč nad glavami organizatorjev kasaških dirk in ljubiteljev konj viseli črni oblaki, ki pa so bili usmiljeni, saj je samo rahlo deževalo, so šentjernejski konjeniški delavci uspešno izvedli drugo letošnjo kasaško prireditev, na kateri je pred 3.500 gledalci nastopilo 90 konj iz vseh slovenskih konjeniških klubov. (Delo, 17. jul. 2000, NB) | Borut Pahor, za marsikatero oči zagotovo najlepši, ne pa najmlajši predsednik parlamenta – še mlajši je bil Jože Školč – je bil po večerajšnji izvolitvi očitno zadovoljen, a zadržan. Tak pa bi bil vsakdo, če bi nad njegovo funkcijo kakor Damoklejev meč visela vezana trgovina. (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Tema št. 1 pa je doping oziroma ali se bo Tour končal brez škandala. Policijska racija visi kot Damoklejev meč tudi nad ekipami Toura (med drugimi Telekomom), saj je »padron« Jean Marie Leblanc obljubil, da bo izključil ekipo, ki bo vpletena v škandal. (Delo, 7. jul. 2001, NB) | Ne gre zgolj za vprašanje kadrovskih zamenjav, temveč predvsem za njegov obstoj. Kot pravijo, mu jezik prehiteva misli, to pa ga bo stalo položaja, saj nad njim kot Damoklejev meč že visi kazenska ovadba. (Delo, 18. okt. 1999, NB) | Idrija – Načrta za gradnjo velike akumulacijske hidroelektrarne na Idrjici in 110-kilovoltnega daljnovoda se je za več desetletij oprijel kar svetopisemski naziv Damoklejev meč. (Delo, 27. jan. 1999, NB) | Ta je nekakšen damoklejev meč nad državnim zborom in tudi nad vlado, zato bi ukinitve te možnosti pomenila pragmatičnost aktualne

vlade. (Delo, 16. nov. 2001, NB) | Očiten namen novega zakona je ublažitev posledic katastrofalnega plazu stečajev, ki kot nekakšen damoklejev meč visi nad hrvaškim gospodarstvom, saj je po mnenju finančnega ministra Crkvenca za stečaj načelno zrelih kar 30.000 podjetij. (Delo, 11. okt. 2000, NB) | Inflacija, pretirana poraba in nelikvidnost predstavljajo troedini Damoklejev meč, ki visi danes nad našim gospodarstvom. (J. Olaj, Tovariš 1971, št. 45, 6)

◆ Frazem *Damoklejev meč* s pisno različico *damoklejev meč* izhaja iz starogrške zgodovine. *Damokles*, sln. *Damoklej*, dvorjan Dionizija starejšega, je temu zavidal njegovo srečo. Zato je bil kaznovan: da bi se zavedel nevarnosti vladarske sreče, je moral po anekdoti pod mečem, visečim na konjski žimi, pojesti izbrane jedi. *Damoklov meč* je tako postal prisposoba za stalno grozečo nevarnost. Po motivu meča, visečega na konjski žimi, ki preti življenju, sta nastala še frazema *življenje koga visi na nitki* in *življenje koga visi na lasu*.

dán

biti junák dnéva, gl. **junak**.

biti [različen] kàkor nóč in dán, gl. **noč**.

biti [različen] kot dán in nóč /ekspr.; primera, tudi **kot nóč in dan/ zelo se razlikovati**; sop.: **biti [različen] kot nóč in dan; razlikovati se kot dan in nóč**

Izpovedbi obtoženega in oškodovanke sta si različni kot dan in noč. Potočnikova je povedala, da je Pesjaka spoznala v gostišču v Vitanju, kjer je delala, nekega dne pa se je prikazal pred njenimi vrati in ji dejal, naj ga prijavi na njenem naslovu, da bo lahko dobival socialno pomoč. (Delo, 29. jan. 2007, NB) | Sam kupujem blago na hrvaški strani mesta, ker je izbira bistveno boljša kakor pri nas. No, zvečer sicer ne zahajamo v nočne lokale na drugi strani, toda v primerjavi z razmerami pred letom ali dvema je razlika kakor dan in noč. Na ulicah je delitve vse manj, toda v glavah ljudi je Mostar še vedno razdeljen,« mi je dejal 25-letni Bošnjak Faruk Koso iz vzhodnega Mostarja. (Delo, 27. okt. 2000, NB) | Ampak, jaz se večkrat sprašujem, kaj je narobe z našo šolo, predvsem zaradi tega, ker – čisto tako zasebno, pa tudi kot član komisije za Slovence v zamejstvu in po svetu grem včasih na obisk v zamejske šole, razlika je kot dan in noč. Ne pri programu, pri vzgoji. (Državni zbor RS: 38. izredna seja 29. 07. 1999, NB)

◆ Primera *biti [različen] kot dan in noč* s sopomenkama *biti [različen] kot nóč in dan* in *razlikovati se kot dan in nóč* temelji na nasprotju, različnosti sestavin *noč* kot prisposobe teme in slabega ter *dan* kot prisposobe svetlobe in dobrega. Sestavina *različen* je fakultativna, saj je primera že brez nje dovolj nazorna. Včasih pa je nadomeščena s

sestavino *razlika*: je *razlika kakor dan in noč*, je *razlika kot dan in noč*, pri Glonarju (SSJ, 241) pri iztočnici *noč* v predložni zvezi: *razlika kakor med dnevom in nočjo*. Vrstni red sestavin *dan in noč* se lahko obrne v *noč in dan* in je tudi bolj v rabi.

◎ angl. *to be as different as night and day; to be as different as chalk and cheese*; češ. *to je [jako] den a noc*; nem. *ein Unterschied wie Tag und Nacht*; rus. *это [словно] den' i noč'*.

biti [različen] kot nóč in dán, gl. **noč**.

biti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévju], gl. **luč**.

črn dán /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *nesrečen, ne-uspešen dan; nesreča, neuspeh*; sop.: **črni petek**

»Če bo, bom osebno odkril, kje je odteklo. Verjemite mi,« se je kruto nasmehnil, »to bo črn dan za krivca.« (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | »To je bil črn dan v zgodovini policije,« je ruski notranji minister Vladimir Rušajlo komentiral smrt 37 pripadnikov specialnih policijskih enot, ki so izgubili življenje v četrtkovi zasedi čečenskih upornikov. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Že je kazalo, da bodo izvlekli vsaj neodločen izid, saj je Aleš Lazar imel prednost dveh kmetov. Toda, da bi črn dan bil še bolj črn, je sledilo najhujše: spregled dame in takojšnja vdaja. (Delo, 28. okt. 2002, NB) | Veliki dan Fernanda Alonsa, ki se je na Hungaroringu vpisal v zgodovino formule 1 kot najmlajši zmagovalc vseh časov, je bil črn dan za vse protagoniste boja za naslov svetovnega prvaka. (Delo, 26. avg. 2003, NB) | ... med drugim (tj. Diana, op. J. K.) govori o tem, kako nesrečen je bil njen zakon s princem Charlesom, saj je od vsega začetka vedela za njegovo ljubezen do Camille Parker Bowles. »Moja poroka je bila najbolj črn dan v življenju. A bila sem popolnoma mirna.« (Delo, 5. mar. 2004, NB)

◆ Frazem *črn dan*, ki se pojavlja tudi množinsko kot *črni dnevi*, temelji na prenesenem pomenu sestavine *črn*: eksp. 'za človeka zelo neprijeten'. Frazem *črn dan*, tudi *črni dnevi*, se povezuje razen z glagolom *biti* še glagoloma *doživeti* in *imeti*: *doživeti črn dan in imeti [svoj] črn dan*.

◎ angl. *a black day*; češ. *černý den; smolný den*; hr., srb. *crni dan*; nem. *ein (raben)schwarzer Tag; seinen Pechtag haben; einen Unglückstag haben*; rus. *u kogo neudačnyj den'*; *u kogo nesčastnyj den'*.

črni dnévi /ekspr.; pren., mn./ *obdobje nesreč, ne-uspehov*; prim. **črn dan**

Upamo, da bo Mojca že na 'kriteriju prvega snega' dobro smučala in si povrnila zaupanje v lastne sposobnosti,« je še dodal Poljanšek, ki je, prav tako kot slalomski trener Pavel Grašič, prepričan, da so bili črni dnevi Suhadolčeve v Ameriki le izjema, kar se vsakemu športniku občasno dogaja. (Delo, 14. dec. 2001, NB) | Negativna sta bila še Bližnji vzhod (-9,4) in Afrika (-5,3), pozitivna pa Južna Amerika (5,3 odstotka). Generalni

direktor IATA Giovanni Bisignani pravi, da so to črni dnevi za industrijo, ki si mora na novo zgraditi zaupanje potnikov in še znižati stroške. (Delo, 30. maja 2003, NB) | Delavcem grozijo črni dnevi – Svobodni sindikati pozivajo vlado in evropske poslance, da naj ukrepajo. (Delo, 16. feb. 2005, NB) | Nemškemu gospodarstvu menda grozijo še bolj črni dnevi, ker se volivci v tej državi niso hoteli ali niso upali odločiti za oblast, ki bi izpeljala nujne reforme. (Delo, 24. sep. 2005, NB) | V drugem delu niso imeli nikogar, ki bi zaustavil prerogena Jureta Natka. Ta je pokazal, da so črni dnevi, ki jih je doživljal med četrtfinalom lige prvakov, mimo. (Delo, 27. mar. 2006, NB) | Za nekatere vrste živali na Slovenskem so se začeli črni dnevi. Kmetijski minister Ciril Smrkolj je namreč odredil odstrel osemdesetih medvedov, dvajsetih krokarjev in kar 2140 kormoranov. (Delo, 3. nov. 2000, NB)

◆ Gl. *črn dan*.

dán in nóč /nevtr.; dvojč., prisl. zv., tudi **noč in dan**/ *ne-nehno, neprestano*; sop.: **podnevi in ponoči**; prim. **iz dneva v dan**

»Le jaz ti lahko v tej deželi ponudim dom, ki bo vreden tvojea imena.« je bil prepričan. »Imela boš resnično vse, kar boš želela in vsi moji služabniki ti bodo dan in noč na razpolago.« (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | »Ne bodo ti odvzeli nadzorništva. Še naprej boš lahko delala dan in noč v naselbini.« »Nikoli več ne bo tako, kot je bilo,« trpko reče Brinda. (Miha Remec, Iksion, NB) | Delavcem francoskega elektrogospodarstva, ki so dan in noč na terenu, so na pomoč pri popravljanju daljnovidov poleg domačinov priskočili kolegi iz Kanade, Avstrije, Hrvaške. (Delo, 5. jan. 2000, NB) | Pod budnim očesom posebnih agentov, ki so dan in noč na straži, in s pomočjo nekaj strokovnjakov je pokrajinsko poveljstvo madžarske policije pred dnevi začelo z doslej najskrivnostnejšo in najbolj nenavadno preiskavo v madžarski zgodovini. (Delo, 17. avg. 2000, NB) | Sam kupujem blago na hrvaški strani mesta, ker je izbira bistveno boljša kakor pri nas. No, zvečer sicer ne zahajamo v nočne lokale na drugi strani, toda v primerjavi z razmerami pred letom ali dvema je razlika kakor dan in noč. (Delo, 27. okt. 2000, NB) | Kadar ljudje delajo dan in noč in jih v glavnem skrbi samo denar, seveda nimajo časa in volje za druge stvari in ljudi; tudi za cerkev ne. (Delo, 10. jan. 2001, NB) | Od trenutka, ko so ga zaprli, pa do usmrtitve je vpil dan in noč, tudi potem, ko so ga prestavili v celico z vrati, zaščitenimi proti zvoku. (Delo, 19. feb. 2000, NB)

◆ Gl. *iz dneva v dan*.

◎ češ. *ve dne v noci; dnem i noci*; hr., srb. *dan i noć*; nem. *Tag und Nacht*; rus. *den' i noč'*; *dnëm i noč'ju*; *denno i noščno*.

dán odpřtíh vrát /nevtr.; tudi mn. **dnevi**/ *dan, ko si lahko občani ogledajo obrate, podjetja, urade, ustanove*

Danes si lahko občani ob dnevu odprih vrat te radijske hiše med 9. in 19. uro ogledajo program v živo in v njem

tudi sodelujejo. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Ob svetovnem dnevu zdravja so v novomeškem Zdravstvenem domu včeraj pripravili dan odprih vrat. Obiskovalcem so v predverju merili krvni pritisk, v laboratoriju pa določali vrednosti maščob v krvi. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Ali bodo v nekdanji kočevski vili, v kateri je zdaj policijska postaja, še kdaj pripravili dan odprih vrat, je vprašanje, saj naj bi postopoma povečevali število zaposlenih in že prihodnje leto poiskali ustrezno prostorsko rešitev. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | Nekaj minut pred deseto uro dopoldne se je včeraj pred kompleksom Mladika v Ljubljani začela zbirati gruča ljudi. Sprva so bili med postavajočimi predvsem upokojenci, ki so si laže vzeli čas za dan odprih vrat ministrstva za zunanje zadeve, pozneje pa se jim je pridružilo tudi nekaj mlajših obrazov, študentov, ki jih je privlekla radovednost in morda upanje na službo. (Delo, 21. jun. 2001, NB) | V Plečnikovi hiši na Karunovi v Trnovem so imeli te dni v gosteh številne obiskovalce vseh generacij, ki so se udeležili dneva odprih vrat. (Delo, 25. maja 2005, NB) | Smo na uri simulacije slepote in slabovidnosti, učimo se prepoznavati in razvijati čute, gibanja v megli, temi ... Pripravili so jo na zavodu ob koncu prejšnjega tedna v okviru dnevov odprih vrat. (Delo, 21. jan. 2003, NB) | Ljubljana – Junija bo ljubljanska policijska uprava pripravila dvoje tako imenovanih dnevov odprih vrat, ko si lahko navadni državljani ogledajo, kako in s čim delajo možje v modrem. (Delo, 2. jun. 2003, NB)

◆ Frazem *dan odprih vrat* je pri nas in drugod po Evropi nastal po poimenovanju po drugi svetovni vojni uveljavljene prakse, ko se ljudje občasno lahko s prostim vstopom seznanijo z delovanjem različnih javnih služb in ustanov ter spoznajo poklice, ki so potrebni za njihovo delovanje. Nemški frazeologi nastanek ustreznega nem. pog. *Tag der offenen Tür* postavljajo od leta 1968 naprej v zahodnonemškem vojaškem jeziku, v katerem pomeni tudi 'lahko dostopno dekle' (gl. H. Küpper, 820).

◎ češ. *den otevřených dveří*; nem. *Tag der offenen Tür*; rus. *den' otkrytyh dverej*.

dnévi odpřtíh vrát, gl. *dan odprih vrat*.

dnévi so štéti kómu/čému /ekspr.; mn., pren./

1. *kdo bo kmalu umrl*; sop.: **ure so štete komu/čému**; prim. **šteti dneve**

Ves siv, potr in bohlen je prišel iz ječe. »Moji dnevi so šteti,« je s trpkim usmevom dejal notarju, ko je zapazil njegovo začudenje. (M. Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Ona jame pripovedovati, koliko mora trpeti v svoji sužnosti. Naposled mu naznani, da so šteti dnevi njegovega življenja; zakaj ona rajši umre, kakor da se odreče svoji veri. (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Čeprav so bili Floyd Pattersonu, ki je bolehal za rakom na obseščnici in alzheimerjevo boleznijo, že dalj časa šteti dnevi, je njegova smrt kljub vsemu močno pretresla (športno) javnost v ZDA. (Delo, 15. maja 2006, NB) | Modremu

kitu so šteti dnevi. Nekoč smo se morskih pošasti bali, zdaj pa se bojimo zanje. (Delo, 18. jun. 2003, NB)

2. položaj, funkcija koga je ogrožena ali se izteka Direktorju so šteti dnevi. Predstavniki lastnikov ocenjujejo, da poslovanje igralnice ni dovolj uspešno. (Delo, 14. okt. 2003, NB) | Zaupala mu je (tj. Bushova administracija, op. J. K.) presojo premirja in razglasitev tedna preizkušanja njegove trdnosti, zavedajoč se dejstva, da bo Šaron s tem odlašal v nedogled. Bush politike zavlačevanja ne bo toleriral predolgo; ve namreč, da so izraelskemu premieru šteti dnevi. (Delo, 5. jun. 2001, NB) | Pričakovati je mogoče konkurenčne ponudbe. Zdi se, da so Eisnerju šteti dnevi na najvišjem položaju Disneyja. (Mladina 2004, št. 07, NB)

3. kaj bo kmalu izginilo, propadlo

»Staremu evropskemu socialnemu redu so šteti dnevi,« nadomestiti pa ga mora nova definicija solidarnosti, ki bo veljala v vseh članicah Unije enako. (Delo, 29. apr. 2004, NB) | Italijanski vladni koaliciji so šteti dnevi, na gregorjevo pojejo ptički na vejah, ki so že odcvetele. (Delo, 13. mar. 1999, NB) | Umetnost in znanost – to sta dva cvetova, ki pričata o narodovem življenju. Drevo, ki ne poganja teh cvetov, je bolno, v mozgu njegovem gloda črv in njegovi dnevi so šteti. (I. Cankar, Tujci, NB)

◆ Gl. *šteti dneve*.

◎ angl. *so. 's days are numbered*; fr. *les jours de qn. sont comptés*; hr., srb. *izbrojeni su čiji dani*; nem. *seine Tage sind gezählt*.

dober dan /ekspr.; v medmetni rabi kot pozdrav/ *uspešen dan*

»O ti rebro Adamovo, da bi te bil bog pri miru pustil!« Krčmarica je hitela po vino; vedela je, da bo dober dan danes, ko ima Blaž denar. (J. Jurčič in J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | No, pripišimo tole božanstvu vrele vode, je dejal Ted, ko so se obotavljajoči mehurčki začeli zbirati ob robu posode. Saj sploh niso vedeli, kako se je zgodilo, bilo je tako hitro, da niso vedeli, za kaj gre, je vzklikala Anthea, to je bil pač dober dan, lepa stvaritev. Naredili so železo! (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Prosim, poslušaj me, mami. Danes ni dober dan. Z Dannyjem bova začasno živila ločeno. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Njegov kolega je ves nasmejan prešteval dobiček. »Danes je bil dober dan. Skupaj s prijatelji se ga bom napil kot žival.« (Delo, 1. apr. 2000, NB) | Petek je bil sploh »dober« dan za tovrstne zmikavte. Ponoči je z Zabretove v Šmartnem ob Savi izgubil golf 1.9 TDI serije III. (Delo, 28. nov. 2000, NB) | Z optimalnim nastopom se lahko nadejam uvrstitve v polfinale, za finale pa bo potreben še dober dan in obilica sreče. (Delo, 9. jul. 2003, NB) | Kajti z Alijem nikoli ne veš ... Kadar ima dober dan, se lahko mimogrede znajdeš med njegovimi kričecimi naslovi ... (Delo, 19. mar. 2005, NB) | Če smo prvih deset let samostojne države vtepalii policiji v glavo, da je ob srečanju z državljanii (in kajpak tudi tujcii) treba reči dober dan, prosim in hvala, bo treba v naslednjem desetletju

očitno vtepati v glave, da v demokratični družbi policist ne uporablja samo pendreka, ampak tudi glavo ... (Delo, 21. jul. 2001, NB) | Blizu osnovne šole stanujem, vedno srečujem učence, obvezno šolajočo se in ukaželjno mladino. Zelo redki so sposobni reči dobro jutro ali dober dan. (Delo, 24. jul. 2005, NB) | Gospodje, dober dan. O, dober dan, sivi stolpovi, bedni, premraženi pes: dober dan. (S. Kosovel, Integrali 26, NB) | Sedela je na klopi in šivala. Dober dan! je pozdravil. Dekle se je streslo. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB)

doživéti črn dán /ekspr.; pren./ *imeti nesrečo; doživéti neuspeh*

Avvenire, ki je glasilo škofovske konference, podobno kot drugi italijanski časniki poroča o odmevih, na katere je naletelo sprejetje zakona na Nizozemska, posebej pa poudarjajo besede nizozemskega kardinala Adrianusa Simonisa, da je črn dan doživela vsa Evropa, ne samo Nizozemska, ki je v tem zakonu izrazila ves svoj pretirani individualizem. (Delo, 12. apr. 2001, NB) | Manj kot dva tedna pozneje je New York doživel »najbolj črn dan svoje zgodovine«; tako je teroristične napade označil newyorški župan Rudy Giuliani. ZDA so jih doživele kot vojno dejanje in posledično razglasile vojno proti mednarodnemu terorizmu. (Delo, 29. sep. 2001, NB) | Ferrari je doživel še bolj črn dan, kot so se bali. Barrichello je zaradi okvare podvozja trdo pristal v zaščitnih gumah ob progi, k sreči brez posledic, Michael Schumacher pa je bil bolj ali manj le taksist. (Delo, 25. avg. 2003, NB) | V treh tednih se lahko zgodi marsikaj nepredvidljivega. Zavedam se, da vsak kolesar na tritedenskem maratonu doživi črn dan. Nanj sem pripravljen v upanju, da ne bo prišel v najtežjih etapah. (Delo, 11. maja 2004, NB)

◆ Gl. *črn dan*.

gospódov dán /nevtr.; pren., tudi *Gospodov/ nedelja*

Jutri je nedelja, Gospodov dan, jutri je nikar ne priženi, tudi srebra nikar ne nosi. Ampak pojutrišnjem rano, Jokec, pojutrišnjem! (Ivan Cankar, Aleš iz Razora, NB) | Pa še tole: pisec tedaj nikoli ni pisal na Gospodov dan, ker bi mu vihar knjigo izpulis iz rok in jo zalučal na temno stran lune. Danes pa vsi pišejo prav ob praznikih, zato tudi ni večjega uspeha ne onstran ne tostran. (Valentin Cundrič, Padci skozi reči, NB) | Zagotovo nihče ne dela rad v nedeljo in na praznik, pa naj bo šofer, zdravnik, medicinska sestra, novinar ... ali pa prodajalec. Tem se obeta, da jim bo ljudstvo na referendumu izglasovalo, da bo zanje nedelja Gospodov dan, ko se ne dela. (Delo, 9. sep. 2003, NB) | Po točki zvoniti je prepozno. To velja tudi za vse tiste, ki so ignorirali referendum o zapiranju trgovin na gospodov dan in zdaj točijo krokodilje solze, ko butajo z glavo ob zaprta vrata naših veleblagovnih centrov, ki so nas »amerikanizirali«. (Delo, 18. jan. 2006, NB)

◆ Izraz *gospodov dan*, pisan tudi *Gospodov dan*, je kalk po lat. *Dies Dominica*, it. *domenica*, šp. *domingo*, fr. *dimanche*. Rojeni na ta dan so nekdam dobili ime *Dominik*, lat. *Dominicus* s prvotnim

pomenom 'pripadajoč, posvečen Gospodu, tj. Bogu'. Poimenovanje *gospodov*, hr., srb. *gospodnji*, je tudi v hr., srb. *kuća gospodnja 'cerkev'*, sln. star. *božji hram*.

govoriti tja v en dan /ekspr.; pren., prisl. zv./ *govoriti brez smisla, neumnosti*

»Star mora biti človek in vero mora imeti,« pravi Miha, »potlej pa marsikaj vidi.« »Fant,« ga posvari Šimen, »ti govoriš tja v en dan in ne veš, kaj praviš.« (Fran Detela, *Malo življenje*, NB) | »Cerci« so drobni receptorji na koncu mojega telesa, ki mi signalizirajo najmanjše premike v okolju in najtjšto sapico. Tega ne govorim kar tja v en dan. Če kdo hodi po hodniku, takoj začutim valovanje zraka, ki v mojo sobo prodira skozi ključavnico zapahnenih vrat. (Delo, 25. apr. 2002, NB) | In zaradi Erdoganovega ugleda si je zaupanje med ljudmi hitro pridobila vsa stranka. Volivci so videli, da ne govorimo tja v en dan. V naših vrstah ni bilo korupcije, tako značilne za dosedanje turško politiko. (Delo, 16. avg. 2003, NB)

◆ Gl. *govoriti tja v tri dni*.

govoriti tja v tri dni /ekspr.; pren., prisl. zv./ *govoriti brez smisla, neumnosti*

In kot je slikovito povedala ena izmed poslank iz BiH: ženske si ne moremo privoščiti luksuza, da bi na parlamentarni govnici govorile vseprek in tja v tri dni, moški pa najpogosteje govorijo preveč ... (Delo, 6. jun. 1999, NB) | Jaz mu rad gledam v oči, kolikor me on gleda, ko mu repliciram. Da ne bi govoril tja v tri dni, ker tudi nisem motiviran. (Državni zbor RS: 29. izredna seja 9. 12. 1998, NB) | Tudi jaz moram žal replicirati, čeprav ga ni tukaj. Predsednik vlade je dejal, da tukaj insinuiramo, da podtikamo in da pač govorimo tja v tri dni. Jaz trdim, da je ravno obratno. (Državni zbor RS: 29. izredna seja 9. 12. 1998, NB) | »Hm, kajpak,« se je oglasil kmet. »Včasih človek res zine kar tako ... tja v tri dni, kakor pravite ... No, pa nič zato.« (C. Kosmač, *Balada o trobenti in oblaku*, NB)

◆ Frazem *govoriti tja v tri dni* temelji na prislovni časovni sestavini *tja v tri dni*, v sopomenskem frazemu *govoriti tja v en dan* na prislovni sestavini *tja v en dan*. Ti sta v povezavi s sestavino *govoriti* iz prvotnega 'pretirano dolgo govoriti' dobila pomen 'brez smisla, neumno', in sicer po predstavi, da kdor veliko ali preveč govori, večinoma ne govori pametno, tehtno. Pomensko ustrezna italijanska izraza sta *parlare a vanvera* in *parlare senza cosrutto*.

govorjênje tja v tri dni, gl. **govorjenje**.

iméti dóber dán /ekspr.; pren./ *biti zelo uspešen*; sop.: **iméti svoj dan**

Ko bi bila noč, bi mu že zadegal kamen v trebuh, sedaj je pa čas, da snameš klobuk z glave! Da bi imeli dober dan, gospod Jošt! In Peter se je topil od same ponižnosti. (I. Tavčar, *Grajski pisar*, NB) | »Imaš že kakšno sled za Hendricksonom?« »Še nič,« sem lagal, »toda sicer

sem imel precej dober dan. Opravil sem gotovinsko prodajo tiste srebrnine pod izrednimi pogoji.« (Jim Thompson, *Ženska*, da je kaj, NB) | Natanko tako kot zdaj. Ravno se vzameš v roke in imaš, denimo, še kar dober dan, pa namesto trepljanja po rami dobiš, kar sem nocoj dobil jaz. (Emil Hrvatini, ur., *Teorije sodobnega plesa*, Maska, 2001, NB) | »Imeli smo dober dan, igrali disciplinirano in samozavestno,« je bil precej boljše volje od Francozov danski selektor Morten Olsen. (Delo, 12. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *iméti dober dan* temelji na besedni zvezi *dober dan*. V tej *dober* pomeni 'ki prinaša ugodnosti veselje', sestavina *dan* pa časovno določa omenjene lastnosti, kakovosti.

◎ angl. *to have a good day*; češ. *mit dobrý den*; fr. *être dans un bon jour*; nem. *einen Glückstag haben*; rus. *u nego sčastlivyj den*; u nego *udačnyj den*'.

iméti sláb dán /nevtr.; tudi pren./ *biti neuspešen, neučinkovit; biti nerazpoloženo*; prim. **črn dan**; prp.

iméti dober dan; iméti svoj dan

Izid 0 : 4 priča o premoči gostiteljcev in ne posebej odmevni igri naših reprezentantov, ki sta sicer med nosilci igre. Slab dan je imel predvsem Milinovič, ki je storil prekršek za enajstmetrovko in »asistirala« pri enem od golov. (Delo, 17. okt. 2000, NB) | V napadu je tokrat v oči padla predvsem igra zunanje linije Krima, v kateri je po dolgem času slab dan imela Branka Mijatovič, velika dolžnica pa je spet ostala Natalija Derepasko. (Delo, 12. feb. 2001, NB) | Slabo se je godilo tudi našim mladincem. Luka Gregorc je imel očitno slab dan, saj je v osmini finala nepričakovano gladko izgubil proti Izraelcu Dudiju Seli. (Delo, 25. jan. 2002, NB) | »Novi dirkalnik nam ne bi mogel pomagati rešiti nobenega od teh problemov. Šlo je preprosto za to, da smo imeli slab dan, McLaren in Williams pa dobrega,« trdi Ross Brawn. (Delo, 11. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *iméti slab dan* temelji na besedni zvezi *slab dan*, v kateri sestavina *slab* pomeni 'ki zaželene lastnosti, kakovosti nima v zadostni meri'. Pri tem sestavina *dan* časovno določa omenjene lastnosti, kakovosti.

iméti [svoj] črn dán /ekspr.; pren./

1. biti nesrečen, neuspešen, neučinkovit

»Basso, Savoldelli in Simoni so očitno močnejši. Jaz sem imel svoj črn dan. Giro gre naprej, jaz pa bom lahko odslej dirkal bolj sproščeno, predvsem pa bom svoje cilje popravil,« je Cunego komentiral konec zgodbe o obrambi lanskega naslova. (Delo, 20. maja 2005, NB) | »Resnici na ljubo je to zasluga mojega moštva. V Los Lagosu (14. etapa) sem imel nazadnje črn dan – tedaj so se ob lepi prednosti Denisa Menčova tudi pojavili dvomi glede zmage. K sreči sem s pomočjo ekipe zdržal in ga že dan pozneje ujel,« je strnil vtise Roberto Heras, ki je rekord proslavil na poseben način – na včerajšnjo zadnjo etapo se je zapodil na kolesu, obarvanem v zlatih barvah in s posvetili ob četrti zmagi. (Delo, 19. sep. 2005, NB)

2. doživeti neuspeh

Slovenski smučarski skakalci so imeli včeraj črn dan. Potem ko se je že v kvalifikacijah od tekme poslovil Primož Peterka (»Že vse od Oberstdorfa mi gre vse narobe.«), so drug za drugim že v »prvem polčasu« izpadli še Jurij Tepeš (109,5 m/50.), Robert Kranjec (121 m/38.) in prvič v tej sezoni Jernej Damjan (122 m/32.). (Nedeljo, januar – december 2008, NB)

◆ Gl. *črn dan*.

© angl. *to have an off day; to just have one of those days*; češ. *mit [svůj] černý den; mit [svůj] smolný den*; fr. *être dans son mauvais jour*; nem. *seinen Unglückstag haben; seinen Pechtag haben*; rus. *u kogo neudачnyj den'; u kogo nesčastnyj den'.*

iméti svóy dán /ekspr.; pren./ *biti zelo uspešen*; sop.:

imeti dober dan

Na VN Pacifika v Motegiju je imel drobni Rimljan svet svoj dan, odlično je izkoristil prvi štartni položaj in napako pozneje drugouvrščenega tekmeča Valentina Rossija ter še drugič v sezoni stopil na vrh zmagovalnega odra. (Delo, 6. okt. 2003, NB) | »Jaz sem ju vzgojila, kot se gre.« Pomenek je zmotil Gregorjev Jurij, ki je danes imel svoj dan. »Ema, deset litrov vina na mizo.« (M. Hace, Vaška kronika, NB) | Clarkov nastop je bil blizu »tankiranju« (igranju le zaradi lepšega, da opraviš dolžnost), na drugi strani pa je imel Marko Tkalec tokrat zares svoj dan. (Delo, 16. jul. 2002, NB) | »Ko so videli, da imam svoj dan, so mi namenili celo kopico pravočasnih podaj,« se Sašo Ožbolt ni prepustil evforiji in priznal, da pred tekmo niti ni bil pretirano razpoložen za igro. (Delo, 21. feb. 2005, NB) | Res dober dan, ker sem danes prvič za to govornico, kar je dosti neobičajno. Ampak danes ste pač drugi imeli svoj dan. (Državni zbor RS, izredna seja 29. julija 2007, NB)

◆ Frazem *imeti svoj dan* temelji na sestavini *svoj*. Ta pomeni, da je dan zaznamovan samo po kom, je samo njegov, in to v pozitivnem pomenu. S tem je enak sopomenskem *imeti dober dan*.

© angl. *to have a good day; to have a field day*; češ. *mit svůj den*; fr. *être dans son bon jour*; hr., srb. *imati svoj dan*; nem. *seinen Tag haben*; rus. *u kogo sčastlivyj den'.*

iméti vsák dán nedéljo /ekspr.; pren./ *ne morati nikoli delati in živeti prijetno, brezskrbno, lenobno življenje*; prim. [kot da] *je vsak dan nedelja [za koga; kje]*; *ni vsak dan nedelja [za koga; kje]* Dajmo še enkrat, ko je tako fajin: »nedelja«. Vem, dragi dnevnik, rekel boš, da imam jaz tako rekoč vsak dan nedeljo. Ne bom pretirano ugovarjal. (Delo, 12. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *imeti vsak dan nedeljo* in predstavnost enaka frazema [kot da] *je vsak dan nedelja [za koga; kje]*; *ni vsak dan nedelja [za koga; kje]* temeljijo na dejstvu, da se v nedeljo ne dela (to pove že samo poimenovanje *nedelja*) in če se to ponav-

lja vsak dan, pomeni, da kdo nikoli ne dela, živi prijetno, brezskrbno, lenobno.

© angl. *so. 's life is one long holiday*; češ. *mit každý den neděli*; fr. *faire la semaine des quatre jeudis*; rus. *(u kogo) každyj den' – prazdnik; žit' pripevujuči; kak syr v masle katat 'sja*.

iskánje kóga/čésa z lučjó pri bélem dnévu, gl. iskanje.

iskáti kóga/kàj z lučjó [pri bélem dnévu], gl. **luč. iz dnéva v dán** /nevtr.; dvojl. prisl. zv./ *nenehno, neprestano*; prim. **dan in noč**

V teh dvajsetih letih je spoznal, da so ti ljudje še vedno prepričani, kako bodo nekoč pognali Lahe s svoje zemlje. To prepričanje je bilo trdno, iz leta v leto, iz dneva v dan bolj in bolj neomajno, tako neomajno, da je omajalo njegovo trdno prepričanje: globoko v sebi zdaj dvomi, da bi Italija res večno ostala na teh svetih mejah. (C. Kosmač, Težka nedelja, NB) | Prevečkrat so ga spomini na nerazumljive sanje prepričevali, da je v podzemlju nekaj groznega in skrivnostnega, zato je s ponovnim ogledom podzemne jame odlašal iz dneva v dan. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Celo edinega izvedljivega načrta, samomora, nista nameravala izvršiti. Prebijati se iz dneva v dan, iz tedna v teden, tkati življenje, ki nima prihodnosti, se jima je zdelo kot nepremagljiv nagon, tako kot tudi pljuča vedno znova vdihnejo, dokler je še na voljo zrak. (George Orwell, 1984, NB)

◆ Frazem *iz dneva v dan* kot časovni prislov temelji na zaporednem nizanju večjih časovnih enot – dnevov, s čimer je nastal pomen 'nenehno, neprestano'. Enak pomen je nastal tudi po združevanju časovnih enot *dan in noč* v frazemih *dan in noč* ter *noč in dan*, ki pa zaradi s sestavo pogojene vezljivosti nista vedno zamenljiva s frazemom *iz dneva v dan*.

© angl. *day after day*; fr. *d'un jour à l'autre; de jour en jour*; hr., srb. *iz dana u dan; dan za danom; dan na dan*; it. *di giorno in giorno*; nem. *tagaus, tagein*.

jásno kot béli dán /ekspr.; primera, 3. os. ed., redko tudi brez *beli/ popolnoma jasno*; sop.: **jasno kot enkrat ena; jasno kot na dlani**

»Pravzaprav je naš ujetnik!« je dejal njihov vodja. »To je jasno, ko beli dan!« so mu pritrdili. (T. Seliškar, Deklica z junaškim srcem, 1959, 85) | Poslušajte in ne kregajte se! Kaj bi vrtali luknjo v vodo? Kaj naj zdaj storimo, je jasno kot beli dan. (Tolminski zbornik 1975, 1975, 148) | Zgodilo se je, kar sta ob Münchenski popustljivosti Chamberlaina in Daladierja, britanskega oziroma francoskega predsednika vlade, Hitler in Stalin najmanj pričakovala. Obama pa je bilo jasno kot beli dan: drugo svetovno vojno sta začeli največji svetovni imperialistični sili. (Delo, 30. maj 1998, NB) | Jasno kot dan mi je, da si bova za en sam večer že zadoščala, in brez dvoma si bova znala ta večer tako olupšati, da nama bo žal, ko se bo iztekel. (C. de Laclós – L. Vrančič, Nevarna razmerja, 1963, 300) | Da smo vsi

Slovinci, kateri se štejejo med izobražene, pridobili si do malega vse izobraženje, kar ga imamo, na tuji podlagi, v tujem jeziku: to bodi žalostno ali ne, gotovo je, jasno kakor beli dan. (J. Stritar, Kritični in poučni spisi: Pogovori 1870–1879, ZD VI, 1955, 259)

◆ Primera *jasno kot beli dan* temelji na predstavi, da je *dan* prisposodba za svetlobo, jasnost. Ta je še okrepjena s sestavino *beli*, v rus. *božij* (prim. sle. *ves božji dan*; *ves ljubi dan*). Primera se redkeje pojavlja tudi brez te sestavine, kar najdemo še v nekaterih drugih jezikih. Predstavno zelo razvidni sta tudi obe sopomenki.

◎ angl. *as clear as day*; *as plain as a pikestaff*; bolg. *jasno kato [bjal] den*; češ. *jasné jako den*; (to je) *jako boží den*; fr. *clair comme le jour*; *clair comme de l'eau de roche*; hr. *jasno kao pekmez*; hr., srb. *jasno kao dan*; *jasno kao sunce*; *jasno kao na dlanu*; mak. *jasno kako den*; it. *chiaro come la luce del giorno*; *chiaro lampante*; nem. *es ist sonnenklar*; *es tritt klar zu Tage*; *es liegt auf der Hand*; pol. *jasne jak dzień*; rus. *jasno, kak [božij] den*; *jasno kak [belyj] den*; *ponjatno kak [božij] den*; slš. *jasné ako [biely] deň*; ukr. *jasno jak [božyj] den*.

junák dnéva, gl. **junak**.

kakor dán in noč /ekspr.; primera, dvoječ./ *zelo*, *močno* CENCI Mogoče, vendar mi nista niti malo podobna. BEATRICE Nasprotja kakor dan in noč. CENCI Čudiš se, da ju ne maram in ju preganjam, a če bi vedela, kako sem trpel zavoljo tvoje matere, bi morda razumela in oprostila mojo krutost. (Alfred Nobel, Nemeza, NB) | Sam kupujem blago na hrvaški strani mesta, ker je izbira bistveno boljša kakor pri nas. No, zvečer sicer ne zahajamo v nočne lokale na drugi strani, toda v primerjavi z razmerami pred letom ali dvema je razlika kakor dan in noč. (Delo, 27. okt. 2000, NB) | Mnenji nemiškega in slovenskega izvedenca se razlikujeta kakor dan in noč, zato je rhovini državni tožilec Andrej Ferlinc predlagal, naj sodišče postavi še tretjega izvedenca. (Delo, 23. jun. 2006, NB) | No, čez leta se človek znajde, se naredi in nazadnje je vse tako preprosto kakor dan in noč. (Ivan Potrč, Kočarji in druge povesti, Kopačji, 1946, 38)

◆ Primera *kakor dan in noč* temelji na nasprotju sestavin *dan in noč*, ki je zelo nazorno in močno, tako da se je razvil pomen velike mere, stopnje: 'zelo, močno'.

[kàr] v trí dní /ekspr.; pren., prisl. zv./ *brez smisla*, *cilja*; *neumno*

Martina se tako zlahka poglubi v delo in tedaj izklopi vse drugo na svetu. Srečna duša, je pomislila Veronika, nikoli ne omahuje, nikoli ne razmišlja v tri dni, kakor ona to imenuje, kadar se Veronika zataplja v svoje probleme; brž ko se v kaj resnično zakoplje, pa je z glavo in srcem samo še pri tisti stvari. (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Pa si ga poglej! Sedi na prečniku in gleda v tri dni, kakor da se ga vse skupaj čisto nič ne

tiče. Kaj je njemu za podjetje! (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Dozorevam in se resnim. Ne smejem se več kar v tri dni. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Ljudje ne izumljajo kar v tri dni, pravi Janez Kukec Mezek, vodja Sektorja za patente pri Uradu za intelektualno lastnino. »Izum vedno nastane, ker ima nekdo problem, ki ga poskuša rešiti.« (Delo, 25. jan. 2000, NB) | Najboljši novinec minulega prvenstva NBA kajpada ni pozabil odgovoriti. Po tem ko je Jugoslovanom natresel 25 točk, je dejal: »Lahko je govoriti kar v tri dni, toda potem se človeku dogajajo takšne neumnosti ...« (Delo, 2. sep. 2002, NB) | Payton je zahteval, naj ga prodajo v bolj ambiciozen klub, kjer bi lahko unovčil najboljša košarkarska leta. Pri 31 letih najboljši podajalec (9,1 asistenc na tekmo) in 15. strelec (21,5 točke) NBA nima več časa, da bi ga tratil kar v tri dni. (Delo, 6. dec. 1999, NB)

◆ Gl. *govoriti tja v tri dni*.

[kot da] je vsák dán nedélja [za kóga; kjé] /ekspr.; pren., tudi kot primera, tudi nikal./ *živi brezskrbno*, *v izobilju*; prim. **imeti vsak dan nedeljo**

Tu je bilo vedno mnogo gostov, bodi v petek, bodi v svetek. Pri Veselem medvedu je bila vsak dan nedelja. Godci so včasih prihajali že dopoldne ob devetih in godli do trde noči. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Dalmacija pozimi – otok Iž. Kot da je vsak dan nedelja. Življenje otočanov so zemlja, morje, veter in ribe. (Delo, 2. mar. 2001, NB)

kózji dnévi /star.; mn., pren./ *medeni tedni* kozji dnevi: medeni tedni. (J. Glonar, SSJ, 175)

léto in dán, gl. **leto**.

ni vsák dán nedélja [za kóga; kjé] /ekspr.; pren., nikal./ *ni vedno vse samo lepo, prijetno*; prim. **imeti vsak dan nedeljo**; **[kot da] je vsak dan nedelja [za kóga; kje]**

»Posneto je na plantaži, doktor Oksidžen je glavni akter in mislim, da bo oddaja zelo odmevna. Ni vsak dan nedelja, dan novega odkritja na področju medicine.« Negrino srce je bilo kot pokvarjen motor. (Sonja Koranter, Ognjena črta in paradižnik, NB) | »Ni vsak dan nedelja,« je strnil lanski slalomski svetovni podprvak Miha Terdič po največjem slovenskem kajakaškem polomu na svetovnih prvenstvih na divjih vodah v zadnjih 20 letih. (Delo, 29. jul. 2003, NB) | Tako kot ni vsak dan nedelja, se ne zgodi prav pogosto, da Slovenijo obišče športnik šampionskega kova. Zato je v minulih dneh razumljivo vladalo veliko zanimanje za slovitega finskega plavalca Janija Sievinena, ki se je v petkovem odmevnem ekshibicijskem nastopu na 100 metrov mešano v Celju pomeril z dolgoletnim slovenskim tekmeccem in prijateljem Petrom Mankočem. (Delo, 9. feb. 2004, NB)

◆ Gl. *imeti vsak dan nedeljo*.

◎ angl. *not every day is a holiday*; fr. *ce n'est pas tous les jours fête*; *ce n'est pas tous les jours dimanche*; češ. *nemít každý den svátek*; nem. *es ist nicht alle Tage Sonntag!*; rus. *ne vsě kotu maslenica!*; *den' na den' ne prihoditsja*.

noč in dán, gl. **noč.**

postáti junák dnéva, gl. **junak.**

préivéti iz dnéva v dán, gl. *živeti iz dneva v dan.*

príti na dán /nevtr.; 3. os. ed., parafraza/ *vse se izvedeti, pojasniti*

Gotovo je čula vse tudi ona, zakaj bi se zdaj lagal in izgovarjal? Jutri zjutraj že pride na dan. Štacuna je bila prav pod klancem, videlo se je odtod naravnost na frčado, na durce za velikim kamenitim križem in tako se je tudi slišalo vse. (Ivan Cankar, Greh, novela, NB) | Leta 1987, prav v sredini tega črnega obdobja, je Manzi zaslužil 26 milijonov dolarjev s plačo, dodatki in ugodnostmi pri delnicah. Resnica pa vedno pride na dan in tudi pri Lotusu je moral Manzi na koncu tvegati in nekemu zaupati, v tem primeri Franku Kingu, IBMovemu direktorju starega kova, ki se je na tehnologijo vsekakor spoznal. (Robert X. Cringeli, Naključni imperiji, NB) | Naš nacionalni interes je, da krivci za vojne zločine končajo za zapahi bodisi na Nizozemskem bodisi na Hrvaškem. Želimo, da resnica pride na dan, saj bomo sicer talci skrivanja zločincev,« je dejal hrvaški premier. (Delo, 23. avg. 2000, NB) | Vedel je, da stoji na nevarnem robu. Samo malo še manjka in vse bo prišlo na dan. Zavihal si je ovratnik in se stisnil v kot. (Drago Jančar, Zalezovanje človeka, NB) | Tako je nesrečni doktor Friedjung leta 1908 s svojimi hujskaškimi članki skoraj zakuhal vojno med habsburško monarhijo in Srbijo. Pozneje je prišlo na dan, da je bolešno samozavestni ekspert pri svojem delu uporabljali slaboumne falsifikate avstro-ogrske diplomacije. Človek pač ne sme verjeti dokumentom, ki jih ne ponaredi sam. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Kitajsko seveda skrbi možnost ameriškega vojaškega napada na Kim Džong Ila, ker pa ga v sedanjih razmerah najbrž ne bo, jo skrbi že sama razprava o severnokorejskem vprašanju na multilateralni ravni, saj bi tako verjetno prišlo na dan, da v regiji ni zanesljivega varnostnega mehanizma. (Delo, 29. jan. 2003, NB)

© fr. *venir au jour; se faire jour*; it. *venire a galla*; nem. *zum Vorschein kommen*.

príti s právo bárvo na dán, gl. **barva.**

razlikováti se kot dán in nóč /ekspr.; primera, tudi **kot nóč in dan/ zelo se razlikovati**

»Nikakor se ne morem strinjati z ocenami, da sta si predsedniška kandidata Barbara Brezigar in Janez Drnovšek podobna. Razlikujeta se kot dan in noč,« pa je v svoji oceni prvega kroga predsedniških volitev med drugim poudarila Manca Košir, profesorica na FDV, ki podpira Brezigarjevo. (Delo, 16. nov. 2002, NB) | Prejšnja izhodišča so bila zapisana v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v RS, ki jo je izdalo ministrstvo za šolstvo 1995. Po vsebini, metodologiji in vrednostni usmeritvi se Svetlikova nova izhodišča in načela Bele knjige, zapisana v poglavju Temeljna načela spreminjanja sistema poklicnega izobraževanja, razlikujejo kot dan in noč. (Delo, 31. mar. 2003, NB) | Mnenji nemškega in slovenskega izvedenca se razlikujeta kakor dan

in noč, zato je vrhovni državni tožilec Andrej Ferline predlagal, naj sodišče postavi še tretjega izvedenca. Odvetnika Milice Makoter Gorazd Fišer in Milan Krstić, zadovoljna s Kerkhoffovimi ugotovitvami, sta temu ostro nasprotovala. (Delo, 23. jun. 2006, NB) | Dvojica iz San Franciscas in Anglež, ki so si za bazo delovanja izbrali Los Angeles, so znani pod imenom Black Rebel Motorcycle Club in so letos izdali svojo tretjo ploščo Howl. (The Echo Label Limited, Chrysalis, Dallas) | Plošča je nemajhno presenečenje za ljubitelje njihovih prvih dveh plošč, saj se od njiju razlikuje kot dan in noč. (Delo, 16. jan. 2006, NB) | Pinnaclovi napravi na preizkusu se na prvi pogled med seboj razlikujeta kot dan in noč. Podrobnejši pogled v nastavitve pa pokaže, da sta si kljub različnim zunanjim meram, različnima daljinskima upravljalnikoma in nasploh povsem neuskaljenemu videzu v drobovju podobni precej bolj, kot bi si mislili. (Monitor, junij 2007, NB)

◆ Gl. *biti [različen] kot dan in noč.*

razlikováti se kot nóč in dán, gl. **noč.**

svój živ(i) dán ne vidéti kóga/čésa /ekspr.; pren., nikal./ *nikoli ne videti koga, česa*

Hm, vresja imam res precej, – je resno prikimal. – Toda še svoj živ dan nisem slisal ne bral, da bi vresje kaj vplivalo na glave. Kar pa se sence tiče, tudi prav nič ne vidim, da bi bile vaše glave, ki se sončijo na prisojnem, bolj bistre, kakor so naše, ki se senčijo po teh osojah. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | Pred njim stoji vitko dekletce, katerega rožnati obraz oklepajo gosti, v dve debeli kiti spleteni kostanjevi lasje. Temnorjave oči se upirajo vanj nekoliko zvedavo, nekoliko proseče, in Lovrek je menil na tihem, da še svoj živ dan ni videl lepših. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Začudila se je in ustavila drevak. Kaj takega še svoj živ dan ni videla. V široko razpotegnjenem, skoraj nepreglednem loku, so bredli in plavalji proti bregu neštevilni ptiči, ki so bili zelo veliki. (Janez Jalen, Bori 1, Sam, NB) | Vsi so si neizmerno prizadevali, da bi bili kar najbolj prijazni do mene. Objemali, o, groza, so me tisti, ki sem jih poznal, prav tako pa tudi tisti, ki jih še svoj živ dan nisem videl. Kar tekmovali so med seboj, kdo me bo prej povabil na svoj sprejem ali večerjo. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Kmetje so premetavali stare izsušene pluge in jih oblivali s kropom, da ne bi klecala lemež in črtalo. Otroci pa so se trgali za otko, kakor bi jo svoj živi dan še ne bi bili videli. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Roke so mu visele globoko na boke. Pomislila sem, da tako dolgih rok še svoj živi dan nisem videla. S sabo so imeli hladilne torbe in odeje. Svoj živi dan še nisem videla toliko iger in igral za otroke, kot so jih pripravili tu. Blazine, razprostrte po travniku, penaste kocke, žoge, različne delavnice, od glasbenih do slikarskih, celo nekakšen top, ki je sem ter tja bruhal peno iz milnice, pri čemer so se stari zabavali ravno tako kot mladi. (Delo, 16. jun. 2004, NB) | S sabo so imeli hladilne torbe in odeje. Svoj živi dan še nisem videla toliko iger in igral za otroke, kot so jih pripravili tu. Blazine, razprostrte po travniku, penaste kocke, žoge, različne delavnice, od

glasbenih do slikarskih, celo nekakšen top, ki je sem ter tja bruhal peno iz milnice, pri čemer so se stari zabavali ravno tako kot mladi. (Delo, 16. jun. 2004, NB)

◆ Frazem *svoj živ(i) dan ne videti* koga/česa temelji na tožilniški časovni prislovni zvezi *svoj živ(i) dan* v pomenu 'vse življenje'. Na slednje kaže tudi ustrezno it. *in tutta la sua vita*.

Šteti dneve /ekspr.; pren./ *nestrpno čakati*

Soba je bila prazna, nekoliko razbita, a prazna, zakaj vsi njeni stanovalci so takoj po začetku vstaje sklenili, da se bojo preselili kamorkoli, samo da ne ostanejo tam, kjer so morali preživljati svojo kazen, šteti dneve, poslušati prekleti zvonec zjutraj in zvečer, poslušati, kako pade zapah ob desetih zvečer, odhajajoče paznikove korake po hodniku, daljno zaklepanje vrat hodnika, glasove nočnih svobodnih živali iz bližnjega gozda. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Navadno je, da začno vojaki, katerim teko že poslednji meseci njih službe, šteti dneve, ki jih še ločijo od domačih krajev. Ponosni so na to, da so že stari vojaki in da se mora čas njih službovanja že meriti po dnevih. (Fran Masej Podlimbarski, Tovariš Damjan, NB) | »Ne bi bilo slabo – pa ne zgolj zavoljo zaslužkov – ko bi tudi v prihodnje večkrat stal na odru za najboljše,« je še poudaril v zadnjih dneh zimske sezone, ko bo po teh zadnjih uspehih že začel šteti dneve do nove zime. (Delo, 24. feb. 2003, NB) | A vse pač preprosto ne more iti po maslu. Za Krčane pa je pomembno, da so še ob naklonjenosti letos prav muhastega vremena spravili pod streho živahno prireditvev in nato že začeli šteti dneve do 4. septembra ... (Delo, 5. jul. 2004, NB) | Poletje se je nagibalo v jesen. V samostanu so že z nestrpnostjo šteli dneve, ko se bo zopet začela zunanja šola. (I. Pregelj, Dom gospe matere Serafine, NB) | Prav ob štartu tega odločilnega dela sezone pa je prvega aduta Pingvinov poškodba oddaljila z ledu. Navijači so kajpak šteli dneve do vrnitve svojega ljubljenca, Jagr je za nameček prav na koncu zablestel. (Delo, 10. maja 1999, NB)

◆ Kot je razvidno iz prvih dveh zgledov, izhaja frazem *šteti dneve* iz vojaškega ali zaporniškega življenja. Ko se namreč približuje konec službenja roka ali prestajanja kazni, vojaki ali zaporniki navadno začnejo šteti dneve, ki jih še ločijo od življenja izven kasarniških ali zaporniških zidov, tj. »v svobodi«. Preneseno na druga področja življenja je besedna zveza *šteti dneve* dobila pomen 'nestrpno čakati'. Štetje dni pa ima tudi drugačno predstavnostno razsežnost, ki se kaže npr. v frazemu *dnevi so šteti* komu. Tu brezosebna raba glagola *so šteti* kaže na to, da človeku preostale dneve šteje kar neusmiljena usoda sama.

◎ hr., srb. *brojiti dane*.

tjā v tri dni /ekspr.; pren., prisl. zv./ *brez smisla, cilja; neumno*; prim. **govoriti tjā v tri dni**

»Res ne vem, kaj mi je šinilo v glavo! Vprašal sem kar tako ... tjā v tri dni,« se je opravičeval Peter Majcen. (C.

Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Veš, čakam na navdih. Če bi napisal kar tako nekaj tjā v tri dni, potem to sploh ne bi bilo to. Ampak čisto nekaj drugega. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | »Ne maram posedati tjā v tri dni, zdi se mi prav, da pomagam ljudem. Čeprav zgolj peščici domačinov v osamljeni vasi,« pravi mlada Celjanka Tea Šentjunc. (Delo, 9. jul. 2002, NB) | Zoran je bil, kot pripoveduje, eden od mnogih mladih, takšnih, ki živijo brez vrednot, »tjā v tri dni«, skupaj z dolgčasom, ki ga preganjajo iz dneva v dan. In kot posledica takšnega brezveznega življenja se pojavi droga. (Delo, 7. avg. 2002, NB) | Rus Jevgenij Kafeljnikov je v teniškem svetu znan kot genij z loparjem, vendar je po lastnih besedah v zadnjem letu igral tjā nekam v tri dni. (Delo, 1. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *govoriti tjā v tri dni*.

[vsè] svòje žive dni /ekspr.; mn., pren./ *(vse) svoje življenje*

Krstili so ga tedaj za Avguščina in to ime bo nosil vse svoje žive dni. Ko je nekoliko odrasel, pasel je drobnico svojega očeta, to je: pet koz in dve ovci. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Pa so mu izročili otroka, braniti mu ju niso mogli brez sodne prepovedi. Škoda za revčka – starejši se je bil pravkar privadil jesti z žlico, prej menda vse svoje žive dni še ni videl takega orodja. (Fran Milčinski, Zločinci, NB) | Tomaž je vzel žago in sekiro in tri dni je bilo čuti gori pod senco smrekovih vrhov glasne udarce in po drči doli za hišo se je usipal hudournik debelih polen, da je Šime klel drva in drvarja, češ, da še vse svoje žive dni ni tako hitel ko sedaj, ko je zlagal polena v vrsto. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | Ampak kakršnakoli že je vojna, kar se tiče osebne udeležbe v njej, se je treba pač držati tegale nauka: »Samo to moraš gledati, da ne narediš več, kot je potrebno.« Ker se mi zdi malo verjetno, da bom imel to noro srečo in preživel vse svoje žive dni od rojstva leta 1951 pa do še neznanega datuma smrti v miru, se pač tudi sam pripravljam na to, da bom spoštoval modrost, ki je že marsikomu rešila poleg kože še »dušo«. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Da ne boste tako ravnali s tem učiteljem, kakor ste s prejšnjim, ki ste ga gnali, rokovnjači, naravnost v pekel! Če se ga le eden dotakne, ali če ga postrani pogleda, mu bom tako neznansko nategnil ušesa, da bo pomnil svoje žive dni! (Ivan Cankar, Martin Kačur, NB) | Gasilci! Tako žalostnega govora, kakor bo zdajle moj, menda še niste slišali in ga tudi ne boste svoje žive dni ... Imeli smo ga, imeli ogenj, ki je gorel tako lepo, da že dolgo nič takega! (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | »Vse, vse, le prišel sem prosit tvojega gospodarja in tebe, če bi hotel ti z menoj iti in pri meni ostati. Dobro ti bo svoje žive dni, ker si meni tako veliko dobroto storil.« (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB)

◆ Frazem *[vse] svoje žive dni* je po sestavi množinska tožilniška časovna prislovna zveza v pomenu 'vse življenje'. V zvezi s tem glej tudi frazem *svoj živ(i) dan ne videti* koga/česa.

zagledati beli dán /knj.; pren./ *nastati; iziti*

Zavladalo je splošno navdušenje, in ko so umetno okrašene delnice zagledale beli dan, trgalo se je občinstvo zanje. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB) | Kaj vse naj bi prevajali v mali koloniji Sloveniji! Marsikaj od te tuje bejavosti tudi zagleda beli dan – npr. razne plavajoče in pojoče in dišeče knjige, pa literarni kič za najstnike in gospodinje ... (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Pravilnik o dodeljevanju socialnih pomoči v občini Trbovlje, ki so ga napovedovali že dlje časa, je končno zagledal beli dan. (Delo, 12. apr. 2001, NB) | Če me vprašate, koga bi izbrala za najboljšega govornika, bi bil to pokojni akademik Josip Vidmar. Povedal je vedno le tisto, kar je moralo zagledati beli dan, pa če je bilo še tako kritično; čutila sem, kje mora biti vejica in kje se njegova pametna misel konča s piko.« (Delo, 20. 5. 2009, NB) | Glej, beseda »Železniki« bi mi dala zopet lepo priliko, da bi ti na dolgo razkladal, kako dolgo že stojte, kolikokrat so že pogorele in koliko cvekov v njih vsako leto ugleda beli dan, ali pravzaprav, temno noč, ker »cvekarji« delajo največ le ponoči. (F. Erjavec, Šaljivi potopisi, NB)

Živéti iz dnéva v dán /ekspr.; pren., dov. **preživéti/****1. živéti brezskrbno, za ta trenutek, brez načrtov za prihodnost; prim. živéti tja v en dan**

Veseli gonjači, katerim so bile parcele deveta briga, pa so v duhu primerjali dolinske gostilne in veseljačenje doma z zagrebškim barom, ki dosti stane. Drag je, toda doživi se pa le marsikaj. Živéti iz dneva v dan kot ptiček v naravi, to je bilo življenje za vse tiste mlade tihotapce, ki jih ni zajela strast do kopičenja denarja in posesti. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Francozi predstavljajo pravo nasprotje Švicarjem. Živijo iz dneva v dan, lahkomišelnost in s polnim užitkom. Na cestah vozijo hitro in nepremišljeno. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Sicer pa ne Dehap ne turška vlada nimata programa, kako razširjene pravice uresničiti v praksi, je kritičen nekdanji politik. »Vsi o njih le govorijo. Videti je, da smo na vzhodu, kjer se živi iz dneva v dan, brez večjega načrtovanja, brez vnaprej domišljene strategije.« Vsem pa je jasno eno – napredovati je treba brez vojne. (Delo, 5. dec. 2002, NB) | »Zakona nisem podprl iz osebnih in moralnih razlogov. Vedno sem se gibal med navadnimi ljudmi in vem, da jih zdaj veliko bolj zanima, kako preživéti iz dneva v dan. Čez nekaj let, ko se bodo spremenile socialne razmere, bi za tak predlog dvignil tudi tri roke!« (Delo, 29. okt. 2001, NB)

2. životariti

Linda je umrla leta 1998 za rakom na dojkah, stara 56 let, in mislil je, da ji bo tudi sam sledil. Kot je izjavil za britanski časnik Independent, je samo jokal in žaloval ter živel iz dneva v dan. Kmalu je sprevidel, da tako ne gre. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | V Avstraliji se bolje godi navadnim kriminalcem, ki točno vedo, kdaj bodo spet na prostosti. Azilanti pa živijo brezciljno iz dneva v dan in negotovost zelo slabo vpliva nanje. (Delo, 12. jun. 2002, NB) | Klub je nedvomno deloval brez primerne finančnega načrtovanja in najbolj preprostega spremljanja dejanskega finančnega stanja. Živel je doma

iz dneva v dan. Nenazadnje se je že javnost prepričala o vrsti zgrešenih nakupov. (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Podobno živi še ostalih 5500 prebivalcev, večinoma le nekaj let mlajših od njega.

◆ Gl. *živéti tja v en dan*. Ustrezna hrvaška ali srbska frazema sta *živjeti s dana u dan*; *živjeti dan po dan*.

živéti tjà v èn dán /ekspr.; pren., prisl. zv./ *živéti brez smisla, cilja*

Mlad človek v samoti se izgubi; življenje nima pravega smisla in cilja. Nobene izpodbude ni in tako živijo tja v en dan neumno in lahkomišelnost. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Zato pa so blagorodni gospodje v duhu, da je »krepost edini način, da se živi še po smrti in se dá naslednikom vedeti, kako je kdo prepotoval ta svet«; tisti pa, »ki živijo kar tja v en dan, se ukvarjajo le s svojimi minljivimi posli in se utapljajo v njih, se še za življenja štejejo za mrtve, in ko umro, umre z njimi vse«, poskrbeli za svojo posvetno slavo. (Delo, 27. dec. 2001, NB) | Če bi bili brez zavesti, prikrajšani za vsakršno komunikacijo z okolico, priključeni na aparate za življenjske funkcije? In če že sami ne bi vedeli, da trpite in živite tja v en dan kakor en fikus, ali bi privoščili svojcem, da vas gledajo tako »živéti« oziroma umirati in čakati, da se to končno zgodi? (Delo, 17. apr. 1999, NB)

◆ Frazem *živéti tja v en dan* temelji na tožilniški časovni prislovni zvezi *tja v en dan* v pomenih 'izraža, da se dejanje zgodi brez premisleka, razmišljanja'; 'izraža, da je dejanje brez cilja, smisla'. Gre torej za življenje, osredotočeno samo za tekoči dan, brez skrbi za prihodnost, a predložna zveza *tja v* kaže, da je odnos do preživljanja dneva nezainteresiran, brez cilja. Da kdo živi samo za ta trenutek, za en dan, je sicer samo po sebi lahko zelo pozitivno, a pristop mora biti angažiran, ciljno usmerjen. Po enaki predstavi je nastal tudi frazem *živéti iz dneva v dan*.

◎ fr. *vivre au jour le jour*; it. *vivere alla giornata*; nem. *in den Tag hinein leben*; *nur für den Tag leben*; *ein Tagträumer sein*.

življénje iz dnéva v dán, gl. življenje.**dánés****bíti od dánés do jútri** /ekspr.; glag. prisl. zv./ *bíti nestalen, nezanesljivi*

Še branil sem mu. Toda kaj, v treh trgovinah je bil v službi, pa so vse propadle, trgovine so dandanašnji od danes do jutri. Poročen je, tri otroke ima, s čim naj bi jih redil. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Ali svetnik ni od včeraj, nego je svetnik že sto in sto let, morebiti celo tisoč let in več in bo ostal svetnik vse veke, stranke pa so od včeraj do danes ali od danes do jutri pa ne more svetnik venomer prestopati iz ene stranke v drugo. (F. Milčinski, Resnici na ljubo/Podlistki I., 1922–1924,

NB) | Vončino je označil za »prvovrstnega in mednarodno izkušnega menedžerja s področja telekomunikacij«. Po njegovem mnenju je Vončina tudi izrazit predstavnik nove generacije in razume svoje delo kot nekaj, kar ni od danes do jutri, ampak sledi temeljnim vrednotam poslovne etike in osebne integritete. (Delo, 21. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *biti od danes do jutri* temelji na časovni prislovni zvezi *od danes do jutri*, ki v povezavi z glagolom *biti* pomeni preneseno obstoj nestalnosti, nezanesljivost, a tudi časovne bližine, naglosti, ki izhajajo iz tako kratkega časovnega odseka, kot je od danes do jutri. Na enaki predstavi kot *biti od danes do jutri* je nastal tudi frazem *živeti od danes do jutri*. V nikalni obliki dobi prislovna zveza *od danes do jutri* nasprotni, pozitivni pomen.

dánes z bètom, jútri s psòm, gl. bet.

od dánes do jútri /ekspr.; prisl. zv./ *kmalu, hitro*

Čisto malo je manjkalo, da nismo dvignili rok in razglasili predaje, kajti tako resnega in zahtevnega projekta ni mogoče ne načrtovati ne izpeljati od danes do jutri. Zagnati festivalski stroj, motivirati kopico ljudi, ki ti morajo verjeti, da boš zares uresničil načrt, v katerega jih prepričuješ, ni šala ali zabavna društvena dejavnost. (Delo, 19. jul. 2004, NB) | »Če bomo uresničili načrt naložbe v novo blagovnico v Kobaridu, bi jih nekaj le lahko zaposlili. Ampak to ni od danes do jutri,« je zaskrbljen Teodor Štrukelj. (Delo, 1. feb. 2001, NB) | Danes nekaj zveš in vidiš, jutri o tem napišeš, pojutrišnjem to objaviš. Ritem je znal biti še bolj ubijalski: od danes do jutri, iz rok v usta. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | V vodstvu zbornice pravijo, da razumejo težavni položaj mlekarn, so pa kritični do njihovega ravnanja, češ da vlečejo poteze od danes do jutri. »To je za nas nedopustno, saj imamo le neke pogodbe, po katerih so se mlekarn obvezale, da sprejemajo mleko.« (Delo, 5. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *biti od danes do jutri*.

živéti od dánes do jútri /ekspr.; glag. prisl. zv./ *živeti, ne da bi mislil na prihodnost, v slabem, negotovem materialnem položaju*

A zastoj se še današnji dan obračamo po slovenskem polju, da bi iztaknili kje kakega Homerja. Med gobami, ki so v deževnem vremenu tod zrastle, še naletim kako posamezno glivo, ki živi od danes do jutri, ali krepkejših vzrastkov vidimo le redko. (J. Jurčič, Hči mestnega sodnika, NB) | Sodeč po tej študiji, ki je bila objavljena pod naslovom »Razvoj in ravnotežje v madžarskem gospodarstvu«, se kar četrtina od 3,8 milijona madžarskih gospodinjstev ne prebije skozi mesec. Vse več je družin, ki živijo od danes do jutri, ki ne morejo nič prihraniti in imajo dovolj samo za živetarjenje. (Delo, 25. sep. 2000, NB) | Kdo je rekel, da je prava pot človeka, da živi za jutri in kopiči materialne dobrine? Rom živi od danes do jutri. (Delo, 8. sep. 2000, NB) | Sodobni politiki živijo od danes do jutri, v nenehni obsedenosti samo z enim: z javnomnenjskimi anketami in z lastno

priljubljenostjo. Nenehno imajo v kotičku možganov, kaj bo z njimi na prihodnjih volitvah, in si ne upajo tvegati. (Delo, 11. okt. 2002, NB) | Pretehtati bi morali, koliko so izkoriščene možnosti medsebojnega sodelovanja med slovenskimi podjetji – kaj delajo varilci mariborskega Tama, ljubljanskega Litostroja, Mostovne in drugih slovenskih gigantov kovinske industrije, ali je obstajala možnost, da izolska ladjedelnica podpiše kooperantske pogodbe z omenjenimi in drugimi domačimi podjetji, ki praktično živetarijo od danes do jutri. (Delo, 6. jan 1998, NB) | Vsak vleče na svojo stran. Trenutno le dva ali trije klubi delujejo normalno, vsi drugi živetarijo od danes do jutri. (Delo, 27. sep. 1999, NB)

◆ Gl. *biti od danes do jutri*.

življênje od dánes do jútri, gl. življenje.

životárjenje od dánes do jútri, gl. življenje.

Dánska

nekaj gnilega je v deželi Dánski /iron.; pren., tudi prid. **danski/ kje so pokvarjeni, malovredni, slabi ljudje, kje je nekaj zelo narobe**

Nikakor ne krivim za stanje Jožeta Leniča, očitno pa je nekaj gnilega ... Ne v deželi Dánski in tudi ne v Sloveniji ali (posplošeno) v političnih strankah, ampak v tistih odločujočih krogih, ki imajo medijske možnosti tako vztrajnega ponavljanja »vsi enaki – vsi enakopravni«, da jim neverjetno veliko ljudi verjame in jih podpre na parlamentarnih volitvah. (Delo, 10. jan. 2004, NB) | Kakšna država smo, če minister išče alibi za svoje slabo delo v tem, da ima tuje agente v kabinetu ali v svojem ministrstvu. Očitno je nekaj gnilega v deželi Dánski. Ni verjetno Dánska, ampak katera druga. (Državni zbor RS: 32. izredna seja 12. 02. 1999, NB) | Podatek, da zaposleni na Slovenskem preživijo bistveno več delovnih dni v bolniški kakor zaposleni v drugih evropskih državah, je zagotovo podatek, ki vznemirja. Prva misel, ki jo ta vznemirjenost prebudi v sodobnem slovenskem Shakespearu, je seveda dramatična: da je namreč nekaj gnilega v deželi Dánski. (Mladina 2005, št. 21, NB) | Druga stvar je pa ta, da me je ta razprava – tudi od gospoda Zagožna – prepričala v to, da je nekaj gnilega v deželi Dánski ali pa v naši Sloveniji. Ko smo se osamosvajali, je bilo orožje tabu tema. (Državni zbor RS: 9. redna seja 21. 05. 1998, NB) | Nič ni gnilega v deželi Dánski. V nobeni drugi državi niso delavci tako brez skrbi, če izgubijo zaposlitev, saj vedo, da bodo kmalu našli novo. (Delo, 9. maja 2004, NB)

◆ Frazem *nekaj gnilega je v deželi Dánski* izhaja iz Shakespearove drame *Hamlet*.

dáti

beséda je dála besédo, gl. beseda.

čič ne dá nič, gl. čič.

dáti besédo [kómu], gl. beseda.

dáti [částo] besédo [kómu], gl. beseda.

dáti ga na zób, gl. zob.

dáti [jih] kómu na góbec, gl. gobec.
dáti [jih] kómu po góbcu, gl. gobec.
dáti [jih] kómu po ríti, gl. rit.
dáti kàj ad acta, gl. ad acta.
dáti kàj na brádo, gl. brada.
dáti kàj na strán, gl. stran.
dáti kàj na svétlo, gl. svetli.
dáti kóga na čévelj, gl. čevelj.
dáti kóga na pránger, gl. pranger.
dáti kóga na rešéto, gl. rešeto.
dáti kóga v kládo, gl. klada.
dáti kóga v kòš, gl. koš.
dáti kóga v lúknjo, gl. luknja.
dáti kóga/kàj na bóben, gl. boben.
dáti kóga/kàj na tapéto, gl. tapeta.
dáti kóga/kàj na stránki tír, gl. tír.
dáti kóga/kàj pod drobnogled, gl. drobnogled.
dáti kóga pod kòš, gl. koš.
dáti kóga/kàj pod lúpo, gl. lúpa.
dáti kóga/kàj v žéhto, gl. žehta.
dáti kómu banáno, gl. banana.
dáti kómu brco [v rit], gl. brca.
dáti kómu êno na góbec, gl. gobec.
dáti kómu êno po góbcu, gl. gobec.
dáti kómu êno po ríti, gl. rit.
dáti kómu kájlo, gl. kajla.
dáti kómu oróžje v rôke, gl. orožje.
dáti kómu pêlin, gl. pelin.
dáti kómu po nósu, gl. nos.
dáti kómu po prstih, gl. prst.
dáti kómu pópra, gl. poper.
dáti kríla kómu, gl. krilo.
dáti na krédo, gl. kreda.
dáti nôge pod pázduho, gl. noga.
dáti [práv] tón čému, gl. ton.
dáti róko v ôgenj za kóga/kàj, gl. roka.
dáti svóje pečát čému, gl. pečat.
dáti v ên lónec, gl. lonec.
dáti v ísti kòš, gl. koš.

dáti vsê od sêbe /ekspr.; pren./ *narediti vse, kar je mogoče, zelo se potruditi*

»Marko, pokličí, ko boš mogel, prosim, prosim!« je zavpila v slušalko mati, oče pa je še dodal: »Če daš vse od sebe za dosego cilja, a cilja ne dosežeš, to ni neuspeh.« Vedel je, da mu govori o pobegu, vendar ne o pobegu za ceno življenja. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Zdravniki pravijo, da se peti dan zdravje popravi. Če drži, bo poskusila dati vse od sebe. Katarini je očitno počila ena od žil, saj ji je roka precej otekla. (Delo, 19. sep. 2000, NB) | Igor Pučko, trener Kemoplasta Alposa: »Fantje so dali vse od sebe. Kljub vsem težavam, ki nas tarejo, smo nadzirali potek in prišli do visoke zmage. (Delo, 5. feb. 2001, NB) | Zanimivo, da Maskajev ni boksal stoočtsto pripravljén, saj si je na pripravah

poškodoval hrbet. »Pred zadnjimi tremi rundami sem vedel, da moram dati vse od sebe, če hočem zmagati. Vseskozi sem čutil bolečine, a se nisem pustil motiti. (Delo, 16. avg. 2006, NB)

dáti zelêno lúč za kàj, gl. luč.
ne dáti glasú od sêbe, gl. glas.
ne dáti níti fícka, gl. fícek.
ne dáti [niti] póčenega gróša za kóga/kàj, gl. gróš.
ne dáti [niti] prebíte páre, gl. para.
ne iméti čésa dáti v lónec, gl. lonec.
ne iméti kàj dáti v lónec, gl. lonec.

dáti se

dáti se dôl [s kóm] /pog.; olepš./ *spolno občevati*

Je kul, da smo vsi umetni, lutke v rokah stvari, ki so trenutno in? Je kul, da se je tista iz paralelke na zadnjem žuru napila in se 'dala dol', pa čeprav jih ima šele štirinajst? Ali pri teh letih sploh vemo, kje je čar telesne ljubezni? (Delo, 5. mar. 2007, NB) | Tip bi lahko bil tudi poročen, pa ne bi bilo med nama prav nič drugače. Videla bi se vsake toliko, se dala dol, se čez nekaj dni poklicala. Mogoče bi šla vmes še na kakšen drink. (Viva, januar 2004, NB) | »Je tako perverzna kot jaz? Bi se dala dol s teboj v gledališču? Ali misliš name, medtem ko jo fukaš?« je spraševala svojega bivšega ljubimca v pesmi You Oughta Know, prvem izdelku 'nove' Alanis Morissette. (Delo, 30. okt. 1998, NB) | »Drži pa, da bolje, ko si organiziran, manj je manevrskega prostora za nepredvidene stvari.« Erazem je tako našponan, da mu komaj sledimo, zelo pa nam je ostal v spominu, ko je misico in sanjsko lepotico Nino Osenar na televiziji vprašal, ali bi se raje dala dol z njim, ki ima dober avto, kot s kakšnim, ki ima »le« twinga. (Mladina 2006, št. 19, NB)

♦ Frazem *dati se dol* [s kom] je olepševalni opis spolnega dejanja s tem, ko se zanj pars pro toto navaja samo pripravljajni del tega dejanja, tj. podobno kot *uleči se* s kom.

dáti se kómu speljáti na léd, gl. led.

dáti se v zobé kómu, gl. zob.

dávek

krvni dávek /knj., ekspr.; pren./ *izgubljena življenja, navadno v vojni, v prometnih nesrečah*

Dogodki, ki jih zajemamo s širšim pojmom ruska revolucija, so se začeli razvijati v izrazito nasilno smer šele spomladi 1918, torej več mesecev po tistem, ko so boljševiki že prevzeli oblast. Strahotni krvni davek, ki ga je Rusija plačala za uvedbo sovjetske oblasti, gre v celoti na račun državljanske vojne in tujega vojaškega posega. (Delo, 9. mar. 2000, NB) | Prometnih nesreč se je letos sicer pripetilo približno toliko kot lani in tudi huje ranjenih ni bilo bistveno več. Toda policisti so odločeni, da s poostrenim nadzorom prometa in kaznovavno politiko skušajo promet umiriti in zmanjšati cestni krvni davek. (Delo, 5. sep. 2001, NB) | Občutki do sosede so

mešani, med Arabci in Perzijci obstajajo zgodovinske razlike. Ni pozabljen visok krvni davek v osemletni vojni, ki jo je Sadam leta 1980 začel, Homeini pa zavlačeval. (Delo, 6. sep. 2003, NB) | Za poročevalce je osem ali deset mrtvih vojakov že težka izguba. Sadam izhaja iz tega, da Združene države ne morejo prenesti večjega krvnega davka, medtem ko bi se on zlahka sprijaznil z izgubo 10 tisoč mož v eni bitki. (Delo, 5. apr. 2003, NB)

◆ Pomen frazema *krvni davek* izhaja iz prenesenega pomena sestavine *davek*: ekspr. 'kar kdo stori, dá kot svoj delež za izpolnitev obveznosti'. Sestavina *krvni* kaže na to, da je to davek v krvi, tj. v ljudeh oziroma njihovih življenjih. Povezavo s prvotno institucijo dajatev, davkov kažeta glagolski sestavini *plačati* in *pobirati* v frazemih *plačati krvni davek* in *pobirati krvni davek*. Slednji se nanaša na čas turških vpadov na slovensko ozemlje in pomeni 'jemati s seboj dečke iz osvojenih dežel'.

◎ angl. *death toll*; češ. *krvavá daň*; fr. *impôt du sang*; *tribut du sang*; nem. *Blutzoll*; rus. *krovavaja plata*.

plačati davek čemu/na kaj, za kaj /ekspr.; pren./ *trpeti posledice česa*; prim. **plačati visoko ceno za kaj**

Jasno, pričakovati je bilo še nekaj novih napadov uglednih tekmecev, a ponovitev odličnega slovenskega štafetnega dosežka izpred enega leta – 6. mesta – le ni bila tako daleč. Še zlasti potem, ko je Tomaž Žemva, član naše 3. predaje, opravil z vsemi petimi tarčami, nato pa le plačal davek taktični neizkušenosti in v »divjanju« zaostal za najboljšimi. (Delo, 10. jan. 2000, NB) | Zlasti v drugi tretjini je bila Olimpijina igra za to obdobje sezone živahna, naši državni prvaki pa so plačali davek neučinkovitosti. Tako je med drugim Tomaž Vnuk zadel prečko, še nekaj lepih priložnosti pa so zapravili tudi drugi ljubljanski napadalci. (Delo, 26. avg. 2000, NB) | Res sem še mlada, vendar sem se zelo zgodaj začela ukvarjati s profesionalnim športom, zato bom morala slej ko prej plačati davek poškodbam. (Delo, 6. dec. 2000, NB) | Verjel sem, da se bo Sašo dobro odrezal v zadnji predaji. Marko Dolenc in Tomas Globočnik pa sta najbrž še malce plačala davek izčrpanosti po izjemno zahtevni 20-kilometrski tekmi. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | Sedemintridesetletna Deversova je zagotovo plačala davek lakomnosti. Želela je ponoviti zlati dvojček na 100 m z ovirami in na 100 m, a je obakrat ostala praznih rok. (Delo, 28. avg. 2003, NB) | Mileno B. je pred trinajstimi leti oskubil za 45 tisoč nekdanjih mark. »Sem pač plačala davek na navnost,« je bila slikovita goljufova žrtev, slabo pa jo je odnesel tudi Andrej Z. (Delo, 4. nov. 2003, NB) | Med moškimi je svetovni prvak Teichmann v teku na 30 km klasično s 44. mestom plačal davek za trdi trening med božičem in novim letom. To so ljubitelji smučarskega teka nekoliko spregledali, saj so toliko

bolje tekli Jens Filbrich, Angerer in Sommerfeldt, ki si je utrdil vodstvo v svetovnem pokalu. (Delo, 15. jan. 2004, NB)

◎ hr. *plačati čemu danak*; nem. *einer Sache [seinen] Tribut zollen*.

plačati krvni davek, gl. *krvni davek*.

pobirati krvni davek, gl. *krvni davek*.

zmánjšati krvni davek, gl. *krvni davek*.

débel prid.

čas debélih kráv, gl. **čas**.

débel je za ušési, gl. **uho**.

débel kot pólh, gl. **polh**.

débel kot sód, gl. **sod**.

debéla láž, gl. **laž**.

debéla léta, gl. **leto**.

iméti [débél] krompír, gl. **krompir**.

iméti debélo kóžo, gl. **koža**.

iméti kóžo debélo kot slón, gl. **slon**.

léta debélih kráv, gl. **leto**.

obdóbjé debélih kráv, gl. **obdobje**.

sédem debélih kráv, gl. **krava**.

sédem debélih lét, gl. **leto**.

tóča, debéla kàkor kúrja jájca, gl. **jajce**.

debéli -a -o sam.

iméti za óstrim debélo, gl. *imeti jih [polno] za ušesi*.

tá je pa debéla /ekspr.; v medm. rabi/ *ta novica, izjava, stvar je zelo pretirana, neverjetna*; prim. **ta je [pa] bosa; ta je [pa] dobra; ta je pa huda**

Še bolj bosa ali pa debela pa je bila tista, izrečena za to govornico in seveda takoj potem, ko je bilo rečeno, da ni lepo govoriti, kaj so delali v drugih državah. Mislim na eksplicitno trditev gospoda Vajgla, da Pentagon do zadnjega ni vedel, kako se bo odločil ameriški predsednik Clinton. (Državni zbor RS: 14. izredna seja 26. 09. 1997, NB)

◆ Medmetni izraz *ta je pa debela* je verjetno nastal po izpustu sestavin *novica, izjava, stvar* ipd., ki so ženskega spola, kar pogojuje žensko obliko *debela*. S tem je izraz pridobil na učinkovitosti, saj se pomensko jedro koncentrira v sestavini *debela*, medtem ko je iz sobesedila razvidno, za kakšno stvar gre. Izraz je že v Plet. I, 124 pri iztočnici *debel*: *ta je bila debela*, das war eine Grobheit; prav tam sta pomensko blizu izraza brez izpusta *debela laž*, eine derbe Lüge in *debela šala*, plumper, grober Scherz.

debélo prisl.

debélo lagáti, gl. **lagati**.

debélo se zlagáti, gl. **zlagati se**.

déci

íti na mínus dvá déci /pog.; olepš., dov. **oditi/ iti na malo potrebo**

Eminem je ravno šel na minus dva deci, ko se je nanj podrla stena sosednjega stranišča. Izkazalo se je, da je za kolaps kriv njegov telesni stražar ... (Google, kvak.napovednik.com/wc) | Nujno moram it na minus dva deci ... No ja, dejansko moram it na minus par litrov. (Google, www.klemen.fraj.net/...) | In če hočem nekoč postati ravnatelj – oh, kako bi bila moja pokojna mati vesela – moram vendar popaziti na svoje občutljive uhlje, malora!« »Kako da ne!« se strinja stari bojni tovariš, pomežikne razoglavli natakariči Rundi in oddide na minus dva deci. (Iztok Vrhovec, Modokracija, NB)

◆ Frazem *iti na minus dva deci* je predstavno zelo nazoren, saj se navezuje na običajni pivski izraz *iti na dva deci*, tj. na dva decilitra pijače. Z dodano sestavino *minus*, ki nakazuje odvajanje tekočine iz mehurja, je nastal frazem *iti na minus dva deci*, ki lepo ponazarja posledice tega, da kdo hodi na dva ali več deci.

odíti na mínus dvá déci, gl. *iti na minus dva deci*.

deklè

deklè môjih sánj, gl. **dekle svojih sanj**.

deklè svôjih sánj /ekspr.; pren., tudi **mojih/ izredno lepo, dobro dekle**; prim. **ženska svojih sanj**

Dejal je le, da mu je začela presedati dolgotrajna odsotnost od doma. Bojda se je naveličal vagabundskega življenja in zdaj bi se rad ustalil z dekletom svojih sanj, ki pa ga doslej še ni imel časa poiskati. (Delo, 13. feb. 1998, NB) | V sobi z glino, v ropotarnici, polni plastičnih vrečk s sivo umazanijo, za risarskim kabinetom g. Ziske, sem napravil odločilno potezo. Prvič doslej sem se znašel sam poleg Nancy Wilkins, ljubezni mojega življenja, dekleta mojih sanj. (Robert X. Cringeli, Naključni imperiji, NB)

◆ Gl. *ženska svojih sanj*.

déklica

déklica za vsè /pog.; pren./ **kdor opravi vsako delo, uredi vsako zadevo**

Upam samo to, če se bom lotil novega projekta, da bom delal v boljših razmerah, da se bom lahko posvetil samo filmu, ne pa vsemu okrog njega. Da ne bom več deklica za vse. Čeprav je slovenska filmska zgodovina polna takšnih deklíc ... (Delo, 9. apr. 2001, NB) | Hkrati je bil namreč sekretar podjetja, tako rekoč »deklica za vse«, in to v času, ko je bilo v Globtourju v 55 enotah po Jugoslaviji 600 zaposlenih. (Delo, 1. okt. 1998, NB) | Tega se zavedajo tudi sami (topot kot priznanje dirigentu). Vsi skupaj ohranjamo up, četudi orkester po programerski volji postaja, kakor pravimo, deklica za vse. (Delo, 24. feb. 2004, NB) | Svoje vsestranske sposobnosti pa je mogel razviti šele kasneje, ko je dobil pomočnika, ko ni bil v reprezentanci več deklica za vse. (J. Dekleva,

Teleks 1981, št. 8, str. 49) | Nicole je deklica za vse. Nicole Hoffmeyer je fizioterapevtka, tolažnica, šivilja in še veliko več v nemškem skalalnem taboru. (Delo, 25. feb. 2005, NB) | Vergeljukova je (končno) pokazala, da lahko z izjemno hitrimi menjavami smeri iz igre vrže še tako nanjo osredotočeno tekmičo, Ljudmila Bodnjeva je znova bila »deklica za vse« (še posebej pa za izsiljevanje sedemmetrovk), Nataša Derepasko je bolj kot zase tokrat skrbela za druge ... (Delo, 19. apr. 2006, NB) | S postavitvijo je zelo zadovoljen, pri čemer je poudaril, da brez prizadevne Lidije Širca, ki vodi Galerijo A + A, projekta ne bi tako hitro in brez težav zaključil. »Dogodka ne bi bilo brez nje, saj je Lidija deklica za vse – ona organizira, pleska, nabavlja ...« (Delo, 10. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *deklica za vse* je verjetno nastal po vplivanju nem. *Mädchen für alles*. Tam pomeni hišno pomočnico samskega moškega, ki opravlja zanj vsa hišna dela in mu je tudi spolno na voljo, pravzaprav hišna pomočnica za vsa hišna dela. Izraz naj bi v nemškem prostoru nastal leta 1900. Pomeni tudi moškega, ki je večč mnogih del. V tem pomenu naj bi bil v nemškem prostoru znan od leta 1920 (gl. H. Küpper, WdU, 513). V slovenskem prostoru se frazem *deklica za vse* danes uporablja za oba spola.

© češ. *holka pro všechno; děvče pro všechno*; hr., srb. *djevojka za sve; Katica za sve*; nem. *Mädchen für alles*; rus. *prisluga za vsè*.

délati

délati cirkus, gl. **cirkus**.

délati část svôjemu iménu, gl. **část**.

délati iz komárja slóna, gl. **komar**.

délati iz múhe slóna, gl. **muha**.

délati iz mušice kônja, gl. **mušica**.

délati kàj z lévo rôko, gl. **roka**.

délati kàkor vòl, gl. **vol**.

délati kómu medvédjo uslúgo, gl. **usluga**.

délati kot [č]rna] živína, gl. **živina**.

délati kot kônj, gl. **konj**.

délati kot navít, gl. **navit**.

délati kot obsédén, gl. **obseden**.

délati kot strôj, gl. **stroj**.

délati kot zamórec, gl. **zamorec**.

délati na lástno pést, gl. **pest**.

délati ôsla iz kóga, gl. **osel**.

délati račún brez krčmárja, gl. **račun**.

délati s kóm/čím kot svínja z méhom, gl. **svinja**.

délati s kóm kot z živíno, gl. **živina**.

délati síve lasé kómu, gl. **las**.

délati špágo, gl. **špaga**.

délati za bôžji lón, gl. **lon**.

délati za svôj žèp, gl. **žep**.

délati za štíri, gl. štíri.

délati za trí, gl. trí.

désna róka ne vé, kaj déla léva, gl. roka.

desníca ne vé, kaj déla levíca, gl. desnica.

léva róka ne vé, kaj déla désna, gl. roka.

levíca ne vé, kaj déla desníca, gl. levica.

ne délati sívih lás kómu, gl. las.

délati se

délati se Francóza, gl. Francoz.

délati se lépega, gl. lepi.

délati se nórca iz kóga/čésa, gl. norec.

láčen, da se déla kómu pajčevína po želódcu, gl. pajčevína.

temà se déla kómu pred očmí, gl. tema.

délavec

délavec je hlebovec, gl. *čič ne da nič*.

délaven

délaven kot čebéla, gl. čebela.

délaven kot čebélica, gl. čebélica.

délaven kot mrávlja, gl. mravlja.

délaven kot mrávljica, gl. mravljica.

délavski

délavski práznik, gl. prvi maj.

délež

lévji délež /ekspr.; pren./ *največji del, večina česa*
 Žal so navadno pogoltnili ves dobiček drugi. Prekupčevalci s sadjem so pobasali levji delež, a ostanek je revnemu kmetiču zadoščal komaj za nakup najpotrebnejšega. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Od 1330 mark, kolikor so znašala izplačila različnim uradnikom in osebju, je levji delež pripadel deželnemu glavarju. (Matjaž Bizjak, Ratio facta est, 2003, NB) | Jaso je, da kandidatke zvrčajo levji delež odgovornosti na Bruselj, hkrati pa nekateri med vodilnimi zahodnoevropskimi politikami ne skrivajo skepticizma glede sistemskih sprememb na Vzhodu. (Delo, 6. jan. 2000, NB) | Kljub odsotnosti reprezentantov naš rokometni prvak nadaljuje pripravljalne tekme. Tokrat je premagal ekipo Izvidača s 37 : 22, levji delež pri zmagi pa so imeli mlajši igralci, ki še čakajo na svoj trenutek v prvem moštvu. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | Razmere v Lesninih družbah zadnje tedne niso spodbudne, levji delež k temu pa so prispevale tudi odločbe o prerezporeditvi kar 240 delavcev v invalidsko podjetje, s čimer bi Lesna na leto v celoti prihranila tudi do 120 milijonov tolarjev. (Delo, 8. mar. 2000, NB) | Grilj ugotavlja, da je levji delež davčnega dolga nastal pred ustanovitvijo Dursa 1. julija 1996 in dodaja, da se je takoj po prihodu na mesto direktorja osrednje davčne ustanove januarja lani lotil projekta izterjave. (Delo, 2. avg. 2000, NB)

♦ Izraz *levji delež* izhaja iz basni z naslovom *Levji delež*. Lev, lisica in osel so bili skupaj na lovu in so ujeli jelena. Tedaj je lev ukazal oslu, naj razdeli ulov. Osel je plen razdelil na tri enake dele. Zaradi tega se je lev razjezil in z udarcem šape razparal oslu kožo na glavi, da je bil ves krvav, ter velel lisici, naj ona razdeli plen. Lisica je dala dele skupaj in vse dala levu. Ta se je zasmel in rekel: »Kdo te je naučil tako deliti?« Lisica je pokazala na osla in rekla: »Ta doktor v rdeči čepici.« Ta basen ima dva nauka: prvič – gospodarji hočejo imeti prednost in z njimi ni dobro zobati češenj – in drugič – moder človek je tisti, ki se zna učiti iz nesreče drugih. Lev je torej uveljavil pravico močnejšega, kar se ne dogaja samo v živalskem svetu, ampak pogosto tudi v medčloveških odnosih. Šibkejši dobijo malo ali pa nič.

© angl. *the lion's share*; fr. *la part du lion*; it. *la parte di leone*; šp. *parte de león*; pol. *lwia część*; rus. *l'vinaja dolja*.

delíti

delíti pèlin, gl. pelin.

delíti pléve od zrna, gl. pleva.

délo

iméti pólné róle déla, gl. roka.

ne pretegniti se [pri délu] /ekspr.; nikal., pren., tudi z *delom/ ne biti preveč delaven, prizadeven*

Ni bilo pod milim nebom paragrafa, ki ga ne bi zgrešil. Niti se ni pretegnil z delom, nego je živel jako higienično. Ko sem bil v Bosni, sem dejal, me je bilo osupnilo veliko število muslimanskih naših bratov, starih čez sto let. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo, Podlistki I: 1922–1924, NB) | Uradniški svet se ni pretegnil od dela. Od skoraj 50 prvih glav vladnih služb, uradov, uprav ..., za iskanje katerih je svet pristojen, »izbrance« do konca lanskega leta lahko preštejemo na prste ene roke. (Mladina 2003, št. 51, NB)

♦ Gl. *na vse pretege*. Pomen frazema *ne pretegniti se* pri čem temelji na glagolu *pretegniti se* ekspr. 's čezmernim delom se zelo utruditi, izmučiti'. Omenja ga J. Glonar (SSJ, 313): *ta se ni pri delu še nikdar pretegnil*.

ne pretégniti se [z délom], gl. *ne pretegniti se [pri délu]*.

práznik déla, gl. prvi maj.

Sízifovo (sízifovo) délo, gl. Sizifov (sizifov).

užívati sadóve svójega déla, gl. sad.

žéti sadóve svójega déla, gl. sad.

delováti

delováti kot bómba, gl. bomba.

delováti kot èn móż, gl. **mož**.

delováti kot hládna prha, gl. **prha**.

delováti [s kóm] na ísti valóvni dolžini, gl. **dolžina**.

delováti za svój žep, gl. **žep**.

denár

iméti denárja kot vrág tóče, gl. **vrag**.

iméti póln žep denárja, gl. **žep**.

iméti pólné žépe [denárja], gl. **žep**.

íti [v denár] kot méd, gl. **med**.

íti [v denár] za méd, gl. **med**.

desét

bežáti, kot bi kóga desét biričev gonílo, gl. **birič**.

iméti kóga na vsák prst (po) desét, gl. **prst**.

ne znáti štéti do desét, gl. *znati šteti do deset*.

zgórnjih desét tísoč, gl. **tísoč**.

znáti štéti do desét /ekspr.; pren., nikal. **ne znati štéti/ biti normalen, normalno razvit**; prim. **ne znati štéti [niti] do pet**

Duhovnika se čaka dve leti in pol. Vsakemu, ki zna štéti do deset, je jasno, da se uradno priznani dolg vleče že četrto leto. (Delo, 13. feb. 2003, NB) | Vladinka je že učena, zna štéti do deset brez napake, tudi že dalje do dvajset, ali nič več tako natanko. Ker pri nas mnogo beremo in pišemo, se zanima tudi ona za to. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB)

♦ Frazem *znati šteti do deset* temelji na dejstvu, da vsak otrok oziroma normalen človek zna štéti do deset. Kdor tega ne zna, ni normalen.

děska

biti odskóčna děska [za kóga/káj] /publ.; pren./ *omogočati kako dejavnost, biti izhodišče*

Samostan sv. Ane v Genovi, ustanovljen 1584., je bil prvi karmeličanski zunaj Španije po omenjeni reformi. Genova, španska zaveznica, je bila odskočna deska za širjenje reda po številnih evropskih državah. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Najprej sta si hotela v tujini poiskati agente, a sta ugotovila, da si sama hitreje najdeteta zaposlitev. »Najina odskočna deska so bili turistični kraji na Malti, zadnje čase pa hodiva največ po Italiji.« (Delo, 5. maja 2000, NB) | Zamboanga, katerega prebivalci so pretežno kristjani, je devetsto kilometrov južneje od filipinskega glavnega mesta Manile in bo odskočna deska za ameriške oborožene enote v boju proti organizaciji Abu Sajaf. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | Evropsko prvenstvo je ponavadi krona plavalne sezone, a letos bo drugače. Tekmovanje v Helsinkih v prvem julijem tednu bo tokrat le odskočna deska za septembrske olimpijske igre. (Delo, 26. jun. 2000, NB) | Še bolj zapleteni so odnosi s Tunizijo, ki je glavna odskočna deska za vse prebežnike, pa tudi vmesna postaja za Maročane. Tunizijci so ogorčeni, ker je v Genovi zgorelo pet njihovih državljanov, ki so se poskušali pretihotapiti na italijan-

ska tla. (Delo, 31. jul. 1998, NB) | Paviljon je vsako leto odskočna deska za nekatere najboljše prihodnje snovalce grafičnih vmesnikov, večpredstavne načrtovalce in ustvarjalne sile, ki bi jih marsikateri prestižni razvijalec večpredstavnih vsebin z velikim veseljem sprejel v krog svojih sodelavcev. (Monitor, april 1999, NB) | Najboljša odskočna deska za vsak film je uvrstitev v program kakega pomembnega festivala, je zadržala Lamperova, ki je med drugim tržila tudi nekaj slovenskih filmov. (Delo, 18. sep. 2006, NB) | »Železarjem« bi zmaga tako po točkovni kot tudi psihološki plati pomenila precej. Približali bi se namreč načrtovanemu vrhu razpredelnice, obenem pa bi bil uspeh kot odskočna deska pred prihajajočim tednom, čigar hokejska rdeča nit bo nedvomno večni jeseniško-ljubljanski derbi v petek v dvorani Podmežakla. (Delo, 1. okt. 2005, NB)

♦ Frazem *biti odskočna deska* za koga/kaj temelji na sestavini *odskočna deska*: publ. 'kar omogoča kako dejavnost, izhodišče'. Ta izhaja iz športnega poimenovanja *odskočna deska* 'telovadna priprava, s katere se zlasti preskakuje'. Sestavina *odskočna deska* v prenesenem pomenu je tudi v frazemih *kot odskočna deska* [za koga/kaj] in *postati odskočna deska* [za koga/kaj].

© angl. *to be a spring-board*; hr., srb. *odskočna deska*: it. *servire da trampolino di lancio*; nem. *das Sprungbrett für etw*.

kot odskóčna děska [za kóga/káj] /publ.; primera/ *kar omogoča kako dejavnost, izhodišče*

Obstaja potreba po večjem razumevanju naših kultur skozi dialog. Vesel sem, da smo v Neaplju vzpostavili evrosredozemsko fundacijo za dialog kultur, ki bo delovala kot odskočna deska za iniciative, usmerjene h krepitvi dialoga in razumevanja v celotni evrosredozemski regiji. (Delo, 5. dec. 2003, NB) | Gre za staro bolečino naroda, ki so ga po tem, ko je nekaj časa vodil pri raziskovanju vesolja, leta 1969 prehiteli Američani. In gre za tekmo, kdo bo na satelitu prvi postavil stalno bazo, ki bo rabila kot odskočna deska za nadaljnje raziskovanje vesolja (Delo, 9. jun. 2004, NB) Leta 1985 so mu progresivni demokrati, ki so se tedaj odcepili od Fianne Fail, ponudili službo generalnega sekretarja. Ta se je izkazala kot odskočna deska za EP, kamor je bil izvoljen štiri leta kasneje. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Administracija ameriškega predsednika Georgea Busha se je po skoraj sedmih letih vladanja odločila, da poskusi resneje posredovati v iskanju miru med Izraelom in Palestinci. Torkova enodnevna mirovna konferenca v Annapolisu naj bi tako služila kot odskočna deska za nov krog pogajanj med sprtima stranema s ciljem končne rešitve spora do konca Bushevega mandata januarja 2009. (Delo, 26. nov. 2007, NB) | Gre za staro bolečino naroda, ki so ga po tem, ko je nekaj časa vodil pri raziskovanju vesolja, leta 1969 prehiteli Američani. In gre za tekmo, kdo bo na satelitu prvi postavil stalno bazo, ki bo rabila kot odskočna deska za nadaljnje raziskovanje vesolja. (Delo, 11. avg. 2007, NB) | In ko smo že pri

naši največji banki in njeni privatizaciji: problem ni toliko tuji kupec, ki ga NLB zanima – pa če nam je to všeč ali ne – predvsem kot odskočna deska na Balkan, ali pa zdajšnja vlada, ki ima v mislih predvsem odplačilo javnega dolga in navsezadnje tudi dober umetniški vtis v EU. (Delo, 7. feb. 2002, NB)

◆ Gl. *biti odskočna deska* za koga/kaj.

postáti odskočna dëska [za kóga/káj] /publ.; pren./ omogočiti kako dejavnost, postati izhodišče

Irci so začeli jesti ciprski krompir in nizozemsko surovo maslo. Zadnja leta je dežela gospodarsko zelo uspešna, ker je med drugim postala odskočna deska čezatlantskih družb na poti v Evropo. (Delo, 8. okt. 2005, NB) | Slovenija ne sodi ravno med države, ki bi bile zelo privlačne za tuji kapital. Čeprav so nekateri pričakovali, da bo lahko ob nestabilnosti v državah nekdanje Jugoslavije postala odskočna deska za vstop na večje trge, se to v glavnem ni zgodilo. (Delo, 22. mar. 2006, NB) | Potem pa je storil škodo še sami temi – družbenokritičnemu pisanju in delovanju intelektualcev –, saj jo je spustil v žanr, ki je bližje pamfletu kot resnemu pisanju. S tem pa jo oropal tudi možnosti, da bi postala odskočna deska za divjo debato (zakaj pa ne!). (Delo, 12. mar. 2007, NB)

◆ Gl. *biti odskočna deska* za koga/kaj.

désni prid.

biti désna rôka kóga, gl. roka.

désna rôka, gl. roka.

désna rôka ne vé, kaj déla léva, gl. roka.

désni razbójnik, gl. razbojnik.

íti z lévo rôko v désni žëp, gl. roka.

kot désna rôka, gl. roka.

léva rôka ne vé, káj déla désna, gl. roka.

postáti désna rôka kóga, gl. roka.

désni -a -e sam.

ne ozírati se ne na lévo ne na désno, gl. levi.

ne ozrétí se ne na lévo ne na désno, gl. levi.

ne vídeti ne na lévo ne na désno, gl. levi.

desníca

desníca ne vé, kaj déla levíca /knj.; pren./ delo, dejavnost, organizacija česa ni medsebojno usklajena

Če za takšno povezanost z dejavnostjo in programi društev ni poskrbljeno celo ob načeloma dobro zastavljenih aktivnostih zavodov in agencij za šport, si zelenega razmaha športa mladih pač ni mogoče obetati. Ker pa so ti, kot rečeno praviloma od ponedeljka do petka delujoči izvajalski mehanizmi v občinah in na državni ravni zasnovani paralelno ob društveni športni sferi, se dogaja, da desnica ne ve, kaj dela levica. (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Prometne konice pa bi bilo možno obvladovati z načrtnim pomičnim delovnim časom v podjetjih. Tako pa desnica ne ve, kaj dela levica. (Delo, 4. avg. 2007, NB) |

Gospoda žlahtna, grozljivo vlado imamo, nekonsistentno, ne ve, kaj dela! V slovenščini imamo en lep pregovor, da desnica ne ve, kaj dela levica. Ampak to ni mišljeno politično – en pol politične diferenciacije in drugi pol. (Državni zbor RS: 11. redna seja 11. 03. 1999, NB)

◆ Gl. *levica ne ve, kaj dela desnica*.

déte

Ádamova déca, gl. Adamov (adamov).

velíko bábic – kílavo déte, gl. babica.

devét

bežáti, kot bi kóga devét biričev podílo, gl. birič.

bíti [tám] za devétimi gorámi, gl. gora.

devéti

bíti [kot] v devétih nebésih, gl. nebesa.

devéta bríga, gl. briga.

devéta dežéla, gl. dežela.

devéta skrb, gl. skrb.

devéta vás, gl. vas.

dóber glás séže v devéto vás, gl. glas.

[kot] v devétih nebésih, gl. nebesa.

kováti v devéto nebó, gl. nebo.

počúttí se [kot] v devétih nebésih, gl. nebesa.

[tám] za devétimi gorámi [in vodámi], gl. gora.

za devéto goró, gl. gora.

živéti [kot] v devétih nebésih, gl. nebesa.

děž

bíti kot dež v prátikí, gl. držati se kot dež v pratiki.

držáti se kot dež v prátikí /ekspr.; primera/ držati se čemerno, kisló; sop.: držati se kot Pust v pratiki; držati se kot Kurent v pratiki; držati se kot limona

Ali midva z mojim Franckom se ne drživa kot dež na pratiki. (F. S. Finžgar, Veriga, 15) | Na programu sta bila tudi dva domača avtorja, mladi David Beovič in Ivo Petrič ... Beovičev Dež v pratiki je bolj kot ne trivialna, skercозна glasba, ki nima večje ambicije kot biti priljudna. (Delo, 30. sep. 2003, NB)

◆ Gl. *imeti lase [počesane] na dež*.

govoríti kot dež /ekspr.; primera/ hitro, veliko govoriti

Govorila sta kot dež, anekdotam so sledile pripombe in za osebnimi pogledi so prišle na vrsto filozofske opazke. Kot človeka, ki ju je usoda hudo tepla, sta dala v nič graditelje mostov in cest, prodajo tobaka, trgovino, gledališča, mornarico in ves človeški rod. (Gustave Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Ko mi je McGeown začel razlagati severnoirsko zadeve, je v hipu zamenjal kod. Neznansko se je razburil, govoril je kot dež (mojih prošenj, naj malce zabremza, ni niti slišal) in, kar je bilo

najhuje, nič več ni govoril angleško, temveč v mešanici irske angleščine in irščine. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | Štiridesetletna znanstvenica govori kot dež, se giblje kot najstnica in pravi, da bo dočakala 150 let. V zadnjih 15 letih so znanstveniki odkrili več deset genov za podaljševanje življenja pri kvasovkah, glistah, sadnih muhah in miših. (Delo, 13. avg. 2003, NB)

◆ V primeri *govoriti kot dež* se velika količina besed primerja z veliko količino kapelj dežja, kar je hiperbolično izražanje.

◎ angl. *to chat/chatter away nineteen to the dozen*; hr., srb. *govoriti kao vodu*; it. *parlare fitto*; nem. *wie ein Wasserfall reden*; *ohne Punkt und Komma reden*.

iméti brke [postrizene] na dež, gl. *imeti lase [počesane, postrizene] na dež*.

iméti lasé [počesáne, postrizene] na dež, gl. **las. jokáti kot dež** /ekspr.; primera/ *zelo jokati*

Na ograji pred bolnico je slonel možki, z jutranjim časopisom v roki in jokal kot dež. Preklinjal je ves svet, denar in korupcijo ... čas, v katerem živimo in še kaj. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | »Želim si, da bi bil spet star 22 let. Naj vas ne čudi, da jokam kot dež, a nikomur ne privoščim, da bi bil ta čas v moji koži. Telo mi je pač reklo, da ima dovolj.« (Delo, 8. maja 2002, NB) | Po neuspešni tekmi sem jokala kot dež, on pa me je najprej samo pustil jokati. Potem je potegnil iz torbe sok, piškot ali pa kaj drugega, me tolažil in me počasi preusmeril k novim tekmam. (Delo, 20. feb. 2006, NB)

◆ V primeri *jokati kot dež* se velika količina solz primerja z dežjem, kar je pretiravanje, hiperbolično izražanje. Predstavno podobno primera je *govoriti kot dež*.

◆ bolg. *leja sàlzi kato iz vedro*; *leja sàlzi kato reka*; češ. *prolěvat slzy jako hráchy*; *brečēt jako želva*; hr. *plakati kao kiša*; *plakati kao ljuta godina*; mak. *plače kako tažna godina*; pol. *plakać jak bóbr*; rus. *plakat' kak na pohoronah*; *plakat' kak nad pokojnikom*; slš. *plakat' ako dážd'*; ukr. *plakaty jak ljuta negoda*; *plakaty jak lyha godyna*.

kot puščáva dežjà, gl. **dež**.

množíti se kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

nastájati kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

nastáti kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

pogánjati kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

pojávljati se kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

potrebovátí kàj kot puščáva dež, gl. **puščáva**.

príti z dežja pod káp, gl. *z dežja pod kap*.

rásti kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

vzníkati kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

vzníkniti kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

z dežjà pod káp /ekspr.; pren., tudi nikal./ *iz ene neprijetnosti v drugo, še hujšo*; sop.: **iz luže v mlako** (J. Pavlica, 72; Plet. I, 538); **iz blata v lužo** (Plet. I, 32); **iz dima v ogenj** (Plet. I, 797), **iz mlake v lužo priti** (J. Glonar, SSJ, 213), **iz mlake v lužo** (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 214)

»Tole pa ni slabo!« sta rekla tuja stvarjarja. »Stara dva sta prišla z dežja pod kap, pa jima to ne gre nič do živoga. Še boljše volje sta kakor prej.« (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Bolj sem imel občutek, da so se ob moji prijavi pridružili: »Pa nas je našel – ko se je prijavil.« Takrat sem mislil, da sem iz politike pobegnil v biznis, pa sem v resnici prišel z dežja pod kap. (Delo, 1. mar. 2003, NB) | Vendar nekdanje sužnje pogosto pridejo z dežja pod kap: čeprav ne trpijo več telesnega nasilja, o prostosti še naprej lahko le sanjajo. Njihovi belopolti rešitelji so pogosto starejši od njih in ne morejo prenesti, da bi se enakovredno vključile v družbo. (Delo, 4. sep. 2002, NB) | Vendar jih je že prva tekma dvoboja s San Antoniom opozorila, da mora človek presneto paziti, kaj si zaželi. Padli so namreč z dežja pod kap ali še huje – pod diktaturo Tima Duncana. (Delo, 6. jun. 2003, NB) | Mama Srbija ga je poslala z dežja pod kap. Študij v Prištini je tudi takrat zvenel kot definicija kazenske ekspedicije. (Delo, 23. okt. 1999, NB) | Zato niti nisem postavil cene ali se pogajal o plačilu, temveč sem direktorju predlagal, naj v klubu premislijo in povedo, koliko so sploh pripravljeni plačati. Šele tedaj se bomo lahko resno pogajali, pri čemer je razumljivo, da z dežja pod kap ne bom šel. (Delo, 27. dec. 2002, NB)

◆ Frazem *z dežja pod kap* je nastal po prenosu iz resničnega položaja, ko se kdo pred dežjem umakne pod kap, kjer še bolj teče voda, na druga področja. Sklop *z dežja pod kap* je tako dobil pomen 'iz slabega na še slabše'. V zvezi z njim se najpogosteje uporablja glagol *priti*, redkeje *iti*, *pasti*, *poslati* itd., pri čemer se frazem lahko uporablja tudi zanikano. O nastanku frazema pa govori naslednji odlomek: Najpreprostejša je dvokapna streha, ki je enako pripravna za kozje hlevčke kakor za vrstne hiše. Sestoji iz dveh nagnjenih ploskev, ki se stikata v slemenu. Vznožni črti, nasprotni slemenu, se imenujeta kapa. Kdor se postavi podnju, pride ob deževnih dneh z dežja pod kap (G. Voss, B. Reese – J. Moder idr.; Naredi sam, 1971, 334). Slovenskemu frazemu v nemščini ustreza *vom Regen in die Traufe kommen*, v enaki besedni sestavi pa sta tudi v češčini in gornji lužiščini (gl. ☉). Med starejšimi slovarji ga omenja že M. Cigale (II, 1250) pri iztočnici *Regen*, pri kateri nem. *aus dem Regen in die Traufe* prevaja s sle. *iz dežja pod kap*, *iz dima v ogenj*, *iz mlake v lužo priti*; *s klopi pod klop*, *s konja na osla pri-*

ti. Frazem z *dežja pod kap* navaja tudi Pleteršnik pri iztočnici *kap*, kjer dodaja tudi primero *kakor izpod kapa je lilo z neba* in pri tem citira Jurčiča.

☉ angl. *out of the frying pan and into the fire*; češ. *přijít z deště pod okap*; *dostat se z deště pod okap*; *z bláta do louže*; fr. *aller de mal en pis*; *tomber de Charybde en Scylla*; *changer son cheval borgne contre un aveugle*; *se jeter dans l'eau de peur de la pluie*; gluž. *z dešća pod skap přińć*; hr., srb. *doći iz jame u rupu*; *doći s črniša na goriš*; nem. *vom/aus dem Regen in die Traufe kommen*; pol. *wpaść z deszczu pod rynnę*; rus. *iz ognja [da] v polymja*; *ugodit' iz ognja [da] v polymja*; *popast' iz kul'ka v rogožku*; *popraviti šja iz kul'ka v rogožku*.

dežela

devêta dežêla /ekspr.; pren./

1. *pravljíčna daljna in neznana dežela*; sop.: **Indija Koromandija**; prim. **deveta vas**; **[tam] za devetimi gorami**; **za deveto goro**

Saj ti imaš samoleto preprogo ... /Če Koromandija te zamiče, /v deveto deželo zahrepeniš – / nad zarjami čez sončne griče/ ponese med bajne te kraljeviče/ in v južnih krajev paradiz. (O. Župančič, Dela II, 153) | Princeske, kraljeviči, junaki in čarovnice, fižolek in slamica, Deveta dežela in Bladovica – kako, kako se tu vse pomeša, kako se vse sprevača v resničnost, v to popolnost življenja, v ta poslednji cilj vsebitnosti. (M. Kranjec, Mesec je doma na Bladovici, 1958, 180) | Otroci in starši in strici in tete, /sestrice in bratci, vsak glasno zapoj, /da čulo se bo do devete dežele. (P. Golia, Igre, 1953, 11) | Star kralj je imel hčer, lepo in mlado, a tudi razumno in modro, da take ni bilo zlepa. Nje razumnost je zaslula v deveto deželo. Oče je želel, da se omoži, in ji je često tudi prigovarjal. (Slovenske pravljice, NB)

2. *dežela*, v kateri se človeku zelo dobro godi

Naleze se ta bolezen. Samo »Amerika, Amerika« slišiš, kakor bi bila tam deveta dežela. (Zofka Kvedrova, Amerikanci, NB) | Tako kot sem prišel domov, ko sem se vrnil v Slovenijo, sem se kasneje vrnil domov v Francijo. To mi je pomagalo razumeti, da je bila zame Slovenija deveta dežela, una cosa mentale, v kateri ne morem živeti fizično. (Delo, 6. dec. 2000, NB)

☉ Frazem *deveta dežela* izhaja iz pravljíčnega jezika. Temelji na prenesenem pomenu sestavine *deveti* 'zelo oddaljen, neznán'. Nastal je po štetju razdalj: *prva dežela* = najbližja, za njo bolj oddaljena *druga dežela* itd.

☉ angl. *fairylant*; *the promised land*; fr. *Pays de Coccagne*; *terre promise*; it. *Cuccagna*; *Bengodi*; nem. *Wunderland*; *Schlaraffenland*; *Elfenland*; *Feenland*; *das gelobte Land*.

dežêla tisočêrih jêzer /ekspr.; prisodobna/ *Finska*

Ne glede na razplet zadnjega derbija med Švedsko in Finsko je tako hokejistom iz dežele tisočeri jezer v

skupni razvrstitvi že pripadla končna zmaga. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | ... odpovedal je pač prvi finski adut Jani Sievinen. Gre za enega najbolj priljubljenih finskih športnikov, pravzaprav kar za sinonim (vrhunskega) plavanja v deželi tisočeri jezer. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Finsko zmagoslavje po 54 letih – Samppa Lajunen je deželi tisočeri jezer priskakal in pritekel prvo zlato olimpijsko kolajno v nordijski kombinaciji po Heikkiju Hasuju leta 1948 v St. Moritzu. (Delo, 13. feb. 2002, NB) | Mislim, da imamo na Finskem, kar se usposabljanja trenerjev tiče, najdaljšo tradicijo. Za nameček imamo, če se ne motim, z Mikkom Virmavirtto prvega profesorja smučarskih skokov na svetu,« je Nikunen pohvalil trenerski sistem v deželi tisočeri jezer. (Delo, 23. feb. 2004, NB)

☉ Poimenovanje *dežela tisočeri jezer* z redkejšo različico *država tisočeri jezer* je nastal na osnovi dejstva, da je Finska res država s tisoči jezer, kar kaže tudi navedek: Finska ni le država tisočeri jezer, temveč tudi – vsaj za naša merila – naravnost razkošne študijske ponudbe, ki jo petmilijonskemu prebivalstvu zagotavlja 20 univerz in 31 politehnik. (Delo, 5. apr. 2004, NB)

☉ češ. *země tisíce jezer*; nem. *das Land der tausend Seen*; rus. *strana tysjači ozër*.

dežêla vzhajajóčega sóнца /ekspr.; prisodobna/ *Japonska*

Tajci pravijo svoji deželi »Dežela smehljaja«. Japonci, teh je med turisti na Tajskem verjetno največ, mislijo o svoji, da je Dežela vzhajajočega sonca. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Celo Japonska, ki sploh nima nafte in je že več kot deset let v najrazličnejših težavah, naj bi v novih okoliščinah izgubila le 0,4 odstotne točke BDP. Ključ je v tem, da je dežela vzhajajočega sonca načrtno zgradila gospodarstvo, ki je energetsko izjemno učinkovito. (Delo, 25. maja 2004, NB) | Japonska vlada premierja Jošira Morija bo, kot piše Nihon Keizai Šimbun, najvplivnejši poslovni časnik v deželi vzhajajočega sonca, danes objavila nov paket ukrepov in politik za sanacijo kronično nelikvidnega bančnega sektorja in oživitve finančnega trga. (Delo, 4. apr. 2001, NB) | Kitajske družbe so začele že prej raziskovati to isto nahajališče plina, o katerem domnevajo, da vsebuje kar 200 milijard kubičnih metrov rezerv. Odkar pa so japonski strokovnjaki na tem območju odkrili tudi velike količine nafte, so v Deželi vzhajajočega sonca pospešili priprave na črpanje, tako da je kitajsko-japonskim odnosom zagrozila še ena, zelo resna kriza. (Delo, 15. jul. 2004, NB)

☉ Poimenovanje *dežela vzhajajočega sonca* izhaja iz dejstva, da je Japonska za Evropejce in večino Azijcev dežela na skrajnem vzhodu, tj. še dlje od Daljnega vzhoda, torej tam, kjer vzhaja sonce.

☉ češ. *říše vycházejícího slunce*; *země vycházejícího slunce*; nem. *das Land der aufgehenden Sonne*; rus. *strana Vozhodjaščego solnca*.

íti v krtovo deželó /ekspr.; pren.; dov. **oditi/ umreti**
 In pa, pravijo ljudje, da je tistega porednega Tekmeca, ki je včasih tobak nosil, včasih mešetaril, ravno tisti dan zmanjkalo; za to tudi vašega Franceta dolžé. Eni pravijo, da so ga te dni videli, drugi pa trdijo, da ga je Francé pretepel in da je šel v krtovo deželó. (Josip Jurčič, Tihotapec, NB) | Kasneje tistega večera, ko so še malo več popili, je Gates umoval še naprej, da se bo IBM 'stegnil' v sedmih letih, ali pa največ čez deset do dvanajst let, če ga ne bo nikjer še dodatno polomil. Vsekakor bo šel IBM v krtovo deželó, Bill Gates je bil pa trdno odločen, da Microsoft ne bo šel skupaj z njim. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | KDS napada pripadnike vseh strank in veroizpovedi. Ekstremno prizadeti zaradi KDS si prizadevajo zapustiti majhno vas, nekateri gredo v tujino, druge so nagnali v tujino, tretji pa prsto-voljno odidejo pod vlak, na vrh ali kako drugače iz naše v krtovo deželó. (Delo, 31. mar. 2001, NB)

♦ Frazem *iti v krtovo deželó*, enako dov. *oditi v krtovo deželó*, kot tudi *spraviti koga v krtovo deželó*, temelji na sestavini *krtova deželá*, ki pomeni prvotno 'tam pod zemljo, kjer rijejo krti', zdaj prispodoba za 'svet pod zemljo, oni svet', kjer so tudi grobovi.

© fr. *casser sa pipe; aller manger les pissenlits par la racine*; it. *andare nel mondo dei più; tirare le cuoia; andare a Patrasso*.

nekáj gnilega je v dežéli Dánski, gl. **Danska**.

obljubljena deželá /ekspr.; pren./

1. deželá, kjer je izobilje; sop.: **Kanaan**; prim. **Sve-ta deželá; dolina solz**

Amerika je še vedno obljubljena deželá. Po raziskavi, ki so jo objavili v prilogi ameriškega časnika The New York Times Magazine, so Američani še vedno prav takšni optimisti, kot so bili nekoč, ko so na svojo domovino gledali kot na obljubljeno deželó, ki jih bo rešila vseh težav. (Delo, 9. maja 2000, NB) | Vsekakor pa lahko trdimo, da se je v devetdesetih trgovina povečala, saj je Vzhodna Evropa doživela tranzicijo. Zahod je postal še večja fantazija, obljubljena deželá. (Delo, 27. sep. 2003, NB) | Evropska unija celo za tiste države, ki se kot kandidatke za vstop gnetejo pred njenimi vrati, že zdavnaj ni več kakšna obljubljena deželá ali celo Indija Koromandija, temveč predmet racionalnega preračunavanja o koristih, ki jih prinaša prenos dela nacionalne suverenosti na skupne institucije – komisijo, svet ministrov, parlament. (Delo, 8. dec. 2000, NB)

2. deželá, kjer se izpolnijo želje, pričakovanja

Evropa je v vsakodnevni govorici pogosto obljubljena deželá blaginje, vstop v EU pa je politični cilj, ki bi ga radi dosegli, vendar pogosto brez prave zavesti o skupni usodi in pripadnosti kulturnogeografskemu prostoru, v katerem smo in bomo živeli. (Delo, 14. nov. 2002, NB) | Toda Kemalove prerokbe so se le deloma uresničile. V 78. letu po ustanovitvi države se zdi, da republika še

zdaleč ni obljubljena deželá, kakršno si je zamišljal turški Mojzes Atatürk. Že dolgo pred gospodarskim zlomom je republiko zajela huda družbena kriza. (Delo, 5. maja 2001, NB)

3. izredno ugoden kraj za koga ali za kako dejavnost

Lep dan je bil, nedelja v maju. Šla sva hitro; in ko so bile sive hiše daleč za nama in naju je pozdravil zelen gaj, obljubljena deželá, sva bila obadva vesela in sva se prišla za roko in sva se smejala. (Ivan Cankar, Gospodična, NB) | Peking – Že med samim obiskom letnega avtomobilskega sejma Auto China 2000 se je marsikomu verjetno zazdelo, da je Kitajska obljubljena deželá za proizvajalce avtomobilov in avtomobilske opreme. (Delo, 26. jun. 2000, NB)

♦ Frazem *obljubljena deželá* izhaja iz biblijskega poimenovanja *Obljubljena deželá* za Palestino, kamor je Bog v skladu s svojo obljubo poslal potomce Abrahama, tj. Žide iz egiptovskega suženjstva. Po svetopisemskem izročilu je Bog povedal Mojzesu, da bo privedel Žide v bogato in veliko deželó, kjer se cedita med in mleko. Kot Obljubljena deželá je Palestina poimenovana v Poslanici Židom (11, 9). Obljubljena deželá je za Žide *Kanaan*, kar je razvidno iz naslednjega navedka: Kanaan je obljubljena deželá Židov, v kateri naj bi se cedila med in mleko, toda da bi prišli do tja, so morali trpeti, leta in leta hoditi po puščavi in žrtvovati tako življenja kot tudi lastna pričanja. Deželá je bila že zasedena in Izraelci so morali pregnati druge, da bi se lahko tam sami ustoličili. (Delo, 30. mar. 2002, NB)

© angl. *the promised land; the promised land*; češ. *zaslíbená země*; hr., srb. *obećana zemlja*; nem. *gelobtes Land*; pol. *ziemia obecana*; rus. *zemlja obetovannaja; strana obetovannaja*.

odíti v krtovo deželó, gl. *iti v krtovo deželó*.

spraviti kóga v krtovo deželó /ekspr.; pren./ *pov-zročiti smrt koga*

No, lepa stvar! sem si mislil. Človek vse življenje teka od sv. Mihaela do lurške Matere božje na Triglavu, nazadnje pa te hočejo navadni žolčni kamni spraviti v krtovo deželó. »Ne, pod nož pa ne grem!« sem se uprl kot jarec na paši. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB)

♦ Gl. *iti v krtovo deželó*.

deževáti

deževáti kot iz škáfa, gl. **škap**.

díh

bòj do zádnjega díha, gl. **boj**.

bojeváti se do zádnjega díha, gl. *boriti se do zádnjega díha*.

boriti se do zadnjega diha /ekspr.; pren./ boriti se do zadnjih moči

Slišim jih, vidim jih. Borijo se za življenje, do zadnjega diha. Toda pobijajo jih, neusmiljeno jih pobijajo. (D. Jančar, Halštat, NB) | Arena, v kateri so se gladiatorji in raznovrstne zveri borili do zadnjega diha enega od bojevnikov v časih starega Rima, je leta 1999 postala simbol mednarodnega nasprotovanja smrtni kazni. (Delo, 21. jun. 2001, NB) | Če drugega ne, smo vsaj iz dvoboja v dvojni bližje naši pravi igri. Fantje so se borili do zadnjega diha in se ognili nihanjem in padcem,« je poudaril Novozelanec na ameriški klopi McCutcheon, ki ga je s 24 točkami znova najbolj razveselil član Czestochowe David McKenzie. (Delo, 27. sep. 2006, NB) | Srebotnikova je očitno izgorela v preveliki želji. V finalu je sicer igrala nekoliko slabše kot v prejšnjih dveh dvobojih, vendar se je kljub temu borila do zadnjega diha. (Delo, 26. sep. 2005, NB) | »Mislim, da sva z Andrejem prikazala fantastično partijo in ponosen sem, da sem se kot lev boril do zadnjega diha. Mirno lahko rečem, da je bila to ena najboljših partij mojega življenja,« se je veselil Safin, ki je na poti do finala izločil kar pet Američanov. (Delo, 30. jan. 2004, NB) | Čuva mu hišo in čredo, premoženje in življenje, pomaga mu loviti divjačino, kaže pot, nosi pisma, vozi kolca in vrta raženj v kuhinji. V nevarnosti brani gospodarja, ne boji se ran, zanj se bojuje do zadnjega diha, zanj tudi pogine. (Fran Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Talibi so sporočili, da se bodo proti Američanom bojevali do zadnjega diha. Tiskovni predstavnik talibske milice Maulvi Abdulah je zanikal trditve, da so Američani zasedli letališče v bližini Kandaharja. (Delo, 27. nov. 2001, NB)

◆ Gl. *do zadnjega diha*.

do zadnjega diha /ekspr.; pren., prisl. zv./ do smrti; do zadnjih moči; prim. do zadnjega trenutka

Krvavo zardeli cvetovi pod tvojimi bodo solzami, ko nežno in rahlo pobožala z mrtvimi bom jih rokami ... In videl boš, da mi na ustnih počivala sreča bo tiha in vedel boš, da sem ostala ti zvesta do zadnjega diha ... (Marija Jelen Brenčič, Vzduh cvetne dobrave, Spev tihe doline, 2. zv., NB) | Izgon iz Družbe je hujši, kakor si lahko predstavljate, je hujši kakor smrt sama, za večno vas spremlja kazen za nepokorščino, še sanja se vam ne, kakšna je ta pokora, do zadnje ure, do zadnjega diha ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Kak umetnik arhitekt je bil naš slovenski mojster Plečnik, pričajo palače, graščine, cerkve, preurejeni parki. Na Dunaju je začel, v Pragi nadaljeval, potem do zadnjega diha delal v naši in svoji domovini. Ni se branil drobnih del: sve-tilk, nagrobnikov, okvirov, a tudi to je pričalo o umetniku. (F. S. Finžgar, Makalona, NB) | Britanci so proti našim vratom poslali kar 49 strelov, Slovenci pa proti tekmečevim le 28. Otočani so imeli navidezno premoč, a bi zavoljo izredno požrtvovalne igre Slovencev, ki so se bojevali do zadnjega diha, lahko ostali celo praznih rok. (Delo, 14. apr. 2000, NB) | »Kot veste sem v zadnjem času sodeloval z nekdanjima odličnima ruskima

igralcema Andrejem Česnokovom in Aleksandrom Volkovom. Prav njima se moram zahvaliti, da sem se na igrišču končno naučil boriti za vsako žogo do zadnjega diha. Prav ta miselni preskok mi je prinesel zmago v New Yorku,« pravi Safin. (Delo, 12. sep. 2000, NB) | Naključje je hotelo, da sta oba za naslov vele mojstra potrebovala zmago. Bojevala sta se dobesedno do zadnjega diha. Oba sta zmagala in bila hkrati poražena. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | »Ne vem, kako si v takem trenutku sploh drznete vprašati kaj takega,« je nadrla enega preveč zajedljivih avstralskih rumenih peres. Razburilo jo je tudi vprašanje, če bi lahko partijo vsaj odigrala do konca: »Če bi lahko, bi zanesljivo igrala do zadnjega diha,« je še zalajala. (Delo, 27. jan. 2006, NB)

◆ Frazem *do zadnjega diha* je predložna zveza s časovnim pomenom, prav tako eliptična *do zadnjega*. Temelji na predstavi, da kdo vztraja, se bori, dokler diha, tj. živi. Je tudi sestavina frazemov *bojevati se do zadnjega diha*, *boriti se do zadnjega diha*, *boj do zadnjega diha*.

dihúr

smrdéti kot dihúr /ekspr.; primera/ *zelo smrdeti*; sop.: **smrdeti kot kozel**

»Poglej to ogabno večno rano na nogi.« »Mar veš, da smrdiš kot dihur?« (George Orwell, 1984, NB) | Ko dihur smrdiš, težak pa nisi, suh nemara ko trlica si, ki ji tu ni para. (A. Gradnik, Pogreb na Rabu, Pojoča kri, 1944, 54) | Smrdi kot dihur (= kozel – kuga). (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 229) | Omagal je dobrih dvesto metrov pred domom. Čeprav je smrdel kakor dihur, bil je ves ponečeden po obleki in la-seh, povrhu pa se mu je kar naprej grozno kolcalo, sva ga vendarle privlekla pred domačo hišo. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Za povrhu me je Poker pričakal povaljan v hlevskem gnoju. Čisto malo, pod vratom, zadarjal pa je kot dihur. (Delo, 20. apr. 2002, NB)

◆ Primera *smrdeti kot dihur* temelji na resničnem dejstvu, da *dihur* zlasti v nevarnosti daje od sebe neprijeten vonj. Ta lastnost se kaže že v njegovem poimenovanju, ki je tvorjenka na *-ur* iz glagola **dhnhoti*. F. Erjavec (ZD, Ljubljana 1934, 188) je dihurja in njegovo značilno lastnost slikovito razložil takole: Sedaj si pa, dragi bravec, zatisni nos, kajti opraviti imamo z dihurjem, čigar smrdljivost je prišla v pregovor. »Smrdiš kakor dihur«, »tukaj smrdi, kakor bi dihurja drli«, velimo, ako hočemo zaznamovati največji smrad.

◎ angl. *to stink like a skunk/polecat*; bolg. *smàrdi kato por*; češ. *smrdět jak tchoř*; fr. *puer comme un putois*; *puer comme un bouc*; hr., srb. *smrdjeti kao tvor*; mak. *smrdi ako tvor*; nem. *stinken wie ein Stinktier*; *stinken wie die Pest*; pol. *śmierdzić jak skunks*; rus. *ot nego vonjaet kak ot kozla*; *on vonjučij kak horëk*; slš. *smrdiet' ako tchor*; *smrdiet'*

ako bzdoch; smrdiet' ako [stary] cap; smrdiet' ako zdochnuty pes; ukr. smerdity jak thir. zaudárjati kot dihúr, gl. smrdéti kot dihúr.

dím

biti [kot] dím [za kóga] /ekspr.; tudi primera, tudi nikal./ *ne obstajati*

Ne skrbi, nič nama ne morejo, ji prigovarja Dromidka in še močneje stisne roko, za naju so kot dím, kot senca. Žene jih nizkotni nagon sovraštva, mučiteljska naslada in slepa vera, da smo Dromidi nižja, od boga zavržena bitja. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | In vendar je knez toliko obetal, njegova beseda pa ne more biti dím. (Mimi Malenšek, Bratstvo, 1967, 432) | Ponos je luksuz. Eno samo svobodo poznamo: svobodo do življenja. Vse ostalo je megla in dím. (T. Kermauner, Na poti k ničú, 1968, 30) | Opažal si, kako je bil mož pozoren in vljuden in kako je tebi, tujcu, zaupno govoril o svojih velikih namerah. Vse to je dím in pena. Mož čuti, da se mu majó tla pod nogami in zato išče podpore pri svojih povabljenicah, zlasti pri meni. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Hočem mu dokazati, da prijaznost moja ni dím nego zlata resnica. (J. Trdina, LZ 1888, 399)

© hr. *biti dim za koga; nem. Luft für jemanden sein.*

biti prázen dím /ekspr.; pren., navadno 3. os., tudi nikal./ *kaj ni uresničeno, izpolnjeno, ne obstaja, je utvara*

Poslanci so potrdili tri nove nadomestne kolege namesto ministrov v Bajukovi/Janševi vladi: 76-letna Irena Virant (dvakrat nesojena uradna varuhinja človekovih pravic, ženska, ki je sredi Ljubljane pred Magistratom 6. avgusta leta 1996 javno zažgala slovensko ustavo in izjavila, da je ta akt, najvišji in državi, le prazen dím – op. V. Š.) je zamenjala Janeza Janšo, 41-letna Vida Čadonič-Špelič je zamenjala Alojza Peterleta, 49-letni Janez Cimperman pa dr. Jožeta Zagožna. (Delo, 26. jun. 2000, NB) | Zdaj spozna, da je osnova ruskega življenja zemlja in rusko ljudstvo, vsa velika gesla bivših revolucionarjev, kakor so v romanu Gubarev, Suhančikov in Vorošilov, pa so prazen dím. (Bratko Kreft, Portreti, 1956, 199) | Protitobačna novela ni prazen dím. Zagrožena kazen za kršitev določb je med 500 tisoč in 8 milijonov tolarjev. (Delo, 18. dec. 2002, NB)

biti več díma kot ógnja /ekspr.; pren./ *biti ne preveč resno, brez hujših posledic*

Predstave so bile vrhunske, a tudi diletantske. Prav ena od njih, v Istanbulu proti Beşiktašu (poraz z 0 : 3), je bila naposled usodna, da so se tudi v katalonski prestolnici oglasili številni navijači. A tudi tokrat je bilo več díma kot ógnja. Armada navijačev Barcelone se je sicer silovito odzvala, klubski veljaki pa so bolj umirjeno sprejeli resnico. (Delo, 13. nov. 2000, NB)

♦ Frazem *biti več díma kot ógnja* temelji na dejstvu, da je dím človeku manj nevaren kot ogenj,

ki ima tudi veliko uničevalno moč. Medsebojno povezanost díma in ognja izražata reka *Ni díma brez ógnja* in *Kjer je dím, je tudi ogenj*.

íti v dím /nevtr.; tudi pren., dov. **oditi**/

1. zgoreti

Potem pa se mi je nenadoma utrnilo, da šole vendarle niso hitro pokvarljivo blago in ne gorijo kar tako tjavendan, zlasti ne slovenske v Italiji, kjer je šlo v dím že marsikaj slovenskega, na primer kulturni dom. Ja, tisti kulturni dom, ki je bil ena prvih Mussolinijevih bakel fašističnega zmagoslavja, tržaški občini pa zdaj seveda niti ne pade na misel, da bi ga vrnila Slovincem. (Delo, 8. sep. 2001, NB) | Kljub vsemu pa so najusodnejši požari. Vsako leto gre v dím od 600 do 800 tisoč hektarjev sredozemskega gozda, kar je ozemlje, veliko približno toliko kot Kozzika, piše na spletni strani DesertWatch (www.dup.esrin.esa.it/desertwatch/webs.asp). (Delo, 20. dec. 2004, NB) |

2. izginiti, propasti

»Tako se je zgodilo, da sem na podlagi vseh vtisov, ki so se mi nabrali med prevajanjem vsake posamezne pesmi, začel pisati eseje o Prešernu – da le ne bi šlo vse v dím! – pod delovnim naslovom 'v eni sapi', « razlaga Kolja Micevič v zaključnem spisu z naslovom Nekaj prizorov iz mojega življenja s Prešernom. (Delo, 15. mar. 2004, NB) | Nekaj časa jo je prijazno nagovarjal, naj gre ven, ko pa je kazalo, da bo zaradi nje zvrnil vse skupaj, je odločno zarolal in tobak in travo in mravljo in ni rekel niti besede, ko se je pokadilo iz nje. Tako kot pri Brechtu – odšla je v dím, ti pojdeš z njim! (Delo, 7. sep. 2002, NB)

♦ Frazem *iti v dím* je parafraza za *zgoreti*, preneseno v pomenu 'izginiti, propasti'.

© hr., srb. *otiči u dim; nem. sich in Luft auflösen.*

iz díma v ógenj /ekspr.; pren./ *iz slabega v še slabši položaj; sop.: z dežja pod kap*

Prestrašil sem se že prvih besedi. Da bi popravil svojo zarobljeno napako in da bi se otrešel mučne zadrege, sem popadel svoj cilinder, mahnil z njim za metuljem in prišel iz díma v ogenj. Previdna živalca mi je srečno odjadrala odondod v manj nevarne kraje. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Iz dežja pod kap /přiti/. Iz díma v ógenj. Iz jame v brezno. (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 214) | – vzporednost ali paralelizem: oznaka stvari na več načinov, Biblija. (iz díma v ógenj, z dežja pod kap ... (Najdi.si, [www.dijaski.net/...](http://www.dijaski.net/))

♦ Predstava, po kateri je nastal frazem *iz díma v ógenj*, je zelo nazorna. Dím je kot spremni pojav ognja zelo neprijeten, a je ógenj veliko hujši in nevarnejši. Omenjen je že v Plet. I, 138: *iz díma v ógenj* = aus dem Regen in die Traufe, *Met.* in je, kot kaže krajšava *Met.*, naveden po Metelkovi slovnici slovenskega jezika. Razložen je z nem. *aus dem Regen in die Traufe*, ki mu ustreza sle. *z dežja pod kap*. Omenja ga tudi Murko (283) pri

iztočnici *Ogenj: iz dima v ogenj* vom Regen in die Traufe.

izginiti kot dim /ekspr.; primera/ *hitro, neopazno izginiti*

Še preden se ji je približal, je že izginita. Kot dim. »Je tu prosto?« je rekel in se nasmehnil ženski, ki je sedela pri oknu. (Sonja Koranter, Ognjena črta in paradižnik, NB) | Pred kratkim ga je imela v precepu naša sestra Morana Golar, pa ji je izpuhtel kot dim. Ne moreš ga prijeti. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Zmeraj jo je spodbujal, naj zapisuje dogodke. Zdaj, pri 62. letih je objavila svoj prvenec: Preteklost se ne razblini kot dim. Spomini na prijateljstvo njenega izobraženega očeta z drugimi liberalnimi sotrpini so postali uspešnica.

◆ Primera *izginiti kot dim* z glagolskimi sestavinami *izginiti, izpuhteti, razbliniti se* temelji na dejstvu, da dim lahko hitro izgine, kakor se tudi hitro pojavi. Lahko se uporabi tudi zanikano. Med starejšimi slovarji je npr. omenjen v Glonarjevem SSJ, 49: *moji dnevi so izginiti kakor dim*.

◎ češ. *zmizet jako dým; ztratit se jako dým; ztráčet se jako dým*; rus. *isčeznut' kak dym; uletučit'sja kak dym*.

izpuhtéti kot dim, gl. **izginiti kot dim**.

ni dima brez ognja /ekspr.; po reku/ *ni posledice brez vzroka*

Obljubili so tudi podrobnejše informacije, ko se bo v ponedeljek z bolniškega dopusta vrnila vodja marketinga. Za zdaj torej velja le, da ni dima brez ognja. (Delo, 29. jun. 2001, NB) | In jaz mislim, da se »zmanjkanje« moje dejavnosti nekako ujema z mnenjem nekaterih krogov, ki sem jim manj simpatičen. Vendar ne morem nikogar napasti, ker me ni nihče omejeval, ampak dima brez ognja ni. (Jana 2007, št. 05, NB)

◎ angl. *where there is smoke there is fire*; fr. *il n'y a point de fumée sans feu*; it. *non c'è fumo senza arrostio*; nem. *kein Rauch ohne Feuer*.

odíti v dim, gl. *iti v dim*.

prázen dim /ekspr.; pren., v povedni rabi, 3. os./ *prazen nič, nepomembna, ničeva stvar*

V svitu mračne lune je kaj kmalu zagledal na nizki vzboklini skupino koč, ograjenih z razpadajočim plotom. Zavaljal je tudi prazen dim. In naj je še tako vohljaj, vonja po pečenem mesu ali ribah njegov nos ni mogel ujeti. (J. Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | Pojdimo domov, da se nam ne bodo režali lovci vsega sveta, me-e-e-e-e!« »Kaj pa!« je zarenčal Bibolaz otresito. »Zgaga mora delati venomer prazen dim! Kdo je neki že slišal ali bral, da je treba psa za brakado na domačega prašička.« (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB)

razblíniti se kot dim, gl. **izginiti kot dim**.

dímnik

zapisáti káj s krédo v dímnik, gl. **kreda**.

dirigéntski

bíti za dirigéntskim púltom, gl. **pult**.
státi za dirigéntskim púltom, gl. **pult**.

dírjati

dírjati kot véter, gl. **veter**.

distánca

držáti kóga na distánci /pog.; pren./ *ne biti preveč prijazen, domač s kom*

Jelcinovo vlogo pri razpadu Sovjetske zveze so Kitajci doživljali kot neizogibnost, ki jo je ruski voditelj sprejemal tako, kakor je bilo sprejemljivo za Kitajce. Zahodni blok je držal na distanci in je veselje Nata zaradi odprave ovir za prodor na vzhod uravnotežil s krepitvijo strateškega partnerstva z rastočo azijsko silo. (Delo, 25. apr. 2007, NB) | Po mojem mnenju je imel samo enega resničnega prijatelja – ženo Pepco – in samo eno nežno ljubezen – hčerko Verico. Vse politike je »držal na distanci« – do neke mere so bili izjema samo Vida Tomšič, Kidrič in Boris Kraigher. Njegova karizma je bila drugačna od Titove. Kardelj ni imel »rad reflektorjev«. (Delo, 17. jan. 1998, NB) | Hrepenite po ljubezni, ki je za vas zelo resna zadeva. Druge držite na distanci, dokler niste popolnoma prepričani o svojih čustvih. (Jana 2007, št. 03, NB) | Kot veste, je general (de Gaulle, op. J. K.) po nemški okupaciji Francije zbežal v London, kjer je skušal Churchilla in potem še Roosevelta prepričati, da naj mu prepustita vojaško poveljstvo nad zavezniškim osvobajanjem Evrope. No, zavezniki, ki se jim je zdel primeren kvečjemu za vodenje Madagaskarja, so ga raje držali na distanci in v temi, tako da mu niso povedali niti za datum izkrcanja v severni Afriki niti za datum izkrcanja v Normandiji, še več – tudi na Jalto ga niso pustili, kar pomeni, da ga ni na tisti famozni fotki bodočih zmagovalcev. (Mladina 2005, št. 15, NB) | Posebno pekoča je povezana z delovanjem parlamentarne komisije za poveljne poboje in pravno dvomljive procese. Pučnik se je več let dokaj osamljen mučil z njo. Mnogi, od katerih je pričakoval pomoč, so se držali na distanci, mnogi so ga jezno odklanjali. (Delo, 1. jul. 2006, NB)

držáti se na distánci, gl. *držati koga na distanci*.

glédati na kóga/káj z distáncó /nevtr.; pren., dov. **pogledati/ imeti odklonilno ali nezaupljivo stališče do koga, česa**

Ker se »prijateljstvo ne kupuje z zemljo« v Hrvaški vendarle nihče resno ne razmišlja o zavezništvu s Slovenijo pri odporu proti zgodovinskemu revizionizmu. Lani, ko je bila na udaru zgodovinskega revizionizma predvsem Slovenija (na primer s filmom Srce v breznu), so na Hrvaškem na to gledali z distanco – zviška, s kombinacijo domačega zgodovinskega revizionizma in podcenjevanja sosede. (Delo, 28. jan. 2006, NB) | V zadnjem tednu sem pospešeno skušal novačiti nove sodelavce za našo stranko med intelektualci. Izkazalo se je, da gledajo na

nas z distanco in celo sumi ... Dvomi veljajo predvsem 'nedefinirani' poziciji stranke v političnem pogledu. (Delo, 13. mar. 1999, NB) | V LDS, ki je v primerjavi s prejšnjim mesecem zdrsnila za mesto, se z anketami ne ukvarjajo preveč: »V zadnjem mesecu so nam izmerili od tri do 12 odstotkov, tako da na take rezultate gledamo z distanco,« je dejala predsednica LDS Katarina Kresal. (Delo, 3. dec. 2007, NB) | Na Poletje ljubezni gledam delno z distanco, delno pa se v njem – čeprav precej premlad, da bi ga v resnici doživel – tudi najdem. Če se zdaj spomnim na neko zbirko vizualne poezije (osvojenone poezije!) še iz gimnazijskih časov, najdem v njej imena ikone, kot so Timothy Leary, Abbie Hofmann, Jerry Garcia ... (Delo, 19. jun. 2006, NB) | Sedaj ne rabijo zgolj arhitekturi, inženiringu in dizajnu, ampak so ta nova orodja tesno povezana s širšo manifestacijo kulture nasploh. Danes lahko prek informacij pogledamo na kulturo z distanco in nadaljujemo dialog na lokalni ravni. (Delo, 7. dec. 2001, NB) | Po treh letih je s pomočjo žene Olge, ki je našla zaposlitev v prestolnici, pospravil kovčke in pobegnil spet nazaj. Umik v samoto, da si počeseš misli in na stvari pogledaš z distanco je smiseln in mogoč le v zrelem obdobju. (Delo, 9. feb. 2001, NB) | Če politika včasih na dogajanje ne pogleda z distanco in scela, lahko popolnoma izgubi kompas (denimo načrtuje nove železnice, ljudje in tovari pa se vztrajno prevažajo z avti, gradi šole, otrok pa je čedalje manj, pretirano investira v vojsko, država pa ni ogrožena itd.). (Delo, 21. jul. 2006, NB)

pogledati na kôga/kâj z distáncô, gl. *gledati na koga/kaj z distanco*.

dišati

šê dišati po mlêku, gl. *mleko*.

divjâti

divjâti kot snêta sekîra, gl. *sekira*.

dívji

Dívji zahòd, gl. *zahod*.

dívji zákôn, gl. *koruza, zakon*.

kâkor dívja zvr̃, gl. *zver*.

živétí v dívjem zakónu, gl. *koruza, zakon*.

dláka

brez dláke na jeziku /ekspr.; pren., prisl./ *odkrito, naravnost, brez olepševanja*; prim. **jasno in glasno** Nekateri, ki so bolj brez dlake na jeziku, mi rečejo tudi: »Pa kaj ne veste, da je vojvodski naslov anahronizem?« (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | »Januarja in februarja je vlada spet pozabila na begunce, ki zato že nekaj tednov živijo samo ob kruhu in vodi,« je v svojem uradu v Magasu jezno pripovedoval brkati Ruslan Aušev, 45-letni inguški predsednik, ki je brez dlake na jeziku že na začetku obsodil vojaški poseg v Čečeniji.

(Delo, 25. feb. 2000, NB) | Dolej se je uveljavil kot sposoben in ambiciozen zdravnik in zdravstveni politik. Ve, kaj hoče, in to je pripravljen povedati brez dlake na jeziku. Četudi se z osebnim prepričanjem postavi po robu večinskemu, ga to praviloma ne moti. (Delo, 2. dec. 2000, NB)

◆ Frazem *brez dlake na jeziku* temelji na dejstvu, da karkoli v ustih ali na jeziku, tudi dlaka, ovira govornjenje. Seveda pa je to samo prisposoba za oviro v mišljenju, volji koga, da pove resnico.

◎ hr., srb. *bez dlake na jeziku*; nem. *ohne ein Blatt vor den Mund zu nehmen*; *kein Blatt vor den Mund nehmen*.

cépiti dláko tudi **dláko cépiti** /ekspr.; pren./ *razčlenjevati kaj do nepomembnih podrobnosti; biti malenkosten*; sop.: **cepidlačiti**; **dlakocepiti**

Ta dan je za Slovence toli pomemben, da ne vem važnejšega v 19. stoletju. Te 'Novice' so potlej stale nad strankami, cepečimi dlako in narod, in so napredovale oprezno korak za korakom, da jih je narod lahko dohajal, in tiho, da niso nasprotniki pomendrali rahle cvetke. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Vsakemu bruseljskemu uradniku je že dolgo jasno, da je v njegovem življenjskem interesu, če bo celo na najmanj pomembnem pogajalskem področju cepil dlako in od kandidatke zahteval še zadnje atome moči pri prilagajanju evropski zakonodaji ali predvidenem vključevanju v razne evropske skupne politike. (Delo, 15. nov. 2001, NB)

◆ Frazem *cepiti dlako*, ki se uporablja tudi v obrnjenem vrstnem redu sestavin, tj. *dlako cepiti*, je nastal iz besedne zveze *cepiti dlako* v prenesenem pomenu. Nepomembno, nesmiselno početje, ki ga označuje, je vsebovano tudi v zloženih glagolih *cepidlačiti* in *dlakocepiti* 'razčlenjevati kaj do nepomembnih malenkosti'. J. Glonar, SSJ, 51, pri iztočnici *dlaka* omenja frazem *dlako cepiti* v pomenu 'loviti se za malenkosti', pri iztočnici *dlakocepec* pa navaja še *dlakocepen*, *dlakocepski* in *dlakocepstvo*, glagola *dlakocepiti* pa še ne. Izraz *dlako cepiti* s pomenom 'haarspalten' je tudi v Plet. I, 140, pri iztočnici *dlaka*. Prav tam je z oznako nk. iztočnica *dlakocepen* 'haarspalterisch'. Cigale I, 686, nem. *Haarspalter* razlaga s sle. *prenatančni preiskovavec*, kroat. *cepidlaka* (neu), nem. *Haarspalterei* pa s sle. *cepljenje dlake, prenatančno preiskovanje, presojevanje, (cepidlačenje+)*. M. Cigale je leta 1860 torej že poznal hrvaški neologizem *cepidlaka* in iz tega naredil novo sle. *cepidlačenje*. To je že v SSKJ, glagol *cepidlačiti* pa šele v Besedišču.

◎ angl. *to split hairs*; *to split straws*; fr. *fendre un cheveu en quatre*; *couper un cheveu en quatre*; *chercher la petite bête*; hr., srb. *cijepati (rascijepati) dlaku na četvero*; it. *spaccare un capello in*

quattro; rivedere le bucce; nem. Haarspalterei; Erbsenzählerei; pol. dzielić włos na czworo.

dláko cépiti, gl. *cepiti dlako*.

iskáti dláko v jájcu /ekspr.; pren./ *pretiravati v zahtevah po natančnosti*

Ako najde nepoklicani kritičar dlako v jajcu, zagleda precej tudi ščurka poleg. Domislil sem se, kakšne malenkostne razloge je rabil slavni umetnik za zgradbo svoje drame. (F. Maselj Podlimbarski, Iz vojaškega arhiva, Novele in črtice, NB) | Sem sodijo tisti večni iskalci napak, slabosti in nepoštenja pri drugih. Prištel bi tudi številne moralizatorje, pridigarje, ki neverjetno natančno in temeljito perejo tuje umazano perilo in iščejo dlako v jajcu. (Stane Možina idr., Menagement, nova znanja za uspeh, NB) | Tisti, ki izpodbijajo izraženo voljo ljudstva za nezakonito, očitno iščejo le lastno dlako v jajcu. Bil je referendum in vrata so bila takrat odprta vsem. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Prva zmaga nasploh nad Rusijo in italijanski skalp v gosteh so uspehi visokega mednarodnega razreda, pa čeprav bo kdo iskal dlako v jajcu in dejal, da je šlo le za kvalifikacije. (Delo, 24. jan. 2003, NB) | V svojem pogledu je našel dlako v jajcu, iz te dlake je naredil kosmato pošast, s to pošastjo pa nepošteno straši katoličane, da se jim godijo nezasišane krivice. (Delo, 7. avg. 1999, NB)

◆ Osnovna predstava, po kateri je nastal frazem *iskati dlako v jajcu*, je dejstvo, da v jajcu ni dlak. Iz te se je razvil pomen pretiravanja v zahtevah po natančnosti. Med starejšimi slovarji je v Glonarjevem SSJ, 51, pri iztočnici *dlaka*: *iskati dlake v jajcu*: gnati se za nemogočimi stvarmi, sitnariti, nergati.

◎ angl. *to nitpick*; it. *cercare il pelo nell'uovo*; nem. *das Haar in der Suppe suchen/finden*; pol. *szukać dziury w calym*.

ne iméti dláke na jezíku /ekspr.; pren./ *odkrito, naravnost, brez olepševanja povedati svoje mnenje* Mühlegg, ki slovi po tem, da nima dlake na jeziku, večino sezone v javnosti ni našel žal besede za trenerja. Vse do predzadnje tekme svetovnega pokala v Oslu, ko sta ga obiskala brat Martin in Portugalka Justina Agostinho, h kateri je je pred leti zatekel po naravne metode zdravljenja. (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Najbolj ogorčen je bil župan Slavko Linić, pogumen politik, za katerega se ve, da nima dlake na jeziku. Obtožil je območni dnevnik, ki je Šuteja pospremil s smešnim člankom z naslovom Alibi ali reklama, kot da bi bilo to potrebno ugodnemu dirigentu. (Delo, 17. avg. 1998, NB) | Naj mi bo dovoljeno, da navedem samo nekaj naslovov, ki naj bi se prvi glasno opredelili tako ali celo bolje, kot so se opredelili nekateri bralci Dela. Vsekakor bi častno mesto pristajalo Društvu slovenskih pisateljev, ki največkrat nima dlake na jeziku. (Delo, 8. jun. 1999, NB)

◆ Gl. *brez dlake na jeziku*. Slovenskemu *ne imeti dlake na jeziku* po sestavi ustrezni nezanikani če-

ški frazem *má chlupy na jazyku* (tj. 'ima dlake na jeziku') pomeni 'je (preveč) izbirčen pri jedi; je sladkosnednež, sladokusec'. Predstava je v obeh primerih enaka, a se v češkem frazemu nanaša na ovirano sprejemanje hrane.

◎ angl. *to not mince matters*; hr., srb. *nemati dlake na jeziku*; pol. *prosto z mostu; nie owijać w bawelnę*.

niti za mišjo dláko /ekspr.; prisl. zv., nikal./ *prav nič*; prim. **za mišjo dlako**

Mislil sem si, dobro, Dolly, niti za mišjo dlako se nisi spremenil, ali pač? Niti ene preplete stvari se nisi naučil, ti neumni pankrt. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Plaža je res lepa, morje prekrasno, ampak sence pa niti za mišjo dlako. (Google, www.agencija-oskar.si)

◆ Gl. *za mišjo dlako*.

posláti kóga po žábje dláke /ekspr.; tudi ed., pren., tudi kot *grožnja/ poslati koga proč z nesmiselnim naročilom*; sop.: **po ptičje mleko poslati**

Po žabje dlake poslati /koga/ (- Po tičje mleko). (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 226) | »Prekliči!« so vikali pogumnejši (n. fantje) vse vprek. Sicer te pošljemo po žabjo dlako (MI 20, 1939, 424)! Zdaj, ko bi bila lahko za skrivnostnimi obiski marsikaj izvohala, in bi lahko slavnostno izpela svoj repertoar, sta jo pošiljali v Firence po žabjo volno. (A. Širok-Palazzeschi, Sestre Materassi, 1969, 190) | Pomembno je, da si lahko na ta dan »privoščiš« kogar koli. Tako so že naši predniki otroke radi pošiljali po žabjo volno, ptičje mleko, komarjevo mast, progasto barvo ... Nesmiselnih zamisli ljudem ni nikoli zmanjkalo, »aprilskih norcev«, ki so jim nasedli, pa tudi ne. (Google, http://junior.si/vsebina..., Mi prineseš žabjo volno?)

◆ Frazem *poslati koga po žabje dlake* temelji na dejstvu, da žaba nima dlak, zato je pošiljanje koga ponje nesmiselno dejanje. Enako velja za nastanek sopomenkega *poslati koga po žabjo volno*. Frazem je po Cigaletu že v Plet. I, 140, pri iztočnici *dlaka*: *po žabje dlake poslati* = in den April schicken. Cigale I, 90, pa pri iztočnici *April* razen že omenjenega frazema navaja še več sopomenk: *einen in den April schicken, poslati po gladež, po norca, po polževe kervi, po rakove kervi, po žabje volne, v prazne barle*; nach M. (tj. po Murku), *koga za slamo po péh (pah) poslati*.

za mišjo dláko /ekspr.; pren., prisl. zv./ *izraža zelo majhno količino, mero; zelo malo*; prim. **za mišji rep**

V primerjavi s številom domačih pokojnih je bilo namreč maja lani v Sloveniji, prikazano s štirimi decimalkami, za 1,6155-krat več delovno aktivnih, letos maja pa jih je bilo za 1,6159-krat več, kar je celo za mišjo dlako bolj ugodno razmerje, kot je bilo pred letom dni. (Delo, 2. okt. 2001, NB) | Na včerajšnjih prostih treningih, kot rečeno, sicer ni bilo nikakršnih znakov hujših

težav, zaradi katerih španski as jutri ne bi bil pripravljen na vnovičen boj za zmago. Ta se mu je pač na prejšnji postaji izmuznila za mišjo dlako, tokrat pa bo poskušal kljubovati tudi tradiciji, saj na progi ob atlantski obali še nikoli ni stal na zmagovalnem odru. (Delo, 16. apr. 2005, NB) | Tako v komisiji za politični sistem kot v komisiji za lokalno samoupravo in regionalni razvoj je veto dobil zelo veliko podporo. Skupina lokalnih interesov se je sicer izrekla proti, vendar so njeni člani poudarili, da je šlo tako rekoč za »mišjo dlako«. (Delo, 7. okt. 1998, NB) | Uspeh vladajoče koalicije so nato skalili poslanci LDS in SD, ki so zahtevali referendum o novem zakonu. Ta je bil 25. septembra, na njem pa so za mišjo dlako zmagali zagovorniki novega zakona. (Mladina 206, št. 01, NB) | Union Olimpija se je v soboto skoraj za mišjo dlako obdržala v ligi NLB. Dober razlog za žur. (Delo, 28. mar. 2007, NB)

◆ Frazem za *mišjo dlako* z zanikano različico *niti za mišjo dlako* temelji na predstavi o majhnosti, nepomembnosti miši, kar seveda še bolj velja za njeno dlako. V zvezi s tem glej tudi frazeme *niti za las*, *za las je manjkalo*, *to ni mačji kašelj* ipd. **dlakocépiti**, gl. *cepiti dlako*, *dlako cepiti*.

dlán

biti kot na dláni /ekspr.: primera, v povedni rabi, navadno v 3. os. ed., tudi brez **kot** in nikal./ *biti zelo očitno*, *jasno*, *vidno*, *nedvoumno*, *zagotovljeno*

Vsa naša zgodovina, geološka in biološka, je kot na dlani. (M. Ogrin, *Obzornik* 1957, 224) | Ostal sem torej sam tu v središču, kjer se naj presodi v dobro, ali vsaj preseka jeza, in sem le za hipec krčevito tuhtal, kam naj speljem hudournik. Bilo je kot na dlani, da ju je treba spraviti narazen, sicer se bosta, ko bo le priložnost, spet sprijela. (Feri Lainšček, *Petelinji zajtrk*, NB) | Včasih je bil nebes kot ribje oko, vsa ljubljanska ravan je bila kot na dlani, do Nanosa je segel pogled, danes pa en sam mrč mrčasti. Svet zagrinja mrčnina in tega so krivi vsi ti aeroplani, ki se spreteljavajo po nebu. (Miha Remec, *Mana*, NB) | V rogovili drevesa nad vasjo sem si naskrivaj obesil svojo visečo mrežo in od tam iz ptičje perspektive oprezal, kako žive moji novi prijatelji. Ker vas ni grajena tako, da bi ščitila pred pogledi iz zraka, je bilo vse kot na dlani. (Tomo Križnar, *O iskanju ljubezni*, NB) | Toda ta boj za obstanek je bil že tretji zapored in najbrž dovolj dober opomin za nadaljna snovanja, saj je več kot na dlani, da jih Ukrajinki Burjakova in Horbunova ne bosta mogli več reševati. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Potem ko so mariborski televizijci odločili, da naj bi se Helios in Loka kava srečala prvi dan turnirja, Pivovarna Laško in Geoplín Slovan pa drugi dan, je bilo kot na dlani, da zmagovalca teh dveh tekem v medsebojnem polfinalnem dvoboju ne bosta v enakovrednem položaju. (Delo, 10. feb. 2005, NB) | Več kot na dlani je, da je za uglasitev potreben čas, predvsem pa je bilo treba vsem vzvišenim zvezdnikom 'prečistiti glave'. Značajsko smo bili povsem neuskajani. (Delo,

17. apr. 2004, NB) | Težava je kot na dlani – vprašanje je, kako standardizirati tehnologijo, ki je znana po tem, da se spreminja hitreje, kakor lahko dojamemo, kaj šele izvajamo. (Monitor, julij/avgust 2002, NB) | Pod nami so bile kot na dlani vidne razpršene poseke, poti in zasnježene njive z vasmi in zaselki: Godovič, Hotedrščica, Kalce, Logatec. Ura zemljepisa v sozvočju z naravo! (Aldo Rupel, *Nočitve pod zvezdami*, NB) | »Ali ni bilo jasno kot na dlani?« se je razburil stari Hleb, ki se je v zadnjih treh letih postaral za trikrat po tri leta. (A. Ingo-lič, *Človek na meji*, 1952, 250)

◆ Primera *biti kot na dlani*, ki se večinoma uporablja z glagolom *biti*, včasih sama primerjalna sestavina *kot na dlani* tudi kot prilastek, je znana v večini slovanskih jezikov. Verjetno je povezana s hiromantijo, tj. s prerokovanjem usode iz dlani, po katerem sta življenje človeka in njegova duševnost odvisna od poteka črt in oblikovanosti dlani.

◎ češ. *jako na dlani*; hr., srb. *kao na dlanu*; pol. [*jasno*] *jak na dlonie*; rus. *kak na ladoni* [*otkrytyj, otčëtlivo vidimyj*]; kak na ladoni [*jasnyj, ponjatyj*].

bíti na dláni /ekspr.: navadno v 3. os. ed., tudi nikal./ *biti zelo očitno*, *jasen*, *viden*, *zagotovljen*; prim.

biti kot na dlani

»Da,« je rekel voznik in potem venomer molčal, čeprav je bilo na dlani, da želi še nekaj reči. (D. Smole, *Črni dnevi in beli dan*, 1958, 57) | Zdaj so raziskave pri kraju in ugotovitve na dlani. (E. Hrausky, *TT* 1964, št. 46, 4) | Vsi tehnični pogoji za razorožitev so zdaj na dlani. (Vprašanja naših dni, 1980, 504) | Ko je aprila vojska začela s »čistko« v državnem, političnem in kulturnem življenju, si je Lacerda prizadeval, da bi »izobčili« tudi Juscelina Kubitschka. Vzrok in namen sta bila kot na dlani. (Božo Kovač, *Delo* 1964, št. 310, 4) | Hočem povedati pač to, da tudi kriminogeni faktorji danes niso tako na dlani, da so nekako zamegljeni in kot življenje samo, komplicirani. (Edo Grgič, *Naši razgledi* 1963, 24) | Seveda je zanimivo zvedeti, kaj nam obetajo takšna raziskovanja, saj včasih dokazi in prepričevanja znanstvenikov-teoretikov niso tako na dlani, da bi bili dostopni vsakomur. (V. Ribarič, *Življenje in tehnika* 1966, št. 7–8, 587)

◆ Gl. *biti kot na dlani*. Na enaki predstavi temelji hr., srb. *imati koga što* [*več*] *na dlanu* 'biti prepričan v uspeh, imeti na voljo kaj, koga'.

◎ angl. *to be evident*; *to be as clear as day*; fr. *être clair*; *être évident*; *se voir comme le nez au milieu du visage*; nem. *auf der Hand liegen*.

dlaní srbíjo kóga /pog.; olepš., mn., kot groznja sobesedniku, dov. **zasrbeti**/

1. ima željo, čuti potrebo, da bi udaril; sop.: **pesti srbíjo koga**

Žef se je kar tresel od jeze. Mencal je z nogami in dvigal roke z mize; tako so ga srbele dlani, da bi Cestarja

najrajši česnil za uho. (C. Kosmač, Sreča in kruh, NB) | Huj, podemo ga čakati, če ti je prav, in pokažemo mu, kje je najkrajša pot v njegovo vas! govori Jure. Huj, obljudi Matej, že tri dni je tega, kar me srbe dlani. (M. Pugelj, Mimo ciljev, NB)

2. nestrpno čakati na kako delo

A eno najmlajših teniških upokojenk (tj. Martino Hingis, op. J. K.) so zdaj spet zasrbele dlani in če se bo njen nastop konec meseca v Pataji obnesel, bi jo kaj lahko spet videvali tudi na igriščih. (Delo, 12. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *dlani srbijo* koga temelji na dejstvu, da je dlan del roke, ki skupaj s prsti tvori delovno in telesno ustvarjalno najbolj vsestranski in najučinkovitejši človeški organ. Skupaj s stisnjenimi prsti tvori pest, ki je kot tudi sama dlan zelo prikladna za udarjanje. Sestavina *srbeti* v pomenu ekspr. 'močno želeti, hoteti' kaže na to, da kdo želi, hoče dlan ali pest uporabiti za udarjanje ali tudi za kako bolj pozitivno dejavnost.

© hr., srb. *svrbi koga dlan*.

dlani zasrbijo kóga, gl. *dlani srbijo koga*.

iméti srécé na dláni, gl. **srce**.

kàj je kot na dláni, gl. *biti kot na dlani*.

nosíti srécé na dláni, gl. **srce**.

vêlik kot dlán /nevtr.; primera, tudi za **dlan**/

1. v velikosti dlani

Šli so mimo mene, ti obrazi, ko sem se zgnetel naprej, mimo vseh, stopil čisto blizu, zraven k tistemu ležišču, kjer je ležal mrtvec. Kot dlan velik obraz je imel, izsušen kakor tisti zunaj, stisnjeni med rute in nizka čela, čisto droben obraz je bil to in drobno telo v preveliki črni obleki. (Drago Jančar, V Filisteji, NB) | Koreografija je izpopolnjena do skrajnosti. Proizvajalec tega novega zabavnega robota, imenovanega Rolly, je japonski Sony. Rolly je velik kot dlan in tehta 300 gramov. (Delo, 18. sep. 2007, NB) | Z napravno, malo večjo kot dlan, lahko v številnih restavracijah s hitro pripravljeno prehrano preverjajo njeno higiensko neoporečnost. Že v petnajstih do tridesetih minutah se pokaže, ali je nevarna za zdravje ali ne. (Delo, 12. okt. 2001, NB) | Noče se vključiti v metadonski program, še manj v terapevtsko skupnost, edino po čiste igle se odpravi. Preživel je nekaj predoziranja s heroinom, z okuženim priborom si je že prislužil hepatitis C, stegenska rana zaradi sepse, velika za dlan, je nenehno odprta, manjše, teh je ogromno, niso omembe vredne. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Tistega jutra jih je kanila speči kakih dvesto. Mesnatih, kosmatih, srebrno svetlikajočih se, skoraj za dlan velikih, črnkastih tarantel. (Mladina 2007, št. 09, NB) | Petru Penu je iztrgalo za dlan velik kos mase iz drsne obloge in je zato dosegel le 45. čas z 1:59,47, Jernej Koblar pa je bil 56. z 2:00,99. (Delo, 31. jan. 1998, NB)

2. sorazmerno majhen

Predpraznični, resda le nekajminutni sprehod po oddelku za intenzivno terapijo ljubljanske porodnišnice je bil nekaj posebnega. Polno štručk, shranjenih v ume-

tnih maternicah, otročičkov, od za dlan velikih in malo večjih je pripovedovalo čisto svojo zgodbo. Zgodbo o življenju, ki ga medicina ohranja v še tako zgodnji fazi, in o neverjetni volji, s katero bo iz malega zraslo veliko. (Delo, 21. dec. 2002, NB) | Obiskujejo vrte, končajo šolanje, postanejo pubertetni, se zaljubijo, na splošno se veselijo življenja in so v veselje svojim staršem. Zdravniki in sestre, ki skrbimo za te, komaj za dlan velike otroke (tako jih je imenovala naša vodilna medicinska sestra), imamo srečo, ker lahko spremljamo njihov razvoj in s tem uspehe svojega dela. (Jana 2007, št. 33, NB)

◆ Primeri **velik kot dlan, velik za dlan** temeljita na nekdanji uporabi nekaterih delov telesa, zlasti okončin, kot so palec, prst, laket, dlan pest, glava, vrat, peta, koleno itd. za merjenje. Tako merjenje seveda ni bilo tako natančno kot današnje v metrih ali centimetrih, a je kljub temu zelo uporabno še danes, vsaj v jeziku. Dlan je sicer sorazmerno majhna merska enota, a kljub temu zelo pogojena s tem, kaj merimo, tj. velike ali majhne stvari.

vêlik za dlán, gl. *velik kot dlan*.

dljé

ne vídeti dljé od svôjega nósa, gl. **nos**.

vídeti dljé od svôjega nósa, gl. **nos**.

dnò

bíti na dnù /ekspr.; pren./

1. biti propadel, ekonomsko uničen, brez izgledov »Zame in za takele«? Silvester je pokazal s prstom na svojo sivo glavo? »menda ni več pohujšanja na svetu. Zakaj če je kdo na vrhu, ne more več kvišku, če je na dnu, je pa tudi konec.« (Fran S. Finžgar, Silvester, NB) | Kajti donjuanstvo kontrolorja Škrobarja je, po tem načinu razmišljanja in opazovanja, dosledno in radikalno, začenja in končuje se na ničelni točki. V nenehnem naporu, da bi dejavno razbral modus in smisel svojega bivanja, ne zmore ugledati tudi razsežnosti svojega propada, nenehno je na dnu, v njegovem početju relativnostne kategorije izginjajo. (Drago Jančar, Sproti – eseji in članki, NB)

2. na enem izmed zadnjih mest; na zadnjem mestu Hokejistom iz Brunica prednost domačega igrišča ni pomagala, pri zmagi gostov s 3 : 1 je Ciglencečki prispeval podajo. Cortina je nato z remijem na derbiju v Asiagu (3 : 3) ostala pri vrhu lestvice, po 14 kolih zaozstaja za dve točki za vodilnim Milanom, Brunico pa je vnovič izgubil (v Bolzanu z 2 : 8) in je na dnu. (Delo, 15. nov. 2004, NB) | Atenski velikan (tj. Olympiakos, op. J. K.) je namreč v evroligi doslej dosegel le eno zmago v osmih dvobojih in je na dnu lestvice skupine A, nič bolje pa mu ne gre niti v državnem prvenstvu, kjer se ponaša z nizom 3 : 6. (Delo, 7. jan. 2005, NB) | Ko mi je predstavil načrte in kluba, sem sprejel njegovo povabilo. Košarka v Mariboru je na dnu in čas je, da

ji povrnemo ugled, kakršnega je imela некоč. (Delo, 16. okt. 2006, NB) | Z enim očesom k vrhu pogleduje tudi Slavija, ki je v MHL nazadnje izgubila 8. oktobra, prav proti tekmeču iz Tivolija, od takrat pa nanizala pet zmag. Čeprav je na dnu lestvice, hrvaškega prvaka ne gre podcenjevati, še posebej, ko igra doma pred »svoji-mi« sodniki. »Če želimo osvojiti naslov, moramo vsakič igrati na zmago. (Delo, 24. nov. 2006, NB)

◆ Frazem *biti na dnu* temelji na prenesenem pomenu sestavine *dno*: knj., navadno s prilaskom 'najnižji, najrevnejši družbeni sloj'. Iz prostorskega pomena 'spodnji del česa' sta se na področju športa v zvezi s prikazi rezultatov v tabelah, lestvicah razvila še pomena 'na enem izmed zadnjih mest; na zadnjem mestu': *biti na dnu [tabele]*, *biti na dnu [lestvice]*, *znajti se na dnu, pasti na dno*.

◎ angl. *to hit rock-bottom*; *to be in the pits*; češ. *byť na dně*; fr. *être au plus bas*; *être dans la déche*; hr., srb. *biti na dnu*; nem. *am Boden zerstört sein*; rus. *na dne [byť ']; na dne [nahodit 'sja]*.

íti čemu do dnà, gl. *priti čemu do dna*.

izbiti sódu dnò, gl. **sod**.

(kàkor) sód brez dnà, gl. **sod**.

metáti káj v sód brez dnà, gl. **sod**.

natákati v sód brez dnà, gl. **sod**.

polníti sód(e) brez dnà, gl. **sod**.

poznáti kóga v dnò dúše /ekspr.; pren./ *zelo dobro poznati koga*, *vedeti za njegove misli*, *želje*

Prijatelj je človek, ki te ima rad, četudi te pozna v dno duše. (Ljudski pregovori, NB) | Njeni navigači upajo, da je prišel čas za ponovite zgodovinskega uspeha, saj je trener spet Nizozemec. In to eden izmed tistih, ki v dno duše pozna miselnost pri Milanu, šestkratnemu evropskemu šampionu. (Delo, 26. apr. 2006, NB) | Politik ali novinar, ki ne bo nenehno izjavljal, da je na strani maleda človeka, bo izgubil volivce oziroma bralce, poslušalce ali gledalce – z malim človekom ni več šale. Mi-mogrede se lahko razbesni, pravzaprav se najpogosteje kar v njegovem imenu razbesnijo tisti medijski in politični ljudje, ki menijo, da ga poznajo v dno duše in ga zato lahko tudi suvereno zastopajo. (Delo, 8. sep. 2007, NB) | Znano je mnenje »liberalnega književnega zgodovinarja« (Jože Pogačnik) Franceta Kidriča, da Slomšek »zavzema kot duhovnik in škof prvo mesto v slovenski zgodovini po Cirilu in Metodu. V dno duše je poznal svoj narod in je razumel etično vrednost in spoštovanje svojega jezika in naroda že tedaj, ko je povsod vladalo splošno mrtvilo. (Delo, 7. sep. 1999, NB)

príti čemu do dnà /ekspr.; pren./ *razrešiti*, *razčistiti*, *pojasniti kaj*

Vseeno je bilo na njih (tj. ciganih, op. J. K.), posebno v njihovih odhodih, ker so vsake toliko časa na lepem vsi povrsti izginili neznanu kam, nekaj neoprijemljivega, skrivnostnega, čemur ljudje iz vasi nikdar ne bi prišli do dna in kar je bilo najpametneje pustiti pri miru, kjer je in kakor je. (Gitica Jakopin, Na vrhu svobode, NB) | Še

preden so ženske v istrskih vaseh začele govoriti o Njemem prikazovanju in še preden so se na pot s svečami in cvetjem odpravili prvi romarji, je stvar vzela v roke lokalna oblast. Govorice in večerna zbiranja ljudi pred cerkvami so mejile na kolektivno obsedenost in stvari je bilo treba priti do dna, preden se bo razvila do nepredvidljivega in neobvladljivega obsega. (Drago Jančar, Prikazovanje, NB) | Estrada, Gajaš, živi ravno na ta račun, da taki kot si ti verjamejo tem očem in takim pesmim, mu je oponesel v obraz. Kaj pa Severina v resnici ve in kaj si o vsem tem misli, to pa je pač že neka čisto druga pesem, ki ji midva ne bova nikoli prišla do dna. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Ugibal je njene kretnje, ne da bi jim bil mogel priti do dna, zasledoval je potovanja kuhinjske posode, pa je sredi poti zgubil sled. (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Ugibala je, kaj mu je, ali je bolan, ali ga ščuva Rabuza, tisti kajfež, ali ka-li. Spoznala je, da mora priti stvari do dna. (Fran Milčinski, Gosposdična Mici, NB) | Vilar je to opazil in še vesel je bil, da paznik strmi in se čudi. Korupciji treba iti do dna brez okolišev in naravnost, pa naj se temu čudi Peter ali Pavel, si je mislil. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Ne bo treba čakati, da plevel priraste, ob vsakem času boš lahko prihajal, k sreči nisi odvisen od rasti plevela, zavohal si med, prišel si medu na sled in ga nisi več izpustil izpred oči, šel si stvari do dna, doganjal si in dognal, da se tvoja izvoljenka ne ukvarja samo s pletjem grobišč, temveč tudi s pašo, to te rešuje in ti lajša boli. (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB)

◎ angl. *to get to the bottom of sth.*; fr. *aller au fond des choses*; *aller au fond de l'affaire*; nem. *(einer Sache) auf den Grund kommen*.

v dnò dúše /ekspr.; prisl. zv./ *izraža visoko stopnjo*, *intenzivnost čustvene prizadetosti*; *izraža veliko mero*, *stopnjo*

Njegovo srce je bilo polno neznanega veselja, in če bi se zdajle samo za sekundo spomnil dogodkov, ki so se bili komaj pred dobrimi desetimi dnevi odigrali v Trstu, bi ga bilo sram v dno duše; oblila bi ga rdečica, če bi videl samega sebe, ko se je skrival po ozkih ulicah Starega mesta, prenočeval za staro, zapuščeno kapelo, se tresel kakor otrok pred stražnikom, ki ga je aretiral, in se potem proseče zagovarjal pred komisarjem, da ne more domov, ker je некоč ukradel župniku kokoš, ker ima tam nezakonskega sina in ker so na vasi prepričani, da je hišni posestnik. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Saj bodo tisti, ki govorijo, vedeli o kom ste napisali. Še kako dobro bodo vedeli. In jih naj bo potem sram v dno duše. (Drago Jančar, Petintrideset stopinj, NB) | Človek bi si mislil: le kdo bo sponzoriral festivalski projekt baročne in stare glasbe Klemna Ramovša. A njemu uspe pridobiti toliko denarja za festival, da je lahko v dno duše sram mnoge ugledne direktorje nacionalnih institucij, galerij, muzejev ..., ki zelo malo ali nič ne spravijo skupaj. (Delo, 14. feb. 2004, NB) | »O, saj vem, gospod, da sem grešnik!« je sklonil glavo tako

ponižno in tako samoobtožujoče, da se mi je zasmilil v dno duše. Noč in dan je garal, utiral pota svojim ovcam in drugim čredam, pomagal planincem, da smo lažje lazili po hribih, se preživljal skromno in borno, pa še nič napuha ni imel v sebi. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | »In to so moji rojaki!« si je mislil Omar. Peklo ga je v dno duše, srce se mu je krčilo ob tožnem pogledu. Popadalo ga je v vratu, v grlu, ščemelo ga je v očeh, stisnil je ustne, bal se je, da ne zajoka naglas. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Ko je Pavel v Atenah čakal nanju, ga je v dno duše prizadelo, ker je videl, kako je mesto polno malikov. (Sveto pismo nove zaveze, Pavel v Atenah, NB) | To je možu padlo na srce. Mehki glas nedolžnih otrok ga je pretresel bolj, nego bi ga bila mogla karajocha beseda grmečega govornika, segel mu je v dno duše. (Fran Erjavec, Ni vse zlato, kar se sveti, NB) | V dno duše me zaboli laž, ko poslušam in čitam akte, v katerih trdite, da bi dali Vipavskemu Križu prvotno ime, po vaše Sveti Križ. Kar ne morem verjeti, da ne veste oz. se sprenevedate, da je to prvotno ime, čeprav dobro veste, da ni. (Delo, 4. mar. 1999, NB) | In se res moja pričakovanja niso izneverila. Najbolj me je navdušila melodično zapeta sentimentalna pesem Lipa zelenela je, ker predstavlja simbol slovenstva in me je ganila v dno duše. (Delo, 7. feb. 1998, NB)

videti kôga v dnò duše /ekspr.; pren./ *zelo dobro poznati koga, vedeti za njegove misli, želje*

Bila sta oba iz ene in iste vasi, oba nekam po svoje propadla, in dva taka človeka se nikdar ne razveselita drug drugega. Če bi jima človek ob tisti uri pogledal v dno duše bi videl v obeh skoraj eno in isto misel: ali je tega treba? (Ciril Kosmač, Obisk, NB) | Mi, ki smo Tjaža več kot poznali, ki smo mu videli v dno duše, čeprav smo si bili blizu le kratko časa, mi, ki smo v tem kratkem času njegovo življenje sooblikovali, si domišljamo celo, da smo ga hitreje spregledali in globlje dojeli kot vsi tisti, ki so bili z njim skupaj od detinstva naprej, mi se temu ne čudimo, skoraj bi rekli, da je tu opaziti miganje božjega palca, prsta, ki miga iz pravičnosti, kadar koli miga in ki drugačnega miganja ne prenese. (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Kmetom se mora zapovedovati, drugače postavajo: sami ne znajo drugega nego pijančevati in objedati nas gospodo. O, mene ne bodo prekanili ne, tem capinom vidim v dno duše pa vem, da so vsi sleparji in cigani. Verjeti se ne sme nobenemu nič. (Janez Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Njeni navijači upajo, da je prišel čas za ponovitev zgodovinskega uspeha, saj je trener spet Nizozemec. In to eden izmed tistih, ki v dno duše pozna miselnost pri Milanu, šestkratnemu evropskemu šampionu. (Delo, 26. apr. 2006, NB) | Politik ali novinar, ki ne bo nenehno izjavljal, da je na strani malega človeka, bo izgubil volivce oziroma bralce, poslušalce ali gledalce – z malim človekom ni več šale. Mimogrede se lahko razbesni, pravzaprav se najpogosteje kar v njegovem imenu razbesnijo tisti medijski in politični ljudje, ki menijo, da ga poznajo v dno duše in ga zato lahko tudi

suvereno zastopajo. V resnici ne počnejo drugega kakor da njegovo nezadovoljstvo in pritajeni bes usmerjajo v natančno določene cilje. (Delo, 8. sep. 2007, NB)

dôba

bíti [právi] sín svôje dôbe, gl. **sin**.

ledéna dôba /ekspr.; pren., ed./ *zastoj, nazadovanje*
Najprej v Casablanci, potem v Amanu in na koncu v Kairu je bil prebit led med gospodarstvi arabskih držav in Izraela. V Katarju pa je odnose ponovno zajela ledena doba. Saudska Arabija in Egipt, ki sta zaveznici Združenih držav Amerike, sta kot pogoj za sodelovanje postavili napredek v palestinsko-izraelskem mirovnem procesu. (Delo, 14. feb. 1998, NB) | Toda nemški predsednik Roman Herzog je kljub temu izrekel vso podporo odločitvi kanclerja Gerharda Schröderja, zunanji minister Joschka Fischer pa je po nočnih telefonskih pogovorih z ruskim kolegom Igorjem Ivanovom zagotovil, da Nemčiji in Zahodu kljub očitni zaostritvi v odnosih z Moskvo ne grozi nova »ledena doba«. (Delo, 26. mar. 1999, NB) | Če se gospodarska ledena doba (Josef Joffe), ki je sledila povojnemu gospodarskemu čudežu Ludwiga Erharda, res približuje koncu, si lahko zaslugi zanj pripiše tudi finančni minister Hans Eichel in ne le minister za delo Riester, ki je bančnemu sektorju ponudil sicer sporni predmet poželenja v obliki zasebnega starostnega zavarovanja. (Delo, 5. apr. 2001, NB) | Mediji so se na klimatske spremembe spomnili samo še, kadar je bilo kje nenavadno neurje ali suša. Kjotski proces je v globalnem smislu začel zastajati, nastopila je ledena doba, ki je trajala kar pet let. Kot kaže, pa se je led premaknil in se začel taliti tudi na tem področju. (Delo, 16. mar. 2002, NB)

♦ Frazem *ledena doba* je nastal iz geološkega pojma *ledena doba* v pomenu 'starejša doba kvartarja'. Danes se preneseno uporablja za označevanje zastoja, nazadovanja, slabih odnosov.

dóber prid.

bíti dôbra dúša, gl. **duša**.

bíti na dôbri póti, gl. **pot**.

bíti na nàjbóljši póti, gl. **pot**.

bíti ob dôber glás, gl. **glas**.

bíti v dôbri kôži, gl. **koža**.

dóber dán, gl. **dan**.

dóber glás, gl. **glas**.

dóber glás gré o kóm/čém, gl. **glas**.

dóber glás se [hítro] šíri, gl. **glas**.

dóber glás séže v devêto vás, gl. **glas**.

dóber kàkor ángel, gl. **angel**.

dóber kàkor béli krùh, gl. **kruh**.

dóber kàkor dúša, gl. **duša**.

dóber kàkor krùh, gl. **kruh**.

dóber kot ángel, gl. **angel**.

dóber kot krùh, gl. **kruh**.

dôbra dúša, gl. duša.
 iméti dóber dán, gl. dan.
 iméti dóber nós [za kàj], gl. nos.
 iméti dóber želódec, gl. želodec.
 iméti dôbre živce, gl. živce.
 iméti dôbro dúšo, gl. duša.
 izgubíti dóber glás, gl. glas.
 ne bíti v dôbri kóži, gl. koža.
 správití kóga ob dóber glás, gl. glas.
 šírítí dóber glás o kóm/čém, gl. glas.

dobíti

dobíti banáno, gl. banana.
 dobíti brco [v rít], gl. brca.
 dobíti črni mádež, gl. madež.
 dobíti črno píko, gl. pika.
 dobíti êno na góbec, gl. gobec.
 dobíti jáсно slíko [čésa; o čém], gl. slika.
 dobíti jîh na góbec, gl. gobec.
 dobíti jîh po glávi, gl. glava.
 dobíti jîh po góbcu, gl. gobec.
 dobíti jîh po grbi, gl. grba.
 dobíti jîh po hrbtu, gl. hrbet.
 dobíti jîh po nósu, gl. nos.
 dobíti jîh po prstih, gl. prst.
 dobíti jîh po ríti, gl. rit.
 dobíti jîh po zádñji pláti, gl. plat.
 dobíti kàj kot na pládnju, gl. pladenj.
 dobíti kàj za zeléno mízo, gl. miza.
 dobíti kóga na láži, gl. laž.
 dobíti kóga na lím, gl. lim.
 dobíti kóga na límanice, gl. limanica.
 dobíti kóga na múho, gl. muha.
 dobíti kóga v pást, gl. past.
 dobíti kóga v pést, gl. pest.
 dobíti kóga/kàj v svôje krémplje, gl. krepelj.
 dobíti košárico, gl. košarica.
 dobíti kríla, gl. krilo.
 dobíti króglo v glávo, gl. krogla.
 dobíti kúrjo kóžo, gl. koža.
 dobíti lovoríko, gl. lovorika.
 dobíti manévrski prôstor, gl. prostor.
 dobíti mêhka koléna, gl. koleno.
 dobíti na krédo, gl. kreda.
 dobíti óšpice, gl. ošpice.
 dobíti pêlin, gl. pelin.
 dobíti píko na jezíku, gl. pika.
 dobíti poléna pod nôge, gl. poleno.
 dobíti [svój] prôstor pod sóncem, gl. prostor.
 dobíti svôjih pét minút [sláve], gl. minuta.
 dobíti zdrávo bárvo, gl. barva.
 dobíti zeléno lúč za kàj, gl. luč.

dobíti žúlje na ríti, gl. žulj.
 dobíti žúlje na zádñjici, gl. žulj.
 ne dobíti níti ficka, gl. ficek.
 ne dobíti níti prebíte páre, gl. para.

dobívati

dobívati jîh po grbi, gl. grba.
 dobívati jîh po hrbtu, gl. hrbet.
 dobívati jîh po prstih, gl. prst.
 dobívati kàj kot na pládnju, gl. pladenj.
 dobívati óšpice, gl. ošpice.
 dobívati poléna pod nôge, gl. poleno.
 dobívati žúlje na zádñjici, gl. žulj.

dôbri -a -o sam.

tá je [pa] dôbra /ekspr., iron; v povedni rabi/ izraža nejevoljo, grajo, presenečenje

»Dajte no! Ta je pa dobra!« Beseda je dala besedo in vsakdo je povedal kakšno zgodnico. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Girbal je ostro rekel: »Ta je pa dobra: republikanec govori proti svobodi!« »Samo za šalo!« je dejal Langlois. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | »Tuki sem, jabolka iščem, vaša gnada!« »Na, ta je pa dobra!« je zarentačil Zajček. »Takoji pridi sem!« (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Na, ta je pa dobra, g. Klinar. Kot pricopran se pojavite v vlogi odvetnika (g. Avsenaka) in, sklicujoč se na vajino starost, najprej »ukradeta« dobro ime NN prevajalke tonskega zapisa iz filma »Jezus« (za katero sem se odločno zavzel jaz), ter na koncu prostodušno izjavite, da se oglašate izključno zaradi vračila prevajalkinega dobrega imena. (Delo, 21. jan. 2001, NB) | »Bom šel še jaz na položaj, da bom videl, kako stvari stoji.« »No, ta je dobra,« je rekel področni. Nato se je obrnil in zavpil skozi odprta vrata: »Konje pripravite.« (Matevž Hace, Naši obrazi, NB)

♦ Frazem ta je [pa] dobra, ki se uporablja kot medmet in izraža zadrego, začudenje, je nastal iz začudeno ali ironično izrečene besedne zveze to je pa dobra reč. Podobno je nastal frazem ta je pa lepa z verjetno starejšo različico ta je lepa, in sicer po skrajšanju iz besednih zvez ta novica je [pa] lepa, ta reč je [pa] lepa, izrečenih presenečeno, z začudenjem. Po krajsanju istih sestavin je npr. nastal tudi frazem ta je [pa] bosa. Slovenskim ustrezni nemški izraz je Na, so was!

dôbro prisl.

bíti dôbro zapísan [pri kóm, kjé], gl. zapisan.
 dôbro se počútití v svôji kóži, gl. koža.
 iméti [dôbro] namázan jêzik, gl. jezik.
 ne bíti dôbro zapísan [pri kóm, kjé], gl. zapisan.
 ne počútití se dôbro v svôji kóži, gl. koža.
 ni dôbro čéšenj zóbatí s kóm, gl. češnj.

dočákati

dočákati hládnó prho, gl. prha.

dočákati ognjéni krst, gl. krst.

dočákati svôjih pét minút [sláve], gl. minuta.

dočákati zeléno lúč za káj, gl. luč.

dodáti

dodáti svóji pečát čému, gl. pečat.

dogájati se

dogájati se kot v filmu, gl. film.

dogôvor**dogôvor na štíri oči** /nevtr.; pren./ oseben, zaupen dogovor, brez prič; gl. na štíri oči

Ali pa slovenska politična pamet še živi v predstavah, da je pomemben dogovor voditeljev, iz oči v oči, najbolje na štíri oči, potem pa se bo vse drugo naredilo? (Delo, 8. dec. 2003, NB) | Podpredsednikova trma je vzbudila čudenje. Dogovor, ki sta ga lani na štíri oči dosegla premiera, je dober kompromis za oboje. (Delo, 8. jun. 2002, NB)

◆ Gl. na štíri oči.

dóhtar**govoríti kot raztrgan dóhtar** /pog.; primera, tudi strgan/ govoriti veliko, spretno; prim. **govoriti, kot bi rožice sadil**

»Matija, rečem ti, naj vse tiste volitve in župane vrag vzame.« Jernej govori kot raztrgan dohtar. Lahko njemu, zemlje ima več kot deset Luk in Matijev skupaj. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB) | Tudi po šest ur mine, ne da bi spregovoril eno samo besedo, pri tem pa se obnaša skrajno nesramno. Spet drugič pa govori kot »strgan dohtar«. (Delo, 10. dec. 1998, NB) | A to ni nič v primerjavi s stavki, ki jih spravlja skupaj. Menda govori kot strgan dohtar, več kot dovolj za dobrih 19 mesecev starosti. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | Govoriti pa je znal kakor strgan dohtar. (J. Jalen, Vozařji III, 1960, 77)

◆ Jedro primere je besedna zveza *raztrgan (strgan) dohtar*, v kateri *dohtar* pomeni 'odvetnik, advokat', *raztrgan (strgan)* pa 'nepoklicen, ljudski, samouški'. Beseda *dohtar* v obravnavanem pomenu je še v starinskih izrazih *besedni dohtar*, *jezični dohtar*, *pravdarski dohtar*, v katerih prilaški kažejo na tipične značilnosti odvetniškega poklica. Po nepoklicnosti je izrazu *raztrgan (strgan) dohtar* blizu *kozji dohtar*, ki ga razlagajo z nem. *Winkeladvocat* (Novice VI, 70, LMS 1898, 167), kar bi lahko prevedli kot 'skrivni, nepoklicni, zakotni (pri Cigaletu in Pleteršniku *pokotni*) odvetnik' (prim. še hr., srb. *drveni advokat* 'oseba, ki se nepoklicno bavi z advokatskimi posli; slab advokat (svetovalec)').

govoríti kot strgan dóhtar, gl. *govoriti kot raztrgan dohtar*.

dojêncek

spáti kot dojêncek /ekspr.; primera, dov. **zaspati/ mirno, trdno spati**; sop.: **spati spanje pravičnega** Kaj, sem si dovolil spraševati v sanjah, če Sicilija, ki izide maja, postane prav takšna uspešnica, kot je bila Irska? In ta zarja je oblivala moje sanje, da sem naslednje dneve spal kot dojenček. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Zato morda ne bi škodilo skrbneje preveriti, ali kak naš Kim Jong Il trpi za nespečnostjo ali pa spi kot dojenček. Politiki bi morali resneje odgovarjati na vprašanja, kaj sploh počnejo (Mercator itd.), ne pa svojega psihofizičnega stanja dokazovati z občasnimi vzponi na Triglav. (Delo, 3. dec. 2005, NB) | Neki nepoučeni Američani iz New Yorka, ki ne poznajo poldnevnikov in časovnih pasov (a mislijo, da je kar povsod po svetu tako kot pri njih doma!?) in ne vedo, da ob tej uri spim kot dojenček, so pošiljali faks. (Delo, 31. jan. 1998, NB) | »Uf, kako sem bil izžet, spal pa sem kot dojenček,« se spominja noči po zelo uspešni premieri češke reprezentance njen udarni zvezdnik Pavel Nedved. Za uvod so Čehi odpravili Američane s 3 : 0. (Delo, 16. jun. 2006, NB) | Skratka, slovenski mediji ne poročajo o kaki nespečnosti. Bela hiša je pred davnimi leti sporočila, da je zdravstveno stanje predsednika Geralda Forda izvrstno: ponoči se zbudi, »odtoči« in potem spet zaspi kot dojenček. (Delo, 3. dec. 2005, NB)

◆ Primera *spati kot dojenček* z dovršno različico *zaspati kot dojenček* je predstavno zelo razvidna in se nanaša na mirno in dolgo spanje dojenčka.

◎ bolg. *spja kato [malko] bebe; spja kato [kápáno] dete; zaspja kato [malko] bebe*; češ. *spát jako nemluvně dítě; usnout jako nemluvně dítě*; hr. *spavati kao beba; zaspati kao beba*; mak. *spie kako bebe; spie kako bajče; zaspie kako bebe*; pol. *spać jak niemowlę; spać jak [male] dziecko; zaspać jak niemowlę*; rus. *spat' kak mladenec; spat' kak novorožd'ennyj; zasnut' kak mladenec*; slš. *spat' ako nemlůvna; spat' ako kojenedec; spat' ako [malé] diet'a; zaspát' ako ako nemlůvna*; ukr. *spaty jak dytyna; zasnuty jak dytyna*.

zaspáti kot dojêncek, gl. *spati kot dojenček*.

dól

čez hrib in dól, gl. hrib.

dól

čeljúst páde dól kómu, gl. čeljúst.

dáti se dól [s kóm], gl. dati se.

glédati kóga od zgôraj dól, gl. gledati.

kápo dól, gl. kapa.

klobúk dól, gl. klobuk.

kúfre gôr, kúfre dól, gl. kufer.

pogledati kóga od zgôraj dôl, gl. **pogledati**.
vsi križi so dôl, gl. križ.

dólg

biti dól kot **prékla**, gl. **prekla**.

dólg do strôpa, gl. **strop**.

dólg jêzik, gl. **jezik**.

dólg kot jára káča, gl. **kača**.

dólg kot žrd, gl. **žrd**.

iméti dól **jêzik**, gl. **jezik**.

iméti [dólg, ták] jêzik kot kráva rép, gl. **krava**.

iméti dólge prste, gl. **prst**.

iméti dólgo lájtengo, gl. **lajtenga**.

kâkor je dól in **širòk** /ekspr.; 2. in 3. os. ed., tudi pren., s *kot*/

1. tako, da je ves na tleh, ploskoma s celim telesom
In Janez stopi od peči k materi, postavi se prédno in pravi: »Jaz tudi s prstom ne ganem, mati!« »To odgovarjaš svoji materi?« razjezi se čvrsta žena, in preden se Janez zave, tleskne mu nje kreпка roka po licu in ga premakne iz ravnotežja, da pade po deskah, kakor je dolg in širok. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Toda do mize je bilo pet korakov in zbal se je, da bi med potjo morda ne klecnil in padel kot je dolg in širok. (S. Rozman, Rozalija in Vrtačnik, 1963, 169) | Da je bil udarec res silovit, je bilo moč dobro videti tudi na videoposnetku, ki ga je po tem, ko mu je bolezen preprečila nastop na prvenstvu, v slogu vrhunskega kamermana posnel bistriški boksar Damjan Šel. Ukrajinec se je – kakor je dolg in širok – zvrnil na tla in po klasičnem knock-outu za več minut obležal negiben, tako da so morali posredovati celo zdravniki. (Delo, 4. nov. 2004, NB)

2. zelo, močno

Prijatelj – kolega, ti se lažeš, kakor si dolg in širok. (J. Kersnik, Vieux Saxe, LL 1884, št. 15) | »Pilakar Lapajne napaja Tolmin.« »Pilakar Lapajne?« je zazijal Mohor in vzkljknil jezno: »Lažeš se, kakor si dolg in širok.« »Pa vstani in pojdi gledat,« je dejal Bizalj, »ali pa Tonina vprašaj, ki ga je kmet že pod mizo opil.« (Ivan Pregelj, Tolminci, NB) | »Na, zdaj pa naj vam človek ustreže! Če rečem, da imam katero rajši, vam ni po volji, če pravim, da so mi vse enake, spet ne!« »Zato, ker lažeš, kakor si dolg in širok!« je zavpil stari in pospešil korake v brdo, kamor se je zdaj obrnila s ceste strma pot. (Ivo Šorli, Golobovi, 1924, 6)

kâkor si dól in **širòk**, gl. *kakor je dolg in širok*.

odíti z dólgim **nósom**, gl. **nos**.

ostáti z dólgim **nósom**, gl. **nos**.

pásti, kâkor je dólg in **širòk**, gl. *kakor je dolg in širok*.

z dólgim **nósom**, gl. **nos**.

dól

gčas

pásti dólgčas /ekspr.; pren./ *dolgočasiti se*

Bilo je nedeljsko popoldne. Motovili so se po dvorišču

in pasli dolgčas. Milan je pograbil krepelce, da bi ga zagnal v petelina, ki je na eni nogi stal na nalu, držal glavo po strani in ga posmehljivo gledal z rdečim okroglim očesom. (Ciril Kosmač, Pravljica o maku, NB) | Minul je dan za dnem. Nekaj časa smo pasli ljubljanski dolgčas. Nekega lepega popoldne pa se je papa slovesno odkašljaj in rekel jedrnato: »Tako krasen dan je danes! Kaj bi prodajali dolgčas doma! Alo, na noge! (Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | S perjem na klobukih so najbolj opazni Italijani. »Večino časa pasejo dolgčas,« pove Sale, ki bo še do konca leta delal za Sfor. Nekateri od njih, ki vsak mesec zaslužijo nepojmljivo visoke vsote, pogosto potujejo na Hrvaško in tam izbirajo, kje bi preživeli poletne dni. (Delo, 11. nov. 2003, NB) | V mednarodnem »bi-ergartnu«, velikem za pol nogometnega igrišča in skrbno pokritem z belim platnom, da gostje ne bi bili mokri, če bi vreme slučajno ponagajalo, so za praznimi mizami sedeli trije natarjarji in pasli dolgčas. (Delo, 24. jun. 2000, NB)

pregánjati dólgčas /ekspr.; pren., dov. **pregnati/ukvarjati se s čim, da ne bi bilo dolgčas**

Vsak dan je hodil kvartat v Žvarovlje upokojeni major Rabič, ki je živel z odovelo sestro v selskem dvorcu Lamprečvrhu nad Žvarovljami. Gospod Rabič si je preganjal dolgčas z novinami, z lovom, s kvartanjem in z etimologijo. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Psihoanalitiku je zaupala, kako sovraži mačeho, šolo in prisilne nedeljske sprehode. Povedala je, da si sobo deli z babico, da ne sme imeti prijateljev in da si dolgčas preganja z izrezovanjem papirnatih oblek za lutke v očetovi tovarni klobučevine. (Delo, 29. apr. 2006, NB) | Ključni element dokumentarca je pripoved basista Marka Watta, ki oriše kontekst nastanka skupine in njen ustvarjalni proces. Če povzamemo, sta otroka delavskih staršev D. Boone (kitarist in pevec) in Watt v najstniških letih dolgčas preganjala z igranjem kitare. (Delo, 22. mar. 2007, NB) | In še nekaj: večina ljudi občasno s hrano preganja dolgčas in žalost ali hodi na zabave z bogato obloženimi mizami in tudi njim se lahko ob tem porodi občutek krivde, a to niso motnje hranjenja. (Delo, 29. jan. 1998, NB) | Načrt je izvedljiv, lokalni derbiji z Nürnbergom na vidiku. »Ja, v Nürnbergu pa res lahko preženeš dolgčas. Sproščeno se lahko prepustiš nakupovanju ali pa si ogledaš katerega od številnih muzejev. (Delo, 8. avg. 2005, NB) | Tak dolgčas je pri nas, da me v naši hiši poleti zebe. LENČKA Preženi dolgčas in mraz in bodi, kot so drugi ljudje. FERJAN Ljuba duša, drugi vedo, zakaj so na svetu, jaz pa nimam cilja. (Franc S. Finžgar, Razvalina življenja, NB) | Hitro smo bili dogovorjeni. Lepše je bilo, da bi si z delom pregnala dolgčas. Dobila sva dva velika koša, ki sva ju morala napolniti. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Naslednja težava je, da računalnik zahteva le navzočnost posameznika – z minimalno aktivnostjo lahko veliko dobimo. To je za otroke velika past. Namesto da bi svojo energijo, spretnosti, znanja, sposobnosti vlagali nekam, kar bi jih plemenitilo in učilo, si raje izberejo način, ki je prijetnejši in še rezultati so ugodni – prežene jim dolgčas in deležni so zabave. (Monitor, marec 2006, NB)

pregnāti dólġčas, gl. *preganjati dolgčas*.

prodájati dólġčas /ekspr.; pren./ *dolgočasiti se*

Tam so stali, lepo v zatišju, koncem vrta. Mislil sem: Zato ne stojé tam, da bi zijali v temo in dolgčas prodajali! Če bodo kaj dočakali, bi rad dočakal tudi jaz! (Ivan Cankar, Brat Edvard, NB) | Kronisti nam ne vedo povedati, je li iz tega nastala kaka škoda, in tudi mi glede ljubljanskega kongresa nismo mogli zaslediti ničesar, kar bi senco metalo na njegovo zakonsko zvestobo. Bil je pač mož, ki je raje dihal v družbi cvetočih mladih žensk, nego dolgčas prodajal v družbi starih in velih ženic. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Pa pojdva kam drugam! Zdaj poleti, v taki vročini, prodajava dolgčas po mestu, ko je vsa boljša gospoda na kmetih! In pomanjkanje trpiva, kakor izgubljeni sin ali siromak Lazar, ko bi lahko vsak dan zastonj pa dobro kosila pri županu in se gosposko vozila z dvema paroma konj ali pa na tistem vozu, ki teče kar sam in mu pravimo po domače smrdljivček! (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Jaz moram sam sebe in druge učiti, če hočem kaj veljati kdaj na svetu in če hočem to zaslužiti, kar sem zdaj.« »Kdo bo zmerom v tistih bukvah ril in dolgčas prodajal! To je le za včasi, če že mora biti. (Josip Jurčič, Deseti brat, NB)

dolina

čez hribe in dolíne, gl. **hrib**.

dolina sólz /vznes.; pren./

1. kraj trpljenja, težav

Nadlegovala ga ni nikoli več ne bolezen ne starost. Umril je lahko in sladko, ker je vedel, da ga čaka na onem svetu še veliko večje veselje, nego ga je užival po Kristusovem blagoslovu že na zemlji, ki ni bila zanj, kakor za druge, dolina solz. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Trpi! Nalagaj si bremena, pod katerimi pešajo dušne in telesne moči, potem pa jadikujejo, da je naš svet 'dolina solz'. – Čemu se pa jočete? (Nataša Gale, Fran Gestrin, NB) | Ne morem se sovražiti. Ne morem si reči, da je ta dolina dolina solz, da komaj čakam, da bom umrl ... Ampak zdaj že računam na to, da sem minljiv. (Delo, 5. feb. 2005, NB) | Eden izmed temeljnih poudarkov v moji knjigi Pogled na revolucijo 1990 v Evropi velja tudi za Irak. Pot od zloma diktatorskega režima, ki je temeljil na ideologiji, v liberalnejšo ureditev nujno vodi skozi dolino solz. Preden se zadeve izboljšajo, se največkrat še poslabšajo. (Delo, 26. apr. 2003, NB)

2. svet, Zemlja

Vendar obstaja še drugo protislovje: kaj se bo zgodilo, če obljubljene demokratične faze po prehodu skozi avtoritarno »dolino solz« ne bo? (Najdi.si, www.monde-diplomatique.si...) | Kje so stvari, ki človeka ne razveselijo samo površinsko, ampak mu dajo globlje zadovoljstvo, mu naredijo to dolino solz malo manj solzno. (Najdi.si, web.vecer.com)

◆ Frazema *dolina solz*, *solzna dolina* imata svoje poreklo v svetem pismu. Omenja ju J. Glonar

(SSJ, 57, 362) pri iztočnicah *dolina*, *solza*: – *dolina solz*: naša zemlja (v nasprotju z nebesi, ki so nad nami) in *dolina solz*: zemlja, ta svet ter pri iztočnici *solzen*: *solzna dolina*: zemlja, ta svet. Pred njim tudi Plet. (I, 133) pri iztočnici *dolina*: *solzna dolina*, das Thal der Zähren.

◎ angl. *vale of tears*; hr., srb. *dolina suza*; *dolina plača*; nem. *das Jammertal*; *das Tränental*.

solzna dolína /ekspr.; pren./ *kraj trpljenja, težav*; sop.: **dolina solz**

Zbujal se mu je preteklega življenja spomin; podoba se mu je vrstila za podobo pred očmi; gledal je jasne podobe in bil je zadovoljen. Res, človeško življenje ni vedna veselica; solzna dolina je zemlja res, polna trpljenja; in če ne trpiš sam, vidiš druge, ki trpé. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | »Človek ni nikoli srečen!« je ihtela mati. »Zemlja je solzna dolina, naše življenje je solzno življenje! Kako naj bi bili napravili s teboj, kako!« (Milan Pugelj, Bela vrana in druge novele, Izbor, NB) | Naslovi, na katere naletiš, če prebiraš tuje časopise, bodisi evropske ali ameriške, pričajo o tem, da je kaj malo razlogov za šalo: Od nove ekonomije do nove recesije, Kje so vsi milijonarji?, Ko bogastvo odpihne veter, Zabave je konec, Ameriško gospodarstvo – solzna dolina, Veliki drget, Kako nevarna je ameriška gripa? (Delo, 24. mar. 2001, NB)

◆ Gl. *dolina solz*.

zapustíti dolíno sólz /vznes.; pren./ *umreti*

Pri slednjih si je Hazelwood, ki je dolino solz zapustil star 78 let, prisluzil s komadom Some Velvet Morning, ki ga je v duetu z Nancy Sinatra objavil davnega ... (Najdi.si, www.radiostudent.si) | V družini mojega starega očeta je bilo rojenih osem otrok, štirje so že kot dojenčki zapustili dolino solza, štirje so doživeli častljivo starost 80 let. (Najdi.si, www.gorenjskiglas.si) | Pridi, draga moja Mati, moja čista in čudovita golobica; zapusti to dolino solza, v kateri si iz ljubezni do mene toliko pretrpela. (Najdi.si, www.druzina.si...)ž

◆ Gl. *dolina solz*.

dolíti

dolíti ólja na ógenj [čésa, čému], gl. **olje**.

dolíti ólje na ógenj [čésa, čému], gl. **olje**.

dolivanje

dolivanje ólja na ógenj [čésa, čému] /ekspr.; pren./

1. povečevanje, krepítev česa; razburjanje, draženje koga; prim. **dolívati olja na ogenj [čésa, čému]**

Tudi v soboto so nekateri nanj gledali kot na odrešitelja, drugi pa so pokali od zavisti. Sam se, kot pravi, ne namerava prepuščati preprirom in dolivanju olja na ogenj. (Delo, 30. mar. 1998, NB) | Nič ne kaže, da bi se tako stanje izboljšalo, prej nasprotno. V tem smislu je razumeti proslavo ob osemdesetletnici plebiscita kot dolivanje olja na ogenj, kot povečevanje avstrijske države

sramote. Proslava plebiscita bo razmere samo poslabšala, razplamtela bo strasti tistih sil, katerim se je Avstrija v državni pogodbi obvezala za vedno napraviti konec. (Delo, 12. avg. 2000, NB)

2. poslabševanje položaja, odnosov

Potem ko je najprej Združenje varčevalcev Ljubljanske banke od tukajšnjih oblasti zahtevalo bojkot slovenskega blaga, dokler ne bodo dobili vrnjenih okrog 270 milijonov mark, po poskusu prepovedi uvoza mleka in drugih živilskih izdelkov iz Slovenije, ki nimajo certifikatov za plasma na trgu EU, zaradi nedavne prepovedi uvoza in tranzita domačih in divjih prašičev v BiH iz Slovenije in drugih držav zaradi nevarnosti svinjske kuge in obtožbe, da je tudi Petrol sodeloval pri prodaji goriva tako imenovanemu neobstoječim podjetjem, bi bilo lahko dodatno nevarno dolivanje olja na ogenj odnosov med državama. (Delo, 7. maja 2002, NB) | 17. mar. 2010 ... pa tudi da bo mednarodna skupnost na potezo Beograda gledala predvsem kot dolivanje olja na ogenj v odnosih med Banjaluko in Sarajevom. (Google, www.dnevnik.si)

◆ Gl. *dolivati olja na ogenj* [česa, čemu].

dolivati

dolivati olja na ogenj [česa, čemu], gl. **olje**.

dolivati olje na ogenj [česa, čemu], gl. **olje**.

dolžina

biti [s kóm] **na isti valovni dolžini** /ekspr.; pren./ *biti enakega mnenja, istih misli*

Nandetu pa so se oči kar svetile. Očitno je dekle na isti valovni dolžini. Tu bi se še kaj lahko izcimilo. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Miloš Janša, ki pogosto ni na isti valovni dolžini s svojim doslej najuspešnejšim varovancem, pa meni drugače: »Z veslanjem na prvih 500 ali celo 700 metrov ne morem biti zadovoljen. Izток in Luka sta se vse prepočasi odlepila od tekmecev.« (Delo, 20. sep. 2000, NB) | »Cipollini in Lombardi že dolgo nista bila na isti valovni dolžini, predvsem ker v ekipi ni bilo prostora za dva zvezdnika,« je povedal Martin Derganc, ki se te dni pogaja, ali bo ostal član Cipollinijevega šprinterskega vlaka. (Delo, 20. sep. 2003, NB) | Tudi zasebno varuhinja svetinj Berlusconi-jeve družinske dediščine ni bila vedno na isti valovni dolžini z očetom in svojo katoliško domovino. Ne le da ima svojega prvega otroka iz divjega zakona s plesalcem milanske Scale. (Delo, 17. okt. 2005, NB) | Oba župana politično nista na isti valovni dolžini, imata pa nekaj skupnega: prodajala bosta občinsko premoženje in z izkupičkom polnila občinski blagajni in tako zagotovila razvoj. V Sežani so nad proračunom večinoma navdušeni, v Kopru pa je opozicija razočarana. (Delo, 20. dec. 2007, NB) | Indija in Izrael sta se zaradi družnega nasprotovanja, da bi sionizem (ki v bistvu pomeni zavzemanje za vrnitev Židov v »obljubljeno deželo«) in kastizem uvrstili na seznamu rasističnih početij, znašla na isti valovni dolžini. Izrael je pred konferenco v Dur-

banu uporabil razvejano diplomatsko mrežo, da bi preprečil arabske težnje za enačenje sionizma in rasizma. (Delo, 3. sep. 2001, NB) | Ko ste prišli v klub v vlogi v. d. športnega direktorja, ste naznanili, da je Gašper Okorn začasna trenerska rešitev. V zadnjih tednih pa je čutili, da ne delujeta na isti valovni dolžini. (Delo, 13. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *biti* [s kom] *na isti valovni dolžini*, ki se pogosto uporablja v zanikani obliki, je nastal iz fizikalnega termina *valovna dolžina* 'razdalja (v smeri širjenja valovanja) med točkama, v katerih doseže valujoča količina hkrati največjo vrednost' po prenosu na druga področja življenja. Pri tem je s sestavino *ista* v predložni zvezi *na isti valovni dolžini* nastal pomen 'enakega mnenja, istih misli'. Povezuje se večinoma z glagolsko sestavino *biti*, tudi *znajti se*, *delovati* itd.

delovati [s kóm] **na isti valovni dolžini**, gl. *biti* [s kom] *na isti valovni dolžini*.

znajti se [s kóm] **na isti valovni dolžini**, gl. *biti* [s kom] *na isti valovni dolžini*.

dómina

pádati kot dómine /ekspr.; mn., primera, dov. **popadati** / *hitro propadati, rušiti se drug za drugim; biti neuspešen*

V širšem političnem kontekstu so potem bili na vrsti dobesedno zgodovinski dogodki. Padel je berlinski zid, železna zavesa, padla je Sovjetska zveza, ZDA so si zagotovile domala absolutno dominacijo nad Rusijo, režimi po srednji Evropi in na Balkanu so padali kot domine. (Delo, 25. avg. 2007, NB) | Vse dokler ni – bilo je neko prvo soboto v mesecu ob dvanajstih – našega mesta prizadel močan potres. Prvemu, rahlemu potresnemu sunku je sledilo močno zavijanje sirene, čez čas pa močnejši sunek, zaradi katerega so hiše padale kot domine. (Delo, 3. okt. 1998, NB) | Vsako jutro se na pragu Ljubljane z gorenjske strani promet skoraj ustavi, saj se na tisoče Kranjčanov vozi na delo v prestolnico. Njihovo mesto umira na obroke že skoraj petnajst let: tovarne padajo kot domine, delavci ostajajo na cesti, menedžerji ali stečajni upravitelji pa pobirajo še tisto, kar je ostalo od nekoč uspešnih podjetij. (Jana 2007, št. 24, NB) | Rekordni so sicer včeraj padali kot domine: ne le, da so vsi trije prvouvrščeni drsali hitreje od olimpijskega rekorda, ki ga je v Lillehammerju postavil Koss, vsi so popravili tudi najboljšo svetovno znamko, ki si jo je na tekmovanju v nizozemskem Heerenvenu lani postavil Ritsma. Zgodovinska priložnost – Ker so favoriti prvi teden Wimbledonu padali kot domine, je postal domačin Tim Henman (na fotografiji) eden glavnih favoritov za osvojitev turnirja. (Delo, 1. jul. 2001, NB) | Če bi Klausu v tem smislu uspelo, bi pravzaprav obnovil svojo prejšnjo vlado, tega pa nočejo niti Čehi, siti njegovega »političnega stila«. Veleposlanica Hybaškova nam je naštela več možnih »scenarijev« razpleta,

ki pa so doslej vsi po vrsti popadali kot domine. Nihče ni sposoben sestaviti večinske niti manjšinske vlade. (Delo, 4. jul. 1998, NB)

◆ Frazem *padati kot domine*, enako tudi frazemi *podirati se kot domine*, *podreti se kot domine*, *popadati kot domine*, je povezan z družabno igro *domina* (npr. *igrati domino*), ki je poimenovana po igralni ploščici ali kamnu (vseh skupaj je 28), ki ima na eni strani dve polji s pikami od 0–0 do 6–6, na drugi strani pa je črna. Te igralci postavijo po sistemu od najnižje do najvišje ali obratno. Če pade, se podre ali manjka ena *domina*, poln niz ni mogoč, zato padejo, se podrejo vse. Po tej predstavi so verjetno nastali omenjeni frazemi, a tudi izraz *teorija domin*, ki se je uveljavil v politiki in ekonomiji, npr.: Logika zavračanja davčne oprostitve knjižnega založništva namreč temelji na podobnih argumentih, kot jih vlada upravičeno uporablja pri pogajanjih za višje plače v določeni panogi: če ugodiš enemu, lahko v skladu s teorijo *domin* pričakuješ podobne zahteve tudi od drugih. (Finance.si, 1, 28. 11. 2002) | Zdi se, da se v Latinski Ameriki deloma uresničuje teorija *domin*, kajti njihove borze se niso negativno odzvale le na dvodnevni finančni vrh v New Yorku, ampak vrednost delnic pada že od začetka leta. Do »črnega petka« 21. avgusta, štiri dni po devalvaciji ruskega rublja, so borzni indeksi v najpomembnejših latinskoameriških državah zaznali hude padce. (Delo, 7. sep. 1998, NB) | Ameriški zunanjepolitični analitiki so se v 60. in 70. letih navduševali nad tako imenovano teorijo *domin*: če komunisti prevzamejo nadzor nad eno državo na nekem območju, je le še vprašanje časa, kdaj se bodo uklonile tudi vse sosednje, so opozarjali. To se sicer nikoli ni zares pripetilo, zdaj pa je aktualna islamska različica takega dogajanja. (Delo, 20. sep. 2001, NB) | Govorim pa seveda samo v imenu radia. Zavedam se, da bi ta poteza potegnila za sabo ... no, povzročila teorijo *domin*, ki bi sprožila druga vprašanja, ki ta trenutek niso vidna. Bi pa se na tak način položaj na nekaterih področjih razbistril. (Delo, 25. okt. 2003, NB)

podirati se kot dómine /ekspr.; mn., primera, dov. **podreti se/ podirati se, propasti drug za drugim**

Ni skrivnost, da je v prvih letih poslovanja slovenske borze kar mrgolelo od izmenjave insajderskih informacij, fiktivnega dvigovanja tečajev in pod mizo dogovorjenih poslov. Če se Sadar razjezi in začne pripovedovati svoje spomine, se lahko kot domine podrejo nekateri stebri domačih borznih in finančnih institucij. Tega pa si seveda nihče ne želi, zato bo verjetno Davorin še dolgo jahal svojega konja in vlagatelj. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Na Bovškem so po prvem potresu mnoge

hiše zgradili »po domače«, po drugem potresu pa sedaj vsi plačujemo za nesolidno gradnjo. Pa ni tako le na Primorskem, prav na vseh koncih Slovenije bi se ob potresu skoraj nove hiše podirale kot domine. (Delo, 10. maja, 2003, NB) | »V naših najboljših gozdovih ni več jelke, kot glavni vzrok za to strokovna literatura navaja preveliko presvetljenost gozdov zaradi sečnje debeljakov (velikih, starejših dreves, op. p.). Jelka je v gozdovih na območju Kočevja in Postojne ključna drevna vrsta, brez katere se lahko gozd podre kot domine.« (Delo, 5. mar. 2003, NB)

◆ Gl. *padati kot domine*.

podréti se kot dómine, gl. *podirati se kot domine*.

popádati kot dómine, gl. *padati kot domine*.

teoríja dómín, gl. *padati kot domine*.

dón

kot dón Kihót, gl. **Kihot**.

počúttí se kot dón Kihót, gl. **Kihot**.

dopúščati

dopúščati manévrski prôstor, gl. **prostor**.

doséči

doséči ledíšče, gl. **ledišče**.

dovòlj

ne iméti [dovòlj, niti tróhice] solí v glávi, gl. **sol**.

doživéti

doživéti črn dán, gl. **dan**.

doživéti hláden túš, gl. **tuš**.

doživéti hládnó prho, gl. **prha**.

doživéti káj kot v filmu, gl. **film**.

doživéti káj na lástni kóži, gl. **koža**.

doživéti ognjéni krst, gl. **krst**.

doživéti svòjih pét mínút [sláve], gl. **minuta**.

drági -a -o sam.

vrnítí kómu mílo za drágo, gl. **mili**.

dragó prisl.

dragó prodátí svòjo kóžo, gl. **koža**.

drégniti

drégniti v kúrje okó, gl. **oko**.

drégniti v osír, gl. **osir**.

drégniti v ósje gnézdó, gl. **gnezdó**.

drégniti v sršénje gnézdó, gl. **gnezdó**.

drégniti v sršénovo gnézdó, gl. **gnezdó**.

drèk

bítí do góbca v dréku, gl. **gobec**.

bíti do kolén v dréku, gl. **koleno**.

bíti do úst v dréku, gl. **drek**.

bíti do vratú v dréku, gl. **vrat**.

bíti v dréku /nizko; pren./ *bíti v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **bíti do kolen v dreku**; **bíti do vratu v dreku**; prim. **bíti v godlji**; **bíti v zosu**; **bíti v škripcih**

Sama si mi rekla, da dokler si verjela v človeško dobroto, te je vsak izkoriščal, in da ti je v končni fazi, kadar si bila v dreku, vedno ostala samo peščica ljudi, ki so ti stali ob strani. Nožev v hrbtu imaš za celo klavnico in samo kadar se ga nacediš, so ti vsi ljudje blizu. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | »Srečal sem Jezusa v najstniški preobleki, zelo trendovskega, opremljenega z vsemi žavbami sodobnih komunikacijskih principov. Pripravljala internetno stran, fancy letake, mlade nagovarja v njihovem žargonu, na primer: Če ste bili v dreku, vas bo Bog potegnil ven.« (Mladina 2004, št. 39, NB) | Tako koncentriranega in dinamičnega filma holivud ni sproduciral že lep čas. Bournova premoč ima vse: motiviranega junaka, kompleksno zaroto, mednarodni oziroma medcelinski pregon (Indija-Neapelj-München-Amsterdam-Berlin-Moskva-New York), duhovite enovrstičnice. (»Pam, stojiš globoko v dreku, in nimaš lopate, da bi se izkopal.«) | Celo v političnem kontekstu je znova ludlumovski. (Delo, 30. sep. 2004, NB) | »To je sranje. Nič drugega ne morem reči,« je komentiral polom direktor alpskih reprezentanc Hans Pum in dodal, da so sicer »v dreku do ramen«, vendar pa ne smejo izgubiti glave, saj jih do konca čakajo še tri tekme. Prepričan je, da bo Benjamin Raich rešil ugled prve smučarske nacije sveta. (Delo, 14. feb. 2007, NB) | »Jaz sem vendar srčni kirurg. Če bi bil paničen, dela ne bi mogel opravljati!« Dodal pa je, naj ga, če se mu le kaj zgodi, na koncu vseeno hitro pokrijejo. Vse se je lepo izšlo, nikogar ni bilo treba pokriti. Med potopom pa se je Klokočovnik res znašel v dreku. Videl je, kaj vse je na dnu pred Izolo; vonjal pa ni. (Delo, 15. nov. 2007, NB) | Nočejo poslušati. Potem jih prijavitve inšpektorju. Veste, mi se ne bi radi kregali. Človek, saj ti živiš v dreku, ne jaz. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Kot se za Boro spodobi, je odmora med pesmimi zapolnjeval s sočnimi političnimi šalami na račun Srbov in njihove obsojenosti na »večno življenje v dreku«. Opaziti je bilo, da nekateri na nastope Riblje čorbe hodijo prav zaradi Borovih smešnic. (Delo, 8. maja 2004, NB)

♦ Frazem *bíti v dreku* s sopomenkami *stati v dreku*, *živeti v dreku*, *znajti se v dreku* je nastal po prenosu konkretnega neprijetnega položaja, v katerem se znajde kdo, ki je, stoji v (človeškem, živalskem) blatu. Sestavine *do vratu*, *do kolen*, *globoko*, v nemščini *do vratu*, *do prek ušes* (*bis an der Hals*, *bis über die Ohren*) v frazemih *bíti do kolen v dreku*, *bíti do vratu v dreku*, *stati globoko v dreku* pomenijo stopnjevanje zelo neprijetnega, zapletenega položaja. V zvezi s tem je nastal pre-

neseni pomen sestavine *drek*: 'neprijeten, zapleten položaj'. Ta je tudi v frazemu *pustiti koga v dreku*.

© nem. *bis an der Hals im Dreck sitzen*; *bis an der Hals im Dreck stecken*; *bis über die Ohren im Dreck sitzen*; *bis über die Ohren im Dreck stecken*.

bíti za èn drèk, gl. *za en drek*.

ísti drèk /nizko; pren., tudi v medm. rabi/ *vseeno je*

Če crkneš od lakote ali od bolezni, je rekel, isti drek. Spodaj pa mu je tisti beli križ vendarle zaustavil korak. (Drago Jančar, Galjot, NB) | »Zdaj edino ni jasno, ali je Janša v bistvu velik, skrit eldesovec, ali pa je naš župan Švab skriti slovenski demokrat.« je modroval Lipi. Poldi, ki se na stranke ne spozna preveč, je rekel, da je tako ali tako vse skupaj isti drek, saj Črna od nobene oblasti doslej še ni dobila ekstra kaj. (Delo, 26. avg. 2005, NB) | Da, Helena Blagne prdi! Filozofija svinjaka in povprečnosti nam dopoveduje, da smo vsi isti drek. Ali ni to lahkomiselna, brezbožna in kratkovidna tolažba za srednjeslojce? (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Tam na mejnih kontrolah je isti drek, zadaj klockotajo, lezejo drug čez drugega, se nemilo hebajo ter glasno mukajo in krulijo, ob mizicah uradnikov pa vse to vrvenje skrepeni in na drugo stran pripolžijo le po posameznih jalovih kapljicah. Najbolj hecno je opazovati njihovo neizmerno slo po švercu, tihotapijo namreč prav vse, najbolj strastno pa stvari, ki sploh nimajo nikakršnega smisla. (Mladina 2004, št. 07, NB)

pustíti kóga v dréku /vulg.; pren./ *pustiti koga v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*

Toda – kot se Afganistanci nikoli ne naveličajo poudarjati – kje so bili Američani, ko so Sovjeti končno morali pospraviti kovčke? »Pustili so nas v dreku,« je dejal Ibrahim, lokalni novinar. (Delo 24. feb. 2001, NB)

♦ Gl. *bíti v dreku*.

státi v dréku, gl. **bíti v dreku**.

za èn drèk /nizko; prisl., tudi v povedni rabi/ *slabo, zanič*

»Ne vem, če bi temu rekli pravljica, saj na OI nismo blesteli. Ma kaj blesteli, razen Larsa Frölandra in mene so drugi plavalci 'za en drek',« smo kar osupli ob besedah prijazne temnolaskke, ki so v njeni nemščini (zelo pogosto trenira v Hamburgu pri znanem plavalnem strokovnjaku Dirku Langeju) izzvetele prav kruto. (Delo, 20. dec. 2000, NB) | »Hamilton je svojo nalogo za varnostnim avtomobilom opravil za en drek!« se je na včerajšnji novinarski konferenci v Šanghaju, kjer bo v nedeljo z VN Kitajske (štart ob 8. uri po srednjeevropskem času) na sporedu predzadnja letošnja dirka v formuli 1, pritožil Webber. (Delo, 5. okt. 2007, NB) | Pripovedovanje kake ljubezenske zgodbe brez namena in pomena ni drugega kot navaden babji trač; – posebno novele, kot jih pišejo pri nas; ki nimajo niti najmanjše etične podlage. Vsa naša slovenska dandanašnja literatura – izvzemši par mladih ljudi – je, oprostite mi, za en drek. (Ivan Cankar, Karlu Cankarju, Pisma I, NB) |

Zakaj čez ves komad ne igrajo samo tistega kul dela?«
Butthead: »Hja, če del komada ne bi bil za en drek, tudi drugi ne bi bil tako kul.« (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Vem, da sem zdaj slaven in da bom prodal veliko plošč že zaradi logike: Clandestino se je dobro prodal, tudi novi album se bo dobro prodal. To je neumno, ampak tako je. Pa čeprav bi bila plošča za en drek, tudi če ne bi bila dobra. (Delo, 14. jul. 2001, NB)

◆ Frazem *za en drek*, ki se razen v prislovni uporabljati tudi v povedni rabi, tj. *biti za en drek*, temelji na prenesenih pomenih 'izraža' a) 'močno zanikanje ali zelo majhno mero' in b) 'omalovaževanje'.

znájtí se v dréku, gl. *biti v dreku*.

živéti v dréku, gl. *biti v dreku*.

drèn

trédén kot drèn, gl. *zdrav kot dren*.

zdráv kot drèn /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo zdrav*; sop.: **zdrav kot riba**

»Zdaj ni za nobeno rabo. Jaz pa sem, hvala bogu, zdrav kot dren.« (Miran Hladnik, Kmečka povest iz polpreteklega časa, NB) | Ruski predsednik zatrjuje, da je zdrav kot dren, kar naj bi poleg domačih potrdili tudi ameriški in nemški zdravniki. Tiste, ki ne verjamejo takšnim zagotovilom, je znova povabil na športni dvboj. (Delo, 13. maja 1998, NB) | »Ugotovili so, da sem zdrav kot dren,« pravi obdolzenc, ki še dodaja, da ga policisti kljub vsem preglavicam niso topli, čeprav je bil zanje kar trd oreh. (Delo, 15. sept. 1998, NB) | Tudi Bajželj je zvedel za Bogatajevo bolezen. Osupnilo ga je, saj je bil možakar trden kot dren. Bil pa je predober, da bi mu privoščil nesrečo. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB)

◆ Primeri *zdrav kot dren*, *trden kot dren* temeljita na dejstvu, da je dren rastlina z zelo trdim lesom, zato je postal prisposoda trdnega zdravja in trpežnosti.

◎ angl. *as fit as a fiddle*; *as healthy as an ox*; fr. *avoir une santé de fer*; hr. *zdrav kao drijen*; nem. *gesund wie ein Fisch im Wasser*; pol. *zdrów jak rydz*; srb. *zdrav kao drenova srž*.

dréta

vlečí dréto /ekspr.; pren./ *smrčati*; *spati*; prim. **sopsti kot kovaški meh**

Njen mož »zaspani Tone«, kakor so ga imenovali na vasi, ker je zmerom spal, je popoldne prinesel težko skrinjo, jo položil sredi izbe, izpustil masno kletvino, si obrisal potno čelo, se zleknil po peči in začel pri prič vleči dreto. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Nehote je s pogledom ošinil klop zadaj, kjer je hrčal nakupovalec Kerin, ki je bil vedno ravno toliko okajen, da je v avtu pri prič zaspal in se pri tem ni dal zmotiti. Tudi tokrat ne, mirno je dreto vlekel naprej. (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Kljub tapcirani udobno-

sti je bila lega za pravo spanje nekoliko nerodna, zato je dedec od časa do časa »povlekel dreto«. (J. Ciuha, Okameneli smehljaj, 1963, 597) | Jožko je bil prvi, ki je začel vleči »dreto«. (M. Hace, Partizanske slike, 1951, 90) | To so rekli (stari oče), obrnili se k zidu in skoraj so zopet dreto vlekli. (Vrtec 1896, 30) | Mej tem pripovedovanjem pa zasliši Bojec, kakor da bi kdo dreto vlek in ko se ozre, vidi, da je Blaž na klopi zaspal ... (J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 139)

◆ Frazem *vleči dreto* je nastal na osnovi predstave o podobnosti glasov pri vlečenju drete in smrčanju. Predstava je izvorno slovenska. Navedena je že v Plet. I, 170, in v Glonar, SSJ, 64. V nemščini pomensko ustrezni frazem temelji na predstavi o podobnosti glasov pri žaganju veje in smrčanju: *einen Ast durchsägen*. Drugod imajo za enak pomen tudi enobesedne izraze, npr. angl. *to snore*; fr. *ronfler*; it. *russare, ronfare*.

dréti¹

dréti kàkor hudoúrník, gl. *hudournik*.

dréti²

dréti kóga na méh, gl. *meh*.

krávo s svédrom dréti, gl. *krava*.

píko dréti, gl. *pika*.

vpítí, kàkor bi kdó kóga [živega] drl /ekspr.; primera, pogoj./ *zelo, močno vpiti*

Razuzdani Lajoš pa se ni zmenil za gospodove pritožbe. »Jej, jej, jej!« je zacvilil, kakor bi ga kdo živega drl s pilo. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Da bi te račji kljun! Kaj pa vpiješ tako kakor bi te kdo drl! ... Kaj bi ne ukal, očka Pokalica. (J. Murn, ZD 2, Starec, 1954, 40, GISN)

◆ Primera *vpiti*, *kakor bi kdo koga [živega] drl* temelji na zelo nazorni predstavi o tem, kako bi kdo kričal, če bi ga živega drli. Običajni postopek pri dretju živali je namreč, da jih najprej zakoljejo, potem pa odrejo.

vpítí, kot bi kóga na méh drlí, gl. *meh*.

dréti se

dréti se, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. *koža*.

dréti se kot jésihar, gl. *jesihar*.

dréti se kot sráka, gl. *sraka*.

dréti se kot šója, gl. *šoja*.

dréti se na vsè grfó, gl. *grlo*.

dréti se za žíve in mrtve, gl. *živi*.

drévó

drévó spoznánja /knj.; pren./ *spoznanje dobrega in zlega v življenju, njegove razsežnosti in zapletenosti* Srednja šola je kot izkušnja bistvena ne v izobrazbenem smislu, temveč predvsem v socialnem: mladega

človeka opremi s temeljnimi družbenimi parametri, ki jih poznejša obdobja – vključno z eventualnim študijem in neskončno bolj zapletenimi situacijami, v katerih se lahko najdemo – samo utrjujejo in dopolnjujejo, ne pa tudi v temelju definirajo. Gimnazija je rabutanje z drevesa spoznanja (kar je najbrž tudi razlog za starostno nostalgijo). (Delo, 26. avg. 2000, NB) | Sonce se je začelo spuščati; vse nebo je bilo kakor čisto zlato in lilije so sijale vmes v škrlatnih odsevih kakor najljubkejše vrtnice. Kraljevič je videl, kako so se na koncu dvorane odprla vrata, in zagledal tam daleč drevo spoznanja dobrega in hudega v takem slepečem blesku, da mu je jemalo oči. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB)

♦ Izvor frazema *drevo spoznanja* je razviden iz naslednjih dveh navedkov: Tudi biblijski Bog je zasadil razkošen vrt in vanj »postavil človeka, katerega je izoblikoval ..., da bi (ta vrt) obdeloval in varoval« (1 Mz 2, 8-15). Sredi vrta sta bili dve drevesi, drevo življenja, ki je zagotavljalo nesmrtnost, in drevo spoznanja dobrega in hudega. Zdaj je edenski vrt skrit, razkril se bo ob koncu časov kot nebeški raj, v katerem bodo duše izvoljenih živele večno v duhovno prosojnih telesih, podobnih angelskim. (Delo, 28. sep. 2000, NB) | Božično drevo z okraski je prišlo k nam iz Nemčije šele v drugi polovici 19. stoletja, ker smo ga imeli za protestantsko navado; najprej se je uveljavilo v mestih, kasneje, v 20. stoletju, pa na podeželju. Izvor tega simbola je v poganskih običajih, predvsem pa v bibličnem izročilu: iz prve Mojzesove knjige je drevo življenja in drevo spoznanja v raju. Iz Razodetja pa so besede, ... po sredi njegove ulice in na obeh straneh reke pa raste drevo življenja, ki dvanajstkrat rodi in daje svoj sad vsak mesec ... (Delo, 22. dec. 2001, NB)

© it. *l'albero della conoscenza*; nem. *der Baum der Erkenntnis*.

jésti z drevésa spoznánja /knj.; pren./ *pridobivati si življenjske izkušnje, tudi na težak, boleč način* Iz čisto zasebnega me je Fromm popeljal v svet, v začetke človeštva, saj je med drugim zapisal tudi to, da je najzgovornejša predstava o tem podana že v biblijskem mitu o človekovem izgonu iz Raja. Adam in Eva da sta v Edenskem vrtu živela v popolnem soglasju drug z drugim in z naravo; prepovedano jima je bilo jesti le z drevesa spoznanja, ko pa sta se pregrešila zoper to prepoved, sta se zavedala sama sebe in ju je postalo sram. Izgnana sta bila iz Raja. (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Tako že enoleten otrok pokaže strah pred neznanim, kar je pravzaprav čustvo sramu. V religiji je bil prav sram znamenje, na osnovi katerega je Bog vedel, da sta Adam in Eva jedla sad z drevesa spoznanja in ne z drevesa večnega življenja. (Viva, maj 2007, NB) | Ko poslušam, na primer, kako se je dvignil

svet zoper kloniranje ljudi. Kot en mož in ena ženska, ki si ne pustita vzeti pravice, da bosta še naprej jedla z drevesa spoznanja, čeprav so se med tem pojavila v samopostrežnici lepo zapakirana jabolka, brez nevarnosti okužbe, dezinficirana, ker ste vi tako želeli. (Delo, 11. jan. 2003, NB) | Izkušnja nepovabljenega prišleka v življenje, ki jo skozi nedolžno začudeni pogled in z zarotitvenimi besedami svojega otroškega junaka izpoveduje pisatelj od prve do zadnje strani romana, je sočasna in enakovredna izkušnji očaranosti nad čudežem življenja, ki predstavlja vodilni motiv pripovedi, in kot ostinatni basso continuo zamolklo spremlja svetlo melodično linijo Kovačičeve besedne umetnine. Otroške stvari so poklon in zahvala zrelega pisatelja duhu, ki mu je odprl rajska vrata prvinkega otroštva v resnici šele takrat, ko mu je dal jesti z drevesa spoznanja. (Delo, 26. jun. 2004, NB)

♦ O izvoru frazema *jesti z drevesa spoznanja* je bistveno povedano že v prvih dveh navedkih. Daleje glej še frazeme *drevo spoznanja*, *adamovo jabolko* in *utrgati jabolko z drevesa spoznanja*.

trǵati jábolko z drevésa spoznánja, gl. **jabolko**. **utǵati jábolko z drevésa spoznánja**, gl. **jabolko**. **zarádi drevés ne videti gozda** /iron.; mn.; pren./ *zaradi posameznosti, podrobnosti ne dojeti celote* Res je tudi, da je bilo v prvi predstavitvi marsikaj zastavljeno zelo na oglato. Toda kritiki, ki zaradi dreves niso videli gozda, so kmalu utišali svoje tone. Ko so o predlogih začeli razpravljati s trezno glavo, so hitro ugotovili, da jim nihče noče ničesar vzeti, ampak prav nasprotno. (Delo, 7. avg. 2000, NB) | Bolj ko se je Tone Vogrinc odmikal od stroke in se ukvarjal le še s poslovnimi zadevami, bolj je smučanje izgubljalo kompas, ker so stroko prevzemali ljudje, ki zaradi dreves niso videli gozda. Ukvarjanje s sprotimi problemi prve ekipe in pritisk javnosti z zahtevami po rezultatih so bili krivi, da so bile dolgoročneje strategije in vizije razvoja odrinjene na rob, povsem zanemarjene. (Delo, 20. mar. 2004, NB) | Motile so jih ženske rute. Zaradi dreves niso videli gozda. In ne dejstva, da sta islam in demokracija v bistvu lahko kompatibilna. (Delo, 24. jul. 2007, NB)

♦ Frazem *zaradi dreves ne videti gozda* je predstavnost dovolj razviden. Temelji namreč na dejstvu, da v gozdu vidimo posamezna drevesa, ki skupaj tvorijo gozd, a tega prav zaradi njih ne moremo videti v celoti. V prenesenem pomenu so posamezna drevesa postala prisposoba za posameznosti, podrobnosti, gozd pa prisposoba za celoto, ki je prav zaradi posameznosti, podrobnosti ne moremo dojeti.

Ruski frazeologi (gl. RF³, 188) izvor ustreznega rus. *za derev'jami ne videt' lesa* pojasnjujejo s tremi viri. Prvi je pisanje popotnika Gaularda o tem, kako je on, ki je verjel pripovedovanjem drugih, mislil, da je Pariz veliko in lepo mesto. Ko je to trdil, so se mu smejali, saj zaradi množice visokih

stavb mesta ni bilo videti: »La hauteur des maisons empêche de voir la ville« (gl. Les contes facétieux du Sieur Gaultard, 1581). Po drugem viru se nem. *den Wald voller Bäume nicht sehen* pripisuje nemškemu pesniku Cristophu Martinu Wielandu, ki ga je prvič uporabil v pesnitvi *Musarion* ali *Filozofija gracij* (1768), jo ponovil v *Zgodovini abderitov* (1774). Menijo, da je v danem primeru samo v spremenjeni obliki ponovil frazem pesmi »Horacij« nemškega pesnika in basnopisca Hagerdorna (1708–1754). In tretjič – frazem je kalk po angl. *on can not see the wood for the trees*. H. Küpper, 901, razen Chr. M. Wielanda omenja še možno nadaljevanje iz nekega mesta pri Ovidu. © angl. *so. can not see the wood/forest for the trees*; fr. *l' arbre cache la forêt*; hr., srb. *ne vidjeti šumu od drveća*; *ne vidjeti šumu od stabala*; nem. *den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen*; rus. *za derev'jami ne videt' lesa*; *iz-za derev'ev lesa ne vidno*.

drézati

drézati v osír, gl. **osír**.

drézati v ósje gnézdó, gl. **gnézdó**.

drézati v sršénje gnézdó, gl. **gnézdó**.

drgniti

drgniti šólske klopi, gl. **klop ž**.

drobnogled

biti pod drobnogledóm [kóga] /ekspr.; pren./ *biti pod natančno in vsestransko preiskavo, pod nadzorom*

»To bo napeto,« se je nasmešnil Savo, »tako blizu, pa vendarle tako daleč.« Jezila ga je misel, da bo vsak dan pod drobnogledom. Vse to je Oksidžen vedel. (Sonja Koranter, Ognjena črta in paradiznik, NB) | V slovenskem taboru so bili pod drobnogledom zlasti olimpijski kandidati. Če je Bikarjeva presegla pričakovanja, Javornikova tekla v okviru pričakovanj, sta razočarala Cankar in še zlasti Anja Valant. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Kakor je še povedal, lahko prikritost koruptivnih dejanj in izredno težka dokazljivost pomenita veliko konfliktnost interesov predvsem takrat, ko bodo subjekti kriminalistične obdelave posamezniki, povezani s centri politične ali ekonomske moči. In na to so v policiji, kot zatrjuje Erhatici, pripravljene, saj se zavedajo, da bodo zmeraj bolj pod drobnogledom javnosti. (Delo, 10. nov. 2000, NB) | Le ena zmaga in trije goli v šestih tekmah, to je premalo tudi za »nerazvaje« del navijačev Manchesterja. »Šokiran sem,« je po prespani noči priznal Ferguson, nato pa v svojem slogu dodal: »Vem, da sem pod drobnogledom, saj sem vsejel. Tudi če se le sprehajam po ulici, bom.« (Delo, 9. nov. 2005, NB)

♦ Gl. *vzeti koga/kaj pod drobnogled*.

dáti kóga/káj pod drobnogled /ekspr.; pren./ *natančno in vsestransko proučiti koga, kaj*; sop.: **dati koga/kaj pod lupó**

Z vstopom v zvezno vlado so povsod po Evropi natančneje dali pod drobnogled rasistični in ksenofobni del strankine vsakdanje politične prakse, zato ti elementi že iz taktičnih vzrokov na kongresu niso bili v ospredju. Zamenjava poudarkov utegne pomeniti, da bo stranka v prihodnje ponujala volivcem mnogo stvari hkrati: vsak naj izbere tisto, kar mu najbolj ustreza. (Delo, 3. maja 2000, NB) | In drugič, ko gre za tuje kupce in kupnino, smo prepričani, da že dobro poznajo razmere v naših bankah. V njih so že ali še bodo zahtevali vpogled v vsak predal in kreditno mapo, preverili bodo na desetine bilanc, dali pod drobnogled računovodske dokumente povezanih podjetij in bank v tujini in nasploh bodo zastavljali številna, včasih tudi neprijetna vprašanja. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | In možnosti je čedalje manj. Če damo pod drobnogled profesorsko družino, ki ima visoko nadpovprečne prejeme, vidimo, da jo že drugi otrok finančno izčrpa, tretji pa jo pahne malodane v revščino. Zaradi svojih prihodkov ni upravičena do večine socialnih transferjev, prav tako ne do socialnega ali neprofitnega stanovanja. Nakup primerne stanovanja je njen skorajda neuresničljivi življenjski projekt, trije otroci pa pomenijo trikratne stroške glede vsega drugega. (Delo, 19. jul. 2002, NB) | Po pripravah na Bledu in v Mariboru se bodo v polni sestavi konec tedna spet zbrali na Gorenjskem. »Dorečena sta le Iztok Čop in Luka Špik, ki bosta veslala v enojcu in dvojnem dvojcu, medtem ko so druge zasedbe za zdaj še vedno odprte,« je pred vnovičnimi preizkušnjami na Bledu povedal selektor Janša, ki bo pod drobnogled postavil še drugi dvojni program dvojcev in četverca brez krmarja. (Delo, 9. maja 2007, NB) | V Sloveniji se bo družinsko gledališče tokrat predstavilo že četrtič: ob prvem obisku so prikazali predstavo Masoch, ki se ukvarja z analogijo med gledališčem in mazohizmom, drugič so nastopili z Julijem Cezarjem, ki pod drobnogled postavlja mehanizme in moč retorike ter umetnost prepričevanja, tretjič pa so se predstavili z Genezo, postavitvijo o grozljivosti vseh neskončnih možnosti. (Delo, 10. maja 2007, NB)

♦ Gl. *vzeti koga/kaj pod drobnogled*.

© hr., srb. *staviti koga, što pod lupu*; *metnuti koga, što pod lupu*.

jemáti kóga/káj pod drobnogled, gl. *vzeti koga/kaj pod drobnogled*.

postáviti kóga/káj pod drobnogled, gl. *dati koga/kaj pod drobnogled*.

postávljati kóga/káj pod drobnogled, gl. *dati koga/kaj pod drobnogled*.

vzétí kóga/káj pod drobnogled /ekspr.; pren., nedov.

jemati/ natančno in vsestransko proučiti koga, kaj; sop.: **vzeti koga/kaj pod lupó**

Tokrat so se močno potegnili nazaj, »meščanski komite« vere nima več za ogroženo, ampak poudarja, da ima

namen »v dobrih in slabih dneh stati pri narodu«. Zato je kritik vzel pod drobnogled njene dosežke na narodnem področju in ugotovil, da je tu storila manj kakor nič. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Tokrat smo vzeli pod drobnogled le eno izmed idej, ki so prišle na dan spričo mnogih predlogov o spremembi sistema volitev – idejo, da bi morebiti kazalo razmišljati tudi o odpravi državnega sveta. O tem bodo seveda zadnje besede rekli poslanci. (Delo, 6. jan. 2000, NB) | Piran, ki je najbolj prometno turistično pristanišče v državi, je julija obiskala kar polovica vseh potnikov, zasidrali pa sta se tudi dve tretjini plovil. Policisti so letos še posebej vzeli pod drobnogled tihotapljenje mamil in ilegalcev. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Ponorele ljudi in Nepomembne junake, v katerih se ukvarjam s fenomenom upora. Medtem ko v prvem jemljem pod drobnogled demonstracije, ki so v Beogradu potekale pozimi 1996/1997, je v drugem v ospredju psihologija individualnega odpora. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | Imena gostiln iz bližnje in daljne okolice znata naštetjati na pamet, odlično sta seznanjena tudi s specialitetami, ki jih kaže naročiti v posamezni od njih – Erika Herbert izraze za jedi našteva kar po slovensko, saj se z našim jezikom spopada kot samoukinja. Poleg hrane pod drobnogled jemljeta še tisto, kar je na mizi med kosilom nepogrešljivo: kozarček dobrega vina. (Delo, 21. jun. 2006, NB)

◆ Frazem *vzeti koga/kaj pod drobnogled* temelji na sestavini *drobnogled*, ki je manj rabljena sopomenka za *mikroskop* 'optična priprava za opazovanje zelo majhnih, s prostim očesom nevidnih stvari'. V prenesenem pomenu je *drobnogled* – v predložni zvezi *pod drobnogled* ali *pod drobnogledom* – postal prisposoba za to, s čimer natančno in vsestransko proučujemo koga ali kaj. Glagolske sestavine frazema *biti*, *dati*, *jemati*, *postaviti*, *vzeti*, *znajti se* kažejo na to, kako se kdo takega proučevanja loti, je v njem ali se sam znajde v njem.

◎ angl. *to examine so./sth. under a magnifying glass*; fr. *examiner qc. au microscope*; *regarder qc. à la loupe*; *examiner qc. sur toutes les coutures*; hr., srb. *uzeti što pod lupu*; nem. *jmdn., etwas unter die Lupe nehmen*.

znajti se pod drobnogledom [*kóga*] /ekspr.; pren./ *biti pod natančno in vsestransko preiskavo, pod nadzorom*

Najbolj priljubljeno obuvalo med mladimi Japonkami, čevlji z zelo debelimi podplati, se je znašlo pod drobnogledom policistov. V Osaki, drugem največjem japonskem mestu, celo razmišljajo, da bi prepovedali voziti avto v njem. (Delo, 9. feb. 2000, NB) | Stopnje rasti BDP, produktivnosti in plač bodo ob ne vključitvi v EU znatno nižje kot ob vključitvi. Problematiko plač naj bi po Štiblarju še naprej reševali predvsem v okviru socialnega sporazumevanja, sicer pa naj bi se čim več aktivnosti znašlo pod drobnogledom tržne konkurenčnosti,

državne arbitraže pa naj bi bilo čim manj. (Delo, 12. maja 2000, NB) | Sven Göran Eriksson, švedski nogometni trener, je novo ime na krmilu angleške reprezentance. 52-letni strateg je hkrati postal prvi tujec na enem izmed najbolj izpostavljenih položajev na Otoku, že na štartu pa se je znašel pod drobnogledom okorelih tradicionalistov, ki verjamejo le v »home made« selektorja. (Delo, 6. nov. 2000, NB) | Formalni argumenti predsednika NZS so bili večinoma dovolj prepričljivi, tako da novinarji v zvezi z delom z mladimi, ki se resnično pač še ni znašlo pod drobnogledom, niso imeli vprašanj. Zanimalo pa jih je Uefino soglasje o tem, da lahko NZS razporeja denar klubov za delo z mladimi. (Delo, 7. feb. 2003, NB)

◆ Gl. *vzeti koga/kaj pod drobnogled*.

drúg

bíti v drúgem stánju, gl. *stanje*.

bíti v drúgem stánu, gl. *stan*.

brénkati na drúge strúne, gl. *struna*.

drúga pésem, gl. *pesem*.

napéti drúge strúne, gl. *strúna*.

prestòp v drúg tábor, gl. *prestop*.

prestopíti v drúg tábor, gl. *tabor*.

ubírati drúge strúne, gl. *struna*.

ubrátí drúge strúne, gl. *struna*.

v drúgem stánju, gl. *stanje*.

v drúgem stánu, gl. *stan*.

za drúge pobírati kòstanj iz žerjávice, gl. *kostanj*.

drugáčen

bíti iz drugáčnega testá, gl. *testo*.

brénkati na drugáčne strúne, gl. *struna*.

drugáčna pésem, gl. *pesem*.

ubrátí drugáčne strúne, gl. *struna*.

zabrénkati na drugáčne strúne, gl. *struna*.

drúgi

bíti drúga violína, gl. *violina*.

drúga strán medálje, gl. *stran*.

igrátí drúgo violíno, gl. *violina*.

iz drúge rôke, gl. *roka*.

kupítí iz drúge rôke, gl. *roka*.

drúgič

ênkrat z bétom, drúgič s psòm, gl. *bet*.

dřva

spátí kot dřva, gl. *spati kot klada*.

drvéti

drvéti kàkor hudoúrník, gl. *hudournik*.

drvéti kot snéta sekíra, gl. *sekira*.

držáti

bogá za jájca držáti, gl. bog.
 držáti besédo, gl. beseda.
 držáti fige v žêpu, gl. figa.
 držáti fige za kóga, gl. figa.
 držáti figo v žêpu, gl. figa.
 držáti figo za kóga, gl. figa.
 držáti góbec, gl. gobec.
 držáti jêzik za zobmí, gl. jezik.
 držáti kóga na distánci, gl. distanca.
 držáti kóga na krátko, gl. kratko.
 držáti kóga na špági, gl. špaga.
 držáti kóga na vřvici, gl. vřvica.
 držáti kóga/kàj pod pálcem, gl. palec.
 držáti kóga/kàj v [svôjih] krémpljih, gl. krempelj.
 držáti kóga v šáhu [s čím], gl. šah.
 držáti kóga za besédo, gl. beseda.
 držáti kómu štángo, gl. štanga.
 držáti korák s kóm/čím, gl. korak.
 držáti múlo, gl. mula.
 držáti nož na gřlu kóga, gl. nož.
 držáti ogledálo kómu/čému, gl. ogledalo.
 držáti pestí za kógalkàj, gl. pest.
 držáti rôke krížem, gl. roka.
 držáti rôke v žêpíh, gl. roka.
 držáti škarje in plátno v rókah, gl. škarje.
 držáti vsé adúte v rókah, gl. adut.
 držáti vsé nítí v svôjih rókah, gl. nit.
 držáti vsé v svôjih rókah, gl. roka.
 drží kot pribíto, gl. pribito.
 ne držáti rók krížem, gl. roka.

držáti se

držáti se kàkor kméčka nevésta, gl. nevesta.
 držáti se kàkor žábja podobica, gl. podobica.
 držáti se [kóga/česa] kot klòp [kóže], gl. klop.
 držáti se kóga/česa kot pijàn plóta, gl. plot.
 držáti se kóga/česa kot pijánc plóta, gl. pijanec.
 držáti se kóga kot pijavka, gl. pijavka.
 držáti se kot dež v prátiki, gl. dež.
 držáti se kot Kúrent v prátiki, gl. Pust.
 držáti se kot limóna, gl. limona.
 držáti se kot lípov bóg, gl. bóg.
 držáti se kot mila jéra, gl. jera (Jera).
 držáti se kot Púst v prátiki, gl. Pust.
 držáti se kot vrísk, gl. vrisk.
 držáti se na distánci, gl. distanca.
 držáti se za trébuh [od sméha], gl. trebuch.
 držáti se zláte sredíne, gl. sredina.
 drží se, kot da ne bi znál štéti do pět, gl. pet.
 mléko se še drží kóga, gl. mleko.
 ne védeti, kjé se drží gláva kóga, gl. glava.

držáva

banána držáva, gl. banana.
 banánska držáva, gl. banana republika.
 držáva tisočéríh jézer /ekspr.; prispodob/ Fínska;
 sop.: dežela tisočéríh jezer
 Največji razcvet je država tisočerih jezer doživela med razmahom tehnoloških podjetij (1993–2000), ko je gospodarstvo raslo skoraj s 5-odstotno povprečno letno stopnjo, hkrati pa imelo nizko inflacijo. (Delo, 27. sep. 2004, NB)
 ♦ Frazem *država tisočerih jezer* z veliko pogostejšo sopomenko *dežela tisočerih jezer* izhaja iz dejstva, da je v tej državi resnično na tisoče jezer, kar je razvidno tudi iz naslednjega navedka: Finska ni le država tisočerih jezer, temveč tudi – vsaj za naša merila – naravnost razkošne študijske ponudbe, ki jo petmilijonskemu prebivalstvu zagotavlja 20 univerz in 31 politehnik. (Delo, 5. apr. 2004, NB)

držávica

banánska držávica, gl. banana republika.

dúcat

fànt, kákršnih gré dvanájst na dúcat, gl. fant.

dúh

dúh čása /nevr.; pren./ *splošne miselne, nazorske značilnosti določenega časovnega obdobja*

Enajstkrat sem abortirala, se je pohvalila štiriinštiridesetletna ženska, ki je v dvajsetih letih premenjala štiri može in vrsto ljubimcev. To je duh časa, to je moderno, je rekel neki polpismen direktor, ki govori slabo slovenščino. – O turizmu govore v naših krajih, ceste so pa take, da kriče po oskrbovanju. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB) | Pruskega (*History of Frederick II. of Prussia*), ki jih med drugim zaznamuje tudi izjemna strast po moraliziranju. Le-ta še posebej izstopa v poglavjih, ki naj bi predstavljala tako imenovani »duh časa« (*spiritual unity of an age*). Poleg tega je prav v teh poglavjih nazorno pokazal, kaj manjka njegovim kolegom, ki jih je poimenoval za *dry-as-dust' historians*. (Oto Luthar, Zgodovina historične misli od Homerja do začetka 19. stoletja, NB)

dúh je volján, a mesó je slábo /bibl.; pren./ *človek si prizadeva za dobro, toda njegove slabe lastnosti ga pri tem ovirajo*

Pa kaj, vsi smo slabi, vsi, bog nam v greh ne zapiši. Duh je voljan, a meso je slabo. In potem, botrček, saj sam veš, tiste Medvedove. (Ciril Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Duh je voljan, meso je slabo. Svetopisemski rek bi lahko nekoliko predrugačili in ga uporabili pri opisu prof. dr. Henryja Leeminga, enega od prevajalcev dr. Franceta Prešerna v angleščino. (Delo, 21. okt. 1999, NB) | Olimpijske igre so stvarnost in so ideja. Zato lepo

povzemajo vso slabost človeškega bitja – duh je voljan, a meso je slabo. Olimpijski duh, ki v resnici ni bil nikoli nič drugega kot mrtva črka na papirju, je samo okras okoli mastnih zaslužkov, nacionalističnih čustvenih izlivov, nezdrave tekmovalnosti in krepitve svetovnega političnega vpliva, okras okoli slabega mesa. (Mitja Sadek, Duh je voljan, a meso je slabo. (Park, regionalni časopis, 28. apr. 2008) | Si vedno znova (ko se mi nabe-re kak kilogram preveč) obljubim, da zdaj bom pa začel čisto zares redno hoditi in tekati, pa vedno nekaj pride vmes in se to ne zgodi. Tako da bi pri meni veljal tisti biblični izrek »volja je dobra, a meso je slabo«. (Google, Kulinarična Slovenija)

◆ Frazem *duh je voljan, a meso je slabo* je sveto-pisemskega porekla (gl. Matejev Evangelij, 26, 41).
 ◎ nem. *der Geist ist willig, aber das Fleisch ist schwach*; pol. *duch wprawdzie jest ohotny, ale ciało mdłe*.

izginiti brez dúha in slúha /ekspr.; dvoječ./ *izginiti neznano kam, brez sledu*

V začetku leta je prišel na jahto v marino s štirimi »gorilami«, nagnal čuvaja, vzel dokumente in nato ponaredil preostale podatke o prodaji, ki jih je potem pokazal policiji kot dokaz o plačilu are, še piše reški Novi list. Jah-ta, last ameriškega podjetja iz Portoroža, kjer je zaposlen tudi Frlan, pa je izginila brez duha in sluha. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Čeprav je nekdanji državni sekretar na gospodarskem ministrstvu Boris Šuštar izginil brez duha in sluha, se sodni senat pod predsedstvom sodnice Marjete Švab Širok odločil, da bo sojenje izpeljal brez njega. Po mnenju sodnikov obstajajo pogoji za sojenje v nenavzočnosti, jutri, ko bo najverjetneje izrečena tudi sodba, pa se obeta maratonska obravnava. (Delo, 12. jul. 2007, NB)

◆ Gl. *ne duha ne sluha*.

ne dúha ne slúha /ekspr.; nikal., dvoječ./ *brez sledu, neznano kje*

Na Zgornji Travnji smo spet počivali. O travi tam ni bilo več ne duha ne sluha, če ne vzamemo v poštev puste, visoke ostrice. Od nekdanje senožeti je ostala samo jasa, kjer so se cepile tri poti: desna na Vrata, leva skozi Volčjo grapo v Dominove laze, srednja naravnost v Obrekarjev dob. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | Oger je mislil, da ni dovolj razločen, in je poudarjal svoje želje s pestjo. Marjanica je tekla na policijo, naj ji moža nauče manir, pa ko je mož dobil povabilo, je skrivaj pobral svoje cape in kar mu je prišlo njenih v roke, in je izginil in ni bilo več o njem ne duha ne sluha. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Okrog Velikega jezera o zlatu ni ne duha ne sluha. «Kako pa potem veš?» »Ljudje iz-pod Zaledenelih gora, daleč za Snežnimi vrhovi so tako pripovedovali,« se je zlagal in se ni zlagal Srnjak. (Janez Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | Naposled se je utolažila ven-dar vsaj nekoliko. Povprašala je brzozjavno po beguncu in prejela odgovor, da o belem mačku z rdečim trakom ni ne duha ne sluha. (Rado Murnik, Indijanci, NB)

◆ Frazem *ne duha ne sluha* je po obliki besedna

zveza z notranjo rimo. Temelji na predstavi, da za kom ni več možno najti nobene sledi niti slišati, tj. da se ga ne da več izslediti po vonju, ker je predaleč. Sestavini *duh in sluh* sta tudi v predložni zvezi *brez duha in sluha* v frazemu *izginiti brez duha in sluha*. Slovenskemu *ne duha ne sluha* ustrežno rus. *ni sluhu ni duhu* razlagajo ruski frazeologi kot izvorno ruski frazem (gl. RSF³, 646). Obrnjeni vrstni red sestavin je v hr., srb. *ni sluha ni duha* o kom.

ubóg na dúhu /iron.; pren./ *nedomiseln, naiven*

Meni se je naravnost gabila, toda držala me je v kleščah. Najsi so jo vsi prištevali k ubogim na duhu, je bila babnica po svoje kar dovolj prebrisana: poznala je mojo strast do branja in je to strast obrnila v svoj prid. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | Kalaški odnos do bogov je torej na nivoju mistike in ne da se reči, da se je razvil v religijo, ki bi vsebovala tako kot v vseh razvitejših skupnostih elemente moči za politično vodenje ubogih na duhu. Nobenih pravih strahov in groženj, avg. je enak in sam pred božjim amfiteatrom ... (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Ko je predsednik naše vlade z osebno izbranimi kadri najprej poskrbel za ustrežno bodoče vodenje SOVA, nato pa še MNZ in policije, se ni slišal niti glas. Mogoče smo pa bivši policisti in obveščevalci res preveč ubogi na duhu, da bi razumeli poti in stranpoti slovenske politike ... (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Nekaterim se je početje dvajseterice mladih Slovenjegracijanov, ki so od četrтка do sobote pozno zvečer na mestnem stadionu za Guinnessovo knjigo rekordov potiskali spačka, zdelo nerazumljivo, neproduktivno in na sploh brez potrebe. A ti nergači in drugi ljudje, ubogi na duhu, se ne zavedajo, da so mladi Slovenjegracijani pravzaprav vizionarji. (Delo, 8. maja 2006, NB)

◆ Frazem *ubog na duši* je sveto-pisemskega izvora in je skrajšan iz besed, ki se pripisujejo Jezusu (gl. Matej, 5, 3; Luka, 6, 20), tj. *Blagor ubogim na duhu, kajti njihovo je nebeško kraljestvo*, npr.: In vztrajajo pri »božjem delu« (kreacionizmu), takem človeku torej, ki (naj) ne ve, ki mu ni treba vedeti, da se sam resno, zelo resno ogroža. Ena religija pravi nekako tako: Blagor ubogim na duhu, kajti njih je nebeško kraljestvo. (Delo, 1. okt. 2005, NB) | »Oprosti mi, Iksia, neumen norec sem in ti si žalostna.« skrušeno reče pritlikavec. »Ampak prerok Adonias, naj njegov pepel v miru počiva v jau... v dromidskem Žarovju, Adonias je pridigal iz starih svetih knjig Jezusove besede: Blagor ubogim na duhu, kajti njihovo je nebeško kraljestvo. In blagor žalostnim, kajti potolaženi bodo.« (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojne-ga človeka, NB)

◎ fr. *pauvre d'esprit; pauvre en esprit*; it. *sempliociotto; povero di spirito*; nem. *arm im Geiste sein*; rus. *niščie duhom*.

dúnst

ne iméti dúnsta o čém /nižje pog.; pren./ *prav nič ne vedeti o čem, ne razumeti česa*; sop.: **ne imeti pojma o čem**

Ni zadost biti zblojen in nabijati nekaj v tri dni, če nimaš dunsta. Da imam delavce zaposlene, pa to niso neki lopatarji, ampak ljudje z univerzitetno ali še ... (Najdi.si, www.rtvsllo.si/slovenija...) | Andreas, zdaj pa povej, pa tudi vsi ostali, ki nimate dunsta o čemerkoli, samo kritizirate, kako vse dobiti, pa nič tvegati. (Najdi.si, www.radiokoper.si/slovenija...) | Zdaj se bo pa videlo, da nimam dost dunsta o gradnji. Nekje sem namreč pobral idejo, da bi ob predpogoju natančne gradnje s cegli, namesto notranjih ometov ... (Najdi.si, www.podsvojo-streho.net)

◆ Frazem *ne imeti dunsta* o čem je prišel k nam iz nemščine, in sicer iz *keinen blassen Dunst von etwas haben*, ki ima tudi sopomenke *keine blasse Ahnung von etwas haben*, *keine blasse Idee von etwas haben*, *keinen blassen Schimmer von etwas haben*. Sestavina *dunst* je sprejeta iz nem. *Dunst* v pomenu 'para, sopara, soparica'.

dúša

biti dôbra dúša, gl. **dobra duša**.

biti dúša česa /nevtr.; pren.; z rod./ *biti najvažnejši, najpomembnejši član ali del*

Gospod predsednik Jeraj je bil duša društva. Tako so ga imenovali po pravici. Zakaj vse, kar je društvo storilo imenitnega, vse se je rodilo v njegovi glavi. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, 1917, 66) | To pa je zato, ker je Milena prodala in zapustila bife, in to nobenemu ni prav. Ona je bila tu duša vsega, zmeraj tako, kot je treba, vsakega je poznala in ob nedeljah in praznikih je bilo tukaj bolje piti kavo kot doma. Zdaj ima tam neki Bar Offside za navijače in nogometaše, mi tukaj pa smo dim. (Delo, 10. jul. 2004, NB) | Na sodelovanje pri razkrivanju kaznivih dejanja je opozoril tudi zagovornik Bojana Makuca Marko Knafelj. Kot je dejal, se Kovač v svojem zagovoru želi le maščevati Makucu, ki je odkritosrčno priznal in opisal kazniva dejanja ter tako močno obremenil predvsem Kovača. Makuc priznava sodelovanje pri ugrabitvi Mavriča in Gačnika. »Kovač je bil organizator, duša vsega. Ne le ugrabitve Mavriča, temveč tudi drugih kaznivih dejanj,« je menil odvetnik in poudaril, da je bil Kovačev namen izsiliti denar od ugrabljenih. (Delo, 21. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *biti duša česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *duša*: 'najvažnejši, najpomembnejši član ali del'.

◎ angl. *to be the life and soul of sth.*; češ. *být duší něčeho*; hr., srb. *biti duša čega*; nem. *die Seele der ganzen Sache sein*; *die Seele von etwas sein*.

biti kdó/káj z dúšo in telésom, gl. z *dušo in telesom*.

biti predán kómu/čému z dúšo in telésom, gl. z *dušo in telesom*.

biti zláta dúša, gl. *zlata duša*.

črna dúša /ekspr.; pren./ *hudoben, zloben človek*; prim. **pasja duša**

KOMAR: Vohunska črna duša! – Kaj? Zberó se pošteni ljudjé ob slovesni uri ... v srcih upanje in skrb ... svobodno besedo na jeziku – pa se prikrađe médnje ta črna senca v svoji dolgi špehóvki ... ne, ljuba duša, moja kri je vroča in ni me sram ... slinijo naj se polži! (Ivan Cankar, Hlapci, NB) | Ali Nikon Ubeg se ne da pregovoriti, ampak potegne iz žepa črno in belo kroglico, dene obe v klobuk Tratilkov in zapove Samoradu, bodalce nadenj zavihtivši, naj potegne eno kroglico iz klobuka ... Samorad potegne črno kroglico ... Nato zarohni Nikon Ubeg: »Torej se usmrtiš sam, črna duša!« (Janez Menčinger, Abadon, NB) | V svojih besedilih z ogromno mesarsko sekiro razcefra vse, kar je svet velikih religij in etike postavil za vzor in merilo humanega. Njegovo osnovno vodilo je razglašati bolj krute in blasfemične ideje, kot jih je sposobna misliti najbolj črna duša. Ustvariti grozljivejši hrup, kot ga prenese človeško uho. (Delo, 18. dec. 2004, NB) | To je črna duša. Ta človek ima nevarno in črno dušo. Kostrin ni razumel, kakšno zvezo ima znanje nemščine z njegovo dušo, toda raje je molčal. (Drago Jančar, Zalezovanje človeka, NB)

◆ Gl. *pasja duša*. Slovenskemu *imeti črno dušo* ustreza nem. *eine schwarze Seele haben*.

dóber kákor dúša /ekspr.; primera/ *zelo, srčno dober*; prim. **dobra duša**

In umrla je lepo, z bogom spravljena, v njegovo voljo vdana, o, vsa drugačna je bila na zadnjó uro kakor prej v življenju: nič sitna, nič huda, ampak dobra kakor duša. Gotovo je gorka v nebesa šla in tam za nas boga prosi. (Josip Jurčič, Veronika Deseniška, Tragedija v petih dejanjih, NB) | Nagajal je res precej rad, ali to razposajenost mu je prizanašala potrpežljiva Burga brez nevolje, ker ji je bil v vseh rečeh tako pokoren in priden, zraven pa dober kakor duša. Jernejcu se je priljubil najbolj s tem, da se ni nikoli jokal in kupal. (Janez Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | In te bolečine, včasih tako odločilne vse žive dni, naj bi bila obvarovana vsaj ljubljena nečakinja ... O tem je premišljala teta Liza, dobra kakor duša, se nasmehnila in si privoščila za en nos tobaka. (Rado Murnik, Indijanci, NB)

◆ Primera *dober kakor duša* temelji na prenesenem pomenu sestavine *duša*: 'človek, zlasti z vidika njegovih značajskih, čustvenih značilnosti'. Ta pomen navadno natančneje določajo pridevniške sestavine, kot so *dobra*, *zlata*, *črna*, *pasja*. V obravnavani primeri je sestavina *duša* uporabljena v pozitivnem pomenu, tj. **dober kakor dobra duša*.

dôbra duša /ekspr.; pren./ *dober človek*

Gregor je pogosto z naklonjenim usmiljenjem pomislil na Tagenario domestico, ki je bila dobra duša in pravzaprav ni hotela nič drugega, kot preživeti nedeljski popoldan s Fredom Blaumannom. (Drago Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Da so dolžili in napadali ljudje samo Gašperja, da ni stal v vsej vasi noben moški in nobena ženska razen sopivcev na Gašperjevi strani, se ji je zdelo pristransko. Ta dobra duša se ni zavedala, kako jo prevzemajo nelepa čustva tihe zloradosti. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Marijan je bil, kakor je sprevidel, pri vseh svojih slabostih vendar dobra duša. Poprijel se je bil Lovreta precej od kraja in vseskozi kazal gorkejšo prijateljstvo do njega, kakor ga je mogel Lovre povračevati. (Josip Jurčič, Deseti brat, NB) | Navsezadnje je pustni čas in je morda možakar preizkušal, če bi njegova maska »zažgala«. No, vseeno se je našla dobra duša, ki je obvestila policiste, ti so pri premraženem nesrečnejšu našli nekakšno izkaznico s podatki, da gre za 46-letnega Ljubljana. (Delo, 27. feb. 2001, NB) | Podatke o čistoči hrvaškega morja sem iskal, iskal in obupal. Če jih je kaka dobra duša že našla, naj sporoči, lepo prosim. (Delo, 18. jul. 2001, NB) | I, kaj se bosta prepirala,« povzame tretji ud študentovske deteljice besedo; »danes je zabava v društvu X. Pojdimo tja, morda najdemo kako dobro dušo, ki se s svojim finančnim ministrom še ni tako stela in sprla kakor mi. (Janko Kersnik, Raztreseni listi, Leposlovni podlistki, NB) | Bilo mi je neprijetno. Čeprav sem posedala s sorodno, dobro dušo. Rekla je, iskreno, naj ostanemo, kolikor dolgo hočemo. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Tukaj je tudi seznam spletnih konferenc (newsgroups), posvečenih mp3, v katerih boste prav tako našli veliko posnetkov. Seveda večinoma piratskih. In če kakšnega nikakor ne boste našli, lahko na spletni konferenci zanj zaprosite dobro dušo, ki ima pravo ploščo in nekaj časa, da vam posnetek pošlje. (Monitor, aprl 1999, NB)

◆ Frazem *dobra duša*, prav tako *biti dobra duša*, temelji na prenesenih pomenih sestavine *duša*: knj. 'oseba, človek sploh' in 'človek, zlasti z vidika njegovih značajskih, čustvenih značilnosti'. Kakšna je ta oseba, izraža sestavina *dober*, ki ima zelo širok pomenski obseg. V sopomenskem frazemu *zlata duša* je sestavina *zlat*, ki ima prav tako več pozitivnih prenesenih pomenov: eksp. 'zelo dober, dobrosrčen; ki vzbuja zelo pozitiven čustveni odnos; zelo dragocen, koristen; poudarja pomen samostalnika, na katerega se nanaša'; itd. Nasproten, negativen pomen pridaja sestavina *pasja* v frazemu *pasja duša*, ki se navadno uporablja kot psovka. Pomen sestavine *duša* knj. 'oseba, človek sploh' dodatno krepi sestavina *živa* v frazemu *živa duša*, ki se večinoma uporablja zanikano, npr. *ne videti žive duše*, tj. 'nikogar ne videti' in *ne povedati česa živi duši*, tj. 'ne povedati nikomur'.

◎ angl. *a good soul; a good egg*; fr. *une bonne âme; une bonne pâte (d'homme); un brave type*; hr., srb. *dobra duša*; nem. *eine Seele von Mensch sein*; šp. *alma de Dios*.

iméti črno dušo, gl. *črna duša*.

iméti dôbro dušo /ekspr.; ed., pren./ *biti zelo, srčno dober*

In takrat bo Angela Merkel razumela, da ta velikanka hrepeni po ljubezni zunanjega sveta, ne pa po konfrontaciji s komerkoli. Le priložnost ji je treba dati, da pokaže svojo dobro dušo – če imajo velesile sploh lahko dobro dušo. (Delo, 1. sep. 2007, NB) | »Tak sodnik je gotovo odliččen.« »Toda hkrati je tudi dober sodnik, po čemer si vprašal. Kajti kdor ima dobro dušo, je tudi dober. Tisti pa, ki je prekanjen in nezaupljiv, ki jih ima sam mnogo za ušesi in misli, da je zvit in pameten, se kaže, če občuje s sebi enakimi, pretkanega in previdnega, ker se zmerom zgleduje po podobah v sebi ... (Platon, Država, NB)

◆ Gl. *dobra duša*.

iméti kaj na duši /ekspr.; pren./

1. biti čustveno vznemirjen, zatežen

»Kaj se pa obiraš!« je zagodrnjala žena. Takoj je videla, da ima mož nekaj na duši, pa je upala, da mu bo z ostro besedo prej razvezala jezik. Pismonoša! je še pogledal ni. (Ciril Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB)

2. imeti koga, kaj na vesti, biti kriv česa

Kriminalistov in policistov je bilo, kakor da bi spremljali morilca ali mafijca, ki ima na duši nekaj umorov in bi ga lahko poskusili rešiti mafijski kolegi ali pa ubiti njegovi sovražniki iz kakšne druge »družine«. Čakali pa smo le novinarji; po sili razmer »mrhovinarji«, ki bi radi le kratko izjavo župana. (Delo, 13. sep. 2003, NB) | Čeprav nihče med njimi ni nedolžna ovčica, je daleč najnevarnejši Zlatan V., ki ima na duši okoli petsto kaznivih dejanj. Zakrivil je vrsto vlovov in ropov, za tri leta pa se je znašel v prevzgojnem domu tudi zaradi nasilništva. (Delo, 14. feb. 1998, NB) | Verjetno ga je za očitke navdihnila zadnja ploha kritik, ki se je usula nanj po francoskem porazu v kvalifikacijah za EP 2008 proti Škotlandu, ko je oblekel francoski dres namesto poškodovanega Williama Gallasa. Zmagoviti gol so namreč Škoti dosegli po strelu iz kota, katerega naj bi imel na duši prav Baumsong. (Delo, 11. okt. 2006, NB)

iméti zlato dušo /ekspr.; ed., pren./ *biti zelo, srčno dober*

Nekateri ljudje imajo lep in močan glas, toda posluha imajo manj od grgarskega osla. Prav tako imajo nekateri zelo dobro, naravnost zlato dušo, a brez vsakega posluha. Nikakor ne znajo skladno zaživeti s čustvi svojega bližnjega, čeprav si prizadevajo. (Ciril Kosmač, Očka Orel, NB) | Če se pojavi eden na površju mojega spomina, se prikaže poleg njega brž tudi drugi. Da je imel bratranec zlato dušo, to sem vedel, ker je sedela ta zlata duša mnogo let na njegovem konju, a popolnoma temna mi je bila njegova zunanost. In v to temo je posvetila

zdajci luč našega arhiva, ker sem videl v personalnem listu Janeza opisane ga kar najnatančneje, tako da sem si ga lahko živo predstavil. (Fran Maselj-Podlimbarski, Iz vojaškega arhiva, Novele in črtice, NB) | Še ko je bila majhna, je bil njen smeh smeh pametne, modre ženske, ki se smeje bolj zaradi drugih kakor zaradi sebe, zato, da bo drugim prijetno, in ne iz potrebe lastnega razkošnega srca. Imela je zlato dušo; ne lahke, kakor so včasih dekliške duše, kakor sončni žarek: ne, njena je bila dragocena, vredna kakor zlato in težka kakor zlato. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB)

◆ Gl. *zlata duša*.

izdihniti [svojo] dušo /evfem.; pren./ *umreti*; sop.: **izpustiti dušo**

Jaz težko govorim, poslušam pa rad.« Pozno ponoči se je vrnil Juri domov, Rožanca pa ni videl več, zakaj dva dni pozneje je izdihnil svojo dušo dolinski grobar. »Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade,« je menil Premec, ko je spremljal med redkimi pogrebci svojega soseda na poslednjem potu. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Mati je nagnila glavo, oči so se zelo razširile in so bile čisto bele. Slišala je mati ime in je ob tistem hipu izdihnila svojo dušo. (Ivan Cankar, Polikarp, NB) | Znojilec je umrl. Hrast ga je bil potrl, ker ga je nerodno sekal, in tri dni pozneje je ponesrečeni izdihnil svojo dušo. Prej pa je napravil oporoko. (Janko Kersnik, Kmetske slike, NB) | Prst, ki ga je tiščal pri petelinu, zavlil se mu je krčevito: orožje se je izprožilo in začelo se je votlo donenje po široki dvorani. Ondi pri mizi pa se je Jurij Ljudevit zgrudil v stol, za trenutek pograbil z rokama po razstreljeni, krvavi glavi in potem izdihnil dušo hitro in urno, kakor odnese sapa lahki list v jeseni. (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | Samo pograbil sem ga in sem ga nekajkrat dvignil v zrak. Pa se je ustrašil in je izdihnil dušo ... Nisem ga hotel umoriti, resnično ga nisem hotel ... (Josip Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Stroji so se dvigali in stegovali, sprejemali in oddajali, tiščali in vlekli, pobijali in puhali, se napenjali in drli, nastopali zdaj v zboru, zdaj posamično, končno zleknili svoje jecklene ude in izdihnilo svojo dušo, ne zato, ker so se na smrt zmučili, temveč zato, ker se je nastavljenec začel počitek. Ko je Tjaž vstopil, so pravkar dotiskali barvni plakat. (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Na avtobuse in njihov čas me nenehno opominja sosedov avtobus, ki je izdihnil dušo ravno na dvorišču, zdaj pa je seveda težava, kako ga odpeljati. (Delo, 27. dec. 2003, NB)

◆ Frazem *izdihniti [svojo] dušo* temelji na predstavi, ki izhaja iz učenja krščanske vere, da človek ob smrti izdihne svojo dušo, tj. svoj duhovni del. Kdor torej izdihne dušo, umre, saj mu ostane samo minljivo telo, ki se povrne v prah. Frazem se lahko uporablja tudi za nežive stvari in pomeni prenehanje delovanja česa.

◎ angl. *to give up the ghost; to draw one's last breath*; češ. *vydechnout duši*; nem. *die Seele au-*

shauchen; seinen Geist aushauchen; das Zeitliche segnen; rus. *ispustit' duh; ispustit' poslednij vzdoh*; šp. *dar el alma; entregar el alma*.

izpustiti dušo /evfem.; pren., tudi *spustiti/umreti*; sop.: **izdihniti [svojo] dušo**

Pogum je začel naraščati. Rac je spoznal, da mora živeti z zavestjo, da bo morda že jutri izpustil dušo v manj herojskih okoliščinah in prišel do zaključka, da umreti ali ne umreti sploh ni vprašanje, kajti vsi bomo nekoč umrli, skupaj ali eden po eden. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboji, NB) | Javnost, ki ne potrebuje posebne duhovne oskrbe. Morda jo potrebuje kdo drug!? Slovenski intelektualizem (razumništvo) je tu tako rekoč izpustil dušo; nima kaj povedati. Intelektualna praznina, ki je zazevala pred nočno hišo Global, je neizmerna. (Delo, 20. okt. 2007, NB) | »Nisem mogel več. Če bi morali igrati še tretji podaljšek, petega v dveh dneh, bi verjetno izpustil dušo,« je bil zadovoljen Parker, ki je s 35 točkami dosegel svoj strelski rekord profesionalne kariere in pristavil 12 asistenc. (Delo, 12. apr. 2005, NB)

2. prenehati delovati

»Srebrni puščici« sta imeli prosto pot do prve letošnje dvojne zmage. »Nenadoma mi je postalo jasno, da motor ne deluje najbolje in je »izpustil dušo,« je po dirki dejal Schumacher. (Delo, 3. jul. 2000, NB) | Njegov motor je namreč prejšnji teden »izpustil dušo«, lastnik Simon Jean-Joseph iz francoske ekipe Oreca pa je Kaučiču obljubil, da bo do konca meseca že nared za nova testiranja v Italiji. (Delo, 7. jul. 2003, NB) | Maturantska obleka ni zadnja investicija roditeljev v svojega vrabčka, ampak prej prva v seriji bolj debelih. Zato bi matura, ki nima več obredne, iniciacijske vsebine, že zdavnaj spustila dušo, če ne bi postala povsem racionalno, agresivno tekmovanje za točke, ki so pravzaprav denar. (Delo, 18. maja 2002, NB)

◆ Frazem *izpustiti dušo* temelji na predstavi, ki izhaja iz učenja krščanske vere, da človeka ob smrti zapusti duša, tj. njegov duhovni del. Kdor torej izpusti dušo, umre, saj mu ostane samo minljivo telo, ki se povrne v prah. Frazem se lahko uporablja tudi za nežive stvari in pomeni prenehanje delovanja česa.

◎ češ. *vypustit duši; pustit duši*; nem. *das Zeitliche segnen; die Seele aushauchen*; rus. *ispustit' duh; ispustit' poslednij vzdoh*.

ležati kómu kaj na duši /ekspr.; pren., 3. os. ed., dov. **obležati/čustveno vznemirjati, težiti**; prim. **imeti kaj na duši**

Kar se pa tiče gospe Francovich, je njeno razburjenje brez pomena in celo nespodobno. Marsikomu leži kaj težkega na duši, pa ne udriha krog sebe in ne obeša tega na veliki zvon! Pomanjkanje vzgoje se jasno vidi. (Ciril Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Še zgodaj je bilo; jutro megleno in pusto. Misli so mi ležale na duši kakor kamenje na Krasu. Ni ga človeka, ki bi nikoli ne obupaval nad

seboj in nad samim Bogom; in ki bi nikoli ne pozabil, da je užil tisočero nezasluzenih dobrot, stotero nepoplačanih ljubezni. (Ivan Cankar, Melodije, Črtice, NB) | Ana je vzdihnila, nagnila glavo vznak, a se ni prebudila. Organist je gledal huje in tudi strože govoril: »Zaklinjam te pri svetosti križa svetega, žena, reci mi, kaj ti leži na duši!« Ana je jecnila v sanjah in pričela polagoma odpirati oči. (Milan Pugelj, Bela vrana in druge novele, izbor) | Star na milijone let pogosto prijateljuje z vodo, ki ga nežno prestavlja v plivkajočem morju ali v podzemlju kaplja po njem. Včasih leži komu na duši ali se mu odvali od srca, po gori navkreber pa ga zaman vali Sizif. In koliko je kamnitih src med ljudmi ... (Delo, 5. jan. 2001, NB) | Triurna debata je bila na trenutke nadvse vroča, je po pogovoru dejal Kiseljov. Predsedniku smo povedali vse, kar nam leži na duši. Z nekaterimi stališči ni soglašal, še zlasti ne s tistimi o političnem pritisku. (Delo, 31. jan. 2001, NB) | Besedila Roka Vilčnika so ji pisana na kožo, glasbeniki ji zdaj godejo v podporo, zdaj nudijo oddih. Ko le ne bi čutila potrebe po tem, da med pesmimi recitira, oziroma ko bi le lahko tisto, kar ji leži na duši, povedala spontano. (Delo, 6. feb. 2007, NB) | Tiskovna konferenca je velikokrat tudi priložnost za povsem intimni izliv avtorja, ustvarjalca ali organizatorja, za solze sreče nad napovedovanim dogodkom, pa tudi besede jeze in gneva nad vsemi, ki to srečo kazijo. To je trenutek resnice, ko je beseda prepuščena samo avtorju oziroma organizatorju, in ta lahko pove praktično vse, kar mu leži na duši. (Delo, 30. dec. 1999, NB) | Južnoafriški nobelovec J. M. Coetzee je znan po literaturi, ki bralca, če se že prebije do konca, redko spravi v dobro voljo. To tudi ni njegov namen, nalašč se loteva zoprnih tem, ki obležijo na duši. (Delo, 29. nov. 2003, NB) | Temeljni kamen je obležal na duši regije. Usoda tehnološkega mesta Tehnopolis in razvoj manjših občin v Savinjski regiji je odvisna od županov, ki jih moti privatizacija agencije. (Delo, 11. mar. 2006, NB)

☉ angl. *sth. preys upon the mind of so.*; češ. *ležet na duši komu*; fr. *peser qn. sur le cœur*; hr., srb. *ležati komu na duši*; biti komu na duši; it. *avere una spina nel cuore*; nem. *auf der Seele liegen*; auf der Seele lasten; rus. *tjažest'ju ležat' na duše kogo*; tjažotit' dušu komu.

mirne duše /nevtr.; prisl. zv./ brez pomislekov, skrbi Da dvojna državljanstva niso najbolj zaželena in običajna stvar, pove dejstvo, da se urejajo s posebnimi zakoni! Imamo torej vsak le svojo državo in mirne duše lahko opustimo odvečni kazalni zaimek. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | Po sesutju starega režima in dotakratnega vrednostnega sistema so se namreč ženske prilagodile zahtevam novega časa, moški pa so se večinoma prepuščili zmedenosti in izgubljenosti. Danes lahko mirne duše rečemo, da dajejo na Vzvodu – v vseh pomenih – utrip življenju in družini ženske. (Delo, 23. jan. 2001, NB) | Beseda globalizacija me spominja na anekdoto o P. L. /vaškem posebnežu, ki sva ga oba poznala/, ki je rekel, da je že toliko star, da je še takrat živel, ko se

je udarniška še tlaka imenovala. Po mojem mnenju bi besedo globalizacija mirne duše lahko zamenjali z besedo kolonizacija. Gre namreč za to – kot vedno – kdo bo za koga delal. (Delo, 14. dec. 2002, NB) | Sicer se njihova dnevna norma ne meri v kilogramih riža kot pri vrstnikih v Aziji, zahtevani znesek tolarjev, ki ga morajo prislužiti z zbujanjem sočutja na mestnih ulicah, pa zato ni nič manj problematičen. Kljub temu vsi mirne duše hodijo mimo njih, tako meščani kot policisti in tudi aktivisti raznih nevladnih organizacij. (Delo, 14. jun. 2003, NB) | Tudi dvojni dvojec bo imel skupino, ki bi jo mirne duše lahko poimenovali skupino smrti (Slovenija, V. Britanija, Italija, Francija, Češka, Avstralija, štart ob 12.00). (Delo, 30. avg. 2003, NB)

☉ hr., srb. *mirne duše*; it. *a cuor leggero*.

obležati komu kaj na duši, gl. *ležati komu kaj na duši*.

pásja dúša /slabš.; v medm. rabi, kot psovka/ *izraža zelo negativen, odklonilen, zaničevalen odnos do koga*; prim. **črna duša**

»Evo mene, ako si žejen nedolžne človeške krvi! Piškavca oreha ni vredno življenje v taboru, kjer se nahajaš ti, pasja duša!« je s preležečim glasom zavpil ter razgalil prsi. »Ustrelj me, lopov!« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Ali ti nisem letos okrog božiča prek glave znamenja del, da nimaš kratko ni malo hoditi okrog njenega stanovanja in nimaš še misliti nanjo? Pa mislil si, pasja duša: brata sem spravil v trdno shrambo, zdaj mi velja še sestro pripraviti na to, da bodo s prstom kazali za njo. (Josip Jurčič, Tihotapec, NB) | Polonica je bila opatu sunila v prsi bodalce, katero ji je bil daroval Matija. »Ah« je dihnil opat in izpustil Polonico. Roka njegova je segla tja, kjer je bil zadet, in potegnila iz prsi bodalo. »Pasja duša – zabodla si me,« je škripaje z zobmi sikal in sedel na posteljo. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB)

◆ Frazem *pasja duša* je nastal iz besedne zveze *pasja duša* v pomenu 'hudoben, zloben človek'. Ta izhaja iz prenesenih pomenov sestavin *pasji* slabš. 'hudoben, zloben' in *duša* ekspr., s prilastkom 'človek, zlasti z vidika njegovih značajskih, čustvenih značilnosti'. Podobno velja za blizupomenski frazem *črna duša*, v katerem je težišče pomena na sestavini *črn* v pomenu ekspr. 'ki vsebuje, izraža hudobijo zlobo' in ki je tudi v frazemu *imeti črno dušo* 'biti hudoben, zloben'.

pihanje na dušo, gl. **pihanje**.

pihati komu na dušo /pog., ekspr.; pren., dov. **pihniti, popihati**/ *vneto prigovarjati, dvoriti komu*

»Pišem se k raportu, da se pritožim!« Kaprol pa mu prinese kave k postelji in mu tako sladko piha na dušo, da se pomiri zlovoljni zaspanec. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Ko oni oddide, seveda. Da mu bo snel kožo, reče. Ga ubil. Ker me bojda pumpa. Piha na dušo. Odvrača od družine. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | »Navsezadnje sem

vedno govorila, da si bila rojena pod srečno zvezdo, da si dobila moža, kot je Danny Lynch.« »No, Holly, nehaj mi pihati na dušo. Povem ti, da imam tudi slabe plati.« (Maev Binchy, Hiša na Tari, NB) | Za Tržačane pravijo, da so bili že njihovi pradedje trgovci in da jim je trgovanje v krvi. Zavedajo se, da je treba kupce razvajati in jim pihati na dušo. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Parlamentarne stranke imajo pri tem privilegij, saj so lahko (in bodo po parlamentarnih počitnicah spet) med parlamentarnim zasedanjem popihale volivcem na dušo. Javnosti in s tem potencialnim volivcem se predstavljajo tudi prek tiskovnih konferenc, sporočil za javnost, javnih pisem in še česa. (Delo, 1. avg. 2000, NB) | Bomo, kot pravi, pač morali dopovedati Evropi, da smo imeli pred pol stoletja revolucijo in da nas zaradi njenih posledic nikakor ni mogoče primerjati z državami, kakršni sta Nemčija ali Avstrija. Tako je seveda popihal na dušo kmetom, med katerimi narašča negotovost zaradi prilagajanja EU in sprememb, ki se napovedujejo. (Delo, 7. feb. 2000, NB) | Običnem katero od tvojih ljubic in ji v tvojem imenu popiham na dušo. (V. Kavčič, Upanje, 1966, 323) | Tako je to z moškimi, je skomignil, meni pa sploh ni šlo v glavo, da je tako zlahka zatajil vso svojo poprejšnjo muževnost. A tudi tak je bil Gajaš: včasih je zlahka pihnil na dušo. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Angela Merkel, ki ji najbolj konzervativni krogi v desničarski stranki očitajo, da je za konzervativko preveč levo usmerjena, je s predlogom, da naj bo novi generalni sekretar CDU poslanec Ruprecht Polenz, že pihnila na dušo tako imenovanemu socialno-levemu krilu stranke. (Delo, 10. apr. 2000, NB)

◎ it. *fare il filo a qc.*; nem. *mit Engelszungen reden*; *mit Engelszungen aufjmdn. einreden*

pihniti kómu na dušo, gl. *pihati komu na dušo*.

podpréti si dúšo /šalj./; pren./ *utešiti si žejo, glad*; sop.: **privezati si dušo**

Zvečer sem šetal proti Gradišču. Pri Seljaku sem že bil in si podprl dušo. (Alojz Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, I, 228)

popiháti kómu na dušo, gl. *pihati komu na dušo*.

poznáti kóga v dno dúše, gl. **dno**.

predáti se kómu/čému z dúšo in telésom, gl. *z dušo in telesom*.

privezáti si dúšo /šalj./; pren./ *utešiti si žejo, glad*

Tomaz Sladkonja je precej spoznal, da je pevec mojster in da mu ne bo enak ne v glasu ne v igri, nikar da bi ga presegel in premagal tudi pri gospodi; ali z vinom si je bil čvrsto že privezal dušo in ji navrgel še toliko, da se mu je srce ogrelo do pogumnosti in so se misli zdramile in ubrale. (Ivan Zorec, Beli menihi I, Ustanovitev samostana, NB) | »Na,« je rekel Prelčev Boris in mi stisnil v roko zvitek prav nagnusno zmečkanih in posvaljkanih bankovcev, kakršne so bile lahko samo lire, »skoči v trafiko in prinesi Staremu Mačku sto ibaric. Najprej si bom privezal dušo, potem se bova pa pogovorila.« (Marjan Rožanc, Ljubezen, NB) | Pogovor se je odvijal v obratu *Doner Kebap Vardar* na Gosposvetiski,

kjer si vsled zveneče butične okolice in hotela Lev s hrano za rajo priveže dušo tudi marsikateri zakravatani japi, ki pa je bolj redko naklonjen širjenju obzorij z orientalskimi eksperimenti. Heh, raje si privošči evropske čevape. (Mladina 2005, št. 26, NB) | Na koncu avenije, v pristanišču, si si lahko privezal dušo s pivom, ciderjem ali se odžejal ob prigrizku v kateri od pivnic. Lahko pa si se preprosto vkrcal na eno od ladjic mestnega prometa in se odpeljal do Eriksberga. (Delo, 13. avg. 1998, NB) | Na srečo sva kilometer ali dva pred taborom naletela na skupino dolenskih srednješolcev. Prijazni mulci so naju povabili na kopno in nama spekli krompir, s katerim sva si privezala dušo za zadnji del voznje. (Delo, 8. sep. 2000, NB) | V Savinjski dolini se miza šibi pod poticami, cvrtjem, krofi, mesom, klobasami; gospodar tudi ne skopari z vinom. Ko si ženjice in vezači privežejo dušo, pridejo na vrsto razne igre: rihtarja bit, duše vagat, sosedo preganjat in podobne. (N. Kuret, PLS II, 1967, 167)

◆ Frazem *privezati si dušo* je možno razlagati kot šaljivo navezavo na frazem *izpustiti dušo* 'umreti'. Zaradi lakote in žeje ljudje tudi umirajo, izpustijo dušo. S potešitvijo obeh, si tako zagotovimo, da se to ne bo zgodilo, šaljivo rečeno: *privezemo dušo, da ne uide iz telesa*.

◎ it. *bere un goccio; mettere q.c. sotto i denti; prendere un boccone; rifarsi la bocca*; nem. *Leib und Seele zusammenhalten; den Durst/Hunger stillen*.

spustiti dúšo, gl. *izpustiti dušo*.

v dnò dúše, gl. **dno**.

vídeti kóga v dnò dúše, gl. **dno**.

z dúšo in telésom /ekspr.; dvoječ., pren., prisl./ *popolnoma, brez pridržka*

V Ljubljani je postal stotnik, pa više ni mogel priti, ker je bil z dušo in telesom Slovan in pesnik. Zaradi pesmi, ki jih je pošiljal v srbske liste, je preстал marsikakšno sitnost. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | V študentskih letih je bil Peter Martinc - Pierre Kosovelov prijatelj in sostanovalec, potem eden prvih ravnateljev koprške gimnazije, romanist, profesor z dušo in telesom, napreden narodnjak in Evropejec hkra, ti, poliglot, ki je tekoče govoril in obvladal osem jezikov in s svojo intelektualno karizmo prevzel večino dijakov številnih generacij gimnazije v Kopru. (Delo, 9. jul. 1998, NB) | A so se v teh dneh že uresničile optimistične napovedi glede obiska olimpijskih tekem tudi nasploh. Avstralcji, ki jih je seveda daleč največ med gledalci, so športniki z dušo in telesom. Zato si pač ne pustijo vzeti priložnosti, da bi v živo videli vrhunski šport v najrazličnejših podobah. (Delo, 23. sep. 2000, NB) | Bogati Epafrodit, trgovec z dušo in telesom, je porabil priliko, da bi se prikupil Teodori in po njej seveda Justinijanu. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Prva knjiga, NB) | Po njegovem prepričanju večina učiteljev vestno opravlja svoje delo, zato ni naključje, da je zaupanje prebivalstva v šolo še vedno pri vrhu. Žal pa mediji o

delu učiteljic in učiteljev poročajo le, ko gre kaj narobe, skoraj nikoli pa ne moremo prebrati nič o učiteljih, ki so z dušo in telesom predani svojemu poklicu, ki so jim prva skrb učenci. (Delo, 4. mar. 2004, NB) | Oba pa sta z dušo in telesom predana plezanju in samo plezanju. Gre za prava profesionalna športnika, čeprav je za športno plezanje ta značilnost velikokrat dvopomenska. (Delo, 7. nov. 2005, NB) | Z ljudmi ekipe M-Sport je res pravi užitek sodelovati, saj so vsi – pa naj gre za vodilne može ali mehanike – z dušo in telesom pri stvari. (Delo, 22. mar. 2004, NB) | Vse praktično znanje pa sem razvil sam, saj se tega iz knjig ne da naučiti. V proces izkušnje se je treba vreči z dušo in telesom. (Delo, 16. okt. 1999, NB) | Mama je ležala negibno, kakor da je ni več. V hipu, ko se je sprijaznila z neljubim dejstvom, da bo treba iti in vse pustiti, se je z dušo in telesom usmerila naprej, k novim dolžnostim. Hkrati je že vedela, da bo vse opravila in vse prenesla, samo da njega obvaruje obupa. (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Toneu Šerčerju zdaj ne bo treba vsak teden v letalo, česar se je zadnja leta tako bal. Lahko se bo povsem posvetil delu in pomoči ljudem, čemur se je zapisal z dušo in telesom. (Delo, 4. sep. 2000, NB) | Leta 1848 se je živo zavedal svoje češke krvi, delal se je za silnega Slovana, čital slovenske in hrvaške časnike, družil se z Bleiweisom in Cigaletom in podpiral prošnjo ali spomenico za slovensko univerzo v Ljubljani. Leto pozneje pa se je bil že ves prelevil, zapisal se je z dušo in telesom nemškimi hegemonom in si ugledil s tem pot na višavo. (Janez Trdina, Moje življenje, NB) | Francozi niso mogli verjeti svojim očem, ko je na igrišču Philippa Chatrierja Nemka Jana Kandarr izločila domačo favoritko Amelie Mauresmo. »Res je, da sem v drugem nizu zapravila vodstvo s 5 : 1, vendar resnici na ljubo nikakor nisem mogla zaigrati z dušo in telesom. Vseskozi sem lebdela na igrišču in upala, da bom izvlekla partijo,« je ugotovljala Francozinja. (Delo, 29. maja 2001, NB) | Steni se ne mislim prepustiti na milost in nemilost. Toda predal se ji bom z dušo in telesom. Njen bom. (Gitica Jakopin, Na vrhu svobode, NB) | Čeprav se je rodil v Trstu, kjer so tedaj smučanje poznali le izbranci, je prav »bela opojnost« zaznamovala njegovo življenje. Po tem, ko se je njegova družina v zgodnjih dvajsetih letih pred fašizmom umaknila v Ljubljano, se je predal športu – z dušo in telesom. (Delo, 12. mar. 2001, NB) | Ustvarjanje te opere izraža zanimiv psihogram mene kot avtorja, ki se je prezgodaj ali pa morda pravi čas vrnil iz tujine, kjer je imel dovolj uspehov, v domovino, da bi se na slovanški način z dušo in telesom predal okolju, iz katerega izhaja. Seveda to okolje, kot nobeno drugo, ni idealno, zato se je ta namera razkrila kot iluzija. (Delo, 23. maja 2003, NB) | Problem se skriva pri Capellu, ki mi ne zaupa in me noče v enajsterici. Poskusil sem vse, da bi mu ugodil; z dušo in telesom sem se predal treningu, iskal načine, da bi bil čim bolj uporaben na igrišču, igral sem celo, ko sem imel velike težave z očmi, a ni nič zaleglo, zato sem moral zamenjati okolje,« je vzroke za odhod

z Iberskega polotoka naštel Ronaldo in razkril, kaj pričakuje od Milana. (Delo, 12. feb. 2007, NB) | Še več, očitno je sklenil, da bo svoj prvi inavguracijski korak v politiko zastavil ob prijazni asistenci dveh kulturnih ljudi: pesnice Mete Kušar, ki predstavlja svet, in mestnega etnologa Damjana Ovsa, ki predstavlja dom. Slednji je celo dejal, da kandidata podpira »z dušo in telesom«. (Delo, 8. jun. 2002, NB) | Kaj pripomore k uspešnemu vodenju hotela? »Imeti moraš veliko izkušnje, pripravljen se moraš biti znova in znova učiti, se z dušo in telesom posvetiti stroki in podjetju, živeti s hotelom, usposabljanje kadre in skrbeti za razvoj.« (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Ob tem se nikoli ne pritožujem – če ti je težko, potem ne prideš nikamor,« pravi Maja, ki svojo energičnost pripisuje nebesnemu znamenju, v katerem je rojena – ovnu. Da se lahko obema hobijema posveti z dušo in telesom, veliko pripomore tudi dobro in premišljeno načrtovanje. (Delo, 4. dec. 2001, NB)

♦ Frazem *z dušo in telesom* temelji na parnem sklopu *duša in telo* v pomenu 'človek, človeško bistvo, osebnost'. Predložna zveza *z dušo in telesom* glede na to izraža, da kdo z vsem svojim bistvom, tj. z duševnimi in telesnimi napori, dela to, kar nakazuje dodana glagolska sestavina, npr. *biti kaj, biti predan, biti pri čem, igrati, podpirati, posvetiti se, predati se, usmeriti se, zapisati se*.

☉ angl. *with one's heart and soul*; fr. *corps et âme*; češ. *tělem i duší*; hr., srb. *dušom i tijelom*; it. *buttarci in q.c. anima e corpo*; nem. *mit Leib und Seele*; rus. *dušoj i telom*; šp. *en cuerpo y (en) alma*.

zapisati se kómu/čému z dušo in telósom, gl. z *dušo in telesom*.

zláta duša /ekspr.; pren./ *zelo dober človek*; sop.: **dobra duša**

Majnhalm se je od sreče kar topil. »Ema je vendar blaga, zlata duša!« je v mislih hvalil sestro, ki ga tako povzdiguje. »In kako spretna je v besedičnosti!« (Ivan Zorec, Beli menih I, Ustanovitev samostana, NB) | General je vprašal Vilarja, kdaj se je sprijateljil z Bajičem. Ko je bil vse zvedel, je rekel: »Bajič je spoštovanja vreden človek, zlata duša, kavalir brez hibe in bojazni, značaj iz kovine.« Obmolknil je, segel po vinu in si nalil. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | »Tepel je ne boš! ...« Pismošina je trznil in zbegano odprl usta. Bil je zlata duša in podložnik v hiši, zato mu še v sanjah ni nikdar prišlo kaj podobnega na um. To je žena dobro vedela, in vedela je celo v tem trenutku, a vendar je še gnala svojo. (Ciril Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB) | Če se pojavi eden na površju mojega spomina, se prikaže poleg njega brž tudi drugi. Da je imel bratranec zlato dušo, to sem vedel, ker je sedela ta zlata duša mnogo let na njegovem konju, a popolnoma temna mi je bila njegova zunanost. In v to temo je posvetila zdajci luč našega arhiva, ker sem videl v personalnem listu Janeza opisane kar najnatančnejše, tako da sem si ga lahko

živo predstavljal. (Fran Maselj-Podlimbarski, Iz vojaškega arhiva, Novele in črtice, NB)

♦ Gl. *dobra duša*.

Živa duša /ekspr.; pren., nikal./ *nihče*; prim. **živ krst**; **krščena duša**; **krščen duš**

Med vsemi Slinarji, kar jih je v tem času tovorilo po Golovcu, bil je eden poseben korenjak; nihče drug ni imel tako lepo pisane hiše, kot on, nihče se ni mogel ponašati s tako lepo vzrastlimi rožički. Pa kakor živa duša ni brez vseh slabosti, imel je tudi on eno, ki je bila kriva, da je moral marsikako grenko požreti od roditeljev in bratov svojih: bil je namreč zelo len. (Fran Erjavec, Šaljivi potopisi, NB) | Brat in sestra sta molčala, zatopljeni vsak v svoja čustva bridkosti in vdanosti. Bric pa ju je zabaval z modrovanjem o smrti, kako se človek polagoma nanjo navadi, namreč na tujo smrt, in kako je pravzaprav grdo, če se nekaterim čisto naravno zdi, da mrjo drugi, sami bi pa hoteli večno živeti, dasi bi jih živa duša ne pogrešila, in nagajajo iz same nevoščljivosti, ko se mora vendar prostor narediti mlademu zarodu. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Rjavka je okrenila glavo proti njemu in zamukala dolgo in zategnjeno, češ: »Ta svet! Živa duša se ne zmeni zame!« Zopet je kazalo Janku tako, da mora odložiti mrtve pole z rimskim pravom in se pobrigati za živo in lačno Rjavko: imela je prazne jasli. (Fran Milčinski, Muhoborci, Domoljubna povest, NB) | Kako ste zrasli! – A čudno je, da ste prišli, ne spomni se me živa duša več. Ves dan presedim tu sama; čisto sama ... (Ivan Cankar, Amalija, NB) | Zato je spet nekaj drugega začel, kar je bilo po njegovi misli tudi učeno: »To seveda, ko bi mogla midva praprotovega semena dobiti, potlej bi se jaz že nič ne bal, ko bi praprotovo seme, o kresu natreseno, pri sebi nosil. Potlej mi živa duša nič ne more, pravijo. (J. Jurčič, Janko Kersnik, Rovnjači, NB) | Tiste železne okove so odpravili pozneje, saj se je sama cesarica Elizabeta potegnila za soldate. Živa duša ne bi verjela, kako kmalu se naveliča človek čepeti takole sključen v dve gube. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Toda ti – oblečeni v večerne obleke – mirno jedo dalje, brez kakršnekoli napake v kretnjah, njihovi obrazi pa pričajo o vedri brezbriznosti njihovega pogovora. Splošno je znano dejstvo, da živa duša ne razume niti besede tistega, kar govori resnično imeniten Anglež. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Z njihovo hitro uporabo in z dobrim sistemom karanten, predvsem pa z zgodnjim odkritjem prvih obolenj bi bilo izbruh supervirusne epidemije načeloma mogoče omejiti, še preden bi se razširila in pandemijo. Toda za to bi potrebovali tudi veliko sreče, saj živa duša ne ve, kdaj in kje bo grozeča bolezen izbruhnila. (Delo, 12. okt. 2005, NB) | Globoko v našem telesu živi Duša. Živa duša je še ni videla, in vendar vsi vemo, da je tam. Pa ne le to, vemo tudi, kaj je v njej. (Viva, april 2007, NB) | Zaloge hrane je počasi jemal hudič, a pri njihovi firmi so to stisko jemali z ležerno latinoameriško ignoranco in že nekaj mesecev se v njunem taboru ni pojavila živa duša, ki bi jima vsaj malo dopolnila proviant. (Mladina 2004, št. 31, NB)

♦ Frazem *živa duša* temelji na sestavini *duša* v pomenih ekspr., navadno s prilastkom 'človek, zlasti z vidika njegovih značajskih, čustvenih lastnosti' ter knj. 'oseba, človek sploh'. Sestavina *živa* samo še poudarja njen pomen, a je tudi v funkciji opozicije do besedne zveze *mrtva duša* 'neživ, mrtev človek' in tudi do besednih zvez oziroma frazemov z drugimi prilastki, kot so *dobra duša*, *zlata duša*, *pasja duša*. Sicer pa je možna tudi njena raba brez prilastkov, npr. V tem mestu živi več kot tisoč duš. Pomensko blizu frazemu *živa duša* sta frazema *krščena duša* in *živ krst*, ki izhajata iz osnovnega izhodišča *krščen človek*, tj. *kristjan*, vsi pa iz imena *Krist* oziroma *Kristus*, kakor se imenuje krščanski odrešenik *Jezus*. Slednji se jezikovno preblikovan uporablja v medmetnih izrazih *jezes*, *jezesna*, *jezesta*, *jezestana*, *jezus*, *jezusna*, *ježeš*, *ježešna*, *ježešta*, *ježešana* ter v povezavi z *Marijo* v zloženki *ježešmarija*. Tudi iz omenjene besedne zveze *krščena duša* se je razvil medmetni izraz *krščen duš* oziroma *kršenduš* pog. 'izraža močno podkrepitev trditve', z zamenjavo sestavine *duša* z imenom *Matiček* pa še izrazi *krščenmatiček*, *krščenmatiček*, *krščen matiček*. S pomeni duše je torej zelo povezano krščanstvo, kar je razvidno iz naslednjih navedkov: »Dih življenja« je ob ustvaritvi prejel samo Adam, vsi drugi smo življenje »podedovali« od njega in Eve, zato, ko zaradi starosti človeka življenjska moč pojame in ugasne, človek »živa duša« postane »mrtva duša«, kar potrjuje seveda tudi Biblija: Ezekiel 18 : 4, ko pravi: »Glejte, vse duše so moje; duša očeta kakor duša sinova, moji sta. (Delo, 14. feb. 2001, NB) Po Bibliji, če preberemo natančno 1. Mojzesovo knjigo 2. pogl. 7. vrsto (citiram): »Tedadaj je naredil Gospod Bog človeka iz prahu zemlje in mu vdahnil v obličje oživljajočega duha. Tako je človek postal živa duša, je človek živa duša in nikakor, da živ človek ima dušo!« Edino, s čimer se strinjam, je verjetno nehoteno povedana resnica, da je, citiram: »Obstoj duše izven telesa grška filozofija, po kateri je duša ujeta v telesu in se s smrtjo osamosvoji.« (Delo, 24. feb. 2001, NB) V pomensko negativno smer se je razvila sestavina *duša* v medmetnem izrazu *pasja duša*, ki se uporablja kot psovka, npr. Odpri, pasja duša.

dvá

bíti med dvéma ôgnjema, gl. **ogenj**.

iméti dvě lévi rôki, gl. **roka**.

iméti dvě želézi v ôgnju, gl. **železo**.

íti na mínus dvě déci, gl. **deci**.

obsedéti med dvéma stóloma, gl. **stol**.

preštéti kóga/kàj na pršte dvéh rôk, gl. **prst**.
sedênje na dvéh stôlih, gl. **sedenje**.
sedéti med dvéma stôloma, gl. **stol**.
sedéti na dvéh stôlih, gl. **stol**.
ubítí dvé múhi na èn máh, gl. **muha**.
z dvéma obrázoma, gl. **obraz**.

dvanájst

fánt, kákršnih gré dvanájst na dúcat, gl. **fant**.

dvanájsti

pét minút pred dvanájsto, gl. **minuta**.
storítí kàj pét minút pred dvanájsto, gl. **minuta**.

dvígati

dvígati mnógo prahú, gl. **prah**.
dvígati veliko prahú, gl. **prah**.
[visôko] dvígati nós, gl. **nos**.

dvígniti

dvígniti kóga/kàj do nebá, gl. **nebo**.
dvígniti kóga/kàj kot perésece, gl. **peresce**.
dvígniti mnógo prahú, gl. **prah**.
dvígniti oblák prahú, gl. **oblak**.
dvígniti prst, gl. **prst**.
dvígniti rôko náse, gl. **roka**.
dvígniti veliko prahú, gl. **prah**.
dvígniti vík in krík, gl. **vik**.
[visôko] dvígniti nós, gl. **nos**.

dvígniti se

dvígnilo se je mnógo prahú, gl. **prah**.
dvígnilo se je veliko prahú, gl. **prah**.
dvígniti se kàkor féniks iz pepéla, gl. **feniks**.
dvígniti se kot féniks iz pepéla, gl. **feniks**.
dvígniti se kot ptíč féniks iz pepéla, gl. **ptíč**.
žívo srebró se je dvígnilo, gl. **srebro**.

dvígováti

dvígováti veliko prahú, gl. **prah**.
[visôko] dvígováti nós, gl. **nos**.

dvóbòj

dvóbòj iz očí v očí /nevtr.; pren./ *neposredni dvoboj*
 Še najlepšo priložnost za gol je zapravil Denis Žilavec, ki je dvoboj iz očí v očí s Šarlijo končal s strelom prek vrat. (Delo, 21. avg. 2002, NB) | Vloga Liverpoolovega osmoljenca je pripadla povratniku v moštvo Michaelu Ownu, ki je v prvem dotiku po vstopu v igro zapravil idealno priložnost. Njegov pobeg v 77. minuti in dvoboj iz očí v očí z Nizozemcem v vratih »Rdečih vragov«

Raimondom van der Gouwom se je razpletel s strelom tik mimo vrat. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Madžarski legionar je v dvoboju iz očí v očí s Pejkovičem zlahka izšel kot zmagovalec. (Delo, 28. maja 2001, NB) | Edino priložnost v 1. polčasu so si priigrali »gostitelji«. In to imenitno, saj je naši obrambni vrsti ušel Biton, toda na našo srečo je v dvoboju iz očí v očí z vratarjem Fornezijem streljal mimo vrat. (Delo, 7. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *iz očí v očí*.

dvójen

dvójna ígra, gl. **igra**.
igráti dvójno ígro, gl. **igra**.

dvórézen

dvórézen meč, gl. **meč**.

džúngla

asfáltna džúngla /slabš.; pren./ *prometno prenatal-pane ceste, ulice mest, velemest in te kot življenjski prostor brezdomcev, klatežev*

Ni bilo lahko napisati knjigo, ki opisuje, kako ga je kot nemočnega fantiča pijani oče kar naprej tepel, kako so mačehi vzeli skrbništvo nad petimi otroki, kako se je potem znašel v sirotišnicah in se na ulici učil preživetja v asfaltni džungli. (Delo, 26. sep. 2000, NB) | Kalifornijska mladeniča se na izletu izgubita in nehote zatavata v srce Doline smrti, iz katere ne najdeta več poti. Prvaka asfaltne džungle se pred čistim obličjem narave ne znajdeta več; nesposobnost orientacije in komunikacije ju stane tragičnega konca. (Delo, 14. avg. 2002, NB) | Morda bo bolje, ko bo novi zakon dajal mestu več pristojnosti glede površinskega prometa. Dotlej pa bodo nesrečni vozači iz predmestja v center, ujeti v asfaltno džunglo, še naprej nasprotovali antiavtomobilski politiki, ki osrečuje samo Parižane – kar polovica jih sploh nima avtomobila. (Delo, 3. mar. 2004, NB) | V asfaltni džungli Brooklyna, Harlema in Bronxu vsak dan igra košarko še na desetisoče drugih, večinoma temnopoltih fantov; čeprav so iz dneva v dan boljši, pa v bistvu ostajajo tisti fantje z ulic, ki obvladajo igro, ki se le njim zdi »pristna«, opazovalcem pa nezdružljiva z NBA. (Delo, 29. avg. 1998, NB)

◆ Pomen frazema *asfaltna džungla* se je razvil iz prenesenih pomenov sestavine *džungla*: ekspir. 'velika množina' in ekspir. 'tehnično zelo razvita družba, polna notranjih nasprotij'. Sestavina *asfaltna* določa mesto, prostor tega, kar pomeni sestavina *džungla*, tj. ceste, ulice velikih mest.

betónska džúngla /slabš.; pren./ *značilnost mest, da veliko njegovih prebivalcev živi v velikih betonskih zgradbah*; prim. **asfaltna džungla**

Drugače kot Atenam, ki so postale betonska džungla z nekaterimi antičnimi in neoklasicističnimi oazami, je

Solunu uspelo ohraniti velik del stare gradbene substance. V zgornjem starem mestu ima zato človek ob številnih obnovljenih starih hišah občutek, da so se vrnili nekdanji časi osmanskega imperija. (Delo, 17. okt. 2002, NB) | Jaz pa sem mu odvrnil, da me betonska džungla v Portorožu ne mika več in da je res nepriemerljiva že z apartmajem ali bungalovom v bližnjem istrskem gozdičku čez Dragonjo. Vztrajala sva vsak pri svojem: on pri Portorožu in Bad Kleinkirchheimu, jaz pri Kopah in hrvaški Istri. (Delo, 29. jul. 1999, NB) | Maja Čas Miklavc je Korošica, ki je v Ljubljano prišla študirat agronomijo. Za to področje se je odločila, ker je bila v mladosti ves čas obkrožena z zelenjem in si življenje na predstavlja v betonski džungli. (Jana, 2007,

št. 28, NB) | Kako ste se torej znašli v betonski džungli sveta biznisa, ko ste prvič prišli v New York? Gotovo se lažje znajdeš v betonski džungli, če prideš iz prave džungle, kakršna je bila takrat naša država. (Delo, 3. jun. 2000, NB)

◆ Frazem *betonska džungla* temelji na prenesenem pomenu sestavine *džungla*: ekspr. 'velika množina'. Sestavina *betonska* natančneje določa to veliko množino: zelo veliko betonskih zgradb. Blizu temu je tudi še preneseni pomen sestavine *džungla*: ekspr. 'tehnično zelo razvita družba, polna notranjih nasprotij'.

zákon džúngle, gl. **zakon**.

E

edin

biti edina svêtla tóčka, gl. **točka**.

edina svêtla tóčka, gl. **točka**.

[edini] **svêtli trenútek**, gl. **trenutek**.

eksplodíрати

eksplodíрати kàkor bómba, gl. **bomba**.

elemènt

biti v [svôjem] elemèntu /pog.; pren./

1. biti razvnet, navdušen ob opravljanju priljubljene dela

Parsons se je bahal, da bo samo blok Zmaga razobesil štiristo metrov blaga za zastave. Bil je v svojem elementu in srečen kot škrljanček. (George Orwell, 1984, NB) | Imeli smo dva ali tri sestanke s predstavniki založbe, oziroma demokratske stranke, ki pa niso privedli do nikakršnega popuščanja ne na eni ne na drugi strani in do nikakršnega kompromisa. Zdaj je bil Ferdo v svojem elementu. Pregovarjal nas je že ves čas, naj ustanovimo svojo revijo, kajti bilo je jasno, da popustili ne bomo, nasprotniki pa tega kratko malo niso smeli storiti. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | V preprosti romantični glavni vlogi v Cold Mountain (Hladni vrh) na primer ni bila ustrezna, saj ni bila zmožna prikazati telesnosti in strasti. V filmu V objemu čarovnice je bolj v svojem elementu. (Delo, 20. avg. 2005, NB)

2. biti zelo dobro razpoložen

Če bi morala napisati kratko zgodbo o francoski predsedniški kandidatki, bi jo stkala okoli naslednjih sestavin: Ségolène je lepa. Tiste vrste zadržane, pravilne, klasične ženske lepote – visoka, temnolasa, stasita, z resnim, zelo fotogeničnim nasmehom –, ki postane vidna šele takrat, ko je prepričana vase, ko je v svojem elementu, ko je v središču pozornosti. (Delo, 14. okt. 2006, NB) | Zdravko je očitno v svojem elementu, ves čas stresa šale, ki žanjejo gromek smeh, zgodbe s turnej po svetu; po predjedi in nekaj kozarcih vina se začnejo sočni dialogi iz filma »Ko to tamo pjeva«. (Delo, 2. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *biti v [svojem] elementu* temelji na pomenu sestavine *element*: star. 'zemlja, voda, zrak ali ogenj kot naravna sila'. Tako se npr. riba najbolje počuti v svojem elementu vodi, ptice v svojem elementu zraku. Preneseno na človeka je bivanje v njemu lastnem = svojem elementu, to je na področju, ki ga najbolj obvlada, postalo prispodoba

za razvnetost, navdušenje pri opravljanju najljubšega dela ter za dobro trenutno razpoloženje.

◎ fr. *être dans son élément*; hr., srb. *biti u svom elementu*; *nalaziti se u svom elementu*; *osjećati se u svom elementu*; nem. *in seinem Element sein*; *sich in seinem Element fühlen*.

Elija

íti kot Elíja /star.; primera, navadno 3. ed. **gre/ zelo hitro iti**; sop.: **Gre kot Ilija** (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 56); nar. **gre kot šembilja**; prim. **hiter kot strela**; **hiter kot blisk**

Udomačil se je tako tudi rek: »Gre kot Elija!«, kadar hočemo povedati, da kdo zelo naglo hodi ali se vozi. (N. Kuret, PLS II, 1967, 224) | ... lahka konjiča pa v dir ... Kakor sveti Elija je šlo. (D. Lokar, Božična gos, 1971, 78) | Prijatelj dobri Franc Horuk / povabi ga na vodni smuk. / Drvi po morju kot Elija / naš smučar se na vrvi svija. (VIK-MAK, Pavliha, 1965, št. 38, 5) | Pri nas slišimo za koga, da je *šel kot Elija* – to pomeni da je na vso moč hitel, vihral, divjal. (Google, zupnije.rkc/bovec...) | Ko je zelena, grem čez kot Elija, pa vidim Andrijo – spet priden je kot mravlja, le da je mrtev – film se mi razvija in vidim Medulin, njega na plaži, ... (NB) | Je pa res, da trese ali pa, kot da bi nekaj čudno na suho drsalo ... avto pa še vedno gre kot elija ... (Google, www.avtomobilizem.com/...)

◆ Po stari zavezi je bil Elija veliki prerok v državi Izrael. Za čaščenje boga Jahveja se je boril proti malikovalcem v času kralja Ahaba in Jezabele (874–853 p. n. št.). V slovanski ljudski folklori je nadomestil boga groma in strele Peruna. Njegova povezanost s strela, bliskom je osnova za nastanek primer *gre kot Elija* 'zelo hitro' (gl. primere *hiter kot strela*, *hiter kot blisk*). Šašljeva različica *gre kot Ilija* se razlikuje samo v različici imena *Elija* : *Ilija*, medtem ko se sestavina *šembilja* v nar. *gre kot šembilja* lahko razlaga iz **šent Sibila* ali iz **šent Elija (Ilija)*. Sv. *Sibila*, v ljudski pesmi *Šembilja*, *šembilja* 'prerokinja, vedeževalka', naj bi bila zavetnica kamnitih cest, kar bi jo morda lahko povezovalo s hitro hojo. Vsekakor je zelo verjetno, da gre vsaj za pomensko navezavo na primero *gre kot Elija*.

V Glonarjevem SSJ je iztočnica *Šembilja* razložena z imenom *Sibila*, na *Šembiljo* prerokinjo in

vedeževalko kaže njegov zgled *šembiljske bukve*: s prerokovanji. Te poznata npr. tudi J. Trdina v *Spominih I* in I. Cankar v *Kurentu*.

Na Elijo, ki je nadomestil Peruna, spominja slovenski pregovor *Ga varajo kakor svetniki sv. Elijo* (ker mu ne povedo, kdaj je njegov god, ker bi sicer preveč streljal – treskal), dalje hrvaško ali srbsko *Sv. Ilija se vozi kočijama* 'grmi, se bliska, je nevihta'. O sv. Eliji piše J. Trdina (LZ 1881, 224): Tod se vozi in jaha najrajši sv. Elija, zato ni nikjer na Dolenjskem toliko neviht in gromonosnih viharjev kakor v obližji tega pota, mej lukenjskim gradom, Grčevjem in podgorskim Gaberjem. Gromovniški *Elija* se najde tudi v sle. *Elijev ogenj* 'svetlikanje na strelovodu, v gorah zaradi razelektrenja ob nevihti', nem. iron., šalj. *der feurige Elias* 'parna lokomotiva', njegov voz pa v sle. nar. izrazu *Elijev voz* za nem. *Rittersporn*, lat. *delphinum consolida*, sle. po Cigaletu *viteška ostroga* itd.

Elíjev

Elíjev ôgenj, gl. *iti kot Elija*.

Elíjev vóz, gl. *iti kot Elija*.

eminéncia

síva eminéncia /ekspr.; pren./ *kdor prikrit, iz ozadja odloča o vsem pomembnem*

Prelat Andrej Kalan je bil morda res kot »siva eminencia« SLS upravičen do resorja za kmetijstvo, toda »ljudstvo« ni imelo na njegovo imenovanje prav nobenega vpliva. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) | Jeseni leta 1996, le nekaj mesecev po predsedniških volitvah, je Boris Berezovski, nekakšna siva eminencia ruske politične scene, dejal dobesedno takole: »Najeli smo Čubajsa. Plačali smo Jelcinovo volilno zmago.« (Delo, 9. jul. 1998, NB) | Nika Kavčiča, čilega in lucidnega sogovornika, verjetno ni treba posebej predstavljati, čeprav ga nekateri še vedno vidijo v vlogi nekakšne slovenske politične sive eminence. Človeka iz ozadja. (Delo, 31. jan. 2004, NB) | Ko sem znanstvenik, sem najprej skeptik, to pomeni, da ne hodim po cesti in ne sprejemam dejstev, ki jih zagovarjajo sive eminence in druge avtoritete, ampak kritično premislim interpretacije, potem pa določena dejstva preprosto zavrnem in skušam razviti nove koncepte, dejstva pa me niti ne zanimajo. (Delo, 25. nov. 1998, NB) | Kapucinski menih Francois Leclerc du Tremblay (1577–1638) je bil svetovalec francoskega državnika kardinala Richelieua. (1585–1642) | Tega so zaradi njegove obleke imenovali »rdeča eminencia«, medtem ko so Tremblayju zaradi sive obleke pravili »siva eminencia«. (Delo, 5. apr. 2001, NB)

◆ Vzdevek *siva eminencia*, francosko *l'Éminence grise*, je, kot je razvidno tudi iz zadnjega citata,

francoskega porekla. Vzdevek je nastal po sivi obleki Tremblayja, današnji pomen pa se nanaša na njegovo svetovanje, velik vpliv iz ozadja.

© angl. *éminence grise*; češ. *šedá eminence*; fr. *l'Éminence grise*; hr., srb. *siva eminencija*; nem. *grau Eminenz*; pol. *szara eminencja*; rus. *seryj kardinal*.

èn

bíti po ênem kopítu, gl. **kopito**.

bíti z êno nôgo kjé, gl. **noga**.

bíti z êno nôgo v grôbu, gl. **noga**.

bíti z êno nôgo žé na ónem svétu, gl. **noga**.

bíti za ên drèk, gl. **drek**.

dáti v ên lónec, gl. **lonec**.

delováti kot ên móž, gl. **mož**.

[èn sám] **Téksas**, gl. **Teksas**.

ena lástovka, gl. **lastovka**.

êna lástovka šé ne naredí pomládi, gl. **lastovka**.

êna lástovka šé ne prináša pomládi, gl. **lastovka**.

êna lástovka šé ne prinése pomládi, gl. **lastovka**.

[êno] **kolésce [v glávi] mánjka kómu**, gl. **kolesce**.

govoríti tjà v ên dán, gl. **dan**.

iméti šé êno želézo v ôgnju, gl. **železo**.

jók in sméh [v ênem méhu], gl. **jok**.

[kàkor] **pét kráv za ên gróš**, gl. **krava**.

kot ên móž, gl. **mož**.

metáti [vsè] na ên kúp, gl. **kup**.

metáti vsè v ên kòš, gl. **koš**.

metáti [vsè] v ên lónec, gl. **lonec**.

mižánje na êno okó, gl. **mižanje**.

mižáti na êno okó, gl. **oko**.

obrníti šé êno strán čésa/v čém, gl. **stran**.

po ênem in ístem kopítu, gl. **kopito**.

po ênem kopítu, gl. **kopito**.

preštéti kóga/káj na pršte êne rôke, gl. **prst**.

sméh in jók [v ênem méhu], gl. **smeh**.

ubíti dvé múhi na ên máh, gl. **muha**.

v ên róg tróbiti [s kóm], gl. **rog**.

v ên róg túliti, gl. **rog**.

v êni sápi, gl. **sapa**.

vréči vsè v ên kòš, gl. **koš**.

[vsè] **êna figa**, [êno] **figo**, gl. **figa**.

za ên drèk, gl. **drek**.

[za] **ên màk [vréden]**, gl. **mak**.

zamižáti na êno okó, gl. **oko**.

èn êna êno sam.

dáti kómu êno na góbec, gl. **gobec**.

dáti kómu êno po góbcu, gl. **gobec**.

dáti kómu êno po ríti, gl. **rit**.

zaslúžiti si êno na góbec, gl. **gobec**.

zvrníti ênega, gl. **zvrniti**.

enciklopedija**biti prava enciklopedija**, gl. *prava enciklopedija*.**biti živa enciklopedija**, gl. *živa enciklopedija*.**postati živa enciklopedija**, gl. *živa enciklopedija*.**prava enciklopedija** /ekspr.; pren./**1. kdor je zelo razgledan, načitan**

Drugi je Hamid Reza Zakeri, nekdanji vodja obveščevalnega aparata v uradu vrhovnega voditelja ajatole Alija Hamneija ... Zakeri je prava enciklopedija najzupnejših informacij o iranskem vodstvu, zato je zagotovo neke na varnem v ZDA. (Delo, 6. dec. 2003, NB) | Filip Gartner, ki je po tridesetih letih trenerskega dela, v katerem je nanizal številne uspehe v jugoslovanski, avstrijski in norveški reprezentanci, je prava enciklopedija smučarskega športa in ima seveda za to von Grünigenovo zmago še širšo razlago. (Delo, 21. dec. 1998, NB) | Alasdair Green, eden izmed slovenskih navdušencev za kriket z angleškim geografskim poreklom in prava enciklopedija kriketa, trdi, da bo ta v bližnji prihodnosti postal slovenski poletni ekipni šport številka ena. (Mladina 2007, št. 23, NB)

2. pregled, zbirka česa sploh

Drug mozaik je prava enciklopedija ribištva, od obale do ladij in mrež. Videti je moškega, kako stoji v plitvi vodi in drži mrežo. (Delo, 17. jan. 2007, NB) | Na Žalah je postavljena prava enciklopedija stavbnih tipov. Vhod je monumentalno stebrišče, za njim pa leži intimni vrt edikul. (Delo, 8. nov. 1999, NB) | Ni se izkazalo, da je bilo vse v redu. Kar se mene tiče, je poročilo t. i. Končinove komisije prava enciklopedija nepravilnosti. Tožilstvo zgolj ni našlo razlogov za kazenski pregon. (Mladina 2005. št. 51, NB) | Izvršna urednica revije Vojka Smiljanić Đikić je ob predstavitvi poudarila, da so Sarajevski zvezki v desetih letih izhajanja postali prava enciklopedija in edina zbirna referenca za slaviste in tiste, ki jih zanima sodobna literatura s prostora bivše Jugoslavije. (Delo, 8. sep. 2007, NB)

♦ Gl. *živa enciklopedija*.**živa enciklopedija** /ekspr.; pren./ **kdor je zelo razgledan, načitan**; sop.: **prava enciklopedija**; **vseved, polihistor**

Vmes gledam Milijonarja. Končno, Jonas v tem kvizu spet funkcionira kot »jonas«, legendarni Tanko je pa itak živa enciklopedija. (Delo, 4. nov. 2000, NB) | Tončka je prevzela najtežje breme, ker je ostala na Kosovelovi domačiji v Tomaju in dolga desetletja sprejemala tisoče obiskovalcev. Bila je živa enciklopedija o vsem, kar se je dogajalo z njihovo družino. (Delo, 20. mar. 2004, NB) | Potem nam je Ed, ki je bil prava živa enciklopedija, razlagal, kaj je to Route 66. Zamisel o Route 66, o »super avtocesti«, se je rodila leta 1926 v glavah podjetnikov Cyrusa Averyja iz Tulse v Oklahomi in Johna Woodruffa iz Springfielda v Missouriju. V četrtek zvečer sta Leeja sprejela tudi slovenska ambasadorja Unicefa Milena Zupančič in Lado Leskovar, v tem pogovoru pa se je Lee izkazal kot živa enciklopedija, z

izjemnim spominom, neverjetnim naborom življenjskih izkušenj in znanjem kar devetih (in razumevanju še številnih drugih) jezikov. (Delo, 19. sep. 2003, NB) | Če so se ljubitelji Jaggerjeve izpovedi zaman veselili, jih bo na policah knjigarn kmalu čakal plod skupnega truda članov znamenite zasedbe. Drug drugemu bodo lažje osvežili spomin in se pri gotovo tem na smrt zabavali: v 40 letih so Rolling Stones postali živa enciklopedija rocka. (Delo, 16. okt. 2002, NB)

♦ Frazem *živa enciklopedija*, ki se povezuje z glagoloma *biti* in *postati*, temelji na primerjavi izjemnega človekovega znanja, poznavanja česa z enciklopedijo. Primerjalni veznik *kot, kakor* je večinoma že izpuščen, tako da človek metaforično postane živa enciklopedija. Ko gre za osebe, se lahko v enakem pomenu uporablja tudi izraz *prava enciklopedija*, a prav pridevniška sestavina *prava* namesto *živa* omogoča preneseno rabo tudi za nežive stvari, tj. v pomenu 'pregled, zbirka česa sploh'.

☉ angl. *a walking encyclopedia*; češ. *živá enciklopedie*; *chodící encyklopedie*; *chodící slovník*; fr. *une encyclopédie vivante*; hr., srb. *živa [jedna] enciklopedija*; *cijela enciklopedija*; rus. *hodjačaja encyklopedija*; *živaja encyklopedija*.

ênkrat**ênkrat z bêtom, drúgič s psòm**, gl. **bet**.**enodnévnica****múha enodnévnica**, gl. **muha**.**Éridin****Éridino jábolkó**, gl. **jábolko**.**Évin****Évina hčí** /ekspr.; pren./ **ženska**

»Malo koketna je Irma,« dejal je zamišljen. »Nič več in nič manj kakor vsaka Evina hčí,« rekel je Radivoj. (F. Detela, Trojka, 1897, 14) | Nevolja te je morebiti obšla, slovenski bravec, ko si vidil, kakega sina je rodila že marsiktera Evina hčí med nami. (J. Mencinger, Vetrogončič, SG 1860, 5. zv., 139) | Ne delaj me boljše, nego sem, draga moja! Jaz ne tajim, da mi je vendar sladko, kakor vsaki pravi Evini hčeri razen tebe, videti kerdelo čestiteljev okolo sebe. (J. Stritar, Kita, Z 1870, 372) | Razloga proti osamosvojitvi Evinih hčera se tičeta mimetizma ali opičarije, s katero nežni spol vedno posnema moške napake in jih celo pretirava (npr. cigarete). (ŽiS 1936, 282)

♦ Frazem *Evina hčí* je nastal po svetopisemski Evi, ki je bila prva ženska, skupaj z Adamom pa sta bila prvi človeški par. Obstajajo tudi zastar. češ. *synové Evy* in *Eviní děti* v pomenu 'človeški rod'

ter hr., srb. *Evino koljeno* 'ženske nasploh'; *Evin sin* 'človek, človeško bitje, smrtnik'.

◎ češ. *dcera Evina*; *dcera Evy*; hr., srb. *Evina kći*; rus. *doč' Evy*; *Evina dočka*.

v **Évinem kostimu** /pog., šalj.; pren., tudi **kostumu/gola, naga**; prim. v **Adamovem kostimu**

Ena najlepših skakalk v daljavo je svoje čare pokazala bralcem Bilda, tako kot pred leti drsalka Katarina Witt, plavalka Annika Walter in atletinja Anke Felder. Medtem ko je moški del bralcev z navdušenjem pozdravil odločitev Tiedkejeve, da se pokaže v Evinem kostimu, je nekaj žensk ostro obsodilo njeno obnašanje. (Delo, 23. avg. 1999, NB) | Zmedeno suhico zaposlijo v veliki bostonski pravniški firmi, kjer najprej naleti na Billyja, s katerim sta nekoč ljubimkala. Nadaljevanje je pričakovano: ko se namakata v Evinem kostimu in ga ona vpraša, ali se videva s kom, ji odvrne: »Pravzaprav ... sem poročen.« (Delo, 21. nov. 1998, NB) | Nekaj podobnega so si gospe iz Rylstona izmislile že pred enim letom, ko so se dale slikati v Evinem kostimu za alternativni Pirellijev koledar za leto 2000. (Delo, 5. apr. 2000, NB) | Zato je treba včasih tekmo prekiniti, da se dekleta preoblečejo v nove drese. Izjema je odlična avstralska vaterpolistka Liz Weekes, ki je že večkrat v Evinem kostimu pozirala za revije. (Delo, 21. sep. 2000, NB)

◆ Frazem v *Evinem kostimu* se nanaša na svetopi-semsko Evo. V raju z Adamom nista imela obleke.

◎ hr., srb. *u Evinu kostimu*; *u Evinom kostimu*; it. *in costume evitico*; *in costume adamitico*; nem. *im Evaskostüm*.

v **Évinem kostúmu**, gl. v *Evinem kostimu*.

évro

glédati na vsák évro /ekspr.; pren./ *biti varčen*

Ifeta, ki mora gledati na vsak evro in ji že desetak veliko pomeni – za vsakega je treba dobro premisliti, v kaj naj ga vloži – bi bila srečna, presrečna, če bi ji pomagali zbrati denar za higienski voziček, še srečnejša, če bi ga bilo dovolj morda tudi za njenih štirinajst dni v otroškem zdravilišču na Debelem Rtiču, za tista dva tedna, ki njenemu fantku dobro deneta (lani, denimo, je na morju celo splaval). (Jana 2007, št. 05, NB) | *Le-stvica najbogatejših Slovencev 2010*. Nepremičninski informator je oglasna priloga. V krizi gledamo na vsak evro ... (Google, [www.finance.si/...](http://www.finance.si/)) | Ja, sem škrt, priznam, če je to škrtost, da ne »talam« evrov okol, ker če želiš v življenju kaj imet, moreš znat gledat na vsak evro, ki je porabljen brez veze ... (Google, [www.ringaraja.net/forum...](http://www.ringaraja.net/forum/)) | Vseh 51 zaposlenih prejema plače po vzhodnih plačilnih postavkah. Da nikogar ne bi bilo treba odpustiti, Schaale pazi na vsak evro. Na stopnišču in hodnikih FES luč avtomatično ugasne po 30 sekundah (konec). (Delo, 4. dec. 2004, NB) | Uf, men je krasi! na vsak evro pazim in sem ugotovila, da po novem letu nisem skor nč zapravla!! super tole! ... (Google, [www.lepa.si/forum...](http://www.lepa.si/forum/))

◎ angl. *to count every penny*; *to grudge every penny*; *to pinch one's pennies*; češ. *škrtit [každou] korunu*; *škdilit [každou] korunu*; *škrtit [každý] groš*; *škdilit [každý] groš*; fr. *économiser sou par sou*; nem. *die Groschen zusammenhalten*; pol. *liczyć się z [każdym] groszem*; rus. *trjastis' nad každoj kopejkoj*.

pazíti na vsák évro, gl. *gledati na vsak evro*.

F

fána

izmučen kot túrška fána, gl. *zbit kot turška fana*.
razbit kàkor túrška zastáva, gl. *zbit kot turška fana*.

zbit kot túrška fána /pog.; primera/ *zelo izmučen*

Bil sem izmučen kot turška fana. (F. Bevk, Spomini, 44) | Prižgane je imel samo dolge luči, zavora je bila zmahana kot turška fana. Avto je bil brez tehničnega pregleda ... (M. Kunšič, Delo 18. 12. 1973, 12) | 4. sep. 2008 ... Ko se vrneva v radovljiški kamp, sem zbita kot turška fana, kot se je rad izrazil moj pokojni oče. Kljub temu se vržem v bazen in preplavam ... (Google, www.gorenjskiglas.si/novice) | 10. okt. 2006 ... Lej vrabca, spet sem zamudil dnevnik za prejšnji dan ... sem že zbit kot turška fana (pojma nimam, kaj je to, ampak menda se tako reče) ampak ... (Google, www.vijavaja.com) | Do takrat lahko vsi gagnemo. Poglejte, tista Sodražica je razbita, kakor turška zastava pri Kolpi njega dni. (Matevž Hace, Perspektive 1962/63, št. 27, 767)

◆ Primera *izmučen kot turška fana* z različicami, v katerih sta sestavini *zbit* in *zmahan*, temelji na izrazu *turška fana*, v katerem je nižje pog. *fana* 'zastava', sprejeta iz nemščine. Sestavina *zastava* je tudi zamenjala *fano* v zadnjem zgledu, ki kaže verjetno na resnične zgodovinske okoliščine, ko so Turki prek Kolpe vpadali na slovensko ozemlje in bili pri tem večkrat tudi poraženi ter izmučeni in z raztrganimi zastavami.

zmáhan kot túrška fána, gl. *zbit kot turška fana*.

fànt

fànt, kàkršnih gré dvanájst na dúcat, gl. *fant od fare*.

fànt od fáre /ekspr.; v povedni rabi/ v *vseh pogledih dober človek; postaven, lep človek*; prp. **fant, kàkršnih gre dvanajst na ducat**

Sosed Čelhar pride k mizi, samozavesten mož obritih, gladkih lic; brada mu je ustvarjena ostro kot zagozda. »Le potegni Evgen, le potegni, saj si fant od fare!« (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | »Kapoškvađri kar na ušesa, kaj? Pa reci, če ni bil fant od fare?« je zagrmel in s tako silo vrgel svojo težko šapo pismošiš na rame, da je ta nehote prikimal. (C. Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB) | A kaj bi to! Saj imava nove smuči, sama pa sva tudi fanta od fare!. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Ampak ona je vesela. Zakaj vsako tolminsko dekletko dobro ve, da če ji ne pokose nageljnov, ni – čeča od fare. (C. Kosmač, Hodil po zemlji sem naši, NB)

◆ V evropskih jezikih ni enakopomenskega in po besedni sestavi enakega ali podobnega izraza. Pomensko jedro frazema *fant od fare* je predložna zveza *od fare*, ki označuje poreklo, lastnosti. C. Kosmač jo je uporabil tudi za oznako dekleta: *čeča od fare*. Sestavina *fara* ima tu pomen 'rod, pleme' in je izposojenka iz langobardskega *fāra* 'pleme, družina'. Izraz *fant od fare* je torej prvotno pomenil 'fant od rodu, plemena', tj. z znanim poreklom, iz znane družine, kar je nekdanj pomenilo veliko, v mnogih okoljih tudi danes. Tudi *fant* je izposojenka iz it. *fante* 'otrok, deček, mladenič, hlapec'. Na podoben način kot *fant od fare* je mogoče razlagati žensko ime *Genovefa*, tj. kot zloženko iz kelt. *geno* 'rod, pleme' in germ. *wifa* 'ženska' s prvotnim pomenom 'žena iz rodu, plemena, plemenita žena'. Predstava o zanikani povezavi z rodom, plemenom je v rus. *bez rodu-plemeni*; *ni rodu ni plemeni* v pomenu 'ki je brez družine, sorodstvenih vezi; ki je sam, osamljen' (gl. RF³, 599).

Protipomenka *fant, kakršnih gre dvanajst na ducat* je primera, ki temelji na besedni zvezi *dvanajst na ducat* s pomenom 'nepomemben, povprečen'. Pomembnost, nadpovprečnost bi pomenile zveze *eden na dvanajst, eden na sto, eden na tisoč*.

fára

fànt od fáre, gl. **fant**.

féniks

dvígniti se kàkor féniks iz pepéla, gl. *dvigniti se kot feniks iz pepela*.

dvígniti se kot féniks iz pepéla /ekspr.; primera, tudi s *kakor/ preroditi se; pojaviti se, priti kot nov, v vsej moči*; sop.: **dvigniti se kot ptič feniks iz pepela**

Pred tekmo so se mu trije poskusi povsem skazili, zares posrečil pa nobeden, toda izkušnje in neupogljivost so opravile svoje. Zmagovalec zadnje letoletne turneje se je na tekmi kot feniks dvignil iz pepela. (Delo, 27. nov. 2000, NB) | Pred nekaj leti se je po načrtih norveških arhitektov po dolgih stoletjih kot feniks iz pepela vnovič dvignil ta veliki hram znanja in kulture. V novi aleksandrijski knjižnici je zdaj več kot 400.000 knjig, v njej je shranjenih tudi 50.000 redkih knjig, 50 starih

zemljevidov, tam sta muzej kaligrafije in laboratorij za restavracijo in konservatorstvo ... (Delo, 27. feb. 2004, NB) | A verjamem, da bo prihodnji film kot vsi, ki sem jih leta gledala v izboru festivala, pustil vtis in se kot feniks dvignil iz pepela polpretekle pozabe, kadar koli bom brskala po spominu. (Delo, 15. nov. 2006, NB) | Ruandska strategija se zdi uspešna. Lani je državo obiskalo več kot 27 tisoč turistov ali petkrat več kot v 2001. Tolikšno zanimanje kaže na nov pojav: popotnike, ki si želijo obiskati kraje, ki jih je opustošila vojna, a so se kot Feniks dvignili iz pepela (v angleščini so tej zvrsti turizma nadeli ime phoenix tourism). (Delo, 24. okt. 2005, NB) | Odbojkarji Srbije in Črne gore so bili po sobotnem porazu trdno odločeni osvojiti vsaj bronasto kolajno. Toda včeraj so se iz sobotnega pogorišča kot feniks dvignili Rusi. V prvem nizu so imenitno blokirali, Kamutski je za prvi tempo in tudi sicer podajal precej hitreje, pritisk z začetnimi udarci je bil izreden, in SČG je ostala le pri neverjetnih 11 točkah. (Delo, 15. sep. 2003, NB) | Politiki še vedno na tiho upajo, da se bodo tržna gospodarstva očistila sama po sebi in se kot feniks dvignila v nov ciklični vzpon. Toda neravnovesja socialno tržnega gospodarstva so prehuda in preveč strukturna, da bi se to lahko zgodilo s pomočjo samoočiščevalne vloge trga. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | Njena napoved, da bo na finale negotov do zadnjega centimetra, se je do potankosti uresničila, prav tako tudi taktika. Za dramo je poskrbela sama, saj se je v sijajnem in za mnoge neponovljivem finišu, kakršnega na velikih tekmovanjih na 800 m v ženski konkurenci še ni bilo, iz poraženke (50 m pred ciljem je bila še peta) kot feniks dvignila med slavljence. (Delo, 25. avg. 2004, NB) | Mesto bo kot Feniks vstalo iz pepela. Tako so pri potrditvi Liverpoola za evropsko kulturno prestolnico leta 2008 navdušeno vzklikali meščani nekdanjega britanskega пристanišča, ki se je v zadnjih desetletjih pogrezalo iz recesije v recesijo, prav naslov kulturne prestolnice pa naj bi zloščil precej obledelo podobo mesta. (Delo, 3. maja 2006, NB) | Še premalo izkušeni in že tudi precej utrujeni mladinec Rok Benkovič se je po odličnem nastopu v kvalifikacijah (4. med kvalifikanti) ujel v past vzplamtelih želja. Robert Kranjec, ki mu z bledega obraza ni bilo težko brati izčrpanost zaradi slabe krvne slike, pa kajpak tudi ni zmožal vstati iz pepela kot feniks. (Delo, 16. dec. 2002, NB) | Premier se je kakor Feniks dvignil iz pepela, v katerega so ga hoteli potisniti politični nasprotniki iz lastne stranke. Toda Blair nima tolikšne podpore, kot so kazale orkestrirane ovacije po njegovem torkovem govoru. (Delo, 2. okt. 2003, NB) | Bi se veselje, ki se sesede, lahko kakor feniks prerodilo v nov cikel? Gostota bi se neustavljivo povečala do neskončnosti – do »singularnosti«. (Delo, 6. okt. 2003, NB) | Kot poudarja kustos Aljaž Pogačnik, je dvorec samo za en dan izgubil svojo primarno namembnost, saj je zažarel kot razstavni objekt in prostor hkrati. Hiša z bogato zgodovino, ki je dolgo propadala in se nato kakor feniks dvignila iz pepela, se je posta-

vila vsem na ogled. (Delo, 1. jun. 2007, NB) | Nihče ne pričakuje, da bi nenadoma kakor feniks iz pepela vstala močna opozicija, potem ko mora socialdemokratska stranka že vsa povojna desetletja opazovati absolutno večino CSU, na zvezni ravni povezanih s krščansko demokracijo. (Delo, 7. feb. 2001, NB)

◆ Gl. *dvigniti se kot ptič feniks iz pepela*.

◎ hr. *dići se kao fenić ptica iz pepela*; nem. *wie ein Phönix aus der Asche steigen*; pol. *powstać jak feniks z popiołów*; *przerodzić się jak feniks z popiołów*.

dvigniti se kot ptič féniks iz pepéla, gl. ptič.

vstáti kot féniks iz pepéla, gl. dvigniti se kot féniks iz pepela.

vstáti kot ptič féniks iz pepéla, gl. ptič.

ficek

bíti brez ficka [v žêpu] /ekspr.: pren., tudi *ostati/ biti brez denarja*

Prvega ne bom dobil plače in bom brez ficka. (M. Kranjec, Zgubljena vera, 1954, 328) | To več, pa je bila seveda runda, ali kakor je mojster tokrat napletel: Moj novi vajenec bi vam rad nekaj rekel! Ampak, saj sem brez ficka! sem se prihuljil in v dokazilo obrnil žep. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Vsi trije se leto dni po izgonu ne smejo prikazati v Sloveniji. Sodnik je trojici sicer najprej izrekel denarno kazen, ker pa so bili brez ficka v žepu, je denarno kazen spremenil v zapor. (Delo, 4. maja 2000, NB) | Vse sem poizkusil, toda nikakor nisem mogel izvrtati vsaj del obljubljenе pomoči mojnih pokroviteljev. Pred tem sem že zastavil svoj osebni avtomobil ob nakupu dirkalnih motorjev, sedaj pa sem brez ficka v žepu. (Delo, 18. mar. 1999, NB) | Z neugotovljenim predmetom je najprej razbil steklo na bankomatu, vendar do denarja ni mogel, zato je razbil še steklo na stavbi, v kateri stoji bankomat, nasilno odprl vrata, vendar kljub temu ostal brez ficka. (Delo, 8. maja 2001, NB) | In jaz? je vprašala z ihto. Naj ostanem vse popoldne tu, brez ficka. (D. Smole, Črni dnevi in beli dan, 1958, 36) | V ZDA je prišel leta 1960 pri 27 letih z vsemi svojimi prihranki: 4000 dolarji. Po šestih mesecih se je znašel na cesti brez ficka, saj ga je ameriško dekle nagnalo, ker se ni hotel poročiti. (Delo, 23. jul. 2002, NB)

◆ Sestavina *ficek* v frazemu *biti brez ficka [v žepu]* ima zdaj pomen 'denar sploh', nekdanj pa je bilo to poimenovanje za 'novec majhne vrednosti'. Namesto sestavine *biti se* v različicah pojavlja tudi sestavina *ostati*. V sopomenskih frazemih se namesto sestavine *ficek* pojavljajo druga nekdanja poimenovanja za novce različnih, navadno zelo majhnih vrednosti, npr. *belič, božjak, dinar, krajcar, para*. Sicer pa se sestavina *ficek* pojavlja še v frazemih *do zadnjega ficka, ne dati niti ficka, ne dobiti niti ficka, ne imeti niti ficka*.

do zádjnega ficka /ekspr.; prisl. zv./ *ves denar, vse*
Naj me vrag vzame, če sem jim kdaj zaračunal en sam dinar preveč! Pa bi jim bil lahko, saj se teh reči ne da preveriti do zadnjega ficka. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | ... ki bodo v tej vojni izgubili vse svoje premoženje do zadnjega ficka. (Mitchell – Rožič, V vrtincu, 206)

◆ Gl. *biti brez ficka* [v žepu].

ne dáti niti ficka /ekspr.; pren., nikal./ *ne dati popolnoma nič denarja*; prim. **ne dobiti niti ficka**

»Imamo teto Kumanino ...« »Stara ne bo dala niti ficka. (L. Grossman – J. Moder, Rullettenburg, 1963, 252) | O Roglju, zlasti o njegovih težavah z nerazumevajočimi sponzorji (na Petrolu, SKB banki in še kje mu niso dali niti ficka), se je kasneje še precej pisalo ... (Delo, 30. jun. 2001, NB)

◆ Gl. *biti brez ficka* [v žepu].

ne dobiti niti ficka /ekspr.; pren., nikal./ *ne dobiti popolnoma nič denarja*

Kakšen smisel ima sploh še dirkanje v DP, ko pa za zmage ne dobiš niti ficka. Nesmisel je še toliko večji, ker lahko za približno enak denar nastopaš tudi v EP. (Delo, 19. maja, 2000, NB) | Na muzej, ki opravlja pionirsko delo v raziskovanju zgodovine zatiranj v nekdanjem socialističnem režimu, za to pa od države, v kateri vlada popolna amnezija do preteklosti, ne dobi niti ficka, so se usule številne kritike. (Delo, 19. jan. 2004, NB) | Za denar – toliko ti še rečem – se pa lahko že kar zdaj obrišeš pod nosom! Od mene ne boš dobil niti ficka. (Marjan Rožanc, Perspektive 1961/1962, 734) | Tajnik je šolan in plačan za te reči, on, župan, pa še ni nikdar dobil niti ficka. (Manica Lobnik, Ledinčani, 1961, 199)

◆ Gl. *biti brez ficka* [v žepu].

ne iméti niti ficka /ekspr.; pren., nikal./ *ne imeti popolnoma nič denarja*; sop.: **ne imeti niti krajcarja**; **ne imeti prebite pare**

Pešočil je tri dni in noči in si tako obrusil podplate, da so mu čevlji ostali v prahu. Toda Lajoš zdaj ni imel več niti ficka, da bi si kupil nove. (F. Lainšček, Mislice/Deset pravljič, NB) | M. C. je podpisal papirje, takoj plačal prvi obrok, prevzel hladilnik in pralni stroj, za ostalih enajst obrokov pa se je firma pod nosom obrisala. Banka je namreč zavrnila odprtje trajnika, ker »kupec« na računu ni imel niti ficka. (Delo, 11. okt. 2002, NB) | Ko se mu je zbristilo pred očmi, ni bilo nikjer nikogar, pa tudi okraden ni bil. Pri sebi namreč ni imel niti ficka. (Delo, 13. apr. 1999, NB) | Pepino mi je takrat, ko so me pripeljali, posodil šest tisoč lir, ker nisem imel niti ficka. (Juš Kozak, Lesena žlica, 1952, 44)

◆ Gl. *biti brez ficka* [v žepu].

◎ češ. *nemít ani pět'ák*; *nemít ani pět'áku*; fr. *ne pas avoir un sou*; *être sans le sou*; nem. *keinen [roten, lumpigen] Heller haben*; rus. *ne imet' ni groša*; *ne imet' ni kop'ja*; *ne imet' ni poluški*.

ostáti brez ficka [v žepu], gl. *biti brez ficka* [v žepu].

figa

biti na césti kot kónjska figa /pog.; primera/ *vedno hoditi okrog, nikoli ne biti doma*

Pa stalno na terenu. Zmeraj na cesti kakor konjska figa! Še umreti ne bo kdaj, če bo šlo tako naprej. (Gitica Jakopin, Žarometi, 1962, 16) | Kaj se delaš važnega, če moraš biti službeno na cesti kot konjska figa. (Homo Sapiens, Pavliha 1965, št. 37, 3)

◆ Primera *biti na cesti kot konjska figa* temelji sestavini *konjska figa*. Konjske fige so bile nekdanj vsakdanje na cestah, po katerih je potekal promet z vprežnimi vozili, ki so jih najpogosteje vlekli konji.

držáti fige v žěpu, gl. *držáti figo v žěpu*.

držáti fige za kóga, gl. *držati figo za koga*.

držáti figo v žěpu /pog.; pren., tudi mn. **fige/** *ne izpolniti, storiti česa*; prim. **biti figa mož**

Ali ni verjetno, da bodo ti ljudje pri opravljanju prisege kot občinski odborniki držali figo v žepu. (Slovenski pravnik 1933, št. 36, 3) | Dasi sta se pristrčno poljubili, sta si takoj obrisali ustnice in stisnili figo v žepu. (Juš Kozak, Šentpeter, 1931, 103) | Čeravno se v lice sladi, / Za hrptom ti figo tišči. (SNP II, št. 1415) | Ja on se ti v lice sladi, / Za hrptom pa figo drži. (SNP II, 192, št. 1414) | Za tako dolgo bi se zapisal, da bi mu odšteli, sproti bi pa figo v žepu vteknil, potlej pa domu pobe-gnil. (J. Jurčič, Smukova ženitev, SG 1865, 201) | Oh, jaz pa sem se tresel in *tiščal figo v žepu*, da bi vsaj danes ne bil vprašan. (Jože Debevec, Vzori in boji, 1918, 142)

◆ Frazem *držati figo (fige) v žepu* z različicama *stiskati figo (fige) v žepu*, *tiščati figo (fige) v žepu* v pomenu 'ne izpolniti, ne storiti česa' je povezan z izrazi *narediti*, *pokazati*, *pomoliti fige* komu, pri katerih je zavrnitev vidna, očitna. Sestavini *v žepu*, *za hrptom* pa pomenita, da je tako zavračanje skrivno, neizraženo, neopazno za tistega, kateremu je namenjeno. Negativni pomen izraza *držati figo v žepu* je lahko pri nekaterih piscih tudi pozitiven, s čimer se izenačuje z izrazom *držati figo za koga* v pomenu 'zeleti komu, da bi se mu kaj uresničilo, posrečilo' (gl. zadnji zgled). Frazem *držati*, *stiskati figo (fige) v žepu* se pojavlja tudi brez sestavin *držati*, *stiskati* in v zvezi z drugimi glagoli pomeni skrivno zavračanje, zanikanje dejanj, ki jih označujejo ti glagoli, npr. *priznavati tujo oblast s figo v žepu*; *priseči s figo v žepu*. V zvezi *brez fige* pomeni poudarjeno pozitivnost glagolskega dejanja, npr. *priseči brez fige v žepu*.

držáti figo za kóga /pog.; pren., tudi mn. **fige/** *zeleti komu, da bi se mu kaj uresničilo, posrečilo*

Ves dan držim figo, da bi mi uspelo. (S. Rozman, Druščina, 1964, 662) | Tudi Vinko mu je čestital in dal stotak. »Kaj pa meni, ki sem držala fige?« se je oglasila Mija. (A. Ingolič, Nebo nad domačijo, 1960, 313)

◆ Nastanek frazema *držati figo (fige)* za koga z različicama *stiskati figo (fige)* za koga, *tiščati figo (fige)* za koga je treba povezati z nastankom so-pomenk *držati pesti* za koga, *tiščati pesti* za koga 'želeli komu, da bi se mu kaj uresničilo, posrečilo'. Pri obeh sta bistveni sestavini *figa* oziroma mn. *fige* 'pest s palcem, položenim med kazalec in sredinec' in *pest* 'roka s tako skrčenimi prsti, da se dotikajo upognjene dlani'. Sestavina *figa (fige)* v tem pomenu skupaj z glagoli *narediti, pokazati, pomoliti* pomeni kretnjo zavrnitve, zanikanja. V zvezi z glagoli *držati, stiskati* pa se navezuje na izraz *držati, stiskati pesti* za koga v pomenu 'želeli komu, da bi se mu kaj uresničilo, posrečilo'. Oba izraza izhajata iz praznoverja, da se s takim položajem prstov preprečuje nesreča, katastrofa, zlo. Ustrezni tuji izrazi imajo za bistveno sestavino *palec*, ki je tudi pri *figi* nosilec pomena (gl. ○).

◎ angl. *to keep one's fingers crossed*; hr. *držati palac za koga*; nem. *jmdm. die Daumen drücken*.

kázati fige kómu /pog.; pren./ *posmehovati se, kljubovati komu*

Dobršni dve tretjini bi špekulirali, nekateri bi se šli nekakšne klerikalce, bogati bi po svoje vlekli, vsi skupaj bi pa kazali fige novi državi in novi oblasti. (M. Kranjec, Zemlja se z nami premika, 1956, 127) | »Kaj bo fant doma?« se je vmešal krčmar; začutil je, da postaja napeto, in povedal: »Šel bo, se izučil, Gomili pa fige pokazal. (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 24) | Hkrati pa sem v tem ženskem kraju /Benetkah/ tolikokrat živel nekaj resnično zavzetih ur svojega življenja, da se mi zdi popolnoma upravičeno slovensko reklo, da bo tisti, ki so mu dobro navili uro, videl Benetke, ali pa so mu z nantanko isto oblubo pokazali fige. (J. Javoršek, Temperaturni listi, 1964, 43) | Ko jih ni več potreboval, pomolil je tudi njim figo. (J. Trdina, LZ 1886, 592)

◆ Frazem *kazati fige* komu izhajata iz prenesene rabe besedne zveze *kazati (pokazati, pomoliti) fige* komu, ki pomeni vidno kretnjo zavrnitve, nestrinjanja. Bistvena sestavina frazema je *figa (fige)* 'pest s palcem, položenim med kazalec in sredinec'.

pásja figa /pog.; pren./

1. kar je malo vredno, nepomembno; sop.: **[ena] figa, [eno] figo**; prim. **od muh; mačji kašelj; za vsako [najmanjšo] figo**

Tvoja revolucija je pasje fige vredna. (P. Kozak, Legenda o svetem Che, 1969, 46) | Nič več ni špijonka, njemu ne reče nihče nič, komandirja pa za vsako pasjo figo vidijo vsi in mu očitajo. (T. Svetina, Ukana I., 1966, 548) | Še bolj nespametno pa bi se mi zdelo potikati se brez hrane po svetu in nazadnje zavoljo kakšne pasje fige umreti. (J. Brejc (Javoršek), Spremembe, 1967, 82) | Saj vse nori od napetosti, služabniki tekajo s suhimi grli po hodnikih, kuharjem se smodijo jedi, vojaki se koljejo

za pasjo figo, vse je zbegano, kakor bi prihajala tam iz njegove sobe strupena sapa. (V. Zupan, Perspektive 1961/62, 219)

2. izraža močno zanikanje, zelo majhno mero

»Tak intendant ali pa pasja figa!« so godrnjali partizani, ki so čepeli okoli ognjev. (T. Seliškar, Mule, 1948, 26)

◆ Frazem *pasja figa* predstavno izhajata iz sestavine *figa* v pomenu 'kar je malo vredno, nepomembno'. Sestavina *pasji* še poudarja, stopnjuje ta negativni pomen.

pokazáti fige kómu, gl. *kazati fige komu*.

pomolíti fige kómu, gl. *kazati fige komu*.

postáti figa móž, gl. *biti figa mož*.

práva figa /pog.; v povedni ali medmetni rabi/ *izraža omalovaževanje*; sop.: **[vse] ena) figa, [eno] figo**

Prava figa, če na Rakeku nimamo dovolj zabave v gostilnah in nobenega kina, saj nam daje cesta dovolj razvedrila. (Pavliha 1965, št. 30, 13) | Njemu je vse to prava figa. (Glonar – Böhnel, Neugnanka, 278) | Prava figa, če neznosno smrdi pol kilometra naokoli, pujski se pa le rede! (Pavliha 1965, št. 42, 14)

◆ Frazem *prava figa* temelji na sestavini *figa* v pomenu 'kar je malo vredno, nepomembno'. Sestavina *pravi*, kot tudi *[vse] ena* v sopomenskih *[vse] ena figa, [eno] figo*, ta pomen še poudarja.

stískati figo (fige) v žèpu, gl. *držati figo (fige) v žepu*.

stískati figo (fige) za kóga, gl. *držati figo (fige) za koga*.

tiščáti figo (fige) v žèpu, gl. *držati figo (fige) v žepu*.

tiščáti figo (fige) za kóga, gl. *držati figo (fige) za koga*.

[vsè] èna figa, [èno] figo /pog.; pren., v povedni rabi, v im. ali tož./ *kar je malo vredno, nepomembno*

Razidemo se optimistično, moj beli zlati prinašalec Kolja in moj maček neznanega imena pa odidemo domov na zdravljenje. Od mladosti pa je tako in drugače ostala ena figa. (Delo, 1. jun. 2002, NB) | S silo pri tisti, ki čudovito gleda, eno figo opraviš. (Pavliha 1965, št. 1, 12) | »No, kako je, Francka?« »Nič.« je rekla. In potem osredotočeno: »Ena figa.« (A. Rebula, Senčni ples, 1960, 131) | Siromak je vedno siromak in vse ena figa je, ali te kdo ošteje po hoħodjč ali po kavbojsko, ravno tako bi obema razbil gobezdalo, drek vse skupaj. (J. Tomšič, Prostor in čas 1970, št. 4/5, 248) | Potem sem hotel dodati še nekaj v zvezi z Blejskim otokom in Evropskim mesecem kulture, pa ju bom samo takole navrgel, ker me pravzaprav oboje skupaj eno figo brigada. Arbeiten und Maul halten, je rekel Plečnik. (Delo, 1. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *[vse] ena figa* oziroma *[eno] figo* temelji na sestavini *figa* v pomenu 'kar je malo vredno, nepomembno'. Sestavini *vse ena, eno* ta pomen še poudarjata.

za vsáko [nàjmánjšo] figo /pog.; pren./ za vsako malenkost

»Saj nas ni bilo doma,« se je skušala z jokajočim glasom opravičiti Andrejka, ki joca za vsako najmanjšo figo. (Breda Smolnikar, Naši razgledi, 1963, 119) | V otroških letih je prebrala dosti knjig o morskih roparjih: ti so metali ljudi v vodo za vsako najmanjšo figo. (Beno Zupančič, Mrtvo morje, 1956, 32) | Nekateri brcajo za vsako figo, druge grizejo, nekatere so gizdave, druge so muhaste. (T. Seliškar, Mule, 1948, 5) | Bil je tako resen in plemenit mož, prav nič podoben tem dedcem tod okrog, ki za vsako figo pretepajo svoje žene. (L. Kovačič, Ljubljanske razglednice, 1954, 159) | »Saj, ta Nanca je pač taka. Vsako figo ti obesi na veliki zvon. (C. Kosmač, Sreča in kruh, 1946, 56)

◆ Gl. prava figa. Pomensko ustrezno je it. *per ogni nonnulla*.

figamóž (figa móž)

biti figa móž /pog.; pren., v povedni ali medmetni rabi/ *ne izpolniti, storiti česa*; prp. **biti mož beseda**

»To pa ni lepo: ne držati besedo, to je figa mož. Tudi liziko si mi obljubil, pa si mi dal čokolado.« (V. Zupan, /Langus/, Potovanje v tisočera mesta, 1956, 109) | Norčevala se bosta iz njega, češ figamož, strahopeten je bil, ker ni prišel. In mislil je, da ga je polomil s tem, kakor pravijo študentje. (B. Kreft, Človek mrtvaških lobanj, 1959, 130) | Fronc, ne bodite mila Jera in figa mož. (M. Kunčič, Triglavske pravljice III, 90) | Tega so se pa naši kmetje zbal. Pogum jim je začel upadati, da, celo njih vodja, Matjaž po imenu, je postal figamož. Ni se ustavljal strahopetcem. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB)

◆ Frazem *biti figa mož*, enako frazem *postati figa mož*, temelji na zloženki *figamož, figa mož* 'kdor ne drži dane besede, obljube', ta pa na besedi *figa* v pomenu 'malo vreden, nepomemben človek'. Z malo drugačnimi pomeni so iz besede *figa* nastale tudi tvorjenke *figar, figovec* 'strahopeten, bojazljiv človek' in *figarski* 'nanašajoč se na figarje', *figarstvo* 'lastnost strahopetnega, bojazljivega človeka', *figast* 'nesposoben, slab', *figav* 'ničvreden, slab'. Nasproten pomen ima besedna zveza *mož beseda* 'kdor naredi, kar je bilo obljubljeno, rečeno', 'kdor drži besedo'. Ustrezni angleški izrazi za *figamož* so *coward, a cowardly fellow, bastard*, italijanski pa *essere un buono a nulla* in *essere un incapace*.

postati figamóž, gl. *biti figa mož*.

figar, gl. *biti figa mož*.

figarski, gl. *biti figa mož*.

figarstvo, gl. *biti figa mož*.

figast, gl. *biti figa mož*.

figav, gl. *biti figa mož*.

figov

figov list, gl. list.

figovec, gl. *biti figa mož*.

film

biti kot v filmu /ekspr.; primera, 3. os. ed., tudi s **kakor/ biti hiter, napet, razburljiv**

Vzburjen sem bil. Potem je bilo kot v filmu. Ko sem prestavljal, sem jo prijel za koleno. Ni odmaknila noge. Nič ni rekla ... (Marjan Pušavec, Zbiralec nasmehev, NB) | Toda ko sta se ekipi podali v slačilnici, je nekaj južnoameriških igralcev v temačnem hodniku napadlo Paravinjo. »Bilo je kot v filmu, predmeti in pesti so letele na vse strani. Paravinja je udarce spretno prestregel, na pomoč pa mu je prvi priskočil Stipe Modrić in enega od temnopoltih rivalov vsaj dvakrat zadel naravnost v obraz.« (Delo, 29. dec. 2000, NB) | Če so se steple stvardese in dame na carini, zakaj ne bi bil ganjen policaj? Pa to je kot v filmu, reče, in se bedasto nasmehe. Ja, kot v filmu. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Niso me želeli oropati, temveč ubiti. Bilo je kot v filmu, srce se mi je ustavilo od strahu. Verjemite mi, da se v Lagosu ne počutim več varno,« je z izrazom popolne osuplosti na obrazu pripovedoval 22-letni nekdanji igralec Interja. (Delo, 21. jun. 2007, NB) | McVicar zna ustvariti dramo, ne da bi žrtvoval hiperrealizem, ki je podlaga operne umetnosti, piše Independent. Junaki pojejo, dogajanje pa je hitro kakor v filmu. Tako ustvari napetost in ozračje intimnosti, zaradi katerih gledalci čakajo na vstopnice tudi po eno uro. (Delo, 15. sep. 2001, NB) | Bilo je kakor v filmu. Mlajša ženska je v slovenjgraški splošni bolnišnici prvega oktobra, nekaj pred deseto uro dopoldne, nepazljivi gospe izmaknila torbico. Očividci so stekli za njo, a je niso dohiteli. Za njo so se takoj podali tudi policisti ... (Delo, 10. okt. 2003, NB) | Eden od njiju se je napolil proti zapuščenemu valjarju, kamor je obrtnik po napotkih v pismu odložil paket, ki so mu ga izročili specialci (v njem je bilo namesto zahtevanih mark le sto tisoč tolarjev). Nato se je vse odvijalo kot v filmu. Na sceno so pridrveli maskirani specialci, eksplodirala je tako imenovana šok bomba, kar je Šego in Mikliča poglalo v beg. (Delo, 18. feb. 2002, NB) | A operacija Podobnikovih ministrov in drugih vladnih uslužbencev ter obisk radeljske poslanke Darinke Mravljak se je potem vseeno zgodil. Vse se je dogajalo kakor v filmu. V Radljah na občinski upravi nekaj besed z direktorji kmetijskih zadrug in zadrudne hranilnice, kjer je državni sekretar Igor Hrovatić zvedel, da je koroško kmetijstvo v hudih težavah, tudi zaradi polomije zadrudne hranilne službe. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Uspešnico Črn tulipan je Miha napisal v spomin na davno ljubezen, potem pa se je opogumil in svojo muzo iz dežele tulipanov povabil na snemanje videospota v Ljubljano. Naprej je zgodba tekla kot v filmu in danes lahko srečni par vidavamo na ljubljanskih ulicah. (Delo, 24. apr. 1999, NB) | »Kar zadeva klub, treninge in pri-

pravljalne tekme, je bilo vse v najlepšem redu. Toda, odkar sem pred dnevi doživel napad neke mafijske skupine na klubski avtobus z igralci in kot v filmu doživel rožljanje pištol, sem razmišljal le še o vrnitvi domov,« je povedal eden najboljših slovenskih igralcev na letošnjem SP skupine A. S. U. (Delo, 17. avg. 2002, NB) | Barva je črno-bela, v delih pa dominirajo risbe in ne besedilo. Stripi imajo kompleksne semiotične elemente, slike se vrstijo kot v filmu. Koti opazovanja se neprestano spreminjajo, kompozicija pa je pogosto diagonalna. (Delo, 4. okt. 2005, NB) | In dejansko se zdi, da Williamsi živijo kot v filmu. Oče Richard, ki še vedno sam vodi posle svojih hčera, poleg tega pa je seveda tudi njun trener, na turnirjih preseneča z napisi kot: »Zahvaljujem se pobiralcem žogic!« (Delo, 6. apr. 1999)

◆ Frazem *biti kot filmu* temelji na primerjalni sestavini *kot v filmu*, redkeje *kakor v filmu*, ki označuje, da kaj obstaja, se dogaja tako kot v filmu, tj. hitro, napeto, razburljivo, lepo ipd. S tem pomenom se primerjalna sestavina *kot v filmu* razen z *biti* povezuje v frazeme tudi z drugimi glagoli, npr. *dogajati se*, *odvijati se*, *potekati*, *teči*, *vrstiti se*, *doživeti*, *živeti*. Primera je bila uporabljena tudi za naslov knjige *Življenje kot v filmu* (tudi mladinska nadaljevanka in film): Predstavili bodo še avtorico Neško Omahen in njeno knjigo *Življenje kot v filmu*. Mlada pisateljica bo pri šestnajstih letih imela že dve knjigi v tej zbirki; lani je namreč izšla njena prva knjiga Silvija. (Delo, 30. mar. 2000, NB)

dogajati se kot v filmu, gl. *biti kot v filmu*.

doživeti kaj kot v filmu, gl. *biti kot v filmu*.

film je počil kómu /ekspr.; pren./ *izgubil je logično presojo, rdečo nit, razsodnost; podivjal je*; sop.:

film se je strgal komu; popeniti; poživiniti

Dajte no, Keber, je rekel Stari, zgodovina je nekaj drugega. Nič drugega, sem rekel, neki rimski vojak je s takšno kretinjo užalil Jude. Enemu je počil film, pobral je kamen, potem so razbili mesto in tako se je začelo. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Menda je Victoria poklicala domov iz Los Angelesa in ugotovila, da je David nameraval večer preživeti s prijatelji, sina Brooklyn pa prepustiti v varstvo njenim staršem. Po pisanju časopisov naj bi ji hudo počil film in nadrla ga je, da mora sleherni trenutek, ko nje ni, preživeti z otrokom. (Delo, 26. feb. 2001, NB) | Njegove »kratke« živce je preskusil tudi naš nekdanji reprezentant Sašo Udovič, ki ga je v znamenitem dvoboju na EP v Charleroiu tako izzval, da si je prislužil izključitev. »Rekel sem mu le, naj si popravi ovrtnik in že je popenil,« je tedaj pojasnil naš napadalec, zakaj je Siniši »počil film«. (Delo, 10. nov. 2003, NB) | Enako je začela javno razpadati z vseh vetrov skupaj naplavljena stranka mladih. Delu vodstva je počil film, ko je skoraj vso smetano otipljivih koristi prodora v parlament pobral lider stranke Dominik

S. Černjak. (Delo, 3. apr. 2004, NB) | Z dveh metrov je zgrešil prazna vrata, oba direktorja pokroviteljev, Zidar in Černigoj sta se smeje držala za glavo, pri čemer je bil Černigojev smeh slajši. Kot da bi Kmetcu zaradi vseh teh zapravljenih priložnosti počil film, je s pestjo »počil« Gregoriča. (Delo, 27. sep. 1999, NB) | Nekdanji jugoslovanski teniški as Slobodan Živojinović, ki se je po koncu kariere uveljavil kot ugleden poslovnež ter se poročil s srbsko pevsko divo Lepo Breno, je, kot poroča beograjski tabloid Kurir, pred ločitvijo. Po dveh desetletjih naj bi mu pred kratkim počil film, ko mu je žena nasula nekaj gorkih, in se je odselil v stanovanje svojih staršev. (Delo, 10. apr. 2006, NB)

◆ Gl. *film se je strgal* komu.

film se je strgal kómu /ekspr.; pren./ *izgubil je logično presojo, rdečo nit, razsodnost; podivjal je*
Naj spomnimo: Rossiju se je »strgal film« po lanski dirki v Assnu, ko je špansko organizacijo Dorno, ki bdi nad trženjem oziroma komercialnimi pravicami na dirkah za SP, označil za diktatorsko in je tekmece pozval k ustanovitvi »sindikalne zveze«. Ostalo je le pri besedah, tako da so motoristi pravzaprav edina še neorganizirana skupina v SP; moštva so združena v IRTA. (Delo, 24. maja 2003, NB) | Španci so za Miloševića, za katerega se je zanimal tudi madridski Atletico, plačali 5,7 milijona dolarjev odškodnine. Lopezu se je »strgal film«. (Delo, 14. maja 1998, NB) | Pri tem je omenil, da je bil Mikložič izzvan, da Dolherja pa je vedel, da se ukvarja z borilnimi veščinami. Zagovornik je menil, da lahko obtožencu verjamejo, da Dolherja ni hotel ubiti, prav tako tudi zagovoru, da se mu je v tistem trenutku »strgal film in mu je na oči padla črna zavesa«. Predlagal je, naj ga oprostijo obeh očitenih kaznivih dejanj. (Delo, 20. dec. 2002, NB) | Do četrta se sicer nisvo ravno izkazali kot vrhunski strelci za tri točke: v 1. delu evrolige so bili 20. s 33-odstotnim izkoristkom, do tekme z Barcelono pa so v »Top 16« metali trojke 30,2-odstotno. Toda ko je šlo zares, se jim je »strgal film«. Od 28 poskusov so zadeli kar 17 trojk (60,7 %) in že v 27. minuti vodili z 69 : 52. (Delo, 26. mar. 2005, NB)

◆ Frazem *film se je strgal komu*, enako sopomenski *film je počil film*, se izvorno navezujeta na izkušnjo ob prekinitvi poteka dogajanja, ko se pri predvajanju strga film. Za ustrezno nem. *jmdm. ist der Film gerissen* ugotavljajo, da izhaja iz 20. stoletja in da se uporablja za označevanje luknje v spominu zaradi nezmernega uživanja alkohola (gl. Lutz Röhrich, Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten 1, 273), v pogovornem jeziku tudi 'ne more se obvladati; govori, kot bi se mu zmešalo' (gl. H. Küpper, Wtb. der dt. Umgangssprache, 234). V hr., srb. *pukao film* so sicer enake sestavine, a je pomen drugačen: 'prišlo je do ločitve'. Pomensko blizu mu je hr., srb. *puče tikva* 'prijateljstva je konec'.

kàkor v počasnem filmu /ekspr.; primera/ *zelo počasni*; prp. s **filmsko naglico**

Avtomobil pred mano je zadel srno. Kakor v počasnem filmu je klecnila, dvignil se je občestni prah, njen začuden pogled je otrpnil in njena vroča sapa je kot poslednji dih življenja zarezala v hladno jutro. (Delo, 10. apr. 2004, NB) | Nasprotnikovi udarci postanejo počasni, kot v počasnem filmu. Ne zaznavaš več okolice. Zdi se ti, da te nihče ne more premagati.« ... (Google, www.sankukai.org/...) | 2. okt. 2009 ... Potem sem se čez nekaj minut ali čez nekaj ur – kdo ve, čas se je ustavil – odtrgala iz objema in kot v počasnem filmu zbrala vse svoje ude nazaj in zbežala domov. (Google, www.dajana.si/prvi...)

◆ Primera *kakor v počasnem filmu* temelji na dejstvu, da je možno filmske posnetke zaradi potrebe po odkritju podrobnosti, kakega detajla ipd. predvajati tudi počasni, upočasnjeno. Sicer pa je filmsko dogajanje v primerjavi z običajnim življenjem hitreje, intenzivnejše (prim. prp. s *filmsko naglico*), ker je pogojeno z omejenim časom. V zvezi s tem omenjam še filmski izraz *počasni hod kamere* 'hod kamere, pri katerem je mogoče posneti od 24 do 2 sliki na sekundo'.

◎ češ. *jako zpomalený film*; rus. *kak zamedlennyj film*.

odvijati se kot v filmu, gl. *biti kot v filmu*.

téči kot v filmu, gl. *biti kot v filmu*.

živéti kot v filmu, gl. *biti kot v filmu*.

filmski

s **filmsko náglico**, gl. **naglica**.

finta

metáti kóga na finto, gl. *vreči koga na finto*.

nasésti na finto, gl. *pasti na finto*.

pásti na finto /pog; pren./ *biti prevaran, zaveden*

Nikoli nisem maral svojega drugega priimka, zato sem povedal lažnega. Zdelo se mi je zabavno in padli so na finto. Pustil sem, da je ostalo tako. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Člani upravnega odbora združenja za trgovino pri GZS so v večerajšnji vnovični razpravi o obratovalnem času morda sprva res »padli na finto, da so nastale izjemne razmere« (Marjan Sedej, PS Mercator), a so se po burni razpravi, ki je grozila razpreti mnenjske razpoke znotraj ceha, kaj kmalu spet »sestavili«. (Delo, 12. jul. 2002, NB) | Tisočkrat je že nasedel na finto, da pijan človek lahko piše. Na famo, ki vlada, da so veliki pisatelji tudi veliki pijanci. (Delo, 14. nov. 1998, NB)

◆ Gl. *vreči koga na finto*.

vréči kóga na finto /pog.; pren., nedov. *metati/ prevarati, zavesti koga*

Bob ni tako zelen, da ne bi vedel, kam pes ali kakšen mulc taco moli. Tile trije bi ga radi vrgli na finto. Za-

mislili so si sto stvari, samo da bi jih on malo popegljal naokrog. (S. Pregl, *Odrava zelenega zmaja*, 1976, 103) | S čimer se zgodba zaokroža: za trenerja leta je bil izbran strokovnjak, ki so mu po naslovu prvaka pokazali vrata, za prvega košarkarja pa Matjaž Smodiš, ki je v minuli sezoni vrgel na finto prav vse – najbolj KZS – in jo skozi vrzel v predpisih ucvrli h Kinderju. (Delo, 27. dec. 2000, NB) | Spremljevalca vržemo na finto, da bomo malo počivali (v najbolj komfortnem hotelu v mestu, kjer prenočišče stane dve dobri albanski plači – 230 dolarjev, in ker ne vemo, od kod albanski zvezi denar, da bo to plačala), in se dogovorimo za srečanje čez dve uri. Ko odide, se preoblečemo in gremo sami v mesto. (Delo, 11. sept. 1999, NB) | Mobitelu ne bi bilo treba metati na finto potencialnih uporabnikov z zvitiimi reklamami. Njihova poslovna sreča je namreč že itak v tem, da ponujajo izdelke in storitve, ki jih ljudje pač morajo ali hočejo imeti. (Delo, 21. nov. 1998, NB)

◆ Frazem *vreči koga na finto* izhaja iz jezika sabljačev, v katerem je *finta* 'način, trik, v katerem eden od bojujočih se sabljačev v varljivim gibom izzove pričakovano reakcijo nasprotnika in potem s resničnim manevrom na to reakcijo poskusi pridobiti prednost'. V prenesenem pomenu 'prevara, zvijača' se je *finta* začela uporabljati tudi na drugih področjih življenja in se v predložni zvezi *na finto* uporablja z glagoli, kot *vreči (metati), dati ter pasti, nasesti*. Izraz *finta* je bil sprejet iz it. *finta* (prim. fr. *feinte*), ta pa izhaja iz lat. *fingere* 'hliniti' (prim. fr. *feindre* in sln. *fingirati* 'prikazovati kaj izmišljenega ali lažnega kot resnično, hliniti', SSKJ I, 633).

◎ češ. *jít na koho, co s fintou; musít na koho, co s fintou*; fr. *feinter qn.; faire une feinte à qn.*; nem. *jmdn. hinters Licht führen; jmdm. ein Schnippchen schlagen*; rus. *vykinut' fint; vykidyvat' fint*.

fónd

črni fónd /nevtr.: pren./ *na skrivaj, nezakonito pridobljen denar, namenjen za nedovoljena, nezakonita izplačila*

Sicer pa je natančno opisal, kako sta s pokojnim očetom trenirala konje, kako sta se nekoč na hipodromu tudi sporekla in stepla, in kako je imel pokojni Janko »črni fond«, ki ga je skrival pred Milico in iz katerega je kupoval konje in financiral svoj šport, s katerim se je ukvarjal večino časa. (Delo, 12. sep. 2001, NB) | Uradno je največ – 35 milijonov evrov – vložil London, Parižani naj bi ji namenili 26 milijonov, Rusi 25, Američani 20 in Španci 14. Ob tem bržkone obstaja še kakšen »črni fond« za podtalne prijeme, ki bržkone niso izginili. Če se že ne da več podkupiti članov MOK, pa je moč očriniti tekmece. (Delo, 30. marca 2005, NB) | Za zagonske in tekoče stroške podjetja je agencija iz neproračunskega dela posebnega sklada, ki je bolj znan

kot črni fond, od 21. julija 2004 do 29. junija 2005 izplačala 10,926 milijona dolarjev. (Delo, 25. maja 2007, NB) | Operacija poteka v grobem takole: prvič, Američani so ustvarili »črni fond«, v katerega – ob asistenci Savdske Arabije (in verjetno tudi Britanije in Izraela) – pumpajo tajne, odtujene, ukradene dobičke od iraške nafte ... (Mladina 2007, št. 14, NB)

© angl. *slush fund*; češ. *černý fond*; fr. *caisse noire*; hr., srb. *crni fond*; nem. *Schwarzkasse*; *schwarze Kasse*.

formálnost

čista formálnost /nevtr.; navadno v povedni rabi, pragm./ *kar je komu nepomembno, nebistveno*

Novomeščani so dobili uvodno četrtino za sedem točk in ob polčasu že imeli 18 točk naskoka. Nadaljevanje je bilo tako le še čista formalnost, gostje pa so z zanesljivo igro le še povečevali razliko. (Delo, 22. okt. 2007, NB) | Nihče ni dvomil, da bo Ben Ali, ki je pred dvanajstimi leti z mirnim prevratom odstavil senilnega prvega predsednika Habiba Burgibo (1956–87), z lahkoto dobil tretji petletni predsedniški mandat. Predsedniške in parlamentarne volitve so bile čista formalnost, a v državi natančno diktirane demokracije so zapisali, da se je v nedeljo zgodil odločilen preobrat v oblikovanju modernega političnega sistema. (Delo, 27. okt. 1999, NB)

© Gl. *gola formalnost*.

gôla formálnost /nevtr.; navadno v povedni rabi, pragm./ *kar je komu nepomembno, nebistveno*; sop.:

čista formalnost

A to se zanesljivo ne bo zgodilo, saj je bila igra okrog Armatur z Mute očitno vnaprej dogovorjena med vsemi sodelujočimi. To, kar se je včeraj dogajalo na slovenj-gradskem okrajnem sodišču, je bila res gola formalnost, ki se ji pač ni bilo mogoče izogniti. Vsi drugi računi so bili poplačani že davno prej. (Delo, 16. jan. 2003, NB) | Slovenske roketne reprezentante od konca sezone loči le še ena preskušnja, drevišnja (20.15) povratna tekma kvalifikacij za SP 2007 v Nemčiji v Gradcu. Še ta se po gladki zmagi minulo soboto v Celju s 36 : 26 zdi gola formalnost, pred katero pa Kasim Kamenica ni dopustil pretiranega popuščanja. (Delo, 16. jun. 2006, NB) | Nasprotniki naturalizacije so na referendumu zmagali. Kar pravzaprav pojasnjuje izjemno visok odstotek tujcev v Švici: naturalizacija je vse prej kot gola formalnost in 3 od 5 tujcev s stalnim bivališčem v enem od kantonov tu živi že več kot petnajst let ali pa so se na švicarskih tleh rodili. (Delo, 9. okt. 2006, NB) | Svet banke je predlog obravnaval in dal negativno mnenje. Kar ni nič presenetljivega, saj je bil razpis več kot očitno gola formalnost, sam sebi namen. (Delo, 22. dec. 2004, NB)

◆ Pomen izraza *gola formalnost* s sopomenko *čista formalnost* temelji na pomenu sestavine *formalnost* 'kar je komu nepomembno, nebistveno'. Ta pomen je nastal v zvezi s prilastkoma *čist*, *gol* ali členkom *le*.

© angl. *mere formality*; češ. *pouhá formalita*; fr. *pure formalité*; *n'être qu'une formalité*; hr., srb. *puka formalnost*; nem. *bloße Formalität*; rus. *pu-staja formal'nost*.

formát

velikega formáta /ekspr.; pren., kot prilastek, tudi sam.

kdo/kaj/ ki je zelo pomemben, sposoben, vrhunski; sop.: **velikega kalibra**; **veličina**

Ni se čudil, ko se mu je novinarka hlastno zahvalila in stekla z mikrofonom v roki k vozniku rešilca, da ji je snemalec komaj sledil; voznik se je pred kamero obnašal kot zvezda velikega formata in res je imel veliko povedati – skoraj toliko, kot bi lahko povedal sam, če bi tako kmalu po vsem doživetem lahko sploh govoril ... (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ohlapno mi je ponudil roko. Masaryk bi ravnal drugače, kajti bil je državnik velikega formata, kar Beneš ni bil. Tudi po človeški strani sta si bila Masaryk in Beneš živo nasprotnje. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Zapisan je v moji zavesti kot naš resnično in pristno ljudski pisatelj velikega formata in moči, čigar vzpon in vse življenje mi govori, kakšna čudovita in mogočna sila je resnična nadarjenost, ki je ne morejo zavreti ne uničiti niti veliki vzgibi zgodovine, kakršni so z vojno in revolucijo obvladovali naše čase (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | Že v tem trenutku je pokazal določeno politično nezrelost. Izkazalo se je, da ni profiliran kot politik velikega formata. Vseskozi je vlekel nepopolne poteze. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Vse kaže, da so cariniki ulovili ribo velikega formata, ki v mednarodni trgovini z mamili predstavlja del tako imenovane heroinske tihotapske mreže na balkanski poti. (Delo, 7. avg. 2002, NB) | V bistvu mi ta boj ni onesnažil življenja. Prej nasprotno, v okviru tega boja sem spoznal ljudi zares velikega formata. To so moji soborci v Eko krogu, moški in ženske. (Jana 2007, št. 48, NB) | Tako kot tehnična retorika je tudi sofisticirana večkrat prestala *letteraturizzazione*, ki ga lahko opazimo pri delih velikega formata, namenjenih branju in uživanju ob njih prav zaradi njihove besedne spretnosti. (George A. Kennedy, Klasična retorika in njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Rabelj in žrtev pristaneta drug na drugega, ne samo na nivoju politične sprave, temveč predvsem na nivoju telesne ljubezni. To je sicer »mission impossible«, hkrati pa utopija velikega formata in zasluži resno pozornost. (Delo, 12. mar. 2001, NB)

◆ Prilastkovna stalna zveza *velikega formata* temelji na prenesenem pomenu sestavine *format*, ki se uporablja s prilastkom: eksp. 'stopnja glede na kvaliteto; pomen, vrednost', npr. umetniško delo evropskega formata, pesnik svetovnega formata, človek izrednega formata.

© angl. *mover and shaker*; češ. *velkého formatu*; nem. *ein Mann von Format*; rus. *veličina*; *krupnaja figura*.

francóski**francóska bolézen**, gl. **bolezen**.**francósko****izgíniti po francósko**, gl. *oditi po francosko*.**odíti po francósko**, gl. **odíti**.**poslovíti se po francósko**, gl. *oditi po francosko*.**Francóz****délati se Francóza**, gl. *narediti se Francoza*.**ítí se Francóza**, gl. *narediti se Francoza*.**naredíti se Francóza** /slabš.; primera, nedov. **delati se/ narediti, delati se brezbriznega, nevednega, neumnega**

Počutila sva se ogoljufana kakor hlapca Jerneja. Potrudila sva se na vse kriplje, on pa se je naredil Francoza. Nobenega plačila, nobene lepe besede, nobenih obljub. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | To, da nas preizkušajo z nekaterimi proceduralnimi triki zapeljivati v dolgotrajno razčiščevanje plačne politike, je razumljivo. Vsi vemo, da se mandat vladi izteka in da bi se lahko naredila francoza. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | »Ne delaj se Francoza,« se je vmešal moški. »Si bil v moji gostilni?« (J. Švajncer, Ko zori človek, 1974, 124) | Bi rad? Najprej krščanskosocialna udba, ko pa pridem, delaš oči in se greš Francoza. (I. Kamenik, Galebi, 1973, 42)

♦ Frazemi *narediti se Francoza, delati se Francoza, iti se Francoza* spadajo v skupino izrazov, ki se nanašajo na pripisovanje določenih, zlasti negativnih, lastnosti Francozom. Te lastnosti so jim pripisali sosede Nemci, Angleži, Španci in drugi. Lahko so resnične, pogosto pa tudi niso. Po njih bi lahko imeli Francoze za brezbrizne, nonšalantne ljudi, ki si s problemi drugih in z obzirnostjo do soljudi ne delajo skrbi. Take lastnosti pa bi lahko odkrili tudi pri drugih narodih. To npr. za Angleže dokazujejo češ. *s kličdem Angličana 'z mirom Angleža'*, pol. *z angielską flegmą 'z angleško flegmo'*, hr., srb. *praviti se Englez 'delati se neobvešččenega, nevednega, nerodnega, ravnodušnega'*. Ocenjevanje sosedov kažejo še naslednji ruski, angleški in nemški pregovor: *Anglež ima razum na koncu nohtov, Francoz na koncu jezika. Italijani so modri pred delom, Nemci med delom in Francozi po delu. Francozi in ženske lahko živijo brez kruha, ne pa brez besede*.

fránža**ítí v fránže** /pog., ekspr.; pren., mn., navadno v 3. os. ed. [vse] gre/**1. strgati se**

Intendant, moje hlače gredo v franže. (T. Seliškar, Tovariši, 157)

2. propasti, uničiti se

Naj gre svet v franže ... Pij! Ljubi! Poj! ... kaj nam mar vse drugo. (A. Kraigher, Kontrolor Škrobar, I, 1914, 68) | ... hočem imeti svoj mir in če gre vse v franže. (F. Detela, Vampir, Mladika 1921, 82) | Železnica gre v franže. Cele proge ukinjajo. (E. Jurič, TT 1968, št. 44, 4) | Toda ta država je že nekaj časa papirnati tiger: njena politika je Potjomkinova vas, njena vojska in z njo vsa vojaška moč je šla v franže, njeno gospodarstvo se je – skorumpirano – dokončno sesulo, njena vsakdanjost je prežeta z mafijaštvom, njeni znanstveniki bežijo iz države, njeni pisatelji so umolknili. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Chuckovo razmerje s Kelly (Helen Hunt) je sicer še trdno, toda ob njegovem tempu bo šlo v franže; le kako ne, ko pa izza bogato obložene božične mize nenadoma vstane in gre v Azijo. (Delo, 23. jan. 2001, NB) | Razloge, da je šel njegov 12-letni zakon v franže, pa je bolj verjetno iskati v njegovi odvisnosti od skokov čez plot. Pri 56 letih ima »Kaiser« štiri otroke in lepo zgodovino afer. (Delo, 29. jul. 2002, NB)

♦ Frazem *iti v franže* temelji na preneseni rabi besedne zveze *iti v franže*. Preneseni pomeni te zveze, ki ima oznako ° (tj. knjižno nedovoljeno), so omenjeni v SP 1962: *fránža ... °iti v ~e 'razpadati, trgati se, iti v nič.'* Najbližje osnovnemu je pomen 'trgati se'. *Franža* je nem. ali it. izposojenka v pomenu 'resa'. Frazem z oznako † (tj. zastarelo, napačno) *iti v franže* v pomenu 'razbiti se; izjaloviti se; ponesrečiti se' omenja J. Glonar, SSJ, 81.

fúks**lén kot fúks** /pog.; primera/ *zelo len*; sop.: **len kot pes**; **len kot trot**

»Ker ste sicer leni kot fuksi, globoko dvomim, da boste postali svetovni ali evropski prvaki v zbiranju odpadnega papirja, a poskusiti ni greh«, je zažgolela. (Nedeljski dnevnik 1982, št. 298, 16) | Len kot fuks. (B. Golob, Jezikovni vozli, 1988, 34) | 7. apr. 2008 ... Pri nas smo imeli včasih dva konja, Brama in Fuksa. So rekli včasih, ja, da je Fuks len kot fuks. (Google, www.ednevnik.si/...) | 12. mar. 2011 ... Priznam, zadnje čase sem len kot fuks in sem hojo kar malo zapostavljal. (Google, fejker.net)

♦ Primera *len kot fuks* temelji na sestavini *fúks*. Ta po SSKJ pomeni 'konj rjavkasto ali rumenkasto rdeče barve', medtem ko je *fuksa* 'kobila rjavkasto ali rumenkasto rdeče barve'. Besedi sta prevzeti iz nem. *Fuchs* v enakem metaforičnem pomenu, ki je nastal po podobnosti, tj. lisičji barvi. Za razlago nastanka primere *len kot fuks* pa je treba vedeti, da se *fúks* vsaj narečno uporablja tudi kot zaničevalna ali slabšalna oznaka za konja sploh. Primera *len kot fuks* res ni v skladu

s primero *delati, garati kot konj*, ki kaže na pridnost, delavnost. Toda ljudje v primerah pogosto pripišejo živalim tudi lastnosti, ki niso resnične in so celo krivične. Najboljši primer za to sta *pes*, med vprežnimi ali tovornimi živalmi pa *osel*. Kot najboljšemu in najstarejšemu prijatelju je človek *psu* glede na primere pripisal skoraj vse najslabše, *oslu* pa kot nekoč spoštovani svetopisemski živali pripisuje neumnost in lenobo. Zakaj torej ne bi storili podobno konju, ki po barvi spominja na lisjaka, saj sploh ni konj, ampak *fuks*?! To dokazuje tudi njegov že omenjeni zaničevalni ali slabšalni

narečni pomen. Takemu konju ni bilo težko pripisati še lenobe. Za primerjavo naj povem, da so npr. v češčini *levu* pripisali delavnost, čeprav je zelo lenobna mačka, v nemščini pa *jazbecu* kar oboje: pridnost in lenobo!

☉ bolg. *màrzeliv kato tàrtej*; češ. *líný jako veš*; hr. *lijen kao buba*; mak. *mrzliv kako trut*; pol. *leniwy jak świnia*; rus. *lenivyj kak borov*; slš. *lenivý ako voš*; hnilý ako voš; *lenivý ako hnida*; ukr. *ledačyj jak truten'*; *linyvyj jak truten'*; *ledačyj jak pes*; *linyvyj jak pes*.

ga**iméti ga pod strého**, gl. **streha**.**kód ga [pa, réš] píhne**, gl. **pihniti**.**zvrníti ga**, gl. **zvrniti**.**gàd****gojíti gáda na prsíh** /ekspr.; pren./ *izkazovati do-brote človeku, ki je dobrotniku nehvaležen, sovra-žen*; sop.: **gojiti kačo na prsih**

Vremenske prognoze, kakršne so bile in so žal še običajno v nas, se opirajo izključno na mrtve naprave in pripomočke, na blago izpod starega, do mozga trhlega režima, izdelek sovražnega inozemstva. Uporabljajoč jih gojimo le gada na prsih in tudi na tem področju bi bilo že iz načelnih ozirov živo treba smotrnega čiščenja. (F. Milčinski, Gospod Fridolin Žolna in njegova družina, NB)

♦ Gl. *greti kačo na prsih*.**kàkor da je gād pičil kóga** /ekspr.; primera, tudi **kot da/ naglo, sunkovito**

Okno se odpre in Krjavelj pomoli svojo debelo glavo ven. Pa kakor da bi ga bil gad pičil, pomakne se hitro nazaj. (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Kakor obstane pes, kadar zavije okrog ogla in zadene na mačka, tako je ostrmel žandar, ko je zagledal Jurija. A le en trenutek sta se ujela pogleda; Juri skoči pokonci, kakor bi ga pičil gad, pretrga krog svatov, ki ga je obdal, in dere skoz drugo sobo in kuhinjo na dvorišče. (F. Detela, Moje življenje, NB) | »Povej, odkod imaš to orožje?« je vprašal orožniški poveljnik, sovražno zroč na žrtev. Handžija je dvignil glavo, kakor bi ga bil pičil gad. »Bog mi je priča, da ne vem,« je mirno odgovoril. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | »S poljubom?« Skočila je od ograje, prav kakor da jo je pičil gad v beli prst. »S poljubom se poslavljate?« rekla je tiho. (I. Tavčar, 4000, NB) | In se je škodoželjno smejal. Kakor bi jo bil pičil gad, je poskočila Mica in namerila Tevžu: »Tako te bom počila po gobcu, da ga ne bosta ne ti ne tvoja mati nikoli več odprla. Vso planino nam je skazil, sedaj ga bo pa še stegal in se nad Markom ujedal, katerega vsi pogrešamo ...« (J. Jalen, Ovčar Marko, NB) | Pa je slučajno pogledal na cesto in skočil je kvišku, kakor da ga je pičil gad. Ne da bi črnil besedico, je zbežal z vrta in čez travnik v kozolec: zagledal je bil očeta. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | V tem hipu pa je planila Pečanka, kot da jo je gad pičil. (I. Pregelj, Mlada Breda, 1943, 21)

♦ Primera *kakor da je gad pičil* koga temelji na dejstvu, da se mnogi ljudje bojijo kač, zlasti stru-

penih, med katerimi je tudi gad. Zato že ob pogledu nanj reagirajo panično, kot da bi jih pičil.

pihati kàkor gād /ekspr.; primera, tudi **sikati/ biti zelo jezen**

Zopet je poklical župana in mu velel: »Pavla bomo danes razsrdili, da bo pihal kakor gad. Letošnje gorščine še nismo pobrali pri njem.« (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Zdaj ste zvedeli mojo misel, zanaprej me pustite glede njega na miru. Ta osornost je Lokarja še bolj razkačila, da je pihal kakor gad in bi bil Reziko gotovo pretepel, ko mu ne bi bila ubranila žena. (Isti, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Minil ga pa je kmalu mir in kar sikati je pričel, ko je čul krvavo žalitev, ki je kakor strela iz vedrega zadela dacarja, nič hudega slutečega. Sikal je kakor gad in pozvonil je in poklical strojepisko in je kar koj in brez odloga narekoval tožbo in poleg je tekal gor in dol, tožbo v devetih poglavjih, z uvodom, predlogom in dodatkom, tako tožbo, da se je gospodični pri stroju kar frizura ježila z debelima podlogama vred, čeprav jo je imela zataknjeno z devetimi glavniki in sedemindvajsetimi lasnicami. (Fran Milčinski, Drobiž, NB) | »Kalina! Kalina! Kalina!« je šlo od ust do ust po vsem kolišču in v vse koče in prišlo na ušesa tudi Presukanemu Lisjaku. Pohitel je ven na mostišče in videl Zorno, ki je s polnim tulom puštic na hrbtu krepko zamahovala z negodnimi mladci vred z veslom in vodila drevak proti plitvini za Brdom. Lisjak je zasikal kakor gad v precepu, ki bi rad pičil, pa ne more. (J. Jalen, Bobri 2, Rod, NB)

♦ Primera *pihati kakor gad*, tudi *sikati kakor gad*, izhaja od oglašanja gada, kadar je razdražen.**sikati kàkor gād**, gl. *pihati kakor gad*.**skrivati kàj kot gād nôge** /ekspr.; primera/ *zelo skrivati, prikrivati*; sop.: **skrivati kaj kot kača noge**

Zdaj sem v ljubljanski reviji objavil že nekaj novel. In zakaj si mi to skrival kot gad noge? Ker hočem biti tudi kot pisatelj gad. Strupen gad. (Igor Torkar, Umiranje na obroke, 1984, 59) | Vidiš, vidiš, ti očetov sin, če človek po svetu hodi in nas pametne ljudi poslušaj, nauči se počasi govoriti in še marsikako drobnjav. Vso svojo jezico boš skrnil, kakor gad noge skriva in taji. Tvojo ljubico bo drug dobil, ti se boš ustil in boš sam ostal doma ko berač na žeganju. (J. Jurčič, Deseti brat, NB)

♦ Gl. *skrivati kaj kot kača noge*.**zasikati kàkor gād**, gl. *pihati kakor gad*.**gádji****gádje gnézdó**, gl. **gnezdó**.

Gájzerjev**Gájzerjeva Lénčka**, gl. *matilda je pobrala koga*.**gálski****gálski petélin**, gl. **petelin**.**gálski petelíni**, gl. **petelin**.**garáti****garáti kot [črna] živína**, gl. **živina**.**garáti kot kònj**, gl. **konj**.**garáti kot vòl**, gl. **vol**.**garáti kot zamórec**, gl. **zamorec**.**gárjav****gárjava óvca**, gl. **ovca**.**kot gárjava óvca**, gl. **ovca**.**gás****bíti pod gásom** /nižje pog., ekspr.; olupš./ *bíti pijan, vinjen*

Krasno igra na kitaro. VOLODJA: Kadar je pod gasom. Nihče se ne zmeni zanj. (Drago Jančar, Veliki briljantni valček, NB) | Glede na dejstvo, da policija na leto preizkusi z alkotesti več kot 500 tisoč voznikov in jih je okoli deset odstotkov močno alkoholiziranih, bi lahko sklepali, da je na cestah med drugimi prometnimi udeleženci kar 50 tisoč voznikov, ki so venomer »pod gasom«. (Delo, 6. nov. 2001, NB) | Jasno, puncu se nista več oglasili. Če bi hotel na vsak način spati z njima, bi ju lahko izkoristil takrat, ko sta bili pod gasom. (Mladina 2004, št. 31, NB)

♦ Frazem *bíti pod gasom* je eden od številnih slikovitih ali olupševalnih izrazov za pijanost. Predložna zveza *pod gasom*, tj. pod plinom, naj bi nakazovala omotično, nenormalno stanje pijane osebe.

gasíti**gasíti požár**, gl. **požar**.**z óljem ógenj gasíti**, gl. **olje**.**gašénje****gašénje požára** /ekspr.; pren./ *začasno reševanje zelo težavnega položaja*; prim. **gasiti požar**

A to so zgolj kratkoročne rešitve ... To je gašenje požara. Po zadnjih podatkih je zavarovalnica namenila dodaten denar za operacije katarakte, kil, žolčnika. (Delo, 10. jan. 2000, NB) | Kar poseješ, to boš žel. Saj imamo takšne in drugačne operacije, a to je le gašenje požara. Ko moraš enkrat na operacijo žolčnih kamnov, ti morajo vzeti žolčnik. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | No, glede tega smo še daleč od razvite družbe. Tudi sam sem mnenja, da so subvencije v kmetijstvo precej zgrešene, ker pomenijo le gašenje požara zaradi nespametne kmetij-

ske politike v preteklosti in kupovanje volilnih glasov. (Delo, 19. apr. 2003, NB) | Toda pomanjkanje denarja je močno zavrlo investiranje pa tudi izobraževanje kadrov, poleg tega pa se defektoskopija največkrat uporablja le za gašenje požara, torej za ukrepanje ob reklamacijah, ko je že prepozno. (Delo, 17. jun. 1998, NB) | Ravno tako je tudi strinjanje državnega zbora z izjavo Evropskega sveta o Iraku pravzaprav gašenje požara. Humanitarna kriza v Iraku ni od včeraj in, če samo sledite tuje medije, boste videli, da humanitarna kriza v Iraku traja že vsaj deset let. (Državni zbor RS, 24. redna seja, 25. 3. 2003, NB)

♦ Gl. *gasiti požar*.

gládek**gládek kàkor léd**, gl. **led**.**gládek kàkor stétklo**, gl. **steklo**.**gládek kot ólje**, gl. **olje**.**gládek kot stétklo**, gl. **steklo**.**glás****bíti ob dóber glás**, gl. **dober glas**.**dóber glás** /nevtr.; ed., pren./ *med ljudmi znano, ustaljeno pozitivno mnenje o kom*; prp. **slab glas**

»Aha, ti si pa tisti Aljaž, ki prav lepo poje!« mi je segel prijazno po domače v roke, ko sva se prvič srečala. »Dober glas seže v deveto vas in celo na cesarski Dunaj!« (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | V prihodnjih dneh pa v Radovljici že pričakujejo tudi goste iz tujine, kajti dober glas očitno res seže v deveto vas, pravi star pregovor. (Delo, 17. mar. 2003, NB) | Nič ni večno, tudi glas o dobri koroški bolnišnici v Slovenj Gradcu ne. A pri vsem seveda ne gre le za dober glas, gre za prihodnost te zdravstvene ustanove. (Delo, 17. apr. 2007, NB) | Predvsem pa ni jasno, kdo bo prišel na položaj pravega zunanjega ministra, saj je vsako uro bolj očitno, da začasno ministrovanje premiera Berlusconija ne more trajati pol leta, kakor je premier napovedal v nedeljo. Na nevzdržnost polletne »začasnosti« je opozoril tudi predsednik republike Carlo Azeglio Ciampi, ki ga skrbijo evropske kritike dogajanja v Italiji in se boji, da bo njegova država ob dober glas. (Delo, 9. jan. 2002, NB) | Priznana strokovnjakinja se že dolga leta ukvarja z vodilnimi osebami v gospodarstvu, močnimi in ambicioznimi osebnostmi, ki pa si zaradi predsodkov in strahu, da bi bili v javnosti ob dober glas, v duševnih stiskah ne pustijo tako zlahka pomagati. (Delo, 8. dec. 2003, NB) | Delovali so v nasprotju s tedaj prevladujočo gospodarnostjo in racionalizacijo. Ker ni smotno pričakovati, da se bo dober glas širil sam od sebe, je Oudolf skupaj z različnimi avtorji spisal več knjig. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Da so po oddaji na TV Koper Capodistria o teh pripravah že soboto v Žusterno prihiteli plavalci enega izmed italijanskih klubov, je več kot dober znak, da se dober glas hitro širi. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Kljub dobri volji se v pripravah na letošnji preizkus marsikje zatika, kot običajno pa je denar spet

najbolj pereč problem. A morala je še vedno visoka in fantje obljublajo, da bodo dostojno zastopali barve Slovenije ter z domiselno promocijo širili dober glas o svoji domovini. (Delo, 18. feb. 2003, NB) | »Nasilje se mora končati.« Če izredno stanje v mestu ne bo zaustavilo nemirov, bo na pomoč poklical vojaške rezerviste, »čeprav bo takšna odločitev mesto spravila ob dober glas.« (Delo, 13. apr. 2001, NB) | Pridelovali ga bodo na najrazličnejše načine ali celo prodajali katero drugo vino kot refošk. Take razmere so pred dolgimi leti refošk že spravile ob dober glas. (Delo, 20. sep. 1999, NB) | Vendar je program rasne higijene, ki je spravil ob dober glas vso strokovno disciplino, zacvetel v morilsko strahoto, ko je dobil v primež Žide in Cigane, ko se mu je odprla možnost, da razredči vrste Slovanov ... (Delo, 14. jan. 1998, NB) | Ta nova ljubezen pa nima zelenega odmeva med hrvaškimi politikami in v hrvaški javnosti. Slovenija je izgubila dober glas in malo se verjame v poštenost pobud, v katerih je samo slovenski interes, tokrat potreba, da se pred vstopom v Evropsko unijo uredijo odnosi s Hrvaško. (Delo, 10. avg. 2002, NB) | Varnost Kranj je dober glas izgubila že pred nekaj leti, ko so jih začeli zapuščati tudi večji naročniki. Od septembra letos njihovi varnostniki ne varujejo več jeseniškega Acronija, menda kmalu ne bodo več delali niti za Mercator niti za škofjeloški Unitech. (Delo, 17. nov. 2005, NB) | Potrebno je tudi potrpljenje, čas. Dober glas izgubiš veliko hitreje, kot se znebíš slabega. (Delo, 18. sep. 1999, NB) | Na Vuelti so italijanski šprinterji, ki so jih pošteno okrcali zaradi hitrega odhoda Maria Cipollinija in Ivana Quarante, hitro prišli nazaj na dober glas. Zdaj jih spet kujejo v zvezde, kaj drugega pa jim ob podvigih Alessandra Petacchija tudi ne preostane. (Delo, 9. sep. 2003, NB) | Da največji slovenski challenger ne bi postal le eden izmed turnirjev, kamor igralci pridejo, poberejo prize money in ATP točke ter odpotujejo naprej, je bilo treba iznajti izvirno logiko, ki bo dala turnirju posebno mesto v svetu poklicnega tenisa in bo šel o njem dober glas med teniški igralci. (Delo, 3. maja 1999, NB)

♦ Frazem *dober glas* temelji na prenesenih pomenih sestavine *glas*: 'kar se širi, navadno s pripovedovanjem' in navadno v zvezi z *dober, slab* 'med ljudmi znano, ustaljeno (pozitivno ali negativno) mnenje o kom'. Enako velja za frazem *slab glas*. Oba se realizirata z glagoli *biti ob, iti, izgubiti, priti na, spraviti ob, širiti se, seči* itd. Zadnji je v reku *dober glas seže v deveto vas*.

dóber glás gré o kóm/čém, gl. *dober glas*.

dóber glás se [hítro] šíri, gl. *dober glas*.

dóber glás sěže v devěto vás, gl. *dober glas*.

[glás] kot iz sóda, gl. *sod*.

glás vpíjójčega v puščávi /bibl.; pren./ *razširjanje kakega nazora, prizadevanje, ki nima uspeha*

Pri gospodi pa župnikov poziv tudi ni ostal glas vpijočega v puščavi. Trebalo ji je res že posebne prilike, da stopi iz svojega vsakdanjega gibanja in da vsakdo pokaže, kaj in kako zna tudi tedaj, kadar ne gledajo nanj samo

domače oči. (J. Kersnik, Jara gospoda, NB) | Glas vpijočega v puščavi je bilo opominjanje, da vernost in narodnost lahko hodita vzporedno in da tako druga poleg druge pospešujeta blagost narodovo. (Janez Mencinger, Abadon, NB) | A zakonodaja jo izriva ravno od tod in le z golimi frazami o varovanju okolja. Kar opozarjajo ljubitelji in varstveniki živali z Leo Evo Müller na čelu, ostaja glas vpijočega v puščavi: prizadeti so predvsem psi na vrtovih in ptice, ki prenočujejo v krošnjah, grmih in živih mejah. (Delo, 11. jan. 2005, NB) | V njej je med vrsticami izražena nemoč gledališča, ki si sicer prizadeva »razkrivati, izzivati, vznemirjati«, vendar moralistični zapis avtorja tudi pri nas uprizorjenih Norih bab ne more biti drugega kakor klic vpijočega v puščavi. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | A se, drugače od predhodnikov, usmerja predvsem v preventivo, v promocijo zdravja in v nujno potrebno povezovanje z drugimi ministrstvi. Tudi novim predstavnikom zdravstvene politike je namreč jasno, da bodo v nasprotnem vsa njihova sicer pozitivno zastavljena hotenja še naprej ostala klic vpijočega v puščavi. (Delo, 19. dec. 2000, NB) | V tem pogledu podpiram radikalno potezo Iztoka Kovača za ustanovitev profesionalne plesne skupine, vprašanje pa je, kako in od česa bo živela. Dokler sodobni ples kot institucije na vseh ravneh ne bo uradno legitimirala državna kulturna politika, so tovrstne poteze le krik vpijočega v puščavi, ki z radikalnimi potezami prevzema prapor za legitimacijo polja. (Delo, 19. maja 2007, NB) | Vraga, počutim se dvojno privilegiranega, saj na alternativnih nosilcih na mizo vsak teden dobim deset do petnajst filmov novejše produkcije, med katerimi bi mnoge privoščil širšemu občestvu. A ji ne morem, šlo bi zgolj za krik vpijočega v puščavi. (Delo, 4. okt. 2003, NB)

♦ Frazem *glas vpijočega v puščavi* z različicami *klic vpijočega v puščavi* in *krik vpijočega v puščavi* je svetopisemskega izvora. Na to kaže tudi naslednji citat:

Janez je pričeval takole: Ko so Judje poslali k njemu iz Jeruzalema duhovnike in levite, da so ga vprašali: »Kdo si ti?«, je priznal in ni tajil, temveč odkrito dejal: »Jaz nisem Kristus.« »Kaj torej? Si mar Elija?« so ga vprašali. »Ne tudi to nisem,« jim je odgovoril. »Ali si prerok?« »Ne,« jim je odgovoril. Vprašali so ga torej. »Kdo si, da bomo mogli odgovoriti tistim, ki so nas poslali. Kaj praviš sam o sebi?« Odgovoril je: »Jaz sem glas vpijočega v puščavi: zravajte Gospodovo pot, kakor je rekel prerok Izaija ... (Sveto pismo nove zaveze, Izaija 40, 3, NB)« Frazem se glasi v latinščini *vox clamantis in deserto*. Glej še Markov evangelij 1, 3.

© angl. *a voice (crying) in the wilderness*; češ. *hlas volající (ho) na poušti*; fr. *c'est une voix (qui crie) dans le désert; prêcher dans le désert*; hr., srb. *glas vapijúčega [u pustinji]*; nem. *wie der Rufer*

in der Wüste; ein Prediger in der Wüste; pol. glos wolającego na puszczy; rus. (это) glas vopijuščego v pustyne.

izgubiti dóber glás, gl. *dober glas*.

na vès glás /ekspr.; prisl. zv./ *zelo glasno*; sop.: **na vse grlo**

Mati Smrekarica je okoli hiše letala in jokala na ves glas, ko je to slišala. (J. Jurčič, Sosedov sin, NB) | Polona, ki je do zdaj vsa odrevenela strmela, je vpila na ves glas: »Kaj sta komu storila, da ju zalezujete kakor razbojnik?« (I. Zorec, Iznani menihi, NB) | Mama je stekla za nami in na ves glas zaklicala: »Ampak ne takoj v vodo!« (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Iz takega premišljanja se je nenadoma porodila tako vesela in poskočna misel, da sem se ji zasmejal na ves glas. (I. Cankar, Motovilo/Črtice, NB) | »Hej, fant,« je kričal Luka in grabil za odmikajočim se dečkom, »to se prileže, to je življenje! Ha, ha, ha,« se je nenadoma zakrohotal na ves glas, »ko bi me naš stari videl, to bi skakal ...« (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Kekec pa se je drl na ves glas, da je šlo skozi ušesa in je neprestano klical: »Teta Pehtara, oj, teta Pehtara!« (J. Vandot, Kekec na volčji sledi, NB)

ne dáti glásu od sèbe /ekspr.; pren./

1. ne spregovoriti

Kadar jo je prijela ta togota, ni molčala, ko bi ji bil tri vozle na jezik naredil. Včasih pa je kljubovala in šobo napela; takrat ni dala glasu od sebe, če si jo še tako drezal in vlekel. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Negovalkin nasmešek se je sicer spremenil v trpko grimaso, ni pa zastokala. Tudi če bi jo zbolda z iglo, najbrž ne bi dala glasu od sebe. Take so bile negovalke: vse so prenesle in nič jih ni spravilo iz tira. (Miha Remec, Žar ptica, NB) | Od mojega udarca so fantove roke popustile, in zdaj ga je zlahka zvlekel za lase ven. Sva ga morala grdo zdelati, ker potem sploh ni dal nobenega glasu od sebe. (Drago Jančar, Noč nasilja, NB)

2. ne se javiti, ne pisati; prim. **zaviti se v molk**

Prideš kakor duh z onega sveta! Ne pišeš, ne daš glasu od sebe, človek se okrene, pa stojiš za njegovim hrbtom! (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | Naravnost z Volčjaka prihajam in novopečene novice so, ki vam jih kažem. In za mene celo niso novice, ker isto tako je stvar stala že lansko jesen, ko sem bil nekoliko dni doma. Čemu ne daste glasu od sebe, kje ste? (Josip Jurčič, Doktor Zober, NB) | Parlamentarci niso uspeli navezati stikov z vodstvom Zapatistične vojske narodne osvoboditve (EZLN), pri čemer jim menda ni mogel pomagati niti škof San Cristóbal de las Casasa Samuel Ruiz, ki je domala štiri leta vodil pogajanja z vstajniškimi Indijanci. Poslanci so se vrnili praznih rok, kajti zapatisti so se zavili v molk, v Mehiki pa so se razširila ugibanja, da je subcomandante Marcos mrtev, ker od začetka marca ni dal glasu od sebe. (Delo, 2. jul. 1998, NB)

pozvzdigniti glás /nevtr.; pren./ *začeti glasneje govoriti* ... videl je Sina človekovega, ki prihaja na oblaku z močjo in slavo veliko. Med govorjenjem je od časa do

časa povzdignil glas in dobro sem si zapomnil njegove vzklike: Hristos voskres. Vaistinu voskres. (Drago Jančar, Severni sij, NB) | Še opozoril sem ga ... norca. Ni me poslušal,« je jadikoval, ko je spet povzdignil glas. To je bil glas avtoritete. (Sonja Koranter, Dovška baba, NB) | Zdaj je tudi Bogdan izgubil potrpljenje z njo in je povzdignil glas, tudi on ji je preprosto povedal, da je pač igralka, ki mora izgovoriti besede, kakor jih je avtor zapisal v scenarij, in da nikjer ni v navadi, da bi se režiser in scenarist z igralci o tem pogajala. (Delo, 16. sep. 2000, NB) | »Ne, igra enostavno ni stekla. Trener je povzdignil glas, naredili smo nekaj popravkov, pika na i našega vstajenja v 2. polčasu pa je bil razveljavljen gol, ki nas je do konca razjezil. Tedaj smo se spremenili v prave bojevnike,« Aleksandar Radosavljevič pojasnjuje soboški zasuk. (Delo, 20. maja 2004, NB)

priti na sláb glás, gl. *slab glas*.

sláb glás /nevtr.; ed., pren./ *med ljudmi znano, ustaljeno negativno mnenje o kom*; prp. **dober glas**

Še preden se je novi dušni pastir pripeljal, je prišel glas o njem, zakaj slab glas seže v deveto vas, kakor pravi ljudska modrost. (Ciril Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Vsi, ki so pod jarmom suženjstva, naj imajo svoje gospodarje za vredne vsega spoštovanja. Tako božje ime in nauk ne bosta prišla na slab glas. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Avguštinovo delo O krščanskem nauku je še nadalje navdihovalo številne teoretike pridigarstva. Tematska metoda srednjeveških sholastikov je prišla na slab glas. (George A. Kennedy, Klasična retorika ter njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Čeprav je raba formalnih govorniških sredstev prišla na tako slab glas, da velja za zgolj nesmiselno krašenje, je še vedno pomembna tehnika političnega in religioznega javnega nastopanja. (Oxfordova enciklopedija umetnosti, NB) | Vrsta ponesrečenih posredovanj je mirovne operacije zato spravila na slab glas. V Bosni so sodelovale države z nasprotujočimi si političnimi interesi, v Kongu pa se mirovne operacije lotevajo z vojskami držav, ki so s svojimi enotami vpletene v državljansko vojno. (Delo, 29. mar. 2000, NB) | Medtem ko se novi župan s svojim pozivom k skupnemu delovanju Albancev, Srbov in Romov napoveduje kot strpen in v prihodnost usmerjen politik, je za politične predstavnike Srbov mogoče reči, da med sabo tekmujejo, kdo bo koga bolj očrnil in spravil na slab glas. (Delo, 16. avg. 2002, NB) | Očitno zelo preračunani posel z delnicami in druge oblike finančne telovadbe so Kartonažo spravile na slab glas. Podjetje je izgubilo posle, dolgovi so se povzpeli do rekordnih pol milijarde tolarjev, letošnja izguba pa že presega 110 milijonov tolarjev. (Delo, 18. dec. 2003, NB) | Ljudje so ogromno vložili v svoje občine in krajevne skupnosti, ki so bile prav tako blagovne znamke za samoidentifikacijo. Vse to je zdaj pozabljeno in prekrito s plastmi prahu, o prejšnjem režimu se širi slab glas, čeprav so tedaj avtobusi vozili tudi do najbolj zakotnih vasi. (Delo, 25. feb. 2002, NB)

◆ Gl. *dober glas*.

slab glás se šíri o kóm/čém, gl. *slab glas*.
správiti kóga/kaj na slab glás, gl. *slab glas*.
správiti kóga ob dóber glás, gl. *dober glas*.
šíriti dóber glás, gl. *dober glas*.

glásen

glásen kot Čič, gl. *Čič*.

glásno

jásno in glásno, gl. *jasno*.

glasoválen

glasoválna mašina, gl. *mašina*.

glasoválna mašinerija, gl. *mašinerija*.

glasoválni stroj, gl. *stroj*.

gláva

báti se za svôjo glávo /ekspr.; pren./ *bati se za svoje življenje, biti prestrašen*; sop.: **bati se za svojo kožo**

Pazljiveje ko vsako pridigo so poslušali pripovedovanje o vojaški službi, o konjih, o paradah, in koliko težav ima Janez z vežbanjem nerodnih novincev. Pepe mu je izdrl sabljo, pravzaprav palaš, in mahal tako spretno, da je razbil kmalu eno šipo v oknu in eno kupico na mizi; potem so mu vzeli sabljo iz rok; zakaj vsak se je bal za svojo glavo. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB)

♦ Frazem *bati se za svojo glavo* temelji na sestavini *glava* v pomenu 'glava kot del človeškega telesa, katerega izguba ali hujša poškodba pomeni izgubo življenja'.

belíti si glávo [s čím] /star.; pren., tudi nikal./ *veliko razmišljati (o čem)*; sop.: **razbijati si glavo [s čím]**
 Jaz si belim glavo, kako bi pisal svojim kritikom, ti pa me motiš s svojimi nečimrnostmi. Ali misliš, da je lahka stvar takšna pisma pisati? (F. Detela, Spominska plošča in druge zgodbe, NB) | Ves dan je ostal Juri s Hemo in s Katarino v šotoru in nihče jih ni motil. Juri si je ves čas belil glavo, kako bi utekel iz tega jetništva, ali rešilne misli ni našel. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Medtem ko si v večini evropskih držav belijo glavo zaradi upadanja rdnosti (če se bo tako nadaljevalo, bodo morale države Evropske unije od leta 2010 uvažati delovno silo, in to nekaj milijonov ljudi vsako leto, da se ne bodo ekonomski in pokojninski sistemi podrli), je večina strokovnjakov prepričanih, da je ravno prevelik naravni prirastek razlog, ki revne ovira pri razvoju. (Delo, 28. avg. 2002, NB) | S ponudbami in denarjem si bom belil glavo po koncu sezone, zdaj nas čaka zadnjih sedem tednov rednega dela prvenstva in boj za čimboljše mesto pred začetkom končnice. (Delo, 9. mar. 1998, NB) | »Vsak zase, Bog za vse! Saj ni mōči vsem pomagati; kaj hočemo, da je svet tak; ne belimo si glave, mi ga ne bomo prenaradili!« In take imenujemo še dobre, modre! (J. Stritar, Zorin, NB) | Ne belite si glave

s transakcijskim računom – zanj bo poskrbela banka; sami poskrbite za podatke, brez katerih transakcijskega računa ni mogoče odpreti. (Delo, 22. maja 2003, NB) | A Scariolo si glave ne beli le z razporeditvijo vlog in minutaže, temveč mu pred tekmo s Krko lase svitva tudi poškodbi ameriškega branilca Louisa Bullocka (levo koleno) in prekaljenega francoskega mojstra Stephaneja Risacherja (težave s hrbtom). (Delo, 4. dec. 2003, NB)

♦ Frazem *beliti si glavo* temelji na dejstvu, da ljudem pogosto zaradi prevelikih skrbi, stresa posivijo lasje oziroma se pobelijo. Po načelu pars pro toto, tj. od las na celo glavo, si torej ljudje belijo glavo, ko imajo velike skrbi, ko veliko in intenzivno razmišljajo o tem, kako jih rešiti. V zvezi s tem je tudi frazem star. *otroci mu belijo glavo, lase* v pomenu 'otroci mu povzročajo velike skrbi' (gl. SSKJ I, 115). Frazem *beliti si glavo* v daljši obliki omenja J. Glonar (SSJ, 8) pri iztočnici *beliti ... sebi glavo s skrbmi* (da postanejo lasje beli). Prav tako Plet. I, 18, pri iztočnici *beliti: glavo si b. s čim, sich mit einer Sache den Kopf zerbrechen*. Nemškemu frazemu v Pleteršnikovi razlagi ustreza sle. *razbijati si glavo* s čim.

☉ angl. *to rack one's brain; to wrack one's brains*; fr. *se casser la tête sur; se creuser la tête; se creuser la cervelle*; it. *spremersi le meningi; lambiccarsi il cervello; rompersi la testa*; nem. *sich den Kopf zerbrechen*; rus. *lomati' golovu*.

biti [bòlj] počasne gláve /pog.; pren./ *ne biti sposoben hitro dojemati, prodorno misliti*

Tisto pa, kar si govoril prej o tistem vračanju, veš, to ni tako natanko. Peter ni napačen mož, dasi je počasne glave in ne zna tako govoriti kakor ti. Pojdi in stori, kakor se ti zdi, jaz bom tukaj ostal, ako bi me bilo kje kaj treba. (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Jaz sem počasne glave, Rosana; kaj je ta deklica med nama?« »Rada te je imela, in kako! Tudi ti, mislila sem, imaš jo rad: zakaj pa ne? (Josip Stritar, Rosana, NB)

♦ Frazem *biti [bolj] počasne glave* temelji na sestavini *glava* v pomenu 'glava kot središče človekovega razumskega in zavestnega življenja'. Sestavina *počasna* v frazemu natančneje določa, kako ta deluje.

bití brez gláve in répa /ekspr.; pren., dvoječ., tudi **biti brez repa in glave**/ *biti brez logične povezave, brez smisla*
 Akcije Preventa so bile brez glave in repa, šepalo pa je že v prvi fazi, na servisu. »V vseh drugih elementih smo bili enakovredni Blejcem, le začetni udarec se nam nikakor ni izšel,« je potrdil štajerski podajalec Iztok Žitnik. (Delo, 24. apr. 2006, NB) | Američani ponavljajo, da lahko operacijo izpeljejo tudi sami. Drugi lahko stojijo ob strani, negodujejo in razlagajo, da je ameriška politika do Bližnjega vzhoda že eno leto brez glave in repa. (Delo, 5. feb. 1998, NB)

♦ Gl. *biti brez repa in glave*.

biti brez répa in gláve, gl. **rep**.

biti ob glávo /ekspr.; pren., tudi nikal./ *umreti, biti ubit*

– Javalheršturmfirer! – je rekel Prekleta strešnica, previdno snel podobo in jo še bolj previdno položil na mizo, ker je dobro vedel, da bi bil ob glavo tudi on, če bi jo razbil. Videl je bil že smrt, ko je nosač po nesreči strl tri take podobe. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | »Kaj pa to?« je gospod Boštjan vprašal meščana. »E, nič posebnega, le neki jud bo ob glavo.« »Zakaj?« »Kristjanki se je približal, zdaj se bo za glavo ponižal.« (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Danton, eden od šefov francoske revolucije, izvrsten govorec – res ne vem, ali je to tudi zgodovinsko dejstvo ali pa le proizvod umetniške svobode stvarnikov filma z Gerardom Depardieuem v naslovni vlogi (in prav uživam, da sem esejist in mi tega sploh ni treba preverjati) – je bil ob glavo zaradi banalnega dejstva: ker so mu na neki točki, spričo dotlejšnjega govorniškega napreznja odpovedale glasilke. (Delo, 25. jul. 1998, NB) | Kot nas zgodovina uči, da dokler bomo ljudje vladali svetu, bodo vojne – in zgodovino pišejo zmagovalci. So jo pisali, jo pišejo in jo bodo. Žal po svoji meri, sicer so lahko ob glavo. Upanje mi daje stara kmečka modrost: Ko se petelini »nakirikirajo«, navadno končajo v loncu. (Delo, 30. okt. 2007, NB) | Napisal je še drugi članek, ki ga je podnaslovlil revanšizem in je izšel 29. septembra 1990. V njem je zapisal tudi: »V aziatsko boljševističnem sistemu, ki vlada na Dem, pa so razmere takšne kot v Stalinovih časih z razliko, da Dule ni ob glavo in še lahko piše.« (Delo, 10. dec. 1998, NB)

♦ Frazem *biti ob glavo* temelji na predložni zvezi *biti ob* v pomenu 'izraža izgubo česa pozitivnega, vrednega' in sestavine *glava* v pomenu 'glava kot del človeškega telesa, katerega izguba ali hujša poškodba pomeni izgubo življenja'.

brez gláve in répa /ekspr.; pren., dvojč., kot pril. ali prisl., tudi **brez repa in glave**/ *brez logične povezave, brez smisla*

Akcije Preventa so bile brez glave in repa, šepalo pa je že v prvi fazi, na servisu. »V vseh drugih elementih smo bili enakovredni Blejcem, le začetni udarec se nam nikakor ni izšel,« je potrdil štajerski podajalec Iztok Žitnik. (Delo, 24. apr. 2006, NB) | Olimpija je povsem brez denarja sestavila moštvo brez glave in repa, ki sploh ne ustreza filozofiji trenerja Mihajla Petroviča. HIT Gorica se je ob popolni finančni suši odločila za ekstremno prenovo kadra, ki ob nekaterih domačih staroselcih ne premore niti enega zanimivega igralca. (Delo, 31. jul. 2001, NB) | Najbolj dovršeni načrt biologije ni bil prav nič podoben načrtu, kot si ga predstavljamo. Vse skupaj je še najbolj spominjalo na veliko zmešnjavo brez glave in repa. Da lahko na podlagi tega nastane človeško bitje, ki je sposobno razmišljati, se je zdelo naravnost neverjetno. (Delo, 29. sep. 2001, NB) | V drugi polovici moštev se je spet kadrovalo brez glave in repa. Neogrožena Šmartno, ki je izgubilo »bombar-

derja« Mujanoviča in se okrepilo – seveda – s tujcema Hrvatom Tomislavom Horvatekom in Srbom Miljanom Radovićem ... (Delo, 9. feb. 2004, NB) | »Fantje igrajo s strahom, saj je lahko vsaka napaka usodna, toda zmagaja in remi s Sociedadom sta dvignila naša moralo. Rad bi, da bi igrali dobro čim prej, a ne vem, kdaj to bo,« je rekel bržkone že peti trener v zadnjih 30 mesecih in še en, ki bo ugotavljal, da z zvezdniško zasedbo, sestavljeno brez glave in repa, ni moč zmagovati in ugajati hkrati. (Delo, 5. dec. 2003, NB)

♦ Gl. *brez repa in glave*.

© angl. *without rhyme or reason*; it. *non avere né capo né coda*.

brez répa in gláve, gl. **rep**.

čez glávo je kjé česa /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *zelo veliko, preveč je česa*

Komaj jo krčmarica ugleda, že se zadere nanjo: »No, kje si bila spet ves popoldan? Ti se vlačiš, bogve kje; doma je pa dela čez glavo. (F. Erjavec, Huzarji na Polici, NB) | V naši hiši je bilo dela vedno čez glavo, saj smo imeli precej veliko posestvo – za sto trideset mernikov setve. Zato je bilo malo pravih prazničnih dni. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Zjutraj vas je videti na enem koncu Turčije, popoldne na drugem, zvečer pa ste spet v Ankari. Dela je res čez glavo. V takšnem tempu bo treba zdržati še nekaj dni. (Delo, 22. mar. 2004, NB)

♦ Frazem *čez glavo je* kje česa temelji na merjenju česa z višino človeškega telesa oziroma njegovih delov, npr. *do kolen, do pasu, do vratu, do ušes*. Izraz *čez glavo* tako pomeni zelo veliko, preveliko količino, mero česa.

čez glávo zrásti kómu /pog.; pren., nedov. *rasti/ ne bati se več koga, ne zmeniti se za mnenje koga*

Pa se menda ja nisi spet začel upirati. Takole sem ti popuščal nekaj časa, dokler mi nisi zrasel čez glavo. Si pozabil, kako bridko je bil kaznovan tvoj upor? (D. Jančar, Zalezujoč Godota, NB) | Eden je hotel gostilno, drugi trgovino, tretji je želel, da bi se župnik nehal vtikati v živinorejsko zadrugo. Videl je, da mu hočejo zrasti čez glavo in ga odriniti iz vodstva krajevne stranke, iz posojilnice in živinorejske zadruge. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Nekega dne je bilo gospodarju vsega dovolj. Zbral je pogum in je menihu preprosto povedal, da v njihovem, nekoč srečnem domu, ni več zaželen, ker jim je zrastel čez glavo, zato ga je postavil pred vrata. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Mi otroci moramo več jesti, da bomo zrasli!« Jaz: »Že sedaj ste nam zrasli čez glavo! Kako nam boste šele zrasli, ko boste zrasli!« (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Helen Fielding živi v Los Angelesu, je noseča in ji je ves čas slabo, sicer pa je v redu in bo izdala novo knjigo. Vesela je, da se končuje smanjanje drugega dela filma o Bridget Jones, ker ji je zmedena junakinja že pošteno zrasla čez glavo. (Delo, 1. dec. 2003, NB) | Strah, da po »predahu« ne bomo našli novega delovnega mesta, pogosto povzroči, da se za vsako ceno oklepamo delodajalca, ki nam je zrasel

čez glavo. Pa smo v začaranem krogu. (Delo, 26. mar. 2005, NB) | Na drugi strani se je težko izogniti vtisu, da je Brane Šušterič zrasel agenciji čez glavo z zlorabami pri upravljanju pooblaščenih investicijskih družb, ki so neokusno spominjale na Dadasove mahinacije z vzajemnimi skladi. (Delo, 5. nov. 1999, NB) | Kdo bo mogel verjeti, da se je Mlakar zadovoljno odpovedal mandatom? On, ki je pazil doslej tako skrbno, da mu nihče ni rastle čez glavo, – ki je čuval svojo slavo in svoje gospostvo, kakor absoluten vladar? (I. Cankar, Romantične duše, NB)

◆ Frazem *čez glavo zrasti* komu temelji na besednih zvezah *čez glavo zrasti* komu in *prerasti* koga, in sicer po prenosu od telesnega preraščanja na duševno, umsko. Na enaki predstavi je nastal tudi frazem *kaj je zraslo* komu *čez glavo*, ki pa se ne nanaša na osebe, ampak na stvari, razmere, okoliščine.

délo je zráslo kómu čez glávo, gl. *kaj je zraslo komu čez glavo*.

dobíti jih po glávi /pog., ekspr.; pren./

1. biti ostro grajan, kaznovan; sop.: dobiti jih po grbi; dobiti jih po nosu; dobiti jih po prstih

Tako je, denimo, na vprašanje, ali bo kot predsednik uporabljal naziv 'poglar ali 'vrhovnik', kot je pogosto počel Franjo Tuđman, Mesic duhovito odgovoril, da zagotovo ne, ker so jih Hrvati v času vladavine poglavarja preveč dobili po glavi. (Delo, 7. feb. 2000, NB) | »Vsakdo, ki si upa nastopiti proti Haiderju, mora računati, da jih bo dobil po glavi,« dnevnik analizira ozadje svobodnjaških napadov na Buska, ki so povzročili krizo med vladnima strankama. (Delo, 31. avg. 2000, NB)

2. biti tepen

Fant seveda ni pričakoval, da jih bo dobil po glavi, ko bo hotel mobilni nazaj. Kar opotekel se je, ropar pa je s telefonom, vrednim okrog 50 tisočakov, pobegnul. (Delo, 9. dec. 2000, NB) | Pepa Pedra so nagarjali, na hodniku v kleti leži. »Ti boš pa spet pogumen,« je rekel. »Čeprav si jih dobil po glavi.« (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB)

3. biti premagan

»Dobili smo jih 'po glavi'. Bolje zdaj kot pa kasneje,« je goriški strateg Pinni zmajeval z glavo nad mehko-bo svojih fantov v nadaljevanju tekme, ko so štajerski mladci zrežirali hitri potop ležernega prvaka z nesrečnim Šulerjem na čelu.

◆ Frazem *dobiti jih po glavi* je nastal iz besedne zveze **dobiti udarce po glavi*. Sestavina *jih* nekoliko prikriva, olepšuje pravo dogajanje, s tem pa je omogočen tudi prenos na druge neljube stvari nasploh, ki doletijo koga. Taka raba je razvidna tudi iz sopomenk *dobiti jih po grbi* itd. V ustreznem nemškem frazemu *eins über den Kopf bekommen* sestavina *eins* kaže, da je tak udarec ali taka neljuba stvar en ali ena. Edninska raba pa je možna tudi v slovenskem jeziku: *dobiti eno po glavi, dobiti jo*

po glavi, dobiti eno okrog ušes, npr. To mi obljubite, da ne ostanete dolžni! Eno, vsaj eno po glavi, kadar ga srečate, tatu in sleparja.« »Katerega tatu?« se je začudil Štefan. (Ivan Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | »Pošlji po hudiča rogatega, samo da bi mi odleglo!« se je ranjenec vdajal. Majnhalm je pokimal in šel pogledat še Hartvika in Zlebor. Hartvika je suličar dregnil v stegno, Zlebor jo je močno dobil po glavi. (Ivan Zorec, Beli menihi I, Ustanovitev samostana, NB)

◎ hr., srb. *dobiti po glavi*; it. *ricevere una doccia fredda; ricevere una stangata*; nem. *eins über den Kopf bekommen; eins aufs Dach bekommen*.

dobíti króglo v glávo, gl. *krogla*.

[êno] koléсце [v glávi] mánjka kómu, gl. *kolesce*.

gláva [kóga] je kot sóđ, gl. *imeti glavo kot sod*.

gláve bódo letéle /ekspr.; mn., pren., tudi kot grožnja/ *odgovorni, vodilni, na položajih bodo kaznovani, odstavljeni*

Predsedstvo CDU ga je sicer odločno podprlo vsaj do aprilskega kongresa stranke, kajti povsem obglavljena CDU bi se sesula, povrhu pa mora nekdo vendarle pospraviti umazanije. Seveda bodo letele tudi druge glave (Katherjeva je že na tnalu), stranka pa bo ob krepko omajanem ugledu nasankala tudi finančno. (Delo, 29. jan. 2006, NB) | »Slišim vse mogoče, toda pri nas – vsaj odkar jaz vodim klub – malverzacij ni. In jih ne bo, ali pa bodo letele glave,« pravi prvi mož HIT Gorice. (Delo, 31. jan. 2001, NB) | Zgodba se je torej začela razpletati. Eden izmed vidnih predstavnikov DeSUS je včeraj napovedal: danes bodo letele glave, vsaj eden bo moral odstopiti. (Delo, 25. apr. 2002, NB) | Če je to res, gre za odkritje velikega državnega kriminala. Časopisi napovedujejo, da bodo letele glave. Čigave, še ni povsem jasno. (Delo, 6. sep. 2003, NB) | In prav dejstvo, da je kazen za malenkosten prekršek, in to prekršek iz malomarnosti, ne pa zaradi pridobivanja nedovoljene prednosti, resnično predimenzionirana, bi nemara le lahko prepričal prizivno komisijo. Če to ne bo dovolj in bo Ferrari dokončno izgubil prvenstvo že pred dirko na Japonskem, potem bodo letele glave. (Delo, 19. okt. 1999, NB) | Naša stran se je po začetnem pojasnjevanju in hkrati opravičevanju negativne ocene evropskih oglednikov – po njej je bilo resnici na ljubo pričakovati, da bodo letele glave odgovornih, a se to ni zgodilo – v zadnjih dveh mesecih in pol torej pripravljala na napovedani popravni izpit. (Delo, 13. dec. 1999, NB) | Sicer pa v SLS zaradi neuspeha tokrat še ne bodo letele glave. Na vprašanje, kdo bo prevzel odgovornost, je Podobnik odgovoril, da je letos dvoje volitev, da je le prvi polčas, drugi še pride. (Delo, 19. jun. 2004, NB) | Če je soditi po prvih odmevih, pri Lyonu še ne bodo letele glave. Predsednik Jean Michel Aulas je v slogu poslovneža že izračunal, da bi jim že uvrstitev v četrtfinale pokala UEFA povrnila velik del denarja, ki so ga vložili pred začetkom sezone. (Delo, 27. avg. 1999, NB) | Afe-

ra Evrostat. V Breydelu ne bodo letele glave. Zagovor Prodiya pred evropskim parlamentom ... (Delo, 26. sep. 2003, NB)

♦ Frazem *glave bodo letele* je verjetno nastal iz besedne zveze *glave bodo letele z ramen*, kar pomeni posledico obglavljanja. Nekdaj so odgovorne za zelo slabo delo, hude goljufije ipd. kaznovali s smrtjo z obglavljenjem. To kaže tudi primerjava z izvorno enakimi frazemi v drugih jezikih. Tako sta v hrvaškem ali srbskem jeziku frazema *ode* komu *glava [s ramena]*, *leti (poleti)* komu *glava [s ramena]* v pomenu 'umreti, izgubiti življenje'. **glávo za glávo** /ekspr.; pren./ *če je kdo zakrivil človekovo smrt, naj se kaznuje s smrtjo*

Meč Slovenov je pisal, pomočen v kri, vsepovsod, kamor je zasegel, z divjo slastjo grozno besedo: Maščevanje! Za kosti očetov, za srca sinov in bratov, zob za zob, glavo za glavo. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Druga knjiga, NB) | »Ko bi te bil on prosil za usmiljenje, sunil bi ga bil od sebe kakor psa. Nobenega usmiljenja. Še nočoj te bodo sodili stari možje, glavo za glavo!« (Josip Jurčič, Sin kmečkega cesarja, NB) | Rim – Italijanska predvolilna kampanja, ki se bo končala 16. aprila z deželnimi volitvami, se je začela po vseh pravih sodobne demokracije skrajno ostro, brezobzirno, po načelu zob za zob in glavo za glavo, pa tudi z neskončno nenačelnimi združbami, ki so pripravljene na vse; sebe in tudi lastno mater bi prodali, samo da bi se dokopali do oblasti. (Delo, 3. apr. 2000, NB) | Pomenljivo je spet »baba« tista, ki razreši zaplet in z zločinskimi prijemi »prehudiči hudiča«. Ali sta poanti uprizoritve – ne zupaj niti staršem ter bodi pripravljen vračati zob za zob, oko za oko in glavo za glavo – primerni »za otroke od tretjega leta dalje«, naj presodijo starši, vzgojitelji in učitelji. (Delo, 25. mar. 2004, NB) | V njem moram biti sodobna kot on, v duši pa še starejša kot Prešeren. Z dušo želim biti pri Krišni ali pa pri Kristusu, ki je človeštvu spet ponudil dejavno odmotavanje iz kozmične mašinerije, ki je prejel gnala predvsem tisto staro hebrejsko zakonodajo: zob za zob, glavo za glavo. Brez usmiljenja ni kompetentnega pesniškega subjekta. (Delo, 3. jan. 2005, NB) | Tako rekoč vsakdanje samomorilske množične morije v Iraku so grozljive v več pomenih. Zato, ker maščevalno pobijanje in uničevanje dveh ločin iste vere in enega naroda grozljivo priča o trdoživosti surovega pregovora zob za zob, glavo za glavo. (Delo, 5. apr. 2007, NB)

♦ Gl. *zob za zob, glavo za glavo*.

iméti česa čez glávo /ekspr.; pren./ *imeti preveč česa, biti preobremenjen, naveličan*

Hvala, gospod župnik! – Pa nikar ne mislite, da mi je toliko ležeče na poslanstvu; saj imam doma skrbi in dela čez glavo. (I. Cankar, Kralj na Betajnovi, NB) | Tukaj so brzice in čeri. Globlje niti ni hotel drezati, kajti tačas je že imel čez glavo opravka z Matildo. Dekle ga je začelo dobesedno zalezovati. (D. Jančar, Galjot, NB) | Dal je streljati republikance, kot upornike jih je postavil zunaj

zakona, Mehikance je dal streljati kot kriminalce, kot pse, pritepenec. In navsezadnje je imel čez glavo zadosti njegovih napovedi, da bo odpotoval, po katerih si je zmeraj premislil, ker je tako odločila, *ah ja*, usoda. (D. Jančar, Prikazen iz Rovenske, NB) | In res je dobil mojs-ter Pirc od sodnije lep dekret, pol pisan, pol tiskan, in je stalo v njem, da je varuh gospodične Ane Korenove. Silo se je jezil, češ da ima tako čez glavo svojih skrbi, hkrati pa je bil vendar ponosen na novo dostojanstvo. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Blago naročata krojača po vzorcih naravnost z Dunaja in iz Brna. Tudi čevljarji imajo dela čez glavo, fine »štiflete« iz šagrina, nizke šolne iz rjavega usnja, gosposke poletne čevlje iz tkanine z lakastimi špicami. (Zofka Kvedrova, Misterij žene, NB) | K sreči je bilo tisto leto dokaj gob. Pridno so jih nabirali, jih pekli in kuhali in jedli tudi kar surove. Grčavi Brest je imel skrbi čez glavo. (J. Jalen, Bobri 2, Rod, NB) | In konec koncev je lep sončen dan, resnih poslov imam čez glavo, jaz pa naj bi tu za našo Stvar storil uslugo, ki si je morebiti sploh ne želi, skupinici, ki me je neprofesionalno in nonšalantno poklicala nekaj dni pred svojo prvo akcijo s pozivom, naj jim pomagam mobilizirati slovenske protestnike. (Delo, 2. okt. 1999, NB) | Večina podeželanov se je preselila na obrobja večjih mest. »Imeli so vsega čez glavo, saj s tistim, kar so zaslužili kot kmetovalci, niso mogli več shajati,« meni Faye Gilbey z bencinske črpalke v Yackandana-hu ... (Delo, 4. maja 2001, NB) | Ne zanima me nič več. Vsega imam že čez glavo. (Delo, 21. maja 2003, NB) | »Breme se je zgrnilo name z največjo težo, morala sem potisniti vstran šolske obveznosti, menedžer je imel nabito poln urnik promocijskih obveznosti. Vsega sem imela čez glavo dovolj,« se je spomnila prve velike krize. (Delo, 11. nov. 2004, NB)

♦ Frazem *imeti česa čez glavo* je vzročno povezan s tem, da je komu kaj zraslo čez glavo (gl. spodaj kaj je *zraslo* komu *čez glavo*). Glede predstave, po katerem je nastal frazem, primerjaj še frazem *čez glavo je* kje česa. Obstaja tudi redkejša različica frazema *imeti česa prek glave*. Ustrezni italijanski frazem je *avere fin sopra i capelli di q.c.*

iméti česa prek gláve /ekspr.; pren./ *imeti preveč česa, biti preobremenjen, naveličan*

Japonski podjetnik, čigar stavba v Šanghaju naj bi stala 750 milijonov dolarjev, je za zdaj zbral denar od rojakov, ne pa tudi financierjev iz drugih držav, zlasti ameriških, na katere je računal. Zdaj pravi, da imajo tudi japonski financieri, v glavnem banke in zavarovalnice, prek glave vseh mogočih problemov z drugimi stvarmi, tako da projekt ne bo mogel biti končan v letu 2001, kot se je nadejal. (Delo, 12. jun. 1999, NB) | Kot »grozljivo nizko« je udeležbo na referendumu ocenil predsednik SNS Zmago Jelinčič. »Slovinci so pokazali, da imajo prek glave referendumov, na katerih sploh ne vedo, zakaj glasujejo. Tisti, ki so kljub temu odšli na volišča, pa so pokazali, da imajo dovolj tudi železničarskih sindikalnih voditeljev, ki skrbijo predvsem za svoje žepe.

(Delo, 21. jan. 2003, NB) | Policiste, ki so imeli v teh dneh dela prek glave, je prav posebno presenetil njihov »še«, notranji minister Borut Šuklje. V Ljubljani je na starega leta dan, zvečer najprej »preveril«, kako delujejo dežurne službe (in tehnika) na ministrstvu, nato pa je ob 21. uri obiskal še operativno-komunikacijski center na ljubljanski policijski upravi. (Delo, 3. jan. 2000, NB)

◆ Gl. *imeti česa čez glavo*.

iméti glávo in rěp /ekspr.; dvojč., pren., tudi **imeti rep in glavo/ biti logično povezan, smiselni**; prp. **biti brez glave in repa**

Normalno se mi zdi, da ima besedilo glavo in rep. Biti mora zaokroženo, torej mora imeti vsebino. (Delo, 27. jan. 2003, NB) | Že imena naših tekmecev govorijo, da ima Skipper zelo kakovostno moštvo, ki jo dobro vodi Hrvat Jasmin Repeša. Njegova igra ima glavo in rep, predvsem pa je zelo hitra. (Delo, 3. mar. 2004, NB) | T. Cöru verjamem na besedo vse, kar je povedal o kravah molznicah in dojljih. Razlaga ima glavo in rep. Moti pa me posmeh, s katerim se je lotil svojega predhodnika. (Delo, 22. nov. 2006, NB)

◆ Frazem *imeti glavo in rep* ali različica *imeti rep in glavo* temelji na dejstvu, da oba dela živalskega telesa, tj. prednji in zadnji, simbolično predstavljata celovitost tega telesa, preneseno celovitost, povezanost, organiziranost, smisel česa nasploh. Podobno predstavo o celovitosti česa primerjaj npr. še pri frazemu *od glave do pet* oziroma *od pet do glave*. Frazem nastopa tudi v zanikani obliki: *biti brez glave in repa*. Gl. *brez glave in repa*.

iméti glávo kot čeběr, gl. **čeber**.

iméti glávo kot sód /ekspr.; primera/ *čutiti pritisk, bolečino v glavi*

Pretegne se po svoji prekratki postelji, da zaškriplje po stranicah. »A ti znanstveniki sploh kdaj raziskujejo? Glavo imam kot sod.« (Libuše Moniková, Fasada, NB) | To traja od srede, včeraj (nedelja) je bilo najhuje – imel sem občutek, da mi je glava kot velik sod, tudi nizke zvoke slišim kot udarjanje ... (Google, med.over.net/forum5...) | Ob prihodu na prizorišče v (pre)zgodnjih jutranjih urah, v mraku in peklenskem mrazu, je že marsikomu žal, da se je pustil pregovoriti in se je podal na to pot, čeprav požirek ali dva domačega sadjevca za nekaj časa še zaleže. Kolajna bi vse to še odtehtala, a če je ni, potem so veke svinčene, noge pretežke in glava kot sod. (Delo, 9. feb. 2005, NB)

◆ Primera *imeti glavo kot sod* temelji na primerjavi glave s precej večjim sodom. Ta izhaja verjetno iz občutka, da je glava prevelika, da jo bo razneslo. Na enaki predstavi temelji primera *glava [koga] je kot sod* v pomenu 'glava je boleča, težka, mačkasta'.

◎ hr., srb. *glava je komu kao bure*; nem. *eine dicke Birne haben*.

iméti glávo na právem kôncu /ekspr.; pren./ *znati pametno, premišljeno ravnati*; sop.: **imeti glavo na pravem mestu**

Ves vesel zakličem: »Bog poživi tiste poštenjake, ki so prebrali te časnike! Bili so to možje, ki so imeli glavo na pravem koncu in plemenito, zlato srce, da bi jih človek kar objel in poljubil Še enkrat: Bog jih živil!« (J. Trdina, Dve ljubici, NB) | Pa vse samo zaradi tega, ker sva jo tako lepo zaigrala Kosobrinu. Kekec, veš, mislil sem si, da si velik nepridiprav. Pa si vendar dečko, ki ima glavo na pravem koncu. (Josip Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB)

◆ Gl. *imeti glavo na pravem mestu*.

iméti glávo na právem méstu /ekspr.; pren./ *znati pametno, premišljeno ravnati*

Dvakrat prav. Vidim, oče Tone Aljaž, da imate glavo na pravem mestu. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | To je glasba, primerna mojim letom. Igraš jo, ko si dovolj zrel zanjo, ko imaš razvite vse svoje adute; emocije, tehniko, ko imaš glavo na pravem mestu. Tisti, ki jo izvajajo, preden dosežejo to stopnjo, delajo veliko neumnost. (Delo, 15. jul. 2003, NB) | Trikrat je imel mladi napadalec Kaiserslauterna, ki bo 9. t. m. dopolnil 24 let, glavo na pravem mestu za vodstvo Nemcev z 1 : 0, 2 : 0 in 5 : 0. (Delo, 3. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *imeti glavo na pravem mestu*, tudi *imeti glavo na pravem koncu*, temelji na sestavini *glava* v pomenu 'glava pri človeku kot središče njegovega razumskega in zavestnega življenja', ki jo dopolnjuje prislovna zveza *na pravem mestu*, v zvezi z obema pa je nastal skupen pomen, da zna kdo pametno, premišljeno ravnati.

◎ angl. *to have one's head in the right place*; *to have one's head screwed on right*; češ. *mít hlavu na pravém místě*; fr. *avoir la tête sur les épaules*; it. *avere la testa sulle spalle*; nem. *den Kopf am richtigen Fleck haben*; pol. *mieć głowę na karku*; rus. *imet' golovu na meste*; *imet' mozgi na meste*; *u kogo golova na plečah*.

iméti glávo za káj /pog.; pren./ *biti sposoben, nardarjen za kaj, znati kaj in biti to sposoben tudi narediti*

Toda ko se je med bodočimi meksikajnarji, kot so Slovenci imenovali mehiške prostovoljce, pojavil človek, ki je imel glavo za tri druge in spoštovanje vzbujajoče cesarske zalizke, so se okna velike zgradbe napolnila z radovedneži, ki tako ali tako niso imeli početi česa drugega, kot da so bili radovedni. (D. Jančar, Prikazen z Rovenske, NB) | Sodba se bo razglasila po Bohinju in kmet bo bolj nego kdaj verjel, da je mlademu Bohinju bolj pomagano, če se nauči samo krave pasti, nego da se pošlje, ako ima glavo za to, v srednje šole; zakaj muhe ga utegnejo gnati v visoke šole in tam se bo ali pogubil ali samo naučil prazno slamo mlatiti in otrobe

vezati. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Potem ko je v Gatesheadu izpolnila normo, je bil vselej umirjeni kranjski trener prepričan, da lahko teče zelo dobro, saj ima »glavo« za velika tekmovanja. To je dokazala navsezadnje na univerzijadi s kolajno in lanskim polfinalom na SP v Seville, kjer pa je ostala brez finala zaradi neizkušenosti in taktične napake. (Delo, 29. sep. 2000, NB)

◆ Frazem *imeti glavo* za kaj temelji na sestavini *glava* v pomenu 'glava pri človeku kot središče njegovega razumskega in zavestnega življenja'.

◎ angl. *to have a head for sth.*; češ. *mít hlavu na něco*; avoir *la tête a qch.*; nem. *ein Köpfchen für etwas haben*.

iméti káj na glávi /pog., ekspr.; pren./ *biti zadolžen, odgovoren za kaj*

Manjkal je le malo ostrejši ritem in natančnejša izpeljava akcij. Usodo tekme pa je imel vendar najbolj v rokah – ali natančneje na glavi – že v prvem polčasu Sobočan Simon Dvoršak. (Delo, 14. sep. 1998, NB)

iméti káj [včē] solí v glávi, gl. **sol**.

iméti máslo na glávi, gl. **maslo**.

iméti póлно glávo česa /ekspr.; pren./ *biti v mislih popolnoma zavzet s čim*

ANDREJ: In kako naj bi oba istočasno šla jadrat? Helena me stalno sprašuje, če sem že rezerviral barko, ampak zdaj se ne morem ukvarjat s tem, ko imam polno glavo drugih skrbi in še ponoči sedim pri računalniku! (Gítica Jakopin, Vsi v moji hiši, NB) | Govorila nista ves čas skoraj nič. Je imel vsak polno glavo svojih misli. (J. Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | »Vsi drugi so nasploh izrazili zadovoljstvo nad bivanjem v Ljubljani,« pravi Fric po pogovorih z igralci. Sestati se mora le še z Goranom Jurakom, enim od resnih kandidatov za odhod, ki je imel v zadnjih dneh polno glavo obveznosti, saj bo danes skočil v zakonski stan. (Delo, 21. jun. 2003, NB) | Potem je tu zdravnik, ki ima polno glavo direktiv »od zgoraj«, najsi prihajajo po finančnih ali po organizacijskih kanalih, in v svojem »decentraliziranem« službovanju lahko le še prosi višje sile, naj ga ubranijo pred nenehnimi papirnimi vojnami. (Delo, 19. dec. 1998, NB) | Klubski zdravnik dr. Rudi Čajevec in terapevt Miri Maksimovič sta imela te dni polne roke dela in polno glavo skrbi. Najboljši evropski strelec Sergej Rutenka po operaciji zoba, ki so mu ga pred tedni poškodovali na Schleckerejevem pokalu v Nemčiji, še čuti bolečine, krvavitev še ni ustavljena. (Delo, 16. okt. 2004, NB)

◆ Frazem *imeti polno glavo česa* temelji na predstavi, da ima kdo glavo, tj. možgane zelo ali preveč zaposlene, polne misli o mnogih rečeh, problemih.

◎ angl. *to have one's head full of sth.*; češ. *mít něčeho plnou hlavu*; fr. *avoir la tête pleine de qc.*; nem. *den Kopf voll von etwas haben*; rus. *golova zabyta tol'ko čem*.

iméti prážno glávo /ekspr.; pren./ *zelo malo ali nič ne vedeti*; prim. **iméti slamo v glavi**

Lakota, strah pred cinkarji, pandurji in frizerji, tesnoba pred naskokom oblegovalcev in njihovo uporabo vseh dovoljenih sredstev. Od vsega sem imel naenkrat prazno glavo. Nisem več vedel, kaj se dogaja, nisem mogel ničesar več predvideti. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Govorico molka odkrijemo kot otroci in nas potem spremlja vse življenje. Molčimo, ko smo užaljeni, žalostni, šokirani, molčimo, ko se nam godi krivica in ko nas upravičeno oštevajo, molčimo, ker smo jezni, molčimo v šoli pred tablo, ko imamo prazno glavo, molčimo na prvem zmenku z dekletom. (Delo, 27. mar. 2004, NB) | »Še nekaj časa po zadnjem skoku sem imel prazno glavo, veseliti smo se začeli šele po treh urah, kajti ponoviti uspeh je zares enkratna stvar,« je bil vidno zadovoljen Domen Vodišek, Uroš Ban pa ga je dopolnil: »Konkurenca se tu ni obremenjevala z nami, tekmeci so se borili za drugi dve mesti, kajti mi smo bili v sijajni formi.« (Delo, 15. sep. 2004, NB)

◆ Frazem *imeti prazno glavo* temelji na dejstvu, da so v glavi možgani in če ta deluje, kot da je prazna, ima njen lastnik težave s spominom, vedenjem.

◎ angl. *to be empty-headed*; češ. *mít prážnou hlavu*; fr. *avoir la tête vide*; nem. *einen hohlen Kopf haben*; rus. *imet' pustuju golovu*.

iméti řep in glávo, gl. **rep**.

iméti slámo v glávi, gl. **slama**.

iméti sršéne v glávi, gl. **sršen**.

in če se [vsi] na glávo postavijo /ekspr.; pogo., v medm. rabi, tudi 2. in 3. os. ed., 2. mn./ *izraža odločnost, neomajnost pri čem*; prim. **postaviti kaj na glavo**

Po vrsti numerirane kljuge so pa neizogibno potrebna podlaga zanesljive garderobe. Brez numeriranih kljuk je red nemogoč, in če se vse v garderobi zaposlene dame postavijo na glavo! Ako jo imajo, kajti delale so brez nje! (Fran Milčinski, Igračke, NB) | »Če bo kdo trdil, da časopis ni orožje, bomo v pravnem mnenju opozorili na incident iz parlamenta, kjer je poslanec Jelko Kacin Delo kot orožje uporabil zoper poslanca Iva Hvalico. Nakup 17.000 izvodov Dela je torej vojaški nakup, pa če se Američani postavijo na glavo,« še piše v strokovnem mnenju. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Vendar pa bi si spodrsrljaj, ambiciozen kot je, sam sebi težko odpustil, saj je Angleže – včeraj si je dirko prišlo ogledat kar 75 tisoč ljudi – v zadnjih letih dodobra razvadal. Tu je bil namreč od krsta v najmočnejšem razredu najhitrejši leta 2000, 2001, 2002 in lani, znano pa je tudi, da je po vsakem porazu tako željan revanše, da se tekmeci lahko postavijo na glavo, pa jim preobrat pri vrhu ne bo uspel. (Delo, 25. jul. 2005, NB)

◆ Frazem *in če se [vsi] postavijo na glavo* izhaja iz frazemov *postaviti kaj na glavo in postaviti se*

na glavo. S pogojnikom in medmetno rabo je nastal poudarjalni izraz, ki pomeni izziv, kljubovanje vsakršnemu ukrepanju nasprotne strani.

iti z glávo skozi zid /ekspr.: pren. tudi nikal./ *hoteti, izsiliti, doseči nemogoče*

Hkrati pa bomo počakali in spremljali, kako se bo razvijalo javno mnenje. Ne bomo šli z glavo skozi zid, zdaj ko javno mnenje poznamo. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Kar zadeva kadre, ne bodo šli z glavo skozi zid. (Delo, 21. mar. 2002, NB) | Čeprav ni področja, ki ga ne bi pokrival obojestranski poslovni interes, bi bilo najslabše iti z glavo skozi zid, namesto premišljenih odločitev. (Delo, 18. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *iti z glavo skozi zid* je glede na nastanek predstavno zelo nazoren, saj temelji na dejstvu, da človek s svojo glavo ne more iti skozi zid. Od starejših slovarjev je frazem brez razlage omenjen v Glonarjevem (SSJ, 85) pri iztočnici *glava: hoteti z glavo skozi zid*.

◎ angl. *to bang one's head against a brick wall*; češ. *jít hlavou (čelem) proti zdi*; fr. *donner de la tête contre le mur*; se. *cogner la tête contre le mur*; hr., srb. *ići glavom kroz zid*; it. *volere raddrizzare le gambe ai cani*; nem. *mit dem Kopf durch die Wand wollen*; rus. *prošibat' stenu lbom*.

izgubíti glávo /ekspr.: pren./

1. zmesti se, izgubiti prisebnost

Ti še ne veš! Marsikateri črn in lep in pameten je zaradi ženske že izgubil glavo! (F. Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Okrog svoje žene Mete sem brusil jezik tako dolgo, da sem bil še pred poroko vsega sit. Ko sem se oženil, sem si kar takole mislil: Taka reč pa tudi ni vse skupaj, da bi človek izgubil glavo, preden bi imel žensko v hiši. (M. Pugelj, Zakonci, NB) | S pištolo sta zagrozila uslužbenki in potem s plenom pobegnila. Kot smo zvedeli, sta odnesla natanko 124.279 tolarjev, lahko pa bi precej več, če bi uslužbenka izgubila glavo oziroma če bi bila roparja bolj predrzna. (Delo, 7. jan. 1999, NB)

2. umreti

Gospod Ponizen je bil že srečno prevozil dvajset službenih let in velik del tistih hudih časov, ko je pomenila vsaka prenapla beseda smrt, ko je marsikak nepreviden odkritosrčnež izgubil glavo: nenadoma je zadela tudi njega nesreča. (F. Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | Tako se glasi: »Časi so težki. Če spregovorim, bom izgubil glavo. Če molčim, bom izgubil obraz.« (D. Jančar, Zmagoslavje množic, NB)

◎ angl. *to lose one's head*; *to lose one's wits*; *to lose one's presence of mind*; češ. *ztratit hlavu*; fr. *perdre la tête*; hr., srb. *izgubiti glavu*; it. *perdere la testa*; nem. *den Kopf verlieren*; rus. *poterjat' golovu*.

kāj je ráslo kómu čez glávo, gl. *kaj je zraslo komu čez glavo*.

kāj je zráslo kómu čez glávo /pog.: 3. os., pren., nedov. *rasti*/ *kaj je postalo neobvladljivo, neznosno, odveč*; prim. *imeti česa čez glavo*; **imeti česa prek glave**

Mühlegg, ki se je leta 1998 sprl z Nemško smučarsko zvezo in od leta 1999 nastopa za Španijo, se počuti nedolžnega. »To mi je zraslo čez glavo.« (Delo, 26. feb. 2002, NB) | V začetku je trgovina s cigaretami še veljala za originalni finančni vir spoštovane države, kot je bila Zvezna republika Jugoslavija. A scena je ustanoviteljem kmalu zrasla čez glavo. (Delo, 16. nov. 2002, NB) | Na dan, ko je prebivalcem drugega največjega iraškega mesta britanska osvoboditev izpod režima Sadama Husaina zrasla čez glavo, so temperature dosegle sedeminpetdeset stopinj Celzija. (Delo, 11. avg. 2002, NB) | Ima čudovit dom, v katerem gosti bogate poslovne partnerje svojega moža. Toda v dneh temnega obupa, ko ji rutinske obveznosti zrastejo čez glavo in ko ji v begu pred življenjem ne pomaga več niti alkohol, se lahko zateče na otoček, ki ji ga je zapustil stari oče in na katerem se pasejo divji poniji. (Delo, 20. avg. 1998, NB) | »Zaspani Tonek je bil še zmerom prehlajen, ležal je na peči in marljivo spal, Pavla pa je kuhala in skrbela za vse. Delo ji je raslo čez glavo in zato ni čuda, da je brnela po hiši kakor osa. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Ivan, prej vesel, zaupljiv družabnik, se je začel ogibati ljudi. Hodil je zamišljen svoja pota in odgovarjal tako na kratko, da si ga niso upali sosedje nagovarjati. »Hiša mu raste čez glavo,« so si kimali. (Fran Detela, Tujski promet, NB)

◆ Gl. *čez glavo zrasti komu*.

kāj (vsè) je obrñjeno na glávo, gl. *kaj (vse) je postavljeno na glavo*.

kāj (vsè) je postávljeno na glávo /pog., ekspr.: pren./ *kaj (vse) je narobe*

Od vsega načrtovanega in namišljenega bo ostal en sam velik ničes. Buterni je, kakor da je vse pred njo razveljavljeno, preklicano, postavljeno na glavo, in da prihaja semkaj samo zategadelj, da se sklene s Heleno in še enkrat doživi, kako bo bičevka ljubezni usekala po njem. (Florjan Lipuš, Srčne pege, NB) | Vse je bilo postavljeno na glavo. Še novinarsko središče Svetega sedeža, kjer se sicer dan in svet končata, ko je čas za kosilo ali pa kmalu potem, je bilo na voljo pozno v noč. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | Res pa je, da se takrat, ko napovedujemo miren razvoj, rado že čez nekaj dni vse postavi na glavo. In obratno, takrat ko se zdi vse postavljeno na glavo, je rešitev navadno že zelo blizu. (Delo, 30. okt. 1999, NB) | Včasih se med obema črtama dogodi pomenska inverzija: oči spregovorijo in usta spregledajo, igralčevo telo je v tem trenutku nekako postavljeno na glavo, kar je znova pierrotovska gesta (Pierrotov prednik in sorodnik pa je Harlekin). (Delo, 14. okt. 1998, NB) | »Bi pomagalo, če skušam spregovoriti z njo?« je

pomisllila Alica. »Tu doli je vse obrnjeno na glavo in zdi se mi prav verjetno, da zna tudi miš govoriti, vsekakor ne bo nič narobe, če poizkusim.« (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Zdaj, ko je vzpostavljen sindikalni pluralizem, karkoli si o njem mislimo, je čas za takojšen sindikalni preprih; ubrati bo treba novo sindikalno transverzalo. A tako, kakor je pri nas v navadi, je spet vse skupaj obrnjeno na glavo. (Delo, 22. avg. 2000, NB) | Védenje o arheološki preteklosti ni obrnjeno na glavo, je pa bistveno spremenjeno. (Delo, 2. okt. 2000, NB)

◆ Gl. *postáviti kaj (vsè) na glávo*.

kákšen koléšček [v glávi] mánjka kómu, gl. kolešček.

kómu se je posvetilo v glávi /ekspr.; pren., brezos., 3. os. ed./ *doumel, razumel je*; prim. **neumen kot noč** »Jaz, Gradnikov sin, naj bi premišljeval? Ali se vam še ni posvetilo v glavi, da garam in se upiram, snujem načrte in odbijam vaše napade z eno samo mislijo, z mislijo na izgubljeno domačijo? Ali naj vam izdam, da smatram bivanje izven nje za pregnanstvo in da v sanjah že zdaj pogosto hodim po Belem dvoru kot njegov gospodar ...?« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Rekel je, da smo sami krivi, ker se nismo spojili s šesto, da je povelje povelje in da se on ne more vtikati v zadevo bataljona. Sedaj se mi je posvetilo v glavi! Takoj sem telefoniral Strédi, da so mi pri polku rekli, da je le od njega odvisno, kam pride kakšna stotnija, nakar je videl, da sem ga spregledal, in mi ježno odgovoril, naj si stvar uredim s Koukalom, kakor hočem. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB) | Nisem tako neumen, kakor se sanja Smrekarju.« Takole se mu je nenadno posvetilo v glavi in zato je zavil na zapuščeno stezo v lesu, kjer je prišel v Marevzevec, ne da bi ga kdo opazil. (F. S. Finžgar, Sama, NB) | Ne bil bi pameten, kdor bi imel Volčjane za take nazadnjake, ki ostanejo na svojem mestu, četudi ves svet mimo njih hiti. To se pravi, vseh ne morem zagovarjati, ali čast jima, Šilu in Bobu se je nekdaj v glavi posvetilo. (I. Cankar, Pri nas, NB) | Stopil sem do enega od mož, ki so stali okrog razgretega vodje sindikatov, ime mu je bilo Marjan, in mu omenil, da je najbrž prekinjena linija. Najprej me je neumno pogledal, potem pa se mu je v glavi posvetilo in skočil je pred zapornico, ob kateri je kljub mrazu, ki je silil v noge, še naprej vztrajal generalni v družbi najmanj petih policistov in se potil v rdeč obraz. Marjan je pokazal nanj in začel vpiti proti svojem, kako jim je ta pizdun zdaj odrezal še telefon. (Delo, 26. feb. 1998, NB)

◆ Gl. *neumen kot noč*.

kot kúra brez gláve, gl. kura.

kri je búhnila kómu v glávo, gl. kri.

kri je gnálo kómu v glávo, gl. kri.

kri je pognálo kómu v glávo, gl. kri.

kri je sílila kómu v glávo, gl. kri.

kri je šínila kómu v glávo, gl. kri.

kri je šlà kómu v glávo, gl. kri.

kri je udáрила kómu v glávo, gl. kri.

króna ne bo pádla kómu z gláve, gl. krona.

kronána gláva /ekspr.; pren./ *vladar; kralj, cesar*

Spominjam se mladostne zafrkantske rabe prve osebe množine namesto ednine, »Zdaj pa polokajmo to nevedo«, in podobno. Poučil sem se, da sta takšna plurala dva: eden da izraža govorčevo veličastje in ga uporabljajte, če ste kronana glava, drugi pa se spodobijo Vaši morebitni skromnosti, rabili ga boste v spisih in na predavanjih, če ste glava učena. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Navdušeni Švedi so z ovacijami pozdravili izjemno priljubljeno Carolino, kolajno pa ji je podelila švedska princesa Victoria. Kronana glava je tokrat ostala v senci atletske kraljice. (Delo, 10. avg. 2006, NB) | Na začetku stoletja so imele skoraj vse evropske države razen Francije in Švice dednega monarha. Države s kralji so namreč imele več možnosti, da se dobro sporazumejo z drugimi državami, ki so bile tudi večinoma monarhije, poleg tega pa kronana glava učinkoviteje zbujajo zvestobo ljudstva. (Delo, 30. okt. 1998, NB)

◆ Frazem *kronana glava* temelji na dejstvu, da je krona ob prestolu in žezlu ena najpomembnejših vladarskih znamenj – insignij, ki jo vladar ob opravljanju svojih uradnih dolžnosti nosi na glavi. Frazem *kronana glava* torej pars pro toto pooseblja vladarja, kralja, cesarja, enako vladarico, kraljico, cesarico.

◎ angl. *crowned head*; češ. *korunovaná hlava*; fr. *tête couronnée*; hr., srb. *krunjena glava*; okrunjena glava; nem. *gekröntes Haupt*; rus. *vencenosec*.

mísliti bòlj s srčém kot z glávo, gl. srce.

nakopáti kómu káj na glávo /pog., ekspsr.; pren./ *naprtiti komu neprijetno skrb za kaj*

KRELJ: To je najvažnejša Trubarjeva knjiga! KLOMBNER: Samo da nam je z njo nakopal na glavo težave. Še stanovi niso več z nami. (D. Jančar, Heretik, NB) | Lej, Domen, tako sem te ljubila, preden si beli dan zagledal! Torej sem sklenila, da bom privolila na to, da ne imenujem človeka, ki mi je toliko nesrečo nakopal na glavo. (J. Jurčič, Domen, NB) | Nikoli pa mi še niso izmaknili pred nosom vsega kvadrata; ta je pa le nekoliko huda. Zaradi tega jim bom nakopal na glavo unijsko nadzorstvo, čeprav ne vem, če bo to kaj pomagalo. (Miha Remec, Prepoznavanje ali Črne vdove črni čas, NB) | Tudi vse, kar smo v športu imeli v časih socializma, s telesnokulturnimi skupnostmi, bograjsko »sofko« in yu-olimpijskim odborom vred, je imelo zanemarljive razsežnosti v primerjavi s tem, kar so nam v desetletju samostojnosti nakopali na glavo pristojni parlamentarni odbor in parlament sam, šolsko-športni ministri in njihovi državni sekretarji, občinske službe za šport ... (Delo, 27. nov. 2000, NB)

◆ Gl. *nakopati si kaj na glavo*.

nakopáti kómu [právega] vrága na glávo, gl. vrag.

nakopáti si káj na glávo /pog., ekspsr.; pren./ *prevzeti nase neprijetno skrb za kaj*

Le se ne oženita nikdar nikar, gospoda, nikdar, nikdar!

Bolje je iti v puščavo in živeti ob samih korenincah, nego si nakopati na glavo tako dolgočasno družinsko življenje – Kako prazno, neumno govoričenje. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Ne, niso se bali napada. Kdo si pa upa nakopati na glavo jezo Ostrorogega Jelena. (J. Jalen, Bobri 2, Rod, NB) | Začel je premišljevat o dogodkih preteklega dopoldneva in obšla sta ga žalost in obup. Priznati je pač treba, da si je za začetnika nakopal na glavo zares dosti težav. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Še največje težave ima najboljši in najdražji košarkar vseh časov, Michael Jordan. Ko je postal solastnik in športni direktor washingtonskih Čarodejev, si je nakopal na glavo pogodbe Juwanda Howarda, Roda Stricklanda in Mitcha Richmonda, ki igrajo prej slabo kot dobro, a že letos skupaj zaslužijo 35 milijonov dolarjev. (Delo, 28. feb. 2000, NB) | Danes sem naletel na vprašanje, na katero si mora znati odgovoriti vsak psiholog, ki dela praktično. Če si ga ne zna, si lahko nakopje na glavo poleg običajnih še kak dodaten stres. (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Seveda, zakaj pa so študirali, da bi si nakopali na glavo vplivne politike, če bi odkrivali njihove napake oz. prave vzroke teh napak. Udrihajo po pretekli vladi, ki je že davno ni več in za kar vedo, da ne bodo deležni ostre kritike, ne da bi se dotaknili osnovnega vzroka. (Delo, 22. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *nakopati si kaj na glavo* temelji na glagolski sestavini *nakopati si* v pomenu ekspr., z dajalnikom 'povzročiti sam sebi, da pride v neugoden položaj'. Predložna zveza *na glavo* kaže, kam je usmerjena neugodna dejavnost – v tem primeru na lastno osebo, nase. V frazemu *nakopati komu kaj na glavo* je ta neugodna dejavnost usmerjena na drugo osebo.

ne beliti si glave [s čim], gl. *beliti si glavo [s čim]*.
ne iméti [dovòlj, niti tróhice] soli v glávi, gl. *imeti kaj [več] soli v glavi*.

ne iméti ne gláve ne répa, gl. **rep**.

ne iméti ne répa ne gláve, gl. **rep**.

ne razbíjati si gláve [s čim], gl. *razbijati si glavo [s čim]*.

ne védeti, kjé se drží gláva kóga /ekspr.; pren./ *zaradi zahtevnosti, preobremenjenosti, stresa, utrujenosti ne obvladovati položaja*; prim. **izgubiti glavo; brezglav, brezglavo**

Bouvard, ki je bil vedno ves prepoten, je nosil samo srajco in hlače, s kratkimi naramnicami potegnjene vse do želodca. Nikoli ni vedel, kje se ga drži glava, zdaj je pozabil na predelno steno nad kotlom, zdaj je pretirano kuril. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | Njegov kolega v nesreči, 30-letni Daniele iz Genove, je zaljubljen v Susy, ki so jo pred dvema letoma izgnali iz Italije in zdaj išče način, da bi se vrnila. On ji pošilja denar, razmišlja, da bi se preselil za njo v Lagos, rad bi se z njo oženil in ne ve, kje se ga drži glava. (Delo, 4. sep. 2002, NB) | Velíki vezir ima težave s svojimi ministri.

Neprestano sklepajo nove in nove medsebojne zveze, tako da ubogi vezir ne ve več, kje se ga drži glava. Zato se je odločil, da bo izpisal vse možne koalicije. (Monitor, junij 1999, NB)

◆ Frazem *ne vedeti, kje se drži glava* koga je nastal po predstavi, da kdo zaradi zahtevnosti zadev in neugodnih okoliščin ne ve, kje ima glavo in torej ravna, kot bi bil brez nje, torej brez pameti, premisleka. Ker so v glavi možgani, ki so središče človekovega razumskega in zavestnega življenja, tak človek ne ravna razumsko in zavestno, skratka ne obvladuje več položaja, v katerem se je znašel.

◎ angl. *to not know whether one is coming or going*; češ. *nevědět, kde [mu] hlava stojí*; ft. *ne pas savoir où donner de la tête*; it. *non sapere dove si ha la testa*; non sapere dove sbattere la testa; nem. *nicht [mehr] wissen, wo einem der Kopf steht*; rus. *golova puhnet u kogo*.

[nójevsko] skrivanje gláve v pések, gl. **tiščanje**.

[nójevsko] skrivati glávo v pések, gl. *[nojevsko] tiščati glavo v pesek*.

[nójevsko] tiščanje gláve v pések, gl. **tiščanje**.

[nójevsko] tiščati glávo v pések /ekspr.; pren./ *ne hoteti videti neprijetne resnice, sprijazniti se z njo*; sop.: **tiščati glavo v pesek kot noj**; prim. **zatiškati si oči pred kom/čim**

Odgovorni tiščijo glave v pesek, vendar pa kraja za približno 35 milijonov tolarjev delnic Krke s trgovalnega računa registra vrednostnih papirjev ostaja škandal brez primere. (Delo, 2. jun. 2000, NB) | Od svojih predstavnikov na vodilnih položajih lahko – tako kakor Nemci – pričakujemo vsaj to, da pred nevarnostmi ne bodo tiščali glave v pesek. (Delo, 12. jan. 2001, NB) | Trikotnik izprijencev zagotovo že vrsto let neusmiljeno, a učinkovito, duši kolesarstvo. Krovne organizacije (UCI in nacionalne zveze), pokrovitelji in drugi že predolgo tiščijo glave v pesek, čeprav jim ne gre očitati, da ne opravljajo kontrol dopinga. (Delo, 3. avg. 1998, NB) | Prave puščave so predvsem domena Afrike, duhovne, moralne in etične puščave pa nastajajo v slovenskih glavah. Ob vsem tem pa najraje tiščimo glave v pesek, kot naj bi to počeli noji. (Delo, 5. jul. 2003, NB) | Če je to bil genocid, ki ga generalna tožilka ne izključuje, potem je postopek znan in ga je vsekakor treba izpeljati. Sedanja oblast, pa naj gre za sodno ali državno, ne bi smela nojevsko tiščati glave v pesek. (Delo, 3. okt. 2001, NB) | Razumljivo je, da se zavzema za zapisovanje slovstvene folklorne brez jezikovnega in stilnega popravljanja, a pri tem ne skriva nojevsko glave v pesek pred težavami, ki se v tej zvezi pojavljajo. (Marija Stanonik, Teorija slovstvene folklorne, NB) | Levi izobraženci se oropani iluzij minule ideologije nočejo iti več prerokov in junakov. Namesto protesta, upora, preroške misli ... po nojevsko skrivajo glave v pesek, mnogi se ne upajo zazreti v resnične temeljne probleme in vprašanja sodobnega sveta in človeka. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | V NFL (ameriški

nogomet) so denimo gluhi na teste za rastni hormon, v NBA (košarka) po nojevsko tiščijo glave v pesek, ko jim kdo omeni EPO, v NHL (hokej) pa ne upajo odpreti Pandorine skrinje o sintetičnih steroidih. (Delo, 5. maja 2003, NB) | Čas je, da pogledamo tej stvarnosti v oči, jo razgalimo, ne tiščimo glave po nojevsko v pesek ... (Vito Kraigher, Sodobnost 1937, 413) | Država bi z davki pobrala lep kupček dodatnih tolarčkov, nočne dame pa ne bi bile prepuščene zakonu ulice, tj. zvodnikom, ker bi bile po zakonu zaščitene. Kljub temu si večina t. i. moralistov zatiska oči in skriva glavo v pesek. Kot noji se obnašajo! (Delo, 3. feb. 2000, NB)

◆ Frazem [nojevsko] *tiščati glavo v pesek* z različico [nojevsko] *skrivati glavo v pesek* je nastal iz primere *tiščati glavo v pesek kot noj*. Nastal je po zelo razširjeni napačni domnevi, da noj v nevarnosti vtakne glavo v pesek. Primerjalna sestavina *kot noj* se občasno lahko zamenjuje s prislovno sestavino (*po*) *nojevsko*, obe pa sta neobvezni in ob izpustu ne vplivata na pomen. Sestavina *tiščati* se je v rabi lahko substantivizirala v *tiščanje*, ki tvori nov samostalniški frazem. Posamostaljenje je oblikovno vplivalo tudi na druge sestavine: [nojevsko] *tiščanje glave v pesek*, [nojevsko] *skrivanje glave v pesek*.

◎ angl. *to bury one's head in the sand*; češ. *strkat hlavu do písku [jako pštros]*; *strčit hlavu do písku [jako pštros]*; *schovávat hlavu do písku [jako pštros]*; *schovat hlavu do písku [jako pštros]*; fr. *se cacher la tête dans le sable; faire l'autruche*; hr., srb. *gurati glavu u pijesak [kao noj]*; *gurati glavu u pijesak [poput noja]*; *turati glavu u pijesak [kao noj]*; *gurnuti glavu u pijesak [kao noj]*; *zakopati glavu u pijesak [kao noj]*; *zavučiti glavu u pesak*; nem. *den Kopf in den Sand stecken*; rus. *prjatat' golovu pod krylo [kak straus]*; *sprjatat' golovu pod krylo [kak straus]*.

nositi glávo napródaj /pog., ekspr.; pren./ *izpostavljati se smrtnim nevarnostim*; sop.: **nositi svôjo kožo naprodaj**

Če bi stara imela kak res velik denar, bi bilo seveda drugače. Če bi imela na tisoče namesto nekaj sto dolarjev – dovolj, da bi se dalo z njimi kaj narediti, veste, dovolj, da vam ni mar, ali nosite glavo naprodaj – no, tedaj bi natančno vedel, kaj mi je storiti. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Tu ni nihče blefiral. Humar je enako nosil glavo naprodaj, kot bi ne bilo nobenega snemalca, zdravnika, helikopterja, nobenih spremljevalcev zraven. Sponzor je bil prepameten, da bi se vnaprej postavljajl s podporo. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | Nevarnost je vsekakor zelo velika. Osebnost menim, da nosimo glavo naprodaj vseh 40.000 kilometrov, kolikor jih v povprečju prevozimo v sezoni. Pravi čudež je, kako pravzaprav varno in brez nesreč vozimo smučarke po svetu,« je po prihodu iz Amerike tarnal serviser Rossi-

gnola Zvone Žiga Žirovnik in potrkal na les. (Delo, 17. dec. 2005, NB) | »Ko se začne sezona, se stoodstotno posvetim bikoborbi in razmišljam le o tem, kako bom zmagoval. To me zjutraj vzdigne iz postelje in me žene, da v areni vsakič znova nosim glavo naprodaj. (Delo, 13. apr. 2007, NB)

◆ V frazemu *nositi glavo naprodaj* sestavina *glava* pars pro toto zamenjuje *življenje*. Kdor pa nosi življenje naprodaj, se izpostavlja smrtni nevarnosti.

nositi glávo v tórbí /pog., ekspr.; pren./ *biti v ne-prestani življenjski nevarnosti*; prim. **nositi glavo naprodaj**; **nositi kožo naprodaj**

Hočem reči, da je bil na varnem v Nemčiji, ko smo mi nosili glavo v torbi, zdaj se pa tu obnaša kot kralj. Nas pa nikjer ni ... (D. Jančar, Heretik, NB) | Vsi ti fantje, o katerih govori knjiga, res niso bili vsi »rosno« mladi, a vendarle starost od 20 do 40 let ni nobena starost, saj so to leta zorenja. Vsak od njih je imel svojo črno ali še bolj črno usodo; vojak na fronti, ubežnik, ujetnik, zapornik, konfiniranec, obveščevalec, vsak je nosil glavo v torbi na svoj način. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB) | Le rada bi, da se stvari na Soči uredijo, da ne bo še več takih nesreč in takih mater, kot sem jaz. Če dovolite to vrst turizma (vem, da je tem fantom, ki vsak dan na Soči nosijo svojo glavo v torbi, edini kruh), potem poskrbite za varnost 100-odstotno. (Delo, 8. sep. 1999, NB) | Moj sosed je policist, ki se ukvarja z zatiranjem trgovine z mamili, pa je zdajle že doma cele počitnice skorajda bil, pa še zdaj je doma, ker so pač čakali nekje ob meji neko trgovino z mamili, nosili glavo v torbi, tako mi je rekel, bili v zaraščenih in skorajda neprehodnih terenih, tako mi je sam opisoval. (Državni zbor RS, 14. izredna seja 26. 9. 1997, NB)

◆ Frazem *nositi glavo v torbi* temelji na dejstvu, da kdo pri svojih dejanjih ne uporablja možganov, pameti. Predstavno je to izraženo tako, da ima glavo, tj. možgane, pamet, razsodnost, v torbi, tj. ne na pravem mestu, saj je v njej slep za vse, kar se dogaja zunaj. V zvezi s tem glej frazem *imeti glavo na pravem mestu* z različico *imeti glavo na pravem koncu*.

◎ angl. *so. 's life is on the line*; hr., srb. *nositi glavu u torbi*; it. *rischiare la testa; rischiare la vita; rischiare la pelle*; pol. *nadstawiac kark*.

nositi káj na glávi /pog., ekspr.; pren./ *imeti kaj na vesti*

Pravzaprav še malo večji, ker bi morala biti »izdajalca« kar dva poslanca. V njegovo srečo pa bi tak greh nosil na glavi le nekaj mesecev, do volitev, ki se jim najkasneje v začetku novembra ni mogoče izogniti, pa naj bodo stranke nanje pripravljene ali ne. (Delo, 20. aprila 2000, NB) | Celo kopico svinjarij namreč nosijo na glavi stranke, ki so do sedaj sodelovale v vladah, SNS pa je edina čista in tista, ki zagotavlja vse, kar so dosedanje vladne stranke zasvinjale. (Delo, 13. okt. 2000, NB)

◆ Frazem *nositi kaj na glavi* temelji na predstavi, da ima kdo breme, težo na glavi, preneseno na možganih, torej tudi na vesti.

obrzdati vroče gláve, gl. *ohladiti vroče glave*.

od gláve do nóg / ekspr.; pren., prisl., tudi **od nog do glave/ ves, popolnoma**, v *vsakem oziru*, v *vsem*; sop.: **od glave do pet**

In njegove boljše oči so me začele ogledovati, kakor otroci gledajo močera ali čuden kamen. Pregledal me je vso, od glave do nog, najprej v celoti, zatem v posameznih nadrobnostih, ki so se mu najbrž zdele posebno zanimive ali morda samo drugačne. (Gitica Jakopin, Vinko, NB) | Človek ugleda časih popotnika na cesti, premeri ga od glave do nog, pa že ve, kje in kakšno da mu je bilo rojstvo in kje in kakšna da mu bo smrt. (Ivan Cankar, Brezimenec, NB) | Dvignila je svoje lepe, resne oči in ga premerila od glave do nog, da mu je izginil zasmeh z usten. »Kdaj čisti gospodinja hlapcem obleko?« se ji je izvilo iz valujočih prsi. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | Ko si prišla in sem videl prvokrat tvoj obraz, sem se skoro prestrašil; in vendar me je prešinila sladkost od glave do nog. S pestjo je ne boš ugnal, sem si mislil, kvečjemu z mezincem! (Ivan Cankar, Marta, NB) | Vzdignil se je z nepopisnim naporom. Pot ga je obliil od glave do nog od muke in težave. Pobral je svoje reči in šel skozi noč k restavraciji. (Zofka Kvedrova, Misterij žene, NB) | Zavrelo ji je v žilah. Slepo ogorčenje se ji je vzdignilo v srcu in jo pretreslo od glave do nog. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Ker je 39-letni Romario »Carioca« od glave do nog, bi mu bilo slovo od nogometa zagotovo ljubše na Maracani v Rio de Janeiru. A kljub temu je bil poklon nogometnih privržencev iz Sao Paula veličasten. (Delo, 29. apr. 2005, NB) | Hubert je bil čudovit človek. Poštenjak od glave do nog. Hudobje in zlih misli ni poznal. (Delo, 27. jan. 1999, NB)

◆ Frazem *od glave do nog*, tudi obrnjeno *od nog do glave*, temelji na predstavi, da je človeško telo kot celota omejeno z glavo in nogama in je kot tako prav s temi mejnimi deli telesa postalo prisposoba za popolnost, celovitost česa.

◎ fr. *de la tête aux pieds*; hr., srb. *od glave do stope*; nem. *vom Kopf bis Fuß*.

od gláve do pêt / ekspr.; pren., prisl., tudi **od pet do glave/ ves, popolnoma**, v *vsakem oziru*, v *vsem*; sop.: **od glave do nog**

Ko se na Baliju fant in dekle odločita za zakon, odideta bodoči mož in nevestin oče k lokalnemu arhitektu, da ženina izmeri od glave do pet, še prste na nogah in rokah mu premeri. (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Afganistanski čador je temno modre barve, je v enem kosu in žensko prekriva od glave do pet, skupaj z obrazom. (Delo, 30. maja 2001, NB) | Na koncu ga je ustavil prav učitelj. Predavatelj zgodovine Rainer Heise je morilca, v slovu japonskih nindž od glave do pet oblečenega v črno, zgrabil za majico in mu dejal: »Daj, pritisni na sproži-

lec, toda pri tem me glej v oči!« (Delo, 29. apr. 2002, NB) | Ko sem prvič prispel na newyorško letališče John F. Kennedy, me je carinik nezaupljivo premeril od glave do pet. Koliko denarja pa imate sploh s seboj? (Delo, 14. dec. 2004, NB) | In ko je naposled prispela (skupaj s svojo mamo, prijazno gospo srednjih letih) naša prava, poklicna igralka, mi je njen nagajivi nasmeh (kdo bi se mu uprl?) povedal, da je igralka od glave do pet: da bodo njene želje in muhe med snemanjem pomembnejše od scenarija in od potrpežljivosti članov ekipe ... (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Kolander športnik od glave do pet, Prelog nenadkriljiv dirigent, ki ni sposoben le sijajnega ritma, temveč ga krasi tudi zmagovalna mentaliteta, šampion, ki zna vzeti jabolko z zgornje police. (Delo, 27. jun. 2001, NB) | Gre namreč za športnika, ki je pripravljen žrtvovati vse za brezhiben dosežek, takih športnikov pa pri nas ni prav veliko. Misli najprej uidejo k Iztoku Čopu, v novejši dobi k Petri Majdič, potem pa je krog profesionalcev od glave do pet že hitro sklenjen. (Delo, 12. dec. 2006, NB) | Tudi navzven moramo biti uglajeni, zato so pred kratkim v ligi NBA uvedli t. i. 'dress code'. Sam s tem ne bom imel težav, saj so me od glave do pet prav zato oblekli pri Muri. (Delo, 18. sep. 2006, NB) | Nocoj se lahko od glave do pet oblečem v najbolj staromodno narodno nošo in grem na zabavo, pa me ne bo nihče opazil,« je rekla prijateljica Gabi. Saj, le kdo bi jo opazil med dva tisoč podobno oblečenimi ženskami na 56. balu spodnjeavstrijskega združenja kmetijcev? (Delo, 10. feb. 1999, NB)

◆ Frazem *od glave do pet*, tudi obrnjeno *od pet do glave*, temelji na predstavi, da je človeško telo kot celota omejeno z glavo in petama in je kot tako prav s temi mejnimi deli telesa postalo prisposoba za popolnost, celovitost česa.

◎ fr. *de la tête aux pieds*; *de pied en cap*; hr., srb. *od glave do pete*; *od glave do stope*; nem. *vom Scheitel bis zur Sohle*.

od pêt do gláve, gl. **peta**.

odnêsti celo glávo / pog. ekspr.; pren./ **priti nepoškodovan, živ iz pretepa, nesreče, nevarnosti**; sop.: **odnesti celo kožo; odnesti zdravo kožo**; prim. **biti ob glavo**

Naj onim zunaj pove, kako tukaj Johan popravlja zobe. Sunil ga je iz avta, pitbul se je z naglimi koraki oddaljaval, pogledoval je nazaj, Johan je ustrelil v zrak, oni se je spotikal, ni mogel verjeti, da bo odnesel celo glavo. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Ambrožič mu je povedal, kakšno srečo je imel, da je sploh ostal živ. Odnesele je celo glavo, ker se je njegov oče boril v prvi svetovni vojni skupaj z očetom nekega mladeniča, ki je bil v domobranskih vrstah. (Delo, 24. jan. 2001, NB) | A bi zamudil eno največjih komedij na svetu – kubanski transport in za debelejšo knjigo od Castrovih zbranih del pisanih in nenapisanih prometnih pravil. Da sem odnesel celo glavo, pa se imam najbrž zahvaliti Elegui, jorubskemu, afro-kubanskemu božanstvu, gospodarju poti. (Delo, 1. sep. 2001, NB)

◆ Frazem *odnesti celo glavo* temelji na pomenu sestavine *glava*: ekspr. 'ta del človeškega telesa (tj. del človeškega ali živalskega telesa, v katerem so osrednji živčni centri in nekatera čutila), katerega izguba ali hujša poškodba pomeni izgubo življenja'. Sestavina *celo* pomeni, da je ta del nepoškodovan, sestavina *odnesti* pa, da je le-ta od kod tak prišel.

◎ hr., srb. *iznijeti [živu] glavu; iznijeti [čitavu] glavu; izvući [živu] glavu; izvući [čitavu] glavu*; it. *salvare la pelle; riportare a casa la pelle; salvare la ghirba*; nem. *mit heiler Haut davonkommen*.

ohladiti vroče gláve /ekspr.; pren., mn./

1. pomiriti razgreteže, vročekrvneže

Po žolčnih reakcijah Teomana Alibegovića na račun generacijskega prepada v reprezentanci in njegovega položaja v moštvu so mnogi pričakovali, da bo nekdanji slovenski kapetan po novomeškem turnirju celo ponudil prostovoljni umik. Toda tri zmage so očitno ohladile vroče glave. (Delo, 21. avg. 2001, NB) | Zaradi blestečega uspeha moštva na poletnem FIS-Grand-Prix jih štejejo seveda za velike favorite, vendar pa nordijski športni direktor Toni Innauer javnost že svari pred pretirano evforijo. Vroče glave v ekipi s svojevrstnimi metodami »hladi« tudi glavni trener Hannu Lepistö: s skakalci se včasih odpravi na ribarjenje pa tudi v gledališče. (Delo, 28. nov. 2002, NB)

2. zmanjšati razgrete strasti

Demokratska Slovenija je očitno ovirala uresničitev tega načrta. Zato je tedanji srbski režim obrzdal vroče glave med visokimi poveljniki JLA, ki bi se radi krvavo maščevali Sloveniji. Temu je logično sledil umik JLA iz naše republike. (Delo, 22. dec. 2001, NB) | Britanski nogometni navijači so udarili znova, tokrat v Luksemburgu. Tamkajšnje policijske enote so imele precej dela, preden so podivjance polegile v urejeno vrsto, da so lahko na mrzlih tleh hladili vroče glave. (Delo, 19. okt. 1998, NB) | Italijanski predsednik Carlo Azeglio Ciampi (na fotografiji) se je odločil z vsemi silami pomiriti politične razmere v državi in ohladiti vroče glave na eni in na drugi strani. (Delo, 16. jan. 2002, NB)

◆ Gl. *vroča glava*. Sestavina *ohladiti* tu nastopa v pomenu ekspr. 'pomiriti, zmanjšati'.

oprati kómu glávo /ekspr.; pren./ *zelo ošteti koga*; sop.: **oprati komu možgane**

Niste ozmerjali ne njega ne mene. Pričakoval sem ploho, da veste ...« Hvala,« je resno odvrnila. »Jutri mu operem glavo, ko bo trezen. Bodite brez skrbi.« (B. Zupančič, Golobnjak, 1972, 245) | Tisti huligani grejo pred sodišče. Malo jim operejo glave pa bo. Kaj še. Tistih časov ni več. (F. Zagoričnik, Tribuna 1969, št. 4, 19) | Pa če si še tako visoka živina, se vedno najde še kdo, ki ti lahko glavo opere. Posebno še, če se pustiš vleči za nos. (N. Kraigher, Pet temnih svetlih let, 1963, 37) | Perfekten huligan je, moram ti priznati. Nosi se

kot kak zavržen princ. Oprala sem mu glavo, nikar ne pričakuj, da je kaj zaleglo. (B. Zupančič, Meglica, 1966, 283) | Po dolgem času je imelo gledališče spet kabaret, monodramo Borisa Kobala Allegro ... ma ne preveč, ki je duhovito in udarno, igralsko neverjetno gibčno in z velikim razponom točk dodobra prevetrila in razgalila vse lokalne nečednosti in oprala maslo z glave tistim, ki ga imajo največ na glavi. (Delo, 25. julija 2001, NB)

◆ Frazem *oprati komu glavo*, ki je nastal po prenosu s konkretnega dejanja na posplošeno, bi bil posledično vsaj navidezno lahko povezan s frazom *imeti maslo na glavi*, na kar bi kazal zadnji zgled, vsekakor pa po predstavi, da ima kdo kaj na glavi, na vesti, za kar zasluži upravičeno kritiko.

◎ češ. *umýt hlavu komu; mýt hlavu komu*; it. *dare una lavata di capo*; rus. *namyliť golovu komu; namyliť šēju komu; myliť golovu komu; ustroit' golovomojku komu; ustraivat' golovomojku komu*.

pámetna gláva /ekspr.; pren./ *bister; pameten človek*

Baje je neko japonsko podjetje že plačalo 15 milijonov dolarjev za pravice uporabe in če vemo, da je bil dosedanji letni promet podjetja s tem denarjem vred 22 milijonov, potem jim je padla sekira v med. V zadnjem trenutku – menda jim je šlo nekaj let že hudo slabo in kazalo je na propad, ko se je neka pametna glava spomnila genialnega načina bogatenja. (Delo, 20. avg. 2002, NB) | »Upam, da se bo le našla pametna glava, ki bo spisala kazensko ovadbo zoper politično stranko, ki je 34 let onemogočala gradnjo džamije v Ljubljani in s tem pravzaprav kršila pravice muslimanov v Sloveniji,« je še povedal Jarc. (Delo, 25. feb. 2004, NB) | Kajti program se je po svetu razširil, tovrstno šifriranje pa je na seznamu programov, ki jih Američani ne smejo izvažati. A ko je lani izšla različica programa PGP 5.0, je bilo svetovnih skriovalnic konec – neka pametna glava se je spomnila, da je iz ZDA prepovedano izvažati tovrstne programe, ne pa tudi knjige. (Delo, 16. jun. 1998, NB) | Človek se je že zgodaj zavedel svoje odvisnosti od vremenskega dogajanja. Ni čudnega torej, da so pametne glave hitro sprevidele, da se je treba naučiti napovedovati vreme. Enega prvih poskusov se je lotil grški filozof Aristotel v besedilu Meteorologica. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | V Butalah so se odločili, da bodo zidali novo narodno univerzitetno knjižnico. Pametne glave so se sestale in sklenile: NUK mora stati na težko dostopnem kraju, da ne bi imel prav vsak navaden Butalec dostopa do tega kraja. (Delo, 27. avg. 1998, NB) | O intuiciji – ali kot pravimo, o zdravem razumu, o kmečki pameti – je razmišljalo že nič koliko učenih in pametnih glav. Zapisali so, da intuicija omogoča takojšnje zavedanje o resničnosti kakšne izjave ali zamisli ... (Stane Možina, Management, nova znanja za uspeh, NB)

◎ hr., srb. *pametna glava*.

plačáti z glávo /ekspr.; pren./ *izgubiti življenje, biti mrtev*; sop.: **plačati z življenjem**

Morda bo nekega dne odnehala, ko bo preveč bolelo, morda se bo požrla, tega ne vem. Vem pa, da gre za raz-

vidno zakonitost. Jaz jo bom plačal z glavo. (Drago Jančar, Dedalus, NB) | Poleg tistih, ki s sabo nosijo prijetno prtljago prostih dni, je postalo popularno praznovanje tudi ob drugih priložnostih. Denimo na valentinovo, ki vsako leto štirinajstega februarja obudi spomin na rimskega duhovna, ki je kljub cesarjevi prepovedi na skrivaj poročal pare in svoj pogum ravno na ta dan plačal z glavo. Danes bi ga marsikdo kaznoval enako, vendar iz osebnih razlogov. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Toda takratnega »miru pogumnih« nihče ni znal izkoristiti za dokončno odpravo konflikta. Še več. Leto pozneje je Jicak Rabin ta »mir pogumnih« plačal z glavo. Doletela ga je podobna usoda kakor egiptovskega predsednika Sadata, ki je prvi med Arabci sklenil mir z Izraelom. (Delo, 21. jul. 2007, NB)

© it. *pagare con la vita*; nem. *etw. kostet jmdn. den Kopf*; mit dem Leben bezahlen; jmdn. den Hals kosten; es werden Köpfe rollen.

pognáti kómu króglo v glávo, gl. **krogla**.

pognáti si króglo v glávo, gl. **krogla**.

pomáhana gláva /zastar.; pren./ *stara bajta*

Čudno se mi pri tem učenjaškem boji jedino to vidi, da filologi in filozofi zmagujejo – stare juriste – »pomahane glave«, kakor smo jim rekli ob svojem času, ali »stare bajte«, kakor jim pravijo sedaj. (J. Kersnik, Vieux Saxe, LL 1884, št. 3)

◆ Gl. *stara bajta*.

posípáti si glávo s pepélom /ekspr.; pren./ *kesati se svojih slabih dejanj*

Kakor sužnji drugje so se pri nas »ščavi« začeli boriti za svobodo in so pri tem naleteli na oster odpor vladajočih slojev. »Povsod,« sem zapisal. »je ta proces cenjen kot velik dosežek demokracije, kot zmaga humanizma in človeškega dostojanstva. Samo pri nas bi se morali zaradi njega trkati na prsi in si posipati glavo s pepelom. Povsod občasni upori sužnjevi in njihova maščevalna dejanja niso postavljena na isto raven s sistematičnim in stoletnim nasiljem gospodarjev. (Delo, 12. mar. 2005, NB) | Ali si ti vprašala, Metka? Potresi glavo s pepelom, pojdi jo na golih kolenih prosit oproščenja! »O, vodi me ti, ki si blag in usmiljen, tebi se izročam!« (Ivan Cankar, Na pragu, NB)

◆ Gl. *posipati se s pepelom*.

© češ. *posypat si hlavu popelem*; *syvat si popel na hlavu*; fr. *faire pénitence avec le sac et la cendre*; *faire son mea-culpa*; it. *cospagersi il capo di cenere*; nem. *sich die Asche aufs Haupt streuen*; rus. *posypat 'peplom golovu*; *bit' sebja v grud'.*

postáviti kàj na glávo /ekspr.; pren., tudi vse na glavo/ *zelo, temeljito spremeniti kaj (se spremeniti)*

Vse dotlej, da bo proračun sprejet, pa je obvezno začasno financiranje, ki lahko marsikateri načrt postavi na glavo. (Delo, 15. feb. 2001, NB) | Njegova nenavadna arhitektura brez zamejenega odra namreč postavi na glavo gledališke konvencije in velikokrat dobesedno posrka uprizorjeno igro. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | Smu-

čarski skakalci od nekdanj hodijo po zelo ozki brvi med uspehom in neuspehom. V skrajno oteženih tekmovalnih razmerah, kakršne so značilne za Lahti, tudi težko pojasnljivi, pogosto neopazni zunanji vplivi lahko vse postavijo na glavo. (Delo, 26. feb. 2001, NB)

◆ Frazem *postaviti kaj na glavo* temelji na dejstvu, da ima človek ob normalni pokončni drži glavo zgoraj in noge spodaj s stopali trdno na tleh. Če se ta običajna drža obrne, tj. da je glava spodaj, pomeni to, seveda preneseno, temeljito, veliko spremembo.

postáviti se na glávo /ekspr.; pren./ *zelo, temeljito se spremeniti*; prim. **postaviti kaj na glavo**

Zgodba pripoveduje o razredu osnovnošolcev, ki gre na končni izlet. Tam se zgodi nesreča, ki je povod, da se življenje vsakega izmed njih postavi na glavo. Razkrijejo se pravi odnosi med sošolci, nastanejo napetosti in se sprostijo prava čustva. (Delo, 26. nov. 2001, NB) | Večjih pretresov na politični sceni, ki bi se še lahko zgodili, pa tudi ni videti. Res pa je, da se takrat, ko napovedujemo miren razvoj, rado že čez nekaj dni vse postavi na glavo. (Delo, 30. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *postaviti kaj na glavo*.

© angl. *to turn upside down*; češ. *stavět se na hlavu*; fr. *mettre sens dessus dessous*; it. *farsi in quattro*; hr., srb. *postaviti se na glavu*; *staviti se na glavu*; rus. *otbivat 'sja rukami i nogami*.

postáviti vsè na glávo, gl. *postaviti kaj na glavo*.

potrèsti si glávo s pepélom, gl. *posipati si glavo s pepelom*.

prázna gláva /ekspr.; pren./ *neumen, neveden človek*

Naj mu iz riti zraste kopriva! Le kaj si še ne bi zmisli! pétlarska kravata pijanska slava prazna glava!? Boj se takega Cigana: praznji gvant si nadene, pa se že razglasi za popa. (Feri Lainšček, Namesto koga roža sveti, NB) | Nekoliko se spoznam na statiko. LOJZE: Tale vaš, ki hoče sredi noči šest svinčnikov, vam je natkrkal na ta vaš čudežni zid: Prazna glava odmeva. (Drago Jančar, Dedalus, NB)

© hr., srb. *prazna glava*; *šuplja glava*.

rásti kómu čez glávo, gl. *zrasti komu čez glavo*.

razbíjati si glávo [s čím] /ekspr.; pren., tudi nikal./ *zelo razmišljati (o čem)*; *iskati izhod iz težkega položaja*; sop.: **belíti si glavo [s čim]**

Imam različne metode. Za zadnji Burgerjev film Ruševine, v katerem je glasba zelo pomembna, sem si glavo razbijal kar dva tedna. (Delo, 15. mar. 2004, NB) | Interpelacija utegne biti tudi megla, v kateri naj bi se tik pred volitvami izgubili strategiji vladajoče stranke, razbijajoč si glave z raznimi drugorazrednimi »analizami«, izgublajoč s tem čas in energijo. (Delo, 14. avg. 2004, NB) | MATIČEK Al jaz, vaša gnada? NEŽKA Namesto da bi žalosten bil! MATIČEK Kaj ni zadosti, da si glavo ubijam, kako bomo svojo reč speljali? (A. T. Linhart, Ta veseli dan ali Matiček se ženi, NB) | Ne razbijam

si glave, kakšen lik bi hotel igrati, ker ne razmišljam v takem abstraktnem kontekstu. Preberem tiste scenarije, ki končajo v mojem poštnem nabiralniku, in če so mi iz tega ali drugega razloga všeč, sprejemem vlogo. (Delo, 4. nov. 2000, NB) | Najhuje je to, da ne vem, kaj počnem narobe. A si zaradi tega tudi ne razbijam preveč svoje glave. Če bi namreč po cele dneve tuhtal o razlogih za slabo formo, ne bi nikamor prišel. (Delo, 16. sep. 2006, NB)

◆ Kot kažejo ustrezni frazemi v drugih jezikih, je bila prvotna sestava frazema verjetno *razbijati si glavo ob steno* in je bil verjetno povezan s predstavo, da se ob tem razbijanju komu kaj posveti v glavi. To se mu pogosto ne posreči in je tako prizadevanje bob ob steno.

◎ angl. *to rack one's brain over sth.; to wrack one's brains over sth.*; češ. *rozbijet si hlavu o něco; rozbijet si čelo o neco*; fr. *se creuser la cervelle (sur qc.)*; it. *rompersi la testa con q.c.*; nem. *sich [über etwas] den Kopf zerbrechen; sich [über etwas] den Schädel zerbrechen; sich [über etwas] den Kopf zermartern; sich [über etwas] den Kopf zergrübeln*; rus. *bit'sja golovoj ob stenu*.

riniti z glávo skozi zíd /ekspr.; pren./ *hoteti, izsiliti, doseči nemogoče*; sop.: **iti z glavo skozi zid**

Sploh pa se zaradi literature ne razgrevam več takó kakor svoje dni. Prej sem se zmirom jezil nad lumpi in bedaki, ali zdaj sem uvidel, da ne more biti drugače, kakor je, in da je nespametno riniti z glavo skozi zid. (I. Cankar, Karlu Cankarju, Pisma I, NB) | Microsoft rine z glavo skozi zid, ko želi trgu vsiliti, da bi Windows CE uveljavil tudi kot platformo za telefonijo, čeprav nobeden od večjih svetovnih proizvajalcev ni predstavil izdelkov, ki bi podpirali to funkcijo. (Delo, 15. maja 2000, NB) | Vodja liberalcev in najverjetnejši bodoči danski premier je prepričan Evropejec, hkrati pa tudi dovolj pragmatičen politik, da v evroskeptični deželi ne bo rinil z glavo skozi zid. (Delo, 22. nov. 2001, NB) | Nedvomno gre za vrednostne oziroma takšne odločitve, ki bodo pomembno vplivale na razumevanje kazenskega postopka, po drugi strani pa je prehitro rinjenje z glavo skozi zid nevarno. (Delo, 14. dec. 2002, NB)

◆ Gl. *iti z glavo skozi zid*. Iz frazema *riniti z glavo skozi zid* je po posamostaljenju sestavine *riniti* nastal frazem *rinjenje skozi zid*.

◎ angl. *to bang one's head against a brick wall*; češ. *jít hlavou proti zdi; jít čelem proti zdi*; fr. *donner de la tête contre le mur*; hr., srb. *ići glavom kroz zid*; nem. *versuchen, mit dem Kopf durch die Wand zu rennen; mit dem Kopf durch die Wand wollen*; rus. *prošibat' stenu lbom*.

rinjenje z glávo skozi zíd, gl. **rinjenje**.

sedéti kómu na glávi /ekspr.; pren./ *vztrajno nadlegovati koga*

Zinka je kar na lepem izbruhnila. Očitala je Mojemu Jezusu, da ji sedi na glavi s svojo zapito zadnjico in da

jo nalašč ugonablja v tej zasmrajeni luknji. Moj Jezus je sklepal roke, jo prosil in rotil, prisegal, da ne bo več pil, a vse je bilo zaman. (C. Kosmač, Hudo je, človek moj, NB)

siliti z glávo skozi zíd /ekspr.; pren./ *hoteti, izsiliti, doseči nemogoče*; prim. **iti z glavo skozi zid**; **riniti z glavo skozi zid**

Muren se je zdel sam sebi pameten človek, ki jemlje razmere v poštev in ne sili z glavo skozi zid. Samo malenkostni ljudje se vlečejo za načela tudi tam, kjer treba ni. (F. Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | Kaj bi silil z glavo skozi zid. Še vedno me boli tudi levica, potem ko sem z novim modelom na treningu grdo pristal na asfaltu. (Delo, 12. mar. 2001, NB) | Po vseh zapletih, ki so jih pred dvema letoma doživeli vsi slovenski kmetovalci, ki so resno vzeli od ministrstva za kmetijstvo ponujeno možnost pridelovanja industrijske konoplje, je marsikdo izgubil veselje do nadaljnjega preizkušanja tolerantnosti in prilagodljivosti naše države in nehal siliti z glavo skozi zid. (Delo, 14. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *siliti z glavo skozi zid* temelji na predstavi o za človeka nemogočem dejanju, tj. da bi šel z glavo skozi zid. Enako velja za frazem *iti z glavo skozi zid*.

◎ fr. *donner de la tête contre les murs*; it. *volere raddrizzare le gambe ai cani*; nem. *mit dem Kopf durch die Wand wollen*.

skrítí glávo v pések kot nój, gl. **noj**.

tiščáti glávo v pések kot nój, gl. **noj**.

vróča gláva /ekspr.; pren./

1. kdor se hitro razburi, čustveno razvname

Ko je Dean nastopil kot eden najresnejših tekmecev za predsednika stranke, so dodali: »Lepo prosimo!« Poraz Johna Kerryja je Deanove poraze postavil v novo, lepšo luč, toda novi predsednik bo moral šele dokazati, da ni vroča glava, ki pomendra vse v trgovini s političnim porcelanom. (Delo, 16. feb. 2005, NB) | »Neslavno se je končalo,« je kot vselej odkrit, pošten in dobrosrčen fant, s karizmo neustrašnega bojevnika na igrišču, kjer se mu je že ničkolikokrat »zatemnilo« pred očmi. »Vročá glava? To je le še preteklost.« (Delo, 29. mar. 2006, NB) | Upam, da so nekatere vroče glave opustile razmišljanje o blokadi nove oblasti skozi finančni in gospodarski sektor. Namreč lahko smo slišali razmišljanja, ali pa ideje, ki so jih imeli nekateri, da bi se dalo novo oblast skozi te centre moči blokirati podobno, kot so avtoprevozniki nekoč blokirali Allendeja. (Državni zbor RS: 4. izredna seja 03. 12. 2004, NB)

2. kdor je oster, nepopustljiv

Medvedkov pravi, da bi morali podpisati novi pravni akt ali več aktov, s katerimi bi PCA razširili tudi na nove članice. V Bruslju se ne strinjajo; vroče glave celo grozijo, da bodo proti Rusiji uvedli sankcije, če ne bo sprejela »evropske« rešitve.« (Delo, 22. jan. 2004, NB) | Avtonomni gruzinski regiji Adžariji grozi oboroženi konflikt. Vročé glave v Tbilisiju bi odstranile adžarskega avtokrata. (Delo, 6. maja 2004, NB) | Vročé glave

so bile očitno krive tudi za dogajanje na dirki, ki je bila polna spektakularnih trkov in padcev, med katerimi jo je še najhuje, s poškodovano ramo, odnesel Toni Mulec (MK Slovenj Gradec), eden številnih favoritov v razredu do 125 cm. (Delo, 30. maja 2005, NB) | Komaj so se noge spočile in vroče glave ohladile, so reprezentante in strokovni štab pošteno vznemirili kritični zapisi v nekaterih medijih o tekmi z Italijo, pri čemer so več kot jasno dali vedeti, da kdor ni z nami, je proti nam. (Delo, 11. okt. 2005, NB)

◆ Frazem *vroča glava* temelji na pomenih sestavine *vroč*: ekspr. 'ki se hitro razburi, razvname; navdušen, vnet in oster, nepopustljiv'. Kdo ima take lastnosti, kaže sestavina *glava*, ki po načelu pars pro toto pomeni 'človek, oseba'. Besedna zveza *vroča glava* je v množinski obliki v frazemu *ohladiti vroče glave*.

◎ češ. *horká hlava*; hr., srb. *usijana glava*; *ugrija-na glava*; *upaljena glava*; rus. *gorjačaja golova*.

vse je na glávi /pog., ekspr.; pren./ *vse je narobe*;

sop.: **kaj (vse) je obrnjeno na glavo**

Pri Heliosu vse na glavi. Namesto 6. mesta le boj za obstanek. (Delo, 18. feb. 1999, NB)

z glávo skozi zid /ekspr.; pren., prisl., tudi zanikano/ *na nemogoč način*

Čutil se je močnega dovolj. Iz svojega doraščajočega mladostnega idealizma, je hotel z glavo skozi zid in si je ob tem zidu tudi svojo mlado glavo razbil. Prisluzil si je leto dni ječe, izključitev z šole in bolezen. (C. Kosmač, Obisk, NB) | Natančno namreč vem, da se je mogoče tem stvarjem približati drugače. Bolj previdno, bolj tipajoče, plazeče, nikar skokoma, z glavo skozi zid, kakor radi pravimo. (D. Jančar, Romanje gospoda Houžvičke, NB) | Pameten lastnik lokala prav gotovo ne bo rinil z glavo skozi zid, in na primer poskušal prestaviti avtomobilsko cesto, ker si je zapičil v glavo, da bo v okolici njegovega lokala območje za pešce. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Mladi znamo biti trmoglavi, zagnani, silimo z glavo skozi zid, zato je bila zame to izkušnja, ob kateri sem tudi sama zorela. (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Njegova prednost je ob poznavanju trga seveda tudi relativna majhnost in ravno tolikšna konservativnost, da se ob političnih in gospodarskih spremembah ni zaletaval z glavo skozi zid: kot nekateri drugi telekomi na prehodu, ki so sedaj v rokah tujega kapitala, zaskrbljenega predvsem ali celo zgolj za svoj dobiček. (Delo, 14. nov. 2000, NB) | Res je, če se za nekaj odločim, grem z glavo skozi zid. Hotel sem to posneti tam, ker preprosto nikjer drugje nismo našli tako dobre lokacije. (Delo, 2. mar. 202, NB) | Upor zame pomeni: Ne se ukloniti! Čeprav je v življenju tako, da nemalokrat ne moreš z glavo skozi zid. (Delo, 27. jun. 1998, NB) | Že na prvem Koconovem in Lotričevem srečanju s peščico predstavnikov velikih podjetij, ki imajo oziroma so nekoč imela obrate v lendavski občini, in predstavniki države se je, ob siceršnji načelni pripravljenosti vseh za sodelovanje v konzorciju, pokazalo, da nihče ne želi z

glavo skozi zid. (Delo, 23. jul. 1999) | Mislim, da bi moralni skupaj s spremembami celotnega zakona o državnem tožilstvu doreči tudi ureditev pregona v tej smeri. Pa ne na hitro in z glavo skozi zid, kajti sedanji predlog sprememb tožilskega zakona je prav gotovo slab. (Delo, 20. mar. 1999, NB)

◎ Gl. *iti z glavo skozi zid*.

zahtévati glávo kóga /ekspr.; pren./

1. zahtevati življenje, smrt koga

Herodiada jo je pregovorila, da naj zahteva glavo Janeza Krstnika na pladnju. Herod sicer Janeza ni mislil usmrtiti, a je ustregel tej čudaški želji in ukazal Janezu odsekati glavo. (Google, sl.wikipedia.org/wiki...)

2. zahtevati odpust, strogo kaznovanje koga

Kadar si je kak »pritepenec« drznil poigravati z moralno-etičnimi kodeksi velike Amerike, so ga taisti patrioti malodane križali. Lep primer: ko v Točno opoldne (High Noon, 1954) Gary Cooper, razočaran nad indiferentnostjo someščanov v boju proti Zlu, na koncu zabriše šerifovo zvezdo v prah, je John Wayne ponorel in zahteval glavo režiserja filma, Avstrijca Freda Zinnemana. (Delo, 3. avg. 2000, NB) | Ker v Zagrebu nobena pomembnejša afera še ni dobila konkretnega epiloga, se ne ve, koliko in kako je v teh igrah sodeloval tudi Mesic. Je pa vsaj načelno deloval v interesu državljanov, ko je zahteval glavo šefa obveščevalcev in red v obveščevalnih službah. (Delo, 3. jan. 2005, NB) | Če so strokovnjaki sprva napovedovali, da bodo v Bourg St. Maurice odločale izkušnje, bogato začinjene s poznavanjem zakonitosti zahtevnih naravnih prog, je mladi Ljubljčan hitro vrgel na laž njihove trditve. V kvalifikacijskem pogromu, ki je že zahteval glavo marsikaterega favorita, je bil četrti, v polfinalu in finalu pa se je vsakič še popravil za eno mesto in na koncu spustil predse le ta čas najboljšega na svetu, Francoza Fabiena Lefevra. (Delo, 26. avg. 2002, NB) | Odhoda dveh najvidnejših mož Lazia sta razjezila navijače, ki so takoj zahtevali glavo predsednika kluba Sergia Cragnottija. Ta je takoj napovedal odstop in dal naprodaj tudi svoje delnice kluba. (Delo, 7. jul. 2001)

◆ Frazem *zahtevati glavo koga* je nastal v povezavi z nekdanjim kaznovanjem zločincev z obglavljenjem ter pomeni po načelu pars pro toto najprej 'zahtevati življenje, smrt koga', potem 'zahtevati strogo kazen, odpust koga'.

◎ hr., srb. *tražiti čiju glavu*; nem. *jmds. Kopf fordern*.

zméšati kómu glávo /ekspr.; pren./ *povzročiti, da kdo nima urejenih, pravih misli, predstav*

Popoldne so sli zanesli novico o pogrešani grofovi edinki še na sosednje gradove, a tudi to je bilo zaman. Natančno opolnoči je vedel grof privedi iz ječe Tomaža in mu je dejal: »Oba veva, da je odšla Sidonija zaradi tebe, ki si ji zmešal glavo ...« (F. Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | Mylady mu je povsem zmešala glavo. Proti svoji volji je podlegel čaru njene hladne lepote, ki jo je opazil že v Meungu. (Alexandre Dumas, Trije mu-

šketirji, NB) | Tara ima pod palcem veliko več zelencev kot njeni vrstniki, vendar ne dovoli, da bi ji denar zmešal glavo. »Zagotovo ga ne bom noro zapravljala,« je prepričana najstniška zvezdnica na ledu. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | Ena izmed mojih prednosti je bila ta, da sem štartal med prvimi, tako da nisem mogel dobiti informacij, ki bi mi lahko zmešale glavo. Naš skupni problem pa je bil, da je bil le en ogled, tako da je bilo potrebno med smučanjem najti prave odločitve. (Delo, 18. feb. 2002, NB) | Angleška javnost je za svojega »Roonalda« vseeno zaskrbljena. Bojijo se, da je prehitro preskočil razrede, da mu bo slava zmešala glavo. (Delo, 19. jun. 2004, NB) | Zakaj se niso domislili vampov z golažem? In šnopsa kot nacionalne pijače, da ne govorimo o dobri stari šmarnici, ki bi zmešala glavo slehernemu turistu. (Delo, 3. jul. 2004, NB)

© hr., srb. *zavrteti komu mozak*; it. *far girare la testa a qc.*; nem. *jmdm. den Kopf verdrehen.*

zrásti kómu čez glávo /pog.; pren., nedov. *rasti/*

1. *ne bati se več koga, ne zmeniti se za njegove opomine, nasvete*; prim. *kaj je zraslo komu čez glavo*

Pa se menda ja nisi spet začel upirati. Takole sem ti popuščal nekaj časa, dokler mi nisi zrasel čez glavo. Si pozabil, kako bridko je bil kaznovan tvoj upor? (D. Jančar, Zalezujoč Godota, NB) | »Že vidim: Hartvik hoče pod svoj strah vso gosposčino. Če je zrasel čez glavo tudi že vam samim, naj, ni me skrb, svobodnjak pa mu res ne bo v strahu!« je svobodnjak Brezovšek trdo dejal in čez nadaljnja dva dni jahal s Trlepovo tožbo naravnost do Urha Ljubljanskega. (I. Zorec, Beli menihi I., Ustanovitev samostana, NB) | Eden je hotel gostilno, drugi trgovino, tretji je želel, da bi se župnik nehal vtikati v živinorejsko zadrugo. Videl je, da mu hočejo zrasti čez glavo in ga odriniti iz vodstva krajevne stranke, iz posojilnice in živinorejske zadruge. (Matevž Hace, Tihotapci, NB)

2. *kdo ne obvlada več česa*

Lokalni nepridipravi so že večkrat ukradli struno z njegovega loka in občinski uradniki so se naveličali popravljati spomenik oziroma kar naprej vračati struno. Franku Dennettu, nekdanjemu nottinghamskemu šerifu, so nepridipravi in nedejavnost lokalnih funkcionarjev zrasli čez glavo, zato je sklenil, da bo za Robina poskrbel kar sam. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | »Mi otroci moramo več jesti, da bomo zrasli!« Jaz: »Že sedaj ste nam zrasli čez glavo! Kako nam boste šele zrasli, ko boste zrasli!« (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Ni opravičila, kolegice in kolegi, da tega niste storili pred tednom dni, v času, ko je bil rok zakonsko postavljen. To je slab zgled državljanekam in državljanom, ki jih z zakoni zavezujemo, da spoštujejo določila, sami pa se obnašate kot razvajeni otroci, ki so staršem zrasli že čez glavo. (Državni zbor RS, 40. redna seja 10. 2. 2004, NB) | »Grof Urh Ljubljanski nas je sklical, on nam bo vojevoda, ali pa krenemo domov!« so se drugi velikaši upirali oblastnemu Celjanu, ki bi jim rad rasel čez glavo. (Ivan

Zorec, Beli menihi, I Ustanovitev samostana, NB) | Kdo bo mogel verjeti, da se je Mlakar radovoljno odpovedal mandatom? On, ki je pazil doslej tako skrbno, da mu nihče ni rasel čez glavo, – ki je čuval svojo slavo in svoje gospostvo, kakor absoluten vladar? (Ivan Cankar, Romantične duše, NB) | Hrastu to modrovanje ni bilo po volji. On sam se z enakimi premišljevanji ni bavil nikdar in zdaj se ga je ostro polastil čut, da mu guvernant rase čez glavo, ne s svojim izobraženjem, nego s samostalno sodbo. (Janko Kersnik, Ciklamen, NB)

♦ Frazem *zrasti komu čez glavo* izhaja iz besedne zveze *zrasti komu čez glavo*, tj. 'prerasti koga v fizičnem smislu', preneseno na umsko področje.

© hr., srb. *popeti se komu na glavu*; *popeti se komu navrh glave*; it. *non essere pari a qc.*; nem. *jmdm. über den Kopf wachsen.*

glavíca

zadéti žebljíco na glavíco, gl. *žebljica*.

glávni

bíti glávni adút, gl. *adut*.

igráti glávno vlógo, gl. *vloga*.

iméti glávno besédo, gl. *beseda*.

iméti glávno vlógo, gl. *vloga*.

[kot] glávni adút, gl. *adut*.

odigráti glávno vlógo, gl. *vloga*.

glédanje

glédanje [kómu] pod pršte /ekspr.; mn., pren./ *nezaupljivo nadzorovanje koga pri kakem delu, opravi*

Treba je ugotoviti, da so nastopile nove okoliščine množičnega javnega zanimanja in nasprotovanja preselitvi Robbove umetnine in s tem še bolj podrobno gledanje pod prste vsem, ki so v ta projekt aktivno in odgovorno vpleteni. (Delo, 4. avg. 2000, NB) | Nočemo reči, da vlada elektrodistributerjem ne bi smela gledati pod prste in od njih zahtevati čim bolj varčno in učinkovito poslovanje. Narobe pa je, če je to gledanje pod prste zgolj navidezno, se pravi, da jim pri glavnih vratih stroške omejuje, hkrati pa jim pri stranskih vratih polni blagajno s prikritimi podražitvami. (Delo, 10. apr. 2004, NB) | Vemo, vem, da vas strašno motijo, da je tisti minimum, možnosti, ki jih sedaj imamo, gledanja pod prste moteč. Ampak, kolegice in kolegi poslanci, ali menite, da je treba odpraviti gledanje pod prste. To smo že imeli, pa se ni obneslo. (Državni zbor RS: 8. redna seja 27. 09. 2001, NB) | Ker so v procesu nastanka nacionalnega filmskega programa prav producenti ključni sogovornik in pogodbeni podpisnik, je bilo enakopravni obravnavi producentov namenjene veliko nadzorniške skrbi. To je po eni strani pomenilo gledanje pod prste upravi, da koga posebej ne preferira, po drugi strani pa so nekateri utemeljeni producerski interesi prav z vztrajanjem

nadzornega sveta našli svoje mesto v odločitvah in programskih aktih Filmskega sklada. (Mladina 2007, št. 26, NB)

♦ Gl. *gledati* komu *pod prste*.

glédanje [kómu] skozi pršte /ekspr.; mn.; pren./ *pri-zanesljivost, popustljivost do napak koga*

Minister je podjetju nesporno obetal pomoč. Finančno in za povrh še nekakšen odpustek oziroma gledanje skozi prste pri predpisani registraciji, ki jim bo določila obseg proizvodnje in jih uvrstila na seznam dovoljenih velikih, industrijskih obratov za predelavo mesa. (Delo, 27. avg. 2002, NB) | A prav tako je moralni padec kitajske Komunistične partije posledica posttitanmenskega pakta med osrednjimi oblastmi in lokalnimi kadri; njihovi korupciji in uresničevanju majhnih interesov po pokolu je objubljeno gledanje skozi prste v zameno za lojalnost. Medtem ko je bilo to vidno zgolj skozi lopotvščino klasične oblike, vile in dobre avtomobile, je ljudstvo vzdihovalo, a ostajalo mirno. (Delo, 4. jun. 2007, NB) | Še bistveno večji problem pa predstavlja uveljavljanje zakonodaje s področja tega dela ministrstva, saj se na terenu v upravnih in inšpekcijskih postopkih srečujemo z ignoriranjem zakonov in drugih predpisov, pa tudi z velikimi izjemami in tolerancami. Prav tu pridejo vse prevečkrat do izraza razne povezave, lobiji, mižanje na obe očesi ali pa gledanje skozi prste, kar ima večkrat za posledico nerazumne odločitve odgovornih in tudi politike, tako lokalne, kakor tudi državne. (Državni zbor RS: 33. redna seja 29. 01. 2004, NB)

♦ Gl. *gledati* komu *skozi prste*.

glédanje [kómu] v lónec /ekspr.; pren./ *radovedno, vsiljivo zanimanje za zasebno življenje koga*

Jaz ne bom kot sopodpisnik tega amandmaja odstopil, samo na splošno bi pa povedal, da se mi zdi, da vsi skupaj zaradi gledanja v lonec tistih bogatejših občin, kot so Ljubljana, pa mogoče Maribor in Koper itn., ki se same financirajo, so tiste lokalne skupnosti, ki so pač revnejše, za marsikateri tolar, predvsem pa razvojni tolar prikrajšane. (Državni zbor RS: 43. izredna seja 21. 01. 2000, NB) | Pravijo, da je več kot 40 odstotkov časa, ki ga povprečen Londončan preživi zunaj svojega doma, posnetih s katero od več deset tisoč kamer, razporejenih po ulicah, prodajalnah in pisarnah, galerijah in javnih straniščih. Tehnologija gledanja sosedom v lonec, znana pod kratico CCTV ali Closed Circuit TV, je v vsakdanje življenje neoliberalne družbe vstopila tiho in po prstih, kot mlajši brat Velikega brata, kar bo za vedno ostala. (Mladina 2003, št. 40, NB)

♦ Gl. *glédati* kómu *v lónec*.

glédanje skózi róžnata očála /ekspr.; pren./ *gledanje, pojmovanje, videnje česa lepše, kot je v resnici*; gl. **gledati na kaj skozi rožnata očala**

Gledanje skozi rožnata očala se prej ali slej konča in včasih se izkaže, da z drugim človekom ne bi mogli živeti. (Delo, 4. avg. 2001, NB)

♦ Gl. *gledati* na kaj *skozi rožnata očala*.

glédati

[da] pri ušésih vèn gléda kómu, gl. uho.

glédati iz oči v oči, gl. oko.

glédati kàj v róžnati lúči, gl. luč.

glédati kàkor čúk z visókega kólca, gl. čuk.

glédati kàkor húda úra, gl. ura².

glédati kàkor lévi razbójnik [na krížu], gl. razbojnik.

glédati kàkor miš iz móke, gl. miš.

glédati kàkor rís, gl. ris.

glédati kàkor skozi stéklo, gl. steklo.

glédati kàkor sôva, gl. sova.

glédati kóga kot žába jájce, gl. žaba.

glédati kóga od zgóraj dól /nevt.; tudi pren./ *gledati koga zviška, zaničljivo*

Zakaj še vedno ga je bilo sram včerajšnjega sramotnega dne. Vsa vas je vedela, da je Gab tat, in zaradi tega so bili nejevoljni vsi ljudje nanj in ga gledali od zgoraj dol in prezirali. (Josip Vandot, Roža z Mucne gore, NB) | Nocoj ali jutri pridejo in jaz sem pooblaščen od njegove ekselence, našega vojvode samega. « Pri teh besedah se je Vernazz sklonil mogočno nazaj ter nekako od zgoraj dol pogledal krčmarja Medveda, češ da boš vedel, kaj in koliko jaz premorem pri vladi. (Josip Jurčič, Janko Kersnik, Rokovnjači, NB)

glédati kómu na pršte, gl. prst.

glédati kómu pod pršte, gl. prst.

glédati kómu v lónec, gl. lonec.

glédati kot bik v nôva vráta, gl. bik.

glédati kot čúk, gl. čuk.

glédati kot čúk na pálici, gl. čuk.

glédati kot miš iz móke, gl. miš.

glédati kot rís, gl. ris.

glédati kot tèle v nôva vráta, gl. tele.

glédati kot vrág iz vréča, gl. vrag.

glédati [na kàj] skózi róžnata očála, gl. očala.

glédati na kóga/kàj z distáncó, gl. distanca.

glédati na vsák évro, gl. evro.

glédati répo od spódaj, gl. repa.

glédati [samó] na svój žèp, gl. žep.

glédati [samó] za svój žèp, gl. žep.

glédati smrti v obráz, gl. smrt.

glédati smrti v oči, gl. smrt.

glédati v prázno /ekspr.; pren.; dov. *zagledati se/ nepremično gledati predse, brez določenega namena*
Družba bo verjetno morala ukrepati, saj nikomur ne more biti všeč stalno zvonjenje, brnenje in prepevanje raznovrstnih prenosnih telefonov ter neprijetno glasno in odrezavo govorjenje tistih, ki telefonirajo. Skoraj si je težko predstavljati bodočo človeško družbo, kako velik del časa hodi drug mimo drugega, gleda v prazno in čeblja z nekom tretjim. (Monitor, okt. 1999, NB) | Stari oče je dve leti pred svojo smrtjo bolehal, postajal je

čedalje počasnejši, čedalje tišji, večino svojega dela je prenesel na moška iz sosednje vasi, ki sta mu prihajala pomagat: eden od njiju je bil omejen in se je dolge ure naslanjal na lopato, gledal v prazno in se slinil, medtem ko drugi ni mogel vsega opraviti sam, četudi se je trudil. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Prosil je, naj ne omenjam njegovega imena, ker se boji za službo. Še nekaj sekund je gledal v prazno, potem pa stopil skozi vrata. Ko sem se odpravil za njim, ga ni bilo več. (Delo, 31. maja 2003, NB)

♦ Gl. *govoriti v prazno*.

klínc te gléda, gl. **klin(e)c**.

kúrc te gléda, gl. **kur(e)c**.

ne glédati v zobé čému, gl. **zob**.

pri ušésih kómu kàj vèn gléda, gl. **uho**.

glédati se

glédati se iz očí v očí, gl. **oko**.

glédati se kot pès in máčka, gl. **pes**.

gléženj

ne sečí kómu niti do gléžnja, gl. *ne sečí komu niti do gležnjev*.

ne sečí kómu niti do gléžnjev /ekspr.; pren., navadno mn., tudi **gležnja/ nikakor ne biti enak komu po kaki pozitivni lastnosti, značilnosti**; sop.: **ne sečí komu niti do kolen**

Tako se je torej samo še enkrat v praksi potrdilo, kako centraliziran je ta vrtiček zemlje, ki mu je uspelo postati samostojna država. Prestolnica je prestolnica in nihče ji niti do gležnja ne seže. (Delo, 13. jan. 1998, NB) | Hvala za besedo. Na začetku naj rečem, da gospod Jerovšek politično Metki Mencin, nekdanji poslanki ne seže niti do gležnja, kaj šele do kolena. (Državni zbor RS: 30. redna seja, 28. 10. 2003, NB) | Poznam človeka, ki ti po vseh svojih notranjih in zunanjih čednostih ne sega niti do gležnjev in ki ga po vsej pravici imenujemo malopridneža; ampak glej, z dostojanstvom prenaša svojo malopridnost ter je zategadelj pošten rodoljub in velik dobrotnik narodov. (I. Cankar, Mrovec in njegova slava, NB) | Manekenske steze so okupirale nove ženske, pravzaprav otroci. Smrklje, ki ji ne sežejo niti do gležnjev, a vendar neverjetno popularne in cenjene. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Vsaka izmed naslednic rajнке komunistične partije ima zdaj svoje glasilo, vsa tri pa po nakladi ne sežejo do gležnjev staremu časniku Unit. (Delo, 2. avg. 2000, NB) | Tua je resda premagal kar nekaj boksarjev, toda kdo so sploh bili ti možje oziroma kje so zdaj? Boste videli, David mi ne bo segel niti do gležnjev. (Delo, 9. nov. 2000, NB) | Vendar pa vojske v sodobnih konfliktih potrebujejo štiri stvari: velika transportna letala, natančno vodene bombe in rakete, pri katerih je število civilnih žrtev minimalno, elitne enote za zahtevne operacije in sodobno komunikacijsko in šifrirno tehniko. Nobena evropska država glede tega ZDA ne sega niti do gležnjev. (Delo, 16. feb. 2002, NB)

♦ Gl. *ne sečí komu niti do kolen*.

◎ angl. *to be unable to hold a candle to so.*; *to not be a patch on so.*; češ. *nesahat komu [ani] po kotníky*; *sahat komu zrovna tak po kotníky*; fr. *ne pas arriver à la cheville de qn.*; nem. *jmdm. nicht das Wasser reichen können*; pol. *ne dorastać (dorosnąć) komuś do pięt*; *nie sięgać komuś do pięt*; rus. *ne goditsja i v podmětki komu*.

globòk

globòko gřlo, gl. **grlo**.

globòko

[globòko] poglédati v kozárec, gl. **kozarec**.

[globòko] poséči v žèp, gl. **žep**.

[globòko] sečí v žèp, gl. **žep**.

glúh

glúh kot kámen, gl. **kamen**.

govoríti glúhim ušésom, gl. **uho**.

naletéti na glúha ušésa, gl. **uho**.

gnáti

krí je gnálo kómu v glávo, gl. **kri**.

gnáti se

gnáti se kot [črńa] žívina, gl. **živina**.

gnáti si

gnáti si [kàj] k sřcu, gl. **srce**.

gnézdó

drégniti v ósje gnézdó /ekspr.; pren., tudi kot primera, nedov. **drezati/ dati povod za hudo, množično razburjenje**; sop.: **dregniti v osir**; **dregniti v sršenje gnezdo**

Željeznjak in njegov zagovornik Dušan Pajk sta ves čas zatrjevala, da se ga je policija hotela znebiti, saj je dregnil v osje gnezdo oziroma nekemu stopil na žulj, ko je nadrejene opozarjal na določene nepravilnosti in celo kršitve. (Delo, 9. apr. 2002, NB) | Današnja okrogla miza Šentjurskega foruma o pomislekih glede šentjurskega zdravstva se je začela že na javnih razpravah pred nekaj dnevi. Organizatorji so s tematiko dregnili v osje gnezdo, ko se je z izjavo za javnost, ki govori predvsem o pomanjkanju zdravnikov in obsegu njihovega dela, oglasil s svojim primerom tudi zdravnik Marko Drešček. (Delo, 14. nov. 2007, NB) | V imenu večine evropskega sveta, verjetno pa tudi drugih celin, je luksemburški zunanji minister krivdo za dogajanja po hurikanu Katrina posredno pripisal kar »American way«, ameriškem načinu življenja, organizacije in predvsem vladanja. »Na tem primeru vidite, da celo v enainvajsetem stoletju potrebujete državo, dobro delu-

jočo državo ...« je dejal luksemburški zunanji minister Jean Asselborn in s tem spet dregnil v osje gnezdo razprav, kateri vzorec razvoja je primernejši za enaindvajseto stoletje. (Delo, 10. sep. 2005, NB) | Pojasnjuje, da so glavni problem Adrie preveliki fiksni stroški, predvsem prevelike plače. Na njihovo znižanje stvarstveno in piloti doslej niso pristali, nova uprava pa je očitno dregnila tudi v to osje gnezdo. (Delo, 5. jan. 2006, NB) | Kakor bi dregnil v osje gnezdo, tako so se razvneli prodajalci in kupovalci. Ugovarjalo se je in predvsem se je zahtevalo, da naj se vrne tržnina, ki se je plačala v pričakovanju, da bo mogoče prodajati blago. (Ivan Tavčar, Visoška kronika, NB) | Minister za šolstvo, gospod Zver, ne bo imel niti najmanj lahkega dela in je v zelo nevhvaležnem položaju, saj bo nekaj pač treba spremeniti. Se je pa že v zadnjem času pokazalo, da vsaka še tako majhna sprememba v šolstvu za sedanjost opozicijo, LDS in SD, bivšo Združeno listo, pomeni paniko in se odzove tako, kot bi dregnil v osje gnezdo. (Državni zbor RS: 5. redna seja 19. 04. 2005, NB) | Zaradi vrste pritiskov, negativnih mnenj v javnosti in napetih medsebojnih odnosov med Ravenčani in Velenjčani ni bilo pričakovati, da bo Gorenje kupilo Sistemsko tehniko, če bo pridobilo posel z oklepniki. Gorenje nima nobene potrebe, da bi drezalo v osje gnezdo, zadržke pa ima tudi zaradi tujih lastnikov Sistemske tehnike. (Delo, 16. dec. 2006, NB) | O zgodbi sem se pogovarjal z drugimi duhovniki in neko nuno, ki ne poznajo ne enega ne drugega, in jih spraševal za mnenje. Vsi jemljejo v bran duhovnika in me resno opozarjajo, naj ne drezam v osje gnezdo, češ Cerkev je oblast in zakon. Ampak če veš, da se to dogaja, pa si tiho, si sokrivec. (Jana 2007, št. 09, NB) | Kljub sklepu britanskega kolegija kirurgov ameriška ekipa trdi, da je bilo raziskav dovolj in zato takoj, ko bo odbor za etiko prižgal zeleno luč, nameravajo pregledati kandidate za presaditev ter začeti iskati darovalce. Zakaj so ti zdravniki pripravljene drezati v osje gnezdo? (Mladina 2005, št. 25, NB)

◆ Gl. *dregniti v sršenje gnezdo*.

◎ angl. *to stir up a hornet's nest*; hr., srb. *dirati u osinje (osje) gnijezdo*; *darnuti u osinje (osje) gnijezdo*; *pecnuti u osinje (osje) gnijezdo*; it. *sollevare un vespaio*; nem. *ins Wespennest stechen*.

drégniti v sršenje gnézdó /ekspr.; pren., tudi kot primera, **sršenovo gnezdo**, nedov. **drezati/ dati povod za hudo, množično razburjenje**; *lotiti se nevarne zadeve* sop.: **dregniti v osje gnezdo**; **dregniti v osir** O teh besedah je zašumelo v hiši, kakor bi bil dregnil v sršenje gnezdo. (J. Trdina, LZ 1887, 215) | Tako je šef hrvaške diplomacije privolil, da ne bo podpiral le gospodarskega ministra Porgesa v njegovih stikih s slovenskim kolegom Dragonjo. In nedvomno dregnil v sršenje gnezdo, pri katerem nobena zaščita proti nevarnim pikom (več) ne pomaga. Nobeno presenečenje ni, da hrvaška vlada ni imela moči prijati pobesnelega bika, ki ga je napadel roj obadov, za roge, ker ga je kvečjemu potegnila za rep. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | Ves dan

me je bolelo oko, toda nisem črnil besede nikomur, da bi s to novico dregnil v sršenovo gnezdo. (J. Korban, Iz mojih temnih dni, 1926, 11) | Niti malo nisem slutil, da sem s to izjavo dregnil v sršenovo gnezdo. (F. S. Finžgar, Leta mojega popotovanja, 1957, 408) | Vodstvo države se namreč, kakor pravi, premalo odločno spopada s korupcijo, ki je zagotovo najhujše zlo vseh posojvetskih držav. Toda če hoče Gruzija postati sodobna, demokratična država, mora bistveno resneje dregniti v to sršenje gnezdo ter se odločneje lotiti gospodarskih in upravnih reform, pravi 38-letni Žvanija. (Delo, 31. avg. 2002, NB) | Tudi temu verjetno gre pripisati sedanje zatišje, ki vlada v zvezi s strokovnim direktorjem KC. Nekateri namigi že kažejo na to, da se je vladajoča politika odločila, da ne bo več drezala v sršenje gnezdo in da bo raje počakala na iztek Arneževega mandata, kar se bo zgodilo aprila 2005. (Delo, 27. dec. 2003, NB) | »Več bo znano prihodnji teden,« usode ne želi izzivati Zorman, ki že nekaj časa ni v stiku z novimi delodajalci iz Ciudadada Reala: »Ko bom popolnoma okreval, se bo z njimi lažje pogovarjati. Zdjaj bi me v strahu pred obnovo poškodbe verjetno takoj poklicali nazaj. Zato raje ne drezam v sršenje gnezdo.« (Delo, 30. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *dregniti v sršenje gnezdo* z različicama *dregniti v sršenovo gnezdo* in *drezati v sršenje gnezdo* je nastal po prenosu konkretnega nevarnega položaja ob dreganju v sršenje gnezdo na druga področja. Po enaki predstavi je nastal tudi frazem *dregniti v osje gnezdo* z različico *drezati v osje gnezdo*, v kateri je *sršenje* zamenjano z *osjim gnezdom*. Med starejšimi slovarji frazem omenja J. Glonar (SSJ, 63) pri iztočnici *dregniti*: *v sršenovo gnezdo dregniti*: nakopati si velike neprijetnosti. Isti (prav tam, 89) pri iztočnici *gnezdo* navaja predstavno soroden frazem: *v sršenovo gnezdo seči*: nakopati si nepričakovane neprijetnosti, opeči si prste.

◎ angl. *to stir up a hornet's nest*; fr. *donner un coup de pied dans la fourmilière*; *irriter les frelons*; hr., srb. *dirati (dirnuti) taknuti u stršljenovo gnijezdo*; *taknuti u stršljenovo gnijezdo*; lat. *cra-brines irritare*.

drégniti v sršenovo gnézdó, gl. *dregniti v sršenje gnezdo*.

drézati v ósje gnézdó, gl. *dregniti v osje gnezdo*.

drézati v sršenje gnézdó, gl. *dregniti v sršenje gnezdo*.

gádje gnézdó /ekspr.; pren./ *prebivališče, skrivališče hudobnih, ničvrednih ljudi*

»Vedel sem,« je sopesl in si zaman prizadeval, da bi si prižgal cigareto, »da je ta vas sršenovo gnezdo. Gadje gnezdo je.« (M. Šnuderl, Od polnoči do polnoči, 1947, 269) | Ničesar, kar mu ni koristno in nujno potrebno, se ne ustraši, Simon Jalen, na ognjeniku spiš, bolje rečeno – v gadjem gnezdu ... (V. Zupan, Stvar Jurija Trajbasa,

1972, 54) | Kako terpirati negativizme, kot so zadrstost, pri- in nevoščljivost? Kako izkoreniniti perfidnost, ki jo je na lastni koži izkusil že marsikateri »pritepenec« v prisposobi Bleda kot gadjega gnezda? Strokovnjaki prisegajo na humanizacijo okolja: pozitivno usmerjanje in učenje, mentalitetni preskoki, spreminjanje vedenja ... (Delo, 20. okt. 2006, NB) | Pred pol stoletja je imela Priština 24.000 prebivalcev in svetlo prihodnost na obzorju. Pred dvajsetimi leti je bilo prebivalcev 200.000, mesto pa je uživalo temno slavo centra najbolj problematične pokrajine v Jugoslaviji; bilo je tako rekoč gadje gnezdo kontrarevolucije. Danes je ljudi okoli 600.000, mesto je center Kosova pod protektoratom OZN in – no, nič več ni tako, kot je bilo. (Delo, 16. avg. 2006, NB) | V sklopu debate o spremembi imena se je del delegatov navduševal nad že uveljavljeno blagovno znamko, v katero so že ogromno vložili, a jim je predsednik še enkrat povedal, kako ogromno bi mu zamenjava pomenila. Borut (ki ga je novinarsko gadje gnezdo v PRESS centru zlohotno označilo za »edinega gospoda med tovariši« in se glasno krohotalo njegovim sintagmam, kot je na primer »razlike, ki bodo dovolj homogene«) je čustveno povzel, da sicer po odločitvi za novo ime gotovo ne bo šel »domov v hotel« in ves zadovoljen čakal, da volilna zmaga pride sama od sebe ... (Mladina 2005, št. 14, NB)

◆ Frazem *gadje gnezdo* je nastal iz besedne zveze *gadje gnezdo*, tj. 'gnezdo z gadjimi mladiči ali gadjo zalego'. V prenesenem pomenu se ta zveza na drugih področjih človeškega življenja uporablja za označevanje prebivališča, skrivališča hudobnih, ničvrednih ljudi. Pomensko se tako delno ujema s frazemoma *osje gnezdo* in *sršenje gnezdo*. Negativni pomen frazema *gadje gnezdo* se ujema z metaforičnim pomenom poimenovanja *gad* 'nepošten, podel človek', npr. Če bi bil to nekdo, za katerega vem, da ni ničesar zakrivil, ali celo delal za nas, bi upravičeno ravnal drugače. Tomo pa je bil pravi gad. Moja dolžnost bi bila, da ga tako potlačim v gnoj, da ne bi nikoli več vohal čistega zraka. (V. Kovačič, Ne vračaj se sam, 1959, 57) Poimenovanje *gad* pa se metaforično uporablja tudi v pomenu 'neugnan, podjeten, močen človek', npr. Tedaj smo se vedno pomudili v rudniški kantini pri Krautu pod Prevernikovim vrhom. Tam so prepevali, popivali, politizirali ali se stepli, če je tako nanoslo. Bili so pravi gadje. (K. Prušnik, Gamsi na plazu, 1958, 15) Pozitivni pomen, tj. 'prebivališče, dom poštenih, podjetnih in močnih ljudi' pa ima *gadje gnezdo* v delu Vladimira Levstika *Gadje gnezdo*, ki poveljuje ljubezen do zemlje, domovine in svobode.

osje gnézdó /ekspr.; pren./ *kjer je zelo neprijetno, nevarno*

Mimo je že enajsta ura, do tedaj se je Mijatović oglašil vsak dan, če ne drugače, po telefonu. Da bi se sam podal

v osje gnezdo in ga poiskal, se mu ne zdi primerno. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 43) | Zaradi starih dolgov imamo nenehno blokiran bančni račun in smo domala na robu stečaja. Vse skupaj se seveda prenaša na igralce, zato sem kot trener-začetnik zares padel v osje gnezdo. (Delo, 23. feb. 2004, NB) | Toda Primakov je dokaj hitro spoznal, da je padel v osje gnezdo. Afganistanci so namreč z vseh strani neusmiljeno tolkli po sovražni sovjetski vojski, ki sploh ni računala na tolikšen odpor. (Delo, 10. okt. 2001, NB) | Dva dni pozneje je v Ormožu prvič komentiral volilne izide. Ko je v javnosti okoli poldneva odjeknila novica, da je Janez Janša omenil tudi možnost odstopa vlade, se je notranjepolitično prizorišče čedalje bolj spreminjalo v nekakšno do skrajnosti razdraženo osje gnezdo. (Delo, 1. dec. 2007, NB)

◆ Gl. *sršenje gnezdo*.

● hr., srb. *osinjak*; nem. *Wespennest*; rus. *osinoe gnezdo*.

sráče gnézdó /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kar je neurejeno, neorganizirano*

Moja tajnica Dora. Prijetno, dolgokrako dekletce okroglega obraza ... Na glavi eno od tistih sračjih gnezd, ki so danes v modi. (N. Kraigher, Dokler živimo, 1969, 98) | Lase je imel skuštrane, da so bili podobni sračjemu gnezdu. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 26) | Skupinski umski proizvodi skrivajo seveda že sami v sebi nevarnost, da postanejo sračje gnezdo najrazličnejših misli, zamisli, stališč in seveda temu ustreznih jezikovnih izpraznjenosti ... (B. Zupančič, Kultura včeraj in danes, 1979, 259–260) | Zato pa je časnik tako sračje gnezdo, kakršno je, če urednikov ni zraven, kadar se riše zrcalo. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane) | ... jezik slovenski, ne tista neslana mešanica iz slovenščine, nove in stare, iz hervaščine, ruščine in drugih slovanskih narečij skupaj znešana kakor sračje gnezdo. (J. Stritar, Pogovori, Z 1879, 158) | Matjaž Kmecl zna biti tudi v tej zvezi prostodušno neposreden: »Slovenska terminologija (v literarni vedi) tudi ni zmeraj enostavna in enotna, raje hudo zmešana, poljubna, večkrat pravo sračje gnezdo nedoslednosti, nedomišljenosti in približnosti z vseh vetrov.« (M. Stanonik, Teorija slovstvene folklorne, NB) | Vrtovi so bili razmetani kot sračje gnezdo, vendar bi jih geodet brez velikih stroškov lahko razporedil tako, da bi bili stokrat lepši kot zanemarjen travnik. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Poudarjanje podobe je lahko poučno, saj so naši razpravljajci govorili, da je prenekatera slovenska industrijska cona sračje gnezdo. (Delo, 19. jan. 2001, NB) | Če ne bi zdaj ob podaljševanju bencinskega tolarja vsaj vladna opozicija dregala v sračje gnezdo cestnih financ, bi najbrž tudi podaljšanje v parlamentu sprejeli z enako vehemenco kot pred štirimi leti. (Delo, 27. jul. 1998, NB)

◆ Frazem *sračje gnezdo* temelji na dejstvu, da je sračje gnezdo v primerjavi z gnezdi nekaterih drugih ptic precej slabo narejeno. S prenosom tega dejstva na druga področja se je razvil pomen 'kar je neurejeno, neorganizirano'. Ustrezni italijanski izraz je *guazzabuglio*.

sršenje gnezdo /ekspr.; pren./ *kjer je zelo neprijetno, nevarno*; prim. **dregniti v sršenje gnezdo**

Kaj boste rekli svojemu nasledniku? Vsekakor mu bom čestital za pogum, ker se pri polni zavesti podaja v sršenje gnezdo, in hkrati izrazil upanje, da ga piki ne bodo tako skeleli, kot so nemalokrat mene. Če bo vztrajal, mu bom prišepnil še nekaj svaril. (Delo, 3. dec. 2001, NB) | Elektronska pošta je tudi polarizirana, v vojni, je sršenje gnezdo. Ljudje, ki se spominjajo boljših časov, pišejo obupane e-maile, potem obupajo. (Delo, 15. maja 1999, NB) | Zadnje dni julija smo bili, kar tiče obrambo proti padalcem in četam, ki bi se izkrcale iz zraka, narod pod orožjem. Naša dežela je postala »sršenovo gnezdo«. (W. S. Churchill – J. in M. Zupančič, Druga svetovna vojna, 1964, 362) | Ob tem ne preseneča, da je avstrijsko notranje ministrstvo v svojem poročilu za leto 2006 zapisalo, da je Avstrija zaradi geostrateškega položaja – in ker je na Dunaju eno od štirih večjih sedežev ZN – pravo obveščevalsko sršenje gnezdo. (Delo, 23. jun. 2007, NB)

◆ Frazem *sršenje gnezdo* je nastal iz frazema *dregniti v sršenje gnezdo*. Po izpustu glagolskih sestavin *dregniti*, *drezati* je besedna zveza *sršenje gnezdo*, enako velja za besedno zvezo *osje gnezdo* v frazemu *dregniti v osje gnezdo*, dobila pomen 'kjer je zelo neprijetno, nevarno' in se v tem novem pomenu veže z drugimi glagoli.

v sršenovo gnezdo séči, gl. *dregniti v sršenje gnezdo*.

gnili -a -o sam.

nekáj gnilega je v deželi Dánski, gl. **Danska**.

gnój

kot petélin na gnóju, gl. **petelin**.

gnójnica

polívati kóga z gnójnico /ekspr.; pren./ *grdo, nesramno govoriti o kom*

Ni bilo pričakovati, da se bosta roki zatresli ravno našima krilnima igralcema, ki sta sicer pri streljih najbolj zanesljiva in hladnokrvna. Ne gre pa ju tudi polivati z gnojnico. (Delo, 5. feb. 2005, NB) | Napenjanje loka, kot je poimenoval Mercatorjevo objavo seznama dražiteljev med proizvajalci, je po svoje razumeti kot sprožitev obrambnega mehanizma, toda glede na prakso, ki je normalna v poslovnem svetu, je to lahko korak predaleč. »Nočemo drug drugega polivati z gnojnico, želimo le argumentirano povedati, zakaj so naše podražitve nujne, ker pač ni drugega izhoda.« (Delo, 7. sep. 2007, NB) | Poslanci skupščine državne skupnosti Srbija in Črna gora, ki bodo za svojo (ne)zvestobo državi mesečno nagrajani s po 500 evri, so novo državo že na prvi konstitutivni seji polivali z gnojnico, slišati pa je bilo tudi marsikaj, zaradi česar je bil parlament bolj podoben Krleževemu kokošnjaku ali pa pravemu vaškemu sejmu s konjskimi mešetarji. (Delo, 5. mar. 2003, NB) | V Na-

zaretu mu ni uspelo. Izgnali so ga, zmerjali, polivali z gnojnico, kamenjali – in vse to samo zato, ker so ljudje hoteli živeti udobno. Če mora človek razmišljati, mu ni več udobno; še posebno, če mora razmišljati len in neumen človek. (Delo, 16. maja 1998, NB)

◆ Frazema *polivati koga z gnojnico*, *zlivati gnojnico* na koga sta nastala po predstavi, da se grdo nesramno govorjenje o kom lahko primerja s polivanjem, zlivanjem gnojnice, saj ta zelo smrdi in se je njenega smradu zelo težko znebiti, kar velja tudi za posledice grdega, nesramnega govorjenja. **zlivati gnójnico na kóga** /ekspr.; pren./ *grdo, nesramno govoriti o kom*

Vsi, ki se ukvarjamo z dejavnostmi, ki žanjejo manj splošnega zanimanja, bi si morali vzeti ta dejstva v zakup, pa če nam je to ljubo ali ne. Nesmiselno je javno zlivati gnojnico po tistih, ki so v tem uspešni, ker jim zavidamo pozornost, ki jo javnost namenja »profanim« dejavnostim. (Delo, 7. okt. 2000, NB) | Na podlagi zakona o javnih glasilih ter z razlogom, da se bo enkrat dokončno nehalo zlivati gnojnico vseh mogočih in nemogočih specialistov na glave zdravnikov splošne medicine, sprašujem dotičnega novinarja, ali je predmetno napako zagrešil zaradi premajhne, napačne ali nepravilne informiranosti ali pa je bil vzrok mogoče kje drugje?« (Delo, 2. dec. 1999, NB) | V današnji družbi ni več prostora za snobizem, kakršnega je utemeljila Nancy Mitford,« pravi John Scott. »Tisti, ki nimajo moči, bodo danes z večjo verjetnostjo zlivali gnojnico na višje sloje, kot da bi se uklonili njihovi volji.« (Delo, 20. jan. 2005, NB) | »Ko zlivate gnojnico po predsedniku vlade, blatite in sramotite vso državo,« je v 70-minutnem nastopu govoril bolj v televizijske kamere kakor sodnikom. Pri tem je privlekel na dan celo znameniti citat iz Orwellove Živalske farme in dejal, da s(m)o pred zakonom resda vsi enaki, toda nekateri so vendarle bolj enaki od drugih. (Delo, 19. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *polivati koga z gnojnico*.

góba

ítí po góbe /pog., eksp.; mn., pren./

1. umreti

Pa je revmatizem pri tej priči nehal! Pičile so ga čebele vsaka le enkrat, potem so šle po gobe. Kajti tako je urejeno v naravoslovju: Vsaka čebela, ko piči, takoj mora po gobe. (F. Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II., 1925–1932, NB)

2. propasti

Prvič so ga poslali, naj reši konkreten računalniški problem, pa kruta resničnost ni bila zanj. Rajse se je spet lotil sveta idej, kjer lahko gredo po gobe samo podatki in ni takih stvari kot recimo štetje vojakov ali mrtvih. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Tam se je počutil močno utrujenega, zelenih rezultatov z novimi smučmi ni bilo in začela se je zgodba nove smučī, stare smučī. Samozavest pa je šla po gobe. (Delo, 13. mar. 2000, NB) | Kadar rečemo, da gre kaj po gobe, to ne

pomeni nič dobrega. Andreju Piltaverju, avtorju priločnika Zavarovane glive v Sloveniji, ki ga je izdala Uprava RS za varstvo narave, pa te besede pomenijo ne le slabo usodo, ki je doletela tisto, kar »je šlo po gobe«. V njih vidi slovenski odnos do gob, ki nasploh po njegovih besedah ni »ravno pozitiven«. (Delo, 25. feb. 1998, NB) | Steklene plošče so naenkrat zgrmele na tla in se razletele na drobne koščke. Malčku se ni zgodilo nič, umetnina pa je šla po gobe. (Delo, 17. mar. 1999, NB) | Prepričana, da je vse delo že opravila, je spregledala zelo preprost manever, po katerem ni bilo več obrambe. Solze niso pomagale, zares sijajna uvrstitev je šla po gobe. (Delo, 20. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *iti po gobe* je nastal iz besedne zveze *iti po gobe* v pomenu 'iti nabirat gobe'. Današnji pomen izhaja verjetno prek pomena 'izgubiti se', kar se iskalcu gob pogosto zgodi. Pomen 'izgubiti se' v ustreznem nem. *in die Pilze gehen* naj bi bil znan že od 17. stoletja, pomen 'umreti, propasti' pa od 19. stoletja. Starejši pomen je poznal Cigale II, 1171, ki nem. *in die Pilze gehen* razlaga s sle. *iti gob brat*, fig. *zgubiti se, uiti*. Med starejšimi slovarji frazem *iti po gobe* omenja in poskuša razložiti J. Glonar (SSJ, 90): *iti po gobe* (mora oni, ki ni za boljšo rabo, ki je za nič, podčrtal J. K.): *zgubiti se, iti v zgubo, propasti, izjaloviti se*. Razen nemškega *in die Pilze gehen* slovenskemu *iti po gobe* po sestavi in pomenu ustreza še zastarelo gornjelужиško *něchtó je do hribow šol*. Sopomensko nemško *in die Binsen gehen* razlagajo iz jezika lovcev, za katere so divje race, ki pobegnejo v trstičje ali ločje (= *die Binsen*), izgubljene, ker niso dosegljive niti za lovskega psa.

V zvezi s pomenom frazema *iti po gobe* je morda predstavno v obratni smeri povezano češ. *být ještě na houbach*; *chodit ještě po houbach* (dobesedno: biti še na gobah; hoditi še po gobah) v pomenu 'ne biti še na svetu; ne biti še rojen', prav tako gluž. *šalj. něchtó je hišće w hribach byl, něchtó je hišće w hribach chodzil* v enakem pomenu. Enak pomen imajo, a so predstavno in po sestavi drugačni: angl. *to be still a twinkle in one's father's eye*; fr. *être encore dans les choux*; nem. *noch die Frösche hüten*; kaš. *z žabamě v stav'e sę zabav'ac*. S frazemu *iti po gobe* sopomenskim *iti rakom žvižgat in žabam gost* sta predstavno v omenjeni obratni smeri tesneje povezana nem. *noch die Frösche hüten* in kaš. *z žabamě v stav'e sę zabav'ac*.

◎ gluž. *něchtó je do hribow šol*; it. *andare al diavolo*; *andare in rovina*; *tirare le cuoia*; nem. *Holzpyjama anziehen*; *den Löffel abgeben*; *den Geist aufgeben*; *das Zeitliche segnen*; *den Jordan überschreiten*; *abtanken*; *in die Binsen gehen*.

množiti se kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

napiti se kot góba, gl. *piti kot goba*.

nastájati kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

nastáti kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

píti kot góba /ekspr.; primera, dov. **napiti se**, tudi pren./ *zelo piti, napiti se*

Slovito igrišče Nike iz recikliranih starih športnih copat načel čas. Po dežju se napije kot goba, zato je nevarno za igranje. (Delo, 26. sep. 2003, NB) | Ko sem sam začel pisati eseje, sem kot goba pil besede Octavia Paza: Poezija je spoznavanje, odreševanje, moč, prepuščanje. (Delo, 30. sep. 1999, NB) | Delam škodo? Hodim po prizadetih krajih in sem kot goba, ki vpija vse strahote in tragiko vnovične potresne kalvarije Posočja. (Delo, 15. apr. 1998, NB) | Njegove najnovejše izsledke vpijam kot goba, hkrati pa se čudim, kako je mogoče, da ob tako odličnem poznavanju te problematike na domačih tleh država noče in noče potegniti pravih potez. (Delo, 27. mar. 1999, NB) | Poezija odkriva ta svet; ustvarja drugega ... Kot goba sem pil besede Czesława Milosza, da je poezija višja oblika resničnosti, ali pa Brodskega, da je poezija oblika upiranja stvarnosti. (Delo, 30. sep. 1999, NB)

◆ Primera *piti kot goba* temelji na dejstvu, da lahko goba vpije veliko tekočine. Ta lastnost je lahko motivacija za ponazarjanje velike količine pijače, ki jo kdo zaužije, ali za ponazarjanje velike žeje (gl. *žejen kot goba*).

◎ bolg. *pija kato bāčva*; *pija kato bure*; *pija kato kazak*; češ. *pit jako houba*; fr. *boire comme une éponge*; *avoir une éponge dans le gosier*; hr. *piti kao spužva*; *piti kao Rus*; it. *bere come una spugna*; mak. *pie kao sung'er*; *pie kako Rus*; pol. *pić jak gąbka*; *pić jak szewc*; rus. *pit' kak [greckaja] gubka*; *pit' kak sopožnik*; slš. *nasávat' ako špongia*; *pit' ako Rus*; ukr. *pyty jak gubka*; *pyty jak bibula*; *pyty jak švec*; *pyty jak sapažnyk*.

pogánjati kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

pojávljati se kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

rásti kot góbe [po dežju] /ekspr.; mn., primera, dov. **zrasti/ zelo hitro rasti**; *pojávljati se, nastajati v velikem številu*, *v veliki količini*

Bogastvo pritiska na revne sloje, ki se pri tem še nezansko množe, pod pritiskom se rodi odpor proletariata, se rodi agitacija proti sedanjim uredbam in razmeram, kakor gobe po dežju rastejo bojevite organizacije socializma, katerih skrajni program je anarhizem ... (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Na milijone turistov je v slogu Atilovih hord naskočilo Major-

ko, Ibizo, Sejše, Maldive. Kot gobe po dežju so začeli rasti hoteli. Vsi ti kraji so namenjeni ekskluzivno vam, so nižjim slojem prišepetavali na uho turistični agentje, čeprav je bila po hotelih taka gneča, da so ljudje drug drugemu hodili po glavah. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Nekoč je bilo treba vso »pirotehniko« uvažati in cariniki so lahko zaplenili precej tega materiala. Danes pirotehnične trgovine rastejo po Sloveniji kakor gobe po dežju. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Ameriško ministrstvo za obrambo se je tega vračanja lotilo zelo resno. Ob analizi razmer so njegovi strokovnjaki ugotovili, da se vojaška industrija lahko prilagodi novi situaciji le z združevanjem manjših proizvajalcev, ki so v hladne vojne zrastle kot gobe po dežju, v nekaj velikih združb. (Delo, 28. feb. 1998, NB) | Novi zapisi in standardi nastajajo kot gobe po dežju. Zadošča, da se nekoliko ozremo na računalništvu sorodna področja. (Monitor, okt. 2000, NB) | Programi za predvajanje glasbenih posnetkov nastajajo kot gobe po dežju, že uveljavljeni pa doživljajo vedno nove posodobitve. (Monitor, feb. 2001, NB) | Pred leti sem opozarjal na posledice drobljenja občin, ki so nastajale kot gobe po dežju. Takrat ugledni politični sogovornik me je odpravil s poceni parolo »občani naj odločajo«. (Delo, 2. nov. 2001, NB) | Vse so zaznali tudi spretni trgovci. Tako so nastali, kot gobe po dežju, trgovski centri: BTC, Interspar, Spar, Mercator, MerkurDom, Baumax, Leclerc, Tuš in verjetno še kaj. (Delo, 4. jan. 2002, NB) | V ZDA so se visokotehnološka, predvsem pa internetna (»dot.com«) podjetja pojavljala kot gobe po dežju in ker smo pretežno brali le o najuspešnejših (tako kakor beremo le o najlepših holivudskih starletah), je bilo videti res kakor v pravljici. (Monitor, maj 2000, NB) | Hooters je le ena od številnih verig restavracij, ki se po svetu množijo kot gobe po dežju. (Delo, 13. avg. 1998, NB) | Ocenjevanja po pravih OIV se množijo kot gobe po dežju, toda takih pod pokroviteljstvom OIV, kot je ljubljansko, jih je malo. Ali torej tovrstna ocenjevanja narekujejo svetovne vinske tendence in modo? (Delo, 28. maja 1998, NB) | Samopostrežne pralnice, ki so del ameriške civilizacije, so v zadnjih desetih letih kot gobe po dežju vzniknile tudi v Italiji, kjer so perilo vedno prali doma. (Delo, 17. mar. 2004, NB) | V Berlinu, kjer biva več kot 20 tisoč Judov, so odprli prvo judovsko gimnazijo. Kot gobe po dežju vznikajo judovski ženski klubi, športna moštva in študentska združenja. (Delo, 15. jul. 2003, NB) | Galerija je v tistih letih učinkovala kot ena značilnih občinskih ustanov, kakršne so poganjale kot gobe po dežju in od katerih jih večina ni imela jasnega koncepta ... (Delo, 18. jul. 2001, NB) | Nevladne organizacije so bile razglašene za nosilke področne moči političnega odločanja in vprašanje je, kako dolgo se bo taka ureditev obnesla. V Latinski Ameriki od vlade neodvisne organizacije trenutno poganjajo kot gobe po dežju. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | »Rase ti kakor goba«, so ga hvalile ženske Malečki. »Izrezan oče bo.« (Ivan Potrč, Sin, 1937, 71)

◆ Primera *rasti kot gobe po dežju*, tudi brez sestavine *po dežju* – *rasti kakor goba*, temelji na dej-

stvu, da gobe hitreje rastejo po dežju, tj. če imajo ob toploti dovolj vlage. Pri najbolj pogosti glagolski sestavini *rasti* (tudi *zrasti*) je povezanost z osnovno predstavo še najbolj očitna, izgublja pa se pri drugih glagolskih sestavinah, kot so *množiti se*, *nastajati (nastati)*, *poganjati*, *pojavnjati se*, *vznikati (vznikniti)*.

◎ angl. *to spring/shoot up like mushrooms after the rain*; češ. *růst jako z vody*; mak. *rastat kako fidanki*; češ. *(růst) jako houby po deště*; gluž. *rosć kaž hrib (po čophym deščiku)*; hr. *rasti kao iz vode*; hr., srb. *nicati kao gljive [poslije kiše]*; *rasti poput gljiva [poslije kiše]*; it. *venire su come i funghi*; nem. *wie Pilze aus dem Boden schießen*; pol. *jak grzyby po deszczu*; pol. *rosnąć jak na drożdżach*; rus. *rasti kak griby posle doždja*; *rasti kak na drożdžah*; slš. *množia sa ako huby po daždi*; *rastú ako huby po daždi*; *rást ako z vody*; ukr. *rosty jak z vody*.

vznikati kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

vznikniti kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe po dežju*.

zrasti kot góbe po dežju, gl. *rasti kot gobe [po dežju]*.

žéjen kot góba /ekspr.; primera/ *zelo žejen*

In znova je sledil refren: »Potem pa napolnite čaše do roba, Saj suha so usta, smo žejni kot goba, Naj vse okrog nas se veselo vrti, Naj Alica vlada nam še tisoč dni!« (Lewis Carroll, Alica v ogledalu, NB) | »Reci onemu zunaj, da naj pride tu sem!« vpil je Kljukec za njim. »Ne pozabi tudi, da mi je vrč prazen in da sem žejen kakor suha goba. He, Plavčke!« (I. Tavčar, Janez Sonce) | Po nasvetu mojstra sanjavanja Čosika je dva dni jedel začínjene jedi in pil scalcino, tako da je tretjo noč legel v posteljo žejen kot suha goba. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB)

◆ Primera *žejen kot goba* temelji na dejstvu, da lahko goba vpije veliko tekočine. Ta lastnost je lahko motivacija za ponazarjanje velike žeje, kot je v obravnavani primeri, ali za ponazarjanje velike količine pijače, ki jo kdo zaužije (gl. *piti kot goba*).

gobcáti, gl. *sam gobec je koga*.

góbec

bíti do góbca v dréku /nizko; pren./ *biti v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **bíti do kolen v dreku**; **bíti do vratu v dreku**

Vidiš nekaj, kar hočeš videti, in to je vse, za kar ti služijo oči. Sploh ne gledaš poti, in edina stvar, ki jo veš, je, da si do gobca v dreku. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Pomembnejši kot procenti je načelo. V praksi je prvi poziv le znameniti »ne talasaj«, obupani klic za

ohranitev tistih, ki so do ust v dreku. Izboljšave so možne samo s spremembami, tudi strukturnimi in čeprav sprva majhnimi. (Mladina 2006, št. 36, NB)

♦ Frazem *biti do gobca v dreku* v različico *biti do ust v dreku* se navezuje na sopomenske frazeme *biti do kolen v dreku*, *biti do vratu v dreku* in je nastal po konkretnem neprijetnem položaju, v katerem se znajde kdo, ki stopi globoko v (človeško, živalsko) blato. Sestavine *do gobca (do ust)*, *do vratu*, *do kolen*, v nemščini *do vratu*, *do prek ušes (bis an der Hals, bis über die Ohren)* pomenijo stopnjevanje zelo neprijetnega, zapletenega položaja. Celovita merska enota za prikaz takega stopnjevanja je človeško telo v pokončnem stanju, posamezne stopnje prikaza položaja pa njegovi deli, npr. *do kolen*, *do vratu*. V zvezi s tem je nastal preneseni pomen sestavine *drek*: 'neprijeten, zapleten položaj'.

dáti [jih] kómu na góbec, gl. *dati [jih] komu po gobcu*.

dáti [jih] kómu po góbcu /nizko; pren., tudi s tož. ali z izpustom glagola/ *preteptsti koga*

Zdi se, da ni več živ ... Nekoliko so ga zdelali, je že kakšna večja živina in so mu jih dali po gobcu. (Vladimir Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 107) | »Saj nisi njegova služkinja. Samo sobo ima pri tebi.« »Saj veš, kako je. Ne smem se mu zameriti.« »Najraje bi ga na gobec.« (Smiljan Rozman, Nekdo, 1958, 89) | Res je pa, da svojih ne boš tlačil v kašo. Kaj ga pa, hudiča, briga Frenk! Jaz bi ga po gobcu. (P. Zidar, To in se pismo (Sv. Pavel), 1965, 134) | »Fej, kakšen prostaški ton! Nato stisne pest, počasi sune vanj s svojo neverjetno dolgo roko in se zadere: »Trideset po gobcu, če še enkrat stegneš svoj kravji jezik!« (C. Kosmač, Na svoji zemlji, NB) | Aleksej Aleksejevič se je usedel na Andreja Karloviča, mu jih naložil na gobec in ga nagnal. Andrej Karlovič, bled od besa, se je pognal v Alekseja Aleksejeviča in ga usekal po zobeh. (Delo, 24. okt. 1998, NB)

dáti kómu êno na góbec /nizko; olepš., tudi **po gobcu/ udariti koga**

»Mir si zmeraj predstavljamo kot nasprotje vojne. Toda ko umre otrok, ker mu ne morete kupiti zdravila, bi najraje vsemu svetu dali eno na gobec!« (Delo, 15. okt. 2007, NB) | Jaz zase ne bi dala roko v ogenj, če bi želeli objaviti v medijih fotografije moje mame, ki umira, da tistemu dam eno na gobec. Ker so določeni paparaci, ki gredo preko vseh mer, vrednot, etike, morale. (TVS – Odprti kop – Polnočni klub: Aco paparaco, petek 17. avgust 2007) | Pri ljudskih grejo spet malo na morje in vržejo trnek v Kanal svetega Odorika in izvlečejo Jorasa, ki se je poprej sam tja vrgel. In rating se jim dvigne za sto odstotkov. Tak uspeh bi dosegla samo še stranka, katere predsednik bi šel v Zagreb in dal Sanaderju eno na gobec. (Mladina 2006, št. 30, NB) | Če še kar teži v tvoje tipa, jo nekje na samem pričakaj in ji daj eno na

gobec, ne klofuto, ampak ornk s pestjo, da si bo zapomnila. (Google, zadovoljna.si/...)

♦ V frazemu *dati komu eno na gobec* je bila s sestavino *ena* verjetno zamenjana sestavina *klofuta* in s tem je bilo nekoliko ublažen, olepšan sicer precej boleč poseg na usta, obraz koga. S spremembo izvajalca takega posega (*dati*) v prejemnika takega posega je nastal frazem *dobiti eno na gobec*.

dobiti êno na góbec /nizko; olepš., tudi **po gobcu/ dobiti udarec v obraz**, **biti kaznovan zaradi predrznega, zabavljivega ugovarjanja**

Zaradi tega seveda ne bi smel plačati z glavo, kakor se mu je zgodilo pred tednom. Dovolj bi bilo, če bi zaradi svojih špičastih besed dobil le eno na gobec, kot bi nekoliko robato rekli pri nas. (Delo, 13. nov. 2004, NB) | Prva stopnja sojenja je že želja po kazni, izražena denimo v kletvici: »O, da bi ti avto crknil!«, ki jo zakličemo za zoprnim voznikom, ali »Nehaj, sicer boš dobil eno na gobec!« pred nekom, ki vas spravlja ob živce. (Google, www.karmaplus.net/content...) | »Prostačina me je najbrž hotel otipavati, pa je slučajno zgrabil nuno, in logično dobil eno na gobec.« (Google, mevki55.mojforum.si/...) | 5. okt. 2010 ... Dečki, gremo se staviti, kdaj bo prvi štrajkač dobil eno po gobcu. Jaz stavim da do jutri zvečer. (Google, www.zurnal24.si/slovenija...) | Že res da si marsikateri novinar zasluži eno na gobec, ampak pogledjte na to tako – to ni njegova ideja, on točno ve, katera vprašanja mora ... (Google, izklop.com/...)

♦ Gl. *dati komu eno na gobec*.

dobiti êno po góbcu, gl. *dobiti eno na gobec*.

dobiti jih na góbec, gl. *dobiti jih po gobcu*.

dobiti jih po góbcu /nizko; pren., tudi **na gobec/ biti tepen, kaznovan zaradi predrznega, zabavljivega ugovarjanja**; prim. **dobiti jih po glavi, dobiti jih po grbi**

Ljubil sem celo Kramarjevo Ivono in Kranjčevo Zoro, dekleti, zaradi katerih sem jih največkrat dobil po gobcu, in to celo po nedolžnem. (M. Rožanc, Ljubezen, 1979, 8–9) | Že jutri jih bodo dobili po gobcu. Slak in drugi, ki jim je bil že dolgo na poti. (A. Ingolič, Vidim te Veronika!, 1959, 190) | Pri Poljakih so našli nekaj krompirja, toda v primeri s Fančujjevo zalogo ni bilo vredno besed. Dobili so jih kar na mestu po gobcu in stvar je bila urejena. (V. Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1961, 62) | Skoz življenje se rineva težko: če resnico govoriš, brž po gobcu jo dobiš. (I. Rob, Izbrano delo, 1965, 358) | Kurent je že bil obsojen zaradi omogočanja uživanja mamil v domačem stanovanju. »Izkoriščali so me, če bi odklonil, bi jih dobil na gobec,« pravi obtoženi. (Delo, 22. mar. 2001, NB)

držáti góbec /nizko; pren., navadno velel., tudi z **naj, da/ molčati**

»Mi ne gremo nikamor, drži gobec!« se je drl kaprol Podkrižnik. »Dovolj časa smo vam delali tlako!« (M. Šnuderl, Oslobojene meje, 1968, 91) | Debevc je porinil

pest čez posteljno končnico in jo odpiral in zapiral, da bi ji dopovedal, ženi, naj ga že drži, drži – gobec. (P. Zidar, Sveti Pavel, 1965, 26) | »O, Moj Jezus, le zakaj si to storil,« je zastokal Moj Jezus, ko je Venc stopal v koleselj. Toda orožniki so mu rekli, naj drži gobec, in Moj Jezus je ubogal. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Neznanec je marca po telefonu poklical njeno mamo, ki boleha na srcu, in ji zagrozil: »Gospa, povejte svoji puncu, da drži gobec, v nasprotnem v življenju ne bo dobila več službe.« (Delo, 14. sep. 1998, NB)

◆ Frazem *držati gobec* je po sestavi možno razlagati kot izpust sestavine *zaprt* v domnevnem **držati gobec zaprt*, kar enako kot *držati usta zaprta* pomeni 'molčati'. V grobem govorjenju bi ju lahko nadomestila besedna zveza *zapreti gobec: zapri gobec, naj že zapre gobec*.

iméti góbec /nizko; elipt., parafraza, okrep. s (ta) pa/znati spretno govoriti, prepričevati

Mene bi vsaj Mozolka ne lasala,« smeje se Urh. »Mozolka, kaj Mozolka! Baba ima gobec, da bi deset povodenj utišala! Gobec ima!« deje Blaž, katerega je imenovanje svakinje nekako neprijetno dregnilo ... (Josip Jurčič in Janko Kersnik, Rokovnjači, NB)

iméti góbec kot kráva rép, gl. **krava**.

naložiti [jih] kómu na góbec, gl. *dati [jih] komu na gobec*.

naložiti [jih] kómu po góbcu, gl. *dati [jih] komu po gobcu*.

sám góbec je kóga /nizko; pren., tudi *samo/ kdo veliko, preveč govori*; sop.: **sama usta so koga**; prim. **gobcati**

Bryana je sam gobec, blebetač je, vendar tudi on nekaj pomeni, pa tudi Josephus Daniels, ki hoče mornarico prepoznati z grozdnim sokom. (J. Dos Passos, Trilogija ZDA I, 1962, 149) | Uporabnik ALEX222 pravi: No, fantje da vs vidm v nedeljo na mobikrogu, ker ste vsi tako pametni. Da vs vidim. Sam gobec vas je. (Google, www.mobisux.com/) | »Tega Tratarja je samo gobec, kot mladega psa uši,« je nenadoma rekel Kump. (V. Oevirk, Hajka, 1957, 80)

zamašiti kómu góbec /nizko; pren./ *utíšati koga, onemogočiti komu govorjenje*; sop.: **zamašiti komu usta**

Moral sem mu zamašiti gobec, sicer bi bil povedal vse, kar je vedel. O sebi tako ni imel kaj praviti, ta olupkar prekleti ... (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 203) | Zamašil ti bom tvoj posrani gobec! (M. Vošnjak, Kri in vino, 1963, 99) | S pečeno piško se da človeku najlaže zamašiti gobec. (Žarko Petan, Pavliha 1965, št. 1, 8)

◆ Gl. *zamašiti komu usta*.

zapréti góbec /nizko; pren., navadno velel./ *obmolkniti, utihiniti*

Pa zakaj ravno ta Belorusinja? je tečnaril tudi še potem, ko so že napovedali radoživo Merlin, kraljico večera. Zberi se že in zapri gobec, se ga je končno naveličal Lepce. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | »Kakšni ljudje

ste to?!« »Zapri gobec, reva napihnjena!« »Kaj, če misli narediti samomor?!« (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | In tako sem tedaj prosil duhovnika, »politkomisarja za študente«, v svoji nevednosti sicer misleč, da je prenapet mlad študent: »Zatorej, kolega Knep, prosim Te, zapri gobec.« (Delo, 5. dec. 1998, NB)

zaslúžiti si éno na góbec, gl. *dobiti eno na gobec*.

gódba

máčja gódba, gl. *priređiti komu mačjo godbo*.

priređiti kómu máčjo gódbo /slabš.; pren./ *dražiti, jeziti koga s škrípajočim, cvilečim igranjem*

Na predvečer so priredili nasprotniki dr. Pellegriniju mačjo godbo. (A. Dolenc, LZ 1892, 688) | Taki napadi so stopnjevali ogorčenje množic proti reakciji. Mačjih podoknic je bilo v začetku maja vse več. (M. Britovšek, Carizem, revolucija in stalinizem I, 1980, 44–45) | Ob pol eni uri me je zbudila mačja serenada opernega zbora ali, kakor se je bil zmotil navihani Čebela, »zopernega bora«, sosedu pa so bile pobite šipe, revež ni vedel, zakaj. (F. Milčinski, Igračke, 1909, 64)

◆ Frazem *priređiti komu mačjo godbo*, tudi *priređiti [komu] mačjo muziko*, temelji na izrazih *mačja godba* oziroma *mačja muzika* (v gradivu tudi *mačji koncert, mačja podoknica, mačja serenada*) 'škrípajoče, cvileče igranje'. Ti so nastali iz strokovnega poimenovanja pomladanskega svatovanja mačk *mačji der* (tudi *mačnica* = Katzenmusik, gl. SN 1868, 12. 3.) 'glasnemu mijavkanju podobni vreščéči glasovi, ki jih dajejo od sebe mačke v času parjenja'. Kot kažejo zgledi, pa so lahko mačjo muziko priredili v čast kakega dogodka ali kot podoknico tistemu, ki je slavil rojstni dan ali god. Tako mačjo muziko, ki se imenuje še *ofreht*, so običajno igrali na glavnike, s pokrovkami in drugimi preprostimi pripomočki. M. Cigale (I, 840) pri iztočnici *Katzenmusik* navaja slovenska izraza *mačja muzika* in *mijavkalica*, nemško *Jemand eine Katzenmusik machen* pa prevaja s slovenskim *komu po mačje zagosti*. Zadnji izraz je po Cigaletu prevzel tudi M. Pleteršnik (I, 540).

◎ češ. *kočiči muzika; kočiči koncert*; fr. *faire charivari*; hr., srb. *mačja muzika*; nem. *Katzenmusik machen*.

godíti se

godíti se kómu kot črvu v lóju, gl. **črv**.

gódlja

bíti do vratú v gódlji, gl. **vrat**.

bíti v gódlji /ekspr.; pren., tudi *znajti se/ biti v neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **bíti v dreku; biti v zosu**

Saudska Arabija je zares v godlji. Cena nafte je tako

padla, da bo letos prvič v svoji zgodovini naftne velesile imela 12 milijard dolarjev dolga, Kuvajt pa ne more plačevati državnega proračuna. (Delo, 22. jan. 1999, NB) | Območje bivše Jugoslavije je pač krizno žarišče, ki mu je uspela uiti samo Slovenija, drugi so tako ali drugače v godlji. (Delo, 25. marca 1999, NB) | »Ko je bil RigaudEAU njihov edini adut, so bili dolgo v godlji, iz katere so se rešili šele z odlično igro v drugem polčasu,« trdi slovenski selektor Boris Zrinski, ki se najbolj boji poškodb v moštvu. (Delo, 28. junija 1999, NB) | Po njegovem se je znašel v godlji, ker je BUCO izkoristil njegovo dobroto in naivnost in si od njega izposodil denar, ki ga nikoli ni vrnil. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Kinder si sicer po dveh nepričakovanih porazih proti Frankfurtu in Žalgirisu ne sme več privoščiti prevelike lahkomišelnosti, sicer se lahko sam znajde v godlji, vendar bo težko spet ujel šampionski zalet. (Delo, 20. dec. 2001, NB) | Če bi bil vpleten v posel z vstopnicami, ne bi priznal, da sem jih prodal, ker mi tega nihče ne bi mogel dokazati. Gre za popolno naključje, da sem se znašel v godlji, ki so jo skuhal drugi. (Delo, 19. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *biti v godlji* z različico *znajti se v godlji* temelji na sestavini *godlja* v prenesenem pomenu 'neprijeten, zapleten položaj' in se uporablja za slikovito označevanje slabega položaja neke osebe. Z dodajanjem sestavine *do vratu* se pomen stopnjuje v 'zelo neprijeten, zapleten položaj'.

◎ angl. *to be in a jam*; *to be in a tight spot*; hr. *biti u sosu*; nem. *in der Patsche sitzen*; *in eine Patsche geraten*; pol. *być w kłopotcie*; *być w opalach*; rus. *sadit' sja v lužu*; *sest' v lužu*; *sest' v kalošu*; *popast' v prosak*.

izvléči se iz gódlje, gl. *rešiti se iz [velike] godlje*. [lépo] **gódljo skúhati kómu** /iron./; pren./ *povzročiti, da je kdo v neprijetnem, zapletenem položaju* Primorci so letos mladim plavalcem zakuhalo lepo godljo – Razseljena že prijavljena trinajsterica. (Delo, 22. jun. 2001, NB) | Vidiš, zmeraj misliiva, da sva pamet in modrost požrla z veliko žlico, nazadnje pa se zmeraj izkaže, da sva velika bedaka. Lepo godljo sva si skuhalo. (P. Golia, Igre, 1953, 287) | Ne, tega ne dovolim. Same ste si skuhalo to godljo. Zdaj jo tudi same pojejte. (V. Bartol, Alamut, 383)

◆ Gl. *biti v godlji*.

◎ hr. *osoliti komu čorbu*; *skuhati komu čorbu*; *zappapriti komu čorbu*; *zapržiti komu čorbu*; *jmdn. in die Patsche reiten*.

pomágati kómu iz gódlje, gl. *rešiti se iz [velike] godlje*.

potegnúti kóga iz gódlje, gl. *rešiti se iz [velike] godlje*.

rešiti se iz [velike] gódlje /ekspr./; pren./ *rešiti se iz (zelo) neprijetnega, zapletenega položaja* Domača moštva so res dobila pet od prvih šestih tekem, toda pri tem so si skupaj priigrala le 18 točk prednosti in se po vrsti rešila iz velike godlje. (Delo, 21. maja

1999, NB) | Živi so namreč še opozorilni spomini na gostovanje slovenske reprezentance na Islandiji, kjer se je četa Borisa Zrinskega v zadnjem hipu rešila iz velike godlje. Portugalski prvaki sodijo v podoben razred košarkarskih turistov z udarniškim srcem. (Delo, 14. dec. 2000, NB) | Sergej Stankevič je v pogovoru za ruske medije dejal, da je Jurij Skuratov s svojim pismom poskušal ruski pravosodni sistem vsaj deloma rešiti iz godlje, ki so si jo v Moskvi s svojim zaletavanjem sami zakuhalo. (Delo, 14. apr. 1998, NB) | Tokrat se je tik pred drugim štartom proti njemu zarotilo veslo. Počil mu je ročaj in ko je že opustil misel na štart, ga je z rezervnim veslom rešil iz godlje Italijan Mercatti. (Delo, 15. feb. 1999, NB) | Pred trenutkom odločitve Celjana ni zajela pretirana panika, saj se je že nekajkrat rešil iz godlje z zadnjim skokom. (Delo, 26. sep. 2000, NB) | Zanimivo bo opazovati, kako se bo kancler izvlekel iz godlje, ki si jo je v predvolilni vročici sam zakuhal, je nemško stališče komentiral največji nemški levosredinski dnevnik. (Delo, 13. sep. 2002, NB) | Zdi se, da so nepredvidljivi problemi zunaj igrišča sestavni del vaše kariere. Vselej pa se ne kako le izvlečete iz godlje. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Ameriška demokracija je prepričana, da lahko tudi v trenutkih najhujše krize samo sebe za lase potegne iz godlje. (Delo, 5. dec. 2001, NB) | Nekaj potez je kljub vsemu bilo vsaj približno v pravi smeri, sedaj pa ji še to očitajo kot napake. Kot da želijo socialdemokrati vladi ali vsaj njeni prvi stranki pomagati iz godlje, v katero je po lastni nerodnosti do vratu zabredla. (Delo, 12. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *rešiti se iz [velike] godlje* temelji na sestavini *godlja* v prenesenem pomenu 'neprijeten, zapleten položaj' in se uporablja za slikovito označevanje slabega položaja neke osebe, skupine. Glagoli *rešiti*, tudi *izvléči*, *pomagati*, *potegniti* ipd. pomenijo dejanja, aktivnosti za reševanje iz takega položaja.

◎ it. *cavarsi d'impiccio*; nem. *jmdm. aus der Patsche helfen*.

znájti se v gódlji, gl. *biti v godlji*.

gojíti

gojíti gáda na prsíh, gl. **gad**.

gojíti káčo na prsíh, gl. **kača**.

gòl

gòla formálnost, gl. **formalnost**.

goníti

bežáti, kot bi kóga desét biričev gonilo, gl. **birič**.

gôr

íti gôr k Jánezu, gl. **Janez**.

kúfre gôr, kúfre dôl, gl. **kufer**.

gôra

biti naše gôre list /ekspr.; pren./ *biti našega rodu, naše narodnosti*

Anastasijs von Schiwitz je bil Slovenec, naše gore list. Martin Skočir sicer ni mogel dognati, če se je von Schiwitz v poznejših slavnih letih še spominjal svojega rodu in pokolenja in če je še razumel svojo materno govornico ... (Ivan Cankar, Krpanova kobilica, NB) | Obsedeni smo od Krsta pri Savici, od kraljev Sama in Matjaža imeti kralje, tudi to je samopotrjevanje. Še Mana, ko sem jo vprašal, če je naše gore list, še ta novoveška frklja je zdrdrala: kralj Samo, otok blejski, kinč nebeški, oj, Triglav moj dom ... (Miha Remec, Mana, NB) | Slovenski šah in šahisti se menda ponasamo s prvo velemojstrico, vsaj s prvo, ki je naše gore list. Darja Kapš, 24-letno dekle iz Starega Trga ob Kolpi, je tista junakinja, ki je ekspresno, v dobrih dveh mesecih, izpolnila dva manjkajoča pogoja za doseglo velemojstrstva. (Delo, 8. sep. 2005, NB)

◆ Frazem *biti naše gore list* omenja z nemško razlago že Pleteršnik (I, 521) pri iztočnici *list: on je naše gore list*, er ist einer von den Unsrigen, C. Za njim še J. Glonar (SSJ, 196) pri iztočnici *list: naše gore list: domačin, rojak*. Ustrezna hrvaška ali srbska frazema sta *naše gore list* in *iste gore list*. Ta temeljita na pomenu sestavine *gora* 'rod, sorodstvo, narod'. Kot taka sta bila verjetno prevzeta tudi v slovenščino.

biti [tàm] za devêtimi gorámi, gl. [tam] za *devetimi gorami*.

da bi gôre premikál, gl. *premikati gore*.

práva gôra /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *zelo velik in debel, ogromen človek*

Veronika se je zasmejala. Mož je bil velik in debel, prava gora. Ogledovala sem si ga od spodaj navzgor, da ne bi bila vsiljiva. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Hotel sem zbežati in v grozi sem brncil v prednjo vrsto stolov. Al, ki je sicer prava gora, je kar poskočil na sedežu, Petra, ki si je tega morskega psa zamislil, pa je vrglo nazaj. Film se je seveda za vedno zapisal v zgodovino. (National Geographic, julij 2006, NB)

◆ Gl. *velik kot gora*.

◎ hr., srb. *gora od čovjeka; (čovjek) kao gora; kao od stijene odvaljen; kao od brijega odvaljen*; rus. *gora goraj*.

premikati gôre /ekspr.; mn., pren., tudi s pogoj. **da bi/ biti vsemogočen, nemogoče narediti mogoče**

Imamo neposreden dostop do sil v našem svetu. To je jezik, s katerim v mogoče premikati gore. (Delo, 14. jun. 2000, NB) | Avstrijec Christian Leitner je zanesljivo eden tistih ljudi, ki zmore premikati gore. Ko je namreč pred sedmimi leti postal glavni trener finske reprezentance v alpskem smučanju, so »suomijii« v smučanju veljali še za popolne eksote. (Delo, 8. mar. 2004, NB) | S svojo silno energijo, vero in zaupanjem boste lahko premikali gore. Zamisli bodo kar deževala, a kaj ko ne

bodo prav praktične. (Jana 2007, št. 2, NB) | »Zdaj se bolj ukvarjamo s tem, da bi se okrepili za drugo polovico sezone,« je Ivezič povedal o načrtih »pivovarjev«, ki so se iz Španije vrnili bogatejši za 25.000 evrov in z močno dvignjeno samozavestjo, s pomočjo katere so minulo sezono v ligi prvakov premikali gore. (Delo, 29. nov. 2004, NB) | »Kadar nabiram, se tistega, kar nabiram, navadno niti ne dotaknem. A zrelega šipka se najem do sitega kar z grma, potem se počutim tako poln energije, da bi gore premikal ...« Tako je šipkove jagode pohvalil eden tistih, ki jih znajo ceniti, Giani-Nicola Banich, »nabiralec po duši« iz Istre. (Delo, 9. nov. 2001, NB) | Večina alkoholnih pijač topi negativna čustva, poveča tek in zmanjša razsodnost, na kar se je tudi dobro pripraviti. V mnež kozarčških postanemo razigrani, razsodnost se znatno zmanjša in zdi se nam, da bi lahko premikali gore. (Viva, januar 2005, NB) | Vidna, pravzaprav dvakrat vidna oseba – prvič ne moreš takoj verjeti, da gre za enega samega človeka – je bil Tugo Šušnik. Še zmeraj zgleda, da bi lahko gore premikal, pri čemer pa je značilno, da tistih, ki jim je to dano, sploh ne zanima, da bi gore premikali. (Delo, 3. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *premikati gore* s pogojno različico [ták] da bi gore premikal je verjetno nastal po preoblikovanju svetopisemskega reka *Vera gore premika* (gl. I. Kor. 13,2).

◎ angl. *to move mountains*; češ. *mocť hory přenášet*; fr. *pouvoir transporter des montagnes*; *remuer ciel et terre*; hr. srb. *premejšati gore*; nem. *Berge versetzen [können]*; rus. *moč' gory voročat'*; *moč' gory svorotit'*.

[samó, le] vřh ledéne gôre, gl. **vrh**.

[tàm] za devêtimi gorámi [in vodámi] /ekspr.; mn., pren., prisl. zv., navadno v povedni rabi/ *zelo daleč* Oddahnil se je, ker se je pred njim razgrnil njegov dan, ki je bil jasen kakor nebo nad njim: tam gori nikjer nobenega oblaka, tu doli nikjer nobene skrbi do samega večernega mraka, ki pa je bil še za devetimi gorami. (C. Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB) | Ne me basat! Sto let več ali manj prisilnega sožitja z okoljem, ki je bilo vso znano zgodovino tam nekje »za devetimi gorami«, ni moglo zmanjšati razlik. Ko je umetno tvorbo končno razgnalo, smo s svetlobno hitrostjo odleteli nazaj v svoje kulturno okolje in nemudoma postali člani EU. (Delo, 10. jul. 2004, NB) | Konec tedna je čas, ko delajo vlomilci nadure, saj v pisarnah in delavnicah ni nikogar, pa tudi marsikatera hiša in stanovanje samevata. Tako se tudi za večino vlomov zve šele v ponedeljek zjutraj, ko so nepridipravi že za devetimi gorami. (Delo, 27. maja 1998, NB) | In jaz pojdem v Koritovje! Tam za devetimi gorami me ne najde živa duša. Moja ladja se še ni potopila; mogoča je še rešitev, dokler ne zamrje zadnja iskrica svobodne volje ... (I. Cankar, A jaz pojdem, NB) | Letošnji 39. Beogradski internacionalni teatarski festival – za katerim stoji mesto Beograd in ministrstvo za kulturo, omogočili pa so ga še tuji kul-

turni centri in številni pokrovitelji – te dni pospešeno stika za anderese in išče njihove sence. Obenem pa na fantazijsko zgodbo, ki se dogaja tam nekje za devetimi gorami in vodami, spominja sam. (Delo, 23. sep. 2005, NB) | Tedaj smo se lahko upravičeno spraševali, ali molk in sprenevanje slovenske vlade pomenita tiho soglašanje z neprijaznimi hrvaškimi potezami, ali se je Slovenija že odpovedala pravici do izhoda na odprto morje, mar je bolj pomembno, kaj se dogaja za devetimi gorami in vodami kot pa v naši sosesčini? (Delo, 9. sep. 2005, NB)

◆ Frazem [tam] za devetimi gorami [in vodami] je po sestavi prislovna zveza in ima tudi prislovni pomen. Ta temelji na prenesenem pomenu sestavine *devet* 'ki je zelo oddaljen', ki je nastal po predstavi štetja razdalj: najbližje je za *prvo goro*, potem za *drugo goro* itd. V rabi je tudi redkejša različica za *deveto goro*. Izraz se je prvotno uporabljal v pravljicnem jeziku, v današnji rabi pa ima patino zastarelosti. Večinoma v pravljicnem jeziku se pojavlja tudi daljša različica za *devetimi gorami in devetimi vodami*. Gore, kot tudi vode, so v naravi vsekakor zelo velik in opazen orientacijski objekt. Če se jih zvrsti več, to pomeni veliko razdaljo. Kot je razvidno iz primerjalnih frazemov, pri štetju gor ali vod (dežel) prevladujeta pravljicni števili *devet* (*deveti*) ali *sedem* (gl. ☉). Nadomeščata jih lahko nedoločena množina (npr. rus. *byt' za gorami, za dolami*) ali količinski zaimek *ves*. Slednji je npr. v nem. *er ist über alle Berge*, kar Cigale (I, 219) prevaja s sle. *pobrisal jo je, pete je umaknil, odnesel, potegnil jo je, šel je po svetu, šel je v deveto deželo, šel je čez hribe in doline, ni sluha ne duha po njem*. Podobno merjenje razdalje s števnikom *devet* najdemo tudi pri Pleteršniku (II, 573) pri iztočnici *stena: slišalo se je za deveto steno* (= weithin).

☉ angl. *beyond the seven seas*; češ. *být za deviti horami; ležet za deviti horami; být za devaterymi horami; ležet za devatero horami*; fr. *dans un pays au bout du monde; derrière les (sept) montagnes, derrière les sept mers*; nem. *hinter den sieben Bergen liegen*; rus. *byt' za gorami, za dolami*.

velik kot gôra /ekspr.; primera/ zelo velik

Vsaka zmaga v suproligi je velika kot gora. Do nje pa lahko pridemo samo, če odigramo tekmo tako, kot se dogovorimo in da ekipa nima slabega dne, kot ga je imela v četrtek. (Delo, 23. dec. 2000, NB) | Materino naročje ni samo varnost za nebogljeno dete – lahko si velik kot gora, v stiski najprej iščeš prav to naročje, naj se tega živo zavedaš ali ne. Prav rad bi poznal tistega, ki si upa to popolnoma zanikati. (Delo, 20. mar. 1998, NB) | Tako dolgo je razmišljal, da je pozabil nehati rasti. Postal je velik kot gora in njegova želja je bila izpolnje-

na, ko je srečal Akspraksinjo. Zmajeva želja pripovedu je o željah zmajev. (Delo, 25. feb. 1999, NB)

◆ Primera *velik kot gora*, ki se uporablja tako za osebe kot stvari, temelji na dejstvu, da je gora zelo velik naravni objekt, ki se uporablja kot prispodoba za kaj zelo velikega, zelo visokega, kot metafora za zelo velikega, ogromnega človeka ali za tako bitje. Sestavina *gora* se z rodilniškim prilastkom uporablja tudi v pomenu 'velika količina, množina': preskrbeti goro dokazov; imeti goro opravkov; popisati goro papirjev.

☉ angl. *as big as a mountain*; bolg. *goljam kato planina*; češ. *velký jako stodola*; hr. *velik kao kuća*; mak. *golem kako spomenik*; pol. *wielki jak szafa; wielki jak stodola; wielki jak świat*; rus. *ogromnyj kak gora; ogromnyj kak škof*; slš. *vel'ký ako svet*; ukr. *velykyj jak svit; velykyj jak oranda*.

za devêto goró /ekspr.; pren., prisl. zv./ zelo daleč; sop.: [tam] za devetimi gorami [in vodami]

»Ti, Tinkara,« ji je rekel, »res je, da pojdem služiti. Veš, za deveto goro grem služiti, k zmaju grem služiti za kuharja. Devet glav ima zmaj in v vsaki glavi devet ust. (Josip Vandot, Kecek na volčji sledi, NB) | Greš, ukradeš se, iztihotapiš in hipoma je vse za tvojim hrbtom kakor za deveto goro: sveti zakon, gospodinjstvo in take reči. Poglej, izmuznila sva se, in zdaj sediva možu in Bogu za hrbtom. (Milan Pugelj, Zakonci, NB) | V praksi to pomeni, da Jeseničani odločajo o ceni za dovoz odpadkov na deponijo, o Radovljicanih pa razmišljajo na naslednji način: našo deponijo bodo polnili z njihovimi odpadki le pod pogojem, da bodo to mastno plačali in napolnili naš proračun. Seveda jim Radovljicani ne ostanejo dolžni in svoje odpadke preprosto in ceneje odvažajo za »deveto goro«. (Delo, 31. maja 2004, NB)

◆ Gl. [tam] za devetimi gorami [in vodami].

goréti

goréti kot bákla, gl. *bakla*.

goréti kot sláma, gl. *slama*.

kot da gorí pod petámi kómu, gl. *peta*.

pod nogámi gorí kómu, gl. *noga*.

pod petámi gorí kómu, gl. *peta*.

[sàj] ne gorí vôda, gl. *voda*.

sréc gorí [kómu] za kóga/kâj, gl. *srce*.

tlà pod nogámi gorijo kómu, gl. *tla*.

[vëndar] ne gorí vôda, gl. *voda*.

gospód

bíti sám svój gospód /ekspr.; sam./ *ne biti odvisen od nikogar*

Saj nisi užil svoje mladosti še nič. No, zdaj boš pa vendar enkrat sam svoj gospod, kakor slišim.« »Če Bog da,« je dejal Gašper in pil počasi. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Zató tudi nisem vsprejel doslej nobe-

ne ponudbe, ki so bile deloma precej dostojne. Vzrok je ta, da hočem biti čisto sam svoj gospod, ne maram tlačaniti drugim gospodarjem; vse na svetu morda premorem – samo ubogati bi ne hotel. (Ivan Cankar, Lavoslavu Schwentnerju, Pisma II, NB) | Ampak ko zavre, se pokrovka dvigne. Kmalu po končani lanskoli sezoni je Miller naznanil, da bo v prihodnje sam svoj gospod. Na začetku ga niso jemali najbolj resno, saj v preteklosti kar nekajkrat ni uresničil svojih groženj. (Polet, priloga Dela, januar–december 2008, NB) | Kaj pomeni, če nisi sam svoj gospod in gospodar, so pred kratkim na lastni koži okusili vodilni v Termah 3000 in pooblaščenec direktorja Term Radenci Milan Karoli. Karolija je namreč vodstvo Term 3000 po tistem, ko je nekaj mesecev kot pooblaščenec direktorja Dušana Bencika dokaj uspešno vodil radenske Terme, in potem ko je izpolnil tudi izobrazbeni pogoj, postavilo za direktorja Term Radenci. (Delo, 29. mar. 2007, NB)

© fr. *être son propre maître*; hr., srb. *biti sam sebi gospodar*; it. *essere padrone in casa propria*; nem. *sein eigener Herr sein*.

Gospód je poklical koga k sèbi /vznes.; pren./ *kdo je umrl*

»Gospod župnik, mama me je poslala, da pridete k nam, ker je umrl dedek!« »Kaj?« se je začudil župnik. »Ali ga je gospod poklical k sebi?« ... (Google, www.vici-sale.com/...) | V teh dneh se marsikdo sprašuje, zakaj je ravno zdaj Gospod poklical k sebi g. Danijela ravno na pragu praznika Jezusovega rojstva. (Google, www.slovesek.net/...) | Danes, v sredo 08. septembra 2010 ob 12:30 uri, je v domu duhovnikov v Mariboru, v 90. letu življenja Gospod poklical k sebi prelata, prof. dr. ... (Google, www.zupnija.mackolje.org/...) | 30. okt. 2010 ... V bolnišnici v Ljubljani je danes zjutraj Gospodar življenja poklical k sebi salezijanskega duhovnika dr. Janeza Jenka ... (Google, www.donbosko.si/...)

◆ Gl. *Bog je poklical koga k sebi*.

postáti sám svój gospód /ekspr.; sam./ *postati neodvisen od nikogar*

»Kaj, ko bi porabil to na svoj lastni prid?« misli Peter. »Kaj, ko bi mi le-tá cigan pripomogel, da mi pride v roke vse bratovo imetje in postanem sam svoj gospod? Nihče ne bode misliti mogel, ni mogoče, da bi komu v glavo prišlo, da sem jaz vzrok temu. (J. Jurčič, Jurij Kozjak, Slovenski janičar, NB) | Podjetje ONE DESIGN, d. o. o., je ustanovil Andrej Deniša, ki se namerava ukvarjati z grafičnim oblikovanjem. »Že nekaj časa sem razmišljal o tem, da bi postal sam svoj gospod,« je po uspešni oddaji vloge povedal novi podjetnik. (Delo 2. 2. 2008, NB) | Bogataš, ki mu pravijo novodobni Onassis, je začel kot vajenec v ladjedelnici in se prebrisano prebil po družbeni lestvici. Pri 27 letih je postal sam svoj gospod ter začel pisati zgodbo o vrtoglavem uspehu. (FT, Priloga Dela, januar–december 2008, NB)

spáti v Gospódu, gl. *zaspati v Gospodu*.

zaspáti v Gospódu /vznes.; pren., nedov. *spati*/

1. umreti; sop.: **zaspati [v] večno spanje**

Tako so Svetinovi ljudje, to je vsa njegova hiša, lepo v edinosti in božjem strahu živeli in veliko srečo imeli. France Svetin je doživel blizu sedemdeset let, potem je sladko v Gospodu zaspal. (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Po tej objubi mi je podal tvoj oče tole svetinjo, proseč me, naj ti jo izročim tedaj, ko se združiš z mojim Mirkom v zakonu. To izgovorivši je mirno v Gospodu zaspal. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Peter in njegova žena sta bila dobila deklico, stara Lončarka pa je zanjo prejela rejnino in sta ji vino in beli kruh dela prav dobro, da je imenitno nosila svoja leta in je mirno zaspala v Gospodu šele, ko ji je s štirinajstim letom rejenke usahnili vir njenega priboljška. (Fran Milčinski, Gospodična Mici, NB) | Plačeval pa mi je z zlatimi nauki in mi vsako noč razlagal predpise svetega Pisma. Pri odhodu pa sem prejel iz njega rok sveto knjigo, ki jo imamo še danes kot zaklad v svoji koči, knjigo blaženega Jurija Dalmatina, ki že tudi spi v Gospodu. (Ivan Tavčar, V Zali, NB)

2. propasti

To so bodoči – »rešitelji domovine!« »Literaren klub«, ki je pred letom mirno v Gospodu zaspal, je prenehal zato, ker je bil takó od muh, da se je njegovim članom samim smešno zdelo, če jih je kdo imenoval literate. (Ivan Cankar, Karlu Cankarju, Pisma I, NB)

gospodár

Gospodár življenja je poklical koga k sèbi, gl. *Gospod je poklical koga k sebi*.

gospódov

gospódov dán, gl. *dan*.

gósti

gósti v brádo, gl. *brada*.

íti rákom živžgat in ribam góst, gl. *rak*.

íti rákom živžgat in žábam góst, gl. *rak*.

íti žábam góst, gl. *žaba*.

plésati takó, kot kđó góde, gl. *plesati*.

govoríti

govoríti glúhím ušésom, gl. *uho*.

govoríti iz očí v očí, gl. *oko*.

govoríti, kákor bi róžice sadíl, gl. *rožica*.

govoríti kakor mlín, gl. *mlin*.

govoríti, kot bi róžice sadíl, gl. *rožica*.

govoríti, kot bi imél žgánc v ústím, gl. *žganec*.

govoríti kot děž, gl. *dež*.

govoríti kot raztrfgan dóhtar, gl. *dohtar*.

govoríti kot stfgan dóhtar, gl. *dohtar*.

govoríti na pámet, gl. *pamet*.

govorít tjà v èn dán, gl. **dan**.

govorít tjà v trí dní, gl. **dan**.

govorít v prážno /ekspr.; pren., prisl. zv./ *govoriti zaman, brez učinka, odziva*; sop.: **govoriti gluhim ušesom**; **govoriti v veter**

No kaj? Ne maram govoriti v prazno. V redu. (D. Jančar, Zalezujoč Godota, NB) | Vesel je bil, da ni na poti k sejmišču srečal nobenega znanca. Ni se mu dalo ne piti ne govoriti v prazno. (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Skratka, bil je večni potnik s parom praznih kovčkov, ki je govoril v prazno vedoč, da ga nihče ne sliši, da mu nihče ne bo odgovoril. (Delo, 5. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *govoriti v prazno* temelji na prislovnem pomenu predložne sestavine v *prazno*. Ta izhaja iz prenesenih pomenov pridevnika *prazen*: 'ki ne predstavlja prave, resnične vrednosti', 'ki se mu ne pripisuje vsebinska izrazna vrednost', 'ki je brez učinka, koristi' itd. Na ta način se z določljivim pomenom sestavine v *prazno* tvorijo tudi frazemi z drugimi glagolskimi sestavinami, npr. *gledati v prazno, mahati v prazno, ustreliti v prazno*.

govorít v véter, gl. **veter**.

ne govorít na pámet, gl. **pamet**.

govorjênje

govorjênje tjà v trí dní /ekspr.; pren./ *govorjenje v prazno, brez smisla*; prim. **govoriti tja v tri dni**
To se pravi, to je govorjenje tja v tri dni, ker to ni realno, ker pri nas država noče ali ne želi ali pa predstavniki države, ki bi pokrivali to področje, tega ne želijo, nočejo ali pa ne morejo. (Državni zbor RS: 28. redna seja 11. 7. 2003, NB)

◆ Gl. *govoriti tja v tri dni*.

govorjênje v véter /ekspr.; pren./ *govorjenje v prazno, zaman, brez učinka, odziva*; prim. **govoriti v veter**

Letos je bila sprejeta resolucija, ki iranske oblasti poziva, naj vsaj zdaj, ob deseti obletnici fatve prekličejo smrtno kazen nad tem pisateljem. Zdi se kot govorjenje v veter. Ampak ko ne bi bilo deset let natanko takšnih kljubovalnih besed, bi bil Rushdie verjetno že dolgo mrtev. (Delo, 24. sep. 1998, NB) | V letu 2005 bo menda še huje: primanjkovalo naj bi celih enaindvajset milijard. Vse obljube, da bo Nemčija kmalu izpolnila merila maastrichtskega pakta stabilnosti, ki naj bi zagotavljal trdnost evropske valute, so torej le govorjenje v veter. (Delo, 11. maja 2004, NB)

◆ Gl. *govoriti v veter*.

gózd

zarádi drevés ne vídeti gózda, gl. **drevo**.

grád

gradítí gradóve v oblákíh, gl. **zidati gradove v oblakíh**.

obétati zláte gradóve, gl. **zlati gradovi**.

obljúbljati gradóve v oblákíh /ekspr.; mn., pren./ *obljubljati srečo, bogastvo*; prim. **obljubljati [komu] raj na zemlji (Zemlji)**

Vsem po vrsti menedžerji obljublajo gradove v oblakih in jim mahajo z vrtoglavimi zneski. (Delo, 6. maja 2002, NB) | Slovencem pa jo je tokrat hudo zagodel namestnik zunanega ministra Massimo Ranieri, ki je še ta teden sadil rožice in obljubljal gradove v oblakih med obiskom v Sloveniji. (Delo, 1. jul. 1999, NB) | Ker se je čutil zapostavljenega, se je že pred tremi leti in pol odločil, da si poišče žensko oziroma »prijateljico«, ki bi bila pri seksu bolj razumevajoča in strastna, kot sem bila takrat jaz. Obljubljal ji je gradove v oblakih. (Viva, nov. 2002, NB) | Čeprav so mi obljubljali gradove v oblakih in našli vsa možna opravičila, ker mi še vedno niso izplačali zadnjega obroka pogodbenih obveznosti, sem jim dal vedeti, da me turška košarka več ne zanima. (Delo, 22. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *zidati gradove v oblakih*.

◎ gluz. *złote hrody lubić někomu [něchtó někomu złote hrody lubij]*; it. *promettere mari e monti; promettere mirabilia*; nem. *jmdm. das Blaue vom Himmel versprechen; jmdm. Himmel auf Erden versprechen*; rus. *sulit' zolotyje gory komu-libo*.

postávljati gradóve v oblákíh, gl. **zidati gradove v oblakíh**.

zidati gradóve v oblákíh / *delati neizvedljive načrte, sanjariti o nemogočem*

Neumno in škodljivo bi bilo zidati gradove v oblakih, saj se ti ob surovi resničnosti razblinijo kakor milni mehurčki. (Dragan Matic, Nemci v Ljubljani, NB) | Navzlic velikim željam, ki jih – že zaradi Planice – gojimo v smučarskih skokih, že (pre)dolgo zidamo gradove v oblakih. (Delo, 10. avg. 1999, NB) | »Bolj sem zadovoljen na primer z V znamenju zmaja, ki je tudi glasbeno bolj izpopolnjen in sem ga napisal zadnjega.« O generaciji nekaj čez dvajset, ki bi v hišicah s kravato postavljal gradove v oblakih, lenobno sanjarila in se nič trudila. (Delo, 1. jul. 2000, NB) | Gradbeniki imajo nas arhitekta za bedake, mi pa njih. Oni nam očitajo, da gradimo gradove v oblakih, mi pa njim, da znajo razmišljati samo po tabelah in da niso ustvarjalni. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Za njim ni bilo nikogar, ki bi v demokratičnem sistemu, kjer so vsak pomembni sklep izglasovali, uspel voditi muhaste Atence s kakršnokoli bolj dolgoročno in ne egoistično politiko. Aristotel je menil, da so novi voditelji gradili gradove v oblakih, zmerjali in kričali na svojih nastopih in imeli pred očmi le trenutne koristi. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Dopovedujemo, da ni nujno vsega spreminjati in slepo prenašati rešitev iz različnih

tujih šolskih sistemov. Prepričujemo, da je eno »postavljati gradove v oblakih«, popolnoma nekaj drugega pa v realnosti spreminjati celoten šolski sistem. (Delo, 22. maja 1999, NB)

◆ Frazem *zidati gradove v oblakih* z različico *graditi gradove v oblakih* temelji na sestavini *gradovi v oblakih*, kar je prisposoda nerealnega, neuresničljivega, nezanesljivega nasproti temu, kar stoji, je zgrajeno na trdnih tleh. V drugih jezikih se v pomensko ustreznih frazemih namesto sestavine *v oblakih* pojavljajo sestavine *v zraku*, *na ledu*, *na pesku*, v *Španiji*. Frazezi v evropskih jezikih lahko izhajajo iz grških in latinskih predstavno sorodnih izrazov, npr. lat. *in aere piscari* (tj. 'loviti ribe v zraku'), *in aere aedificare (substracto fundamento)* (tj. 'graditi zračne gradove brez temeljev'). Sestavina *v Španiji* (v angl. in fr. *in Spain, en Espagne*) naj bi nastala konec 11. stol., ko je Henrik Burbonski prekoračil Pireneje in šel na pomoč kralju Kastilje v boju proti Mavrom. Za zmago nad njimi je bil bogato nagrajen – razen z roko hčere kastiljskega kralja še z velikimi posestvi, na katerih je začel graditi razkošne gradove. Ta uspeh Henrika Burbonskega je vzbudil zavist francoskih dvorjanov in željo po razkošnih gradovih v Španiji.

◎ angl. *to build castles in the air; to build castles in Spain*; češ. *budovat vzdušné hrady; stavět si větrné hrady; stavět vzdušné zámky; stavět větrné zámky*; fr. *bâtir des châteaux en Espagne*; gluž. *hrody w mrócelach twarić [něchtó hrody w mrócelach twari]*; hr. *graditi kule u zraku; graditi kule u oblacima*; it. *fare castelli in aria; costruire castelli in aria*; nem. *Luftschlösser bauen*; pol. *budować zamki na lodzie; stawiać zamki na lodzie; budować zamki na piasku*; rus. *stroit' vozdušnye zamki*.

zidati zlate gradove v oblake, gl. *zlati gradovi*.

zlate grade si obetati, gl. *zlati gradovi*.

zláti gradóvi /ekspr.; mn., pren./ *neuresničljiva velika sreča, bogastvo*; prim. **obljubljeni gradove v oblakih**

Lovrek je razočarano zavzdihnil in povesil glavo. Zlati gradovi, ki so jih bile priklicale učiteljeve besede, so se hipoma porušili, kot blisk so minile sanje, v katerih se je že sprehajal med bogatimi gredami, polnimi žlahtnih povrtin, žarečih vrtic in bujnobarnih cvetk. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Dežela sanj, kako si bajna! Ubogega zemljana dvigneš iz solzne doline in mu pričaráš pred oči zlate gradove, pravljíčna kraljestva, kjer se mu izpolni sleherna želja. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Kritiku torej ni bilo zameriti, da je bil užaljen! Ali nas je njegov odstop spravil v zadrego, ker se nam nikakor ni hotelo posrečiti, dobiti drugega kritika iz literarnih krogov, dasi smo obetali zlate gradove v oblaki

šestih vinarjev za vrsto. (F. Milčinski, Igračke, NB) | To nekaj je njegova neumrljiva duša in njene prečudne zmožnosti. Samo človek lahko misli, le on si lahko zida zlate gradove v oblake in si v mislih snuje nov svet okoli sebe. (F. Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Treba je bilo torej, da se ljudem umaknem in se zarijem v to odljudno puščavo, da ne bom nevaren svojemu bližnjiku, kadar mi morda zopet zavre v možganih. Tukaj zdaj samujem in premišljam, kako sva se nekdanj varala jaz in mati, ko sva meni gradila zlate gradove v oblake da, v oblake. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB)

◆ Frazem *zlati gradovi* v pomenu 'neuresničljiva velika sreča, bogastvo' je nastal po krajšanju iz frazemov *obetati zlate gradove, pričarati zlate gradove*. Ta motivno izhajata iz frazemov *zidati gradove v oblakih, graditi gradove v oblakih in obljubljeni gradove v oblakih*. Sestavina *zlati* dodatno stopnjuje preneseni pomen teh frazemov. Povezanost naštetih frazemov dokazujeta frazema *graditi zlate gradove v oblake, zidati zlate gradove v oblake* v citatih iz del J. Mencingerja in F. Erjavca. Frazem *zlate grade si obetati* pozna že A. J. Murko, 1833, 256.

◎ gluž. *zlate hrody*; hr., srb. *obećavati komu zlatne kule; obećavati zlatna brda; obećavati brda i doline*; rus. *zolotyje gory*.

gradíti

gradíti gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

gradíti zláte gradove v obláke, gl. *zlati gradovi*.

gr̄ba

dobíti jìh po gr̄bi /pog., ekspr.; pren., nedov. **dobívati**/

1. bití tepen

12. mar. 2011 – Serijski ljubimec, ki je za nos vlek el več žensk, naenkrat jih je dobil po grbi. Ženske so se našle in se spravile nadenj (Google, cekin.si)

2. bití premagan; bití grobo onemogočen; sop.: **dobíti jih po glavi**

Kdor nas je že predčasno odpisal iz boja za konstruktorsko lovoriko, jih je tu od nas dobil po grbi. (Delo, 8. okt. 2001, NB) | V Hiši svoboščin se kar naenkrat ne morejo sprijazniti z ne preveč tragičnim dejstvom, da so jo dobili po grbi na administrativnih volitvah, ampak so najbolj prizadeti odprli Pandorino skrinjico in ven je priletelo marsikaj. (Delo, 30. maja 2003, NB) | Razmere v Ljubljani so pač nemogoče, še posebej za nogomet. Stalno jih dobivamo po grbi. Zaradi neurejenega statusa nogometa, neustreznih zakonov o športu in zaradi pomanjkanja denarja. (Delo, 2. nov. 1999, NB)

◆ Frazem *dobiti jih po grbi* temelji na sestavini *jih*, ki prikrito govori o udarcih, ki jih kdo dobi po hrbtu, preneseno: je premagan, onemogočen. Enako bi lahko rekli za sopomenko *dobiti jih po glavi*.

dobívati jìh po gr̄bi, gl. **dobíti jih po grbi**.

grđ**grđ kakor smrtni gréh**, gl. **greh**.**grđ kot čúk**, gl. **čuk**.**grđ kot hudič**, gl. **hudič**.**grđ kot sám párkelj**, gl. **parkelj**.**grđ kot smrtni gréh**, gl. **greh**.**grđ kot strašilo**, gl. **strašilo**.**greben****grebén je zrasel kómu** /ekspr.; pren., tudi sed. in prih./ *postal je domišljjav, prevzeten*; prim. **visoko nositi nos**

Očka Orel zmaje z glavo in sam zase reče: »Spet jim je zrasel greben ... In kakšne polite kure so bili, ko je odletel Mussolini ...« (C. Kosmač, Na svoji zemlji, scenarij za film 1949, NB) | Tega pa ne! Zrasel mu je greben, stopil je pred njo in merila sta se iz oči v oči. »Ti me boš preklicevala, ti?« (Fran Milčinski, Gospodična Mici, NB) | Po zaslugi jugoslovanskega predsednika Vojislava Koštunice je zrasel greben nacionalističnim silam na Hrvaškem, ki v zadnjem obdobju ženejo vik in krik proti predsedniku Stipetu Mesiću in njegovi odločenosti, da pošlje v Haag hrvaške obtožence za vojne zločine. (Delo, 16. jan. 2001, NB) | Tudi nekaterim drugim je čez poletje zrasel greben, saj je Slovenija v zadnje pol leta postala država neomejenih možnosti. Ponižani in razžaljeni so vstali. (Delo, 15. sep. 2000, NB) | Tudi krdela, ki so ga čakala po vaseh ob potu, si niso dala dopovedati, da bi šla lepo domov. »Vsi zagrimo tja,« so vpili, »in zastrašimo graščaka, sicer mu kmalu spet zraste greben!« (Ivan Zorec, Izgnani menihi, NB) | Ostra nesoglasja, predvsem pa nasilje in grožnje so zaznamovali njun vsakdan, poleg tega pa obtoženca čaka še nekaj drugih postopkov. Tudi zato mu je senat položil na srce, naj mu zaradi te oprostilne sodbe ne zraste greben. (Delo, 17. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *greben je zrasel* komu izhaja iz živalskega sveta. Nekatere živali s sršenjem dlake na grebenu, tj. na sprednjem, izbočenem delu hrbta, dajo vedeti drugim, da se z njimi ni šaliti. Preneseno na človeka se je razvil pomen, da kdo postane domišljjav, prevzeten. Med starejšimi slovarji frazem omenjata Pleteršnik (I, 248): *greben mu raste* (o človeku), es schwillt ihm der Kamm; za njim Glonar (SSJ, 99) pri iztočnici *greben*: od tod preneseno: *greben mu je zrastel* = dobil je več, novega poguma.

◎ češ. *narostil mu hřebínek*; *narostil mu hřeben*; gluz. *hrjebjeń rosće někomu*; *jmdm. schwillt der Kamm*; it. *fare il galletto*; *alzare la cresta*; rus. *zadrat' nos*; *zadirat' nos*.

gréh**grđ kakor smrtni gréh** /ekspr.; primera/ *zelo grđ*

Ko kolovratimo mimo generalovega stanovanja, vzdignemo gospoda stotnika na ramo, da bi mogli potrkati

na okno. Kar se prikaže stara, škrbasta generalovka, grda kakor smrtni greh, in nas začne zmerjati na vse pretege. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Končno letim še na travnik iz mojega prvega dnevnika, tja, kjer so nogometna igrišča. Tam sedi orjaški pes, grđ je kot smrtni greh, malo črn, malo rjav, s poklapanimi ušesi nenadarjenega oponaševalca nemškega ovčarja. (Delo, 21. avg. 2004, NB) | Peljejo me na večerjo v skromno gostilno z mizami, pogrnjenimi s papirnatimi prti, in me pogostijo s tem, kar nudi kot greh grda, a simpatična gospodinja. (Delo, 5. mar. 2005, NB)

◆ Primerjalna sestavina *kakor smrtni greh, kot smrtni greh* nastopa tu kot stopnjevalno sredstvo za že tako negativno lastnost. Njen pomen izhaja iz dejstva, da je smrtni greh zelo hud, velik greh. Primera se uporablja tudi brez sestavine *smrtni*. V stopnjevalnem pomenu se seveda lahko uporablja tudi prislov *grdo*, npr. *grdo se zmotiti*.

◎ bolg. *strašen kato zvjar*; *grozen kato zvjar*; češ. *ošklivý jako opice*; *škaredý jako opice*; *ošklivý jako opičák*; hr. *ružan kao đavo*; *ružan kao akrap*; pol. *brzydki jak malpa*; rus. *strašnyj kak obez'jana*; slš. *škaredý ako opica*; *škaredý ako ropucha*; ukr. *gydkyj jak žaba*.

grđ kot smrtni gréh, gl. *grđ kakor smrtni greh*.**grênek prid.****grênek kot pêlin**, gl. **pelin**.**grêнка píľula**, gl. **pilula**.**pogóľtniti grênko píľulo**, gl. **pilula**.**požrėti grênko píľulo**, gl. **pilula**.**grênki -a -o sam.****požrėti marsikatéro grênko** /ekspr.; ed., pren./ *biti deležen neprijaznega, zbadljivega očitka, pripombe*; prim. **požreti grenko pilulo**

Vse to se je potem po mestu indiskretno raznašalo kot »najnovejšek«. Tudi knez Metternich je moral marsikatero grenko požreti, a prvi, ki je pričel zbadati, je bil vedno on sam. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Če bi bil v tistem prvem srdi imel denarja, bi bil vrnil honorar in zahteval rokopis. Jaz sem požrl (tudi v »Zvonu« že) marsikatero grenko, pa se nisem obesil. Ali ceni uredništvo Aškerca toliko višje od mene? (Ivan Cankar, Franu Zbašniku, Pisma III, NB) | Rodil se je v znani obrtniško-podjetniški družini, očetu Črnogorcu in materi Slovenki. Na račun očetove narodnosti je požrl marsikatero grenko. Do tega, da je člen črnogorske mafije, da naj bi bil celo na Arkanovi poroki in ljubimec njegove znane Cece. (Delo, 13. sep. 2003, NB) | Pisalo se je leto 1967, ko so se v taborih Montreala, Toronta, Bostona, Detroita in drugih staroselcev NHL spogledovali, češ kaj bodo pa zdaj ti »glasbeniki« v hokejski družbi. Toda Sid Salomon, prvi lastnik novega člana elitne hokejske

družbe, se ni dal motiti: svoje varovance je poslal v boj z uglednimi klubi, požrl marsikatero grenko, a le obstal na ameriško-kanadskem hojskem zemljevidu. (Delo, 11. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *požreti marsikatero grenko* je lahko nastal po analogiji s frazomom *požreti grenko pilulo*. Možna je tudi izpeljava z izpustom iz daljše besedne zveze **požreti grenko besedo*, *žaljvko*, *grenek očitek* ipd. Samostalniška raba sestavine *grenko* je torej nastala po izpustu sestavine *pilula* ali *beseda* itd.

gréšen

gréšni kôzel, gl. kozel.

gréti

gréti káčo na prsíh, gl. kača.

gréti se

gréti se kàkor martínček, gl. martinček.

grísti

grísti koléna, gl. koleno.

vést gríze kóga, gl. vest.

grlo

bíti do grla sit kóga/česa /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *biti zelo naveličan česa; imeti vsega dovolj*

»Prodaj bajto meni, kaj boš obdeloval to rdečo lakoto!«
Toda Dihur, ki je bil do grla sit hlapčevskih služb, si je predstavljal na bajti neodvisno življenje, zato mu je odgovoril: »Boš videl, kaj bom iz bajte napravil!« (Prežihov Voranc, *Boj na požiralniku*, NB) | Ni naprodaj,«
je dejal Ivan užaljen, če misli ta Lah, da je on že tako pri kraju, in hud zaradi drugih, važnejših stvari. Ta predrzni človek se je namreč mešal v vse gospodarstvo, hvalil ali grajal brezobzirno zdaj kuho, zdaj postrežbo in nagajal za šalo, kakršne je bil Ivan kmalu do grla sit ... (Fran Detela, *Tujski promet*, NB) | Weiler je teh kritik o svoji pristranskosti že do grla sit. Nekateri znanstveniki poskušajo zadevo predstaviti tako, kot da bi se Nasa zanimala samo še za zunajzemeljska bitja. (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Jagger je bil do grla sit Keitha Richardsa, ki je na pogajanjih o milijonskih poslih kar zaspal. Richards pa je Jaggerju poskušal prepričati načrte o samostojni karieri – a zaman. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Gordijski vozle tokrat poskušajo presekat tako, da bo volk do grla sit, koza pa še skoraj živa. Pet najvišjih predstavnikov oblasti v državi bo rešenih vsakršnih sodnih procesov, dokler bodo na oblasti, vsi drugi pa bodo dotakljivi in jih bo mogoče kaznovati. (Delo, 31. maja 2003, NB)

◆ Frazem *biti do grla sit koga/česa* lahko temelji na domnevi, da je kdo tako sit, da ima tako poln želodec in da mu hrana ne gre več naprej od grla.

Možna pa je tudi predstava o tem, da je glede na pokončno človekovo postavo kaj (npr. voda ali preneseno karkoli) prišlo do grla, do vratu ali celo prek glave.

◎ angl. *to be fed up with sth.*; *to have had it up to here with sth.*; fr. *en avoir par-dessus la tête*; it. *averne fin sopra i capelli; essere arcistuffo; averne le tasche piene*; nem. *zum Halse heraushängen; etwas satthaben*; pol. *mieć po dziurki w nosie*.

bíti kóst v grlu kóga, gl. kost.

cmòk v grlu, gl. cmok.

cmòk v grlu se naredí kómu, gl. cmok.

dréti se na vsè grlo, gl. na vse grlo.

držáti nôž na grlu kóga, gl. nož.

globòko grlo /publ.; pren., kot vzdevek **Globoko grlo/ anonimni informator; ki medijem posreduje podatke zaupne narave**

Včasih raziskovanje traja v neskončnost, šest ali devet mesecev je nekaj povsem normalnega, toda kaj lahko traja tudi pet ali šest let. Za vzorčni primer novinarskega raziskovanja, afero Watergate, je bilo značilno, da je novinarsko delo temeljilo na skrivnem viru, imenovanem »globoko grlo«. (Delo, 19. jun. 1999, NB) | Vsa dogajanja okrog dokumenta razkrivajo le pritlehnost, hinavščino in paranojo slovenske politike in pokvarjenost njenih sopotnikov. To, skupaj z ugibanji o tem, kdo naj bi bil globoko grlo v BS, in o tem, kako je tako nevaren dokument sploh lahko izginil iz Banke Slovenije, ni predmet tega sestavka. (Mladina 2007, št. 05, NB) | In dalje, še bolj zopрно: je imela al-Kajda v ameriški varnostno-obveščevalni komuni svojega človeka, svojega krta, ali pa celo svoje globoko grlo? In kako visoko je bilo to globoko grlo? (Mladina 2004, št. 14, NB) | Tudi če predpisi ne bi bili tako jasni, bi policija morala začeti s preiskavo. Če se je »globoko grlo« v policiji odprlo že pred letom dni zaradi neškodljivega posveta o kršenju človekovih pravic, kaj vse se lahko zgodi ob skorajšnjih bolj dramatičnih okoliščinah, denimo, ob zamenjavi v policijskem vrhu? (Delo, 10. maja 2003, NB) | V Sloveniji to ne bi bilo mogoče, tu se vse hitro sčveka. In tudi novinarji verjetno ne zmoremo dovolj moralne trdnosti, da bi ohranili v tajnosti kako Globoko grlo. Pri nas ni globokih grl, so le kratka grla. (Delo, 7. avg. 2004, NB) | Najbolj skrivnostni človek ameriškega novinarstva in politike v zadnjih treh desetletjih je pri enaindevetdesetih letih končno dovolil, da ga razkrijejo. Razvpito »Globoko grlo«, ki je Bobu Woodwardu in Carlu Bernsteinu iz Washingtona Postu potrjevalo zaupne informacije iz afere Watergate in pomagalo pokopati republikanskega predsednika Richarda Nixona, je bil tedanji drugi človek FBI W. Mark Felt. (Delo, 2. jun. 2005, NB)

◆ Za nastanek frazema *globoko grlo* so nazorni naslednji citati: Preiskovalno delo obeh novinarjev je temeljilo na sodelovanju enega od članov Nixonove vlade, ki jima je od znotraj dajal ravno

dovolj ključev, da sta počasi sklejala obroč okrog predsednika. Informator je po znamenitem porno-grafskem filmu iz tistih časov dobil ime *Globoko grlo*. (Delo, 18. jun. 2002, NB) | Informacijam enega samega anonimnega vira sta prva zaupala novinarja Washington Posta Bob Woodward in Carl Bernstein. Človek, ki sta ga imenovala *Globoko grlo*, jima je pomagal, da sta leta 1972 razkrila afero Watergate, zaradi katere je potem odstopil predsednik Richard Nixon. (Delo, 2. avg. 2004, NB) | Izraz *Follow the money*, ki niti ni obstajal in ki si ga je izmislil šele film, je zrušil Nixona. In tudi izraza *Globoko grlo* (Deep Throat) nista skovala Woodward in Bernstein, ampak si ga je izmislil Howard Simons, eden izmed urednikov *Washington Posta* – hja, Woodwardovega tajnega informatorja je krstil po porniču *Globoko grlo*, ki je bil tedaj velik hit. (Mladina 2006, št. 33, NB) | Linda Lovelace je zaigrala žensko, ki je nepotešena zato, ker je v bistvu medicinski fenomen: ženska s ščegetavčkom v grlu. Ta nadrealistična fiksijska aluzija je le par let pozneje svojo simbolno potrditev doživela tudi v realnosti: ne zato, ker je Linda kot za šalo pogoltnila 35 centimetrov Johna Holmesa v erekciji, marveč z afero Watergate in ključnim informatorjem z vzdevkom *Globoko grlo*. (Delo, 10. nov. 1998, NB)

Sinhronizirano v slovenščino: *Sledi denarju!* Ta stavek, ki ga v filmu izreče »Globoko grlo«, je povsem filmski – v knjigi, ki sta jo napisala Bob Woodward in Carl Bernstein, reporterja časopisa *Washington Post*, in po kateri so posneli film, ga namreč ni. Izmislil si ga je scenarist. (Mladina 2007, št. 21, NB)

imeti cmòk v grflu, gl. **cmok**.

iméti súho grflo /ekspr.; pren./ *biti žejen*

Po pogovoru z grofom je imela suho grlo, zato je poskala prosto mizo v kavarnici sredi trga. Usedla se je in uživala v senci košatega drevesa. (Delo, 26. feb. 1998, NB) | *Doktor nekaj prigovarja Emeriku*. Videti je, da ima Emerik suho grlo in da se mu tresejo roke. (Drago Jančar, Veliki briljantni valček, NB) | Z možem sva imela natanko takšne simptome, kot so jih navajali za zastupitev z alkaloidno ajdovo moko. Najprej sva imela strašno suho grlo, bolela naju je glava, imela sva vrtoglavico in kar nisva bila prava, nisva mogla misliti, pojavljala se je slabost in čudne bolečine, pa rdečica na obrazu. (Delo, 5. nov. 2003, NB)

◆ Frazem *imeti suho grlo* temelji na dejstvu, da je posledica žeje suho grlo. Kot kaže zadnji zgled, pa je suho grlo lahko tudi posledica kakega bolezenskega stanja oziroma zastupitve.

◎ angl. *to be spitting feathers/cotton*; fr. *avoir la gorge sèche*; hr., srb. *imati suho grlo*.

kóst se zatákne kómu v grflu, gl. **kost**.

kóst se zatíka kómu v grflu, gl. **kost**.

[kot] **kóst v grflu**, gl. **kost**.

kričáti na vsè grflo /ekspr.; glag. prisl. zv., dov. **zakričati/ zelo glasno kričati**

Malo je še krajev, kjer se lahko človek preda glasbi tako sproščeno, kot se ji v Moji sobi. Če začuti, da bi vpil, lahko kriči na vse grlo. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Ve, da bi se morala tam prikazati naveza Kuena in Scholza, namenjena na vrh. Od šeste ure dalje skoraj tri ure na vse grlo kriči: »Na pomoč, potrebujeva vrv!« (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Caposquadra ga zgrabi za pisano srajco na prsih ter ga začne besno stresati. »Dio santo!« kriči na vse grlo, ves zaripel od jeze, da se mu dolgi lasje usipajo po licih. (C. Kosmač, Žuželjč in njegova krava, NB) | Moj Jezus pa že stoji sredi sobe, krili z rokami in kriči na vse grlo: »Policijska!« (C. Kosmač, Težka nedelja, NB) | Otroci so razposajeno hrumeli na soncu. Nenadoma pa se je Hlipov Lojz iztrgal iz gruče, skočil na šolsko stopnišče, stegnil roko proti njima in zakričal na vse grlo: »Že gresta ženin in nevesta!« (Ciril Kosmač, Pomlad s čapljo, NB)

◆ Gl. *na vse grlo*.

◎ angl. *to shout at the top one's voice; to cry blue/ bloody murder*; češ. *křičet z plna hrdla; křičet z plného hrdla; křičet na plné hrdlo*; nem. *sich die Kehle aus dem Hals schreien; sich die Lunge aus dem Hals schreien*; rus. *kričat' na vsë gorlo; kričat' vo vsju ivanovskuju; kričat' vo ves' golos*.

namočíti si [súho] grflo /ekspr.; pren., olepš., tudi **zmočíti/ spiti pijačo**

Margareta je takoj pohitela iz sobe in se kmalu vrnila z velikim vrčem vina. In Matija je prijel vrč z obema rokama in si svoje suho grlo počeno namočil. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Zdaj, ko je ta pijača za bogove tako razvrednotena, da njen liter v kleti stane toliko kot dve s kavno brozgo umazani skodelici, so gospodarji vsepovsod veseli človeka, ki iskreno pove, da si želi zmočiti suho grlo. (Delo, 24. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *namočiti si [suho] grlo* z različico *zmočiti si [suho] grlo* je eden iz vrste olepševalnih izrazov, ki se uporabljajo za ponazarjanje pitja praviloma alkoholnih pijač. Stopnja intenzivnosti tega pitja tudi primerjalno ni natančno, ampak samo relativno ugotovljiva.

◎ češ. *svlažit si hrdlo [něčím]*; hr., srb. *okvasiti grlo; oplaknuti grlo*; nem. *sich die Kehle ölen/ salben/schmierem*; rus. *promočit' gorlo; smočit' gorlo; promočit' glotku; smočit' glotku*.

nastáviti kómu nòž na grflo, gl. **nož**.

na vsè grflo /ekspr.; prisl. zv./ *zelo glasno*; prim. **na vse pretege**

»To je Slovenka, si šepetajo. Ona pa stoji na sredi med gestapovci, dviga stisnjeno pest in kriči na vse grlo ...« Nesrečnico so odpeljali nazaj v zapor in jo na dvorišču

ustrelili. (Delo, 4. avg. 2007, NB) | To je ob živce precej spravilo prebivalce in komunalne službe. Na njihovo srečo ljudska modrost v teh dneh na vse grlo razglašala, da letos ne bo tako. Dobro staro, pasje mrzlo rusko zimo pa že napovedujejo nizke temperature in prvi sneg, ki je Moskvo pobelil v tem tednu. (Delo, 16. nov. 2007, NB) | Sesedla se je, pokrila obraz z rokami in začela histerično ihteti. Tudi otrok, ki ga je Martin držal v naročju, je začel vpiti na vse grlo. In Martin ni vedel, koga bi tolažil. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | »Boš videla, kako sproščujoče je. Tuli z mano, Hela, rjovi kot žival ... » Hela jo poslušala in tudi ona zateglo zakriči in tako vpijeta na vse grlo, vpijeta do onemoglosti in hripavosti. (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Marsikdo se je previdno oziral naokrog, ali ne bo kje ugledal režiserja, ki se na vse grlo dere: »Akcija, tišina, snemamo!« (Delo, 9. mar. 2000, NB) | »Ježešta, kako se to grdo kadi!« »Gori-i-i!« se je drl na vse grlo pastirček, ki je pribežal s polja. »Županov kozolec!« (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | »Bil bi Lukež prvi med velikaši!« Takemu odgovoru se je župan na vse grlo zasmel, ter se je ozrl po omizju. Suhi učitelj Manira in občinski mož Bande-rec sta se smejala z njim, sodni kancelist pa je mirno in resno, prav počasi in zlogoma ponavljal. (Ivan Cankar, Vojska na Prisojnici, NB) | Tiste laške kapljice bi se napil, ki jo ima vojvodinja v kleti in ki gre tako v kri, da bi se še premilostni gospod opat na glavo postavljal, če bi se je malo nalezal. In Matija se je smejal na vse grlo, ko si je predstavljal, kako bi strogi, resni in slovesni opat v pijanosti poskakoval in se na glavo postavljal. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB)

◆ V frazemu *na vse grlo* je bistvena pomenska sestavina količinski zaimek *vse*, ki v sklopu *na vse grlo* pomeni visoko stopnjo ali mero tega, kar proizvajajo grlo kot govorni organ. Frazem se večinoma veže z glagoli *dreti se*, *kričati*, *smejati se*, *vpiti*.

◎ češ. *z plna hrdla*; *z plného hrdla*; *na plné hrdlo*; hr., srb. *iz puna grla*; nem. *aus voller Kehle*; *aus vollem Halse*; *lauthals*; rus. *vo vsě gorlo*; *vo vsju glotku*; *vo vsju ivanovskuju*; *vo ves' golos*.

nož na grlu kóga, gl. **nož**.

ózko grlo /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi nikal./ *kar otežuje*, *zavira kaj*

Arhiv ni bil nikakršno ozko grlo, zaradi arhiva ni bilo nikoli treba sklicevati nervoznih sestankov. (D. Jančar, Zalezovanje človeka, NB) | Energija, potrebna za gonjenje kolesa, je prihajala vame zastonj. Ni bil toliko problem ozko grlo, kot bolj ozek trebuh. Gostoljubnost je stara perzijska tradicija. (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Tako bi naj v sektorju Petrokemija začeli graditi tovarno formalina, ki predstavlja ozko grlo v petrokemični proizvodnji, še posebej pri proizvodnji visokokakovostnih ekoloških lepil ... (Delo, 20. jan. 2002, NB) | Gneča pred ljubljansko sodno palačo je vendarle pojnjala, čeprav je trikrat na teden vhod v sodno stavbo tu

in tam še vedno ozko grlo. (12. feb. 2000, NB) | Če je še do nedavnega ozko grlo bila hitrost prenosa podatkov, ki jo je zmogel modem, se z razvojem le-teh možni zastoji počasi prenašajo na vmesnik (Monitor, maj 1999, NB) | S prenosom 64 kb/s in stiskanjem podatkov, sploh s hkratno uporabo obeh kanalov (128 kb/s), zlahka presežemo največjo hitrost prenosa tipičnih zaporednih vmesnikov (115,2 kb/s), kar pomeni, da imamo ozko grlo. (Monitor, sep. 1999, NB)

◆ Frazem *ozko grlo* je nastal po predstavi, da ozko grlo otežuje, ovira požiranje. Preneseno na druga področja se je izoblikoval pomen 'kar otežuje, zavira kaj sploh'.

◎ angl. *bottleneck*; hr. *usko grlo*; nem. *der Engpaß*.

pognáti po grflu /ekspr.; pren./ *zapraviti s pijačo*, *zapiti*

In tako je Pettaros zvrnil kozarec, potem dva in tri, si naročil še cigaret – pijača se brez kajenja upira – in tako je pognal po grlu vseh dvanajst jalovih ali osem zabeljenih večerij. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Zdaj, kajpak zdaj ... Ko je vse pognal po grlu ... Zdaj te imam na vratu, redim naj te in skrbim zate ... (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Žena je garala kot črna živina, obtoženec, ki je tu in tam poprijel za kakšno honorarno delo, pa je od nje neprestano zahteval denar za pijačo. Če se mu je uprla, jo je pretepel, v kratkem času pa je pognal po grlu kar štiri tisoč mark. (Delo, 5. maja 1999, NB)

◆ Frazem *pognati po grlu* temelji na dejstvu, da stalno prekomerno popivanje tudi veliko stane in da lahko kdo na ta način po grlu požene, tj. zapravi vse premoženje ali se celo zadolži.

◎ fr. *dilapider [son gain] en boisson*; it. *sperperare bevendo*; *scialacquare bevendo*; nem. *durch die Gurgel jagen*.

poplákniti si [súho] grlo /ekspr.; pren., olepš./ *popiti kaj*

»Ej, gospod Šilo,« pravi neki Koprivec in si poplakne grlo, »gospod Šilo, Vi bi bili sposobnejši za občinskega svetovalca, kakor Bob.« (I. Cankar, Pri nas, NB) | Bridki so taki spomini in zatorej mi natočite vina, da si poplaknem suho grlo, ker sem vam tako povedal že mnogo lepega! (Ivan Tavčar, V Zali, NB) | Čemeren grem iz mesta, da v vinski se hram umaknem in suho si grlo oplaknem, v novine nos svoj vtaknem. Tu smeje se šumna družba, ej, pač se nabrenkala cvička; debela mamica čička smehljaje se radi dobička. (Dragotin Kette, Pesmi, NB) | Od truda in od žeje skoraj sahnemo, kakor pod kapom pot nam s čela kapa; postoj en čas, da malo se oddahnemo! Častiti družbi vsej uhaja sapa; počakaj, da si grlo malo splahnemo jaz stežka še dohajam Haderlapa. (Josip Stritar, Dunajski soneti, NB)

◆ Frazem *poplakniti si grlo* spada med t. i. olepševalne izraze, s katerimi na lepši, prikrit način govorimo o pitju alkoholnih pijač.

◎ angl. *to wet one's whistle*; češ. *splachnout si hrdlo [něčím]*; fr. *se rincer la dalle*; it. *sciacquarsi*

la bocca; nem. *sich die Kehle anfeuchten*; *sich die Kehle ölen*; *sich die Kehle salben/schmieren*; rus. *promočit' gorlo*; šp. *mojar la garganta*.

smejáti se na vsê grlo /ekspr.; glag. prisl. zv., dov. **zasmeljati se/ zelo glasno se smejati**; sop.: **smejati se na ves glas**

Komaj so se dobro privadili lenobi in pijančevanju, je prišla ura, ko so se streznili ter si pulili lase od žalosti in obupa. Ali paša, zapeljivec in Antikrist, pa se jim je smejal na vse grlo in jih je povpraševal: Kaj ste se že naveličali Matjaževega kraljevanja? (I. Cankar, Kralj Matjaž in potepuh Marko, NB) | Tovarišija gleda za nama. Oče se smejejo na vse grlo in vpijejo: 'To je dobro znamenje, vidim, da gre rada, le naprej, naprej!' in veste, bila sem tako neumna, da se nisem nič veselila, ko se Francelj spet obrne in me nese k vozu nazaj. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | In Matija se je smejal na vse grlo, ko si je predstavljal, kako bi strogi, resni in slovesni opat v pijanosti poskakoval in se na glavo postavljaj. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Dovolj smo si ogledali to žalost, zdaj pa se spodobi, da izperemo iz duše vse hude misli. «Ko je slišal cigan take besede, se je na vse grlo zasmeljal, in smejal se je ves čas, ko je hodil za procesijo, ki se je napolila naravnost do Elijeve krčme. (I. Cankar, Krčmar Elija, Troje povesti, NB)

◆ Gl. *na vse grlo*.

správití kaj po grlu /ekspr.; olepš./ *spiti*; prim. **pongnati kaj po grlu**

Kdo se bo ubadal s protiooperacijo?« je vprašal Natan, ki je hotel zamenjati temo pogovora. Z enim samim hitrim požirkom je spravil po grlu vso tequilo. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Vendar je potrebna skromnost: če bi povprečen Kitajec spil vsak teden eno samo steklenico piva več kot doslej, bi, kot so izračunali na World Watch Institute, spravili po grlu celoletni nemški pridelek žita. (Delo, 29. maja 2000, NB) | Etilni alkohol je obtežen z višjo davčno stopnjo kot denaturirani, ki se uporablja predvsem v kozmetiki, medicini ..., zaradi dodanega grenkega bitrexa pa ga ni mogoče spraviti po grlu. (Delo, 5. okt. 2007, NB)

vôda têče kômu v grlo, gl. **voda**.

vpítí na vse grlo, gl. *na vse grlo*.

zasmeljáti se na vsê grlo, gl. *smejati se na vse grlo*.
zmóčiti si [súho] grlo, gl. *namočiti si [suh] grlo*.

grm

bití za vsákím grómom, gl. **za vsakim grmom**.

ne rástí za vsákím grómom, gl. **za vsakim grmom**.

rástí za vsákím grómom, gl. **za vsakim grmom**.

v tém grmu tíči zájec /ekspr.; pren./ *tu je jedro problema, bistvo stvari*

»Kaj ne veš, da me že tisoč korakov hoje zdela tako, da sem ob sapo in vso moč!« »Viš, prijatelj, v tem grmu tiči tvoj zajec. Tukaj ga je treba prijeti!« (Anton Bre-

celj, Zdrav, kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Čemu je opat privabil toliko gostov v samostan? V tem grmu mora tičati kak poseben zajec, a kolikor si tudi belim glavo, ne morem uganiti, kaj naj to pomeni. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Zajec tiči v tem grmu: lov je draga zabava, pesniki pa navadno niso petični; bogatinom so pesmi deveta briga. Ali zdaj nam je poslal Apolon pesnika iz imovite hiše. (Rado Mur-nik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Kaj potem, saj tudi s poznejšimi kontrolami lahko odkrijejo sledi jemanja prepovedanih poživil, se bo najbrž začudil marsikateri poznavalec športa, ki je kolikor toliko seznanjen s problematiko dopinga. In prav v tem grmu naj bi tičal zajec: dandanes je na voljo že dovolj visoko učinkovitih preparatov, ki že po osemurni presnovi ne pustijo nobenih sledov v organizmu! (Delo, 13. apr. 2000, NB) | Naše lastne izkušnje nam govorijo, da si lahko z močjo misli udejanjimo marsikaj, tako dobro kot tudi slabo. In v tem grmu tiči zajec. Zakaj moramo biti vedno tako črnogledi? (Delo, 15 sep. 1999, NB)

◆ Frazem *v tem grmu tiči zajec* brez dvoma temelji na dejstvu, ki ga ponazarja naslednji navedek: Pred desetletji je bil zajec ena izmed najbolj pogostih živali pri nas. Bilo jih je toliko, da je za vsakim grmom tičal po eden. (Delo, 15. dec. 1999, NB)

◎ angl. *there's the rub; that is where the shoe pinches*; češ. *tady je zakopaný pes*; fr. *c'est là que git le lièvre; voilà le nœud de l'affaire; voilà le hic*; hr., srb. *u tom grmu leži zec*; nem. *da liegt der Hund begraben; hier liegt der Hase im Pfeffer*; rus. *(vot gde) sobaka zaryta*.

za vsákím grómom /ekspr.; pren., prisl. zv./ *povsod*

Najprej je spraznil vse cerkve v premeru kroga kakšnih tridesetih kilometrov. To ni malo, če veš, da so tu naokrog cerkve na vsakem griču, kapele pa za vsakim grmom. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Za pridnega je za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamnom denar. Za pridnega je za vsakim grmom petica. (Ljudski pregovori, NB) | Veliko vprašanje je seveda, kaj je mogoče v ozračju, ko se pozicijski in opozicijski politiki najpogosteje zmerjajo samo še s fašisti, spremeniti v prenapetem odnosu med oblastjo in opozicijo. Prvi za vsakim grmom vidijo sovražnika, ki Srbijo sili v samouničenje, češ da opozicija hote ali nehote nadaljuje vlogo, ki so jo lani začeli »zločinci Nata«, drugi pa tako rekoč zaradi dreves ne vidijo gozda oziroma splošnih razmer v državi ... (Delo, 13. maja 2000, NB) | Ob berlinskem zidu so se dogajale podobne tragedije pri bežanju iz Vzhodnega v Zahodni Berlin, kakor se še danes v tistem delu Balkana, ki je z mejami tako obseden, da jih v imenu nacionalnih in državnih interesov varuje z vsemi sredstvi – namesto z obmejno policijo s pravo vojsko, ta pa očitno za vsakim grmom vidi smrtnega sovražnika. (Delo, 13. jan. 2005, NB) | Ali je bilo tisto drevesce vaš bog ali kaj? Tak les raste za vsakim grmom, Krpana pa ni za vsakim voglom, še

na vsakem cesarskem dvoru ne, hvala Bogu!. (F. Levstik, Martin Krpan z Vrha, NB) | Je pa zame nemoogoče pisati o Hribarju z nekakšno objektivistično distanco do najine bližine in razdalje. Vsekakor pa moram reči, da filozofi Hribarjevega kova na Slovenskem ne rasejo kar za vsakim grmom. (Delo, 6. jan. 2004, NB) | Piko na i pa prispeva še politična kuhinja, ki izbira menedžerje po njihovi strankarski pripadnosti in ne po strokovni usposobljenosti, kot da sposobne vodilne ekipe rastejo za vsakim grmom. (Delo, 26. mar. 1998, NB) | Ob poplavi podjetij, ki nudijo »svetovanje, inženiring in načrtovanje informacijskih sistemov«, bi lahko sklepali, da svetovalci rastejo za vsakim grmom. Šele po obisku pri strankah, ki so pripravljene plačati za zunanje svetovanje, bomo spoznali, da vsem svetuje le peščica podjetij ali posameznikov. (Monitor, feb. 1999, NB)

◆ Frazem *za vsakim grmom* je nastal v času, ko je bilo gozda, grmičevja in grmov bistveno več kot danes. Iz vseprisotnosti oziroma razširjenosti grma izhaja pomen 'povsod'. Povezavo z omejenim dejstvom ohranja glagolska sestavina *rasti* v frazemu *rasti za vsakim grmom* v pomenu 'biti povsod' z zanikano različico *ne rasti za vsakim grmom*. Bolj posplošena je enakopomenska različica *biti za vsakim grmom*.

gròb

biti z êno nôgo v gròbu, gl. *noga*.

kđó bi se v gròbu obráčal, če, gl. *obračati se v grobu*.

kđó bi se v gròbu obrñnil, če, gl. *obračati se v grobu*.
kopáti gròb kómu /ekspr.; pren./ *pogubljati, uničevati koga*

Taki narodi se zavedajo svoje skromnosti, bojazljivosti in krščanske pohlevnosti in zato se sramujejo sami sebe; zatajujejo se, topé se kakor breznov sneg in izginili bodo. Krščanska skromnost jim koplje grob. (I. Cankar, Nezadovoljnost, NB) | Praksa »investiranja« državnega denarja po načelu, da o projektih odločajo pretežno tehnični strokovnjaki in pri tem upoštevajo le osnovno ceno, s problemom in stroški financiranja pa naj se ubadajo drugi, namreč koplje grob našim javnim financam. (Delo, 15. apr. 2002, NB) | Izključeni Ivković trdi nasprotno: da prav Miloševićeva žena prek Jula upravlja SPS in mu koplje grob. (Delo, 17. apr. 2002, NB)

◆ Frazem *kopati grob* komu, enako tudi *kopati si grob*, temelji na prenosu konkretnega kopanja groba za že umrlega na ravnanje, ki bo v določenem času pogubilo, onemogočilo koga.

◎ češ. *kopat někomu hrob*; fr. *creuser la tombe de qn.*; hr., srb. *kopati komu grob*; *iskopati komu grob*; rus. *ryt' mogilu komu*; *kopat' mogilu komu*.

kopáti gròb sám sêbi, gl. *kopati si grob*.

kopáti si gròb /ekspr.; pren., poud. **sam sebi**/

1. sam se pogubiti, onemogočiti

Vinko Levstik, ki ga zagovarjata odvetnika Danijel Starman in Jože Hribernik, pravi, da je trpel, ko je med zasliševanjem zajetega Borivoja Jeleniča – Borčija poslušal odgovore zagrizenega komunista, s katerimi si je sam kopal grob. »Govoril je, da bo Stalin zmagal, da je prepričan komunist, sam se je pokopal, ker je tako odgovarjal,« je razlagal obtoženec. (Delo, 14. nov. 2000, NB) | Stranka, ki hoče biti močna in biti na oblasti, mora po definiciji biti pragmatična. Obenem si s to pragmatičnostjo dolgoročno koplje grob. Volilno telo se je v določenem trenutku preprosto naveliča. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Toda ravno pri tem financiranju je veliko neskladja. In to je tisto, kjer si vlada koplje grob. Mene namreč silijo, da bom prej ali slej moral narediti rez. (Delo, 18. apr. 1998, NB)

2. nič ne paziti na svoje zdravje

Tisti, ki jé s polnim želodcem, sam sebi koplje grob z lastnimi zobmi. (Delo, 7. maja 1999, NB) | »Dom je tam, kjer sta miza, kjer ješ, in postelja, na kateri spiš.« Vida najraje jé z žlico, tudi solato, včasih tudi z golimi rokami: »Oče je vedno govoril, da si človek z nožem in vilicami koplje grob.« (Viva, marec 2006, NB)

◆ Gl. *kopati grob* komu.

◎ angl. *to dig one's own grave*; češ. *kopat si hrob*; hr., srb. *iskopati sebi grob*; nem. *sich selbst sein Grab schaufeln*; [*sich*] *sein eigenes Grab schaufeln*; rus. *ryt' sebe mogilu*.

molčáti kot gròb /ekspr.; primera/ *za vedno molčati*
Vsem svojim služabnikom pa je zagrozil, da bo slehernemu, ki bo le črhnil o porodu, dal pri priči oddrobiti glavo. Ker so dobro poznali njegovo silno jezo in trdo srce, so seveda molčali kot grob in že naslednji dan je bilo na gradu spet vse tako, kot da se ni nič zgodilo. (Feri Lainšček, Mislice/Deset pravljič, NB) | Tudi jaz lahko povem samo tebi, ker nimaš jezika. A če bi ga imel, bi molčal kot grob. Takšne reči, ki jih dolgočasni fajfarji ne razumejo, je treba odnesti v grob. (C. Kosmač, Ozimina, NB) | Zanoj je bilo pomembno samo to, da so bile Neline trepalnice kar najbolj zapeljive, Aldovi brki pa vedno na mestu. Molčala je kot grob. Zacementirani grob. (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB) | Tisk je, da bi se izognili morebitnim posledicam pre nagljene objave razsodbe v tem delikatnem, zahtevnem procesu, ki se je pripravljaval leta in je ves prejšnji mesec buril javnost, in da bi se izognil očitku pritiska na sodstvo, molčal kot grob. (Delo, 16. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *tihó kakor v grobu*.

◎ angl. *to be as silent as the grave*; bolg. *málča kato grob*; češ. *mlčet jako hrob*; *být jako hrob*; fr. *être muet comme une tombe*; hr. *šutjeti kao grob*; mak. *molči kako grob*; *šuti kao grob*; nem. *schweigen wie ein Grab*; pol. *milczec jak grób*; rus. *molčat' kak mogila*; slš. *mlčat' ako hrob*; ukr. *movčaty jak mogyla*.

obračati se v grôbu /ekspr.; pren., tudi s pogo. z bi, dov. **obrniti se/ zelo se razžalostiti, razjeziti**

Elizo Doolittle so imeli zaradi njenega jasnega naglasa za Madžarko. Ah, profesor Higgins se zagotovo obrača v grobu. (Georges Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Če bodo torej stvari potekale približno tako, bo finančna konstrukcija pod streho. Če ne, utegnemo imeti škandal Prešeren, v katerem bodo odmevale besede o tem, da je nacionalna substanca smrtno ranjena, da je bila osamosvojitve pravzaprav zaman, da se pesnik obrača v grobu ... (Delo, 15. dec. 1998, NB) | Namreč, prepričan sem, da bi se Tigrovcu obračali v grobu, če bi za to, da bi spomenik v njihovo čast dokončali, vzeli denar obrambnemu ministrstvu, to se pravi državotvornosti, za katero so se oni tako borili, za samostojno slovensko državo. (Državni zbor RS: 9. izredna seja 20. 06. 2005, NB) | Andrić, Vidmar in Gavella se obračajo v grobu, kajti njihovemu Sterijinemu pozorju se napoveduje, da iz uglednega festivala sodobnega gledališča postane lokalni, politični teater. (Delo, 16. sep. 2005, NB) | Njegov stari oče je prodajal enciklopedije od vrat do vrat. Mož bi se obračal v grobu, če bi videl velikost današnjih enciklopedij in vedel, kako jih prodajajo. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | A menda se jim zdi, da je malikovalstvo še vedno boljše kot nič – ali kako? Jezus bi se obračal v grobu, če ne bi bil že vstal. (Delo, 17. jan. 2004, NB) | Willy Brandt bi se obračal v grobu!« je bentil posarski voditelj socialdemokratov Heiko Maas, ko je v petek komentiral odločitev bivšega predsednika SPD Oskarja Lafontaine, da na septembrskih volitvah kandidira na listi PDS – naslednice komunistične stranke Ericha Honeckerja. (Delo, 11. jun. 2005, NB) | Okroglih dvajset let po tistem, ko smo na zadnjo pot pospremili predsednika Tita, je prikorakal nazaj v naš državni zbor, in to naravnost za govorniški oder, skozi žolčne polemike naših vrlih parlamentarcev. Na pomoč – takšno ali drugačno – so ga poklicali eni in drugi pred glasovanjem o mandatarju Andreju Bajuku. Tito v glavnem ne bi imel nič proti vsemu skupaj, bržkone pa se je obrnil v grobu, ko so ga naslavljali z gospod Josip Broz Tito. (Delo, 4. maja 2000, NB) | Jasno je, da obnova ni več mogoča, v poštev pride edino novogradnja. Gospod Rikli pa se je v stotih letih prav gotovo že nekajkrat obrnil v grobu. (Delo, 4. jul. 2006, NB) | In v takih okoliščinah si takoj videti šibak, če si nemudoma pripravljen obračati na glavo svojo identiteto – recimo Univerzo na Primorskem v Obalno univerzo ali celo v Univeršitá del Fortunato Falce. Srečko Kosovel bi se obrnil v grobu in če je pozabil, bi verjetno še enkrat zapisal: Pokrajina budalosti: tepec buli, / osel kraljuje, poet pa javka / po mesečini. (Delo, 10. jul. 2004, NB) | Kje ste vi dobili vašo teorijo odštevanja in štejevanja, ne vem. Vsekakor bi se sloviti Einstein z relativnostno teorijo obrnil v grobu, če bi moral poslušati vaše matematične kombinacije. (Državni zbor RS: 53. izredna seja 25. 07. 2000, NB)

♦ Frazem *obračati se v grobu* z dovršno različico *obrniti se v grobu* ter s prvotnejšima različicama s pogojnikom *kdo bi se v grobu obračal, če in kdo*

bi se v grobu obrnil, če temelji na domnevi, da bi zdajšnje ravnanje, odnos do česa, kar je bilo v njegovem življenju tesno povezano z njim, tako razjezilo pokojnega, da bi se obračal, obrnil v grobu. © angl. *to be turning in one's grave*; češ. *obracet se v hrobě*; obrátit se v hrobě; fr. *se retourner dans sa tombe*; nem. *sich im Grabe [her]umdrehen*; rus. *perevoračivat'sja v grobu*; *voročat'sja v grobu*; *perevernut'sja v grobu*.

obrniti se v grôbu, gl. *obračati se v grobu*.

od zíbeli do grôba, gl. *zibel*.

od zíbelke do grôba, gl. *zibelka*.

odnĕsti kaj v grôb [s seboj] /ekspr.; pren./ *umreti, ne da bi komu povedal skrivnost*

»Tudi jaz lahko povem samo tebi, ker nimaš jezika. A če bi ga imel, bi molčal kot grob. Takšne reči, ki jih dolgočasni fajfarji ne razumejo, je treba odnesti v grob. V grob!« je pribil in se nato previdno ozrl okrog sebe. (C. Kosmač, Ozimina, NB) | Pokojnik je upal, da bo skrivnost svojega življenja odnesel v grob, a je naključje hotelo drugače. Med pospravljanjem oblačil in osebnih predmetov umrlega očeta je Jean v žepu nekega jopiča našel kuverto. (Delo, 20. jan. 2006, NB) | V poročilu je zapisano, da je Cunanan, ki je svoje telo prodajal za spolne užitke drugih moških in naj bi bil umoril še štiri moške, moril sam, zato je pravi motiv za zločine odnesel v grob. Detektivi, ki so devet dni po Versacejevem umoru iskali sledi za njim, so ga namreč našli mrtvega v hiši v Miami Beachu le dobre tri kilometre od Versacejeve vile. (Delo, 28. jan. 1998, NB) | Bila ji je zmeraj na voljo, a nikoli duševno. Nikomur ni pustila blizu in svojo skrivnost je leta 1991 odnesla v grob, pustila pa je sledi. (Delo, 12. avg. 1998, NB)

♦ Frazem *odnesti kaj v grob [s seboj]* je prisposoda za to, da je umrlj imel skrivnosti, ki jih vse do smrti ni nikomur izdal.

© angl. *to take sth. to the grave*; so. *š secret dies with him*; češ. *vzít [si] co s sebou do hrobu*; fr. *emporter qc. [avec soi] dans la tombe*; hr., srb. *odnijeti što [sa sobom] ù grob; ponijeti što [sa sobom] ù grob*; nem. *etwas mit ins Grab nehmen*; rus. *čto unesti [s soboj] v mogilu*.

správiti kôga v grôb /ekspr.; pren./ *povzročiti smrt koga*

Torej. Janez, mlajši brat, tisti ki še zdaj živi v norišnici, ga je spravil v grob, in sicer tako, da ga je spravil v vodo. (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | 'Kar zaklepaj se, nesrečnik! Od lakote moraš poginiti, ker si Toneta spravil v grob. Preklela sem te!' (isti, prav tam) | Srdove vajeti je tako z novim letom prevzel Franc Herman Šimnovec, prej član uprave, ki naj bi grobarja podjetij, kot so svoj čas pravili Srdu, spravil v grob. (Delo, 11. jan. 2002, NB) | S 15 ljudmi je spravil v grob tudi dogovor palestinskih gibanj o ustavitvi samomorilskih napadov v Izraelu. (Delo, 3. avg. 2002)

◆ Gl. *kopati grob komu*.

◎ angl. *to bring so. to an early grave; to be the death of so.*; češ. *privést někoho do hrobu; připravit někoho do hrobu; dostat někoho do hrobu*; fr. *mettre/conduire/mener qn. au tombeau*; hr., srb. *otpraviti koga u grob; spremiti koga u grob*; nem. *jmdn. zu Grabe tragen*; rus. *vognat' kogo v grob*.

tiho kàkor v grôbu /ekspr.; primera/ *zelo, popolno-ma tiho*; prim. **grobna tišina; tišina kot v grobu**

Nekajkrat ga je ustavila in prisluskala, če se ne oglašja topotanje za njo. Tiho kakor v grobu. Ni se oglasil volk, ni zakrutil merjasec, ni zalajal lisjak. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, druga knjiga, NB) | Francka je lezla po temnih lesenih stopnicah na podstrežje. Kakor v grobu je bilo tam – tiho, zadehlo, vzduh je bil poln trohnobe. (I. Cankar, Na klancu, NB) | Zdi se mi, kakor da bi jih bil kdo zaklenil. Davorin posluša, a vse je bilo tiho kakor v grobu. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Koder sem pa zdaj hodil, ni bilo čuti ne enega glasa. Bilo je mrtvo in tiho kakor v grobu. Od groze me je spreletavala zdaj zima, zdaj vročina. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | »Jože, pij, pa daj naprej!« In zopet vse tiho kakor v grobu. Čula se je edino mušja godba, drugega nič. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB)

◆ Primera *tiho kakor v grobu* temelji na dejstvu, da je grob oziroma pokopališče kot zadnje počivališče umrlih prostor, kjer vlada tišina, mir. Na enaki predstavi temeljita tudi primeri *tišina kot v grobu* in *molčati kot grob*, a npr. tudi nemško poimenovanje za pokopališče *Friedhof*, ki se sprejeto v slovenščino glasi *britof*.

◎ bolg. *tiho kato v grobnica*; češ. *ticho jako v hrobě*; hr. *tiho kao u grobu; mirno kao u grobu*; mak. *tivko kako vo grob; mirno kako vo grob*; rus. *mertvaja tišina; grobovaja tišina*; pol. *cicho jak w grobie*; rus. *tiho kak v mogile*; slš. *ticho ako v hrobe; ticho ako na cintorine*; ukr. *tyho jak v mogyli; tyho jak v domovyni*.

tišina kot v grôbu /ekspr.; primera/ *popolna tišina, grobna tišina*; prim. **grobna tišina**

»Bog, pomagaj Angliji,« so pred začetkom odločilnih kazenskih strelav zmolili angleški navijači. Molitev ni zalegla in ko je »vsemogočni« prestopil na portugalsko stran, se je neznanski hrup spremenil v tišino, večjo kot v grobu. Nobenih kletvic in razbijanja kozarcev. (Delo, 26. jun. 2004, NB) | Istrsko podeželje, tam nekje ob hrvaški meji, zgodaj zjutraj. Svinjsko mrzlo, tišina kot v grobu in nikjer nikogar. Gosta, ledena megla se je počasi prilagajala oblikam in strukturi na videz zapuščene vasi. (Mladina 2004, št. 05, NB)

◆ Gl. *tiho kakor v grobu*.

◎ bolg. *tišina kato na grobišta*; češ. *ticho jako v hrobě*; hr. *tišina kao u grobu*; mak. *tišina kako vo grob*; pol. *cisza jak w grobie*; rus. *tišina kak v mo-*

gile; slš. *ticho ako v hrobe; tichota ako v hrobe*; ukr. *tyša jak v mogyli; tyša jak v domovyni*.

zvést do grôba /vznes.; pren./ *zvest do konca življenja, do smrti*

Reks je bil gospodarju zvest do groba. (Delo, 1. feb. 2007, NB) | Še tisti dan so razglasili zaroko in čez sedem dni je bila poroka. Svinjski pastir Tomaž je postal grof in z grofico Sidonijo sta si ostala zvesta do groba. (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | Torej bi bilo bolj logično, da postane podžupan, če se bo Vogrinčič zanj odločil, eden od svetnikov, ki živi na območju občine in dobro pozna ljudi, njihove želje in tudi potrebe. Ker pa je v politiki mogoče prav vse, lahko preproste stvari postanejo zapletene in nasprotno, smrtni sovražniki lahko čez noč postanejo prijatelji, zvesti do groba. (Delo, 27. feb. 2007, NB)

zvestôba do grôba, gl. **zvestoba**.

grôben

grôbna tišina, gl. **tišina**.

gròf

nositi se kàkor gròf, gl. **živeti kot grof**.

živéti kot gròf /ekspr.; primera/ *živeti razkošno, brezskrbno*

Ko popusti meščanska napetost ... Živeti kot grof. Počitnice v gradu. (Delo, 2. jul. 2010, NB) | A saj že kot nadškof/ se nosi kakor grof/ ki slovenska fara/ mu ne zmore para –/ pod pezo kardinala/ bi se zemlja vdala! A saj že kot nadškof/ se nosi kakor grof/ ki slovenska fara/ mu ne zmore para –/ pod pezo kardinala/ bi se zemlja vdala! (Mladina 2003, str. 40, NB)

gròm

kàkor gròm /ekspr.; primera/ *zelo, močno; zelo glasno*

»Pomagat!« Glas se mu je razlegal kakor grom po dolini in dobravi. V bližnjih vaseh se ljudje prebude. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Štiri cente je privzdignil neki že z dvanajstim letom. Če je udaril, je treščilo kakor grom. Kogar je vrgel, ga je opletel ob tla, da se je kar zemlja stresla. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Videl sem, kako je Jagnje odtrgalo prvega izmed sedmih pečatov. Nato sem slišal prvo izmed štirih živih bitij, kako je reklo z glasom kakor grom: »Pridi!« (Sveto pismo nove zaveze, NB)

◆ Primera *kakor grom, kot grom* temelji na lastnosti groma, da je zelo glasen, kar se posplošuje še v pomen 'zelo, močno'. To je razvidno tudi v frazemih z glagolskimi sestavinami, npr. *odjekniti kot grom, treščiti kot grom, udariti kot grom*.

kot gròm z védrega nebá /ekspr.; primera/ *nenadoma, naglo*; sop.: **kot strela z jasnega [nebá]**

In ko naj bi se igra šele dobro razživela, je počilo. Akopjan, ki še ni dobil nobene partije s Kalifmanom, je kot grom z vedrega neba udaril v središče. (Delo, 24. avg. 1999, NB)

odjékniiti kot gròm /ekspr.; primera/**1. imeti velik odmev**

Slovenska skakalna scena je tako osiromašena, da ni prav nič čudno, da je novica o začasnem umiku edine naše vzpenjajoče atletske zvezdnice na tem področju Snežane Vukmirovič odjeknila kot grom. (Delo, 25. jan. 2006, NB) | »Ruckoj pa je židovskega porekla. Njegova mama je namreč Židinja – Zinaida Josifovna ...« Te besede novega guvernerja Kurska so v Rusiji odjeknile kot grom. (Delo, 11. nov. 2000, NB)

2. biti kot veliko presenečenje

Novica o odstopu štirinštridesetletnega Andreja Ilarionova je kakor grom odjeknila po Moskvi, ki se je – ozaljšana ko nevesta – že prepustila lagodnemu prazničnemu razpoloženju. (Delo, 29. dec. 2005, NB)

udariti kot gròm /ekspr.; primera, tudi pren., nedov.

udarjati / udariti nenadoma, glasno; imeti velik odmev

Knjiga je v javnosti udarila kot grom in jasno je, da sta se takoj zganili vsemogočna industrija in priležniška ekspertokracija. Boj za javno mnenje seveda še traja in preden se bo politika učinkovito zganila, se bo v medijih prelilo še precej črnila in (pred mikrofoni bo izrečenih še veliko hudih besed. (Viva, julij 2006, NB) | Udarilo je kot grom, Francija je ponižana in razžaljena. Tako pišejo v Franciji, podobno tudi drugje po svetu. (Delo 26. apr. 2002, NB) | Pari so se spuščali počasi in molče, in v njihove po prahu tapajoče korake je kakor grom udarjala tožba avtomobilov, ječanje motorjev v počasni vožnji in nepretrgano, glušeče hupanje. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB)

udarjati kàkor gròm, gl. udariti kot grom.

gróš

bíti podóben kàkor gróš gróšu /star.; primera, tudi s kot/ zelo podoben

Volčjanje so si bili med seboj močno podobni, skoro kakor groš grošu. Pridno so delali vsi, molili so vsi, kleli so vsi, samopridni so bili vsi, zavidali so se med seboj vsi, prepirali in obirali so se tudi vsevprek ... (J. Jurčič, Doktor Zober, NB) | Po poti pride zdaj druga stara ženiča, Meti podobna kakor groš grošu, samo malo dalja. (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 233) | Take cerkovnike smo poznali pred vojsko, da, pred desetletji. Bili so si podobni kot groš grošu. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB)

[kàkor] pèt kráv za èn gróš, gl. krava.

ne býti vréden počénega gróša /ekspr.; nikal./ *bíti zelo malo vreden, nič ne býti vreden*; sop.: *kàj ni vrédno [nít]i prebíte páre; ne býti vréden piška-vega oréha*

Smrt na vislicah se zdi Bošnjakom sramotna, smrt iz puške pa častna. Jaz pa pravim, da obe skupaj nista počenega groša vredni. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | In zdaj dobro poslušaj, kar ti povem, čeprav se ti bo čudno zdelo, da ti odkrivajo resnico te vrste usta pripadnika ene najstarejših francoskih plemi-

ških rodbin. Niti plemstvo niti naslovi niti bogastvo – ni vredno počenega groša, če ni povezano s pravim človekom. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | »Ubiti bi jo morala bomba.« »Nič bolj neumnega se nisi mogla spomniti,« je rekla mati, »ta tvoj ljubček, ali prijatelj, ali kar koli že je, Antonio, ni vreden počenega groša.« (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Politika je stvar kulture, kot je to že zdavnaj pripovedoval Bojan Štih. Če ni kulturna in ustvarjalna, ni vredna počenega groša. Manj kot to: nič ni vredna. (D. Jančar, Egiptovski lonci mesa, NB) | Psihologinja Vesna Brzev-Čurčič, ki se ukvarja z mladoletniki, se zavzema za strožje kaznovanje prestopnikov, ki so očitno na takšni čustveni in razumski ravni, da življenje zanje ni vredno počenega groša. (Delo, 25. jan. 2005, NB) | »Obe sestri se obnašata, kot da vse druge igralke na turneji ne bi bile vredne počenega groša,« je razlagala Arantxa, ki se je s četrtfinalno zmago nad Švicarko Patty Schnyder že enajstič uvrstila v polfinale. (Delo, 3. jun. 1998, NB)

◆ Nekdaj je bil *groš* 'avstrijski novc, navadno za pet krajcarjev', danes tudi ekspr. 'denar sploh'. Kot denar majhne vrednosti, ki je pravzaprav drobšč, v sestavi frazema zanikan pomeni odsotnost kakršnegakoli denarja. Sestavina *počen*, ki se sicer nanaša na nekdanje novce, in to poškodovane (prim. *prebit* v sopomenskem frazemu kaj *ni vredno [niti] prebite pare*), samo še poudarja popolno odsotnost denarja.

ne dáti [niti] počénega gróša za kóga/kàj /ekspr.; nikal., tudi s pogoj. *bi/ prav nič ne dati za koga, kaj* Za tvoje sanje, Janja, ne dam počenega groša. Zvečer rada potegnesh iz steklenice in od tam pride tvoja ponočna mora. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | »Včeraj,« je povedal sin, »me je vprašal grof, kjer učim, če sem kaj v žlahti nekemu Šimnu, ki se piše kakor jaz. Nisem odgovoril, ker grof ni čakal, marveč menil, da ne da počenega groša za vašo glavo. Zdaj veste, oče, kaj vas čaka.« (I. Pregelj, Tolminci, NB) | »Če na svetu kaj velja, so to Japonska in Kitajska, Rusija in Evropa. Latinska Amerika ni pomembna. Dokler bomo mi tam, nihče ne bo dal počenega groša za Latinsko Ameriko.« (Delo, 11. okt. 2003, NB) | ... velja Marxov izrek o razmerju med kapitalisti in profesorji (politične ekonomije): »Ž vsemi temi litanijami nas je samo vlekel. Sam ne dam nanje niti počenega groša. Take in podobne puhle izgovore in prazne besede prepušča kapitalist nalašč za to plačanim profesorjem politične ekonomije.« (Delo, 27. mar. 2004, NB) | Razložil vam bom, kako je huda kača hotela pogubiti človeka, potem pa, kako je neka druga kača izkazovala prelepo hvaležnost svojemu dobrotniku. Ali kar naravnost pravim že zdaj, da za resničnost te pravljice ne bi dal ne počenega groša. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Ali ste videli tiste packarije? Počenega groša bi ne dal zanje vse skupaj! Jakopič pravi, da je naslikal svetnika, pa je bolj podoben ljubljanski barabi ali pa tržaškemu fakinu, kakor pa svetniku. (I. Cankar, Slovensko ljudstvo in

slovenska kultura, Govori in predavanja, NB) | V Sloveniji vlada nekakšna čudna demokracija: vsakdo ima pravico povedati kaj proti selektorju. Vsi pa pozabljajo, da pred dvema letoma za to reprezentanco nihče ne bi dal počenega groša. (Delo, 11. sep. 2000, NB)

◆ Frazem *ne dati [niti] počenega groša* za koga/kaj temelji na besedni zvezi *počen groš*, ki pomeni, da je nekdanji avstrijski novc groš, ki je bil zelo majhne vrednosti, povrh tega še poškodovan. Kdor ni bil pripravljen dati za koga, kaj niti tega, potem v resnici ni hotel dati ničesar.

ne imeti [niti] počenega gróša /ekspr.; nikal./ *biti popolnoma brez denarja*; sop.: **ne imeti níti ficka, ne imeti níti krajcarja, ne imeti prebite pare**

In vendar: če vzame Katro, naj mu ne hodi več na misel domačija! Ona nima počenega groša. (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Hodil je ves dan, povsod so mu zaprli vrata in rekli, naj se zglesi kasneje. Šel je po cesti, prihajal je večer, Berti bi bilo treba nesti večerjo in nima niti počenega groša. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Ubog politik je redkokdaj vpliven. Guvernanta pa nima niti počenega groša! ... (J. Kersnik, Ciklamen, NB)

gúlití

gúlití šólske klopí, gl. **klop** ž.

gúncanje

gúncanje áfen /ekspr.; pren./ *šaljenje; spakovanje; norčevanje*; prim. **afnanje, afnarija; opičarija, opičenje; zganjati cirkus**

Skrajno nabrit koncert, vrhunsko muzika in vrhunsko guncanje afen obenem, vključno z nekaj jedkimi komentarji obče in srbske situacije, kot da *Car* ne bi igral na petih stopinjah pred polprazno dvorano in se, sodeč po informacijah, ki smo jih zbrali v zadržju, počutil kot poscana kokoš. (Mladina 2003, št. 51, NB) | Ne verjamem namreč v univerzalnost igralca. Moj svet je dramsko gledališče, čeravno ne odklanjam komedije, ki pa me ne sme siliti v »guncanje afn«, ker tedaj igralsko »umrem«. Mimo svoje igralske narave ne morem. (Delo, 30. okt. 2000, NB) | Parlament (oziroma spomin na guncanje afen). V sejno dvorano je našeškani Ivo Hvalica (SDS) prišel z zaščitno čelado, njegov kolega Pavle Rupar (znan predvsem iz domnevne podkupovalne afere) pa z dežnikom, češ da ju potrebujeta za osebno zaščito. (Delo, 26. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *afne guncati*.

gúncati

áfne gúncati, gl. **afna**.

H

hahljāti se**hahljāti se v brádo**, gl. **brada**.**hčí****Ábrahamova hčí**, gl. **Abrahamov**.**Évina hčí**, gl. **Evin**.**hihitátí se****hihitátí se v brádo**, gl. **brada**.**hiša****hiša iz kárt**, gl. **hišica**.**[lepó] po vršti, kákor [so] hiše v Tršti**, gl. **Trst**.**[lepó] po vršti, kot [so] hiše v Tršti**, gl. **Trst**.**hišica****hiša iz kárt**, gl. *hišica iz kart*.**hišica iz kárt** /ekspr.; pren., tudi **hiša/ kar ni trdno**, *zanesljivo; kar je krhko, neuresničljivo*

Fikret je med vojno v Bosni nekaj časa uspešno balansiraral med Hrvati in Srbi, predvsem pa je trgoval, tako da je bila njegova Bosenska krajina dolgo nekakšna brezcarinska mirovna cona. Potem se je ta hišica iz kart hitro sesula in z brezmejno vdanim mu »ljudstvom« se je podal v prostovoljno izgnanstvo nekam v bližino Karlovca, kot v biblijskih časih. (Delo, 9. jun. 1999, NB) | Raziskovalci planetov si zdaj belijo glavo s tem mračnim scenarijem. »Planetarna hišica iz kart, ki jo imenujemo sončni sistem,« prerokuje Marcy, »sodi morda med tiste redke, ki se niso sesuli vase.« (Delo, 16. avg. 2001) | Amadeju so se misli nenadoma razvzlele. Sploščile so se, kot bi se podrla hiša iz kart. (D. Rupel, Tajnik šeste internacionale, 1971, 147, GISN) | Bilo mi je, kakor bi živel v palači iz kart, ki se je zrušila in pustila med razvalinami samo mene in gospodično Millsovo. (Ch. Dickens – O. Župančič, David Copperfield II, 1937, 331)

◆ Frazem *hišica iz kart* temelji na dejstvu, da se lahko hišica, ki jo sestavimo iz kart, zelo hitro, nenadoma podre. Besedna zveza *hišica iz kart* (tudi *hiša iz kart*) je tako postala prisposoda za to, kar je krhko, neuresničljivo. Največ se uporablja v primerah z glagoli *podreti se*, *sesuti se*, *zrušiti se*, in sicer večinoma v prenesenem pomenu.

◎ angl. *a house of cards*; fr. *un château de cartes*; hr. *kuća od karata*; nem. *Kartenhaus*; pol. *domek z kart; jak domek z kart*.

podirati se kot hišica iz kárt, gl. *podreti se kot hišica iz kart*.

podréti se kot hišica iz kárt /ekspr.; primera, nedov. **podirati se/**

1. zelo hitro, nenadoma podreti se

K sreči takrat pod njim ni bilo nikogar. Konstrukcija, ki se je sesula kot hišica iz kart, je pod seboj pokopala ulično svetilko in jo popolnoma uničila. (Delo, 26. jun. 2000, NB) | Toda vladna zgradba se kanclerju podira kakor hišica iz kart in v času medijske demokracije je težko misliti na kaj drugega. V poltretjem letu je Gerhard Schröder izgubil že sedem ministrov, še nekaj se jih poti na politični natezalnici. (Delo, 25. jan. 2001, NB)

2. zelo hitro, nenadoma prenehati obstajati, razbliniti se

Kmalu pa se je njegov spretno pripravljeni zagovor – kaže, da je o vsem že prej dobro premislil – podrl kot hišica iz kart. (J. Sever, Tovariš 1971, št. 34, 53) | Naredili niso ničesar, očitno so pričakovali, da se bo Jugoslavija v srbsko-hrvaškem konfliktu podrla kot hišica iz kart, potem pa bi oni mirno odkorakali na svoje. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Veliki načrti in obeti za njeno prihodnost so se zdaj sesuli kakor hišica iz kart. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 86) | Avstrija je razpadla proti vsem pričakovanjem. Kmetje so vpisali ogromna vojna posojila, potem pa se je črno-zolta monarhija sesula kot hišica iz kart in marsikatera kmetija je šla na kant. (Delo, 18. mar. 2002, NB) | Nad Armencem so se začeli zgrinjati črni oblaki. V odločilnem trenutku pa je bil bel premalo natančen in vse, kar je dotlej zgradil, se je zrušilo kot hišica iz kart. (Delo, 17. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *hišica iz kart*.

◎ angl. *to collapse like a house of cards*; bolg. *razpadnalo se kato kula ot karti*; šte se *razpadne kato kula ot karti*; češ. *sesypat se jako domek z karet*; *sesypat se jako domeček z karet*; fr. *s'écrouler comme un château de cartes*; hr. *srušilo se kao kula od karata*; *srušit će se kao kula od karata*; mak. *se srušilo kako kula od karti*; nem. *einstürzen wie ein Kartenhaus*; *zusammenfallen wie ein Kartenhaus*; pol. *rozpadło się jak domek z kart*; *rozpadnie się jak domek z kart*; rus. *razrušilos 'kak kartočnyj domik*; *razrušitsja kak kartočnyj domik*; *ruhnulo kak kartočnyj domik*; slš. *spadlo ako domček z karát*; *zrútilo sa ako domček z karát*; *spadne ako domček z karát*; ukr. *rozsyपालosja jak kartkovyj budynok*; *rozsyपालsja jak katkovyj budynok*; *rozsyपालosja jak katkovaja hatka*.

sesúti se kot hišica iz kárt, gl. *podreti se kot hišica iz kart*.

zrušiti se kot hišica iz kárt, gl. *podreti se kot hišica iz kart*.

hišen

hišni prijatelj, gl. *prijatelj*.

híter

bíti hítre jéze, gl. *jeza*.

blížati se s hítrimi koráki, gl. *korak*.

híter kot blísk, gl. *blisk*.

híter kot mísel, gl. *misel*.

híter kot rakéta, gl. *raketa*.

híter kot stréla, gl. *strela*.

s hítrimi koráki, gl. *korak*.

hítlarica, gl. *matilda je pobrala koga*.

hítro

dóber glás se [hítro] šíri, gl. *glas*.

hítro kot blísk, gl. *blisk*.

hítro kot mísel, gl. *misel*.

hítro kot stréla, gl. *strela*.

hláče

hláče se trésejo kómu /ekspr.; pren./ *boji se, strah ga je*

Martinetu pa so se hlače še bolj tresle kakor meni. (J. Jurčič, Spomini na deda, N 1863, 291) | Kadar pa je govoril /študent/ z menoj, so se mu tresle hlače. Kakšen špas sem imela z njim. (F. Kozak, Profesor Klepec, 1949, 13) | Njene ponižujoče besede so ga zbudle, posebno ker je spregledala, kako se mu tresejo hlače. (Phil Hirsch, TT 1964, št. 22, 10) | Drugi sveženj praznikov je pred nami, predvsem kot priložnost za bilance, tudi osebne. Hlače se tresejo ovadenim v treh odmevnih aferah, kot so Sicura, Slovenska investicijska banka in Klinični center. (Delo, 29. dec. 2003, NB) | Kot bi rekel Tine Hribar: ne pogum, pač pa neustrašenost, mirna, z odkritim pogledom ... Nek novičar piše, da se teritorialcem tresejo hlače, ko čakajo na tanke. (D. Jančar, Deset dni – Poročilo z roba, NB) | Zaradi Šešljevega odhoda v Haag se marsikomu tresejo hlače. Glavna tožilka napovedala možnost, da bo do začetka procesa na prostosti. (Delo, 24. feb. 2003, NB)

♦ Frazem *hlače se tresejo* komu temelji na dejstvu, da se človeku ob velikem strahu zatresejo noge, klecajo kolena, kar je na zunaj vidno kot tresenje hlač.

© fr. *qn. tremble dans sa culotte*; it. *avere la tremarella*; hr. *tresu se komu gaće*; pol. *trzesie majtkami. iméti półne hláče* /nizko; olepš., tudi pren., s pogoju tudi kot primera/

1. zelo se bati, zelo se prestrašiti; izgubiti pogum

Ko zagledaš pred sabo punco, imaš takoj polne hlače. Še besede ne moreš izpljuniti. (S. Rozman, Družčina, 1964, 15) | Naj vam zaupam skrivnost, kako se da shajati s Stevom Jobsom: ko se začne dreti na vas, se derite še vi nanj. Ne sprejmite posmeha od njega in če je on tisti, ki ima polne hlače, mu to tudi povejte, po možnosti pred veliko gručo zaprepadenih podrejenih. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Zadeve so se postavile na glavo. Danes so krvniki tisti, ki imajo polne hlače. Borna zadovoljitev pravičniškega besa, prav zares. (Delo, 1. apr. 2000, NB) | »Sploh nisem vedel, kaj naj počnem na igrišču. Čeprav sem odigral že več kot 60 tekem v Davisovem pokalu, sem imel polne hlače,« je priznal, a vzneseno domače občinstvo, ki se ni hotelo niti za hip sprijazniti s porazom, je tudi dodalo svoj delček k temu, da je njegov zaščitni znak spet začel bolje delovati. (Delo, 11. feb. 2003, NB) | Zloglasna progá, dolga 3.519 metrov z 863 metri višinske razlike, ki velja za najtežjo na svetu. Ko sem prišel sem prvič pred tremi leti, sem imel na prvem treningu polne hlače in sem za najboljšim časom zaostal za 10 sekund. (Delo, 26. jan. 1998, NB)

2. biti posran

Saj veš, vsakdo bi se napihoval na proslavah. Pred fašisti naj bi se bil izkazal. Tam pa se je vedel, kot bi imel polne hlače. (Vlado Habjan, Pomlad vnukov, 1955, 61) | »Se me bojiš ali kaj?« »Zakaj?« »Tak si, ko da bi imel polne hlače. (I. Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 97)

♦ Gl. *podelati se v hlače*.

© angl. *to be scared out of one's wits; to shit one's pants; to wet oneself*; češ. *mít plné kalhoty; mít plné gatě*; fr. *avoir la colique; avoir la chiasse*; hr. *imati pune gaće*; nem. [*vor jmdm., vor etwas*] *Schiss haben; die Hosen voll haben*; rus. *naložit' v štany; naložit' polnye štany*.

izprašiti kómu hláče /šalj.; pren./ *natepsti koga*; sop.: **izprašiti komu zadnjico**

Z bičem ti bom hlače izprašil, če te narajmam pod njenim oknom. (J. Jalen, Vozarji I., 1958, 172) | Zunaj na pločniku mu je mati vpričo preplašenih otročajevo izprašila hlače. (Emile Zola, Germinal, 232) | »Toda, slišite, čemu se pa vmešavate vi, saj niste rektorjev advokat!« ... Pošteno mu je izprašil hlače. Obadva sta stisnila rep med noge. (Žun – Konstantinov, Baj Gunjo, 1942, 75) | Srdito je pogledal v kot za omaro, kjer je bila palica, s katero je Primožu v dveh letih pouka večkrat izprašil hlače. (Mimi Malenšek, Plamenica, 1957, 24) | Če ne marajo plesati ob zvokih violine, jim bo vražji trilček uprizoril z bičem. Vprašanje je le, čigave hlače bi moral Tartini najprej izprašiti. (Delo, 29. nov. 2001, NB)

♦ Frazem *izprašiti komu hlače* temelji na predstavi, da koga tako natepemo, da mu iztepemo ves prah iz hlač. Na tej miselni podstavi je tudi nastal glagol *izprašiti*. Na enaki predstavi temelji ustrezni češki frazem (gl. ©), italijanski frazem po be-

sedni uresničitvi ustreza sle. *dati jih komu po grbi*, rus. *zadat' komu trěpku* pa se predstavno navezuje s trtjem lanu.

© angl. *to tan so. š hide*; češ. *vyprašit komu kalhoty*; it. *accarezzare le spalle a qc.*; rus. *vsypat' komu [gorjačih]*; *zadat' komu trěpku*.

kóga je kàj v hlačáh /ekspr.; pren., navadno s pogoji, če, kot posmeh z nasprotnim pomenom/ *kdo si upa, drzne, je pogumen, je pravi moški*

Špela: Tu v hiši je. Notri pojdi in obračunaj ž njim, če te je kaj v hlačah. (Robida, Revček Andrejček, 25) | Koliko pa te je v hlačah, revše ubogo ... (M. Kunčič, Za židano voljo, 67) | Saj ga ni nič v hlačah, srce ima pa zajčje, ker se trese, kakor da ima mrzlico. (Glonar – Nemcova, Babica, 1944, 122) | »Ti kar mirno pij! Premalo te je v hlačah, da bi jo zadržal!« »O, Moj Jezus, saj vem ...« je zastokal nesrečni krčmar. (C. Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB) | V mladih letih bi se bil rad izučil za kovača, a ga je bilo premalo v hlačah. (Manica Lobnik, Ledinčani, 1961, 33) | Ko sem bil zadnjič doma, sem videl novega Mudronja. Suhec z gladkim, gosposkim obrazom; če ga ni dosti v hlačah, ji ne bo kos. (A. Ingolič, Kje ste, Lamutovi?, 1958, 227) | V Sopotnici pri Škofji Loki pravijo o suhem in slabotnem moškem: nič ga ni v hlačah. V Sopotnici pravijo tudi: pokaži, koliko te je v hlačah! v pomenu: pokaži svojo moč. (I. Dolencec)

♦ Gl. *žena hlače nosi*.

kóga je kóliko v hlačáh, gl. *koga je kaj v hlačáh*. **kot [da] bi imél pólné hlače**, gl. *imeti polne hlače*. **ménjati kóga/kàj kot spódnje hlače**, gl. *menjavati koga/kaj kot spodnje hlače*.

menjávati kóga/kàj kot spódnje hlače /ekspr.; primera; tudi *menjati/ zelo hitro menjavati koga, kaj*; sop.: *menjavati koga/kaj kot nogavice*; **menjati koga/kaj kot srajco**

Vse je bilo mogoče, ker ni bilo usmeritve. Svoje je k počasnosti razvoja dodala tudi politika, ki je ministre menjavala kakor spodnje hlače. V osmih letih se je zamenjalo pet ministrov. (Delo, 16. maja 2000, NB) | Klube menjal kot spodnje hlače. »Najboljši je pa Bobo Vieri!« je svoj čas menil Sebastjan Cimerotič, ko je igral v italijanski nogometni ligi v vrstah ... (Google, gobedina.com/...) | Človek se vpraša, kdaj Davidu Beckhamu sploh ostane časa za priprave na SP, ko se s prireditve na prireditve sprehaja pogosteje kot običajni smrtniki menjajo spodnje hlače. (Delo, 2. apr. 2002; NB) | 19. jan. 2010 ... Dokler bomo menjavali trenerje kot spodnje perilo, kar je značilno za ves slovenski moštveni šport, žal pa tudi ne za vrhunski, ne bomo doživeli ... (Google, www.rtvslvo.si/sport.)

♦ Gl. *menjavati koga/kaj kot nogavice*.

nosíti hlače /ekspr.; pren./ *odločati, ukazovati; imeti glavno besedo*

Kdo danes v družini »nosi hlače«? To zagotovo niso več možje, katerih vloga v zakonskem življenju se je zelo spremenila. (Viva, jul. 2003, NB) | Na vprašanje: »Kdo

pri vas nosi hlače, moški ali ženske?« najin taksist ni odgovoril in se je le nasmehnil. (Delo, 20. avg. 1998, NB) | Vse imajo mačističen predznak in torej dajejo na zoprno, patriarhalno nastopaški način vedeti, kdo »nosi hlače v hiši« in kdo ve, kdaj je treba pokazati trdo roko. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | »Vidiš ga!« se obregne ona. »Kdo pa nosi hlače? Ali ti, ali jaz?« (M. Pugelj, Mali ljudje, NB) | V tej hiši pa »ona hlače nosi« in je on »pod copato«. (Pertl, Naše življenje, 149)

♦ Gl. *žena hlače nosi*.

© angl. *to wear the trousers; to wear the pants*; fr. *porter la culotte; porter les chausses*; češ. *chodit v kalhotach; nosit kalhoty*; hr., srb. *nositi pantalone*; it. *portare i pantaloni*; nem. *die Hosen anhaben*.

pès poméri kómu hlače, gl. **pes**.

podélati se v hlače /nizko; tudi pren., olepš. tudi kot primera/

1. posrati se

Ali ste mislili, da se bomo mi v hlače podelali, če nam boste prestolonaslednika ubili. (L. Kuhar, Doberdob, 1940, 13) | Vsi so ga preteče držali na 'muhi', da se je od osuplosti in strahu skoraj podelal v hlače, njihov poveljnik pa je le nemočno opazoval razvoj dogodkov. (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Če naj tu jaz razso-dim? se je profesor nekako le dotipal do kolca in mu ga je skušal izpuliti. Med pravimi borci je boja zmeraj konec, ko se prvi podela v hlače. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Nazir je sprevidel, da se njegov čas izteka. Drhtel je in se znojil, sililo ga je na bruhanje in zadrževal se je, da se ne bi podelal v hlače. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB)

2. popustiti, odnehati zaradi strahu, izgube poguma

Jaz sem dobila ta grunt! Ti si se tam na sestanku podelal v hlače, zdaj pa bi rad odločal, kaj bo z njim. (I. Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 345) | Ripper, pevec zagrebške skupine Pips, Chips & Videoclips: »Med vožnjo z avtomobilom smo v Ljubljani doživeli ognjemet. Vsi smo se podelali v hlače, ker smo mislili, da smo se znašli sredi obstreljevanja gangsterskih band.« (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Vse je šlo v nič v 10 minutah. Ko bi morali zbrati največ poguma, je bilo videti, kot da smo se podelali v hlače. Zagotovili smo si položaje za met, kakršne smo si želeli, a zgrešili kar 13-krat zapored. (Delo, 6. jun. 2000, NB) | Kako prepričljiv je bil, je bilo videti že kakšnih 50 metrov kasneje, ko se je ob pogledu na policista ob cesti očitno podelal v hlače in začel voziti tako počasi, da se je njegova varnostna razdalja v hipu potrojila in je ni ublažila niti zgovorna pospeševalna kretnja rok policista. (Delo, 21. avg. 2001, NB) | Islandski športniki ne poznamo preračunljivosti. Ali igramo stoodstotno ali pa se podelamo v hlače. (Delo, 22. jan. 2004, NB)

♦ V frazemu *podelati se v hlače* je sestavina *podelati se* olepševalni izraz za *iztrebiti se*, vulgarno *posrati se*. Skupaj s sestavino *v hlače* se prenese-no uporablja v pomenu 'popustiti, odnehati zaradi

strahu, izgube poguma'. Velik strah je namreč pogost vzrok, da se kdo podela v hlače. Na tem dejstvu temelji tudi nastanek frazema *imeti polne hlače*. Prenesen pomen glagola *podelati se* najdemo že pri Pleteršniku (II, 79) pri iztočnici *podelati* – p. se, alle Achtung verlieren, Polj. Drugače še kasneje pri Glonarju (SSJ, 284) pri iztočnici *podelati*: *podelati se (v hlače)*: onesnažiti se z lastnim blatom.

© fr. *faire dans sa culotte*; it. *farsela nei calzoni*; *farsela sotto*; nem. *sich in die Hose machen*.

pomeriti kómu hlače /pog., ekspr.; pren./ *natepsti koga*; sop.: **izprašiti komu hlače**

Le to me je zadržalo, da nisem Janezu pomeril hlač. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 44) | Zato mu je krepko pomeril hlače. Pograbil ga je za suknjo, ga vrgel na klop, kakor je bil dolg in širok, in ga obdeloval s trstiko v smeh vsega razreda. (B. Kreft, Človek mrtvaških lobanj, 1959, 24) | A, Gnatonides, zajedavec. Zadnjič mi je ponudil vrv, ko sem ga prosil za uslugo ... No, dobro, da je tu; mu pač prvemu umerim hlače. (Sovre – Lukian, Satira, 1946, 38)

© it. *accarezzare le spalle a qc.*; *suonarle a qc.*; nem. *jmdm. die Hose ausklopfen*; *jmdm. die Jacke ausklopfen*; *jmdm. die Jacke voll hauen*.

skočiti v hlače /pog., ekspr.; pren./ *zelo hitro obleči hlače*

Strahoma je bušil pokonci, se gredoč prekrizal, brž skočil v hlače in se prhaje umil na dvorišču v kapnici pod žlebom. (I. Zorec, Domačija ob Temenici, 1929, 31) | »Hm, nekaj ni prav,« je Trlep brž skočil v hlače in pogledal skozi okno. (I. Zorec, Beli menihi, IV, 1937, 145) **srcé je pádlo v hlače kómu**, gl. **srce**.

strésati kóga iz hlač, gl. *stresti koga iz hlač*.

strésti kóga iz hlač /pog.; mn., pren., nedov. **stresati/ ugnati, premagati koga**

Če hrust napade reveža / – narave zakon pravi – / iz hlač ga strese, kar se da, / nazadnje ga zadavi. (I. Roz, Izbrano delo, 1965, 348) | Še pred svojim 20. rojstnim dnevem je Viswanathan Anand zmagal na velikem Hoo-govenem turnirju v Wijk aan Zeeju, ko so se veterani pomerili z mladinci. Iz hlač je stresel Talja in Spasskega ter bil v svoji vrsti seveda daleč prvi. (Delo, 30. dec. 2000, NB) | Toda veste kaj? Nične naju ni mogel stresti iz hlač. Poglobila sva se v prvine igre ter se naučila pravilno igrati košarko in uporabljati glavo. (Delo, 30. sep. 2002, NB) | Kar 7 klubov je zmagalo z najvišjim rezultatom – s 6: 0. Med njimi je tudi Ladja iz Kazana na čelu s Kasparovom, ki je igraje »stresel iz hlač« Chuchelova (2608). (Delo, 30. sep. 2003, NB) | Da je hudič zares vzel šalo, se je pred tem prepričal tudi Billy Hunter, ki se je še pred tedni bahal, da bo stresel iz hlač Davida Sterna in ga podučil pogajalskih mojstrovin. Pred odločilnim srečanjem s komisarjem NBA je pustil pred vrati nepopustljivega Ewinga in po pogovoru na štiri oči ponižno priznal, da več ni mogel iztržiti. (Delo, 8. jan.

1999, NB) | »Pošteno so nas stresli iz hlač,« je bil po visokem porazu razočaran Philadelphiin velevezednik Allen Iverson, ki se je ob čvrstem spremstvu domačih branilcev moral zadovoljiti s pičlimi 14 točkami. (Delo, 3. dec. 2004, NB) | Uživa, kako spretno stresa iz hlač druge – ne njega – a pri tem seveda ve, da je Oto baraba, da pa je sam bistveno drugačen, dober. (T. Kermauner, Zgodba o živi zdajšnjosti, 1975, 56–57) | Pa bo res držalo, saj se zdaj celo zalotim med gledanjem kakšne od starih tekem Chicaga proti mojim zasedbam. Včasih celo uživam v tem, kako je kot za šalo stresal iz hlač moje fante,« se je pridušal priznani strateg, ki že od leta 1988 poskuša osvojiti nov naslov prvaka NBA. (Delo, 19. feb. 2001, NB)

♦ Frazem *stresti koga iz hlač* temelji na predstavi, da so hlače simbol moškosti, ponosa (prim. *nositi hlače*) in če koga stresemo iz hlač, tj. ga slečemo, ga premagamo, uženemo.

© angl. *to beat the pants off so.*; *to dust so.* 's jacket for him'; češ. *vyprašit někomu kalhoty*; *vyprašit někomu kožich*; *vyprašit někomu kabat*; fr. *battre qn. à plate couture*; *secouer les puces à qn.*; nem. *jmdm. die Hosen strammziehen*; rus. *vydrat' kogo kak sidorovu kozu*.

trgati hlače po šolskih klopéh /star.; pren./ *hoditi v šolo*

Videla se sicer tudi nisva več, odkar ne trgava več skupaj hlač v šolskih klopéh, zato pa ti pošteno zamerim, da si bil pred kratkim na obiskih v naših krajih in si me prezrl. (Mitja Vošnjak, Kri in vino, 1963, 163, 164) | Milan Kučan je v času, ko so omenjeni politični zaporniki prestajali svojo golgoto, še trgjal hlače po osnovnošolskih klopéh in ga je nemara v tistih časih bolj kot komunizem zanimala violina. (Delo, 6. feb. 1999, NB) | Morje Drave je preteklo odsihbod, ko sem takisto trgjal hlače na šolskih klopéh. (France Borko, Obzornik 1948, 201) | Vsakemu, ki je odraščal in trgjal hlače v socialističnih šolah, so vlihi v male možgane zgodbo o Titovi humani odločitvi v bitki na Neretvi, da gredo ranjenci z nami. (Delo, 29. sep. 2001, NB) | Vidiš, pred petindvajsetimi leti sva na isti klopi hlače trgala. (F. Erjavec, Ni vse zlato, kar se sveti, KMD 1887, 24)

uíti v hlače kómu /vulg.; navadno brez os. v 3. os. ed., olepš./ *posrati se*

Vermanom bo kar v hlače ušlo, ko bodo slišali, da morajo nad brigado, porkaduš. (M. Kranjec, Za svetlimi obzorji II/1, 1963, 101) | »Pazi, manj nesreče ne more biti, samo več je je lahko, kakor je rekel tisti, ki mu je v hlače ušlo. (I. Zorec, Beli menihi IV, 1937, 34) | Za mano je bila najbolj fantastična predstava na svetu. Je pa res, da sem ves mesec trpel na stojišču, nenehno stiskal kolena, da mi od stresov ne bi ušlo v hlače in sosedje so me stalno butali s komolci. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Pregnal ga je izpod prhe in ga z orožjem v roki prisilil, da je gol in moker legel na tla. Njegova dostojanstvo in moškost pa nista bili edini »žrtvi« policijske racije, saj je eni od maserk celo ušlo v

hlače, ko so policisti vdrli v stanovanje na Šaranovičevi ulici v Ljubljani. (Delo, 23. maja, 2001, NB)

◆ Frazem *uiti* komu v *hlače* je eden od mnogih izrazov, ki se olupševalno uporabljajo za opis ene od elementarnih človekovih telesnih funkcij – iztrebljanja.

žena hlače nosi, gl. **žena**.

ženska hlače nosi, gl. **ženska**.

hláden

biti hláden do kóga /nevtr.; pren./ *biti nenaklonjen, odklonilen do koga*

Britanski kralj Jurij V. (1865 do 1936) je imel zelo strogega očeta. Kralj Edvard VII. je bil vedno zelo stvaren in hláden do svojih otrok. (Delo, 21. okt. 2003, NB) | Opla, patos so navsezadnje tudi močna, nabuhla čustva; se boji emocije? »Morda res, vendar mi pri Vladarki sploh ni šlo za čustva,« se izogne, želel sem le pokazati nekakšen življenjski vzorec nekoga, ki je hláden do samega sebe in drugih, ki se noče sprijazniti s tem, kako stvari stojijo na tem svetu. (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Ko pa je Makedonija navezala diplomatske stike s Tajvanom, je prišla v spor s Kitajsko. Kitajska je zelo hládna do potreb držav, ki Tajvan priznavajo kot neodvisno državo. (Delo, 8. mar. 2001, NB) | Berlusconi je desnosredinsko koalicijo imajo za svojo, saj so že do zdaj vedno volili desnico. Novemu sekretarju očitajo, da ga že kot predsednika deželnega odbora niso zanimali problemi optantov in da tudi zdaj ostaja hláden do njih. (Delo, 15. jun. 2001, NB) | Nekdanji južnoafriški predsednik, 61-letni Frederik de Klerk, je priznal, da je bil pred leti zaljubljen v ženo grškega ladjarskega magnata in družinskega prijatelja Tonyja Georgiadesa. Privlačna štiridesetletnica Elita Georgiades ni ostala hládna do de Klerkove naklonjenosti. Še več, med Frederikom in Elito se je razvnela strastna ljubezen. (Delo, 4. feb. 1998, NB)

◆ Frazem *biti hláden* do koga, enako frazem *ostati hláden* do koga, temelji na prenesenih pomenih sestavine *hláden*: 'ki vsebuje, izraža nenaklonjenost, odklanjanje; ki se ne da vplivati čustvom; ki ne izraža čustev'. Glagolski sestavini *biti* in *ostati* kažeta na obstoj ali trajanje takih čustev do koga. Ustrezni angleški frazemi temeljijo na predstavi, da komu dajemo, kažemo hládna rame ali hládna roko. Enako tudi v nemškem frazemu, ki je kalkiran iz angleškega (gl. &), a ima tudi antonim *jm. die warme Schulter zeigen* v pomenu 'biti komu naklonjen'.

◎ angl. *to give/show so. the cold shoulder*; fr. *être froid avec qn.*; *recevoir qn. froidement*; nem. *jmdm. die kalte Schulter zeigen*.

delováti kot hládna práha, gl. **prha**.

dočákati hládna práha, gl. **prha**.

doživéti hláden túš, gl. **tuš**.

doživéti hládna práha, gl. **prha**.

hláden kákor léd, gl. **led**.

hláden kot léd, gl. **led**.

hláden kot smřt, gl. **smrt**.

hládna krí, gl. **kri**.

[kot] hláden túš, gl. **tuš**.

kot hládna práha, gl. **prha**.

ohraníti hládna krí, gl. **kri**.

ostáti hláden /nevtr.; pren./

1. ne navdušiti se

Vedno je naglašal ljubezen do domovine in vladarja in s tem vzpodbujal vojake k junaštvu. Mnogim so njegove besede podžgale srca, drugi pa so ostali hládni. Za domovino, ki jim je bila mačeha, se niso mogli ogreti, zato tudi niso razumeli, zakaj bi morali zanjo »pogumno« prelivati kri. (Franjo Kolenc, A njega ni..., NB) | Zaradi razočaranja Plivinih delničarjev so analitiki ob predstavitvi lanskih poslovnih rezultatov večinoma ostali hládni tudi po napovedi iz same Plive, da letos spet predvidevajo več kot 10-odstotno dolarsko rast prodaje in še višjo rast dobička. (Delo, 28. feb. 2004, NB) | Mnenja o tem, kako daleč proti vzhodu sega Evropa, so različna, a nedvomno Romunija in Bolgarija sodita vanjo. Zato bi morali biti veseli novice o tem, da bosta 1. januarja postali članici Evropske unije – vendar so v nekaterih prestolnicah ob tem ostali hládni, predsednik Evropske komisije pa je celo posvaril, da se klub ne more vnovič razširiti brez reforme njegovih institucij. (Mladina 2006, št. 40, NB)

2. ne vznemiriti se, ne razburiti se

Za to, da bi ji volivci znova izkazali zaupanje, je bila ekonomska uspešnost sama po sebi premalo. Toda to ne pomeni, da bi slovenska javnost ostala hládna, če bi nova vlada solidno ekonomsko zapuščino začela resno ogrožati. (Delo, 16. okt. 2006, NB) | Ob obali domuje tudi obrežni morski pes z značilno belo ali črno obarvano konico hrbtné plavuti. Sodi med manjšo, nenapadalno teritorialno vrsto in le redko zraste več kot 1,5 metra. Ko je prvič plaval blizu mene, nisem ostala hládna. Toda že kmalu sem se sprijaznila z dejstvom, da ni nevaren in da je na Maldivih nekaj vsakdanjega. (Viva, maj 2003, NB)

◆ Frazem *ostati hláden* temelji na prenesenih pomenih sestavine *hláden*: 'ki vsebuje, izraža nenaklonjenost, odklanjanje; ki se ne da vplivati čustvom; ki ne izraža čustev'.

◎ angl. *to keep cool*; *to keep/control one's temper*; hr., srb. *ostati hládan*; nem. *kalt bleiben*; *unbeeindruckt bleiben*.

ostáti hláden do kóga, gl. *biti hláden do koga*.

príprávití kómu hládna práha, gl. **prha**.

tó je [kot] hláden túš, gl. **tuš**.

učínkováti kot hládna práha, gl. **prha**.

hládnokřven, gl. *ohraniti hládna kri*.

hladnokrvnež, gl. *ohraniti hladno kri*.
hladnokrvno, gl. *ohraniti hladno kri*.
hladnokrvnost, gl. *ohraniti hladno kri*.

hlébavec

délavac je hlébavec, gl. *čič ne da nič*.

hlév

Ávgijev hlév, gl. Avgijev.
 čistiti Ávgijev hlév, gl. Avgijev.
 očistiti Ávgijev hlév, gl. Avgijev.
 počistiti Ávgijev hlév, gl. Avgijev.

hlepéti

hlepéti po krvi *kóga*, gl. *kri*.

hodíti

hodíti *kàkor* mesečen, gl. *mesečen*.
 hodíti *kód* z odpítimi očmí, gl. *oko*.
 hodíti *kómu* v zélnik, gl. *zelnik*.
 hodíti kot máček okrog vréle káše, gl. *maček*.
 hodíti kot máček okrog vróče káše, gl. *maček*.
 hodíti kot máčka okrog vréle káše, gl. *mačka*.
 hodíti kot mesečnik, gl. *mesečnik*.
 hodíti kot páv, gl. *pav*.
 hodíti kot po jájcih, gl. *jajce*.
 hodíti kot ráca, gl. *raca*.
 hodíti kot v Canóso, gl. *Canossa*.
 hodíti od Póncija do Piláta, gl. *Poncij*.
 hodíti okóli ríti v váržet, gl. *rit*.
 hodíti okóli ríti v žép, gl. *rit*.
 hodíti po krívih pótih, gl. *pot* s.
 hodíti po svétu z odpítimi očmí, gl. *svét*.
 hodíti prek(o) trúpel, gl. *truplo*.
 hodíti s kúrami spát, gl. *kura*.
 hodíti svôja póta, gl. *pot* s.
 hodíti v korák s časom, gl. *korak*.
 hodíti v korák s *kóm/čím*, gl. *korak*.
 hodíti v Mížule, gl. *Pančevo*.
 hodíti v Mížule Mážule, gl. *Pančevo*.
 hodíti v vás *h kómu*, gl. *vas*.
 hodíti za *kóga* po kóstanj v žerjávico, gl. *kostanj*.
 v cáker hodíti s *kóm/čím*, gl. *caker*.

hója

hója v zélnik kóga /šalj.; pren./ *vtikanje v zadeve*, *kjer ima kdo že svoje načrte, namene*; prim. **hodíti komu v zelje**; **hodíti komu v zelnik**
 Primer služenja drugim in ne hoje v zelnik, ki ga obdelujejo jezikovne šole, naj bi bili tudi tečajji konverzacije, ki jih po svoje vodijo angleško govoreči misijonarji in med njimi starešini Dobbins in Gibb. (Delo, 6. dec. 2001, NB)

♦ Gl. *hoditi komu v zelje*. Frazem *hoja v zelnik* koga je nastal s posamostaljenjem glagola *hoditi v hoja* v frazemu *hoditi komu v zelnik*.

horizontála

íti v horizontálo /redko; pren./ *iti ležat, spat*

Ja, Jana, glih zato mislim, da so sinusi, ker se ne smem sklonit. Že če grem v horizontalo mi hoče glavo raznest. (Google, www.ringaraja.net/...) | Glista, tebi pa hvala za velikodušnost Hug fajm orgirajte, jaz grem pa v horizontalo sama Cry. (Google, www.planet-lepote.com/...) | 9. mar. 2007 ... Takoj, ko se dotaknejo kavča, gredo v horizontalo in ni ga vrag, čez pet minut že režejo drva. Če je teve prižgan, pa toliko hitreje. (Google, romanja.name/...)

♦ Frazem *íti v horizontalo* temelji na prenesenem pomenu sestavine *horizontala*: 'vodoraven, ležeč položaj = horizontalni položaj'. Ta izhaja iz osnovnega geometrijskega pomena 'črta, vzporedna z gladino mirujoče vode'. Vodoraven, ležeč položaj je v nasprotju s stanjem ali sedenjem značilen za ležanje, spanje. Glagolska sestavina *íti* izraža usmerjenost v stanje, kot ga nakazuje določilo.

hotéti

hóčeš nóčeš /ekspr.; 2. os. ed., glag. prisl. zv./ *izraža podkrepitev nujnosti*; prim. **zlepa ali zgrda**

Skoraj vse življenje je že živel v Sloveniji, pa še vedno ni želel govoriti v njihovem jeziku, čeprav je vedela, da se ga je hočeš nočeš moral naučiti – le uporabljati ga ni hotel, iz trme, češ da noče pozabiti svojih korenin. Zaradi tega sta se že neštetokrat sprla, a bilo je, kot bi njene besede udarjale ob zid. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Če bi hotel, bi vso ljubo službo lahko poslušal takole babljanje, se mu tu in tam še sam pridružil in se lepo ognil vsemu hudemu delu. Potem pa ni čudno, da hočeš nočeš človek z leti postaja ljudo-mrznež; da ima vse manj vsakdanjih prijateljev, da je vse bolj zbirčen v besedah in dejanjih, da zavrača rutinsko delo in se oklepa samo svojih posebnih ljubezni in opravil. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Prav ti izzivi in priložnosti so osnova za učenje na delovnem mestu, v podjetju, v šoli, kjerkoli, za pregled obstoječega znanja in pridobivanje novega. Poudariti moramo, da managerji danes delujejo v množici organizacijskih določljivk, ki se, četudi so morda natančno opredeljene, hočeš nočeš nenehno spreminjajo. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | »Nihče, z nobenega ministrstva ni poskušal vplivati na našo odločitev, ne po telefonu ne kako drugače,« je na naše vprašanje odgovoril član komisije Vesel, podobno kot njegov kolega Mužina, zelo mlad pravnik. Priznal pa je, da medijska poročila hočeš nočeš pomenijo nekakšen pritisk. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Ob izbiri med državnim uradnikom in uradnikom na univerzi pa se mi je to zadnje zdelo ve-

liko bolj mikavno. Na univerzi se sam tudi nikdar nisem imel za uradnika, temveč vselej za raziskovalca, ki pa mora hočeš nočeš opravljati tudi uradniške posle. (Delo, 19. jun. 2004, NB)

◆ Frazem *hočeš nočeš* je verjetno kalk po latinskem *volens nolens*. Frazem v daljši obliki *hočeš, nočeš, moraš* z različicami omenja npr. že J. Glonar, SSJ 109, pri iztočnici *hoteti*: *hočeš nočeš (hoti ali ne hoti; hotel ali ne hotel), moraš*. Danes se uporablja večinoma krajša oblika *hočeš nočeš*.

◎ angl. *whether you like it or not; willy-nilly; willing or unwilling*; češ. *chtě ne chtě; chtěj nechtěj; chtí nechtíc*; fr. *bon gré mal gré; de gré ou de force*; qu' on le veuille ou non; hr., srb. *hočeš nečeš*; it. *o volere o volare; volente o nolente; di spinte o di sponte*; nem. *gern oder ungerne; wohl oder übel*; pol. *chcąc nie chcąc*; rus. *hočeš' ne hočeš'*; *volens-nevolens*.

hráber

hráber kákor lèv, gl. lev.

hráber kot lèv, gl. lev.

hrána

bití topóvska hrána, gl. [kot] *topovska hrana*.

[kot] **topóvska hrána** /publ.; pren., tudi kot primera/
1. kdor je izpostavljen smrtni nevarnosti v vojnah za tuje koristi

Toda tokrat je bilo drugače. Bilo je, kot bi se s kovaškim kladivom lotil pokončati mušico na glavi svojega najboljšega prijatelja. Vedno mu je bilo jasno, da je bil za Mossad samo topovska hrana. Dokler se je lahko zavzemal za stvar, je lahko sprejel tudi takšno usodo. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Povojne, vojniam izmikajoče se generacije, so v šolah učili, da smo bili v omenjenih bitkah Slovenci samo »kanonfuter«. Ko sem si minulo nedeljo (26. julija 1998) v prijetni družbi in še znosni vročini z veliko radovednostjo ogledoval ponazoritev (»rievocazione«) bitke na polju sredi Custoze, sem videl, da so bili spričo takratne, danes povsem »nore« tehnike vojskovanja, topovska hrana vsi, ki so v teh bitkah sodelovali, ne le Slovenci. (Delo, 1. avg. 1998, NB) | Nikakršne nevarnosti ni, kakor se pleteniči, da bi morali naši vojaki tvegati glavo na frontah v Afganistanu, Iraku in še kje. Ne bomo topovska hrana in ne bomo za druge jemali kostanja iz žerjavice. (Delo, 19. mar. 2003, NB) | V Londonu seveda poudarjajo, da bo skupno delovanje temeljilo na dolgoročni strategiji postopnega umika iz Iraka, in vztrajajo, da britanski vojaki nikakor ne bodo »topovska hrana«. (Delo, 11. jan. 2005, NB)

2. kdor je brez možnosti proti močnejšim tekmeccem v športu, igran, poslu

Pri odpiranju trga z elektriko v skladu z novim energetskim zakonom je treba slediti logiki, ki je vidna iz

razmerja naših hokejistov ali košarkarjev z evropskimi ligami. Če greš igrat tja, moraš biti primerljiv, če nisi, si topovska hrana, je dejal generalni direktor Elesa dr. Ivo Banič med nedavnim predavanjem v okviru priprav na odpiranje trga z elektriko. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Ni jih bilo malo v hokejskih krogih, ki so prav s strahom pospremili prenovljeno slovensko reprezentanco na uvodni turnir sezone v tujino. Pomlajeno moštvo naj bi bilo celo topovska hrana za tekmece, bolj »nabite« z izkušnjami kot tudi telesno močnejše, pa temu sploh ni bilo tako. (Delo, 9. sep. 2003, NB) | »Togovci na prvi tekmi proti Korejcem niso pokazali vsega. Kdor misli, da so naši tekmecci topovska hrana, se pošteno moti. Ustvariti si moramo več priložnosti kot proti Francozom,« opozarja na previdnost švicarski selektor Kobi Kuhn, ki bo vendarle računal predvsem na gole Alexa Freija in Marca Strellerja. (Delo, 19. jun. 2006, NB) | Novo mesto – Dolenjci so zgledno pripravili enega od 16 odbojgarskih turnirjev za pokal CEV. Domače odbojkarice niso bile »topovska hrana«, kar bi bilo pričakovati po ratingu na svetovni jakostni lestvici. (Delo, 1. dec. 1998, NB) | Nekdanja jugoslovanska reprezentanca je le redkokdaj pokazala pravi značaj, pred leti pa je bila sicer nesporna tehnična podkovanost posameznikov dovolj za preboj do četrtfinala. Zdaj, ko med 32 udeleženkami SP nihče več ni topovska hrana, je to dovolj zgolj za uvrstitev na prvenstvo. (Delo, 26. jun. 2006, NB) | Drugemu opravičilu – človekoljubni, moralni dolžnosti do Iračanov – je po vsem sodeč namenjena podobna usoda. Poklicnim vojakom, bistvenemu atributu sleherne civilizirane države, pa grozi, da bodo namesto uresničenih sanj o dobrem zaslužku in boljšem življenju končali kot topovska hrana bogatih. (Delo, 15. maja 2004, NB) | Dvoboj z Madžarsko je imel predvsem informativni značaj, saj se bosta ekipi srečali že v 1. krogu EP in sta spretno skrivali adute. Madžari so z visokima Gulyasom in Cziglerjem ter hitrim krilom chicaških Bikov Kornelom Davidom vendarle pokazali, da bodo vse prej kot »topovska hrana«. (Delo, 14. jun. 1999, NB) | Aretacija Ratka Mladića se mi zdi pomembna samo, če bomo zaradi nje kaj bliže obračunu z vojnim zločinom kot političnim konceptom. Košunica bo žrtvoval Mladića kot topovsko hrano šele, ko se bo postavilo vprašanje njegovega obstanka na oblasti. (Mladina 2006, št. 12, NB)

◆ Frazem *topovska hrana*, ki se večinoma uporablja v povedni rabi z glagolom *biti*, je nastal po predstavi, ki je dovolj razvidna. Nanaša se na vojake kot množične žrtve topovskega obstreljevanja. To je bilo v nekdanji tehniki vojskovanja še posebej izrazito, ko so vojskovodje na tisoče vojakov gnali v večinoma nesmiselne napade pod uničujočim sovražnim topovskim ognjem. V najnovejšem času se je frazem začel uporabljati tudi na področju športa in športnih iger, a tudi poslov, kjer slikovito označuje tekmece, ki so proti močnejšim tekmeccem brez možnosti za uspeh.

Frazem je k nam prišel verjetno z nemškim posredovanjem, kjer se izraz *topovska hrana* glasi *Kanonenfutter*, ki je pri nas prevzeto kot *kanonfuter*. Za izhodišče tega frazema nekateri navajajo fr. *la chair à canon*. To naj bi se prvič pojavilo v pamfletu francoskega pisatelja Chateaubrianda z naslovom *O Bonaparteju in Burbonih* (1814), kjer opisuje temne strani napoleonovskega režima: Preziranje človeškega življenja in Francije je doseglo tako stopnjo, da so novake imenovali sir in topovsko meso, rus. *пушечное мясо*. Pred tem je podobno poimenovanje uporabil Shakespeare v *Henriku IV* (1597–1598): *hrana za smodnik*, angleško *food for powder* (gl. RF³, 458–459).

© angl. *cannon fodder*; fr. *chair à canon*; hr., srb. *topovska hrana*; *topovsko meso*; it. *carne da canone*; pol. *mięso armatnie*; rus. *пушечное мясо*.

H

hrást

iz lista naprāviti hrást, gl. **list**.

[močán] **kàkor hrást** /ekspr.; primera/ *zelo močan*
Zaradi nje in zaradi sebe! Kaj nisem star štiriindvajset let, močan, kakor hrast v gori? In tukaj še kosa kruha ne zaslužim, da me je sram pred samim seboj. (Zofka Kvedrova, Amerikanci, Drama v štirih dejanjih, NB) | Kako neki? Mlad sem bil, čisto mlad, goreč in zdrav in močan kakor hrast. Ona pa lepa in čista ko lilija. (Ivan Zorec, Pomenki, NB) | ... saj je bil Adam in močan kot hrast. (Ferdinand Godina, Sodobnost 1937, 260) | Mate, ki je služil že tretje leto, je dobil urlavb za praznike. Fant je bil kakor hrast, gledal pa je vedro in plaho, kakor otrok; če sem mu ponudil roko v pozdrav, je ni stisnil, zato ker se je bal, da bi je ne zdrobil. (Ivan Cankar, Urlavb, NB)
♦ Primera *[močan]* kakor hrast temelji na dejstvu, da pri nas hrast zaradi svoje trdne, močne in visoke rasti in trdega lesa velja za prisposodbo moči, trdnosti in višine. Glede na to sta nastali še primeri *[trden]* kakor hrast, visok kot hrast.

© češ. *silný jako dub*; hr., srb. *jak kao hrast*; pol. *silny jak dąb*; rus. *sil'nyj kak byk*.

[trden] **kàkor hrást** /ekspr.; primera, tudi prisl. **trdnó/zelo trden**

Rekel je, da je na prostranem polju gledališke umetnosti edino le kritika, ki deluje, je delovala in bo delovala vsikdar in povsod brez deficita. Naj je obstoj gledališča še tako brezpogojno in nepreklicno ogrožen, kritike se ta reč ne tiče, nego stoji trdna in neomajna kakor hrast v viharju. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo, Podlistki I: 1922–1924, NB) | »Spet naletava?« je vprašal Gašper. »Kar v cunjah,« je razložil oče, slekel suknjič in ga opahal snega. Golorok je sedel k mizi, šestdesetletnik, pa še kakor hrast. (F. S. Finžgar, Strici, NB) | Prvemu so za uspešno delo pri kmetijskem, torej najtežjem, poglavju Agende 2000 dodelili še ribištvo (»edina zveza, ki jo imam s tem resorjem, je ribica v 150 let starem dru-

žinskem grbu«, je prostodušno priznal med zagovorom pred parlamentarci). Kot hrast trdni komisar naših severnih sosedov pa bi se bržkone slabše odrezal, če bi ga pobarali o nadvse kontroverznem obnašanju komisije pri gašenju epidemije »norih krav«, toda izpraševalci so mu, kdove zakaj, prizanesli z mučno temo. (Delo, 11. sep. 1999, NB) | Pil je mnogo ter imel prečudno lastnost, da se ni zlepa upijani. Če so tovariši že pod mizo ležali ali pa gledali kalno kakor deževna lužina, stal je naš Jurij Ljudevit trdno kakor hrast na nogah in gledal z očmi bistro kakor ščuka, če si ji plen približuje. (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB)

♦ Gl. *[močan]* kakor hrast.

© angl. *sturdy as an oak*; *steady as an oak*.

[trdnó] **kàkor hrást**, gl. *[trden]* kakor hrast.

vêlik kot hrást, gl. *visok kot hrast*.

visòk kot hrást /ekspr.; primera/ *zelo visok, velik*

Prihajal ni samo radi tolminskih nožičkov, prihajal je tudi radi Lize. Star je bil nad petdeset let, a njegova večna želja je bila, da bi mu Bog odkazal ženico, ki bi malo jedla – glavno je moral snesti sam, ker je bil visok kot hrast in širok kot hiša – in veliko delala. (Ivan Tavčar, Cvetje v jeseni, NB) | In ta Židanova Barbara je bila prava znamenitost tedanje Ljubljane in o njej se je tiste dni govorilo vsaj toliko, kolikor o tem, bode li vojna s kraljevino obeh Sicilij ali ne. Bila je visoka kot hrast v gori. Če se je smejala, je donelo kakor srebrno zvonilo. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Bila je stara kot svet, velika kot hrast, črna kot ožgano poleno, oči je imela velike, kakor tolarji Marije Terezije, lase ko žima in suha je bila kot kost. Ta starka je bila Lunina mati. (Slovenske pravljice, NB)

♦ Gl. *[močan]* kakor hrast.

žive hraste postāvljati, gl. *žive hraste staviti*.

žive hraste stāviti /star.; pren., mn., tudi **postāvljati** in dov. **postaviti** v ed./ *postavljati se na glavo, prekopicavati se, delati kozolce*

Na vratnikih so se igrali otroci, stavili so žive hraste. (A. Ingolič, Sos. 7) | [mlade lisičke] se prekopicujejo in postavljajo žive hraste. (Brinar, Lisica Zvitorepka, 76, 2. izd. 1923) | Vsak – tudi deklice – se kopicika in stavi živi hrast. (Kociper, Goričanec 17)

♦ Frazem *žive hraste staviti* omenja že leta 1860 Cigale I, 297 pri iztočnici *Burzeln*, ki jo pojasnjuje s slovenskimi izrazi *prekucniti, prekučovati se, zverniti se, kozličati; žive hraste staviti, kozelce delati*; nach *M.* (tj. po Murku) auch, *prekupicniti, prekopicavati se*. Isti, prav tam, 296–297, nemško *Burzelbaum* razlaga s slovenskimi izrazi *prekuc, preveržek, živi hrast, kozelc; zvezo ihn machen* pa s slovenskimi izrazi *prekucniti, prekučovati se, prekobacniti, prekobacovati se, prevreči, premetovati se; kozla, kozliča, kozelc, stučka preverniti, prebračati; serb. auch prekopinititi se, skočiti v kovitlac*. Frazem *žive hraste staviti* z nemško raz-

lago Burzelbäume schagen po Cigaletu povzema Plet. I, 279.

Izraz *živi hrast* torej pomeni 'kozolec, prekucljaj' (pravzaprav: pars pro toto – tista faza prekucljaja, ko so noge pokončno v zraku), *žive hraste staviti* pa 'delati kozolce, prekopicavati se'. J. Glonar, SSJ, 110, navaja edninski frazem *živi hrast postaviti* s pomenom 'postaviti se na glavo'. Izraz *živi hrast* je torej zanimiva slovenska ustreznica nemškemu *Bürzel* (prim. srvn., stvn. *bor* 'višina' in *empor*), ki pomeni 'pokonci štrleča trtica, zadek perjadi' ali lovsko tudi 'rep jazbeca ali divje svinje'. Druga slovenska ustreznica je *kozolec* (pravzaprav **kozlec* 'majhen kozel ali kozlu podobna priprava'; prim. tudi *koza* 'telovadno orodje').

Slovenskemu *žive hraste staviti* predstavo in po sestavi ustreza pol. *stanąć dęba* (dobes. 'postaviti hrasta') v pomenih a) 'o konju: postaviti se na zadnje noge', b) 'o človeku: postaviti se na roke (glavo) z nogami v zraku' in c) 'o laseh: dvigniti se pokonci, naježiti se (navadno iz strahu, groze, osuplosti)'. V zvezi z lasmi, ki se postavijo pokonci, se naježijo, prim. še slš. *vlaszy mu dubkom vstávaly* = so se naježili, ukr. *dubom staty*, rus. *stojat' dubom*.

živi hrást postaviti, gl. *žive hraste staviti*.

živi hrást stáviti, gl. *žive hraste staviti*.

hrbet

bíti bógu za hrbtom, gl. **bog**.

bógu za hrbtom, gl. **bog**.

dobíti jih po hrbtu /pog., ekspr.; olepš., nedov. dobiti/

1. biti tepen; sop.: **dobiti jih po glavi**; **dobiti jih po grbi**; **dobiti jih po nosu**; **dobiti jih po prstih**; **dobiti jih po riti**

»Pojdi ti!« pravi srednjemu bratu. Ta gre, pa zgodi se ravno tako: s palico je dobil po hrbtu, ognja nič. (Slovenske pravljice, NB) | Artjom Han, ki jih je med pripravljanjem reportaže prav tako nekajkrat dobil po hrbtu, je v uredništvu zatem dobil še en udarec. »To ne bo objavljeno!« mu je zabrusil novi glavni urednik Vsevolod Neroznak. (Delo, 19. maja 2007, NB)

2. biti premagan; **biti prizadet**

Tja ste se pa šli slikat. Se pravi, zunanji minister jih je tukaj dobil po hrbtu in po glavi, ker je podpisal izjavo, ko so pa delili rože in nagrade, ste se pa vi slikali, niste ostali doma iz protesta ali kakorkoli. Toliko o zaupanju in načelnosti. (Državni zbor RS: 48. izredna seja 05. 07. 2004, NB) | Zdaj ko je prišel čas, se bojim. Storili ste mi veliko škodo, oče, da ste me napravili tako majhnega in slabega ... tako jih zdajle zmerom dobivam po hrbtu, sam pa ne morem udariti ... (I. Cankar, Kralj na Betajnovi, NB) | »V Podravju je grozljivo, kmetje jih že

drugo leto zapored krepko dobivajo po hrbtu. Če jim država ne bo priskočila na pomoč, bodo propadli,« je povedal Borut Ambrožič, direktor Kmetijsko-gozdarskega zavoda (KGZ) Maribor. (Delo, 27. avg. 2001, NB)

♦ Frazem *dobiti jih po hrbtu*, ki ima tudi prenesen pomen, izhaja iz nekdanjega načina fizičnega kaznovanja otrok, ki so jih topli z roko, šibo ali palico večinoma po riti, a tudi po hrbtu. Sestavina *jih* tu olepševalno zamenjuje *udarce*, *batine*. V prenesenem pomenu se kaznovanje, slabo ravnanje posplošuje na vse ljudi in tudi ne samo fizično, ampak tudi duševno. V drugih omenjenih sopomenkah s sestavinami *glava*, *grba*, *nos*, *prst*, *rit* se izkazuje, da so bili lahko otroci kaznovani razen po hrbtu tudi z udarci po drugih delih telesa.

dobívati jih po hrbtu, gl. *dobiti jih po hrbtu*.

kot nòž v hrbet [*kómu/čému*], gl. **nož**.

kriti kómu hrbet /pog.; pren./ *ščítiti*, *varovati koga* Marija mi je resno rekla: »Pogovoriti se moramo.« Ana je stala nekje blizu, kakor da ji hoče kriti hrbet, Eva pa se je držala ob strani. (G. Jakopin, Rasla je jelka do neba, NB) | Očitke je podžgalo še to, da je bil, čeprav je porabil veliko moči, ko je delal zanj, v odločilnih vzponih še vedno močnejši od papirnatega kapetana. Isidru je šlo v Pirenejih tako dobro predvsem, ker mu Igor krije hrbet. Če bi on popustil, bi pač vskočil njegov moštveni kolega. (Delo, 17. sep. 2003, NB) | Je pa ne dvomno res, da je Tim večji porabnik žog. Rašo pa mu krije hrbet in mu je v velikansko pomoč, tako v obrambi kot v napadu. (Delo, 8. mar. 2004, NB)

♦ Frazem *kriti komu hrbet* temelji na dejstvu, da je nevarnost, ki pride od zadaj, za hrbtom, tj. nevidno, najhujša, najbolj usodna, ker se ji ne moremo izogniti. Zato je kritje hrba najpomembnejša stran vsake obrambe tako v vojni kot v najrazličnejših življenjskih položajih.

ležáti bógu za hrbtom, gl. **bog**.

lónec na hrbtu nosíti, gl. **lonec**.

nòž v hrbet [*kómu/čému*], gl. **nož**.

obračati kómu/čému hrbet, gl. *obrniti komu/čému hrbet*.

obrníti kómu/čému hrbet /pog.; pren.; nedov. **obračati** /**1. ne hoteti imeti več opravka s kom, čim**

Toda narobe pri njej je bilo to, da ni nikoli pogledala na uro, ki je ni snela niti ponoči. Bilo je, kakor da je čas na ta način vedno njen zaveznik; obenem pa se ji je dogajalo, da je sploh ni bilo tja, kjer so jo pričakovali, in da ji je marsikdo kot neresni obrnil hrbet. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Na plesu se utegneta srečati z visokimi duhovni snobokracije. Če bi jim obrnili hrbet, bi bilo hujše, kot če se mlad duhovnik postavi po robu škofu ali nadškofu. (George Miles, Priročnik za snobe, NB) | Ali je to resnica, ali je storjeno namenoma, ali se ga že sramuje in ga ne mara več poznati za svojega znanca, nekdanjega kolego? Šef promenira nekoliko

niže od postaje in se okrene v tistem trenutku, ko hoče aspirant pozdraviti, in mu pokaže hrbet. (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | In če mu je le pogled ušel po dolini, pa je zatrepetala in se zazibala pred očmi vsa neskončna lepota domačega kraja, ki jo prav vidiš šele, kadar ji obračaš hrbet. »Kaj pa, če bi še poskusil, morda bi počasi le našel srečo tudi doma?« (I. Zorec, Pomenki, NB) | Mož je zaljubljen v svoje in njene gozdove. Mladina hiti v šole ali v tovarne, kmetijam pa obrača hrbet. (M. Hace, Vaška kronika, NB) | Jezno dekle, ki preprosto odkoraka, pokaže hrbet ali pa predmet svoje jeze obravnava, kot da ga ni, se odziva na zelo specifičen način. Demonstrativno, agresivno se umakne. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | V isti četrti živimo, veliko nas je, pripravamo se, radi se imamo, enkrat si pokažemo hrbet, drugič si skočimo v lase, na koncu pa zmeraj ugotovimo, da smo del iste skupnosti. (Delo, 4. feb. 2002, NB)

2. zapustiti koga, navadno v neprijetnem položaju
Mariška je bil naš, Mariška je bil cigan. Mariška je bil naša, ciganska nesreča in kdaj smo se še Cigani odrekli svoje nesreče, kdaj smo ji obrnili hrbet, kdaj smo jo zatajili!? je mahal proti njemu, kakor da mu bo potrgal ušesa. (F. Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Navijači košarkarjev Minnesote ne bodo nikoli oprostili Stephonu Marburyju, da jim je lani marca obrnil hrbet in zahteval prestop k New Jerseyju. Ob včerajšnji vrnitvi v Minneapolis so negodovali ob vsakem njegovem stiku z žogo, toda s tem so le podžigali žerjavico. (Delo, 22. feb. 2000, NB) | Produktivni severni del Italije je levi sredini in D'Alemlu obrnil hrbet, za pogrebce nekoč obetavne Oljke pa je morda še hujši udarec, da jih je premočno zavrzel tudi zaostali jug, čeprav so mu dan ali dva pred volitvami sporočili, da mu je Rim zagotovil podporo in denar iz Bruslja. (Delo, 18. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *obrniti* komu *hrbet*, tudi nedovršno *obračati* komu *hrbet* ter sopomensko *pokazati* komu *hrbet*, temelji na nasprotju z obnašanjem, po katerem komu pokažemo prijazen obraz, nasmeš. Frazemi se ne uporabljajo samo za osebe, ampak tudi za stvari. Frazem *hrbet* komu *pokazati* z razlago jemandem den Rücken kehren omenja že Plet. I 279, za njim z glagoloma *obrniti* in *pokazati* J. Glonar, SSSJ 110: *hrbet obrniti, pokazati komu ali čemu*: pustiti na cedilu.

◎ angl. *to turn one's back on so.*; češ. *ukázat někomu záda*; fr. *tourner le dos à qn.*; it. *voltare le spalle a qc.*; nem. *jmdm., einer Sache den Rücken kehren*; *jmdm., einer Sache den Rücken zuwenden*; rus. *pokazat' komu spinu*.

pokazati kómu hrbet, gl. *obrniti komu hrbet*.

zabôsti kómu nôž v hrbet, gl. *nož*.

zaríniti kómu nôž v hrbet, gl. *nož*.

zasaditi kómu nôž v hrbet, gl. *nož*.

živéti bógu za hrbtom, gl. *bog*.

žóga je bilà za hrbtom kóga, gl. *žoga*.

žóga je končála za hrbtom kóga, gl. *žoga*.

žóga se je znašlá za hrbtom kóga, gl. *žoga*.

hrbtenica

bíti brez hrbtenice /ekspr.; pren., tudi nikal./ *zara-di koristi spreminjati svoje prepričanje*; prim. **ne imeti hrbtenice**

Iz naziva na izkaznici je razvidno, da še pripadam rodu vretenčarjev, vendar ni nujno, da tudi k sesalcem. Vedra plat tega spoznanja: prvič sodim v skupino, ki ji ne gre očitati, da je brez hrbtenice, saj je to, po nazivu sodeč, njena glavna odlika. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | Kaj še drugega preostane? Evropske vlade so popolnoma brez hrbtenice in številne države imajo tako ali tako že desne vlade. (Delo, 4. jan. 2003, NB) | On pravi, da je Slovenija, odkar je samostojna, brez hrbtenice. Vi pa v velikem intervjuju, ki sta ga za revijo Ampak opravila z Lučko Jenčič, ugotavljate, da smo Slovenci najmanj zaveden narod v Evropi. (Delo, 17. jul. 2004, NB) | Predčasno vrenje v hadezejevskih sodih je med drožje spravilo bivša premiera Hrvoja Šarinića in Franja Gregurića ter bivšega zdravstvenega in obrambnega ministra Andrijo Hebranga, na površje mladega vina pa so novič splavali politiki, ki niso v sporu z nobeno hadezejevsko strujo in se jim reče, da so po politični plati brez hrbtenice. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | Podobno je v biznisu, politiki in vsakdanjem življenju nasploh. Pomembno je, da imajo politiki trezno glavo in kompetentne svetovalce, ki niso brez hrbtenice ali strankarsko podrejeni. (Delo, 21. okt. 2000, NB)

◆ Gl. *imeti hrbtenico*.

◎ hr., srb. *biti bez kičme*; nem. *kein Rückgrat haben*; *keinen Hals haben*.

bíti hrbtenica česa /ekspr.; pren., s prilastkom, v povedni rabi, 3.os./ *biti glavni, bistveni del česa*

Podjetje Elektro Slovenije (Eles), za katerega državni sekretar za energetiko priznava, da je hrbtenica slovenskega elektrogospodarstva, že tretje leto pada iz afere v afero. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | »Embalaža je hrbtenica blagovne znamke in njen najbolj vizualni element, je orodje komunikacije oziroma medij,« pravi Arih in dodaja, da pri embalaži ni nujno, da je lepa, je pa vedno v službi vsebine. (Delo, 8. sep. 2004, NB) | Oblikovanje pravne države je stalen proces in pri varovanju človekovih pravic je treba biti vedno buden. Kajti varovanje človekovih pravic ni luksuz bogatih držav, pač pa je hrbtenica demokratične družbe. (Delo, 15. maja 2003, NB) | Oba centra sta bila ustanovljena 15. maja 1991, ko so začeli služiti vojaški rok prvi slovenski naborniki, sočasno pa je delovala tudi manevrska struktura narodne zaščite, ki je bila hrbtenica oblikovanja slovenskih oboroženih sil. (Delo, 16. maja 2000, NB)

◆ Frazem *biti hrbtenica česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *hrbtenica*: ekspr., s prilastkom 'glavni, bistveni del česa'.

člôvek brez hrbtenice, gl. *kdo brez hrbtenice*.

iméti hrbteníco /ekspr.; pren./ *biti samozavesten, trdne volje, neupogljiv*; prp. **biti brez hrbtenice**

Včasih sem se šla duhovnika s seboj. »Res ne moreš ali pa le trmaš in hočeš imeti hrbtenico?« sem se zaslíševala. In bila zbegana. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Končna izbira pa bi morala slediti politični nevtralnosti kandidata, takšnega, ki se ni strankarsko oziroma politično izpostavljaj. Moral bi imeti hrbtenico in biti sposoben upreti se morebitnim političnim pritiskom. (Delo, 24. dec. 2003, NB) | Pa imejte hrbtenico, pa naredite tisto, kar bo povedal vaš, recimo, predstavnik, zato da bo upravičil svoje zaupanje štajerskih volivcev. Imeti hrbtenico je morda več, kot pa biti sodelavec v vladi. (Državni zbor RS, 12. redna seja, 29. 1. 2002, NB)

◆ Frazema *imeti hrbtenico* ni v starejših slovarjih, kot sta Pleteršnikov in Glonarjev. Slednji ima pri iztočnici *hrbtenica* kazalko k iztočnici *hrbtišče*, pri kateri navaja rabo v prenesenem pomenu: 3. preneseno: *trdo, krepko hrbtišče* = neupogljiv značaj. Glonarjeva razlaga kaže tudi na pravi preneseni pomen sestavine *hrbtenica*: neupogljivost, pokončnost značaja. Ta izhaja iz resnične funkcije hrbtenice pri pokončni drži človeka. Glagolska sestavina *imeti* v frazemu *imeti hrbtenico* pomeni, da ima kdo neupogljiv, pokončen značaj. Druge glagolske sestavine v frazemih *biti brez hrbtenice*, *kriviti hrbtenico* [komu], *ne imeti hrbtenice*, *zlomiti hrbtenico* komu itd. kažejo, kaj se s takim značajem nekaterih ljudi dogaja.

● fr. *ne pas plier/courber l'échine*; hr. *imati kičmu*; *imati čvrstu kičmu*; *imati hrptenjaču*; nem. *Rückgrat haben*; *Rückgrat zeigen*.

kdó brez hrbteníce /ekspr.; pren./ *kdor je nesamozavesten, brez trdne volje, upogljiv*; prp. **kdo/kaj s hrbtenico**; prim. **biti brez hrbtenice**

Sicer pa bolj kot bolne ambicije ljudi brez hrbtenice skrbi vprašanje, kdaj bo vlada v državni upravi nasploh odpravila beneficirano delovno dobo. Nobena zahodnoevropska policija nima takšnih privilegijev, kakršne zahteva slovenski policijski sindikat. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Moorovo sporočilo tem sprenevedavam demokratom brez hrbtenice je kratko in stvarno: »Če ne morete delovati čisto, klinc gleda vas in osla, na katerem jahate.« (Delo, 11. maja 2002, NB) | Sprašujem se: zakaj po tako lepem športnem uspehu tako hlapčevsko ravnanje?! In še naprej: kakšno mesto bomo imeli v EU, če nas bodo v njej zastopali ubogi hlapci brez hrbtenice, ki bodo zgolj klečeplazno poveličevali vse, kar je tuje! (Delo, 5. feb. 2004, NB) | Nizki udarci iz republikanskega tabora slikajo Kerryja kot politika brez hrbtenice ali pa kot zagrizenega ultralevičarja, ki bo z davki državo pognal v pogubo. (Delo, 18. okt. 2004, NB) | Odpor do sesedajočih se figur, naseljenih s samimi tiki, brez hrbtenice in tudi brez srca, saj so pripravljene za hip užitka pozabiti na vse visokoleteče ideje in načrte. Skratka: eksemplarično moralistična predstava do kraja kontaminirana

ranega sveta, ki nima z nami ničesar skupnega. (Delo, 20. feb. 2001, NB) | Nasproti mu stoji tip politika, prav tako nepoštenega, o katerem je Bush starejši dejal, da je »brez vizije«. Je slabič brez hrbtenice in nenačeljen ter se izogiba odgovornosti. (Delo, 31. dec. 2002, NB)

◆ Gl. *biti brez hrbtenice*.

● angl. *spineless, having no backbone*; hr., srb. *čovjek bez kičme*; nem. *kein Rückgrat haben*.

kdó/kaj s hrbteníco /ekspr.; pren./ *kdor je samozavesten, trdne volje, neupogljiv*; kar je *trdno, solidno*; prp. **kdo brez hrbtenice**; prim. **imeti hrbtenico**

Tukaj in zdaj bi rabili nekoga takega. Osebo, ki bi znala strniti razbite diplomatske vrste, ki bi vedela, da je določena revizija zunanje politike, z več pripadnosti Evropi nuja in ki bi imela svoje čvrsto mnenje; nekdo s hrbtenico à la Mencinger. (Delo, 12. apr. 2003, NB) | Gospodarstvo s hrbtenico. Koliko gospodarstvo dopušča politični vpliv, je odvisno tudi od pokončnosti vodilnih ljudi v gospodarstvu, je bilo slišati na nedavni okrogli mizi na temo politika in/ni gospodarstvo. (Delo, 29. dec. 1999, NB)

◆ Gl. *imeti hrbtenico*.

● češ. *člověk s páteří*; hr., srb. *čovjek jake kičme*; rus. *человек с характером*.

krivítí hrbteníco [kómu] /ekspr.; pren./ *pestiti, ogrožati koga*

Kljub še vedno veljavni ceni 18.000 tolarjev za kos. Kdo vse in na katerih koncih sveta je na njem (tj. stolu rex, op. J. K.) sedel, razmišljal o življenju in si tako ali drugače krivil hrbtenico, ne ve niti njegov avtor Niko Kralj. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Nato pa so »magično« moč pokazali Olafur Stefansson in družčina. Opustili so »afriško« obrambo 3-3 in Čehom začeli kriviti hrbtenico z »evropsko« postavitvijo 5-1, ki je bila usodna tudi za Slovenijo na svetovnem pokalu minulega novembra. (Delo, 24. jan. 2005, NB)

◆ Gl. *imeti hrbtenico*.

● češ. *krivít páteř někomu*; hr., srb. *lomiti komu kičmu*.

ne iméti hrbteníce /ekspr.; pren./ *biti nesamozavesten, brez volje, upogljiv*; prim. **imeti hrbtenico**

Tekmovalcev nisem nikoli spraševal, kako se razumejo med sabo. Do takih sporov, do katerega je prišlo zdaj, prihaja pri trenerjih, ki nimajo hrbtenice. Če je v ospredju delo, do tega ne sme priti. (Delo, 25. feb. 2003, NB) | Ta ultradesna klika z verskimi fanatiki, ki se ima za oblast zahvaliti korporativnemu kapitalizmu, bo s korupcijskimi škandali, bankroti in lahkomišelnim trošenjem državnega denarja spravila Ameriko na kant in prebivalstvo pavperizirala. Razen bogatašev, ki postajajo vse bolj bogati, seveda. A demokrati niso nič boljši, nimajo hrbtenice in voljno sodelujejo v Bushevi noriji. (Delo, 13. sep. 2003, NB) | Ta ultradesna klika z verskimi fanatiki, ki se ima za oblast zahvaliti korporativnemu kapitalizmu, bo s korupcijskimi škandali,

bankroti in lahkomišelno trošenjem državnega denarja spravila Ameriko na kant in prebivalstvo pavperizirala. (Delo, 15. feb. 2003, NB)

◆ Gl. *imeti hrbtnico*.

◎ angl. *to be spineless; to have no backbone; be weak-kneed*; češ. *nemít (žádnou) páteř*; fr. *avoir l'échine souple*; hr., srb. *nemati kičme*; nem. *kein Rückgrat haben*; rus. *byt' behrebetnyj*.

zломítí hrbtnico kómu/čému /ekspr.; pren./ *premagati koga; uničiti kaj*

Sagadinova četa s sedmimi novinci v EL ter Golemcem in Brezcem, ki sta vajeništvo opravila sezono poprej, ima v svojih »krvoločnih«² trenutkih marsikaj, kar ji zavidajo mnogi v Evropi: zelo čvrsto obrambo, dokaj dober skok, bržkone najboljši nasprotni napad na stari celini in morilski ritem, ki lahko ob dosledni uporabi zlomi hrbtnico večjim rutinerjem. (Delo, 19. feb. 2000, NB) | »Čeprav imamo težave z branilci, bomo vseh 40 minut narekovali oster ritem, da prekaljeni gostje ne bi mogli uveljaviti svojih adutov. Če bomo pri tem uspešni, jim lahko do finiša 'zlomimo hrbtnico' in izkoristimo njihovo utrujenost,«³ trdi Sagadin ... (Delo, 11. okt. 2001, NB) | Ko so ga Izraelci potegnili iz nemilosti, ki si jo je zaslužil prav z ravnanjem s Palestinci, je pokazal, kaj ima v mislih. Ve, da Arabcev ne poraziš, če jih ubiješ, ampak, če jim zlomiš hrbtnico. (Delo, 13. feb. 2002, NB) | Nacionalistični krogi v Ankari zatrjujejo, da so s februarско aretacijo Abdulaha Ócalana, v kateri je po vsej verjetnosti sodelovala vrsta zahodnih obveščevalnih služb – kar je dovolj pomenljivo – zlomili hrbtnico kurdskega gverilskemu (po njihovem prepričanju terorističnemu) gibanju. (Delo, 1. jun. 1999, NB) | Kdor se zadnji smeje, se najslajše smeje, si je mislil Miklausin in se z nastopom toplejših dni lotil uredničevanja svojega že dolgo snovanega načrta, ki naj bi bujnemu gradiškemu gospodarstvu zlomil hrbtnico – odvzeti mu je nameraval vodo. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Po mnenju vodje misije IMF bi se inflacija lahko do konca leta obrnila navzdol. »Za vaše oblasti je zdaj prva prednostna naloga, da zlomijo hrbtnico inflacijski trgovatnosti in inflacijo spet usmerijo nizdol.«⁴ (Delo, 9. jun. 2001, NB)

◆ Gl. *imeti hrbtnico*.

◎ češ. *zломít někomu páteř*; hr., srb. *sломiti komu kičmu; prebiti komu kičmu*; nem. *jmdm. das Rückgrat brechen*.

hrib

čez hrib in dól /star.; ed., prisl., dvoječ./ *daleč naokrog, vsepovsod*

Vešče Lužnik, Rosenkranz in Marjeta so se kopale v čeburu. Trem hudobcem so velele, naj vodo razlijejo čez hrib in dol, nato se je usula huda toča. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Juri se hoče umakniti, a prepozno je; kakor bi mu odrekle noge pokorščino, ostrmi na mestu. »Juri!«⁵ »Rozalka!«⁶ se začuje v tihi noči, in lahki vetrc

odnese glasove čez hrib in dol. Kakor megla izgine prikazen mimo strmečega Jurija, ki stoji in gleda in premišljuje. (Fran Detela, Malo življenje, NB)

◆ Gl. *čez hribe in doline*.

čez hribe in dolíne /ekspr.; mn., prisl., dvoječ./ (*od*) *daleč, prek različnih krajev in ovir*; prim. **čez drn in strn; na konec sveta**

Kar pa imaš mojemu fantu povedati, mu lahko poveš kar sam. Nemara se te zboji, če prav zakričiš nanj, pa jo kar popiha čez hribe in doline. (Fran Milčinski, Muhoborci, Domorodna povest, NB) | Romala sta, kamor je Bog ukazal, čez hribe in doline; šla sta, kakor Adam in Eva iz paradiza. (Ivan Cankar, Pravična kazen božja, NB) | Tretji dan so ujeli volkuljo, in ko je ta zatulila pred volkovo ječo, tedaj izpuste volka in poženo za njim volkuljo. Volk je bežal čez hribe in doline in pravil vsem volkovom, kakšna grozna nesreča jim preti, ako pridejo Bohinjcem v pest. (Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Pripeljal se bom in bomo zopet lepo skupaj v božjem imenu božičevali. – Te pozdravlja čez hribe in doline Tvoj zvesti zakonski mož Gašparin. (Ivan Pugelj, Evelina in Lina, Tri novele, NB) | Prvi poskus je bil popoln polom: za deset penijev na dan je nosil čez hribe in doline 30-kilogramski tovor: v domačo vas se je vrnil brez ficka in v solzah: vse, kar je zaslužil, je porabil za hrano in avtobus. (Delo, 8. maja 2001, NB) | Njihovim prebivalcem prepoveduje in otežuje potovanje med vami in iz vasi v mesta. Palestinci, namenjeni po opravkih ali na obisk k sodnikom, pešajo čez hribe in doline in tako tvegajo nadlegovanje vojske, aretacijo ali celo smrt. (Delo, 19. jun. 2003, NB) | Znova se je zamislil nad zemljevidom in modro odločil: »Ne, to niso prave Luče!«⁷ In tako smo prehodili trideset kilometrov čez hribe in doline, dokler se nismo vrnili k tisti tabli z Lučami. (Delo, 23. apr. 2005, NB) | »Evropske pešpoti, ki jih je za približno 60.000 kilometrov, povezujejo Evropo na najbolj izviren način, s hojo čez hribe in doline, iz regije v regijo in iz dežele v deželo,«⁸ pravi Jože Prah. (Delo, 13. maja, 2006, NB) | Zato je nesmiselno razmišljati o upokojitvi. Življenje naj bo zanimiva pot čez hribe in doline, ne pa strm vzpon in skok v prepad. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | Tudi letos pričakujejo med 200 in 250 obiskovalci na spominskem pohodu po poti Cankarjevega bataljona. Pot čez hribe in doline traja vso noč, pohodniki pa v strnjeni koloni prehodijo 40 kilometrov in 2200 višinskih metrov s Pasje ravni v Dražgoše, kamor prispejo v jutranjih urah. (Delo, 5. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *čez hribe in doline*, enako *čez hrib in dol*, je ustaljena govorna in pisna formula pripovedovalcev, pravljicarjev za označevanje večjih razdalj, na katerih se pojavljajo tudi številne ovire. Te so metaforično izražene s sestavinami *hribi* in *doline*, *hrib* in *dol*. Podobno bi lahko rekli za sestavine *gore* in *vode* v frazemu *za devetimi gorami in vodami*. V le-tem predstavo o veliki oddaljenosti poudarja tudi številniška sestavina *devet*.

Ta je celo hiperbolično potrjena v ustreznem rus. *idti za tridevjet' zemel'*. Sicer pa je lahko velika ovira na dolgi poti že ena sama gora, npr. v pesniškem izrazu *tam za goro* ali množinsko *tam za gorami*. V zvezi s tem je npr. tudi zanikano rus. *ne za gorami* čto v pomenu 'kaj (npr. starost) bo kmalu tu, je blizu'.

Med starejšimi slovarji je frazem *čez hribe in doline* omenjen v Plet. I, 281: *črez hribe in doline*, über Berg und Thal, kjer pa sta parni sestavini *hribe in doline* tudi v po Cigaletu navedenem frazemu *hribe in doline obetati*, goldene Berge versprechen, ki ima bolj znano sopomenko *obljubljati komu gradove v oblakih*.

© angl. *over hill and dale*; češ. *jít přes hory a dolý*; fr. *par monts et par vaux*; nem. *über Berg und Tal gehen*; rus. *idti za tridevjet' zemel'*; za *gorami*, za *dolami*.

hrôpsti

hrôpsti kàkor mèh, gl. **meh**.

hruška

kot zrela hruška /ekspr.; primera/ *na lahek način*

Občinstvo mora z junakinjo kajpak izdatno dihati, zato jo je treba ustrezno marginalizirati: Holly Hunter v Klavirju je Championova vzela govor (oskar je padel kot zrela hruška), Winsletovo pa tako rekoč izobčila iz družinskega kroga. (Delo, 29. jun. 2000, NB) | »No, ali vidiš Kekca? O, ni me otesel Bedanec z vrvi, da bi mu padel na glavo kot zrela hruška.« (J. Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Suho krajino so partizani maja 1942 osvobodili brez vsakršnih težav, saj jim je kot zrela hruška sama padla v naročje. (R. Polič, Čudežna pomlad, 1959, 105) | Te zgodbe nisem nikoli napisala. Žal tudi tiste ne, ki bi jo morala – zgodbo o prevarantskem Roglju, ki se mi je ponujala kot zrela hruška, pa si je nisem upala ali znala zgrabiti. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | Zrela hruška sama pade. (Pavlica, 662) | Čeprav sem že dokaj star, me lahko sugestivne osebe prepričajo v karkoli. Tako me je tudi Otto Barič prepričal, da bodo Slovenci padli kot zrela hruška. (Delo, 18. nov. 2003, NB) | Še huje: zanjo jim sploh ne gre, čeprav se na vsa usta sklicujejo nanjo. V roke jim je padla kot zrela hruška s športnega neba, na katerem vladajo velemejstri tranzicije, pravzaprav ljudje za vse case in režime. (Delo, 18. okt. 2004, NB) | Glede slednjega je državni sekretar dr. Tomaž Kalin nekoliko spremenil svoje stališče izpred prihoda na ministristvo, da »mora Telekom pasti kot zrela hruška«; sedaj meni, da se mora najprej prestrukturirati v gospodarsko družbo, v kateri bo država še zmerom imela pomemben delež, saj odprodaja Telekoma zaradi razmer na svetovnem telekomunikacijskem tržišču trenutno ni smotrna. (Monitor, junij 2001, NB)

♦ Primera *kot zrela hruška* z glagolsko različico *pasti kot zrela hruška*, temelji na dejstvu, da zrele hruške zelo hitro popadajo z drevesa in so tako lažje dostopne tistim, ki jih želijo jesti. Izraz *zrela hruška* je tako postal prisposodba za lahko dosegljivo stvar. Na hitrem, množičnem padanju hrušk z drevesa temelji tudi frazem *padati kot zrele hruške*.

ne pásti s hruške /pog., ekspr.; pren., nikal./ *ne biti tako neizkušen, naiven*

Pokesal se je in zdaj sojetnike uči, kako poslovati pošteno in kako se izogniti takim, kakršen je bil nekoč sam. Tudi njegovi študentje niso s hruške padli. Skoraj vsi imajo obilo izkušenj s področja trženja in prodaje, predvsem kokaina, tudi hašiša, marihuane in heroina. (Delo, 19. nov. 2004, NB) | Vodim montaže, kjer gre za milijone, vrsto elektrarn imam že za seboj, postavil sem jih v Perziji in v Afriki (Liberia) in v Panami, Venezueli, Peruju, nisem torej padel s hruške – kakor je natakar očitno mislil. (M. Frisch–E. Kocbek, Homo Faber, 1963, 85)

♦ Nastanek frazema *ne pasti s hruške* temelji na dejstvu, da kdor zna plezati po sadnem drevju, ne pade z njega, in torej ni tako neizkušen, naiven.

© hr., srb. *nije netko s kruške pao*; pol. *nie wypaść sroce spod ogona*; *wiedzieć, gdzie jest pies pogrzebany*.

padati kot zrelé hruške /ekspr.; mn. primera/ *padati množično, v velikem številu*

V zahodno Afriko pa so puške prinesli trgovci s sužnji. Sloni so padali kot zrele hruške. (E. Flisar, Južno od severa, 1981, 214) | Marsikdo se res vede sila znanstveno – pri tem pa slejkoprej in hočeš nočeš zanemarja šolo in službo (kar poglejte kdaj listke po oglašnih deskah fakultet: predavanja odpadajo kot zrele hruške – v veselje študentov, kajpada). (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Ozke ceste po gričih okoli Sorrenta so skrivale ogromno pasti, zato so kolesarji padali kot zrele hruške. (Delo, 15. mar. 2002, NB) | Onemogočil mu je malo rokado, ko pa se je črni odločil za veliko, je bilo takoj po njem. Kmetje so padali kot zrele hruške in rešitve za najmlajšega velemejstra na svetu kajpak ni bilo. (Delo, 7. jun. 2002, NB) | Tekem naj bi bilo preveč, med njimi naj bi bilo premalo počitka, nogometiša pa naj bi bili preveč obremenjeni, kar naj bi najvidneje pokazalo prav na Euru 2004, ko so največje reprezentance odpadale kot zrele hruške, še preden so se pravi boji za vrh sploh začeli. (Delo, 5. jul. 2004, NB)

♦ Primera *padati kot zrele hruške* je predstavnost zelo razvidna. Množično padanje, izpadanje se namreč primerja s padanjem zrelih hrušk.

© angl. *to drop like flies*; bolg. *padna kato gnila kruša*; *padam kato gnila kruša*; češ. *spadnout jako [zralá] hruška*; *spadnout jako [zralá] slíva*; *padat jako [zralá] hruška*; fr. *tomber comme des*

mouches; hr. *pasti kao zrela kruška*; *padati kao zrela kruška*; mak. *padne kako [zrela] kruška*; nem. *herunterfallen wie reifes Obst*; pol. *spaść jak kamień*; rus. *upasti' kak speloe jabloko*; slš. *padat' ako zrelá hruška*; *padnúť' ako zrelá hruška*; *padat' ako hnilá hruška*; *padnúť' ako hnilá hruška*; ukr. *upasty jak dospelyj plid*.

pásti kot zrelá hruška, gl. *kot zrela hruška*.

znáti več kot hruške peči /pog.; mn., primera/ *imeti velike sposobnosti, spoznati se na marsikaj*

Med Nemci nisi našel svoje cene, zato blago vse svoje pravdoznansko prenesel sem v deželo si slovansko, češ dete veseli se zlate pene. Neumen nisi, to se mora reči; oh, le predobro si Slovence sodil, ti znaš očitno »več ko hruške peči«! (J. Stritar, Dunajski soneti, NB) | Zavoljo te vere sem že dostikrat, kar sem povest o desetem bratu izvedel, premišljal in dejal sam pri sebi: »Kaj vruga bi se dalo iz Obrhka po odmečku, pristavku, spremeni in predevku posameznih črk, po iznajdbi korenike v sanskrtu in materi staroslovensčini izpeljati in izkazati vsaj toliko, da bi Slovence za trenutek osleparil in preveril, da znam več ko hruške peči?« (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Umniši možje pa, duhovni pastir, zdravnik in drugi, o katerih pravijo, da znajo več kot hruške peč, razkladali so to reč tako-le. (J. Jurčič, Spomini na deda, N 1863, 299) | Zna več kakor hruške peči. (Šašelj, Pregovori, 1934, 208) | Hvala Bogu, da ima naša vas župana, ki zna nekaj več kot suhe hruške peči. (M. Kunčič, Nebeška lestvica, 27) | Meni se zdijo ta državotvorna plezanja že nekoliko otročja, vemo, da zna Janša več kot hruške peč, ampak ali zna tudi kaj več kot po skalah plezat? ... (Google, www.mladina.si/tehdnik/...)

◆ Primera *znati več kot hruške peči* temelji na dejstvu, da je pečenje hrušk preprosto opravilo, zato je tisti, ki zna več kot to, tudi bolj sposoben. Frazem omenja že Plet. I, 285, pri iztočnici *hruška*: *zna več ko hruške peči* = er versteht etwas. Za njim enako tudi J. Glonar (SSJ, 112), a brez razlage. Na frazem *znati več kot hruške peči* se navezuje tudi frazem *vedeti, kaj so pečene hruške* v zgledu V loži sedi ugleden župan z Dolenjskega, možak, ki pozna ljudi in ki ve, kako se svet suče ter kaj so pečene hruške (Franc Lipah, Gledališke zgodbe, 1938, 144).

◎ it. *sapere un sacco di cose*; nem. *mehr können als Brot essen*.

hrváški

ne videti kóga žé sédem hrváških lét, gl. leto.
žé sédem hrváških lét, gl. leto.

húd prid.

bíti kàkor húda úra, gl. ura¹.

glédati kàkor húda úra, gl. ura¹.

húd kot sršen, gl. sršen.

húda krí, gl. kri.

kàkor húda úra, gl. ura¹.

húdi -a -o sam.

húda prède kómu/čému /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo težko živi, je v neprijetnem, nevarnem položaju*; sop.: **trda prede komu**

Druga pa je, ali je poboljšanje, ki ga kaže, stanovitno. Takile tički vse obetajo, kadar jim huda prede; če se jim pa pomore, v dveh, treh dneh pozabijo vse prejšnje trpljenje, vse dobre naklepe in obete in spet postanejo, kakršni so bili. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | To je jako nevaren, državi nevaren človek. GOSPA: Če so že taki ljudje državi nevarni, potem ji huda prede. DRUGI POLICAJ: To je prevraten rovar; podkupljen od sovražnikov hoče razrušiti Avstrijo, razbiti prestol in oltar. (F. Detela, Dva skopuha/Veseloigra v treh dejanjih, NB)

◆ Gl. *trda prede komu/čemu*.

tá je [pa] húda /ekspr.; pren., v medmetni rabi/ *to ni res, to je izmišljeno*; sop.: **ta je [pa] bosa**; **ta je [pa] kosmata**

VLADIČ Po pošteni poti torej niste obogateli; obogateli ste torej po nepošteni poti. DOBRIN Ta je pa huda; tukaj moram pa prositi. HRUSTIČ Ker nočete vi nama pomagati, bova midva vam nekam pomagala. (Fran Detela, Dva skopuha, Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Ta je pa huda, je ponovno vskočil Netsanet: meni se ta debata o Sloveniji zdi na las podobna našim siceršnjim tiradam o nogometu v zadnjih dneh. Podobno kot v Sloveniji ni možen državni udar, tudi nogomet več ni možen. (Mladina 2004, št. 28, NB) | WIENER: Vztrajno se govori, da smo mi zastrupili tistega meniha, ki je umrl pred štirinajstimi dnevi. KLOMBNER: Ta je pa huda ... TRUBAR: Kje se to govori? (Drago Jančar, Ogenj, NB)

hudíč

báti se kóga/česa kot hudíč križa /ekspr.; primera, tudi nikal./ *zelo se bati*; sop.: **bati se česa kot ognja**;

bati se česa kot kuge; **bati se česa kot smrti**

In sploh je videti, da se ljudje v tej deželi knjig bojijo kot hudíč križa. Boji se jih država, ki se vse bolj približuje znameniti enačbi: knjiga je enako čevljev. (Drago Jančar, O knjigah in drugih demonih, NB) | Če za trenutek pozabimo na pravne finese ali zvijače v tej pravdi, lahko mirno ugotovimo, da gre tu za določeno vrsto industrijske politike, ki se je sicer ameriška ideologija boji kot hudíč križa. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Resen fant pri šestnajstih letih! Tega se teniški trenerji bojijo kot hudíč križa. Prepričani so, da to za njihove varovanje pomeni selitev s teniških igrišč v diskoteke in nočne bare. (Delo, 11. jun. 2001, NB) | Televiziji Slovenija pa priporočam, naj neha s farško propagando ali naj pripravi okroglo mizo, kjer se bomo udarili z »božjok« resnico, ki jo razglaša slovenski kler, z rokavicami ali brez njih.

To pa je tisto, čemur se cerkveni zvitopecji izmikajo in se boje bolj kot hudič križa. (Delo, 4. feb. 1999, NB)

♦ *Primer a bati se koga/česa kot hudič križa*, enako sopomenski *bati se koga/česa kot hudič žegnane vode* temelji na domnevi, da se *hudič* kot duhovno bitje, ki pooseblja zlo, zelo boji vsega, kar simbolizira dobro, vero, npr. križa, blagoslovljene vode, ki sta tudi najbolj učinkoviti sredstvi za t. i. izganjanje hudiča. Primerjalni sestavini *kot hudič križa* in *kot hudič žegnane vode* nastopata tu v prislovni rabi v prenesenem pomenu 'zelo, močno'. Prav tako še v frazemu *izogibati se koga/česa kot hudič križa*.

◎ *bolg. boja se ot njakogo, ot nešto kato djavol ot tamjan; strahuvam se ot njakogo, ot nešto kato djavol ot tamjan; plaša se ot njakogo, ot nešto kato djavol ot tamjan; češ. bát se kogo/čeho jako čert kříže; hr. bojati se koga, čega kao vrug tamjana; hr., srb. plašiti se nečega kao đavo krsta; rus. bojat'sja kogo/čego kak čert ladana; slš. bát'sa koho, čoho ako čert križa; ukr. bojatysja kogo, čogo jak čort ladanu; bojatysja kogo, čogo jak čort hresta.*

báti se kóga/česa kot hudič žegnane vóde /ekspr.; primera/ *zelo se bati*; sop.: **bati se koga/česa kot hudič križa**

V prid temu govori na primer dejstvo, da se je naš zdravstveni minister odrekel nadzoru nad uporabo pesticidov, snovi, ki v današnjem svetu najbolj ogrožajo človekovo zdravje. Očitno je, da se medicinska oblast kot hudič žegnane vode boji dregniti v agrokemično industrijo. Nič čudnega, saj je zadaj isti kapital, pet velikih korporacij, ki obvladujejo agrokemijo, farmacijo, poleg tega nadzirajo semena in gensko tehnologijo. (Jana 2007, št. 07, NB) | Slovenstvo, njegova zgodovina, kultura in izročilo so zanjo nekaj, česar se bojijo kot hudič žegnane vode. (Google, [www.goriski-panterji.com/...](http://www.goriski-panterji.com/)) | Cepljenje kot preventivni zdravstveni ukrep po mnenju pobudnikov precejšnjemu ... ker se itak vsakič bojim cepljenja ko hudič žegnane vode. (Google, www.mama.si/forum...)

♦ *Gl. bati se koga/česa kot hudič križa.*

◎ *bolg. boja se ot njakogo, ot nešto kato djavol ot tamjan; strahuvam se ot njakogo, ot nešto kato djavol ot tamjan; plaša se ot njakogo, ot nešto kato djavol ot tamjan; nem. jmdn., etw. fürchten wie der Teufel das Weihwasser; pol. bać się kogoś/czegoś jak diabeł święconej wody; slš. bát'sa koho, čoho ako čert svätenej vody; ukr. bojatysja kogo, čogo jak čort svjačenoj vody.*

biti od hudiča /pog. ekspr.; pren., v povedni rabi/ *doseči tudi kaj navidez nemogočega*; sop.: **biti od vruga**

Ti tvoji so od hudiča. Prej si bil tiho, pa je bilo dobro, zdaj pa si tiho, pa ti rečejo: tovariš, zakaj se pa ti ne

izjasniš. (D. Jančar, Dedalus, NB) | Vsak večer se se-staneta na polju za vasjo in govorita o svoji sijajni bodočnosti. Ta Ludvik je od hudiča. Drzen fant, podjeten in priden. (C. Kosmač, Sredi vasi, NB) | Le kombi in marica sta izginila in zamaskiranci tudi. Od hudiča so. Ampak, s takim nastopom pač dosežejo, kar so si zamislili, mi smo bili dobesedno paralizirani ... (Delo, 19. mar. 1998, NB)

2. biti zelo hudoben

Na drugem mestu pravi: »Pa če bi bilo menihov še več, niso za nobeno rabo, ker niso od Boga, temveč od hudiča, kakor je naslikan na nekih starih mašnih bukvah v Gorici.« – Službe so se kupovale, ali pa z nasilnostjo pridobivale. (I. Cankar, Trubar in Trubarjeve slavnosti/Govori in predavanja, NB)

♦ *Frazem biti od hudiča* temelji na predložni sestavini *od hudiča*, ki pomeni prvotno izhajanje od hudiča (gl. Le kdor pravično živi, je pravičen, kakor je pravičen on. Kdor pa grešno živi, je od hudiča, kajti hudič greši že od začetka. Božji Sin pa se je razodel prav zato, da bi uničil hudičeva dela, Sveto pismo nove zaveze, NB), preneseno pa skupaj z glagolsko sestavino *biti* obstajanje hudobnosti in doseganje tudi navidez nemogočega, kar se pripisuje hudiču. Prim. *črn kot hudič; kot hudič.*

črn kot hudič /ekspr.; primera/ *zelo črn*; sop.: **črn kot noč; črn kot oglje; črn kot saje; črn kot smola; črn kot vran; črn kot zamorec**

Pojma nimam, ker je noč. Ponoči je vsaka krava črna, tudi tisti bik, ki je Evropo dol dal, je bil ponoči črn kot hudič. Ta fantastična Evropa v beli tančici in s kuhalnico, ki je zakuhalo prvo in drugo in če bo treba bomo tudi pri tretji zraven ... (Delo, 6. sep. 2003, NB) | »Kdor se rad boji, pod zemljo ta ne hodi kruha iskat,« pravi v njej. Iz jame črn kot hudič. (Delo, 22. jul. 1999, NB) | Toda mi se vsega zavedamo in zavedamo se tudi tega, da je realnost takšna, da lahko ta zbor pri priči ugotovi in izglasuje, da je ta papir črn, popolnoma črn kot hudič. (Državni zbor RS, 21. izredna seja 8. 4. 1998, NB) | Kava. Črna kot hudič, vroča kot pekel. (Delo, 29. sep. 1999, NB) | Kava mora biti črna kot hudič, vroča kot pekel in sladka kot ljubezen. (Ljudski pregovori, NB)

♦ *Primer a črn kot hudič*, kot tudi primera *grd kot hudič*, temelji na predstavah o hudiču, kakor nas uči krščanska vera, tj. da je hudič črn, grd, zloben itd. Na osnovi takih primer se je razvil še dodaten stopnjevalni pomen 'zelo, močno' primerjalne sestavine *kot hudič*, npr. *mrzlo kot hudič, pameten kot hudič, piha kot hudič*. Ta pomen se izkazuje tudi v prislovu *hudičevo*, npr. *hudičevo pameten, hudičevo resen položaj*, dalje s predložno zvezo *od hudiča*, npr. *biti od hudiča*. Ustrezna hrvaška primera je *crn kao vrug*.

grd kot hudič /ekspr.; primera/ *zelo grd*; sop.: **grd kot vrag; grd kot smrtni greh**

Če je nekdo grd kot hudič, mora biti izrazito pameten, živalsko duhoviti ali karkoli že podobnega, da je v življenju uspešen. (Mladina 2004, št. 44, NB) | Grd sem kot hudič! Če je lepota minljiva, bi bilo pošteno, da bi bila minljiva tudi grdota. Vendar ni. Tu se skriva moja težava ... (Google, www.genija.com/...) | 26. Avg. 2008 – So torej ženske v dejanjih bolj drzne kot pri svojih fantazijah? ... kot vidite, priložnost se da tudi kupiti in si lahko grd kot hudič! ... (Google, 24ur.com/ ...)

♦ Gl. *črn kot hudič*.

◎ bolg. *grozen kato djavol*; češ. *ošklivý jako čert*; *ošklivý jako d'ábel*; hr. *ružan kao đavo*; hr., srb. *ružan kao vrag*; mak. *grd kako g'avol*; pol. *brzydki jak diabel*; rus. *strašnyj kak čert*; slš. *škaredý ako čert*; *škaredý ako čertov syn*; ukr. *gidkij jak sata-na*; *brydkij jak sam čort*.

hudič ni tako črn, kot /pog., ekspr.; primera, v povedni rabi, nikal./ *kaj ni tako negativno, slabo, kot se zdi*; sop.: **vrag ni tako črn, kot; kaj ni tako črno, kot**; prim. **slikati vraga bolj črnega, kot je v resnici**

Glavni strategji so ostali pred ekrani doma v varnem zavetju in bodo še naprej vodili marionetno predstavo. Izvedeli pa smo le, da hudič ni tako črn, kot ga vidimo, saj je sprovcirana Majda Šantl, članica uprave Slovenske razvojne družbe, odkrila vsaj en adut. (Delo, 24. mar. 1999, NB) | Izkazalo pa se je, da ni hudič tako črn, kot ga slikajo, ali kot sem si ga predstavljal. Moj himalajski nahrbtnik, za katerim me skoraj ni bilo opaziti, ni vzbudil nobene pozornosti, prav tako ne skoraj polmetrski preživetveni nož v njem. (Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB)

♦ Sestavina *hudič* je lahko tudi prisposoba za neko slabo, negativno stanje, neprijeten položaj sploh. Ta pomen sestavina *črn* samo še krepí. V citatu, ki sledí, je beseda *položaj* popolnoma zamenljiva s besedo *hudič*: Na novinarsko vprašanje, ali ne bo – zaradi krize v Indoneziji – sodelovanje še težavnejše, pa je odgovoril, da položaj vendarle ni tako črn, kot se zdi. (Delo, 20. jan. 1998, NB) Z zanikanjem se vtis o takem položaju nekoliko ublaži, vendar obstaja tudi trdilna oblika, npr. *Hudič je najbrž mnogo bolj črn, kot bi bilo mogoče soditi po tej epizodi. To je mogoče slutiti po evforični reakciji upnikov na ameriških posojilnih trgih na zadnje izjave šefa tiskarne dolarjev, iz katerih izhaja, da je deflacija – splošni padec cen – grožnja tudi za ameriško gospodarstvo.* (Delo, 17. jan. 1998, NB) To bi lahko razumeli kot 'položaj je najbrž mnogo bolj resen'.

iméti hudiča v sebi /pog. ekspr.; pren./

1. doseči tudi kaj navidez nemogočega; biti divji, neobrzdán, poln temperamenta

A zdaj so uvedli preiskavo zoper njega. Hitro se je izkazalo: mož ima res hudiča v sebi. Enega samega, ampak presneto delavnega. (D. Jančar, Galjot, NB) | DOK-

TOR: Volodja, preprosto ti bom razložil. Človek ima nekega hudiča v sebi, to razumeš?. (D. Jančar, Veliki briljantni valček, NB)

2. biti zelo hudoben

Pa tudi če kača nima v sebi hudiča, je ni varno gledati, človeka začne boleti od tega glava in ga boli cele kvatre. Nekateri naleze tudi kačji pogled, da gleda ravno tako zlobno kakor kača. (J. Trdina, Pri pastirjih v Žabjeku, NB)

♦ Frazem *imeti hudiča v sebi* temelji na domnevi, da se lahko Bogu nasprotni negativni krščanski lik včasih naseli tudi v človeku in ga vedenjsko spremeni po svojem krščanskim vrlinam nasprotnem značaju.

◎ angl. *to have the devil in oneself; to be possessed by the devil*; češ. *mít čerta v těle*; fr. *avoir le diable au corps*; nem. *den Teufel im Leib haben*; rus. *v kom-to čert sidit*.

íti [hudiču] v rit, gl. rit.

íti k hudiču /ekspr.; pren., tudi z velel. **pojdi, pojdite** in **z naj gre, naj gredo/ propasti, izginiti; umreti**; sop.: **íti k vragu; íti [hudiču] v rit**

»Vse gre k hudiču,« je rekel, »in da vam povem, z Bernardom nimam nobenega opravka. Zdaj na primer, ko sem tako rekoč ostal brez vsega, berač bi se lahko rekel, bi se lahko zatekel k njemu, saj je vendar moj sin.« (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Sklonila se je čez ograjo in dolgo slonela na njej. Zeblo me je ko psa in vedel sem, da moram nekaj storiti, drugače bo šlo vse skupaj k hudiču, da moram ta njen moram z neko čudežno besedo ali kretnjo podkrepiti. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Mi boš odtrgal jajca? No, pojdi k hudiču s tem! Ampak prej se dobro prepričaj, da ne boš česa zajebal. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | »A ne le, da mi je smola z zdravjem pokvarila OI. Tudi počitnice so šle k hudiču,« se je spomnila in napovedala, da bo v naslednjih dneh nadomestila zamujeno. (Delo, 20. dec. 2000, NB) | Lepo se razvijajo nekateri predeli Evrope in Severna Amerika, vse drugo se zdi, da gre k hudiču. (Delo, 27. feb. 1999, NB) | Prepusti se. Naj gre vse k hudiču ... (T. Križnar, Samotne poti, NB)

◎ hr., srb. *otiči do đavola*; nem. *zum Teufel gehen*.

izogibati se koga/česa kot hudič križa /ekspr.; primera/ *zelo se izogibati koga, česa*; prim. **bati se koga/česa kot hudič križa**

Ker jih Afrika ne zanima, je vojna v Kongu obrobena dogodek v zgodovini sveta. Somalija je nevarna država, ker je bilo tam ubitih osemnajst ameriških vojakov, zato se je izogibajo kot hudič križa. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Denimo, da bi se Dadas po čudežu rešil stečaja in začel zelo uspešno poslovati. Predpostavljam, da bi se njegovih delnic investitorji kljub temu izogibali kot hudič križa. (Delo, 16. maja 2000, NB) | 13. jan. 2011 ... Vsi tisti, ki se še vedno izogibate facebooka kot »hudič žegnane vode« se motite. Včasih je to še šlo, ampak danes ne imeti facebook profila ... (Google, experts4exams.com/...)

♦ Gl. *bati se koga/česa kot hudič križa*.

izpúliti hudiču rép /pog., ekspr.; pren., tudi nikal./
doseči, napraviti kaj navidez nemogočega; prim.
zgrabiti hudiča za roge

Pesmi, ki jo bo povedal, ni hotel pokazati niti meni. Verjetno je mislil, da bo izpulil hudiču rep s to svojo recitacijo. (T. Partljič, Jalovost, 1971, 100) | Tako nekako meni Oskar Kogoj. Pravi še, da ni sam izpulil hudiču rep, da tako počno že dolgo časa povsod po svetu in da se je tega naučil v Breri, na akademiji za industrijsko oblikovanje v Milanu. (P. Božič, Tovariš 1971, št. 5, 25) | Bitno pa je, da se je na tem forumu našla peščica pametnih ljudi, ki sklepam, da bodo vsaj hudiču rep izpulili, če ne že kaj drugega. (Google, www.ribiska-zveza.si/...) | 11. dec. 2010 ... Gospodje, ki mislite, da ste »hudiču izpulili rep«: zaradi ljudi, ki živijo v tej podrtiji, morate podrtijo popravljati in obnavljati. (Google, www.ednevnik.si) | Kot potnik ni spulil hudiču repa, denar pa je zmerom imel. (J. Sever, Tovariš 1971, št. 34, 52)

◆ Gl. **zgrabiti hudiča za roge**.

málanje hudiča na sténo, gl. *malati hudiča na steno*.

málati hudiča na sténo /pog.; pren./ *brez vzroka ali črnogledno strašiti, se bati*

Moja končna misel pa je, da sem očitno eden redkih Slovencev, ki se z odločitvijo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ne strinjam in to povem javno. Posledica omenjenega je, da sem blaten v različnih medijih in tudi določenih sredinah kot človek, ki malam hudiča na steno, anticerkveni bojevnik itd. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Tudi njegov predsednik Branko Grims je prepričan, da ta zakon ni primeren, ker tako pravi vlada. Zavrnil je tudi tiste, ki so poskušali »malati celega hudiča na steno, kaj vse da bo vlada zapisala v svoj zakon«, kajti na čelu vlade je človek, ki ni samo odličien planinec, ampak tudi vrhunski alpinist, zato so taka namigovanja precej smešna. (Delo, 12. dec. 2005, NB) | Skeptiki (realisti?) so nas svarili: ne bodite naivni, Dimovski je Bohinčev strankarski kolega, že zato so vaše možnosti enake ničli. Mi (naivci) pa smo rekli: ne malajmo hudiča na steno – naredimo dober program, potem naj ga pa Dimovski kar zavrne, če si upa! (Mladina 2005, št. 3) | Malanje hudiča na steno. Zakon skupine poslancev predvideva, da bo za koncesijo za poti lahko zaprosilo planinsko društvo, za katero ni nujno, da bo včlanjeno v Planinsko zvezo, imeti bi moralo najmanj 50 članov in imeti med njimi vsaj dva markacista. (Delo, 12. dec. 2005, NB)

◎ češ. *malovat straky na vrbě; malovat čerta na zed*; nem. *den Teufel an die Wand malen*; rus. *naklikat 'bedu; obeščat' gory-doly*.

ne báti se ne biriča ne hudiča, gl. *ne bati se ne hudiča ne biriča*.

ne báti se ne bogá ne hudiča, gl. **bog**.

ne báti se ne hudiča ne biriča /ekspr.; pren., dvojjč.,

nikal., tudi **ne biriča ne hudiča/ ne bati se nikogar**; prim. **bežati, kot bi deset biričev gonilo koga**

Ne boji se ne biriča ne hudiča. (E. Bojc, Pregovori, 220) | Ljuti mešetar Kozoglav pa je bil junak vseh junakov. Bal se ni ne biriča ne hudiča. (J. Trdina, LZ 1884, 269) | Poleg dobre volje, ironije in satire, ki se ne boji biriča ne hudiča, najdemo v teh objestnih novelah toliko zgodovinskih ocirkov, da bo njih vsebina pritegnila celo suhoparnega učenjaka. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 484) | Ne boji se ne hudiča ne biriča. (J. Pavlica, 12) | In kakor blisk smo drvili nad Turčina, in smrti se ni nikdo bal, ker smo ji vendar gledali v obraz tolikokrat v noči, ko smo pili sladko vince ter se nismo bali ne hudiča ne smrti! (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | »Nad ustavnimi sodniki je le še modro nebo,« je s šaljivim nemškim rekom ponazoril položaj in vlogo našega ustavnega sodišča njegov donedavni član dr. Janez Šinkovec. Po črki ustave in zakonov je tako; nad ustavnim sodiščem ni ne sodnika in ne biriča. (Delo, 12. jun. 1998, NB) | 27. jan. 2011 ... pred žandarjem, kajti ta se ne boji ne svetega križa ne žegnane vode«. (I, 226) ... Prst mu ni nekaj svetega in dragega kot očetu Vidurini: ... (Google, www.dlib.si/...)

◆ Frazem *ne bati se ne hudiča ne biriča* z različico, v kateri sta rimani sestavini *hudiča – biriča* obrnjeni, je izvorno slovenski. Različici *ne bati se ne boga ne hudiča, ne bati se ne hudiča ne smrti* sta enaki kot v nekaterih iz drugih jezikih (gl. ☉), pojavljajo pa se tudi različice z drugačno glagolsko sestavino: *ne biti, ne biti mar*, npr. *ne biti ne Boga ne hudiča za koga, ne biti ne sodnika ne biriča nad kom*. Vse temeljijo na predstavi o strahu ali strahospoštovanju pred hudičem, biričem, bogom ali smrtjo. Z zanikanjem je nastal nasprotni pomen: 'ne bati se nikogar'. Glede na to so sestavine *ne hudiča ne biriča, ne biriča ne hudiča, ne boga ne hudiča, ne hudiča ne smrti, ne sodnika ne biriča* dobile pomen 'nikogar', npr. *ne biti mar ne Boga ne hudiča komu, ne bati se ne hudiča ne smrti*. V neznanikani obliki frazem *biti birič ali hudič* pomeni 'biti kdorkoli', npr. Splezal bo na drevo in čakal, ali pa se bo zavil v kožuh in se zavlekel v najgostejši grm. Naj bo birič ali hudič, videti ga mora ... (V. Kavčič, Pustota, 1976, 49) Frazem *ne boji se ne hudiča ne biriča* z razlago 'ne cerkvene ne posvetne gosposke' omenja Glonar, SSJ, 112, pri iztočnici *hudič*.

◎ angl. *to fear no foe*; češ. *nebojí se [čerta] ani d'abla*; fr. *ne craindre ni Dieu ni diable*; it. *non avere paura né di diavoli né di versiere*; nem. *weder Tod noch Teufel fürchten*.

ne báti se ne hudiča ne smrti, gl. *ne bati se ne hudiča ne biriča*.

ne bítí már ne bogá ne hudiča kómu, gl. **bog**.

ne bítí ne bogá ne hudiča za kóga, gl. **bog**.

od hudiča /pog. ekspr.; pren., v povedni rabi, s prilaskom ali v prislovni zvezi/ *izraža veliko mero, visoko stopnjo*

Kaj res nimate toliko oblastí, da bi svojemu sotrudniku pripravili svoto, zaradi katere bi se svet ne podr!?! – Danes, na novega leta dan, niti v kavarno nisem šel, to je že od hudiča! (I. Cankar, Franu Zbašniku/Pisma III, NB) | Vseeno je v prsih tičala tesnoba, med romarji je bilo nekaj moških, ki so bili v vojni pred desetimi leti. Prus je od hudiča soldat, tudi ko mu odsekaš roko, se bo tepel naprej s tistim štrcljem, šele ko ima luknjo v glavi, šele takrat odneha. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Gretica je bila rdeča v obraz in oči so se ji svetile, Savnik je tolkel z nogo ob mizo in kričal in pljuval slino okrog sebe, Metod je za Savnikovim hrbtom nekaj mahal in nekaj govoril debelušni in na pogled od hudiča neumni ženski. (D. Jančar, Krištof, NB) | Nisem se hotel vdati: »Govore, da imaš od hudiča hudoben jezik, Urša!« »Ga mi boš pa na rajfelj polagal!« (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, NB)

pójdi [hudiču, vrágu] v rit, gl. **rit**.

posláti kóga/káj k hudiču /ekspr.; pren., nedov. pošiljati/

1. zelo grobo zavrniti koga; sop.: **poslati koga/kaj k vragu**

Kabinet gospoda de Trévilla, prostor, ki so se ga drugače tako balí, se je zdaj spremenil v predsobo. Možje so govorili vsevprek, besedovali, preklinjali, pošiljali kardinala in njegovo telesno stražo k hudiču. (Aleksander Dumas, Trije mušketirji, NB)

2. odločno zavreči kaj

»Najprej sem vse poslal k hudiču, saj ne morem verjeti, da trener Tommy Söderberg nima niti toliko spoštovanja do mene, da bi me poklical.« (Delo, 7. maja, 2002, NB) | Opazujemo v premične kletke zaprte ljudi, ki vsak zase stremijo k svojemu občutku etičnosti. Bog je Sankt Peterburg že zdavnaj poslal k hudiču, zato se je treba zanesti nase in na moč lastne ideje oziroma teorije. (Delo, 26. apr. 2003, NB)

◆ Frazem *poslati koga/kaj k hudiču*, enako *poslati koga/kaj k vragu*, je pravzaprav opis govorne situacije, ko kdo koga grobo zavrne ali kaj odločno zavrne z besedami *pojdi (pejt) k hudiču, k vragu* ali *naj gre [vse] k hudiču, k vragu*. Motivacija teh izrazov je zelo razvidna: ne hvalimo, ne častimo koga, kaj kot Boga ali do neba, ampak ga pošiljamo k njegovemu antipodu, tj. k hudiču, vragu – posebljenju zla.

◎ češ. *posílat koho ke všem d'ablúm*; hr., srb. *poslati koga, što k vragu; poslati koga, što do vraga*; nem. *jmdn. zum Teufel jagen; jmdn. zum Teufel schicken*; rus. *posylat' kogo ko vsem čertjam*.

pošíljati kóga/káj k hudiču, gl. *poslati koga/kaj k hudiču*.

trísto hudičev /ekspr.; v medmetni rabi/ *izraža podkrepitev trditve*; sop.: **tristo kopit(ov)**; **tristo [kosmatih] medvedov**; prim. **od hudiča**

»Kar tri ljubice je imel pri sebi, tristo hudičev!« je ušlo Krvini. Tako prisrčno se je pridušil, da sem mu kar sproti dal odvezo nad tako iskreno kletvico. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Prekleta, sem si mislil. Dvakrat prekleta in tristo hudičev. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB)

◆ Frazem *tristo hudičev* spada med ustaljene medmetne izraze, ki jih uporabljamo v vsakdanjem govoru za slikovito podkrepitev trditve. Ta temelji na medmetni rabi sestavine *hudič*, ki se uporablja tudi samostojno. Sestavina *tristo* še dodatno zelo podkrepi pomen trditve in se pojavlja tudi v drugih izrazih.

zapisáti se hudiču /ekspr.; pren./ *odločiti se za slaba dejanja*

Prekles sem v svojem srcu večnorazumni in neskončno dobrotni red stvarstva, ki nudi kreaturam zrak in vodo, šumenje gozdov in žuborenje studencev. Prekles sem tega večnorazumnega in neskončno dobrotnega reda pokorne služabnike, posvetne in neposvetne, kakor jih poznamo iz pisem in iz ustnega sporočila in ki imajo čudna in posvečena imena, ter sem se zapisal hudiču, da bi toliko lažje stregel poželjivosti in pohotnosti svojega srca. (Ivan Cankar, Nezadovoljnost, NB) | Noč in dan je molil in premišljeval, kako bi dobil ljudem denarja za nove cerkve in oltarje. Ker se ni dalo pomagati drugače, se je zapisal hudiču. Naredila sta pogodbo, da bo moral nositi hudič puščavniku toliko denarja, kolikor ga bo zahteval, če bo pa potrošil puščavnik le en krajcar po nepotrebnem, da ga bo hudič raztrgal, njegovo dušo pa odpeljal v peklo. (Janez Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Ko se Tizba vrne in najde plašč, meni, da je ljubega raztrgal lev, v obupu se zabode; Piram najde mrtvo nevesto in si tudi sam vzame življenje. Zgodbo je komično uporabil Shakespeare za igro rokodelcev v Snu kresne noči. 2 srednjeveška zgodba o duhovniku Teofilu, ki se je iz častihlepja zapisal hudiču, pa mu je Mati božja izprosila milost in odpuščanje. (Ivan Pregelj, Plabannus Joannes, NB)

◎ češ. *upsat se d'ablu*; *upsat se čertu*; hr., srb. *zapisati dušu vragu; zapisati dušu ďavolu*; nem. *seine Seele dem Teufel verschreiben; seine Seele dem Teufel verkaufen*; rus. *prodát' dušu d'javolu*.

zgrábiti hudiča za róge /ekspr.; pren./ *odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela*; sop.: **zgrabiti bika za roge; prijéti vraga za roge**

Junija v Teksasu naj bi se ameriški škofi dogovorili, kako in kaj. Po dveh poteh naj gre, pravijo kardinali, ki se niso mogli zediniti, kako naj hudiča zgrabijo za roge in izkoreninijo zlo. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | »Nade-

jali smo se Miklavževega darila, pa niti hudiča nismo prijeli za roge. Zato bomo poskušali z Bosanci,« je izjavil tedanji prvi Tudmanov svetovalec dr. Slaven Leticia. (Delo, 7. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *zgrabiti hudiča za roge* je verjetno nastal po vzorcu frazema *zgrabiti bika za roge*. Podobno bi lahko rekli za frazem *izpuliti hudiču rep*. Hudič kot krščanska prisposoba zla, ki ima tudi kopita in rogove in rep, je v predstavah človeka brez dvoma prav tako nevaren kot bik ali pa še hujši, zlasti če z njim povežemo še pekel.

hudičev

hudičevo kopito, gl. **kopito**.

iméti hudičevo sréčo, gl. **sreča**.

hudoúrník

dréti kàkor hudoúrník, gl. *vreti kot hudournik*.

drvéti kàkor hudoúrník, gl. *vreti kot hudournik*.

privréti kàkor hudoúrník, gl. *vreti kot hudournik*.

valítí se kàkor hudoúrník, gl. *vreti kot hudournik*.

vréti kàkor hudoúrník, gl. *vreti kot hudournik*.

vréti kot hudoúrník /ekspr.; primera, tudi s **kakor**, dov. **privreti/ prihajati, pojavljati se v veliki količini, množini**

Utolaziti ga, poiščejo si kake sladkarije in zraven se od veselja na glavo postavljajo, trgajo in druge burke uganjajo. Potem gredo domov in tu je kmalu vse na nogah: kot hudournik vro ven pri vseh vratih in na mravljišču se vse giblje in mrgoli, kakor voda, ki v kotlu vre in kipi. (Fran Erjavec, Živalske podobe, NB) | Lorenzo se je vnel, besede vro iz njega kakor hudournik. Nikdar še ni čul Golja tolikiega gneva iz Dalmatinčevih ust. (Jože Pahor, Serenissima, 1954, 281) | Teodora je bilá resnično vzburljena, Ni še docela dozorel v njej sklep, da bi zaljubila Iztoka. Ali tako daleč jo je že gnala slá, da bi vsaj nobeni drugi ne privoščila njegove vroče ljubezni, ki je vrela iz tega divjega srca kakor hudournik iz skale sredi gozda. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Prva knjiga, NB) | In šele zdaj, v navalu neizrekliivega obupa, mu kakor hudournik privre iz srca izpoved njegove ljubezni. Ničesar ne zamolči prijatelju, z olajšanjem čuti, kako z nemirno žuborečimi besedami poka železni obroč, ki je doslej opasoval njegovo srce. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Iz vasi, iz svinjakov so po mokrih poteh, po kamenju in blatu drle črede svinj, tiste bližnje so žganjasti možje skušali zaustaviti, a svinje so imele slepe poglede, drle so kakor hudournik, može so stisnile k stenam hiš. Mihaela je velik bel prašič prevrnil v blato. (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Kot je bilo očitno tedaj, zdaj, na podlagi knjižne objave, pa je še bolj očitno in dokumentirano črno na belem, je šlo še za nekaj več: Opraviti moralno dejanje ter Furlanu, Vodetovi in še komu vrniti dobro ime. To eo ipso pomeni tudi rehabilitacijo tistih vrednot, ki so pred pol stole-

tja menda zaudarjale in motile revolucionarni zagon, ki je kot hudournik drvel v svetlo prihodnost in pri tem uničil komaj pregledno množico življenj. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Strah jih je podil, za njimi je bliže in bliže žarelo nebo, grmade in vasi so gorele. In ves čas so obpotnim vasesem oznanjali turško nadlogo, ki se kakor hudournik vali iz dólennih krajev. (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB)

◆ Primera *vreti kot hudournik* z različicami, ki jih tvorijo glagoli *dréti, drvéti, privreti, valiti se*, izhaja iz pomena primerjalne sestavine *hudournik*: ekspr., z roditeljskim 'velika količina, množina'. Pomenu velike količine se lahko pridružuje tudi pomen zelo hitro, ki izhaja iz osnovnega pomena sestavine *hudournik* – 'gorski potok z zelo velikim padcem' – kar pomeni nenadno večjo in hitro tekočo vodo.

humór

črni humór /ekspr.; pren./ *humor, katerega predmet je lastna ali občja tragika*; prim. **obešenjaški humor** Beckettove romane sestavljajo upustošeni, obsesivni notranji monologi, ki jih sem in tja prešinja črni humor. (Oxfordova enciklopedija umetnosti, NB) | Po terorističnih napadih na New York in Pentagon se je med Kitajci močno razširil črni humor, tako da se mnogi Američani in zahodnjaki, ki delajo v tej državi, osupli sprašujejo, kako je mogoče, da je bil odziv njihovih kitajskih kolegov na strahovite prizore rušenja Svetovnega trgovinskega centra pogosto smeh in celo ploskanje. (Delo, 24. sep. 2001, NB) | Prva premiera, inspirirana z avtoričinimi izkušnjami negovalke v domu ostarelih, je s sarkastičnim črnim humorjem obarvana slika današnje civilizacije in ciničnih medčloveških odnosov, ko se bolniške sestre in njihovi varovanci igravo umiranjé. (Delo, 13. sep. 2002, NB) | Predstavo /Kdo se boji Virginije Woolf E. Albeea/ je vodil Mile Korun s svojim očitnim čutom za grenki, črni humor. (V. Kralj, Sodobnost 1964, 377) | Oblika in način obdelave pri tem nista pomembna, vendar gre pri Nabokovu največkrat za parodijo, grotesko, absurd in obešenjaški črni humor. (Drago Bajt, V burji besed, NB)

◆ Frazem *črni humor* temelji na prenesenih pomenih sestavine *črn*: 'za človeka zelo neprijeten; ki izraža hudobijo, zlobo; ipd.' Kot kaže gradivo za *obešenjaški humor*, se pomena obeh frazemov delno prekrivata, ujemata.

◎ angl. *black humour*; hr., srb. *crni humor*; pol. *czarny humor*.

humór obešenjâkov, gl. *obešenjaški humor*.

obešenjâški humór /ekspr.; pren./ *šale, dovtipi človeka v težkem, brezizhodnem položaju*; (po Glonarju, SSJ, 245: *kisel, ne gre prav od srca; brez vseh ozirov povedan*); prim. **črni humor**

Sliši se kot črni, obešenjaški humor: slovenski bolniki s Parkinsonovo boleznijo se zbirajo v društvu z ime-

nom Trepetlika. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Potem je tu še bunkovc (jabolčnik), ki je tam nacionalna pijača. Najboljša stvar pa je originalni obešenjaški humor, ki ga gojijo knapi. (Delo, 11. dec. 1999, NB) | Če pomislimo, v kakšnih okoliščinah je /Čehov/ živel, nam ni težko razumeti, da se za temi psevdonimi kakor tudi za njegovimi humorističnimi črticami skriva obešenjaški humor, s katerim je vzbujal še sam sebi voljo do dela in življenja. (Bratko Kreft, Portreti, 1936, 254) | Arrabalov brezmejno drzni in uporniški anarhizem, ki ne priznava ne nebesnih in ne zemeljskih zakonov ter njihovih varuhov in ki z vso svojo prostodušno bizarnostjo izraža globlje panično občutje popolne gluhe praznine ter absurdnosti življenja, je poln črnega obešenjaškega humorja, blasfemije, prezira nad meščanskimi in civilizacijskimi vrednotami in tabuji. (Delo, 16. nov. 1998, NB) | Napisane so Zavratne igre iz prvobitne zgroženosti (znan je Ionescov paranoičen strah pred smrtjo), hkrati pa s tako predrznim obešenjaškim humorjem, da grede človeku lasje pokonci in se mora smejeti ... (Delo, 16. feb. 1999, NB) | Kar se mene tiče, sem tisto prvo samomorilno komedijo zasnoval čisto pavlihovski, s krohoto in posmehom, s solzami in obešenjaškim humorjem. (J. Brejc (Javoršek), Okus sveta, 1961, 37) | Slovenska udeležba se mi je zdela samo izzivanje, objestnost in predrznost in nepotrebno razburjanje duhov – humor obešenjakov. (Alojz Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, II, 221) | S svojim podvisliškim humorjem in s svojimi komičnimi prismojijami je znal premagati vse polno nevarnosti. (I. B. Singer, Sovražnice, zgodba o ljubezni, 1979, 191) | ... slikanje realnih, predvsem socialnih življenjskih razmer in kanček humorja ali optimizem sredi obupa ali tudi podvisliškega črnega humorja ali pesimizma sredi breizhodne slepe ulice. (H. Sienkiewicz – J. Moder, Zgodnje novele, 1979, 357) | ... le visliški humor jetičnega človeka je zmožen besed kakor: »Iz mene marširajo bacili kakor cesarska vojska« ... (Fr. Ilešič, Slovan 1912, 28, V M. Puglja knjigi »Brez zarje«)

◆ Frazem *obešenjaški humor* temelji na prenesenem pomenu sestavine *obešenjaški* (prim. *obešenjak* 'obešenec' itd.; po Glonarju, SSSJ, 245, 'človek, goden, zrel za vislice') 'ki izraža ironijo človeka v brezizhodnem položaju', ta pa izhaja iz občutkov obsojenca, ki čaka pod vislicami na izvršitev kazni. Kot kažejo citati, se sestavina *obešenjaški* lahko včasih zamenja s sestavino *črni* v enakem ali podobnem pomenu (gl. *črni humor*). Ustrezni nemški izraz je *Galgenhumor*, izpričan sredi 19. stoletja. Izhajal naj bi iz ene od legend o Tilu Eulenspiegelu. Ta naj bi s šalami zabaval tolpo, ki je prišla na njegovo obešenje. Po nem. *Galgenhumor* naj bi bilo kalkirano tudi rus. *jumor visel'nika* in mu ustrezajo hr., srb. *crni humor*, pol. *czarny humor*. Glede na čas nastanka so se pred

frazemom *obešenjaški humor* po vplivu nem. *Galgenhumor* pojavili izrazi *visliški humor*, *podvisliški humor*, *humor obešenjakov* (gl. citate).

◎ angl. *gallows humour*; fr. *humour noir*; hr., srb. *crni humor*; nem. *Galgenhumor*; pol. *czarny humor*; rus. *jumor visel'nika*.

podvisliški humór, gl. *obešenjaški humor*.

visliški humór, gl. *obešenjaški humor*.

hvala

hvala bógu /nevtr.; v medmetni, prislovni rabi/ *izraža olajšanje, veselje, zadovoljstvo*

FRIDRIH Dokler ste vi, oče, tako kreпки in zdravi, hvala bogu, treba je meni malo misliti o dobrem in boljšem našega rodbinskega doma. Kadar pa mi boste to skrb izročili, bodite preverjeni, da mi boče prva in vselej sveta ter da bom po vaših stopinjah hodil. (Josip Jurčič, Veronika Deseniška, NB) | Njuno početje so opazovali kot uročeni; krogle so švigale povsod, le njih, ki so imeli znamenje rdečega križa, so pustili na miru. Hvala bogu, je pomislil Marko, vsaj nekaj obstaja, kar še spoštujete. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | »Kap jo je zadela.« »Hvala Bogu!« je dejala Zefa. »Vi ste imeli veliko sitnosti z njo, dokler je živela.« (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Nočemo in ne moremo zanikati: mnogi nasveti in impulzi, ki jih je posredoval Zahod, so bili dragoceni in koristni. Marsikateri smo upoštevali. Vseh pa, hvala bogu, ne. Če bi jih, bi bili morda že zdavnaj na finančni infuziji pri Mednarodnem denarnem skladu, za dolgo zvezanih rok. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | Za svojih dvanajst let direktorovanja v Kotu pravi, da so bila pestra, saj je skupaj s sodelavci »dal skoz kalvarijo, ko je razpadel jugoslovanski trg, ampak Koto je hvala bogu ves čas v redu posloval«, zato je, pravi, zadovoljen in ponosen, da je v Kotu delal z ljudmi, ki so bili dobri sodelavci. (Delo, 24. apr. 2002, NB)

◆ Frazem *hvala bogu*, pisan tudi *hvala Bogu*, se večinoma rabi v medmetno, kar signalizirata vejici ali vejica in klicaj, deloma tudi v prislovni rabi.

◎ angl. *thank God*; češ. *chvála bohu!*; *sláva bohu*; nem. *Gott sei Dank!*; rus. *slava bogu*.

hvala lépa /nevtr.; v medmetni rabi/ *izraža hvaležnost* »Hvala lepa za trud, gospod Brest. Verujte mi, da je zame nekaj strašnega, ko sem tako sama, ko nimam nikogar, ne staršev, ne prijateljice – ne prijatelja ...« (F. S. Finžgar, Sama, NB) | Vsakič se je anketiranje končalo, preden se je začelo, potem ko sem povedal, da sem že prekoračil 75. leto starosti. Oprostite nadlegi, hvala lepa in lep dan še naprej. Figo, ne pa lep dan! (Delo, 18. jul. 2003, NB) | »Šla je, ne da bi prej povedala, ni odnesla svojih stvari, niti Nikona ne. Ja, pustila je list, pravi hvala lepa, da je bil že čas, da odide.« (Delo, 6. jan. 1998, NB)

niti hvála ne rêči /ekspr.; nikal., parafraza, tudi s še/
čisto nič, sploh se ne zahvaliti

Naši reševalci, vsi prostovoljci, velikokrat tvegajo svoja življenja, da bi rešili tuja. Toda nekateri svojim rešiteljem ne znajo reči niti hvála. Tudi to se nam je že zgodilo, da so nam našo pomoč očitali, češ, tudi brez vas bi se rešil. (Delo, 8. avg. 2000, NB) | Ti prostovoljci se dostikrat na terenu soočajo z mučitelji živali in so na kraju dogodka tudi dostikrat napadeni, ponižani, ogroženi in ustrahovani. Da, tudi to so prostovoljci, neplačani ljudje, ki opravljajo dobra dela in jim nihče ne reče niti hvála. (Delo, 13. feb. 2001, NB) | Hvaležen sem bil za zadnjo večjo revijalno objavo na šestih straneh – revije ne bom omenil – vendar je bil izbor fotografij slab, oblikovanje in prelom pa še slabša. Nisem jim mogel reči niti hvála, čeprav je bilo to šest strani objavljenih fotografij. (Delo, 4. feb. 2006, NB) | Pride sem, vid vse te knjige, pa jih niti ne omen. Me zapros za vodo, pa za to in za un, in še hvála ne reče. In zravn zasluž na kupe dnarja, ko vsak dan prevaža sem tele reveže. (V. S. Nipaul, Maser mistik, Didakta 2002, NB)

péti hválo kómu/čému /ekspr.; pren./ *zelo hvaliti koga, kaj*

Ali ostaniva pri jedru, pri ljubezni! Tudi za mojih časov so častili Vodnika in so mu peli hválo; seveda so pozabili zravn Linhart, ki je pisal lepšo slovenščino, in Japlja, ki je delal boljše verze, če so bili še tako pobožni. Častili so Vodnika odkritosrčno in ljubili so ga brez hinavščine, kakor je zaslužil. (Ivan Cankar, Krpanova kobila, NB) | »Pohvalil bi tožilko, ker je predlagala dve leti zapora. Je kar dobro ocenila,« je 26-letni Gregor Kolenko, ki ve, kakšen okus ima uhelj, saj ga je odgriznil sopriporniku, na obravnavi pel hválo tožilki. (Delo, 10. dec. 2004, NB) | V enem letu so se v Ljubljani zgodili nogomet, dolgovi košarkarjev Uniona Olimpije in priprave na evropsko prvenstvo v rokometu. Brica bi lahko kritizirali, a prav lahko bi mu peli hválo. V devetih sezonah je klub pripeljal na vrh. (Delo, 6. jun. 2003, NB) | Znanca nekdanja prišla sta prepírat se z mano sinoči; vsak si ponosno je pel hválo; le molčal sem jaz. Neprijetno je še mi zvenelo v ušesih ko šla sta, zdaj pa vznemírja me strah, da me obiščeta spet. (Ivan Cankar, Dodatek 1. knjige Zbranih del, NB) | Kaj je naenkrat tako narobe z globalizacijo? Še do nedavnega so celo napredno usmerjeni intelektualci peli hválo svetovnemu trgu, ki bi prinesel blaginjo državam, kjer sta doslej prevladovala le revščina in gospodarski propad. (Delo, 26. sep. 2001, NB) | Še posebno v družbi z drugimi srednje- in vzhodnoevropskimi državami prejema pohvale o visokem profesionalizmu. Temu je v

canneskem promocijskem katalogu pel hválo tudi glavni francoski producent filma Noé production, sicer ena vodilnih francoskih producentskih hiš. (Delo, 25. maja 2001, NB) | Ostaja odprto, ali se bodo Mali posestniki pridružili Orbanovi vladi. Da bi na svojo stran pridobil bahavega in nepredvidljivega vodjo Malih posestnikov Jozsefa Torgyana, je Orban nedavno pel hválo »modrosti, zvestobi in pomembnosti kmečkega prebivalstva«, ki tvori jedro privržencev Malih posestnikov. (Delo, 23. jun. 1998, NB)

♦ Frazem *peti hválo* komu/čému je nastal na osnovi dejstva, da so nekdanj zlasti vladarje in druge oblastnike, a tudi Boga, večinoma hvalili, častili v pesmih, tj. odah, hvalnicah vseh vrst, hvalospevih, slavospevih. V enakem pomenu se v starejših slovarjih najde tudi frazem *hvalo dajati* komu 'hvaliti' (gl. Plet. I, 289; Glonar, SSJ 112). Glonar, prav tam, navaja oba glagola – *hvalo dajati (peti) komu*, v Plet. I, 289 pa je glagol *peti* v zgledu *pojte hválo Gospodu*, lobsinget dem Herrn. Po Glonarju (SSJ, 274) pa se razen hvále poje tudi slavo: *peti komu hválo, slavo*.

☉ angl. *to sing so.'s praises*; češ. *pět o kom, na koho [samou] chválu*; nem. *ein Loblied auf jmdn., auf etwas singen; ein Loblied auf jmdn., auf etwas anstimmen*; rus. *pet' diframby komu; voznošit' kogo do nebes*.

[sicér pa] **hvála kómu za kàj** /iron.; v medmetni rabi/ *če se ne da, ne mara, noče drugače, tudi tako ni treba*

Hotel bi soodločati. Sicer pa hvála za tako ustavo, ki naj bi jo razumelo samo nekaj posvečencev. Mislim, da mora ustavo razumeti vsak državlján, kajti brez tega lahko dela vsakršne neumnosti in se izgovarja, da ustavo pač tako razume. (Delo, 23. sep. 2003, NB) | Hotel bi soodločati. »Hvála,« je stisnila skozi zobe Darja, »hvála za vse. Predvsem pa hvála za tvoje laži in sprenevedanje. Hinavka.« (Sonja Koranter, Divja raca in Škrlatna vdova, NB) | Ko sem ji rekla, naj prižge luč, ji je bilo v hipu jasno, zakaj sem uporabila gumb SOS. Na koncu, ko so bolnico spet priključili na vse cevke, je skozi zobe iztisnila: »Pa hvála, ker ste poklicali.« (Viva, junij 2007, NB)

še **hvála ne rêči**, gl. *niti hvála ne reči*.

hvalíti

hvalíti kóga/kàj do nebá, gl. **nebo**.

hvalíti kóga/kàj na vsà ústa, gl. **usta**.

í

mánjka [šè] píka na í, gl. pika.

naredíti píko na í, gl. pika.

pika na í, gl. pika.

postáviti píko na í, gl. pika.

idealízirati, gl. gledati [na kaj] skozi rožnata očala, videti kaj skozi rožnata očala.

íglá

bití [kàkor] na íglah, gl. biti [kot] na íglah.

bití [kot] na íglah /ekspr.: primera/ biti zelo nestrpen, nemiren

Janko je bil ves dan kot na íglah. Tega dne so vendar tam v daljnem mestu razglasili dokončno sodbo glede njega. Znova in znova se je vpraševal, kako so odločili in kje je prva, kje druga mati. (A. Ingolič, Deček z dvema imenoma, 1955, 87) | Povej naravnost, da bom vedel, pri čem sem. Že tako sem ves na íglah. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 96) | Napovedan je njegov prihod in služabništvo je na íglah. (S. Majcen, Izbrano delo II, 1967, 192) | Bil sem ves na íglah, bal sem se, da jih bo treščil, a mati so znenada spregovorili. »Tak, nimate pri-raščeneža?« jih je pobaral Štrafela, malo počakal in se začel smejeti. (I. Potrč, Na kmetih, 1934, 14) | Nihče ni več jedel niti spal, vsi so bili tako rekoč kakor na íglah. (Jules Verne, 20.000 milj pod morjem, 29) | Oddahnil sem se. Sedel sem kot na íglah ... (Alojz Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, I, 196) | »Ali ni to največja sreča, da imamo med seboj vrlega gospoda Bojanca. Na njegovo zdravje! Eks!« – Lovro, ki je sedel kakor na íglah, ko je iskal Majer plačnika za zapitek, je jemal račun náse. (F. Detela, Trojka, 1897, 22)

◆ Primera *biti [kot] na íglah* z različico *sedeti kot na íglah* temelji na predstavi o sedenju na íglah, ki vzbuja občutek skrajnega nelagodja. Podobna je predstava o sedenju na trnih (gl. *biti kot na trnih, sedeti na trnih*). Najdemo jo že pri J. Glonarju (SSJ, 114): *sedeti (biti) kakor na íglah*: biti nestrpen, v nevzdržnem, nerodnem položaju. Ustrezno nem. *wie auf Nadeln sitzen* pa prevaja Cigale (II, 1076) s sle. *kako na britvah sedeti, huda mu prede, v stiski je; nach Jan.* (tj. po Janežiču) *napeto mu je*. Isti (I, 877) pa pri iztočnici *Kohle*, nem. *wie auf glühenden Kohlen sitzen* pojasnjuje s sle. *sedeti kakor na íglah, na žerjavici*.

◎ bolg. *kato na igli*; češ. *sedět jako na šídlech*; fr. *être sur des épines; être sur des charbons ardents*;

hr., srb. *biti kao na iglama; sjediti kao na iglama; stajati kao na iglama*; it. *stare sulle spine; stare sui carboni ardenti*; mak. *kako na igli; kako na šilci*; nem. *wie auf Nadeln sitzen; wie auf glühenden Kohlen sitzen*; rus. *sidet' kak na igolkah*.

iskáti íglo v sénu /ekspr.: pren., tudi kot primera/ početi kaj, kar nima možnosti, da bi bilo uspešno; sop.: iskati šivanko v senu

Narobe svet; medtem ko v Braziliji kljub zmagi iščejo iglo v senu in tekmujejo v tem, kdo bo bolj očrnil silno slabo igro napadalnega dvojca Adriano-Ronaldo, predvsem slednjega, na Hrvaškem ob porazu nogometiške domače častitje kot božanstva. (Delo, 15. jun. 2006, NB) | Veliko ljudi je dobesedno na preži, da najdejo nekaj, zaradi česar bi se lahko sprli. Iščejo iglo v senu, in sicer tako, da kar naprej mislijo, da imajo partner ali otroci nekaj za bregom. (Viva, december 2002, NB)

◆ Gl. *iskati [koga/kaj] kot iglo v senu*.

◎ angl. *to look for a needle in a haystack*; češ. *hledat jehlu v kupě; hledat jehlu v kupě sena*; fr. *chercher une aiguille/épingle dans une botte de foin*; nem. *eine Nadel im Heuhaufen suchen*; rus. *iskat' igolku v stoge sena*.

iskáti [kàkor] íglo v kopíci sená /ekspr.: pren., tudi kot primera/ početi kaj, kar nima možnosti, da bi bilo uspešno; sop.: iskati iglo v senu

Država se ne želi soočiti z dejstvom, da bi Slovenca, ki bi se za otroka odločil zaradi ideoloških nagibov in za dobrobit naroda, iskali kakor iglo v kopici sena. (Jana 2007, št. 07, NB) | 13. mar. 2011 ... Prebadanje s sondo je bilo neuspešno, kot bi iskal iglo v kopici sena. Zato sem se lotil kopanja in kopal, kopal. (Google, www.volontar.net/...) | 16. nov. 2005 ... Napake moramo med vsemi dobrotami iskati skoraj kot iglo v kopici sena. (Google, www.mobile.si/gsm...) | Izjemno težko jih je tudi kupiti, saj lahko proizvajalce iščemo kot iglo v kopici sena. Je pa dobro izdelan in primerno vzdrževan lesen čoln zelo plovev in ... (Google, www.revijakapital.com/navtika...)

◎ češ. *hledat jehlu v kupě sena*; fr. *chercher une aiguille/épingle dans une botte de foin*; nem. *eine Nadel im Heuhaufen suchen*; rus. *iskat' igolku v stoge sena*.

iskáti [kóga/kàj] kot íglo v sénu /ekspr.: primera/ zelo, neuspešno iskati

Naloga ni enostavna. »Kot bi iskali iglo v senu,« je ponazoril Pištan. Ne le, da ni znana povsem natančna lokacija. (Delo, 17. dec. 2003, NB) | Internet je res za-

kladnica vsakršnih informacij, čeprav jih boste morali iskati kot iglo v senu, če se ne boste hoteli posloviti od desetih, pa desetih in spet desetih dolarjev za ta in oni informacijski servis. (Delo, 9. mar. 1998, NB) | Franc Barbič je naš edini uradno prijavljeni krovec slamnatih streh. Kdor si želi popraviti ali obnoviti slamnato streho, bo mojstra za to obrt iskal kot iglo v senu, tako kot ga je Iva Šubelj Kramar, ko jo leta 1996 pripravljala razstavo kritin za gradbeni inštitut, gradbeni center v Ljubljani. (Delo, 12. nov. 1998, NB)

◆ Primera *iskati* [koga/kaj] *kot iglo v senu* temelji na dejstvu, da bi bil kdo pri iskanju igle v senu zelo redko uspešen, in to kljub temu da bi za to porabil veliko časa. Iz te primere se je po prenosu na druga področja razvil še frazem *iskati iglo v senu*, v pozitivno posledičnem pomenu pa frazem *najti iglo v senu*. Ustrezno rus. *iskat' igolku v stoge sena* razlagajo kot kalk iz fr. *chercher une aiguille dans une botte de foin*.

◎ fr. *chercher qn./qc. comme une aiguille/épingle dans une botte de foin*; rus. *iskat' igolku v stoge sena*.

[kot] **iskánje igle v kopíci sená**, gl. **iskanje**.

nájti iglo v kopíci sená /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *narediti kaj, za kar ni bilo možnosti, da bi bilo uspešno*; sop.: **najti šivanko v senu**

Vmes se bo nadaljeval lov na nekdanje zaveznike in kasnejše sovražnike, če se seveda nekega dne ne bo zgodilo, da se bo razvpita vojaška, tehnološka in vohunska premoč veselile navsezadnje le izkazala in bo našla »igle v kopici sena« v podobi Omarja, bin Ladna in Sadama. (Delo, 30. jun. 2003, NB) | »Torej čaka človeštvo mračna prihodnost?« »Kdor bo doživel, bo videl; ne čez deset let, temveč čez sto ali malo več – in nič ne pretiravam – bo mirne gozdove in potoke s čisto vodo težko najti kakor iglo v kopici sena ...« (Delo, 6. jun. 2005, NB) | 18. sep. 2010 ... Po mnenju uporabnikov boste prej našli iglo v kopici sena kot žensko, ki bi vas bila pripravljena virtualno zadovoljiti. (Google, *vizita.si/*clanek...) | Sposobna je najti iglo v kopici sena, bilko za bilko potrpežljivo predstavljati ... No, saj – včasih sem res kakor na pol aktivirana bomba. (Google, *razmerje.com/odkrivamo...*)

◆ Gl. *iskáti* [kóga/káj] *kot iglo v sénu*.

nájti iglo v sénu /ekspr.; pren./ *narediti kaj, za kar ni bilo možnosti, da bi bilo uspešno*; sop.: **najti šivanko v senu**

Tokrat sta na ladjo prišla pravočasno, torej ni bilo nepotrebnih zapletov. Razen tega, da sta se dve ženski zgubili v Jeruzalemu. Yoram, njihov šofer se sploh ni razburjal, vedoč, da izraelska policija najde tudi iglo v senu. (Sonja Koranter, Soška postrv, NB) | Vojna nikoli ne prinese nič dobrega in inšpektorji Združenih narodov potrebujejo več časa, so prepričani na »Veneri«. Bojevniki z »Marsa« pa odgovarjajo, da bi morali inšpektorji najti dokaze, ne pa se igrati Sherlocka Holmesa brez

upanja, da bodo našli iglo v senu. (Delo, 11. feb. 2003, NB) | Tudi z avtom stvar ni zabavna, ker je lažje najti iglo v senu kot parkirni prostor ob obali. (M. Draščič, Tovariš 1971, št. 35, 43)

◆ Gl. *iskati* [koga/kaj] *kot iglo v senu*.

sedéti [kot] na íglah, gl. *biti [kot] na íglah*.

tánek kot ígla /ekspr.; primera/ *zelo tanek*

Rooibos je majhen grm, ki zraste do višine 1,5 metra. Iz kot šiba ravnih vej pravokotno poganjajo kot igla tanki, centimeter dolgi listi. Za čajno surovino uporabljajo prav te liste. (Viva, februar 2004, NB) | Čopič je narejen iz najkvalitetnejše dlake sibsirske kune, ki je zelo elastična. Konica je tanka kot igla in ima dobre absorpcijske lastnosti. (Google, *interdent.cc/old.*) | Njihovi kot igla ostri in tanki zobje so lahko zelo boleči, zato je potrebno mladiča že zgodaj naučiti, da ne grize pretirano in premočno. (Google, *www.zootic.si/...*)

igra

dvojna igra /ekspr.; pren./ *hinavsko, izdajalsko, neodkritosrčno obnašanje, ravnanje*

Včasih ima stališče sekretariata za zakonodajo v tej hiši magično in brezprizivno moč. V tem primeru očitno vlada ne želi poslušati oziroma sprejemati mnenja sekretariata za zakonodajo in očitno je tudi tukaj dvojna igra. (Državni zbor RS: 8. redna seja 25. 09. 2001, NB) | Najbolj prizanesljivi kupci in oni z debelejšo denarnico bi to sicer lahko razumeli tudi kot zadnji opomin evropskim tekstilcem in konfeksionarjem, ki imajo na voljo le še slabe tri leta za preskok v konkurenčnosti. A ne glede na to Uniji ni ravno v čast dvojna igra v WTO. (Delo, 30. apr. 2005, NB) | Poglejte, dvojna igra. Dvojna igra je v tem primeru, če vzamemo primer tako imenovanih razumnikov oziroma 31 podpisnikov. Delali so vse in delajo vse ali pa so delali, da Slovenija ne bi prišla v Evropsko unijo oziroma da bi na točki Evropske unije vlada padla. (Državni zbor RS: 10. izredna seja 14. 07. 1997, NB)

◆ Gl. *igrati dvojno igro*.

◎ angl. *double-cross*; češ. *dvoji hra*; fr. *double jeu*; nem. *doppertes Spiel*; rus. *dvojnaja igra*.

igra máčke z mišjo /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *popolna oblast nad kom, prevlada v čem*

To je bila igra mačke z mišjo, ki jo začetna ambiciozna Simonsenova taktika vsekakor ni napovedovala. Postavitev nasprotnika ni imela kritja v kakovosti, slavni ferski selektor si bo moral – če bo želel kot trener vsaj približno tako uspeti, kot je kot igralec – izbrati kak drug klubski ali reprezentančni izziv ... (Delo, 8. okt. 2001, NB) | Kot mačka z mišjo – Nedeljska večerna tekma med Slovaško in Ukrajino (v temnejših dresih) je bila pravzaprav igra mačke z mišjo, saj si Slovaki, branilci naslova svetovnih prvakov niso pustili blizu. (Delo, 29. apr. 2003, NB) | Porazi so praviloma poučni, zmage venomer dobrodošle. Češka igra mačke z mišjo, v kateri so naši vse strele sprožili samo mimo vrat, je Oblaka spodbudila predvsem k razmišljanju o tem, kako

se pripraviti in izpeljati dvoboj za Belorusijo. (Delo, 11. feb. 2005, NB) | Finale je bil pravzaprav igra mačke z mišjo. Brazilci že zelo dolgo niso igrali tako podrejene vloge kot tokrat, očitno so bili povsem nepripravljene na agresivno igro Francozov v obrambi ... (Delo, 14. jul. 1998, NB) | Pomembno srečanje med Heliosom in Postojno bi lahko naslovili z – igra mačke z mišjo. Vloga miške je bila od 2. minute dalje dodeljena gostiteljem. (Delo, 22. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *igrati se* s kom/čim *kot mačka z mišjo*. Ustrezni hrvaški ali srbski frazem je *igra mačke i miša*.

igra na nož /ekspr.; pren./ *nepopustljiva, ostra igra*
Vendar Ot, Erdman in drugi niso s porazom vnaprej sprizajnjeni bojevniki, trmoglava žilavost je njihov adut v igri na nož. Joseph Erdman se na primer dodobra okajen povsem neženirano vrne za omizje tako imenovane boljše družbe, ki ga je pred tem izvrgla kot neprilagodljivo ščene. (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Igra na nož in na vse ali nič se je začela že s prvim sodnikovim žvižgom. Brez kakršnih koli kompleksov se je domača zasedba spustila v dirko, v kateri je v 1. polčasu valila bliskovite napade, toda še enkrat več pokazala največjo slabost: da brez izrazitega strelca ni moč uveljaviti premoči. (Delo, 26. maja 2003, NB) | In prav verjeten je scenarij, po katerem bi na Norveško lahko Slovenci odpotovali brez Aleksandra Knavs, Amirja Kariča in Simona Sešlarja, ki imajo po en rumeni karton. Iz tega zornega kota je pač razumljivo pričakovati, da bo selektor poskrbel za ustrezne zamenjave, še zlasti zavoljo igre na nož z Italijani. (Delo, 24. sep. 2004, NB) | Italijanski selektor Bogdan Tanjević je pripravil svoje varovance k zavzeti igri na nož in uspešno treniral taktiko psihološkega pritiska na sodnike, zato je bil zadovoljen z razpletom. (Delo, 4. jun. 1999, NB)

◆ Gl. *igrati na nož*.

igra na vse ali nič, gl. vse.

igra z odprtimi kartami /ekspr.; mn., pren., tudi *igranje/jasno, odkrito kazanje namenov; pošteno ravnanje*
Napočil čas za igro z odprtimi kartami. Nov način financiranja, ki ga je predlagal ZZZS, je odbor bolnišnic zavrnil, o njem bo sklepala arbitraža. (Delo, 15. jun. 2000, NB) | Lažna krinka skrivnostnosti služi le klikam, zato da imajo monopol nad podatki, torej predlagam igro z odprtimi kartami. (Google, stres.a.gape.org/vs...) | ... tukaj ni umika, tukaj je iz oči v oči, prsa v prsa z bendom, tukaj ni povuci-potegni, ampak je igra z odprtimi kartami. (Google, www.rangaraja.net) | 31. jan. 2011 ... Vseeno, pomembno je le, da se končno začne igra z odprtimi kartami, da bomo naposled prekinili prakso skrivnostnih dvostranskih pogodb med ... (Google, www.delo.si/...)

◆ Gl. *igrati z odprtimi kartami*.

igra z ognjem /ekspr.; pren./ *lahkomiselno, neprevidno izpostavljanje nevarnosti*; prim. **igrati se z ognjem**

Hapoel je v zadnjih tednih prebrodil kadrovske spremembe na ključnih igralnih mestih in zamenjal tudi tre-

nerja, toda zdaj je močnejši kot pred dvema mesecema, ko smo jih v Jeruzalemu ugnali z 88 : 76. Zato bi bilo vsakršno podcenjevanje igra z ognjem, pri kateri bi se lahko hitro opekli,« pravi ljubljanski strateg, ki je v minulih tednih preizkusil najrazličnejše vzgojne prijeme. (Delo, 11. jan. 2001, NB) | Izoli so se minuli dve leti z akcijo December brez pokanja kolikor je mogoče uspešno branili pred čezmernim pokanjem. Letos akcije niso uspeli ponoviti, zdaj pa je nespametno igranje z ognjem že terjalo prvo žrtev. (Delo, 12. dec. 2000, NB) | Vincencij Demšar (SKD) je v razpravi odločno nasprotoval podelitvi posebnega statusa koprski občini in dejal, da bi bilo tako početje, torej oblikovanje take občine, brez vsakršnih zakonskih podlag oziroma celo mimo njih, milo rečeno igranje z ognjem, ki lahko povzroči izgubo dela narodnega telesa. (Delo, 23. okt. 1998, NB) | Igralci so profesionalci, zato bom kaznoval vsak slab trening ali vsako slabo igro v DP. Ne bom dovolil, da spet zaidemo v igračkanje z ognjem. Kdor bo poskušal ubrati bližnjico, si bo sam pokazal vrata. (Delo, 5. mar. 2001, NB)

◆ Gl. *igrati se z ognjem*.

◎ češ. *hra s ohněm*; nem. *ein Spiel mit dem Feuer; mit dem Feuer spielen*; rus. *igra s ognem*.

igra z živci [kóga] /ekspr.; pren./ *lahkomiselno, nerresno razburjanje, vznemirjanje koga; velika napetost, velik pritisk*

Mučni igri z živci pa se v taboru prvakov le niso mogli izogniti. Še dve minuti pred koncem je Boston vodil, nato pa je Čeh Petr Sykora (že 6. sezono zapored pri New Jerseyju) ob tekmečevi številčni premoči izid izenačil. (Delo, 18. nov. 2000, NB) | Toda šport je že mnogokrat pisal drame in tudi ta tekma sodi v ta »razred«. Turki, pri katerih udarne vloge pripadajo okrepitevam z Madžarske ter iz SČG, so izenačili in že je zadišalo po podaljšku ter novi igri z živci. (Delo, 16. okt. 2004, NB) | Igra z živci v Franciji. Nicolas Sarkozy ima v rokah vse niti. (Delo, 8. apr. 2006, NB) | Po mundialske prekinitvi je Flamengo izgubil vse štiri odigrane dvoboje, prejel devet golov in zabil samo enega. Kot da bi na klopi sedel sam Lucifer. Čeprav je do konca najdaljšega prvenstva na svetu še 24 kol, bodo morali črno-rdeči kmalu spreminiti smer, če si ne želijo ponovitve igre z živci iz zadnjih let, ko so se reševali vse do konca. (Delo, 1. avg. 2006, NB)

◆ Gl. *igrati se z živci koga*.

igra z življenjem /ekspr.; pren./ *življenjsko nevarno nepremišljeno, brezobzirno ravnanje*

Srečata se umetniška fikcija, porojena iz režiserjeve domišljije, in resničnost, razrasla iz socialne neenakosti visokega kapitalizma. Kruta igra z življenji se konča pred televizijskimi kamerami, ki iz režiserjevega salona v domove neposredno prenašajo boj za življenje med Bruceom in mladim nasilnikom Waynom Hudsonom ter ubijanje. (Delo, 2. mar. 2002, NB)

◆ Gl. *igrati se z življenjem*.

igra za stolček /ekspr.; pren./ *boj za mesto, položaj*;
sop.: **boj za stolček**

Grk Lukas Papadimos na drugem stolčku ECB – Belgijski kandidat v igri za stolček v direktoriju frankfurtske ustanove. (Delo, 15. apr. 2002, NB) | Toda finančni minister Didier Reynders je vendarle dokaj zadovoljen zapustil neformalno srečanje ministrskega sveta v Oviudu, kajti kandidat Belgije, ki v drugo morda ne bo poraženi ekonomist in senator de Grauwe, ostaja v igri za stolček v šestčlanskem direktoriju frankfurtske ustanove, potem ko ga bo maja 2003 izpraznila predstavnica Finske Sirkka Haemaelaenen. (Delo, 15. apr. 2002, NB)

igrati dvójno igro /ekspr.; pren./ *obnašati se do koga na videz prijateljsko, naklonjeno ipd., v resnici pa nasprotno, izdajalsko, zlasti v njegovih odsotnosti in v stiku z drugimi; biti obojestranski, hinavski, neodkritosrčen*

Mnogi so se zato spraševali, ali Jospin nemara igra dvojno igro: se javno kaže dojemljivega za vse predloge, ki bi Korziki končno prinesli državljanski mir, naskrivaj pa svojemu ministru ukaže, naj zahteve po večji avtonomiji kolikor je mogoče oklesti. (Delo, 7. apr. 2000, NB) | Cheney poudarja, da so še vse možnosti za dobro partnerstvo, toda po prepričanju komentatorjev tudi takšna opazka pomeni, da partnerstva v resnici ni več. Ali je Bela hiša presodila, da Rusi pri vprašanju iranskega jedrskega orožja igrajo dvojno igro in jim nikakor ne bodo pomagali k odločni resoluciji varnostnega sveta? (Delo, 6. maja 2006, NB) | Vlada je popustila pod pritiski sindikatov in javnosti. Dejanjsko je vseskozi igrala dvojno igro. Trojanski konj niso bile radikalne reforme, temveč reformisti, tem pa se je vlada odrekla ob prvem reformnem trku. (Mladina 2006, št. 52, NB)

◆ Izraza *dvojna igra* in *igrati dvojno igro* izhajata iz jezika kvartopircsev. Ti se morajo v določenih položajih v skrbi za lasten uspeh pridružiti zdaj enemu zdaj drugemu partnerju. Ruski frazeologi rus. *vesti dvojniju igru* pojasnjujejo kot kalk po fr. *jouer le double jeu* (gl. RF³, 266).

◎ angl. *to play so. false; to be double-dealing; to double-cross so.*; češ. *hrát dvoji hru*; fr. *jouer (un) double jeu*; nem. *doppeltes Spiel spielen*; rus. *vesti dvojniju igru; povesti dvojniju igru*.

kraljevska igra /knj.; ed., pren./ *šah*

»V igri je ključ,« je preslišal Stephen. »Kraljevska igra ima krute zakonitosti. Kaj ni odstranitev kmeta ali tekača – umor? (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Predsednik svetovne šahovske federacije Kirsan Iljumčinov je namreč zatrdil, da bo moskovsko zasedanje Mednarodnega olimpijskega komiteja prižgalo šahistom zeleno luč za članstvo v tej organizaciji. Juan Antonio Samaranch bo čez eno leto v ruski metropoli sklenil svojo predsedniško kariero in zastavil ves svoj vpliv, da bo kraljevska igra prav v srcu prve velesile dobila največje priznanje doslej. (Delo, 20. nov. 2000, NB) | Bodo ljudje nehali igrati šah? Nikakor ne! Tako

mladi kot stari po vsem svetu se bodo še naprej navduševali nad bogato domeno možnosti, ki jih ponuja kraljevska igra, kljub razmeroma preprostim pravilom. (Monitor, april 2003, NB) | Z igro na 64 poljih so si urice krajšale tudi vplivne zgodovinske osebnosti, na primer Napoleon, Hitler, Lenin in Tito, pa kralji v srednjem veku, po katerih je šah dobil ime kraljevska igra. Zdajšnji armenski predsednik je šahovski provokator, predsednik FIDE in že dolga leta predsednik Kalmikije Kirsan Iljumzinov je šahovski mojster ... (Delo, 21. maja 2007, NB)

◆ Kot je razvidno iz zadnjega zgleda, je šah poimenovan kot *kraljevska igra* zato, ker so ga pogosto igrali kralji, vladarske osebe nasploh in tudi znani politiki. Poimenovanje pa lahko temelji tudi na dejstvu, da je v šahovski igri ključna figura prav kralj. V omenjenem zgledu je še eno poimenovanje za šah, in sicer *igra na 64 poljih*. To poimenovanje izhaja iz dejstva, da se šah igra na šahovnici, tj. tabli, ki ima 8 x 8, tj. 64 pravokotnih črno-belih polj. ◎ češ. *královská hra*; fr. *roi des jeux et jeu des rois*; nem. *das Spiel der Könige*; rus. *igra v šahmaty*.

igrača

bíti igrača [*kóga/česa*] /ekspr.; pren./

1. *bíti v odnosu do koga, česa popolnoma nemočen*
Starejši brat mu je kot varuh oskrboval lepo dediščino. V gmotnem pogledu je imel Slavo zagotovljeno bodočnost, v drugih ozirih pa je bil kakor ladja brez krme in jader, igrača valov in vetrov na morju mladega življenja. (Anton Breclj, Zdravnikov spomini, NB) | Imeli bomo torej priložnost zapopasti empirično mišljenje v nihanju, polnem sunkov in turbulenc, in na koncu povsem razkosano. Toda to razkosanje omogoča koristne premike, tako da je epistemolog sam igrača nasprotnih vrednotenj, ki jih je mogoče dovolj dobro povzeti v naslednjih ugovorih ... (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB) | Na fotografiji v trnovskem Kudu kip spomenika s Prešernovega trga v rokah drži dve odprti pločevinki. Brez dvoma, ljudstvo je in bo vedno potrebovalo svoje mite in preroke, ampak saj je bil samo nadarjen posameznik, igrača notranjih viharjev, verujoč, neverujoč, uslišan, neuslišan, srečen, nesrečen človek. (Delo, 4. dec. 2000, NB)

2. *bíti popolnoma pod vplivom koga, česa*

Ni več hitrih in neutemeljenih napredovanj iz čina v čin, in če se bo z napovedanimi ukrepi dejansko izboljšala kadrovska slika v vojski, so razlogi za optimizem, da vojska ne bo več zgolj igrača dnevne politike. (Delo, 1. dec. 2001, NB)

◆ Gl. *bíti igrača v rokah koga/česa*.

◎ angl. *to be so. s/sth's plaything*; češ. *být hříčkou něčeho*; fr. *être le jouet de qn./qc.*; hr. srb. *bíti čija igračka*; *ein Spielball von etwas sein*; *ein Spielball der Zufall sein*; rus. *byt' igruškoj stihii*; *byt' igroj slučaja*; *byt' igroj sud'by*.

biti igrača v rokah koga/česa /ekspr.; pren./**1. biti v odnosu do koga, česa popolnoma nemočen**

»V glavi in srcu,« je še vedno kričala in se ga otepala, ko jo je hotel pomiriti. Nikoli ji ni prišlo na misel, da bi bila lahko samo igrača v rokah moškega, ki ga je ljubila. Ne to je bilo preveč. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Balkanska zveza bi pomenila za nas veliko silo, silo, ki bi imela glas in besedo v mednarodnem političnem življenju. Sedaj je pa vsaka država na Balkanu le igrača v rokah svetovnih sil, en del teh držav se priključuje eni velesili, drugi pa zopet drugi velesili, vse skupaj so pa samo orodje v rokah imperialistične politike velesil. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) | Vseeno pa perverznej ni v »posesti svoje resnice«. Ima sicer svoj razlog za obstoj, biti orodje volje do užitka, toda prav v tem, ko se sklicuje na Drugega, na njegovo voljo do užitka, perverznej spregleduje, da je zgolj igrača v »rokah« pulzij. (Jelica Šumić Riha, Mutacije etike, NB) | V prehodu v dramatični razplet pa je Grubar drugačen: notranje razrvan, sicer telesno nikdar uklonjen ali zlomljen, a vendarle mehak, vzbujajoč občutek, da je zgolj igrača v rokah usode, ki jo je hotel premagati z zatekanjem v neskončno spominjanje. (Delo, 11. mar. 2000, NB)

2. biti popolnoma pod vplivom koga, česa

Tedaj sem pravzaprav prvič občutil, da je človek igrača v rokah politike. Lahko si pošten, a če ne deluješ na ravni tistih, ki vladajo, boš prej ali slej oškodovan. (Delo, 8. dec. 2000, NB) | Tako se je zgodilo, da je ena temeljnih človekovih pravic, dostop do zdravstvenih storitev, postala igrača v rokah kapitalistov, ki z njo žonglirajo v želji po čim večjem dobičku. V tej igri bodo seveda najkrajšo potegnili starejši in revnejši, ki jih nobena zavarovalnica noče, ker predstavljajo največji strošek. (Delo, 23. jun. 2004, NB) | Whitney je uspeła premlada in je takoj postala igrača v rokah zabavne industrije. Ker je odrasla z gospelom, se je zdela producentom preveč črna. (Delo, 21. sep. 2002, NB) | Naši družboslovni somišljeniki so bili zelo dobri pri splošnih in načelnih formulacijah, pri konkretnih in tehničnih zadevah pa so postali lahka igrača v rokah enih ali drugih interesov. Naredili so napako, ker niso znali niti poskusiti združiti ekološko strokovno in civilno javnost v skupen nastop pri aktualnih primerih, saj se pri okolju kopja lomijo vedno na zelo konkretnih projektih. (Delo, 25. avg. 2001, NB) | Razširjeni alpski odbor, ki se bo po novem organiziral bolj samostojno nasproti Smučarske zveze Slovenije kot skupščina alpskega smučanja, je mimo vodstveno-strokovnih ekip državnih reprezentanc potrdil za novo srednjeročno obdobje tudi direktorja reprezentanc Toneta Vogrinca in predsednika alpskega odbora Francija Berganta. A jima je takoj tudi dal vedeti, da ne bo igrača v njunih rokah. (Delo, 22. apr. 1998, NB)

◆ Frazem *biti igrača v rokah koga/česa* z različicami *postati igrača v rokah koga/česa*, *biti igračka v rokah koga/česa*, *postati igračka v rokah koga/*

česa temelji na prenesenem pomenu sestavine *igrača*: ekspsr., z roditeljskim 'kar je v popolni oblasti koga, česa'. Sestavina v *rokah* to popolno oblast, obvladovanje samo še dopolnjuje, poudarja.

◎ angl. *to be so. s/sth's plaything* češ. *byt' hříčkou něčeho*; fr. *être le jouet de qn./qc.*; hr., srb. *biti igračka na čijem koncu*; *biti igračka u čijim rukama*; nem. *ein Spielball von etwas sein*; jnds. *Mariionette sein*; rus. *byt' igruškoj v č'ih rukah*; *byt' igruškoj stihii*; *byt' igroj slučaja*; *byt' igroj sud'by*.

biti [kot] igrača [kómu káj] /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *biti komu samo (lahkomiselna) zabava, majhna reč, mala šala*

To plezanje navzdol je bilo vse hušje. Ko bi imel vrvi, bi bila igrača. Opasal bi jo okrog skale in se splazil skozi žleb. (F. S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB) | »Nič za to,« je odnehal upehani Lovrek, »saj ni, da bi moralo biti že danes. V nedeljo se opremiva s primernim orodjem in odpiranje nama bo igrača. Povem ti, Janez, marsikaj odkriva za temi vrati ...« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Poglejte, kakšne roke imam (pokaže rahlo skrivenčene prste) – to je od tega, ker sem stolkel kake štiri težke ameriške električne pisalne stroje. To je bilo strahotno, zdaj je tipkanje igrača. (Delo, 15. maja 2004, NB) | Ker Dolinci niso zapravljivi in radi delajo, se jim ne godi slabo, in lahko in dobro kupujejo od njih kupci, ki jih obiskujejo na jesen in zimo. Dolinski župniki učakajo sivo starost, zakaj, zdrav je zrak, in dolinske duše pasti je prava igrača. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Najtežje, košnjo in žetev, so dokončali srečno in o pravem času. Nasprotno pa je bilo vnovčenje pridelkov igrača. Kolikor jih ni takoj zasegla vojaška oblast, so se prodajali po neverjetnih cenah ... (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Poskusil bi že, poskusil; ne dal bi se mu kar tako. Ali nakositi koš detelje, zavihitati ga z desnico na ramo, to mi je še vedno igrača. (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | »To si lepo povedal. Kakor da mu je delo igrača, po delu pa je ves srečen, da prinese materi čokolado.« Zamislila se je. (Boris Pahor, Na sipini, NB) | Želijo se jih dotikati in odpirati okenca. Vendar maketa ne sme postati igrača in zabava, kar je mogoče videti v Celovcu. S tem izgubi vzvišenost in umetniško vrednost,« je prepričan dr. Krečič. (Delo, 29. okt. 2003, NB)

◆ Frazem *biti [kot] igrača [kómu káj]* je nastal na osnovi predstave, ki izhaja iz primerjanja, da se kaj opravi igranje, brez truda, kot z igro, za zabavo. Ustrezni pomen sestavine *igrača* omenja že J. Glonar (SSJ, 114) pri iztočnici *igrača*: 2. igranje samo: *to bo zanj prava igrača*: opravil bo brez truda. V zanikani obliki in v množini je ta pomen pri iztočnici *igrača* nakazan pri Plet. I, 291: *to niso igrače*, das ist keine Kleinigkeit. Kot vir je naveden Cig., tj. Cigaretov slovar. V tem je (I, 863) pri iztočnici *Kleinigkeit* nem. *das ist keine Kleinigkeit* razloženo še bolj izčrpno: *to niso igra-*

če, to ni mala reč, ni šala. Zdajšnja nikalna oblika ima sestavino *igrača* večinoma v ednini: *kaj (to) ni igrača*. Ta ima za nikalne oblike frazemov tipični nasprotni poudarjalni pomen po vzorcu *kaj ni kar tako*. Ustrezata ji rus. *eto ne igruški* in *eto ne šutki* v pomenu 'to niso malenkosti, to ni šala, majhna stvar, s tem se ni šaliti, igrati'.

kaj ni igrača [kómu] /ekspr.; nikal./ *kaj ni malenkost, majhna stvar, šala, kar tako, s čimer se ni šaliti, igrati*; prim. **biti igrača komu kaj**

Fantovsko obleko so slekli in v tistem trenutku so postali popolni vojaki. Kmalu so uvideli, da vojaško življenje ni igrača. Prej so bili svobodni ko ptice, sedaj pa so jim komandirali kaplarji, ki so kričali in preklinjali, da se je vsak tresel. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Najrajši pa izprašuje po vzrokih. Ves ljubi dan goni svoj »Zakaj?« in »Zakaj?« in ni igrača ji dajati odgovore. Vpraša te: »Zakaj se reče konju konj?« (Fran Milčinski, Drobiž, NB) | Numida je naslonil komolec na kozjo kožo in ponosno pričel povest o Irenini osebovitvi. »Očka, verjemi, ni igrača, če iztrgaš plen iz zob takemu levu, kakor je Rustik.« (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, druga knjiga, NB) | »He, he, to se bo še videlo. Zakon, fant moj, pa ni igrača: spred je ovčka, zad je kača.« (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Hkrati pa ne gre samo za problem nesrečne ljubezni, ljubavnega trikotnika in samomora, Werther Mirčevske je tudi Faust, njegova dikcija ni naivno razčustvovana, obratno, priziva velike teme, junak ni samo igrača notranjih viharjev, temveč je tudi preizkuševalec možnosti avtentičnosti sveta ... (Delo, 15. mar. 2005, NB) | Vse več je zdaj razpok in prepadov med ljudmi. Moderni človek ni igrača in sodobni teoretiki ga ne morejo kar tako strpati v nekakšne miselne in čustvene vzorce in kalupe, ga predalčkati sem in tja po mili volji, kajti človek ima svoje zakonitosti, duhovno rast, poglobljeno iskanje in, na žalost, bolezen dvajsetega stoletja – osamljenost. (Delo, 28. feb. 1998, NB)

♦ Gl. *biti igrača komu kaj*.

◊ rus. *eto ne igruški; eto ne šutki*.

ne biti igrača kómu kaj, gl. *biti igrača komu kaj*.
ne biti igrača v rókah kóga/česa, gl. *biti igrača v rokah koga/česa*.

postáti igrača [kómu kaj], gl. *biti [kot] igrača [komu/kaj]*.

postáti igrača v rókah kóga/česa, gl. *biti igrača v rokah koga/česa*.

igračka

biti igračka [kóga/česa] /ekspr.; pren./

1. biti v odnosu do koga, česa popolnoma nemočen
Našim prednikom se je kot edini vrsti posrečilo prilagoditi prehrano pičli ponudbi: hominidi so sistematično zbirali sadeže in že pred 2,3 milijona let uživali tudi meso divjih živali. Prvikrat je šlo v akcijo bitje, ki ni hotelo več biti igračka naravnih sil, tudi takrat kadar je vojna proti podnebu zahtevala veliko žrtev. (Delo, 17.

jun. 2000, NB) | Moška sta bila pijana kot kladi, vendar je psihiater ugotovil, da nista bila zmanjšano prištevana in da sta oba razumela, ko jima je dekle povedalo, da noče biti njuna igračka in da noče spolnih odnosov. (Delo, 24. okt. 2000, NB)

2. biti popolnoma pod vplivom koga, česa

Williams, ki je bil prepričan, da človekovo usodo dooloča eros in da je posameznik samo igračka strasti, je objavil prvo novelo leta 1930 in se potem posvetil pisanju dramskih del, najprej enodejank – 27 Wagons Full of Cotton, American Blues – in nato večjih del. (Delo, 26. mar. 2001, NB) | Te vojne so bolj malo škodovala bogastvu Anglije, zato pa so zmanjšale ugled in oblast krone, ki si pogosto ni znala zagotoviti pokorščine visokega plemstva. Kralj je postal igračka političnih strank, kajti krono sta si lastili plemiški hiši York (bela vrtnica) in Lancaster (rdeča vrtnica). (Delo, 28. jan. 1998, NB) | Izvirni greh tiči drugje. Pri vrhu, ki je omogočil, da je nogomet – z redkimi izjemami – postal igračka za diletante, spletkarje, mešetarje, nogometne analfabete ... Pri taistem vrhu, ki se je delal nevednega, ko je zavoljo že omenjenega mešetarja in našega najuspešnejšega trenerja šel na »kant« en klub. (Delo, 18. jul. 2005, NB) | Tehnični komite moške gimnastike je povsem izgubil ravnotežje, kar je bilo več kot očitno tako pri zapletu na bradlji kot pri Nemovu. To zelo škoduje ugledu gimnastike, ki je postala igračka veselih tega športa,« opozarja Matoh in dodaja, da sodniške kuhinje še zdaleč niso edini problem. (Delo, 25. avg. 2004, NB)

biti igračka [kómu] kaj /ekspr.; pren., tudi kot primeira in nikal./ *biti komu samo (lahkomiselna) zabava, majhna reč, mala šala*

Letošnji sredozemski žreb je res prava igračka v primerjavi z letom 1999, ko so se »vijoličasti« prek belgijskega šampiona Genka in francoskega Lyona zavihteli do lige prvakov. Toda dve spodleteli avanturi sta Štajercem medtem vzeli samozavest in jih vrnili tja, kamor po denarnih vložkih in kakovosti posameznikov pravzaprav spadajo – med evropske »tretjeligaše«. (Delo, 31. jul. 2002, NB) | »Čudim se trenerjem, da imajo toliko poguma in jih pošiljajo v tvegan nastop,« je dejal koordinator slovenskih nordijskih reprezentanc Luka Koprivšek. »Zavedati se je treba, da ta skakalnica ni igračka! To so potrdili tudi nekateri padci v minulih dneh.« (Delo, 22. mar. 1998, NB) | Kajti podpisovanje tako visokih denarnih pogodb je neresno. Hokejski klub ni igračka. Če se nečesa lotiš, moraš imeti kritje,« kar ni bilo konca Beribakovi osuplosti, potem ko so na dan prihajale vesti o dolgovih do jeseniških igralcev. (Delo, 29. mar. 1999, NB)

biti igračka v rókah kóga/česa /ekspr.; pren., v povedni rabi/

1. biti v odnosu do koga, česa popolnoma nemočen
Bolnega pisatelja je z besedami o knjigi zastopal urednik. Tudi za najnovejšo zbirko Jančarjevih kratkih zgodb velja princip, ki ga lahko razberemo v njegovih romanih: junaka, ki je igračka v rokah mnogo moč-

nejših sil, vodijo po življenju »paradoksi zgodovine«. (Delo, 16. dec. 2004, NB)

2. biti popolnoma pod vplivom koga, česa

Sprejetega zakona o tajnih službah, s katerim so opravili dve civilni agenciji in ju združili v eno ter prenovili še VSOA, vojaško tajno službo, niso kaj prida kritizirali. K temu sta zagotovo prispevala čas počitnic in vtis v javnosti, da se zdaj vendarle uvaja red v hrvaški obveščevalni sistem, ki je bil ves čas od hrvaške osamosvojitve igračka v rokah politikov, še posebno za vladavine »stare« HDZ, in ki je bil povezan tako z interesi v gospodarstvu kakor s kriminalnim podzemljem in skrivanjem haaških obtožencev. (Delo, 25. avg. 2006, NB) | Šestletnega brodolomca, ki so ga pred petimi meseci potegnili iz morja, v katerem je utonila njegova mati, so najprej odpeljali v Disneyland, potem pa so nekaj mesecev vsak njegov korak spremljali demonstranti in kamere kabelskih televizij. Postal je igračka v rokah nasprotnih ameriških političnih lobijev, razprava o skrbništvu pa se je končala z nočno akcijo zveznih policajev in naperjenimi brzostrelkami. (Delo, 25. apr. 2000, NB) | Mi se sploh ne zavedamo, da smo postali igračka v rokah EU in velekapitala, ki vemo, kako velik vpliv ima prek svojih lobističnih podjetij ... (Državni zbor RS: 18. izredna seja 29. 05. 2006, NB)

◆ Gl. *biti igrača v rokah koga/česa*.

ne bítí igráčka [kómu] káj, gl. *biti igračka [komu] kaj*.

postátí igráčka [kóga/česa], gl. *biti igračka [koga/česa]*.

postátí igráčka v rôkah kóga/česa, gl. *biti igračka v rokah koga/česa*.

igračkanje

igračkanje z ôgnjem, gl. *igranje z ognjem*.

igránje

igránje na čústvene strúne /ekspr.; pren./ *vplivanje na čustva; čustveno govorjenje* prim. **zaigrati na čustvene strune**

Igranje na čustvene strune, da se mora FIBA oddolžiti Srbom, ker je leta 1994 zaradi vojnih razmer odvzela Beogradu organizacijo SP in jo podelila Torontu, je bilo očitno premalo. Skupna kandidatura, po kateri naj bi Novi Sad, Sarajevo, Zagreb in Ljubljana gostili štiri šestčlanske predtekmovalne skupine, Beograd pa končnico najboljših osmih reprezentanc, ima precej globlje razsežnosti. (Delo, 4. dec. 2004, NB)

igránje z odpértimi kártami /ekspr.; mn., pren., tudi *igra/ jasno, odkrito kazanje namenov; pošteno ravnanje*

Tisti, ki državo obtožujejo, da je sokriva za potop Tama, menijo, da se o posebnih strateških partnerjih ni več kaj pogovarjati ter da je ponudba MTI Evrope dovolj resna. Ne manjka tistih, ki podpirajo javno ponudbo Janeza Laha in njegovo gesto ocenjujejo kot igranje z odpri-

mi kartami. (Delo, 19. nov. 1998, NB) | 5. jul. 2005 ... Igranje z odpriimi kartami, transparentna in argumentirana razprava so tako dobri temelji, na katerih bodo lahko zrasle odločujoče strateške odločitve ... (Google, rr-vel.si/...)

◆ Gl. *igrati z odpriimi kartami*.

igránje z ôgnjem /ekspr.; pren., tudi *igra/ lahkomiselno, neprevidno izpostavljanje nevarnosti*; prim.

igrati se z ognjem

V Izoli so se minuli dve leti z akcijo December brez pokanja kolikor je mogoče uspešno branili pred čezmernim pokanjem. Letos akcije niso uspeli ponoviti, zdaj pa je nespametno igranje z ognjem že terjalo prvo žrtev. (Delo, 12. dec. 2000, NB) | Vincencij Demšar (SKD) je v razpravi odločno nasprotoval podelitvi posebnega statusa koprski občini in dejal, da bi bilo tako početje, torej oblikovanje take občine, brez vsakršnih zakonskih podlag oziroma celo mimo njih, milo rečeno igranje z ognjem, ki lahko povzroči izgubo dela narodnega telesa. (Delo, 23. okt. 1998, NB) | Igralci so profesionalci, zato bom kaznoval vsak slab trening ali vsako slabo igro v DP. Ne bom dovolil, da spet zaidemo v igračkanje z ognjem. Kdor bo poskušal ubrati bližnjico, si bo sam pokazal vrata. (Delo, 5. mar. 2001, NB)

◆ Gl. *igrati se z ognjem*.

◎ češ. *hra s ohněm*; nem. *ein Spiel mit dem Feuer*; rus. *igra s ogněm*.

igránje z življénjem /ekspr.; pren./ *življenjsko nevarno nepremišljeno, brezobzirno ravnanje*; prim.

igrati se z življenjem

Gora je tu in s tem izziv povzpeli se na najvišji vrh sveta. Igranje z življenjem je njegov del, kolikšno je tvegavanje, pa ni mogoče predvideti vnaprej. Zato je neki znani plezalec izjavil: »Kadar pripravim odpravo, sem le organizator, nikakor ne vodič. (Delo, 22. jan. 1999, NB)

igrátí

igrátí drúgo violíno, gl. *violina*.

igrátí dvójno ígro, gl. *igra*.

igrátí glávno vlógo, gl. *vloga*.

igrátí kot navít, gl. *navit*.

igrátí kot obsédén, gl. *obseden*.

igrátí kot stròj, gl. *stroj*.

igrátí na kárto čésa, gl. *karta*.

igrátí na nôž, gl. *nož*.

igrátí na vsè ali nič, gl. *vse*.

igrátí na življénje in smrt, gl. *življenje*.

igrátí odločilno vlógo, gl. *vloga*.

igrátí pavliho, gl. *pavliha (Pavliha)*.

igrátí pomémbno vlógo, gl. *vloga*.

igrátí prvo violíno, gl. *violina*.

igrátí velíko vlógo, gl. *vloga*.

igrátí vlógo kóga, gl. *vloga*.

igrátí z odpértimi kártami, gl. *karta*.

igrátí za bárve kóga, gl. *barva*.

kdó/kàj ne igra nobène vlóge, gl. **vloga**.
plésati takó, kot kdó igra, gl. **plesati**.
tó ne igra nobène vlóge, gl. **vloga**.

igráti se

igráti se s kóm kot máčka z mišjo, gl. **mačka**.
igráti se skriválnice [s kóm/čím], gl. **skriválnica**.
igráti se slépe miši [s kóm/čím], gl. **miš**.
igráti se z ógnjem, gl. **ogenj**.
igráti se z živci kóga, gl. **živec**.
igráti se z življénjem, gl. **življenje**.
igráti se z življénji, gl. **življenje**.

Ílija

gré kot Ílija, gl. **iti kot Elija**.

imé

bíti imenován s právim iménom, gl. **imenovati kaj s pravim imenom**.
bíti v část svójemu iménu, gl. **část**.
déláti část svójemu iménu, gl. **část**.
imenovánje stvarí s právim iménom, gl. **imeno-
vanje**.
imenováti kàj s právim iménom /ekspr.; ed., pren.,
 tudi nikal., dov. **poimenovati/ opisovati kaj tako, kot
 je v resnici, brez oplešavanja**

Delo je vse do skrajnosti zaposlilo, še bolj zaradi tega, ker postopkov, ki so jih uporabljali pri tem, niso smeli imenovati s pravim imenom. Vsakdo na Oddelku za dokumentacijo je delal osemnajst ur od štiriindvajsetih, s triurnim odtegljajem za spanje. (George Orwell, 1984, NB) | Njegova homoseksualnost v času, ko je bila homoseksualnost nezakonita, je našla popolno skrivališče v čudaškem trikotniku spolne privlačnosti, bogastva in vzpenjanja po družbeni lestvici. Šele anonimna služkinja nižjega rodu je imenovala dogajanje s pravim imenom: prešuštvo. (Delo, 11. jan. 2001, NB) | Ali želijo, da se njihova kolaboracija potrdi? Če je to cilj, potem naj jo imenujejo s pravim imenom. Narodna sprava ne pomeni sodelovanja z okupatorjem. (Mag, januar–december 2008, NB) | Zato varstvo narave samo temelji na naravoslovnih strokah, nadaljnje delo pa sodi bolj na področje psihologije in komunikacije; ko govorimo o človeških vrlinah, pa na zaupanju in enakovrednosti. Težava je tudi v tem, ker resnični problemi mnogokrat niso imenovani s pravim imenom, ampak se skrivajo za najrazličnejšimi maskami, tudi naravovarstvenimi. (Delo, 24. 1. 2009, NB) | Seveda tudi borzijanci upoštevajo nihanje razpoloženja svojih strank. Za primer, če bo šlo drugače, se pravi slabše, so si izmislili navihan besednjak, v katerem se napaka ali katastrofa nikoli ne imenujeta s pravim imenom. Padec tečaja rahločutno označujejo s »korekturo« ali pa še bolj veselo: »priloznost za nakup«. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Vse drugo je lupljenje. Na obrambnem ministrstvu se nasploh

radi izogibajo temu, da bi neprijetne stvari in dogodke poimenovali s pravim imenom. Tako smo pred časom že poslušali o »kadrovskih neskladjih« v častniškem zboru. (Delo, 28. okt. 2005, NB) | Neskladje je mogoče rešiti na dva načina. Prvi način zahteva od državnih uradnikov malo poštenja – ceremonijo, ki jo uprizarjajo, morajo poimenovali s pravim imenom, kot nagrado za slovenske klasične umetnike. (Delo, 7. feb. 2006, NB) | Kar naprej torej določa našo vednost o teh stvareh nekakšen »teritorialni princip«: tam nerazviti, tukaj razviti, vmes pa nekeje dežele, države, pokrajine »v razvoju«. Žal pa s tem dileme, ki obvladuje danes svet, še niti poimenovali nismo s pravim imenom, kaj šele, da bi kakorkoli začeli nakazovati poti k njeni razrešitvi. (Drago Jančar, Sproti, eseji in članki, NB)

☉ češ. *nazývat věci pravými jmény*; fr. *appeler les choses par leur noms*; nem. *die Dinge beim Namen nennen*; pol. *nazywać [coś] po imieniu*; *nazywać [coś] po imieniu*; rus. *nazyvat' večči svojimi imenami*.

imenováti stvarí s právim iménom, gl. **stvar**.
poimenovánje česa s právim iménom, gl. **poi-
menovanje**.
poimenovánje stvarí s právim iménom, gl. **po-
imenovanje**.
poimenováti kàj s právim iménom, gl. **imenovati
kaj s pravim imenom**.
poimenováti stvarí s právim iménom, gl. **stvar**.

imenoválec

iskáti skúpni imenoválec /publ.; pren., dov. **poiskati/
iskati enako mnenje o kaki stvari, vprašanju**

Ob ustanovitvi na začetku osemdesetih se je festival imenoval Podobe trenutkov, njegov namen pa je bil združiti po vsej Sloveniji raztreseno dijaško kulturno delovanje. Pred nekaj leti si je nadel ime Transgeneracije in, kot je zapisal kritik Rok Vevar, »z njim artikuliral nekaj, kar bi utegnilo pripeljati do nesporazuma gledalca, ki bi želel pod dijaško ustvarjalnostjo nekega časa vleči ulomkovo črto in iskati skupni imenovalec. (Delo, 7. apr. 2007, NB) | Navadili smo se že, da so sporedi v zelenem ciklu pogosto oblikovani brez dramaturškega premisleka. V tokratnem sporedu smo zaman iskali skupni imenovalec del; težko pa je bilo tudi ohraniti zbranost (koncert je trajal več kot dve uri in pol!): dojeti glasbo Sofie Gubaidulina po ne kratkem uvodu in že odigranem koncertantnem delu ni lahka naloga. (Delo, 12. dec. 1998, NB) | Posamezniki bodo od aprila lahko stisnili v žep celo do dvanajst tisoč tolarjev na mesec več, kar je glede na njihove nizke prejemke lahko 30-odstotno povečanje sredstev za preživetje. Če bi tudi vlada imela vizijo, bi si prizadevala s sindikati čim prej poiskati skupni imenovalec za uresničitev omenjene zahteve. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Razhod Demosa 1992 je presenetljivo pokazal, da je blok najprej zdrsnil na kulturnobojno shemo, si poiskal skupni imenovalec

v slovenskem nacionalizmu, glavni akterji pa so tega prevezali v drugi blok, se z njim povezali in tako dokazali, da je bil pravi cilj Demosa pravzaprav zgolj in samo osamosvojitve države in nič drugega. (Delo, 22. sep. 2007, NB) | Nihče se ni še poglobil v vprašanje, ali je ta država bolelna že od rojstva, recimo zaradi kake »genetske okvare« ali česa podobnega. Ko jo pretrese nov škandal, dežurna politična ekipa posreduje z močnimi antibiotiki in pomirjevali, ni pa se še zbral konzilij, ki bi se potrudil tem ponavljajočim se travmam poiskati vsaj skupni imenovalec. (Delo, 28. feb. 1998, NB) | V Dagestanu namreč živi kar 34 različnih etničnih skupnosti, ki pa jih potem sestavljajo še različne podskupine, kot denimo najštevilnejši Avarci, ki so razdeljeni na Andijce, Ahvahce, Botlihce, Bagualce, Godoberince, Karatince, Čamalalce ... Prav zaradi tovrstne izjemno pisane etnične družčine, različnih jezikov in tradicionalne klanske pripadnosti je v Dagestanu težko poiskati skupni imenovalec interesov. (Delo, 30. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *iskati skupni imenovalec* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *skupni imenovalec*: publ. 'kar kaj povezuje, druží'. Ta izhaja iz matematičnega izraza *skupni imenovalec* 'število pod ulomkovo črto, ki je skupno več ulomkom'. V korelaciji *iskati* : *najti* je nastal tudi frazem *najti skupni imenovalec* (gl. tam).

nájti skúpní imenoválec /publ.; pren., tudi **spraviti na/ imeti, doseči enako mnenje o kaki stvari, vprašanju**

Izposoja gradiva je možna v posebnih primerih, zlasti za potrebe sorodnih institucij, pri čemer obe strani podpišeta pogodbo. Kos meni, da je mogoče z vsakim interesentom najti skupni imenovalec, muzej je navsezadnje javna institucija in je ni mogoče zapreti za javnost, pojavljanje muzeja v različnih publikacijah pa pomeni tudi neke vrste promocijo. (Delo, 18. apr. 2001, NB) | O evropskem federalizmu je mogoče razpravljati na več načinov, zato jim je težko najti skupni imenovalec. Za predsednika evropske komisije, Italijana Romana Prodiya, se na primer zamisel o evropski federaciji lahko uresniči le ob pospešenem sodelovanju Nemčije in Francije, ki naj bi vnovič javno prevzeli skupno odgovornost za prihodnost Evrope. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Dr. Percyja sem prosil, če bi kot avtoriteta za ta vprašanja, lahko našel skupni imenovalec v vsebini umov različnih domorodnih kultur okoli planeta, ki so živela v tesnejši povezanosti z naravo. In kako se le-ta razlikuje od skupnega imenovalca naših belih kultur na krščanski in znanstveni osnovi. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Po letošnjih načrtih (ker prevzemi še niso končani, konsolidiranega plana poslovanja še nimajo) naj bi skupina letos ustvarila od 16 do 17 milijard tolarjev prihodkov. »Do konca leta nameravamo konsolidirati skupino Viator & Vektor oziroma bilance njenih članic spraviti na skupni imenovalec,« pravi Pavček, ki tudi za letos snuje dobiček. (Delo, 4. apr. 2001, NB) | Izobrazba, ali kar si pod tem predstavljamo, nikakor

ne sledi strukturi dohodka ali življenjskemu standardu. Lahko bi rekli, da so se preko ekonomskih slojev razvili informacijski razredi, katerih možnosti za prihodnost ni več mogoče spraviti na skupni imenovalec. Poleg tega vladajoči režim operira s povsem novim naborom odlik, ki razveljavlja vse prejšnje etične kode. (Delo, 22. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *najti skupni imenovalec* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *skupni imenovalec*: publ. 'kar kaj povezuje, druží'. Ta izhaja iz matematičnega izraza *skupni imenovalec* 'število pod ulomkovo črto, ki je skupno več ulomkom'.

◎ angl. *to find a common denominator*; češ. *najít společného jmenovatele [něčeho] najít společného jmenovatele [mezi někým/mezi něčím]*; hr., srb. *svesti nešto na zajednički imenitelj*; fr. *trouver un dénominateur commun*; nem. *einen gemeinsamen Nenner finden*; pol. *sprowadzić coś do wspólnego mianownika*; rus. *прйти к общему знаменателю*.

poiskáti skúpní imenoválec, gl. *iskati skupni imenovalec*.

správití káj na skúpní imenoválec, gl. *najti skupni imenovalec*.

imenován

bíti imenován s právim iménom, gl. **ime**.

imenovánje

imenovánje stvari s právim iménom /ekspr.; pren./ *opisovanje stvari, dejstva tako, kot so v resnici, brez olepšavanja*; prim. **imenovati stvari s pravim imenom**

Seveda, tudi ljudomrznost je nevarno blizu, bo lahko kdo očital. Bajt vseeno stavi na brezkompromisno imenovanje stvari s pravim imenom, kot dober poznavalec več svetov, od »razumniškega« kroga Nove revije prek sveta tukajšnjega založniškega biznisa, nacionalnega radia in televizije do različnih drugih klanov in interesnih združb, pa ve razkriti marsikatero podrobnost, ki sicer ni splošno znana. (Delo, 19. sep. 2001, NB) | »Naivno smo domnevali, da je v Evropski uniji zavezujoča poetika imenovanja stvari s pravim imenom. Ker ni tako, nam ne preostane drugega, kakor da Verheugnu obljubimo, da se bodo zdrave sile naroda uprle neodgovornim silam.« je ironično zapisal dnevnik Rzeczpospolita. (Delo, 6. feb. 2002, NB) | Srbija mora to storiti. Ne le zaradi tožilcev v Haagu, kreditov ali evropske prihodnosti, temveč zaradi dejstva, da s svojo nesposobnostjo in zavračanjem imenovanja stvari z njihovim pravim imenom ni privedla pred roko pravice zločincev, kar je normalno za vsako družbo. (Delo, 24. 05. 2008, NB)

imenováti

imenováti káj s právim iménom, gl. **ime**.

imenováti stvari s právim iménom, gl. **stvar**.

iméti

čič níma nič, gl. čič.
govoríti, kot bi imél žgánce v ústih, gl. žganec.
iméti ása v rokávu, gl. as.
iméti béla jétra, gl. jetra.
iméti besédo, gl. beseda.
iméti brádo, gl. brada.
iméti bríke [postrízen] na děž, gl. dež.
iméti cmòk v gřlu, gl. cmok.
iméti čésa čez glávo, gl. glava.
iméti čésa kot vrág tóče, gl. vrag.
iméti čésa prek gláve, gl. glava.
iméti čiste rôke, gl. roka.
iméti čisto vést, gl. vest.
iméti čřni mádež, gl. madež.
iméti čřno dúšo, gl. duša.
iméti čřno piko, gl. pika.
iméti debélo kóžo, gl. koža.
iméti [dêbel] krompír, gl. krompir.
iméti denárja kot vrág tóče, gl. vrag.
iméti do komólcev krváve rôke, gl. komolec.
iméti dóber dán, gl. dan.
iméti dóber nós [za kàj], gl. nos.
iméti dóber želódec, gl. zelodec.
iméti dóbre živce, gl. živec.
iméti dóbro dúšo, gl. duša.
iméti [dôbro] namázan jêzik, gl. jezik.
iméti dólğ jêzik, gl. jezik.
iméti [dólğ, ták] jêzik kàkor kráva rëp, gl. krava.
iméti dólge pršte, gl. prst.
iméti dólgo lájtengo, gl. lajtenga.
iméti dvé lévi rôki, gl. roka.
iméti dvé želézi v ôgnju, gl. železo.
iméti ga pod kápo, gl. kapa.
iméti ga pod strého, gl. streha.
iméti glávno besédo, gl. beseda.
iméti glávno vlógo, gl. vloga.
iméti glávo in rëp, gl. glava.
iméti glávo kot čebër, gl. čeber.
iméti glávo kot sód, gl. sod.
iméti glávo na právem kôncu, gl. glava.
iméti glávo na právem méstu, gl. glava.
iméti glávo za kàj, gl. glava.
iméti góbec, gl. gobec.
iméti góbec kot kráva rëp, gl. krava.
iméti hrbteníco, gl. hrbtenica.
iméti hudíča v sêbi, gl. hudič.
iméti hudíčevo sréčo, gl. sreča.
iméti jájca, gl. jajce.
iméti jáсно slíko [čésa; o čém], gl. slika.
iméti jekléne živce, gl. živec.
iméti jêzik kot káča, gl. kača.
iméti jêzik óster kot mèč, gl. meč.

iméti káčo v žêpu, gl. kača.
iméti kàj kot na pládnju, gl. pladenj.
iméti kàj na dúši, gl. duša.
iméti kàj na glávi, gl. glava.
iméti kàj na jezíku, gl. jezik.
iméti kàj na kôncu jezika, gl. konec.
iméti kàj na króžniku, gl. krožnik.
iméti kàj na vésti, gl. vest.
iméti kàj v krví, gl. kri.
iméti kàj v málem prštu, gl. prst.
iméti kàj v mezíncu, gl. mezinec.
iméti kàj [věč] solí v glávi, gl. sol.
iméti kàj za brégom, gl. breg.
iméti kàj za plótom, gl. plot.
iméti kàj za pod zób, gl. zob.
iméti kámen namésto srcá, gl. kamen.
iméti kóga/kàj na piki, gl. pika.
iméti kóga/kàj na rešetú, gl. rešeto.
iméti kóga/kàj na rovášu, gl. rovaš.
iméti kóga/kàj na tapéti, gl. tapeta.
iméti kóga/kàj pod pálcem, gl. palec.
iméti kóga/kàj pri rôki, gl. roka.
iméti kóga/kàj [šë] v živem spomínu, gl. spomin.
iméti kóga/kàj v [svôjih] krémpljih, gl. krepelj.
iméti kóga/kàj v [velíki] části, gl. čast.
iméti kóga/kàj v [velíkih] častéh, gl. čast.
iméti kóga/kàj v želódcu, gl. zelodec.
iméti kóga na špági, gl. špaga.
iméti kóga na vésti, gl. vest.
iméti kóga na vrvíci, gl. vrvica.
iméti kóga na vsák pršt [po] desét, gl. prst.
iméti kóga na vsák pršt [po] pét, gl. prst.
iméti kóga pod copáto, gl. copata.
iméti kóga ràd kot bráta, gl. brat.
iméti kóga v páci, gl. paca.
iméti kóga v šáhu, gl. šah.
iméti kóga za nôrca, gl. norec.
iméti kóga za ôsla, gl. osel.
iméti kóga za pavlího, gl. pavliha (Pavlíha).
iméti kóga za pëpčka, gl. pepček.
iméti kosmáta usésa, gl. uho.
iméti kosmáto vést, gl. věst.
iméti kóžo debélo kot slôn, gl. slon.
iméti krátek spomín, gl. spomin.
iméti krátko pámet, gl. pamet.
iméti križe in težáve [s kóm/čím], gl. križ.
iméti krompír, gl. krompir.
iméti krváve rôke, gl. roka.
iméti kúrje možgáne, gl. možgani.
iméti kúrjo kóžo, gl. koža.
iméti kúrjo pámet, gl. pamet.
iméti lasé [počasáne, postrízen] na děž, gl. las.
iméti lúknjo v žêpu, gl. luknja.

iméti máčka, gl. maček.
 iméti málo [věč] solí v glávi, gl. sol.
 iméti manévrski prôstor, gl. prostor.
 iméti máslo na glávi, gl. maslo.
 iméti máslo v ušésih, gl. maslo.
 iméti máslo za ušési, gl. maslo.
 iméti megléne pójme *o čém*, gl. pojem.
 iméti mēhka koléna, gl. koleno.
 iméti mēhko srcé, gl. srce.
 iméti mévlje v rítí, gl. mevlja.
 iméti móčne kárte [v rôkah], gl. karta.
 iméti módro krí, gl. kri.
 iméti morálnega máčka, gl. maček.
 iméti na múhi *kóga*, gl. muha.
 iméti nabrušen jêzik, gl. jezik.
 iméti nôge tēžke kot cènt, gl. cent.
 iméti nós kot krompír, gl. krompír.
 iméti očí na pēcljih, gl. oko.
 iméti odločilno vlógo, gl. vloga.
 iméti óster jêzik, gl. jezik.
 iméti písniško žilico, gl. žilica.
 iméti píko na jeziku, gl. pika.
 iméti pod oróžjem, gl. orožje.
 iméti pod pálcem, gl. palec.
 iméti póln kúfer *kóga/čésa*, gl. kufer.
 iméti póln kúrac *kóga/čésa*, gl. kurac.
 iméti póln žèp [denárja], gl. žep.
 iméti pólna ústa beséd, gl. usta.
 iméti pólné hláče, gl. hlače.
 iméti pólné rôke déla, gl. roka.
 iméti pólné žèpe [denárja], gl. žep.
 iméti pólnó glávo *čésa*, gl. glava.
 iméti pomémbno vlógo, gl. vloga.
 iméti prázno glávo, gl. glava.
 iméti prevelíke očí, gl. oko.
 iméti prôste rôke [*pri čém*], gl. roka.
 iméti pršte vmés, gl. prst.
 iméti rép in glávo, gl. rep.
 iméti répo v ušésih, gl. repa.
 iméti slàb dán, gl. dan.
 iméti slábo vést, gl. vest.
 iméti slámo v glávi, gl. slama.
 iméti slónjo kóžo, gl. koža.
 iméti slónovo kóžo, gl. koža.
 iméti spomín kot rešéto, gl. rešeto.
 iméti srcé na dláni, gl. srce.
 iméti srcé na právem mēstu, gl. srce.
 iméti srcé za *kóga/kàj*, gl. srce.
 iméti sréčno rôko [*pri čém*], gl. roka.
 iméti sréčo v nesréči, gl. sreča.
 iméti sršéne v glávi, gl. sršen.
 iméti sršéne v rítí, gl. sršen.
 iméti strupén jêzik, gl. jezik.

iméti súho grlo, gl. grlo.
 iméti svētle trenútke, gl. trenutek.
 iméti svínjsko sréčo, gl. sreča.
 iméti [svój] črn dán, gl. dan.
 iméti svój dán, gl. dan.
 iméti svój kríž, gl. kríž.
 iméti svój prôstor pod sóncem, gl. prostor.
 iméti svôje adúte, gl. adut.
 iméti svôje mēje, gl. meja.
 iméti svôje pršte vmés, gl. prst.
 iméti svôjih pēt minút [sláve], gl. minuta.
 iméti šè éno želézo v ôgnju, gl. železo.
 iméti škárje in plátno v rôkah, gl. škarje.
 iméti trdo kóžo, gl. koža.
 iméti trdo srcé, gl. srce.
 iméti trébuch kàkor bóben, gl. trebuch.
 iméti trébuch kot sód, gl. sod.
 iméti umázane rôke, gl. roka.
 iméti v rôkah močán adút, gl. adut.
 iméti věč sréče kot pámeti, gl. sreča.
 iméti věč želéz v ôgnju, gl. železo.
 iméti věčje očí, gl. oko.
 iméti věčje očí kot želódec, gl. želodec.
 iméti [velíko] pod pálcem, gl. palec.
 iméti velíko vlógo, gl. vloga.
 iméti volóvske možgáne, gl. možgani.
 iméti vrága na glávi, gl. vrag.
 iméti vrága v sēbi, gl. vrag.
 iméti vrážjo sréčo, gl. sreča.
 iméti vsák dán nedéljo, gl. dan.
 iméti vsè adúte v rôkah, gl. adut.
 iméti vsè kárte v rôkah, gl. karta.
 iméti [vsè] níti v [svôjih] rôkah, gl. nit.
 iméti [vsè] svôje adúte, gl. adut.
 iméti vsè v svôjih rôkah, gl. roka.
 iméti za ostrím debélo, gl. *imeti jih [polno] za ušesi*.
 iméti zádno besédo, gl. beseda.
 iméti zdrávo bárvo, gl. barva.
 iméti zeléne pršte, gl. prst.
 iméti zeléno lúč za *kàj*, gl. luč.
 iméti zláto dúšo, gl. duša.
 iméti zláto srcé, gl. srce.
 iméti zvézane rôke, gl. roka.
 iméti zvézane rôke in nôge, gl. roka.
 iméti [žé] brádo, gl. brada.
 iméti želézno rezêrvo, gl. razerva.
 iméti žilico za *kàj*, gl. žilica.
 kot bi imél slábo vést, gl. vest.
 kot [da] bi imél pólné hláče, gl. hlače.
 ne iméti čésa dáti v lónec, gl. lonec.
 ne iméti čistih rôk, gl. roka.
 ne iméti dláke na jeziku, gl. dlaka.
 ne iméti [dóbrega] želódca, gl. želodec.

ne iméti [dovòlj, niti tróhice] solí v glávi, gl. sol.
 ne iméti dúnsta o čém, gl. dunst.
 ne iméti hrbteníce, gl. hrbtenica.
 ne iméti jáje, gl. jajce.
 ne iméti jásnih pójmov o čém, gl. pojem.
 ne iméti kàj dáti v lónec, gl. lonec.
 ne iméti lépe beséde za kóga/kàj, gl. beseda.
 ne iméti mírnega trenútká, gl. trenutek.
 ne iméti ne gláve ne répa, gl. rep.
 ne iméti ne répa ne gláve, gl. rep.
 ne iméti niti belíča [v žèpu], gl. belič.
 ne iméti níti fícka, gl. ficek.
 ne iméti níti krájcarja, gl. krajcar.
 ne iméti [níti] póčenega gróša, gl. groš.
 ne iméti niti prebíte páre, gl. para.
 ne iméti níti za sól, gl. sol.
 ne iméti pójma [o čém], gl. pojem.
 ne iméti srcá, gl. srce.
 ne iméti srcá [za kóga/kàj], gl. srce.
 ne iméti sréčne rôke [pri čém], gl. roka.
 ne iméti stó pik, gl. pika.
 ne iméti tréh čistih, gl. čisti.
 ne iméti trí čiste, gl. čisti.
 sténe imájo ušésa, gl. stena.
 stráh imá velike očí, gl. strah.
 še za slán krompír ne iméti, gl. krompir.
 še za sól ne iméti, gl. sol.
 tenák nós iméti, gl. nos.
 vsák imá svój kríž, gl. križ.
 vsáka stvár imá svóje mèje, gl. meja.
 vsè imá svóje mèje, gl. meja.

iskánje

iskánje kóga/čésa z lučjó pri bélem dnévu /ekspr.; pren./ *vneto iskanje koga, česa*; prim. **iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu]**

Teško govori francosko, znati tuj jezik pa je med italijanskimi politikami vrlina, vredna iskanja z lučjo pri belem dnevu. Razlaga svoje poglede francoskim prijateljem na goliščnem kongresu v Parizu, pripoveduje, kar nikogar med gostitelji ne zanima, sporoči domov v Italijo, da se ne bo pustil opehariti postkomunistom in postfašistom, razglaša, da je večinski sistem idealen za razvite demokracije, Italija pa je še daleč od tega. (Delo, 3. febr. 1998, NB)

iskánje prostóra pod sóncem /ekspr.; pren./ *iskanje primernega, ugodnega mesta, položaja v življenju, med ljudmi*; prim. **iskati [svoj] prostor pod soncem**

Je pa res, da so se vsi prilagodili v tem smislu, da so opustili taktiko konfrontacije in jo nadomestili s taktiko adaptacije. Zdaj se ne spuščajo več v frontalne ideološke konflikte z bogatim svetom, temveč se vanj poskušajo bodisi legalno ali ilegalno infiltrirati: migracije in drugi načini iskanja svojega prostora pod soncem v

bogatem svetu – vstop le pri zadnjih vratih, se razume. (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Obravnavano dilemo sem sprožil zato, ker želim, da se stanje, ko študentje opravljajo izpite iz matematike in fizike v tretjem in četrtem letniku, spremeni in da sprotnost študija in prehodnost zagotovi tudi normalno sledenje študijskemu programu. V nasprotnem je razglabljanje o tem, kdaj mora študent poslušati kakšno vsebino oziroma imeti predmet v določenem semestru, zgolj akademska razprava pri iskanju prostora pod soncem. (Delo, 10. jul. 2006, NB) | Ker sta sproščenost in duhovno ravnovesje najboljša popotnica za varno iskanje lastnega prostora pod soncem, bi morali zdaj nameniti prednost prizadevanju, da presežete sebična stremljenja in vzgibe, ki vas silijo, da se krčevito oklepate preživetih življenjskih vzorcev. (Viva, februar 2003, NB)

[kot] iskánje ígle v kopíci sená /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *delo, za katero ni možnosti, da bi bilo uspešno opravljeno*; prim. **iskati iglo v senu; iskati [kakor] iglo v kopici sena**

Najnovejši informaciji o razvozanju celotnega človeškega genoma se vsiljuje prisposoba iskanja igle v kopici sena. Gre za težko predstavlljivo velik projekt 3,2 milijarde parov baz človeškega genskega zapisa, ki je »prebran« in kjer se »kot na dlani« bere zaporedni, nepretrgan niz človekove dedne zasnove oziroma genski zapis življenja. (Delo, 16. apr. 2003, NB) | Potemtakem ne bi smela biti posebna težava, da v malodane dveh letih v afganistanskih hribih, gorah in votlinah najdemo enooko talibskega voditelja Mohameda Omarja in voditelja tolikanj osovražene teroristične mreže bin Ladena. Morebiti je nekaj narobe z omenjeno vojaško-tehnološko-vohunsko vseomogočnostjo, saj obveščevalni strokovnjaki ugotavljajo, da je lov na največje proklamirane ameriške države sovražnike podoben iskanju igle v kopici sena. (Delo, 30. jun. 2003, NB) | Kot je pojasnil dr. Jeras, je zaradi že omenjene izjemne raznolikosti tkivnih antigenov HLA, njihove različne zastopanosti v različnih skupinah prebivalstva ter raznovrstnosti njihovih kombinacij »verjetnost, da bodo med nesrodnimi ljudmi našli tkivno skladnega darovalca, velikokrat podobna iskanju igle v kopici sena«. (Delo, 12. jan. 2004, NB) | »Iskanje Huseina je kot iskanje igle v kopici sena in najti moramo pravo kopico. To pa je resen problem,« je rekel Sanchez. (Delo, 8. dec. 2003, NB) | Kar zadeva fizične osebe, je obseg plačevanja v primerjavi s številom vseh nakupov zanemarljiv, legitimiranje pa nemogoče, zato je problematičen tudi nadzor; stati ob blagajni in ujeti prodajalca, ki sprejema v plačilo devize od domačina, ne le od tujca, je kot iskanje igle v kopici sena. (Delo, 6. jan. 2005, NB)

◆ Gl. **iskati [kakor] iglo v kopici sena**.

[kot] iskánje šivánke v kopíci sená /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *delo, za katero ni možnosti, da bi bilo uspešno opravljeno*; prim. **iskati šivanko v senu**

Po mnenju carinskih uslužbencev od 70 do 80 odstotkov vseh tihotapskih pošiljk iz vzhodne Evrope pride v

EU čez mejni prehod v Frankfurtu na Odri. Tamkajšnji cariniki lahko na dan temeljito preiščejo le pet tovornjakov, in če vemo, da mejo prečka tudi po 1700 tovornih vozil na dan, je njihovo delo podobno iskanju šivanke v kopici sena. Tega se tihotapci dobro zavedajo. (Delo, 18. avg. 2000, NB) | Kot veleva Zakon o zbirkah podatkov s področja zdravstva, bi tudi evidenco o zdravilih brez recepta moral voditi IVZ. Pridobiti kakršne koli, vsaj približne informacije o tem, kaj gre po lekarnah najbolje v promet, je bilo podobno iskanju šivanke v kopici sena, torej podvigu, pred katerim se kaže oborožiti s precejšnjo potrpežljivostjo. (Delo, 27. okt. 2004, NB)

♦ Gl. *iskati šivanko v senu*.

iskáti

bíti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévi], gl. luč.
 iskáti dláko v jájcu, gl. dlaka.
 iskáti íglo v sénu, gl. igla.
 iskáti [kàkor] íglo v kopíci sená, gl. igla.
 iskáti [kóga/kàj] kàkor šivánko v sénu, gl. šivanka.
 iskáti [kóga/kàj] kot íglo v sénu, gl. igla.
 iskáti [kóga/kàj] kot šivánko v sénu, gl. šivanka.
 iskáti kóga/kàj z lučjó [pri bélem dnévu], gl. luč.
 iskáti lúknjo v zakónu, gl. luknja.
 iskáti pót iz slépe úlice, gl. pot.
 iskáti rešílno bílko, gl. bilka.
 iskáti skúpni imenoválec, gl. imenovalec.
 iskáti [svój] prôstor pod sóncem, gl. prostor.
 iskáti šíbke tóčke, gl. točka.
 iskáti šivánko v sénu, gl. šivanka.
 s svéčo iskáti kóga/kàj, gl. sveča.

ísti

bíti iz ístega testá, gl. testo.
 bíti narejèn iz ístega testá, gl. testo.
 bíti po ístem kopítu, gl. kopíto.
 bíti [s kóm] na ísti valóvni dolžíni, gl. dolžina.
 dajáti v ísti kòš, gl. koš.
 dáti v ísti kòš, gl. koš.
 delováti [s kóm] na ísti valóvni dolžíni, gl. dolžina.
 govoríti ísti jêzik, gl. jezik.
 ísta pésem, gl. pesem.
 ísti drék, gl. drek.
 ísti šmór(e)n, gl. šmor(e)n.
 kàj je ísti vrág, gl. vrag.
 metánje v ísti kòš, gl. metanje.
 metáti kàj v ísti lónec, gl. lonec.
 metáti kóga/kàj v ísti kòš, gl. koš.
 po ênem in ístem kopítu, gl. kopíto.
 po ístem kopítu, gl. kopíto.
 správití v ísti kòš, gl. koš.
 tláčiti kàj v ísti lónec, gl. lonec.
 v ísti róg tróbiti [s kóm], gl. rog.

v ísti sápi, gl. sapa.
 vráčati kómu z ísto méro, gl. mera.
 vréči v ísti kòš, gl. koš.
 vrníti kómu z ísto méro, gl. mera.
 znájti se [s kóm] na ísti valóvni dolžíni, gl. dolžina.

italijánski

italijánski škórenj, gl. škorenj.

íti

beséda gré kómu težkó iz úst, gl. beseda.
 beséda gré kómu težkó z jezíka, gl. beseda.
 do živega gré kómu kàj, gl. živ.
 dóber glás gré o kóm/čém, gl. glas.
 fànt, kàkršnih gré dvanájst na dúcat, gl. fant.
 gré kot Ílija, gl. Ilija.
 gré kot šembílja, gl. šembilja.
 in karavána gré dálje, gl. karavana.
 íti bòb iz krópa pobírát, gl. bob.
 íti čému do dnà, gl. dno.
 íti gôr k Jánezu, gl. Janez.
 íti [hudíču] v rít, gl. hudič.
 íti k hudíču, gl. hudič.
 íti k vrágu, gl. vrag.
 íti kàkor po lóju, gl. loj.
 íti kàkor po ólju, gl. olje.
 íti kàkor tát, gl. tat.
 íti kómu kàj adíjo, gl. adijo.
 íti kómu na jétra, gl. jetra.
 íti kómu na lím, gl. lim.
 íti kómu na límanice, gl. limanica.
 íti kómu v pást, gl. past.
 íti kot Elija, gl. Elija.
 íti kot namázano, gl. namazano.
 íti kot po máslu, gl. maslo.
 íti kot po žnórci kàj, gl. žnorca.
 íti kot po žnóri kàj, gl. žnora.
 íti kot svéže žémlje, gl. žemlja.
 íti kot vróče žémlje, gl. žemlja.
 íti kot vróče žémjljice, gl. žemljica.
 íti med ángelčke, gl. angelček.
 íti med krilátce, gl. krilatec.
 íti na bóben, gl. boben.
 íti na jók in sméh kómu, gl. jok.
 íti na kóga/kàj kot múha na méd, gl. muha.
 íti na kopríve, gl. kopriva.
 íti na lépše, gl. lepši.
 íti na lím, gl. lim.
 íti na mínus dvá déci, gl. deci.
 íti na nôž, gl. nož.
 íti na róko kómu, gl. roka.
 íti na rováš kóga/čésa, gl. rovaš.
 íti na strán, gl. stran.

íti na vsè ali nič, gl. vse.
 íti na živce *kómu*, gl. živec.
 íti od Póncija do Piláta, gl. Poncij.
 íti okóli ríti v žèp, gl. rit.
 íti po copáta, gl. copata.
 íti po zlù, gl. zlo.
 íti pod nôž, gl. nož.
 íti pod odèjo, gl. odeja.
 íti pod rúšo, gl. ruša.
 íti pod vlák, gl. vlak.
 íti pred mátičarja, gl. matičar.
 íti pred oltár *s kóm*, gl. oltar.
 íti prek(o) trúpel, gl. truplo.
 íti proti tóku, gl. tok.
 íti rákom žvížgat, gl. rak.
 íti rákom žvížgat in ribam góst, gl. rak.
 íti rákom žvížgat in žabam góst, gl. rak.
 íti rákovo pót, gl. pot.
 íti ríčet píhat, gl. ričet.
 íti s kúrami spát, gl. kura.
 íti s trebúhom za krúhom, gl. trebuch.
 íti se Francóza, gl. Francoz.
 íti se skrivalnice [*s kóm/čím*], gl. skrivalnica.
 íti se slépe míši [*s kóm/čím*], gl. miš.
 íti [túdi] na kônc svetá, gl. konec.
 íti v Canóso, gl. Canossa.
 íti [v denár] kot méd, gl. med.
 íti [v denár] za méd, gl. med.
 íti v dí, gl. dim.
 íti v fránže, gl. franža.
 íti v horizontálo, gl. horizontala.
 íti v Kanóso, gl. Kanosa.
 íti v korák s časom, gl. korak.
 íti v korák *s kóm/čím*, gl. korak.
 íti v krtovo deželo, gl. dežela.
 íti v léta, gl. leto.
 íti v lúknjo, gl. luknja.
 íti v ôgenj *za kóga*, gl. ogenj.
 íti v Pánčevo, gl. Pančevo.
 íti v pást, gl. past.
 íti v [prodájo] kot méd, gl. med.
 íti v [promèt] za méd, gl. med.
 íti v ríčet, gl. ričet.
 íti v stáro želézo, gl. železo.
 íti v trí pírovske, gl. pirovske.
 íti v uhó, gl. uho.
 íti v ušesa, gl. uho.
 íti v vás *h kómu*, gl. vas.
 íti v žéhto, gl. zehtha.
 íti z glávo skozi zíd, gl. glava.
 íti z lévo rôko v dézni žèp, gl. roka.
 íti *za kóga* po kôstanj v žerjávicu, gl. kostanj.
 íti [*za kóm*] kot ôvca [*za ôvnom*], gl. ovca.

íti za nóhte *kómu*, gl. noht.
 íti za nósom, gl. nos.
 íti za račún brez krčmárja, gl. račun.
kàj gré v uhó, gl. uho.
kàj gré v ušesa, gl. uho.
 kri je šlà *kómu* v glávo, gl. kri.
 lasjé so šli pokônci *kómu*, gl. las.
 naj gré tá kélih trpljênja mímo, gl. kelih.
 pójdi [hudíču, vrágu] v rit, gl. rit.
 pójdi(te) se solít, gl. solíti.
 pójdi(te) v ríčet, gl. ričet.
 za stólček gré *kómu*, gl. stolček.
 zvonôvi gredó v Rím, gl. zvon.

izbíjati

klín s klínom izbíjati, gl. klin.
 klín se s klínom izbíja, gl. klin.

izbíрати

ne izbírati beséd, gl. beseda.
 ne izbírati sredstev, gl. sredstvo.

izbíti

izbíti *kómu* iz rôk zádni adút, gl. adut.
 izbíti *kómu* oróžje iz rôk, gl. orožje.
 izbíti sódu dnò, gl. sod.
 klín s klínom izbíti, gl. klin.

izbrísati

izbrísati *kàj* z oblíčja zêmlje, gl. obličje.

izbrúhniti

izbrúhniti v sméh, gl. smeh.

izdájati

živci so izdájali *kóga*, gl. živec.

izdáti

živci so izdáli *kóga*, gl. živec.

izdíhniti

izdíhniti [svôj]o dúšo, gl. duša.

izgíniti

izgíniti brez dúha in slúha, gl. duh.
 izgíniti, kàkor (da) bi se v zêmljo vdfl, gl. zemlja.
 izgíniti, kot (da) bi se v zêmljo vdfl, gl. zemlja.
 izgíniti kot dí, gl. dim.
 izgíniti kot káfra, gl. kafra.
 izgíniti po francósko, gl. oditi po francosko.
 kri je izgínila *kómu* z líc, gl. kri.
 vsáka sléd je izgínila *za kóm/čím*, gl. sled.

izgovoríti si**izgovoríti si kót**, gl. **žlica in kot**.**izgovoríti si preužítek**, gl. **žlica in kot**.**izgubíti****izgubíti dóber glás**, gl. **glas**.**izgubíti glávo**, gl. **glava**.**izgubiti káj za zeléno mízo**, gl. **miza**.**izgubíti kómpas**, gl. **kompas**.**izgubíti tlà pod nogámi**, gl. **tla**.**izgubíti zádjni adút**, gl. **adut**.**izgubíti živce**, gl. **živce**.**izgubíti se**vsáka sléd se je izgubila za **kóm/čím**, gl. **sled**.**izgúbļjati****izgúbļjati tlà pod nogámi**, gl. **tla**.**izgúbļjati živce**, gl. **živce**.**izgubļjèn****[kot] izgubļjèna ôvca**, gl. **ovca**.**[kot] izgubļjèni sín**, gl. **sin**.**izhòd****izhòd iz slépe úlice** /ekspr.; pren./ *izhod iz zelo neprijetnega, zapletenega položaja*; prim. **pritti iz slepe ulice**

Uradni podatki, tudi tisti, ki jih pove OECD, da namreč ni tako slabo, kakor pravijo kritiki, in da bo rast kar 1,9-odstotna, kar je po letih suhих krav veliko, so kar optimistični. Potem pa drobno natisnjene številke povedo, da je za izhod iz slepe ulice v resnici vsaj z eno tretjino zaslužen torinski Fiat, ki se mu je po dolgem času odprlo, in ne morebitne reforme ali strukturne rešitve. (Priloga Delo FT januar–junij 2007, NB) | Sistem sam ustvarja krize, teh ne povzročajo le zunanji dejavniki. Demokratični potencial, ki se je nabiral desetletje in pol težavnega ruskega političnega razvoja, bi moral zadostovati za to, da bi družba našla izhod iz slepe ulice blagega avtoritarizma, kamor jo zdaj vodi pot. (Delo, 16. okt. 2004, NB) | Po mnenju Tatjane Greif je zdaj priložnost, da politika dokaže, da je sposobna in zainteresirana braniti pravice vseh državljanov v enaki meri, ne glede na osebne okoliščine. Ker tudi letošnje poročilo State Departmenta o človekovih pravicah povzema izsledke raziskave ŠKUC-a o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti, »upamo, da bo mogoče najti izhod iz slepe ulice. (Mladina 2005, št. 10, NB) | Po splošni sodbi strokovnjakov bi kazalo izhod iz slepe ulice, v kateri se je znašel Dunaferr Rt., poiskati v privatizaciji. (Delo, 1. feb. 2003,

NB) | Po takšnem opozorilu bi morale vlade razvitih držav čim prej poiskati izhod iz slepe ulice, v katero so zašla pogajanja o spremembah podnebja novembra lani v Haagu, ko se udeleženci niso mogli dogovoriti, kako naj oddajanje škodljivih plinov, ki povzročajo učinek tople grede, v tekočem desetletju zmanjšajo za 5,2 odstotka v primerjavi z letom 1990. (Delo, 25. jun. 2001, NB)

♦ Gl. *slepa ulica*.**nájti izhòd iz slépe úlice**, gl. *izhod iz slepe ulice*.**poiskáti izhòd iz slépe úlice**, gl. *izhod iz slepe ulice*.**izigráti****izigráti svòje adúte**, gl. **adut**.**izítí se****izítí se kot v sánjah**, gl. **sanje**.**izkopán****bòjna sekíra je izkopána**, gl. **sekíra**.**izkopáti****izkopáti bòjno sekíro**, gl. **sekíra**.**izkorístiti****izkorístiti manévrski pròstor**, gl. **prostor**.**izkorístiti svòjih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**izkorístiti [vsè] svòje adúte**, gl. **adut**.**izkúsiti****izkúsiti káj na lástni kóži**, gl. **koža**.**izlíti****izlíti žólč [na kóga]**, gl. **žolč**.**izmúčen****izmúčen kot túrška fána**, gl. **fana**.**izmúzniti se****izmúzniti se kot jegúlja**, gl. **jegulja**.**iznájti****ne iznájti smodníka**, gl. **smodnik**.**izobésiti****izobésiti bélo zastávo**, gl. **zastava**.**izogíbatí se****izogíbatí se kóga/čésa kot hudíč kríža**, gl. **hudíč**.**izogíbatí se kóga/čésa kot kúge**, gl. **kuga**.

izogíbat se *kóga/čésa* kot vrág križa, gl. hudič.
izogíbat se *kómu/čému* v velikem lóku, gl. lok.

izógniti se

izógniti se *kómu/čému* v velikem krógu, gl. krog.
izógniti se *kómu/čému* v velikem lóku, gl. lok.

izostrén

izostrén kot nóž, gl. nóž.

izpíti

izpíti kélih trpljênja, gl. kelih.

izpolníti

izpolníti vsà pričakovánja, gl. pričakovanje.

izprašíti

izprašíti *kómu* hláče, gl. hlače.
izprašíti *kómu* rit, gl. rit.
izprašíti *kómu* zádnojico, gl. zadnjica.

izpráziniti

izpráziniti kozárec, gl. kozarec.

izpuhtéti

izpuhtéti kot díim, gl. díim.

izpúliti

izpúliti hudiču rép, gl. hudič.
izpúliti vrágu rép, gl. vrag.

izpustíti

izpustíti dúšo, gl. duša.

izrábiti

izrábiti svôjih pét minút [sláve], gl. minuta.

izročíti

izročíti *kóga* pravíci, gl. pravica.

izstrelíti

izstrelíti kot iz tópa, gl. top.

iztégniti

iztégniti pête, gl. peta.
iztégniti se, gl. *iztegniti* *pete*.
iztíriti [*kóga*], gl. *spraviti koga s tira*.

izvíjati se

izvíjati se kot jegúlja, gl. jegulja.

izvít

bíti [kot] iz tréte izvít, gl. trta.

izvíti

iz tréte izvít, gl. trta.

izvíti se

izvíti se kot jegúlja, gl. jegulja.

izvléči

izvléči *kóga/kàj* iz bláta, gl. blato.
izvléči *kóga* iz gódlje, gl. godlja.
izvléči *kóga* iz mláke, gl. mlaka.
izvléči *kóga/kàj* iz škripcév, gl. škripec.

izvléči se

izvléči se iz bláta, gl. blato.
izvléči se iz gódlje, gl. godlja.

izžéti

izžéti *kóga* kot limóno, gl. limona.

jábolko**ádamovo jábolko**, gl. **Adamov (adamov)**.**Éridino jábolko**, gl. *jabolko spora*.**jábolko razdôra**, gl. *jabolko spora*.**jábolko spóra** /knj.; pren./ *stvar, ki je vzrok spora, razdora*; sop.: **sporno jabolko**; **Eridino jabolko** (Verbinc), **jabolko svade** (M. Cigale)

Merila za financiranje izobraževanja in vzgoje so pogosto jabolko spora, kadar je govor o denarju za šole. (B. Kovač, Delo 1966, št. 74, 5) | Kar zadeva drugo krizo iz Crossmannovega seznama – nacionalno – je šlo predvsem za staro jabolko spora: za gospodarske načrte. (Dušan Dolinar, NR 1961, 470) | Sprememba volilnega sistema še naprej ostaja jabolko spora med parlamentarnimi političnimi strankami. (Delo, 28. jan. 2000, NB) | Risbe miške na embalaži kranjske pekarije Mišmaš so jabolko spora med 27-letnim lastnikom in direktorjem podjetja Damjanom Repovšem ter 24-letno Barbaro Remic, avtorico risb, ki je s tožbo zahtevala varstvo avtorske pravice in 4,5 milijona tolarjev odškodnine. (Delo, 7. maja 2001, NB) | Prav tukaj je jabolko razdora, ki zdaj muči Novogoričane in sprte stranke. (F. Žerdin, TT 1965, št. 16, 3) | Če referendum ne bo ali pa njegov izid ne bo spoštovan, bo to izraz samozadostnosti in samopašnosti politične kaste. Škoda, ki bi tako nastala (okrnjena bi bila bazična demokratičnost, Nato bi lahko postal trajno jabolko razdora), bi presegala morebitno škodo zaradi zavrnitve Nata. (Delo, 7. dec. 2002, NB)

◆ Frazem *jabolko spora* z različico *jabolko razdora* izhaja, tako kot ustrezni izrazi v drugih jezikih, iz lat. *pomum Eridis*, to pa iz starogrške mitološke zgodbe o Eridi, boginji prepira in sestri boga vojne Aresa. Ker Erida ni bila povabljena na svatbo, ko sta se poročila Pelej in Tetida, je iz užaljenosti in zavisti med povabljene bogove in boginje vrgla zlato jabolko z napisom »Najlepši«. S tem je zanetila prepir med boginjami Hero, Ateño in Afrodito. Po odločitvi boga Zevsja je moral v sporu presoditi sin trojanskega kralja Priama Paris. Ta je jabolko prisodil Afroditi, ker mu je obljubila najlepšo žensko. Ko je Paris z ugrabitvijo dobil lepo Heleno, je bil to povod za trojansko vojno. *Eridino jabolko* je torej metafora za »vzrok spora«. Na Parisovi vlogi v prepiru boginj za naslov najlepše temelji tudi nem. *der Apfel des Paris* (tj. 'Parisovo jabolko') v enakem pomenu kot *Eridino jabolko* ali *jabolko spora*. Nem. *Zankapfel* razlaga M. Cigale s slovenskimi: nach V., tj. po

Vodniku *potegalica* (?), *vzrok razpertije, jabelko svade*. Izraza *jabolko spora* nimata ne Pleteršnik v Slovensko-nemškem slovarju iz leta 1894/95 ne J. Glonar v Slovarju slovenskega jezika 1936. V Sodobnosti je leta 1936 možno najti frazem *pogajati se okrog spornih jabolk*.

◎ angl. *the apple of discord*; češ. *jablko sváru; jablko sporu; jablko nesvornosti; jablko Eridino*; fr. *pomme de discorde*; hr., srb. *jabuka razdora*; it. *pomo della discordia*; nem. *Zankapfel*; pol. *jablko niezgody*; slš. *jablko sváru*.

jábolko sváde, gl. *jabolko spora*.

spórno jábolko /redko; pren./ *stvar, ki je vzrok spora, razdora*; sop.: **jabolko spora**; **jabolko razdora** Ker je bil Trst sporno jabolko med Italijo in Jugoslavijo, je prišla leta 1945 v Trst mednarodna razmejitvena komisija. (I. Regent, Spomini, 1967, 252) | Zadeva postaja novo sporno jabolko v slovenskih političnih razprtijah. V ospredje prihaja nekako potihem, zato se res utegne razplamteti nova vojna med tistimi, ki da jim ni mar za »sveto slovensko zemljo«, in onimi, ki bi se proti temu bojevali do zadnje opeke. (Delo, 23. mar. 2001, NB)

◆ Gl. *jabolko spora*.◎ Gl. *jabolko spora*.**trgati jábolko z drevésa spoznánja**, gl. *utrgati jabolko z drevesa spoznanja*.**ugrízniiti v kisló jábolko** /lekspr.; pren./ *lotiti se česa neprijetnega, neugodnega*; sop.: **ugrízniiti v lesniko**

Promet je v Ljubljani tako problematičen, da ga ni mogoče reševati z blagimi ukrepi. Treba je ugrizniti v kisló jabolko in potegniti poteze, ki bodo obrodile sadove čez pet, deset let. (Delo, 7. dec. 2002, NB) | Posebej vlada, kot tretji del socialnega dialoga, bo morala že na začetku leta ugrizniti v kisló jabolko popolnoma porušenega plačnega sistema in plačne politike. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Cene morajo gospodarstvo spodbujati in ne zavirati. Ugrizniti bomo morali tudi v kisló jabolko in poseči na področje urejanja javne mobilne telefonije. (Delo, 22. jun. 2002, NB) | Da je majhnost, ki je lahko marsikdaj velika prednost, v naših kmetijskih razmerah precej težka ovira, so skusili že ministri prejšnjih vlad. Zato tudi niso kaj prida zagrizli v kisló jabolko spreminjanja navad in razvad kmečkega življa. (Delo, 3. jul. 2001, NB) | Spletne strani imajo primerno urejene le redki slovenski glasbeniki, pa še med temi so le nekateri zagrizli v kisló jabolko in svoje posnetke objavili v zapisu MP3. (Revija Monitor, nov. 2000, NB)

◆ Frazem *ugrizniti v kisló jabolko* z različico *zagristi v kisló jabolko* izhaja iz prenesene rabe besednih zvez *ugrizniti v kisló jabolko*, *zagristi v kisló jabolko*, ko se občutek po ugrizu kislega jabolka prenaša na druge neprijetne življenjske položaje ali stvari (prim. *kisló se držati in imeti kisel obraz*). Med starejšimi slovarji je frazem v Glonarjevem SSJ, 135, pri iztočnici *jabolko: v kisló jabolko vgrizniti*: lotiti se česa neprijetnega. M. Cigale, I, 88, nemško *er muß in den sauren Apfel beißen* prevaja s slovenskim *mora z roko v ogenj, mora lesnik ugrizniti*. Cigaletov frazem iz leta 1860 *lesnik ugrizniti* je različica danes zastarele sopomenke *ugrizniti v lesniko* in dokazuje, da je frazem *ugrizniti v kisló jabolko* nastal kasneje, tj. v začetku 20. stoletja, in to morda po vplivu nem. *in den sauren Apfel beißen* (ta naj bi se pojavil leta 1500). Tako domnevo dokazuje njegova pojavitev v Glonarjevem SSJ leta 1936 in odsotnost v Plet. I, 353, 398, leta 1894/95.

◎ angl. *to swallow a bitter pill; to bite the bullet*; češ. *[muset] kousnout do kyselého jablka; [muset] kousnout do trpkého jablka; kousnout do kyselého jablička*; fr. *avalér la pilule*; hr., srb. *zagristi [u] kiselu jabuku*; nem. *in den sauren Apfel beißen*; rus. *rešit' šja na čto skrepja serdce*.

utrğati jabolko z drevésa spoznánya /knj.; pren., nedov. **trğati/ izgubiti svojo izvorno (naivno) preprostost in pridobiti življenjske izkušnje, ki so pogosto nemirne, boleče**

Neumnost je za tisto početje zares neusmiljena in nevhvaležna beseda. Tak je človek: trga jabolko z drevesa spoznanja, na korenino pa stopi z blatnim čevljem. Ko bi nikoli v srcu ne bil nosil visokih misli, kako bi vedel, da škodijo zdravju? (Ivan Cankar, Kololtronij, NB) | Tisti čas je mladi kraljevič vse to verjel; kolikor bolj pa je odraščal in se staral in kolikor bolj se je učil in kolikor več se je naučil, bolj je bil prepričan, da mora biti lepota rajskega vrta v čem popolnoma drugem. »Oh, zakaj je neki Eva utrğala jabolko z drevesa spoznanja dobrega in hudega? In zakaj je Adam pokusil prepovedani sad?« je kar naprej premišljeval. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Med hojo nazaj na dvorišče templja ji skušam pojasniti, kaj se je zgodilo. Kako je kača premamila Evo, ki je premamila Adama, in kako sta ugriznila v jabolko z drevesa spoznanja. In spregledala. (Delo, 10. jun. 1999, NB)

◆ Gl. *adamovo jabolko*.

◎ angl. *to pick the fruit of the tree of knowledge*; češ. *utrhnout jablko ze stromu poznání*; fr. *cueillir le fruit de l'arbre de la connaissance*; nem. *einen Apfel vom Baum der Erkenntnis pflücken*; rus. *sorvat' jabloko s dreva poznaniya*.

zagristi v kisló jabolko, gl. *ugrizniti v kisló jabolko*.

jágnje

krótek kakor jágnje, gl. *krotek kot jagnje*.

krótek kot jágnje /ekspr.; primera/ *zelo miroljuben, dobrodušen*

Ob vhodu v jamo na Bogatin je nekoč prežal nek beneški zlatosledec in videl, kako se je Zlatorog s svojim rogom dotaknil te kače. Postala je krotka kot jagnje in mu pustila, da si je v zlatem potoku, ki teče skozi jamo, namočil svoje zlate roge. (Joško Šavli, Zlatorog, slovenska žival, Slovenska znamenja, NB) | Kadar me stisne za vrat moje mizantropstvo in me neumnost sveta pritira do svete jeze, se zagledam v Vermeerjevo Klekjarico, pa sem spet kot jagnje krotek in življenje ljubeč. Umetnost je edina božja čarovinja na naših poteh od rojstva do zadnjega kraja. (Delo, 25. okt. 2003, NB) | Sicer ima bolj čeden obraz nego drugi ljudje; ampak njegova bedra so čez vsa bedra, in roka, in noga, in cela pozitura: – ni, da bi človek veliko govoril o tem, primerjati se pa le ne da z nobeno rečjó. Njegove manire niso Bog vedi kako fine, ampak stavim, da je krotek kakor jagnje. (I. Cankar, Romeo in Julija, NB) | »Meni se mudi,« je pristavil ter jo zavedel pod pristešje. Krotka kakor jagnje je šla z njim. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | A s komur je enkrat prijaznega videl gospodarja, njemu se ni bilo bati Peruna. Z otroki je bil krotek in potrpežljiv kakor jagnje in s Kajro Mustafó živel je v trdem prijateljstvu. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Pri nas imamo junca, ki je v velikem hlevu krotek kakor jagnje, v majhnem pa hud kakor vrag? (*Vino v sodu in v steklenici.*) (Janez Trdina, Vinska modrost, NB) | Volk se je nasitil in je postal tako dobre volje kot še nikdar. Bil je pohleven kakor jagnje in se je igral s Kekcem kakor majhen psiček. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB)

◆ Primera *krotek kot jagnje*, tudi *krotek kakor jagnje*, *pohleven kot jagnje*, temelji na dejstvu, da so jagnjeta in ovce zelo miroljubne in krotke živali.

◎ bolg. *kroták kato ovčica*; češ. *krotký jako ovečka; krotký jako beránek*; hr. *krotak kao ovca*; mak. *krotok kako jagne*; pol. *lagodny jak owca; lagodny jak owieczka; potulny jak owca*; rus. *krotkij kak ovca; krotkij kak ovečka*; slš. *krotký ako ovečka; krotký ako beránek; tichý ako ovečka*; ukr. *sumyrnyj jak vivcja; sumyrnyj jak jagnja*.

pohléven kot jágnje, gl. *krotek kot jagnje*.

jáhati

vrag [naj] jáše kóga, gl. **vrag**.

jájce

bíti [si] podobén kot jájce jájcu /ekspr.; primera/ *bíti zelo podoben*

Njegovi obiski v lizing hišah so si bili podobni kot jajce jajcu, vedno je delal po istem kopitu. (Delo, 5. apr. 2002, NB) | Tisto, po čemer Charles razlikuje med njima, je torej prav dejstvo, da sta si podobni kot jajce jaj-

cu in da se potemtakem sploh ne razlikujeta med sabo; tisto, po čemer ju razločuje, je prav dejstvo, da sta med sabo nerazločljivi ... (Miran Božovič, Telo v novoveški filozofiji, NB) | Siromaki, še sploh bolehní, navadno ne živijo zgodb, ki bi zanimale druge. Beda je beda, revež podoben revežu kot jajce jajcu, ponovljivost je na pogled neskončna. (Delo, 23. sep. 1999, NB) | »Joj, koliko vprašanj, čeprav so si kakor jajce jajcu podobna!« se je mirno nasmehnila. »Torej po vrsti: ...« (Ivi Šorli, Petdeset odstotkov, 1935, 89) | Pa eden kakor drugi; podobna sta si kakor jajce jajcu. Enega skril, pa drugega pokazal. (J. Stritar, Spisi za mladino: Zimski večeri – II igrokazni prizori, ZD VIII, 1957, 386)

◆ **Primerá biti [si] podoben kot jajce jajcu** je predstavno zelo nazorna, saj temelji na dejstvu, da so si jajca med seboj kljub različni velikosti po obliki zelo podobna. V francoskem, italijanskem in ruskem jeziku predstavo o veliki podobnosti ustvarjata dve kaplji vode, v angleškem pa dva graha itd. (gl. ☉).

☉ angl. *to be like two peas in a pod; to be as like as two peas*; bolg. *prilicame si kato dve jajca*; češ. *podobat se někomu jak vejce vejci; být podobný někomu jak vejce vejci*; fr. *se ressembler comme deux gouttes d'eau*; hr., srb. *sličiti [jedno drugome] kao jaje jajetu; sličiti [jedno drugome] kao jaje na jaje*; it. *essere simili come due gocce d'acqua*; mak. *si ličat kako jajce so jajce*; nem. *sich gleichen wie ein Ei dem anderen*; pol. *być podobny [do siebie] jak dwie kropke wody*; rus. *pohodit' na kogo, što kak dve kapli vody; byt' pohožim na kogo, što kak dve kapli vody*; slš. *podobat' sa ako vjce vajcu*; ukr. *buty shožymy jak dvi krapli [vody]; buty shožymy jak vykapani*.

boǵa za jájca držáti, gl. **bog**.

boǵa za jájca prijéti, gl. **bog**.

čepéti kot kóklja [na jájcih], gl. **koklja**.

glédati kóga kot žába jájce, gl. **žaba**.

hodíti kot po jájcih /ekspr.; primera, mn./ *hoditi s previdnim, mehkim stopanjem*

Na Tudor Drivu je bilo še vedno naravnost nebeško. Ria je komajda verjela, čeprav je hodila kot po jajcih. (Maève Binchy, Hiša na Tari, NB) | Opaziti je bilo, da steber vladne organizacije hodi kot po jajcih. V nadaljnji raziskavi primera smo se pri tajnici pozanimali, kaj se mu je zgodilo, a ni želela komentirati, generalni sekretar pa na naš poziv ni dvignil slušalke. (Delo, 12. jul. 2002, NB) | Vsi so hodili okoli mene kot po jajcih. Niso vedeli, kdaj bom vzkipeł. (Delo, 30. jun. 1999, NB)

◆ **Primerá hoditi kot po jajcih** temelji na dejstvu, da se lupina jajca zdrobi že, če nekoliko močneje pritisnemo nanjo. Hoja po jajcih je lahko tako samo prispodoba za zelo previdno, rahlo in tiho stopanje.

☉ bolg. *hodja kato v kratuni*; češ. *chodit jako na jehlách*; *chodit jako na špendlíkách*; fr. (*avoir l'air*

de) marcher sur des œufs; hr., srb. *ići (hodati) kao po jajima*; it. *camminare sulle uova*; mak. *odi kako po jajca*; pol. *chodzić jak po szkle; chodzić jak po linie*; rus. *stupat' kak po gorjačim ugljam*; *stupat' kak po raskalënnym ugljam*; slš. *chodit' ako po skle; chodit' ako po žeravom uhli*; ukr. *hodyty jak po jajecah; hodyty jak po krašankah*.

iméti jájca /vulg.; mn., pren., tudi nikal./ *upati si narediti kaj drznega, pogumnega, ravnati kot pravi mož*

Da lahko misliš, kar hočeš, zagotovo pa se s tabo nihče ne bo strinjal, če boš hotel žaliti ali poniževati? Si poleg tega že kdaj slišal, da mora človek imeti jajca, da stopi za svoje besede, zna utemeljiti ocene in zagovarjati odločitve? Ali jih spremeniti. (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Medtem ko nam je Nataša Dolenc v svojih jezikovnih pogovorih že pojasnila, da »imeti jajca« pomeni v lepi slovenščini »biti dovolj moža, biti pogumen«, pričakujem sedaj tudi razlogo, kaj je »velika svinjarija«, ki ni kaznivo dejanje. (Delo, 17. apr. 1999, NB) | Da se jezik, kakršnen polni moške slačilnice, udomačuje tudi v svetovnem političnem kontekstu, nam je pred časom pokazal Tomaž Mastnak, po čigar zgledih imeti jajca pomeni odločiti se za nekaj, čemur nasprotuje večina argumentov in za kar imaš edino argument moči. (Delo, 24. dec. 2005, NB) | Tudi Darko Njavro je leta 2002 na sojenju v zadevi Depala vas zatrdil, da policija nima jajce, v zvezi s filmom Srce v breznu režiserja Alberta Negrina pa je več novinarjev zapored pisalo o tem, zakaj Italijani niso imeli jajc, da bi takšen film o partizanski genocidnosti posneli še za časa Titovega življenja. (Delo, 24. dec. 2005, NB) | Resda ima ta specialist za mikrokirurgijo svojevrsten smisel za šalo. Nihče ne more pozabiti, da je vpričo svoje nekdanje namestnice Marie-Chantal Desbazeille, ki se je odločila za protikandidaturo z očitkom, da »nima jajce«, spustil hlače do kolen in dejal: »Poglejte, poslanec jih ima, in sicer dve, ki prav lepo visita!« (Delo, 29. dec. 2005, NB) | Nikoli se ne prilagajam v nekem estetskem diapazonu. Imamo tudi nekaj takih ustvarjalcev, ki se ves čas prilagajajo, to so pač epigoni, ljudje, ki so nezanimivi, dolgočasni in nimajo jajce, da bi živeli svoje življenje tako, kot si na tihem želijo. (Delo, 16. nov. 2002, NB)

◆ **Frazem imeti jajca** temelji na dejstvu, da so jajca, tj. moški spolni žlezi, modi, tipična zunanja značilnost predstavnikov moškega spola, prenesejo prave moškosti, kar predpostavlja pogum, drznost, moč. Odsotnost tega je izražena z nikalno obliko tega frazema.

iskáti dláko v jájcu, gl. **dlaka**.

Kolúmbovo jájce, gl. **Kolumbov**.

kot kóklja [na jájcih], gl. **koklja**.

[kot] **kúkavičje jájce** /ekspr.; pren., tudi kot prime-ra/ *problem, stvar, s katero kdo zvijačno obremeni drugega*

In če navedeni izločitveni razlogi ne bi bili dovolj tehtni, sta zagovornika opozorila še na eno kukavičje jaj-

ce, ki se je skrilo v sodnem spisu: ob pregledu spisa, ki naj bi bil že očiščen prepovedanih dokumentov, sta namreč ugotovila, da je v njem ostala njuna pritožba vrhovnemu sodišču, v kateri je sporno besedilo dobesedno citirano. (Delo, 2. apr. 2003, NB) | Na začetku je bila nova država doma in tudi v tujini predstavljena kot kukavičje jajce Bruslja, ki da je dejansko srbsko-črnogorskim politikom pri preoblikovanju ZR Jugoslavije držal le svečo. (Delo, 7. feb. 2003, NB) | Tadej Slapnik: Alenka Paulin očitno v SDS ni dobila dovolj visokega mesta med kandidati za evroparlament in jo je Janez Janša spretno podtaknil Černjaku. Ta je kukavičje jajce pohlepno pograbil in ga postavil pred vse članice in člane SMS. (Delo, 15. mar. 2004, NB) | Nadaljnje izgubljanje neverodostojnosti, kajti predlog je bil najprej ostro in nediplomatsko zavrnjen. Bil je predstavljen kot kukavičje jajce italijanske politike, potem pa je prišlo do preobrata, ki smo si ga morali nekaj časa pojasnjevati tudi s pomočjo Bruslja, ker nekaj časa je veljalo, da tega predloga preprosto ni ... (Državni zbor RS, 10. izredna seja 14. 7. 1997, NB)

◆ Gl. *podtakniti komu [kot] kukavičje jajce*.

◎ angl. *like a cuckoo's egg*; so. *passes the buck to*; so. fr. *œuf de coucou*; nem. *Kuckucksei*; *sich als Kuckucksei erweisen*.

ne iméti jájc, gl. *imeti jajca*.

podtakniti kómu [kot] kúkavičje jájce /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *podtakniti problem, stvar, s katero kdo zvijačno obremeni drugega*

Pred kamere slovenske televizije so oni večer sedli nekateri akterji Tamove kupoprodajne in stečajne nadaljevanke. Voditelj Zoran Medved je imel lep namen, a so mu selektorji podtaknili kukavičje jajce, ali kakor bi rekli v športnem žargonu, igralce iz druge lige. Glavni strategji so ostali pred ekrani doma v varnem zavetju in bodo še naprej vodili marionetno predstavo. (Delo, 24. mar. 1999, NB) | S sprejetjem zborničnih dokumentov na vladi bi v nadaljevanju But moral zahtevati rebalans finančnega načrta zavoda za gozdove, ki bi po novem dobil iz proračuna ustrezno manj denarja. Vladi bi brez slabe vesti nato podtaknil kukavičje jajce, saj ta ne bi mogla primerjati finančnih načrtov obeh služb in tako bi ji lahko ušlo, da je gozdarska služba zbornice v ustanavljanju pravzaprav bistveno dražja od že delujoče. (Delo, 31. maja 2002, NB) | Bolj bi jim verjeli, če bi rekli, da ga niso opazili, ker so delni programi za popotresno obnovo rutina in zato ne pričakujejo, da bo v njih še kaj, kar ni predvideno v zakonu o popotresni obnovi Posočja. Pravzaprav bi morala vlada oziroma njen predsednik Anton Rop javno okarati Janeza Kopača, ker je med gradivo, ki ga vlada sprejema rutinsko, kot kukavičje jajce podtaknil vikendaše. (Delo, 1. sep. 2004, NB)

◆ Frazem *podtakniti komu [kot] kúkavičje jajce* je nastal na osnovi dejstva, da kukavica izleže svoja jajca v tuja gnezda in da njene mladiče hranijo druge ptice. Pri tem kukavičji mladič nava-

dno lastne mladiče gostitelja izrine iz gnezda. Iz frazema *podtakniti komu [kot] kukavičje jajce* je nastal še frazem *[kot] kukavičje jajce* v pomenu 'problem, stvar, s katero kdo zvijačno obremeni drugega'. Ustrezni nemški frazem je *jmdm. ein Kuckucksei ins Nest legen*.

práskati se po jájcih /vulg.; mn., pren./ *lenariti, živetiti v brezdelju*

Kaj vprašali, niti opazili niso ničesar. Mežnarjeve stráže so se praskale po jajcih, vojaške organizacije ni bilo več nobene. Edino, kar so znali, je bilo žreti, zapirati in pretepati. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Morda bo ta seja dala ministru možnost, da bo »spucal tiste kadre, ki bi jih že zdavnaj moral, kajti na ministrstvu za obrambo je cela vrsta ljudi, ki se po domače povedano »praskajo po jajcih« in delajo škodo. (Državni zbor RS: 26. izredna seja 15. 02. 2007, NB)

◆ Frazem *praskati se po jajcih* izhaja iz predstave, da je praskanje po jajcih zelo neproduktivno, a tudi neugledno, spotalkljivo opravilo, za katerega imajo čas samo lenuhi in brezdelneži. Precej bolj normalno in razumljivo je npr. praskanje za ušesi, ki izraža zadrego, v kateri se ljudje pogosto znajdejo.

sedéti kàkor kóklja [na jájcih], gl. *koklja*.

ták, kot bi si pès jájca oprál v njém, gl. *pes*.

tóča, debéla kàkor kúrja jájca /ekspr.; primera/ *zelo debela toča*

Med naglušnim grmenjem in oslepilnim bliskanjem je padala toča, debela kakor kurja jajca, in vender jo je nosil vihar kakor pleve, da ni tolkla drevja in trtja le od zgoraj ... (J. Trdina, LZ 1884, 217) | In kaj je storila Jerečka? Poslala je nad Lučane točo, debelo kakor kurja jajca; ves bob jim je potoklka in so Lučani tisto zimo živelji zgolj ob zmletih smrečjih storžih. (Fran Milčinski, Muhoborci, Domorodna povest, NB) | Ko smo prišli do prvih hiš v Zminjcu, se je stemnilo nebo in kar v hipu se je usula toča, debela ko kurja jajca. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 518) | Ponedeljkovo neurje, ki ga je spremljala toča, velika kot kurja jajca, je v konjiški občini poškodovalo strehe na približno 800 objektih, naltoklo pločevino in razbilo stekla na okoli 50 avtomobilih in povzročilo veliko škodo na kmetijskih površinah. (Delo, 12. avg. 2004, NB)

◆ Primera *toča, debela kakor kurja jajca* je glede na primerjalno sestavino *kakor kurja jajca* zelo nazorna za ponazoritev debelosti toče.

zijáti kot žába jájce, gl. *žaba*.

jálovi -a -o sam

tá je [pa] jálova /ekspr.; pren./ *to ni res, to je izmišljeno*; sop.: **ta je [pa] bosa**; **ta je [pa] kosmata**

Ta je bosa (jalova, kosmata). (J. Pavlica, 30) | Ta je pa jalova ... (I. Trošt, Vrtec 1890, 174) | Ta je pa jalova.

Zakaj si ga pa sploh vzel? Pa ne mi rečt, da ni bilo alternativ. Si pač hotel imeti ... (Google, www.lunin.net/forum...)

◆ Frazem *ta je [pa] jalova* temelji na prenesenem pomenu sestavine *jalov*: 'ki ne izhaja iz objektivnih dejstev'. Nastal je verjetno po izpustu, npr. *ta (beseda) je pa jalova* (gl. Glonar, SSSJ, 136).

Frazem je že v Plet. I, 356, pri iztočnici *jalov*: 3) leer, gehaltlos, *Cig., Jan, Cig. (T.)*: – *ta je jalova*, das ist unwahr, *Lašče-Levst.(M.), Cig.*

JÁMA

kāj je [práva] zláta jáma za kóga, gl. *zlata jama*. **kopáti jámo kómu/čému** /ekspr.; pren./ *pripravljati komu, čemu nesrečo, pogubo, propad*

Guvernerji so znali doslej napredovati do predsednika republike ali vlade, Fazio pa ne bo. Ni čisto jasno, kdo mu je kopal jama, nasprotniki ali zavezniki. (Delo, 14. jan. 2006, NB) | Dandanes, dobro desetletje po čistih rokah in očiščenju, ki je bilo prej navidezno kot kaj drugega – samo nekaj politikov je odšlo v pozabo, pa še to tistih, ki so bili izbrani za dežurne krivce – se prva devetdeseta leta ponavljajo z vso paro, le da zdaj na trenutke sploh ni več jasno, kdo komu koplje jama in kdo potem pade vanjo. (Delo, 14. jan. 2006, NB) | Kjer je zaškripalo, je na pomoč priskočila država, da socialni udarci niso bili prehud. Ta je sicer tekstilni industriji po drugi strani tudi sama pomagala kopati jama, ko ji je z davki močno obremenila delo, ni pa ji dovolila, da bi odpuščala manj produktivne ali zmanjševala število zaposlenih, ko so posli usahnili, zaradi izgube trga na primer. (Delo, 7. feb. 2005, NB) | Tistega, čemur pravijo ameriški sistem globalizacije, Evropejci – upravičeno ali ne – nočejo prepoznati za svoj model razvoja. Tisto, kar naj bi odlikovalo evropski sistem, pa zavira gospodarsko rast in na dolgi rok koplje jama vsej družbi. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Relativizem koplje jama stari Evropi tako, da enači vse kulture, ne dovoli primerjanja in presojanja, katera kultura je boljša od drugih in katera je nad katero. (Delo, 23. avg. 2005, NB) | Digitalni posnetek koplje jama klasičnemu filmu. Znana imena fotografskega papirja, filma in kemikalij klecajo zaradi novih tehnik. (Delo, 15. maja 2006, NB)

◆ Frazem *kopati jama komu/čemu* je verjetno nastal po krajšanju in preoblikovanju iz pregovora *Kdor drugim jama koplje, sam vanjo pade* v pomenu 'nesreča, ki jo kdo pripravlja drugim, navadno zadene njega samega'. V nasprotju s pregovorom se frazem ne uporablja samo za osebe, ampak tudi za nežive stvari. Sestavina *jama* je tu uporabljena v prenesenem pomenu 'grob'. V zvezi s tem je v Plet. I, 357, riman rek *prvo v jama, drugo v slamo* (vdovcu, ki kmalu po smrti prve žene vzame drugo). Nekoliko prirejenega ga ponovi J. Glonar (SSJ, 136): *prvo (ženo) v jama, drugo v*

slamo: tako se pravi vdovcu, ki hiti z ženitvijo. Prav tam je tudi izhodiščni pregovor 3. preneseno: *kdor drugemu jama koplje, sam v njo pade*.

◎ angl. *to dig a pit for so.*; češ. *kopat jámu komu*; hr., srb. *kopati komu jama*; *kopati drugemu jama*; *kopati pod kim jama*; nem. *jmdm. eine Grube graben*; rus. *ryt' jamu komu*; *kopat' jamu komu*.

kopáti jámo sám sěbi, gl. *kopati si jama*.

kopáti si jámo /ekspr.; pren., tudi **sam sebi/ sam sebi delati stvari, ki spravljajo v nesrečo, so v pogubo**; prim. **kopati jama komu/čemu**

Pravijo, da se mora vlada naučiti pravil kapitalizma in naj jih tudi uporabljaja. Na mnogih točkah si sama koplje jama. Po vzorcu EU kopirana agencija za zaščito konkurence je v tako majhni državi (manjši od večjega evropskega mesta) nesmiselna, ker preprečuje združevanje slovenskih podjetij, da bi bila odpornejša proti tujcem ... (Delo, 12. okt. 2002, NB) | A če je ne boste, boste sami prispevali k smešenju svojega »vrhovnega zakonodajalca« in k spodbujanju pravnega nereda, so trdili tisti poslanci, ki jim je uspelo ohraniti trezno glavo. Če namreč parlament sprejema zakone, ne da bi bil sposoben zagotoviti njihovo izvajanje, koplje jama sebi in pravni državi. (Delo, 7. feb. 1998, NB) | Poleg podrobne proučitve stanja na pristopnih pogajanjih s Hrvaško in Turčijo – zadnja si koplje jama z zavračanjem uresničevanja protokola o razširitvi carinske unije na deseterico novih članic ... – naj bi na zadnjem letošnjem zasedanju evropskega sveta razpravljali tudi o strategiji širjenja Unije. (Delo, 4. jul. 2006, NB) | Ne vem, ali mora biti potem »majhna svinjarija« – tista pa verjetno je kaznivo dejanje; kurji tatovi verjetno so kaznivo dejanje, »velika svinjarija« pa ni. Stroka sama – če seveda je stroka – si sama koplje jama ali sama sebe diskreditira in sama sebi znižuje ugled. (Državni zbor RS: 15. redna seja 24. 06. 1999, NB)

◆ Frazem *kopati si jama* z različico *kopati jama sam sebi* je verjetno nastal po krajšanju in preoblikovanju iz pregovora *Kdor drugim jama koplje, sam vanjo pade* v pomenu 'nesreča, ki jo kdo pripravlja drugim, navadno zadene njega samega'.

◎ angl. *to dig one's own grave*; češ. *kopat si jámu*; it. *scavarisi la fossa*; rus. *podvodit' samogo sebja*.

odkríti zláto jámo /ekspr.; pren./ *najti kaj, kar pri naša zelo velik dobiček*

»Saj ni pomembno,« je rekla. Še isti hip pa je pomislila, da je odkrila zlato jama. Končno bo videla Paris in končno bo smela stati na mostu Pont Neuf. (Sonja Koranter, Dovška baba, NB) | Glede na to, da vse več staršev s svojimi otroki preživijo vedno manj časa, kar obupani roditelji nadomeščajo s kupovanjem različnih stvari, se zdi, da so trgovci odkrili zlato jama. (Delo, 5. avg. 2004, NB) | Prava posebnost so številni napisi Dental Klinik ali Zahnartz na vratih, svetlobnih plastičnih tablah in celo na balkonih. Avstrijci, najštevilnejši obiskovalci tega obmejnega mesta (tj. Sopron, avstrij-

sko Odenburg, op. J. K.), imajo vesel nasmeh, saj so madžarski zobozdravniki v njihovih ustih odkrili pravo zlato jamo. (Delo, 30. mar. 2005, NB) | Ker nekateri izmed njih po koncu testiranja sredstva niso hoteli vrniti (eden je celo vlomil v laboratorij), so Pfizerjevi menedžerji zaslutili, da so naleteli na zlato jamo. Tako se je rodila viagra. (Delo, 2. mar. 2002, NB) | Soba s cvetnim prahom po prodani nakladi in številu prevodov v tuje jezike (blizu 20) zadobiva razsežnosti svetovne uspešnice. Zoë Jenny je roman napisala, ko je imela vsega 21 let, nenavadno pa je, da so ga zavrnilo vsi švicarski založniki in šele eden od nemških je spregledal, da ima pred seboj zlato jamo. (Delo, 28. maja 1999, NB)

♦ Gl. *zlata jama*.

postáti zláta jáma, gl. *zlata jama*.

zláta jáma /ekspr.: pren./ *kar prinaša zelo velik dobiček*

Kakšno zalogo sem imel, pa so mi, strele hudičeve, že čisto izpraznili trgovino! In še rezali so se, češ kakšna zlata jama je ta tvoja štacuna, koder smo hodili doslej, je bilo že na pol izropano, pri tebi je pa še vsega. (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Dobro, da jima nisem povedal za predor. Uf, tam bo zlata jama, pravi Eldorado. »Vrednost delnic je padla na kritično mejo,« je rekel Orhan. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Za slovenske založbe bi bili lahko slovarji prava zlata jama. Že zdaj veliko zaslužijo z njimi; a če bi imeli prave in dobre, bi zaslužile še neprimerno več. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Brez politike ne gre niti pri nogometu. Tako je mogoče razumeti potezo velenjskega Rudarja, ki je navkljub drugoligaškemu naslovu izbral životarjenje na drugoligaški sceni, potem ko so jim v domačem okolju oblastniki in gospodarstveniki (rudnik že dolgo ni več zlata jama, medtem ko je Gorenje »rokometno«) dali vedeti, da je rokomet mestni šport številka 1 ne glede na tradicijo in denarni vložek. (Delo, 30. jun. 2004, NB) | Brazilija, kjer je 165 milijonov potencialnih kupcev in stanje na tržišču nadzira le malo tržnih inšpektorjev, je postala zlata jama za preprodajalce ponaredkov. (Delo, 28. avg. 2000, NB) | Starševstva se je mogoče naučiti na večernih tečajih. Ti so v Veliki Britaniji postali prava zlata jama, piše Le Point. Podjetje, ki si že kuje lep dobiček z njimi, se imenuje Parent Company in v eni izmed uglednejših londonskih četrti prireja triurne seminarje. (Delo, 31. jan. 2002, NB) | Takrat je bilo tamkajšnje okolje – arhitektura, ljudje – v pravem pomenu besede tako arhaično, da je pustilo v meni neizbrisen pečat. Ta svet me je prav usodno osvojil in tako rekoč postal moja zlata jama, iz katere sem črpal ideje za svoj 'repertoar'. (Delo, 2. dec. 2002, NB) | Prav industrija je projekt genom dolgo imela za gospodarsko nezanimivo temeljno raziskavo. Zdaj pa se je gora podatkov izkazala za zlato jamo. Analitiki kar tekmujejo drug z drugim z napovedmi brstečega milijarde vrednega trga. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Po drugi strani se tudi omrežja oziroma programi za izmenjavo datotek niso izkazali za zlato jamo. (Mo-

nitor, oktober 2003, NB) | Postojnska jama se že nekaj let vztrajno pred začetkom sezone z vsemi njenimi magneti in čari spremeni v pravi Vatikan, državo v državi. In da Postojna torej nič od tega nima, radi rečemo (pisoči se ne izvzemamo), pa da imamo zlato jamo, ki je prazna ... (Delo, 9. maja 2006, NB) | Osemdeset tisoč trgovin v mestu in okolici pomeni zlato jamo za mafijske družine, ki sestavljajo podzemlje in se delijo na dva velika klana, ti na manjše klane, pa na družine, naposled na posameznike ... (Delo, 11. nov. 2006, NB)

♦ Frazem *zlata jama* izhaja iz besedne zveze *zlata jama* 'prostor pod zemeljskim površjem, v katerem se koplje ruda, ki vsebuje zlato'. Ker je zlato draga kovina, je *zlata jama* postala prispevka za to, kar prinaša zelo velik dobiček.

© fr. *mine d'or*; hr., srb. *zlatni rudnik*; it. *una miniera d'oro*; nem. *eine [wahre] Goldgrube*; *die Fundgrube*; *die Goldgrube*.

Jánež

íti gôr k Jánezu, gl. *matilda je pobrala koga*.

Jánež žé klíče, gl. *matilda je pobrala koga*.

jár

dólg kot jára káča, gl. *kača*.

kàkor jára káča, gl. *kača*.

kot jára káča, gl. *kača*.

[kot] povést o jári káči [in stêklem pólžu], gl. *kača*.

vléči se kàkor jára káča, gl. *kača*.

vléči se kot jára káča [in stékel pólž], gl. *kača*.

járem

skočiti v zakónski járem /ekspr.: pren./ *poročiti se*
Bolje je dolgo izbirati, kot hitro skočiti v zakonski jarem, potem pa skakati čez plot. (A. Ingolič, Kje ste, Lamutovi?, 1958, 110) | V njem pa je poleg omenjenega para preživelo poročno noč še okrog štirideset novoporočencev. Tu namreč ponujajo poseben popust za vse, ki so pravkar skočili v zakonski jarem. (Delo, 26. jan. 1999) | Tudi ločitve so del nove modne smernice v naši ljubi državi. Nič ni potem čudnega, da se vse manj ljudi želi vezati in stopiti v zakonski jarem. (Delo, 10. okt. 2001, NB) | Danes dopoldne bo stopilo v »zakonski jarem« šest parov. (Delo, 21. 1. 1970, 6) | Na semiški ohceti '99 v Semiču si bodo to soboto naredili zakonski jarem štirje pari: trije gorenjski in en obljublanski. (Delo, 16. jul. 1999) | Miranda? Nikakor. Samantha pa že dolgo sluti: pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod – le v zakonski jarem ne. (Delo, 8. sept. 2001, NB) | V majhni zasebni poroki v vasici Eze nad Monakom bi moral vtakniti glavo v zakonski jarem francoski nogometni reprezentant Emmanuel Petit. Načrt je zvenel dobro, dokler se ni našel izdajalec in novico raztrobil medijem. (Delo, 27. jul. 1998, NB)

♦ Gl. *zakonski jarem*. Glagoli *skočiti*, *stopiti* itd.

kažejo na vstop v zakonski stan, na njegov začetek. Povezavo z osnovnim pomenom besede *jarem* še nakazujejo glagoli *nadeti*, *vtakniti glavo*, *vkleniti*, *vtakniti*, *naložiti na vrat*, ki so v ponazarjalnih zgledih obeh frazemov.

⊙ fr. *entrer en ménage*; *se mettre en ménage*; nem. *sich ins Ehejoch begeben*.

skók v zakónski járem, gl. **skok**.

stopíti v zakónski járem, gl. *skočiti v zakonski jarem*.

vpřeči kóga v járem [čěsa] /ekspr.; pren./ *prisiliti koga, da opravlja kako delo, da se znajde v navadno neprijetnem položaju*

Kristus nas je osvobodil, da bi ostali svobodni. Zatorej stojte trdno in se ne dajte ponovno vpreči v jarem sužnosti. (Pismo Galačanom, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 519) | Naj zopet tujec v jarem nas vpreže, / naj bič za nas iz naše kože reže / in mesto kruha naj nam da škorpjone. (I. Gradnik, Pot bolesti, 1922, Sonet o svobodi, 49) | Ne upaj srca preroditi, / ne v jarem ga vpreči. (S. Jenko, Pesmi, 1865, Za slovo, 31) | Svoje nagnjenje je skušal prikrivati s tem, da je pri vsaki priliki ženskam zabavljaj, govoril o njih zbadljivo ali omalovaževal ter obžaloval moške, ki so se dali preslepiti ženski ter se vpregli v težki jarem svetega zakona. (F. Ksaver Meško, Kam plovemo, 1927, 23) | Kmetje so bili bolj njegovino živina, ki se ji vsaj klanjati ni treba pred gospodom. Nekaj jih je pobegnilo na Hrvaško, na Nemško in v Ameriko, ostali pa so bili od dolgega pijančevanja, od strahu in od kesanja tako oslabei, da se jim je vrnila v kri pristna tlačanska čud in bi se bili dali vpreči v jarem, če bi bil gospod ukazal. (I. Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB)

◆ Frazem *vpřeči koga v jarem* [čěsa] je nastal po prenosu resničnega vpreganja vprežne živine v jarem na človeka, kar je prispodoba težkega dela in težkih razmer, podrejanja, neprijetnega položaja.

⊙ hr., srb. *upreči koga u jaram*; *upregnuti koga u jaram*; nem. *jmdm. ein Joch auferlegen*.

zakónski járem /ekspr.; pren./ *zakonski stan, zakon* Zdaj gre za to, ali naj te jaz (ali naslednja ženska ali tista, ki bo tej sledila) vklenem v zakonski jarem. (J. Updike – Mira Mihelič, Zakonski pari, 1971, 470) | Lep sicer ni, pa je vendar čeden, kakor zerkalo kaže, je v nar boljših letih, zamore mirno in brez truda ženico in še kaj več preživiti, in je tako pohleven, da bo ona malo občutila peze zakonskega jarma. (J. Mencinger, Jerica, SG 1859, 41) | Kedar si pa zakonski jarem na vrat naloži, mora drugačen biti. (J. Jurčič, Cvet in sad, 1868, 127) | Tako dolgo sta me vrtali s to cigarico, da sem kar naravnost pobaral Modrijana: Ti, ali ju še ne misliš vtakniti v zakonski jarem? (C. Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB)

◆ Frazem *zakonski jarem* temelji na prenesenem pomenu besede *jarem*: 'kar omejuje, utesnjuje prostost'. Prilastkovna sestavina *zakonski* natanč-

neje pojasnjuje, za kakšno omejevanje, utesnjevanje gre. Prostost neporočenih se lahko označi z dvojičnim frazemom *ledig in frej*, sprejetim iz nemščine (prim. *ledig* 'neporočen, samski' in *frei* 'prost, svoboden').

⊙ angl. *the yoke of marriage*; fr. *chaînes du mariage*; *joug du mariage*; hr. *bračni jaram*; nem. *Ehejoch*.

jásen prid.

dobíti jáсно sliko [čěsa; o čém], gl. *slika*.

iméti jáсно sliko [čěsa; o čém], gl. *slika*.

jásen kot ríbjje okó, gl. *oko*.

kot stréla z jásnega [nebá], gl. *strela*.

ne iméti jásnih pójmov o čém, gl. *pojmem*.

trěščíti kot stréla z jásnega nebá, gl. *strela*.

udáriti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. *strela*.

ustváriti si jáсно sliko [čěsa; o čém], gl. *slika*.

zadéti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. *strela*.

jásni -a -o sam.

trěščíti kot stréla z jásnega, gl. *strela*.

udáriti kot stréla z jásnega, gl. *strela*.

zadéti kot stréla z jásnega, gl. *strela*.

jásno prisl.

jásno in glásno /ekspr.; dvoječ./ *brez olepševanja in pretiravanja, odločno*; prim. **brez dlake na jeziku** Stopil jima je naproti in s širokim nasmehom iztegnil roko. »Živjo!« je rekel jasno in glasno. Misli je še nadaljevati v istem tonu, ko ga je zadel svarilni Martinin pogled. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Vendar se resnična pripravljenost kaže v dejanjih. Mi smo jasno in glasno povedali, kaj menimo, da je dobro za Slovenijo, na strani SLS pa je, da se odloči. (Delo, 2. feb. 2000, NB) | Predsednik Francije se je naposled odločil ter jasno in glasno povedal, kaj misli o korziškem mirovnem procesu, ki ga je decembra lani nepričakovano sprožil premier Jospin. (Delo, 20. apr. 2000, NB) | Samo tisto, kar se bodo politiki in diplomati naravnost in na glas pogovarjali in o čemer se bodo dogovorili. In potem jasno in glasno povedali javnosti, seveda. (Delo, 4. avg. 2001, NB)

⊙ hr., srb. *jasno i glasno*; it. *chiaro e tondo*; *nudo e crudo*; nem. *klar und deutlich*; *klipp und klar*.

jásno kot běli dán, gl. *dan*.

jegúlja

izmúzniti se kot jegúlja, gl. *izviti se kot jegulja*.

izvíjati se kot jegúlja, gl. *izviti se kot jegulja*.

izvíti se kot jegúlja /ekspr.; primera, tudi pren., nedov.

izvijati se/ spretno izogniti se

Dekletu je seveda godilo, da se meče za njo znan novinar, katerega komentarji so veljali za zelo ostre in brane

celo v zunanjem ministrstvu, čeprav je, resnici na ljubo, sleherno misel speljal tako, da se je na koncu izvil kot jegulja in ni povedal ne lastnega mnenja ne trdnega stališča do kakšne stvari. (Miha Remec, Mana, NB) | Šef nizozemske vlade Jan Peter Balkenende se je na zasedanju evropskega parlamenta v Strasbourgu kot jegulja izvijal vprašanjem novinarjev, koga bo Haag imenoval za komisarja namesto Fritsa Bolkesteina (notranji trg). (Delo, 24. jul. 2004, NB) | Kakor jegulja se nam izvija stari izkoriščevalec! Ali mu res ne bomo mogli do živega? (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 187) | Včasih je ona ali Lena zahtevala od njega kako majhno, njegovim letom primerno delo in uslugo. Ali kakor jegulja se je znal izmuzniti. Sto izgovorov je imel za vsako stvar. (Z. Kvedrova, Njeno življenje, NB)

♦ Gl. *zvijati se kot jegulja*.

zvijati se kàkor jegulja, gl. *zvijati se kot jegulja*.

zvijati se kot jegulja /ekspr.; primera, tudi pren./

1. *zelo spretno, gibčno se zvijati*; prim. **jeguljiti** 'zvijajoče se premikati', (pren. Nikar ne jegulji, povej naravnost!)

»Vendar pa se približuje zelo počasi – in kako čudno se premika!« (Ko se jima je približeval, je tekač namreč ves čas poskakoval in se zvijal kot jegulja, velike roke pa je kot pahljače razprostiral na vse strani.) (Lewis Carroll, Alica v ogledalu, NB) | Trdo jo drži, toda dekle se zvija kot jegulja. (J. Dular, Udari na gudalo, Jandre, 1967, 112) | Najprej mirujem do neznosnosti. Potem se mečem po postelji (kakor delfin), se zavrtam v odeje (ko vijak), se zvijam (ko jegulja), se razkrijem in sem ves vroč in razpaljen. (V. Zupan, Potovanje na konec pomladi, 1972, 151)

2. *zelo spretno se izogibati komu, čemu*

Michal je bil veliki favorit, v največji dvorani razkošnega hotela Hyatt Regency pa mu ni in ni šlo. Nasprotnik se mu je, pa naj je bil še tako izgubljen, zvijal kot jegulja. Če pa Macieja ni našel prave obrambe, potlej tudi Krasenkovo ni uspelo izvrtati najboljše poteze. (Delo, 4. dec. 2000, NB) | Takšna razmišljanja so seveda vsaj nekaj svetlobnih let daleč od tistega, kar so slovenski intelektualci snovali in si upali umišljati si pred osamosvojitvijo. Tedaj je bilo še nekaj premis načelnosti, sedanja zunanja politika pa se kot jegulja zvija med Vatikanom in Moskvo, med ZDA, Brusljem in Balkanom. (Delo, 26. jan. 2004, NB)

♦ Primera *zvijati se kot jegulja* izhaja iz načina gibanja jegulje, za katero je značilno zvijanje in je prisposoba spretnosti, gibčnosti, preneseno tudi spretnega izogibanja. Na enaki predstavi temelji primera *izviti se kot jegulja*. Na enaki predstavi je nastal še frazem *izmuzniti se kot jegulja*. Ustrezni nemški primeri sta *sich winden wie ein Aal*; *sich krümmen wie ein Aal*.

jeguljiti, gl. *zvijati se kot jegulja*.

jeklén

bíti jeklénih živcev, gl. **živcev**.

iméti jekléne živce, gl. **živcev**.

jekléna ptíca, gl. **ptíca**.

jekléni konjíček, gl. **konjíček**.

jekléni ptíč, gl. **ptíč**.

jekléni živci, gl. **živcev**.

jèklo

tréd kot jèklo /ekspr.; primera/ *zelo trd*

Zato tudi nihče ni zmožal prisluhniti tistim redkim emancipatoričnim glasovom, ki so poudarjali potrebo po neodvisnosti malih evropskih držav in zahtevali, da se celotna celina reši vladavine moči. (Playne 1931: 19) | Prevladala je mediokriteta sebične pameti s svojim vzpodbujanjem »kot jeklo trdega in zbranega boja do konca« oziroma prepričanjem, da je treba stvar pripeljati »do pravične in plemenite rešitve«. (Oto Luthar, O žalosti niti besede, NB) | Še tega ne vemo, kaj lahko z njim počnemo: ljudje kaže so živ dokaz, da je lahko okostje mehko kot guma, mišice pa trde kot jeklo; akrobati lahko letijo, lebdijo in padajo v brezno, ne da bi se jim kaj zgodilo. (Delo, 10. nov. 2004, NB) | Nihče ne ve, zakaj, uradno se imenuje njeno veličanstvo kraljica Elizabeta kraljica mati, neuradno pa ima najraje vzdevek kraljica mati. Velja za najbolj priljubljeno babico tega stoletja, znotraj pa je trda kot jeklo in celo brezobzira, pravi duhovnik, ki jo dobro pozna. (Delo, 4. avg. 2000, NB) | A jaz ne morem jokati. Trd sem kot jeklo, ki mora srce prebosti. (Srečko Kosovel, Integrali 26, NB)

♦ Primera *trd kot jeklo* temelji na lastnostih jekla, ki je zelo trdo, a obenem tudi prožno, kar ni značilno za nekatere druge trde snovi, kot npr. kamen.

◎ angl. *as hard as iron*; *as hard as steel*; bolg. *tvárd kato stomana*; *tvárd kato čelik*; češ. *tvrdý jako ocel*; *tvrdý jako z ocele*; fr. *dur comme l'acier*; hr. *tvrd kao čelik*; mak. *tvrd kako čelik*; nem. *wie aus Stahl sein*; pol. *twardy jak stal*; rus. *tvérdyj kak stal'*; slš. *tvrdý ako ocel'*; ukr. *tverdyj jak krycja*; *tverdyj jak stal'*.

jemáti

jémáti kàj izpod pázduhe, gl. **pazduha**.

jemáti kàj z lévo rôko, gl. **roka**.

jemáti kóga/kàj pod drobnogled, gl. **drobnogled**.

jemáti kóga/kàj pod lúpo, gl. **lupa**.

jemáti kóga na múho, gl. **muha**.

vrag jémlje kóga/kàj, gl. **vrag**.

jéra (Jéra)

bíti kot míla jéra, gl. *držati se kot mila jera*.

cméríti se kot míla jera, gl. *držati se kot mila jera*.

držáti se kot míla jéra /ekspr.; primera/ *imeti malo-dušen, neodločen izraz*; prim. **mila jera (Jera)**

Jože, zakaj si tak kot mila Jera?« (F. Bevk, Krivda) | »Lej ga,« se je jezil Matija, »Helena se mu skoro ponuja, on je niti ne pogleda, marveč se štuli okrog te dol-

gočasne opatove sestre, ki se drži kakor mila Jera. Ta ženska se še smejati ne zna in ošabna mora biti kakor turški cesar.« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Dosti je, ne cagajmo! Kaj se držite vsi kot mile Jere? Alo, dajmo rihtarja biti. (M. Mihelič, Otok in Struga, 1963, 207; GISN) | Olajšano je hrknil. »In kot mila Jera se mi ne drži, ker ti je tisti čuk popackal zvezek.« In kakor v razredu, pred katedrom, se je Branko zavedel, da ni sam. (Boris Pahor, Kres v pristanu, NB) | Tako bo šiba pela, da boš jokal kakor mila Jera. (Naš rod IX, 1937/38, 61) | Spomni se vseh dolgih noči, ki si jih preživel na tistem samotnem otoku, malora, Robi! Kako je bilo hudo, pa se nisi cmeril kot mila Jera! (Iztok Vrhovc, Pust in druge zgodbe, NB)

◆ Gl. *mila Jera (Jera)*.

◎ bolg. *dârža se kao Deva Marija*; češ. *tvârit se jako neviňatko*; hr. *držati se kao mila Gera*; *ponašati se kao mila Gera*; it. *essere una pappamolla*; mak. *se ponaša kako uprepodobena*; pol. *krygować się jak panienka*; rus. *lomat'sja kak nevesta [pered ženihom]*; slš. *tvârit' sa ako Božie umučenie*; ukr. *lamatysja jak Pronja*; *vyručuvatysja jak Pronja*.

jokâti kot mila jera (Jéra), gl. *držati se kot mila Jera*.

mila jera (Jéra) /ekspr.; pren./ *malodušen, neodločen človek*; *cmera, cmeravec, jokavec*; sop.: **jeramila** (A. Gradnik)

Nadložen sem, pobit kot jeramila, vzdihujem le in javkam: »Kaj ti pa je? Ali so se ti možgani prismodili, kaj, ko si zjutraj si žgal tiste svoje lepe kodre, ti mila Jera ti neumna!« Dacarja so gotovo navdajali najboljši nameni, učinek njegovih besed pa je bil ravno nasproten, nego ga je pričakoval. (Fran Milčinski, Muhoborci, Domo rodna povest, NB) | V dve gube vsi hodimo./ Milo Jero vodimo./ venomer se cmiha, joče./ Bog ga vedi, kaj si hoče ... (O. Župančič, Žalostni koledniki, Ciciban, 1915, 6) | Toda on se ni prikazal, ker ni poznal ženske trme. Bil je taka mila Jera, da se je imel za najnesrečnejšega človeka na zemlji. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Ko so igrali komad Nancy Boy (mila Jera, bi se lahko reklo po staroslovensko), je zmerljivka, ki so jo Brianu Molku metali v fris sošolci, postala pop uspešnica. (Delo, 7. aprila 2001, NB)

◆ Frazem *mila Jera* sestavljata pridevnik *mil* in ime *Jera*. Na razvoj pomena 'malodušnež, neodločnež' in 'cmera, cmeravec, jokavec' je verjetno vplival tudi izraz *sirota Jerica* 'sirota brez staršev'. Slednji je nastal po liku iz slovenske ljudske pesmi, nima pa nobene povezave s svetnico *Gertrudo*. Odločilna za oblikovanje pomena izraza *mila Jera* pa je sestavina *mila*. Sopomenski izraz *jeramila* ima obratni vrstni red sestavin kot *mila Jera*.

jeramila, gl. *mila Jera (Jera)*.

jeséni

jeséni z bêtom, po zîmi s pesòm, gl. bet.

jésihar

dréti se kot jésihar /ekspr.; primera/ *zelo glasno se dréti*; sop.: **vpíti kot Čič**; **dréti se kot sraka**

»No, zdaj v farovžu vsaj ne bo prišlo do zibanja,« sem rekel Micki, ki se je štirinajst dni skupaj drla kot jesihar. Čeh se ji je na začetku javljal vsak teden z razglednicami, pozneje pa je čisto pozabil nanjo. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Kakšno kapljo potu prelije kvečjemu pevec Brian Johnson, ki se v refrenih še vedno kot jesihar dere s klasičnimi rokovskimi frazami v slogu »Cant stop rock'n'roll«. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Nobenih dajatev ni poravnal. Vpričo še tako upravičenih zahtev je njegova žena kričala kot jesihar. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Takrat se je vzdignil hrup na drugi strani peskovnika. Mali Jelko je vpil kot jesihar: »Darja ne bo šla na Japonsko!« »Ježešmarija, ali se že spet igrate zemljo krast?« je vzdihnila Darjina mati. (Delo, 26. maja 2001, NB)

◆ Primera *dréti se kot jesihar* z različicami *kričati kot jesihar*, *vpíti kot jesihar* je izvorno slovenska in temelji na načinu nekdanje prodaje kisa oziroma jesiha. Prodajalci kisa, tj. *jesiharji*, so tovorili kis po cesti ali ulici in z glasnim vpitjem sporočali strankam, da lahko kupijo kis. Na predstavi o glasnem kričanju trgovcev, ki ponujajo svoje blago, temelji tudi frazem *zadnji krik mode*. Primore *kričati kot jesihar* omenja J. Glonar, SSJ 141: *jesihar*: krošnjar z jesihom; *kriči kakor (Čič) jesihar* (na cesti, da ga gospodinje čujejo). Tu omenjena sestavina *Čič* pomeni 'prebivalec Čičarije, na pol slovanski, na pol romanski naseljenec na kraškem svetu med Trstom in Učko'. Čiči so nekdaj pri nas prodajali kis oziroma jesih ali vrisk (gl. primore *kisel kot vrisk*). V zvezi s tem je tudi primera *obremenjen kakor čič jesihar in njegov osel* v naslednjem zgledu: *Z grehi sem se obložil... obremenjena je duša kakor čič jesihar in njegov osel* (I. Cankar, Aleš iz Razora, 1907, 63).

◎ hr., srb. *derati se kao jarac*; *derati se kao krava*; *derati se kao magarac*; *derati se kao vo*; *derati se kao vrag*; nem. *lauthals schreien*.

kričâti kot jésihar, gl. *dréti se kot jesihar*.

vpíti kot jésihar, gl. *dréti se kot jesihar*.

jésti

ângelčki bi jédli kâj, gl. *angelček*.

jésti ričet, gl. *ričet*.

jésti z drevésa spoznânja, gl. *drevo*.

jésti z velíko žlîco, gl. *žlica*.

jétra

iméti béla jétra /redko; pren./ *biti zelo trdoživ*

On je človek z belimi jetri, in dolgo in dolgo tak človek živi. (J. Murn, ZD I, 1954, 252) | *ima bela jetra* – pravijo o kakšni vdovi, ki je spravila že več mož v grob. (Kalin)

♦ Izraz *bela jetra* se razlaga tudi takole: spolno aktivnejša ženska, radodajka brez predsodkov. Bela jetra – bikova jajca ali prašniki – ker jih otroci ne bi jedli, so jim matere rekly da jejo »bela jetra!« Zabil sem ji ga do belih jeter – pomeni do jajc (mod)! (Razvezani jezik). J. Glonar, SŠJ, 141: ... *bela jetra* (sicer označba za »thyroidejo«) očitajo babjeku.

íti kómu na jétra /ekspr.; pren./ *dražiti koga, povzročati komu nejevoljo*; sop.: **íti komu na živce**; **sedeti komu na jetrih**

Ti očitno misliš, da mu gre tisto bogvedi kako na jetra. (V. Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1961, 206) | Vsak teden vaje. To mi gre že počasi na jetra. (S. Rozman, Obala, 1959, 142) | Kako bi vam povedal? – No, skratka človek, ki ti začne počasi iti na jetra. (Mimi Malenšek, Temna stran meseca, 1960, 223) | Teokratsko državo in družbo, le da si tega še ne upa naravnost povedati? Ali pa samo leporečno premetava stavke, da bi namignil, kako mu gre na jetra sedanja vlada in je treba izvoliti drugo. (Delo, 29. avg. 1998, NB) | Strašansko na jetra mi gredo tudi tisti, ki za vsako ceno hočejo izdajstvo in kolaboracijo prikazati v pozitivni luči. (Delo, 11. jan. 1999, NB) | Nadaljnji oraklji in omni vsakdanjika so nenehno ponavljajoče se sanje, občutki stagnacije in notranje praznine, sporočila telesnih simptomov z očitnim metaforičnim značajem: nekaj nam gre na jetra ali nekaj imamo na grbi. (Delo, 3. feb. 2001, NB)

♦ Jetra so, to potrjuje tudi etimologija tega poimenovanja, poleg srca najpomembnejši notranji organ človeka. Kot tak je v človeku vzbujal predstavo, da je v njih – tako kot v srcu mesto za čustva – od strahu do poguma in ljubezni – mesto za čustva jeze. Z glagolom *íti* ali tudi z nekaterimi drugimi glagoli se izraža vplivanje na ta organ, tj. *íti komu na jetra*, podobno kot v sopomenskih frazemih *íti komu na živce*, *priti komu do živca*, pri Pleteršniku *do živca komu priti*, *premlatiti koga do živca*. Pri Nemcih se kot mesto za čustva jetrom in srcu pridružijo tudi ledvice. Glede čustva jeze, ki naj bi bilo v jetrih, je treba omeniti tudi žolč, katerega velikost je odvisna prav od tega, koliko nam kdo *hodi po jetrih*, tj. nas jezi, draži.

◎ hr., srb. *ići komu na jetra*; kaš. *m'ec kogoś na votrob'e*; nem. *es liegt ihm auf der Leber*; *es geht ihm an die Leber*; *es geht ihm an die Nieren*.

poglédati kómu v jétra /ekspr.; pren./ *s temeljitim izpraševanjem, prizadevanjem razkrivati, odkrivati zlasti negativne lastnosti, ravnanje koga*

Počakajte, da se izmažem iz te luknje, potem mu bova pogledala v jetra. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 63) | O, ko bi ti znala pogledati v jetra, bi se ti izognila v največjem ovinku, namesto da sem se poročila s tabo, ti krota nemarna. (Van Ši Čung – I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 319) | Vé, kako se (in kje) veljaku v jetra pogleda. (V. Predan, Naši razgledi, 1977, št. 1, 8)

♦ Gl. *íti komu na jetra*.

poznáti kóga do jéter /redko; pren., tudi v **jetra/ poznati vse lastnosti koga, zlasti slabe**; sop.: **poznati koga do obisti**

V resnici je velik preprostež: un grande semplicione, čeprav si domišlja, da je največji lisjak na svetu. Poznam ga do jeter. (V. Bartol, Tržaške humoreske, 1957, 155) | Odgovorni urednik, že deset let pozna »TT« v jetra in je odgovorno odgovorni, mi ne bo nasedel. (Ante Mahkota, TT 1963, št. 43, 4) | Ljudi poznam do jeter, kot se pravi, ne morejo me naplahtati z besedami. Kakor hitro začnejo igrati, jim nemudoma snamem krinko – politično, idejno, pesniško, tatinsko, družinsko, zakonsko itd. (B. Zupančič, Golobnjak, 1972, 175)

♦ Gl. *íti komu na jetra*.

poznáti kóga v jétra, gl. *poznati koga do jeter*.

sedéti kómu na jétri /redko; pren./ *dražiti, jeziti koga; povzročati nejevoljo komu*; sop.: **íti komu na jetra**

Ko je Prešeren slišal, da iščejo hišnika, jo je mahnil na občino in sedel stanovanjskemu referentu toliko časa na jetrih, da je čez nekaj dni res dobil odločbo o postavitvi za hišnika in odločbo za stanovanje, ki hišniku pripada. (S. Rozman, Mesto, 1961, 239)

♦ Gl. *íti komu na jetra*.

(u)sésti se kómu na jétra /redko; pren./ *razjeziti koga*; prim. **íti komu na jetra**; **sedeti komu na jetrih**

Sergio je jezno pogledal Dina. Zdaj nam bodo pa sedli na jetra. Že prvi dan se je začelo. (S. Rozman, Družčina, 1964, 46)

♦ Gl. *íti komu na jetra*.

jéza

bíti hítre jéze, gl. *biti nagle jeze*.

bíti nágle jéze /pog.; v povedni rabi, kot pril./ *hitro se razjeziti, razburiti*

Bil je nagle jeze: namlatil je ženo in otroke in šel iz bajte z grožnjo, da bo vse pobil, poklal in postreljal, ker samo žro, delajo pa ne. Toda vse te grožnje so kmalu izpuhtele. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | In tako bi vztrajal pri valobranu tudi do svojega zadnjega dne. Takšni so bili ljudje v tisti njegovi dolenski vasi; poleg tega da so imeli velike glave, so bili nenavadno vztrajni, nagle jeze in trmasti. (D. Jančar, Prikazen iz Rovenske,

NB) | Bil je silno dober človek, vendar prav tako silno nagle jeze. Nekoč je njegov učencu slabo rešil nalogo in Ampère se je srdito zadril: »Vi ste osel!« (Delo, 10. jun. 1999, NB) | Pri Unionu Olimpiji niso tako nagle jeze, čeprav jih krepko žulijo zaslužene kritike po sila slabih predstavah proti AEK in Panathinaikosu. (Delo, 19. mar. 2002, NB) | Prihitela pa je v izbo Margareta, prišla Othinriha za rokav in ga vlekla za sabo, proseč oba, da naj mirujeta in naj ne dražita očeta, ki je vendar hitre jeze, da se razkači nad vsako malenkostjo. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Ko je bilo treba zaključevati redakcijo, ko so napočile zadnje ure in minute pred rojstvom časopisa, je bil Poč napet in hitre jeze, takrat ga je zajela nekakšna nervoza, ki pa ni trajala dolgo. (Delo, 27. sep. 2002, NB)

☉ angl. *to have a short/bad temper; to be irascible; to be hot-tempered*; it. *essere facile all'ira; essere irascibile*; nem. *jähzornig sein*.

bléd od jéze /ekspr.; kot prilastek in v povedni rabi/ *zelo jezen*; prim. **prebledeti od jeze**

Sezula si je čevlje in si nadevala copate. Stari pa je zmeraj bolj bled od jeze. (B. Pahor, Kres v pristanu, NB) | Na te besede gredo gospa iz hladnice, Julija pa bleda od jeze gre za njimi. (F. Erjavec, Huzarji na Polici, NB) | Strnjeni obroč mlečnozobih razgrajčev se razleti kakor piščeta pred kraguljem. Fantje se plašno umikajo svojemu razsrjenemu učitelju, ki jih bled od jeze podi s postaje. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | »Da ne pozabiva prejšnjega pogovora,« reče zopet, »gotovo vam ne bo težko plačati mi danes tistih pet sto kron; pomislite, ubog krčmar v Celju sem vam jih pred desetimi leti posodil, da ste obdarovali Basajevo ljubico in njenega lumparskega očeta, starega Rakovca!« Tajnik je bil bled od jeze in strahu. Ta vražji krčmar je morda mnogo mnogo vedel in možno je bilo, da to na pravem mestu porabi. (Josip Jurčič, Janko Kersnik, Rokovnjači, NB)

◆ Frazem *bled od jeze* temelji na dejstvu, da je zelo jezen ali razburjen človek navadno rdeč ali bled v obraz. Iz frazema *bled od jeze* je nastal še frazem *prebledeti od jeze*.

kúhati jézo [na kóga/kàj] /ekspr.; pren./ *biti jezen (na koga, kaj)*; sop.: **žolč kuhati**

Cahej pa je kupal jezo in tuhtal, kako bi kaznoval tega vražjega Lenarta, ki ga je tako osramotil pred cesarskim obličjem. (F. Detela, Veliki grof, NB) | Lisko je odšel s povešenim repom, oblizoval si ranjeno ustnico in se večkrat jezno ozrl na gospodarja. Zavlekel se je za drvnico in tamkaj kupal jezo, da ga niti k obedu ni bilo. (F. S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB) | Dnevi nemške večine so bili v času, ko sem prišel v deželni zbor, že mimo. V posameznih krogih so sicer še kuhali jezo in se ozirali nazaj, tuhtajoč, kako bi se to in ono moralo zgoditi drugače, kakor se je, oziroma bi moralo biti tako, kakor je bilo v prejšnjih časih ... (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Privrženci demokrata Johna Kerryja bodo verjetno ostali doma in še naprej kuhali jezo, ki se

pri mnogih še ni pomirila in se verjetno še dolgo ne bo. (Delo, 15. jan. 2005, NB)

☉ angl. *to bear a grudge against so.*; fr. *garder rancune à qn./qc.*; *avoir de la rancune envers qn./qc.*; it. *essere in collera con qc.*; *covar rancore per qc.*

peníti se od jéze /ekspr.; pren./ *zelo se jeziti, razburjati*

Miklausin in njegovi podrepaniki, ki so toliko kmetov preplašili z izmišljenimi vestmi, so se penili od jeze, toda ljudska jeza jih je kmalu porinila v še neprijetnejšo zagato. Osleparjeni posestniki so jim bili dan za dnem na vratu, ponižno moledujoči, naj gospod odstopijo od kupčije ali pa naj zvišajo kupnino. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Lay je svoje posle pri Enronu odložil, zanj naj bi postal »bremec«. Predsednik odbora se je penil od jeze. Laya bo s silo pripeljal pred sodnike, je prisegal. (Delo, 16. feb. 2002, NB) | »Kraljica ima rdeča lica, nosek pa mehak, to laži je znak ...« zapoje in hitro smukne spet pod mizo. »Ubila ga bom!« se peni od jeze. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB)

◆ Frazem *peniti se od jeze* je nastal na osnovi dejstva, da se pri hudih napadih jeze, besa na ustih pobsesnelega pojavi pena. V zvezi s tem sta tudi pomena glagola *peniti se*: 'postajati slinast okrog ust, zlasti zaradi jeze, bolezní' in ekspr. 'jeziti se, razburjati se'. Ustrezna nemška frazema sta *vor Wut kochen*; *vor Wut platzen*.

pihati od jéze /ekspr.; pren./ *biti zelo jezen, nejevoljen, sovražen*

Zoprna mati gospoda Migca pa se je strašno jezila! Gledala je pisano kakor huda sova in je kar pihala od jeze in revskala: Ta škandal! (Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | Odločili so se, da se pridružijo enemu obstoječih moštev kot motorni partner. Veliki šef formule 1 Bernie Ecclestone je sicer pihal od jeze, saj je pakt Concorde zabetoniral število moštev na 22, pri čemer je zadnje mesto držal odprto prav za Hondo. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Sedemnajst milijonov Nemcev, tistih, ki ne morejo preživeti brez cigarete, te dni piha od jeze. Za financiranje dragega sistema zdravstvenega zavarovanja, ki ga po prepričanju strokovnjakov obremenjujejo bolj kot nekadilci, bodo morali za vsako škatlico cigaret plačevati evro več. (Delo, 7. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *pihati od jeze* je nastal po eni od značilnih reakcij jeznega človeka – pihanju ali sikanju – ki se lahko stopnjuje v kričanje, besnjenje ipd. Potrditev povezave pihanja z jezo najdemo v frazemih *piši me v uho, piši me v rit, piši, že veš kam itd.* v pomenu 'prav nič se ne brigam za tebe in tvojo jezo' ter v primeri *pihati kakor gad* 'biti zelo jezen' (gl. J. Glonar, SSSJ, 275, iztočnica *pihati*). Ustrezni nemški frazem je *vor Wut schnauben*.

pozelenéti od jéze, gl. *zeleneti od jeze*.

prebledéti od jéze /ekspr.; pren./ *biti zelo jezen*; prim. **bled od jeze**

»Prinesi nam trem polič vina!« Šimen je prebledel od jeze. Zamahnil je, da bi prisolil Marku klofuto. (Janez Jalen, Ovčar Marko, NB) | Po kratkem besedovanju se je obrnil Lambergar, videč, da ničesar ne opravi proti sili, in tekel klicat grofa. Ves iznenaden je prebledel Urh od jeze, ko je to slišal, in velel Rožekarju, naj ga brž oboroži, kajti odločen je bil, če ne drugače, z mečem si odpreti pot do kralja. (F. Detela, Veliki grof, NB)

◆ Gl. *bled od jeze*.

rdeč od jéze /ekspr.; navadno v povedni rabi/ *zelo jezen*; prim. **bled od jeze**; **zelen od jeze**

»Z grofovo vojsko vred,« je pravil, »je odšlo poslanstvo do cesarja, da se pritoži zaradi najinega hudodelstva.« Viljem je bil ves zelen in Vigulej ves rdeč od jeze. (F. Detela, Veliki grof, NB) | »Joj, kako bodo skakali, ko prikolne Filip!« je dejala Lenka. »Kar vidim jih,« je dejal Škorec. »Mlakar je ves rdeč od jeze in Rjavkar ves zelen. Lomast tolče ob mizo, Šimnov študent se pa joka.« (F. Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | V knjigi je tudi precej govora o metafori, saj o vseh teh čustvih govorimo prav z njeno pomočjo. Doživljamo jih zelo intenzivno, zato se v našem govoru pojavlja obilje izrazov, ki temeljijo na somatski izkušnji, npr. to mu gre na jetra, kri mu je zavrela, postal je ves rdeč od jeze. (Delo, 29. sep. 2004, NB)

◆ Frazem *rdeč od jeze* temelji na dejstvu, da je zelo jezen ali razburjen človek navadno rdeč ali bled v obraz. Pomen frazema je lahko okrepljen s sestavino *ves*.

◎ angl. *red with anger*; *flush(ed) with anger*; nem. *rot vor Zorn*.

strésati jézo na kóga/kàj, gl. *stresti jezo na koga/kaj*. **strésti jézo na kóga/kàj** /ekspr.; pren., nedov. **stresati/ zaradi jeze zelo neprijazno govoriti s kom, ravnati s čim**

Možati poveljnik, vsaj na zunaj podoben junakom ameriških vojaških filmov, je streljal z očmi levo in desno, da bi našel kakšno nepravilnost, na kateri bi lahko strel jezo in se nato s pogledom skoraj hvaležno zaustavil na teritorialcu, ki je zavzeto brskal po tovarnjaku, išoč kakšno uporabno stvar. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Žepni zvezdnik, visok komaj 183 cm, je imel poseben motiv, da je strel jezo na košarkarje Clevelanda. (Delo, 8. jan. 2001, NB) | Potem ko se je še kot član Seattla izvlekel s pogojno kaznijo zaradi poskusa posilstva družinske varuške, je zdaj strel jezo na soprogo in jo grdo pretepel. Zato se mu obeta do pet let zapora in 100.000 dolarjev kazni. (Delo, 13. dec. 2002, NB) | Tokrat ste Angleži pokazali drug obraz. »Doslej ste vsem drugim očitali nešportne poteze,« je Capello strel jezo nad gentlemenske gostitelje in požel buren aplavz italijanske sedme sile. (Delo, 13. mar. 2003, NB) | Tako kot Slovak in večina favoritov pa je tudi Simon Hočevar po tekmi strel jezo nad mogotci mednarodne zveze, ki so postavili izredno dolgo in netekočo

progo, ki je na kocko postavljala tudi položaje nesporno najboljših. »Neverjetno, kako čudno progo so si omislili za olimpijske igre. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | Drugi domačin je z očitki o neustreznem ravnanju pristojnih služb pri urejanju kanalizacije v kraju, čiščenju struge Kroparice in prenizkih mostov stresal jezo na župana Janka Stuška, ki si je prišel ogledat razmere. Župan ga ni mogel pomiriti. (Delo, 21. sep. 2007, NB)

◎ angl. *to wreak one's anger on so.*; *to vent one's anger on so.*; fr. *décharger sa colère sur qn./qc.*; *déverser sa colère sur qn./qc.*; *décharger sa bile sur qn./qc.*; it. *riversare la propria ira su qc.*; *sfo-gare la propria collera su qc.*; nem. *seinen Ärger an jemandem auslassen*.

zardéti od jéze /ekspr.; pren./ *postati rdeč od jeze*; *biti zelo jezen*; prim. **rdeč od jeze**

Pojdi ga hitro vprašat, česa želi!« Gospa je zardela od jeze, pogledala po vrtu in pozdravila starega znanca, ki ji je prihajal z glasnimi pokloni naproti. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Izročil je župniku Tagliatov račun za pijanega mitničarja Zucca. Župnik je razgrnil list in trenutno zardel od jeze. (Ivan Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | Tega deklica ni mogla več poslušati. Od jeze ji zardé lica in reče babnici: »Kaj ti mar drugi ljudje?! Nikomur ni nič storil, tebi pa še najmanj, čemu ga tedaj čez zobe vlečeš od hiše do hiše?« (Josip Jurčič, Tihotapec, NB) |

◆ Gl. *rdeč od jeze*.

zelèn od jéze /ekspr.; navadno v povedni rabi/ *zelo jezen*; prim. **pozeleneti od jeze**

»Moj mož mene še nikoli ni udaril; ti pa hočeš vpeljati to cigansko navado.« »Plačam,« je dejal Gašper, zelen od jeze, se pridružil in vrgel pet kron na mizo. (F. Detela, Svetloba in senca, NB) | Cesar mu je obljubil svojega služabnika, potlej mu je roko podal, pa tudi Gregorju velel, da naj mu roko poda. Minister se ni branil; ali vendar je bil zavoljo pisma ves zelen od jeze. (F. Levstik, Martin Krpan z Vrha, NB) | »Ne poznate me?« Debeli general je bil zelen od jeze. »Jaz sem Zeleni!« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

◆ Frazem *zelen od jeze* temelji na dejstvu, da je zelo jezen ali razburjen človek navadno rdeč ali bled v obraz. Pomen frazema je lahko okrepljen s sestavino *ves*. Iz frazema *zelen od jeze* sta nastala še glagolska frazema *zeleneti od jeze* in *pozeleneti od jeze*. Ustrezni italijanski frazem je *essere verde di bile*.

zelenéti od jéze /ekspr.; dov. **pozeleneti/ biti zelo jezen; zelo se je jeziti**; prim. **zelen od jeze**

Že grem! je odvrnil Jurček z nedolžnim smehljajem. Strela božja, takega vola še nisem videl! je zelenel od jeze predsednik. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | S Teodoro so se naslajale ob Iztoku dvorjanice. Na nasprotni strani je zelenel od jeze poveljnik Azbad. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, NB) | Miklausin ni odgovoril. Njegov obraz je zelenel od jeze, iztegnjeni

prst je kazal na vrata. »Nimate pravice, da me podite iz trgovine!« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | »To bo Jane,« je pikro rekel Nande, »tvoj obisk, kar pojdi in odpri vrata.« Nasmihal se je in z velikimi očmi strmel v Agato, ki je skoraj pozelenela od jeze. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB)

◆ Gl. *zelen od jeze*.

jezdec

apokaliptični jezdec /knj.; pren., mn., tudi kot primera/ *velika nevarnost, katastrofa*; sop.: **jezdci apokalipse**

Poleg naravnih simbolov, kot so živali in ljudje, je v apokaliptičnih simbolih tudi nemalo zgodovinskih simbolov – trdnjava Megido na primer in harmagedonska oziroma »poslednja« bitka v njej – mestoma pa nastopajo tudi nadzemska bitja, dobri angeli in zli demoni. Omeniti kaže še uničevalske apokaliptične jezdec, ki bodo nastopili v poslednjem stanju tik pred poslednjo sodbo. (Delo, 8. sep. 1999, NB) | Po Gottmannu so zlasti nevarne štiri vrste obnašanja, ki jih imenuje apokaliptični jezdec: partnerstva: kritika, zaničevanje, zavračanje in blokiranje. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Pri res ogromnih razsežnostih bi epidemija pomenila z današnjega vidika nepredstavljive stroške in gospodarski kolaps. Toda podobne apokaliptične jezdec je napovedoval že aids, pa že nekaj časa živimo z njim. (Delo, 3. maja 2003, NB)

◆ Kot nakazuje prvi citat, so *apokaliptični jezdec* 'jezdci, ki naznanjajo velike nesreče', preneseno 'velika nevarnost, katastrofa'. Nanašajo se na Apokalipso, zadnjo svetopisemsko knjigo z videnji apostola Janeza o koncu sveta. Sam izraz *apokalipsa* je danes religiozno poimenovanje v pomenu 'grozljivo veličastni opisi konca sveta', npr. preneseno *atomska apokalipsa*.

[kot] jezdec apokalipse /knj.; pren., mn., tudi kot primera/ *velika nevarnost, katastrofa*; sop.: **apokaliptični jezdec**

Kot nekakšni štirje jezdec apokalipse so se 11. septembra dvignila nad Ameriko smrtonosna potniška letala, da bi potem v deželi z najbolj razvitim kapitalizmom, posredno pa po celem svetu ... sejala pomanjkanje, kugo, vojno in smrt. (Delo, 29. okt. 2001, NB) | Začetek bolečega, tragičnega in po svoje ponorelega dogajanja, kjer štirje jezdec apokalipse nastopajo v povsem novih in drugačnih vlogah ter svet naseljujejo s pomanjkanjem, kugo, vojno in smrtjo v povsem novih oblikah. (Delo, 29. okt. 2001, NB) | Ni naključje, saj divji jezdec apokalipse menda že drvijo, svetopisemske prerokbe, kot so vojne, bolezni, naravne katastrofe, beda ... že postajajo človekov vsakdan. (Delo, 17. avg. 2002, NB) | Morda je potrebno samo počakati, da se jezdec apokalipse vrnejo tja, od koder so prišli in da se Zemlja, ki kot da jo je mogočen asteroid sunil proti uničujočemu Soncu, po kratkem nihanju vrne v običajne tirnice. (Delo, 19. sep. 2001, NB) | Še manj je mogel predvide-

vati, da se bodo Francozi, Nemci in ostali »stari Evropejci« upirali ameriškim jezdecem apokalipse skupaj z Rusi in Kitajci. (Delo, 22. mar. 2003, NB)

◆ Gl. *apokaliptični jezdec*.

jezen

jezen kot ris, gl. **ris**.

jezero

deželna tisočeri jezer, gl. **dežela**.

država tisočeri jezer, gl. **država**.

jeziček

bíti jeziček na tehtnici /publ.; pren., tudi kot primera/ *odločilno prispevati k zmagi, prevladi ene izmed dveh strani*

Sežana: Tabor – Dravograd: Sežanci točke veliko bolj potrebujejo kot Dravograjčani, na težkem igrišču bi to utegnil biti jeziček na tehtnici. (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Kapitalska družba (Kad) je s Slovensko odškodninsko družbo (Sod) dolgo časa narekovala ceno prevzema Pivovarne Union, po odločitvi Antona Končnika, da delnice Uniona proda Pivovarni Laško, pa se je znašla v nekoliko nezavidljivem položaju. Iz družbe, ki je bila ves čas jeziček na tehtnici prevzema Uniona, se je tako rekoč čez noč prelevila v manjšinskega delničarja Uniona. (Delo, 27. dec. 2001, NB) | Rusi in Irci so v Moskvi odigrali eno najlepših tekem sobotnega večera, boljše volje pa so bili domačini, ki so na štadionu Lužniki slavili veliko zmago. Zgodnja gola sta bila jeziček na tehtnici za zmago proti nepopustljivim Ircem, ki se do zadnjega sodnikovega žvižga niso predali. (Delo, 9. sep. 2002, NB) | »Republikanci na nas gledajo s prezirrom, demokrati pa kot na svoje samoumevne volivce,« je nekoliko resignirano rekel pastor. »Črnski glasovi so jeziček na tehtnici. Ko je odločitev tesna, lahko črnski glasovi pomenijo zmago ali poraz kandidata.« (Delo, 7. mar. 2000, NB) | Zdaj že bivši predsednik uprave Kapitalske družbe Jože Lenič je prodal paket delnic Dela, ki bi lahko bil jeziček na tehtnici, velenjskemu koncernu Gorenje. (Delo, 21. sep. 2000, NB) | Razmere pa so se, kakor že rečeno, spremenile proti sredini devetdesetih, ko so Nemci ob asistenci deželnega predsednika Heina s svojimi veleposestniškimi mandati v deželnem zboru postali jeziček na tehtnici. (Dragan Matič, Nemci v Ljubljani, NB) | Kako se bo v prihodnje zasukalo s Kurdi, pa je verjetno še naprej ena večjih ugank. Pri tem si nihče zares ne želi, da bi kdaj postali jeziček na tehtnici; tudi tedaj ne, ko morda Sadama Huseina že zdavnaj ne bo. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Vodja centristov Francesco Cossiga želi, po preverjeni Craxijevi praksi v prvi republiki, postati jeziček na tehtnici političnega ravnotežja. (Delo, 30. jun. 1998, NB) | Hokejisti Slavije M Optime že vrsto let pomenijo jeziček na tehtnici med Ljubljancani in Jeseničani. (Delo, 26. nov. 2003, NB)

◆ Frazem *bíti jeziček na tehtnici* z različico *po-*

stati jeziček na tehtnici temelji na dejstvu, da ima jeziček na tehtnici odločilno vlogo pri tehtanju. Preneseno na druge življenjske položaje pa pomeni to, kar je odločilno za dogajanje. Frazem navaja pri iztočnici *jeziček* J. Glonar (SSJ, 142): *biti jeziček na tehtnici*: odločevati v kaki stvari, kako se bo obrnila.

◎ angl. *to be the decisive factor*; češ. *jazyček na váze*; fr. *faire pencher la balance*; hr., srb. *biti jezičac na vazi*; igrati *jezičca na vagi*; igrati *jezičca na kantar*; nem. *das Zünglein an der Waage sein*.

jeziček na téhtnici se je nágnil na strán kóga / publ.; pren., nedov. **nagibati se/ kdo je imel več možnosti za zmago, je zmagal**

Toda selektor Jani Zavrl je potegnil še zadnjega asa iz rokava. V igro je poslal napadalca Klementa Lavriča in Gorana Šukala, s čimer se je jeziček na tehtnici zmagovito nagnil na slovensko stran. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | Proti koncu polčasa so rokometiške Žalca zao-stajale že za štiri gole (8 : 12), potem pa se je jeziček na tehtnici nagnil na stran domačih. Odločilni gol za Gramiz je v 60. minuti dosegla Vesna Dolar. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | Ob bučnem navijanju so prednost zvišali na šest točk (60 : 54) in kazalo je, da se bo jeziček na tehtnici dokončno nagnil na njihovo stran. To pa ni zmedlo borbenih Laščanov, ki so čez dobro minuto izenačili (61 : 61) in nato celo povedli. (Delo, 12. maja 2000, NB) | Jeziček na tehtnici se je sicer nagnil v prid liberalizaciji, a bodo kljub temu morale zlasti razvite države (predvsem ZDA in članice EU) domačim kmetom še veliko pojasnjevati glede obveznosti, ki jih bodo sprejele v katarskem krogu pogajanj, na podlagi nedeljskega dogovora v Ženevi. (Delo, 3. avg. 2004, NB) | Če se jeziček na tehtnici izbiranja med ponudbo Interbrea in Pivovarne Laško bolj nagiba v korist Laščanov, ki kapitalsko in odškodninsko družbo prepričujejo s svojim, za lastnike (in državo) zagotovo tudi dolgoročno finančno donosnejšim pivovarskim povezovanjem, se zgodba z belgijskim prevzemnikom ne bo prav kmalu končala. (Delo, 29. nov. 2001, NB) | Vse kaže, da se je jeziček na tehtnici prevesil na Juventusovo stran. »Scudetto« je že v njegovih rokah, medtem ko je Realu domači naslov vse prej kot na dosegu nog. (Delo, 14. maja 2003, NB) | Precej bolj negotovo je bilo na tekmi za 3. mesto. Ekipi Projektivni biro-Kranjec (Kerec, Perhaj) in Sunny beauty & fitness (Berk, Satler) sta bili izenačeni (13 : 13), po 42 minutah pa se je jeziček na tehtnici prevesil k 'sončnima' Ljubljančanoma. (Delo, 14. avg. 2000, NB) | Kancler (tj. Kohl, op. J. K.) je hvalevreden mož tako v hladnih modrih očeh desničarja Busha kot v otožnem, pronicljivem pogledu levičarja Peresa. Šele ko smo začeli intervjuvati ljudi v Nemčiji, se je jeziček na tehtnici prevesil na drugo stran: očitno so se uspehi bivšega nogometaša v tekmi s časom bolj kot na domačem terenu obnesli v gosteh. (Delo, 12. sep. 1998, NB)

◆ Gl. *biti jeziček na tehtnici*.

jeziček na téhtnici se je prevésil na strán kóga, gl. *jeziček na tehtnici se je nagnil na stran koga*.

jeziček tēče kómu /ekspr.; pren./ *kdo z lahkoto govori, se izraža*

Mlado dekle notri na šumečem stroju šiva lepa krila po pariškem kroju. Ko bi le jeziček bolj kot stroj ne tekel; oj, kaj je čez mene, kaj je vse že rekel! (D. Kette, Pesmi, NB) | »Imamo že pripomočke,« se je zasmejal črni sodnik ljubljanski, »boste že videli, gospod pl. Fru-berger, kako ji bo tekel jeziček in da nam bo še več povedala, kakor bomo zahtevali!« (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Oh, kako je tekel Tončki šele jeziček! Sto raznih reči je pripovedovala v en dušek; obračaje se sem ter tja kakor veverica, je govorila obenem meni, možu, dekli in vsakemu drugemu, ki je blizu stal ... (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB)

[kot] jeziček na téhtnici /publ.; primera/ *kar pri-speva k prevladi, zmagi ene od dveh strani*

Lekov primer bo, če se bo zgodba o prevzemu nadaljevala, pomembno drugačen od pivovarskega, ko sta se za lastništvo v isti družbi spopadla domače in tuje podjetje, kar je omogočilo razpravo o nacionalnem interesu. To bi se v Lekovem primeru moglo ponoviti le, če bi se za večinski lastniški delež v ljubljanskem farmacevtu potegovalo tudi drugo veliko domače farmacevtsko podjetje, novomeška Krka, in bi kot jeziček na tehtnici znova nastopili kapitalaska in odškodninska družba, ki imata v Leku skupaj blizu četrtino delnic. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Ker je HSS po odhodu HSLs Dražena Budiše iz vlade druga najmočnejša stranka, ki kot jeziček na tehtnici zagotavlja Ivici Račanu obstanek v Banskih dvorih, je ureditev koalicijskih odnosov ključna za nadaljnji razvoj notranjepolitičnega položaja na Hrvaškem. (Delo, 13. nov. 2002, NB) | Seveda je v tako veliki skupnosti, kakršna je unija, realna moč posamezne države različna. Slovenija bi se lahko v nekaterih pomembnih rešitvah pokazala kot jeziček na tehtnici posebej takrat, ko bo iskanje večine ali konsenza zaradi občutljivosti teme še posebej težko opravilo. (Delo, 13. sep. 2003, NB) | Po vstopu v Unijo bo Slovenija za veliko severnoameriško državo koristna tudi kot jeziček na tehtnici pri oblikovanju »koalicij«. (Delo, 1. dec. 2003, NB) | Gibanje za demokratično Slovaško, ki ga vodi predsednik vlade Vladimir Mečiar, je po novejših raziskavah javnega mnenja že precej izenačeno z opozicijo. (obe skupini imata 20 do 25 odstotkov podpore volivcev) | Kot jeziček na tehtnici med njima nastopa še priljubljeni župan industrijskega mesta Košice Rudolf Schuster, ki ima s svojo aprila ustanovljeno stranko po anketah 17 odstotkov podpore. (Delo, 22. sep. 1998, NB)

◆ Gl. *biti jeziček na tehtnici*.

◎ češ. *jazyček vah*; *jazyček na vahách*; nem. *das Zünglein an der Waage*; pol. *języczek u wagi*.

nagibati jeziček na téhtnici, gl. *nagniti jeziček na tehtnici*.

nágniti jeziček na téhtnici /publ.; pren., nedov. **nagibati/ odločilno prispevati k zmagi, prevladi ene od dveh strani**

Američan se dobro zaveda, da ima stari suzuki prednosti tudi pred Biaggijevo yamaha, kar zna letos vnovič nagniti jeziček na tehtnici na njegovo stran. (Delo, 12. mar. 2001, NB) | Veliki zmagovalec je predvsem nemški strateg Ottmar Hitzfeld, saj je taktično pripravo na spopad s Španci opravil z odliko. Njegovi nogometaši so uveljavili prav vse prednosti, ki so nagnile jeziček na tehtnici na Bayernovo stran – disciplinirano in agresivno igro v obrambi ter sposobnost spreminjanja načina igre – iz obrambne v napadalno. (Delo, 11. maja 2001) | Izkušnje so tiste, ki nagibajo jeziček na tehtnici na našo stran. Starejši igralci bodo zanesljivo za seboj potegnili tudi mlajše. (Delo, 26. maja 2001, NB) | Jeziček na tehtnici na Milanovo stran nagibata predvsem prvenstveni zmagi v tej sezoni, a Zanetti jima ne daje velike teže. (Delo, 7. maja 2003, NB) | Ob koncu 7. minute je gostujoči trener Ivo Sunara poslal v igro Drobnjaka, ki je prevesil jeziček na tehtnici v korist Krke Telekom. V treh minutah je dosegel 8 točk in Krka je v 13. minuti vodila z 32 : 28. (Delo, 8. maja 2000, NB) | A tokrat Dolenjci niso imeli košarkarja, ki bi znal razigrati soigralce. Vsi so se zatekali k pošiljanju v ogenj Mateja Skelina, ki pa odlični igri navkljub – po »Lakovičevem receptu« – ni bil dovolj, da bi prevesil jeziček na tehtnici. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Raulovo znanje je odločilo tekmo, ker je poskrbel za 1. in 2. gol, čeprav je tudi Zidane imenitno zadel. Raul je igralec, ki lahko vsak trenutek prevesi jeziček na tehtnici. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Prvi od dveh velikih derbijev italijanskega prvenstva, ki naj bi prevesila jeziček na tehtnici, na štadionu Giuseppe Meazza v Milanu, je navdušil sladokuse, ni pa prinesel odločitve. Inter in Juventus sta se v trilerju rezultatskih preobratov in s štirimi sijajnimi goli razšla z 2 : 2. (Delo, 11. mar. 2002, NB) | V tekmi osmine finala je bil namreč Jörgu Roskopfju popolnoma enakovreden, na koncu pa so jeziček na tehtnici vendarle prevesile dolgoletne Nemčeve izkušnje. (Delo, 5. apr. 2003, NB) | V drugem polčasu je Nejc Hojč vnesel precej živahnosti, gostitelji pa so v 44. minuti izenačili na 17 : 17. Po minuti premora so Trboveljčani s tremi zaporednimi goli od daleč obrnili jeziček na tehtnici na svojo stran. (Delo, 23. okt. 2000, NB) | Vzhodnim Nemcem, ki so že na dveh zadnjih parlamentarnih volitvah premikali jeziček na tehtnici, katoliško konservativni bavarski premier še posebej ni pri srcu. (Delo, 21. sep. 2002, NB) | Neuspešnih poskusov mestne uprave, strokovnih krogov, porisanih in popisanih predlogov glede ljubljanske potniške postaje je bilo očitno dovolj, kar govori o neodločnosti, pomanjkanju znanih investitorjev, ki bi premaknili jeziček na tehtnici, pa tudi neznanju, kako voditi velike projekte. (Delo, 15. jul. 2002, NB)

◆ Gl. *biti jeziček na tehtnici*.

obrniti jeziček na téhtnici, gl. *biti jeziček na tehtnici*.

postáti jeziček na téhtnici, gl. *biti jeziček na tehtnici*.

premakniti jeziček na téhtnici, gl. *biti jeziček na tehtnici*.

premikati jeziček na téhtnici, gl. *biti jeziček na tehtnici*.

prevésiti jeziček na téhtnici, gl. *nagniti jeziček na tehtnici*.

jêzik

beséda gré kómu težkó z jezika, gl. *beseda*.

bíti óstrega jezika /ekspr.; pren./ *biti odrezav, napadalen*; sop.: **imeti oster jezik**

Drugače pa je bil zelo dobrega srca. Toda čeprav ni nikomur skrivil lasu, so se ga vsi bali, ker je bil bistrhi oči in zelo ostrega jezika; živel je namreč kakor cvet na polju in ptica pod nebom, zato je lahko vsakemu povedal svoje. (C. Kosmač, Tantadruj, NB) | Filozof Max Scheller je slovel zaradi svojega ostrega jezika. Posebno hud je bil na neprimerna vprašanja ob neprimernih priložnostih. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

◆ Gl. *imeti oster jezik*.

◎ hr., srb. *biti óštar na jeziku*; it. *avere la lingua tagliente*; *avere una lingua velenosa*; nem. *eine scharfe Zunge haben*; *scharfzüngig sein*; *eine spitze Zunge haben*.

bíti strupénega jezika /ekspr.; pren./ *biti zelo opravljev, obrekljev*; sop.: **imeti strupen jezik**

»Ker si ušla, pa nisi!« je takoj odbil Ustinar, ki je bil ostrega in precej strupenega jezika. »Ali zdaj vidiš, kakšna trapa si, da zamudiš tako lepo priložnost, ko bi lahko prišla med svetnice.« (C. Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB) | Evforijo ter napovedi o obrambi bronaste kolajne z zadnjega mundiala je zamenjalo malodušje ter plaz kritik na račun selektorja Mirka Jožiča. Kot ponavadi je bil najbolj strupenega jezika spet njegov predhodnik. (Miroslav Blažević, Delo, 5. jun. 2002, NB)

◆ Gl. *imeti strupen jezik*.

brez dláke na jezíku, gl. dlaka.

břzdati jêzik /knj.; pren./ *obvladovati govorjenje glede na vsebino in ton*; prim. **brzdati se**

Vedno imam častne posle s kavalirji, ki se v zadregah obračajo name. Poprašajte v kazini, vsi vam poreko: Samuel Blaustift ume brzdati jezik, ta je vse časti vreden človek. Zato se vam čudim, gospod inženir, da ravnate z menoj kakor s cuckom in bebcem. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Podjetnik bo moral brzdati jezik. Marina Poropata udarili po žepu, ker je razžalil odvetnico Marjano Manfreda in Rajka Hrvatiča – Marjan Jerman oproščen. (Delo, 2. apr. 2005, NB) | Imajo pa brzdone kar prav »tifosi«, ki ne verjamejo, da bosta oba petelina pod isto streho zdržala brez incidentov, podtikanj in zbadanj, po katerih sta zaslovela zadnja leta. V Aziji sta sicer brzdata jezike in se izogibala drug drugemu, kar niti ni bilo težko, glede na to,

da nastopata za različni Hondini ekipi, med dirkami bivata v različnih avtodomih in delata z drugim osebjem. (Delo, 3. feb. 2003, NB) | Sin na vozu je rekel sam sebi: »Dobro sva jih izplačala!« Oče, ohladivši si jezo, se pa za ušesom popraska in misli: »Bohinjec, na Bohinjski Beli si brzdaj jezik, dokler drži v Bohinj samo ena cesta, in ta prav po sredi beljanske vasi!« Ta jako previdna, a prepozna misel se mu je vrnila, ko je čul za vozom prijazne vzklrike: »Kar si ženi preveč plačal, dobiš nazaj grede vrnjeno s počenimi groši!« (Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB)

◆ Frazem *brzdati jezik* temelji na prenesenem pomenu glagola *brzdati*: knj. 'obvladovati, zadrževati'.

◎ češ. *držet jazyk na uzdě; mít jazyk na uzdě*; it. *frenare la lingua; tenere la lingua a freno; tenere la lingua a posto*; rus. *deržat' jazyk na privjazji; ne davat' voli jazyku*.

dobíti piko na jeziku, gl. **pika**.

dólg jězik /ekspr.; pren./

1. opravljljivost, odrezavost; gl. **imeti dolg jezik**

»Njega hodi vsako noč tlačiti mora; ker mu nakladate take tovore, pa revček komaj diha!« »Drugega te ni kakor dolg jezik,« se je togotila kuharica in jezno odhitela. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Dolg jezik drago stane. Pogojna kazen Hermanu Kuneju, direktorju Rudnika Senovo, ki je žaljivo obdolžil vodstvo krajevne skupnosti Senovo. (Delo, 19. jun. 2003, NB) | Shaqa za dolg jezik udarili po žepu. (Delo, 4. feb. 2004, NB)

2. velika zgovornost

Dolg jezik, ki je včasih tako oster, da sogovornika kar zmede, je menda nasledila od mame Helge. (Delo, 10. jan. 2000, NB) | »Dvolični« Paragvajec je ljubljeneč navijačev svojega kluba in sovražnik vseh drugih. Dolg jezik mu pogosto povzroča glavobole, samozavest in zmagovalni duh pa sta nepogrešljiva dela njegove osebnosti. (Delo, 3. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *dolg jezik*, prav tako *imeti dolg jezik*, temelji na predstavi, da so velika zgovornost, a tudi opravljljivost, odrezavost koga odvisne od dolžine njegovega jezika. Dolg jezik je tako postal prispodobna za veliko zgovornost ter za opravljljivost, odrezavost. V zvezi s tem primerjaj tudi navadno množinsko rabo sestavine *jezik* v pomenu 'klepetulja, opravljljivec'.

držati jězik za zobmi /ekspr.; pren., tudi velel./ *molčati*; sop.: **držati gobec**; prim. **brzdati jezik, uzdati jezik** (Cigale); **jezik za zobe**

»Kdo je pa še kdaj slišal, da naj bo prva obsodba!« »Drži jezik za zobmi!« je zavpila Kraljica in od jeze poškratela. (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Vse ženske so enake, je neka ljudska modrost, ki lahko roma v koš. Ene vseeno znajo držati jezik za zobmi. Recimo Cathy Freeman, ki nikomur ni

povedala, da bo prižgala olimpijski ogenj na štadionu. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | V takem primeru se je naučil molčati. Uboga očetov nasvet: »Drži jezik za zobmi, ljudje bodo mislili, da imaš karakter.« (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Redki intervjuji, še redkeje kaj o sebi. O njem je bilo zapovedano držati jezik za zobmi tudi njegovim bližnjim. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | Enako je bilo s službo. Marjana je Jožu zato velikokrat trobila, naj se obvlada in drži jezik za zobmi. (Delo, 4. jul. 2001, NB) | To poročilo je sprožilo velik plaz. Ne samo, da jih je Nechifor dobil po nosu, ampak so zagrozili kar vsem delavcem na železniški postaji Jimbolija: ali bodo imeli jezik za zobmi ali pa bodo izgubili zaposlitev in se znašli za rešetkami. (Delo, 25. avg. 1998, NB) | Ogoljufani so bili že najuglednejši muzeji. Ali pa so muzeji sami goljufali s svojimi direktorji, ki včasih odkrijejo kako ponarejeno sliko in držijo jezik za zobmi, da se ne bi osramotili. (Delo, 23. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *držati jezik za zobmi* omenja v velelniški obliki Cigale (II, 1437), ki nem. *schweige!* prevaja s sle. *molči, tiho bodi, jezik za zobe* (oder *derži za zobmi*), nem. *die Zunge schweigen* pa s sle. *berzdati, uzdati jezik*. Plet., I, 370, pri iztočnici jezik navaja j. *brzdati, j. za zobmi držati, die Zunge im Zaume halten; j. za zobe! das Maul gehalten*, Isti, II, 937, pri iztočnici *zob* še *jezik za zobe! das Maul gehalten! jezik za zobmi držati* = *schweigen*. Frazem *držati jezik za zobmi* je nastal po predstavi o položaju jezika za zobmi, pri katerem ni mogoče govoriti.

◎ angl. *to keep one's mouth shut*; bolg. *dârža si dumite pod ezika; dârža si ezika; dârža si ezika zad zubite*; češ. *držet jazyk za zuby; udržet jazyk za zuby*; fr. *tenir sa langue*; hr., srb. *držati jezik za zubima; držati jezik iza zuba*; it. *tenere la lingua a freno; tenere la lingua a casa; frenare la lingua*; nem. *die Zunge im Zaum halten; den Mund halten*; pol. *trzymać język za zębami*; rus. *deržat' jazyk za zubami*.

govoríti ísti jězik /nevtr.; pren./ *imeti enako mnenje o kaki stvari, o kakem vprašanju*; prim. **najti skupni jezik**

Ker se je že izkazalo, da so na ministrstvih za finance in ekonomske odnose in razvoj razumeli sklepe drugače, je tokrat le mogoče zagotoviti, da vsi pristojni govorijo isti jezik? (Delo, 22. sep. 2000, NB) | V potrditev, da govorijo isti jezik, bodo azijska sila in afriške države tudi tokrat zahtevala vzpostavitev multipolarnega sveta, v katerem bodo več pozornosti namenjali revnim ... (Delo, 12. okt. 2000, NB) | Hamas in Fatah v tem trenutku govorita isti jezik predvsem zato, ker pogajanj ni na obzorju. Po njihovi obnovitvi bo zavezništva konec. (Delo, 5. sep. 2001, NB) | »Nekoč avtorji, kot recimo Vargas Llosa in Mário Quintana, medsebojno niso komunicirali, ker drug drugega niso razumeli. Danes pa

odkrivamo, da praktično govorimo isti jezik, ubadamo se z istimi težavami, pestijo nas iste bolečine in bijemo iste bitke. (Delo, 22. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *govoriti isti jezik* izhaja iz dejstva, da je prvi pogoj za medsebojno razumevanje ljudi to, da govorijo isti jezik, nadaljnja stopnja pa je ujemanje v določenem pojmovanju, razumevanju česa. To nakazuje tudi eden od pomenov sestavine *jezik*: knj., navadno s prilastkom 'način izražanja, vezan na določeno pojmovanje, razumevanje česa'. Da gre za enakost, identičnost takega pojmovanja, razumevanja, kaže sestavina *isti*.

iméti [dóbro] namázan jêzik /ekspr.; pren./ *izražati se spretno, lahko*

Policija zdaj išče okrog 40 let starega svetlolasega in suhega moškega, ki naj bi bil visok okrog 180 cm, ki ima dobro namazan jezik, naivne žrtve, ki se med čakanjem na vlak ali avtobus nimajo kam dati, pa v okolici postaje ni težko najti. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Tovrstne tiče – za izpeljavo te goljujše sta potrebna najmanj dva precej spretna nepridiprava, od katerih mora imeti eden še dobro namazan jezik – so bežigraske policisti opazili v torek sredi dopoldneva na Herbersteinovi. (Delo, 29. okt. 1998, NB) | Toda vdova je imela namazan jezik in tudi sicer je znala pridobiti Petana, Tevž pa tudi ni miroval. (A. Ingolič, Sončna reber, 1953, 192) | Bil je čeden trgovski potnik. Imel je namazan jezik in bil je baraba. (D. Debič, Brez milosti, 1955, 92) | Ah pa tudi nasprotnik je imel namazan jezik, s hudobnimi, sijajnimi ugovori je znal motiti angelsko alelujo ... (T. Mann –J. Gradišnik, Čarobna gora II, 1959, 208)

◆ Primera *imeti [dobro] namazan jezik* temelji na besedni zvezi *namazan jezik*. Ta bi lahko izhajala iz predstave o delovanju strojev, katerih deli morajo biti dobro namazani, da brezhibno delujejo. Kako pa se v resnici podmaže jezik, nakazuje J. Glonar, SSJ, 142, pri iztočnici *jezik: jezik si namazati (s pijačo)*. Po zaužitju pijače se res marsikomu razveže jezik, postane zgovoren, a le če ima pri tem pravo mero. Če je nima, se mu jezik kmalu začne zapletati. Besedno zvezo *namazan jezik* pri iztočnici *namazan* pa omenja J. Glonar, prav tam, 228: *namazan jezik*: gibek, gladko tekoč.

iméti dólj jêzik /pog., slabš.; pren./

1. biti opravljev, odrezav

To pa vse samo zato, ker ima dekle dolg jezik pa se prepira z vaščankami, ki je ne morejo. (I. Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | Ali torej nimam prav, če ti očitam, da si strahopetec, ki se še ganiti ne upa, kadar je treba pokazati pogum, ki imaš samo dolg jezik, a bojazljivo srce. (Miroslav Malovrh, Na devinskih skalih, NB) | Glavna izmed njegovih ljubic, Fihriye, se je zato ustrelila, od Latife pa se je ločil, ker se mu je drznila nasprotovati. Vsaj zadnje pa Mango opravičuje, češ da je imela ženska tako dolg jezik, da je ne bi prenašal niti moški v manj patriarhalni družbi. (Delo, 21. sep. 1999, NB)

2. veliko govoriti

Ni, da bi morali spat, jaz bi se pa sam ubijal! Dolg jezik bi marsikdo imel, jaz pa delal. (J. Jurčič, Cvet in sad, NB) | Američanka je imela pred finalnim dvobojem precej dolg jezik. Hingisova pa se z njenimi izjavami ni obremenjevala. (Delo, 3. apr. 2000, NB)

◆ Gl. *dolg jezik*.

◎ hr., srb. *imati dug jezik; imati dugačak jezik; biti duga jezika*; nem. *eine lose Zunge haben, ein loses Mundwerk haben*.

iméti [dólj, ták] jêzik kot kráva rép, gl. *krava*.

iméti jêzik kot káča, gl. *kača*.

iméti jêzik óster kot mèč, gl. *mèč*.

iméti kàj na jeziku /ekspr.; pren./

1. poznati, vedeti kaj, a se tega trenutno ne moči spomniti ali ne upati povedati

Večerja, katero smo nekaj časa še odlašali, ker smo vsak čas očeta domov pričakovali, se je ohladila; usedemo se torej k mizi, vendar nikomur se ne ljubi jesti. Vsak ima na jeziku besedo, da se mu čudno zdi, da očeta proti navadi tako pozno še vedno ni domov, pa nobeden ne govori, bojéč se, da bi drugih v strah ne pripravil. (Simon Jenko, Spomini, NB) | Volku je bilo ta hip žal, da je privedel svoje brate pred očeta, češ naj da odgovor za svoje ravnanje. Pikro besedo, ki jo je že imel na jeziku, da jo izbrusi, je brž požrl. (Janez Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | »Pridite dol, jaz grem v vinograd po breskve, vi me morate spremiti.« Lisec je imel na jeziku izgovor, čutil je, da mu lice žari, a nobene besede ni mogel izustiti, od okna se je odmaknil, vzel klobuk in šel ven na vrt k njej, kakor mu je ukazala, saj ni mogel drugače. (Josip Jurčič, Doktor Zober, NB) | Naš vodnik je obrnil obraz k meni in me srepo pogledal. Da mu ne sprožim besede, ki jo je imel na jeziku, sem poudarno pristavil: »Tako je pravil stari Smuk z Bele nam dijakom, ko smo hodili mimo njegovega doma na počitnice. Ali je vse res, ne vem.« (Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB)

2. govoriti o kom čem, omenjati kaj

Neodgovorno bi bilo, če bi slovenska država izvajala politiko pozitivne diskriminacije do manjšin, ki živijo tu, svoje manjšine pa prepustila samovolji drugih držav, ki ne bi delale tako kakor mi. Zato mora predstavnik države nenehno imeti na jeziku reciprociteto. Seveda pa se doseženi standardi varovanja zaščite človekovih pravic, zlasti manjšin, ne smejo manjšati. (Delo, 9. apr. 2005, NB) | Župan pravi, da pričakuje v Londonu še kakšen teroristični napad. Narod, drogiran z romanco, pa ima na jeziku vprašanje: Bo princ William poročil svojo Kate? Bo spet pravljica? (Jana 2007, št. 03, NB) | V stalinistični Poljski je postal diplomat, bil je vicekonzul v Londonu, potem so ga izključili iz komunistične partije, postal je lektor v založbi ... Od nekdaj je nadvse ljubil nemško literaturo, nenehno je imel na jeziku Goetheja in Schillerja, kakor da bi bila njegova prijateljca, in leta 1958 odpotoval v Zvezno republiko Nemčijo. (Delo, 23. mar. 2001, NB)

iméti kàj na kôncu jezika, gl. *konec*.

iméti nabrušen jêzik /pog.; pren./ *biti odrezav*

V večnem strahu, da mu bo kdo zabavljaj, je zabavljaj Miha sam, in kjer je slutit hudobno namero, je imel nabrušen jezik in stisnjeno pest. Tako je postal najljubši, najzvestejši tovariš Žagarjevemu Gašperju, in oba skupaj strah mirnim mladeničem in pohujšanje vsej vasi. (F. Detela, Svetloba in senca, NB) | ... vsi smo ga čislali in ljubili kakor lastnega brata. Med tolovaji je sedaj kaj na dobrem glasu kot zagovornik, imel je pa že tačas nabrušen jezik in z isto rezkostjo kakor vrata je zaprl takoj tudi »Domačemu petelinu« kljun. (F. Milčinski, Igračke, NB)

◆ Gl. *imeti oster jezik*.

iméti óster jêzik /ekspr.; pren./ *biti odrezav, napadalen*; sop.: **biti ostrega jezika**; prim. **jezikati**

Imela je oster jezik, in v vsaki družbi se ji je posrečilo, da je mimogrede o vsakem bleknila kaj zoprnega, zato je ljudje niso imeli radi; čeprav njenih zlobnih pripomb niso resno jemali, kakor niso docela resno jemali gospe Adele same, so bili vedno rahlo na trnju, ker niso nikoli vedeli, kaj bo uganila v naslednjem trenutku. (G. Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Stičani so se, gredoč iz Malega Gabra, tu ustavili, da bi si z vinom dušo privezali in da bi se po stari navadi nekoliko ponorčevali s hudimi Šentvidci; pa ti sami so imeli zadosti oster jezik in so se meniškimi batarjem kačjepično odrezovali. (I. Zorec, Izgnani menihi, NB) | O, ti nesrečna ženska! Saj še vedel nisem, da imate tako oster jezik. Šment, kakor britev vam gre! (Z. Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Poudarjata, da Kacin vsekakor ni največji domet stranke, vendar je preprečil njeno centralizacijo, ne brani se dela na terenu in ima kot opozicijski vodja dovolj oster jezik. (Delo, 15. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *imeti oster jezik* je lahko parafraza za *jezikati*, pri čemer sestavina *oster* pridaja pomena 'odrezav, napadalen'. Enako velja za frazem *biti ostrega jezika*. Podobno je tudi v frazemu *imeti nabrušen jezik*, v katerem sestavina *nabrušen* pridaja pomen 'odrezav, napadalen'.

◎ hr., srb. *imati oštar jezik*; it. *avere la lingua tagliente; avere la lingua velenosa*; nem. *eine scharfe Zunge haben; eine spitze Zunge haben*.

iméti píko na jeziku, gl. **pika**.**iméti strupén jêzik** /ekspr.; pren./ *biti zelo opravljiv, obrekljiv*; sop.: **biti strupenega jezika**

Ljudje niso rekli ne tako ne drugače. Nihče se ni hotel zameriti Počepki, ker je imela strupen jezik. (Miran Hladnik, Kmečka povest iz polpreteklega časa, NB) | »Bolj jezika. Ima dolg, smradljiv, strupen jezik.« »In opleta z njim čez devet gora,« mi je prišepnila. (M. Remec, Mana, NB) | Moja preljuba žena ima presneto strupen jezik. In tako močna, zdrava pljuča ima moja Lucija, da jo ljudje prav razločno slišijo celo na vrh Gradu ... (R. Murnik, Lepi janičar, NB) | Ginekolog Bumm je imel tudi strupen jezik in so se ga na izpitih vsi bali. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

jêzik srbí kóga /pog.; pren./ *zelo si želi kaj reči, povedati*

RADO Tiho! Sedaj Francelj govori, potlej boš pa ti, če te jezik srbi. ANDREJ Tako je. (Janez Jalen, Lesena peč, Norčava burka v treh dejanjih, NB) | Tisto, česar ne pojem, brez pripomb pospravi, počisti po brlogu in gre. Ponavadi me nič ne vprašuje, čeprav čutim, da jo jezik srbi. Zanesljivo ji je Robi zabičal, da me ne sme motiti. (Miha Remec, Mana, NB) | Pretekli teden je minil tudi v znamenju referendumov o zapiranju trgovin ob nedeljah, o čemer pa danes ne smemo niti pisniti, čeprav nas pošteno srbi jezik, ter seveda v brezplodnem prerekanju med Slovenijo in Hrvaško o tako imenovani ekonomski coni na Jadranu. (Delo, 20. sep. 2003, NB) | PODPREDESENIK DR. MARKO PAVLIHA: Hvala lepa. Seveda glede na vročo tematiko ob tem tudi mene srbi jezik, ampak glede na poslovnik, naj ostane samo pri srbečici. Tako nadaljujemo s poslanskimi vprašanji. (Državni zbor RS: 6. redna seja 16. 05. 2005, NB)

◆ Pomen frazema *jezik srbi* koga temelji na prenesenem pomenu glagolske sestavine *srbeti*: ekspr. 'močno želeti, hoteti'.

jêzik téče kómu kakor mlin /ekspr.; primera/ *kdo je zelo zgovoren, čvekov*; prim. **imeti namazan jezik**; **imeti nabrušen jezik**; Vedno eno golčič, kakor ročni mlini poješ vedno eno (I. Pregelj, Azazel, 1923, 11)

Čuli so o deklini in kaj je dala razbobnati, pa sta starejša dva preudarjala med sabo: »Fanta sva od fare, glavo imava na pravem koncu, jezik nama teče kot mlin, ni vrabec, da se enemu izmed naju ne posreči in dobiva v hišo bogato doto, pridne roke in žensko lepoto – kar pozikusiva. (F. Milčinski, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917, 49) | Jezik mu teče kakor mlin. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 65) | Dober, namazan, nabrušen jezik ima; jezik ji teče kakor mlin. (J. Pavlica, 162)

◆ Primera *jezik teče komu kakor mlin* je nastal na podlagi primerjave nenehnega govorjenja z enakomernim ropotanjem mlina. Sorodni hr., srb. *mljeti kao [prazan] mlin* s sestavino *prazan* kaže na predstavo o praznem, brezciljnem, neumnem govorjenju. Na *mlin* se verjetno nanašata tudi sle. *mleti* slabš. 'govoriti, pripovedovati' in *vrteti svoj mlin* slabš. 'govoriti'.

jêzik za zóbe /pog.; v medmetni rabi/ *utihni, molči*; prim. **držati jezik za zobmi**

Toliko huje je raztogotilo dečkovo vedenje starega orožnika, bržkone zaradi neprijetne zavesti, da konec koncev vendarle govori resnico. »Jezik za zobe!« je zarjul in udaril po mizi, da je težki čimnik zaplesal po njej. »Marš domov, smrkavec!« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Hiša je sedaj moja. Vaš je kot, pa mirujte in jezik za zobe, stari sitnež. Tako mi je rekel vražji sin. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Me pa zanima, kaj bojo rekli ljudje, ko bojo na enem delu strani videl posvetilo Mahatmi Gandhiju in na drugem delu napade, same napade.«

Svami ga je ostro pogrjal: »Jezik za zobe, pob! Drugač me ne bo čist nič brugal, da si že velik in nosiš dolge hlače, ampak te bom dal čez kolen ... (V. S. Naipaul, Maser Mistik, Didakta, 2002, NB)

◆ Gl. *držati jezik za zobmi*.

kačji jêzik /ekspr.; pren./ *odrezav, piker jezik*; prim. **imeti jezik kot kača**

Ni mogla več prenašati kačjega jezika svoje tašče. (P. S. Buck – O. Grahovjeva, Vzhod in Zapad, 71) | Bala se je Klešmana, njegovih zelenih oči in kačjega jezika. (F. S. Finžgar, ZS III, 167) | Klepetavi kačji jeziki visokih dam se bodo rogali njenemu čudnemu okusu. (Savage – Poljanec, Snubitev kneza Pamila, 42)

◆ Gl. *imeti jezik kot kača*.

máčka je snédla jêzik kómu, gl. **mačka**.

na jeziku méd, v sŕcu léd /ekspr.; pren./ *delati se prijaznega, v resnici pa biti hladen, nenaklonjen*
Na jeziku med – v srcu led. (Ljudski pregovori, NB) | »Na jeziku med, v srcu led,« pa bi lahko zapisali za zasebnika iz Radelj ob Dravi, ki oddaja postelje Romunom. Menda jih ima na spanju kar štirinajst, kar sicer ni sporna številka, če bi imel dobro plačani zasebnik za to tudi štirinajst postelj. (Delo, 21. dec. 2007, NB)

◆ Frazem *na jeziku med, v srcu led* temelji na sestavini *med*, ki je prisposoda sladkosti in prijaznosti, in na sestavini *led*, ki je prisposoda hladnega, neprijaznega. Sestavina *na jeziku* dodaja pomen, da gre za sladko, prijazno govorjenje, sestavina *v srcu* pa pomen, da ima kdo tako hladnost, neprijaznost v srcu in da je to čustvo odločilno za presojanje značaja, obnašanja koga. Oblikovno je frazem *na jeziku med, v srcu led* riman izraz, ki je značilen zlasti za reke in pregovore. V takih izrazih rima pogosto določa izbor sestavin in v tem primeru so vse sestavine izredno kompatibilne.

nájti skúpní jêzik /nevtr.; pren./ *doseči enako mnenje o kaki stvari, o kakem vprašanju*; prim. **govoriti isti jezik**

Skozi labirint. Obupno razdeljeni iščemo skupni jezik. In videti je, da smo vedno dlje od njega. (D. Jančar, Razmerja, predvsem nevarna, NB) | Državni zbor hitro lahko preglasuje lokalne skupnosti, a to na nek način niti ni pošteno. Do konca je treba poskušati najti skupni jezik, kar pa postopke v fazi izbora različic zelo podaljšuje. (Delo, 26. jan. 2000, NB) | Zvedeli smo, da so predstavniki sindikata vendarle našli skupni jezik z ministrom za zdravstvo Andrejem Bručanom. (Delo, 4. sep. 2000, NB) | V tem smislu, je bilo rečeno, bi bilo za Francijo in Francoze poučno, če stopijo v neposreden dialog zlasti s Švedi ali Britanci, ne le z Nemci ali Italijani in Španci, s katerimi zlahka najdejo skupni jezik. (Delo, 22. maja 2001, NB) | Predsednik države je na tiskovni konferenci predstavil svoja stališča do izbrisanih in pozval vladne in opozicijske stranke, naj poiščejo skupni jezik. (Delo, 5. feb. 2004, NB)

◎ angl. *to find a common tongue/language*; češ. *najít s někým společný jazyk*; *najít s někým společnou řeč*; fr. *trouver une convergence de vues, établir une entente profonde*; hr., srb. *naći zajednički jezik*; *nalaziti zajednički jezik*; nem. *eine gemeinsame Sprache finden*; rus. *najti obščij jazyk s kem*.

namázan jêzik /ekspr.; pren./ *spretno, lahkotno govorjenje*

Tudi bo dobro, da si omisliš viteško opravo: Zmago ti dovrši namazani jezik. (J. Trdina, LZ 1887, 716) | Treba pa je, da ima eden (izmed igralcev) namazan jezik. (N. Kuret, Veselja dom II, 1942, 95) | Rodil se je v času, ko so v Pekingu še bili mandarini, preživel je revolucijo, japonsko invazijo, Mao Zedonga in šok modernizacije, ves čas pa živi v zakotni četrti kitajske prestolnice, hodi od doma do doma in opravlja svoj poklic. Njegova delavnica so britev s srebrnim rezilom, lakiran umivalnik z vzorcem rož in lesen stol za stranko, zaščiten znak pa hitro zapestje in namazan jezik. (Delo, 3. nov. 2005, NB) | O socioloških, psiholoških in širših družbenih vzrokih za takšno stanje bi lahko napisali esej, nedvomno pa je eden od temeljnih vzrokov – blago rečeno – nenavaden odnos do znanja tako v nekdanjem samoupravnem socializmu kot danes. V obeh sistemih je bila za kariero pomembnejša zvitost, prilagodljivost, namazan jezik in »moralnopolitična kakovost«, sinonim za uspeh pa danes pomenijo predvsem privatizacijski »tajkuni« in udobne državne sinekure. (Delo, 15. apr. 2005, NB)

◆ Gl. *imeti [dobro] namazan jezik*.

ne iméti dláke na jeziku, gl. **dlaka**.

ti je múca jêzik snédla, gl. **muca**.

ugrízni se v jêzik /pog., ekspr.; pren./

1. ne povedati, reči nameravene, zamišljenega
»In še danes živi in nori ...« »Prav mu je!« je hotel reči pob, pa se je še o pravem času ugriznil v jezik, ker je vedel, da bi ga oče pošteno oštel zaradi teh besed. Sram ga je bilo. (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | »Celo v korist je – vsem planincem!« Hotel sem reči: slovenskim in nemškim turistom, a sem se še pravočasno ugriznil v jezik. Med planinci res nisem delal razlike, enako vesel pa sem bil v knjigi v stolpu tako latinskega kot nemškega ali slovenskega vpisa. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Michael Walchhofer bi se dan poprej ugriznil v jezik, ko bi vedel, da bo tako v polno zadel z napovedjo, da štartne številke ne bodo igrale odločilne vloge. Potem ko je po očitnem taktiziranju na kvalifikacijskem treningu štartal kot deseti, je postavil najboljši dosežek ... (Delo, 13. feb. 2006, NB) | Hotel sem mu reči, da niti ne ve, kaj pomeni osvojiti medaljo. Kot vodja ekipe pa sem bil raje tiho, čeprav sem se težko ugriznil v jezik. Vedel sem, da je v pravem mentalnem stanju! (Delo, 21. feb. 1998, NB)

2. komu se kaj zgoditi, kar je prej obsojal pri drugih
Škripal je z zobmi ob pogledu nanje ali srečanju z njimi. Vaščani so govorili, naj pazi, da se ne bo ugriznil v

jezik, ker da se živemu človeku v življenju lahko vse pripeti, beraška palica ali bogastvo, zapor za slaba dela ali županski stolček. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB) | Jeseničan Grega Špendov, eden najizkušenejših, že komaj čaka na prvo vožnjo na novih saneh: »Že večkrat sem se ugriznil v jezik zaradi svojih napovedi, zato to pot ne želim ničesar obljubljeni. Seveda pa bi se rad na tekmah odrezal kar najbolje in jo odnesel brez poškodb.« (Delo, 29. nov. 2001, NB)

♦ Frazem *ugrizniti se v jezik* temelji na predstavi, da če se ugriznemo v jezik, ta kot eden najpomembnejših govornih organov ne more opraviti svoje funkcije – govorjenja. Besedna zveza *ugrizniti se v jezik* je že v Plet. II, 714, a še v osnovnem pomenu.

© angl. *to bite one's tongue*; ft. *se mordre la langue*; hr., srb. *ugristi se za jezik*; *ujesti se za jezik*; it. *mordersi la lingua*; nem. *sich auf die Zunge beißen*; rus. *prikusit' jazyk*.

vzėti kómu besédo z jezika, gl. **beseda**.

jezikáti, gl. *imeti oster jezik*.

jéžiti se

lasjé se jéžijo kómu, gl. **las**.

jó

pocéni jó odnĕsti, gl. **odnesti**.

jók

íti na jók in sméh kómu, gl. *jok in smeh [v enem mehu]*.

jók in sméh [v ěnem méhu] /ekspr.; pren., dvojjč., tudi **smeh in jok/ razpoloženje**, ki zelo hitro prehaja iz ene skrajnosti v drugo

Dolga bo pot.« Zasmejala se je tudi žena in ker sta se smejala ta dva, so se zasmjali tudi trije kralji, ki so imeli jok in smeh v enem mehu. »Jaz sem Gašper, ta je Mihec, ta je Baltazar,« je povedal Gašper. (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Podajta si roke!« Pa sta se oba zasmejala, zakaj jok in smeh jima je bil v enem mehu, segla sta si v roke in se poljubila in sklenjen je bil mir, trden mir in večen mir, ki je trajal četrtr ure, včasih celo pol. (Isti, prav tam, NB) | Podajta si roke!« Naprodaj sem za mali izkupiček. Mi, mrtvecu, bo šlo na jok in smeh. Nekomu padel v zimski bom mošnjíček, pastirji so ob grofovih zvereh. (Valentin Cundrič, Pamtidiv, Sonetni venec sonetnih vencev, NB) | Otroški svet jo je vznemirjal, odlikavala ga je kot bogatega, čustveno razgibanega, elementarnega in dojemljivega za lepoto, fantazijo, vrednote, pristnost doživljanja. Poseben čar je odkrivala v nasprotjih, ki se vsa zrcalijo že v otroštvu (jok in smeh hkrati). (Delo, 10. mar. 1999, NB)

♦ Parni frazem *jok in smeh [v enem mehu]* temelji na nasprotju sestavin *jok in smeh*, tudi obrnjeno

smeh in jok, s čimer je nastal pomen zelo hitro se spreminjajočega razpoloženja iz ene skrajnosti v drugo. Neobvezna sestavina v *enem mehu* v pomenu 'hkrati, obenem, skupaj' poudarjeno združuje ti dve skrajnosti.

sméh in jók [v ěnem méhu], gl. **smeh**.

žénski jók pa máčkine sólze, gl. **solza**.

jokáti

jokáti kot děž, gl. **dež**.

jokáti kot míla jĕra (Jĕra), gl. **jera (Jera)**.

jokáti kot otròk, gl. **otrok**.

jokáti krváve sólze, gl. **solza**.

júha

ne priplávati po [prežgáni] júhi /pog., ekspr.; pren., nikal./ *biti bister; prebrisan*

No, človek je zdaj župan, župan pa ne priplava po juhi, pomemben je, ker ga občani izberejo sami in zato ne gre preslišati, kar župan povedo. (Delo, 10. apr. 2001, NB) | Bržčas tudi doktorji niso priplavali po juhi, tako da si gospodarstvenikom kmalu ne bo več treba razbijati glav z njihovo zaposlitvijo. (Delo, 26. mar. 1998, NB) | A pozicija ni priplavala po juhi: za skrajšani postopek je potrebna dvetretjinska večina in takrat bi opozicija lahko povzročala nove težave in blokade. (Delo, 15. mar. 1999, NB) | Stopite z menoj in recite temu kabinetnemu cepcu, da moji ljudje niso priplavali po prežgani juhi. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 62) | Vprašal sem ga, zakaj se ne poživžga na lumpe in nevaležneže, saj vendar ni priplaval po prežgani juhi, saj ve, v kakšnem zverinjaku živi. (A. Hieng, Pričevanje o Lojzetu Filipiču, 1975, 23) | Ako se je res porušilo pol dimnika, dobro, – naj ga dene natararica v račun, pa plačamo poleg vina, krač, kruha in cigar še pol dimnika. Saj nismo na prežgani juhi priplavali! (Fran Milčinski, Igraček, 1909, 14) | Mislite, da sem jaz po juhi priplaval? Mislite, kaj, pa nisem! Njemu jo bom pa skuhal, pa še kakšno. (T. Fornezz, TT 1964, št. 2, 4)

♦ V Glonarjevem SSJ iz leta 1936 je obravnavani frazem pri iztočnici *juha: nismo na prežgani juhi priplavali* 'nismo kar si bodi, od muh, brez vrednosti'. Ima ga tudi E. Bojc v knjigi *Pregovori in reki na Slovenskem: Ni na prežgani juhi* (– *prežganka*) *priplaval /prišel/ na svet*. V najnovjšem gradivu so frazemi brez sestavine *prežgana*.

Pomensko in oblikovno enak frazem je v pogovorni nemščini in se glasi *nicht auf der Suppe dahergeschwommen sein* 'ne biti novinec, ne nezkušen človek, ne nepomembnega porekla'. Po H. Küpperju (Wörterbuch der deutschen Umgangssprache) nemški frazem izhaja z Dunaja od leta 1930, kar je kasneje od pojavitve slovenskega (leta 1909). V drugih evropskih jezikih nisem našel oblikovno in pomensko enakih izrazov.

Za razlago pomena frazema je pomembna sestavina *pripravati po juhi*, in to *prežgani*. Kaj pripravla po prežgani juhi ali prežganki? Očitno nič omembe vrednega. Kar priprava po prežgani juhi, torej ni pomembno, saj prežganka ni veljala za kako ugledno jed. Če pa, kot je to v frazemu *ne pripravati po (prežgani) juhi*, nepomembno zanikamo, dobimo pomen 'ni nepomembno, ni kar tako ipd.' Ta pomenski vzorec, ki temelji na matematičnem pravilu, da dva minusa dasta plus, tj. da zanikamo negativno (tip *slab* : *ni slab*), se v slovenščini večkrat pojavlja, npr. *ne biti od muh, to ni mačji kašelj*, v katerih sestavini *od muh, mačji kašelj* prav tako pomenita 'nekaj nepomembnega'.

© nem. *nicht auf der Suppe dahergeschwommen sein*.

pojésti vročo júho /pog., ekspr.; pren./ *soočiti se z neprijetnim, nelagodnim položajem*

»Nekoliko prej in odločneje bi bilo treba reagirati, to je vse. Bojim se, da bova morala zdaj pojediti to vročo juho – do zadnje kaplje.« (H. H. Kirst – B. Verbič, 08/15 danes, 1964, 249) | ... predlagati vladi, da se iz dohodnine oziroma finančne izravnave tistih občin, ki ne prevzemajo bremen, zagotovi potreben denar za nemoteno delovanje javnih zavodov iz njihove pristojnosti. Ali bo najbolj vročo juho na koncu srebal tisti, ki jo je najbolj razgrel, pa bomo še videli. (Delo, 31. mar. 2000, NB)

◆ Gl. *skuhati vročo juho* [komu]. Pomensko ustrezen nemški frazem je *die Suppe auslöffeln* [*die man sich eingebracht hat*].

skúhati vročo júho [kómu] /pog., ekspr.; pren., tudi *zakuhati*, nedov. *kuhati*/ *povzročiti neprijeten, nelagoden položaj*; prim. **lepo kašo skuhati komu**

Gospod pravdač je muhast. Lahko nam skuha vročo juho. (Bratko Kreft, Celjski grofje, 1932, 53) | Mislite, da sem jaz po juhi pripravil? Mislite, kaj, pa nisem! Njemu jo bom pa skuhal, pa še kakšno. (T. Fornezzí, TT 1964, št. 2, 4) | Vroč juho, ki jo je s svojimi javnimi protesti in celo stradanjem pred parlamentom v zadnjih letih zakuhal celjski črkoslikar Ladislav Perčič, bo nazadnje nekdo moral posrebiti. (Delo, 12. apr. 2002, NB) | Do predčasnih parlamentarnih volitev je – teoretično – ostalo le še nekaj majhnih korakov, toda zdi se, da se bo vroča juha, ki so jo zakuhali v Kremlju in dumí, čez praznike za osmi marec (v Rusiji bodo trajali kar tri dni) vendarle ohladila. (Delo, 8. mar. 2001, NB) | Skratka, vse je, kot bi bili šele na začetku razprav in usklajevanja o prihodnjem volilnem sistemu, čeprav se v ozadju morda že nekaj časa kuhajo tudi vroče juhe. (Delo, 26. nov. 1999, NB)

◆ Frazem *skuhati vročo juho* [komu], tudi *zakuhati vročo juho* [komu] in nedov. *kuhati vročo juho* [komu] temelji na dejstvu, da je vročo juho

(tudi kašo) treba zelo previdno jesti, da se z njo ne opečemo. V prenesenem pomenu je tako *vroča juha* (enako *vroča kaša*) dobila pomen 'neprijeten, neugoden položaj', v katerega nas je kdo spravil (= *skuhal, zakuhal*). Tak pomen ima tudi v frazemu *pojesti vročo juho*. Predstava o juhi kot o nečem neprijetnem zapletenem obstaja tudi v hr., srb. *zagustiti supu* 'narediti kaj težje, bolj neprijetno, zakomplicirati, povzročiti zmedo, nered'. Slovenskemu *skuhati vročo juho* [komu] ustrežni nemški frazem je *jmdm. eine schöne/böse Suppe einbrocken* 'spraviti koga v neprijeten položaj'.

vróča júha /pog., ekspr.; pren./ *neprijeten, nelagoden položaj*

Žal nekateri niso doumeli, da se lahko zamenja tudi zvezdnika. Vodstvo se je prepozno odzvalo in še tri dni pogrevalo vročo juho. (Delo, 13. jun. 2002, NB) | Državni organi nosijo za vse bolj »vročo juho« komaj začasno urejenega financiranja pomembnega dela javnih zavodov v kulturi brez dvoma velik del odgovornosti. (Delo, 31. mar. 2000, NB) | Zakon o finančnem poslovanju bo slovenskemu gospodarstvu tako kratkoročno kot dolgoročno povzročil več škode kot koristi. In ne moremo se tolažiti, da bo to, po načelu vroče juhe, pač še eden od nepremišljeno napisanih zakonov, ki se ne bo preveč prizadevno in dosledno izvajal. (Delo, 7. dec. 1999, NB)

◆ Gl. *skuhati vročo juho* [komu].

zakúhati vročo júho [kómu], gl. *skuhati vróčo júho* [komu].

junák

bíti junák dnéva, gl. *junak dneva*.

junák dnéva /ekspr.; pren./ *najpomembnejša osebnost dneva*

Medtem ko so slovensko ekipo prevevali mešani občutki, kot je v zdušje v ekipi ocenil junak dneva Valenčič, so si širok nasmeh na obraz nadedli Avstrijci. Benjamin Raich si je s prvo slalomsko zmago v sezoni in svojo 22. v svetovnem pokalu ustvaril praktično neulovljivo točkovo prednost v boju za veliki kristalni globus. (Delo, 18. mar. 2006, NB) | Ne vem, če je bila to dirka moje kariere, gotovo pa je bila ena tistih, ki se jih bom kdaj kasneje z veseljem spomnil,« je dejal nesporni junak dneva Michael Schumacher. (Delo, 25. apr. 2005, NB) | Vseeno pa je bil Nemeč junak dneva, saj je dosegel, kar so od njega v zadnjih letih pričakovali v domovini in predvsem v ekipi Telekom – na prestolu svetovnega pokala je po osmih letih nasledil Olafa Ludwiga. (Delo, 23. okt. 2000, NB) | Junak dneva v naši reprezentanci je bil Matic Osovnikar, ki se je v teku na 200 metrov nepričakovano uvrstil v finale. (Delo, 15. mar. 2003, NB) | Celo Gianni Agnelli, ki so se ga za konec tedna vsi spominjali po dobrem, težke trenutke pa so med

slovesom potisnili na stran, ni več junak dneva. Pogreb je minil, pokojnik je odšel v zgodovino, kriza njegovega Fiata pa je ostala in se utegne po smrti »gospoda Fiata« še zaostri. (Delo, 28. jan. 2003, NB) | Pičlih 23 sekund je bilo za Gianfranca Zolo dovolj, da je postal otoški junak dneva. Natančno toliko je potreboval »žepni« strelec iz Sardinije, ko je kot rezervist vstopil na igrišče, da je premagal avstrijskega vratarja v dresu Stuttgarta Franza Wohlfahrta in poskrbel za nepopisno veselje med tisočimi angleškimi navijači, ki so se podali v švedsko prestolnico. (Delo, 15. maja 1998, NB) | Gol morda ni bil tako efekten kot tisti, ki ga je štiri dni pred tem za slovensko zmago za Bežigradom z volejem – pozneje je sam priznal, da je bil to le poskus predložka – dosegel Milan Osterc in z njim postal junak dneva na CNN. (Delo, 17. nov. 2001, NB)

© hr., srb. *junak dana*; nem. *der Held des Tages sein*.

postáti junák dnéva, gl. *junak dneva*.

jús

bíti po júsu /pog.; pren., tudi nikal./ *bíti primeren, ustrezen veljavnim pravilom, kakovosten*

Pri kupovanju oblek nima nikoli težav. Pravi, da ima postavo po jusu (J. K.). Saj ni treba da je vse »po jusu«, veš. Odgovori • Citiraj sporočilo ... Res ne vem, zakaj bi mogli biti vsi našemljeni. (Google, med.over.net/forum5/...) | Nekdaj smo morali biti po »jusu«, danes po »družbenem razredu«. Nekaterim grem že pošteno na živce, ker stalno obujam spomine na stare dobre čase, ... (Google, www.zbornica-zveza.si/dokumenti/...)

ne býti po júsu /pog.; pren. nikal./ *ne býti primeren, ustrezen veljavnim pravilom, izstopati*

Očitno bova z Ido morala skupaj z evropskimi ministri kulture na slavnostno projekcijo novega Morettijevega filma in zato ta rdeča preproga in zato vsa ta oprava in zato zdaj Ido glava boli. Zaman je povpraševala, kje bi imeli kaj za sposodit, nič nimajo zame, ki nisem ravno po jusu. (Delo, 27. maja 2006, NB) | To ni ravno po jusu, ampak podarjenemu konju se ne gleda v zobe. (J. K.) | Vsi pač ne morejo biti po JUS-u in včasih te take in podobne tabele naredijo samo paničnega in to ponavadi brez pravega razloga. (Google, med.over.net/forum5...) | Saj se razume, če nisi po jusu, nimaš pravih linij obraza, stasa ne moreš biti kot Naomi Campbell LOL, in slike niso kot iz revije, ... (Google, www.najina-poroka.com/...)

♦ Frazema *bíti po jusu* in zanikano *ne býti po jusu* temeljita na kratici JUS = Jugoslovanski standard. Katalog standardov je leta 1964 objavil Jugoslovanski zavod za standardizacijo. Tako je izraz *bíti po jusu* pomenil, da je kaj primerno, ustrezno veljavnim pravilom, kakovostno. Preneseno na človeka ali stvar je to pomenilo, da je kdo primeren, kaj primerno, da ustreza tem pravilom, v zanikani obliki pa, da izstopa, ni v skladu z njimi.

jútri

bíti od dánés do jútri, gl. *danes*.

dánés z bètom, jútri s psòm, gl. *bet*.

od dánés do jútri, gl. *danes*.

živéti od dánés do jútri, gl. *danes*.

življênje od dánés do jútri, gl. *življenje*.

životárjenje od dánés do jútri, gl. *življenje*.

K

kabinéten**kabinétni mōlj**, gl. **molj**.**káča****dólg kot jára káča** /ekspr.; primera/ *zelo dolg, dolgotrajen*; prim. **kot jara kača**

Včeraj se je na kranjskem okrožnem sodišču končalo kot jara kača dolgo sojenje tako imenovani gorenjski heroinski navezi, sedmerici, ki ji je tožilstvo očitalo organiziranje in sodelovanje pri prevozu in prevzemu vsaj 334 kilogramov heroína, kar zadostuje za dva milijona 225 tisoč odmerkov. Sodnica Andreja Ravnikar je po 67 obravnavnih dneh razglasila sodbo. (Delo, 16. mar. 2000, NB) | Postopek temelji na AutoBioStimulaciji in po branju kot jara kača dolgega (ahm!) opisa mi je jasno le, da gre za računalniški program, ups – bolj zapleteno je: »programski sistem« za okolje Windows in Mac. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | ... gre za projekt skakalnega centra s športnim parkom nad Podutikom. Kot jara kača dolga zgodba, ki je najbrž kar sojena slovenskemu skakanju, o katerem se veliko piše in govori le še tedaj, če in ko slovenski skakalci dosegajo izjemne rezultate ter ob planiških prireditvah svetovnega pokala. (Delo, 8. dec. 2000, NB)

◆ Gl. *kot jara kača*.

gojiti káčo na prsíh /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *izkazovati dobrote človeku, ki je dobrotniku nehvaležen, sovražen*; sop.: **gojiti gada na prsíh**

Minister goji kačo na prsíh? Dvoglava koalicija SDS-SKD, ki jo vodi dolgoletni emigrant dr. Andrej Bajuk, je predstavila prvo področje alternativnega vladnega programa. (Delo, 20. mar. 2000, NB) | »Prve hiše, ki so jim jih zgradili, so razbili. Lastnine ne poznajo, torej ne smejo nobene hiše več dobiti zastoj!« je izjavil Janko Bukovec, župan Semeča, in dodal, da je kar petindevetdeset odstotkov romske populacije brez službe: »Torej – kot smo včasih rekli na kmetih – gojimo kačo na prsíh! Kdor se navadi, da samo dobiva in kar še dobiva in dobiva, zanj ni nobene rešitve. (Mladina 2003, št. 41, NB) | Prav naši dve državi sta postavljali na noge različna teroristična gibanja in celo tekmovali, katera bo pri tem učinkovitejša. Enajsti september je bil zato svojevrstna streznitev: v glavo smo namreč v hipu dobili vse tisto, kar smo kot kačo na prsíh leta in leta redili med hladno vojno. (Delo, 7. mar. 2002, NB) | Slovenska povojna kulturnopolitična revialistika ima svojo jasno disidentsko logiko, podobno logiki, ne pa zmeraj tudi praksi, drugih vzhodnoevropskih držav. Ta logika govori o tem, da je zatirana svobodna misel že našla

način, da se je pretokla na dan skozi legalne oblike publiciranja, četudi se je kmalu izkazalo, da je avtoritarna oblast redila kačo na prsíh. In je revijo z bolj ali manj prozornim razlogom ukinila. (Delo, 1. jun. 2007, NB)

◆ Frazem *gojiti kačo na prsíh* z zamenljivimi glagolskimi sestavinami *gojiti, greti, rediti* se nanaša na 97. Ezopovo basen z naslovom *Kmet in kača*. V njej kmet najde od mraza otrplo kačo, in ko jo ogreje na prsíh, ga ta piči. Pojavi se že v latinščini: *Tu viperam sub ala nutricas* (Petronius Arbitr, Saturae, 77) (tj. 'hraniš kačo pod pazduho') ali *In sinu atque in deliciis viperam illam venenatam ac pestiferam habere* (tj. 'hraniti tisto strupeno in pogubno kačo na prsíh in ljubiti jo') (M. Tullius Cicero, De haruspicum responso 24, 50). Na nastanek obravnavanega frazema so razen omenjene basni verjetno vplivale še druge predstave. Kačji pik je bil nekdanj namreč tudi priljubljeno morilsko sredstvo.

◎ angl. *to cherish a viper in one's bosom*; ft. *no-urrir un serpent dans son sein*; hr. *hraniti zmiju u njedrima*; *gojiti zmiju u njedrima*; *nositi zmiju u njedrima*; it. *scaldare una serpe in seno*; nem. *eine Schlange am Busen nähren*; *eine Schlange am Busen wärmen*; srb. *hraniti guju u nedrima*; *hrani kera da te ujede*.

gréti káčo na prsíh, gl. *gojiti kačo na prsíh*.

iméti jêzik kot káča /ekspr.; primera/ *imeti oster, piker jezik*; prim. **kačji jezik**

Pravijo mi, da sem križanec med gospodično Marple in Mary Poppins, ker sem zelo stroga. Imam jezik kot kača. Resnico povem v obraz in s tem sem spravila v jok celo odrasle moške. (Delo, 12. jan. 2005, NB)

◆ Primera *imeti jezik kot kača* temelji na primerjavi ostrega, pikrega jezika s kačjim jezikom oziroma z jezikom kot kača. Na podobni predstavi temelji tudi primera *imeti strupen jezik*.

iméti káčo v žêpu /ekspr.; pren./ *biti brez denarja; biti skop*

Bila je to le skromna hiša, v katero so se zatekali revni popotniki, ki so imeli v grlu sušo, v želodcu pajčevine, v žepu pa kačo. (J. Mlakar, IPS II, 204) | V NLB pripravljajo posebno plaketo za Ljubljenege vodjo: je edini njihov komitent, ki je v minulem desetletju redno prejemal plačo in z računa ni dvignil niti tolarja (med redkimi prijatelji je poznan kot tisti, ki ima kačo v žepu). (Mladina 2004, št. 33, NB) | V želodcu mu je glasno

krulilo, toda v žepu je bila kača. (M. Komanova, Slike, zgodbe, šale – vse za moje male, 1932, 36)

◆ Frazem *imeti kačo v žepu*, prav tako frazema *kača v žepu* in *s kačo v žepu*, je nastal po predstavi, da je v žepu nekaj (resničnega ali namišljenega), kar nam zelo brani seči vanj. To je posebno očitno v nekaterih pomensko ustreznih tujih frazemih, v sestavi katerih so razen *kače* tudi *rak*, *jastog* ali celo *hudič* (gl. ☉). Frazem *imeti kačo v žepu* v obliki *kačo v žepu imeti* z razlago = kein Geld im Sack haben je že v Plet. I, 376, kjer je tudi razlaga = karg sein, tj. biti skop. J. Glonar (SSJ, 145) pri iztočnici *kača* omenja tudi frazem *kača v žepu*: prazen žep.

☉ bolg. *vljazla mi e zmija v kesijata*; fr. *loger le diable dans sa bourse*; *avoir un oursin dans sa poche*; it. *avere il granchio alla borsa*; *avere il granchio alla scarsella*; pol. *mieć więza w kieszeni*; *mieć więza w kalecie*.

kača [je] v žepu, gl. *imeti kačo v žepu*.

kakor [da] bi kača pičila kóga, gl. *kakor [da] je kača pičila koga*.

kakor [da] je kača pičila kóga /ekspr.; primera, tudi **kakor da bi/ zelo hitro**; prim. **kot oparjen**

»Kar naprej vse pospravljajš in prestavljajš, čeprav veš, da me jezi, ko potem ne najdem ničesar!« Zašaril je med krožnički in skodelicami, a iznenada je odskočil, kakor da ga je kača pičila, ker je nehote prevrnil visok kozarec, ki se je odbil in zvenknil po lesenih tleh. (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Kakor da bi ga kača pičila, odmakne se od okna, ko jo priti zagleda. Razburjen koraka po sobi gor in dol. (J. Jurčič, Telečja pečenka, NB) | Kakor bi jo bila kača pičila, odskoči mati pri tem imenu, tako da Metka pade na obraz na tla. »O ti brezbožno dete,« vpije, »pojdi, pojdi, obesi se mu na vrat!« (J. Stritar, Svetinova Metka, NB) | Z znamko iz tujine, brez pošiljatelja na zadnji strani, in ko je odprl, je na rdečem papirju s črnimi črkami pisalo: »TO JE ZAČE-TEK KONCA!« Orhan je vrgel pismo, kot bi ga pičila kača, se obrnil h Ksaverju in ukazal: »Poberi in preberi. Kaj to pomeni?« (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | S stisnjenimi zobmi so tako sprejeli zadnjo različico predloga, po kateri bi bilo oglaševanje na programih RTVS v najbolj gledanem času omejeno le na devet minut na uro, poskočili pa so, kot bi jih pičila kača, ko so zvedeli, da jim nameravajo poslanci odrezati še tri odstotke z rtv-prispevkom zbranega denarja za potrebe lokalnih radijskih in televizijskih organizacij. (Delo, 2. apr. 2001, NB)

◆ Primera *kakor [da] je kača pičila koga* z različico *kot [da] bi kača pičila koga*, ki se navadno uporablja z glagoli *odskočiti*, *skočiti*, *umakniti* se je nastala verjetno po naslonitvi na pregovor *Kogar je kača pičila, se boji zvite vrvi*. Primera očitno temelji na predstavi o strahu, ki prevzame člo-

veka, ko zagleda kačo in se zato hitro umakne, da ga ne bi pičila. Sestavina *kača* je v manj rabljenih sopomenskih frazemih zamenjana s sestavinama *gad* in *modras*.

kakor jára káča, gl. *kot jara kača*.

kot bi káča pičila kóga, gl. *kakor [da] je kača pičila koga*.

kot jára káča /ekspr.; pren., primera/ *kar že dolgo traja in kaže, da se še dolgo ne bo končalo*

Priprava in sprejem sodobnih meril za kategoriziranje vrhunskih in perspektivnih športnikov v Republiki Slovenije se vleče kot jara kača in postaja trn v peti tako športnikov samih, ki jim je takšen dokument pomenil formalni temelj za uveljavljanje statusnih pravic kot tudi podlago za sofinanciranje programov športne priprave in nastopov iz javnih virov. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Na prvem tro-troju do Techimana so nam družbo delale kokoši, sama pa sem sedela stisnjena med marama z bolnima otrokoma v naročju. Spomnim se, da me je ob pogledu na vročična obrazka spreletela misel: »O bog, upam, da nimata kaj nalezljivega«, in tri ure so se vlekli kot jara kača. (Delo, 31. jul. 2002, NB) | Še en odrezav nastop je Frasa, medtem ko so se minute upov in dvomov v pričakovanju odločilne bitke velemojstrov vlekli kot jara kača, pomaknil v najboljšo dvajseterico. (Delo, 3. jan. 2003, NB) | Že samo dejstvo, da se postopek vleče kot jara kača, vzbuja domnevo, da bi nekateri želeli, da naj bi vse to pometli pod preprogo in s tem v pozabo, kako se je zgodila ta zgodba in kdo so bili njeni akterji. (Delo, 5. jun. 2003, NB) | Vendar ni mogoče reči, da je bila razprava dolgočasna. Če se ne bi vlekla kot jara kača, bi iz nje lahko naredili tekmovalje, kdo od govornikov se zna bolj sočno izraziti. (Delo, 19. maja 2005, NB) | Samo še to manjka, da bodo nekaj tednov pred koncem sedanjega parlamentarnega mandata vsi zadovoljni in bodo šli vsi na morje, je bilo te dni v Rimu slišati pikre pripombe. Tako enostavno seveda ni in vsi ne bodo zadovoljni, tudi rešeno še ni vse, kar je čakalo toliko let in se vleklo kot jara kača in stekel polž. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | V zadnjem času se je v zgodbo vrinilo še poglavje o zamujanju z gradnjo ceste od Ormoža proti Gorišnici, vendar je tamkajšnja trasa že trdno določena, arheološka izkopavanja končana in gradnja je samo še vprašanje časa, denarja in politične volje. Markovčani pa so zaradi zapletanja s ptujsko obvoznico poleg Hajdinčanov najbolj prizadeti v tej zgodbi, ki se vleče kakor jara kača. (Delo, 15. jan. 2002, NB) | Pri konkretnih potrebah in zahtevah je bil vedno pri roki odgovor, da jim trenutne razmere niso naklonjene. Tako se je kakor jara kača več desetletij vlek problem zaščitnega zakona, ki je tudi danes, pet let po izglasovanju v parlamentu, le črka na papirju. (Delo, 28. sep. 2006, NB) | Najbolj moti to, da je program precej počasnejši oziroma strojno zahtevnejši od prejšnje različice. To se pozna na vseh korakih, najbolj pa ob prvem zagonu programa, ki se ob nalaganju vseh filtrov in dodatkov vleče kakor jara kača. (Monitor, april 2004,

NB) | Dnevi so se vlekli ko jara kača, drug je bil daljši od drugega in vsi so si bili neznansko podobni. (L. Kuhar, Borba na tujih tleh, 1946, 93)

◆ Izraz *jara kača* razlaga J. Glonar (SSJ, 145) takole: *jara* (na spomlad, posebno divja, strupena) kača. Po SSKJ (II, 205) je *jár* starinski izraz v pomenu 'jezen, razdražen', glagol *járiti* knj. 'jeziti, dražiti, razburjati' ter *razjariti* ekspr. 'zelo razjeziti, razdražiti'. Enak pomen kot glagola *jariti* in *razjariti* imata tudi glagola *káčiti* in *razkáčiti*, ki ju je z rezervo mogoče povezovati z razdraženo oziroma jaro kačo (gl. J. Keber, Živali v prisposodobah 2, 34).

Pomen dolgotrajnosti, brezkončnosti primer *kakor jara kača, kot jara kača, ko jara kača* je očitno prevzet po daljših sopomenskih izrazih [*kot*] *povest o jari kači* in *povest o jari kači in slinastem polžu* (gl. tam). Ker se *jara kača* in *stekel polž* pojavljata skupaj tudi v ljudski pesmi (npr. Jara kača / Stek'1 povž. / Dovga žena, / Krat'ek mož, gl. SNP IV, št. 7574, 361) in v primeri *vleči se kot jara kača in stekel polž*, je treba pomen frazemov *kot jara kača* in [*kot*] *povest o jari kači* [in *slinastem, steklem polžu*] pripisati prav sestavini *polž* kot prisposodbi počasnosti, ki je tudi sestavina *stekel* ne more spremeniti. Sestavina *zgodba* namesto *povest* v citatu iz dela B. Jurca je samo avtorska prenovitev.

[kot] povést o jári káči [in stéklem pólžu] /ekspr.; pren., navadno kot primera/ *kar že dolgo traja in kaže, da se še dolgo ne bo končalo*

Sojenje je kot povest o jari kači. Stavak spet secirajo. (Delo, 19. okt. 2004, NB) | A veste, to je vse povezano. To je lahko povest o jari kači. Takrat sem opozoril parlament, kolege: ko sprejemamo ta instrument usklajevanja zajamčenih plač, ne usklajujemo samo zajamčene plače, usklajujemo državne transferje. (Državni zbor RS, 7. redna seja 22. 6. 2001, NB) | Kaznjenec Jože je hodil spet v delavnico, zbijal je čevlje, jedel z drugimi, a dan za dnem mu je bil pust, brez konca ko zgodba o jari kači. (B. Jurca, Stekleni grad, 1958, 16) | Ne glede na to, kakšna bo končna razsodba ustavnega sodišča o (ne) ustavnosti zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic (pravniki se strinjajo, da bodo ustavni sodniki in sodnice verjetno pohiteli, saj je izjemno pomemben), je že jasno, da se bo proces privatizacije velike večine naših zavarovalnic vlekel kakor povest o jari kači. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Povest o jari kači in slinastemu polžu se bliža koncu. Tudi Vitranc odprl denarnico. (Delo, 7. nov. 2002, NB)

◆ Gl. *kot jara kača*.

pičiti kàkor káča /ekspr.; primera/ *zelo, boleče pičiti*

Samo besedo še potrebuje Simonova bolečina, ki kljuje, samo še besedo, da se bo v njem nekaj dokončno prelo-

milo. In ta beseda naposled pride, naposled piči kakor kača. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

◆ Primera *pičiti kakor kača* temelji na značilni lastnosti kač, da zlasti tiste strupene boleče pičijo in je njihov pik navadno tudi smrtno nevaren. Kačji pik je tudi v znanem pregovoru *Kogar je kača pičila, se še zvite vrvi boji*.

redíti káčo na prsíh, gl. *greti kačo na prsih*.

sikati kàkor káča, gl. *sikati kot kača*.

sikati kot káča /ekspr.; primera, dov. *sikniti/ jezno govoriti z ostrim, rezkim glasom*

V oddaji Od vrat do vrat so kot ponavadi vpili drug čez drugega, se prepirali in se zmerjali, ena izmed dveh najviše postavljenih gostij oddaje, Mussolinijeva, pa je ves čas nekaj brundala, sikala kot kača in očitala Bellillovi, da je komunistka in se v vsakem trenutku potrudila preprečiti ministričino govorjenje. (Delo, 5. feb. 2001, NB) | Glej, kaj si kupil z eno besedo, zakaj ti doslej nisi poznal niti mene, niti mojega konja. « Hasan si je obvezal roko, se nagnil na vrat svojega konja, siknil kakor kača in konj je zdirjal tako naglo, kakor bi plaval po zraku. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Pa si ti še slabši in zlobnejši. Tvoj oče je rjovel kot lev, ti sikaš kakor kača. (I. Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | Jelka ni koj odgovorila. Potem se je nagnila Lisjaku prav na uho in zasikala kakor kača: »Hočem, da si s krvjo onemogočiš povrnitev nazaj k svojemu očetu, Ostrorogemu Jelenu.« (J. Jalen, Bobri 3, Vrh, NB)

◆ Primera *sikati kot kača* izhaja iz primerjave jeznega ostrega ali rezkega glasu s kačjim sikanjem.

◎ bolg. *sàskam kato zmija*; češ. *syčet jako had*; hr. *siktati kao zmija*; mak. *s'ska kako zmija*; pol. *syceż jak żmija*; rus. *šipet' kak [podkolodnaja] zmeja*; slš. *syčat' ako had*; ukr. *syčaty jak zmija*; *syčaty jak gadjuka*; *syčaty jak gadyna*.

sikniti kàkor káča, gl. **sikati kot kača**.

s káčo v žèpu /redko; pren., kot pril./ *brez denarja*

Medtem si je privoščil kar veselo življenje; hodil je v gledališče, se vozil v mestni park in razdal veliko denarja revežem. V resnici je užival, ker se je še dobro spominjal časov, ko je bil suh in s kačo v žepu. Kako je bilo takrat pusto, kako pa je zdaj vse drugače. (Chr. Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Mora prav tanko in še tanjše piskati, s kačo v žepu 366 dni na leto. (J. Milič, Knjiga 72, 781)

◆ Gl. *imeti kačo v žepu*.

skrivati kàj kot káča nôge /ekspr.; primera/ *zelo skrivati (tajiti)*; sop.: **skrivati kaj kot gad noge**

Z Dolfetom še malo posediva, popijeva še po šilce, pravega razpoloženja pa ni več. Molčiva, skrivava misli kot kača noge, zdi se nama, da drug drugemu bereva misli, a jih kljub temu tajiva, nočeva si jih priznati. (E. Jurič, Naša ulica, 1970, 173) | Seveda ni nobena skrivnost, da se francoski menedžerji, ki so doslej (prepričani, da večina ljudi ne razume teže njihove odgovornosti) skrivali svoje plače kot kača noge, ne ogrevajo, da bi

se vedelo za njihov zaslužek, zaradi pritiska radovedne javnosti. K temu jih silijo tuji delničarji, predvsem tisti z anglosaksonskega sveta, kjer menedžerske plače že zdavnaj niso nobena skrivnost več. (Delo, 11. feb. 2000, NB) | Ljubljana – Samostojni sindikati, še posebno štiri sindikalne centrale, skrivajo vpogled v svoje članstvo kot kača noge. (Delo, 28. jul. 1998, NB) | Navsezadnje je logično, da med pogajanci lastniki in uprave podjetij skrivajo svoje namere kot kača noge. So pa med njimi tudi taki, ki oznanjajo nove povezave, a je vsem znotraj ceha jasno, da jih niso sposobni izpeljati. (Delo, 13. okt. 1998, NB)

◆ Primera *skrivati* kaj *kot kača noge* z različico *tajiti* kaj *kot kača noge* ter sopomenko *skrivati* kaj *kot gad noge* temelji na dejstvu, da kače nimajo nog, kar samo še poudarja intenzivnost skrivanja. V slovaščini je v pomensko enaki primeri namesto kače zajec, v bolgarščini pa lisica (gl. ☉).

☉ bolg. *krija kato lisica opaškati si njakogo, nešto*; hr., srb. *kriti kao zmija noge; skrivati kao zmija noge; imati zmijske noge*; mak. *krie nekogo, nešto kako zmija noze*; rus. *prjatat' kak kradenoe čo; slš. skryvat' ako zajac chvost čo; tajit' ako zajac čo*; ukr. *hovaty jak divka vagitnist'; prihovuvaty jak divka vagitnist*.

tajiti kaj kot káča nôge, gl. *skrivati kaj kot kača noge*.

vléči se kàkor jára káča, gl. *kot jara kača*.

vléči se kot jára káča [in stekel polž], gl. *kot jara kača*.

zvíjati se kàkor kača, gl. *zvijati se kot kača*.

zvíjati se kot káča /ekspr.; primera, dov. *zviti se/ zelo se zvijati*

»Pridem pote!« mi je zopet in zopet zvenelo po ušesih in od muk sem se v temni kleti dostikrat zvijal kot kača. Vse to sem ti povedal, ker mi je tako zapovedal Valentin, vnuk Felicijanov. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Akrobacije za preživetje. Deklica se zvije kot kača in zdi se, da ima hrbtnico iz gume. Tudi njen brat je sposoben s telesom izvajati take akrobacije, da gledalcem jemljejo dih. (Delo, 16. dec. 2003, NB) | Velikonja s kapitanom še ni bil gotov; kajti ta je steval okrog sebe in zvijal se kakor kača, tako da rokovnjači, ki mu sprvega niso hoteli hujšega storiti nogo zvezati ga, niso mogli prav do njega ... (J. Jurčič, J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | V gostilni v selu so se shajali moški od daleč naokrog. Prihajali so še iz višjih, odleglejših vasi v hribih; in tudi po cesti so prihajali, ki se je kakor kača zvijala med hribi v svet proti železnici. (Z. Kvedrova, Njeno življenje, NB)

◆ Primera *zvijati se kot kača* (tudi *kakor kača*) z dovršno različico *zviti se kot kača* temelji na značilnem *zvijajočem* se, *serpentinastem* gibanju kač, kot tudi dejstvu, da mirujejo navadno *zvite* v klobčič.

zvíti se kot káča, gl. *zvijati se kot kača*.

káčji

káčja slína, gl. *slina*.

káčji jêzik, gl. *jezik*.

kadíti

kadíti kot Túrek, gl. *Turek*.

kadíti se

da se je [kàr] kadílo /ekspr.; primera, prisl., sed. **da se kar kadi/ zelo, močno**

Z zadnjim naporom se zakadi v steno vreče, zastavi zobe in si naredi luknjo, skozi katero se je izmotala iz moke. Vsa je bila oplašena, da je bežala od moke in vreče tako hitro, da se je kar kadilo za njo. (F. S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB) | »Ja, pa pejva! Do kraljeve palače.« Še preden sem ga utegnul vprašati za ceno, je oddirjal, da se je kar kadilo. (Delo, 1. okt. 1998, NB) | Župnik je potolažen odšel, župan pa je hitro sklical svoje županske svetnike in jim razložil nalogo. Staknili so glave in tuhtali, tuhtali, da se je kar kadilo ... Še preden je odbila prva ura, se je Jaka Tabrihtni zmagoslavno oglasil ... (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Kurnik je pil in mu ni zameril, ko ga je včasih v jezi preklinjal in zmerjal, da se je kar kadilo. (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 208) | Vse to na ruševinah Šumija, kjer smo nekdaj sanjali, da se je kar kadilo – joj, kako se je kadilo in sanje so bile poceni, stale so toliko kot liter boljšega vina – in sanjalo se je o rečeh, o katerih zdaj, 40 let pozneje in prepozno, govorijo vsi po vrsti, od predsednikov do ministrov in komisarjev ... (Mladina 2007, št. 3, NB) | Letošnje volitve so štala že pred startom. Avgusta so tolkli z debelimi Bertami po Borisu Popoviču, da se je kadilo. Zmerjajo ga na vse načine, čeprav so mu šli sklepi računi od rok že v študentskih letih. (Delo, 15. sep. 2006, NB) | Za to, da se je po številnih zapletih zgodila (tj. žalna seja, op. J. K.), je bil med vladanjem LDS, SD, SLS in Desus najbolj zaslužen tedanji predsednik parlamenta Borut Pahor, ki je pokazal pravo mero dobrega okusa in nekaj poguma, ko je sklical sejo kljub pomislekom v lastni stranki, da to ni v skladu z nobenim pravilom, in ob še ostrejšem nasprotovanju večine drugih takrat vladajočih poslancev. Sprenevedali so se, da se je kadilo. (Delo, 9. jun. 2007, NB) | Zamešalo se mi je. To je pa že tako neumno, da se kar kadi! Mar ni res? ... (Ciril Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB) | Sam čepim v mestu pri pisalni mizi, otroci in dijaki pa frče lepe poletne mesece po gorah in dolinah, da se kar kadi za njimi. »Ne boste si samo vi kaše pihali,« si misli gospod Kališnik. (Franc S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB) | Komisija za preprečevanje korupcije je ob neki manjši neškodljivi donaciji FIHO plaho spisala neki osnutek ovadbe, sedaj pa je pokleknilo še Upravno sodišče. Škode je, da se kar kadi. (Delo, 31. mar. 2007, NB)

◆ Frazem *da se je [kar] kadilo*, tudi *da se kar kadi*, je po obliki načinovni odvisnik, ki izraža visoko stopnjo, veliko mero tega, kar je sporočilo

glavnega stavka. V tem so bili prvotno glagoli intenzivnega gibanja, kot *bežati*, *dirjati*, in pri takem gibanju, premikanju se je po nekdanji pretežno zelo prašnih cestah dvigoval prah (gl. frazem *dvigovati prah*) oziroma se je kadilo. Stavčna zveza *da se je [kar] kadilo*, ki se lahko uporablja tudi v sedanjiku, je tako dobila pomen 'zelo, močno' in se s tem pomenom začela uporabljati tudi v zvezi z drugimi glagoli v glavnih stavkih, npr. *lagati*, *zmerjati*, *sprenevedati se*.

da se kâr kadí, gl. *da se je [kar] kadilo*.

lagáti se, da se kâr kadí /ekspr.; primera, pret. **se je kar kadilo/ zelo se lagati**; sop.: **lagati kot cigan**

Ni mu bilo moči prizanesti, tako izprijenega se je kazal tudi še pred sodnikom. Lagal je, da se je kar kadilo. Vso krivdo je zvrčal na tovariša Jeraja in Pirca. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Po njihovih podatkih – zbirajo jih s pomočjo staršev padlih in ranjenih vojakov – je v vojni padlo že najmanj 1000 ruskih vojakov, kakšnih 3000 pa je ranjenih. »Generali lažejo, da se kar kadi,« je prepričana Melnikova. (Delo, 28. dec. 1999, NB) | Pred njim nastopajo priče, izvedenci, oškodovanci. Mnogi lažejo, da se kar kadi. Trditve silijo na tisoč strani. (Delo, 18. 6. 2008, NB)

♦ Gl. *da se je [kar] kadilo*.

káfra

izgíniti kot káfra /ekspr.; primera/ *hitro, nenadoma, brez sledu izginiti*; sop.: **izginiti brez duha in sluha**

Vsi smo pogledali v kot, ampak starega krošnjarja ni bilo nikjer. Izginil je kot kafra. (D. Jančar, Krištof, NB) | To so tanke plastične ploščice, katerim se v repek vtakne košček kafe, ki v stiku z vodo reagira tako, da požene ploščico v beg, ('izgine kot kafra'), in beži, dokler se kafra ne stopi. (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Komisija, ki je pobeg raziskala, je doobra prevetrila varnostni sistem v zaporu, »podvig« pobežlih zapornikov, ki so izginili kot kafra, pa je za seboj potegnil celo vrsto ukrepov. (Delo, 6. feb. 1999, NB) | Slovenski novinarji so bili zelo razočarani nad obnašanjem Mojce Suhadolc. Po polomu v smuku je namreč v cilju pobrala šila in kopita ter izginila kot kafra. (Delo, 14. feb. 2002, NB) | Tisti večer se je še pojavil na velikem slavju, nato pa je kot kafra izginil iz večnega mesta. (Delo, 27. jun. 2001, NB) | Pa seveda ne greš, če ti tako lepo rečejo. Izprosil sem si samo nekaj dni odloga, češ da moram prej vedeti kam, a da zato potem izginem kakor kafra. Ali si že kdaj videl izginiti kafro. (Ivo Šorli, Večne vezi, 1938, 45)

♦ Primera *izginiti kot káfra* temelji na kemičnih lastnostih kafe (C₁₀H₁₆O), bele, mehke, vnetljive, sublimirajoče snovi značilnega vonja, tj. da hitro prehaja iz trdnega v plinsko stanje, izgine.

☉ angl. *to vanish into thin air*; fr. *disparaître sans laisser de traces*; se *volatiliser*; *s'éclipser*; it. *svanire nel nulla*; *volatilizzarsi*; nem. *sich in Luft auflösen*; pol. *ulotnić się jak kamfora*.

káhla

bíti na káhli /pog.; pren./ *biti v težavnem, neprijetnem položaju*; sop.: **biti v škripcih**; **biti v zosu**

Tako vidiš, bi bili zdaj na kahli, če ne bi imeli tebe, ki nam lahko pomagaš. (Pavliha 1965, št. 49, 4) | In žal je treba reči, da so jih k temu navdihnili Američani – dokler niso ti sami spoznali, da nas potrebujejo, da bi bili brez nas na kahli. (H. H. Kirst – B. Verbič, 08/15 danes, 1964, 138) | Potem pa če vse mogoče pameti skupaj zmešamo, dobimo – knjižnico – in smo na – kahli. (Kresal, Student Stefan, 232) | »Švabi so bili potlej hitro na kahli,« je rekel borec in šel svojo pot. (Jože Gradišek, Delo, 1962, št. 17, 7) | Bomba. Dali bomo v časopis, seveda. Zdaj bodo oblastni, ampak res! Samoupravljanje na kahli. Samoupravljanje v zakupu. (N. Matičič, Daj mi roko, Veronika, 1970, 247)

♦ Frazem *biti na kahli* temelji na dejstvu, da je nižjepogovorna sestavina *kahla* v pomenu 'nočna posoda' skrajno negativna prisposoba, ki kaže na zelo težaven, neprijeten, brezizhoden položaj. V zvezi z negativno konotacijo najdemo pri Glonarju (SSJ, 145) izraz *prazna kahla*: človek brez vseh duševnih lastnosti; bebec. V ustreznem nemškem in češkem izrazu (gl. ☉) slovenskemu *kahla* ustrežata sestavini *Eimer* 'vedro' (pravzaprav *Müll-eimer* 'posoda za smeti') in češko *hrnec* 'lonc'.

☉ angl. *to be in a fix*; *to be in a pickle*; češ. *být na hrnci*; fr. *être dans la panade*; nem. *im Eimer sein*; rus. *očutit'sja v tupike*; *okazat'sja v tupike*.

prázna káhla, gl. *biti na kahli*.

kàj

kàj z brádo, gl. **brada**.

kdó/kàj brez hrbteníce, gl. **hrbtenica**.

kájla

dáti kómu kájlo /pog., eksp.; pren./ *z besedo, dejanjem učinkovito zavrniti koga*

Mogoče bodo danes tudi nasprotniki večinskega sistema tu jasno izrazili svoje mnenje, da tega nasprotovanja dvokrožnemu večinskemu sistemu ne bomo brali samo v uradnem zaznamku LDS-a, v tisti brošurici ali pa samo po kuloarjih, ko se sedaj te dni govori, da sta volilni zakon in pokojninski zakon pač priložnost, da se da »kajlo« Drnovšku in Ropu – te stvari se slišijo od te strani, kot »kontra« na poslanski zakon. (Državni zbor RS: 15. redna seja 18. 06. 1999, NB) | Ne bi rad tukaj gradil te teze na primeru, ampak jo poznam. Poznam jo

iz sredine, kjer živim, ko so se dijaki med seboj pogovarjali, pa so rekli, pa smo mu dali »kajlo«. In še potem na koncu pravite, da spremenjena sestava sveta zavoda potiska strokovne kriterije pri izbiri ravnateljev v ozadje, krepí pa politično motivacijo. (Državni zbor RS: 22. redna seja 18. 11. 2006, NB) | Še huje – niti republikancev mu ni uspelo prepričati, da naj podprejo ustavni amandma! Ja, kajlo so mu dali njegovi lastni ljudje. Kar 6 republikanskih senatorjev je glasovalo proti, tudi slovití John McCain, vse bolj nepredvidljivi senator iz Arizone, ki ga je Bush leta 2000 – na skrajno umazan način! – izločil iz dirke za republikansko predsedniško nominacijo. (Mladina 2004, št. 29, NB) | Namreč, referendum danes marsikdo razume ali pa ga je razumel do sedaj predvsem kot orožje v postopku. To se pravi, kot neko – po domače rečeno – kajlo, ki se jo je lahko zabijalo in se jo seveda tudi sedaj še vedno dalo. Le nekoliko težje bo zabijati v zakonodajno kolesje, ko steče postopek sprejemanja nekega zakona v Državnem zboru. (Državni zbor RS: 23. redna seja 14. 12. 2006, NB)

◆ Frazem *dati komu kajlo*, tudi *zabijati komu kajlo* izhaja verjetno iz nem. *einen Keil treiben* v prenesenem pomenu 'razdvojiti, zabiti klin med'. **zabíjati kómu kájlo**, gl. *dati kómu kájlo*.

kák[šen]

bíti kákšen koléšček kje, gl. *kolešček*.

kák[šen] koléšček [v glávi] mánjka kómu, gl. *kolešček*.

kalíber

bíti [vêlik] kalíber /ekspr.; pren., navadno s prilastkom/ *kdor je zelo pomemben, velikega formata*

Ebrl še zdaleč ni tako velik »kaliber« kot Lončarić, vendar ga bo Hrvaška na podlagi italijanske Interpolove tiralice izročila Italijanom. Naša država tega ne bi mogla storiti, saj ji ustava prepoveduje, da bi svoje državljane izročala drugi. (Delo, 8. dec. 2000, NB) | »Za božjo voljo, saj je sam zgradil družbo, zakaj bi jo šel uničevati?« Temnopolti Martine, ki se je v bližini sprehajal s prijateljico, pa je prepričan o Layevi krivdi: »Bil je prevelik kaliber, da ne bi vedel, lepo so zapravili denar!« Čez nekaj dni bo tudi porota v Houstonu odločala med tema skrajnostima. (Delo, 8. maja 2006, NB) | Možnosti 20-letnega kolesarja iz Luž pri Kranju, da bi izboljšal 15. mesto Andreja Hauptmana izpred dveh let, so minimalne. Kolesar Save vendarle ni tako velik kaliber v tej konkurenci, kot je bil svoj čas Domžalčan. (Delo, 6. okt. 1998, NB) | Brane kot oče – zgodilo se je že, da me je kateri od otrok poklical tati! – Branko je brez dvoma poseben kaliber, izstopajoč in brez dlake na jeziku. Vi pa ste visoko v diplomaciji. (Jana 2007, št. 24, NB) | Citat: Lacko kot sodobni Martin Krpan je očitno prehud kaliber celo za ministra Gregorja (Grizolda), ki (enako kakor nekoč Gregor) ne reče nič. (Monitor, junij 2002, NB) | Že v tistem času, na začetku vašega ministrova-

nja, je bilo možno slišati pa tudi prebrati v časopisju veliko stvari o gospodu Jeraju. Vas to ni motilo, ampak ste ga predlagali in vlada ga je na vaš predlog imenovala za svetovalca vlade v ministrstvu za šolstvo in šport, čeprav ste vedeli, kakšen kaliber je. (Državni zbor RS: 24. izredna seja 24. 09. 1998, NB)

◆ Gl. *velikega kalibra*.

velikega kalibra /ekspr.; pren., kot desni prilastek/ *ki je zelo pomemben, vrhunski*

Položaj majhnih držav je v prestižnem merjenju moči na zimskih olimpijskih igrah zato silno občutljiv, saj se povečini v vsaki panogi lahko zanašajo samo na enega ali dva tekmovalca in tekmovalko velikega kalibra. (Delo, 24. feb. 1998, NB) | Glasbeni zvezdnici Madonni ni dovolj, da je največja pop diva na svetu, rada bi zaslovela tudi kot nadarjena in seksi igralka velikega kalibra. Takšna, kakršna je bila Marilyn Monroe. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Ob začetku sezone nas je s svojo navzočnostjo in postavitvijo ambienta v nekdanjih ječah ljubljanskega gradu razveselil umetnik velikega kalibra Peter Greenaway ... (Delo, 10. avg. 2001, NB) | Dejstvo, da je Oz v film zmetal večino preverjenih klišejev roparskega filma. Pojdimo po vrsti: De Niro je tat velikega kalibra, ki ne ropa v domačem mestu; vedno dela sam, želi se upokojiti. (Delo, 20. nov. 2001, NB) | Sicer o tem, zakaj Dagmar Šuster nikoli ni bil preveč priljubljen med navijači, obstaja več razmišljanj. Najbrž bo držalo predvsem to, da kot intelektualec, gospodarstvenik velikega kalibra, politik in blesteč retorik, ki vsaj z besedami nikoli ni nikomur ostal nič dolžan, zelo izstopa iz slovenske dirkaške srenje, kar je sprožalo nemalo zavisti in zlobe, pa tudi strahu pred družbeno močjo in vplivom, ki ga je premogel. (Delo, 4. avg. 2004, NB)

◆ Prilastkovna stalna zveza *velikega kalibra* temelji na prenesenem pomenu sestavine *kaliber*, ki se uporablja s prilastkom: ekspr. 'stopnja glede na kvaliteto; pomen, vrednost', npr. velik, največji, drugačen, težek kaliber. Te zveze se lahko uporabljajo tudi v povedni rabi, npr. kot frazem *biti [vêlik] kaliber* (gl. zgoraj).

◎ angl. *of the highest calibre*; češ. *největših kalibrů*; fr. *de grande envergure*; nem. *ein besonderes/anderes Kaliber*; rus. (*specialist*) *vyššego klassa*.

kalíti

kalíti vódo [kómu], gl. *voda*.

kální -a -o sam.

lovíti v kálnem /ekspr.; pren./ *izrabljati neurejene razmere za dosego cilja*; sop.: **ribaríti v kálnem**

Razumeli so namig, niso odšli na volišča, najbogatejši med premožnimi Italijani pa se vede, kot da je zmagal v vojni, ki jo je začel na nasprotni, zdaj poraženi strani. V resnici tudi je zmagal, saj bo še naprej lahko lovil v kálnem, skupaj z drugimi sotrpini pri rezanju oblastni-

ške pogače, ki so tudi zmagali, ko so izgubili. (Delo, 21. apr. 1999, NB) | Folklornih vladnih kriz, ki vsakokrat pomagajo odložiti resnične reforme in politikom pustijo svobodno loviti v kalnem, si Italija v Evropi ne bo mogla več privoščiti, opozarjajo analitiki, ker ji bo ušel vlak in bo ostala na repu ... (Delo, 16. dec. 1998, NB)

◆ Gl. *ribariti v kalnem*.

◎ angl. *to fish in troubled waters; to fish in muddy waters*; češ. *lovit v kalných vodách*; fr. *pêcher en eau trouble*; hr., srb. *loviti u mutnoj vodi; loviti u mutnom; šičariti u mutnom*; nem. *im Trüben fischen*; rus. *lovit' rybku v mutnoj vode*.

ribáriti v kálnem /ekspr.; pren./ *izrabljati neurejene razmere za dosego cilja*

»Oslarija!« je pomislil davkar in se branil občutka nelagodnosti, ki mu je bil vendar docela tuj, »le kaj bi na takile punčki moglo biti sumljivega? V zadregi je, jasno, in kaj bi ne bila, babe tako vedno ribarijo v kalnem, ko se podijo za dedci ...« (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | V podjetjih se ne ve, kdo pije in kdo plača; brezštevni šefi pritiskajo na množico pod sabo, ribarijo v kalnem, čreda pa se obnaša panično in zmedeno, prav tako izrabljajoč vsak trenutek in priložnost v svojo korist. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Oligarhom močni predsednik ni po volji. Veliko bolj jim ustreza fragmentirana politična scena, na kateri je lažje ribariti v kalnem. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | To nam gre tako težko od rok in zelo se izogibamo temu, da bi pravila postavili vnaprej. Ne vem, zakaj tako radi ribarimo v kalnem. (Delo, 18. apr. 1998, NB) | Brez pravih evidenc, kaj in koliko sploh pridelajo kmetje in tisti, ki se imajo za kmete, ko se jim to najbolj splača, je res težko snovati kakšne trdnejše strateške načrte in zasidrati kakšno resnejšo kmetijsko politiko. Je pa zato veliko lažje ribariti v kalnem in izsiljevati; kmetom svojega ministra, ki da naj vendar poskrbi zanje in za podobo kmetijsko spodobne države v svetu, in ministru kolege v vladi, ki da naj z večjim kosom proračunske pogače pripomorejo k preobrazbi kmetijstva, kar je nujna zaradi našega vstopanja v EU. (Delo, 7. okt. 1999, NB) | Druga izredno pomembna novela je nadzor, saj vse od leta 1992, ko so po Markovičevem zakonu vzniknili prvi zasebni detektivi, njihovega dela ni nihče nadziral. Tudi po letu 1994, ko je začel veljati zakon o detektivski dejavnosti, bolj ali manj ribarijo v kalnem. (Delo, 23. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *ribariti v kalnem* z redkejšo sopomenko *loviti v kalnem* temelji na dejstvu, da v kalni vodi ribe bolje prijemljejo in je zato lov uspešnejši. S prenosom na druga področja človekovega delovanja se je razvil pomen 'izrabljati neurejene razmere za dosego cilja'. Po posamostaljenju sestavine *ribariti* je nastal nov frazem *ribarjenje v kalnem*. Frazem *ribariti v kalnem* omenja J. Glonar (SSJ, 337) pri iztočnici *ribariti: v kalnem ribariti*: porabiti splošno zmešnjavo za svoje lastne koristi.

◎ angl. *to fish in troubled waters; to fish in muddy waters*; češ. *lovit v kalných vodách*; fr. *pêcher en eau trouble*; hr., srb. *loviti u mutnoj vodi; pecati u mutnoj vodi; loviti u mutnom*; šičariti u mutnom; it. *pescare nel torbido*; nem. in *Trüben fischen*.

ribárjenje v kálnem, gl. **ribarjenje**.

kámen

beséda je pádla na kámen, gl. *beseda*.

bíti preizkúsní kámen [čésa, za káj], gl. *preizkusni kamen [česa] (za kaj)*.

bíti témeljní kámen [čésa], gl. *temeljni kamen [česa]*.

bíti vógelní kámen [čésa], gl. *vogelni kamen [česa]*.

iméti kámen namésto srcá /ekspr.; pren./ *biti neusmiljen, nesočuten*; sop.: **imeti trdo srce**; **bíti trdega srca**; prim. **kamenito srce imeti**, gefühllos sein (Plet. I 383, po Cig.)

Če se bo pokazalo, da so očitki tožilstva dokazani, ima Enis Muratović iz Ljubljane kamen namesto srca, saj naj bi bil poleg izsiljevanja, velike tatvine in omogočanja uživanja mamil imel na vesti tudi grozljivo mučenje dveh psičkov, ki sta zaradi zverinskega trpinčenja poginila 25. septembra lani. (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Zverinsko se je izživljal nad psičko. Ima obsojeni dvajsetletnik res kamen namesto srca? (Delo, 26. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *imeti kamen namesto srca* temelji na predstavi o kamnu kot trdi, brezčutni stvari in se navezuje na opozicijo frazemov *imeti trdo srce* (prim. *trdosrčen* 'neusmiljen', *trdosrčnež*, *trdosrčnik* 'neusmiljen človek') : *imeti mehko srce*. V vlogi kamna je lahko za izražanje neusmiljenosti, trdosrčnosti uporabljen tudi kremen, npr. Žena je bila ginjena, ali gospod tudi ni imel kremen na tistem mestu, kjer imajo drugi srce. Tudi njemu je bilo nekako mehko na tistem mestu života, ali vesel je bil tudi (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 135). Tako govorim s teboj, ker vendar mislim, da nisi divjak! ... Take govorim, ker upam, da nimaš kamena, kremen tam, kjer imajo drugi ljudje mehko, gorko srce (J. Stritar, prav tam, 163–164).

kámen modrósti /nevt.; tudi pren./

1. po verovanju alkimistov kamen, s katerim se nežlahtne kovine dajo spremeniti v zlato ali srebro ... njihova Zlata skrinja, h kateri potujejo vse svoje človeško in rastlinsko in živalsko življenje, polni Božje bližine, je toliko svetlejša in toliko čistejša, kolikor je njihovo življenje temno, prestrašeno in blatno, a nič bliže svetlosti in čistosti Zlate skrinje ni njegovo, toda njegova novicijska duša se zaletava ob stene samostanske celice in splašeno išče izhod, kamen modrosti, rešitev, ki ne bi prizadejala nove rane ne njej ne njemu ...

(Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | V nekaterih ozirih bi lahko rekli, da je alkimija skriti greh. Psihoanalitik bo zlahka prepoznal onanijo na nekaterih straneh razprave z naslovom Hermetično zmagoslavje ali zmagoviti kamen modrosti. (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB) | Vse to vodi k samospoznanju, mojstrstvu in napredku. Ali kot pri alkimijskih procesih, kjer se iz prvotne materije prek očiščevalnih procesov (ki jih je prav tako sedem) oblikuje kamen modrosti, s katerim posedovalec lahko spreminja osnovne kovine v zlato in srebro in ustvari zdravilo za vse bolezni – panacejo. (Delo, 8. jul. 2000, NB)

2. domnevna prasnov vseh stvari

Še veliko teže je potem podoživljati čustveni svet drugega, ne le njegovih zaznav. Sposobnost vživljanja ali empatija je razumevanje drugega in velja v partnerstvu skoraj za kamen modrosti. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Res je, da čarobne palice za rešitev vseh problemov sodobnega zdravstva ne poznajo v nobeni državi na svetu, ampak morda bi kamen modrosti vendarle lahko pomagal tistim, ki bodo odločali o prihodnosti našega. (Delo, 25. jan. 2002, NB) | Če mi posodiš pol vsote, ki jo potrebujem za raziskave o kamnu modrosti, si bova moje poznejše zasluge delila na pol.« »Pred dvajsetimi leti,« mu je naravnost odgovoril slikar Treh gracij, »bi se bila mogoče še sporazumela, ampak danes sem kamen modrosti že našel in mi ga ni več treba iskati.« (Delo, 16. maja 2003, NB) | Renesanačna zgodba predvsem omogoči izenačevanje obeh Velikih del, alkimističnega in ljubezenskega; za Škamperleta je ljubezen isto vezivo, ki omogoči zlitje in pomiritev nasprotij, kot je bil eliksir življenja ali kamen modrosti, ki spreminja neplemenite kovine v zlato kot najvišjo obliko materije, za alkimiste. (Delo, 13. jun. 1998, NB)

◆ Poimenovanje *kamen modrosti* je kalk po lat. *lapis filosoforum*, tj. dobesedno 'filozofski kamen'.

◎ angl. *the philosopher's stone*; češ. *kámen mudrcův*; *kámen moudrosti*; fr. *pierre philosophale*; *pierre des sages*; nem. *Stein der Weisen*; pol. *kamień filozoficzny*; rus. *filosofskij kamen*'.

kámen na kámen /ekspr.; pren., prisl./ *postopoma, počasi*

Spotoma se je ustavil v brajdi in popravil kos suhega zidu, ki se je bil zrušil čez zimo. Položil je kamen na kamen in očetovsko dejal: »Ti stoj tako, ti tako.« (C. Kosmač, Cerkovnik Martin, NB) | Naravnost po sredi teče široka magistralna mravljincasta cesta z odbleskom neba v sebi, tam čez, na drugi strani, pa je videti visok zid, mračen, gnil in razmočen. Srednji vek, čas, ko so stavili kamen na kamen, da bi jih ubranil pred Turki, je pustil v njem svojo vlago ... (D. Jančar, Petintrideset stopinj, NB) | Poznal sem umetnika, ki si je napravil v trudu svoje duše lepo preteklost, na kateri je zidal počasi kamen na kamen, tako da bi si bil sezidal prav dostojen nagroben spomenik; prišel je nekdo drugi, po-

gledal je na prijetno zgradbo in ker mu je bila pogodi, se je je kratkoma polastil ter zidal lepo sam dalje ... (I. Cankar, Zaljubljena fantazija, NB) | Če ta dosežek primerjamo s potrebami, izraženimi v nacionalnem stanovanjskem programu, ki predvideva v naslednjih letih v povprečju 2500 neprofitnih najemnih stanovanj na leto, je še vedno zelo skromen, ob dosedanjem dolgotrajnem mrtvilu v stanovanjskem gospodarstvu pa je to vendarle spodbuden podatek. Po načelu: kamen na kamen. (Delo, 4. maja 1998, NB) | **KAMEN NA KAMEN PALAČA** – Boris Jelcin je s predsedniškim dekretom omejil število varovanih oseb. Poleg predsednika države bosta poslej varovana le še premier Viktor Černomirdin in vodja predsedniške administracije Valentin Jumašev. (Delo, 4. mar. 1998, NB) | Saj ne pričakujem, da se ga bo osebno lotil, prav pa je, da opozarjamo tudi na take drobne pomanjkljivosti. Saj poznamo tisto: »zrno do zrna ... in kamen na kamen ...« Takšnih in podobnih kamenčkov pa je gotovo za veliko palačo. (Delo, 16. jun. 2001, NB)

◆ Frazem *kamen na kamen* je nastal po krajšanju rimanskega pogovora *Zrno do zrna pogača, kamen na kamen palača*. Ta temelji na dejstvu, da je kamen eno od osnovnih gradbenih materialov pri gradnji stavb.

◎ češ. *kámen ke kameni*; hr., srb. *kap po kap*; rus. *šag za šagom*.

kámen na kámnu ni ostál /ekspr.; pren., nikal. tudi sed. in prih./ *prav nič ni ostalo*

Ko so se nekateri pogovarjali o templju, kako je okrašen z lepimi kamni in zaobljubljenimi darovi, je rekel: »Prišli bodo dnevi, ko od tega, kar vidite, ne bo ostal kamen na kamnu, ki ne bi bil zrušen.« (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Svetovi se bodo podrli, babilonski stolpi bodo v razvalinah; človek bi mislil, da tudi od starodavne pameti gospoda Blaža ne ostane kamen na kamnu. Toda ne; še na sodni dan se pojavi v irhastih hlačah in z vivčkom med zobmi ... (I. Cankar, Humor v hudih časih/ Kritike, NB) | Čustvena in zelo glasna razprava o predlogih preureditve avstrijskih ministrstev – po prerazdelitvi pristojnosti naj bi na njih ne ostal kamen na kamnu – se v sredo ni mogla osredotočiti zgolj na točke uradnega dnevnega reda. (Delo, 2. mar. 2000, NB) | Zasedli so mesto in ga zravnali z zemljo. Ostal ni niti kamen na kamnu. (Delo, 29. maja 1999, NB)

◆ Kot kaže prvi zgled, je frazem *kamen na kamnu ni ostal* svetopisemskega izvora. Po Mateju 24, 2, Marku, 13, 2, je Jezus ob pogledu na veličastne zgradbe Jeruzalema napovedal njegovo pogubo, porušenje.

◎ češ. *nezústal (nezbyl) kámen na kameni*; hr. *ne ostane ni kamen (kamena) na kamenu*; nem. *kein Stein bleibt auf dem anderen*; rus. *kamnja na kamne ne ostalos*'; *ne ostavljat* ('ostavit') *kamnja na kamne*.

kámen se je odválil od srcá kómu /ekspr.; pren./ odleglo mu je; rešen je skrbi

»Tako bodo rezultati popisa čisti kot solza!« Velik kamen se je odválil od srca vsem navzočim. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Kamen se je odválil od srca italijanskim voditeljem, ko je po neskončno dolgih dneh čakanja, pričakovanja, razočaranja in spraševanja, kaj je narobe, poklical ameriški predsednik George Bush. Prav tisti, ki se mu ni zdelo potrebno omeniti Italije med najbližjimi in zaupanja vrednimi zavezniki ob začetku vojne proti terorizmu. (Delo, 10. okt. 2001, NB) | To so bile zabite in trmaste glave. Toda ko je bilo to dvojje na mizi, je bilo vse tako enostavno in nazorno, da se mu je odválil kamen od srca. Potem je seveda brez odlašanja izbral konzervo. (D. Jančar, Zalezovanje človeka, NB) | Ob končnem razpletu se mu je odválil velik kamen od srca, saj bi mu lahko le poigravanje s teorijo prineslo višjo končno uvrstitev. (Delo, 4. okt. 1999, NB) | Igralnicam bi se moral odvaliti velik kamen od srca, saj bodo s pridobitvijo koncesije izpolnile zadnji pogoj za poslovanje v skladu z zakonom. (Delo, 19. mar. 1999, NB) | In vendar so ju oklicali, poročila sta se drugod in, ko sta se pripeljala na Peč, se je odválil možem in materam, dekletom in fantom velik kamen od srca. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | »Turki so tu!« Almiri se je odválil v tem trenutku težek kamen od srca. Kar je škodoželjno pričakovala, to je bilo sedaj res. (J. Sket, Miklova Zala, NB)

◆ Frazem *kamen se je odvalil od srca* kotu omeinja že Cigale II, 1545, ko nem. *da ist mir ein rechter Stein vom Herzen gefallen* prevaja s sle. *pri serci se mi je ohladilo; kamen se mi je od srca odvalil* (tj. *velika skerb*). Frazem je izvorno primera, kar je razvidno iz ustreznega ruskega frazema (gl. ☉). Ruski frazeologi (gl. SRF³, 283) imajo svoj ustrezeni frazem za lastno ruski in ga razlagajo z nastajajočim občutkom tesnobe v prsih ob razburjenju in z nekakšnim fizičnim olajšanjem po prenehanju tega, kar je težilo dušo, srce.

☉ angl. *a great weight/load off so. 's mind*; češ. [*jako by*] *mu kámen ze srdce spadl*; hr. *odvalio se komu kamen sa srca; odvalio se komu kamen s duše*; it. *sentirsi allargare il cuore; togliersi una spina dal cuore*; nem. *jmdm. fiel/fällt ein Stein vom Herzen*; *jmdm. wird leichter ums Herz*; pol. *kamień spadł komuś z serca; ciężar spadł komuś z serca*; rus. [*slovno*] *kamen 's serdca svalilsja u kogo; [slovno] kamen 's duši svalilsja u kogo; u nego otleglo ot serca*.

kámen spotike /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ s čimer ljudje niso zadovoljni, kar kritizirajo

Zato, ker pravičnosti ni pričakoval iz vere, temveč je mislil, da jo bo dosegel iz del. Tako so zadel ob kamen spotike, kakor je pisano: »Glej, na Sion postavim kamen spotike in skalo pohujšanja, toda kdor bo veroval vanj, ne bo osramočen.« (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Kamen, ki so ga zidarji zavrgli, je postal vogelni kamen,

pa tudi »kamen spotike in skala pohujšanja«. Ker ne verujejo besedi, jih je pač doletelo, da se spotikajo obenj. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Tako sta mu postala otroka večni kamen spotike: bila sta kriva, da se njegova vest ni mogla prav pomiriti in da ni utegnil nemoteno uživati sadov svoje krivične zmage. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Največji kamen spotike je namreč usklajevanje izhodiščnih plač z minimalno plačo, o čemer delodajalci niti slišati nočejo, je dejal predsednik Pergama Dušan Rebolj. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Glavni kamen spotike je bila odločitev, katera vprašanja določiti z zakonom in katera prepustiti kolektivnim pogodbam. (Delo, 26. sep. 2000, NB) | Glin pohištvo v javnosti pomnijo po spomladanskih zapletih zaradi kurjenja živalskih maščob in kostne moke. V svojem kurju je že vrsto let ekološki kamen spotike, hkrati pa je zadnje Glinovo podjetje, ki je zamenjalo lastnika. (Delo, 1. okt. 2001, NB)

◆ Kot kažeta prva dva zgleda, je frazem *kamen spotike* svetopisemskega izvora (gl. Izaija 8, 14 idr.). Ta kamen naj bi postavil Bog na gori Sion in obenj se spotikajo tisti, ki ne verujejo in ne spoštujejo človeških zakonov. Frazemu je večinoma dodan tudi levi prilastek, ki natančneje določa to, s čimer ljudje niso zadovoljni, kar kritizirajo. V Plet. ga ni, omenja pa ga Glonar, SSJ, 147: *kamen spotike*: ob kar se – v prenesenem pomenu – spotaknemo, česar ne moremo obvladati, kar nas pohujšuje, vznemirja, draži. Cigale II, 1545, ustrežno nem. *Stein des Anstoßes* prevaja s sle. *spotikljaj*. O ustreznem ruskem frazemu *kamen' pretkovenija* gl. SRF³, 283!

☉ angl. *bone of contention*; češ. *kámen úrazu*; fr. *pierre d'achoppement*; hr., srb. *kamen smutnje; kamen spoticanja*; nem. *der Stein des Anstoßes; Stolperstein*; pol. *kamień obrazu; kość niezgody; jabłko niezgody*; rus. *kamen' pretkovenija*.

[kot] kámen na sřcu /ekspr.; primera/ kar koga zelo teži, muči

Saj sem zdrav, saj gledam jasno, saj gladko govorim in razločno mislim zdaj in ko si ti pri meni. Komaj se zapro tista težka vrata, komaj utihnejo tvoji koraki na stopnicah, je spet noč v duši, kamen na srcu. (Ivan Cankar, Pravica za pravico, NB) | Ta naslov je nekaj, kar me je preganjalo od oktobra leta 2001, ko sem v Lizboni osvojil srebrno kolajno, «je nizal pogovor 26-letni šampion »ure resnice«. Breme iz Lizbone je, kot je dejal, nosil kot »opico na plečih« ali po naše, kot velik kamen na srcu. (Delo, 13. okt. 2003, NB)

☉ hr., srb. *imati kamen na duši; imati kamen na srcu*.

kot kámen težiti kóga kjé /ekspr.; primera/ zelo teži ti Kaj je našla tam? Kaj jo je težilo kot kamen okrog vratu, kot kamen v prsih, kaj je bilo tako težko, trdo, negibno? Polja kamenja, dolina kosti. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Dober človek je bil. Dobremu človeku pa vsak prah sede na dušo in ga teži kakor kamen. Da

me razumeš, ti, človek moj! ...« je zaničljivo prhnil v krčmarja. (C. Kosmač, Hudo je, človek moj, NB)

kot kámen v želódcu /ekspr.; primera/ v *želodcu tišči koga*

Da bi imel eno samo svetlo, rumeno, sočno marelico – Bilo mu je, kot da bi imel kamen v želodcu: in ta kamen se je prevračal, poskočil je ob vsakem koraku. (I. Cankar, Križev pot, NB) | Res je Marat star šele 20 let, a mu utegne olimpijski timing 2000 vendarle za vse življenje obležati kot kamen v želodcu. (Delo, 21. sep. 2000, NB)

kot [mlínski] kámen okoli vratú, gl. *kot [mlínski] kamen za vratom.*

kot [mlínski] kámen okrog vratú, gl. *kot [mlínski] kamen za vratom.*

kot [mlínski] kámen za vrátom /ekspr.; primera, tudi pren./ *veliko breme*; prim. **težek kot kamen**

Sloveniji visi ta delovno intenzivna proizvodnja kot kamen za vratom. Zaposluje več kot polovico zaposlenih. (Delo, 23. jun 1998, NB) | Vzgojili smo prirediteljsko ekipo, ki to delo povsem obvlada, kot mlinski kamen nam pri tem za vratom visi le velikanska cena policijskega zavarovanja množičnih prireditev. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | V poslu, kjer so preobširne zaloge oblek lahko kot mlinski kamen za vratom, ki povzroči, da se podjetje potopi, mora vodstvo z izjemnim občutkom presoditi, kakšne smernice bodo značilne v prihodnjih sezonah ter kakšna oblačila – in kdaj – poslati v trgovine. (Delo, 31. mar. 2003, NB) | William Hague, voditelj konservativne stranke, je že rohnol, da bo ta reforma »kot mlinski kamen visela za premierovim vratom«. (Delo, 30. nov. 1998, NB) | Kaj je našla tam? Kaj jo je težilo kot kamen okrog vratu, kot kamen v prsih, kaj je bilo tako težko, trdo, negibno? Polja kamenja, dolina kosti. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Premoženjski spor kot kamen okoli vratu. Spor o premoženjskopravnih razmerjih je bil prvi večji nesporazum med Hrvaško in Slovenijo. (Delo, 7. okt. 1999, NB) | Belgijcem kot kamen okoli vratu visi LB. KBC, solastnica NLB, se zavzema za rešitev problema dolgov Ljubljanske banke, saj ji ti onemogočajo širitev na Hrvaško. (Delo, 24. maja 2003, NB) | Zdaj je ta davek, ki je nekompatibilen s tržnim sistemom, za podjetja kot kamen okoli vratu. Že dlje časa se vsi strinjamo, da bi ga morali kot anomalijo odpraviti. (Delo, 2. jul. 2005, NB)

◆ Primera *kot [mlínski] kamen na vratu* z različicami *kot [mlínski] kamen okoli vratu*, *kot [mlínski] kamen okrog vratu* temelji na dejstvu, da je mlinski kamen ali kamen sploh zelo težek, zato bi koga njegova prisotnost na vratu lahko zelo težila in obremenjevala – dejansko in preneseno. V češ. se primera s sestavinama *mlinski kamen* uporablja za ponazarjanje velike teže: *těžký jako [mlýnský] kámen*, v rus. *teželyj kak kamen*; *teželyj kak mel'ničnyj žernov*. Sicer pa se *mlinski kamen* omenja v Matejevem evangeliju med besedami Kristusa: »Kdor pa bi pokvaril enega od teh mlad-

cev, ki verujejo vame, bi mu bilo boljše, da bi se mu za vrat obesil mlinski kamen in bi bil utopljen v morskih globinah.«

◎ hr., srb. [*biti*] *kamen na čijem vratu*; pol. *kamień młyński u szyi*.

ležáti kómu kot kámen na srću /ekspr.; primera tudi s *kakor/ zelo težiti koga*

Nič me ni brigalo, če so njegove besede zasmeh, ali če so nesmisel. Tista grenkoba, topa žalost, je ležala kakor kamen na mojem srcu. (I. Cankar, Monna Lisa, Črtice 1911–1913, NB) | Prejokal sem vso noč! Kako bi mogel misliti na spanje, ko mi je ležal na srcu greh kakor kamen? (I. Cankar, Monna Lisa, Črtice 1911–1913, NB) | Na čelu sem začutil potne kaplje, mrzle in razlezene. »Ubil si otroke in ženo in ubijajo te otroci in druga žena,« mi je kot kamen ležalo na srcu in nisem se mogel otrestiti težke misli. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Ker ste rojen v Bohinju, vam najbrž ni vseeno, da se tudi z obnovo tamkajšnje znamenite Hansenove skakalnice tako počasi premika? Da, to mi kot kamen leži na srcu. Čeprav sem že dolgo zdoma, so moje korenine še vedno v Bohinju in sem z njim močno povezan. (Delo, 19. jul. 2004, NB)

◎ češ. *leží mu to na srdci jako kámen*; hr., srb. *kamen leži komu na srcu*; *kamen leži komu na duši*; it. *avere una spina nel cuore*; rus. *u nego [slovno] kamen 'na serdce ležit*.

pádati kot kámen, gl. *pasti kot kamen.*

pásti kot kámen /ekspr.; primera, nedov. **padati/ zelo hitro pasti**

Pade kot kamen, ki se je utrgal iz žive stene v brezno. A umrl ni. (I. Pregelj, Thabit Kumi, NB) | Padec airbusa je po prvih raziskavah povzročila napaka na motorju, ki se je odtrgal od krila. Letalo je padlo kot kamen in ni drselo po tleh, tako da je zažgalo samo 12 hiš, ki so bile neposredno pod njim. (Delo, 14. nov. 2001, NB) | Boeing 767 je z newyorškega letališča JFK poletel z zamudo, a brez težav, dosegel višino 33.000 čevljev, približno deset tisoč metrov, nato pa padel kot kamen. (Delo, 2. nov. 1999, NB) | Zdaj se je izkazalo, da je podmornica Kursk kot kamen padla v globino, iz katere je ne morejo evakuirati, ker Rusi za kaj takega nimajo tehničnih možnosti, nimajo vnaprej pripravljenega ustreznega reševalnega sistema. (Delo, 17. avg. 2000, NB) | V zadnjih ocenjevanjih je bila posebne pozornosti razumljivo deležna Rusija. Njena ocena deželnega tveganja je padala kot kamen. (Delo, 28. sep. 1999, NB)

◆ Primera *pasti kot kamen* temelji na dejstvu, da kaj, zlasti težkega, pri prostem padu pada vse hitreje. To velja tudi za kamen.

◎ češ. *padnout jako kámen*; *padat jako kámen*; *le-tět jako kámen*; rus. *upast 'kak kamen*'.

plávati kot kámen /ekspr.; primera/ *ne znati plavati* Plavalna nepismenost Slovencev. Skoraj polovica jih plava kot kamen. (Delo, 6. jun. 2001, NB) | Skoraj polovica jih plava kot kamen. V članku pod gornjim naslovom se

v Agenciji za šport Ljubljana ne moremo strinjati s tem, kar je novinarju g. Ivanu Gerenčerju povedal g. Dušan Gerlovič o plavalni pismenosti v Sloveniji, od Murske Sobote do Ljubljane. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Plavati pa znaš! Kakor kamen. (J. Pahor, Mladost na Krasu, 1959, 70)

◆ *Primera plavati kot kamen* temelji na dejstvu, da kamen zaradi svoje teže ne more plavati v vodi. Zato pade na dno, kjer pa ga močnejši tok lahko premika naprej in se oblikuje v trenju z drugimi.

◎ angl. *to swim like a stone*; češ. *plavat jako sekya*; fr. *nager comme un fer à repasser*; *nager comme une meule de moulin*; *nager comme un chien de plomb*; hr., srb. *plivati kao sjekira*; nem. *schwimmen wie eine bleierne Ente*; rus. *plavat' kak topor'*.

položiti tîmeljni kâmen /ekspr.; pren./ *začetno, za nadaljnji potek najvažnejše delo*

Razglas je v italijansčini, toda ljudem je vseeno, ker tako in tako vedo, da se bodo morali jutri zjutraj zbrati na Rejčevem vrtu, »kjer bodo najprej slovesno položili temeljni kamen, nato pa bodo začeli graditi spomenik domovini, spomenik rimski volkulji, ki jih je s svojimi jeklenimi kremplji iztrgala iz suženjstva in barbarstva.« (C. Kosmač, Težka nedelja, NB) | Rekel mu je: Le tako naprej, Glavina. Glavina je videl blag pogled svojega vladarja, ki je bil prav takšen kot takrat, ko sta skupaj polagala temeljni kamen velike gradnje na nekem daljnem otoku v Jadranskem morju. (D. Jančar, Prikazen iz Rovenske, NB) | Ruska pravoslavna cerkev si ime nitnejšega darila v tem jubilejnem letu, ko vsi kristjani sveta praznujejo 2000. obletnico Kristusovega rojstva, ni mogla želeti. Pred natanko petimi leti (7. januarja 1995) je patriarh skupaj z moskovskim županom položil temeljni kamen za obnovo »razstreljene« katedrale. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | V izjavi za Hüriyet je turški veleposlanik v Sarajevu izjavil: »Vse, kar je povezano s slovesnostjo, je škandal, pri katerem ne bom sodeloval. Zame bo pravi začetek del takrat, ko bo položen prvi temeljni kamen, to pa se bo zgodilo septembra. Takrat bomo priredili slovesnost, kakršna se spodobi ob dejanskemu začetku obnove mostu.« (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Kot se je izkazalo, je Gubenšek posredno postavil tudi temeljni kamen za pogreb Emo Posode, ker je s statusnimi spremembami prenesel premoženje vseh družb na matično firmo, tako da družba ni bila vredna niti tolarja. (Delo, 11. apr. 2000, NB) | Sredi septembra se bo končno začela tudi gradnja prizidka pri OŠ Grm, za katerega je bil temeljni kamen postavljen pred dobrimi 3 leti, kupček denarja, ki so ga zanj zbrali šola, starši in krajan, pa je v 6 letih čakanja na gradnjo narasel na več kot 40 milijonov tolarjev.

◆ *Gl. temeljni kamen.*

◎ češ. *položít základní kâmen*; it. *porre la prima pietra*; *gettare le basi di q.c.*; nem. *den Grundstein zu etwas legen*; rus. *založit' fundament*; *položít' osnovu*; *založit' osnovu*.

postátí preizkúsní kâmen [čésa, za kâj], gl. *preizkusni kamen [čésa] [za kaj]*.

postátí vógelni kâmen [čésa], gl. *vogelni kamen [čésa]*.

postáviti tîmeljni kâmen, gl. *položiti temeljni kamen*.

poznátí vsák kâmen /ekspr.; pren./ *zelo dobro vedeti, kje kaj je*

Poznal sem vso Skopičnikovo pot, vsak kamen, vsak kotlič in vsak tolmun. Povsod je bilo lepo, najlepše pa na visoki skali nad izvirom. (C. Kosmač, V gaju, NB) | Zunaj je bilo precej tema, a njega to ni motilo, ker poznan mu je bil vsak grm, vsak kamen. Na mah je bil pri stari lesniki, izvlekel je dragoceni zaklad in se z njim napotil nizdol. (F. Erjavec, Ni vse zlato, kar se sveti, NB) | Dolgo let se je klatil kot pevec od gradu do gradu po Krasu, po Goriškem in po Notranjskem. Vsako drevo pozna in vsak kamen. Če naju more sploh kdo srečno pripeljati skozi armado, je to Vidal. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | »Zadnji krog je že tako ali tako moja velika prednost, na tej progi, na kateri smo vadili ves mesec in zatorej na njej poznam vsak kamen, pa še toliko bolj,« je Dislova pojasnila ključ do 25. zmage med elitno družčino, s katero si je po dobrem letu spet nadela rumeno majico vodilne v skupni razvrstitvi za svetovni pokal. (Delo, 3. dec. 2004, NB)

◎ angl. *to know every nook and cranny*; češ. *znát kde každý kâmen*; fr. *connaître chaque caillou*; nem. *Ian einem Ort jeden Stein kennen*; rus. *znat' gde každyj kamen'*; *znat' gde každyj kust*; *znat' gde každyj ugolok*.

preizkúsní kâmen [čésa, za kâj] /ekspr.; pren., tudi *za kaj/ kar služi za presojanje uspešnosti, pravilnosti, resničnosti česa*

Preizkusni kamen vsake pedagoške teorije je njeno opredeljevanje vzgojnih smotrov, ker se po njih ravna vzgojna sredstva ter vsebina in način pouka. (V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem II., 1964, 310) | Razsvetljenstvo je s hotenjem po resnici, širjenju znanja in strpnosti do drugače mislečih spodbujalo tudi proučevanje naravnih zakonov. Prispevalo je k razvoju in izpopolnjevanju merilnih instrumentov ter doseglo, da je preizkusni kamen znanstvene resnice postal eksperiment. (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Toda s čedalje večjo splošno ozaveščenostjo se boja tudi slovenskemu kamnarstvu obetajo boljši časi. Preizkusni kamen bo, kot pravi rečenica – tokrat kamen. (Delo, 5. jan. 2001, NB) | Iraški konflikt bo preizkusni kamen za atlantsko zvezo. Med kontinentalnimi evropskimi članicami Nata je za zdaj nesporno, da je za vojaško akcijo proti Iraku nujen sklep Varnostnega sveta. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Ni naključje, da imajo besede kriterij, kritika, kriza v moderni rabi isti koren: grški »krinein«, kar pomeni izbirati, ločevati, soditi, odločati. Vedno znova in vedno bolj je to preizkusni kamen za skupno identiteto urbanizma, arhitekture, kiparstva in

slikarstva. Njih kritika ni nič manj zahtevna in odgovorna od umetnosti same. (Delo, 25. jan. 2003, NB)

◆ Frazem *preizkusni kamen* z običajnama glagolskima sestavinama *biti*, *postati* izhaja iz izraza *preizkusni kamen* v pomenu 'kalcedon, ki se uporablja za ugotavljanje karatov drage kovine'. Preneseno na druga področja se je izraz začel uporabljati v pomenu 'kar služi za presojanje uspešnosti, pravilnosti, resničnosti česa'.

V Ovidovih *Metamorfozah*, 2, 676–707, stari Battus, ki je opazil, kako Merkur krade živino Apolonu, dobi od Merkurja kravo zato, da bi o tem molčal. Vendar mu Merkur ni zaupal, zato se je spremenil v pastirja in vprašal Battusa, od kod ima tako lepo kravo. Battus je izdal skrivnost in bil spremenjen v preizkusni kamen (gl. W. Kopa-liški, *Slownik mitów i tradycji kultury*, 457).

◎ češ. *prubiřský kámen*; *zkušební kámen*; hr., srb. *kamen kušnje*; *probni kamen*; it. *la prova del nove*; nem. *Prüfstein*; pol. *kamień probierczy*; rus. *probnyj kamen*'.

sipati zlata kámena v koríto, gl. *metati bisere svinjam*.

témeljni kámen [čésa] /ekspr.; pren./ *začetno, za nadaljnji potek najvažnejše delo*; prim. **vogelni kamen**

Razglas je v italijanščini, toda ljudem je vseeno, ker tako in tako vedo, da se bodo morali jutri zjutraj zbrati na Rejčevem vrtu, »kjer bodo najprej slovesno položili temeljni kamen, nato pa bodo začeli graditi spomenik domovini, spomenik rimski volkulji, ki jih je s svojimi jeklenimi kremplji iztrgala iz suženjstva in barbarstva.« (C. Kosmač, *Težka nedelja*, NB) | Rekel mu je: Le tako naprej, Glavina. Glavina je videl blag pogled svojega vladarja, ki je bil prav takšen kot takrat, ko sta skupaj polagala temeljni kamen velike gradnje na nekem daljnem otoku v Jadranskem morju. (D. Jančar, *Prikazen iz Rovenske*, NB) | Značajske značilnosti, ki bodejo v oči, sta predvsem njihov ponos in občutek za čast, čeprav je tudi med Patani najti pokvarjene izjeme. Njihov ponos je temeljni kamen, to je institucija, okoli katere so se razvile vse ostale norme obnašanja, ki jih Patani imenujejo *Pastunwalli* ali kodeks *Patanov*. (Tomo Križnar, *O iskanju ljubezni*, NB) | Tradicija je torej pozitivna kategorija tudi za pesnika. Je temeljni kamen, na katero lahko posamezen ustvarjalec zida svojo umetniško stvaritev brez bojazni, da bi se mu porušila skozi čas in prostor. (Marjetka Golež Kaučič, *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*, NB) | »Zelo nas bo prizadelo, da naše številke 8 ne bo več na igrišču. Bil je temeljni kamen naših uspehov in vedno bomo ponosni nanj,« je ob slovesu postavnega Kalifornijca dejal Jerry Jones, lastnik *Kavbojev*. (Delo, 13. apr. 2001, NB)

◆ Frazem *temeljni kamen* izhaja iz nekdanjega načina gradnje temeljev hiš ali drugih zgradb, v

temelje katerih so vgrajevali kamne. Na ogljih so navadno vstavili večje kamne. Na to še izrecno kažejo npr. it. *pietra angolare*, rus. *kraeugol'nyj kamen* in sle. *vogelni kamen*. Najdemo ga že v Sv. pismu (Izaija 28, 16): »Na Sionu polagam kamen, preizkusni kamen, temeljni kamen, krepko utrjen.« Nekateri ruski frazeologi ga razlagajo iz starocerkvenoslovanščine, v katero naj bi prišlo iz starogrškega (*akron* 'vrh; kraj, konec; meja' in *horia* 'ogel') (gl. RF³, 283).

◎ češ. *úhelný kámen*; *základní kámen*; *gruntovní kámen*; hr., srb. *kamen temeljac*; it. *pietra angolare*; *la prima pietra*; nem. *der Grundstein für/zu etwas sein*; pol. *kamień węgielny*; rus. *kraeugol'nyj kamen*'.

têžek kot kámen /ekspr.; primera/ *zelo težek*

Ena takih je gotovo Modrijan, ki je postala številka dve na področju učbenikov (za DZS, seveda), pred kratkim pa je prijetno presenetila z zajetno in kot kamen težko knjigo *Zakladi tisočletij*. To je poljudno spisana arheologija slovenskih dežel od neandertalcev do Slovanov. (Delo, 24. jul. 1999, NB) | Nazadnje se je vendarle ogrel in ni več čutil mraza. Ker je bil pa zaspan in so mu bile trepalnice težke kot kamen in so ga bolele, je sedel v zatišje za skalo. Komaj desetkrat je utegnil zasopsti, pa je že zaspal, zvit v klobčič kakor trd jež. (Josip Vandot, *Roža z Mucne gore*, NB)

◆ Primera *težek kot kamen* temelji na dejstvu, da so kamni poleg tega, da so trdi, tudi težki.

◎ češ. *těžký jako [mlinský] kámen*; hr., srb. *težak kao [sinji] kamen*; nem. *schwer wie ein Stein*; rus. *teželyj kak kamen*'; teželyj kak mel'ničnyj žernov.

třd kákor kámen, gl. *trd kot kamen*.

třd kot kámen /ekspr.; primera, tudi pren., v povedni rabi/ *zelo trd*; *neusmiljen*

Zdaj se je sklonil tudi župan, odgrnil je neznancu suknjo in je iskal po žepih. Našel ni drugega kakor skorjo kruha, trdo kakor kamen, in košček papirja, na katerem je bilo napisano z velikimi, okornimi črkami: 'Polikarp'. (I. Cankar, *Polikarp*, NB) | Nato je položil na lok poldrugo laket dolgo puščico z novo bronasto konico na koncu, se razkoračil in pričel vleči tetivo. Mišice na roki so se napele, se navalovile in postale trde kakor kamen. (J. Jalen, *Bobri III, Vrh*, NB) | Gospodinja nam je za zajtrk ponudila kumis in sir, trd kot kamen. (Delo, 17. sep. 2003, NB) | Umrla bi bila, da ji nismo na skrivaj postregli. Gospod Herman je trd kot kamen, kraljica pa se je usmilila Veronike in zapovedala, da jo moramo danes skopati in v bela oblačila obleči in na lovsko pojedino pripeljati. (A. Novačan, *Herman Celjski, drama*, NB) | »Srce je ... srce!« je nestrpno spet rekel orel. »Pa si res trd kot kamen.« »Vsako živo bitje ima srce,« je rekla orlica. (C. Kosmač, *Kamen in njiva*, NB) | Kaj je tej ženski? Mrzla ko riba, mutasta ko štor, gluha kot noč, trda kot kamen. (G. Jakopin, *Bani*, NB)

◆ *Primer a trd kot kamen z različico trd kakor kamen temelji na trdoti kamna in se uporablja za označevanje stopnjevane lastnosti le-te, prenese-no na človeka v pomenu 'neusmiljen'.*

◎ angl. *. as hard as stone; rock-hard*; bolg. *tvàrd kato kamàk; korav kato kamàk*; češ. *tvrdý jako kamen; tvrdý jako z kamena*; hr. *tvrd kao kamen*; mak. *tvrd kako kamen*; nem. *steinhart; knochenhart*; pol. *twardy jak kamień*; rus. *tvérdyj kak kamen'*; žestkij kak kamen'; slš. *tvrdý ako kameň; tvrdý ako skala*.

tr̂den kàkor kámen kóst /ekspr.; primera/ *zelo trden*; prim. **trd kot kamen**

Ali ob teh urah sem se spominjal tiste zgodbe, v kateri vzdihuje svinjski pastir: Domov pojdem in porečem: Oče, grešil sem ... Tudi moj sklep je bil tak in upanje na gospodarjevo pohvalo trdno kakor kamen kost. (F. S. Finžgar, Silvester, NB) | In ko bi bila njegova morala trdna kakor kamen kost, ko bi imel na voljo zvrhano mero poguma, kaj bi tedaj napisal, kakšno strašno rešnico bi vrgel v svet? Kaj tako blasfemičnega bi vrgel na papir, da bi se zamajali temelji vsega, kar je, da bi udarili zvonovi in zatulile sirene in bi se pod njegovim oknom ustavilo v tihi noči deset maric. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Jo mar zaradi tega tako čezmerno občudujemo? Ne, občudujemo jo, ker drži s svojim možem kot kamen kost. Pa zakaj ga ne pusti na cedilu? (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Že kot otrok sem si pripovedoval pravljice. Ko sem prišel domov, sem jih imel v glavi, kot da sem jih prepisal iz knjige. In to je bilo tako trdno kot kamen kost, tako da celo sam nisem mogel ničesar spremeniti. (B. Pogačnik, Ljudje moje ga časa, 1975, 287)

◆ *Primer a trden kakor kamen kost z različico trden kot kamen kost je v SP 62 omenjena v obliki trden ko kamen kost. Nastala pa je verjetno po otroški igri, ki jo začenja vprašanje – Ali je kaj trden most? in mu sledi odgovor – Ja, kakor kamen kost. Sestavina kost je bila dodana sestavini kamen zaradi rime z besedo most, a jo še dodatno pomensko krepi, ker je tudi kost – četudi v primerjavi s kamnom manj – značilna po svoji trdoti. Primera je zato izvirno slovenska.*

tr̂den kot kámen kóst, gl. *trden kakor kamen kost*. **vógelni kámen** [čésa] /ekspr.; pren./ *kar je zelo pomembno, temeljnega pomena*

»Ali niste brali tega v Svetem pismu: 'Kamen, ki so ga zidarji zavrgli, je postal vogelni kamen. Gospod je to naredil in čudovito je v naših očeh'« (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Thomas Moore nam s svojo poetično govorico in izjemnim poznavanjem odtenkov duše, v obeh delih, kaže na »kamen, ki so ga zidarji zavrgli, pa bi moral postati vogelni kamen«, kot piše v Svetem pismu. (Delo, 13. apr. 2000, NB) | V novi zavezi postane simboličnost kamna še bolj izrazita, saj je predstavljen sam

'Kristus kot vogelni kamen,' tudi kot temeljni kamen. Na tej prisposodi temelji tudi obred posvetitve cerkva: vogelni kamen Kristus, verni ljudje kot živi gradbeni kamni ... (Joško Šavli, Knežji kamen, priča slovenske državnosti, Slovenska znamenja, NB) | Gumiljov želi razbiti simbolistično večpomenskost besed v imenu »stanovitnejše jezikovne vsebine«. Zato postavi za četrtri »vogelni kamen akmeistične zgradbe« Théophila Gautiera, ki je »za to življenje oblekel umetnost v dostojna oblačila brezhibnih oblik«. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Slišati je, da naj bi tako zbrali okoli dve milijardi dinarjev (okoli 10 milijard tolarjev) za letošnje obrambo, ki očitno postaja vogelni kamen zaščite srbsko-črnogorske federacije, kakor jo vidijo v Beogradu. (Delo, 26. jul. 2000, NB) | »V prvem krogu širitve so ZDA Nato razumele kot vogelni kamen transatlantskih odnosov in kot zelo resno vojaško zaveznitvo.« je povedala v pogovoru za Delo. »Nato ni imel samo osrednje vloge v odnosih med Ameriko in Evropo; bil je ključni dejavnik ameriške varnosti. (Delo, 8. maja 2003, NB) | Podira se njihova civilizacija, ki je bila zgrajena na zelo široki družinski tradiciji. Na simbolnem fjavavanana, kar je vogelni kamen teka življenja, povezanost in solidarnost velike družine, ne samo bratov in sester, marveč cele rodbine oziroma klana. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Hrvaški načrt vračanja vseh beguncev in pregnancev – ne glede na nacionalno pripadnost –, selitev balkanske krize na Kosovo in nemara ugotovitev ameriške administracije, da hrvaška opozicija, ki jo je Washington gostil na začetku meseca, še ni dovolj močna opora načrtom mednarodne skupnosti, zlasti ZDA in EU za demokratizacijo Balkana, pri čemer so razmere v BiH vogelni kamen za mednarodni položaj Hrvaške. (Delo, 29. jul. 1998, NB) | Te (tj. senožeti, op. J. K.) se vlečejo vse tja do podnožja temnega, skrivnostnega in nepremagljivega Otrobovca, ki leži kot trden vogelni kamen ob vznožju mogočnih snežniških gozdov. (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Trubar, vogelni kamen naše kulture, mož, ki je prvi zapustil trajne sledove svojih stopinj v slovenski zemlji, pomeni danes za večino Slovencev samo še ime, nerazločen zvok, ale kvečjemu puhlo geslo. (Dr. Ivan Prijatelj, O kulturnem pomenu slovenske reformacije, 1908, 5)

◆ Gl. *temeljni kamen*.

◎ angl. *cornerstone of sth.*; češ. *úhelný kámen*; hr., srb. *ugaoni kamen*; pol. *kamień węgielny*; rus. *kraeugol'nyj kamen'*.

zadéla je kôsa ob kámen, gl. **kosa**.

kanónfuter

bíti kanónfuter /redko; pren./ *biti topovska hrana* Povojne, vojniam izmikajoče se generacije, so v šolah učili, da smo bili v omenjenih bitkah Slovenci samo »kanonfuter«. Ko sem si minulo nedeljo (26. julija 1998) v prijetni družbi in še znosni vročini z veliko radovednostjo ogledoval ponazoritev (»rievocazione«) bitke na polju sredi Custoze, sem videl, da so bili spri-

čo takratne, danes povsem »nore« tehnike vojskovanja, topovska hrana vsi, ki so v teh bitkah sodelovali, ne le Slovenci. (Delo, 1. avg. 1998, NB) | Toda mediji niso horde novinarjev, »mrhovinarjev«, ki na vespah drviyo za princeso Diano in jo tako posredno ubijejo; mediji so najprej in predvsem vrh gore dobiček iščočega kapitala, največkrat prav v lasti tistih, ki jim je tako pri srcu pravica do zasebnosti. Novinarji so ponavadi samo kmetje, »kanonfuter«, sorazmerno slabo plačana delovna sila, ki naj bi imela po naših še vedno nekako sorealističnih predstavah posebno poslanstvo, utemeljeno na posebnem kodeksu. (Delo, 26. avg. 1999, NB) | Na sto in sto milijonih televizijskih ekranov se bo slovenska enajsterica borila za naš evropski status, ki se bo lahko izkazal za zasluženega ali pa tudi ne. Bo slovenska državna reprezentanca spoštovanja vreden partner najpomembnejšega evropskega športnega soočanja ali le po naključju zablodeli, Evropi nedorasli kanonfuter? (Delo, 8. jan. 2000, NB)

◆ Gl. [kot] *topovska hrana*.

Kanósa

íti v Kanóso, gl. *íti v Canosso*.

kànt

príti na kànt /pog.; pren./ *ububožati, gospodarsko propasti*; sop.: **príti na boben**; **príti na klič**; **ban-krotirati**

Avstrija je razpadla proti vsem pričakovanjem. Kmetje so vpisali ogromna vojna posojila, potem pa se je črno-žolta monarhija sesula kot hišica iz kart in marsikatera kmetija je šla na kant. (Delo, 18. mar. 2002, NB) | Primorski igravec in kantavtor (avtor, ki je prišel na kant, kot se rad sam pošali) Iztok Mlakar je dosleden. (Delo, 18. mar. 1999, NB) | Dva tedna pri takšni hitrosti upočasnita človekov ritem in upam, da bo kmalu bolje. S takšno hitrostjo se da preživeti samo na Samoi, drugje prideš na kant. (Delo, 7. avg. 1999, NB)

◆ Sestavina *kant* v frazemu *priti na kant* je izposojenka prek srvn. *Gant* 'prodaja najboljšemu ponudniku' iz lat. *in quantum* (prim. it. *incanto*, staro hr., srb. *incanat* 'dražba', v 15. stol. *kantati zemlju*), ki se nanaša na količino denarja, ki ga želi dobiti dražitelj. V zvezi s tem primerjaj hr., srb. *ko će veće* 'kdo da več' ter iz tega madž. *kotya vetve* in romun. *cochi vechi*. Frazem *na kant priti* z razlago *bankerott werden, fallieren* je že v Plet. I, 385, ki tudi že navaja latinsko poreklo in nemško posredništvo. Omenja tudi izraz *klič* (glede tvorbe in pomena gl. glagol *klicati, sklicati* – z bobnom – javno dražbo, prodajo najboljšemu ponudniku) v pomenu 'dražba, licitacija' ter v zvezah po Cafu *na klič staviti* 'dati na javno dražbo' in po Erjavcu: če bodeš tako gospodaril, *prideš hitro na klič* (= propade ti, kar imaš). Po zadnjem zgledu dobimo

ob frazemu *priti na boben* še eno sopomenko za *priti na kant*, tj. *priti na klič*.

správiti kóga na kànt /pog.; pren./ *narediti, da kdo ububoža, gospodarsko propade*; sop.: **správiti koga na boben**

On je mladi borzni posrednik, ki je s tvegano poslovno potezo svojo firmo spravil »na kant«, zato iz obupa oro-pa banko in v hipu postane državni sovražnik številka ena. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | Če ne bo prave volje znotraj stranke, je bo zunaj še manj. Potem bo program finančno pobežljaj in ni rečeno, da ga ne moremo spravit na kant. (Delo, 4. sept. 1999, NB) | Petkovšek je bil na začetku bogat gospod in je pognal v iskanju absoluta 120 ha gozda in spravil družino na kant. (Delo, 11. apr. 2001, NB)

◆ Gl. *priti na kant*.

káp

metáti kóga pod káp, gl. *postaviti koga pod kap*.

něsti kóga pod káp, gl. *postaviti koga pod kap*.

postáviti kóga pod káp /ekspr.; pren., nedov./ *s silo spravit koga ven*

Jutri zjutraj te vržem na cesto, če mi ne poveš imena. Tebe in Lolo in otroka, vse skupaj vas postavim pod kap. (A. Maltz – J. Moder, V jami gori, 1965, 37) | A ona – prekleto, tako me ni še nobena ženska postavila pod kap. (M. Kranjec, Zgubljena vera, 1954, 42) | ... moral je (grof Auersperg, op. J. K.) pa v vojaški zavod. Tudi tu so ga zaradi upornosti in nezlomljive trmoglavosti postavili pod kap. (A. Slodnjak, Neiztrohnjeno srce, 1956, 138) | In vendar je vse v meni vrelo, kadar sem videl, kaj gosposka dela z nami, kako so nas z našo staro pravdo vred postavili pod kap. (A. Jirasek, Pesjani, SP 1950, št. 61) | Jutri me gospodar postavi pred kap, vendar še bode mo ptiči, če imaš kaj drobiža. (J. Mencinger, Abaddon, LZ 1893, 714) | Malo je manjkalo, da ni bradača, ki se mu je tako nespodobno v zobe režal, zgrabil za vrat ter ga vrgel pod hišni kap. (F. Erjavec, Rak, LZ 1881, 52) | »Le malo tacih govori, sicer te nesem jaz pod kap.« reče eden mlajših pivcev. (J. Jurčič, Tihotapec, SG XI, 1865, 133) | Domov? In zdelo se mu je, da ga po krivici mečejo pod kap. Saj je na dom že zdavnaj pozabil. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Vsi otroci smo zlezli v posteljo k mami in zadrževali dih ter hkrati ponosno zaupali v deda, ki se je v pritličju boril kakor lev. Samo njegovi odločnosti in sivi glavi smo se morali zahvaliti, da nas vojaki niso vrgli pod kap. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | »Ali sem vas zato vabil, da bi se stepli ob moji sedmini?« Takoj so planili nanj, pretepli so ga do dobrega in so ga vrgli pod kap, harmoniko pa so vrgli za njim. (I. Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | ... morda bi bil danes župan, bahal bi se po cesti z dolgo pipo v ustih in sosedje bi me spoštljivo pozdravljali. No, izgubljeno vse, pod kap zalučeno! Zbogom, moj lepi, gorki dom, za zmerom. (I. Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | Komarjevi pa me niso vrgli pod kap;

malo so vpraševali za žensko, no dobro, potem pa so me obdržali za svojega ... (I. Tavčar, V Zali, LZ 1894, 516)

◆ Frazem *postaviti koga pod kap* je tesno povezan s pregovorom *Kdor stoji pod kapom, je moker* (I. Cankar, Krpanova kobila, 1907, 53). Pojavlja se tudi v ljudski pesmi (Pa vrgla sta me z babo oba, / Na mrzlo vün pod kap. OSNP 5029, Nego-va v Slov. gor., Zemljič).

príti z dežjã pod káp, gl. **dež**.

vrèci kóga pod káp, gl. *postaviti koga pod kap*.

z dežjã pod káp, gl. **dež**.

kápa

iméti ga pod kápo /pog., ekspr.; olepš./ *biti vinjen*

O mraku ga je imel že toliko pod kapo, da mu je bila potrebna družba, in ker je našel tri vinske bratce, je dal za pijačo in seveda tudi sam dobro pil, da ne bi bil oškodovan za svoj denar. (Ciril Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Lepo je bilo, prav lepo, in dobro smo se imeli, prav dobro; precej sem ga imel pod kapo oziroma pod slamnikom, to je res, ker smo preveč »Naroda« čitali na Bledu. (Fran Milčinski, Ugračke, NB) | No, pri zadnji nesreči, ki se je prav tako končala zgolj z zverženo pločevino, je treba dodati, da naj bi ga imel naš skakalec ob srečanju s policisti tudi malo pod kapo, saj so v lokalu, nedaleč od kraja nesreče, videli, da si je moral živce pomiriti z nečim močnejšim ... (Delo, 19. sep. 1998, NB)

◆ Frazem *imeti ga pod kapo* najdemo že v starejših slovarjih, npr. v Plet. I, 386, pri iztočnici *kapa: ima ga pod kapo*, er hat einen Rauch; dalje Glonar (SSJ, 149): *imeti ga pod kapo*: biti vinjen. Frazem spada v skupino izrazov, s katerimi se olepševalno govori o pijanosti. V tem oziru je v frazemu ključna sestavina *ga*, s katero se skupaj z glagolsko sestavino *imeti* namiguje na pijačo, ki je komu že stopila v glavo, kar je izraženo posredno, tj. s predložno zvezo *pod kapo*. Glede tega sta neposrednejša sopomenski izraza *v glavi imeti ga* in *v glavo dobiti ga*, s katerima med drugim (npr. *cepljen biti*, *muho imeti*, russ. *byt' na vesele*) M. Cigale (II, 1237) razlaga nemško *ein Rüschen haben*.

kápo dól /ekspr.; v medmetni rabi/ *vsa čast, vse priznanje, bravo*; sop.: **klobuk dol**

Naj me blagovoli takoj breniti koklja, če ni sledeča historija skoz in skoz resnična, ne dosti manj. Od konca do kraja je posneta po uradnih spisih, skoraj bi lahko pritisnil pečat podjno s ptičem, in povest ne bi bila več povest, ampak kapo dol! javna listina in učena reč. Res in brez šale! (Fran Milčinski, Gospodična Mici, NB) | Ni moja navada, da bi se laskal, kajti laskanje ni moja rubrika, nego spada onemu peresu, ki piše jubileje. Toda si ne morem kaj, da ne bi: gospod, kapo dol! Vi ste ptič! (Fran Milčinski, Prešernove hlače: Podlistki II., 1925–1932) | Razbitine, kri, mrtvi, gorelo je in smrdelo.

Kapo dol pred neuvrščeno nacijo v razvoju, ki je rodila Tagoreja, Gandhija, razvila filozofijo, ki ji sami pravijo percepcija stvarnosti, in mi je zaradi svoje mistike tisočletnih izkušenj, ki jih ni oklestil in spolitiziral še noben Mohamed ali Pavel, tako blizu in zanimiva, ki je tudi postavila veličastne in fine spomenike, spisala Kamasutro in deklarirala ideale nenasilja in ljubezni kot poti duhovnega razvoja, ampak indijski šoferji vozijo kot norci! (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | To, draga gospa Kotar, pa je (po moji presoji) že delo, opravljeno tudi za boljše življenje ljudi. Zato, kar se mene tiče, pred gospo Močivnik kapo dol. (Delo, 14. jan. 2000, NB) | Takšna je denimo barka Harlekin, na kateri plujeta okrog sveta Annemarie in Paul (udeležila sta se »tobogana« na gori Pahia), stara znanca in prijateljca našega skiperja in soproge Joži. Kapo dol: tudi ona sta obplula rt Horn. (Delo, 4. nov. 2000, NB)

◆ Frazem *kapo dol*, prav tako *klobuk dol*, je nastal na osnovi dejstva, da ljudje snamejo pokrivalo v znamenje pozdrava, spoštovanja koga. Na enaki predstavi temelji hrvaški ali srbski frazem *skidati kapu* komu (pred kom) v pomenu 'ceniti, spoštovati koga, odobravati dejanja koga; pozdravljati koga, klanjati se komu'.

kapitál

morálni kapitál /nevtr.; tudi pren./ *skupej pozitivno delujočih moralnih vrednot, ki sta jih pridobila, ustvarila človek ali družba*

Sicer je po Tauferjevem mnenju v delovanju slovenskega Pena potrebno ohraniti velik moralni kapital, ki si ga je pridobil v času demokratizacije, organiziranja humanitarne pomoči in navsezadnje tudi z akcijo Društva prijateljev Lipice, ki poteka pod patronatom slovenskega Pena in je pripomogla k utrditvi občutka državnosti. (Delo, 2. mar. 2000, NB) | Brut se nepremišljeno in naivno postavi v službo politike, ki jo predstavlja skupina manipulantov, pri tem zapravi ves moralni kapital, zaradi katerega je izbran za vodjo politične alternative, končni efekt pa je še večje in brezsmiselno nasilje in vzpon novih uzurpatorjev oblasti. (Delo, 28. sep. 2004, NB) | A ker je po drugi strani dobro znano, da so mladi nasploh dokaj gibalno zanemarjeni in da je navsezadnje sodobni način življenja v velikem neskladju z gibalnimi potrebami otrok in mladine, se kaže obenem zamisliti nad tem, kako pomanjkljivo izkoriščamo izjemni moralni kapital, ki ga uživa šport med starši in otroki. (Delo, 4. okt. 1999, NB) | Vendar ne gre samo za moralni kapital. Takojšnji odstop Donalda Rumsfelda, ki sugerira, da bo v Iraku zavožene zadeve treba začeti reševati povsem na novo, pa tudi pozivi najtesnejših zaveznikov, da se je treba umakniti iz te vojne, kažejo, da niti zanašanje na izjemno moč ameriškega orožja ni več stoodstotna rešitev. (Delo, 10. nov. 2006, NB)

◆ Gl. *mrtvi kapital*.

◉ angl. *moral capital*; češ. *mravní kapitál*; fr. *va-leur morale*; nem. *moralisches Kapital*; rus. *nra-stvennyj kapital*.

mrtvi kapitál /nevtr.; tudi pren./

1. imetje, ki ne prinaša prihodka

Poleg tega ima ta hiša mrtvi kapital, kot ga imenujem. To so bogati televizijski in radijski arhivi. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Raziskovalno novinarstvo bi lahko razkrilo, kakšna je bila stvarna (ne)donosnost s tega trga. Imate svojo stanovanjsko ali počitniško hišo, ki je večino časa mrtvi kapital? Če imate dovolj zaupanja v ljudi, da bodo ravnali z vašo lastnino tako skrbno, kot bi vi z njihovo, potem se vam ponuja zanimiva možnost preživljanja dopusta. (Delo, 29. avg. 2007, NB) | Najlepši primer takšne usklajene proizvodnje je največji danski proizvajalec Danfoss, ki že uporablja to storitev. Ob njihovi proizvodnji osebno prilagojenih izdelkov – tovarna zaradi tehnološke dovršenosti nima zalog in s tem mrtvega kapitala, saj v 24 urah izdela vsa naročila – je bilo edino ozko grlo zbiranje in tiskanje dokumentacije. (Delo, 5. jul. 1999, NB)

2. znanje, ki ne koristi, se ne izplača

IBM se je v zadnjih dveh letih »znebil« precej mrtvega kapitala, prerezporedil ljudi in znanje, postavil nova merila za zaposlene. V letih od 1994 do 1996 je prepolovil število zaposlenih na vsega nekaj več kot 200.000 ljudi. (Delo, 1. avg. 2003, NB)

◊ Frazem *mrtvi kapital* izhaja iz ekonomskega izraza *mrtvi kapital*, ki pomeni 'neizkoriščen, neizrabljen kapital', preneseno 'neizkoriščena, neizrabljena vrednost, vrednota'. Z zamenjavo prilastkov dobimo nove frazeme, npr. *moralni kapital*.

◉ angl. *barren capital*; *unemployed capital*; češ. *mrtvý kapitál*; fr. *capital mort*; hr., srb. *mrtav kapital*; nem. *totes Kapital*; rus. *mërtvyj gruz*.

káplja

do zádne káplje /ekspr.; pren./ *popolnoma vse*

Skleda je globoka, štrkljev lep kup, toda kosci jih pomlatijo presneto hitro. Nato izsrkajo še putrih do zadnje kaplje. (C. Kosmač, Poletje, NB) | Prikrajar nosi žganje in jabolčnik, Prikrajarica kuha kavo kar v največjem loncu – in nihče ne pomisli, da bodo Prikrajarju popili vse do zadnje kaplje in da bodo ženi uničili vso kavo in ves sladkor. (C. Kosmač, Težka nedelja, NB) | V imenu nekaj sto ljudi, ki ga ubogajo na migljaj, absolutno ubogajo, se bo pogajal z ministrom. Zadnji trenutek svoje slave je hotel užiti do zadnje kaplje. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Kakor se ji je zdelo spotoma, da nese silen tovor, se je sedaj prepričala, da ni kar nič teže odložila s sebe. Odšla je v vežo, segla po korcu in izpila žejna do zadnje kaplje. (F. Saleški Finžgar, Prerokovana, NB) | Takrat Švedi odidejo na vikend, s seboj vzamejo večje količine alkohola in ga še isti večer uničijo. Če se le da, do zadnje kaplje. (Delo, 22. maja 1999, NB)

◊ Frazem *do zadnje kaplje* predstavnostno temelji na dejstvu, da določena količina tekočine lahko odteče, se porabi po kapljah. Podobno velja tudi za frazem *do zadnje kaplje krvi* (gl. tam).

do zádne káplje krvi /ekspr.; pren./ *do smrti*; *do zadnjih moči, možnosti*; prim. **do zadnje kaplje**

V resnici mora biti človek že hudo zaslepljen častilec Napoleona, če zameri maršalom, da se niso do zadnje kaplje krvi borili za Napoleona. (B. Rudolf, Sodobnost 1938, 190) | Najmanj desetkrat zapored jim je ponovil, da predaje ni, da bodo stražnico branili do zadnje kaplje krvi ... (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Nimamo druge izbire. Boriti se moramo do zadnje kaplje krvi. Samo tako bomo osvobodili domovino ... (Delo, 29. sep. 2001, NB) | Kri bo lila tudi z neba. Branili se bomo do zadnjega moža, do zadnje kaplje krvi. Naš boj je pravičen, saj smo nedolžni. (Delo, 26. okt. 2001, NB) | Srbi govorijo o bitki na Kosovem polju tako kot Izraelci o bitki za Masado. V obeh primerih gre za poraz, ki se je spremenil v močan simbol nacionalizma, militantne vztrajnosti in boja do zadnje kaplje krvi. (Delo, 18. mar. 1998, NB) | Predvsem Američani se bodo za absolutno oblast nad avtorskimi pravicami borili do zadnje kaplje krvi. Kaj dosti drugega kakor avtorske pravice jim namreč ni preostalo. (Monitor, okt. 2000, NB) | Pravica do drugačnosti je lakmusov papir svobode. Gospod, – je rekel že Voltaire – absolutno se ne strinjam s tem, kar trdite, toda do zadnje kaplje krvi sem se pripravljen boriti za to, da boste to smeli trditi. (Delo, 31. jul. 1999, NB)

◊ Frazem *do zadnje kaplje krvi* temelji na dejstvu, da velika izguba krvi ali izkrvavitve koga pomeni tudi njegovo smrt. To je izraženo z besedno zvezo *do zadnje kaplje krvi*, kar pomeni 'do smrti', preneseno 'do zadnjih moči, možnosti'.

◉ angl. *to the last drop of one's blood*; češ. *do poslední kapky krve*; fr. *jusqu'à la dernière goutte de (son) sang*; hr., srb. *do zadnje kapi krvi*; nem. *bis auf den/bis zum letzten Tropfen Blut*; *bis zum letzten Mann*; pol. *do ostatniej kropli krwi*; rus. *do poslednej kapli krovi*.

[kot] káplja v mórje /ekspr.; v povedni rabi, tudi kot primera/ *nič*; *zelo malo*

Jugoslovanski delež pri delitvi baselskega zlata bi tako pomenil glavno pomoč pri sanaciji bank, ki pa spričo potreb ne bi bil kaj več kot kaplja v morje. (Delo, 27. dec. 2001, NB) | Pogovore o predlogu zakona o odpisu odloženih davkov in prispevkov, ki so ga predlagali trije poslanci, državni zbor pa zavrnil, torej lahko razumemo kot vajo za precej daljše in v milijardah veliko pomembnejše jesensko odločanje, ko bo vlada prinesla parlamentarcem napovedani zakon. Takrat se bo zdelo, da je 1,8 milijarde v primerjavi z več desetimi kot kaplja v morje. (Delo, 15. maja 1999, NB) | Koliko je dvesto let? Kaplja v morje in še ne! In vendar, koliko izpremembe. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Mislím, da to

nerazpoloženje gotovo ni nastalo zaradi moje kritike o njegovem prevodu Puškinovega romana Kapetanova hči, ki ga je objavil v tem času in ki ga resnično nisem mogel oceniti pozitivno. Toda ta moj greh je mogel biti samo še kaplja v morje. (J. Vidmar, Obrazi, NB) | Do leta 2003 bo poskušala Ulla Schmidt to neravnovesje poravnati s posebnimi skladi. Toda to je samo kaplja v morje prihodnjih izgub. (Delo, 2. jul. 2001, NB) | Obnova je stekla, vendar je vse to le kaplja v morje, saj na manjšo ali večjo obnovo čaka okoli tri tisoč objektov. (Delo, 19. avg. 1998, NB) | Le 685 pokojnin je izjemnih – za posebne zasluge v času prejšnjega režima. Tudi če tem zadnjim poberejo celotno pokojnino, bo to le kaplja v morje potrebnega denarja za drugi steber. (Delo, 18. avg. 1999, NB)

◆ Frazem [kot] kaplja v morje temelji na nazorni primerjavi kaplje z morjem, tj. majhnega, nepomembnega z velikim, pomembnim. Primerjalna sestavina kot se večinoma že izgublja. Pomen sestavine kaplja je še poudarjen s členki *le, samo, zgolj*. Na opoziciji *majhno* : *veliko* je npr. nastal tudi znani frazem *narediti iz muhe slona*. Sicer pa naj bi bil frazem *kaplja v morje* svetopisemskega porekla (Sirah, 18, 8; gl. RSF³, 286).

◎ angl. *a drop in the bucket; a drop in the ocean; like a grain of wheat in a bushel of chaff*; bolg. *kato kapka voda v moreto*; češ. *jako kapka v moři; jako kapka v moře*; fr. *n'être qu'un goutte d'eau dans la mer*; hr., srb. *kao kap vode u more*; kao kap vode u moru; kap u moru; kaplja v more; kaplja u moru; mak. *kako kapka vo more*; nem. *wie ein Tropfen auf den heißen Stein; ein Tropfen auf den heißen Stein*; pol. *jak kropla wody w morzu*; rus. *kak kaplja v more*; slš. *ako kvapka [vody] v mori*; ukr. *jak kraplja v mori*.

kàr

da se je [kàr] kadílo, gl. **kaditi se**.

da se kàr kadí, gl. **kaditi se**.

kàr nêsejo pête kóga, gl. **peta**.

[kàr] v trí dní, gl. **dan**.

lagáti se, da se kàr kadí, gl. **kaditi se**.

[tóliko] kàr je za nóhtom črnega, gl. **noht**.

karavána

béla karavána /publ.; pren./ *smučarji tekmovanja za svetovni pokal, smučarija sploh*; prim. **beli cirkus**

Ali lahko Matjaž Vrhovnik res ogrozi vodstvo Kjetila Andreja Aamodta v slalomski razvrstitvi svetovnega pokala? Po odgovora na ti dve vprašanji se je bela karavana odpravila daleč iz svojih ustaljenih tirnic v Južno Korejo. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Tudi v moški srenji izbira ni prav velika, na vrhu so še vedno Kjetil Andre Aamodt, čigar duhovite pripombe in človeško vedrino

bo bela karavana v bližnji zimi zares pogrešala. (Delo, 27. okt. 2003, NB) | Odpoved smuka v Mt. Whistlerju je bila prva, gotovo pa ne zadnja v tej sezoni. Žal, je bila to zadnja priložnost za to slikovito kanadsko smučarsko središče, potem ko je bela karavana zaradi slabih vremenskih razmer, predvsem megle, že tretje leto zapored odšla s komaj kaj več kot enim treningom. (Delo, 8. dec. 1998, NB) | Wengen – Medtem ko športni avditorij še vedno lovi sapo po bleščeči predstavi veleslalomistov v Adelbodnu, je bela karavana že na naslednji postaji alpskega svetovnega pokala, kjer bodo ta vikend na sporedu dva smuka, slalom in klasična lauberhornska kombinacija. (Delo, 16. jan. 2003, NB)

◆ Frazem *bela karavana* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *bela karavana*, v kateri sestavina *beli* pomeni 'smučarski, snežni', sestavina *karavana* pa 'skupina ljudi', torej skupaj skupina ljudi, ki se ukvarja s smučanjem in vse, kar spada zraven. V zvezi s tem prim. še frazem *beli cirkus*.

in karavána gré dálje /publ.; pren./ *določeno delo, delovanje se nadaljuje kljub napadom, nasprotovanju*

Dosegli so ga šele dan pred Lizbono, kazen (12-odstotno znižanje uvoza jekla) pa je po izjavi nekega diplomata bila videti »dovolj omiljena, da na trojnem srečanju ne bi povzročila škandala«. In karavana gre dalje. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Šiškarji živijo v upanju, novi trener Ptujčanov Borut Jarc pa je večji realist. Sumov v zvezi z dogodki na tekmi z Muro ni konec, toda karavana gre dalje. (Delo, 4. okt. 2003, NB) | Stroka pa modro molči oz. nas tolaži, da le ni tako hudo. In karavana gre dalje. (Delo, 5. apr. 2007, NB) | Že bežen pogled na listo dobitnikov pove, da so bili med nagrajenci tudi pisci, ki so že davno pokopani v pozabo, nekatere največje (Tolstoj, Ibsen, Gorki, Joyce, Lorca, Rilke, Čehov, Kafka) pa je švedska akademija gladko spregledala. A karavana gre dalje in vsako leto nas novica iz Stockholma na novo pusti odprtih ust. (Delo, 13. jul. 1999, NB) | Če niste za zakon, bomo pa izpeljali zadeve direktno. Kar hočete, počnite, karavana gre dalje, vi pa kar lajajte. (Državni zbor RS: 38. izredna seja 30. 12. 2003, NB) | Fotoaparat je ostal na avtobusu in šofer Yoram je še trdil, da ga ni! Vsa prizadevanja in dokazovanja so se razblinila v stilu njihovega pregovora: »Psi lajajo, karavana gre dalje.« »Dva nora turista, ki se ne znata obnašati,« je rekel Pegam in zamahnil z roko. (Sonja Koranter, Soška postrv, NB)

◆ Frazem *in karavana gre dalje* je nastal po krajsanju iz pregovora *Psi lajajo, karavana gre dalje* v pomenu 'kljub napadom, nasprotovanju se nadaljuje določeno delo, delovanje' (gl. zadnji zgled).

Karíbdá

krmáriti med Scílo in Karíbdó, gl. **Scíla**.

krmárjenje med Scílo in Karíbdó, gl. **Scíla**.

med Scilo in Karíbdó, gl. Scila.
 plúti med Scilo in Karíbdó, gl. Scila.
 vozíti med Scilo in Karíbdó, gl. Scila.
 vóznja med Scilo in Karíbdó, gl. Scila.
 znájtj se med Scilo in Karíbdó, gl. Scila.

kárta

híšica iz kárt, gl. híšica.

ígra z odprtími kártami, gl. igra.

igránje z odprtími kártami, gl. igranje.

igrátj na kárto česa /ekspr.; pren., tudi z levim prilastkom/ *predvidevati kaj, računati, zanesti se na koga/kaj*

McCain igra na karto poštenjaka in zahteva reformo volilnega sistema, v katerem bolj kot politični argumenti odločajo kandidature zveze z velikimi gospodarskimi korporacijami. (Delo, 21. jan. 2000, NB) | Ivanušič, ki je prišel iz uspešnega finančnega podjetja in se bo po opravljenem mandatu verjetno vanj tudi vrnil, ne bi smel igrati na karto politične priljubljenosti in preračunljivosti. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Povzročali so probleme, ko so brezglavo investirali, hkrati pa igrali na karto višjih cen namesto večje produktivnosti. (F. Šetinc, Delo 1965, št. 129, 1) | Jordanske oblasti tudi tokrat igrajo na karto neenotnosti palestinskih organizacij. (A. Novak, Tovariš 1971, št. 24, 18) | Nekateri avtorji so tako diagnozo predvidevali že od samega začetka, vendar so bili prisiljeni »igrati na liberalno karto«. (Vprašanja naših dni, 1963, 18) | Pero Toneta Škrjanca stavi na karto metaforičnih prebliskov, ki niso anarhično nametani, saj se pozna, da ima jasno vizijo o svetu in svojih umetniških pretenzijah. (Delo, 29. jan. 1998, NB) | Upajo si lotevati se le nezavarovanih ljudi, dojenčkov, betežnih. Zato lomastim tud, ker ne morem verjeti, da bi se spravili v nočni zimski gozd, v katerem slutijo partizane. »Tudi jaz stavim na to karto, drugega nam končno ne preostaja,« je mrko dodal Doktor. (Nada Gaborovič, Jesen brez poletja, 1961, 373–374)

♦ Frazem *igrati na karto česa* z različico *staviti na karto česa* izhaja iz jezika igralcev s kartami. Nastal je po prenosu na druga področja, vsebinsko pa ga natančneje določajo desni in tudi levi prilastki.

igrátj z odprtími kártami /ekspr.; mn., pren./ *jasno, odkrito kazati svoje namene; ravnati pošteno*

Pri njima v tem primeru ne bom imel zaveznikov. Treba bo vendarle igrati z odprtimi kartami in prekršek pojasniti staršem ... (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Toda naivno bi bilo verjeti, da se na sestankih, kakršno je bilo nedavno srečanje v Krakovu, igra z odprtimi kartami. Vsaka država ima svoje interese in skrite cilje ... (Delo, 19. avg. 2000, NB) | Spletna stran, ki proti plačilu ponuja »14.000 slovenskih podjetij«, igra z odprtimi kartami. Naslove lahko kar poberete v obliki Wordovega dokumenta in, hej, po bežnem ogledu bi

rekel, da jih največ pripada posameznikom. (Delo, 11. dec. 2001, NB)

♦ Frazem *igrati z odprtimi kartami* temelji na prenesenem pomenu izraza *karta*: eksp. 'učinkovito sredstvo, dober pripomoček'. Gl. tudi *adut* in *as*. Sestavina *odprti* tu pomeni, da kdo učinkovitih sredstev, dobrih pripomočkov ne skriva, torej jasno, odkrito kaže svoje namene, ker je tako prepričan vanje ali želi ravnati pošteno.

© fr. *jouer cartes sur table*; gluž. z *wotewrjenymi kartami hrać*; z *nzejakrytymi kartami hrać*; hr., srb. *igrati otvorenih karata*; *igrati s otvorenim kartama*; it. *giocare a carte scoperte*; nem. *mit offenen Karten spielen*; rus. *igrat' v otkrytuju*.

imétj móčne kárte [v rókah] /ekspr.; pren./ *imeti učinkovita sredstva, dobre pripomočke za uspeh*; sop.: **imeti v rokah močan adut**

Bržkone je odgovor ne. Zdi se namreč, da ima NLB v tokratni igri v rokah močne karte. Na njeni strani je predvsem nekaj, kar se imenuje nacionalni gospodarsko-politični interes. (Delo, 11. maja 2001, NB) | ARD/ZDF računata na medsebojno naklonjenost zaradi sorodnega javnega statusa. Vendar poznavalci menijo, da ima tudi RTL v tem pokru kar močne karte, saj zelo tvorno sodeluje z Avstrijci v nogometni ligi prvakov in formuli 1. (Delo, 4. jan. 1999, NB) | Melbourne ali Sydney – kdo bo zmagal, kdo bo govoril v imenu Avstralije? Oba imata močne karte. (M. Ogrin, Na jugu sveta, 1969, 126) | Temu takrat nihče ni posvečal pretirane pozornosti. Kot se zdi, pa kupci delnic verjamejo, da Krka premore dovolj močne karte, ki jo bo izšla iz spora kot zmagovalka. Ostaja pa negotovost, da se te karte skrivajo v talonu. (Delo, 11. jun. 1998, NB)

♦ Frazem *imeti močne karte [v rokah]* izhaja iz kvartopirskega jezika. Temelji na prenesenem pomenu izraza *karta*: eksp. 'učinkovito sredstvo, dober pripomoček'. Gl. tudi *adut* in *as*.

imétj vsé kárte v rókah /ekspr.; pren., mn./ *popolnoma obvladovati položaj; imeti vse možnosti za uspeh*; sop.: **imeti (držati) vse adute v rokah; imeti (držati) vse v svojih rokah**; prim. **imeti vse niti v svojih rokah**

Franklin je spregovoril, misleč, da ima policija vse karte v rokah. (Tovariš 1971, št. 23, 54) | Stari je pričel ritati, ker misli, da ima s tisto deklino vse karte v rokah. Kajpak, v glavo si je vtepel, da bomo mi stali prekrizanih. (Jože Dular, Krka umira, 1943, 139)

♦ Frazem *imeti vse karte v rokah* temelji na prenesenem pomenu kvartopirskega izraza *karta*: eksp. 'učinkovito sredstvo, dober pripomoček'.

odkrítj [svóje] kárte /ekspr.; mn., pren./ *jasno, odkrito pokazati svoje namene*

Po mnenju te stranke je namreč de Gaulle »odkril karte« ter jasno osvetlil globoka nasprotja med njegovimi sta-

lišči in stališči bonske vlade. (Ivan Kreft, Naši razgledi 1964, 292) | Bilo je videti, da ima nekaj za bregom, pa noče odkriti svojih kart. (Jilenbicky, Polje, 41) | Ne bo dolgo, pa bomo morali vsi pokazati karte, kakor pravijo v Rusiji. (J. Dos Passos – B Verbič, Trilogija ZDA II, 1962, 451) | Duce je besnel. »Ogoljufali so nas in prevarili,« je sikal Staraceju, ki ga je podpihoval k dejanjem. »So to zavezniki, ki ne pokažejo kart. (Juš Kozak, Lesena žlica, 1952, 48)

◆ Frazem *odkriti [svoje] karte z različico pokazati [svoje] karte* izhaja iz kvartopirskega jezika. Pri nekaterih igrah s kartami je treba na koncu odkriti, pokazati karte, da se izkaže, kdo ima boljše in je zmagal.

◎ nem. *die/seine Karten aufdecken; die/seine Karten offen auf den Tisch legen.*

podréti se kot hišica iz kárt, gl. hišica.

pokazáti [svôje] kárte, gl. odkriti [svoje] karte.

sesúti se kot hišica iz kárt, gl. hišica.

stáviti na kárto česa, gl. igrati na karto koga/česa.
stáviti vsè na èno kárto /ekspr.; pren./ *uporabiti zadnje sredstvo, izkoristiti zadnjo možnost, povezano s tveganjem; veliko tvegati*; sop.: **íti na vse ali nič**

Pečorin /v »Beli« Lermontova/ je odločen človek, željan nemirov in viharjev, pripravljen, da vse stavi na eno karto, samo da ustreže kaki svoji kaprici ... (V. G. Belinski – F. Albrecht, Članki in eseji o književnosti, 1950, 32) | Gospa Bonacieux – Constance, kot je pozneje pojasnila svojemu mlademu rešitelju – je, zavedajoč se svojega slabega položaja, sklenila, da vse stavi na eno karto. (A. Dumas, Trije mušketirji, NB) | Wolfgang Schüssel stavi vnovič vse na eno karto. Najbolj hladnokrvni kockar med avstrijskimi vrhunskimi politikami zadnjih 20 let se je odločil za rizično strategijo, ko gre za odnose z velikimi bloki moči javnih občil. (Delo, 17. jul. 2001, NB)

◆ Frazem *staviti vse na eno karto* temelji na igrah s kartami, v katerih je rezultat pogosto odvisen od ene same karte. Staviti na tako karto je zelo tvegano, tako kot je tvegano tudi na drugih področjih, če se zanašamo samo na nekoga ali na nekaj.

◎ gluž. *wšo na jednu karto sadzić*; hr., srb. *staviti sve na jednu karto*; it. *rischiare il tutto per tutto*; nem. *alles auf eine Karte setzen*; rus. *stavit' na [odnu] karto čto-libo.*

zrušiti se kot hišica iz kárt, gl. hišica.

kaša

biti v kaši /ekspr.; pren./ *biti v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **biti v zosu**; **biti v škripcih** Minister grof Lorcija je bil v kaši. Brez prestanka je s svojimi sodelavci sejal in tuhtal, kako naj Dorotejo spravijo pod cesarja, na njega, ali kakorkoli že, vsekakor pa v njegovo posteljo ob asistenci kosmatega prtili-

kavca. (D. Jančar, Galjot, NB) | Toda William Straw je trenutno v kaši, v katero je potegnil še svojega očeta. Obtožen je namreč, da je malo pred božičem pred neko londonsko pivnico novinarki dnevnika The Daily Mirror za 10 funtov prodal 1,92 grama marihuane. (Delo, 12. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *biti v kaši* temelji na prenesenem pomenu sestavine *kaša*: ekspr. 'neprijeten, zapleten položaj'. Glagolske sestavine kažejo na dejavnost osebkov v takem položaju.

◎ češ. *byt v [pěkně] kaši*; hr., srb. *upasti u kašu*; nem. *in der Tinte sitzen*; rus. *popast' v istoriju; vli-pnut' v istoriju*; slš. *byt' v kaši*; *byt' v bryndzi.*

brézova káša /star.; pren./ *brezova šiba, palica; ka-zen z brezovo šibo, palico*; gl. **brezova mast** ... potrebujejo študentje »brezovo kašo«. (M. Murko – VI. Murko, Spomini, 1951, 93)

◆ Gl. *brezova mast.*

hoditi kot máček okrog vréle káše, gl. maček.

hoditi kot máček okrog vróče káše, gl. maček.

hoditi kot máčka okrog vréle káše, gl. mačka.

hoditi okrog vréle káše /ekspr.; pren./ *ne upati se lotiti jedra problema*; sop.: **hoditi kot mačka okrog vrele kaše**

Gračak se je delal, kakor da ni v zdrabi s samostanom; tako tudi opat ni z ničimer kazal, da mu kaj ni prav. Oba sta previdno hodila okoli vrele kaše, ki se že tako dolgo kadi med njima. (I. Zorec, Stiški tlačan, NB) | Kot pravijo grški viri, ni dolgo hodil okoli vrele kaše, temveč je Grku obljubil večji finančni delež za sodelovanje v suproligi. Zaenkrat resda pod krinko dodatne »štartnine« za evropskega prvaka, a vendarle. (Delo, 22. maja 2000, NB) | Zakaj hodite okoli vrele kaše in ne pogledate v oči? Pol srednješolcev je že kdaj po zadnjih javnomnenjskih raziskavah rekreativno poskusilo marihuano. (Državni zbor RS: 17. redna seja 19. 11. 1999, NB) | Dovolj je smukanja okrog vrele kaše. Umetniki, ki so poštene in odkriti, imajo seveda tudi pravico do sarkastičnih izjav, a te njihove umetniže berejo in poslušajo tudi pocukrani bebci, ki vsako izjavo jemljejo dobesedno in smrtno resno. (Delo, 17. apr. 2004, NB) |

◆ Gl. *hoditi kot mačka okrog vrele kaše.*

◎ češ. *chodit kolem horké kaše*; ft. *tourner autour du pot.*

[lépo] kášo skúhati kómu /ekspr.; pren., olepš./ *povzročiti, da je kdo v neprijetnem, zapletenem položaju*

Mravljinci so mu šli po hrbtu od strahu in obupa. Navsezadnje je to kašo on zakuhal. On bo trpel zavoljo cesarja, ki zdaj razbija pohištvo v svoji sobi in hodi gor in dol v onemoglem besu. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Ker niso imeli poguma in razuma, da bi Bohinca sami odstavili, jih je Janša spravil v položaj, ko morajo pred njim braniti tistega, ki je celo kašo sam zakuhal ter Janši in drugim v izigravanjem pravic izbrisanih zadnji dve leti najbolj učinkovito pomagal. Sam minister Bohinc.

(Državni zbor RS: 35. redna seja 30. 03. 2004, NB) | Lendava: Nafta : Koper: Prekmurci so si skuhalo lepo kašo: kljub odličnemu četrtemu mestu po prvem delu sezone in nato menjavi trenerja danes prvič rešujejo prvoligaški status. (Delo, 31. 5. 2008, NB)

◆ Gl. *biti v kaši*.

◎ češ. *zavarit někomu pěknou kaši; navařit někomu pěknou kaši*; it. *farne di tutti i colori; farne di cotte e di crude; combinarne di cotte e di crude*; rus. *zavarit' kašu [komu]*.

ne boš káše pihal /ekspr.; pren.; nikal., prih., tudi 3. os./ *ne boš delal težav v kaki stvari, se vmešaval*

Imajo pa Butalci nevšečne sosedo, Tepanjčane, in je mimo njive prišel Tepanjčan Jaka in se radoveden ustavil. Pa so ga kaj hitro napodili z besedo in dejanjem: »Ne boš kaše pihal, Jaka, kaša je naša!« (F. Milčinski, Butalci, NB) | Uničiti me hočeš in posestvo pognati na boben? Ne boš kaše pihal! Pokaži svoj papir, ne verjamem ti! (G. Šilih, Beli dvor, NB) | In tudi nisem še pri volji, dati vajeti iz rok. O, ne bo še Jaka kaše pihal! (Miran Hladnik, Kmečka povest iz polpreteklega časa, NB) | Lesen se drži in hladno, da bi se videl tem modrejši in dostojnejši. Pa boji se menda prehudo, da poreče ona: Ne boš kaše pihal, Janez! Ali res ne vidi, da ga ima rada. (R. Murnik, Lepi janičar, NB)

◆ Frazem *ne boš kaše pihal* v današnji zanikani obliki in pomenu omenja J. Glonar, SSJ, 151: *ne boš kaše pihal*: tukaj nimaš kaj opraviti. Plet. I, 289, ima tudi trdilne različice: *kašo pihati*, sich darein mengen, *Jan. (H.)*; S Turkom noč' mo se vojsk'vati, *Vrele kaše ne pihati, Npes.-K.*; *kašo upihati* komu, jemanden daran kriegen, auszahlen, *Let., jvzhŠt*. Kot kažejo zgledi pri Pleteršniku, je frazem *ne boš kaše pihal* nastal iz trdilnega *kašo pihati* v pomenu 'vmešavati, vtikati se v kaj'. Ta je nastal po prenosu iz besedne zveze *kašo pihati*, ki pomeni sodelovanje pri obroku nekdanj zelo pogoste jedi ali jedi sploh, ki so jo navadno zajemali iz skupne posode. Kdor je pihal kašo, je torej sodeloval pri skupnem obroku, preneseno se vmešaval, vtikal v stvari, zadeve sojedcev. Ker to nikomur ni všeč, se je razvila nikalna oblika, formula, ki naj bi tako vmešavanje preprečila. Zanikano obliko, ki je pomensko blizu današnji, navaja Pleteršnik iz ljudske pesmi. Trdilna oblika obstaja tudi v češčini: *foukat někomu do kaše* 'vmešavati se v načrte koga, skušati vplivati nanje ali jih preprečiti'. Kaša kot nekdanja tipična jed se kaže tudi v frazemu (*kdo*) *bo k sodnemu dnevu kašo kupal*, pri Murku (1833, geslo *Sodenj*, 534) *še bo h sodnjemu dnevu kašo kupal* er wird in ewige Zeiten leben. Z zanikanim pomenom, a po drugačni predstavi je nastal frazem (*kdo*) *ne bo k sodnemu dnevu trobil*, pri Murku (1833, prav

tam) *ne boš h sodnemu dnevu trobil* se bo stegnil, predenj pride sodenj dan, er wird nicht bis zum jüngsten Tage leben; Murko (1833, iztočnica *Trobiti*, 680) *ne bo h sodnimu dnevu trobil* er wird nicht in ewige Zeiten leben.

◎ češ. *nenechat si foukat do kaše (od nikoho); nedat si foukat do kaše*.

súkati se kot máčka okrog vréle káše, gl. **mačka**.

vroča káša /ekspr.; pren./ *zelo neprijeten, zapleten položaj*; prim. **vroča juha**

Ne razumem, zakaj novinarji in drugi, ki ta škandal komentirajo, ne rečejo bobu bob in popu pop, ampak se kot neke previde mačke na daleč ogibajo skleda z vročo kašo, v kateri sta nekdanje ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ) in vlada, ter iščejo, recimo, hladno sirotko, v kateri naj bi bil oziroma je Matjaž Rogelj. (Delo, 9. mar. 2001, NB) | Komisar za širitev EU Günter Verheugen hladi vročo kašo. (Delo, 2. mar. 2002, NB) | Ruska stran je namreč prepričana, kot zatrjuje Putinov pomočnik Sergej Jastržemski, da Zahod tako ostro obsoja ruski poseg na severnem Kavkazu zgolj zato, da bi odvrnil pozornost od vroče kaše, ki jo je sam skuhal – in je zdaj ne more pojesti – na Kosovu. (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Jaz bi glede na to, da vseskozi pri tej razpravi hodimo, kljub tem poročilom, ki smo jih dobili na mizo, okrog neke vroče kaše, predlagal parlamentu, da ustanovimo parlamentarni odbor oziroma preiskovalni odbor, ki naj bi jasno razčistil, kako dejansko ta pot poteka ... (Državni zbor RS: 20. izredna seja 25. 3. 1998, NB) | Nadrejeni so mu dali mandat za še eno pogajanje – začutil je hvaležnost od treznih ljudi. Še enkrat se je spustil v dolino in majorju odločno, brez vrtenja okoli vroče kaše pojasnil, da ima ukaz, naj jih uniči, če se ne vda ... (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Frazem *vroča kaša* izhaja najverjetneje iz primere *hoditi kot mačka okrog vrele kaše* oziroma skrajšane različice *hoditi okrog vrele kaše* ali *hoditi okrog vroče kaše*. Iz teh primer se je razvil pomen 'zelo neprijeten, zapleten položaj', ki je zelo blizu pomenu frazema *vroča juha*. Enak pomen je sestavina *kaša* zadržala tudi po izpustu sestavine *vroča*. V zvezi s tem glej še frazem *znajti se v kaši*.

vrtéti se kot máčka okrog vréle káše, gl. **mačka**. **zabrésti v lépo kášo**, gl. *znajti se v kaši*.

zakúhati vročo kášo /ekspr.; pren./ *povzročiti zelo neprijeten, zapleten položaj*; prim. **[lepo] kašo skuhati komu; zakuhati vročo juho; zakuhati jo komu**

Vročo kašo so kajpak pomagali zakuhati tudi v Hara-reju, saj bi na bruseljsko srečanje lahko poslali predstavnike, ki jih ni na seznamu nezaželenih. (Delo, 25. nov. 2002, NB) | Toda vročo kašo so si bržkone zakuhali Turki sami; med ofenzivo prepričevanja državnikov Unije so menda celo razmišljali o izvzetju francoskih in

nemških firm iz razpisov za državna naročila, predvsem pri nakupih vojaške opreme, kar je predsednik Chirac ocenil kot »izsiljevanje«. (Delo, 14. dec. 2002, NB) | »Kajti, predstavljajte si blamažo, če izmed sebe ne bi bili sposobni najti kandidata ... Tudi vi, ki ste vso kašo zakuhali, bi se znašli v hudi zadregi,« je Kebrič zabrusil Rousu ... (Delo, 9. apr. 2002, NB)

◆ Gl. vroča kaša. Pomen sestavine *zakuhati* izhaja iz prenesenih pomenov ekspr. 'povzročiti komu kaj neprijetnega, nezaželenega'; 'povzročiti kaj neprijetnega, nezaželenega'. Prvi pomen sestavine *zakuhati* je tudi v frazemu *zakuhati jo komu*, v katerem sestavina *jo* prikriva neprijetno, nezaželeno.

znájtí se v káši /ekspr.; pren./ *znajti se v neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **znajti se v zosu**; **znajti se v škripcih**

Približno 20.000 zaposlenih je izgubilo delo, milijoni delničarjev pa svoj kapital. Bela hiša se je zaradi največjega bankrota v ameriški zgodovini znašla v kaši. Najhujše pa je, da je bilo ogoljufanih na tisoče ljudi. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | »S tem smo študentom omogočili, da dobijo solidno osnovo. V kaši smo se torej znašli, ker smo zastopali interes ekonomske discipline,« pravi Prašnikar. (Delo, 16. maja 1998, NB) | Proseče gleda Neona Kseno, ki s stisnjnimi ustnicami tuhta, kaj naj naredi. V lepo kašo je zabredla. (M. Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB)

◆ Gl. vroča kaša.

◎ češ. *dostat se do [pěkně] kaše; spadnout do [pěkně] kaše*; slš. *dostat sa do kaše*; rus. *popast' v istoriju; vlipnut' v istoriju*.

kašelj

mačji kašelj /ekspr.; pren., v povedni rabi, navadno z nikalnico **ni/ majhna, nepomembna stvar**; sop.: **mačje solze, mačkine solze**

»No!« je pomislila Alica sama pri sebi. »V primerjavi s temle padcem se zdi prekopicavanje po stopnicah pravi mačji kašelj! Zdaj ne bi niti pisnila, pa tudi če bi se skotalila z vrha naše strehe.« (Lewis Carrol, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Zamenjati takšne šampionke, kot sta Vreni Schneider in Pernilla Wiberg, zagotovo ni mačji kašelj. Letos je z zmagami zasenčila celo slovitega Švicarja Michaela von Grünigena, s slalomsko »sambo à la Pretnar« pa navduševala tudi največje smučarske sladokusce. (Delo, 25. marca 2000, NB) | Svojčas je bil namreč tudi sam uspešen boksar: v 33 dvobojih je nanizal 26 zmag, en neodločen izid in le šest porazov. V teh dneh stopa po zelo trnovi poti, kajti trening z muhastim Tysonom je vse prej kot mačji kašelj. (Delo, 13. maja 2002, NB) | Na prvi pogled bi marsikdo sodil, da ni nič lažjega kakor napisati humoresko o dopustu. To naj bi bil mačji kašelj, saj vendar na dopustu doživimo toliko šaljivega, da bi tega bilo za cel humoristični film. (J. Olaj, Tovariši 29, 1971, 5)

◆ S stališča človeka sta *mačji kašelj* ali *mačje, mačkine solze* nepomembna, komaj opazna stvar. Če pa to dejstvo zanikamo, in obravnavani izrazi so praviloma zanikani, dobimo nasproten, pozitiven pomen: 'to je pomembno, to ni kar tako'. Podobno kot v matematika dva minusa dasta plus. Na enak način je razločljiv frazem *ne biti od muh*, v katerem sestavina *od muh* prav tako pomeni 'malenkost, nepomembna stvar'. Frazem *mačji kašelj* pa se lahko uporablja tudi nezanimano in pomeni malenkost, majhna, nepomembna stvar.

◎ angl. *child's play; a walk in the park*; hr. *mačji kašalj; kokošji kašalj*; nem. *das trägt die Katze auf dem Schwanz fort (weg)*; pol. *tyle, co kot naplakal*; rus. *kot naplakal*.

katastófa

nacionalna katastrofa /ekspr.; prid. zv./ *dogodek, neprijeten, nevaren, škodljiv za ves narod*

Zdaj ne smejo nič izvažati, ne le mleka, tudi mesa in izdelkov ne niti jajc, pa tudi živih živali ne. Če bi to doletelo Slovenijo, bi bila to nacionalna katastrofa. (Delo, 3. dec. 2002, NB) | Zato ni vseeno, ali bodo imeli kruh ali pa bi lahko omogočili dvakrat več delovnih mest. Prelaganje gradnje drugega tira na leto 2015 bi pomenilo za državo nacionalno katastrofo. Izgubili bi blagovne tokove in jih ne bi zlahka dobili nazaj. (Delo, 28. feb. 2003, NB) | Tragični konec tedna, ko je na slovenskih cestah umrlo pet mladih ljudi, je skoraj nacionalna katastrofa za narod, ki se po samomorilnosti uvršča med države z največ samomori. Če k temu dodamo še nasilje v družini, šolah in na javnih krajih, je mogoče trditi, da živimo v nevarni družbi. (Delo, 30. sep. 2003, NB)

Kátra

Krámpova Kátra, gl. *matilda je pobrala koga*.

katrán

črn kot katrán /ekspr.; primera/ *zelo črn*; sop.: **črn kot ebenovina; črn kot vran; črn kot oglje**

Pa kot v snu zagledam, v nasprotnem naslanjaču, mladenciča s čehovsko bradico. V rokah je zibal kozarec ruma, črnega kot katran. (Delo, 25. jan 2000, NB) | Bila je črna kot katran, gosta pa tako, da bi lahko vanjo zabil nož in nanj obesil svinčen ščit skupaj s kompletnim oklepom. (Google, www.pozitivke.net/...) | »Ali kaj veš, kaj si govoril? Prosil si, naj ti kupimo belo krsto in ne črne kakor katran ...« mi je povedala mama. »Ata se je tako bal zate, da se je jokal ...« (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB)

◆ V primeru *črn kot katran* je *katran* prišel kot ena od tipično črnih snovi. V sopomenskih primerah so v slovenskem jeziku še *ebenovina, oglje* ter *vran*.

◎ angl. *as black as night; pitch-black*; bolg. *čeren kato katran*; češ. *černý jako smůla*; hr. *crn kao ka-*

tran; mak. *crn kako katran*; nem. *schwarz wie ein Rabe*; *schwarz wie die Nacht*; *schwarz wie eine Katze* pol. *czarny jak smola*; rus. *černyj kak smol'*; *černyj kak smola*; slš. *čierny ako smola*; ukr. *čornyj jak d'ogot'*; *čornyj jak smola*.

kazanje

kazanje s prstom na kóga/kàj /ekspr.; pren./ *obsovanje, iskanje krivde pri kom, čem*

To ogovarjanje in kar javno kazanje s prstom na grešnici je bilo vsekakor najhujše, kar se je dotlej zgodilo med ljudmi v Zeleni jami. (Marjan Rožanc, Ljubezem, NB) | Latinski, azijski in afriški homoseksualci se v skupnosti še ne počutijo popolnoma sprejete, težave pa imajo tudi zaradi tega, ker izhajajo iz kultur, v katerih je istospolna naravnost še vedno tabu. Kazanje s prstom na izključevalne primese belega homoseksualnega mainstreama lahko dobi tudi komične dimenzije. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Vztrajno kazanje s prstom na državo mi gre v nos. To, da iščemo grešnega kozla tam zunaj, je prej simptom, da nekaj ni v redu v naših odnosih, se oglašata teoretski psihoanalitik v meni. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Oman je zadnji človek v Sloveniji, ki bi si želel obračunavanja ali kazanja s prstom na krivce. To je problem Slovenije. Slovenci smo očitno taki. (Delo, 28. dec. 2000, NB) | Mi smo žal, kot se to dogaja, doživeli relativno slab, težaven način pogajanja s partnerji. To ni kazanje s prstom na druge. Ampak preprosto, reforme, ki potekajo, v resnici terjajo čas. (Državni zbor RS, 10. redna seja 20. 11. 2001, NB)

◆ Gl. *s prstom kazati* na koga/kaj.

kazáti

kazáti fige kómu, gl. **figa**.

kazáti ogledálo kómu/čému, gl. **ogledalo**.

kazáti rébra, gl. **rebro**.

kazáti róge [kómu], gl. **rog**.

s prstom kazáti na kóga, gl. **prst**.

s prstom kazáti za kóm, gl. **prst**.

kázen

kázen ne uíde kómu /ekspr.; nikal., pren./ *gotovo bo kaznovan*

»Božja roka se že steguje proti njemu,« je nato dejal Felton; »pravilna kazen mu ne uide.« Vendar je Felton le izrazil prezir, ki ga je do vojvode čutil vsak Anglež; katoličani so ga imenovali grešnik, puritanci pa preprosto hudič. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Kazen mu ne uide. Marka Grandiča, ki so ga zaradi okrutnega umora Zvonka Repiča obsodili na 19 let zapora, bodo izročili Italijanom. (Delo, 18. sep. 2001, NB) | Ker je Preziosi eden največjih kritikov sodnikov v serie A in je posnel celo videospot z največjimi zmotami, je od tu črpal tudi zamisel za računalniško igrico, ki je na tržišče prišla pod pomenljivim imenom »Ujemi sodnika«. Njen cilj je preprost: sodnika je treba s kolom udariti po gla-

vi. Italijanski nogometni zvezi se ideja ni zdela tako zanimiva kot Preziosiju, ki ga zato čaka najprej zaslišanje pred disciplinsko komisijo pa tudi kazen mu zagotovo ne uide. (Delo, 19. maj 2003, NB) | »To pot ti zapor ne uide,« je hlipala Julija, »vse, prav vse si zapravlil, uničil in onemogočil. Tvoja večna jeza, nemir, tvoja, tvoja, ...« je hlipala in že brez glasu krilila z rokami ter s pestmi udrihala po Čarlju. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Vse to se kajpada nanaša na neslavni propad banke Banesto leta 1993 zaradi izgube v višini štirih milijard dolarjev. V zaporu je bil sicer zaradi neke druge obsodbe leta 1998, toda če bo izgubil še ta proces, mu zagotovo ne uide večdesetletna ječa. (Delo, 6. mar. 2000, NB)

kdáj

védeti, kdáj je čas za spánc in žgánc, gl. **čas**.

kdó

kdó brez hrbteníce, gl. **hrbtenica**.

kdó ga [pa, rés] pihne, gl. **pihniti**.

kdó/káj brez hrbteníce, gl. **hrbtenica**.

ne védeti, kdó pije in kdó pláča, gl. **piti**.

védeti, kdó pije in kdó pláča, gl. **piti**.

kélih

izpíti kélih trpljénja, gl. *kelih trpljenja*.

kélih bridkósti, gl. *kelih trpljenja*.

kélih trpljénja /pesn.; pren./ *kar je treba (hudega) prenesti, pretrpeti*

Vi ne poznate nas Volčjanov. Ustvarjeni za mučence in junaški kakor smo, pijemo kelih trpljenja do zadnje kaplje; in Šilo in Mirkuca sta se za trdno namenila, da ga popijeta z »janezkom« vred. Kakšna slava bi pa bila to, če bi jima srce upadlo in bi se vrnila domú, ne da bi poskusila skrajne sile, da dosežeta svoj namen in spustila svoje govornice?! (Ivan Cankar, Pri nas, NB) | Simbolni pomeni tvorijo zanimivo strukturo, ki bi jo lahko raziskovali ure in ure... tako je na primer Ezeki-jelovo videnje mrtvih kosti, ki jih Gospod znova oživi, povezano s Kristusovim vstajenjem; Jakobova lestev, ki povezuje zemljo in nebo, je povezana s Kristusovim vnebohodom; angel, ki prinese Jezusu kelih trpljenja v vrtu Getsemani, je diagonalno nasproten Satanu, ki skuša Jezusa s kamenjem, katerega naj bi spremenil v kruh, in podobno. (Marko Uršič, Štirje časi, Pomlad, NB) | Ko slišimo za v nebo vpijoče genocidno pobijanje, nas kljub temu strese pri srcu. Ali res ne more iti ta kelih trpljenja mimo? Pred dvema tisočletjema ni šel! (Delo, 23. jun. 2007, NB) | »Čakala bom nate, kakor si ukazal; kadar se napotiš, pridi tod mimo.« Segla sta si v roko in obadva sta čutila, da jima je nalit poln kelih bridkosti in da ga bosta izpila do dna. (Ivan Cankar, Krčmar Elija, Troje povesti, NB) | VIDA: V deželi sem bila, kjer ni ne bridkosti, ne hrepenjenja. Tam ne pijo veselja kakor žlahtno vino iz zlatega kelih bridkosti. Tam je začaran paradiz. (Ivan Cankar, Lepa Vida, drama, NB)

◆ Frazem *kelih trpljenja* izhaja iz Sv. pisma. Tam je rečeno (Matej, 26, 39): Moj oče, je mogoče, da bi šel ta kelih mimo mene; vendar ne, kot bi jaz hotel, ampak kakor ti hočeš! Frazem omenja J. Glonar (SSJ, 154) pri iztočnici *kelih*: 2. prenese-no: *bridka pijača, bridkost; naj gre ta kelih mimo mene; izpiti kelih trpljenja, bridkosti*.

◎ angl. *to drink the bitter cup; to endure sth to the bitter end*; češ. *vypít kalich bolesti až do dna; vypít kalich hořkosti až do dna; vypít pohár bolesti až do dna; vypít pohár hořkosti až do dna*; fr. *boire le calice jusq' à la dernière goutte*; hr., srb. *ispiti [gorku] čašu do dna*; nem. *den Kelch bis zur Neige leeren; der Kelch geht an jmdm. vorüber*; rus. *vypít' [gorkuju] čašu do dna; ispit' [gorkuju] čašu do dna*.

naj gré tá kélih trpljenja mímó, gl. *kelih trpljenja*.

Kihót

kot dón Kihót /knj.; primeral/ *prizadevaajoč si doseči kaj velikega, nedosegljivega, navadno brez uspeha; donkihotsko*; prim. **donkihótiti; donkihotstvo**

»Le kako so zrasi tako visoko,« se je čudil Miamijev center Alonzo Mourning, edini, ki se je lahko postavil po robu začetni peterki Zahoda s tremi košarkarji z vsaj 210 cm. Detroitovo krilo Grant Hill, ki je po sili razmer moral pokrivati 10 cm višja Kevina Garnetta in Tima Duncana, pa se je počutil kot don Kihot v boju z orjaškimi mlini na veter. (Delo, 15. feb. 2000, NB) | Že ob prejšnjem krogu kandidatur sem v Mladini zapisal svoje mnenje, da bi bil – take so, kolikor vem, tudi tuje izkušnje – najprimernejši kandidat, ki dobro pozna »državni mehanizem«, s katerim bo imel kot ombudsman opravka, tudi od znotraj. Da se ne bo kot kakšen don Kihot brezplodno zaletaval v množice napak in krivic, ampak da bo znal pritisniti takrat, tam in tako, da bo kaj zaleglo. (Delo, 12. feb. 2001, NB) | Don Kihot s stavnim strojem v garaži ... Tehniškemu muzeju ga nisem ponujal, tam so se takrat nekako visokostno vedli ... Tako je stroj obtičal v garaži, občasno sem po njem razpršil WD 40. Ob tem sem se večkrat počutil kot nekakšen don Kihot in sentimentalen bedak. (Delo, 7. jul. 2004, NB) | »Prihajali so vseh vrst čudaki in iskali Princa protesta, in seveda žur. Spravljali so me ob živce.« Piše, da se je počutil kot don Kihot, ki se bori proti mlinom slave in pričakovanj. (Delo, 1. okt. 2004, NB) | Tudi ostro pero ne pomaga, ker so športniki res vrh ledene gore. Moraliziranja mi je zadosti, ker se vsakič, ko ujamejo kakšnega pomembnega športnika, počutim kot don Kihot. Psi lajajo, karavana gre naprej. (Delo, 28. jul. 2007, NB) | Zakaj si bo premislila Sava, nam Sergej Rusjan, član njene uprave, včeraj ni mogel povedati. Miklavčič pa je pojasnil, da je ostal sam, da se počuti kot don Kihot in da preprosto ne bi zmozel sodnih stroškov, katerih se je že doslej nabralo kar nekaj. (Delo, 14. sep. 1999, NB) |

Zaradi domnevne izdaje poslovne skrivnosti ga napadajo mediji, vodstvo Hita pa ga zaradi trditve, da se je peščica vodilnih v Hitu okoristila, ovadi policiji. »Včasih se počutim kot don Kihot, ki se bori z mlino na veter,« izjavi po izbruhu afere. (Mladina 2005, št. 01, NB)

počúttí se kot dón Kihót, gl. *kot don Kihot*.

kílav

velíko bábic – kílav otrók, gl. *babica*.

velíko bábic – kílavo déte, gl. *babica*.

kíp

obstáti kot kíp, gl. *stati kot kip*.

sedéti kot kíp, gl. *stati kot kip*.

státi kot kíp /ekspr.; primeral/ *stati negibno, togo*; prim. **stati kot lipov bog**

Meta je še vedno stala kot kip. »Na poklonu« in s prsi, h katerim je pritiskala roko, se ji je svetila bela zvezda Kristusovih srajčk. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, NB) | Sprehod po uličicah ob reki Rhône je naporen popravek. Potrebno si je utreti pot med številnimi klovni, vrvohodci, lutkarji, lajnarji, »artisti«, ki stojijo nepremično kot kip. (Delo, 2. avg. 1999, NB) | Pred vrati je stal Athos, ovit v svoj plašč in s klobukom, poveznjenim globoko na oči. Ko je zagledala to nemo postavo, ki je stala pred njo negibno kot kip, se je mylady prestrašila. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Otrok, po katerem bi samota, osamljenost, ki sem jo lahko le gledala, na novo zaslužila svoje ime. Kot kip samote sediš tam, zdaj le še v spominu, z vso težo prikovan na tla. (Delo, 7. maja 1999, NB)

◆ Primerjalna sestavina *kot kip* se navadno veže z glagoli *stati, obstati, sedeti*. Njen pomen temelji na dejstvu, da so kipi nepremični. Glagolske sestavine kažejo, katero dejanje ali stanje je označeno na ta način.

◎ bolg. *stoja kato statuja; stàrča kato statuja*; češ. *stát jako socha; být jako socha*; hr. *stajati kao kip; ukočiti se kao kip*; mak. *stoi kako kip; se ukoči kao kip*; pol. *stać jak posąg*; rus. *stojat' kak statuja; zastyt' kak statuja; okamenet' kak statuja*; slš. *stát' ako socha; zmeraviet' ako socha*; ukr. *stojaty jak statuja; stojaty jak idol; stojaty jak bovvan; skam'janity jak statuja; skam'janity jak idol*.

kísel

čas kíslíh kúmaríc, gl. *čas*.

kísel kàkor číški (číčki) vrísk, gl. *vrisk*.

kísel kot vrísk, gl. *vrisk*.

obdóbje kíslíh kúmaríc, gl. *obdobje*.

sezóna kíslíh kúmaríc, gl. *sezona*.

ugríznní v kísló jábolko, gl. *jabolko*.

zagrízttí v kísló jábolko, gl. *jabolko*.

kítenje

kítenje s tújim pérjem /ekspr.; pren./ *prisivljanje dela, zamisli, zaslug drugih; prikazovanje sebe boljšega kot v resnici*; prim. **kititi se s tujim perjem** Zakaj so cariniki sprva zamolčali svoj postopek, ni znano. Morebiti je šlo pri vsem le za nerazumljivo konkurenco oziroma kitenje s tujim perjem. (Delo, 28. jul. 2000, NB) | Njena trditev, da je vladi uspelo uskladiti plače v vzgoji in izobraževanju, je po mnenju Štruklja kitenje s tujim perjem. »Če je ministrica pričakovala, da se bo Sviz zadovoljil z drobižem za učitelje, se je zmotila.« (Delo, 30. apr. 2002, NB) | Nacionalna potrošniška organizacija kritizira poročilo o izvajanju programa varstva potrošnikov v lanskem letu, češ da je naraslo na zgleden obseg predvsem na račun kitenja s tujim perjem. Zajema namreč dosežke in naloge tržne inšpekcije kot tudi nekaterih organov ministrstva za zdravje, ministrstva za okolje, prostor in energijo ter kmetijskega ministrstva, medtem ko so »podatki o delu samega urada zelo skopi«. (Delo, 17. jan. 2003, NB) | V prvi vrsti kajpak računamo na slovenski debut Ane Muzičuk, štirinajstletne ukrajinske mednarodne mojstrice, ki v svoji kategoriji skorajda ne more ostati brez kolajne. Toda, če bi računica temeljila le na tej mladenki, bi bilo to šopirjenje s tujim perjem. (Delo, 26. jul. 2004, NB) | Posameznik naj izstopa v množici le, če je zrasel iz lastnih izkušenj pri premagovanju težav, ali je celo sposoben razvoja. Drugače gre za parazitizem in šopirjenje s tujim perjem. (Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB) | Če povzemamo tuje delo, je naša moralna obveznost, da to odkrito povemo. Kititi se z besedami kot »tisočletje mračnjaštva«, ne pa povedati (to ni osamljen primer), da je prav iste besede uporabljal Gibbon v svojem delu, je ponašanje s tujim perjem, v tem primeru z neznanjem. (Delo, 17. jan. 1998, NB)

kítiti se

kítiti se s pávjim pérjem, gl. **perje**.

kítiti se s tújim pérjem, gl. **perje**.

kjé

ne védeti, kjé se drži gláva kóga, gl. **glava**.

kláda

biti vklénjen v kládo, gl. **vkleniti koga v klado**.
dáti kóga v kládo /star.; pren./ *postaviti koga na sramotilni steber*; sop.: **vkleniti koga v klado**
»Ta bo neroden za obešanje, grča mu je zrasla na hrbtu!« pristavi tretji. »V klado ga denemo, da se mu zravna!« doda četrti. (J. Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB) | Zvečer so hodili poslušat pod okna, v gori pa so se skrivali za kako mejo ali v grmovje, da so čuli lahko vsako besedo vinskih bratcev, ki so se pomenkovali in veselili v bližnjem hramu. Kdor je zabavljaj kaj gospodi, je bil poklican in grad, dejanj v klado in tepen, da se je sam sebi smilil. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB)

kláda kládasta /ekspr.; psovka/ *velika neroda*; sop.: **klada lesena**

Klada kladasta, iz tebe ne bo nič. Zato ker nisi s srcem pri stvari. (B. Brecht – M. Klopčič, Izbrana dela I., 1962, 256) | 2. mar. 2011 ... Tako ga je našel Tone. »Kje pa so stric?« je vprašal očanca. »V koči leži klada kladasta in roke drži na svojem denarju, da mu ga ne odnese tat in ne sne molj.« (Google, www.dlib.si/v2...)

kláda leséna /ekspr.; psovka/ *velika neroda*; sop.: **klada kladasta**

In ko sta hlapec in dekla odšla, začne še hišna gospodinja: »Ker se hodiš pretepat, zato pa leži zdaj, klada ti lesena, ne da bi šel k maši v nedeljo. (J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 135) | Naj bodo vijolice v prvem pismu, še v prvem poljubu; ali človek se naveliča vijolic! In ti, klada lesena, pusta, prstena, še vijolic nisi imel in jih nikoli ne boš! (I. Cankar, Milan in Milena, 1913, 77) | Saj človek nisi ti, in sin nisi moj, ampak klada si lesena ... (J. Jurčič, Cvet in sad, 1868, 134)

kláda pijána /ekspr.; psovka/ *pijanec*

V dnu jarka globókega, tik pri cesti / Kmet ležal je vzrak in v nezavesti. / »He, klada pijana, zmézi se, zmézi!« / Zadere Šenpeter se v sveti jezi; ... (A. Aškerc, BR 1890, Kristus in Peter, 47) | »Kdo sem in kje sem!« je vprašal hlapca. »Klada pijana! Krčmar Elija si, ubog popotnik. (I. Cankar, Troje povesti, 1911, 144) | S poti, klada pijana. (Leskovec, G. Plevnar, DS 1927, 138)

kláda pijánska /ekspr.; psovka/ *pijanec*; sop.: **klada pijana**

Ti si tudi suh, da si lahko doma za pečjo ležiš po zimi, in kruh ješ, ki so ga drugi pridelali, poleti se pa v senco zavališ, klada pijanska. (J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 12) | Pastir se zagrohoče in dekla Neža, ki je prišla izza vogala, zakliče jako glasno: »Tak pridi ven, klada pijanska!« (M. Pugalj, Mali ljudje, 1911, 61)

lén kot kláda /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo len*; prim. **ležati kot klada**; **lena klada**

»Res lepe ljudi imaš pri hiši«, kriči Mlakarica proti svojemu možu – leni so kakor klade poleg tega pa še oblastni. (Malograjski, Pisana mati, Slovenske večernice 62. zv., 1909, 50) | In ti mi točno tako deluješ, kot Ema ... popolnoma ista zgodba: 1. fant – premalo pameten in len ko klada, a bi totalno vse naredil zame. (Google, www.cosmopolitan.si/...)

♦ Primera *len kot klada* temelji na sestavini *klada*, ki je prisposodba nepremičnosti, mirovanja, nedejavnosti. Ustreza ji metafora *lena klada* 'lenuh', npr. Preveč je bilo vina za take lene klade, kakor ste vi (I. Zorec, Beli menihi, 41), ki je tudi v primeri *kot lena klada*, npr. Zato mislimo, da ni pametno sedeti tukaj kot lene klade, temveč vsaj pogledjmo po jami, če ni kaj v njej (Nemcova – Debeljak, Pravljice, 30).

léna kláda, gl. *len kot klada*.

ležáti kàkor kláda, gl. *ležati kot klada*.

ležáti kot kláda /ekspr.; primera, dov. **obležati, stati/ ležati nepremično, z vsemi štirimi od sebe**; prim. **len kot klada**

Pijan človek, ki se opoteka in zaletava grede ter sam s seboj govori in blebeta, da se mu posmehuje mladina, a zdaj tudi tebebi na tla ter obleži, kakor gnila klada; to je žalostna in zoperna prikazen, kakor maloktera. (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 125) | Ležiš, smrdiš, / Kakor ena gnijala klada! (SNP IV, 447, št. 8031) | Ležal sem kot klada, ne vem, kako dolgo. (A. Petričič–Conrad, Lord Jim, 201) | Nikoli še nisem opazil, da bi se bil narod navduševal, ali da bi občutil željo po navdušenosti; leži tam kakor pobožna klada; ampak če ga umetnik ne navdušuje, zacepta takoj z nogami. (I. Cankar, Gospa Judit, 1904, 7) | Sprejela sva na znanje, kako čudno je izginil Ferdiščenko, kar je že samo prebudilo v naju sumničenje, in oba nemudoma sklenila preiskati Kellerja, ki je ležal kakor ... kakor ... skoraj tako kakor klada, knez. (Dostojevski–Janko Moder, Idiot, 1959, 560) | Čeprav je tudi res, da si ljudje nenavadno pogosto, kar v tri dni zaželimo čustvovati, čeprav ni nobene realne potrebe. Če recimo tedne in mesece poležavaš v istem fotelju, res ni razloga za špricanje čustev, saj ležiš varno in nepremično kot klada, zakaj bi pilot mahal z zakrilci? Če ni cilja, ne more biti napačne smeri. (Delo, 31. avg. 2002, NB) | Tovariši so prihrumeli na stanovanje po končani šoli in odhajali domov na počitnice, jaz pa sem ležal kakor klada. »Zgani se, ali domov ali v bolnico!« mi je velela gospodinja. (Anton Breclj, Zdrav kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Medved v brlogu leži kakor klada, pa smrči, da se zemlja trese. (J. Stritar, Živalske podobe, Zimske podobe: 2. V gozdu, ZD V, 1955, 328) | Ta poudarek ni brez osnove, ker smo, za primerjavo, na odru videli tudi primer popolne odrske, igralske odsotnosti v liku kneza Jeleckega, ki je bil v interpretaciji mladega Dimitrija Hvorostovskega milo rečeno anemičen, in to celo v eni najlepših arij ruske operne literature: »Ja vas ljubju, ljubju brezumno ...« Hvorostovski ima angelsko lep glas, pravi ruski bariton, a je igralsko povsem neprebujen; stoji pred žensko kot klada in ji poje najglobljo ljubezensko izpoved. (Delo, 9. jun. 1999, NB)

◆ Primera *ležati kot klada, obležati kot klada*, tudi v veznikom *kakor*, temelji na sestavini *klada*, ki je prispodoba nepremičnosti, teže, togosti. Ta se povezuje tudi z glagolom *stati* v primeri *stati kot klada*, ki ima sicer bolj znano sopomenko *stati kot lipov bog*.

pásti kot kláda /ekspr.; primera/ **nerodno, težko pasti**

Nič dober dan, ne, kako si, se dobro počutiš, nič! Barbara je padla s kolesa, kot klada, na tla pred njim in ni mogla spregovoriti niti besede. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | 11. feb. 2011 ... Malysz in Amman, ki ju je vzgornik evidentno dvignil, sta dobila večji pribitek kot nekateri, ki so padli kot klada. (Google, tvslovenija.si/sport...) | Padal sem kot v nek trans, ki pa se ga ne da

opisat. Moje telo je izgubilo nadzor nad vsem in je padlo po tleh kot klada. (Google, www.nenavadno.com...)

◆ Primera *pasti kot klada* je predstavno zelo razvidna, saj klada 'velik, debel, neodelan kos lesa' zaradi svoje teže zelo trdo pade na tla.

◎ bolg. *padna kato pàn; padna kato kjutuk; padam kato pàn*; češ. *padnout jako klada; padat jako klada*; hr. *pasti kao klada*; mak. *padna kako klada; padna kato trup*; pol. *z walić się jak kloda; walić się jak kloda*; rus. *upast' kak mešok; padat' kak mešok*; slš. *padnúť ako klát; padat' ako klát*; ukr. *upasty jak koloda; upasty jak snip; padaty jak koloda*.

piján kot kláda /ekspr.; primera, v povedni rabi/ **zelo pijan**; sop.: **pijan kot čep; pijan kot krava; pijan kot svinja**

Ollie je bil pijan kot klada, tolst in bled je zlezel v taksi in žužnjal: »Prekletu dober božič« brez konca in kraja. (Dos Passos–Verbič, Veliki denar, 1962, 218, Trilogija ZDA III) | Najbolje jo je odnesel Cene. Pijan si kakor klada! Kako si prišel do pijače, kje si dobil denar? (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Stražnik. (Klembeše): Na stražnici spi, študent vaš Benedikt, pa je še vedno pijan ko klada. (I. Pregelj, ID IV, Salve Virgo Catharina, 1968, 201, GISN) | 16. avg. 2010 ... Jasna je bila izredno vesela in polna energije, čeprav je bila prejšnjo noč pijana kot klada (Google, razkrito.net/...)

◆ Primera *pijan kot klada* temelji na sestavini *klada*, ki je prispodoba nepremičnosti, teže, togosti.

◎ bolg. *pijan kato dárvo; pijan kato taraba; pijan kato daska*; češ. *opilý jako poleno*; hr. *pijan kao klen; pijan kao batina*; mak. *pijan kako klen; pijan kako letva*; pol. *pijany jak kloda; pijany jak bela*; rus. *p'jan kak koloda*; slš. *opity ako klát*; ukr. *p'janyj jak brus*.

spáti kot kláda /ekspr.; primera, dov. **zaspati/ trdno spati**; sop.: **spati kot top; spati kot polh; spati kot ubit**

S kolesljem, oče! – Janez spi kot klada; bil je nadelan, da so ga bili morali zanesti v posteljo. (Alojz Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Naposled sem zatisnil oči in zaspal kot klada. (TT 1968, št. 7, 12) | Ni ga bilo lahko zbuditi, spal je ko klada in mudilo se mi je. (K. May, Po Kurdistanu, 177) | Spiš kot klada. (Dol. Nov. 1903, 2) | Ena izmed bajk o spanju je tudi tista, ki trdi, da kdo spi ko klada. (Obzornik 1957, 565) | Po kosilu v kratkem boju med tekom in počitkom prepričljivo zmaga počitek. Domišljam si, da je videti, kakor da leže premišlujem, ampak Jan in soproga trdita, da spim kot klada. (Delo, 4. okt. 2003, NB) | Pač pa je imel družbo, debelega Tonina. Pa ta je spal kakor klada in ga ni bilo zlepa zbuditi. (I. Pregelj, Tolminci, NB) | »Božje!« je vzkliknila županja. Kako bo, ko ni skrčil rok in ne stisnil pesti in leži tam kakor klada? (I. Cankar, Jure, NB)

◆ Primera *spati kot klada* je že v Cig., Plet. in

Glonarjevem slovarju. Obstaja še različica *ležati kot klada*. Cig. II, 1370, ima razen te še primero *spi kakor derva*. Temelji na predstavi o nepremičnosti klade. Enako velja za primeri *spi kakor derva*, *spati kot top*.

© angl. *to sleep like a log; to sleep like a top*; bolg. *spja kato pàn; spja kato kjutuk*; češ. *spát jako dřevo; spát jako dub; spát jako poleno*; hr. *spavati kao klada*; mak. *spie kako trup*; nem. *schlafen wie ein Stein; schlafen wie ein Murmeltier; schlafen wie ein Bär; schlafen wie ein Toter*; pol. *spać jak kamień*; rus. *spat' kak ubityj; spat' kak mertyvj*; slš. *spat' ako drevo; spat' ako poleno; spat' ako klát*; ukr. *spaty jak koloda*.

státi kot kláda, gl. *ležati kot klada*.

tréd kot kláda /ekspr.; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot čep; pijan kot klada; pijan kot krava; pijan kot svinja**

Najbolje jo je odnesel Cene. Trdega ko klada so odložili v domači veži. (Gitica Jakopin, Žarometi, 1962, 44) | Cene je z nekim znancem sedel za drugo mizo od vrat. Res trd ko klada. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Maš frizuro kot sračje gnezdo, trd si ko klada, važen kot repno perje (najbrž povezano s pavom) in ena nova za vse važiče: si kot reklama za ... (Google, www.lunin.net/...) | Resnik je nekaj zagodmjal, kar bi bilo moč razumeti kot: Bo spet nadevan ... Res trd ko klada. Oni je drezal vanj, vinsko prijateljski in blago vsiljiv ... (Google, www.jakopin.net/gitica...)

vkleniti kóga v kládo /star.; pren./ *postaviti koga na sramotilni steber*

Nič mu ni pomagalo, če se je spomnil, da je Jeremija prišel v obokano ječo in tam ostal dolgo časa, ... nič, kadar se je spomnil, da so Pavla in Silo hudo pretepli, ju vrgli v ječo, ječarju pa zabičali, naj skrbno pazi nanju, ječar pa je izpolnil ukaz in ju vrgel v najglobljo temnico in jima noge vklenil v klado. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Ko so ju hudo pretepli, so ju vrgli v ječo, ječarju pa zabičali, naj skrbno pazi nanju. Ječar je izpolnil ukaz in ju vrgel v najbolj notranjo temnico, nogé pa jima je vklenil v klado. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Menih izgine za cerkvijo, ljudje začudeno gledajo Trubarja z berglo v roki. Vojak, uklenjen v klado, pljuva in se napeinja, da bi s pljunkom zadel valpta. (D. Jančar, Heretik, NB) | Je le uboga para, ubogi hudič, pritisnjen ob zid svojega brloga. Prilegale bi se mu Edgarjeve besede iz Kralja Leara: »Ubogi Tom, ki jé žabe iz mlake, krastače, urhe, močerade – ... kravji gnoj namesto solate ... ki ga z bičem gonijo iz fare v faro in v klado posajajo ...« (Delo, 3. jan. 2004, NB)

zaspáti kot kláda, gl. *spati kot klada*.

kládast

kláda kládasta, gl. *klada*.

kladívo

bíti kàkor kladívo, gl. *kakor kladivo*.

bíti med kladívom in nakovalom, gl. *med kladivom in nakovalom*.

kàkor kladívo /ekspr.; primera, z glagoli **bíti, nabijati, razbijati, tolči, trkati, udariti/ zelo, močno**

Lovci so bili tudi preveč razburjeni. Megli in morda drugim tudi je bilo srce kakor kladivo gori v vratu in brez sape je poslušal, da li se ne bliža kaj po grmovju. (J. Kersnik, Ciklamen, NB) | Njeno neizkušeno sedem-najstletno srce se je čudilo v grozi in strahu: Pijan?! Kakor kladivo ji je nabijalo v prsih: pijan, pijan, pijan ... (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | V senecih mu je kovalo, pred očmi se je dvigalo resno lice Epafrodita, čigar besede so trkale kakor kladivo na njegovo dušo; čutil je silne udarce, ponavljal je: »Azbad despojna pogibel,« in zdelo se mu je, da so Irenine oči vse solzne in da kričijo na pomoč. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Prva knjiga, NB) | Časih leže človeku mrko in težko na dušo, tiha, nerazložna groza, ki mu vzame vso moč, vso radost, vse zaupanje. Grenkobe vsakdanjega življenja so nenadoma silne, neznosne: oglasi se vest, udari na srce kakor kladivo in vsi grehi do najmanjšega, že pozabljeni, planejo črni pred oči. (I. Cankar, Dese-tica, NB) | »Kaj ti je?« me je vprašala skrbno. Srce mi je tolklo kakor kladivo. (Jože Pahor Otrok črnega rodu, 1965, 113)

© češ. *srdce mu buší jako kladivo; srdce mu bo-ucha jako kladivo; srdce mu tlače jako kladivo; srdce mu buší jako kladívko*; rus. *u nego serdce stučit kak molot*.

med kladívom in nakoválo /ekspr.; pren./ *v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; prim. **med Sci- lo in Karibdo**

Novinarji odpravljene televizijske postaje imajo mo-žnost, da se zberejo v novem podjetju in zaprosijo za prosto frekvenco, ki jo bodo dodelili marca, je dejal mi-nister Lesin. To pa je predvsem odvisno od njihovega generalnega direktorja Jevgenija Kiseljova (na fotogra-fiji), ki se med kladivom in nakovalom ne more odločiti, ali naj zastopa interese Gusinskega in Berezovskega ali novinarjev, je izjavil Lesin. (Delo, 23. jan. 2002, NB) | Nenehno smo med kladivom in nakovalom ambicij in realnih možnosti, ki so porazne. Časopis prodajamo za ceno enega kilograma časopisnega papirja. (Delo, 12. apr. 2000, NB) | Dogaja se, da se učitelji upirajo doda-tnemu delu za devetletko. Ob tem so se dotaknili tudi problema imenovanja ravnateljev, ki je po eni strani odvisno od ministrstva za šolstvo, po drugi strani pa od podpore učiteljskega kolektiva – tako so ves čas med kladivom in nakovalom. (Delo, 14. nov. 2002, NB) | Muzeji smo vedno med kladivom in nakovalom glede zagotavljanja javne službe na eni in tržnega obnašanja na drugi strani: splošni regionalni muzeji opravljamo nalogo varovanja premične kulturne dediščine v okvi-

ru javne službe. (Delo, 16. apr. 2003, NB) | Če se za trenutek postavimo v položaj zaposlenih v zaporih in prevzgojnih domovih, ki so leta izpostavljeni pritiskom na delovnem mestu, brez mnogo truda ugotovimo, da njihovo delo ni preprosto. Najbrž ni prijetno delati v okolju, kjer si tako rekoč vsak dan med kladivom in nakovalom. (Delo, 17. avg. 1998, NB) | Še vedno delajo, ker drugih ni, ljudje pa so, pravi Andrej Horvat, v glavnem zadovoljni s njimi. Direktor je med kladivom in nakovalom: zagotoviti mora nemoteno delo ambulanc in zdravstveno varstvo, upoštevati pa bi moral tudi predpise. (Delo, 28. jan. 2005, NB) | Tako kaže, da bodo morale mlekarne pridelovalcem mleka plačevati več, kot bodo za mleko same iztržile v prodaji in Jakob se boji, da taka politika vodi v propad domačih mlekarn. Hkrati se je Mlekarna Celeia kot druga največja domača mlekarja, ki se še ni odločila za povezovanje v svoji panogi, znašla med kladivom in nakovalom. Je namreč v večinski lasti kmetijskih zadrug, te pa morajo ščititi interese pridelovalcev mleka. (Delo, 9. feb. 2001, NB) | Neizpodbitno dejstvo je, da se je po nedeljskih volitvah republiška oblast znašla med kladivom in nakovalom opozicije, ki izraža dve skrajnosti sodobne srbske politike – proevropsko in protievropsko oziroma demokratično in radikalno desnico. (Delo, 22. sep. 2004, NB) | Iskratel iz Kranja, ki za Simobil načrtuje omrežje, išče in pridobiva lokacije za postavljanje baznih postaj, pripravlja projektno dokumentacijo, pridobiva soglasja in dovoljenja in objekte s podizvajalci tudi gradi, se je znašel med kladivom in nakovalom nedorečenosti. (Delo, 9. dec. 1999, NB)

◆ Izraz *med kladivom in nakovalom* je nastal po naslovu romana F. Spielhagena *Med kladivom in nakovalom* (*Zwischen Hammer und Amboß sein*) (gl. RF2, 444). Frazem sicer izhaja iz jezika kovačev, ki na nakovalu s težkim kladivom kujejo oziroma oblikujejo določene predmete iz kovin. Preneseno je besedna zveza *kladivo in nakovalo* postala prisposoba za zelo neprijeten, zapleten položaj, ki temelji na predstavi, da se kdo ali kaj znajde na nakovalu pod udarci kladiva.

◎ angl. *between the devil and the deep blue sea*; *between a rock and a hard place*; češ. *mezi kladivem i kovadlinou*; fr. *[être pris] entre l'enclume et le marteau*; hr., srb. *biti između čekića i nakovnja*; *nalaziti se između čekića i nakovnja*; nači *se između čekića i nakovnja*; nem. *zwischen Hammer und Amboss geraten*; rus. *meždu molotom i nakoval'nej*.

znáti se med kladivom in nakovalom, gl. *med kladivom in nakovalom*.

klafáti, gl. *klamfe srati*.

klámfa

klámfe sráti /vulg.; mn., pren./ *govoriti neumnosti*; prim. **klamfati**, **klafati**, **klapati**

»Belih Poljakov se manjka!« je vpil škilasti Tihonov. »Idiot,« sem ga prekinil, »klamfe serješ!« (V. Jerofe-

jev – D. Bajt, Moskva–Petuški, 1980, 111) | Če bi meni moj mož take klamfe sral, torej da se boji, da noče, da si najdem drugega, ker je njemu predstava parkrat spodletela, ... (Google, www.ringaraja.net/forum...) | 22. mar. 2011... doma in jim na pamet neb padlo, da bi srali klamfe po lokalih ter težil, kaj bodo razbil, takoj bi take batine padle, če ne še kej hujšega. (Google, [www.zurnal24.si/...](http://www.zurnal24.si/))

◆ V vulg. *klamfe srati* je glagol *srati*, ki v zvezi *srati ga* pomeni 'počenjati neumnosti, lahkomi-selnosti' in 'delati napake'. Pomen izraza je torej bolj ali manj predvidljiv iz sestavin *klámfa* 'grda, nečedna beseda' in *srati* oziroma *srati ga*. Frazemu *klamfe srati* sta pomensko sorodna ekspr. *otrobe vezati* in ekspr. *prazno slamo mlatiti* 'vsebinsko prazno govoriti'. Kako se je pomen 'grda, nečedna beseda' izraza *klamfa* razvil iz pomena 'penja, skoba', tj. 'železna priprava, zlasti za začasno spenjanje lesenih delov', je možno samo ugibati. Morda bi to lahko domnevali po nižje pog. *klámfati* 'sestavljati, zbijati', dov. *sklámfati* (npr. *sklamfati kaj skupaj, sklámfati nalogo*; prim. *zbijati šale, natolcevati*). Prav tako pa je možno domnevati, da je na družino *klamfa*, *klamfati*, *klamfe srati* pomensko vplivala tudi glasovno zelo podobna družina *klafa*, *klafati*.

klamfáti, gl. *klamfe srati*.

klánje

ne boj, mesársko klánje, gl. **boj**.

mesársko klánje /ekspr.; pren./ *hud, krvav boj z mnogo mrtvimi*; *hud boj, spopad za kaj sploh*

S čudovito hrabrostjo smo zagnali Turka z zidovja, ga vrgli raz nasipe in iz spodnjega mesta, a potem ga gonili razvneti v tabor. Tu pa se sovražnik ustavi in zdaj se jame mesarsko klanje. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Svojih vojakov iz prve svetovne vojne, usmrčenih zato, ker se niso hoteli vnovič podati v mesarsko klanje, za zgled drugim, se je namreč z glasom premiera Lionela Jospina skesano spomnila šele pred dvema letoma; šele tedaj so ti po krivici onečaščeni nesrečniki spet dobili imena. (Delo, 22. avg. 2001, NB) | Po aretaciji Sadama Huseina decembra 2003 so Američani potrebovali novega »hudobca«, ki bo kriv za kaos in prelivanje krvi med njihovo katastrofalno avanturo na Bližnjem vzhodu. Iračani pa so laže živeli sami s seboj, če so krivdo za mesarsko klanje pripisali nezaželenemu tujcu. (Delo, 9. jun. 2006, NB) | Tako vse skupaj še najbolj spominja na finalni del mitološke zgodbe o Kadmosu, ustanovitelju Teb, ki se je rešil vojščakov z na moč preprosto zvijačo: na skrivaj je pobral kamen in ga zalučal na sredo gruče. Nobenega od vojščakov ni zadel, a kamen je med njimi izzval sumničenje, nato spopad in mesarsko klanje do skoraj zadnjega vojščaka. (Delo, 6. sep. 2002, NB) | Žal je imel premier, ki mu je, priznajmo, dolga leta uspevalo vsaj kolikor toliko uravnovešati našo majavo

politično »mostogradnjo«, prav. Zdaj odstopa in začelo se je pravcato mesarsko klanje. (Delo, 12. apr. 2000, NB) | V slovenski trgovini se je vnelo pravo mesarsko klanje. Kupci smo nadvse zadovoljni, saj so mercatorji (beri trgovci) vsaj v Emoni (beri Ljubljani) spoznali, da naj bi bili prav mi (beri kupci) njihovi kralji. (Delo, 15. jan. 1999, NB) | To je seveda grozljiva podoba: da nenadoma začnejo horde naših lastnih imunskih celic krožiti po telesu in napadati in uničevati lastna telesna tkiva in organe. Mesarsko klanje, proti kateremu nimajo napadene telesne celice nobene obrambe. (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Ta zavezništva utegnejo biti pomembna, še zlasti zdaj ko se bo začela zelo zahtevna in neizproсна razprava o finančnih perspektivah za obdobje 2007–2013, ki bodo podlaga za proračune in prihodnjo politiko. Utegne nastati pravo mesarsko klanje. (Delo, 5. jun. 2004, NB)

◆ Gl. *ne boj, mesarsko klanje*.

klapáti, gl. *klamfe srati*.

kláti

mévlje kóljejo kóga, gl. *mevlja*.

klavír

íti igrát klavír /žarg.; olepš./ *iti v zapor*

Kot zadnja priča je pred sodnico stopil Primož Oberžan, režiser prireditve, na kateri so podelili nagrado GZS. Potrdil je, da so med scenskimi delavci takrat krožile govornice, »da bo Zakeršnik tako ali tako šel 'igrat klavir', kot se je zgodilo že z nekaterimi od prejšnjih nagrajencev, recimo Danilom Kovačičem iz Hita.« Po tem kratkem pričanju je sodnica Katarina Plevčak zaključila glavno obravnavo, obema strankama pa naj bi v petnajstih dneh poslala pisno sodbo. (Delo, 20. nov. 2002, NB)

klíc

klíc vpíjójčega v puščávi, gl. *glas vpíjójčega v puščávi*.

klicáti

Jánež žé klíče, gl. *Janez*.

klicáti kóga pod oróžje, gl. *orožje*.

klicáti na kóga ógenj in žvėplo, gl. *ogenj*.

klicáti úrha (Úrha) [na pomoč], gl. *urh (Urh)*.

klicáti vrága, gl. *vrag*.

klíč

príti na klíč, gl. *priti na kant*.

klín

klín s klínom izbíjati /ekspr.; pren.; dov. *izbiti/ obráčunati s kom, máščevati se, vrniti komu z enakim sredstvom*; prim. **vrniti komu mílo za drago**

Spodobilo se je, da je tudi on dal za poliček, da je vrnil. Tudi je bil malo bolan, glava ga je bolela, treba je bilo

ozdraviti se, klin s klinom izbijati. (J. Jurčič, Cvet in sad, NB) | Hinavstvo, zavijanje, lumparija, prekanjenost lisičja, zvitost kače, *politika* se zdé vam vse zvijače; klin s klinom, z lumpom lump naj se pobija. (J. Stritar, Dunajski soneti, NB) | Hladnejši starejši brat njegov je premišljal, kako bi ga zdramil, in kmalu je pravo našel: klin s klinom, skrb s skrbjo izbiti, kar se mu je posrečilo. (J. Jurčič, Lepa Vida, NB) | Začutil je veliko žejo. »Klin se s klinom izbija, pijanost se preganja z vinom!« Tako je preudarjal in se je vrnil v krčmo. (I. Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | Sabotiranje: odzivanje na neetičen pritisk z neetičnim – »klin se s klinom izbija« – proži spiralo stopnjevanja, ki se redko dobro konča. (Stane Možina, Management – nova znanja za uspeh, NB) | Osnova homeopatije je, da naj bi se enako zdravilo z enakim. Verjetno po naše »klin se s klinom izbija«. (Delo, 10. jan. 2004, NB)

◆ Frazem *klin s klinom izbijati* je nastal po preoblikovanju iz reka *klin se s klinom izbija* v pomenu 'najučinkoviteje se obračuna z enakim sredstvom'. Oba izhajata iz fizikalne zakonitosti, da dva predmeta ne moreta biti istočasno na istem mestu, da lahko enega nadomesti enak drug predmet, preneseno nekaj pa kaj enakega nasploh. Najdemo ga že pri Cigaletu I, 843, ko pri nemški iztočnici *Keil* izraz *ein Keil treibt den anderen* razlaga s sle. *klin se izbija s klinom*. Plet. I, 407, razlaga zvezo *klin s klinom* z istim nemškim izrazom, po Jurčiču pa citira daljšo obliko *klin se s klinom izbija*. J. Glonar, SSSJ, 159, navaja izraz brez razlage v sodobni slovarski obliki: *klin s klinom izbijati*.

◎ angl. *one nail drives out another; the hair of the dog*; češ. *vytloukat klin klinem*; vyrážet *klin klinem*; fr. *un clou chasse l'autre*; hr., srb. *izbijati klin klinom*; tjerati *klin klinom*; nem. *auf einen groben Klotz gehört ein grober Keil*; *mit gleicher Münze heimzahlen*; *Gleiches mit Gleichem vergelten*; *Auge um Auge, Zahn um Zahn*; pol. *klin klinem wybijać*; rus. *perebivat'sja iz iz kul'ka v rogožku*; *perebivat'sja s hleba na kvas*.

klín s klínom izbíti, gl. *klin s klinom izbijati*.

klín se s klínom izbíja, gl. *klin s klinom izbijati*.

obésiti káj na klín /ekspr.; pren./ *opustiti kaj, prenehati s čim*; sop.: **obesiti kaj na kol**; **obesiti kaj na kljuko**; prim. **vreči knjige v kot**; **vreči puško v koruzo**

Buterna je poučeval na šoli latinščino in grščino. Žena, ki je obesila zdravstvo na klin, je bila začetka doma, pozneje je nadaljevala študij in se zaposlila kot bolniška sestra v mestni bolnici. (F. Lipuš, Srčne pege, NB) | Nirvana! Obesil sem vso umetno izvaljeno in dolgočasno prepečeno modrost enkrat za vselej na klin in se zopet spametoval lepo počasi. Tik svoje vile v Vöslavu sem imel velik, lep vrt. (R. Murnik, Nirvana, NB) | Andrej, ki je kriminalistiko obesil na klin in se posvetil

raziskovalnemu novinarstvu, svojega brata Tomaža, kljub dejstvu, da je manj možnosti, da te ubijejo kot novinarja kot kriminalista, ni mogel prepričati. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Enainpetdesetletni Anglež je bil rojen kot drugi od štirih bratov v uradniški družini v južnem Londonu. Zaradi očetove smrti je bil pri devetnajstih letih prisiljen obesiti šolo na klin in se zaposliti kot nižji bančni uradnik. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Res pa je, da je pred meseci namignil, da bi ob ponesrečenem lovu za olimpijskim nastopom kajakaško kariero obesil na klin. (Delo, 20. apr. 2000, NB) | Pokazalo se je namreč, da so dekleta, ki končajo srednjo šolo, presuha skoraj trikrat pogostejše kakor tista, ki pri petnajstih obesijo šolo na klin. (Delo, 27. jun. 2001, NB) ♦ Frazem *obesiti kaj na klin* temelji na dejstvu, da so nekdanj po končanem delu delovne naprave, pripomočke, oblačila idr. obešali na klin v gradbene lope, barake. Preneseno se zdaj besedna zveza *obesiti kaj na klin* uporablja za označitev opustitve, zanemarjanja drugih, predvsem umskih dejavnosti, med katerimi je na prvem mestu šolanje, študij, šport, kariera. Enako bi lahko rekli za sopomenski frazem *obesiti kaj na kljuko*.

☉ angl. *to throw in the towel/sponge (regarding sth.)*; fr. *mettre au croc*; hr., srb. *objesiti školu o klin*; *okačiti o dud*; nem. *etwas an den Nagel hängen*.

klín(e)c

klínc te gléda /vulg.; v medm. rabi/ *izraža jezo, omalovaževanje*; sop.: **kurc te gleda**

Klinc te gleda dol iz Bleda. (Google, [izklop.com/...](http://izklop.com/)) | Slabo, krščenduš, krščenmatiček, klinc te gleda ... in še nekaj drugih kletvic imamo, sicer pa veselo uporabljamo sosednje kletvice ... (Google, www.karmaplus.net/content...) | Klinc gleda šolo, glavno da je glava cela, glavno da srce še dela ... (Google, ilovelike.si/slogan...) | 2. feb. 2011 – Mah, klinc te gleda, sem rekel jezno in verjetno glasno, da sem se skoraj ustrašil besed, ki naj bi odzvenele le v mislih. (Google, [www.park.si/...](http://www.park.si/))

♦ Gl. *kurc te gleda*. Frazem *klinc te gleda* je krepka kletvica, ki je zdaj že nekoliko zastarela, tudi med mladimi. Sestavina *klin(e)c* pomeni 'kurec, penis, moški spolni ud'. Je metaforična manjšalnica iz besede *klin*, podobno še *količek* in glagol *količiti se*.

kljúka

kljúko si podájati kjé/pri kóm /ekspr.; pren./

1. prihajati drug za drugim kam, h komu

Dr. Radoslav Marčan, na čigar kliniki za športne poškodbe v Valdoltri so si lani smučarji kar podajali kljuko, si je pred letošnjo sezono zaželel, da se ne bi nikoli več ponovila taka črna serija. (Delo, 9. dec. 2003, NB)

2. pogosto, v velikem številu prihajati kam, h komu

Ali se bo Rado Bohinc obdal z užaljenci, ki so »zavozili« slovensko policijo, in »aferaši« oziroma člani DeSUS-a in drugimi sveže upokojenimi policisti, ki si podajajo kljuko restavracije Maxim, kjer maksimalno lobirajo? (Delo, 4. dec. 2000, NB) |

3. pogosto kaj poteka, se dogaja

Institucionalna kultura je na dopustu, zato pa so oder zasedli zunajinstitucionalci; kljuko si podajajo predvsem festivali vseh vrst, oblik in dolžin. Nekateri med njimi so strogo umetniški in resni, drugi stavijo na druženje in dobro zabavo. (Delo, 3. avg. 2007, NB)

☉ angl. *to queue/line up to see so./sth.*; češ. *podavat si někde/u někoho kliku*; *podavat si někde/u někoho dveře*; fr. *faire la queue à la porte de qn.*; nem. *sich die Tür in die Hand geben*; *sich die Klinke/Türklinke in die Hand geben*; rus. *u kogo dveri ne zakryvajutsja*.

obésiti káj na kljúko /ekspr.; pren./ *opustiti kaj*; sop.: **obesiti kaj na klin**

Avguštin je tedaj izgubil malone veselje do šole in do bukev; nič ne mara, da bi bil obesil uk na kljuko in bi jo bil popihal spet na Kozji vrh, ko bi ga ne bilo nekaj zadrževalo. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Začudila sva se mu, daravno je tako slabo krpal in tolkel. Pravil je potem, da je v »mestu« (*) sedel tri leta v latinskih klopeh, potlej pa učenost obesil na kljuko in poprijel se šivanke. Ali kadar je vrhá dorastel, pride tudi njemu vrsta, da je moral na vojsko. (Fran Levstik, Popotovanje od Litije do Čateža, NB) | Sem obesil závolj tebe dókaj časa uk na kljuko; treba prečuváti bóde več noči s prížgano lúčjo, dolgo si glavó beliti, de popravam spet zamudo; vender to bi še prenesel, to še ni narveči húdo. O, predpust! ti čas presneti, de bi več ne prišel v drugo! (France Prešeren, Poezije, NB) | Razumete? Naša, to se pravi, živite po naše, vedite se po naše in vso mestno hinavščino obesite na kljuko. Vse tisto nerganje: oprostite pa pardon pa prosim in ne vem kaj še vse, vse tisto je pri nas popolnoma odveč. (Franc Saleški Finžgar, Sama, NB)

♦ Gl. *obesiti kaj na klin*. Frazem *obesiti kaj na kljuko* omenja J. Glonar (SSJ, 159) pri iztočnici *kljuka: učenost obesiti na kljuko*: zanemariti. Pletersnik (I, 409) pa pri iztočnici *kljuka* navaja citat iz Prešernovih Poezij (gl. zgoraj).

klobúk

klobúk dol /pog.; v medm. rabi/ *vsa čast, vse priznanje, bravo*; sop.: **kapo dol**

Agava, klobuk dol, bi lahko rekel za tvojo ureditev in idejo. Meni je zelo všeč... (Google, www.kaktusi.si)

♦ Gl. *kapo dol*.

potégniti kóga/káj kot zájca iz klobúka, gl. **zajec**.

klofúta

morálna klofúta /ekspr.; pren./ *kar (zaslužno ali nezasluzno) povzroči komu razočaranje, neprijetnosti, sramoto*

Nemci so na to milostno izjavili, da za občinski svet ne bi bilo častno, če bi se spustil z županom v sodne spore, in niso zahtevali, naj Costa vrne denar. Zadovoljili so se zgolj z moralno klofuto županu in prejšnji slovenski večini občinskega sveta. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Zdaj so si v Vatikanu premislili. Cerkev si očitno ni mogla privoščiti moralnih klofut, ki so jih sprožili tisti posamezniki iz njihovih vrst, ki so spolno zlorabljali svoje učence pri verouku ali mlade semeniščnike. (Delo, 18. dec. 2002, NB) | Ob izidu spominov na otroštvo, mladost, osvobodilno gibanje in akciji osvoboditve zapornikov v Starem piskru je Ivan Grobelnik - Ivo poudaril, da je bila akcija spontana, da je zanjo vedelo le deset ljudi – med njimi pa prav nihče od takratnih partijskih veljakov – in da jo gre razumeti predvsem kot moralno klofuto okupatorju. (Delo, 15. dec. 2004, NB)

◆ Pomen frazema *morálna klofuta* temelji na prenesenem pomenu sestavine *klofuta*: eksp. 'kar povzroči komu razočaranje, neprijetnosti, navadno po krivici'. Sestavina *morálna* kaže na to, da vzrok takega počutja ni posledica fizičnega nasilja.

⊙ angl. *a moral slap in the face*; češ. *moralný poliček*; nem. *etw. ist eine schallende Ohrfeige für jmdn.*; rus. *moral'naja poščėčina*.

klòp m

držati se [kóga/česa] kot klòp [kóže] /ekspr.; primera/ *močno, trdno držati se (koga, česa)*

Res je pa le, da je bila še vselej kakšna nesreča, kadar sem te videl pa srečal. Tistega čiginjskega Janeza, ki mi je po sestri v žlahti, Bog mu daj mir, če ni več živ, Gradnika, mislim, si se tudi držal kot klop, da je fant potem tako žalostno prepal ... (I. Pregelj, Tolminci, NB) | V Anatolija je lezla neka čudna nervoza. Le kako in zakaj sta ta dva mladeniča sploh prišla do mene, le zakaj se me držita kot klop kože? (Sonja Koranter, Tri pike in muha, NB) | Do Valverdeja pa se ne bo dokopal zlahka. V vrsti zanj stoji ducat ekip, Belda pa se ga bo držal kot klop. Zanj je mladi šampion kot življenjsko zavarovanje. (Delo, 11. sep. 2004, NB) | V Ljubljani je gospodar v gneči ljudi, ki so vreli proti izhodu, vendarle pazil na Liska. Toda ta se ga je držal kot klop kravje kože. (F. S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB) | To in še vse nič ne bilo, ali tiste vražje podobice, ki jih mečejo, kjer se snidejo, in za kak denar! In pa tisti dobri prijatelji, ki se mu dobrikajo in ga ružijo; tisti Nosan, ki se ga drži kakor klop kože. (J. Stritar, Sodnikoví, ZD IV, 1954, 10) | Glasbeni zapis MP3 je že kar razširjen, a se ga resni proizvajalci glasbenih naprav in komponent kar nočejo in nočejo lotiti. Razlog je seveda prizvok piratstva, ki

se teh treh črk drži kot klop. (Monitor, jan. 2001, NB) | Dva dni nista dobila hrane, ko pa so ju končno zaslišali in ju obtožili dezertstva, sta se oba kot klop psa oklepala zgodbe, da sta hotela v vojašnico le po denar in bi se v četo zagotovo vmila, če ju ne bi prej aretirali. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Primera *držati se [koga/česa] kot klop* temelji na dejstvu, da se klop zelo trdno vsesa v kožo svojega gostitelja, da mu lahko sesa kri. Preneseno se primera uporablja tudi za nežive stvari. Primero z različico najdemo že v Plet. I, 412: *drži se ga, kakor klop kože*, Str.; *prijeti se koga kot klop*, sich an jemanden anketten, Cig. Glonar (SSJ, 161) je obe primeri pri iztočnici *klop* združil: *držati, prijeti se koga kakor klop kože*. Pleteršnikov zgled *prijeti se koga kot klop* je vzet iz Cigaletovega slovarja (I, 864), kjer je pri iztočnici *Klette* za nemško *sich wie eine Klette anhängen* slovenska razlaga *prijeti se kakor klop, klošč* (Zecke).

⊙ bolg. *vlija se kato kàrlež za njakogo, za nešto*; češ. *držet se někoho, něčeho jako klišť*; hr. *prijepiti se kao krpelj uz koga, uza što; prilijepiti se kao krpelj za koga, za što; it. seguire qc. come l'ombra; mak. se prilepi za nekogo, za nešto kako krlež; se zalepi za nekogo, nešto kako krlež; nem. wie eine Klette an jmdm. hängen; pol. uczepić się kogoś, czegoś jak kleszcz do psiego ucha; przyczepić się do kogoś, czegoś jak kleszcz do psiego ucha; rus. pristat' kak klešč k komu, čemu; vpit'sja kak klešč v kogo, v čto; vcepit'sja kak klešč v kogo, v čto; slš. prilepit' sa ako klišť na koho, na čo; držat' sa ako klišť koho, čoho; prisat' sa ako klišť na koho, na čo; prilepit' sa ako pijavica na koho, na čo; držat' sa ako pijavica koho, čoho; prilepit' sa ako ploščica na koho, na čo; ukr. včelytysja jak klišč v kogo, v ščo; včelytysja jak p'javka v kogo, ščo; prystaty jak klišč do kogo, do čogo.*

klóp ž

bíti na zatóžni klópi /ekspr.; pren./ *biti obtožen, zagovarjati se na sodišču*

A kmalu zatem je bil velik proces v Splitu in je bila na zatožni klopi vsa mestna mladina, fantje in dekleta. Sodniki so spraševali, dekleta pa jim niso odgovarjale, ampak so se hihitale. (B. Pahor, Nekropola, NB) | Sodnik George Jeffreys je bil z obtoženci včasih zelo surov. Na zatožni klopi so poleg nekdanjega ministra še njegova nekdanja ljubica 53-letna Christine Daviers-Joncour in štirje vodilni delavci iz naftne družbe Elf-Aquitaine. (Delo, 23. jan. 2001, NB) | Študentska zakonodaja, ki je zdaj na zatožni klopi, je po sprejemu pred nekaj manj kot sedmimi leti sicer obetala, da bo končno popravila krivico, ki je bila študentskim organizacijam narejena v

začetku 70. let prejšnjega stoletja. (Delo, 14. mar. 2001, NB) | Nekoč je dregnil s svojo palico obtoženca, ki je sedel na zatožni klopi in rekel: »Na koncu te palice je velika baraba!« Obtoženec pa mu je odvrnil: »Resnično!« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Enako kaznen je zahteval še za bosanskega državljana Slobodana Bjelico, domnevno Lončaričevo desno roko, kar deset let zapora pa za Kitajkinega strica Bailinga Xuja. Poleg omenjene trojice sedi na zatožni klopi tržaškega sodišča še četverica obtoženih, vsi zaradi kaznivnega dejanja nezakonitega priseljevanja tujcev v državo. (Delo, 31. maja 2001, NB) | Po mnenju izvedenca strelna razdalja ni bila večja od dveh centimetrov, a je oškodovanec vztrajal pri svoji zgodbi in sodnikom zagotavljal, da izvedenec pač ne opravlja dela, kot bi ga sicer moral, Bajramović pa naj bi se znašel na zatožni klopi zaradi izjav policijskih ovaduhov. (Delo, 2. feb. 2000, NB) | Na zatožni klopi se je znašel tudi svetnik v ljubljanskem mestnem svetu Mihael Jarc, ki mu je Ogorevc prav tako očital žaljivo obdolžitve, vendar pa ga je sodišče zaradi pomanjkanja dokazov oprostil. (Delo, 7. mar. 2000, NB) | Po Čičkovi interpretaciji bi se Tomac zaradi neukrepanja proti zločinom lahko znašel na zatožni klopi v Haagu. (Delo, 23. sep. 2000, NB)

© angl. *to be in the dock*; fr. *être au banc des accusés*; hr., srb. *biti na optuženičkoj klupi*; *naći se na optuženičkoj klupi*.

drgniti šolske klopi /pog.; mn., pren./ *hoditi v šolo*
Nekako sredi marca večja slovenska mesta preplavijo bodoči študenti in dijaki, ki so ob informativnem dnevu prišli pogledat, kje bodo drgnili šolske klopi. (Delo, 17. okt. 2001, NB) | Njegov preroški stavek »Učiti se, učiti se in še enkrat učiti se« najbrž še danes odzvanja v ušesih marsikoga, ki je drgnil šolske klopi v letih, ko »je bilo v naši domovini lepo biti mlad«. (Delo, 27. nov. 2001, NB) | Na seznamu je 67 učencev, ki so v preteklosti zagrešili različna nasilniška dejanja proti sošolcem in profesorjem. Vseh sedeminsedest jih še vedno drgne šolske klopi, čeprav so jih ravnatelji matičnih šol želeli izključiti, vendar so jim to onemogočila vladna telesa ali nevladne organizacije. (Delo, 29. maja 2002, NB) | »Le še zlato s SP v tej disciplini mi manjka, a bo treba zanj še krepko zavihati rokave,« je svoje zavidljive uspehe razodela članica mariborskega TK Harwang, ki je na Nizozemskem pridno gulila šolske klopi, saj je diplomirala na tamkajšnji športni akademiji. (Delo, 1. avg. 2001, NB) | Nekateri imajo morda zamegljen pogled, saj na dni, ko so sami gulili šolske klopi, nimajo prav lepih spominov, in tako tudi na šolanje svojih otrok gledajo skozi lupo lastnih izkušenj. (Delo, 24. feb. 2003, NB) | Zakaj najmanj tri četrtine populacije moderne dobe na čas, ko je gulila šolske klopi, nima ravno najlepših spominov oziroma ga pogosto enači s frustracijo? Kdo je kriv, da je obdobje otroške brezskrbnosti zaznamovano z negotovostjo in da šolanje ne sodi med prijetne dejavnosti, polne radovednosti? (Delo, 5. jan. 2003, NB)

© hr., srb. *derati klupu*; *derati klupe*; fr. *être sur les bancs (d'école)*; nem. *die Schulbank drücken*.
gúliiti šolske klopi, gl. *drgniti šolske klopi*.

oslóvska klóp /star.; pren./ *navadno zadnja klop*, v *kateri so za kazneni morali sedeti slabi ali nedisciplinirani učenci*

»Zverina, kdaj si že vendar zapomniš? Hajdi v oslovsko klop, ker si res osell!« Janezek je moral v posmeh razredu odriniti v najzadnjo klop, ki navadno ni bila zasedena ter je slovela pod imenom »Eselsbank«. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Ta dva občutka sta ga morila kakor težak mlinski kamen. Prišel je misliti, kaj je pravzaprav takega storil, da je moral v oslovsko klop. Govoril je kranjsko. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Očitno je »odvečnost« kadrov v močni povezavi tudi s slabo učinkovitostjo, saj bi se po starih običajih šolskega ocenjevanja prej omenjeni, torej državna administracija in na občinah zaposleni kadri, zavoljo slabih ocen znašli v »oslovski klopi«. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Poleg tega sodi, da Evropska unija ni izpolnila pričakovanja Slovenije, saj Hrvaški po razglasitvi ribolovno-ekološke cone ni bilo treba sedeti v oslovski klopi, ampak je Bruselj le opozoril Zagreb, naj upošteva mnenje sosedov. (Delo, 18. okt. 2003, NB) | Nemški srednješolci v branju, matematiki in znanosti sedijo v oslovski klopi, prve žrtve socialne romantike, ki jo bolj kot rezultati zanimajo lepo zveneče parole o enakosti. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Po tobaku, o katerem je zgodba že zaključena, so v oslovski klopi še žgane pijače za zdravila, igrače, hitri avtomobili ... Vrsta legalno proizvedenih in trgu ponujenih izdelkov se stigmatizira in omejuje pri pravici enakopravnega nastopa na trgu. (Delo, 24. jul. 1998, NB)

♦ Izraz *oslovka klop* ima svoje korenine v srednjeveških samostanskih šolah, kjer so učence kaznovali tako, da so jih posadili na lesenega osla. V zvezi s tem sta poučna tudi naslednja zgleda: V svoj šolski red (Bohorič) ni sprejel takrat običajne sramotilne kazni – lesenega osla, ne grozi za vsak postopek s telesnimi kaznimi, kar je za Frischlina značilno (V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I, 1963, 91). Kadar gredo domov v svoje stanovanje, obesim jim na hrbet »lesenega osla«, da jih lahko vse mesto vidi in zasramuje (J. Trdina, LZ 1883, 102).

© hr., srb. *magareća klupa*; nem. *Eselbank*.

posaditi kóga na zatóžno klóp, gl. *postaviti koga na zatožno klop*.

postáviti kóga na zatóžno klóp /ekspr.; pren./ *obtožiti koga, spraviti ga pred sodišče*

Avtopsija je namreč potrdila, da je Omofuma res umrl zaradi zadužitve. Vendar zaradi tega niso nikogar postavili na zatožno klop. (Delo, 23. maja 2001, NB) | Tako so Madžari na zasedanju skupnega odbora Cefta zaradi dolgotrajnih zaščitnih ukrepov postavili na zatožno

klop le Poljsko. Očitali so ji predvsem, da krši temeljni sporazum, ker ne prekliče zaščitnih ukrepov pri uvozu nekaterih kmetijskih proizvodov ... (Delo, 12. okt. 2000, NB) | Socialno pristranost ameriškega sodnega sistema so potem – s podobno pretresljivimi zgodbami seveda – orisali še mnogi drugi pričevalci. Ne zato, da bi na zatožno klop postavili Združene države in tiste njene enote, ki smrtno kazen še izvajajo. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | »Vsak član ameriške volilne komisije se dobro zaveda, da mu za najmanjšo goljufijo na volitvah grozi zapor. Pri nas pa nihče ne spoštuje zakonov in zaradi volilnih prevar niso še nikogar posadili na zatožno klop.« se je pridušal Sali. (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Vojaški poveljniki v Čilu in v drugih latinskoameriških državah, kjer je vojska pogosto posegala na politično prizorišče z udari, nasprotujejo sojenju Pinochetu in njemu podobnim pučistom, ker menijo, da bi tako posadili na zatožno klop oborožene sile kot ustanovo. (Delo, 15. dec. 2004, NB) | Nujno je treba popraviti hiše in verske objekte, ki so bili poškodovani sredi marca, ko so v pokrajini izbruhnili najhujši konflikti po letu 1999, odgovorne pa pripeljati na zatožno klop. (Delo, 17. apr. 2004, NB) | Nadaljevano kaznivo dejanje sklenitve škodljive pogodbe je 64-letnega diplomiranega pravnika Vlada Potrča pripeljalo na zatožno klop ljubljanskega okrožnega sodišča. Po dokaznem postopku je senat odločil, da je kot direktor res sklenil več škodljivih pogodb. (Delo, 9. mar. 2004, NB) | Najdba mamil v avtomobilu pri kontroli prometa je 38-letnega Kranjčana Antona Božnarja pripeljala na zatožno klop ljubljanskega okrožnega sodišča. (Delo, 14. mar. 2005, NB)

pripeljati na zatožno klop, gl. *postaviti koga na zatožno klop*.

sedeti na zatožni klópi, gl. *biti na zatožni klopi*.

sésti na zatožno klóp /ekspr.; pren./ *biti obtožen, zagovarjati se na sodišču*

Prvoobtoženi je bil Ivan Štefe, poleg njega pa je sedel na zatožno klop še sedemnajst demonstrantov, od katerih je bilo deset delavcev oziroma obrtniških pomočnikov, štirje juristi ter po en slikar, posestnik in trgovski potnik. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Potem ko je višje sodišče razveljavilo sodbo ljubljanskega okrožnega sodišča, ki je obsodilo nekdanjega direktorja Javnega podjetja Snaga Matjaža Medveda na pogojno zaporno kazeno, je obtoženec včeraj znova sedel na zatožno klop. (Delo, 24. feb. 2000, NB) | Kroglja, ki jo je izstrelil eden od dveh zakrinkanih roparjev, ga je zadela tik pod srcem. Le srečnemu naključju in takojšnji zdravniški pomoči se lahko zahvali, da je preživel, pod obtožbo, da so vpleteni v oboroženi rop, pa bodo v torek na zatožno klop sedli 34-letni Bojan Makuc, 27-letni Bruno Srebrnjak in 45-letni Janez Nečemer. (Delo, 17. nov. 2000, NB)

© angl. *to be in the dock*.

sésti v šólske klópi /pog.; mn., pren./ *začeti šolanje, začeti s poukom*

Minuli teden so ljubljanski šolarji in dijaki brezskrbno uživali na počitnicah, včeraj pa so spet sedli v šolske

klopi. (Delo, 29. feb. 2000, NB) | Še teden dni in učenci ter dijaki bodo znova sedli v šolske klopi. (Delo, 28. avg. 2000, NB) | Zakon o potrošniških kreditih je kriv (ali zaslužen) za to, da bo morala precejšnja skupina ljudi spet »sesti v šolske klopi«. (Delo, 17. nov. 2000, NB)

trgati hláče po šólskih klópéh, gl. *hlače*.

vrniti se v šólske klópi /pog.; mn., pren./ *ponovno začeti šolanje, začeti s poukom*

Med poklici, ki jih je opravljal pred ministrom, pa v njegovi biografiji stoji: delavec, prodajalec knjig, taksist ... V resnici je bil kot mladenič seveda poklicni revolucionar, ki se je v šolske klopi vrnil samo takrat, kadar sta na frankfurtski univerzi predavala Theodor Adorno in Jürgen Habermas. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | Učenci višje osnovne šole v Jonesboru v Arkansasu so se danes vrnili v šolske klopi. Toda ne bodo imeli običajnega pouka, temveč se bodo z njimi ukvarjali šolski psihologi in svetovalci. (Delo, 27. mar. 1998, NB) | Avtorju Schindlerjevega seznama, Indiana Jonesa, E. T. in drugih uspešnic se seveda ne bo treba vračati v šolske klopi, izpita pa je tiho začel opravljati že lani jeseni. (Delo, 20. maja 2002, NB)

zapustiti šólske klópi /pog.; mn., pren., nedov. *zapuščati/ končati šolanje*

Njeni športni dosežki so bili tudi sad trde življenjske šole. Ko je zapustila šolske klopi, jo je oče vzel v uk mizarstva in tudi v mizarški delavnici, ki jo je prevzela od očeta, je postala mojstrica kot na smučarskih pograh. (Delo, 8. maja 2000, NB) | Spremembe sistemov se še bolj kažejo na srednješolski ravni – 9 milijonov mladih v regiji zapusti šolske klopi pred 18. letom. (Delo, 12. jul. 2001, NB) | Končno pa, le kje je tvoja dobra volja in pozitivna energija. Toliko se pa res nisva postarala, odkar sva zapustila šolske klopi. (Sonja Koranter, Tri tipe in muha, NB) | Ob omembi Ivana Cankarja, »našega največjega pisatelja«, se prenekateremu slovenskemu šolarju, pa tudi tistim, ki so že zapustili šolske klopi, v duhu začnejo prikazovati moraste podobe Francke, ki teče za vozom, izžete Cankarjeve matere z okrušeno skodelico kave in vrhniškega klanca siromakov, ki je postal pravi slavistični romarski kraj. (Delo, 7. maja 2004, NB) | Otroci se v teh šolah niso naučili niti nemščine niti si niso pridobili poštenega znanja, pač pa so duševno osiromašeni, posuroveli in pogosto docela npravstveno pokvarjeni zapuščali šolske klopi z mržnjo do slovenstva. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

zapuščati šólske klópi, gl. *zapustiti šolske klopi*.

znájti se na zatožni klópi, gl. *biti na zatožni klopi*.

kmečki

braníti se kàkor kmečka nevésta, gl. *nevesta*.

držáti se kàkor kmečka nevésta, gl. *nevesta*.

kàkor kmečka nevésta, gl. *nevesta*.

kot kmečka nevésta, gl. *nevesta*.

sramováti se kàkor kmečka nevésta, gl. *nevesta*.

knjiga**béla knjiga** /nevtr.; pren./

1. zbirka mednarodnih diplomatskih dokumentov, ki jih kaka država objavi o državi, s katero je v sporu; zbirka informacij o kaki politični ali družbeni temi; način zapisa podatkov na plošče CD-ROM – zapis Video CD

Bela knjiga EU o obnovljivih virih energije iz leta 1997 predvideva porast njihove porabe s sedanjih 6 na 12 odstotkov do leta 2010. To pa je glede na tehnični potencial izrabe OVE še vedno nizka številka. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | Če naj bi Slovenija morala zadevo vzeti s humorjem, pa očitno nekateri v Bruslju niso tega mnenja. Poročajo, da je bil član evropske komisije Günter Verheugen jezen zaradi avstrijske prijave zadržkov in da je povedal, da bela knjiga o prometu ne bi smela imeti opravka s pristopnimi pogajanjmi. (Delo, 15. jun. 2001, NB) | Bela knjiga o zdravstveni reformi. Minister za zdravje Dušan Keber je prvič predstavil reformo zdravstvenega sistema v Sloveniji. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Del varčevalnega paketa zato ni prišel niti v parlament, del pa je zato zastal v parlamentu. Bela knjiga o pokojninski reformi zato še vedno ni postala vladni dokument, temveč je le dokument ministrstva itd. Ves ta »zato« se nanaša na odziv javnosti. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Jaz moram tu povedati, da bela knjiga o pristopu k Evropski uniji ne zadeva področja igralništva in je tudi v Evropski uniji igralništvo prepuščeno posamezni državi, da ga uredi po svoje. (Državni zbor RS: 10. izredna seja 16. 10. 2001, NB)

2. način zapisa podatkov na plošče CD-ROM – zapis Video CD

Način zapisa podatkov na plošče CD-ROM urejajo mednarodni standardi, ponazorjeni s »knjigami« različnih barv. Rdeča knjiga določa zapis glasbenih plošč (včasih omenjane kot CD-DA), rumena knjiga določa podatkovne CD-je, zelena plošče CD-i (CD interactive), bela knjiga obravnava zapis Video CD, modra knjiga določa tako imenovane CD Extra (tudi CD Plus, mešani CD-ji z glasbenim delom na začetku in podatkovnim na koncu plošče), oranžna knjiga pa obravnava zapise zapisljivih plošč. (Monitor, julij 1999, NB)

♦ Izraz *bela knjiga* je kalk po angl. *White Paper* 'publikacija britanske vlade, namenjena za javno prodajo, ki vsebuje zbirko informacij na določeno politično ali družbeno temo, kasneje tudi podobne publikacije drugih vlad in držav'.

© angl. *White Paper*; češ. *bílá kniha*; fr. *livre blanc*; hr. *bijela knjiga*; nem. *Weißbuch*; pol. *biała księga*; rus. *belaja knjiga*.

biti kot odprta knjiga /ekspr.; primera/ *popolnoma zaupati komu svoje namere, čustva; biti komu predvidljiv v vsakem trenutku*

Učiteljica npr. takole opiše dva učenca v razredu: »Oba učim od začetka, ta je kot odprta knjiga, tako odprt in družaben, da sem ga že prvi dan dodobra spoznala, ta

pa je tako zaprt in nedostopen, da še zdaj dobro ne vem, pri čem sem z njim.« (Delo, 1. sep. 2001, NB) | »Samotnost« poklica se torej nanaša samo na samo fizično dejstvo, da je daljša besedila nemogoče pisati brez miru in discipline. V vsem drugem je pisatelj »kot odprta knjiga«. Glede na očitno potrebo po izpovedi, pa čeprav samo na ekshibicionistični ravni, je po mojem ne le pošteno, ampak tudi samoumevno, da pisatelj sestopi iz svojega »slonokoščene stolpa«. (Delo, 21. apr. 2007, NB) | Družina in druge poslikave. Umetnostni zgodovinarji pravijo, da je njegovo stensko slikarstvo kot odprta knjiga informacij, iz katere lahko spoznavamo duhovno in materialno kulturo baročnega časa. Prav zato je Franc Jelovšek ena najpomembnejših osebnosti 18. st. na Slovenskem. (Delo, 5. okt. 2000, NB) | Ob grožnjah s sodiščem dobimo vtis, da ne gre za organizacijo, ki razpolaga z javnim denarjem in bi morale biti številke, kdo je dobil denar in kakšni so bili kriteriji pri njegovem razdeljevanju, dostopni vsakemu kot odprta knjiga, ampak za tajno organizacijo, za neke sorte Sionsko priorstvo. (Delo, 19. nov. 2005, NB)

♦ Gl. *brati koga/kaj kot odprto knjigo*.

bráti kóga/káj kot odprto knjigo /ekspr.; primera/ *dobro poznati koga, kaj, predvidevati namere (misli, čustva) koga*

Saj ni pravi človek, živo stroj je, nima spola. Kako moreš biti ljubosumna ti, ki bereš in čutiš moje misli kot odprto knjigo? Saj prav zato. (Miha Remec, Iksia ali slovo živo strojnega človeka, NB) | Me dojemaš, Mana? Brala si mi misli kot odprto knjigo; glej, ne znam se ti zahvaliti z besedami, če lahko čutiš z menoj, to dobro veš. Kako bi se lahko zahvalil soncu, ker ljubeznivo sije in me greje? (Miha Remec, Mana, NB) | Odnosi s Francijo in Nemčijo so ključni. Zato moramo brati nemsško zgodovino kot odprto knjigo in razumeti, kako se je znala distancirati od nacionalizma in prevzeti krivdo za Auschwitz. Kako zna gledati na svojo zgodovino kot celoto. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Nasproten je igralški pristop Karin Komljanec, ki gradi vlogo nezrele Catherine, ujete v samoslepila, na pozunanjenosti izraza, ki jo lahko beremo kot odprto knjigo. Po obdobju pogrebne črnine bo življenjsko ravnovesje ohranjeno, človek pač zapolnjuje potrebe s približki, s katerimi se navadi živeti. (Delo, 28. nov. 2000, NB) | A kot slišimo, črnogorski turizem – ne samo obala, kolikor je pač Črna gora ima – zagotovo sodi v slovensko nakupovalno košarico. Možnosti njegovega razvoja se berejo kot odprta knjiga in za listanje bo potrebnega veliko časa in potrpežljivosti. (Delo, 12. feb. 2003, NB)

♦ Primera *brati koga/kaj kot odprto knjigo* je predstavno zelo nazorna. Sestavina *odprta knjiga*, ki jo beremo, je tu prisposodba za koga ali kaj, ki ga ali kar dobro poznamo in lahko predvidevamo njegove namere. Je tudi v primeri *biti kot odprta knjiga*.

© angl. *to be able to read so. like an open book*; bolg. *njakoj mi e jasen kato pročeta knjiga*; češ.

číst v někom jako v otevřené knize; fr. *lire en qn./qc. comme dans un livre ouvert*; *lire en qn./qc. à livre ouvert*; hr. *čitati koga kao [otvorenu] knjigu*; mak. *čita nekogo kako [selski] bukvar*; nem. *ein offenes Buch für jmdn. sein*; *jmdn. wie ein offenes Buch lesen können*; pol. *czytać w kimś jak w [otwartej] księżce*; *czytać w kimś jak w [otwartej] księdze*; rus. *čitat' v kom kak po knjige*; *čitat' v kom kak v otkrytoj knige*; ukr. *čytaty kogo jak vidkrytu knygu*.

knjiga knjig /nevtr.; pril. zv./ *sveto pismo, biblija; pomembno literarno, tudi temeljno znanstveno knjižno delo sploh*

Podobno se je zgodilo z zgodbo o Juditi, kjer sem poskušal rekonstruirati jezik starohebrejske skupnosti, in moram priznati, da sem veliko časa porabil prav za piljenje stila. Biblija je vendarle knjiga knjig, temelj zahodne civilizacije. Stoletja je navdihovala umetnike, slikarje, pesnike, pisatelje. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | Grščina, latinščina ali v novejšem obdobju angleščina so sicer dobrodošel medij širjenja evangelija, vendar ti jeziki niso bistvena postavka globalizacije. Sveto pismo je knjiga knjig med drugim zato, ker je prevedeno v največ jezikov sveta. (Delo, 5. apr. 2003, NB) | Zagrebška Krščanska Sadašnjost je pred kratkim objavila veliko, zelo bogato ilustrirano monografijo več avtorjev z naslovom Biblija, knjiga knjig, nekoč in danes. Biblija, ki bralca še danes prevzame, ima dolgo zgodovino. (Delo, 30. jul. 2004, NB) | Simoničeva Slovenska bibliografija zajema vse natisnjene slovenske knjige, kar jih je mogoče najti in seveda popisati, od leta 1550 do 1900. To je temeljna »knjiga knjig« slovenske knjižne produkcije, tisti seznam in pripomoček, brez katerega je svet knjig podobno nepregleden kot geografski brez zemljevida. (Delo, 24. sep. 1999, NB)

◆ Frazem *knjiga knjig* je verjetno nastal po krajanju daljših zvez, npr. **knjiga vseh knjig*, **najpomembnejša, najbolj znana, razširjena izmed vseh knjig* ipd. Za pomen 'sveto pismo, biblija' so utemeljitve pomena zapisane že v zgledih. Iz gradiva pa je razvidna še raba izraza *knjiga knjig* v pomenu 'pomembno literarno, temeljno znanstveno knjižno delo sploh'. Frazem *knjiga knjig* je med starejšimi slovarji v Glonarjevem SSSJ, 162: *knjiga knjig*: sveto pismo.

© angl. *the Holy Book*; fr. *le livre des livres*; nem. *das Buch der Bücher*; pol. *księga ksiąg*.

knjiga s sedmimi pečati /ekspr.; mn., pren./ *kar je nedoumljivo; velika skrivnost*

»Nepresežna je vaša moč, rešitelj moj!« spregovori Samorad. Abadon odgovori resno: »Za moje obzorje je ta moč neznanatno majhna; zakaj nad menoj vlada z železno roko višja moč, kateri se moram trepetajoč pokoriti. Za tvoje obzorje je pa moja moč tolika, da je ne preučiš: to ti je knjiga s sedmimi pečati! (Janez Mencinger,

Abadon, NB) | Ko je Einstein prišel leta 1921 prvič v ZDA, je bila njegova relativnostna teorija za navadne smrtnike nekakšna »knjiga s sedmimi pečati«. Zato je razumljivo, da so ga časnikarji vprašali, če je res, da le kakih sedem ljudi na svetu razume njegovo relativnostno teorijo. (Delo, 3. febr. 2005, NB) | *Knjiga in Jagnje*. In v desnici njega, ki je sedel na prestolu, sem videl knjigo, popisano znotraj in zunaj in zapečaten s sedmimi pečati. Videl sem silnega angela, ki je klical z mogočnim glasom: »Kdo je vreden, da odpre knjigo in odtrga njene pečate?« Toda nihče ne v nebesih ne na zemlji ne pod zemljo ni mogel odpreti knjige ne pogledati vanjo. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

◆ Kot je razvidno iz zadnjega zgleda, je frazem *knjiga s sedmimi pečati* svetopisemskega izvora (gl. Apokalipsa 5, 1). Nanaša se na Apokalipso Janeza (5, 1), kjer jagnje prejme zagonetno knjigo: In videl sem v desni roki tega, ki je sedel na prestolu, knjigo ... zapečaten s sedmimi pečati. Frazem sicer temelji na dejstvu, da so pisma, dokumenti, tudi knjige, zapečateni zato, da jih kdo od nepooblaščenih ne bi odprl. Če je kaj – v tem primeru knjiga, zavarovana s sedmimi pečati – mora biti to zelo velika skrivnost, ki je nedoumljiva.

© nem. *jmdm. ein Buch mit sieben Siegeln sein*; *etw. ist ein Buch mit sieben Siegeln*; pol. *księga zamknięta na siedem pieczęci*.

módra knjiga /publ.; pren./ *zbirka dokumentov gospodarske narave*

Med slovenskimi izvozniki Impol zavzema osmo mesto, na tuje pa proda več kakor 80 odstotkov proizvodnje, od tega 57 odstotkov v državi EU, 12 odstotkov v ZDA in prav toliko v preostale države po svetu. V modro knjigo, ki je zbirka vseh Impolovih hotenj od leta 2005, so zapisali, da bodo takrat predelali 100 tisoč ton aluminija in jasno opredelili, kaj vse morajo postoriti, da bi to tudi uresničili. (Delo, 25. nov. 2000, NB) | Med konflikti interesov so – tako kot vedno in povsod – posamezniki, ki sedijo na dveh ali treh stolih. Vmes je bila napisana še Modra knjiga – Slovenija kot informacijska družba društva Informatika. (Delo, 15. jan. 2001, NB) | Pregled sofinanciranja kulturnih projektov v letu 2001 (ministrica napoveduje javno predstavitev t. i. modre knjige v spremenjeni obliki v kratkem, čeprav naj bi bil državni proračun sprejet šele maja) obsega petnajst poglavij, o njem pa bomo natančneje pisali ob objavi detajlnih programov. (Delo, 21. mar. 2001, NB) | Ljudi bo najbolj zanimalo, ali bo reforma skrajšala čakalne dobe, ali bodo zdravstvene storitve dostopnejše, ali bo zdravstveno osebje prijaznejše. Semolič je še predlagal, da naj bi upoštevali izkušnje z modro knjigo pokojninske reforme. V primerjavi z njo ima bela knjiga boljšo popotnico, saj so temeljne cilje postavili že v socialnem sporazumu. (Delo, 17. jul. 2003, NB) | ZIT pri raziskavi jamči za sodelovanje vseh vpletenih podjetij na slovenskem trgu IT, IDC pa za neodvisno in podrobno

raziskavo. Doslej je bilo veliko tehnoloških študij, modrih knjig, a avtorji niso vključili v raziskave glavnih akterjev na trgu. (Delo, 11. avg. 2003, NB) | Tako imenovano modro knjigo, ki jo enkrat na leto izda ministrstvo za kulturo in v kateri je natančno razčlenjen njegov letni proračun, krasi letos, drugače kot lani, ko sta na naslovnici fantek in punčka zavzeto opazovala, kaj jima tiči za spodnjicami, fotografija gledajočega skozi daljnogled. (Delo, 10. avg. 1999, NB) | Modra knjiga je dokument slovenskega Forum za informacijsko družbo. To je temeljni dokument, ki poleg pregleda stanja in osnov informacijske družbe podaja vizijo in naloge vseh dejavnikov slovenske družbe (gospodarstvo, državljan, državna uprava) pri prehodu v informacijsko družbo. (Monitor, november 1999, NB) | Do aprila 2006 bodo za njene potrebe izdelali skupaj 85 tovrstnih vozil. Hkrati so v Sistemski tehniki napisali tudi modro knjigo o začetku proizvodnje krpana, Avstrijci pa so že začeli prodajati svojega pandurja 2, katerega modificirani dvojček je krpan. (Delo, 17. nov. 2004, NB) | Način zapisa podatkov na plošče CD-ROM urejajo mednarodni standardi, ponazorjeni s »knjigami« različnih barv. Rdeča knjiga določa zapis glasbenih plošč (včasih omenjane kot CD-DA), rumena knjiga določa podatkovne CD-je, zelena plošče CD-i (CD interactive), bela knjiga obravnava zapis Video CD, modra knjiga določa tako imenovane CD Extra (tudi CD Plus, mešani CD-ji z glasbenim delom na začetku in podatkovnim na koncu plošče), oranžna knjiga pa obravnava zapise zapisljivih plošč. (Monitor, julij 1999, NB)

požirati knjige /ekspr.; pren./ *hitro, površno brati; veliko brati*

Če pa se temnopolta raperka med prvimi zahvali svoji učiteljici in prijateljici, s katero lahko gleda sci-fi tv kanal, je to nekaj novega. Njeno ime je Rah Digga, in upa si javno priznati, da je ljubila šolo, požirala knjige in na izredno odmevnem prvem albumu Dirty Harriet niza rime, h katerim sicer šovinistični moški kolegi nimajo kaj pripomniti. (Delo, 13. maja 2000, NB) | Kar je prebral, ga je tako prevzelo, da se je odločil tej umetnosti posvetiti življenje. Začel je požirati knjige o zgodovini in tehniki lutkarstva in besedila iger. Pri štirinajstih je pripravil prvi oder in odigral lastno predstavo ter z njo je nastopal po vsej provinci. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Poleg tega si je hotel oddahnniti od potopisov in je svoji ženi je obljubil, da bo nekaj časa vpet doma. Kmalu se mu je posvetilo, da ne bo prišel nikamor, če bo samo požiral knjige o znanosti. Mora se pogovarjati z znanstveniki. (Delo, 13. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *požirati knjige* izhaja iz prenesenih pomenov sestavine *požirati*: eksp. 'sprejemati vase za obdelovanje, navadno hitro, v veliki količini' in eksp. 'sprejemati vase kaj sploh, navadno v veliki količini'.

● hr. *gutati knjige*; nem. *Bücher verschlingen*; pol. *pożerać książki*; *pochłaniać książki*; *polykać książki*; rus. *glotat' knigi*.

rumêna knjiga /publ.; pren./

1. *zbirka diplomatskih dokumentov; način zapisa na plošče CD-ROM – podatkovni CD*; prim. **bela knjiga**

27. Juvan J., Omerzu M., Teslić R., Maksimovič M., Rupnik V.: Rumena knjiga – Neodvisna raziskava slovenskega menedžmenta v obdobju tranzicije, Poslovna skupina Atrakt, Ljubljana, 1996. (Stane Možina, Management, nova znanja za uspeh, NB) | Bistvene spremembe so v obrazložitvi napisane in jih ne bi preveč ponavljal. Državnemu zboru smo poslali tudi neko rumeno knjigo (verjetno ste jo dobili), ki zadeva mednarodna priporočila. Treba je povedati, da jih izpolnjujemo, evropska prav tako, vendar bistveno ne širimo vsebine, ker to tudi ekonomsko in drugače ni možno. (Državni zbor RS: 52. izredna seja 13. 7. 2000, NB)

2. *način zapisa na plošče CD-ROM – podatkovni CD*

Način zapisa podatkov na plošče CD-ROM urejajo mednarodni standardi, ponazorjeni s »knjigami« različnih barv. Rdeča knjiga določa zapis glasbenih plošč (včasih omenjane kot CD-DA), rumena knjiga določa podatkovne CD-je, zelena plošče CD-i (CD interactive), bela knjiga obravnava zapis Video CD, modra knjiga določa tako imenovane CD Extra (tudi CD Plus, mešani CD-ji z glasbenim delom na začetku in podatkovnim na koncu plošče), oranžna knjiga pa obravnava zapise zapisljivih plošč. (Monitor, julij 1999, NB)

◆ Izraz *rumena knjiga*, pol. *złota księga*, je kalk po fr. *Livre jaune* 'zbirka diplomatskih dokumentov, razpečevanih v francoskem parlamentu v rumenih platnicah' (od tod tudi ime). Britanski parlament ima *Blue books*, diplomatske dokumente, ali *White books*, finančne dokumente. Tako se je imenovala knjiga ruskih vojnih zakonov, ki so veljali v Litvi od 1812 do 1830: ko so v različnih predelih razglašali vojno stanje; takrat je imel vojaški poveljnik absolutno oblast nad prebivalstvom; ime po rumenih platnicah (gl. W. Kopaliński, *Słownik mytów i tradycji kultury*, 1356).

zláta knjiga /ekspr.; pren./ *izredno dobra, pomembna knjiga; knjiga s seznamom in opisom del zaslužnih ljudi*

Metka Furlan (urednica knjižne izdaje, za elektronsko izdajo na CD pa sta poskrbeli še Helena Dobrovoljc in Helena Jazbec) je slovarju na pot zapisala, da je »veliko več kot slovensko-nemški slovar, je zlata knjiga slovenskega besedja in slovenističnega slovaropisja, slovenska zaščitna znamka med slavisti vseh dežel.« (Delo, 20. maja 2006, NB) | To gotovo ne gre, ker saj veste: tudi ko bi se mi ne pojavljali sedaj pred Evropo, bi najbrž dosti drugače razmišljali. Bi vzeli tisto strategijo iz leta 1992, 1993 in rekli: to je zlata knjiga, dajmo jo natiskati in jo boste dobili v lepem tisku in v debelih in pozlačenih platnicah. (Državni zbor RS: 16. redna seja 13. 10. 1999, NB) | Za svoje delo je prejela Ela

Peroci priznanja – tudi nagrado Prešernovega sklada za zbirko Na oni strani srebrne črte (1971), in taka nagrada redko zaide med mladinska dela. Priznanje je bilo tudi, da je bila večkrat uvrščena na listino Andersenovih nagrajencev, mladi so njena dela nagradili z nazivom zlata knjiga. (Delo, 27. nov. 2001, NB) | Po mnenju delovne skupine še nimajo spomenikov mnogi, za razvoj mesta in njegov ugled v širšem prostoru pomembni ljudje. Delovna skupina zato predlaga, naj bi zaslužne meščane vpisali v mestno spominsko knjigo, imenovano Zlata knjiga Novega mesta, izdelano posebej za ta namen. (Delo, 26. jul. 2006, NB) | Zlata knjiga Simona Gregorčiča je tako padla v najprimernejši čas. Je bogato literarno darilo, ki ima predvsem bibliofilsko vrednost. (Delo, 7. feb. 2006, NB)

♦ Frazem *zlata knjiga* omenja že J. Glonar (SSJ, 162): *zlata knjiga*: spisek ljudi, ki so se s čim odlikovali (prvotno v Benetkah matica plemičev).

◎ angl. *roll of honour*; *golden book*; češ. *zlatá kniha*; fr. *livre d'or*; nem. *das goldene Buch*; rus. *kniga početa*.

knjižen

knjižni mōlj, gl. molj.

kobila

kovačeva kobila /ekspr.; ed., pren./ *pojavnost, da to, kar kdo obdeluje, proizvaja ali se ukvarja s čim, ni na razpolago njemu in njegovim bližnjim*

Slovenski otroci kot kovačeva kobila. Pobudo za pisanje sem dobila, ko sem pred dnevi gledala oddajo Dobro jutro na TV SLO. Predstavili so Unicef, seveda s prošnjo za pomoč za tuje otroke, predstavili tudi nekaj donatorjev oz. ljudi, ki delajo za to humanitarno organizacijo, na koncu je bila omenjena oseba, za katero je bilo rečeno, da pomaga tudi slovenskim otrokom. (Delo, 15. nov. 2003, NB) | Kovačeva kobila Evropske unije. Predstavništvo evropske komisije v Moskvi je te dni izdalo lično brošuro o novih projektih v Rusiji za demokracijo in človekove pravice. (Delo, 3. mar. 2006, NB) | Kovačeva kobila ali ministrstvo za črkoslikarstvo. Ministrstvo za razvoj, ki se odločno zavzema za odpravo administrativnih ovir in javno podpira čim širšo uporabo informacijske tehnologije, samo ravna malce drugače. (Delo, 27. okt. 2007, NB) | Birdovo moštvo ni kovačeva kobila, saj je dobilo včerajšnji derbi vzhodne konference proti Orlandu prav zaradi natančnega kaznovanja nasprotnikovih osebnih napak. Indiana je zadela 24 od 26 prostih metov (Čarovnija le 11 od 20) in zmanjšala zaostanek za vodilnimi Floridčani na pičli dve zmagi. (Delo, 16. apr. 1999, NB)

♦ Frazem *kovačeva kobila* je nastal po krajšanju iz rek *Kovačeva kobila je zmeraj bosa* v pomenu 'pri poklicnih storitvah svojca pridejo domači zadnji na vrsto', npr.: Imate svojega osebnega zdravni-

ka? Kovačeva kobila je vedno bosa, zdravnikova žena pa bolna. (Viva, junij 2005, NB) | Zanimalo nas je, komu je Milenko kuhal na silvestrski večer. Svoji družini, je odgovoril (in v šali pristavil, da zanj ne velja, da je kovačeva kobila zmeraj bosa, ker v kuhi neznansko uživa). Tega večera si Poljakovi ne pustijo vzeti, saj so – razen ob delu – malokrat skupaj. (Delo, 4. jan. 2006, NB)

Enak rek je tudi v češčini: *Kovářová kobyla chodí bosa*. V ruskem jeziku kobilo zamenja čevljar, ki je brez čevljev (gl. &).

◎ češ. *kovářová kobyla*; fr. *cordonnier* – *mal chaussé*; rus. *sopožnik bez sapog*.

kobilica

biti kóga/česa kàkor kobílic, gl. *biti koga/česa kot kobilic*.

biti kóga/česa kot kobílic /ekspr.; primera, mn., v 3. os. ed./ *biti v veliki množini, količini, zelo veliko*; sop.: **biti koga/česa kot rusov**

Obramba je pripravljena, a turška vojska se zbira v red. Kot kobilic je Azijatov, vse pisano se zgrinja z vrha v breg; očrneli, mrki bojniki, neugnani, ki se ne boje nikogar na božjem svetu. (Ivan Matičič, Na mrtvi straži, NB) | Zvezdnikov kot kobilic v travi. Na jutrišnjem slalomskem EP pri Bratislavi večina evropskih, svetovnih in olimpijskih prvakov – Slovenci z bronastim kanuističnim moštvom iz Augsburga '96 –. (Delo, 11. jul. 2002, NB) | Lahko zanesljivo ne bo nikomur, saj bo na Slovaškem zvezdnikov, ki kaj pomenijo v Evropi, kot kobilic v travi: svetovni prvak Emmanuel Brugvin, evropski in olimpijski prvak Tony Estanguet, pa lanski zmagovalac svetovnega pokala Michael Martikan ... (Delo, 11. jul. 2002, NB) | Bojim se, sicer bi bil gospod župan že brez hlač. Toliko jih je kakor kobilic! Krofi se bodo sigurno podražili in sladoled in perilo in zrak. (F. Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II. 1925–1932, NB) | Lansko jesen so pri nas v naših gozdovih lešniki in drobnice prav močno obrodile. In polhov je bilo kakor kobilic po vaših zelenih poljih okrog Ljubljane. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB)

♦ Frazem *biti koga/česa kot kobilic* temelji na dejstvu, da se nekatere kobilice, zlasti tiste iz Afrike, lahko pojavljajo v velikih rojih in takrat naredijo tudi veliko škodo tam, kamor se spustijo. V tem so predstavniki blizu nekaterim drugim žuželkam in mrčesu, npr. muham, mravljam, ščurkom in drugim.

◎ angl. *to be like locusts*; *to be like a swarm of locusts*; češ. *je jich jako kobylek*; *rozlezají se jako kobylky*; nem. *sie sind wie die Heuschrecke*; *sie sind wie die Hunde*; rus. *ich kak sobak nerezanyh*; *raspolztis* 'kak murav'i.

kócka

bíti na kócki /ekspr.; pren., v 3. os. ed./ *možna je najbolj neugodna rešitev, zaplet*

»Tebi se še sanja ne, kaj vse je na kocki! Če bi oni ... samo zaslužili, da kaj pripravljamo, me živenga ne bi več videla, ne mene, ne drugih!« (Gítica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Pilotu je zdrsil z ustnic krik: nagrada dvesto funtov mu je polzela iz rok! Pogledal je Mr. Fogga: bil je hladnokrven, čeprav je bilo tisti trenutek na kocki celo njegovo premoženje. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Kaže, da je huda časovna stiska, ko je bil na kocki tudi sklad za izplačilo moralnih odškodnin žrtvam suženjskega dela v Avstriji, pogajalske strani silila h kompromisom in prispevala k temu, da so sveženj podpisali kljub močnim zadržkom. (Delo, 19. jan. 2001, NB) | Pozicija Marka Voljča, 53 let, je bila verjetno najbolj na kocki pred dobrim letom. (Delo, 2. avg. 2003, NB) | Tu so mnogi prepričani, da je napadena njihova kultura, da so na kocki pomembne zadeve in da če se ne bodo dvignili proti zlu v družbi, v tem primeru proti prekinitvi nosečnosti, bo zmagal hudič. V 21. stoletju se mi to res zdi ameriška posebnost. (Delo, 31. dec. 2004, NB) | Morebitna Natova vojaška intervencija – na kocki naj bi bila kredibilnost Nata – morda lahko prepreči humanitarno katastrofo kosovskih Albancev, kar naj bi bil tudi njen namen. (Delo, 10. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *kocka je padla*.

kócka je pádla /ekspr.; pren./ *odločeno je (ob pomembni odločitvi)*; sop.: **alea iacta est**; prim. **prestopiti Rubikon (rubikon)**

Tako, kocka je padla; nocoj pobegnem, pa če bom moral tudi ubiti kakšnega od stražarjev ... Do danes je bilo namreč le napeto, zdaj pa se tudi streljajo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Kocka je padla, denarna pustolovščina se je začela. Slovenija je dobila svoj denar in s tem vzela svojo denarno in gospodarsko usodo v svoje roke. (Delo, 5. okt. 2001, NB) | Kocka je padla, ko je francoski vrtnar Joseph Monier (1823–1906) leta 1867 v domači delavnici iz betonu podobne zmesi izdeloval cvetlične lonce, ki so seveda vsi po vrsti hitro popokali. Nekega dne je slučajno segel po navadni žici in jo dodal v zmes za vlivanje loncev. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Kocka je padla: štadion ostaja za Bežigradom. (Delo, 18. dec. 2003, NB) | Kocka je padla – jutri grem pod nož ali, povedano drugače, na hospitalizacijo. (Delo, 21. nov. 1998, NB) | Jerofejev v svoji »pesnitvi« na poseben način »prekoračuje« različne »Rubikone« duhovnosti, svobodomiselstva in telesnosti – po vzoru Julija Cezarja, ki je leta 49 pr. n. š. z vzklikom »alea iacta est« (kocka je padla) prestopil severnoitalsko reko Rubikon in s tem začel državljansko vojno. (Drago Bajt, V burji besed, NB)

◆ Kot pripoveduje zadnji citat, frazem *kocka je padla* izhaja iz lat. *alea iacta est*, ki se pripisuje Juliju Cezarju. Ta naj bi s temi besedami, ki naj bi si jih izposodil od grškega dramatika Menan-

dra, komentiral svojo odločitev, da bo z vojsko prekoračil rečico Rubikon in začel državljansko vojno. Po zakonu je namreč moral vsak vojskovodja, ki se je s severa vračal v Rim, pred Rubikonom razpustiti vojsko. Danes se s temi besedami označuje drzna, tvegana, težavna odločitev. Frazem med starejšimi slovarji omenja J. Glonar (SSJ 163): – preneseno: *kocka je padla*: stvar je odločena. Izraz *kocka je padla* ne glede na grško ali latinsko patino izhaja iz jezika kockarjev, saj pri kockanju vsak met oziroma padec kocke na podlago pomeni tveganje, saj odloča o dobitku ali izgubi oziroma sreči ali nesreči. Iz izraza *kocka* v pomenu 'predmet v obliki kocke z eno do šest pikami na ploskvah, ki se uporablja pri igrah na srečo' sta tvorjena izraza *kóckati* 'igrati igro (na srečo) s kockami' in 'igrati igro na srečo sploh' in *kóckar* 'igralec, ki kocka'. Analogna tvorjenka iz lat. *alea* je *aleator* 'kockar', iz tega pa je knjižna izpeljanka *aleatoren* 'odvisen od sreče ali naključja'. Z izpeljanko *eleatoren* je pomensko povezan tudi glasbeni izraz *aleatorika* 'komponiranje, ki prepušča izvajalcu način in oblikovanje izvajanja skladbe po avtorjevih določilih' z izpeljanko *eleatoričen* 'značilen za eleatoriko ali eleatorja'.

◎ angl. *the die is cast*; češ. *kostky jsou vrženy*; fr. *le sort en est jeté*; les dés sont jetés; hr., srb. *kocka je bačena*; *kocka je pala*; lat. *alea iacta est*; nem. *der Würfel ist gefallen*; *die Würfel sind gefallen*; pol. *kości zostały rzucone*; rus. *žrebiť brošen*.

postáviti káj na kócko /ekspr.; pren., nedov. **postavljati/ tvegati ob pomembni odločitvi**

Tako se je samoljubnim ustavovercem razlika med politiko mestnega sveta in deželnega zbora zdela očitna. Večina v Mestnem svetu naj bi bila po njihovem mnenju svoj obstoj postavila na kocko, neprisiljeno, prostovoljno, iz možatega občutka za čast. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Nisem še srečal državnega uradnika, ki bi mi dal zaupen dokument, ne da bi vedel, da nihče, prav nihče ne bo izvedel, kje sem ga dobil. Dejstvo je, da tak človek velikokrat postavi na kocko vse, izguba službe pa je še najmanj, kar ga lahko doleti. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Andrej Volokitin pa je znova vse postavil na kocko. Žrtvoval je dva kmeta, ki ju je Madžar Ivan Farago hladnokrvno tudi vzel. (Delo, 22. jan. 2002, NB) | Ko je človek še mlad in neumen, ga to niti pretirano ne moti. A starejši in izkušenejši ko postaja, bolj mu je jasno, da je rezultat vselej negotov in da postavlja na kocko svoje dobro ime. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Žal pa se ob vseh plusih, ki jih v sebi skriva podoba »novega očeta«, pojavljajo tudi številni dvomi. Mednje bi lahko uvrstili tudi pomislek, po katerem naj bi moški, ki se spuščajo v svet ženskih čustev, postavljali na kocko svojo očetovsko avtoriteto. (Delo, 4. jun. 1999, NB)

◆ Gl. *kocka je padla*.

⊙ fr. *mettre en jeu*; hr., srb. *staviti na kocku*; *metnutu na kocku*; it. *mettere a repentaglio q.c.*; *correr l'alea*.

postáviti življênje na kócko, gl. **življenje**.

postávljati káj na kócko, gl. *postaviti kaj na kocko*.

postávljati življênje na kócko, gl. **življenje**.

kóckanje

kóckanje z življênjem /ekspr.; pren., mn. z življenji/ *življenjsko nevarno ravnanje*; sop.: **igra z življenjem**

Ta samomor iz malomarnosti. To kockanje z življenjem kot edinim zastavkom. Taki primeri učijo, kako se prezira življenje, ne pa, kako se ga spoštuje, in so za vzgojne namene neproduktivni. (Delo, 6. avg. 2005, NB) | To ne more biti več nesreča, ampak je to adrenalinski šport, kockanje z življenji. To se je v času Jugoslavije do neke mere toleriralo, zdaj pa se pač ne ... (Google, domn. *sopca.com/...*) | 22. maj 2009 ... Če ne znajo izterjati od tega svojega kockanja z življenjem denarja za to, pol naj še sami plačajo ta adrenalin. (Google, *rtvslo.si/crna-kronika...*)

⊙ Gl. *kockati z življenjem*.

kóckar, gl. *kocka je padla*.

kóckati

kóckati z življênjem, gl. **življenje**.

kóklja

bđeti kot kóklja [nad kóm/čím] /ekspr.; primera/ *zelo, preveč skrbeti za koga, kaj*

Po njegovem zatrjevanju v agenciji sledijo karieri modelov. In čeprav ne morejo ves čas in stoodstotno bđeti nad dekleti kot koklja nad piščanci, imajo zaposlene skrbnike, ki pazijo na modele in na to, kako živijo. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | Morje je hribom enakovredni slovenski heraldični simbol, Piran pa je nedvomno najrepreszentativnejši kraj ob njem. Kot dediščino smo prejeli njegove edinstvene kvalitete; na skrajnem delu obale je po terenu zleknjeno slikovito naselje, ki ga proti celini varuje primorsko lahkotno kulisasto obzidje, na severozahodu pa kot koklja bedi cerkev svetega Jurija, ki se zdi za ubrani videz samega mesta celo prevelika ... (Delo, 21. avg. 2000, NB)

⊙ Primera *bđeti kot koklja* nad kom/čim temelji na dejstvu, da koklja zelo skrbi za svoje piščance in jih v nevarnosti tudi odločno brani.

⊙ angl. *to fuss/worry over so. like a mother hen*; češ. *starat se o koho jako kvočna*; fr. *être mère-poule*; *s'occuper de qn. comme une mère-poule*; *surveiller qn. comme une mère-poule*; nem. *sich um jmdn. sorgen wie ein Glucke*; *wie eine Glucke sein*.

čepėti kot kóklja [na jájcih], gl. *kot koklja na [jajcih]*.

kot kóklja [na jájcih] /ekspr.; primera, tudi **kakor/ (namensko) nepremičen**

Mošeja Haghia Sophia ne stoji, ampak čepi kot koklja, razlezena v svoji nerazumni ženski samozavesti. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Potem sem skozi črne vrtnice med črnimi koli ob črni vodi v črni vasi Ohinemotu zagledal belo cerkvico Svete vere. Čepela je tam kot koklja, ki ponuja svoje varne tople peruti. Zgledala je kot vse razumevajoča mama, ki je vedno na voljo. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Ti, enooki, pojdi s svojimi na Šmartin pred Kranjem! Ondi imajo gospod fajmošter debelo vrečo srebrnih tolarjev in vsak večer jih pokladajo pod vzglavje svoje postelje, da spijo na njih kakor koklja na jajcih! (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | PURGAR: Na svojih cekinih sedim, kakor koklja na jajcih in zeha se mi zaradi preoblega obeda. Tako sedeč sem zavozil nedolžno politiko v blato in smrad. (I. Cankar, Purgar/Politični članki in satire, NB)

⊙ Gl. *bđeti kot koklja* [nad kom/čim].

⊙ češ. *sedět jako kvočna na vejčích*; nem. *Dauf etw. hocken wie eine Glucke (auf ihren Eiern)*; rus. *sidet' kak istukan*; *sidet' kak kurica ja jajcah*.

naj kóklja brčne kóga /šalj.; pren., v medm. rabi/ *izraža podkrepitev trditve*

Krščena je bila za Metko, pa če si jo vprašal, kako ji je ime in kako se piše, je povedala po svoje: Tenda Lala. Tenda namesto Metka. Lala namesto Šelanova. Tenda Lala, naj jo koklja brčne! (F. Milčinski, Drobiž, NB) | Moral sem se zamejati. »V krogu mojih prijateljev!« naj jih koklja brčne ki so pričeli zadnji čas, posebno oženjeni, take nedostojne dovטיפe zbijati, da je zunaj pred durmi vedno življenja nevarna gneča prisluškušočih natakarič. (F. Milčinski, Igračke, NB) | Tomislav Vrečar: Naj me koklja brčne, potem bom pa še jaz njo. (Delo, 20. maja 2004, NB) | »V zid naj se zaleti, pa bo videla Benetke!« In zamrmral je: »Naj me koklja brčne, če je bil denar njen, ki ga je vrnila! Tista njena terna je bila tudi sleparija!« (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB)

⊙ Frazem *naj koklja brčne* koga temelji na dejstvu, da je koklja v primerjavi z drugimi kurami bolj napadalna, saj odločno brani gnezdo, v katerem vali, ali že izvaljene piščance. Sestavina *brčne* je tu pretiravanje, hiperbola, a prav s tem je dosežen pomen – podkrepitev trditve. Temu služi tudi medmetna raba. Med starejšimi slovarji jo omenja J. Glonar, SSSJ, 164: *koklja ga naj brčne*: krotka kletvica, izraz nejevolje. V približno ustreznih čeških frazemih sta namesto koklje sestavini *koza* in *gos* (gl. ⊙).

⊙ češ. *aby tě koza trkla*; *aby tě koza koplá*; *aby tě husa koplá*; rus. *čtob tebe pusto bylo!*; *čtob tebjá pripodnjálo i šlěpnulo!*; *čtob tebe ni dna ni pokryški!*; *čtob tebe!*.

sedėti kàkor kóklja [na jájcih], gl. *kot koklja na [jajcih]*.

stára kóklja /nizko; pren./ *nerodna (starejša) ženska, ki veliko govori*

Nikar se ne gugaj na stolu! Stara koklja, pa še sedeti ne znaš, veš, da tega ne trpim! (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | To ni bila tista mlada punčka vznemirljivega videza, ki sem jo videl, kako se je prikazovala izza zavese. Bila je stara koklja s sokoljim kljunom in tesno stisnjenimi, podlimi očesci. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Ampak Gertie si ne pusti dopovedati, od mene že ne. Misli, da sem stara koklja, ki vtika nos v tuje zadeve. Morda bo prisluhnila vam. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB)

© hr., srb. *stara kokoš*; pol. *kwoka*.

kòl

obésiti kaj na kòl /star.; pren., nedov. *obešati*/ *opustiti kaj, prenehati s čim*; sop.: **obesiti kaj na klin**

Službica je to – žal, da sem jo že na kol obesil, ker sem se ves dan smejal samemu sebi in drugim. »Te je agent Muzelj morda zopet opeharil za tvoj honorar?« (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Zakaj budalost? Saj mi je ravnokar pravil Meglič, da ste obesili šivanje na kol, odkar imate štacuno. (I. Cankar, Dve družini, NB) | No, Lipe z Nižave. Za Tekstorja se piše in šolo je obesil na kol. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB)

♦ Frazem *obesiti kaj na kol* omenja Cigale II, 1076, ko pri iztočnici *Nagel* razlaga nem. *etwas an den Nagel hängen*: *kaj na kol obesiti, obešati, zanemariti, zanemarjati, v nemar pustiti*. O nastanku gl. *obesiti kaj na klin*.

© Gl. *obesiti kaj na klin*.

obešati kaj na kòl, gl. *obesiti kaj na kol*.

kóla

silá kóla lómi, gl. **silá**.

kòlec

glédati kàkor čúk z visòkega kòlca, gl. **čuk**.

koléno

biti do kolén v dréku /nizko; pren., navadno v mn./ *biti v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **biti do vratu v dreku; stati do vratu v dreku; biti v dreku; stati v dreku**

Ko bo vamp poln, trebušček lepo napet, bo čakati skočil nanj. Ko bo počil, je rekel nekdo, bomo do kolen v dreku. In spet so se režali. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Če bi Grizold torej stopil v kakšno pregloboko blatno lužo, fotografi pa bi to posneli, bi se potem v časopisih pojavili naslovi »Grizold do kolen v dreku« ali kaj podobnega. To bi bil madež na njegovi osebnosti in karieri. (Delo, 21. dec. 2002, NB)

♦ Frazem *biti do kolen v dreku* z različico *stati do kolen v dreku* izhaja iz frazema *biti v dreku*

z različico *stati v dreku*. Ta je nastal po prenosu konkretnega neprijetnega položaja, v katerem se znajde kdo, ki se znajde globoko v (človeškem, živalskem) blatu. Sestavina *do kolen* (tudi *do gobca, do vratu* itd.), v nemščini *do vratu, do prek ušes* (*bis an der Hals, bis über die Ohren*) pomeni stopnjevanje neprijetnega, zapletenega položaja. V zvezi s tem je preneseni pomen sestavine *drek*: nizko 'neprijeten, zapleten položaj'.

© nem. [*bis zum/bis über den Hals*] *im Dreck sitzen/stecken*; [*bis über die Ohren*] *im Dreck sitzen/stecken*.

grísti koléna /ekspr.; mn., pren./ *hoditi v hudo strmino*

Knjiga ni le vodnik, kam in kako gristi kolena in priti čim višje, marveč tudi dokaj dobra predstavitev kulturne krajine s prebivalci. (Delo, 15. jul. 2000, NB) | Tako kot v zgornjih bohinjskih vaseh, kjer si morajo ljudje zaradi strmine pri košnji gristi kolena, tudi pri Betelu pomisliš, da bi morala država ljudem, ki ostajajo na zemlji in skrbijo zanjo, še kaj dati, ne pa jim jemati. (Delo, 14. maja 1998, NB) | Sledil je spust za 100 m, potem spet vzpon za 300 metrov. Tu in tam smo že grizli kolena in sopihali kakor konji, a hujšega ni bilo. (Delo, 9. avg. 2003, NB) | Ob tej priložnosti je kupil tudi par prašičkov. No da, odkrito rečeno, je pravzaprav čakal na to, da si bo Jera kaj polomila, češ kaj bi človek po nepotrebnem dvakrat grizel kolena in se spenjal v tako nazarensko strmino. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB)

♦ Frazem *gristi kolena* temelji na prisposobi po resničnem dejstvu, ko se kdo pri hoji v strmino zaradi ohranjanja ravnotežja tako nagne naprej, da pride z glavo do kolen, tj. v položaj, ko bi lahko grizel kolena.

iméti méhka koléna /ekspr.; mn., tudi pren./ *biti negotov v hoji zaradi strahu, vinjenosti*; prim. **kolena se tresejo komu**

Znamenje, ki so ga včeraj dobili proračunski uporabniki, je tudi zaradi Mramorjvega ravnanja nedvoumno: pred usodnimi referendummi in potem v mesecih pred bližajočim se volivnim letom ima vlada mehka kolena. (Delo, 7. mar. 2003, NB) | Ljudje, ki bi užaljeno in zgroženo ugovarjali, da niti zdaleč niso plačani za dolžnosti reklamnega servisa, temveč za širjenje vesti, dognanj in njihovo analizo, dobijo mehka kolena in tresoč se glas, ko gre za patriotično propagando. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | Roberto Baggio, ki je Italijo z golom v zadnjih minutah rešil poraza v tekmi proti Čilu (2 : 2), si je verjetno s tem pridobil srca še zadnjih prebivalcev Apeninskega polotoka, torej tistih redkih, ki se ne prištevajo med »nogometoljubce«. Še celo nekdanja filmska diva Sofia Loren je priznala, da ob pogledu na Baggia dobi kar nekam mehka kolena. (Delo, 15. jun. 1998, NB) | Razlog za mehka kolena naštetih evropskih držav niso bili le njihovi različni interesi (Nemčija ima na primer

veliko kosovskih beguncev, ki bi jih rada vrnila) ali razlike v odnosu do Beograda, ampak predvsem trdo stališče Rusije. (Delo, 26. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *imeti mehka kolena* temelji na dejstvu, da so zdrava in trdna kolena pogoj za zanesljivo in stabilno stoji in hojo. Nasprotno so mehka, tresočča se kolena, ki so posledica strahu, boleznih ali pijanosti, prisposoba za negotovo hojo.

koléna se trésejo kómu /ekspr.; tudi pren./

1. zelo je šibak

Drugačen je bil tvoj pogled, bolj vesel tvoj smeh, bolj ponosen tvoj korak. Zdaj se ti že tresejo kolena, nič več ni upanja v tvojih očeh, čas je blizu, tovariš od rojstva! (I. Cankar, Mimo življenja, NB)

2. zelo se boji

Pred naslednjim korakom, odločnim spodbujanjem priseljevanja, pa se vodilnim politikom še tresejo kolena, pa čeprav daljnovidneži že opozarjajo, da kmalu tudi Indijci in Belorusov ne bo več dovolj za potrebe visoko razvitih industrijskih držav. (Delo, 30. maj 2001, NB) | Razpored jim je na lanski poti na Final Fouru namenil najbližja tekmeča, Cibono in Stefanel, letos pa vnovič italijanskega prvaka – Benetton iz Trevisa. In če lahko sodimo po pisanju časnikov na Apeninskem polotoku, se našim sosedom že pošteno tresejo kolena. (Delo, 2. mar. 1998, NB) | Ko sem po drugi vojni poklicno začnela v mariborski Drami, sem morala v prvi vlogi prinesiti skledo žgancev na prizorišče v Cankarjevem Hlapcu Jerneju in njegovi pravici. Srce mi je razbijalo in kolena so se tresla. (Delo, 27. dec. 2003, NB)

◆ Gl. *imeti mehka kolena*.

ne bití kómu ne v pèto ne v šèsto [koléno], gl. **pèti. ne sečí kómu niti do kolén** /ekspr.; navadno mn., pren./ *ne biti komu enak, enakovreden po kaki pozitivni lastnosti, značilnosti*; sop.: **ne sečí komu niti do gležnjev; ne sečí komu niti do pet; prim. iz oči v oči**

»Le privoščite naj jo, saj imate vi drugo.« »Drugo, seveda, tisto Smrekarjevo punco, ki Minki ne seže niti do kolen.« (F. S. Finžgar, Sama, NB) | »Tiranska borza lahko samo zavida stavnici njeno organizacijo. Na drugi strani ceste, v kulturni dvorani, bi lahko našli brokerje, ki jim borzni posredniki ne sežejo niti do kolen,« so zapisali v Ekonomii. (Delo, 16. jun. 2000, NB) | Lastniki, še bolj pa novinarji uglednih časnikov se ob takšni konkurenci nekoliko zmrdujejo, saj jim po kakovosti resda ne seže niti do kolen. A tega od tovrstnih listov tudi nihče ne pričakuje. (Delo, 4. mar. 2002, NB) | »Če bi imeli letos še Skelina, nam nihče ne bi segel niti do kolen,« so si bili po torkovi prepričljivi zmagi enotni ljubitelji košarke v Novem mestu. (Delo, 24. okt. 2002, NB) | A vseeno sem morala priznati Ircem, da so mojstri svojega poklica in da jim pri trženju Postojske jame in Škocjanskih jam ne sežemo niti do kolen. (Delo, 24. apr. 2004, NB) | McDonald's v soseščini je bil zanje namreč groba žalitev velikega pisatelja in kajpak izjemno okusne gruzinske kuhinje, ki ji ameriški hamburgerji nikoli

ne bodo segli niti do kolen ... (Delo, 2. nov. 2002, NB) | Ko je videl, da v slogu in v misli ne seže Malovrhu niti do kolena in da bi bilo vsako intrigriranje proti njemu brezuspešno, se je poslovil od »Slovenskega Naroda« in je postal (to je posebno poglavje) neplačan magistratni uradnik. (I. Cankar, Izjava/Članki, polemike in feljtoni, NB) | Vsi visoki gospodje n. pr., ki so svoj čas takó protektorsko govorili o Govékarju, niso mu segali gledé literarne izobraženosti niti do kolena. (I. Cankar, Frančišku Levcu/Pisma I, NB)

◆ Frazem *ne sečí komu niti do kolen* s starinsko različico *ne sečí komu niti do kolena* je nastal po motivaciji, ki temelji na vrednotenju, merjenju ali pojmovanju človeškega telesa v pokončnem stanju. Odraslo človeško telo, pojmovano kot celota, je prisposoba za popolnost. Kar ga po višini, popolnosti ne dosega, mu ni enakovredno. To je v slovenskem frazemu izraženo s predložno zvezo *do kolen (do kolena)*, v sopomenskih frazemih *ne sečí komu niti do gležnjev* in *ne sečí komu niti do pet* s predložnima zvezama *do gležnjev* in *do pet*. Z močnim, tj. dvojnim zanikanjem *ne – niti* je ta neenakost, neenakovrednost še močnejše poudarjena, čeprav bi bil že trdilni izraz *segati komu do kolen* dovolj nazoren. V trdilni obliki je npr. ustrezní frazem v hrvaškem ali srbskem jeziku – *biti komu do koljena* – pa tudi v češkem *sahat komu zravna tak po kotníky*. V nekaterih jezikih je ta neenakost zanikano izražena še bolj drastično, tj. npr. s *peto* v slovenskem in poljskem in s *podplatom* v ruskem jeziku (gl. ☉). Mnogo blažja je neenakost v Glonarjevem (SSJ, 346) *niti do brade mu ne sežem*, medtem ko je – nasprotno – enakovrednost izražena v frazemu *iz oči v oči*. Ustrezno rus. *ne goditsja i v podmětki komu* razlagajo kot vzhodnoslovansko iz izraza *ne goditsja i v sled stupit' komu-l.*, tj. 'ni sposoben niti slediti komu' (gl. SRF³, 546).

☉ angl. *to not be able to hold a candle to so.*; *to not be a patch on so.*; češ. *nesahat někomu ani po kolena*; *nesahat komu [ani] po kotníky*; fr. *ne pas arriver à la cheville de qn.*; hr., srb. *biti komu do koljena*; nem. *jmdm. nicht das Wasser reichen können*; pol. *ne dorastać (dorosnąć) komus do pięt*; *nie sięgac komus do pięt*; rus. *ne goditsja i v podmětki komu*.

pásti na koléna /ekspr.; mn., tudi pren./

1. poklekniti (pred kom)

Članice EU to že dobro vedo, mi in naša javnost pa to šele spoznavamo. Ni nam treba ob vsaki bruseljski besedi pasti na kolena. Lahko tudi dvomimo in rečemo kaj drugega. (Delo, 31. dec. 1998, NB) | Takrat so do izraza prišli Tkalcéva nepopustljivost, borbenost in prepričanost v lastne sposobnosti. Po slabih dveh urah boja je

v slogu Björna Borga padel na kolena in se na ta način veselil svojega največjega uspeha. (Delo, 5. maja 1999, NB) | Tedaj je padel na kolena, z obema rokama je objemal ugrabiteljeve hlače. Ko je sprevidel, kakšna usoda ga čaka, je potnik ob odprtih vratih začel jokati in rotiti za milost. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB)

2. ukloniti se komu, čemu

... vztrajali so na tem, da so japonski zločini v prvi polovici tega stoletja tako hudi, da se lahko novi kitajsko-japonski odnosi prijateljskega sodelovanja razvijajo le, če bo Tokio najprej padel na kolena in priznal svoje grehe ... (Delo, 6. mar. 1999, NB) | Proti takšnemu Bogu bi ostal človeku samo upor. V tem pogledu dam popolnoma prav Camusu, ki pravi nekako: »Pred Bogom boš padel na kolena, če je prvi vreden svojega imena ...« (Delo, 36. feb. 1998, NB)

3. pokloniti se komu

Ta Rudolph Giuliani, pred katerim bi morali Italijani pasti na kolena, saj ima italijanski priimek, je po rodu iz Italije in po njegovi zaslugi smo Italijani v tujini prikazani v nekoliko lepši luči. (Delo, 7. jul. 2003, NB) | Sedmega decembra pred 30 leti je Willy Brandt pred spomenikom padlim upornikom varšavskega geta pod neznošno težo zgodovinske odgovornosti padel na kolena; podoba kanclerja mogočne Zahodne Nemčije, ki kleči na tujih tleh, je pretresla svet. (Delo, 7. dec. 2000, NB) | A to pomen relativiranja samo še povečuje. Človek naj bi torej ne padel na kolena niti pred tistimi, ki imajo dar jezikov, kar je dar Svetega Duha, kje pa šele pred tistimi, ki so se s trudom naučili kakega jezika, kar ni nujno dar niti navadnega človeškega duha. (Vinko Ošlak, Pojasnilo prijateljem o esperantu, NB)

prošiti koga na kolénih /ekspr.; mn., tudi pren./ *zelo prositi koga*

»Oh, Kriste, kam se bom dala?« je izpregovorila Francika in koj še glasneje zaihtela. »Jaz pregovorim očeta, če ga bom morala prositi na kolenih, saj sem ti že rekla,« je povedala Lojza. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Res je, da so bili to precej drugačni časi: da smo lahko dobili devize, smo se morali znajti na vse načine; izvažali smo gobe, polže in gosje perje, čim več surovin smo poskušali kupiti s t. i. klirinškimi dinarji, za kredit pri bankah smo morali prositi na kolenih. (Delo, 20. sep. 2003, NB) | Predstavljam nekoga, ki ne obstaja, in sam igram božjo vlogo. In če nekomu nočem odpustiti grehov, mu jih ne odpustim, pa če me prosi na kolenih. (Delo, 1. dec. 2001, NB) | S slastjo se je spominjal Peter na svete zgodbe o razbojnikih in velikih grešnikih in sveto-sladko mu je bilo pri srcu, kadar si je domišljal, da je on sam tisti grešnik in da prosi na kolenih zaslužene kazni. (I. Cankar, Življenje in smrt Petra Novljana, NB) | Pred bogohramom se je zbrala spokorjena množica napadalcev, na kolenih prosijo boga odpuščanja in se skupaj z duhovščino neusmiljeno bičajo. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB)

♦ Frazem *prošiti koga na kolenih* temelji na predložni zvezi *na kolenih*. Ta izraža položaj skrajne

ponižnosti v odnosu do gospodarjev, vladarjev, a tudi do posameznega boga pri molitvi, preneseno veliko mero, stopnjo tega, kar pomeni sestavina *prošiti*.

státi do kolén v dréku, gl. *biti do kolen v dreku*.

kolésce

bíti [le] kolésce [k^{jé}, k^{óga}/č^ésa] /ekspr.; pren., tudi **postati, postajati/ brez lastne odgovornosti izbire biti samo majhen, nepomemben del česa**; prim. **postáti oródlje [č^ésa, za k^à]**; **postati igračka [k^{óga}, č^ésa]**

Sodišče je Tokačo oprostilo plačila stroškov kazenskega postopka, odvzelo pa mu je tovornjak, prirejen in uporabljen za izvršitev kaznivega dejanja. Sodniki so menili, da je obtoženi le kolesce v združbi, ki se ukvarja s tihotapljenjem ljudi, »v njegovem ravnanju pa je podana koristoljubnost«, čeprav za »avtoprevoznike« storitve ni prejel denarja. (Delo, 7. mar. 2000, NB) | Gospod Snow bo torej predvsem kolesce v Cheneyjevi in Rovejevi vililni mašineriji, katere najpomembnejši cilj je vnovična izvolitev tačas najbolj izpostavljenega člana waspovske dinastije Bush. (Delo, 11. dec. 2002, NB) | Na začetku sojenja je prvoobtoženi pripravil novo presenečenje: v pismu, ki ga je poslal flamski televiziji VTM, je odgovornost za strahotna dejanja naprtil Nihoulu, o katerem trdi, da je imel ključno vlogo, sam naj bi bil le kolesce v mehanizmu zla. (Delo, 2. mar. 2004, NB) | Moj brat je zelo uspešen v ameriški družbi, vendar je izgubil občutek za biti, izgubil je svojo človeškost. Ceniti uspeh pomeni postati kolesce v sistemu. Sistem ti narekuje tvoje potrebe. (Delo, 19. avg. 2000, NB) | Po uradnih informacijah turisti teh novih, nevernih razmerij naj ne bi občutili, občutijo pa jih avtorji kritičnih pripomb, ki lahko prav hitro postanejo kolesce zlonamerne propagande, kakršno je pred nedavnim širil del avstrijskega tiska, ko je pisal o minah na Jadranu, ki pa jih ni bilo niti med hrvaško-srbsko vojno. (Delo, 11. jun. 1998, NB) | V naslovni vlogi Terezije je predano nastopila Mirjana Šajinović, ki je s krčevitostjo in fanatizmom premočrtno izrazila predanost ljubezni »brez računa« in pripravljenost na žrtve. Njeno sestro Pavlino, ki ji je sprva dobrohotno nadomeščala mater, v samostanu pa je kot sestra Agneza vse bolj postajala le kolesce v mehanizmu brezčutne institucije, je izoblikovala Maja Gal Štomar. (Delo, 16. jan. 2001, NB) | Kakor sporoča hrvaška cerkev, nedeljsko delo ne škodi le trgovcem, ampak tudi kupcem, saj državljani nezavedno postajajo le kolesce industrijske družbe, ki čez teden proizvajajo, v nedeljo pa troši. (Delo, 17. dec. 2003, NB)

♦ Frazem *biti [le] kolesce* [k^je, k^oga/č^ésa] se naša na delovanje določenega stroja, v katerem so nekateri deli, kot kolesca, zobniki itd., potrebni za njegovo delovanje, a nimajo pri tem nobene lastne pogonske moči. Če kak tak del izpade ali se pokvari, je delovanje stroja moteno ali včasih tudi

onemogočeno. Preneseno na človekovo obnašanje sta na tem dejstvu nastala še frazema [eno] *kolesce* [v glavi] *manjka* komu in *kak(šen) kolešček* [v glavi] *manjka* komu. V nekaterih jezikih, npr. v nemškem, slovenskima pomensko enak frazem lahko temelji tudi na odvečnosti pokvarjenega kolesca: *ein Rädchen zuviel haben*.

☉ češ. *být pouhé kolečko v mašinérii; být jen kolečko v mašinérii*; nem. *nur ein Rädchen im Getriebe sein*.

[éno] koléсце [v glávi] mánjka kómu /pog., šalj.; pren., 3. os./ *kdo je nekoliko čudaški*

Mimogrede: poleg evfemizmov, ki so v nekaki razvojni liniji izpeljana nadomestila, so še drugi, taki, zgrajeni na – preskoku. Navaden evfemizem pove recimo, da temu in temu človeku manjka eno kolesce v glavi, preskočni evfemizem pa je zgrajen drugače. Če recimo kak španski gospod na stara leta ‘znori’ (ali pa tudi samo izreče kaj hudo neprimernega), bo takoj slišati: »A la vez, viruela!« (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Za sebe sam najbolje vem, kje mi kakšno kolesce manjka in katera so dobro namazana. Sicer pa na svetu ni človeka, ki bi mu v glavi vse delalo perfektno in vsakdo je idiot na kakem področju. (Google, www.alter.si/tabla...) | Genialno. V prihodnje bodo morali novinarji najprej počakati, da se proti pravosodnemu ministru Marušiču najprej vloži ovadba; šele potem bodo lahko obelodanili, da našemu pravosodju manjka kakšno kolesce. (Delo, 2. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *biti* [le] *kolesce* [kje, koga/česa].

☉ češ. *mít* [v hlavě] *o kolečko miň; mít* [v hlavě] *o kolečko víc*; nem. *eine Schraube locker haben; bei jmdm. ist ein Rädchen/eine Schraube locker; nicht alle Tassen im Schrank haben*; rus. *vintikov ne hvataet u kogo*.

postájati [le] *koléсце [kjé, kóga/česa]*, gl. *biti* [le] *kolesce* [kje, koga/česa].

postáti [le] *koléсце [kjé, kóga/česa]*, gl. *biti* [le] *kolesce* [kje, koga/česa].

koléšček

biti kákšen koléšček kjé /ekspr.; pren./ *biti kakšen del česa*

In da bi se prepričali, da ti politiki ne bi omahovali v svoji misiji, narediti svet varen za velike korporacije, da bodo lahko ustvarile še večje kose denarja, ima PhRMA na washingtonskem plačilnem seznamu 297 lobistov. To je po en na dva člana kongresa. Johnny Young je le manjši kolešček v velikanskem političnem stroju, ki ga predvsem hrani denar korporacij. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | To pomeni, da glavni zvezni inšpektorji niso več potrebni, zato jih lahko sčasoma ukinejo. A s tem ko bo Putin dobil še več oblasti, bodo še pomembnejši kolešček državnega stroja postali tudi predsednikovi predstavniki oziroma opolnomočenci. (Delo, 16. okt. 2004, NB) | Leta in leta nikoli ni na svoje oči videl svojega

šefa. Bil je le nepomemben kolešček v stroju. Nekega dne pa je lastnik naredil obhod po tovarniških halah in očeta povprašal o otrocih. (Delo, 27. sep. 2005, NB)

◆ Gl. *biti* [le] *kolesce* [kje, koga/česa].

kák(šen) koléšček [v glávi] mánjka kómu /šalj.; ekspr.; pren./ *je nekoliko čudaški*; sop.: **[eno] kolesce [v glávi] manjka kómu**

Najin otrok pa prihaja gledat, kaj da je. (Morda porečete, da mi manjka tudi kak kolešček, ko primerjam trpljenje živali in očeta, toda funkcijsko je vse le podobno!). (Delo, 14. jul 2001, NB) | Če bi se vojaki, mornarji in padalci znašli na vaji na portoroški plaži, ali pa če bi res streljali po Koprskem zalivu (ne le avgusta, tudi januarja), bi lahko globoko soglašali z istrskim županom Ivanom Jakovčičem in se zelo odločno vprašali, če komu v vojski morda res ne manjka kakšen kolešček. (Delo, 31. avg. 2001, NB) | »Včeraj mi je neko pesem bral, ki jo je o meni skoval. Če mu še ne manjka koleščka v glavi, ga bo pa kmalu izgubil.« »In pa o Triglavu in o Savi ali o teh nič ne poje?« (Janko Kersnik, Raztreseni listi, Leposlovni podlistki, NB) |

◆ Gl. *biti* [le] *kolesce* [kje, koga/česa].

kóliko

kóga je kóliko v hláčah, gl. **hlače**.

védeti, kóliko je úra, gl. **ura**².

videti, kóliko je úra, gl. **ura**².

koló

biti [za] pětó koló /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *biti nepotreben, odveč*

Pasja mrha nam bi delala na lovu samo napoto. Pes pri naši veliki brakadi bi bil peto kolo pri biciklu. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Z vseh strani pohvaljeni nastopi so Friedlo poplačali dolga leta potrpežljivega čakanja in frustracij, ko je bil v reprezentanci vedno peto kolo. (Delo, 18. jun. 2002, NB) | Kitajska in Rusija se previdno učita voziti vsaka na svojem monociklu. Razen če Velika Britanija pri prerazporeditvi nadzora nad energetskimi viri planeta ne predstavlja tudi celotne Evrope, je EU v tej avanturi peto kolo. (Delo, 22. jan. 2003, NB) | »Kaj pa jaz?« je z užaljenim glasom pripomnil Tony, »ni mi vseč, če sem peto kolo, medtem ko se Daphne posveča svojemu španskemu grofu.« Birdie je bila videti v zadregi, a ji je lady Daphne priskočila na pomoč. (Delo, 26. feb. 1998, NB) | Imamo ministra za zdravstvo, ki so ga sindikati po dolgotrajnih (tudi stavkovnih) izkustvih pozvali k odstopu, a jih je vedno prezrl kot peto kolo na vozu, ki tako ali tako, če ga gledamo v luči zdravstvene politike, ni sposobno več samokrmiljenja. (Delo, 21. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *peto kolo* je nastal po krajšanju iz primere *kot peto kolo v vozu*. Za voz je značilno, da ima štiri kolesa, zato je peto kolo odveč. Glede na to dejstvo je izraz *peto kolo* dobil pomen ‘nepotrebna, odvečna stvar’. V nekaterih jezikih je

sestavina v vozu še prisotna, v drugih fakultativna (gl. ☉). V nekaterih jezikih, npr. češkem, je ob sestavini *pet* obstajala tudi sestavina *deset*. Tako visoko število je verjetno samo še poudarjalo pomen nepotrebnosti, odvečnosti. Tako »pretiravanje« s števili v raznih jezikih ni nenavadno (npr. slovensko poimenovanje *stonoga*, ki ima sicer veliko, vendar ne sto nog).

Frazem *peto kolo* omenja že Plet. II, 31, pri istočnici *peti*: *peto kolo*, das fünfte Rad am Wagen = überflüssig (tj. odvečen, J. K.), za njim tudi Glonar (SSJ, 166) pri iztočnici *kolo*: *peto kolo*: nepotreben človek. Še pred njima Cigale II, 1221, nem. *das fünfte Rad am Wagen* prevaja s sle. *peto kolo pri vozu* in dodaja poln. (tj. poljsko) *potreben kakor psu peta noga*. Temu bi danes lahko dodali pomensko ustrezno poljsko primero *potrzebny jak dziura w moście* (dobesedno: potreben kot luknja v mostu) 'popolnoma nepotreben, odvečen, škodljiv'.

☉ angl. *to be a fifth wheel*; češ. *páté kolo u vozu*; *desáté kolo u vozu*; hr., srb. *biti peto kolo [na kolima]*; nem. *das fünfte Rad am Wagen sein*; rus. *pjatoe koleso [v telege]*; *poslednjaja spica v kolesnice*.

koló sréče /ekspr.; pren./ *kar prinaša ugodne, prijete dogodke, ki mu sledijo manj ugodni, neprijetni* In zares je ruleta koncentrirala tisto vednost, ki jo je imel človek o sebi že zdavnaj pred njeno iznajdbo. Poznal je *kolo sreče*, vedel je, da se to kolo vrti – enkrat si zgoraj, drugič si spodaj. Zbirka pesmi neznanega zbiratelja iz 13. stoletja, danes znana po uglasbitvi Carla Orffa *Carmina Burana*, ima na naslovni strani sliko takšnega kolesa sreče. (D. Jančar, Lahkotna hvalnica igri in morju, NB) | Štafeta je imela realne možnosti, da po šestem rezultatu v Evropi (3:02,70) računa celo na kolajno, a žal se je kolo sreče zasukalo tako, da je sanjska štafeta zaradi poškodb »razpadla«. (Delo, 19. jul. 2002, NB) | Nemškemu ministru za gospodarstvo in delo pripisujejo besede: Vsak mesec ena reforma! 63-letni Wolfgang Clement zado v vladi socialdemokrata Gerharda Schröderja velja za »superministra«, politika, ki naj bi levosredinski koaliciji SPD in zelenih končno obrnil kolo sreče. (Delo, 29. jan. 2003, NB) | Slab dan in obupna strelska forma se ne moreta vleči v nedogled, odbojkarjem jo je zagodel zgodnji jutranji nastop, dodajajo. Košarkarjem pa se je pač obrnilo kolo sreče, pojasnjujejo na primerih iz preteklosti, ko so Bodiropa in drugi njihovi zvezdniki ekipo vlekli iz izgubljenih položajev v zadnjih sekundah. (Delo, 17. avg. 2004, NB) | Če ne bodo demokrati popolnoma nesposobni – in tu poudarjam »če« –, potem bomo čez dve ali štiri leta znova videli politične premike. Kako lahko demokrati obrnejo kolo sreče brez te vision thing? (Delo, 32. dec. 2004, NB) | Ob tem je mladega Cunega skovala

v zvezde, veterana Simonija pa očrnila v očeh javnosti. Kolo sreče pa bi se lahko letos obrnilo. (Delo, 5. maja 2005, NB) | To kaže, da je DeSUS pravzaprav vzporedno podjetje vladajoče elite, ne glede na to ali gre za LDS (danes) ali Združeno listo (v prejšnjem mandatu). Mogoče bodo jutri postali privesek koga drugega, če se kolo sreče zavrti? (Delo, 18. dec. 1998, NB)

◆ Frazem *kolo sreče* je možno povezovati z lat. *rota Fortunae* 'kolo Fortune, tj. kolo rimske boginje sreče in nesreče, usode, uspeha'. Ime boginje *Fortune* je ohranjeno npr. v pol. *kolo Fortuny* in rus. *koleso Fortuny* (: *koleso sčast'ja*). Kolo Fortune je antični simbol usode, nestalnosti, spremenljivosti človekove usode. Ta se obrača od najvišje sreče zgoraj do največje nesreče spodaj. Po srednjeveških predstavah naj bi se zaradi nezmenljivosti usode vrnilo v začetni položaj in se ustavilo na mestu, ki je komu vnaprej namenjeno.

koló sréče se obrné, gl. *kolo sreče*.

koló sréče se vrtí, gl. *kolo sreče*.

koló sréče se zasúka, gl. *kolo sreče*.

koló sréče se zavrtí, gl. *kolo sreče*.

koló zgodovíne /publ.; pren./ *potek zgodovinskih dogodkov*

Jeseni 1989 je tik pred padcem berlinskega zidu prevzel krmilo komunistične države v obupnem poskusu, da bi vendarle obrnil kolo zgodovine. (Delo, 15. nov. 2000, NB) | Poudaril je, da je koncept sredinske črte nemogoč in da je hrvaški premier Ivica Račan na začetku pogajanj sprejel izhodišče, da sredinska črta ni aktualna. Kdor danes govori o ekvidistanci, obrača po Ruplovem mnenju kolo zgodovine za deset let nazaj. (Delo, 20. avg. 2002, NB) | Seveda zaradi tega ni težavno izračunati in zatrditi, da bi sprejetje tega zakona po mojem obrnilo kolo zgodovine nazaj pred leto 1990, kar zadeva recimo konkretno uporabljanje objektov na Brdu in celotnega kompleksa Brdo ... (Državni zbor RS, 28. redna seja 20. 7. 2003, NB) | Pač pa si je dala narediti dva nova zoba, da ne bi imela prepaha skozi škrbine. Medtem se je obrnilo kolo zgodovine. Po dolgih težavah je vendar izbruhnil preljudi mir. (R. Mumik, Ženini naše Koprnele, NB) | Čas se ne da zaustaviti. Kolo zgodovine se vrti. (D. Jančar, Dedalus, NB) | Vse to potrjuje, da se je kolo zgodovine močno zavrtelo nazaj v rusko carsko obdobje, ko so ruski grofje bili cenjeni gostje v vseh evropskih igralnicah, kar bi lahko izkoristile naše igralnice, danes na račun ruskih tajkunov itd. (Delo, 10. jul. 2001, NB) | Če kolo zgodovine zavrtiva nekoliko naprej, v današnje dni, se vam ne zdi, da se to takratno občutje, ta polarizacija perspektive spet vrača nazaj. Pravijo, da se je vse že enkrat zgodilo, le človeštvo se ni naučilo ničesar. (Delo, 10. nov. 2001, NB) | Spet so pisatelji in je literatura tista, ki se s tem zdravilstvom ukvarja, nekateri menijo, da z mazaškim ranocelnistvom. Po hrupu sodeč, ki je nastal, je jasno, da to ni nič drugega, kot poskus, da bi zaustavili kolo zgodovine. (D. Jančar, Ter-

ra incognita, NB) | Predvsem je pripovedoval zgodbe o tistih ljudeh, ki jih je kolo zgodovine povozilo, ne glede na narodno pripadnost. (Delo, 13. jun. 2000, NB)

◆ Frazem *kolo zgodovine* je verjetno nastalo po vzorcu frazema *kolo sreče*. Temelji na dejstvu, da se določene tipične zgodovinske situacije ponavljajo, kar je razvidno tudi iz reka *Zgodovina se ponavlja*.

◎ angl. *the wheel of history*; češ. *zastavit kolo dějin*; fr. *le cours de l'histoire*; nem. *das Rad der Geschichte zurückdrehen*; rus. *ostanovit' koleso istorii*.

kot pĕto koló, gl. *biti [za] peto kolo*.

obrnĭti koló srĕĕe, gl. *kolo sreĕe*.

obrnĭti koló zgodovĭne, gl. *kolo zgodovine*.

zaustávitĭ koló zgodovĭne, gl. *kolo zgodovine*.

zavrtĕtĭ koló zgodovĭne, gl. *kolo zgodovine*.

kolóna

pĕta kolóna /publ.; pren./ *sodelavci in plačanci zunanjega sovražnika v lastni državi; izdajalci*

Zato naj bi bila opozicija »peta kolona, ki se bojuje za oblast samo zato, da bi jo potem prepustila Zahodu«, pravi podpredsednik srbske vlade Vojislav Šešelj. (Delo, 14. apr. 2000, NB) | FBI in CIA resno raziskujeta možnost, da so klice vraničnega prisada ameriškega in ne tujega izvora. Poleg zunanjega sovražnika je na delu morda še peta kolona. (Delo, 29. okt. 2001, NB) | In nazadnje ne pozabimo, da smo prenašali manjšino, ki se je v svojem večinskem delu udinjala kot nacistična peta kolona in sodelovala tako pri aneksiji kakor tudi pri germanizaciji slovenskega etničnega ozemlja. (Delo, 22. jul. 1998, NB) | Odkar je nekdanji češki premier Miloš Zeman sudetske Nemce imenoval Hitlerjeva peta kolona, spor grozi celo širitvi Evropske unije. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Je bila v SCT peta kolona, ki je hotela, da se podjetje podržavi, poceni razproda, denar pa vtakne v žep, za kmečko pojedino? (Delo, 17. okt. 1998, NB) | V založbi, kjer delam, imam npr. dan na dan opraviti s tujejezičnimi, predvsem angleškimi vzorci knjig, ki nam jih ponujajo bodisi tujci bodisi njihova peta kolona doma, tj. knjigotrški komercialisti. (D. Bajt, Odčítki, NB)

◆ Izraz *peta kolona* je nastal med špansko državljansko vojno (1936–1939). Prvi ga je uporabil frankistični general Emilio Mola. Med napadom na Madrid je po radiju sporočil republikancem, ki so branili mesto, da ima razen štirih armadnih kolon v Madridu še peto kolono. Tako je poimenoval mrežo tajnih agentov, ovaduhov, a tudi izdajalskih frankističnih simpatizerjev, ki so delovali v mestu. Kasneje so tem izrazom poimenovali agente, ovaduhe, izdajalce nasploh, ki kje delujejo v korist zunanjega sovražnika.

◎ angl. *fifth column*; češ. *pátá kolona*; fr. *cinquième colonne*; hr., srb. *peta kolona*; it. *quinta colonna*; nem. *die fünfte Kolonne*; rus. *pjataja kolonna*.

Kolúmbov

Kolúmbovo jájce /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *navidez neresljiv problem, enostavno in domiselno rešen*

In ravno ta Einsteinova poteza, namreč ukrivitev prostora-časa pri posplošitvi relativnostne teorije, je genialna ... čeprav je v osnovi preprosta, kakor »Kolumbovo jajce«. (Marko Uršič, Štirje letni časi, Pomlad, NB) | Distribucija je pri časopisu ena od najdražjih postavk. Porodila se jim je najbolj preprosta ideja, tako rekoč odkrili so Kolumbovo jajce – spomnili so se na podzemno železnico. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Predlog nove institucionalne zgradbe, ki bi po prepričanju Prodijeve ekipe povečala učinkovitost delovanja razširjene Unije in hkrati odpravila nevarnost paralize, ki čedalje bolj grozi ministrskemu svetu ... je močno podoben problemu Kolumbovega jajca. (Delo, 6. dec. 2002, NB) | V omenjenem poslovnem načrtu verjetno ni bilo kakšnega genialnega Kolumbovega jajca, kako uspešno konkurirati le streljaj oddaljenim letališčem v Gradcu, Zagrebu in Ljubljani, sicer bi banka verjetno le privolila v poroštvo. (Delo, 15. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *Kolumbovo jajce* izhaja iz stare španske ljudske zgodbe o neumnem Janezku, ki mu je na marmorni plošči uspelo postaviti jajce pokonci (pri tem je resda natolkel skorjo), kar ni uspelo modrijanom. Leta 1550 jo je predelal italijanski arhitekt Vasari v anekdoto o Bruneleschiju in florentinski katedrali, leta 1565 pa Benzoni o Kolumbu. Ta v knjigi *Zgodovina Novega sveta* prisoja to anekdoto Krištofu Kolumbu. V odgovor na ironično pripombo, da odkritje Amerike ni bilo tako težko, je Kolumb sobesedniku predlagal, da postavi jajce pokonci. Ko ta ni znal, je to opravil sam Kolumb rekoč, da to ni težko. Po tej zgodbi je izraz *Kolumbovo jajce* prišel v več jezikov (gl. ◎).
 ◎ češ. *Kolumbovo vejce*; hr., srb. *Kolumbovo jaje*; nem. *das Ei des Kolumbus*; pol. *jajko Kolumba*; rus. *Kolumbovo jajco*; *prosto kak Kolumbovo jajco*.

kómaj

kómaj za móĕnik, gl. **moĕnik**.

komár

dĕlatĭ iz komárĭja slóna /star.; pren., dov. **narediti/moĕno pretiravati**; sop.: **dĕlatĭ iz muhe slona**; **naredĭtĭ iz komárĭja vola** (S. Prek, 9Č)

Gotovo mi tu poreĕe kedo, da govorim prenapeto, da delam »slona iz komarja«. (J. Stritar, Pogovori, Z

1879, 222) | ... saj veste, da je iz komarja naredil slona. (Nemcova–Glonar, Babica, 1944, 123) | Mirček: »Napraviti mi morate slona iz njega; saj so nama včeraj pravili, da napravljajo ljudje radi iz komarja slona. (Anton Kosi, Iz otroških ust II, 79)

◆ Gl. *delati iz muhe slona*.

narediti iz komárja slóna, gl. *delati iz komarja slona*.

komólec

do komólceev krváv /ekspr.; mn., pren./ *ki je kriv veliko smrti, ki je ubil veliko ljudi*

Vsak poskus objektivnega razvida vzrokov in posledic usodnega zapleta in bratskem sporu in njegovega še usodnejšega razpleta se v najkrajšem času sprevrže v vročično blodnjavo iracionalnega argumentiranja; kadar koli in kjer koli se v današnji Sloveniji začne pogovor o teh vprašanih, so v hipu vsi protagonisti ne samo zgodovinskih dogodkov, ampak tudi današnjih debat obtoženi najtežjih zločinov, vsi do komolcev krvavi in do kolen v blatu. (D. Jančar, Brioni/Eseji in drugi zapiski, NB) | Znan je tudi običajni organizacijski postopek zločina: naročnik (državni vrh), posrednik (tajne službe), storilec (v glavnem rdeče baretke). To izigravanje mednarodne skupnosti, zaradi katerega se oba do komolcev krvava politika še držita na oblasti (brez groženj iz tujine bi ju, kot komunizem, pogoltnili domači problemi), traja že toliko časa, da so se v Washingtonu naveličali ponujati korenčke in grozijo le še z »batinami«. (Delo, 27. mar. 1998, NB) | Washington je namreč zavračal vlogo mirovnega posrednika, dokler Palestinci niso zamenjali vodstva, ki si je »roke umazalo s krvjo«. Izrael je mirovni načrt predsednika Georgea Busha s 14 ugovori sprejel, šele ko je premier Ariel Šaron, ki je krvav do komolcev, dobil palestinskega partnerja, s katerim bo sklenil mir po meri židovske države. (Delo, 5. sep. 2003, NB)

◆ Gl. *imeti do komolcev krvave roke*.

do komólceev krvávih rók /ekspr.; mn., pren./ *ki je kriv veliko smrti*

Znan je tudi običajni organizacijski postopek zločina: naročnik (državni vrh), posrednik (tajne službe), storilec (v glavnem rdeče baretke). Ni pa še znano, koliko ljudi do komolcev krvavih rok še deluje v tajnih službah in ne koliko sodnikov in tožilcev je za velike podkupnine ali morda nevede, z najetimi mediji in časnikarji, dajalo tako imenovano logistično podporo zločinom. (Delo, 5. apr. 2003, NB)

◆ Gl. *imeti do komolcev krvave roke*.

iméti do komólceev krváve rôke /ekspr.; mn., pren./ *zakriviti veliko smrti, pobiti veliko ljudi*

Kdor ni videl, kako živijo na Kosovu ali pa v Beogradu, se lahko temu čudi. In mi smo bili zelo plemenito ljudstvo, da smo tem ljudem po oderuških cenah, z vojnim dobičkarstvom prodali orožje, da so se klali med seboj, da imajo nekateri do komolcev krvave roke. (Državni zbor RS: 39. izredna seja 2. 2. 2004, NB) | 24. avg.

2006 ... Kaj je s tistimi, ki so izvajali genocid, pomore in imajo še zmerom krvave roke – do komolcev? (Google, 24ur.com/novice...) | 23. feb. 2010 ... Kukovka, sovaščanka, je vpila: »Vsi imajo do komolca krvave roke!« (Google, www.zaveza.si/...) | 15. jan. 2011 ... Še malo, pa bo celoten CK zveze komunistov izpred trideset let na površju. Prihajajo politični dinozavri, ki imajo do komolcev krvave roke. (Google, www.delo.si/...)

◆ Frazem *imeti do komolcev krvave roke* izhaja iz frazema *imeti krvave roke*. Sestavina *do komolcev* pomen frazema *imeti krvave roke* samo še poudarja. Enako velja za frazema v vlogi prilastka *do komolcev krvavih rok* in *do komolcev krvav*. Količinski in poudarjalni pomen mere, stopnje predložne zveze *do komolcev* izhaja iz pomena sestavine *komolec* nekdanj 'dolžinska mera, 44 cm' (tj. od komolca do zapestja, tudi *laket*).

pomágati si s komólci /ekspr.; mn., pren./ *brezobzirno se boriti, prizadevati si za hitro uveljavitev, uspeh*

V državnih institucijah imajo ženske z visoko izobrazbo celo do 30 odstotkov nižje plače kot njihovi kolegi, čeprav opravljajo enako delo. Kot je v svoji raziskavi ugotovila državna inšpekcija dela, so Poljakinje najpogosteje strokovno boljše usposobljene in tudi bolj izobražene od svojih kolegov, a si pri delu manj »pomagajo s komolci«, redkeje napredujejo in tudi redkeje dokazujejo svoje sposobnosti. (Delo, 25. okt. 2004, NB) | Ste se počutili odrinjenega? V življenju, in pri osemdesetih že lahko rečem vsem življenju, se nisem nikoli nikamor silil in si pomagal s komolci ali celo prosil, kot nekateri, v časopisih, naj o meni pišejo in objavijo tudi fotografijo. Da nikoli nisem silil v ospredje, pa je odvisno tudi od časov, v katerih sem živel. (Delo, 4. feb. 2002, NB) | Po lastnih besedah se do vodenja tako velike organizacije ni vzpenjal z belim ovratnikom, ampak je spoznal vse oblike in faze gradbeništva, čeprav je diplomiral na fakulteti za strojništvo. Razlaga tudi, da se za vodilno mesto nikoli ni bojeval s komolci. (Delo, 29. jul. 2000, NB)

◆ Frazem *pomagati si s komolci* je nastal na osnovi dejstva, da si ljudje v gneči pri hitenju, prerivanju pogosto pomagajo tako, da suvajo s komolci tiste, ki jih pri tem ovirajo. Preneseno na področje poklicnega, političnega, kulturnega delovanja so komolci postali prisposodba za brezobzirno prizadevanje, borbo za hitro uveljavitev, uspeh. Enako velja za frazem *uporabljati komolce*.

uporábiti komólce, gl. *uporabljati komolce*.

uporábljati komólce /ekspr.; mn., tudi pren., dov. uporabiti/

1. brezobzirno se prerivati, suvajoč s komolci

Na regionalni cesti, ki teče ob in skozi Vail, so postavljene take hitrostne omejitve, da poročevalca na poti iz tiskovnega središča v zahodnem Vailu, do mestnega središča kar stiska v želodcu od nervoze in straha, da bo vse skupaj zamudil. Še bolj gre poročevalcem na živ-

ce premajhen in neurejen delovni prostor v ciljni areni, v katerem bo treba uporabljati tudi komete. (Delo, 3. feb. 1999, NB) | Pravi, da je zmaga Marie Mutole ni presenetila, prepričana pa je, da na prostem ne bo tako uspešna. »Njen čas je minil. V Moskvi je še zadnjič uporabila svoje komete, ki pa na prostem niso tako učinkoviti. Sicer pa je konkurenca zelo močna, tako da bo obramba naslova zelo težavna.« (Delo, 27. mar. 2006, NB)

2. brezobzirno se boriti, prizadevati si za hitro uveljavitev, uspeh

V Betlehemu jo je pred dnevi prižgala devetletna Hana, luč pa je nato prepotovala vso pot do Dunaja, od koder so jo najprej v Maribor, včeraj pa še v Ljubljano prinesli slovenski taborniki in katoliški skavti. »Svet nas ne uči, naj širimo mir in zaupanje, ampak nas uči uporabljati komete. Zato smo tisti, ki prenašamo luč miru, neka-kšni uporniki,« je pri spomeniku puntarjev na Ljubljanskem gradu dejal eden od udeležencev akcije. (Delo, 21. dec. 1998, NB)

◆ Gl. *pomagati si s kometi*.

◎ fr. *jouer des coudes [pour se frayer un chemin]*; it. *farsi avanti a forza di gomiti; fare a gomitare*.

kómpas

izgubiti kómpas /ekspr.; pren./ *izgubiti občutek za pravo smer, za resnično stanje*

Velenjčani so jesen odigrali nekako v valovih: slabo, odlično, pa spet slabo. Rudar po organizaciji in razme-rah vsekakor sodi med boljše organizirane prvoligaške klube, vendar pa je v zadnjih sezonah izgubil kompas. (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Toda nihče ni prav napo-vedal, da bo korporativni kapitalizem preprosto izgubil kompas, kaj je temeljni cilj podjetij, kakšna je njihova družbena vloga, kdo naj nadzoruje podjetja in komu so odgovorni menedžerji v podjetjih. (Delo, 2. nov. 2002, NB) | Boris Popovič je v pičlih devetih dneh izgubil vse naslove, ki jih je možno izgubiti, in še zmeraj ugotavlja, kdo je izgubil kompas: gledalci Piramide ali pa je tudi za tokratni telefonski mrk kriv Kučan. (Delo, 2. feb. 2007, NB) | Da gredo tekstilne tovarne v Baški Grapi, na Otiškem vrhu in še marsikje v stečaj, pa ni posledica slabih delavcev, temveč nesposobnosti tistih, ki vodijo našo ekonomsko politiko ter so izgubili kompas v današnjih kriznih časih na poti v globalizacijo! (Delo, 11. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *izgubiti kompas* temelji na dejstvu, da je kompas priprava, s katero se orientiramo v prostoru. Če ga izgubimo, je ta orientacija otežena, preneseno tudi naša splošna usmeritev, občutek za pravo smer, za resnično stanje.

končáti

končáti pod rúšo, gl. *ruša*.

končáti svôjo žívljênsko pót, gl. *pot*.

končáti v košu, gl. *koš*.

končáti v rdécíh števílkah, gl. *številka*.

končáti v zláti sredíni, gl. *sredina*.

končáti za rešétkami, gl. *rešetka*.

žóga je končála za hrbtom kóga, gl. *žoga*.

kónec

bíti na kónecu svéta /ekspr.; pren./ *biti zelo daleč*

Da, v Trst je bila zbežala, k teti, ki je bila tam za dekló v nekakšnem samostanu ali kaj. Trst je bil takrat še na koncu sveta, skoraj tako daleč kakor Amerika, ali vsaj na pol poti. Tam je bila na varnem pred Ravničarico in tam je ostala tri leta, dokler Ravničarica ni umrla. (Ciril Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Toda takšna naravnost je razumljiva. Od Vladivostoka do teh sosednjih držav je namreč samo korak, za Moskovčane pa je Japonska še vedno tam nekje na koncu sveta. (Delo, 26. feb. 1998, NB) | Bil sem kachuita, kachuita je beseda, ki so jo izgovarjali ne samo s spoštovanjem, ampak tudi z ljubeznijo, kachuita je bil jezuit, beli oče v črnem plašču, paji, tisti, ki potuje v Deželo Brez Zla. Po naše so to nebesa, po njihovem je nekje na koncu sveta, onkraj velikih gozdov in morij, od koder prihajajo patri, tu nekje, Katarina, kjer sva zdaj midva in gledava zvezde. (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Z njimi so namreč lahko oživili že izumirajoče dejavnosti v nekaterih predelih države – denimo cvetličarstvo v Liguriji, ovčarstvo v Abruzih in Laziu ter ribolov v Mazari del Vallo. In prav v tem sicilijanskem kraju, za katerega se zdi, da je čisto na koncu sveta, živi močna tunizijska skupnost, skupaj 3000 ljudi. (Delo, 26. feb. 2003, NB) | Sighet, majhno mesto nekje na koncu sveta ... Kako neprimeren, žaljiv stavek ... Nihče ne želi biti na koncu sveta, vsi hočejo biti čisto na sredi! Maramureš, okraj ali vojvodstvo na severozahodu Romunije, o sebi misli, da je zgodovinsko srce Romunije; Sighet Marmatiei, ki ni več glavno mesto te pokrajine, o sebi trdi, da je njen tradicionalni center. (Delo, 25. jul. 1998, NB) | V daljavi opazim velike šotore z napisi WFP, skladišča hrane agencije OZN. Še zadnja mitnica, še zadnji zahtevek za le cadeau, še zadnje pitje in puljenje potnega lista iz rok še zadnjega nemarnega žandarja, ki je tudi tukaj tako daleč na koncu sveta vzgojen, da si vzame plačilo sam. (Delo, 11. mar. 2006, NB) | Ko se ti v zadnjem najbolj ostrem ovinku v Žerjavu zazdi, da dolina okoli tebe postaja že tako ozka in nezanimiva, da se boš moral zdaj zdaj ustaviti in obrniti, se pred tabo odpre Črna. Mnogi, ki zaidejo vanjo, pravijo, da leži na koncu sveta. (Delo, 21. avg. 2001, NB)

◆ Frazem *biti na koncu sveta* temelji verjetno na nekdanjih predstavah ljudi, da se svet, kakor so si ga predstavljali, nekje konča in da je to zelo daleč. Ta oddaljenost pa je zelo relativna: za koga npr. iz osrednjega dela dežele ali države so lahko na koncu sveta že obrobni, obmejni kraji ali razvojno zaostali predeli.

biti na kôncu z živci /ekspr.; pren./ *biti tako vznemirjen, da se ne da več obvladati*

Jutri bo razložil staršem, da mi je treba pomagati. Ker sem na koncu z živci. Svetoval, kako pomagati. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | »Če kupim tainta nov avto, prihranim šeststo jurjev,« sem hitel dopovedovati ženi, ki je bila zaradi prazničnih nakupov že na koncu z živci in denarjem. Že večkrat sva šla mimo tistega avtosalona in tistih šeststo jurjev se mi je započilo v glavo. (Delo, 28. dec. 2002, NB) | Mínluli četrtek, ko so mediji skoraj pet ur čakali na sporočilo za javnost o stališčih vlade glede odgovornosti za podpis tako imenovanega tajnega varnostnega slovensko-izraelskega sporazuma, ni bilo jasno, kdo je bolj na koncu z živci, vladni možje, urad za informiranje, koalicijski liderji ali vodje opozicije. (Delo, 6. apr. 1998, NB) | Dvoboja z Italijani pa mu ni bilo težko dobiti. Tudi zato, ker je bil prvi krmar Mascalconeja Paolo Cian po porazu z Luno Rosso tako na koncu z živci, da ga je moral zamenjati rezervni krmar Flavio Favini. (Delo, 2. nov. 2002, NB)

brez kôncu in krája /ekspr.; parni, prisl. zv./ *zelo dolgo*

Hoditi po svetu samo z enim ciljem: pogledati kaj je za goro, ki ti stoji leta in leta pred nosom, in ko si ogledaš življenje in svet, ki je tam, stopiti za tretjo in četrto, brez konca in kraja. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Menda so ponoči pri sodnikovih šipe žvenketale, ker se je njihova Matilda v naši hiši do jutra lajdrala. In še in še, brez konca in kraja. (D. Jančar, Galjot, NB)

♦ V dvojničnem frazemu *brez konca in kraja* se sopomenski sestavini *konec* in *kraj* povezujeta v prislovno predložno zvezo s predlogom *brez*, ki poudarjeno izraža, da dejanje, ki ga izraža vsakokratna glagolska sestavina, poteka v času in prostoru neomejeno, torej relativno zelo dolgo.

iméti glávo na právem kôncu, gl. **glava**.**iméti kâj na kôncu jezíka** /ekspr.; pren./ *poznati, vedeti kaj, a se tega trenutno ne moči spomniti ali ne upati povedati*

Skoraj bi se mu zareklo, da bi rekel, kar je najbrž imel na koncu jezika (ko je argumentiral zaprtost seje »svojega« odbora): nekako v smislu, da raje prav čisto nič ne briga, kaj imamo mi (»posvečeni«, izvoljeni sinovi te domovine). (Delo, 6. avg. 2001, NB) | Za 26-letnico je bila zaposlitev v evropski instituciji cilj že med študijem in na vprašanje, kakšne bojazni jo obhajajo, preden vstopi v tolmaško kabino, gladko (in zelo mirno, tako da sobesednika prepriča) odvrne, da je kabine ni strah. Kaj stori, kadar ima kakšno besedo na koncu jezika? (Delo, 9. jul. 2004, NB) | Iskanje nizov utegne biti koristno, če se ne spomnimo te ali one stvari, poznamo pa nekaj sorodnih. Če imamo recimo na koncu jezika znano italijansko znamko motociklov, pa se je nikakor ne moremo spomniti, lahko v Sets vpišemo Kawasaki, Honda in Yamaha. Google bo pravilno ugotovil, da nas zanimajo motocikli in nam bo med desetnamo izdelovalcev ponudil tudi Ducati, Moto Guzzi, Aprilia, Laver-

da, Bimota, Moto Morini, MV Agusta ... (Monitor, september 2005, NB) | Nejevoljno je odprl oči in moralsko pogledal prijatelja, ki ga je tako grobo zbudil. Na koncu jezika je imel najbolj sočne kletvice, ki pa niso zapustile ust, saj je v istem hipu zaslišal znani bas zloglasnega polkovnika, ki je po hodniku vpil, naj najdejo voznika. Takoj se je povsem zbudil. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Lepo, da vrhovni finančnik skrbi za nemoteno izplačevanje pokojnin, a ko običajni Hans ali Sabine na bencinski črpalki plačujeta astronomski račun za gorivo, ne mislita na svetlo prihodnost. Bolj verjetno imata na koncu jezika sočno kletvico. (Delo, 12. sep. 2000, NB) | Krpan je baje varčnejši, uporabnejši, predvsem pa preprostejši, prav tako je narejen iz kakovostnejšega švedskega jekla. Čepur tega nihče ni rekel, je bilo čutiti, da so imeli na koncu jezika tudi očitek o nepoštenih poslih. Pri trgovanju z orožjem je v svetu to menda nekaj vsakdanjega. (Delo, 15. jun. 2006, NB) | »Ob inavguraciji Billa Clintona za predsednika sem delal grafološko analizo (tj. grafolog in sodni izvedenec BORUT POGAČNIK, op. J. K.) ... na koncu jezika sem imel, vendar si nisem upal napisati, da zelo rad uživa v oralnem seksu.« (Mladina 2004, št. 33, NB)

♦ Frazem *imeti kaj na koncu jezika* temelji na predstavi, da besede prihajajo z jezika kot enega najpomembnejših govornih organov. Da ostanejo na njem ali njegovem koncu, je vzrok trenutno blokiran spomin ali pa strah pred posledicami izrečenega. Podobno predstava v zvezi z usti je izražena v glagolu *izustiti*, po kateri besede prihajajo iz ust.

© angl. *to have sth. on the tip of one's tongue*; češ. *mít něco na jazyku*; fr. *avoir qc. sur le bout de la langue*; nem. *etwas auf der Zunge haben*; rus. [*u kogo čto*] *vertitsja na jazyke*.

íti [tudi] na kôncu svetá /ekspr.; pren., tudi s pogoj./ *biti zelo zavzet za koga, kaj*

Kaj nisi opazila, kako je zaljubljena vanj. Zanj bi bila pripravljena iti tudi na konec sveta, ampak ne, najina mati mora vedno vse pokvariti. Vedno mora biti prva in najbolj zanimiva, najbolj pametna in najlepša ... (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Dam ti, kar poželiš, dam ti polovico svojega gospodarstva, ako mi znaš povedati, ali še živi in kje da živi moja Zala. Šel bi za njo na konec sveta, da bi le našel svojo nesrečno, prvo nevesto. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Ta temperamentna Štajerka, ki prihaja iz Velenja, si ni mislila, da bo kdaj živela kje drugje. A ko se je zaljubila v postavnega Ljubljanačana, bi šla za njim na konec sveta. Tako daleč ji ni bilo treba, preselila se je le na obrobje Ljubljane in si tukaj ustvarila novi dom. (Jana 2007, št. 11, NB) | Vedela, da je »tam nekje« nekdo, ki me bo v najtežjih trenutkih podprl, mi rekel, naj vztrajam, naj se ne vdam. Ne, ne bom se predala! Ne! Borila se bom zase, pa če bom morala iti za to na konec sveta! Našla bom sebe. (Viva, februar 2004, NB)

♦ Frazem *iti [tudi] na konec sveta* temelji na dej-

stvu, da je kdo tako zavzet za koga, kaj, da bi – rečeno hiperbolično – za to šel tudi na konec sveta.

lotiti se česa na pravem kôncu /ekspr.; pren./ *prav se lotiti česa*

Obnova naj bi se v prihodnje prelevila v razvoj, nad katerim bo bedel Posoški razvojni center. Tako minister Gantar, ki je kmalu po potresu, v času razprav, ali se je država obnove in pomoči lotila na pravem koncu, izjavil, da za zastavljeni program jamči tudi za ceno ministrskega položaja. (Delo, 12. apr. 2000, NB) | Najbrž to počne zgolj zato, da onim, ki lahko o čem odločajo, ni treba odvajanja in vseh spremljajočih težav pri svojih otrocih plačevati iz lastnega žepa, ampak jim vse te stroške in muke poplača država iz zdravstvenega denarja. Potem pa so še prepričani, da so se problema lotili na pravem koncu. (Delo, 7. jan. 2003, NB) | Če bodo arabski ministri sprejeli še tako jasen, obsežen in odločen sklepni dokument, kakor so ga napovedali, se ni mogoče ogniti vtisu, da so arabske države sicer zelo produktivne v ustvarjanju velikanskih kupov popisanih papirjev, ki ostajajo neuresničeni, po drugi strani pa temu, da se ministri žgočega problema terorizma v arabskem svetu niso lotili na pravem koncu. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Nasprotno, kakšen Jezik in slovstvo bi se lahko razcvetel, ko bi se komu zahotelo razgleda po vitalnosti in resonanci nekaterih besed. A spodobilo bi se začeti na pravem koncu, kronološko in po specifični teži delikta. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Ni še jasno, ali je izpit opravil. V nasprotju z Bremerjem je umirjanje razmer pred volitvami začel na pravem koncu. Američani so suverenost razdrobili po vsej državi, Alavi volitve napoveduje le v njenih umirjenih delih. (Delo, 14. okt. 2004, NB)

◆ Frazem *lotiti se česa na pravem koncu* temelji na predložni zvezi *na pravem koncu*, ki pomeni najustreznejše, pravo mesto za začetek kakega dejanja.

lúč na kôncu predôra, gl. **luč**.

lúč na kôncu tunéla, gl. **luč**.

niti na kôncu pámeti ne páde kómu, gl. **pamet**.

niti na kôncu pámeti ne príde kómu, gl. **pamet**.

potégniti krájši kônc /ekspr.; pren./ *stvar se je za koga končala manj ugodno kot za druge; ne uspe-ti*; sop.: **potegniti krajšo**; **potegniti [ta] kratko**

Dve uri pozneje je na srečanju z zastopniki tiska še pravak svobodnih sindikatov Semolič poudaril, da je praznik žensk tudi praznik moških. Da torej ni nikakršnih razlogov za zapostavljenost ne na eni ne na drugi strani; in da je treba narediti konec pretežno napadalnemu moškemu ravnanju v družbi, v katerem ženska ponavadi potegne krajši konec. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | Sumljivim kupčijam, v katerih so pridelovalci hmelja praviloma vedno potegnili krajši konec, nazadnje tudi zaradi letošnje suše, manjšega pridelka in še vedno nizkih cen, ki jim jih je izplačeval največji domači koncesionar Hmezad Export Import (HEI), očitno še ne bo kmalu konca. (Delo, 23. nov. 2000, NB) | V 1. amaterski ligi

je bila uspešna le Mladost, ki je pred domačimi gledalci premagala San Lorenzo. Vrsti Sovodenj in Juventine sta remizirali, Vesna je potegnila krajši konec, Primorje pa zaradi močne burje ni igralo. (Delo, 19. jan. 2001, NB) | Najhujše rane so si košarkarji Barcelone zarezali v srce z že kar tragičnim naskakovanjem naslova evropskega klubskega prvaka. Od uvedbe sklepnih turnirjev leta 1988 so se kar sedemkrat uvrstili med elitno četverico, štirikrat celo v veliki finale, in vselej potegnili krajši konec. (Delo, 6. mar. 2003, NB) | Ob tem bi bilo mogoče kakšno kritično reči tudi na račun uredniške politike, ki ocenjevanje predstav Drame dodeljuje recenzentom, ki jih evidentno bolj privlači drugačno gledališče, kot ga ustvarjamo mi. Tako vedno že vnaprej potegnemo krajši konec ali smo vsaj postavljeni v kontekst nekakšne rutinske produkcije. (Delo, 10. maja 1999, NB)

◆ Gl. **potegniti [ta] kratko**.

vídeti lúč na kôncu tunéla, gl. **luč**.

začéti na pravém kôncu, gl. *lotiti se česa na pravém koncu*.

zaglédati lúč na kôncu tunéla, gl. **luč**.

kônj

beséda ni kônj, gl. **beseda**.

bíti na kônju /ekspr.; pren./ *uspeti, doseči cilj*

Natakarici je ta vonj, ki ga je širil, kot se je zdelo, prijatelj in jo ščuval proti njemu, čeprav ni bilo mogoče presoditi, kaj v njem ga ji je privlačilo. Domišljal si je, da je na konju, prvič je preizkusil nohte kot svoboden praskač in so ga ubogali, Ninino spraznjeno okno je jasno spregovorilo o tem. (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Ta kava je bila najboljša zdravilo! Spotoma bom kaj malega pojedla, in bom na konju. Naporen dan bo, kot vidiš, ampak dober. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | »Pri vas letos lepo kaže!« »Bog nas varuj toče, pa smo na konju!« se je hvalil Sušnik. (Prežihov Voranc, Boj na požiravniku, NB) | Če sem se za hip počutila že na konju, ugotovim, da moram do nadaljnega razsedlati. Predstavljala sem si, da bo predstava, ko bo denar. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | In ko sem moral nazadnje zbežati iz domovine, sem bil tistih deset let, ki sem jih preživel na tujem, večkrat na psu kot na konju. (M. Dąbrowska – F. Vodnik, Noči in dnevi I, 1961, 70)

◆ V frazemu *bíti na konju* je upoštevano dejstvo, da je v hierarhiji domačih živali *konj* zavzemal zelo visoko mesto. To velja zlasti za jezdne konje, ki so jih lahko imeli in vzdrževali samo bogati. Položaj na konju je tako postal prisposoba za uspeh, ugodno materialno stanje. Za izražanje poslabšanja takega stanja so predstavno uporabljene druge, manj cenjene živali. Med temi je na najnižji stopnji *pes*, kar izražata frazema *přiti na psa*, *bíti na psu*. Vmes so npr. *osel*, *koza*, *krava*, kot je razvidno iz frazemov: *sle. přiti s konja na osla* 'přiti iz dobrega v slabši položaj'; *s konja se je usedel na kozo* 'přišel je iz dobrega v slabši

položaj?; nem. *vom Pferd auf den Esel kommen*; *vom Gaul auf die Geiß kommen* 'propasti, obubožati'; hr., srb. *pasti s konja na margarca, pasti s šarca na margarca*. Na enaki predstavi kot *biti na konju* temelji frazem *posaditi se na konja*, ki ga je uporabil I. Tavčar v Cvetju v jeseni: Posadil sem se na konja: Kaj veste ve tri, kaj vedo vse tovarišice, kaj ve moderna ženska o tisti ljubezni, ki pretresa dušo in telo.

Dejstvo, da je kdo na konju, pa ni vedno prispodoba za uspeh, ugodno materialno stanje. Cigale I, 473, pri iztočnici *Esel* frazem *einen Esel bohren* (tj. 'osla vrtati') pojasnjuje s sle. *za norca imeti, imeti koga na konji*.

◎ angl. *to be riding high*; češ. *být na koni*; fr. *être bien en selle*; hr., srb. *biti na konju*; it. *essere a cavallo*; nem. *sich aufs hohe Pferd setzen*; rus. *byt' na kone*.

čákati [na] princa na bélem kônju, gl. **princ**.
délati iz mušice kônja, gl. **mušica**.

délati kot kônj /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo veliko, naporno in vztrajno delati**; sop.: **garati kot [črna] živina; garati kot vol**

Vi ste delali takrat samo glasbene oddaje? In vse ostalo, kar je bilo na televiziji: dnevnike, pogovore, druge glasbene oddaje, na terenu, dokumentarce, ker me je to tudi zelo zanimalo; delal sem kot konj. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Helen dela kot konj. Za vlogo Carol je preživela precej časa z neko materjo, ki skrbi za bolnega otroka, in posnemala njena oblačila, da bi bila dovolj nevpadljiva. (Delo, 24. mar. 1998, NB) | S tem mi napravite ob jednem veliko uslugo, zakaj četudi sem dobil pred dvema dnevnima službo, da bom lahko izhajal in študiral, vendar sem zdaj v nesrečnih stiskah. Stanujem v hotelu, ker si stanovanja še ne morem naročiti, a delam kakor konj, da imam za sproti. (Ivan Cankar, Lavoslavu Schwentnerju, Pisma II, NB) | Verjamem le v trd in naporen trening. Moja največja vrlina je volja, pripravljen sem garati kot konj. (Delo, 6. dec. 1999, NB) | Leta 1872 je Johann, ki so ga plakati predstavljali kot »električnega Straussa«, prvič dirigiral izvedbi valčka Na modri Donavi pred 100.000 navdušenimi Bostončani. Garal je kot konj, dokler se ni na Dunaju od izčrpanosti onesvestil. (Delo, 3. jun. 1999, NB) | Jaz ne morem iti v soboto k nikomur po izplačilo, jaz nimam osemurnega delovnega časa, jaz garam kakor konj od šestih zjutraj do desetih zvečer. (Olbracht – Bradač, Proletarka Ana, 55)

◆ Primera *delati kot konj* z različico *garati kot konj* se nanaša na konja kot vprežno žival. Enako velja za sopomenki *garati kot [črna] živina; garati kot vol*.

◎ angl. *to work like a horse/dog*; češ. *pracovat jak kůň*; *pracovat jak mezek*; *pracovat jak soumar*; nem. *arbeiten wie ein Pferd*; *arbeiten wie ein Ochse*.

garáti kot kônj, gl. *delati kot konj*.

močan kot kônj /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo močen*; sop.: **močen kot bik**; **močen kot medved**; **močen kot vol**

Nekateri so govorili: »Poglejte, Strnikova Neža je močna kakor konj, pa molči in dela.« (M. Hace, Partizanske slike, 1951, 178) | 28. sep. 2009 ... Chuck Norris ni močan kot konj, konj je močan kot Chuck Norris. Chuck Norris ne potrebuje besed za zapeljevanje dekleta, on samo reče TAKOJ. (Google, karlosp.net/blog...) | 14. feb. 2011 ... Ronaldo bo odšel v zgodovino kot eden izmed najboljših nogometašev vseh ... kje saj ko je bil v formi je bil hiter in močan kot »konj«! (Google, tvslovenija.si/sport...)

◆ Primera *močen kot konj* temelji na dejstvu, da je konj velika in močna živali.

◎ angl. *as strong as a horse*; *as strong as an ox*; češ. *být silný jak kůň*; nem. *so stark sein wie ein Pferd*; *stark wie ein Ochse*; *bärenstark*; *Bärenkräfte haben*.

naredíti iz múhe kônja, gl. **muha**.

neúmen kàkor kônj /ekspr.; primera/ *zelo neumen*
»Ali velika je in močna.« »Velika je res, neumna pa kakor konj in tudi že stariška; vse tisto obilno, kar ti je na njej tako všeč, je že ohlapno in mlahavo – no, vsaki stari kravi raste vamp.« »Pridovna res ni, mlada tudi ne več, zame bi pa le bila prava, se mi zdi še zdaj.« (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | Odslej pa vem, da jim bomo rabili za sramoten pregovor. Kadar bodo hoteli očitati komu kako prav veliko budalost in nesmiselnost, poreko brez dvojbe: Poglejte ga no, ta brglez je neumen kakor konj.« (Janez Trdina, Vinska modrost, NB)

prínc na bélem kônju, gl. **princ**.

vítez na bélem kônju, gl. **vitez**.

zdráv kot kônj /ekspr.; primera/ *zelo zdrav*

Gre za posledico prevelike obremenitve v zadnjem času, saj je po šestih zaporednih tekmah brez sekunde oddiha v nedeljo igral celih 39 minut? »Niti ne, saj ne gre za telesno izčrpanost, temveč za bolečine v križu zaradi doskokov po metih,« je pojasnil 36-letni Američan in zagotovil, da se sicer počuti »zdravega kot konj.« (Delo, 15. nov. 2005, NB) | Dopoldne si na obisku privoščimo Piko Nogavičko. Kakšna serija, ko bi to lahko spraval na video! Mala je zdrava kot konj in močna še bolj. S Kekcem bi mogoče bila dober par, on je tudi navihanih v dobro pozna teren. (Delo, 17. apr. 1999, NB)

◆ Primera *zdrav kot konj* temelji na dejstvu, da je konj velika in močna žival, ki so ji kot taki pripisovali tudi dobro zdravje.

konjiček

jekléni konjíček /ekspr.; pren./ *avtomobil, motorno kolo*; prim. **jeklena ptica**

Bilo je le veliko manjših kršitev, pri tem pa je najpomembnejše, da ni bilo prometnih nesreč, ki bi jih povzročil alkohol. Morda tudi po zaslugi »maligan partyja«, ki

so ga organizatorji pripravili skupaj s policisti, tako da so se lahko obiskovalci preizkusili z alkotestom, preden so sedli v svoj jekleni konjiček. (Delo, 15. jul. 2002, NB) | Pred dobrim tednom dni so policisti, ki so ob pol osmih zjutraj umirjali promet v bližini osnovne šole Senovo, kontrolirali voznika osebnega avta P. L. Ugotovili so, da njegov jekleni konjiček ni tehnično brezhiben, poleg tega pa je bilo tudi več kot očitno, da možakar ni trezen. (Delo, 16. sep. 1999, NB) | Ste parkirali tam, kjer ne bi smeli, in se je vaš jekleni konjiček znašel v objemu lisic, vam pa se je že dvignil pritisk in ste začeli računati, ob koliko denarja vas bo ta napaka spravila. (Delo, 31. dec. 2003) | V deželo vzhajajočega sonca bo vnovič odpotoval že prihodnji teden in se v Motegiju, gostitelju VN Japonske v prihodnji sezoni, na lastne oči prepričal, kako napreduje jekleni konjiček, ki lani Norifumeju Anbeju in Jean-Michelu Baylu ni prinesel pričakovanih uspehov. (Delo, 7. dec. 1998, NB) | V nedeljo je lastnik avta iz okolice Dolenjskih Toplic parkiral svojega jeklenega konjička ob gozdu nad Semičem. Mimo je prineslo neznanca, vlomil je in ukradel nekaj denarja. (Delo, 1. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *jekleni konjiček* temelji na sestavini *jekleni*, ki konjička oziroma nekdanjega jezdnega konja preneseno »posodablja« v mnogo modernejše motorno prevozno sredstvo, tj. avtomobil, motorno kolo.

kónjski

bíti na césti kot kónjska figa, gl. **figa**.

[kot] **kónjska smért**, gl. **smrt**.

konkubinát, gl. *divji zakon, življenje na koruzi*.

konôplja

rásti kot konôplja /ekspr.; primera/ *zelo hitro rasti*

Tako so potekali dnevi, potekali meseci in leta. Otroci so rasli kot konoplja, Lovrač jih je bil vesel, pa tudi žalosten. Čutil je in slutil že zdavna, da jim je tuj in da so, zlasti starejši, nekam zamišljeni in da ga poslušajo le hlapčevsko vdano, ne pa iz ljubezni. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Raziskovalci so, po pisanju britanskega dnevnika The Guardian, opazili, da so otroci, ki živijo v takih razmerah, tudi do deset odstotkov nižji od povprečne višine, primerne za njihovo starost. Takoj ko so jih preselili k rejnikom, so dobesedno začeli »rasti kot konoplja«. (Delo, 1. mar. 2006, NB) | Pred dnevi so celjski policisti in kriminalisti poželi »vzorno« urejena in obdelana nasada indijske konoplje, ki ju je kar na domačem vrtu in bližnji njivi v okolici Celja posadil 24-letni domačin. Fant je imel srečo z vremenom, bilo je dovolj dežja, sonca pa tudi, da je konoplja, kot pravi pregovor, res rasla kot konoplja in sadike so že pognale tja do dveh metrov višine. (Delo, 24. jul. 2004, NB) | De-te! De-te! Kako rasteš, kakor konoplja. (Silvin Sardenko, Planšarica, 1910, 140)

kontinènt

črni kontinènt /publ.; pren./ *Afrika*; sop.: **črna celina**

Je vloga Karitas v Afriki vezana na delovanje misijonarjev, kakor ste vi? To pravilo ni nikjer zapisano, se je pa izkazalo kot najbolj praktično in nadvse uspešno, kajti misijonarji najboljše poznamo razmere na črnem kontinentu, zato lahko svetujemo. (Delo, 1. dec. 2001, NB) | Razstava očitno nima ambicije reprezentativne predstavitve fotografske ustvarjalnosti na črnem kontinentu, zato njen naslov deluje nekoliko pompozno. (Delo, 11. okt. 2003, NB) | Mitterrandov sin, ki se ga je zaradi dobrih zvez z voditelji afriških držav ter podrobnega poznavanja politične geografije črnega kontinenta v Franciji oprijel vzdevek »gospod Afrika«, je bil od leta 1986 do 1992 v Elizeju celo očetov uradni svetovalec za afriške zadeve. (Delo, 27. dec. 2000, NB)

◎ pol. *czarny kontynent; czarny ląd*.

nôvi kontinènt /publ.; pren./ *Amerika*; sop.: **nova celina**

To zagotovo lahko trdijo predvsem tisti, ki so že imeli možnost prebroditi Veliko lužo in so v domovini glasbe, ki nam jo je prezeniral projekt Wild Women Blues, na ulicah ali cerkvah New Orleansa, Chicaga, New Yorka, območja Delte ali terenskih posnetkov Alana Lomaxa videli in slišali veliko bolj avtentične in neposredno iz glasbenega izročila Novega kontinenta izhajajoče pevce in pevke bluesa in gospela. (Delo, 15. dec. 2000, NB) | Novi kontinent je prav tako starikav kot stari. Mlade demokracije iz devetdesetih let kažejo prav tolikšno nadarjenost za politično sklerozo kot parlamenti, ki temeljijo na papirjih iz trinajstega stoletja ali deklaracijah neodvisnosti iz osemnajstega. (Delo, 21. feb. 2003, NB) | Amazonska opera je eno svetovnih čudes. V časih, ko je bilo tu največ denarja, so novi bogataši zgroženo opazili, da se gledališke in glasbene skupine iz Evrope, ki so konec prejšnjega stoletja sicer že na veliko obletavale novi kontinent, Manusu grdo izogibajo. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Tretja smer Trunkovega delovanja so bila njegova potovanja in z njimi povezana publicistična dejavnost. Tako je leta 1911 izšla knjiga potopisov Na Jutrovem, rezultat njegovih potovanj na novi kontinent pa predstavlja knjiga Amerika in Amerikanci (1913), v kateri je interdisciplinarno predstavil Ameriko in slovenske priseljence. (Delo, 28. dec. 1999, NB)

◆ Gl. *nova celina, novi svet*.

stári kontinènt /publ.; pren./ *Evropa*; sop.: **stari svet**

Trenutno v tridesetih državah na starem kontinentu (tudi v Sloveniji) poteka največja skupna akcija poostregega nadzora na sedanjih ali bodočih mejah EU. (Delo, 1. okt. 2001, NB) | Boštjan Buč z velikimi koraki napreduje proti evropskemu vrhu v teku na 3000 m z zaprekami. Njegov rekord 8:23,70 iz Milana je ta čas tretji rezultat na starem kontinentu – za Francozom Gaëlom Pencreachom (8:20,52) in Avstrijcem Martinom Pröllom (8:21,88). (Delo, 9. jun. 2003, NB) | Tudi

med drugimi tujci, prepuščenimi na voljo in nevoljo mesta, je slišati podobne zgodbe, in navsezadnje je tudi osebni vtis, da mesto (tj. Ženeva, op. J. K.) izžareva nacionalno toleranco, kot je vsaj na starem kontinentu ne najdemo. (Delo, 4. maja 2002, NB) | Jolanda Čeplak je naslov evropske prvakinje na 800 m osvojila tako prepričljivo, kot še nobena šampionka pred njo. V solo teku, kakršnega je na velikih tekmovanjih uprizarjal le še sloviti kubanski olimpijski šampion iz sedemdesetih let Alberto Juantorena, je dokazala, da ta čas na starem kontinentu ni boljše. (Delo, 10. avg. 2002, NB)

♦ Gl. *stara celina, stari svet*.

kopáti

kopáti gròb kómu, gl. **grob**.

kopáti gròb sám sèbi, gl. **grob**.

kopáti jámo kómu/čému, gl. **jama**.

kopáti jámo sám sèbi, gl. **jama**.

kopáti si

kopáti si gròb, gl. **grob**.

kopáti si jámo, gl. **jama**.

kopica

iskáti [kàkor] **íglo v kopíci sená**, gl. **igla**.

[kot] **iskánje ígla v kopíci sená**, gl. **iskanje**.

[kot] **iskánje šivánke v kopíci sená**, gl. **iskanje**.

nájti íglo v kopíci sená, gl. **igla**.

nájti šivánko v kopíci sená, gl. **šivanka**.

kopíto

biti po ênem kopítu /ekspr.; pren., tudi kot primera/
biti enak

In prav nič mi niso všeč. Preveč so po enem kopitu vse, premalo jim je do pravičnosti in premalo spoštujejo osebo ali podedovano lastnino. (I. Zorec, Izgnani menihi, NB) | Kopito po nogi, ne noga po kopitu! (V 1917, 159) Bratom? Z drugimi? Saj so vsi brezbrizni, vsi po enem kopitu. (Deledda – Lovrenčič, Skušnjave, 164) | Vsi so po istem kopitu (V 1917, 159). Še bolj me je spominjal Nicawbrovih nekaj nepopisljiv značaj obledele odličnosti na hiši, ki sem jo iskal, po katerem se je razlikovala od vseh drugih hiš na tej cesti – čeprav so bile vse po enem kopitu ... (Ch. Dickens – O. Župančič, David Copperfield II, 1937, 133–134)

♦ Gl. *po enem kopitu*.

biti po ístem kopítu, gl. *biti po enem kopitu*.

človek stárega kopíta /redko; pren., tudi mn., v povedni rabi/ *kdor se v vsem drži ustaljenih navad iz prejšnjih časov*; sop.: **starokopiten človek, starokopitnež**; prim. **mož starega kova**

Kadar koli se kdo odloči pogonati kaj v pravo smer, se pojavijo ljudje »starega kopita« in na vse mogoče in nemogoče načine ovirajo dobro stvar. (Delo, 20. maja

1999, NB) | S takimi spisi in pogovori pride se najbolj do živega kmeta starega kopita. (Dol. nov. 1887, 116)

♦ Frazem v različici *mož starega kopita* z nemško razlago 'ein Mann von altem Schrott' je že v Plet. I, 435, in je v enaki obliki v Glonarju, SSJ 171, z razlago: 'nedostopen za novosti in novotarije.' Frazem *mož stariga kopita* je tudi v Cig. II, 1419, pri iztočnici *Schrott* kot ena od razlag nem. *ein Mann vom alten Schrott und Korn*: 'poštenjak, mož starih navad, praviga, stariga poštenja,' *mož stariga kopita*, 'stare korenine, korenjak.' Sestavina *mož* se v novejšem gradivu zamenjuje s splošnejšim *človek (ljudje)*. Sestavina *starega kopita* v vlogi prilastka se preneseno uporablja v pomenu 'ki se v vsem drži ustaljenih navad iz prejšnjih časov' in je bila podstava za tvorbo sopomenskega pridevnika *starokopiten* in samostalnika *starokopitnež* (prek besedne zveze *starokopiten človek*).

hudičevo kopíto /zastar.; pren., tudi v medmetni rabi/
hudičevo, vražje delo

Kako bedasto sem prezrl, da njegovega predloga ni spodbudilo dobrodelno-prijateljsko sočutje, temveč da je izpod halje tega prijateljstva štrlelo hudičevo kopito. (H. Habe – B. Avsenak, V imenu hudiča, 1965, 61) | Seveda so nekateri učitelji ... tu v vsej stvari zaslužili hudičevo kopito. (Jilemnický – Polje, 143)

♦ *Kopito* je eden od atributov hudiča in je v besedni zvezi *hudičevo kopito* dobilo pomen 'hudičevo, vražje delo'. V medmetni rabi v zvezi *tristo kopit(ov)* in *pri vragovem kopitu* pa je *kopito* že metafora za hudiča. Ta raba je zastarela in jo najdemo pri nekaterih slovenskih klasikih.

© češ. v *tom je čertovo kopytko*; z *toho kouká čertovo kopytko*; rus. *tut delo nemu kopitu*.

íti po ênem kopítu, gl. *po enem kopitu*.

kopíta (kopíto) trébiti kómu /zastar.; pren./ *tesno zasledovati koga; pestiti koga* (Plet. I, 435: *dobro mi je kopito trebil*, er hat mich tüchtig gejagt)

Sovražnik ga ne bo mogel dobiti na muho, saj mu ne daje nobene tarče – Jalov posel, kakor žepnemu nožiču na ostrino meriti, in na umiku, kadar nam kopita trebijo, kako urno jih bo pobiral naš Slabe, damski krojač. (W. Shakespeare – V. Pavšič. (M. Bor), Henrik IV., 1957, 194)

móž stárega kopíta, gl. *človek starega kopita*.

natégniti kóga/káj na kopíto, gl. *nategovati koga/kaj na kopito*.

nategováti kóga/káj na kopíto /ekspr.; pren., dov. **nategniti** in **natezanje/ (poskušati) umeščati koga, kaj v določen vzorec, kalup, model**

Tako vsa kritika, bodisi gledališka, bodisi likovna, nateguje umetnike in njihova dela na kopita, ki so jih naredili v inozemstvu, ne skuša pa najti našega jugo-

slovanškega, slovenskega merila, ob katerem bi merili našo umetnost. (Milan Butina, *Perspektive* 1963/64, 433) | Evropejci nategujejo Azijo na svoje kopito. (Tynjanov V. – I. Brnčič, *Dekabrist Kihelbeker*, 114) | Na kopito družbe pa se brez pomislekov nategne Metodov protiigralac Žumer. Njegov socialni izvor je tak, da socializma »od materinega mleka ven« ne more razumeti, to pa ga ne ovira, da bi ne znal poiskati korita, ki mu ga družba v svoji življenjski širini nudi. (Tine Oreš, *Naša sodobnost* 1961, 1042)

◆ Frazem je nastal iz besedne zveze *nategovati* kaj *na kopito*, v kateri sestavini *kopito* pomeni 'spodnjemu delu noge podobna, navadno lesena priprava za izdelovanje, oblikovanje obuval'. S prenosom na druga življenjska področja in na osebe je besedna zveza dobila pomen '(poskušati) umeščati koga, kaj v določen vzorec, kalup, model'. Glagolska sestavina frazema je lahko spremenjena v glagolnik *natezanje*, *nategovanje*. Tako je nastal frazem *natezanje* koga/kaj *na kopito* v pomenu '(poskus) umeščanja v določen vzorec, kalup, model'.

natézanje kóga/kàj na kopító, gl. **natezanje**.

po ênem in ístem kopítu, gl. *po istem kopitu*.

po ênem kopítu, gl. *po istem kopitu*.

po ístem kopítu /ekspr.; v prislovni rabi, pren., tudi nikal./ *izraža, da ima kaj ustaljeno ali pogosto se ponavljajočo obliko; na enak način*

Noyce in ostali so ustanovili podjetje Fairchild Semiconductor, in po istem kopitu so bile ustanovljena še vsa kasnejša nova podjetja v Silicijevi dolini. (Robert X. Cringely, *Naključni imperiji*, NB) | To brez dvoma velja za avstralska obeležja, ki so v veliki meri oblikovana po istem kopitu. Med seboj jih loči predvsem velikost in stilna razporeditev sicer precej podobnih elementov. (Oto Luthar, *O žalosti niti besede*, NB) | Mali v tem pogledu zaradi stroškov ne zmorejo več konkurirati velikim trgovskim središčem. Vendar tudi vsi veliki ne razmišljajo po istem kopitu. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Če bi delali po istem kopitu kot tekmeči, ne bi nikamor prišli v še sprejemljivem časovnem obdobju. Rabili smo nekaj novega. (Delo, 10. dec. 2002, NB) | In po istem kopitu je pravzaprav narejen tudi prvi del. Zgodba je bila namreč znana že dobrih 14 dni pred premiero filma ... (Delo, 24. maja 1999, NB) | Veste, s katerim amandmajem, tisto, kar se vleče že od 1993. leta. Po istem kopitu je šlo. Z rahlim nasmehom vladajoče stranke. (Državni zbor RS: 6. izredna seja, 20. 4. 2001, NB) | In po istem kopitu je pravzaprav narejen tudi prvi del. Zgodba je bila namreč znana že dobrih 14 dni pred premiero filma ... (Delo, 24. maja 1999, NB) | Pravičnemu presojevalcu in ocenjevalcu dejanja in nehanja primorske inteligence v tem 17 let dolgem razdobju pa mora biti, z ozirom na večkrat menjajoče politične prilike v Italiji, takoj jasno, da ne gre soditi po enem in istem kopitu začetka ... (Samec, *Sodobnost*

1933, 129) | V terdi skali pa tudi nisi zlate žile zapazil, ker zemlja je od zunaj in znotraj vsa po enem kopitu ustvarjena. (J. Mencinger, *Zlato pa sir*, SG 1860, 6. zv., 37) | Tudi ne zidajo mravlje le po enem kopitu (po eni šabloni) kot čebele, ampak se ravnaajo po razmerah. (Fr. Pengov, V 1921, 33) | Vse po enem kopitu. (M. Bojc, *Pregovori*, 1974, 236) | ... ali treba je, to mi bode vsakdo rad priznal, da velja v listu samo ena slovnica; bati se ni, da bode potem vse po enem kopitu, stilističnih posebnosti ostane vendar dovolj vsakemu pisatelju. (J. Stritar, *Literarni pogovori*, Z 1877, 15) | Knjiga ni napisana po enem kopitu, tako da bi iz nje žarčil samo en pogled, ampak bo pozoren bralec opazil različne poglede na vprašanja, ne glede na to, da so se dotikali različnih literarnih vrst. (Delo, 9. mar. 2001, NB) | Ženitna pisma se delajo po starih kopitih. (J. Mencinger, *Moja hoja na Triglav*, 1897, 35) | ... če bi delali še slej ko prej po starem kopitu. (M. Košir – Miltatuli, *Maks Havelaar*, 1939, 248) | »Brez ženstva ni naroda,« nadaljeval je Radivoj. »Kdor torej pridobi ženstvo, ta reši narod. Tega ne pomislijo naši prvaki, ki po starem kopitu politične otrobe vežejo. (F. Detela, *Trojka*, 1897, 161) | Res da se vedno derže starega kopita pri svojem delu; to pa le za to, ker jih nima kdo podučiti. (F. Levstik, *Popotovanje*, SG 1858, 140)

◆ Frazem *po istem kopitu* z različicami *po enem kopitu*, *po enem in istem kopitu*, *po starem kopitu* temelji na sestavini *kopito* v pomenu 'spodnjemu delu noge podobna, navadno lesena priprava za izdelovanje, oblikovanje obuval'. V prislovni rabi se je s prilastki *en*, *isti*, *star* razvil preneseni pomen, 'izraža, da ima kaj ustaljeno ali pogosto se ponavljajočo obliko'. Ta pomen se izkazuje npr. z glagolom *biti*, medtem ko se je v zvezi z drugimi glagoli, npr. *delati*, *iti*, *meriti*, *razmišljati*, razvil še pomen 'na enak način'. Prilastkovni sestavini *en* in *isti* se lahko uporabita tudi skupaj, npr. *soditi po enem in istem kopitu*.

po stárem kopítu, gl. *po istem kopitu*.

pobráti kopíta /star.; mn., pren./ *vzeti vse svoje stvari in oditi*; sop.: **pobratí šila in kopita**

A kadar se /sovražnik/ krač in pečenke napíta / Brez »zdrava ostáni« pobere kopita. (F. Levstik, Z 1870, 297) | Pa kakor nalašč, žolnir ni pokazal nikake priprave, da bi pobral kopita in odšel. (J. Jurčič, *Klosterski žolnir*, SG 1866, 6) | Pravi fant je bil tisti. Škoda, da je moral kopita pobrati iz našega kraja. (J. Jurčič, *Deseti brat*, 1866, 245) | In gorje hlapcu, če se je v gospodovej službi napil kedaj! Takoj je moral pobrati svoja kopita ter odlaziti. (I. Tavčar, *Miha Kovarjev*, *Slovenska knjiga*, 1880, 52) | Ko sem si mislil, da mora biti tudi ženi že zadosti, pospravil sem svoj sveženj in pobral kopita ter se potegnil čez sivo morje. (I. Tavčar, V Zali, LZ 1894, 710) | Ljudje pa se niso zmenili za Matijevo jezo, in ko so bili vozovi izginili na samostanskem dvorišču, so se gnetli za vozovi in silili naprej, da bi še enkrat videli

novega opata. Matija pa je v svoji jezi pobral kopita in šel iz vasi, ker ni mogel udušiti svoje jeze, da je narod tako nespameten in nemožat. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB)

◆ *Kopito* 'spodnjemu delu noge podobna, navadno lesena priprava za izdelovanje, oblikovanje obuval' je eno od osnovnih čevljarških orodij. Preneseno se množinsko uporablja na drugih področjih v pomenu 'vse, kar kdo lahko odnese s seboj'. Iz tega pomena se je v zvezi *pobrali kopita* razvil pomen 'vzeti vse svoje stvari in oditi', kot nadaljnja stopnja pa lahko tudi pomen 'zaradi kakega razloga na hitro, naglo oditi'. V velelniku se uporablja kot grožnja, ukaz. V daljši in sodobni različici *pobrali šila in kopita* je *kopitu* dodano drugo osnovno čevljarško orodje *šilo*.

pobráti šila in kopíta, gl. **šilo**.

trísto kopít(ov) /zastar.; mn.; v medmetni rabi/ *tristo hudičev; za hudiča, pri hudiču*

... in zadr! se je vanj: Tristo kopit, pa tvoja garjava glava. (J. Mencinger, Cmokavzar in Ušperna, LZ 1883, 446) | Ne razbijaj vender!« »Kdo bi ne razbijal, tristo kopitov. (Kersnik – Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 590) | Pa kaj dekle; otrok je to – tristo kopitov. (J. Kesnik – J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 522) | Prav imate mojster, pri vragovem kopitu. (J. Verne, Čaharija, 23)

◆ Gl. *hudičevo kopito*.

kópje

kópja se lómijo /publ.; mn.; pren./ *potekajo velika prizadevanja, diskusije, boji*

Civilno-vojaški odnosi so danes zelo pomembni za vse demokratične države (v Sloveniji se npr. stalno »lomijo kopja« o vlogi, pristojnostih vrhovnega poveljnika oboroženih sil ter njegovih odnosih z ministrom za obrambo), saj osnovno načelo demokracije zahteva, da oborožene sile v vseh okoliščinah ostanejo pod oblastjo in kontrolo legitimno izvoljenih predstavnikov oblasti. (Delo, 20. feb. 1999, NB) | Prav na projektu »term« se te dni lomijo kopja. Bi bilo res smotno investirati v drago vrtino in potrditi domnevanja geologov ali bi bilo pač bolje vodo ogrevati? (Delo, 17. okt. 2006, NB) | V javnosti se že dolgo lomijo kopja glede sestavin v deodorantih. Na seznamu osumljenih sestavin so zlasti izpostavljene aluminijeve spojine, kot je aluminijev klorhidrat. (Viva, avgust 2005, NB) | Tuji nakupi kmetijskih zemljišč so že dolgo v središču zanimanja madžarske javnosti in je tudi redna tema strokovnih in političnih razprav. Medtem ko se lomijo kopja okoli vprašanja lastnine, je v roke tujih državljanov že prešlo vsaj 200 do 250 tisoč hektarov zemlje. (Delo, 28. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *kopja se lomijo* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *lomiti kopja* 'zelo si prizadevati za kaj; bojevati se' (gl. spodaj).

lomíti kópja za kóga/káj /publ.; mn.; pren. preh./ *zelo si prizadevati za kaj; bojevati se*

Ruskemu pravopisu se prvič po skoraj pol stoletja obeta uvedba nekaj sprememb, ki naj bi ga poenostavile in posodobile ter zmanjšale število izjem, določile, ali se beseda bog piše z malo ali z veliko začetnico, uzakonile rabo modernih izrazov, kakršen je denimo internet, ipd. Glede reforme lomijo kopja jezikoslovni izvedenci in mediji, razprava pa se je še bolj razvnela, ko je vanjo posegla predsednikova žena Ljudmila Putin, tudi sama jezikoslovka. (Delo, 24. apr. 2002, NB) | Medtem pa analitiki lomijo kopja glede vprašanja, kaj je v najnovejših cenah nafte prehodnega značaja in kaj je trajno. Še do nedavnega je bilo za mnoge analitike to zviševanje cen tako rekoč samo posledica zniževanja vrednosti dolarja. (Delo, 15. maja 2004, NB)

◆ Frazem *lomiti kopja* za koga/kaj se povezuje s predstavami o srednjeveških turnirjih. Na teh so vitezi v turnirskih dvobojih nastopali s kopjem v obrambi časti in drugih vrednot koga. Preneseno na druga področja življenja je lomljenje kopij postalo prisposoba za močno prizadevanje, za boj za kaj. Na osnovi tega se je v novejšem času v frazemu *kopja se lomijo* razvil pomen potekanja velikih prizadevanj, vročih diskusij, bojev.

◎ češ. *kopí lámati za koho*; nem. *für jmdn. eine Lanze brechen*; hr., srb. *lomiti koplja oko čega za što, za koga*; pol. *kruszyć kopie [o kogoś, coś]* rus. *kop'ja lomát'.*

kopríva

íti na kopríve, gl. *pasti med koprive*.

kopríva ne pozebe /ekspr.; pren./

1. zdrav, odporen človek uspešno kljubuje bolezni, naporu

Ocvírek pripogne glavo, vrat je bil krvav in na glavi so se čutila zrna pod kožo. »To je dobro, da imaš tako trdo bučo,« se šali Jernač. »E, kopriva ne pozebe! Tako hitro me še ne bo konec.« (Fran Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB) | Nekdo je upal, da bo Raca med čakanjem pobralo. Ampak kopriva ne pozebe. Legenda (ki jo širi nihče drug kot Rac) pravi: ko je bil Radko še ciciban, je racial kot racman, mama Miljeva pa ga je ljubeče ogovarjala: o, ti moj racek, racko, rac! (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Profesor Janko ga je posvaril zaradi zdravja. »Gospod profesor, taka kopriva ne pozebe!« (Bratko Kreft, Človek mrtvaških lobanj, 1959, 73)

2. starega, malovrednega človeka navadno ne zadene nesreča

Vašega očeta sem poznal, Bog mu daj dobro! Poštena duša ... Ali hitro ga je vzelo; škoda moža! Kar je dobrega, hitro mine, kopriva ne pozebe. (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 113–114) | Ali sploh še živi? Nadstražnik je tolažil po svoje, da kopriva ne pozebe. Čudno se mu le

zdi, je rekel, da ga še niso prijeli. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB)

◆ Frazem *kopriva ne pozebe* je pravzaprav rek, ki temelji na splošnoveljavni primerjavi človekove trdoživosti in usode z dejstvom, da kopriva ne pozebe. Znan je že v latinščini: *Mala herba non interit*, enako smiselno *Mala herba cito crescit* (= plevel hitro raste, Neander p. 93). Od tod tudi v drugih evropskih jezikih (gl. ☉). Frazem omenja J. Glonar, SSJ 171: *kopriva ne pozebe, v koprive ne treska*: drznežu (brezpomembnemu človeku) se nič ne zgodi. Enako tudi Plet. I, 435: *kopriva ne pozebe* = Unkraut verdirbt nicht; tudi: *v koprivo ne trešči*, jvzhŠt. Očitno je, da je Glonar poznal samo pomen, ki se nanaša na slabega, malovrednega človeka.

☉ češ. *mráz koprivu nespálí*; fr. *mauvaise herbe croît toujours*; *mauvaise herbe ne meurt jamais*; nem. *Unkraut vergeht nicht*.

pásti med kopríve /star.; mn., pren./ *znajti se v neprijetnem položaju*

Vstal je, stopil je k oknu in je narahlo odgrnil zagrinjalo; okno je bilo precej visoko in je šlo na vrt. »Če bi skočil, bi padel med koprive, morda bi še zakričal!« je pomislil; in takoj ga je bilo sram te misli. (Ivan Cankar, Zimsko cvetje, NB) | Ko pa je zaropotal voz z dvorišča, vzdihnil je gospod Frančišek in se obrnil k poslužnemu kaplanu, zaničljivo rekoč: »Ej, gospod Luka, nocoj sva pa – med koprive padla!« (Janko Kersnik, Jara gospoda, NB) | Možje, ki so popadali s čolnov med veslanjem prek jezera ali morja, utonejo v globine. Na tisoče borcev pocepa v grmovje ali med koprive. Zgodi pa se tudi nešteto pogumnih, celo junaških dejanj. (Delo, 11. avg. 2004, NB) | »Kaj si pa tak, kakor bi šel davi na koprive?« je dejal Ruparjev. (Ciril Kosmač, Sreča in kruh, 1946, 71) | Kakor je videti, si šel na koprive (= si slabe volje). (K. Grabeljšek, Svet 211)

◆ Frazem *pasti med koprive* z različico *iti na koprive* je nastal po primerjavi z resničnim počutjem koga, ki pade v koprive in se opeče.

rásti kot kopríva [za plótom] /ekspr.; primera, dov. *zrasti/ rasti bujno, divje*

Miha ima mlado gospodinjo, njegovi otroci pa nimajo matere. Rastejo kot koprive za plotom. Marta je delavna, več ji je za posestvo kakor zanje. Kaj bi z njimi, nasiti jih in obleče in pošlje v šolo. (Janez Švajncer, Nova obzorja, 1962, 344) | V blatu in prahu / bledi otroci rasto kot koprive. (I. Gruden, Dvanajsta ura 1939, Barake, 61) | Meni zelo leži moj stil življenja. Toda jaz sem jaz, drugi ljudje so pa drugačni. Zrasel sem kot kopriva. Najbrž tudi zato, ker sem se z mamoo zelo malo videl, zbirala je hrano in jo pošiljala očetu v zapor. Nепrestano smo imeli različne tajne policije v hiši, očeta je aretirali gestapo, ta beli. (Delo, 12. avg. 2000, NB)

zrásti kot kopríva, gl. *rasti kot kopriva [za plotom]*.

korák

blížati se s hítrimi koráki, gl. s *hitrimi koraki*.

držáti korák s kóm/čím /ekspr.; ed., pren./ *ne pustiti se komu prekositi, ne zaostajati za kom*

Pri njihovi mizi v 'Ovnu' že sedi Svoboda, slikar iz Friedlanda, ki drži korak s prehajanjem severne češke krajine v golo abstrakcijo in se je od svojih iskanih pejsažev preusmeril v 'industrijsko polikromijo', kakor temu sam pravi. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Prva šesterica prvakov je domače napadalce v I. nizu ustavila z visokim blokom, toda v nadaljevanju so Žužemberčani z odlično igro v polju in solidnim blokom vseskozi držali korak s Kanalci. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | Krašovec je tudi prepričan, da imajo nekaj prednosti zaradi kakovosti ponudbe pa tudi sprejemljivih cen. Meni, da se bodo manjša in srednja podjetja še naprej poslovno povezovala in tako zmogla držati korak s trgovskimi velikani. (Delo, 21. apr. 2000, NB) | A čeprav uspešno drži korak s sodobnostjo, je življenje v Tokiu vendarle še prepreženo z bontonom in navadami, ki jih preveva duh preteklosti. Vse to mu daje neko kakovost, ki je za gospodarsko metropolo njegove moči enkratna. (Delo, 22. dec. 2000, NB) | Veseli me predvsem dejstvo, da so naši skakalci držali korak s tekmeči iz skalalnih veselil, kot so Nemčija, Avstrija, Japonska in Norveška, ki se lahko pohvalijo s športnimi gimnazijami in sodobnimi skalalnicami s plastičnim pokrivalom. (Delo, 18. okt. 1999, NB) | Sicer pa ne samo s posodabljanjem in naložbami, ampak tudi s sistemom nagrajevanja in lastno razvojno službo v Reflexu držijo korak s časom in so uspešni v krogu 300 kilometrov, z nekaterimi izdelki pa še bistveno dalj. (Delo, 5. jun. 2004, NB) | Olympiakos je prišel do 18. zmage v prvenstvu, s katerim je ohranil korak s Panathinaikosom, predvsem po zaslugi krila Blueja Edwardsa. (Delo, 7. mar. 2000, NB) | »Telo me počasi že izdaja in če hočem ohraniti korak s soigralci, moram veliko več trenirati kot v preteklosti,« je pojasnil Schmeichel. (Delo, 13. nov. 1998, NB) | Britanske družine, ki si ne morejo privoščiti nakupa računalnika, ga bodo lahko po nizki ceni najele, obljublja britanska vlada. S tem ukrepom naj bi po besedah britanskega finančnega ministra Gordona Browna revnejšim družinam omogočili, da na prelomu tisočletja ohranijo korak s časom. (Delo, 8. nov. 1999, NB)

◆ Gl. *iti v korak* s kom/čim.

☉ angl. *to keep step with so./sth.*; *to be in step with so./sth.*; češ. *držet (udržet) krok s kým, čím*; fr. *aller au pas avec qn.*; hr., srb. *držati (održati) korak s kim, s čím*; it. *stare al passo con qc./q.c.*; nem. *[mit jmdm., mit etw.] Schritt halten*; rus. *idti v nogu s kem, čem; šagat' v nogu s kem, čem*.

hodíti v korák s časom, gl. *iti v korak s časom*.

hodíti v korák s kóm/čím, gl. *iti v korak s kom/čim*.

íti v korák s časom /ekspr.; pren., nedov. **hoditi/ prilagajati se razmeram, biti napreden**

Deseta izdaja programa WinFax PRO prinaša nekaj koristnih novosti, njen glavni moto pa je povezava z elektronsko pošto in internetom, s čimer nedvomno gre v korak s časom. (Monitor, jun. 2000, NB) | Mimogrede, modul za Omrežje na klic (Dial-up networking) je napredoval in dobil status samostojnega modula v nadzorni plošči. Prilagoditev, ki gre v korak s časom, vsaj glede na današnji pomen interneta. (Monitor, mar. 2000, NB) | Kar 64 odstotkov starih od 50 do 59 let in 54 odstotkov starih od 60 do 69 let je prepričanih, da gredo v korak s časom in se zanimajo za novosti na trgu. (Delo, 8. dec. 1999, NB) | Ugledni svetovni arheolog je bil odprtega, širokega in iskričevega duha, vedno pripravljen prepoznati prave vrednote in jih, ob tem ko je hodil v korak s časom, vključevati v občasno prašno brezčasje akademije znanosti. (Delo, 14. okt. 1999, NB) | Sydneyjske prostitutke hodijo v korak s časom: strankam ponujajo storitve, ki so jih poimenovala šprint, štafeta in maraton. (Delo, 25. sep. 2000, NB) | Res pa imamo erasmusovski študenti prednost, da si lahko v enem mesecu izberemo le predmete, ki nas najbolj zanimajo. Tako smo se lahko izognili najbolj dolgočasnim profesorjem in izbrali le tiste, ki tako po izbiri vsebin kot po metodologiji učenja vsaj približno stopajo v korak s časom. (Delo, 27. jan. 2003, NB) | Italijanske banke so se v zadnjih letih preoblikovale, stopile so v korak s časom, ki jih je prej velikokrat povozil, novi centri moči niso več potrebovali nevidne roke nad seboj. (Delo, 9. apr. 2003, NB)

♦ Gl. *iti v korak* s kom/čim. Ustrezna italijanska frazema sta *andare al passo coi tempi*; *stare al passo coi tempi*.

íti v korák s kóm/čím /ekspr.; pren., nedov. **hoditi, stopati/ prilagajati se razmeram, biti napreden**

V pujski Perutnini, ki je prevelika za slovenski trg, so med prvimi začeli misliti in delati globalno, delovati pa lokalno, kot rad poudarja njen direktor Roman Glaser. Po kölnski predstavi so povsem realno ocenili, da hodijo povsem v korak s proizvodno-prodajnimi trendi. (Delo, 19. okt. 2001, NB) | »Delo naših razvojnih strokovnjakov gre v korak s svetovnimi smernicami, s tako razvojno-raziskovalno dejavnostjo pa si bo podjetje zagotovilo samostojno in uspešno rast ter okrepilo mesto med vodilnimi svetovnimi ponudniki tovrstne opreme.« (Delo, 28. mar. 2002, NB) | Zares globoko pa so posegli v način življenja v islamskih družbah, ki sekularizacije ne poznajo in se ji tudi niso pripravljene prilagoditi, kakor so se jim prilagodile protestantske cerkve in to poskuša Katoliška cerkev. Vsi napor, da bi te družbe šle v korak z modernizacijo in sekularizacijo sveta, niso imeli nobenega učinka. (D. Jančar, Brioni/ Eseji in drugi zapiski, NB) | Vzrok je bil na dlani: v procesu evropske integracije je kmalu postalo jasno, da se s prenosom različnih pristojnosti od nacionalnih držav k bruseljski administraciji vse očitneje kaže problem

varstva človekovih pravic, katerega sistematizacija ni šla v korak z gospodarskim povezovanjem. (Delo, 21. okt. 2000, NB) | Prvi mož podjetja s skoraj 7000 zaposlenimi Jože Stanič ne skriva zadovoljstva, ko ugotavlja, da hodijo v korak z velikimi konkurenti ali pa jih celo prehitevajo. (Delo, 3. mar. 1999, NB) | Omenimo še finančne potrebe pri projektnem izvoznem financiranju, recimo v sosednjih državah, če želijo naša podjetja stopiti v korak z drugimi evropskimi ponudniki, ki te posebne oblike financiranja že izvajajo, ter financiranje znanosti in s tem povezane nove ekonomije, informacijske družbe. (Delo, 4. jan. 2002, NB) | Pariški klub – na francoski sceni velik le zavoljo tega, ker je iz metropole – ni sposoben stopati v korak z igalskim talentom kalibra Ronaldinho. (Delo, 5. maja 2003, NB) | AutoCAD 2000 se je tako moderniziral in stopil v korak z drugimi okenskimi namenskimi programi. (Monitor, apr. 1999, NB) | Po štirih krogih je seveda težko trditi, da bo pri tem tudi ostalo, toda nekaj je gotovo: novinci-amaterji težko stopajo v korak z izkušenimi polprofesionalnimi in profesionalnimi moštv. (Delo, 25. avg. 1998, NB)

♦ Frazem *iti v korak* s kom/čim je nastal po prenosu iz besedne zveze *iti v korak* v pomenu 'biti enakovreden, enako hiter v hoji s kom drugim'. Enako sta nastala tudi frazema *držati korak* s kom/čim; *iti v korak s časom*.

◎ angl. *to keep pace with*; fr. *aller au pas avec qn./qc.*; *aller du même pas que qn./qc.*; hr., srb. *ići u korak s kim, s čim*.

korák za korákom /ekspr.; pren., prisl. zv./ *počasi, postopno*

Nihče drug namreč ni znal izvabiti iz brezove piščalke tako milih in blagih zvokov. Pomela si je oči in se počasi, korak za korakom, odpravila med jezerci in mlakami za tankim glaskom, ki jo je klical in vabil. (F. Lainšček, Mislice/Deset pravljic, NB) | Kdor gospodari nji, gospodari ljudem. Osvajal sem si jo, ped za pedjo, korak za korakom. Na zemljo sem gledal, nikamor drugam. (I. Cankar, Marko, Luka in Dioniz, NB) | Pomagal ti bom, ravnal se bom pa tudi nadalje po višjem vzorcu, puščajoč ti človeško svobodo, katere ti ne smem vzeti, dasi mi jo ponujaš ... Treba je najprej pretehtati, kaj si doslej zakrivil; potlej bo resno preudariti, kako bi se vračal v zgubljeno blagost korak za korakom. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Če Stvarnik obstaja, bi bila razlaga vesolja brez njega nesmiselna in napačna. Predlagam, da ne delava prezgodnjih zaključkov in skušava korak za korakom ugotavljati smiselnost vesolja in s tem obstoj Stvarnika. (Franc Rozman, Človek sem, ustvarjam, NB) | Poganski diskurz ponuja le navodila, katerih tehtnost je omejena s kontekstom. Diskurz napreduje vedno le korak za korakom, od poteze do poteze. (Ernest Ženko, Totaliteta in umetnost: Lyotard, Jameson in Welsh, NB) | Okoli trideset risb mešane tehnike, v manjših formatih, je naslikal lani, dodal pa jim je še prvo letošnje stvaritev. Slikar pravi, da gre skozi življenje korak za korakom, zato ne čuti še prelomnice v ustvarjanju.

(Delo, 10. feb. 2000, NB) | Že pred prihodom k Uniu Olimpiji sem vedel, da je to izredno dobra ekipa s kakovostnim trenerjem, ki me lahko veliko nauči. Nisem človek, ki si takoj želi uspeha, saj se zavedam, da bom lahko napredoval le korak za korakom. (Delo, 21. avg. 2000, NB) | Zelo kmalu pa bo izvedljivo, da si bo dobra družina lahko zaželela še boljšega otroka. Nepopolna narava se bo postopoma, korak za korakom umikala pred lepoto genetiko. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | »Toda ne smemo se več precenjevati. Če bomo napredovali korak za korakom, nam uspeh nazadnje zanesljivo ne bo spolzel iz rok,« pripravljenost sodelovanja s slovensko reprezentanco poudarja McDonald, ki te dni z Maccabijem iz Tel Aviva gostuje na otvoritvenem turnirju evrolige v Ljubljani. (Delo, 4. okt. 2001, NB) | Korak za korakom premagujemo morebitne ovire do odločitve o razširitvi skupnosti,« je dejal Prodi, ki kljub negotovosti o izidu irskega referendumu o pogodbi iz Nice z optimizmom pričakuje decembrski vrh v Københavnu. (Delo, 3. jul. 2002, NB) | Realen cilj je, da se bi obdržala med najboljših 50, saj nočem delati nekih miselnih preskokov v top 20. To je dolgoročni cilj, kratkoročni pa je ustaliti se med petdeseterico in potem napredovati korak za korakom. (Delo, 4. nov. 2002, NB) | Čeprav je za 3,46 sekunde zaostala za svojim najboljšim letošnjim izidom, ostaja velika favoritka za zmago v Parizu. »Želim stopati korak za korakom,« je dejala pred četrto zmago na tekmah zlate lige. (Delo, 11. avg. 2003, NB) | Le za današnji dobiček gre. Ta bo dolgoročno korak za korakom uničeval vse izjemne prednosti in lepote naše dežele. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Novo zaupanje na Balkanu je mogoče graditi samo korak za korakom, je izjavil predsednik Srbije in Črne gore Svetozar Marović. (Delo, 29. maja 2004, NB)

◆ Frazem *korak za korakom* kot prislovna zveza temelji na zaporedno napredujočem, počasnem, postopnem izvajanju posameznih faz določene dejavnosti, ki jih izražajo vsakokratne glagolske sestavine frazemov.

◎ češ. *krok za krokem*; fr. *pas à pas*; hr., srb. *korak po korak*; nem. *Schritt für Schritt*; rus. *šag za šagom*. **loviti korák s kóm/čím** /ekspr.; pren./ *poskušati ne zaostajati za kom, čim*; prim. **držati korak s kom/čim**; **iti v korak s kom/čim**

Italijani se, tako pravijo statistike in raziskave javnega mnenja, ne počutijo več varne, kot so se nekoč, pa tudi policija ugotavlja, da se bo morala posodobiti, če bo hotela loviti korak s časom in s podzemljem, ki se spreminja in bolj od redarjev prilagaja novim časom in novim tehnologijam. (Delo, 15. feb. 2000, NB) | Ravno v našem času, ko lovimo korak s sodobno evropsko pravno civilizacijo, je knjiga Teorija prava Marijana Pavčnika dragocen vodnik na tej poti. (Delo, 15. jan. 1998, NB) | Ocenjujem, da v Sloveniji ni nobenega razloga, da bi sledili tem trendom. Naša kazenska zakonodaja po vseh kriterijih lovi korak s tisto v najbolj razvitih državah Evropske unije. (Državni zbor RS: 29.

redna seja 2. 10. 2003, NB) | Učinkovito delovanje tako visoko zmogljivih naprav je pogojeno s kakovostjo programske kode, ki ga krmi, in hitrostjo celotnega sistema, ki mora loviti korak s »pobesnelim« procesorjem. (Monitor, sep. 2000, NB) | Smučarski skoki, čeprav jim je Planica zagotovila poseben status že pred vojno, so šele po osvoboditvi, najprej z nekaterimi udarnimi dosežki Janeza Polde (16. mesto ZOI '52), začeli loviti korak s svetovnim vrhom. (Delo, 12. feb. 2001, NB) | Čeprav so nova sistemska zdravila za zdravljenje raka vedno dražja, pa je doslej onkološka stroka lovila korak s tujimi dognanji. (Delo, 6. mar. 2001, NB)

◆ Gl. *iti v korak* s kom/čim.

na vsákem koráku /ekspr.; pren., prisl. zv./

1. nenehno, neprestano

Zvečer je s psom, ki mu je sledil na vsakem koraku, taval okrog hiš, v katerih je slutil njeno navzočnost, zdelo se mu je, da sliši njeno dihanje, njeno mirno spanje, planje njene kože, potovanje njene duše v kraje, od koder je prišla ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Kako je mogoče opisati vonjave, ki ga spremljajo na vsakem koraku? Morda bi bilo treba vonjave opisati z barvami: patio z zelenomodro, vonj hodnika s temnosivo, toplo, vlažno barvo ... (D. Jančar, Posmehljivo pozele, nje, NB) | Razen tega je imel na grbi senco; ozrl se je in z očmi začel iskati postavo, ki ga je spremljala na vsakem koraku, a je začuda ni zasledil. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Skratka: zaradi različnosti obnašanja ljudi se managerji na vsakem koraku srečujejo z različnimi kulturami skupin, organizacij in okolij ali dežel. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB)

2. povsod

Bolje bo, da odidemo na kak miren kraj, kjer se bomo lahko nemoteno pogovarjali, ne da bi se morali bati vohunov, na katere v taboru naletiš na vsakem koraku. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Ko se je izkrcal v Bejrutu, je Natan začutil nekaj, česar že dolgo časa ni poznal: pravi strah. Pripadnike sirskih rdečih baretk in do zob oborožene policiste je bilo videti na vsakem koraku. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB)

◆ Frazem *na vsakem koraku* temelji na prenesenem pomenu sestavine *korak*: ekspr., s prilastkom 'dejanje, ukrep, ravnanje'. Kot predložna zveza skupaj s sestavino *vsak* pomeni, da se aktivnosti, ki jih kažejo vsakokratne glagolske sestavine, odvijajo nenehno, neprestano ali povsod.

◎ češ. *na každem kroku*; fr. *à chaque pas*; hr., srb. *na svakom koraku*; nem. *auf Schritt und Tritt*; rus. *na každom šagu*; *vezde i vsjudu*.

napredovánje z májhnimi koráki, gl. *napredovati z majhnimi koraki*.

napredováti z májhnimi koráki /ekspr.; pren., mn./ *napredovati počasi, zanesljivo*; prim. **napredovati z velikimi koraki**

Žonta napreduje z majhnimi koraki, a vse bolj žanje sadove celovite, profesionalne priprave. (Delo, 10. jan.

2000, NB) | Naša industrija ne napreduje z majhnimi koraki, ampak s herojskimi skoki,« je pisala revija Forbes julija 1929, štiri mesece pred največjim crashom stoletja, s katerim se je začela velika depresija. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | Večina sistemov in pomnilnikov v najzmogljivejših »PC« strežnikih še vedno uporabljata sistemsko vodilo s hitrostjo 100 MHz, čeprav se je tudi Intel pred nekaj meseci odločil ponuditi tudi procesorje s hitrejšim vodilom 133 MHz. Intel je v tem primeru pri največjih modelih dokaj konzervativen in napreduje z majhnimi koraki. (Monitor, jul. 2000, NB) | Medtem sem namreč že zbral toliko izkušenj, da sem začel razmišljati drugače in tudi drugače gledati na svojo športno pot: kot na napredovanje z majhnimi koraki. (Delo, 27. dec. 1999, NB)

◆ Gl. z majhnimi koraki.

napredovati z velikimi koraki /ekspr.; pren., mn./ *zelo (hitro) napredovati*

Tu gre za trend: evropski nogomet napreduje z velikimi koraki, čeprav se mi je v trenutkih nostalgije kdaj že zdelo, da ni ravno tako. (Delo, 30. jun. 2004, NB) | Trgovina je v zadnjem desetletju sicer napredovala z velikimi koraki, vendar se v zadnjem času glede na odpuščanja v največjem nakupovalnem središču Europark že kažejo znaki prenasičenosti. (Delo, 14. feb. 2004, NB) | Počasi mi je začelo postajati jasno, da Ljubljana z velikimi koraki napreduje v velemestni Babilon, v katerem ima slovenščina samo še tisto vlogo, ki ji objektivno gre. (Delo, 19. maja 1999, NB)

◆ Gl. z velikimi koraki.

◎ fr. *faire de grandes enjambées*; hr., srb. *ići giantskim koracima*; *napredovati giantskim koracima*.

narediti prve korake, gl. *narediti prvi korak*.

narediti prvi korak /ekspr.; pren., tudi mn. **prve korake**/ *kot prvi začeti kaj; začeti s pomiritvijo, s popuščanjem*

Za zdaj še ni jasno, zakaj imajo ravno celice možganov in hrbtnjače takšne lastnosti. Morda so prvi korak pri razumevanju tega procesa naredili v laboratorijih Amerike, Anglije in Švice. (Delo, 23. feb. 2000, NB) | Nikoli ni uresničila kakega svojega načrta. In vendar, če Danny ni opazil, da meče vrt slabo luč na vso hišo, bi morda ona morala narediti prvi korak. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Ta študij je Avguštin pričel leta 370 in ga nadaljeval tri leta z načrtom, da se bo zaposlil kot odvetnik na sodišču (Izpovedi 3,4,6), toda tedaj je naredil prvi korak na poti, ki se je naposled končala z njegovo spreobrnitvijo v krščanstvo ... (George A. Kennedy, Klasična retorika ter njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Če imate opravka z veliko stranko, ki meni, da nikogar ne potrebuje, potem mora pač nekdo drug narediti prvi korak. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Hrvaški sabor je v soboto na izredni seji izglasoval začetek postopka za ustavne spremembe. S tem je naredil prvi korak za prehod države iz polpredsedniške-

ga v parlamentarni sistem. (Delo, 17. jul. 2000, NB) | Južnokorejski predsednik Kim Dae Džung (desno) se je sredi junija odpravil v Pjongjang na srečanje s severnokorejskim voditeljem Kim Džong Ilom. S tem zgodovinskim dogodkom je bil narejen prvi korak na poti k približevanju med sosedama – Severna Koreja se je po pol stoletja osame začela odpirati. (Delo, 30. dec. 2000, NB) | Takšna je zahteva ZDA, ki želijo ohraniti nadzor nad vojaško obrambo Evrope. Čeprav je Schröder to podpisal, se je senatorjem zdelo, da je Evropa že naredila prvi korak v nasprotno smer. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | »Kitajska ocenjuje, da Bush ni v poziciji radikalno spreminjati dosedanja ameriško politiko do Kitajske in da bo moral pristati na določen kompromis,« navaja tukajšnji obveščeni vir. »Ko bo naredil prvi korak v tej smeri, bo tudi kitajska stran pokazala pripravljenost popuščati, recimo z vrnitvijo dela posadke.« (Delo, 9. apr. 2001, NB) | Predsednik Kwaśniewski meni, da bi lahko bili Poljaki in Nemci lep zgled svetu glede »spoštovanja lastnine« in »splošne človekove pravice do dostopa kulturnim dobrinam«. Prepričan pa je, da bi morala prvi korak narediti Nemčija, saj je Poljska med okupacijo izgubila na tisoče del velike kulturne in zgodovinske vrednosti. (Delo, 21. dec. 1998, NB) | Morda gre v sonetu Očetov naših imenitna dela celo iskati razlog za Veselovo občudovanje Prešerna: usmeril ga je na pot, ki mu je bila »pisana na kožo«, in ga odvrnil od čisto lirskorefleksivnih poskusov, s kakršnimi je naredil prve korake na naš literarni Olimp. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Šest let po Barceloni, kjer je Unija naredila prve korake za navezavo stalnega dialoga s sredozemskimi državami, je še največ dosežkov opaziti na področju gospodarskega povezovanja ... (Delo, 6. nov. 2001, NB) | Namesto da bi vse življenje posvetil biatlonu, s katerim je tudi začel športno pot, je 33-letni Mošnjčan Andrej Zupan pred leti poiskal nov izziv in naredil prve korake v panogo, ki je širši javnosti pri nas neznan – lokostrelski biatlon. (Delo, 27. feb. 2004, NB) | Zavzel se je za prvo damo Francije, katere edina napaka je bila, da ne mara njega, njenega vdanega služabnika. Richelieu je kralju celo predlagal, naj stori prvi korak k spravi in priredi velik ples na čast Njenega veličastva, ki je tako rado plesalo ... (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Včasih sta govorila tudi o tem, da bi se udeležila aktivnega upora zoper Partijo, vendar nista imela pojma, kako storiti prvi korak. (George Orwell, 1984, NB) | Toda prvi korak je spoznanje, da družba potrebuje pogum za spremembe. Deutschland AG, delniška družba Nemčija, je na tej poti že storila prvi korak. (Delo, 5. apr. 2001, NB) | Včeraj sta se sestala nadzorna sveta holdinga Infond in pida Infond, s čemer je bil storjen prvi korak k udejanjanju sklepa skupščine pida Infond zlata o delitvi pida na tri družbe, holding, investicijsko družbo (id) in pooblaščen investicijsko družbo (pid). (Delo, 5. jun. 2001, NB) | Privatizacije so se lotili zelo previdno, šele potem ko so že storili prve korake v liberalizacijo. (Delo, 21. sep. 2002, NB) | Bilo jih je nekaj,

ki se sploh niso mogli odločiti za prvi korak. Takim smo pomagali z vzpodbujanjem, dokler sami niso butnili čez. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB)

◆ Gl. *prvi korak*.

◎ hr., srb. *učiniti prvi korak*; nem. *den ersten Schritt tun*.

ne narediti niti koraka /ekspr.; pren., nikal./ *ne narediti ničesar*

Ker je bila ženska, ji je vendar dobro delo, da je zagazil grof Oton v njeno mrežico: niti koraka ni storila, da bi mladi rakovniški graščak prišel do spoznanja, da se peha z brezuspešno tlako. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | »Pa – če je tudi vse res, kar praviš,« je menil opat, »kaj, ko vem, da Margareta ne stori niti koraka, pa če bi jo na kolenih prosil.« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | »Take vedno poskrbijo, da ne naredijo niti koraka, ne da bi vedele, kam pelje. Domnevam, da je bila noseča, ko sta se poročila.« (Maev Binchy, Hiša na Tari, NB) | Mislim, da je kljub vsemu vsem jasno, da s politiko, kot so jo vodili doslej, ne morejo narediti niti koraka naprej več, saj jim ta politika garantira v najboljšem primeru relativno opozicijsko zmago. (Delo, 16. dec. 2000, NB) | A vsaj eno drži: nihče ne ve, kako se je življenje začelo. S tem vprašanjem se je ukvarjalo na stotine znanstvenikov, med njimi tudi znani nobelovci – in kljub temu niso v zadnjih petdesetih letih naredili niti koraka naprej. (Delo, 4. okt. 2003, NB) | Po mnenju Medgyessyjevih političnih nasprotnikov so bile madžarske varnostne službe v tistem času (v začetku 80. let) zelo povezane in podrejene sovjetskemu partnerju in brez KGB niso mogle storiti niti koraka. (Delo, 3. avg. 2002, NB)

◆ Frazem *ne narediti niti koraka* temelji na prenesenem pomenu sestavine *korak*: ekspr., s prilastkom 'dejanje, ukrep, ravnanje'.

ohrániti korak s kóm/čím, gl. *držati korak s kom/čim*.

prvi korak /ekspr.; pren., tudi mn. *prvi koraki*/ *začetek*
Prihajale so mu na pamet temne misli, – tiste sladko-grenke misli, s katerimi se opaja človek, kadar se smili sam sebi. To razpoloženje, pol slastno in pol bolešno, je prvi korak k pohujšanju in grehu. (I. Cankar, Kralj Malhus, NB) | Na tem sestanku so, kot kaže, skušali najti za obe strani sprejemljiv dogovor o poti do rešitve. Prvi korak naj bi bil odstop zdajšnjega nadzornega sveta podjetja in sestava novega, v katerem naj bi bili člani, ki niso obremenjeni z nasprotji med podjetjem in zadrugami, temveč sposobni strokovno opravljati naloge nadzornega sveta. (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Bilo je na božični večer, ko je ruski zunanji minister Igor Ivanov osebno telefoniral generalnemu sekretarju Nata Georgeu Robertsonu in ga povabil v Moskvo. To je bil prvi korak k obnovitvi odnosov, ki jih je vojna v Jugoslaviji ohladila tako rekoč do ledišča. (Delo, 17. feb. 2000, NB) | Prvi korak do tega cilja bo združitev regionalnih bank iz bančne skupine NLB z banko materjo, kar naj

bi izpeljali v naslednjih treh letih. (Delo, 9. mar. 2000, NB) | Gre za spletni govorni in aplikacijski portal, ki se ga da namestiti po lastnih željah in deluje na vseh računalniških platformah. Gre za prvi korak na poti k popolni prepoznavi govora. (Delo, 29. jan. 2001, NB) | Raba slovenščine je v odnosih med pripadniki manjšin in javnimi upravami preizkusni kamen in prvi korak do uresničevanja drugih zakonskih norm. (Delo, 2. jul. 2001, NB) | Poleg tega so prvi koraki reforme lordske zbornice odpravili prevlado ljudi z dednimi plemišskimi naslovi v njej (česar leksikonu, na katerega se sklicuje avtor Ventila, še ni uspelo registrirati), ki so odslej v izraziti manjšini. (Delo, 10. nov. 2000, NB) | Kar zadeva partnersko zvestobo, so se nemški raziskovalci dokopali do ugotovitve, da je ta toliko bolj pomembna za ljudi, ki so imeli v življenju že več daljših ljubezenskih zvez. V skladu z duhom časa so se najbolj spremenili prvi koraki v fazi medsebojnega spoznavanja partnerjev ... (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Gre za snemanje novega slovenskega celovečernega filma, ki s svojim naslovom – Na svoji Vesni – obuja spomin na prve korake slovenskega filma, vsebinsko pa je to akcijska komedija ... (Delo, 16. maja 2000, NB)

◆ Frazem *prvi korak*, tudi *prvi koraki*, izhaja iz otroškega učenja hoje, pri katerem so prvi koraki najtežji, najmanj zanesljivi, negotovi. Preneseno na druga področja človeškega življenja je *prvi korak* dobil pomen 'začetek'. V povezavi z drugimi glagolskimi sestavinami so nastali novi frazemi, kot *narediti prvi korak*, *storiti prvi korak* itd.

◎ angl. *first step*; češ. *první krok*; *první krůček*; nem. *der erste Schritt*; *die ersten Schritte*; rus. *первый шаг*; *первый шаг*.

prvi koraki, gl. *prvi korak*.

s hitrimi koraki /ekspr.; pren., prisl. zv./ *zelo hitro*

Po vsej Evropi se mednarodni plavalni mitingi kar vrtijo, kajti juljsko svetovno prvenstvo se bliža s hitrimi koraki, zato je treba vse pogosteje preverjati pripravljenost in stopnjevanje forme. (Delo, 23. maja 2003, NB) | Iz prvega dela našega besedila je jasno razvidno, da se s hitrimi koraki bliža stvarnost, v kateri bomo imeli v rokah sredstva za gensko manipulacijo vseh oblik življenja na našem planetu, da pa na to sploh nismo pripravljani. (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Tridimenzionalna virtualna tehnologija medtem s hitrimi koraki nadomešča studijske rekvizite in klasično sceno. (Delo, 3. jul. 1998, NB) | Stvarnost olepšuje tudi tako, da vodjem potovanj ne dovolijo, da se pred gosti o čemerkoli izražajo negativno. In ne le množično, tudi načeloma bolj avanturistično individualno popotništvo trendu sledi s hitrimi koraki. (Delo, 1. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *s hitrimi koraki* kot prislovna zveza pomensko temelji na sestavini *hiter*, tj. na hitrem nizanju razdalj, ki jih predstavlja korak kot človeku najbližja in najbolj naravna dolžinska enota.

stópati v korak s časom, gl. *iti v korak s časom*.

stópati v korák s kóm/čím, gl. *iti v korak s kom/čim*.

stópti v korák s časom, gl. *iti v korak s časom*.

stópti v korák s kóm/čím, gl. *iti v korak s kom/čim*.

storiti prvi korák, gl. *narediti prvi korak*.

storiti prve koráke, gl. *narediti prvi korak*.

ujéti korák s časom /ekspr.; pren./ *ne pustiti se komu prekositi, ne zaostajati za kom*; prim. **držati korak s kom/čím**; **iti v korak s časom**

Puščavski princ, kakor imenujejo formalno neizobražena Abdulaha zaradi ljubezni do kameljih dirk, si prizadeva, da bi fevdalna monarhija ujela korak s časom z gospodarskimi, socialnimi, političnimi in verskimi reformami ... (Delo, 5. jun. 2004, NB) | V nasprotju z omenjenima cerkvama, ki trdita, da izvirata iz krščanskih cerkva in si prizadevata ujeti korak s časom, Cerkev svete preproščine globoko verjame v človeka, njegov razum in duha ter je izrecno usmerjena v tostranstvo. (Delo, 7. jun. 2004, NB) | Vključite se v tok dogajanja, zaživite v sedanosti in poskrbite, da boste spet ujeli korak s časom, postali radovedni in aktualni, tako v ambulanti kot zunaj nje. Zanimajte se, informirajte se, učite se, poslušajte in berite. (Viva, dec. 2002, NB)

© hr., srb. *uhvatiti korak s vremenom*.

z májhnimi koráki /ekspr.; pren., mn., prisl. zv./ *počasi, postopno, zanesljivo*

Državni podsekretar dr. Robert Golob je pojasnil, da je bil narejen vozni red aktivnosti, ki so nujno potrebne, da bo mogoče izpolniti zakonske roke. »Še enkrat bi rad povedal, da bo do sprememb prišlo z majhnimi koraki.« (Delo, 27. feb. 2001, NB) | Za Jerneja Damjana bo vsaka nova točka dodatna spodbuda in potrditev, da po dveh velikih korakih, zaporednih osvojitvah kvote svetovnega pokala na tekmah »druge svetovne lige«, z majhnimi koraki napreduje v mednarodno elito. (Delo, 25. feb. 2004, NB) | Potrebni bo vsaj pet ali šest let, da bo začel dinar pritekati. Najprej je treba dvigniti kakovost bivanja in standard v smučarskem središču, kar dosežeš z majhnimi koraki. (Delo, 5. nov. 2002, NB) | Od ostalih klinikov se razlikujem po tem, da sem zelo dovzeten za zdravljenje z majhnimi koraki. Zdi se mi sprejemljivo, da če nekdo želi znižati zasvojenost z neko substanco, to opravlja zelo počasi. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | Povprečnež je namreč hitro zadovoljen z majhnimi koraki in se obotavlja stopiti naprej, da ne bi zapravljal prehojenega, le najbolj zavzeti pa merijo doseženo z velikimi enotami. (Delo, 18. jan. 2003, NB) | Optimisti bi rekli, da se tudi z majhnimi koraki daleč pride. S tega vidika je smiselna tudi skrb, ki jo Koalicija za mednarodno kazensko sodišče namenja slovenski ratifikaciji pogodbe o ustanovitvi tribunala. (Delo, 17. jul. 1999, NB)

♦ Frazem *z majhnimi koraki* kot prislovna zveza pomensko temelji na sestavini *majhen*, tj. na nizanju manj opaznih aktivnosti v obsegu, ki ga predstavlja korak kot človeku najbližja in najbolj naravna dolžinska enota.

z velikimi koráki /ekspr.; pren., mn., prisl. zv./ *zelo hitro*
Ali pa, kar je še bolj verjetno, da hodi po stopinjah starejše sestre Ane. Tudi ona je bila na mednarodnem prizorišču spočetka zelo nebogljena, potem pa je z velikimi koraki lovila zaostanek ter se izenačila z najboljšimi. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | Trener Daniel Constantini pa ob ves čas tesni razliki ni imel razlogov za razočaranje, očitno je, da se novi francoski val z velikimi koraki vrača v svetovni vrh. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Modra frankinja, ki se z velikimi koraki vrača na trg, tako zori v ožganih francoskih sodčkah, da dobi pravo vsebnost tanina. (Delo, 11. sep. 2000, NB) | Slovenija pri informatiki z velikimi koraki dohiteva Unijo. Številno uporabnikov interneta se je lani podvojilo na 600.000, tako da po medmrežju deska že 30 odstotkov Slovencev ... (Delo, 5. jun. 2002, NB) | Boštjan Buč z velikimi koraki napreduje proti evropskemu vrhu v teku na 3000 m z zaprekami. (Delo, 9. jun. 2003, NB) | Marija Šarapova se ne meni za takšno trditev. Iz najbolj ledenega predela našega planeta se je s komaj šestnajstimi leti z velikimi koraki zavihtela med žensko teniško elito in povsem očarala izbirčno wimbledonsko občinstvo. (Delo, 30. jun. 2003, NB) | Sodeč po v zadnjem letu ali dveh izredno povečanih površinah v svetu, zasejanih z gensko spremenjenimi rastlinami, si biotehnoški dosežki z velikimi koraki utirajo pot v mnoge kuhinje, kljub glasnemu nasprotovanju nekaterih nevladnih, predvsem evropskih organizacij. (Delo, 2. dec. 1998, NB) | Nova šola se bliža z velikimi koraki, še vedno pa jo spremljajo številne dileme. (Delo, 9. okt. 1998, NB) | Zdaj nisi varen več podnevi, kaj šele ponoči. Zlo in nasilje sta postala sestavni del neke moderne civilizacije in se nam nezadržno približujeta z velikimi koraki. Slovenija ni izvzeta. (Delo, 12. avg. 1998, NB)

♦ Frazem *z velikimi koraki* kot prislovna zveza pomensko temelji na sestavini *velik*, tj. na nizanju zelo opaznih aktivnosti v obsegu, ki ga predstavlja korak kot človeku najbližja in najbolj naravna dolžinska enota.

kórbica

dáti kómu kórbico /nižje pog.; pren./ *zavrniti ponudbo koga za ples; zavrniti ponudbo koga*; sop.:

dati komu košarico

Gertrudis ... tem, kateri so njo snubili, je to korbizo dala. (Rogerij – M. Krammer, *Palmarium empyreum I*, Celovec 1831, 213) | Nižje pogovorna različica tega frazeologema je dati komu korbico. Sinonimni frazeologemi pa so še: z loparjem dobiti, dobiti pelin, pelina dati komu ter pri Cigaletu (Deutsch-slovenisches Wörterbuch II, str. 885–886) korpič dobiti. (Google, www.dlib.si/...)

♦ Gl. *dati komu košarico*.

korénček

střgati kómu korénček /ekspr.; pren./ *s premikanjem enega kazalca po drugem izražati škodoželjnost; posmehovati se komu*

LDS in Združena lista sta si na vse kriplje in pretege prizadevali, da bi o tej točki odločali kdaj drugič, da bi imeli tako več časa za odločanje o samem kandidatu, vendar njihova mnenja in preference kolegov niso kaj preveč zanimala. Številni so jim celo strgali korenček, recimo Branko Grims, ki je dejal, da sicer razume, zakaj od 3. oktobra naprej kažejo tako dolge obraze, da pa morajo tudi oni razumeti tiste, ki so od tega datuma naprej zelo veseli. (Mladina 2004, št. 43, NB) | Veš, prav nemarno si vdrl v mojo kočo in si odvedel Mojco. Zasmehoval si me in si mi strgal korenček. Nabil si mojega volka s polenom, da bo siromak kruljav še deset dni. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | Novi Zastavin otrok je bil najbolj skrbno varovana skrivnost, ki je avtu delala (v takratnih razmerah povsem nepotrebno) reklamo že pred rojstvom, tako da je P. Raković na tisti razstavi časnikarjem strgal korenček: »Opravičujem se, da novega avta niso mogli fotografirati, čeprav so nekateri poskušali ...« (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Ena izmed konkurentk je šele naknadno zvedela, da se je za poljub osebi, ki je izročala majice, avtomatično odštelo pet sekund od končnega časa, in si je zaradi svoje neobveščenosti v ciljni ravnini skorajda pulila lase, medtem ko ji je mladenič ob njej (morda brat, morda fant?) privošljivo strgal korenček, češ da bi se bila morala z osebo, ki je izročala majice, dati dol, pa bi nedvomno zmagala. (Mladina 2006, št. 20, NB) | In pri tem priprtem okencu se je splazila Lišpavka v šrambo. Prišla je do prve latvice, se vzpela na rob in pokusila. »Mmm – dobro,« se je obliznila in že premišljevala, kako bi Storžu strgala korenček, ker ni hotel z njo. Spet je pomočila gobček v skledo. Tedaj ji spodrsne čmok – in je tonila v mlečnem jezeru. (Franc S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB)

◆ Frazem *strgati* komu *korenček* je nastal po opisu kretnje, ko s kazalcem desne roke podrgnemo po kazalcu leve in s tem ponazarjamo strganje pravega korenčka. S to kretnjo govorec izraža škodoželjnost, posmeh sogovorniku, ki mu kaj ne uspeva, ima smolo pri čem. Frazem najdemo že v starejših slovarjih. Tako že leta 1860 Cigale II, 1293, nem. *Jemanden ein Rübchen schaben* razlaga po Vodniku s sle. *komu korenček stergati* (in primerja tudi češ. *mrkvičku strouhati*), t. j. *smejaje se komu podergniti s kazavnim prstom desne roke po kazalcu leve*. V obliki *korenček strgati komu* z razlago jemandem ein Rübchen schaben (s kazalnikom desne roke drgniti po kazalcu leve), po Vodniku in Cigaletu frazem povzema tudi Plet. I, 438). Za njim še J. Glonar, SSSJ, 171: *korenček komu strgati*: z desnim kazalcem strgati po levem = prav ti je, zdaj pa imaš, sam si kriv.

◎ češ. *strouhat někomu mrkvičku*; fr. *faire la nique à qn.*; jmdm. *eine lange Nase machen*; jmdm. *Rübchen schaben*; rus. *tak tebe i nado*.

korítar, gl. *biti pri koritu*.

korítarstvo, gl. *biti pri koritu*.

koríto

bíti pri korítu /slabš.; pren., v povedni rabi/ *imeti donosno službo, ugleden položaj*; prim. **korítar**, tudi **prikorítnik**, slabš. 'kdor je v donosni službi, na uglednem položaju ali si prizadeva priti do tega zaradi lastnih koristi'; **korítarstvo** slabš. 'lastnost, značilnost koritarjev'

Stanje, kakršno je, je v glavnem izraz volje strank in zato se te pravzaprav nimajo nad čim pritoževati; vse so pri koritu, ene bližje, druge malo dlje, vsekakor pa vse na boljšem od »delovnega ljudstva«. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | Seveda sem še napol otrok in nimam denarja. A ko bom, recimo, državni uradnik pri koritu ali kaj takega, bi zelo rad kupil gobelin. (V. Zupan, Potovanje na konec pomladi, 1972, 168) | Da se je cestni denar porabljal tudi za necestarske stvari, ni nič nenavadnega in nepričakovanega. Tisti, ki so pri koritu, so pač izkoristili priložnost. (Delo, 26. mar. 1998, NB) | Mnenje tistih, ki so najbolj pri koritu, pač ne more in ne sme imeti prevelike teže. Jasno je namreč, da bodo tisti z vrha branili svoje interese in da ne bodo ničesar prepustili naključju. (Delo, 15. jan. 2001, NB) | Vezir je sedel pri koritu in hlapčeval tujcem. (V. Bartol, Alamut, 1938, 404)

◆ Gl. *priti do korita*.

◎ angl. *to be on the gravy train*; češ. *být u koryta*; *být u žlabu*; hr., srb. *biti na (pri) čijem koritu*; *to-viti se na čijem koritu*; nem. *an der Futterkrippe sitzen*; *an der Futterkrippe sein*; rus. *byt' u koryta*; *byt' u kormuški*; *stojat' u kormuški*.

priti do koríta /slabš.; pren./ *priti do donosne službe, uglednega položaja*

Italijani so na referendumih vsaj dvakrat prevetrili svojo deželo: prvič, ko so v nasprotju s tradicijo in prav uporniško uzakonili razvezo zakona, potem pa še enkrat, ko so kljub žuganju Vatikana, države na rimskem dvorišču, sami sebi dovolili abortus. Ni jim bilo mar, ko so jih predlanskim spraševali o lovu, lovcih in podobnih nepotrebni obrobnostih, očitno pa jim je tudi čisto vseeno, ali politiki pridejo do korita po večinskem ali po proporcionalnem sistemu. (Delo, 21. apr. 1999, NB) | Nekateri pridejo z idejami do korita in milijončkov, drugi pod sekiro. (Tone Čufar, Mali Babilon, 1939, 44) | 1. feb. 2011 ... Priznati pa je potrebno, da zgledi vlečejo in na koncu so kradli vsi vseh barv in prepričan, če so le uspeli priti do korita. (Google, www.siol.net/gospodarstvo...) | Danes že popolnoma vsak »pripadnik česarkoli« ali »normalen ali nenormalen« želi ustvarjati neko politiko ter čimprej priti do korita! (Google, www.rtvsllo.si/...)

◆ Frazemov *biti pri koritu* in *priti do korita* ni v starejših slovarjih, kot sta Cigaletov in Pleteršnikov. Glonar, SSSJ, 172, navaja pri iztočnici *ko-*

rito kot pomen 3. 'lahak zaslužek' in zvezo *siliti h koritu*. Ta pomen potrjuje naslednji navedek: Sinekura /dobesedno: brez skrbi/ je služba, ki ne nalaga njemu, ki jo ima, nobenega dela in nobenih dolžnosti, pač pa mu daje mastno plačo. Mi pravimo takim službam »korito«; ljudem pa, ki jih imajo, »koritarji« (F. Poljanec – H. Federer, Patria, 1918, 36). Sestavina *korito* je torej prisposoba za donosen, ugleden položaj, za blagostanje, ki je nastala po prenosu s posode za pitanje svinj, do katere se mora svinja pririniti, če hoče biti sita. Kaj se dogaja, če je korito prazno, pove pregovor *Kadar je korito prazno, se prašiči koljejo*. Povezava s svinjo je s fakultativno primero v sestavi frazema še v pol. *pchać się [jak świnia] do koryta*, a tudi v sle. *jesti kot prašiček pri koritu* (npr. Misliš malo, ješ pa veliko, kot prašiček pri koritu; gl. I. Tavčar, Cvetje v jeseni, LZ 1917, 187). Na enakem pomenu sestavine *korito* kot prisposobe temeljita tudi rus. *byt' u razbytogo koryta* in *okazat'sja u razbytogo koryta* 'izgubiti vse doseženo, biti brez vsega, znajti se na začetku', *vernut'sja k razbytomu korytu* 'izgubiti vse doseženo, ostati brez vsega, vrniti se na začetek', v katerem pa nasproten, negativen pomen daje sestavina *razbytoe*.

© nem. *an die Futterkrippe kommen*; pol. *pchać się (jak świnia) do koryta*.

sedéti pri korítu, gl. *biti pri koritu*.

sípati zláta kámena v korító, gl. *metati bisere svinjam*.

korúza

metáti puško v korúzo, gl. **puška**.

vréči puško v korúzo, gl. **puška**.

živéti na korúzi /pog.; pren./ *živeti skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze*; sop.

živéti na koruznici (J. Glonar, SSJ), **živéti v divjem zakonu**, **živéti v koruznem zakonu**

Pankrti so se pojavljali kot gobe po dežju, zreli dedci in poštene žene so skakali čez plotove, kakor še nikoli tega, toda na koruzi je živelo že nesramno veliko družin. (Lovro Kuhar, Jamnica, 1945, 113) | Poročni pari so postajali vedno bolj brezbrizni za njegove (tj. plebanuševe) očitke, čim ostrejši so bili. Zgodilo se je pogosto, če jih ni hotel poročiti, da so živeli – grdi nepokorniki – na koruzi in imeli otroke. (F. Godina, Preproste zgodbe, 1950, 25) | Pomisli si, mama ga noče več sprejemati pri nas, iz verskih razlogov, ker živi v Libiko Drakslerjevo na koruzi, kar je baje prepovedala sveta Cerkev! (M. Mihelič, april, 1959, 197) | Kritiki našega približevanja EU se ne zavedajo dovolj, da smo že danes trgovinsko bolj odvisni od EU kot pa nekatere članice integracije. Že zaradi te vpetosti se je pametneje z njo poročiti kot

pa živeti »na koruzi«. (Delo, 31. dec. 1998, NB) | Pari, ki živijo skupaj neporočeni, doživljajo celo več stresov kot zakonci: kar 24 odstotkov žensk in 19 moških, ki živijo na koruzi. (Delo, 6. avg. 1999, NB)

♦ Frazem *živéti na koruzi* z različico *živéti na koruznici* je izvorno slovenski. V času nastajanja tega frazema skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze ni bilo tako pogosto in običajno kot danes. Okolje, zlasti kmečko, takih zvez ni odobraval, prav tako ne oblast, zlasti pa ne Cerkev. To je razvidno tudi iz književnih zgledov. Ljubezenski pari so zato takšne zveze skrivali, kolikor se je pač dalo. Zato niso živeli kot zakonski pari v hišah, ampak so spali skupaj v hlevu, na skednju, kozolcu, se sestajali ali ljubili v gozdu, v koruzi ali na koruznici. Slabo, neudobno ležišče s koruznico ali skrivanje v koruzi – oboje je bilo značilno za življenje takih parov. Iz tega izhaja predstava za nastanek frazemov *živéti na koruzi* (*koruznici*), *življenje na koruzi*, sopomenk *koruzni zakon* in *koruzništvo* ter izrazov *koruznik*, *koruznica*. V sopomenki *divji zakon* (prim. nem. *wilde Ehe*) na nezakonitost, nepravost kaže sestavina *divji* (prim. *divji lov*, *divji lovec*, *divja gradnja*). Obstoj koruzništva so vsaj v začetnem obdobju pogojevale velike stanovske in socialne razlike v nekdanji patriarhalni družbi, kasneje tudi prelomni zgodovinski dogodki, kot so revolucije in vojne. Po odnosu Cerkve do koruzništva, ki ga ima ta za greh, je nastal tudi zdaj starinski sopomenski frazem *imeti grešno znanje s kom* 'imeti izvenzakonsko spolno razmerje s kom'.

Med starejšimi slovarji frazem *živéti na koruzi* omenja J. Glonar (SSJ, 172) pri iztočnici *koruza* – 2. konkubinac, *divji zakon*: *na koruzi* (*koruznici*) *živita*. Prav tam je pri iztočnici *koruzen* naveden izraz *koruzni* (*divji*) *zakon*: konkubinac, pri iztočnici *koruznik* pa pomen 2. mož, ki živi »na koruzi«.

© angl. *to live in (open) sin*; *to be married over the broomstick*; fr. *vivre en concubinage*; kaš. *žęc na kněbel*; *žęc na kaspra*; nem. *in wilder Ehe leben*; pol. *żyć (z kimś) na kocią łapę*; *żyć (z kimś) na kartę rowerową*; *żyć (z kimś) na wiareę*; ukr. *skakaty v grečku*.

življēnje na korúzi, gl. **življenje**.

korúzni

korúzni zákon, gl. *divji zakon*, *življenje na koruzi*.

korúznica¹

živéti na korúznicí, gl. **koruza**.

korúznica², gl. *živéti na koruzi*.

korúznik, gl. *živeti na koruzi*.

korúzníštvo, gl. *divji zakon, življenje na koruzi*.

kós prisl.

biti kós kómu/čému /ekspr.: z daj., tudi nikal./ *izraža, da je kdo telesno ali duševno dovolj močen, sposoben za izvršitev določenega dela*; prim. **kosati se, prekositi**

»Umrtil mi je že vso največjo gospodo! Presneta reč vendar, da mu nihče ne more biti kos!« Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. (F. Levstik, Martin Krpan z Vrha, NB) | Ko pa so tudi zadnji zakrknjenci s polomljenimi rebri in buškastimi glavami pritrdili, da mu res nihče ni kos, je pretegnil svoje žilasto telo, da mu je zaškrtało v sklepih, in poželjivo vzkliknil: »Škoda, da hudiča ni!« (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Deklo mi takoj odpusti! Dokler ne bodo plačani dolgovi do zadnjega bora, boš že sama morala biti kos našemu malemu gospodinjstvu. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Da pa ohranja dobro kondicijo, mora biti vsak dan vsaj dve uri na svežem zraku, tudi pozimi. In če hoče biti kos tigru, mora tudi telovaditi vsak dan, najmanj dvajset minut. (Delo, 4. sep. 2000, NB) | Veseli me, da na dan materinščine kaže tolikšno skrb in posega v zakladnico lepih slovenskih besednih zvez. Vendar pomen te besedne zveze je tak, da »biti kos« pomeni biti sposoben nekaj opraviti ali obrnjeno, biti nesposoben to opraviti. (Državni zbor RS: 13. redna seja 21. 2. 2002, NB) | Poleg zabavnih predstav bi radi po kapljicah pokazali, da smo kos tudi zahtevnejšemu gledališkemu delu. (Delo, 13. mar. 2003, NB) | Igrala sem slabo, prav nič se mi ni posrečilo. S tako igro pač nisem kos igralkam iz prve deseterice. (Delo, 18. jan. 2003, NB)

♦ Gl. F. Bezlaj, Slovensko 'kos biti komu' 'parem esse, superare' (JiS 24, 1978/79, 193–195).

© češ. *být/bejt na něco kos*; nem. *jmdm. gewachsen sein; einer Sache gewachsen sein*; pol. *przekosić kogoś w czymś; przewyższyć kogoś w czymś*.

kôsa

zadéla je kôsa ob kámen /star.; pren./ *kdo je naletel na odločno nasprotovanje, na zagrizenega in trdega tekmeča, sobesednika, nasprotnika; ne gre vse tako lahko*

Tako je žalil po krivem tudi Mahniča, ali to pot je zadela kosa ob kamen. (J. Trdina, Bahovi huzarji, 1903, 194) | Ti uspehi so me ojunačili, da sem se lotil celó svojega hišnega gospodarja. Ali pri njem je moja kosa zadela ob kamen. Ozmerjal me je kakor psa in zapodil. (J. Trdina, Moje življenje, NB)

♦ Frazem *zadela je kosa ob kamen* najdemo v več slovanskih jeziki (gl. ☉). Različico *zadela je kosa na kamen* omenja J. Glonar (SSJ, 172) z razlago: 'ne gre vse tako lahko'. Frazem je nastal na osnovi dejstva, da so kamni neprijetna ovira pri košnji,

saj se kosa ob zadevanju vanje skrha, v najslabšem primeru tudi zlomi. Oblikovno je frazem možno razložiti kot skrajšano primero *naleteti kot kosa na kamen, na kaj sploh* (gl. RF³, 348–349). V prisposodbi je torej *kosa* 'kdor opravlja neko dejavnost ali kar je namenjeno za kaj', *kamen* pa 'močen tekmeč, sobesednik, nasprotnik' oziroma 'resna ovira'. Predstavno blizu obravnavanemu frazemu so lat. *Malo arboris nodo malus cuneus requirendus est* 'za trdo grčo drevesa je treba poiskati trd klin', nem. *Auf einen groben Klotz, gehört ein grober Keil*.

☉ češ. *padla kosa na kámen; prišla kosa na kámen; trefila kosa na kámen*; gluš. *kosa trjechi na kamjeń*; hr., srb. *udarila kosa u kamen*; nem. [*bei jmdm.*] *auf Granit beißen*; pol. *trafita kosa na kamień*; rus. *našla kosa na kamen*'.

kosati se, gl. *biti kos komu/čemu*.

kosilo

léskovo kosilo, gl. *leskovo olje*.

kosíti, gl. *biti kos komu/čemu*.

kosmàt prid.

iméti kosmáta ušésa, gl. *uho*.

iméti kosmáto vést, gl. *vést*.

kosmàt kàkor mèdved, gl. *medved*.

kosmáta láž, gl. *laž*.

trísto [kosmáti] medvédov, gl. *medved*.

trísto [kosmáti] vrágov, gl. *vrag*.

kosmatíneč, gl. *kosmat kakor medved*.

kosmáti -a -o sam.

tá je [pa] kosmáta /ekspr.; pren., v medmetni rabi/ *to ni res, to je izmišljeno*; sop.: **ta je [pa] bosa; ta je jalova**

Ta je bosa (jalova, kosmata). (J. Pavlica, 30) | »Ta je pa zares kosmata! / Menda se že enači/ s tisto, ki o steklem polžu / pravi in o jari kači. (A. Gradnik, Narobe svet, 1953, Požar na Savi, 6)

♦ Frazem *ta je [pa] kosmata* temelji na prenesenih pomenih sestavine *kosmat*: 'nespodoben, opolzke; neresničen'. Ženska oblika pridevnika, tj. *kosmata*, je nastala po izpustu besed *trditev, laž* v besednih zvezah **kosmata trditev, kosmata laž*, tj. 'neosnovana, neresnična; velika'.

trísto kosmáti /ekspr.; v medmetni rabi, izpust/ *izraža podkrepitev trditve*; sop.: **tristo hudičev; tristo [kosmati] medvedov**

Lipušček nam namesto tega mahedra z amerikanerskim koranom ali pač biblijo, če hočete, saj je vseeno, in nam v žile zapikuje hipodermično iglo. Tristo kosmatih, kot bi gledali tisto družinsko bruharijo Full House

na Kanalu A ali pa kak film Rona Howarda, po možnosti s Tomom Hanksom v glavni vlogi. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | Tudi sam si ne želim, da bi me kakšen komunikacijski nesporazum stal življenja. Kot bi nekoč – z malce kolumnističnega patosa, seveda – skorajda mojega prijatelja Dušana Šarotarja, ko je v neki prekrokani beograjski noči dotlej razposajenemu srbskemu poetu vljudno pojasnjeval, da tudi Slovenci premoremo kako avtohtono kletvico, na primer tisto: »Tristo kosmatih!« (Delo, 15. apr. 2002, NB) | ROBERT /plane v strašni jezi/. Sto zelenih! Tristo kosmatih! Tisto dekle misliš, ki je pred dvema dnevom bilo tako nesramno, da je hotelo z menoj govoriti; ... (Bernhard Shaw – O. Župančič, Sveta Ivana, 1928, 7) | Tristo kosmatih, od kod pa ti. (J. Mlakar, IPS I, 220) | Polona, kje so zastori, da te tristo kosmatih. (V. Levstik, Gadje gnezdo, 23) | O, tristo kosmatih, pa še priznata. (S. Šali, Med ljudmi, 310)

◆ Na izvor frazema *tristo kosmatih* nas napoti že citat E. Bojca, Pregovori, 233: *Tristo kosmatih* (– *rogatih*, – *hudičev*). Sestavini *kosmatih*, *rogatih* torej poosebljata hudiča po njegovih telesnih lastnostih – da je *kosmat* in ima *rogove*. Frazem *tristo kosmatih* je lahko nastal tudi po krajšanju iz sopomenskega frazema *tristo [kosmatih] medvedov*, v katerem je sestavina *kosmatih* fakultativna. Oba frazema dokazujeta, da so v govoru v medmetni rabi (ali kot kletvica) tri sestavine predolge. Števniška sestavina *tristo* pridaja frazemu pomen poudarjanja ali izjemnega čustvenega stanja. Najdemo jo tudi v hrvaškem ali srbskem *od trista fela* 'vse mogoče' (prim. sle. *tisoč stvari*), v sopomenskem nem. *pottausend* 'tristo hudičev (kosmatih)' pa je števnik *tisoč*, ki je tudi v hr. ali srb. *od tisuću fela*; *od hiljadu fela* 'vse mogoče'.

kóst

biti kóst v grlu kóga /ekspr.; pren./ *biti velika težava, ovira za koga*

Med pogovorom o priprava na Giro in letošnji pomladi ga je ves čas nekaj tiščalo v grlu. Afera z dopingom v Italiji je še vedno velika kost v grlu. Naposled je vendarle izbruhnil: »Ko so me lani v Italiji omenili v padovskem procesu, so me mediji v Sloveniji ožigosali kot dopingiranca. (Delo, 25. apr. 2005, NB) | Zemljevidi razdeljene BiH so bili natančno izrisani in tedanji bošnjaški voditelji so pristali na princip nacionalnih ozemelj. Srebrenica ni bila del bošnjaškega rezervata in zategadelj kost v grlu tako bošnjaške kot srbske politične elite. (Delo, 9. jul. 2005, NB) | Koalicijski napad ni imel kritja »edinega legitimnega zastopnika vsega sveta«; Združeni narodi napada niso mogli preprečiti. Od takrat naprej so Združeni narodi kost v grlu Združenih držav, ki so po 11. septembru dokončno postale glasnice edine svetovne resnice. (Delo, 22. jul. 2006, NB) | Igralci se pač ne želijo odreči visokim zaslužkom in predvsem določili, ki jim omogoča, da po treh letih

igranja pri istem moštvu podpišejo nove pogodbe brez finančnih omejitev. »Izjema Larryja Birda« v plačilnem limitu je zato kost v grlu vodstva NBA in lastnikov klubov, ki so zagnali vik in krik ob prvih rdečih številkah v bilancah manj uspešnih klubov in se družno postavili v fronto. (Delo, 31. avg. 1998, NB) | Ob Sežancih favoritom položaj trenutno zapleta še Elan, čigar nepričakovana uvrstitev je kost v grlu Koprčanom, Kranjčanom in Mariborčanom. Dolenjski nogometaši sicer kažejo znamenja popuščenja, vendar brez širše podpore nimajo možnosti za enakovreden boj. (Delo, 16. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *kost se zatakne komu v grlu*.

◎ hr., srb. *biti komu kost u grlu*.

kóst se zatakne kómu v grlu /ekspr.; pren., nedov. *zatika/ kdo naleti na velike težave, ovire*

Že dolgo se poznamo in že dolgo se gledamo z nasprotujočih si bregov. V svojem »terminatorskem« početju sta mi nehote (kdo ve – morda pa celo hote) poklonila neverjetno lepo priznanje, da sem ustvaril zanju nekaj tako nezaslišano drugačnega, novega in s tem tudi izvirnega, da se jima je zataknila kost v grlu. (Delo, 16. okt. 2003, NB) | Slovencem korenček, Miloševićevemu navijaču Zmaga pa prekajena postrv v Clintonovi družbi. Da bi se Jelinčiču zataknila kaka kost v grlu, to pa pač ne. (Delo, 24. jun. 1999, NB) | Potem so tu seveda še mogočne družbe zasebnega kapitala, ki kot finančni morski psi kupujejo podjetja v težavah, jih oklestijo in nato z dobičkom prodajajo. Bodo ta zaradi minulih uspehov dobila prevelike apetite in kupovala tudi tam, kjer se jim pri tem lahko zatakne kost v grlu? (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB) | Dvanajsterica finančnih ministrov se mora, denimo, dogovoriti vsaj o dopolnitvi pravil pakta stabilnosti in rasti, če že ni možna radikalna sprememba instrumenta, ki so si ga najvišji državniki unije omislili v času udobne gospodarske konjunktore. Marsikateri člani pa se zatika kot kost v grlu, kajti v letih suhih krav so zdrsi javnih proračunov v rdeče številke malone neogibni, vtem ko javni dolg ponekod že presega celotni bruto proizvod. (Delo, 18. sep. 2004, NB)

◆ Frazem *kost se zatakne komu v grlu* je nastal po ne tako redkem dogajanju, da se komu zatakne kost v grlu. To je zelo nevarno, saj se prizadeta oseba lahko tudi zaduši. Frazem z današnjim pomenom je nastal, ko se je besedna zveza *kost se zatakne komu v grlu* začela uporabljati preneseno za druga področja življenja. Po preoblikovanju tega izhodiščnega frazema sta nastala še dva frazema, in sicer *biti kost v grlu koga* in *[kot] kost v grlu*. Izraz *kost v grlu* je tako postal prisposodba za težavo, motnjo, oviro.

kóst se zatíka kómu v grlu, gl. *kost se zatakne komu v grlu*.

[kot] kóst v grlu /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kar koga zelo moti, teži, ovira*

»Urokov jim nakani ali kako udno ali kostno bolezen jim naprti!« »Kaj neki blodiš?« se mu je smejala. »Glej,

napoti so mi ko kost v grlu,« je moledoval. (Ivan Zorec, Beli menihi I, Ustanovitev samostana, NB) | Darwin ni vedel, kako so v organizmih zapisane dedne lastnosti. Morda je prav zato v Darwinovi teoriji še skoraj celo stoletje kot kost v grlu tičala nejasnost, ki je kritikom ponujala možnosti za napad na teorijo o evoluciji z izborom vrst: če je življenje ena sama neusmiljena borba za preživetje, tekma v oboroževanju, v kateri je edina nagrada preživetje organizma in s tem možnost, da svoje lastnosti prenese na svoje potomce – kako si lahko razložimo pogoste primere altruizma? (Delo, 14. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *kost se zatakne* komu v *grlu*.

kot pès na kóst, gl. **pes**.

nagánjati kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

nagnáti kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

obírati kóga do kostí, gl. *obradi koga do kosti*.

obráti kóga do kostí /ekspr.; pren., nedov. **obirati**/

1. povzročiti, da kdo potroši, izda, izgubi ves denar

»Prav paziti moram, da me industrija ne posrka. Založniške hiše so kakor vampirji: zvbijo te s hvalo in obljubami, potem pa te ujamejo v mrežo tvojega lastnega mita in te oberejo do kosti.« (Delo, 18. sep. 2001, NB) | Britanski mediji so že pred časom poročali, da se je Irina obdala z najboljšimi odvetniki za ločitev, ker da namerava zdaj donedavnega moža obrati do kosti. Vse kaže, da je povod za ločitev res romanca Abramoviča z rusko manekenko Darjo Žukovo. (Delo, 15. mar. 2007, NB) | Božena Ključarič, ki naj bi jo PBZ februarja lani zamenjala tudi zato, ker naj bi bolj kot na bankin gledala na interes Elana, pa je v zvezi s tem povedala, da je bila pogodba pripravljena, ni pa je podpisala. Taka pogodba (bi) pomeni(la), da je bil Elan obran do kosti. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Na sivem finančnem ozvezdju je (tj. Orion, op. J. K.) svetil vse do januarja 2004, ko se je pokazalo, da naročje matere vseh finančnih afer, kot so jo takrat imenovali, le ni bilo tako radodarno, saj je svoje stranke oderuško oglodala do kosti. Breme odplačevanja posojil je bilo namreč za marsikoga preveliko in ljudje niso več zmogli vračati obrokov. (Nedelo, januar–december 2008, NB)

2. zelo obrekovati koga

Za kršitve 5. člena tega zakona se politična stranka kaznuje z izbrisom iz registra, politik pa s prepovedjo sodelovanja na vseh volitvah do leta 2078. Za kršitve iz 6. člena kazni ni, če državljani pred sodnikom za prekrške do kosti obere kakšnega politika, še posebno če je ta na oblasti. (Delo, 9. nov. 2002, NB) | Odločitev sodišč, ki so tesno povezane z odmevnejšimi zadevami oziroma aferami, mediji in javnost ponavadi oberejo do kosti. Najlaže je pač zlivati žolč na sodnike, še zlasti takrat, ko odločitve sodišč ne zadovoljijo javnih pričakovanj. (Delo, 25. feb. 2005, NB) | Že tri večere zapored so potem mojster, dentist in profesor preklinjali menežerja. Obirali so ga do kosti in ga utapljali v pljunkih, sami pa so se, bogmeda, vse bolj utapljali v vinu. (Feri Lain-

šek, Petelinji zajtrk, NB) | Je pa z njim tako kot z vsemi strankarskimi predsedniki. Nekateri člani ga imajo radi, nekateri ga kritizirajo in obirajo do kosti. (Delo, 3. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *obradi koga do kosti* izhajajo iz besedne zveze *obradi do kosti* v prenesenem pomenu. Ta temelji na pomenih glagolske sestavine *obradi* ekspr. 'z grizenjem, rezanjem odstraniti meso s kosti' in preneseno ekspr. 'povzročiti, da kdo potroši, izda veliko denarja'. Predložna zveza *do kosti* preneseni pomen sestavine *obradi* še stopnjuje, nastal pa je tudi nov pomen 'zelo obrekovati koga'. Podobno bi lahko rekli tudi za sopomenski frazem *obradi koga do obisti*, tudi *oglodati do obisti*. Obstaja tudi nedovršna različica *obirati koga do kosti*.

oglódati kóga do kostí, gl. *obradi koga do kosti*.

pogánjati kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

pognáti kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

polomíti kómu kostí, gl. *prešteti komu kosti*.

preštéti kómu kostí /ekspr.; pren., mn./ *zelo preteptati koga*; sop.: **prešteti komu rebra**

So mu prešteli kosti? Miha Michael, obtožen trgovanca z mamili in poskusa umora dveh policistov, v priporu še vedno gladovno stavka. (Delo, 24. apr. 2001, NB) | Po prihodu v ZDA se mi sploh ni ljubilo počivati. Najraje bi Wayneu kar takoj preštel kosti ... (Delo, 2. nov. 1998, NB) | »Potem pa dobi še viktorja,« je bila ogorčena desna. »Potem dobi še viktorja,« je ponovil možak, »samo eden ga je, no, ja, no, ja ...« ni skrival veselja nad pretepačem, ki je Činču preštel kosti. »Ja, Cigani so v redu,« je domnevnega pretepača, Roma, pohvalila še leva spremljevalka. (Delo, 1. apr. 2006, NB) | Počakaj! Ne smemo mu polomiti kosti, če nam ni nič naredil. Če nam ne bo hotel dati za pijačo, potem že,« je menil Štrukljevo Janez. (Miran Hladnik, Kmečka povest iz polpretekega časa, NB) | »Ali ne boš meča stran dejal? Ti, če me razjeziš – jaz ti polomim vse kosti.« Opat se ni več zmenil za Matijevo kričanje. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB)

◆ Frazem *prešteti komu kosti* kot tudi sopomenska *polomiti komu kosti* in *prešteti komu rebra* temelji na dejstvu, da so pri hujšem pretepu praviloma poškodovane ali zlomljene tudi kosti, zlasti rebra.

◎ hr., srb. *namjestiti komu kosti; poravnati komu kosti; prebrojiti komu kosti*; it. *rompere le ossa a qc.*; *rompere le costole a qc.*

s kóžo in kostmí, gl. **koža**.

sáma kóst in kóža je kóga /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo je zelo suh*

Pehtovt je bil v zelo slabem stanju. Močno je shujšal, ličnice so mu upadle, bila ga je ena sama kost in koža. Le oči je imel še vedno polne svojega kmečkega ponosa. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Potem se je

namrščil: »Samo ješ premalo, kmalu te bo sama kost in koža!« (Gitica Jakopin, Slovo od deklišva, NB) | Ljubljanska gospa se po letih še ni bila postarala, ali ponočni strah in notranji črv sta ji razjedala nežno truplo. Hodila je pripognjeno in ni je bilo drugega nego sama kost in koža. Slutila je, da ji življenje poteka. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Mentalno je spet kar pri sebi, čeprav jo obisk, daljši od pet minut, vidno izčrpava. Ni čudno, saj sta jo sama kost in koža. Kljub vsemu je kar vesela obiska svojega vnuka. (Delo, 14. okt. 2000, NB)

◆ Frazem *sama kost in koža* je koga temelji na dejstvu, da se zelo suhemu človeku vidijo vsa rebra, mu vidno štrlijo kosti in koža mlahavo visi na njih. Na enakih dejstvih temelji tudi sopomenski frazem *same kosti so koga*, v katerem pa so kot prispodoba suhosti izpostavljene samo kosti.

◎ angl. *so. is nothing but skin and bones*; *so. is only skin and bones*; *so. is just a bag of bones*; češ. *je kost a kůže*; fr. *n'avoir plus que la peau et les os*; it. *essere tutto pelle e ossa*; nem. *nur noch Haut und Knochen sein*; *nichts als Haut und Knochen sein*; rus. *on koža da kosti*; *odni kosti*; *živye mošči*. **sáme kosti so kóga** /ekspr.; mn., pren./ *kdo je zelo suh*; sop.: **sama kost in koža je koga**

»Nekoliko pustnega razpoloženja je prinesla mojemu ljubemu narodu tudi nova revija Sodobnost, ki je izredno debela, kot najdebelejša svinja, so je pa same kosti in ima masla izredno malo ...« Več masla (pa ne za ušesi) v prihodnje gre torej želeti novemu glavnemu uredniku. (Delo, 1. jul. 1999, NB) | Pa mir daj drugič, ko si tak, kakor pasja pojedina! Same kosti so te, Peterc, same kosti! (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | »On se ni nikoli pregnal, in le poglej ga, kako je lepo zalit!« »Ej, Rožman,« je dejal Tetrej, »saj tudi tebe niso same kosti. Ampak to te vprašam, čemu naj bi se jaz trudil, ko nimam nič otrok.« (Fran Detela, Svetloba in senca, NB)

◆ Gl. *sama kost in koža* je koga.

stráh léze kómu v kostí, gl. **strah**.

třden kàkor kámen kóst, gl. **kamen**.

třden kot kámen kóst, gl. **kamen**.

vlíti kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

vlívati kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

kôstanj

hodíti za kóga po kôstanj v žerjávico, gl. *iti za koga po kostanj v žerjavico*.

íti za kóga po kôstanj v žerjávico /ekspr.; pren., tudi zanikano in kot primera, nedov. **hoditi/ opraviti nevarna dela, od katerih imajo koristi drugi**; sop.: **za druge pobirati kostanj iz žerjavice**; **bob iz kropa pobirati**

To je narod (Anglosasi, op. J. K.), ki je napolnil Ameriko s črnimi sužnji. To so apostoli demokracije. Vedno imajo koga, ki gre zanje v žerjavico po kostanj. (T. Sve-

tina, Ukana II, 1967, 224) | Morda so šli hadezejevski sindikati za svoje oblastnike po kostanj v žerjavico in se pri tem hudo opekli. (Delo, 24. feb. 1998, NB) | Zavezniki obsojajo terorizem, tako kot Reagan, vendar nočejo zanj po kostanj v žerjavico. (J. G., Naši razgledi 1986, št. 1, 23) | Drugič spet zahtevajo, da greš po mast, in to je, kot bi šel po kostanj v ogenj. (D. Debič, Stekleni metulji, 1950, 83) | Treba je preprečiti take neumnosti. Garne in Kavgič sta jo lepo nagovorila, naj bi šla zanju po kostanj v žerjavico. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 239) | Ampak jaz mislim, da bodo Rusi toliko pametni, da ne bodo šli za Angleže v žerjavico po kostanj. (Miško Kranjec, Fara sv. Ivana, 1947, 280) | Tako ni razumel njegove pripombe, »da Rusija nima namena hoditi po kostanj v žerjavico za določene kapitalistične sile«, le Trocki, ampak tudi Hitlerjev zunanji minister von Ribbentrop. (Delo, 30. maja 1998, NB) | Za nikogar več ne bo hodil po kostanj v žerjavico. (V. Ocvirk, Hajka, 1957, 249) | Kaj takega, da bi jaz hodil po kostanj v žerjavico nekomu drugemu za zabavo! (Leben, Cervantes III, 100) | Po kostanje bi naj segal v ogenj za nje, da bi me v zahvalo menda primerjali s tisto živaljo ... (K. May, Bela reka, 143) | Kaj se vam morebiti po nji sline cedé in bi radi, da bi vam Mladostenci k njej in do v njej zasluženih julijev pomagali, da bi vam pečen kostanj iz žerjavice grebli. (J. Kersnik, Postna premišljevanja, SN 1874, 71)

◆ Med starejšimi slovarji je frazem *iti za koga po kostanj v žerjavico* kot sopomenka v Glonarjevem SSJ pri iztočnici *žerjavica: za druge pobirati kostanj iz žerjavice*, a brez razlage, prav tako v SP 1962 pri iztočnici *kostanj: po kostanj v žerjavico iti za koga*. Glonarjeva različica je zapisana že v časopisu Vrtec 1917, 160: *Za druge pobirati kostanj iz žerjavice*. V Pleteršnikovem slovarju ga ni, čeprav ga je npr. J. Kersnik zapisal že leta 1874. Frazem izhaja iz basni *Opica in maček* francoskega basnopisca iz 17. stol. J. de La Fontainea. V njej opica Bertrand nagovori mačka Ratona, da jemlje iz žerjavice pečene kostanje, ki jih potem takoj sama poje. V francoščini se frazem glasi *tirer des marrons du feu*. Ustrezne izraze v nekaterih drugih jezikih razlagajo kot kalke iz francoskega. Predstava o pekočem, nevarnem jemanju kostanja iz žerjavice ali ognja se je prenesla na človeška dejanja, ki jih kdo v nevarnosti opravlja za druge. V angleščini je razen te nastala tudi predstava o nevarnem dajanju kostanjev v ogenj: *to put the chestnuts in the fire* 'nakopati si lepo reč'.

Kdor ima tako možnost ali oblast, pa nevarna opravila raje prepusti drugim. To se slikovito pove z izvorno sorodnim frazomom *poslāti (pošljati) kóga po kôstanj v žerjávico* 'naložiti komu nevarna dela' (gl. dalje).

◎ angl. *to pull s.o.'s chestnuts out of the fire*; bolg.

vadja kestenite ot žeravata; izvaždam, izvadja kestenite ot oganja s čuždi račce; fr. tirer des marrons du feu; hr., srb. vaditi kestenje iz vatre; izvlačiti kestenje iz vatre; vući kestenje iz vatre; nem. [für jmdn.] die Kastanien aus dem Feuer holen; pol. wyciągać, wyjmować dla kogo kasztany z ognia; rus. taskat' (dostavat') kaštany iz ognja.

[kot] vroč kôstanj /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kočljiva, neprijetna zadeva*; sop.: **[kot] vroč krompir** Krivda glede tega, zakaj Nemci še niso iztrebljeni iz javnopolitičnega življenja, je tako ostala vroč kostanj, ki sta si ga podajali obe slovenski stranki. (D. Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Večina kolegov je bila proti, češ, ta kostanj je prevroč. Šele po trmastem vztrajanju (pravice človeškega zarodka so še bolj vroč kostanj, pa smo se jih vseeno lotili!) mi je uspelo, da je CDBI vendarle privolil, da načnemo tudi to temo. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | Njena obljuba, da bo policija, ko bodo konservativci spet na oblasti, tudi za posedovanje najmanjše količine marihuane in uživanje zaračunala najmanj sto funtov kazni in prekršek kaznovala z uradno zabeležko, pa se je v trenutku izkazala za vroč kostanj. (Delo, 16. okt. 2000, NB) | Da je to res vroč kostanj, potrjuje tudi, da je letošnje leto razglašeno za leto evropske industrijske in tehniške dediščine ... (Delo, 13. avg. 2002, NB) | Sicer pa so danes ugotovili, da so z ustanovitvijo ministrstva za malo gospodarstvo in turizem ter s postavitvijo ministra, ki izhaja iz podjetniških vrst, dobili sogovornika, ki težave podjetnikov dobro razume. Sam minister Janko Razgoršek je nato priznal, da je s tem vzel v roke vroč kostanj, saj vidi, da more – zaradi različnih varoval – uprava mleti le zelo počasi. (Delo, 20. nov. 1998, NB) | V Bonnu so to zanikali, ker nočejo, da bi se »vroč kostanj« znašel v njihovih rokah, zlasti potem, ko se je izkazalo, kako so se zaradi Ocalana razburkale politične vode v Evropi in Turčiji ter celo v ZDA ... (Delo, 24. nov. 1998, NB) | Zdaj živi na Reki, je hrvaški državljani, zanj se je začelo zanimati haaško sodišče za vojne zločine in postal je vroč kostanj v Tuđmanovih rokah. (Delo, 9. jan. 1999, NB) | Kar zadeva urejanje režima plovbe na Ljubljani in razmer ob njej, je namestitev prometnih znakov na podporne stebre mostov pomembna predvsem zato, ker očitno napoveduje konec obdobja, ko sta si mesto in država skrbništvo nad reko in njenimi bregovi podajala kot vroč kostanj. (Delo, 5. avg. 1998, NB) | Ugotavljamo pa, da država v tem trenutku očitno nima opravilno sposobne vlade, saj se že nekaj mesecev med sabo dogovarjajo in si kot vroč kostanj podajajo vprašanje, kdo je pravzaprav odgovoren. (Delo, 16. apr. 2003, NB) | Prezaposlitev kot vroč kostanj. Svet agencije za plačilni promet preverja možnosti za zaposlene, ko bodo plačilni promet prevzele banke. (Delo, 11. apr. 1998, NB) | To so problemi celotne družbe, predvsem politika pa je tista, ki mora hočeš-nočeš sprejeti take odločitve, da se bodo stvari spremenile na boljše, ne pa da si probleme zdravstva kot vroč kostanj podajajo iz rok v roke razne

vladne in državne institucije ... (Delo, 12. jun. 2003, NB) | Tehnološke delnice kot vroč kostanj. Minuli teden se je na ameriških delniških trgih začel z lovom na delnice, ki so prejšnji trgovni dan največ izgubile. (Delo, 10. okt. 2000, NB)

♦ Frazem *[kot] vroč kostanj*, ki se precej uporablja v povedni rabi, izhaja iz frazema *hoditi (iti) po kostanj v žerjavico*. V žerjavici je kostanj vroč, zato ga je treba previdno jemati iz nje. Zveza *vroč kostanj* je tako postala prisposoba za občutljivo, neprijetno ali celo nevarno zadevo. Uporablja se tudi kot primera. Na enaki predstavi temelji tudi frazem *vroč krompir*.

poslāti kôga po kôstanj v žerjávico /ekspr.; pren., nedov. *pošljati/ naložiti komu nevarna dela* Niti od daleč ne. Je raje poslal po kostanj v žerjavico svojega namestnika. Tistega, ki se je že doslej izkazal za dobrega čistilca vseh mogočih odpadkov z ministrstva. (Delo, 23. mar. 2000, NB) | Tistih nekaj revežev, ki jih pošljejo po kostanj v žerjavico, seveda vedno potegne kratko, kajti druge policije niso do njih tako uvidevne, kot je slovenska. (Delo, 3. sep. 1999, NB) | Ni ga videti in ni ga slišati (tj. Massima D' Alema, op. J. K.), po kostanj v žerjavico zna pošljati druge. Svoje zaveznike ali svoje nasprotnike, saj je vseeno. (Delo, 10. okt. 1998, NB)

♦ Gl. *hoditi* za koga *po kostanj v žerjavico*.

pošljati kôga po kôstanj v žerjávico, gl. *poslati koga po kostanj v žerjavico*.

sêči za kôga po kôstanj v žerjávico, gl. *iti za koga po kostanj v žerjavico*.

za drúge pobirati kôstanj iz žerjávico /ekspr.; pren./ *opravljati nevarna dela, od katerih imajo koristi drugi*; sop.: **iti za koga po kostanj v žerjavico**

Za druge pobirati kostanj iz žerjavice. (Vrtec 1917, 160) | Tudi ni marala vleči kostanj iz žerjavice za druge. (Dmitrijevski, Stalin, 29)

kostím

bíti v Ádamovem kostímu, gl. **Adamov**.

v Ádamovem kostímu, gl. **Adamov**.

v Évinem kostímu, gl. **Evin**.

kostúm

v Ádamovem kostímu, gl. **Adamov**.

v Évinem kostímu, gl. **Evin**.

kòš

bíti česa na kôše /star.; glag. prisl. zv./ *biti česa zelo veliko, mnogo*

Smeha ni bilo ne konca ne kraja. In petja prav tako. In šal in dovtipov na koše. (M. Malešič, V zelenem polju roža, 1942, 19) | Toda vmes je bilo smeha na koše, in če se ni posrečilo švicarskim televizijskim delavcem speljati

vsega čim bolj smešno, so se potrudili v ljubljanskem studiu neštete zadeve zasukati na smešno plat. (J. Zadrnikar, *Tovariš* 1971, št. 28, 47)

♦ Frazem *biti česa na koše* temelji na predložni zvezi *na koše* v pomenu 'zelo veliko, mnogo'. Ta izhaja iz pomena sestavine *koš*: ekspr., z roditeljskim 'velika količina, množina' (npr. koš novic).

biti za v kôš /pog.; pren., v povedni rabi, nikal. **ne biti [še] za v koš/ biti tak, da ga je treba zavreči**

Govornik se je med drugim vprašal, kaj se danes dogaja z našim jezikom, ko vrhunski slovenski znanstvenik, ki sicer domuje v Sloveniji, izjavlja, da je vse, kar je napisano v slovenščini, za v koš, ali ko literarna dama mirno pripoveduje, da Prešerna najraje bere v angleščini. (Delo, 3. jul. 2000, NB) | Sicer pisanje ni primerno za objavo. Kvečjemu za v koš. (Delo, 22. jun. 2000, NB) | Dokler se ne odločimo za popolno reformo armade in dokler niso znani odgovori na številna vprašanja bodoče evropske varnostne podobe, so ugotovitve raznih ad hoc komisij primerne »le za v koš«, pravi. (Delo, 22. apr. 2000, NB) | Morda je tudi zato zunaj ožjega kroga le malokomu znano, da je folklorla lahko čisto resen predmet strokovne/znanstvene obdelave in ne le nekaj, kar je za v koš. (Marija Stanonik, *Teorija slovsstvene kulture*, NB) | Program se je nedvomno izkazal kot zelo koristno orodje, ki ga bo marsikdo sprejel odprtih rok in si z njim veliko pomagal pri svojem delu (nekateri pa ga žal zaradi nekaterih njegovih omejitev ne bodo mogli uporabiti). Toda napovedane revolucije v računalništvu vsekakor ne gre pričakovati in programi, kot je System Commander in podobni, še niso za v koš. (Monitor, dec. 1999, NB) | Iz dneva v dan se potrjuje, da niso vse nasičene maščobne kisline »za v koš«. Med nepravilno obtožene zagotovo sodi kokosova maščoba, ki je telesu zelo blagodejna. (Viva, marec 2006, NB) | Brišemo lahko piškotke, datoteke v predpomnilniku brskalnika ter datoteke z zgodovino brskanja. Program najde tovrstne smeti in jih prikaže, uporabnik pa izbere, kaj sodi v koš. (Monitor, mar. 2001, NB)

♦ Gl. *dati koga v koš*.

dajati v isti kôš, gl. *metati v isti koš*.

dāti kôga pod kôš, gl. **koš**.

dāti kôga v kôš /ekspr.; pren. tudi **pod koš/ premagati koga, biti boljši od koga**

Jože: Jaz sem pa bil pri soldatih frajtar, znam tudi tajč toliko, da me še šomašter ne dene v koš, dunerveter – olesajns nohamol krajcpataljon. (Alešovec, *Nemški ne znajo*, Slovenska Talija 1879, 22) | Tak cirkus ima za seboj, pa se mu vse skupaj na obrazu in na drži skoraj nič ne pozna. Tegale Tineta, na primer, še desetkrat da v koš. (G. Jakopin, *Žarometi*, NB) | Pa vam tokrat želim povedati čisto nekaj drugega: o zdravniku Pircu iz Tržiča, ki je bil prav svoje vrste tič. Vsakega bolnika je dal v koš, celo preveč zgovorne žensčine. (I. Sivec, *Triglavski kralj*, NB) | En mestni fant dene v koš pet pavrov, seveda ne zastoj. (J. Trdina, *Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja*, NB) | Kljub

diplomi ni intelektualec. Dam ga v koš, kadar hočem. (A. Rebula, *Senčni ples*, 1960, 312) | V prvi seriji je presenetljivo konkurenco dal v koš nekdanji svetovni prvak (Thunder Bay, Kanada, 1995), Norvežan Tommy Ingebrigtsen (131.5 m), ki mu je k izjemni daljavi pomagal kratkotrajni vzgornik. (Delo, 11. jan. 1999, NB) | Še boljši! pravi Gašpar, zlo mi boste prvič vstregel, če mi boste take kvarte dal, s kterimi zamorem vsaciga pod koš djati in osušiti. (J. Trdina, *Pripovedka od žolnirja*, LČ 1850, 184) | ... a ker je bilo treba tukaj sedeti, mislil je, da vsaj ženam se ne more pod koš dati ... (F. Levstik, *Dr. Bežanec*, Z 1870, 348)

♦ Frazem *dati koga v koš* z zastarelo različico *dati koga pod koš* najdemo izmed starejših slovarjev v Glonarjevem *Slovarju slovenskega jezika* 1936: *koga v koš dejati*: premagati. Nastanek tega frazema je treba obravnavati povezano s frazemi *vreči kaj v koš* 'zavreči, uničiti', *romati v koš* 'biti odbit, zavržen, neugodno rešen', *biti za v koš* 'biti tak, ki ga je treba zavreči', *ne biti [še] za v koš*, *metati vse v en koš* 'z vsem enako ravnati'. Sestavina *koš* je tu prvotno pomenila pisarniški, uredniški koš, kamor zaposleni mečejo razne odpadke, pretežno pa papir in zavržene dele besedil ali cela besedila. Preneseno je *koš* postal nekaj, kamor se kaj odvrže, zavrže, uniči. Nadaljnja stopnja take dejavnosti vključuje tudi človeka, npr. v frazemu *metati vse (koga) v en koš*, v katerem je poudarek na nekritičnem obravnavanju različnih stvari (oseb), še bolj izrazito pa v frazemu *dati koga v koš* 'premagati koga, biti boljši od koga'. Temelji na predstavi, da je kdo dan v koš, če je manjvreden, zavržen, premagan. Na podobni predstavi temelji tudi pomensko ustrezno nem. *jemanden in den Sack stecken* (tj. dobesedno 'vtakniti koga v vrečo'), ki ga razlagajo s tem, da je nekoč zmagovalec pri nekaterih igrah premaganca spravil v vrečo.

☉ fr. *mettre qn. dans sa poche*; it. *mettere qc. nel sacco*; nem. *jmdn. in den Sack stecken*; *jmdn. in die Tasche stecken*.

dāti v isti kôš, gl. *metati v isti koš*.

končati v kôšu /ekspr.; pren./ *biti odbit, zavržen, neugodno rešen*; sop.: **romati v koš**

List papirja, na katerega si je nekdo od menedžerjev to notranjo informacijo zapisal, je končal v košu za smeti, kjer ga je našla čistilka, in ga zaupala možu. (Delo, 1. jun. 2002, NB) | Irak je bil ne še tako dolgo ena najbogatejših držav v tem delu sveta. Zlatarjem ni bilo treba paziti na vsak drobec, zato je marsikateri končal v košu za smeti ali med odplakami. (Delo, 30. nov. 1999, NB)

☉ angl. *to end up in the wastepaper basket*; *to end up in the rubbish bin*; it. *essere cestinato*; nem. *im Papierkorb landen*.

metánje v ísti kòš, gl. **metanje**.

metáti káj v kòš, gl. *vreči kaj v koš*.

metáti kóga/kàj v ísti kòš /ekspr.; pren., dov. *vreči/ ne upoštevati razlik med stvarmi, problemi*; sop.: **metati vse v en koš**

Zdi se mi, da naši odločilni krogi kletvic ne presojajo povse nepristransko in pravično. Ni prav, da jih kratko malo mečejo v isti koš kakor pijance in kratka krila in jih kar vprek žigosajo kot greh. (F. Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Vsaka doba zavzema čisto različno obdobje v njegovem razvoju, zato ni mogoče vseh razvojnih stopenj metati v isti koš. (B. Kreft, Portreti, 1956, 64) | A četudi bruseljska analiza ne omogoča realne perspektive dohodka kmetov po razširitvi skupnosti, kajti od štirih scenarijev je verjeten le eden – uveljavitev »zeleno« politike brez subvencij –, pa vendarle prinaša kronski dokaz v prid ključnemu elementu slovenskih pogajalcev, po katerem vseh kandidatki ni mogoče metati v isti koš. (Delo, 19. mar. 2002, NB) | Ugled pa mu je varovala njegova učenost. Brez nje bi ga zlahka vrgli v isti koš z drugimi čudodelniki, ki jih je na Trinidadu kar mrgolelo. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta, 2002, NB) | V kratkih besedah bom poskusil povedati, zakaj ne. Obrambni minister je med obiskom vrgel v isti koš dva, po vsebini povsem različna problema: prazna vojaška stanovanja in vadbišče Poček. (Delo, 1. mar. 2001, NB) | Vseh telekomunikacijskih podjetij ne smemo vreči v isti koš. Ob tem smo mi dolgoročni lastniki, ki podjetjem tudi svetujemo. (Delo, 23. okt. 2003, NB) | Nemogoče je spraviti v isti koš zelo različne distribucijske sisteme, tako po velikosti kakor po vrsti in velikosti odjemalcev ter zgodovinskem razvoju. (Delo, 17. feb. 2004, NB) | Tako je strašansko otročja. A je prepričana, da bi s svojo prisotnostjo duha in svojim žarom spravila v koš pol sveta. (B. Pahor, Mesto v zalivu, 1955, 265) | Treba je paziti, s kom se družiš, saj te drugače hitro dajo v isti koš. Če te na primer na teh turnirjih vidijo večkrat z isto punco, se takoj začnejo širiti govorice. (Delo, 5. nov. 2002, NB) | Po tem ključu bi lahko v isti koš dali še incident z nizkim letom letala Turbolet Slovenske vojske in trčenjem v žice daljnovoda. (Delo, 1. avg. 1998, NB) | Ruski predsednik se je v teh tajnih pogovorih nasploh znašel v slabi družbi, piše dnevnik Kommersant. Voditelj Nemčije in ZDA sta ga namreč dajala v isti koš skupaj z Gadafijem in Arafatom ... (Delo, 23. maja, 2001, NB) | Gostič je s svojimi 60 leti strpal v koš tudi mlade pevce in tudi druge, ki so živeli od spretne reklame in imena. (M. Rus, TT 1964, št. 42, 6)

◆ Gl. *dati koga v koš*.

◎ angl. *to lump together; to lump sth. into the same category/basket*; hr. *strpati u isti koš koga, što; strpati u istu vreću koga, što*; it. *mettere tutti in un mazzo; fare di ogni erba un fascio*; nem. *alles in einen Topf werfen*.

metáti vsè v èn kòš /ekspr.; pren., dov. *vreči/ ne upoštevati razlik med stvarmi, problemi*

Levstika, od nog do glave slovenskega realista, in Stritarja, z dušo in telesom francoski omikanega idealista, more skupaj v jeden koš metati samo tisti, kdor se niti osnovnim estetičnim pravilom še učiti ne začel ... (F. Levec, Pravda o slovenskem šestomeru, 1878, 39) | »Oči! Tedaj pri vas mečete oči in noge vse v en koš?« »Temu se ne boste toliko čudili, ako si to oko malo bližje ogledate.« (F. Erjavec, Živalske podobe, NB) | Sicer pa meče vse v en koš, zgodovino, socialno življenje, druge, preteklost, civilne zadeve, vse meša, vse mu je enako vredno ali enako nepomembno, vse mu je eno in isto. (T. Kermauner, Problemi 1967, št. 51, 355) | Tu so se seveda ločili polkvalificirani, kvalificirani delavci in, če naštevam naprej, tehniki, inženirji itd. Zdaj je tega vse manj in se vse bolj meče vse v en koš. (Delo, 18. maja 1998, NB) | Da ne bi metal vse v en koš, moram povedati, da imamo tudi zelo dobre študente tehnike, ki so se za to odločili iz ljubezni do inženirskega poklica, vendar je teh premalo ... (Delo, 19. maja 1999, NB) | Ne smete pač mešati stvari in metati vse v en koš. (M. Kolar, Samomor v nebesih, 1964, 103) | Dr. Francetu Zagožnu pa bi rad rekel, naj vsak pere svoje perilo. Ne nas dajati vse v en koš. Jaz nisem prispeval ničesar k padcu dosedanje vlade. (Državni zbor RS: 45. izredna seja 20. 4. 2000, NB) | Gre preprosto za to, še enkrat poudarjam, da ste spravili, vrgli vse v en koš in s tem naredili krivico, postavili v čuden položaj, v čudno luč tiste – dopuščam možnost, da se je tudi dogajalo to, kar ste povedali. (Državni zbor RS: 19. izredna seja 15. 5. 2002, NB)

◆ Gl. *dati koga v koš*. Izmed starejših slovarjev je frazem že v Glonarjevem SSJ, 173: *metati vse v en koš*: z vsem enako ravnati.

◎ angl. *to lump everything together*; hr., srb. *bacati koga, što u isti koš; trpati koga, što u isti koš*; it. *mettere tutti in un mazzo; fare di ogni erba un fascio*; nem. *alles in einen Topf werfen*.

ne bíti [šè] za v kòš, gl. *biti za v koš*.

nedólžen kot Láhov kòš, gl. **Lahov**.

rómati v kòš /ekspr.; pren., 3. os./ *biti odbit, zavržen, neugodno rešen*; sop.: **končati v košu**

Osnutki, iz katerih naj bi nastali zakoni in sprememba ustave, so romali v koš. (Delo, 17. jul. 2000, NB) | Vse ženske so enake, je neka ljudska modrost, ki lahko roma v koš. Ene vseeno znajo držati jezik za zobmi. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | Kliknete nanjo in joj, okužili ste se z virusom. Priznajte, ni se vam zdelo sumljivo, čeprav že vrabci na strehi trobijo, da morajo nenaročene pripete datoteke romati neposredno v koš ... (Delo, 5. jun. 2001, NB) | Na koncu so vsi zanikali vmešanost v ta razvpiti koncept in zadeva je romala v koš. (Delo, 18. jan. 2003, NB) | Z anonimkami se niti slučajno ne ukvarjam več in tudi ministrstvo za kmetijstvo se nima kaj ukvarjati z njimi. Ko pridejo do mene, romajo v koš,

kamor sodijo, in nič me ne zanima, koga hvalijo, koga kritizirajo, po kom pljuvajo. (Delo, 23. maja 2003, NB)

◆ Gl. *dati* koga v koš.

◎ angl. *to end up in the wastepaper basket; to end up in the rubbish bin*; it. *essere cestinato*; nem. *im Papierkorb landen; in den Papierkorb wandern*.

správiti v isti kòš, gl. *metati v isti koš*.

tó ne gré v kòš kómu /star.; pren./ *s tem ni zadovolenjen; to mu ne gre v račun*

To mi ne gre v koš, je rekel gospod Dick in zmajal z glavo. Nekaj je tu navzkriž. (Ch. Dickens – O. Župančič, David Copperfield I, 1936, 306) | V kuhinji ena jezo kuha, / druga pa pri statvah puha – / tare ju zavist obe, / njima vse to v koš ne gre. (Puškin – O. Župančič, Puškin V, 188, Lj. 1970)

vreči kâj v kòš /ekspr.; pren., nedov. *metati/ uničiti, zavreči*

Ni mi ušlo, da se marsikdo sprašuje, zakaj za vruga ne postavim smuči v kot. Vendar načrtov ne nameravam kar tako vreči v koš. (Delo, 16. nov. 2000, NB) | Prvi tak njegov očitek je, naj bi bilo po mojem mnenju predlagani novi zakon o referendumu zaradi »nekaterih nedodelanosti« treba »vreči kar v koš«. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | V zagovoru svojega načrta sistema protiraketne obrambe je ameriški predsednik poudaril, da je treba dosedanja »doktrino medsebojnega uničenja ZDA in Rusije vreči v koš« in jo zamenjati z novim varnostnim sistemom. (Delo, 13. jun. 2001, NB) | Vendar pa običajno ne pride nikomur na misel, da bi priznana dejstva na področju stroke in objavljena stališča preprosto vrgel v koš. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | Če bodo tožilci reagirali, kot se spodobi, bodo primer vrgli v koš za smeti. (Delo, 17. dec. 2002, NB) | To je bilo treba zapisati na čast Kettejevemu spomenu in v prilog naši literaturi, ki ni tako bogata, da bi mogla metati v koš ali zapirati v miznice umotvore svojih največjih pesnikov. (I. Cankar, Dragotin Kette/Kritike, NB)

◎ češ. *házet do koše; hodit do koše*; hr., srb. *bacati (baciti) u koš; rus. brosat' (brosit') v korzINU*.

vreči kóga/kâj v isti kòš, gl. *metati koga/kaj v isti koš*.

vreči vsè v èn kòš, gl. *metati vse v en koš*.

košarica

dâti kómu košárico /pog.; pren./ *zavrniti ponudbo koga za ples; zavrniti ponudbo koga*

... bo zaradi »košarice«, ki mu jo je dala Metka, dobil mir. (I. Dornik – A. Achleitner, Planinski kralj, 1928, 6) | Pošteno mislim, dajte princu košarico, gospodičana ... To ni mož za vas. (K. Hamsun – R. Kresal, Pan, 1930, 86) | Pome pride fant, ki sem ga na videz poznala, in me poprosi za ples. Dala sem mu košarico, taka pač ne morem med ljudi. (I. Bratko, Dekletov dnevnik, 1969, 106) | Po mesecih prepričevanja in obljubljanja, da bo SLS podprla Arharjevo kandidaturo, But zdaj nastopa kot užaljena nevesta, ki ji je ženin dal košarico in

se že ozira za novim. (Delo, 8. jun. 2002, NB) | Vendar Drnovšku ne moremo očitati absolutne oblasti, saj so bile vse njegove dosedanje vlade bolj ali manj zapletene združbe, bolj ali manj naporne za živce, in skoraj vsi partnerji so mu dali košarico, najraje nekaj mesecev pred volitvami: Janša, Peterle, združena lista, zdaj Podobnik. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | V silni zadregi je, če mora imeti opravka z dekletom, ki mu je poklonil košarico. (F. Magajna, Vrli ljudje, 10) | In tako so mi obesili nešteto košaric in se zabavali na moje stroške. (L. Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, 62)

◆ Izvor frazemov *dati komu košarico, dobiti košarico* je možno iskati v nemškem jeziku. Nemško *einen Korb bekommen* oziroma *sich einen Korb holen* povezujejo po Abrahamu a Santa Clara s starejšim *durch den Korb fallen* (tj. 'pasti skozi koš') v pomenu 'biti zavrnjen v ljubezenski ponudbi'. To pojasnjujejo iz srednjeveškega snubitvenega ali vasovalskega običaja. Dekle je svojemu snubcu ali vasovalcu po vrvi spustila s svojega okna koš in ga potegnila navzgor, da sta se lahko pogovarjala. Če pa ji ni bil všeč, ga je spustila na tla ali pa je že prej razrahljala dno koša, da je pri dvigovanju padel skozi. Po nemških posmehuljah naj bi v takem košu do jutra v posmeh vsem obvisel pesnik Vergil, ki se je podal v ljubezensko avanturo s cesarjevo hčerjo. Izraz *durch den Korb fallen* je poznal tudi Martin Luther. V 17. in 18. stoletju se je opisani običaj »kultiviral«. Tako so dekleta nezaželenemu snubcu kot odklonilen odgovor poslala domov *košek brez dna*. V *košek* so dali ponekod v Nemčiji tudi slamatno figuro. Drugod spet je moral fant, ki je pustil dekle na cedilu, zlesti skozi star koš.

Neuspeh pri snubljenju ali vasovanju, ki se je lahko končal s padcem skozi dno koša, se je lahko prenesel tudi na druge življenjske položaje, npr. na neuspeh pri izpitu. Tako nem. *durchfallen* (dobesedno 'pasti skozi', tj. pri izpitu) izhaja iz starejšega *durch den Korb fallen*, izpričano npr. v Zgodbi o bogatinu in ubogem Lazarju iz leta 1555.

◎ angl. *to turn so. down*; češ. *dát komu košem; dát komu košičkem*; hr. *dati košaricu komu; dati košaru komu*; hr., srb. *dati komu korpu*; nem. *jmdm. einen Korb geben*; pol. *dać kosza komuś*; šp. *dar calabazas*.

dobiti košarico /pog.; pren./ *biti zavrnjen ob ponudbi za ples; biti zavrnjen sploh*; sop.: koroško nar. **korpič dobiti; dobiti z loparjem; dobiti pelin**; prim. **košarico dobivati** (igra)

Prešeren se je bližal Zaliki (Dolenčevi), a je dobil košarico. (Fr. Kidrič, LZ 34, 552) | Diego Armando Maradona je namreč spet dobil »košarico« od japonskih obla-

sti. Zaradi »mamilarskih« grehov iz preteklosti so mu zavrnilo izdajo vizuma. (Delo, 27. nov. 2000, NB) | Ko je italijanski premier dobil košarico med evropskim vrhom v Gentu, kjer ga francoski predsednik Jacques Chirac ni povabil na posebno srečanje treh najvplivnejših (Nemcev, Britancev in Francozov) za zaprtimi vrati, je verjetno prekipelo. (Delo, 2. nov. 2001, NB) | Ker očitno ni bil ne duhovit in tudi preveč prijazno ni nastopil, je dobil košarico, kar je tako prizadelo njegovo samoljubje, da je iz žepa izvlekel pištolo in jo prislonil dekletu na trebuh, kot »opravičilo« pa je snubljenka zvedela, da je vse res, da se sploh ne šali. (Delo, 28. nov. 1998, NB)

♦ Gl. *dati komu košarico*.

◎ češ. *dostat košem; dostat košičkem*; hr. *dobiti košaricu od koga; dobiti košaru od koga*; hr., srb. *dobiti korpu*; nem. *einen Korb bekommen; einen Korb erhalten; einen Korb kriegen*; pol. *dostać kosa*.

košát

košáta láž, gl. laž.

kót

bíti potisnjen v kót /ekspr.; pren./ *znajti se v težkem, brezizhodnem položaju; biti neupošteván, prezrt*

»Na žalost se nismo mogli nikoli pogovoriti s Cunananom,« je povedal detektiv. Cunanan se je namreč, potisnjen v kot zaradi lova za njim, za tri dni zaprl v omenjeno hišo, kjer je jedel le čips, krekerje in pil sadne sokove, nato pa si je sam vzel življenje. (Delo, 28. jan. 1998, NB) | Zdi se, da je stečajni senat mariborskega sodišča potisnjen v kot, iz nje pa se mora izviti z odločitvijo, ki je pred njim ni zmožgal nihče na Slovenskem. (Delo, 17. dec. 1999, NB) | Kot vemo, ta ni rešil ne Riess-Passerjeve ne vlade. Schlüssel se je ločil šele tedaj, ko je bil povsem potisnjen v kot, a pri odločitvi ni bilo nepomembno, da so mnenje o družbenem pomenu njegovega »eksperimenta« spremenile tudi sile zunaj politike. (Delo, 14. sep. 2002, NB)

♦ Gl. *potisniti koga/kaj v kot*.

izgovoríti si kót, gl. *žlica in kot*.

kót in žlica, gl. *žlica*.

potisniti kóga/káj v kót /ekspr.; pren./

1. spraviti koga v težek, brezizhoden položaj
Nekdanjega ukrajinskega premiera Pavla Lazarenka so dokončno potisnili v kot. Zaradi kraje in pranja državnega denarja v tujih bankah mu sodijo hkrati v ZDA in Švici, v Kijevu pa zahtevajo njegovo izročitev, saj mora za svoje grehe, kakor pravijo, plačati tudi rodni Ukrajini. (Delo, 28. jun. 2000, NB)

2. izpodriniti, zanemariti, zasenčiti koga/kaj
Sanjski dosežki slovenskih plavalcev so kar potisnili v kot še nekatere druge vrhunske predstave na tem EP v Antwerpnu. In ena teh je podobno kot pred enim letom v Valencii spet pripadla ta čas vodilnemu nemškemu

plavalcu Thomasu Rupprathu in že vrsto let udarnemu zvezdniku v švedski moški reprezentanci Larsu Frölanderu. (Delo, 17. dec. 2001, NB) | Slovenija je Hrvaški večkrat ponudila partnerstvo za skupno nastopanje na trgih nekdanje Jugoslavije in balkanskih držav, saj bi bila to izjemna prilika za obe državi, a Hrvaška ni zainteresirana; poslovne interese so potisnili v kot politični predsodki do »regionalnega sodelovanja«. (Delo, 27. feb. 2003, NB) | Obveznosti v DP ne bomo povsem potisnili v kot, za omenjeni odločilni krog kvalifikacij pa se bo treba ustrezno pripraviti. Tudi zato bomo odpotovali za nekaj dni na Reko. (Delo, 5. nov. 1999, NB)

♦ Frazem je nastal iz besedne zveze *potisniti koga v kot*. V prenesenem pomenu se ta uporablja na drugih področjih življenja za slikovito označevanje spravljanja v brezizhoden položaj ali zanemarjanja, neupoštevanja koga, česa.

◎ hr., srb. *prijerati (stjerati) koga u kut; sabiti nekoga u tikvu; priterati uza zid; priklještiti nekoga; doterati cara do duvara*; nem. *jmdn. in die Ecke drängen (drücken, klemmen)*; *jmdn. in die Enge treiben*; *jmdn. an die Wand drücken*; ukr. *zagnaty (zavesty) v [tisnyj, gluhyj] kut*.

zapisán kót, gl. *žlica in kot*.

žlica in kót, gl. *žlica*.

kótar, gl. *žlica in kot*.

kôtel

bíti [vróče] kot v kótlu /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo vroče, razgreto*

Bazni tabor pod Everestom – »Šotor je postavljen na platoju med Everestom in Lotsejem, pod nama sta Zahodna globel in Ledeni slap, vroče je kot v kotlu in kar naju najbolj veseli, nimava nobenih težav z višino,« je v petek popoldne z drugega višinskega tabora javil Davo Karničar. (Delo, 26. sep. 2000, NB) | Scarperia – Čeprav je bilo vroče kot v kotlu, se je na desetisoče Italijanov včeraj od ranega jutra valilo na prizorišče pete dirke za motoristično SP, v Ferrarijev hram v Mugellu. (Delo, 9. jun. 2003, NB) | In tudi Köbi Kuhn, te dni kot selektor prvi ljubljeneč športne Švice, je bil po vrnitvi videti precej bolj prešerne volje kot tisto istanbulsko noč, ko se pravzaprav s svojimi izbranci niti ni mogel veseliti velikega uspeha. Že med tekmo je bilo vroče kot v kotlu, po njej pa je na tribunah zavrelo. (Delo, 19. nov. 2005, NB) | Prvi val turistov – V Splitu je bilo kot v kotlu – Slovencem marsikaj ni všeč, pa so kljub temu najštevilnejši gostje. (Delo, 30. jul. 1998, NB) | V dvoranah, v kateri se je nagnetlo 4500 gledalcev, je bilo kot v kotlu. »Navijači so vdrli na led, zlate kolajne pa so nam predstavniki zveze lahko podelili šele v slačilnici,« je še povedal Pajič. (Delo, 7. apr. 2005, NB)

♦ Primera *bíti vroče kot v kotlu* temelji na zelo razvidnem dejstvu, da je v kotlu, v katerem se kaj kuha, zelo vroče.

vréti kot v kôtlu /ekspr.; primera, v 3. os. ed., dov. **zavreti/ biti bučno, razgreto**; prim. **biti [vroče] kot v kotlu**

Slovenski špediterji in prevozniki se morajo čimprej prilagoditi vsem predpisom in zahtevam, ki veljajo v EU. Drugače bo »doma vrelo kot v kotlu«, je na večrajšnji delavnici o slovenskem transportnem trgu dejal Milan Jelenc, član uprave Intereurope. (Delo, 11. mar. 2000, NB) | Srbija in Črna gora bo danes igrala odločilno tekmo z BiH. V Beogradu vre kot v kotlu. (Delo, 12. okt. 2005, NB) | Gostje so vodili le dvakrat, na začetku srečanja s 5 : 4 in 7 : 6. Potem pa je v dvorani zavrelo kot v kotlu, saj so domači ustavili visoka Agelidisa in Mihajlova ter si do polčasa priigrali kar 17 točk prednosti. (Delo, 11. mar. 1999, NB)

◆ Primera *vrete kot v kotlu* lahko pomensko temelji že na pomernih glagolskih sestavine *vrete* (npr. 'v velikem številu biti kje v razgibanem, nemirnem stanju' ter navadno s prislovnim določilom 'pojavlja se v visoki stopnji' in brezoseb. 'izraža obstajanje zelo razgibanega, vznemirjenega čustvenega stanja'). Primerjalna sestavina *kot v kotlu* pomen primere samo še poudarja in dopolnjuje. Pomen glasnega, šumečega vretja pa je v zvezi s sestavino *kotel* zelo sprejemljiv, če je bil prvotno mišljen *parni kotel*.

◎ bolg. *brámči kato* [v]košer; *vri kato* [v] pčelin; češ. *je tam [rušno (živo)] jako v úle*; *je tam [rušno (živo)] jako v včelině*; hr. *vrije kao u kotlu*; mak. *vrie kako vo košnica [od pčeli]*; pol. *wrze jak w kotle*; rus. *gudit kak pčely [v ule]*; *gudit kak pčelinyj roj*; slš. *vrie [to] ako v kotli*; ukr. *kypyt' jak u kazani*; *kipit' jak u kotli*.

zavréti kot v kôtlu, gl. *vrete kot v kotlu*.

kóv

biti stárega kóva, gl. *starega kova*.

stárega kóva /star.; kot pril. v rod., tudi v povedni rabi/ *ki se drži ustaljenih navad iz prejšnjih časov*; prim. **starokopiten**

Gospod Kvas je sploh krčmar starega kova, nikdar nič ne ve, kaj se je godilo v gostilni, gostilna mu je kakor spovednica. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki II: 1922–1924, NB) | Leta 1987, prav v sredini tega črnega obdobja, je Manzi zaslužil 26 milijonov dolarjev s plačo, dodatki in ugodnostmi pri delnicah. Resnica pa vedno pride na dan in tudi pri Lotusu je moral Manzi na koncu tvegati in nekomu zaupati, v tem primeri Franku Kingu, IBMovemu direktorju starega kova, ki se je na tehnologijo vsekakor spoznal. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Intervencija NATO na Balkanu je bila polom, povsem nekoordinirana, brez jasno zastavljenih ciljev, kar se je pokazalo potem, ko obramba ni bila strta že po nekaj bombah, kar je bilo pričakovano.

Realni politiki starega kova, recimo Kohl ali Adenauer, bi se v takšno pustolovščino ne spustili ... (Delo, 3. jun. 2000, NB) | O, kako veseli smo bili včasih; zdaj pa je vse drugače. Toda ti, ti si še junak pravega starega kova. Rad bi te videl na iskrem konju, rad bi te videl udarjajočega po Turkih. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Barney je bil trgovec starega kova. Začel je z delom na gradbiščih po vsej Angliji ter postal najbolj znan gradbenik in načrtovalec na Irskem. (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Hiša že nekaj časa ni več njena. Njena mladostna prijateljica živi v Zagrebu, je prava purgerica starega kova. (Delo, 29. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *starega kova* temelji na sestavini *kov*, ki izhaja iz kovaške obrti, v pomenu star., nav. z rod. ed. 'vrsta, sorta'. Sestavina *star* določa, kakšne vrste, sorte je kdo. Delno sopomenska zloženska *starokopiten* izhaja iz čevljarске obrti, in sicer po enakem vzorcu: **starega kopita*.

kováček

kováčekova kobíla, gl. *kobila*.

Kováčekova kobíla je zméraj bôsa, gl. *kobila*.

kovánje

kovánje v zvézde /ekspr.; mn., pren./ *pretirano hvajenje, povzdigovanje*

Prevladujoči modeli javnega izražanja v slovenščini so zato naslednji: alarmiranje, prerokovanje, napadanje, preklinjanje, zaklinjanje, zveličanje, odrešitev, kovanje v zvezde, idealiziranje, izgovarjanje, zagovarjanje, opravičevanje. Čestitamo in pozdravljamo, pljuvamo in sesuvamo bralci, poslušalci, gledalci ter politiki in umetniki in duhovniki in mediji. (Delo, 24. okt. 1998, NB) | »Dvoboji in mnogoboji psov, bikov, petelinov in tradicionalni spektakli, v katerih so žrtve živali, zbujaajo zgražanje in nezadovoljstvo, kovanje v zvezde mučiteljev in okrutnih klavcev živali je pravzaprav izraz družbenega, estetskega, etničnega in političnega razmišljanja,« poudarjajo v protestnem pismu v Hrvaškem združenju za zaščito živali. (Delo, 12. avg. 1999, NB) | Če je bil padec nogometašev nekakšen logičen in celo pravičen zaključek prevelikega kovanja v zvezde in kopanja v denarju, Jospinov konec ni bil ne razumljiv ne pravičen. Njegova štiriletna vlada je po ocenah strokovnjakov z vseh političnih vetrov veljala za najbolj uspešno in učinkovito, njegova moralna drža za neoporečno, celo dolgočasno pošteno. (Delo, 22. jun. 2002, NB)

◆ Gl. *kovati koga/kaj v zvezde*.

kováški

kot [kováški] méh, gl. *meh*.

kováti

kováti kóga v devêto nebó, gl. *nebo*.

kováti kóga v nebó, gl. *nebo*.

kováti kóga/kàj v zvézde, gl. **zvezda**.
kováti želézo, doklèr je vróče, gl. **železo**.

kóvček

pospraviti kóvčke /ekspr.; tudi pren., mn./

1. pripraviti se na odhod; oditi

Toda – kot se Afganistanci nikoli ne naveličajo poudarjati – kje so bili Američani, ko so Sovjeti končno morali pospraviti kovčke? »Pustili so nas v dreku,« je dejal Ibrahim, lokalni novinar. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Reklamni agenti so jo obletavali že v Eugenu, a je morala na hitro pospraviti kovčke in se preseliti v Evropo, kjer jo čaka vrsta nastopov na mitingih za Grand Prix, evropskem pokalu v Budimpešti itn. (Delo, 14. jun. 2001, NB) | Policija ga še išče, da bi pojasnil nekatere podrobnosti. Zvedeli smo, da je prihajalo v zadnjem času med njim in pokojno do sporov, da mu je že večkrat zagrozila, »naj pospravi kovčke«. (Delo, 17. avg. 2000, NB) | Na zahtevo inšpektorjev so odpirali vrata morebitnih skrivališč, jih prevažali z avtobusi in helikopterji, toda vse to ne zadostuje, je dejal Blix in bruseljskim sogovornikom naštel, kaj vse očita Sadamovemu režimu. Že pred štirimi leti, ko je verifikacijska misija morala na hitro pospraviti kovčke, je bilo jasno, da Irak ima prepovedano orožje od gorčičnega plina do antraksa. (Delo, 18. jan. 2003, NB)

2. zapustiti delovno mesto

Podjetja potrebujejo trdno, stabilno vodstvo, ne pa človeka, ki pride za leto dni, potem pa pospravi kovčke in za sabo morda pusti še globlje probleme. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | 30. mar. 2011 ... Čeprav je Magath medtem v Gelsenkirchnu že pospravil kovčke, pa Raul ne pomišlja, da bi zapustil vrste modro-belih. (Google, nogometnisvet.net/)

◆ Frazem *pospraviti kovčke* temelji na dejstvu, da kdor je pospravil, spakiral kovčke ali moral to storiti, je pripravljen na odhod oziroma je odšel. Pripravljenost na odhod pomenita tudi hr., srb. *sjedjeti na koferu* in pol. *siedzieć na walizkach*. Pol. *żyć na walizkach* pa ustrežata sle. *živeti iz kovčka in kufre gor, kufre dol*.

◎ angl. *to pack one's bags*; češ. *balit (si)/sbalit (si) kufry*; fr. *faire ses bagages; faire sa valise; faire son sac*; nem. *die Koffer packen*.

živéti iz kóvčka /ekspr.; pren./ *biti večinoma na potovanjih, službenih poteh*; prim. **življenje iz kovčka; kufre gor, kufre dol**

Za »globetrotterje« velja pravilo, da je najbolje imeti največ na sebi, kajti vse, česar ne nosiš na sebi, moraš nositi v rokah. Kdor veliko potuje, živi iz kovčka. Tako popotnik kot turist se poskuša vživeti v naravo potreb po domačih predmetih in potrebščinah, zlasti oblačilih. (Delo, 5. nov. 1998, NB)

◆ Gl. *pospraviti kovčke*.

življénje iz kóvčka, gl. **življenje**.

kôza

[takó, da] bo vólk sít in kôza céla, gl. **volk**.

kozárec

izprázniiti kozárec /ekspr.; pren., tudi dv. in mn./ *spiti kozarec česa*; prim. **zvrniiti kozarec**

Pri zadnji vrstici je vselej izpraznil kozarec, ako je sedel pri vinu. (F. Levstik, Popotovanje, SG 1858, 81) | Ponudilo se mu je zdajci deset kozarcev, toda Štefe je v ponižnosti svoji izpraznil samo jednega 'na zdravje vsem poštenim ljudem, ki za vino dajejo in vdovam in sirotam zaslužene plačila ne trgajo'. (I. Tavčar, Revež, LZ 1888, 561) | Izpraznil je po vrsti dva kozarca in nato v presledkih še tretjega. (V. Kavčič, Upanje, 1966, 228)
 ◆ Gl. *prazniti kozarce*.

prázniiti kozárce /ekspr.; pren., dov. **izprazniiti** in ed./ *popivati*

Prijatelj! ki sem z vami trpel in veselil se, prepeval in kozarce praznil. (F. Levstik, Deseti brat, 1863, 158) | Morda bo kdaj pa kdaj že kar precej okajen, pa razen mačka drugi dan ne hujših posledic. Praznil bo kozarce v družbi tako za šalo, zaradi važnosti in imenitnosti ... (Otrok in družina, 1962, 250) | Pevci, katere so reprezentirali učitelji in nekoliko pisarjev iz Borja in njim na čelu občinski tajnik Koren, sedeli so okrog sodčeka piva ter peli v jedno mer in praznili kozarce. (J. Kersnik, Cyclamen, LZ 1883, 492) | Stric pridno prazni kozarce. (Anton Kosi, Iz otroških ust II, 72)

◆ Frazem v tej obliki in pomenu ima že Glonar, SSJ, 175, pri iztočnici *kozarec: kozarce prazniti: popivati*. V Plet. II, 215, je pri iztočnici *prazniti* samo zveza *kupice prazniti* brez razlage. Besedna zveza *prazniti kozarce* se tu uporablja v prenesenem pomenu in olepševalno za posebno vsebino – alkoholno pijačo. Enako predstavo ima frazem *izprazniti kozarec* s pomenom, ki ga usmerja dovršnost glagolske sestavine.

[(pre)globôko] poglédati v kozárec /ekspr.; pren., olepš., nedov. **gledati/ opiti se**

Pogledati [pregloboko] v kozarec. (E. Bojc, Pregovori, 1974, 225) | Kaj še! Kadar bo malce pogledal v kozarec, bo pobrala šila in kopita in jo mahnila od hiše! Kam pa pridemo! (C. Kosmač, Človek na svoji zemlji, NB) | Kadar je na voznji, je trezen. Ko pa odloži volan, kadar se vrne z vožnje, pa globoko pogleda v kozarec. (Slavko Rupel, Delo, Pisani petek 7. 5. 1971, 14) | Toda ko se je otrok rodil, se ga je Štefuc tako razveselil, da je Katro vzel. Postavil si je dom in vse je kazalo, da bo življenje lepo, in bi tudi bilo, če bi Štefuc tako rad ne gledal v kozarec. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Kar na vsem lepem je zapeljal na travnik, kjer se je vozilo obrnilo na bok. Aleksander Z., ki je pregloboko pogledal v kozarec, se je pri tem laže poškodoval, na avtu pa je bilo za sto tisoč tolarjev škode. (Delo, 23. maja 2000, NB) | ... vendar je povprečna koncentracija alkohola v krvi, ki

je od leta 1994 upadala, začela v letu 1998 spet močno naraščati – kar kaže, da se je zaradi strožjega zakona iz prometa umaknilo več treznejših voznikov, ostajajo pa tisti, ki radi globlje pogledajo v kozarec. (17. jan. 2001, NB) | Tudi domači so nasprotovali, da bi Tončka hodila z Janezom, ker je ta rad pogledal v kozarec. (Ljubljanski dnevnik 1961, št. 219, 7) | Kaj hočemo, včasih tudi striček mesec nekoliko pregloboko pogleda v kozarec. (M. Kranjec, Mesec je doma na Bladovici, 1958, 245) | Pervi občutek to krasno jutro je bil pri vseh, da je glave bole. Vekoslav je bil prepričan, da je tega sam kriv, ker je nekaj preveč v kozarec pogledal. (J. Mencinger, Skušnjave in skušnje, SG XI, 1865, 142) | Iz zgolj čmernosti je menda tudi malo pregloboko v kozarec pogledal, ker vino mu je gorelo z lica. (F. Erjavec, Ena noč na Kumu, SG VIII, 1862, 63)

◆ Frazem [(pre)globoko] pogledati v kozarec temelji na prenesenem in olupševalnem izražanju, značilnem za področje pitja (alkoholnih pijač). Njegovo pomensko jedro je sestavina *kozarec*, ki je pripomoček, s pomočjo katerega lahko kdo kaj pije. Sestavini (pre)globoko, ki je fakultativna, in gledati zelo posredno, olupševalno nakazujeta v resničnosti neljubo, nespoštovano dejanje – popivanje. Glede podobnega izražanja primerjaj še izraze *izprazniti kozarec*, *prazniti kozarce*, *zvrniti kozarec*.

◎ *nem. zu tief in die Kanne gucken; zu tief in die Kanne schauen; die Nase zu tief ins Glas stecken; sich die Kante geben.*

vihár v kozárцу vóde, gl. **vihar**.

zvrniti kozárček [česa] /ekspr.; pren., olupš./ *spiti kozarec (česa)*

Arthuro dela namreč do dveh zjutraj in med tistimi zadnjimi postopači, ki zvrnejo še kozárček rdečega, preden se vrnejo k svojim z vonjem po fritto misto prepojenim ženam, pogosto pristopimam v tistem popolnoma drugem feelingu, ko že pri kavici čutim, da mi ostajajo tiste štiri ure za interier, pa potem nervozno plačam račun in hitro odkorakam nazaj v studio. (Delo, 2. mar. 2002, NB) | Svetu danes vlada individualizem, a vendar se v poslovnem svetu vse preveč podjetij zateka k posnemanju. Podajata tudi slikovito primerjavo: gostje v karaoke baru zvrnejo nekaj kozárčkov, preden se podajo na oder in zapojejo. Naj bo njihovo petje še tako podobno kruljenju, se jim bo z vsakim popitim odmerkom alkohola zdelo bolj melodično. (Delo, 1. okt. 2004, NB) | Tukaj najdemo The Swan Theatre in The Royal Shakespeare Theatre. Nasproti hramom umetnosti stojijo znameniti pubi, kot sta Dirty Duck in Black Swan, kjer igralci in igralko kot v Shakespearjevi dobi ob vročih pogovorih zvrnejo kozárček ali dva. (Delo, 18. okt. 2006, NB)

◆ Gl. *zvrniti kozarec [česa]*.

zvrniti kozárec [česa] /ekspr.; pren., olupš., nedov. *zvrčati*, tudi *kozárček/ spiti kozarec česa*

Se po dekletih ozirati, zvrniti kozarec vina, udariti po mizi in zavriskati. (M. Šnuderl, Od polnoči do polnoči, 24) | Poznal sem moža, prav pametnega človeka, ki je imel navado, da je vselej, predno je izvrnil kozarec, zaklical: duša beži, ploha gre. (J. Stritar, Želodec, SG 1868, 220) | Zvrnila je nekaj kozarcev pijače (do česar ji ni bilo več na svetu razen do požirka pijače in do kakega čednega mladega moškega) (Dos Passos – Verbič, Veliki denar, 1962, 155, Trilogija ZDA III) | Verdel je zvrčal kozarce, govoril o vsem, kar mu je prišlo na jeziku. (A. Ingolič, Ugasla dolina, 1956, 118)

◆ Frazem *zvrniti kozarec [česa]* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *zvrniti kozarec*, ki je obenem uporabljena olupševalno, posredno, prikrito za dejanje pitja (navadno alkoholnih pijač). To je področje, kjer je tako izražanje zelo značilno (gl. *prazniti kozarce*). V ta namen je namesto sestavine *kozarec* uporabljena manjšalnica *kozárček*, ki še dodatno olupšuje, relativizira spotaljivo početje, tj. pitje alkoholne pijače. Glagol *zvrniti* je tudi v znanem rimanem pregovoru *Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne*.

kôzel

gréšni kôzel /ekspr.; pren./ *oseba, stvar, ki jo neupravičeno, po krivici obdolžijo česa*; sop.: **žrtveni kozel**

Kasneje je človeka v vlogi žrtve zamenjala, nadomestila žival. Pogosto je bil to kozel. Od tod naziv »gréšni kozel«; gréšni kozel je kozel, na katerega, pa če je kriv ali ne, vsa skupnost preloži svoje grehe, mu jih torej naloži in ga nato kot zastopnika čistega zla izžene v puščavo. Ga, kakor je prikazano v Stari zavezi, podari bogu Zla. (Delo, 14. feb. 1998, NB) | Bili so časi, sam sem jih videl, ko je vajenec težko živel. Bil je pri mojstru hlapec, pestunja, tovrno živinče, in tudi gréšni kozel. (J. Pahor, Hodil po zemlji sem naši, 1951, 44) | Kako bi opisali gréšnega kozla? Gréšni kozel je predvsem garač, ki dela za tri in zaradi tega naredi kakšno napako. Lenuhi in komolčarji niso primerni za gréšnega kozla. (Pavliha, 1965, št. 2, 2) | Plemenitašu kljub njegovi nedostopnosti in rahli poklicni in človeški vzvišenosti je treba priznati njegove delovne rezultate in bi mu bila storjena krivica, če bi postal gréšni kozel za vse Murine težave. (Delo, 4. jan. 2003, NB) | Craxi je že ob začetku obdobja afer, ki se ga še vedno drži ime »tangentopoli«, sam sebe razglasil za simbolno žrtev, za gréšnega kozla, ki mora plačati za vse grehe, predvsem pa za zmotne zakone o financiranju političnih strank. (Delo, 20. jan. 2000, NB) | Vztrajno kazanje s prstom na državo mi gre v nos. To, da iščemo gréšnega kozla tam zunaj, je prej simptom, da nekaj ni v redu v naših odnosih, se oglašata teoretski psihoanalitik v meni. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Ameriški kolesar Lance Armstrong, ki po drugi zaporedni zmagi na dirki Tour de France velja za enega glavnih favoritov za zmago v olimpijski vožnji na kronometer,

je ob prihodu v Sydney spregovoril tudi o dopingiu in predvsem, kako je kolesarstvo v javnosti postalo grešni kozel. (Delo, 20. sept. 2000, NB) | Za muslimane je Amerika grešni kozel. Pesti jih postopni propad, ki že stoletja skuša njihov svet, to je njihova obsesija. (Delo, 8. dec. 2001, NB) | Napadeni ima pravico braniti se. Ne maram biti žrtveni kozel za sumljive cilje sumljivih nasprotnikov. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 852) | Posebno barvo imajo svetopisemski izrazi. Navadno so to stalne besedne zveze ali fraze kot npr.: zgubljena ovca, biti grešni (žrtveni) kozel, imeti več dolgov kot las na glavi, ne biti s tega sveta. (J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 4, 1970, 208)

◆ Kot je razvidno iz prvega navedka, izhaja izraz *grešni kozel* iz Sv. pisma. V njem je *grešni kozel* prvič omenjen v Levitskem zakoniku. Na praznik pomiritve dobi svečenik od izraelskih odličnikov dva kozla. Po žrebu odredi tistega, ki bo žrtvovan bogu Jahveju, na drugega pa prenesejo krivde Izraelcev in ga odvedejo v puščavo, kjer ga prepustijo demonu Azazelu ali pahnejo v prepad. Kozel je žrtvovan Jahveju za greh naroda. Simbolizira obsodbo in zavračanje krivde, a odide brez vrnitve. Odnáša zlo, ki preneha biti breme za grešni narod. *Grešni kozel* se imenuje tudi človek, ki prenaša tuje krivde, a nima možnosti, da bi se branil in ni zakonsko obsojen. Izročilo o grešnem kozlu je razširjeno po vseh celinah. Predstavlja človekovo globoko težnjo, da svojo krivdo prenese na drugega in tako pomiri svojo vest, kateri je vedno potreben nekdo, ki bo odgovarjal, kazni in žrtev.

◎ angl. *scapegoat*; fr. *bouc émissaire*; hr., srb. *grešni jarac*, lat. *caper emissarius*, nem. *Sündenbock*, pol. *koziol ofiarny*, rus. *kozěl otpuščenija*.

kôzla v zélnik spustíti, gl. *postaviti kozla za vrtnarja*.

postáviti kôzla za vrtnárja /ekspr.; pren./ *dati, zapati komu mesto, ki je zanj glede na njegove napake popolnoma neprimerno*; sop.: **kozla v zelnik spustiti** (Cigale I, 270)

Postavil je kozla za vrtnarja; spustil je kozla v zelnik (dal je mački salo varovati). (J. Pavlica, FS, 1960, 192)

◆ Prvi znan slovenski »*kozel – vrtnar*« je kozel Lisec iz Jurčičeve humoreske *Kozlovska sodba v Višnji Gori*. Ker je zašel na sosedov vrt, je prišel pred sodnika in bil obsojen, da ga pretepejo po njegovi lastni senci. Frazem *postaviti kozla za vrtnarja* spada v skupino frazemov, ki temeljijo na predstavi, da se živalim glede na njihove lastnosti »zaupa« neprimerna opravila, npr. *dati volku ovce varovati*. Frazem *postaviti kozla za vrtnarja* ima ustreznike v drugih evropskih jezikih, npr. češkem, hrvaškem, nemškem, poljskem, ruskem (gl. ○). Na enaki predstavi temelji pol. *potrzebny jak*

koziól v kapuście 'popolnoma nepotreben'. Ruski frazem razlagajo iz pregovora *Pusti kozla v ogorod – on vsju kapustu požrét* (tj. Spusti kozla v vrt, pa bo požrl vse zelje). Samo na uničevanju (tj. poeptanju) zelja, a brez sodelovanja živali, temelji bolg. nar. *izgazvam / izgazja zeleto* v pomenu 'delam kaj narobe; pregrešim se'. Enak pomen ima bolg. nar. *izgazvam / izgazja prosoto*, kjer je zelje zamenjano s prosom. Kozel je v angleščini zamenjan z lisjakom, ki naj bi čuval gosi, v francoščini pa s hudičem, ki se dela cerkovnika. Sopomenko obravnavanega frazema – *kozla v zelnik spustiti* omenja leta 1860 M. Cigale (I 270), ko prevaja nem. *den Bock zum Gärtner machen*. To prevaja še s sle. *svinjam meh dati; dati mački salo varovati; ribo, raka v vodo vreči ter dati kozliče volku pasti*. Prav tam nem. *den Bock auf die Haferkiste setzen* pojasnjuje s sle. *kravo v zelnik spustiti*. V Plet. pri iztočnicah *kozel* in *vrtnar* ni teh frazemov, medtem ko ima J. Glonar (SSJ, 175) pri iztočnici *kozel* predstavnost enak izraz *kozel v zelju*: slab čuvaj.

◎ angl. *to set the fox to watch the geese*; češ. *udělat kozla zahradníkem*; fr. *enfermer le loup dans la bergerie*; hr. *dati kozi da čuva kupus*; nem. *den Bock zum Gärtner machen*; rus. *pustit' / puskat' kozla v ogorod*.

smrdéti kot kôzel /ekspr.; primera/ *zelo smrdeti*; sop.: **smrdeti kot dihur**; **smrdeti kot kuga**

Smrdi kot dihur (= kozel – kuga). (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 229) | »A povej ji, naj se prej okoplje, preden bo prestopila grajski prag, kajti vsako kmečko babišče smrdi ko kozel ...« (L. Zupanc, Palček v čedri, 1939, 132) | Zato morajo vsekrižem zračiti. »Smrdite kakor kozli!« pravi, ko vstopa in gre do oken. »Smrdite kakor kuga!« ponavlja, ko gre k vratom. (D. Lokar, Leto osemnajsto, 1960, 40) | Smrdi kakor kozel (o sv. Jakobu). (Šašelj, Pregovori, 1934, 168) | Gospodarstvo pri nas na sploh smrdi ko medmašni kozel. (J. Olaj, Tovariš 1971, št. 40, 5)

◆ Primera *smrdeti kot kozel* temelji na dejstvu, da kozel v resnici smrdi. Prilastek *medmašni* in prislovno določilo časa o sv. Jakobu nakazuje, da je ta smrad poleti še posebno izrazit.

◎ angl. *to smell like a goat*; fr. *puer comme un bouc*; *puer comme une charogne*; hr. *smrdjeti kao tvor*; nem. *stinken wie ein Bock*.

stréljati kôzle /pog., eksp.; pren., mn., dov. **ustreliti kozla/ delati velike napake, neumnosti**

Vprašala ga je, če se nemara še spomni, kakšnega kozla je ustrelil pred dvema letoma, ko je s prižnice nahrulil dve kmetici. (C. Kosmač, Sodobnost 1937, 16) | Živi ljudje so zabavnejši od mrtvih, ker imajo več priljubljenosti streljati kozle. (V. Pavšič, Daljave, 1961, 115) | Naši politiki, resnicoljubni lažnivci, v parlamentu tako

množično streljajo kozle, da so parlament spremenili v lovsko društvo. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | Naši dragi politiki streljajo kapitalne kozle že pri opravi, ki bi ga morali obvladati sine qua non: kako prepričati volivce, da so vredni njihovega glasu. (Delo, 1. apr. 2000, NB) | Zadolžen sem bil tudi za zapisovanje v ladijski dnevnik. V kosmato zmahano knjigo, porisano z morskimi deklicami, kaktusi in daturami, s takimi komentarji prejšnjih ekspedicij, da sem zardeval, sem vpisoval, kdo je ustrelil največjega kozla in kako, in se tako na isti račun režal dvakrat in tudi po večkrat. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Kako so si v vodstvu Olimpije zamislili vrnitev gledalcev na tribune, ni povsem jasno. Več kot očitno je namreč, da so »ustrelili kozla«, saj je cena vstopnice na dan tekme 2000 tolarjev. (Delo, 12. jul. 2002, NB) | Kadar Nemeč kaj neumnega naredi, pravijo, da kozla ustrelil – Hat einen Bock geschossen. (Višnjagorski, Novice 1860, 109) | Naše reklo: kozla ustreliti, kar pomenja kako neumnost napraviti, izvira iz l. 807. (D. Feigel, Brezen, 1931, 77)

◆ Frazem *streljati kozle*, tudi *ustreliti kozla*, se verjetno navezuje na nem. *einen Bock schießen*. Ta se povezuje z nekim starim običajem strelskega ceha, po katerem je najslabši strelec kot tolažilno nagrado dobil kozla. Oblikovno bližje nemškemu frazemu je edninska oblika, ki je tudi v slš. *strelit capa*. Predstavo o nepremišljenosti in tveganju v zvezi s kozlom pa je mogoče najti tudi v ruskem rimanem pregovoru *ljubov' zla – poljubiš' i kozla* v pomenu 'ljubezen je slepa'. Po sestavi podoben ukr. frazem *zabivaty kozla* pomeni 'igrati domino'. Nem. *einen Bock schießen* razlaga M. Cigale, I, 270, s sle. *ustreliti z motovilom, z matiko* in primerja pol. *bąka ustrzelić*. V Plet. frazema *streljati kozle* ali *ustreliti kozla* ne najdemo, omenja pa ga J. Glonar v SSJ pri iztočnici *kozol – kozla ustreliti* (ironično): storiti veliko neumnost, napako.

◎ nem. *einen Bock schießen*; pol. *palnąć, strzelić byka*; slš. *strelit capa*.

ustreliti kôzla, gl. *streljati kozle*.

žftveni kôzel, gl. *grešni kozel*.

kózji

bráti kómu kózje molítvice, gl. *molitvica*.

kózja bráda¹, gl. *brada*.

kózja bráda², gl. *brada*.

kózja brádice, gl. *bradica*.

kózja stezà, gl. *steza*.

kózja stezica, gl. *stezica*.

kózje molítvice, gl. *molitvice*.

kózji dnévi, gl. *dan*.

napéti kómu kózjih molítvic, gl. *molitvica*.

naučiti kóga kózjih molítvic, gl. *molitvica*.

pognáti kóga v kózji róg, gl. *rog*.

správiti kóga v kózji róg, gl. *rog*.

učíti kóga kózjih molítvic, gl. *molitvice*.

ugánjati kóga v kózji róg, gl. *rog*.

ugnáti kóga v kózji róg, gl. *rog*.

zvít kot kózji róg, gl. *rog*.

kozláti

kozláti, gl. *klicati urha (Urha) [na pomoč]*.

kozláti kot vídra, gl. *vidra*.

kóža

báti se za svôjo kóžo /ekspr.; pren./ *bati se za svoje življenje, biti prestrašen*; sop.: **bati se za [svojo] glavo**

»Zakaj nisi šel z nami? Se preveč bojiš za svojo kožo, kaj?« »Kajpa! Moja koža je še zelo cela; tvoja je pa razbita, da še za strojbo ne bo!« (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Čuvaj, ki je prej sam rekel, da ni nekaj trenutkov nič pazil, trdil je zdaj, ker se je za svojo kožo bal, da se ni niti za eno ped od kamna premaknil, temveč pred njegovimi odprtimi očmi je berača Tomaža s kamna zmanjkalo, nevidno, kakor megle zmanjka na soncu, samo še bolj hitro. A ljudje so verjeli in od straha križali se. (Josip Jurčič in Janko Kersnik, Rokovnjači, NB) | Vedno težja in težja je bila Tekmečeva glava, vendar je dobro vedel, da ga bodo kmalu prijeli ljudje pri duši za denar, in skrb ga je malo treznega držala. Bal se je pa bolj za svojo kožo, da se ne bi pobratila s kakovo ljudsko pestjo, kakor pa za pošteno in častno ime. (Josip Jurčič, Tihotapec, NB) | O, tudi soldci so imeli svojo vrednost, in še kakšno vrednost so imeli ti peklenski denarji! Toda bolj kakor zanje se je brat Krištof tresel za svojo kožo. Slišal je bil, kako se ti hudodelci ne boje ne Boga ne kuge; kako da ravnajo z ženskami, o tem je bilo moč le razmišljati, nikakor pa ne govoriti. (Milan Lipovec, Čubejska prigoda, NB)

◆ Frazem *bati se za svojo kožo* temelji na sestavi *ni koža*, ki pars pro toto pomeni – prav tako *glava* – človek, človeško življenje.

◎ češ. *bát se o svou kůži; bát se o krk*; fr. *craindre pour sa peau*; hr., srb. *brinuti za vlastitu kožu; drhtati za vlastitu kožu; strahovati za vlastitu kožu*; nem. *sich um die eigene Haut fürchten*; rus. *drožat' za svoju šкуру*.

bíti krváv pod kóžo /ekspr.; pren./ *biti nagnjen k strastem, materialnim užitkom*; sop.: **bíti iz mesa in krvi**

Pater opat, vdovec sem, še krvav pod kožo, tudi grešen človek, kakor vsakdo; ali pokesal, spovedal sem se greha, kolikor ga je bilo, in pokoro sem storil zanj, veliko, strašno pokoro ... (I. Zorec, Izgnani menihi, NB) | Čisto drugače pa je delovala, prav tako sicer v kožuh in kučmo odeta, vendar po holivudskih in lasvegaških standardih dolgonoga, bujna in brhka diva, stegujoča se v taki pozi, da ji pozornosti zanesljivo ni mogel odreči nihče, ki je

krvav pod kožo. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Za bolj populistično krilo leve kulture obstaja vsaj še ta možnost, da oživlja Prešerna s pomočjo »apokrifov« – ostankov njegovih gostilniško erotičnih verzov. Ti naj bodo dokaz, da ni samo dolgočasno eliten, ampak da je bil tudi on »krvav pod kožo«, demokratično tak kot vsi. (Delo, 29. jan. 2001, NB) | V drugem stavku Adagio sostenuto. Apassionato e con molto sentimento Beethoven pokaže, da je še kako krvav pod kožo, a tokrat ne več od zunanjih strasti, ampak od refleksij v duši. (Delo, 4. avg. 2004, NB)

© hr., srb. *biti krvav pod kožom*; it. *avere il sangue nelle vene; essere fatti di carne*.

biti v dôbri kôži /pog.; pren., tudi nikal./

1. čutiti se zdravega; prp. **biti v slabi koži**

Najslabša varianta je, da vlada sama sebe sesuje, tako ali drugače – ampak tudi v tem primeru nihče ne vidi drugega mandatarja kot Drnovška. Se pravi, da je Drnovšek v dobri koži, v slabi koži je liberalna demokracija. (Delo, 27. feb. 1999, NB)

2. biti zdrav, v dobrem stanju

Nisem v dobri koži ... Žal mi je, da vendarle nisem šla s Tinotom v Frankfurt, malo ven iz tega našega histeričnega življenja ... (Delo, 30. okt. 1999, NB) | Drugi o tem niso tako trdno prepričani. Ne samo zaradi kmetijstva, tudi zaradi poljskega gospodarstva, ki še dolgo ne bo v dobri koži. (Delo, 15. dec. 2000, NB)

biti v kôži kôga /ekspr.; pren., tudi nikal./ *biti v položaju koga*

»Naj je bil še tako natančen in točen, ni mogel preprečiti neizogibnih zamud, in že dvo ali tridnevna zakasnitev je bila dovolj, da je ogrozila uspeh potovanja. Če bi bil v njegovi koži, se ne bi pustil zvleči v tako pustolovščino. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | »Prav vse bodo naprtili temu ubožcu! Za nič na svetu ne bi hotela biti v njegovi koži, tale kamin je res ozek, vendar pa lahko kljub temu še malo pobrcam!« (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | »Kar nekajkrat sem pomislil, kako se počuti Justin. In bil sem izredno zadovoljen, da nisem v njegovi koži. Tudi meni se je že primerilo nekaj katastrofalnih porazov, občutki pa niso prav prijetni,« je razmišljal šesti nosilec ... (Delo, 31. avg. 2002, NB) | »Pomaga v obrambi, popravlja napake v zvezni vrsti, povrhu pa mora še povezovati igro. Ko je v igri, je vsem lažje, nikakor pa ne bi bil rad v njegovi koži,« je vlogo enega ključnih mož slovenske reprezentance Aleša Čeha opisal kapetan izbrane vrste Zlatko Zahovič. (Delo, 23. mar. 1998, NB) | Nikoli namreč ne moremo popolnoma razumeti na smrt bolnega človeka, če nismo sami v njegovi koži. Zato, trdi naša sogovornica, je veliko bolj smiselno uporabiti stavek, kot je: »To mora biti težko za vas. (Viva, julij 2003, NB)

◆ Frazem *biti v koži* koga temelji na sestavini koža, ki pars pro toto predstavlja koga v njegovi telesni in duševni pojavnosti.

© angl. *to be in so. 's skin; to be in so. 's shoes*; češ. *být v něčí kůži*; fr. *être dans la peau de qn.*; hr., srb. *biti u čijoj koži; naći se u čijoj koži*; nem. *in jemandes Haut stecken*; rus. *pobyvat' v č'ej škure; vlezť v č'ju škuru*.

biti v slábi kôži /pog.; pren./

1. čutiti se bolnega, biti bolan; prp. **biti v dobri koži**

Samo tisti, ki niso pretirano zapredeni v lastne težave, se znajo razveseliti komplimentov in jih sprejemati brez zavor. Obratno pa sprejema komplimente človek, ki je v slabi koži in zato o sebi misli slabo. (Delo, 12. jul. 2003, NB)

2. biti nerazpoložen, v slabem stanju

Odpovedala sem namreč nastopa v Otellu in Traviati. Priznati moram, da sem bila zaradi vseh napisanih grobosti kar v slabi koži glede forme. (Delo, 6. mar. 1999, NB) | Njegov najljubši klub je »kraljevski« Real Madrid. Pred partijo, če je v slabi koži, poslušata temačno glasbo. »Reperija Lila Jona. (Delo, 20. mar. 2010, NB) | Če bi vas zaprosila za vaše zgodbe, koliko takšnega bi prišlo k meni? Zato se vedno, ko ste v slabi koži tudi zato, ker doživljate kakšno od podobnih osebnih dram, ustavite, zadihajte, odlepote od zgodbe, namenite si umiritev, povezavo s srcem, kar koli, in potem umirjeni delujte. (Polet, julij – december 2007, NB)

© angl. *to be under the weather*; nem. *sich in seiner Haut nicht wohl fühlen*.

dobíti kúrjo kôžo, gl. *kurja koža*.

dôbro se počútiti v svôji kôži /pog.; pren., tudi nikal./ *biti zadovoljen, počutiti se prijetno v svojem položaju*

Objavljeni pa so tudi naslovi gledališč, plesnih šol, šol, ki prirejajo jezikovne tečaje, in študentskih servisov. Če se želiš počutiti dobro v svoji koži, moraš tudi svoj prosti čas preživljati prijetno ... (Delo, 11. jun. 1998, NB) | Samozavesten otrok je »cepljen« proti narkomaniji, prezgodnji nosečnosti, slabim ocenam, tako rekoč proti vsemu razen prehladu, je prepričevalo to gibanje. Starši in vzgojitelji, ki so vzeli to sporočilo zares, so naredili vse, da bi se otrok počutil dobro v svoji koži, ne glede na to, kako ga lomi. (Delo, 16. jul. 1998, NB) | Najprej mora človek zaživeti sam (torej odložite slušalko, če ste nameravali poklicati bivšega!). Samo če se dobro počutite v svoji koži, lahko sprejmete na ramena stres, ki ga skoraj neizogibno prinaša novo razmerje ... (Viva, julij 2003, NB) | ... človek je v glavnem zadovoljen z življenjem, tako kot ima običajno normalno telesno temperaturo ali krvni tlak. Za to skrbí nekakšen notranji sistem, ki zagotavlja, da se dobro počutimo v svoji koži. (Delo, 25. jul. 2002, NB) | Toliko je bil te dni star nemški gospodarski čudež in izvozni artikel številka ena Claudia Schiffer. V času, odkar trži svoj obraz in telo, se pravi od svojega 21. rojstnega dne, pa si je pridobila samozavest in je celo vesela, da ni več stara 21 let in ni več tako plaha kot takrat, ko se sploh ni počutila dobro

v svoji koži. (Delo, 28. avg. 2000, NB) | Neznosno sem neprespan, primanjkljaj se nabira. Ne počutim se dobro v svoji koži in nestrpna otroka, Beti in Nada me morata počakati pred blokom. (Delo, 14. jun. 2003, NB) | Spoznal sem, da je treba v šoli najprej spremeniti odrasle, ker so učitelji, ki se ne počutijo dobro v svoji koži, bolj nagnjeni h kaznovanju, bolj so nepotrpežljivi do učencev, ne spodbujajo reševanja problemov ... (Delo, 2. avg. 2003, NB) | Ampak pri njem nikoli ne veš, sploh pa je vedno obdan s kopico neuspelih umetnikov, ki mu nenehno dvorijo. Niti približno ne vem, kaj je storil z negativni, komu bi jih lahko pokazal, jih celo komentiral, ga kar slišim: pogledj, to je moja bralka ... nekam sramežljiva, ne počuti se najbolje v svoji koži, ampak kakšni lepi lasje, svilnati, prav zares, svilnati, povej, kakšna se ti zdi ... (Delo, 1. avg. 2001, NB)

© nem. *sich in seiner Haut wohl fühlen*.

doživěti kaj na lăstni kóži, gl. *občutiti kaj na lastni koži*.

dragó prodátí svôjo kóžo /ekspr.; pren./ *braniti se z vsemi močmi, sredstvi*

Za svetovna prvaka je nauk iz tega polfinala več kot zgovoren: tekmeči bodo drago prodali svojo kožo. Sicer pa sta prav zato tudi prišla v München. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | V taboru McLaren-Mercedesa si sicer niso delali velikih utvar, da bi lahko preprečili Ferrariju zmago v konstruktorski razvrstitvi, so pa bili odločeni, da bodo drago prodali svojo kožo. Toda doživljali so udarec za udarcem. (Delo, 23. okt. 2000, NB) | Maribor se je pokazal v najlepši luči v tej sezoni. Drago smo prodali svojo kožo v evropskem tekmovanju. (Delo, 15. okt. 2001, NB) | Zvečer naj bi že opravili trening v dvorani poljskega hokejskega prvaka. Seveda je cilj jeseniškega moštva kar najdražje prodati svojo kožo in se v družbi tekmecev s Češke, Madžarske in Poljske potegovati za 1. mesto, saj le to vodi na mikaven polfinalni turnir, ki bo novembra v Bratislavi. (Delo, 19. okt. 2000, NB) | Mnenja o smiselnosti in učinkovitosti načina Miloševićevega nastopa pred tribunalom so deljena. Nekateri menijo, da tako ali tako nima kaj izgubiti in bo pač poskušal čim dražje prodati svojo kožo in politično vstati od mrtvih. (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Načrt slovenske vrste je jasen; z zbrano obrambno igro kar najdražje prodati svojo kožo, se privaditi še za podoben ponedeljkov pekel z gostitelji Finci, nato pa v torek zvečer sneti skalp sosedom iz Avstrije in si tako že priboriti obstanek. (Delo, 26. apr. 2003, NB)

◆ Frazem *drago prodati svojo kožo* temelji na predstavi, da je človeška koža – prav tako glava itd. – pars pro toto enaka kot človeško življenje, zato je njegovo prodajanje, izpostavljanje zelo tvegano, življenjsko nevarno. Če pa se kdo že znajde v takem položaju, se brani z vsemi močmi, sredstvi.

© angl. *to sell one's life dearly*; češ. *draho prodat svou kůži*; *neprodat svou kůži lacino*; *nedat svou kůži lacino*; hr., srb. *prodati kožu što skuplje*; fr.

vendre chèrement sa peau; it. *vender cara la propria pelle*; nem. *seine Haut teuer verkaufen*; *seine Haut so teuer wie möglich verkaufen*; rus. *dorogo prodat' svoju šкуру*.

drěti se, kot bi dajali kóga iz kóže /ekspr.; primera, pogoj., tudi *dajal./ zelo, močno se dreti*

Rom se je na prireditvenem prostoru drl na vsa usta, menda je bilo slišati, kot da bi ga iz kože dajali, po policistovem opozorilu pa se je vendarle nekoliko umiril in umaknil nekam na rob. (Delo, 17. avg. 1999, NB) | Vsakega otroka, ki ga je dosegel, je obdrnil s snegom, da se je drl, kakor bi ga iz kože deval. (J. Jalen, Bobri/Sam, NB) | Vzel je torej vse udarce kot nekaj zaslužnega, neobhodnega, in dasi je kričal, kakor bi ga iz kože drl, vendar ni čutil v srcu, da se mu godi kaka krivica. »Zaslužil si, sedaj pa trpi!« dejala mu je vest. (J. Kersnik, Rejenčeva osveta, NB) | Včeraj zjutraj je na koprsko policijsko upravo poklical domačin, ki je hodil po Kidričevi ulici in iz nekdanje bančne poslovne stavbe slišal presunljive moške krike – kot bi koga dajali iz kože oziroma ga utapljali. (Delo, 8. jul. 1999, NB) | Kot bi mu ledeni prsti vlekli drob iz trebuha ... Nekje je nekdo zverinsko vpil, kot bi ga dajali iz kože. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Pastir se je drl, kakor da bi ga kdo deval iz kože in se naposled zrušil. (Ivan Potrč, Kočarji in druge povesti, Kopači, 1946, 41)

◆ Primerjalni frazem *kot bi dajali koga iz kože* z glagolskimi sestavinami *dreti se, kričati, vpiti* ipd. se uporablja v pogojnem naklonu in večinoma v množini. Temelji na primerjavi z oglašanjem navadno domačih živali, ki jih koljejo oziroma dajejo iz kože, tj. odirajo.

© hr., srb. *plače netko kao da mu kožu deru*; nem. *schreien wie am Spieß*; *schreien, als würde man die Haut abgezogen bekommen*; *schreien, als würde ihm das Fell über die Ohren gezogen*.

držátí se [kóga/čěsa] kot klòp [kóže], gl. *klop*.

iměti debělo kóžo /ekspr.; pren./ *neprizadeto prenašati žalitve, namigovanja*; sop.: **imeti trdo kožo**; **imeti slonjo kožo**; **imeti slonovo kožo**

Odvetnik, ki si je z lepimi govori in dobrodelnim obnašanjem krepko utiral pot do narodnega voditelja, je poškratel v lice in besen planil pokonci. Imel je sicer precej debelo kožo, toda s težavo prikrievanega muzanja tržanov ni mogel prenesti. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Avstralci so namreč taki nepoboljšljivi nosorogi. Tako debelo kožo imajo, da se jih nič občutljivega ne dotakne. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Ni ga poklica, ki bi človeka spravljal v večjo zadrego. Nenehno se moraš spopadati z odporom, imeti moraš debelo kožo kakor nosorog. (Delo, 5. jun. 2001, NB) | Vsak politik mora imeti tri stvari: debelo kožo, dober želodec in čisto vest. (Delo, 12. maja 1998, NB) | Moram priznati, da so me sprva taki napadi zelo prizadeli, zdaj pa sem jih že navajena. Resda me še zbodejo, ampak imam že bolj debelo kožo. (Delo, 15. jan. 1999, NB)

◊ Frazem *imeti debelo kože* je nastal po predstavi, da debela koža varuje koga pred resničnimi fizičnimi dražljaji, npr. v živalskem svetu zlasti koža slonov, nosorogov ipd. (gl. *imeti slonjo kožo*), preneseno na ljudi pa je *debela koža* predvsem prispodoba neobčutljivosti na žalitve, nevljudnost, napadanje, psihično nasilje sploh. Podobno bi lahko rekli za frazem *imeti trdo kožo*.

◎ angl. *to have a thick skin*; češ. *mít hroší kůži*; fr. *avoir la peau dure*; hr., srb. *imati debelu kožu*; it. *avere la pelle dura*; *essere coriaceo*; nem. *eine dicke Haut haben*; *ein dickes Fell haben*; rus. *byt' tolstokožim [kak begemot]*.

iméti kóžo debélo kot slón, gl. *slon*.

iméti kúrjo kóžo, gl. *kurja koža*.

iméti slónjo kóžo, gl. *imeti slonovo kožo*.

iméti slónovo kóžo /ekspr.; pren./ *neprizadeto prenašati žalitve, namigovanja; biti žaljivo nevljuden*; sop.: **imeti debelo kožo**

Treba je imeti tudi nekaj drugih darov, kot npr. slonovo kožo, utrjene komolce pa zveze in poznanstva z ljudmi, ki so si z uporabo takšnih naravnih darov že »vun pomagali« (Pavliha 1965, št. 29, 2) | Sedaj je še huje tudi to, da ni možnosti niti za pritožbe, če se delodajalec ne obnaša do delojemalca po nekih pravilih, ker sploh ni več ne razloga ne navade, da bi bil delodajalec občutljiv na nepravilnosti v delovnem razmerju. Delavec mora imeti slonjo kožo. (Delo, 7. jun. 2000, NB)

◊ Gl. *imeti kožo debelo kot slon*.

◎ nem. *eine Elefantenhaut haben*.

iméti trdo kóžo /ekspr.; pren./ *neprizadeto prenašati žalitve, namigovanja; biti žaljivo nevljuden*; sop.: **imeti debelo kožo; imeti slonovo kožo**

Davkar si ni mogel več pomagati; hudomušnemu sosedu je vrgel debelo psovko v uho, da jo je slišal samo ta, a mož-doktor je imel trdo kožo in se ni menil za take malenkosti. (J. Kersnik, Jara gospoda, NB) | Hvala za skrb, ampak imamo trdo kožo in smo vajeni non-stop prikazov urbanega nasilja. (Delo, 9. jan. 2002, NB) | Morajo imeti dober študijski rezultat? Morajo imeti trdo kožo ali pa so lahko mehke narave? Odvetništvo zahteva čisto posebne osebnostne lastnosti. (Delo, 7. dec. 2002, NB) | Delal je med begunci v gvatemalskih taboriščih in v centru za epidemijo aidsa v San Franciscu, kjer je hiralo na tisoče ljudi. Da nas skuša Benigni nasmejati v osrčju holokavsta, tragedije, ki je v bližnji preteklosti še najbolj tabuizirana in za posmeh neprimerne tematika, nas sploh ne moti; imamo trdo kožo, namazani smo z vsemi žavbami, predvsem pa Benigni ni ne prvi ne zadnji, ki si je drznil združevati nezdružljivo. (Delo, 22. jan. 1999, NB) | A namesto da bi dobil trdo kožo, se je razvil v specialista za sočutje v najtežjih trenutkih življenja. (Delo, 31. maja 2004, NB)

◊ Gl. *imeti debelo kožo*.

◎ češ. *mít tvrdou kůži*; fr. *avoir la peau dure*; hr., srb. *imati tvrdu kožu*.

izkúsiti káj na lástni kóži, gl. *na lastni koži*.

kómu je káj písano na kóžo /publ.; pren./ *komu kaj zelo ustreza*

Vse je kazalo na nov uspeh Finke. Razmočeni sneg ji je namreč pisan na kožo, v takšnih razmerah še posebej rada tekmuje. (Delo, 11. dec. 2000, NB) | Na ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj smo najprej slišali, da predlog ni ustrezen, ker je preveč pisan na kožo naftnim podjetjem. (Delo, 11. feb. 2000, NB) | Za dokončno oblikovanje kandidatnih list je treba izpolniti še en osnovni pogoj: vsak kandidat mora dati soglasje, ki je nepreklicno, kar pomeni, da kandidature ni mogoče preklicati. Opisani način kandidiranja je pisan na kožo parlamentarnim strankam. (Delo, 10. avg. 2000, NB) | Določenim organizacijam je bil razvoj dogodkov pisan na kožo, druge so postajale anahronizem. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Za Bedanca in Kosobrina se zdi, da precejšen del svojega videza dolgujeta filmskim upodobitvam, Rožle pa je ilustratorju verjetno še najbolj pisan na kožo, zato je tudi najbolj »čohast«. (Delo, 21. dec. 2001, NB) | V marini vas na lenobnem sončenju prijazno sprejmejo tudi tamkajšnji tjujni in mroži, kar pojašnjuje, zakaj ogromni zaliv pred mestom ni najbolj pisan na kožo kopalcem. (Delo, 4. dec. 2002, NB) | Tako je navadno jahanje prineslo izziv in navdušenje, ko je ugotovila, da ji je konj pisan na kožo. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB)

◎ hr., srb. *biti kao stvoren za koga, za što*; nem. *jmdm. [wie]auf dem Leib geschnitten sein*.

kričati, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. *kot bi dajali koga iz kože*.

kúrja kóža /nar.; tudi pren./ *kurja polt*

Ne prenašam ljudi. In potem še buljijo vate. Glej, kar kurjo kožo imam! Neumni ljudje me dušijo. (Ona – priloga Dela, januar–julij 2007, NB) | Saj me ne motijo aparature. Ne, plaši me samo kult okoli tega, ta ideja iz centrale Microsofita ali Applea ali že od kod iz Silicijeve doline mi povzroča kurjo kožo, to sporočilo, ki ti iz vseh revij kriči: če nimaš e-maila, če kar naprej ne deskaš po internetu, potem si večno včerajšnji. (Delo, 23. okt. 1999, NB) | Že kot otrok sem užival, če je nekdo risal. Dobil sem kurjo kožo, tisto pozitivno. Tako me je vznemirjalo tisto nastajanje. (TVS – Odpti kop – Velika imena malega ekrana: Rajko Ranfl, 1. avg. 2006, NB)

◊ Gl. *kurja polt*.

móker do kóže /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *zelo moker*; sop.: **moker kot miš; premočen do kože**

Zasvetilo se je in zabobnelo tja gor v nebo. V hipu je bil moker do kože. (D. Jančar, Posmehljivo poženjenje, NB) | Ko je bil ta za župana, je prišel v Butale sam presvetli car in so ga Butale slovesno sprejele z novo brizgalnico. Brizgalnica se je imenitno obnesla, vsi so bili do kože mokri, car in njegovi ministri, strežaji in lakaji. (F. Milčinski, Butalci, NB) | Leta 1941 je imel šele 17 let, ko so ga z družino in številnimi drugimi Judi iz Vinkovcev poslali v Jasenovac. V svojih spominih je

zapisal: »Lačen, žejen, moker do kože, pretepen, utrujen in v nenehnem strahu.« (Delo, 13. dec. 2004, NB)

♦ Frazem *moker do kože* temelji na predstavi, da je kdo tako moker, da je mokrota prišla skozi vsa oblačila do njegove kože. Enako velja za sopomenski frazem *premočen do kože*. Med starejšimi slovarji omenja primeroma J. Glonar (SSJ, 215) pri iztočnici *moker*: *moker do kože, kakor miš*.

© angl. *soaked to the skin*; češ. *mokřý na kůži*; *promoklý na kůži*; fr. *être trempé jusqu'aux os*; hr., srb. *mokar do [gole] kože*; nem. *bis auf die Haut durchnässt sein*.

na lastni kóži /ekspr.; pren./ *na sebi, sam*

Še ni dolgo tega, ko sem na lastni kóži občutil zmerjanje slepega ideološkega sledništva, da ne uporabim hujše besede, ki je našlo dovolj demagoških argumentov, da me je vztrajno razglašalo za strašnega nacionalista ... (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Kot je bilo pričakovati, je bilo letošnje praznovanje novega leta navdse bučno, kar s(m)o na lastni kóži občutili mnogi. (Delo, 5. jan. 2000, NB) | Ker pa je bilo lastninjenje družbenih stanovanj »posel stoletja« le za nekatere, lahko negativne posledice na lastni kóži najbolj občutijo mladi brez bogatih staršev. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Predhodniki sedanjih voditeljev so na lastni kóži občutili vojno in pomanjkanje, zato jih je priganjala neustavljiva želja zgraditi in zavarovati celino. (Delo, 15. dec. 2000, NB) | Ob nedavni javni polemiki s predstavniki zdravniške cehovske organizacije sem prvič na lastni kóži občutil, kako neprijetna je lahko vzvišenost zdravnikov, če ti nastopajo s stališča nedotakljivosti. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | Vedele so povedati tudi o volkovih in drugih divjih zvereh, ki so ponoči in v temnih gozdovih lomastili naokrog in strašili Bukovce. Kakšna je bila resnica, Žvirca ne bi rad izkusil na lastni kóži. (M. Stanonik, Teorija slovstvene kulture, NB) | Capablanca je prvi na lastni kóži izkusil vse težave neomejenega dvoboja in ga tudi prvi ostro kritiziral. (Delo, 7. maja 2004, NB) | In zdí se mi zdravilno za intelektualca, če se lahko na lastni kóži prepriča, kako težko je »demokraciji, kjer brez strahu različno mislimo in hočemo« uspeti s tem, kar misli, da je prav. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Trojica ljubljanskih judoistov se je na lastni kóži prepričala, da pariški turnir upravičeno slovi kot najtežji v svetovnem pokalu A. (Delo, 15. feb. 1999, NB) | Zelo pomembno je, da so popotniki s temi dejstvi seznanjeni, čeprav si vsakdo želi, da bi potovanje potekalo nemoteno in da pravilnosti omenjenih navedb nikoli ne bi morali preizkusiti na lastni kóži. (Delo, 4. sep. 2002, NB) | Vodja delegacije PACE je Moskvi svetoval, naj novinarju Andreju Babickemu, ki je na lastni kóži doživel grozote ruskih filtracijskih taborišč v Čečeniji (Černokozovo), dovolijo pot na aprilsko zasedanje PACE v Strasbourgu. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Modri angel je bila v resnici ženska s trdnimi načeli, ki jim je bila zvesta vse življenje in zaradi katerih se v času nacizma ni hotela vrniti v Nemčijo. Doslednost je zahtevala tudi od vnuka, ki je

na lastni kóži doživel njeno trdo nemško vzgojo. (Delo, 13. feb. 2002, NB) | Kljub temu pa posamezne države seveda uveljavljajo svoje nacionalne interese. Slovenija bo skupaj z drugimi kandidatkami v naslednjih mesecih pri pogajanjih o finančnih vprašanjih doživela na lastni kóži. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | ... z izjemnim odobravanjem in olajšanjem pa se oglašajo tudi tisti Nemci, ki so Pinochetovo diktaturo doživeli na lastni kóži in so diktatorja zaradi prestanega mučenja že tožili. (Delo, 27. nov. 1998, NB) | Človeku, ki je štiri leta poveljeval vojski v Afganistanu in vse to doživel na lastni kóži, je vse jasno in ga ni treba posebej prepričevati. (Delo, 20. jul. 2002, NB)

♦ V frazemu *na lastni kóži* sestavina *koža* po načelu *pars pro toto* pomeni človeka kot takega. Ta je v sestavu frazemov z glagolskimi sestavinami *občutiti, izkusiti, prepričati se, preizkusiti, doživeti*.

© češ. *pocítit na vlastní kůži*; *cítit na vlastní kůži*; *zakusit na vlastní kůži*; *zkusit na vlastní kůži*; hr., srb. *osjetiti na svojoj koži*; *osjetiti na vlastitoj koži*; *iskusiti na svojoj koži*; *iskusiti na vlastitoj koži*; nem. *am eigenen Leib erfahren/spüren*; rus. *ispytat' čto na sebe*; *ispytat' čto na sobstvennoj škure*.

ne bíti v dôbri kóži, gl. *biti v dobri koži*.

ne môči iz kóže kóga /ekspr.; pren./ *ne moči ravnati drugače, kot je kdo usposobljen*

Haron, kaj nikoli ne moreš iz kože programerja? Narediti nekaj mimo programa? (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | Z delavci vred nas je kar množica. Fičo kot vodja celotnega projekta skrbi za nemoten potek in ustrezen tempo dela, komunicira z nadzornimi organi in finančnimi službami, ob tem pa seveda ne more iz kože terenskega arheologa in konzervatorja in preostali čas pomaga pri vodenju strokovnega dela. (Delo, 22. jul. 2002, NB)

♦ V frazemu *ne môči iz kože koga* je sestavina *koža* prisposodba po načelu *pars pro toto* za človekovo bistvo, ki vkaluplja in zamejuje njegovo življenje.

ne môči iz [svôje] kóže /ekspr.; pren./ *ne moči ravnati drugače, kot je kdo navajen*

Cipollini tudi v Genovi ne more iz kože. Po mestu velikih ladij paradiža z novim bentleyjem, vrednim 170.000 evrov. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Ti, Lovrek, velikodušno pozabljaš ... Če bi šlo po mojem, bi ne smel plačati niti vinarja, ali glej, moj oče ne more iz svoje kože ... (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Kakor da bi bila vsa politika to, ali je Miha pred Luko ali Luka pred Miho. Ne morem pa iz svoje kože. Morda nimam osnovnega posluha za politično pomembnost dogajanja. (Miha Remec, Mana, NB) | Prebežniki, ki se znajdejo pri nas, zlasti tisti iz nekdanjih republik nekdanje skupne države, si hitro najdejo prijatelje in znance, če že ne celo sorodnikov. Večina ilegalcev si sicer ne upa »izzivati«

policije, ker ima že brez nje dovolj skrbi in težav, nekateri pa ne morejo iz svoje kože in hitro uprizorijo kako tatinsko. (Delo, 29. maja 2000, NB)

◆ Gl. *ne moči iz kože koga*.

◎ hr., srb. *ne moći [pobjeći] iz svoje kože*; it. *non poter cambiare pelle*; non poter cambiare radicalmente; nem. *nicht aus seiner Haut [heraus] können*; *nicht über seinen eigenen Schatten springen können*.

ne počutiti se dôbro v svôji kôži, gl. *dobro se počutiti v svoji koži*.

ne počutiti se najbôlje v svôji kôži, gl. *dobro se počutiti v svoji koži*.

nositi svôjo kôžo naprodaj /pog., ekspr.; pren./ *izpostavljanje se smrtnim nevarnostim*; sop.: **nositi glavo naprodaj**; prim. **nositi glavo v torbi**

O varnem delu prostovoljcev, ki že tako ali tako za druge nosijo svojo kožo naprodaj v različnih nesrečah in požarih, za sedaj v radenski občini torej ni mogoče govoriti. Se bo to v naslednjih letih spremenilo? (Delo, 5. jan. 2005, NB) | Ljudje, ki so jim gasilci tako ali drugače pomagali, so možem, ki pri gašenju dostikrat nosijo tudi svojo kožo naprodaj, vedno globoko hvaležni, vendar se najdejo tudi izjeme. (Delo, 24. avg. 2001, NB) | Poznali smo, seveda ne zelo natančno, tudi zelo redke drugačne zgodbe. Slišali smo za ljudi, ki so želeli zrušiti ta sistem od zunaj in so pri tem nosili kožo naprodaj. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | »V tem, ko smo nosili svojo kožo na semenj za cerkev,« je nadaljeval Juri, »v tem, ko smo se v prid cerkve vojskovali v sveti deželi, ko smo prelivali pogansko kri, se borili za obrambo cerkvenih privilegijev, v tem je cerkev spletla strahovito vrv, ki jo je vrgla nam vsem okrog vratu.« (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB)

◆ Frazem *nositi svojo kožo naprodaj* izhaja iz dejstva, da so nekdaj živalske kože uporabljali ne samo kot tržno blago, ampak tudi kot plačilno sredstvo. Človeška koža – prav tako glava itd. – je pars pro toto enaka kot človeško življenje, zato je njegovo prodajanje, izpostavljanje zelo tvegano, življenjsko nevarno.

◎ angl. *to stick one's neck out*; *to risk one's skin*; češ. *nosit svou kůži na trh*; hr., srb. *nositi [svoju] kožu na pazar*; *iznijeti [svoju] kožu na pazar*; fr. *risquer sa peau*; it. *rischiare la pelle*; *rischiare la vita*; nem. *für jmdn., für etwas seine Haut zu Markte tragen*; rus. *riskovat' svoej škuroj*; *riskovat' sobsvennoj škuroj*.

občutiti kaj na lástni kôži, gl. *na lastni koži*.

odnêsti celo kôžo /pog., ekspr.; pren./

1. priti nepoškodovan, živ iz pretepa, nesreče, nevarnosti; sop.: **odnesti celo glavo**; **odnesti zdravo kožo**

Ostati s trgovci, ostati do jutra, to je navsezadnje najbolj zanesljiv način, da iz te zmešane vasi, v katero ga je

kdo ve kateri peklenšček posadil prav sredi tega norega, zmedenega dne, odnese celo kožo in cele kosti. (D. Jančar, Galjot, NB) | Nekateri preživijo, čeprav nekateri tudi ne! Tale pod njim jo je skupil, on pa bo morda odnesel celo kožo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Nesreča ni bila povsem nedolžna, čeprav nihče od potnikov na dvojni ni bil ranjen in tudi voznika sta odnesla celo kožo. (Delo, 25. sep. 2003, NB)

2. ostati na položaju, ne biti poražen

Petdesetletnik je zdaj zgrmel v najhujšo krizo svojega mandata. Morda bo žrtvoval svojo sivo eminenco, komunikatorja Alastairja Campbella, da bi sam odnesel celo kožo. (Delo, 22. jul. 2003, NB) | Madridski konservativni dnevnik ABC pravi, da je »vlada odnesla celo kožo, toda predvsem s podporo volivcev ljudske stranke, ki so se uprli skušnjavi, da bi jo kaznovali.« (Delo, 22. feb. 2005, NB) | Za Microsoft pa NET ni bil edini vrhunec leta. Za podjetje je brez dvoma ključnega pomena konec sodnega procesa, v katerem je odneslo bolj ali manj celo kožo in je iz njega izšlo pravzaprav kot zmagovalec, čeprav ga je sodišče spoznalo za krivega. (Monitor, feb. 2003, NB) | Poznavalci razmer v podjetju vedo povedati, da so se zadnji dve leti po poslovnih prostorih »sprehajali« odvetniki, razne inšpekcije in policija, solastnika med seboj zaradi očitkov v zvezi z 90-milijonskim poslom in obtožbami očitno nista delovala v prid podjetju, nenazadnje je najkrajšo potegnil Mekinda, Vovk kot finančni direktor pa je odnesel celo kožo. (Delo, 13. maja 2002, NB) | Potem ko je Martin Havlat s svojim tretjim golom na derbiju najuspešnejših ekip obeh konferenc lige NHL v 32. minuti popeljal svoje moštvo Ottawa Senators v vodstvo s 3 : 2, je le redko kdo v dvorani American Airlines verjel, da bodo hokejisti moštva Dallas Stars odnesli celo kožo. (Delo, 29. jan. 2003, NB) | Zato se nam je poznala utrujenost, pa tudi Triglav nas je presenetil z dobro in bojevito igro. Lahko smo srečni, da smo odnesli celo kožo. (Delo, 18. mar. 2002, NB) | Tekma je bila zelo težka. Prvič v sezoni smo nastopili v vlogi favorita in uspelo nam je ohraniti celo kožo. Nogometne lepote je bilo bolj malo, vendar zmagi se pač ne gleda v zobe. (Delo, 13. sep. 1999, NB)

◎ hr., srb. *izvući cijelu kožu*; *izvući čitavu kožu*; *iznijeti čitavu kožu*; nem. *mit heiler Haut davonkommen*.

odnêsti zdrávo kôžo /pog., ekspr.; pren./ *priti nepoškodovan, živ iz nevarnosti*; sop.: **odnesti celo glavo**; **odnesti celo kožo**

To so sami zapeljani nesrečneži. Pravi in resnični krivci so odnesli zdravo kožo, sedijo na gorkem in uživajo sad svojega bednega dela. (C. Kosmač, Zločin Bernarda Tula, NB) | Iz stanovanja se je namreč vil drug rov. Po tem nam jo je bil jazbec popihal in odnesel zdravo kožo. (F. S. Finžgar, Iz mladih dni, Zgodbe o živalih, NB) | Nekega dne pa je drhal vdrla v delavnico in vse polomila. Izumitelj je komaj odnesel zdravo kožo. (Delo, 9. jul. 2001, NB) | Nemci so ga iz Maribora z družino

K

junija 1941 izgnali v Srbijo, kjer je bil proti koncu vojne mobiliziran v partizane in poslan na sremsko fronto. Da je odnesel zdravo kožo, se ima zahvaliti znancu, ki ga je poklical v zaledni štab kot pismenega človeka. (Delo, 19. feb. 2005, NB)

◎ angl. *to come out unscathed*; češ. *dostat se z něčeho se zdravou kůži*; vyjít se z něčeho se zdravou kůži; fr. *en sortir sain et sauf*; hr., srb. *izvući zdravu kožu*; it. *salvare la pelle*; *salvare la pellaccia*; nem. *mit heiler Haut davorkommen*; rus. *vyjti suhim iz vody*.

oskubsti kóga do kóže /ekspr.; pren./ *vzeti komu vse*

Kdo je potemtakem tem prebežnikom resnični sovražnik? Ali tisti, ki zahtevamo, da se to vprašanje uskladi z zakonom, ali tisti, ki te ljudi oskubijo do kože? (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Med glavnimi razlogi Shellovega umika s hrvaškega trga navajajo zapletene postopke pri pridobivanju dovoljenj, previsoke stroške za komunalno ureditev zemljišč, s katerimi v marsikateri občini poskušajo tujega vlagatelja oskubiti do kože, in ne nazadnje – državno zaščito monopolnega podjetja Ina. (Delo, 1. jun. 1999, NB) | Taksist, ki ga čisto po naključju srečaš kar dvakrat, ti ob drugem srečanju skrajno resno pove, da je bilo lahko in lepo, ko je plačal, kar je bilo treba plačati: bogu, kar je božjega, cesarju, kar je cesarjevega, naši stvari pa, kar ji pripada. Zdaj ga oropajo in ogulijo do kože kar tako, navadni pridaniči. (Delo, 3. mar. 2001, NB)

◎ hr., srb. *oguliti koga do [gole] kože*; *opljačkati koga do [gole] kože*.

preizkústiti káj na lástni kóži, gl. *na lastni koži*.

premočen do kóže /ekspr.; navadno v povedni rabi/ *zelo moker*; sop.: **moker kot miš**; **moker do kóže** Orožnika sta se kmalu vrnila in se ustavila pri nas. Bila sta premočena do kože, a tudi znotraj nista bila več suha, kajti od njiju je krepko zaudarjalo po žganju. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Brata sta ob takih pripombah samo skomigala z rameni. Bila sta premočena do kože, hkrati pa se jima je že po pičle pol ure pobiranja slame nabralo na obrazu toliko prahu, da sta bila videti kakor klovna v cirkusu. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Ni je bilo, dokler smo se spuščali kakšnih 700 metrov po dolini proti Okrešlju, ko pa smo prišli že na varno, se je ulilo kot iz škafa. Vsi, ki so prihajali za nami iz Kamniške Bistrice ali z jezerske strani, so bili premočeni do kože. (Delo, 26. okt. 2000, NB)

◆ Gl. *moker do kože*.

premočiti do kóže /ekspr.; prisl. zv./ *zelo zmočiti*; prim. **premočen do kóže**

Takrat se je izplačala moja opreznost in razpel sem široki rdeči dežnik, da je bilo strehe obema dovolj. Pod to streho sva tičala, ali prestopiti se nisva mogla, ker bi naju bila ploha zdajci premočila do kože. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Dežnika gori ne moremo rabiti. Ali se ne bojite prehlaje, če vas triglavska ploha premoči do kože?«

»Grmenja se veselim že naprej. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | »Danes ga le vzemi. Do kože bi te premočilo, saj vidiš, kako lije.« Porinem ji dežnik v roko in jo potisnem skozi vrata. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Marko je opral jarce, katere mu je bil zjutraj Tevž splašil v močilo. Zajel je vodo v cokle in se je na več krajih do kože zmočil. (J. Jalen, Ovčar Marko, NB)

prepričati se na lástni kóži, gl. *na lastni koži*.

reševáti svójo kóžo, gl. *rešiti svojo kožo*.

rešiti svójo kóžo /ekspr.; pren., nedov. **reševati**/ *rešiti svoje življenje*; *obraniti se koga, česa*

Mož, ki je še pred nekaj tedni – do pomilostitve – sedel v moskovskem zaporu (zaradi poneverbe pet milijonov dolarjev proračunskega denarja, namenjenega za obnovo Čečenije), je s svojimi možmi vkorakal v rojstno vas Gehi. Tam so po njem udarili Čečeni, tako da je komajda rešil svojo kožo. (Delo, 4. dec. 1999, NB) | Arnaud Clement je sicer za Agassija že od nekdaj prava nočna mora. Francoz je bil lani v 2. kolu Roland Garrosa le dve točki oddaljen od zmage nad slavnejšim tekmeccem, a je Agassi še uspel rešiti svojo kožo. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Lepo je zastavil z nekdanjim mladinskim svetovnim prvacom Miladinovičem, a ni vzdržal. Po težji napaki se je položaj obrnil, toda naš mednarodni mojster je vseeno rešil svojo kožo. (Delo, 15. jun. 2001, NB) | Za vse, ki vidijo pod plašč domačega finančno-kmetijskega dogajanja in stojijo na realnih tleh, je ministrov početje obupni poskus, da bi rešil svojo kožo in položaj v vladi. (Delo, 21. mar. 2002, NB) | ... Magdalenko so raztovarjali in natovarjali, tovorna živina, ne pa sveti popotniki, a most se posreči, deblo je dobro za prehod, vozove pustijo, konje bodo poiskali, ko se neurje unese, vse bodo spravili v red, zdaj je treba reševati svojo kožo, ubogo življenje na tem svetu, ki nima niti toliko časa, da bi opravilo obračun, kesanje in pokoro za oni svet. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Edina, ki se ne bo samostojno potegovala za naklonjenost volivcev, je Demokratska stranka Zorana Đinđića: v okviru DOS bodo poskušali reševati svojo kožo in kožo manjših strank. (Delo, 10. jun. 2002, NB)

◎ angl. *to save one's skin*; *to save one's neck*; češ. *chránit svou kůži*; fr. *sauver sa peau*; hr., srb. *spasiti [golu] kožu*; nem. *seine [eigene] Haut retten*; *sich seiner Haut erwehren*; rus. *bereč' svoju škuru*.

s kóžo in kostmí /ekspr.; pren./ *popolnoma, v celoti* Zaletelo se ji je in kapuca ji je zdrknila precej globoko na čelo. »Uničimo jih, s kožo in kostmi. (I. Cankar, Čisto navadna stvar, NB) | »Tudi ti pripelji pričo s seboj. Če ne prideš, te bom snedel s kožo in kostmi vred!« Žalostno jo je mahnil pes proti domu, iz oči so mu tekle grenke solze ... (Slovenske pravljice, NB) | Toda do sedaj večjih težav s kosmatinci niso imeli: »Vsako leto so nam izgubile po dve, tri ovce, ki jih je – vsaj tako so kazale sledi – požrl medved, še večja nevarnost pa so

divji prašiči, ki pojedjo jagnje s kožo in kostmi vred.« (Delo, 4. jun. 2002, NB)

© nem. *mit Haut und Haar[en]*.

sáma kóst in kóža je kóga, gl. **kost**.

skočiti iz kóže /ekspr.; pren.; s pogoj. z **da/ biti zelo razburjen, iz sebe**

Ob količkaj gorkejšem vremenu bi bil skočil iz kože! Njej pa se je videl ves položaj popolnoma pravilen, kakor da sploh drugačen ne bi mogel biti. (F. Milčinski, Igračke, NB) | Saj je, da bi človek iz kože skočil, tudi če se mu še nič ne meša! Kakšna punca, tako brihtna, tako čedna, pa ti jo zruši taka baraba, takle pritepenec! (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | »Če bi mogel, bi skočil iz kože,« je potarnal največji zamudnik Dmitar Polovina. (Delo, 27. jan. 2004, NB) | Ti mi pa greš še coprnico izpustiti! To bi moral vendar človek iz kože skočiti! (J. Jurčič, Veronika Deseniška/tragedija v petih dejanjih, NB) | Beograd je naš, Split je naš, četrta armada se bliža Reki, Rusi v Prekmurju – a ti? Iz kože bi skočil! ... (C. Kosmač, Na svoji zemlji/Scenarij za film 1949, NB)

© hr., srb. *iskočiti iz kože; izaći iz kože; izletjeti iz kože; iskakati iz kože*; nem. *aus der Haut fahren*.

slabó se počúti v svòji kóži /pog.; pren./ **biti nezadovoljen, ne počutiti se prijetno v svojem položaju**; sop.: **ne počutiti se dobro v svoji koži; ne počutiti se najbolje v svoji koži**

Le opazovati ga je treba, kako v Čudnem paru z vnetjem čelne votline spravlja ob pamet svojega večnega partnerja Walterja Matthaua. Pri skoraj nobenem drugem človeku, ki se tako slabo počuti v svoji koži, se kot gledalci nismo počutili tako dobro. (Delo, 7. jul. 2001, NB) | Če bi bil direktor slovenskega tobačnega muzeja, bi se zadnja leta – po sprejetju slovitega protikadilskega zakona – v svoji koži verjetno slabo počutil, toda avstrijski kadilski zakon ni tako strog kot slovenski. (Delo, 25. sep. 1999, NB) | S tema predikatoma lahko kar primerno označimo stanje duha v slovenskem zdravstvu. Zlasti v tistem spektru, ki narekuje in načrtuje delovanje kolosa; ta pa se v svoji koži počuti najslabše, kadar mu kdo želi pomagati s hitrimi, prenačljenimi ali ne dovolj premišljenimi potezami. (Delo, 15. okt. 2003, NB)

© angl. *to feel out of sorts*; češ. *necítit se ve své kúži*; fr. *ne pas être dans son assiette*; nem. *sich in seiner Haut nicht wohl fühlen*; rus. *byt' ne v svoej tarelke*.

trésti se za svòjo kóžo, gl. *bati se za svojo kožo*.

vólk v óvčji kóži, gl. *volk*.

vpíti, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. *dreti se, kot bi dajali koga iz kože*.

zlésti pod kóžo [kómu] /ekspr.; pren./ *zelo ganiti (koga), prikupiti se; dotakniti se notranjosti (koga)*

... šment, kako mi je v nekaj tednih ta fant zlezal pod kožo, zdaj se že sam pri sebi pogovarjam z njim! Če

danes ne pride, mu prispodobo povem jutri ali prihodnji teden, magari med potjo na Nanos ... (Marko Uršič, Štirje letni časi, Pomlad, NB) | Namesto da bi se na odru kazal nepremagljivega, razkriva svojo ranljivost in občutljivost. S svojo nežnostjo je zlezal pod kožo tudi glasbenim kritikom in glasbene revije so ga začele uvrščati med najobetavnejše mlade avtorje. (Delo, 18. sep. 2001, NB) | Ležerni Dalmatincec je s svojo fantastično življenjsko-teniško zgodbo zlezal pod kožo tudi gospodom iz wimbledonskega komiteja, ki nikoli ne odstopajo od stoletne tradicije in tisočerih pravil. Tokrat so zanj naredili izjemo in prvič v zgodovini spored uvodnega dne začeli z dvema moškima partijama. (Delo, 23. jun. 2004, NB) | Tako mi je preostal le še judo in ker je imel JK Bežigrad klubske prostore blizu mojega doma, je bila izbira toliko lažja. Zelo hitro mi je judo zlezal pod kožo, saj je zelo koristen pri samoobrambi. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Če ne želite pretirano zapravljati denarja, si naložite vsaj najboljše heke in AvantGo, druge programe (vse opisane lahko preskušate nekaj dni) pa si oglejte. Ni vrag, da bi vam kateri ne zlezal pod kožo. (Monitor, maj 1999, NB) | Reprezentanca je bila zrela za boljši dosežek, za kaj, pa v pogovoru ne bomo ugotovili. A začutil sem, da je nekaterim igralcem, ki so že trikrat in več nastopili na EP, zlezal pod kožo podzavesten strah. (Delo, 22. okt. 2003, NB)

© angl. *to grow on so.*; češ. *dostat se někomu pod kúži*; *dostat se někomu na kobyllku*; hr., srb. *uvučti se komu pod kožu*; nem. *(etwas oder jemand) jmdm. unter die Haut gehen*; rus. *dobrat'sja do kogo*.

kràj

brez kónca in krája, gl. *konec*.

kràj nesrečnega iména /knj.; pren./ *kraj, kjer se je zgodilo kaj hudega, usodnega*

Trnovo! kraj nesrečnega imena; tam meni je gorje bilo rojeno od dveh očetov čistega plamena. Ko je stopila v cerkev razsvetljeno, v srcé mi padla iskra je ognjena, ki ugásnit' se ne da z močjo nobeno. (F. Prešeren, Poezije, NB) | O, Judendorf! kraj nesrečnega imena, ti si mi vzel biser mojega življenja, ti si mi pokopal vse misli visokoleteče! Zdaj sem na koncu svoje povesti, ne bom vam na dolgo in široko iskanja popisoval. (F. Erjavec, Črtice iz življenja Šnakšnepkovskega, SG 1858, NB) | Kraj nesrečnega imena – Že kakih trideset let časopisni članki o tej imenitni stavbi, o kateri govori tudi Tavčarjeva Visoška kronika, papagajsko ponavljajo iste stvari ... (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Jubilej se je odločila proslaviti s predstavitevijo dela vsakega od 28 umetnikov s tega območja nesrečnega imena – poimevanju bivša Jugoslavija se, kot je zapisal ugledni Le Monde, zaradi vsega hudega, kar se je na tem prostoru v zadnjem desetletju zgodilo, pač vsi nekako izogibamo –, ki so v teh štirih letih gostovali v galeriji. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Ubijalski tornadi z ogljeno črnimi oblaki nad Oklahomo in Kansasom so bili res mogočni, saj so bili široki poltretji in visoki okoli 15 kilometrov. Na

več sto kilometrov dolgi poti do mest nesrečnega imena so z zemljo zravnali nekaj ducatov manjših naselij in vasic. (Delo, 5. maja 1999, NB) | Seveda si tudi sam ne delam nobenih utvar, da bo moje pisanje kaj bolj pripomoglo k temu, da Karpov Splav Meduze ne bi ostal še naprej film nesrečnega imena. (Delo, 5. mar. 1999, NB)

◆ Kot kaže prvi zgleđ, izhaja frazem *kraj nesrečnega imena* iz Prešernovih Poezij. Nanaša se na del Ljubljane Trnovo, kjer je Prešeren v tamkajšnji cerkvi spoznal Julijo Primic, kateri je zaradi neuslišane, nesrečne, usodne ljubezni posvetil Sonetni venec. Preneseno je izraz *kraj nesrečnega imena* med prvimi uporabil F. Erjavec že leta 1858 (gl. drugi citat!). Sestavina *kraj* je, kot je razvidno iz zadnjih treh zgleđov, lahko nadomeščena z drugimi sestavinami, ki določajo, kje ali s čim se je zgodilo kaj hudega, usodnega.

niti na krāj pámeti ne páde kómu, gl. pamet.

niti na krāj pámeti ne príde kómu, gl. pamet.

tó so záme špánski krájji, gl. španska vas.

krájcar

biti [si] podobén kákor krájcar krájcarju /ekspr.; primera/ *biti si zelo podoben*; sop.: **biti [si] podobén kot jajce jajcu**

... posređi teče glavna ulica, od nje pa gredo na desno in levo stranske ulice, ob katerih stoje hiše, ki so si med seboj podobne kot krajcar krajcarju. (J. Brejc (Javoršek), Okus sveta, 1961, 68) | Tudi njim je podoben, kakor krajcar krajcarju. (Z. Kveder, Njeno življenje, 1914, 80) | Kaj pa, uročila te bom, če te vprašam, kaj ti ni po volji. Saj vsi ste enaki, ko krajcar krajcarju ste podobni, celi svet se tepe, tudi Frančeku ne bo konec, če si bo malo svet ogledal. (I. Potrč, Lacko in Krefli, 1949, 21, GISN) | Jedel si za moj denar. Za moj denar si bil pod streho. Kakor krajcarja sva si. (A. Maltzö – J. Moder, V jami gori, 1965, 46) | Bili so si podobni kakor krajcarji, vsi izrezani tako kakor oči, plavkastih las, pegastega obraza, pogleda pa tako bistrega, kakor ga ima samo jastreb v zraku ali ščuka v vodi. (M. Dolenc, Spomini o cirkniškem jezeru, LZ 1881, 22)

◆ Primera *biti [si] podoben kakor krajcar krajcarju* temelji na dejstvu, da so kovanci iste vrednosti enaki, torej tudi podobni v najvišji meri. Za ponazarjanje podobnosti je še pogosteje uporabljeno jajce v primeri *biti [si] podoben kot jajce jajcu*, kar srečujemo tudi v drugih jezikih, ponekod tudi grah ali kaplja vode (gl. ☉).

☉ angl. *to be like two peas in a pod*; *to be as like as two peas*; češ. *být podobný komu, čemu jako vejce vejci*; *podobat se komu, čemu jako vejce vejci*; fr. *se ressembler comme deux gouttes d'eau*; hr., srb. *slični kao dvije kapi vode*; *biti sličan kao jaje jajetu*; nem. *sich gleichen wie ein Ei dem anderen*; rus. *byt' pohožim na kogo, čto kak dve kapli vody*.

ne iméti níti krájcarja /ekspr.; pren., nikal./ *ne imeti popolnoma nič denarja*; sop.: **ne imeti niti ficka**

Bilo je pod večer in bila sem lačna, kajti opoldne sem spila samo malo kave. In nisem imela niti krajcarja v žepu. (Z. Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Saj imate nekaj v roki, kar je za vsak slučaj vendar vredno 50 fl. Jaz sem ves obupan, ker sem v hotelu dolžan in nimam denarja več niti krajcarja. (I. Cankar, Lavoslavlu Schwentnerju/Pisma II, NB)

☉ češ. *nemít [ani] krajcar*; fr. *ne pas avoir le sou*; rus. *ni kopejki [za dušoj] u kogo*; *u nego [net] ni kopejki*; *u nego [net] ni groša*.

krájši prid.

potégniti krájši kónc, gl. konec.

krájši -a -o sam.

potégniti krájšo /ekspr.; pren., presež. **najkrajšo**/ *stvar se je za koga končala manj ugodno kot za druge*; *biti neuspešen*; sop.: **potegniti krajši konec**; **potegniti [ta] kratko**

O celjskem »terminatorju« sicer že lep čas nihče več ne dvomi, saj bi bržkone tudi ob trčenju s tankom potegnil krajšo oklepnik. (Delo, 18. jan. 2003, NB) | V njej sta se še posebej vztrajno preskušala Rutenka in Zoran Lubej. Ta je na koncu potegnil krajšo, saj je tekmo končal z rdečim kartonom. (Delo, 11. maja 2004, NB) | Čeprav je pogodbo kršil klub, je zveza kljub temu potrdila njegovo zahtevo po odškodnini, če bi Nachbar zapustil klub. Igralec se je na to pritožil, a spet potegnil krajšo. (Delo, 16. jul. 1998, NB) | BS je svojo zahtevo oznanila štiri mesece po sklenitvi pogodb po nacionalni stanovanjski varčevalni shemi – Kdo je potegnil krajšo? (Delo, 25. nov. 1999, NB) | Vozili sta silovito treščili, pri čemer je voznica juga potegnila krajšo, saj se je hudo poškodovala, medtem ko je voznica sharana utrpela le lažje poškodbe. (Delo, 7. okt. 2002, NB) | Član uprave Telekomoma in direktor Siola, Miran Kramberger, je že ugotovil, da je ATRP s to potezo prenesla stroške vzpostavitve infrastrukture za zagotavljanje dostopa do ADSL s ponudnikov dostopa do interneta na Telekom, pri čemer je »najkrajšo« potegnil Siol, ki je v ADSL doslej menda vložil že silno veliko sredstev. (Monitor, januar 2004, NB) | V izjemnem, resnično navdušujočem boju, v katerem pa so, žal, slovenski skakalci igrali povsem stransko vlogo, je pravzaprav najkrajšo potegnil vodilni v svetovnem pokalu, Adam Malysz. (Delo, 17. dec. 2001, NB)

◆ Gl. *potegniti [ta] kratko*.

potégniti nájkrajšo, gl. *potegniti krajšo*.

kráj

biti kráj čésa /ekspr.; navadno s prilastkom/ *kdor je zaradi določenih sposobnosti najpomembnejši v svojem okolju*

Znani ameriški avtomobilski kralj Henry Ford se je peljal v svojem malem avtomobilu. Na cesti je dohitel

drug voz znamke »Ford«, ki je bil poškodovan. Šoferju je ponudil nadomestne dele, ki jih je imel pri sebi in motor je bil brž popravljen. Lastnik se mu je lepo zahvalil in mu ponudil pet dolarjev. Ford je odškodnino smehljaje odklonil: »Ne, ne, hvala, ne potrebujem denarja, meni se prav dobro godi.« »Tega ne verjamem, gospod, sicer bi si kupili boljši voz, kot je Fordov.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Odkar je Kramnik kot nekdanji ljubljeneč Kasparova leta 2000 premagal velikega mentorja, ni več ponudil Gariju revanše, ampak se je izgovarjal, da mora stari šahovski kralj, ki je imel sicer vseskozi najvišji rating, skozi kandidatske dvoboje. (Mladina 2006, št. 43, NB) | »Velika in čudovita so tvoja dela, Gospod, Bog, vladar vesolja. Pravična in resnična so tvoja pota, kralj narodov! Kdo se ne bi bal, Gospod, in ne slavil tvojega imena? (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Kaj je torej storil novi ministerski predsednik, da je osvojil javno mnenje? Kaj kaže, da je postal kralj ljudskih src? Vrzimo na mizo dodatne številke! (Mladina 2005, št. 13, NB) | Način, kako se je Nick Cave lotil Elvisovega komada *In the Ghetto*, je kralja rock'n'rolla nekako rešil. Ko je Cave leta 1984 objavil priredbo Elvisovega *In the Ghetto*, je generacija, ki je rasla ob punku, lahko zaslutila, da kralj rock'n'rolla vendarle ni bil povsem degeneriran, enoznačen in zavaljen monarh. (Mladina 2005, št. 24, NB)

◆ Frazem *biti kralj česa* izhaja iz prenesenih pomenov sestavine *kralj*: ekspr. 'kdor je zaradi določenih sposobnosti najpomembnejši v svojem okolju ali ima monopol v čem'. Kakšno je to okolje, kaže ustrezni prilastek, ki je lahko levi ali desni, npr. *avtomobilski kralj*, *bančni kralj*, *kralj jekla*, *kralj živali* 'lev', *kralj ptic* 'orel'.

kralj živali /ekspr.; pren./ *lev*; prim. **biti kralj česa**
Razumeli bomo, da so opisi živali, ki so zaznamovani s pečatom napačne biološke hierarhije, obteženi s potezami, ki jih vsiljuje nezavedno sanjarjenje pripovedovalca. Lev je kralj živali, ker je zagovornik reda prepričan, da morajo imeti vsa bitja, četudi so zveri, nekega kralja. Konj ostaja plemenit v svoji služnosti, ker želi Buffon v svojih družbenih vlogah ostati plemenit gospod. (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB) | Lev je edina mačka, ki živi, pa tudi lovi v tropu. Samec, ki ga pogosto imenujemo »kralj živali«, s svojo veličastno grivo dostojanstveno vlada samicam svojega krdela. S strahovitim rjoventjem, ki ga lahko slišimo tudi deset kilometrov daleč, preganja vsiljivce s svojega teritorija. (Srečanje z živalmi, Moja prva enciklopedija, Didacta, 2002, NB) | S tem ko postavlja za protagonista zvedavega krokodiljega mladiča Pora ..., ki si mora sam nabrati izkušnje na poti skozi gozd, kjer mu po vrsti pomagajo do ključnih življenjskih spoznanj modra želva, nore mravlje, zavratna kača, pijani noj, samozavestni kralj živali in diktatorski pajek s ptičjim zborčkom, mimogrede približa otrokom s prijaznejše strani tudi nekatere živali, katerih se sicer v naravi zaradi slabega poznavanja večinoma bojimo ali pa se nam kdaj celo gnusijo. (Delo, 27. maja 2003, NB)

◆ Gl. *biti kralj česa*.

◎ angl. *king of beasts*; češ. *král zvířat*; fr. *roi des animaux*; nem. *der König der Tiere*; rus. *car' zverej*.

obnašati se kot kralj /ekspr.; primera/ *biti vzvišen*
KLOMBNER: Hočem reči, da je bil na varnem v Nemčiji, ko smo mi nosili glavo v torbi, zdaj se pa tu obnaša kot kralj. (D. Jančar, Heretik, NB) | Je možno, da je pod stresom jetniške celice človek, ki se je dolgo obnašal in počutil kot kralj, izgubil glavo? Najbrž, saj je le malo pred tem grozil, da bo pobil sebe in svojo družino, če ga bodo hoteli odpeljati v zapor. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | To določeno inteligenco v majhnem življenju je potrebno priznati. V svoji hišici sem doživel izredne reči, ki mi potrjujejo, da je človek kralj sveta, vendar se mora obnašati kot kralj, ne kot ignorant ali klavec. Človek mora biti to, kar je po svojem bistvu. (Delo, 25. avg. 2004, NB) | Drugo, kar se zdi zanimivo, je, da ste prikazali različne sisteme lovstva v državah Evropske unije. Gre za dominalni lovski sistem, vi pa ste navzlic vsemu temu predlagali pregalni sistem, kjer se država obnaša kot kraljevina, kot kralj. Čeprav vemo, da je ta sistem zastarel in da ga nobena država kot takšnega več ne uporablja. (Državni svet RS, 30. redna seja 28. okt. 2003, NB) | Prodi vijuga, svari in lovi ravnotežje. Premier je okaral ministrice, naj se vzdržijo izjav, Berlusconi se vede kakor kralj na Betajnovi. (Delo, 24. maja 2006, NB)

◆ Frazem *obnašati se kot kralj* z različico *vesti se kot kralj* temelji na primerjanju obnašanja, ki se pripisuje kralju, tj. predvsem vzvišenost. Primerjalna sestavina *kot kralj*, *kakor kralj* pa se lahko povezuje še z glagoli *počutiti se*, *živeti* v frazemih *počutiti se kot kralj* in *živeti kakor kralj*, ki pomenita zelo dobro počutje in lepo, razkošno življenje.

◎ hr., srb. *ponašati se kao mali car*; *biti kao mali car*; *držati se kao mali car*; *vladati se kao mali car*.

počutiti se kot kralj /ekspr.; primera/ *zelo dobro se počutiti*

Sam sem navadno sedel na zapečku štedilnika. Počutil sem se kot kralj, ki ima pod seboj vso kuhinjo. Zviška sem opazoval tisto pod seboj in bil trdno prepričan, da sem res glavni v hiši. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | »Samo tu se počutim kot kralj,« z roko zamahne proti enkratnim razgledom na prepadno Loško steno, na pobeljena Jalovec in Mangrt. »Tu sem bil rojen in tu naj ostanem.« (Delo, 20. nov. 2000, NB) | Danes je namreč njegov uradni praznik. Vsaj ta dan naj se počuti kot kralj. (Delo, 15. mar. 2004, NB) | Ste si tudi vi kdaj želeli, da bi se v življenju vsaj za teden ali dva počutili kot kralj? Da bi si lahko privoščili vse, kar vam srce poželi, in vam ne bi bilo treba vseskozi gledati na vsak tolar? (Delo, 23. jun. 2004, NB) | Zato me skrbi, da bi vlada v razkošnih sobanah gradu Brdo pozabila na finančno

stisko v državi in državljanom odmerila tlako, ki je ne zmorejo. Si predstavljate, da bi se predsednik Drnovšek nenadoma začel počutiti kakor kralj ali celo kakor Tito, saj vemo, da posebej gradove in dvorce nemalokrat obvladujejo nenavadne, skrivnostne sile. (Delo, 30. dec. 2000, NB)

◆ Gl. *obnašati se kot kralj*.

věsti se kàkor králj, gl. *obnašati se kakor kralj*.

živěti kàkor králj /ekspr.; primera/ *zelo lepo in razkošno živeti*

Kaj mislite, komu so se zapisale tele samozavestne, a ne samohvalne besede: »Glejte mene! Jaz živim, kakor kralj! Neodvisen sem, dela imam toliko, kolikor ga sam hočem, nobenega gospodarja nad seboj, doma prijetno in srečno družinsko življenje Nas pa nikjer ni ... (Delo, 7. sep. 2002, NB)

◆ Gl. *obnašati se kot kralj*.

⊙ češ. *žít si jako král; mít se jako král*; nem. *wie ein König leben; wie Gott in Frankreich leben; in Saus und Braus leben*.

kraljěvski

kraljěvska ígra, gl. *ígra*.

Krámpov

Krámpov Matíja, gl. *Matíja*.

Krámpova Kátra, gl. *Kátra*.

krásni -a -o sam.

v trí krásne /pog.; prisl. *zv./ izraža, da se dejanje zgodi brez cilja, smisla, kar tako*; prim. **tjavendan; tja v tri dni**

Kjer človek vidi le zrcalne odseve samega sebe, je tragično zgolj nabuhla patetika. Nabuhla patetika, ki se ji lahko samo vsevdilj režimo tja v tri krasne. Je torej napočil čas za smeh? (Delo, 27. nov. 2000, NB) | Največ sva bila skupaj midva z Brunom. Ležala sva na krmi, z nogo držala krmilo, srkala čaj ali port, kadila, se menila o Sloveniji in naših ljudeh, pa različnih filozofijah, subkulturah, vseh sort divjinah ali pa kar tako fantazirala tja v tri krasne. (Tomo Križnar, *Samotne poti*, NB) | Tukaj je bil? Poslala sem ga v tri krasne. Morala bom zamenjati ključavnico,« je rekla Ruby. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Udari nepričakovano, kot kača. Ssssk, vdih dima ... in že letite v tri krasne! Nič vam ni jasno ... DMT-kozmos je za besede prevelik. (Mladina 2005, št. 07, NB) | Usekane so, razumeš, je tudi že kar nekako obupal in je skušal opraviti na kratko. Zaženejo se v tri krasne in so ob tem prepričane, da imajo povsod prednost. Ne zmenijo se za svet in živega boga v tem diru, dokler seveda potem spet ne počí ... (Feri Lainšček, *Petelinji zajtrk*, NB)

krásti

bógu čas krásti, gl. *bog*.

krásti kómu čas, gl. *čas*.

krásti kot sráka, gl. *sraka*.

krátek prid.

bíti krátke pámeti, gl. *pamet*.

bíti krátkih beséd, gl. *beseda*.

íměti krátek spomín, gl. *spomin*.

íměti krátko pámet, gl. *pamet*.

krátek spomín, gl. *spomin*.

krátki -a -o sam.

potěgniti [ta] krátko /pog., ekspr., pren./ *stvar se je za koga končala manj ugodno kot za druge*; sop.:

potěgniti krajši konec

Ker so zahtevki preseglji zneske, o katerih se lahko dogovorita družbenika, sta se vključili državi, ki na problem gledata širše. Nenazadnje je politika tista, ki je omogočila, da bo do podpisa sporazuma prišlo, zato je težko reči, kdo je na boljšem in kdo je potegnil kratko, pravi naš hrvaški sogovornik. (Delo, 3. jul. 2001, NB) | V sporu okoli reorganizacije strateških jedrskih enot je potegnil kratko takratni obrambni minister Igor Sergejev, mimo katerega je leta 1999 šla tudi odločitev o ponovnem angažiranju ruskih mirovnikov na Kosovu. (Delo, 18. jun. 2004, NB) | Bilo je že pozno zvečer, ko se je popivščina sprevrgla v prepir, Anton in Srečko pa sta se za nameček potem še stepala. Nesrečni Srečko je potegnil kratko. Anton ga je namahal, tako da je obležal. (Delo, 25. apr. 1998, NB) | Pred vojno ji noben financar, karabinjer, policist ni mogel do živenga. Med vojno je potegnili ta kratko. Zvlekli so jo v zapor, v Gradišče ob Soči ... (Delo, 11. jul. 2001, NB) | Sedanji globalni medijski rompopom ob kloniranju človeka je cilj, ki so ga iz ozadja načrtovali in tudi dosegli korporacijski investitorji v biotehnologijo. Testni balon se je odmevno razpočil in ponovno so kratkovidni znanstveniki potegnili »ta kratko«. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Ivančuk je v zelo dobri formi in Kasimdzanovu tudi bele figure niso pomagale. Resda Uzbekistanec ni igral na remi, vendar pa je v zapletih hitro potegnil »ta kratko«. (Delo, 16. okt. 2001, NB)

◆ Frazem *potegniti [ta] kratko* je verjetno nastal po krajšanju iz daljšega **potegniti ta kratko slamico (paličico, vžigalico ipd.)*, ki se nanaša na še dandanes znan način žrebanja, izbire česa, navadno slabšega. Kdor je namreč potegnil krajšo slamico, je izgubil oziroma dobil slabšo ali nevarnejšo izbiro. Po enaki predstavi je nastal sopomenski frazem *potegniti krajši konec*. Tudi ta je verjetno nastal po krajšanju iz **potegniti krajši konec slamice (paličice, vžigalice ipd.)*. Vmesna stopnja med frazemoma *potegniti [ta] kratko* in *potegniti krajši konec* sta frazema *potegniti krajšo* in *potegniti najkrajšo*.

Frazem *kratko potegniti* z razlago 'zgubiti, biti

premagani' ima pri iztočnici *kratek* že J. Glonar v SSI, 177, medtem ko ga pri Pleteršniku še ne najdemo. M. Cigale (I, 917) ustrezno nem. *den Kürzern, das Kürzere ziehen* prevaja s sle. *zgubiti, premagati biti*, a po Vodniku navaja še frazem *spat iti*. Sodobno nem. *den kürzern ziehen* s sestavino *kürzern* v primerniku bolj kaže na sle. sopomenko *potegniti krajišni konec*. Tej ustreza hr., srb. *izvuči krači kraj*. Sestavina *krači* je v slednjem lahko zamenjana s sestavino *tanji* (gl. *izvuči tanji kraj*), kar kaže, da je bil izid žrebanja odvisen od debeline pripomočka, ki so ga uporabili pri izbiri, žrebanju. Zanimivo je, da je v tem primeru realiziran tudi nasprotni pomen s sestavino *deblji*: *izvuči deblji kraj* 1) pri deljenju dobiti boljši, vrednejši delež, 2) slabo se odrezati, ne uspeti v kakem poslu; nasankati, nastradati. Omenjeni postopek izbire, žrebanja je bil uporabljan tudi v nekdanji pravni praksi in je veljal kot neke vrste božja sodba.

☉ angl. *to draw the short straw*; hr., srb. *izvlačiti krači kraj*; *izvlačiti tanji kraj*; *izvuči krači kraj*; *izvuči tanji kraj*; nem. *den Kürzern ziehen*.

krátko prisl.

držati kóga na krátko /ekspr.; pren./ *imeti koga popolnoma v oblasti*

Je možno, da bi ga bivši kolegi iz vlade zdaj držali na kratko zaradi kakšne morebitne napake na položaju finančnega ministra? Pri eliti, ki ima za seboj skoraj deset let oblasti, je tako izsiljevanje možno. (Delo, 11. maja 2002, NB) | Prosti čas po diktatu, t. i. dopust, za katerega moraš biti srečen, da ga imaš, ker to pomeni, da imaš redno službo in boš denar, ki si ga prigral, zdaj lahko vrnil nazaj v kapitalsko malho kot turist na dopustu, je v najboljšem primeru zakamuflirana krinka pasje verige potrošniške odvisnosti, ki nas drži na kratko, da smo lahko ubogljivi do nadrejenih, tekmovalno zavistni do sodelavcev ali popadljivi do tistih, ki so »pod« nami. (Delo, 8. jan. 2005, NB) | Arafat je v zadnjih tednih v tej smeri naredil vse, kar je bilo mogoče, ne da bi s tem Palestince pahnil v »državljansko« vojno. Brez kakršne koli politične geste izraelske vlade, ki ga s tanki še vedno drži v hišnem priporu, skrajnežev ne more držati na kratko. (Delo, 10. jan. 2002, NB) | Jelen je uprl roko v bok. »Kaj pa« Ris je malo premolknil: »Kaj pa če kasneje Presukani Zorne maral ne bo, če jo bom držal tako na kratko?« (J. Jalen, Bobri 2, Rod, NB) | Jaz pa moram biti ostra, če hočem obdržati fante na kratko. In jih tudi imam na kratko, čeprav so vražje samoglavci. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB)

◆ Frazem *držati koga na kratko* izhaja iz jezika jezdecev, ki z uzdami, zategnjenimi na kratko, lahko uravnavajo svobodo ali hitrost gibanja konja.

☉ angl. *to keep a tight rein on so.; to keep so. on a short leash*; češ. *držet někoho zkrátka; držet někoho krátce*; fr. *tenir qn. serré; tenir la bride haute à qn.*; nem. *jmdn. kurzhalten*; rus. *deržat' kogo v ežovyh rukavicah*.

na krátko oprávití s kóm /ekspr.; pren./ *hitro od-sloviti, odgnati koga; hitro ugnati, premagati koga* Mladi Dumas je uporabil v nekaterih svojih romanih izraz »bolna praznina«. Neki kritik ga je hotel zaradi tega v družbi osmešiti in ga je vprašal: »Prosim, kaj naj pomeni 'bolna praznina'. Tega nikakor ne razumem. Ali je sploh mogoče, da praznina nekoga boli?« Nato se je zmagoslavno ozrl na povabljenega, ki so se že začeli nasmihati. Toda Dumas sin je opravil z njim zelo na kratko: »Ali vas, gospod, ni še nikdar bolela glava?« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Toda zdravnik se je razumel na slike kot zajec na boben in je zato slikarje globoko podcenjeval. Ažbetu je bilo kmalu dovolj in je z njim opravil na kratko: »Vam zdravnikom je lahko! Pri nas se vse napake vidijo, vaše pa pokrije zemlja.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | »Če bi ji ovadba kaj navrgla, bi jo že davno ucvrila na policijo! Mahnovci bi na kratko opravili z njo – prerezali bi ji vrat ali zažgali hišo!« ob tej predstavi se malo ogreje. (Libuše Míniková, Fasada, NB)

◆ Frazem *na kratko opraviti s kom/čim* temelji na prenesenih pomenih sestavin *opravititi* ekspsr., z orodnikom 'prenehati imeti zvezo s kom, s čim' in publ. 'premagati' ter predložne zveze *na kratko* 'hitro'.

kráva

bíti mólzna kráva, gl. [kot] *molzna krava*.

čas debélíh kráv, gl. čas.

čas súhíh kráv, gl. čas.

iméti [dólɡ, ták] jězik kot kráva rép /ekspr.; primera, pren., tudi *kravji rep/ biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik*

Besede so govorile o nekem podeželskem ljudstvu, pri katerem so tudi primerjave prihajale s podeželja: 'Ima tak jezik kot krava rep'; 'Počasen si kot megla brez vetra'; 'Pri vas je mrzlo, kakor na pogorišču'. (Peter Handke, Ponovitev, NB) | Tega je imela nekaj na zalogi. Pa dolg jezik kot »krava rep«, ko je šlo za njene pravice in krivice. (Delo, 20. apr. 2000, NB) | Pa bolj kot na bogastvo, na pridnost in na lepoto je bila ponosna na svoj jezik: nabrušen je bil kakor britev, dolg kakor kravji rep in noben jezični dohtar mu ni bil kos. (F. Milčinski, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917, 49) | »Vse, kar je dobrega, so pobrale brigade, okrožja in divizija. Tisti vaš, ki vas spremlja, ima gobec kot krava rep. Ali pogumen je, da je kaj. (M. Hace, Naši obrazi, NB)

◆ Primera *imeti [dolg, tak] jezik kot krava rep* je zelo nazorna, saj se nanaša na kravji rep, ki je

prav primeren za predstavo o neobičajni dolžini. Seveda pa bi bila primera zadostna tudi brez sestavine *rep*, saj je tudi kravji jezik v primerjavi s človeškim zelo dolg. To je razvidno tudi iz hrvaške primere.

◎ bolg. *ima dälåg ezik kato zmija*; češ. *mlít hubou jako pes ocašem*; hr. *imati jezik kao krava rep*; mak. *brblja kako vodenica*; mele *kako vodenica*; rus. *jazyk kak britva u kogo*; slš. *mat' jazyk ako suka chvost*; ukr. *maty jazyk jak u korovy hvist*.

iméti góbec kot kráva rép, gl. *imeti [dolg, tak] jezik kot krava rep*.

kàkor kráva na bóben /ekspr.; primera/ *prav nič*
Ti pa, ti. Kakor krava na boben. Ali sploh ločiš bolho od slona? (J. Jalen, Lesena peč/Norčava burka v treh dejanjih, NB) | 24. jan. 2011 ... Zanje ne veljajo reelekcije tako kot za znanstvenike na inštitutih in na univerzi in tudi ... Na univerzi za zgodovino fosili, ki se na zgodovino spoznajo kot krava na boben! ... (Google, www.vest.si/...)

◆ Primera *kakor krava na boben* je skrajšana iz daljše *spoznati se na kaj kot krava na boben* ter je verjetno narejena po vzorcu bolj znane *spoznati se na kaj kakor zajec na boben* ali *razumeti se na kaj kot zajec na boben*. Obe se nanašata na boben, na katerega naj bi se razumela, spoznala krava in zajec. Ker se nanj v resnici sploh ne razumeta, ne spoznata, se z obema primerama ustvari pomen močnega zanikanja: 'prav nič, sploh se ne razumeti, spoznati na kaj'.

[kàkor] pét kráv za èn gróš /star.; primera/ *neverjetno, nesmiselno*

Pet krav za en groš. (E. Bojc, 224–225, S. Prek, 142, Šašelj, Pregovori, 143) | Mislim, da bo to pet krav za groš; in najboljša medicina, ki bi jo mogli dati svoji hčeri, bi bil po mojem lep in dober mož, za katerega bi imela ljubezen. (Molière - J. Vidmar; ID III, 1956, 286) | Škoda, če bi šli medtem na dopust in vas ne bo zraven na tem veselem maršu, ki se nam obeta. Pet krav za en groš! Morda bo tudi pet krav za en groš. (I. Matičič, Skozi plamene prve svetovne vojne, 1966, 286)

◆ Primero *[kakor] pet krav za en groš* omenja že Plet. I, 459, pri iztočnici *krava*: *to je tako res, kakor pet krav za en groš*, C. S primero, ki govori o popolnoma neresnični ceni za pet krav, se ustvari pomen popolne neverjetnosti, nesmiselnosti. Primero navaja pri iztočnici *krava* tudi J. Glonar (SSJ, 179): *pet krav za groš* (neverjetna stvar).

[kot da] sva kráve skúpaj pasla? /ekspr., iron.; kot vprašanje, tudi kot primera/ *izraža zanikanje enakosti s kom*

Kdo pa si ti, da meni postavljaš vprašanja, je zaklical, od kdaj pa sva si midva tako domača, da bi se tule pomenkovala, kam gre cesarska vojska, sva midva krave skupaj pasla? (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) |

»O Urban, ne bodi no tak!« je odgovoril Topolščak ponižno. »Saj sva vendar krave skupaj pasla doma na Gorenjih brdih, na Žlebedrovi gmajni!« In zidarček je pri tem prijazno in zaupljivo gledal proti rojaku, prav kakor da mu je storil največje veselje, če ga je spomnil, da sta skupaj krave pasla na Gorenjih brdih v Poljanski dolini. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | »Neva!« sem bil sam toliko predrzen, da sem takoj izkoristil njeno prijaznost. Tudi pozneje sem jo ves čas klical po imenu, ko da sva skupaj pasla krave. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB)

◆ Gl. *(saj) nisva krav skupaj pasla*.

◎ češ. *(chová se vůči němu) jako by s ním krávy pásl*; *jako by spolu [byli] krávy pásl*; hr., srb. *nismo zajedno ovce čuvali*; rus. *(on otositsja k nemu tak) budto oni vmeste skot (korov, gusej, svinej) pasli*.

[kot] mólzna kráva /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi kot primera/ *kar se da zelo izkoriščati*

Za molzno kravo, za zabavo in za norca smo jim dobri, sicer pa se ne brigajo za nas. (F. Govekar, Svitanje, 1921, 268) | Če izvoha, da imaš denar, potem nisi nikoli dovolj dobra molzna krava. (N. Matičič, Ljudje z rdečim nebom, 1969, 31) | Slovenc, tvoja zemlja je zdrava, / a drugim le molzna je krava. (I. Rob, ID, 1965, 337) | Nasprotniki so zbrali veliko število pristašev, ki so začeli skandirati: »Mi hočemo poceni mleko!« Roosevelt se je takoj znašel in zavpil: »Jaz sem predsednik, ne pa molzna krava.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Stara in tehnološko zastarela rafinerija je namreč za Petrol še vedno dovolj donosna molzna krava, ki mu prinaša dobiček. Petrol poslovanje rafinerije kroji po svoji meri, saj je končno nujen lastnik in le od nje kupuje naftne derivate. (Delo, 9. okt. 2000, NB) | Dolenjci smo si pomagali sami z izjemno nizko podporo države, čeprav v primerjavi z drugimi območji prispevamo več v državno blagajno. Vedno le pridno in potrpežljivo delamo, ne protestiramo, ne stavkamo, ne postavljamo cestnih zapor, državi skratka ne povzročamo težav in smo dobra molzna krava Sloveniji. (Delo, 13. feb. 1999, NB) | Mati Evropa je izvrstna molzna krava za nepridiprave. Samo lani so prevaranti oškodovali Evropsko unijo za 1,4 milijarde ekujev, kar je za sto milijonov več kot leta 1996. (Delo, 28. maja 1998, NB) | Realno pa lahko Olimpijo – s katero koli Zidarjevo opcijo – reši le strokovno usposobljena ekipa ambicioznih ljudi, za katere tudi že ubožani klub ne bo molzna krava. (Delo, 25. maja 2000, NB) | Prenos podatkov kot molzna krava. Evropski operaterji predvidevajo, da bo četrtno njihovega prihodka do leta 2004 predstavljal prenos podatkov prek omrežja tretje generacije. (Delo, 7. okt. 2002, NB) | Če pogledamo na lestvico desetih največjih slovenskih izvoznikov v letu 2001, vidimo, da je največji izvoznik Revovz v tujih rokah, drugi največji Gorenje in tretji Prevent imata izredno nizko povprečno plačvo v podjetju ... deseti HIT država vidi kot molzno kravo za proračun. (Delo, 19. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *molzna krava*, ki se uporablja tudi kot

primera, je nastal iz besedne zveze *molzna krava* v pomenu 'krava, ki ima, daje mleko', preneseno na človeka ali stvari 'kdor, kar se da zelo izkoriščati'. Frazem je tudi v več drugih jezikih (gl. ☉). V zvezi s tem sta zanimiva bolgarska frazema *doja kato krava njakogo* (tj. 'molzem koga kot kravo') v pomenu 'stalno izkoriščam delo ali materialna sredstva koga; stalno zahtevam denar od koga ali ga silim, da dela za mojo korist' in *doja ot dve kravi* (tj. 'molzem dve kravi') 'z dveh strani si pridobivam koristi'. Francoski izraz *vache à lait* je bil uporabljen že v Molièrovi komediji Namišljeni bolnik leta 1670, drugod tudi že prej.

☉ angl. *cash cow*; bolg. *dojna krava*; *mlečna krava*; češ. *dojná kráva*; fr. *vache à lait*; rus. *dojnaja korova*.

krávo s svédrom dréti /ekspr.; pren./ *lotiti se česa z nepravne strani in z nepravimi pripomočki*

Vsak po svoje, je tisti dejal, ki je kravo s svedom drl. (Kocbek - Šašelj, Pregovori, 1934, 200) | Pa se je car nasmehnil in je dejal, da mu že ta prvi razlog do vrha zadošča. In ga od tistega časa niso več videle Butale. Vrbán Podvrbsmuk je rodil Pavlušo Očalastega. Pavluša Očalasti je rodil Cenetana Padarja, tistega, ki je kravo s svedom drl. (F. Milčinski, Butalci, NB)

◆ Frazem *kravo s svedom dreti* je nastal po predstavi, da se kdo loti česa na neustrezen način in neustreznimi pripomočki. Predmeti takih »podvigov« so v posameznih jezikih različni (gl. ☉), a se preneseni združujejo v enakih ali podobnih pomenih. Slovenski frazem med starejšimi slovarji omenjata Plet. I, 605, in Glonar, SSJ, 178, 380.

☉ fr. *brider le cheval par la queue*; *écorcher l'anguille par la queue*; *mettre la charrue avant les bœufs*; hr., srb. *klati pod rep*; nem. *das Pferd/den Gaul beim Schwanz/von hinten aufzäumen*; *den Pflug vor den/die Ochsen spannen*; *den/die Ochsen hinter den Pflug spannen*.

léta debélih kráv, gl. **leto**.

léta súhlih kráv, gl. **leto**.

napíti se kot kráva, gl. *piti kot krava*.

nažréti se ga kot kráva, gl. *piti kot krava*.

obdóbjje debélih kráv, gl. **obdobje**.

obdóbjje súhlih kráv, gl. **obdobje**.

piján kot kráva /pog., ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi s *kakor/ zelo pijan*; sop.: **pijan kot muha**; **pijan kot svinja**

Če se ga nažehta ali ne, to je zdaj čisto vseeno. Žena vsaj ne bo za prazen nič govorila, da je vsak dan pijan kot krava. Trapasto. Če tako premisliš. Še svoj živ dan ni videl pijane krave. (Gitica Jakopin, Žarometi, 1962, 12) | Dennis Rodman, ki je sicer z veliko zagnanostjo uprizarjal svoje potegavščine za medije, ob svoji poroki z lepoticco Carmen Electra, 26, sveta ni osrečil z nobeno

fotografijo, ki bi pričala o tem dogodku. Njegov trener Dwight Manley bi to pripisal dejstvu, da je bil Rodman na svoji poroki pijan kot krava in da je šlo po njegovem le za prefinjen načrt nekdanje lepoticce Obalne straže ... (Delo, 23. nov. 1998, NB) | Tam je pobodla vsako živo in mrtvo stvar, potem pa se zvrnila vznak, pomolila jezik iz gobca in vse štiri noge od sebe in začela, izbuljivši zakrvavljene oči, na vso moč grdo mukati, ruliti, tuliti in rigati. Ljudje in živali so pljuvali nanjo, gledaje tako nakazno grdobo. Takrat se je porodil pregovor: Pijan kakor krava. (J. Trdina, Vinska modrost, NB)

◆ Gl. *piti kot krava*. Tu je treba omeniti še primero *pijan kot mavra*. Narečno je *mavra* 'črna ali črno marogasta krava' in bi bila lahko sopomenka k *pijan kot krava*. Ker pa obstaja tudi primera *pijan kakor božja mavra*, se *pijan kot mavra* običajno povezuje z mavrico. Ta naj bi nastala z vsrkavanjem deževnice, s čimer se povezuje njena povezanost s pijanostjo. Kljub temu je verjetno treba vsaj ponekod upoštevati možnost križanja obeh omenjenih predstav. Povezanost nezmernega pitja s kravo se namreč potrjuje s primero *piti kot živina* 'zelo, veliko piti', pri čemer je *živina* sopomenka za *govedo*.

☉ angl. *as drunk as a lord*; *as drunk as a piper*; češ. *opilý jako zvíře*; *nacucaný jako houba*; fr. *soûl comme une grive*; *soûl comme une bourrique*; *être soûl comme un cochon*; hr., srb. *pijan kao čep*; *pijan kao ćuskija*; *pijan kao duga*; *pijan kao svinja*; nem. *voll/besoffen wie ein Schwein*; *voll wie eine Haubitze/Strandhaubitze*; *voll wie ein Amtmann*; *voll bis zum Stehkragen*; *voll wie eine Granate*; rus. *p'jan kak svin'ja*; *p'jan kak skotina*.

píti kot kráva /pog., ekspr.; primera, dov. **napiti se/ zelo, veliko piti**; sop.: **piti kot žaba**; **piti kot mavra**; **piti kot žolna**

Včasih ni hotel videti kozarca, zdaj pije kakor krava in kar mahedravo hojo dobiva ... (I. Potrč, Onkraj zarje, 1966, 28) | Kumer je že zvečer, takoj po letalskih napa-dih, ki jih je preživel, sprejel tastovo povabilo v zidani-co in se prav nesramno napil. Pravzaprav se ga je nažrl kot krava. (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Krava je med živalmi, ki se povezujejo s prekomernim pitjem ali pijanostjo, na prvem mestu, saj zaradi svoje velikosti resnično veliko poje in popije. Po enakih predstavah so nastali sle. nar. *kravati* 'po živinsko piti' (Ihan), *nakravati se* 'napiti se', *okravati se* 'opiti se', npr. Če je drugim prav, je meni tudi, saj imam samo takrat kravo, kadar se ga nakravim (J. Jalen, Previsi, 1940, 28). Jalnov izraz *imeti kravo* tu verjetno pomeni 'biti pijan' ali 'imeti mačka'. Cigale I, 833, nem. *zu tief in die Kanne gucken* namesto z današnjim *pregloboko pogledati v kozarec* razlaga z *upijaniti se* in

v oklepaju dodaja (niedr. *kravo kupiti*). Na velikih pivskih zmožljivosti krave temelji izraz *kravji požirek* 'zelo velik, hlasten požirek', npr. »Ja, o tem sem že mislil,« je rekel Ploha in naredil kravji požirek, čeprav je vedel, da ga ne nese dosti (M. Kolar, Samomor v nebesih, 1964, 106).

⊙ bolg. *napija se kato životno*; češ. *pit jako hovo-do*; *pit jako duha*; *opit se jako [divoké] zvíře*; hr., srb. *piti kao duga*; *piti kao smuk*; *piti kao spužva*; *napiiti se kao zvijer*; mak. *se napie kako zver*; *se napie kako životno*; nem. *saußen wie ein Loch*; *saußen wie ein Besenbinder*; pol. *spić się (upić się) jak bydło, jak bydłak*; rus. *pit' kak svin'ja*; *pit' kak sapožnik*; slš. *opit' sa ako [divě] zvieria*; ukr. *napytysja jak hudobyna*; *napytysja jak skotyina*.

prilégati se kómu kot krávi sědlo, gl. **pristajati komu kot kravi sedlo**.

pristájati kómu kot krávi sědlo /vulg.; primera/ *níč mu ni pristajati*; sop.: **podati se komu kot svinji sedlo** Celo weimarski Olimpijec Goethe je bil kot preučevalc barv groteskna nuliteta. Vloga neravnodušnega razumnika pa mu je zaradi občudovanja Napoleonove demonične človeškosti pristajala približno tako kot kravi sedlo. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Če je bilo občinstvo še pred nedavnim možno dojemati briljantno duhovitost kakega besedilu ustrezno interpretiranega Molièrovega dialoga ter se živahno odzivati nanjo, danes na primer pri predstavi Molièrovega Tartuffa, kjer režija v imenu avtorske svobode dialog praviloma preglasuje z najrazličnejšimi neonaturalističnimi 'fizičnimi' igralskimi akcijami, bolj ali manj trivialnimi domisleki, gagi in konvencionalnimi komičnimi atributi, vključno s kahlami in vritnjaki, ki se visoki komediji prilagajo kot kravi sedlo ... (Delo, 18. jun. 1998, NB)

◆ Primera *pristajati komu kot kravi sedlo* temelji na nemogočem povezovanju stvari, ki ne spadajo skupaj. Tako se je krava lahko včasih uporabljala kot vprežna žival, verjetno nikoli pa kot jezdna žival. Sedlo se torej ne poda kravi, prav tako ne svinji. Slednja se nemogoče povezuje tudi z biseri, kar najdemo v frazemu *metati bisere svinjam*.

⊙ bolg. *otiva kato na magare samar njakomu nešto*; *otiva kato na magare sedlo njakomu nešto*; češ. *sluší někomu jako psovi uši*; *sluší někomu jako oslovi uši*; *sluší někomu něco jako praseti foremetka*; *sluší někomu něco jako praseti náprsenka*; hr. *pristaje kao magarcu sedlo komu što*; *stoji kao magarcu sedlo komu što*; mak. *stoi nekomu nešto kako na magare sedlo*; pol. *pasuje jak wól do karety coś do kogoś*; rus. *idět kak [k] korove sedlo komu čto*; *podhodit kak [k] korove sedlo komu čto*; *pristalo kak [k] korove sedlo komu čto*; slš. *pristane ako psovi piata noha komu čo*; ukr. *lyčyt' jak korovi sidlo komu ščo*.

[sàj] nísva kráv skúpaj pásla /ekspr.; pren., nikal., navadno dv./ *nisva enaka, iste starosti, izobrazbe*; prim. **(kot da) sva kráve skúpaj pasla?**

»Sva že prijatelja, ampak ne reci mi gospodična, Olga mi reci!« »Saj nisi krav pasla z njim! Spodobi se, da ji rečeš gospodična in pri tem ostane. (I. Cankar, Življenje in smrt Petra Novljana, NB)

◆ Frazem *[saj] nisva krav skupaj pasla* izhaja iz pastirskega življenja zelo mladih ljudi, ki so si tudi kasneje, ko so v različnih poklicih in na različnih položajih, navadno dobri prijatelji ali se sklicujejo na to. Slovenski frazem temelji na zanikanju skupnega pastirjevanja, kar pomeni poudarjanje neenakost v starosti, izobrazbi. Na enaki predstavi temelji frazem *(kot da) sva krave skupaj pasla*. Temu v češkem in ruskem jeziku ustrežata trdilni primeri, ki temeljita na obnašanju, odnosih, kot bi kdo s kom kdaj pasel krave, živino, svinje: češ. *(chová se vůči němu) jako by s ním krávy pásli*; *jako by spolu [byli] krávy pásli*; rus. *(on odnositsja k nemu tak) budto oni vmeste skot (korov, gusej, svinej pasli)*.

sědem debělích kráv /knj.; mn., pren./ *čas blagostanja, obilja; obdobje napredka*; sop.: **čas debelih krav; leta debelih krav; obdobje debelih krav**

In drugi: že v faraonskih časih so morale države skrbeti, da so preživele suha in težka obdobja. Zgodovina Jožefa v Egiptu je približno taka: sedem debelih, sedem suhih krav. Morali so prešteti potrošnike žita, da so vedeli, koliko zalog si morajo ustvariti. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | »Molči, brezzoba kuzla! Da znaš tako delati s svojimi nohti, kakor umeš z gobcem, sedem debelih krav bi ti stalo v zaprtem hlevu.« Še drugih cvetk ji je nasul, vzraslih na vojaškem polju. (F. Maselj Podlimbarski, NB) | Kaj ne veš iz Svetega pisma, kako je egiptovski Jožef kralju sanje razlagal; ali se ni vse tako zgodilo, kakor mu je prerokoval, kaj? Sedem debelih krav, to je sedem dobrih let, in sedem suhih krav, to je sedem slabih let; ali ni vse tako prišlo? Vidiš, pa praviš, da sanje nič ne pomenijo! (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB)

◆ Kot je razvidno tudi iz zglede, sta frazema *sedem debelih krav* in *sedem suhih krav* sveto-pisemskega izvora. Temeljita na zgodbi o enem iz zadnjih biblijskih patriarhov, s katero se končuje Geneza, tj. Jožefu, ljubljenu sinu Jakoba in Rahele. Kot očetovega ljubljence so ga starejši bratje sovražili in ga prodali v suženjstvo karavani Madiantov, ki je šla v Egipt. Tam ga je kupil Putifar in mu zaupal upravljanje svojega doma in posestva. Putifarjeva žena se je zaljubila v lepega mladeniča, a ker jo je zavrnil, se mu je maščevala tako, da ga je očrnila pred možem kot svojega neuspešnega zapeljivca. V zaporu je zelo dobro razlagal sanje svojih dveh sojetnikov. Po pripo-

ročilu enega od njiju so Jožefa poklicali na dvor faraona, da bi pojasnil njegove sanje o sedmih suhih kravah, ki so požrle sedem debelih krav, a se niso odebilele od tega. Jožef je razložil te sanje tako, da je napovedal sedem let izobilja in sedem let lakote. Podal je tudi svoj načrt za preprečitev gospodarske katastrofe ter bil imenovan za prvega ministra in deležen velikih časti (gl. Živali v prispodobah I, 115).

Iz obeh frazemov izhajajo še naslednji frazemi: *čas debelih krav, leta debelih krav, obdobje debelih krav, čas suhih krav, leta suhih krav, obdobje suhih krav, sedem debelih let, sedem suhih let.*

⊙ fr. *les sept vaches grasses*; nem. *die sieben fetten Jahre*; rus. *sem' korov tučnyh*.

sédem súhíh kráv /knj.; mn., pren./ *čas pomanjkanja; krizno obdobje*; sop.: **čas suhih krav; leta suhih krav; obdobje suhih krav**

Kaj ne veš iz Svetega pisma, kako je egiptovski Jožef kralju sanje razlagal; ali se ni vse tako zgodilo, kakor mu je prerokoval, kaj? Sedem debelih krav, to je sedem dobrih let, in sedem suhih krav, to je sedem slabih let; ali ni vse tako prišlo? Vidiš, pa praviš, da sanje nič ne pomenijo! (J. Stritar, *Gospod Mirodolski*, NB) | In drugi: že v faraonskih časih so morale države skrbeti, da so preživele suha in težka obdobja. Zgodovina Jožefa v Egiptu je približno taka: sedem debelih, sedem suhih krav. Morali so prešteti potrošnike žita, da so vedeli, koliko zalog si morajo ustvariti. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | Smo v letih, ko narava ne prizanaša kmetijstvu, morda smo v času »sedem suhih let« ali »sedem suhih krav«. V zadnjih letih so naravne ujme močno prizadele slovenskega kmeta, mu zmanjšale ali celo uničile pridelok. (Državni zbor RS, 6. redna seja 4. 7. 1997, NB) | ... skozi moško domišljijo so se vrtnčile prsi zvezdnic Jane Russel, Gine Lollobrigide, Jayne Mansfield, Marilyn Monroe, Sophie Loren in Anite Ekberg kot utelešenje tolažeče moči materinih prsi, blazina pozabljenja. In kot vedno po bujnem obdobju pride leto sedmih suhih krav, je v šestdesetih spet nastopil ideal suhljatega deškega androginega telesa in zadovoljeval pedofilske perversije. (Delo, 12. jan. 2002, NB)

⊙ Gl. *sedem debelih krav*. V zvezi s stradanjem, hudim pomanjkanjem je vredno omeniti še fr. *manger de la vache enragée* (dobesedno: 'jesti pobesnelo, noro kravo') v pomenu 'stradati, živeti v hudem pomanjkanju'. Pojav norih krav je občasno aktualen tudi v današnjem času in v okolju, kjer se pojavi, negativno vpliva na porabo govejega mesa.

⊙ hr., srb. *sedam gladnih krava*; nem. *die sieben mageren Jahre*.

svéta kráva /ekspr.; pren./ *nedotakljiva oseba, skupina ali stvar*

Če »kritik« obravnava delo svojega prijatelja ali pripa-

dnika kroga, h kateremu tudi sam inklinira, ali delo kakšne svete krave slovenske književnosti, bo predvsem skušal ugotoviti, kaj to vsebuje, kajti na ta način je mogoče celo o najbolj skromnem delu skovati afirmativno oceno. (Knjiga 69, 1969, št. 1–3, 51–52) | Prenova ni nedotakljiva sveta krava, tako Štrukelj, ob strokovnih poročilih se morajo slabosti in napake odpravljati; to velja tudi za nivojski pouk in zunanjo diferenciacijo. (Delo, 13. sep. 2000, NB) | Kdo namreč pravi, da Darja Švajger ne bi znala bolje voditi poročil kakor Darja Groznik peti? Ne, to pa ne: kljub zunanjemu komedijantstvu ostajajo mediji mistificirana sveta krava, dostopna le posvečenim. (Delo, 10. jan. 1998, NB) | Pred sarkazmom denimo Kennetha Tynana, londonskega gledališkega kritika iz 50. let, ni bila varna nobena sveta krava angleškega gledališča, niti Orson Welles. (Delo, 11. jan. 1999, NB) | Toda švedski mediji so po njunem razmere hitreje pripravljene označiti za katastrofalne. Zdajšnji padec natalitete povezujeta tudi s šokom, ki so ga doživeli Švedi, ko je sveta krava družinske politike prejela prve udarce. (Delo, 11. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *sveta krava* izhaja iz nekdanjega božjega čaščenja krav, npr. v starem Egiptu, dalje v Indiji, kjer obstajajo svete krave še danes. Izraz *sveta krava* se je začel uporabljati preneseno za ljudi. Frazemu *sveta krava* ustreza nem. *heilige Kuh*, ki razen 'nedotakljiva oseba, skupina ali stvar' pomeni še 'nasprotovanje novotarijam', v angl. *sacred cow* iron. 'nedotakljiva oseba'. Nem. *heilige Kuh* je tudi v frazemu *heilige Kühe schlachten* (tj. 'ubiti svete krave') v pomenu 'odpraviti staro tradicijo; zrušiti tabu'.

[še] kráve bi se smejále kómu/čému /nižje pog.; mn., pren., tudi prih./ *je zelo neumno, smešno, nemo-goče*

Ne – ne, ne podpišem pa ne – na taki listi. Bi se mi krave smejale. (P. Voranc, Jamnica, 182) | Zmagali pa ne boste. Beži no, saj se vam krave v hlevu smejejo. (M. Hace, Naši obrazi, 1961, 35) | Nikoli ne veš, kdaj se zameriš taki gospodi, in na vsem lepem jih dobiš po grbi. Še krave bi se smejale tistemu, ki bi se lotil česa takega. (Vang Ši Čung I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 601) | Zdaj pa smo vsi na tem, da bomo morali proizvodnjo na kmetijah znova preusmeriti. Še dobro, da nismo podlegli pritiskom in se šli ekološko kmetovanje, saj bi se nam danes še krave smejale! (Delo, 14. feb. 2003, NB) | Naj najprej popijejo vse strojno in ricinusovo olje, s katerim so mučili in morili kulturne Slovence, naj za začetek, in da bi jim mogoče verjeli, da imajo dobre namene, vrnejo Slovencem slovenske priimke, da se jim ne bodo več krave smejale, ko opletajo s smešnimi spakedrankami, posledico genocidnega nasilja nad Slovenci ... (Delo, 24. avg. 2001, NB)

◆ Frazem *[še] krave bi se smejale komu/čemu* temelji na predstavi, da krava in sploh njena goveja družina ni preveč pametna (prim. *gledati kot tele v*

nova vrata). In če se še tej zdi kaj zelo smešno ali neumno in na to reagira s smehom, tj. mukanjem, potem mora biti to res neumno, nesmiselno ali smešno. V drugih jezikih v tej vlogi nastopajo tudi druge živali, npr. v angleščini *mačka*, v nemščini in ruščini *kokoši*, v poljščini *konj* (gl. ☉). Med starejšimi slovarji je frazem v Glonarjevem SSJ, 358, pri iztočnici *smejati se: še krave se ti bodo smejale*: tako neumno si uganil.

☉ angl. *enough to make a cat laugh*; nem. *da lachen [ja] die Hühner*; pol. *koń by się uśmieł*; rus. *eto kuram na smeh*.

krávica

krávice pásti /ekspr.; pren./ *ležati na trebuhu z dvignjeno glavo in oprt na roke (o dojenčku, otroku)* Kot »poskusnega kunca« je svojemu otroku Donaldu, ki je še »kravce pasel«, za tovaršijo izbral malo šimpanzovo samičko Guo. (Moj mali svet, 1969, št. 11, str. 511) | Če ga /dojenčka/ položimo na trebušček, zopet skuša dvigati glavo in kmalu mu uspe, da pase tolikanj pričakovane in priljubljene »kravice«, zlasti če mu roke podpremo na komolce in jih podvijemo pod prsi. (M. Avčin, Naš otrok, 1961, str. 69–70) | Potem je bilo tu še nešteto Emilovih slik: slika, na kateri je Emil še kot dojenček pasel na trebuhu kravice ... (Branka Jurca, Stekleni grad, 1958, 128)

◆ Frazem *kravice pasti* je nastal po predstavi, da se otrok, ki še ne zna hoditi, plazi po tleh po vseh štirih, pri čemer spominja na najbolj znano štiri-nožno žival, tj. kravico, ki se pase.

krávji

krávja kupčija, gl. **kupčija**.

krávji požirek, gl. **požirek**.

skleníti krávjo kupčijo, gl. **kupčija**.

sklépanje krávjih kupčij, gl. **kupčija**.

sklépati krávje kupčije, gl. **kupčija**.

krčniti

krčniti kóga po prstih, gl. **prst**.

krčmár

délati račún brez krčmárja, gl. **račún**.

ítí za račún brez krčmárja, gl. **račún**.

naredítí račún brez krčmárja, gl. **krčmar**.

račún brez krčmárja, gl. **račún**.

kréda

bél kot kréda /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo bled; zelo bel*; sop.: **bel kot smrt; bel kot stena; bel kot zid**

In Andrew Speedy je zagrabil sveženj z bankovci, jih

preštel in jih stlačil v žep. Passepartout je postal bel kot kreda. Kar zadeva Fixa, bi ga skoraj zadela kap: skoraj dvajset tisoč funtov porabljenih! (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Nekje čisto blizu je morala pasti bomba. Nenadoma se je zavedel, da je nekaj centimetrov od njega Julijin obraz, mrtvaško bled, bel kot kreda. (George Orwell, 1984, NB) | Gubi na obeh straneh nosu odurno pačita obraz, to je spačen obraz, to je krednat, kot kreda bel obraz, izprijen obraz, ko pravi: *Važno je, da je oseba prava*. (D. Jančar, Zmota v osebi, NB) | Toda Milena si je opomogla. Ni umrla. Bela je bila kot kreda. (Marjan Tomšič (Just), Perspektive 1963/64, 29)

◆ *Primera bel kot kreda* temelji na dejstvu, da je kreda snov bele barve. Prenos beline na bledico se je zgodil zaradi bližine pomena in je znat tudi pri nekaterih sopomenskih primerah, npr. *bel kot smrt, bel kot stena, bel kot zid*. Enako velja tudi za nekatere druge jezike (gl. ☉).

☉ bolg. *bjal kato kreda*; češ. *bílý jako křída*; fr. *blanc comme un linge*; hr., srb. *bijel kao kreda*; pol. *biały jak kreda*; rus. *belyj kak mel*; slš. *biely ako krieda*; ukr. *bilyj jak krejda*.

bléd kot kréda /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *zelo bled* Pogledal je na Volterro. Bil je bled kot kreda in na čelu so mu stale potne srage. (D. Raieton, TT 1964, št. 41, 13) | Dečka sta se zrušila s stola, bleda kakor kreda. (O. Hudales, Triglavov polet, 1945, NB) | In je bil bled kot kreda. (B. Pahor, Kres v pristanu, 1959, 62) | Njen obraz je bil bled ko kreda. (Hartog – Stopar, Morja široka cesta, 132)

◆ Gl. *bel kot kreda*.

☉ bolg. *bjal kato tebešir; bjal kato kreda*; češ. *bledý jako křída; bílý jako křída*; hr., srb. *bljed kao kreda; bijel kao kreda; blijed kao kreč*; nem. *krei-debleich*; pol. *biały jak kreda; blady jak kreda*; rus. *blednyj kak mel*; slš. *bledý ako krieda; biely ako krieda*; ukr. *blidnyj jak krejda; bilyj jak krejda*.

dajátí na krédo, gl. **na kredo**.

dátí na krédo, gl. **na kredo**.

dobítí na krédo, gl. **na kredo**.

kupítí na krédo, gl. **na kredo**.

kupovánje na krédo, gl. **na kredo**.

kupováti na krédo, gl. **na kredo**.

na krédo /star.; pren., z glagoli *dati, dobiti* itd./ *na up, na upanje, na kredit*

Krčmar jim je ... na Knafelnove dekrete jed in pijačo celi semester na kredo dajal. (V. Zarnik, Originali iz domačega življenja, Novice 1862, 242) | Odslovljeni mlinar je skrivaj naščuval usnarja, da ja ne bi dal čevljarju še kaj usnja na kredo. (Dol. Nov. 1913, str. 86) | Saj nam nihče ničesar ne da na kredo. (T. Čufar, Polom, 9) | Kdor je bil ud [konzumnega društva], je dobil blaga tudi na kredo, kolikor je hotel. (F. Zbašnik, LZ 1901, 441) | Nekateri kupujejo na kredo. (A. Cerkvénik, Orači, 1932,

27) | Včasi – v Varaždinu, Krapini in Čakovcu – si je privoščil še žensko in veseljačil nekaj dni, dokler se ni utrujen in brez denarja vrnil, nakupil luka na kredo. (Anton Ingolič, Lukarji, 1936, 37) | Na Poljskem se je začela prodaja »na kredo«. V manjših krajih so trgovci pripravili »zvezke« za kupce, v glavnem sosede, ki jim zaupajo. (Delo, 29. dec. 2001, NB) | Kaj se zgodi, če računalnik preprosto odmislimo in nakup z enim klikom prevedemo v nakup »na kredo«? (Monitor, okt. 2000, NB)

◆ Prislowna zveza *na kredo* se veže večinoma z glagoli *dati, dajati, dobiti, kupiti, piti, prodati, živeti*, ki skupaj z njo tvorijo frazeme s pomenom 'na up, kredit dati, dajati, dobiti' itd. Po substantivizaciji glagolskih sestavin so nastali izpeljani frazemi *kupovanje (nakup) na kredo, pitje na kredo, prodaja na kredo, življenje na kredo*. Pomen zveze *na kredo* je nastal po nekdanjem načinu zapisovanja dolga, kredita s kredo na desko, tablo, sod, vrata. Na tako zapisovanje kaže naslednji citat: In pa, da me štacunar, ko mi sladkor in petrolej na kredo piše, ne bo opeharil. (B. Brecht – M. Šmalc, ID I, 1962, 63) Po enaki predstavi so nastali nemški frazemi *in der Kreide stehen, in der Kreide sein* 'imeti dolgove', *in die Kreide geraten* 'narediti dolgove', *mit doppelter Kreide anschreiben* 'ogoljufati dolžnika z računom za previsok dolg'. V zvezi z zadnjim je navedek: Hudičevi oštir me je s kredo osleparil. (F. Bevk, Ljudje pod Osojnikom, 10)

Plet. I, 461, frazem *na kredo piti* prevaja z nem. *auf Borg trinken*. Cigale (I, 274) pa pri iztočnici *Borg*, der, das *Borgen, upanje*, up nem. *auf Borg geben* prevaja s sle. *upati komu, na up, na upanje, na vero, na počak dati, dajati, prodati; auf Borg nehmen, na upanje, na počak, na vero, na brado vzeti, jemati, kupiti*; podobno (prav tam) *auf Kredit geben, verkaufen, upati komu, na upanje, na vero, na dolg, na počak, na brado dati, dajati*. Kot je razvidno iz navedenega, Cigale izraza *na kredo* v pomenu 'na up, na upanje, na kredit' še ne pozna oziroma daje prednost vrsti zanimivih sopomenk. ◎ češ. *davat někomu na křidu*; hr., srb. *dobiti na kredo; piti na kredo; živjeti na kredo*; nem. *anschreiben lassen; bei jmdm. in der Kreide sein/ stehen*.

nakúp na krédo, gl. na kredo.

pítí na krédo /star.; pren./ *piti na up, kredit*

Vozniki, ki so vozili podnevi tujce ali pa dremali po kočijah, dražili drug drugega in Bogu čas kradli, so spravljali zvečer v promet izkupljeni denar ali pa pili na kredo in na tujce, ki jih bo še Bog dal. (F. Detela, Tujski promet, NB) | Otroke sem pometal iz postelj opolnoči, ko sem prišel domov. Ves dan sem iskal dela, da zaslu-

žim, da utolažim lakoto ... toda, toda ... napil sem se na kredo. (M. Pugelj, Zgodbe o malih ljudeh, NB) | Spomnila se je na pijanca, ki ji je kmalu po poroki, ko mu ni hotela dati piti na kredo, zabrusil v obraz: »Ti si prava vlačuga.« (T. Svetina, Ukana I, 1966, 302) | Občinski reveži so pili na kredo in se čudili, da krčmarji kar samovoljno dodajajo merice. (Juš Kozak, Špiridon, 1937, 43) | Če dnarca nima kje dobit, / Hitro gre na kredo pit. (SNP IV, št. 8255) | Zadnja stopnja, tako rekoč nirvana vsakega pristnega obiskovalca pubov, pa je pitje na kredo. Ni ga lepšega kot naročilo: »Zapiši to na moj račun, Tom,« pravijo obiskovalci pubov. (Delo, 25. maja 1999, NB) | Nirvana: pitje na kredo. Vsak si želi priznanja za dolgoletno posedanje ob pultu. Prvi korak na poti do popolne domačnosti v lokalu je, da mu ni treba več naročiti kozarca zelene pijače. (Delo, 26. maja 1999, NB) ◆ Gl. *na kredo*. Med starejšimi slovarji frazem *piti na kredo* omenja Plet. I, 460, pri iztočnici *kreda: na kredo piti*, auf Borg trinken, za njim tudi J. Glonar (SSJ, 178) pri iztočnici *kreda: 2. »kredit«; na kredo piti*.

pítje na krédo, gl. piti na kredo.

prodája na krédo, gl. na kredo.

prodátí na krédo, gl. na kredo.

zapisátí káj s krédo v dímník /star., šalj., iron.;

pren./ *o nečem izrednem, nepozabnem*

To je treba zapisati s kredo v dimnik. (J. Pavlica, Frazološki slovar, 1960, 74)

◎ angl. *to tell the whole world about sth.*; češ. *psát (zapsat) to/něco černou křidou do komina; psát (zapsat) to/něco bílou křidou*; fr. *faire un croix à la cheminée*; hr., srb. *zapisati što crnom kredom u odžak; zapisati u dimnjak*; nem. *etwas im Kalender rot anstreichen*; rus. *это надо записать' na skrižali; это надо занести na skrižali*.

živéti na krédo /star.; pren./ *živeti na up, na kredit*

Če bi delavke enotno nastopile, bi se že takrat nedvoumno pokazalo, da je bilo vodstvo popolnoma nesposobno, da so za dodelavne posle dobivali manj kot miloščino in da so dve leti živeli le na kredo. (Delo, 22. apr. 1998, NB) | V gostilni v Saint Jeanu lahko živim na kredo. (E. Hemingway – B. Hartman, Sonce vzhaja in zahaja, 1964, 229) | Čeprav imajo Sobočani (in vsi Prekmurci) v povprečju najnižje plače v državi, hkrati pa v regiji živi skoraj osem tisoč prijavljenih brezposelnih ljudi, so trgovci zadovoljni s prometom. Ena od logičnih razlag je pač ta, da veliko Prekmurcev živi na kredo oziroma najema bančna posojila. (Delo, 24. apr. 2007, NB)

◆ Gl. *na kredo*. Slovenskemu *na kredo živeti* ustrežno nem. *die Kreide zehren* prevaja Cigale (I, 898) pri iztočnici *Kreide* s sle. *na dolg živeti*.

življênje na krédo, gl. na kredo.

krédo

kàkor Pilát v krédo, gl. Pilat.

krēmen**trđ kot krēmen**, gl. **trden kot kremen**.**trđen kot krēmen** /ekspr.; primera/ *zelo trđ, trden, neomajen*; sop.: **trden kot skala**; prim. **kremenit** eksp. 'odločen, trden, neustrašen'

Verjemite, magister Matevž Krivic, jaz imam lastno stališče, tako do vašega odgovora kot do drugih vprašanj, in ta stališča so dolga kot »jara« kača in trdna kot kremen. Nikoli nisem sprejemala mišljenjskih ukazov, vedno sem delovala v skladju s svojim svetovnim nazorom, tudi v času političnega enumja. (Delo, 2. sep. 1999, NB) | Ker ni bilo pogona še nikjer čutiti, so se začeli z drevesa na drevo pridrušeno pogovarjati. Ostrorogi je ujel, da sta ga njegova soseda še vedno precenila za kakor kremen trdnega dedca. Kar dobro se mu je zdelo. (Janez Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | Svarunu, ki je bil drugače trđ ko kremen, se je milo storilo pri srcu. (T. Svetina, Ukana II., 1967, 134)

◆ Primera *trden kot kremen* temelji na dejstvu, da je kremen kot zelo trda in krhka kamnina zelo primeren za primerjavo o trdosti in trdnosti česa ali koga, čeprav se v tej vlogi pogosteje uporabljata *skala* in *kamen*. Primera se v enakem pomenu včasih uporablja tudi brez prilastkovne sestavine, npr. Pravil je, da so bile take, kakor bi jih ulil iz bronu. Zobe so imele kakor kremen pa bele kakor repa, lase velike, da bi se lahko odele ž njimi, a telesa mlada in vitka kakor divje žene. (Milan Pugelj, Zakonci, NB) | Sicer pa je primerjanje človeka ali človeškega srca s kamnom ali kremenom možno najti že pri Homerju in drugih antičnih piscev ter rimskih pesnikih.

V zvezi s primerama *trđ kot kremen*, *trden kot kremen* je treba omeniti še poseben pomen poimenovanja *kremen* pri Plet. I, 462: 2) die Energie, die Kraft, Z., Mik.; čutim v sebi dovolj kremena, te vrste delo zvršiti, *LjZv*. J. Glonar (SSJ, 179) ta pomen izraza *kremen* označi takole: 2. simbol posebne trdnosti, odločnosti.

◎ bolg. *tvård kato kamāk*; *tvård kato skala*; korav *kato kamāk*; češ. *tvrdý jak kremeň*; hr. *čvrst kao kremen*; mak. *cvrst kako stolb*; pol. *twardy jak skala*; rus. *tvérdyj kak kremen*; 'pročnyj kak kremen'; slš. *pevný ako kremeň*; ukr. *tverdyj jak kremen*; *tverdyj jak granit*; *micnyj jak kremen*'.

kremenit, gl. *trden kot kremen*.**krémpelj****dobiti kóga/kāj v svôje krémplje** /ekspr.; mn. pren./ *dobiti koga, kaj pod svoj vpliv, pod svojo oblast*

Kot je bilo slišati na seji upravnega odbora, so slovenski avtomobilski športniki prepričani, da gre zgolj za nadaljevanje šikaniranja in nov poskus AMZS, da bi znova dobila v svoje kremplje ta šport, ki ga je pred nastan-

kom AŠ 2005 pred petimi leti s slabim delom skorajda povsem ugonobila. (Delo, 11. sep. 2004, NB) | Izbrani 43-letni Pjotr Kuznecov, bradat, suhčen možak z divjim pogledom, je sekto ustanovil pred dvema letoma. V svoje kremplje je dobil cele družine, kot je to pri sektah običajno. Vernikom je vcepil v kosti, da so nekaj posebnega in da so izbrani od Boga. (Jana 2007, št. 48, NB) | Da je kaka lektorica dobila besedilo v svoje kremplje, o tem sploh ne dvomim, kajti v natisnjeni verziji je pravilni naslov Gospodar Prstanov dosledno popravljen v Gospodar prstanov, in takih popravkov brez posvetovanja s knjigo samo ni zmožna nobena duša razen lektorske. (Delo, 2. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *dobiti koga v svoje kremplje* je predstavnostno povezan s ptičjim svetom, v katerem ptice roparice uporabljajo svoje kremplje za to, da z njimi zgrabijo svoj plen, a tudi v boju za prevlado. Preneseno na človeka so *kremplje* postali prispevka za vpliv, oblast. Glagolske sestavine *dobiti, držati, imeti, pasti, pokazati, stegovati, znajti se* kažejo, kaj kdo dela s tem vplivom, s to močjo ali v kakšnem odnosu je do njiju.

◎ češ. *dostat koho do drápů*; nem. *in die Finger bekommen; in die Krallen bekommen*.

držati kóga/kāj v [svôjih] krémpjih /ekspr.; mn., pren./ *imeti koga, kaj pod svojim vplivom, obvladovati koga*

Če si prost kakor ptiček na veji, nimaš nobene skrbi. Če pa nekaj imaš, nimaš samo ti tiste stvari, ampak drži tudi stvar tebe v svojih krempjih. Tako je bilo tudi s čolnom. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Imeli bodo velike težave, da se bodo znebili politične oznake. Ali se jim bo to posrečilo, pa ni odvisno samo od njih, temveč še bolj od vlade oziroma od tega, kako jih bo držala v svojih krempjih. Povrh tega bo nad temi direktorji visela oznaka začasnosti njihovega položaja. (Delo, 23. jun. 2006, NB) | Zapravil je priložnost, ko ni pogledal v votlino na pesnikovem obrazu in tam odkril napovedujočo se smrt, ki ga je takrat že držala v krempjih, še več, že prekrasila njegov obilni trup, tako da je bil, slepec, na dotiku z njo. Zamudil je priložnost, zakrknil jasnovidnost, ni predril vnanjosti, z odhodom iz šotora mu je zbledela pesnikova slika in se skrčila v nepovedno fazmo. (Florjan Lipuš, Srčne pege, NB) | Tega, da izgubiš obraz, ni mogoče opisati. V novih nemških zveznih deželah ta pošast brezposelnosti medtem posredno ali neposredno drži v krempjih večino prebivalstva. (Delo, 29. nov. 2003, NB)

◆ Gl. *dobiti koga/kaj v svoje kremplje*.

imeti kóga/kāj v [svôjih] krémpjih /ekspr.; mn. pren./ *imeti koga, kaj pod svojim vplivom, svojo oblastjo*

»Glej, glej? kako me vleče ta dedec!« je govoril sam pri sebi. »O, že me je imel v svojih krempjih Prisanek, pa tudi Pehta me je že bila pograbila. Saj Prisanek je vsaj govoril, pa tudi Pehta mi je privoščila prijazno be-

sedo ...« (Josip Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Precejšnji del borzne javnosti sumi, da so tudi Ptujčani podobno kot Laščani vlekli nekatere zakonsko sporne poteze, med drugim parkiranje delnic Jate pri povezanih prijateljskih osebah. Menda imajo s tem Ptujčani v svojih kreppljih že več kot polovico Jate, kar pravzaprav pomeni, da ima Slovenija na perutninarskem trgu že zdaj več kot 90-odstotno koncentracijo. (Delo, 1. avg. 2002, NB) | Zaradi spleta mednarodnih okoliščin obstaja instrument, ki omogoča njihovo kaznovanje – haaški tribunal. Mednarodna roka pravice je že dosegla nekaj stranskih igralcev balkanske srhljivke, v svojih kreppljih pa ima tudi človeka, za katerega meni, da je scenarist in režiser tega grozljivega filma. (Delo, 2. nov. 2001, NB) | Ko so novinarji pred leti imeli v kreppljih vladno letalo, jih je takratni predsednik vlade označil kot mrhovinarje. Novinarji so se medtem iz črnih ujed spremenili v nežnega, snežno belega laboda in predsednik države si je zaželel, da bi še naprej peli v svobodi. (Delo, 20. maja 2005, NB) | Očitno ima našega španskega prijatelja v kreppljih ženska – gotovo kakšna čudovita temnooka señorita. Birdie se je spraševala, zakaj neki ji je srce vztrepetal, ko je čakala, kaj bo lady Daphne odgovorila. (Delo, 26. feb. 1998, NB)

◆ Gl. *dobiti koga/kaj v svoje krepplje*.

◎ češ. *mít v drápech koho*; nem. *in den Krallen haben*; in seinen Klauen haben; rus. *deržat' kogo v kogtjakh*.

pasti v krémplje kóga/česa /ekspr.; mn., pren./ *pasti pod vpliv, oblast koga, česa*

Resnično vam povem, ne enega ni za to mizo, ki se ne bi bil, kaj pravim: enkrat – petkrat in desetkrat že pregrešil zoper to ali drugo kazensko določbo, pa le sedimo drug z drugim in se imamo radi. Zato pravim: Grešniki smo vsi, ločimo se le v tem: nekateri imajo smolo, da padejo pravici v krepplje, drugi se ji pa srečno umikamo do konca svojih dni. (Fran Milčinski, Zločinci, NB) | Zmagal je Hindenburg, za katerega je v strahu pred nacistom glasovala tudi vsa levica, toda že leto pozneje je rjava NSDAP na parlamentarnih volitvah dobila skoraj 44 odstotkov glasov. Zgodovinske primerjave je sicer treba jemati z dobršno mero pridržkov, toda Weimar bo kljub temu za vekomaj ostal kričeči primer družbe, ki se ni bila zmožna prenoviti in je zato padla v krepplje svojemu najtemnejšemu delu. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | V tako grozljivih življenjskih razmerah veliko otrok pade v krepplje organiziranega kriminala. Zasačene pri takih ali drugačnih kaznivih dejanjih družba usmeri v šole za mlade prestopnike, kjer jih navadno čaka nadaljevanje »groze«. (Delo, 19. mar. 2003, NB) | Čeprav je težko reči ne, ko si dvakrat rekel ja (smeh). Ampak res ne bi rad padel v krepplje severnoameriške produkcije, ki ne spoštuje ničesar in sledi le svoji močni volji. Če snemajo film po moji knjigi, je najmanj, kar lahko pričakujem, da bo film govoral o isti stvari kot knjiga. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | Če se IMF in Svetovna banka ne bosta iz gasilcev uspešno spremenili v preprečevalca kriz,

tudi njima grozi manjši vpliv. Mnoge države si kopičijo dolarske rezerve tudi zato, da ne bi nikoli več padle v krepplje svetovnih posojilodajalcev z dvomljivim razvojnim ugledom. (Delo, 25. apr. 2006, NB)

◆ Gl. *dobiti koga/kaj v svoje krepplje*.

◎ angl. *to fall into so.'s clutches*; češ. *padnout do drápů komu*; *dostat se do drápů komu*; nem. *in die Klauen fallen*; *in die Krallen fallen*; *in die Hand fallen*; rus. *popast' v lapy komu*; *popast' v kogti komu*.

pokazáti [svôje] krémplje /ekspr.; pren./ *pokazati svojo predrznost, hudobnost; pokazati moč, sposobnost*

Bilo bi nespametno, če bi me odpisali,« je poudaril 25-letni Američan glede svojih ambicij o zmagi na letošnjem drugem turnirju major v ameriški zvezni državi Oklahoma. Tako je Tiger znova pokazal krepplje. (Delo, 18. jun. 2001, NB) | Toda v takšnem položaju je Tiger, ki se lahko pohvali z desetimi naslovi s turnirjev major, še posebej nevaren in se lahko zgodi, da bo znova pokazal krepplje. »Imam več izkušenj in moja igra je veliko boljša.« (Delo, 11. avg. 2005, NB)

◆ Gl. *dobiti koga/kaj v svoje krepplje*.

◎ angl. *to show one's claws; to bare one's teeth*; češ. *ukázat drápky*; fr. *montrer ses griffes; sortir ses griffes*; nem. *die Krallen zeigen; die Zähne zeigen*; rus. *vypustit' kogti; pokazyvat' kogti*.

stegováti svôje krémplje po čém /ekspr.; pren./ *pri-zadevati si dobiti kaj pod svoj vpliv, svojo oblast*
Proslava v Ajdovščini naj bi bila pomembna tudi zato, da bi jasno in glasno odgovorili na nacionalistično-fašistična trobila in provokacije, ki v zadnjem času prihajajo z italijanske strani. Ti zopet stegujejo svoje krepplje proti primorski zemlji. (Delo, 12. mar. 2005, NB) | Evropa pa je bila tedaj, samo poldrugo desetletje po rušilni prvi svetovni vojni, na zanesljivi poti navzdol. Samo mesec dni pred Rooseveltovim govorom je v Berlinu zavladal kancler Adolf Hitler. Japonska je svoje krepplje že stegovala po Mandžuriji, a je celo FDR potreboval slabo desetletje, da se je lahko spopadel z njima. (Delo, 7. maja 2005, NB)

◆ Gl. *dobiti koga/kaj v svoje krepplje*.

znájti se v krémpljih kóga/česa /ekspr.; mn., pren./ *biti pod vplivom, oblastjo koga, česa*

Tudi Krstić sicer ni majhna riba, pač pa, ob Blaškiću, doslej najvišji vojaški oficir z območja nekdanje SFRJ, ki se je znašel v kreppljih haaškega tribunala. Krstić je bil poveljnik bosanskohercegovskih vojakov, ki so julija 1995 zagrešili pokol v Srebrenici, najhujše grozodejstvo v Evropi po letu 1945, pri čemer je bil neposredno podrejen Ratku Mladiću. (Delo, 3. avg. 2001, NB) | V zadnjem času stopajo v ospredje pozornosti podobne teme kot v začetku devetdesetih, o prestrašenih in zaskrbljenih delavcih, ki nemo, s topimi pogledi spremljajo roko, ki jim maha z delavskimi knjizicami. Slovensko gospodarstvo se je znašlo v kreppljih globalizacije, prostega

trga in pravil, ki sicer v nasprotju z izrazom, ki ga označuje, močno omejujejo dejansko svobodo. (Delo, 7. feb. 2002, NB) | Velika zgodba o uspehu naše mlade države se v hipu sesuje, ko obstane na pragu delavca, ki je ostal brez zaposlitve, državljana, ki se je znašel v krepkih nekega Oriona, Zbiljskega gaja, Trzina. Naša oblast očitno ne najde moči, da bi blokirala pogoltno samovoljo nenasitnih podjetnikov, da bi z zakonom in strogo represijo onemogočila oderuške obresti ... (Delo, 7. feb. 2004, NB) | »To je bila verjetno moja zadnja tekma v predsedniški loži,« je po tekmi 17. kola španskega nogometnega prvenstva izjavil karizmatični predsednik madridskega Atletica Jesus Gil, ki se je zaradi denarnih malverzacij znašel v krepkih sodnih mlinov. (Delo, 24. dec. 1999, NB)

♦ Gl. *dobiti koga/kaj v svoje krepke*.

krêpko

krêpko pljúniti v rôke, gl. **roka**.

krêpko [si] zavihati rokáve, gl. **rokav**.

kréz (Kréz)

bogát kot kréz /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo, bajno bogat*

Različice v iztočnicah, kot so »Propilaje, tudi Propileje«, »Sarapis, tudi Serapis«, »Krojz, tudi Krez« itd. bi morale biti vsaj zamenjane (rečemo, da je na primer gospod ta in ta bogat kot Krez, ne kot Krojz). Taka je slovenska raba že več desetletij. (Delo, 11. avg. 1999, NB)

♦ Primera *bogat kot krez* temelji na poimenovanju *krez* v pomenu 'velik bogataš', ki je izvorno povezan s *Krezom* ali *Krezusom*, zadnjim kraljem Lidije, ki je vladal od približno 560 do 546 pred našim štetjem. Slovel je po ogromnem bogastvu in je njegovo ime že v njegovem času postalo sinonim za velikega bogataša. Posplošitev njegovega imena v občno ime *krez* in nastanek primere *bogat kot krez* je glede na to dovolj očitna in razvidna.

◎ angl. *to be as rich as Croesus*, fr. *être riche comme Crésus*; rus. *on bogat kak Krez*, nem. *ein Krösus sein*.

křhek

křhek kot stêklo, gl. **steklo**.

krí

bíti iz mesá in krví, gl. **meso**.

bíti módre krví /ekspr.; pren., tudi nikal./ *biti plemiškega rodu*

V gorskem Lesotu na južnem koncu črne celine se je poročil Letsie III. Nevesto je izbral med navadnimi državljanke: 36-letna znanstvenica Karabo Motsoeneng je trinajst let mlajša od novopečenega soproga in je med ljudstvom priljubljena, čeprav ni modre krvi. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Vsak v svojem svetu živita, pa sta

oba kralja in cesarja. Vrstnika sta, prvi se piše Wojtyła, prišel je s Poljskega in je poglavar vesoljske katoliške cerkve in vaticanske države, drugi se piše Agnelli in je poglavar edine prave velike kraljevske rodbine, kar jih je kdaj premogla Italija, čeprav ni modre krvi. (Delo, 25. maja 2002, NB) | Kralj Florin Cioaba me je pričakal v zelo neformalni izvedbi: brez žezla, brez krone, v domači srajci z razpetim ovratnikom in povrh vsega še neobrit. Šele prijazen namig služabnice, naj sedem, me je prepričal, da je oseba pred menoj zares modre krvi. (Delo, 24. dec. 1998, NB)

♦ Gl. *modra kri*.

do krví /ekspr.; prisl./ *zelo, močno*

»Pri nas,« je pričela tarnati, »pri nas je sam prepir in prav je, da ni Marksa doma, ker sta se z Othinrihom skoraj vsak dan stepa do krvi.« (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 459) | Kajpada, tudi kradel sem, od sosedovih tepk do gob po gozdu, delal sem se važnega po vasi, da sem slišal govoriti Triglav, povrh pa sem se do krvi stepel s tistim petošolcem, ki je bil za glavo večji od mene in je zahteval, naj ga pozdravim v nemščini. Moja gorenjska trma mi tega res ni dopuščala. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Namesto da bi ogledaval in raziskaval, sem se zatekel v poezijo, o kateri sem takrat mislil, da je izluščena iz grdega vsakdanjega življenja? in da plava nad njim v meglenosončnih višavah. Življenje me je teplo do krvi, jaz pa sem pilil gladke rime. (Ivan Cankar, Kako sem postal socialist. Politični članki in satire, NB) | Mesece je gledal, kako so sestradani ujetniki skrivaj jedli travo, počrnelo od premogovega prahu, in kako so japonski pazniki do smrti pretepli tiste, ki so poskušali pobegniti. Tudi njega so pretepli do krvi, ker ni hotel postati sluga upravnika taborišča. (Delo, 7. maja 2005, NB) | A sovraštvo je iznajdljivo, nasploh pa pozna vojaščina mnogo navidezno nedolžnih in dovoljenih, da, celo predpisanih načinov, ki do krvi izmučijo tistega, ki jih mora okušati na svoji koži. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | In jaz in tisoči in tisoči in milijoni in spet jaz in tista ženska iz predsobe, mi vsi imamo komaj za ovseni kruh, komaj za krompir, za puhlo repo, za slabo zelje, in vsi se ponižamo do krvi, da zaslužimo sebi in svojim tisti borni grižljaj, ki ga zahteva dnevno naše telo, da ne omahne in propade. (Milan Pugelj, Bela vrana in druge novele, Izbor, NB) | A odvetnik in varnostniki so prerezali ograjo, zvijali so stavkajočim roke, jih suvali do krvi in odrivali do živčnih zlomov, ko so branile položaj njih samih in tudi tistih, ki so še delale. Niso namreč zahtevale izboljšanja samo zase, ampak za vse delavke, a nekaterim se pač ni posvetilo. (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Za Slovence ne bi mogli reči, da bi bili ravno po Erazmovem okusu, saj še sami nimamo dobrega mnenja o svoji strpnosti in drugih čednostih, ki jih zahteva ta renesančni filozof; prav nasprotno, fanatizem je že nekajkrat izbruhnil med nami, fanatizem tudi do krvi in medsebojnega uničevanja. Ampak vendarle se zdi, da smo imeli tudi svoje erazmovsko obdobje, sicer kratko, a zato toliko bolj silovito in sproščujoče. (Delo, 19. sep. 1998, NB)

do zádnje káplje krví, gl. kaplja.

hládna krí /ekspr.; pren., tudi v medmetni rabi/ *mirnost, hladnokrvnost, prisebnost*

Zdelo se mu je kakor samo ob sebi razumno, da tu ne ostane, da že kako premaga vsa protivlja. Ali kmalu je prišla hladna kri, premislek mu je razjasnil celo njegovo stanje. Smrti se ni bal, ali zdaj še ne bi bil rad umrl, doma bi bil rad še opravil, kar se moževi pristuje, potem naj bi bilo, kar hoče. (J. Jurčič, Lepa Vida, NB) | Ali pod čelom se je zbiralo nekaj svinčenega, strogo premišljenega in svetovalo: »Le mirno, le mirno! Hladna kri, ta velja!« In od srca gor je puhtelo in vršalo nekaj kakor goreča lava: »Starem te, pomendram te, stopim ti na glavo, zmečkam te s petami kakor podgano, grdoba nesramna!« (M. Pugelj, Zakonci, NB) | »Zavedal sem se sposobnosti moje honde in dolžine sezone, zato nisem hotel tvegati. Hladna kri mi bo prišla zelo prav, saj me bodo odslej vsi poskušali izzvati k najrazličnejšim neprevidnostim,« je povedal Alex Criville ... (Delo, 24. maja 1999, NB)

◆ Gl. *ohraniti hladno kri*.

hlepeti po krví [kóga] /ekspr.; pren./ *želeti se maščevati komu, prizadeti koga*

Roparja pa sem spoznal po zlih očeh, ki so mu gorele od srda, po kopju in meču za dve rolki, ki je hlepel po krvi. (Langer, Pes druge čete, 250) | ... in morda bo danes manj srčen, ko zagleda ostrino nasprotnikove sablje, ki bo hlepela po njegovi krvi. (F. S. Finžgar, ZS VI, 135) | Preteklo je trideset let, Brlogarju so posiveli vlasje, ali črt in zloba ga nista hotela pustiti: hrepel je še vedno po maščevanji in krvi svojega bližnjega. (J. Trdina, LZ 1883, 518)

húda krí /ekspr.; pren./ *jeza, razburjenje*

Naj povem, da te razmere niso bile bistveno boljše od razmer v Logatcu danes, ki so povzročile hudo kri. (L. Bavcon, Delo 1966, št. 52, 5) | Predlagana delitev letošnjega proračunskega denarja za financiranje dejavnosti madžarske in italijanske narodnosti, njihovih narodnostnih organizacij in za dvojezično poslovanje osmih občin, v katerih živijo Madžari in Italijani, je povzročila hudo kri pri prekmurskih Madžarih. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | Gradijo celo še zdaj, ko letališče že stoji in že poldrugo leto povzroča hudo kri. (Delo, 30. maja 2000, NB) | Če bo ta poteza zavrjnena, bodo najbrž prišle na vrsto priče, ki pa še vedno povzročajo hudo kri med demokrati in republikanci kljub v petek soglasno sprejetemu načrtu pravil sojenja. (Delo, 15. jan. 1999, NB) | Agata je metaforično ime za žensko, ki jo življenje zanese v kraj kot tujko, velikokrat kot begunko; s svojo pojavo in deli povzroči nasprotja med moškimi, nemalokrat tudi hudo kri, na koncu pa se izkaže, da je prinesla več dobrega kot slabega. (Delo, 17. apr. 1999, NB) | Pravi Galec ni hude krvi ne zaletavega duha, pravi Galec opazuje življenje z vseh njegovih strani in se mu smeje ali vsaj ironično smehlja. (B. Fatur, Naša sodobnost 1953, 371) | Hudo kri je povzročila hrana. Že dolgo smo slutili, da nam kradejo ... (Drago Suhi, Zamrežena

okna, 1959, 92) | Vi imate hudo kri, pa ste zelo dober človek, Lužnikov Martin ima tudi hudo kri, kakor pravijo, pa je zelo slab človek. – Kdo pa ti je rekel, da sem dober človek? (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Toda to nam bo škodovalo – povzročilo bo med delavstvom hudo kri. (L. Kuhar, Požganica, 1939, 122) | Ne samo on, tudi oče in Helena se izogibljeta vsemu, kar bi lahko spet povzročilo hudo kri in privedlo do prepira. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 211)

◎ hr. *ljuta krv*.

iméti káj v krví /ekspr.; pren./ *imeti kaj prirojeno; prim. v krvi je komu kaj*

Krvoločna četaška svojat je obkolila obutansko prestolnico Jebocapo, ji zaprlí vodo, porušili orgonske energetske vozle ter z okolišnih hribov neusmiljeno obstreljevali nedolžne Jebocapane z zastarelimi orgonskimi fračami. Tako bojevanje so imeli v krvi. (M. Remec, Trapanske kronografije, NB) | Veliko otroškega strahu in bega je imel v krvi, a v sanjah sta se ogibala oba domače hiše. Prihajal je iz časov, ko so bili otroci brez časti in dostojanstva ... (F. Lipuš, Srčne pege, NB) | Vidiš, je potem dobre volje nadaljeval, jaz pa ponoči viski. To imam v krvi, še od takrat. Ko smo ponoči zasliševali, smo živeli od samega viskija, iz magacinov. (D. Jančar, Zalezovanje človeka, NB)

iméti módro krí /ekspr.; pren./ *biti plemiškega rodu*
Nekateri se imajo za direktne potomce preroka Mohameda, drugi trdijo, da so sodelovali v zgodnjih krščanskih zadevah v Sveti zemlji. Radi zatrujejo, da so nekaj več kot drugi zemljani in da imajo modro kri, čeprav sem lahko večkrat videl, da jim teče lepo rdeča. (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB)

◆ Gl. *modra kri*.

◎ nem. *blaues Blut in Adern haben*.

iz mesá in krví, gl. meso.

[kàkor] **krí in mléko, gl. mleko.**

[kàkor] **mléko in krí, gl. mleko.**

krí in mesó, gl. meso.

krí je búhnila kómu v glávo /ekspr.; pren., 3. os. ed., nedov./ *zardel je, se razburil*

Pogrelo me je, vsa kri mi je buhnila v glavo, ko je začela takole razpredati, in zdaj še s tem preljubim Južekom. (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 163) | »O, nesnaga!« – kri jej buhne v lica, pa odskoči z mojih nog, kot bi jo pičil gad. (A. Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, II, 11) | Bode li še pogledala strahopetca? Strahopetca! Šumelo mu je po ušesih, gnalo mu kri v glavo in motilo hladne misli. (F. Detela, Trojka, 1897, 201) | Administrativna balada ni takšne vrste delo (ne glede na avtorjevo nepretercičnost), da bi razsojevalcu nagnala »kri v glavo« in njegovemu kritičnemu rapirju podarila iskrene možnosti seciranja. (V. Predan, Naši razgledi 1962, 459) | Če najdete v njem kakšno čustvo, ki bi mi moralo pognati kri v lice, naj ga opraviči vaša prijateljska prizanesljivost. (C. de Laclós – R. Vrančič, Nevarna razmerja, 1963, 282) | Vso kri mi je poglalo v glavo, kar začutil sem, kako mi je lica vroče napelo. (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 21)

kri je gnálo kómu v glávo, gl. *kri je buhnila komu v glavo*.

kri je izginila kómu z lic /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *prebledel je*

Zdaj pa ga je obšla silna groza. Lasje so se mu zježili na glavi, kri mu je izginila iz lic in začel je klicati na pomoč. (F. Detela, Trojka, 1897, 191) | »Hišo je vzdignilo!« zaječal je starec in takoj mu je izginila kri z obraza. (I. Tavčar, Vita vitae meae, LZ 1883, 391) | »Kaj – kaj veš o nji in o njem?« zajecala je majorka. Vsa kri ji je bila izginila z lica. (J. Kersnik, Rošlin in Verjanko, LZ 1889, 746) | Pri tem ji je z obrazka izginila vsa kri. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, LZ 1917, 465) | Vsa kri mu je izginila z lic, zdajci je bil trezen in rinil proti durim; a ko ga je Viljem stresel za rame, je spoznal, da to ne more biti zgolj duh. Solze radosti so ga oblike, ko je objemal in poljuboval branečega se Viljema. (F. Detela, Veliki grof, NB) | Smrekarju je ginila kri z lic, srce mu je strašno klujuvalo, razmazane črke so se začele premikati, širile so roke kakor pošasti in dvigale proti njemu zavihnjene kremplje. (F. S. Finžgar, Sama, NB)

kri je pognálo kómu v glávo, gl. *kri je buhnila komu v glavo*.

kri je silila kómu v glávo, gl. *kri je šla komu v glavo*.

K kri je šinila kómu v glávo, gl. *kri je šla komu v glavo*.

kri je šlà v glávo kómu /ekspr.; pren./ *zardel je*

»Kaj naj piševa?« je mislila in nekoliko jej je šla kri v glavo. (I. Tavčar, V gorah, Zora 1876, 188) | Kri mu je navrela v glavo, hudobna misel ga je preletela. (A. Novačan, Naša vas II, 1912, 200) | Kri mu je navrela v glavo, srce pa – tako se mu je dozdevalo – je obviselo v praznem in je drgetalo. (A. Hieng, Sodobnost 1954, 506) | Topolščaku je kri silila v glavo; skrinjica je bila težka, silo težka in vedel ni, kaj bi odgovoril. (J. Kersnik, Testament, LZ 1887, 40) | Kar jaz morem presoditi, bi rekel, da je to vročinska bolezen, ker ji kri tako v glavo sili. (F. Erjavec, Zamorjeni cvet, SG 1861, 31) | ... ruto, ki mu je še vedno iz žepa mahala, popravi, to je, skriva jo vso v žep, ker sama misel, da bi jo kdo vtegnil viditi, mu že kri v lice sili. (S. Jenko, Tilka, SG 1858, II, 78) | Pritiskal je zgoraj in spodaj, begal s prsti po klaviaturi, razžaril se, da mu je stopila v stara lica kri ... (M. Pugelj, Mimo ciljev, 1914, 83–84) | Al ko se oziraš v plesavce drugam, / Jaz revež ne vem se obrniti kam, / kri stopi mi v lice ... (F. Levstik, Pavliha 1854, Plesavki, 54) | Deklica je s temi besedami stopila pred svojo teto; ali ko zagleda valtmajstra, šine jej kri v obraz, beseda jej zastane. (F. Erjavec, Huzarji na Polici, SG IX, 1863, 72) | Manica je za trenutek še bolj prebledela, potem pa ji je naglo šinila kri v lice. (J. Kersnik, Rošlin in Verjanko, LZ 1889, 520) | Zbodla ga je bila marsikatera opomnja Jankova in ko se je občinstvo smijalo neokretni njegovi ljubezni, šinila mu je vsa kri v glavo od srama in jeze. (J. Trdina, LZ 1888, 145) | Tajniku je udarila kri v obraz, vendar se je še premago-

val. »To so bajke,« je dejal omalovažujoče, »na katere jaz nič ne dam.« (M. Kranjec, Sreča na vasi, 1933, 36) | Kdo vas je najel, da žvižgate, še preden sem spregovoril?« je vprašal Gorjan, ki mu je kri udarila v glavo. (J. Pahor, Matija Gorjan, 1940, 336) | Ubogemu dekletu je zalila kri blede obraz, z drugo roko ga je dvakrat ali trikrat pogladila po kodrasti glavi. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 580) | Gospodu Fruebergerju je kri zalila obraz in začel je kričati na vse pretege: »Kašper! Kašper. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 393) | »He, prijatelj, ali imate ptiče pod klobukom?« ustavi ga Edvard. Planinec se je ozrl, ostrel in kri mu je zalila obraz. (F. Detela, Trojka, 1897, 38)

kri je tēkla v potókih /ekspr.; pren., hiperbolično, 3. os. ed., tudi sed. in prih./ *prelito je bilo veliko krvi; bilo je veliko mrtvih; bili so hudi boji*

Cesar je imel vojake na vse strani svojega cesarstva in človeška kri je tekla v potokih po zemljah, ki so nam bile tuje in kjer nismo imeli ničesar iskati. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 462) | Kri je tekla v potokih skozi ulice, zakaj vse, ki so jim prišli v roke, so okrutneži podavili in pomorili. (V. Slemenik, Izdajavec, 1907, 49) | Indija in Pakistan sta na trnih: če se zgane le del indijske 120-milijonske muslimanske manjšine v hindujskem oceanu, bo kri tekla v potokih. (Delo, 19. okt. 2001, NB) | Slovenci tega kratkega, a nadvse intenzivnega obdobja nismo zmistificirali v »epopejo«, ker to tudi ni bilo; ni bilo krvi, ki bi tekla v potokih, ranjencev, talcev, junaštev, skratka, ni bilo vse tiste scenografije in koreografije iz poznejših partizanskih filmov. (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Pet kol pred koncem je drama dosegla vrhunec: večno drugi Keres, neustrašni borec Geller in Petrosjan imajo enako število točk. In ko naj bi kri tekla v potokih, je »armenski tiger«, kot so Petrosjana tudi imenovali, izjavil nekaj povsem nelogičnega in nerazumljivega. (Delo, 11. mar. 1999, NB)

© hr., srb. *teku potoci krvi; krv curkom curi*; rus. *krov' tečēt ruč'ēm*.

kri je udárila kómu v glávo, gl. *kri je šla komu v glavo*.

kri je zalila kómu obráz, gl. *kri je šla komu v glavo*.

kri je zastála kómu v žilah /ekspr.; pren., 3. os. ed., nedov. *zastajati / zelo se je prestrašil*; sop.: **kri je komu zledenela v žilah**

Kri mu je zastala v žilah (od groze). (Pavlica, 196) | Prekinil je samega carja in vzkliknil: »Ta je iz vrst Slovenov, ki so uničili Hilbudija!« Dvorjanom je zastala kri v žilah. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Prva knjiga, NB) | Marešalo je premeril pevce z besnim pogledom, da je zastala kri v žilah celo stražarju, ki ni bil nič kriv. (M. Vošnjak, Kri in vino, 1963, 97) | Jaka in Mirko sta stala pred njim, tudi Janez je na pogradu sunkoma vstal. Vsem je zastala kri v žilah, le Štefan se je iznenada vreščeče zasmel. (B. Zupančič, Štirje molčiči in druge zgodbe, 1951, 44) | Glasno vpitje je postajalo vedno bolj razločno in je bilo strašno, tako strašno,

da je Gabu zastala kri v žilah. »Jojmene, zdaj je ravno polnoč,« je spreletelo Gaba. (J. Vandot, Roža z Mucne gore, NB) | Ta prizor je režiran in igran tako veristično verno, da zastaja v gledalcu kri, kakor da znova prisostvuje nekdanjim strahotam. (F. Albreht, Odsevi časa, 1961, 479)

kri je zledenela kómu v žilah /ekspr.; pren., 3. os. ed., nedov. ledeneti/ *zelo se je prestrašil*; sop.: **kri je komu zastala v žilah**

Švabska kurba švabska kurba! bo zakričala Grudnovka in iz dvoriščnih stanovanj in zgoraj z ganka, od vseh strani bo zavreščalo in zakričalo, da bo Gretici zledenela kri v žilah. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Kri v žilah mu je zledenela; peljali so se proti vojaškemu poveljstvu, Ajševici! Počutil se je kot ameriški puran na dan zahvalnosti in mrzlično razmišljal, kaj naj stori. (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | V tej kakofoniji, od katere zaledeni kri v žilah, se jim je pridružilo še razbijanje velikih, nizko donečih bobnov v spremstvu cimbal, oboe, piščali in velike školjke, ki jih uporabljajo kot trobila. (Viva, mar. 2003, NB) | Takrat jo je pogledal zadnjič in čutil je, da mu od neznane groze in od tega pogleda, od nečesa, kar je bilo v avtomobilu in česar ni mogel razumeti, ledeni kri v žilah. (D. Jančar, Prikazovanje, NB) | Slovesnost, ob kateri je ljudem pri najhujši poletni vročini ledenela kri v žilah, je trajala nekaj več kot pol ure. (Delo, 12. jul. 2001, NB)

◆ Frazem *kri je komu zledenela v žilah* z nedovršno različico z glagolom *ledeneti* je nastal po predstavi o nenadni nepremičnosti, vkopanosti koga ob hudem strahu: pri tem naj bi kri zastala, zaledenela.

◎ češ. *krv tuhne v žilách komu; krev stydne v žilách komu*; rus. *krov' stynet u kogo v žilah; krov' ledeneet u kogo v žilah*.

krí ledení kómu v žílah, gl. **kri je komu zledenela v žilah**.

krí ni vóda /ekspr.; pren., nikal./ *s človekovim temperamentom, z njegovimi sorodstvenimi vezmi je treba računati*

Barbara je bila preveč prestrašena, da bi si upala kako drugače zagotoviti svoj mir. Vendar, kri ni voda in tako mati sploh ni vedela, da je Citino mladost grobo zaznamovala temna skrivnost. (Sonja Koranter, čebelji roj, NB) | Poleg genov, narave je glavni vzgojni faktor družina, ali je to biološka družina ali psihološka, to ni bistveno. Rek »kri ni voda« v tem primeru ne drži. V psihološkem smislu je kri lahko tudi voda. (Delo, 21. jul. 2001, NB) | Krmilo je tako prevzel Carlos Caetano Bledorn Verri »Dunga«, potomec nemških in italijanskih priseljencev. Da kri ni voda, je morda najbolj pokazal s svojim pristopom k igri, kot sila racionalen zvezni igralec in kot trener, ki ne priznava zvezdniškega statusa. Nogometna samba zanj ni nič vredna, če za njo ne stoji trdo delo, disciplina, kolektivni duh in nepopustljivost. (Delo, 5. jun. 2007, NB) | Pravi, da se je

od njega navzel širine, g. Vojko pa mi je sam omenil Jožetovega starega očeta, ki je bil zelo zgovoren in duhovit človek. Aha, pomislim spet, kri ni voda. Stržajevo spretnost uporabe besed so gotovo opazili tudi njegovi predstojniki v verskih šolah, ki so ga hoteli poslati v cerkveno diplomacijo. (Delo, 11. sep. 1999, NB)

◎ angl. *blood is thicker than water*; fr. *on sang ne peut mentir*; nem. *Blut ist dicker als Wasser*.

kri tēče kjé /ekspr.; pren./ *ugašajo življenja*

Od tedaj naprej teče v Laosu kri, divja prava državljanska vojna z vsemi azijskimi kontradikcijami ... (M. O., Naši razgledi 1961, 511) | Za ljudsko srečo teče strašno rada kri. (J. Kozak, Maske, Georgesova, 1940, 188) | »Cesarju se ponudim, da bom hodil na vojsko.« Puščavnik si je pogladil belo brado, odmajal z glavo in rekel: »Ljubi moj, ne tako. Na vojski teče kri in se je hudič vesel. (F. S. Finžgar, Makalonca, NB) | V Alžiriji spet teče kri. Predsednik Buteflika zagotavlja, da napadalcem ne bo uspelo zavreti procesa nacionalne sprave. (Delo, 8. sep. 2007, NB)

◆ Frazem *kri teče kje* je nastal na osnovi dejstva, da je močno krvavenje med najpogostejšimi vzroki za smrt koga, ki je žrtev zlasti vojn, revolucij, pobojev, terorističnih dejanj.

kri vrè kómu [v žílah], gl. *kri zavre komu [v žílah]*.

kri za kri /ekspr.; pren./ *izraža, da je komu za povzročeno zlo treba vrniti z enako mero*; sop.: **glavo za glavo; oko za oko; zob za zob**

Zob za zob, glavo za glavo, kri za kri ... Kruti, preprosti, strašni, strogi in nepodkupljivi zakon narave ... Tudi naša Jugoslavija se še nahaja na žalostnem seznamu evropskih držav (ni jih več veliko), kjer je krvno maščevanje še živo. (I. P., Tovariš 1971, št. 25, 18) | Kri za kri, življenje za življenje – Palestinci z maščevanjem aktivistov Hamasa niso odlašali. (Delo, 2. avg. 2001, NB) | Gre namreč za etični kodeks iz 15. stoletja, ki je v ustnem izročilu živel mnogo prej, a ga je »uradno« sestavil Leka Dukagjini, ki je živel prav v teh krajih, vzhodno od Skadra v dolini Drima. Pozneje, skozi stoletja, je za Albance, ne glede na to, kjer živijo, postal nekakšno sveto pismo, katerega temeljna »pravila« so poenostavljeno rečeno: kri za kri, glavo za glavo. (Delo, 22. apr. 2003, NB) | Po načelu »kri za kri, oko za oko« v družinah, ki morajo opraviti sveto dejanje maščevanja, določijo človeka, ki bo prevzel to nalogo, hkrati pa že vnaprej predvidijo možne posledice tega dejanja. (Delo, 9. jan. 1998, NB) | Očeta mi je umorila mati – / Jaz sem umoril mater, kri za kri. (J. Stritar, Pesmi, 1869, 152) | ... le ta misel jo nekoliko tolaži, da je morivec v pesteh. »Kri za kri!« vpijejo vsi. (J. Trdina, Arov in Zman, SB 1850, 135)

◎ hr., srb. *krv za krv; glavu za glavu*; rus. *krov' za krov'*.

krí zavrè kómu [v žílah] /ekspr.; pren., nedov. vre/ *zelo se razburi; zelo je razvnet*; sop.: **popeniti; razkuriti se; skočiti iz kože; zgubiti živce**

Zdaj, ko si ga je nekoliko поблиže ogledala in se prepričala v njegovo telesno zdravje, ji je zavrela kri, ne da bi si mogel Janko to njeno jezo pojasniti. (M. Rožanc, Slepo oko gospoda Janka, 1972, 29) | Stisnila je pesti, kakor da hoče moža udariti, a so ji roke zopet padle ob telesu. Zavrela ji je kri, izgubila je razsodnost. (F. Bevk, Slepa ulica, 1951, 121) | ... ko je čul, da se mu celo tatinstvo podtika, tedaj mu je zavrela kri po vseh žilah ... (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 232) | Kadar pride gospod Benedikt do tega znamenja, mu zavre kri. (J. Korban, Koča v globeli, 1929, 8) | Vsa kri mi je vrela in je ravno prav, da si me zbudila. (R. Šeligo, Poganstvo, 1973, 88) | In tudi nepreviden, prenel je človek tedaj, kadar v šumeči godbi suče svojo vitko plesalko ter v rokah in ob vsem životu čuti, kako naglo vre njej kri po žilah. (J. Kersnik, Cyklamen, LZ 1883, 220) | Jeza me je popadla, kri mi je vrela, pa veliko vaščanov je bilo v hiši, nobene nisem rekel. (J. Jurčič, Nemški valpet, SG 1867, 82) | ... nenavadna sramota ga obhaja, kri mu v lice vre in nobenega odgovora ne ve. (V. Zarnik, Maščevanje osode, SG 1862, 375) | Kri je v mojih žilah vrela, /ali nisem se ti vdala. (A. Gradnik, De profundis, 13) | Hitro je vzkipela njena vroča kri in z gorkimi besedami mu je očitala nevhvaležnost. (F. Detela, Malo življenje, LZ 1882, 519) | Ali kadar vzame oni modni list in novič čita njega vsebino, vzkipi mu zopet kri. (J. Kersnik, Jara gospoda, LZ 1893, 687)

mesó in krí, gl. meso.

mírna krí /ekspr.; pren./ *mirnost, hladnokrvnost, prisebnost*

Mirna kri za veliki pok. V NLB bo v času prehoda na evro delalo 1300 zaposlenih, še 400 pa jih bo pripravljenih doma. (Delo, 21. dec. 2006, NB) | Štrafela jih je znova poklical, na moč trezno in kolikor se je dalo z mirno krvjo. (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 13) | In glede na to, da sem v predhodnih fazah pač govoril zoper ekskluzivizem, mislim, da bi bilo primerno z neko mirno krvjo upoštevati, seveda to, kar nam je Maks govoril, da je neka specifika. Ampak po drugi strani, če govorimo o sodelovanju z državnim zborom, potem bi to sodelovanje moralo potekati med vsemi, ki sedimo v tem državnem zboru, in ministrstvom za zunanje zadeve. (Državni zbor RS: 6. redna seja 24. 05. 2001, NB)

mírno krí /ekspr.; pren., navadno v medmetni rabi, v tož., tudi z **le, samo, kar/** *izraža mirnost, hladnokrvnost, prisebnost*

Odgovor ministrstva za delo se glasi nekako tako: »Podatkov še ni, a mirno kri. Sredstva zavarovancev niti v najslabšem primeru ne bodo ogrožena.« (Delo, 18. mar. 2002, NB) | »Ej, dečko, le mirno kri. Kaj bi rad šel zaradi umazanega ogorka v kazensko celico?« (C. Kosmač, Ogorek, NB) | Pogajalci, kar mirno kri, saj nimam nobenih dokazov. Sumljivo je pa le!« (Delo, 18. avg. 1998, NB) | Le mirno kri, vse je v redu, si je prigovarjala ... Da ne bo potem prišla na zmenek z Milošem vsa rdeča in zbegana, za prazen nič!« (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Samo mirno kri. »Ne glede na to, kako po-

gosto cukaš olivo, ne bo zato nič prej zrela.« (Delo, 23. avg. 2003, NB) | Na zadnji trening Francozov je prišel tudi Michel Platini (Italijan po očetu), takole je spodbudil »finaliste«: »Samo mirno kri in živce, odigrati je treba le dobro šahovsko partijo, tako kot smo jo skupaj s Tigano, Giresom, Fernandezom, Batsom, Amorosom proti Altobelliju, Bergomiju, Scirei, Baresiju v Mehiki.« (Delo, 3. jul. 1998, NB)

módra krí /ekspr.; pren., navadno kot prilastek/ *plemiški rod*; sop.: **plemenita krí**

Bi modro kri celjskih grofov zamenjali s kolumbijsko? Ne bi je zamenjal, raje zamešal. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Nekateri se imajo za direktne potomce preroka Mohameda, drugi trdijo, da so sodelovali v zgodnjih krščanskih zadevah v Sveti zemlji. Radi zatrjujejo, da so nekaj več kot drugi zemljani in da imajo modro kri, čeprav sem lahko večkrat videl, da jim teče lepo rdeča. (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Predvsem z Dunaja je na pravljlični oddih prihajalo čedalje več uglednikov tudi modre krvi, denimo avstrijski prestolonaslednik Franc Ferdinand in črnogorski kralj Nikola I. Petrović Njegoš. (Delo, 6. jul. 2000, NB) | Postopek za vrnitev izgnancev modre krvi je začela Prodijeva vlada pred petimi leti, vendar se je zataknil v poslanski zbornici ... (Delo, 5. feb. 2002, NB) | Novodobna ponudba je namenjena predvsem srednjemu razredu potnikov (v razvitih državah), ki so mlajši in bolj aktivni, imajo pa manj časa, ki ga lahko preživijo na morju kot nekdanji premožni upokojenci modre krvi, ki so včasih prevladovali na seznamih ladijskih potnikov. (Delo, 9. jul. 1998, NB) | Prvenstvo pa ne bo dolgo brez »modre« krvi: v petek namreč v Ramsauu pričakujejo švedskega kralja Carla Gustava. (Delo, 24. feb. 1999, NB) | Doslej 40 odstotkov dednih peerov, rojenih zunaj zakonske zveze, ni imelo pravice do omebe v bibliji modre krvi. (Delo, 27. maj 2001; NB) | Potem me je nekega dne res poklicala domnevno poslednja prava predstavnica modre krvi na Slovenskem, recimo Hana Plavič, da ji ne bi z izdajanjem njenega imena naredili kake škode. (Delo, 28. nov. 1998, NB) | Ker v graščino nikoli ni uspelo vdreti nobeni vojski, niti turški, so podzemeljski hodnik do vaške cerkve menda uporabljale le grofice in druge ženske modre krvi za pot k maši in nazaj domov. (Delo, 3. jul. 2001, NB) | Dobro prenaša ceno slave, tako da je na igrišču še vedno zgolj odličen rokometas in ne zvezdnik 'modre krvi'. (Delo, 9. feb. 1998, NB) | Toda to me prav nič ne preseneča, ker, moram vam priznati, teče v meni nekaj modre krvi. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 129) | Slovenski kmet ni znal modre krvi nikoli prav ceniti. (J. Trdina, LZ 1887, 278)

♦ V starejših slovarjih se frazem *modra kri* pojavi v Glonarjevem slovarju 1936 pri iztočnici *moder: modra kri*: plemenita, gosposka. V Plet. I, 467, je pri iztočnici *kri* samo izraz *knežje krvi*, v kateri ima sestavina *kri* enak pomen: 'rod, poreklo, izvor'. Vseevropski frazem *modra kri* je prišel k nam z možnim posredovanjem fr. *le sang bleu*. Ta

izhaja iz šp. *sangre azul* in se je prvotno nanašala na zahodnogotske plemiče, katerih žile (pravzaprav vene) naj bi bile zaradi bele kože v nasprotju s temno kožo Mavrov modrikaste. Ta lastnost naj bi bila dokaz njihove odličnosti. V ruščini pa se ob običajnem *golubaja krov*' za negativno označevanje plemiškega rodu uporabljajo frazemi *belaja kost*', *golubaja kost*', *golubaja kostočka*. Sestavina *belaja* v frazemu *belaja kost*' ima siceršnje pozitivno barvno simboliko spremenjeno v negativno. Frazem *golubaja kost*' z različico *golubaja kostočka* je nastal po kontaminaciji frazemu *golubaja krov*' in *belaja kost*. Za človeka nizkega, nearistokratskega rodu se uporabljata rus. *seraja kost*', v predrevolucijski Rusiji pa *černaja kost*' 'človek, ki pripada nižjemu sloju, preprostemu ljudstvu z nepomembnim, nepriviligiranim položajem' (gl. SRF³, 350, 351).

© češ. *modrá krev*; fr. *le sang bleu*; hr., srb. *plava krv*; pol. *blękitna krew*; rus. *golubaja krov*'; *belaja kost*'; *golubaja kost*'; *golubaja kostočka*; šp. *sangre azul*.

ne umazáti si rók s krvjó, gl. **roka**.

ohraniti hladno kri /ekspr.; pren./ *ostati miren, priseben*; sop.: **ohraniti mirno kri**; prim. **hladnokrvn**, **hladokrvnež**, **hladokrvno**, **hladnokrvnost** Evelini pa se je posrečilo, čeprav se je silno ustrašila, da je ohranila hladno kri. (J. Dos Passos – B. Verbič, Trilogija ZDA II, 1962, 120) | Še en dogodek, ki priča, da pastir puranov kričačev ni bil samo pogumen, da je znal ohraniti hladno kri in je bil dober opazovalec. (F. Knific, Junak s pristave, 1929, 33) | V večjih in drugih zlohotnih demonih je ponazorila ljudska domišljija vero v delovanje pogubnih moči v naravi in človeku samem: nasproti njim je treba ohraniti hladno kri in jasno glavo. (J. Kelemina, Uvod, W. Shakespeare – O. Župančič, Macbeth, 1921, 9) | Viljem ni vedel, kaj in kako bi; le to mu je hodilo po glavi, kaj bo baron Ungnad mislil, ko ga bo tožilo celjsko poslanstvo. Čeheju pa je naravna veselost ohranila mirno sodbo in hladno kri. (F. Detela, Veliki grof, NB) | Short je gotovo imel tudi boljše poteze, a pod pritiskom ure, je bilo nemogoče ohraniti hladno kri. (Delo, 11. avg. 1999, NB) | Krščanski demokrati zdaj igrajo na hladno kri in mirne živce. Na vse »neokusne šale SLS« zgolj zmajujejo z glavami in se smejijo. (Delo, 21. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *ohraniti hladno kri*, enako sopomenka *ohraniti mirno kri*, temelji na prenesenem pomenu sestavine *kri*: 'ta tekočina pri človeku kot nosilec a) vitalnosti, temperamenta, b) čustvenega stanja, vznemirjenosti'. Kakšna so ta čustva, nakazujeta sestavini *hladna* in *mirna*, pri čemer je glede na kri, ki ima temperaturo človeškega telesa, prvotnejša prva. To dokazujejo tudi zloženke *hladnokrvn*, *hladokrvno*, *hladokrvnež*, *hla-*

dnokrvnost, npr. biti hladnokrvn, hladnokrvnež, hladnokrvno odgovarjati, pokazati hladnokrvnost. © angl. *to keep a cool head*; *to keep one's cool*; češ. *zachovat chladnou krev*; fr. *garder son sang-froid*; hr., srb. *ostati hladne krvi*; nem. *kalt es Blut bewahren*; *ruhig[es] Blut bewahren*; *einen kühlen Kopf behalten*; rus. *sohranit' hladnokrovie*.

ohraniti mirno kri /ekspr.; pren./ *ostati miren, priseben*

Ohraniti moramo mirno kri pred provokacijo vlade. Mogoče preprečimo vladni načrt z nasprotno potezo. (I. Grahor, Življenje in smrt, 1968, 277) | Le Krobath je ohranil mirno kri. Najprej je z mirnimi potezami na obrazu posredoval pri sodniku, da so njegovi vročeglavci spustili Adama iz rok, potem je pomiril svoje čvekave sodruge. (D. Jančar, Galjot, NB) | Vse kaže, da ni bil prav »prepričljiv«, saj je uslužbenec ohranil povsem mirno kri in ni kazal kdo ve kakšne vneme, da bi roparju postregel. (Delo, 5. okt. 2001, NB)

◆ Gl. *ohraniti hladno kri*.

píti kri kómu /pog. ekspr.; pren./ *brezobzirno izkoriščati*; *zelo mučiti*, *trpinčiti*

Niti v najbolj razbrzdanih trenutkih nisem bil kot duhovnik samo pri dobrem farovškem kosilu, kot kralj pa sem bil sploh vsak trenutek na oprezu, ali ni kje kaka brezvestna gnida, ki mojemu narodu pije kri. (P. Zidar, Barakarji, 1968, 6) | Nekakšna silna težnja je Vortincevu že od mladih nog pila kri: da bi imel dobrodejen vpliv na zgodovino svoje domovine. (A. I. Solženicin – J. Moder, Avgust štirinajstega I., 1973, 246) | Demobilizirani vojaki so skušali najti ... tiste gnide, tužibabe, pijavke, zavoljo katerih so morali kdaj tičati v garnizijski luknji ... ali so jim kakorkoli drugače pili kri v četi. (L. Kovačič, Sporočila v spanju, Resničnost, 1972, 220–221) | Vrag, ne boš pustil, da mi bo pila kri! Mož. (F. Kozak, Legenda o svetem Che, 1969, 7)

◆ Frazem *piti kri* komu se nanaša na nekdanjo predstavo o tem, da se človeška duša nahaja v krvi. Z veliko izgubo krvi zato človek ostane brez duše in umre. S pitjem krvi drugega se torej uničuje njegova duša in prevzema njegovo moč (gl. SRF³, 360). Tudi ta frazem naj bi imel svetopi-semsko poreklo (gl. Janez 6, 53).

© angl. *to suck so. s (life) blood*; *to get so. s goat*; češ. *pít někomu krev*; hr. *piti komu krv*; nem. *jmdn. zur Weißglut bringen*; *jmdm. auf die Nerven fallen/gehen*; *jmdn. bis aufs Blut reizen*; *jmdn. bis aufs Blut peinigen*; *jmdn. bis aufs Blut quälen*; rus. *pit' krov'č'ju*; *sosat' krov'č'ju*; *sedet' v pečenkah komu*.

plačáti káj s krvjó /ekspr.; pren./ *doseči*, *pridobiti kaj z žrtvami*; prim. **preliti kri [za koga/kaj]**

S krvjo najboljših sinov in hčera smo plačali svojo narodno in socialno osvoboditev. (SPor 20. 1. 1951) | Za pokopališčem o polnoči / S krvjo mi boš plačal te

laži. (J. Stritar, Pesmi, 1869, 144) | »Polijski načelnik in minister za notranje zadeve sta odgovorna zato,« je dejal mlad fant, v množici moških, ki je vpraševala po televizijski kameri. »Plačati bodo morali s krvjo. Ne gre drugače.« (Delo, 18. nov. 2002, NB) | Zakaj se ne prepove objavljanja (radijskih) sporočil o radarskih kontrolah? V imenu svobode govora, ki se plačuje s krvjo, tudi nedolžno? (Delo, 17. avg. 1999, NB) | Skupaj s sonarodnjaki, ki živijo v Iraku in Iranu, so začeli na začetku dvajsetega stoletja sanjati o neodvisni državi. Svoje sanje še danes plačujejo s krvjo. (Delo, 5. dec. 1998, NB)

♦ V frazemu *plačati kaj s krvjo* je sestavina *kri*, ki je življenjsko pomembna za delovanje človeškega telesa, prisposoba za življenje (prim. *plačati kaj z življenjem; dati življenje za koga/kaj*).

plemenita krí /ekspr.; pren./ *plemiški rod*; sop.: **modra kri**

Zakaj poznali so ga kakor moža, ki je bil prepričan, kako visoko ga plemenita kri povzdiguje nad navadne ljudi, ki ne štejejo slavnih očetov. (J. Jurčič, Hči mestnega sodnika, SG 1866, 247) | In da se je Gregor tako zavrgel! Saj se je po njegovih žilah pretakala plemenita kri starih Turjačanov! Kaj bo, kaj bo, če svet zve vse to? (I. Zorec, Stiški tlačan, NB)

postati mesó in krí, gl. **meso**.

preíti kómu v krí [in mesó] /ekspr.; pren./ *preiti v navado koga*; prim. **priti komu v meso in kri**

Navadila bi se cest. Komur preidejo v kri, se jih ne more odvaditi. (M. Kranjec, Pesem ceste, 1934, 138) | Ničesar ni dovolil ne sebi ne drugim, kar bi šlo preko nujnosti, s katero kmečko življenje zveže človeka; tega ni delal zaradi sosedov ali kogarkoli, le v kri mu je prešlo, da ni nič storil, kar ni imelo svojega smisla in koristi. (T. Šifrer, Kmet in stvari, 1947, 117) | V praksi nas ne pušča na cedilu samo tisto znanje, ki nam je res že prešlo v kri in meso. (Rafael Ajlec, Obzornik 1951, 94) | Po nekaj mesecih vztrajnega vežbanja vam bo prešlo to pravilno preponsko dihanje tako v kri in meso, da ne bo treba nič več misliti nanj ... (Jože Tiran, Obzornik 1951, 219)

preíti kómu v mesó in krí, gl. **meso**.

preliti krí kóga /ekspr.; pren., nedov. **prelivati/ zave-stno povzročiti (krvavo) smrt koga**

»Pravičen si ti, ki si in si bil, ti Sveti, ker si tako razsodil! Ker so prelili kri svetih in prerokov, si dal piti kri tudi njim: zaslužili so to. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | »Našli bomo vse, ki so prelili kri naših državljanov. Nikomur ne bomo prizanesli,« je izjavil Šaron po eksploziji avtomobila bombe v kenijskem hotelu, v kateri so bili ubiti trije izraelski turisti in 12 Kenijcev. (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Kostumi aludirajo na antični zbor (v dolgih, črnih oblekah), deloma uporabljajo pantomimo in mazanje s krvjo kot pričevanje o zločinih. Ker je tempo predstave počasen, a intenziven, je tak pristop do oblikovanja zbora funkcionalen in prepričljiv: antični zbor vedno ve, kdo je v rodbini prelil kri. (Delo, 19. avg. 2000, NB)

♦ Frazem *preliti kri* koga izhaja, kot je razvidno iz prvega navedka, iz Sv. pisma (gl. Jeremija 26, 15; Ezekijel 22, 6 idr.).

preliti krí [za kóga/káj] /ekspr.; pren., nedov. **prelivati/ žrtvovati se, boriti se (za koga, kaj)**

Ko bi zate do zadnje kaplje krvi svojo kri prelil – nikedar ti ne povrnem, kar si mi ti storila. (J. Stritar, Zorin, Z 1870, 197) | Mnogo pa jih je bilo in jih je nekaj še zmirom, ki jim je bilo usojeno ob rojstvu, da prelijejo srčno kri v boju z neizmernim in nevidnim sovražnikom. (I. Cankar, Knjiga za lahkomišelnje ljudi, 1901, 3) | O Lovre, ko bi ti jaz pomagati mogel, svojo srčno kri bi prelil zate. (Mandelc, Ceptec, SG III 1859, 91) | Najrajše so imele junake, ki so se borili s Turki in prelivali kri za krščansko vero. (J. Trdina, SG 1882, 303) | Evropska unija si na svojih tleh prizadeva vzpostaviti lasten obrambni sistem. Šestdeset let po tem, ko so Američani prelili kri za svobodno Evropo, je prišel čas slovesa. (Delo, 26. mar. 2005, NB) | Arabska televizija Al Džazira pa je danes objavila tudi dele videoposnetka, na katerem drugi človek Al Kaide Ajman la Zavahiri hvali »mučenike«, ki so za islam prelili kri. Hkrati poziva muslimane, naj se borijo proti Združenim državam Amerike in vsem njenim zaveznikom po svetu. (Delo, 21. sep. 2007, NB)

prelivati krí [za kóga/káj], gl. *preliti kri za koga/kaj*. **priti kómu v mesó in krí**, gl. **meso**.

puščati kómu krí /ekspr.; pren./ *mučiti, delati težave; uničevati koga*

Charlesova mati jih je kdaj pa kdaj obiskala, vendar se je že čez nekaj dni zazdelo, da jo je snaha po svoje nabrusila, in kakor noža sta mu jeli puščati kri s svojimi pripombami. (G. Flaubert – VI. Levstik, Gospa Bovaryjeva, 1953, 24) | Namučil nas je ta Tarantinov ciciban skoraj z vsem: z intelektualističnimi dialogi tam, kjer bi moral biti suspens, z dobrimi igralci (Borut Veselko, Pavle Ravnohrib, Magnifico, Urška Božič, Aljoša Rebolj, Vlado Novak), ki so gnjavili drug drugega in si puščali kri, zlasti pa s svetopisemsko metafiziko nasilja, ki da je resnica našega življenja. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | Kaj bomo storili s presežki estetskih dražljajev, ko bomo (če bomo) doživeli črni četrtrek? Komu bomo puščali kri in komu pristrigili peroti? (Delo, 25. maja 2002, NB) | Zaman je Edvard Stanič svojim nasprotnikom v stranki, ki so mu puščali kri z zahtevami, naj bo SKD tako »pokončna, načelna, prepoznavna, odločna« in »poštena kot SLS«, pred leti razlagal, da to ni mogoče, ker enostavno ni res in ker ne gre. (Delo, 24. okt. 1998, NB) | Vitalni center pa je, če izvzamemo požrtvovalneže, ki si za realizacijo svojih projektov dnevno puščajo kri in dušo, resnično samo eden, in sicer Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. (Delo, 30. avg. 2003, NB) | Ovco slabega gospodarja tudi pozimi strižejo. Ta stari slovenski pregovor velja za našo Slovenijo, le da nas ne samo strižejo, ampak nam po krivdi slovenske oblasti že puščajo kri naši zahodni in severni sosedje. (Delo, 27. maja 1998, NB)

◆ Frazem *puščati komu kri* temelji na dejstvu, da je kri nujno potrebna za delovanja človeškega telesa in se tudi zato imenuje življenjska tekočina. Ko jo kdo komu pušča, zelo ogroža njegovo zdravje, obstoj, preneseno ga muči, uničuje, mu dela težave.

◎ angl. *to bleed so. dry*; hr., srb. *puštati komu krv*; *pustiti komu krv*.

rdeč kot kri /nevtr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo rdeč*; sop.: **rdeč kot kuhan rak**; **rdeč kot puran**

Na sredi pri pečkah je bilo rudeče kakor kri in od tod mislim, da se je prijelo te hruške ime: kravajnica ali krvojnica. (J. Trdina, LZ 1886, 139) | Černi valovi butajo serdito ob pečovje, le malo zvezd sveti na temnem obnebu in še te so rudeče kot kri. (F. Erjavec, Zamorjeni cvet, SG 1861, 37) | In ovenčali smo te z rubini, / rdeči in žarki kot kri so. (C. Golar, Gospa Sveta, Poletno klasje, 1923, 143) | Iz trt sem ji natočil prvega vina in je rekla: »Vidiš, pa je le rodil vinograd. Jagode so črne, a vino je rdeče ko kri!.« (B. Magajna, Vinograd, 289, GISON)

◆ Primera *rdeč kot kri* temelji na barvi krvi, ki je splošno znana v nasprotju do sestavin *kuhan rak*, *puran* v sopomenskih frazemih, kjer to poznavanje ni (več) splošno.

◎ češ. *červený jako krev*; *rudý jako krev*; hr., srb. *crven kao krv*; nem. *rot wie Blut*; *blutrot*.

scáti krí /vulg.; pren., kot primera z *da* v prih., navadno kot grožnja/ *izraža veliko mero, stopnjo*

Pritisnil vas bom, vse od kraja, da boste scali kri! (T. Svetina, Ukana I, 1966, 203) | Jutri te bom na vaji prisilil, da boš ril po blatu kot svinja. Gnal te bom, da boš kri scal ... (V. Kavčič, Upanje, 1966, 150) | Rekel sem si, tako sem si govoril: pretepel ga bom, da bo kri scal, ta hudič, pasja mrcina, le naj počaka! (M. Tomšič, Krog v krogu, 1968, 101) | Zato, ker bo veliko bolje zate, če vse priznaš, se pokajaj in podpišeš. Jaz že vem. Drugače boš scal kri. (L. Kovačič, Sporočila v spanju, Resničnost, 1972, 116) | Pred dvema letoma, tik pred javno predstavitev prvega Poročila o človekovem razvoju, sem na lastnem telesu preskusil star slovenski rek o tem, da je tako »garal, da je kri scal«. Zdravnica me je hotela takoj poslati v bolnico na preiskave, a nisem imel časa za take preglede. (Delo, 16. dec. 2000, NB)

◆ Frazem *scati kri* se navadno v dvogovoru v prihodnjiku z *da* v primerjalnem odvisniku uporablja kot grožnja oziroma izraža visoko mero, stopnjo tega, kar izraža predhodno besedilo. Nastal je iz besedne zveze *scati kri*, ki pomeni 'izpraznjevati sečni mehur skupaj s krvjo'. Kri v urinu kaže na nezdravo stanje prizadetega in je tudi zelo neprijetno in boleče. Zato je grožnja, da se bo to komu res zgodilo, zelo resna.

tičáti v křvi kómu káj, gl. v *krvi je komu kaj*.

umazáti si róke s krvjó, gl. **roka**.

v křvi je kómu káj /ekspr.; pren./ *prirojeno je komu kaj*

V krvi jim je nesrečna sla, obup in beg pred samim seboj. (Ljuba Prenner, Življenje za hrbtom, 1936, 64) | Menda je sv. očetu to že v krvi, da rad hodi navzgor. (V 1929/30, 94) | Skromnost ti je še vsa v krvi; to je kakor sušica. (I. Cankar, Knjiga za lahkomišelnje ljudi, 1901, 41) | Človeku je prirojeno – rekli bi lahko, da mu je v krvi – da dela. (Pavle Kogej, Organizacija in psihologija dela, 1963, 38) | Peter Majcen, ki je takoj stopil k mizi, je mimogrede blisknil po njem. Svojega pogleda se ni niti zavedal; to mu je bilo v krvi. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Jaz sem tak, da odpuščam, in to bi mu tudi odpustil, ko ne bi bil s predstojniki ves sluzav in slinav, prasec. Korak pa sem le malo pospešil, to je človeku v krvi. (D. Jančar, Krištof, NB) | Bil je namreč tako ustvarjen, da ni mogel videti vklenjenega človeka. Ni dalo njegovo mehko človekoljubje, ki mu je tičalo v krvi, ki mu je bilo prirojeno in se ga ni priučil iz knjig. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospod Franjo, NB) | Njegov sosed in sovražnik Smerajec je bil deset let mlajši od njega, toda v tožbah nič manj podkovan, le nekoliko previdnejši. Pravdarstvo mu je tičalo že v krvi. (F. Milčinski, Muhoborci/Domородna povest, NB)

vróča krí /ekspr.; pren./ *strast; jeza, razburjenje*

Kakor v tistem trenutku, ko sem se sklonil v vozu in sem poljubljal njeno srebrno roko, je zaplala v meni vroča kri, razpaljena od vina in od mladosti ... (I. Cankar, Novela doktorja Grudna, NB) | Po meni se je pretakala vroča kri, in mladostna moč me je prešinjala. »Zopet si človek!« (I. Tavčar, 4000, NB) | In prav tam nekje v pozabljenem kotičku njenega neutešljivega srca jo je kljunil spomin davno, davno odsanjanih sanj. O, lepa noč, tiha in mehka noč je bila, ko ji je prvokrat zaplala vroča kri. Kako se je bila ustrašila, kako je bila drhtela v dognanem spoznanju ... (I. Zorec, Pomenki, NB) | Šimen se obrne na Rozalko, ki ni verjela, da bi bilo to mogoče; toda tudi njej odbije prošnjo tako odločno, da je bila globoko užaljena. Hitro ji je vzkipela vroča kri, in z gorkimi besedami mu je očitala nevhvaležnost. (F. Detela, Malo življenje, NB) | Vroč kri zaradi mesa. Cene mesa so se dvignile zaradi uničevanja klavniških odpadkov. (Delo, 6. sep. 2001, NB) | Po pogovorih delegacije DRSC na sedežih obeh občin pa se je vroča kri pomirila, saj so predstavniki direktije zagotovili, da bodo uredili vse, kar še morajo. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Še konec prejšnjega tedna je kazalo, da se je vroča kri zaradi sodne odločitve o zaprtju TV-6 ohladila. (Delo, 23. jan. 2002, NB) | Zato tega segmenta prometne varnosti, ko gre za zbranost voznikov med čakanjem v koloni, ne bi smeli prezreti, še posebej ob dejstvu, da je »vroča kri« največkrat vzrok za hude cestne tragedije. (Delo, 21. jul. 1998, NB) | Nestrpnost, kletvice in vroča kri. Zagovorniki trdijo, da se je prevoz 101,8 kilograma heroína iz Bolgarije na Madžarsko odvijal po scenariju kriminalistov – Andrej Hartman odpovedal pooblastilo svojima zagovornikoma. (Delo, 1. okt. 1999, NB)

◎ češ. *horká krev*; hr., srb. *vruča krv*; *vrela krv*; nem. *heiβes Blut haben*; rus. *gorjačaja krov*.

vroča kri se je ohladila /ekspr.; pren., tudi prih./ *jeza, razburjenje se je poleglo*

Prišedši v sobo, zagnal se je oblečen na posteljo in strmo zrl predse. Nekaj časa od silne razburjenosti ni mogel ničesar misliti, a polagoma se mu je ohladila vroča kri in vsi današnji dogodki so se mu vrstili pred duševnimi očmi, vse besede, kar jih je danes čul, zvenele so mu znova na uho! (Nataša Gale, Fran Gestrin, NB) | Predvidevam, da se bo vroča kri čez nekaj dni ohladila, saj čedalje več odpuščenih uslužbencev sprejema naš socialni program ... (Delo, 10. jan. 2002, NB) | Zaplet je rešil tako, da se je počasi slekel do spodnjic, se v soju mesečine spustil v hladno Donavo do ladijskega vijaka in osvobodil mrežo. Motor je spet zaregljal, vroča kri se je ohladila in soj polnočne mesečine je še močneje zlatil spokojno vodovje velike reke, katere vonj se je mešal z vonjem po morju. (Delo, 3. mar. 2004, NB)

kričati

kričati iz pólnih pljuč, gl. **pljuča**.

kričati kàkor Čič, gl. **Čič**.

kričati, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. **koža**.

kričati kot črédnik, gl. **črednik**.

kričati kot jésihar, gl. **jesihar**.

kričati kot obséden, gl. **obseden**.

kričati kot sráka, gl. **sraka**.

kričati na vsè gřlo, gl. **grlo**.

kričati na žíve in mřtve, gl. **živi**.

krič

dvígniti vík in krič, gl. **vik**.

krič vpíjójčega v puščávi, gl. *glas vpíjójčega v puščávi*.

vík in krič, gl. **vik**.

zádnji krič česa /ekspr.; s prilastkom, tudi kot primera, in pren./ *kar je najnovejše na kakem področju*; prim.

biti zelo v modi

Dober krojač vam vedno lahko naredi obleko, v kateri boste videti pravi brezimnež. Obleka ne sme biti premoderna, nikakor ne zadnji krik mode. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Izurjeno snobovsko oko mimogrede ošvrkne kreatorске kopalke, očala, sandale in ne nazadnje tudi torbe za na plažo, zadnji krik modnih stez, in si na tej podlagi ustvari sliko o tistem, ki jih nosi. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | Zdi se, da zadnje čase noben omembe vreden športni dogodek v Veliki Britaniji ne mine brez ekshibicionističnih izpadov. Sleči vsa oblačila in se nato gol prebiti s tribune do športnega igrišča, kamor so usmerjene televizijske kamere pa tudi radovedni pogledi občinstva, je postalo zadnji krik mode. (Delo, 9. avg. 2000, NB) | Od takrat se njihove puhovke niso kaj dosti spremenile. Zdajšnji lastnik Remo Ruffini poudarja, da jih kupci ne nosijo le kot zadnji krik mode, temveč po več let, saj so zelo trpežne.

(Delo, 8. dec. 2003, NB) | Takšno potrošniško usmerjenost je najlepše pokazal uspeh Applevega iMaca, ki navkljub rožnati propagandi nikakor ni zadnji krik računalniške tehnike. (Monitor, sep. 1999, NB) | Zvočna kartica je Creativov SoundBlaster 64, ki sicer ni zadnji krik tehnike, za veliko večino večpredstavnih potreb pa vsekakor zadostuje. (Monitor, mar. 1999, NB) | Če so rdeči tako uspešni z lanskim modelom, kako bo šele potem, ko bodo iz garaže končno privlekli letošnjega, ki naj bi bil nasploh revolucionaren in zadnji krik tehnike. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Enoпростorci že lep čas uspešno konkurirajo navadnim štirikolesnikom in tudi pri avtomobilskih zmikavtih so kar visoko cenjeni, čeprav niso zadnji krik avtomobilskih snovalcev. (Delo, 30. jan. 2003, NB) | Zabave ob rojstnih dnevih, še zlasti ob »abrahamih«, s slači-plesalko so menda zdaj dokaj moderne za moške družbe in tudi na mariborskem območju naj bi bil to zadnji krik tovrstnega zabavljaštva. (Delo, 4. jul. 2000, NB)

◆ Frazem *zadnji krik* česa temelji na prenesenem pomenu sestavine *krik*, ki večinoma v povezavi s prilastkom *zadnji* pomeni 'kar je najnovejše na kakem področju'. Osnovna predstava frazema verjetno izhaja iz dejstva, da se nove stvari ponujajo, prodajajo ali uveljavljajo glasno, tj. z vikom in krikom. Nekateri nemški in ruski frazeologi imajo frazem za kalk po fr. *dernier cri*, večinoma pa se v drugih jezikih uporablja s sestavino *moda*.

Slovenska vezljivostna sestavina *česa* se v funkciji desnega prilastka nadomešča s konkretno sestavino, npr. *mode*, *tehnike* ipd., predmet, področje tega, kar je najnovejše, pa se izraža z osebkom širšega sintaktičnega okolja frazema, npr. Obleka ne sme biti *zadnji krik mode*. Letošnji model naj bi bil *zadnji krik tehnike*.

◎ češ. *poslední výkřik módy*; fr. *dernier cri de la mode*; hr., srb. *poslednji krik mode*; *zadnji krik mode*; nem. *der letzte Modeschrei*; *der letzte Schrei*; *der neuste Schrei*; rus. *poslednij krik mody*.

zádnji krič móde, gl. *zadnji krik česa*.

zádnji krič téhnike, gl. *zadnji krik česa*.

zagnáti vík in krič, gl. **vik**.

krilátéc

bíti med krilátci [bòžjimí] /star.; mn., olepš./ *biti mrtev*; sop.: **biti med angelčki**

Toda kralj (tj. Albreht Habsburški, op. J. K.) je bil že leta 1439 med krilatci božjimi in po njem so na zemlji ostali dve hčerki ter posmrtno rojeni sin Ladislav, s katerim je posej bila povezana usoda Celjskih ... (Google, www.educa.fmf.uni-lj.si/...)

◆ Gl. *biti med angelčki*. Sestavina frazema *krilatec božji* je starejše poimenovanje za angela, krilatega nebeškega poslanca.

íti med krilátce /star.; mn., olepš./ *umreti*; sop.: **íti med angelčke**

Žena se še poslednjč zlaže, zavije oči in pravi: Za vsakega ljubimca naj se v grobu obrnem!« Izusti krilate besede in gre med krilátce. Kot se spodobi za zvestega zakonca, mož umre kmalu za njo, pride v nebesa in povprašuje, kje da je njegova žena. Pa mu poreko: »Poglejte jo, tam je. Neprenehoma se obrača, pa smo jo porabili za – ventilator.« (Google, web.czp-vecer.si/portali/toti list...)

◆ Gl. *íti med angelčke*.

krílo

dáti kríla kómu /ekspr.; mn., pren./ *omogočiti komu, da postane uspešen, da zmaga*

Govorice, da ti rožnata majica da kríla, so povsem resnične. Ključ do tako dobrega rezultata v kronometru pa so bili tudi popolna koncentracija, dolgo ogrevanje in dvignjeno krmilo, s katerim smo žrtvovali aerodinamični položaj, a sem se zato med vožnjo bolje počutil. (Delo, 8. jun. 1998, NB) | Tisti, ki so knjigo prebrali v celoti, opozarjajo, da utegne dati kríla skrajni desnici, pa čeprav pisateljica tudi desnici očita enake grehe in zmote kakor levici ali cervki. (Delo, 5. apr. 2004, NB) | Naši dijaki se odlično odrezujejo na tekmovanjih o znanju, podpovprečni pa so v funkcionalnem znanju. Ustvarjalnosti je treba dati kríla in omogočiti optimalno uporabo možganov. (Delo, 4. sep. 2004, NB) | Najvišjo nemško ligo je Jay-Jay Okocha nekoč na mah osvojil z mladostno svežino. Sedaj bo moral v novi vlogi vodje nigerijskim »orlom« dati kríla. (Delo, 7. jun. 2002, NB) **dobíti kríla** /ekspr.; mn., pren./ *pojavití se v veliki meri, visoki stopnji; razmahníti se, uspeti*

Na poti do prve zmage v kraljevskem razredu je dirkač Yamahinega moštva Red Bull, ki bo jutri praznoval 28. rojstni dan, zares dobil kríla. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | »Vjoličasti« so z golom Ekmečića povedli, potem pa v nadaljevanju popustili – Goričani v fnišu dobili kríla in zasluženo slavili. (Delo, 28. feb. 2000, NB) | Vsi igrajo izključno nanj. Zaradi njegove odsotnosti tokrat razumljivo ne bo takšnega pritiska, zato je pričakovati, da bodo tudi drugi reprezentanti kar naenkrat dobili kríla, svari Romancev. (Delo, 30. avg. 2001, NB) | Afganistan se je spremenil, ko nas je napadla Sovjetska zveza. Skrajneži so dobili kríla. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Včasih so na bojnih poljih umirali vojaki, zdaj smo najbolj v nevarnosti ženske, otroci in starci. In kaj šele bo, ko bo mednarodni terorizem res dobil kríla (in atomske glave in bojne strupe in podobno)? (Delo, 11. jan. 2003, NB) | Pred desetimi leti so bile, denimo, obresti za stanovanjska posojila 10-odstotne, zdaj so pri 4,5 odstotka; tedaj je polet v New York stal 13.000 šilingov, zdaj polovico manj, itd. Notranja poraba je dobila kríla in cene porabniškega blaga padajo tako hitro, da jim uradno merjenje ne more več slediti. (Delo, 3. avg. 1999, NB) | Digitalna fotografija je končno dobila kríla, o tem verjetno ni treba nikogar več prepričevati. (Monitor, julij/

avgust 2004, NB) | Avstrijska industrija smuči je kratkoda dobila kríla. Nekdanji resni kandidati za stečaj – HTM, Atomic, Blizzard – poročajo o vedno boljših prodajnih uspehih. (Delo, 4. mar. 1999, NB) | Korupcija, ki je med hitrim vzponom tržnega gospodarstva in nastankom centrov strankarske moči dobila kríla, je potisnila državljane v malodušje, brezvoljnost, pripeljala do izbruhov nenadzorovane jeze, do odločitve za radikalnejšo opozicijo (socialdemokratov). (Delo, 24. jan. 1998, NB)

© hr., srb. *dobiti kríla*.

kríla so zrásla kómu /ekspr.; mn., pren./ *postati zelo uspešen*; prim. **dobíti kríla**

Zato so strokovne službe trgovskega združenja preverile stališče Bruslja do naše zakonske ureditve. Trgovcem so zrasla kríla, saj je po mnenju evropskih uradnikov popolna prepoved oglaševanja lahko celo pravno sporna, predvsem z vidika omejevanja prostega pretoka blaga in storitev. (Delo, 12. dec. 2001, NB) | Dimovski je v vlogi rešitelja, ki naj bi ustavil stavko v Cometu, v prvi rundi pogorel na celi črti, organizatorjem zaostrovanja delavskega protesta pa so zrasla kríla. (Delo, 20. apr. 2004, NB)

kristál

číst kàkor kristál, gl. **číst kot kristal**.

číst kot kristál /ekspr.; primera, tudi pren./ *zelo čist, prozoren*; prim. **kristalno čist**

Oboževanje se tukaj ne neha. *Njegove oči*, bo rekel pozneje, *so bile čiste kot kristal, v njih je bila neskončna globina*. (Drago Jančar, Zgodba o očesih, NB) | V Prizoru iz Fausta, ko mora pevka spreminjati osebnostni izraz – enkrat je naivna, kot kristal čista Marjetica, drugič hudobni duh in tretjič nevtralni zbor s svojo latinščino – je Lipovškova dosegla fenomenalen kontrast, pravo odrsko dramo, tako kot v Vilinskem kralju. (Delo, 14. avg. 2003, NB) | Takoj pod Jelovim brdom izvira Karlovščica v precej mogočnem tolmunu. V nji se zrcalijo jeseni in nekaj drobnih macesnov, ker je čista kakor kristal. (Ivan Tavčar, Cvetje v jeseni, NB) | Tak bo, kakor je oče, značajan in pošten. Kakor iz jekla bodo njegove obljube, v njegovih besedah ne bo laži in kakor kristal čista bodo njegova dejanja. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Toda ta ugovor nima nobene teže. Kajti smaragd se v žarečem oglju vname kakor žveplo, njegova zelena barva izhlapi s plamenom, kamen pa ostane prozoren in brezbarven kot kristal ... (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB)

◆ Primera *číst kot kristal* z različico *číst kakor kristal* temelji na lastnostih kristala, tj. na čistosti, prozornosti, pravilnosti notranje zgradbe. V zvezi s prozornostjo je tudi primera *prozoren kot kristal*.

© bolg. *číst kato kristal*; *prozračén kato kristal*; češ. *jasný jako křišť'al*; *čístý jako křišť'al*; hr. *číst kao kristal*; *bistar kao kristal*; mak. *číst kako kristal*; *bistar kako kristal*; pol. *czysty jak kryształ*;

przezroczysty jak kryształ; rus. čistyj kak hrustal'; prozračnyj kak hrustal'; slš. čistý ako krištál; ukr. čystyj jak kryštál'; prozornyj jak kryštál'.
prozoren kot kristál, gl. čist kot kristal.

Kristusov

bíti v Kristusovih létih /šalj.; pren./ *bíti star triin-trideset let; bíti v srednjih letih*

Potem nam pove, da je odkril, da je brez glave, pred osemnajstimi leti, ko jih je imel triintrideset ... *Bruno* ... torej v Kristusovih letih. (Marko Uršič, Štirje letni časi, Pomlad, NB) | »To je bila velika napaka, zaradi katere sem moral na operacijo. Podobne neumnosti si nikakor ne mislim privoščiti še enkrat,« je bil zaskrbljen Agassi, ki je v preteklih nekaj letih vztrajno ponavljal, da se lahko tudi v Kristusovih letih uspešno kosa z mladimi pištolami. (Delo, 11. feb. 2002, NB) | Hkrati so javno zastavili vprašanje, od kod denar drugemu svetovalcu Nemanji Kolesarju, ki je komaj v Kristusovih letih, da si je pred kratkim kupil dragi stanovanji v središču Beograda. (Delo, 5. avg. 2003, NB)

◆ Frazem *bíti v Kristusovih letih* ima svetopisemski izvor in se nanaša na starost 33 let Kristusa ob njegovi smrti.

● češ. *mít Kristova léta; být v Kristových letech; rus. vozrast Hrista.*

Kristusova nevésta /knj., zastar.; pren./ *nuna, redovnica*

Še manj je čudno – pravzaprav ni logično, da tako pozno – da jo je jeseni k sodelovanju kot svetovalko za dušne zadeve povabila ženska revija. (Jana) | Pristala je – ob tem pa, za uvod v svojo novo medijsko vlogo, tudi na ekskluzivno fotografiranje: bivša salezijanka v krempljih stilinga, bivša Kristusova nevesta, z golimi rameni zleknjena po vijoličasti draperiji, ki mimo dekorja ne pripada ničemur, s pridvignjenim pogledom, zazrtim v prazen studijski nič. Vida Žabot je na logiko medijske eksploatacije pristala z nelagodjem ... (Delo, 28. dec. 2002, NB) | Za koga bi bil posladek tak film, kot je Mary Abela Ferrare (ugleden italijanski avtor na delu v ZDA), pa je vprašanje za vedeževalko. V njem je namreč »vse«: od heretičnega snemanja filma o Mariji Magdaleni, spreobrnjenega teve šovmena, religioznih disputov, palestinskega terorizma do (nesrečno zasedene) Juliette Binoche, ki se je tako globoko vživela v vlogo Kristusove neveste, da sploh ne more iz nje, zato še dolgo po snemanju tava po Jeruzalemu, oblečena v svetopisemsko cape in z mobijem v rokah. (Delo, 7. sep. 2005, NB)

● angl. *bride of Christ*; češ. *Kristová nevěsta; nevěsta Páně*; fr. *épouse du Christ*; nem. *Braut Christi*; rus. *hristova nevesta.*

za pět Kristusovih rán, gl. *za pet kriščeveh (Kriščeveh) ran.*

kriščev (Kriščev)

za pět kriščeveh (Kriščeveh) rán /star.; medm., mn./ *izraža strah, vznemirjenje, obup;* sop.: **za pet ran [božjih]**

»Za pet ran Kriščeveh, botra kaj je pa?« prašala je mlada ženska z otrokom na rokah staro sosedo. (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 272) | Kje, za pet ran Kristusovih, naj vzamejo dva desetaka, en sam desetak. (F. K. Meško, Njiva, 1918, 18)

◆ Gl. *za pet ran [božjih]*

kriti

kriti kómu hřbet, gl. *hrbet.*

kritika

bíti pod kritiko /slabš.; tudi nikal./ *bíti zelo slab*

Stanje v nacionalnih kulturnih zavodih je resnično pod kritiko. Poleg tega, kar ste omenili, sta tu vsaj še Narodni in Prirodoslovni muzej in problem Metelkove. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Poudarek bo na državah Evropske unije, ki so nam najbolj podobne. Da smo pridobili ta inštitut in s tem neodvisno znanje, ki ne bo takoj pod kritiko nekih strankarskih preferenc, je velik uspeh. (Delo, 1. sep. 2003, NB) | Ugoden žreb za odmevno uvrstitev je imel Saša Ignjatović, ki pa je proti Grujiću igral slabo. Solidno je nastopil še Janez Petrovičič, pristop Gregorja Škafarja pa je bil pod kritiko. (Delo, 23. nov. 1998, NB) | Spet se bo dvokrožno pomerilo šest igralcev, toda tokrat naj bi bila borbenost na precej višji ravni. No, saj tudi tista leta 1997 ni bila pod kritiko, toda remijev je bilo vendarle preveč. (Delo, 3. maja 1999, NB)

pláz kritik, gl. *plaz.*

pod vsáko kritiko /slabš.; prisl. zv., tudi v povedni rabi/ *zelo slabo; zelo slab*

Utrujenost po tekmi v Moldaviji ni opravičilo. Nekateri igralci so igrali pod vsako kritiko, tako tisti v napadu kot tudi v obrambi. (Delo, 14. avg. 2000, NB) | Sinoči so resda šele po podaljšku ugnali LA Clipperse, toda prvič se je prebudil naš ostrostelec Rex Chapman, ki je doslej igral pod vsako kritiko. (Delo, 15. feb. 1998, NB) | Spominjam se sijajnih romanov, ki so bili natisnjeni skrajno mizerno. Nočem posploševati, ampak res je vse več knjig v omenjenih pogledih pod vsako kritiko. (Delo, 17. jun. 2002, NB) | Takšen je zakonsko predpisan postopek. Kar se tiče same vsebine poročil, pa je pod vsako kritiko in ne vzdrži nobene resne presoje. (Delo, 11. dec. 1998, NB) | Hrana je bila pod vsako kritiko, jaz pa sem se počutil kot v članku, ki ga je Slavoj Žižek priobčil v nemškem tedniku Die Zeit. Vsaka medalja ima dve plati, pravi Žižek. (Delo, 17. apr. 1999, NB)

◆ Frazem *pod vsako kritiko*, ki se uporablja pri-slovno in v povedni rabi, je lahko tudi brez sestavine *vsako*. Pri nas se je pojavil v novejšem času, saj ga še ni niti v SSKJ. Razlaga se kot kalk

po nem. *unter aller/jeder Kritik* (gl. RF³, 359). Nemški frazem je znan od 18. stoletja (gl. H. Kupper, 463).

© hr., srb. *ispod svake kritike*; nem. *unter aller Kritik*; *unter jeder Kritik*; *unter aller Sau*; pol. *być poniżej (wszelkej) krytyki*; *stać poniżej (wszelkej) krytyki*; *poniżej (wszelkej) krytyki*; rus. *niže vsjakoj kritiki*.

kriv

hoditi po krivih pótih, gl. **pot s**.

kriviti

kriviti hrbtnico [kómu], gl. **hrbtnica**.

križ

báti se kóga/česa kot hudič križa, gl. **hudič**.

báti se kóga/česa kot vrág križa, gl. **vrag**.

biti za križi /star.; mn., pren., tudi **sedeti/ biti v zaporu**, **ječí**; sop.: **biti za rešetkami**

V partizane je prišel maja meseca. »Tedaj je zunaj najlepše,« mu je večkrat pripovedoval. »Vse cvete in zeleni, sonce pa sveti kakor noben drug mesec. Jaz pa v ječi, za križi. (Karel Grabeljšek, Dolomiti se kručijo, 1955, 50) | Pri priči bi ga ustrelili, je rekel, in tedaj bi lahko pobegnili, nama je pravil, ko smo že morali ujeti sedeti za križi na oknih milice v Slovenski Bistrici. (France Borko, Nova obzorja 1952, 733)

glédati kot lévi razbójnik [na križu], gl. **razbojnik**.

iméti križe in težáve [s kóm/čím] /ekspr.; mn., pren., dvojč./ **imeti velike težave**, **skrbi s kom, čím**

Pa to še nič ni,« je nadaljeval. »kdo se je recimo pred vojno upiral državi, nergal čez oblast in se mešal v politiko. Živ krst ne. Danes pa, še pomisliti ne smem, kakšne križe in težave imam z bajtariji in delavci. Vsi samo politika in politika. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Tudi tako je dobro. Ti si me imel rad, dasi si imel z menoj samo križe in težave.« »Veš, Jerica,« je odvrnil mož, »pol svojega zdravja bi ti rad dal!« (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | In kdo več trpi?« »Vsak stan ima svoje križe in težave, pa tudi dobrote in radosti. Če iz božjih rok radi sprejemamo dobro, zakaj ne bi za pokoro jemali tudi kaj hudega?« (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Neka deklica v vasi * (ime nič ne dé) bila je tako srečna, da je v deveto vas zaslovela zavoljo svoje brhkosti. Ali ni je sreče brez nesreče, tako je tudi ona imela svoje križe in težave: manjkalo ji je posvetnega premoženja. Ta napaka je edino kazila, da je niso šteli za najlepšo in da se snubač le ni hotel ter ni hotel prikazati. (Josip Jurčič, Domen, NB) | Samo na podlagi ravnanja drugih lahko sodimo o svojih dejanjih. Skratka, škandalozno vedenje zvezd je dokaz, da višjega življenja ni, da plemenitosti ni, da je nadarjenost isto kot obrtna večšina, da etičnega imperativa v praksi ni mogoče

udejanjiti: vsi smo krvavi pod kožo, vsi imamo svoje napake, svoje križe in težave, nihče ni popoln! (Delo, 21. apr. 2001, NB)

♦ Gl. *križi in težave* [s kom/čím].

iméti svój križ, gl. **nositi svoj križ**.

izogibati se kóga/česa kot hudič križa, gl. **hudič**.

križ bôžji /ekspr.; v medm. rabi/ **izraža začudenje, presenečenje**

Pok in hrum jo je bil prizval, in za njo teče Rozalka. »Križ božji! kaj pa je?« vpije in teče proti vodnjaku. »Kaj pa je?« zakriči nad žandarjema. Križan pokaže na truplo. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Ženica je zmajevala z glavo, ker ji nič ni bilo všeč, kar je slišala. »Križ božji,« je javnila, »kaj je bilo treba dekletu čakati takega naliva; ko vendar ve, da proti Vahulji ne opravi ničesar. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | »Samostan je obstopilo vse črno tlačanov.« »Križ božji, kaj pa bi radi?« »Ne vem, zoper nekoga rohnijo in v rokah imajo ali vile, kopačo, motiko, ali cepec, koso, sekiro.« (Ivan Zorec, Izgnani menihi, NB) | Nekam nerodno mu je bilo, Neža in Agata sta se mu smilili. »Križ božji, ali je mogoče?« je zajokala Neža. »Pri Bogataju je vse mogoče, ker je hudiču zapisan!« se je odrežal Tone in beseda se mu je zdela kar moška. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Zdaj ti pokažem, po čem je ovčja mast! ... Križ božji – križ božji, ti mi pomagaj!« Kezovec se je prekrižal. (Josip Vandot, Roža za Mucne gore, NB)

križ je [s kóm/čím] /ekspr.; pren./ **težava**, **skrb je s kom, čím**; prim. **velik križ je [s kom/čím]**

»Da, res,« je pritrdila davkarjeva gospa, »hudo za tiste, ki morajo gledati na vsak krajcar. Nam, hvala Bogu, ni treba.« »In kakšen križ je z deklami, ker je vse tako razvajeno! Jaz imam letos že tretjo.« (Fran Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | »Kam gre v dežju, mama?« »Gnojila posipat. Izvrsten človek, ampak samotorec. Bog se usmili, križ je dandanés z ljudmi!« Mokarica je bridko vzdihnila, porožljala s ključi v žepu in odšla v izbo. (Fran S. Finžgar, Dekla Ančka, NB) | Ko je naši računovodkinji umrl oče, sem ji prav s to ruto brisal oči. – Z očeti je vedno križ. Umrejo in niti ne sporočijo svoje namere ... (M. Zupančič, Dolina neštetih radosti, Hiša na robu mesta, 1971, 87) | Da je z resnico vedno križ, je na svoji koži občutil celo veliki Korzičan, za katerega ni povsem gotovo, ali je moral umreti v izgnanstvu, ker je brezobzirno tolkel po nomenklaturah, ali zato, ker je enako pogumno razkrinkaval zgodovinske »vire«, nastale v zloglasnih srednjeveških samostanskih skriptorijih. (Delo, 24. nov. 2005, NB) | »Z vojsko je križ!« je vzdihnil Šustar. Vojni minister kljub opozorilom predsednika vztraja, da bo z roboti v armadi počistila vijaška policija. (Vid Pečjak, Roboti so med nami, 1974, 112) | V inštitutu ga delo menda res posebno ne veseli. Pa tudi ni kaj prida plačano. Z intelektualnim delom je sploh križ. (N. Kraigher, Dokler živimo, 1969, 20)

♦ Gl. *križi in težave* [s kom/čím].

© nem. *es ist ein Kreuz mit jmdm*.

križi in težave [s kóm/čím] /ekspr.; pren., dvojč./ *velike težave, skrbi*

Za reveža, ki mu je smrt namenjena v cestnem jarku ali pri zvestem psu v listju, je potrata skrbi pregrešna stvar. Skrbi, križi in težave so za tiste, ki kaj imajo!« »Živiš kakor vrabec v prosu, nobene sile ti ni, glej.« (Ivan Zorec, Pomenki, NB) | »Jezus in Marija,« je rekel, »kako me ta fant obira!« Z železničarjem so bili le križi in težave. Stalno je stal pod oknom svojega prtljičnega stanovanja in prosil ženo denarja za cigarete. (Marjan Rožanc, Pravljica, NB) | S prebežniki so vsak dan večji križi in težave, še zlasti ljubljanska policijska uprava se bode z njimi. V minulih dneh so tako v posebej za prevoz »človeškega blaga« prirejenem tovornjaku odkrili 65 Kitajcev, nato so na varno pospremili 44 Turkov, ki so jih vodili »odložili« za Savo, minulo soboto pa so bili na vrsti Franci. (Delo, 16. maja 2000, NB) | Ljubljana – Vsak konec tedna so z vlomilci križi in težave. Kot da ne gredo nikoli na počitnice oziroma, bolje rečeno, čakajo, da gredo drugi dopustovat, potem pa lahko v miru, ne da bi kdo ve koliko tvegali, vdirajo in kradejo. (Delo, 26. avg. 2004, NB) | Z nafto so vse večji križi in težave. Širi se strah pred zmanjšanjem svetovnih naftnih zalog, največja nahajališča nafte so politično vse bolj nestabilna in cilj vojaških operacij, svoje je dodal še boj proti grozečim klimatskim spremembam, torej same krepke teme z naslovnice medijev. (Jana 2007, št. 30, NB)

◆ Dvojčični frazem *križi in težave* [s kom/čím], ki je navadno v povedni rabi, temelji na prenesenem pomenu sestavine *križ*: eksp. 'trpljenje, težava, skrb'. Sestavina *težave* ta pomen še dopolnjuje, krepí. Približno enak pomen imata tudi frazema *križ je* [s kom/čím], *velik križ je* [s kom/čím]. V zadnjem pomen poudarja, krepí sestavina *velik*. Oba sta ob drugih že v Plet. I, 471 pri iztočnici *križ*: *vsak človek ima svoj križ; križi in težave; križ imeti (s kom, čim)*, mit jemandem, mit einer Sache ein Kreuz haben; *velik križ je ž njim; križ si nakopati*.

napraviti križ čez kóga/káj /ekspr.; pren., tudi **narediti**/ *odpovedati se komu, čemu; obupati nad kom, čim*

Francovich Ernesto je močan, okoren, štiridesetleten možakar. Kakor je njegovo telo okorno, je okorno njegovo občutje: napravil je križ čez vse, živ krst ga več ne zanima. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Piše tudi (v knjigi *Otipavanje prihodnosti*, op. J. K.), da so s tem, ko so se pri XEROXu odločili, da Alta ne spravijo na trg, napravili križ čez možnost, da bi postali glavni v prihajajoči revoluciji osebnih računalnikov. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Večina jih je na koncu koncev, sebi in družbi v opravičilo, našla dovolj oprijemljivih razlogov za ponoven prihod in potlej redno obiskovala te veseloresne zadeve. Toda vsako leto znova se najdejo omahljivci in dvomljivci, ki na koncu

zamahnejo z roko in napravijo križ čez vsa pisateljska srečanja tega sveta. (Drago Jančar, Sproti, esaji in članki, NB) | »Vem, da sem delala napake in s tem prizadela precej najbližjih ljudi. Ne, ne morem spremeniti preteklosti, vendar lahko spremenim prihodnost.« je na lanskem US opnu s solzami v očeh prosila predstavnike sedme sile, naj naredijo križ čez temno stran njene preteklosti in dodala: »Na drugi strani pa sem na lastni koži občutila tudi temnejšo plat življenja in vesela sem, da se je vse dokaj srečno končalo.« (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Takšno razmišljanje je po tekmi pripeljalo do zanimivega pogovora, v katerem so vse redkejši člani klubske uprave, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja, priznali, da so že naredili križ čez letošnjo sezono. In s še večjo zaskrbljenostjo spregovorili o naslednji. (Delo 30. mar. 2002, NB) | Ameriški in skandinavski znanstveniki pa ugotavljajo, da sodi med ključne faux pas staršev, učiteljev in vzgojiteljev odločitev, da neuspešne ali premalo uspešne otroke brezkompromisno prikrajšajo za počitniško veselje. Tisti najbolj strogi celo naredijo križ čez dopust in za počitniške radosti prikrajšajo kar vso družino. (Delo, 13. jun. 2005, NB) | Drugič pa se je vlekle in vleklo, oseba je usihala, zdravniško osebje pa je glede na njeno starost – kar je pomemben faktor za medicinski križ čez pacienta, zlasti v tranzicijskem javnem zdravstvu – nihalo med trudom, da bi storilo nemogoče, in brezbriznostjo, češ, pri teh letih, kaj pa še hoče(te). (Delo, 17. apr. 1999, NB)

◆ Frazem *napraviti križ čez koga/kaj* z različico *narediti križ čez koga/kaj* v pomenu 'odpovedati se čemu; obupati nad čim' je nastal kot parafraza h glagolu *prekrižati* v pomenu eksp. 'preprečiti, onemogočiti', ki je npr. tudi sestavina v frazemu *prekrižati komu načrte* 'povzročiti, da se komu načrti ne uresničijo'.

◎ angl. *to give up on so./sth.; to consider so./sth. a lost cause*; češ. *udělat nad něčím/někým kříž*; fr. *faire une croix sur qc./qn.; faire son deuil de qc.*; hr., srb. *udariti križ preko čega*; nem. *ein Kreuz hinter etwas machen; [etwas] in den Mond schreiben; [etwas] in den Kamin schreiben; [etwas] in den Wind schreiben*; rus. *postavit' na kom/na čem krest*.

narediti križ čez kóga/káj, gl. *napraviti križ čez kaj*. **nositi svoj križ** /ekspr.; pren., tudi **prenašati**/ *imeti trajno večjo skrb, težavo*

Dolgo si trpel, ti sužni narod, stanovitno si nosil svoj križ; toda Kristus sam se je zgrudil na klancu; On sam, ki je bil rojen za posodo trpljenja, je zajokal na križu. (Ivan Cankar, Kurent, NB) | Molí zanj! Ti si pa na zemlji, na kateri vsak človek nosi svoj križ, pa je vseeno lepa. Vstaniva! (Janez Jalen, Ovčar Marko, NB) | Takrat se zavemo, da smo delali napak, in se kesamo, vendar je po toči zvonitne pepozno. Moramo se soočiti s posledicami, kakršne koli pač so, in vsakdo mora »nositi svoj križ«. (Delo, 30. apr. 2007, NB) | Tako je v njegovi ko-

reografiji pater Lorenzo osrednja osebnost, ki nosi svoj križ, ker ga tare spoznanje, da ni zmozel pravočasno pomiriti sporov med Capuleti in Montegi in je ob svojih najboljših namenih pomagati mladima zaljublencema povzročil gorje obema rodbinama in posredno vsej Veroni. (Delo, 31. jan. 1998, NB) | Jaz bi se za tako izbranstvo takrat, ko sem v depresiji, najlepše zahvalila in bi raje živela kakšno drugo zgodbo. Ampak kaj hočemo, takšno je življenje in vsak med nami nosi svoj križ. Prej ko se boste sprijaznili s svojo boleznijo, lažje vam bo. (Viva, avgust 2007, NB) | Le tu in tam se je nekaj ogorčenih posameznikov s transparenti zbralo pred kakšno fabrikco, ki ji je grozil stečaj. Koroški človek je navajen tiho in brez tamenja prenašati svoj križ. (Delo, 21. mar. 2007, NB) | Vsak človek prenaša svoj križ. (Ljudski pregovori, NB) | Ljudje po vasi so si sporazumno kimali. »Vsak grešnik se spreobrne,« je dejala Križmanka, ki je imela tudi svoj križ, »samo pijanec se ne.« – »In koliko smo svarili Jerico!« je menila Bricovka. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Ker mi je v teh letih že včasih mučno vsakemu posebej razlagati svoje razloge za to, da nočem biti jezikovni podanik njenega veličanstva Elizabete II, želim opraviti ta pogovor, ki je zame vse bolj neprijeten in včasih kar aboten, tudi za vse tiste, ki sicer ne sodijo v krog mojih prijateljev, a se občasno prav tako spotaknejo ob to mojo »posebnost« in imajo z njo svoj križ. (Vinko Ošlak, Pojasnilo prijateljem o esperantu, NB) | In takrat, ko so meščani občutili nesrečo in nemoč, včasih tudi nesrečo drugega, so se spomnili resnice, ki je veljala v mestu: »Veste, vsak človek ma svoj križ. Če ga loži skrije, ga pa teži nos.« (Marija Klobčar, Kamničani, NB) | Vsak, tudi Strelnikoff, ima svoj križ. Križ je neodtujljiva lastnina vsakega človeka. (Delo, 20. mar. 1998, NB) | Vsak človek ima svoj križ, če bi imeli vsi enega, bi se pa stepili zanj. (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 249) | Tedaj je poklical k sebi množico z učenci vred in jim rekel: »Če hoče kdo hoditi za menoj, naj se odpove sebi, vzame svoj križ in hodi za menoj. Kdor namreč hoče svoje življenje rešiti, ga bo izgubil, kdor pa svoje življenje izgubi zaradi mene in zaradi evangelija, ga bo rešil.« (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Ravnal sem se po besedah: »Če je komu volja, da hodi za mano, ta naj zataji samega sebe in svoj križ naj vzame nase in meni naj sledi! ? Matth. 16, 24.« In težak križ sem nosil na ramah, ko sem hodil proti mestu. (Ivan Tavčar, Visoška kronika, NB) | Neugodnost, glad, ponižanje – pomisli, Hiacinta, ponižanje! – vse, kar more izkusiti, človeško telo, je izkusilo moje. In nikoli se ni zasolilo moje oko, zakaj vedel sem, kakšen je moj delež; sam sem bil zadel svoj križ na rame, zato sem ga nosil sam in nisem tožil. (Ivan Cankar, v mesečini, NB) | *Idealistu* Pojdi z menoj, ki prevaran v mladosti z mano življenja nevero deliš? vrzi na veter skrbi in bridkosti, z mrzlim nasmehom zadeni svoj križ! List se odtrga z drevesa ob cesti, v vetru umre neizraženi vzdih, kdo ima srce, ki ve te bolesti, kdo ve za boli, ki umirajo v njih? (Anton Medved, Pesmi 2, NB)

♦ Frazem *nositi svoj križ* je nastal iz reka *vsak nosi svoj križ*, ki izhaja iz svetopisemskega križevnega pota in trpljenja Jezusa Kristusa. Ta preneseno na vse ljudi izraža spoznanje, da so skrbi, težave in trpljenje stalni sestavni del človeškega življenja. Iz frazema *nositi svoj križ* so z glagolskimi sestavinami *imeti*, *vzeti*, *zadeti* nastali še blizupomenski frazemi *imeti svoj križ*, *vzeti svoj križ*, *zadeti svoj križ* [na rame].

V starejših slovarjih M. Cigale (I, 899) ustrezno nem. *sein Kreuz auf sich nehmen* razlaga s sle. *križ svoj vzeti na se*, tj. voljno terpeti. V Plet. I, 471, pa je nemška razlaga das Kreuz (= Plage, Widerwärtigkeiten, Leiden) ponazorjena s sle. *vsak človek ima svoj križ*; *križi in težave*; *križ imeti* (s kom, s čim).

☉ angl. *everyone must bear his own cross*; češ. *nést [trpělivě] svůj kříž*; fr. *porter sa croix*; gluš. (čežki) *kříž njesć*; hr., srb. *nositi svoj križ*; *imati svoj križ*; nem. *jeder hat sein Kreuz zu tragen*; rus. [terpelivo] *nesti svoj krest*.

prenášati svoj križ, gl. **nositi svoj križ**.

pribijati kóga/kāj na križ, gl. **pribiti koga/kaj na križ**.

pribiti kóga/kāj na križ /ekspr.; pren., nedov. **pribijati/ javno okriviti, obsoditi, ožigosati koga**; prim. **nositi svoj križ**

Kot pravita, čas celi rane, vendar le takrat, ko je pravici zadoščeno. Nikogar nočeta pribiti na križ, hočeta le dokazovati svoj prav, pa naj bo izid takšen ali drugačen, pravita Franja in Ivan Šilih. (Delo, 26. feb. 2002, NB) | Tone Anderlič: Vprašljiva se mi zdi težnja poslovnških sprememb v tistem smislu, češ, poslancem ne gre zaupati in naj zato glasujejo javno, da se jih lahko potem takoj pribije na križ. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Kar se tiče Ketteja, je res, da Vas ne morem na križ pribiti. Ali prosim Vas, kam bi pa prišli z našimi klasiki, če bi se jih kar takó popravljalo! (Ivan Cankar, Lavoslavu Schwennterju, Pisma II, NB) | Poslušali so vsi, le poslanci NSi ne, ker jim ni uspelo doseči, da bi se do proračunskih številčk hkrati opredelili tudi guverner Banke Slovenije ter direktorja Zpiza in ZZZS. A ker tega novi poslovnik ne omogoča, so šli. Namesto da bi na križ pribili proračun, so se raje odločili za poslovnik. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Če ne marate zapletanja ali poglobljanja v zadeve, ki so vam tuje, potem je povsem preprosto – poznati morate en sam spletni naslov – Google. (<http://www.google.com>) | Oblikovalci me bodo pribili na križ, vendar še vedno trdim tisto, kar me je prešinilo, ko sem ga videl prvič: krasna združitev oblike in uporabniškega vmesnika. (Delo, 29. jul. 2003, NB) | To so ključna leta, ki izoblikujejo igralca,« pravi Aleš, ki o vlogi trenerja članskega moštva (še) ne razmišlja. »Potem bi me vsak teden novinarji pribijali na križ,« se otepa trenerskega izziva na najvišji ravni. (Delo, 16. apr. 2002, NB) |

Branko Omerzu (DeSUS) je menil, da mestni svet ne sme biti ne inkvizicija, ne policija in ne sodišče. »Povsem se strinjam, da mora odgovornost dobiti ime, vendar se ne morem strinjati, da ljudi kar tako pribijamo na križ.« je še povedal Omerzu in napovedal, da bo glasoval proti predlaganim sklepom opozicije, čeprav ga bo SDS obtožila, da podpira gospodarski kriminal. (Delo, 18. apr. 2003, NB) | »Naš namen ni, da bi kogar koli pribijali na križ,« je v uvodu srečanja poudaril predsednik odbora za družbene dejavnosti Rajko Lesjak. Kot je nadaljeval, so v Črni na Koroškem veseli, ker pri otrocih s Celjskega zaradi igre v žerjavski mivki niso ugotovili prekoračenih vsebnosti težkih kovin v krvi. (Delo, 27. mar. 2007, NB)

◆ *Frazem pribiti koga/kaj na križ z nedovršno različico pribijati koga/kaj na križ* izhaja iz svetopisemskega izročila o križevem potu Jezusa in njegovem trpljenju, ko so ga pribili na križ. Glej še *nositi svoj križ*.

◎ angl. *to nail so./sth. to the cross*; hr., srb. *razapeti koga na križ*; *razapinjati koga na križ*; nem. *ans Kreuz schlagen*; *ans Kreuz nageln*.

Rdeči križ /nevtr.; pren./ *mednarodna humanitarna organizacija*

Slovenski žurnalizem se cepi (ga cepijo?) tako kakor vse drugo v tej deželi, na Karitas in Rdeči križ, na tabornike in skavte, na katoliške in »navadne« zdravniške. (Delo, 2. mar. 2001, NB) | Če bi sklepali po številu človekoljubnih organizacij, bi rekli, da smo Slovenci dobrodelni ljudje. Nekatere med njimi, Rdeči križ na primer, se ponajbolj od dolgoletno tradicijo, večina se je pojavila v devetdesetih letih ... (Delo, 12. jul. 1999, NB) | Program poteka v albanščini, hrvaščini, srbščini, angleščini in nemščini, vsak dan od osmih zvečer do enih zjutraj. V sodelovanju z Rdečim križem tako iščejo tudi pogrešane osebe. (Delo, 1. jul. 1999, NB) | Ravno to so storili v Tušu v akciji Pričarajmo nasmeh. Skupaj z Rdečim križem Slovenije so 500 otrokom iz socialno ogroženih družin omogočili počitnice na Debelem rtiču. Pripravili so jim doživetje, ki ga še dolgo ne bodo pozabili. (Jana 2007, št. 28, NB) | V pomanjkanju morajo zagotoviti omenjene potrebščine, četudi je za to potreben uvoz. Omogočeno pa mora biti tudi delovanje humanitarnih organizacij, kakršni sta Rdeči križ ali Rdeči polmesec, kar vključuje tudi zagotovitev varnosti njihovih predstavnikov. (Delo, 17. sep. 2002, NB) | Rdeči križ na beli podlagi kot simbol najstarejše človekoljubne organizacije izvira iz leta 1859, ko se je švicarskemu mirovniku in humanistu Henriju Dunantu porodila zamisel, da bi ustanovil gibanje, ki bi pomagalo ranjenecem v vojaških spopadih. Za plemenito dejanje ga je navdihnila bitka pri Solferinu v Italiji. (Delo, 9. dec. 2005, NB) | Odzvalo se je 16 držav in na konferenco oktobra 1863 poslalo 39 delegatov, ki so postavili temelje za srečanje pooblaščenecv. Ti so 22. avgusta 1864 v imenu 12 držav podpisali mednarodno pogodbo, znano kot Ženevska konvencija, ki je sanitetnemu osebju

zagotavljala nevtralnost v vojni, in za razpoznavni znak izbrali rdeči križ na belem polju. Dunant je pozneje razširil dejavnost Rdečega križa ter dal pobudo za organizacijo, ki bi se ukvarjala z vojnimi ujetniki in arbitražno urejala mednarodne spore. (Delo, 30. okt. 2003, NB) | Na tej konferenci so sprejeli 1. ženevsko konvencijo, ki določa zaščito bolnih in ranjenih vojakov ne glede na narodnost. Potrdili so razpoznavni znak »rdeči križ na belem polju« in se dogovorili, da lahko države, ki niso podpisale konvencije na tej konferenci, storijo to pozneje. Prva ženevska konvencija pomeni novo etapo v prizadevanjih človekoljubov za humanizacijo vojne in prispevek k mednarodnemu humanitarnemu pravu. (Delo, 22. avg. 2000, NB)

◆ O izvoru poimenovanja in o vlogi mednarodne zdravstvene organizacije *Rdeči križ*, ki jo je ustanovil švicarski mirovnik in humanst Henri Dunant, bistveno povedo zgledi v zadnjem odstavku. V islamskem svetu mu približno ustreza organizacija *Rdeči polmesec*.

◎ angl. *the Red Cross*; fr. *la Croix-Rouge*; nem. *Rotes Kreuz*; pol. *Czerwony Krzyż* (PCK).

rděči križ /pog.; pren./ *reševalno vozilo*

Ponesrečenca so odpeljali z rdečim križem. (J. K.) | Obsemeno stanje pa traja le tako dolgo, dokler poganjam bat na brizgalki. Takoj ko njeno sikanje preneha, pride rdeči križ. (J. Ciuha, Okameneli smehljaj, 1963, 114) | ... kaj pomeni skrivnostno odvažanje v avtomobilih Rdečega križa. (Juš Kozak, Lesena žlica, 1947, 22) | Gospod Čeh je zabavljaj, da Avstrija zmeraj zmagaja, pa nikamor ne pride. Izgub nima nobenih razen ranjenih mrličev, ki jih noč in dan vozi Rdeči križ, in razen tistega, kar ji kofescirajo in pokvarijo sovražniki. (Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, NB)

◆ Poimenovanje reševalnega vozila z izrazom *rdeči križ* je nastalo po oznaki z rdečim križem, ki jo imajo ta vozila na vidnem mestu zaradi prepoznavanja in pridobivanja prednosti v prometu.

seděti za križi, gl. **biti za križi**.

vělik križ je s kóm/čim /ekspr.; 3. os. ed., pren., v povedni rabi/ *velika težava, skrb je s kom, čim*; prim.

križ je s kom/čim

»Že spet ni nobenega tu, da bi postregel! Saj pravim, človek bi moral povsod sam biti, s posli je zmerom velik križ,« izgovarja se krčmarica, ker ona je bila – in povabi gosta v drugo manjšo izbo, kjer je stala miza s prtom pogrnjena. (Fran Erjavce, Huzarji na Polici, NB) | Velik križ je bil s šolo. Otroci niso imeli obleke, ne obutve in čim bolj so doraščali, tem manj časa so imeli zanjo. (Prežihov Voranc, Boj na požiralniku, NB) | Tako verjetno govori, ker sam noče govoriti o napakah svojega predhodnika, deloma pa zato, da bi instituciji ohranil vsaj nekaj avtoritete in verodostojnosti. Poleg tega je s podatki o poslovanju, ki jih dobijo od samih podjetij, velikokrat velik križ. Pogosto so na videz verodostojni, ko pa se jih pogleda od blizu, utegnejo pokazati

prav nasprotno sliko. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | Hvala bogu, smo vsaj pri himni bolj ali manj enotni in se nam zdi po svoje celo fino, da imamo za himno napitnico. V vinu je očitno precej resnice. Z zastavo pa je velik križ. Anekdote o tem, kolikokrat so našo zastavo zamenjali z zastavo Slovaške, so že legendarne. (Mladina 2003, št. 44, NB)

◆ Frazem *velik križ je s kom/čim temelji na prenesenem pomenu sestavine križ*: ekspr. 'trpljenje, težava, skrb'. Sestavina *velik* ta pomen še poudarja, krepi.

vsák imá svój kríž, gl. **nositi svoj kríž**.

vsák nósi svój kríž, gl. **nositi svoj kríž**.

vsi križi so dól /star.; 3. os. mn., pren., v povedni rabi/ *vse je zelo narobe*

»O, vse zaman. Kar oče umesijo, se speče in sne, ali pa so vsi križi dol. (I. Zorec, Domačija ob temenici, 1929, 36) | Lovski paznik Gorenjko se je po grivah med njivami počasi in oprejujoče plazil proti malogabrovski hosti. »Za stavami voha in zankami; če kaj iztakne, bodo spet vsi križi dol.« »Našel mojih ne bo, ta že ne, pa če obleze in ovolhja vse njive in hoste!« se je Janez objestno bahal. (I. Zorec, Stiški tlačan, NB) | »Ali te ni sram?« mi je zašepetal. »Spet nam delaš sramoto. Tako dolgo ga boš lomil, da boš nastradal. Potem bodo vsi križi dol in vsi drugi bodo krivi, samo ti ne. (B. Zupančič, Veter in cesta, 1954, 179) | Ovbe, to so bili vsi križi dol, to je bilo vselej hudo, kadar jo je bilo treba zopet umiti. (Slapšak, Spisi II, 19) | Bog ne daj, če je kdaj pogledala za kakim fantom, takoj so bili vsi križi doli. (Bor-Ker-Kved, ID I. 1939, 109) | »Torej nekaj napačnega je storila ta hudobna žival?« »Kaj pa da napačnega! Ko bi jo mož videl v zelniku, to bi bili vsi križi doli!« (Josip Stritar, Pod lipo, 1896, 102, NB) | Vsi križi bi bili s sten, če bi kaj rekli; poznala si jo, vselej je moralo biti po njenem. (I. Potrč, Onkraj zarje, 1966, 222)

◆ Frazem *vsi križi so dol* temelji verjetno na domnevi, da če so vsi križi doli, tj. na tleh, ne na običajnem mestu, pomeni to, da je kaj zelo narobe. Kje bi ti križi sicer morali biti, bi lahko nakazoval zadnji navedek: Vsi križi bi bili s sten ...

vzétí svój kríž, gl. *nositi svoj kríž*.

zadétí svój kríž [na ráme], gl. *nositi svoj kríž*.

krížem

držátí rôke krížem, gl. **roka**.

ne držátí rók krížem, gl. **roka**.

ne státí krížem rók, gl. **roka**.

krmáriti

krmáriti med Scílo in Karíbdo, gl. **Scíla**.

krmárjenje

krmárjenje med Scílo in Karíbdo, gl. **Scíla**.

króg

bítí v začáranem krógu /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *ne najti izhoda, rešitve*

Prihodki slednjega bi se povečali krepko nad načrtovanimi, povečala bi se poraba, a to bi imelo dolgoročno negativne posledice za obremenitev gospodarstva in njegovo konkurenčno sposobnost. In smo v začaranem krogu. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Oni porabljajo zelo drage zamaške, v cenovnem razredu okrog 0,50 marke. Tu smo mi seveda v začaranem krogu. Imamo nizke prodajne cene in si dostikrat ne moremo privoščiti tako dragih materialov. (Delo, 27. feb. 2001, NB) | Potrebujemo tudi kader za obdelavo gradiva in prostor za te ljudi. Pa smo spet v začaranem krogu. (Delo, 14. nov. 1998, NB) | Pa smo spet v začaranem krogu: socialno državo, z dobro urejenimi servisnimi službami, vrtci, visoko zdravstveno in socialno varnostjo, gotovo ženske potrebujejo še bolj kot moški, ker skrb za vsakdanje življenje večinoma prevzemajo ženske. (Delo, 6. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *začarani krog*.

izógniti se kóga/čésa v velikém krógu, gl. **v velikém krógu**.

kvadrátúra króga, gl. **kvadratura**.

obítí kóga/káj v velikém krógu, gl. **v velikém krógu**.

ógniti se kóga/čésa v velikém krógu, gl. **v velikém krógu**.

v velikém krógu /ekspr.; pren., prisl./ *zelo daleč, na daleč*; sop.: **v velikém loku**

Čprav so Francozi prvo tekmo doma izgubili z 0:1 (v Ljudskem vrtu bi torej morali zmagati z 2 : 1, 3 : 2, 4 : 3 ali z dvema ali več goli razlike), so bili ob prihodu silno samozavestni. Na letališču so se v velikem krogu izognili novinarjem, se nastanili v hotelu Arena, zvečer pa v Ljudskem vrtu opravili zadnji trening. (Delo, 25. avg. 1999, NB) | Določila gredo do najmanjših podrobnosti in so na trenutke prav neprijetno pedantna. Vsi sporazumi pa so se v velikem krogu izognili vprašanju notranjih in zunanjih meja in velikosti ozemlja, na katerem bodo Palestinci lahko ustanovili morebitno državo. (Delo, 22. mar. 2000, NB) | Na oder so prišli nekdanji predsedniški kandidat Jesse Jackson, nekdanji minister za pravosodje Ramsey Clark, nekdanja članica predstaviškega doma Cynthia Mc Kinney, ostarela rock zvezda Patti Smith in prihodnji predsedniški kandidat iz Harlema Al Sharpton. Politiki, ki so zdaj na vplivnih položajih, so se demonstracijam izognili v velikem krogu. (Delo, 20. jan. 2003, NB) | Zdaj je panoga ožigosana. Ne izogibajo se ji samo šivilje, kar je še dosti huje, višje in visoko usposobljeni kadri, ki bi jih nujno potrebovala, se ji ognejo v velikem krogu. To pa najbolj škoduje podjetjem, ki so preživela, ki dosegajo razmeroma uspešne rezultate in začrtano prihodnost. (Delo, 7. feb. 2005, NB) | Grenkih, krepkih, obupanih, obtožujočih besed je toliko, da bi jim vendarle moral kdo vsaj prisluhniti (in se zamisliti

ob izgubljenih 40 % volivcev ...). Danes bom v velikem krogu obšla politike. Z razlogom! (Delo, 7. okt. 2004, NB)

◆ Frazem v *velikem krogu* temelji na dejstvu, da je možno priti do cilja naravnost po najkrajši poti ali po ovinkih oziroma v velikem krogu. Ta namreč predstavlja namišljeno krožno črto bolj ali manj oddaljenih možnih ciljnih točk v vseh smereh. Glagolske sestavine *ogniti se, izogniti se, obiti* kažejo na to, da se kdo želi izogniti čemu neprijetnemu na najkrajši poti ali pa mu niti ni do tega, da bi na kak cilj sploh prišel.

vrtnenje v začaranem krogu, gl. vrtenje.

vrteti se v krógu /ekspr.; tudi pren./ *ne najti izhoda, rešitve*; prim. **vrteti se v začaranem krogu**

Če bodo ustrezne politike ali pa neustrezne politike spodbujale napačne signale, kot je napačna sanacija velikih gospodarskih kompleksov, brez dejanske rešitve vprašanja teh kompleksov, potem se bomo seveda vrteli v krogu stalnega zagovarjanja teze o potrebnosti večjih selektivnih intervencij in stalnega ugotavljanja dejstev, da te intervencije ne dajejo rezultata, kar pomeni, da neproduktivno prerazporejamo omejen domači proizvod. (Državni zbor RS: 17. izredna seja 16. 12. 1997, NB) | »Pomislili sta na vse plati zadeve,« je rekel Danny. Pogovor se je še pol ure brezciljno vrtel v krogu. Ria je vedela, da se je Danny nečesa domislil. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | »To pa ne pomeni, da ni živ,« je rekel. Načelnik vrhovnega poveljstva ameriških oboroženih sil general Richard Myers se je prav tako vrtel v krogu. »Ne morem reči ne eno ne drugo.« (Delo, 27. feb. 2002, NB) | Prihodnja vlada bo tako ravno prav uravnotežena, da ne rečemo zbalansirana, saj bo kot jarmica lahko lovila ravnotežje med levo in desno stranjo – v nasprotnem primeru ne bi mogla jadrati naprej, saj bi se le vrtela v krogu. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Po vsej verjetnosti je ruska stran tudi dosegla nadaljevanje pogajanj med Beogradom in Prištino, ki so se od februarja letos, ko so se začela, tako rekoč vrtela v krogu in jih zato po Ahtisaarijevem prepričanju ne kaže nadaljevati. (Delo, 26. sep. 2006, NB)

◆ Gl. *vrteti se v začaranem krogu*.

◎ angl. *to go round and round in circles*; fr. *tourner en rond*; hr., srb. *vrtjeti se u krugu; kretati se v krugu*; nem. *sich im Kreise drehen*.

vrtéti se v začáranem krógu /ekspr.; pren./ *ne najti izhoda, rešitve*

V taki družbi ni kaj storiti; vse je zastoj in zaman. Taka družba stoji na mestu, v najboljšem primeru se vrti v začaranem krogu ali teče v prostem teku. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Pogosto se je zatikalo pri plačilu – nekateri delodajalci so poravnali obveznosti do njega, drugi ne, saj jih tako ali tako ne more prijaviti niti policiji niti inšpekciji, ker sam tudi dela prekršek. Vrti se v začaranem krogu: ker nima državljanstva, se ne more zaposliti, razen starega jugoslovanskega potnega lista nima

nobnih osebnih dokumentov, je človek brez identitete, ki ga ni v registru nobene države. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | Tako se jugoslovanska politika okoli zelo resne teme – terorizma – vrti v začaranem krogu, ki ga ne morejo presekati niti sporočila iz Podgorice, češ da so »srbskim zločinom« na črnogorskih tleh prišli do dna. (Delo, 19. jun. 2000, NB) | Mozirjani se na vse pretege trudijo spisati prostorski akt, ki bi omogočal razvoj turizma in ne bi oskrnil narave. Vlagatelj, naravovarstveniki, prebivalci in občina se vrtijo v začaranem krogu interesov, predpisov in možnosti. (Delo, 29. jul. 2000, NB) | Zanimalo ga je, kako naša država dejansko posluje s premoženjem, ki je še vedno v njeni lasti, ob tem pa ugotavljal, da je poteklo že deseto leto od osamosvojitve, pa se še vedno vrtimo v začaranem krogu in tranziciji ne vidimo konca. (Delo, 23. jan. 2002, NB)

◆ Gl. *začarani krog*. Z izpustom sestavine *začarani* je nastal nov frazem *vrteti se v krogu*.

◎ angl. *to go round and round in circles; to be caught in a vicious circle*; češ. *chodit v začarovaném kruhu; chodit v bludném kruhu; točit se v bludném kruhu; točit se v začarovaným kruhu*; fr. *tourner en rond; être dans un cercle vicieux*; hr., srb. *vrtjeti se u krugu; kretati se v krugu*; nem. *sich in einem Teufelskreis drehen; sich im Kreise drehen*; rus. *byt' v zakoldovannom krugu; byt' v poročnom krugu; nahodit'sja v zakoldovannom krugu*.

začarani króg /ekspr.; pren./ *položaj, iz katerega ni mogoče ali zelo težko najti izhod; proces, pojav, pri katerem posledice rodijo nove vzroke*; prim. **slépa ulica**

V začarani krog je prišla tudi prošnja o ustanovitvi sklada za zgraditev delavskih stanovanj. Ker društva še ni, mu ni mogoče podariti 50.000 gld, njegova ustanovitev pa je odvisna od obstoja potrebne vsote. (D. Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Manipulacija. Začne se z dotiki, ki se potem stopnjujejo, žrtev zaplete v začarani krog nagrad in prikritih groženj in jo s tem naveže nase, hkrati pa s tem poskuša zaščititi sebe v smislu »Sama je prihajala k meni ...«. (Delo, 3. mar. 2001, NB) | Največje javne ustanove za zdravstveno zavarovanje so v minulih tednih pošteno povišale prispevke, ponekod celo na petnajst odstotkov bruto dohodkov. Visoki prispevki pa Krankenkassen, kot jih imenujejo, odžirajo članstvo in začarani krog je sklenjen. (Delo, 2. jul. 2001, NB) | Teroristični napadi na Zahodu bi postali še hujša nevarnost, omejitev svobosčin še ostrejšje. Potem bi res začel polno delovati začarani krog nasilja in nasprotnega nasilja. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Potrebovali pa bi tudi kakšno čarobno paličico za popravljanje ugleda državnih uslužbencev, ki ga sicer imajo praviloma povsod po svetu. Nekoč, po možnosti čim prej, bo namreč treba prekiniti začarani krog. (Delo, 29. apr. 2001, NB) | Politiki čedalje glasneje trdijo, da se bojujejo proti korupciji, ko je treba ukrepati, pa ne naredijo dovolj, da bi prestopili začarani krog revščine in pohlepnosti. (Delo, 29. avg. 2002, NB) | Vedno zahtevnejši starši pričakujejo od

svojih otrok boljše rezultate, saj se zavedajo, da bodo brez šole težko uspevali v življenju. In tako je začarani krog sklenjen. (Delo, 20. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *začarani krog* je predstavno povezan s starinskimi in vraževernimi predstavami o tem, da so čarovniki sposobni s pomočjo zaklinjanj narediti prostor, nedostopen za njim sovražne sile. Predmeti, ki se nahajajo v tem krogu, postanejo nevidni za oči drugih. Človek, ki zaide v tak začaran prostor, se izgubi v njem, blodi in ne najde izhoda. Kot kažete ustrezna angleški in francoski izraz (gl. ☉), je *začarani krog* lahko tudi kalk po lat. *circulus vitiosus*, ki je nastal po predstavi o kom, ki blodi po gozdu v krogu: blodeči po daljši hoji navadno pride nazaj na isto mesto. Tako blodenje v krogu so pripisovali delovanju nečistih, hudičevih sil. Na to kaže zlasti nem. *Teufelskreis* (dobesedno: 'hudičev krog').

☉ angl. *vicious circle*; fr. *cercle vicieux*; češ. *bludný kruh*; *začarovaný kruh*; hr., srb. *začarani krug*; *magijski krug*; nem. *sich in einem Teufelskreis bewegen*; pol. *blędne koło*; rus. *zakoldovannyj krug*; *poročniy krug*.

znáti se v začaranem krógu /ekspr.; pren./ *znáti se v položaju, iz katerega ni mogoče ali je zelo težko najti izhod*

V ZDA se vse bolj soočajo z depresijo mladostnikov. Tisti, ki so ji podvrženi, se znajdejo v začaranem krogu; ta mladostnike vodi v nesposobnost povezovanja z drugimi in tako v še večjo odtujenost od vrstnikov. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Prava ponosa Baskov sta se v zadnjem obdobju znašla v začaranem krogu: Real Sociedad se bojuje za obstanek v elitni družbi, Athletic pa se je iz moštva za vrh spremenil v povprečno ekipo. (Delo, 7. maja 2001, NB) | To praznino mu je zapolnil svet, ki si ga je sestavil iz videofilmov in računalniških igrar. S tem se je znašel v začaranem krogu: ni se več učil, ker se je toliko ukvarjal z računalniškimi igraricami. Zato je dobival slabe ocene, se torej počutil prizadetega in se še pogosteje igral z računalnikom. (Delo, 11. maja 2002, NB) | Veliko ljudi tuji jezik razume, težave pa ima s komunikacijo. To pogosto vodi do frustracij, kar ljudi odvrča od učenja in se tako znajdejo v začaranem krogu. (Delo, 6. sep. 2003, NB) | Če bomo zmanjševali število zaposlenih, bo to pomenilo, da lahko opravimo manj dela. Če bomo opravili manj dela, bo denarja manj in znašli se bomo v začaranem krogu, iz katerega se bolnišnica ne bo mogla izviti. (Delo, 21. sep. 1999, NB)

◆ Gl. *začarani krog*.

krógla

dobíti króglo v glávo /ekspr.; pren./ *biti ustreljen; biti ranjen v glavo*

Starši fantka, ki smo ga našli v hiši s sedmimi talci, so Iračani. Moški, ki je dobil kroglo v glavo zaradi svo-

jega novega avtomobila, je bil tudi Iračan. (Delo, 30. okt. 2003, NB) | Protestov je bilo malo in sredi mrzlega dežja so hitro ponehali. »Nesmiselno je dobiti kroglo v glavo,« je rekel mlad fant, ki se je pred solzivcem umaknil za železna vrata družinske hiše. »Prišli smo samo na hitro povedat svoje.« (Delo, 31. mar. 1998, NB)

◆ Gl. *pognati komu kroglo v glavo*. Ustrezna hrvaška ali srbska frazema sta *dobiti metak [u čelo]*; *dobiti metak [u potiljak]*.

pognáti kómu króglo v glávo /ekspr.; pren./ *ustreliti koga*

Po sporu zaradi nenapredovanja je nižji računovodja trem nadrejenim pognal kroglo v glavo. (Delo, 12. mar. 1998, NB) | To je živčno načetega Becka še bolj razburilo, tako da je konec prejšnjega tedna prišel v službo oborožen s pištolo. Najprej je vstopil v pisarno svoje neposredne šefice Linde Mlynarczyk, 37-letne vodje finančne službe, ter ji pognal kroglo v glavo. (Delo, 12. mar. 1998, NB) | Okoli 22. ure je nekdanji vojak prišel na pijačo, potem pa je brez besed zapustil lokal Trenk v Podvinju, v predmestju Slavonskega Broda. V gostilno se je vrnil s strojnico in prerešetal sedem gostov, nato pa je vsakemu iz pištole pognal še kroglo v glavo. (Delo, 16. apr. 1998, NB)

◆ Frazem *pognati komu kroglo v glavo*, kot tudi frazema *dobiti kroglo v glavo* in *pognati si kroglo v glavo*, temeljijo na dejstvu, da pri ustrelitvi s strelnim orožjem krogla prebije glavo in s tem poškoduje možgane, v katerih so centri, ki uravnavajo večino življenjskih funkcij. Frazem *pognati si kroglo v glavo* pomeni 'narediti samomor z ustrelitvijo v glavo', ker je pri njej smrtni izid najbolj zanesljiv.

pognáti sí króglo v glávo /ekspr.; pren./ *ustreliti se* O ti hudič neumni! Pognal si je kroglo v glavo, in prav nobene sile mu ni bilo! – je zmajal z glavo Izidor, ki je z besedo »sila« mislil lakoto. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Povabil ga je v restavracijo na večerjo, tam pa so ju natakartji vljudno prosili, naj zapustita prizorišče. Moški si je kasneje pognal kroglo v glavo. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Nekdo se ubija z alkoholom, nekdo pa z nočnim delom. Tisti, ki jim nadure ne morejo do živenga, se obesijo ali pa si poženejo kroglo v glavo. Pridnost je v protestantski etiki najbolj čislana vrlina, lenoba in brezdjelje pa največji greh. (Delo, 23. mar. 2002, NB)

◆ Gl. *pognati komu kroglo v glavo*.

☉ angl. *to blow one's brains out*; češ. *střelit se do hlavy*; nem. *sich eine Kugel durch den Kopf jagen*; fr. *se brûler la cervelle*.

krokodílji

krokodílje sólje, gl. solza.

prelívati krokodílje sólje, gl. solza.

pretákati krokodílje sólje, gl. solza.

točíti krokodílje sólje, gl. solza.

krokodilov**krokodilove sólze**, gl. **solza**.**pretákati krokodilove sólze**, gl. **solza**.**točiti krokodilove sólze**, gl. **solza**.**krokodílski****krokodílske sólze**, gl. **solza**.**pretákati krokodílske sólze**, gl. **solza**.**točiti krokodílske sólze**, gl. **solza**.**krompír**

iméti [dêbel] krompír /pog., ekspr.; pren./ *doživeti nepričakovano ugoden, dober izid, konec česa*; sop.: **imeti hudičevo srečo**; **imeti svinjsko srečo**; prim. **krompirjevec**, preg. **Najbolj neumen kmet ima najbolj debel krompír**

»Enkrat moram imeti krompír tudi jaz,« se je pošalil »Jurica trica«, eden dolžnikov sezone, po uspešni predstavi v navezi z Awojobijem. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Kdo ima »krompír« s cenami. Krompír se na ljubljanski tržnici še vedno dobro drži: vztraja pri ceni osemdesetih do devetdesetih tolarjev za kilogram, čeprav ga pri kmetu na Sorškem polju odkupujejo po 25 tolarjev. (Delo, 24. avg. 1999, NB) | Hišna lastnica, pri kateri sem staknil stanovanjce, je Milka Kostrevec, vneta ofarka, stara kakih petdeset let, vdova po železniškem inšpektorju. Imel sem debel krompír, kot se reče, zakaj Pisani Tedi je že leto dni spal kar v pisarni. (B. Zupančič, Grmada 1974, 38–39) | Četovodja Siegfried je udaril s petami. Imel je zopet krompír. Obetala se mu je pohvala ali celo napredovanje. (V. Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1961, 159) | Fant, imaš krompír, da si ravno zdaj ošpice dobil. (Pavliha 1965, št. 35, 20) | Takrat smo se vsi zavedli, da smo imeli kar precej »debel krompír« (= smo imeli srečo). (B. Adamič, TT 20. V. 54/5) | Prav izjemno srečo imaš, tako rekoč pristni »krompír«, če ti brhka domača hči pove, da dobiš lahko brizganec. (R. Polič, Sonce in cesta, 1961, 189)

♦ Frazem *imeti [debel] krompír* je verjetno nastal iz pregovora *Najbolj neumen kmet ima najdebelejši krompír* v pomenu 'za srečo, uspeh niso vselej potrebne velike umske sposobnosti', npr.: Ko je inž. Dorff odhajal po koncu procesa z razprave, so mu prinesli svežo novico, da je medtem dobil na loteriji še premijo za 20 milijonov dinarjev. Kako že pravi stara resnica o neumnem kmetu in debelem krompirju. (Tovariš 1971, št. 6, 55) | Veter, ki v teh časih leta piha mesece in mesece s severa proti jugu, se je obrnil proti severu in nas gnal, kot smo si želeli. Najbolj neumen kmet ima najbolj debel krompír. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | S frazemom *imeti [debel] krompír* je tesno povezan nastanek izraza *krompirjevec* 'kdor (večkrat) doživi nepričakovano ugoden, dober izid, konec česa'. Slovenskemu pregovoru ustre-

za nem. pog. *Der dümmste Bauer hat die größten Kartoffeln*, frazemu *imeti [debel] krompír* pa nem. pog. *die größte Kartoffeln haben*. Nemški pregovor je znan od leta 1900, frazem pa iz prve svetovne vojne. Slednji naj bi nastal pozimi 1917/1918, ko je bil tisti, ki je razpolagal s krompirjem, v primerjavi z drugimi, ki so otepali rumeno kolerabo ali stradali, srečen in spoštovan človek (gl. H. Küpper, Wtb. der dt. Umgangssprache, 398). Frazema *imeti [debel] krompír* v naših starejših slovarjih, kot sta Pleteršnikov in Glonarjev, še ni, zato je pri njegovem nastanku možno domnevati tudi nemški vpliv.

☉ hr. *imati vrašku sreču*; nem. *Schwein haben*; *die dümmsten Bauern haben die dicksten Kartoffeln*.

iméti nós kot krompír /ekspr.; primera/ *imeti zelo grd nos*

Čeprav ni bil možak lepoteč, / ne mož uglajenih manir, / je vendar bil še dokaj čeden, / le nos imel je kot krompír. (I. Rob, ID 1965, 211) | Pustimo ob strani neskončna in brezplodna prerekanja o relativnosti lepote ter o zgodovinski in civilizacijsko pogojeni spremenljivosti lepotnega ideala. Očitno je, da človek, ki tehta sto kilogramov, ima nos kot krompír in temnovijolično materino znamenje, ki se razteza čez polovico obraza, v zahodni kulturi ne more veljati za lepega. (Delo, 4. jan. 2002, NB)

♦ Primera *imeti nos kot krompír*, kot tudi metaforizacija poimenovanja *kumara* za negativno označevanje nosu, temelji na primerjavi nosu s krompirjem ter kumaro.

[kot] vroč krompír /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kočljiva, neprijetna zadeva*; sop.: **[kot] vroč koštanj**

Zato ima najnovejša mirovna pobuda, ki jo je palestinski voditelj Jaser Arafat z omembo Berlina kot vroč krompír potisnil v roke nemškemu zunanjemu ministru Joschki Fischerju, velike možnosti, da se posreči – in enake, da potone v ocean propadlih bližnjevzhodnih mirovnih pobud minulega obdobja. (Delo, 23. avg. 2001, NB) | Tranzitni promet je vroč krompír. Dunaj mora Bruslju sporočiti nove podatke o številu tranzitnih voženj tovornjakov. (Delo, 13. jul. 2001, NB) | Da pa bo glasovalna moč ali nemoč Pivovarne Laško na skupščini Pivovarne Union močno vroč krompír, je posredno potrdil tudi Francišek Bolka: »To je zapleteno pravniško vprašanje.« (Delo, 20. jul. 2002, NB) | Celo v primeru, če bi petnajsterica – ne le Francija in Nemčija – prihodnji teden uskladila stališča o finančnih vidikih širitve, ki si jih članice Unije kot vroč krompír podajajo že od letošnje spomladi, bi bruseljski diplomati imeli še veliko dela ... (Delo, 17. okt. 2002, NB) | Te zakone si na sejah podajamo kot vroč krompír in iščemo – če drugega ne, potem ko že enkrat ugotovimo, da z njimi nekaj ni v redu – tehnike, kako vendarle odločiti, ne da bi ustavno sodišče pri tem povzročilo praznine, ki bi pravni položaj popolnoma porušile. (Delo, 8. jan.

2000, NB) | Pri Telekomu so Ullrichovo izpoved prejeli s pridihom odpuščenja. »Ne bomo ga izpustili iz rok kot vroč krompir.« (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Kapetan Uniona Olimpije Jure Zdovc je z dolgim obrazom sprejel pokal iz rok predsednika KZS Dušana Šešoka. Pokal je predal svojim soigralcem, ki so si ga podajali kot vroč krompir. (Delo, 19. apr. 1999, NB) | Četrtrič, banka SIB je za NLB vroč krompir. Skrbni pregled je menda ugotovil, da bi bila potrebna kapitalska injekcija v višini 5 milijard tolarjev. (Delo, 10. jun. 2003, NB) | Že to, da je vlada vroč krompir klavniških odpadkov predala iz rok okoljskega v roke ministrstva za kmetijstvo, naj bi kazalo, da vlada nima prave strategije ravnanja s temi odpadki. (Delo, 21. avg. 2001, NB) | Te zakone si na sebah podajamo kot vroč krompir in iščemo – če drugega ne, potem ko že enkrat ugotovimo, da z njimi nekaj ni v redu – tehnike, kako vendarle odločiti, ne da bi ustavno sodišče pri tem povzročilo praznine, ki bi pravni položaj popolnoma porušile. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Švedski socialdemokrati so po ambicioznem in učinkovitem sanacijskem programu pred štirimi leti zdrznili na svojo, do zdaj najnižjo točko v zgodovini. Kdor prejema vroč krompir, si zlahka opeče prste. (Delo, 2. mar. 2002, NB)

◆ Gl. [kot] vroč *kostanj*.

Še za slán krompir ne iméti /ekspr.; pren., tudi *niti za/ biti zelo reven*; prim. **še za slan krop ne zaslužiti**

»Ali ste slišali!« »Glej jo no, v teh časih, ko še za slan krompir nimamo, ti žre meso. Blagor njej!« (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB)

◆ Frazem *še za slan krompir ne imeti* temelji na dejstvu, da je po uvedbi sajenja kot pomembne kulture krompir postal simbol za najnujnejšo hrano, s katero so se najrevnejši sloji lažje borili z lakoto. O skromnosti preživljanja s krompirjem pričra npr. Glonarjev zgled (SSJ, 183): *ob samem krompirju živeti*. Sestavina *slan* v frazemu *še za slan krompir ne imeti* kaže na to, da revni ljudje pogosto niso imeli niti soli, na kar kaže tudi frazem *še za slan krop ne zaslužiti*.

znáti več kákor krompír peči /ekspr.; primera/ *ne biti neumen*; sop.: **znati več kot hruške peči**

Pa tudi kaj več znam, kakor krompir peči. (F. Milčinski, Slovenske pravljice, 45)

◆ Primera *znati več kakor krompir peči* temelji na dejstvu, da je pečenje krompirja zelo enostavno opravilo in da je treba znati še veliko več, če kdo hoče dokazati, da ni neumen. Podobno velja tudi za pečenje hrušk v frazemu *znati več kot hruške peči*. **krompírjevec**, gl. *imeti [debel] krompir*.

króna

króna ne bo pádla kómu z gláve /ekspr., iron.; pren., prih., tudi sed., pret., pogoj./ *ugled se mu ne bo zmanjšal*; prim. **ne biti kaj pod častjo komu**

Saj mu drugi tudi včasih tako pravijo. In če je meni Pep-

ca ime, kar se mi kaj brhko zdi, zakaj bi pa on ne bil Pepe. Ne bo mu krona padla z glave, ne. (Janez Jalen, Lesena peč, NB) | Iznova se je zagrizel v jezo: »Posebno ti si visoka, Marička, ti, ti! Meniš, da bi ti krona padla z glave, če me vzameš!« (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Pomembneje kot to, ali bomo stopili iz zakonodaje SFRJ v moderen evropski zakon in omogočili osebam s kronično duševno motnjo popolnomočenost in jim vrnili kredibilnost v družbi, je namreč to, koliko samostojnih odločitev bo odvzeto nam psihiatrom. Da nam ne bi padla krona z glave. (Delo, 10. feb. 2007, NB) | Komu bi padla »krona z glave«, če bi na zrelostnem izpitu lahko vsak izbral predmete, ki mu ustrezajo in se zanje zanima? Npr. namesto matematike in slovensčine glasbo in umetnostno zgodovino, pač predmete s področja, ki se mu bo posvetil in se z njim ukvarjal v življenju. (Delo, 23. dec. 2006, NB) | Ko smo ji povedale, kako nas je sestra zavrnila, je takoj stopila dve nadstropji nižje k sestram, ki jih je poznala, in čez deset minut je prišla s kadečo kavico na pladnju. Zaradi tega, ker je trem bolnicam skuhala kavo in jim polepšala dan, ji ni padla krona z glave ... (Viva, junij 2007, NB) | Naša sta, je reklo kar nekaj krajanov, ko sem brskala po njihovem spominu. Lastnikom bližnjih grobov pač ne pade krona z glave, če populijo travo še na Marijinem in Jaroslavovem grobu. (Jana 2007, št. 35, NB)

◆ Frazem *krona ne bo padla komu z glave*, ki se lahko pojavlja tudi v sedanjiku, pretekliku in pogojniku, je verjetno nastal po krajšanju pregovora *Od poštenega dela ti ne bo krona z glave padla*. (Ljudski pregovori, NB)

◎ hr., srb. *neće komu pasti kruna s glave*; nem. *jmdm. fällt keine Perle aus der Krone*; *jmdm. fällt kein Stein aus der Krone*; pol. *komuś korona z głowy nie spadnie*.

krónan

krónana gláva, gl. **glava**.

krónan(i) ôsel, gl. **osel**.

kròp

bòb iz krópa pobírati, gl. **bob**.

ítí bòb iz krópa pobírat, gl. **bob**.

ne kròp ne vóda /ekspr.; pren., v povedni rabi, tudi kot prilastek/ (*kdor, kar je*) *brez izrazitih lastnosti, značilnosti*; sop.: **ne tič ne miš**; prim. **oprezna rit**

In ko se je čemerni Zavoglar, ki med vojno ni bil ne krop ne voda – za delo sam veš, da ni bil od mlada nič prida – razčeperil, češ da je po njegovem cesta državná, se je Podzemljíč takoj obregnil vanj: »Zdaj pri nas ni več države, temveč je čez in čez samo domovina.« (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Tako vse kaže, da bo leto 2003 za našo reprezentanco v Davisovem pokalu ne krop ne voda, zato pa bi veljalo v njem čim bolj zmobilizirati mlade. (Delo, 7. okt. 2002, NB) | Anketa, ki ne more nič spremeniti in rednih profesorjev, ki niso več

v postopku habilitacije, sploh ne more prizadeti, ni ne krop ne voda. Je pač neprijetna obveznost, ki jo je univerza morala sprejeti. (Delo, 2. feb. 1999, NB) | In hudo jim je pri duši, ker se prijatelji prepirajo! Ta ne krop ne voda politika je gotovo najbolj pametna (dobičkonosna) stvar, kar so si jo lahko izmislili. (Delo, 17. maja 2003, NB) | V Avstraliji bodo kraljevski igri bržkone odmerili nekaj prostora, ravno toliko, da bodo šahisti kasneje rekli, da so bili tudi oni zraven. Skratka, nekaj kar ne bo ne krop, ne voda in seveda daleč od uradnega športnega programa. (Delo, 11. okt. 1999, NB)

♦ Kot je razvidno iz primerjanih tujejezičnih frazemov (gl. ☉), je sle. *ne krop ne voda* izviren frazem, ki temelji na primerjavi dveh nasprotij: voda – vrela voda. Med starejšimi slovarji frazem omenjata M. Pleteršnik (I, 474) – *ni ne krop ne voda*, er (es) hat keinen ausgeprägten, entschiedenen Charakter – ter J. Glonar (SSJ, 184) – *ni ne krop ne voda*: se pravi o človeku, ki nima izrazitega značaja ali svojega pravega značaja noče pokazati.

☉ angl. *neither fish, flesh, nor fowl*; češ. *nebyť ani ryba ani rak*; fr. *ni chair, ni poisson; ni lard ni cochon*; hr., srb. *ni riba ni meso; niti smrdi niti miriše*; nem. *weder Fisch noch Fleisch sein; nicht Fisch nicht Fleisch sein*; rus. *ni ryba ni mjaso*.

še za slán kròp ne zaslužiti /ekspr.; pren., nikal./ *zelo malo, slabo zaslužiti*; prim. **še za slan krompir ne imeti; še neslanega kropla si s svojim delom ni zaslužil** (Glonar, SSJ, 184)

Eni garajo, drugi še za slan krop ne zaslužijo. (Delo, 2. 12. 2008, NB) | Ksant. Oj ti zgaga! Ves dan se klatiš okrog, to pa natanko veš, kedaj je večerjati čas – še neslanega kropla nisi zaslužil. (J. Stritar, Klasične podobe, Zvon 1870, 13)

♦ Gl. *še za slan krompir ne imeti*.

☉ angl. *to not earn enough to keep body and soul together; to not be able to make ends meet*; češ. *nevydělat si ani na slanou vodu*; fr. *ne pas même gagner son pain*; nem. *nicht das Salz zur Suppe verdienen; von der Hand in den Mund leben; etw. ist zum Leben zu wenig, zum Sterben zu viel*; rus. *zarabotat' i na kusok hleba*.

krótek

krótek kàkor jágñje, gl. **jagnje**.

krótek kàkor ôvca, gl. **ovca**.

krótek kot jágñje, gl. **jagnje**.

krótek kot ôvca, gl. **ovca**.

króžnik

iméti kâj na króžniku /ekspr.; pren./ *imeti kaj pri roki*

Izgovor za to prazno obljubo ima vlada ves čas na kro-

žniku, saj mora Kad namesto finančnega ministra vse več denarja nakazovati v pokojninsko blagajno. (Delo, 7. okt. 2003, NB)

ponújati [kómu kâj] [vsè] na króžniku, gl. *prine-sti [komu kaj] [vse] na krožniku*.

prinášati [kómu kâj] [vsè] na króžniku, gl. *prine-sti [komu kaj] [vse] na krožniku*.

prinèsti [kómu kâj] [vsè] na króžniku /ekspr.; pren., tudi **prinesen**, nedov. **prinašati/ omogočiti, da kdo brez truda kaj doseže, kaj vidi**

Namen razstave je pri gledalcih spodbuditi razmišljanje, torej bo nekoliko provokativna; ne bo klasičen tip muzejske razstave, kot smo jih bili navajeni do sedaj in ki bi obiskovalcem vse prinesla na krožniku, jim posredovala enkrat za vselej dane resnice. (Delo, 20. jul. 2002, NB) | Pri Olimpiji je za nas karizmatičnost nogometnega kluba prevelika, slovenska liga nas prav tako ne zanima, pa pravzaprav ne zaradi konkurence. (Si. mobil liga op. a.) | Tej smo odločitev za sponzorstvo v 1. SNL mi prinesli na krožniku. (Delo, 2. nov. 1999, NB) | ... sta na svojih okopih domnevne nemoči ... vztrajala tako dolgo, da sta rešitev primera potisnila na rob prepa-da. Če ne že čez. Kljub temu da so jima (in državnemu vrhu) tisti, ki so budno spremljali primer, rešitve prinašali tako rekoč na krožniku. (Delo, 27. feb. 2003, NB) | Že zdaj je čedalje več takih igrač, ki otrokom prinašajo ideje za igro na krožniku in jih ne spodbujajo, da bi si jih izmišljevali sami. (Delo, 11. jul. 2000, NB) | Tudi pri Smoletu je recimo v Antigoni Ismena zelo pomembna, pri Krstu je monolog Bogomile zelo žensko stvaren, celo feministično naravnan. A te stvari je treba narediti tako, da pridejo ven na pravi način, ne da se skrijejo v spektaklu ali da so prinešene na krožniku, da so tako rekoč »zaukazane«. (Delo, 18. okt. 2003, NB) | Obstane in poslušne, kje so psi. Na krožniku se je možu ponu-jal, on je pa bral. Takrat me je zmoglo, da sem zavpil: »Srnjak!« (F. S. Finžgar, Iz mladih dni/ Zgodbe o živalih, NB) | Scenograf in kostumograf Michael Levine je imel ogromno dela; pomagal si je z ambientalnimi izročilom fin de siècle, z lokacijo, ki freudizem ponuja na krožniku (dvojni zrcalni ambient parov). (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Doslej se je lahko zanašal le na svoje ljudi v raznih ministrstvih in tajnih službah, zdaj se mu na krožniku ponuja mogočna prerazporeditev samih temeljev države. (Delo, 1. jul. 2000, NB) | Šele kakšen dan kasneje so se razpodile megle, ki niso dale videti pravih premikov in resničnega dogajanja, čeravno so ga v Vatikano ponujali na krožniku. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Nič drugega ji, takšni, kakršna je, ni preostalo. Bilo bi zelo čudno, če republikanci sijajne priložnosti, ki jim jo je bila ponudila na krožniku, ne bi izkoristili. (Delo, 22. avg. 1998, NB)

♦ Frazem *prine-sti [komu/kaj] [vse] na krožni-ku*, tudi *prinašati [komu/kaj] [vse] na krožniku* in *ponujati [komu/kaj] [vse] na krožniku*, izhaja pravzaprav iz primere *kot na krožniku*, ki je dovolj nazorna, saj temelji na predstavi, da je vse mogo-

če, enostavno, nazorno, kot prinesiti komu kaj kot jed na krožniku.

© hr., srb. *donijeti komu što [kao] na tanjuru; dati komu što [kao] na tanjuru*; it. *scodellare la pappa a qc.*; *spianare la strada*; nem. *etw. auf dem silbernen Tablett servieren*.

krpa

bél kot krpa /ekspr.; primera/ *zelo bled, bel*

Premalo energije je bilo v njenem teku. Pobrale so ji jo želodčne težave. Na štartu je bila v obraz bela kot krpa. S 15. mestom je izpolnila vsa pričakovanja. (Delo, 10. avg. 2006, NB) | Vidita duhovnega in ga ne poznata. Bled je kakor krpa, krč mu žene glavo, pena mu je na posinjelih ustnah. Ne vidi, ne sliši, blede z blazno praznimi očmi ... (I. Pregelj, Thabiti Kumi, NB)

krst

dočakati ognjeni krst, gl. *ognjeni krst*.

doživéti ognjeni krst, gl. *ognjeni krst*.

ognjeni krst /ekspr.; pren., tudi v povedni rabi/ *prva bojna preizkušnja; prva resna preizkušnja v čem sploh*

Danes je nedelja, moj 30. rojstni dan, in skoraj bi bil prav danes doživel svoj ognjeni krst. Ob dveh smo dobili povelje, da odrinemo dalje. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB) | Zanimivo je, da bo Olimpijin košarkar doživel ognjeni krst proti istemu moštvu kot lani Miloš Paravinja. (Delo, 29. nov. 2000, NB) | Šele okroglo 100 let pozneje so smučarski skoki ognjeni krst dočakali tudi v Srednji Evropi. (Delo, 21. dec. 2002, NB) | Najboljši strelec lanskega elitnega tekmovanja v predtekmovanju bo namreč pred vročerkvini navijači Olympiakosa na Olimpijskem štadionu dočakal svoj ognjeni krst. (Delo, 15. sep. 1999, NB) | Prav zaradi tega, ker ste prestali ognjeni krst, vas spet pošiljajo v boj, jih je prepričeval častnik in jim pihal na užaljene duše ... (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Vesel sem, da je uspešno prestal ognjeni krst, najino sodelovanje pa je bilo zelo korektno in v zadovoljstvo kluba. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Novi slovenski rokometni selektor Matjaž Tominec je uspešno prestal ognjeni krst. Na mednarodnem turnirju v Švici so njegovi izbranci premagali vse štiri nasprotnike in osvojili prvo mesto. (Delo, 3. jan. 2001, NB) | Le peterica iz letošnje izbrane vrste je že nastopila lani na MSP v Zagrebu, vsem drugim bo to ognjeni krst na velikih tekmovanjih. (Delo, 8. avg. 2001, NB) | Čopi in Lisjak sta se v razmerah, ki jima sicer niso pisane na kožo, dobro znašla. To velja predvsem za flogista Lisjaka, za katerega je bil to ognjeni krst na velikih regatah. (Delo, 22. apr. 2002, NB) | »Pričakoval sem, da bom izpadel v prvem krogu,« je povedal 18-letni kolesar iz Arje vasi, ki za prihodnja leta načrtuje večje podvige. To je bil namreč njegov ognjeni krst v svetovnem pokalu. (Delo, 10. jun. 2002, NB) | Federer, ki je z dobrimi enaindvajsetimi leti tudi najmlajši udeleženec turnirja,

je z odliko opravil svoj ognjeni krst, saj je v prvi partiji zlate skupine v dveh nizih ugnal Juana Carlosa Ferrera. (Delo, 13. nov. 2002, NB) | Vsa trojica je z uspehom že igrala v članski konkurenci, kajpak to je bilo na blejski olimpiadi, vseeno pa gre za pravi ognjeni krst. Odgovornost je tu namreč precej drugačna. (Delo, 19. 2003, NB) | Celo Američani so imeli probleme z iskanjem primerne voditelja. Upoštevati moramo tudi, da je to njen voditeljski ognjeni krst in zato moramo na njene povprečne dosežke gledati bolj prizanesljivo. (Delo, 24. jan. 2004, NB) | »Zares sem zadovoljna s seboj, ker se mi je tako dobro izteklo prav na olimpijskih igrah,« je Matejka žarela od sreče, saj ji ni bilo lahko vse do zadnjega čakati na olimpijski ognjeni krst. (Delo, 20. feb. 1998, NB)

♦ Frazem *ognjeni krst* se lahko uporablja v povedni rabi z glagolom *biti*, večinoma pa z glagoli *dočakati, doživeti, preživeti, prestati*. Sestavina *ognjeni* je lahko natančneje določena ali okrepljena z levim prilastkom, npr. *voditeljski ognjeni krst, olimpijski ognjeni krst*. Zelo pogosto pa je izpuščena sestavina *ognjeni* in namesto nje nastopajo drugi prilastki. Iz obeh (prvotnejši je *ognjeni*) pa izhajajo preneseni pomen sestavine *krst*: 'dogodek, ki simbolizira začetek, nastop kake dejavnosti, npr. *govorniški krst, politični krst, smučarski krst, lovski krst*. Te zveze se lahko uporabljajo z enakimi glagoli kot *ognjeni krst*. Obravnani preneseni pomen izraza *krst* je tudi v pridevniku *krsten*, npr. *krstna predstava česa*. Frazem *ognjeni krst* izhajajo verjetno iz vojaškega življenja, v katerem pomeni prvo resno soočenje vojaka z ognjem, tj. bojem (gl. prvi citat). Na to kažejo sestavine nekaterih ustreznikov v drugih jezikih (gl. ☉). Preneseno na druga področja se je razvil pomen 'prva resna preizkušnja v čem'. Za katero področje gre, je razvidno iz sobesedila ali ga določijo dodatni levi prilastki, ki pogosto izrinejo prvotno sestavino *ognjeni*. Sestavina *krst* pa kaže na izvorno svetopisemsko poreklo: »Krstim vas v vodi za pokoro, a Tisti nad menoj je močnejši od mene; nisem vreden nositi Njegove obutve; On vas bo krstil s svetim Duhom in ognjem.« (Matej, 3, 11; gl. RF³, 358)

☉ angl. *baptism of fire*; češ. *křest ohněm*; fr. *baptême du feu*; hr., srb. *vatreno krštenje; ognjeno krštenje; bojno krštenje*; it. *battesimo del fuoco*; nem. *die Feuerprobe bestehen*; pol. *chrzest bojowy*; rus. *boevoe křeščenie*.

prestáti ognjeni krst, gl. *ognjeni krst*.

preživéti ognjeni krst, gl. *ognjeni krst*.

živ krst /ekspr.; pren., navadno nikal./ *prav nihče; prim. živa duša*

Hitro je bil v dolini in potem je urno koračil po gladki cesti. Živ krst ga ni srečal. (F. Erjavec, Ni vse zlato, kar

se sveti, NB) | Kod pa pohajate? In živ krst ne ve, kam zbršete! (G. Jakopin, Vsi v moji hiši, NB) | Srečen in svoboden človek izpoveduje svoje stihe drugače in drugod, svoje podobe izdeluje iz mehkih, dihajočih tvarin, svoje kipe upodablja, odkar svet pametuje in če ga živ krst ni pokvaril, v živo iz živega mesa. (F. Lipuš, Srčne pege, NB) | »Lahko te zgrabijo. Najbolje je, če jo odkuriva iz vasi: na senožeti pojdiva, v gozd, najbolje v gozd, tam poznam jamo, živ krst te ne najde,« je govoril in vlekel Ernesta za rokav. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Še tisti dan sem se napolil v spremstvu detektiva v Marianum, kjer je takrat imelo svoje domovanje divizijsko sodišče. Tam me živ krst niti pogledal ni, temveč kar tako so me poslali na Grad. (I. Cankar, Ministerialna komisija/Politični članki in satire, NB) | Iz zemljepisa, moj Bog! Iz predmeta, ki iz njega živ krst ni pričakoval slabe ocene. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Zanosila je že v prvem mesecu teh srečanj, toda živemu krstu ni o tem ničesar omenila. (B. Magajna, Le hrepenenja, 1937, 34, GISN)

◆ Frazem *živ krst* temelji na pomenu sestavine *krst*, tj. 'kristjan' (gl. F. Bezlaj, ESSJ II 102, ki navaja tudi zvezo *živ krst ne ve*), ki je v nikalnih stavkih posplošen v pomen 'nihče', sicer pa se ne uporablja več. Že v 16. stol. sicer obstajata poimenovalni *krščeni* in nar. *krščan* v pomenu 'kristjan' (prim. *krščanski*). Izraz *krščeni* je danes zastarel, ženska oblika *krščenica* pa pomeni 'krščenka' in 'služabnica, dekla'. Frazem omenja J. Glonar, SSJ, 184, ki pri iztočnici *krst* izhaja iz pomena 2. živ krst: človek; *tega živ krst* (nikdo, nihče) *ne ve*. Že pred njim Plet. (I, 479) *krst* v 2. pomenu razlaga z nem. der Christ in navaja zglede: *tega živ krst ne ve*, das weiß keine lebende Christenseele; storil bom, če je le živemu krstu mogoče, *Zora*; tega ne more živ krst povedati, *Jurč.*; ni božjega krsta, es ist keine Seele da, C.

◎ angl. *not a living soul*; nem. *keine Menschenseele*; *keine Seele*; *kein Aas*; *keine Sau*.

kr̥tov

íti v kr̥tovo deželo, gl. **dežela**.

odíti v kr̥tovo deželo, gl. **dežela**.

správití kóga v kr̥tovo deželo, gl. **dežela**.

krùh

bíti krùha láčen /star.; pren./ *živeti v pomanjkanju, stradati*

Kdor je bil kruha lačen in palice sit, zna ceniti kruh in žito ... (Sadar, Naše žito, 6) | Kruha lačen, palice sit. (Šašelj, Pregovori, 1934, 108) | Ampak tam v Ameriki se drugače živi kot pri nas. Vsak dan meso. Zavrle. Meso? Pri nas smo kruha lačni. Amerikanec. Pa počestno si oblečen. Ne vidi se ti v praznik na deset metrov, da si hlapec. V svojem prostem času si gospod. (Zofka

Kvedrova, Amerikanci, Drama v štirih dejanjih, NB) | Komaj je pogledal malo preko plota, pa se že oblači po gosposko in ne ve, kako bi nosil glavno pokonci! Zraven je pa kruha lačen in ko bi mu vrgel krajcar pred noge, bi ga pobral ...? »Škric je škric!« je pripomnil suh kmet z dolgim, zaspanim obrazom in črno kučmo na glavi. (Ivan Cankar, Križ na gori, NB)

◆ Kot kažeta prva dva zglede, je frazem *bíti krùha láčen* nastal po krajšanju iz pregovorov. Ti ponazarjajo ljudsko izkustvo, da brez kruha ni mogoče dostojno živeti.

bíti ob krùhu in vòdi, gl. *ob kruhu in vodi*.

bíti [od] krùha pijàn /star.; pren./ *bíti objesten, razvajen*; prim. **preobjesti se [belega] kruha**

Kruha je pijan (objesten je). (Pavlica, Frazeeološki slovar, 202) | Je kruha pijan. (Šašelj, Pregovori, 1934, 64) | Ko je bil dvor že odšel proti stolnici, je dekle zopet vprašalo: »Miklavž, a je oženjen?« »Tak ne bo oženjen! Tak, ki je vsak dan kruha pijan!« (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Zametaval je božji blagoslov. Bil je pijan od kruha. (A. Rebula, Devinski sholar, 1954, 82) | »Da bi bil še ta teden pri vas, potem bi šel.« »Torej si se preobjedel tudi ti in pijan od kruha tiščiš proč!« Mokar je vstal in začel hoditi gor in dol, da so škripale deske pod nogami. (Franc S. Finžgar, Dekla Ančka, NB)

◆ Različico frazema *bíti [od] kruha pijan* omenja že Plet. I, 480: *belega kruha pijan* = kdor se prevzame, ker se mu predobro godi, LjZv. Temelji na dejstvu, da je, kdor ima vsega v izobilju, tudi hrane in pijače, večinoma tudi objesten, razvajen. Sestavina *pijan* je prišla v sestav frazema po prenosu s predstave o prekomernem pitju v predstavo o prekomernem uživanju hrane, o presitosti.

bíti žé pri krùhu /ekspr.; pren./ *bíti odrasel in zaposlen*

Prijazna, nesebična gospodinja Vera Drake, njen mož je avtomehaničnik, mati dveh otrok, ki sta že pri kruhu, služi denar tako, da čisti po »boljših« hišah, zraven pa požrtvovalno poprime za delo po vsej soseski; gre za tip ženske, ki jo je ena sama nezavedna dobrota. (Delo, 7. sep. 2004, NB) | Lahko rečem, da so doslej dosegali vsa tiha pričakovanja projekta. Prve generacije so že pri kruhu. Tudi ob študiju so nadarjeni vstrajali pri številnih obštudijskih dejavnostih, vključevali so se v najrazličnejše tečaje in tako naprej, skratka, večina med njimi je bila »tista prava«. (Delo, 21. dec. 1998, NB) | Toda pomembno je, da so v mlekarski zadrugi pri kruhu pravi (»naši«) ljudje, zato lahko stane, kolikor hoče. Če bo zmanjkalo, se bodo pa spravili nad državo, nad politiko (katere del nesporno so sami) in nad proračun. (Delo, 21. apr. 2001, NB)

◆ Frazem *bíti že pri kruhu* temelji na dejstvu, da je kruh v našem kulturnem okolju osnovno živilo, ki ljudem omogoča najbolj osnovno preživetje, zato je postal prisposoba za preskrbljenost, možnost življenja. Ustrezni italijanski frazem se glasi *guadagnarsi il pane*.

dóber kàkor béli krùh, gl. *dober kot kruh*.

dóber kàkor krùh, gl. *dober kot kruh*.

dóber kot krùh /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo dober; ki izkazuje dobroto*

Zdravnik se je sklonil k stopalom, pogledal, potem pa še bolj strogo zahteval gazo. Matej se je zdrzil – zdravnik je bil, če je šlo vse, kot mora iti, dober kot kruh – in mu jo nemudoma podal. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Fantastičen glas. Dober je kot kruh, vsako srečanje z njim name deluje, kot da bi šel za en teden v toplice. Res pa je, da ne govori veliko o sebi. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Veš, bilo je pred mnogimi leti. Takrat sem bila še tako mlada, kot si zdaj ti. Omožila sem se in dobila moža, dobrega kot kruh. (Ivan Ribič, Povesti z gora, 1952, 10) | Tudi jaz sem bil po vseh neurjih življenja dober kot kruh, pa je kruh kmalu splesnil. (J. Brejc. (Javoršek), Okus sveta, 1961, 149) | »Sprevergel se je, še spoznal ga ne bi več! In glej, najbrž je tista nevesta lepa kakor zarja, dobra kakor kruh in modra kakor stiški menihi, sicer se Majnhalm ne bi bil spremenil tako do dna.« »Pa pravite, da so ženske nevarne!« (I. Zorec, Beli menihi, I. Ustanovitve samostana, NB) | In pod sončnimi žarki se vrstijo svet nove spojitve in presnove kakor klorofil v fotosintezi. Sonce je dobro kakor kruh. (Boris Pahor, Onkraj pekla so ljudje, 1958, 286) | On je plemenit človek. Vse ve in vse prav stori. Dober je kakor beli kruh. (M. Šnuderl, Od polnoči do polnoči, 86) | Bog plačaj! Dober si kakor pšeničen kruh. (Janez Jalen, Vozarji II, 1959, 109) | V romanu Dober kot kruh (1979) farsično obravnava judovsko družinsko življenje in washingtonsko politično prizorišče. (Oxfordova enciklopedija umetnosti, NB)

◆ Primera *dober kot kruh* z različico *dober kakor beli kruh* temelji na dejstvu, da je kruh v našem kulturnem okolju osnovno živilo, ki ljudem omogoča najbolj osnovno preživetje, zato je postal prisposoba za preskrbljenost, možnost življenja, a tudi za dobroto. O kakovosti kruha je govor v naslednjem zgledu: Ukamesim ga iz moke iz celega pšeničnega zrna, vanj vgnetem še zdrobljene lešnike, bučna, sončnična, lanena, sezamova semena. Dodam tudi malo olivnega olja. Včasih je bil gost in trd, ampak sem trmasto vztrajala in zdaj mi »rata« tak rahel, okusen, dober kakor – kruh (Delo, 16. okt. 1999, NB)! V zvezi okusom pa je zanimiv naslednji navedek: *Dober kot duša, kot kruh* /42; prim. G 20: Človek, ki po kruhu diši; nasprotje: Dober si kot česen brez kruha (gl. I. Grafenauer, Narodno pesništvo, 13).

Različico primere *dober kakor kruh* navaja že J. Glonar (SSJ, 185) pri iztočnici *kruh: (človek) dober; kakor beli kruh*.

◎ bolg. *mek kato hljab; dobàr kato angel*; češ. *dobrý jako anděl; [dobrý] jako dobrá hodina*; hr. *dobar kao kruh; dobar kao krušac*; it. *buono come*

il pane; mak. dobar kako leb; pol. dobry jak aniol; rus. dobrýj kak angel; dobrýj kak bog; slš. dobrý ako kus chleba; dobrý ako kus cukru; ukr. dobrýj jak hlib [svjatyj]; dobrýj jak pogožyj den'.

íti s trebúhom za krúhom, gl. **trebuh**.

iz té móke ne bo krúha, gl. **moka**.

ob krúhu in vódi /ekspr.; pren., dvojč./ *zelo slabo, v pomanjkanju*; prim. **jesti ričet; živeti ob kruhu in vodi**

– Kakšen dan boš ob kruhu in vodi, je rekel, to je že sklenjeno. Dokler gospodje ne odločijo, kaj bo s tabo. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | »Dosti sem premolila za vaju.« »Premalo,« se je France šalil, »slabo se je nama godilo, ves čas sva bila zgolj ob kruhu in vodi.« (I. Zorec, Izgnani menihi, NB) | Ko sem se po šestih dneh, ki sem jih prebil v temi, ob kruhu in vodi, vrnil iz podzemlja v svojo celico – bilo je triindvajsetega maja – sem takoj planil k oknu. (C. Kosmač, Gosenica, NB) | Dolga leta sem kolovratil po bučnih velemestih ter se ob kruhu in vodi marsičesa naučil na ulici, ker za prestop šolskega praga nisem imel ne denarja ne spričeval pa tudi veselja ne. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Zjutraj dobi kruh, kašo, vodo, včasih kuhano repo in kos mastnega mesa. Sodnik Oberholzer ni bil tako trdega srca, lahko bi ga postil ob kruhu in vodi. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Konklave je sicer obstajal od 1241., dokončno pa se je uveljavil, ko še dve leti po smrti papeža Klemena IV. (1268) zbor 17 kardinalov ni izbral novega. Mestni senator je kardinale zaklenil v papeško palačo, pozneje z nje odstranil še streho ter jih postil ob kruhu in vodi, dokler niso izvolili novega papeža Gregorja X. (Delo, 8. dec. 2003, NB) | Doslej smo mislili, da tuji špijoni končajo na vislicah ali da vsaj dolga leta čakajo ob kruhu in vodi na zamenjavo, toda južna sosedja je očitno velikodušna, saj je bil navsezadnje menda posredi samo incident. (Delo, 7. jan. 1999, NB) | V Vatikanu so post za mir razložili kar se da široko. Vsakdo naj se postí po svoje, post je lahko življenje ob kruhu in vodi, lahko tudi brez vsega, lahko pa tudi zgolj odrekanje mesu ali zabavi. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Zupančičevo izhodišče je, da je vse v glavi. Celo čisto golo biološko preživetje ob kruhu in vodi lahko ponuja višjo kakovost življenja, kot jo ima vsega presit bogataš. (Delo, 8. nov. 2001, NB)

◆ Kruh in voda sta osnovni življenjski dobrini, ki kratkoročno lahko človeku omogočita golo preživetje. Zato sta postala prisposobi za življenje v pomanjkanju in za življenje za rešetkami. Za slednje bi jima lahko dodali še ričet, ki je v frazemu *jesti ričet* oziroma *otepati ričet* v pomenu 'biti zaprt'.

◎ angl. *on bread and water*; hr., srb. *živjeti na kruhu i vodi*; fr. *être au pain [sec] et à l'eau*; nem. *bei Wasser und Brot*.

odíti s trebúhom za krúhom, gl. **trebuh**.

postíti (se) ob krúhu in vódi, gl. *ob kruhu in vodi*.

potrèben kot krùh /ekspr.; primera/ *zelo potreben, nujen*

Človek je človeku tako potreben kot kruh. (Ljudski pregovori, NB) | 4. mar. 2011 ... Veselje in sproščenost sta človeku tako potrebna kot vsakdanji kruh. (Google, brezje.rkc.si/...) | Sol je za človekovo življenje potrebna kot kruh. Sveto pismo pravi, da daje sol moč naši življenjski povezanosti z Bogom. (Google, www.hmp.si/...) | 12. apr. 2011 ... Novi zgodovinarji so nam potrebni kot kruh, sicer se nam piše propast. Resno! Se pa strinjam, da se s kakšnim drugim študijem da zaslužiti. (Google, www.rtvsllo.si/slovenija...)

© bolg. *nužen kato topàl hljab*; češ. *potřebný jako sùl*; hr. *potreban kao kruh [nasušni]*; *potreban kao krušac*; pol. *potrzebny jak chleb*; rus. *nužen kak hleb [nasušnyj]*; *neohodimyj kak hleb [nasušnyj]*.

potrebovâti kôga/kâj kot krùh /ekspr.; primera, tudi **potrebovati kôga/kaj kot kruh** /zelo, nujno potrebovati koga, kaj, prim. **potreben kot kruh**

Prevalje: Korotan – Rudar: Vsekakor najbolj nepredvidljiva tekma. »Rudarji« zmagajo potrebujejo kot »kruh«, računajo pa lahko, da bodo Korošci storili vse, da jim onemogočijo prodor v Evropo. (Delo, 3. maja 2000, NB) | Prišel sem k mikrofonu in sem rekel, da je bil golaž dober in da sem prav vesel, da sem to popoldne v njihovi družbi. Vesel sem tudi, da so sprejeli nase odgovornost, da v slovenskem javnem prostoru predstavljajo levičarska prepričanja, kajti dežela kot kruh potrebuje demokratično levico. (Delo, 22. dec. 2001, NB) | Upoštevati morajo, da smo mi kot kruh potrebovali Branka Bedekoviča, ki je predlani na EP na Hrvaškem sodil na rob slovenske sedemnajsterice, in sta bila naša prva nosilca igre tedaj v povsem drugačnih vlogah. Renato Vugrinec je bil petnajsti igralec reprezentance, Aleš Pajovič pa 'joker' z omejeno minutažo. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | Letonja bo imel v prihodnje vse daljše skoke v tujino, a nekaj časa se bo (v domovino) zanesljivo vračal. Orkester ga potrebuje kot kruh. (Delo, 25. jul. 2002, NB) | Tri točke je trener George Graham potreboval kot kruh, saj je moral oprati madež, ki si ga je hudo »napacal« sredi tedna. V F. A. pokalu je namreč Tottenham doživel najhujši poraz v zadnjih 71 letih, kar z 1 : 6 je izgubil z Newcastlom. (Delo, 27. dec. 1999, NB) | Nedeljka je bila stalna gostja in živahna debaterka v bohemskem intelektualnem ozračju kluba Nove revije, ne da bi pri tem zapustila prejšnje kroge prijateljev in znancev. Velikokrat je rekla: »Potrebujem vas kot kruh in vodo, tu sem doma, tukaj živim.« (Delo, 10. jul. 2003, NB) | »Tukajšnji ljudje potrebujejo preproge tako kot kruh in vodo,« je povedal in pristavil, da so bili Uzbekistanci še na začetku stoletja nomadi, ki so s pisanimi preprogami krasili in utrjevali stene šotorov, z njimi pokrivali kamele, konje in drugo. (Delo, 22. okt. 1998, NB)

◆ Primera *potrebovati koga/kaj kot kruh* z daljšo različico *potrebovati koga/kaj kot kruh in vodo* je

predstavno zelo razvidna. Temelji na dejstvu, da je bil kruh nekdanj mnogo bolj pomembna prehranska dobrina kot danes. Če mu dodamo še vodo, brez katere se ne da preživeti, je pomen primere popolnoma predvidljiv. Enako velja tudi za primero *potreben kot kruh*.

© nem. *etwas nötig haben wie das liebe/das tägliche Brot*; *etw. bitter nötig haben*.

potrebovâti kôga/kâj kot krùh in vôdo, gl. *potrebovati koga/kaj kot kruh*.

preobjèsti se [bélega] krùha /ekspr.; pren., tudi **objesti se/ zaradi izobilja biti objesten, predrzen** Belega kruha se je preobjedel (ali: preveč je belega kruha sit). (Ivančič) | Kruha se je objedel pa s pametjo se je skregal. (Šašelj, Pregovori, 1934, 108) | 5. okt. 2010 ... Ker so se preobjedli belega kruha, in nikoli delali v nesrečnem gospodarstvu, bi morda kdo tudi to poizkusil. (Google, www.finance.si/...) | So kmetje rekli, da so se šuštarji belega kruha preobjedli. Toda kdor je imel zemljo, je bil preskrbljen na stara leta, čevljarji so pa varčevali ... (Google, www.dlib.si/...) | Preobjedli so se belega kruha in v tujini prav hlapčevsko šibijo kolena pred tistimi, ki so ropali, morili in požigali naše domove. (Google, dolensjkilist.si/...)

◆ Frazem *preobjesti se [belega] kruha* temelji na dejstvu, da je bil nekdanj kruh, zlasti beli kruh, veliko bolj redka življenjska dobrina kot danes. Kdor se ga je preobjedel, je vsekakor živel v izobilju, kar ga je pogosto naredilo objestnega, predrznega.

rezâti kruh kômu /ekspr.; pren./ *dajati komu sredstva za življenje*

Klel sem usodo in tiste, ki nam milostno režejo kruh. (B. Kreft, LZ 1934, 691) | Bolj s srcem kakor z razumom so dojeli, da se dogaja v tovarni nekaj velikega, kar se še nikoli ni dogajalo, čeprav stoji tovarna v kraju že nekaj desetletij in reže dobršnemu delu prebivalstva kruh. (K. Grabeljšek, V novi svet, 1950, 232) | Pa sem se pogovarjal s skupino mladih urednikov tovarniških glasil: »Da, lahko je reči, pišite pogumno in odkrito, toda kaj, ko si odvisen od tistih, ki ti v kolektivu režejo kruh. (Bogdan Pogačnik, Naši razgledi 1963, 65) | Na večer se je Jože namenil k hčeri, k Treziki. Stregla je pri Tišlerju, v gostilni, zrasla je – še otroka jo je zapustil – in zdaj si je že sama rezala kruh. (Branka Jurca, Stekleni grad, 1958, 21)

◆ Frazem *rezati kruh* komu je nastal iz besedne zveze *rezati kruh* po spremembi iz osnovnega v preneseni pomen, po katerim se direktno rezanje, dajanje kruha komu spreminja v splošno dajanje, nudenje dela, zaposlitve, s katerim si ljudje pridobijo osnovne materialne dobrine za življenje.

skôrja krùha, gl. **skorja**.

slúžiti svôj krùh /ekspr.; pren./ *zaslužiti sredstva za življenje; opravljati svoj poklic*

»Najprej v Trst in od tam v Egipt, kjer je v štirih letih izhírala ... Bogve, s čim si mora tam ženska služiti svoj kruh?« je rekla počasi ter me pogledala samo izpod čela. (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Plemenitaš je živel od dela svojih kmečkih podložnikov, meščan pak si je moral ali z rokodelstvom ali kmetitjo prislužiti svoj kruh. (J. Jurčič, Hči mestnega sodnika, NB) | Iz neomikanega stanu bi naštel lahko še veliko zgledov, kako premeteno si znajo Slovenci v tujem kraju služiti svoj kruh, kako neutrudno love krajcar za krajcarjem, goldinar za goldinarjem, kako uspešno se pomičejo naprej in naprej ... (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | »Storite, kakor želite. Če me želite poplačati, se ne bom branil, ker moram tudi jaz služiti svoj kruh. Vendar nočem, da se spuščate v prehude stroške.« (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta 2002, NB) | Tišina je bila kar prava, a počakati je bilo treba na popolno koncentracijo: tistih, ki so služili svoj kruh na odru, in onih, ki so prišli poslušat glasbo zaradi doživetja, ki bi poslušalcem napolnilo razum in čustva. (Delo, 5. feb. 2002, NB) | Socialna država, kar naj bi po naši ustavi bila, bi morala državljanke, ki so pripravljene vztrajati v nič kaj prijaznem okolju in si z lastnim delom služiti svoj kruh, kvečjemu dodatno motivirati in nagraditi. (Delo, 8. jan. 1999, NB)

◆ Gl. *biti že pri kruhu*.

živeti ob kruhu in vodi /ekspr.; dvojč., pren./ *živeti zelo slabo, v pomanjkanju*

Rekla mu je, naj ne prihaja v njeno sobo, naj ji ne nosi hrane, živila bo ob kruhu in vodi, kakor ji je bilo ukazano in kar je sprejela; s prežečim razumevanjem je prikimal, razume njeno nesrečo in njeno bolečino, ne bo več prišel, če ona tega noče, on ji hoče samo olajšati težke trenutke, skrajšati ure njene samote. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Marko je le skomignil in je še kar molčal. »Če morda pričakuješ od mene, da bom tudi ob kruhu in vodi živila s tabo, se pač pošteno motiš,« je povzdignila glas. Mož je še zmeraj molčal. (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | V Ingušetiji je tako še vedno 213.000 beguncev, za katere pa se Moskva bolj slabo zmeni. V februarju in marcu so v taboriščih namreč živeli v glavnem ob kruhu in vodi, saj je tople hrane zmanjkalo, Ingušetija pa za takšno število ljudi sama preprosto ne more skrbeti. (Delo, 3. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *živeti ob kruhu in vodi* je nastal na osnovi dejstva, da sta kruh in voda nujna za najosnovnejše, najbolj skromno preživetje človeka. Glej tudi *ob kruhu in vodi in skorja kruha*.

◎ angl. *to survive on bread and water*; fr. *être au pain [sec] et à l'eau*; hr., srb. *živjeti na kruhu i vodi*; it. *campare d'aria*; *vivere a pane e acqua*; *vivere tra gli stenti*; nem. *bei Wasser und Brot leben*; rus. *perebivat 'sja c hleba na kvas*; *perebivat 'sja s hleba na vodu*.

življenje ob kruhu in vodi, gl. *življenje*.

krúliti

želódec krúli kómu, gl. *želodec*.

krváv

bíti krváv pod kóžo, gl. *koža*.

do komólcev krváv, gl. *komolec*.

do komólcev krvávih rók, gl. *komolec*.

iméti do komólcev krváve róke, gl. *komolec*.

jokáti krváve sólje, gl. *solza*.

krváva žéhta, gl. *žehta*.

krváve sólje, gl. *solza*.

potítí krvávi pót, gl. *pot m*.

Krvávéc

têta s Krvávca /redko; olepš., pren./ *menstruacija*
Mesečno perilo, perioda, teta s Krvavca, paradajz teden ... To je le nekaj izrazov, s katerimi opisujemo mesečno nadlogo, s katero nas telo opominja ... (Google, www.eetaq.si/...) | Imam zelo točno, in sicer na polno luno, toda kot veste, je to že mimo, moje tete s krvavca pa še vedno od nikoder. (Google, www.nenavadno.com/...) | 1. jan. 2010 ... saj nisem glih politično razpoložena, toda zakaj teta iz Amerike? Lahko bi bila teta iz Rusije! Dostikrat sem slišala za teto s Krvavca ... (Google, www.ednevnik.si/...)

◆ Frazem *teta s Krvavca* je olepševalno, prikrito poimenovanje mesečnega ženskega perila, ki temelji na posebitvi pojava s tipičnim ženskim sorodstvenim poimenovanjem *teta* in na prilastkovni prisposodbi *s Krvavca*, ki označuje bistvo tega pojava pri ženskah, tj. krvavitve.

krvávo

krvávo usékniiti se, gl. *usekniti se*.

krvén

krvni dávek, gl. *davek*.

plačáti krvni dávek, gl. *davek*.

pobírati krvni dávek, gl. *davek*.

zmánjšati krvni dávek, gl. *davek*.

kúb

kàj/kdó na kúb /pog., ekspr.; pren., tudi *kakšen/ kaj, kdo v veliki meri, stopnji*

Najbrž se prav nikamor ne mudi z operacijskimi mizami, ker tam čaka tudi nekaj pljučnih rakov (ki pa niso nujno nastali od cigaret!) in je zamera do teh bolnikov prevelika ... Sramota na kub! (Delo, 2. jun. 2006, NB) | Nič dolgoročnega, gre sicer za veliko investicijo, gre za investicijo, ki jo bodo odplačevali tudi še zanamci, in gre tudi samo za ta primer zakona, zato ne bom govoril nič o tem, kaj bi še bilo potrebno. Naša poslanska skupina zaradi pomembnosti na kvadrat ali na kub podpira predlog in bo za predlog tudi glasovala. (Državni zbor

RS: 4. redna seja 24. 04. 1997, NB) | Detektivske zgodbe sta prijatelja izdajala pod tremi psevdonimi: Borges, Honorio Busos Domec in SuLynch, ki so imena njihovih pradedov. »Najprej sva napisala šalo, nato šalo o šali, kot v algebr: bile so to šale na kvadrat, na kub ...« (Delo, 10. mar. 1999, NB) | Preživim potres devete stopnje po evropski lestvici in tudi streho nad glavo še imam. Srečna sem na kub! Pozno zvečer predam Evo njeni mami Jasni, znani mariborski gostilničarki. (Delo, 15. sep. 2001, NB)

♦ Frazem kaj/kdo na kub temelji na matematičnem izrazu na kub 'na tretjo potenco števila'. Preneseno na druga področja je predložna zveza na kub (tudi na kubik) dobila pomen 'v veliki meri, stopnji' in meri, stopnjuje to, na kar se nanaša. Enako velja za sopsomenski frazem kaj/kdo na kubik.

kubik

kaj/kdó na kubik /pog., ekspr.; pren./ kaj, kdo v veliki meri, stopnji; sop.: kaj/kdo na kub; kaj/kdo na kvadrat

Glavni direkciji Brodeta je sporočila, da bodo pri njej doma odpovedali Delo. Zato si jo Škarpena lahko privoščiti po mili volji, saj natančno ve, da je »poslanka in županja na kubik« tako zelo prezaposlena, da si branja časopisov v službi ne more privoščiti, zvečer se prebija skozi debel poslanski špeh, konec tedna pa je komaj kaj časa le za bežen prelet zajetnega kupčka drugih slovenskih dnevnikov, tednikov, revij, magazinov, tabloidov in žurnalov ... (Delo, 10. feb. 2006, NB) | »Jaz sem prodal po naši meri, oni pa hoče laško mero! Tukaj pa je razlika na kubik« – »Pustite kubik,« nasmeje se adjunkt, »pišite mu, kako ste prodali!« (Janko Kersnik, Jara gospoda, NB) | Poiskati istega po drugem. To je isti na kubik, če lahko tako rečem. Jaz, ki je istočasno nekdo drug, v katerem sem tudi jaz ... (Delo, 22. apr. 2000, NB)

♦ Gl. kaj/kdo na kub.

kúfer

iméti póln kúfer kóga/česa /pog.; olepš./ imeti velik odpor do koga, česa, sovražiti koga, kaj; prim. imeti poln kurac koga/česa

Če blok ni dovolj dober zate ... Poln kufer te imam! Pa te tvoje lajne. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Ker je vsakdanji ritem veliko bolj krut, starši in otroci gredo od doma zjutraj in se vrnejo nazaj zvečer. Stanovanja so draga, narava je daleč, metroja imaš kmalu poln kufer ... (Delo, 3. jun. 2000, NB) | In kako se počuti direktor tekmovanja, ko ga vremenski vplivi takole nesramno vlečejo za nos? »Včasih imam že poln kufer vsega, potem pa malo zakolnem in gremo dalje.« (Delo, 28. feb. 2000, NB) | Jaz vem, da je vročina, jaz vem, da nas imate že »poln kufer«. (Državni zbor: 10. redna seja 24. 7. 1998, NB) | Opravičujem se, ker sem uporabil izraz »poln kufer«, moral bi uporabiti pravilno slovenskega, da vas imam poln kovček, vas, ker me seveda imate. (Državni zbor: 8. redna seja 26. 3. 1998, NB) |

Biti producent je najbolj čuden hobi, je pa v bistvu tudi najlažji. Hodiš okrog, prepričljivo nakladaš, reference pa všečnost občinstvu pa to, pa včasih malo zatežiš, da te imajo nazadnje poln kufer in glej, naenkrat se finančna konstrukcija izide. (Delo, 16. jan. 1999, NB) | Na fotografiji je na desni Laurent Terrise, podpredsednik in soustanovitelj združenja »La coupe est pleine«, ki bi mu v slovenskem prevodu najbolj ustrežal vzdih, da imajo »poln kufer«. (Delo, 23. mar. 1998, NB)

♦ V frazemu imeti poln kufer koga/česa je sestavina kufer olepševalno zamenjala prvotno sestavino kurac.

kúfre gôr, kúfre dôl /pog.; pren., mn./ izraža odpor do nenehne spreminjanja, zlasti preseljevanja

Kufre gor, kufre dol. Nova slovenska oblast nikakor ne opušča prvotne zagnanosti pri kadrovskih menjavah, pa četudi gre očitno za nameščanje ljudi, ki bodo na položajih ostali le do nove, volilne menjave oblasti, predvidoma že letos jeseni. (Delo, 28. jun. 2000, NB) | Ni moj namen ta hip, da kritiziram delo, sploh ne, ampak bi vas spomnil na neko staro zgodbo, zdaj že kar približno 6, 7 let. Gre pa tako, kratko strnjena bi bila strnjena v misel »kufre gor, kufre dol«. (Državni zbor RS, 37. izredna seja 8. 7. 1991, NB) | Oni so že v občini Gornja Radgona in jih sedaj zaradi tako zastavljenega referendumskega območja nekdo sili v novo občino, iz katere bodo potem s težko muko spet morali po vseh dolgotrajnih in tudi ne poceni postopkih se vrniti tja, kamor si želijo. Vsi, ki to stvar bolje poznamo, vemo, kako težko je to, praktično je tudi v tako kratkem času neuresničljivo. Žal me to preveč spominja na tisti rek 'kufre gor, kufre dol'. (Državni zbor RS: 4. redna seja 1. 3. 2006, NB) | Že zdaj se naslajam nad posmehom in kritikami, ki jih bodo deležni delavci občin, ko se bodo razmere na tem področju zbristrale in zresnile. Ko bo ta globalizacija zagrabila z vsemi močmi, svoje bodo pa dodali še naši dolгови, slabo plačani zaposleni itd. in igra »kufre gor, kufre dol« se bo nadaljevala. (Delo, 24. dec. 2005, NB)

♦ Frazem kufre gor, kufre dol temelji na predstavi o tem, da so kovčki značilni rekvizit selitev ali potovanj, ki ob stalnem ponavljanju postanejo nadležna. Sestavina gor kaže na začetek, dol pa na konec teh dejanj.

© nem. rein in die Kartoffeln, raus aus den Kartoffeln; pol. żyć na walizkach.

kúga

báti se kóga/česa kàkor kúge /ekspr.; primera tudi s ko, kot/ zelo se bati; sop.: bati se česa kot hudič križa; bati se česa kot ognja

Tega se boji ko ognja, ko kuge, ko smrti, ko hudič križa. (J. Pavlica, Frazološki slovar, 1960, 12) | Iz ust ji ni prišla nikoli nobena neumna in nespodobna beseda, kvantačev se je bolj bala nego kuge. (J. Trdina, LZ 1885, 719) | Preložitve ali propada združitvenih referendumov se kakor kuge bojijo tudi Turki na celine. Če

bi v Unijo stopil samo grški del Cipra, bi lahko uporabil pravico veta, ko bo EU odločala o pristopnih pogajanjih za članstvo Turčije, in tako za nedoloččen čas ustavila uresničitev njenega najpomembnejšega zunanjepolitičnega cilja. (Delo, 16. apr. 2004, NB)

♦ *Primer a bati se koga/česa kot kuge* temelji na dejstvu, da so se kuge v obdobjih, ko je ta nevarna bolezen v epidemijah kosila po Evropi in drugod, ljudje zelo bali, zato so se ji skušali na vse načine izogniti.

◎ *bolg. boja se kato od čuma ot njakogo, ot nešto; plaša se kato od čuma ot njakogo, ot nešto; strahuvam se kato od čuma ot njakogo, ot nešto; češ. bāt se něčeho, někoho jako moru; hr. bojati se kao kuge koga, čega; mak. se plaša od nekogo, od nešto kako od čume; bojat 'sja kak čumy kogo, čego; slš. bāt sa ako moru koho, čoho; ukr. bojatysja jak čumy kogo čogo; bojatysja jak trjasci kogo, čoho.*

béla kúga /publ; pren./

1. čezmerno omejevanje rojstev

V štirih kantonih je več ljudi umrlo, kot pa se jih je rodilo. Bela kuga se počasi, a zanesljivo širi tudi v BiH, ki je bila prej znana kot država, ki je imela večjo rodnost kot umrljivost. (Delo, 25. maja 2004, NB) | Bela kuga, črna smrt. (Delo, 17. jul. 1999, NB) | To je le nekaj predlogov iz Načrta za razmnoževanje Društva svete krone, ki ga vodi 90-letni frančiškan Othmar Faddy. S svojimi teoretičnimi spoznanji je našel zdravilo zoper »belo kugo«, ki se je »na žalost razširila med belo raso«. (Delo, 6. apr. 1999, NB) | In reči moram: res je, res./ da deklica je zanosila .../ Nič res pa ni, kar so mi drugi/ česnali radostnih oči:/ da se je vdala beli kugi./ da za otroka nič ji ni. (I. Rob, Izbrano delo, 1965, 285)

2. tuberkuloza

Srednjeveška »kuga« tako pogosto ni bila prava »črna kuga« (kugo v današnjem pomenu besede povzročča bakterija Yersinia pestis, ki sicer naravno živi na glodalcih, zlasti podganah), ampak so kot kuge opisovali tudi sifilis, davico, tifus, malarijo, pegavico, črne koze, ošpice, garje, skorbut (ki sploh ni kužna bolezen, ampak je njen vzrok pomanjkanje vitamina C) in seveda tudi belo kugo – tuberkulozo. (Delo, 17. jul. 1999, NB)

braniti se kóga/česa kot kúge, gl. *izogibati se koga/česa kot kuge*.

črna kúga /star.; ekspr.; tudi pren./

1. kuga

Misel na Gorico in na Čedad je bila hkratu misel na črno kugo. (F. Bevk, Človek po čl. 11)

2. *kar ima množično uničujoče, pogubne posledice* Toda nekateri ljubljanski duhovniki, ki so tudi deset let poprej uže natisnene Levstikove pesmi zadušili, mislili so, da črna kuga pomori ves slovenski narod, ako mu Jenkove pesmi pridejo v roke. (F. Levce, Odlični pesniki in pisatelji slovenski, Simon Jenko, Zvon 1879, 356) | Bo tudi v tvojem srcu črna kuga/ laži in zmot in bo oblak in val/ cilj tudi tvoj in veter le vodnik. (A. Gradnik, De profundis. 1926, 98)

♦ Frazem *črna kuga* se verjetno navezuje na poimenovanje *črna smrt*. Sestavina *črna* tu še poudarja pomen sestavine *kuga* v osnovnem in prenesenem pomenu.

da bi kúga kóga, gl. *da bi kuga pobrala koga*.

da bi kúga pobrála kóga /pog.; v medm. rabi, tudi z veled. in **naj**, tudi z izpustom glagola/ *za izražanje močnega odklanjanja, zavračanja*; sop.: **vrag naj vzame koga**

Nejevoljno je brcnila psa in zasikala: »Marš, vražji cucek, da bi te kuga pobrala. (L. Zupanc, Mlini stoje ..., 1945, 9) | »Na pomoč, utonil bom!« je spet zagrgalo iz vode. A, tu si, hudoba preklemska! Vidiš, zdaj, ko ti gre za lastno kožo, zdaj prosjačiji pomoči, kuga te poberi!« je zavpil eden izmed partizanov. (Tone Seliškar, Deklica z junaškim srcem, 1959, 121) | Luka: Kakor da ni res, da ste zdravnik? Sganarel: Kuga me poberi, nisem. (Molière - J. Vidmar, Izbrano delo II, 1956, 262) | Noče priti na vaš pogin ... da bi vas kuga pobrala ... (Vouk - Korolenko, Slepi muzikant, 113) | Da bi ga kuga! Le kako je zvedel, da greva na bazar. (Z. Jerin, Vzhodno od Katmanduja, 1963, 35) | Neki grobijan se je kljub mojim križem tako spozabil, da me je večkrat neusmiljeno udaril. Nič ni gledal, kam je priletelo – da bi ga kuga, suroveža grdega. (Vlado Habjan, Pomlad vnukov, 1955, 21–22) | P e r c y. Lord Mortimer in bratranec Glendower, bi sedli zdaj? Pa vi, stric Worcester. Eh, da bi me kuga! Na mapo sem pozabil. (W. Shakespeare - V. Pavšič. (M. Bor), Henrik IV., 1957, 64) | A, da bi vas kuga, zalega hudičeva. (A. P. Čehov - J. Moder, Izbrana dela III, 1955, 39) | Sganarel: Da bi te kuga, nesnaga. (Molière - J. Vidmar, Izbrano delo II, 1956, 250) | Naj bi jih kuga s kostmi in kožo vred, jokala pa ne bova. (W. Shakespeare - V. Pavšič (M. Bor), Kralj Lear, 1964, 122)

♦ Frazem *da bi kuga pobrala koga* v polni in eliptični obliki temelji na grožnji s kugo (prim. sopomenski *vrag naj vzame koga*).

izogibati se kóga/česa kot kúge /ekspr.; primera, tudi **ogibati se/ zelo izogibati se česa**

Ni težko razumeti, zakaj so se v dneh po končani dražbi vladnega uradnika, ki naj bi jim izročil potrdilo o licenci in s tem sprožil desetdnevno odštevanje za plačilo, izogibali kot kuge. Vsak dan, ki so ga pridobili, je vsakemu izmed telekomunikacijskih velikánov prihranil pet milijonov mark, ki bi jih morali drugače plačati za obresti. (Delo, 27. okt. 2000, NB) | Dovčerski veliki kritiki ksenofobije molčijo. Problema, ki je eden najtežjih in po svoji kompleksnosti gotovo eden najbolj »skupnih«, se vsi izogibajo kot kuge. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Ameriška igralka Jessica Lange, dobitnica dveh oskarjev: za stransko vlogo v komediji Tootsie (1983) in glavno v Modrem nebu (1995), je zelo zaseben človek, ki se izogiblje Hollywooda kot kuge. (Delo, 23. jun. 1998, NB) | Vzhodna produktivnost šteje namreč samo 68,5 odstotka zahodne in zaradi razlike se vzhodnih dežel kot kuge izogibajo uspešna podjetja z zahoda. Mladi, dinamični vzhodni Nemci, ki si želijo

normalnega življenja, se izseljujejo na zahod. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Izraelski premier Ariel Šaron in novi palestinski premier Mahmud Abas sta se večkrat skrivaj sestala pred Abasovo potrditvijo na premierskem položaju. Šaron, ki se je ves čas na oblasti ogibal Arafata kot kuge, je napovedal, da se bo kmalu uradno sestal s palestinskim ministrskim predsednikom. (Delo, 13. maja 2003, NB) | Vanj je bila včlanjena družina iz pobude Royaumont, razen EU, Rusije in ZDA. V Seciju ni sodelovala ZRJ, ki so se je takrat vsi ogibali kot kuge, zato pa so Američani vanjo povabili Moldavijo. (Delo, 30. jul. 2003, NB) | Rojaki me obrekujejo in se me ogibajo kakor kuge. (Rado Murnik, Navihanci, 1902, 203) | Že dva tedna me cigarete sploh ne matrajo, kavo spijem samo eno na dan, alkohola se branim kot kuge, zdaj pa se na nedeljsko dopoldne spomnim cigaret v latinski džungli. (Delo, 12. sep. 1998, NB)

◆ Predstava, na osnovi katere je nastala primera *izogibati se koga/česa kot kuge*, je zelo razvidna. Kuge kot hude in pogubne nalezljive bolezni so se vsi zelo bali. Zato so se zelo trudili, da se je ne bi nalezli, ko se je pojavila.

© nem. *jmdn. meiden wie die Pest.*

ogibati se kóga/česa kot kúge, gl. *izogibati se koga/česa kot kuge*.

razširiti se kot kúga, gl. *širiti se kot kuga*.

smrdéti kàkor kúga, gl. *smrdeti kot kuga*.

smrdéti kot kúga /ekspr.; primera/ *zelo smrdeti*; sop.: **smrdeti kot dihur**; **smrdeti kot kozel**

Ker je kuga ozdravljiva z antibiotiki, danes ni več takšna nevarnost, v jeziku pa je seveda pustila svoje sledi. Še vedno lahko slišite, da kaj smrdi kot kuga, da se česa ogibajo kot kuge ali da se je bolezen širila kot kuga. Kuga je v prenesenem pomenu tudi vse, kar ima množično uničujoče, pogubne posledice, pri čemer so to lahko ideje, pohlep ali bolezenski razkroj. (Delo, 29. okt. 2005, NB) | »Kadar je človek ves tog in otrpel od groze, se slina zgosti. Če je pomešana s kavo, smrdi kot kuga,« pravi. »Pivo pa razredči slino in s pivovsko aromo diši po svežem.« (Delo, 13. feb. 1999, NB) | Kmalu sem začutil, da ljudem ni bilo več prijetno z menoj, čeprav mnogokrat tudi oni meni niso ravno dišali. Zaudarjal sem kot kuga. (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Kašelj zadržuje, to vidiš vsak dan, a včasih le bruhne iz njega, takrat ne more več. Zato morajo vsekrižem zračiti. »Smrdite kakor kozli!« pravi, ko vstopa in gre do oken. »Smrdite kakor kuga!« ponavlja, ko gre k vratom. (Danilo Lokar, Leto osemnajsto, 1960, 40) | Od njega je lila črna brozga, gnilo blato je smrdelo kakor kuga. (Pavle Zidar, Nova obzorja, 1962, 419) | ... da bode v muzeji »ljubljanjskega Tagblatta« vsaj leto dni dobro ohranjen Slovencem smrdel kakor kuga. (F. Levstik, Pavliha 1870, 22)

◆ Primera *smrdeti kot kuga*, tudi *smrdeti kakor kuga*, z različico *zaudarjati kot kuga* bi lahko temeljila na domnevi, da kužni bolniki ali umrli zaradi kuge zelo smrdijo. Možno pa je tudi, da

je *kuga* kot drugi zelo negativni izrazi, kot npr. *strašen, hudičev, hudič*, uporabljena za izražanje velike mere, stopnje: *strašno smrdeti, hudičevo smrdeti, smrdeti kot hudič* itd.

© bolg. *smàrdi kato pràč*; *smàrdi kato vojniški čorap*; *vonj kato pràč*; češ. *smrdět jako hajzl*; *páchnout jako hajzl*; hr. *smrdjeti kao kuga*; *zau-darati kao kuga*; mak. *smrdi kako otrov*; nem. *wie die Pest stinken*; pol. *śmierdzieć jak diabli*; *śmier-dzieć jak cholera*; rus. *vonjat' kak soldatskij sa-pog*; *nesët ot kogo kak ot kozla*; *vonjaet ot kogo kak ot kozla*; slš. *smrdiet' ako cholera*; *smrdiet' ako zdochlina*; *páchnut' ako cholera*; *zapáchat' ako cholera*; *páchnut' ako zdochlina*; ukr. *smerdity jak padlo*; *smerdity jak stervo*.

širiti se kot kúga /ekspr.; primera, dov. **razširiti se/ zelo hitro se širiti**

V času po demokratičnih političnih spremembah v vzhodni Evropi se je pohlep po medijih vnovič začel širiti kot kuga, ki je novonastale večstrankarske demokracije še niso mogle zajeziti. (Delo, 8. jul. 2000, NB) | Pojasnil je, da se gensko spremenjena oljna repica Monsanto širi nezadržno kot kuga (veter, čebele, druge živali in podobno) s sosednjih polj in se tako postopoma meša med rastline oziroma seme, ki ni bilo gensko spremenjeno. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Zapori so zaradi nemogočih higienskih razmer in strašne gneče postali leglo tuberkuloze, ki se iz ječ kot kuga širi po vsej državi. (Delo, 26. apr. 1999, NB) | Poleg tega naj bi se to podjetništvo kot kuga razširilo na ceste, v bližino šol, na otroška igrišča ... (Delo, 9. jun. 2003, NB) | V industrijskih državah se je impotenca razširila kot kuga. Po podatkih študije iz leta 1994 v ZDA ima kar 52 odstotkov moških, starih od 40 do 70 let, težave z erekcijo, vsak četrti ima precejšnje motnje, deset odstotkov pa je impotentnih. (Delo, 4. apr. 1998, NB)

◆ Primera *širiti se kot kuga* z dovršno različico *razširiti se kot kuga* temelji na dejstvu, da se je kuga kot huda nalezljiva bolezen v resnici zelo hitro širila v obliki velikih epidemij. To je bilo mogoče tudi zaradi takratnih zelo nehiigienskih razmer. **zaudárjati kot kúga**, gl. *smrdeti kot kuga*.

kuhan

bíti kúhan in pečèn kjé/pri kóm /ekspr.; pren., parni/ **1. pogosto, dostikrat biti kje, pri kom; biti si blizu s kom**; prim. **vedriti in oblačiti kje**

Kadar je bila ženska v hiši, je bil župnik precej mrk in odljuden ter se je večinoma držal samo doma. Ko pa je ostal sam, se je kmalu spet razvedril ter se vrnil h kovaču, kjer je bil potem kuhan in pečen, kakor se pravi. (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Ako ne ume jahati, naj gre peš ali pa naj ostane doma! Ali mora biti povsod kuhan in pečen. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Ta bančni adjunkt, čigar ime komaj

izgovoriš! Dan na dan je kuhan in pečen okrog nje! (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Eden od njih je bil Tone Brenk, njegova družina je delala za partizane, a je bila zelo verna, on sam je bil kuhan in pečen v šišenskem farovžu. (Delo, 22. apr. 1999, NB)

2. biti vsestransko preverjen

Do nedavnega je o kandidatu odločal še odbor za zunanjo politiko državnega zbora. Tako kuhan in pečen se veleposlanik končno znajde na mizi predsednika države, da podpiše imenovanje. (Delo, 23. avg. 2003, NB)

◆ Frazem *biti kuhan in pečen* kje/pri kom temelji na prenesenem pomenu parne sestavine *kuhan in pečen*. Skupno pomenita dovršeno stanje po določenem (daljšem) dogajanju, tj. kuhanju in pečenju, kar se preneseno izkazuje časovno količinsko: 'pogosto, dostikrat'. Po enaki predstavi sta nastala tudi ustrezna izraza v češčini in hrvaščini ali srbsščini. V slednji sopomenski parni izraz *od jutra do sutra* kaže že na izhodiščno časovno predstavo, prav tako rus. *dnevat' i nočevat'*. Slednji je v staroruskem jeziku označeval opravljanje zaporedne dnevne in nočne službe in naj bi spominjalo na straže v starem Rimu in Jeruzalemu (gl. RF³, 192). V hr. ali srb. obstaja tudi zanikana različica *ni frigan ni pečen* oziroma *ni pečen ni frigan* v pomenu 'nedokončan, nepopoln, neodrejen', enako angl. *neither fish, flesh, nor good red herring* 'ne kuhan ne pečen'.

◎ češ. *být někde pečený vařený; být někde pečenej vařenej*; fr. *être toujours fourré quelque part*; hr., srb. *biti pečen i kuhan kod koga; biti od jutra do sutra*; nem. *ein und aus gehen; irgendwo wie zu Hause sein*; rus. *dnevat' i nočevat' u kogo/gde; byt' zavsegdataem*.

rđčč kot kúhan rāk, gl. rak.

zarděti kot kúhan rāk, gl. rak.

kúhati

kúhati jézo [na kóga/kàj], gl. jeza.

kúhati múlo, gl. mula.

žólč kúhati, gl. žolč.

kúkavičji

[kot] kúkavičje jájce, gl. jajce.

podtaknítí kómu [kot] kúkavičje jájce, gl. jajce.

kúmarica

čas kíslih kúmaric, gl. čas.

obdóbjje kíslih kúmaric, gl. obdobje.

sezóna kíslih kúmaric, gl. sezona.

kùp

kot kùp nesrěče /ekspr.; primera/ obupano, žalostno
Premalo časa je bilo, da bi ugovarjala. Na vohodu je že

stala Marija, kot kup nesreče. »Zakaj moram tolikokrat priti in pojasnjevati iste zadeve, dogodke in ljudi?« (Sonja Koranter, Divja raca in Škrlatna vdova, NB) | Policist sredi križišča kar neha usmerjati promet in zaprepadeno gleda za mano. Počutim se kot kup nesreče. (Delo, 6. okt. 2000, NB) | Pred kratkim smo naleteli na mladega človeka in še alpinista povrhu, ki je kot kup nesreče sedel na planinski poti. V tej vročini je prišel iz stene in je bil tako dehidriran, da ni mogel narediti niti koraka več. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | Meglen strah me objame, iz njega pa sili spoznanje, da se z menoj sadiščno igrajo; vmešan sem v nekaj, česar ne razumem, ne dojemam ... V kotu čepim kot kup nesreče, osamljen, čeprav nisem sam. Ne vejo, kaj bi z menoj, izogibajo se me in me ne sprejemajo ... (Delo, 11. mar. 1999, NB)

◎ češ. *být 'jako hromádka nešťěstí; být 'jako kupa nešťěstí; být 'jako pytel nešťěstí*; rus. *kak olicetvorenje gorja; kak olicetvorenje nesčast'ja; kak voploščenie gorja*.

metáti [vsě] na èn kùp /ekspr.; pren./ spravljati skupaj, združevati kaj, kar ne gre skupaj; prim.

metati vse v en koš; metati vse v isti koš

Zmešnjava je bila popolna, prisotni pa zmedeni in razburjeni. Dvojica, ki ju klic ni zadeval, je protestirala, češ zakaj selektor vse meče na en kup? Srečkov odziv pa je ostal za vse enak: izpraznil se je v mastnem jugo besednjaku. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | In res je njegovo gledališče čudna zmes, ki pa z nenavadnim stilom in preprostim pristopom sčasoma prepriča in gledalca povleče v svoj svet. A čudna je le na prvi pogled, dokler gledalec še poskuša odkrivati izvire različnih elementov, ki jih Pintér brez zadržkov meče na en kup; ko pa se enkrat prepusti režiserjevi estetiki, se vse brez težav zlije v koherentno celoto. (Delo, 30. sep. 2004, NB)

◎ angl. *to lump everything together*; češ. *dávat všechno na jednu hromadu; házet všechno na jednu hromadu*; fr. *mettre tout dans le même sac; nem. alles auf einen Haufen werfen, alles in einen Topf werfen*; rus. *valit' [vsě, vseh] v odnu kuču*.

seděti kot kùp nesrěče, gl. kot kup nesreče.

kupčija

krávja kupčíja /slabš.; pren./ ravnanje, pri katerem stranki iščeta osebne koristi na škodo tretje osebe
Vata, v katero so bile zavite tri runde pogajanj, je skripla dejstvo, da Republike Avstrije ni obhvala rdečica sramu, ko je slovenskima predstavnikoma vsiljevala kravjo kupčijo s 7. členom državne pogodbe, ki je del avstrijske ustave. (Delo, 1. okt. 2002, NB) | Naslednji korak je torej »politika kompenzacije«, po domače kravja kupčija in spravljivo, državniško oprezno stališče. (S. Gerk, R. Luxemburg – A. Ribič, Izbrani spisi, 1977, 64) | Sadu ni težko pokazati, da je pogodba slaba, lahko bi rekli celo kravja kupčija, ker ne more zagotoviti tistega, kar ji daje smisel, namreč enakosti menjave. (Jelica Šumič Riha, Mutacije etike, NB) | Evrokrtati so

zato diplomatsko previdni pri ocenjevanju vrha, časopisni komentatorji pa ne skrivajo ogorčenja nad kravjo kupčijo petnajsterice. (Delo, 12. dec. 2000, NB) | Priložnostni gledalci neposrednih prenosov iz parlamenta vsega tega seveda ne vedo. Zato jim ne gre zameriti, če to, kar predsednik imenuje močna opozicija, razumejo kot brezploden kokošnjak, kar je zanj enotna koalicija, pa kot kravjo kupčijo. (Delo, 30. dec. 1998, NB) | Po vsem, doslej javnosti posredovanem, se ni mogoče izogniti vtisu, da je šlo za kravjo kupčijo, ali pa se je mogoče komu zahotelo, da pride v Guinnessovo knjigo rekordov. Občani krške občine so vedno bolj prepričani, da so žrtvovani za neko »visoko politiko«, ki pa je ta mali človek itak ne razume. (Delo, 5. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *kravja kupčija* je nastal po kupčijah s kravami, pri katerih marsikdaj pride do goljufij in skrivnih dogovorov. Ustrežno nem. *Kuhhandel* je nastalo ob iztekajočem se 19. stoletju (gl. H. Küpper, 468–469). V naših starejših slovarjih (Cig., Plet., Glonar) še ni tega izraza, tako da je sprejetje iz nem. *Kuhhandel* precej verjetno.

skleniti krávjo kupčijo, gl. *sklepati kravje kupčije*.
sklépanje krávjih kupčij, gl. *sklepati kravje kupčije*.
sklépati krávje kupčije /ekspr.; mn., pren., tudi ed. in dov. **skleniti/ pristati v ravnanje, pri katerem stran-ki iščeta osebne koristi na škodo tretje osebe**

Bilo je neogibno, da je prišlo partizansko gibanje v hudo navzkrižje tudi s tistimi rojaki, ki za odpor niso bili posebno navdušeni ali ki so skleпали s skupnim sovražnikom kravje kupčije, da bi si zavarovali hrbet. (W. S. Churchil in M. Zupančič, Druga svetovna vojna, 1964, 835) | Isti Beograd, v katerem so skleпали kravje kupčije slovenski in hrvatski protiljudski politiki, isti Beograd, ki je bil večasi vazel petkolonskih zvez naše domače reakcije s fašističnim inozemstvom ... prav isti Beograd bo v kratkem osvobodena prestolnica nove Jugoslavije ... (B. Kidrič, Zbrano delo II, 1959, 207) | Na srbski strani bentijo nad razmerami, ki so jih ustvarili sami; Košunice in njegove obtožujejo, da skleпajo kravje kupčije z »agresorji Nata«, da se udi-njajo Albancem, ki so po prihodu mednarodnih sil na Kosovo pregnali z doma že več kot 200.000 Srbov ... (Delo, 20. feb. 2001, NB) | Zdaj jih prav nič ne more zaustaviti v obrambi pravih volilnih izidov. Pooseblja jih zmaga njihovega predsednika Vojislava Košunice, ki tudi sicer nima razloga za sklepanje kravjih kupčij z Miloševićem. (Delo, 28. sep. 2000, NB) | V takšnih predstavah aktivno sodelujejo številni grešniki. Manjši pojmujejo politiko kot drobno gospodarstvo, zato so črnogorski liberalci sklenili kravjo kupčijo z najhujšimi nasprotniki zoper Mila Đukanovića in njegove. (Delo, 23. avg. 2002, NB) | »Ne verjamem, da bi bilo haaško sodišče z Miloradom Lukovićem - Legijo pripravljeno skleniti takšno kravjo kupčijo. Navsezadnje Legija kot razvpit trgovec s smrtjo, da ne rečem še česa več, nima kaj ponuditi, zlasti ne Haagu,« pravi srbski premier Zoran Živković. (Delo, 2. apr. 2003, NB) | Ista komisija je

potem najprej ugotovila, da je delovno uspešnost ocenila v skladu s pravilnikom, pozneje pa je z županom sklenila »kravjo kupčijo«. Župan in komisija sta doseгла soglasje, da bo župan umaknil razglasitev ničnosti sklepa o zmanjšanju svoje delovne uspešnosti, če bo komisija predlagala občinskemu svetu, da te točke ne uvrsti na dnevni red svoje seje pred tednom. (Delo, 16. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *kravja kupčija*.

◎ nem. *Kuhhandel be/treiben*.

kupíti

kupíti iz drúge rôke, gl. **roka**.

kupíti iz prúve rôke, gl. **roka**.

kupíti máčka v vréči, gl. **maček**.

kupíti máčka v žákľju, gl. **maček**.

kupíti na brádo, gl. **brada**.

kupíti na krédo, gl. **kreda**.

kupováňje

kupováňje na krédo, gl. **kreda**.

kupováti

kupováti na brádo, gl. **brada**.

kupováti na krédo, gl. **kreda**.

kúra

bíti kot slépa kúra, gl. *kot slepa kura [zrno]*.

da bi te kúra brćnila, gl. *naj kura brcne koga*.

da bi te kúra pićčila, gl. *naj kura brcne koga*.

da bi te kúra píknila, gl. *naj kura brcne koga*.

hodíti s kúrami spát /ekspr.; pren., mn., dov. **iti/ zelo zgodaj hoditi spat**

Zdaj smo brez ženina in brez petroleja. Zato hodimo že s kurami spat. Sestra je strašno huda name, ker ni postala gospa von Mumpitz. (R. Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | Zvečer s kurami spat, zjutraj s ptički vstat, dan je treba iskat. (Ljudski pregovori, NB) | Doma je bilo seveda že vse v temi. Mati so hodili spat s kurami in pred osmo niso vstajali. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmešov, NB) | Iti s kurami spat in vstati ob jutranji zori – tega življenjskega ritma, ki so se ga tisoče let držali tudi bogati in močni, celo literati, kakršen je bil Goethe, ni več. (Delo, 4. dec. 1999, NB) | Niti dejstvo, da je bil njegov dvoboj na sporedu točno opoldne, ga ni odvrnilo od poplesavanja do zgodnjih jutranjih ur. Njegov tekmeč, nemško disciplinirani Lars Burgsmüller, je šel seveda spat s kurami. (Delo, 8. maja 1998, NB) | MARKO: Dovolj sem že velik, ne bom hodil s kurami spat. (L. Suhadolčan, Ukaz rdečega zmaja, 1964, 219) | A tudi Pelzel se je najrajši držal doma, študiral je, pisal, igral z dr. Repičem s kvartami ter hodil s kurami spat. (F. Govekar, Svitanje, 1921, 474)

◆ Frazem *hoditi s kurami spat* temelji na dejstvu, da gredo kure že s prvim mrakom spat v kurnik in da so ob sončnem vzhodu že budne.

◎ češ. *chodit spát se slepicemi*; fr. *se coucher avec*

les poules; hr., srb. *ići s kokošima spavati*; it. *coricarsi con le galline*; *andare a letto con le galline*; nem. *mit den Hühnern zu Bett gehen*; *mit den Hühnern schlafen gehen*; rus. *ložit'sja [spat'] s kurami*; slš. *chodit spat' s kurami*; *chodit' spat' so slepkami*.
íti s kúrami spát, gl. *hoditi s kurami spat*.

kot kúra brez gláve /ekspr.; primera/ *brezglavo, panično*

Naj vas ne obseda, da je treba na iju na vsak način noreti kot kura brez glave. Večino časa prav lahko tudi sedite, se pogovarjate in poslušate glasbo. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Trdi, da je vozil okrog 50 kilometrov na uro, na prehodu pa je stal starejši možki in »kar naenkrat zletel čez cesto na pločnik kot kura brez glave«. »Skoraj sem ga povozil, ker nisem mogel ustaviti.« (Delo, 5. dec. 2002, NB) | In če se naša gospodinja znajde v trgovini, kjer po naključju ni vrste, jo to popolnoma zmede. Zbegana stoji tam kot kura brez glave in čaka, da se nabere vrsta ... (M. Mikeln, Satire, 1969, 43) | Ljubez, ... ki pametne ljudi in čestite sivobradce zapeljuje v take smešnosti, da se vedó kakor slepa kura ... (F. Levstik, Deseti brat, 1863, 60) | Torej si čisto navaden tepec. Splel si svoj govor zlatega kralja kot slepa kura. (I. Grahor, Življenje in smrt, 1968, 272)

♦ Primera *kot kura brez glave* se verjetno nanaša na položaj, ko kuri odsekajo glavo in jo spustijo na tla ter ta včasih steče nekaj korakov, preden se zgrudi.

kot môkra kúra /pog.; primera/ *boječe, preplašeno*; sop.: **kot polit cucek**

Še sedaj so vsi poparjeni. Taki hodijo okrog kakor mokre kure. (K. Grabeljšek, Most, 1959, 198) | »Le kaj naj oblečem? Še jopice nimam. Vsako jutro drgetam ko mokra kura,« je godrnjala nekega jutra Pepca. (Manica Lobnik, Gorniki in čas, 33) | Dobil je, kar mu je šlo, in zbežal iz gostilne kakor mokra kura. (Brađač, Vrba, Staro in mlado, 1944, 78) | Situacija je bila mučna. Ozrl sem se v Mitjo. Držal se je sicer kot polita kura, vendar plamenčka upora v očeh ni mogel skriti. (J. Banič, Eden, 1974, 243)

♦ Primera *kot mokra kura* z različico *kot polita kura* temelji na dejstvu, da mokra kokoš ni videti prav lepa, ampak je prej usmiljenja vredna ali smešna. Iz primere *moker kot kura* se je razvil tudi metaforični pomen sestavine *mokra kura*, ki je slabšalna ali zmerjalna oznaka za žensko, npr.: Vsi so zdaj taki z menoj, še ta mokra kura Aleksandra, a ta se je že tako speljala (Dostojevski – Janko Moder, Idiot, 1959, 405). Tartarin jih je ozmerjal z mokrimi kurami (SPor 6/II. 1950, 4. IV/).

© bolg. *kato mokra kokoška*; češ. *jako zmoklá slepice*; hr., srb. *kao pokisla kokoš*; *držati se kao pokisla kokoš*; *izgledati kao pokisla kokoš*; pol. *jak zmokła kura*; rus. *kak mokrajá kurica*; slš. *ako zmoknutá slipekpa*; *ako zmoknutá kura*; *ako zbitý pes*; ukr. *jak mokra kurka*.

kot polita kúra, gl. *kot mokra kura*.

kot slépa kúra [zrno] /ekspr.; primera/ *na slepo, brez premisleka*

Zato je nujno, da sledite navodilom in da ne klikate kot slepa kura, ki zaupa vedno pozitivnim tipkam. (YES, DA, OK, V REDU itd) ... (Google, Obala.net) | Brez očal je bil kot slepa kura. Na vrhu Triglava so se mu tako zarosila očala, da je mislil kar na pamet stopiti proti skalam in – v nič! ... (I. Sivec, Triglavski kralj, Google) | ... Mi pa te zabode, kot slepa kura, uporabljamo še naprej, saj jih je pravni, družbeni sistem, ustno izročilo ter njihove navidezne vrednote, uzakonil ... (Diagnostični center, Google) | S sprejetjem finančne perspektive za obdobje 2007 do 2013 je Slovenija gotovo ena od tistih srečnih držav, ki je, četudi kot slepa kura, našla svoje zrno. Ujeli smo dva, medsebojno povezana plusa: čas in s tem tudi obseg sredstev, ki nam jih Bruselj prinaša. (Delo, 21. dec. 2005, NB) | Še preden so odgovorni v policiji spoznali, da se domala nihče več ne boji zakonskih novosti, je bila bitka takorekoč izgubljena. Odgovorni so se zanašali le še na turistične kolone in zimo, vmes pa so, tako kot slepa kura, od časa do časa našli »rešilno bilko« in omilili cestne tragedije. (Delo, 30. mar. 1999, NB)

♦ Primera *kot slepa kura [zrno]* je nastala po preoblikovanju iz reka *Tudi slepa kura zrno najde*. Primerjalna sestavina *kot slepa kura* je dobila prislovni pomen 'na slepo, brez pomisleka' in se uporablja tudi v povedni rabi, npr. *biti kot slepa kura*, a tudi z drugimi glagoli.

© bolg. *kato k'orav petel [naleta na nešto, najde nešto]*; češ. *jako slepé kuře k zrnu [přijít k něčemu]*; hr. *kao čorava kokoš [naiči na što, nači što]*; mak. *kako 'koro pile [naleta na nešto, najde nešto]*; slš. *ako slepá kura k zrnu [dostat' sa k čomu, príst' k čomu]*; *ako slepá kura zrno [nájst' čo]*; ukr. *jak slipa kurka zerno [znajty što]*.

naj kúra brčne kóga /šalj.; pren., tudi z *da bi/ izraža podkrepitev trditve*; sop.: **naj koklja brčne koga**

Naj me kura brčne! V Parizu ne bom več prijel za krmiolo. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 29) | Umazana žabura, naj te brčne kura. (A. Gradnik, SP 27. 4. 52/5) | Da bi te kura brcnila. (Ivančič) | Ja, res naj jih kura brčne. Tudi jaz sem poslala kode v začetku decembra, pa še nič. (Google, www.kulinarika.net/...) | Da bi te kura pičila. (J. Brinar, Medvedji lov, 1900, 21) | Da bi te kura piknila. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 39)

nàjti káj kot slépa kúra [zrno], gl. *kot slepa kura [zrno]*.

pisáti kot kúra /ekspr.; primera/ *zelo grdo, nečítljivo pisati*

Pisali smo test. Moja edina pomoč je bil »plonk cegl«, ki mi ga je posodila Vanja. Žal pa se z njega nisem znašla, saj piše kot kura. (Google, Tudi mi smo pesniki in pisatelji) | ... Predvsem zame ker pišem kot kura. [:D] Žal pa traja zaenkrat tole pisanje (risanje) malo predolgo. Bolj za kakšne posebne predstavitevne ploščke ali kaj ... (SLO. TECH, Google)

◆ Primera *pisati kot kura* temelji na predstavi, da bi kdo pisal tako kot kura praska po tleh s svojimi kremplji na nogah. To je še bolj razvidno iz ustreznega ruskega frazema *pisat' kak kurica lapoj*.

stára kúra /nizko; pren./ *navadno (starejša) ženska, ki veliko govori*; sop.: **stara kolkja**

Te stare kure pravijo, da moram biti ob devetih doma. Rečem vam, huje je kakor v nedeljski šoli. (J. Dos Passos – B. Verbič, Trilogija ZDA II, 1962, 354) | Od smeha bi se valjal, če pleše taka stara kura ... Starka je bila zadovoljna s hvalo. (Chr. Andersen, Otroci, 43) | 29. sep. 2010 ... Ne vem kje sem videl po TV eno staro kuro z odgovorom 'Pa kaj, važno da je meni toplo', ko ji je novinarka povedala, kako se dobi najboljše krzno. (Google, rtvslo.si/blog...)

[še] kúre bi se smejále kómu/čému /ekspr.; pren./ *je zelo neumno, smešno, nemogoče*; sop.: **[še] kra-ve bi se smejale komu/čému**

»Regent mi je izkazal čast in mi poveril nalogo, da sestavim novo vlado.« Še kure bi se smejale. (M. Marcoruri – B. Pugelj, Rodila sem se kot Grkinja, 1973, 246) | Stoj! Kakšna vitka črnolaska neki! Kure bi se nam smejale! Lepo počasi in s premislekom ... (B. Jurič, Naša ulica, 1970, 138)

◆ Frazem *[še] kure bi se smejale komu/čému* temelji na dejstvu, da veljajo kure za neumne, preproste, naivne živali. Če še te opazijo kaj in se začnejo smejati, kokodakati, mora kaj že biti nesmiselno, smešno.

◎ nem. *da lachen [ja] die Hühner*; rus. *kuram ná smeh*.

kúrac

bolí me kúrac /vulg., iron.; v medm. rabi/ *vseeno mi je*
»Boli me kurac,« je rekel, »smo pa le pokazali, da smo nekakšni ljudje, čeprav smo pravzaprav nekakšna živina. Že zdaj ti rečem, da se je splašalo.« Malo me je presenetil. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Potresel je prijatelja. »Boli me kurac, pusti me spati,« je ta zamomljal in že spal naprej. Kumer je napenjal oči, da bi videl registrsko tablico, vendar je lahko le ugotovil, da ni njihova, potem pa ga stvar ni več zanimala in je tudi sam zaspal. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | In poleg čustvovanja, ki tudi mene samega preseneča in me najde nepripravljenega, si dnevi sledijo v nekem hipnotičnem ritmu. Boli me kurac, kdo ima prav: Sračko ali Zdrahovič. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Pravi manifest ljubljanskih mladih reperjev pa je komad *Na ulci* Pezzyja Pezza, ki povzame vse bistvo ljubljanske ulične filozofije: »Zdaj ti je fino, skor vse pičke ti dajo, a pol ti bo fino, ko ti lastnoročno utrgam glavo? Boli me kurac, kdo si ti, poščijem se ti na zastavo ...« (Mladina 2005, št. 22, NB)

◆ Frazem *bolí me kurac* je prišel k nam najverjetneje s priseljenci s hrvaškega ali srbskega jezikovnega področja. Na to kaže predvsem sestavina *kurac*, ki je hrvaška ali srbska. Ustrezni slovenski

izraz je *kurec*, ki je tvorjenka na *-ec* iz star. *kur* v pomenu 'petelin', torej 'petelinček', ki je metafora za moški spolni ud, penis.

iméti póln kúrac kóga/česa /vulg.; pren./ *imeti velik odpor do koga, česa, sovražiti koga, kaj*

Dejan je še nekaj mutil pa probaval, samo Sonja se ni pustila jebat v glavo. Sonja ima že vsega poln kurac in je vsa živčna, in vsakič ko jo vidiš, se ti zdi, da bo vsak čas doživela živčani slom. (Delo, 5. 8. 2009, NB) | Na koncu vedno jedva čekaš, da spizdiš domov v Slovenijo, ker se ne da več zdržat in gledat ljudi, ki jih imaš rad, kako trpijo pa kako se mučijo, da sploh preživijo, in kako imajo vsega poln kurac, da se jim sploh ne da več živeti. In vedno si srečen, ker ti ne živiš tu, ampak v Sloveniji ... (Delo, 25. 8. 2009, NB) | Poln kurac imam kodakanja v gostilnah, na cesti, v službi, doma, ... Poln kurac vas mam! Če bi imel prst na nuklearnem gumbu v Beli hiši ... (Google, www.poljub.com/forum...) | Ni še dolgo tega, kar je Ivo potožil, da ima poln kurac vseh in da se tega ne gre več. Saj razumemo, ni mu bilo lahko. (Google, www.gmajna.net/svojat...)

◆ Frazem *imeti poln kurac koga/česa* je nastal po vzorcu *imeti polno glavo česa*. Zamenjava sestavine *glava* s sprejetim hr., srb. *kurac* dodaja frazemu vulgarnost, značilno zlasti za nižje pogovorni jezik.

kúr(e)c

kúrc te gléda /vulg.; v medm. rabi/ *izraža jezo, omalovaževanje*; sop.: **klinc te gleda**

1. Oče Janez ječmen seje na tem polju pri Lubljan, mim se vandrovec prismeje, sam presveti Kozmijan. 2. Prav prijazno ga pozdravi: »Janez, kaj pa delaš tu?« Janez govorit ne mara: »Kurc te gleda, pravi mu.« (Google, forum.feri.uni-mb.si) | 13. Apr. 2011 – »Ja, mamca, kaj ne vidite, da tu piše, da ne smete naslanjati koles ob steno!« »Ah, gospod policaj, na te napise pa jaz nič več ne dam! Zadnjič je na naši drvarnici pisalo, kurc te gleda, pa sem vsa drva premetala in ga nikjer ni bilo.« (Google, moji-vici.tk/tag...) | Mulc se zvečer vozi s kolesom brez luči. Ustavi ga policist in pokara zaradi kršitve. »Kurc te gleda!«, je predrzen falot, ki pritisne na pedale in zbeži. Policist pa na moped in za njim. Ko ga ujame, je njegovo prvo vprašanje: »Koga si rekel, da kurc gleda?« »Ja, zdaj mene.« (Google, krajnc.net/humor...)

◆ Frazem *kurc te gleda*, kot kratica *ktg*, izhaja verjetno iz nekaterih izzivalnih gest, s katerimi so nekdaj (ali še danes) slikovito izražali jezo, omalovaževanje, močno zanikanje in podobna negativna čustva. Med temi je tudi kazanje moškega spolnega uda, kar je danes značilno tudi za ekshibicioniste. Moški spolni ud je s poimenovanjem *kurec* postal tudi vulgarna metafora v pomenu 'ničvreden, slab moški'. V boljši družbi je frazem *kurc te gleda* zamenjan s frazedom *falus te okulira*, v otroškem jeziku *lulek te opazuje* (gl. Razvezani jezik, *kurc te*

gleda). Sopomenka frazema *kurc te gleda* je frazem *klinec te gleda*, ki je nastal na enak način.

Kúrent

držáti se kot Kúrent v prátiki, gl. *držati se kot Pust v pratiki*.

kúrji

dobíti kúrjo kóžo, gl. *koža*.
drégniti v kúrje okó, gl. *oko*.
iméti kúrjo kóžo, gl. *koža*.
iméti kúrjo pámet, gl. *pamet*.
kúrja kóža, gl. *koža*.
kúrja pámet, gl. *pamet*.
kúrja pólt, gl. *polt*.
kúrja pólt oblíje kóga, gl. *polt*.
kúrja pólt spreletí kóga, gl. *polt*.
kúrja pólt spreletáva kóga, gl. *polt*.
kúrja smrt, gl. *smrt*.
kúrji brítóf, gl. *brítóf*.
pót se vléče kot kúrja čréva, gl. *črevo*.
stopíti kómu na kúrje okó, gl. *oko*.
tóča, debéla kàkor kúrja jájca, gl. *jajce*.
vléči se kot kúrja čréva, gl. *črevo*.
kúrjevec, gl. *kurja smrt*.
kúroslek, gl. *kurja smrt*.

kúšniti

lahkó me kúšnete na rit, gl. *rit*.
lahkó me nékam kúšnete /vulg.; olepš., tudi z veled./
izraža veliko omalovaževanje, brezbriznost; sop.:
lahko me kušnete na rit
 Kaj pa je to tako hudega, če jih je neki provincialni funkcionar zadolžil za dvajset let vnaprej za nekaj sto evrov, ko pa so jih državni funkcionarji za tisočake? Tako brani proračun, v resnici pa se posmehuje, kot bi občanom govoril: lahko me nekam kušnete! (Delo, 10. jan. 2006, NB)
 ♦ Gl. *piši me v rit* in *piši me v uho*.

kúzla

kúzla skáče v rit kómu /vulg.; pren./ *kdo je v težkem, neprijetnem položaju, v stiski*; sop.: **kuzla začne lizati koga**

Sibirija pa je rasla. Moj prijatelj se je že zdavnaj odselil, in ko sem srečal Kolenčevo mamo v mestu, mi je rekla: »Ja, takrat ti je pa skakala kuzla v rit. Pa tvojemu prijatelju tudi.« (P. Božič, Tovariš 1971, št. 26, 31) | Čez tri dni moram oddati članek, pa mi že kuzla v rit skače. (J. K.) | Še nekaj dni je torej ostalo vsem tistim »izdajateljem tiskanih medijev, radijskih in televizijskih programov ter elektronskih publikacij po ZMed, katerih mediji so vpisani v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo, ter pravnim ali fizičnim osebam, ki so registrirane za produkcijo avdiovizualnih del oz. radijskih programov«, da

se lotijo izpolnjevanja prijavnih obrazcev in izjav. Pa ne le njim, kuzla skače v rit tudi »izdajateljem s statusom lokalnega, regionalnega, študentskega ali nepridobitnega radijskega oz. televizijskega programa«, v kategoriji za sofinanciranje tehnične infrastrukture pa še »operaterjem«. (Mladina 2006, št. 34, NB)

♦ Verjetno zaradi narečnosti oziroma vulgarnosti izraza *kuzla skače v rit* komu, kot tudi sopomenke *kuzla začne lizati* koga, ni mogoče najti ne v starejših ne v sodobnih slovarjih (izjema je spletni slovar Razvezani jezik). Prav tako v drugih jezikih ni pomensko in po besedni sestavi enakih izrazov, kar bi lahko pomenilo, da sta omenjena slovenska izraza izvorna. Za razlago izvora izrazov *kuzla skače v rit* komu in *kuzla začne lizati* koga je morda pomembno, da ima sestavina *kuzla* razen drugih tudi pomen 'vinski meh'. Ta pomen je npr. zapišan v SP 1962 in v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju. V slednjem je za pomenom 2) der Weinbalg = vinski meh, C., *Notr.-Z.*, naveden tudi zgled v kuzlah vino tovoriti, Z. Ta zgled je ponovljen v SP 1962. Po ustni informaciji Aleša Smrekarja se je *kuzla* imenovala tudi velika železničarska torba z jermenom, po podatku v Razvezanem jeziku pa se je *kuzla* imenovala poštarjeva torba, ki mu je med nošnjo opletala po zadnjici.

Bistveni pomenski sestavini za frazem *kuzla skače v rit* komu sta *kuzla* nizko 'psica' in *rit* vulg. 'zadnjica'. Obe sestavini sta v frazemih s podobnim pomenom, in sicer *kuzla* z moško različico *pes – biti na psu – rit* pa v *biti v riti*, z drugačno predstavo *biti za ritjo* komu 'zasledovati, nadzorovati koga'. Podobno predstavo kot *kuzla skače v rit* komu imata šalj. *pes mu je umeril hlače* 'mu je raztrgal hlače' in šalj. *umeriti* komu *hlače* 'natepsti koga'. V obeh primerih gre za napad *kuzle* in *psa* na človeka, ki se zato znajde v težkem, neprijetnem položaju, v stiski.

Druga možnost razlage frazema *kuzla skače v rit* komu se ponuja, če domnevamo, da je v njem sestavina *kuzla* v pomenu 'vinski meh'. Pri tovorjenju *kuzle*, to je vinskega meha, je le-ta utrujenemu nosaču zlezal s hrbta na zadnjico in ga med nošnjo udarjal oziroma skakal po njej, kar seveda ni moglo biti prijetno. Podobno bi lahko domnevali tudi, če bi *kuzla* pomenila 'železničarska torba z jermenom' ali 'poštarska torba'.

Pri sopomenskem frazemu *kuzla začne lizati* koga gre nedvomno za pasjo samico *psico*, kar dokazuje sestavina *lizati*, ki je značilna za pasjo družino. Psi ližejo človeka iz hvaležnosti oziroma naklonjenosti, ližejo pa si tudi svoje rane ali rane svojih bližnjih pasjih ali človeških prijateljev. Skušajo jih torej *izlizati*, tj. 'ozdraviti z lizanjem' ali preneseno 'spraviti iz

težkega, neprijetnega položaja, iz stiske'. Tisti, ki ga začne lizati kuzla, je torej v težkem, neprijetnem položaju, v stiski, iz katere bi se rad izlizal, tj. se rešil.

kúzla začne lizati kóga /vulg.; pren./ *kdo je v težkem, neprijetnem položaju, v stiski*

Za najemniki in kajzarji je začelo pritiskati tudi kmete. Dokler nam je še nekako šlo, med nami ni bilo nobene skupnosti. Ko nas je začela kuzla lizati, je počasi vstal med nami ta duh. (Prežihov Voranc, Samorastniki, Jirs in Bavh, 1940, 76) | Vojne vrage ni hotel vzeti, prej nas je začela kuzla lizati ... Vsi smo vedeli, da se nam mora nekaj zgoditi. (Prežihov Voranc, Vice – narod se je uprl, 1951, 123)

♦ Gl. *kuzla skače v rit* komu.

kvadrát

biti kaj/kdó na kvadrát, gl. *kaj/kdo na kvadrat*.

kaj/kdó na kvadrát /ekspr.; pren./ *kaj, kdo v veliki meri, stopnji*; prim. *kaj/kdo na kubik*

»In si želiš tri leta odloga, da jih prešteješ, kajne?« je prljubezljivo dejal gospod profesor. Potem pa se je zablskalo in treščilo: »Sedi, cvek na kvadrat, izdajalec domovine in sramota novega veka!« Ta cvek na kvadrat je bila gorjupa stran resnice, njena sladka stran pa je bila ta, da je tudi Pavle Tinta žel zvrhano mero navdušenega grohota, en sošolec je kar z glavo butal ob klop, drugemu pa se je pričelo kolcati in bi se bil skoraj zadavil. (Fran Milčinski, Skavt Peter, NB) | Ali bi si tudi slovenski turizem zaslužil takih turistov »na kvadrat«, takih, ki za storitev plačajo tudi desetkrat višjo ceno, samo da se dobro počutijo? In kaj bi tak, tokrat zares butični turizem sploh pomenil za državico, v kateri je turistična dejavnost bolj folklorna posebnost kot resen, strateško pomemben in dognan gospodarski projekt. (Delo, 15. maja 2000, NB) | (Če se temu, kar se je dogajalo pred tem, sploh lahko reče uspeh!) Vaša prijateljica Jana tu ne pozna nobenega dvoma: v tem primeru stoji za njim ženska na kvadrat. Dobesedno »usodna ženska v vlogi Julijek«. (Delo, 21. jul. 2001, NB) | Nekje bolj spodaj je tudi dejstvo, da tujci zahtevajo »odprtje« koridorjev in nam skoraj vsiljujejo posojila za tisto, kar potrebujejo. To prizadevanje se sijajno ujema z dejstvom, da jih mi potrebujemo na kvadrat, tudi zato, ker smo avtomobilski norci. (Delo, 16. apr. 2002, NB) | ... je vdreti v tujo hišo, jo zažgati ter ubiti mnogo stanovalcev – nato pa zoper domačina, ki je prisolil zaušnično enemu od napadalcev, zahtevati ukrepanje po mednarodni konvenciji. In perversnost na kvadrat: po koncu morije zahtevati od vseh po svetu, da nudijo humanitarno pomoč, ter zagotovijo denar za popravilo razrušene hiše ... (Delo, 1. apr. 2003, NB) | O mladih govorim zato, ker je nekako simptomatično, da med letošnjimi kresnikovimi nominiranci, podobno kot že lani, ni nobenega mlajšega avtorja. Če je branje nasploh privilegij, je pisanje romanov danes očitno privilegij na kvadrat. To, zakaj med nominiranci letos ni nobene avtorice, je tudi zanimivo vprašanje. (Delo, 22. jun. 2006, NB) | Predvsem gre za parodizacijo junakov, idej, tem, žanrov. Njegovi

mali junaki vsakdanjega življenja so karikature nesrečnih Gogoljevih peterburških uradnikov iz Nosu in Plašča; svet, v katerem vlada nizkotnost na kvadrat in v katerem delujejo, pa je svet smeha skoz solze, ki ga gledamo skoz narobe obrnjeni daljnogled. (Drago Bajt, V burji besed, NB)

♦ Frazem *kaj/kdo na kvadrat* temelji na predložnozvezni sestavini *na kvadrat* v pomenu 'v veliki meri, stopnji', ki izhaja iz matematičnega pomena sestavine *kvadrat*: 'druga potenca števila'. Manj je v rabi sopomenski frazem *kaj/kdo na kubik*, ki izhaja iz prav tako matematičnega izraza *kubik*: 'tretja potenca števila'.

kvadrátúra

kvadrátúra króga /nevtr.; pren., tudi kot primera/ *kar je nemogoče*

Kako izdelati sistem, ki bi razbremenil ekonomsko šibkejše sloje in hkrati ne bi obremenil proračuna? To je »kvadratura kroga«, ki močno zaposluje finančnega ministra Antona Ropa. »Vemo, da bo izpad dohodkov, vprašanje je le, kolikšen – 20 milijard tolarjev ali več. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Nič čudnega, če je avstrijska dilema nevtralnosti za nekatere kar kvadratura kroga, če svoje države že ne kot nekdanji evropski komisar Franz Fischler imenujejo »mojstrico življenjskih laži«. Če ne prej, bo čas za nove razprave ob prvi novi krizi na evropskem obrobju ali dovolj odmevni kje drugje. (Delo, 7. sep. 2007, NB) | Kot glavno sredstvo Unije za preprečevanje razraščanja nasprotij v konflikte omenja evropsko perspektivo. Ta pa je videti kakor »kvadratura kroga«, kajti »mikro države v zametku še vrsto let ne bodo izpolnile članskih meril, javno mnenje in vlade evropskih držav pa čedalje bolj nasprotujejo novim širitvam«. (Delo, 23. maja 2006, NB) | Poudarek na programih ni naključen, saj se prioritete na tem področju skuša vedno znova skrčiti na izbor tako imenovanih »prednostnih« (več vrednih?) športnih panog, kar pa je prav tako nerešljiv problem kot kvadratura kroga. Poskusi vrednotenja športnih panog na podlagi domnevno objektivnih kriterijev oz. spremenljivk so se doslej – s tega vidika – vedno izkazali za neplodno početje. (Delo, 5. avg. 2002, NB) | Ta in podobna vprašanja so morda videti skoraj kot kvadratura kroga, a so rešljiva, če smo sposobni povezovati nasprotja in protislovja. Tako je, denimo, jasno, da bo morala prihodnja Evropa biti še ohlapnejša federalistična ureditev od ameriške, vendar nekatere inovacije v prid centralizacije ne bi škodovale. (Delo, 14. dec. 2002, NB)

♦ Frazem *kvadratura kroga* temelji na geometrijskem terminu *kvadratura kroga* 'konstrukcija (stranic) kvadrata z enako ploščino kot dani krog, ki naj bi bila izdelana z ravnilom in šestilom'. Pomen frazema temelji na predstavi o praktični neuresničljivosti take konstrukcije. Ustrezni nemški frazem je die *Quadratur des Kreises* ali die *Quadratur des Zirkels*.

L

labódji**labódja pésem**, gl. **pesem**.**labódji spév**, gl. **spev**.**labódnica**, gl. *labodja pesem, labodji spev*.**láčen****láčen, da bi vòla pojédel**, gl. **vol**.**láčen, da kómu pájki prédejo po želódcu**, gl. **pajek**.**láčen, da se déla kómu pajčevína po želódcu**, gl. **pajčevína**.**láčen, da se skozi vídi**, gl. **videti**.**láčen, da se v želódec vídi**, gl. **želodec**.**láčen kot pès**, gl. **pes**.**láčen kot vólk**, gl. **volk**.**lagáti****debélo lagáti** /ekspr.; pren., dov. **zlagati se/ zelo laga-ti**; prim. **debela laž**

»Nič ne vem!« – pravi krčmarica, prinese žganja in odide. »Vidiš!« – se oglasi berač in se smeje. »Vidiš, kako debelo lažeš!« »Kaj pa ti veš, jazbec!« – odgovarja Anžiček. (Milan Pugelj, Evelina in Lina, Tri novele, NB) | Prvi hip bode malo jeknila, a potem šla bode s teboj, če boš hotel do konca sveta!« »Simonović,« vmešal se je Aricaga srdito, »a če lažeš, stori to tako, da ne opazi vsak otrok, da debelo lažeš! Tudi ni lepo, da svojima pobratimoma tako težke laži na hrbet pribijaš!« (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | Tu sedijo ljudje, ki so zadnjič na odboru razlagali, kako bodo sedaj dobili vpogled v to, kaj se dogaja na študentskih servisih. Kdor to govori, bodisi debelo laže ali pa ne ve, o čem govori. (Državni zbor RS: 19. redna seja 13. 06. 2006, NB)

◆ Frazem *debelo lagati* je po nastanku povezan s frazemom *debela laž*, prav tako tudi frazem *[na] debelo se zlagati*. Sestavina *[na] debelo* tu izraža veliko mero, količino tega, kar pomenita glagolski sestavini *lagati* in *zlagati se*. Dalje gl. *debela laž*.

lagáti kot cigàn, gl. **cigan**.**lagáti kot pès [têčel]**, gl. **pes**.**lagáti se****lagáti se, da se kàr kadí**, gl. **kaditi se**.**láhek****[láhek] kot perésece**, gl. **peresce**.**láhek kot peró**, gl. **pero**.**láhka žénska**, gl. **ženska**.**lahkó****lahkó me kúšnete na rit**, gl. **rit**.**lahkó me nékam kúšnete**, gl. **kušniti**.**súh, da bi lahkó rébra preštél**, gl. **rebros**.**tího, da bi lahkó slíšali šivánko pásti**, gl. **šivanka**.**tíšina, da bi lahkó slíšali šivánko pásti**, gl. **šivanka**.**tríkrat lahkó ugíbate**, gl. **ugibati**.**lahkôtno****lahkôtno kot peró**, gl. **pero**.**Láhov****nedólžen kot Láhov kòš** /star.; primera, v povedni rabi/ *ne nedolžen*

Takoj popoldne je bila preiskava, kdo je kriv nezgode. Vsi seveda smo bili »nedolžni« ko Lahov koš. (Jože Debevec, Vzori in boji, 1918, 106) | ... je bil vselej nedolžen kot Lahov koš. (V 1898, 18)

◆ Nastanek primere *nedolžen kot Lahov koš* je razviden iz daljše različice *Nedolžen kakor Lahov koš, ki je ukradeno blago prenašal*. Nanjo se navezuje ta še primeri *neveden kakor Lahov koš* in *reven kakor Lahov koš*: se je naredil nevednega kakor Lahov koš. (DS 8, 1895, 263) | Kdo si je izmislil? Ta je prazna. Kaj bo Janez s Katro, ki je revna kakor lahov koš. (Lojz Kraigher, Novele, 1946, 127)

nevéden kàkor Láhov kòš, gl. *nedolžen kot Lahov koš*.**réven kàkor Láhov kòš**, gl. *nedolžen kot Lahov koš*.**lájati****kot bi lájal v lúno**, gl. **luna**.**lájati v lúno**, gl. **luna**.**lájtega****iméti dólgo lájtengo** /pog.; pren./ *biti nekoliko omejen, počasen v dojemanju*

16. mar. 2010 ... Oprosti mija, mam bol dolgo lajtengo. Koga in s čem sem žalil. Sem morda kot daso poniževal dolenjsko narečje, ki naj sploh ne bi bilo jezik ... (Google, www.delo.si) | Moški imajo za razliko od žensk resnično zelo »dolgo lajtengo«, vsaj kar se odnosov tiče. Ko je ženski že vse popolnoma jasno, so možički šele na pol poti ... (Google, zadovoljna.si/iskanje/dolgo) | Vedno več ljudi

hodi naokrog z mobilnimi telefoni, pa imajo kljub temu še vedno mnogi dolgo »lajtengo«! Si že kdaj daroval liter krvi skozi nosnici? ... (Google, vici na spletu.com/ostali vici/28) | 23. maj 2010 ... Očitno imam dolgo »lajtengo«, da sem šele zdaj spoznal pravi obraz treh slovenskih modrecev, ki so obelodanili svoj memorandum 11. 5. 2010 ... (Google, tjula.ednevnik.si/friends)

◆ Frazem *imeti dolgo lajtengo* je izposojenka iz nem. *eine lange Leitung haben* v pomenu 'biti počasne pameti'. To motivno povezujejo s telefonsko ali telegrafsko napeljavo. V začetnem obdobju prenosa govora na daljavo je bilo razumevanje govora na večjih razdaljah (= dolgih napeljavah) pogosto zelo težko, ker so bile povezave zelo občutljive za motnje.

lákota

volčja lákota /ekspr.; pren./ *zelo velika lakota*; prim.

biti lačen kot volk; nar. **volk iz njega gleda**

... sezonske motnje razpoloženja), znane predvsem kot zimska depresija, ki povzroča slabo voljo predvsem pri prebivalcih severnih podnebnih pasov v mrzlem letnem času. Njeni simptomi so izrazita zaspanost, beg pred družbo, pojemajoča energija, napadi strahu in volčja lakota po čokoladi. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | Druga in ravno tako pomembna je Kosovelova volčja lakota po literaturi. Pisma sovrstnikom se skoraj brez izjeme ukvarjajo z dvema vprašanjema: »Kaj pišeš?« in »Kaj bereš?«. (Delo, 16. feb. 2004, NB) | Verjetno bi domnevali, da je imel pisec dobre vire. Nato pa bi izvedeli, da so bili viri »dobri prijatelji« opazovane politične osebnosti, »krčmarica bližnje gostilne«, ki je »nekemu policistu« pripovedovala o volčji lakoti zadevne politične osebe, saj je ta med bivanjem v hiši na podeželju pri njej naročala dvojne porcije hrane, anonimni »uradniki zunanjega ministrstva« itd. (Delo, 12. apr. 2002, NB) | Sprostitvev za začetek kosila ali večerje, da se gost spet nauči okušati hrano. Da v volčji lakoti ne pogoltno jedi v preveliki količini, ne da bi vedel, kaj ima na krožniku. (Delo, 20. nov. 2002, NB)

◆ Frazem *volčja lakota* temelji na prenesenem pomenu sestavine *volčji*: ekspr. 'zelo velik'. Enak pomen ima *volčji* v izrazih *volčji tek*, *volčji mrz.*
 ◎ fr. *une faim de loup*; it. *fame da lupo*; *mal della lupa*; nem. *Wolfshunger*; *Bärenhunger*; pol. *wilczy apetyt*; rus. *volčij appetit*.

lánski

biti [kot] lánski snég, gl. **sneg**.

biti már kot [za] lánski snég, gl. **sneg**.

kot [za] lánski snég, gl. **sneg**.

zanímati kot lánski snég, gl. **sneg**.

zméníti se kot za lánski snég, gl. **sneg**.

lás

biti na lás podobén kómu/čému, gl. *na las podoben komu/čemu*.

biti si v laséh /ekspr.; mn., pren./

1. pripraviti se

Mnogo zabave so jim nudili zlasti prodajalci časopisov. Vsak trenutek so si bili v laseh. Pretepali so se in zmerjali drug drugega, ko pa se je pojavil stražnik, so izginili ko kafra. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Raznesli so pomalem vso bogastvo, ki se je skozi stoletja kopičilo ob Belih vodah, tako da so od gradu na koncu ostali le zidovi. Toda mladi grof in grofica zaradi tega nista bila zaskrbljena in si tudi nista bila v laseh. (F. Lainšček, Mislice/Deset pravljic, NB) | »Da bi vaju vrag! Že zopet sta si v laseh!« hitel je sodnik. »Govorita vendar enkrat mirno, pametno!« (J. Kersnik, Agitator, NB) | »Bodita si dobra; razprtija s sosedi grunt žre!« ga je učil oče. Lovrač in Strojnik sta si bila že dolgo v laseh. Sporekla sta se nekoč in tudi stepla. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Kdo ve, kdo so bili ti ljudje, katero ljudstvo, katero pleme. Tudi Aboridžini so si bili stalno v laseh, tudi oni so se pogosto iztrebljali. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Zato je Oppenheimer pregovoril G. Kistiakowskega, strokovnjaka za eksplozive, da je prevzel nalogo. S prej omenjenim Parsonsom, ki sploh ni verjel v možnost implozije, sta si bila tako v laseh, da je večkrat moral posredovati Oppenheimer. (Delo, 10. maja 2000, NB)

2. biti v sovražnem, neprijaznem odnosu

Prebivalci spornega Kašmira so manj kakor odstotek življa na precej več kot milijardni podcelini, a malodane pol stoletja odločilno vplivali na življenje v sosednjih sovražnih državah, ki sta si v laseh zaradi nerešenega kašmirskega problema. (Delo, 29. dec. 2001, NB) | Spor med dvema sestrskima evropskima cerkvama je v resnici paradoksen, saj gre za krščanski cerkvi, med katerima je v bistvu zelo malo dogmatskih (zato pa precej več zgodovinsko-političnih) razlik. Prav zato bi bilo pričakovati, da si bo Ruska pravoslavna cerkev veliko bolj v laseh denimo z islamom ali judaizmom, saj gre za veri s precej drugačnim »idejnim« pristopom. (Delo, 29. jul. 2002, NB) | Microsoft in Apple sta si bila v zadnjih mesecih precej v laseh zaradi slabe prodaje Microsoftovih izdelkov za Mace. (Monitor, november 2002, NB)

◆ Frazem *biti si v laseh* izhaja iz dejstva, da se pri medsebojnem fizičnem obračunavanju nasprotnika z rokami pogosto zgrabita za lase in jih vlečeta. Po tej predstavi je nastal tudi glagol *lasáti* 'držati za lase in stresati' in *lasáti se* ekspr. 1. 'tepsti se, pretepati se', pog. 'bojevati se' in 2. 'prepirati se, biti v sporu'. Po enaki predstavi kot *biti si v laseh* je nastal frazem *skočiti si v lase*.

◎ angl. *to be at loggerheads*; *to be at daggers drawn*; *to be (forever) at each other's throats*; češ.

být si [pořád] ve vlasech; ležet si [pořád] ve vlasech; fr. *se prendre aux cheveux, être aux prises avec qn.*; *être à couteaux tirés; se crêper le chignon;* nem. *sich in den Haaren liegen; sich in die Haare geraten; sich in die Haare kriegen; sich in der Wolle liegen;* rus. *žit' kak koška s sobakoj.*

delati sive lasé kómu /ekspr.; mn., pren., tudi nikal./ *povzročiti komu velike skrbi*

Neobvladljive trume teh, za vojaške avanture usposobljenih in pripravljenih vitezov, ki so tavalj po deželi od dvora do dvora, iskali avantur in delali sive lase graščakom in škodo ljudstvu, so prišle prav, ko je zadonel prek dežele papežev klic: »*Osvoboditi Sveto deželo!*«. (Andrej Lenarčič, Slovenska zgodba, NB) | Sun dela sive lase tudi uveljavljenim hardverskim tekmečem, kakršna sta DEC ali IBM, ker Sun dejansko spodbuja kloniranje svojega hardvera in se pri tem zanaša na tisto staro 'čreva na plot', po katerem bo Sun ostal na dobičkonosnem robu vala izdelkov že s tem, da bo prišel z novimi, močnejšimi računalniki SPARC na trg prej, kot se bo to posrečilo vsem njegovim tekmečem. (Robert X Cringely, Naključni imperiji, NB) | Če pa gre za Duha kot duhovno bitje, ki ni odvisno od naših sklepov, potem je težava še toliko manjša, saj temu bitju ni treba vihati nosu nad pojavi, ki delajo sive lase spoštovanim akademikom na zemlji. (Vinko Ošlak, Pojasnilo prijateljem o esperantu, NB) | Grosupeljskim policistom so delali sive lase od junija lani, ko so se začeli vrstiti vlomi v okoliških počitniških naseljih, predvsem na Polževem, v lovskih domovih in počitniških hišah v širši grosupeljski okolici, neznanci pa so kradli in odnašali neznano kam vse od kraja, od lovskih trofej do televizorjev. (Delo, 20. feb. 2001, NB) | To je zagrenilo življenje predvsem policistom in uradnikom v glavnem mestu Gane Akri, kjer se je Gadafi srečal s tamkajšnjim predsednikom Jerryjem Rawlingsom. Vladnim uslužbencem je povzročalo sive lase zlasti iskanje varnega parkirnega prostora za toliko vozil in hotelske namestitve za vse goste. (Delo, 12. jul. 2000, NB) | Druga, manjša skupina, ki jo urednik Kalendarija Szrca Jezusovoga 1917 imenuje »mala strankica«, pa je pod vplivom madžarske politične akcije in vendske teorije spletkarila in povzročala župniku sive lase. (Mihael Kuzmič, Slovenski izseljenci iz Prekmurja v Betlehemu ZDA) | Slalom ga niti ne skrbi, saj je prepričan, da bo osmerica – Matjaž Vrhovnik, Jure Košir, Mitja Kunc, Drago Grubelnik, Mitja Valenčič, Andrej Miklavc, Uroš Pavlovčič in Rene Mlekuž – vnovič potrdila visoko kakovost. Zato pa mu sive lase povzroča veleslalom, saj smučanje v primerjavi s Söldnom ni bistveno boljše. (Delo, 16. nov. 2000, NB)

♦ Frazem *delati sive lase* komu z različico *povzročati sive lase* komu temelji na dejstvu, da ljudem prevelik stres ter velike skrbi in druge težave pogosto povzročijo prezgodnje sivenje las. Fra-

zem se uporablja tudi v nikalni obliki: *ne delati sivih las* komu, *ne povzročati sivih las* komu.

© angl. *to make so. s hair turn grey; to give so. grey hair;* nem. *jmdm. große Sorgen bereiten; jmdm. großen Kummer bereiten.*

iméti lasé [počasáne, postrizéne] na dež /redko; primera/ *imeti lase tako, da visijo in da so ravno prizrezani*

Lase je imel (Dimitrij) ostrizene na dež (v prevodu iz ruščine) ... in mi naslonil na prsi svojo mehko veliko glavo z lasmi, po malorusko počasanimi na dež. (zgleđ iz Vidmarjevih Zbranih del) | Ne mara fantov z lasmi na dež. Kdo ve, kaj počneta s tistim dolginom, s katerim se sestajata – lase ima kot dež v pratiki. (B. Zupančič, Meglica 1968, 140, 160) | (Frnatek) Cel mesec je predsedel tam (v novomeških zaporih); bil je poraščen po obrazu, brki so mu bili kot dež na pratiki. (J. Dular, Krka umira, 1943, 90) | Čela se mu malo vidi; krijejo ga lasje, ki so kakor dež v »pratiki«. SP 1962: dež: lasje, brki na dež.

♦ Izvor izrazov *imeti lase [počasane, postrizene] na dež, imeti brke [počasane, postrizene] na dež* ali *imeti lase na dež, imeti brke na dež* je mogoče domnevati iz zgledov. Očitno je to izvorno slovenska primera, saj v drugih jezikih nisem našel nič ustreznega, kar bi bilo povedano z enakimi besedami. Zgleđ iz Vidmarjevih Zbranih del bi morda kazal na to, da so se tako česali tudi Ukrajinci. Izhajati je najbrž treba iz primer *imeti lase kot dež v pratiki, lasje so kakor dež v pratiki in brki so bili kot dež na pratiki*, kot so zapisali pisatelji Josip Stritar, Beno Zupančič in Jože Dular. Iz narečij je znana še primera *imeti lase kot dež v pratiki* v pomenu 'imeti razmršene lase'. Tak pomen ima verjetno tudi izraz pri Dularju.

Izraza *lasje na dež, brki na dež* sta verjetno nastala po skrajšanju iz primer *imeti lase kot dež v pratiki, imeti brke kot dež v pratiki* ali *lasje, brki so kot dež v pratiki*. Pomen 'viseči, ravno prirrezani lasje, brki' bi lahko nastal po primerjavi oznake, simbola za dež v pratiki. Pomen 'razkuštrani, neurejeni lasje, brki' pa bi lahko nastal v navezavi na primere *držati se kot dež v pratiki*, tj. 'čemerno, kislo', ali *držati se kot Pust v pratiki* v enakem pomenu. Pomensko ustrezni italijanski frazem *capelli tagliati a casco* temelji na predstavi o laseh, ki so podobni šlemu, čeladi.

kàj visí na lásu, gl. *viseti na lasu*.

lasjé se jéžijo kómu /ekspr.; 3. os. mn., tudi pret., dov. so se naježili/ *občuti grozo, odpor; zgraža se* Mihi Muhi od strahu zastane noga, ko ugledajo njegove široko odprte oči velikansko bradato pošast. Uklekajo mu drhtava kolena, lasje se mu ježijo, kloni mu glava.

Duh pa mu z oglođanim rebrcem potrka na potno čelo in govori babjevernega junaka z zamolklim mrtvaškim glasom: »Otrok prahu.« (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Če je res bil ugrabljen, je še živ in pri zdravi pameti, ali pa so ga morda usmrtili? – Vprašanja, ob katerih se ježijo lasje in ob katerih je na mestu vse, samo brezbriznost ne. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Patriotizem je stanje duha, v katerem se mešajo čustveni in razumski elementi – domovine ne ljubiš zgolj kar tako, od rojstva naprej in abstraktno; to je tudi interesna vzajemnost, od katere imaš nekaj koristi, nekaj pa moraš dajati. Ta daj-dam je v normalni nacionalni državi samoumeven in sega tudi v gospodarstvo, pa naj se ekonomskim neoliberalcem ob tem še tako ježijo lasje. (Delo, 25. maja 2004, NB) | Dvakrat so me že vrgli iz službe, ko so izvedeli za mojo psihiatrično izkušnjo. Še zdaj se mi ježijo lasje, če se spomnim, kaj vse sem doživela na zaprtem oddelku. Oropali so me vsega človeškega dostojanstva. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Marsikomu so se ježili lasje ob misli, kaj bi bilo, če bi se zgodilo kaj nepredvidenega, direktor Goll pa je kljub temu dosegel, da bo najstarejša nemška jedrska elektrarna Obrigheim – jedrski dinosaver, ki je v pogonu že štiriintrideset let – delovala dve leti dlje. Zato si je zaslužil, da ga izpostavimo pred nemško javnostjo, so prepričani ljubitelji narave. (Delo, 28. dec. 2002, NB) | Iz gozda so se prikazovale čudne sence, zibajoče se, omahujoče. Poštarju so se ježili lasje, dacar se je bil sključil in klopčič in zobje so mu šklepetali. (Ivan Cankar, V mesečini, NB) | A živega človeka ni videl nikjer in tudi človeškega glasu ni bilo od nikoder. Lasje so se mu naježili, ko je pomislil, da so te grozne razvaline pokopale pod sabo vse, kar je bilo pred trenutki še živega. In tedaj se je spomnil matere, ki jo je bil pustil v cerkvi. (Josip Vandot, Prerok Muzelj, NB) | Tovarna se je zdela še večja kot iz daljave. Delovala je tako strah vzbujajoče, da so se mi naježili lasje. Vstopili smo v tovarno, kjer so še vedno originalne turbine, ohranjene so tudi vse železne konstrukcije. (Delo, 4. apr. 2007, NB)

♦ Gl. *lasje so šli pokonci* komu.

lasjé so se najéžili kómu, gl. *lasje se ježijo komu*.

lasjé so šli pokónci kómu /ekspr.; 3. os. mn., tudi sed./ *občutil je grozo, odpor; zgražal se je*

Prepričan je bil, da so to prikazni z onega sveta. Lasje so mu šli pokonci. Ves se je tresel in ječal. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Pozno zvečer sem poškilil še na neko zabavno oddajo, in sicer prav v trenutku, ko so zbijali šale na račun preminule princese. Kar lasje so mi šli pokonci, ko sem se spomnil, kakšen halo bi zagrali kje drugje, posebej pa še tam, kjer je že od nekdaj kronično pomanjkanje princes in kdaj pa kdaj posvojijo kakšno, ki ni »našak«. (Delo, 12. jun. 1999, NB) | Videl sem, kako sekajo gozdove, uničujejo žive meje, podirajo prelepe stare stavbe. Kar lasje so mi šli pokonci. Hotel sem popraviti škodo, zaceliti rane podeželja, da se tako izrazim. (National Geographic, maj 2006, NB) | Salingerjev citat na začetku filma pove vse. »Ko sem

bil star šest let, sem spoznal, da je Bog vse, in lasje so mi šli pokonci ...« Najprej se ne spomnim. (Delo, 19. nov. 2005, NB) | Obnašajo se, kot da bi bilo v Sloveniji dosti bolje, če bi bili tam samo Slovenci in bi bili ti narejeni po istem kopitu. Lasje mu grede pokonci, ko poslušá argumente glede izbrisanih in Romov. (Mladina 2004, št. 12, NB) | Če ti ne bi zaupala, te ne bi čakala. In me je gledala s tistim mirom, ob katerem grejo človeku lasje pokonci. Enkrat me boš čakala zaman, sem rekel, enkrat me sploh ne bo nazaj, sem rekel. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB)

♦ Frazem *lasje so šli pokonci* komu temelji na dejstvu, da se človeku ob velikem strahu, grozi naježijo koža, dlaka in lasje ali grede lasje pokonci. Glede na to je frazem dobil pomen občutenja groze, odpora, zgražanja. Na enak način je nastal tudi frazem *lasje se ježijo* komu.

© it. *i capelli gli si rizzarono*; nem. *jmdm. stehen die Haare zu Berge*; *jmdm. sträuben sich die Haare*.

na lás podóben kómu/čému /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo podoben*; sop.: **bíti [si] podóben kákor krájcar krájcarju**; **bíti [si] podóben kot jájce jájcu**

Ker sta bila starša izredno skrbna, so golobički kmalu toliko zrasli, da so pogledali iz gnezda in se začeli s pomočjo staršev učiti letati. Vsi štirje so odraščali v lepo raščene mladiče, ki so bili na las podobni svojim staršem. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Vojna v Čečeniji je kot gangrena, ki neusmiljeno načenja zdravje vse Rusije. V Moskvi in Sankt Peterburgu so se, denimo, že pojavile otroške risanke, v katerih se malček, na las podoben Putinu, pogumno spopada z malimi Kavkazci. (Delo, 25. sep. 2004, NB) | Po postavi je na las podobna Jeleni (vitka in visoka kakih 170 centimetrov), ima daljše rjave lase, oblečena pa je bila v svetlo jakno, kavbojke, moder pulover in modre športne copate. (Delo, 11. mar. 1999, NB) | Strah jih še ni minil, kajti ko je čez goste krošnje listavcev zapihal močan veter in je nastal zvok, na las podoben naletu letal, so se brez uka za zbrisali po tleh, da so se potem, ko so vstali, v prhki gozdni prsti poznali odtisi njihovih obrazov. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Naseljevanje planeta Dvojčice v sosvetju M sedem se nadaljuje. Vse več naselnikov je na tem planetu, ki je na las podoben Zemlji, s to prednostjo, da je ekološko in biološko neomađeževan. (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Pričakovati je tretjo zmago mariborskih odbojkaric, ki bi z novim uspehom osvojile svoj šesti naslov državnih prvakinj. Njihova letošnja prvenstvena sezona je na las podobna lanski – brez poraza. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Nasprotniki globalizacije obljublajo, da ne bodo delali težav, da ne bo nihče ničesar zažgal ali razbil. Izjave so na las podobne tistim, ki so jih dajali julija pred nemiri v Genovi. (Delo, 10. nov. 2001, NB)

♦ Frazem *bíti na las podoben* komu/čému temelji

na prislovni zvezi *na las* v pomenu 'izraža odso-
tnost omejitve glede enakosti'.

☉ češ. *být na vlas podobný [někomu/něčemu]; být na vlas stejný [někomu/něčemu]; it. tale e quale.*

ne deláti sivih lás kómu /ekspr.; pren., nikal., tudi tr-
dilno/ *ne povzročati komu skrbi*

Dopoladne bodo vadili predvsem taktične inačice in pilili igro z igralcem ali dvema več in manj, popoldne pa se bodo ugravalali. Odigrali ne bodo nobene javne tekme, saj je tudi prijateljski dvoboj z Avstrijo odpadel, kar pa ne dela sivih las našemu vodstvu. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | Oblikovanje takega davčnega okolja, ki podjetništvu ne bi delalo sivih las, bi skorajda sodilo kar v antibirokratski sklop. Podjetniških con, ne predragih poslovnih prostorov in nasploh primerno opremljenih lokacij za malo gospodarstvo je še premalo, da o inkubatorjih, ki so zaživali in zamrli, ne govorimo. (Delo, 10. okt. 2000, NB) | V lendavskem domu za ostarele občane, kjer trenutno skrbijo za 132 varovancev, si ne delajo sivih las zaradi Bratkovičevih načrtov. Direktorica Angelca Hozjan pravi, da je tudi za njihovo dejavnost konkurenca zdrava, saj zaposlene sili k boljšemu delu in strokovnemu dokazovanju. (Delo, 14. jan. 1998, NB) | Košarkarji Uniona Olimpije lahko svojega tradicionalno neugodnega tekmeča C. zvezdo v današnjem derbiju 18. kola lige Goodyear pričakujejo z lažjim srcem, saj jih vodilni položaj na lestvici sam od sebe postavlja v vlogo favorita. A tudi morebitni poraz jim še ne bo delal sivih las, saj bi v primerjavi z rdeče-belimi precej manj izgubili. (Delo, 15. jan. 2005, NB) | Čaka nas niz težkih tekem in ne le ta. Zebo bomo nadoknadili s kolektivno igro, ki bo raznovrstnejša,« je samozavesten nekdanji prvi strelec lige Pekič, ki si je ta naziv priigral prav v vajeniškem letu pri Celjanih, kjer skupaj s Pušnikom in tudi tekmečem Brulcem vijoličnim ni povzročal sivih las. (Delo, 2. mar. 2007, NB) | Slovenskim izvoznikom evro kot zakonito plačilno sredstvo v državah evropske gospodarske in denarne unije, kot kaže, ne povzroča sivih las. V nekaterih podjetjih so na svoje žiro račune že dobili prva nakazila iz tujine v skupnem evropskem denarju in pravijo, da bodo tudi sami začeli pisati fakture v evrih. (Delo, 8. jan. 1999, NB)

◆ Gl. *delati sive lase* komu.

☉ nem. *sich keine grauen Haare wachsen lassen.*

ne popustíti níti za lás /ekspr.; nikal., glag. prisl. zv./ *prav nič ne popustiti*

»Z vami bi lahko nekateri zaslužili pravo bogastvo,« pomenljivo pomežikne in brž ponudi džip za dvesto dolarjev. »Tako poceni vas ne bo nihče peljal do Hodža-Bahaudina,« pribije in pri ceni ne popusti niti za las. (Delo, 20. nov. 2001, NB) | Napoved vojne ali le vnovično zgrinjanje temnih oblakov nad ciklusom tekmo-
vanja za svetovno prvenstvo? Kakorkoli že, FIDE to-
krat ne sme narediti koraka nazaj, ne sme popustiti niti za las. Izkušnja, ko je presenečena in nemočna obstala pred Kasparovom, je še preveč sveža in boleča, da bi si lahko dovolila še eno tako grobo napako ... (Delo,

19. apr. 2004, NB) | Predsednik Hu Jintao in premier Wen Jiabao sta med ljudmi priljubljena zaradi popu-
stljive politike na številnih drugih področjih, hkrati pa od njih vse odločneje zahtevajo, naj glede Tajvana ne popustita niti za las. (Delo, 2. jun. 2004, NB) | Redno da je (tj. Woodward, op. J. K.) obiskoval Belo hišo, še vedno prepričan, da so vietnamsko vojno vojaško dobili in so jo izgubili le zato, ker je ni več podpirala javnost. Zato naj bi bil edini sprejemljivi izhod iz Iraka popolna zmaga nad uporniki, in predsednika je pozval, naj ne popusti niti za las, še zlasti ne medijem in kritikom iz demokratske opozicije. (Delo, 2. okt. 2006, NB)

◆ Frazem *ne popustiti niti za las* temelji na pre-
dložni zvezi *za las* v prislovni rabi: 'izraža zelo
majhno stopnjo'. Močno zanikanje že tako zani-
kane glagolske sestavine ojačuje še nikalnica *niti*.
Sklop *niti za las* v pomenu 'prav nič' se uporablja
še z drugimi glagolskimi sestavinami, npr. *spre-
meniti se, premakniti se: ne spremeniti se niti za
las, ne premakniti se niti za las*.

ne povzročáti sívih lás kómu, gl. *ne delati sivih
las komu*.

ne premakníti se níti za lás /ekspr.; nikal., glag. prisl. zv./ *prav nič se ne premakniti*

»Kdo je v četrti armadi?« hlastno vpraša Boris. »Kdo?« zagrmí Sova, ne da bi se premaknil niti za las. »Vsi: Bosanci, Srbi, Hrvati, Črnogorci, Makedonci, Slovence ...« (Ciril Kosmač, Na svoji zemlji, Scenarij za film, 1949, NB) | Z lestvijo v roki se je skoraj stiskal ob pastirico. Že od vsega začetka sta stala drug ob drugem in se ves čas nista niti za las premaknila, kakor da sta drug drugemu obljubila zvestobo do groba. Bila sta si tudi všeč, saj sta bila oba mlada, oba iz iste vrste porcelana in oba enako krhka in nežna. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Čepar, če pa namreč pravi, da je urad v času njegovega vodenja prejel devet vlog za pridobitev naslova pravne osebe na osnovi zakona o pravnem položaju verskih skupnosti. Za to se je zanimalo vsaj 15 do 20 skupin. Nobeni od teh skupin država tega ni odrekla niti priznala. Tako Čepar. Kljub intervenciji ministra Bizjaka se celotna zadeva ni premaknila niti za las. (Državni zbor RS: 28. redna seja 09. 07. 2003, NB)

◆ Gl. *ne popustiti niti za las*.

ne spremeníti se níti za lás /ekspr.; nikal., glag. prisl. zv./ *prav nič se ne spremeniti*

Miniti je moralo dvanajst stoletij, da so v zahodnem svetu indoarabske številke začele zamenjevati črke, potem pa še nekaj sto let do pridobitve sposobnosti, da se plovba po morju pokrije z zavarovanjem. A tudi brez tega se glavna zamisel nenavadne poteze rimskega imperatorja ni spremenila niti za las: ni podjetništva brez pripravljenosti na tveganje. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Iz Bele hiše, je odšel komaj 54-leten kot najmlajši nekdanji ameriški predsednik po Theodorju Rooseveltu, ki je imel po drugem mandatu leta 1909 petdeset let. Marsikdo je mislil, da se bo spremenil, pa se ni niti za

las: videvajo ga z dvajsetletnicami v restavracijah v Miamiju, z Bonom v Chicagu. (Delo, 4. jun. 2004, NB) | V Moskvi so ponudbo iz Bruslja zavrnili, ker se stališče Nata do sporazuma iz leta 1999 ni spremenilo niti za las. V severnoatlantskem zavezništvu namreč še vedno vztrajajo, da mora Rusija najprej umakniti svoje enote iz moldavske Pridnestrske republike in Abhazije ter Južne Osetije v Gruziji; tega pa ruske oblasti, ki trdijo, da gre za mirovne enote, ne nameravajo storiti. (Delo, 19. jul. 2007, NB)

◆ Gl. *ne popustiti niti za las*.

[nítí] lasú ne skrivítí kómu /ekspr.; pren., nikal./ *ne storiti komu nič hudega*

Pa saj je bil dovolj mesarski, da tudi Nemcem ni delal sramote. Jaz le ne vem, zakaj londonski radio žene samo Nemce in Nemce, kakor bi Lahi nikdar nikomur ne skrivili lasu? (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Mož se je zakrohotal, da so se mu dolgi brki kar tresli. Potrepljal je Kekca po rami in mu je dejal: »Ne boj se, Kekec! Tinkari ne skrivim niti lasu na glavi. Tinkara je pridna deklica. (Josip Vandot, Kekec na hudi poti, NB) | »Ali mene, moj Bog kaj boš z menoj?« »Ne skrivim ti niti lasu. Ali, pravim ti, moja osveta je strašna!« (Rado Murnik, Nirvana, NB) | Vi ne veste, Tilka, kako miroljuben in kako ljubezniv človek je pravzaprav. Nikomur ne bi skrivil niti lasu na glavi. (M. Rožanc, Ljubezen, 1979, 31) | »Čez nekaj minut ga bom spremil skozi vežo mimo tebe. Če mu rečem: 'Nebesa so nad nama,' ga daj takoj obesiti; če pa mu rečem: 'Pojdi v miru,' glej, da mu ne skriviš niti lasu.« (Delo, 7. jun. 2004, NB)

◆ Frazem *[nítí] lasú ne skrivítí kómu* je izvorno povezan z grdim, nasilnim ravnanjem s kom. Ena od oblik takega ravnanja je tudi vlečenje za lase in lasanje (gl. frazema *privleči koga za lase* in *za lase privlečen*). Motiviran je z dejstvom, zagotovilom, da so ali bodo lasje koga nedotaknjeni, kar je še poudarjeno z zanikanjem in omejitvijo na en las. V trdilni obliki, tj. z nasprotnim pomenom, pa je frazem uporabil npr. V. Cundrič (Gorgana, 1971, 29): slednjič se bo skrivil las / slednjemu izmed nas / pa bodi pravičnik ali zločinec / pa bodi zob z zobom ali glavo z glavo.

◎ angl. *to not touch a hair on so. s head; to not lay a finger on so.*; češ. *ani vlas [na hlavě] komu nezkrivít; ani vlásek [na hlavě] komu nezkrivít; ani vlásku [na hlavě] komu nezkrivít; fr. ne pas toucher à un cheveu [de la tête] de qn.*; hr., srb. *ne bi nikomu stao na vlas*; it. *non torcere un capello a qc.*; nem. *jmdm. kein Härchen/kein Haar krümmen*; rus. *i pal'cem ne tronut' kogo*.

повзрóчати síve lasé kómu, gl. *delati sive lase komu. privlečen za lasé*, gl. *za lase privlečen*.

privléči káj za lasé /ekspr.; pren., mn./ *navajati kaj, kar ne spada k stvari ali je zelo oddaljeno od nje* Naposled je treba priznati, da bi iz snovi, kakršno si

je izbral Ivan Benko, pač nihče ne mogel napraviti kaj posebnega. Konflikta ni nikakršnega, dejanja nikjer, – zato je naravno, da je moral pisatelj posamezne prizore za lase privleči na oder, – da je moral vso stvar po nepotrebnem zavlačevati in raztezati, – in da je vsled tega delal s svojimi osebami, kakor je zahtevala okorna, plitva snov, brez ozira na kakov naraven razvoj ali na morebitne značaje ... (I. Cankar, Dve izvorni drami/ Kritike, NB) | Daj, daj, prosim!? je nejevoljen odmahnil mojster. To si pa res za lase privlekel, je zatipal po novi cigareti in si jo je nato prižgal z osumljenim vžigalnikom. Tole pa že ni nikakršen dokaz, da ga je ženska medtem srala, ga je nekajkrat preobrnil v dlani. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Nekdanji direktor (še vedno je zaposlen v SBC) je prepričan, da je razrešitveni sklep proceduralno in vsebinsko nezakonit, saj da bolnišnice ni v ničemer oškodoval, niti krnil njenega ugleda, zato je svet zavoda baje za lase privlekel razloge za njegovo odstavitev in ga prikrajšal tudi za pravico do obrambe. (Delo, 9. jul. 2004, NB) | Najslabše bi bilo namreč energijo za dokazovanje regijskega pomena mesta trošiti še naprej; kdor ni razumel in preračunal dosedanjih argumentov in kriterijev, se ne bo oziral niti na naslednje, ki bi jih morda na Ptujju lahko izvlekli iz rokava, nekatere pa privlekli za lase. (Delo, 14. maja 2003, NB) | Vse Drnovškove vlade so bile cincajoče in popustljive, Ropova vlada pa se je že za začetek pustila za lase privleči na dva nesmiselna referendumata. (Delo, 20. jan. 2003, NB) | Planil je iz hiše, prebrodil reko in se napotil po bregu v hribovsko vas. Naravnost tja pojde in jo bo za lase privlekel domov. Kaj še. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Pred tridesetimi leti je bilo treba bogoslovce za lase vleči na pedagoške tečaje, sedaj pa je njihovo pedagoško izobraževanje že gladko steklo, čeprav je bilo razširjeno s pedagoškimi predavanji na liceju. (V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem II., 1964, 10)

◆ Frazem *privleči kaj za lase* izhaja iz besedne zveze *privleči koga za lase* v pomenu 's silo, na silo privleči koga' (gl. zadnja dva zgleda C. Kosmača in V. Schmidta). Frazem omenja J. Glonar (SSJ 320) pri iztočnici *privleči: privleči kaj za lase*: s silo, po sili. Glonarjev navedek že kaže na prenos dejanja z oseb na stvari in tudi njegova razlaga je že blizu današnji oziroma je to zelo lahko izpeljati iz nje. Obravnavane besedne zveze še ni v Pleteršnikovem slovarju, medtem ko M. Cigale (I, 685) leta 1860 pri iztočnici *Haar* ustrežno nemško *eine Sache bei den Haaren herbeiziehen* razlaga s slovenskim *s silo kaj natezati, iz devete dežeze kaj vzeti, jemati*, nemško *Einen bei den Haaren zu etwas ziehen* pa s slovenskim *s silo k čemu naganjati*. Tudi Cigaletovi razlagi nemških izrazov sta zelo blizu današnjim pomenom frazema. Nastanek današnjega nemškega *an den Haaren herbeiziehen* z razlago 'navajati kaj, kar

ne spada k stvari ali je zelo oddaljeno od nje' ali 'skupaj spravljati nezdržljive stvari ali predloge' postavljajo v 15. stoletje, izvor pa pojasnjujejo s tem, da se kaj na silo navaja, tako kot so človeka proti njegovi volji brutalno vlekli kam za lase. Izvor frazema se še bolj izrecno povezuje tudi z nasilno privedbo, tj. z vlečenjem za lase neprostovoljnih prič pred sodnika (gl. H. Küpper, 315, in RF³, 116).

© angl. *far-fetched*; *hard to swallow*; fr. *tirer par les cheveux*; it. *tirare per i capelli*; nem. *an den Haaren herbeiziehen*; pol. *ciągnąć coś za włosy*; rus. *pritjagivat' za volosy čto*; *pritjanut' za volosy čto*.

puliti si lasé /ekspr.; pren./ *biti zelo žalosten, obupan*

Saj ni kaj razumeti, ker ni vic, ampak kar cel roman, je odmahnil. Lepše od lepših so si pulile lase zaradi njega. Imel jih je lahko sedem v eni noči, če je le pomignil. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, Roman, NB) | Toda, o Marko, kak hitro je minilo to veselo življenje! Komaj so se dobro privadili lenobi in pijančevanju, je prišla ura, ko so se streznili ter si pulili lase od žalosti in obupa. (I. Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | Naznanjala se je avgustovska ploha okoli mesta. Prireditelji so si pulili lase, preložitev slovesnosti bi jih stala na milijone. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | Latrell Sprewell (New York), Shaquille O'Neal (LA Lakers) in Rasheed Wallace (Portland) so v zadnjih tekmah prvenstva NBA kar tekmovali, kdo bo prikazal bolj fantastično predstavo. Njihovi tekmeči so si od obupa pulili lase, vendar ni veliko pomagalo. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Nekdaj tako očiščena debla je opletal divji bršlin, mlado hosto je davil srebrot. Mož se je prijemal za glavo in si pulil lase. Nobena stvar ga ni več veselila. (I. Zorec, Pomenki, NB) | Zapre ga v črno kočino in nesrečni Kekec ne bo nikdar več videl sonca in svojih lepih citer. In Rožletu je bilo pri tej misli hudo, oj, tako hudo, da se je prijemal za glavo in si pulil lase. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | Pri Aprilii mi trenutno prav nič ne manjka. Včasih sem resda besen na svoje šefe, drugič si oni pulijo lase zaradi mene, toda kar dobro shajamo skupaj. (Delo, 2. avg. 1999, NB) | Opravičujem se, toda to, kar je v tistih dneh počela opozicija, je bil idiotizem par excellence. Vodilni politiki desnice in nekateri levičarji so si zaradi tega malodane pulili lase. (Delo, 10. maja 2004, NB) | Ni dolgo, kar si je očitala, da se je soprogu izneverila zavoljo slikarja, zdaj pa si ruva lase, ker se je zavoljo soproga izneverila svojji edini ljubezni. (M. Kundera – D. Baran, Življenje je drugje, 1979, 124)

♦ Frazem *puliti si lase* (pri Glonarju, SSSJ, 190: *lase si puliti, ruvati, beliti* = delati si skrbi; pri Plet. I, 500: *lase si puliti, sich die Haare raufen*) je izvorno povezan s starodavnimi ritualnimi običaji burnega, opaznega izražanja žalosti, tj. s trganjem

oblačil, puljenjem las, posipanjem glave s prstjo ali s pepelom (gl. tudi frazem *posipati si glavo s pepelom*).

© angl. *to tear/pull one's hair out*; češ. *rvát si vlasy [z hlavy]*; *trhat si vlasy [z hlavy]*; fr. *s'arracher les cheveux*; hr., srb. *čupati sebi kosu*; it. *strapparsi i capelli*; nem. *sich die Haare raufen*; pol. *rwac włosy z glowy*; *drzec włosy z glowy*; rus. *volosy na sebe rvat' [ot gorja, otčajanija]*.

skákati si v lasé, gl. **skočiti si v lase**.

skočiti si v lasé /ekspr.; mn., pren., nedov. **skakati si/spreti se; stepsti se**

Razdelili smo si bili klopi na vrtu, sprehode – in kadar smo se lovili, smo se lovili ločeno. Včasih smo si skočili tudi v lase; takrat pa je vselej tako naneslo, da sem se jaz ruval s Tinko. (C. Kosmač, Sreča, NB) | »Denimo, da me črviči nehoteno mokrenje; se zato lahko poščijem na tem govorišču?« »Ti tam besedno počenjaš še veliko bolj nečedne reči!« mu je zavpil skupniški maček Ramin Črtop in potem je malo manjkalo, da si nista skočila v lase. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Pravičniki so razumnejši, boljši in močnejši, vtem ko nepravilniki tudi združeni ne morejo ničesar doseči – vsekakor včasih pravimo, da lahko tudi nepravilniki, če se združijo, opravijo veliko dejanje, toda v tem se temeljito motimo. Kajti ko bi bili vseskozi nepravilni, bi si pri tem skočili v lase. (Platon, Država, NB) | Francoski premier Jospin in predsednik Chirac sta si skočila v lase zaradi predloga zakona o avtonomiji Korzike. (Delo, 15. feb. 2001, NB) | Vse je sicer vnovič dobesedno posekal slovaški zvezdnik Michal Martikan, ki se je minule dni zapletel v hud preprič z nemškim kajakašem Clausom Suchanekom, pri čemer naj bi si celo skočila v lase. (Delo, 25. jul. 2003, NB) | Gospoda v prvi vrsti sta si pred široko odprtimi očmi Williama Robinsona med zviševanjem ponudb krepko skočila v lase in eden od obeh je svojemu nasprotniku prisolil krepko zaušnico. (Delo, 31. jul. 1999, NB) | Kurdi, željni maščevanja in obračunavanja zaradi premnogih zgodovinskih krivic, in Arabci, katerih naravna pravica je zavarovati svoje družine in imetje, so si dokončno skočili v lase. (Delo, 15. apr. 2003, NB) | Neskončno velika črna gmota za pesimiste, vsaj drobna lučka na koncu predora za optimiste. In tiha želja: da si Slovenci ne bi skakali v lase in metali polen pod noge. (Delo, 25. jan. 2000, NB) | Si lahko mislite: medtem ko ste vi na svojih delovnih mestih garali in plačevali za vojake in policiste v upanju, da vas bodo varovali pred slehernimi agresorji, so si nekateri »uniformirani prenapeteži« skakali v lase in malodane zakurili domače dvorišče. Samo zato ker niso imeli pametnejšega dela. (Delo, 26. jul. 2003, NB) | Največje presenečenje je, da je Barroso vodenje resorja za konkurenco dodelil Nizozemski, za notranji trg pa Irski. To sta področji, na katerih so si Francozi in Nemci s sedanjo

komisijo skakali v lase, da bi zavarovali nacionalne interese. (Delo, 14. avg. 2004, NB)

◆ Gl. *biti si v laseh*.

◎ angl. *to come to blows; to mix it (up)*; it. *prendersi per i capelli*; hr. *počupati se za kose*; nem. *sich in die Haare geraten; sich in die Haare kriegen; sich (einander) in den Haaren liegen*.

viséti na lásu /ekspr.; pren., 3. os. *kaj visi na lasu* / *biti zelo ogrožen; biti zelo bolan*; sop.: **viséti na nitki**

»Osvestila se je zopet, a prevzele so jo takšne slabosti od živčnega pretresa ali kaj, da je mahoma sedla na voz. 'Sami-leben, moje življenje visi na lasu, jaz moram k doktorju!' je rekla. In se je odpeljala. (Fran Maselj Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Ali še z večjo urnostjo prime cigan Petra za roko ter ga podere znak in mu izvije nož. Zdajci je bil v rokah grozovitega človeka, življenje mu je viselo na lasu, nihče mu ne bi bil mogel pomagati, ko bi mu bil hotel sovražnik povračevati (Josip Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB) | Iz hvaležnosti do prvih spoznavalcev svojih zmožnosti se je naš junak ravnal dolgo časa po pravilih Prešernovega pisarja; a lepega pomladnega dne, ko je utripala v radosti vsa narava, je obsenčil tudi njega nekakov »liberalen« duh v idealnem obrazu boga Amorja – in nade-polnost Jaroslava Podgolovskega je visela na lasu in še ta ... pa povejmo raje, kako se je vse to vršilo. (Janko Kersnik, Raztreseni listi, Leposlovni podlistki, NB)

◆ Frazem *viséti na lasu* se tako kot sopomenski *viséti na nitki* izvorno običajno navezuje na frazem *Damoklejev meč*. Ta se povezuje z *Damoklejem*, dvorjanom Dionizija starejšega, kateremu je zavidal njegovo srečo. Zato je bil kaznovan: da bi se zavedel nevarnosti vladarske sreče, je moral po anekdoti pod mečem, visečim na konjski žimi, pojediti izbrane jedi. *Damoklejev meč* je tako postal prisposoba za stalno grozečo nevarnost. Motiv visenja česa na lasu ali na nitki kot prisposobe grozeče nevarnosti se sicer pojavlja tudi v antični Grčiji in antičnem Rimu, o čemer je govora tudi v frazeološki literaturi. V slovenski jezik je frazem *viséti na lasu* prišel verjetno s posredovanjem drugih slovanskih jezikov. V naših starejših slovarjih, kot sta Pleteršnikov in Glonarjev, tega frazema še ni. V Cig. I, 685, pa se nem. *es hängt an einem Haar* prevaja s sle. *na (o) dlaki visi*, v Plet. II, 771, pa je pri iztočnici *viséti* frazem *viséti ob niti* brez razlage. Oba bi lahko imeli za predhodnico frazema *viséti na lasu* in *viséti na nitki*.

◎ angl. *to hang by a thread*; češ. *viset na vlasku*; fr. *tenir à un cheveu*; hr., srb. *visjeti o vlasi*; it. *essere sospeso a un capello*; nem. *an einem Haar hängen, an einem seidenen Faden hängen*; pol. *coś wisi na włosku; coś trzyma się na włosku*; rus. *viset' na voloske; povisnut' na voloske*.

za lasé privlečen /ekspr.; pren., mn., kot pril., navadno v povedni rabi, tudi nikal./ *neprimeren, neutemeljen*; prim. **iz trte izvít**

»Saj bi bilo, kot da ga prosim ljubezni!« se je branila Veronika. »Kako je pa, kadar ga ure in ure zaman čakaš na dogovorjenem kraju in si mu potem pripravljena verjeti vsak za lase privlečen izgovor?« ji je oponesla Martina. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Odgovorni so se pol stoletja izgovarjali, da so z reparacijami poravnali vse, za neuresničene zahtevke posameznikov pa naj bi bila kriva železna zavesa. Izgovor je bil precej za lase privlečen. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | Oguljeni argument Georgea W. Busha, da bi Sadam lahko napadel Ameriko in ohromil ameriško gospodarstvo, je tako za lase privlečen, da je kar mučno, kot komentira New York Times. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | In kaj zdaj v tej situaciji, v kateri smo se danes znašli? Jaz sem prepričan, da je predlog pobudnika za oceno presoje ustavnosti tega referendumskega vprašanja za lase privlečen, kako si pridobiti še dodatni čas in manever. (Državni zbor RS, 29. izredna seja 7. 3. 2003, NB) | Izgovor, da je bil tudi Jožef iz Nazareta tesar, torej delavec, je ob vsem zlatu, s katerim se je v dveh tisočletjih krasila cerkev, sicer videti precej za lase privlečen, toda papeževe besede, da gospodarski red, v katerega drvimo, ne sme izriniti dela in na prvo mesto postaviti kapitala, namesto splošne blaginje pa zasebnih interesov, so res prave. (Delo, 4. maja 2000, NB) | Iz tega zornega kota sta nova predpisa o smučeh in (ožjih) dresih smotna. Zato pa se zdi precej privlečen za lase novi tekmovalni modus, čeprav je po svoje bolj logičen od tako imenovanega »K.O.«, ki so ga sprejeli pred leti le na novoletni skakalni turneji. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Prvega moža Eles dr. Iva Baniča je Drnovškova vlada aprila čez noč spodnesla z obrazložitvijo, da se je upiral pripravam na odpiranje trga. Seveda je bil ta argument privlečen za lase. (Delo, 21. nov. 2000, NB) | Pred očmi sem imel namreč dokaz, da je Mrakov jezik skrajno površen in hkrati nečimern, da je v bistvu privlečen za dolge lase iz neke čudne kulturne ropotarnice, ki ima malo zveze z lepo slovensko besedo. (J. Javoršek, Črna krizantema, 1980, 238) | Ko je naš reprezentant dobil Pafovo ponudbo, so si pri Realu premislili – Nicević ni privlečen za lase, kot trdi Sagadin – Ljubljanci se morajo ozirati po evropskih velikanih. (Delo, 8. avg. 2001, NB) | To razpravo prekinimo o tej točki dnevnega reda za tako dolgo, dokler ne bomo dobili vseh teh preračunov, novih podatkov, na podlagi katerih se lahko odločimo, ali je ta datum 31. 12. 2008 realen ali je privlečen za lase ... (Državni zbor RS: 10. redna seja 24. 7. 1998, NB)

◆ Gl. *privleči koga za lase*. Po NB prevladuje vrstni red sestavin *za lase privlečen* (22x) v primerjavi z vrstnim redom *privlečen za lase* (13x).

◎ češ. *přitažený za vlasy*; fr. *tiré par les cheveux*; it. *tirato per i capelli*; rus. *pritjanutij za volosy*.

za las je mánjkalo /ekspr.; pren., brezov., glag. prisl. zv., 3. os. ed./ *zelo malo je manjkalo*; sop.: **za mišjo dlako**

Zamišljeno je sklonil glavo in niti ni opazil, da je že pri hiši. Za las je manjkalo, da ni butnil v zid. Pred vrati se je ustavil. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Zakaj je tako zijalasta? Glej, samo za las je manjkalo, pa bi se bil ti ubil za Krivim plazom, o, samo za las! In vendar sem ji naročila, naj pazi nate. (Josip Vandot, Kekec na hudi poti, NB) | V samoto vzhodnega Hvara se je umaknil že pred petindvajsetimi leti. Za las je manjkalo, da ni požar, o katerem je govor, pogoltnil njegove ekološke hiške s pogledoma na hvarsko-pelješko-korčulski akvatorij. (Delo, 16. avg. 2003, NB) | Za las je manjkalo, da se nasprotnikom ni posrečilo narediti celo referendum, ki naj bi preprečil podpis asociacijske pogodbe, in če bi se jim to posrečilo, bi bile posledice za Slovenijo hude. (Delo, 25. jan. 2003, NB)

◆ Frazem *za las je manjkalo* temelji na predložni zvezi *za las* v prislovni rabi, ki pomeni ekspr. 'izraža zelo majhno stopnjo tega, kar pomeni glagolska sestavina *manjkati*'.

za las uiti čemu /ekspr.; glag. prisl. zv./ *komaj uiti, izogniti se čemu*

Na srečo so se zame potegnili Slovencem naklonjeni veljaki, kot so bili dr. Bleiweis, Costa in Svetec, ki so večkrat obiskali semenišče in močno cenili tako gospoda Foersterja kot mene ... Tretjič pa sem za las ušel kazni, ker so me opazili na vižmarskem taboru leta 1868. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Razen tega imajo Francozi izreden smisel za to, da na vsakem človeku in na vsaki stvari na prvi pogled odkrijejo kaj smešnega, iz česar takoj naredo dovtip. Nič ni bolj zabavnega kot prepir dveh pariških hišnic ali šoferjev, ki sta za las ušla nesreči po krivdi enega izmed njiju in zdaj na vse grlo tekmujeta, kdo bo koga bolj »zabil«. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Ljubljana – Leopold Jeras je komaj dve leti na krmilu slovenske rokometne reprezentance, potem ko mu je lani za las ušla uvrstitev na SP v Egiptu (po drami v Zagrebu s Hrvati), pa je letos zanesljivo Slovenijo popeljal na EP. (Delo, 17. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *za las uiti čemu* temelji na predložni zvezi *za las* v prislovni rabi in pomeni ekspr. 'izraža težavnost uresničitve glagolskega dejanja sestavine *uiti*'.

življênje kóga visí na lásu, gl. življenje.

lástne

báti se lástne sénce, gl. senca.

délati na lástno pést, gl. pest.

doživéti káj na lástni kóži, gl. koža.

izkúsiti káj na lástni kóži, gl. koža.

na lástni kóži, gl. koža.

na lástno pést, gl. pest.

naredíti na lástno pést, gl. pest.

občúttiti káj na lástni kóži, gl. koža.

postavítev na lástne nôge, gl. noga.

postáviti kóga/káj na lástne nôge, gl. noga.

postáviti se na lástne nôge, gl. noga.

postávljati se na lástne nôge, gl. noga.

preizkúsiti káj na lástni kóži, gl. koža.

prepričati se na lástni kóži, gl. koža.

ustrášiti se lástne sénce, gl. senca.

zbatí se lástne sénce, gl. senca.

lástovka

éna lástovka /ekspr.; pren., tudi *prva/ kdor, kar naznanja nekaj novega, drugačnega*

Raj na zemlji prihaja. Že je tu ena lastovka, seveda pa bodo sprva morda potrebni kakšni manjši popravni izpiti. Nacionalni koordinator v ZDA je zatrdil, da so ameriška podjetja za odpravo milenijskega hrošča porabila najmanj 100 milijard dolarjev ... (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Tekma v Minsku se bo danes začela ob 20. uri, domača javnost upa predvsem na boljšo predstavo »umetnika« Aleksandra Hleba, toži nad ponovno odsotnostjo Romaščenka in je prepričana o pomembnosti bolj živahne igre na bočnih položajih. Z več teka in zamisli, pri katerih je bila nazadnje ena lastovka, Valentin Bjelkevič, vendarle premalo za tako zeleno zmago. (Delo, 8. jun. 2005, NB) | V njem bodo podjetniki in obrtniki dobili prostor za svojo dejavnost, pa tudi strokovno pomoč. Toda ena lastovka v globoko zamrznjenih zimskih razmerah zagotovo še ni znanilka prihoda pomladi. Morda pa vendarle. (Delo, 9. dec. 1998, NB)

◆ Gl. *ena lastovka še ne prinese pomladi; prva lastovka*.

éna lástovka šè ne naredí pomládi, gl. *ena lastovka še ne prinese pomladi*.

éna lástovka šè ne prináša pomládi, gl. *ena lastovka še ne prinese pomladi*.

éna lástovka šè ne prinéše pomládi /ekspr.; pren., nedov. *prinašati, tudi narediti/ iz enega primera se ne morejo delati splošni sklepi; treba je počakati, da se kaj resnično zgodi*

Ena lastovka še ne prinese pomladi, naznani jo pa. (Ljudski pregovori, NB) | Samo dan po lepi nedelji brez ropota avtomobilskih motorjev in smradu njihovih izpuhov pa so prav v Milanu ugotavljali, da je en dan premalo za čistejši zrak vsega tedna, da ena lastovka pač ne prinese pomladi, pa naj še tako veselo leta naokoli. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Zavedajo se, da so k manj prisrčnim odnosom med Washingtonom in Vatikanom prispevali tudi pedofilski škandali ameriških katoliških duhovnikov, pa vendar. Obisk so mimogrede komentirali z opazko, da ena lastovka še ne prinese pomladi. (Delo, 11. apr. 2003, NB) | Sodišče je razsodilo, da so novinarji podkrepili poročilo z dokumenti in to niso govorice in ne laž, temveč resnica. Visokorasli, na kratko postriženi Pu, ki je videti kakor boksar težke kategorije, ve, da ena lastovka še ne prinese pomladi. Zahodne skupine za človekove pravice trdijo, da je v kitajskih

ječah več novinarjev in pisateljev, kakor drugod po svetu vseh skupaj. (Delo, 28. okt. 2004, NB) | Zdaj nam gre vsako tekmo bolje,« je bil po prvih osvojenih točkah v ligi prvakov dobro razpoložen Vid Kavtičnik, ki pa se je moral sprijazniti tudi s tem, da je bila igra njegove ekipe daleč od popolnosti. Ter tudi s tem, da ena lastovka še ne prinaša pomladi. (Delo, 2. nov. 2004, NB) | Sicer pa sem se trudila, da bi igrala vsa ekipa. To je tudi moja glavna naloga, pri kateri se držim pregovora, da ena lastovka še ne prinaša pomladi – ena igralka ne more dobiti tekme, na koncu pa je seveda najbolj pomembna zmaga ekipe,« Kolakovičeva pravi, da je »rojena« organizatorica igre. (Delo, 7. jan. 2003, NB) | Ali gre res zgolj za previdnost pri najodmevnejših ukrepih, ko ljudje izgubljajo voziške izpite, oziroma za zagotavljanje pravičnega postopka in morebitne odgovornosti, bo pokazal čas. Vsemu navkljub drži, da ena lastovka še ne naredi pomladi. A to ne pomeni, da spremembe niso očitne – le mnogi se jih žal ne zavedajo. (Delo, 5. maja 1998, NB)

◆ *Rek ena lastovka še ne prinese pomladi z različicami ena lastovka še ne prinaša pomladi in ena lastovka še ne naredi pomladi ter prva lastovka še ne prinese pomladi se povezujejo z Ezopovo zgodbo. Po njej je mladenič, ki je zapravil vso dediščino, spomladi videl leteti mimo lastovko. Ker je menil, da ne bo več mraza, je prodal še svoj zadnji plašč. To se je izkazalo za preuranjeno: ponovno so prišli mrzli dnevi, ko je moral zmrzovati. Po tej vsebini je ruski basnopisec I. A. Krylov napisal basen *Mot i Lastočka*, v kateri po tej nespametni prodaji plašča mladenič za svojo nesrečo krivi zamrzlo lastovko. Nauk te basni je dovolj razviden: ena lastovka, ki tu simbolizira vračajoče se ptice selivke, še ne prinaša prave pomladi, ampak jo samo naznanja, sporoča, da je blizu. Enako velja tudi za prvo lastovko, ki jo vidimo in podobno še, ko slišimo prvo kukavico. Glede na to sta nastala prenesena pomena: 'iz enega primera se ne morejo delati splošni sklepi' in 'treba je počakati, da se kaj resnično zgodi'. Po krajšanju tu obravnavanih rekov sta nastala frazema *ena lastovka* in *prva lastovka* v pomenu 'kdor, kar naznanja nekaj novega, boljšega, drugačnega'.*

◎ angl. *one swallow does not make a summer* fr. *une hirondelle ne fait pas le printemps*; it. *una rondine non fa primavera*; lat. *Una hirundo non facit ver*; nem. *eine Schwalbe macht noch keinen Sommer*; pol. *jedna jaskółka nie czyni wiosny*; rus. *odna lastočka vesny ne delaet*.

prva lastovka /ekspr.; pren./ *kdor, kar naznanja nekaj novega, drugačnega*

Drugi so bili navdušeni, rekoč, da je slepemu materializmu pač šteto in da se vračajo bolj poduhovljeni časi, naš prijatelj, da je prva lastovka, on nas bo lahko pou-

čil, kaj je prav in kaj ne. Sam sem bil vesel, da je stara kajla nekaj našel, najbolj pomembno se mi je zdelo, da ustreza njemu, vsake oči imajo pač svojega malarja. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Tudi prva restavracija McDonald's v Delhiju, kjer strežejo namesto govejih hamburgerjev kar jagnjetino, je prva lastovka potrošništva. (Delo, 5. mar. 1998, NB) | Zanimivo je, da so socialdemokrati stopili v avantgardo imperialistične agresije na edino (podrobnost, ki je v vsej tej zmedi ne kaže spregledati!) socialistično državo v Evropi, ki se je razlikovala od sovjetskega modela,« pravi poljski filozof in sklenc, da je bil poraz levice na volitvah v Evropski parlament »prva lastovka« velikanskih sprememb, ki lahko pripeljejo do razpusitve II. Internacionalne in preobrazbe v socialdemokratskem gibanju. (Delo, 30. jun. 1999, NB) | Demonstranti so hoteli zaščititi mešano romsko-poljsko družino, ki so jo lokalne oblasti poskušale izseliti iz protizakonito zasedenega stanovanja. »To je bilo dejanje iz obupa in hkrati prva lastovka naše organizirane samoobrambe,« je izjavil Tadeusz Gabor, predsednik lokalnega združenja Romov. (Delo, 12. okt. 1999, NB) | Novi gradbeni holding načrtuje gradnjo logističnega centra na Brniku. Če je v Sloveniji v zadnjih letih na področju logistike kdo naredil korak naprej, je to Brnik in v zadnjem času tudi Maribor, meni Blaž Miklavčič. GH je prva lastovka, ki na Brniku gradi za DHL njihov center, prihajajo pa še druge ponudbe. (Priloga Delo FT januar–junij 2007, NB) | Vsem bi bilo ljubše, ko bi nekdanji državni sekretar gospodarskega ministrstva priznal, da je leta 2000 prejel podkupnino in bi danes svoje že odsedel ter v miru užival sadove minulega dela. Tako bo pa še naprej motil spanec vseh tistih, ki so mislili, da bo Suštar prva lastovka, ki bo prinesla protikorupcijsko pomlad in s slavo katere bi se lahko okitili. (Mladina 2003, št. 50, NB)

◆ Frazem *prva lastovka* z različico *ena lastovka* je nastal po navezavi na rek *prva lastovka še ne prinese pomladi*, tudi *ena lastovka še ne prinese pomladi*, v pomenih 'iz enega primera se ne morejo delati splošni sklepi' in 'treba je počakati, da se kaj resnično zgodi', temelji pa na dejstvu, da so lastovke prve znanilke pomladi, ko se kot tudi druge ptice selivke spet vračajo v naše kraje. Dalje glej še *ena lastovka še ne prinese pomladi*.

V naših starejših slovarjih, kot sta Pleteršnikov in Glonarjev, obravnavanih frazemov in rekov ne najdemo. Njuno različico pa že pred njima leta 1860 omenja M. Cigale (II, 1431), ko pri iztočnici *Schwalbe* (= lastovka) nemško *eine Schwalbe macht keinen Sommer* prevaja z *ena lastovica ne čini spomladi* in dodaja (nach dem Serb., tj. po srbskem). Sodobna nemška ustreznica se glasi *eine Schwalbe macht noch keinen Sommer*, italijanska *una rondine non fa primavera*. Hrvaška ali srbska ustreznica frazema *prva lastovka* pa je *prva lasta*, ruska *pervaja lastočka*.

prva lastovka še ne prinêse pomladi /ekspr.; pren./ *iz enega primera se ne morejo delati splošni sklepi; treba je počakati, da se kaj resnično zgodi*
 Če prva lastovka še ne prinese pomladi, bi pri inflaciji lahko rekli, da je še ne bosta prinela ne drugi ne tretji mesec. Avgusta bo pri nižanju letne inflacije sploh težko kaj narediti. (Delo, 1. avg. 2001, NB) | A je še prezgodaj za napovedi. Prva lastovka še ne prinese pomladi in tako tudi še ni mogoče trditi, da je Primorje že glavni favorit. Toda, doslej je moštvo pokazalo veliko borbenosti in želje po zmagi ... (Delo, 7. avg. 2003, NB) | Z vstopom v prvi poletni mesec smo zakorakali v obdobje, ko se, zgodovinsko gledano, zanimanje za borze običajno zmanjša. Čeprav je bilo deloma to na slovenskem trgu v minulem tednu začititi, ne smemo pozabiti, da prva lastovka (še) ne prinese pomladi. (Priloga Delo FT: januar–junij 2007, NB)

◆ Gl. *ena lastovka še ne prinese pomladi*.

laški

ne videti koga žê sedem láških lét, gl. leto.
žê sedem láških lét, gl. leto.

laž

debela laž /ekspr.; pren./ *velika, očitna laž*; prim. **debelo se zlagati** (Plet. I, 124), **debelo lagati**

Ni pa mogoče iz tistega drobnega odstotka na novo oziroma bom rekel s ponovno poškodovanih hiš sklepati na to, kar je tukaj nekaj kolegov reklo, da je bila obnova v celoti katastrofalna in zanič. To je debela laž, grda in nesramna. Posočeje se je zelo spremenilo. (Državni zbor RS: 51. izredna seja 07. 10. 2004, NB) | Ves čas pa zakon ni izrecno obravnaval samo delavcev iz Salonita, ampak tudi druge delavce. Tako da je debela laž, če kdo trdi, da je prejšnji zakon obravnaval samo ozek krog ljudi. Debela laž. (Državni zbor RS: 14. redna seja 02. 03. 2006, NB) | Odločno morava zanikati izjavo Šurle, da naj bi bil na internem razširjenem sestanku NS z uradniki 30. novembra ozmerjan z besedo lažnivec, «sta še zapisala. »Na sestanku je bilo še eksplicitno povedano, da je debela laž in brez vsakršnih osnov prav trditev, da je sodu izbil dno intervju s predsednikom vlade. Tega neresničnega in neutemeljenega očitka sploh ni mogoče razumeti, saj je intervju s predsednikom vlade pomemben medijski dogodek, ki praviloma pozitivno vpliva na prodano naklado.« (Delo, 5. dec. 2007, NB)

◆ Frazem *debela laž* temelji na prenesenih pomenih sestavine *debela*: 'velika, očitna'. Pomen velike mere, stopnje najdemo tudi v prislovni zvezi *na debelo*: 'izraža veliko mero, stopnjo'. Frazem *debela laž* je že v Plet. I, 503, pri iztočnici *laž: debela, kosmata l.*, eine grobe Lüge; = *košata l.*, C. Po Pleteršniku ima torej *debela laž* sopomenki *kosmata laž* in *košata laž*, vse tri pa omenja tudi J. Glonar, SSJ, 191. V Plet. I, 124, pa je pri iztoč-

nici *debel* frazem *debela laž* predstavljena takole: *debela laž*, eine derbe Lüge; *tako je debela laž*, da *lehko primeš za njo*, Št.; *debelo se zlagati*.

◎ angl. *a big fat lie*; *a whopper*; češ. *lež jako věž*; *nestydátá lež*; *do nebe volající lež*; fr. *gros mensonge*; *mensonge grossier*; hr., srb. *debela laž*; *masna laž*; nem. *eine faustdicke Lüge*; rus. *vopijuščaja lož'*.

dobiti koga na laži /pog.; pren./ *ugotoviti, da se je kdo zlagal*

Naredila sem tako sceno, da je nekdanji partner zapustil dekle in za dva meseca sva znova poskusila. Seveda med nama ni ogromne količine strasti, adrenalina in vroče telesnosti kot rezultante grmade bolečih zamer ter besednih vojn in obtoževanj. Potem sem ga nekega dne znova dobila na laži. (Viva, september 2006, NB) | Jaz osebno zelo rad verjamem ljudem, dokler jim pač lahko. Ko jih pač enkrat dobim na laži, jim ne morem več. (Državni zbor RS: 6. redna seja 03. 07. 1997, NB) | Italijanska policija je komentirala, da mu ne more vsega verjeti, saj ga vedno znova dobi na laži. Trdil je, da je nosil prazen nahrbtnik, ker je hotel Londončane samo prestrašiti, pa so Britanci našli razstrelivo, ki ga je nosil in podtaknil. (Delo, 2. avg. 2005, NB)

◎ angl. *to catch so. out in a lie*; hr., srb. *uhvatiti koga u laži*; rus. *pojmat' na lži*.

kosmata laž, gl. *debela laž*.

košata laž, gl. *debela laž*.

postáviti kaj na laž /pog.; pren., nedov. **postavljati/dokazati, da kaj ne vsebuje resnice, ni resnično**

Ali naj pustim, da še njo žalijo? MUREN Ampak braniti se mora, zavrniti mora žalitve, na laž postaviti obrekovanje. (Fran Detela, Blage duše, Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Kljub temu je sežij v 15. poglavju naveden kot dejstvo. Tako negativni del večkrat poseže nazaj v pozitivnega in postavi začetno sliko na laž. (Oto Luther et al., Zgodovina historične misli od Herodota do začetka 21. stoletja, NB) | Evropa je po besedah novega slovenskega zunanjega ministra Lojzeta Peterleta skratka ostala absolutna prioriteta tudi nove,časne vlade premiera Andreja Bajuka, ki je celo osebno prevzel vodnje evropskih zadev. Njegova vlada zdaj skratka poskuša storiti vse, da bi postavila na laž očitek, kako njo in njene ministre skrbi zgolj to, ali bodo na volitvah, predvidenih za jesen, znova izvoljeni. (Delo, 26. jul. 2000, NB) | In vednost, da je tu živi stik z življenjem onkraj. Zakaj če prostor popači časovno dimenzijo, potem tale steklenica vse skupaj postavlja na laž. (Drago Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Ne glede na razpad komunističnega režima se nekje v podrastju še vedno skriva prepričanje, da je vera znamenje konservativnosti, pa bo torej minila; sama od sebe, če dobi malo pospeška, pa tudi ne škodi ... In na drugi strani je Cerkev, ki to prepričanje postavlja na laž in pričakuje, da jo bo pri tem podprlo čim več ljudi. (Delo, 30. apr. 2003, NB) | Včasih je veljalo, da so 24 ur na dan odprte le tiste trgovine,

v katerih prodajajo blago široke porabe, a to trditev so na laž postavili v Pragi, kjer se v zadnjem času za 24-urni odpiralni čas odločajo tudi prodajalne z rabljenimi mobiteli, piše Time. (Delo, 8. mar. 2002, NB)

postaviti kóga na láž /pog.; pren., nedov. **postavljati/dokazati komu, da je lagal; trditi, da je lagal**

Besedo si dala gospodu doktorju in zdaj jo hočeš snesti. Jaz sam sem zavezan, in ti me hočeš na laž postaviti, osramotiti. (Fran Detela, Blage duše, Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Bistveno je, da hočem, da to storiš, in da vem, da to zmoreš. To sem povedal šefu, me boš zdaj postavil na laž? (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | »Ljudje morajo vedeti, iz česa Francozi delajo vino,« je pobudo komentiral Hastertov tiskovni predstavnik John Feehery. V istem članku so ga postavili na laž ameriški enologi s trditvijo, da je Francija že ob izbruhu boleznih norih krav povedala bistrenje vina z volovsko krvjo. (Delo, 14. feb. 2003, NB) | To ni lepo in ni prav! Rečene dame ne maram postavljati na laž, to bi bilo zoper bonton, ki ga imamo sedaj, hvala Bogu! tudi Slovenci, in to po znatno znižanih cenah. (Fran Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II: 1925–1932, NB) | Knjižnicam so se založniki in prodajalci posebej posvetili, prevladujoče stališče je bilo, da knjižnice škodijo založbam, ker omogočajo brezplačno izposojo knjig. Čeprav podatki o naraščanju izposoje knjig v knjižnicah in sočasnem naraščanju naklad ter skupnega števila izdanih knjig v zadnjih desetih letih te trditve postavljajo na laž, so založniki to vztrajno ponavljali. Na laž pa jih postavlja tudi dejstvo, da v Sloveniji ni založbe, ki ne bi knjižnicam prodajala knjig. (Delo, 12. jun. 2003, NB)

◆ Frazem *postaviti koga na laž* je že v Plet. I, 503, pri iztočnici *laž: na laž koga postaviti, staviti, devati*, jemanden einer Lüge zeihen, jemanden Lügen strafen. Pri iztočnici *lažà*, prav tam, pa omenja še različico *na lažo staviti, Krelj, Trub*.

◎ fr. *donner un démenti à qn.*; it. *sbugiardare qc. nem. jmdn. Lügen strafen; jmdn. für etwas Lügen strafen*.

postávljati káj na láž, gl. *postaviti kaj na laž*.

postávljati kóga na láž, gl. *postaviti koga na laž*.

ujéti kóga na láži /pog.; pren./ *ugotoviti, da se je kdo zlagal*

Ta se je sklonil k njej in dejal: »Zaupali smo ti grajske gosi in dobro si pazila nanje, zato te moram pohvaliti. Rade volje bi te tudi sprejeli v službo, a moramo žal ugotoviti, da smo te ob tem ujeli na laži. Navadna lažnivka pa žal ne more in ne sme postati gosja pastirica. (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljič, NB) | Sum, da so politiki nagnjeni k laganju, je star toliko kot politika sama. A vendar se politiku, ki ga ujamejo na laži, slabo piše – vsaj v demokratičnih državah. Dokaz, da je politik govoril neresnico, je najučinkovitejši način, kako se ga po hitrem postopku in za vedno znebiti. (Delo, 10. jul. 2003, NB) | Iz Philadelphie so pred kratkim poročali o trindvajsetletnem vojaku, ki je prosil bratranca, naj ga ustrelj v nogo, da se mu ne bi bilo treba vrniti v

Irak. Preiskovalcem je bratranec povedal malo drugačno zgodbo in kmalu so oba ujeli na laži, enega obtožili napačnega poročanja nadrejenim, drugega pa namerne poškodbe. (Delo, 23. dec. 2004, NB) | Gaber ga je odlično ujel na laži, ko je hotel zanikati svojo na TV izrečeno trditev, da je Toševa javnomnenjska raziskava zlonamerno prikazala Janševi stranki prevelik odstotek podpore, samo da bi dvignila alarm pri volilcih LDS. (Mladina 2004, št. 10, NB) | Rimska protiteroristična policija ugotavlja, da Hamdi Issac, ki so ga sicer velikokrat ujeli na laži, ni terorist iz organizacije Osama bin Ladna, tudi njegovi sorodniki in prijatelji, ki so ga bili pripravljeni skrivati, niso teroristi. (Delo, 3. avg. 2005, NB)

◆ Frazem *ujeti koga na laži* je pomensko tesno povezan z rekomo *laž ima kratke noge* v pomenu 'laž se kmalu odkrije'. Ta rek in njegova različica ter z njima povezan pregovor so v Plet. I, 503: *laži je plitko dno = kjer laž kosi, ondi ne večerja = laž ima kratke noge, Npreg.-Cig*.

◎ angl. *to catch so. out in a lie*; hr., srb. *uhvatiti koga u laži*; rus. *pojmat' na lži; uličit' bo lži*.

léd

bíti na tánkem lédu /ekspr.; pren./ *biti v negotovem, nevarnem položaju*

Bela hiša in kongresni voditelji bodo verjetno utišali uporne senatorje, tako da predlog demokrata Charlesa Schumerja in republikanca Lindseyja Grahama ne bo postal zakon. A že samo dejstvo, da je zanj glasovalo toliko ameriških zakonodajalcev, kaže, da so mednarodna valutna gibanja in z njimi vse svetovno gospodarstvo na tankem ledu in da so posledice nepredvidljive za ves svet. (Delo, 8. apr. 2005, NB) | Namesto da bi temeljito zastavili novo delo, zdaj v pregledovanih občinah nosijo skupaj kupe dokumentacije, občinskih sklepov, podpisanih pogodb, javnih razpisov in sestavljajo postavke občinskih proračunov preteklih let. Poleg tega pa so predvsem vodje teh uprav ali vodje oddelkov v večjih občinah na tankem ledu in na trnih, ker ne vedo, ali bodo ostali na svojih položajih ali ne. (Delo, 20. dec. 2006, NB) | Optimistični scenarij Angele Merkel, po katerem bi si Unija še pred naslednjimi volitvami v evropski parlament (junija 2009) omislila novo pogodbo, resda pridobiva privržence, toda namere nemške kanclecke so na tankem ledu zaradi neugodnih okoliščin, razhajanj o vsebini in razsežnosti temeljnega dokumenta skupnosti in čedalje očitnejšega obujanja nacionalnih ambicij. (Delo, 30. mar. 2007, NB) | Svetovljanstvo? S svetovljanstvom smo hitro na tankem ledu, ker si ga lahko velike nacije privoščijo kot sladoled, majhnim pa se utegne hitro nekje zatakni. In svetovljanstvo je seveda predvsem stanje duha, torej odprtosti, komunikativnosti, sproščenosti, če že hočete. (Delo, 14. jul. 2007, NB) | Enačba Mattija Vanhanena, po kateri »Rusija potrebuje evropske trge, mi pa njeno energijo«, bi zvenela kot poštena kupčija, lahko bi bila celo znanilka novih

odnosov med strateškima partnericama, ki sta malone obojteni na dolgoročno sodelovanje, če ne bi stala na tankem ledu očitno prezrte politično-gospodarske realnosti. (Delo, 21. okt. 2006, NB)

◆ *Frazem biti na tankem ledu*, enako frazem *znajti se na tankem ledu* temelji na dejstvu, da se tanek led zelo lahko udre, zato je zelo nevarno biti, se zadrževati, se znajti na njem ali hoditi po njem. Besedna zveza *tanek led* je tako postala prispodobna za negotov, nevaren položaj. Nanj nas lahko tudi kdo namerno spravi, kar je izraženo v frazemu *speljati koga na led* 'prevarati, ukaniti koga'. Tu je seveda odločilna predstava, da je led gladek.

dáti se kómu speljáti na léd, gl. *speljati koga na led. gládek kákor léd* /nevtr.; primera/ *zelo gladek*

Po gozdu je krenil navzgor po opolzki, zamrznjeni poti in se je vedno bolj bližal prvi strmuni, ki je mrtvo gledala preko položnega gozda. Še mar mu ni bilo, da mu je tu pa tam spodrsnilo po izvoženi poti, ki je bila na več mestih gladka kakor led. (Josip Vandot, Prerok Muzej, NB) | Klanec pa je bil širok, pust in gol; v soncu je bil vroč in prašen, puščava sama; rdeči prah je silil v oči in v usta in se je mešal s potom na čelu in licih; človek se je utrudil že ob tretjem koraku. Če je rosilo ali celó deževalo, pa se je ilovica razmehčala in je bila spolzka kakor led; še bosome ju držalo. (I. Cankar, Naš laz, NB) | Poleg 35-letnega kolesarja ruskega rodu, ki je belgijsko državljanstvo prevzel, da bi se med potovanji izognil neprijetnosti zaradi ruskega potnega lista, in Museeuwa bosta na zloglasni »peklenski cesti« nastopila še dva zmagovalca 266 kilometrov dolge preizkušnje s številnimi odseki granitnih kock, ki v dežju postanejo spolzke kot led. (Delo, 11. apr. 1998, NB)

◆ *Primerá gladek kakor led*, prav tako *spolzek kakor led*, je predstavno zelo nazorna, saj se nanaša na tipično lastnost ledu, da je poleg tega, da je trd in mrzel, tudi zelo gladek.

◎ angl. *as slippery as ice*; češ. *je to hladké jako led; je to hladké jako sklo*; fr. *uni comme une glace*; nem. *es ist glatt wie Eis; es ist spiegelglatt*; rus. *gladjij kak zerkalo*.

hláden kot léd /ekspr.; primera, pren./ *zelo hladen, hladnokrven*

Napisali so listino o stavi, ki jo je šest udeležencev takoj podpisalo. Phileas Fogg je ostal hladen kot led. Sam prav gotovo ni stavil zato, da bi zaslužil, in je tvegat teh dvajset tisoč funtov (polovico svojega premoženja). (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Drobniak hladen kot led. Kranj – Junak Triglav je bil vsekar Siniša Drobniak, ki je imel največjo minutožo in je bil z 19 točkami tudi najboljši domači strelec. (Delo, 23. apr. 2001, NB) | »Zdaj pa prosim, da mi oprostite, señorita, vendar se moram posloviti.« Togo se je priklonil, izraz na njegovem obrazu je bil prav tako hladen kakor led, ki je žvenketal v kozarcu. (Delo, 26. feb. 1998, NB) | Razlika med njegovim zdajšnjim in

prejšnjim obnašanjem je bila velika, toda vedel je, da to zdaj ni igra – človek je hladnokrven kot led, je pomislil, izguba živcev na položaju je bržkone izjema, ki potrjuje pravilo. Moral ga je občudovati. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Gl. *[mrzel] kot led*.

◎ angl. *ice-cold*; bolg. *studen kato led*; češ. *studený jako led; studený jako kus ledu*; hr. *hladan kao led*; mak. *laden kako mraz*; pol. *zimny jak lód*; rus. *holodnyj kak léd*; slš. *studený ako l'ad; studený ako kus l'adu*; ukr. *holodnyj jak lid; holodnyj jak kryga*.

léd je prebít /ekspr.; pren./ *začetne težave, ovire so odpravljene*; prim. **prebiti led**

Ni bil brez napak, saj, če bi bil, bi bila uvrstitev še boljša. Toda led je prebit in mislim, da bo odslej lažje,« je po svojem prvem nastopu na 92. EP v umetnostnem drsanju pripovedovala Mojca Kopač. (Delo, 10. feb. 2000, NB) | Slovenci so plačali davek neizkušenosti. A led je prebit. Bo morda že danes bolje, ko se bodo Hiti-jevi izbranci že popoldne pomerili z Britanci. (Delo, 13. apr. 2000, NB) | Če bi bila v stiski, bi lahko še pospešila. Skratka, led je prebit. Zelo zadovoljna sem,« je bila nasmejana Čepakova. (Delo, 8. avg. 2006, NB) | Led je prebit! Tako nekateri indijski časniki presoajo pomen dvodnevne vrhunške sestanka, ko sta se prvič po desetih letih na pakistanskih tleh srečala indijski premier Atal Behari Vadžpaji in pakistanski premier Navaz Šarif. (Delo, 23. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *prebiti led*.

◎ češ. *led je prolomen; led byl prolomen; ledy se hnuly; ledy se prolomily*; fr. *la glace est rompue*; rus. *léd sloman; léd razbit; léd tronulsja*.

[m'rzel] kot léd /ekspr.; primera, tudi pren. in prisl. **mrzlo/ zelo mrzel**

Sedeli so po tleh in se trudili čim manj premikati, da se srajce, mokre in mrzle kot led, ne bi dotaknile hrbtov. Bili so podobni kipom, ko so tako čakali jutra; na spanje nihče niti pomislil ni. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ta Estonec tega ni vedel, potonil je in se v vrtincu zgubil, zgubil sapo in energijo, saj je voda mrzla kot led, in na drugi strani priplaval mrtev ven. Videl sem, da je bilo kopališče polno mladine in da tudi danes ne bi nihče opazil, da se tukaj kdo utaplja, ki ga je vrtnec potegnili navzdol. (Delo, 31. jul. 2004, NB) | Vzela ga je v naročje in je čutila, da trepeče; pobožala ga je po licih, ki so bila kakor led. Neznana groza ji je hladno dihnila v dušo. (I. Cankar, Grešnik Lenart, NB) | »Carissime Quinte!« pričel je z latinsko, s težavo mu v glavo vtepeno frazo, »tu imam nekaj prav rahlega piva, mrzlega kakor led sredi zime. V peči pa se greje v rume-no pečeno pišče!« (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | Ti imaš kamen pod prsmi. Ti si trda, lesena klada in mrzel kakor led pozimi. Bodi, kjer si in kar si, in sram te bodi vseh ljudi, ker si dejal, da te jih je sram. (J. Jurčič, Sosedov sin, NB) | Bil je to krvav zbudljaj in blede lice kneza Metternicha je še bolj pobledelo. Odgovoril je kot led

mrzlo: »Imate še kaj dostaviti, grof Capodistrias?« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) |

◆ *Primer* [mrzel] *kot led z različico [mrzel] kakor led*, v kateri pridevniška sestavina *mrzel* (tudi *hladen*) lahko tudi izpade, temelji na dejstvu, da je led zelo mrzel in da je prisposoda za mraz. V prenesenem pomenu, zlasti s sestavino *hladen*, lahko pomeni hladnokrvnost: *mrzlo kot led*, *hladno kot led*, *hladnokrvno kot led*.

◎ bolg. *studen kato led*; češ. *studený jako led*; *chladný jako led*; hr. *hladan kao led*; mak. *laden kako mráz*; pol. *zimny jak lód*; rus. *holodnyj kak léd*; slš. *studený ako l'ad*; ukr. *holodnyj jak led*; *holodnyj jak kryga*.

na jeziku méd, v sčru léd, gl. **jezik**.

prebiti léd /ekspr.; pren./ *odpraviti začetne težave, ovire*; prim. **led je prebit**

Posnetki telefonskih pogovorov resda niso popolni, precej jih je ob razpadu države uničila Stasi sama, toda z nekaterimi posnetki pogovorov Kohlovih sodelavcev o tem, kam in kako so na tajne račune nakazovali denar, bi bilo vendarle mogoče prebiti led in razvezati jezike k molku prisiljenim Kohlovim sodelavcem. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | Če jim bo tokrat uspelo prebiti led na nekaj kočljivih točkah, bosta Pjongiang in Tokio obnovila pogajanja o diplomatskem priznavanju, poleg tega pa bodo ustanovili tudi skupen svet na ravni zunanjih ministrov in delovne podkomiteje, ki bodo nemudoma začeli proces, usmerjen k vzpostavitvi medsebojnih odnosov. (Delo, 16. sep. 2002, NB) | Organizatorji se zavedajo, da je najteže prebiti led in organizirati prvi tak salon, privabiti letalce in razstavljavce. Sicer pa imajo pri tem srečo, da se lahko oprejo na izkušene organizatorje navtičnega salona, ki uživa tudi v mednarodni javnosti precej ugleda. (Delo, 18. mar. 2004, NB) | Do snemanja dokumentarcev ima drugačen pristop, kot ga imam sam. Zagotovo pa je s svojimi filmi, kar se tiče popularizacije dokumentarcev, prvi prebil led. (Delo, 10. sep. 2005, NB) | Na sloviti progi za bob in sankanje Cresta Run v mondenem St. Moritzu je prav v skeletonu, različici sankanja na trebuhu in z glavo naprej, je ugnal vso konkurenco in prebil led. (Delo, 24. feb. 2006, NB) | Prvi tak dogodek je prebil led v Chicagu v osemdesetih letih. Sredi devetdesetih se je kavamiška poezija začela pojavljati tudi v Evropi, v Nemčiji prvič leta 1993, in sicer v Berlinu. (Delo, 27. mar. 1998, NB)

◆ *Frazem prebiti led* je vseevropski, saj ga najdemo v različnih evropskih jezikih. Ruski frazeologi ga imajo za kalk po fr. *la glace est rompue* (gl. RF³, 378). Sestavina *led* tu pomeni zamrznjeno večjo vodno površino, ki jo je treba razbiti zaradi ribolova ali prevoza z ladjo.

◎ angl. *to break the ice*; hr., srb. *probiti led*; *probiti led*; *razbiti led*; it. *rompere il ghiaccio*; nem. *den Bann brechen*; *das Eis brechen*; rus. *sломat' léd*.

pustíti se kómu speljáti na léd, gl. *speljati koga na led*.

speljáti kóga na léd /ekspr.; pren./ *prevarati, ukantiti koga*

»No, Ocvirek, zdaj pa govori! Kako si kuščarje speljal na led?« ga povpraša gospodar. (Fran Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB) | »V drugem polčasu sem pustil, da so ga tesno pokrivali, kar je v slovenski obrambi gotovo povzročilo vsaj nekaj zmede,« je tunizijski selektor Ayari Sayed prepričan, da je taktično slovenske tekmece speljal na led. (Delo, 29. jan. 2005, NB) | Ampak če razumem, da roman lahko »spelje na led« nerazgledanega bralca, ne razumem, da med fikcijo in realnostjo ne loči sodišče. To je katastrofa, da sodišče iz realnosti celo poseže v fikcijo in si dovoli o njej soditi. (Delo, 19. apr. 2001, NB) | Goljufije kot po tekočem traku kažejo na dobro pripravljeno in organizirano kriminalno dejavnost, pri kateri je imel tudi pomagače. Eden mu je denimo priskrbel ponarejene listine, s katerimi je speljal na led prodajalce in uslužbence. (Delo, 11. jun. 2002, NB) | V tako povečanje naj bi privolil tudi reprezentativni trgovski sindikat ZSSS, a žal dogovorjenega niso nikamor zapisali. Na pogajanjih so jih sindikalni tekmece speljali na led, saj so ostali pri svoji zahtevi, namreč pri 90 odstotkih. (Delo, 22. jan. 2003, NB) | Adam je postajal zadirčen in besen. Predvsem nase, ker se je tako neodgovorno dal speljati na led. Na kosilo namreč! (Sonja Koranter, Soška postrv, NB) | Policisti in preiskovalci, ki v Italiji tako radi delijo informacije o svojih uspehih, so dvema televizijskima kanaloma podarili posnetke o tem, kako so v tihotapce s pedofilskim materialom preoblečeni policisti speljali na led kupce pornografskih kaset ... (Delo, 29. sep. 2000, NB) | V odločilnih trenutkih se nisva dala speljata na led. Na srečo mi je šlo bližanje takrat odlično od rok, Uroš pa je natančno zadeval krogle. (Delo, 23. okt. 2000, NB) | Predrzneži praznih žepov se zelo radi potikajo okrog avtobusne in železniške postaje v upanju, da bodo zlahka olajšali kakšnega naivneža. Sem ter tja jim res kdo nasede in se jim pusti speljati na led. (Delo, 7. dec. 2001, NB) | V stavkovnem odboru so trdno odločeni, da se ne bodo pustili speljati na led. »Naj si niti slučajno kdo ne misli, da bi neizplačilo oktobrske plače minilo mirno. (Delo, 17. okt. 2003, NB) | Pred vrati sta bili ženski, ki sta prodajali oblačila in sta stanovalko prepričali, naj kaj pomeni. Nesrečna ženska se je pustila speljati na led in ko je nekaj pomerila, ji je ena od »potovk« iz denarnice izmaknila približno sedem tisoč tolarjev. (Delo, 8. maja 2004, NB)

◆ *Frazem speljati koga na led* temelji na dejstvu, da je led prisposoda za gladkost, spolzkost, a je obenem tudi mrzel in trd. Kogar namerno spravimo nanj, ima lahko velike težave, je nadsal, kot lahko tudi rečemo. V zvezi s tem je vredno omeniti še pregovor *Osel gre le enkrat na led* v pomenu 'celo ne preveč pameten človek je po slabi izkušnji previden'.

◎ hr., srb. *navesti koga na tanak led; naući koga na tanak led; navesti koga na klizav led*; nem. *aufs Eis führen; aufs Glatteis führen*.

spólzek kàkor léd, gl. *gladek kakor led*.

státi na tánkem lédú, gl. *biti na tankem ledu*.

znájtí se na tánkem lédú /ekspr.; pren./ *znajti se v negotovem, nevarnem položaju*; prim. **biti na tankem ledu**

Tako se torej bolniki kar dvakrat znajdejo na tankem ledu. Prvič zato, ker ne vedo natančno, kaj so s plačilom dobili (brez računa se tudi pritožiti ne morejo), in drugič zato, ker morajo glede kakovosti vgrajenih materialov zaupati svojemu zobozdravniku. (Delo, 20. jan. 2005, NB) | Ta ima v rokah močne argumente: Tysonu, ki v torek ni ugovarjal obtožbi – čeprav to še ne pomeni, da je priznal krivdo – za vsak prekršek grozi nič manj kot 10 let zapora. Ker je 32-letni ljubitelj Holyfieldovih uhljev po delno odsluženi kazni zaradi posilstva lepe Desiree Washington še vedno na pogojni prostosti, se je zdaj znašel na tankem ledu. Če se mu bo udrl pod nogami, bo znano po nadaljevanju sojenja v začetku naslednjega leta. (Delo, 3. dec. 1998, NB) | V ta čas spadajo tudi pogajanja o odkupnih cenah mleka, ste se morda znašli na tankem ledu, ko kmetje želijo in pričakujejo višjo ceno, vam pa računni kažejo drugače? Mislim, da smo, kar zadeva ceno mleka, vsi v istem položaju. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB)

◆ Gl. *biti na tankem ledu*.

ledén

ledéna dôba, gl. *doba*.

ledéni možjé, gl. *mož*.

ledéni svetniki, gl. *svetnik*.

[samó, le] vrh ledéne gôre, gl. *vrh*.

ledenéti

kří ledení kómu v žílah, gl. *kri*.

ledeníca

bíti [mrzlo] kot v ledeníci /ekspr.; primera/ *biti zelo mrzlo*

Toda veliko presenečenje je naša reprezentanca doživela, ko so ji pokazali hotel, v katerem naj bi prebivala. V sobah je bilo kot v ledenici, vsega 10 stopinj, kar seveda ob dejstvu, da so Čehi pozabili zakuriti, niti ni bilo nič presenetljivega, saj je zunaj 10 stopinj pod lediščem. (Delo, 30. dec. 2005, NB)

◆ Primera *biti [mrzlo] kot v ledenici* je predstavnostno zelo razvidna, saj temelji na sestavini *ledenica I*. 'shramba, stavba za led; nekdanji manjši prostor ali naprava z ledom za shranjevanje pokvarljivega blaga, zlasti živil'; 2. geogr. 'kraška jama, v kateri se ohrani led vse leto ali velik del leta'.

◎ angl. *to be like an ice-box; to be like the North Pole*; fr. *être une vraie glacière; être comme dans*

une glacière; nem. *hier ist es eiskalt; hier ist eine Kälte wie im Eisschrank; hier ist eine Kälte wie im Kühlraum*; rus. *zdes' kak v holodil'nike; zdes' kak v pogrebe*.

ledína

oráti ledíno [čésa/v čém] /ekspr.; pren./ *prvi delati na kakem področju, biti prvi (v čem)*; sop.: zastar.

orati celino (Cigale, Pleteršnik)

In kaj je medtem počel njen princ, ki si je tako prizadeval za dobrobit človeštva in ki po lastnih izjavah ni nikoli omahoval, pa četudi je moral sam orati ledino in plavati proti toku. (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Kriminalisti za gospodarski kriminal ljubljanske policijske uprave, ki so v akciji Strelec opravili dve tretjini posla, so začeli že pred devetimi leti orati ledino na tem področju preiskovanja nepravilnosti, ki so se pojavile v zvezi z lastninjenjem po razpitem Markovičevem zakonu. (Delo, 22. marca 1999, NB) | Ivan Bizjak je kot prvi slovenski varuh človekovih pravic hočeš nočeš moral orati ledino. (Delo, 15. maja 1999, NB) | To je bila največkrat borba z mlino na veter; v tem stoletju so jo izkusili mnogi umetniki, ki so si kot ona drznili zapustiti varno naročje tradicije in začeli orati ledino nepreverjenega in drugačnega. (Delo, 23. nov. 1999, NB) | Pred dvema letoma sta orala ledino Chuck D in David Bowie, ki sta svoje najnovejše skladbe stisnila v format MP3 in jih postavila na ogled (download) kar v internetu. In zanimala vojno med založbami, distributerji in izvajalci o pravicah, odstotkih od prodaje, torej predvsem o denarju. (Delo, 9. feb. 2000, NB) | Med vsemi slovenskimi gledališči ima že tri leta zapored največ obiskovalcev, v desetih letih se jih je nabralo kar osemsto tisoč. Urška, menedžerka, ki gre pogumno naprej, čeprav mora pogosto stopati čez polena – je pri nas orala ledino in z vrhunsko poslovno politiko svoj teater pripeljala na sam vrh. Celo ministrstvo za kulturo je Špas teatru dodelilo status društva, ki deluje v javnem interesu. (Jana 2007, št. 46, NB) | Tako se je glasil Damjanov list: »Preljubi moji tovariši! Jaz, Tone Damjan, Vam dajem na znanje, da sem se zmenil z Marico Čajževu, da bova na tem svetu skupno orala ledino, kakor to zahtevajo božji in človeški zakoni. Poroka bo tisti dan po svečnici, na dan svetega Blaža, v Črešnjevku. (Fran Maselj-Podlimbarški, Tovariš Damjan, NB)

◆ Za razlago izvora frazema *orati ledino* 'prvi delati na kakem področju' je bistvena sestavina *ledina* v pomenu 'neobdelana zemlja', tudi 'opuščen, s travo zarasla njiva', v prenesenem pomenu v zvezi *orati ledino* pa 'neraziskana, neznana, težka stvar, področje, ki se ga kdo mora lotiti, neznana, težka, negotova pot, na katero se kdo podaja, jo krči, utira'. Enak prenesen pomen ima tudi sopomenka *celina*, ki jo v zvezi *celino orati* navaja že M. Cigale leta 1860, ki nem. *die Bahn brechen* v figurativnem pomenu razlaga s sle. *pot odpreti*,

celino obdelovati, orati, kaj težkiga prvi znajti, začeti; predreti, za njim tudi M. Pleteršnik (I, 77) pri iztočnici *celina*: 2) das (noch) ungepflügte Land, die Lehde: celino orati ...; pren. *celino orati, obdelavati*, die Bahn brechen (z. B. in der Literatur). Glede na zgodnejšo pojavitev izraza *celino orati* v prenesenem pomenu je možno, da je izraz *orati ledino* v prenesenem pomenu 'prvi delati na kakem področju' nastal po vplivu prvega. Glede na gradivo za SSKJ se namreč izraz *orati ledino* v prenesenem pomenu pojavlja šele po letu 1900, slovarsko pa šele v Glonarjevem SSJ 1936, 191, pri iztočnici *ledina*: neobdelan svet; pusta ledina; *ledino orati*: tudi preneseno (sploh kaj iz novega začeti). V Plet. I, 505, je pri iztočnici *ledina* zveza *orati ledino* še v osnovnem pomenu. Pri iztočnici *orati* (prav tam, 846) pa se ob zvezi *celino orati* v osnovnem in prenesenem pomenu v zvezi *praho orati* pojavi še sopomenka *praha*, ki je sprejeta iz nem. *Brach, Brache* 'ledina, neobdelana zemlja'. Sestavina *ledina* je vseslovanski izraz, ki se pri nas pojavlja v ledinskih imenih *Ledina, Ledine, Ledinica* in v priimkih *Ledenek, Ledinek, Ledensšek, Ledinšek*.

Slovenskemu *orati ledino* 'prvi delati na kakem področju' ustreznih izrazov z enako besedno sestavo ni v drugih slovanskih jezikih. Hrvaško ali srbsko *ledina* se sicer pojavlja kot sestavina frazemov, a v pomenih, ki so blizu slovenskemu *ruša: otiči pod ledinu* 'umreti', *poljubiti ledinu* 'pasti', *leči u ledinu* 'umreti', *ostati na ledini* 'ne biti upoštevani', *zabosti pero u ledinu* 'prenehati pisati'. Od sopomenk je treba omeniti rus. *celina* v zvezah *podnjat' celinu, podnimat' celinu* v pomenu 'zorati, orati ledino' in *podnjataja celina* 'zorana ledina (krčevina)'. *Podnjataja celina* je tudi naslov romana ruskega pisatelja Mihaila Šolohova.

ledišče

doséči ledišče /ekspr.; pren./ *doseči najnižjo stopnjo česa*; prim. **otoplítev odnosov**; **zamrznítev odnosov**

Že v času med obema vojnama ne ravno neproblematični odnosi med nemško narodno manjšino v Jugoslaviji oziroma »Nemci« na Slovenskem in jugoslovanskimi oziroma slovenskimi oblastmi (pa tudi prebivalstvom) so se zaradi nespregledljive nacificiranosti manjšine v letih 1933–1941 in genocidne nacistične okupacijske politike ter sodelovanja slovenskih »Nemcev« v njej po vojni bistveno poslabšali oziroma dosegli ledišče. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Odnosi med Londonom in Parizom so dosegli ledišče, ko je britanska vlada obtožila Francijo, da torpedira resolucijo OZN, ki je za

pokoritev Iraka dovoljevala tudi uporabo vojaške sile. (Delo, 28. jan. 2004, NB)

◆ Izraz *ledišče* v fiziki pomeni 'temperatura, pri kateri se ob navadnem tlaku tali led'. Preneseno na druga področja pomeni *ledišče* 'stanje brez odnosov, ko so odnosi zamrznjeni'. Tako stanje lahko označimo tudi z izrazom *zamrznitev odnosov*.

legénda

živa legénda /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kdor zaradi nenavadnih, izrednih lastnosti vzbuja občudovanje*

Osrednje igrišče v ŠRC Marina je namreč na popoldanskem treningu preizkusila tudi legendarna Martina Navratilova, ki si je za razliko od Venus Williams privoščila malce daljši počitek po naporni poti iz Charlestonea. Živa legenda, ki je kar 331 tednov preživela na vrhu lestvice WTA, bo v Portorožu zaigrala prav v zadnji partiji, med dvojicami, in zaradi neverjetnih dosežkov je še večja vaba za gledalce kot njena reprezentančna kolegica Venus Williams. (Delo, 22. apr. 2004, NB) | Njegovo športno ime sicer v prevodu pomeni zora. V domovini uživa velik ugled in je postal tako rekoč živa legenda. Še en poklon Diegu A. Maradoni. (Delo, 1. okt. 2001, NB) | Čeprav je operativne posle že zdavnaj predal sinu Edouard-Michelu, je skupaj z njim še vedno na čelu trgovske verige E. Leclerc, verige, ki se ima za gibanje, za šolo kadrov svojske poslovne filozofije in njej podrejene strategije in taktike. Ker kot živa legenda pač v celoti poseeblja njenega duha, njen l'esprit. (Delo, 8. jun. 2000, NB)

◎ angl. *a living legend*; češ. *živá legenda*; fr. *une légende vivante*; rus. *živaja legenda*.

lén

lén, da smrdí, gl. **smrdeti**.

lén kot fúks, gl. **fuks**.

lén kot kláda, gl. **klada**.

lén kot pès, gl. **pes**.

lén kot trót, gl. **trot**.

léna kláda, gl. **klada**.

Lénčka

Gájzerjeva Lénčka, gl. *matilda je pobrala koga*.

lép prid.

bíti v [lépem] móčniku, gl. **močnik**.

hvála lépa, gl. **hvala**.

[lép] kot ángel, gl. **angel**.

[lép] kot ángelček, gl. **angelček**.

lép kot slíka, gl. **slíka**.

lép móčnik skúhati kómu, gl. **močnik**.

lépa kot nevésta, gl. **nevesta**.

lépa nedélja, gl. **nedelja**.

lépa réč, gl. **reč**.

lépi spòl, gl. **spol**.

[lépo] gòdljo skúhati kómu, gl. **godlja**.

lépo kášo skúhati kómu, gl. **kaša**.

na lépe oči, gl. **oko**.

ne iméti lépe beséde za kóga/kàj, gl. **beseda**.

ne nájti lépe beséde za kóga/kàj, gl. **beseda**.

no, lépa réč, gl. **reč**.

zabrèsti v lépo kášo, gl. **kaša**.

lépi -a -o sam.

délati se lépega /nevtr.; sam./ *kazati lastnost(i), ki v resnici ne obstaja(jo)*

O, da sem morala biti tako neumna, pa mu verjela, temu volku. Pa saj bi še svetnike preslepil, tako se dela lepega. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | Če to povežem z nekaterimi osebnimi napadi in tudi grobimi poskusi diskvalifikacije mene osebno kot vodstva družbe v Trstu, potem ne more biti nič drugega kot to, da se gospod Maresca rešuje in se dela lepega pred svojimi političnimi somišljeniki ... (Delo, 9. jan. 2002, NB) | Vendar tako kot ta direktor lahko (najbrž) navede primere uspešnega (civiliziranega, humanega) postopka rešitve konkretnih primerov, mu jaz lahko navedem primere, ki dokazujejo nasprotno. (eden teh je konkretno moja mama) | Skratka, ta direktor se »dela lepega«, počuti prizadetega, če se skrb za stare in onemogle prikazuje malce bolj »plastično«. (Delo, 28. nov. 2003, NB)

na vsem lépem /ekspr.; sam./ *nenadoma, nepričakovano*

Novi župnik je prišel nenapovedan in peš. Kar na vsem lepem je nekega popoldneva prikorakal po dolini, obložen z vsemi vidnimi kaznimi, ki mu jih je bil nadškof naložil za njegove pregrehe. S širokokrajnikom na glavi, z veliko ruto čez ramo in z dvometrsko palico v rokah je stopal ponosno in zravnano kakor gospodar, ki prihaja na svoje. (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | »Naduha te vrste je potuhnjena bolezen,« je dejal zdravnik previdno. »Nekega dne jo lahko na vsem lepem zaduši, vendar če pazite nanjo, bo kakšno leto še vzdržala.« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Toda takrat sem imel že druge skrbi. Na vsem lepem se je namreč prikazal oče. Z vratarjem sta se ga najbrž pošteno nalila in se mu je stožilo po domu. (M. Rožanc, Pravljica, NB) | A slišati je tudi glasove strokovnjakov in laikov, ki so nad vsesplošnim zgražanjem presenečeni: tudi oni ne omalovažujejo bolečine staršev, sprašujejo pa, ali nismo na vsem lepem postali preveč občutljivi. Patologi za raziskave potrebujejo organe umrlih. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Kipling je pripovedoval, da je nekoč spoznal mlado občudovalko in se z njo zapletel v prisrčen pogovor. Na vsem lepem je gospodična začela jokati. (Delo, 30. dec. 1998, NB)

tá je [pa] lépa /ekspr.; v povedni rabi, pragm./ *česa takega nisem pričakoval*; prim. **lepa reč**; **ta je [pa] bosa**; **ta je [pa] dobra**

»Jaz vzel Zefo? ... Ali se vam zdim tako neumen? Jaz Zefo! Ta je pa lepa.« »Morda sem se pre naglil,« je bila prva misel, ki je padla Ivanu v glavo, ko je to slišal. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Mater Alma je odprla na široko vrata in se oglasila. No, ta je pa lepa! Poljubujeta se, saj sem vedela. (Milan Pugelj, Zakonci, NB) | Naposled ga je poklical k sebi še Boris Kidrič in mu začel razlagati, kako naj organizira kulturnoprosvetna društva na deželi, kako naj se sestane s predsedniki pripravljajnih odborov, kako naj se poslužuje radia, listov in to in ono. Avtor »Samorastnikov« ni prav nič ugovarjal, molčal je in poslušal. Ko je Kidrič končal, je samo prikimal, vzel iz žepa svoje nalivno pero, ga položil predsedniku na mizo in se obrnil proti vratom. »Prežih, tu je tvoje pero!« je zaklical Kidrič za njim. »Ah, kar tam naj ostane!« je Voranc zamahnil z roko in šel počasi dalje. »Ta je pa lepa!« se je zasmel Kidrič, »kaj naj jaz počnem s tvojim peresom?« »In kaj naj počnem z njim jaz?« je odgovoril Prežih pri vratih. (Slavko Krušnik, Smeš stoletij, NB) | Nekoč je nič posebno kulturna igralca Champ-Meslé vprašala francoskega dramatika Jeana Racina (1639 do 1699), kje je dobil snov za svoji tragediji Atalja in Ester. »V Stari zavezi,« ji je povedal odlični klasični traged. »Ta je pa lepa!« je odvrnila gospodična. »Zakaj si ju vzel iz stare, ko vendar obstaja tudi nova?« (Delo, 2. jun. 2003, NB) | Veš, Vladimir, pomisli tole danes zjutraj me pokliče oče, pa pravi, da naj bo med nama, med teboj in menoj, vsega konec! No, ta je lepa, sem rekla! Vidva, tvoj oče in moj oče, sta se skregala, zato se naj pa še midva: jaz in moj Vladimir. (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | Zavladal je molk. Očitno je pričakoval, da bo med ljudmi završalo od ogorčenja, zato ga je molk zasačil nepripravljene. Rekel je le: »Oh, ta je lepa, kaj pa zdaj?« in sedel. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta 2002, NB) | »Torej tudi mene pošiljate v vodo?« je kričal berač. »Ta je lepa! In rimski papež nima vernejšega služabnika od mene, in v vsej dolini ga ni pobožnejšega človeka od mene!« (Ivan Tavčar, Grajski pisar, NB)

◆ Frazem *ta je pa lepa* z verjetno starejšo različico *ta je lepa* je verjetno nastal po skrajšanju iz besednih zvez *ta novica je [pa] lepa, ta reč je [pa] lepa*, izrečenih presenečeno, z začudenjem. Iz začudeno ali ironično izrečenih besednih zvez *ta reč je [pa] lepa, to je [pa] lepa reč* je verjetno nastal tudi medmetni izraz *lepa reč*, ki izraža zadrego. Po izpustu istih sestavin sta npr. nastala tudi frazema *ta je [pa] bosa, ta je [pa] dobra*.

◎ angl. *well isn't this lovely; well that's just great*; nem. *das ist aber köstlich*.

lépiti se

lépiti se na kóga/kàj kot múhe na méd, gl. **muha**.

lepó prisl.

[lepó] po vrsti, kàkor [so] híše v Trísti, gl. **Trst**.

[lepó] po vrsti, kot [so] híše v Trísti, gl. **Trst**.

lepši prid.**lepši spól, gl. spol.****lepši -a -o sam.**

íti na lepše /pog.; elipt., dov. **oditi/ iti od doma tja, kjer se človek prijetno počuti**

»Beži no, Matija, osem ur delam, potem pa igram žogo in citre. Kadar se mi zljubi, grem na lepše s kakim fantom. Kmetija me ne bo več videla.« (M. Hace, Vaška kronika, NB) | V samici sem prebil dva meseca. Pobrli so mi ves denar, odvetnik si ga je razdelil s sodnikom in potem sta šla na lepše, ker je bil ravno tedaj karneval v Riu, sam pa sem se lahko v miru izživljal z branjem o zenbudizmu. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Kdor gre na lepše, ponavadi hiti, pri tem pa dostikrat pozabi, da je marsikaj od tistega, kar je ostalo v domači hiši, stanovanju, pisarni ali morda v delavnici, tatinškega poželenja vredno. (Delo, 21. jan. 2004, NB) | V minulih dneh je neznani nepridiprav »ugotovil«, da bore malo tvega, če vlomi v stanovanje na Ciril-Metodovem trgu, ker so stanovalci očitno odšli na lepše. (Delo, 31. avg. 2000, NB) | Istega popoldneva so bili ob milijon tudi stanovalci z Doba pri Domžalah, ki so se konec tedna odpravili na lepše. Vlomilec, ki je pretaknil hišo, jim je pobral ves nakit, med katerim je bilo tudi nekaj dragih kamnov. (Delo, 6. feb. 2001, NB) | Lepo si je opomogel vlomilec, ki si je v soboto – ves dan, tja do desetih zvečer so bili domači zdoma – za »stikanje« izbral stanovanjsko hišo v Trzinu. Pretaknil je vse po dolgem in počez, zbasal v malho videokamero orion, dodal kupček različnih deviz, ki so jih imeli doma, in se s plenom, vrednim milijon 600 tisočakov, odpravil na lepše. (Delo, 11. maja 1999, NB) | Po drugi strani pa v tej državi nikogar ne zanimajo stara in tehnično nepopolna vozila, ki jih mladi poceni kupijo, da se lahko konec tedna odpeljejo na lepše. (Delo, 20. apr. 1999, NB) | Tako je v noči na petek predrznež vdrl v stanovanje na Bratovševi ploščadi na Ježici, hitro našel avtomobilske ključe in se potem na lepše odpeljal s svetlo zelenim polom, ki je stal spodaj na parkirišču. (Delo, 22. nov. 2004, NB)

◆ Frazem *íti na lepše* z glagolskimi različicami *oditi, odpeljati se, odpraviti se* je nastal verjetno po izpustu poimenovanja cilja, npr. **íti na lepši kraj*. Posplošena posamostaljena sestavina na *lepše* je tako dobila pomen 'boljši, lepši, prijetnejši kraj, kamor se občasno umaknemo iz vsakdanjega okolja'. Po sestavi in pomenu ustrezni sle. *íti na lepše* sta češ. *jít do lepšího in jít na lepší*.

odíti na lepše, gl. *íti na lepše*.

odpeljāti se na lepše, gl. *íti na lepše*.

odpráviti se na lepše, gl. *íti na lepše*.

zaradi lepšega /nevtr.; elipt./ *za ustvarjanje dobre*

ga vtisa, formalnosti; prim. **navidez; pro forma**

V kotu blizu duri je stala zofa, na kateri še nikoli ni sedel; postavili so jo bili nekoč tja »zaradi lepšega« in

pa zato, ker drugje ni bilo prostora. (I. Cankar, Milan in Milena, NB) | »Prijazno? In kot da resno misli ali samo zaradi lepšega?« »Šefi ne govorijo zaradi lepšega.« (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Izobrazba ni poudarjena kar tako zaradi lepšega, ampak zato, da bi pokazali, da so mnoge stvari, ki morajo biti v občini »pošlihtane«, tudi za visokošolsko izobražene ljudi kar zahtevna naloga. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Ne čisto sveži, a še zmeraj kredibilni podatki pravijo, da si omejnjeni predmet poželenja (tj. knjige, op. p.) Slovenec oziroma Slovenka sicer ne zaželi prevečkrat, o svoji pripadnosti običajno govori bolj zaradi lepšega, ker misli, da se tako pač spodobi. (Delo, 2. dec. 1999, NB) | Učinkovitost je začel uveljavljati tudi v upravi parkov, voda, ulic in zdravja. Odpustil je uradnike, ki niso delali, zaprl gasilske postaje, ki so bile tam le zaradi lepšega. (Delo, 19. nov. 2002, NB) | O tem, ali gre le še za en razpis zaradi lepšega, medtem ko je kandidat že vnaprej izbran, bo bolj ali manj znano čez nekaj dni, ko bo posebna komisija proučila vse prispele vloge. Do konca zbiranja prijav (7. maja) je te oddalo osem kandidatov, dva zdravnika in šest družboslovcev, smo še izvedeli na ministrstvu za zdravje. (Delo, 22. maja 2004, NB) | Vljudnost zahteva, da vprašaš še enkrat. In potem steče, ker v tretje, kot vemo, se vpraša samo še cesarje. Nava-da pri enih in pri drugih izvira bržkone iz časov, ko je bilo pomanjkanje in je bilo prvo vprašanje samo zaradi lepšega. In pri obeh narodih, za našega vem, za Irce so mi povedali, je enako tudi pri vprašanju, ko pride nekdo na obisk in ste ravno pri kosilu in rečete, če se vam bo pridružil. (Delo, 28. dec. 2002, NB)

☉ hr. *reda radi*; nem. *anstandshalber; ordnungshalber; der Ordnung halber; nur pro forma; um den Schein zu wahren*.

lés

biti [málo] čez lés, gl. [*malo*] čez *les*.

[málo] čez lés /pog.; ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *čudaški, neumen*

Nikoli nisem rekel, da je bilo mojemu očetu ime Janez. Tako ga je klicala samo moja teta, ki je bila malo čez les in ki je umrla v samostanu. (V. Ocvirk, Soncu ni verjeti, 1960, 138) | Hau, hau, hau! Pa povejte, če ni čez les. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 45) | Zatrjevanje takšno je pač boso./ Kaj pravite? Nemara je čez les. (R. Bordon, Nes. (p)odobne basni, 1966, 71) | Skeptična gospa, ki ureja kulturo in družbo, Mateja Hrastar, hoče v svojem članku v prejšnji Mladini na fini način povedati, da so vegani v primerjavi z zdravimi balkanskimi mesojedci, malo čez les. (Mladina 2007, št. 17, NB) | Leta 1996 se je na plakatih pokazal cel klan Benetton v prisilnih jopičih. »Vsi v družini smo malo čez les.« Imajo nenormalen odmerek poguma in ustvarjalnosti, pa še kanec preračunljivosti zraven. (Delo, 31. jul. 2003, NB) | Iz Pekinga so se odpeljali opremljeni z opremo proti močnemu soncu v puščavi Taklamakan, proti vremenskim ujmam v gorovju Karakorum in z veliko dobre volje.

Kitajci, ki so opazovali njihov odhod s Trga nebeškega miru, so mislili da so vsi po vrsti čez les. (Delo, 18. maja 1998, NB) | Začutil sem, da je treba nekaj zapeti tudi o njej. »Najboljša od vsej je Rženka zares, nam petke deli, pa čeprav smo čez les ...« (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | V začetku je ta način žel veliko uspeha, pozneje pa vedno manj in sedaj je moral požirati že kar predrzne opazke, katerih posamezne besede, kakor »čudak«, »neumni sanjač« in »malo čez les« so mu trdo udarjale na nežno uho. (J. Kajzer, Mimo dnevnega načrta, 1960, 55)

♦ V zvezi z nastankom pomena frazema [*malo*] čez les so zanimivi pomeni pridevnikov *drven* 'neroden, okoren', *lesén* 'negiben, tog' in 'neroden, okoren', npr. Ne bodi tako lesen! Zgani se, klada lesena!, dalje *štór* 'neroden, okoren človek', *štórust* 'neroden, okoren', npr. Umakni se štór nerodni! Štór štórusti!, in primera *kot lipov bog*. Podobno tudi v drugih jezikih: bolg. *dárvena glava* 'neumna glava', it. *testa di legno* (tj. 'glava iz lesa') 'trdoglavec', šp. *leño* 'štor, teleban', angl. *wooden* 'brezizrazen, dolgočasen; bedast, neduhovit', *woodenhead* (tj. dobesedno 'lesena glava') 'bedak, prismoda'. Iz primerov je razvidno, da imajo besede *les*, *lesen*, *drven* in tuje ustreznice tudi pomen 'neumen, neroden'. Sem bi lahko spadalo tudi sle. [*malo*] čez les, kar bi lahko drugače povedali kot [*malo*, *nekoliko*] *lesen* 'neumen, omejen, trde glave'. Upoštevanja vredna je povezava z mizarskim izrazom *čez les* 'neuporaben kos lesa', ki se ponazarja z neko šalo z vajencem: tega so pognali trikrat okoli kupa lesa in ga potem potrkali po čelu: *ta je čez les* (gl. gradivo za SSKJ). Mizarski *čez les* 'neuporaben kos lesa' se natančneje pojasnjuje s sodarskim izrazom *biti čez les* 'ne skladati se s potekom oziroma smerjo letnic v lesu' (gl. Katja Šuštar, Sodarska terminologija v Zagradcu na Dolenjskem, JZ 7, 2001, 1–2, 307). Glede pomena predložne zveze *čez les* primerjaj še pomensko in oblikovno enako angl. *up the pole* 'čez les, prismojen; v škripcih' ter nem. *einen über Hölzel werfen* (tj. 'vreči koga čez kos lesa') 'prevarati koga (ker je neuk)'.

lesén

kláda leséna, gl. **klada**.

léskov

léskova mást, gl. **mast**.

léskovo ólje, gl. **olje**.

namázati kóga z léskovim óljem, gl. **olje**.

namázati kóga z léskovo mastjó, gl. **mast**.

lesníka

bíti kákor lesníka, gl. *ugrizniti v lesniko*.

ugrizniti v lesniko /zastar.; pren./ *lotiti se česa neprijetnega, neugodnega*; sop.: **ugrizniti v kisló jabolko**

Hočeš nočeš je poslanec moral ugrizniti v lesniko ter pričel govoriti o komasaciji občin, za katero je v parlamentu tudi on glasoval. (L. Kuhar, Jamnica, 1945, 485)

♦ Gl. *ugrizniti v kisló jabolko*. *Lesníka* je že sama po sebi zelo kisel, trpek plod, zato ne potrebuje prilastka *kisel* kot *jabolko*. Na to kislost kaže tudi primera v naslednjem citatu: Jako žalosten sem bil, ko sem odšel; in zato sem tudi danes tak, kakor lesníka, ker se uže bojim, da bom moral zopet enkrat dregat in ščipat jih, kadar se novi naši zastopniki vsedejo tja (J. Kersnik, Nedeljska pisma, SN 1873, št. 211).

lésti

lésti kómu v rit, gl. **rit**.

stráh léze kómu v kostí, gl. **strah**.

létati

létati od Póncija do Piláta, gl. **Poncij**.

pečéne píške létajo [kómu] v ústa, gl. **piška**.

letéc

letéči žgánci, gl. **žganec**.

letéti

gláve bódo letéle, gl. **glava**.

letéti kot navít, gl. **navít**.

letéti kot snéta sekíra, gl. **sekíra**.

letéti kot véter, gl. **veter**.

léto

Ábrahamova léta, gl. **Abrahamov**.

bíti v Krístusovih létih, gl. **Krístusov**.

bíti v nájbóljših létih /ekspr.; mn., pren./ *biti star od 30. do 50. let; biti močen, zdrav, ustvarjalen*

O lenoba lena, koliko bi storil lahko za domovino in človeštvo, ko si zdrav in še v najboljših letih! Čevljar krpa škornje, zato da ljudje ne hodijo bosi; krojač šiva suknje, zato da nam je toplo; mi drugi se ukvarjamo na drugačen način za blagor svojega bližnjega. (I. Cankar, Gospa Judit, NB) | Edina napaka, ki jo imam in ki mi je drugi nočejo odpustiti, je ta, da vse, kar si zamislim, speljem do konca. Ko sem bil v najboljših letih, sem deloval na vrh Triglava, zatem na Kredarici, pozneje pa sem vse svoje moči usmeril v dolino Vrat. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Aleksandra Kostenjuk, 18-letna svetovna podprvakinja, je v 2. kolu s črnimi figurami premagala Češkvskega, ruskega vele mojstra, ki je bil

v najboljših letih tudi član reprezentance in prvak SZ. (Delo, 31. dec. 2002, NB)

◆ Gl. *biti [že] v letih*.

◎ angl. *in the prime of life*; češ. *být v nejlepších letech*; *být v nejlepším věku*; fr. *dans la force de l'âge*; hr., srb. *najbolje godine*; *najljepše godine*; it. *essere nel fiore degli anni*; nem. *in den besten Jahren sein*; rus. *v rascvete sil*.

biti [žé] v létih /evfem.; mn., glag. predl. zv./ *biti star, starejši*

ČOP: Ali niste prestari za gospodično? DOBRIN: V letih sem, to je res, a nevesti se ne zdim prestar. (F. Detela, Dva skupuha, veseloigra v treh dejanjih, NB) | Med sprehodom je Passepartout opazil nekaj v rumeno oblečenih domačinov, ki so bili vsi zelo v letih. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Tam je bila tudi prerokinja Ana, Fanuelova hči iz Aserjevega rodu in že zelo v letih. Po svojem deklstvu je sedem let preživela v zakonu. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Parmenid je bil že kar v letih, precej sivolas, vendar lepega in odličnega videza, star približno 65 let. (Platon, Parmenid, NB) | Živela sta brez graje, po vseh Gospodovih zapovedih in navodilih. Otrok pa nista imela, ker Elizabeta ni bila rodovitna, in sta bila že zelo v letih. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | In sem mu svetoval, naj se priženi k Rogačici na Mrzelno polju. Ženska je res že nekaj v letih, tudi vidi ne dobro in gluha je ko kamen, zemlje pa ima, še Janez bi je bil sit. (I. Zorec, Izgnani menihi, NB)

◆ Frazem *biti [že] v letih* temelji na predložni zvezi *v letih*, ki pomeni, da je kdo toliko star, da je njegova leta že vredno šteti, upoštevati. Tako stanje je lahko bistveno drugačno, če je takemu štetju dodana kaka vzpodbudna oznaka, kot npr. *v najboljših* v frazemu *biti v najboljših letih*. S frazom *biti [že] v letih*, bi predstavnost lahko primerjali tudi frazeme *iti v leta*, *prihajati v leta*, *priti v leta*, v katerih glede na vezavo z glagolskim sestavinami *iti*, *prihajati*, *priti* nastopa predložna sestavina *v leta*.

◎ češ. *být [až] v letech*; hr., srb. *biti u [(po)odmaklim] godinama*; it. *essere avanti negli anni*; nem. *bejahrt sein*; *betagt sein*.

debéla léta /ekspr.; mn., pren./

1. čas blagostanja, obilja; obdobje napredka

Papež Klemen V. je Avignon povzdignil v središče rimskokatoliškega kraljestva. Papeško rezidenco je namreč leta 1309 iz Vatikana preselil v Avignon. Sedem francoskih papežev je tukaj živelo v siju božjih namestnikov, a francoska »debela leta« so trajala le do leta 1377, ko so sedež vrnili v Rim. (Delo, 21. nov. 2007, NB) | Novodobni *Robini Hoodi*, kot jih je poimenovala tamkajšnja javnost, so v zadnjih nekaj mesecih večkrat vkorakali v prestižne trgovine, izpraznili police z najdražjimi izdelki in jo popihali, še pred tem pa prodajalkam za blagajnam podarili šopke rož. Njihova glavna prednost v tovrstnih podvigih je prav zmeda, ki

jo povzročijo s svojo navzočnostjo, akcijam pa radi dodajo tudi simbolična sporočila. Tako so ob prihodu v neko luksuzno restavracijo, v kateri so izpraznili solatni bar, razvili transparent, na katerem je pisalo: »*Debela leta se iztekajo!*« (Mladina 2006, št. 20, NB) | Na današnji okrogli mizi o prihodnosti organiziranega trgovanja smo lahko slišali svarilo, da je »debelih let« borznega trgovanja konec, da se torej s to dejavnostjo ustvarja vedno manj prometa. Kako močna so ta svarila. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB) | Predlani je rodnost znašala 1,26 otroka na žensko v rodni dobi. Po pričakovanju se bo v prihodnjih letih zviševala, ne bo pa dosegla pozitivnega naravnega prirasta. Čez nekaj relativno debelih let naj bi se – tako napovedi – znova začela zniževati. (Delo, 14. apr. 2007, NB)

2. dolgo časa, veliko let

Ali je bilo prav, da so si posel zagotovili Italijani. Kako so ga dobili? Je to komu posebej koristilo? Resda je od nakupa minilo nekaj debelih let, toda zgodbe s helikopterji kar ni bilo konec. Ena od belgijskih pokrajin, natančneje Liège z njegovo širšo okolico, je ob naročilu dobila dodaten denar iz tujine za hitrejši razvoj. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Številne lepo ohranjene mize in namizni nogomet so bolj kot na zasedeno hišo spominjale na profiten ljubljanski kafič. Ko pa smo dobili še dovoljenje za ogled kuhinje, je postalo jasno, da italijanski aktivisti za nekaj debelih let prehitvejo svoje kranjske somišljenike. Poleg štedilnikov in hladilnikov, ki smo jih vajeni v komercialnih gostiščih, nas je v kuhinji presenetila čisto prava peč za pice, ki so obiskovalcem Rivolta na voljo vsak konec tedna. (Mladina 2007, št. 14, NB) | Najstnike starejši in bolj izkušeni navijaški veterani pogosto pošljejo po vroč kostanj v žerjavico, kar pomeni, da se mladoletniki neredko znajdejo v prvih pretepaških linijah in jih varnostne kamere z lahkoto registrirajo. Vsaj trije nogometni klubi priznavajo, da se je med njihovimi navijači izjemno povišalo število najstnikov, šlo naj bi predvsem za 14- do 17-letnike, kar je za nekaj debelih let manj, kot so poprej šteli najmlajši člani navijaških združenj. (Delo, 21. avg. 2003, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*. Frazem *debela leta* je verjetno nastal po krajanju in preoblikovanju iz frazemov *leta debelih krav*, *čas debelih krav*.

íti v léta /ekspr.; mn., pren./ *starati se, postajati star*; prim. **prihajati v leta**; **priti v leta**

S kakim obžalovanjem je pravil, da ga bo teta prodala od kobile ... Škoda je žrebička, ki je tako lep in ga bodo še pogrešali, zakaj konj rjavac gre v leta, žrebiček bi se pa lahko že čez eno leto privajal k delu. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Ali mladini se laže odpusti. Ti pa greš že v leta. Pomisli pa tudi, da si utegneš pokvariti zdravje. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in poveti iz narodnega življenja, NB)

◆ Gl. *biti [že] v letih*.

kot v najbóljših létih, gl. *v najboljših letih*.

léta debélíh kráv /ekspr.; mn., pren./ *čas blagostanja, obilja; obdobje napredka*
Slovensko gospodarstvo je namreč majhno in izjemno

odprto v svet, zato mora dogodke na tujem jemati kot dane in »plavati« z njimi. Najboljši ukrep naj bi bilo tako varčevanje – podjetja bi si morala v letih debelih krav nabrati rezerve, s katerimi bi prebrodila obdobje mršavih. (Delo, 18. feb. 2000, NB) | Ne gre le za to, da tedaj niso bila leta debelih krav. Tudi znanja o borzi, še zlasti pa o trgu kapitala, ni bilo zelo veliko. (Delo, 27. nov. 1999, NB) | Kot piše revija Nature, so običajno dolgi 35 centimetrov, od glave do repa pa se skrčijo do sedem centimetrov. V letih debelih krav se spet podaljšajo. Tako varčujejo z energijo. (Delo, 11. jan. 2000, NB) | »Za Baško grapo prihajajo leta debelih krav,« je z neprikritim zadovoljstvom napovedal predsednik državnega zbora Janez Podobnik, ki je v spremstvu ministra za ekonomske odnose in razvoj dr. Marjana Senjurja, generalnega direktorja slovenskih železnic dr. Marjana Rekarja, več državnih sekretarjev in drugih preživel dan s prebivalci Baške grape. (Delo, 11. mar. 1999, NB)

♦ Gl. *sedem debelih krav*.

léta in léta /ekspr.; dvoč./ *zelo dolgo, veliko let*

Leta in leta smo se vsemu, kar je počel z ženskami, samo smejali, pa čeravno se nam je marsikaj potihem zdelo čudno in ne bi sebi nikoli dopustili. Bilo pa nam je tudi jasno: kdor je enkrat prestopil mejo, bo potem bredel samo še globlje, pa tudi, če se vsi na glavo postavimo. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, Roman, NB) | Zakaj saj veste, da je otročja reja najkasnejša in najslabša na svetu. Prašiča, tele ali kaj drugega gospodar izredi v dveh letih in ima nekaj dobička od tega, otroka pa mora gledati in obirati leta in leta. (Josip Jurčič, Nemški valpet, NB) | Moj položaj med temi ljudmi poslej skoraj ne more biti več tak, kakršen je bil doslej. Vsekakor je to najlepša priložnost, da končno tako sebi kot svojim kulturniškim prijateljem, ki se že leta in leta čudijo moji angažiranosti v športu, pojasnim, od kod in zakaj ta moja neobičajna privrženost, če ne celo strast. (Marjan Rožanc, Svoboda in narod, Dnevniški zapiski, NB)

♦ Dvojični frazem *leta in leta* je lahko nastal iz **leta dolgo*. S podvojitvijo množinske sestavine *leta* je izpadla sestavina *dolgo*.

léta súhjih kráv /ekspr.; mn., pren./ *čas pomanjkanja; krizno obdobje*

Kriza slovenske industrije je doslej že precej preseгла svetopisemske primerjave o egiptovskih sedmih letih suhih krav. Pri nas je sedem let trajalo zgolj poglobljanje nazadovanja, ki je doseglo dno leta 1993. (Delo, 18. feb. 2000; NB) | Poleg daljšega obdobja dobrih časov lahko pridejo tudi leta suhih krav, ki se lahko zavrtijo tudi v borzno krizo. (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Svojega očeta, ki je zmožen skrbeti za svoje delavce tudi v letih suhih krav (po dogovoru, ki pomaga ohranjati socialni mir v državi, jih začasno preloži na državna pleča), je (Edoardo Agnelli, op. J. K.) menda vedno znova razočaral. (Delo, 17. nov. 2000, NB) | SPD je po letih suhih krav namreč dobila kolikor toliko karizmatičnega kandidata, ki so ga brez sramu lahko postavili ob bok Kohlu, Nemčija pa se je tudi medijsko v minulih letih

krepko spremenila. (Delo, 29. avg. 1998, NB) | Marsikateri članici pa se zatika kot kost v grlu, kajti v letih suhih krav so zdrsi javnih proračunov v rdeče številke malone neogibni, vtem ko javni dolg ponekod že presega celotni bruto proizvod. (Delo, 18. sep. 2004, NB) | Po desetletju suhih krav, ki je trajalo predvsem od 1986. do 1995., je zaželenost študija spet primerljiva s prvim obdobjem in predvsem z letom 1985. (Delo, 22. feb. 2002, NB)

♦ Gl. *sedem debelih krav*.

léto in dán /ekspr.; prisl. zv./ *zelo dolgo; približno eno leto*

Ali še zmerom nič ni z mojo pravico? Seveda ni še nič in čakal bom pač še leto in dan. (I. Cankar, Zgodba o Šimnu Sirotniku, Tri povesti, NB) | Naj ti bo tokrat, pobalin razoglavi. A naj te le enkrat še slišim tako nesramno se pačit, pa ti tako primažem po pobalinskem jeziku in ti jih po špičasti riti napnem, da boš leto in dan javkal po domačiji, tarnal ter stokal in se stiskal v kot. (Iztok Vrhovec, Pust in druge zgodbe, NB) | Ženske so od vraga. Lahko si doživel ž njo same vražje stvari, pa jo srečaš čez leto in dan v drugih razmerah in stoji pred tabo kakor slab kip sredi vrta: posebno me veseli, da vas prvič v življenju vidim! (M. Pugelj, Zakonci, NB) | S kančkom arogance sem zavnil takratne visoke politike, ki so mi ponudili službo, tako prijazno, ne preveč utrudljivo in še kar dobro plačano. Čez leto in dan je prišlo iztrenzjenje. Literarni uspeh je nekoliko zamrl, finančna pipa se je posušila. (Delo, 22. feb. 2003, NB)

♦ Frazem *leto in dan* temelji na sestavini *in dan*, ki dodaja sestavini *leto*, ki označuje relativno dolgo, a točno določeno obdobje, pomen časovne približnosti.

léto za létom /nevtr.; dvoč. prisl. zv./ *kar naprej, vedno*

Stopam po Istri, po goličavah in gmajnah. Gledam kmeta, ki z rokami grebe zemljo, pest za pestjo spravlja skupaj, leto za letom, da se laz razživi ... (C. Kosmač, Hodil po zemlji sem naši ..., NB) | Zdaj mu tega ni bilo več treba, ker mu je znal Avguštin bolje pogoditi; da pa bi imel to poldrugo uro vendar kaj opraviti, prinesel je vsak dan s seboj deščico in od nje rezljal zobotrebnike. Tako bo šlo dan za dnevom, leto za letom. (F. Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Z nekaj odstopanji se slika ponavlja leto za letom, drugačen predznak ji občasno vtisnejo samo izjemni posamezniki zunaj kroga velesil, kakršen je bil, na primer, v obdobju 1996–98 Primož Peterka. (Delo, 65. jan. 2000, NB) | Zemljiška knjiga pa je bila ustanovljena leta 1747. Od takrat do danes so se v 44 okrajih zvrstili številni pisarji, referenti in drugi uradniki, ki so leto za letom potpežljivo in natančno v velikanske bukve vpisovali podatke o posameznih nepremičninah. (Delo, 31. maja 2000, NB) | Žaloigra, tako je sestanek označil eden izmed udeležencev, ki je obenem ugotovil, da se ponavlja leto za letom v istem krogu ljudi, je nazadnje le dobila epilog. (Delo, 19. apr. 2000, NB)

ne videti kóga že sédem hrváških lét, gl. *že sedem láških lét*.

ne videti kóga že sédem láških lét, gl. *že sedem láških lét*.

prihájati v léta, gl. *priti v léta*.

príti v léta /ekspr.; mn., pren., nedov. **prihajati**/ *postati star*; *ostareti*; prim. **biti v letih**

Nenadoma so mučeniki izginili, komaj še da je ostal spomin. Zgodilo se jim je kakor Petrinu; stopili so v resno življenje in so uvaževali praktične razmere, zakaj mučeništvo je dolgočasno, če pride človek v leta. (I. Cankar, Krpanova kobila, NB) | Dejal sem si: dekle prihaja v leta, a snubači so bele vrane. Prideš v leta. Tista mehka kožica na licu se izgubi, izgubi se tudi svetlost las in šibkost telesa. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB) | Ko sem iskal pot iz pubertete in je ona prišla že v leta, mi je ob obiskih nalila kozarček likerja, ki ga je sama naredila, z besedami: Kar daj, samo glej, da se ga ne boš navadil! (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Pravi, da se v ameriški družbi dogaja nekaj nenavadnega: Moški nimajo prijateljev. Mladi še, ko pa pridejo v leta, nič več. Samo še delati znajo, omamljeni s kariero, ki jim nadomešča vse drugo. (Delo, 9. apr. 2005, NB) | Podobna ugotovitev velja za tenorista Plácida Dominga. Tudi on je imel v zadnjem času precej manjših kriz, zlasti glede intenzivnosti glasu; prišel je v leta in bo moral manj peti. (Delo, 23. jun. 1998, NB) | Fant ni slab in se bo povrnil na pravo pot. Pa tudi Bernard se bo nemara streznil, saj prihaja že v leta. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Razmišljal sem, da bi, ker prihajam v leta, tudi sam šel iz vetra na motor, pa se nisem odločil. Zelo premišljeno sem ostal pri jadrnici. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Prijaznosti in vljudnosti itak bolj malo najdeš na svetu, posebno čim prihajaš v leta in so se ti stari dobri prijatelji že preselili na oni svet, upam, da je boljši oziroma vsaj ni slabši od vic. (F. Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB)

◆ Gl. *biti [že] v letih*.

◎ angl. *to be getting on (in years)*; češ. *přijít do let; přicházet do let; jít do let*; fr. *prendre de l'âge*; hr., srb. *odmaći [u] godinama*; it. *avanzare negli anni*; nem. *in die Jahre kommen*; rus. *byt' v vozraste*.

sédem debélíh lét /ekspr.; mn., pren./

1. čas obilja, blagostanja, čas uspehov pri kom, v kaki dejavnosti

Železnica je omogočila veliko gospodarsko, a tudi splošno družbeno mobilnost. Takoj po izgubljeni vojni proti Prusiji leta 1866 in notranji avstro-ogrski pogodbi je imel Dunaj do leta 1873 »sedem debelih let«. Družabno življenje je cvetelo. (Delo, 26. sep. 2000, NB) | Dolgo, skoraj desetletno obdobje zelo visoke gospodarske rasti v ZDA in stabilnega ekonomskega stanja v Evropi, je vzbudilo strahove, da po sedmih letih debelih krav tako rekoč mora priti tudi obdobje sedmih suhih. (Delo, 28. jul. 2001, NB)

2. zelo dolgo, dolga leta

Toda pri tem rad spomni, da se seveda zelo motimo, če mislimo, da bomo v desetih letih nadoknadili večstoleten razvoj delniških družb v svetu. Torej, ostajam kritičen do nadzornih svetov podjetij, kakršne imamo danes, gotovo pa so sedem debelih let oddaljeni od tistih začetnih, ko so ob začasnih upravah delniških družb nastajali začasni nadzorni sveti, polni dobrih znancev in prijateljev direktorjev. (Delo, 2. nov. 2001, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*.

◎ fr. *les sept années d'abondance*; nem. *die sieben fetten Jahre*; pol. *lata tłuste*.

sédem súhíh lét /ekspr.; mn., pren./ *čas revščine, pomanjkanja; čas brez uspehov pri kom, v kaki dejavnosti*

Že prej se ga je rad nasrkal. Odkar je ovdoval, se pa še bolj vdaja vinskemu omamljanju; kakor da je v njem največji užitek, izpolnitev vseh pozemskih hrepenenj; kakor da se hoče odškoditi za skoraj petkrat sedem suhih let ženinega varuštva. (Alojz Kraigher, Peter Drogzeg, NB) | Drnovškov team se je očitno navadil, da gredo stvari same od sebe in da smo nekakšna samoumevna uspešna zgodba, toda prej ali slej pride sedem suhih let, ko je treba tudi kaj ukreniti. (Delo, 19. jul. 2001, NB) | Italijanski gospodarski velikani, a tudi lastniki manjših podjetij se bojijo, da jih bo vihar, ki utegne nastati na svetu zaradi atentatov v Ameriki, odrinil s prizorišča in da jim grozi sedem suhih let. (Delo, 15. sep. 2001, NB) | Opozicija pa nasprotno z mnenjem dr. Miheljaka vendarle ima ideje. Kljub vsemu je potrebno take seje prenašati, da bodo volivci izvedeli, zakaj nas čaka sedem suhih let, ki bi bila lahko kljub splošni svetovni krizi malo manj kruta. (Delo, 21. jun. 2003, NB) | Smo v letih, ko narava ne prizanaša kmetijstvu, morda smo v času »sedem suhih let« ali »sedem suhih krav«. V zadnjih letih so naravne ujme močno prizadele slovenskega kmeta, mu zmanjšale ali celo uničile pridelek. (Državni zbor RS, 6. redna seja 4. 7. 1997, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*.

◎ hr., srb. *sedam gladnih krava*; nem. *die sieben mageren Jahre*; pol. *lata chude*.

skriváti [svôja] léta /pog.; mn., pren./

1. biti na videz mlajši kot v resnici

Hladnejšo polovico leta upokojenca preživita na Ižu, potem se vrmeta v Stuttgart, kjer živi tudi njun sin. »Oh, ja, hišo delam že 30 let, pa še zdaj ni dokončana,« potoži Jože, ki s postavnostjo in energijo uspešno skriva leta. (Delo, 2. marca 2001, NB) | Za zdaj tudi 41.000 pripadnikov različnih varnostnih enot – na čelu z najbolj izurjenimi protiterorističnimi skupinami – nevidno opravlja svoje delo. 49-letna Gianna Angelopoulos, ki odlično skriva svoja leta, je rojena na Kreti. Otoškemu poreklu pripisuje neomajnost in »negrške delovne navade«. (Delo, 21. avg. 2004, NB)

2. ne hoteti povedati, koliko je star

Vem, da osebno niste krivi za nastalo situacijo, ste pa z novim delom prevzeli tudi odgovornost za stanje v vojski. Če z g. Erjavcem ne bosta prisluhnila opozorilom

in se odločno lotila predolgo prikrivanih problemov v SV, ki sedaj – v čigavem interesu? – skriva celo že svoja leta, se bo stanje v prihodnje le še slabšalo. (Delo, 15. jul. 2006, NB)

v cvétu lét, gl. cvet.

v nájboljših létih /ekspr.; mn., pren., v pril.-prisl. rabi, tudi kot primera/ *od 30. do 50. leta*; prim. **biti v cvetu let; biti v cvetu življenja**

Ne sedi bogve kako dolgo, pa se začujejo zunaj na hodniku koraki, nekdo se ustavi pred vrati in nalahko in vlnudno potrka. »Naprej!« veli gospodična Tereza, vrata se odpro in v sobo stopi jako zaokrožen črno napravljen gospod v najboljših letih. (M. Pugelj, Mali ljudje, NB) | Človek mojega imena in moje znamenitosti se ne bo metal za vsakim babjim krilom, dobro bo gledal in tehta! Dama v najboljših letih pa je bila užaljena v svoji nespameti ter je šla s potrjim srcem. (I. Cankar, Kajetan Ogrizek, Politični članki in satire, NB) | Štirje pomembni sestanki, dva v Radljah, po eden na Ribnici na Pohorju in na Ravnah na Koroškem, zvečer še srečanje s šefi podružnic SLS in občini zbor podružnice SLS v Mežici bi bili preveč še za supermena, kaj šele za moža v najboljših letih. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Evropska okoljska ministrica, uradno sicer komisarka EU za okolje – čeprav se naziv prav nič ne poda svetlolaski v najboljših letih – Švedinja Margot Wallström je prišla na obisk v Slovenijo, da se je v živo prepričala o našem napredku pri prevzemanju evropske okoljske zakonodaje. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Zožimo tudi vsebino izobraževanja na snovi, predpisane v šolah, in na znanje, ki ga zahtevajo delodajalci. V cvetu mladosti in v najboljših letih nam vladajo zunanji vzgibi. Na notranje vzgibe polagoma pozabimo. (Delo, 17. jan. 2004, NB) | Andrej Hauptman (Lampre) je Giro preživel kot v najboljših letih, tako da ima v nogah pravnšeno kilometražo za poletje in še zlasti jesen. Zoran Klemenčič je ostal na Giru dolžan za zmagovalne stopničke in ima velik motiv. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Kakovostni napredek je viden na vseh ravneh. Krivič Pandža in Pocrnjičeva igrata kot v najboljših letih, kapetanka Katja Hanžič preživlja drugo košarkarsko mladost, saj še nikoli ni igrala tako dobro, in tudi z igrami drugih sem zelo zadovoljen. (Delo, 29. dec. 2003, NB) | Čeprav je že krepko v četrtem desetletju življenja, doživlja nogometni razcvet in očitno prav na njem strateg Jedinko Perica potihem načrtuje uvrstitev v evropska tekmovanja. Bistveno mlajši Korošci so lahko le opazovali sprehod zeleno-belega orjaka, ki je zabijal kot v najboljših letih. (Delo, 23. apr. 1998, NB)

◆ Gl. *biti v najboljših letih*.

žé sédem hrváških lét, gl. že sedem laških let.

žé sédem láških lét /šalj.; mn., pren., prisl. zv./ *zelo dolgo, celo večnost*

Nekatere predrznosti se sicer razkrijejo, pa čeprav mine vmes že sedem »laških« let. Tako so ljubljanski kriminalisti sestavili kazensko ovadbo zoper 26-letnega Leona P. s Ptujja. (Delo, 20. feb. 1998, NB) | Pa jo mahneva na en brizganeč. Plača Francelj in jaz se mu moram re-

vanširati. Nisva še popila osmič, ko vstopi Tone, ki ga že sedem laških let nisem videl. (E. Jurič, Naša ulica, 1970, 31) | Nismo se videli že sedem laških let /dolgo/. (E. Bojc, Pregovori, 1974, 222) | Kadar je z novim transportom prišel ta ali oni stari znanec, ga je že od daleč pozdravljaj: »O Slavko, zdravo! Že sedem laških let te nisem videl. (I. Bratko, Teleskop, 1954, 16) | »O, gospa Kocmurjeva,« je rekla, »le noter! Že sedem hrvaških let vas nisem videla. Pa sem zadnji čas večkrat mislila na vas.« (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB)

lèv

boríti se kot lèv /ekspr.; primera/ *zelo pogumno in vztrajno se boriti*

Lovrek se bori kot lev, suva, grize in ščipa, deli udarce na levo in desno in jih prav tako prejema, a oklepajočega obroča ne more pretrgati. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | V slačilnici je ustvarjal vzdušje, ki si ga lahko le želiš. Spodbujal je soigralce, jih karal, ko je bilo potrebno, na ledu pa se je boril kot lev, za zgled soigralcem, ki so ga ves turnir dobro posnemali. (Delo, 8. jan. 2001, NB) | Namesto da bi se naš minister boril kot lev za dodatna sredstva, se več anemičen prepusti skoraj do konca izkrvaveti finančnemu ministru. (Državni zbor: 17. redna seja 18. 11. 1999, NB) | Poleg tega naš komite sodeluje pri oblikovanju koledarja svetovnega pokala. Tu se borim kot lev, da bi Maribor in Kranjska Gora obdržala svoje položaje. (Delo, 4. jan. 1999, NB) | Dvojček kolajn je zaokrožil komaj 17-letni Rok Drakšič, ki se je navzlic mladosti na tatamiju boril kot lev ter kot za stavo premagoval starejše in precej izkušenejše tekmece. (Delo, 29. nov. 2004, NB) | Van Nistelrooy je z njim tekmoval, kdo bo heroj, nazadnje je Nizozemec postal tragični junak. Boril se je kot lev in nenehno uha-jal branilcem, toda tretjega gola ni zabil. (Delo, 12. mar. 2007, NB)

◆ Primera *boriti se kot lev* je nastala po levu, kralju živali. Tako veliki in močni živali se seveda pripisuje tudi velik pogum, vzdržljivost, vztrajnost. Enako je nastala tudi primera *braniti se kakor lev*. Podobno velja tudi za samico levinjo, ki je v primerah *boriti se kot levinja, braniti koga kot levinja*.

◎ angl. *to fight like a tiger*; bolg. *borja se kato lāv*; češ. *bit se jako lev*; bojavat jako lev; fr. *se battre comme un lion*; hr. *boriti se kao lav*; mak. *se bori kako lav*; nem. *wie ein Löwe kämpfen*; pol. *walczyć jak lew*; rus. *sražat'sja kak lev*; drat'sja kak lev; slš. *bojovat' ako lev*; ukr. *borotysja jak lev*.

braníti se kākor lèv /ekspr.; primera/ *zelo pogumno in vztrajno se braniti*

»Kralj« je vsled tega ukazal, naj hlapci primejo Komoljo, da si je bila po postavi tudi razbojnikom zagotovljena svobodna udeležba na svobodnih sejmih. Komolja se je branil kakor lev. Pahnil je hlapce od sebe in skočil na stran, kjer je stal Juri. (Miroslav Malovrh, Na devinski

skali, NB) | Zato s podvojenjo silo navali na nasprotnika, saj dobro ve, da se ne reši več živ, če ga ne obvlada, preden mu pridejo na pomoč. Amadeo se brani kakor lev. (Jože Pahor, Serenissima, 1954, 268) | Gornja obtožba je toliko bolj boleča, ker je Cerkev – laikov je bilo malo – vse od pomladi narodov leta 1848 kakor lev branila pravice domačega jezika. V glavnem so samo duhovniki branili in vse do leta 1939 ohranjali našo zapadno in severno jezikovno mejo. (Delo, 16. jun. 2001, NB)

◆ Gl. *boriti se kot lev*.

◎ češ. *bránit se jako lev*; fr. *se défendre comme un lion*.

hráber kàkor lèv, gl. *hraber kot lev*.

hráber kot lèv /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo hraber**

Ker so vedeli, koliko jim tak glavar v boju koristi, ki, sam hraber kot lev, svojim pajdašem pot nareja v vojne vrste, zato je janičar Jurij Kozjak, ki seve tega imena ni poznal, dosegel čast, da je vodil sam svoje precej veliko krdelo, dasi to sicer pri tako mladih ni bila navada. (J. Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB) | Pogovor je pretrgal Komoljša, ki je prišel naznanit, da je došel zdravnik Natan. »Pokliči ga,« je velel Juri, in videč, kako je Tomaž sledil Komoljši z očmi, je šepetaje dejal: »Komoljša je hraber kakor lev in vztrajen kakor mravlja ...« (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | »Kam so te poslali?« »Pogumen sem kot lev. Zapuščam banko,« je odgovoril. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB)

◆ Gl. *boriti se kot lev*.

◎ bolg. *smel kato lāv*; češ. *statečný jako lev*; hr. *hrabar kao lav*; mak. *hrabar kako lav*; pol. *odważny jak lew*; rus. *hrabryj kak lev*; slš. *smély ako lev*; ukr. *smilyvyj jak lev*; *horobryj jak lev*.

pogúmen kot lèv, gl. *hraber kot lev*.

lévi prid.

délati káj z lévo rôko, gl. **roka**.

désna rôka ne vé, káj déla léva, gl. **roka**.

glédati kàkor lévi razbójnik [na krížu], gl. **razbojnik**.

iméti dvě lévi rôki, gl. **roka**.

íti z lévo rôko v désni žèp, gl. **roka**.

jemáti káj z lévo rôko, gl. **roka**.

[kot] **lévi razbójnik**, gl. **razbojnik**.

léva rôka ne vé, káj déla désna, gl. **roka**.

lotévati se čésa z lévo rôko, gl. **roka**.

lotíti se čésa z lévo rôko, gl. **roka**.

na lévo rôko omožèna, gl. **roka**.

naredíti káj z lévo rôko, gl. **roka**.

odprávití kóga z lévo rôko, gl. **roka**.

oprávití káj z lévo rôko, gl. **roka**.

poročèn na lévo rôko, gl. **roka**.

poročítí se na lévo rôko, gl. **roka**.

premágati kóga z lévo rôko, gl. **roka**.

vtátí z lévo nôgo, gl. **noga**.

vzétí káj z lévo rôko, gl. **roka**.

z lévo rôko, gl. **roka**.

zvéza na lévo rôko, gl. **zveza**.

lévi -a -o sam.

ne ozirati se ne na lévo ne na désno /ekspr.; tudi pren., dov. **ozreti/**

1. iti naravnost, brez oziranja

»Grem, pa če se ves svet podre!« Trdo sem stopal po cesti proti Komendi in se nisem oziral ne na levo ne na desno. V kratkih hlačah in v puloverju. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | »Če ne bo prepozno!« je zamomljal Buh, ko je Agata odhajala. Nikjer se ni obotavljala, ne na levo ne na desno se ni ozrla, gnalo jo je domov Buhovo sporočilo, da Bogatajevi sekajo smreke pod planino. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Tolkel je in tolkel po samotni poti in se ni ozrl ne na levo ne na desno. Dasi je tu in tam slišal kričeči glas orača z njive, z brega ovčarski zvonec, se ni ustavil in se ni z nikomer razgovarjal. (Franc Saleški Finžgar, Sama, NB) | Vozil je hlode iz gozda ali sekal leščevje v gmajni. Pri tem ni videl ne na levo ne na desno. Posojilnicam ni zaupal, pač pa je dal denar v posteljo. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB)

2. delati po svoje, ne upoštevati mnenja, nasvetov drugih

Naš jubilent spada med tiste umetnike srečnike, katerih grafike in slike prepoznaš, kjerkoli bi jih srečal; ni treba prebrati podpisa. To je avtonomni slog, ki se ne ozira ne na levo ne na desno, ne brska po katalogih in monografijah, da bi se »podučil«, kaj je modno, kaj tržno in kaj da umetniku »slavo«. (Delo, 12. maja 2005, NB) | Dinamičen, z bikovsko energijo in neposrednim izražanjem, je v najvišji jugoslovanski vrh prišel relativno mlad, s 43 leti, kar je bilo za tedanji čas nenavadno. »Politični pogled skojevca, ki ne vidi ne na levo ne na desno, ampak samo naravnost« (kot je sam nekoč okarakteriziral svojo tedanjo podobo), mu je v tistem političnem trenutku šel na roko, saj je Tito potreboval prav takega človeka. (Delo, 18. dec. 1999, NB)

ne ozrétí se ne na lévo ne na désno, gl. *ne ozirati se ne na levo ne na desno*.

ne poglédati ne na lévo ne na désno /ekspr.; nikal., predl. *zv./ gledati naravnost, ne oziraje se okrog sebe*

»Odpeljite me, pa jaz sem nedolžna!« je rekla. Nekaj hipov pozneje je šla z orožnikom po bregu dol in ni pogledala ne na levo, ne na desno. Nekak prezirljiv smeh ji je ležal na licu in hitela je, da jo je orožnik komaj dohajal ... (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | Promet na navidez anarhično urejenem cestišču pa je neverjetno ubran: tekoče se premika reka tovornjakov, avtomobilov, avtobusov, motorjev, kolesarjev in pešcev, kakor da bi jih usmerjal nevidni prometnik. Monderman gre za poskus čez križišče in nalašč ne pogleda ne na levo ne

na desno, da bi videl, ali zamisel deluje: in res, vozniki upočasnijo vožnjo, da lahko gre pešec čez cesto. (Delo, 25. jan. 2005, NB)

ne videti ne na lévo ne na desno, gl. *ne ozirati se ne na levo ne na desno*.

levíca

levíca ne vé, káj déla desníca /knj.; pren./ *delo, dejavnost, organizacija česa niso medsebojno usklajeni*

Pavel Mihelčič, dekan Akademije za glasbo, je prav tako razočaran. »Državni organi se očitno ne morejo uskladiti, saj levica ne ve, kaj počne desnica. Kako je sicer mogoče, da je bil Rog sprva popolnoma primeren, ker da je last mesta, primerna potem ni bila cena, pozneje ne velikost ...« (Delo, 14. jan. 2004, NB) | Problem je v tem, da je človek nenehno v negotovosti, kaj se bo zgodilo v neki njegovi zadevi. Mislim, da je tudi novi finančni minister dr. Bajuk povsem obupan predvsem nad tem, da levica ne ve, kaj dela desnica. (Delo, 8. jan. 2005, NB) | Prihaja do kolizije s predelovalci lesa, zlasti z lesnopredelovalno industrijo. Včasih v Bruslju levica ne ve, kaj dela desnica, in ker je Evropa energijsko siromašna, so rekli, da je treba do leta 2020 povečati porabo obnovljivih virov za 20 odstotkov. (Delo, 21. apr. 2007, NB) | Naj mi, prosim, pojasni, kako bi delali več, če bi se uresničila zahteva njegovih vladnih kolegov, naj delajo manj – ali pa bodo za kazen dodatno obdavčeni, zato jih noben priseben podjetnik ne bo zaposlil. Taka neuskkljenost med ministrstvom za delo, šolskim ministrom in ministrstvom za visoko šolstvo bi nam lahko dala misliti, da levica ne ve, kaj počenja desnica ... pardon: da *desnica* ne ve, kaj počenja desnica. (Mladina 2006, št. 28, NB)

◆ Frazem *levica ne ve, kaj dela desnica* izhaja iz nove zaveze (Matej 6, 3). Frazem se uporablja – resda nekoliko bolj redko – tudi z obrnjenim vrstnim redom sestavin: *desnica ne ve, kar dela levica*.

◎ nem. *die linke Hand weiß nicht, was die rechte tut*.

levínja

bojeváti se kàkor levínja, gl. *boriti se kot levinja*. **boríti se kot levínja** /ekspr.; primera/ *zelo pogumno in vztrajno se boriti*

»Vseh šest finalistk imamo možnost za kolajno. Obljubim lahko le, da se bom borila kot levinja,« je povedala Čeplakova. (Delo, 26. feb. 2000, NB) | »Vem, da Serena tokrat ni bila tista prava. Ampak borila se je kot levinja in rešila kar štiri zaključne žoge. Zmaga nad njo je vedno uspeh.« (Delo, 21. jan. 2006, NB) | Ni me več poklical, preprosto ga ni zanimalo, zakaj se ne oglašam. Jaz bi se kot levinja borila za nekoga, ki bi ga ljubila, on pa nič. Tako preprosto me je odpisal. (Viva, november 2003, NB) | Rezanje izdatkov iz skupne blagajne je še

posebej razjelo komisarko Dalio Grybauskaite, ki je napovedala, da se bo kot levinja borila proti posegom v proračunske postavke, še zlasti za administracijo. (Delo, 6. sep. 2006, NB) | Ima se za zelo žilavega človeka, trdno namenjenega, da ne bo izgubil. Saj ne zmaga zmeraj, samo rada zmaguje in se bojuje kakor levinja. (Delo, 7. jul. 2004, NB) | Kljub (neizogibnemu) popuščenju so kanclerki priznali velik uspeh tudi drugi voditelj. Luksemburški premier Jean-Claude Juncker je, denimo, zatrdil, da se je bojevala kakor levinja. (Delo, 26. jun. 2007, NB)

◆ Gl. *boriti se kot lev*.

◎ bolg. *borja se kato lāvica*; češ. *bit se jako lvíce*; *bojovat jako lvíce*; hr. *boriti se kao lavica*; mak. *se borja kako lavica*; pol. *walczyć jak lwica*; rus. *sražat'sja kak l'vica*; *borot'sja kak l'vica*; slš. *bojovat' ako levica*; *bit'sa ako levica*.

branítí kóga kot levínja /ekspr.; primera/ *zelo pogumno in vztrajno braniti koga*

Primrose, ki ga je v vsem ubogala, je bila na zunaj enako ohola in gospodovalna kot njen mož. Branila ga je kot levinja. (Delo, 26. nov. 2001, NB) | Tisti, ki cenijo Hillaryjino vztrajnost in jo hvalijo, da svojega moža brani kot levinja (bolje: kot levja mati svojega mladiča), prepevajo hvalnico prastari podobi o vlogah: namreč tisti o ženski, ki vse potrpi in vse vzame v zakup, če zato obdrži moža, se pravi ostane v svetem zakonskem stanu. (Delo, 21. feb. 1998, NB)

◆ Gl. *boriti se kot lev*.

levít

brátí kómu levíte /šalj.; mn.; pren./ *oštevatí koga*; sop.: *brati komu kozje molitvice*

Naglo je skočila za cerkovnikom in mu naročila, naj kar zvoni z malim zvonom, saj kolikor ona ve, tisti Poviškaj ni bil pri čistem. Potem pa je stopila k župniku, prekrizala roke na junaških prsih in mu začela brati levite. Očitala mu je predolg jezik in preveliko gorečnost. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | In ko je vse že v prahu in pepelu, ti Martin pride, kakor da ni nič, usede se ji na kavč, prekriza roke in ji še bere levite. Se ji še posmehuje! (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Ne gre zgolj za oskrbovalce trgovin ali bencinskih servisov, temveč tudi in predvsem avtobusne prevoznike. Ne bi jim radi brali levite, a prav bi bilo, da bi že zdaj poskrbeli za svoja vozila, s katerimi prevažajo ljudi, posebno skrb pa naj bi namenili organiziranim prevozom otrok. (Delo, 24. nov. 1998, NB) | Linares je dobil novega zmagovalca, Madžara Leka, Gari pa je bil šele tretji in povzročil celo škandal. Novinarji so namreč zmago petnajstletnega Radjabova nad njim ocenili kot dosežek turnirja in užaljeni šampion jim je za »neumnost« bral levite kar na zaključni slovesnosti. (Delo, 23. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *brati komu levite* z različico *peti komu levite* izhaja iz meniškega življenja. Tako so že v

8. stoletju k meniškemu življenju benediktincev spadale določene pobožnostne in spokorniške vaje. Pri tem se je večinoma bralo svetopisemsko besedilo, zelo pogosto iz tretje Mojzesove knjige, imenovane tudi *Leviticus*, ki je vseboval pretežno navodila za vedenje za duhovnike (levite). Branjem so pogosto sledile še svarilne in kazenske pridige za izboljšanje podivjane duhovščine, tako da se je branje *Leviticusa* v jezikovnem izročilu lahko ustalilo kot opis za grajo in opominjanje.

© češ. *číst levity komu*; hr., srb. *čitati komu levite*; očitati komu levite; nem. *jmdm. die Leviten lesen*.

péti kómu levite /šalj.; mn., pren./ *oštevatí koga*

Še kot profesorju dogmatike in ekumenske teologije na freiburški univerzi mu je zaradi »odklonov od enciklike Humanae Vitae pri spolni moralii«[»] pel levite papeški nuncij, njegov zaščitnik Hermann Volk pa mu je vseeno izbojeval škofovsko mesto v Mainzu. (Delo, 31. jan. 2001, NB) | V slogu obveznega obvladovanja medijev mi je pred dnevi poskušal peti levite tudi diplomat iz ene nam ne tako oddaljenih držav. Na vsak način me je poskušal prepričati, da s pisanjem in komentiranjem v časopisu, ki ga urejam, neverjetno škodujemo našim bilateralnim odnosom, zastupljamo ozračje ... (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Ob polčasu je trener Aleš Pipan svojim igralcem pel levite, zato so v drugem delu zaigrali kot prerojeni. Zlasti se je prebudil Gnjidič, ki je začel zadevati trojke kot za stavo. (Delo, 22. okt. 2001, NB)

♦ Gl. *brati komu levite*.

lêvji

lêvje žrêlo, gl. **žrelo**.

lêvji brlôg, gl. **brlog**.

lêvji délež, gl. **delež**.

lêvji pogúm, gl. **pogum**.

pásti v lêvje žrêlo, gl. **žrelo**.

ríniti v lêvje žrêlo, gl. **žrelo**.

úpati si v lêvje žrêlo, gl. **žrelo**.

v lêvjem žrêlu, gl. **žrelo**.

znájtí se v lêvjem žrêlu, gl. **žrelo**.

lézenje

lézenje v rit /vulg.; pren./ *pretirana vdanost, prijaznost z namenom pridobiti si naklonjenost*; prim. **ritolízenje, ritolízništvo**

Ti boš rekla temu bonton, jaz pa rečem temu lezenje v rit. (P. Zidar, Tumor, 1970, 81) | Navada pljuvanja po pametnejših od sebe je stara – enako pa tudi lezenje v rit. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | V knjigah sem potem prebral, da kljub strogemu, zahtevnemu podnebjju ne poznajo revščine, da imajo neke vrste socialno skrbstvo, da ne poznajo kriminala, laži in grdega govorjenja, sploh pa ne sprenevedanja in lezenja v rit in da jim država dovoljuje njihovo tradicionalno obliko sodstva, ki naj bi bilo čisto blizu zares demokratičnemu. (Tomo

Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Naslovnico krasi risba zadnjice z odtisom našminkanih ustnic. Po slovensko pravimo temu (prostaško) lezenje v rit, Angleži *ass-kissing*, Nemci *Arschkriecherei* ... (Delo, 10. avg. 2000, NB)

♦ Gl. *lesti komu v rit*.

ležáti

ležáti bógu za hr̂btom, gl. **bog**.

ležáti kàkor kláda, gl. **klada**.

ležáti kàkor martínček, gl. **martinček**.

ležáti kómu kàj na dúši, gl. **duša**.

ležáti kómu kot kámen na ŝrcu, gl. **kamen**.

ležáti kot kláda, gl. **klada**.

ležáti kot múmija, gl. **mumija**.

ležáti kot na pládnju, gl. **pladenj**.

ležáti kot zaklán, gl. **zaklan**.

ležáti na lovoríkah, gl. **lovorika**.

líce

kri je izgínila kómu z líc, gl. **kri**.

lílilja

bél kot lílilja /ekspr.; primera, tudi pren./

zelo, popolnoma bel

1. Tam zunaj, tam sije prebeli že dan in pomlad že diha na polje, in kdor ni prehudo, prehudo bolan, vesel je in židane volje. Tam zunaj že cvete pomladni žafran, kot lilija bel ves in pisan, in na izprehode metuljček lehan že leta prekrasno porisan. (Karel Širok, Jutro, NB)

2. *neoporečen, nedolžen*

Amerika se nikoli ni želela soočiti z lastno senco. Amerika hoče biti bela in čista kot lilija, tam imaš največje puritance in moraliste ... Amerika zanika celo to, da imajo ljudje spolni nagon. Ni čudno, da imajo najhujšo pornografijo na svetu. (Delo, 30. sep. 2006)

© angl. *lily-white*; fr. *blanc comme un lis*; de *la blancheur du lis*; slš. *biely ako l'alia*.

číst kot lílilja /ekspr.; primera, tudi pren./ *neoporečen, nedolžen*

Amerika se nikoli ni želela soočiti z lastno senco. Amerika hoče biti bela in čista kot lilija, tam imaš največje puritance in moraliste ... Amerika zanika celo to, da imajo ljudje spolni nagon. Ni čudno, da imajo najhujšo pornografijo na svetu. (Delo, 30. sep. 2006, NB) | Dekle čisto kot lilija. (SSKJ)

♦ Primera *číst kot lílilja* temelji na dejstvu, da je lilija star, prvotni krščanski simbol nedožnosti, nepokvarjenosti, čistosti.

© angl. *as pure as the driven snow*; *lily-white*; *as pure/chaste as a lily*; češ. *(čístý) jako lilium*; fr. *pur comme un lis*; nem. *rein wie eine Lilie sein*; rus. *číst kak lilija*; *číst kak ditja*; *nevínen kak angel*; *nevínen kak angel božij*.

lím

dobíti kóga na lím /star.; pren. / *prevarati, ukaniti koga*; sop.: **dobiti koga na limanice**

Teta Lija pa je rekla, da ga ni tako lahko dobiti na lím. (Doživljaji starega zajca, 27) | Študentovski funkcionar zvabi na lím stare partizane. (D. Rupel, Čaj in puške ob štirih, 1972, 159)

◆ Gl. *dobiti koga na limanice*.

íti kómu na lím /star.; pren. / *dati se prevarati, ukaniti*; sop.: **iti komu na limanice**

Gospa pa o čistoči, o delu, o disciplini, o vzorni ženi in premişljenem dekletu, ki ne gre moškim na lím. (I. Bratko, Dekletov dnevnik, 1969, 23) | Pekel je, ne pomladni dan! Občan Enakost, vedi, da ti nisem šel niti za hipec na lím. Kar kuj zarote. (I. Mrak, Revolucijska tetralogija, 1970, 77) | Toda razsodni proletarci jim niso šli na lím, najzavednejši so se uvrstili v partizanski oddelek, ki se je ob koncu junija sestavljal na Čemšeniški planini. (J. Pahor, Hodil po zemlji sem naši, NB) | Strašno prebrisan zdaj je svet. Nihče ti noče več na led. (Na lím nihče, sem téla reči.) Takó, da včasi ni kaj speči. Vsak srakoper je modra glava, In bérléz si kaj domišljava, Golobi zviti so ko kače! (J. Stritar, Pesmi, NB)

◆ Gl. *iti komu na limanice*.

zvabíti kóga na lím, gl. *dobiti koga na lím*.

límanica

dobíti kóga na límanice /ekspr.; pren., mn./ *prevarati, ukaniti koga*; sop.: **dobiti koga na lím**; **dobiti koga v past**; **ujeti koga v past**; prim. **ujeti koga na trnek**

Mene pustite lepo pri miru, mene ne dobite na límanice. (Ljuba Prenner, Življenje za hrbtom, 1936, 79) | Kaj družega je vsega tega krivo, kakor njegova neumna ljubezen do tiste ošabne Jerice, ki noče čutiti, kaj je prava ljubezen, ki se zdaj z Janezom, tako visokim gospodom, smeje in raduje, da sta neumnega učitelja tako hitro na límanice speljala. (J. Mencinger, Jerica, SG 1859, 58) | Zijamo od začudenja in si na tihem mislimo, da bi nas možakar, ki nam to pripoveduje, najbrž rad spravil na límanice. (R. Polič, Čudežna pomlad, 1959, 134) | Še nocoj bo cekin pognal in jutri si bo šel iskat drugega kalina, da ga bo ujel na límanice svojega glumaštva, kakor je mene. (Plamenica, 1957, 413/414) | Zaposlene so se razcepile na dva tabora. So se same ali jih je na límanice zvabila direktorica podjetja, to je zdaj vseeno. Kakšnih 70 jih je delalo naprej, nekaj nad 170 jih je stavkalo. (Delo, 21. feb. 1998, NB)

◆ Frazem *dobiti koga na limanice* je nastal po načinu nekdanjega lova na ptice s pomočjo limanic (*limanica* = [iz *lim* 'lepilo', ki je iz nem. *Leim*] paličica, prevlečena z lepljivo snovjo za lovljenje ptičev), kar danes ni dovoljeno. V različicah frazema je glagolska sestavina *dobiti* zamenjana z glagoli *speljati*, *spraviti*, *ujeti*, ki ne spreminjata pomena.

◎ češ. *dostat koho na lep*; *chytit koho na lep*; hr. *hvatati (uhvatiti) koga na lijepak*; nem. *jmdn. über den Tisch ziehen*; *jmdn. hinters Licht führen*; *jmdn. aufs Glatteis führen*; *jmdn. an der Nase herumführen*; *jmdn. in die Irre führen*; pol. *brać kogoś na lep*; *chwytać kogoś na lep*; rus. *pojmat' kogo na udočku*; *podcepit' kogo na udočku*.

íti kómu na límanice /ekspr.; pren., mn./ *dati se prevarati, ukaniti*; sop.: **iti na lím**; **iti komu v past**; **pasti komu v past**; prim. **dobíti koga na limanice**; **ujeti se na trnek**

Previhani je pa tudi toliko, da jim ne bo šel hitro na límanice. (F. Erjavec, Hudo brezno, 1864, 32) | Še nikoli v življenju nisem šel nobeni tako na límanice kot danes Maleni. (F. Okič, Ljubim te, deklica, 1966, 132) | Kako pa more tudi tak možak, kakor je on, tako neusmiljeno sestiti na límanice? (Vilharjeve igre, Detelja, 1866, 28) | Toda uspešna vlomilska serija ni trajala dolgo. Minule dni sta se novopečena vlomilska zvezdnika po vložnem trudu vendarle ujela na límanice. (Delo 25. januarja 2000, NB)

◆ Gl. *dobiti koga na limanice*. V različicah je glagolska sestavina *iti* zamenjana z glagoloma *sesti*, *ujeti se*, ki ne spreminjata pomena frazema.

◎ angl. *to fall into so.ś trap*; *to walk into so.ś trap*; hr. *ići (naići, nasjesti, pasti, uhvatiti se) na lijepak*; nem. *jmdm. auf den Leim gehen/kriechen*; pol. *iść, pójść na lep (czegoś)*; slš. *sadnúť 'niekomu na lep*.

sésti kómu na límanice, gl. *iti komu na limanice*. **speljáti kóga na límanice**, gl. *dobiti koga na limanice*.

správiti kóga na límanice, gl. *dobiti koga na limanice*.

ujéti kóga na límanice, gl. *dobiti koga na limanice*.

ujéti se kómu na límanice, gl. *iti komu na limanice*.

limóna

držáti se kot limóna /ekspr.; primera/ *držati se kisló, čemerno, biti nerazpoloženo*

Tine je ves čas molčal. »Ne drži se kot limona!« sem rekla in ga dregnila s komolcem. »Ženin si, pa se držiš, kot bi bil na pogrebu. (B. Smolnikar, Mali mozaik imen, 1967, 11)

◆ Primera *držati se kot limona* je predstavno zelo nazorna, saj velja limona za tipično kisel sadež.

izžéti kóga kot limóno, gl. *ožeti koga kot limono*.

kot ožéta limóna, gl. *ožet kot limona*.

ožét kot limóna /ekspr.; primera/ *zelo izčrpan*; prim.

ožeti koga kot limono

Sicer pa so v dvorani Podmežakla malce več časa v minulih dneh namenili tudi nujno potrebnemu počitku, saj so bili po napornih pripravah sredi sezone igralci že ožeti kot limone. Prav to utrujenost pa je bilo dodobra

opaziti na nekaterih januarskih tekmah. (Delo, 6. feb. 1998, NB) | Ruski vaterpolisti prvi polfinalisti EP v Kranju. Ne moreš biti kot ožeta limona. (Delo, 13. jun. 2003, NB)

◆ **Primer a ožet kot limona z različico kot ožeta (izžeta) limona** temelji na dejstvu, da ožeta limona ne vsebuje več soka in da je njena uporabnost v tem oziru izčrpana, izkoriščena. Primer a se preneseno na druga področja uporablja za izražanje fizične in psihične izčrpanosti, izkoriščenosti. Na enaki predstavi temelji tudi primer a *ožeti koga kot limono*.

◎ *bolg. izceden kato limon; češ. vymáčkany jako citrón; hr. iscijeden kao limun; mak. isceden kako limon; pol. jak przekluty balonik; rus. kak vyžatyj limon; slš. vyžmýkaný ako citrón; ukr. vysnaženyj jak vyčavlenyj lymon.*

ožeti kóga kot limóno /ekspr.; primer a/ *izkoristiti, izčrpati koga do konca*

Zato jih je treba ožeti kot limone. Ožemanje pa je težaško delo. (Tone Svetina, Ukana I., 1966, 536) | Chiracova poteza je namreč dvojne narave: neodgovorna, celo vzvišena in zaničujoča do volilnega telesa, ki je tako vehementno pokazalo vrata nepriljubljenemu premieru. In politično cinična glede na to, da hoče očitno do zadnje kaplje ožeti že tako ožeto limono z imenom Raffarin. (Delo, 3. apr. 2004, NB) | »Ni dvoma, da košarkarjem pomaga napredovati. Vendar se dogaja, da nekatere izžame kot limone in nato zavrže.« poudarjajo nezadovoljni. Med njimi izstopajo nekdanji Urlepovi varovanci ali tisti, ki po zapravljeni priložnosti niso dobili pravice do popravnega izpita. (Delo, 22. maja 2006, NB) | Stisnili jih bomo kot limono, dokler se zadnja kaplja ne izcedi iz njih. (M. Vošnjak, Zid na mejni reki Selan, 1964, 256)

◆ *Gl. ožet kot limona.*

rumèn kot limóna /ekspr.; primer a/ *izrazito rumene barve; rumene, nezdrave barve obraza*

V kotih sob so na umazanih žimnicah ležali ljudje, ki jim je obraz visel na eno stran ali pa je bil napihnen in škrlatno rdeč ali rumen kot limona ali pa vijoličast, s priščipnjenimi nosnicami, drhtečimi ustnicami. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB)

◎ *angl. lemon yellow; bolg. žàlt kato limon; češ. [žlutý] jako citrón; fr. jaune comme un citron; hr. žut kao limun; mak. žolt kako limon; nem. gelb wie eine Zitrone sein; pol. żółty jak cytryna; rus. želtyj kak limon; kanarečnogo cveta; slš. žltý ako citrón; ukr. žovtyj jak lymon.*

stísiniti kóga kot limóno, gl. *ožeti koga kot limono*.

línija

línija najmánjšega odpôra /pog.; pren./ *zavestno, egoistično izbrana najlažja pot ali način, pot, ki vzbuja najmanj odpora drugih*

Svilena pot je bila logična linija najmanjšega odpora indijskim misionarjem, ki so ob njej po dolinah razvili budistične skupnosti. Kitajski spreobrnjenci so po njej romali v Indijo za svetimi skriptami in relikvijami. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Morda nezavedno iščeš nedolžnost in ravnotežje, ki si ga izgubil. Lahko pa, da te privlači tudi lovljenje krivine, linija najmanjšega odpora, poenostavitev kompliciranj ega, pobeg, podoben vrtoglaviči planinca, ki ga skušnjava skuša omahniti v prepad, da se delikatno in izzivalno ravnotežje končno že enkrat vzpostavi ... « je brez opozorila nenadoma nometal Mark. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Ljudje sedijo na stolu in si razbijajo glavo z drugimi. Sami pa ne postanejo aktivni. Tudi v gospodarstvu je pogosto uporabljena linija najmanjšega odpora. Za to smo vpeljali različne rituale. (Delo, 10. jan. 1998, NB)

◆ **Frazem linija najmanjšega odpora** izhaja iz vojaške terminologije postavljanja obrambnih linij. Ruski frazeologi imajo ustrežno rusko *linija naimen'shego soprotivlenija* za izvirno ruski frazem, ki naj bi se uporabljal že v dobi Petra Prvega v pomenu 'najkrajša obrambna linija' (gl. RSF3, 385).

◎ *angl. the line of least resistance; češ. linie nejmenšího odporu; hr., srb. linija najmanjega otpora; linija naimen'shego otpora; linija lakšega otpora; rus. linija naimen'shego soprotivlenija.*

ohranítí vitko línijo /pog.; pren./ *ohraniti vitko telo, postaviti; ne se zrediti*

»Slišim, da se pri Indiani pripravljajo že več kot mesec dni, podobne apetite pa imajo tudi pri Miamiu in Utahu,« je potožil Shaq, ki se je med šestmesečnim »lock-outom« začuda brzdal pri jedi in ohranil dokaj vitko linijo ... (Delo, 15. jan. 1999, NB)

vitka línija /pog.; pren./ *vitko telo, vitka postava, vitkost*

Celo v delih sveta, bolj vajenih lakote kakor debelosti, se je pojavila skrb za vitko linijo. V Afriki ustanovljajo klinike za pomoč pri hujšanju. (Delo, 16. avg. 2003, NB) | Skoraj dve tretjini Američanov ima težave s preveliko telesno težo in ti so lani porabili približno 46 milijard dolarjev za razne dietne izdelke in priročnike, ki jim obljublajo vitko linijo. (Delo, 8. avg. 2005, NB)

lípov

držátí se kot lípov bóg, gl. **bog**.

státí kot lípov bóg, gl. **bog**.

lís a

béla lís a /ekspr.; pren./ *kar je neraziskano, neznano* Azija je tudi po dveh desetletjih njegovih velikanskih naporov ostala skoraj bela lisa na katoliškem zemljevidu, pa čeprav je prav papež Wojtyła največ storil, da je katoliška cerkev po mnenju vaticanologov spet postala univerzalna. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Za Herald Tribune se zelo redko kaj upoštevanja vrednega dogaja zunaj Zahodne Evrope: če že, potem najraje v Pragi

ali Budimpešti. Vsi ostali smo bela lisa na kulturnem zemljevidu. (Delo, 6. jul. 2002, NB) | Slovenija naj ne bi ostala bela lisa v evropskem prostoru, toda to še ne pomeni, da svojih interesov ne bi smela bolj odločno in goreče zagovarjati. (Delo, 5. feb. 2002, NB) | Zato, ker se v Evropski uniji še marsikdo zaveda, da se južno od Kolpe in tja do grških meja na evropskem zemljevidu še vedno razteza velikanska bela lisa (Rupel ji je robato rekel »črna luknja«), ki je Slovenija sama ne more evropeizirati, regionalnim članicam EU pa tega zapletenega procesa ne bodo prepustili. (Delo, 8. okt. 2003, NB) | Graditev informacijskih avtocest je vsaj tako pomembna, kot graditev navadnih avtocest. Če se mi iz tega izločimo, spoštovani, potem ne samo, da onemogočimo komunikacijo naši znanstveni, poslovni sferi, ampak postajamo tudi bela lisa na zemljevidu. (Državni zbor RS: 15. izredna seja 2. 10. 1997, NB) | Tistih časov se tudi nihče noče več spomniti. V zavesti bivših nacistov je to bela lisa. Vsi so postali demokrati. (Delo, 1. feb. 2002, NB) | Potemtakem bi moralo biti tako obdaveno tudi plačilo za frizersko storitev. Tudi predlog novega dohodninskega zakona dokazuje, da je to bela lisa v zakonu, ki menedžerjem omogoča zmanjševanje davčne osnove. (Delo, 28. jan. 2004, NB) | Vsekakor kvantitativne in računalniško podprte analize, ki v našem prostoru vsaj od prvih raziskav Mirana Hladnika sicer niso več bela lisa literarnovedne sheme, že dajejo uporabne rezultate: oblikujejo se npr. internetne podatkovne zbirke leposlovja. (Delo, 26. maja 2004, NB) | Na republiškem Inštitutu za varovanje zdravja že četrto stoletja z avtomatsko obdelavo receptov spremljajo »ambulantno« porabo zdravil v Sloveniji. Ugotavljajo, da je »s predpisi zadovoljivo rešeno le spremljanje porabe zdravil, izdanih v breme obveznega zdravstvenega zavarovanja«, bela lisa pa so zdravila, ki jih bolniki plačujejo sami. (Delo, 4. mar. 1999, NB)

© nem. *ein weißer Fleck auf der Landkarte*; rus. *beloe pjatno*.

béla lisa na zemljevidu [čésa], gl. *bela lisa*.

líst

bítí naše góre list, gl. *gora*.

bítí nepopísan list [papírja], gl. *nepopisan list [papirja]*.

figov list /knj., ekspr.; tudi pren./

1. na umetniški upodobitvi nagega človeškega telesa stiliziran figov list, ki pokriva osramje; kopalno oblačilo ali njegov del, praviloma žensko, ki samo delno ali slabo zakriva goloto

In sicer, kar nikakor ni nepomembno, sram pred (svojim) golim telesom. Prototip obleke, ki ta sram prekrije, postane figov list. Ko človek torej začne razmišljati, se začne tudi oblačiti. (Delo, 23. apr. 2005, NB) | Beznice ob sobotah napolnijo skupine nogometnih navijačev in pivo teče v potokih, medtem ko se ob prekinitvah na televizijskem ekranu penijo sladkogrenki proizvodi najbolj znamenitih pivovar. »Mnogi športniki resda dela-

jo reklamo za brezalkoholne vrste piva, vendar pri tem ne gre za nič več kot figov list,« zajedljivo pripominja Evi Simeoni. (Delo, 16. jul. 2007, NB)

2. kar prikriva pravo dejavnost, bistvo stvari

Junijski prihod francoskih vojakov v vzhodno pokrajino Ituri je bil bolj ali manj figov list, s katerim si zahodne sile poskušajo olajšati slabo vest za pasivnost v petletni vojni, med katero je umrlo 4,7 milijona ljudi, njihove multinacionalke pa so lepo zaslužile z ropanjem naravnih bogastev v Kongu in s prodajo orožja. (Delo, 26. jul. 2003, NB) | Izrekel se je za nedolžnega glede vseh točk obtožnice. »Ne mislim postati figov list legitimnosti tega sodišča.« Pismo je na sodišču prebral njegov odvetnik Karim. (Delo, 5. jun. 2007, NB) | In tako je novi denar z novimi bogataši v družbi izgubil sramežljivost in nouveaux riches ni več posmehljivka. Nenazadnje pa je s tem odpadel še en družabni figov list, kajti resnica je, da je bil ves star denar enkrat nov. (Delo, 26. apr. 1999, NB) | Toda če je šel možki prostovoljno prvič na led, se bo pustil zapeljati žejnega čez vodo tudi drugič, nam kaže skozi ljudsko burko Gavran. In vselej si bo znal poiskati »figov list«, da bo prikrikl ranjeno moškost, cagavost in koristoljubnost. (Delo, 20. okt. 1999, NB) | Ne rečem, da nekatere druge spremembe morda niso koristne in pametne, vendar se zakon uporablja kot figov list za nadaljevanje brezvladja na področju energitike. (Državni zbor RS: 4. redna seja 12. 04. 2001, NB)

♦ Frazem *figov list* izhaja iz svetega pisma, po katerem sta prva človeka Adam in Eva po zaužitju prepovedanega sadu svojo nagoto zakrivala samo s figovim listjem.

© angl. *fig leaf*; češ. *fikový list*; fr. *feuille de vigne*; nem. *Feigenblatt*; pol. *liść figowy*; listek *figowy*; rus. *figovij list*.

iz lísta napravíti hrást /redko; pren./ *močno pretiravati*; sop.: **napraviti iz muhe slona**

»Pa so ti menda hoteli pobrati gorice?« A, to so ljudje samo govorili. Iz lista napravijo hrast. (Ignac Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 231)

♦ Gl. *napraviti iz muhe slona*.

nepopísan list [papírja] /knj., ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/

1. brez globljih spoznanj, izkušenj; prim. **tabula rasa**

Odrasli naj bi pravljice brali otrokom in sebi, tako kazala fige tiranski televiziji, ki jim hoče na vsak način zlesti pod kožo, v dom vrnili klepet in spet naredili prostor sanjarjenju in ustvarjalnosti. Zavedeli naj bi se, svetuje pisec, da so otroci nepopisan list in zatorej njihovi odlični posnemovalci, da se vrednostni sistem (vsaj sprva) oblikuje doma ... (Delo, 30. mar. 2000, NB) | Vsake štiri leta se na volišča poda sto tisoč novih volivcev, ki v vmesnem obdobju pridobe volilno pravico. Ti so v marsičem nepopisan list papirja in njih zagotovo ne zanimajo zgodbe o partizanih in domobrancih. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | ... se je pred desetletjem prijavila na razpis lektorice v ljubljanskem SNG Drama. Z izjemo prijaznih

spominov iz otroštva na pogoste živahne pogovore pri dedku in babici o njunem dolgoletnem ustvarjanju v opernem gledališču je v svetišče Talije in Melpomene vstopila tako rekoč kot »nepopisan list«. (Delo, 15. maja 2006, NB)

2. nepoznan

Druga možnost je, da se »enkrat za vselej zahvalimo za pomoč ideologom ekstremističnega gradualizma, ki so začrtali našo (predvsem makro)ekonomsko politiko, in začnemo pisati svojo razvojno strategijo na nepopisan list papirja.« (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Slovenija na britanskem trgu ni nepopisan list papirja in tudi na svetovnem turističnem zemljevidu ji je odmerjenega nekaj prostora. Na letošnji londonski borzi se je predstavila osvežena, z novo stojnico, ki v ničemer ni zaostajala za drugimi. (Delo, 19. nov. 2003, NB)

♦ Frazem *nepopisan list [papirja]* je možno vsebinsko navezati na Aristotelovo učenje o ljudski duši, dostopni vsem dojmom, in na lat. *tabula rasa* filoz. 'človekova duševnost pred čutnim izkustvom', npr. ta človek je tabula rasa 'nič ne ve, ne zna'.

© angl. *virgin soil; clean slate*; češ. *čistý list*; *nepopsaný list*; fr. *table rase*; nem. *unbeschriebenes Blatt*; rus. *čistýj list*.

lista

biti na črni listi, gl. *črna lista*.

črna lista /nevtr.; pren., navadno v povedni rabi/ *seznam osumljenih, nezaželenih oseb, stvari, prekrškov, nesreč*

Nočem, da bi kdo najebal. Kdor bo udeležen v tem uporu, bo na črni listi za celo življenje, povsod bo najebal. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Če je številka na »črni listi«, če je bil telefon ali ukraden ali iz kakega drugega razloga onemogočen, operater klica v omrežje ne spusti. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | A tudi pri prodaji lahko najemniki zahtevajo, da se objekt ne proda kakemu lastniku, ki je na črni listi! (Delo, 23. nov. 2002, NB) | Kako pomembno je lahko to vprašanje za cerkveno stran, pa nenazadnje pove tudi črna lista novinarjev, ki pišejo in poročajo o teh temah (pa naj ne bi več?!). Če bi imeli čisto vest, jim to ne bi smelo do živoga. (Delo, 12. feb. 1998, NB) | Razočarana golfista sta imela v torbi driverja, palico za začetni udarec z odbijališča, katerega znamka je na črni listi, torej prepovedana palica na turnirjih profesionalcev!? (Delo, 2. jun. 2003, NB) | Črna lista britanskih bolnišnic. Minister Milburn je javno imenoval deset bolnišnic, ki najmanj ustrezajo higienskimi in drugim standardom. (Delo, 19. apr. 2001, NB) | Črna lista (angl. *black/hot/red list*, *certification revocation list*) seznam v zbirki podatkov, ki označuje vse pametne kartice ali certifikate, ki so bili verjetno kompromitirani in ne morejo biti avtorizirani. (Monitor, sep. 2001, NB) | Prvi nastopi po lokalnih beznicah so

bili slabo obiskani, novinarji pa so jim očitali preveliko brutalnost. Kmalu se znajdejo na črni listi vseh lastnikov klubov in skupini je grozil razpad. (Delo, 3. apr. 2004, NB)

© angl. *blacklist, i.e. to be blacklisted*; češ. *být na černé listině*; fr. *la liste noire*; hr., srb. *crna lista; crni spisak*; nem. *die schwarze Liste*; pol. *czarna lista; czarna księga*; rus. *být' v černom spiske*.

listje

kot listja in trave /ekspr.; dvojič. primera/ *zelo veliko, mnogo*

Ali smo se podelali v hlače? Nazaj! Toliko nas bo kot listja in trave. Pokažemo jim hudiča. (F. Bevk, Iz iskre požar, 1963, 45, GISN) | Roparji! Sama sem, vas je kot listja in trave. Ves dan ležite, jaz delam kot živina. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Bilo vas je kot listja in trave in še otroke ste vlačili s sabo, samo da bi gledali pogin deklino, ki nikomur izmed vas ni žalega storila. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Protimafijska enota se je pripravljala na srečanje z botrom Vitalejem tako, da je med ulične prodajalce, ki jih je v tistih krajih kot listja in trave, poslala svoje preoblečene ljudi. (Delo, 16. apr. 1998, NB) | Ugodno je tudi to, da je kengurujev v Avstraliji kot listja in trave – po neuradnih ocenah jih po avstralskih širjavah skaklja kakih 58 milijonov. (Delo, 28. maja 2002, NB)

♦ Primera *kot listja in trave* temelji na zelo nazorni predstavi, da je v naravi listja in trave zelo veliko in sta tako postali prisposoba za veliko količino, množino. Po enaki predstavi o listju je nastal hr., srb. *ima čega kao na gori lista*.

literatúra

pogrošna literatúra /slabš.; pren./ *cenena, malo-vredna literatúra*; prim. **zakotna literatúra**

Ne odlagajte otrok pred televizorjem, saj se bodo razvili v slabe televizijske gledalce. Ne potiskajte jim v roke pogrošne literature in ne dovolite, da se jim bo vsiljevala sama, kajti njihov duh se bo izcimil v bog-ve-kakšnega. (Delo, 30. mar. 2000, NB) | Pred desetimi leti so začeli tako rekoč iz nič, danes pa se lahko pohvalijo, da so izdali že 130 knjig, 19 cedejev in 12 zvočnih knjig. Lada Zei je poudarila, da sta dosežka založbe dva: da nikoli ni izdajala pogrošne literature in da so se njene knjige vedno dobro prodajale. Založba ima tudi svoj festival, knjižni klub, literarno kavarno ter svoje hišne avtorje. (Delo, 18. okt. 2007, NB)

♦ Izraz *pogrošna literatúra* (tudi *pogrošen roman*) temelji na sestavini *pogrošen* v pomenu slabš. 'cenen, malovreden'. Nastala je po besedni zvezi **ki je (stane) po (en) groš*. V zvezi s tem je še frazem *ne biti vreden niti počenega groša* v pomenu 'ničvreden'. Sestavini *pogrošen* ustreza

češ. *šestákový*, ki je izpeljan iz besede *šesták* 'avstrijski kovanec za 10 krajcarjev', prav tako nem. *Groschenromane*.

© angl. *pulp fiction*; češ. *šestáková literatura*; fr. *littérature de gare*; nem. *Groschenromane*.

šund literatúra /slabš.; prid. zv./ *literatura brez umetniške vrednosti*; prim. **pogrošna literatura**

Čeprav so razmere danes precej drugačne, je že pariška konferenca opozorila, da je predvsem v nekdanjih socialističnih državah položaj avtorjev in založb izredno težaven. Ko je država prenehala podpirati leposlovje ali je podporo radikalno omejila, s tem pa so mnoge začele tiskati predvsem šund literaturo. (Delo, 1. jun. 2000, NB) | O šundu vas sprašujem zato, ker ste Društvu hrvatskih književnikov predlagali, da se poveča davek na šund literaturo. Kje je torej po vašem meja med »visoko« literaturo in »šund« literaturo in kam potem spadajo vaši romani? (Delo, 22. sep. 2001, NB) | Če bodo knjižnično nadomestilo dobivali avtorji individualno, bodo tudi tuj avtorji kaj kmalu izsilili zase pravico do nadomestila. Ker poznamo bralno kulturo Slovencev, ki si večinoma izposojajo tujo šund literaturo, bo večina knjižničnega nadomestila odšla v tujino, slovenski pisatelji pa bodo pobirali drobtine. (Delo, 21. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *šund literatura* pomensko temelji na pomenu sestavine *šund*: nav. slabš. 'delo brez umetniške vrednosti'. Nekoliko širši pomen ima nem. zaničevalno *Schmutz und Schund* 'manjvredne duševne, umske stvaritve, ki imajo slab vpliv'.

© angl. *pulp fiction*; češ. *pokoutní literatura*; fr. *littérature de gare*; nem. *Schundliteratur*.

líti

líti kakor iz škáfa, gl. **škaf**.

líti kakor iz vědra, gl. **vedro**.

líti kot iz škáfa, gl. **škaf**.

lízati

kúzla začne lízati kóga, gl. **kuzla**.

ljubézenski

ljubézenski trikótnik, gl. **trikotnik**.

ljubljánski

ljubljánska srájca, gl. **srajca**.

ločen

ločen od míze in póstelje, gl. **miza**.

ločeváti

ločeváti zrna od plevéla, gl. **zrno**.

ločítev

ločítev od míze in póstelje /pravn.; pren./ *zakonska zveza, v kateri zakonca ne živita v zakonski skupnosti*

»Zato sem sklenil, da bi ti predlagal ločítev!« »Kakšno?« skoči gospa Ana z besedo in s telesom naenkrat pokonci. Ščetinar oprime sivo brado, prične jo nečloveško sukati, stiskati in zavijati, nekaj kislega se mu razpreza po obrazu, usta zategne navzdol, kima z glavo in pojasni: »Od mize in postelje!« (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | »Zaradi problemov, ki sva jih imela med seboj, Sandra v Sevilli ni dosegla tistega, kar je bila že tedaj zmožna,« je odkrit Lange. Po ločitvi od »mize in postelje« se je njun odnos skrčil na trening, kar sploh ni bilo lahko, zlasti za Langeja: »Ona me je pustila,« ne skriva. (Delo, 2. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *ločen od mize in postelje*.

© fr. *séparation de corps et de biens*.

ločiti

ločiti pléve od zrna, gl. **pleva**.

ločiti pléve od zrnja, gl. **pleva**.

ločiti plevél od zrnja, gl. **plevel**.

ločiti zrnje od plév, gl. **zrnje**.

ločiti zrnje od plevéla, gl. **zrnje**.

ločiti zrno od plév, gl. **zrno**.

ločiti zrno od plevéla, gl. **zrno**.

loj

godíti se kómu kot črvu v lóju, gl. **črv**.

íti kakor po lóju /ekspr.; primera/ *iti gladko, uspešno*; sop.: **íti kot po maslu**; **íti kakor po olju**; **íti kot namazano**

Prvo dejanje je šlo kakor po loju. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 93) | Spet je privzel življenjski način svojih prvih treh tednov ... in že od prvega dne je šlo kakor po loju. (T. Mann – J. Gradišnik, Čarobna gora I, 1959, 232) | Razsanil ga je lep nemir, ki je bil spričo občutka, da je zdaj končno našel mir. Čudil se je, da je šlo kakor po loju. Samo spomniti se je bilo treba, se odločiti – pa je imel že celo hišo. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Mercator je bil od nekdanj torišče menedžerskih in političnih interesov, razklan je bil med voljo uprave in zahtevami lastnikov ali med dvoje najmočnejših lastniških polov, zato so bile skupščine temu ustrezno razburljive. Zdaj pa kot po loju: nov nadzorni svet. (Delo, 21. 7. 2009, NB) | Francè je le očeta izpulil izmed mož in mu povedal, kaj sta s Tončko govorila in kaj mu je velela. »Mladina dandanes živi res hitro,« se je mož zadovoljno smehljajl; »samo migne, pa že misli, da mora vse steči kakor po loju.« (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB)

◆ Primera *iti kakor po loju* z različico *steči kakor po loju* temelji na predstavi o lahkem gibanju,

drsenju po namaščeni podlagi, kar se prenaša na lahkotnost, uspešnost poteka človeških dejanj.

◎ *bolg. vārvi kato po maslo nešto; češ. jde něco jako po másle; hr. ići kao po loju; teći kao po loju; mak. odi nešto kako po loj; pol. idzie jak po masle coś; rus. iditi kak po maslu; idět kak po maslu čto; slš. ide ako po masle čo; ukr. ide jak po maslu ščo; ide jak na mazi ščo.*

stěči kàkor po lóju, gl. *iti kakor po loju*.

lók

biti napét kot lók /ekspr.; primera/ *biti zelo napet*

Pred igrami leta 2000 sem bil napet kot lok. V sebi sem nosil strašno velik pritisk, ki ga zdaj sploh ne občutim. (Delo, 5. jul. 2004, NB) | Žbogar je bil na vse pripravljen. Čeprav je bil napet kot lok, je brzdal živce in ohranjal popolno koncentracijo. Na regatnem polju se je marsikaj dogajalo, njegovi pozornosti pa ni ušlo prav nič ... (Delo, 23. avg. 2004, NB) | Rada delam slikanice, kjer število slik ni preveliko in kjer lahko gradim likovno napetost kot lok od začetka do konca. Vsaka slika je samostojna, hkrati pa je kot pri kolažu del celote. (Delo, 19. dec. 1998, NB)

◆ Primera *biti napet kot lok* temelji na dejstvu, da je lok že sam po sebi prvotno orožje, ki ga je pri vsakokratni uporabi treba napeti.

izogibati se kómu/čému v velikém lóku, gl. v *velikem loku*.

izogníti se kómu/čému v velikém lóku, gl. v *velikem loku*.

napénjati lók /ekspr.; pren., tudi **prenapenjati/ pretiravati, iti v skrajnost**

V tej državi v resnici včasih zaradi javnega interesa naredimo kaj, kar iz perspektive posameznika v resnici najbrž ni najbolj pravilno. Spomnite se, da ko smo razpravljali o cestnem obroču, o avtocestah, je kar nekaj primerov bilo tistih ljudi, ki so zaradi javnega interesa, zato tudi, ker so napenjali lok pri pogajanjih z Darsom, jim je sodišče skozi dolgotrajni postopek poseglo v njihovo privatno lastnino in jih razlastnilo nekega zemljišča, čez katerega je šla ta avtocesta. (Državni zbor RS: 2. redna seja 31. 01. 2001, NB)

◆ Gl. *prenapeti lok*.

ne napénjati lóka /ekspr.; pren., nikal./ *ne pretiravati, ne iti v skrajnost*

Opomnil ga je, naj bo strog, a naj pazi, da ne bo razburjal ljudi. Povedal je, da mu je pritožba tlačanov v enem oziru dobro došla: s prisego bo lahko pričal pred stanovi, da Tolminci dejansko niso uporni, če ne plačujejo Gorici davka na meso, ker so res od sile ubogi in ne gre napenjati loka do skrajnosti. (I. Pregelj, Tolminci, NB) | Kolegice in kolegi! Seveda ne želim napenjati loka pri tem amandmaju. Rešpektiram tudi mnenje sekretariata za zakonodajo, ki je opozoril na spornost tega amandmaja, pa tudi tistih amandmajev, ki so bili vloženi k 5. členu tega zakona. (Državni zbor RS: 43. izredna seja

21. 1. 2000, NB) | Opomnil ga je, naj bo strog, a naj pazi, da ne bo razburjal ljudi. Povedal je, da mu je pritožba tlačanov v enem oziru dobro došla: s prisego bo lahko pričal pred stanovi, da Tolminci dejansko niso uporni, če ne plačujejo Gorici davka na meso, ker so res od sile ubogi in ne gre napenjati loka do skrajnosti. (Ivan Pregelj, Tolminci, NB)

◆ Gl. *prenapeti lok*.

obíti kóga/kàj v velikém lóku, gl. v *velikem loku*.
ógniti se kóga/česa v velikém lóku, gl. v *velikem loku*.

prenapénjati lók, gl. *prenapeti lok*.

prenapét lók, gl. *prenapeti lok*.

prenapéti lók /ekspr.; pren., nedov. **prenapenjati/ pretirati, iti v skrajnost**; prim. **Prenapeti lok rad počí** (Ljudski pregovori, NB)

Sociobiologi so pogosto poskušali prenapeti lok, ko so iz Darwinove selekcije sklepali direktno na pravila kulture. Očitno je premalo znano o tem, kako pravila, ki so zapisana v gene, učinkujejo v civilizaciji. (Delo, 14. nov. 1998, NB) | Čustveno nabiti val izbrisanih in afer, ki je v prvi polovici leta dajal zagon desnici, se je v glavnem izčrpal. Janša, ki je vso to ofenzivo vodil, je pri enem in drugem verjetno prenapel lok in do konca izčrpal možnosti emocionalnega angažiranja volivcev ... (Delo, 6. jul. 2004, NB) | Evropsko unijo po dogovoru o financiranju širitve čakajo težka pogajanja s kandidatki. Danski ministrski predsednik in predsedujoči v Uniji Rasmussen je po sestanku premierov in predsednikov držav kandidat in sedanjih članic Unije že opozoril, da bi bilo zelo nevarno prenapenjati lok. (Delo, 30. okt. 2002, NB) | »Čas je pomembna vrednota v življenju,« pravi Andrej Škafar, »a se tega premalo zavedamo in se ne znamo ustaviti.« Sam je prenapeti lok vsakdanje naglice pred nekaj leti pretrgal, pustil službo in začel živeti drugače. (Delo, 1. okt. 1998, NB)

◆ Pomen frazema *prenapeti lok* je tesno povezan z rekom *Prenapeti lok rad počí*. Ta ponazarja dejstvo, da *lok* kot nekdanje strelno orožje (dandanes športni rekvizit) počí, če ga preveč napnemo. Glagolska zveza *prenapeti lok* se preneseno uporablja za izražanje pretiravanja, zahajanja v skrajnost, pridevniška zveza *prenapeti lok* pa, kot kaže zadnji navedek, v pomenu 'pretiravanje, skrajnost'.

◎ fr. *passer la mesure; aller trop loin*; nem. *den Bogen überspannen*.

v velikém lóku /ekspr.; prisl. zv., tudi pren./ *na daleč*,

v varni razdalji; sop.: **v velikém krogu**

Od preskakovanja zajtrka do racionaliziranja, zakaj lahko pojedete še četrti kos pice, smo za vas izbrali 50 napak pri hujšanju, ki jih pozorno preberite in se jim skušajte izogibati v velikem loku, če želite urediti svoje prehranjevanje in shujšati. (Viva, avg. 2003, NB) | Je pač tako, da imajo ljudje z bolj kosmato vestjo svojevrsten sedmi čut in že na daleč »zavohajo« policista. Sploh pa se raje v velikem loku izogonejo vsakomur, ki bi utegnil biti te-

sneje povezan z varuhi reda in miru, če so seveda sami. (Delo, 3. jul. 1999, NB) | To bo tekma, ki se je bodo igralci športne napovedi – razen akterjev samih? – v velikem loku izognili, kajti vse je povsem nepredvidljivo. (Delo, 12. apr. 2003, NB) | »Saj veste, podjetniki se običajno v velikem loku izogibajo kriznim območjem,« je za Delo povedal dr. Vladimir Gligorov, eden od avtorjev poročila in strokovnjak za balkanska gospodarstva na WIIW. (Delo, 14. jul. 2000, NB) | Kdaj že, je pomislil, kdaj že me je bilo nazadnje strah? Odtaval je okrog hiše in temna senca se mu je v velikem loku ognila. (D. Jančar, Galjot, NB) | O, imel je zelo tenak nos, kar se tiče umazanije in smradu. Z Zamorko in otroki sploh ni govoril, pa tudi brata je najraje obšel v velikem loku. (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Policaj, ki je včasih na široko postaval na vogalu in bingljal s svojo palico, se mu je zdel dvakrat širši kot sicer. Razlezel se je čez ves pločnik, in ko ga je Gregor Gradnik v velikem loku obšel, se mu je zdelo, da med prežvekovanjem gleda za njim. (D. Jančar, Posmehljivo poželenje, NB)

© nem. *einen [großen] Bogen um jmdn. machen; einen [weiten] Bogen um jmdn. machen.*

lomíti

kópja se lómijo, gl. **kopje**.

lomíti kópja za kóga/kaj, gl. **kopje**.

síla kóla lómi, gl. **síla**.

lón

délati za bôžji lón, gl. **za božji lon**.

za bôžji lón /star.; pren.; prisl. zv./ *zastonj, brezplačno*; sop.: **za božje plačilo**; **za boglonaj**

Med zaposlenimi je približno 1100 duhovnikov, preostali so posvetni nameščenci. Osebe, zaposlene pri Svetem sedežu, ne dela za »božji lon«, a s plačami, ki jih prejema, ni še nihče obogatel. (Delo, 15. apr. 2005, NB) | Rad je imel tudi ljudsko pesem o Mariji z Ogrskega, ki potopi brodnika, ker je noče peljati za božji lon, za nebeški tron, pač pa za rumene tolarje, za bele zeksarje. Takšna Marija mu je bila všeč, zdelo se mu je, da jo razume. (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Kdo vas je rodil in redil, če ne jaz? Vse za božji lon! Zdaj pa bi še hodili po meni, še pljuvali name! (Ivan Cankar, Purgar, Politični članki in satire, NB)

◆ Frazem *za božji lon* je verjetno prevzet po nemških frazemih *um [einen] Gotteslohn* (zastar.) in *etwas um Gottes Lohn tun* (vznes.), o čemer priča tudi sprejeta sestavina *lon* star. 'plačilo, plača'. Sestavina *lon* se v sopomenki zamenja s sestavino *plačilo*: *božje plačilo*. Oba frazema se kot prislovni zvezi povezujeta z različnimi glagoli, kot so *delati*, *narediti*, *storiti*, *peljati*. Sestavini *božji lon* in *božje plačilo* pa sta po nastanku blizu medmetnim izrazom, s katerimi se v zahvalu vključuje *bog*: *boglonaj*, *bogdaj*, *bog vam povrni*, *hvala bogu* itd.

Pri tem je v sopomenski prislovni zvezi *za boglonaj* sestavina *boglonaj* zložena iz sestavini *lon* istokorenskega velelnika *lonaj* starinskega glagola *lonati* 'dati plačilo, plačati'.

lónček

prístáviti svój lónček /ekspr.; pren./

1. pri čem tudi zase poiskati korist; sop.: **prístáviti svoj piskrček**

Jaz sem hotela dobiti nazaj samo Alda, ti pa svoje konje. Zdaj imamo nekaj mrtvih in še arheologi so pristavili svoj lonček. (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB) | Želel se je le izkazati pred prijatelji iz Računalniškega kluba Silicijeve doline. Na idejo, da bi izdelovali Apple I za prodajo, je prišel Wozniakov prijatelj, Steve Jobs, ki je tudi hotel pristaviti svoj lonček, ni pa imel Wozniakovih tehničnih sposobnosti. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Starši so ob 13.000 tolarjev, kolikor jih v povprečju porabijo za izposojo učbenika v šoli, pa še ob denar za nakup delovnih zvezkov in manjkajočih učbenikov. Tu pa svoj lonček pristavijo založniki, ki jih zato učbeniški skladi ne motijo pretirano. (Delo, 29. avg. 2003, NB)

2. pridružiti se čemu, kar je v danem položaju najbolj koristno

Kljub prepričljivi zmagi Kranjčanov na mariborskih tribunah po uvodnem derbiju vaterpolskega DP ni bilo razočaranih. Šlo je namreč za že kar vrhunsko tekmo, ki so ji svoj lonček pristavili tudi glasni gledalci. (Delo, 6. nov. 2000, NB) | Bolj zadovoljni kot navijači Colorada so bili tokrat v Pittsburghu, saj vodilnemu asu Jaromiru Jagru poškodba ni pustila posledic: z lepim golom, 15. njegovim v tej sezoni, je tradicionalno pristavil svoj lonček k zmagi Pingvinov nad Torontom. (Delo, 25. nov. 1999, NB)

◆ Gl. *prístáviti svoj lonček*.

lónec

dáti v èn lónec, gl. *metati kaj v isti lonec*.

glédanje [kómu] v lónec, gl. *gledanje*.

glédati kómu v lónec /ekspr.; pren./ *radovedno, vsiljivo zanimati se za zasebno življenje koga*

Nekateri bi bili sami po sebi mali balkanski kmetje, ki drug drugemu merijo rep in gledajo v lonec, kaj se kuha. Ponekod to počenjajo tudi zdaj, vendar marsičesa ne morejo speljati, ker je od zgoraj ukazano: Tovariši, bodimo gospodje ... (Marjan Rožanc, Svoboda in narod, Dnevniški zapiski, NB) | Predsednik Zelenih Obale Žare Lipušček pa je še dejal: »Bistvo vsega je v tem, da javni delavec ni navaden človek. Mora se zavedati, da veljajo za javne delavce strožja merila, da je treba polagati račune, da ti ljudje gledajo v lonec, ker imaš veliko možnosti, da zlorabiš zaupanje volivcev.« (Delo, 26. jan. 2001, NB) | Potem sta ne čisto enakopravna velikana odšla, mi pa smo ostali, kjer smo zmeraj bili in bomo za vekomaj ostali, če ne bomo prej izumrli, ker

delamo premalo otrok. Pomembni smo in uspešni, ampak majhni, vsi se poznamo in drug drugemu gledamo v lonec. (Delo, 21. jun. 2001, NB) | Nikoli ne bo škodoval drugim ljudem z jezikom in nikoli ne bo gledal sosedom v lonec ali v posteljo. (B. Zupančič, Plat zvona, 1970, 298)

◆ Frazem *gledati komu v lonec* temelji na dejstvu, da lahko po tem, kaj kdo kuha v loncu ali kaj jé, sklepamo, kakšen je njegov materialni položaj. Tako gledanje, tj. radovedno, vsiljivo zanimanje za življenje in posle koga, je na splošno ocenjeno kot nesprejemljivo.

◎ češ. *koukat komu do hrnce; dívat se komu do hrnce; nahlízet do cizích hrnců; koukat komu pod pokličku*; hr., srb. *zavirivati u tuđi lonac; zavirivati u tuđe lonce; zavirivati u svačiji lonac*; nem. *jmdm. in den Topf gucken; seine Nase in alle Töpfe stecken*; rus. *sovát' [svoj] nos v č'i dela; sovát'sja v č'i dela*.

kàkor ubít lônec, gl. *kot počen lonec*.

kot počén lônec /ekspr.; primera, tudi **ubit/ nerazločen, skrhan** (o glasu)

»To je cirkus, ali ne?« Njegov glas je zvenel kot počen lonec, oči pa so se megleno odzivale na dogodke. »Šel bom domov, utrujen sem in boli me glava,« je še rekel. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Glas pa kakor ubit lonec. Kakšen pridigar bo to neki. (Ivan Pregelj, ID VII, To je moje ceste pesem, 1970, 115)

◆ Primera *kot počen lonec* temelji na slušnem vtisu, ki ga dobimo, če udarjamo po počenem loncu.

lônec na hrbtu nosítí /star.; pren./ *nekdanja kazen za otroke, ki so v nemških šolah govorili slovensko* ... ko smo še paglavci tukaj hodili v šolo, slovenski meniti se pa smeli nismo, ti nikoli nisi zató lonca na hrbtu nosil, ker si raji molčal, kadar nisi vedel po nemški odgovoriti. (F. Levstik, Deseti brat, 1863, 134)

◆ Frazem *lonec na hrbtu nositi* omenja pri iztočnici *lonec* J. Glonar (SSJ, 198) z razlago: nekdanj kazen za otroke, ki so v nemških šolah slovensko govorili.

metáti káj v ísti lônec /ekspr.; pren., tudi v en, dov. **zmetati/ ne upoštevati razlik med stvarmi, problemi**; sop.: **metati vse v isti koš**

»Poglejte,« je vzkipek visoki brkati možak, ki je iz kombija nosil zabojčke s korenjem. »Gospodarska sistema sta tako različna, prav tako plače in stroški proizvodnje, da tega ne bi smeli metati v isti lonec.« (Delo, 30. apr. 2004, NB) | Vsak veliki avtor si namreč zasluži spoštovanje, da se ga spomnijo s presekom kariere. Vendar je treba biti previden in ne vseh začimb tlačiti v isti lonec. Včasih bi bilo dobro vprašati poslušalce (generacije) ali pa glasbenike, ki jih je navdihoval. (Delo, 22. jan. 2005, NB) | Pri tem me sicer ne moti, če se je novinar tokrat zmotil, moti me, da si novinar drzne podajati izmišljene, netočne in mestoma tudi lažne informacije na

zelo nizkoten način, kar je v nasprotju s kodeksom novinarke etike. Vaši nizkotni nameni se nadaljujejo tudi v naslednji številki Mladine, saj mečete v en lonec kar vse, ki so kakor koli povezani s »PAPALO«. Odnosa nima niti do gostov, ki so v našem lokalu že jedli, niti do bralcev in bralk, niti do ljudi, ki z ljubeznijo pripravljajo hrano ... (Mladina 2007, št. 12, NB) | Ni zmetati vsega v en lonec. (V 1922, 117) | V teh mestih sem bil v času, ko so bila kulturna prestolnica Evrope, vsaj nekaj dni, omenjam pa samo majhna mesta, ki so prišla na vrsto, ko so izčrpali kot kulturne prestolnice Evrope vsa glavna mesta držav, ki so se prijavila na ta razpis. Vsa ta mesta so izpolnila pogoje predvsem tako, da so projekt vsebinsko zastavili kot proces razvoja, v katerega je bila vključena kulturna produkcija, infrastruktura in seveda vse druge razvojne komponente mesta, ki sodijo v kulturno podobo mesta v najširšem smislu, ne pa da bi določili pomembne in manj pomembne lokacije in točke kulturnih dejavnosti, jih sešteli in dali v en lonec, ki se mu reče program šestih mest. (Mladina 2007, št. 20, NB)

◎ češ. *házet všechno do jedného hrnce*; hr., srb. *bacati sve u jedan lonac; baciti sve u jedan lonac; trpati sve u jedan lonac*; nem. *alles in einen Topf werfen*; rus. *valít' vsě v odnu kuču; merit' vsě odnoj merkoj*.

metáti [vsě] v èn lônec, gl. *metati kaj v isti lonec*.

ne iméti česa dáti v lônec /ekspr.; pren., tudi **kaj/ ne imeti živeža ne denarja za hrano**

Z bedno pokojnino, katere polovico je prejela šele za januar, ne more plačati niti stroškov za stanovanje. Sin in snaha z majhnim otrokom sta brezposelna in dobesedno nimajo česa dati v lonec. (Delo, 23. mar. 2000, NB) | Ob tem Rebolja, sicer profesorja na mariborski gradbeni fakulteti, veseli, da so nekateri sodelavci Marša še nekaj časa pripravljeni delati brezplačno, kar je po svoje sicer hvale vredno, a po drugi strani lahko njihov idealizem kaj hitro izpuhti. Še zlasti, če bodo spoznali, da nimajo česa dati v lonec ali pa jim bo na vrata trkal delavec elektra, ki jim bo zaradi neplačanih računov vsak hip odklopil električni kabel. (Delo, 28. feb. 2007, NB) | Še največ bi lahko storili z oblikovanjem občinskega programa razvoja, da bi se mladi lahko izučili za poklic, dobili delo. Sekretar območne organizacije ZSSS Anton Stražišar ugotavlja, da se ne konča vse pri spoznanju o tem, da nimaš kaj dati v lonec. (Delo, 29. jun. 1998, NB) | Pa jih ni tako malo. Res pa je, da so ti ljudje dobri državljani Republike Slovenije, da ne organizirajo javnih protestov, da se ne odločajo za gladovne stavke, čeprav dostikrat nimajo kaj dati v lonec. (Državni zbor RS: 8. redna seja 14. 07. 2005, NB)

ne iméti káj dáti v lônec, gl. *ne imeti česa dati v lonec*.

prístávítí svóji lônec /ekspr.; pren./ *pri čem tudi zase poiskati korist*; sop.: **pristaviti svoj piskrček** »Sedaj si ti na vrsti, žalostni Miha! Pristavi svoj lonec k ognju in razkrij se nam kakor zakonski mož, o kate-

rem se že tako pripoveduje to in óno.« »Ne branim se, ne branim se,« odreže se Miha, »a napačna je misel, da bi bil pri vas na preji in da bi ob tem ostalo suho moje grlo«. (Ivan Tavčar, V Zali, NB) | Ker pogosto bentim nad vetrom, naj ga omenim tudi tokrat. Občasno je vseeno mogel pristaviti svoj lonec, ampak zgleda je v zadnjih dveh tednih izčrpal svoje bistvo in se je včeraj kazal le kot bleda senca samega sebe in je v kombinaciji s pravo temperaturo postal celo prijetna sapica. (Google, Igor Papotnik, Šoderplac: Zakaj tja gor, 16. jun. 2010) | Pa da še sam pristavim svoj lonec: Čedo, se bom dotaknil tvojega citata iz oddaje na RTV. Turk je govoril o sporazumu med Slo in Cro ... (Google, nogomania.com, Pugo 1, 07. 05. 08) | No, da še jaz malo pristavim svoj lonec. Poznam nekoga, ki ima privat servis za TV-je, stolpe, zvočnike, ... in lahko rečem, da model obvlada zadeve, on pa pravi, da je Sony zakon. (Google, forum bmwslo.com, 5. 12. 2009)

◆ Frazem *pristaviti svoj lonec*, prav tako *pristaviti svoj lonček*, je predstavo zelo nazorno povezan s kuhanjem hrane v loncu, lončku, pri čemer sestavina *pristaviti* nakazuje, da kdo skuša v loncec tudi kaj dati, preneseno na druga področja življenja pa pri čem tudi zase poiskati korist ali se pridružiti čemu, kar je v danem položaju najbolj koristno. Na podobni predstavi v zvezi s hrano je nastal npr. pomensko ustrezen poljski frazem *upiec własną pieczeń przy czyimś ogniu*. Sicer pa v drugih jezikih ni pomensko ustreznih frazemov z enako besedno sestavo.

Frazem *pristaviti svoj lonec* med starejšimi slovarji omenja J. Glonar (SSJ, 198) v obliki *svoj lonec pristaviti*: tudi zase iskati dobička.

talilni lõnec /publ.; pren./ *to, v čemer se kdo, kaj staplja, predela, prilagodi*

S tem ko je odrešitveni in razrešitveni načrt ta brbotajoči lonec pokrtil, je vanj spravil tudi vso tisto količino napetosti in zla, ki ga ti kompleksi nosijo s seboj. Čudežni talilni lonec človeških problemov ni uspel zvariti čudežnega zvarka. Eksplodiral je in brozge je do kolen. (Drago Jančar, Poročilo iz devete dežele – privid ali resničnost, NB) | Dokler izraz Gesamtkunstwerk (ali »celostno umetniško delo«) pomeni, da je integracija nekakšna zmešnjava, dokler velja, da naj bi se umetnosti »stapljale«, bodo vse njegove prvine enako degradirane; vsaka od njih bo delovala kot zgolj »hranilo« preostalih. Proces zlivanja se razširi na gledalca, ki je tudi vržen v ta talilni lonec, zaradi česar postane pasiven (trpeč) del totalnega umetniškega dela. Proti takšnemu čarovništvu se je seveda treba boriti. (Emil Hrvatina, ur., Teorije sodobnega plesa, Maske, NB) | Včasih je komunikacija Slovencev segla do Dunaja in Münchna, danes meja ni več. Tudi projekt združene Evrope je lahko nekakšen talilni lonec, ki bo morda odpravil multikulturalnost, lokalne specifikke in kolektivni narodov spomin, obenem pa bo lahko vzpostavil novo identiteto na drugih, morda kakovostnejših izhodiščih, čeprav je

težko napovedovati, kaj se bo zgodilo. (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Veliko bližji je Stooogesom, Quincyju Jonesu, Herbieju Hancocku ali Public Image Limited. Kar hkrati pomeni, da je njegova glasba velik talilni lonec, v katerem se srečujejo pank energija, svoboda jazza in blodnje psihadelije šestdesetih. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Spoštovani g. Korošec: jezik vsakega naroda je eden od bistvenih dejavnikov njegove identitete, ki bi jo Slovenci radi ohranili tudi v Evropski zvezi, ki noče postati talilni lonec narodov kot ZDA, kjer pa tudi posamezni narodi skrbijo za ohranitev svojega jezika in kulture. (Delo, 12. apr. 2001, NB) | Nobena politika tudi ni dala dobrih rezultatov. Denimo v petdesetih letih so jih skušali iz rezervatov preseliti v mesta, kjer naj bi jih »prekuhal« znameniti ameriški talilni lonec. V šestdesetih so to nehali početi in nova generacija indijanskih voditeljev je pod vplivom rastočega nacionalizma v tretjem svetu na sodiščih začela pridobivati izgubljeno plemensko zemljo oziroma jo poskušala trajno zaščititi pred grabežljivimi politikami in korporacijami. (Delo, 7. dec. 2001, NB) | Temeljno bogastvo je prav različnost kultur, jezikov, tradicij, ki se med seboj prepletajo, dopolnjujejo in bogatijo. V tem se Evropa drastično razlikuje od Amerike, kjer že od njene ustanovitve neusmiljeno deluje »talilni lonec«. In v tem je tudi naša prednost. (Delo, 16. apr. 2002, NB) | Vstop v EU to identiteto hkrati ogroža in varuje. Srk velikih držav bo postal močnejši, toda Unija ni ameriški talilni lonec, ampak »Evropa domovin«, ki svoje člane do neke mere varuje pred trdim liberalizmom in pretresi nadnacionalne globalizacije. (Delo, 18. okt. 2003, NB)

◆ V zvezi z nastankom izraza *talilni lonec* je naslednji navedek: Če je ameriški *Melting pot* (*talilni lonec*) katero nacionalno sestavino zares uspešno talil, potem so bili to Slovenci. Ta znameniti ameriški termin se je rodil iz naslova drame *The Melting Pot*, ki so jo prvič igrali na Broadwayu leta 1908 in jo je napisal židovski pisatelj Israel Zangwill. (Drago Jančar, Slovenski eksil, NB)

tláčiti kaj v ísti lõnec, gl. *metati kaj v isti loncec*.

lõpiti

bés te lõpi, gl. *bes*.

lotévati se

lotévati se čésa z lévo rôko, gl. *roka*.

lotítí se

lotítí se čésa na právem kõncu, gl. *konec*.

lotítí se čésa z lévo rôko, gl. *roka*.

lõv

lõv na čarõvnice /publ.; pren./ *fanatično preganjanje nasprotné ideologije in njenih pristašev*
Očiščevati sebe samega ni lahko in redki so tisti, ki

imajo to radi. Poleg tega pa bo zavzemanje za »občasná čiščenja« mnoge spomnilo na »lov na čarovnice« ali redne »čistke« v enostrankarskih sistemih. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | »Lov na čarovnice« je nekaj svojevoljnega in je prav tako v nasprotju z vladavino zakonov. Takšen lov ne spoštuje pravne procedure, marveč z njim le odstranjujejo sovražnike. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Vse gre kot po maslu, saj so ZDA po zlomu Sovjetske zveze naposled dobile, kar so pogrešale: sovražnika. Pod nalepko terorizem se skriva radikalni islamizem, ki ga je treba iztrebiti, ameriška gorečnost pa pri tem že spominja na McCarthyjev lov na čarovnice. (Delo, 26. okt. 2001, NB) | Hajka proti ministru je neupravičena, čas lova na čarovnice je že zdavnaj minil in vsem okoljskim težavam ne more biti ime Janez Kopač. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | Stavke ne bo. Proti medijskemu lovu na čarovnice bomo protestirali čim bolj odgovorno in zrelo. (Delo, 14. okt. 1998, NB) | Izraz makartizem pa je postal sinonim za »lov na čarovnice«, ki je v Združenih državah Amerike trajal od 1950 do 1954. (Delo, 13. nov. 1999, NB)

◆ Frazem *lov na čarovnice* temelji na dejstvu, da so nekoč, zlasti v srednjem veku, preganjali in sežigali čarovnice. Namen sodobnega lova na čarovnice je onemogočiti vse drugače ali naprednejše misleče pod krinko pripadnosti drugačni (tj. »pravi« ali »nepravi«) ideologiji.

◎ angl. *witch-hunt*; nem. *die Hexenverfolgung*; *Hexenjagd*; rus. *ohota na ved'm*.

lovíti

lovíti korák s kóm/čím, gl. **korak**.

lovíti slépe míši, gl. **míš**.

lovíti v kálnem, gl. **kalni**.

lôvor

lôvor in trńje, gl. *počivati na lovorikah*.

z lôvorom ověčan /ekspr.; pren./ *kot zmagovalec, zmagovit*

V Trstu je praznik, Mitja majhno božanstvo. Tržačani se znajo pokloniti z lovorom ovenčanim. Poleg jadralske zmage je padla še ena meja: med namišljenima sovražnikoma z dveh strani zaliva. (Delo 12. 10. 2009, NB) | 6. apr. 2007 – Le komu se bo uspelo zavihteti na ta tako zeleni položaj, biti ovenčan z lovorom in žeti vse splošno spoštovanje med naslova nevrednimi člani kluba? (Google, azimut.cerkno-cup.com...) | Ne boš ovenčan z lovorjem, ko boš nemočen legel v grob. Tvoje kodre bo krasil le venec rož, ki oveni kakor mladost. (Google, movie.subtitlr.com/...)

◆ Frazem *z lovorom ovenčan* izhaja iz grško-rimske klasične dobe. Tedaj so se zmagovalci vračali v Rim okrašeni z lovorovimi venci na glavi. Od leta 776 pred n. št. so bili zmagovalci na

Olimpijskih igrah ovenčani z lovorom. Lovor je bil posvečen Apolonovemu sinu Eskulapu, bogu zdravilstva.

lovoríka

dobíti lovoríko /ekspr.; pren./ *dobiti nagrado, priznanje za vrhunski rezultat, uspeh*

Še bolj rožnato se mu je pisalo v sezoni 1991/92, ko je z Estudiantesom osvojil španski pokal, se uvrstil na zaključni turnir četverice v evropski ligi in dobil lovoriko za najboljšega španskega košarkarja. (Delo, 20. sep. 1999, NB) | Za Gorazdom Štangljem, ki je pred dobrim tednom dobil lovoriko »Melinda«, se je med zmagovalce največjih dirk na svetu vpisal še drugi slovenski kolesarski as – Andrej Hauptman. (Delo, 11. sep. 2000, NB) | Razglasitev najboljšega trenerja 55. prvenstva NBA ni prinesla sreče Ricku Carlislu. Potem ko je Detroitov strateg pred drugo tekmo z Bostonom dobil lovoriko iz rok klubske legende Chucka Dalaja, so njegovi košarkarji prvič izgubili na domačem igrišču v letošnjih tekmah končnice. (Delo, 10. maja 2002, NB)

◆ Gl. *počivati na lovorikah*.

ležáti na lovorikah, gl. *počivati na lovorikah*.

osvojíti lovoríko /ekspr.; pren./ *doseči pomembno zmago*

Mateja Svet je dvakrat dobila kombinacijo – leta 1988 in 1990. Urška Hrovat je druga Slovenka, ki ji je uspel veliki met. Prestižno lovoriko je osvojila leta '94. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Nespametna izjava je drago stala enega najbolj izkušenih morskih volkov. Po osmih nastopih, v katerih je štirikrat osvojil prestižno lovoriko, je morda to pot zadnjič tekmoval na Pokalu Amerike. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | Ko so na začetku letošnje sezone na Forumu Alpinumu v Tignesu objavili, da bo podelitev globusov v milanski Scali, Špela Pretnar niti pomislila ni, da bi utegnila prav ona osvojiti lovoriko. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | Zato pa sta toliko bolj redna člana elite Panathinaikos in Barcelona. Grški prvak se je v zadnjih sedmih sezonah štirikrat uvrstil na zaključni turnir in leta 1996 v Parizu, v tretjem poskusu, tudi osvojil evropsko lovoriko s finalno zmago nad Barcelono s 67 : 66. (Delo, 17. apr. 2000, NB)

◆ Gl. *počivati na lovorikah*.

◎ češ. *sklízet vavřiny*; *získávat vavřiny*; fr. *moissonner des lauriers*; *cueillir des lauriers*; pol. *zdobywać laury*; rus. *požát' lavry*; *požinat' lavry*.

počívati na lovoríkah /ekspr.; pren., mn./ *po zmagi, uspehu popustiti v prizadevanju*

MAREK: Toda ne smemo si dovoliti, da bi počivali na lovorikah. Danes se z nami raduje glavno mesto, jutri se mora vsa deželca. (D. Jančar, Dedalus, NB) | K temu je treba prišteti še priseljence in njihovo pripravljenost trdo delati. V Ameriki nihče ne more počivati na lovorikah, saj se zmeraj najde kdo, ki je lačen in pripravljen, da se za uspeh izgara. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | Zani-

mivo, v Franciji je kar 21 kuharjev s tremi zvezdicami, v Nemčiji pa so le trije. Vendar znanje nima meja, povrh Francija izgublja prvenstvo, ker počiva na lovorikah; zaverovana je vase, medtem ko se drugi zavedajo, da nič ne vedo. (Delo, 7. apr. 1998, NB) | Medtem ko je govorila o loncih in Tizouku in poznejših dokaznih odkritjih v bližini Kana, je začutila nekaj razburljivega pridiha. Predolgo je mirovala, predolgo je živel v preteklosti in ležala na lovorikah. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Pod njegovim vodstvom so namreč na leto izdali skoraj sto naslovov različnih publikacij, glasbena založba Helidon pa je bila prva tovrstna založba pri nas. Založba je spala na lovorikah in gospodarsko-politične spremembe pričakala nepripravljena, zato je bil prevzem logična posledica. (Delo, 16. feb. 2000, NB) | Le delati sem začela po istem kopitu kot leto prej. Nisem hotela spati na lovorikah, ampak sem poleti in celotno pripravljalo obdobje zelo trdo trenirala. Zavedam se, da od velikih uspehov ostanejo le – izkušnje. (Delo, 16. nov. 2000, NB) | Matrox je kar dolgo, nekateri so se že zbal, da predolgo, spal na lovorikah uspešnih čipov MGA in kartic Millennium, Millennium II in Mystique. (Monitor, mar. 1999, NB) | Že mogoče, da bi Nemci radi pomagali prijatelju v stiski, toda s čim mu bodo pomagali, ni jasno niti njim samim. Država, ki je med hladno vojno veljala za frontno črto, je po padcu berlinskega zidu zaspala na lovorikah, prepričana, da je nastopil čas za uživanje mirovnih dividend. (Delo, 18. sep. 2001, NB) | Pri Economistu se bojijo, da bi tisti, ki v centralnih bankah sprejemajo odločitve, zaspali na lovorikah dolgotrajnega boja proti inflaciji in spregledali njeno nasprotje, deflacijo ... (Delo, 27. feb. 1999, NB) | Z njim bodo zadovoljni zlasti tisti, ki pišejo dosti besedil in drugih podatkov, saj je Psionova tipkovnica v tem velikostnem razredu brez pravega tekmeča. Toda Psion kljub temu ne bo mogel dolgo sedeti na lovorikah, saj izdelki drugih proizvajalcev postopoma dohitavajo njegove modele. (Monitor, maj 2000, NB) | Vodja tekmovalca Dušan Žnidaršič tudi letos obljublja, da bo že tradicionalno tekmovanje zahtevno, vendar varno, ker pa organizator ne sedi na lovorikah, lahko pričakujemo, da bo že prihodnje leto prineslo še drznejšo preizkušnjo. (Delo, 11. jun. 1998, NB)

◆ Frazem *počivati na lovorikah* z različicami *ležati na lovorikah*, *sedeti na lovorikah*, *spati na lovorikah*, *zaspati na lovorikah* izhaja iz antičnega sveta, ko je bil venec iz lovorovih vej znamenje slave. V Delfih so ga dobili zmagovalci Pitijevih iger, prav tako so ga nosili zmagovalni rimski vojskovodje med njihovimi zmagoslavjnimi sprevodi. Sle. *lovorika* je knjižni izraz za *lovor* 'sredozemski grm ali drevo, katerega dišeči usnjati listi se uporabljajo kot začimba' in se tu uporablja v prenesenem pomenu 'pomemben uspeh, zmaga'. V starejših slovarjih ni tega frazema. Tako npr. Cigale I, 974, ustrežno nem. *auf seiner Lorbeeren ruhen* prevaja s sle. *zadovoljin biti z zadobljeno*

slavo. J. Glonar pa v SSSJ, 196, uporabi sestavino *lovor* preneseno v besedni zvezi *lovor in trnje* = slava in trpljenje.

◎ angl. *to rest on one's laurels*; češ. *odpočivati na vavřinech*; *spát na vavřinech*; *zústat sedět na vavřinech*; *fr. se reposer sur ses lauriers*; *s'endormir sur ses lauriers*; hr., srb. *odmarati se na lovorikama*; *počivati na lovorikama*; *spavati na lovorikama*; nem. [*sich*] *auf seinen Lorbeeren ausruhen*; pol. *spoczywać na laurach*; *spocząć na laurach*; rus. *počivat' na lavrah*; *počit' na lavrah*.

sedéti na lovorikah, gl. *počivati na lovorikah*.

spanje na lovorikah, gl. *spanje*.

spáti na lovorikah, gl. *počivati na lovorikah*.

zaspáti na lovorikah, gl. *počivati na lovorikah*.

luč

bíti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévi] /ekspr.; primera/ *biti zelo dober; izreden*

Ti si ga vredna, sama ti in nobena druga ženska na svetu. Ti si edina vedela, kaj je tak mož, ki ga je z lučjo iskati podnevi. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Ko ga spoznate, nastane med vama večna harmonija. Takšnega človeka treba iskati z lučjo. Odkritosrčen je, vrl mož in veseljak. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | In to vse zaradi te preklicane cukrene nastave! Ko je bil prej Janez tak človek, da bi mu z lučjo ne dobil para. (F. S. Finžgar, Dekla Ančka, NB) | »Kaj je ne bi rad imel!« se je oglasila teta. »Take ne najde več ne blizu ne daleč, tudi če bi jo z lučjo iskal sredi belega dne!« (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB)

◆ Gl. *iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu]*.

čákanje na zeléno luč, gl. *čakanje*.

čákáti na zeléno luč za káj /ekspr.; pren., dov. *dočakati/ čakati na odobritev, dovoljenje za kaj*

Posebne pozornosti na novomeškem štadionu bo gotovo deležna Marija Martinović-Šestak. Novopečena Slovenka, ki te dni nestrpno čaka na zeleno luč za nastop na EP, je ta čas s 14,52 m sicer šesta na evropski lestvici v troskoku, vendar pa v Novem mestu ne bo nastopila v svoji paradni disciplini. (Delo, 22. jul. 2006, NB) | Tako so končno oživel kanali političnega dialoga. Gospodarsko komuniciranje pa ni čakalo na politično zeleno luč. Trgovina med sosednjima državama se je namreč medtem povečala na 207 milijard dolarjev. (Delo, 12. apr. 2007, NB) | Očitno so državniki Unije komaj čakali na zeleno luč, kajti že v urah po salomonskem sklepu o odložitvi skrajnega roka ratifikacije nove pogodbe so v Bruslju začele deževati napovedi ustavitve postopka potrjevanja. Od sedmih držav, ki nameravajo volivce povabiti k referendumskim skrinjicam, so se za odlog že odločili na Danskem, Portugalskem, Češkem in Irskem. (Delo, 18. jun. 2005, NB) | Cigler seveda dvomi, da bo tak predlog dočakal zeleno luč v parlamentu, opozarja pa še na nekaj: na dejstvo, da je tako pomemben

dokument, kot je nacionalni kulturni program, nastajal v ozkem in zaprtem krogu določenih ljudi, brez stroke, izvajalcev in brez javnosti. (Delo, 27. okt. 2000, NB)

♦ Frazem *čakati na zeleno luč* za kaj temelji na besedni zvezi *zeleno luč*, ki v prometu označuje prosto smer vožnje, preneseno odobritev, dovoljenje za kaj. **dáti zeléno lúč za káj** /ekspr.; pren./ *odobriti, dovoliti kaj*

Vivodu so pripor nato večkrat podaljšali, po prvih informacijah pa naj bi bili Avstrijci čakali, da prvostopenjska sodba postane pravnomočno in šele nato naj bi bili dali zeleno luč za Vivodovo izročitev. (Delo 11. feb. 2000, NB) | Zdravstveni svet je le dan poprej na redni seji sklenil, da pri Pediatrični kliniki ne odstopa od svojih prejšnjih sklepov, s katerimi je dal zeleno luč strokovno-medicinskemu programu, na katerega nima pripomb. Kot je včeraj poudaril prof. Arnež, pa se svet »ograjuje od vseh polemik v zvezi s ponovno revizijom«. (Delo, 4. sep. 1999, NB) | Prvi mož Zdravilišča Laško mag. Roman Matek je po včerajšnji skupščini delničarjev povedal za Delo, da sta si največja delničarja družbe po dveh mesecih očitno premislila in dala zeleno luč za nadaljevanje naložb v razvoj laškega zdravilišča. (Delo, 1. sep. 2007, NB) | Tudi na preostalih smučiščih so večino naložb usmerili v umetno zasneževanje, končno pa se je premaknilo tudi pri povezavi Ruš z žičniško povezavo z Arehom. Po enajstih letih je slovenska vlada dala zeleno luč za projekt, ki so ga doslej blokirali naravarstveniki, vendar gre za dolgoročno investicijo, saj bi bilo treba zanjo po začetnih izračunih zagotoviti okoli deset milijonov evrov. (Dwelo, 3. nov. 2004, NB)

♦ Gl. *prižgati zeleno luč* za kaj.

dobiti zeléno lúč za káj /ekspr.; pren./ *dobiti odobritev, dovoljenje za kaj*

To je miselnost, s katero so morajo soočiti številni načrtovalci skladišč podatkov. Le od njihove sposobnosti predstavitve prednosti koncepta vodstvu je odvisno, ali bodo dobili zeleno luč za začetek projekta, ki pogosto lahko traja nekaj let. (Monitor, junij 1999, NB) | Kopačeva je od strokovnjakov dobila zeleno luč, da danes lahko začne z resnim treningom. Sama si je še v petek zelo težko predstavljala, da bi res lahko začela trenirati s polno paro. (Delo, 22. feb. 1999, NB) | Kljub nasprotovanju deželnega kneza je Dalmatin končal slovenski prevod Biblije in revizijska komisija, ki je bila ustanovljena s soglasjem deželnih stanov v Gradcu, je v dveh mesecih dala dovoljenje za tisk. Slovenski prevod Biblije je končno dobil zeleno luč. Tisk tako obsežnega dela je bilo veliko strokovno, tehnično in finančno dejanje. (Delo, 22. apr. 1998, NB) | V Federaciji BiH namenljajo največjo pozornost bližnji odločitvi mednarodne skupnosti o statusu Kosova. Če bo pokrajina dobila zeleno luč za uradno odcepitev od Srbije, kakor pričakujejo v Sarajevu, se bodo razmere v Srbiji dodatno zaostriale, napetost pa bodo zagotovo občutili tudi v BiH. (Delo, 25. jan. 2007, NB)

♦ Gl. *prižgati zeleno luč* za kaj.

dočakáti zeléno lúč za káj, gl. *čakati na zeleno luč za kaj*.

glédati káj v róžnati lúči /ekspr.; pren./ *imeti kaj za lepše, kot je v resnici*; sop.: **glédati [na kaj] skozi rožnata očala; olepševati; idealizirati**

Kot izpovedovalec te mi je ostal v spominu. Ni dvoma, da je v pesmih te slutnje njegova pesniška sugestivnost najmočnejša, čeprav ni pel samo o nji, temveč tudi o agoniji Evrope, ki se je končala z drugo svetovno vojno, in o bodočnosti sveta, ki je kljub svojemu revolucionarnarstvu ni videl v rožnati luči. (J. Vidmar, Obrazi, NB) **iméti zeléno lúč za káj** /ekspr.; pren./ *imeti odobritev, dovoljenje za kaj*

Gotovo ni nepomembno, da je Komunala direktorju, zamenjanemu konec predlanskega leta, izplačala 12 milijonov tolarjev odpravnine ter da se koplje v izgubi, ker ji občinski svet ne odobri povišati cen. Revizijsko poročilo o poslovanju in sanacijski program čakata na obravnavo in sprejem na skupščini podjetja, občinska uprava pa ima zeleno luč svetnikov, da za opravljanje komunalnih storitev poišče tudi novega partnerja. (Delo, 3. jan. 2002, NB) | »Zdravilo oziroma cepivo silgard ima urejen regulatorni status, kar pomeni, da ima zeleno luč za promet v Sloveniji in je kot tako vključeno v zdravstvene storitve. Agencija pa mora spremljati oglaševanje cepiva, za katerega zakon o zdravilih dopušča izjemno odobritev informiranja – to velja za zdravila, ki se pojavljajo v programih cepljenja, pa čeprav gre za zasebno dejavnost in samoplačništvo,« navaja Primožič. (Delo, 21. dec. 2006, NB)

♦ Gl. *prižgati zeleno luč* za kaj.

iskánje kóga/čésa z lučjó pri bélem dnévu, gl. **iskanje**.

iskáti kóga/káj z lučjó [pri bélem dnévu] /ekspr.; pren./ *zelo, vneto iskati koga/kaj*

V Kairu je trdno na oblasti avtoritarni režim Hosnija Mubaraka, v Riadu represivna fevdalna dinastija Saudov, v Kuvajtu, Katarju, emiratih in Bahreinu pa nič manj fevdalni šejki in emirji. V vseh omenjenih arabskih ameriških zaveznicah, kjer se ZDA menda trudijo z demokratizacijo, bi morali z lučjo iskati prvine demokratičnih sprememb, a bi jih le težko našli. (Delo, 7. apr. 2003, NB) | Njega poznaš, kakšen je; veš, kako te ljubi, da te nikoli ni žalil, še zmerjal nikoli ne. Išči ga z lučjo, kolikor hočeš, takega ne najdeš. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Rodnice in rodniki so tako poredki, da bi jih lahko, kot so se včasih izražali v leposlovju, iskal z lučjo pri belem dnevu. (M. Remeč, Nečista hči, NB) | Splošno znan lopov je obesil nad vhod svoje hiše napis: »Zlo naj ne stopi v ta dom!« Diogen, za katerega je znano, da je z lučjo pri belem dnevu iskal Človeka, se je začudil, ko je videl napis: »Glej no, kako pa pride gospodar v hišo?« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Danes so mi na Radiu Slovenija dali v oceno knjigo o jezikovnih koticah in jezikovni kulturi; njena avtorica je spet dvakrat ptička: Monika Kalin Golob! Kaj takega ne najdeš

zlepa, pa če iščeš z lučjo pri belem dnevu. (D. Bajt, Odčitki, NB) | ... v Nemčiji kronično primanjkuje najmanj sedemdeset do sto tisoč visoko kvalificiranih ljudi. Podjetja jih iščejo z lučjo pri belem dnevu, zaradi bežanja vrhunskih strokovnjakov v ZDA, ... pa jih v Nemčiji ni mogoče dobiti. (Delo, 15. mar. 2000, NB) | Ob tisočletni zgodovini iščemo identiteto z lučjo pri belem dnevu. Tujci nam zavidajo izredno bogastvo dediščine in se hkrati čudijo nenehnemu tarnanju nad našo majhnostjo in neprepoznavnostjo. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Vprašanje krivih in odgovornih seveda obstaja! Vendar ne tako, da bi jih bilo treba iskati z lučjo pri belem dnevu. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Pri nas pa zdaj z lučjo ob belem dnevu iščemo »definicijo«, kaj je korupcija. Hočemo biti dosledni in odkriti naši nacionalni specifičnosti ustrezno opredelitev? (Delo, 14. feb. 2002, NB) | Pretirano vpisovanje mladih v gimnazije pa seveda pomeni, da v nekaterih gospodarskih panogah pogrešajo usposobljene delavce; na primer kleparja-krovca in slikopleskarja. Te iščemo z lučjo pri belem dnevu. (Delo, 15. okt. 2002, NB) | Koroški gospodarstveniki, bolj menedžerji kot novi lastniki, z lučjo pri belem dnevu iščejo strokovnjake za svoje tovarne, podjetja, obratovalnice. (Delo, 5. nov. 2002, NB) | Oboje naj bi učencem obeh spolov in vseh starosti podajali učitelji s pravo mero strokovne ter človeške avtoritete in integritete. To pa sta lastnosti oziroma entitete, ki jih v šoli 21. stoletja starši in otroci pogosto lahko zaman iščejo z lučjo pri belem dnevu. (Viva, okt. 2003, NB)

◆ Frazem *iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu]*, posamostaljeno *iskanje koga z lučjo pri belem dnevu*, temelji na hiperboli, pretiravanju okoliščin glagolskega dejanja, ki ga izraža glagol *iskati*. Sestavina *pri belem dnevu*, ki izraža hiperbolo, pretiravanje, se lahko izpusti. Ima jo tudi ustrezní češki frazem (gl. ☉). Kot primera se obravnavani frazem pojavlja v obliki *biti tak, da ga je treba z lučjo iskati [pri belem dnevu, podnevi]*, dobi funkcijo prilastka, s čimer se spremeni tudi pomen, ki posledično izhaja iz pomena izhodiščnega frazema: 'biti zelo dober, izreden'. Sestavina *luč* je ponekod zamenjana s sestavino *sveča*. Tako je nastal pomensko soroden frazem *iskati koga/kaj s svečo* 'zelo, vneto iskati koga/kaj', ki ima paralelo npr. v poljskem *ze świecą trzeba kogoś, czegoś szukać, trudno ze świecą znaleźć* 'o kom ali čem zelo redkem'.

☉ češ. *hledet koho, co s lucernou; hledet koho, co s lucerničkou [za bílého dne]*; nem. *jmdn., etwas mit der Laterne suchen können; jmdn., etwas mit der Laterne suchen müssen*; rus. *iskat' kogo, čto dnëm s ognëm; dnëm s ognëm ne najti; dnëm s ognëm ne syskat'*; s *fonarëm ne najti; s fonarëm ne syskat'*.

luč na kôncu predôra /ekspr.; pren., tudi **tunela/ upanje na rešitev iz neugodnega, težkega položaja**
V ponedeljek je luč na koncu predora naznanilo sporočilo Severne zveze, da soglašajo z enim od štirih imen za položaj predsednika prehodne vlade. Burhanudin Rabani iz Severne zveze, ki edina od štirih bonskih pogajalskih skupin nadzoruje položaj v Afganistanu, je doslej zahteval preveč oblasti zase. (Delo, 4. dec. 2001, NB) | Ker mi ni šlo, sem hotel dober dosežek pogosto kar izsiliti, a je to krizo le še poglobilo. Iz tekme v tekmo sem postajal bolj nepotrpežljiv in na vse možne načine iskal luč na koncu predora. Prave občutke sem začel spet dobivati, ko sem se vrnil na Bisonove vezi, s katerimi sem uspešno skakal že pred leti. (Delo, 11. sep. 2006, NB) | Svet se mi je naenkrat podr. Zdaj je vse to za mano in spet vidim luč na koncu predora,« je povedal Campbell, ki je na igrah Commonwealtha, kjer sta ga spet spodbujala in mu stala ob strani življenjska sopotnica in sin, osvojil še zlato kolajno s štafeto 4x100 m. (delo, 5. avg. 2002, NB) | Kot majhno in bolj obvladljivo gospodarstvo imamo več možnosti menedžiranja sprememb kakor veliki. Podjetja imajo menedžerje, ki v nepredvidljivih razmerah dobro obvladajo kulturo poslovne improvizacije in prebivalci so vajeni zategovanja pasu, če vidijo luč na koncu predora. (Delo, 12. jul. 2003, NB) | »Ko so maoisti lani razglasili premirje, smo upali, da bo Nepal postal mirna in normalna država,« je za ameriško tiskovno agencijo AP povedal Susil Bandari, prodajalec pijač in sladkarij v Katmanduju. »Nekaj časa je bilo videti luč na koncu predora. Zdaj vidim le temo.« (Delo, 10. okt. 2007, NB) | Vse skupaj je bilo precej drugače, kot napoved zadušnice, s katero je pred tremi tedni odprl evropsko sezono. Prule naj bi končno zagledale luč na koncu predora. »Obeta se nam dolgoročen projekt, ki bo Ljubljani zagotovil vrhunski rokomet vsaj še za nekaj let. (Delo, 27. nov. 2002, NB)

◆ Frazem *luč na koncu predora*, prav tako različica *luč na koncu tunela*, izhaja iz dejstva, da se na koncu predora, tunela vedno pride na svetlo, ki ga tu predstavlja *luč*, v prenesenem pomenu 'upanje, rešitev', medtem ko sta *predor* in *tunel* prisposodbi za neugoden, težak položaj. Z dodajanjem glagolskih sestavin *videti, zagledati, ugledati* itd. so nastali frazemi, kot *videti luč na koncu predora, zagledati luč na koncu predora* itd.

luč na kôncu tunéla /ekspr.; pren./ **upanje na rešitev iz neugodnega, težkega položaja**; sop.: **luč na koncu predora**

S svojo tehniko še vedno ne znam izkoristiti teh novih smučí,« priznava Košir. Vendar pa slalomski trener Marko Jurjec trdi, da vidi luč na koncu tunela: »Vem, da je Jure nezadovoljen s svojim smučanjem, mu gre pa že na bolje, ker je deloma že začel smučati drugače. (Delo, 6. jan. 2001, NB) | Rok Perko je za spodbudo dobil nagrado 1500 evrov kot najmlajši udeleženec tekme (19

let), še bolj spodbudna pa je ugotovitev Andreja Jermana, da se mu zdi, da vendarle vidi luč na koncu tunela, v katerega sta skupaj z Gregorjem Šparovcem zašla po lanskih požarih. (Delo, 20. dec. 2004, NB) | Mednarodna skupnost si zdaj, ko je komajda umirila iraško krizo in je tudi v Bosni videti luč na koncu tunela, ne more dovoliti novega kriznega žarišča, sta med današnjim srečanjem v Bonnu poudarila ameriška državna sekretarka Madeleine Albright in nemški zunanji minister Klaus Kinkel. (Delo, 9. mar. 1998, NB) | V nadaljevanju je bilo jasno, da gostitelji ne bodo več igrali tako poletno, saj so grogirani gostje kazali vedno manj volje. Nastopila je kriza in gostje so zagledali luč na koncu tunela. (Delo, 6. jan. 2003, NB) | Maja so se mnogi spraševali, ali bodo interes zasebnega kapitalskega podjetja le zmanjševanje stroškov, odpuščanje delavcev in nato prodaja z dobičkom, tisti, ki so posel, tako kot Chryslerjev sindikalni šef Ron Gettelfinger, po dolgem premisleku pozdravili, pa upajo, da bo ameriška avtomobilska industrija zdaj vendarle zagledala luč na koncu tunela. (Delo, 20. jun. 2007, NB) | Državljska, med kadilci in nekadilci, da o onih fanatikih, ki so nehali kaditi, sploh ne govorim! Ti so najhujši, ker vedo, kako težko je opustiti kajenje, kakšno trpljenje je to, kakšna kriza, in je v to treba pahnuti še druge. Me pa veseli, da pol Kliničnega centra kadi, kar je v teh hudih časih za vse kadilce nekakšna luč na koncu tunela. (Jana 2007, št. 04, NB)

◆ Gl. *luč na koncu predora*.

pokázati se v právi lúči /nevtr.; pren./ *pokazati svoje prave lastnosti*

Samo zanos lahko prinese drugačno vrednost trenutka. Samo v preizkušnji se ljudje kalimo, samo v izjemnem trenutku se pokažemo v pravi luči. Tako je bilo tudi z našim pomladnim šolskim izletom na Veliko planino. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Poznala sta pare, ki so se z manj denarja dokopali do nepremičnine. Vse je bilo odvisno od tega, da ujameta pravi trenutek in se pokažeta v pravi luči. Zmogla bosta. (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Pričakoval sem namreč, da bom zadolžen predvsem za podajanje prvim zvezdnikom moštva. Na štartu je nekoliko zaspal, poleg tega so navzoči ob prvem ovinku videli tudi nekaj »komolčarstva« proti našemu favoritu in ta se je hitro znašel sredi dolge kolone tekmecev, medtem ko so vodilni kar pridno nabirali prednost. Toda šele tedaj se je pokazal v pravi luči naš evropski prvak. (Delo, 7. apr. 2003, NB) | Toda zdaj se še nihče ne more pokazati v pravi luči, saj smo vsi še pošteno telesno načeti in nekoliko 'zarjaveli'. (Delo, 16. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *pokazati se v pravi luči* temelji na prenesenem pomenu sestavine *luč*: s prilastkom 'izražaja, da je kdo (videti) tak, kot določa prilastek'. V tem primeru je ta prilastek sestavina *pravi*.

◎ hr., srb. *pokazati se pravom svetlu*.

prižgáti zeléno lúč za kaj /publ.; pren./ *omogočiti, dati dovoljenje*

Podobno je izjavila švicarska vlada, a hkrati zagotovila, da vztraja pri svojem zahtevku za izročitev Pinocheta, podobno kot Francija in Belgija. Če Pinochetovo letalo ne bo zapustilo Britanije v trenutku, ko mu bo notranji minister prižgal zeleno luč, pa lahko zgodba dobi še en zaplet: londonska policija namreč preučuje možnost, da bi proti generalissimu ukrepala še sama. (Delo, 19. jan. 2000, NB) | Vodstvo Krke Telekom se je sestalo z glavnima sponzorjema novomeških košarkarjev, po katerih klub nosi ime. Kot je povedal predsednik Krke Telekom Samo Plantan, sta oba generalna direktorja, Miloš Kovačič in Peter Tevž, prižgala zeleno luč za sodelovanje v evropski suproligi, kjer bo klub še naprej nosil ime Krka Telekom. (Delo, 2. jun. 2000, NB) | Pri tem upoštevajo varianto B1, ki predvideva, da bo hitra cesta zavila v predor »pod gradom«. Šele ko bo natančno jasno, kako naj bi se priključila Smedela (in Žusterna) na hitro cesto, bo mogoče prižgati zeleno luč za nadhod. (Delo, 8. avg. 2000, NB) | In končno, absolutno zoprno: je šlo pri vsem skupaj res *le* za naivno pasivnost in *le* za nenamerno neprisebnost varnostno-obveščevalne mreže? In seveda: kakšno zvezo ima to z razkritjem, da je Busheva administracija pred 11. septembrom očitno iskala pretvezo oz. moralni kontekst, ki bi ji prižgal zeleno luč za vojaško intervencijo (za napad na Irak), in z dejstvom, da pred 11. septembrom tak moralni kontekst ni obstajal? (Mladina 2004, št. 14, NB)

◆ Frazem *prižgati zeleno luč* za kaj izhaja s področja prometne signalizacije, v kateri zelena luč na semaforju pomeni dovolitev prometa v določeni smeri, preneseno prosto pot, odobritev, dovoljenje za kaj. Glagolska sestavina *prižgati* še kaže na povezavo s svetlobno prometno signalizacijo, medtem ko se pri frazemih s sestavinami *dati*, *čakati*, *dočakati*, *dobiti*, *imeti* ta povezava že zabisuje, saj sestavina *zelena luč* že nastopa v prenesenem pomenu 'prosta pot, dovoljenje za koga, kaj'.

◎ hr., srb. *dati komu, čemu, za što zeleno svetlo*; nem. *grünes Licht geben*.

uglédati lúč svetá, gl. *zagledati luč sveta*.

videti kaj v róznati lúči, gl. *gledati kaj v rožnati luči*.

videti lúč na kôncu predôra, gl. *luč na koncu predora*.

videti lúč na kôncu tunéla, gl. *luč na koncu tunela*.

zaglédati lúč na kôncu tunéla, gl. *luč na koncu tunela*.

zaglédati lúč svetá /ekspr.; pren./

1. iziti; sop.: **zagledati beli dan**

Namreč zbirka Piščal, ki bo, močno upam in si želim, kaj kmalu zagledala luč sveta, prinaša v sodobni pesniški svet, ki pa ga nočem deliti na moškega in ženskega,

pretanjen zven strune, ki hkrati trepeta s senzibiliteto telesa in duha. (Sonja Votolen, Piščal, NB) | Slovenski oblikovalci so bili večinoma nagrajani za projekte, za katere ne vemo, ali bodo kdaj zagledali luč sveta. (Delo, 6. okt. 2000, NB)

2. nastati

V sedemdesetih letih je zagledalo luč sveta poročilo z naslovom *Meje razvoja*. V njem smo brali, da je industrijska družba, usmerjena v potrošnje, neodgovorno izrabila najlaže dostopne mineralne vire sveta, ki niso obnovljivi. (Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB) | Ime novi programski opremi za tovrstne naprave bo Pocket PC Software. Projekt naj bi ugledal luč sveta do 30. junija letos ... (Delo, 13. mar. 2000, NB) | Zakon o javnih uslužbencih, ki naj bi vse skupaj spravil na pravičnejšo osnovo, naj bi po ugotovitvah poznavalcev, tako v politiki kot v sindikatih, vseeno zagledal luč sveta, in sicer jeseni, po parlamentarnih volitvah. (Delo, 15. maja 2000, NB)

3. roditi se

Ahonen, ki je luč sveta ugledal 11. maja leta 1977, je s petim 1. mestom samo potrdil končno zmago v skupnem seštevku osmih tekem za letošnje veliko nagrado. (Delo, 4. sep. 2000, NB) | Pri Svetem Roku na Kranjskem je temno, v zvoniku trepeta Katarinin angel, kajti od nje, od Katarine, ki ji je zvest, odkar je ugledala luč sveta in ji je bilo določeno, da se bo napotila za njenim sijanjem ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Za življenje te štručke bo bistvenega pomena, kje in kakšnim staršem se bo rodila. Ena proti deset možnosti ima, da ugleda luč sveta v družini, ki živi v sorazmerni blaginji, po drugi strani pa so možnosti, da se rodi v hudi revščini, kar tri proti deset. (Delo, 20. jul. 1999, NB)

© angl. *to see the light of day*; fr. *voir le jour*; hr., srb. *ugledati svijetlo dana*; *ugledati svijet*; it. *venire alla luce*; *venire al mondo*; nem. *das Tageslicht erblicken*.

lúknja

črna lúknja /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kraj, kjer kaj izginja, se čuti pomanjkanje česa; prazen prostor, luknja*

Azorsko področje je postalo nova uganka, črna luknja za ladje, ki plujejo v tem področju ... (Teleks 1981, št. 15, 38) | Danes je slabo vreme, nizek pritisk in se počutim kot črna luknja v vesolju, kjer se vsa pozitivna energija spremni v negativno in kjer se vse posesa in ničesar ne oddaja. (I. Jakša, pogovor po telefonu, marec 1980) | Občutek ima, da se bo ves pretočil v Evino notranjost. Kakor da se del njega izteka v drugo osvetje, v nasprotni prostor in čas, kakor da ga je vsrkala črna luknja ... (Miha Remec, Iksion, NB) | Instinkt ima prav, um nima pojma, sprostitve mentalnih napetosti dá odgovor na vse, treba je ubogati zakon, ki pravi, da te »luknja da, za luknjo živiš in v luknjo greš.« Stvarnost je črna lu-

knja. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Velika črna luknja se je pojavila v izdajanju teh del, ki so največkrat ostala neobjavljena ali skrita kot tipkopisi v gledaliških arhivih ... (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Območje nekdanje Jugoslavije ni več brezizhodna črna luknja, kakor je bilo pred tremi leti, čeprav njegov središčni del še vedno sestavljajo protektorati. (Delo, 15. mar. 2002, NB) | Kadar pade beseda Auschwitz, vselej najprej pomislim na Prima Levija. Beseda je težka in neznanska, njene konture so nedoločljive in jih ni mogoče zamejiti, vselej je videti kot črna luknja, ki preti, da bo pogoltnila sleherni konceptualnost in pokazala nemoč vseh zgodovinskih podatkov ... (Delo, 1. sep. 2003, NB) | Zato, ker se v Evropski uniji še marsikdo zaveda, da se južno od Kolpe in tja do grških meja na evropskem zemljevidu še vedno razteza velikanska bela lisa (Rupel ji je robato rekel »črna luknja«), ki je Slovenija sama ne more evropeizirati, regionalnim članicam EU pa tega zapletenega procesa ne bodo prepustili. (Delo, 8. okt. 2003, NB) | Spoštljivo, kot se spodobi, smo se vsak zase in vsi skupaj poslovlili od reprezentance in nekega pravljničnega obdobja. Ostala je praznina, grozovita črna luknja. In vrtinec, ki grozi, da bo posesal še tisto malo pozitivne mase, ki jo premore slovenski nogomet, in pustil nogometne zaljubljenice brez vsakršnega upanja. (Delo, 26. nov. 2003, NB)

♦ Za bolj nazorno predstavo o tem, kaj v vesolju predstavlja pojem *črna luknja*, navajam najprej naslednje zglede: Črna luknja nastane vedno takrat, ko se dogorela zvezda, ki ima še posebej veliko maso, pod pritiskom lastne težnosti sprime v zelo zgoščeno kepo materije. Pri tem zvezda prostor tako močno ukrivi, da noben elementarni delec in noben svetlobni žarek ne more uiti njene-mu temačnemu žrelu. (Delo, 19. jan. 2002, NB) | Črne luknje so, kot je rekel že Laplace, »zvezdek«, ki imajo tako močno polje gravitacije, da z njihove površine ne more uiti niti svetloba, kaj šele kakšen drugačen signal ali delec. Zaradi tega jih tudi imenujemo »črne«. Luknje pa jim rečemo zato, ker lahko snov vanje le pada, nič pa ne more priti iz njihove notranjosti v okolni svet. Okrog njih se razteza le gravitacijsko polje, ki je enako gravitacijskemu polju katerekoli mase. (A. Čadež, Naši razgledi 1977, št. 11, 280) | Medtem ko je dosedanje opazovanje komaj kaj več kot dopuščala možnost, da lahko zvezdo uniči črna luknja, pa so novi izsledki prvi neizpodbitni dokaz, da je to res. (Delo, 20. feb. 2004, NB) | V frazeologiji se *izraz črna luknja* uporablja v prenesenem pomenu za druga področja življenja, večkrat tudi kot primera.

© pol. *czarna dziura*; nem. *schwarzes Loch*.
dáti kóga v lúknjo, gl. *vtakniti koga v luknjo*.

iméti lúknjo v žépu /ekspr.; pren./ *biti brez denarja*
Mi kdo lahko pojasni vzrok za nenadno podražitev bonov? Ima kdo spet preveliko luknjo v žepu? (Delo, 9. mar. 2001, NB) | Zmikavti, od tistih čisto navadnih in pohlevnih do bolj divjih oziroma nasilnih, imajo proti koncu tedna vedno čedalje večjo luknjo v žepu in tudi zato je za vikend več tatvin, vlomov in drugih »napadov« na tujo lastnino kot med tednom. (Delo, 1. mar. 2005, NB)

◆ Frazem *imeti luknjo v žepu* je nastal po predstavi, da v luknjastem žepu ne more biti denarja. Luknja v žepu, tudi v denarnici, blagajni, je tako postala prisposoba za pomanjkanje denarja, ki je splošnoevropska (gl. ☉).

☉ češ. *mít děravou kapsu*; nem. *ein Loch in der Tasche haben*; rus. *imět' dyrjavyj karman*.

iskáti lúknjo v zakónu, gl. *najti luknjo v zakonu*.

íti v lúknjo /ekspr.; ed., pren./ *iti v zapor, ječo*
Skratka, pride do nekakšnega čudnega vrtenja, kroga, iz katerega je nemogoče pobegniti. Ker si klatež, greš v luknjo, ker si bil v luknji, ne dobiš dela, ker si brez denarja oziroma zaposlitve, si spet na cesti in torej spet klatež in spet greš na hladno. (Delo, 5. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *iti v luknjo* temelji na prenesenem pomenu sestavine *luknja*: ekspr. 'zapor, ječa'. Ta izhaja iz pomenov 3. 'prebivališče živali, zlasti pod zemljo' in 4. ekspr. 'slabo, neprimerno stanovanje' (gl. SSKJ II, 651).

☉ nem. *ins Loch gehen*; *ins Loch kommen*.

nájti lúknjo v zakónu /ekspr.; pren., nedov. *iskati/izkoristiti premalo natančno formuliran zakon z namenom, izogniti se njegovemu izpolnjevanju*

Opozorili so tudi na svojevrstno moralno dilemo socialnega delavca pri vsakdanjem delu: ali naj pomaga uporabniku tudi tako, da najde »luknjo v zakonu«, ali mora biti strokovni delavec lojalen delodajalcu (državi), in torej ne pomaga človeku v stiski po vseh svojih močeh. (Delo, 21. okt. 2002, NB) | Kot kaže, so velika podjetja ali matične družbe našle luknjo v zakonu in zaposlene množično odpuščajo brez odpravnin. Začelo se je z Jutranjko Brežice, nadaljevalo z Labodom Krško in končalo z Beti Dobova. (Delo, 4. feb. 2004, NB) | Ker pa se 6. člen zakona o RTVS ne izvaja, so nekateri našli luknjo v zakonu o javnih naročilih, kjer je določeno, da se brez javnega razpisa lahko oddajajo dela z neposredno pogodbo, če je izvajalec lastnik intelektualnih pravic. (Delo, 27. feb. 1998, NB) | Da bi se izognili tretjinskemu omejevanju lastništva, so morali luknjo v zakonu iskati tudi Američani, ko so pri nas ustanavljali komercialno televizijo. Nastal je vsem dobro znani primer televizijskega programa Pop tv, ki ga trem televizijskim družbam prodaja družba Pro plus. (Delo, 5. feb. 2001, NB) | Komu bomo torej prisluhli – tistim, ki vselej iščejo luknjo v zakonu, vselej iščejo, kaj se da eventualno voziti mimo in »saj bo državni zbor potem že popravil pa spremenil nam in korist, da bo spet volk

sit in koza cela«. (Državni zbor RS, 19. redna seja 24. 10. 2002, NB) | Takšen izvoz pa je prepovedan. Potemtakem je razumljivo, če izdelovalci orožja poiščejo luknje v zakonu. (T. Green – M. Napast, Tihotapci, 1972, 130) | S svojo odločitvijo o mestni občini Koper pa je po mnenju dr. Janeza Šmidovnika ustavno sodišče naredilo luknjo v zakonu, ki predvideva, da se nove občine delajo samo enkrat v štiriletnem mandatu ... (Delo, 28. sep. 1998, NB) | Diskusija je v tej zvezi potrdila, da je treba to stanje popraviti in pripomoči, da bi se ljudje orientirali ne na iskanje »luknenj« v predpisih in na tržne fluktuacije in na trike, temveč na resnično dviganje produktivnosti. (Stane Krašovec, Naša sodobnost 1954, 568)

poglédati v vsáko [mišjo] lúknjo /ekspr.; pren./ *zelo natančno vse pregledati, preiskati*

Dva dni ga že povsod iščemo. V vsako mišjo luknjo v trgu sva že pogledala. (L. Suhadolčan, Ukaz rdečega zmaja, 1964, 211) | Šel je po stopnicah, kakor bi šel v pivnico in prišel do krčme, ki je bila okamenela z vsem, kar je bilo v njej. Najprej je stopil Markec v klet, v kuhinjo in je pogledal v vsako luknjo. (Ko je prišel v sobo, je našel okamenelo natakario. (Slovenske pravljice, NB) | Če človek sledi našim opicam, ki se med drugim prehranjujejo tudi z žuželkami, vidi še posebej veliko gozdnih čudakov. Ko se skupina tamarink odpravi na lov, se nekoliko razkropijo in obrnejo vsak list ter pogledajo v vsako luknjo. (Delo, 26. maja 2007, NB)

sedéti v lúknji /ekspr.; pren./ *biti zaprt*

Srednji, ki je hotel s pepelam slepariti, je še hujši sedel. Ko je začel od biserjev praviti, ki so bili v sodih in od njih spreobrnjenja, je prišel policaj, ki ga je zadergnil, kot goljufa s sabo vladel in ga potem gosposki v roke dal. Sedel je sedem dni v luknji, je bil tepen, de joj in stradan na preterege. (J. Trdina, Pripovedka od mlajšiga, LČ 1850, str. 120) | Brez njegove besede bi sedela v luknji do belih las. (Leskovec, Dva bregova, 1928, 38) | Pablo je sunil gos in jo skrnil v grm, pa je tista gos šavsnila Pabla pa je Pablo zakričal in so ga prijeli. Zdaj sedi v luknji in bo sedel šest mesecev. (J. Steinbeck – C. Kosmač, Polentarska polica, 1953, 18) | Če bi te dobili, bi te zašili. V najboljšem primeru bi vse življenje predsedel v luknji. (Vladimir Kavčič, Ognji so potemneli, 1960, 119)

◆ Gl. *iti v luknjo*.

skríti se v mišjo lúknjo /ekspr.; pren./ *pritajiti se, opustiti kako aktivnost, ne upati se prikazati*

Kakšno bi bilo danes politično prizorišče, če ne bi bilo mitingov, če bi torej takoj po vojni Miloševiću dovolili, da nam vsili svoj način obnove? Tako pa se je moral skriti v mišjo luknjo in gledati, kako ljudje po Srbiji demonstrirajo in zahtevajo njegov odstop. (Delo, 23. mar. 2000, NB) | Niste odšli, ste se pa, kot pravite v filmu, v določnem trenutku skrili v mišjo luknjo: potem ko vam je grozila »likvidacija«? Bil sem opozorjen, da sem na seznamu za likvidacijo, kar pa očitno ni bilo izglasovano. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | Jeseniško moštvo je v

zadnjih letih prestalo nekaj »vrtljakov« v režiji ugle-
dih tekmecev iz tujine, preostro bi bilo oceniti, da tudi
nedeljska predstava sodi v ta razred. Ne, slovenski pri-
vaki so igrali živahno, poskušali najti »luknje« v doma-
či obrambi, si priigrali precej akcij in se še zdaleč niso
skrili v mišjo luknjo. (Delo, 3. okt. 2004, NB) | Glede
na izkušnje, armado glasnih privržencev in sploh vložek
okolice z radodarnim zagrebškim županom ter pokro-
vitelji se tehtnica nedvomno nagiba na hrvaško stran.
Toda Domžalčanom se ni treba skriti v mišjo luknjo.
(Delo, 27. jul. 2007, NB) | Jutarnji list kljub temu ugotov-
lja, da je bil slovenski »bunker« neokusen, sramoten in
strahopeten. Nihče da ni pričakoval, da se bodo izbran-
ci Bojana Prašnikarja skrili v mišjo luknjo in čakali na
vizum za Portugalsko, saj sploh niso pokazali želje, da
pridejo v kazenski prostor. (Delo, 21. nov. 2003, NB) |
Ljudje, ki so prve dni prevrata izgini, se poskrili v miš-
je luknje, so začeli počasi tipaje – prihajati na svetlo,
drug za drugim. (L. Kuhar, Požganica, 1939, 70)

správití kóga v lúknjo, gl. *vtakniti koga v luknjo*.
správití kóga v mišjo lúknjo /ekspr.; pren./ *prisiliti
koga, da se povsem umakne, zelo prestrašiti koga,
popolnoma ugnati, nadigrati koga*

Ko je gorel Vukovar, je bila v Zagrebu Miloševićeva
delegacija, ki jo je vodila dr. Smilja Avramov; skupaj s
Tuđmanovo delegacijo, ki jo je vodil Hrvoje Šarinić, sta
risala ozemeljsko delitev Bosne. Šlo je za dogovor, po
katerem je bilo večnacionalno okolje, kakršno je Voj-
vodina, zelo preprosto spraviti v mišjo luknjo, saj je ni
podpiral nihče. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Agresivno,
ne hazardersko, na vse ali nič. Nasprotnika je spravil v
mišjo luknjo. Kraljica še gledati ni mogla, kaj šele, da
bi se premikala, tako je bila zaprta. (Delo, 5. jul. 2004,
NB) | Analizo dvoboja je mogoče strniti na kratko: fa-
vorizirani tekmeči so z značilno igro kratkih in številnih
podaj spravili naše v »mišjo luknjo«, jih potrežljivo lo-
mili in nazadnje dočakali, da so Slovenci podlegli priti-
sku. (Delo, 19. okt. 2007, NB) | »Ne, ne spomnim, da bi
Vrage na katerikoli od naših zadnjih tekem tako stisnili
v mišjo luknjo kot tokrat,« je bil presrečen Čeh Martin
Ručinsky, strelec 1. Montrealovega gola, s katerim so
gostitelji izničili uvodno tekmečevo prednost. (Delo,
15. okt. 2001, NB) | Drži, a evforija, ki ste jo omenili,
je bila tudi upravičena. Le kdaj doslej je slovenska
reprezentanca vodila proti velesili Finski z 2 : 0 in
s 3 : 2 ali v končni tekme stisnila v mišjo luknjo
svetovne prvake Čeha. (Delo, 16. maja 2006, NB) |
V drugem kolu je odpor Trinidada in Tobaga strla
šele v končnici tekme. Ob remiju s Švedsko je bila
Erikssonova četa v drugem polčasu stisnjena v mišjo
luknjo in se je komajda izvlekla s točko. (Delo, 27.
jun. 2006, NB)

spustítí vrága iz lúknje, gl. *vrag*.

stísnití kóga v mišjo lúknjo, gl. *spraviti koga v
mišjo luknjo*.

vtaknítí kóga v lúknjo /ekspr.; ed., pren./ *zapreti
koga; dati koga v zapor; ječo; sop.: dati koga v
luknjo; spraviti koga v luknjo*

Štefuc jih je že večkrat oploskal s svojo lopatasto roko
in je bil zaradi tega tudi dvakrat zašit, kakor pravimo,
toda Peskarjevi so se ga vendarle bali, češ kaj ti po-
maga, če ga lahko vtakneš v luknjo, klofute, ki ti jo je
prilepil, ti sam Mussolini ne sname več z glave. (Ciril
Kosmač, Tistega lepega ne, NB) | Kdo je škric? Koj te
vtaknem v luknjo, da boš črn in vsnjev, preden venkaj
prideš. Da boš pomnil škrica zalitega! (Fran Milčinski,
Drobiž, NB) | Bila sta Levec in Matija. Če bi to nazna-
nil oblastem, bi imeli precejšnje sitnosti, kaj? Najbrže
bi vas vtaknili v luknjo, knjub vašim starim letom. (K.
Grabeljšek, V novi svet, 1950, 173) | Medtem ko lumpi
dobe pravnika v zaščito od države, kjer jim tehtajo, za
koliko dni jih bodo dali v luknjo, če sploh, pač glede
na težo lumparije, ki so jo zagrešili, človeku, ki je sicer
poštenjak in ki samo noče plačati, česar ni naročil, temu
ne merijo, kolikšna je njegova odgovornost, temveč mu
vzamejo, kar največ morejo; če je lastnik stanovanja, pa
stanovanje. (Delo, 11. okt. 2004, NB) | Vinski človek
govori več v enej uri, kakor sicer ves teden. Skrivnosti,
ki so se mu prisušile na dnu srca, odmoči vino, da mu
splavajo na vrh in na zadnje šinejo skozi usta. Marsiko-
ga je ta vinska lastnost spravila že v temno luknjo, ali pa
celo povzdignila za seženj nad zemljo. (J. Stritar, Vino,
SG, 1868, 56) | Da bi šel v farovž, on, Tepan? K temu
srbskemu farju, ki ga ni mogel spraviti v luknjo, čeprav
ga je pri oblasteh neprenehoma tožaril veleizdajce. (L.
Kuhar, Požganica, 1939, 27) | ... in če bo manjkal le en
sam kos, vas spravim v luknjo, kjer ne sije ne solnce in
ne Kasijopeja. (A. Strindberg, Velika noč, 65) | Ti je bilo
tako všeč v zaporu? ... Kam pa te bo spravil sindikat
drugam – kakor spet nazaj v luknjo. (A. Maltz-J. Moder,
V jami gori, 1965, 38)

◆ Gl. *iti v luknjo*. Frazem omenjata že Plet. I, 536
– *v luknjo vtekniti koga*, einen ins Loch werfen; za
njim J. Glonar (SSJ, 199) pri iztočnici *luknja*: 2.
slabo stanovanje; zapor; v *luknjo vtakniti*: zapreti.

◎ angl. *to put so. behind bars; to put so. away*; fr.
mettre en taule; it. *mettere qc. in gattabuia*; *mette-
re qc. al fresco*; nem. *jmdn. ins Loch stecken*.

z lúknjo v žépu /ekspr.; pren., prisl. zv., tudi kot pril./
brez denarja; prim. **imeti luknjo v žepu**

Brezdelneži, predvsem mlajši in z luknjo v žepu, ki
pohajkujejo po mestnih ulicah, imajo te dni kaj videti.
(Delo, 11. dec. 2003, NB) | Tistega daljnega leta, ko sem
si ustvaril štal'co in se, sicer z luknjo v žepu, končno
znebnil nadležne tašče ter se vselil v novi domek, se je
zame odprl raj na Zemlji. (Delo, 15. jun. 2004, NB) |
Kdo jo bo pa vzel, naličkano in načičkano, pa z luknjo
v žepu. (Trajb. 139)

◆ Gl. *imeti luknjo v žepu*.

lulanje**lulanje proti větru, gl. scanje.****lúna****biti [kot] na lúni** /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *ne poznati resničnega sveta, razmer, ne zmeniti se zanje*

To, kar se dogaja in žal pomeni prilagajalno platformo za vstop v EU, škoduje avtonomiji slovenske kulture, nacionalni identiteti in vsemu, kar je samostojna država sprejela nase z njeno razglasitvijo. V tem času državi v Ljubljani ni uspelo dokončati obnove ljubljanskega gradu ne Mestnega muzeja (do obeh se vede tako, kot da sta na Luni, ne pa v prestolnici). (Delo, 28. sep. 2001, NB) | Ali naša vlada misli, da je na Luni, kjer ni nikogar, ki bi njena premodra dejanja kritično ocenjeval? Naj dokaže, da so te uredbe v skladu z evropsko zakonodajo; od države do države. (Delo, 17. mar. 2000, NB) | Tudi upload, v ADSL-u omejen na 768 kilobitov, ni vreden nič. Pošta odhaja počasneje, domači strežnik se obnaša, kot da je na Luni, in seveda, izmenjava po novem legalnega posedovanja ilegalne robe ne riše nasmeha na usta. (Delo, 4. maja 2007, NB)

◆ Frazem *biti [kot] na luni*, prav tako tudi *živeti [kot] na luni*, temelji na podobni predstavi kot frazem *[kot da] je kdo padel z lune*, tj., da kdor je, živi na luni ali pade z nje, ali je celo za njo, nima pojma, kaj se dogaja na Zemlji, v naši vsakdanji resničnosti.

biti za lúno /pog., ekspr.; pren., tudi nikal./ *biti neumen, naiven, zaostal*

»Ali greš na Luno?« so me spraševali v moji agenciji, ko so izvedeli za odločitev o odhodu. »Na Luno, ja, saj sem res za luno,« sem odgovarjala. (Delo, 18. sep. 1999, NB) | »Mati, kaj mislite, ali bodo ljudje kmalu prišli na luno?« Kam? Na Luno? To pa ne! Ja, ali pale. Samo preveč za luno ne bi smeli biti. (E. Jurič, Tedenška tribuna 1968, pt. 5, 4) | Ne vem, zakaj ljudje / za luno si želé, / po mojem so také / že nekaj let za njo. (Janez Menart, Časopisni stih, 1960, 19) | Visoko se nosi zaradi Pezdirja. Prepričana je, da jo vzame. Da bo gospa. Ampak se preklicano moti. Madona, kako je za luno. (Beno Zupančič, Veter in cesta, 1954, 181) | Da je rokometna liga prvakinj v primerjavi z ostalimi ekipnimi športi kar malce za luno, da jasno vedeti podatek, da odločilna dvoboja 6., zadnjega kola v skupini ne bosta na sporedu ob isti uri. (Delo, 15. feb. 2006, NB) | Nepopolna narava se po postopoma, korak za korakom umikala pred lepoto genetiko. Lepi bojo še lepši in še bolj zdravi, bogati bojo še bolj uspešni, tisti, ki so po materi naravi bolj počasne sorte, bojo v primeri z inteligentno popravljenimi videti še bolj za luno. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Pred jesenskimi volitvami nobenega resnega referenduma ni več časa pripraviti. Vsaj tu bi stranke lahko nehale blefirati – saj državljanji niso tako za luno, da tega ne bi bili sposobni spoznati. (Delo, 8.

jul. 2000, NB) | Zato me SV, čeprav sem že blizu dvajset let častnik in sem ustrezne naloge opravljal tudi v vojni, sedaj vabi na podčastniško mesto. Hvala za prijaznost, ampak čisto za luno zaenkrat vseeno še nisem. (Delo, 15. jun. 2006, NB)

◆ Gl. *luna trka koga in luna nosi koga*.

◎ angl. *to have been living on the moon*; češ. *být sto let za opicemi*; fr. *être encore à l'âge de pierre*; it. *essere un ingenuo; essere un sempliciotto; essere un minchione*; nem. *(noch) hinter dem Mond sein*; *hinter dem Mond leben*; rus. *byt' dopotopnyj*. **kot bi láljal v lúno**, gl. *lajati v luno*.

[kot da] je kdó pádel z lúne /ekspr.; primera/ *je neumen, naiven; nenadoma, nepričakovano*; sop.:

[kot da] je kdo padel z Marsa; [kot da] je kdo padel z neba

Najprej me gledata, kot da sem padla z lune, nato pa izjavita, da nimata časa, da morata najprej domov, dvajset kilometrov stran z glavne ceste, in šele nato lahko prideta po naju nazaj na magistralo. »Ja, in tovornjak bo gotovo čakal,« si mislim in potegnem črto čez »divja« fanta. (Delo, 6. okt. 2000, NB) | »Ženska hoče napredovati? Kakor da sem padla z lune!« piše. »Ubogemu revežu – bil je vojni veteran z brki in pipo – še nikoli ni prišlo na misel, da bi ženska hotela postati obveščevalka na terenu.« (Delo, 20. sep. 2001, NB) | Če si pred dvajsetimi leti omenil biologijo, je večina zamahnila z roko, »ah, ti ščurki«, in tiste, ki smo takrat razmišljali o načrtovanem spreminjanju genov, so nas celo v Krki gledali, kot da bi padli z Lune. (Delo, 11. jan. 2003, NB) | »Ni gospoda Nestléja, ki bi mogel kot mojster testenin strankam reči: 'Poglejte me v oči, osebno vam zagotavljam, da je izdelek dober!' Ko sem svojo zamisel predstavil na sestanku, so me gledali, kakor da bi bil padel z Lune.« Čez nekaj dni pa so tržniki prišli ponj in rodil se je junak. (Delo, 11. okt. 2004, NB) | Ta sin spravi Pogorevca na noge kot jekleno pero. Toda nadškof nadaljuje: tista SP in drugi časopisi so pisali vse mogoče o čudnem cenilcu, neupoštevani tržni ceni, Pogorelcu, ki da ni z Lune padel, da ne bi vedel, kakšna je ta cena ... (Delo, 14. apr. 2001, NB) | Mar ni prišel (tj. Rodman, op. J. K.) v Los Angeles s slovesom tretjega »tujega« košarkarja v vrstah chicaških Bikov: če je Toni Kukoč Hrvat in Luc Longley Avstralec, so za »Črva« že pred desetletjem dejali, da je padel z lune. (Delo, 17. apr. 1999, NB) | »Premier je padel z Lune,« se je posmehoval opozicijski voditelj Jan Rokita. Miller je vendarle odgovoren za pretrganje pogodb z Norveško in Dansko, ki jih je sklenila prejšnja oblast in si z njimi zagotovila dobave plina iz Skandinavije. Omilile naj bi poljsko energetsko odvisnost od Rusije. (Delo, 12. mar. 2004, NB) | Izhodišče mora biti, da so stranke v vladi racionalne, da ne bodo delovale v lastno škodo in škodo države. Konec koncev so del nas, niso prišli z Lune. (Delo, 5. mar. 2005, NB)

◆ Primera *[kot da] je kdo padel z lune* temelji na dejstvu, da je Luna za Zemljane zelo oddaljen

planet. Kdor bi padel, priletel od tam, naj ne bi ničesar vedel o zemeljskih stvareh, naj bi bil presečen. Prav tako pa bi ga čudno gledali na Zemlji.

☉ češ. *koukát jak by spadl z měsíce; být jak z jiného světa; koukat jak z jiného světa*; fr. *comme tomber de la lune; avoir l'air de revenir de Pontoise*; hr., srb. *kao da je netko s mjeseca pao; kao da je pao s Marsa; kao da je pao s neba; kao da je pao s kruške*; nem. *vom Mond kommen; vom Mond gefallen sein*; rus. *kak s luny svalilsja; budto s luny upal; kak s neba svalilsja; kak s neba upal*.

lájati v lúno /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *nemočno groziti, onemoglo zmerjati*

Zato ni čudno, da hrane počasi zmanjkuje, ali pa so izračunali, da jo bo v doglednem času zmanjkalo. Tisti, ki korito polnimo, pa nimamo možnosti reči niti besede na pravem mestu, kot takole lajati v luno. (Delo, 26. jan. 2005, NB) | Da pa tudi tega nihče ne spoštuje, vidim na vsakem koraku. Tako pač kot pri nas vsi predpisi in priporočila. Kot bi lajal v luno. (Delo, 30. apr. 2002, NB) | Kost se utegne Berlusconi zatakni v grlu, če bo obračunaval s sodniki, ki so brskali po njegovi poslovni preteklosti in zdaj kopljejo še po sedanjosti. Zaskrbljen pa ni zaradi opozicije, ki skoraj brez zoba laja v luno in čaka, da se iz Bruslja vrne Romano Prodi in jo spet združi, ampak zaradi sporov med prijatelji in zavezniki, ki se ne pustijo voditi, kakor bi bilo po volji njemu. (Delo, 2. sep. 2003, NB) | Umberto Bossi je seveda pobesnel in je zagrozil Berlusconiju, da bo Severna liga izstopila iz vlade, če ne bo dobila dolgo pričakovanega plačila v obliki »devolucije«, se pravi decentralizacije po severnjaško. »Bossi naj kar laja v luno«, se je namesto Berlusconija nasmehnil severnjakom Vitezov strankarski glasnik. (Delo, 12. jan. 2004, NB)

◆ Frazem *lajati v luno*, ki se uporablja tudi kot primera, ima svoj izvor v živalskem svetu. Znano je, da psi in volkovi občasno ponoči gledajo v luno in lajajo oziroma tulijo vanjo. Frazem je nastal na predstavi o nesmiselnosti takega početja.

☉ fr. *aboyer à la lune*; hr., srb. *lajati u vjetar*; nem. *den Mond anbellen/anheulen*; rus. *lajat' na lunu*.

lúna nósi kóga /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *je zmeden, neuravnovešen*

Te odločitve danes niso bile kvalitetne, ampak so bile po luni, po polni luni. In zato jaz ne morem odgovarjati, če vas luna nosi in tudi odloka ne bom sprejel, podprl. (Državni zbor RS: 12. redna seja 15. 12. 2005, NB) | V njegovem besednjaku so opisovalci sedanjih gospodarskih in splošnih razmer »katastrofi«, ki da so prišli z drugega planeta ali pa jih vseskozi nosi luna. Toda Hrvaška z izvozom pokriva manj kot pol uvoza, od začetka tega meseca pa hrvaški državljani ob vrnitvi z nakupov v tujini trepetajo na meji, če imajo v prtljažniku na osebo več kot liter svežega in cenejšega mleka; odtlej so ga na Hrvaškem podražili za okoli 35 odstotkov. (Delo, 10. mar. 1999, NB) | Ob polni luni v Nebesa. »Lunohodci«

niso tisti, ki »jih nosi luna«, ampak ljudje, ki se ob polni luni sprehajajo pri polni zavesti. Doma so od povsod, ne le iz Šentruperta na Dolenjskem, kjer danes, 26. septembra, nebeški Stanko in šentruperski planinci pripravljajo nočni pohod. (Delo, 26. sep. 2007, NB) | »Spet jo nosi luna. Upajva, da jo bo kmalu minilo,« je dejal oče. (S. Rozman, Družčina, 1964, 597) | Vidim, da ima Majda boljše oči kot jaz; hodim okrog, kakor bi me nosila luna, drugi pletejo mreže, v katere se brž ujamem. (I. Bratko, Dekletov dnevnik, 1969, 33) | Vsi samo spimo, če pa ne spimo, ždimo ali pa hodimo okoli, kakor bi nas nosila luna. (J. Brejc. (Javoršek), Spremembe, 1967, 23)

◆ Frazem izhaja iz besedne zveze *luna nosi koga* v pomenu 'je mesečnik, tj. kdor ponoči v trdnem spanju hodi, kaj dela, ne da bi se tega pozneje spominjal'. Preneseni pomen frazema se je razvil na osnovi obnašanja mesečnikov. V zvezi s tem so tudi primere *biti kot mesečnik, bloditi kot mesečnik, hoditi kot mesečnik, tavati kot mesečnik*. Izraz *luna ga nosi* v pomenu er ist mondsüchtig za Gorenjsko navaja že Plet. I, 536. Pomensko ustrezni italijanski frazem je *avere testa fra le nuvole*.

lúna trka kóga /pog., eksp.; pren., nav. z vpraš. ali/ *govori, ravna nespametno*

V urah, ko je nosil v srcu »vsega sveta gorje«, je tudi pesmaril. Seveda le o nesrečni ljubezni; in zatorej naš slovenski svet njegove umotvore še tako malo pozna. Zaljubljen je je jako hitro in tedaj je pel o »rožici, ki cvete v dobravi in za katero njemu v višavi nosi srcé grozno gorje« itd. itd.; je bil dobre volje, je pa sam priznal, da ga »luna trka«. (Janko Kersnik, Raztreseni listi, Leposlovni podlistki, NB) | Tedaj je Anže obupal, krenil spet v hlev, zaril se iz same trdoglavosti še enkrat v seno in zadremal v drugo, potem, ko se je bil domislil, da je to jutro posebne vrste jutro, in da če Tomaža luna trka, so ženske danes obsedene. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | »Saj vem, da me nihče drug ne slepi in moti kakor tale gori, ta debeli mesec.« »Tako vas luna trka?« vpraša mladi vaščan. »Koga trka?« povzame mož jezno. (Josip Jurčič, Tihotapec, NB) | V muzeju bi lahko opazovali celo simulacijo izstrelitve raket na luno (brez zamere, ampak človek ima tukaj vseeno občutek, da nekoga trka luna), vstopili v energijske sobe, kjer bi se napolnili z energijo (prav to potrebujemo Štajerci), preizkušali bi lahko tudi breztežnostno stanje (kar ponavadi tukajšnji ljudje počnejo z rizlingom in sauvignonom). (Delo, 22. nov. 2006, NB)

◆ Gl. *luna nosi koga*. Frazem *luna trka koga* omenja J. Glonar (SSJ, 199) v obliki *luna ga trka*: zmešan je, blede se mu. Pred njim tudi Plet. (I, 536) – *ali te luna trka? bist du verrückt? was ficht dich an?* (tj. ali si zmešan? kaj te je pičilo?), po Metelku pa dodaja še frazem *luna ga šeška*, er ist in Melancholie verfallen (tj. padel je v melanholijo, malodušje). Posledično je s tem frazedom povezan tudi frazem *biti za luno*. Pri Murku (673–

674, iztočnica *Tolč*) najdemo poleg *luna ga šeška* (638–639, iztočnica *Stechen*, in 580, iztočnica *Šeška*) še sopomenko *luno tolče* er ist in die Melancholie verfallen. Pomensko ustrezni italijanski frazemi so *manicare d'una rotella*; *manicare di un venerdi*; *essere impazzito*.

[okrógel] kàkor [pólna] lúna, gl. *[okrogel] kot polna luna*.

[okrógel] kot [pólna] lúna /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo okrogel, debel**

Kako lahko postane moj dvojniki, četudi v snu? Veliko lepše bi bilo, ko bi sanjal, da pleševa z Drago in da njen obraz sije pred menoj kot polna luna ... toda sanj si ne moremo izbirati ... ali pa si jih izbiramo že prej, v budnosti? (Marko Uršič, Štirje letni časi, Pomlad, NB) | Naslednje jutro, na dan odhoda, sedimo ob bazenu in pijemo kavo, vsak s svojim izvozom USA Today, kjer se v kratki reportaži – kdo je klepetal s kom in kako je bil oblečen – bleščita samo fotografiji Charlike Theron in Seana Penna. Natakariča, zajetna Latinoameričanka z obrazom, veselim kakor polna luna, nas na vsak način hoče zaplesti v pogovor. Da nas je videla včeraj, ko smo odhajali v dvorano. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Moja nova tajnica Dora. Prijetno, dolgokrako dekletce okroglega obraza. Kakor luna ... (N. Kraigher, Dokler živimo, 1969, 98) | Nato je obrnil svoj obraz, okrogel kot luna, v nebo, kakor bi tam iskal znamenja ali napoved. (L. Durrel–M. Mihelič, Aleksandrijski kvartet 2, 1963, 458)

◆ Primera *kot [polna] luna*, tudi *kakor [polna] luna*, z možno sestavino *okrogel*, temelji na tem, da je Luna okrogla, nanaša pa se predvsem na okrogel obraz.

◎ angl. *like the full moon*; fr. *c'est une pleine lune*; nem. *das Vollmondgesicht*; rus. *lico kak luna*.

Živéti [kot] na lúni /ekspr.; pren., tudi kot primera ali medm. kot vprašanje/ *ne poznati resničnega sveta, razmer, ne zmeniti se zanje; biti slabo obveščen o aktualnih dogodkih*

V povezavi s kritiko uprizoritve opere *La Bohème* je (verjetno) Jure Dobovišek zastavil Cankarjevemu domu kopico vprašanj. Vsa so naravnana tako, kot da bi kulturna redakcija *Dela* živela na luni, ne pa sredi vsem tako znane problematike operne produkcije v Sloveniji. (Delo, 19. jan. 2002, NB) | Kako ni pravično, da država na enak način sofinancira različne veteranske organizacije!?! Da organizacijo, ki je bila 65 let privilegirana, postavi kot enako med enakimi??? Argument proti je ta, da zveza borcev neguje antifašizem. Kot da bi živeli na Luni! Saj je vsa moderna Evropa utemeljena na antifašizmu; antifašizem pač ni ekskluzivna domena partizanskih društev. (Mladina 2006, št. 14, NB) | Nobenega dejanja le iz Ljubljane ni! Nobene podpore, kakor da živijo na luni, mi pa njih varujemo na mejah! Oni se pa tega niti ne zavedajo. (M. Šnuderl, Osvobodene meje, 1968, 284) | V gostih, pisanih gručah hodijo ljudje,

čudno so oblečeni, tuji so obrazi. To so ljudje, ki živé svoje neznano življenje na zvezdah, na luni. Ti ljudje ljubijo, sama ljubezen je njih beseda, zaradi ljubezni živé in trpé in umirajo. (Ivan Cankar, Milan in Milena, NB) | Pričakoval je, da bo »vse pokonci«, vse nemirno, mrzlično razgibano – naletel je pa na povsem normalen potek popolnoma vsakdanjega dne. »Ste zaspali?« je vprašal. »Ali živite na luni?« (H. H. Kirst–S. Škerl, Upor vojakov, 1967, 169) |

◆ Gl. *biti [kot] na luni*.

◎ fr. *être dans la lune*; it. *vivere nel mondo della luna*; rus. *vitat' v oblakah*.

življênje na lúni, gl. *živeti [kot] na luni*.

lúpa

biti pod lúpo kóga /ekspr.; pren./ *biti pod vsestranskim proučevanjem, temeljito preiskavo, kontrolo koga*

Od 1. aprila bodo od 35 nečlanic, ki so pod lupo bruseljskih izvedencev, za dovoljenje za prodajo »izobčenih« kosov govedine lahko zaprosile samo tiste države, ki bodo uvrščene v prvo kategorijo. (Delo, 16. feb. 2001, NB) | Prepiri, kdo je večji invalid, nimajo smisla. Delo fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij naj bi bilo pod lupo neodvisne strokovne institucije. (Delo, 21. mar. 2001, NB) | Letos, ko so ZDA vojaško raztegnjene čez pol planeta, so takoj na začetku prišle v prvi plan vojaške biografije. John Kerry in George Bush sta pod lupo najprej zaradi obnašanja med vietnamsko vojno. (Delo, 14. feb. 2004, NB) | Legendarne vladarice, sposobnejše in vitalnejše od moških, recimo angleški kraljici Elizabeta in Viktorija, pa Marija Terezija, niso bile deležne kake prizanesljivosti. Zanje so veljali strožji kriteriji, druga morala, zasebnost je bila nenehno pod lupo. (Delo, 12. mar. 2007, NB)

◆ Gl. *vzeti koga/kaj pod lupo*.

dáti kóga/káj pod lúpo /ekspr.; pren./ *natančno in vsestransko proučiti koga, kaj*; sop.: **dati koga/kaj pod drobnogled**

Res je sicer, da je kateri koli model mogoče uporabljati tako ali drugače in da morebitni spodrsrljaji pri njegovi uporabi še ne bi smeli avtomatično diskvalificirati samega modela. Toda če se izkaže, da neki model dopušča razmeroma več odklonov kot kak drug, ga je vendarle treba dati pod lupo in ga temeljito preveriti. (Ur. Oto Luthar et al., Za odprto znanost, 2004, NB) | Če je svobodni sindikat tekstilne in obutvene industrije spoznal, da zaradi globalizacije in vse hujšega boja za trge ne more več zaostrovati problematike plač, potem ni razlogov, da tega ne bi zmogli še kovinarji. In če so se delodajalci sprijaznili s škodo, ki jo bo naredila stavka – ta škoda bo najbolj prizadela spet tiste, ki se komaj držijo nad vodo –, potem ni razlogov, da ne bi uvideli, da morajo dati bolj pod lupo razhajanja glede politike plač, in to v svojih vrstah. (Delo, 31. jan. 2002, NB) | Ljubljana – Ministrstvo za javno upravo je že lani napovedalo, da bodo poleg preverjanja diplom in spričeval

v državni upravi zaradi sumov, da, nekateri prejemajo neupravičena povračila teh stroškov, dali pod lupo tudi povračila stroškov za prevoz na delo. (Delo, 20. mar. 2006, NB) | Sodni svet je potem uvedbi službenega nadzora nasprotoval. Minister je torej sodnika, ki ga je pred petimi meseci hotel postaviti pod lupo službenega nadzora, zdaj imenoval za predsednika sodišča. (Mladina 2005, št. 47, NB) | Podobno kot pri LDS, ki izgublja politično refleksijo, se dogaja tudi z mediji. Zlasti pri vprašanju, kaj postaviti pod lupo pozornosti. (Mladina 2006, št. 15, NB)

◆ Gl. *vzeti* koga/kaj *pod lupo*.

postaviti kóga/káj pod lúpo, gl. *dati kóga/kaj pod lupo*.

vzétí kóga/káj pod lúpo /ekspr.; pren., nedov. **jemati/natančno in vsestransko proučiti koga, kaj**; sop.:

vzeti koga/kaj pod drobnogled

Že prav, vse se da tudi tako razložiti, a mene zanima, kaj je s takšnim božjim človekom, kakšna so ta videnja. Toliko znanstvenikov se muči s telepatijo, s sugestijo in podobnimi rečmi, kot obsedeni iščejo ljudi z medialnimi sposobnostmi, nihče pa se ni domislil, da bi vzel pod lupo, resno znanstveno analizo, takšnega Fedjatina. Prvinskega človeka. (Drago Jančar, Severni sij, NB) | Od samih začetkov bavljenja s kompozicijo me je izmed komponent skladbe vroče zaposlovala forma, pravzaprav cela množica form, ki jih občutim, da se ob klasičnih, zgodovinskih, lahko enakovredno pojavljajo v sodobnem delu. Kot vse ostale sestavne dele skladbe, ki jih lahko v analizi ločimo in vzamemo pod lupo, je tudi forma s totalno reinstalacijo v izgradnji dodekafonskega sistema in potem serijelnosti doživela popolnoma novo vsebino. (Delo, 30. avg. 2002, NB) | »Svoje delo smo opravili, ali bomo prvo generacijo študentov res lahko vpisali prihodnje leto, pa še ne moremo zagotoviti,« je včeraj dejal odgovorni nosilec projekta mariborske medicinske fakultete dr. Ivan Kranjc. Po njegovih besedah bo program študija še enkrat vzel pod lupo svet za visoko šolstvo, čeprav so program že pregledali trije njegovi recenzenti ter šest domačih in tujih recenzentov, katerim je program posredovala mariborska univerza. (Delo, 2. sep. 2003, NB) | Če bi vzeli pod lupo dosežke zadnje desetletke na svetovni hokejski sceni, o zmagovalcu ne bi bilo dvoma. To je reprezentanca Češke, ki je svoj prvi naslov po koncu skupne državne federacije s Slovaško osvojila maja 1996 na prizorišču letošnjega prvenstva – v Mestni dvorani na Dunaju. (Delo, 17. maja 2005, NB) | Še več, davčni inšpektorji imajo normative, in to je treba nujno čim prej ukiniti! Davčni uradi zaradi tega pod lupo jemljejo samo likvidna podjetja, za katera so vnaprej preverili, da bodo sploh lahko plačala ugotovljene dodatne obveznosti. Inšpektorji pa potem, če je treba, ugotavljajo tudi fiktivne nepravilnosti. (Mladina 2005, št. 10, NB)

◆ Frazem *vzeti* koga/kaj *pod lupo* temelji na sestavini *lupa*, ki je tako kot manj rabljena sopomenka *drobnogled* za *mikroskop* 'optična pripra-

va za opazovanje zelo majhnih, s prostim očesom nevidnih stvari'. V prenesenem pomenu je *lupa* tako kot *drobnogled* – v predložni zvezi *pod lupo*, *pod drobnogled* ali *pod drobnogledom* – postala prisrčodoba za to, s čimer natančno in vsestransko proučujemo koga ali kaj. Glagolske sestavine frazemov *biti, dati, jemati, postaviti, vzeti, znajti se* kažejo na to, kako se kdo takega proučevanja loti, je njegov predmet ali se sam znajde v njem.

◎ angl. *to examine so./sth. under a microscope/magnifying glass; to examine so./sth. closely*; fr. *regarder qn./qc. à la loupe; examiner qn./qc. sur toutes les coutures*; gluš. *pod lupu wzac*; hr., srb. *uzeti što pod lupu*; nem. *jmdn., etwas unter die Lupe nehmen*.

znájti se pod lúpo [kóga/čésa] /ekspr.; pren./ *biti pod vsestranskim proučevanjem, temeljito preiskavo, kontrolno koga*

Z jezikom in notranjo zgradbo svojih novel je uspel preseči reportažni zapisovalski okvir, ki ob takšnem angažmaju grozi literaturi z odvzemom njene prvinske vrednosti. Ostro, sarkastično izpovedovanje koroške province, ki se je tukaj znašla pod lupo neizprosnega razumniškega skeptičnega mikroskopiranja, je ob ustreznih oblikovalski čistosti prav gotovo branje, ki bo našlo pot do vsakega zahtevnega bralca – ne bi pa škodilo, ko bi po njem segli tudi drugi. (Drago Jančar, Časopisne beležke, NB) | Kar bi, kot priznava naš reprezentant in motor grške zasedbe Jaka Lakovič, pomenilo pravo katastrofo. »Če bi se nam to zgodilo ob začetku sezone, nihče še opazil ne bi. Po takšni seriji v prvem delu pa smo se znašli pod lupo, padla je morala, psihološko smo bili vse bolj na psu. Vse, kar smo gradili, se je podiralo kot domine,« se je 27-letnik vmes namerno umaknil medijem. (Delo, 29. mar. 2006, NB) | Predlagali smo tudi rešitve, vendar se na žalost stvari ne premaknejo. Dejstvo je, da sedanji plačni sistem z obveznimi količniki ni podlaga za socialno pravičnost plač in bojim se, da se bo tudi v Sloveniji znašla pod lupo evropskega odbora za socialne pravice, saj smo ratificirali evropsko socialno listino. (Delo, 4. avg. 2003, NB)

◆ Gl. *vzeti* koga/kaj *pod lupo*.

luža

čez veliko lúžo /ekspr.; pren., v prisl. rabi, s tož./ *v Ameriki (v Ameriko), v ZDA*

Potem je tu in tam prišel kdo iz Amerike, ker se mu je nasmehnila sreča v zaslužku. Plačal je dolgove, prekril hišo, dokupil njivico ali gozd, naročil mladi ženi novega potomca in čez leto dni zopet odrinil čez veliko lužo iskat in nadaljevat srečo pri dolarjih. (M. Hace, Vaška kronika, NB) | V ZDA poznajo načine, kako očistiti pločnike, in morda bi se kakšna dodatna ekskurzija čez Veliko lužo, kamor radi hodimo, tudi na ta način splačala. (Delo, 22. mar. 2001, NB) | Sekcija Posvečeno predstavlja šest filmov kontroverzne francoske režiserke,

rojene v Afriki, Claire Denis, sekciji Jug-jugozahod in Fokus pa sta se usmerili na konkretna geografska območja. Prva v jugovzhodno Evropo, druga čez veliko lužo, v Latinsko Ameriko, kjer naj bi bilo novo perspektivno filmsko žarišče. (Delo, 6. nov. 2001, NB) | Znano je, da v ZDA kar mrgoli drsalnih talentov, kar je dokazala tudi Kimmy Meissner, zmagovalka 5. tekme mladinskega svetovnega pokala v umetnostnem drsanju na Bledu, ki se je končala z včerajšnjo revijo najboljših. Tudi zmaga med mladinci je odšla čez veliko lužo, priboril pa si jo je Kanadčan Christopher Mabee. (Delo, 13. okt. 2003, NB) | Policija je danes na lov za ugrabiteljema Farino in Cubeddujem poslala pet stotnij izurjenih policistov in karabinjerjev, poznavalci pa se nasmihajo in opozarjajo, da sta ugrabitelja lahko že čez veliko lužo, daleč kje v Ameriki. (Delo, 12. feb. 1998, NB) | V Argentino jih je odšlo toliko, da se je uveljavil priimek Gallego, po katerem so v Južni Ameriki sploh razlikovali Galjerane od preostalih Špancev. Lega ob Atlantiku je bila gotovo spodbuda za izselitev čez Veliko lužo. (Delo, 12. avg. 1999, NB) | Le klik daleč so tudi nekatere (ameriške) zbirke podatkov, v katerih lahko poiščete izgubljene sorodnike, ki so se odselili čez Veliko lužo. (Monitor, sep. 2001, NB) | Kukoč in Divac sta bila najprej zvezdnika v Evropi, preden sta se odločila za velik korak. Zdaj pa bi mladci množično hodili čez veliko lužo, tam pa sedijo in zapravljajo najlepša košarkarska leta. (Delo, 9. mar. 2004, NB)

◆ Frazem *čez veliko lužo* temelji na sestavini *velika luža* v pomenu 'Atlantik; ocean sploh'. Predložna zveza *čez veliko lužo* torej hiperbolično pomeni destinacijo iz Evrope čez Atlantski ocean, tj. Ameriko, predvsem ZDA, ki so bile nekdaj najbolj zanimive za izseljence.

◎ angl. *on the other side of the pond*; češ. *za veliko louží*; fr. *au-delà des mers*; nem. *über den großen Teich*.

iz bláta v lúžo, gl. **blato**.

iz lúže v bláto, gl. **blato**.

iz lúže v mláko, gl. **mlaka**.

iz mláke v lúžo, gl. **mlaka**.

velika lúža /ekspr.; pren., hiperbolično/ *Atlantik; ocean sploh*

Beli Kranjec: »Od krčme do krčme, skok čez lužo pa boš v Ameriki.« (Svetuje mu preskočiti precej veliko lužo Atlantski ocean!). (J. Trdina, Vinska modrost, NB) | Potem ko je v 28. letu starosti z odliko doktoriral iz farmakologije, se je odločil za skok čez veliko lužo. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Kakorkoli že, odtisnil sem še nekakšen rezervacijski kupon, ki so mi ga poslali po e-pošti, in se odpravil čez veliko lužo. Tam se je izkazalo, da je bila vsaka skrb odveč, saj me je čakala natanko tista soba, ki sem jo kakšnih deset dni prej doma rezerviral. (Monitor, junij 2004, NB) | Halloween je v ZDA nekak jesenski pust, priprava na bližajočo se zimo, obenem pa tudi zgodovinski spomin priseljencev (v glavnem so prihajali iz Evrope, 50 milijonov po številu) na resnično preganjanje »čarovnic«, ki je večino tudi pognalo na dostikrat hudo negotovo pot »čez veliko lužo«. (Delo, 3. nov. 1999, NB) | Med potovanjem čez »veliko lužo« je bilo velikemu pevcu (tj. Enricu Carusu, op. J. K.) zelo slabo in je slonel ob ladijski ograji. (Slavko Krušnik, Smeš stoletij, NB) | Dne 25. junija 1935 je posadka vodnega letala Sikorsky s poskusnim pilotom Greyjem za krmilom prvič preletela »veliko lužo« v smeri iz Amerike v Evropo ... (M. Kralj, Življenje in tehnika 1963, št. 11, 965) | Govori se, da zbirajo tudi denar, da bi jo pobrisali čez »slano vodo« ali veliko lužo, kakor pravijo morju, ter šli med Indijance. (Jože Debevec, Vzori in boji, 1918, 55)

◆ Frazem *velika luža* je nastal po hiperbolizaciji sestavine *luža*, po kateri ta pomeni 'morje', a tudi 'ocean', zlasti skupaj s sestavino *velika*. Ta se včasih piše tudi z veliko začetnico, nasploh pa se frazem *velika luža* uporablja predvsem v pomenu 'Atlantski ocean, Atlantik'. Največ se uporablja v predložni obliki *čez veliko lužo* ter z glagolskimi sestavinami, ki pomenijo prekoračenje velike luže: *pot, potovanje, skok, odpraviti se, potovati, preleteti, hoditi, iti, odseliti se, priti* itd.

M

máčeha

biti kómu máčeha /ekspr.; primera/ *biti kot slaba mati, neskrbna, skopa, sebična*

Domača zemlja nam je res mati, tujina nam je mačeha, nas sprejme, nam da kruha, da nam sladkosti, opije nas z vinom in z ljubeznijo, a ni nam mati ... (Ciril Kosmač, Hodil po zemlji sem naši ..., NB) | Mnogim so njegove besede podžgale srca, drugi pa so ostali hladni. Za domovino, ki jim je bila mačeha, se niso mogli ogreti, zato tudi niso razumeli, zakaj bi morali zanjo »pogumno« prelivati kri. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Evropa je huda mačeha, Slovincem neprijazna, prav nič ljubeča, pravijo nekateri. Sokrat bi dejal, da se motijo eni in drugi, Slovenci smo Evropa, naj jo ljubimo ali sovražimo, naj bomo v Evropski uniji ali ne. (Delo, 22. okt. 2001, NB) | Vsaj dvesto Italijanov, ki so do pariške mirovne pogodbe, podpisane 10. februarja leta 1947, živeli na vzhodni strani Jadrana, se je zbralo v prestolnici matične države, ki jim nikoli ni bila kaj več kot groba mačeha, celo z vlakov jim niso dovolili izstopati pred 56 leti in njihovim ladjam niso dovolili pristati, doslej pa jim tudi še ni izplačala odškodnin. (Delo, 11. feb. 2003, NB) | V teh krajih (npr. Postojni, Ilirski Bistrici, Sežani, Kobaridu, Bovcu, Idriji itd.) je v resnici šlo za slovensko osvoboditev slovenskega prebivalstva izpod tuje (italijanske) oblasti, ki svojim slovenskim državljanom ni bila samo mačeha, temveč tudi vsestransko zati-ralska in naravnost genocidna. (Delo, 3. dec. 2005, NB)

◆ Med starejšimi slovarji frazem *biti komu mačeha* omenja že M. Cigale, II, 1556, pri iztočnici *Stiefmütterlich*, ki jo prevaja s sle. *mačehni, kakor mačeha, skop*, nem. *stiefmütterlich behandeln* pa s sle. *biti komu mačeha*. Prav tam pri iztočnici *Stiefmutter*, die, *mačeha, mačiha, pisana mati* navaja zanikano besedno zvezo *seinem Munde keine Stiefmutter sein*, ki jo prevaja s sle. *privošiti si kaj dobriga, ne biti skop za se*. Že Cigaletu je torej mačeha veljala za skopo, nepravno mater, katere žrtev so bili zlasti otroci. Zanimivo je, da v kasnejših Pleteršnikovem (1894/1895) in Glonarjevem (1936) slovarju ne najdemo nobenega frazema v zvezi z mačeho.

obnášati se kot máčeha /ekspr.; primera/ *obnášati se kot slaba mati, neskrbno, skopo, sebično*

Naša bodoča mama je s tem našim sosedom pokazala, da v sodobni Evropi nekaj velja tudi načelo odprtosti in svobodne trgovine. Kdo se je tu znova obnašal kot mačeha, je popolnoma jasno. (Delo, 20. sep. 2000, NB) |

Zapletlo se je na pogajanjih v Bruslju, saj se petnajsterica do kandidatka za EU obnaša kot mačeha in hoče predpisati enotno sedemletno prehodno obdobje pri prostem pretoku oseb. (Delo, 4. jun. 2001, NB) | Spoštovani predsednik, glasoval bom seveda o zakonu, in sicer zato, ker se je Slovenija in z njo ta oblast, ki je večkrat kritizirana in bila kritizirana, do študentov se je vedno obnašala kot dobra mati in ne kot mačeha, kar se ji želi pripisati. Seveda je bilo za to vlado in za to državo v resnici izobraževanje najbolj pomemben segment dela. (Državni zbor RS: 28. redna seja 15. 07. 2003, NB) | Policijski sindikat je še napovedal, da policisti državljanov v času stavke ne bodo kaznovali zaradi prometnih prekrškov, na primer zaradi prehitre vožnje. Tako naj bi pokazali, da se vlada vede kakor mačeha, ne pa kakor mati, ki ji polnijo proračun. (Delo, 29. dec. 2005, NB) | Če je za nekatere nogomet najpomembnejša postranska stvar na svetu, je za druge to Evrosong oziroma pesem Evrovizije. In še več kot to. A, kot kaže, le zanje. Saj se slovenska prirediteljica, nacionalna televizija oziroma njen zabavni program, do tega vede kot mačeha. (Delo, 27. maja 2010, NB)

◆ Frazem *obnášati se kot mačeha* z različico *vesti se kakor mačeha* je nastal na osnovi iz izkušenj splošno razširjenega mnenja, da so mačeha praviloma slabše kot prave matere, tj. neskrbne, sebične. V zvezi s tem je tudi pregovor *kolikor mačeh dobrih, toliko vran belih* (gl. Plet. I, 539). Po enaki predstavi sta nastala tudi frazema *biti komu mačeha, mačehovsko se obnášati, [po] mačehovsko ravnati* s kom/čim, *mačehovsko odmerjen, vesti se mačehovsko* do koga/česa.

☉ češ. *chovat se ke komu jako macecha*; rus. *obraščat'sja s kem kak mačeha*.

věsti se kàkor máčeha, gl. *obnášati se kot mačeha*.

máčehovsko

máčehovsko odmérjen, gl. **odmerjen**.

obnášati se máčehovsko do kóga/česa, gl. **obnášati se**.

[po] máčehovsko ravnáti s kóm/čím, gl. **ravnati**.

věsti se máčehovsko do kóga/česa, gl. **vesti se**.

máček

hodíti kot máček okrog vréle káše, gl. *hoditi kot mačka okrog vrele kaše*.

hodíti kot máček okrog vróče káše, gl. *hoditi kot mačka okrog vrele kaše*.

iméti mačka /ekspr.; ed., pren./ *slabo se počutiti, biti nerazpoložen, navadno po nezmernem uživanju alkohola*; prim. **mačkast**

Prej sem si želel, da se mi nikdar ne bi uprla pijača. Toda nerodno je, če ima človek mačka. Želim si, da bi bil od pijače samo malo bolj židane volje, nikakor pa da bi mi kaj škodovala! (R. Murnik, Lovske bajke in povesti, 1914, 120) | Sit je bil življenja, kakor ga le more biti sit človek, ki ne ve, ali ima mačka ali opico, le to ve, da bi rad še pil, pa nima v žepu ne beca. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, 1917, 141) | Danes sreča me prijatelj:/ Halo, dva oblačka / pod očmi, a kje si krokal, / da imaš zdaj mačka. (D. Kette, ZD I, 1949, 51) | Sicer je to, da je na balkonu, fuknjeno, ampak to, da pa pizdiš zaradi tega, je pa že za v ludaro. Fora je pa v tem, da ga glava boli in ima mačka in zdaj hoče jest sarmo za zajtrk. (Delo, 9. 7. 2009, NB)

◆ Frazem *imeti mačka* temelji na sestavini *maček* v pomenu 'slabo počutje, razpoloženje, navadno po nezmernem uživanju alkohola' in izhaja verjetno iz nemških izrazov *Katzenjammer* (tj. mačje stokanje) in *Kater* 'maček'. Zadnji izraz izhaja iz leipziškega študentskega žargona. Tam je posebno priljubljen v frazemih: *seinen Kater spazieren führen* (tj. peljati svojega mačka na sprehod) in *einen Kater ausführen* (tj. peljati mačka ven) oba v pomenu 'trpeti posledice popivanja'. Pomensko blizu je nemška primera *besoffen wie ein Kater* (tj. pijan kot maček) in mu v švedskem jeziku ustreza primera *full som en kaja, full som en alika* v pomenu 'pijan kot kavka'. Kot kažejo številne druge primere tipa *pijan kot ...*, npr. v slovenskem jeziku – *pijan kot čep, kot krava, kot svinja, ko mavra, ko metla, kot prasec, kakor božja mavra, kakor kmečka nevesta*; v nemškem jeziku – *besoffen wie ein Besenstiel* (tj. napit kot metlin ročaj) ali *saufen wie ein Bürstenbinder* (tj. piti kot krtačar) je *maček* v obravnavane izraze zašel naključno, mehanično. Nemški izraz *Katzenjammer* je nastal v začetku 19. stoletja v akademskih krogih Heidelberga. Najprej pa je bil znan v jeziku baltskih študentov (podrobneje gl. Keber, Živali v prispodobah, 207–209 in 218, op. 17 in 18). Razpoloženje, ki ga označuje frazem *imeti mačka*, ponazarja tudi pridevnik *mačkast* 'ki je slabega počutja, navadno po nezmernem zaužitju alkohola', npr. Mate je tolkel, osel pa kričal, da so se Mihu, ki je slonel na oknu, usta sama razlezla, in je krojaček porinil skuštrano, od obilnih vsakdanjih vinskih obrokov mačkasto glavo skoz okno. (M. Krušič, Srečni otok, 1966, 297)

iméti moralnega mačka /ekspr.; pren./ *imeti občutek sramu, krivde zaradi dejanja, vedenja, ki ni v skladu s častjo, obljubo*; prim. **imeti mačka**

Tako se dokoplje do denarja in družabnega ugleda, ne more pa se znebiti moralnega mačka – občutka, da se je izneveril idealom svoje mladosti, skratka, da se je »zašuštral«. (F. Kalan, Nemirni čas, 1958, 154) | Tako torej, pri dobro situiranih je osebni interes nad javnim, pri slabše situiranih pa pod njim. Dvomim, da bi zaradi tega kak minister imel moralnega mačka. Prepričan pa sem, da se bo o tem, ali naj bo osebni interes vedno nad javnim interesom ali pa naj bo to obratno, opredeljevalo samo na gostilniških omizjih. (Delo, 14. jul. 2005, NB) | Mladi bi bili seveda potrebni tega. Sam kot Ljubljčan moram reči, da imam malo moralnega mačka, glede na to, da večina tistih, ki so v Ljubljani, v resnici je srečnih in jim ni potrebno do šole iti deset kilometrov ali več od kraja stalnega bivališča. (Državni zbor RS: 21. redna seja 18. 12. 2002, NB) | In s te čiste pozicije si lahko zastavimo jasne politične cilje – to je prevzem oblasti. Nimamo nobenega moralnega mačka več, da ne bi šli na oblast samo zato, da nam ne bi kdo očital, da bomo podobni, kot so bili kakšni naši predhodniki. (Delo, 8. jul. 2006, NB) | Letalski mehaniki, tudi tisti vojaški, pa niso bogovi. Ministrstvo za obrambo ni imelo moralnega mačka, ko si je omislilo draga terenska vozila, luksuzno opremilo svojo stavbo in postavljalo spomenike, hkrati pa so moderne in zelo sofisticirane letalne stroje puščali na prostem. Za prepotrebne hangarje namreč nikoli ni bilo denarja, da za predpotopno kontrolo letenja na cerkljanskem letališču niti ne zglubljamo besed. (Mladina 2004, št. 10, NB)

◆ Frazem *imeti moralnega mačka*, ki se lahko rabi tudi zanikano, je nastal iz frazema *imeti mačka*. Pomenska pretvorba, tj. iz označevanja predvsem slabega fizičnega počutja v počutje sramu, krivde, je bila dosežena s sestavino *moralen*. Jedrna sestavina *moralni maček* lahko nastopa tudi samostojno in se povezuje z drugimi glagoli (gl. tam). V nemščini se *moralni maček* imenuje *moralischer Kater* in pomeni 'samoočitki zaradi nezmerne načina življenja'. Samo v nemščini pa je znan izraz *Muskelkater* (dobes. 'mišični maček') s sopomenko *Muskelfieber*, ki jo zlasti športniki amaterji in rekreativci kot *muskelfiber* poznajo tudi pri nas. Slovensko bi *muskelfiber* prevedli kot 'vnetje mišic, boleče mišice'. V ameriškoangloškem slengu se 'mišični maček' imenuje *Charly*, tj. 'Karelček'.

[kot] **stār maček** /ekspr.; pren., tudi kot primera/ (*kot izkušen, spreten, prebrisan človek, zlasti moški*) Samo stari mački so vzdržali, mlade je pobiralo kot griza. Če si preživel dva tri napade, si ostal, večina je padla že ob prvi priliki. (V. Kavčič, Ognji so potemneli, 1960,

42) | Prepirajo se zaradi računa. Ampak to je normalno, spada zraven. No, natakar je star maček, z vsakim zna poračunati. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | »Jose je najboljši trener na svetu, o tem ni dvoma, in še vsaj 20 let bo tako. Igralci ga podpiramo; če bi rekel, da zapustimo klub, bi nas tako naredilo vsaj šest, sedem,« so včeraj kapetana Johna Terryja povzeli angleški časopisi, a svoje je dodal tudi Mourinho: »Mlad sem za trenerja, pa sem že star maček v nogometu.« (Delo, 15. jan. 2007, NB) | Še avto je parkiral na sredino grajskega dvorišča,« sem bila zajedljiva. »Prav zato, draga moja,« je rekel šef, »ti si že star maček, ti ga boš naučila, kako se tej reči streže. Si že pozabila na svoj prvi dan?« (Sonja Koranter, Divja raca in Škratlatna vdova, NB) | Če mački na rep stopiš, zacvili. Ker predpostavljam, da se je Kuščerjevo zmerjanje z lakajstvom in vritlenjem nanašalo name, moram kot »star maček« na področju spoštovanja in obrambe slovenščine vsaj malo zacviliti. Ko bi namreč večina volivcev na referendumu o vstopanju Slovenije v EZ in Nato glasovala tako kot jaz, bi slovenska vojska (za lastni denar!) danes ne branila Slovenije na Kosovu, v Iraku in v Afganistanu, ampak doma. (Delo, 16. nov. 2004, NB) | Sin finskega svetovnega prvaka iz leta 1982 Kekeja Rosberga se počuti bolj Nемец (po materi, živi pa v Wiesbadnu) kot pa Finec. Letošnjo sezono je začel naravnost senzacionalno v Bahrajnu, ko je po zgodnjem postanku zaradi trčenja na štartu nadaljeval v velikem slogu, prehitelval kot kak star maček in končal na šestem mestu z najhitrejšim krogom dirke. (Delo, 18. sep. 2006, NB) | Tremo velike tekme je zlahka prenesel. Na krogu za izmet je deloval kot izkušen star maček, kot denimo 40-letni Belorus Igor Astapkovič, ki skupaj z Japoncem Murofušijem, rojakom Tihonom in Madžarom Annusom sodi med favorite za kolajne. (Delo, 25. avg. 2003, NB)

◆ Frazem [kot] star maček temelji na prenesenem pomenu sestavine *maček*: s prilastkom 'izkušen, spreten, prebrisan človek, zlasti moški'. Prilastkovna sestavina *star* s pomenom 'ki je to, kar je, postal že pred daljšim časom' pomen sestavine *maček* samo še krepí. Podobno še v frazemih *stara korenina* ekspir. 'krepek, trden človek' in *stara sablja* ekspir. '(dolgoletni) vojni tovariš; dolgoletni znanec, tovariš'.

◎ angl. *old hand*; češ. *starý kocour*; fr. *un vieux routier*; *un vieux roublard*, *un vétéran*.

kupíti máčka v vrěči, gl. *kupiti mačka v žaklju*.

kupíti máčka v žáklju /ekspir.; pren./ *kupiti kaj, ne da bi stvar prej poznal, videl*

Ko so v Ajdovščini po revizijskem poročilu spoznali, da so kupili mačka v žaklju, so se prejšnji mesec odločili predlagati stečaj Gradbinca. (Delo, 11. mar. 2000, NB) | Trenirala sicer nisem od konca sredozemskih iger v Bariju, vseeno pa sem morala ob prvem prihodu v Rimini opraviti vsa testiranja, da pač ne bi kupili mačka v žaklju. (Delo, 9. feb. 1998, NB) | Najprej morate voz

preizkusiti. Vi ne kupujete mačka v žaklju in jaz ga ne prodajam. (A. Ingolič, Črni labirint, 1960, 94) | Ampak še tak lisjak kupi ženo kot mačka v žaklju. (F. Nietzsche – J. Moder, Tako je dejal Zaratustra, 1974, 75)

◆ Pomensko jedro frazema *kupiti mačka v žaklju* je *maček v žaklju (v vreči)* v pomenu 'stvar, ki je ne poznamo, ki je še nismo videli'. To jedro se je osamosvojilo iz prvotnega frazema *kupiti mačka v žaklju (vreči)* in se uporablja v povedni rabi kot *biti maček v žaklju (v vreči)*. Glede na soodnosnost glagolov *kupiti*: *prod(aja)ti* obstaja tudi frazem *prod(aja)ti mačka v žaklju*. Obravnani frazem je v skoraj enaki sestavi znan v večini evropskih jezikov in je torej vseevropski oziroma splošnoevropski (gl. ☉). Zaradi sestavine *žakelj*, ki je sprejeta iz nemščine, in se občasno zamenjuje z *vreča*, je možno misliti na posredovanje nemščine. Nemško *die Katze im Sack kaufen* razlagajo iz prvotnega *etwas im Sack kaufen*, mačka pa naj bi prišla zraven zato, ker naj bi jo na sejmih kot brezvredno podtaknili nepazljivemu kupcu namesto zajca, kunca ali pujska. Tako razlago potrjujejo šp. *comprar (dar, vender) gatto por liebre* ter sestavini *zajec in prašič* v češ. *kupovat zajíce v pytlí* in angl. *to buy a pig in a poke*.

◎ angl. *to buy a pig in a poke*; češ. *kupovat zajíce v pytlí*; fr. *acheter le chat en poche*; hr. *kupiti mačka u vreči*; it. *comprare a occhi chiusi*; nem. *die Katze im Sack kaufen*; pol. *kupować kota w worku*; *targetować kota w worku*; rus. *kupit' kota v meške*; slš. *kúpit' mačku vo vreci*; *kúpit' mačku v mechu*; srb. *kupiti mačku u džaku*; šp. *comprar gato por liebre*. **maček v vrěči**, gl. *maček v žaklju*.

maček v žáklju /ekspir.; pren., v povedni rabi/ *stvar, ki je ne poznamo, ki je še nismo videli*

In da nacionalni operater pri razvoju – še posebno pri izvrstnem izhodišču – ne sme zaostajati. Pa čeprav je vse skupaj še vedno maček v žaklju, o katerem sploh ne vemo, kako se bo obnašal. (Delo, 4. sep. 2001, NB) | Tista ženska je bila debela, kar je vsekakor velik greh. Maček v žaklju, to je bila. Dobil sem jo na oglas, to naj bi bila nekakšna šala. (B. Vuk, Tribuna 1970, št. 5, 8–9) | Bog ne more biti nekakšen maček v žaklju, dostopen samo za kakšno več ali manj filatelistsvko stikljivost. (A. Rebul, Smer Nova Zemlja, 1972, 20)

◆ Gl. *kupiti mačka v žaklju (vreči)*.

◎ hr., srb. *mačak u vreči*; rus. *kot v meške*.

morálni máček /ekspir.; pren./ *občutek sramu, krivde zaradi dejanja, vedenja, ki ni v skladu s častjo, obljubo*

Kjer voda kapne na tla, se zemlja odzove s prešerno plodovitostjo. Slapovi vode so odlična masaža za zatekle mišice in z malo smisla za perverzno lahko skoraj nadomestijo žensko, kar tam sredi puščave v azijski oazi

med orjaškimi sončnicami, lubenicami in grozdem kot edinimi pričami, ne pušča moralnega mačka. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Nekaj dni krokanja in kvartanja, kakega pol metra dolg in nekoliko napih-njen moralni maček, nato pa globokoumne misli ... (V. Kavčič, Upanje, 1966, 83) | Tudi pri zaščiti intelektualne lastnine gre za boj med razvitimi državami in državami v razvoju. Sprožile so ga ameriške farmacevtske nadnacionalke, ki so daleč najučinkovitejše lobistke v ZDA (najradodarnejše sponzorirajo volitve), ker v njihove dobičke zajedajo proizvajalci generičnih zdravil. A države v razvoju, ki so v Doho prišle s stališčem, da jim nihče ne more vzeti pravice, da v epidemijah hudih boleznih zdravijo svoje prebivalstvo s cenejšimi generičnimi zdravili, lahko pri njem vztrajajo brez moralnega mačka. (Delo, 10. nov. 2001, NB) | Zaznamovanost z omniprezentno materinsko figuro, po drugi strani pa z glasno mizoginijo in z zatekanjem v vero kot v detergent za moralnega mačka so razlogi Njegove nezmožnosti vzpostaviti stika s komerkoli drugim kot s trupli. (Delo, 11. nov. 2003, NB) | Prvi natančno merjeni udarec, ki ga je tobačna industrija sprva občutila v obliki moralnega mačka epskih razsežnosti, je priletel slabih petnajst let kasneje, sprožilo pa ga je več kot pol milijona prebivalcev ameriške zvezne države Floride, organiziranih v gibanje za družbo brez tobaka. (Mladina 2007, št. 18, NB)

◆ Gl. *imeti moralnega mačka*.

pregánjati máčka /ekspr.; ed., pren./ *prizadevati si odpraviti nerazpoloženost, slabo počutje, navažno po nezmernem uživanju alkohola*

Že tri večere zapored so potem mojster, dentist in profesor preklinjali menežerja. Obirali so ga do kosti in ga utapljali v pljunkih, sami pa so se, bogmeda, vse bolj utapljali v vinu. Gajaš se je ponavadi zdaj že dopoldne odšel v bifeju, Batistuta si je na svoji polževi poti iz službe častil vsaj dvojni vinjak, Zobar pa je, takoj ko je zaprl ordinacijo, iz samopostrežbe prinesel buteljko šipona, saj je ta, po njegovih zapriseženih teorijah, najbolj učinkovito preganjal mačka. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Roman je nekakšna izpoved mladega intelektualca Chrisa, ki se hvali, kako je občeval z ženskami, se opijal do nezavesti in tisočkrat preganjal mačka. Vulgarni opisi erotičnih doživetij se prepletajo z blodnjami alkoholika in psevdofilozofskimi reki, a so sodnike nabolj zanimali delčki knjige, v katerih omenja umor. (Nedelo, julij–december 2007, NB) | Vsak preganja mačka na svoj način, profesorji najraje s spraševanjem ali s popravljanjem šolskih nalog. (M. Vošnjak, Naša velika matura, 1948, 24)

◆ Gl. *imeti mačka*.

pretěpsti kóga kot máčka /ekspr.; primera/ *zelo pretepsti koga*; sop.: **pretepsti koga kot psa**

Nepriidiprav se je medtem že oziral za novo žrtvijo in čez poldrugo uro je na ulici Pod turnom, ki pelje pod Tivolsko in železniško progo v park Tivoli, zaskočil 14-letnega fantiča, tudi Ljubljánčana. Zgrabil ga je za

ovratnik jakne in mu zagrozil, da ga bo pretepel kot mačka, če mu takoj ne da denarja. (Delo, 13. mar. 2003, NB) | Petnajstletni Ljubljánčan je meni nič tebi nič stopil do leto dni starejšega »kolega« in mu zagrozil, da ga bo pretepel »kot mačka«, če mu ne da mobitela. Starejši dijak se je zbal in mu raje dal telefonček, nasilnež pa je potem odkorakal proti Šmartinski. (Delo, 14. apr. 2000, NB) | Thomas Jones je postal svetovna znamenitost, ko so ga policisti iz Philadelphije pred televizijskimi kamerami pretepli kot mačka. (Delo, 17. jul. 2000, NB) | Poskusil sem jima razložiti, da bo, če me pošljejo nazaj, videti, kot da sem že prvi dan padel v drugem razredu in da se lahko zgodi, da me bodo prvčki, od katerih sem se poslovil z glasnim »Adijo, brezvezniki!«, prebutali kot mačka. Ampak mama temu ni nasedla. (Delo, 14. jul. 2003, NB)

◆ Primera *pretepsti koga kot mačka* temelji na dejstvu, da so nasilnežu tako bližnji kot domače živali, med njimi zlasti pes in mačka, pogosto njegova žrtev.

◎ bolg. *prebija kato mrásno kote njakogo*; češ. *přetrhnout někoho jako hada*; *přetrhnout někoho jako herynka*; *přetrhnout někoho jako slanečka*; *přetrhnout někoho jako žábu*; *zbit někoho jako psa*; hr., srb. *prebiti koga kao mačku*; *pretući koga kao mačku*; mak. *prebie nekogo kako mačka*; *pretepa nekogo kako mačka*; nem. *jmdn. windelweich schlagen*; *jmdn. windelweich prügeln*; *jmdm. alle Knochen im Leib brechen*; *jmdm. das Fell gerben*; pol. *zbić jak psa kogoś*; rus. *izbit' kak sobaku kogo*; slš. *zbit' ako psa koho*; *zmlátit' ako psa koho*; *zbit' ako hada koho*; ukr. *pobyty jak kišku*; *pobyty jak [škodlyvogo] kota*.

režáti se kot pečen máček /nizko; primera/ *zelo se režati*; sop.: **Se reži kakor pečen kruh** (– **maček**) (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 191) »Hrust, kaj se režiš kot pečen maček!« je zarenčal. Drži se resno, ne pa tako prekleto prijazno, kakor star orangutan, kadar mu pride vsa žlahta čestitat za srečno novo leto in vesele praznike. (R. Murnik, Jari junaki, 1909, 54–55) | Kadar je bila žalostna, so rekle, da je Mona Lisa, da se »afna«, če pa se je smejala, so govorile, da se »reži kot pečen maček«. (L. Petrič, Rumeni konj, 1971, 54) | Prvi so prišli v kočo že ob dveh, mi trije ob petih. Ko sem odpahnil vrata, se mi je Edi zarežal kot pečen maček: »Boš že še videl! Babe so prevzele komando!« (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Objestno se je še celo malo dvignil. Režal se je kot pečen maček, ko so besno tolkli proti njemu, vendar vsaj dva metra previsoko. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Glagol *režati se* pomeni po SSKJ ekspr. 's široko odprtimi usti se zelo glasno smejati'. Pri tem pomenu je z oznako nizko navedena primera *reži se kot pečen maček* v pomenu 'zelo se reži'. V primeri *režati se kot pečen maček* sestavina *kot*

pečen maček torej ojačuje pomen glagola *režati* se in mu dodaja oznako nizko. V gradivu za SSKJ so še druge sopomenske primere, npr.: *se je režal, kakor lesen pes; se je režal kot pečen lisjak; režiš se kot opica; se je režal kot stara aktovka; se režiš kakor razsušeno korito; se bo kdaj režal kakor polna luna na kičastih razglednicah*. Obstajajo še sopomenski ali pomensko sorodni izrazi: *režati se na vsa usta, režati se komu v brk, režati se komu v zobe, režati se komu v obraz*.

Primeri *režati se kot pečen maček* s sopomenskimi izrazi je izvirno slovenska. Kakšno zvezo ima zelo glasno smejanje s pečenim mačkom, je težko reči. Morda s tem, da so včasih kje spekli *mačka* namesto *zajca* in da je bil to povod za smeh, šale. Mački so sicer na jedilniku pri Italijanah. Najbolj verjetno pa je, da je *pečen maček* prišel v primeru čisto slučajno, kar je v frazeologiji pogost pojav. Podobno velja npr. za *miš* v primeri *biti moker kot miš*. Tudi *maček* je bil kot domača žival človeku podobno kot *pes* vedno pri roki za »sodelovanje« v izrazih in primerah.

© fr. *rire à gorge déployée; rire à pleine gorge; rire comme une baleine*; nem. *wie ein Primeltopf grinsen; grinsen wie ein Honigkuchenpferd*.

ubiti kóga kàkor máčka, gl. *ubiti koga kot mačka*.

ubíti kóga kot máčka /ekspr.; primera/ *brezobzirno, neusmiljeno ubiti koga*; sop.: **ubiti koga kot psa**

Tožilstvo je obtožencu očitalo, da je na svojem domu sredi lanskega marca dvakrat močno davil mladoletnega sina. Z roko ga je zgrabil in silovito stisnil za vrat, porinil ob steno in mu govoril, da ga bo ubil kot mačka. (Delo, 20. jan. 2001, NB) | Šest let zapora očetu, ki je trpinčil družino. Davil sina in grozil, da ga bo ubil kot mačka. (Delo, 20. jan. 2001, NB) | Višji tožilec je prepričan, da je Levstik ubil tako Marolta kot Jeleniča, pri orisu njegove osebnosti pa je navajal tudi pričevanje enega od nekdanjih domobrancev, da se je Levstik hvalil, češ da mora vsak dan nekoga pospraviti, sicer ni miren, in da lahko človeka ubije kakor mačka. (Delo, 15. jun. 2001, NB) | Johan se je obotavljal. »Ustrelim te,« je renčal, »če ne prideš, res te ustrelim kot mačka, kot steklega cucka.« Vsi kratko postrizeni lasje so mu sršeli, ramena so mu šla gor, bil je nevaren pitbul. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB)

◆ Gl. *pretepstí koga kot mačka*.

© bolg. *ubija kato mrásno kote njakogo; udavja kato mrásno kote njakogo*; češ. *zabit někoho jako psa; zastřelit někoho jako psa*; hr. *ubiti kao mačku koga*; mak. *ubie nekogo kako mačka*; pol. *zabić jak [wściekłego] psa kogoś*; rus. *pribit 'kak sobaku kogo; prikončit 'kak sobaku kogo*; slš. *zabit 'ako*

psa koho; ukr. *ubyty jak kišku kogo; ubyty jak košenja kogo*.

ustrelíti kóga kot máčka, gl. *ubiti koga kot mačka*.

máčje

po máčje se umíti, gl. *umiti se (si)*.

po máčje se umívati, gl. *umivati se (si)*.

po máčje zagósti kómu, gl. *zagosti*.

máčji

máčja gódba, gl. *godba*.

máčja múzika, gl. *muzika*.

máčje sólze, gl. *solza*.

máčji kášelj, gl. *kašelj*.

priredíti kómu máčjo gódbo, gl. *godba*.

priredíti [kómu] máčjo múziko, gl. *muzika*.

tó niso máčje sólze, gl. *solza*.

točiti máčje sólze, gl. *solza*.

máčka

bíti kot pès in máčka, gl. *pes*.

glédati se kot pès in máčka, gl. *pes*.

hodíti kot máčka okrog vréle káše /ekspr.; primera, tudi *kot maček/ ne upati se lotiti jedra problema* Sam ne vem, kedaj se spravim na historično dramo, ki sem že govoril o nji. Hodim okoli stvari, kakor mačka okoli vrele kaše. (I. Cankar, Frančišku Levcu/Pisma, NB) | Okoli problema, ki najbolj tare domača podjetja, ki jim tuji odžirajo kruh in s svojo neprofesionalnostjo mečejo slabo luč na ves posoški turizem, se bomo še naprej vrteli kot mačke okoli vrele kaše. (Delo, 10. maja 2000, NB) | Tudi pogovori o usodi ZRJ so se sukali kot mačka okoli vrele kaše; na konferenco so namreč povabili predstavnike nekaterih opozicijskih strank, med katerimi so gostitelji prepoznali tudi ljudi, ki so med vojno v BiH podpirali Karadžičev režim s Pal. (Delo, 31. jul. 1999, NB) | V bistvu sploh ne vem, kaj je bistvo. Kakor koli, dober pesnik ne hodi kot maček okrog vrele kaše in ne govoriči po nepotrebnem. (Delo, 9. sep. 1999, NB) | Značilno je, da se večina pogovorov tako ali drugače suče okrog seksa. Nekateri hodijo okrog teme kot maček okoli vrele kaše, drugi so konkretni; tudi če si ne želite virtualnega seksa, vam je še vedno na voljo možnost pogovora o seksu ... (Viva, febr. 2003, NB) | Emilije smo se za nekaj časa najedli; Lešnik naj pa kmalu pove, kaj misli. Kaj hodi kakor maček okrog vroče kaše. KARLINA Boji se, da se bo opekli. (F. Detela, Blage duše / Veseloligra v treh dejanjih, NB)

◆ Primera *hoditi kot mačka okrog vrele kaše* izhaja iz konkretnega življenjskega položaja, ko si mačka ne more sama postreči s kako jedjo, ker je ta prevroča. Kaša kot nekdanj zelo pogosta jed je bila prav primerna za oznako jedi sploh. Kot

vročje jedi se v frazemih pojavljajo še sestavine *juha, kostanj in krompir*. Na prvotni položaj bolj nazorno kažeta glagola *sukati se, vrteti se*, ki se pojavljata v različicah frazema, čeprav ne spreminjata pomena. S krajšanjem primere je nastal nov frazem z enakim pomenom: *hiditi okrog vrele kaše*. Sestavina *vrel* se lahko včasih zamenja s sestavino *vroč*. Ta je tudi v frazemu *vročja kaša*, ki izhaja iz tu obravnavane primere. To že leta 1860 omenja Cigale (I, 282), ko pri iztočnici *Brei* razlaga ustrezno nem. *wie die Katze um den heißen Brei: kakor mačka okoli vrele kaše (ne vediti kako se lotiti česa)*.

© angl. *to beat about the bush*; češ. *chodit kolem něčeho jako [kočka] kolem horké kaše*; hr., srb. *motati se kao mačak oko vruće kaše; obilaziti kao mačak oko vruće kaše; obilaziti kao mačka oko vruće kaše*; it. *andare come gatti intorno a un piatto di orzo bollente*; nem. *herumgehen wie die Katze um den [heißen] Brei; herumgehen um den [heißen] Brei*; rus. *hodit' vokrug da okolo*; srb. *obilaziti oko nečega kao kiša oko Kragujevca*.

igra máčke z mišjo, gl. **igra**.

igrati se s kóm kot mačka z mišjo /ekspr.; primera/ *imeti koga popolnoma v oblasti, delati s kom, kar hočeš*

Kdaj bo priletela bomba, ga je morilo. Koliko časa se bodo igrali z nami kot mačka z mišjo? V želodcu ga je stisnilo, kot bi si vojaški pas do konca zategnil. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Več kot uspešno mu je pariral imenitni Thomas Klenk z intenzivno odrsko prezenco, ki je sodnega svetnika Walterja zastavil kot stvarno, nepopustljivo figuro, za katero se na trenutke zdi, da se z Adamom igra kot mačka z mišjo. (Delo, 27. maja 2004, NB) | Dokler je proti tuji vojski in njenim kolaborantom pridigal v svojem oporišču v Kufi, se je ajatola Ali Al Sistani namreč lahko brez kratkega spanca poigral z ameriško nadvlado kot mačka z mišjo. (Delo, 21. avg. 20014, NB)

♦ Primera *igrati se s kom kot mačka z mišjo* temelji na resničnem življenjskem položaju, ko se mačka poigra z ulovljeno še živo mišjo. Preneseno na področja človekovega življenja je nastal pomen 'imeti koga popolnoma v oblasti, delati s kom, kar hočeš'.

mačka je snédla jèzik kómu /ekspr.; pren., tudi **muca/ kdo molči, ne odgovarja**

Liverpoolovih igralcih le tole: Heskey je dajal avtograme. Sami »mačka mu je snedla jezik« Hyypiä tudi. Nekateri so ignorirali tudi te prošnje. (Delo, 26. sep. 2003, NB) | Ti je mačka snedla jezik? – Upam, da ne, za v tvoje dobro. (Google, movie.subtitle.com/...)

♦ Frazem *mačka je snedla jezik komu*, tudi *muca je snedla jezik komu* temelji na šaljivi, izzivalni

domnevi, da kdo molči, ne odgovarja zato, ker mu je mačka pojedla jezik.

pijan, da je máčki bótra rékel, gl. *pijan, da mački botra pravi*.

pijàn, da máčki bótra právi /ekspr.; primera/ *zelo pijan*

Pijan, da samega sebe vika, pijan, da mački pravi botra (ekspr.); pijan, da ne loči meseca od sonca; pijan ... (Google, www.dlib.si...) | Štiri tedne potem je bilo svatovanje. Pekli so pod milim nebom celega vola, popili so mnogo sodov vina, skladanice pogač pojeli in Stoklasek, Samorodov ovčji pastir, bil je tačas tako pijan, da je bil zgrešil ljubega Boga in da je mački botra rekel. (J. Jurčič, Lepa Vida, NB) | Pa jo je oni zgoraj še bolj milo klical. »Botra,« je dejal mački in še se je spomnil, kako je oni dan pregnal prav to mačko, ko je iz kuhinje odnesla klobaso. Žal mu je bilo, da se ji je zameril. (F. Milčinski, Butalci, NB)

♦ Pomen frazema *pijan, da mački botra pravi* temelji na nesmiselnosti dejanja, ki ga izraža primerjalna sestavina *da mački botra pravi*, in sicer po domnevi, da mora biti, kdor to počne, zelo pijan.

prenášati kàj kot máčka mláde /ekspr.; primera/ *stalno, nenehno prenašati kaj*

Kajti namen preiskovalne komisije ni opravljati delo drugih institucij, marveč ugotoviti, ali je neka državna institucija – oziroma nosilci javnih pooblastil v njej – zlorabila svoja pooblastila. To preprosto pomeni, da je treba v primeru negativnega odgovora zamenjati ljudi, ne pa kot mačka mlade prenašati pristojnosti z ene veje oblasti na drugo. (Delo, 2. mar. 1998, NB) | Dva dni že kot mačka mlade prenašam s seboj rokopis Zdenka Matoza – nekakšen slovenski »političnikfiks«, ki nam ga ponuja v knjižno objavo. In tudi analize preferenc posameznih sklopov časopisnih vsebin, ki jo je pripravil Aleksander, se še nisem dotaknil. (Delo, 5. dec. 1998, NB) | Vse bolj pritiska simpatična, a neučakana in ne-realna falanga potencialnih prirediteljev človekoljubnih koncertov, ki v glavnem nočejo razumeti, da tudi humanitarni koncert stane. Najbolj pa je prizadet Matej Venier, ki po Ljubljani prenaša svoje simfonike kot mačka mlade, mi pa mu ne moremo dati več terminov kot komajda toliko, da izvede abonentski program. (Delo, 27. mar. 1999, NB)

♦ Primera *prenašati kaj kot mačka mlade* temelji na dejstvu, da mačka svoje mladiče zaradi varnosti pogosto prenaša iz enega skrivališča v drugo.

© bolg. *màkna kato kotka malkite si što*; češ. *přenášet něco jako kočka kot'ata; nosit něco jako kočka kot'ata; tahat něco jako kočka kot'ata*; hr. *premeštati kao mačka mlade što; prenositi kao mačka mlade što*; mak. *premesuva nešto kako mačka mačinja; prenesuva nešto kako mačka mačinja*; rus. *taskat' s soboj kak koška kotjat*; slš. *prenášat' ako mačka mladé čo; nosit' ako mačka*

mladé čo; ukr. nosyty jak kiška kotjat što; pereno-syty jak kiška kotjat što.

súkati se kot máčka okrog vréle káše, gl. *hoditi kot mačka okrog vrele kaše*.

umivati se kot máčka /ekspr.; primera/ *zelo površno, pomanjkljivo se umivati*; sop.: **po mačje se umivati**

Mlada lepotica, ki si v bikiniju lakira nohte, pod katerimi je širok črn rob, ki se maže z dišavami vseh vrst, umiva pa se kot mačka ali pa še tako ne, je vse prej kot mična. (M. Tavčar, *Camping po domače*, 1962, 65)

◆ Frazem *umivati se kot mačka* temelji na dejstvu, da je mačka v primerjavi z drugimi živalmi razmeroma čista in se tudi pogosto – seveda po mačje – umiva. Preneseno na človeka pa njen način umivanja ni zadosten. V zvezi z mačjim umivanjem je tudi ruski frazem *koška gostej namyvaet* v pomenu ‘mačka se umiva, goste pričakuje’. Enaka predstava je tudi v obirskem frazemu *má:čqa se wmiwa, hadən bu pəršu*, tj. ‘mačka se umiva, eden bo prišel’.

vréteti se kot máčka okrog vréle káše, gl. *hoditi kot mačka okrog vrele kaše*.

živéti kot pès in máčka, gl. **pes**.

máčkast

máčkast ponedéljek, gl. **ponedeljek**.

máčkin

máčkine sólze, gl. **solza**.

tó niso máčkine sólze, gl. **solza**.

žénski jók pa máčkine sólze, gl. **solza**.

máčkov

máčkov ponedéljek, gl. **ponedeljek**.

mádež

črni mádež /ekspr.; pren./ *sramota, krivda; slaba stran, pomanjkljivost*

Čutil je, da zoper to, kar se dogaja, ne more nič storiti. S črnim mádežem na čelu je stopal po ulicah in zdelo se mu je, da je med temi mladimi obrazi, ki se smejejo, vse polno novih uslužbencev ihaena, obrazov, ki jih še ne pozna. (D. Jančar, *Zalezovanje človeka*, NB) | Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in z blago mislijo – tega ni mogoče zabrisati. Črn mádež je na sru in ostane na vekomaj. (I. Cankar, *Skodelica kave*, NB) | Trdovratna inflacija, na katero po ocenah bruseljskih analitikov vplivajo zvišanje davka na dodano vrednost in trošarin, nadzorovane cene in draga energija, je edini črn mádež na sicer nad vse ugodni podobi slovenskih makroekonomskih kazalnikov, tako v primerjavi s povprečnimi dosežki Unije kot tudi pristopnic. (Delo, 14. nov. 2002, NB) | ... rajši so sprejeli orožje, obleko in

denar od okupatorjev za boj zoper brate Slovence. To je v slovenski zgodovini najbridkejši črni mádež, ki ga noben izgovor ne more izbrisati ... nerazumljiva in po vesoljnem svetu obsojena je drznost, da sežeš po orožju smrtnega narodnega sovražnika za boj zoper svoje brate. (Delo, 15. nov. 2003, NB) | Na Rokometni zvezi Slovenije so včeraj potegnili črto pod minulo sezono. S Krimovim naslovom evropskega klubskega prvaka ter uvrstitvijo Prul in Celja v polfinale lige prvakov in pokala pokalnih zmagovalcev je bila vsekakor uspešna, velik črn mádež pa ostaja razpad prulske ekipe. (Delo, 5. jun. 2003, NB) | Da bi nogometna pravljica utegnila dobiti svoj črni mádež prav na SP, je tik pred odhodom na Daljni vzhod napovedala prijateljska tekma z Gano. Kljub dogovoru, da bo igral vseh 90 minut, ga je selektor sredi drugega polčasa zamenjal. (Delo, 6. jun. 2002, NB) | Nikakor pa ni ostalo čisto naše tožilstvo. Kvečjemu še nekoliko večji črni mádež je dobilo po vsem skupaj. Če nekdo opravlja tožilsko funkcijo, kot jo je Železnik, pa mu ne zmorejo dokazati niti nevstnega dela v službi, kako se bodo sprijeli šele z zahtevnimi primeri gospodarskega kriminala? (Mag, januar–december 2008, NB) | Ministrstvo za izobraževanje je sporočilo, da so nadzorovali 106 učiteljev, ki so imeli »črne mádeže« iz preteklosti, kljub obtožbam o spolnem nadlegovanju otrok pa so delali v šolstvu. (Delo, 18. apr. 1998, NB) | Ruševini v centru Postojne, nekdanji gostilni Lovce, bodo postojnski svetniki dali še eno možnost. Potem ko prejšnji teden niso zbrali dovolj glasov za to, da bi občina kupila propadajočo hišo, jo obnovila in potem prodala in tako vsaj deloma odpravila največji črn mádež v mestu, kaže, da je svetnikom zdaj za takšno odločitev žal. (Delo, 8. dec. 2005, NB)

◆ Frazem *črni mádež* temelji na prenesenem pomenu sestavine *mádež*: nav. eksp. ‘kar dela kaj moralno, нравno slabše’. Sestavina *črni* ta pomen še krepi s pomeni: eksp. ‘za človeka zelo neprijeten; ki vsebuje, izraža hudobijo, zlobo; ki poudarja pomen samostalnika, na katerega se veže’. Navadno se rabi v povedni rabi z glagoloma *biti, ostati*, a tudi z drugimi glagoli, kot *dobiti, imeti, odpraviti*, ki glede na svoj pomen dopolnjujejo pomen sestavine *črni mádež*.

© rus. *čérnoe pjatno*.

dobíti črni mádež, gl. *črni mádež*.

iméti črni mádež, gl. *črni mádež*.

odprávití črni mádež, gl. *črni mádež*.

máh

ubíti dvé múhi na èn máh, gl. **muha**.

máj

prví máj /nevtř.; prid. zv./ *mednarodni praznik delavcev*; sop.: **praznik dela; delavski praznik**

Meni pa je bilo še posebej hudo, ker sem pozabil na rože. Skoraj vsi so namreč prihajali s šmarnicami in

medvejkami, ki smo jih vsako leto prinašali učitelju za prvi maj. (Ciril Kosmač, Medvejke, NB) | Za vzor si je Keržencev vzel slavja francoske revolucije, med prazniki prve socialistične države pa se mu je zdel najprimernejši praznik dela, prvi maj. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Tudi letošnji prvi maj ni bil le praznik delavstva, ampak priložnost za druženje in razvedrilo. Približno 3000 Primorcev z obeh strani meje, nekdanjih borcev NOB in mladih od vsepovsod se je kljub dežju zbralo na tradicionalnem prvomajskem srečanju v Opatjem selu na Krasu. (Delo, 3. maja 2000, NB)

◎ angl. *May Day*; češ. *První máj*; fr. *le 1er Mai, fête du Travail*; nem. *erster Mai*; rus. *Pervoe maja; Pervomaj*.

majáti se

stólček se máje kómu, gl. **stolček**.

tla se májejo [pod nogámi] kómu, gl. **tla**.

májhen

májhna ríba, gl. **riba**.

nápredováñje z májhnimi koráki, gl. **korak**.

nápredováti z májhnimi koráki, gl. **korak**.

z májhnimi koráki, gl. **korak**.

màk

rděč kàkor màk /ekspr.; primera/ *zelo rdeč*; sop.: **rděč kakor makov cvet**; **rděč kot kri**; **rděč kakor puran**; **rděč kot kuhan rak**

V sredi je majhen, suh starček in pri njem policaj. Starček je v obraz rdeč kakor mak, male vodene oči se mu svetijo in brezzobe čeljusti trepetajo. (Milan Pugelj, Črni panter, NB) | »Kako ima Barica lepo ruto, kajne, kajne? Rdečo kakor mak, kajne.« Mama umiva Pikico in podi Vladošo in Barico proč. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | In zopet je bilo dekle rdeče kakor mak. (Etbin Kristan, Pertinčarjevo pomlajenje, 1914, 29) | Petnajst let ji je bilo, zdaj ji bo pač že dvajset let; zmerom še je tak otroški njen rjavi obraz, še zmerom so tak vesele in nedolžne njene temne oči; narahlo je upognjena glava, na ustnicah tih smehlaj; kakor roža je Anka sredi polja, kakor mak, zakaj pisano rdeča je njena ruta in žito je tako visoko in Anka je tako majhna, da sega komaj z glavo čez klasje ... (Ivan Cankar, Brez doma, 2, NB)

◆ Primera *rdeč kakor mak* z različico *rdeč kot mak* se nanaša na izrazito rdečo barvo makovega cveta (gl. primero *rdeč kakor makov cvet*) in se v primerjavi z drugimi sopomenskimi izrazi uporablja redkeje. Primera je znana tudi v drugih evropskih jezikih (gl. ◎), v katerih pa obstaja tudi primera z glagolom *zardeti*, npr. češ. *zčervenat jako [vlčí] mák, zrudnout jako [vlčí] mák*, gluž. *začerwjenič so kaž makojca*; hr., srb. *pocrvenjeti kao mak*, rus. *pokrasnet' kak makov cvet*. Gornjeluziška primera

čerwjeny kaž mak pomeni 'rdeč od sramu'. V ruški primeri je primerjalna sestavina *makov cvet*. Pri I. Cankarju (Neobjavljene pesmi, NB) pa najdemo v primeri s sestavino *makov cvet* glagol *goretí*: Na večer, ko sem sam sedel za mizo, stopila je iz zlatega okvirja naravnost prédme ... Kakor makov cvet gorela so v prozorni rudečici kipeča njena ustna, njena lica.

◎ angl. *as red as a beet*; fr. *rouge comme un coquelicot*; hr., srb. *crven kao mak*; nem. *rot wie Klatschmohn sein; rot wie Klatschmohn werden; krebssrot*; rus. *krasnyj kak mak*.

[za] èn màk [vrèden] /star.; primera/ *prav nič (vreden)*

Tedaj sem jaz ponovno dokazal, ne z besedo, ampak z dejanjem da mi je, po domače povedano, en mak za smrt, da me je bila marveč edina skrb, kako bi se obvaroval krivice in greha. (Platon-A. Sovre, Poslednji dnevi Sokrata, 1955, 73–74) | To je že od sile, že petsto let isto, svet pa ni boljši niti za mak. (E. Fritz, Prostor in čas 1973, 171)

◆ V Plet. I, 543, sta pri iztočnici *mak* izraza *za en mak, en mak vreden* z razlago einen Pflifferling wert, nichtsnutz, Št., medtem ko je pri Glonarju (SSJ, 201) zanikana različica: *niti za en mak ni vreden*: prav nič. Negativno vrednotenje v tu omenjenih frazemih izhaja iz dejstva, da so makova zrna zelo drobna – tudi v primerjavi z zrnji nekaterih drugih žit.

zarděti kàkor màk /ekspr.; primera/ *zelo zardeti*; prim. **rděč kot kuhan rak**

»Oj, kako bi bilo lepše, če bi bila ti moja žena, Ančè!« Hitro se je vzdignila, da se je vse po zemlji vsulo, kar je imela v predpasniku. Zardela se je kakor mak v žitu in odgovorila: »Vidiš, to je zdaj vse prepozno! Ne rečem, da bi te ne bila mogla rada imeti. (I. Tavčar, Revež, LZ 1888, 559) | »Saj je vendar še mlad,« je rekla nepazljivo in zardela kakor mak. (Z. Dąbrowska–Vodnik, Noči in dnevi II, 1963, 206) | Volodja zardi kakor mak in molči. (Saltikov–V. Levstik, Gospoda Golovljevi, 18) | Roke se jej pobelijo ko sneg, lica pa zarude ko poljski mak in v vodi je sama videla, da jej je povrnil Bog vso lepoto prve mladosti. (J. Trdina, LZ 1882, 178)

◆ Gl. *rdeč kakor mak*.

◎ češ. *zčervenat jako [vlčí] mák, zrudnout jako [vlčí] mák*, gluž. *začerwjenič so kaž makojca*; hr., srb. *pocrvenjeti kao mak*, rus. *pokrasnet' kak makov cvet*.

mákov

rděč kàkor màkov cvět, gl. **cvet**.

rděč kot màkov cvět, gl. **cvet**.

málanje

málanje hudiča na sténo, gl. **hudič**.

málati**málati hudiča na sténo**, gl. **hudič**.**malénkost****môja malénkost** /šalj.; pren./ *jaz*

Prosim, sedita! VLADIČ Tu gospod Vlado Hrustič, moja malenkost: Ferdo Vladič. Mladeniča, kakor vidite; preteklosti nimata, živita v sedanosti in se pripravljata za bodočnost. (Fran Detela, Dva skopuha) | Jaz mislim, da ga ni človeka, ki bi se toliko trudil za nocojšnjo veselico, kakor moja malenkost. Vse sloni na mojih ramah. (Ivan Cankar, Jakob Ruda, NB) | V svojih prispevkih se oglašate kot direktor ugledne kulturne ustanove in ne kot državljani, kakor moja malenkost. Zato me še bolj preseneča, da zagovarjate tiste, ki opravičujejo medvojno kolaboracijo in se s tem celo hvalijo. (Delo, 12. jan. 2001, NB) | V eni od oddaj – pozabil sem, kje – se Janša spominja dogodkov iz svojih odporniških let in reče ... »in moja malenkost«. Nekje se ta starinska in priliznjena oblika konča – predsednik vlade ne more zase reči, da je »malenkost«, ker s tem omalovažuje vse tiste, ki jim predseduje. (Mladina 2007, št. 18, NB)

◆ Frazem, pravzaprav stalna besedna formula, *moja malenkost*, temelji na šaljivem pretiravanju govorca v poimenovanju lastne identitete v negativno smer, s katerim ta z navidezno skromnostjo skuša doseči dober vtis pri sogovornikih, poslušalcih ali gledalcih.

⊙ angl. *little old me*; češ. *moje maličkost*; fr. *ma petite personne*; bibi, *ma pomme*; gluž. *moja maličkosc*; nem. *meine Wenigkeit*; rus. *moja skromnaja osoba*; *moja skromnaja persona*.

máli**bíti [kàkor] v málih nebésih**, gl. **nebo**.**bíti [kot] máli bóg**, gl. **bog**.**iméti káj v málem prstu**, gl. **prst**.**počúttiti se kot máli bóg**, gl. **bog**.**živéti kot máli bóg**, gl. **bog**.**malík****sedéti kàkor malík** /star.; primera/ *sedeti negibno, togo*; sop.: **sedeti kot lipov bog**

»Moj mož je tak,« zdaj šele je izpustila kolena iz rok, ker je roke potrebovala za dramatično igro okoli oči – »ne grem več nazaj in ne grem!« Mati je pripravljala zabelo in za malo se ji je zdelo – ona se trudi, hči pa sedi tam kakor malik, ne da bi se spomnila in ji pomagala. Izbruh hčerinega obupa je ni posebno ganil. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Planiti je bilo treba, prestreči jih ali pa vsaj pobrati, če človek ni že tako uren. Vi pa sedite kakor malik ter gledate mirno, kako se trudi lepa soseda poleg vas. Križ je s takim? Medvedom! (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Kakor kak azijski malik je Urh, debel in zalit, široko sedel in

rdel od ponosa, tako so ga mehko božale prikupne besede ugledne in mogočne grofinje. »Nobene prošnje vam ne bi mogel zavrniti, veleplemenita gospa grofinja!« je dejal, vstal in se ji globoko priklonil. (Ivan Zorec, Beli menihi I, Ustanovitev samostana, NB)

◆ Primera *sedeti kakor malik*, ki se lahko pojavlja tudi z glagolom *stati*, temelji na dejstvu, da je *malik* 'kip, podoba kot bog' tako kot *kip* prisposodba za nepremično, negibno, togo stvar (prim. *sedeti kot kip, sedeti kot lipov bog*).

státi kàkor malík, gl. *sedeti kakor malik*.**málo****bíti [málo] čez lés**, gl. **les**.**[málo] čez lés**, gl. **les**.**málo mórgen**, gl. **morgen**.**málo zrnja, pa mnógo sláme je v čém**, gl. **slama**.**mámin****mámin sínček**, gl. **sinček**.**mána****kot mána z nebá** /ekspr.; primera/ *kot nepričakovana, nenadna velika dobrota, milost*

Trapanci so mu rekali kar stric Mano, saj je padel kot mana z neba in pri trgovanju ga niso ovirali ne davkarji, ne mitničarji, celo slovita Morana Golar, strah in trepet kradljivcev državnega premoženja in tihotapcev, ga ni vzela v precep. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Govorim o gospodarski tranziciji, o spremembi moči znotraj kapitala, o tem, od kod prihaja denar. V socializmu smo imeli dokaj veliko denarja – sicer nikoli dovolj – ki pa je padel kot mana z neba. Takrat smo naredili največ napak. (Delo, 17. nov. 2004, NB) | Novega nadškofa in metropolita Alojza Urana so svečano umestili šele decembra in to je prišlo zmagoviti opoziciji kot naročeno, kot mana z neba. (Delo, 24. dec. 2004, NB) | To je le ara, kajti podpis je bil vreden kar 24 milijonov. Westbrook je ponosno razložil novinarjem, da je veliko delal in da mu takšna ponudba ni padla kot mana z neba. (Delo, 8. nov. 2005, NB) | Naredili ste ogromno škodo. Hkrati ste ljudem dali občutek, da je pravzaprav referendum stvar, ki jo pač država plača kot neko mano z neba, in ti ljudje manj hodijo v cerkev, očitno hodijo pa več na referendum. (Državni zbor RS: 42. izredna seja 17. 04. 2004, NB) | V začetniških post-komunističnih okoljih se bo zdel nenaden pojav mladih in lepo oblečenih, na zahodu izobraženih »liberalcev«, ki »razumejo kapitalizem« in obljublajo Ameriko, kot mana z neba. (Delo, 17. nov. 2005, NB)

◆ Primera *kot mana z neba* se pogosto primarno uporablja z glagolom *pasti*. Temelji na sv. pismu, po katerem je *mana* 'snov, ki jo je Bog pošiljal Izraelcem za hrano v puščavi na poti v Palestino'. Po izpustu sestavine *mana* je nastala še primera

kot z neba pasti, z dodano nikalnico *ne* pa tudi frazem *ne pasti z neba*. Na enak način sta nastala še frazema *kot nebeška mana* in *nebeška mana*, v katerih je sestavina *z neba* zamenjana s sestavino *nebeški*.

© hr., srb. *padati kao mana s neba; pasti kao mana s neba*.

kot nebeška mána, gl. *nebeška mana*.

nebeška mána /knj.; pren., tudi kot primera/ *nepričakovana, nenadna velika dobrotá, milost, sreča* Zavest o poraženosti nam noče iz glave – ostajamo še naprej po lastni volji Šalamunov prehlajeni predmet zgodovine. Zato je športno zlato in medalja sploh za nas zmeraj sreča, nebeška mana in božja milost – za druge pa samo logični rezultat naporov in dela, neogibni splet nujnih dogodkov, procesov in časa. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Amerikanci prihajajo! je lahko grožnja samo za Ruse in Kitajce, za nas pa prava nebeška mana, čeprav je Peter Mlakar v znamenitem govoru ob odprtju Evropskega meseca kulture izjavil, da smo Slovenci potrebni božje masti, ne pa mane. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | Težko pričakovanega srečanja iz oči v oči med sprtima Zdenko Cerar (nova ministrica je manjkala zaradi nujnih poslov) in Dimitrijem Ruplom (njegov maščevalni pisni naskok na generalno državno tožilko Cerarjevo je bil nebeška mana za opozicijo) še ni bilo. (Delo, 26. apr. 2004, NB) | Italijanski predsednik vlade Silvio Berlusconi slavi velike zmage in žanje pohvale in aplavze z vseh strani, zunanji minister Silvio Berlusconi pa potrjuje, da je res naredil red v Farnesini in da vrača državo v središče svetovnega odločanja. Kot nebeška mana zanj v Rim prihajajo šefi vseh devetnajstih članic Nata, z njimi pa še ruski predsednik Vladimir Putin, novi zaveznik. (Delo, 28. maja 2002, NB) | In kakor nebeška mana oziroma vladni junk mail je padla v poštne nabiralnike v teh dneh reklama o načrtih za prvo Trinajstletko. 26 milijard evrov – akcija! Tisti, ki smo iz onih časov, ko je komunistična zver otepala z repom, se spominjamo prvih poskusov zasebne trgovske iniciative. (Mladina 2006, št. 31, NB)

♦ Gl. *kot mana z neba*. Slovenskemu *nebeška mana* v nemščini ustreza *die Himmelsmanna*.

pásti kot mána z nebá, gl. *kot mana z neba*.

manevrski

dobíti manevrski prôstor, gl. **prostor**.

dopúščati manevrski prôstor, gl. **prostor**.

iméti manevrski prôstor, gl. **prostor**.

izkoristíti manevrski prôstor, gl. **prostor**.

manevrski prôstor, gl. **prostor**.

odpírati manevrski prôstor, gl. **prostor**.

povéčati manevrski prôstor, gl. **prostor**.

razšíriti manevrski prôstor, gl. **prostor**.

zmánjšati manevrski prôstor, gl. **prostor**.

zôžiti manevrski prôstor, gl. **prostor**.

mánjkati

[êno] koléсце [v glávi] mánjka kómu, gl. **kolesce. kák[š]en] koléšček [v glávi] mánjka kómu**, gl. **kolešček**.

mánjka [šè] píka na í, gl. **pika**.

samó še ptíčjega mléka mánjka kómu, gl. **mleko. za lás je mánjkalo**, gl. **las**.

már

bíti már kot [za] lánski snég, gl. **sneg**.

maréla

bíti napét kot maréla /ekspr.; primera/ *biti zelo napet*; sop.: **biti napet kot struna**

Da je bila potegavščina še bolj dramatična in »napeta kot marela«, so ves čas, ko je Gaber s pomočniki razkladal in razvažal zaboje na Hudo, italijanski vojaki na rampi prodajali zijala, pa tudi poprijeli in pomagali, če je bil kakšen zaboj pretežak za naše može. (R. Polič, Ljubljanski dnevnik 1961, št. 178, 13) | Te /odlike/ so: zanimiv in napet scenarij – moj kolega Viki bi rekel, napet kot marela – potem nerjaveča Režija, zelo zabavni pogovori in seveda naš stari Žan Gaben. (Mihec, Pavliha 1965, št. 36, 7)

♦ Primera *biti napet kot marela* temelji verjetno na dejstvu, da mora biti dežnik razpet, da opravlja svojo varovalno funkcijo pred dežjem ali soncem kot senčnik. Možna je tudi navezava na primero *biti važen kot marela*, ki temelji na dejstvu, da je dežnik zelo pomemben, kadar dežuje ali kadar močno sije sonce. Funkcija senčnika, ki nas varuje pred soncem, je namreč vsebovana že v sami besedi *marela*. Ta je namreč sprejeta prek avstrij. nem. *Amrel, Ambrel* iz it. *ombrello, ombrella* 'dežnik, baldahin' in je manjšalnica iz besede *ombra* 'senca' (prim. lat. *umbra* 'senca', *umbrella, umbella* 'dežnik, senčnik') (gl. F. Bezlaj, ES II, 167). Slovenskemu *biti napet kot marela* ustreza nemška frazema sta *gespannt sein wie ein Regenschirm; gespannt sein wie ein Flitzbogen*.

bíti vážen kot maréla /sleng.; primera, v povedni rabi/ *biti zelo važen*

Sleng ima seveda tudi svoje frazeologeme. Od šuba takoj; važen kot marela. (v dežju); biti fin, kot bi bil iz Finske; ... (V. Gjurin, SR I, 1974, 67) | Mica je šla v kuhinjo in rekla kuharici Ančki: »Prišel je neki dedec, ki je važen kot marela. Pri belem dnevu hoče piti turško kavo. Naredi močno, da bo vedel, da nismo kar tako.« (S. Rozman, Na tekočem traku, 1962, 117)

♦ Primera *biti važen kot marela* se uporablja predvsem v vsakdanjem govoru. Za njegov nastanek je verjetno bistvena sestavina v *dežju*, ki je v Gjurinovem navedku. Ta se nanaša na pomembnost dežnika, ko dežuje.

oženiti se pod marélo, gl. *ženiti se pod marelo*.

ženiti se pod marélo /star.; pren., dov. **oženiti se/** *ženiti se na nič, brez imetja*

Ženi se pod marelo. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 210)

◆ Frazem *ženiti se pod marelo* z dovršnim glagolom *oženiti se* omenja J. Glonar (SSJ, 202) pri iztočnici *marela: pod marelo se oženiti*: na nič, s praznimi rokami. Frazem je nastal verjetno po predstavi, da dežnik ne more nadomestiti prave strehe nad glavo, tj. hiše, stanovanja. Na podobni predstavi, tj. v zvezi z gmotno nepreskrbljenostjo neveste, je nastal tudi frazem star. *oženiti se na prazno* 'poročiti se z revno nevesto'. V zvezi s tem je možno spomniti na rek *Najprej štalica, potem kravica* v pomenu 'najprej je treba imeti stanovanje, materialno osnovo, potem se šele poročiti'.

marljív

marljív kot čebéla, gl. *čebela*.

marljív kot čebélica, gl. *čebelica*.

marljív kot mrávlja, gl. *mravlja*.

marljív kot mrávljica, gl. *mravljica*.

Márs

kot da bi kdó pádel z Mársa, gl. *kot da je kdo padel z Marsa*.

kot da je kdó pádel z Mársa /ekspr.; primera, tudi dv. in mn., s pogoj. **kot da bi/** *kot da nič ne ve, kot da je presenečen*; prim. **pasti z Marsa**

Zdravnik mi je celo svetoval, naj predam partijo. Pogledal sem ga, kot da je padel z Marsa. Potem sem mu dejal: gospod, saj vendar ne mislite resno, kaj ne vidite, da igram za wimbledonski finale! (Delo, 9. jul. 2002, NB) | Takoj vam postane jasno, da gre za skrajno konservativnost in zaprtost, barvnemu tisku navkljub. Mestni otrok se počuti, kakor da je padel z Marsa; zagotovo pa ne najde ničesar takega, kar bi lahko uporabil v svojem okolju. (Delo, 7. feb. 2004, NB) | Nasilje v družbi nam pada verjetno kar z Marsa? Igra, »umetnost in kultura« naj pri tem seveda ne bi igrali nobene vloge!? (Delo, 3. mar. 2004, NB)

◆ Primera *kot da je kdo padel z Marsa* z različico *kot da bi kdo padel z Marsa* temelji na dejstvu, da je Mars za Zemljane zelo oddaljen planet. Kdor bi padel, priletel od tam, pač ne bi ničesar vedel o zemeljskih stvareh, bi bil presenečen, prav tako pa bi ga čudno gledali Zemljani. Primera je tudi v hrvaškem jeziku: *kao da je pao s Marsa*.

ne pásti z Mársa /ekspr.; pren., z nikalnico/ *ne biti neumen, ne biti presenečen*; prim. **pasti z lune; pasti z neba**

Ampak ker nisem padel z Marsa, bi raje kot tiste, ki so jih polna usta novih tehnologij in ekonomij, volil one,

ki bi, prvič, znali prepričljivo pokazati, kako do novih, okolju sprejemljivejših tehnologij, ki bodo bolj trajnostno rabile domače vire in ki bi, drugič, okrepili zmogljivosti demokratičnega ovrednotenja in nadzora nad riziki. (Delo, 7. okt. 2000, NB) | Ena oseba me je sicer ponujala temu klubu, vendar so za Bežigradom omenjali neke smešne cifre. Nisem padel z Marsa, da bi igral za kikiriki. (Delo, 21. avg. 2001, NB) | Kdor ni padel z Marsa in je v tistem času že bil pravnik (in midva z Berdenom sva bila), mora vedeti, da so v tistem času z izrazom »ustrezni organi verske skupnosti« nasproti RKC brez najmanjšega dvoma bile mišljene prav njene škofije, župnije itd. (Delo, 28. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *ne pasti z Marsa* je nastal po preoblikovanju iz primere *kot da je (kot da bi) padel z Marsa*. Z zanikanjem je bil pridobljen nasprotni pomen.

pásti z Mársa, gl. *ne pasti z Marsa*.

martínček

gréti se kàkor martínček /ekspr.; primera/ *uživati na soncu*

In solnce je in toplo in zdravo. O, tisto naše lepo solnce kakor martinček bi se grel! Pa v smrekovo hosto bi hodil, tam bi hitro ozdravel. (Ivan Zorec, Pomenki, NB) | Slišalo se je samo pritajeno šumenje gorskega potoka, ki je tekel tam doli med kamnitim prodom. Kekec se je sončil kakor martinček. (Josip Vandot, Kekec na hudi poti, NB) | Na drugi strani rečnega brega čez ogromno skalo prileze Yosh. Nekaj časa kot martinček leži na od sonca razgretih skalah, medtem seveda mi nakladamo in nakladamo, nato se dvigne in nekoliko nervozno zapvije, da naj končno premaknemo svoje riti. (Delo, 27. feb. 1999, NB)

◆ Primera *greti se kot martinček* z različicami *ležati kakor martinček, sončiti se kot martinček* temelji na lastnosti martinčka in plazilcev sploh, da se kot mrzlokrvne živali radi nastavljaajo soncu.

◎ bolg. *peka se kato gušter [na slànce]*; češ. *vyhřívat se jako ještěrka na slunci*; hr. *sunčati se kao gušter*; mak. *se sunča kako gušter*; slš. *vyhrievat 'sa ako jašterica*; ukr. *vygrivatysja jak jaščirka [na sonci]*; gritysja *jak jaščirka [na sonci]*.

ležáti kàkor martínček, gl. *greti se kot martinček. sónčiti se kot martínček, gl. *greti se kot martinček*.*

máslo

bíti kàkor iz másla /redko; primera, tudi pren./ *biti zelo mehak; biti dobrončen, prijazen, popustljiv*; sop.: **biti [mehak] kot maslo; bítí mehak kot vo-sek**

Jaz sem fantič kakor z masla, / Kdo bo tavšat šel z menoj?. (SNP, Hrdeckega vas, Kramar) | Imam, lepega

pujska imam. Kar trese se, kot bi bil iz masla. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB)

◆ Gl. *biti [mehek] kot maslo*.

◎ nem. *butterweich sein*; slš. *být jako z masla*.

biti kot iz másla, gl. *biti kakor iz masla*.

biti máslo kóga /ekspr.; s prilastkom, navadno s **to je/ biti krivda**, (negativna) *zasluga koga*

Jasno mi je bilo, da je očetovo zdajšnje stanje če že ne povsem, pa vsaj v veliki meri Černigojevo maslo. (D. Jovanovič, Problemi 1967, št. 51, 337) | Bubniču in gospodu Dejaku je bilo potemtakem že znano, da so se moške gredli na ognjiščih, namesto da bi delali. O tem je moral Bubniča pač nekdo obvestiti ... Da, to je bilo hudičevo maslo. (Milan Lipovec, Ljudje ob cesti, 1961, 186) | A gospodje so le preveč čutili, da je tista vloga za zboljšanje plač v prvi vrsti spet njegovo maslo. (Čufar, MP 1940/41, 121) | Skoku se je posvetilo: Čarovnica Čiričara, kdo pa, če ne in sploh tako! To je bilo njeno maslo, ali kakor že. (M. Marinc, Strah ima velike oči, 1967, 86) | Če imaš le eno trohico pravega navdušenja za maslo nemške kulture, boš zapovedal Etiennu ..., da me ... iz brezna potegne!. (V. Zarnik, Don Quijote della Blatna vas, 1862, 10) | Kaj se vmisli: z blazinami obmetavati! Je to tvoje maslo? (S. Šali, Detinstvo, 171)

◆ Sestavina *maslo* kot nekaj negativnega v obravnavnem frazemu se je verjetno preneslo iz frazema *imeti maslo na glavi*, ki ga podpira še sopomenski frazem *imeti maslo za ušesi*. Siceršnja predstavo o blagostanju pa lahko spremeni samo ustrezni negativni prilastek, npr. »Bi ga, ali novcev ni,« pravi Brašnar. »To pa je žaltavo maslo, če tega ni.« (J. Jurčič, Sosedov sin, Mladika 1868, 144)

◎ hr. *to je čije maslo; ima u čemu čije maslo*.

biti [mêhek] kot máslo /ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi pren./ *biti zelo mehak; biti dobrosrčen, prijazen, popustljiv*; sop.: **biti kakor iz masla; biti kot iz masla; biti mehke kot vosek**

Vsaka italijanska gospodinja pa ve, da je pica prava le, če je pečena v glinasti peči na drva, najraje bukova, segreti na 450 stopinj Celzija. Takrat dobi jed pravšnjo gostoto: na sredini je sočna in mehka kot maslo, ob robu pa hrustljava in malce zapečena. (Delo, 18. dec. 1999, NB) | Nikoli nisem razumel, zakaj so domače krave tako žilave, ko pa nikoli ne tekajo naokoli in bi morale imeti mehko meso kot maslo. (Delo, 28. feb. 1998, NB) | Ste videli Fišerja? Bil je kot maslo, danes pa mi je dal živilskih kart za pet oseb in spraševal me je po naših ljudeh. (A. Ingolič, Sončna reber, 1953, 205) | Seveda jih poročnik Helmuth prav tako opazuje, toda zanima ga le, kjer je vlažni dečkov pogled znamenje, da je v tem trenutku deček mehak kakor maslo in da iz dečka lahko izmečka, kar potrebuje. (Langer, Upornik Jarka, 50)

◆ Primera *biti [mehek] kot maslo* temelji na predstavi o mehкости masla in prenosu te mehкости na značaj človeka. Redkejša sopomenska primera je

biti kakor iz masla, ki ji ustreza slš. *být jako z masla* 'biti občutljiv, razvajen'.

◎ hr. *mekan kao maslac*.

iméti máslo na glávi /slabš.; pren./ *ne biti nedolžen, napraviti prekrške, prestopke*; sop.: **imeti maslo za ušesi**

»Rozika, midva imava oba enako masla na glavi, zato je čas, da jo pobereva.« (L. Kuhar, Naši mejniki, 1946, 157) V naši stvarnosti je veliko ljudi, ki imajo precej masla na glavi, pa vseeno ne sodijo med mlečne proizvode. (TT 47, 1964, 7) | Nekdo mu je moral podkuriti. Najbrž Škofic. »Ne verjamem, preveč masla ima na glavi.« (M. Malenšek, Plamenica, 1957, 236) | Kaj pa Julija, a? Na glavi imaš masla za celo Evropo. Bednik! Zločinec!« Ciril je lovil sapo in porival Čarljia med druga dva, ki sta se umikala in besno krilila z rokami. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | »Gospod polkovnik! Če ga boste še naprej tako lomili, vas bodo postavili za obrambnega ministra!« je dobri vojak Švejk v svoji prijazni dobrodušnosti nekoč opozoril svojega nadrejenega, ki je imel iz dneva v dan več masla na glavi. (Delo, 30. marca 1998, NB) | In ker je vse privatizacijske posle v državi takrat usklajeval Čubajs, je tožilec z enim zamahom hkrati udaril po treh vidnih politikih, ki naj bi imeli na glavi največ privatizacijskega masla. (Delo, 30. jan. 1999, NB)

◆ Frazem *imeti maslo na glavi* je verjetno izposojen iz avstr. ali bav. nem. *Butter auf dem Kopf haben* 'imeti slabo vest'. Nemški frazem razlagajo iz pogovora *Wer den Butter auf dem Kopf hat, soll nicht in die Sonne gehen*, sln. *Kdor ima maslo na glavi, naj ne hodi na sonce* v pomenu 'kdor nima čiste vesti, naj molči', ki ga pojasnjujejo z dejstvom, da so nekdam kmečke ženske nosile na trg maslo skupaj z drugimi stvarmi in v košari na glavi. Če so neprevidno dolgo hodile po soncu ali stale na njem, se jim je maslo stopilo in steklo na glavo. Maslo na glavi je ponazarjalo njihovo nerodnost, nepremišljenost, krivdo in tako dobilo negativno oznako v nasprotju z maslom, s katerim so si Slovani in še nekateri drugi narodi mazali lase ob svečanih priložnostih.

Češki frazeologi pa navajajo naslednjo razlago frazema *mit maslo na hlavě*. Frazem naj bi prišel iz nemščine s francoskim posredovanjem, kjer so za slabo kvaliteto masla v 15. stoletju kaznovali prodajalko tako, da ga je morala imeti na glavi toliko časa, da se ji je stopil.

◎ češ. *mit maslo na hlavě*; fr. žarg. *avoir du beurre sur la tête*; it. *avere la coda di paglia*; nem. (avstr., bav.) *Butter auf dem Kopf haben*; nem. *Dreck am Stecken haben*; hr. *imati putra na glavi*; rus. *u nego ryl'ce v pušku; u nego ryl'ce v puhu*; slš. *mit maslo na hlavě*.

iméti másló v ušésih, gl. *imeti maslo za ušesi*.

iméti másló za ušési /redko; pren., tudi v *ušesih/ ne biti nedolžen, napraviti prekrške, prestopke*; sop.: **imeti maslo na glavi**

7. jan. 2011 – Ta Kangler ima dosti masla za ušesi. Če ne bi imel koristi od županovanja, se ne bi tako potegoval za mesto župana, saj je najbližje koritu. (Google, www.siol.net/...) | »Zdaj lahko vidite, kakšno seme je!« Je podpisoval Maier. »Ta ima na debelo masla za ušesi!« (H. H. Kirst, Upor vojakov, 1967, 30) | V drugi vrsti pa zaplete povzroči slabo organiziran zdravstveni sistem, na kar zdravstveni delavci sicer opozarjajo, a ima naša politika maslo v ušesih ... (Google, www.zdravje.si/...)

◆ Frazem *imeti maslo za ušesi*, tudi *imeti maslo v ušesih*, temelji na predstavi o malomarnosti, ne-skrbnosti koga, ki ima z ušesnim maslom zamaščena ušesa. Na enaki predstavi je posledično nastal frazem *imeti repo v ušesih* (prim. hr. *oprati komu uši* in sln. *oprati komu glavo* 'ošteti koga'). Možna je tudi navezava na frazem *imeti maslo na glavi*.

iti kot po máslu /ekspr.; primera/ *iti gladko, uspešno, brez zapetljajev*; sop.: **iti kakor po loju; iti kakor po olju; iti kot namazano**

»Pa ste kaj dobre volje,« je namesto pozdrava ogovoril vozar. »Kaj ne bova, če se svet podira in luna vsak čas nanj pada, nama *gre* pa zadnja leta vse *kakor po maslu*. (Janez Jalen, Vozarji II, 1959, 91) | Četrť ure pred časovno kontrolo je kapetan Leon Gostiša kar žarel. Vse je šlo vse kot po maslu, natanko tako, kot so si idealno zamislili. V 7. kolu olimpiade je Slovenija popolnoma nadigrala Uzbekistan in s »trojko« bi se naši zavihтели kar med prvo deseterico. (Delo 7. oktobra 1998, NB) | Predrznjež je vdrl v dva boxerja in izmaknil dvoje avtoradijev, vrednih 80 in 70 tisočakov. Ker je šlo vse kot po maslu, se je odločil, da »akcije« ponovi in dva dneva kasneje, ponoči, se je spet pojavil med kombiji. (Delo 6. oktobra 2001, NB)

◆ Primera *iti kot po maslu* z različico *teči kot po maslu* temelji na predstavi o lahkem gibanju, drsenju po namaščeni, namazani podlagi, kar se prenaša na lahkoten, uspešen potek človeških dejanj.

◎ bolg. *vàrvja kato po maslo nešto; vàrvja kato po med i maslo*; češ. *jde to jak po másle; jde to jak po mydle*; fr. *marcher comme sur des roulettes; ça baigne dans l'huile*; hr. *ide kao po loju što*; it. *filare liscio come l'olio*; mak. *odi nešto kako po loj*; pol. *idzie jak po maśle coś*; rus. *iditi kak po maslu čto*; slš. *ide ako po masle čo*; ukr. *ide jak po maslu ščo*.

téči kot po máslu, gl. *iti kot po maslu*.

mást

bôžja mást /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kar je od-rešujoče, najbolj učinkovito, prav*

Potrpljenje je božja mast, pa gorje temu, ki se maže z njo. Previdnost je božja mast. (Šašelj, Pregovori, 1934,

149, 153) | Razen tega je z vseh strani pritiskala lakota in so prežale kužne bolezni, proti katerim ljudje razen čvrste narave, molitev in božje masti potrpežljivosti niso poznali nobenega leja. (R. Šuklje, TT 1964, št. 45, 7) | Ker sem se bil pa zvečer skrbno namazal z božjo mastjo, ki se ji pravi potrpežljivost, sem čakal vdano dneva. (J. Mlakar, IPS I, 1938, 268) | Buterna se je nabodil in tako je blodil, da ni bilo ne na konja ne na osla. Rana se mu ni zalečila, potrpljenje, ta zapeljiva božja mast, s katero se je natepal dan in noč, se je sprevrgla v zaudarjajočo žaltavino. (F. Lipuš, Srčne pege, NB) | Če v takšnih razmerah ne upoštevajo tržnih signalov in delujejo ekonomsko racionalno, potem podjetje propade. Konkurenca je torej božja mast. Za vse – politiko in gospodarstvo. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Tudi Pekolu je že začelo presedati, čeravno je bil potrpežljiv kakor božja mast. (L. Kuhar. (Prežihov V.), Doberdob, 1940, 120)

◆ Frazem *božja mast* je nastal po krajšanju iz rekov, kot sta *Potrpljenje je božja mast. Previdnost je božja mast*. Pojavlja se tudi v primeri *potrpežljiv kakor božja mast*.

brézova mást /ekspr.; pren./ *brezova šiba; udarci s šibo*; sop.: **brezovo olje; brezova kaša**

Adrijana: Pojdi, če nočes brezove masti. (W. Shakespeare – O. Župančič, Izbrano delo I, 1947, 88) | Kot solnce sije na vredne in nevredne, tako je on vrednim in nevrednim, saj jaz sem tako mislil, dajal pokušati slast brezove masti. (F. Erjavec, Na stricovem domu, SG 1860, V, 116) | Se je ravno pripravljaj, da ureže brezovo šibo – Ob misli na brezovo mast sem dotlej pozabil na vse drugo. (Lovrenčič, Svensson, Dogodivščine, 48–49) | Nisem lisast, ut seductor et verax6 golčim in je nisem golsnil nepravilne. Žloti šibo in brezovo mast, da bo zdrava! Za pokoro so nam bolezni in potresi in tlaka in lakota, za pokoro telesu, ki je secundum medicos7 prašičjemu sorodno. (I. Pregelj, Plebannus Joannes, NB)

◆ Izraz *brezova mast*, enako velja za sopomenki *brezovo olje* in *brezova kaša*, je tu prispevka za brezovo šibo, posledično tudi za udarce s tako šibo. Sestavina *mast* je usklajena s sestavino *namazati* v frazemu *namazati koga z brezovo mastjo* 'natepsti koga z brezovo šibo; natepsti koga sploh'. Enako bi lahko rekli za sopomenska frazema *leskova mast* in *namazati koga z leskovo mastjo*. Prispodobi *brezova mast* in *leskova mast* imata tudi sopomenki *brezovo olje* in *leskovo olje*, ki se prav tako povezujeta z glagolsko sestavino *namazati* v frazemih *namazati koga z brezovim oljem* in *namazati koga z leskovim oljem* (gl. pri *olje*). Ti frazemi so se večinoma uporabljali za olepšano označevanje kaznovanja porednih in lenih otrok, učencev, saj je bilo tako vse slišati manj kruto in za izvajalce manj krivdno.

Slovenskima *brezova mast* in *leskova mast* vsebinsko ustreza rusko *berězovaja kaša*, ki se temu

ustrezno kot prvotno prava jed povezuje glagolskimi sestavinami *dat' (zadat') berězovoj kaši, nakormit' (ugostit') berězovoj kašej*. Ustrezni frazemi so tudi v nekaterih drugih slovanskih jezikih oziroma narečjih, npr. gluč. *brězowski šolta*.

léskova mást /ekspr.; pren./ *leskova šiba; udarci s šibo*

Paglavca bi ozdravila leskova mast. (šol., Šavli) | Leskova mast je zdrava. (Šašelj, Pregovori, 1934, 113) | »Grdobe trde páglave! / Masti ste vrédni leskove. (F. Levstik, Vrtec 1877, 177) | A za resnice, za uke ne čakaj vračila; / Dovoljen bodi, če leskovega nij kosila. (F. Levstik, Z 1870, 185) | Ribniška je lepa dolina ... / Pa tud' polna opornic in brinje / polna leskove masti. (OSNP 2608) | Brezovo olje: šiba; telesna kazen; leskova mast, leskovka: palica; npr. mulca je treba namazati z brezovim oljem. (pren., šol., Šavli)

namázati kóga z brězovo mastjó /ekspr.; pren./ *natepsti koga s brezovo šibo; natepsti koga sploh*; sop.: **namazati koga z brezovim oljem; namazati koga z leskovo mastjo; namazati koga z leskovim oljem**

Poredne otroke so nekdanj namazali z brezovo mastjo. (J. K.)

⊙ rus. *dat' (zadat') berězovoj kaši; nakormit' berězovoj kašej; ugostit' berězovoj kašej*.

namázati kóga z léskovo mastjó /ekspr.; pren./ *natepsti koga z leskovo šibo; natepsti koga nasploh*; sop.: **namazati koga z brezovim oljem; namazati koga z brězovo mastjo; namazati koga z leskovim oljem**

Kmalu je Cene ozdravel; pripomogla je k temu leskova mast, s katero ga je očé namazal po zadnji plati. (J. Herfort, Živa mavrica, 1938, 55)

⊙ it. *picchiare di santa ragione; conciare per le feste*.

pokazáti kómu, po čém je mást /ekspr.; pren./ *zagroziti komu*

»Ampak jaz jim pokažem, po čém je mast!« je zagrozil Štefuc. (C. Kosmač, Sodobnost 1938, 111)

potrpežljív kàkor bôžja mást, gl. *božja mast*.

mastodónt

právi mastodónt /publ.; pren./ *zelo veliko podjetje, zelo velika ustanova*; prim. **beli sloni**

Repe: To je problem univerze. Vsaj na ljubljanski, ki je pravi mastodont, je težko kaj premakniti. (Delo, 22. jun. 2002, NB) | Pri dokapitalizaciji bi lahko rekel, da je to izredno veliko, kajti železarne v Sloveniji so pravi mastodont in težko bo premakniti miselnost, kajti sedaj so uspešni kadri zbežali predvsem drugam (Državni zbor RS: 12. izredna seja 30. 07. 1997, NB).

máša

šiba nôvo mášo póje, gl. *šiba*.

mašína

glasovalna mašína /redko; ed., pren./ *vse, kar je v zvezi z volitvami, glasovanjem dela kaka skupina za svojo zmago*; sop.: **glasovalna mašinerija; glasovalni stroj**

Pričakujem pa od državne sekretarke, kaj bo to pomenilo ob sprejetju, kar seveda upam, da ne bo sprejeto, ampak glede na glasovalno mašino je ta možnost bolj majhna. (Državni zbor RS: 21. izredna seja 15. 04. 1998, NB) | To, kar predlaga gospod Bručan, ni samo demontaža zdravstvenega sistema oziroma del demontaže, ampak je del demontaže vseh pravic, ki jih imamo državljani. In točno v to smer gre, iz parlamenta delate glasovalno mašino, potrjevalno mašino, skupščino, kateri se tako radi posmehujete. (Državni zbor RS: 15. redna seja 28. 03. 2006, NB)

⊙ Gl. *glasovalna mašinerija*.

mašinerija

glasovalna mašinerija /publ., slabš.; ed., pren./ *vse, kar je v zvezi z volitvami, glasovanjem dela kaka skupina za svojo zmago*; sop.: **glasovalna mašina; glasovalni stroj**

Res pa je tudi, da se tudi zdajšnja opozicija, ko je bila še na oblasti, ni obnašala nič drugače od zdajšnje oblasti in je s svojo tedanjo glasovalno mašinerijo prav tako neusmiljeno povozila proračunska dopolnila tedanje opozicije. (Delo, 20. nov. 2006, NB) | Ker glasovalna mašinerija vladajoče koalicije brez težav zavrača ideje opozicije, bi na naslednjem zasedanju parlamenta najverjetneje padla dokončna odločitev o ukinitvi protikorupcijske komisije. Tik pred parlamentarnim zasedanjem pa je izvenparlamentarna Stranka mladih Slovenije v parlament prinesla 1.500 podpisov, s katerimi zahteva razpis referendumu o ukinitvi posebne protikorupcijske komisije. (Mladina 2005, št. 48, NB) | Državna proračuna za prihodnji dve leti sta pod streho. Poslanci so z dopolnili premetali po nekaj sto milijonov tolarjev iz enih žakljev v druge, opozicija je zaro-bantila nad nerazvojnostjo proračunov in nepreglednostjo javnih financ, nato pa sta čas, petkovo popoldne, in glasovalna mašinerija opravila svoje. (Delo 21. dec. 2002, NB)

⊙ Frazema *glasovalna mašinerija* in *glasovalna mašina* temeljita na izrazih *mašinerija* in *mašina*, ki sta skupaj s sestavino *glasovalna* prisposodbi za organizirano skupino ljudi, ki se načrtno in z izdelanimi prijemi trudijo, da bi svojemu kandidatu na volitvah ali glasovanju nasploh pridobili čim več glasov volivcev.

matemátika

tó je višja matemátika, gl. *višja matematika*.

tó ni višja matemátika, gl. *višja matematika*.

višja matemátika /ekspr.; pren., navadno **to je višja matematika**, tudi nikal./ *kar je težko razložiti, razumeti*

Ločevanje med spoznanjem in mnenjem je osnovni predpogoj, da se 'strokovno' lahko loči od ideološkega. To pa je že 'višja matematika', ki se je ne splača obdelovati v dnevnem časopisju. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | Delo z omrežnimi napravami in še posebej usmerjevalniki ADSL lahko danes bolj ali manj primerjamo s starimi časi – ročno nastavljanje naslovov IP, privzetih prehodov, tunelov do računalnikov, dodatnih zmogljivosti požarnega zidu ... Za nekoga, ki stvari približno razume, nič težkega, za laike pa je to velikokrat že višja matematika. (Monitor, december 2002, NB) | Rešitev ni višja matematika: omejnimi odpadke in porabo energije, prenehajmo pošiljati toliko blaga po vsem svetu in se raje posvetimo ljudem. Vendar to ni preprosto doseči. (Mladina 2007, št. 08, NB) | Vendar ni moj namen o tem govoriti, moj namen je govoriti o tem, da je priznано 16 mesecev za eno leto. In če piše tam v osnovnem zakonu: »ko dosežejo trideset službenih let«, je to teoretično in praktično, pa vam bom navedel, ker predpostavljam, da ste vsi dobili v računstvo, to ni višja matematika. (Državni zbor RS: 8. redna seja 12. 03. 1998, NB)

◆ Frazem *višja matematika* temelji na dejstvu, da je višja matematika za večino ljudi precej težka, zapletena, abstraktna. Zato je postala prisposoba za težko razložljivost, težko razumevanje. Uporablja se tudi zanikano, s čimer se pridobi nasprotni pomen.

mátičar

íti pred mátičarja, gl. *stopiti pred maticarja*.

odpeljáti kóga pred mátičarja, gl. *stopiti pred maticarja*.

popeljáti kóga pred mátičarja, gl. *stopiti pred maticarja*.

stopíti pred mátičarja /ekspr.; pren./ *(civilno) poročiti se*

V glavnem mestu kraljevine pa je bilo sobotno popoldne kot nalašč za pletenje romance o biatlskem kraljevskem paru – Norvežanki in njenemu izvoljencu, Francozu Raphaelu Poireeju. Maja naj bi stopila pred maticarja, dotlej pa naj bi še na zadnjih tekmah svetovnega pokala v tej sezoni – na Finskem in v Rusiji – tekmece prepričala, da tako uspešnega biatlskega para ni daleč naokrog. (Delo, 28. feb. 2000, NB) | V drobni svetlolasi novinarki Doris naj bi našel svojo veliko ljubezen, toda morda je to zagotavljal tudi pri prejšnjih porokah. Če bi pred maticarja stopil še petič, bi ga psihiatri razglasili za brezupen primer serijskega ženina. (Delo, 14. apr. 2001, NB) | Pred dvema letoma je stopila pred maticarja z Damianom Gabriellom, ame-

riškim podjetnikom, ki se ukvarja z mobilno telefonijo, lani pa sta se razšla. Za obžalovanje ni imela časa, saj je kmalu začela snemati ob Danielu Craigu, glavnem igralcu v Kvantumu sočutja. (Slovenske novice, julij–december 2008, NB) | Včeraj je bil popoln pomladni dan in skoraj škoda bi bilo, če se človek ne bi poročil na tako lepo, sončno soboto, če že ima namen te dni stopiti pred maticarja in obljubiti zakonsko zvestobo svojemu partnerju. Ljudje so kar pokali od energije, nekateri tudi od tiste malo »nore«, ki jo prinaša polna luna, ki bo jutri bedela nad našo Zemljo. (Nedelo, januar–junij 2007, NB) | Slovenec nič kaj rad ne gre pred maticarja. Med 171 državami smo na četrtem mestu z najmanj zakonskimi zvezami na tisoč prebivalcev. (Delo, 8. jan. 1998, NB) | Nevesta je sicer potrpežljivo prenašala dogajanje, a je bila vidno nerazpoložena. Po cerkvenem obredu so šli še pred maticarja, nato pa so se vsi skupaj preselili v Festivalno dvorano. (Slovenske novice, januar–junij 2008, NB) | Jaz bi rad šel na Mauricius, vendar se Urška boji letenja. Vendar mislim, da mi jo bo vseeno uspelo prepričati, »je bil optimističen ženin, ki ve, zakaj je prav Urško odpeljal pred maticarja: »Spoznal sem, da je to punca, s katero želim preživeti svoje življenje in s katero želim deliti svojo prihodnost.« (Nedelo, januar–junij 2007, NB) | »Jernej je Tini obljubil, da ko bo drugič zanosila, jo bo popeljal pred maticarja in oltar. Seveda je moral držati obljubo,« je povedala ženinova mama, gospa Marjana Prebil, ki ima svoje najdražje zelo blizu, saj si je mlada družina uredila stanovanje kar v domači hiši. (Nedelo, julij–december 2007, NB)

◆ Frazem *stopiti pred maticarja* glede na svojo sestavo pars pro toto ponazarja dogajanje, ko se dva civilno poročita. Maticar je namreč tisti, ki poročni obred opravi, zato mora par stopiti predenj, da se to zgodi. Na podobni predstavi temelji tudi frazem *iti pred oltar*, pri katerem je oltar običajno prizorišče cerkvene poroke. Glagolska sestavina *stopiti* je lahko zamenjana z drugimi, npr. *iti, odpeljati, popeljati* (gl. zgoraj).

Matija

Krámpov Matija, gl. *matilda je pobrala koga*.

matílda

matílda je pobrála kóga /pog., ekspr.; pren./ *kdo je umrl*

»Ni ga več, sestra!« so zaklicali na hodniku. »Sestra, Matilda ga je pobrala!« (Marjan Kolar, Prazno nebo, 1961, 97) | »Kaj norim?! Matilda bi me rada vzela v svoje koščeno naročje, to je vse, kar ti bi rad povedal!« »Umreti se nikdar ne mudi!« je poskočil, kot bi ga pičila osa. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB)

◆ V frazemu *matilda je pobrala koga* z različico *matilda je vzela koga* je glavna pomenska sestavina *matilda* v pomenu 'smrt'. V tem pomenu se *matilda* (večkrat pisana tudi z veliko začetnico)

pojavlja v gradivu za SSKJ šele po drugi svetovni vojni, in to še v zvezah *biti zrel za Matildo*, *Matilda je povohala koga*, *srečati*, *poljubiti matildo*, *Matilda s koso*, *Matilda maha s koso*, *Matilda pride*. Ni pa je v starejših slovarjih niti v SP 62, čeprav slovarsko gradivo kaže na njegov obstoj. *Matilda*, ki je znano krščansko ime nemškega izvora, nima v nobenem drugem jeziku pomena 'smrt'. Izhodišče za ugotovitev motiva, po katerem je nastala slovenska *matilda* 'smrt', je naslednji navedek: *Strojnico* so /tj. partizani/ imenovali tudi *mrtvaška raglja*, *peklenska raglja* in *matilda* (V. Smolej, *Zgodovina slovenskega slovstva VII*, 1971, 68). Za slabo oborožene partizane je bila *strojnica* brez dvoma lahko prisposoba za *smrt*, zato je prenos pomena izraza *matilda* v pomen 'smrt' zelo verjeten. Izraz *matilda* 'smrt' podpirata sočasni sopomenki *mrtvaška raglja* in *peklenska raglja*, pomen 'smrt' pa prav tako izraza iz istega časa – *oditi v 13. bataljon*, *oditi v četrti rajh*. *Matilda* je v frazemih *matilda ga je pobrala*, *matilda ga je povohala* zamenljiva s sestavino *smrt*, ki je prvotnejša. Glagol *povohati* v drugem izhaja iz dejstva, da je zanj potrebno približanje predmetu vohanja, v zvezi s *psom* pa se frazeološko uporablja zanikano: *še pes ga ne povoha*, tj. 'nihče se ne zmeni zanj'.

Matilda ni edino slovensko izimensko poimenovanje smrti. Iz druge svetovne vojne tako kot *matilda* izhaja koroški narečni izraz *hitlarica*. Iz istega narečja izhajata še frazema *iti gor k Janezu* 'umreti' in *Janez že kliče* 'smrt je blizu'. *Janez* v omenjenih izrazih je sv. *Janez*, farni patron v kraju Ebriach na Koroškem. Zelo očiten motiv nastanka imata gorenjska narečna izraza *Krampov Matija* in *Krampova Katra* v pomenu 'smrt'. V njih je vidna povezava orodja za kopanje groba *krampa* z imenom *Matija* in *Katra*. V Ljubljani se 'smrt' imenuje celo s priimkom in imenom: *Gajzerjeva Lenčka*, npr. Pol pa pride *Gajzerjeva Lenčka*.

matilda je povohala kóga /pog., ekspr.; pren., nedov. vohala/ *kdo je bil blizu smrti*

Tone, ki šepa, ker ga je že enkrat krepko povohala Matilda, pa Jaka, ki pomaga pri zidanju bajte sinu, še vedno se dela koristnega ... (J. Tomšič, Praznični dan, 1971, 11) | »Matilda ga bo povohala,« je pomenilo prav toliko, kot bi mu prečital smrtno obsodbo. (R. Polič, Čudežna pomlad, 1959, 111) | Ubijte ga! Po Tillynem pooblastilu ... Tilly, ha ... Ona je Matilda. Že zdavnaj te je povohala. (V. Kavčič, Od tu dalje, 1964, 305) | Ko sva se nepričakovano srečala v Ameriki, sva obujala tiste čase, ko nas je v Charmozu vohala Matilda, in kako smo v dolini pod Chamonixom, v Martiegnju, kradli mareli-

ce in montanverške ovce zapeljevali s soljo. (Delo, 29. jan. 2000, NB)

◆ Gl. *matilda je pobrala koga*.

matilda je vóhala kóga, gl. *matilda je povohala koga*.

matilda je vzéla kóga, gl. *matilda je pobrala koga*.

poljúbiti matildo, gl. *srečati matildo*.

srečati matildo /pog., ekspr.; pren./ *umreti*

Srečati ali poljubiti matildo, oditi v 13. bataljon ali v četrti rajh je /pri partizanih/ pomenilo umreti. (J. Smolej, Zgodovina Slovenskega slovstva VII, 1971, 70) | Ravno sem nameraval še enkrat na vrh Triglava – zadnjič – ko sem naenkrat dobil žolčne kamne. Kdo ve, kdo mi jih je poslal v darilo: nekateri na Dovjem so menili, da sem premalokrat dvignil kozarec, pa sva si zato morala z Matildo pogledati v oči. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB)

◆ Gl. *matilda je pobrala koga*.

Matjažev

Matjaževa bráda /nevtr.; pren./ *brada pravljicnega kralja Matjaža*

Nič ne dé, da so še pred par leti bili »koko« na Prulah, da se še poznajo na gimnazijskih klofeh sledovi njihovih hlač. Nič ne dé, da v šoli niso pili modrosti, ker je tam nihče ne pije; nič ne dé, da niso brali tistih stvari, a katerih tako resno in samozavestno govore in pišejo, kajti če bi bili preštudirali vse tisto, kar bi bilo po mojih mislih treba preštudirati takim glasnim vsevedcem, bi moral imeti vsakdo izmed njih Matjažovo brado. (Ivan Cankar, Almanahovci, Kritike, NB)

◆ Frazem *Matjaževa brada* se nanaša na pravljicnega kralja Matjaža. Ta po legendi spi za mizo v votlini pod Peco, brada pa mu raste in se ovijva okrog mize. Neško v daljnji prihodnosti naj bi se prebudil in prinesel nazaj boljše čase. Kralj Matjaž je pravljicni lik, narejen po resničnem ogrsko-hrvaškem kralju Matiji Korvinu, ki je vladal od 1458–1490. Gl. tudi *brada raste* [komu kje].

mávra

piján kàkor [bôžja] mávra /ekspr.; primeral/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot krava**

Res je, pijan sem. Pa ne kot mavra, marveč kot kanon, ker sem vojak. (P. Božič, Vojaka Jošta ni, 1970, 31) | O tem pač lahko trdim, da je pijan, pijan kakor nebeška mavra. (J. Slapšak, En starček, 1944, 131) | Pozno ponoči so se pijani kot mavre spravili na koleselj. Mima jih je pripeljala srečno domov. (Manica Lobnik, Gorniki in čas, 1957, 131) | Kaj bodo vedele, pijane so bile kot mavre. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, 1917, 99)

◆ Gl. *pijan kot krava*.

© bolg. *pijan kato dârvo*; *pijan kato relsa*; češ. *opily jako duha*; hr. *pijan kao duga*; mak. *pijan*

kako letva; pol. *pijany jak bela*; rus. *p'janyj kak stel'ka*; slš. *opit' ako duha*; ukr. *p'janyj jak kleпка [z bočky vynnoj]*.

piti kakor [bôžja] mávra /ekspr.; primera, dov. **napi-ti se/ zelo, veliko piti**; sop.: **piti kot krava**

Pil je kakor božja mavra in jedel le z ločkom, ne da bi kaj črnil, popolnoma podoben pravemu notredamske-mu kanoniku. (H. Balzac - A. Debeljak, Okrogle pove-sti, 1954, 88) | Pili so ga kakor »mavre«. (Dol. Nov. 1897, 137) | Saj ga je tako zalival z žganjem, da je bil ko mavra. Ni več vedel, ali je dedec ali baba. (F. Bevk, Huda ura, 1935, 72) | Ker se je danes že nalokal (vina) kakor mavra. (J. Glonar - Reymont, LZ 1929, 113)

◆ Gl. *piti kot krava*.

◎ bolg. *napija se kato bāčva*; češ. *opít se jako duha*; hr. *napíti se kao duga*; mak. *se napie kako letva*; pol. *upić się jak bela*; rus. *napit'sja kak stel'ka*; slš. *opit' sa ako duha*; ukr. *napytyjsja jak kleпка [z bočky vynnoj]*.

mázati si

mázati si rōke [s čím], gl. **roka**.

mázati si rōke s krvjó, gl. **roka**.

máža

z vsèmi mážami namázan /ekspr.; mn., pren./ *zvit, prebrisan*

Ostri in z vsemi mažami namazani hokejisti Torpeda iz Ust Kamenogorska, ki so po prvi tretjini vodili kar s 4 : 0 in še v 57. minuti s 7 : 5, prednosti niso kronali z zmago, čeprav je Olimpija od 43. minute naprej ostala za nameček še brez do konca tekme izključenih Imesa, Ciglenečkega in Polončiča. (Delo, 26. okt. 1999, NB) | A tako preprosto ni bilo. Ne zobjanje češenj z nabritim, z vsemi mažami namazanim demagogom, ne porazne stranske posledice na avstrijskem in evropskem prizorišču zaradi rekordno hitre sklenitve nenačelne koalicije niso mogle ostati krajevna zadeva. Za rutinsko taktizir-anje lokalnih igralcev ne gre zato, ker je vstop Haider-jeve stranke v avstrijsko vlado leta 2000 EU obsodila iz izhodišč etično-političnega kodeksa evropskega razsvetljenstva. (Delo, 31. mar. 2004, NB) | O poslancu Jožefu Jerovšku iz SDS, Ivanu Soku (NSi) ali o drugem, z vsemi mažami in vražami namazanem vodji nacionalistov Zmagu Jelinčiču si lahko mislimo marsikaj slabega, toda če se oni in v nastopih njim podobni poslanski kolegi ne bi tako ali drugače oglašali, sicer ne bi zavladala informacijska tema, bi pa bila podoba politike zelo enostranska. (Delo, 30. okt. 2004, NB) | Za seboj je v pre-šerno in galantno prijateljsko razpoloženje potegnil celo z vsemi mažami namazanega nekdanjega agenta KGB, če o tistih slovenskih politikih, ki so mu brali in jedli z dlani, čeprav nanjo ni položil niti enega samega zrna, niti ne govorimo. (Delo, 18. jun. 2001, NB)

◆ Frazem *z vsemi mažami namazan* temelji verjetno na domnevi, da je koga, ki je namazan z vsemi

mogočimi žavbami, težko trdno prijeti, zato se lahko vsakomur izmuzne. Glede na to ga imajo za zvitega, prebrisanega. Na enaki predstavi temeljijo še ustrezni frazemi v češčini ter hrvaščini in srbsčini. Pomensko ustrezni nemški frazem *mit allen Wassern gewaschen sein* se motivno povezuje s pomorščaki, ki so zaradi dolgih poti po morjih in oceanih zelo izkušeni. V zvezi s tem bi lahko primerjali tudi sle. *star morski volk* ekspr. 'preizkušen, neustrašen pomorščak'.

◎ angl. *as wily as a fox*; češ. *všemi mastmi maza-ný*; fr. *rusé comme un [vieux] renard*; *être futé*; hr., srb. *biti namazan sa svima mastima*; *biti namazan sa sedam mastima*; nem. *mit allen Wassern gewa-schen sein*; rus. *tërtyj kalač*.

Mážule

hoditi v Mížule Mážule, gl. **Pančevo**.

mèč

Dámoklejev (dámoklejev) mèč, gl. **Damoklejev (damoklejev)**.

dvorézen mèč /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *kar je dvoumno, dvosmiselno, kar se kaže drugač-no, kot je*

Seveda pa je navezovanje prijateljstev z umetniki dvo-rezen mèč, ki ga je treba jemati v roke s skrajno pre-vidnostjo. Nadarjenih, a revnih umetnikov se ogibajte. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Ni čudno, da je bil chianti takrat po barvi precej blizu roseju, poceni in se je prodajal v znamenitih kjantaricah. Tradicija zna biti dvorezen mèč. Po eni strani drži pokonci identiteto, po drugi pa lahko krepko zavira razvoj. (Delo, 2. mar. 2000, NB) | Gotovo je namreč, da tretja univerza vsaj še desetletje ne bo imela dovolj lastnih habilitiranih učite-ljev, morala se bo zanašati na naše. To pa je dvorezen mèč. Na eni strani je koristno za nepolno zaposlene učitelje na ljubljanski univerzi, na drugi strani pa bi jih s poučevanjem na drugi univerzi preobremenili in odte-gnili od raziskovalnega dela, ki je temelj dobre univerze in tudi dobrega poučevanja. (Delo, 7. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *dvorezen mèč* izhaja iz besedne zveze *dvorezen mèč* v pomenu 'mèč z rezilom na obeh straneh'. Ker je bil tak mèč zelo nevaren za roko-vanje, tj. tudi za tistega, ki ga je hotel uporabiti, je besedna zveza *dvorezen mèč* dobila prenesen pomen dvoumnosti, dvosmiselnosti, nepredvidljivi-vosti, a tudi nevarnosti za pobudnika dejanja. V zvezi s tem je možno navesti pregovor *Kdor mèč izdira, pod mečem umira* (gl. Cigale II, 1441, pri iztočnici *Schwert*).

Slovenskemu *dvorezen mèč* ustrezni ruski izraz *obojudoostryj mèč* je zastarel in ga razlagajo iz Biblije, v kateri naj bi se nahajal na več mestih:

Psalter, 159, 6; Zgodbe, 5, 4; Poslanica Judom, 4, 12 (gl. RF3, 433). Nemško *ein zweischneidiges Schwert* pomeni 'ob prednostih, koristi imeti tudi slabe strani, škodo, izgubo'. V hrvaškem ali srbskem jeziku sta dva frazema: *dvosjekli mač* in *mač s dvije ostrice* v pomenu 'stvar z možnimi dobrimi in slabimi posledicami, neprijetna, nevarna stvar'. V naših starejših slovarjih (npr. Cigaletovem, Pleteršnikovem, Glonarjevem) ni besedne zveze *dvorezen meč*. V Plet. I, 190, je samo besedna zveza *dvorezna sekira*, v Glonarjevem (SSJ, 72) pa besedni zvezi *dvorezna sekira* in *dvorezen nož*. Sestavina *dvorezen* se po njem uporablja tudi preneseno: *dvorezen človek* (hinavec, potuhnjenec), *dvorezna beseda*. Pri iztočnici *nož* pa Glonar (SSJ, 243) za besedno zvezo *dvorezen nož* v oklepaju zapiše razlago: (tudi označba človeka, ki mu ni mogoče zaupati).

iměti jězik óster kot měč /ekspr.; primera/ *imeti zelo oster jezik*

Bil je to človek, a bil je slab do drugih ljudi. Imel je zmajevo srce, zmajeve roke, njegove oči so bile kačje zelene in imel je jezik, oster kot meč. Bil je bogat in nekje na Žirku je imel svoj grad. (Delo, 23. apr. 2003, NB)
 © angl. *there's an edge to so. 's tongue; to be sharp-tongued*; češ. *mít jazyk [ostrý] jako meč; mít hubu ostrou jako meč*; nem. *eine messerscharfe Zunge haben*; rus. *jazyk [ostrýj] kak britva; byt' ostrym na jazyk; za slovom v karman ne lezet*.

óster kot měč /ekspr.; primera/ *zelo oster*; sop.: **oster kot britev**; **oster kot nož**

To je trpela tako dolgo, dokler ni spora odločila kraljeva beseda, ostrá kot meč in nepreklicna ... (M. Malenšek, Črtomir in Bogomila, 1950, 7, GISN) | Po vsaki lekciji namreč učitelj in njegov učenec govorita o filozofiji. Učenec se, kakor mnogi mladi ljudje v tistem času, navdušuje nad Schopenhauerjem in Nietzschejem, učitelj skuša njegov entuziazem zadušiti, edini filozof je zanj Akvinski, vsak dan prebere eno njegovo stran v latinščini, njegovo razmišljanje je po učiteljevem mnenju ostro kakor meč. (Drago Jančar, Joyceov učenec, NB)

♦ Primera *oster kot meč* temelji na nekdanjo zelo razširjenem hladnem orožju, ki je moralo biti zelo ostro, da je bilo učinkovito. Ostri rezili imata tudi *britev* in *nož*, ki sta sestavini sopomenskih primer *oster kot britev* in *oster kot nož*.

© angl. *razor-sharp; as keen as a razor*; češ. *[ostrý] jako meč*; fr. *tranchant comme une lame; tranchant comme un rasoir*; nem. *scharf wie ein Schwert; messerscharf*; rus. *[ostrýj] kak britva*.

z ógnjem in měčem, gl. **ogenj**.

méd

íti na kóga/kàj kot múhe na méd, gl. **muha**.

íti [v denár, v prodájo] kot mēd, gl. *íti [v denar, v prodajo] za med*.

íti [v denár, v promet] za mēd /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *zelo dobro, ugodno se prodajati*

Povpraševanje po fičkah in 101 je pol manjše kot pred podražljivijo bencina – VW in spački pa gredo za med. (N. Lapajne, Delo, 1974, št. 13, 9) | Ceno ponavadi postavi tartufar in kupcu je praviloma nikoli ne uspe znižati. Gomoljike gredo za med. (Delo, 12. okt. 2000, NB) | Verjemite: knjiga bo šla v denar ko med, nobene izgube ne bomo imeli ne vi ne jaz. (J. Olaj, Tovariš 1971, št. 3, 4) | Ukraden diplomatski potni list gre v prodajo kot med; še boljši je pravi diplomat. (T. Green – Napast, Tihotapci, 1972, 22) | Savski prod, kakor kmetje imenujejo gmajno, travnike in redko hosto za Savo, je v resnici prava zlata jama. To je pesek, ki je šel in gre še danes v promet za med. (E. Kaše, Tovariš 1971, št. 48, 23) | Knjige o Harryju Potterju – doslej so izšle tri od sedmih – gredo za med. (Delo, 9. feb. 2000, NB)

♦ Gl. *med in mleko se cedi(ta) (teče/ta)* kje (komu).

lépiti se na kóga/kàj kot múhe na méd, gl. **muha**.

méd in mléko /ekspr.; pren., redko **mleko in med**/

1. obilje, blagostanje

Kam neki se je odpravil, če ne čez mejo, zaskominalo se mu je po medu in mleku, ali niste slišali, ne spomnim se, kako je fantu ime, ampak staršem pošlje vsak mesec dolarje v pismu. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 306) | Vse to pa je bilo še med in mleko v primeri s tem, kar bom sedaj povedal. (Leben – Cervantes III, 171) | Prav je, da na to spet spomnimo pred novembrskimi lokalnimi volitvami. Da bomo Slovenci od gromoglasnih kandidatov, ki bodo ponujali med in mleko, skušali dobiti vsaj zagotovila, da nam bodo nalili čiste vode. (Delo, 19. sep. 1998, NB)

2. dobrotá, uspeh

Namesto da bi kaj pomagal svojemu bratu in svakinji, kakor bi vsakdo pričakoval, saj je vendar postal poveljnik straže, ti meni nič tebi nič gre in naju povrhu še obrekuje. Kakšen podlež! Na zunaj samo mleko in med, znotraj pa prazen nič. (Vang Ši Čung – I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 36)

♦ Gl. *med in mleko se cedi(ta) kje*.

© angl. *milk and honey*.

méd in mléko se cedi(ta) kjé [kómu] /ekspr.; pren., tudi **mleko in med**/ *vsega je dovolj; je zelo dobro*

Če se kje cedita med in mleko, velja to po prislovcu za deželo obilja in blagostanja. Včasih pa se zgodi ravno nasprotno, se pravi, mleko se cedi zato, da bi opozorilo na revščino in pomanjkanje. (Tovariš 1971, št. 7, 53) | Nomad ni »sin puščave«, temveč njen »očec«. Sve-topisemska obljubljená dežela Kanaan, kjer sta nekoč »tekla med in mleko«, je najljepši primer za uničujoče učinke nomadstva. Sedanja žilavi naporí novih Izraelcev pa dokazujejo, da ta nekdanji paradiz ni izgubljen za vselej. (F. Avčin, Človek proti naravi, 1969, 43) | Kakóv tujec, ki ne pozna kraja, rekel bi: Šmihelsko župnijo je

obdaril Bog kakor obljubljeni dežel, v kateri sta se cedi-la med in mleko po besedah sv. pisma. (J. Trdina, LZ 1885, 140) | Toda to je značilnost tržnih gospodarstev. Tudi drugod ne tečeta samo med in mleko. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Le prvo leto po poroki sta se v zakonu cedi-la med in mleko, naslednjih dolgih 13 let pa je mož popival, pretepal ženo in zanemarjal hčerki. (Delo, 1. apr. 2000, NB) | Žbogar je ves čas zatrjeval, da sta se v njegovem zakonu cedi-la mleko in med, da v desetih letih družina ni bila niti enkrat sprta, žena pa je namesto raja opisovala pekel. (Delo, 27. jun. 2002, NB)

♦ V zvezi z izvorom frazema *med in mleko se cedi(ta)* kje [komu] glej naslednji navedek: Ko opisuje obljubljeni dežel (dežela je vedno simbol matere), pravi, da se v njej »pretakata mleko in med«. *Mleko* je simbol prvega vidika ljubezni, vidika skrbi in potrjevanja. *Med* simbolizira, da je življenje sladko, med je simbol ljubezni do življenja in sreče, ki jo človek občuti, ker živi. (E. Fromm – D. Bučar, Umevanje ljubezni, 1974, 59) Zgled se nanaša na svetopisemsko (gl. 2. Mojzes, 3,8), Izraelcem obljubljeni dežel *Kanaan*, tj. dežel svobode in sreče oziroma raj, ki je v slovenskem pravljicnem *Indija Koromandija*. V slovenskem frazemu je ta dežela izpadla iz sestave, medtem ko v nem. *das Land, wo Milch und Honig fließt* še obstaja, a je preoblikovan še v frazem *in Milch und Honig leben*. Zaporedje *mleko in med* v manjšini slovenskih primerov kaže morda na nemški vpliv.

◎ hr., srb. *teče (curi) med i mlijeko (mleko)*; it. *essere il paese della Cuccagna; essere il paese di Bengodi*; nem. *das Land, wo Milch und Honig fließen; im Schlaraffenland leben*; pol. *kraina [ziemia] mlekiem i miodem płynąca*.

méd in mléko tčé(ta) kjé [kómu], gl. *med in mleko se cedi(ta) kje (komu)*.

na jeziku méd, v sčru léd, gl. jezik.

prodájati káj kot méd, gl. *prodati kaj za med*.

prodájati káj za méd, gl. *prodati kaj za med*.

prodáti káj za méd /ekspr.; pren., nedov., v primeri **kot med/ zelo ugodno prodati**

Tisti, ki doma vse prodajo za med, nič ne vedo. Ukrepi ekonomske politike morajo podpirati izvozno usmeritev gospodarstva. (J. Volfand, Naši obrabi v Afriki, 1982, 46) | Samo 400 in nič več je menda velikih in smrtno nevarnih tropskih škorpjonov, ki so bili sila moderni pred tremi leti, medtem ko gredo zadnje čase najbolj v promet kameleoni. Prodajajo jih za med. (Delo, 6. avg. 1999, NB) | Vendar za poroko ni pravega časa: za zdaj je še preveč (prijetnih) finančnih skrbi s knjigo in filmom, ki se prodajata kot med. (Tovariš 1971, št. 16, 57)

♦ Frazem *prodati kaj za med* je v obeh različicah primera (vsebinsko ali formalno), ki temelji

na simboliki medu (gl. *med in mleko se cedi(ta) (teče/ta) kje [komu]*).

sekíra je pádla kómu v méd, gl. **sekira**.

sládek kot méd /ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi pren./ *zelo sladek; zelo, pretirano prijazen*; prp.

grenek kot pelin

Njeni sodelavci dobro vedo, kaj pomeni, ko je sladka kot med in v naslednjem trenutku neizprosna kot britev. Zahteva popolno predanost, požrtvovalnost, lojalnost, perfekcionizem, zato ni nič čudnega, da nekateri niso zdržali pritiska. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | Stopil sem k angelu in mu rekel, naj mi da knjižico. In rekel je: »Vzemi jo in pojej! V trebuhu te bo grenila, toda v ustih bo sladka ko medc.« (Razodetje, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 730) | Ta usta so njena ko med sladké, / Ko ogenj poljubi njeni goré. (J. Stritar, T 1869, 142) | Pred štirimi dnevi je še spal pri njej in je bil sladak kot med, dovolil je, da je garala zanj kot črna živina ... (Mackay, Konec Alberta Schnella, 164) | Moja dečva je v kamrici. / Je slajša kot med. (SNP II, 726, št. 3465, Kobarid) | Prve besede, ki se jih je bil naučil, bile so: »Micka moja« in »hudič«. Kedar je ono izgovarjal, bil je sladek kakor med; kedar je pa zahudičeval, tačas so se ga bali stari in otroci. (J. Jurčič, Nemški valpet, ŠG 1867, 52)

♦ Med je tipična sladka naravna snov in simbol sladkosti, primera *sladek kot med* pa se razen v osnovnem uporablja večinoma v prenesenem pomenu. V zvezi s tem gl. še frazem *na jeziku med, v sčru led*.

◎ angl. *as sweet as sugar*; češ. [*sladké*] *jak med*; fr. *doux comme le miel*; it. *essere dolce come il miele*; nem. *süß wie Honig*; pol. *slodki jak miód*; rus. *sladkoe kak mēd, kak sahar*.

z médom je namázano kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *dobro se godi komu*

Vedno sva si mislila, da ste ljudje ... Lahko bi imeli kaj srca, ko vam tudi ni preveč z medom namazano. (I. Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 2000, NB)

medálja

drúga strán medálje, gl. **stran**.

medén

medéni mésec, gl. **mesec**.

medéni téden, gl. **teden**.

médved

kosmät kàkor médved /ekspr.; primera/ *zelo kosmat*; prim. **kosmatinec** 'medved'

»Uh, kakšen si!« se je zgrozila in se grdo našobila. »Grd si! Kosmat si kakor medved. Še grši si!« (C. Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB) | »V čem se ne ravnaj?« »Še vedno hodiš kosmat kakor medved.« Jelka je pocukala Lisjaka za košato brado. (J. Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | »Sicer pa ga poglejte – že dolgo se ni obril,

videti je kot medved ...« je šaljivo omenil dr. Dimitrij Mancevič, uspešni trener ljubljanskega asa. (Delo, 2. jun. 2003, NB)

◆ *Primer* *kosmat kot medved* temelji na dejstvu, da je medved velika kosmata zver in je po tem tudi poimenovan kot *kosmatinec*.

močan kàkor mēdved, gl. *močen kot medved*.

močan kot mēdved /ekspr.; primera/ *zelo močen*; sop.: **močan kot bik**; **močan kot konj**; **močan kot vol**

Vstal je, močan kot medved, in jo pogledal navzdol. Da, bil je kot medved. (B. Jurca, Stekleni grad, 1958, 38) | Perpignan – Ulrich je močan kot medved, toda Lance Armstrong je peklensko dober. Alpe potrdile tisto, kar vsi vedo: Lance je najmočnejši. (Delo, 20. jul. 2001, NB) | Močan kot medved. (I. Grafenauer, Narodno pesništvo, 13) | Močan ko gora, ko medved. (J. Pavlica, 250) | Ko sta Bedanec in Kekec odpela pesem, je zapvil preko soteske: »Hej, Bedanec! Strašen si in močan kot medved, jaz pa sem majhen. A rečem ti, Bedanec, da imam jaz v mezincu več pameti, kakor je imaš ti v glavi.« (Josip Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Jurij Kočmur, navadno le kratko Štampihar imenovan, ker je bil, dasitudi ne velik, vendar močan kakor medved in trden kakor gabrova grča, kot je bil njegov oče in pred očetom njegov ded. (F. Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB) | Merjasca in svinje ni bilo treba z vrvmi vleči na mostišče. Oba je sam zanesel po pristajnem mostu navzgor topoumni hlapec, močan kakor medved. (J. Jalen, Bobri 2, Rod, NB) | Ko sem se začel zavedati življenja, je bil oče že petdeset let star. A visok je bil kakor jablana in hrust kakor medved, ki trga ovce po Blegašu. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 4)

◆ *Primer* *močan kot medved* temelji na medvedu kot eni od močnih divjih živali, ki ima bogato simboliko. To se kaže tudi v metaforični rabi: *medved* 'močen, okoren, navadno dobrodušen človek'. Podobno bi lahko rekli za druge sopomenske primere.

◎ angl. *as strong as a bear*; *as strong as an ox*; češ. *být silný jak medvěd*; fr. *fort comme un ours*; *fort comme un lion*; *fort comme un Turc*; *fort comme un bœuf*; hr., srb. *jak kao medvjed*; nem. *so stark sein wie ein Bär*; *bärenstark*.

trísto [kosmáti] medvédov /ekspr.; v medmetni rabi/ *izraža podkrepitev trditve*; sop.: **trísto hudičev**; **trísto kosmatih**

Stopetinsedemdeset goldinarjev na mesec? Tristo medvedov!. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Potem stolu nogo odtrgam in začnem mahati ko tristo medvedov. (J. Jurčič, Nemški valpet, SG 1867, 67) | Alo! pa pero v oke in piše: »Stari Premec se priduša. »Jaz pa pravim: Dunaj! Tri sto medvedov, zdaj je treba pa brisati. (F. Detela, Malo življenje, LZ 1882, 6) | Tristo medvedov, resnično je Čampovec. (J. Korban,

Mihčev Mihec, 1929, 16) | Tristo kosmatih medvedov, kako si trmast. (A. Debeljak – Babusse, Ogenj, 1921, 176) | Tristo medvedov! sem si mislil, res nisi zastoj lisica, ljubi Matevž.« (V. Zarnik, Originali iz domačega življenja, Novice 1862, 206) | »O, tri sto medvedov, tak daj mi brž tisti čikec, sicer ...« (T. Seliškar, Deklica z junaškim srcem, 1959, 6) | V duhu se je ujezil: Trrr-risto medvedjih medvedov! To je bila njegova najkrepkejša kletvica. (E. Kristan, Pertinčarjevo pomlajenje, 1914, 18) | Tristo medvedov! sem si dejal sam pri sebi, naj mar pustim tega človeka v mišljenju, da požrem dano besedo? (SPor 3. 11. 1950, 4./IV.)

◆ *Medved* je prišel v sestavo frazema *tristo* [kosmatih] *medvedov* zaradi svoje moči in simbolike, tj. kot bitje, ki se ga je človek bal in ga spoštoval. Sestavina *kosmatih* se nanaša na medvedji kožuh in skupaj s števnikom *tristo* izraža močno podkrepitev trditve. Zaradi medmetne rabe, ki teži po kratkosti izražanja, pa prihaja do redukcije sestavin. Tako je v obravnavanem frazemu sestavina *kosmatih* pogosto izpuščena, če pa je izpuščena sestavina *medvedov*, dobimo frazem *tristo kosmatih*. Ta je lahko nastal tudi po krajšanju iz **tristo* [kosmatih] *hudičev*, saj sestavina *kosmatih* glede na lastnosti ali attribute lahko poseeblja tako *hudiča* kot tudi *medveda* (prim. *rogati*, *kosmati* 'hudič' in *kosmatinec* 'medved'). Končno je možno tudi to, da je bila v sestavi **tristo* [kosmatih] *hudičev* sestavina *hudičev* zamenjana z *medvedov*, ker se ujema, sklada s sestavino *kosmatih*.

zaščíten kot mēdved /ekspr.; primera/ *zelo zaščiten, privilegirán*

A kakor ta slovita in ustavno zaščiten avtonomija (včasih se je reklo 'zaščiten kot medved', a zdaj se je izkazalo, da prisposodba šepa) lahko kaj hitro vodi k temu, da se univerzitetniki umaknejo pred družbenimi dogajanjem in prežidajo svoj vek v varnih in uglednih službah, ki od njih ne terjajo posebnega naprežanja in inovativnosti, tako je po drugi strani res tudi prav nasprotno, da je namreč Univerza še kako integrirana v sodobne tokove ... (Delo, 22. nov. 1999, NB) | Upam, da boste imeli prav, da bo prišlo poročilo državne tožilke v državni zbor, ne pa samo na odbor za notranjo politiko. Tam večina poslancev lahko to blokira in ga ne moremo tukaj dobiti. Ona je torej zaščiten kot medved v kočevskih gozdovih. (Državni zbor RS: 32. redna seja 15. 12. 2003, NB) | Pri uvajanju poola, iz katerega naj bi plačevali odškodnino bolnikom, pri katerih 'ni šlo za strokovno napako', ampak zaplet, ki je po zdravljenju bolnikom v spomin pustil trajno posledico, se je po mnenju dr. Vrabla treba vprašati, »ali je upravičeno tako kaznovati vse tiste, ki niso krivi za posamezno napako – zato da bi bolniku lahko prilepili obliž, po drugi strani pa bi kot medved še naprej ostali zaščiteni tisti, ki strokovne napake delajo.« (Delo, 1. okt. 2005, NB)

◆ *Primer* *zaščiten kot medved* je nastala na osno-

vi zakona, po katerem je medved kot divja žival zakonsko zaščiten. Zato se je primera *zaščiten kot medved* začela uporabljati tudi v vsakdanjem življenju, ko želimo povedati, da je kdo zelo ali preveč zaščiten, privilegiran. Medvedom pa v današnji resničnosti ta zakon prav nič ne prizanaša, saj jih zaradi prevelikega števila vsako leto precej odredijo za odstrel. V zvezi s tem je zanimiv še naslednji citat: Odnos ljudi do medvedov je, pravi, v veliki meri odvisen od javnih občil. »Zahvalil bi se tistim medijem, ki so v pozitivni smeri zadevo podpirali in opozoril tiste, ki delujejo z ekstremno naravovarstvenega vidika, da moramo upoštevati pravice človeka, ki tam živi, ker ima pogosto manj zagovornikov kot medved,« je posvaril državni sekretar. Najbrž je kot pozitivno smer mislil na stališče ministrstva. (Delo, 26. feb. 2000, NB)

◎ bolg. *kato bogopomazan*; hr. *zaštićen kao medvjed [na Plitvicama]*; mak. *zaštiten kako bel medved*; čuvan *kako bel medved*; slš. *ako zakonom chránený; chránený ako tatranský plesnivec*; ukr. *zahyščenyj jak ussurijjs 'kyj tigr*.

medvédji

délati kómu medvédjo uslúgo, gl. *usluga*.

medvédja uslúga, gl. *usluga*.

naredíti kómu medvédjo uslúgo, gl. *usluga*.

Megérin

Megérine sólze, gl. *krokodilje solze*.

meglà

biti kàkor v meglì, gl. *videti koga/kaj kakor v meglì*.

biti zavít v meglò /ekspr.; pren./

1. biti meglèn

Kakor nezavedna je opravila doma, kar ji je bilo še ostalo dela, pogasila luči, ker se je bila družina že spravila spat, se naslonila na okno, sklenila roke in gledala v tiho, temno noč, zavito v meglo, ki je ni mogel predreti nobene zvezde svit. (F. Detela, Tujski promet, NB) | Sence so se zgrinjale po vsi dolini, v daljavi so molčali gozdovi, zaviti v meglo, nebó se je nagnilo nižje in zvezde so drhtele in sanjale. (I. Cankar, Na večer, NB) | Naše mesto je bilo zavito v meglo, meglo z neba, nič več v meglo iz visokih dimnikov. (Sonja Koranter, Tri pike in muha, NB)

2. biti neizrazit, nejasen

Vse je bilo zavito v meglo. Preteklost je bila izbrisana, pozabljeno je bilo, da so jo izbrisali, laž je postala resnica. (George Orwell, 1984, NB) | Natančni podatki, koliko denarja je bilo vložnega v saniranje računalniškega problema, ki izvira z začetka osemdesetih let,

so zaviti v meglo, po prevladujočih ocenah pa naj bi po svetu porabili približno bilijon ameriških dolarjev. (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Namigovanja, kdo je poskrbel za uboj zloglasnega Arkana in zakaj, so zavita v meglo. Na njegovo glavo naj bi ponujalo nagrado več strani; hrvaška in muslimanska zaradi sodelovanja Arkanovih Tigrov v vojni na Hrvaškem in v BiH, albanska stran pa zaradi vojne na Kosovu. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | Osem dvojnih zločinov se je zgodilo v Toskani, ubiti so bili vedno pari, vse je bilo zavito v meglo skrivnosti. Bolj so raziskovali ozadje dogajanja, manj je bilo preiskovalcem jasno, kdo je zverinski morilec in ali je to lahko storil en sam človek. (Delo, 2. nov. 2001, NB) **počasen kot meglà brez vétra**, gl. *vleči se kot meglà*.

spómnitì se kóga/česa kot v meglì, gl. *videti koga/kaj kakor v meglì*.

videti kóga/kàj kàkor v meglì /ekspr.; primera/ *videti nejasno, nerazložno*

Stala si pred mano in roka se ti je tresla. Videl sem te od blizu in vendar sem te videl kakor v meglì. (Ivan Cankar, Nina 2, NB) | Bliskoma se je dvignila in takoj je bila iz sobe. Kakor v meglì je videla pri oknu, da so se vpregali na dvorišču konji v grofove sani. (Ivan Tavčar, Otok in Struga, NB) | Kri je izdolbila dolge struge v pesek in prah in se stekala v velike mlake. Omar je videl vse kakor v meglì. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Izbuljene oči so se vsesale vanj, kopa neslanih opazka ga je oplazila, a iz Miklausinove neposredne bližine so švistnile dve ali tri odurne psovke. Otrpel je obstal Lovrek sredi sobe in kakor v meglì zagledal naravnost pred seboj znani rumenkasti obraz neizprosnega sovražnika svoje rodbine. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Gostilna je bila prazna, kajti boljši gostje so po navadi odhajali okoli desete ure. Oljenko so privili; stene in točilna miza so se videle kot v meglì. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | A ko je fant izginil doli za klancem, sédel je Jurca nehote na tnalno pred hlevom ter skrčil roke v pesti; predse in gor kvišku proti jasnemu jesenskemu nebu je zrl; pa videl ni niti sinjega neba in ne pred seboj gole, le na posamičnih vejah še rumeno listje noseče jablane; vse je bilo kakor v meglì. (Janjo Kersnik, Kmetske slike, NB) | Opoťekel se je, ko je stopil v izbo in v izbi je bila Tinica. Kakor v meglì je bila pred njim, zibala se je, umikala; šel je proti nji z razprostrtimi rokami, omahnil je in je padel prednjo na kolena. (Ivan Cankar, Tinica, NB) | Rajbar pravi, da se dogajanja spomni kot v meglì. Ko je truplo zakopal, je počistil še krvave sledi v hiši in iz nje ukradel nekaj stvari. (Delo, 22. mar. 2006, NB)

◆ Primera *videti koga/kaj kakor v meglì* temelji na dejstvu, da je zlasti ob gosti meglì vidljivost zelo slaba. Enako velja za frazeme *biti kakor v meglì* in *spomnitì se koga/česa kot v meglì*.

◎ bolg. *viždam kato v mägla njakogo, nešto*; češ. *vidět někoho, něco [jen] jako v míze*; *vidět někoho, něco [jen] jako v mlhách*; hr. *vidjeti kao kroz*

maglu koga, što; mak. *vidi nekogo, nešto kako niz magla*; pol. *widzieć jak przez mgłę kogoś, coś*; rus. *videt' kak skvoz' tuman kogo, čto*; *videt' kak v tuman kogo, čto*; slš. *vidiet' ako cez hmlu koho, čo*; ukr. *bačyty jak u tumani kogo, ščo*.

videti kóga/káj kot v megli, gl. *videti koga/kaj kakor v megli*.

vlačiti se kot meglà, gl. *vleči se kot megla*.

vlačiti se kot meglà brez vétra, gl. *vleči se kot megla*.

vleči se kot meglà /ekspr.; primera, nedov. **vlačiti se/ zelo počasi, leno iti**; prim. **pot se vleče kot kurja čreva**

Naša kolona se je vedno bolj približevala Lipici in od daleč smo že videli konjske staje, pašnike in seveda prelep hotel. »Končno« je rekel Franček, ki je hodil poleg avta in se ves utrujen vlekel kot megla. (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB) | Inspiracija je nujna. So obdobja, ko se vlečeš kot megla, brez volje, in se ti vse zdi ponavljanje. Ob določenih spremembah, v dialogu, po kakšni razstavi, debati pa lahko dobiš navdih. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Nasprotje med takšno romantično medijsko podobo in ledeno brezbriznostjo, ki se kot megla vleče v številnih čustveno izpraznjenih, a formalno nedotakljivih zakonih generacije vaših staršev, bi zmedlo marsikoga. (Viva, jul. 2003, NB) | Ob nedeljah so se prebudili z mačkom, preklinjali Beharryja in njegov rum, se nato ves dan vlačili naokrog kot megla ter se v ponedeljek navsezgodaj znova zbudili čili in krepki, pripravljeni za tedensko tlako. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta, 2002, NB) | Mnogi ljudje se letošnjo zimo (če ji sploh lahko tako rečemo) počutijo zanič, čeprav sploh niso bolni. Ne kašljajo, ne teče jim iz nosa, nimajo neprijetne viroze, ko je vse narobe s prebavili, vseeno pa se vlačijo naokoli kot megla. (Jana 2007, št. 08, NB)

◆ Primera *vleči se kot megla* z različico *vlačiti se kot megla* je predstavno jasno razvidna. Nastala je verjetno iz daljšega *vlačiti se kot megla brez vetra*. Na počasnost kaže že sam pomen glagola *vlačiti se, vleči se*, primerjalna sestavina *kot megla* pa ga dopolnjuje ali krepi. Temelji na lastnosti megle, ki v nasprotju z nekaterimi drugimi vremenskimi pojavi, kot so veter, orkan, nevihta, pride in odhaja bolj počasi. Daljša oblika *vlačiti se kot megla brez vetra* – najdemo jo že pri Murku (712, pri iztočnici *Vlačiti*) kaže, da je pogoj za tako počasnost odsotnost vetra. Če pa ta pride, se tudi megla zelo hitro razkadi. Vloga vetra je omenjena tudi v primeri *počasen kot megla brez vetra*: Besede so govorile o nekem podeželskem ljudstvu, pri katerem so tudi primerjave prihajale s podeželja: 'Ima tak jezik kot krava rep'; 'Počasen si kot megla brez vetra'; 'Pri vas je mrzlo, kakor na pogorišču'. (Peter Handke, Ponovitev, NB)

◎ bolg. *vlača se kato màgla bez vjatar*; češ. *táhnout sa jako týden [před vejplatou]*; hr. *vući se kao ljuta godina*; mak. *se tegne kako polžav*; *se vlečka kako polžav*; pol. *wlec się jak żółw*; rus. *polzti kak na pohoronah*; *polzti kak gusenica*; *taščit' šja kak na pohoronah*; slš. *vliect' sa ako spomalený film*; *t'ahat sa ako smola*; ukr. *tjagtyjsja jak golodnyj rik*; *tjagtyjsja jak zyma*.

meqlén

iméti meqléne pójme o čém, gl. **pojém**.

méh

délati s kóm/čím kot svinja z méhom, gl. **svinja**.

dréti kóga na méh, gl. *odreti koga na meh*.

hrôpsti kàkor méh, gl. *kot [kovaški] meh*.

jók in sméh [v ènem méhu], gl. **jok**.

kot [kovaški] méh /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo, glasno**

Prekleta sapa! Le zakaj dedec hrope kot kovaški meh, če zagleda pravo babo. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Lovrenc Kragulj ni mogel iti. Ležal je za smrt bolan in hropel kot kovaški meh v pljučnici. (I. Pregelj, Tolminci, NB) | A tedaj je zabrundal medved kot kovaški meh in se pognal, pa zamahnil po fantu. Zadel je prav nemilo Gaba v hrbet, da je deček odfrčal kakor žoga in padel po cesti, kakor je bil dolg in širok. (J. Vandot, Roža z Mucne gore, NB) | Lovričev Janez je stal v njih, sopihal kakor meh in povedal ves iz sebe. (Ivan Pregelj, ID V, Osmero pesmi, 154) | Saj sem ti povedal, kako hropem kakor meh.« Ženska joče sproščeno, sočutno; pozabila je za trenutek sama sebe. (Ivan Pregelj, »Thabiti Kumi«, NB) | Vik in trušč je bil tako strahoten, da se je navsezadnje prikazala patrolja. Oddehnili smo se; jaz sem sôpel kakor meh; obedve roki sta mi bili krvavi do členkov, v glavi mi je brnelo, bolelo me je po vsem telesu kakor tisoč zelenih bušk. (Ivan Cankar, Hudodelec Janec, Črtice 1915–1918, NB)

◆ Primera *kot [kovaški] meh* temelji na dejstvu, da kovaški meh pri uporabi daje glasove, ki so podobni težkemu sopenju ali hropenju koga. Izmed starejših slovarjev primeru pri iztočnici meh omenja J. Glonar, SSJ, 206: *sopihati kakor kovaški meh*.

odrėti kóga na méh /star.; pren., nedov. **dréti/ popolnoma oropati, ogoljufati koga**

O, to je najnehvaležnejša drhal na svetu!« se je spesnilo patru oskrbniku. »Pestuj ga, ometuj z dobrotami, da sam obračiš: če te kaj spodnese, ga ne bo, da bi ti vsaj z besedo pomagal kvišku, priteče le, da izdajsko počene nate in te odere še na meh!« (Ivan Zorec, Iznani menih, NB) | »Če le za njimi ne pride katera druga gosposka. Ta bi vas tepla in drla na meh; meniška vas je samo božala.« (Ivan Zorec, Iznani menih, NB)

◆ Frazem *odreti koga na meh* je nastal iz bese-

dne zveze *odreti na meh* 'odstraniti kožo tako, da ostane po dolgem neprerezana' (navadno o živalih). Preneseno na človeka se frazem *odreti koga na meh* uporablja v pomenu 'popolnoma oropati, ogoljufati koga', tudi 'napraviti, povzročiti komu kaj zelo neprijetnega'.

sméh in jók [v ênem méhu], gl. **smeh**.

sopihati kàkor méh, gl. *kot [kovaški] meh*.

sôpsti kàkor méh, gl. *kot [kovaški] meh*.

temà kàkor v méhu, gl. **rog**.

vpíti, kot bi kôga na méh dflí /ekspr.; primera/ *zelo, močno vpíti*; sop.: **vpíti, kakor bi kdo koga [živega] drl**

»Pomagajte! pomagajte!« se dere Šnakšnepskovski na vse grlo in voda mu sapo zapira. »Kaj vam pa je, da vpijete, kot bi vas na meh drl?« (F. Erjavec, Črtice iz življenja Šnakšnepskovskega, NB) | Kri je tekla kakor v turški vojski in vpila je uboga Dimka, kakor bi jo na meh drl; jaz sem pa dejal: čakaj, zdaj te ne bo več v škodo. (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Ljudje so se takoj zgrnili okrog nje, da bi slišali, kaj in kako je bilo, toda pokazalo se je, da seje Matic samo »prizibal v bajto, se režal, sopihal in jo gledal kakor zaboden vol«. »In samo zato ti vpiješ, kakor bi te odrl na meh?« je prhnil Ustinar. (Ciril Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB)

◆ Primera *vpiti, kot bi koga na meh drli* temelji na predstavi o vpitju od bolečin, ko bi komu drli kožo s telesa. Odiranje kože s telesa ljudi je iz zgodovine znano kot eden od načinov grozovitega mučenja ljudi, ki ga med drugim zasledimo tudi v življenjskih nekaterih svetnikov mučencev.

mêhek

bíti [mêhek] kot máslo, gl. **maslo**.

bíti mêmkega srcá, gl. **srce**.

iméti máslo za ušési, gl. **maslo**.

iméti mêmka koléna, gl. **koleno**.

iméti mêmko srcé, gl. **srce**.

mêhek kot vósek, gl. **vosek**.

mêmkega srcá, gl. **srce**.

mêmko srcé, gl. **srce**.

mehúřček

bíti [kot] milni mehúřček /ekspr.; tudi kot primera/ *bíti utvara, privíd*

Lepota je kot milni mehurček, pravijo bolj poetično navdahnjeni – ko je »udejanjena« na obrazu ali telesu, jo nemudoma zaznamo (če gre verjeti nekaterim poskusom, potrebujemo le 100 milisekund), takoj ko jo želimo izmeriti ali opisati v definiciji, izgine. (Delo, 14. jan. 2004, NB) | ... smo bili opozorjeni, da je v proračunu za leto 2005 vlada umaknila sredstva oziroma ne predvideva sredstev, ki bi omogočala izvedbo tako pompozno napovedanega programa boja proti organiziranemu kriminalu, predvsem proti gospodarskemu kriminalu.

Iz tega izhaja, da je strategija oziroma napoved vlade zgolj milni mehurček. (Državni zbor RS, 37. izredna seja 11. 12. 2003, NB) | Sedanji ameriški razcvet naj bi bil le konjunkturni, slavna ameriška prilagodljivost na delovnem mestu in tehnološka prednost pa bodisi prav tako morebiti le milni mehurček, kot še ne tako davno opevana japonska »služba za vse življenje«, bodisi navidezna. (Delo, 18. maja 1998, NB) | Obljube, ki temeljijo na neupoštevanju interesov in možnosti drugih vpletenih, pa so le milni mehurček. Zato se ne bi smel tako nepremišljeno spuščati v nevarne vode plač. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Milijarde naj bi bile zgolj milni mehurček. Zagovornika zakoncev Čare sta poskušala sodišče prepričati, da je v 5,5-milijardnem Zdenexovem dolgu veliko obresti. (Delo, 9. dec. 2000, NB) | S takimi napovedmi ne soglašam. Naš uspeh ni milni mehurček, ampak resničnost. Obstaja neka dinamika, ki vzdržuje rast kljub pritiskom. (Delo, 11. jan. 2001, NB)

◆ Milni mehurček je zelo lepa, a kratkotrajna, hitro minljiva stvar, preneseno stvar, zadeva, ki jo hitro spregledamo, ki ji ne smemo zaupati. Besedno zvezo *milni mehurček*, tj. *mjilni mehurček*, pri iztočnici *Seifenblase* omenja Cigale (II, 1456) leta 1860, a samo v osnovnem pomenu. Kasneje je ne najdemo niti pri Pleteršniku niti pri Glonarju (SSJ), ampak šele v SP 1962, in to samo v osnovnem pomenu, kar velja tudi za SSKJ. Nem. *Seifenblase* v prenesenem pomenu obstaja od 19. stoletja (gl. H. Küpper, 762). Prav tam sta navedena tudi frazema *die Seifenblase platzt* (dobesedno: 'milni mehurček počí') v pomenu 'goljufivo obnašanje se ponesreči'; 'vabljive trditve se izkažejo kot nesresnične' in *eine Illusion (o. ä) platzt (zerplatzt) wie eine Seifenblase* (dobesedno: 'iluzija (in drugo) počí, se razpoči kot milni mehurček') v pomenu 'goljufiva predstava se izkaže za nično'. © hr., srb. *balon od sapunice; mjehur od sapunice*; nem. (*etw. zerplatzt wie eine Seifenblase*).

milni mehúřček je počil /ekspr.; pren./ *konec je utvare, iluzije*

Da trend ni pravi, je bilo jasno že leta 1999, ko je Nato interveniral v ZRJ in pri tem obšel varnostni svet. Dokončno pa je milni mehurček počil, ko so Američani začeli blokirati mirovne operacije OZN, najprej tisto nam najbližjo, v Bosni in Hercegovini. (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Celo največja podjetja so morala priznati poraz: njihove delnice so začele strmo padati. Internetni milni mehurček je počil in Silicijeva dolina je postala grešni kozel za vse poraze zadnjih let – tudi za kalifornijsko krizo z električno energijo. (Delo, 4. maja 2001, NB) | Potem ko je dokončno počil ameriški milni mehurček, ki je v zadnjih letih kazal vse večje slabosti, izzivalci Dream Teamov pač ne bodo več stopili na igrišče s strahom v obeh. (Delo, 6. sep. 2002, NB) | Ko pa se je milni mehurček uspešnih podjetij razpočil, so pristale na trdih tleh tudi žene petičnih uslužbenecv, katerih glavne nalo-

ge so bile nakupovanje, popoldanska srečanja s prijatelji ob skodelici čaja in partije golfa. (Delo, 23. jul. 2002, NB) | Nato so se svetovne borze malce umirile – a le do leta 2000, ko se je razpočil milni mehurček nove ekonomije. Cene na trgu umetnin so se v prvih desetih mesecih 2000 povečale za 70 odstotkov, newyorški borzni indeks Nasdaq pa je padal. (Delo, 22. okt. 2002, NB) | Tudi v Šanghaju ne raste več vse nekaznovano v nebo. Asian Wall Street Journal že kraka: »Šanghajski milni mehurček bo počil, kot so počili vsi drugi milni mehurčki.« (Delo, 11. jan. 2003, NB)

◆ Gl. *razbliniti se kot milni mehurček*.

počiti kot milni mehurček, gl. *razbliniti se kot milni mehurček*.

razbliniti se kot milni mehurček /ekspr.; primera/ *izginiti, propasti*

Verodostojnost ljudi na najvišjih državnih in strankarskih položajih je namreč veliko bolj zapletena zadeva, predvsem pa je izjemno hitro pokvarljivo blago. Dovolj je utemeljen sum, pa se celo največji in dokazano najboljši v hipu razblinijo kot milni mehurček. (Delo, 13. jan. 2000, NB) | Ambiciozni načrti o ponovnem razcvetu strank tako imenovane slovenske pomladi so se na dan letošnjih parlamentarnih volitev razblinili kot milni mehurček. (Delo, 12. dec. 2000, NB) | Upanje porabnikov, da se bodo zaradi razcveta glasbe v spletu znižale cene glasbenih ceდეjev, se je s sodniško odločitvijo razblinilo kot milni mehurček. (Delo, 16. feb. 2001, NB) | Kakor milni mehurček se je razblinilo tudi prepričanje trgovinskih ministrov članic WTO, da je bil katarski krog trgovinskih pogajanj tako dobro pripravljen, da bo rekordno kratek. (Delo, 9. apr. 2003, NB) | Čeprav je mogoče del te dinamike pripisati olimpijskim igram, ki bodo tu leta 2008, je mrzlica gradnje, kupovanja in preprodavanja nepremičnin vsekitejaski pojav, o katerem še vedno ne more nihče natančno oceniti, kako dolgo bo trajal in ali se bo na koncu razpočil kot milni mehurček. (Delo, 23. jun. 2004, NB) | Četudi se na olimpijskih igrah marsikatera napoved strokovnjakov ali rednih športnih spremljevalcev razpoči kot milni mehurček, to zdaj za končnico vaterpolskega turnirja ne velja. Oba včerajšnja favorita, ki sta se potegovala za polfinale – Rusija ter Srbija in Črna gora –, sta svoji vlogi upravičila. (Delo, 26. avg. 2004, NB) | »Odlični« rezultati so se celo tolmačili kot dokaz o moralni čistosti italijanskega športa. Lažna podoba se je s škandalom razpočila kot milni mehurček. (Delo, 1. okt. 1998, NB) | Trenerju Domžal Borču Sredojeviću se je taktični načrt po hitrem postopku razpočil kot milni mehurček. (Delo, 21. avg. 2001, NB) | A dober teden dosedanjih priprav je odločno premalo, da bi lahko spravila svoje izbrance na raven Detroita ali San Antonia. Pri 56 : 52 je njihova igra počila kot milni mehurček, pa naj so si Duncan, Iverson ali Carmelo Anthony še tako čudili. (Delo, 5. avg. 2004, NB)

◆ Primera *razbliniti se kot milni mehurček* s pomenskima glagolskima sestavinama *razpočiti*

se, počiti temelji na dejstvu, da je milni mehurček zelo lepa, a kratkotrajna, hitro minljiva stvar, preneseno stvar, zadeva, ki jo hitro spregledamo, ki ji ne smemo zaupati. Gl. še *biti [kot] milni mehurček*. Pomen frazema je pravzaprav vsebovan že v pomenih glagola *razbliniti se* 'prenehati biti, obstajati; izginiti, miniti' in ga primerjalna sestavina *kot milni mehurček* samo še poudarja. Sestavini *počiti, razpočiti* sta še bližje konkretnemu dogodku, v katerem je milni mehurček.

◎ bolg. *izčezna kato sapunen mehur; izparja se kato sapunen mehur*; češ. *splasknout jako [mýdlová] bublina*; hr. *nestati kao mjehurić od sapunice; iščeznuti kao mjehurić od sapunice; rasprsnuti se kao mjehurić od sapunice*; mak. *se izgubi kako mehur od sapunica; izčezne kako mehur od sapunica; rasprsnje kako mehur od sapunica*; nem. *etwas zerplatzt wie eine Seifenblase*; pol. *zniknąć jak bańka mydlana*; rus. *lopnut' kak myl'nyj puzir'*; slš. *prasknut' ako [mydlová] bublina*; ukr. *zgyuty jak myl'nyj puzyr; ščeznuty jak myl'nyj puzyr; zgyuty jak ban'ka*.

razpóčiti se kot milni mehurček, gl. *razbliniti se kot milni mehurček*.

mêja

do skrajne mêje /ekspr.; prisl. zv., pren., tudi mn. **do skrajnih mej/ zelo, močno**

Od srca se zahvaljujem Tebi in Tvoji gospej za vso gostoljubnost in prijaznost. Šele zdaj se prav zavedam, kako sem oboje do skrajne meje izrabil. Morda bo le Bog dal, da vama kdaj povrnem dobro za dobro. (Ivan Cankar, Alojzu Kraigherju, Pisma III, NB) | Prihodnji dnevi in noči bodo težavni in zaradi skrivne navzočnosti ruske vojske bodo še nevarnejši. Privrženci premiera Viktorja Janukoviča so nespametno napolnili volilne skrinjice s ponarejenimi glasovnicami in zastrašili državno volilno komisijo do skrajne meje. (Delo, 26. nov. 2004, NB) | S poudarjanjem, da so pogajanja edina sprejemljiva pot do odločitve o končnem statusu Kosova, mora EU do skrajne meje pritisniti na Kosovce (in tudi na Beograd). V prav nikogaršnjem interesu ni, da bi se pogajalski proces zavlekel ali da bi ga celo namerno ovirali. (Delo, 11. okt. 2005, NB) | »Namesto da bi si vsako sezono kupili nov 'snowboard', dvajset let nosijo iste čevlje za hojo,« je ogorčen Aloys. V Ischglu rad vidi mlade, bitja, ki ljubijo zabavo, »iz svojih teles gradijo katedrale« in se do skrajne meje zadolžijo, da si lahko privoščijo petdnevni dopust v Ischglu. (Delo, 20. feb. 1999, NB)

do skrajnih mêj /ekspr.; mn., prisl. zv., pren./ *zelo, močno*

Vzrok so bili Milanovi čevlji. Tako so bili strgani, da se jih niti mojster Pirc ni več upal zakrpati, čeprav bi se bil dražestni gospe Jerajevi na ljubo rad potrudil do

skrajnih mej svoje obrtne spretnosti. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Na inštitutu deluje sorazmerno majhna, a izjemno kakovostna ter močno mednarodno usmerjena raziskovalna skupina. Skupina ima jasno usmeritev: filozofija je za vse nas predvsem delo s pojmi, to delo pa zahteva, da razviješ pojme do skrajnih mej njihovih pomenskih razsežnosti, da z njimi prehajaš ozke disciplinarne meje, da jih torej nenehno produktivno preoblikuješ. (Delo, 12. jun. 2006, NB) | Kdor pa motri svet preudarno in brez predsodkov, uvidi, da dragoceni življenjski dobrini, mladost in zdravje, nista tako prhljivi lupinici, marveč kleni jedri, ki ju zunanje sile pač ograjajo, a uničiti ju ne morejo zlahka, če se ne razkrajata od znotraj, po krivdi človeka samega. Kdor zna in hoče te dragocenosti ohraniti ali po samoraščem gonu ali preudarnem hotenju, ju obdrži do skrajnih mej naše dobe, saj sta mladost in zdravje zelo negotova pojma in nestalni količini, odvisni od raznih činiteljev, ponajveč pa bistveno od človeka samega. (Anton Breclj, Zdrav kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB)

iméti svóje mēje /ekspr.; mn., pren./ *pri vsakem dejanju, ravnanju je treba upoštevati določene norme*

V glasu je bilo čutiti posmehljiv prizvok, ki ga niti ni poskušala skriti; ob poroki so jo prijateljice svarile, naj raje dvakrat premisli, preden se odloči za tako usoden korak zveze s človekom s povsem drugačno mentaliteto in vzgojo, a je bila pripravljena sprejeti njegovo kulturo, saj ga je ljubila. Zaradi ljubelega miru se je večkrat raje ugriznila v jezik, čeprav je v njej vse gorelo in je požrla marsikaj, kar morda, če ne bi bila poročena z njim, ne bi, ampak vsaka stvar ima svoje meje. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | »Si igralka, moji frendi so te najeli, da se greš tole igrico z mano; priznam, res si uspešna, ampak, za božjo voljo, nehaj že! Vsaka stvar ima svoje meje. Daj, pokličí vse ostale,« sem jo prepričeval. (Iztok Vrhovec, Pust in druge zgodbe, NB) | Najprej sem hotel, da bi zaslužil potrebna sredstva s svojim peresom. Toda kmalu sem spoznal, da ima vsaka reč svoje meje; posebno v Slovincih. (Ivan Cankar, Franu Zbašniku, Pisma III, NB) | Svojim igralcem dopuščam pravico do drugačnosti, toda vse ima svoje meje. Rick Robery je bil nekoč moj najboljši prijatelj pri Bostonu. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Če pomislim, da vsi Azijci in Afričani želijo v Evropo in Ameriko, se vprašam, kam pa naj gre avtohtono prebivalstvo? Vse ima svoje meje, tudi preseljevanje narodov. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Pri tem ni treba podleči ksenofobiji niti dajati obljud. Lahko smo odprti, a vse ima svoje meje: Italija ne more sprejeti sto milijonov Kitajcev, določiti mejo pa je grozno, češ, on lahko, ti ne. (Delo, 3. nov. 2005, NB) | Ekipa ne moremo sestaviti po željah, ampak po omejenih finančnih možnostih. To poskušamo nadomestiti s trdim delom in motivacijah igralcev, a tudi to ima svoje meje. (Delo, 22. nov. 2001, NB) | Vsak novinar ali karikaturist ima pravico povedati svoje mnenje. Toda tudi svoboda ima svoje meje. (Delo, 17. jul. 2006, NB) | Res mora v družbi vladati konsenz, sicer bi razpadla. A to

soglasje ima tudi svoje meje. Nihče si recimo ne bi smel dovoliti vsiljevanja svojega prepričanja drugim. (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Kdo je dal očetu pravico, dajati svojo hčer kakor blago komur se mu zdi? Očetova pravica ima svoje meje in tako tudi otroška dolžnost. (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Morda zbuja zdaj največjo zaskrbljenost pomanjkanje novih, drugačnih pobud za odpravo sodnih zaostankov. Storilnost sodnikov ima svoje meje (nekateri znotraj sodstva sicer pravijo, da bi lahko naredili še več). (Delo, 26. apr. 2000, NB) | »Delala sem veliko skakalnega treninga, vendar je bil vadbeni proces prav tak kot lani, ko sem imela peti rezultat na svetu. Očitno ima moje telo svoje meje. Na prvenstvu sem nastopila, ker sem upala, da bom vendarle preskočila 14 m.« je bila razočarana Valantova ... (Delo, 10. avg. 2001, NB)

☉ angl. *to have one's limits; everything has its limits; enough is enough*; češ. *mít své meze*; fr. *avoir ses limites*; nem. *seine Grenzen haben*; rus. *imet' [svoj] predel*.

preségati vsè mēje /ekspr.; mn., pren., 3. os./ *izraža nedopustnost, nesprejemljivost česa*

Prosim vas, Rajnik, vaša domišljavost presega vse meje. Človek bi vam povedal, kar se vam spodobi, ali stvar je tako smešna, da se ni vredno zaradi nje jeziti ... (Ivan Cankar, Dve družini, NB) | To, kar počno kolesarji tu v Mariboru in več ali manj po vsej Sloveniji, namreč počasi presega vse meje. Še malo, pa bodo pešce popolnoma izrinili s pločnikov. (Delo, 15. sep. 2001, NB) | Dopis odvetnika Antona Grilca iz Ljubljane, ki je prevzel zastopanje dimnikarskih podjetij v Sloveniji, češ da sem okrnil ugled in dobro ime dimnikarskih podjetij in povzročil materialno škodo, presega vse meje. (Delo, 30. maja 2007, NB) | Lovec blizu osemdesetih let je ustrelil medvedjega mladiča, ker je mislil, da se mu bliža divji prašič. Oprostite, to pa že presega vse meje. Da po pomoti ubiješ neko živo bitje, tu pa ni opravičila. (Delo, 9. maja 2007, NB)

tó preséga vsè mēje /ekspr.; mn., pren., 3. os. ed./ *izraža nedopustnost česa*

Kolika nehvaležnost! Res je, da nisem še užil mnogo zahvale, mnogo priznanja za svoje delo in svojo dobroto, toda če mi tako vračajo stari, skušeni možje, prenašam to z ravnodušnostjo; kar pa počenja dandanes mladina, to presega vse meje. (Fran Detela, Spominska plošča in druge humoreske) | »Pha ... ta pa je dobra,« je prasnil v smeh moj šef, »nafta v Sloveniji, na tem delu ozemlja, dajte no. To pa že presega vse meje. Očitno bomo morali povabiti še energetskega strokovnjaka.« (Sonja Koranter, Divja raca in škrlatna vdova, NB) | Nikoli nisem bil proti plačilu dajatev, ki imajo neko osnovo, a to presega vse meje. Zato upam, da bodo odgovorni to proučili in predlagali spremembo zakona, ki bi bil bolj pošten kot ta, ki je v veljavi. (Delo, 24. avg. 2005, NB) | **v razúmnih mējah** /nevtr.; prisl. zv./ *v ustreznih meri, razumno, v skladu z možnostmi, tj. ustrezno z njimi na način, s katerim se ne presegajo*

Dandanes so jim dosegljivi vsi izdelki najbolj znanih svetovnih znamk, od kozmetike in konfekcije do naj-novejših modelov avtomobilov. Problem je samo, kako zaslužiti toliko, da bi lahko to široko ponudbo konzumirali v razumnih mejah. (Delo, 14. nov. 2000, NB) | Šele ko bomo tudi v Sloveniji zmogli položiti karte na mizo in si povedati – pa ne le pri porazdeljevanju davčnega bremena –, da sicer cenimo kmete in njihovo delo in da v razumnih mejah podpiramo kmetijstvo, ne privolimo pa v vsiljeno vladavino kmetov, bomo postali normalna država. (Delo, 15. jul. 2005, NB) | Mlade ženske imajo boljšo presnovo in jim zato uspeva ohranjati telesno težo v razumnih mejah tudi med nosečnostjo, v nasprotju s starejšimi mamicami pa po porodu tudi laže shujšajo. (Delo, 21. avg. 2006, NB)

vsáka stvár imá svôje mêje, gl. *imeti svoje meje*.
vsê imá svôje mêje, gl. *imeti svoje meje*.

menih

živéti kot menih /ekspr.; primera/ *živeti osamljeno; živeti skromno, preprosto*

Paradoks skopuške želje, ki je izpričan skozi literaturo v emblematskih figurah od Plauta do Molièra in Dickensa, je v tem, da ima skopuh ogromno skrinjo zlata, toda živi kot najhujši revež, kot menih, ob kruhu in vodi. Skopuštvu zahteva meništvo. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Iskalec talentov ga je pripeljal na mesto njegove želje. A tudi v internatu za podmladek je moral živeti kot menih. Zvečer je Ferguson klical gospodinjo in se pozanimal, ali mladenič pridno leži v postelji. (Delo, 20. sep. 2003, NB) | Ker mu je bilo dekle všeč, jo je večkrat poklical, redno sta se srečevala, njuna srečanja pod rjuhami naj bi bila več kot strastna. Ko pa je začel sumiti, da si mora svojo ljubo deliti z drugimi moškimi, ga je strast nekoliko minila, čeprav tudi sam takrat ni živel kot menih. (Delo, 24. avg. 1998, NB) | Takšen proces meditacije je nedvomno zahteven, predvidevam, da utrjuje notranjo moč in je zato nenadomestljiva praksa? Moram priznati, da mi je bilo že samo dejstvo, da sem živel v tistem obdobju kot menih, v veliko oporo. Prav tako mi je okolje, v katerem sem bival, dajalo oporo. (Delo, 25. avg. 2007, NB) | Partizan sem ali tja! Ali mar hočeš reči, da ti živiš kot menih. (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 100)

◆ *Primerá živéti kot menih* temelji na dejstvu, da je bilo meniško življenje praviloma zelo skromno, z veliko odpovedovanja in z askezo.

ménjati

ménjati kóga/kàj kot spódnje hláče, gl. **hlače**.

ménjati kóga/kàj kot srájce, gl. **srajca**.

menjávati

menjávati kóga/káj kot nogávice, gl. **nogavica**.

menjávati kóga/káj kot spódnje hláče, gl. **hlače**.

méra

vračáti kómu z isto méro, gl. *vrniti komu z isto mero*.

vrníti kómu z isto méro /ekspr.; pren.; nedov. **vračáti/odgovoriti, reagirati na enak način**; prim. **vrniti komu mílo za drago**

Saj smo vedeli, da je samo vprašanje časa, kdaj se bodo socialdemokrati po volilni zmagi spečali z nekdanjimi komunisti in državo zapeljali nevarno v levo, je vrelo iz črnih političnih grl. Socialdemokrati so jim seveda takoj vrnili z isto mero kaj pa vaša vzhodnonemška, sicer nestrankarska, a vendar na rdeče vzhodnonemške glasove računajoča Dagmar? (Delo, 13. mar. 1999, NB) | Po izenačeni igri so pri rezultatu 10:12 v 4. minuti Zagorjani zaigrali tako, kot je bilo od njih pričakovati, in si do konca prve četrtine priigrali 11 točk naskoka. Že v naslednji četrtini so jim gostitelji vrnili z isto mero. (Delo, 18. mar. 2002, NB) | Teritorialci so po oklepnikih tolkli z lahkim orožjem in armbrusti ter drugim netrajnim topom, federalci pa so jim vračali z isto mero – z avtomatskim orožjem in protiletalskimi topovi ... (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

mériiti

mériiti césto, gl. **cesta**.

mesárski

mesársko klánje, gl. **klanje**.

ne bòj, mesársko klánje, gl. **boj**.

mésec

medéni mésec /ekspr.; pren.; tudi mn./

1. čas prvega meseca po poroki

Kot kaže, jo je dobro izprašal. Na medeni mesec zaenkrat ne gresta, saj mora Sanchezova takoj odpotovati v ZDA, kjer se bo začela pripravljati za US Open. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | Carlota Menema so aretirali, ko se je odpravljala na medeni mesec v prvo domovino Siritjo s polovico mlajšo ženo, nekdanjo Miss Universum, 36-letno Čilenko Cecilio Bolocco. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | »Danes o mojih stališčih ni nobenega dvoma in ob tej priložnosti želim obsoditi uživanje drog.« je v solzah dejala Mette-Marit. Mladoporočena bosta medeni mesec preživela na razkošni jahti Norve, saj se nevesta boji letenja. (Delo, 27. avg. 2001, NB)

2. začetno ugodno obdobje česa novega

Ko se bodo pojavile prve težave, se pravi, ko bo medeni mesec novosti mimo, bo treba pokazati karte: ali se odločiti za jasno in konsistentno ekonomsko-politično linijo (toda katero?), ali oportunistično-kratkoročno polniti luknje in tako težave odlagati, ali pa se rešiti s paranoidno mobilizacijo proti takšnim ali drugačnim skritim vsemočnim Sovražnikom, ki so krivi za težave. (Delo, 16. okt. 2004, NB) | A Klimov medeni mesec s koalicijskimi partnerji se je končal na trdih realnih dejstvih, skratka pri denarju. Kot finančni minister je

odločal, komu od ponudnikov bo država prodala okoli 70-odstotni delež banke Creditanstalt (CA). (Delo, 22. jan. 2000) | Partnerjevim udarcem sledi njegov kes – na zunajliterarnem področju, v psihiatriji, obstaja za to fazo izraz »medeni mesec« – in pri pretepeni žrtvi se zgame mehanizem samoprevare, ki se vedno znova vključi. (Delo, 7. maja 1998, NB)

◆ Izraz *medeni mesec* se pojavi že v Cigaletovem slovarju (I, 789), ko z njim razlaga nemško *Honigmonat*. Zanimivo je, da ga kasneje ne omenjata ne Pleteršnik ne J. Glonar v svojih slovarjih, ampak samo izraz *medeni tedni*: prvi tedni po poroki (J. Glonar, SSJ, 205) in *medeni tedni*, Flitterwochen (Plet. I, 561). Predstava, po kateri je nastal frazem *medeni mesec*, tudi *medeni tedni*, v drugih jezikih še *medeni dnevi* (gl. ☉), je povezan s simboliko medu, tj. z ugodjem, blagostanjem, srečo (prim. frazeme *med in mleko se cedi(ta) kje (kómu), sekíra je pádla kómu v méd, sladek kot med*). Vsekakor je čas takoj po poroki za mladi par vreden tako izjemnega poimenovanja (prim. npr. še nemško sopomenko *Flitterwochen*, v kateri prvi del zloženke *Flitter* pomeni 'bleščica'; fig. 'videz, sijaj'). Frazem je sicer v večini evropskih jezikov. Mnenja o njegovem izvoru pa zelo različna. Tako ruski frazeologi menijo, da je rus. *medovyj mesjac*, ki je prvič zapisan leta 1867, kalk po fr. *lune de miel*, ta pa naj bi bil v 18. stol. sprejet iz angl. *honey moon*. Angleški izraz naj bi bil prvič uporabil J. Haywood v 16. stoletju (gl. RF³, 431). ☉ angl. *honeymoon*; češ. *medový měsíc*; fr. *lune de miel*; gluž. *mjedowy mėsac*; *mjedowe njeźdele*; hr. *medeni mjesec*; *medeni dani*; nem. *Honigmond*; *Honigmonat*; pol. *miodowy miesiac*; rus. *medovyj mesjac*; slš. *medove tyždne*.

mesečen

hoditi kàkor mesečen /ekspr.; primera, pren./ *hoditi zmedeno, brez cilja, namena*; sop.: **hoditi kot mesečnik**

Hodil je po posestvu kakor mesečen. (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 107) | Tresel se je tudi sam in vso noč ni zatisnil oči. Kakor zmešan je hodil po svoji sobi, poslušal, če se sliši še kje kak šum, stopil parkrat na hodnik in prisluškoval in se vrnil spet nemiren, neodločen, kakor mesečen v svojo spalnico. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Tistega dne sem kot mesečen taval po mestu vse do večera, in pozno, že skoraj opolnoči, sem prišel domov, oče je že spal, mama me je prestrašena spraševala, kaj se dogaja z mano, jaz pa sem molčal in si v mislih dopovedoval: zdaj grem k njej, naravnost k njej, in s sabo vzamem kitaro ... ali nož!? (Marko Uršič, Štirje časi, NB) | Ložani, ki so ob svitu današnjega dne prvi kot mesečni pritavali v recepcijo bovškega hotela Alp,

kjer naj bi kdo ve koliko dni čakali, da bo nevarnost mimo, so o okrutni usodi, ki jih je doletela, govorili neverjetno prizanesljivo. Bilo je huje kot ob potresu. (Delo, 18. nov. 2000, NB)

◆ Gl. *hoditi kot mesečnik*.

távati kot mesečen, gl. *hoditi kakor mesečen*.

mesečnica

biti kot mesečnica, gl. *biti kot mesečnik*.

mesečnik

bíti kot mesečnik /ekspr.; primera, tudi pren./ *biti zmeden, raztresen*

Sam sem se kljub polni luni, ki na višini 4000 metrov daje dovolj svetlobe, kar naprej spotikal v skale, zapletal v veje, klel in se tolažil, da je vse to zaradi lune, ki me nosi. Bil sem kot mesečnik in vsako naslednjo noč vse bolj utrujen. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Ves dan se je veselil srečanja z Valerijo. Bil je kot mesečnik. Ob vnovičnem snidenju so se obema zaiskrile oči; simpatije so se le še poglobile. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Povsem možno, da je vtis lažen, ampak Ria je bila zagotovo videti, kot da je v njej nekaj življenja. Vse do zdaj je bila kot mesečnica. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Ko je videl tisto revijo, pravo revijo in v njej svoje ime, natisnjeno nad Kintnerjevo zgodbo, se je čutil kot mesečnik, ki se je pravkar prebudil sredi strahotnega nočnega sprehoda, med katerim je zagrešil nekaj ostudnega in nepopravljivega. Kako je lahko dopustil, da je šlo vse tako daleč? (Delo, 8. maja 1998, NB)

◆ Gl. *hoditi kot mesečnik*.

blodíti kot mesečnik, gl. *hoditi kot mesečnik*.

hodíti kot mesečnik /ekspr.; primera, tudi pren./ *hoditi zmedeno, brez cilja, namena*; prim. **luna nosi koga**; **luna trka koga**

Samo Benedičič ni bil začuden, ko je dobil iz preiskave sporočilo, da je osumljen tudi Josef Erdman. Ta avstrijski državljani, ki je hodil kot mesečnik po mestu, mu je bil od prvega trenutka sumljiv. (Drago Jančar, Severni sij, NB) | Stopal je naravnost, v določeni smeri, in če je naletel na kalužo glena, je brez pomisleka zagazil čeznjo. Bilo je videti, da se ne bo ustavil niti pred razpoklinami, ki so tu in tam sekale Dolino mrtvičnih plamenov, saj je hodil kot mesečnik. (Miha Remec, Žar ptica, NB) | Marušič je med razglasitvijo rezultatov blodil naokoli kot mesečnik. Smehljal se je in celo spravljal v dobro voljo druge člane reprezentance, videlo pa se je, da doživlja pravo dramo. (Delo, 13. sep. 1999, NB) | Ni si očistil mokre obleke, ni se ozrl navzgor, kajti vedel je, da so okna odprta in da ga številne oči molče opazujejo. Kot mesečnik je odtaval v trgovino. Sedel je za pult in zaječal od obupa, od nesmiselnega in strašnega ponizanja. (Drago Jančar, Severni sij, NB) | Ivan Prošen je bil že nekaj dni sem ves razburjen; taval je sem ter tja, kakor mesečnik in si dal povsod sila veliko opraviti.

Noco izvleče iz omare svoj stari frak in ga ogleduje ... (Ivan Cankar, Slavnostni govor, NB)

♦ Predstava, po kateri je nastala primera *hoditi kot mesečnik*, enako različica *tavati kot mesečnik*, je zelo enostavna, razvidna. Temelji na primerjalni sestavini *mesečnik* 'kdor ponoči v trdnem spanju hodi, kaj dela, ne da bi se tega pozneje spominjal'. Enako velja tudi za primeri *hoditi kot mesečen* in *biti kot mesečnik*. Primerjalna sestavina *mesečnik* je tvorjenka na *ik* iz pridevnika *mesečen* 'ki ponoči v trdnem spanju hodi, kaj dela, ne da bi se tega pozneje spominjal', preneseno 'ki ne vidi, se ne zaveda resničnega stanja, resničnosti'.

tavati kot mesečnik, gl. *hoditi kot mesečnik*.

mesija

častiti kóga kot mesíjo /knj.; primera/ *zelo častiti koga* prim. **slaviti koga kot odrešenika; pričakovati koga kot odrešenika**

Znanstvena revija *Scientific American* je pred štirimi leti sprožila splošni napad na Drexlerja in njegove nanovizije: po njihovem so molekularni stroji znanstvena fantastika, Drexler pa norec, ki dovoljuje, da ga v tehnologijo verujoči zobozdravniki častijo kot mesijo. Prispevek je brez dvoma zadel splošno razpoloženje v raziskovalnih krogih, ki so se zbalji za sloves nove tehnologije. (Delo, 16. dec. 2000, NB) | Nižje enote pod misijoni in okoliši so okrožja in oddelki, najmanjša enota je veja. Predsednika (do sedaj jih je bilo že 15, njihove funkcije so dosmrtno) ne častijo kot mesijo, saj ne častijo nobenega človeka, ampak samo Jezusa Kristusa in preko njega Nebeškega očeta. (Delo, 3. okt. 1998, NB)

♦ Pomen primere *častiti koga kot mesijo* temelji na pomenih primerjalne sestavine *mesija* knj., ekspr. 'kdor je določen, izbran, da reši človeštvo, narod vsega zla' in vznes. 'glasnik'.

mesó

beséda je mesó postála, gl. **beseda**.

bíti iz mesá in krví, gl. *iz mesa in krvi*.

dúh je volján, a mesó je slábo, gl. **duh**.

iz mesá in krví /ekspr.; pren., dvoječ./ *resničen, avtentičen*; sop.: **krvav pod kožo**

Smo vsi iz mesa in krvi (– pod kožo krvavi). (E. Bojc, Pregovori, 229) | ... da je bil miselno napreden, čeprav z lahkoto zasledimo, da se ni ukvarjal s proučevanjem družboslovnih del; da so njegovi značaji doživeti in živi, ljudje iz mesa in krvi, čeprav niso monumentalne, enkratne figure ... (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Našel si napis, ki dokazuje, da ni prikazen, da ni le bežen preblisk svetlobe, da je dekle iz mesa in krvi. (Miha Remec, Mana, NB) | Kot človek iz mesa in krvi se je udeleževal demonstracij moči in pomagal ustvarjati novo podobo dežele, ki je nastajala

na gradbiščih hidroelektram in kolhozni poljih. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Ko pa se je prvič zasmejala in sunila z glavo vznak, so se na njenem sicer gladkem obrazu zarezale gubice, ki so razkrile, da je tudi ona iz mesa in krvi. (Delo, 15. maja 1999, NB) | Toda vsak otrok bo raje prislunil pripovedi o junaku ali junakinji, še posebno če ta ni le filmski ali televizijski, temveč resničen, iz mesa in krvi, kot besedičenju o dolžnostih, ki jih ima do soljudi. (Delo, 12. jan. 1999, NB)

♦ Frazem *iz mesa in krvi* temelji na dejstvu, da sta meso in kri temeljni sestavini človekovega fizičnega obstajanja, njegove resničnosti, avtentičnosti, identitete. Gl. tudi frazem *meso in kri*.

☉ češ. *člověk z masa a krve; je jen z masa a krve*; hr., srb. *biti od krvi i mesa*; it. *essere di carne ed ossa*; pol. *z krwi i kości*.

kri in mesó, gl. *meso in kri*.

mesó in krí /ekspr.; pren., dvoječ., tudi **kri in meso**/ *človek kot tak v svoji šibkosti*

Nato je delil kruh in vino bolniku, katerega sem vzdignil, da je zaužil, o čemer mu je Felicijanov vnuk lagal, da je meso in kri našega Gospoda Odrešenika. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Zdaj se pojavlja kot del mene, kot moje meso in kri, ki ga moram jaz, njegov oče, ščititi pred volkovi, ga učiti in pripravljati za življenje. (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Verjetno večina hoče le otroka, ki je njihovo »meso in kri«. (Delo, 18. avg. 2001, NB) | Kar prihaja iz človeka – plesalca, je zares elementarno, bazično ali meseno, če hočete, vendar kljub temu v outcomu pridobiva na zelo jasni formi. Zatorej le ne gre za čisto meso in kri. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Kot dramatik imate moč, da si zamislite značaje, njihove emocije, toda hkrati potrebujete meso in kri igralcev, ki bi vaše like obudili v življenje, medtem ko pri romanu lahko igrate vlogo stvarnika in igralca hkrati. (Delo, 5. apr. 2003, NB) | Tvoja družina bo mirna in srečna, ker močna žena in mati ustvarja pogoje za vrnitev v zemeljski raj, kjer ... Žena mora biti duhovna in ne samo kri in meso ... (Žene prinašajo veselje – sestra Elvira, Googlewww.stjost.si/~medzugorje) | Zakaj kri in meso samotne ženske sta strašno privlačna vaba za zlobce vseh vrst, od daleč ju zavohajo: tu bo mogoče s pomočjo krvi in mesa pripraviti kakšno veliko zmedo v dušah ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Ta zoprni, dolgočasni čut prisiljene simpatije in prenasičenja me je prepojil vsega, kakor bi se mi primešale v kri in meso težke, svinčene kapljice. (I. Cankar, Čudna povest, NB) | Ker torej otroke povezujeta kri in meso, je tudi on privzel oboje, da bi s smrtjo onemogočil tistega, ki je imel smrtonosno oblast, to je hudiča, in odrešil tiste, ki jih je strah pred smrtjo vse življenje vklepal v sužnost. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

♦ Gl. *postati meso in kri*.

postáti mesó in krí /ekspr.; pren., dvoječ./ *uresničiti se*

To se ni zgodilo, se je pa po pol leta zgodilo novo pismo o nameri, ki ga je MO Koper podpisala z Istraben-

zom in tedaj je župan Dino Pucer dejal, da bo program plinifikacije, ki so ga v predalih večkrat prestavljali na kasnejši čas, postal meso in kri že v naslednjem letu (2003) in da bo v določenem obdobju, plinifikacija urednična. (Delo, 16. feb. 2004, NB) | Da ne omenjamo posebej, da je Cerkev začela že v 19. stoletju namerno, z izdelano ideologijo in tehnologijo »ločevanje duhov«, ki je šele med vojno »meso in kri postalo«. (Delo, 3. nov. 2001, NB)

♦ Za izvor dvojčičnega frazema *postati meso in kri* prim. naslednji navedek: Simon Peter je odgovoril: »Ti si Kristus, Sin živega Boga.« Jezus mu je rekel: »Blagor ti, Simon, Jonov sin, kajti meso in kri ti nista tega odkrila, ampak moj Oče, ki je v nebesih^d. (Sveto pismo nove zaveze, 1984, 66) Ta ima komentar d: Izraz »meso in kri« pomeni celotnega človeka v njegovi naravni šibkosti /Sir 14, 18; 1 Kor 15, 50; Gal 1,16/. V zvezi s tem gl. frazem *meso in kri*.

preíti kómu v kri [in mesó], gl. **kri**.

preíti kómu v mesó in krí, gl. *priti v meso in kri komu*.

príti kómu v mesó in krí /ekspr.; pren.; dvočj., tudi v **kri in meso/ postati navada komu**

Prešlo je /kaj komu/ v meso in kri. (E. Bojc, Pregovori, 227) | Mu še ni prišlo v meso in kri, da stoji na lastnem kolišču, na katerem ima pravico tudi ubijati. (J. Jalen, Bobri I, Sam, NB) | Dá, Ana, ko bi bil jaz človek in ne literat, bi Ti pisal vse drugače; lepe stvari bi zvedela, ki jih zakrivam, zato ker sem literat; in te vrste ljudje so lažnjivci, da jim ni enakih; laž jim je prišla v meso in kri in niti sami ne vedo več, kedaj in zakaj se lažejo. (I. Cankar, Lavoslavju Schwentnerju/Pisma II, NB) | Potreba po obvladovanju drugih jezikov se mu je očitno zarezala v meso in kri bi rekli včasih, danes pa, da jo imamo v genih. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Še zlasti naj bi novosti prišle v meso in kri mladim voznikom in voznicam, saj so prav oni v minulem podaljšanem vikendu povzročili sedem tragičnih nesreč. (Delo, 29. apr. 1998, NB) | Za osvežitev naj spomnimo, da je prav republiški svet za preventivno in vzgojo v cestnem prometu pred skoraj poldrugim desetletjem osnovnošolcem delil odsevnike, da bi jim spoznanje, kaj pomeni biti v prometu viden, prišlo v meso in kri. (Delo, 12. jan. 1998, NB) | Tega bi se morali zavedati predvsem starši, saj je zlasti od njihove vzgoje odvisna varnost otrok oziroma to, da jim varnost za osebna življenja pride v kri in meso. (Delo, 25. sep. 2001, NB) | Nihče ne more zanikati, da otroku, če bi roditelji bedeli nad njegovo varnostjo od zibke naprej, skrb za lastno varnost ne bi prišla v kri in meso. In prav v tem grmu tiči zajec. (Delo, 22. feb. 2000, NB)

♦ Gl. *postati meso in kri*. Svetopisemsko *meso in kri* torej pomeni celotnega človeka v njegovi naravni šibkosti. Zato to, kar pride vanj, v njegovo bistvo, postane del njega, mu pride v navado.

© angl. *to become second nature to so.*; fr. *l'habitude est une seconde nature*; it. *entrare nel sangue*; nem. *in Fleisch und Blut übergehen*.

méstni

méstna srájca, gl. **srajca**.

mésto

iméti glávo na právem méstu, gl. **glava**.

iméti srcé na právem méstu, gl. **srce**.

postáviti stvarí na právo mésto, gl. **stvar**.

srcé na právem méstu, gl. **srce**.

večno mésto /knj.; parafraza/ *Rim*

»Dovolite, da si nekoliko odpočijem. Potlej pa, prosim, pokažite še tisto večno mesto, kamor drže vse ceste.« »No, Rim,« odgovori Abadon počasi. (Janez Mencinger, Abadon, NB) | Skoraj štiri tisoč slovenskih katoliških vernikov je v terek z avtobusi dopotovalo v Večno mesto, kjer bodo kakor veliko drugih romarjev z vsega sveta, ki prihajajo že vse leto, počastili dvatisočletnico krščanstva, krona obiska pa bo srečanje s papežem Janezom Pavlom II. (Delo, 25. okt. 2000, NB) | Španskega ministra Josepa Piquéja v terek popoldne ni bilo v Večno mesto, kjer bi se moral srečati z italijanskim kolegom Silviom Berlusconiem. (Delo, 9. jan. 2002, NB) | Skoraj 20.000 delavcev Fiata iz vse Italije je včeraj korakalo po rimskih ulicah in za vse dopoldne ohromilo Večno mesto. (Delo, 12. mar. 2005, NB) | Rim je večno mesto, politiki, ki mu vladajo, pa niso večni in tudi ne nezmotljivi, pa naj bodo kralji, papeži, demokristjani ali komunisti. (Delo, 18. apr. 2000, NB) | Najbolj priljubljeno evropsko glavno mesto je romantični Pariz, ki mu sledijo otoški London, večno mesto Rim in uglašeni Dunaj. (Delo, 22. okt. 2003, NB)

♦ Izraz *večno mesto*, pisan tudi z veliko začetnico, tj. *Večno mesto*, je verjetno kalk po lat. *aeterna urbs*. Najdemo ga npr. v 5. elegiji druge knjige elegij rimskega pesnika Tibula iz okrog 50–19 pred n. št. Motiv večnosti Rima se pojavlja tudi v delih rimskega pesnika Klavdija Klavdiana. Oznaka *večno* je nekdanj poudarjala predvsem politično mogočnost Rima. Šele kasneje so v izrazu *Večno mesto* začeli Rim pojmovati kot ogromen kulturni kompleks, ki vsebuje antičnost, krščanstvo in preporod (gl. RF³, 158).

© angl. *the Eternal City*; češ. *Věčné město*; fr. *la Ville éternelle*; nem. *die ewige Stadt*; rus. *ве́чный город*.

méšanje

méšanje štrén /pog.; pren./ *preprečevanje, oviranje načrtov, namer*; prim. **mešati komu štrene**

Letalo grumman EA6B prowler, ptica roparica, je predelan lovec bombnik velikih dimenzij, dolg 18 metrov in visok pet metrov. Namenjeno je elektronski vojni,

mešanju štren in spleljenju nasprotnikovih radarjev, da ne morejo zaznati morebitnih kasnejših preletov Natovih bojnih letal. (Delo, 5. feb. 1998, NB) | Nesporno pa imajo majhne stranke svojo pomembno vlogo (tudi če ni poplačana z državnim denarjem) pri mešanju štren velikim in večjim strankam. (Delo, 14. avg. 2004, NB) | Nenazadnje so se tudi »starejšemu bratu« v Podmežakli dobro upirali in po izidu 3 : 3 šele sredi zadnje tretjine ostali brez točk. Težko je sicer verjeti, da je to mlado moštvo sposobno za uvrstitev v veliki finale, a že zdaj je vidno mešanje štren v boju za drugo finalno vstopnico. (Delo, 28. feb. 2005, NB)

◆ Gl. *mešati* komu *štrene*.

mešati

mešati kómu načrte, gl. **načrt**.

mešati kómu štréne, gl. **štréna**.

mèt

velíki mèt /ekspr.; pren./ *velik, odmeven uspeh, dosežek*

Tako hočejo za junijski vrh Unije pripraviti predlog, ki bo skupni imenovalec različnih interesov. Če bo na koncu obveljal le najmanjši skupni imenovalec, nova pogodba zagotovo ne bo veliki met, kakršen naj bi bila na dveh referendumih zavržena ustava. (Delo, 27. mar. 2007, NB) | Če bo tako nadaljeval, bo kaj kmalu dobil priložnost za zmago na turnirjih za grand slam. Dvakrat je že bil v polfinalu in zdaj je zrel za veliki met. (Delo, 14. avg. 2007, NB) | Mateja Svet je dvakrat dobila kombinacijo – leta 1988 in 1990. Urška Hrovat je druga Slovenka, ki ji je uspel veliki met. Prestižno lovoriko je osvojila leta '94. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Prizadevnim prirediteljem je tokrat res uspel veliki met. V dvorani Kazina namreč nastopata kar prva predstavnika najmlajše generacije, tistih, ki že danes opozarjajo, da se njihova šahovska kariera lahko povzpne v sam zvezdni vrh ali prav na najvišji prestol. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Njen tek na 400 m se, razen da je hitrejša, v bistvu ne razlikuje od drugih šampionk. Če pa ji letos uspe veliki met na največjih tekmah sezone, se bo vpisala med nesmrtno v zlati ligi, saj je na najboljši poti, da osvoji jackpot in sodeluje pri delitvi 50 kg zlata. (Delo, 20. avg. 2002, NB) | Stanovanjska zbornica si je med drugim postavila za cilj pridobiti od ministrstva za okolje, prostor in energijo javna pooblastila za vzpostavljane informacijske baze, na osnovi katere bi pripravljali analitske podatke. Doslej ji veliki met še ni uspel, naredila pa je prvi korak k poenotenju trga: na pobudo zbornice je resorno ministrstvo naročilo izdelavo enotnega računalniškega programa za izračun subvencij in tega so dobile vse občine. (Delo, 7. jul. 2004, NB) | Ekipi z najdaljšim stažem v profesionalnem kolesarstvu – Kelme je edini glavni pokrovitelj ekipe, ki brez prekinitve v tem športu vztraja več kot dve desetletji – se je po številnih uvrstitvah tik pod vrh končno posrečil veliki met. (Delo, 27. sep. 2000, NB) | Slovenski teniški

reprezentanci fantov do 14 let se je posrečil veliki met: na svetovnem prvenstvu za to kategorijo, ki nosi naziv Český Telecom World Junior Tennis, so se kot letošnji evropski podprvaki in nosilci št. 2 uvrstili v polfinale, med štiri najboljše ekipe sveta. (Delo, 16. avg. 2001, NB) | Na začetku sezone še nikoli nisem bila v najboljši formi, ki naj bi bila boljša na tekaški turneji, najbolj vesela pa bi bila, če bi zablestela na svetovnem prvenstvu. Lahko pa se zgodi, da je že moja splošna pripravljenost tako dobra, da bi se mi lahko posrečil veliki met. (Delo, 25. nov. 2006, NB)

◆ Frazem *veliki met*, ki se večinoma uporablja z glagoloma *uspeti* in *posrečiti se* ter precej bolj poredko v povedni rabi, smo v novejšem času sprejeli iz nemščine. Tam frazem (*jmdm. gelingt*) *der große Wurf* razlagajo kot skrajšan citat iz Schillerjeve pesmi *An die Freude* iz leta 1785: »Wem der große Wurf gelungen, eines Freundes Freund zu sein.« Pomensko blizu mu je nem. *einen großen (guten) Wurf machen* v pomenu 'imeti srečo, da z malo truda prideš do velikega dobitka', ki izhaja iz jezika kegljačev in kockarjev. Prav tako še nem. *alles auf einen Wurf setzen* 'vse staviti na eno karto'.

velíki mèt se posrèči kómu, gl. *veliki met*.

velíki mèt uspè kómu, gl. *veliki met*.

metánje

metánje bíserov [svínjam] /ekspr.; pren./ *dajanje duhovne ali materialne dobrine komu, ki je ne zna ceniti*; prim. **metati bisere svinjam**

Na Madžarskem prevladuje mnenje, da lobiranje ni metanje biserov med svinje: skoraj 69,2 odstotka vodilnih v podjetjih, ki jih je zajela anketa, trdi, da se vloženi denar in čas v celoti povrneta, 27,3 odstotka pa jih je prepričanih, da se povrneta vsaj delno. (Delo, 6. dec. 2000, NB) | Od leta 1987 ponuja slovenskim bralcem tista raznovrstna pisanja, ki so mu blizu in jih je, potem ko jih je odkril v tujih okoljih, želel presaditi še v domače. Več kot tristo jih je, so vseh zvrsti (od proze, poezije, ki da je najbolj čista, ... do priročnikov) in se dotikajo skorajda vseh področij: od filozofije, zgodovine in religij do umetnosti življenja in retorike uspeha, pa tudi osebnostnega razvoja, psihologije in ezoterike, ki je bila v drugi polovici osemdesetih še povsem prazna niša, danes pa številna pisanja o njej morda spominjajo »na metanje biserov na plažo peska«. (Delo, 13. feb. 2003, NB)

◆ Gl. *metati bisere svinjam*.

metánje čez prág, gl. **prag**.

metánje péška v oči /ekspr.; pren./ *slepitev, goljufanje, varanje; prevara*; prim. **metati komu pesek v oči**

Bral sem uvodnik. Samo besedičenje, metanje peska v oči. (Ž. Petan, Črni smeh, 1970, 47) | Dilema o tem,

ali naj država proda Jeklo Štore Švedom ali Nemcem, je potemtakem le metanje peska v oči javnosti, ker gre očitno za kupovanje časa, ki ga potrebujeta koncern in država, da odpravita lastne napake, ki sta jih zagrešila že na začetku, in zadostita pogojem prodajnega memorandumu. (Delo, 3. marca 1999, NB) | Zakaj ustanavljati še en nepotrební organ za področje preventive in vzgoje, ko pa še zdajšnji ni kos svoji nalogi. Če gre za rešilno bilko ali za metanje peska v oči davkoplačevalcem, potem bo moral nekdo tudi odgovarjati. (Delo, 17. avgusta 1999, NB)

◆ Gl. *metati* komu *pesek v oči*.

◎ Gl. *metati komu pesek v oči*.

metánje v ísti kôš /ekspr.; pren./ *neupoštevanje razlik med stvarmi, problemi*; prim. **metati kaj v ísti kôš**

Smešno je, da jih policija daje v isti koš samo zaradi »enoslednosti«, kajti to, da bicikel pušča za seboj eno sled namesto dveh, je tudi edina skupna lastnost npr. s 1000-kubično hondo. Žal pa tako metanje v isti koš vozil, ki so okolju izrazito neprijazna in predstavljajo resno varnostno motnjo v prometu, ter okolju prijaznih in nenevarnih koles ni le statistična izvirnost in strokovna neumnost. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | »Odločitev je pač takšna, kot je, nanjo ne moremo vplivati. Ne zdi pa se mi pravična, saj je Andersenova znana po izgredivih, bila je tudi že kaznovana, medtem ko se je meni kaj takega zgodilo prvič.« se metanje v isti koš zdi krivično Begušu, ki je tako kot njegov legendarni mentor s pomočnikom premlél skoraj vse možne scenarije: »Lahko rečem, da je v 90 odstotkih določeno, kako bomo vodili tekmo.« (Delo, 24. mar. 2007, NB) | O tem, da so viri Stepakova vredni zaupanja oziroma da je novinar zelo blizu, če že ne iz same FSB, govori arhivsko gradivo FSB, ki ga predstavlja v knjigi. Blatenje Čečenov in metanje v isti koš vseh prebivalcev Kavkaza, ki naj bi bili že po naravi barabe, je v obeh knjigah tako silovito, kakor je prepoznavna odkrita sovražnost do Kavkazcev v ruskih medijih. (Mladina 2003, št. 42, NB)

◆ Gl. *metati v ísti kôš*.

metáti

bòb ob sténo metáti, gl. **bob**.

bòb v sténo metáti, gl. **bob**.

metáti bíser svínjam, gl. **biser**.

metáti káj v ísti kôš, gl. **koš**.

metáti káj v ísti lónec, gl. **lonec**.

metáti kóga čez prág, gl. **prag**.

metáti kóga/kàj v ísti kôš, gl. **koš**.

metáti kóga na fínto, gl. **finta**.

metáti kóga pod káp, gl. **kap**.

metáti kóga s prestóla, gl. **prestol**.

metáti kómu pések v očí, gl. **pesek**.

metáti kómu poléna pod nòge, gl. **poleno**.

metáti na kóga ôgenj in žvêplo, gl. **ogenj**.

metáti v zobé kómu káj, gl. **zob**.

metáti [vsè] na èn kùp, gl. **kup**.

metáti vsè v èn kôš, gl. **koš**.

metáti [vsè] v èn lónec, gl. **kup**.

méti si

méti sí rôke, gl. **roka**.

mêtla

nôva mêtla /ekspr.; pren./ *novi vodstveni in posebno prizadeven, zahteven, inovatorski delavec ali tako vodstvo, tak organ*

Tudi hranilnice so postale med tem nekoliko ponižnejše. Vrhu tega je leta 1901 stopila tukajšnjemu sodišču na čelo nova metla in ta je nemudoma odredila naložitev te do sedaj neplodne gotovine v pupilarno varni hranilnici. (F. Milčinski, Igračke, NB) | Zgodilo se je torej to, kar so prejšnji četrtek v Istrabenzu (pa še kje) že vedeli, da se bo. Prihaja nova metla, o kateri je sedanja prepričana, da bo nadaljevala osrednje razvojne usmeritve družbe. (Delo, 18. dec. 2001, NB) | Pri tem se jasno zaveda, da je bilo krmarjenje barke z devetčlansko posadko povsem nekaj drugega, kakor bo to s sedemstočlansko. In ker se v novi vlogi ne vidi kot nova metla, ampak bolj kot tisti, ki lahko od sodelovanja in pomoči kolegov prinese svež veter, potem upajmo, da bo smer vetra prava. (Delo, 6. mar. 2004, NB) | Približno poldrugi mesec potem, ko je Tevž Tavčar prevzel naloge direktorja Skimarja, edinega lastnika Elana, je tako v Skimarju kakor v njegovih hčerinskih družbah že čutiti novo metlo. (Delo, 20. jul. 2004, NB) | Zima v Porurju bo tako še zanimiva, zvestim gledalcem, ki skrbijo za najvišje povprečje obiska v Nemčiji (76.000 na tekmo) je porazov dovolj. Zato naj bi včerajšnja skupščina postregla z novo metlo. (Delo, 15. nov. 2004, NB) | A hkrati z novim, spodbudnim funkcioniranjem društva so začeli naraščati glasovi o neprimernosti njegovega ravnanja z maloštevilnim zaposlenim osebjem. Nova metla je pač neprijetna, je v takem primeru prva in preprosta misel. (Delo, 23. nov. 2004, NB) | Slovenci v Italiji se ne zdijo ravno prva skrb nove metle v rimski vladni palači. So samo manjši del volilnega telesa na severovzhodu Italije. (Delo, 11. dec. 1998, NB) | Vlogo Tapiejevega naslednika je l. 1995 prevzel Robert Louis-Dreyfuss. Po naključju ali ne, nova metla je prišla iz vodilnega menedžerskega štaba Adidas. (Delo, 10. maja 1999, NB) | Sodeč po odmevih na Rekarjevo dvodnevno mariborsko turnejo, gospodarstveniki menijo, da so dobili pravega sogovornika, že bližnja prihodnost pa bo pokazala, ali bo nova metla na vrhu Slovenske razvojne družbe zares pometala drugače od prejšnje. (Delo, 20. jan. 2000, NB) | Taka delovna razmerja so sklenjena brez javnega natečaja, ki je obvezen za druge zaposlitve v javni upravi. Če bi nova metla pometala dosledno, se bo na prepihu, ali pa brez službe, znašlo več sto ljudi. (Delo, 19. maja 2000, NB) | Tak odločen in pogumen človek je bil tudi mladi kolovški oskrbnik Štefan Poljak. Pregovor, da nove metle dobro pometajo,

čutili so vsi na graščini, posli in robote dolžni kmetje, ko je Poljak nastopil svojo službo. (J. Jurčič, J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | Moj hišni gospodar Florijan Virk je odprl krčmo precej po prihodu in potrdil se je stari pregovor, da nova metla dobro pometa. (J. Trdina, Moje življenje, NB)

◆ Frazem *nova metla* je nastal po krajšanju pregovora *Vsaka nova metla v začetku dobro pometa* 'delavec, uslužbenec, zlasti višji, si na novem delovnem mestu zelo prizadeva izboljšati delo, razmere'.

◎ angl. *a new broom sweeps clean*; fr. *faire balai neuf*; nem. *ein neuer Besen*; *neue Besen kehren gut*; pol. *nowa miotła*; rus. *novaja metla*.

pomesti kóga/kāj z želézno mêtlo /ekspr.; pren., nedov. **pometati/ odločno, neprizanesljivo, s silo odstraniti koga, kaj**

Tako so hčerke, odrasle in lepe, živele v svobodnem zakonu na dvoru, rojevale kralju vnuke brez dedne pravice, tako kot je sam s svojimi ljubicami spočental nezakonske sinove, drugega za drugim. Njegov zakonski sin Ludvik, pobožen mož, se je ob tem močvirju pregreh zgražal in je, ko je prišel na oblast, z železno metlo pometal po hiši svojega očeta. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | Komaj mu je Nasin šef Dan Goldin velel priti v Washington, so ga spet poklicali na Kapitol – zaradi politične odgovornosti za obe Marsovi polomiji, greha njegovih predhodnikov. Weiler je obtožbe vdano prenesel, a od takrat pometa z železno metlo. Pri tem pa v Illinoisu rojeni astronom ni naletel na neodobranje le v Washingtonu. (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Graham Morris je tukaj že eno leto poslovođa. Z železno metlo, pravijo, posodablja nekdanji Roverjev in Audijev manager tradicionalno angleško podjetje, ki s svojimi zastarelimi in nezanesljivimi izdelki že dolgo kričeče odstopa od slovesa znamke. (Delo, 21. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *pomesti koga/kaj z železno metlo* temelji na prenesenih pomenih sestavin *pomesti* ekspr., navadno v zvezi z 'povzročiti, narediti, da kaj ne obstaja več' in *želézen* v pomenih ekspr. 'zelo močen; zelo trden, neuničljiv; zelo strog'. Slednja v zvezi *železna metla* natančneje, izrecno določa način, pristop ali sredstvo, s katerim se povzroči, naredi, da kaj ne obstaja več.

metljāv

metljāva ôvca, gl. **ovca**.

Metúzalem (metúzalem)

stār kot Metúzalem (metúzalem) /star.; primera, v povedni rabi/ *zelo star*; sop.: **star kot zemlja**
Star kot Metuzalem. (E. Bojc, Pregovori, 230) | A tudi če bomo postali stari kakor Metuzalem, se bomo zmeraj s toplino in veseljem spominjali marihuane. (M. Jones, J. Chilton – S. Oblak, Louis Armstrong, 1973, 116) |

Pohlevno morje svetlobe je opljuskalo nad glavami dva črna trama, s svetlimi podobnicami in janževimi vejicami zataknjeno, dve okni, komaj pest široki, vendar čvrsto prekržani z železjem, štiri gole stene, popleskane z galično brozgo, omaro staro ko Metuzalem, in posteljo. (S. Majcen, Izbrano delo II, 1967, 133)

◆ Primera *star kot Metuzalem* in frazema *Metuzalemova starost in metuzalemska starost* temeljita na imenu *Metuzalem* (hebrejsko *Metušelah* = mož /boga/ Šelaha, grško *Mathusalá*). *Metuzalem* je bil Henohov sin in Lamehov oče, eden od očakov pred vesoljnim potopom. Po Mojzesu 5, 27, je doživel najvišjo starost (969 let) med vsemi biblijskimi očaki. V prenesenem pomenu je *Metuzalem (metuzalem)* 'zelo star človek', tudi 'zelo stara žival', npr.: Nekajletna abstinenca je Tupurkovskemu zagotovila od vseh privržencev, tekmecev, nasprotnikov in Zahoda priznani status edinega pravega naslednika »rdečega Metuzalema« in kasnejšega očeta makedonske samostojnosti Kira Gligorova. (Delo, 5. nov. 1998, NB) | Le kdo bi si pač drznil računati na enakovredno bitko s Kinderjem s peterko Udrih, Bečirovič, Welsch, Golemac in Brezec, v kateri je bil Golemac pravi »metuzalem« s 23 leti. (Delo, 2. marca 2001, NB) | Poginil je kot pasji Metuzalem, v visoki starosti 17 let. (Delo, 13. jan. 1999, NB) | Obstajata še izpeljanki *metúzalemec* 'zelo star človek' in *metúzalemka* 'zelo stara ženska'.

◎ bolg. *star kato Erusalim*; *star kato sveta*; češ. *starý jako Metuzalém*; *starý jako Abrahám*; hr., srb. *star kao Metuzalem*; *metuzalemski star*; *star kao biblija*; mak. *star kako Metuzalem*; nem. *alt wie Methusalem*; pol. *stary jak świat*; rus. *staryj kak Mafusail*; slš. *starý ako Matuzalem*; *starý ako Abrahám*; ukr. *staryj jak Mafusail*.

metúzalemec, gl. *star kot Metuzalem (metuzalem)*.

metúzalemka, gl. *star kot Metuzalem (metuzalem)*.

Metúzalemov

Metúzalemova staróst /star.; pren./ *visoka starost*
Saj vendar še ni bil tako star; šestdeset let, to še ni Metuzalemova starost – in vendar je moral videti, kako je šlo vse, kar je rad imel pred njim, s tega sveta. (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 71) | Po pravici, vsa ta izprememba je za res njihovo delo! Človeku pri nas ni treba Metuzalemove starosti, da je sam doživel, se svojimi očmi gledal ta razvoj. (J. Stritar, Pogovori, Z 1879, 156) | Ne, saj nisem še Abrahama videl, kaj šele, da bi imel za seboj metuzalemsko starost. (J. Lovrenčič, Tiho življenje, 1931, 83) | Na koncu izveš, da gre za šarplaninca, ki ga je konec marca pobralo v metuzalemski starosti dvajsetih let. (F.

Stres, Teleks 1980, št. 29, 20) | Štiri- ali petleten jež je že prileten. Redki, kaki štirje od tisočih, pa dočakajo metuzalemsko starost – deset let. (Delo, 2. jul. 2002, NB) | Prva je ta, ki jo imajo vsi specialni recepti. (»... pri nas tega zdravila še ni ...«) | Druga negativna plat je ta, da se tudi ob tem receptu zgodi (kakor ob receptih za dolgo življenje, ko najlepša leta zapraviš za iskanje recepta, ki bi ti zagotovil metuzalemska leta), da ti je medtem življenje zdrselo kakor pesek med prsti ... (Delo, 13. avg. 1998, NB)

◆ Gl. *star kot Metuzalem*.

metuzalemski

metuzalemska starost, gl. *Metuzalemova starost*.

mév

ne črhniti ne bév ne mév, gl. *bev*.

ne rěči ne bév ne mév, gl. *bev*.

mévlja

iméti mévlje v ríti /nizko; pren., tudi kot primera/ *biti nemiren, nestrpen siten*; sop.: nar. obirsko **imeti sršene v ríti; imeti sršene v glavi**; prim. **mevlje koljejo koga**

A, vaši gostači imajo menda mevlje v riti, vsi so jo že navsezgodaj pobrisali. (Balzac – Župančič, Oče Goriot, 45) | Tolkla je okoli sebe in brčala, kakor da ima mevlje zašite v peti, na podplatih in pod mazinčkom. (Slapšak, Spisi II, 19) | ... dokler ima tiste mevlje v glavi. (Albrecht–Nerö, Pelle osvajalec I, 1938, 114)

◆ Pri razlagi izvora frazema *imeti mevlje v riti, mevlje koljejo koga* je pomensko ključno zastar. *mevlje* v pomenu 'ličinke, zlasti konjskega zolja' tudi 'kolika, ki jo povzročajo te ličinke'. Konj s takimi ličinkami je nemiren, razdražljiv. Preneseno se tako obnašanje prek primere lahko uporabi tudi za označevanje človeka v izrazih *imeti mevlje v riti* in *mevlje koljejo koga*. Po Glonarju (SSJ) ima *mevlja* še pomena 'ženska, ki govori s spremenjenim mehkim glasom' in 'mevžast človek, mevža'. Različen mrčes s svojo številnostjo in brezmejno nadležnostjo zelo vznemirja živino, resnično ali preneseno pa tudi človeka. To, da se tak mrčes naseli v spotakljivem človekovem organu ali glavi, samo prispeva k sočnosti izražanja. Seveda pa lahko *mevlje* v pomensko podobnih izrazih zamenjajo tudi druge, danes bolj znane živali, npr. *sršeni* v narečnem (Obir) frazemu *imeti sršene v ríti* 'ne imeti vztrajnosti, biti nemiren'. Pomensko še bližje frazemu *imeti mevlje v riti* pa je frazem *imeti sršene v glavi* 'biti zlovoljen, tečen, razdražljiv' (gl. J. Keber, Živali v prisposodobah 2, 281).

© nem. *Hummeln im Hintern haben*.

mévlje kóljejo kóga /redko; pren., tudi kot primera/ *mevlje koljejo onega, ki bi rad kam šel, pa ne sme* (J. Glonar, SSJ), *mu ni dovoljeno* (A. Breznik, Slovarski navržki, DiS 17, 19, 255)

»Kaj pa je teti Beatrici?« je vprašal Dick, ko sta šla po cesti. »Mevlje jo menda koljejo ... res mi gre na jetra,« je rekel Henri zviška. (J. Dos Passos, Trilogija ZDA II, 1962, 72) | Antibraks se poti, generali buljo u posodo, ministri se držijo kokr peuci, predn zapojejo, kulturniki se pa predsedajo, kokr b jih meule klale. (V. Zupan, Perspektive 1961/1962, 223) | Martin Polak ga treplja po ramenu, sprašuje, kako je spal. Odgovora ni, vprašanja pa še naprej, ali ima volka od mrzlega kamna, ali ga kaj mučijo kakšne mevlje. (D. Jančar, Sanje Vilija Finka, NB)

◆ Gl. *imeti mevlje v riti*.

mezínec

iméti káj v mezíncu /ekspr.; pren./ *dobro znati, poznati kaj*; sop.: **imeti kaj v malem prstu**

TEREZA: Vladimir, kdo pa! Matematiko ima v mezincu, poglej si samo njegov pribor, vse kot novó, in vedno trije pikolovsko ošiljeni svinčniki na klopi. (Gitica Jakopin, Mala nočna glasba, NB) | Teta Anca, ki je služila za kuharico v Gorici in ki je bila prav tiste dni prišla k mami na obisk, je bila res živa pratika. Vso vas je imela v mezincu, kakor se reče. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | »Knjigovodstvo mi je važnejše,« je razlagal. »Stenografijo imam v štirinajstih dneh v mezincu.« (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Poznate tiste sprevodnike, ki imajo vse urnike v mezincu? Takšnega sva srečala in kljub upokojitvi je vedel vse, zlasti pa naju je pomiril glede poti, ki sva jo morala še opraviti. (Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB) | Policija, ki je menda ujela dva kurirja in njunega koordinatorja, v sredino pajkove mreže še ni prodrla. Če tam v resnici sedi nekdo, ki ima znanje o delovanju trga vrednostnih papirjev v mezincu, je imel dovolj časa, da zabriše sledi. (Delo, 14. jun. 2000, NB)

◆ Frazem *imeti kaj v mezincu* je verjetno nastal po predstavi, da kdo kaj tako obvlada, je tako spreten, da lahko to opravi samo z mezincem brez pomoči drugih prstov.

© angl. *to know sth. backwards and forwards*; češ. *mit něco v malíku; mít něco v malíčku*; fr. *savoir qc. sur le bout des doigts*; hr., srb. *držati što u malom prstu; imati što u malom prstu*; nem. *etwas im kleinen Finger haben*; rus. *znat' čto kak svoi pjat' pal'cev; znat' čto kak svoi pjat' nazubok*.

ovíjati kóga okoli mezínca /ekspr.; pren./ *pripraviti koga, da stori vse, kar kdo želi, hoče*; sop.: **ovíjati koga okoli prsta**

Za dolgočasne pridige se maščuj in razgrebi jih, tvoje nove žrtve, da bo zastupil tudi nje okus ogoljufane ljubezni, takó nam bodo vsaj po tem podobni, ki nam je ogoljufana ljubezen vsakdanji kruh. Omami jih, ovij si jih okoli mezince, srček! (B. Pahor, Na sipini, NB) | »To

je najhujše pri hčerkah,« je zastokal Andrej, »že pri zibki ko jih prvič pogledaš v čiste, lepe očke, te stisne, ker so tako sladke in nežne, vse prisrčne in nabrite, kadar hočejo, te navijejo okoli mezinca in nič ni lepšega kot to; ampak potem kar iz zraka pride neki grobijan in primitivec, ki jih vidi čisto drugače, ki ga zanima ena sama stvar, in one mu en-dva-tri nasedejo, kot bi se v njih sprožil peklenški mehanizem, tempirana absurdna zvijača, to je grozno!« (Delo, 26. sep. 1998, NB) | Ana Kurnikova še vedno ostaja prva športna ljubljenska teniškega občinstva. Devetnajstletnica, ki okrog mezinca suka kar dva vrhunska Sergeja, o svojem zasebnem življenju še vedno noče veliko govoriti. (Delo, 17. apr. 2001, NB)

◆ Gl. *oviti koga okoli prsta*.

mí

mí o vólku, vólk iz gózda, gl. **volk**.

mí o vólku, vólk na vráta, gl. **volk**.

mígniti

kot bi mígnil /ekspr.; primera s pogoj. **bi**, prisl./ *izraža veliko hitrost dejanja*

Na primer. Jutri se vzameva, pojutrišnjem se preseliš k meni, iz moje dvorane, kot bi mignil, narediva stanovanje, in vse bo šlo veliko laže. (Gitica Jakopin, Slovo od deklíštva, NB) | Na Harvardu je bil Bricklin v primerjavi z drugimi študenti na boljšem. Kot bi mignil je znal na Harvardovem večuporabniškem miniračunalniku v BASICu zložiti skupaj programe za izvajanje finančnih izračunov. (Robert X. Cringeli, Naključni imperiji, NB) | V morje smo spustili gliser, Paul in Mark sta, kot bi mignil, v njem izginita čez morje. Ostali smo naložili na ogenj in s pločevinkami piva posedli okoli. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Končno smo vstopili v svet pomladi ter njen pozitivni ritem. Kot bi mignil, bodo pred nami prvomajski prazniki, ki ostajajo najbolj »vroče« potovalno obdobje. (Delo, 25. 3. 2009, NB)

◆ Primera *kot bi mignil* je nastala verjetno po izpustu sestavine s *prstom*, tj. iz **kot bi mignil s prstom* (prim. *kot bi trenil [z očmi]*). Pomen 'izraža veliko hitrost dejanja' izhaja iz pomena glagola *mígniti* ekspr. 'steči, švigniti'.

◎ fr. *en un clin d'œil*; *en un instant*; nem. *wie im Flug*.

niti s prstom ne mígniti, gl. **prst**.

še s prstom ne mígniti [za kóga/kaj], gl. **prst**.

míl prid.

biti kot míla jéra, gl. **jera (Jera)**.

cmériti se kot míla jéra, gl. **jera (Jera)**.

držáti se kot míla jéra, gl. **jera (Jera)**.

jakáti kot míla jéra, gl. **jera (Jera)**.

míla jéra (Jéra), gl. **jera (Jera)**.

pod mílim bógom, gl. **bog**.

pod mílim nébom, gl. **nebo**.

spáti pod mílim nébom, gl. **nebo**.

sréča je míla [kómu], gl. **sreča**.

míli -a -o sam.

vrniti kómu mílo za drágo /ekspr.; pren./ *maščevati se komu za žalitev, krivico tako ali še huje, kot je bila komu storjena*; sop.: **vrniti komu šilo za ognjilo**; **vrniti komu mílo za žajfo**; prim. **vrniti komu z obrestmi**; **vrniti komu z isto mero**; **klin s klinom izbiti**

Konflikt čustev je situacija, v kateri zaznamo, da so naši občutki, čustva drugačni od drugih, če se razjemo ali postanemo užaljeni in smo pripravljene vrniti »milo za drago«. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | Stvarnost so sanje bogov. Bogovi, ki jih sanjate, vam mílo za drago vračajo s podobnimi sanjami. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Okupatorji so nam pokazali s svojim barbarskih postopanjem pota in sredstva, s katerimi jim moramo povrniti mílo za drago, in to v taki meri, da si bodo za vedno zapomnili našo osvelo ... (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Z enako močnimi udarci je Kostenjukova tekmici vrnila mílo za drago. Njen napad je bil prav šolski prikaz, kako je treba unovčiti boljše položaje svojih figur. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Lastniki ptujskega gradu so takrat pokazali svojo skopost in za nakup niso primaknili nič. Vendar so jim meščani znali vrniti mílo za drago. Uro so v stolp vgradili le s treh strani, na tisti četrti, ki je obrnjena proti gradu, pa je še danes ni. (Delo, 23. avg. 2001, NB)

◆ Frazem *vrniti komu mílo za drago* temelji na predložni *zvezi mílo za drago*, ki jo tvorita sopomenki *mil* in *drag* v pomenu 'enako z enakim'. Sopomenske ali podvojene sestavine so še v sopomenskih frazemih *vrniti komu šilo za ognjilo*; *vrniti komu mílo za žajfo* ter blizupomenskih *glavo za glavo*, *oko za oko*, *zob za zob*.

Med starejšimi slovarji frazem s sopomenkami omenja J. Glonar (SSJ, 436) pri iztočnici *vrniti*: *vrniti komu mílo za drago*, *šilo za ognjilo*, *dobro s hudim*.

◎ angl. *to give so. a taste/dose of their own medicine*; *to serve so. with the same sauce*; *to give/return tit for tat*; hr., srb. *dati šilo za ognjilo*; *vratiti šilo za ognjilo*; *tuk na luk*; *tuk na uluk*; *vratiti mílo za drago*; it. *rendere pan per focaccia*; *ripagare con la stessa moneta*; nem. *Wurst wider Wurst*; *Gleiches mit Gleichem vergelten*; *mit gleicher Münze heimzahlen*.

míliméter

niti za míliméter /ekspr.; nikal., prisl. zv./ *prav nič*
Pogajanja niso več napredovala niti za míliméter. Odstop od zahteve po amnestiji so imeli za našo slabost, kar sem pričakoval. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Nič se torej ni spremenilo v vročih avgustovskih

dneh; tudi grenka izkušnja s Sicilije, kjer so se nekateri oljčni politiki mirno sparili z nasprotno Berlusconijevo stranjo, samo da so na lokalni ravni ostali pri koritu, ni niti za milimeter premaknila nasledle levosredinske barke. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Da je ekstremist, pokvarjenec, fanatik in celo komunist. Obenem pa mu vsi priznavajo, da je mož na mestu in da se ga ne da premakniti niti za milimeter. In da je edina umazanija, ki se ga drži, tista, ki mu ostane za nohti, ko na svojem malem posestvu puli osat. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Po prvotnem načrtu naj bi popoldanska preizkušnja štela tudi za srednjeevropski pokal, a ker AŠ 2005 in AMZS od svojih zahtev ne odstopata niti za milimeter, bo dirka štela le za slovensko prvenstvo. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | Predsednik branžnega sindikata pri KS 90 Dean Cividini: »Ogorčeni smo nad združenjem za trgovino pri GZS, ki od prve seje vztraja pri svojih 60 odstotkih dodatka in od tega ne odstopa niti za milimeter. (Delo, 15. apr. 2003, NB) | Sicer pa udeleženci srečanja v Hamletovem mestu niti za milimeter niso zbližali razhajanj o financiranju sprejetja novink, še manj pa o drugih ovirah, kot so neposredna kmetijska plačila ali pa reforma kmetijske politike, in se posvetili zunanje-političnim problemom, ki utegnejo vplivati na čezatlantske odnose. (Delo, 2. sep. 2002, NB) | Mlekarne so popustile in odstopile od prvotne namere, da bi še bolj znižale odkupne cene, ob zadnji zanje še sprejemljivi ponudbi znižanja za višino evropske premije, ki jo bodo prejeli kmetje, zagotavljajo tudi prevzem vseh ponujenih količin mleka. Kmečka stran pa ne popušča niti za milimeter. (Delo, 26. jun. 2004, NB) | Toda poslanica je dobro premišljena: z zborovanjem v mestu najhujših terorističnih napadov predsednik George Bush sporoča volivcem, da v boju proti islamskemu fundamentalizmu ne bo popustil niti za milimeter, pa čeprav se mu je v minulih dneh zareklo, da bo v vojni zelo težko zmagati. (Delo, 3. sep. 2004, NB)

♦ Frazem *niti za milimeter* je zanikan količinski prislovni izraz, ki pomeni mero, ki je manjša od milimetra, kar je v predstavi večine ljudi skoraj toliko kot nič ali – slikovito rečeno – nič. Povezuje se z zanikanimi glagoli *ne napredovati*, *ne odstopati*, *ne premakniti se*, *ne popustiti*, *ne popuščati* itd. Na enaki predstavi, tj. na pomenu 'zelo majhna količina' temelji blizupomenski izraz *niti za ped*.

mílni

bíti [kot] mílni mehúrček, gl. **mehurček**.

mílni mehúrček je počíl, gl. **mehurček**.

póčiti kot mílni mehúrček, gl. **mehurček**.

razblíniti se kot mílni mehúrček, gl. **mehurček**.

razpóčiti se kot mílni mehúrček, gl. **mehurček**.

mílo

vrnítí kómu mílo za žájfo /pog., šalj.; pren./ *maščevati se komu za žalitev, krivico tako ali še huje, kot*

je bila komu storjena; sop.: **vrniti komu milo za drago**; **vrniti komu šilo za ognjilo**; prim. **vrniti komu z obrestmi**; **vrniti komu z isto mero**

Najodločnejši slovenski milo za žajfo. Iz solidarnosti z našimi železarji, proti katerim je EU uvedla tako imenovani protidampniški postopek, so se oglasili številni domači pridelovalci in proizvajalci in napovedali svoje najodločnejše protiukrepe. (Delo, 21. sep. 1998, NB) | Oglaševanje!! Ti meni milo za drago!?!?!? Jaz tebi milo za žajfo : P ... (Google, i-love-like.com/...) | Nekomu boste vrnili milo za žajfo, pri tem pa se ne boste počutili zmagoslavno, ravno obratno. (Google, www.rsi.si/horoskop...)

♦ Frazem *vrniti komu milo za žajfo* temelji na predložni zvezi *nilo za žajfo*, ki jo tvorita sopomenki *nilo* in *žajfa* in ki v povezavi z glagolsko sestavino *vrniti* pomeni 'enako z enakim'. Nastala je po navezavi na sopomenko *vrniti komu milo za drago*, in to zaradi navidezno enakih prvih sestavin *nilo* = *drago* in *nilo* = *žajfa* ter enakih pomenov.

mímo

naj gré tá kélih trpljênja mímo, gl. **kelih**.

mínus

ítí na mínus dvá déci, gl. **deci**.

minúta

čákati na svójih pét minút [sláve] /ekspr.; pren., dov. **dočakati/ čakati priliko pokazati se v najboljši luči, doseči kaj**

To pomeni, da so se o finančnih deležih dogovorili in da se bo potem vendarle lahko začelo zares. Ob teh »dosežkih« Potočnikova ni omenila, da se agencija po enem letu šele postavlja na noge in da ljubljanska razvojna strategija zaradi pomanjkanja stikov med občini še čaka na svojih pet minut. (Delo, 5. jan. 2002, NB) | Odprava embarga, kakršnega so leta 1989 proti LR Kitajski uvedle tudi ZDA, bi bila poteza neposredne brezbriznosti Evrope do ameriških strateških interesov na Tihem oceanu, ki so še vedno tesno povezani z zagotavljanjem varnosti Tajvana. Za Kitajsko to ne bi bila predvsem materialna korist, ampak zadetek v neverralgično točko pohladnovojnega sveta, ki ga azijska sila nenehno opazuje in čaka na svojih pet minut. (Delo, 16. feb. 2004, NB) | V mondenem švicarskem kraju je bilo vse pogodu najboljši slovenski smučarski tekačici vseh časov. Po sobotnem 18. mestu v šprintu v drsalnem koraku je trezno presodila, da ji izjemno hitra preizkušnja nikakor ni ustrezala, zato je umirjeno čakala na svojih pet minut. Pred njo sta se uvrstili le Finka Virpi Kuitunen in Kanadčanka Sara Renner. (Delo, 6. feb. 2006, NB) | Še čaka na svojih pet minut – Jaka Lakovič (levo) bo moral na svojo priložnost za dokazovanje v poletni ligi NBA še malo počakati. (Delo, 11. jul. 2002, NB) |

Sodi v tisto skupino očetov, ki izkoriščajo talente svojih hčera ter čakajo na svojih pet minut slave. Odkar sta Tony Roach in John Newcombe Jeleno razglasila za veliki up avstralskega ženskega tenisa, se predstavlja za njenega edinega trenerja ... (Delo, 12. jul. 1999, NB) | S Sašem Hribarjem se je seznanil leta 2003, ko je s sošolcem Tilnom Artačem (v Hri-baru igra med drugim Rupla, Makarovičevo in psihologinjo Ifigenijo) na TLP-ju nastopil v rubriki *Pet minut slave*; drugo je zgodovina. (Mladina 2007, št. 3, NB)

◆ Frazem *čakati svojih pet minut [slave]* temelji na časovnem količinskem izrazu *pet minut*, ki pomeni relativno zelo kratek čas, a obenem dovolj, da v njegovem trajanju ob pravi priložnosti kdo dokaže, česa je sposoben, da uspe, se prikaže v najboljši luči. Sestavina *slave*, ki se pogosto že izpušča, bi lahko kazala, da je bila dana priložnost izkoriščena za velik uspeh, slavo. To bi bil lahko tudi kratek čas, ko nekdo na zmagovalnem odru doživi potrditev svojih sposobnosti in s tem povezane trenutke slave, zmagooslavja. Sestavine frazema *svojih pet minut [slave]* se v frazeme povezujejo razen z glagolom *čakati* še z drugimi glagolskimi sestavinami, kot so *dočakati*, *imeti*, *izkoristiti*, *izrabiti*, ki glede na svoj pomen, kažejo na to, kako je kdo čakal, dočakal ali izkoristil, izrabil priliko za samo svojih pet minut slave. Zanimivo je, da slovenskemu *imeti svojih pet minut [slave]* po sestavi enak nemški pogovorni frazem *seine fünf Minuten haben* pomeni 'biti iz sebe' (tj. gre za kratkotrajno muhavost ali prismojenost) in je v rabi od leta 1910 naprej.

V zvezi s frazedom *čakati na svojih pet minut [slave]* je vredno omeniti film s slovenskim naslovom *Pet minut slave* (v izvirniku *Ledereen, boroemd!*, režiser Dominique Deruddere), kot ga pojasnjujeta naslednja dva navedka: *Pet minut slave* je film o obsedenosti s televizijo in fascinacijo z zvezdami: Delavec, ki po stečaju tovarne pristane na cesti, postane še bolj trdno odločen, da bo svojo sramežljivo, debelušno in precej neprivačno hčerko spravil v šovbiznis. Priložnost se mu ponudi, ko se po naključju sreča s pop zvezdo, jo omami in ugrabi, da bi z njo izsilil promocijo svoje hčerke. (Delo, 24. nov. 2001, NB) | Dolgim poletnim dnevom so prilagodili uro predvajanja, zato bodo predstave ob 21. uri. ... in od 22. do 24. junija Pet minut slave, komedija o tem, kako postati slaven, pa čeprav samo za pet minut, dobitnica nagrade občinstva zlati kolut na 12. festivalu Liffe. (Delo, 8. jun. 2002, NB)

do minúte natánčn, gl. *do minute natančno*.

do minúte natánčno /ekspr.; čas. prisl. zv./ *zelo točno, zelo natančno*

Od Bedjaniča je zahteval, naj se v zapisnik do minute natančno zapiše tudi, kdaj je kateri minister prišel in zapustil sejo, češ da se jih pride večina samo pokazat, v žep pa poleg že tako visoke ministrske plače nato spravijo celoten poslanski diurnum. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) | Zakon je seveda majhen korak v službi splošne kontrole nad gibanjem prebivalstva – toda teh korakov je vse več. Kamere v javnih prostorih, kamere v bančnih avtomatih, kamere na cestnih križiščih, da o fenomenu bančnih kartic, ko se da z bančnimi izpiski do minute natančno rekonstruirati življenje človeka, komaj kaj rečemo. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | V bruseljski tovarni sanj bodo iz vesolja seveda nadzorovali tudi avtobuse in vlake. Njihove stranke se ne bodo več jezile zaradi nezanesljivih vozni redov; s pomočjo signalnih tabel bodo lahko do minute natančno izračunali čas prihoda. (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Na tokratni delavnici so načrt dokončno izdelali, pripravili so tudi maketo, vendar je včeraj zaradi slabega vremena še niso mogli preizkusiti. Trdijo, da bo do minute natančno kazala čas. (Delo, 12. jul. 1999, NB) | Najbolj sproščeni so si dali duška do zgodnjih jutranjih ur. V uradnem programu, ki je skoraj do minute natančno potekal po urniku, je prireditelj, TIC Rogaska, kot vsako leto podelil zlata darila vsem navzočim Anam in voščil rojstni dan trem slavljencem. (Delo, 28. jul. 1998, NB) | Policisti so z dovoljenjem preiskovalnega sodnika prisluškovali Muljičijevim telefonskim razgovorom že od konca leta 1999, pa tudi sledili so mu. Za tisti dan, ko je prišlo do predaje heroína, ima sodišče do minute natančen zapis njegovega gibanja in pogovorov. (Delo, 23. avg. 2001, NB) | Kdor ne verjame v moj »schätzen«, naj takoj naredi vlogo za upokojitev in v kratkem času bo verjetno prejel do minute natančen izračun, koliko mu še manjka do konca delovne dobe, ki traja polnih 40 let. (Delo, 12. feb. 1999, NB) | Kako naj prevajalec jamči za nekoga, ki ga še nikoli ni bil videl – v urejenih založbah so prevajalci namreč najeta delovna sila in založnika ne bodo nikoli srečali. To je isto, kot bi z avtobusa mestnega prometa sneli naključnega potnika in bi moral podpisati pogodbo, da bo ta avtobus vozil do minute točno. (Delo, 23. jun. 2004, NB) | Kako priti do trajekta? Ja, seveda, z avtobusom, ki pripelje na postajo do minute točno, prav tako pa potem odpelje tudi trajekt; če je avtobusna postaja daleč, pride v poštev kolo, zato je na lokalnih postajah vselej parkiranih vsaj nekaj koles. (Delo, 12. nov. 2001, NB)

◆ Frazem *do minute natančno*, tudi *do minute natančen*, temelji na zelo majhni časovni enoti *minuta* in pomeni, da je kaj časovno izpolnjeno tako, da ni odstopanja niti za eno minuto.

◎ angl. *to the minute*; hr., srb. *točan na minutu*; češ. *na minutu*; nem. *auf die Minute*; rus. *minuta v minutu*.

do minúte tóčno, gl. *do minute natančno*.

dobíti svôjih pét minút [sláve] /ekspr.; pren./ *ob prilíki pokazati se v najboljši luči, doseči kaj*

Neki odštekani Slovák iz Amerike je rekel, da dobi vsakdo svojih pet minut slave. Takrat je malo manjkalo, pa bi jih dobil tudi jaz, skupaj s svetlolaso televizijsko gospodično in njenim belim nasmehom. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Poleg zmage v teniški prvini je opravila tudi z njeno muhavostjo in simpatijami občinstva na strani tekmice. S porazom pompozne Rusinje pa je tudi Katarina dobila svojih pet minut slave. Dvoboj je namreč ovekovečil tudi ameriški medijski gigant CNN s petminutnim prispevkom. (Delo, 4. mar. 2002, NB) | Drugače od Paule Jones, Gennifer Flowers ali Monice Lewinsky, za katere velja večinsko mnenje, da so z zgodbami hotele dobiti zgolj svojih pet minut slave ali nekaj denarja, je izpoved Willeyjeve delovala zelo prepričljivo in šokantno za mnoge, tudi za dosejanje Clintonove zagovornike. (Delo, 18. mar. 1998, NB) | Slovenija je bila redko kdaj na dnevnem redu, šele včeraj so svojih »pet minut« dobili tudi slovenski nogometaši, ki so trikratnim svetovnim prvakom Italijanom prizadejali edini poraz v teh kvalifikacijah in imajo povrhu še pozitivno bilanco v medsebojnih dvobojih. (Delo, 8. okt. 2005, NB) | Ko se je na začetku šestdesetih kot novi vodja levičarske koalicije, nekake ljudske fronte (FRAP), pojavil vse popularnejši marksist *Salvador Allende*, so se v ameriških glavah rolale domine: če bo dobil svojih pet minut, bo Ameriko v Čilu razlastinil, Čile pa spremenil v Kubo. (Mladina 2006, št. 51, NB) | V uradnem glasilu 47. nordijskega SP vsak dan s krajšim pogovorom predstavijo kakega manj znanega športnika ali športnico. Med drugimi so tako svojih pet minut dobili tudi kitajska tekačica Liu Yuanyuan, italijanski kombinatorec Jochen Strobl, kanadska tekačica Sarah Daitch in romunski skakalec Mihai Damian. (Delo, 3. mar. 2007, NB)

♦ Gl. *čakati svojih pet minut [slave]*.

dočákati svôjih pét minút [sláve] /ekspr.; pren., nedov. **čakati/ ob prilíki pokazati se v najboljši luči, doseči kaj**

Ko je v Parizu pred tremi leti kot popoln neznanec požel prvo turnirsko zmago in s tem priredil eno največjih senzacij v zgodovini 'belega' športa, mu je večina strokovnjakov pripisovala usodo sicer izredno simpatične zvezde enodnevnice, ki je pač izkoristila splet neverjetnih okoliščin in dočakala svojih pet minut slave. (Delo, 11. dec. 2000, NB) | Ko je Katarina Srebotnik dobila prvi niz in takoj v začetku drugega tekmici odzvela servis, je kazalo, da bomo končno tudi Slovenci na grand slam turnirjih dočakali svojih pet minut slave. Nenazadnje na to čakamo že zelo dolgo, vse od časov Mime Jaušovec. (Delo, 24. maja 2005, NB) | Dvoboj so mnogi napovedali kot merjenje moči med najuspešnejšim moštvom zadnjega desetletja in njegovim večnim izzivalcem, ki še ni dočakal svojih pet minut slave.

Panathinaikos je pač osvojil kar tri naslove evropskega prvaka (1996, 2000 in 2002) in v zadnjih sedmih letih šestkrat tudi prvo mesto v DP. (Delo, 8. apr. 2005, NB) | Razmerja moči ni bistveno spremenila niti Grumova serija košev. Ostal je osamljen (Nakić je dve tretjini svojih košev dosegel do 10. minute, Petrov pa polovico šele v zadnji minuti), medtem ko je na drugi strani Šporar z dolgimi napadi razigral celotno moštvo in vsakdo je dočakal svojih pet minut. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | Avstrija, ki so jo pred dvema letoma zaradi skrajno desničarske svobodnjaške stranke prizadele sankcije Evropske unije, pri čemer je bil posebno glasen ravno uradni Pariz, je dočakala svojih pet minut. Popularni Kronen Zeitung, ki ga bere vsak drugi Avstrijec, je bil nemudoma privoščljiv: »Francija bi ravnala primerneje, če bi poskrbela zase, in ne pridigala drugim.« (Delo, 23. apr. 2002, NB) | Nato so se na seznamu želja producentov zvrstila številna igralska in režiserska imena. Ves ta čas sva Lasse in jaz potrpežljivo čakala na razplet dogajanja, ker sva si želela skupaj delati na tem projektu, in na koncu dočakala svojih pet minut. Danes je končno pred nami tudi film. (Delo, 19. jan. 2002, NB)

♦ Gl. *čakati svojih pet minut [slave]*.

doživéti svôjih pét minút [sláve] /ekspr.; pren./ *ob prilíki pokazati se v najboljši luči, doseči kaj*

Tek na 400 m z ovirami bo ena izmed najbolj vznemirljivih tekaških disciplin. Zagotovilo so Francoz Stephane Diagana, Britanec Chris Rawlinson in Italijan Fabrizio Mori, ki so bili vso sezono v senci šampiona zlate lige Felixa Sancheza. EP je za vse tri idealna priložnost, da doživijo svojih pet minut slave. (Delo, 5. avg. 2002, NB) | Klasičnim resničnostnim šovom so šteti dnevi, v prihodnosti jih bomo ustvarjali kar sami, vsak bo lahko doživel svojih pet minut slave. O spletni uspešnici YouTube, kjer lahko vsake objavi svoj posnetek in ga postavi na ogled obiskovalcem po vsem svetu, smo že pisali, na internet pa se počasi selijo tudi klasične televizijske vsebine. (Delo, 8. dec. 2006, NB) | Mark in Ajša seveda nista vedela, kaj lahko pričakujeta, komentar, ko sta obleko videla, pa je bil enoglasen – tako lepe večerne toalete pa še ne! Kadri in Demir sta tako doživela svojih pet minut slave in čestitk. Potem pa se je bilo treba vrniti v realnost. (Jana 2007, št. 24, NB) | »Čeprav sem bil že velikokrat tekmovalno na tleh, sem si vendarle sam zase rekel: Dokler ne dosežem vsaj ene zmage v svetovnem pokalu, ne bom odnehal. Prepričan sem bil, da bom tudi jaz nekoč doživel svojih pet minut. Sanje so se mi izpolnile.« (Delo, 5. jan. 2004, NB) | Ko se bo delujočim 441 jedrskim elektrarnam (toliko jih deluje v 30 državah) v kratkem pridružilo 27 novih, ki jih gradijo (od tega 18 v Aziji), bodo proizvajalci goriva za te elektrarne doživeli svojih pet minut – ali morda celo daljše srečno obdobje, pač odvisno od tega, koliko se bo ta oblika energije potrdila kot dobra rešitev. (Delo, 21. mar. 2005, NB) | Ko so se le pobrali, so se nekaj minut enakovredno kosali, v končnici prvega polčasa pa so znova »pozabili« na obrambo. Svojih pet minut so

Sevničani doživeli v drugem polčasu, ko so se približali na 21 : 22, v svojih vrstah pa niso imeli igralca, ki bi v končnici držal korak z rokometiši Inlesa Rika. (Delo, 15. okt. 2001, NB)

◆ Gl. *čakati svojih pet minut [slave]*.

iméti svôjih pét minút [sláve] /ekspr.; pren./ *ob priliki pokazati se v najboljši luči, doseči kaj*

Kvartet štirih individualistov je znal pretanjeno združiti elemente različnih jazzovskih predznakov, izhajajoč iz lastnega ustvarjanja in osnovnih stilskih nagibov v preteklih projektih. Deloval je kot uigrana in koherentna celota, v okviru katere je vsak posameznik imel svojih pet minut, le bobnar Han Bennink si je, kot je že v njegovi navadi, vzel malce več časa in z duhovitimi vložki poskrbel za zabavo na odru. (Delo, 1. mar. 2002, NB) | »Tak razplet smo tudi predvidevali. Možnosti obeh ekip so izenačene, vedeli pa smo, da si bomo nekaj prednosti priigrali, če bomo imeli svojih pet minut,« je Pungarnik povedal o derbiju v Kielu, kjer je Barcelona sicer doživela že četrti poraz v štirih gostovanjih. (Delo, 7. mar. 2005, NB) | Po odmoru so imeli gostitelji svojih pet minut in si priigrali odločilno prednost – 64 : 54 v 33. minuti. Nekaj prehitro zaključenih napadov je Postojna hitro kaznovala, saj se je po trojkah Likarja 15 sekund pred koncem približala na 80 : 79. (Delo, 16. nov. 1998, NB) | Poleg spolne strukture, ki so se je vsi držali, je bilo vendarle treba zagotoviti tudi pokrajinsko, starostno, izobrazbeno pripadnost kandidatov, če hoče stranka zadovoljiti čim širši krog volilnega telesa. Mislim, da je bil razlog predvsem ta, morda v kakšni stranki tudi prestižni, da imajo svojih pet minut slave. (Delo, 29. maja 2004, NB) | 'On dobiva eno nagrado za drugo. Če zabode ženo, vendar ni tako hudo, saj se je izlizala.' Tako so mislili ljudje. Zdaj pa imam svojih pet minut slave jaz. (Delo, 10. jan. 1998, NB)

◆ Gl. *čakati svojih pet minut [slave]*.

◎ hr., srb. *imati svojih pet minuta*; pol. *mieć swoje pięć minut*.

izkoristiti svôjih pét minút [sláve] /ekspr.; pren./ *izkoristiti priložnosti za kaj*

Za vse predstave Manon na Dunaju vlada izjemno zanimanje, saj napovedujejo eno najboljših opernih premier ne le v tekoči sezoni, ampak v daljšem času. Holender je spretno izkoristil svojih pet minut za najboljšo reklamno potezo za hišo, ki jo vsako leto obišče več kot 600 tisoč ljubiteljev opere in baleta z vsega sveta, zadnja leta tudi veliko Slovencev. (Delo, 17. feb. 2007, NB) | Predrag Milović, trener Krke: »Teško je dvakrat zapored dobro igrati proti ekipi, kot je Loka kava TCG. Ne vem, kaj se je zgodilo v zadnji četrtini, o tem bodo morali razmišljati igralci. Gostje so izkoristili svojih pet minut in zaslužen zmagali (Delo, 18. feb. 2007, NB).« Sam sem imel v kolektivu dober občutek. Toda po spremembi vlade so sindikalni voditelji izkoristili svojih pet minut in pravzaprav zrežirali to, kar se danes na Slovenskih železnicah dogaja. Takrat sem sem se dal v režiji in izvedbi sindikalnih voditeljev elegantno odstaviti.

(Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB) | Na Češkem so denimo zmagali s šestimi točkami prednosti šele po treh trojkah Carltona Myersa v zadnjih štirih minutah. Zavedati pa se moramo, da oslABLJENE ekipe pogosto igrajo še bolje, saj rezerve želijo izkoristiti svojih pet minut pozornosti,« pravi Slobodan Subotić. (Delo, 23. jan. 2002, NB) | Neka suha odgovornost je že bila v zraku, čutila se je tudi v glasbi. Vendar te glasbe, ki je salto mortale vsakršnemu akademizmu, v splošnem izvajalci niso vzeli za svojo, niso izbrali svojih pet minut, da bi povedali, kako jih lahko forma utesnjuje, in niso dojeli, kako jim ravno Osterc ponuja nekaj veliko bolj dragocenega: pesem o svobodi. (Delo, 29. jan. 2005, NB) | Mladi poslanec Roberto Menia, ki je najglasnejši kričič proti Sloveniji in Slovencem, je pred današnjim glasovanjem izbral svojih pet minut za dokazovanje zmotnosti vladne politike do severovzhodne sosedice. Solanov kompromis, trdi Menia, je zgolj pravica okradenega, da lahko od tatu kupi ukradeno blago. (Delo, 18. mar. 1998, NB) | Častna gostja 53. frankfurtskega knjižnega sejma je Grčija in svojih pet minut slave je izrabila, kot že dolgo ne nihče. Kdor je pričakoval, da se bodo Grki klišejsko sklicevali na svojo slavno preteklost, se je motil, saj so z razstavo Nove poti na Itako pokazali, da je mogoče v preteklost pogledati na presenetljivo nov način, svetovni javnosti pa so pokazali obraz sodobne Grčije oziroma Grčijo duha. (Delo, 12. okt. 2001, NB)

◆ Gl. *čakati svojih pet minut [slave]*.

izrábiti svôjih pét minút, gl. *izkoristiti svojih pet minut [slave]*.

pét minút pred dvanájsto /ekspr.; pren./ *komaj še pravočasno; v zadnjem trenutku*

Večina je bila netaktna, manjkalo ji je velikodušnosti. Prav zato sem stopil na politično prizorišče, da bi angleška Kanada spoznala, da je ura »pet minut pred dvanajsto« in da je čas, da popravi to pomanjkanje velikodušnosti. (Naši razgledi 1977, št. 15, 400) | Zadnja dirka bi morala biti v Beogradu, vendar je organizator tekmovanje takorekoč pet minut pred dvanajsto obvestil tekmovalce, da je dirka odložena. (Moto 1973, št. 202, 252) | Zato zdaj mirno stojim pred tovarniškimi vrati in gleda konico svojih čevljev, ker še ta hip, tako rekoč pet minut pred dvanajsto, ni odločen, kaj bo storil, kaj odgovoril, ali da ali ne. Malo pa mu tudi po glavi odzvanja tisti prekleti ogenj iz mitraljezov, ki je tam nekje izza črnega zidja žgal in svetlil in klestil vsenaokoli. (D. Jančar, Sanje Vilija Finka, NB) | Novemu trenerju košarkarjev Reala, Italijanu Sergio Scariolu, so se večmesečne želje uresničile pet minut pred dvanajsto. Aleksandar Đorđević, eden najboljših organizatorjev igre na stari celini, ki ga je hotel zvabiti v svoje vrste že ob koncu minule sezone, je pristal v madridskem moštvo šele v ponedeljek. (Delo, 24. sep. 1999, NB)

◆ Frazem *pet minut pred dvanajsto* temelji na dejstvu, da je pet minut zelo majhna časovna količina, ki je še potrebna do dvanajste ure. Ta predstavlja značilno časovno mero dneva, tj. poldan

ali polnoč, in je zato zelo primerna za izražanje posplošene časovne točke ali določenega roka, do katerega lahko kdo kaj stori ali v katerem se lahko kaj zgodi, a je za to zelo malo časa.

© češ. (*udělat co*) za *pet minut dvanáct*; *pět minut před dvanáctou*; hr., srb. *pet minuta do dvanaest*; *pet minuta prije dvanaest*; it. *all'ultimo minuto*; nem. *es ist fünf Minuten vor zwölf*; rus. v *[samuju] poslednjuju minutu*; v *[samyj] poslednij moment*; v *[samyj] poslednij mig*.

storiti kaj pět minut před dvanájsto /ekspr.; pren./ *storiti kaj komaj še pravočasno, v zadnjem trenutku*

Župani so opozorili ministra, da mora država vključiti občine tudi v pripravo zakonov, podzakonskih aktov in predpisov, ne pa da jih z njimi seznanijo pet minut pred dvanajsto. (Delo, 10. mar. 2001, NB) | Bosno čaka dolgo, vroče poletje, saj se je pet minut pred dvanajsto izognila bankrotu. Parlament Federacije BiH je v torek zavrnil za mednarodne misije v BiH nesprijemljivi predlog zakona o borčevskih pravicah. (Delo, 25. jul. 2002, NB) | Berlin – Preiskava proti trojici Iračanov, osumljenih, da so pripravljali atentat na iraškega premiera Ljada Alavija med obiskom v Berlinu prejšnji petek, je pokazala, da so nemški varnostni organi ukrepali pet minut pred dvanajsto. (Delo, 9. dec. 2004, NB) | Slovenija je prvo etapo uradnega postopka, to je zbiranje pripomb, zamudila. Uradne pripombe je namreč v zadnjem trenutku, tako rekoč pet minut pred dvanajsto, uspelo poslati le krajevni skupnosti Ankaran. (Mladina 2006, št. 16, NB)

◆ Gl. *pet minut pred dvanajsto*.

mír

oáza mirú, gl. **oaza**.

míren

[in] **mírna Bósna**, gl. **Bosna**.

míren kot ólje, gl. **olje**.

mírna krí, gl. **kri**.

mírne dúše, gl. **duša**.

mírno krí, gl. **kri**.

ne iméti mírnega trenútká, gl. **trenutek**.

obdržáti mírne živce, gl. **živce**.

ohráníti mírne živce, gl. **živce**.

ohraníti mírno krí, gl. **kri**.

[pa] **mírna Bósna**, gl. **Bosna**.

mísel

črne míslí /ekspr.; pren., navadno mn./ *neprijetne, pesimistične misli*; sop.: **mračne misli**

Za božjo voljo, le kam? Stežka se je otresel črnih misli. Vprašujoče je pogledal detektiva, ki pa sta trdovratno molčala. (C. Kosmač, Velika nedelja, NB) | Streljal je

kot stroj, brez misli, samodejno, in se prav tako samodejno spet zavalil v zavetje, ko so se cevi obrnile proti njemu. Ni bil več razdvojen, ni bilo več črnih misli, ki so ga morale na apelu. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Imel sem osemnajst let, katerih energija ni dovoljevala pesimizma, depresije, črnih misli. Na srečo imam odprt značaj in me stvari za nazaj ne mučijo pretirano in me tudi prihodnosti ni strah. (Delo, 22. feb. 2003, NB) | Najbolj sem se bala črnih misli, ki so me vedno presenetile nepripravljeno. Depresiji sta sledila nemir in življenje brez cilja. (Delo, 20. jan. 1999, NB) | Tone je tožil, da mu noge ne služijo več prav, da mu jed ne diši in da ne more spati. Bric mu je svetloval to in ono in zlasti, da naj si izbije vse črne misli iz glave. (F. Detela, Svetloba in senca, NB) | Pristni medčloveški stiki učinkovito pomagajo preprečevati črne misli, depresijo, beg v bolezen, smrt. (Delo, 10. feb. 1999, NB)

◆ Pomen frazema *črne misli* temelji na prenesenih pomenih sestavine *črn*: 'za človeka zelo neprijeten' in 'ki vsebuje, izraža hudobijo, zlobo'.

© češ. *černé myšlenky*; fr. *idées noires*; hr., srb. *crne misli*; nem. *düstere Gedanken*; *Schwarzmale-rei*; pol. *czarne myśli*; rus. *černye mysli*.

híter kot mísel /ekspr.; primeral/ *zelo hiter*

Mislím, da hitreje razmišljam kot hitrost, ki mi jo lahko ponudi civilizacija. Kot pravi Braco Dimitrijevič »Počasen kot svetloba in hiter kot misel.« Mislím, da sem zdaj v takšnem duhovnem stanju. (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Do zdaj je bila ta mobilnost večinoma omejena na kapital, ki teče k največjim možnim donosom. Ta lahko gre hitro kot misel in lahko sledi marginalni razliki pri obrestih. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Zvezdam je pota izmeril, spoznal je bilke rast in njemu je znano, kak obraz je imela zemlja, preden je bilo življenje po nji. Strelo je z neba vzel ter v svojo službo vkoval, da poroča hitro, kakor misel, voljo njegovo po zemlji. (Josip Stritar, Zorin, NB)

◆ Primera *hiter kot misel* s prislovno različico *hiter kot misel* temelji na dejstvu, da je v mislih možno prekoračiti velike razdalje v zelo kratkem času, in to tudi v primerjavi s primerami, ki vsebujejo poimenovanja naravnih pojavov: *hiter kot blisk*, *hiter kot strela*, *hiter kot veter*. Slovenski primeri ustrezen nemški izraz je *gedankenschnell*. **hítro kot mísel**, gl. *hiter kot misel*.

mračne míslí /ekspr.; pren., mn./ *neprijetne, pesimistične misli*; sop.: **črne misli**

In prešnila ga je misel, da nemara res globlje in usodno povezuje vse, kar se dogaja v njem in okrog njega. Mar ni zadonela do Črnega loga in ga vrgla kvišku, kakor bi potrdila njegove dvome, njegove mračne misli – in njegove slutnje o smrti? (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Vse zaman, vse izgubljeno, vse uničeno, je kimal sam sebi na samotnem potu, ki pelje na Hrib. Spet so ga napadle mračne misli, ki so ga začele nadlegovati z vprašanji, čemu sploh se živi. (F. Detela, Tujski promet, NB) | Prišel sem k staršema na Poljska-

vo in obdajale so me mračne misli o tem, kaj vse sta mi v otroštvu hudega storila. Počutil sem se kot takrat, ko sem delal samomor. (Delo, 9. jul. 2003, NB) | Da bi pregnal mračne misli o tem, ali se bosta uspela izmazati z raševino, ali pa ju bodo do nadaljnjega premestili pod peklenko upravo, je bogve katerič začel vaditi svoj jutrišnji nagovor ... (Monitor, jan. 1999, NB)

♦ Pomen frazema *mračne misli* temelji na prenesenem pomenu sestavine *mračen*: ki vsebuje, izraža negativno, neugodno razpoloženje; 'za človeka zelo neprijeten' in 'ki vsebuje, izraža hudobijo, zlobo'. Na teh pomenih temelji tudi frazem *prikazovati kaj v mračnih barvah* v pomenu 'negativno prikazovati kaj'.

© rus. *mračnye mysli*.

vdajati se črnim mislim /ekspr.; mn., pren./ *predajati se neprijetnim, pesimističnim mislim*

Bolnik sam, Resnik ... najbrž slutiti, da njegova bolezen ni kar tako, vendar mu njegova srečna narava ne dovolji, da bi se vdajal črnim mislim, da bi grebel po svojih skrbeh ali celo tožil. (Marija Stanonik, Teorija slovstvene folklorne, NB) | Kljub vidnemu razočaranju, ki ga je povzročila zmaga nasprotnikov evra na Švedskem, se na sedežu evropske komisije ne vdajajo črnim mislim. (Delo, 16. sep. 2003, NB) | V Bruslju se kljub razočaranju ne vdajajo črnim mislim – Komisar Pedro Solbes pravi, da odklonilno stališče ne bo vplivalo na borzno kotacije evra. (Delo, 16. sep. 2003, NB)

♦ Gl. *črne misli*.

© hr., srb. *predati se crnim mislima; baviti se crnim mislima*.

misliti

misliti bolj s srcem kot z glávo, gl. *srce*.

miš

glédati kàkor miš iz móke /ekspr.; primera/ *zaradi zasnapanosti imeti priprte oči*

»Nemara pa da si mi zopet petico zapil že po poti,« jame enooka ženica tožiti. »Gledaš že kakor miš iz moke, nos imaš rdeč! Jaz ne vem, kaj boš imel na starost.« (J. Jurčič, Domen, NB) | In gneča. Da mežikaš kot miš iz moke. Da starki ali materi z otrokom nihče ne odstopi mesta na klopi. (Delo, 1. sep. 2001, NB)

♦ Primera *glédati kakor miš iz moke* temelji na dejstvu, da je moka pogosto zelo zaželeno jed, ki se je lotevajo miši. Predstava o tem, kako gleda miš iz moke, pa je sicer zelo nedoločljiva – vsekakor pa ne preveč ugodna, saj ji moka ovira normalen pogled.

igra máčke z mišjo, gl. *mačka*.

igráti se s kóm kot máčka z mišjo, gl. *mačka*.

igráti se slépe miši [s kóm/čím] /ekspr.; pren./ *neodkrito govoriti, ravnati*; sop.: **igrati se skrivalnice** [s kóm/čím]; **slepomišiti**

Vsi tudi vedo, da je Iran zelo blizu svojim jedrskim sa-

njam. Sedemnajst let že skrivaj razvija vse potrebno za jedrsko bombo in se, odkar so ga pred nekaj leti odkrili, igra slepe miši z inšpektorji Mednarodne jedrske agencije in evropskimi pogajalci. (Delo, 25. jan. 2005, NB) | Država se z dvorcem Visoko v Poljanski dolini že (pre) dolgo igra slepe miši, saj po dveh letih in pol od podpisa pogodbe o najemu dvorca za novo šolo za ravnatelje niso storili nič. (Delo, 20. jul. 1999, NB) | Tako bolezen, ki je s svojimi številnimi obrazi zmedla že Hipokrata, da je ni mogel uvrstiti pod skupni imenovalec, igra slepe miši tudi z današnjo civilizacijo in njeno medicino. Civilizacija, ki ji je s higienskimi ukrepi uspelo zatreti parazitske okužbe, je dobila v povračilo alergijske bolezni. (Delo, 7. avg. 1999, NB) | Kmet, ki je sedel v kotu, se je v pipo nasmehnil. »Saj nismo otroci, da bi se šli slepe miši! Govorimo po krščansko: tako je in tako!« (I. Cankar, Brat Edvard, NB) | Pa je tako preprosto: babnica potrebuje dedca in dedec babnico. Majka, vi pa se greste slepe miši. Greš z mano prav, drugače si poiščem drugega. (Miha Remec, Votlina, NB) | A Evropejci pri vsem skupaj igrajo le vloge statistik. Razen Francozov, ki pa se gredo v zvezi z Natom že nekaj časa slepe miši, in pa Nemcev, ki še ne vedo točno, koliko pomembni so, koliko pomembni bi radi bili in koliko pomembni si upajo biti. (Delo, 27. jun. 1998, NB) | Nekdanjega zaupanja ni več in kmetje si ga še dolgo ne bodo povrnili, če se bodo šli le slepe miši z inšpektorji in veterinarji, kupec pa na koncu menda tako vse »pokonzumira!« (Delo, 18. nov. 2002, NB) | Država se gre v prometu slepe miši. Najprej je izdala uporabno dovoljenje za nedograjeno križišče, nato pa ga je s popravkom dokumenta čez noč odpravila. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Tako sva se pobogala do dobrega in skoro vsak večer sem bil tam. Drugi mladi ljudje so to reč kmalu zvedeli in ni ga bilo, ki bi si upal izpodrivati me, zakaj vsak me je poznal, da ni dobro z menoj slepe miši loviti. (J. Jurčič, Nemški valpet, NB) | »Tako malo slepe miši sta lovila, Štefan in tvoja dekleta, a tebi so bile oči zavezane.« »Lažeš!« zakričel Anton jezen. (J. Jurčič, Sosedov sin, NB) | V Celovcu sem prišel slepe miši loviti! Preden je dobil mojo karto, se je Podgorc odpeljal na agitacijo po farovžih. (I. Cankar, Alojzu Kraigherju/Pisma III, NB)

♦ Frazem *igrati se slepe miši* [s kóm/čím] izhaja iz poimenovanja otroške igre *igrati se slepe miši* ali *loviti slepe miši* 'otročka igra, pri kateri eden od udeležencev z zavezanimi očmi lovi druge'.

© češ. *hrát si na slepou bábu*; fr. *jouer à colin-maillard*; hr., srb. *igrati se slijepog miša*; nem. *mit jmdm. Katz und Maus spielen*; pol. *grać w ciuciubabkę*; *grać w kotka i myszkę*; rus. *igrat' v prjatkii; igrat' v žmurki*.

íti se slépe miši [s kóm/čím], gl. *igrati se slepe miši* [s kóm/čím].

lovíti slépe miši, gl. *igrati se slepe miši* [s kóm/čím].

móker kot miš /ekspr.; primera/ *zelo moker*; sop.: **moker kot cucek; moker do kože; premočen do kože**; prim. **spotiti se kot miš v kopi**

Vikar odpre oči in vidi. Odprla so se vrata in vstopil je njegov hlapčič, negodni Boštjan, veder in živ, le moker kot miš. (I. Pregelj, »Thabiti Kumi«, NB) | Štirideset metrov v globino ... Ko sva ga potegnila z vrvo navzgor, je bil moker kot miš, malo pa tudi prestrašen ... «Ampak slap Peričnik zdaj deluje stokrat lepše,« sem se zasmel na glas. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Ko sem zapuščal to mogočno stavbo z neprimernimi prostori za davkoplavečalce, sem bil moker kot miš. Še sreča, da se je ozračje segrelo čez 30° C in sem bil hitro suh. (Delo, 20. avg. 1998, NB) | Latinist se je izkazal in je izvrstno igral. Moker sem bil kot miš, na koncu pa se mi je v finalu posrečilo kmeta zamenjati za kraljico. (Delo, 18. feb. 1999, NB)

◆ Ni resničnih dejstev ali lastnosti miši, ki bi dokazovale, zakaj je prav miš v primeri *moker kot...*, čeprav je zlasti poljska miš na svojih poteh lahko velikokrat mokra. V enaki primeri je *miš* še v nemščini ter v hrvaščini ali srbščini. V angleščini je v enaki vlogi *podgana*, v francoščini pa *raca* (gl. ☉). *Podgana*, ki se v velikih mestih veliko giblje po mokrih kanalih, je kar primerna za obravnavano primeru, enako bi lahko rekli za *raco*, ki je tudi najraje v vodi. V primeru *moker kot...* pa lahko v slovenskem jeziku pride tudi *pes*, npr. *moker kot cucek* 'zelo moker, moker do kože', čemur v nemščini ustreza izraz *pudelnaf*, a tudi *mačka*, npr. nem. *naß wie eine (ersaufte) Katze* 'premočen, moker do kože'. Tako pes kot mačka in miš so prišli v obravnavano primeru bolj zaradi tega, ker so bili človeku najbolj pri roki, ne pa zaradi svojih tipičnih lastnosti.

☉ angl. *as wet as a drowned rat*; bolg. *mokar kato miška*; izmokren kato miška; češ. *mokrý jako myš*; fr. *mouillé, trempé comme un canard*; hr., srb. *mokar kao miš*; nem. *nass wie eine gebadete Maus*; *nass wie eine Katze*; *nass wie ein Pudel*; *nass bis auf die Knochen*; *nass bis auf die Haut*; pol. *zmokły jak kura*; rus. *mokryj kak myš*; slš. *mokrý ako myš*; ukr. *mokryj jak myša*.

ne tič ne miš, gl. **tič**.

réven kot cerkvéna miš /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo reven*

Plemič, čigar rod sega tja do desetega stoletja, je zdaj reven kot cerkvéna miš in prisiljen jemati vbogajme. Posestvo jim je leta 975 podaril kralj Edgar v zahvalo, ker so Wolseleyjevi v Staffordshiru v osrednji Angliji uničili volkove. (Delo, 5. avg. 1998, NB) | »Nisem sicer najgrši moški na svetu, a tudi Denzel Washington ne. Ko sva se spoznala, sem bil reven kot cerkvéna miš. To je morala biti ljubezen na prvi pogled,« zadovoljno razlaga Hopkins, ki si je s podvigom v »dvoju leta« izbojeval tudi prestižno lovoriko legendarnega srednjekategorika Sugarja Raya Robinsona. (Delo, 8. okt. 2001, NB) | Z izjemo Argentine je bil doslej preostali svet trmast. Američani so bili še posebej šokirani, ko je

kot cerkvéna miš revna Zambija pred kratkim zavrnila pošiljko pomoči s pojasnilom, da so ameriška polja onesnažena. (Delo, 12. jul. 2003, NB) | Slabi časi so, nekateri imajo denar, za cerkve pa bolj slabo dajejo. Šentmartinova cerkev je revna kot cerkvéna miš. Novo streho bi potrebovala, pa ni denarja. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Vso pot čez Dobrave je Gregor razsipal s svojim bogastvom. »Molči no, ki si ubog kot cerkvéna miš,« ga je opomnil Breščak. (I. Pregelj, Tolminci, NB) | In Anže si je bil napravil trden sklep, da to upanje uresniči. Težje je bilo seveda z načrtom, ker mu je pri tem nagajalo to, da so konji dragi, on pa ubog kot miš. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB)

◆ Primera *reven kot cerkvéna miš* z različico *ubog kot cerkvéna miš* temelji na dejstvu, da v cerkvah ni hrane kot npr. v kleteh, shrambah, kaščah, mlinih. Da pa mišim v cerkvah ni treba stradati, je dovolj že prah, ki ga je tam dovolj. Ko so preiskovali ta prah, so ugotovili, da je sestavljen iz 20 % oguljenih tekstilnih vlaken in iz 80 % drobcenih lusk človeške kože (to je človeško meso v prahu). Za poslastico pa imajo poginule muhe in pajčevine (gl. Živali v prisposodobah I, 233).

☉ angl. *as poor as a church mouse*; bolg. *gol kato carkovna miška*; *beden kato carkovna miška*; češ. *chudý jako kostelní myš*; fr. *pauvre comme Job*; *pauvre comme un rat d'église*; hrv., srb. *gol kao crkveni miš*; *siromah kao crkveni miš*; *ubog kao crkveni miš*; nem. *arm wie eine Kirchenmaus*; pol. *biedny jak mysz [kościelna]*; *ubogi jak mysz [kościelna]*; rus. *bednyj kak cerkovnaja krysa*; *bednyj kak cerkovnaja myš*; slš. *chudobný ako kostolná myš*; *biedny ako kostolna myš*; ukr. *gołyj jak cerkovna myša*; *bidnyj jak cerkovna myša*.

tih kot miš /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi, prisl. **tih**/ *zelo tih(o)*

Sedla je in ga čakala, tiha kot miš. (L. Kovačič, Ključni mesta, 1964, 188) | Na tvojem mestu bi bil tiho kot miš. (V. Kavčič, Upanje, 1966, 350) | »Menim, da imajo dosjeje le pomembni ljudje. Nimajo jih strahopetci, ki so bili dolga leta tiho kakor miš pod metlo,« je izjavil Lech Walensa. (Delo, 3. feb. 2005, NB) | Sedel je tiho kot miš, v jalovem upanju, da bo, kdorkoli je že, odšel po enkratnem poskusu. A ne, trkanje se je ponovilo. (George Orwell, 1984, NB)

◆ Primera *tih kot miš*, tudi *tih* *kot miš*, temelji na dejstvu, da se mora miš, ki ima veliko sovražnikov, v naravi gibati čim bolj tiho, da je ne odkrijejo. Enako velja za miško v primeri *tih kot miška*.

tih *kot miš*, gl. *tih kot miš*.

ubóg kot cerkvéna miš, gl. *reven kot cerkvéna miš*.

mišji

niti za mišjo dláko, gl. **dlaka**.

poglédati v vsáko [mišjo] lúknjo, gl. **luknja**.

skríti se v mišjo lúknjo, gl. **luknja**.
správiti kóga v mišjo lúknjo, gl. **luknja**.
stísiniti kóga v mišjo lúknjo, gl. **luknja**.
za mišji rép, gl. **rep**.
za mišjo dláko, gl. **dlaka**.

miška

tih kot miška /ekspr.; primera, v povedni rabi, prisl. **tih(o) zelo tih(o)**

To izkazuje tudi pogled na letošnjih dvanajst filmov v glavnem programu. (med njimi je kar deset premier-nih in osem prvencev) | Ob že omenjenih dveh so tu še König der Diebe (Kralj tatov – o trgovanju z otroki) Ivana Fila (nemško-slovaško-čečensko-francosko-avstrijski podvig), ... bolgarski Mila z Marsa Sophie Zornitse, nemški Muxmäuschenstill (Tih kot miška) Marcusa Mittermeierja ... (Delo, 18. jan. 2005, NB) | »Ray se je pred obračunom šopiril, češ da mi bo vse, kar mi ima povedati, povedal v ringu, navsezadnje pa je bil tih kakor miška. Nič čudnega, ko pa je bil počasnejši celo od vseh mojih 'sparing' partnerjev, s pomočjo katerih sem se pripravljaval nanj,« je po 48. poklicni zmagi (in že 43. z nokavtom) zabrusil mlajši od bratov Kličko, ki je doslej le trikrat okusil grenkobo neuspeha. (Delo, 12. mar. 2007, NB) | Ampak kljub temu nikamor ne boš grdo šla, dokler tega dela lepo ne dokončamo. In potem boš tiho kot miška. (D. Jančar, Halštat, NB) | Zaradi tega so se nekatere tekmičice pritoževale. Monica je bila v finalu tiho kot miška, zato pa ni bila več ista igralka. (Delo, 19. jul. 2004, NB) | Alenka Arh-Kovač svoje predhodnice v marsikaterem, tudi za omenjeni atribut (tj. mučeništvo, op. J. K.) pomembnem pogledu, ne presega. Tiho je kot miška in brklja po divjelastinskih ostankih. Zato se predlaga, da se jo razglasi za blaženo. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Oblekel je svoje irhaste hlače dokolenke in si obul nakovane čevlje. Bil je tiho kakor miška, da bi ne prebudil sestrice. A Tinka ga je vendar slišala. (Josip Vandot, Kekec na hudi poti, NB)

◆ Gl. **tih kot miš**.

© angl. *as quiet as a mouse*; bolg. *tih kato bubica*; češ. *tichý jako myška*; *tichý jako myš*; hr. *tih kao bubica*; mak. *tivok kako bubace*; pol. *cichy jak myszka*; rus. *tihij kak myška*; *tihij kak myšonok*; slš. *tichý ako mucha*; *tichý ako muška*; ukr. *tyhyj jak myša*; *tyhyj jak myšenja*.

tího kot miška, gl. **tih kot miška**.

míza

dobíti kàj za zeléno mízo, gl. *za zeleno mizo*.

dobíti kàj za zeléno mízo, gl. *za zeleno mizo*.

izzóbúiti kàj za zeléno mízo, gl. *za zeleno mizo*.

lóčen od míze in póstelje /ekspr.; pren./ *biti v zvezi, a ne sodelovati*

Evropa, ki številčno pomeni velikansko večino zveze Nato, je že osem mesecev ločena od mize in postelje,

vsa nesrečna je, skoraj tako kakor Združeni narodi, ki tudi od Američanov izvedo, kakšne bodo prihodnje poteze mednarodne skupnosti. (Delo, 30. maja 2002, NB) | Človek je sprevidel, da pesnika ne obvladuje, pa tudi ni bilo nuje: pesnik je znal sam sedeti, človeka je ignoriral, potem pa se pospraviti, umakniti, zginiti, in turnus je nastopil človek: opravljal civilne reči, obema gospodinjl, lahko živel in spotoma še za onega nesel kakšne verze uredniku, zdaj gospodu. Živela sta drug ob drugem; če ni boljšega opisa, ločena od mize in postelje. (Delo, 21. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *ločen od mize in postelje* izhaja iz cerkvenega pravniškega izraza *ločitev od mize in postelje* v pomenu 'ločitev, pri kateri zakonca pretrgata zakonsko skupnost, ostaneta pa v zakonski zvezi'. Sestavini *miza in postelja* pomenita po stari pravni formuli gospodarsko in spolno skupnost zakona.

© hr., srb. *razdvojiti se od stola i postelje*; *razdvojiti se od stola i kreveta*; *rastati se od stola i postelje*; *rastati se od stola i kreveta*; nem. *von Tisch und Bett geschieden sein*; *von Tisch und Bett getrennt sein*; *von Tisch und Bett getrennt leben*.

ločítev od míze in póstelje, gl. **ločítev**.

okrógla míza [o čém] /ekspr.; pren., prisl. zv. za **okroglo mizo** /*odkrit, sproščen*) *pogovor o določenem vprašanju, problemu; sestanek, konferenca enakopravnih udeležencev*

Uro pozneje, ob enajstih, bo v Kosovelovi dvorani okrogla miza o človekovih pravicah v starosti, zvečer pa bo v Linhartovi dvorani slavnostna akademija, na kateri bo svoj pogled na sporočilo te prireditve Ne izstopimo še iz kroga. (Delo, 10. jan. 2000, NB) | V organizaciji več državljskih forumov je bila v Sarajevu pred kratkim mednarodna okrogla miza z naslovom Resnica in sprava, katere cilj je bila ustanovitev istoimenske komisije, ki bi iskala resnico o bosanski vojni, to edino pot do sprave tukajšnjih narodov. (Delo, 13. mar. 2000, NB) | V okviru 39. mednarodnega sejma kmetijstva, gozdarstva in prehrane v Kranju je bila včeraj okrogla miza o škodi, ki jo divjad pri nas povzroča v gozdovih ter na njivah in travnikih. (Delo, 18. apr. 2000, NB) | Delu po skupinah bo sledil plenum, po večerji pa orgelski koncert in obisk Kregarjeve razstave. V sredo bo dr. Hannele Niemi predavala o vlogi učitelja v novem tisočletju, po predavanju bo okrogla miza, po kosilu pa izlet na Gorenjsko. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | Včerašnja okrogla miza komiteja mednarodnega Pena Pisatelji za mir je bila posvečena človekovim pravicam in poklicnosti pisatelja, torej preverjanju stališč o pomenu pisateljevega angažmaja v družbi. (Delo, 26. maja 2001, NB) | Sestanek za okroglo mizo je bil zares veličasten, 57 oseb iz vrst opozicije, vlade, cerkve in drugih nevtralnih avtoritet je pod sojem medijskih žarometov razpravljalo o tem, kako postaviti nove temelje za sožitje. (Delo, 13. feb. 1999, NB) | Za okroglo mizo je bil kralj enak navadnim vitezom.

Razpravljanje za okroglo mizo je s stališča kralja videti morda dobrodušno, plemenito, nekako »fair« do nižjega sloja. (Monitor, maj 2002) | Morda je tudi to, vendar je čisto gotovo v taki začasno izenačeni razporeditvi tudi precej preračunljivosti in predvsem modrosti vladanja. To je bilo le nekaj tem včerajšnjega strokovnega posveta in pogovora za okroglo mizo, ki so ga ob svetovnem dnevu zdravja pripravili strokovni sodelavci inštituta za varovanje zdravja, ministrstva za zdravstvo, zdravniškega društva in zbornice zdravstvene nege. (Delo, 8. apr. 1999, NB) | S kandidati za generalnega državnega tožilca smo se včeraj pogovarjali za okroglo mizo, ki bo ta teden objavljena v Sobotni prilogi Dela. Pogovora se je, kakor so napovedali že pred ministrovno odločitvijo, udeležilo pet od sedmih kandidatov za najvišjo tožilsko funkcijo. (Delo, 22. sep. 1998, NB)

♦ Frazem *okrogla miza* izhaja iz srednjeveških romanov o kralju Arturju in vitezi Okrogle mize. Vitezi reda Okrogle mize so na zabavah pri kralju sedeli za okroglo mizo, da ne bi kdo pomislil na slabši ali boljši prostor in so se vsi počutili enakovredne. Po W. Kopalíńskem (Słownik mitów i tradycji kultury, 785) je *okrogla miza* prvič omenjena v delu Roberta Wace z naslovom *Roman de Brut* leta 1155. Natančne podrobnosti legende pa so v delu *Le Morthe Darthur* Tomasa Maloryja (okrog leta 1469). Prav tam je omenjen izraz *Konferencja Okrągłego Stołu*, kar bi lahko prevedli kot *sestaneke za okroglo mizo*. Ta naj bi se v politiki prvič uporabil na privatni konferenci v hiši sira Williama Harcourta 14. 1. 1887, ki je bila sklicana, da bi preprečili zlom liberalne stranke, ki ga je povzročila irska politika Gladstonea. Sicer pa se pri nas *okrogla miza* zelo pogosto uporablja z glagoloma *sesti* (*sedeti*) in *pogovarjati se* v frazemih *sesti za okroglo mizo*, *sedeti za okroglo mizo*, *pogovarjati se za okroglo mizo* in v substantiviziranih zvezah *pogovor za okroglo mizo*, *razprava (razpravljanje) za okroglo mizo*. Prav prizorišče teh pogovorov, ki ga v teh izrazih pomeni sestavina za *okroglo mizo*, se je osamosvojilo v izraz *okrogla miza* s pomenom '(odkrit, sproščen) pogovor o določenem vprašanju, problemu; sestanek, konferenca enakopravnih udeležencev'.

© fr. *table ronde*; hr., srb. *okrugli stol*; nem. *der runde Tisch*; *runder Tisch*; *Gesprächskreis*; *Diskussionsrunde*; *Stammtisch*; pol. *okrągły stół*; rus. *kruglyj stol*.

pogovarjati se za okroglo mizo, gl. *okrogla miza* [o čem].

pogóvor za okroglo mizo, gl. *okrogla miza* [o čem].

razpráva za okroglo mizo, gl. *okrogla miza* [o čem].

sedéti za okroglo mizo, gl. *sesti za okroglo mizo*.
sestánek za okroglo mizo, gl. *okrogla miza* [o čem].

sesti za okroglo mizo /publ.; pren.; nedov. *sedeti/ začeti* (*odkrit, sproščen*) *pogovor o določenem vprašanju, problemu*

... vlada (torej predsednik in pristojni ministri) naj sprevidi, da je neposredni delodajalec 150.000 zaposlenim v upravi in javnih službah in naj z njimi oziroma z njihovimi sindikalnimi predstavniki sede za okroglo mizo. Doslej se je temu izogibala in zdaj tu zdaj tam popuščala pred najhujšimi pritiski in gasila male požare. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | Čeprav so ljubitelji narave in strokovnjaki sedli za okroglo mizo v planinskem domu na Boču, da bi se posvetili gospodarjenju z gozdovi v tem krajinskem parku, večina udeležencev ni mogla mimo neurejenih razmer na tem vabljevem in zanimivem pogorju. (Delo, 27. avg. 2001, NB) | »Ljudje z oblasti so sedli za okroglo mizo v prepričanju, da je treba vse spremeniti tako, da bi vse ostalo po starem. Ljudje iz demokratične opozicije pa so prišli s prepričanjem, da je treba spoštovati dejanskost tako, da bi se ta popolnoma spremenila.« je zapisal Michnik v priložnostnem uvodniku v *Gazeti Wyborczy*. (Delo, 22. feb. 1999, NB) | Opozoril je, da je Slovenija zavrnila nova pogajanja in mednarodno arbitražo o mejnem sporazumu, potem ko je njihov odbor predlagal Banskim dvorom, naj z Ljubljano ponovno sedejo za zeleno mizo. Pri pogajanjih da morajo biti načela enaka pri vseh zadevah. (Delo, 14. feb. 2002, NB) | Da bi spet vzpostavil družbeno harmonijo v Avstriji, namerava predsednik republike Thomas Klestil v zadnjem letu mandata do konca izrabiti ustavne možnosti in aktivneje posegati v politično dogajanje. Deloma je namero že začel uresničevati, ko je domala prisilil predsednika vlade Wolfganga Schüssla, da je pod predsednikovim pokroviteljstvom sedel za okroglo mizo o pokojninski reformi, v četrtek in petek pa bo v Salzburgu gostitelj ambicioznega vrha 17 predsednikov srednjeevropskih držav. (Delo, 22. maja 2003, NB) | Naše politično prizorišče živi v obsedenosti z mediji: eni jih razglašajo za poslednji relikv real-socializma, kriv celo za njihove volilne poraze, drugi bi jih spet stlačili v kakršno koli zakasno železno srajco, pač po birokratski inerciji ali morda celo z dobrimi nameni (s katerimi se, kakor je znano, tlakuje pot v pekel). Tako so včeraj eni sedeli za okroglo mizo o oblasti in medijih ter »šimfali« vsepovprek, parlament pa je naprej gulil svoj zakon, podobno kakor v 19. stoletju pruski deželni zbor instrukcije o cenzuri. (Delo, 2. mar. 2001, NB)

♦ Gl. *okrogla miza* [o čem].

sesti za zeléno mizo /publ.; pren./ *začeti se pogajati*
Lepo vaju prosim, tovariša, saj nismo barbari! se je majavo razkoračil med njiju profesor. Sedli bomo lepo za zeleno mizo in se pogovorili, kot se za kulturne ljudi tudi spodobi, je vihtel svoj ukrikljeni kazalec. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Opozoril je, da je Slovenija zavrnila nova pogajanja in mednarodno arbitražo o

mejnem sporazumu, potem ko je njihov odbor predlagal Banskim dvorom, naj z Ljubljano ponovno sedejo za zeleno mizo. (Delo, 14. feb. 2002, NB) | Če hočeta državi imeti »čiste račune«, morajo pogajalci spet sedeti za zeleno mizo. (Delo, 20. nov. 2002, NB) | In ker se po novem letu kljub odmrznitvi začasne zamrznitve postopkov pri vračanju nacionaliziranega cerkvenega premoženja doslej na tem področju ni še nič premaknilo, ne naprej ne nazaj, naj bi po preprosti logiki vlada in cerkev vendarle tudi sedmič sedli za zeleno mizo. (Delo, 5. feb. 1998, NB)

◆ Besedna zveza *zelena miza*, frazeološko realizirana najpogosteje v prislovni rabi, tj. *za zeleno mizo*, in z glagolsko sestavino *sesti za zeleno mizo*, je nastala na osnovi dejstva, da so bile mize, za katerimi so potekala pogajanja ali posvetovanja, navadno prevlečene z zeleno prevleko ali pokrite zelenim prtom. Preneseno je *zelena miza* postala prisposoba za pogajanja, posvetovanja, za odločanje brez upoštevanja dejanskega stanja ali prizadetega. Izraz *zelena miza* omenja leta 1936 J. Glonar (SSJ, 212) z razlago: *z zelenim suknom pogrnjena miza po uradih; znamenje urada, uradniških predpisov, gole teorije brez vpogleda v praktično življenje*. Ustrezno nem. pog. *der grüne Tisch*, ki je v rabi od 19. stol., pomeni 'resničnosti tuje teoretiziranje; sprejemanje odločitev brez upoštevanja prizadetih', z glagolsko sestavino *etwas am grünen Tisch besprechen, etwas vom grünen Tisch aus regeln* itd. v pomenu 'o čem teoretsko govoriti, razpravljati', 'urejati kaj brez upoštevanja resničnih okoliščin, dejanskih razmer'.

udáriti s pestjó po mízi, gl. **pest**.

za okróglo mízo, gl. *okrogla miza* [o čem].

za zelèno mízo /publ.; pren.; prisl. zv./

1. brez boja, z odločljivo (tekmovalne) komisije, ustreznega organa, navadno brez upoštevanja dejanskega stanja ali prizadetega

»Čeprav vem, da se podarjenemu konju nikoli ne gleda v zobe, mi ni prav nič do proslavljanja. Točke si namreč nisem privozil na dirkališču, kakor sem si pravzaprav želel, temveč so mi jo podarili za zeleno mizo,« priznava Button in dodaja: »Cilj vsakega pravega dirkača je, da si točke pribori z lastno vožnjo in ne na škodo drugega!« (Delo, 3. apr. 2000, NB) | FIDE meni, da Karpov ne more še tretjič postati prvak za zeleno mizo (prvič mu je to omogočil Fischer leta 1975, ko je vztrajal pri svojih zahtevah in ko FIDE ni popustila, drugič pa mu je nazaj v prestol pomagal Kasparov; ko se je razšel s FIDE...) (Delo, 30. okt. 2000, NB) | Na EHF pisma nismo poslali, ker bi hoteli za zeleno mizo dobiti naslov prvaka, ki so ga Prule osvojile povsem zasluženo. Ne nameravamo pa požirati očitkov, da smo hoteli s tem spodkopati slovensko kandidaturo za EP. (Delo, 24. jul.

2002, NB) | »Kolajna v Bardolinu je bila tista resnična, ki sem si jo tako želel. Ne morem reči, da prve nisem bil vesel, toda dobiti nekaj za zeleno mizo ali pa si to izboriti na terenu z garanjem, ni enako vredno,« je odgovoril na vprašanje, kako bi primerjal zlato iz Hamiltona, ki ga je dobil po diskvalifikaciji Britanca Davida Millerja, s tistim, ki ga je osvojil v Italiji. (Delo, 1. okt. 2004, NB) | Predsednik FIDE Kirsan Iljumžinov je Ponomarjovu podaljšal rok za prijavo, vendar le do večeraj opolnoči. Če si svetovni prvak do takrat ne bo premislil, bo naslov izgubil za zeleno mizo. (Delo, 13. jan. 2003, NB)

2. s pogajanj, pogovori

So pa take koristi, ki se dosežejo samo na kvaro druge države, ali take, katerih druge države ne dopuste. To so vprašanja moči in sile; in takih ne reši nobeno razsodišče za zeleno mizo, ampak samo kri in jeklo na bojišču ... (J. Mencinger, Abadon, NB)

☉ češ. *řídit něco od zeleného stolu*; hr., srb. *rješavati za zelenim stolom*; *viječati za zelenim stolom*; nem. *am grünen Tisch entscheiden*; *etwas vom grünen Tisch aus entscheiden*.

zelèna míza /ekspr.; pren./

1. odločitev (tekmovalne) komisije, ustreznega organa, navadno brez upoštevanja dejanskega stanja ali prizadetega

Za Kraglja usodna zelena miza. Sondeborg – Sašo Kragelj je nestrpnost pričakoval 3. dirko za EP v razredu open, tokrat za VN Danske, ki je bila zanj zadnja pred domačim spektaklom v Orehovi vasi. (1. in 2. junija) | Vendar pa je očitno postal nekomu hudo v napoto: po najhitrejšem času na treningu ter 2. mestu po 1. vožnji (dobil naj bi 17 točk) ga je žirija po prijavi sodnika na nekem zavoju kaznovala s pribitkom ene minute. (Delo, 20. maja 2002, NB)

2. pogajanja, pogovori

Zeleno mizo, ki parafrazira diplomatsko omizje in velja za veliki balet o vojni, diktaturi in despotizmu, se izvaja v izvirni koreografiji. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Pogajanja bodo kočljiva. Že zato, ker je med članicami Unije še vedno opaziti razhajanja, ali naj se reforma osredotoči le na tri teme, ki jih petnajsterici ni uspelo urediti pred Amsterdamom (sestava komisije, omejitev vprašanj, o katerih ministrski svet odloča s soglasjem, ter nova razporeditev glasov v tem organu), ali pa na zeleno mizo postaviti tudi druge probleme ... (Delo, 15. feb. 2000, NB)

◆ Gl. *sesti za zeleno mizo*. Ustrezni nemški izraz je *der grüne Tisch*.

mižanje

mižanje na êno okó /ekspr.; pren./ *popustljivost, prizanesljivost*; prim. **mižanje na obe očesi**; **zamižati na eno oko**

Afganistanu vladajo lokalni plemiči, s katerimi so ZDA preko Karzajja dosegle relativno politično premirje, njegovo ceno pa plačujejo z mižanjem na eno oko. (Delo,

7. dec. 2002, NB) | Dosedanja praksa pri uresničevanju pravic iz obveznega zavarovanja je dopuščala »mižanje na eno oko«. Tako tudi neplačnikom niso odrekli nobene pravice. (Delo, 22. jun. 2002, NB)

◆ Gl. *zamižati na eno oko*.

mižanje na obe očesi /ekspr.; pren./ *velika popustljivost, prizanesljivost*

Medijski oziroma tiskovni sveti dandanes delujejo skoraj v vseh državah evropske demokracije in z večjim ali manjšim uspehom umirjajo želje po zanemarjanju poklicnih norm na račun velikih dobičkov, ki jih lahko prinese kratkotrajno mižanje na obe očesi. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Še bistveno večji problem pa predstavlja uveljavljanje zakonodaje s področja tega dela ministristva, saj se na terenu v upravnih in inšpekcijskih postopkih srečujemo z ignoriranjem zakonov in drugih predpisov, pa tudi z velikimi izjemami in tolerancami. Prav tu pridejo vse prevečkrat do izraza razne povezave, lobiji, mižanje na obe očesi ali pa gledanje skozi prste, kar ima večkrat za posledico nerazumne odločitve odgovornih in tudi politike, tako lokalne, kakor tudi državne. (Državni zbor RS: 33. redna seja, 29. 1. 2004, NB)

◆ Gl. *zamižati na obe očesi*.

mižati

mižati na êno oko, gl. **oko**.

mižati na obe očesi, gl. **oko**.

Mižule

hoditi v Mižule, gl. **Pančevo**.

hoditi v Mižule Mázule, gl. **Pančevo**.

mlád prid.

mlád kâkor rôsa, gl. **rosa**.

mládi -a -o sam.

prenâšati kâj kot máčka mláde, gl. **mačka**.

stáro in mládo, gl. **stari**.

mladína

zláta mladína /iron.; pren./ *razvajeni mladi ljudje, zlasti iz bogatejših družin*

Ampak s čim se potem sooči ta zlata mladina? V mislih imam ambiciozne v tem smislu, da si želijo pridobiti neko znanje, če pride na FDV študirat novinarstvo in se mora nekaj naučiti o na primer jeziku, osnovnem novinarskem orodju? Tam te reči poučuje izvedenec, ki je pravkar izdal knjigo z naslovom Stilstika slovenskega poročevalstva. (Delo, 10. jan. 1998, NB) | S kakšno bedo se je sprijaznila ta zlata mladina le zato, da bi bolj učinkovito ignorirala okolje in večino! In drugič, da je družabno in družbeno uporništvo v današnjem, spet čisto drugače obskurnem establišmentu možno na bolj sofisticirane in produktivnejše načine. (Delo, 6. mar. 1999, NB) | Z izzivalnimi kretnjami poje džezovske

klasike. Šanghajska »zlata mladina« ga skoraj po božje časti in je za njegove predstave pripravljena plačati 30 evrov vstopnine. Coco je kult. (Delo, 4. jan. 2003, NB)

◆ Frazem *zlata mladina* se je pri nas pojavil v novejšem času, saj ga ni v naših starejših slovarjih. Izhajal naj bi iz fr. *Jeneusse dorée*, delu francoske avtorice Élie Catherine Fréron o francoskih dandyjih leta 1714, in pomeni 'lahkomiselna, bogata in po užitkih hlepeča velemestna mladina' (gl. W. Kopalinski, Słownik mitów i tradycji kultury, 1338). Sestavina *zlata* je tu uporabljena ironično, frazem pa temelji na življenjski resnici, da so mladi ljudje, ki se rodijo s srebrno (ali zlato) žlico v ustih in zajemajo življenje z veliko žlico, pogosto razvajeni in moralno pokvarjeni. Pomeni frazema *zlata mladina* se lahko v različnih jezikih nekoliko razlikujejo. Tako npr. hr., srb. *zlatna mladež* pomeni 'mladina v najboljših letih' in iron. 'razuzdana mladina'.

◎ angl. *gilded youth*; fr. *jeunesse dorée*; češ. *zlatá mládež*; hr., srb. *zlatna mladež*; pol. *złota młodzież*; rus. *zlotajta moloděž*.

mláka

iz luže v mláko, gl. *iz mlake v lužo*.

iz mláke v lužo /zastar.; pren.; tudi **iz luže v mlako**/ *iz ene neprijetnosti v drugo*; sop.: **z dežja pod kap**

Iz mlake v lužo = aus dem Regen in die Traufe Plet. I, 589), iz mlake v lužo priti: iz dežja pod kap (J. Glonar, SSI, 213), Iz mlake v lužo. (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem) | Iz mlake v lužo. (Vrtec 1925/26, 67)

◆ Nekoliko zastarel frazem *iz mlake v lužo* z različico z obrnjenim vrstnim redom sestavin *iz luže v mlako* temelji na ponovitvi sopomenskih oziroma blizupomenskih sestavin *mlaka* in *luža*. Pomen frazema izhaja iz prenesenega pomena sestavine *mlaka* ekspr. 'moralna propalost, pokvarjenost', ki se v frazemu oblikuje v pomen 'težek, neprijeten položaj'. Predložni sestavini *iz* – v frazema nakazujeta prehajanje iz enega neprijetnega položaja v nič boljši drugi neprijetni položaj. Skupni negativni pomen parnih sestavin *mlaka* in *luža* v predložni zvezi najdemo tudi pri Ivanu Cankarju (Podobe iz sanj, 1917, uvod, 11): Ali sram ga je čiste lepote, ki jo hrani zaklenjeno v sebi in ki je ostala neoskrunjena sredi pohujšanja v semanji krčmi, neoškropljena od mlak in luž, od kvant in kletev. Podobno še pri Stritarju (Literarni pogovori, Z 1876, 62): Druga je ta, da nam je čas nekoliko oblažiti svoj govor, povzdigniti ga iz one podlosti, iz luž in mlak, po katerih, kakor je videti, tako z veseljem brodi večina naših sedanjih pisateljev. Sestavini *luža* in *tolmun* pa je v

stopnjevani prisposobi uporabil pisatelj Leskovec (Dva bregova, 1928, 44): Stopil sem v lužo, da te potegnem iz tolmuna.

Pomensko, predstavno in strukturno enak kot frazem iz *mlake v lužo* je frazem *z dežja pod kap*.

izvleči koga iz mláke /zastar.; pren./ *rešiti koga iz težkega, neprijetnega položaja*; sop.: **izvleči koga iz blata**

... mu drugega ne ostane, nek brošuro spisati ... ali se pa na Naceta, Avgusta in Hanjörglna obrniti, da bi mu ti pod pazduho segli ter ga iz mlake izvlekli. (V. Zarnik, Don Quijote della Blatna vas, 1862, 9)

♦ Frazem *izvleči koga iz mlake* temelji na prenesenem pomenu sestavine *mlaka* ekspr. 'moralna propalost, pokvarjenost'. Enako velja za frazem *zagaziti v mlako*. Glagolski sestavini *izvleči* in *zagaziti* pomenita reševanje iz takega položaja ali na pogrezanje vanj.

zagáziti v mláko /ekspr.; pren./ *znajti se v težkem, neprijetnem položaju*

Prerado se namreč zgodi, da v mlako zagazi, kedor preskrbno ogiblje se blata. (J. Stritar, Literarni pogovori, Zvon 1870, 206) | Pesmi delajo posebno mladi ljudje, zato jim hočem nekoliko dobrih naukov podati, da ne zaidejo na kriva pota, da ne zagazijo v mlako in močvirje. (J. Stritar, Triglav iz Posavja, Zvon 1870, 291)

♦ Gl. *izvleči koga iz mlake*.

M

mlátenje

mlátenje prázne sláme /ekspr.; pren./ *vsebinsko prazno govorjenje*; prim. **mlatiti prazno slamo**

Niti slovenska dekleta ne blestijo, napovedovana najboljša uvrstitev doslej je sicer še dosegljiva, velemojstrski bal ene od posameznic, skrita želja naših šahovskih princes, pa se sliši bolj kot mlatenje prazne slame. (Delo, 4. nov. 2002, NB) | Krapež in njegovi »ideologi« so očitno v to juhico zmetali vse, česar so se spomnili in kar jim je bilo pri roki. Kantavtor Iztok Mlakar je takšno frazeološko mlatenje prazne slame okrcal v pesmici o Gvidu, prijatelju, ki je pozabil svojo rojstno vas in je šel med politike. (Delo, 20. mar. 1999, NB) | Mislim pa, da je smiselno in pomembno, da Slovenci in Slovenke zvedo, da gre tukaj za farsične zadeve, da gre tukaj za mešanje raznega zraka, mlatenje prazne slame in podobne zadeve. (Državni zbor RS: 6. izredna seja 20. 4. 2001, NB)

♦ Gl. *mlatiti prazno slamo*.

mlatíti

mlatíti prázno slámo, gl. **slama**.

mléko

bél kot mléko /ekspr.; primera, tudi s **kakor**, **ko/ zelo bel**; sop.: **bel kot sneg**

»Torej si naš!« A vendarle je bil zmeraj norčav smeh v njenih očeh, v kitah, v zobeh, ki so beli kakor mle-

ko, ki mu ga je prinesla prejšnji večer. (B. Pahor, Kres v pristanu, NB) | Zaskrbljujoče je tudi to, da je pretok vode bistveno manjši izpod plaza. Se pravi, da se voda zadržuje gor in tista voda, ki priteče dol, je popolnoma bela, kot mleko. (Državni zbor RS, 21. 12. 2000) | Njen obraz preprežen s plitvimi, komaj vidnimi gubicami, je tako medlo bel, kakor mleko, če se mu primeša veliko vode. (I. Cankar, Gospodična Kajon, NB) | Tam nad gozdovi, kjer šušti po vejah hladača nočna sapa, visoko v nebeških zvezdah, ki gorijo skozi noč v milijonskih korih, je stala zapisana povest o resnični ženi, ki ima telo tako belo kakor mleko ali cvetovi belih lilij in je še nedotaknjena. (M. Pugelj, Mali ljudje, NB) | Mislija je bila, da ji ni strpeti pri možu, ušla je z doma, pa je prišla z dežja pod kap. Ko je zvečer trudna sedela na posteljo, si je ogledovala roke, ogorele so bile in žuljave; segla je po ogledalcu njeno lice, prej belo ko mleko in rdeče ko kri, je bilo zdaj rjavo in shujšalo je. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Nad jezerom, belim kot mleko, se je razprostirala kovinska modrina. (Z. Dąbrowska – Vodnik, Noči in dnevi II, 1963, 584) | ... roke bele ko sneg in mleko so kazale, da niso prišle nikdar v dotik z delom, ki napravlja žulje ... (V. Zarnik, Maščevanje, SG 1862, 377)

♦ Primera *bel kot mleko* temelji na zelo nazornem dejstvu, da je mleko belo. Druga taka tipično bela snov je sneg, ki je sestavina sopomenske primere *bel kot sneg*.

© češ. *bílý jako mléko*; fr. *blanc comme le lait*; hr., srb. *bijel kao mlijeko*; rus. *belyj kak moloko*.

[**kàkor**] **krí in mléko**, gl. [*kakor*] *mleko in kri*.

[**kàkor**] **mléko in krí** /ekspr.; dvoječ. primera, v poverni ali prilastkovni rabi, tudi [*kakor*] **kri in mleko/ bel in rdeč** (*obraz kot znak zdravja*)

Moje lub'ce bele roke, / In njen obraz kot mlek' in kri. (OSNP 7518) | Kako liepo smrečje cveti, / Kakor mlíeko in kri.« (SNP II, 493, št. 2150) | Romeo, Romeo, ta ti pleše po glavi; kakor mak tenak in šibak; v kratki svilnati suknjici z vihrajočim peresom za klubokom; drobne nožice, bele ročice; obličje kakor mleko in kri; črne brkice pod noskom, žareče ustne vedno na smeh, tisti sladki, medeni smeh! (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Zlasti ženske so imele obličja kakor mleko in kri, stare ni bilo zdaj več med njimi in vse so bile tako lepo oblečene! (J. Stritar, Rosana, NB) | Veste, bila je prej res lepa, zgolj mleko in kri. Sosedje so me svarili: »Blaž, pazi dobro, zasolila ti je prej enkrat; zdaj ti bo lahko stokrat.« (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Dekleta niso pribijala za njim brez vzroka. Dote mu je bilo uganjene po materi in po očetu več ko dva tisoč goldinarjev in Pavel je bil visok, raven, krasen dečko, v obraz mleko in kri in tako močan, da se ni ustrašil treh junakov. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Zakaj ni umetnik naredil raje ... gizdalina s skrbno razprečanimi lasmi, z lici, kakor kri in mleko, in z drobnimi ročicami in nožicami, kakoršne ogledujejo s srčnim veseljem mlade

šivankarice v oknih pri mestnih krojačih. (J. Stritar, Kri-tična pisma III, SG 1868, 17) | »Kak okus imate moški dandanes, za božjo voljo! Milica je kakor kri in mleko in oči ima kakor plavice. (F. Detela, Trojka, 1897, 151) | Bil je svež, kri in mleko; zdravje mu je kar brizgalo z obraza. (Vid. Gog. Md. 82)

◆ Primera [kakor] mleko in kri ima različico [kakor] kri in mleko. Slednja je tudi v drugih slovan-skih jezikih, medtem ko je prva enaka kot v nem-ščini. Med starejšimi slovarji ima primeroma kakor mleko in kri že Cigale I., ki pri iztočnici Blut nem. wie Milch und Blut prevaja s sle. kakor mleko in kri. Ne omenjata je ne Pleteršnik ne Glonar, ven-dar v SSKJ (II, 486): lica kakor mleko in kri 'bela in rdeča'. Primera je predstavno zelo nazorna in izhaja iz tipične bele in rdeče barve mleka in krvi, ki se izkazuje tudi v primerah bel kot mleko, rdeč kot kri. V frazemu kakor mleko in kri se sestavi-na mleko nanaša na bel obraz, sestavina kri pa na rdeče ustnice, oboje pa naj bi kazalo na lepoto in dobro zdravje.

◎ češ. (děvče, holka) krev a mléko; hr., srb. krv i mljeko; nem. aussehen wie Milch und Blut; rus. (devuška) krov's molokom.

méd in mléko, gl. med.

méd in mléko se cedí(ta) kjé [kómu], gl. med.

méd in mléko tēce(ta) kjé [kómu], gl. med.

mléko in méd se cedí(ta) kjé [kómu], gl. med.

mléko se še cedí iz úst kómu, gl. mleko se še drži koga.

mléko se še drží kóga /ekspr.; pren., 3. os. ed./ kdo je še zelo mlad, neizkušen

Le naglo storimo, da se ne bo utegnil braniti; zakaj trden je še in veliko opravka bi imeli z njim, če bo utegnil me iz nožnic dobiti. Sina se še mleko drži; njega vsak potare. (J. Jurčič, Sin kmečkega cesarja, NB) | Nejček si je prižgal cigareto in puhnil v zrak ... Zakašljaj je, da je France nejevoljno pogledal in zagodrnjal: – Kaj pa kadiš, saj se te še mleko drži. (J. Kranjc, Pot ob prepadu, 27) | Mleko se še tvojih zob drži. (V1925/26, 67) | Že v tretji šoli je v domači nalogi pisal o svoji – nesrečni ljubezni. Tedaj ga je gospod razrednik, ki je učil slo-venščino, pred celim razredom pokaral, češ: fantè, take stvari pišeš, pa si še moker za ušesi in se te mleko drži okrog ust! (Jože Debevec, Vzori in boji, 1918, 193) | »Saj še diši po mleku,« je rekel Gino. Posmehljivo se je nasmehnil. (B. Pahor, Kres v pristanu, 1959, 14) | Princ vam odgovarja, da ste mladič, ki še diši po mleku, in naj pomislite, da ni ničesar tam v Franciji, kar si lahko prip-lešeš, prikorakati tja v tiste kneževine pa se ne dá. (W. Shakespeare–V. Pavšič (M. Bor), Henrik V., 1959, 20) | Še mleko se m' iz ust cedi, /Pa že cigare on kadi. (OSNP 7287, Matena p. Igu, Kramar) | Ne spodobi se meni, starcu, boriti se z mladičem. Ne dosežeš niti podnožja moje stolice, Konstantin, še se ti mleko cedi iz ust. (V.

Deželič, Kragulj, 130) | Pa se jim še mleko cedi iz ust. (K. Grabeljšek, Balada o starem Korenu in ..., 14)

◆ Frazem mleko se še drži koga z različicama še dišati po mleku in mleko se komu še cedi iz ust predstavno temelji na rani mladosti, otroštvu, ki ju zaznamuje prav pitje (materinega) mleka. Upora-blja se za posmehljivo, zaničevalno označevanje nezrelosti, neizkušenosti koga, zlasti mladih.

◎ češ. teče mu [ještě] mléko po bradě; má [ještě] mléko na bradě; hr. kaplje komu mljeko iz usta (s usta); pol. mieć mleko pod nosem; rus. u nego eščé [materino] moloko na gubah ne obsohlo.

po ptičje mléko posláti, gl. ptičje mleko.

po ptičje mléko pošiljati, gl. ptičje mleko.

ptičje mléko /ekspr.; pren./ kar ne obstaja

13. jun 2006 ... Vsega imava na pretek, če bi kdo prišel in videl to, bi rekel, da pri nama tečeta med in mleko. Zdaj bi pa rad še ptičje mleko? ... Ne jezi se, ampak ob-staja tudi ptičje mleko. (Google, Radovedni Taček, Mle-ko) | To je stvar, ki je ni oziroma ne obstaja (tojla, ptičje mleko), ali je nekaj neoprijemljivega (augmas ali oče-sna mera), je pa mogoče ponjo poslati nekoga, ki tega ne ve. (Razvezani jezik, geslo tojla) | Pred poroko je bilo za znoret. Tako, da so starši predlagali naj še enkrat razmisli. Sedaj se ponavadi skregava za – žabjo volno in včasih še za – ptičje mleko. (Google, www.ringara-ja.net/forum 26. 1. 2006) | Otroke so nekoč ob prvem aprilu pošiljali po ptičje mleko, boljše noge, kukavičje olje, žabjo volno, rakovo kri, komarjevo mast in podob-ne zadeve. Vse to naj bi imeli v lekarni, najbrž zato, da bi mladi takoj dobili zdravilo za svojo neumnost. Temu so rekli »pošiljati v april«. (Google, Dostop.si. Novice, 1. apr. 2009)

◆ V Plet. I, 590 se besedna zveza ptičje mleko pojavlja v frazemih po ptičje mleko poslati = nach Mückenfett schicken, Cig., in vse ima, samo pti-čjega mleka ne, Notr. Slovenskemu po ptičje mle-ko poslati sopomenski frazem je poslati po žabje volne, v katerem žabja volna pomeni 'prazen nič'. Pri iskanju izvora frazema samo ptičjega mleka manjka komu je treba izhajati iz dejstva, da ptice nimajo mleka kot sesalci, npr. krava. Če pa kdo nima česa, kar sploh ne obstaja, potem mu ničesar ne manjka in se mu dobro godi. Po enaki predstavi je nastalo sle. po ptičje mleko poslati, tj. 'poslati po nekaj, kar ne obstaja'. Enako velja za sopo-nenski frazem poslati po žabje volne. Sorodna frazema s sestavino ptičje mleko sta hr., srb. imati ptičjeg mljeka 'imeti vse, živeti v izobilju, imeti vse, kar človek potrebuje', tražiti od ptice mljeko 'zahtevati nemogoče, biti nenasiten'. Teme-ljita na predstavah 'imeti tudi to, česar ni, kar ni potrebno' in 'zahtevati od koga nekaj, česar nima'.

Besedna zveza *ptičje mleko* ima sicer razen tu obravnavanega dva pomena: 'sluzasta, sirasta kaša, s katero golobi hranijo svoje mladiče' in v botaniki 'rastlina s črtalastimi prtljicnimi listi in belimi cveti v grozdih ali češuljah', strokovno latinsko *Ornithogallum*.

samó še ptičjega mléka mánjka kómu /ekspr.; pren., tudi nikal./ *imeti vsega (v izobilju), kar si kdo poželi*

No, tudi on in fantje se ne morejo ravno pohvaliti, da jim manjka le ptičje mleko. Pobaral sem ga, ali imajo v hotelu na voljo savno, pa mi je kar malo žalostno odgovoril, da ne. (Rok Tamše, Delov dopisnik iz Južne Afrike, 09. 06. 2010, Google) | Brat in sestra sta se popolnoma udomačila na roparskem domu. Sestra je kuhala in gospodinjala, brat pa je gospodaril in hodil na lov. Prav dobro se jima je godilo. Ni jima manjkalo drugega kot ptičjega mleka in žabje volne. (Pastorek in pastorka, Tolminske narodne pravljice, Google, Wikivir) | Maminjo je car, ko se gre za biznis ... iz nič naredi milijone ... pobira igralce, ki ne stanejo nič ... Torej primitivizem gor ali dol ... ljudje, ki so zaposleni v klubu, od igralcev pa vse do masejev ... vsi imajo par ničl na računu in vozijo terence da okol padeš ... vsi do zadnjega ... ne manjka jim niti ptičjega mleka ... en Mandžukić je meu milijon plače na leto plus bonusi ... (Google, 27. 07. 2010, Video: Maminjo o izkoriščanju) | Da bom zmagal, nisem pričakoval niti v sanjah.« In najbolj zanimiva izjava: »Klub je v preskoku v kontinental naredil velik, velik korak. Vse funkcionira v najboljšem redu in ne manjka nam niti ptičjega mleka.« (Google, www.bicikel.com/sl ...)

◆ Gl. *ptičje mleko*.

sládek kot mléko /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo sladek*; sop.: **sladek kot med**

Električni fluid so šteli za resnični materialni duh, za izparino, plin. Če gre ta snov skozi cev, napolnjeno z urinom, mlekom ali kisom, se mora neposredno nasičiti z okusom teh substanc; če potem približamo obe elektrodi konici jezika, okusimo ta materialni električni tok, kakor se je spremenil, ko je tekel skozi različne snovi: torej je trpek kot urin ali sladek kot mleko ali oster kot kis. (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB) | Ker sem potoval vso noč, sem bil truden in lačen. Prva voda, ki sem jo tedaj pil, je bila sladka in dobra kakor mleko. (I. Pregelj, ID VI, Magister Anton, Celje 1968, 53)

◆ Primera *sladek kot mleko* temelji na dejstvu, da je mleko snov, ki je tudi sladka.

šě dišáti po mléku, gl. *mleko se še drži koga*.

mléti

bôžji mlíni méljejo počási, gl. **mlin**.

bôžji mlíni méljejo počási, a gotóvo, gl. *božji mlini*.

mlín

bòj z mlíni na véter, gl. **boj**.

bojeváti se z mlíni na véter /knjiž.; pren., mn./ *spopadati se z namišljeno nevarnostjo*; prim. **kot don Kihot**

Dve leti pozneje je razpadla Sovjetska zveza in dotedanja velesila se je začela bojevati z mlino na veter svoje nove postkomunistične in postimperialne usode. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Društvo operiranih na srcu se že leta bojuje z mlino na veter, ko si prizadeva, da bi v Sloveniji dobili še en kvaliteten center za srčno kirurgijo. (Delo, 19. sept. 2001, NB) | Ko je Jernej Zupančič Regent pred dvema letoma lovil normo za nastop na OI na mirnih vodah v Sydneyju, se je zdelo, da se v slogu Don Kihota bori z mlino na veter. (Delo, 17. jul. 2002, NB) | Bojan Veber je dejal, da je z Jorasom večkrat razpravljaval in menil, da se bori z mlino na veter. Toda to, kar počnejo zdaj na Hrvaškem (ribiči), seje sovraštvo, ki ga v Istri nikoli ni bilo. (Delo, 28. avg. 2002, NB) | V sodno-medijskih igrich pa se vendarle skrivajo tudi nevarnosti. Če bo imel Schröder smolo, bo v javnosti prevladal vtis, da se bojuje z mlino na veter, medtem ko ljudstvo tarejo konkretne gospodarske skrbi. (Delo, 13. apr. 2002, NB) | Prvim ne zamerim, saj jih veže preteklost in (partijska) disciplina, drugim pa vsekakor, saj skrbijo, da se slovenski parlament drži na temni strani meseca. Toda tistim, ki so vedeli, da se borijo z mlino na veter, in niso popustili, pravim: Vremena Kranjcem bodo se zjasnila ... (Delo, 22. dec. 1998, NB) | In prav to pojmovanje je iz Psychol. vom. emp. Standpunkt iz leta 1874, ki ga je pozneje Brentano sam spremenil. Proti temu mlinu na veter se torej bori Husserl (C. Logar, Femenologija, 1971, 447)

◆ Frazem *bojevati se z mlino na veter* z različico *boriti se z mlino na veter* je nastal po Servantesovem romanu *Don Kihot*, v katerem se glavni junak spopada z mlino na veter. Simbolika tega spopadanja je zelo očitna že pri Servantesu, čeprav se le-ta bistva svojega dela menda ni zavedel vse do smrti.

◎ angl. *to tilt at windmills*; češ. *bojovat s větrnými mlýny*; *bojovat proti větrným mlýnům*; fr. *se battre contre des moulins à vent*; nem. *gegen/mit Windmühlen kämpfen*; rus. *sražat'sja s vetrjanyimi mel'nicami*; *voevat'sja s vetrjanyimi mel'nicami*.

boríti se z mlíni na véter, gl. *bojevati se z mlino na veter*.

bôžji mlíni /ekspr.; mn., pren./ *kazen za slaba dejanja, zagrešena z učinkovanjem usodnih sil*; sop.:

bič božji; kazen božja; božja sodba

Ko pa je prišla jesen in je bogato obrodila, našli so se temni elementi in se polakomnili žuljev najinega znojca: štirinajst najlepših plemenitih redkev so odnesli ponoči in skrivaj in niso rekli niti: »Pišite nas v uho!« To ni bilo

lepo in božji mlini ne bodo prizanesli. Tudi mladi mož naj ne izziva božjih mlinov! (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Zato uboj smrtno ogroža celotno skupnost. Ja, božji zakon gleda bolj skupnost kot posameznika in tudi uboj se mu zdi v prvi vrsti bogokleten poseg proti skupnosti, manj pa se »božji mlini« vživljajo v položaj konkretne žrtve uboja. Zato ima dobesedna aplikacija božjih zakonov v praksi včasih precej nenavadne, za posameznika celo skrb zbujujoče posledice. (Delo, 5. dec. 1998, NB)

◆ Izraz *božji mlini* je nastal po krajšanju reka *božji mlini meljejo počasi, a gotovo* v pomenu 'sčasoma je vsak kaznovan za svoja slaba dejanja', npr.: Božji mlini meljejo. Tri leta so že minula, odkar je bila Agata spoznana za nedolžno. Kadar se je spomnila tistih mesecev, jo je vselej zbolelo, vselej je bila hvaležna Bogu, da jo je rešil. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Minister Jereb je na koncu pogovora zagotovil Žabkarju, da bodo zagotovo ukrepali in da naj potrpi, češ da božji mlini počasi meljejo. Do konca leta 1999 se ni zgodilo nič, v začetku leta 2000 pa se je Žabkar upokojil. (Delo, 20. dec. 2004, NB) | Latinski pregovor pravi: »est modus in rebus, sunt certi denique fines« ali kratko po slovensko: vse ima svoje meje! To ni grožnja, kajti že stari Grki, ki niso bili kristjani, so po izkustvu spoznali in vedeli: božji mlini meljejo počasi, meljejo pa drobno, po grško v latinični transkripciji: ópse theón áleusi mýloi, áleusin de lépta (Delo, 4. apr. 1998, NB)! Ustrezni nemški pregovor se glasi *Gottes Mühlen mahlen langsam [aber fein]*, italijanski *Il mulino di Dio macina piano, ma sottile*.

◎ angl. *the mills of God; divine retribution*; češ. *boží mlýny*; nem. *Gottes Mühlen*.

božji mlíni méljejo počási, gl. *božji mlini*.

govorítí kàkor mlín /ekspr.; primera/ *neprestano govoriti*; sop.: **jezik teče komu kakor mlin**; prim. **govorítí kot dež**

Ko se pa vrne s pokopališča, kar sije od zadovoljnosti in govori kakor mlin. (V. Zupan, Potovanje na konec pomladi, 1972, 34)

◆ *Primerá govorítí kakor mlin* temelji na slušnem vtisu, ki ga vzbuja enakomerno neprekinjeno rotiranje mlina. Po enaki predstavi je nastal sopomenski frazem *jezik teče komu kakor mlin*.

◎ češ. *drmolit jako mlejn*; rus. *treščat' kak soroka; molot' jazykom; boltat' bez umolku*.

jězik těče kómu kàkor mlín, gl. **jezik**.

napeljáti vódo na svój mlín, gl. **voda**.

obrnítí vódo na svój mlín, gl. **voda**.

speljáti vódo na svój mlín, gl. **voda**.

vóda na mlín kóga, gl. **voda**.

mlínski

kot [mlínski] kámen okoli vratú, gl. **kamen**.

kot [mlínski] kámen okrog vratú, gl. **kamen**.

kot [mlínski] kámen za vrátom, gl. **kamen**.

mnógo

dvígniti mnógo prahú, gl. **prah**.

málo zrnja, pa mnógo sláme je v čém, gl. **slama**.

množítí se

množítí se kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

množítí se kot zájci, gl. **zajec**.

móč

na móč /ekspr.; prisl. zv./ *zelo, močno*

Zefi je bilo na moč všeč, da so ljudje postajali in zijali vanjo in njen klobuk, Ivanu pa nič, ker je slutil, kaj govore. (F. Detela, Tujski promet, NB) | ... v moji hoji v njegovih očeh ni moglo biti nič vohunskega, nič tajnega in skrivnostnega, čeprav sem se na moč prizadeval, da bi stopal previdno, temveč se je vse prej štilila med hojo pesnika in svinjarice, ki nese pičo prascem v obeh rokah. (F. Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Ko je iguman videl toliko blagodat na mizi, je postal zgovoren in na moč je začel hvaliti avstrijsko upravo. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Čeprav se nisem šel pogledat v ogledalo, se mi zdi, da sem moral biti na moč smešen. Ampak to me takrat ni prav nič motilo. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | Vidmar je bil na moč radikalen: »odpisal« je kaotični kapitalizem, ki se je po malem še vedno zvijal v krčih planetarne gospodarske krize, in se »zagledal« v družbeno planiranje. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Trenerji so se na moč trudili, da bi zaustavili negativen trend Matjaža Vrhovnika na zadnjih dveh tekmah ... (Delo, 18. mar. 2000, NB) | Saj ne mislim, da je z majcenimi besedami kaj narobe. Pravzaprav so mi na moč pri srcu. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Gostje se niso vdali in so si na moč prizadevali za preobrat, toda trikotnik Hribar – Protega – Usnik je imel v Ajdovščini že precej boljše trenutke. (Delo, 6. nov. 2000, NB) | Zaradi praznih obljub o razpisu javnih del za obnovu porušenega mesta so se meščani utapljali v brezdelju. Položaj je bil na moč podoben tistemu pred spremembo režima, čeprav ljudje zdaj lahko vsaj godrnjajo. (Delo, 11. avg. 2003, NB) | Shaquille O'Neal in soigralci so vsaj za začetek vzeli njegove besede na moč resno in v derbiju zahodne konference ugnali gostujoče Ostroge. (Delo, 9. mar. 1998, NB)

na vsò móč /ekspr.; prisl. zv./ *zelo, močno*

Tolkel je po oknih, hotel je tudi vdreti skozi vhodna vrata, ob tem pa se je na vso moč drl in Branka še krepko ozmerjal. (Delo, 2. mar. 1999, NB) | Rac mu je sledil in si na vso moč prizadeval dognati, kaj mu je pravkar ušlo iz rok – za hip je menda spoznal slutnjo, da se je zavedel, kdo je, kje je, od kod prihaja in kam gre. (Damijan

Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Na vso moč je deževalo, ko so ga pokopavali, vendar se je vila dolga vrsta ljudi proti pokopališču, zakaj znan je bil mož povsod, sovražili ga pa niso. (F. Detela, Malo življenje, NB) | Ko mu je Agata pokazala otroka in njegovo roko, je zametal, ker se ni mogel obrniti v stran. Otrok se mu je zasmilil, na vso moč se je trudil, da bi tega ne pokazal. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB)

z vsèmi močmi /ekspr.; prisl. zv./ *zelo, močno; z vsemi silami*; sop.: **na vso moč**

Po svoji osnovni dispoziciji je bil Kogoj temperamenten in strasten in nič čudnega ni, da se je njegova osebnost v težkih in mučnih okoliščinah, kakršne si lahko predstavljamo, razvila v koleričen značaj, ki se je z vsemi močmi neugnano boril za svoj prostor na soncu. Če si hotel shajati z njim, si moral brezpogojno verjeti v njegovo umetnost in njegov uspeh. (Josip Vidmar, Obrabi, NB) | Vse breme je prenesla na pleča grških košarkarjev, ki drevi morajo zmagati in upravičiti vrtoglave naložbe lastnika kluba Socratisa Kokkalisa. Udarili bodo z vsemi močmi, zlepa ali zgrda, če ne bo šlo drugače. (Delo, 2. mar. 2000, NB) | Kje je državotvornost teh poslancev, ko namenoma in zavestno niso pripravljene prispevati v dobro naše demokratične ureditve, ampak se z vsemi močmi in sredstvi trudijo rušiti že pridobljeno demokracijo sredi Evrope, v katero se trudimo vstopiti. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Svet po 11. septembru ni varnejši in sedanje delovanje mednarodne skupnosti ni dovolj, je dejal Drnovšek. Po njegovih besedah si bo Slovenija še naprej z vsemi močmi prizadevala za mirno urejanje problemov, posebno v svoji sosesčini. (Delo, 24. jan. 2002, NB)

☉ angl. *with all one's might/strength*; češ. *vší moci*; fr. *de tout son pouvoir*; nem. *mit aller Macht*; rus. *izo vsej moči; izo vseh sil*.

močán (môčen)

bíti močán adút, gl. **adut**.

iméti môčne kárte [v rôkah], gl. **karta**.

močán adút, gl. **adut**.

[môčán] kàkor hrást, gl. **hrast**.

močán kàkor mēdved, gl. **medved**.

močán kot bik, gl. **bik**.

močán kot kònj, gl. **konj**.

močán kot mēdved, gl. **medved**.

močán kot vòl, gl. **vol**.

močnejši spòl, gl. **spol**.

môčni spòl, gl. **spol**.

polítika môčne rôke, gl. **politika**.

pravíca močnejšega, gl. **pravica**.

môči

ne môči iz kóže kóga, gl. **koža**.

ne môči iz [svòje] kóže, gl. **koža**.

ne môči poglédati v obráz kómu, gl. **obraz**.

ne môči [prítí] čému do živega, gl. **živi**.

ne môči prítí kómu do živega, gl. **živi**.

ne [môči] verjéti svòjim ušesom, gl. **uho**.

móčnik

bíti v [lépem] móčniku /ekspr.; pren./ *bíti v neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **bíti v kaši**; **bíti v zosu**

»Kadar si enkrat v močniku, se ne izvlečeš zlepa iz njega,« je rekel Jojo. (B. Pahor, Onkraj pekla so ljudje, 1958, 522) | »Kaj če nam ne bi uspelo priti čez progo do dne?« »Zaprli bi nas med njihovo bojno črto in železnico ter prečesali gozdove. Spet bi bili v močniku, še v večjem, kakor smo zdaj,« mu je odgovoril Peter. (Mile Pavlin, Najhuje je biti sam, 1962, 56) | Vidiš, kam si naju pripravila s svojo poezijo? V lepem močniku sva, kaj? In zdaj naju spravijo pred sodišče ... (G. de Maupassant, V gozdu, 23)

◆ Frazem *bíti v [lepem] močniku*, enako frazema *pasti v močnik*, *zaiti v močnik*, temelji na prenesenem pomenu sestavine *močnik*: ekspr. 'neprijeten, zapleten položaj'. Možna sestavina *lep* pridaja jedrni sestavini rahel poudarjalno ironični ton. Enako velja za frazem *[lep] močnik skuhati [komu]*.

kómaj za móčnik /ekspr.; pren., tudi **niti, kakor/ zelo malo**

»Če bi mi tako obdelovali, kot se spodobi,« je menil, »bi lahko vse drugače živeli; tako nam pa komaj za koruzni močnik zraste.« (M. Kranjec, Pesem ceste, 1934, 113) | Oziroma gospod je hodil gor in dol, mrko gledal na mizo, kjer se je iz sklede in s krožnikov kadil z mlekem polití močnik, in se kregal. »Ali res več ne zaslužim kakor za močnik?« »Kam pa daješ denar, da si že sredi meseca brez njega?« (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Prej ga je človek vsaj vsako nedeljo in ob praznikih videl. Zdaj nimaš groša; še za močnik ne, kam li za vino. (Zofka Kvedrova, Amerikanci, NB)

◆ Frazem *komaj za močnik*, tudi zanikano *niti za močnik*, *kakor za močnik* je nastal na osnovi dejstva, da je bil močnik kot preprosta jed nekdanj zelo pogosto na mizi manj premožnih ljudi. Kdor ni imel niti za močnik, temu pa je že trda predla.

kot múha v móčniku, gl. **muha**.

[lép] móčnik skúhati [kómu] /ekspr.; pren./ *povzročiti, da je kdo v neprijetnem, zapletenem položaju*

»Zdaj si skuhal močnik« /nevaren zaplet/, mu je /Megliču/ rekel stari Konrad. (M. Malenšek, Kovinarji, 62)

◆ Gl. *bíti v [lepem] močniku*.

pásti v móčnik /star.; pren./ *znajti se v neprijetnem, zapletenem položaju*

Žena bi se ga rada znebila, pa je izdala ljubimcu vse, kar je vedela. In tako sem tudi jaz padel v ta močnik ...

(Fr. Bevk, Razgledi I, 1946, 55) | Bije se (Bojan) zato, ker je zašel v močnik, kakor jih je zašlo nešteto. (M. Malenšek, V življenje 2, 341)

◆ Gl. *biti v [lepem] močniku*.

zaíti v močnik, gl. *pasti v močnik*.

móda

biti iz móde /nevtr.; pren./

1. zastareti (o obleki); prim. **pritti iz mode**

»Zdi se mi, da imam še vedno kaj povedati,« pravi Cardin, ki bi po lastnih besedah z modno revijo rad sporočil, da »še vedno obstaja« in da »ni nič manj kreativen kakor nekoč.« »Občinstvo bo presodilo, ali so govorice, da so moje kreacije vse bolj iz mode, iz trte izvite ali je v njih kaj resnice.« (Delo, 23. jun. 2006, NB)

2. ne biti več aktualen

Slovenski pravopis je jako težak. Komaj se gospodom profesorjem posreči, da v žuljih svojega obraza spišejo pravopis in ga dajo v svet, že je pravopis zopet iz mode, kaj vem kako in zakaj, pa lahko prično zopet z novimi žulji. (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Da se ne bi občinstvo spraševalo, ali je klasični balet res že iz mode, so povabili Flamski kraljevi balet z Labodjim jezerom, v katerem bo čutiti pridih flamskega srednjeveškega slikarstva. Res klasično, ni kaj. (Delo, 10. avg. 2002, NB)

◆ Frazem *biti iz mode* temelji na prenesenem pomenu sestavine *moda*: v povedni rabi 'kar ustreza splošnemu okusu določenega časa'.

◎ angl. *to be out of fashion*; fr. *n'être plus de mode*; *n'être plus à la mode*.

biti [zeló] v módi /nevtr.; pren./ *biti zelo moderen, aktualen*

Tista pesem je bila takrat v modi, žvižgali so jo otroci na cesti, prepevale so jo ženske po oknih, fakini in pristaniški težaki so jo brenkali na kitare – in potem se je lepega dne oglasila tudi na ustih Martina Jakončiča. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Že nekaj časa je v modi tudi nakup delnic na kredit. V preteklih dveh mesecih so zrasle vsote za kredite v ZDA bolj kot trg z delnicami. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Dvigovanje uteži je v modi, predvsem pa je v modi nekoč malo znano počasno dvigovanje uteži. Navdušenci trdijo, da si je s čisto počasnim dvigovanjem mogoče pridobiti železne mišice. (Delo, 15. feb. 2001, NB) »To je treba ponoviti na dan vsaj sedemkrat ... Celo papež hodi k njemu na kuro,« se je navduševal nad knajpanjem, ki je bilo tedaj zelo v modi, sošolec Tone. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Harmonika, takšna, še raje pa drugačna, je zadnja leta zelo v modi. S seboj nosi eleganco, zna biti krampava, hudirjeva in blagglasna, tako umirjeno klasična kot nekolikanj postranska in rahlo avant. (Delo, 24. okt. 2006, NB) | Po vseh ekskurzih se vprašanje nad vprašanji: »What's hot and what's not?« (»Hot« v angleščini pomeni »vroč« ali pa nekaj, kar je zelo v modi, zadnji trend, op. prev.). (Delo, 3. okt. 1998, NB) | Go-

spodinjne pomočnice v Sloveniji so spet zelo v modi! Menda dela večina pomočnic na črno in so slabo plačane. (Jana 2007, št. 11, NB) | Problem je tudi obveščanje mladih o poklicnih programih. Poklice, zanimive za gospodarstvo, slabo poznajo, medtem ko so o šolanju na gimnazijah – trenutno so zelo v modi – dobro obveščeni. (Delo, 15. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *biti [zelo] v modi* temelji na prenesenem pomenu sestavine *moda*: v povedni rabi 'kar ustreza splošnemu okusu določenega časa'.

◎ hr., srb. *biti u modi*; nem. *in sein*; *Trumpf sein*.

po zádjni módi /nevtr.; prisl. zv., tudi kot pril./ *v skladu z najnovejšimi modnimi smernicami, moderno (v pozitivnem smislu) ali ekscentrično (v negativnem smislu)*

Takrat pa je vrsto razburila mlada dama, oblečena po zadnji modi in z nakitom, ki je spominjal na Kleopatrinu opravo. »Je nekdo ušel iz grajske ječe,« je rekla starejša gospa, ki se je trudila, da bi obdržala resen videz. (Sonja Koranar, Tri pike in muha, NB) | Madame Paulo je zmeraj tu, na svojem mestu za šankom Petit bara. Suha, rahlo sključena, bleda, oblečena po zadnji modi direktno iz sedemdesetih. Vedno na razpolago, vedno iste volje, ne dobre ne slabe ... (Delo 27. sep. 2003, NB) | Petindvajsetletna Julija pravi, da je povsem zadovoljna z življenjem. Nima ne stanovanja ne avtomobila, toda počitnice preživlja v tujini, pogosto večerja v restavracijah in se oblači po zadnji modi. (Delo, 1. apr. 1998, NB) | Verniki v Združenih arabskih emiratih imajo zadnje čase s tem nekaj težav: po molitvi se vedno pogosteje dogaja, da čevljev ne najdejo več. Najpogosteje izginjajo dražji, usnjeni modeli po zadnji modi. (Delo, 20. jul. 2005, NB) | Najtanjši fotoaparati merijo danes v širino vsega dva centimetra, tako da jih zlahka prenašamo tudi v srajčnem žepu. Izdelki po zadnji modi pa imajo tudi svojo ceno, tako da so precej dražji od omenjenih vstopnih modelov, medtem ko so po funkcionalnosti dokaj podobni. (Delo, 22. jul. 2007, NB)

◆ Frazem *po zadnji modi* temelji sestavini *zadnji* v pomenu 'ki obstaja, se pojavlja najbližje času govorenja ali v njem'.

◎ češ. *podle poslední módy*; fr. *à la dernière mode*; nem. *modebewusst sein*; *nach der Mode gehen*.

prihájati v módo, gl. *priti v modo*.

pritti iz móde /nevtr.; tudi pren./

1. zastareti (o obleki)

In zato je Vlado pošteno oštel in ji obljubil, da gre drugič lahko sploh brez pelerine in brez klobuka v šolo, če ji je to, kar ima, preskromno in preponižno. Pelerina je zdaj na čuden način pri naši Vladi spet v čisljih, zato so pa menda dežniki prišli pri njenih sošolkah popolnoma iz mode. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | K vsaki papeški obleki sodijo še pokrivala, ogrinjalo, prepasnica, duhovniška halja, rdeči čevlji in številni drugi dodatki. Tudi pri papeški opravi nekateri kosi oblačil preprosto pridejo iz mode, eden takih je mozzetta,

ogrinjalce z vrsto gumbov in krzveno obrobo. (Delo, 14. apr. 2005, NB)

2. ne biti več aktualen

Nastala je vrsta prelepih stanovanjskih zgradb, hotelov in javnih poslopij, zaradi katerih so Bruselj poimenovali za središče novega gradbenega sloga. Toda to obdobje je bilo zelo kratko; že 1905. so se spet dvignili stara klasična smer in elegantni balkoni, cvetlični vzorci in zaviti železni stebri so prišli iz mode. (Delo, 19. jun. 2001, NB) | Ena nedvomno najstarejših vrst vina na svetu je sherry, ki je bil nekoč sestavni del obreda angleške večerje. V preteklih letih je resda prišel iz mode, prav tako kakor igranje kart in velja danes predvsem med mladino zunaj Anglije za sladko pijačo ostarele generacije. (Delo, 7. mar. 2002, NB)

◆ Gl. *priti v modo*.

◎ angl. *to go out of fashion*; fr. *passer de mode*; se *démoder*; nem. *aus der Mode kommen*; rus. *vyjti iz mody*; *vyhodit' iz mody*.

príti v módo /nevtr.; tudi pren./ *postati zelo moden, aktualen*

a) v *oblačenju*: V modnem svetu je zdaj že legenda, da je celotno McQueenovo diplomsko kolekcijo kupila oblikovalka Isabella Blow. Še zdaj sta prijatelja. Blowova ga je vzela v svoje varstvo. McQueenov svinčnik je kriv, da so prišle v modo hlače z nizkim pasom. (Delo, 13. feb. 2004, NB) | Že takrat so obstajali številni znanstveni traktati, ki so opozarjali, da so lahko čevlji z visoko in ozko peti škodljivi za zdravje. Poleg tega so prišli v modo izleti in hoja po naravi nasploh, kar je spodbudilo razvoj čevljev z bolj ravnim podplatom. (Delo, 18. jul. 2001, NB) | V letošnji zimski garderobi je nepogrešljiv plašč v ruskem vojaškem slogu in krzvena kučma. Poleg tega da so v modo prišla ruska oblačila, je vse bolj modno tam tudi nakupovati. (Delo, 13. sep. 2005, NB) | b) *nasploh*: S spoznanjem, da se vsi mi enako vrtimo tako okoli svoje osi kot okoli sonca, se je v kitajsko zavest zasadila žoga kot simbol obnašanja do drugega. Odvisno od tega, kako so se razvijale kitajske politične ambicije, je v modo vedno znova prišla nova žoga in druga vrsta igre. (Delo, 27. maja 2002, NB) | Otroci so slišali tisto znano glasbo in vsa družina se je zbrala na kavču. Po risankah so si z zajčki umili zobke in šli spat. Potem so prišli v modo računalniki. (Delo, 19. nov. 2005, NB) | Razmere, ki so bile v prid veteranom, so se začele slabšati sredi šestdesetih let, ko se je ritem kolesarskih dirk začel strmo vzpenjati, v modo pa je prišel amfetamin, ki pa je bil usoden za angleškega kolesarja Simpsona. (Delo, 5. jul. 1999, NB) | Ampak cigare in pipe – še zlasti cigare nekako redno prihajajo v modo, standardni uživalci pa pri tem izkoristijo dosežke nove tehnologije. Avtomatizirane vlačilnice, posebne omarice, ščipala in sekala, oblikovalsko izpopolnjene vžigalnice in vžigalice ... (Delo, 17. nov. 2003, NB) | Zadnja leta pa prihaja v modo nov način beračenja: ženske si za večjo prepričljivost prinesejo na cesto otroka, moški pripeljejo psa. Čeprav sem videla že

zelo veliko beračev, se še ni zgodilo, da bi moški beračil z otrokom in ženska s psom. (Delo, 26. sep. 1998, NB) | Ljudje, ki so v tem svetovnem eksperimentu s človeško bedo uspeli, nastopajo kot stebri nove družbe. Politiki, ki izdatno skrbijo za demontažo (socialne) države, jim izročajo odlikovanja in se jim priklanjajo: oni so junaki novega časa. Kar je v njem resnično novega, je to, da fenomenena nesvobodnega suženjskega dela, ki očitno spet prihaja v modo, nihče več ne problematizira. (Mladina 2004, št. 46, NB)

◆ Frazem *priti v modo* z nedovršno različico *prihajati v modo* temelji na prenesenem pomenu predložne zveze *v modo* 'izraža stanje, da kaj ustreza splošnemu okusu določenega časa'. Enako velja za predložno zvezo *iz mode* v frazemu *priti iz mode*.

◎ angl. *to come into fashion*; hr., srb. *doći u modu*; nem. *in Mode kommen*; im *Kommen sein*.

zánjni krík móde, gl. **krik**.

móden

módna múha, gl. **muha**.

móder prid.

bíti módre krví, gl. **kri**.

iméti módro krí, gl. **kri**.

módra knjíga, gl. **knjiga**.

módra krí, gl. **kri**.

modràs

kàkor da bi modràs pičil kóga /redko; primera/ *zelo hitro*; sop.: **kakor da je gad pičil koga**; **kakor [da] je kača pičila koga**

»Hoj, hoj!« je dejal Kekec in se udaril trikrat po kolenih. »Dobro ga je ošnil čušarek po nosu, da je kar poskočil, kakor da bi ga bil pičil modras. No, to bo godrnjanja danes in rohenja tu gori!« (Josip Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB)

◆ Gl. *kakor [da] je kača pičila koga*.

módrí -a -o sam.

móž v módrém, gl. **mož**.

možjé v módrém, gl. **mož**.

modróst

kámen modróstí, gl. **kamen**.

mohikánc (Mohikanec)

poslédnji mohikánc /ekspr.; pren.; tudi **zadnji/ zadnji predstavnik kake izginjajoče, propadajoče skupine**

Soline so mu v užitek, čeprav je sezona vsako leto slabša. »Malo je malo, nič pa še manj,« je življenjska maksima najstarejšega solinarja, ki vztraja kot poslednji

mohikanec. V soline pride (prostovoljno) že marca, da si pripravi petolo – dno bazenov. (Delo, 31. jul. 2001, NB) | Jože Gerenčer, po domače in po madžarsko Jozsi, je poslednji mohikanec iz zlatega rodu v 105-letni zgodovini Nafta iz Lendave, najstarejšega nogometnega kluba na območju današnje Slovenije. Gerenčer je še edini živi Lendavčan, ki je v prvi povojni sezoni nastopal za Nafto, potem ko je lendavski prvotigaš, kot prvak Slovenije, igral v prvi zvezni ligi takratne Jugoslavije. (Slovenske Novice – ČGP Delo julij–december 2008, NB) | Upam, da se iz zapisanega da razbrati, da je skrb Franca Mlinariča odveč: v zaporih še zmeraj prevladuje strokovno delo z obsojenci, k sreči tudi dr. Dragan Petrovec ni poslednji Mohikanec, ki se še upira represiji. Pleme Mohikancev je številno in trdoživo. (Delo, 5. 4. 2008, NB)

◆ Frazem *poslednji mohikanec*, pisano tudi *poslednji Mohikanec*, je nastal po amerškem filmu *Poslednji Mohikanec* (The Last of the Mohicans. ZDA, 1992. Režija: Michael Mann. The Last of the Mohicans. ZDA, 1936. ČB). Z zamenjavo sestavine *poslednji* s sestavino *zadnji* je nastala še različica *zadnji Mohikanec*.

zādñji mohikānec /ekspr.; pren., tudi **posledñji/ zadñji** predstavnik kake izginjajoče, propadajoče skupine

Ste zadnji Mohikanec, ki je igral v Wrocławu že leta 1993. Tedaj ste se uvrstili na EP brez poraza, ugnali ste celo Hrvaško na čelu z legendarnim Draženom Petrovićem. (Delo, 13. sep. 2004, NB) | Danica Velkavrh. Zadnji Mohikanec gorjuškega fajfarstva. »Nekoč je lepše dišalo kot zdaj, čeprav so vsi kadili«. (Delo, 13. dec. 2006, NB) | To je trenutno najbolj vroča želja nekdanjega nogometnega reprezentanta in nezamenljivega člana šampionske zasedbe SCT Olimpije Igorja Benedežiča. Njegova nogometna pot je namreč zares nenavadna: ljubljansko moštvo je zapustil kot zadnji Mohikanec, ko je bil klub že krepko izgubil primat na slovenski sceni in ko so se malone vsi njegovi nekdanji soigralci že uveljavili v tujini. (Delo, 18. jan. 1999, NB) | Življenje je čudež je morda Kusturičev doslej najbolj oseben, na neki način biografski film. Tu je glavni protagonist, ki do konca ne verjame, da se bo vojna začela, in tudi ko se, se dela, kot da vojne ni, in tu je ljubezen kot zadnji Mohikanec v svetu nasilja in vojn. (Delo, 15. maja 2004, NB)

◆ Gl. *poslednji mohikanec*.

mój

deklè mójih sánj, gl. **dekle**.

mója malénkost, gl. **malenkost**.

samó prek(o) mójega trúpla, gl. **truplo**.

mójster

biti [právi] mójster za káj /ekspr.; pren./

1. *biti v čem vrhunski, uspešen*; sop.: **imeti kaj v**

mezincu; prim. **biti [dobro] podkovan v čem**; **biti brez konkurence**

Latvijec me je poslal v ogenj 450 m pred ciljem, kar je bilo očitno prekmalu, saj mu je na koncu zmanjkalo moči. V zadnjih kilometrih smo močno pogrešali Hauptmana, ki je pravi mojster za krmarenje v gnečah. (Delo, 4. jul. 2000, NB) | Jeff Koons, ameriški zvezdnik postmoderne – Človek, ki je slab okus utemeljil kot umetniški dogodek in je pravi mojster za škandale, se predstavlja tudi na letošnjem bienalu v Sao Paulu. (Delo, 22. mar. 2002, NB) | Strelci s 'špico' naj bi bili le za otroke, ki drugače ne morejo brcati zanje pretežko žogo, a znajo biti tudi zelo učinkoviti. To je dokazal že Romario, ki je bil pravi mojster za tovrstne poteze. (Delo, 28. jun. 2002, NB) | Nemčija se ponaša s številnimi vrhunskimi biatlonci, Ricco Gross (v sredini), včerajšnji zmagovalac zasledovalne tekme za SP, pa je že pravi mojster za največja tekmovanja. Prav na svetovnih prvenstvih vedno znova pobira kolajne kot za stavo. (Delo, 9. feb. 2004, NB)

2. *znati kaj sijajno urediti*

Mojster za luknje v zakonu je ustanovil podjetje Slork (najbrž Slovenski Rdeči križ), ker pač humanitarna organizacija ni banka in se zato ne more ukvarjati s posojanjem denarja. Slork pa se je lahko – z denarjem Rdečega križa, seveda. (Delo, 15. jan. 2005, NB)

3. *biti zelo spreten v čem*

Uroš Šerbec – kot je pokazala prva tekma – pač še ni nared za igre na zanj značilni najvišji ravni, zamenjal ga bo sposojeni Trbovelčan Jani Čop – velik mojster za atrakcije. (Delo, 3. mar. 2001, NB) | Tako so komentirali skoraj vsi, ki so prihrumeli novinarsko »pokrivat« rinski dan mladosti od blizu in daleč; tisti s širšimi obzori so pripomnili, da to zmore papež Wojtyła, ki si je dneve mladosti po katoliško izmislil in ki je največji mojster za komuniciranje, kar jih je bilo doslej v cerkvi in zunaj nje. (Delo, 21. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *biti [pravi] mojster* za kaj temelji na prenesenem pomenu sestavine mojster 'kdor zna kaj dobro, navadno strokovno urediti'. Fakultativna sestavina pravi samo še poudarja navedeni pomen in se včasih nadomešča s sestavinama *veliki, največji*.

© angl. *to be a dab hand at sth.*; *to have sth. down to a fine art*; češ. *být na něco machr*; fr. *être un as en qc.*; nem. *für etwas ein Händchen haben*; rus. *s'est sobaku na čem*; *byt' mastak na čto*; *byt' spec na čto*; *master na vse ruki*.

mójster beséde /ekspr.; pren./

1. *kdor je zelo dober govornik*

Do upokojitve lani je bil najpomembnejša osebnost vseh pomembnih pravnih, izid procesa pa je bil pogosto odvisen prav od tega, katera stran ga je najela. Pa ni bil samo mojster besede, ampak tudi brezobziren preiskovalec in strah in trepet prič. (Delo, 9. jan. 2001, NB) | Janez Pavel II. je vse svoje misli dolga leta vernikom

pripovedal sam. Največji mojster besede je, pravi mag za stike z javnostjo. Prepričevati in prepričati je znal tudi marsikaterega skeptika ali nevernika. (Delo, 16. okt. 2003, NB) | Ni dobil opomina. Saj je bil in ostaja mojster besede, ki je natanko vedel, kdaj se sme kaj reči. V nasprotju s kolerikom Herbertom Wehnerjem. Schmidt je bil še ob neki priložnosti ekskrementen. (Delo, 6. nov. 1999, NB)

2. pisatelj ali pesnik, ki piše v lepem jeziku

Max Frisch, veliki mojster besede, pacifist, a osumljen duhovnega starševstva terorizma, je dejal v enem od zadnjih intervjujev: »Bojim se nasilja. Spremembe je mogoče doseči le z razumom.« (Delo, 12. maja 2001, NB)

♦ Frazem *mojster besede* temelji na prenesenem pomenu sestavine *mojster* 'kdor zna kaj dobro, navadno strokovno urediti'. Sestavina *besede* kaže na mojstrsko obvladanje jezika, govornišтва ali pisanja. Na zadnje še bolj izrecno kaže sestavina *peresa* v frazemu *mojster peresa*.

mójster perésa /ekspr.; pren./

1. pomemben, splošno priznan avtor umetniške literature

Tako se mi praviloma dogaja, da na ulicah, poimenovanih po pisateljih, ponavadi ne srečam nobenega mojstra peresa (razen v Ljubljani na Nazorjevi, Čopovi in Cankarjevi). Je pač tako, da s(m)o najbolj zaslužni po smrti. (Delo, 3. avg. 2000, NB) | Katja Roš: Koga so v evropskem projektu Genius Loci postavili ob bok našemu mojstru peresa Cirilu Kosmaču? (Delo, 8. jul. 2000, NB)

2. odličen pisec sploh

Aleksandra Rošalja, mojstra peresa, ni več. Pretresljiva novica je prišla iz Moskve: umrl je legendarni ruski šahovski novinar Aleksandr Rošalj. (Delo, 28. maja 2007, NB) | Ne bojim se tujih vplivov, kot je nekoč dejal eden od literarnih teoretikov, kajti teme, ki jih izbiram za svoje pisanje, so tako specifične in izvirne, da si pri njih z drugimi velikimi mojstri peresa preprosto ne morem veliko pomagati. Sposodim si lahko le njihovo tehniko. (Delo, 10. apr. 2004, NB) | Pri tem je seveda nekdo, ki si upa s prstom pokazati na pomanjkljivosti v tako občutljivem sistemu, kakršen je zdravstveni, vsaj predrzen, če ne že kar pregovorno nespameten. Tolikanj slabše, če je ta nekdo novinar, kajti »mojstri peresa« smo že po tradiciji nebedijihtraba, ki vedno preveč kritizirajo in vse premalo poudarjajo pozitivno. (Delo, 15. dec. 1999, NB)

♦ Gl. *mojster besede*.

© angl. *a man of letters*; *a master of the writer's craft*; češ. *mistr pera*; fr. *maitre du verbe*; *maitre de la plume*; hr., srb. *majstor [od] pera*; nem. *ein Meister der Feder*; rus. *master slova*.

mójster skáza /ekspr.; pren./ *kdor dela slabe izdelke, opravlja nesolidne storitve*

Previdno sem ji svetoval, naj da raje postaviti kmečko peč, ki bi se vsaj ujemala z vso drugo opremo, ona pa

si je zasvedrala v glavo kamin in dosegla svoje. Delal ji ga je neki mojster skaza iz Bohinjske Bistrice in ko sva prvič zakurila, pravzaprav sem moral kuriti jaz, sva se skoraj zadušila. (Miha Remec, Mana, NB) | Znajo pa zaplanski godci vse bolje! Če bi prišli ti mojstri skaze k nam, bi bili tepeni, da bi bilo grdo! Zakaj nisem poslušal krčmarja, ki mi je povedal, da je tukaj le za gospodo!« (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Za domnevno mimikrijo že obstaja beseda: »Spet kvajlira,« pravijo in s tem opozarjajo na Dana Quayla, nesrečnega podpredsednika njegovega očeta, ki je že takrat skušal najti najmanjši skupni imenovalec nacije. Drugim Američanom je pri smejanju na račun srčkanega mojstra skaze neprijetno. Domnevajo, da gre za hendikep. (Delo, 17. mar. 2001, NB)

♦ Pomen frazema *mojster skaza* temelji na sestavini *skaza* v pomenu ekspr. 'kdor kaj skazi'. Protipomenska sestavina *mojster* pa ta pomen samo še okrepi: tj. mojstrsko skazi. Frazem omenja že J. Glonar (SSJ, 350) pri iztočnici *skaza: mojster skaza*: šušmar. Prav tam postavlja v opozicijo obe sestavini: pa se bo takoj videlo, kdo je mojster in kdo skaza. Pomensko zelo blizu je tudi njegova besedna zveza *skazo* komu *delati, storiti* (tj. pogubo; okvaro; škodo). V enakem pomenu ima frazem tudi že Plet. (II, 484) pri iztočnici *skaza: mojster s.*, der Pfuscher, prav tako pa navaja besedni zvezi *skazo delati, verderben, vereiteln in skazo storiti* komu, jemandem einen Strich durch die Rechnung machen.

V drugih jezikih sle. *mojster skaza* večinoma ustrezajo enobesedni izrazi, npr. angl. *bungler*, *botcher*, fr. *bousilleur*, *gâcheur*, *bâcleur*, *savetier*, *savate*, nem. *Pfuscher*, *Stümper*. Pomensko ustrežna pa sta ruska frazema *master kislj* *ščej* in rimani *master-lomaster*.

móka

glédati kàkor miš iz móke, gl. **miš**.

glédati kot miš iz móke, gl. **miš**.

iz té móke ne bó krúha /ekspr.; pren.; prih./ *prizadevanje se ne bo uresničilo, ne bo dalo pričakovanega rezultata*

Radi bi sedli na grunt, ki sta ga enkrat že zapravili! Toda iz te moke ne bo kruha! ... Vse bom cerkvi zapisala! ... (C. Kosmač, Na svoji zemlji, scenarij za film, 1949, NB) | Ker ji ni bilo nikoli nič do mene, ji tudi zdaj ni. Nje ne moti, da sem slučajno jaz mož njene prijateljice, to je tisti, ki je prebedel zaradi stavka »Iz te moke ne bo kruha« celo dolgo jesensko noč. (M. Pugelj, Zakonci, NB) | Oblasti v Varšavi dajejo v izbranem diplomatskem jeziku dovolj jasno vedeti, da iz te moke ne bo kruha, če Američani ne bodo izpolnili obljub o boljše opremljenih letalih. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Cilj je bil zelo jasnih: zmanjšati stroške in tudi odpuštili 80 od 360 zaposlenih,

torej petino. Vsi v nemški firmi so mi govorili, da iz te moke ne bo kruha. (Delo, 18. sep. 2004, NB) | Olimpija ima sicer možnost, da do petka popoldne prijavi ob Janu še dva tujca, ki so ju v Tivoliju že izbrali, kaže pa, da iz te moke ne bo kruha: pokrovitelji zanju (še) niso zbrali denarja. (Delo, 18. nov. 1999, NB)

◆ Frazem *iz te moke ne bo kruha* omenja že Plet. I, 598: *iz te moke ne bo kruha* = aus dieser Sache wird nichts werden, za njim tudi J. Glonar (SSJ, 215): *iz te moke ne bo kruha*: iz tega ne bo nič. Predstava, po kateri je nastal ta frazem, je dovolj razvidna: za peko kruha je potrebna moka, a samo to ne zadostuje, ker ga je treba zamesiti in speči. Preneseno na druga področja to pomeni, da se v življenju vsako prizadevanje ne uresniči, ne da pričakovanega rezultata, če niso izpolnjeni vsi pogoji.

◎ češ. *z toho nic nekouká*; hr., srb. *od tog brašna neće biti pogače*; *od tog brašna neće biti kruha*; *od tog žita nema brašna*; nem. *daraus wird nichts*.

móker

bíti šè móker pod nómom, gl. **nos**.

bíti [šè] móker za ušési, gl. **uho**.

kot mōkra kúra, gl. **kura**.

móker do kōže, gl. **koža**.

móker kot cúcek, gl. **miš**.

móker kot miš, gl. **miš**.

vléči se kot mōkra vrána, gl. **vrana**.

molčáti

molčáti kot gròb, gl. **grob**.

molčáti kot múmija, gl. **mumija**.

molčáti kot ríba, gl. **riba**.

moléti

kjér bóg rôko vèn molí, gl. **bog**.

védeti, kám pès táco molí, gl. **pes**.

molitvice

bráti kómu kózje molitvice /šalj.; pren./ *oštevatí kóga*; sop.: **brati komu levite**; **peti komu levite**

Država bo torej morala v NLB in NKBM začasno (dokler se ne najdejo dovolj potentni domači kupci) ostati prevladujoči lastnik. Zaradi tega ji ni treba biti nerodno: v vrsti razvitih držav, ki nam zdaj berejo kozje molitvice o nujni privatizacije, je država marsikje pomemben lastnik v bankah. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Trinsedemdesetletna Mariborčanka pa je tatinskega mladeniča, ki je včeraj sedel na zatožno klop, pošteno namahala s palico. Na sojenju mu je brala kozje molitvice in morda si jih bo 24-letni Klemen Fortuna le vzel k srcu. (Delo, 17. jul. 2003, NB) | In seveda pragmatičnega; kajti od prvega moža Amerike res ne pričakujemo, da nam bo

bral kozje molitvice o najboljši od vseh demokracij. Maše bomo namreč deležni, če bog da, že čez tri mesece, ko bomo imeli naslednji veliki obisk. (Delo, 19. jun. 1999, NB)

◆ Gl. *naučiti koga kozjih molitvic*.

◎ angl. *to read so. a lesson*; češ. *číst levity komu*; hr., srb. *očítati nekomu bukvicu*; *očítati nekomu očenaš*; *držati komu litaniju*; *održati komu litaniju*; *očítati komu litaniju*; *održati komu vake-lu*; *natrljati komu nos*; nem. *jmdm. die Leviten lesen*; *jmdm. eine Lektion erteilen*; *jmdn. ins Gebet nehmen*; pol. *wyliczać komuś litanie jego grzechów*; rus. *čítat' notaciju komu*; *čítat' moral' komu*; *čítat' propoved' komu*.

kózje molitvice /star.; pren./ *oštevanje, pestenje*

Razlag in Tine Zarnik – oh ta dva bi pa zvedela, kaj so kozje molitvice. (J. Kersnik, Nedokončana pisma, Slovenski narod 1873, št. 183) | Požvižgam se na tvoje kozje molitvice. (Obrazcov, Igralec, 54) | Na zgoščenk-ki je štirideset zapisov, poleg pesmi tudi reki, zagovori, fantovske »kozje molitvice«, zlati očenaš, pa tudi zapisi instrumentalne glasbe, ki je v arhivu sicer manj kot posnetkov pesmi. (Delo, 26. nov. 2004, NB) | Zlasti fantovsko petje ob sobotnih večerih sredi vasi je bilo nekdanj značilnost na podeželju. Posebnost so vasovalski verzi, t. i. kozje molitvice. (Z. Kumer, Slovensko ljudsko izročilo, 1980, 215)

◆ Frazem *kozje molitvice* razlaga že J. Glonar, SSJ 175, pri iztočnici *kozji*: *kozje molitvice*: stokanje ob mučenju v »kozi«, nekdanjem mučilnem orodju. Dalje gl. *naučiti koga kozjih molitvic*.

napéti kómu kózjih molítvic, gl. *naučiti koga kozjih molitvic*.

naučítí kóga kózjih molítvic /šalj.; pren., nedov. **učítí**, tudi kot groznja/ *s strogostjo, kaznimi navaditi koga prav ravnati, delati*; prim. **ugnati koga v kozji rog**

»Komaj znate glavo držati pokonci, shodili ste komaj, pa že hočete zabavljati. Če bi bil jaz vaš oče, bi vas že naučil kozjih molitvic, zgage malopridne!« (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Policisti so si, kot navaja Kleindienst, zamislili noč v preiskovalnem zaporu, v kateri bi ga »naučili kozjih molitvic«, a izvajalca sta se ustrašila in Broukal je ostal cel. (Delo, 12. okt. 2000, NB) | Te bom jaz po kranjsko naučil kozjih molitvic. (J. Jalen, Previsi, 1940, 35) | O, ti kost ošabna! O, ti napuh peklenski! Če nobenega ne, tegale bi rad naučil kozjih molitvic. (P. Golia, Igre, 1953, 123) | Ko sta se ločili obe stranki – duhovniki so skoro odšli – znesel je poštar svojo jezo s polglasnim vzklikom: »Ej, pravega ptiča so dobili tja gor v Babino polje, ta jih bode učil kozjih molitvic, ne pa božjih!« (J. Kersnik, Jara gospoda, NB) | Takó sem jest dohtarja Prajvca kozje molitvice učil ... (F. Levstik, Pavliha 1870, 11) | Učil vas bom kozje molitvice toliko časa, da si ne boste želeli nič drugega več, kot povedati mi čisto resnico, mrhs

nesnažna. (H. H. Kirst – B. Verbič, 08/15 danes, 1964, 136) | Poklicala sem Frančka. Hotela sem mu napeti kozjih molitvic, ko je tajnica rekla, da je na terenu. (Sonja Koranter, Dovška baba, NB) | Če s' mislil, vlačugar, / vlačit' se tako, / te treba v Ljubljani / nikol' ni bilo. / Ti lahko dobil bi bil / conto doma, / da b' kozje molitve / učila te b'la. (Prešernova zabavljica Matiji Gollmayerju, gl. J. Pogačnik, Čas v besedi, 1963, 103)

◆ Frazem *naučiti koga kozjih molitvic* z nedovršno različico *učiti koga kozjih molitvic* (pri Prešernu *učiti koga kozje molitve*) temelji na sestavini *kozja molitvica*. To razlaga J. Glonar (SSJ, 175) pri iztočnici *kozji*: *kozje molitvice*: stokanje ob mučenju v »kozi«, nekdanjem mučilnem orodju. Pri iztočnici *molitvica* pa izraz *kozja molitvica* razlaga takole: če kdo komu kline med prste dene in jih stiska, da kriči kakor koza (za prvotni pomen gl. *kozji*), a tudi frazem *učiti koga kozjih molitvic*: ostro, hudo, v strah ga prijeti. Izraz *kozja molitvica* enako razlaga že Plet. I, 600, ki navaja zgled *uči ga kozjo molitvico* in kot vir *Notr.-Levst. (Rok.)*. Za tem navaja še frazem *kozje molitvice koga učiti* in ga razlaga z nem. jemanden zu Paaren treiben, ihn mores lehren. Še pred njima pa omenja izraz *kozja molitvica* že leta 1860 Cigale I, 271, pri iztočnici *Bockshorn*, ki nem. *ins Bockshorn jagen* prevaja s sln. v *kozji rog vgnati, vganjati koga, kozjo molitvico učiti*. Pleteršnikovo nemško razlago *jemanden zu Paaren treiben* pa Cigale, prav tam, sicer brez sestavine *jemanden* razlaga s slovenskimi *ugnati, uganjati, nasukati, ustrahovati, ukrotiti, ugnati v kozji rog, pameti naučiti, na rep skočiti, pokoriti, premagati*.

◎ angl. *to read so. a lesson*; fr. *mettre qn. à la raison*; *apprendre à qn. à vivre*; *donner une bonne leçon à qn.*

učiti kóga kózjih molítvic, gl. *naučiti koga kozjih molitvic*.

mòlj

kabinétni mólj, gl. *pisarniški molj*.

knjížni mólj /ekspr.; pren./ *kdor zelo veliko bere, študira*

Naposled je dal mojo nevesto izreči za polnoletno, češ da se znebi vse odgovornosti glede na nje nepremišljeno ljubezen. Vendar jeza na varuha me ni minila, tem manj, čim je on, neomikan dedec, trdil, da bi bil on sam boljši ženin nego li jaz, sanjavi knjižni molj ... (J. Mencinger, Abadon, NB) | Študentje, ki so sodelovali v raziskavi, z bralnimi navadami prav gotovo ne morejo razveseliti založnikov leposlovja. Polovica jih prebere na leto največ štiri take knjige, vsak šesti ne prebere niti ene, pet odstotkov pa je takih, ki jih zmorejo prebrati več kot 30 na leto (vsak stoti študent si zasluži vzdevek knji-

žni molj, saj prebere vsako leto več kot 90 leposlovnih knjig). (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Ljubljancanka Katja je bila že v vrtcu pravi knjižni molj. Ko so drugi otroci ugotovili, da zna brati, so jo vedno prosili, naj jim prebere kakšno pravljico. (Delo, 13. maja 1998, NB) | Žal je najgrša packa na knjigi površno lektoriranje in korigiranje, ki je ponekod tako očitno, da zmoti celo vsega hudega vajenega knjižnega molja. (Delo, 23. apr. 1998, NB)

◆ Frazem *knjižni molj* je nastal po metaforični rabi izraza *knjižni molj*. Molj je droben metulj, katerega ličinka uničuje tekstilno blago, žita, a tudi knjige. Človeški *knjižni molj* pa ni uničevallec, ampak goreč bralec knjig. Ustrezni izrazi z enako besedno sestavo so npr. še v hr., srb., pol. jeziku, z drugačno sestavo npr. v angl., nem., kjer sta namesto molja uničevalca knjig knjižni črv, in fr. ter it., v katerih sta to podgana in miš (gl. &). Po analogiji s frazomom *knjižni molj* je verjetno nastal frazem *pisarniški molj*, in sicer po predstavi, da uradniki, birokrati pri svojem delu »uničijo« veliko pisarniškega materiala.

◎ angl. *bookworm*; fr. *rat de bibliothèque*; hr., srb. *knjiški moljac*; it. *topo di biblioteca*; nem. *der Bücherwurm*; *der Büchermensch*; pol. *mól ksiązkowy*.

pisárniški mólj /slabš.; pren./ *uradnik, birokrat*; prim. **beli ovratniki**

Tajni agent ali pisarniški molj (Horatiu Mihaiu) dobi pozno ponoči navodilo, naj pripravi dosje o dvajsetem stoletju, nekakšen »XX-file«. Pri iskanju in pisanju poročila možakarja spreletavajo podobe odhajajočega stoletja, uprizorjene v različnih lutkovnih oziroma gledaliških tehnikah. (Delo, 6. okt. 2000, NB) | »Tedaj nam noben sindikat ni stal ob strani. Ker so kupljeni! Predsednik neodvisnega sindikata dela v pisarni, pa tudi predsednik drugega sindikata KNG je pisarniški molj.« Takrat, kakor pravi 32-letni Oliver, so morali biti delavci tiho: »Drugače bi bili ob službo in nekateri so bili, ne direktno, ampak se je že kaj našlo.« (Mladina 2004, št. 16, NB) | Seveda tudi Türk in Gaspari nista kakšna pusta kabinetna molja, še zlasti Türk deluje kot bonvivan (v zlahtnem pomenu te besede); vendar gre za bolj ekskluziven način življenja ... (Delo, 28. jul. 2007, NB)

◆ Gl. *knjižni molj*.

mólzen

mólzna kráva, gl. *krava*.

morálen

iméti morálnega máčka, gl. *maček*.

morálna klofúta, gl. *klofuta*.

morálni kapitál, gl. *kapital*.

morálni máček, gl. *maček*.

móрати**móрати pod nóž**, gl. **nož**.**móрати pojésti še precéj žgáncev**, gl. **žganec**.**morganátičen****morganátični zákon**, gl. **zákon**.**morganátično****morganátično se poročíti**, gl. *poročiti se na levo roko*.**mórgen****málo mórgen** /pog.; v prisl. rabi/ *izraža neuresničljivost, nemogočnost česa*

Slovenske družbe pri nas naročijo boniteto svojih tujih kupcev, da preverijo njihovo solidnost. In se tako izognejo morebitnim polomom pri poslih s kakimi tiči, ki hočejo blago takoj, plačali bi pa malo morgen. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Ljubljana – Boris Cekov, predsednik uprave mariborskega Večera: »Da bi Večer vsako leto namenjal 100 milijonov tolarjev svojih oglaševalskih prihodkov za medijski sklad? Malo morgen. Tega denarja ne bodo videli.« (Delo, 9. jul. 2003, NB) | Ker bodo managerji za podjetja postali cenejši, pač domnevamo, da si bodo za to razliko nesebično zmanjšali plače in jih povečali delavcem. Malo morgen. Od istih strokovnjakov kar naprej poslušamo, kako obupen je gospodarski in konkurenčni položaj Slovenije. (Delo, 2. jun. 2005, NB) | To, da so se dogajale take stvari je čista pizdarija. Osebnostno zagovarjam tudi uvedbo kazenske odgovornosti do odgovornih za neupravičene izbrise, da pa je nepravilno izbrisanih 18.000 ljudi – malo morgen. (Mladina 2004, št. 17, NB)

♦ Frazem *malo morgen* temelji na iz nemščine prevzeti sestavini *morgen* 'jutri'. Ta izraža časovni prenos česa na jutri ali še kasneje, kar izraža sestavina *malo*, ki tako povečuje zakasnitev do domnevnega nikoli ali nemogoče.

mórje**[kot] káplja v mórje**, gl. **kaplja**.**mórski****[právi] mórski vólk**, gl. **volk**.**[stáři] mórski vólk**, gl. **volk**.**móst****oslóvski móst** /ekspr.; pren./ *prikaz ali pripomoček za ljudi, ki si pri učenju kaj težko zapomnijo ali težko razumejo; Pitagorov izrek*

V letih tega samotarstva je spisal vrsto knjig, večidel v kavarni, med njimi nekaj slovenskih. Predvsem že omenjeni Moj pogled na svet, matematično razmišljajočo knjigo Oslovski most, popotno knjigo Med Evropo in

Ameriko. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | Mario Monti, evropski komisar za uravnavanje tržne konkurence, je svoje politično poslanstvo usmeril v zagotavljanje »pravične konkurence«. Oslovski most teh prizadevanj je nadzor združevanj in prevzemov podjetij. (Delo, 15. feb. 2003, NB) | Novinarji morajo preskočiti oslovski most demokracije in ugotoviti, da so poslanci še »družbeni delavci«, drugače od novinarjev, ki so le njihovi spremljevalci, in zakopati bojne sekire. (Delo, 14. jul. 1999, NB)

♦ Frazem *oslovski most* izhaja iz lat. *pons asinorum* 'literarni pripomočki za lene in nenadarene učence, ki jim prihranijo mučenje in trud, namesto da bi jih vzgajali za delo'. V francoskih šolah je danes *pont aux ânes* šaljiva oznaka za Pitagorov izrek ipd. (gl. Zvonimir Doroghy, Blago latinskega jezika, 273). Tudi po SSKJ ima izraz *oslovski most* z oznako šol. pomen 'Pitagorov izrek'.

© fr. *pont aux ânes*; hr. *magareći most*; nem. *jmdm. eine Eselsbrücke bauen*; pol. *ośli most*.

podréti vsè mostóve za seboj /ekspr.; mn., pren./ *onemogočiti si zblížanje, vrnitev*

Pa vendar je bila odločitev, da zapustite redno delovno mesto psihologa, zaživite življenje svobodnega glasbenega ustvarjalca in za seboj podrete vse mostove, takrat svojevrsten hazard? Najbrž se ni zgodilo čez noč? (Delo, 14. jun. 2003, NB) | Glavni junak se druží s prodajalcem ocvrtega krompirčka in žensko, ki je pustila moža in otroka. Vsi trije antijunaki so v enaki dilemi: na eni strani bi najraje podrlí vse mostove za seboj, na drugi pa si jih želijo ohraniti. (Delo, 19. jan. 2004, NB) | Marie je po značaju namreč daleč od simpatične in preproste Ise, saj se mestoma izkaže za preračunljivko, ki življenjsko priložnost vidi v razvajenem bogatinu in je za svoje dobro – čeprav je zaljubljena do ušes – pripravljena za seboj »podreti vse mostove«. (Delo, 18. nov. 1998, NB) | S psihološkega vidika vam je tovrstno »ukrepanje« pravzaprav blizu, saj vas novosti in nepredvidljivi položaji ne plašijo. Poleg tega imate dovolj zaupanja vase, da bi za seboj porušili vse mostove, prepričani, da se boste brez težav prilagodili novemu življenju. (Viva, dec. 2002, NB) | Preden se je odpravil na tek okoli sveta, je za seboj porušil vse mostove – zato da se ne bi mogel vrniti, če bi mu bilo na poti prehudo. Prodal je vse imetje, obesil šolo na klin leto dni pred diplomom, se ločil od svoje družbe doma. (Delo, 10. mar. 2003, NB)

♦ Frazem *podreti vse mostove za seboj* z različico *porušiti vse mostove za seboj* izhaja verjetno iz zgodovine vojn. Odločni vojskovodje so po prekoračitvi vodnih ovir dali požgati oziroma podreti mostove za seboj, da bi izključili možnost umika. Ruski frazeologi mislijo tudi na vplivanje frazema *sžeč'/sžigat'* [svoji] *korabli* (gl. RF³, 450). Od starejših slovarjev je frazem omenjen v Glonarjevem

slovarju (SSJ 217): vse moste podreti za seboj: prekiniti vse zveze.

© angl. *to burn one's bridges; to burn one's boats*; češ. *spálit/pálit za sebou [všechny] mosty; zbořit za sebou [všechny] mosty*; fr. *couper les ponts [derrière soi]; brûler ses vaisseaux*; hr., srb. *(po)rušiti sve mostove za sobom; spaliti vse mostove za sobom*; it. *tagliare i ponti; bruciare i ponti*; nem. *alle Schiffe hinter sich verbrennen; alle Brücken hinter sich abbrechen*; pol. *palić/spalić za sobą mosty*; rus. *sžeč'/'žeč' za soboj [vse] mosty; sžeč'/'sžigat' [svoi] korabli; otrezat' sebe [vse] puti k otstupleniju*.

porúšiti vse mostôve za sebój, gl. *podreti vse mostove za seboj*.

vzpostáviti zračni móst, gl. *zračni most*.

zračni móst /publ.; pren./ *izreden prevoz z letali in helikopterji, vzpostavljen za določen čas na določeni razdalji*

Pozna skoraj vse letalske častnike in zbere mlade poljske in češke pilote za zračni most v Anglijo. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Dejstvo je, da so organizatorji, skupaj z vojsko in policijo Nigra, ter še z nekaterimi drugimi svetovnimi obveščevalnimi službami, nato vzpostavili zračni most, preko katerega so z letali antonov prepeljali v nekaj dneh preko 1.500 ljudi in 700 vozil. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Mednarodni odbor Rdečega križa in organizacije Rdečega polmeseca so v Ženevi sporočili, da so v torek vzpostavili zračni most s prizadetim območjem v indijski zvezni državi Gudžarat. Poletelo naj bi sedem letal s hrano, pitno vodo in poljsko bolnišnico s 350 posteljami. (Delo, 31. jan. 2001, NB) | Potem ko so v četrtek helikopterji avstrijske, nemške in ameriške vojske – leteli so tudi ponoči – prepeljali iz zasutega Galtüra na Tirolskem na varno več kot 2000 ljudi, so v petek zgodaj zjutraj vzpostavili najboljše »zračni most« v avstrijski zgodovini. Cilj: z 38 helikopterji prepeljati iz od sveta odrezanih smučarskih središč Ischgl in Kappl približno 5000 turistov in domačinov. (Delo, 27. feb. 1999, NB)

© fr. *pont aérien*; nem. *Luftbrücke*.

môški

môški svôjih sánj /ekspr.; pren./ *izredno lep, idealen môški*

Rosemary jo je objela. »Presenečena, a nadvse srečna za vaju. Dobila si moškega svojih sanj in čudovito hišo povrh.« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Kadar od moškega svojih sanj dobite pismo s pokončno koničasto pisavo, bodite previdni. Za to pisavo se, tako poroča Süddeutsche Zeitung, skriva »egocentričen mačo«, prvi nemški grafolog Rudolf Schmid v reviji Freundin. (Delo, 21. mar. 2000, NB) | V izvirniku piše, da sta Ellen in Sherry dolgo srečno poročeni ženi. Po novem piše, da zgolj dejstvo, da ste se poročili z moškim svojih sanj, še ne pomeni, da je vaše delo končano. (Delo, 29.

mar. 2001, NB) | Bojevnik in princeso, enega lepših ljubezenskih filmov zadnjega časa, bi – takšnega, kakor je videti zdaj – lahko režirala tudi ženska; pokaže namreč, kako prepričljiv in raznovrsten arzenal večšin in spretnosti mora imeti sodobna ženska, da bi pridobila in obdržala moškega svojih sanj. (Delo, 13. sep. 2002, NB)

♦ Gl. *sanjski môški*.

sánjski môški /ekspr.; pren./ *izredno lep, dober, idealen môški*; sop.: **môški svojih sanj**; prim. **sanjska ženska**

Phillippoussis kot »sanjski môški«. Nekdaj osmi teniški igralec sveta Mark Philippoussis (na fotografiji), ki se je dvakrat prebil tudi v finale turnirja za grand slam, se že lep čas sooča s stagnacijo svoje športne kariere, saj je po nizu poškodb padel že na 135. mesto na lestvici ATP. (Delo, 14. maja 2007, NB) | Vaš sanjski môški ima verjetno dokaj dober odnos z mamo, vendar je ona, žal, edina ženska v njegovem življenju. (Viva, februar 2004, NB) | Zgodba se je končala tako, da morata oba plačati po 20.000 tolarjev globe, môški zato, ker ni imel osebne izkaznice in ker se je nespodobno vedel ter udaril žensko, ko je ta vpila nanj in ga popraskala, ona pa bo morala seči v žep zaradi nespodobnega vedenja in ker se na policistov poziv ni hotela ustaviti. »Žal sem bil njen tretji sanjski môški!« je o njenih divjaških izbruhih pripovedoval 44-letnik. (Delo, 19. okt. 2005, NB)

♦ Pomen frazema *sanjski môški* temelji na stopnjevalnih pomenih sestavine *sanjski*: tj. 'tak, ki si ga kdo predstavlja samo v sanjah, sanjsko lep, dober, skratka idealen. Podobno bi lahko rekli tudi za frazem *môški svojih sanj*, ki naj bi imel sanjske, tj. idealne lastnosti.

mótati se

mótati se pod nogámi, gl. *noga*.

motovilo

stréljati z motovílo /star.; pren./ *delati velike napake, neumnosti*; sop.: **streljati kozle**

Kakor imam jaz moža, / Hvala Bogu vekoma! / Premeiten je, bistroglav, / Vsaka stvar mu hodi prav: / Strelja z motovило, / Njivo orje s šilom, ... (F. Levstik, Vrtec 1880, 93) | Ta Petrucchio, ki ne strelja z motovило – ali je res tako strašen copolop. (O. Župančič, Dela IV, 1938, 142)

♦ Bistvena sestavina frazema *streljati z motovило* je *motovilo* 'priprava ali del stroja za navijanje, odvijanje preje; naprava, na katero se navija vrv, žica'; preneseno 'neroden človek, zlasti pri gibanju, premikanju' in 'nepripraven, nepriročen predmet'. Glede na zadnji pomen je frazem nastal po predstavi, da *motovilo* ni pravi predmet za streljanje, kot *šilo* ni za oranje ali *sveder* za dretje, npr. v frazemu *kravo s svedrom dreti* 'lotiti se česa z nepravne strani in z nepravimi pripomočki'.

móž**bíti figamóž**, gl. **figamož (figa mož)**.**bíti kot èn móž**, gl. *kot en mož*.**bíti móž beséda** /ekspr.; ed., v povedni rabi/ *narediti, kar je bilo obljubljeno rečeno*; prim. **držati besedo**; prp. **bíti figa mož**

Zakon drži kakor skala: na tej skali da bo sezidana zgradba njegove in njene bodočnosti! Eno leto da je že minilo, naj mineta še dve, pa si bo lahko ustanovil domače ognjišče – tedaj se bo videlo, ali je mož beseda ali je mož figa. (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | »Jaz ti ne branim soditi, kakor hočeš; a isto prostost zahtevam zase.« Hrust se je vrnil s svojim rokopisom v uredništvo in sikal med zobmi: »To je mož beseda, to je značaj!« Pust pa se je jezil proti domu, da ga hoče značajnosti učiti človek, ki se je dal z eno ubogo večerjo podkupiti. (Fran Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | In na enak način, enak sistem pravzaprav lahko sledimo skozi filmski sklad, skozi dogodke v Lipici. Pa poglejmo, kaj ste obljubljali in kaj poskušate danes prikazati, da ste držali besedo, da ste mož beseda. (Državni zbor RS: 22. redna seja 30. 11. 2006, NB) | Šef Urs Freuller mu je ob podpisu pogodbe obljubil, da mu bo edina zadolžitev v novi sezoni italijanska dirka. Če bo mož beseda, v kar sicer ni dvomiti, bo naš as vso zimo in pomlad posvetil pripravam na drugo največjo dirko na svetu in na priložnostnih dirkah tempiral formo za maj. (Delo, 17. nov. 2003, NB) | Poldrugo leto je Ainge vodil tudi našega Marka Miliča in mu ostal v prijetnem spominu kot sila prijazen možakar, čeprav ni bil vselej mož beseda. Obljubam navkljub mu ni ponudil prave priložnosti za dokazovanje, saj je moral pri delitvi igralnih minut upoštevati tudi plače, ki jih je lastnik Sonc Jerry Colangelo odmerjal košarkarjem. (Delo, 15. dec. 1999, NB) | »Vi, Bergant, vi ste me pri prvem konju ogoljufali za petsto dinarjev, pri drugem konju za tristo dinarjev, pri tretjem za dvesto petdeset dinarjev. Vi, Bergant, niste mož beseda. To vam pravim jaz, vaš dušni pastir.« (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Osumljenec je mladenič naslednjega dne res poklical po mobitelu in ga s pretvezo, da mu bo vrnil očala, zvabil v neki lokal. Pa ni bil mož beseda – fantu so na zmenku vzeli tudi mobilni telefon. (Delo, 28. jan. 2000, NB) | Več ji ne utegne povedati, ker jo skupaj z družino njenih prijateljic obsujejo zaleški dijaki – z očitki, da niso bile mož beseda. Sicer pa tudi časa nima, kajti Razborčani, ki so jih v Selu slabo postregli, so še lačni in žejni, in treba jih je urno zadovoljiti. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

◆ V frazemu *bíti mož beseda*, enako velja za različico *ostati mož beseda*, je besedna zveza *mož beseda* verjetno nastala po krajšanju iz **mož, ki drži besedo, ki je dal besedo, obljubo* (da bo kaj storil ali da česa ne bo).

◎ angl. *to be a man of one's word*; fr. *être un homme de parole*; hr., srb. *čovjek od besjede*; *čovjek*

od riječi; nem. *ein Mann von Wort sein*; *zu seinem Wort stehen*; rus. *čelovek slova*.

boríti se do zádjnega možá, gl. *do zadnjega moža*.**braníti se do zádjnega možá**, gl. *do zadnjega moža*.**delováti kot èn móž**, gl. *kot en mož*.**do zádjnega možá** /ekspr.; tudi pren., prisl. zv./**1. do popolnega fizičnega uničenja**

To je bilo klanje, kakršnega nisem videl ne prej in ne pozneje. Kakor podivjana se je zakadila združena madžarsko-nemška vojska na mnogo manjšo srbsko vojsko in jo uničila do zadnjega moža. (Franjo Kolenc, A njega ni..., NB) | Pač pa so revizionisti zamajali vsaj dve uradni tolmačenji v zvezi s prvič in praksi uporabljeno jedrsko bombo. Prvo govori o nujnosti takšnega posega, saj naj bi fanatične Japonce, ki so se bili pripravljene boriti do zadnjega moža, tako prisilili v kapitulacijo. (Delo, 7. avg. 2000, NB) | Kri bo lila tudi z neba. Branili se bomo do zadnjega moža, do zadnje kaplje krvi. Naš boj je pravičen, saj smo nedolžni. (Delo, 26. okt. 2001, NB)

2. z vsemi silami, z zagrizenostjo, vztrajnostjo

V obeh ekipah so prvi dan po velenjskem dvoboju namenili »zdravljenju« bolečih mišic, včeraj pa so analizirali dve in pol urni obračun do zadnjega moža in pripravili načrte za jutri. Pri celjskem trenerju Miru Požumu ni dvomov, zakaj se je Celje tako namučilo za zmago, krivdo pa je pripisal sebi, svoji ekipi pa tudi sodniškemu kriteriju. (Delo, 21. maja 2005, NB) | Demokrati zato od predsednika Georgea Busha pričakujejo, da bo med težavami zaradi orkana Katrina, iraške vojne in etične dvomljivosti svojih najbližjih sodelavcev imenoval človeka, ki bo nadaljeval v smislu Sandre Day O'Connor. V nasprotnem primeru se že pripravljajo na boj do zadnjega moža, kajti senat, ki potrjuje vrhovne sodnike, je zdaj edini vzvod oblasti, v katerem še imajo kaj besede. (Delo, 1. okt. 2005, NB)

3. vsi

In seveda gre za stroko, ki bi morala od prvega do zadnjega moža (tako v reprezentanci kot SZS in še zlasti v strokovnem svetu) v celoti razmisliti, ali je tako imenovana slovenska slalomška šola, ki so jo utemeljili sprva Tone Vogrinec, nato brata Filip in Aleš Gartner, nazadnje pa še Pavel Grašič, danes sploh še konkurenčna. (Delo, 18. feb. 2007, NB)

◆ Frazem *do zadnjega moža* je izvorno povezan z vojno, vojaškim bojevanjem. Ima prislovni pomen in se v frazemih povezuje z glagoli *boriti se*, *braniti se*, *uničiti*, ki se nanašajo na bojevanje, preneseno tudi s sestavinami *obračun*, *boj* itd. Frazem *do zadnjega moža* pa se lahko, kot kaže zadnji navedek, razširi tudi s predložno sestavino *od prvega*, torej v frazem *od prvega do zadnjega moža* v pomenu 'vsi, vse'. Sestavina *moža* se tu navadno že izpušča, a pomen ostane enak.

◎ angl. *to the last man*; češ. *do posledního muže*; fr. *jusqu' au dernier homme*; nem. *bis zum letzten Mann*; rus. *do poslednego [bojca]*.

kot en mož /nevtr.; primera/ *enotno, složno*

Zlatko Zahovič, ki v življenju sila nerad izgublja, ni bil razočaran, ob trenutnem »stanju duha in telesa« pa je dejal: »Z menoj je vse o.k., toda tu ne gre zame, ampak za reprezentanco. Kot en mož smo.« (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Prav vsi, ki smo se na ta način imeli priložnost preizkusiti, vemo, da je delo z zvezdniki naporno. Kako torej doseči, da bo ekipa delovala kot en mož? Da v moštvih ne bi izstopali individualci? (Delo, 27. jan. 2004, NB) | Vse kolobocije pred napovedanim odhodom ljudske stranke iz vlade, ob in po njem imajo seveda za ljudsko stranko, krščanske demokrate in za koalicijo Slovenija tehten razlog: zakonitost večinskega volilnega sistema je, da so koalicije znane vnaprej; še več, če hoče koalicija zmagati, mora nastopiti na volitvah kot en mož. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Člani sodniškega sindikata so se kot en mož postavili v bran sodniku Halphnu, saj po njihovem ni storil nič drugega kot to, da se je strogo držal zakona in pristojnosti, ki mu jih daje. Chirac zaradi Halphnovega poziva k pričevanju ne bi smel biti užaljen, pravijo, kajti pričanje je tudi za predsednika države preprosto civilnodržavljanska dolžnost. (Delo, 5. apr. 2001, NB) | Dolžni smo zahvalo mnogim, predvsem pa državljanom in državljanom Slovenije, ki so se enotno, složno kot en mož, verujoč v zgodovinsko, politično, pravno in moralno utemeljenost zahteve po pravici do samoodločbe in zaupajoč v zrelost in sposobnost takratnega državnega vodstva, postavili za svojo domovino, za življenje v miru in svobodi, je poudaril predsednik države Milan Kučan ob sedmi obletnici odhoda poslednjega vojaka JA iz Slovenije. (Delo, 2. nov. 1998, NB)

◆ Primera *kot en mož* izhaja iz predstave o tem, da skupina, kolektiv deluje, ravna složno, enotno, torej vsi kot eden. Za katero delovanje, ravnanje gre, kažejo glagolske sestavine, npr. *biti, delovati, nastopiti, postaviti se*.

◎ angl. *as one*; fr. *comme un seul homme*; it. *come un sol uomo*; di *comune accordo*; nem. *wie ein Mann*.

ledeni možje /nevtr.; mn., pren./ *čas zadnjih pomladanskih ohladitev od 12. do 14. maja, ko so v koledarju Pankracij, Servacij, Bonifacij*; sop.: **ledeni svetniki**; nar. **trijaci ledenjaci** (Mavhinja na Krasu)

Hrvaški pa je v minulih dneh bolj kot slabe ali izmišljene novice zagodlo vreme. Ledeni možje so namreč uničili vinograde in posevke v dobršnem delu Hrvaškega Zagorja, na širšem območju Petrinje, v zahodni in osrednji Slavoniji. (Delo, 18. maja 1999, NB) | Je možno, da človeka sredi maja zebe kot psa? Je, in to se je zgodilo tudi letos tam okoli ledenih mož. (Delo, 24. maja 2003, NB) | Pač pa bodo mnogi udeleženci letnega srečanja, ki bo letos v Trstu, kot turisti dobesedno okupirali južni in zahodni del Slovenije. Maja bo v času »ledenih mož« zaradi njihovega srečanja turistična statistika bistveno spremenjena. Med 13. in 16. majem verjetno ne bo pro-

stih ležišč ne le v hotelih (ti so za ta čas že zasedeni), ampak tudi v kampih in zasebnih sobah. (Delo, 30. jan. 2004, NB) | Slovenj Gradec – Na god prvega od ledenih mož – svetega Pankracija – bo danes na slovenjgraškem Glavnem trgu in Trgu svobode tradicionalni Pankracijev sejem. Prodajalci bodo stojnice razporedili po vsem mestu, zato bo mestno središče od 5. do 20. ure zaprto za ves promet. (Delo, 12. maja 2007, NB)

◆ Poimenovanje *ledeni možje* s sopomenkama *ledeni svetniki* in nar. *trijaci ledenjaci* izhaja iz ljudskega vremenskega koledarja, po katerem so do prve polovice maja možne ohladitve s slano. Zato so po vrsti si sledeče svetnike *Pankracij, Servacij, Bonifacij* od 12. do 14. maja poimenovali *ledeni možje*, bolj versko *ledeni svetniki*, narečno pa *trijaci ledenjaci*. V koledarju jim 15. maja sledi še t. i. *mokra Zofka*, tudi *poscana Zofka*, ki je poimenovana po možnih večjih padavinah. Uporabljena je celo preneseno, npr. vremensko poročilo, narejeno v štabu LDS po volitvah. *Poscana Zofka*. (Delo, 19. jun. 2004, NB)

◎ angl. *the Ice Saints; the Frost Saints*; češ. *ledoví muži; zmrzlí muži*; fr. *saints de glace*; nem. *die Eisheligen*.

mož postave /ekspr.; pren./ *policist*; prim. **varuh javnega reda; varuh pravice**

Pretepali so se in zmerjali drug drugega, ko pa se je pojavil stražnik, so izginili ko kafra. Kakor hitro pa se je mož postave odstranil, so se priplazili iz skrivališč, mu kazali za hrbtom osle in igra se je vnovič začela. (Franjo Kolenc, A njega ni... , NB) | Skupina kenijskih žensk je prišla na policijsko postajo in od mož postave zahtevala, naj potešijo njihove spolne potrebe ali zapro nezakonite beznice, v katere zahajajo njihovi možje. (Delo, 17. mar. 2000, NB) | Tam so našli 45-letno D. P., ki je pod vplivom maliganov pretepała S. O. in povzročala kraval. Nedostojno se je vedla tudi do mož postave, in kljub njihovim opozorilom se ni umirila. (Delo, 8. avg. 2001, NB) | Natakariča je potem stopila do 31-letnega ribniškega policista, ki je sedel v lokalu, in ga prosila za pomoč, toda mož postave ji je rekel, da je na dopustu, da ne more in ne sme posredovati, in ji svetoval, naj pokliče ribniško policijsko postajo. (Delo, 28. maja 2002, NB)

◆ Poimenovanje *mož postave* izhaja iz prenese-nega pomena sestavine *mož*: nav. eksp., s prilastkom 'dorasel človek moškega spola kot nosilec kake dolžnosti' (npr. *občinski mož* 'občinski odbornik; uslužbenec na občini, mož postave'; *mož postave*). Sestavina *postava* star. 'predpis, zakon' je tu v vlogi desnega prilastka, ki določa, kakšno dolžnost kdo opravlja. Na podoben način kot *mož postave* sta nastali npr. še poimenovanji *varuh pravice* 'sodnik, policist' in *varuh javnega reda* 'policist'.

móž stárega kopíta, gl. **kopito**.

móž v módrém /nevtr.; nav. mn., pren./ *policist*; prim. **mož postave**

Zmerjal jo je, razbijal in razmetaval pohištvo po stanovanju, tako da je žena poklicala policiste. Možje v modrem so prišli in kazalo je, da bo mir. A se je možakar takoj, ko so odnesli pete, spet razživel, zato policistom ni preostalo drugega, kot da so ga »povabili« s seboj. (Delo, 20. jan. 2000, NB) | »Tujec«, ki ni hotel plačati »cestnine«, se je sklonil, da bi očala pobral, takrat pa se je okorajžil še eden od trojice, 16-letni N. B. z Vira in ga za dodatek brcnil še v zatilje. Fant in dekle sta potem zbežala, obunkani mladenič pa je obvestil policijo in možje v modrem so nasilna mladoletna izsiljevalca okrog desetih zvečer prijeli in popisali. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | V Spodnjem Slemenu sta ga malo pred pol peto popoldne ustavila policista. Eden od mož v modrem je najprej zahteval vozniško in prometno, nato pa še tahografski zapis za tisti dan in dan pred njim. (Delo, 7. apr. 2000, NB) | Alkoskop je pokazal 1,81. Ker je mladenič stari znanec mož v modrem, so ga do privedbe k sodniku za prekrške pridržali. (Delo, 10. avg. 2004, NB) | Tudi, ko je policist zahteval ponovil, mu neznanec ni hotel ustreči. Zato je mož v modrem odredil, naj sede v službeni avto in da ga bodo pač odpeljali na policijsko postajo ter tam ugotovili njegovo identiteto. (Delo, 10. avg. 2000, NB) | Pregled se je seveda nadaljeval in mož v modrem je med prtljago odkril ročni uri, na las podobni tistima, ki sta izginili 17. oktobra med vlomom v stanovanjsko hišo na Šmartinski cesti. Potem je našel tudi parfume, ki je bil ukraden prav tam. (Delo, 21. nov. 2000, NB) | Vozniku se je sicer posrečilo, da je našel kljuko, ko pa je odprl vrata, je omahnil in samo policistovi prisebnosti se lahko zahvali, da si ni razbil glave na asfaltu. Mož v modrem ga je namreč dobesedno ujel v naročje. (Delo, 10. maja 2001, NB)

♦ Frazem *mož v modrem*, ki se veliko pogosteje uporablja množinsko kot *možje v modrem*, ker je njihovo delovanje pretežno timsko, ne posamično, je nastal po barvi uniform policistov. V zvezi s tem glej še frazema *bogovi v belem*, *beli ovratniki*. **možjé v módrém**, gl. *mož v modrem*.

nastopíti kot èn móž, gl. *kot en mož*.

od prvéga do zádjnega možá, gl. *do zadnjega moža*. **ostáti móž beséda** /ekspr.; ed., v povedni rabi/ *narediti*, *kar je bilo objavljeno rečeno*

Ko je Lojza odpravila Francovo spat, je sedla k njemu na ognjišče in pričela: »To ti moram povedati, France, dnevi Franckini potekajo. Kajne, da ostaneva mož beseda in da naj bo pri nas?« (Franc S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Čarovnik je še bolj začudeno gledal. Moral je ostati mož beseda, zato je odgovoril: »Izvršil si, kar sem ti naložil. Dam ti hčerko, lahko jo takoj odpelješ.« (Slovenske pravljice, NB) | »Nikoli si ne bi misli, da bom dobil kravo, a zdaj bom naredil vse zanjo. Tudi molzel jo bom,« je obljubil Roger Federer takoj, ko je

dobil sedemletno štirinožno prijateljico. In ostal mož beseda ter se že naslednji dan spoprijel s tem opravilom (na fotografiji). (Delo, 14. jul. 2003, NB) | Med prvimi nalogami Matjaža Tavčarja bo »materializacija« obljub vidnih mož politike in gospodarstva, o katerih na kratko pravi: »Kdor je obljubil pomoč, bo pač moral ostati mož beseda.« (Delo, 10. jan. 2006, NB) | Ti da bi razdril! To pojdi drugam pravit!« »Koliko staviš?« »Dva litra vina,« je dejal Miha. »Velja,« je dejal Gašper; »in jaz jih plačam deset, če ne ostanem mož beseda.« (Fran Detela, Svetloba in senca, NB)

♦ Gl. *biti mož beseda*.

postáti figamóž, gl. **figamož** (**figa mož**).

postáviti se kot èn móž, gl. *kot en mož*.

uničiti do zádjnega možá, gl. *do zadnjega moža*.

možgáni

iméti kúrje možgáne /ekspr.; pren./ *biti omejen, neumen*; sop.: **imeti kurjjo pamet**

Misliš, da imamo mi, ki smo ostali tukaj, kurje možgane ... (Petrovič, Ploha, 61) | Anžiček se zasmije in topotne z ного ob tla. »Tebe pa ni sveti duh obsenčil!« – pravi. »Kurje možgane moraš imeti!« – No, veš kaj? (Milan Pugelj, Evelina in Lina, Tri novele, NB)

♦ Frazem *imeti kurje možgane* temelji na sestavini *kurji možgani*, ki je prisodoba omejenosti, neumnosti, kot se pripisujeta kuram.

iméti volóvske možgáne, gl. *volovski možgani*.

kúrji možgáni /ekspr.; pren./ *omejenost, neumnost*

»Ne skrbi, mama, nisi ti kriva. Naravo bo treba vprašati, zakaj je prav tvoji hčeri podarila kurje možgane.« Prepadenost. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Vam ni treba niti s prstom migati. Vse vam samo prileti v vamp. Svoje babe pošiljate okoli, obenem pa se jezite, da nosijo hlače. Na zapečku sedite in dremate s svojimi kurjimi možgani. (N. Matičič, Ljudje z rdečim nebom, 1969, 37)

♦ Frazem *kurji možgani* temelji na dejstvu, da se kuram pripisujeta omejenost, neumnost. To je razvidno tudi iz primer *biti kot slepa kura*, *kot kura brez glave*, *kot mokra kura*.

možgáni kóga so kot rešéto, gl. **rešeto**.

opráti kómu možgáne /ekspr.; pren./ *zelo ošteti koga*; sop.: **oprati komu glavo**

Najprej je predsednik Ongania skical v svojo rezidenco v Olivosu smetano državne uprave z vlado vred in ji opral možgane, češ da je neprizadевна in neučinkovita. (A. Novak, Delo 1968, št. 106, 4) | V njem je zapisal: »Eno zanimivejših slovenskih imen z Golega otoka je Dušan Senčar, ki je bil eden redkih, če ne edini slovenski 'kapo' na otoku. To funkcijo naj bi imeli tisti, ki so jih zlomili in jim oprali možgane; ti so bili pozneje nadzorniki drugih jetnikov.« (Delo, 7. avg. 2000, NB) | Vsi se imajo za mučenike. Pogosto jim »perejo možgane«. V dolgih urah in dnevih ideološkega pranja možganov

jim obljubijo muslimanski raj ali obet, da bodo pozneje dobili častno mesto med nacionalnimi junaki. (Delo, 18. avg. 2001, NB)

◆ Gl. *oprati komu glavo*.

volôvski možgani /slabš.; pren./ *možgani z zelo počasnimi, nerodnimi mislimi, omejenim dojemanjem*

Če bo poplava res huda – čaka nas še ena noč – utegne odploviti tudi brozgo iz volovskih možganov, ki se klanjajo Jankovičevemu uspešnemu zadolževanju občine ... (Google, www.finance.si/289670/Foto-Poplave-org) | Dajmo ljudje, operite si že enkrat možgane!! Pozabite garažo in Senico. RAAKP ... Če so, moram reči, da so prav tako volovski, kot oni od vola (Google, www.rtvsllo.si/slovenija/...)

◆ Frazem *volovski možgani* temelji na predstavi o volu kot neumni živali. To potrjuje tudi metaforični pomen poimenovanja *vol*: slabš. 'neumen, nedomiseln človek', npr. ti si vol; s takim volom se ne da pogovarjati. Besedna zveza *volovski možgani* je tudi v frazemu *imeti volovske možgane* 'misliti, dojemati zelo počasi, nerodno'.

mráčen

mráčne misli, gl. *misel*.

mrávlja

biti kôga/česa kot mrávelj /ekspr.; primera, 3. os. ed./ *biti v veliki množini, biti zelo številni*; sop.: **biti koga/česa kot rusov**; **biti koga/česa kot listja in trave**

Nekaj kilometrov peska, ljudi več kot mravelj. Plaža, še pred nekaj leti nezanimiva za turiste, je zdaj že opoldne dobesedno prepolna – v zraku je od silne elektronike fotoaparatorov in kamer čutiti nekakšno napetost. (Delo, 15. okt. 2003, NB) | Templjev kot mravelj. Pozor pred zvitimi trgovci. (Delo, 1. okt. 1998, NB) | Prof. Zadravcu niti ne zamerim ... mizoginije, pri malo manj kot osemdesetletnem Slovencu moškega spola je skoraj nezogibno, da postane vsaj na stara leta, če ni bil že prej, kar se da ali obupno konservativen, pri štiridesetletnem (s številko: 40!) doktorju in profesorju Igorju Grdini pa je naravnost škandalozno, da je tako nazadnjaški in diskriminatorški in antievropski in bržčas tudi silno kratkoviden, ko pa žensk, ki se nadvse uspešno in briljantno ukvarjajo z literaturo in podobnimi umetnijami, kar mrgoli kot mravelj na vseh področjih. Na univerzah pa sploh je bistrnih babišč kot peska in trave. (Delo, 22. dec. 2004, NB) | Štefan je dvakrat odgrnil svoj havelok in se obakrat zopet zavil vanj, ko se je spomnil svojih čevelj in preozkih hlač. Ljudi je vrvelo po cesti, kakor mravelj pod deblom. (I. Cankar, Sestane, NB)

◆ Primera *biti koga/česa kot mravelj*, ki se uporablja v 3. os. ed. *je koga/česa kot mravelj*, tudi z glagoloma *mrgoleti* in *vrveti*, temelji na dejstvu,

da so mravlje zaradi svoje množične pojavnosti prisposoda za množičnost, številnost, veliko količino. Primerjalna sestavina *kot mravelj*, tudi *kakor mravelj*, se razen z glagolom *biti* veže tudi z glagoli, kot *mrgoleti*, *vrveti* ipd.

Na enaki predstavi je nastala sopomenska primera *biti koga kot rusov*, v kateri *rusi*, tj. ščurki, ustvarjajo prav tako predstavo. Pri tem jim pomaga tudi navezava na ime naroda *Rusi*, ki so tudi zelo številni. Zato je primera *je koga kot rusov* bolj v rabi kot *je koga/česa kot mravelj*, čeprav je izvorno manj nazorna.

◎ bolg. *ima njakogo kato mravki*; češ. *je někoho [tam] jako mravenců*; hr. *ima koga kao mrava*; mak. *ima nekogo kako mravki*; pol. *jest kogoś jak mrówek*; rus. *kak murav'ėv kogo*; slš. *je koho ako mravcov*; ukr. *ε kogo jak murašvy*; ε *kogo jak komašni*; ε *kogo jak muhvy*.

délaven kot mrávlja, gl. *priden kot mravlja*.

marljív kot mrávlja, gl. *priden kot mravlja*.

mrgoléti kôga/česa kot mrávelj, gl. *biti koga/česa kot mravelj*.

nèutrúden kot mrávlja, gl. *priden kot mravlja*.

priden kot mrávlja /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo priden (delaven, marljív)*; sop.: **priden kot čebela**

Pastorka je bila lepa kakor božji dan, pridna kakor mravlja in dobra kakor duša. (F. Milčinski, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917, 75) | Rekel sem, ko mravlja je delaven. Vse si je oddahnilo. (Ivan Potrč, Svet na Kajžarju, 1948, 76) | Ves ljubi dan je kot mravlja pospravljala stanovanje. Kar je res, je res ... Ja, Marija se lahko skrrije pred njo. (Ž. Petan, Črni smeh, 1970, 24) | Mlada zakonca sta se naselila v Prikrajarjevi kleti. Justina je bila zdrava in neutrudna kot mravlja, a prav takega se je pokazal tudi Giustino Lestuzzi. (C. Kosmač, V žagi, NB)

◆ Gl. *priden kot čebela*.

◎ bolg. *rabotliv kato mravka*; *rabotliv kato kàrtica*; češ. *pracovitý jako mravenec*; *pilný jako mravenček*; fr. *être une vraie fourmi*; hr. *marljív kao crv*; hr., srb. *marljív kao mrav*; mak. *vreden kako mravka*; pol. *pracovity jak mrówka*; rus. *trudoljubivyy kak muravej*; *priležnyj kak muravej*; slš. *usilovný ako mravček*; *pilný ako mravček*; *usilovný ako včielka*; šp. *ser una hormiga*; ukr. *prac'ovytyj jak muraška*; *prac'ovytyj jak komašyna*.

vrvétí kôga/česa kàkor mrávelj, gl. *biti koga/česa kot mravelj*.

mrávljica

délaven kot mrávljica, gl. *priden kot mravljica*.

marljív kot mrávljica, gl. *priden kot mravljica*.

priden kot mrávljica /ekspr.; primera/ *zelo priden (delaven, marljiv)*; sop.: **priden kot čebelica**

Miloš je zajebran. Pretkan, simpatičen in priden kot mravljica. Kamorkoli prideva z Andrejem prodajat, je bil Miloš že pred nama tam ... (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Vselej marljiv kot mravljica. Naš nogometni reprezentant Aleš Čeh, ki zelo uspešno igra pri GAK, o stanju, razmerah in načrtih v zvezi s slovensko izbrano vrsto. (Delo, 23. mar. 1998, NB) | Finančna razkritja zadnjih mesecev nam kažejo SLS kot stranko, ki zna že od vsega začetka spravljati denar skupaj marljivo kot mravljica. Kako je potem mogoče, da je obenem še vedno zadolžena kot črčček. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | Kdor se ne potruzi sam, ostane praznih rok in prav nič ne pomaga, če je ves mesec delal kot mravljica. (V. Kavčič, Od tu dalje, 1964, 230)

◆ Gl. *priden kot čebela*.

mravljišče

biti kot v mravljišču /ekspr.; primera, 3. os. ed./ *biti živahno, razgibano*

Sicer se je ta pri opremljanju hotela le stežka ognila svojim običajnim standardom, na katerih si je zgradila in gradi ugled: zanesljivosti, udobju, ki pa sta včasih morda že malce dolgočasna. Rockwell, prvi londonski »bourbon« bar, in predverje, v katerem je vedno kot v mravljišču, sta v pritličju; tu je še recepcija, na kateri te osebe v črnem prijazno prijavi v hotel. (Delo, 20. avg. 2003, NB) | »No, zdaj se pa očitno začanja zares!« To so bile uvodne besede moderatorja dnevnih novinarskih konferenc nemške reprezentance v berlinskem kongresnem centru, kjer je bilo včeraj kot v mravljišču. Dežela gostiteljica zdaj diha s svojim »elfom« kot že dolgo ne in danes ob 17. uri bo vzdusje na vrelišču. (Delo, 30. jun. 2006, NB) | Kot rečeno, v Butanu je vse drugače. Prvi vtis, ki ga obiskovalec dobi, je, da je prišel v muzej na prostem, sploh če pride z indijske strani, kjer je kot v mravljišču. O hrupu in umazaniji ni ne duha ne sluha, nobenega prerivanja v množici. (Delo, 5. nov. 2003, NB)

◆ Primera *biti kot v mravljišču* temelji na dejstvu, da mravljišče zaradi številnih gibajočih se mravelj daje vtis velike, prisposodbe živahnosti, razgibanosti. Podoben vtis lahko daje tudi čebelnjak, ki pa mu je dodana še glasnost.

vrveti kot v mravljišču /ekspr.; primera, 3. os. ed./ *biti živahno, razgibano*; prim. **vrveti kot v panju**

Referenti imajo pristrizene brčice kot italijanski frizerji, s telovnikov pa jim visijo monokli, statusno znamenje. Vse vrvi notri za temi zidovi kot v mravljišču. Skozi stene se čuje hrumot pisalnih strojev, težkih, črnih, starih Continentalov, ki drviyo čez razpredalčkane obrazce. (D. Jančar, Petintrideset stopinj, NB) | Minuli petek, nekaj čez pol sedmo zvečer je bilo, je v našem največjem zaporu vrvelo kot v mravljišču. Trije obsojenci so namreč skušali pobegniti in medtem ko dva nista prišla dlje od tako imenovanega varovalnega pasu, jo je

tretji pobrisal čez betonsko ograjo. (Delo, 7. dec. 1999, NB) | Živo kot v mravljišču. V Atomskih toplicah bo med novostmi tudi hotel z 91 apartmaji. (Delo, 9. apr. 1998, NB)

◆ Gl. *biti kot v mravljišču*.

živo kot v mravljišču, gl. *vrveti kot v mravljišču*.

mráz

kákor beráč mráza, gl. *beráč*.

mréža

kot pájek plésti mréžo, gl. *pájek*.

kot pájek tkáti mréžo, gl. *pájek*.

plésti mréžo /ekspr.; pren./ *pripravljati ugodne okoliščine, razmere za dosego določenega cilja*

Bil pa je močan in najbolj slovit veslač. Košata Jelka je pričela koj prve dni plesti mrežo, v katero naj bi se ujel Ostrorogi Jelen. Pa ji ni šlo tako po čislih, kakor si je bila zamislila. (J. Jalen, Bobri 1, Sam, NB) | Po izenačenju je Koper najprej zašel v manjšo krizo, nato pa pričel plesti mrežo okoli Sragovih vrat. (Delo, 20. nov. 2000, NB) | V 2. polčasu so Celjani takoj začeli plesti mrežo okoli dravograyskih vrat in hitro izničili prednost gostov. (Delo, 20. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *plesti mrežo* je lahko nastal po krajšanju iz primere *kot pájek plesti mrežo*. Sestavina *mreža* tudi sicer lahko pomeni 'mreži podoben pripomoček za lov, zlasti rib, a tudi drugih živali, preneseno tudi človeka'. V zvezi z glagolom *plesti*, tj. *plesti mrežo*, se je tako razvil pomen 'pripravljati ugodne okoliščine, razmere za dosego določenega cilja'. V zvezi s tem je tudi *mreža* v pomenu 'med seboj povezane, načrtno razporejene osebe, organi, ki opravljajo kako dejavnost'.

pobíрати žógo iz mréže, gl. *žoga*.

pobráti žógo iz mréže, gl. *žoga*.

posláti žógo v mréžo, gl. *žoga*.

potísniti žógo v mréžo, gl. *žoga*.

správití žógo v mréžo, gl. *žoga*.

trésti mreže, gl. *zatresti mrežo*.

trésti mréžo, gl. *zatresti mrežo*.

zatrésti mréžo /publ.; pren., nedov. *trestiti/dati gol*

Po številnih lepih akcijah in pobudi gostiteljev je Viodovič pred koncem prvega polčasa le uspel z glavo zatresti mrežo gostujočega vratarja Kuzme, potem ko je prejel Mehillijevo podajo. (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Za nameček pa Manchester United v tej sezoni pred domačim občinstvom še ni izgubil tekme in v 27 tekmah zapored zatresel mrežo tekmecev. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | V drugi polovici je za Vasco zadel Marco Brito in popravil umetniški vtis, a ni ogrozil slavja. Tudi Robinho je enkrat zatresel mrežo, a je sodnik akcijo razveljavil. (Delo, 21. dec. 2004, NB) | Bog ga je uslišal – Cesar Sampaio (na tleh ob Bebetu) je zaradi kartonov na prejšnji tekmi počival, proti Čilu pa je znova tresel

mrežo. (Delo, 29. jun. 1998, NB) | Gostje so hitro prišli v vodstvo prek Maleševića, izenačil pa je Fridauer, ki je sicer zapravil še nekaj priložnosti. V nadaljevanju se je Koper le zbral in prek izkušenih mož začel tresti mrežo nerazporejenih Ptujčanov. (Delo, 27. sep. 1999, NB) | Potem ko se je v Parmo iz Empolija vrnil Zlatko Dedič, je na prijateljskih tekmah in v pokalu redno tresel mreže tekmecev, zato se mu obeta nastop v prvi enajsterici ob boku Bernardu Corradiju. (Delo, 26. avg. 2005, NB)

◆ Frazem *zatresti mrežo* z nedovršno različico *tresti mrežo*, tudi *tresti mreže*, temelji na dejstvu, da se, ko kdo da gol, brčne žogo v gol, mreža zatrese.

◎ hr., srb. *zatresti mrežu*.

mrgolėti

mrgolėti *kóga/česa* kot mrávelj, gl. mravlja.

mrlič

biti kákor mrlič /ekspr.; primera/

1. biti zelo bled

Mora biti že tako božja volja. O teh besedah pogleda Vrečarica sina in zavpije z nepopisnim strahom: »Za božjo voljo, Jožek, kaj pa ti je, da si tak kakor mrlič? Gorje, kaj mi je padlo v glavo, da sem ti prišla to povedat.« (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB)

2. biti zelo slab

Buda je strmel vanj hladno, nepremično, in se je zdelo, da se ne smehlja. »Zgani se vendar,« je zakričal Aleš ženi, »kot mrlič hočeš biti!« Odprla je oči in se nasmehnila. (Grahor, Kosmač, Krajnc, Magajna, Vuk, Slovenske novele, NB) | »Ne,« je odvrnil Anže, »pod vratom, po srajci. In kakor mrlič je bil. Ali bo umrl?« (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB)

◆ Gl. *bled kot mrlič*.

biti kot mrlič, gl. *biti kakor mrlič*.

bléd kot mrlič /ekspr.; primera/ *zelo bled*

V krčmo – ne greš več, v cerkev – ne greš več, k plesu – ne greš več! In tako bled si kot mrlič nocoj ... (D. Kette, Pesmi, NB) | Passepartout ga je spremljal in nosil dva revolverja. Auda je ostala v vagonu, bleda kot mrlič. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Panika jo je zagrabila v Zehrfussovi pisarni. Slej ko prej bo Hanna prišla domov ali pa se bo pojavila, bleda kot mrlič, ki živi, na izhodu iz bolnišnice, kjer jo bo Ruby pričakala s šopkom cvetlic. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Toda kakšen je bil! Bled in siv v lice kakor mrlič. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Počasi me je zapuščala zavest. Tudi je v tistem hipu prekoračil knez Aleksander prag sosednje sobe; bil je bled kakor mrlič. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB)

◆ Primera *bled kot mrlič* temelji na dejstvu, da imajo mrtveci zelo blede kožo. Na enakem dejstvu temelji primera *prebledeti kot mrlič*. Obstaja pa tudi primera *biti kot mrlič*, *biti kakor mrlič*.

◎ bolg. *bled kato märtvec*; *bjal kato märtvec*; češ.

bledý jako [živá] mrtvola; hr. *blijed kao mrtvac*; mak. *bel kako mrtovec*; *bled kako mrtovec*; pol. *blady jak trup*; rus. *blednyj kak pokojnik*; *blednyj kak mertvec*; slš. *bledý ako mrtvola*; ukr. *blidnyj jak mertvec*; *blidnyj jak mrec*; *blednyj jak trup*.

prebledėti kot mrlič /ekspr.; primera/ *zelo prebledeti*

... ko je nekoč stopil v kavarni Medulic detektiv k njemu in zahteval, naj se legitimira, je prebledel kot mrlič ... (Bogomir Magajna, Na bregovih srca, 1957, 93)

◆ Gl. *bled kot mrlič*.

mrmráti

mrmráti v brádo, gl. brada.

mřtvev prid.

biti na mřtvi tóčki, gl. točka.

biti [vès] mřtvev na kóga/kàj /ekspr.; pren./ *kazati veliko navdušenje, zanimanje za koga, kaj, veliko željo, strast do koga, česa*

Vaš gospod soprog je tudi med njimi. VRANČIČEVKA: Ah, on je ves mrtev na tó politiko. Precej ko vstane, in pri obedu, in zvečer, - sama politika, nič drugega kot politika. (Ivan Cankar, Romantične duše, NB) | Dečki so rasli kakor konoplje in kar naglo so bili pod vrhom. Pankrac je bil ves mrtev na polje in konje. Bonifac je vrdeval ovce in stregel kravam. (Franc S. Finžgar, Makalonca, NB) | V tem hipu je Blaž Pumpreht kaka dva streljaja od nas v dolini zagledal lepo deklico, ki je bila prišla detelje kosit. Ker je bil ves mrtev na ženske, pozabil je v hitrici mene, berača, vino in česen ter je zdirjal proti polju, kakor bi ga devet biričev podilo. (Josip Jurčič, Nemški valpet, NB) | »Primaknem ti pri plači in in –.« Kovač je premišljeval, kaj bi mu še obljubil. Spomnil se je, da je Petrus ves mrtev na rake. – »In vsak dan v postu boš jedel rake.« Taka obljuba je Petrusa premamila, da se je omečil in ostal. (Franc S. Finžgar, Makalonca, NB) | O šolmoštru Zmuznetu, ki je na zadnjem koncu mize zraven domačega sina sedel, ne vemo drugega povedati, kakor da je bil dolg, košččen mož in mu ni bilo veliko mar za razgovor, temveč bil je ves živ in mrtev na slastne jedi in dobro vino, katere je gotal, kakor bi nazadnje v svojem življenju jedel. (Josip Jurčič, Deseti brat, NB)

◆ Frazem *biti [ves] mrtev na koga/kaj* je že v Plet. I, 613, pri iztočnici *mrtev*: 5) *ves m. biti na kaj*, *leidenschaftlich nach etwas verlangen, gierig sein*; *ves m. biti na denar, na kako jed*; *ves mrtev je na ženske*, Jurč., Dol.; *versessen: m. na tožbe*, Levst. (Zb. sp.). Za njim ga omenja tudi J. Glonar (SSJ, 220) – *mrtev* 3. *ves mrtev na kaj*: tako hrepeneč počem, da bi kar umrl. Glonarjeva razlaga nakazuje verjetno predstavo, po kateri je nastal obravnavani frazem.

◎ angl. *to be mad about sth.*; *to be crazy about*

sth.; to be dead keen on sth.; to be mad keen on sth.; fr. être avide de qn./qc.; avoir grand envie de qn./qc.; être engoué de qn./qc.

mrtva tóčka, gl. **točka**.

mrtvi kapitál, gl. **kapital**.

obstáti na mrtvi tóčki, gl. **točka**.

obtičáti na mrtvi tóčki, gl. **točka**.

ostáti na mrtvi tóčki, gl. **točka**.

premakníti káj z mrtve tóčke, gl. **točka**.

premakníti se z mrtve tóčke, gl. **točka**.

znájtí se na mrtvi tóčki, gl. **točka**.

mrtváški

mrtváška ráglja, gl. **matilda**.

mrtví -a -o sam.

boríti se na žive in mrtve, gl. **živi**.

boríti se za žive in mrtve, gl. **živi**.

dréti se za žive in mrtve, gl. **živi**.

kričáti na žive in mrtve, gl. **živi**.

na žive in mrtve, gl. **živi**.

nalíti se do mrtvega, gl. *napiti se do mrtvega*.

napíti se do mrtvega /ekspr.; pren., nedov. **opijati se/ zelo se napiti**

Sprva se vsakdo napije do mrtvega, pravi Jürgen Schweitzer, vodja trženja pri reklamni agenciji BVS v Xantenu, ki uresničuje zamisel o prodajanju pijače na uro. Pivec plača za prvo uro 12 mark ali okrog 1200 tolarjev; tako mu ni treba vsakič, ko si zaželi vrček piva, brskati po žepu. (Delo, 4. nov. 1999, NB) | Ko zvezdnika tik pred premiero zaradi ljubosumja zapusti žena- »mati« in se odvisnež »v krizi« do mrtvega napije, se preračunljivi direktor opere oprime odrešilne ideje in ga sklene skrivoma nadomestiti s svojim zvestim pomočnikom Maxom, ki vztrajno spremlja vse vaje ter zase »osvaja« tenorske vloge. (Delo, 19. feb. 2005, NB) | Odšel je v Amsterdam in v London, potoval s skupinami težkometalcev, se vdal heroinu in dve leti preživel pod amsterdamskim mostom kot popoln džanki. Njegov oče se je leta 1984 vrnil na Nizozemsko in se do mrtvega opijal. Leta 1986 sta se videla in sprla. (Delo, 28. avg. 2006, NB) | ... tokrat pa ni bil več hec, kot je sicer veljalo za »orožne vaje«. Tiste so bile neke vrste plačani dopusti, med katerimi je nekaj nesrečnih vodnikov in kapetanov moralo prepričevati zrele civile, da je izvajanje vojaških rutin, kot je denimo poleganje v vodo ali marš z ožuljenimi nogami, normalno početje, rezervisti pa so, po drugi strani, častnikom dokazovali nazaj, da je vsesplošno opijanje do mrtvega in temu ustrezno pomanjkanje operabilnosti, kaj šele decentne komunikacije, eksces v mejah normale. (Delo, 26. feb. 2005, NB) | Dokler bo vino cenejše kakor sok, ni prav veliko razlogov, da bi se odločili za slednjega. In dokler bodo – kako dvolično! – po eni strani kadilce pregnali na rob družbe in nenehno dražili cigarete, da bi kadilce zaščitili same pred seboj,

obenem pa kar v parlamentarnih klopeh pred televizijskimi kamerami nazdravljali s kozarčki rujnega in tako javno propagirali alkohol, dokler bodo v skoraj vsaki družbi za čudake veljali tisti, ki ga odklonijo, in ne oni, ki se nalijejo do mrtvega, potem pa povzročijo prometno nesrečo ali doma pretepejo otroka in ženo, ni prav veliko upanja, da se bo kaj spremenilo. (Jana 2007, št. 28, NB)

♦ *Frazem napiti se do mrtvega* temelji na predložni sestavini *do mrtvega* s prislovnim pomenom 'zelo, močno'. Ta se je razvil iz pomena 'do smrti' in spada med številne izraze z negativnim pomenom, pri katerih se je razvil pomen velike mere, visoke stopnje. Gl. *še pretepesti koga do mrtvega*.

opíjanje do mrtvega, gl. **opíjanje**.

opíjati se do mrtvega, gl. *napiti se do mrtvega*.

pobíti kóga do mrtvega, gl. *pretepesti koga do mrtvega*.

premláti kóga do mrtvega, gl. *pretepesti koga do mrtvega*.

pretépati kóga do mrtvega, gl. *pretepesti koga do mrtvega*.

pretépesti kóga do mrtvega /ekspr.; pren., nedov. **pretepati/**

1. pretepesti koga tako, da umre

Ugajalo mu je zimsko delo, sprijaznil bi se bil s svojo usodo, da mu niso povzročali delavci s svojo neugnano nezadovoljivostjo velikih skrbi in težav. Na zadnji plačilni dan meseca decembra bi bili drvarji do mrtvega pretepli paznika Gajerja, da ga ni rešil Vilar. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Pisar mu je skesan brž povedal, kaj se je zgodilo. »Bojim se, da mestni sodnik seže po svobodnjaku, če ga vojščaki že prej ne poiščejo in pretepo do mrtvega,« je pisar malodušno opisoval veliko nevarnost. (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Zazdelo se mu je, da se mu je ves dogodek sanja, in razveselil se je tega dozdevka. A veselje je razpuhtelo pred drugo mislijo, da ga ni do mrtvega pobil, da je Miha vstal in prihaja zdaj nadenj. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Tahi je Iliji Gregoriču, našemu vojarinu, vzel posestvo, dve sto zlatnikov vredno med brati ... In kako se premnogi tlačani mučijo v grajski vozi in kako jih pretepejo do mrtvega, ni mogoče razložiti po vsej pravici. (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB)

2. zelo pretepesti koga

»Veliko jih ima otroke, skupaj smo hodili na letovanje, na piknike. Rekli so mi: če bi te samo enkrat videli, da si gledal našega otroka, bi te premlatili do mrtvega.« (Jana 2007, št. 23, NB) | »Da se mi je mešalo?« vpraša Blaž polglasno. »Gotovo tudi ne veste, da ste tistega starega dedca pri peči, ki ste mu rekli rokovnjač, skoro do mrtvega pobili?« vpraša Nande skrivnostno. (Josip Jurčič in Janko Kersnik, Rokovnjači, NB)

♦ *Frazem pretepesti koga do mrtvega z nedovršno različico pretepati koga do mrtvega* temelji na besedni zvezi *do mrtvega*, ki pomeni 'tako, da umre,

je blizu smrti' in preneseno 'zelo, močno'. V obeh pomenih se sestavina *do mrtvega* izkazuje še v blizupomenskih frazemih *pobiti koga do mrtvega*, *premlatiti koga do mrtvega*, v pomenu 'zelo, močno' pa npr. v frazemih *do mrtvega se napiti*, *do mrtvega se utruditi*. V frazemu *pretepsti koga do mrtvega* že glagolska sestavina *pretepsti* pomeni 'zelo natepsti', tako da sestavina *do mrtvega* ta pomen samo še stopnjuje.

Frazem *pretepsti koga do mrtvega* je že v Plet. I, 613, pri iztočnici *mrtev*: – *do mrtvega*, zu Tode; *do mrtvega raniti*, *pretepsti koga*. Enako tudi J. Glonar (SSJ, 220) pri iztočnici *mrtev* 1. ... *koga do mrtvega pretepsti*. Že leta 1860 pa Cigale II, 1627, nemško Jemanden todt, zu Tode schlagen, prügelnd prevaja s slovenskim *koga do mrtvega tepsti*.

pretépsti kóga na žíve in mrtve, gl. **živi**.
za žíve in mrtve, gl. **živi**.

mrzel

[mʀzɛl] kot **léd**, gl. **led**.

mú

níti mú ne rêči /ekspr., pog.; nikal., pren./ *prav nič ne reči*; sop.: **ne reči ne bev ne mev**; **ne muksniti**; **ne pisniti**

In so se je pogumno ustrašili in jo ubili kot psa, kot morskega psa, čeprav mu pravijo pravzaprav lisica. In nihče ni rekel niti »mu«, kar je čudno, ker je bila zadeva prav zagovedna. (Delo, 4. sep. 1999, NB) | »Seveda te poslušam,« je prizadevno rekel pob. »Rečeš pa niti 'mu'!« (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Zaradi tistega, kar se dogaja v gozdu za gradom Snežnik, smo sposobni narediti v nebo vpijoč problem. Zaradi tistega, kar obstaja na robu tega gozda, pa ne rečemo niti »mu«. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | In zgražanje opozicije nad stroški za upokojenega presidenta je popolnoma brezpredmetno, ker jim lahko vsak reče: kaj pa vaši bivši ministri, ki so delali samo pol leta, zdaj pa jim volilno tele že drugo leto izplačuje kompletne mesečne plače in ne reče niti mu, kar je spet čudno, ker je stvar popolnoma zagovedna. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Glej, tamkaj so vžigalice, kajne, a ti si tu; molčijo in ne rečejo ne »bev«, ne »mév«, ne »muk«. (M. Kunčič, Naš rod IX/38, 54) | Oklenila sem se pokromanega svetlega držaja na avtobusu. Še mu nisem iztisnila iz sebe. (I. Bratko, Dekletov dnevnik, 1969, 33) | Ždel bi tam kot ptiček. Ne bi rekel bu ne mu. (E. Flisar, Kostanjeva krona, 1972, 47) | Klical sem ga nazaj, on pa ne bu ne mu. (Vang Ši Čung–I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 36)

◆ Frazem *niti mu ne reči* z različico *še mu ne reči* temelji na zanikanem medmetu *mu*, s katerim se posnema glas goveda. Preneseno na človeka to ob zanikanem glagolu pomeni močno zanikanje tega,

kar izraža glagol. Bistvo predstave je v tem, da kdo ne zmore ali si ne upa izreči niti najpreprostejšega živalskega medmeta. Z zanikanimi živalskimi medmeti (gl. sop.: *ne reči ne bev ne mev*) v sestavi frazemov se dosega močno zanikanje tudi v drugih jezikih, pomen takih frazemov pa je odvisen od glagolske sestavine, npr. hr., srb. *ne znati ni bu ni mu* 'prav nič ne vedeti', rus. *ni be ni me [ni kukareku] ne znat* 'v enakem pomenu.

☉ češ. *ne říci ani a ani b; ani muk*; nem. *keinen Mucks machen*; pol. *ani be, ani me [ani kukuryku]*.
še mú ne rêči, gl. *niti mu ne reči*.

múksniti, gl. *ne reči ne bev ne mev, ne reči niti mu*.

múca

ti je múca jezik snédla /pog.; iron.; pren., navadno kot vpr./ *a si obmolknil; zakaj ne govoriš (vprašanje molčičemu otroku)*

»Ti je muca snedla jezik?« je Aristotel pobaral Kratila. Administracija vztraja na tem mimogovoru: »/.../ in tudi nazor, kakršnega je imel Kratilos, ki je sodil, da naposled ni treba nič govoriti, temveč je samo premikal kazalec /.../.« (Delo, 20. okt. 2007, NB) | Prav preseščeni boste, kako vam je lahko še trenutek, preden ste srečali prijateljico, goreče razlagal, kaj je danes počel, potem pa komaj spravi iz sebe dober dan in se vede, kakor bi mu muca snedla jezik. (Slovenske novice, januar–junij 2008, NB)

◆ Gl. *mačka je snedla jezik* komu.

múha

bíti na múhi [kóga] /pog.; tudi pren./

1. *bíti tarča, cilj*

Scenarist Carl Ellsworth in Wes Craven lepo nadgradita idejo Larryja Cohena, ki se je v Telefonski govorilnici (2003) med drugim spraševal, »kaj je lahko za človeka bolj nelagodno in klavstrofobično, kot če je ujet v govorilnici in na muhi ostrostrelca«. Odgovor je na dlani: ekonomski razred nekajurnega leta, časovna stiska, motnja v komunikacijah in prepoteni izsiljevalec na sosednjem sedežu. (Delo, 12. nov. 2005, NB)

2. *bíti predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja*

Še pred Natovim bombardiranjem se je zaradi represivnih ukrepov jugoslovanskih oblasti umaknil Burim Nimani, ki je na ekonomski fakulteti v Prištini predaval finančno poslovanje in bil kot narodno zaveden intelektualec torej ves čas na muhi. (Delo, 18. okt. 2001, NB) | Natančnih podatkov, koliko takih počitniških hišic bodo porušili, ni. Nekateri trdijo, da jih je samo v Istri na muhi kakih 800. Lastniki so že lani dobili odločbe, da morajo take gradnje odstraniti. (Delo, 15. apr. 2003, NB) | Če nove članice, kot terja pristopna pogodba, ne bodo pravočasno prevedle celotnega pravnega reda, se izpostavljajo postopkom zaradi kršitve pravil. Na muhi so predvsem Slovenija, Litva in Malta, ki »morajo

močno povečati« število pregledanih prevodov skupne zakonodaje. (Delo, 6. nov. 2003, NB) | Luksemburg ni prva država, ki se je znašla na muhi preiskovalne komisije Bourbonske palače, kajti od leta 1999 so parlamentarci objavili poročila o Liechtensteinu, Monaku, Švici in Veliki Britaniji. Naslednja bo – marca letos – na vrsti Francija. (Delo, 25. jan. 2002, NB) | Kaže, da je prav pod deželnim ministrskim predsednikom Edmundom Stoiberjem, ki se je zdaj znašel na muhi, uradna Bavarska pretrgala z dvomljivimi prijatelji, kakršen je Karl-Heinz Schreiber, lobist in preprodajalec, ki se v Kanadi skriva pred roko nemške pravice. (Delo, 5. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *biti na muhi* [koga] temelji na pomenu sestavine *muha*: 'pripomoček za namerjanje na srednjem delu cevi strelnega orožja'. Ta se uporablja tudi preneseno za slikovito označevanje položaja, ko je kdo komu predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja.

biti od múh, gl. *ne biti od muh*.

biti póln múh, gl. *biti [vseh] muh poln*.

biti tám, kjer ni múh /slabš.; pren., nikal./ *biti v težkem, neprijetnem, neugodnem položaju*

Dolgo vtikaš ključ v ključavnico, potem sediš in si prazniš svoje razbolelo črevesje. Ko greš nazaj po hodniku, slišiš zadaj klockot vođe in rečeš, zdaj smo tam, kjer ni muh. (Drago Jančar, Krištof, NB) | Kolektiv kluba Gromka in Forum AKC Metelkova mesto sta v pozivu zapisala, da »vladni represivni organi v zadnjih tednih izvaja spet udar nanje, to se odraža z obiski vseh državnih inšpekcij. Po skoraj trinajstih letih boja z mlino na veter – ne glede na to, katera politična opcija jih je poganjala – smo spet tam, kjer ni muh«. Tokrat gre po njihovem mnenju zares, lani je bil postopek rušenja namreč ustavljen. (Delo, 12. apr. 2006, NB) | Praviloma je to zasebni detektiv. In zdaj smo tam, kjer ni muh. Naši detektivi iz mesa in krvi so že doslej večinoma zgolj strahovali brezupne dolžnike, čemur bi le stežka rekli simpatično, od 1. aprila pa smejo za nameček zalezovati državne uradnike, da bi ugotovili, ali v hiši, ki ni njihova, prenočujejo zato, ker spijo pri tuji ženi, ali zato, da bi tiste mitološke »davkopolčevalce« iz medijskih public prikrajšali za kak evro iz skladov za stroške prevoza na delovno mesto. (Mladina 2007, št. 14, NB)

◆ Frazem *biti tam, kjer ni muh* temelji na predstavi, da je tam, kjer ne morejo preživeti niti muhe, smrt ali pa skrajno neugodne, neprijetne razmere.

biti [vseh] múh póln /ekspr.; pren./ *biti zelo zvit, prebrisan*; prim. **muhast**

Moj novi šef je nepremično stal in me z nagnjeno glavo poslušal, potem pa rekel, da ga vse to zelo zanima in da v tem hipu nič bolj ne obžaluje, nego da mu je pred desetimi leti umrl njegov bratranec, ki je bil vseh muh poln in bi lahko vzel tisto Elzo ali kakor se že imenuje tista sestra moje Hilde ... (Fran Milčinski, Igračke, NB) | »Saj ne rečem, da bi ne bil tvoj, a vse je mogoče! Tine je vseh muh poln, Agata ga je prav gotovo rada

imela!« »Nedolžno sem dobil!« (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Emil Kralj (1895 do 1945) je bil prav tako odličen kot vseh muh poln igralec v Ljubljani. Nekoč je bil prepričan, da Otona Župančiča (1878 do 1949) ni v gledališki dvorani, in tako ga je med vajo na vsem lepem začel oponašati: lasje so mu padali na čelo, s kazalcem desnice je vrtal po zraku, govoril pa je svoje besedilo nosljajoče kot Župančič. (Delo, 3. jan. 2005, NB) | »Tale naš Tine,« se je tedaj oglašil Cene, »veste, gospa Olga, se drži ko sam sveti Alojzij, v resnici je pa poln muh, to mi lahko verjamete!« Cene se je namuznil in od strani z dobrohotno pretkanimi očmi oplazil Soferja. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB)

◆ Pomen frazem *biti [vseh] muh poln* izhaja iz prenesenega pomena sestavine *muha*: nav. eksp. 'kar vsebuje, izraža pretirano zahtevnost ali samovoljnost, trmo'.

cépati kot múhe, gl. *padati kot muhe*.

délati iz múhe slóna /pog.; pren., dov. **narediti/ močno pretiravati**; sop.: **delati iz komarja slona; delati iz muhe konja; delati iz mušice konja**

Govor premiera-ministra je bil pretežno namenjen obračunu z opozicijo; očital ji je, da je delala iz muhe slona, ko je nasprotovala zamenjavi ministra Ruggiera. (Delo, 15. jan. 2002, NB) | Krpan: Pri promociji na mikro sceni igrajo ključno vlogo tudi mediji, ki večkrat delajo iz muhe slona, dejanskih dosežkov pa ne podprejo. (Delo, 17. jan. 1998, NB) | Skratka, sosedama, ki v Evropski uniji najglasneje navijata za odpravo slovenskih cestnih brezcarinskih prodajaln, je treba naravnost povedati, naj ne delajo iz muhe slona. (Delo, 6. mar. 1998, NB) | Ko sem jim dokazal, da so lagali, da so iz muhe naredili slona, so se brž opravičili: bili so nadvse sladki, smehljali so se in me prijateljsko trepljali po ramah ... (R. Polič, Spoznanja, 1983, 149) | Bom kar citiral, kar pravi moj kolega o Gričarju. Pravi, da ne naredi iz muhe slona. Ne, on naredi iz nje krdelo slonov. (Delo, 5. jun. 1999, NB) | Kakšno vohunstvo! Pač navadna poneverba. Seveda ljudje takoj napravijo iz muhe slona. (M. Kranjec, Do zadnjih meja, 1940, 352) | Ta novica bi bila gotovo storila pomenka za dva zimska večera dovolj, ko ne bi bila omenjena tetka na glasu, da rada nareja iz muhe konja. Tako pa ji tedaj večji del vaščanov ni hotel verjeti. (J. Jurčič, Domen, NB)

◆ Frazem *delati iz muhe slona* z dovršnima različicama *narediti iz muhe slona*, *napraviti iz muhe slona* je nastal po predstavi, ki temelji na nasprotju majhna : velika žival, preneseno majhna : velika stvar. To nasprotje je uporabljeno za hiperbolično ponazoritev močnega pretiravanja, tj. da se iz majhne, nepomembne stvari neosnovano, neutemeljeno ustvari velika, pomembna. Sestavine, ki predstavljajo člene nasprotja, se v evropskih jezikih lahko izmenjujejo, kar pomeni, da v vlogi majhnih in velikih živali nastopajo razen *muhe* in *slona* še druge: v sle. še *konj*, *komar*, *mušica*, v

drugih jezikih *slon, konj, medved, vol, bivol, osel, jelen, velblod ter muha, komar, bolha, mravlja, uš* (gl. ☉). Na nasprotju majhna : velika žival je nastal tudi frazem v zgledu: No, pa recimo – muha proti slonu, ali pa pišče proti orlu. (Milan Skrbinšek, Božji volec in drugi, 1933, 86) | Zanimiva je tudi sopomenska primera *iz lista napraviti hrast* iz rastlinskega sveta: »Pa so ti menda hoteli pobrati gorice?« A, to so ljudje samo govorili. Iz lista napravijo hrast. (Ignac Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 231)

☉ angl. *to make a mountain out of a molehill; to make mountains out of molehills*; bolg. *pravja ot muhata slon; pravja ot muhata bivol; pravja ot bálhata bivol; pravja ot bálhata slon; pravja ot mravkata slon*; češ. *dělat/udělat z komára slona; udělat z komára velblouda*; fr. *faire d'une mouche un éléphant; en faire une montagne de qc.; en faire tout un fromage*; hr., srb. *praviti od muhe slona; činiti od muhe konja; činiti od muhe medvjeda; činiti od muhe vola; (na)praviti od muhe magarca; (na)praviti od komarca magarca; (na)praviti od komarca slona; (s)tvoriti od komarca slona; praviti od (iz) mušice slona; činiti od (iz) buhe slona*; kaš. *zrob'ic z mēšě jelańa*; nem. *aus einer Fliege einen Elefanten machen; aus einer Mücke einen Elefanten machen*; rus. *delat'/sdelat' iz muhi slona*; slš. *zrobic od komara somara*; šp. *hacer de una pulga un camello; hacer de una pulga un elefante*.

dobíti kóga na múho /pog.; tudi pren./ *pomeriti, streljati na koga*

Lomil si je koruzne storže, obzrl peso in repo. V temi in gosti koruzi ga nistem mogel dobiti na muho, da bi streljal. Zato sem naprosil tri može, da so prišli z vilami in mi ga pognali iz koruze. (F. S. Finžgar, Iz mladih dni, Zgodbe o živalih, NB) | Leto za letom so sorazmerno počasi leteči reaktivci na dolge proge neovirano kukali »v sovjetske spalnice«. (kakor se je izrazil državni in partijski šef Nikita Hruščov) | Da bi nadležne izvidnike kljub temu še dobili na muho, je sovjetska obramba na koncu poskusila z letalskim manevrom, ki so ga izvedli z reaktivci tipa mig-19 in mig-21 in je bil videti sila eleganten. (Delo, 30. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *imeti na muhi koga/kaj*.

iméti na múhi kóga/káj /pog.; tudi pren./

1. biti v položaju, ko je mogoče pomeriti, streljati na koga

Menjal je nabojnike. Imel ga je 'na muhi' in le droben pritisk na sprožilec bi zadostoval, da bi vojaka vpisali med padle za domovino. Zadrževal je dih, čelo se mu je orosilo, vendar ni pritisnil. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | »Streljal sem le, če sem imel koga na muhi ... če bi streljal pogosteje ... bi lahko ugotovi-

li moj položaj ... in bombardirali bi me iz obeh strani reke.« (Joe Sacco, Varovano območje Goražde, Vojna v vzhodni Bosni 1992–1995, NB) | Oddahnem se in napestost v meni popusti. Še vedno pa ju imam na muhi. Nenadoma se večja zver ustavi, obrne in bliskovito plane proti meni. (Miha Remec, Lovec, NB)

2. imeti koga za predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja

Organizacija je o tem obvestila v soboto popoldne agencijo Ansa in goriško uredništvo Piccola ter v Mestrah in Gorici pustila tudi 14 strani dolg strateški dokument, v katerem opisuje svoje cilje in prihodnje akcije. Poleg številnih političnih osebnosti, ki jih ima na muhi, v dokumentu večkrat omenja Trst kot sedež nekaterih institucij za imperialistično osvajanje vzhoda. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | Hkrati je prišlo v javnost poročilo, ki so ga tajne službe poslale prejšnji teden v poslansko zbornico. V njem opozarjajo na nevarnost pred atentatorji, ki da imajo na muhi izpostavljene ljudi iz politike, gospodarstva in sindikatov, ki se ukvarjajo s socialno-ekonomskimi reformami. (Delo, 21. mar. 2002, NB) | Problem pa je v tem, da so Američani že videli velikane v kolapsu in se to ni zdelo tako dramatično, bogomolke v napadu pa si še ne morejo predvsem predstavljati in zato jo bodo imeli na očesu in na muhi. (Delo, 22. jul. 2002, NB) | Zato tujci poželjivo gledajo na vse, kar ima dežela ponuditi. Na muhi imajo prve naslove nemškega gospodarstva: koncerni, kot so Linde, Schering in TUI, veljajo za potencialne cilje prevzema. (Delo, 7. feb. 2004, NB) | V Novi Gorici se je razširila govorica, da nekatere ambiciozne domače in ljubljanske kadre zelo zanimajo tudi vodilni stolčki prve violine med primorskimi podjetji – novogoriškega Hita. Že nekaj časa imajo ti kadri na muhi tudi predsednika in oba člana uprave, to je Branka Tomažiča in Silvana Krizmana ter Boruta Jamnika. (Delo, 14. jul. 2005, NB)

◆ Frazem *imeti na muhi koga/kaj* temelji na pomenu sestavine *muha*: 'pripomoček za namerjanje na sprednjem delu cevi strelnega orožja'. Ta se uporablja tudi preneseno za slikovito označevanje položaja, ko je kdo komu predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja. Enako velja za frazem *dobiti koga na muho*.

☉ nem. *im Fadenkreuz haben; jmdn. auf dem Kieker haben*.

íti na kóga/káj kot múhe na méd /ekspr.; primera/ *kaj zelo privlači, je zelo zanimivo*

»Ta jih zamenjuje kot kuhinjske cunje in jih zmeče nazadnje vse v kot. Gredo pa nanj kot muhe na med! Strašno mora biti sladak.« (M. Kranjec, Nekoč bo lepše, 1954, 183) | Tudi ženske oči lete nanj, kakor muhe na med. (J. Stritar, Dramatski spisi, Podoba iz kmečkega življenja: Pravo junaštvo, ZD V, 1955, 242) | Če se odločimo za ročno odstranjevanje, prav. Lahko si pomagamo tudi z naravnimi sovražniki polžev, lahko pa jim nastavimo vabe, na katere gredo kot muhe na med. Vabe

kupimo v kmetijskih apotekah, lahko pa uporabite tudi pivo. (Jana 2007, št. 15, NB)

◆ *Primeri itii na koga/kaj kot muhe na med* je predstavno zelo razvidna, saj izhaja iz dejstva, da je vse, kar je sladko, zelo vabljivo za žuželke. Preneseno se uporablja za človeka, ki se čemu ne more upreti.

◎ *bolg. naletim kato muhi na med; naletim kato muha na med; češ. slétat se jako [k něčemu] jako mŭry k světlu; stahovat se [k něčemu] jako mŭry k světlu; slizat jako švabi na pivo; scházet se jako švabi na pivo; hr. pohrliti kao muhe na med; hrliti kao muha na med; hr., srb. ići kao pčele na med; mak. se zatrča kako muvi na lajno; se zaleta kako muva na med; pol. polecieć jak mucha do miodu; lecieć jak mucha do miodu; rus. nabrosit'šja kak muhi na mēd; naletat' kak muhi na mēd; slš. vyletiet' ako muchy za medom; letiet' ako muchy za medom; ukr. poletity jak muhy na med; letity jak muha na med.*

jemáti kóga na múho, gl. *vzeti na muho koga*.
kdó/káj ni on múh, gl. *ne biti od muh*.

kot múha v móčniku /nevtr.; primera/ *brezuspšno, nemočno iz zapletenega, neugodnega položaja; nesmotrno, brezglavo*

Omnis festinatio ex parte diaboli est, je do onemoglosti ponavljal in si sproti prevajal, kot da bi tako bolj učinkovalo: Vsa naglica prihaja od hudiča. Meni pa ni šlo v glavo, kako bi sploh lahko živel še počasneje, saj je bil že ves kot muha v močniku. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Ako bi ena sprejemala oblačila in jih obešala, druga bi pa dajala listke in pobirala denar, bi šla stvar točno in hitro kakor v kinematografu. Sedaj se pa suče vsaka zase kakor muha v močniku in je druga drugi napoti!. (F. Milčinski, Igračke, NB) | Starejši je zopet segel v skladišče za srajco in, kar je to pot privlekel na dan, je bila razglednica: v ospredju je klavno ždelo drevo in od sebe molilo mršave svoje veje, kakor bi prosilo vbogajme, vzad pa so se razprostirale čudovite barve, to je bilo morje, sredi morja je tičal čoln kakor muha v močniku. (F. Milčinski, Skavt Peter, NB) | Cimos, pivovarna, počitniški domovi. Dve državi kot dve muhi v močniku. (Delo, 25. nov. 1998, NB) | Kaj mi mar ti in tvoja hiša?! Danes tukaj, jutri tam. Tako je z mano. Ti pa čofotaj ko muha v močniku, ki si ga skuhal sam. (V. Pavšič, Vrnitev Blažonovih, 1934, 44)

◆ *Primeri kot muha v močniku* je predstavno razvidna in temelji na možnem resničnem položaju, ko se muha znajde v močniku, iz katerega zaradi njegove lepljivosti težko odleti. Preneseno se uporablja za osebe in druge stvari za označevanje zapletenega, neugodnega položaja oziroma brezuspšnega prizadevanja za rešitev iz njega ali brezciljnega gibanja.

lépiti se na kóga/káj kot múhe na méd /ekspr.; primera, mn./ *kdo, kaj zelo privlači, je zelo zanimiv(o)*; sop.: **itii na koga/kaj kot muhe na med**

Na družinico Beckham se čenče lepijo kot muhe na med. Česa vse si ne izmislijo pri tem angleški tabloidi. (Delo, 3. jul. 2001, NB) | Če kdo, potem je Matjaž Smodiš tisti od slovenskih košarkarskih legionarjev, ki je vsem poškodbam navzlic najbolj nezlomljiv na mednarodni sceni. Četudi se zdravstvene težave nanj lepijo kot muhe na med, se po vsakem prisilnem počitku vrne, kot da bi mu ta pravzaprav odlično del. (Delo, 28. nov. 2005, NB) | Na Maria Baslerja, nogometaša münchenškega Bayern, se incidenti lepijo kot muhe na med. Potem ko je zaradi kvartopirstva izgubil mesto v nemški reprezentanci, ki je ta teden odpotovala na prijateljski srečanju s selekcijo ZDA, stolpiče nemškega časopisja spet polni zaradi pretepa v eni od restavracij v bavarski metropoli. (Delo, 2. feb. 1999, NB)

◆ *Primeri lepiti se na koga/kaj kot muhe na med* je predstavno zelo razvidna, saj je vse, kar je sladko, zelo vabljivo za žuželke. Preneseno se uporablja za človeka, ki se čemu ne more upreti.

módna múha /ekspr.; pren./ *nenavadna, pozornost vzbujajoča modna novost ali novost, posebnost sploh*

Gledalec pa privzdigne tu in tam nad modno muho obrv, posmehljivo se mu zaiskri v očeh, porogljivo mu zatrepčejo ustnice in pikra, kritična beseda pade na nadvse občutljivo mesto. (Eva Paulin, Kaj naj oblečem, 1962, 8) | Nekaj časa je škrlatna prava reč, največja modna muha po vsej norosti, ki je sledila izumu kolesa. Po življenju, prebitem v oblačilih v šestnajstih otenkih pečene barve, so ljudje stali v vrstah, da bi kupili to kul novo tkanino. (Scott Westerfeld, Lovci na kul, 2007, NB) | Po njegovem je bila mešanica elegance, kakovosti in udobja tista, ki je prevesila tehtnico na njihovo stran. Čevlji znamke Tod's niso bili nikoli zgolj modna muha, zato ves ta čas niso izginili s polic. (Delo, 1. feb. 2001, NB) | Občudujem češke in italijanske filme, ker govorijo predvsem o sebi, in se znajo tudi delati norca iz samih sebe. Zdi se mi, da se je v zadnjem času pri nas razpasla prava modna muha na silo delati neke vrste jugo filme. (Delo, 13. apr. 2002, NB) | Čelade naj bi prihodnje smučarsko sezono postale prava modna muha. To zaščito za glavo so doslej nosili večinoma športniki, saj so jih izdelovali bolj ali manj zanje, z najnovejšimi različicami pa naj bi v nakup prepričali predvsem rekreativce. (Delo, 3. feb. 2006, NB) | Z najmanjšimi kosi oblačil so se začeli ukvarjati tudi pri znamki Sonia Rykiel in Issey Miyake. Perilo je zadnja modna muha, ki ne sme manjkati v kolekciji nobene znane modne hiše, ugotavljajo prireditelji mednarodnega sejma perila v Parizu, ki ga bodo otvorili v petek in bo odprt do 31. januarja. (Delo, 27. jan. 2005, NB) | Natakark Jim He iz lokala Green Tea Cafe v newyorški Kitajski četrti je pripravil kozarca tako imenovanega šumečega čaja. Najnovejša modna

muha, čaj z mlekom in tapioko, marsikaterega Newyorčana zvrži v to pravo kitajsko mesto znotraj ameriške metropole. (Delo, 28. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *modna muha* temelji na sestavini *muha* v pomenu nav. ekspr. 'kar vsebuje, izraža pretirano zahtevnost ali samovoljnost, trmo'. Sestavina *modna* to zahtevnost, samovoljnost usmerja na področje mode. V zvezi z izrazom *modna muha* je treba omeniti tudi fr. *la mouche* 'lepotni nalepek' (angl. *patch* ali *beauty-spot*, nem. *Schönheitsplasterchen*), majhen obliž iz tafta, s katerim so dame zlasti v 18. stoletju poudarjale belino svoje polti. Razločevali so *la mouche passionnée* ('strastno' znamenje) ob očesnem kotu, *assasine* ('morilsko') nad očesom, *coquette* ('spogledljivo') na ustnici, *effronté* ('predrzo') na nosu, *galante* ('zaljubljeno') sredi lica in *enjoué* ('razigrano') na jamici na licu (gl. J. K., *Živali v prisposodobah II*, 241). Slovenskemu *modna muha* ustreza it. *capriccio della moda*.

múha enodnévnica /nevtr.; pren., navadno nikal./ *kar ima majhno, kratkotrajno vrednost*

Doživljanje pripovedi ni le muha enodnevnica, ampak se lahko zelo usede v človekovo. (pod)zavest, da v izjemnih življenjskih položajih pride na dan v čisto novi preobleki: »Od zunaj je bil obok dvorane bel, potem se je postopoma modril in slednjič je sijal v temno modri prosojni svetlobi. Barva je bila tako živa, tako čarobna in čudovita, da je realnost izginila in se umaknila fantaziji. (Marija Stanonik, *Teorija slovstvene kulture*, NB) | Vodilo slovenske turistične industrije mora biti, da turist ni muha enodnevnica, ampak da se bo vračal iz leta v leto zaradi naravnih lepote ter prisrčnosti in vljudnosti turističnih delavcev. (Delo, 10. jan. 2001, NB) | Zagnancem veljajo vse čestitke, saj so v štirih letih registrirali klub, kupili teptalnik, zgradili garažo zanj in klubske prostore ter v naravi in dokumentaciji uredili deset kilometrov prog. Da projekt ni muha enodnevnica, priča dejstvo, da je štirideset lastnikov zemljišč, preko katerih gre proga, odšlo do notarja in podpisalo dovoljenje. (Delo, 2. feb. 2004, NB) | Tako v svetu kot pri nas je eden največjih hitov trenutno ajurveda. »Za nas ni samo modna muha enodnevnica, ampak smo se projekta lotili dolgoročno in predvsem strokovno.« je povedal Jože Duh, direktor marketinga iz Zdravilišča Radenci. (Delo, 29. dec. 2004, NB) | Je to res? Bo deskanje na snegu »povozilo« smučanje ali je to le še ena muha enodnevnica? Če hočeš biti in, moraš ta šport vsekakor okusiti. (Delo, 23. feb. 2000, NB) | Vzemimo samo sanjsko žensko, »najbolj razvpito, pa vendar najbolj romantično sago letošnje pomladi«, ki nezadržno prodira tudi v zadržane časopise. Zanj zagotovo ne moremo reči, da je novost ali muha enodnevnica, če je zamišljena kot magnet za denar in teve gledalce. (Delo, 18. mar. 2006, NB) | Res pa fotografi do spodobnega denarja ne pridejo

čez noč. Brez dobrega fotografskega portfelja, ki nastaja vsaj leto dni, ostaneš le muha enodnevnica. (Delo, 20. jun. 2006, NB)

◆ Frazem *muha enodnevnica* izhaja iz besedne zveze *muha enodnevnica* v pomenu 'muha, žuželka, ki živi samo nekaj ur'. Rabi se v prenesenem pomenu.

napráviti iz múhe slóna, gl. *delati iz muhe slona*.

naredíti iz múhe kónja, gl. *delati iz muhe slona*.

naredíti iz múhe slóna, gl. *delati iz muhe slona*.

ne býti od múh /ekspr.; mn., pren., nikal./ *biti pomemben, vreden, ne kar tako*

Vse bo šlo gladko, se je prepričeval, ko je samo pomislil, da bo iz norega znanstvenika postal milijonar v dolarjih. Sicer pa, tudi njegov izum ni od muh. Konzervirati čas, ga shraniti v kapsulo kot sardine, to, to so že drago plačali. (Sonja Koranter, *Tri pike in muha*, NB) | »Kljub temu sem zadovoljen. Če ne zaradi drugega, pa zato, ker zdaj Gilmour ve, da nismo od muh in da je pred današnjim nadaljevanjem na tri dobljene regate še vse odprto,« je optimist kapetan slovenske posadke. (Delo, 19. jun. 2001, NB) | Toda tudi Slovenci nismo ravno od muh, če neskromno priznamo. Leta 1998 so v Trapaniju zablesteli Jaka Lakovič, Matjaž Smodiš, Primož Brezec, Goran Jurak, Marko Maravič & Co., trener Zoran Martič pa si je lahko mirno privoščil, da je pustil doma Raša Nesterovića in Marka Miliča. (Delo, 3. avg. 2004, NB) | Kanarčki in škorci izstopajo zaradi zanimive lastnosti: njihovi nevroni se obnavljajo, zato imajo izjemno sposobnost pomnjenja, pravi »slonji spomin«. Tudi papige niso od muh in se hitro učijo, nekatere se ne zadovoljijo le z mehničnim ponavljanjem besed, temveč jih sestavljajo v smiselne stavke, najbistrejše pa poimenovanja celo povezujejo s predmeti in se z besedami sporazumevajo z ljudmi. (Delo, 6. apr. 2006, NB)

◆ Za razlago frazema *ne biti od muh* je bistven pomen predložne sestavine *od muh*. Ta je po SSKJ razložena takole: 'izraža majhno stopnjo določene pozitivne lastnosti', npr. Vaš sosvet je od muh, vaša pomoč prihaja prepozno 'je slab, neučinkovit'. Dodajam še literarni zgled: Tako zaznamovane steze so seveda od muh, slabše od kozjih. »Literaren klub«, ki je pred letom mirno v Gospodu zaspal, je prenehal zato, ker je bil takó od mu, da se je njegovim članom samim smešno zdelo, če jih je kdo imenoval literate. Kar se je tam čitalo, se ni priobčilo nikjer in sicer zato ne, ker je vsakdo dobro vedel, da bi vstali uredniku lasjé pokonci, ako bi mu postal svoj »umotvor« ... (Ivan Cankar, *Karlu Cankarju*, *Pisma I*, NB) | Predložno zvezo razlaga J. Glonar (SSJ, 221): *od muh*: za nič, brez vsake vrednosti in cene. V podkrepitev take razlage še dva književna zgleda: Vse želje so od muh. Vzeti je (zemlje) ne moreš

nikjer. (A. Budal, Na konju, 1938, 89) Samo to je kaj vredno, vse drugo je od muh (I. Brnčič, Balada, 1956, 158). Pomen predložne sestavine *od muh* (= mušji) izhaja od majhnosti, nepomembnosti muhe, zlasti v primerjavi z večjimi živalmi. To potrjujejo tudi frazemi *biti muha proti komu* 'biti nepomemben, zelo slaboten, šibek'; *delati iz muhe slona* 'močno pretiravati', *narediti iz komarja vola, iz muhe slona* 'isto'; *orel muh ne lovi; muhe lovi, pa bike izpušča* 'zadovoljuje, ukvarja se z majhnimi stvarmi, velike priložnosti pa izpušča iz rok'. Če predložno zvezo *od muh* v pomenu 'zanič, brez vrednosti in cene' zanikamo, dobimo frazem *ne biti od muh* z nasprotnim, pozitivnim pomenom 'pomemben, vreden' itd., kot je razvidno iz navedenih zgledov. Z zanikanjem dobimo iz negativnih pomenov pozitivne, npr. pri besedah *majhen – ni majhen, malo – nemalo* itd., torej tako kot v matematiki, kjer dva minusa dasta plus. Za opisani pozitivni pomen frazema *ne biti od muh* pa ni vedno potrebna nikalnica, npr. Dolfek je bil kakor podlasica v trenutku na tleh ter podložil kolesa. »Fant, ti si pa od muh!« se je zasmejal Matijec. (N. Velikonja, Sirote, 1930, 55) | »Od muh je tale vaš sindikat, če se loti,« je zadovoljno dejal Jurij. »Zlasti kadar gre za veselico,« je dodal Pezdir (B. Zupančič, Veter in cesta, 1954, 165) | V navedenih zgledih je predložna zveza *od muh* obdržala pomen frazema *ne biti od muh* in ima tako osnovnemu pomenu nasproten pomen.

pádati kot muhe /ekspr.; primera, mn./ *padati množično, v veliki količini*

Mlahave mišice so se pri priči vdale in častitljivi možje so padali po tleh kot muhe. (D. Rupel, Hi kvadrat, 1975, 233, GISN) | Kdo ve, kako bi se obrnil svet, če izkrcanje ne bi bilo uspešno. Ko sem stopil v mrzlo vodo in ko so naši možje padali kot muhe, prvih nekaj ur pa se sploh nismo nikamor premaknili, sem mislil, da nas bodo pobili vse do zadnjega in da nam ne bo uspelo. (Delo, 7. jun. 2004, NB) | Nobenega dvoma ni, da je favorit številka 1, prav tako pa je tudi vsem jasno, da bo favoritom izjemno težko. Samo spomnimo se Las Vegasa, kjer so velika imena cepala kot muhe, v finale pa sta prišla Halifman in Akopjan, ki nista bila niti na najširšem seznamu favoritov. (Delo, 27. nov. 2000, NB) | Projektirala sta ga francoska inženirja Ferdinand Marie de Lesseps in Gustave Eiffel. (da, prav tisti, ki se je v Parizu podpisal pod sloviti stolp) | Gradnja je zahtevala na stotine življenj med 22 tisoč delavci, ki so cepali kot muhe – nekateri zaradi tropskih bolezni, drugi pod plazovi ali v eksplozijah dinamita. (Delo, 3. jul. 2006, NB) | Les je bil ekonomsko zanimivejši od ljudi! Tako je nastalo zloglasno taborišče na Rabu, kjer so ljudje umirali kot muhe, predvsem Slovenci, kajti z Judi se je

režim nameraval odkupiti zaveznikom, Slovencev pa ni bilo škoda, prav nasprotno. (Delo, 20. sep. 2003, NB) | Kritiko kmalu prekrije nova oziroma druge informacije, navsezadnje tudi gledalčeva lastna izkušnja ob gledanju predstave, gledalcu pa se predstava vtisne v spomin kot neizbrisen dogodek. (odvisen seveda od njegove kvalitete) | Resnica je pravzaprav nasprotna: predstave ostajajo, kritike pa umirajo kot muhe enodnevnice. (Delo, 5. avg. 1999, NB)

♦ Primera *padati kot muhe* z različicami *cepati kot muhe* in *umirati kot muhe* je nastala na predstavi o veliki množini muh, kot tudi nekaterih drugih insektov, npr. mravelj, ščurkov (prim. *biti koga/česa kot mravelj* in *biti koga/česa kot rusov* v pomenu 'zelo veliko'). V nekaterih jezikih je za predstavo o množičnosti uporabljen snop, ki je sestavljen iz mnogih požetih ali pokosenih žitnih stebel (gl. ☉).

☉ bolg. *padame kato snopi*; češ. *padat jako pod kosou*; *umirat jako pod kosou*; hr. *padati kao snoplje*; mak. *pag'aat kako snopovi*; pol. *padać jak snopy*; rus. *gibnut' kak muhi*; *umirat' kak muhi*; slš. *padat' ako snopy*; *padat ako muchy*; *mriet ako muhy*; ukr. *padaty jak snopy*.

pásti na káj kot múha na méd /ekspr.; primera/ *nasesti na kaj; biti prevaran, ukanjen*; prim. **iti na koga/kaj kot muhe na med**

Spet se je znašla v nečem neprijetnem, kot vedno takrat, ko je imela že ves načrt skrbno pripravljen, ko je v duhu že videla popoln umor. Sergej je danes padel na njene sladke besede, kot muha na med. (Delo, 6. jan. 1998, NB)

☉ hr., srb. *pasti kao muha na med*.

piján kot múha /ekspr.; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot krava, pijan kot svinja**

Trgovec Berlot je bil nadelan ko muha. (D. Feigel, Po strani klobuk, 1923, 21–22) | In pili so; kot gobe suhe / vsi literati pili so, / poetje, avtorji ko muhe / pijani kmalu bili so. (D. Kette, ZD I, 1949, 215) | »Sanjal si,« je odgovoril vikar. »Toda pijan si bil kot muha.« (I. Pregelj, Plebanus Joannes, NB) | Piranski policisti so imeli pred dnevi precej opravka s 26-letnim Pirančanom, ki je pregloboko pogledal v kozarec. Kot so možje postavili zapišali v poročilo, je bil pijan in siten kot muha ... (Delo, 10. avg. 2004, NB)

♦ Muha je že od nekdaj veljala za nosilko zla in kužnih bolezni. V krščanski simboliki je muha podoba greha. Med desetimi egiptovskimi nadlogami zavzema četrto mesto. Glede na to ni presenetljivo, če jo najdemo tudi v primerah, ki se nanašajo na pijanost. *Muha* ima pomen 'pijan' v angl. sleng. *flybloun*, ki sicer pomeni 'poln mušjih ličink ali jajčec; nečist, onesnažen, figurativno 'razvpit', v pol. pog. *być pod muchą* 'biti pijan';

rus. *muhu zadavit*'; *muhu zašibit*'; *muhu razdavit*'; zastar. *urezat* 'muhu' 'opiti se'.

© angl. *as drunk as a skunk*; rus. *s muhoj* [v *golove*]; *pod muhoj*.

podrepna muha /pog., slabš.; v povedni rabi, tudi kot primera/ *zelo vsiljiv, nadležen človek*

Volpone je nekakšna narobe obrnjena basen, v kateri Jonsonovi junaki nosijo živalska imena in lastnosti: njegov menedžer (prisklednik) je Mosca (podrepna muha), njegovi dediči pa Voltore (jastreb), Corbaccio (krokar) in Corvino (vrnan), ki kar tekmujejo v prilizovanju in pohlepu. (Delo, 9. jul. 2004, NB) | Danski kolesarji mi kot peški sicer niso vplivali takega občutka manjvrednosti kot nizozemski: tam so kolesarske poti širše od pločnikov in če jim pešec slučajno pride na pot, ga z divjim zvonjenjem in zgražanjem spodijo kot podrepno muho. (Delo, 9. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *siten kot [podrepna] muha*.

priti kómu na muho /žarg.; tudi pren./

1. priti v položaj, ko je mogoče pomeriti na koga Njihov umik je pravzaprav pomenil »reševanje številnih civilistov«. Poznali so namreč srbski načrt »požgane zemlje«, po katerem bi ubijali vse, kar bi jim prišlo na muho. (Delo, 19. avg. 1998, NB) | Evropa bi seveda rada zaščitila medveda na našem območju, kakor hitro pa se zgodi, da kakšen od osebkov pride čez mejo, proti zahodu ali proti severu, da ne govorim o medvedih, ki jih je ministrstvo za kmetijstvo poskušalo (in jih izvozilo) naseliti v Pirenejih, da so hitro prišli »na muho« lov-
Mcem ali pa kmetijcem na tem območju. (Državni zbor RS: 21. redna seja 13. 06. 2000, NB) | Vse tri omenjene pošiljke v večini predstavljajo ptice, ki so danes ogrožene in zaščitene po vseh mednarodnih konvencijah. Ptičji krvniki z najmodernejšo lovsko opremo so očitno morili prav vse, kar jim je prišlo na muho ali kar se jim je usedlo na nastavljene limanice ali zapletlo v visoko štrleče mreže. (Delo, 24. nov. 2001, NB)

2. priti v položaj, ko je kdo komu predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja

Predsedujoči podpredsednik SNS je imel tudi sicer svoj dan, kajti tudi pri drugih točkah dnevnega reda je kot za stavo prekinjal poslance in zajedljivo komentiral njihove govore. Poslanka Širca je Pečetu tako prišla na muho še tretjič. Tokrat jo je opomnil, ker naj bi iz klopi neolikano motila njegovega šefa Zmaga Jelinčiča, ko je ta razlagal o sonaravnem kmetovanju pri pripravi zdrave hrane. (Delo, 29. mar. 2005, NB) | Priljubljeni avstrijski karikatunist je tudi eden mednarodno najbolj znanih slikarjev, kritikov sodobnega dogajanja. Vsakdo, ki pride na muho Manfredu Deixu, se mora sprijazniti z usodo. Pred najboljšim ostrostrelcem se ni mogoče skriti. (Delo, 12. sep. 2000, NB)

◆ Frazem *priti* komu *na muho* temelji na pomenu sestavine *muha*: 'pripomoček za namerjanje na sprednjem delu cevi strelnega orožja'. Ta se upo-

rablja tudi preneseno za slikovito označevanje položaja, ko je kdo komu predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja.

siten kot [podrèpna] muha /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo siten*

Pa tudi tista (tj. torbica, op. J. K.), ki jo ima mama samo ob praznikih in ob pogrebih, ne more biti, saj je naphana s časopisom. »Kapetan bači Elemir mi je obljubil, da če mu jo najdem,« sem bil siten kot muha, »da bom lahko streljal s pravim topom.« (Delo, 23. jul. 2003, NB) | Piranski policisti so imeli pred dnevi precej opravka s 26-letnim Pirančanom, ki je pregloboko pogledal v kozarec. Kot so možje postave zapisali v poročilo, je bil pijan in siten kot muha ... (Delo, 10. avg. 2004, NB) | O, s to nečakinjo se je dalo dobro voziti! Včasih pa je bila tudi sitna kot podrepna muha. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Ker sta se počutila kot preganjani živali, ni nič čudnega, da sta se odločila za nacionalni park, stres zaradi sesutega finančnega imperija in tožba kot podrepne muhe sitnih upnikov pa sta premagovala v toplih vreclih tega najbolj znanega ameriškega termalnega središča. (Delo, 24. mar. 2001, NB)

◆ Primera *siten kot [podrepna] muha* izhaja iz živalskega sveta, v katerem so muhe, obadi ipd. lahko velika nadloga za živali, zlasti večje, kot npr. govedo. To se nadležnega mrčesa večinoma otepa z repom, a pod rep ne doseže, zato so podrepne muhe najbolj zoprne. Iz te primere je nastal tudi frazem *podrepna muha* kot metafora za zelo vsiljivega, nadležnega človeka.

© bolg. *nahalen kato* [konska] *muha*; *dosaden kato* [konska] *muha*; češ. *dotěrný jako mucha*; hr. *dosadan kao muha*; mak. *dosaden kako muva*; nem. *lästig wie eine Fliege*; pol. *natrętny jak mucha*; rus. *nadoedlivyy kak osennjaja muha*; slš. *dotieravý ako mucha*; *otravný ako mucha*; ukr. *nastyrlyvyy jak muha* v *spasivku*.

tího, da bi slišal muho letéti /ekspr.; primera, tudi **tišina/ zelo tiho**

S palico je drsal po zemljevidu in jim razlagal naloge ter trenutno stanje. V prostoru je bilo tiho, da bi slišal muho leteti, le nekje od daleč je do njih prek megafona prihajal poziv na vdajo. Ignorirali so ga, čeprav je bilo število pobeglih vojakov že zastrašujoče visoko.

◆ Frazem *tího, da bi slišal muho leteti* ali *tišina, da bi slišal muho leteti* temelji na dejstvu, da muhe v nasprotju z nekaterimi drugimi žuželkami letijo razmeroma zelo potihlo in da jih lahko slišimo samo v največji tišini.

© angl. *so quiet you could have heard a pin drop*; hr., srb. *čuje se muha kako leti*; *da se muha čuje kad proleti*; rus. *slyšno, kak muha proletit*.

ubíti dvé múhi na èn máh /ekspr.; pren./ *z enim dejanjem hkrati opraviti dve stvari*

Zato sem že večkrat predlagal, da bi zlasti mlade ljudi iz Čečenije poslali na šolanje v druge ruske regije. Tako bi ubili dve muhi na en mah: rešili bi njihove socialne stiske, po drugi strani pa bi učinkovito pomagali razbijati stereotype o Čečencih, ki prevladujejo med ruskim prebivalstvom,« pravi Dzasohov. (Delo, 26. feb. 2000, NB) | Vlada – oziroma v njenem imenu minister za delo Vlado Dimovski – je sklenila, da bo z novim dogovorom o politiki plač ubila dve muhi na en mah: z enim dokumentom bo torej rešila ne le vprašanje usklajevanja plač v zasebnem, temveč tudi v javnem sektorju. (Delo, 19. dec. 2000, NB) | Pri gradnji so posegali le po materialu, ki jim je bil na voljo v bližini – večinoma kamnu, in ker so pri tem zaposlili domačo delovno silo, so ubili dve muhi na en mah: razrešili so stanovanjski problem revnejših družin in nekaterim zagotovili vsaj začasno delo. (Delo, 9. jul. 2001, NB) | V tamkajšnji izrazito funkcionalni družbi so namreč pisanje dojeli kot veččino in poučevanje kreativnega pisanja je dobilo mesto na univerzah. S tem so praktični Američani ubili dve muhi na en mah: pisateljem so ponudili službo in s tem stalen vir dohodkov, ki jim je omogočil več časa za ustvarjanje, študentom pa nov, zanimiv predmet, ki je bil koristen tudi za širšo družbo, saj se je povečala raven pismenosti. (Delo, 3. maja 2003, NB) | V začetku drugega polčasa je Union Olimpija ubila dve muhi na en mah. Spravila je na klop Griffitha in tudi krilnega centra Parsa s štirimi osebnimi napakami, Jure Zdovc pa je z zaporednima trojkama dokazal, da Tofašev koš nima posebne zaščite proti metom od daleč. (Delo, 10. dec. 1999, NB)

◆ Frazema *ubiti dve muhi na en mah* ni v naših starejših slovarjih. Kot kažejo spodaj navedni pomensko ustrezni frazemi v drugih jezikih, sestavina *muha* ni njihova stalna sestavina, ampak jo lahko zamenjajo sestavine *divja svinja*, *golob*, *zajec*, *sraka* ali druga neživalska poimenovanja (gl. &). Bistvena sestavina vseh teh frazemov pa je razmerje $1 : 2$, ki pomeni, da z eno spretno potezo opravimo dve stvari. Na hiperboličnosti tudi neenakega razmerja *majhen : velik* temelji npr. še frazem *delati iz muhe slona*.

◎ angl. *to kill two birds with one stone*; češ. *zabít dvě mouchy jednou ranou*; fr. *faire d'une pierre deux coups*; hr., srb. *jednim udarcem ubiti dvije muhe; jednim udarcem ubiti dva zeca*; it. *pigliar due piccioni con una fava; fare un viaggio e due servizi*; lat. *uno saltu apros capere duos*; nem. *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen*; pol. *przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec*; *dwie sroki za (jeden) ogon lapać*; rus. *ubit' dvuh zajcev odnim vystrelom*.

umirati kot múhe, gl. *padati kot muhe*.

vzėti kóga na múho /ekspr.; pren., nedov. **jemati/ imeti koga za predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja**; sop.: **imeti koga na piki**

Čemu ga že ves dan muči? Na muho je vzela Borisa in ga gleda mehko, vdano in očarujoče. Zna primamiti in omamiti. (Miha Remec, Votlina, NB) | »Policaji imajo tvojo sliko in odtise. Vzeli bi te na muho in te mimgrede dobili. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Sedaj je menda Tkalčevo vzel na muho. Včeraj je prišel čez Komarčo z Ovčarije, kjer Jerca Planini. Oteplje se ga, zato je bil nasajen kakor osa. (Janez Jalen, Trop brez zvoncev, 1941, 45) | Natanko leto dni po vdoru v vojaško oporišče Kleine Brogel na severu Belgije so nasprotniki jedrskega orožja ponovili protestno akcijo, le da so tokrat na muho vzeli kar glavni štab zavezniških sil (Shape) v Casteauju nedaleč od Monsa na zahodu kraljevine. (Delo, 27. okt. 2003, NB) | Sodniki so vzeli na muho slovensko državo, ko so ugotovili, da problem ni samo sodstvo, temveč tudi zakonodaja. In ji naložili, da mora v kratkem storiti vse, da se na Slovenskem ne bodo več dogajale množične kršitve pravice do sojenja v razumnem roku, ki je ena izmed evropskih konvencij o človekovih pravicah. (Mladina 2005, št. 42, NB) | Prispeli smo do razpotja evolucije, ki je v zgodovini človeštva brez primere. Mogočne tehnologije, ki so doslej spreminjale svet okrog nas, so zdaj nenadoma vzele na muho nas same. Sedaj ko razvzravamo svojo lastno biologijo in se jo učimo spreminjati, jemljemo v svoje roke lastno evolucijo. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Dobre šale so dvojne: grobe, neotesane in tiste z moralnimi nauki. Prve jemljejo na muho stvari, ki so sicer »tabu«: vero, družino ali državo. Druge pa so precēj podobne našim basnim ali srednjeveškim pripovedkam. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Hiter napredek na področju dekodiranja dolgih zaporedij črk ali nukleotidov, ki določajo naloge genov, pomaga znanstvenikom pri prehodu z golega opisovanja boleznih k razumevanju njenega mehanizma. To je močno vplivalo na postopek odkrivanja zdravil, eksponencialno se je povečalo število bolezenskih ciljev, ki jih jemljejo na muho farmacevtska podjetja. (Delo, 24. dec. 1998, NB)

◆ Frazem *vzeti koga na muho* temelji na pomenu sestavine *muha*: 'pripomoček za namerjanje na sprednjem delu cevi strelnega orožja'. Ta se uporablja tudi preneseno za slikovito označevanje položaja, ko je kdo komu predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja.

◎ angl. *to take aim at so.; to have so. in the crosshairs*; fr. *viser qn.; avoir qn. à l'œil; avoir qn. dans le collimateur*; it. *prendere qc. di mira*; nem. *aufs Korn nehmen; ins Visier nehmen*.

znájti se na múhi [kóga], gl. *biti na muhi [koga]*.

múka

Tántalove múke, gl. **Tantalov**.

tántalske múke, gl. **tantalski**.

múla**držati múlo**, gl. **kuhati mulo**.

kuhati múlo /pog.; pren./ *kazati jezo, nejevoljo, navadno z vztrajnim molkom*; sop.: **mulati se**; **kujati se** Saj nisem, no, se je vzravnila in me iznenada poljubila. A misliš, da je meni prav, ko vem, da kuhaš mulo? Skril sem se ji v pramene za ušesom in pridihnil. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | »Veš kaj,« mi je rekla, »ti bi mi lahko pomagal. Ali znaš kuhati kavo?« Zardel sem in skomignil z rameni. »Ta zna kuhati samo mulo,« je dejal za šalo Jurij in se nasmejalo. (Beno Zupančič, Veter in cesta, 1954, 152) | Tako mislijo tudi v SNP, ki so od 1. aprila, ko se je tudi »njihov« Sloba znašel v priporu, bolj ali manj pasli mulo ali pa dosovskim partnerjem dajali vedeti, da niso stopili v vlado zato, da bi jim držali le svečo. A tudi ta ugaša, četudi ni dosti možnosti, da Bulatović in njegovi udarijo po mizi in skupno državo, ki se je sicer držijo kot pijanec plota, spravijo na boben. (Delo, 31. maja 2001, NB) | »Zakaj bi bilo življenje srbskega vojaka, policista ali civilista manj vredno od življenja pripadnika Nata?« se sprašuje srbski premier. Toda če si majhen in reven kakor cerkvena miš, lahko zgolj besedičiš o krivici in dejstvih, ki jih dokazujejo, ter kuhaš mulo. Ali pa požreš slino in poskušaš ugajati tistemu delu sveta, ki bi ga nasprotniki globalizma sicer utopili v žlici vode, a si hkrati brez nje ga ne v Srbiji ne v Črni gori ni mogoče zamisliti golega preživetja. (Delo, 28. feb. 2002, NB) | Medtem ko so se svatje gostili, je stal v trgovini zidar Štefuc, tiščal v roki frakelj in pasel mulo. »To ti pa že rečem, Modrijan, ali jim mar nisem sorodnik? (Ciril Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Od začetka nesporazumov med Beogradom in Podgorico je jasno, da je skupna država možna le na podlagi medsebojnega iskrenega dogovora, kakšna naj sploh bo in kakšna naj bo njena funkcija. Namesto dialoga oboji pasejo mulo, ko čakajo na poteze nasprotne strani, predvsem pa se obtožujejo poskusov razbijanja federacije, terorizma in drugih oblik kriminala, skratka spodkopavanje skupne države. (Delo, 21. jun. 2000, NB) | Ne drži mule! (Tone Čufar, Ameriška tatvina, 4) | Držati mulo. Kuhati mulo. (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 210–211) | Glej, raje za dan ali dva pojdi stran; / nosila bo mulo napeto – / a če boš strpel, prej kot misliš, boš smel / poljubiti svojo koketo. (L. Byron – J. Menart, Pesmi in pesnitve, 1975, 40)

◆ Frazem *kuhati mulo* z različicami *držati mulo*, *nositi mulo*, *pasti mulo* temelji na pomenu sestavine *mula*: pog. 'kazanje jeze, nejevolje, navadno z vztrajnim molkom'. Enak pomen ima še glagol *mulati se* 'kujati se', medtem ko pridevnik *múlast* pomeni pog., slabš. 'neprijazen, nepriljuden', *múlec* pa slabš., red. 'neprijazen, nepriljuden možki'. Izraz *mula* v obravnavanem pomenu izhaja iz nem. *mulle* 'našobljena usta'. Najdemo ga že pri Plet. I, 618: 3. *múla* 1) verdrieblliche Miene, Z.; *mulo nositi*, *maulen*, *schmollen*, Z.; = *mule pasti*,

C.; prim. kor.-nem. *mulle*, *mürrischer*, *hängender Mund*. Za njim tudi pri J. Glonarju (SSJ, 221): *mula* 3. zaničljivo, prezirljivo, zamerljivo razpotegnjena usta. Glagolske sestavine so prišle v sestavo obravnavanih frazemov po pomensko sorodnih frazemih *kuhati jezo*, *nositi zamero* ipd. V drugih jezikih ni ustreznih frazemov. Še najbliže je nem. *maulen* 'kujati se, mulo kuhati', ki ustreza sle. *mulati se*.

nositi múlo, gl. *kuhati mulo*.

pásti múlo, gl. *kuhati mulo*.

trmást kakor múla /ekspr.; primera, tudi prisl. **trmasto/ zelo trmast**; sop.: **trmast kot osel**

Jaz sem Zorba »Močan kakor bik, trmast kakor mula, veličasten kakor lev, samoljuben kakor možki.« Tako so opisovali enega poslednjih velikanov hollywoodske zlate dobe Anthonyja Quinna, ki je v nedeljo umrl v bostonski bolnišnici, star 86 let. (Delo, 5. jun. 2001, NB) | Tako, vidite, je v tem svetu nenehga gibanja in spreminjanja mariborski kolodvor tista edina svetla izjema, tista stalnica, ki trmasto stoji na mestu kot mula in daje potnikom prav toliko tehnološke izpopolnenosti in udobja kot pred dvajsetimi leti. (Delo, NB)

◆ Primera *trmast kakor mula*, tudi *trmast(o) kot mula* temelji na resničnih lastnostih mule, tj. da je trmasta, muhasta, podobno kot njen sorodnik osel. Skupaj s hudičem jo omenja J. Glonar (SSJ, 401) pri iztočnici *trma*: – *trmast ko hudič, kakor mula*.

trmasto kot múla, gl. *trmast kakor mula*.

múlati se, gl. *kuhati mulo*.

múmija

kot múmija /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo suh, zguban; nepremičen; molčeč, hladen**; prim. **mu-mijast**

»Vidim, da ti gre res na bolje,« sem nekoliko užaljeno rekla. »Jaz se vsaj lahko gibam, kaj pa ti? Ležiš kot mumija.« Ko bi le vedel, kako sem ga bila vesela. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Napravi iz njega karkoli, karkoli ... samo da ne bo tukaj stal kot mumija in se norčeval iz vsega ... (B. Božič, Zasilni izhod, 1970, 9) | Redil se je kar vidno, jaz pa sem bleдел in hujšal in se sušil kakor egiptovska mumija. (Rado Murnik, Jari junaki, 1909, 101) | Ob prvem predlogu Farinate glede bodočnosti »Morana filma« in glede kreditov je molčal ko mumija. (F. Godina, Babilon ljubezni in sovraštva, 1966, 167) | V zapečku je klečala kot mumija suha starka. Rožljala je s črnim molkom in polglasno žebrala. (M. Hace, Komisarjevi zapiski II, 1959, 63) | Govoril je, kot bi bral sveto pismo, pa najbrž tam ni teh besed. Obe nemški podrepnici pa sta mirno sedeli in njuna obraza sta bila negibna kot že vse zadnje dni, kakor obraza dveh mumij. (Nada Gaborovič, Jesen brez poletja, 1961, 54–55) | Zunaj je že temna noč, Albertova supernova žari na nebu. Vrnem se v bivak k dekletu, ki

leži na tleh povito kot mumija iz davnine. Zaman iščem začetek povoja. (Miha Remec, Lovec, NB) | Janez leži v bolnišnici. Zavít kot mumija. (Delo, Pisani petek, 9. 4. 1971, 24)

◆ Pomeni primerjalne sestavine *kot mumija*, tudi *kakor mumija*, izhajajo iz lastnosti mumije, mumificiranega trupla, tj. s sušenjem in balzamiranjem obdelanega trupla, odpornega proti razpadanju. Izkazujejo se v povezavi s sestavinami *ležati, stati, sušiti se, molčati, suh, negiben, povit, zavít*.

ležáti kot múmija, gl. *kot mumija*.

molčáti kot múmija, gl. *kot mumija*.

negíben kot múmija, gl. *kot mumija*.

povít kot múmija, gl. *kot mumija*.

státi kot múmija, gl. *kot mumija*.

súh kot múmija, gl. *kot mumija*.

sušíti se kot múmija, gl. *kot mumija*.

zavít kot múmija, gl. *kot mumija*.

mušica

délati iz mušice kônja, gl. *delati iz muhe slona*.

múzika

máčja múzika, gl. *priređiti mačjo muziko*.

priređiti máčjo múziko /slabš.; pren./ *nastopiti s škipajočim, cvilečim igranjem*

Takrat so bile tudi volitve in so v vasi priredili mačjo muziko. (B. Zupančič, Meglica, 1966, 318) | Nekaj tednov po občinskih volitvah, v noči s 23. na 24. julij 1867, je torej prišlo do dogodka, ki je pospešil preobrat v političnem življenju Ljubljane. Hudo uro pa so napovedovali že nemiri neposredno po občinskih volitvah l. 1867 - gnevni Slovenci so zagrešili nočno razbijanje oken in uprizarjali mačjo muziko pred stanovanji nekaterih pripadnikov nemške stranke. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB)

◆ Gl. *priređiti mačjo godbo*.

N

naapriliti, gl. *poslati koga po april(a)*.

nabrušen

iméti nabrušen jêzik, gl. **jezik**.

nabrušen kot britev, gl. **britev**.

nacedíti se

nacedíti se kot čep, gl. **čep**.

nacionálen

nacionálna katastrofa, gl. **katastrofa**.

načrt

měšati kómu načrte, gl. *prekrižati komu načrte*.

prekrižati kómu načrte /ekspr.; mn., pren./ *povzročiti, da se komu načrti ne uresničijo*; sop.: **prekrižati komu račune**; prim. **zmešati komu štrene**

Prav žalostna se je vračala mati od svojega sina in še bolj nevoljna je bila na Petane, ki so bili njej prekrižali načrte in sinu zmešali pamet. Kaj je pomagalo, če je pripovedovala sinu, kaj govore ljudje, kako se mu smejejo! (F. Detela, Tujski promet, NB) | In bodo tujci jedli več kot do sita in se mastili, da se jim bo od brad cedilo, ona sama pa bo morda morala zvečer, kakor že večkrat, lačna leči. Črnoglavko je popadel tak gnev na Turovce, da je bila pripravljena tvegati vse, samo da jim čim bolj prekriža načrte. (J. Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | Trikratni državni prvak Matej Ferjan se je na seriji 13 dirk meril s kopico tekmovalcev, ki sodijo v najožji vrh svetovnega speedwaya. Do devete dirke mu je šlo vse po načrtih, takrat pa mu je padeč, ki ga ni zakrivil sam, prekrižal načrte. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Načrtujejo, da bodo letos pridelali 1500 ton soli (lani 2200 ton), ki pa bo bistveno boljša od lanske. Mogoče je, da jim bo vreme prekrižalo načrte, toda upajo, da bodo lahko vsaj avgusta normalno pospravljali bele kupe slanih kristalov. (Delo, 18. jul. 2002, NB) | Ta spor je nekako uničil namene, katere je imela Katra, in ji zmešal načrte. Dasi je od tega dne sovražila Tomaža in ga ni mogla videti, ga vendar ni mogla zapoditi. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | Igramo za naše navijače, medtem ko si z nasprotniki ne belimo las. Pravzaprav naj bodo oni v tej vlogi, kajti mi bomo tisti, ki jim bomo mešali načrte. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Vremenarji so vinogradnikom in trgačem sicer malce mešali načrte, se je pa v soboto kljub grožnjam oblakov v Istri dalo potrgati precej grozdja, po nočnem dežju pa je bilo včeraj (zaradi blata) težko predvsem nosačem v vinogradih. (Delo, 28. sep. 1998, NB)

◆ Frazem *prekrižati komu načrte* temelji pomenko na sestavini *prekrižati* v pomenu ekspr. 'preprečiti, onemogočiti'. Ta je tesno povezan s frazomom *napraviti križ* čez kaj 'odpovedati se čemu; obupati nad čim'.

změšati kómu načrte, gl. *prekrižati komu načrte*.

nág

nág kot Ádam, gl. **Adam**.

nagánjati

nagánjati kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

nágel

bítí nágle jéze, gl. **jeza**.

nagíbatí

jeziček na téhtnici se je nagíbal na strán kóga, gl. **jeziček**.

nagíbatí jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.

náglica

s filmsko náglico /ekspr.; pren., prisl. zv./ *zelo hitro*; prim. **kot v filmu**

V kratkem času se je začela fronta burno in s filmsko naglico razraščati. Kozak in jaz sva bila od ustanovnega sestanka člana njenega Izvršnega odbora. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | V ospredju dogodkov, povezanih z napadom na Twin Towers, Pentagon in Pensilvanijo, so bila letala dveh ameriških letalskih družb. Dogodkom, ki so si sledili s filmsko naglico in ki so spremenili civilno letalstvo, so botrovali ugrabitve letal, o katerih so nekateri mislili, da so že pospravljene v predal. (Delo, 3. okt. 2001, NB) | Priča enega od ropov modne trgovine v centru Celovca je policistom povedala, da se je vse dogajalo s filmsko naglico. Skupina je v nekaj minutah izpraznila butik, sedla v audija A6, ki so ga kasneje našli, vendar praznega. (Delo, 21. nov. 2002, NB) | Kljub peklenski vročini, ki bo po napovedih meteorologov trajala le še nekaj dni, tečejo na političnem prizorišču Srbije in Črne gore dogodki s filmsko naglico. Zlasti tisti na njenem skrajnem obrobju, s skupnim imenovalcem – afere. (Delo, 28. avg. 2003, NB) | Počilo je okoli pol štirih popoldne, ko so policisti s solzivcem skušali razgnati prve demonstrante, ki so nameravali prodreti v osovraženo skupščinsko stavbo, kjer je še nekaj dni pred tem delovala še bolj osovražena zvezna volilna

komisija, ki je izpolnjevala le Miloševićeve ukaze. Od takrat je vse potekalo s filmsko naglico. (Delo, 10. okt. 2000, NB)

◆ Frazem *s filmsko naglico* je nastal na osnovi dejstva, da se v filmu prikazano dogajanje odvija veliko hitreje kot v resničnosti. Po enaki predstavi sta npr. nastala hr., srb. *filmskom brzinom* in pol. *filmowe tempo*. Na enako dejstvo se navezuje tudi primera *kot v filmu*, ki pa ima lahko še druge pomena – ob naglici tudi idealiziranje, olepševanje koga, česa itd., odvisno od pomena glagolskih sestavin, s katerimi se tvorijo frazemi, kot *biti kot v filmu*, *odvijati se*, *dogajati se* itd. *kot v filmu*.

nagnáti

nagnáti *kóga* kot psà, gl. pes.
nagnáti *kómu* stráh v kostí, gl. strah.

nagnéten

nagnéten kot sardíne, gl. sardina.

nágniti

nágniti jeziček na téhtnici, gl. jeziček.

nágniti se

jeziček na téhtnici se je nágnil na strán *kóga*, gl. jeziček.

nàjbólje

ne počúttiti se nàjbólje v svôji kóži, gl. koža.

nàjbóljši

bíti v nàjbóljših létih, gl. leto.
kot v nàjbóljših létih, gl. leto.
v nàjbóljših létih, gl. leto.

najéžiti se

lasjé so se najéžili *kómu*, gl. las.

nàjkrájši -a -O sam.

potégniti nàjkrájšo, gl. krajši.

nàjmánjši

línija nàjmánjšega odpôra, gl. linija.
za vsáko nàjmánjšo figo, gl. figa.

nàjmočnéjši

nàjmočnéjši adút, gl. adut.

nàjslájši

prepovédan sád je nàjslájši, gl. sad.

nàjstaréjši

nàjstaréjša obrt [na svétu], gl. obrt.

nájti

nájti íglo v kopíci sená, gl. igla.
nájti íglo v sénu, gl. igla.
nájti izhòd iz slépe úlice, gl. izhod.
nájti lúknjo v zakónu, gl. luknja.
nájti pót iz slépe úlice, gl. pot.
nájti prínce svôjih sánj, gl. princ.
nájti rešilno bílko, gl. bilka.
nájti skúpni imenoválec, gl. imenovalec.
nájti skúpni jézik, gl. jezik.
nájti [svój] prôstor pod sóncem, gl. prostor.
nájti šivánko v kopíci sená, gl. šivanka.
nájti šivánko v sénu, gl. šivanka.
ne nájti lépe beséde za *kóga/kàj*, gl. beseda.

nakopáti

nakopáti *kómu kàj* na glávo, gl. glava.
nakopáti *kómu* [právega] vrága na glávo, gl. vrag.

nakopáti si

nakopáti si *kàj* na glávo, gl. glava.

nakoválo

bíti med kladívom in nakoválom, gl. kladivo.
med kladívom in nakoválom, gl. kladivo.
znájti se med kladívom in nakoválom, gl. kladivo.

nakúp

nakúp na krédo, gl. kreda.

naletéti

naletéti na glúha ušésa, gl. uho.
naletéti na tréd ôreh, gl. oreh.
naletéti na zaprta vráta, gl. vrata.

nalíti

nalíti *kómu* čistega vína, gl. vino.

nalíti se

nalíti se do mrtvéga, gl. mrtvi.

naložèn

naložèn kot sardíne, gl. sardina.

naložíti

naložíti [jáh] *kómu* na góbec, gl. gobec.

naložiti [jih] kómu po góbcu, gl. gobec.
naložiti [jih] kómu po ríti, gl. rit.
naložiti jih kómu po zádjni pláti, gl. plat.

namázan

iméti [dôbro] namázan jêzik, gl. jezik.
namázan jêzik, gl. jezik.
z vsêmi mážami namázan, gl. maža.
z vsêmi žávbaami namázan, gl. žavba.

namázano

íti kot namázano /ekspr.; primera/ *iti gladko, uspešno, brez ovir, težav*; sop.: **íti kot po loju**; **íti kot po maslu**; **íti kot po olju**

Če je šlo Kamničanom v pretekli sezoni kot namazano, imajo letos v prvem delu sezone pravo malo bolnišnico. (Delo, 24. dec. 2001) | Švicarka je pred nadaljevanjem sezone zelo optimistična: »Trenutno mi gre vse kot namazano. Upam, da bom v letošnji sezoni spet zasedla mesto prve igralkе sveta.« (Delo, 1. feb. 1999) | Z izjemo dokaj neurejenih bivalnih prostorov jubilejna univerziada daleč presega tisto na Siciliji. Vse teče kot namazano, najbolj navdušujoča pa je neke vrste univerzitetna vas, katere vlogo so prevzeli kar hoteli ob obali. (Delo, 3. jul. 1999) | Samo denar morate imeti, pa gre vse kot namazano. (M. Ogrin, Na jugu sveta, 1969, 190) | Potemtakem je pa stvar v redu, je mislil Boštjan, in vse teče kot namazano: ostali so ljubi klerikalci in liberalci, ki se med seboj lasajo, kakor so se zmeraj in se zmeraj bodo. (M. Malenšek, Temna stran meseca, 1960, 351)

◆ Primera *iti kot namazano* z različico *teči kot namazano* temelji na predstavi o lahkem gibanju, drsenju po namazani, namašeni podlagi, kar se preneseno uporablja za izražanje lahkotnega, uspešnega poteka dejanj koga.

◎ bolg. *vàrvi kato smazano*; češ. *jde něco jako po másle*; hr. *ići kao namazano*; mak. *odi nešto kako podmazano*; nem. *das klappt wie geschmiert*; pol. *idzie jak po masle coś*; rus. *idët kak po maslu čto*; slš. *ide ako po masle čo*; ukr. *ide jak po maslu ščo*; *ide jak na mazi ščo*.

têči kot namázano, gl. *iti kot namazano*.
z médom je namázano kómu, gl. med.

namázati

namázati kóga z brézovim óljem, gl. olje.
namázati kóga z brézovo mastjó, gl. mast.
namázati kóga z léskovim óljem, gl. olje.
namázati kóga z léskovo mastjó, gl. mast.

namočíti

namočíti si [súho] grflo, gl. grflo.

napáčen

napáčen naslòv, gl. naslov.
obrátati se na napáčen naslòv, gl. naslov.
obrníti se na napáčen naslòv, gl. naslov.

napeljáti

napeljáti vòdo na svój mlín, gl. voda.

napénjati

ne napénjati lóka, gl. lok.

napét

bíti napét kot lók, gl. lok.
bíti napét kot maréla, gl. marela.
napét kot bóben, gl. boben.
napét kot puška, gl. puška.
napét kot strúna, gl. struna.
napét kot štrumpántel, gl. štrumpantel.

napéti (napnem)

napéti drúge strúne, gl. struna.

napéti (napôjem)

napéti kómu kózjih molítvic, gl. molitvica.

napíhnjen

napíhnjen kot žába, gl. žaba.

napihováti se

napihováti se kot žába, gl. žaba.

napítí se

napítí se do mřtvega, gl. mrtvi.
napítí se kot kráva, gl. krava.
napítí se kot žólna, gl. žolna.

napólniti si

napólniti si bateríje, gl. baterija.

napotíti

napotíti kóga/kàj na právi naslòv, gl. naslov.

napráviti

iz lista napráviti hrást, gl. list.
napráviti cěl církus, gl. cirkus.
napráviti iz múhe slóna, gl. muha.
napráviti kríž čez kóga/kàj, gl. križ.

napredovánte

napredovánte z májhnimi koráki, gl. korak.

napredováti**napredováti z májhnimi koráki**, gl. **korak**.**napredováti z velíkiimi koráki**, gl. **korak**.**napródaj****nosíti glávo napródaj**, gl. **glava**.**nosíti svôjo kôžo napródaj**, gl. **koža**.**naredíti****êna lástovka šè ne naredí pomládi**, gl. **lastovka**.**naredíti cêl církus**, gl. **cirkus**.**naredíti iz komárja vôla**, gl. **komar**.**naredíti iz múhe slóna**, gl. **muha**.**naredíti iz mušice slóna**, gl. **mušica**.**naredíti káj z lévo rôko**, gl. **roka**.**naredíti kóga za pêpčka**, gl. **pepček**.**naredíti kómu medvédjo uslúgo**, gl. **usluga**.**naredíti kríž čez kóga/káj**, gl. **kríž**.**naredíti na lástno pést**, gl. **pest**.**naredíti píko**, gl. **pika**.**naredíti píko na í**, gl. **pika**.**naredíti plávega**, gl. **plavi**.**naredíti prvi korák**, gl. **korak**.**naredíti prve koráke**, gl. **korak**.**naredíti račún brez krčmárja**, gl. **račun**.**naredíti špágo**, gl. **špaga**.**ne naredíti níti koráka**, gl. **korak**.**naredíti se****cmòk v grlu se naredí kómu**, gl. **cmok**.**naredíti se Francóza**, gl. **Francoz**.**narejèn****bíti narejèn iz ístega testá**, gl. **testo**.**naróbe****[kot] žábji píldek [naróbe]**, gl. **pildek**.**naročèn****bíti kot naročèn [za kóga/káj]** /ekspr.; primera/ *bíti ravno pravšnji*

Pred leti smo začeli s priredbo modela avtor-založnik, ki jo je napravil Dan Flystra; model žal ni niti dovolj gibčen niti dovolj bogat, da bi lahko učinkovito podprl obsežne in zapletene softverske projekte prihodnjega desetletja. K sreči je pri roki poslovni model, ki so ga pilili in izpopolnjevali zadnjih sedemdeset let, poslovni model, ki bo za naš namen kot naročen. (Robert X. Cringely, *Naključni imperiji*, NB) | Partap je rekel: »Narajan je tko brihten, de je že butast. Njegov početje je kot naročen za nas, pundit. Z dvema imenoma se predstavlja, mejduš. (V. S. Naipaul, *Maser mostik*, Didacta 2002, NB) | Litografija prikazuje Edmunda Keana v

vlogi Riharda III. Keanov intenziven, strasten slog je bil kot naročen za obdobje romantike. (Oxfordova enciklopedija umetnosti, NB) | Marsikateri članici pa se zatika kot kost v grlu, kajti v letih suhih krav so zdrsi javnih proračunov v rdeče številke malone neogibni, vtem ko javni dolg ponekod že presega celotni bruto proizvod. Luksemburžan je kot naročen za težavna pogajanja med privrženci rahljanja določil pakta in zagovorniki stroge finančne discipline. (Delo, 18. sep. 2004, NB) | Ljudje imajo očitno veliko vprašanj in nikogar, ki bi ga vprašali. Za tabu teme je internet kot naročen. (Delo, 20. jun. 2005, NB) | A zdi se, da se bo treba pomanjkljivosti na tem vitalnem področju lotiti še kako drugače, predvsem pa veliko bolj premišljeno, kot pa funkcijo oblikovati po tistem, ki je v določenem trenutku »na voljo«. Kandidatov že zdaj ne manjka. Čas po Atenah bo zato kot naročen za premislek tudi o teh zadevah. (Delo, 12. apr. 2002, NB) | Sveta Neža z mečem v levici in s palmovo vejico v desnici je upodobljena na srednjem. Tu pa je še zvonček želja, ki naj bi bil kot naročen za samske. Če želi kdo od njih čim prej skočiti v zakon, mu menda sveta Neža prav rada pomaga. (Delo, 18. avg. 2000, NB)

prihájati kot naročèn, gl. *priiti kot naročen*.**priiti kot naročèn** /ekspr.; primera, nedov. *prihajati/priiti v pravem času, v pravem trenutku*

»Niti psihično in po poškodbi gležnja niti kondicijsko Primož ni nared za težke nastope. Zato nam bo odmor po dvojni prireditvi v Engelbergu prihodnji vikend prišel kot naročen za obnovo moči in tehnični trening.« je menil Koch. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Zapis, ki je prišel kot naročen od omenjenega gospoda M. Selja prav iz Londona, enega od gospodarskih in duhovnih središč Evrope (in sveta), me ni presenetil. Toda časi, ko smo vse, kar je prišlo z Zahoda k nam, takoj prevzeli kot suho zlato (in edino zveličavno), so že zdavnaj mimo. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | Chiracu je obisk v ZDA prišel kot naročen, saj je preusmeril pozornost s številnih težav in afer, ki jih ima doma, na igranje francoske svetovne veličine. Prav v tem je bil Chirac vedno najboljši. (Delo, 17. okt. 2001, NB) | Potem ko so v zadnjih sedmih tekmah lige Goodyear košarkarji Krke vselej zmagali in tako malce popravili vtis po ne ravno blesteči prvi polovici sezone, mesec dni dolg počitek pred začetkom končnice državnega prvenstva zanje ni prišel ravno kot naročen. (Delo, 19. apr. 2004, NB) | Vsaj na videz in vsaj toliko, kolikor vztrajno in glasno zahteva javno mnenje, ki ga je skrajno razburilo dvajset pobitih smučarjev na gori Cermis. Ruski predsednik Boris Jelcin jutri prihaja v Rim kot naročen za sedanje razpoloženje, manj naključno pa je najbrž, da se je zdelo časniku *Stampa* včeraj primerno skočiti v Tripoli in iz Libije prinesiti intervju s polkovnikom Gadafijem, ki sporoča, da se s to, torej oljčno Italijo, Libijci dobro razumejo. (Delo, 9. feb. 1998, NB)

naróče**Ábrahamovo naróče**, gl. **Abrahamov**.**kot v Ábrahamovem naróču**, gl. **Abrahamov**.

nasésti**nasésti na finto**, gl. **finta**.**naslòv**

napáčen naslòv /nevtr.; ed., pren./ *pri komer, čemer se ne dobi pomoči, je neuspešno*; prp. **pravi naslov** »Pomagajte, da kmalu umrem!« je vzdihnil. »Poziv na napačen naslov!« sem mirno odvrnil in si umil roke. (Anton Breclj, Zdrav kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Obsodil je zloglasno Obznano, s katero je vlada 30. decembra prepovedala delovanje KPJ. Ob tem je dejal, da je bila »naslovljena na popolnoma napačen naslov, ker ta obznana bi morala biti naslovljena na tiste kapitaliste, ki v delavskem gibanju niso hoteli zaboljšanje delavskega stanja ničesar storiti«. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) | Menim, da gre za sporočilo klubu, naj se uredi in potem bori za lovrike. Poiskali so napačen naslov, meni in ekipi nevidne sile ne morejo pošiljati sporočila v tej obliki. (Delo, 27. maja 2003, NB) | Odgovarjam na jezno pismo spoštovanega profesorja. Razburja se vseprek in na napačen naslov, ne da bi sploh poznal postopek, kako priti do zelenega cilja. Zadošča mu že občutek, da se mu je zgodila silna krivica. (Delo, 11. okt. 2003, NB) | Kar se tiče denarja, ki je bil potrošen za obnovo stavbe na Gregorčičevi, sem jaz napačen naslov za te očitke, ker je bila ta obnova stavbe začeta pred tremi ali štirimi leti, v glavnem tudi vsa plačana prej in edino, kar smo mi naredili, je to, da smo zadeve racionalizirali ... (Državni zbor RS: 15. redna seja 27. 03. 2006, NB)

◆ Frazem *napačen naslov* temelji na dejstvu, da če imamo napačen naslov koga, česa, potem tega ne najdemo ali ne moremo z njim vzpostaviti zelenega stika, posla. Izraz *napačen naslov* je tako postal prisposoba za neuspešno prizadevanje za kaj, iskanje koga, česa. Ta je tudi sestavina frazemov *obračati se na napačen naslov*, *obrniti se na napačen naslov*.

◎ angl. *the wrong address*; češ. *špatná adresa*; *nepravá adresa*; fr. *mauvaise adresse*; nem. *falsche Adresse*; rus. *ne po adresu*.

napotíti kóga/káj na právi naslòv /ekspr.; ed., pren./ *napotiti koga, kaj h komu ali kamor je treba* Takrat zadostuje, če zavrti številko katerega od omenjenih centrov, denimo tistega v Ljubljani, in sicer 01 534 07 44. Svetovalec na drugi strani mu bo gotovo znal pomagati ali ga napotiti na pravi naslov. (Delo, 23. jan. 2001, NB) | Obiskala je več ljubljanskih trgovin, kjer bi jo po njenem lahko prodajali, a se je vrnila domov praznih rok. Kot pravi, je ugotovila, da zastave v Ljubljani preprosto ni mogoče kupiti, in tudi prodajalci je niso znali napotiti na pravi naslov. (Delo, 22. feb. 2001, NB) | Pričakoval je, da se bo inšpektorat za delo bolj kot prelaganju in pregledovanju vseh mogočih papirjev posvetil tistemu, za kar je pristojen - varnosti pri delu

in s tem povezanim preprečevanjem okoliščin, ki lahko privedejo do delovnih nesreč. Še zadnjič je pisal delovni inšpekciji in jo opozoril, da bi ga morali napotiti na pravi naslov, če se že sami v zadevi razglašajo za nemočne. (Delo, 16. dec. 1999, NB)

◆ Gl. *pravi naslov*.

◎ hr., srb. *uputiti koga, što na pravu adresu*; *uputiti koga, što na dobru adresu*.

obráčati se na napáčen naslòv, gl. *obrniti se na napačen naslov*.

obrníti se na napáčen naslòv /ekspr.; ed., pren., nedov. **obračati**/ *v določeni zadevi ne dobiti pomoči kje, od koga; neuspešno opraviti kaj*

Če bi se nadzorni svet kot stranka v postopku obrnil na ministrstvo, bi vsaj o časovnih okoliščinah in razlogih zanje lahko pridobili vse potrebne podatke. Odgovarjam na jezno pismo spoštovanega profesorja. Razburja se vseprek in na napačen naslov, ne da bi sploh poznal postopek, kako priti do zelenega cilja. (Delo, 11. okt. 2003, NB) | Naši gospodarstveniki so se z željo po sodelovanju z Volkswagnom obrnili na napačen naslov. (Delo, 24. jul. 1998, NB) | Pravosodni minister Tomaž Marušič ne ve, ali sta vložila tožbo zaradi izterjave odškodnine od države ali ne. Meni pa, da se Zupan in Štorman z naslavljanjem pozivov na vlado, njenega predsednika ali na ministrstvo za pravosodje, obračata na napačen naslov. (Delo, 13. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *napačen naslov*.

◎ angl. *to come to the wrong shop*; češ. *obrátit se na špatnou adresu*; *obrátit se na nesprávnou adresu*; *obrátit se na nepravou adresu*; hr., srb. *obratiti se na krivu adresu*; *obratiti se na pogrešnu adresu*; *obračati se na krivu adresu*; nem. *an die falsche Adresse kommen*; pol. *pomylić się w adresie*; rus. *ošibat'šja adresom*; *obratit'šja ne po adresu*; *obratit'šja ne tuda*.

obrníti se na právi naslòv /ekspr.; ed., pren./ *v določeni zadevi dobiti pomoč kje, od koga; uspešno opraviti kaj*

Navijanje za iraško gverilo se bo v regiji nedvomno okrepilo spričo dejstva, da izraelska vojska uri ameriške specialce in izobražuje njihove obveščevalne agente. S profesionalnega stališča so se Američani obrnili na pravi naslov. (Delo, 12. dec. 2003, NB) | Gospod, se niste obrnili na pravi naslov. V našem modnem salonu je bil naročen zgolj kostum, izvolite pogledati račun! (F. Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Minister je molče kimal. Nato pa s togim vojaškim glasom zaključil Jelinčičev monolog, da se nismo obrnili na pravi naslov. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Župan Moskve Jurij Lužkov ... odločno zavrača vse tožbe proti mestu. Pravi, da čečenska vojna nikakor ni v mestni pristojnosti, zato se tožniki niso obrnili na pravi naslov. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Nihče od sosedov ni pričakoval takšne nehumane akcije oz. odstranitve obeh stanovalcev, ki nista, čeprav svojeglava, nikoli nikomur

nič žalega storila. Sta pač človeka, brat in sestra, ki sta bila vsa leta nepoučena in se nista znala obrniti na pravi naslov, da bi se jima pomagalo. (Delo, 4. feb. 1998, NB)

◆ Gl. *pravi naslov*.

◎ češ. *obrátit se na pravou adresu; obrátit se na správnou adresu*; hr., srb. *obratiti se na dobru adresu; obratiti se na pravu adresu*; nem. *sich an die richtige Adresse wenden*.

poslán na právi naslòv, gl. **poslati koga/kaj na pravi naslov**.

posláti kóga/kàj na právi naslòv /ekspr.; ed., pren./ *poslati koga h komu ali kamor treba*

Nekateri so se namreč tudi za višje strokovne šole prijavili kar na univerzitetne vpisne službe ali pa so med vpisnimi možnostmi navedli ob visokošolskih še višješolski program. Toda tudi ti bodo imeli enako vpisno priložnost, saj bodo z univerz njihove prijave poslali na pravi naslov, torej višje strokovne šole. (Delo, 9. mar. 2000, NB) | Člani nadzornega sveta (NS) Dela včeraj niso odločali o predlogu predsednika uprave Dela Jureta Apiha, naj razrešijo odgovornega urednika časnika Delo Mitjo Meršola. Nadzorniki namreč zaprosila za mnenje uredništva o predlagani razrešitvi (kot ga določa zakon o medijih) niso poslali na pravi naslov. (Delo, 20. sep. 2002, NB) | Povsem po naključju je naneslo, da je bilo to okrajno sodišče po dveh mesecih opozorjeno na novi naslov te tožene stranke s prošnjo, da naj pošto vendarle pošljejo na pravi naslov. (Delo, 14. nov. 2003, NB) | Povem datum rojstva in me že najde v računalniku. Zadeva naj bi bila rešena in potrdilo že poslano na pravi naslov, več od tega žal ne more povedati. (Delo, 15. feb. 2003, NB) | Kordež je opozoril, da razume slabo voljo Celjanov, vendar pa je niso usmerili na pravi naslov, ker Merkur vse od leta 1993 posluje z dobičkom, Kovinotehna pa je leta 1998 ustvarila za 2,3 milijarde tolarjev izgube. (Delo, 9. jun. 2000, NB) | Medtem ko smo z grozo gledali rušenje v New Yorku, spremljamo danes – z nič manjšim nelagodjem – bombardiranje Afganistana. Ali so ameriški povračilni ukrepi sploh usmerjeni na pravi naslov? (Delo, 3. nov. 2001, NB)

◆ Gl. *pravi naslov*.

◎ hr., srb. *poslati koga, što na pravu odresu; poslati koga, što na dobru adresu*.

právi naslòv /nevtr.; ed., pren./ *pri komer, čemer se dobi pomoč, je kaj uspešno*; prp. **napačen naslov** Šahist mi je šepnil na uho: »Kaj ni to dvorni norec?« »Seveda,« sem skozi zobe in šepetaje rekla tudi jaz, glasno pa sem dodala: »Mi nismo pravi naslov. Najbolje je, da se kar poslovite.« (Sonja Koranter, Trinajsti srebričnik, NB) | Starec očitno ni prepoznal nobenega udeleženca tega dejanja. Toda ko ga je temeljito izprašal, je d'Artagnan izvedel, da so se hoteli ti ljudje, preden so vdrli v hišo, prepričati, ali gre za pravi naslov. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Manjkali pa so ravno tisti predstavniki ministrstev in političnih strank, ki so pravi naslov za reševanje težav, ki naj bi jih rešil spo-

razum o obmejnem sodelovanju s Hrvaško. (Delo, 19. feb. 2000, NB) | Poznajo ga kot natančnega raziskovalca zgodovinskih in političnih procesov na severnem Kavkazu, o čemer je napisal tudi več knjig. Torej pravi naslov za pogovor o večno nemirnem jugu Rusije. (Delo, 14. jun. 2000, NB) | Eden takih je recept za linško torto, ki prinaša lep zaslužek številnim slaščičarnam v Linzu. Najbolj znana je v lasti družine Jindrak. Jindrak je pravi naslov za vse tiste, ki bi radi pokusili po vsem svetu znano linško torto. (Delo, 2. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *pravi naslov* temelji na dejstvu, da moramo, če hočemo koga ali kaj najti, z njim vzpostaviti osebni stik ali poslovati z njim, imeti njegov pravi, natančen naslov. Izraz *pravi naslov* je tako postal prisposoba za koga, kaj, pri katerem bomo uspešni v prizadevanju za kaj. Je tudi sestavina frazemov *obrniti se na pravi naslov*, *napotiti koga/kaj na pravi naslov*, *poslati koga/kaj na pravi naslov*, *priiti na pravi naslov*.

◎ angl. *the right address*; češ. *práva adresa; správná adresa*; fr. *bonne adresse*; hr., srb. *prava adresa; dobra adresa*; nem. *richtige Adresse*; rus. *na vernom puti*.

priiti na právi naslòv /ekspr.; ed., pren./ *priiti h komu ali kamor je treba*

Dafina Milanović je preiskovalcem tvezila tudi o pisnu, ki ga je marca pisala srbskemu premieru Zoranu Đinđiću; v pismu da mu je opisala, kako namerava vrniti ves denar, ki so ga izgubili varčevalci njene propadle finančne piramide. Toda pismo ni prišlo na pravi naslov, prestregel naj bi ga bil neimenovani funkcionar srbske tajne službe. (Delo, 19. maja 2003, NB) | Čarmanova je najbolj na trnih in v neugodnem položaju, čeprav se rimske tekme med vsemi tremi najbolj veseli. Zanj je to »zlata premiera«, na kateri bo naredila vse, da dokaže, da je vabilo prišlo na pravi naslov. (Delo, 10. jul. 2003, NB) | Uredništvo Ose, najmlajšega humoristično-satiričnega štirinajst dnevnika, ki izhaja v Slovenski Bistrici, je novorojeno številko poslalo tudi poslancem državnega zbora. Pošta je prišla na pravi naslov, saj so nedavno dobili že prvi odziv. (Delo, 18. nov. 1999, NB) | Fant, ki ima očitno psihične težave, je prepričan, da časovni stroj obstaja in je samo vprašanje časa, kdaj bo njegova e-pošta prišla na pravi naslov. (Monitor, oktober 2003, NB) | Ronaldove odločitve pa so v veliki meri pogojene tudi z menedžerskim štabom, ki skrbi, da bodo številni milijoni romali na pravi naslov in da se le ne bo kje zataknilo. (Delo, 30. nov. 1998, NB)

◆ Gl. *pravi naslov*.

rómati na právi naslòv, gl. *priiti na pravi naslov*.
usmériiti kóga/kàj na právi naslòv, gl. *poslati koga/kaj na pravi naslov*.

nasméhnniti se

sréča se nasméhne kómu, gl. **sreča**.

nasmeján

bíti nasmeján do ušés, gl. uho.
nasmeján do ušés, gl. uho.

nasprótni

prestópiť v nasprótni tábor, gl. tabor.

nastájati

nastájati kot góbe po dežjù, gl. goba.

nastáti

nastál je cěl cirkus, gl. cirkus.
nastáti kot góbe po dežjù, gl. goba.

nastáviti

nastáviti kómu nož na gflo, gl. nož.
nastáviti kómu trnek, gl. trnek.
nastáviti ogledálo kómu/čému, gl. ogledalo.

nastávljati

nastávljati kómu trnek, gl. trnek.
nastávljati ogledálo kómu/čému, gl. ogledalo.

nastópati

nastópati za bárve kóga, gl. barva.

nastopíti

nastopíti kot èn móž, gl. mož.
nastopíti za bárve kóga, gl. barva.

N**nasúti**

nasúti kómu pések v očí, gl. pesek.

naš

bíti naše góre líst, gl. gora.

natákati

natákati v sód brez dnà, gl. sod.
natákniti
natákniti kómu róge, gl. rog.

natánčen

do minúte natánčen, gl. minuta.
natánčen kot [švícarska] úra, gl. ura².

natánčno

do minúte natánčno, gl. minuta.
natánčno kot [švícarska] úra, gl. ura².

natégniti

natégniti kóga/kàj na kopíto, gl. kopíto.

nategováti

nategováti kóga/kàj na kopíto, gl. kopíto.

natézanje

natézanje kóga/kàj na kopíto /ekspr.; pren., tudi nategovanje/ (poskus) umeščanja v določen vzorec, kalup, model; prim. nategováti kóga/kàj na kopíto

Prav isto enostavnost in natezanje živega človeka na mrtvo kopíto dogmatične učenosti očitujejo trditve o Ž. estetiki. (F. Kozak, Članki in zapiski, 1953, 294–295)

◆ Gl. *nategniti koga/kaj na kopíto*.

natočiti

natočiti kómu čistega vína, gl. vino.

natrésti

natrésti kómu pések v očí, gl. pesek.

natřpan

natřpan kot sardíne, gl. sardina.

naučiti

naučiti kóga abecéde čésa, gl. abeceda.
naučiti kóga kózjih molítvic, gl. molítvica.
naučiti kóga/kàj pámeti, gl. pamet.

naučiti se

naučiti se abecéde čésa, gl. abeceda.
naučiti se od á do ž [čésa, o čém], gl. a.

navíjati

navíjati kómu ušésa, gl. uho.

navít

délati kot navít /ekspr.; primera/ pridno, vztrajno delati

»Vraga si bolan! Delaš, če se tisto pravdno pisarjenje sploh delo imenovati more, delaš kot navít avtomat! Misliš malo, ješ pa veliko, kot prašiček pri koritu. (Ivan Tavčar, Cvetje v jeseni, NB) | S skupinama štajerskih in dolenskih ljubiteljev domače kapljice so degustirali »skeleton«, na saneh privezan sod vina, pod katerega si se ulegel in si si ga s posebnim vzvodom zvrnil v usta, po obrazu in za vrat. Dobro, da je domači rateški poliglott Bojan Makovec delal kot navita ura. Brez njega bi premnogi težko vedeli, kdo in koliko je poletel. (Delo, 21. mar. 2006, NB) | To je bilo zaslediti tudi pri Factorju, kjer so se treningi čez noč spremenili v koristne bitke. Vsi delajo kot naviti in ni popuščanja. Kako lahko potem škodijo. (Delo, 7. nov. 2006, NB)

◆ Primera *delati kot navít* temelji na primerjalni sestavini *navít*, ki je trpni deležnik glagola *naviti*

in pomensko izhaja iz njegovih pomenov 'napraviti prožno pripravo napeto, navadno z vrtenjem, obračanjem ključa' in 'dati s tem določeni pripravi energijo za delovanje', npr. budilko, igračo. S primerjalno sestavino *kot navit* se tako ponazarjajo človekove dejavnosti, ki potekajo vztrajno, ne-utrudno, kot npr. izkazujejo primere *delati kot navit*, *igrati kot navit*, *leteti kot navit*, *teči kot navit*. **igráti kot navít** /ekspr.; primera/ *vztrajno, neutrudno igrati*

Povratnik Aleksander Knavs je prepričan, da so prekinitev velika slabost Izraelcev, kar je potrdil tudi Bojan Prašnikar, medtem ko je naš prvi zvezdnik Zlatko Zahovič rekel takole: »Gre za tipično evforično zasedbo. Na začetku se zaletijo in igrajo kot naviti, toda če ne zabijejo gola, se začnejo pojavljati napake. (Delo, 7. jun. 2003, NB) | Še enkrat več sta osmoljenca kola Duisburg in Klemen Lavrič. Naš reprezentant je že v 4. minuti zatresel mrežo, vso tekmo igral kot navit, zadel tudi vratnico in bil daleč najboljši mož v domači zasedbi, toda več kot remija »zebre« z Borussia iz Mönchengladbacha (1:1) niso iztržile. (Delo, 13. feb. 2006, NB) | Po izjemnem nastopu na evropskem prvenstvu v Dresdnu je dosegel nov vrhunec še na DP, ki je tokrat štelo tudi kot 17. memorial dr. Milana Vidmarja. Ljubljanski velemojster je igral kot navit: sedem zmag in le dva remija so vredni kar 2773 točk, s popravkom na svetovni lestvici pa je Duško krepko potrkal na vrata elitnega kluba 2600. (Delo, 20. avg. 2007, NB)

◆ Gl. *delati kot navit*.

letéti kot navít, gl. *teči kot navit*.

téči kot navít /ekspr.; primera; nedov. **tekati**/ *vztrajno, neutrudno teči*

Kot odvečnega so ga posodili Arsenalu, čeprav je ob koncu minule sezone blestel. Je igralec, ki lahko zabija gole, teče kot navit in je močan ter tehnično podkovan. (Delo, 11. jan. 2007, NB) | Še zdaleč niso tako kakovostni, so pa skrajno disciplinirani in v branjenju zelo uigrani. Tečejo kot naviti. Morda nam bi delo olajšala njihova misel, da nas lahko presenetijo, o čemer sicer dvomim,« je zaključil najboljši slovenski nogometaš vseh časov. (Delo, 7. okt. 2007, NB) | Informacije o telesni pripravljenosti igralcev zaradi spornih priprav in načinov treningov so alarmantne. So fantje ta trenutek sposobni teči kot naviti? (Delo, 27. apr. 2007, NB) | Razlika zame ne bo zelo velika, saj igralni mesti zahtevata dokaj podobne naloge in omogočata prehajanje iz ene napadalne vloge v drugo. V obrambi pa raje pokrivam tekmece približno moje višine kot nižje fante, ki tekajo naokoli kot naviti. (Delo, 12. sep. 2005, NB) | Toda hitro je našel uteho v odličnih predstavah Phoenixa in tudi v receptu za zdravstvene tegobe. Zdjaj preprosto ne dovoli, da bi se hrbtne mišice ohladile, zato po igrišču teka kot navit, med redkimi trenutki počitka pa leži kar na tleh in razbremenjuje vretenca. (Delo, 13. mar. 2006, NB) | Prvi gol je po odbiti žogi in strelu z roba kazen-

skega prostora zabil Kosič, kar je očitno šokiralo Sobočane. Odtlej je igrala samo Olimpija in »Turbo Rudi«, ki je asistirjal, zabijal in letel kot navit. (Delo, 11. avg. 2003, NB) | Navkljub še vedno občasnim prvenstvenim nastopom naših legionarjev ni kdo ve kako zaskrbljen nad njihovim stanjem. Da so iz primerne testa, so potrdili na zadnjih dveh tekmah, ko so v drugem polčasu »leteli« kot naviti. (Delo, 30. sep. 2005, NB)

◆ Gl. *delati kot navit*.

tékati kot navít, gl. *teči kot navit*.

navítí

navítí kóga okrog pŕsta, gl. **prst**.

navítí kómu úro, gl. **ura**.

navítí kómu ušésa, gl. **uho**.

nazáj

udáriti [nazáj] kot búmerang, gl. **bumerang**.

nažréti se

nažréti se ga kot kráva, gl. **krava**.

nè

ne rêči ne dà ne nè, gl. **reči**.

odgovárjati z dà ali nè, gl. **odgovarjati**.

odgovorítí z dà ali nè, gl. **odgovoriti**.

nebésa

bítí [kàkor] v málih nebésih /ekspr.; mn., pren., tudi kot primera/ *biti zelo srečen*

Vonj svežega vročega kruha se je dotaknil tudi mojih nosnic. Počutil sem se kakor v malih nebesih. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | V žepu ni imel cesarske pravice, žejen pa je bil, a jutri se mora že česa lotiti, da ne bi trpel še lakote. Zdjaj bo Brnadu kakor v malih nebesih. (I. Zorec, Pomenki, NB) | »Mar ni res? – Kaj ne, Štefan, da je pri županovih prijetno kakor v malih nebesih?« obrnil se je Pavel k lekarniku. Zgaga je zablisnil jezno z očmi. (Nataša Gale, Fran Gestrin, NB) | Od samega veselja, da smo tako ubogljivi, nas povabijo gospod stotnik s sabo v cirkus. Vso noč se zabavamo kakor v malih nebesih. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Tu smo se greli ob ognju, dobivali smo redno in zadostno hrano, tu smo bili tri ali štiri dni v malih nebesih, da se pripravimo na nadaljnjih deset dni pekla v rovih, kjer je mraz, glad, pokanje pušk in grmenje topov, vsak dan stotero ran in stotera smrt. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB)

◆ Gl. *[kot] v sedmih nebesih*.

bítí [kot] v devétih nebésih, gl. *[kot] v devetih nebesih*.

bítí kot v nebésih, gl. *kot v nebesih*.

bítí [kot] v sêdmih nebésih, gl. *[kot] v sedmih nebesih*.

[kot] v devêtih nebésih /vznes.; primera, mn., navadno v povedni rabi/ *zelo srečen, blažen; odlično, vzhičeno*; sop.: **[kot] v sedmih nebesih**

Ivan Glavan nikoli ni doživel ničesar lepšega kot tisti spomladanski dan na Lošinj. Bil je, kot se reče, v devetih nebesih. (D. Jančar, Prikazen iz Rovenske, NB) | To je bilo povsem nekaj novega, nedoživetega, še malo je manjkalo pa bi bilo vse popolno. Aldo je bil v devetih nebesih, s telesom, pamet pa mu je odpovedala. (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB) | Ko mi je Boštjan Vrhovec ponudil, da bi napisal reklamo za Studio Marketing, in sem nekega dopoldneva stopil v njihove prostore ter videl uslužbenca, kako balinajo kar na hodniku, se mi je zdelo, da so v devetih nebesih. (Delo, 30. mar. 2002, NB) | V Manchesterovem svetišču sem se počutil kot v devetih nebesih, čeprav sem igral le dobrih 15 minut. Enako je bilo tudi na Anfieldu. (Delo, 10. okt. 2003, NB) | Peklenska gugalnica! Danes v devetih nebesih, jutri globlje od dna! Kdor se je na njej gugal dvajset let, je ne izbrši kar tako, zgolj s tem, da sreča »pravega«. (Viva, febr. 2003, NB) | Doma je breknala Koprnela na klavir, Lah pa na gitaro in oba sta pela. Tako je naša Koprnela nekaj časa žvela kot srečna nevesta v devetih nebesih. (R. Murnik, Ženini naše Koprnele, NB)

◆ Gl. *[kot] v sedmih nebesih*.

kot v nebésih /vznes.; primera, mn./ *zelo srečen, blažen; odlično, vzhičeno*; sop.: **[kot] v sedmih nebesih; [kot] v devetih nebesih; kot v raju**

»Saj na Triglavu je pa tudi lepo kot v nebesih ...« sem se jim smejal. Kaj bi se prepirali zaradi nečesa, kar se mi je zdelo enako sveto kot božje kraljestvo. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Turisti so protestirali. Sam sem se počutil kot v nebesih. Nebesa so bila nagrada za dni naporov in tveganj. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Morali so počakati, in to kar 5 mesecev. V tem času so se mornarji počutili kot v nebesih, zato je bil odhod spomladi 1789 še toliko težji. (Delo, 27. jan. 1999, NB)

◆ Gl. *[kot] v sedmih nebesih*.

[kot] v sêdmih nebésih /vznes.; pren., kot prilastek in prislov, tudi kot primera/ *zelo srečen, blažen; odlično, vzhičeno*; sop.: **biti [kot] v raju**

To je praktično predvsem takrat, kadar gre Bog oče na pot. Takrat so kerubini, ki tako kot njihov stvarnik prebivajo v sedmih nebesih, božja flota. (Delo, 24. dec. 1999, NB) | Nimam besed, da bi opisal občutke po tej zmagi, zdí se mi, kot bi bil v sedmih nebesih. (Delo, 8. maja 2000, NB) | Bil je še zelo mlad, a že velika košarkarska zvezda, in mi smo dobessedno zamrznili. Povedal nam je nekaj besed v pozdrav, podelil nekaj avtogramov in se poslovil, mi pa smo bili v sedmih nebesih. (Delo, 12. sep. 2002, NB) | »Bila je moja napaka.« je priznal kasneje. »Včeraj sem bil v sedmih nebesih, danes sem se znašel v peklu.« (Delo, 13. sep. 1999, NB) | »Počutim se kot v sedmih nebesih,« ni skrivala navdušenja Malijeva, ki je 17. novembra dopolnila 25 let. »Končno sem dobre predstave s treningov prenesla tudi na tekmo.« (Delo, 14. dec. 2002, NB) | Na širšem območju Palm

Springsa, kamor sodi tudi Indian Wells, je namreč več ko sto igrišč za golf. Tako se »Swiss Miss« v kalifornijski puščavi počuti kot v sedmih nebesih: »Tukaj se mi zdi kot v raju. Vse je tako lepo in čisto,« je navdušena sveže zaljubljena Švicarka ... (Delo, 11. mar. 2002, NB)

◆ Primera *[kot] v sedmih nebesih* s sopomenko *[kot] v devetih nebesih* se običajno veže z glagoloma *biti* in *počutiti se*, ki sta tudi sestavini dveh sopomenskih frazemov. Kot kaže prvi citat, so *sedma nebesa* svetopisemska prispodobna za božje prebivališče, tj. raj. Povezana so z nekdanjimi predstavami o zgradbi sveta. Opisuje jih Aristotel v delu *O nebu*. Nebo naj bi bilo sestavljeno iz sedmih kristalnih krogel, nebes, od katerih je sedma najvišja in najbolj oddaljena od Zemlje. V bolg. in češ. je sestavina *sedem* zamenljiva z *devet* ali *deset*, v sle. z *devet*. V primerjalni sestavini lahko števnik tudi izpade in dobimo primero *kot v nebesih*. Namesto števnikov *sedem, devet, deset* se lahko v slovenščini pojavi tudi pridevnik *mali: biti [kakor] v malih nebesih*. Tudi sopomenska primera *[kot] v raju* z glagoloma *biti, počutiti se* tvori sopomenski primeri *biti [kot] v raju, počutiti se [kot] v raju*.

◎ angl. *in seventh heaven; on cloud nine*; bolg. *na devetoto nebe čuvstvuvam (počuvstvuvam se)*; češ. *byt [jako] v sedmém (desátém, devátém) nebí; cítit se [jako] v sedmém (desátém, devátém) nebí; vznášet se v oblacích*; hr., srb. *biti na devetom nebu; biti na sedmom nebu*; it. *essere al settimo cielo; toccare il cielo con un dito*; nem. *im siebenten Himmel sein; im siebten Himmel schweben*; pol. *być w siódmym niebie*; rus. *na sed'mom nebe byt'*.

počútiti se [kot] v devêtih nebésih, gl. *[kot] v devetih nebesih*.

počútiti se kot v nebésih, gl. *kot v nebesih*.

počútiti se [kot] v sêdmih nebésih, gl. *[kot] v sedmih nebesih*.

povzdigovati kóga v nebésa, gl. *povzdigovati koga v nebesa*.

povzdigovati kóga v nebésa /ekspr.; pren., dov. **povzdiginiti/ zelo hvaliti, slaviti koga**; sop.: **povzdigovati koga do neba, hvaliti koga do neba; kovati koga v nebo; kovati koga v zvezde**

Zdaj se mi zdí, da bi ga najraje kdaj sam vzel v zaščito. Med tistimi, ki tekmujejo v zlivanju gnojnice po njem, so mnogi, ki so ga še včeraj povzdigovali v nebesa. (D. Jančar, Spomini na Jugoslavijo, NB) | To se najbolj prodaja. Zato ni nič čudnega, da šampione (najbolj tipičen primer je boksar Mike Tyson) povzdigujejo v nebesa in sesuvajo v pekel. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Konec lanskega leta pa se je spet vse spremenilo in tako so mi obrnili revolucijo na glavo: smo snemali intervju-

je, izhajali so članki, uau, sem rekel, se jim je pa odprlo. Nisem pa vedel, da bodo zdaj tako zelo navalili name in me povzdigovali v nebesa ter slavili čez vse razumne meje. (Delo, 10. jan. 1998, NB) | Ker pa ima Slovenija malo osrednjih medijev, po mnenju Zupana in republikancev ti z lahkoto pokrijejo celoten medijski prostor in lahko nekoga povzdignejo v nebesa, drugega pa povsem uničijo. (Delo, 13. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *povzdigovati koga/kaj do neba*.

◎ angl. *to praise/laud so. to the skies*; hr., srb. *dizati koga, što do neba; dizati koga, što do nebesa*; it. *portare alle stelle; levare alle stelle*; nem. *in den Himmel heben*.

živéti [kot] v devêtih nebésih, gl. *[kot] v devetih nebesih*.

nebéski

kot nebéska mána, gl. *mana*.

nebéska mána, gl. *mana*.

nebó

dvígniti kóga/káj do nebá, gl. *povzdigovati koga/kaj do neba*.

hválíti kóga/káj do nebá, gl. *povzdigovati koga/kaj do neba*.

kàkòr stréla z védrega nebá, gl. *strela*.

kot gròm z védrega nebá, gl. *grom*.

kot mána z nebá, gl. *mana*.

kot stréla z jásnega [nebá], gl. *strela*.

kot z nebá pásti /ekspr.; primera, tudi s **kot da lje, bi/** *pojavit se nepričakovano, nenadno*; prim. **kot strela z jasnega [neba]; ne pasti z neba**

Na Hrvaškem so, hvala bogu, opustili zamisel, da bi na Omišlju polnili tankerje (balastne vode!), a že je kot z neba padel v morje med Piranom, Gradžem in Trstom nov načrt – plinski terminal. Kot da je to plitvo morje lužica, po kateri lahko vsakdo taca po svoje. (Delo, 8. apr. 2006, NB) | Možakarja sta zrasla iz zemlje, kot bi padla z neba. Ja, kot bi padla z neba že prejšnje stoletje. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Duhovno središče nacije je lociral v Narodno in univerzitetno knjižnico, postavljeno na mesto renesančnega Knežjega dvorca, ki je bil poškodovan v potresu in pozneje porušen. Kubična stavba z ostrimi robovi, ki po ekspresivnosti volumna in fasade ter po kontrastu do soseščine daje vtis florentinske palače iz quattrocenta, se na elitno lokacijo umešča, kot da je padla z neba. (Delo, 10. jan. 2000, NB) | Kot bi padla z neba, je torej lepega dne na že omenjeni, nacionalno opredeljeni travnik – v našem primeru nemški – prisvetila naša družina in v čudoviti senci odležavala svoj prvi počitniški dan. No, vmes sta otroka malce pokolesarila, eden si je proti večeru zaželel malo glasbe iz radia v avtu, drugi si je poiskal družbo ... (Delo, 28. avg. 2001, NB) | Trapanci so mu rekali kar stric Mano, saj je padel kot mana z neba in

pri trgovanju ga niso ovirali ne davkarji, ne mitničarji, celo slovita Morana Golar, strah in trepet kradljivcev državnega premoženja in tihotapcev, ga ni vzela v precep. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | »Od kod se je pa ta vzela?« se je začudil. Nevede in nehote je skrajšal in stišal korak, ker se je pojavila tako nenadoma, kakor bi bila švignila iz zemlje ali padla z neba. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Na povratni poti jih je ujela huda nevihta in morali so vedriti v gorski turški vasi, ki so ji prizadeli mnogo strahu s tem, da so v divjem diru pridrveli vanjo in se, kakor da so padli z neba, ustavili pred muktarjevo hišo. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB)

◆ Frazem *kot z neba pasti*, enako zanikano *ne pasti z neba*, temelji na predstavi, da je vse, kar pride z neba, nepričakovano, ne po volji človeka, božje. *Nebo* oziroma *nebesa* namreč v krščanstvu pomenita 'kraj, kjer prebivajo Bog, zveličani'. Ustrezno nemško primeru pri iztočnici *Himmel* prevaja M. Cigale I, 757, takole: *wie vom Himmel gefallen, kakor bi bil z oblakov padel, ves tuj, nezveden*. Tu je sestavina *nebo* zamenjana s sestavino *oblaki*, dodana pomena 'ves tuj, nezveden' pa je utemeljen s predstavo, da Nezemljan ali kdor je bil dolgo odsoten, deluje zelo tuje in se ne znajde v okolju, kamor je prišel.

◎ angl. *to come appear/occur out of the blue; to come/appear/occur out of the clear blue sky*; češ. *spadnout z nebe*; fr. *tomber du ciel; tomber des nues; venir à l'improviste; comme un coup de tonnerre dans un ciel seretin*; sh., srb. *kao da je s neba pao*; nem. *vom Himmel fallen*; rus. *kak s neba upalo; kak s neba svalilos*.

kováti kóga v devêto nebó, gl. *kovati koga v nebo*.

kováti kóga v nebó /ekspr.; pren., tudi v nebesa/ *zelo hvaliti, povzdigovati*; sop.: **kovati koga/kaj v zvezde; povzdigovati koga/kaj do neba**

Slovensko-italijanskih odnosov seveda ni mogoče kovati v nebo, saj je v njih ves čas veliko vidnih in manj vidnih zapletov. (Delo, 11. jan. 2001, NB) | Po dveh ničlah je to še en korak navzgor, ki ga sicer ne gre kovati v nebo, a je zaradi očitnega napredka zelo spodbuden za Jureta, saj si tako krepi samozavest, zanesljivost in dober občutek. (Delo, 7. jan. 2001, NB) | Ko si je Allen Iverson pred dnevi poškodoval ramensko mišico, a stisnil zobe in prispeval k zmagi nad Dallasom 35 točk z metom 15:18, so ga v Philadelphii kovali v nebesa. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Hvalite ga in kujte v deveta nebesa, češ da ga poznate in da ne bi bilo slabo, ko bi dobil kakšno boljšo službo. (L. Grossmann – J. Moder, Rulettenburg, 1963, 240) | Veliko denarja je prinesel takrat, pa ga je tudi zapil, in vsi dobri pivski dedci so mu pomagali in ga kovali takrat v deveta nebesa. (Anton Novačan, Naša vas, 1912, II, 104, NB)

◆ Frazem *kovati koga v nebo*, zelo redko tudi s

sestavinama v *tretje nebo*, v *sedmo nebo*, izhaja iz prenesenih rab sestavin v *nebo* 'zelo visoko'; in 'izraža, da se kaj pojavlja v zelo visoki stopnji, v močni obliki' in *kovati* ekspr. z določenim ravnanjem pripravljati, ustvarjati kaj'. Ustrezna italijanska frazema sta *portare qc. alle stelle* in *portare qc. in palmo di mano*.

na vsě štíri straní nebá, gl. **stran**.

ne pástí z nebá /ekspr.; pren., nikal./ *ne priti samo od sebe; ne priti na lahek način*; prim. **kot z neba pasti**

Strinjam se; njuna ljubezen je negotova in mučna, a po svoje elementarna. Stvari, ki imajo v življenju zares pomen, ne padejo z neba; pot do njih je največkrat boleča. Do nekaterih stvari pač ne obstajajo bližnjice. (Delo, 22. jun. 2001, NB) | Tudi izvoz na južne trge, s katerim smo kompenzirali recesijo na zahodnih trgih, ni padel z neba, pač pa je do njega prišlo z dodatnimi tržnimi aktivnostmi. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Kot bivši veleposlanik v Washingtonu, ki je bil vključen tudi v pogajalske poskuse nekdanjega ameriškega državnega sekretarja Williama Perryja, je zelo dobro vedel, da odlok o razmejitvi, ki je bil leta 2001 potrjen s sporazumom dveh premierov, ni padel z neba, temveč je skorajda enak Perryjevemu predlogu razmejitve. (Delo, 16. apr. 2004, NB) | Razplet dolgotrajne pivovarske vojne Laščanom ni padel z neba, ampak je bil, kot navajajo dobro obveščeni viri, rezultat več kot polletnega dogovarjanja nasprotnih strani, premlevanja spremenjenih gospodarskih razmer na trgu in predvsem – trdih pogajanj o denarju. (Delo, 14. feb. 2005, NB)

◆ Gl. *kot z neba pasti; strela z jasnega [neba]; pasti kot mana z neba*.

pásti kot mána z nebá, gl. **mana**.

pod mílim nebóm /ekspr.; pren./

1. na prostem, v naravi; prim. **pod milim bogom**

To je bil vesel dan. Grofov oskrbnik v lovskem gozdu zunaj mesta je moral preskrbeti, taka je bila navada, jedi in pijače bodočim učenjakom, katerim se je pridruževala obilica ljudi iz mesta, da se pod milim nebom veselijo z mladino. (Fran Detela, Veliki grof, NB) | Videla sva, da z lepo ne gre, z grdo pa nisva hotela poskušati in nama pravzaprav tudi veliko ni bilo za posteljo. »Pustiva ga,« reče prijatelj, »saj to ni prva noč, ki jo prebija pod milim nebom, in če Bog da, tudi zadnja ne.« (Fran Erjavec, Šaljivi potopisi, NB) | Dasi je bilo tako prijetno pod milim nebom dihati mehki večerni hlad, vstal je vendar gospod Mirodolski ter peljal svojega gosta v hišo; videti mu je bilo, da ima nocoj nekaj posebnega na srcu, česar ne more razkladati pod milim nebom, dasi ni bilo blizu radovednega poslušalca. (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Celjani bodo zadnjo noč v letu preživeli doma, na počitnicah ali pa na mestnem trgu pod milim nebom, kjer pripravljajo veliko silvestrovanje na prostem, so pa tudi taki, ki bodo v dobro someščanov preživeli silvestrsko noč na delovnem mestu. (Delo, 31. dec. 2002, NB)

2. na (vsem) svetu

In se je drl mogočno, iz globine duše, prepričljivo in neusmiljeno. Nihče pod milim nebom se ne zna tako dreti, kakor se je drl Lukec; edino ti, moj črni Muren, ga morebiti posekaš. (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Gonili so me tod in ondod, križem in kražem, dokler se ni izkazalo, da sem zares, kakor si rekel, bitje iz senc in sanj; taka bitja pa so brez greha ... Poglavitno je, da sem bil ves tisti čas najsrečnejši človek pod milim nebom, tako srečen, kakor še od rojstva nisem bil; poglavitno je to, ker drugače bi bila ta moja zgodba o čevljih le klin brez suknje. (Ivan Cankar, Znanec od one strani, NB) | Mesarica ima tudi svojega doktorja! Ali je mogoče kaj takega pod milim nebom! Mar hoče neumna ženska žalitev utajiti, ko stoje pred durmi in čakajo poklica tri priče, zanesljive kakor skala? (Fran Milčinski, Drobiž, NB)

3. izraža podkrepitev trditve, povedanega

Pod milim nebom ne vidim nobenega strokovnega razloga, da pregled roditelji opravi zdravnik med pregledom, ki naj potrdi sposobnost za vožnjo avtomobila. Osebo se neurgentnega pregleda ne bi lotil niti v primeru, da bi me zanj prosila pacientka. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | Hvala bogu, da so! Festivali se dogajajo v okolju, v katerem se nič drugega ne dogaja in se pod milim nebom nič ne bi zgodilo, razen festivalskih dogodkov, za katere je vseeno, ali se bodo zgodili ali ne. In ravno ta absolutna vseenost kulture je najbolj zaželena. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | Če pogledaš kakšen med milijoni priljubljen resničnostni šov, boš videl, da so slavljene ljudje, ki nič ne znajo in nimajo pod ljubim soncem nobenega talenta. Še več, ki nimajo pod milim nebom česa povedati. Pa vendar ves čas govorijo. (Delo, 8. sep. 2007, NB)

◆ Frazem *pod milim nebom* v pomenih 'na prostem, v naravi; na (vsem) svetu' temelji na pomenu besedne zveze *pod nebom*, tj. 'na svetu, na prostem, v naravi'. Sestavina *mil* tu samo še krepi, poudarja ta pomen, kar je lahko izraženo tudi s sestavino *ves*, tj. *na vsem svetu*. V zanikanem sobesedilu pa izraža *pod milim nebom* (enako *pod milim bogom*, gl. tam), *na vsem svetu* samo še močno poudarjata to zanikano sobesedilo po predstavi 'na vsem svetu ni česa'. Podobno tudi še v sopomenskem *za nič na [tem, vsem] svetu*.

◎ angl. *under the open sky; in the open air*; fr. *en plein air; à la belle étoile*; hr., srb. *pod vedrim nebom; u prirodi*; nem. *unter freiem Himmel; im Freien*.

povzdigováti kóga/káj do nebá /ekspr.; pren./ *zelo hvaliti, slaviti koga, kaj*; sop.: **hvaliti koga do neba; kovati koga v nebo; kovati koga v zvezde** Prijeti bi moral za prapor kakor vojnih čet zapovednik v najvišji nevarnosti in biti prvi narodni vojniki, pravi narodni vojskovodja, katerega beseda bi se čula tudi v najbolj oddaljenem mestu. Bil bi naroda pravi oče in

do neba bi ga povzdigoval rod hvaležni. (Ivan Tavčar, Mrtva srca, NB) | V zadnjih letih so bile na Balkanu največje hvalnice napisane v čast Slobodana Miloševića. Njegovi sodelavci, med katerimi je bilo kar nekaj akademikov, so ga povzdigovali do neba, ga nagovarjali z »voždom« in »rešiteljem Srbije«. (Delo, 19. feb. 2004, NB) | Partnerstvo za razvoj je v bistvu bolj kot izraz Janševe politične spretnosti znamenje, da mu z reformami slabo kaže. V slepo ulico se je spravil sam. Njihov pomen je povzdignil do neba, jih napravil za jedro mandata in kar poslanstvo nove oblasti. (Delo, 2. mar. 2006, NB) | Kjer ni civilnega poguma, vlada v družbi uradniška nespametnost, lažno predstavljanje dejanskega položaja naše domovine, postavljanje spomenikov klepetavim poslancem, ki so našo republiko (tj. Poljska, op. J. K.) povzdigovali do neba, takrat ko je bila ta zgolj cestna postojanka nemških in ruskih vojakov. (Delo, 20. okt. 2007, NB) | Že sedmo leto zapored nas namreč v začetku jeseni »trese« od skrbi za dediščino in v kratkem času nam – »dedičem prednamcev« – z vseh strani žugajo in nas karajo, češ da nam je dediščina malo mar in deveta brigada. Dediščina je v nekaj dneh povzdignjena do neba, kmalu zatem pa lahko z njo spet vsak počne, kar hoče. (Delo, 25. sep. 1998, NB) | Prevzele pa so me vinske moči, in v oslabeledosti svoji sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do neba kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. (Ivan Tavčar, 4000, NB) | Klinični psiholog Robert Brooks s Harvarda je podobnega mnenja. »Nekateri dobronamerni starši hvalijo do neba vse, kar počne njihov otrok. Tak otrok pa kasneje ne prenese razočaranja.« (Delo, 16. jul. 1998, NB) | Na Petka so se spravili z najbolj primitivno metodo - z brkami in lesenim kijem. S tem so suroveži nanj opozorili, novinarski ceh pa ga je kot primer napada na svobodo tiska dvignil do neba. Zato ni bilo malo novinarjev, ki so se čutili opeharjene, ko je Petek to slavo vnovčil za politično kariero. (Delo, 3. sep. 2000, NB)

◆ Frazem *povzdigovali koga/kaj do neba* z dovršno različico *dvigniti koga/kaj do neba*, prav tako sopomenka *hvaliti koga/kaj do neba*, temeljijo na prislovni zvezi *do neba* v prenesenem pomenu: 'izraža, da se kaj pojavlja v zelo visoki stopnji, v močni obliki'. Enak pomen ima tudi prislovna zveza v *nebo*, obe pa temeljita na pomenu 'zelo visoko'. *Nebo* kot tako predstavlja namreč veliko, lahko tudi neskončno višino, daljavo. Frazem je možno povezovati z lat. *in coelum efferre*, nanj pa spominja tudi mesto v Sv. pismu (Luka 10, 15): In ti, Kafarnaum, ki si povzdigoval v nebo.

◎ angl. *to praise/laud so. to the skies*; češ. *vychvalovat někoho/něco až do samého nebe*; *vyňšet někoho/něco až do samého nebe*; *velebit někoho/něco až do samého nebe*; fr. *porter qn./qc. aux nues*; *dire merveille de qn./qc.*; *chanter les louan-*

ges de qn./qc.; nem. *jmdn., etwas in den Himmel heben*; *jmdn. in den Himmel loben*; rus. *voznosit' do nebes [kogo/čto]*.

spáti pod milim nebom /ekspr.; pren./ *spati na prostem*

Glava mu je bila neznansko težka in občutljiva, hudo je kašljal, in kadar je zasopel je čutil bolečine v prsih. Močno se je bil prehladil prejšnji dan, ko je spal na tleh pod milim nebom. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Zlagoma je z biciklom za to potrebno vsaj dva, tri mesece. Ker so cene življenja na Novi Zelandiji relativno visoke, sem sklenil spati pod milim nebom, se s hrano oskrbovati samo v supermarketih in si kuhati na ognju, kjerkoli me bo že doletela lakota. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Gorenjci so se na morje pripeljali z avtom, s seboj pa so imeli spalne vreče, saj so namerali spati pod milim nebom. Že prvi dan so po prebiti noči v disku Osare odšli na kopališče čez cesto in legli k počitku. (Delo, 23. avg. 2000, NB)

◆ Gl. *pod milim nebom*.

tréščiti kot stréla z jásnega nebá, gl. *strela*.

udáriti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. *strela*.

v nebó vpijóč /ekspr.; pren./ *ki se pojavlja v zelo visoki stopnji, v zelo močni obliki*

V avstroogrski politiki se mu je zdelo nadvse smešno, da je v vrhovih nemških nacionalističnih strank najdeval slovanske priimke, medtem ko so nasprotni, panslovanski blok vodili moške z nemškimi priimki. V nebo vpijoč problem nepravega rodu se torej med velikimi evropskimi nacionalisti prej kot izjema zdi svojevrstno pravilo. (Delo, 24. mar. 2001, NB) | Kljub nepristranskosti pa obstaja velika pomanjkljivost – samih sebe ne ocenjujejo. Po mnenju drugih držav bi jim lahko očitali marsikaj; najbolj v nebo vpijoč primer je gotovo taborišče Delta za ujetе »sovražne bojvnikove« v ameriškem vojaškem oporišču Guantanamo na Kubi. (Delo, 27. feb. 2004, NB) | Tudi zato je nagradni izplen privilegiranih režiserjev na koncu pač pričeljši, kot bi pričakovali. Hočem reči: bratoma Coen se letos s tem, da sta ostala brez nagrad, ni zgodila nobena v nebo vpijoča krivica. (Delo, 2. jun. 2007, NB) | Zadnji evropsko-bruselski podatek me je zato spravil v kronično depresijo z nepredvidljivim koncem: Slovenke živijo 7,2 leta dlje kot moški. To je ravno dovolj, da uživajo, ker so se nas znebile, in to po možnosti z družinsko pokojnino, ki jim pripada po boljši polovici, ker je moška višja od ženske. V nebo vpijoča krivica. (Jana 2007, št. 11, NB) | Zgoraj namerno nisem omenil prestolnice, ki je prav v nebo vpijoča sramota slovenskega šaha. Z dvema prvoligaškima kluboma, s kopico vrhunskih šahistov, z milijon ustreznimi lokacijami, niso v Ljubljani sposobni ustanoviti niti ene šahovske šole. (Delo, 28. avg. 2006, NB)

◆ Frazem *v nebo vpijóč* izhaja iz prenesenih pomenov sestavin *v nebo* 'izraža, da se kaj pojavlja v zelo visoki stopnji, v močni obliki' in *vpijóč* 'pojavnjajoč se v visoki stopnji, v močni obliki'

(prim. tudi glagol *vpiti* v zgledu *krivice vpijejo do neba, v nebo*). Frazem se uporablja praviloma v sobesedilu z negativno vsebino in jo s tem krepi, potencira, npr. *krivica, sramota, problem, primer*. Ta se v zanikanem sobesedilu ustrezno relativizira, spremeni v pozitivnejšo smer.

☉ češ. *do nebe volající; do nebes volající*; rus. *vo-pijuščij*.

zadéti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. *strela*.

živéti kàkor ptíca pod nébom, gl. *ptica*.

živéti kàkor ptíč pod nébom, gl. *ptič*.

nedélja

Cáhejeva nedélja, gl. *lepa nedelja*.

iméti vsák dán nedéljo, gl. *dan*.

[kot da] je vsák dán nedélja [za kóga; kjé], gl. *dan*.

lépa nedélja /nar.; pren./ *žeganje, proščenje*

Za žeganje imamo na Slovenskem zelo različna imena. V Ziljski dolini je žegen (gl. PLS II, 48 sl.) tudi cerkvanje, v Rožu in drugod po Koroškem je žeganje, ponekod na Koroškem in na Štajerskem *lepa nedelja*, na Vzhodnem Štajerskem in v Beli krajini *proščenje*, na Krasu in na Notranjskem *opasilo ali opasilnica*, na Vipavskem in Tolminskem, tudi ponekod na Krasu *obnašanje*, na Goriškem »šagra«, na Gorenjskem svojčas ponekod »Cahejeva nedelja«. (Miklavž Kuret, PLS III, 1970, 172) | Jamničani so se pripravljali na lepo nedeljo, ki so jo vsako leto obhajali drugo nedeljo meseca julija. (Lovro Kuhar, Jamnica, 1945, 27) | Do takrat ga je vzel oče s sabo v dolino le enkrat ali dvakrat na leto. Ko je bila v mestu *lepa nedelja*. (Leopold Suhadolčan, Dobrijska balada, 1967, 8) | V Kotljah pri Guštanju imenujejo ta praznik (žeganje) *lepa nedelja*. (Möderndorfer, Verovanja V, 45)

ni vsák dán nedélja [za kóga; kjé], gl. *dan*.

nedólžen

nedólžen kot Láhov kòš, gl. *Lahov*.

negíben

negíben kot múmija, gl. *mumija*.

nehvaléžnost

črna nehvaléžnost /ekspr.; pren./ *velika nehvaležnost*

In potem se spet vmem. Vidiš, črna nehvaležnost je v tebi. Nihče me namreč nima tako, kot me imaš ti, in nikogar nimam na tak način rada, kot imam tebe. (Miha Remec, Votlina, NB) | Vodja se je obrnil k svojemu komiteju: »Če bi živu miljon let, ne bi hotu več mezincea dvignit, de bi se zavzeu za črnce. Če to ni črna nehvaležnost!« Provokator je še vedno skakal po svojem klobuku. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta, 2002, NB)

◆ Pomen frazema *črna nehvaležnost* temelji na prenesenem pomenu sestavine *črn*: z oslajenim pomenom 'poudarja pomen samostalnika, na katerega se veže' (npr. še *črna zavist, črna zloba*).

☉ angl. *black ingratitude*; češ. *černý nevďek*; fr. *une noire ingratitude*; nem. *Undank ist der Welten Lohn*; rus. *černaja neblagodarnost'*.

nékaj

nékaj gnílega je v dežéli Dánski, gl. *Danska*.

nékam

lahkó me nékam kúšnete, gl. *kušniti*.

piši(te) me nékam, gl. *piši me v rit, piši me v uho*.

posláti kóga nékam, gl. *poslati*.

nèomájén

nèomájén kot skála, gl. *skala*.

nèpísán

nèpísán zàkon, gl. *zakon*.

nèpísano pravílo, gl. *pravilo*.

nepopísán

bíti nepopísán líst [papírja], gl. *list*.

nepopísán líst [papírja], gl. *list*.

nesrèča

iméti srèčo v nesrèči, gl. *sreča*.

kot kúp nesrèče, gl. *kup*.

sedéti kot kúp nesrèče, gl. *kup*.

srèča v nesrèči, gl. *sreča*.

nesrèčen

rodíti se pod nesrèčno zvézdo, gl. *zvezda*.

nèsti

kàr nêsejo pête kóga, gl. *peta*.

nèsti kóga pod káp, gl. *kap*.

têči, kólikor nôge nêsejo kóga, gl. *noga*.

neúmen

neúmen kàkor kònj, gl. *konj*.

neúmen kot nóč, gl. *noč*.

nèutrúden

nèutrúden kot mrávlja, gl. *mravlja*.

nevárén

zaítí v nevárne vòde, gl. *voda*.

znájti se v nevárnih vòdah, gl. *voda*.

nevédén

nevédén kot Láhov kòš, gl. **Lahov**.

nevésta

béla kákor nevésta, gl. *kot nevesta*.

béla kot nevésta, gl. *kot nevesta*.

braníti se kákor kméčka nevésta, gl. *kot kmečka nevesta*.

držáti se kákor kméčka nevésta, gl. *kot kmečka nevesta*.

kákor kméčka nevésta, gl. *kot kmečka nevesta*.

kot kméčka nevésta /ekspr.; primera/ *(zelo) sramežljivo, v zadregi*

Iz gole nerodnosti in nervoznosti izstopim na napačni strani vlaka. Tam obstanem kot kmečka nevesta: čudno oblečena, čudno opremljena in sploh začudena, vse dokler vseh dolgih dvajset vagonov ne odbrzi mimo mene in zavije za ovinek. (N. Kraigher, Pet temnih svetlih let, 1968, 81) | Kaj je z njegovim naslednikom? Ni najbolj normalno spraševati Drnovška o njegovem nasledniku, sploh ko se Tone Rop, bodoči mandatar – kot tak je zdaj predstavljen in postavljen – že nekaj mesecev obnaša kot kmečka nevesta? (Delo, 26. okt. 2002, NB) | Podobno je menil tudi predsednik SNS in vodja poslanske skupine Zmago Jelinčič, ki za slabo delo vlade poleg LDS krivi tudi DeSUS in SLS. Zadnja se kot kmečka nevesta zdaj sramežljivo obrača stran, velikansko breme za slabo delo vlade pa nosi še ZLSD. (Delo, 5. avg. 2004, NB) | Deklica ni odgovorila, pač pa Vazko, rekoč: »Onda bi Danica sama sebe naučila.« Tedaj je inženir vedel, da ima pred seboj sestro preganjanega Jovice. »Nu, govori, Danica, ne bodi kakor nevesta na svatbi. Kdo te je naučil voženja?« (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Juhe! Nežka, vesela bodi! Kaj se sramuješ kakor kmečka nevesta? (A. T. Linhart, Ta veseli dan ali Matiček se ženi, NB) | Trobenta: Sedi in jej! Kaj se braniš kakor kmečka nevesta. Krčmar: Si ne upam. Komaj me je nehal zob boleti. (P. Golia, Igre, 1953, 180) | Drži se kakor kmečka nevesta. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 49; B. Bojč, Pregovori in reki, 1974, 36) | Drugače pa naj prekliče še ta razpis. In naj nato ne objavlja več novih razpisov, če menca kakor kmečka nevesta, ko je treba skleniti pogodbo. (Delo, 18. okt. 2001, NB)

◆ Primera *kot kmečka nevesta* ali *kakor kmečka nevesta* temelji na besedni zvezi *kmečka nevesta* v pomenu 'družbe nevajena ženska, ki se nerodno obnaša', npr. Tudi naučila se nista še ničesar. Od danes naprej ju bom vzel v roke. V družini ne potrebujemo kmečkih nevest. (S. Rozman, Družčina, 1964, 162) Kot je razvidno iz tega zgleđa in tudi iz gornjih, pa se primera lahko uporablja tudi za moške osebe. Sicer pa je možno besedno zvezo *kmečka nevesta* primerjati z besedno zvezo *kmečka butara* v pomenu slabš. 'nerodna, okorna

ženska', delno z besedno zvezo *kmečka bunka* slabš. 'debela, nerodna ženska'.

Primerjalna sestavina *kot kmečka nevesta* ali *kakor kmečka nevesta* se navadno uporablja z glagoli *braníti se, držáti se, sramovati se*. Primero *sramuje se kakor kmetiška nevesta* brez razlage navaja že Pleteršnik pri iztočnici *nevesta* (Plet. I, 706). J. Glonar (SSJ, 239) pri iztočnici *nevesta* navaja in razlaga primero *držáti se kakor kmečka nevesta*: plaho, nerodno, boječe, v samih zadregah.

◎ angl. *like a blushing bride; blushing like a schoolgirl*; bolg. *dàrža se kato mlada bulka*; češ. *upejpat se jako nevěsta; být upejpavý jako nevěsta*; fr. *timide comme une jeune fille*; hr. *držati se kao vlaška mlada*; mak. *guvee kako selska nevesta*; nem. *sich zieren wie ein kleines Mädchen; sich zieren wie eine Braut; sich zieren wie eine (alte) Jungfrau*; rus. *vesti sebja kak baryšnja; vesti sebja kak devica*; slš. *správát sa ako stará panna*; ukr. *trymatysja jak divka na ogljadynah; trymatysja jak divka na zaručynah*.

kot nevésta /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo lepo oblečen, lep nasploh**

In kako je menjavala svoje obleke! Včasih je bila zlato-rumena v cvetju oljne repice, potem v zlati obleki zoreče pšenice, potem spet v bledomodri obleki cvetočega lanu, pa spet v beli obleki cvetoče ajde, vsa bela kot nevesta. (C. Kosmač, Kamen in njiva, NB) | Video s številnimi sadomazohističnimi prizori so prepovedale vse ameriške televizije. Nato je požela nov uspeh kot devica, vsa v belem kot nevesta (1984). (Delo, 25. maja 2001, NB) | - Joj, kako je lepa! Kakor nevesta! – je vzkliknil stric Tomaž in s koso pokazal po gosti visoki travi, ki je valovila v jutranji sapi, vsa težka in srebrna od rose in cvetnega prahu. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Čez bore, čez hoje, od tihega Krasa, od morja šumi burja, plane v ravan, postane, vztrepče, osupla in utolažena ob toliki lepoti. Bela kakor nevesta se sveti na holmu sveta Trojica, razgleduje se po sončni ravnini, po tihem, sanjajočem močvirju, do Žalostne gore in do Krima. (I. Cankar, Aleš iz Razora, NB) | V Rakovcu ob vodi se je imela deliti sveta birma. Vas z raztrganimi strehami in umazaniam zidovjem je bila olepšana tisti dan kakor nevesta pred poroko ter se šopirila v zelenju in cvetju. Povsod se dvigajo mlaji proti nebu in vihrajo pisani trakovi. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB) | PRELEST Lepa je dolina moja kot nevesta, ko nad njo razvršča zvezde rimska cesta. Kadar sončnojasno jutro jo poljublja; tisoč biserov se v cvetju ji izgublja. (Marija Jelen-Brenčič, Spev tihe doline, NB) | Rusija je zdaj razdeljena na dve povsem različni in nasprotujoči si skrajnosti. Moskva se v teh dneh, ozaljšana kot nevesta, koplje v razkošju prazničnih barv in luči. (Delo, 27. dec. 1999, NB) | Žakaj prvo nebo in prva zemlja sta bila izginila

in morja ni bilo več. Videl sem tudi sveto mesto, novi Jeruzalem, ko je prihajal z neba od Boga, pripravljen kakor nevesta, ki se je ozaljšala za svojega ženina. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

◆ *Primera kot nevesta*, tudi *kakor nevesta* se večinoma povezuje s pridevniki *bela*, *v belem*, *lepa*, *olepšana*, *ozaljšana*. Temelji na dejstvu, da so bile nekoč neveste večinoma oblečene v belo, v belem, čim lepše napravljene, ozaljšane in kot mlade tudi lepe. *Primera* se lahko uporablja tudi za označevanje neživih stvari, npr. mesta, cerkve, doline, vasi, trave.

◎ angl. *to be all dolled up; to be dressed up to the nines*; češ. *být nastrojená jako nevěsta; strojit se jako nevěsta*; fr. *pomponné; (se mettre) sur son trente-et-un*; nem. *feinen Zwirn angelegt haben; sich fein machen; sich piekfein machen*; rus. *vyrjadit'sja kak na svad'bu*.

Kristusova nevésta, gl. **Kristusov**.

lépa kot nevésta, gl. *kot nevesta*.

sramováti se kákor kméčka nevésta, gl. *kot kmečka nevesta*.

nevihten

nevihtni obláki se zbírajó nad kóm/čím, gl. **oblak**.

néžen

néžni spól, gl. **spol**.

néžnejši spól, gl. **spol**.

nič¹

ígra na vsè ali nič, gl. **vse**.

igráti na vsè ali nič, gl. **vse**.

íti na vsè ali nič, gl. **vse**.

na vsè ali nič, gl. **vse**.

prepiráti se za prázen nič /ekspr.; glag. prisl. zv./ *prepirati se brez vzroka*

Njegova žena je povedala, da se je mož popolnoma spremenil. Začel je piti, kričal je nanjo in na otroka, prepiral se je za prazen nič. Z otrokoma se je večkrat umaknila k svoji materi, a jim tudi tam ni dal miru. (Slovenske novice, julij – december 2008, NB) | 15. dec. 2010 ... Jensen bo zaradi močnega vpliva Leva stresna, prepirali se boste za prazen nič, sprave pa bodo kraljevsko ljubeče. (Google, www.elle.si/spirituelle...) | 20. jan. 2011 ... Angela: Ne prepirajta se za prazen nič. Mirko: Svoj delež zahtevam. Pa konec besedi. Tine: Jaz tudi svojega; Angela, ti tudi svojega ... (Google) | Dec. 2008 ... Moram reči, da se lepo razumemo, da med nami ni prepirov za prazen nič in da se o vsem lepo mirno pogovorimo (Google, www.lady.si/vase.rubrike ...)

◆ *Frazem prepirati se za prazen nič* pomensko temelji na prislovni zvezi *za prazen nič*. V njej

sestavina *nič* pomeni najprej 'kar ne obstaja, ne biva', sestavina *prazen* pa to še poudarja. Skupaj s predpono *za* je prislovna zveza *za prazen nič* dobila pomen 'brez vzroka', ki tako pojasnjuje glagolsko dejanje sestavine *prepirati se*, povezuje pa se še z drugimi glagoli, npr. *jokati*, *razburjati se*, *preteptati*.

príti na nič /pog.; parafraza/

1. *gospodarsko propasti, obubožati*

Mlada se je rada vozila v Celovec, pravijo, da je imela znanje z razno celovško gospodo. Doma pa je šlo vse narobe in preden je minilo petnajst let, je gospodarstvo prišlo na nič. (Prežihov Voranc, Samorastniki, NB) | Prišla je potem slaba letina, pozimi je bila velika lakota, da človek tudi za denar ni vselej dobil, kar bi bil hotel. Stričeva kramarija je prišla zdaj prav na nič, vsakdo je le gledal, kje bo dobil kos kruha, da bi se preživil. (Fran Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB)

2. *propasti*

Če krščanstvo še ni prišlo na nič, je zasluga svetnikov, ki so, kakor prvi kristjani, živeli ubožno in čednostno; tako so ga utrjevali, da ga malopridnost velikih in malih, cerkvenih in svetnih, ni izpodnesla. (Ivan Zorec, Izgnani menihi, NB)

sesúti se v nič /ekspr.; tudi pren./ *razpasti, uničiti se*; sop.: **sesuti se v prah; spremeniti se v prah in pepel**

Z nemalo truda prekinil časobežni tok, ki je še krožil v pogonskem sklopu. Zdaj ni več možnosti, da bi lepega dne padel ta planet v časovno luknjo, se sesul v nič ali se znašel v prvotni plinasti meglici. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | TV sta poosebljala divjega podjetniškega duha devetdesetih let, ko naj bi vsakdo lahko že pri štiridesetih letih postal milijonar. Do trenutka, ko se je njun finančni imperij z 1,4 milijarde evrov izgube aprila lani sesul v nič. (Delo, 5. nov. 2002, NB)

za nič na svétu, gl. **svet**.

zaigráti na vsè ali nič, gl. **vse**.

nič²

čič je nič, gl. **čič**.

čič ne dá nič, gl. **čič**.

čič níma nič, gl. **čič**.

čič v nič, gl. **čič**.

níhati

níhati med življénjem in smrtjo, gl. **življenje**.

nikóli

da níkóli tegá /star.; prisl. zv., pren./

1. *poudarja stavčni člen, za katerim stoji*

Pogovorno frazo – »da nikoli tega« variira Murn v treh pesmih; ... »da nikdar in nikoli tega«; ... »da nikoli še tako«; ... »da nikoli tako«. (Jože Snoj, Problemi 1967,

št. 51, 378) | »Ne,« odvrne plemič, »poslovne zadeve in take malenkosti oskrbuje spletična, ki je prefrigana, da nikoli tega.« (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 82) | To je že spet tako lepo, da nikoli tega! Zakaj malo ne poveš, kaka je bila. (J. Stritar, Klasične podobe, Z 1870, 187) | »Nikoli niso preveliki, niti ne taki neumni otroški zobje,« je bil rekel Billy, »ravno pravi so in podado se ti da nikoli tega. (V. Levstik – J. London, Dolina meseca, 1931, 276)

2. zelo, močno

Bila je zopet vsa lepa; vlažni blesk oči ji je pristojal, da nikoli tako. (V. Levstik, Obsojenci, 1909, 164) | in v hišo stopi neznan mladenič zal, krasen, da nikoli tako. (V. Zarnik, Ura bije, človeka pa ni, SG 1862, 115) | Pla-ho je gledal klošterski hlapec gospoda Kozjaka, ki je bil čuden, da še nikoli tako. (J. Jurčič, Juri Kozjak, 1864, 58) | Mrtev je. Saj ga ni škoda, samopašen je bil, da nikoli tega. (M. Malenšek, Bratstvo, 1957, 444) | »Naša« Majda s svojimi malce rudečkastimi lasmi – rudečkaste lase zelo ljubim – je praznovala svoj god in bila zala in ljubezniva, da nikoli tega. (F. Milčinski, Igračke, 1909, 26)

da [še] nikóli takó, gl. da nikoli tega.

kot še nikóli [(po)préj] /ekspr.; primerjalna prisl. zv./

1. poudarja stavčni člen, za katerim stoji

In, ko bi mogel, ne bi hotel. Ne, ne, – ravno zdaj se čutim zdravega in imenitnega, kot še nikoli. (I. Cankar, Za narodov blagor, NB) | Sakramenske babnice, kako norijo za njim. Zadnjič se je komandirju Žarku še pohvalil, da se je imel pri neki vdovi tako kot še nikoli. (M. Hace, Naši obrazi, NB) | Torej ni bila najdenček, begunka, Nemka, tujka, za katero se je vedno izdajala. Za hip se je dvajsetletnik sramoval, da naj bi bila ta oseba z odločnimi gibi, lajnjanjem, glasnim smehom, s hitrimi pogledi njegova mati, in to si je ogledal potem, ob tuji ženski, tako natančno kot še nikoli ... (Peter Handke, Ponovitev, NB) | Nastop na olimpijskih igrah je za nas enkratna priložnost, zato smo se dela lotili temeljito kot še nikoli prej. (Delo, 16. jun. 2000, NB)

2. zelo, močno

Neambiciozni možakar, ki je v dvorni hierarhiji prav nizko kotiral, je bil zadovoljen s sprejemom, zlasti pa seveda z Dorotejo, ki je bila ta večer lepa, kot še nikoli poprej. (D. Jančar, Galjot, NB) | Notranjost je kipela kot še nikoli. Dosegla je svojo srečo, vesela je tiste Reke, čeprav jo je tista Reka zaznamovala za vedno. (Sonja Koranter, Pesniški venec, NB) | Nobenih očitkov, nobene jeze ali nerazumevanja. Ljubila ga je kot še nikoli. Zdaj lahko tudi umre! (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | In Kekec se je spet zatopil v svoje žalostne misli. Mojca se mu je smilila kot še nikoli. (J. Vandot, Kekec na volčji sledi, NB)

o svétem Nikóli /šalj.; pren., olepš./ (prav) nikoli; sop.: **ad calendas graecas**

»Ne boste ga več videli. Kakor vsi drugi, se je tudi Luka naveličal služiti za plačo o svetem Nikoli,« se je zbadljivo odrezala dekla. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Ali nam je

res treba čakati, da se nam ob svetem Nikoli za zločine, ki so jih zagrešili naši bolj ali manj voljni zapeljanci na eni ali drugi strani, opravičita Italija in Rusija? (Delo, 25. jul. 1998, NB) | Vrnil se bo o svetem Nikoli. (S. Prek, Ljudska modrost, 1974, 16) | Nisem mogla odkloniti, vendar imam več možnosti, da zavlačujem, in rada bi to odložila do svetega nikoli, če bi mogla. (L. Durrell – M. Mihelič, Aleksandrijski kvartet 2, 1963, 413) | »Ej, Pavliha, če se bo naša štacuna zgradila samopostrežno – se pravi sama – jo bomo imeli morda za prvi maj, drugače pa menda o svetem nikoli!« so se zmrdovali domačini. (Pavliha 1965, št. 9, 15) | Za nagrado ne zahteva nič drugega nego boljšo službo in to se razumeje samo po sebi, da za priboljšek tudi veliko črmine in pečenke, za nameček pa nekoliko desetakov na posodo, koje kani vrniti vestno o sv. Nikoli. (J. Trdina, LZ 1887, 603)

♦ Frazem *o svetem Nikoli* se s prilastkom *o svetem* in pisavo z veliko začetnico navezuje na svetega *Nikolo* (tj. *Nikolaja*), čeprav gre za časovni prislov *nikoli* s pomenom, ki ga obravnavani izraz samo poudarja. Na podoben način so nastali tudi ustrezni izrazi v nekaterih drugih jezikih, npr. hrvaškem, italijanskem, nemškem. Drugačna predstava je v lat. *ad calendas Graecas*, kjer je govor o *Kalendah*, ki so bile pri Rimljanih prvi dan v mesecu, medtem ko jih Grki niso poznali. Iz tega izhaja pomen 'nikoli'. Na podobni predstavi, tj. o neobstoječem svetniku, temeljijo npr. še hr. *na svetoga Živka*, srb. *na Đurin petak*, o *Đurinu petku*, češ. *na svatého Dyndy*, gluz. *na svjatu Čerlicu*; *na svjatu Čedlicu*; *na svjatu Čerlinu*. Frazem *ob svetem Nikoli* je v slovenščini med prvimi zapisal V. Vodnik, Slov. bef., zv. 57/12b: *Nimmer* – auf Sanct Nimmerstag *ob fvetim Nikólu* (zapisal 4. jan. 1806). Cigale, II, 1103, nem. *Nimmerstag* prevaja s sle. *dan, ki ga ni*; – *kadar bo v petek nedelja*. Plet. pri iztočnici *nikoli* za pomenom niemals navaja (šaljivo): *o svetem Nikoli* = nikoli.

© bolg. *na sveti Muk*; češ. *na svatého Dyndy*; hr. *na svetoga Živka*; *na [sveto] Nigdarjevo*; *dobiti što na Jurjevo*; it. *il giorno di san mai*; *alle calendes greche*; lat. *ad calendas Graecas*; nem. *am St. Nimmerleinstag*; rus. *na tureckuju pashu*; *kogda rak [na gore] svisnet*; *posle doždčička v četverg*; srb. *na Đurin petak*; o *Đurinu petku*.

nit

Ariadnina nit, gl. **Ariadnin**.

držáti [vsè] níti v [svôjih] rôkah, gl. *imeti [vse] niti v [svojih] rokah*.

iméti [vsè] níti v [svôjih] rôkah / odločati o vsem, kar je bistveno; sop.: **držati kaj v svojih rokah**

V transformatorju na Grosupljem se je ustoličil Dolfe Jakhel, sprejemal aktiviste in kurirje in njihova poročila,

dajal navodila, vodil sestanke, z eno besedo, imel je vse niti akcije v svojih rokah. (R. Polič, Čudežna pomlad, 1959, 39) | Tako kakor je Clay dobival moč nad moškimi po njihovih ženah, je Blaise dobival občutek moči nad svetom, ker je imel v rokah niti Clayeve kariere. (G. Vidal – J. Fistrovič, Washington, D.C., 1976, 455) | Peter je trdno držal v svojih rokah vse niti ruske diplomacije. (Pretnar, Zgodovina diplomacije, 274)

◆ Frazem *imeti [vse] niti v [svojih] rokah* z različico *držati [vse] niti v [svojih] rokah* je nastal iz frazema *imeti vse v svojih rokah* z različico *držati vse v svojih rokah* in iz prenesenih pomenov sestavine *nit* 'kar je v celotnem pojavu bistven sestavni del'. Ko govorimo o besedni zvezi *niti v rokah*, se ponuja tudi asociacija z lutko, ki jo lutkar vodi z nitjo v rokah in tako odloča o vseh njenih gibih. Preneseno to velja za koga, ki vodi posle ali odloča o vsem iz ozadja kot nekakšna siva eminenca.

◎ fr. *tenir les ficelles; tirer les ficelles*; hr., srb. *držati [sve] konce u [svojim] rukama (u ruci); držati [sve] konce u ruci*; nem. *alle Fäden in der Hand haben*.

[kot] rdeča nit /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kar je v celotnem pojavu bistven sestavni del*; prim. **držati vse niti v svojih rokah**

Rdeča nit razvoja na tem področju od 1848. leta do konkordata je odstopanje od tega programa na vseh šolskih stopnjah. (V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III, 1966, 16) | Režijska zasnova Frana Žižka je skušala v glavnem izdelati kot rdečo nit predstave fabulo Grumove drame. (B. Trekman, Iz oči v oči, 1978, 127) | Zato bi lahko že kar tu ugotovili, da ima najnovejši, deveti Remčev roman dve rdeči niti, njuna nosilca pa sta dva skrajna človeška antipoda, in sicer samoplodna obojnica in živistrojnik. (Miha Remec, Iksia ali slovo živistrojnega človeka, NB) | Sicer pa je področje kalorike tudi edino, ki ni pretežno omejeno na posamezno obdobje, ampak se vleče kot rdeča nit skozi vse Stefanovo znanstveno delo. (S. Sitar, Življenje in tehnika 1978, št. 5, 333–334) | Pri Jožefu Jenku je videti, kako nezavedno vpiše v besedilo dopisnic tudi kakšno rusko besedo. Kot rdeča nit se skozi to pisanje vlečejo izrazi domotožja in skrbi za najbližje. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB)

◆ Frazem *rdeča nit* razlagajo npr. češki, nemški in poljski frazeologi oziroma etimologi z dejstvom, da so bile od 18. stol. ladijske vrvi angleške mornarice tkane tako, da so imele po vsej dolžini rdečo nit, ki je tako označevala lastnino mornarice. Rdeča barva je tudi v angleškem izrazu *Red Ensign* 'zastava angleške trgovske mornarice'. V prenesenem pomenu naj bi izraz *der rote Faden* prvi uporabil nemški pesnik Johann Wolfgang Goethe v romanu *Sorodne duše* (Wahlverwandtschaften) iz leta 1809, ki je družbeno-psihološki

prikaz zakonskih problemov, pretkan s finimi nitmi simboličnih motivov in duhovitih aluzij. Slovensko *rdeča nit* je najverjetneje kalk po nem. *der rote Faden*. Pri nas se je pojavil v prevodih med obema vojnama, še bolj pa po drugi svetovni vojni. Verjetno ga zaradi nemškega izvora ne najdemo v starejših slovarjih, kot so Cigaletov, Pleteršnikov, Glonarjev, niti v SP 1962. Sestavina *rdeča* je lahko zamenjana z drugimi prilastki, npr. *idejna nit česa*, *pripovedna nit*, *nit misli*, *nit zgodbe* (gl. SSKJ in gradivo zanj).

◎ češ. *červená nit*; hr. *crvena nit*; nem. *der rote Faden, roter Faden*; pol. *czerwona nić*.

vleči se kot rdeča nit, gl. [kot] *rdeča nit*.

nitka

bíti na nitki /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi elipt./ *biti ogrožen, v nevarnosti*; sop.: **viseti na nitki**

Skrbelo jo je, kaj bosta opravila oče in mati. »Grunt je na nitki!« ji je pred odhodom razodela mati. Spoznala je, da je vse v Bogatajevih rokah. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Govorila je tudi o množici telefonskih klicev, v katerih so jo imeli neznanci za pokvarjenko in prešušnico in ti klici so ponehali šele po poroki. Kariera je bila na nitki, ni šla čisto po zlu, a ni več to, kar je bilo prej. (Delo, 13. feb. 1998, NB) | In ravno zato, ker je bilo med snemanjem takšno obsedeno stanje, je bil album dober. Ampak bil je tudi na nitki – ko ga je založba dobila, so ga sovražili in so mi grozili, da ga ne bodo sprejeli v objavo. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Budkovičeva se zaveda, da je njeno ponovno imenovanje na nitki, saj je včeraj za Delo povedala, da še vedno poskušajo uskladiti poglede na razvoj Gorenjke. (Delo, 3. jul. 2003, NB) | Mehiške zastave in govornje o uničujoči moči ameriškega kapitala, ki ga je treba bojkotirati, bodo tudi sedanje zagovornike spremenile v nasprotnike. Usoda omenjenih enajstih milijonov in stotisočev tistih, ki v Mehiki in drugod tudi že polnijo kovčke, bi bila s tem na nitki. (Delo, 4. maja 2006, NB) | Tak način politične polastitve bi dvignil manj prahu kot spektakularen, nenaden, surov prevzem. Vendar ne bi bil nič manj usoden. Desni zunanji lastniki bi postali tako močni, da bi bila neodvisnost vseh treh dnevnikov še bolj na nitki. (Delo, 1. jul. 2000, NB) | Odbojka: se kamniški Calcit seli na drugoligaško sceno? Obstanek vse bolj na nitki. (Delo, 13. feb. 2006, NB)

◆ Gl. *viseti na nitki*.

◎ angl. *to hang by a thread; to hang in the balance; to hang on by the skin of one's teeth*; hr., srb. *visjeti o [tankoj] niti*.

viséti na nitki /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *biti ogrožen, v nevarnosti*

25-letni postavni napadalec je na Hrvaškem igral za Pazinko, v soboto pa je slavil tudi veliko osebno zmago. Zaradi težav s srcem je namreč njegova kariera pred leti

visela na nitki. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | V Batumiju ji je šlo najbolj za nohte v prvem krogu, ko je igrala z našo Kiti Grosar-Alič. To zlasti velja za drugo partijo, v kateri je visela na nitki. (Delo, 21. jun. 2000, NB) | Klanje je trajalo cele štiri dneve, sovjetska vojska pa je nemo opazovala, kako teče bratska kri. Šele četrty dan, ko je število žrtev že presegllo številko tisoč, so sovjetski tanki poskrbeli za premirje, ki danes spet visi na nitki. (Delo, 8. jul. 2000, NB) | Zakon o nacionalni stanovanjski varčevalni shemi in nov razpis za letošnje leto še vedno visita na nitki. Matičnemu parlamentarnemu odboru (odboru za proračun in monetarno politiko) namreč tudi včeraj ni uspelo dokončati obravnave zajetnega svežnja zakonskih dopolnil ... (Delo, 14. sep. 2000, NB) | Kajti povsem je moral zanemariti obrambo. Če mu ne bi uspelo, pozicija pa je ves čas dobesedno visela na nitki, bi bilo z njim konec. V neskončnem preračunavanju pa je bil naš velemojster le boljši od lanskega svetovnega mladinskega prvaka. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Ampak le do septembrskega kongresa v Grčiji, ko bi morali zagotoviti že celotno jamstvo. Blejska olimpijada je dobesedno visela na nitki, ki je bila tako tanka, da smo trepetali do zadnjega trenutka. (Delo, 12. okt. 2001, NB) | A dojenček ni zakrpal vrzeli, ki so se pojavile v razmerju. Njuna skupna prihodnost je visela na nitki, obtoženec in njegova družica pa sta nekatere okoliščine opisovala povsem drugače. (Delo, 17. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *viseti na nitki* s sopomenko *biti na nitki* je možno predstavno povezati s frazemom *Damoklejev (damoklejev) meč* v pomenu 'nenehno preteča nevarnost'. Ta izhaja iz starogrške zgodovine. *Damokles*, sln. *Damoklej*, dvorjan Dionizija starejšega, je temu zavidal njegovo srečo. Zato je bil kaznovan: da bi se zavedel nevarnosti vladarske sreče, je moral po anekdoti pod mečem, visečim na konjski žimi, pojesti izbrane jedi. *Damoklejev meč* je tako postal prisposoda za stalno grozečo nevarnost. Pri tem je frazem *viseti na nitki* prav zaradi sestavine *viseti* bližje prvotni predstavi kot sopomenski *biti na nitki*. Iz obeh frazemov sta po preoblikovanju nastala še frazema *življenje koga je na nitki* in *življenje koga visi na nitki*. Med starejšimi slovarju je samo pri Glonarju (SSJ, 426) pri iztočnici *viseti* besedna zveza *viseti na (ob) niti* brez razlage, v zvezi z nevarnostjo visenja pa navaja še frazem *viseti v jamo*, v *grob*: *biti blizu smrti*: Cvitkovičev film vzpostavlja svet, ki naj bi visel strmo v grob, kakor na koncu visita osrečeni dedek in njegova nova gospa. No, ta osnovna nagnjenost je vsekakor zagotovljena, a tisto, kar filmu manjka, je srh strmoglavljenja. (Delo, 12. nov. 2005, NB)

© angl. *to hang by a thread*; *to hang in the balance*; *to hang on by the skin of one's teeth*; češ. *viset na nitce*; fr. *tenir à un fil*; hr., srb. *visjeti o [tankoj] niti*; it. *essere appeso a un filo*; nem. *an einem sei-*

denen Faden hängen; *an einem Haar hängen*; rus. *viset' na voloske*.

življênje kôga je na nítki, gl. **življenje**.

življênje kôga visi na nítki, gl. **življenje**.

nobèn

kdó/káj ne igra nobêne vlóge, gl. **vloga**.

tó ne igra nobêne vlóge, gl. **vloga**.

nóč

bíti črn kot nóč, gl. **črn kot noč**.

bíti [razlíčen] kâkor nóč in dán, gl. *biti [različén] kot noč in dan*.

bíti [razlíčen] kot dán in nóč, gl. **dan**.

bíti [razlíčen] kot nóč in dán /ekspr.; primera, tudi **kot dan in noč** / *biti zelo razlíčen*; sop.: **bíti [razlíčen] kot dan in noč**; **razlikovati se kot noč in dan**

Slaloma, ki sta ju trasirala avstrijski trener Mathias Berhold in naš Pavel Grašič, sta bila kot noč in dan. Medtem ko je Avstrijec postavil vratica na posameznih odsekih aritmično (prav vsa dekleta so kritizirala njegovo slalomsko traso), je Grašič zakoličil drugo vožnjo tekoče in ritmično. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Seveda, do neke stopnje svet je polaren: obstaja kot noč in dan, temno in svetlo, žensko in moško, minus in plus ... Toda od neke točke naprej teh nasprotij ni več, niso pomembna. (Delo, 21. jul. 2004, NB) | Način dela s knjigo se zelo spreminja. Pred enaindvajsetimi leti, ko sem začel, in danes je kot noč in dan, kajti vmes se je zgodila tranzicija, spremenili so se tako odnosi nosilcev kapitala kot ustvarjalni pristopi. (Delo, 17. nov. 2004, NB) | Moja babica ne ve za 11. september, 11. september ne ve za mojo babico. Res, kot noč in dan sta. Noč ne ve za dan. (Delo, 20. okt. 2001, NB) | V bistvu sta le dva: prvi je Tone Rop, podpredsednik stranke in finančni minister, drugi pa Slavko Gaber, poslanec, nekdanji predsednik sveta stranke in šolski minister. Različna sta kot noč in dan – tudi njuna vizija stranke je drugačna, če ne nasprotna. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Dami sta si različni kot noč in dan. »Mlajša«, leta 1850 rojena Ivanka Ferjančič, je prišla v zgodovino, ker je idrijski čipki na široko odprla vrata v svet. (Delo, 14. jul. 1998, NB) | Sam kupujem blago na hrvaški strani mesta, ker je izbira bistveno boljša kakor pri nas. No, zvečer sicer ne zahajamo v nočne lokale na drugi strani, toda v primerjavi z razmerami pred letom ali dvema je razlika kakor dan in noč. Na ulicah je delitve vse manj, toda v glavah ljudi je Mostar še vedno razdeljen,« mi je dejal 25-letni Bošnjak Faruk Koso iz vzhodnega Mostarja. (Delo, 27. okt. 2000, NB)

◆ Primera *biti [razlíčen] kot noč in dan* temelji na nasprotju, različnosti sestavin *noč* kot prisposode teme in slabega ter *dan* kot prisposode svetlobe in dobrega. Sestavina *razlíčen* je fakultativna, saj je primera že brez nje dovolj nazorna.

Med starejšimi slovarji pomensko enako primero, a z obrnjenim vrstnim redom sestavin *dan in noč* brez razlage omenja J. Glonar (SSJ, 241) pri iztočnici *noč: razlika kakor med dnevom in nočjo*.

© angl. *to be as different as night and day*; *to be as different as chalk and cheese*; češ. *to je [jako] den a noc*; nem. *ein Unterschied wie Tag und Nacht*.

božična noč /nevtr.; prid. zv./ *noč pred božičem*; sop.: **sveta noč**

V gozdu je praznoval božično noč. Božična noč, kako žalostna si bila za Štefana! Take v življenju še ni imel. (Franjo Kolenc, A njega ni..., NB) | Bog ve kje ležijo, samotne in zapuščene, ampak strohnele še niso; zakaj kri mučnikov se nikdar ne posuši in kosti nikoli ne strohne. Nocoj, to božično noč bodo tudi oni vstali iz zemlje nad Trstom. (Ciril Kosmač, V znamenju rojstva in prerojenja, NB) | Jaslice je v trinajstem stoletju 'iznašel' sv. Frančišek, ki je na božično noč sklical prebivalce nekega manjšega mesta v gozdiček na obrobju, kjer so z osličkom in voličkom uprizorili tisto, kar se je dogajalo ob Kristusovem rojstvu v Betlehemu. Odtlej Frančiškov red ohranja tradicijo. (Delo, 12. jul. 2003, NB)

čez noč /ekspr.; predl. zv., pren./ *naenkrat, nepričakovano*

Kaj jih ni bilo že na stotine, ki so obogateli kar čez noč? S praznimi rokami, sirotni in žalostni, so pobegnili onkraj morja, da bi se skrili hudobnim očem – pa so se vrnili po kraljevsko, sipali so zlatnike z obema rokama!« (Ivan Cankar, Zgodba o dveh mladih ljudeh, NB) | »Hm, jaz ga razumem,« je odvrnil z jedkim smehljajem. »Ne samo, da vas je osumil nepoštenih spletk in očitne goljufije, pač pa ni mogel, on, gospodar Belega dvora, čez noč postati hlapec sinu svojega bivšega dnarnarja ...« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Neko malo, drobno stvarco je redila pri sebi. Lepega dne pa so se spogledali vozniki, zlasti mlajši: iz drobne stvarce se je bila razvila čez noč lepa deklica. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | KRELJ: Ne moremo ljudem čez noč vzeti njihovih svetnikov. Svoje vere se držijo ... (Drago Jančar, Heretik, NB) | Prevladuje prepričanje, da so bili v to lovljenje v kalnem, v katerem je bilo mogoče zaslužiti gore denarja, vpleteni tudi posamezni cariniki, policisti, politiki in drugi posamezniki, ki so čez noč postali milijarderji. (Delo, 10. jan. 2000) | Če na primer Madžarska potrebuje nekaj tisoč informacijskih strokovnjakov, jih ne bo ustvarila čez noč. Lahko jih pripelje, iz Kalifornije najbrž ne, iz Indije pa verjetno. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Jaz bi si vsekakor želel, da bi bilo na prelomu naslednjega tisočletja živahno na sončni strani Alp. Toda stvari se ne bodo spremenile čez noč. Potrebna bodo desetletja, da nas bo več. (Delo, 30. mar. 2001, NB) | Bistvo zadeve je, da ne bomo mogli čez noč rešiti problema, ki smo ga delno podedovali od prejšnjih vlad: da bi razmere popravili, bo potreben čas, pa tudi cela vrsta ukrepov. (Delo, 31. maja 2001, NB)

◆ Predložna zveza v funkciji časovnega prislova *čez noč* se skupaj z glagolskimi sestavinami

(npr. *obogateti, postati, razviti se, ustvariti, spreminiti, rešiti*) povezuje v frazeme, ki izražajo, da se kaj zgodi naenkrat, nepričakovano – tako kot hitro mine noč, ki jo prespimo. Pri tem je treba upoštevati tudi dejstvo, da je vse, kar se dogaja ponoči, pod okriljem noči, bistveno manj vidno, očitno kot podnevi. Zato novo stanje, zaznavno ob nastopu dneva, vzbuja vtis nenadnosti, nepričakovanosti.

črn kot noč /ekspr.; primera, v povedni rabi in kot pri-lastek/ *zelo črn*

Institucije so kot ljudje; prihodnost si rajši slikajo v svetlih kot temnih barvah, tudi če je črna kot noč. Poleg tega je šefom, se pravi vladi, všeč, če lahko nastopajo z dobrimi prognozami svojih strokovnjakov. (Delo, 25. okt. 2003, NB) | »Boš vrtal, hudiča!« se je zjezil Jaka, »ko ti pri prihodu v Zalog vsako špranjico na bariglah prevohajo! In če kaj iztaknejo, ti odtegnejo pri zaslužku, da si črn kot noč, ali te pa še zapro, ali ti pa jih naštejejo z batino!« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Pripovedujejo o njem kakor v pravljicah. Visok, vitek, kodrolas in črn kot noč in bel kot platno. (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | Takrat sem ga zagledal. Aboridžin, črn kot noč, v brezmadežni, poštirkan uniformi varnostne službe, nekam neresničen v tem fantastičnem plastičnem svetu, vendar vseeno dovolj zaresen in tudi resen. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Tako kot ni nobena cvetlica resnično bela, ni nobena črna kot oglje. Ebenovinasto črni tulipan po tolikih stoletjih še vedno ostaja skrivnost Dumasovega junaka Kornelija de Witta, nadzornika napisov v Holandiji, kot noč črna vrtnica je še vedno samo legenda. (Delo, 13. mar. 2003, NB)

◆ Primera *črn kot noč*, enako *biti črn kot noč*, se nazorno navezuje na temo kot tipično lastnost noči.

© angl. *to be as black as night*; češ. *černý jako noc*; fr. *noir comme la nuit; noir comme de l'encre*; nem. *schwarz wie die Nacht sein*; rus. *černyj kak noč*.

dán in nóč, gl. **dan**.

kakor dán in nóč, gl. **dan**.

ne zatísiniti očesa [vsò nóč], gl. **oko**.

ne zatísiniti oči [vsò nóč], gl. **oko**.

neúmen kot nóč /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo neumen*; sop.: **neumen kot bik**; **neumen kot kra-va**; **neumen kot tele**

Ne, ne, nič ne vozi počasneje, tudi ti si neumen, kakor noč. (V. Nabokov – J. Moder, Lolita, 1971, 142) | Videl sem, kako jo je včasih odrinil od sebe, z divančka, ali pa je dejal, da je neumna kot noč, in kako se je potem nakremžila in planila v jok. (L. Kovačič, Ključ mesta, 1964, 187) | Kemal se je nasmehnil: »Cicero, četudi si hodil v šole, si vendar neumen kot noč.« (V. Ocvirk, Soncu ni verjeti, 1960, 50) | Kot otrok je bil zapuščen, odraščal je na polju, kakor je vedel in znal, in od dolge bede mu je ostala nenasična lakota. Vse mu je prijalo, živali, ki jih je pobrala bolezen, razpadajoča slanina,

povožen pes, samo da je bil kos velik, in bil je krotek kot ovca in neumen kot noč. (G. Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB)

◆ S primerom *neumen kot noč* se slikovito ponazarja ali podkrepi ena najbolj znanih človekovih lastnosti ali slabosti – neumnost. Sestavino *noč* pogosto zamenjajo poimenovanja živali, npr. *neumen kot bik, gos, konj, koza, kozel, krava, tele, živina*, ki se jim pripisuje neumnost. Pri nastanku primere *neumen kot noč* je možno domnevati prenos teme, temačnosti noči na temo duha, pameti. Preprosteje povedano: kdor ima v glavi temo, noč, je neumen. Nasprotno od tega je svetloba v glavi, kar dokazuje glagol *posvetiti se*, npr. *Zdaj se mi je pa posvetilo (v glavi)* v pomenu 'zdaj sem se pa spomnil, domislil česa'. Podoben pomen kot *neumen kot noč* ima frazem *v njegovi glavi je tema*, kakor Cigale prevaja nem. *in seinem Kopf ist es Nacht*, zanimiv pa je npr. še književni zgled: *Oplazila te je noč*, Rona, da ne vidiš dneva in resnice. (Anton Leskovec, Dva bregova, 1928, 51)

◎ bolg. *táp kato pàn*; češ. *blbý jako prdel v noci*; hr., srb. *glup kao noć; glup kao ponoć*; mak. *glup kako nok*'; nem. *jmd. ist so dumm wie die Nacht schwarz ist*; pol. *glupi jak noc*; rus. *glupyy kak probka*; slš. *hlúpy ako [tmavá] noc; sprostý ako [tmavá] noc*; ukr. *durnyy jak t'ma; temnyj jak t'ma; durnyy jak [glupa] nič*.

noč in dán /nevtr.; dvoječ., tudi **dan in noč**/ *nenehno, neprestano*

Ko sem te pestoval, sem ti bil mati. Ko sem delal noč in dan in še delam, sem ti oče. Zato te dvakrat ljubim. (F. S. Finžgar, Razvalina življenja, NB) | Kaj znanec je zasula že lopata! Odprte noč in dan so gróba vrata; ali dneva ne pove nobena prat'ka. (F. Prešeren, Poezije, NB) | Vas je zaneslo v svet, svet vas je prevzel od zunaj, od znotraj ste še vedno Kumljanec. Kako naj spravim ob enem samem bežnem obisku do sporazuma Kumljanca in svetovnjaka, ki se borita v vas noč in dan, kar razpoznavam iz vaših spisov. (Anton Breclj, Zdrav kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Do pred dnevi je bila stavba, ki je požirala trupla, v katero so iz dneva v dan vozili ali znašali grmade trupel, groza in strah jetnikov, utelešen simbol smrti in pogube. Nenehno, iz dneva v dan, noč in dan so bile peči v obratovanju, iz dimnikov pa se je, kadarkoli si pogledal tja, vlekel gost, motno siv dim. (D. Jančar, Romanje gospoda Houžvičke, NB) | Kekec je noč in dan premišljal, kako bi se iznebil strašnega volka, ki ga je stražil od jutra do večera, od večera pa do jutra in se ni niti za trenutek ganil od njega. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | Vsak na vrtilčku svoje priljubljene tehnike počenja vse sam in se gre hkrati promotorja, projektanta, trgovca s tehnologijo, lobista itd. A to, da vsi garamo noč in dan in podimo

z gnoja, ki ga imamo za svojega, vse tuje peteline, bolj malo pomaga. (Delo, 28. okt. 2000, NB)

◆ Frazem *noč in dan*, enako obrnjeno *dan in noč*, kot časovni prislov temelji na zaporednem nizanju večjih časovnih enot – dnevov, ki ga sestavljata noč in dan, s čimer je nastal pomen 'nenehno, neprestano'. Enak pomen je nastal tudi po nizanju časovnih enot *dan* v frazemu *iz dneva v dan*, a zaradi s sestavo pogojene vezljivosti ni vedno zamenljiv s frazemoma *dan in noč* ter *noč in dan*.

◎ angl. *night and day; around the clock; 24/7*; češ. *ve dne v noci; dnem i noci*; rus. *dnëm i noč'ju; kruglye sutki; den' i noč'*; denno i noščno.

pod pláščem noči, gl. **plašč**.

poročna noč /nevtr.; prid. zv./ *prva noč mladoporočencev po poroki*

»V zakon sem stopila brez ljubezni, saj moškega, s katerim sem se poročila, pravzaprav nisem poznala,« pripoveduje Katarina. Kakšen bo zakon, je dala slutiti že poročna noč. Ženin se je napil, in – če ga svatje ne bi pomirili – bi jo pretepel. (Delo, 27. jan. 1998, NB) | Nevednost jim pušča posledice tudi pozneje v odrasli dobi, ko se poročna noč nemalokrat spremeni v nočno moro, o boleznih in nevarnostih seksa ne vedo ničesar tako dolgo, dokler ne postanejo žrtve sami. (Delo, 9. dec. 1998, NB) | Dramaturginja Ira Ratej je napovedala igro o zakonskem paru v treh časovnih presekih (poročna noč, 25 let pozneje, ob razvezi), a uprizorjeno tako, da partnerja v različnih starostih igra 6 igralcev. (Delo, 14. maja 2004, NB)

◎ angl. *wedding night*; češ. *svatebni noc*; fr. *nuit de nocés*; nem. *Hochzeitsnacht*; rus. *pervaja bračnaja noč*'.

prijáteljica noči, gl. **prijateljica**.

razlikováti se kot dán in noč, gl. **dan**.

razlikováti se kot noč in dán /ekspr.; primera/ *zelo se razlikovati*; sop.: **biti [različen] kot noč in dán** Trenutne razmere v elektrogospodarstvu v državni skupnosti Srbija in Črna gora se razlikujejo kot noč in dan. Srbija je na prehodu zime v pomlad prvič po dobrem desetletju ustvarila presežek elektrike, ki jo je prek londonskega trgovca s tokom EFT prodala Črni gori. (Delo, 14. maja 2003, NB) | Različni izračuni navajajo, da je bilo med 78-dnevno operacijo, imenovano Usmiljeni angel, ubitih med 1200 in 2500 ljudi. Tudi ocene o škodi se razlikujejo kot noč in dan ... (Delo, 24. mar. 2004, NB) | V ponedeljki pismi obrazložitvi obtožnice, ki se seveda od odgovora Bele hiše razlikuje kot noč in dan, je trinajst republikanskih kongresnikov med drugim zapisalo, da če predsednik ne bo kaznovan za prestopke, ki jih je storil, predstavniki dom še lep čas ne bo mogel sprožiti impeachmenta ali senat sojenja. (Delo, 13. jan. 1999, NB)

◆ Gl. *biti [različen] kot noč in dan*.

◎ češ. *to se liši jako den a noc; to se liši jako noc a*

den; hr., srb. *razlikovati se kao nebo i zemlja*; nem. *ein Unterschied wie Tag und Nacht*.

svéta nóč /nevtr.; prid. zv./ *noč pred božičem*; sop.: **božična noč**

Kaj pa je nocoj? Božič, sveti večer je nocoj, Božič, sveta noč je nocoj. Jaz pa sem sam, tako strašno sam v celici. (Ciril Kosmač, Božična noč v ječi, NB) | Nekaj posebnega je tudi *polarna noč*: ob ekvinokcijo namreč na zemeljskih polih dan in noč trajata vsak 6 mesecev. Da ne govorimo o velikih praznikih v krščanstvu, ki jih je kar nekaj: pred božičem božična ali sveta noč pa velika noč kot praznik Kristusovega vstajenja. (Jana 2007, št. 10, NB) | Še bolj očitno latinski izvor kažeta italijansko in špansko ime, il Natale in la Navidad. Nemška beseda das Weihnachten ima drugačno poreklo: izhaja iz stare oznake ze wihen naht (v sveti noči), ki je prvič dokumentirana v neki bavarski pesmi iz leta 1190, njen izvor pa je spet v latinščini, v pojmu nox sancta (sveta noč). (Delo, 22. dec. 2001, NB)

☉ angl. *Christmas Eve*; češ. *svatá noc*; fr. *nuît de Noël*; nem. *Heilige Nacht*.

velika nóč /nevtr.; prid. zv./ (v krščanstvu) *praznik Kristusovega vstajenja*

Janez Kostrin je sklenil, da bo zaenkrat izostanek svojega mladega sodelavca zamolčal. Vedel je, da Žigon obiskuje svoje ostarele starše na deželi in vedel je, da je bila velika noč. (Drago Jančar, Zalezovanje človeka, NB) | Velika noč je bila prevelik praznik za medsebojno obiskovanje; družabnim stikom in izletom je bil zato namenjen velikonočni ponedeljek. (Marija Klobčar, Kamničani, NB) | Poročajo pač o dogajanju po svetu. Sem in tja tudi o dogodkih, ki se vežejo na verski praznik, imenovan velika noč; ali pa na delo in praznik dela. (Delo, 29. apr. 2000, NB)

☉ angl. *Easter*; češ. *veliká noc*; *velká noc*; *velikonoco*; fr. *Pâques*; nem. *Ostern*; pol. *Wielkanoc*.

Nóetov

[kot] Nóetova bárka /ekspr.; primera/ *pribežališče, zatočišče*

Saharo bo zalilo morje in plavali bomo kakor Noetova barka, švigale bodo strele, grom bo zmajal vse te čudovite objekte ... (D. Rupel, Tajnik šeste internacionale, 1971, 64) | Ta dom je Noetova barka, pravi Linda Der Kevorkian, Angležinja iz Hulla, poročena z armenskim poslovnežem. (Delo, 11. apr. 2000, NB) | Treba je bilo najti Noetovo barko, se splaziti nanjo in potem poskušati znova živeti. Sklenil sem, da je bolje tvegati, poskušati priti do Makedonije, ki se mi je tako kot desetisočem, s katerimi sem potoval proti meji, zdela nekakšna rešilna Noetova barka. (Delo, 24. apr. 1999, NB) | Kavarne so metafora, ki jo imam rad. Res pišem, da so srednjeevropska Noetova barka, kjer vsakdo najde svoje zatočišče, seveda pa imajo kavarne tudi druge vidike, ki vodijo v drugačne metafore. (Delo, 10. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *[kot] Noetova barka* je nastal na osnovo biblijske zgodbe o vesoljnem potopu. Biblijski očak Noe je po božjem namigu zgradil ladjo, na kateri so se pred potopom rešili njegovi bližnji in različne živali. Med starejšimi slovarji omenja besedno zvezo *Noetova barka* J. Glonar (SSJ, 241) pri iztočnici *Noe*. Preneseni pomen besedne zveze *Noetova barka* je nastal v novejšem času.

nôga

bíti na bôjni nôgi s kóm/čím /publ.; pren./ *biti sprt s kom, čim*

Bili so sicer ves dan zaposleni, toda njihovo delo jih ni razveseljevalo – bili so kvečjemu zadovoljni, da so poslali nekoga v zapor ali pa mu kako drugače dali misliti –, in tako so sovražili same sebe ter bili na bojni nogi s sedanjostjo. (P. Handke, Ponovitev, NB) | Gre za zastave nekaterih tujih držav, pod katerimi plujejo ladje številnih svetovnih ladjarjev zato, da bi poslovale s čim manjšimi stroški. Pri tem pa kršijo veliko sindikalnih in varnostnih pravil, zaradi česar so ves čas na bojni nogi s sindikatom. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Seattlov dirigent je bil namreč še pred dnevi na bojni nogi s soigralci in trenerjem Natom McMillanom, zaradi česar je uprava Nadzvočnih razmišljala, da bi ga prodala. (Delo, 25. jan. 2001, NB) | Načrtuje, da bo gotov leta 2000 in ga ne bodo smekali na domačih tleh. S švedskimi mediji je namreč na bojni nogi, šestnajst let se z novinarji skoraj ni pogovarjal. (Delo, 20. maja 1998, NB)

◆ Frazem *biti na bojni nogi s kom/čim* je verjetno povzet po nem. *mit jmdm. auf dem Kriegsfuß stehen*; *mit etwas auf dem Kriegsfuß stehen*. Tam frazema poznajo od 18. stoletja dalje in povezujejo njun izvor s povestmi o Indijancih Karla Maya. Pri nas ga ni v starejših slovarjih vse do SSKJ, prav tako ga še ni v SP 1962. Se pa Cigale I, 902, že leta 1860 sooči z nem. *Kriegsfuß* v besedni zvezi *das Herr auf den Kriegsfuß setzen*, ki jo prevede s sle. *uravnati vojake, armada za vojsko, djati jo na merilo ali pripravo vojske*.

☉ angl. *to be on a war footing with so./sth.*; češ. *být s někým na válečné noze*; fr. *être sur le pied de guerre avec qn.*; hr., srb. *stati s kim na ratnu nogu*; *stati s kim na krivu nogu*; *biti s kim na kratkoj nozi*; it. *essere sul sentiero di guerra*; nem. *mit jmdm. auf dem Kriegsfuß stehen*; *mit jmdm. auf dem Kriegsfuß leben*; *mit etwas auf dem Kriegsfuß stehen*; rus. *byt' s kem na nožah*.

bíti z êno nôgo kjé /ekspr.; pren./ *biti blizu česa*

Ker je bil tako vesel človek, sem mu že ob odprtju Triglavске kočé pustil, da me tika, čeprav ni bil mojih let. Je bil pa mojega srca, z eno nogo vedno v hribih! (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Balkanski burek, da se že navsezgodaj zaveš, kam spadaš. Poplakneš pa ga lahko

s škotskim viskijem, zaradi dobrega občutka, da si z eno nogo vendar še v Evropi. (Miha Remec, Mana, NB) | Bržkone so ji ga ukradli iz torbe med zadnjo vožnjo, kajti nič drugega ji ni manjkalo. Pogumno je pomahala prijateljici v slovo. (ki je bila, srečnica, z eno nogo že v Angliji; Frances bo morala potrpeti v tujini še en teden). (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Trener Jimenez me je dobesedno ignoriral, ocenil sem, da bom ob njem bolj malo igral, zaradi česar bi lahko izpadel iz reprezentance. Z eno nogo sem bil že pri izraelskem Macca-biju, toda zapletlo se je. (Delo, 21. feb. 2000, NB)

◆ Gl. *biti z eno nogo v grobu*.

biti z êno nôgo v grôbu / *biti že zelo star; biti blizu smrti*

Siromak gleda po bolnikih in mu je zmerom tesneje. »Drugače bi me ne dali med te reveže, ki so z eno nogo že v grobu.« (I. Zorec, Pomenki, NB) | In kot v potrditev in podporo tej zlovešči napovedi se je kritikom ministrovega dela z ostrimi očitki pridružil še sindikat ter oznanil skorajšnje nepreklicno stavko zdravnikov. Tako da ne bi bilo nič čudnega, če se nekoliko bolj pesimistični starejši občani, v primeru da se jih loti kaka resnejša bolezen, lahko že vidijo z eno nogo v grobu ... (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Rekel je, da si je Vojska že podpisala smrtno obsodbo. Makuc da je z eno nogo že v grobu, Pirčeva bo najbrž tako ali tako umrla zaradi bolezní ... (Delo, 12. mar. 2001, NB) | Tudi vem, da je eden od tistih, katerih glas ima – tako se zdi – desetkrat večjo veljavo, skratka, eden od tistih, ki se z mano ne strinjajo, pač neki nebodigatreba, zapisal ali izjavil: »Fallacijeva se pretvarja, da je pogumna, ker je z eno nogo že v grobu.« (Delo, 3. jul. 2003, NB) | Končno smo z zakonom o vojnih grobiščih pokopali tudi preteklost. Z eno nogo je bila že dolgo v grobu, zdaj so ji v črno hladno jamo prisilno položili tudi drugo. In zdaj se obe nogi obračata v grobu. (Delo, 28. jun. 2003, NB)

◆ Po SRF3, 475, je frazem *biti z eno nogo v grobu* kalk iz grščine in ga ima že Lukian: »Stati že z eno nogo v čolnu Harona«. Sicer pa temelji na dejstvu, da človek vstopa kam najprej z eno, potem z drugo nogo. Ko je kje z eno nogo, je torej že skoraj tam, tj. v grobu, ki je prispodoba smrti, preneseno blizu česa sploh ali tudi napol druge, vsaj z mislimi, načrti. Po podobni predstavi je nastal tudi frazem *biti z eno nogo že na onem svetu*.

◎ angl. *to have one foot in the grave*; češ. *být jednou nohou v hrobě*; fr. *avoir un pied dans la tombe*; hr., srb. *biti jednom nogom u grobu; stajati jednom nogom u grobu*; it. *stare con un piede nella fossa; avere un piede nella tomba*; nem. *mit einem Fuß im Grabe stehen*; rus. *stojat' odnoj nogoj v mogile; stojat' na kraju mogily*.

biti z êno nôgo žê na ônem svêtu /

1. biti že zelo star; biti blizu smrti

25. jul. 2008 ... Kelsey Grammerja so morali zdravniki kar dvakrat oživljati, tako da je bil v resnici z eno nogo

praktično že na onem svetu ... (Google, www.cosmopolitan.si/astro...) | menda je tista ena /tisti jin, ki manjka tvojemu jangu/ zdaj že v tvojem življenju in bo kmalu ... veliko stane oseba, ki je z eno nogo že na onem svetu ... (Google, www.kupid.com/forum...)

2. biti dotrajan, pred propadom

Dolphin Hotel je tosvetna umazana beznica, hotel Delphin je pa že z eno nogo krepko na onem svetu. (Google, www.jocker.si/...)

◆ Gl. *biti z eno nogo v grobu*.

brúsiti nôge /ekspr.; pren., mn./ *hitro hoditi, teči*; sop.: **brusiti pete**

Hardun! nalezle se ga bodo. Glej jo, onole, kako si brusi noge! Ali se na ples ravna? (Fran Milčinski, Gospodična Mici, NB) | Brž sta poslala župana po kruha in vina; eden v Prisojnico, drugi v Osojnico. Šla sta na vso moč, brusila noge, ali prešla je debela ura, preden sta se vrnila. (Ivan Cankar, Zgodba o Šimnu Sirotniku, Tri zgodbe, NB) | Vuelta: Lombardiju zmaga v dvoboju med šprinterji in hribolazci. Hauptman brusi noge za SP. (Delo, 21. sep. 2002, NB)

◆ Gl. *brusiti pete*.

◎ hr., srb. *brusiti pete; podbrusiti pete; potprašiti pete*; nem. *Fersengeld geben; das Hasenpanier ergreifen*.

dáti nôge pod pázduho /star.; pren./ *začeti iti, teči*

»Noge pod pazduho!« sem si dejal in da bi laže tekel, sem odvrzel zgornjo suknjo in se srečno rešil domov. (G. A. Bürger–V. Kralj, Čudovita potovanja ... barona Münchausna ali ... lažnivega Kljukca, 1956, 27) | Tu vzameš noge pod pazduho in jo udariš skozi divjo Dornaubergklamm. (J. Mlakar, IPS I, 266)

dobíti poléna pod nôge, gl. **poleno**.

dobívati poléna pod nôge, gl. **poleno**.

iméti nôge têžke kot cênt, gl. **cent**.

iméti zvézane rôke in nôge, gl. **roka**.

izgubíti tlà pod nogámi, gl. **tla**.

izgúbljati tlà pod nogámi, gl. **tla**.

metáti kómu poléna pod nôge, gl. **poleno**.

mótati se pod nogámi /ekspr.; mn., pren./ *motiti*

koga s svojo prisotnostjo, ovirati ga v delovanju
In v političnih okopih velja le »... ni važno, ali je pismen, glavno je, da je naš«. Tako se nam vsak dan mota pod nogami bližnja zgodovina. (Delo, 29. maja 2000, NB) | Ob letošnjih gospodarskih uspehih pri oživljanju prodaje, proizvodnje in zaposlovanja se nam znova mota pod nogami lepljiva kepa – inflacija. (Delo, 1. jun. 2000, NB) | Na delovnem mestu odprite center za varstvo otrok od 2. do 5. leta. Že vas slišim: »Ne dovolim, da bi se mi pod nogami motala nekakšna pritlikava drhal - tukaj se dela!« (Delo, 11. jun. 2003, NB) | Nakupovalci konkurenčnega podjetja. Vsakič se mu vrtiljo pod nogami, kadar kje kupuje. Uši. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB)

◆ Frazem *motati se pod nogami* je nastal po prenosu iz živalskega sveta, in sicer po značil-

N

nem obnašanju mačk in psov, ko se dobrikajo svojim gospodarjem.

© češ. *plést se pod nohama*; rus. *putat 'sja pod nogami*; *vertet 'sja pod nogami*.

od gláve do nôg, gl. **glava**.

od nôg do gláve /ekspr.; mn., prisl., tudi **od glave do nog/ ves, popolnoma, v vsakem oziru, v vsem**; sop.: **od pet do glave**

Ko sta stopila iz pisarne, se je bilo zbralo na kamniti ploščadi nekaj klepetulj in gruča vaških smrkavcev. V vežnih vratih je stal tršat kmet, ki je najprej premeril Martina od nog do glave, potem pa prikalj Cestarju in šel. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | »Tale je pravkar dezertiral iz JLA, pa smo ga oblekli in oborožili,« je nekdo pojasnil. Načelnik ga je premeril od nog do glave, pristopil, prek glave snel muzejsko 'šneľfajercó' in mu v roke porinil povsem novo ameriško avtomatsko pištolo ingram 5.56 mm podobno škorpionju, le boljšo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Luka je trepetal od nog do glave, po životu pa mu je lil vroč pot. Govoril je hlastno, s kričočim, zoprnim glasom in jezik se mu je čudno opletal ... (Ivan Cankar, Sosed Luka, NB) | Ali so te roparji na cesti?« Vlekla je moža v kuhinjo, ga obračala in ogledovala od nog do glave. (Ivan Pregelj, Tolminci, NB) | To je bilo Boštjanu preveč, odpovedal se je soldaškemu stanu in vzel od njega slovo. Sicer je bil pa vojak od nog do glave in ko so njegovi tovariši veseli »Soldaško« prepevali, je on tudi vselej s svojim zamolklim glasom bolj potihem z njimi renčal; le pri vrsticah: *Soldat živi vesel v en dan, saj cesar da pol hleba in kar je treba, je z glavo zmajeval ...* (Fran Erjavec, Črtice iz življenja Šnakšnepskovskega, NB) | Nekoliko pred enajsto uro pride v pisarno kape-tan, grof Polinski. Bil je visok, vitek, štiriintridesetleten mož, črne, polne, okusno pristrizene brade, črnih, gladko razčesanih las, bledastega lica, tankih obrvi, finega kretanja in vedenja, kavalar od nog do glave. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Takrat je bil dopolnil že skoraj devetnajsto leto. Bil je korenjak od nog do glave, lep ko pomladni cvet, tanek ko jelka, visok in močan ko hrast. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Tam je bil nekakšen menedžer potujoče ekipe, prve, ki sem se ji pridružil. Slepak od nog do glave in, o bog, kakšen nakladač! (Emil Hrvatin, ur.; Teorije sodobnega plesa, Maske, NB) | Jože Škerk, moj graščak. Pravim mu tako, ne samo ker je gospod od nog do glave, ampak tudi zato, ker ima v svoji domačiji na Trnovci umetniško galerijo, ki je zlepa ni take. (Delo, 5. mar. 2005, NB) | Mislili smo, da je zbežal čez mejo, pa glejte dva dni pred sv. Terezijo se je zopet pokazal v našem kraju. Zarana smo ga zagledali vrh skale nad mojo kuhinjo v družbi štirih tovarišev, vsa petorica oborožena od nog do glave. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Taki smo kakor oni znameniti lepi gospod Izidor, ne vem, ali je bil z Dolenjskega doma ali je bil celo Štajerec. Pravijo, grozno da je bil lep, novo oblečen podporučnik da ne bi

mogel biti lepši, in je bil ves lep od nog do glave. (Fran Milčinski, resnici na ljubo, NB) | To spremembo je dosegel edino s snago svojega telesa in obleke. Najbolj je užival Lovrek na binkoštno nedeljo, ko se je pojavil pri kosilu kot postaven, gosposko oblečen fant, od nog do glave nov. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

♦ Frazem *od nog do glave*, enako obrnjeno *od glave do nog*, temelji na predstavi, da glava in noge predstavljajo meje obsega človeškega telesa po višini od spodaj navzgor ali od zgoraj navzdol, torej neke zaključene celote nasploh. Še bolj izrazito predstavljata skrajni meji človeškega telesa peta in glava v sopomenskem frazemu *od pet do glave*, ki ima prav tako obrnjeno različico *od glave do pet*.

© fr. *de pied en cap; de la tête aux pieds*; nem. *von Kopf bis Fuß*; rus. *s nog do golovy*.

pod nogámi gori kómu /ekspr.; mn., pren., 3. os. ed./ *je v veliki stiski, nevarnosti*; sop.: **tla pod nogami gorijo komu**

»Pribežniki z Madžarske so postali zelo nezanesljivi,« je rekel Ksaver. »In Ferenc, kaj je z njim?« je vrtal najprej Orhan. »Ferencu gori pod nogami. Dolgo ne bo več mogel voditi ljudi čez mejo, na sledi so mu.« (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Celje: CMC Publikum – Olimpija: To bo derbi in lepotica kola: Celjanom gori pod nogami, Olimpija pa beži pred Mariborom. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Severnoatlantskim pogajalcem pač »gori pod nogami«, če seveda res hočejo, da bodo 14. maja zunanji ministri članic Nata v Reykjaviku dali dovoljenje za predlog o tesnejšem sodelovanju med Natom in Rusijo, ki ga je že lani novembra izustil britanski premier Tony Blair. (Delo, 9. maja 2002, NB) | Brane Oblak je sicer ob Caushtarju ostal še brez Breziča in Gajserja, toda medtem je spet pošteno »nabrusil« svoje igralce, ki napovedujejo »atomski« nogomet. Celjanom kljub vzponu forme in zelo solidni zasedbi pošteno gori pod nogami, predvsem zaradi tega, ker nimajo moža odločitve. (Delo, 17. apr. 1999, NB)

♦ Frazem *pod nogami gori komu* temelji na dejstvu, da je treba pred požarom pravočasno zbežati, kajti ko zagorijo še tla, postane skrajno nevarno in postane beg nemogoč. Na enaki predstavi temelji sopomenski frazem *tla pod nogami gorijo komu*.

© hr., srb. *gori komu pod nogama*; nem. *jmdm. wird der Boden zu heiß unter den Füßen*; pol. *pali się komus ' pod nogami; pali się komus ' pod stopami*.

podstáviti kómu nôgo /ekspr.; ed., tudi pren./ *spotakniti koga; ovirati koga pri delu, prizadevanjih* Kovač ni bil preveč dolgih krakov, toda poštena jeza mu jih je krepko podaljšala in tako hitro prekladala, da ga je dohitel sredi njive cvetoče ajde. Ko mu je bil tik za petami, se je hudič bliskovito ustavil, se obrnil in mu podstavil nogo. (Ciril Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Najbogatejšemu Italijanu se mudi v vladno palačo, Va-

tikan pa mu je nehote podstavil nogo, ko je volivcem toplo priporočil neoporečne, družinskim vrednotam zavezane politike. (Delo, 6. okt. 2000, NB) | Rupel, predstavnik civilne družbe in zunanji minister v eni koži, je novinarjem, ki so za zgodovinski dogodek zvedeli čisto po naključju in želeli z njega poročati, pred vrati v dvorano podstavil nogo. Kot vemo, zelo veliko nogo. Ljubezno jim je pojasnil, da bo društvo nov, nujno potreben intelektualni temelj za pridobivanje javnosti v korist EU, da pa je v tej globoko iniciativni fazi treba razčistiti nekatera vprašanja, in to finančne narave. Nič za medijska ušesa skratka. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Vse to je posnel Hvalibogovski iz gozdarjevih pisem in obžaloval je uboga Čumurpašo, da mora s takšnim nerednim človekom opravljati svoje težko, odgovornosti polno delo, in vse to je razložil svojima tovarišema. Sam iz svojih izkušenj je dodal, da tudi on smatra inženirja za nezanesljivega človeka, ki je pripravljen pri vsaki priliki vreči poleno v pošteno kulturno delo ter mu podstaviti nogo ... (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Očitno tega ne počnejo dobronamerno in prav tako ne iz tistih političnih taborov, ki so nam naklonjeni, do nas prijazni ali nevtralni. S takšnim poimenovanjem strank so dokazali, da smo tako pomembni in da nam je treba nekako podstaviti nogo. (Delo, 12. jul. 2007, NB) | Vesel sem, da je Slovenska ljudska stranka sprejela to odgovorno in pomembno odločitev, in sem vesel, da je prišlo tudi do združitve, kateri je tudi premier skušal podstaviti nogo s svojim »out-outom«, ampak ni uspel, združitev je uspela, stvari gredo naprej. (Državni zbor RS: 45. izredna seja 19. 04. 2000, NB)

◆ Frazem *podstaviti* komu *nogo* izhaja iz besedne zveze *podstaviti* komu *nogo* v pomenu 'spotakniti' (gl. prvi citat). Iz nje se je po prenosu na druga področja človekovega udejstvovanja razvil pomen 'ovirati koga pri delu, prizadevanjih'.

◎ angl. *to trip so. up.*; češ. *podrazit někomu nohy*; fr. *passer la jambe à qn.*; *faire un croc-en-jambe à qn.*; hr., srb. *podmetnuti komu nogu*; *podapeti komu nogu*; nem. *jmdm. ein Bein stellen*; rus. *podstavit' podnožku komu*; *sbit' kogo s nog*.

postavitev na lastne nôge, gl. **postavitev**.

postáviti kôga/kâj na lastne nôge /ekspr.; mn., pren./ **osamosvojiti koga, kaj**

Iz Fiatovega imperija bi radi poleg Ferrarija (ki ni bil vključen v paket predlanskega povezovanja z Američani) odpeljali še Alfo Romeo in jo postavili na lastne noge. V Fiatu bi tako ostali samo znamki Fiat in Lancia, medtem ko je prestižni Maserati že priključen Ferrariju. (Delo, 26. jul. 2002, NB) | Krepiti pomeni, da vse večjemu prevzemanju odgovornosti sledi tudi premestitev moči iz središča v regije, mesta. Obenem bi civilne iniciative s tem, ko bi prejemale civilni denar, materialno postavili na lastne noge, s čimer bi bile zmožne samostojnega delovanja. (Delo, 26. nov. 2003, NB) | Za taksiste, ki imajo v avtih voditeljevo sliko v okviru iz rdečih in zlatih vrvic – tako kot imajo v Hongkongu ali

na Tajskem uokvirjeno podobo Bude, zaščitnika pred zlom – je velikan, ki je »kitajsko ljudstvo postavil na lastne noge«, za tiste, ki čakajo v vrsti, da bi videli njegovo balzamirano telo, pa je spomin na čase, ko so bili tudi preprosti ljudje junaki. (Delo, 10. sep. 2001, NB) | Pravzaprav nas ni malo, ki mislimo, da je treba slovensko novinarstvo iz razvalin poslanstev in tranzicij postaviti na lastne noge in temu poklicu vrniti dostojanstvo, ki mu pripada. Naj je to vseč oblasti in protiblastnim aktivistom ali ne. (Delo, 29. sep. 2007, NB)

◆ Gl. *postaviti se na lastne noge*.

postáviti se na lastne nôge /ekspr.; mn., pren., nedov.

postavljati se/ osamosvojiti se

Povedal sem vam že lansko leto, da je Bergant goljuf prve vrste. Kolikokrat nas je že ogoljufal, dokler se nisimo postavili na lastne noge. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Materinski princip, ki z zelo visoko čustvenostjo obvladuje družine, pa se osredotoča na potrebe, da daje in ščiti, da se žrtvuje. Otrok s tem postane nebogljeno bitje, ki je popolnoma odvisno od matere, v kateri najde vse: popolno zaščito in varnost, ki je obenem nevarnost, da se ne bo nikoli postavil na lastne noge in sprejel odgovornosti. (Delo, 6. jun. 2003, NB) | Mladi se danes sami ne morejo finančno postaviti na lastne noge. Tudi če imajo izobrazbo, je to zelo težko. (Jana 2007, št. 36, NB) | Zakaj se je »črni nosorog« vrnil na kriva pota, nikomur ni jasno. Nenazadnje si je po vrnitvi iz zapora že uredil življenje in se začel postavljati na lastne noge. (Delo, 3. jul. 2006, NB) | In če je za ameriškega mogotca J. P. Morgana njega dni veljalo, da z bančnim imperijem lahko postavlja vlade, je pri nas položaj seveda nekoliko poseben: imamo vlado, politike in njihove svetovalce, ki se radi zgolj »igrajo« s podržavljenima bankama, njuno privatizacijo in postavitev na lastne noge pa – hote ali ne – čedalje bolj prepuščajo naslednikom ... (Delo, 30. jun. 1998, NB)

◆ Frazem *postaviti se na lastne noge* z nedovršno različico *postavljati se na lastne noge* temelji na dejavnosti otroka, ki se uči hoditi. Ena od prvin je tudi postavljanje na lastne noge, tj. stoja pokonci, iz katere izhaja hoja, ki je ena od osnovnih pokazateljev normalnega razvoja otroka. Na enaki predstavi je nastal frazem *postaviti koga/kaj na lastne noge*, samo da je tu poudarek na tem, da kdo to osamosvojitve omogoči. Oba frazema se lahko uporabljata tudi brez sestavine *lasten*.

◎ angl. *to stand on one's own two feet*; češ. *postaviti se na vlastní nohy*; fr. *se mettre sur ses pieds*; hr., srb. *osoviti se na [svoje (vlastite)] noge*; *stati na [svoje(vlastite)] noge*; it. *mettersi per conto proprio*; nem. *sich auf eigene FüÙe stellen*; rus. *vstat' na nogi*.

postávljati se na lastne nôge, gl. *postaviti se na lastne noge*.

skrívati kâj kot gâd nôge, gl. **gad**.

skrívati kâj kot kâča nôge, gl. **kača**.

stísiniti rép med nôge, gl. **rep**.

tajíti kaj kot kača nôge, gl. **kača**.

têči, kólikor nôge nêsejo kôga /ekspr.; mn., prisl. zv./ *teči, kolikor hitro je mogoče*

»Tekla bom, kolikor me noge nesejo. Zmagi in dobra izida mi bosta veliko pomenila za zaključne priprave. (Delo, 24. jul. 2004, NB) | »Na vsakem mitingu si želijo, da bi tekel 9,77, vendar je to nemogoče. Tečem, kolikor me noge nesejo,« je povedal po sijajni predstavi 23-letni svetovni rekord, ki je v Oslu, Rimu, Parizu, Zürichu, Bruslju in Berlinu pretekel 100 m povprečno v času 9,88 sekunde, kar doslej ni uspelo še nobenemu šprinterju. (Delo, 4. sep. 2006, NB) | Avtor Lewis Carroll je v knjigi »V ogledalu« opisal prigode deklice Alice, ki jih je doživela na šahovski plošči. V drugem poglavju junakinji po napornem in nadvse nenavadnem teku Rdeča kraljica med drugim zaupa: »Tu pri nas, kot vidiš, moraš teči, kolikor te le noge nesejo, da ostaneš na istem mestu.« (Polet, priloga Dela, januar–december 2008, NB)

© it. *correre a gambe levate*; nem. *laufen, was die Beine hergeben*.

tlà pod nogámi goríjo kómu, gl. **tla**.

tlà se májejo [pod nogámi] kómu, gl. **tla**.

tlà se zamájejo [pod nogámi] kómu, gl. **tla**.

ubráti pót pod nôge, gl. **pot**.

umrétí s škórnji na nôgah, gl. **škorenj**.

vrtétí se pod nogámi, gl. **motati se pod nogámi**.

vstátí z lévo nôgo /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *biti nerazpoložen, slabe volje*

Kaj govoriš, Klara! Obnašáš se, kot da imam mačka ali kot da sem vstal z levo nogo. Mene so tu stisnili, da ne morem dihat. (Drago Jančar, Veliki briljantni valček, NB) | Ni vzroka, da mu ne bi verjeli, a s tem še ni vsega konec. So vzroki, zaradi katerih zbudljaja z najvišje deželne politične ravni ni mogoče razumeti tako, kakor da je človek tisti terek pač vstal z levo nogo in stresel nejevoljo na prvo primerno tarčo. (Delo, 5. jun. 2001, NB) | »Če bi s stoodstotno gotovostjo lahko napovedal naše napredovanje, šport ne bi bil zanimiv, a izpademo lahko le, če bomo vsi vstali z levo nogo. Zmaga Lemga za pet golov v dvorani Zlatorog je utopija. (Delo, 10. mar. 2005, NB) | In če je Roland Garros za zmagovalko lanskega Odrprtega prvenstva ZDA kraj nesrečnega imena, velja za Belgijko ravno obratno. Kot da nad njo, tudi kadar vstane z levo nogo, bdi angel varuh ... (Delo, 31. maja 2005, NB) | Vsi nekoliko nihamo v razpoloženju. Včasih vstanemo z levo nogo in smo ves dan bolj sitni, spet drugič smo dobre volje in izjemno dobro prenašamo stvari. (Delo, 3. sep. 2007, NB) | Za Kučana vemo, da je krivec za vse, kar se je dogajalo v bivši državi, in v nadaljevanju tudi za vsa negativna dogajanja in neuresničene oblastne ambicije mnogih državljanov v sedanji državi. Torej za povojne poboje, družbeni režim, politično nasilje, premoženjsko preobrazbo, vstajanje z levo nogo, neuspešnost opozicijskih veljakov ... (Delo, 31. jul. 2004, NB)

♦ Frazem *vstati na levo nogo*, tj. s postelje in še z levo nogo naprej, kot kaže npr. češ. *vstát [z poste] levou nohou [napřed]*, temelji na negativni simboliki leve noge in roke nasproti desni nogi in roki ter iz nje izhajajočih ljudskih verovanj in prepovedi, ki segajo npr. že v stari Egipt in staro Grčijo.

© angl. *to get up on the wrong side of the bed*; češ. *vstát [z poste] levou nohou [napřed]*; fr. *se lever du pied gauche*; hr., srb. *ustati na lijevu nogu; ustati lijevom nogom; dići se na lijevu nogu; dići se lijevom nogom*; nem. *mit dem linken Bein (zuerst) aufstehen*; rus. *vstat' s levoj nogi; vstat' levoj nogoj; vstat' ne s toj nogi; vstat' ne toj nogoj*.

vzétí nôge pod pázduho, gl. **dati noge pod pazduho**.

vzétí pót pod nôge, gl. **pot**.

z rokámi in nogámi, gl. **roka**.

zagorétí pod nogámi kómu, gl. *goreti pod nogami komu*.

zvítí rép med nôge, gl. **rep**.

živétí na velíki nôgi /ekspr.; pren./ *živeti razkošno, potratno*; prim. **zajemati življenje z veliko žlico**

Porthos je mladeniču pojasnil, da sam ne potrebuje služabnika, čeprav sicer živi na veliki nogi, pač pa njegov prijatelj d'Artagnan. (A. Dumas, Trije mušketirji, NB) | Živel je na veliki nogi, se vozil z dobrimi avtomobili in se zabaval v prekrasnih vilah – nato so ga zaprli, izgubil je bogastvo, žena in hči pa sta mu obrnili hrbet. (Delo, 11. apr. 2001, NB) | Po njeni izpovedi je obtoženi ves čas živel na veliki nogi, zanj naj bi bil dober le plašč za dva tisoč mark, čevlji za 500 mark in luksuzni avtomobili. (Delo, 19. mar. 1999, NB) | Alfred Sirven, drugi človek Elfa, ki so ga francoski policisti po domala petih letih odkrili, aretirali in privedli na sodišče s Filipinov, kjer je z ljubicjo živel na visoki nogi, ni med procesom črnil nobene, nikogar izdal. Ob aretaciji je novinarjem povedal le, da bi šla država dvajsetkrat v zrak, če bi izdal vse svoje skrivnosti. (Delo, 31. maja 2001, NB)

♦ Frazem *živeti na veliki nogi* z različico *živeti na visoki nogi* temelji na dejstvu, da so bile noge in roke, natančneje stopala in posamezni deli roke, tj. palec, laketi, že iz davnine uporabljeni za merske enote. Sestavine frazemov *velika, visoka* so pridala frazemu pomen velike količine, mere, podobno kot je to lahko izraženo prislovno *živeti na veliko*, tj. razkošno, potratno. Glede na obliko je obravnavanemu frazemu podoben frazem *živeti s kom na bojni nogi*, v nemščini tudi *mit jmdm. auf gespannten Fuß stehen* ter *mit jmdm. auf freundschaftlichem Fuß stehen*, mit *jmdm. auf vertrautem Fuß stehen*.

© bolg. *na široka noga (živeja)*; fr. *vivre sur un grand pied; être sur un grand pied*; hr., srb. *živjeti na velikoj nozi; živjeti na visokoj nozi*; nem. *auf*

großem Fuß leben; pol. *żyć na wysokiej stopie*; *żyć na wysoką stopę*; rus. *na širokiju (bol'šuju, barskiju) nogu [žit']*.

živěti na visōki nōgi, gl. *živeti na veliki nogi*.

življēnje na veliki nōgi, gl. *življenje*.

nogavica

menjāvati kōga/kāj kot nogavice /ekspr.; mn., primera/ *pogosto menjavati partnerja, kaj sploh*; sop.: **menjavati koga/kaj kot spodnje hlače**; **menjati koga/kaj kot srajce**

Ne glede na to bi bila čimprejšnja javna objava vrednosti premoženja pokojninskih skladov nadvse dobrodošla. Pokojninskih načrtov namreč ni mogoče menjavati kot nogavice. (Delo, 30. jan. 2002, NB) | Že to, da je v nemirnem svojem življenju [Lukian] menjaval poklice kakor nogavice, priča o nič kaj trdnih načelih. (Sovre – Lukian, Satire, 1946, 8)

◆ Primera *menjavati koga/kaj kot nogavice*, prav tako sopomenski *menjavati koga/kaj kot spodnje hlače*; *menjati koga/kaj kot srajce* temeljijo na dejstvu, da sodobni človek v primerjavi z nekaterimi drugimi stvarimi pogosteje menjava nogavice, srajce, a tudi spodnje perilo.

◎ bolg. *smejam kato rākavici njakogo*; češ. *střídat někoho jako ponožky*; *střídat někoho jako fusekle*; hr. *mijenjati kao čarape koga, što*; mak. *menuva nekogo, nešto kako čorapi*; pol. *zmieniać jak rękawiczki kogoś, coś*; rus. *menjat' kak perčatki kogo, što*; slš. *menit' ako ponožky koho, čo*; *striedat' ako ponožky koho, čo*; ukr. *minaty jak rukavčyky kogo, ščo*.

nóht

íti za nóhte kōmu /ekspr.; pren./ *znajti se v težkem položaju*; prim. **voda teče v grlo komu**

Čas je bil, da jih izvršijo, kajti cesarju Maksimilijanu je kmalu po slavnostnem vходу v glavno mesto začela, kot se reče, trda presti, pravzaprav mu je že šlo, kot se tudi reče, za nohte. (D. Jančar, Prikazen z Rovenske, NB) | Pri nas so takšni običaji, da je vsakdo najprej dvajset, trideset let divji lovec, šele potem, ko mu gre za nohte, postane prvi. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Če jim gre za nohte, se vedno lahko obrnejo nanjo s prošnjo za subvencijo, če te ne dobijo, pa se potegujejo vsaj za poroštvo za posojilo. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | V ministrstvu za kmetijstvo ugovarjajo, da gre morskim ribičem res tako za nohte. Statistika namreč kaže, da se je v letu 1999 število poklicnih ribičev, ki jim je ribolov glavni in edini poklic, celo nekoliko povečalo. (Delo, 14. sep. 2000, NB) | Slovenski strokovnjaki niso izgubljali glave, čeprav jim je šlo že pošteno za nohte. Verjeli so pač, da so dekleta dobro trenirala in da morajo tudi vrhunske uvrstitve te prej ali slej potrditi. (Delo, 5. jan. 2002, NB) | Očitno je, da je generalna policijska uprava

postala prava samopostrežba za različne dokumente in spletkarske zgodbe. Le kaj se bo še pojavilo v javnosti, ko bo komu iz vodstva policije zares začelo iti za nohte. (Delo, 29. okt. 2002, NB) | Hrabrila jo je tudi misel na stričnika, gospoda Antona. Če jim bo šlo za nohte, se bodo lahko sklicevali nanj. (K. Grabeljšek, Pomlad brez lastovk, 1957, 114) | V mnogih akcijah je že sodeloval, vendar mu še nikoli ni šlo tako za nohte. (T. Svetina, Ukana I., 1966, 53)

◆ Nastanek frazema *iti za nohte* komu je možno povezovati z nekdanjimi mučilnimi postopki, pri katerih so mučiteljji žrtvam zabadali igle za nohte.

◎ hr., srb. *zašlo je komu za nokte*; it. *non sapere dove sbattere la testa*; *non sapere a che santo votarsi*; nem. *etw. brennt auf den Nägeln*.

niti za nóht /star.; primera, v povedni rabi/ *prav nič*

Niti za noht ni pameti v tebi, Martin. (Caldwell – Pučova, Dinastija smrti, 20) | S slikami in risbami sem prekril vse zidove, tako da ni ostalo niti za noht praznega prostora. (I. Andrić – J. Stabej, Dela X, Poti, obrazi, pokrajine, 1963, 118) | Same gube in grbe so ga bile, niti za nohet ni bilo gladke kože na njem. (K. May, Škipetarji, 95) | Vojno ste imeli in ste jo srečno končali, sovražnika ni ostalo ne za noht. (F. Milčinski, Mogočni pristan, 1923, 50) | Prvi, drugi, tretji in tako naprej. Stoj, niti za konjski nohet več! Bankovci so moji, kdor migne z mezincem, bo čutil mojo pest. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 23)

◆ Gl. [toliko] *kolikor je za nohtom črnega*.

nóhti cvetějo /nevtr.; pren./ *nohti imajo bele lise*

Cvetejo ji nohti, kar je lahko znak kake boleznii ali pomanjkanje česa v organizmu. (J. K.)

[práv] do nóhtov /star.; pren., v prisl. rabi/ *zelo, popolnoma*; prim. **do obisti**

Čemu ga nadlegujete; pustite ga pri miru in tudi on Vas bo pustil pri miru. Jaz Vas poznam do nohtov. (I. Cankar, Za narodov blagor, 1901, 99) | Kar je Sofija Viktorija imela najboljšega, to je bil njen ponos: »Ker se je čutila del ljudstva prav do nohtov, se je imela za bolj plemenito kakor vsi patriciji in aristokrati sveta.« (André Maurios – Iz. Cankar, Temno hrepenenje, 1958, 30–31) | Hehe ... meni se zdi, da jaz iz druge [dežele] v tretjo /kobacam, /ko v mislih prve me dežele do nohti je sram. (Jože Lovrenčič, Deveta dežela, 1917, 79) | Traven je šel počasi preko vrta. Zla slutnja, ki se mu je bila zgenila v srcu, je rasla in se je razlila, prepojila ga je vse do nohtov. (I. Cankar, Brat Edvard, NB) | Zamahnil je z desnico, ne da bi odgovoril, in kmalu nato je vstal ter odhajal. Ali ko se je ozrl na pragu še enkrat proti meni, je bil njegov obraz tako prepaden, poln strahu in žalosti, da me je zazeblu do nohtov. (I. Cankar, Umirajoči ljudje, NB)

◆ Frazem [prav] *do nohtov* temelji na predstavi o tem, da so nohti na koncu udov in če kaj pride do konca, se lahko oblikuje pomen 'zelo, popolnoma'. V tem primeru gre za predstavo na površini

telesa v nasprotju s frazmem *do obisti*, v katerem gre za predstavo o organu v globini, sredini telesa. Nekateri mislijo tudi na predstavo o dogoreli sveči, ki jo držimo s prsti (gl. RF³, 477), kar bi lahko potrjevalo hr., srb. *dogorijevati (dogorijeti)* komu *do nokata*; *doći* komu *do nokata* 'postajati neznošno, nevzdržno; zamrzeti, presesti; ne moči več trpeti, prenašati'. Drugačna predstava je v lat. *ad unguem* (tj. 'do nohta'): Horac. Sat. I, 5, 32: Stari kiparji so preizkušali z nohtom, ali je kip dovolj gladek. Reče se: Poznati neko stvar *ad unguem*, tj. 'zelo dobro' (gl. Z. Doroghy, Blago latinskega jezika, 27).

© nem. *bis auf die Knochen*; rus. *do [konca, končikov] nogtej; do nogtja*.

[tólíko] kár je za nóhtom črnega, gl. *[tolíko] kolikor je za nohtom črnega*.

[tólíko] kólikor je za nóhti črnega, gl. *[tolíko] kolikor je za nohtom črnega*.

[tólíko] kólikor je za nóhtom črnega /ekspr.; primera, tudi mn. **za nohti/ prav nič**

Niti toliko, kolikor je črnega za nohtom. (S. Prek, 138) | Da možakar še z mezincem ne migne in da pod palcem nič nima, niti toliko kolikor je za nohtom črnega. (D. Rupel, Družinska zveza, 1977, 148, GISN) | Kar hoče. Samo to vedi, da mi doslej še toliko, kolikor je za nohtom črnega, ne more nihče očitati. (F. S. Finžgar, Razvalina življenja, NB) | Takó uvidim tudi jaz, da je moja protikritika popolnoma nepotrebna, kajti Dermôta sam dobro vé, da ni v vsi svoji kritiki povedal niti toliko pametnega, kolikor je za nohtom črnega ... (I. Cankar, Odgovor na Dermotovo kritiko mojih pesmi, Kritike, NB) | Koliko pa more nagajati! Komaj kar je za nohtom črnega, pa nič več. (J. Jalen, Bobri 3 – Vrh, NB) | Jožek, kaj se mi že spet režiš? Moja pravljica, veš, ni ne za toliko, kar je za nohtom črnega, bolj neumna od tvoje in tvoja ne za sled pametnejša od moje. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Nikoli me nisi razumel toliko, kot je črnega za nohtom. (I. Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 124) | Laže! Ne gre mu vere, kar je črnega za nohti, za suho hruško bi desetkrat prisegel. (F. Milčinski, Drobiž, 1921, 47) | Za koliko naj se šteje leto, v ječi prebito, in to poštenemu možu, ki ni nikoli nikomur krivice storil, kar je črnega za nohtom. (J. Stritar, Dramatski spisi: Nedolžen, ZD V, 1955, 234) | Pred leti so papirji goreli, zdaj podatki izginjajo s trdih diskov. Di Pietrova Italija si je nekaj časa »umivala roke«, zdaj pa ima še več črnega za nohti kakor prej. (Delo, 20. jan. 2005, NB)

♦ Frazem *[tolíko] kolikor je za nohtom črnega* z množinsko različico *[tolíko] kolikor je za nohti črnega* in variantnimi sestavinami, ki uvajajo primeri – *[tolíko] kolikor, [tolíko] kar, [tolíko] kot* – temelji na dejstvu, da za urejenimi nohti ni umazanije, tj. črnega, zato tudi predstava o ničelni

količini. Ustrezni hr. ali srb. frazem je *[ni] koliko (što) je crna (crnoga, crno) pod noktom (izpod nokta, iza nokta)*. Tudi sam *noht* je lahko prispevka majhnosti, npr. v frazemu *niti za noht*.

[tólíko] kot je za nóhtom črnega, gl. *[tolíko] kolikor je za nohtom črnega*.

z nóhti in zobmi /ekspr.; pren./ *na vso moč, z vsemi sredstvi*; prim. **z rokami in nogami; z vsemi štírimi**

Moji starši so umirali, sin je bil v rehabilitacijskem centru za odvajanje od zasvojenosti, žena je ves čas kričala in za nameček je bil producent megalomanski artist, ki je potem produciral zelo zelo sredinski album Patti Smith, in z njim sem se moral boriti z nohti in z zobmi. Bilo je kot v vojni. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Nihče od njih se jih ni udeleževal, če so se temu le lahko izognili, nikoli niso obiskali krajevnega kopališča ali kina, niso se pridružili krajevni ljubiteljski gledališki skupini, nikoli niso hodili na nogometne tekme ali peljali otroke v park. Pa vendar so se z nohti in zobmi borili, da bi vse to zavarovali pred drugimi. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Rus prisopihpa, meče otroke, skače babam v lase, grize in bije fante in može. Ko podero tudi njega, se bojuje ležeč s pestmi, zobmi in nohti, potegne nož in ga zabode v stegno debelemu mlinarju, ki je delal med vsemi najhuje z bratoma. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Nihče se mu ni ustavljal in nihče se ni branil, a čim je enega izpustil, da podere drugega, se je prvi že zopet vrgel na Galengana. Ako je Juri komu iztrgal bič iz rok, je ta Galenganu z nohti in z zobmi trgal meso z života. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB)

♦ Frazem *z nohti in zobmi*, ki se večinoma uporablja z glagolskima sestavinama *boriti se, braniti se*, izhaja iz živalskega sveta. Nohti (= kremplji) in zobje so organi, s katerimi večina živali napada plen ali se brani. V skrajni sili to včasih stori tudi človek.

© angl. *to fight tooth and nail*; češ. *bránit se zuby nehty; držet se zuby nehty čeho, kde*; hr., srb. *boriti se zubima i noktima; braniti se zubima i noktima*; nem. *sich mit Händen und Füßen wehren; sich mit Händen und Füßen sträuben*.

nój

skríti glávo v pések kot nój, gl. *tiščati glavo v pesek kot noj*.

tiščáti glávo v pések kot nój /ekspr.; primera/ *ne hoteti videti neprijetne resnice, sprijazniti se z njo*; prim. **nojevski** ekspr. 'ki noče videti neprijetne resnice, sprijazniti se z njo'

Torej iz tega obdobja izhaja vaša izjava, da ste »včasih imeli ideje, ki se jih zdaj sramujete«, da ste kot mnogo drugih »kot noj tiščali glavo v pesek ... ?« (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Zame so nacionalisti noji, ki tiščajo

glavo v pesek, naj bodo francoski ali nemški ... njemu, Dreyfusu, se je primerila velika krivica ... (J. Hudaes, Orel z razprtimi krili I., 1974, 164) | Če je državi zaupana skrb za zdravje človeka, bi morala na trgu uvesti dve sorti jajc: cenejša iz baterijskih farm in dražja iz talnih farm. Človek, krona, stvarstva, ima zdaj na izbiro, za kaj se bo odločil: za blaginjo živali in svoje zdravje ali pa bo vtaknil glavo v pesek kot noj ... (Delo, 14. mar. 2001, NB) | Pred smo živeli mirno, saj je bilo gostov dovolj, devizni izkupiček dober. Ko je turistični zvonec že naznanjal hude čase – Angleži so spoznali nove Blede, Nemci so mineralno vodo pili v Španiji ali Grčiji, Slovenci pa smo množičneje začeli odhajati na tuje –, smo kot noj skrili glavo v pesek in čakali. (Delo, 20. jul. 1998, NB) | Molčati o tem bi pomenilo vtakniti kakor noj glavo v pesek pred očitno stvarnostjo in pred težavami. (E. Kardelj, SPor 29. 12. 1949, 5./VI)

◆ *Primeri tiščati glavo v pesek kot noj* temelji na domnevi, da noj vtakne glavo v pesek ali pod perut, da ne bi videl svojega sovražnika – preneseno na ljudi – neprijetne, neljube resnice. Primerjalna sestavina *kot noj* se pogosto že izpušča brez spremembe pomena, a se s tem zabrisuje prvotna predstava. Možna pa je tudi transformacija sestavine *kot noj* v pridevnik *nojevski*, npr. v frazemu *nojevska politika*, ali v prislov *nojevsko*, npr. [*nojevsko*] *skrivanje glave v pesek* in [*nojevsko*] *tiščati glavo v pesek*.

◎ angl. *to bury one's head in the sand like an ostrich*; hr., srb. *gurati (gurnuti) glavu u pijesak [kao noj (poput noja)]*; *staviti glavu u pijesak [kao noj (poput noja)]*; *turati glavu u pijesak [kao noj (poput noja)]*; *zakopati glavu u pijesak [kao noj (poput noja)]*; nem. *den Kopf in den Sand stecken wie der Vogel Strauß.*; *den Kopf in den Sand stecken; es wie der Vogel Strauß machen*.

nójev

nójeva politika, gl. politika.

nójevski

nójevska politika, gl. politika.

[*nójevsko*] *skrivanje gláve v pések*, gl. glava, tiščanje.

[*nójevsko*] *tiščánje gláve v pések*, gl. glava, tiščanje.

nójevsko

[*nójevsko*] *skrívati glávo v pések*, gl. glava.

[*nójevsko*] *tiščáti glávo v pések*, gl. glava.

nòr

kot nòr /ekspr.; primera, prisl./ *izraža veliko stopnjo, mero dejanja*

»Tolmince pojde rubit.« Skoraj vsako visokotehnološko podjetje sloni na ideji, da delaš kot nor tri do pet let in potem vse skupaj prodaš za goro denarja. Nikogar ne skrbi denar za pokojnino, ker nihče ne pričakuje, da bo pokojnino sploh dočakal. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | »Če bi sedel za mizo z usodo,« pravi Jure, »bi bil za naslov olimpijskega zmagovalca bržkone pripravljen narediti vse, kar bi terjala. Pripravljen bi bil štiri leta garati kot nor, prestatl vsako še tako peklenko preizkušnjo, da bi doživel veselje, ki ga prinaša olimpijsko zlato.« (Delo, 23. feb. 2002, NB) | »Na srečo sem 5 minut po koncu olimpijske ure resnice mislil že na prvenstvo v Italiji. Poldruzi mesec sem treniral kot nor, včasih tudi dvakrat dnevno,« je nadaljeval zgodbo Avstralec, ki je progno za Bardolino preskusil kar 6-krat. (Delo, 1. okt. 2004, NB) | »Bila je polna luna in hotel sem preživeti noč tam. Vso noč sem bil pokonci, fotografiral kot nor in dočakal eno najlepših juter.« (Delo, 12. avg. 2006, NB) | Ko sem treniral že kakih pet šest let, smo šli pred državnim prvenstvom v Splitu na Blejsko jezero. Ko sem skočil v tisto vodo in videl, do kod prodrejo sončni žarki, najprej pa eno samo temo, sem zamižal in plaval kot nor, nisem si upal gledati pod vodo. (Delo, 21. dec. 2002, NB) | In tako sva odšla gledat Nekateri so za vroče. Smejal sem se kot nor, ko sem videl, kaj početa Lemmon in Curtis. Toda potem sem zagledal Marilyn Monroe in pozabil na vse. (Delo, 2. apr. 1998, NB)

◆ Pomen primere *kot nor* temelji na prenesenem pomenu sestavine *nor*: ekspr. 'ki zelo presega običajno mero'. Uporablja se prislovno ob glagolih v pomenu 'zelo, močno', npr. *delati kot nor*; *garati kot nor*; *smejati se kot nor*; *trenirati kot nor*. V tem se približuje pomenu prislova *noro*, npr. *noro* si želeli kaj, biti *noro* zaljubljen. V enakem pomenu kot primerjalni sklop *kot nor* se uporablja tudi primerjalni sklop *kot norec*: *delati kot norec*, *boriti se kot norec*, *garati kot norec*, *kričati kot norec*.

nòrec

délati se nôrca iz kóga/čésa /pog.; pren., tudi kot primera/ *ne upoštevati, ne obravnavati koga, česa resno*; *norčevati, šaliti se iz koga, česa*

Ego in pomanjkanje iskrenosti rezultirata kljub ekstrovertnosti določeno zavrtost pri vzpostavljanju novih, globljih odnosov. Znan je izrek »fare fesso il prossimo«, kar pomeni: Delati se norca iz bližnjega. To, čemur pravijo Srbi »nadmudrivanje«, je tudi Italijanom največji užitek. (Delo, 18. dec. 1999, NB) | Pri tem minister nekritično ocenjuje podatke ankete iz Združenja zasebnih zdravnikov Slovenije, ki finančne razloge za odločitev odhoda med zasebnike postavljajo šele na peto do šesto mesto. Takšno stališče pomeni tudi delati se norca iz zdravega razuma javnosti, saj je sindikat zdravnikov Fides z grožnjo po odhodu zdravnikov med koncesionarje postavil plačni sistem in finančni učinek na prvo

mesto. (Državni zbor RS: 25. izredna seja 12. 12. 2006, NB) | Radovan Tavžes je drugačnega mnenja. »Lastniki teh objektov se dobesedno delajo norca iz države. Mi smo jim ponudili možnost, da bi rušili z našo pomočjo, vendar so jo odklonili. (Delo, 21. dec. 2000, NB) | Skoraj bolj se me je dotaknila ta, ki pravi, da nelogičnosti, krivice in celo zlorabe ljudi prav nič ne motijo, dokler ne postanejo javno znane. In da si lahko celo povsem srečen, dokler ne izveš, da se drugi delajo norca iz tebe. (Delo, 30. sep. 2003, NB) | Zdi se, kot da se dobro plačani državni uradniki dobesedno delajo norca iz vseh poštenih ljudi, saj si ni mogoče predstavljati, da so kaznivo dejanje izsiljevanja zgolj na podlagi faksiranega sporočila osebe, ki je tudi med osumljenci, prekvalificirali v samovoljo. (Delo, 21. mar. 1998, NB)

iméti kóga za nórca /ekspr.; pren./ *norčevati se iz koga; šaliti se s kom; varati koga*

Zvečer se je vrnil ves razdražen in izjavil, da ni o merjascu ne duha ne sluha. Da imajo mene za norca, ki sem ravno toliko star kakor škof Sedej, je pa že od sile. Vsedel se je v zdič in jezno bzikal v velikem loku po izbi. (Ciril Kosmač, Obisk, NB) | Pratika je tudi kazala dež in komarji so na večer pikali, da je bilo joj – ali dežja le vendar ni bilo. Bog ve, kolikokrat na dan sem pogledal na Krim, ali si je že nategnil sivo megleno kapo nad oči – pa vse zastonj, nobene meglice ni bilo videti; kot bi me hotel imeti za norca, se mi je dan za dnevom smejal v jasnem zraku. (Fran Erjavec, Šaljivi potopisi, NB) | »Grdo si me bil osleparil, grdo! To veš, da meni ni za iste krajcarje, čeprav bi jih bil lahko bolje obrnil; ampak, da si me imel tako za norca!« (Fran Detela, Malo življenje, NB) | »Lahko rečem le, da smo moja ekipa in jaz naredili vse, da ostanemo čisti. Če je v karavani kdo, ki hoče tvegati, ga lahko imamo le za norca,« je odgovoril Armstrong. (Delo, 7. jul. 2001, NB) | **SODNIK vstane razjarjen:** Človek! Prijateljstvo sem, prijateljstvo tja – ne imejte me za norca! Naposled stvar ni tako vesela, da bi izbijali budalosti zraven ... (Ivan Cankar, Kralj na Betajnovi, NB)

kot nōrec /ekspr.; primera, prisl./ *izraža veliko stopnjo, mero dejanja; sop.: kot nor*

»Kdor trdi, da je Schumacher prestar za formulo 1, mora takoj spremeniti svoje mnenje. Navkljub 37 letom se še vedno bori kot norec!« so – »Schumijevo« – dih jemajočo vožnjo v Magny-Coursu na vse pretege hvalili pri športnem časniku La Gazzetta dello Sport. (Delo, 18. jul. 2006, NB) | Kroglja je zadel trup tik ob Natanu, zagledal je Karla, kako teče za njim in kriči kot norec, hkrati pa strelja. Ko je več krogel zdrobilo helikopterjeva stranska stekla, je Natan dvignil pištolo. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Ko se leta 2004 nisem uvrstil v slovensko reprezentanco in sem zapravil priložnost za lov za olimpijsko vozovnico za Atene, se je nekaj premaknilo. Celo zimo sem potem garal kot norec, tudi na psihološkem področju. Vedel sem, da tako ne gre naprej. (Delo, 19. jun. 2007, NB)

◆ Gl. *kot nor*.

nōrce bríti iz kóga /pog.; pren., mn./ *norčevati se, šaliti se*

Tiho bodi, Glažek! S kmetiškim fanti ni dobro norce briti. JAKA Anž, pameten bodi! (A. T. Linhart, Županova Micka, Komedijska v dveh aktih, NB) | V tem gnevu mi je raslo sovraštvo do človeške družbe in se jeklenilo v meni prepričanje, da je pravica za nesrečnika drugačna nego li za tistega, ki je rojen pod srečno zvezdo. Zakaj drugi so se smeli šaliti in norce briti z menoj brez kazni; a kadar sem se jaz maščeval nad njimi, kar sem se, bogme, moral, tedaj mi je moja šala, moja burka, toliko da je bila storjena, že nakopala hudo kazen in sramoto. (Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Kritiki so brili norce iz njegovih stvaritev, bralci (še posebno bralke) pa so noreli za njimi. Ne meneč se za kritike si je Sheldon neomajno delal reklamo: »Pri-zadevam si pisati takšne knjige, da jih bralec ne more odložiti,« je pojasnil v intervjuju leta 1982. (Delo, 1. feb. 2007, NB) | Odlični organizator igre Phoenixa bi s ponovitvijo podviga izenačil rekord legendarnih Billa Russella (1961-63), Wilta Chamberlaina (1966-68) in Larryja Birda (1984-86), edinih, ki so doslej nanizali tri lovoričke MVP. Za svoje predstave si redno zasluži najvišje možne ocene, prijatelji iz mladosti pa se še dobro spomnijo dni, ko so iz njega brili norce na igriščih Santa Clare v San Franciscu. (Delo, 12. feb. 2007, NB)

nós

bíti šē móker pod nósom /pog.; pren./ *biti še zelo mlad, neizkušen, otročji*

»Kaj?« je rekel stražnik, »kako? Pod nosom so še mokri, pa se bodo že norca delali iz policaja?« Očitek gospoda stražnika je bil vsaj deloma krivičen. Trije kralji niso bili mokri pod nosom, vsi že ne. Le Mihec je prodajal svečo in pa Baltazarju je kupal golobček iz nosa, toda bil je čisto majhen, majcen. (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB)

◆ Frazem *biti še moker pod nosom* je verjetno povezan z zelo majhnimi otroki, ki so pogosto smrkavi, ker se še ne znajo usekniti, se obrisati pod nosom.

◎ gluž. [hišče] *mokry pod nosom byč; pod nosom mokry byč; nem. noch feucht hinter den Ohren sein; noch grün hinter den Ohren sein; eine Rotznase sein; rus. moloko na gubah ne obsohlo u kogo-libo.*

dáti kómu po nósu /pog.; eksp.; olepš., pren./

1. udariti koga (po nosu)

Pijan je nadlegoval mimoidočega, zato mu je ta dal eno po nosu. (J. K.) | Tistemu, ki se je s teboj hvalil kot s trofejo, se z nasmeškom na obrazu zahvali za uslugo. Najraje bi ti rekla, daj mu eno na nos, a to je tvoja odločitev ... (Google, www.ljudmila.org/sqrd/Keke...) | Več o vpisu si lahko preberete tukaj, več o poteku treningov pa tukaj. Vljudno vabljeni, da vam dam eno po nosu!

(Google, Enshin karate klub TO-TE Maribor vabi noince, 17. september 2006)

2. zelo ošteti koga, očitati komu kaj

»I, ta je že nekateremu biriču in leblajtarju glavo belil.« pravi drugi. »In imeli so ga že v kleščah, zlodej vedi kolikrat, pa jim je vsem dal po nosu in jo je potegnil. A zvit je, zvit.« (J. Jurčič, Tihotapec, NB)

◆ Gl. *dobiti jih po nosu*.

◎ angl. *to punch so. in the nose; to push so. 's face in*; češ. *dát někomu do nosu; dát někomu po nose*; fr. *mettre sur la gueule à qn.*; hr., srb. *dati komu po nosu; dati komu pod nos; dati komu preko nosa*; nem. *jmdm. eine auf die Nase hauen; jmdm. eine auf die Nase geben*; rus. *dat' komu v nos; uteret' nos komu*.

dobiti jih po nósu /pog., ekspr.; olepš., tudi pren./

1. dobiti udarec po nosu, biti tepen; prim. dobiti jih po glavi; dobiti jih po grbi; dobiti jih po riti

Na zadnjem orodju v dvorani Stadthalle je nastopil na krogih in pri seskoku grdo padel. Na tla je priletel z nogami in glavo, tako da jo je krepko dobil po nosu. (Delo, 27. maja 2000, NB) | Presenetil pa je zlasti z agresivno igro, kakršne ne so igralci ne tekmeči pri njem niso bili vajeni. Zaradi tega je moral pred polčasom celo za nekaj minut v zdravniško oskrbo, saj je med enim od grobih prerivanj dobil udarec po nosu in začel krvaveti. (Delo, 26. nov. 2001, NB)

2. biti deležen zbadljivega, odklonilnega ravnanja
Drugače sem se pri reševanju zapletov raje zatekal k humorju, ker bi drugače kaj lahko kakšno dobil po nosu. Gledalce moraš božati z rokavico, čeprav bi kateremu kdaj veliko rajši kakšno prisolil (smeh). (Delo, 3. jul. 2004, NB)

3. ne uspeti v negativnem delovanju

Cesarica je bila zadosti pametna, da ni verjela in da je precej ukazala deželnemu glavarju grofu Turjaškemu, naj preišče tisto grdobjo. Resnica se je izkazala, opat je bil čisto nedolžen, le opravljalci so jih dobili po nosu. (I. Zorec, Izgnani menihi, NB) | Nikoli ne hodim na taka zborovanja, nikoli nisem mešal vere in politike, je rekel Rocco Butiglione, ki ga imajo za najbolj pobožnega med vsemi demokristjani. A jo je od svojih takoj dobil po nosu z vprašanjem, ali tudi k maši hodi na skrivaj. (Delo, 23. avg. 2000, NB) | Prepričan sem namreč, da tisti atleti, ki preveč računajo, izbirajo tekmovanja in razmišljajo o pomembnosti svojega početja, največkrat dobijo po nosu, oziroma, da so pri njih neuspehi najbolj pogosti. (Delo, 2. marca 1998, NB)

◆ Frazem *dobiti jih po nosu* je nastal na osnovi dejstva, da je nos pri fizičnem obračunavanju, tudi boksu, pogosto tarča udarcev. Ti so v frazemu prikriti s sestavino *jih*. Na enaki predstavi je nastal frazem *dati komu po nosu*, samo da v tem primeru kdo daje, ne pa dobiva udarce. Oba frazema se uporabljata tudi preneseno. Omenjena sta že v

Plet. I, 715: *po nosu dati, dobiti*, einen Verweis geben oder bekommen.

◎ češ. *dostat po nose; dostat do nosu [od něko-ho]*; hr., srb. *dobiti po nosu; dobiti preko nosa*; nem. *sein Fett abkriegen; eins aufs Haupt kriegen*.

iméti [dóber] nós [za kaj] /pog.; pren./ *bistro, pravilno predvidevati*

Takoj sem si mislila: Aha, to je pa novi ženin naše Koprnele! Nisem se motila, ker imam za to dober nos. Novi ženin je Čeh in je tudi civilist kakor gospod Mígec, toda čisto drugačen. (Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | Gospod konzul, – je odvrnil Fix – takšne ljudi prej začutiš, kot pa prepoznaš! Treba je imeti dober nos, in dober nos je kot posebno čutilo, s katerim sodelujejo sluh, vid in voh. V svojem življenju sem aretiral več kot enega teh gentlemanov, in če se tat nahaja na krovu, vam zagotavljam, da se mi ne bo izmuznil. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | A naredil je še veliko več: začel je preprodajati bančne delnice. »Imel sem srečo in dober nos,« skomigne z rameni. Njegovo bogastvo ocenjujejo na 250 milijonov evrov, on pa še zmeraj sedi na bazarju za stojnico in spremlja razvoj na borzi po računalniškem zaslonu. (Delo, 16. okt. 2003, NB) | Igralci znajo izkoristiti najmanjšo hibo, saj jim zaradi želje po rezultatu venomer popuščamo. Imajo zelo dober nos, kje se da kaj doseči. Grob profesionalizem je to še izostril. (Delo, 15. jan. 2007, NB) | Prispevek njegovega dela bi bil ocenjevan zelo pozitivno, če bi uspel s kakšno od svojih številnih mednarodnih poti zagotoviti prihod tujega investitorja, ki bi omogočil, na primer, 5000 novih delovnih mest. Seveda pa je treba imeti »nos« za takšen uspeh in občutek za gospodarstvo. (Delo, 21. maja 2003, NB) | V čem je skrivnost dobrega galerista? Mora imeti nos za umetnost, predvsem pa ljubezen do nje; da za tistim, kar ponuja, zares stoji. (Delo, 1. feb. 2000, NB) | Na Ptujju očitno imajo nos, kako in s kom okrepiti zasedbo. Pred leti so pripeljali argentinskega Slovencega Lucasa Horvata (mnogi, med njimi tudi Besek, trdijo, da bi selektor Kek nanj moral najresneje računati) in zadeli v polno. (Delo, 11. jul. 2007, NB)

◆ Frazem *imeti [dober] nos [za kaj]* izhaja verjetno iz lovskega jezika in se nanaša na lovske pse slednike, ki z izvrstnim vohom uspešno izsledijo živali, ki jih lovijo lovci. Preneseno na ljudi je *dober nos* samo prispodoba po načelu pars pro toto za sposobnost predvidevanja, za katero pa sta pri človeku ob vohu še bolj odločilna vid in sluh.

Različica frazema je že v Cig. I, 1082, pri iztočnici *Nase*: eine feine Nase haben, *tenak nos imeti*, dalje v Plet. I, 715: *tenak nos imeti*, feine Nase haben, za njim v Glonarjevem SSJ 242: *tanek nos*: občutljiv, fin, oster.

◎ fr. *avoir le nez fin; avoir du flair*; gluž. *dobry nós męc [za něšto]*; hr., srb. *imati dobar nos; imati*

fin nos; it. *avere [buon] naso*; nem. *eine gute Nase haben*; *eine feine Nase haben*; *eine Hundenasen haben*; rus. *imet' harošij njuh na čto-libo*.

iméti nós kot krompír, gl. **krompír**.

íti za nósom /šalj.; pren./ *íti naprej brez cilja, kamor nesejo noge koga*

Marširal sem čez drn in strn, pravokotno na griče, valujoče počez proti zahodu, naravnost za nosom proti Kamnu. Včasih je v plitvih, dolgih nižinah med peski zginil, da bi se z naslednje sipine pokazal v novem barvnem odtenku in še večji. (Tomo Križnar, *Samotne poti*, NB) | Zgodba o tem, kako je prišel v Slovenijo, se res sliši tako, kakor bi jo napisal Bulgakov. Leta 1990 so skupino povabili v Italijo na festival, imena se ne spomni več; na poti so se »zataknilo« na železniški postaji v Ljubljani, eden od njih se je postavil pred zemljevid – zdaj gremo za nosom, za prstom. S kazalcem je zavrtal v Ljubljano, ker mu je ime lepo zvenelo. (Delo, 6. dec. 2003, NB) | Vprašal ju je za pravo pot in ena tistih ga je napotila nanjo. »Idite, brhki vojak, naprej za nosom! Glejte, to ravno pot zapira velika rumenkasta hiša. (Fran Maselj-Podlimbarski, *Iz vojaškega arhiva*, *Novelne in črtice*, NB) | Za nosom po Sloveniji. Kolumno sem hotela najprej nasloviti *Stopnice in tapison*, potem Popotovanje z našo mamo, po petih dneh poti pa naj izkušnje poveže splošen naslov. (Jana 2007, št. 16, NB)

◆ Frazem *íti za nosom* je šaljiva prisrpnodoba za hojo naprej brez pravega cilja. Ta se lahko navezuje na predstavo o lovskem psu, ki ovinkasto išče sled za divjadjo, ali da je nos kot štrleči del obraza preprosto tipalka, antena za gibanje naprej. ◎ angl. *to follow one's nose*; češ. *jít za nosem*; gluš. *za nosom hič*; hr., srb. *ići za nosom*; it. *andare a naso*; *andare a lume di naso*; nem. *der Nase nach gehen*; rus. *iditi po sledu*; *iditi, kuda glazja gljadat*; *rukovodit'sja instinktom*.

na vrát na nós, gl. **vrát**.

ne vídeti dljé od svójega nósa /ekspr.; pren., tudi trdilno/

1. *ne znati predvidevati posledic svojega ravnanja* Če kdaj, potem bi bilo zdaj nujno strniti slovenske in hrvaške vrste, skupaj nastopiti nasproti Italiji. Mar res oboji ne vidijo dlje od svojega nosa, da so razdeljeni bolj ranljivi in da bodo eni in drugi plačali višjo ceno? (Delo, 10. nov. 2001, NB) | A dokler se zavedate dejstva, da niste sami, vas vaš ego ne bo pogoltnil. Na žalost se pogosto dogaja, da igralci izgubijo ta občutek in ne vidijo dlje od svojega nosa. (Delo, 19. jan. 2002, NB)

2. *ne presojati stvari, problemov glede na njihovi širši pomen*

V isti sapi pozabi na predimenzionirane zmogljivosti predelovalnih obratov v solastništvu kmetov, na prešteviline klavnice, ki jih še kar naprej potrebujemo zaradi zadovoljevanja interesov članov združenja v kmetijsko-gozdarske zbornice. S frontalnim napadom na trgovino, h kateremu poziva predelovalce, zato bolj kot

podporo žanje začudenje vseh, ki vidijo dlje od svojega nosa ali iz svojega dvorišča. (Delo, 24. mar. 2004, NB) | Vsakemu, ki vidi dalje od svojega nosa, je moralo biti od vsega začetka jasno, da bo napad na bin Ladna imel nadvse razveseljivo in nikakor ne nepomembno posledico: Afganistanci se zdaj lahko otresejo strašnega skrbništva, odrešeni bodo enega najhujših režimov na svetu. (Delo, 8. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *ne videti dlje od svojega nosa* je pravzaprav posledično izražena ugotovitev, da je kdo kratkoviden ali preneseno, da kdo slabo predvideva, slabo presoja, je nekoliko omejen. Nos, ki je v najbližji sosesčini oči, je tu v vlogi merila omejenosti videnja, zmožnosti predvidevanja, presojanja.

◎ hr., srb. *ne vidjeti dalje od nosa*; it. *non vedere più in là del naso*; *essere tardo di comprendonio*; nem. *nicht weiter als seine Nase sehen*.

nós cvetè kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *nos koga je rdeč od pitja*

nos cvete: kadar je temno višnjev. (Gradivo SSKJ: med.; Karlin) | Sosed večino časa prebije v gostilnah, nos mu kar cvete. (J. K.)

◆ Frazem *nos cvete komu* temelji na prenesenem pomenu glagola *cveteti* 'biti rdeč, zardel', npr. *Zadnja kaplja krvi je izginila tudi Meti s cvetočega obraza in ustni sta ji bili beli, kot vosek.* (I. Tavčar, *Cvetje v jeseni*, LZ 1917, 295) | *Cvetoči obraz milostne je zažarel v prezirnem smehu.* (C. Golar, *Bratje in sestre v Gospodu*, 1909, 194) | *Mlada in krasna ženska ima na svetu več prilike, da zagaзи v pregreho, nego ona, ki je priletna, in kateri ne cveto rože po licih.* (I. Tavčar, 4000, LZ 1891, 652) Glede na to, da imajo pijanci rdeč nos, je predstava, po kateri je nastal obravnavani frazem, dovolj razvidna.

◎ angl. *a nose to light candles*; hrv., srb. *nos komu cvjeta*; it. *avere un naso da beone*.

nós se je podáljšal kómu /ekspr.; pren./ *pokazal je užaljenost, prizadetost z izrazom*; prim. **oditi z dolgim nosom**; **obraz se je podaljšal komu**

Na bližnjem parkirišču sta si nato izbrala še golfa, iz katerega sta polna upanja potegnila radio. Toda ko sta si aparat natančneje ogledala, se jima je podaljšal nos. Ugotovila sta namreč, da ni kaj prida in da ga ne bosta mogla spraviti v denar. (Delo, 25. maja 2001, NB)

◆ Frazem *nos se je podaljšal komu* z različico *nos se je povésil komu* je vsebinsko in motivno povezan s frazemoma *ostati z dolgim nosom*, *oditi z dolgim nosom*, oblikovno in vsebinsko pa s frazemom *obraz se je podaljšal komu*. Vsi posledično izhajajo iz frazema *potegniti koga za nos*.

nós se je povésil kómu /ekspr.; pren./ *pokazal je užaljenost, prizadetost z izrazom*

Kopali so tam, vrtali v globino in naposled odkrili nafto, ki je bila na seznamu strogo prepovedanih tvarin, tako kot sol. Vsem se je povedil nos, ko je bilo po Mreži razglašeno, da je vojaška obveščevalna služba Kanja našla odpadke v neki jami na Morjanskem. Pankru je namreč uprava te službe takoj nakazala na denarno ploščico podvojeno nagrado, samo da se je odpovedal najditeljstva. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Mojster jo je molče poslušal, nato pa brez ovinkov povedal svoje mnenje, ki ni bilo posebno ugodno. Gosposdični se je povedil nos in je rekla: »Oprostite, toda tako me je naučila Schumannova soproga!« (Delo, 1. mar. 2000, NB) | »Naša Mařka pravi, da ga mešate z vodo.« Branjevki se povesi nos in si misli: Vsa ta dekleta so kanjalje in vaša Mařka je največja. Vladoša: »Kadar me pošljejo doma kupovat špirit, grem vedno k trgovcu, k vam nikoli.« (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | »Skorajda vsakemu turistu se povesi nos, ko se znajde pred zaprtimi vrati!« je prepričana Barbara Vajda, direktorica Zavoda za turizem Ljubljana, ki meni, da bodo zaprte trgovine ob nedeljah turizmu gotovo škodile. (Delo, 26. maja 2005, NB)

◆ Frazem *nos se je povedil* komu je nastal po približnem opisu giba z glavo ob užaljenosti, prizadetosti koga. Ta gib je pravzaprav rahla sklonitev glave, ki jo pars pro toto zamenja nos.

oditi z dólгим nósom /ekspr.; pren./ *oditi osramočen, razočaran; oditi, ne da bi kaj opravil*; prim. **nos se je podaljšal komu**

»Nikdár se vam mi ne udamo!« Ustraši kralj Attila se zeló Odveta kraljice Vide; Benečiji, lepi on dá slovó, Ter z dólгим nosom otide. (A. Aškerc, Balade in romanca, NB) | Stari je predeval pipo po ustih, postrani zrl na Berganta in si mislil svoje. Bergant je počasi odšel z dólгим nosom. Poldetov oče se mu je pritajeno smehljal. (Matevž Haze, Tihotapci, NB) | Kupci se torej ob morebitnih kršitvah zakona in dobrih poslovnih običajev med razprodajami ne morejo zanašati na takojšnjo pomoč tržnih inšpektorjev – kršitelje lahko zatožijo in z dólгим nosom odidejo k resnejšemu ponudniku. (Delo, 20. jul. 2000, NB) | Vsaj kar zadeva Trst, je vse v najlepšem redu in najbolj zagreti meščani najbolj italijanskega med vsemi italijanskimi mesti so ponosni, zadovoljni in zadovoljeni. Ne bodo sicer imeli svetovne razstave, ki so jo tako željno pričakovali, potem pa z dólгим nosom odšli iz Pariza. (Delo, 24. dec. 2004, NB) | Vsak je hotel biti prvi. Kot v posmeh pa imajo danes od tega korist Američani in Rusi, ki so nekoč odšli z dólгим nosom. Nekdanji razredni sovražniki zdaj družno načrtujejo concordovega naslednika. (Delo, 30. apr. 1998, NB) | Danes se bo namreč nadaljeval pripravljalni postopek proti Slobodanu Miloševiću, obtoženemu vojnih zločinov in zločinov proti človeštvu. Za omejeno število mest v sodni dvorani se je potegovalo veliko novinarjev, a so mnogi Churchillplein zapuščali z dólгим nosom, saj njihovega imena ni bilo med izbranci tribunala. (Delo, 30. avg. 2001, NB)

◆ Frazem *oditi z dólгим nosom* je možno vzročno oziroma posledično povezovati s frazmem *potegniti koga za nos*. Enako velja za frazema *ostati z dólгим nosom* in z *dólгим nosom*.

◎ angl. *to go away with a long face*; češ. *odejít s dlouhým nose*; fr. *partir bredouille*; hr., srb. *otiči pokunjena nosa*; it. *restare con un palmo di naso*; *rimanere a bocca asciutta*; *tornare con le pive nel sacco*; nem. *mit langer/hängender Nase abziehen*; rus. *ujti s nosom*; *ujti nesolono hlebváši*.

ostáti z dólгим nósom /ekspr.; pren./

1. biti razočaran, oškodovan; prim. **oditi z dólгим nosom**

Z dólгим nosom je ostal Hrastničan, ki je obtoženki posodil najprej 40.000 in nato še 5000 mark, aprila 1997 je brez 3000 mark ostal še en Trboveljčan, mesec kasneje je bila ob 400 tisoč tolarjev tudi neka Trboveljčanka. (Delo, 30. jun. 2000, NB) | Ta konec tedna so številni turisti v Parizu ostali z dólгим nosom pred zaprtimi vrati nekaterih glavnih pariških znamenitosti: Pompidoujevega centra, katedrale Notre-Dame, muzeja d'Orsay, slavoloka zmage in Panteona, piše The Guardian. (Delo, 17. okt. 2001, NB) | Zaposleni, ki so se tudi – zahvaljujoč Enronovim delniškim opcijam – nadejali udobnega upokojskega življenja, so ostali z dólгим nosom. Dolgo svojih vrednostnih papirjev niso mogli prodati, zdaj pa ti niso nič več vredni. (Delo, 26. jan. 2002, NB)

2. biti neuspešen, ne opraviti načrtovanega

Morda pa Semičani, ko so v četrtek navsezgodaj nazdravljali s sokovi pred vratarnico tovarne, niso toliko praznovali zaradi Šešokove vrnitve, ampak zato, ker vedo, da bo zdaj prišel državni denar. Zdaj je seveda vprašanje, ali bosta ministrstva za gospodarstvo in za delo znali zagotoviti, da ne bosta skupaj z delavci na koncu ostali z dólгим nosom. (Delo, 14. feb. 2004, NB) | Tako nihče ne bo zlorabil mojega glasu. Toda spet so se oglasili modrejši od mene: tudi če ne glasuješ, bo tvoj glas spet dobila SLP, tvoja PTČP pa bo zaradi tebe ostala z dólгим nosom. (Delo, 12. dec. 2003, NB)

◆ Gl. *oditi z dólгим nosom*.

◎ hr., srb. *ostati duga nosa*; it. *restare con un palmo di naso*; rus. *ostat šja s nosom*.

pod nósom se obrisati za káj /pog., eksp.; pren./ *ne dobiti česa*

»Oh, to ni nič, to se vse opere ...« je drobila Jera in se ritenski umikala, ker je vedela, da jo je zdaj že popolnoma zavozila in da se lahko za kosilo kar obriše pod nosom. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Glede vzgoje otrok pa je tako in tako že od nekdaj tako, da naj mati poskrbi za hčer in oče za sina. Kar je pri vsem skupnega, je pa tole: mati naj otroke še pravi čas pouči, kako si prav obrišejo rit, oče pa naj poskrbi, da se ne bodo potem v življenju pred vsem, kar jim ponuja svet, obrisali le pod nosom. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Zavoljo Jezerne Rože, ki bi bila tudi njemu rodila

številne otroke, kakor jih je bratu Jelenu. Pa sta lakotnika Tršati Tur in Urni Sulec mečkala in barantala, dokler se tudi sama nista obrisala pod nosom za dobro odkupnino. (J. Jalen, Bobri 2, Rod, NB) | Mnogi so nasedli, kupili knjigo (naročniki so lahko izbirali med naravnost čudežnimi knjigami, med drugim z nasveti, kako spodbuhati željo po seksu pri ženski), za nagrade pa so se obrisali pod nosom. (Delo, 5. jan. 2000, NB) | Predor Trojane je prvi izmed treh najbolj prestižnih objektov na slovenskem avtocestnem križu. In ravno pri njem je italijanskemu Grassettu uspel veliki met, največje domače gradbeno podjetje SCT pa se je moralo obrisati pod nosom. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Sodni senat je povsem sledil obtožnici, ki je natančno popisala, kako so se oškodovanci obrisali pod nosom za plačila. (Delo, 11. jul. 2000, NB) | Če ne bi imeli tistega nekaj litrov ostanka bencina, morda res ne bi nikoli uspeli. Če bi ga pokurili prejšnji dan ali še prej na poti navzgor po reki, bi se sedaj lahko obrisali pod nosom. Vrnilo bi nas, od koder smo prišli, plima je že z vso silo pritiskala. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB)

◆ Frazem *pod nosom se obrisati* za kaj je verjetno povezan z brisanjem nosu, usekovanjem, kar naj bi bilo zelo nepomembno, čeprav neizogibno in sitno opravilo. Zato je to lahko postalo prispevilo za nedoseganje, neuspešnost pri čem. V drugih jezikih ni pomensko ustreznih frazemov s tako besedno sestavo. Pomensko še najbližje je hr., srb. *ostade* komu *šupalj nos* v pomenu 'biti izigran, ne dobiti nič'. V zvezi z brisanjem nosu pa je še hr., srb. *obrisati* komu *nos* 'povedati komu zelo neprijetne stvari, ošteti koga, očitati komu kaj'. Podobno še gluh. *nós wótréc někomu* 'ošteti koga, pokazati komu, maščevati se komu', nem. *jmdm. eins auswischen*; *jmdm. den Kopf waschen*.

◎ angl. *to go away empty-handed*; it. *restare a bocca asciutta*; nem. *in die Röhre gucken*; *mit langer/hängender Nase abziehen*.

pomolíti nós [kám, od kód] /ekspr.; pren.; tudi nikal./ *pogledati; pojaviti se v javnosti, iti med ljudi, ven* Na dolgi ravnini v zadnjem delu dirkališča je Ralf nekajkrat pomolil nos iz zavetrja, toda Michaelu je vselej uspelo kot prvemu zapeljati skozi ovinek. (Delo, 11. jun. 2001, NB) | Z OVK nimajo ničesar. Najbrž je zanje prvič slišal tudi uniformiranec, ki je za hip pomolil nos iz hiše. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | Wulff meni, da imajo raziskovalci, ki si upajo pomoliti nos v mistične loge, le dve možnosti: »da bodisi ostanejo outsidersji, katerih ugotovitve insiderji obravnavajo kot nerazumne in s tem nepomembne, ali pa postanejo insiderji in s tem ne tvegajo le izgube kritične distance, temveč tudi izgubo verodostojnosti«. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Čim je pomolil nos na italijansko stran mejnega prehoda Fernetiči, so tržaški mejni policisti aretirali 38-letnega Ljubljančana Nedeljka Gojića. (Delo, 24. dec. 1998, NB) | Pri oknu sem moral danes uiti; a v posteljo sem položil

debelo repo, da bode slabovidni dominus praefectus, če dolgi svoj nos vtakne v spalnico, menil, da je to Quintus, ki spi na vse pretege. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB)

◎ hr., srb. *pokazati nos; pomoliti nos*; it. *mettere fuori il naso*.

potegniti kóga za nós /ekspr.; pren./ *prevarati, ukiniti koga*

Meni se je zdelo nenavadno dobro, da sem potegnil za nos celo nekoga iz družine ... (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Toda namesto kovancev se je iz škatle po stopnicah skotalilo več vinskih steklenic in se zvenketaje razbilo. Timmy ju je očitno spet potegnil za nos. (Jordan Horowitz, Kako vzgojiti očeta, NB) | Roman mi je rekel, da ne bova šla daleč, pa se je naenkrat nabralo šest kilometrov. Pošteno me je potegnil za nos. (Delo, 7. avg. 2001, NB) | Prijeten fant je, rad se šali. Skupaj z drugimi je vesel, da so potegnili za nos graničarje in žandarje, financarje in karabinjerje. Tudi graničarji so zvedeli za prevaro. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Raztrgala je snemalno knjigo, poiskala je filme in sedla pred videorekorder. Ogledala si bo posneti material, natančno ogledala in skušala ugotoviti, kdo je koga potegnil za nos. (Sonja Korantar, Srečal me je Buda, NB)

◆ Gl. *vleči koga za nos*.

◎ angl. *to pull so. 's leg*; fr. *bourrer le crâne de qn.*; *faire marcher qn.*; *mener qn. en bateau*; hr., srb. *povući koga za nos*; nem. *jmdm. einen Bären aufbinden*; *jmdm. verschaukeln*.

tenák nós iméti, gl. *imeti [dober] nos [za kaj]*.

v nós gré kaj kómu /ekspr.; pren. 3. os. ed./

1. čuti se užaljenega, prizadetega

To nekaterim ni bilo prav. Posebno kmečkim dekletom je to šlo v nos, češ glejte jo, cvetko vojaško, zemlja ji smrdi, noče si mazati rok s plevelom, oče je bil nemara grof, pa ji zato gnoj ne diši. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | »Tale tvoja ženska tukaj že celo večnost ni spregovorila z mano. Le kaj sem naredila, da ji je šlo v nos?« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Renate Götschl je z zmago v superveleslalomu utišala kritike, ki jim je šlo v nos predvsem to, da so Avstrijke, daleč najboljše v hitrih disciplinah minulo sezono (na svetovnem prvenstvu so pobrale vseh šest kolajn), to zimo »zanemarile« smuk in superveleslalom in začele doseagati boljše rezultate v tehničnih disciplinah. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | O Evropi in predvsem o Evropi menda razmišljajo nemški škofi. Še bolj kot o Evropi seveda o Nemčiji in nemški cerkvi kot veliki sili, ki ji gre v nos, da ji ukazujejo iz Rima in da tam odloča Poljak, Slovan, vzhodnjak ... (Delo, 29. jan. 2000, NB) | Emma Bonino se ponuja Berlusconiju, Finiju pa gre odločna gospa bolj v nos kot separatist Bossi. (Delo, 16. feb. 2000, NB) | Tam je vadišče Golf kluba Cinkarna Celje. Toda dejstvo, da je nekdo še lani razrito in blatno umazano odlagališče spremenil v obsežno zelenico, da travo na njej vsak dan kosijo in po potrebi zalivajo, da se po njej s palicami za golf sprehajajo navdušenci golfa, gre nekaterim močno v nos. (Delo, 26. okt. 2000, NB)

2. koga peče v nos

»Kar pokličite me,« je Janez veselo rekel; kadilo, ki ga Štepič zažiga Trlepom, mu je šlo v nos. (I. Zorec, Stiški tlačan, NB)

◆ Frazem *v nos gre* kaj komu pomeni primarno, da nos koga občuti vonj, ki ga draži, moti, preneseno na druge stvari pa pomeni, da kaj nasploh dela koga užaljenega, prizadetega.

◎ nem. *in die Nase fahren*.

videti dalje od svôjega nôsa, gl. *ne videti dlje od svojeja nosa*.

videti dljé od svôjega nôsa, gl. *ne videti dlje od svojega nosa*.

vihati [svôj] nôs [nad kom/čim] /ekspr.; pren./ *izražati nezadovoljstvo, nesoglasanje*; prim. **zmrdo-vati se**

»Ta Krača, ta jo zadene!« – »No, sedaj bode pa še bolj vihal svoj nos!« – »Škrice si bode napravil!« (J. Kersnik, Jara gospoda, NB) | Če bi kdo utegnil vihati nos nad dostopom, češ da je pretežaven, naj kar pomisli na cerkljanske partizane, ki so, kot je povedala direktorica Mestnega muzeja Idrija Ivana Leskovar, prenašali ranjence do soteske Pasice po potoku, zadnji del poti od slapa naprej pa po dviznem mostu, ki je tam še danes. (Delo, 27. maja 1998, NB) | Kmalu se je podomačil in vihal nos, da bi ulovil vanj laskavega in sladkega kadila in ga prvič zanjugal s polnimi pljuči. (F. Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Čeprav je Novomeščan ob pogledu na olimpijsko progo vihal nos, je lani z odliko – z zmago na dirki za VN Commonwealtha – opravil »generalko«. (Delo, 22. maja, 2000, NB) | Mnoge je navdušil, marsikdo pa je vihal nos nad njegovim svojstvenim slogom in mu napovedoval kratko življenje. A vse kaže, da njegov trenutek ne bo minil tako hitro. (Delo, 28. mar. 2002, NB) | S tem je Slovincem jasno povedal, kdo je v resnici njihov cesar. Pri čemer je gotovo marsikdo ogorčeno zmajeval z glavo in užaljeno vihal nos. (Delo, 7. jun. 2003, NB) | Radio se je prav v prvi svetovni vojni iz nenavadnega izuma, nad katerim je italijanska vlada še konec 19. stoletja vzvišeno vihala nos (kar je podžgalo Marconijevo odločno mater, da je sina z njegovimi aparaturnami vred poslala v Anglijo), prelevil v nepogrešljivo tehnologijo v miru in vojni. (Delo, 11. dec. 2002, NB)

◆ Frazem *vihati [svoj] nos [nad kom/čim]* je nastal v povezavi z reakcijo koga na smrad, umazanijo ipd., ki se kaže z vihanjem nosu. Ta zunanja reakcija se je prenesla na izražanje odklonilnega obnašanja nasploh. Frazem pri iztočnici *Nase* omenja že Cigale (II, 1081), ko nem. *die Nase rümpfen* razlaga s sle. *nos vihati, pomerdniti, merdati z nosam*, nach M. (tj. po Murku, op. J. K.) *nos ferkati*, za njim tudi Plet. (I, 716): *nos vihati*, die *Nase rümpfen*; = *z nosom mrdati*, *Dict.* ter Glonar (SSJ, 242): *nos vihati nad kom, čim*: prezirljivo se zmrdavati.

◎ angl. *to turn up one's nose at so./sth.*; *to look down one's nose at so./sth.*; češ. *ohrnovat nos nad kým, čim*; *krčit nos nad kým, čim*; *ohrnovat nos po kom, čem*; fr. *faire le dégoûté; rechigner; faire la fine bouche; cracher sur qn./qc.*; it. *arricciare il naso; torcere il naso*; nem. *die Nase über jmdn., über etwas rümpfen; die Nase kraus ziehen*; rus. *vorotit' nos ot kogo, čego; krutit' nosom*.

[visôko] dvigati nôs, gl. *[visoko] dvigovati nos*.

[visôko] dvigniti nôs, gl. *[visoko] dvigovati nos*.

[visôko] dvigováti nôs /ekspr.; pren., tudi **dvigati**, dov. **dvigniti/ ošabno se vesti, biti domišljav**

Godi jim, klicalkam smrti. Glej, kako dvigujejo nosove, kako si oblizujejo s silo iztisnjene solze. To je takšna silna pohota, taka perversnost od njih, da gre človeku mrzaz po hrbtu. (Drago Jančar, V Filisteji, NB) | Končno je sonce razkrojilo meglo in prijetno je sedeti zunaj. Sonce je priklicalo tudi vedrino v stavbe na nasprotnem bregu, ki se vse načikane s svežim beležem in novimi štukaturami kot pisane sadne torte z belo, stepeno smetano tesno držijo pod rokami, stikajo z rameni ter prevzetno dvigujejo nosove proti strmim bregovom debri, po kateri teče temno rjava Tepló, razredčena z zdravilno vodo. (Delo, 19. dec. 1998, NB) | Dedci so se seveda nemudoma podvivali za šank, babe so se strastno potopile v klepet, otroci pa so med mletjem in lizanjem nedeljskih priboljškov s široko razprtimi očmi nemudoma obstopili »žabjeokega« slikarja. Kot je kazalo, je ta prežal samo na to priložnost in nemudoma spremenil svoje prej še skromno vedenje, saj se je krog okrog nje vedno bolj gostil, najprej z radovednimi babnicami, kasneje pa so pričeli pristopati tudi resni možje. Pričel je visoko, da, zelo visoko dvigati nos, pogled se mu je vse pogosteje in vedno dlje izgubljal nekje v nebesni modrini, gibi pa so mu postajali vse bolj podobni prefinjeni eleganci baletnikov. (Mladina 2005, št. 33, NB) | Kramnik je po zmagi nad Kasparovom, ki mu je prinesla naslov neuradnega svetovnega prvaka, visoko dvignil nos in za nagradni sklad zahteval vsaj dva milijona dolarjev. Ampak že kaj kmalu se je pokazalo, da nihče ni pripravljen plačati takšne cene. (Delo, 2. feb. 2004, NB) | In če oni nimajo težav s tem, ne vem, zakaj bi jih imeli naši režiserji. V Sloveniji pač ne vidim nobenega Hanekeja, von Trierja ali Kiarostamija, ki bi lahko dvignil nos in rekel, svoje mojstrovine lahko snemam samo na 35-milimetrski trak. (Delo, 9. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *[visoko] dvigovati nos* je lahko nastal po analogiji s frazemi *hoditi z dvignjeno glavo, dvigati glavo in nositi glavo pokonci*.

◎ angl. *to go around with one's nose in the air*; češ. *chodit s nosem vzhůru*; fr. *prendre des grands airs; porter le nez au vent*; gluž. *nôs wysoko nosyć*; hr., srb. *dizati nos [visoko]*; nem. *die Nase hoch tragen; hochnäsigt sein*; rus. *zadirat' nos; hodit' s zadranyim nosom*.

vlečenje za nôs, gl. **vlečenje**.

vleči kóga za nós /ekspr.; pren., dov. **potegniti/ varati koga**

»Drzni ste, dečko,« je pribil in izpahnil brado po Mussolinijevem vzorcu. »Premradi pa tudi, da bi vlekli za nos stare ljudi.« (C. Kosmač, Gosenica, NB) | Stava gospoda Fogga – je nadaljeval Fix – ni nič drugega kot pretveza, s katero vleče za nos vas in svoje tovariše iz kluba Reform, kajti bilo mu je do tega, da si zagotovi vašo neprostovoljno soudeležbo. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Odpokličič me, gospa, nobenega smisla in mika ni več v tej pustolovščini. Oglasi se, reci vendar kaj, ne boš se menda pustila vleči za nos. Vedel sem, da sneževac ne obstaja; neulovljivi snežni človek je samo bajka iz prejšnjega tisočletja. (Miha Remec, Lovec, NB) | Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor vam kamen poriniti čez lužo, ki jo preskoči dete sedem let staro; samo varite, da me ne boste vodili za nos! (F. Levstik, Martin Krpan z Vrha, NB) | Pa reci, da ni res, pa reci, če moreš, da lažem, hudovernik ti, hinavec ti, goljuf nemarni. Ti si mene za nos vodil, ti si moj denar zapravljaj, ti si meni obljubil, da me vzameš. Pa si se zmenil z njo, pa si se. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, 1913, 155)

◆ Frazem *vleči koga za nos* z različicama *voditi koga za nos* in *dovršnim potegniti koga za nos* je nastal po načinu, da so ljudje nekdanj nekaterim močnim živalim zaradi lažjega obvladovanja namestili skozi nosnice obroč, npr. biku, medvedu, konju, oslu. Ustrezni frazemi so v mnogih evropskih jezikih. Po posamostaljenju glagola *vleči* je nastal nov frazem *vlečenje za nos*.

◎ angl. *to lead so. on*; češ. *vodit koho za nos*; *tahat koho za nos*; fr. *mener par le nez*; *jouer un tour à qn.*; *mener qn. en bateau*; gluž. *z nosom mróčele worać*; *z nosom njebjesa worać*; hr., srb. *vući koga za nos*; *voditi koga za nos*; it. *menare qc. per naso*; *prendere qc. per il bavero*; nem. *jmdn. an der Nase herumführen*; *auf die Schippe nehmen*; *zum Besten halten*; rus. *vodit' za nos*.

vodíti kóga za nós, gl. *vleči koga za nos*.

vtakniti [svój] nós v káj, gl. *vtikati [svoj] nos v kaj*.
vtíkati [svój] nós v káj /ekspr.; pren., dov. **vtakniti/ vmešavati se; vtikati se**; prim. **vohljati; vohun**

Zdaj je bil vhod prost, vendar ga niso pustili odprtega, marveč so v obeh naslednjih dneh zgradili zasilna lesena vrata, ki so radovednežem prepovedovala vtikati nos v še neodkrita skrivnosti. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Če se ustavimo samo pri sosedih Avstrijcih. Res je, da smo dobršen del zgodovine pluli skupaj, vendar jim to ne daje pravice, da bi vtikali nos v vse naše zadeve. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Oglas je namenjen vsem sosedam sveta, ki bi morale vtikati nos v zadeve svojih sosed z obarvanim očesom. (Delo, 21. jun. 2002, NB) | Mafija pa tudi. Nekaj dni prej so v avtomobilu našli preresetana odvetnika in kriminalista, ki sta vtikala nos tja, kamor nikakor ne bi smela. (Delo, 20. apr. 2002, NB) | Politika

je v krizi, zato noče, da bi novinarji vtikali nos v njene zadeve, kajti za novinarji vedno pridejo tudi sodniki, je dogajanje komentiral eden najbolj prodornih kolumnistov Giorgio Bocca. (Delo, 29. jan. 1999, NB) | Bil je ta gospod doctor utriusque iuris in brez dvojbe kak advokat ali kaj enakega. Moral je v vsako stvar vtakniti svoj nos! (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | Gonja proti njej, zdaj je že v pokoju, se je menda začela zato, ker si je skupaj še z eno od zaposlenih drznila vtakniti »nos« v lastnjenje omenjenega podjetja. (Delo, 2. feb. 2002, NB) | Stvar je namreč treba na veliko komentirati. V vse je treba vtakniti nos. (Delo, 1. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *vtikati [svoj] nos* v kaj izhaja iz živalskega sveta. V tem mnoge živali, med njimi tudi pes, svoje življenje v mnogočem uravnava in ohranjajo s svojim nosom, tj. z odkrivanjem in prepoznavanjem vonjev okoli sebe. Preneseno na človeka se je razvil pomen nezaželenega odkrivanja skrivnosti drugih, kar je približno enako možno povedati tudi z glagolom *vohljati*, človek, ki kaj takega poklicno počne, pa se imenuje *vohun*.

◎ angl. *to poke one's nose into sth.*; češ. *strčit nos kam*; fr. *fouir son nez dans qc.*; *mettre son nez dans qc.*; hr., srb. *gurati [svoj] nos u što*; *zabadati [svoj] nos u što*; it. *ficcare il naso in q.c.*; *mettere il naso in q.c.*; nem. *die Nase in alles stecken*; rus. *sovat' [svoj] nos*; *sunut' nos kuda*.

z dólгим nosóm /ekspr.; pren./ **razočarano; brez uspeha**; gl. **odíti z dolgim nosom; ostati z dolgim nosom**

Med ljudmi se širijo zgodbe o naivnežih, ki so nasedli različnim obljubam: nekateri med njimi so se na primer z nepremičninskimi agenti brez kakršnikoli pogodbenih papirjev dogovorili za kupčije. V najboljšem primeru so ostali z dolgim nosom, v najslabšem brez denarja. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | »... potencialnim kupcem je treba razumljivo pojasniti, da gre za posebne ponudbe, ki jih je mogoče kupiti le po vzorcu: na dan odhoda na počitnice v neko državo ali letovišče prideš na letališče, počakaš, ali bo morda na letalu prosto mesto zate, in če je, kupiš počitnice po nižji ceni od siceršnje, prodajne. Seveda je povsem mogoče, da odideš domov z dolgim nosom,« opozarja Boris Farkaš, direktor Intelekte. (Delo, 9. jul. 2003, NB) | Danes se bo namreč nadaljeval pripravljani postopek proti Slobodanu Miloševiću, obtoženemu vojnih zločinov in zločinov proti človeštvu. Za omejeno število mest v sodni dvorani se je potegovalo veliko novinarjev, a so mnogi Churchillplein zapuščali z dolgim nosom, saj njihovega imena ni bilo med izbranci tribunala. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | Vse kaže, da se menjalničarjem in verjetno še marsikomu le splača malo globlje seči v žep in kupiti pravo varnostno steklo, ki marsikaj prenese. Pred dnevi sta morala z dolgim nosom iz menjalnice na avtobusni postaji pobegniti razbojnika, ki sta se nad stekleno pregrado spravila kar z granitno kocko. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | A britanska

politika do EU je pogosto povzročala slabše, namesto boljših odnosov med državami članicami. Če smo pred novo pobudo EU, ji po tradiciji nasprotujemo, glasujemo proti njej, smo preglasovani, nato pa se z dolgim nosom odločimo. (Delo, 4. mar. 2004, NB)

◆ Gl. *oditi z dolgim nosom*.

© gluž. *z dolhim nosom*; *z kisaľym nosom*; nem. *mit einer langen/hangenden Nase abziehen*; *mit einem langen Gesicht zuruckbleiben*; *mit hangendem Kopf zuruckbleiben*.

zaloputniti komu vrata pred nosom, gl. **vrata**.

zapreti komu vrata pred nosom, gl. **vrata**.

nositi

kakor bi peruti nosile koga, gl. **perut**.

lonec na hrbtu nositi, gl. **lonec**.

luna nosi koga, gl. **luna**.

nositi belo suknjo, gl. **suknja**.

nositi glavo naprodaj, gl. **glava**.

nositi glavo v torbi, gl. **glava**.

nositi hlae, gl. **hlae**.

nositi kaj na glavi, gl. **glava**.

nositi koga po zobeh, gl. **zob**.

nositi mulo, gl. **mula**.

nositi otroka pod srcem, gl. **otrok**.

nositi sove v Atene, gl. **Atene**.

nositi srce na dlani, gl. **srce**.

nositi svoj križ, gl. **križ**.

nositi svojo koo naprodaj, gl. **koa**.

nositi vojasko suknjo, gl. **suknja**.

nositi zastavo v čem, gl. **zastava**.

v rešetu vodo nositi, gl. **rešeto**.

vsak nosi svoj križ, gl. **križ**.

z rešetom vodo nositi, gl. **rešeto**.

ena hlae nosi, gl. **hlae**.

enska hlae nosi, gl. **hlae**.

nositi se

nositi se kakor grof, gl. **grof**.

nositi se kot pav, gl. **pav**.

nov

biti kot nov, gl. **kot nov**.

gledati kot bik v nova vrata, gl. **bik**.

gledati kot te v nova vrata, gl. **tele**.

kot nov /ekspr./; primera, v povedni rabi/ *spočit, osveen, ponovno zdrav; obnovljen*

Sotesko so opremili z električnim omrežjem. Glavni stan planine Polog, ki ga je potres tudi zmrcvaril, bo do poletja kot nov. (Delo, 3. jan. 2003, NB) | eprav smo vseskozi vozili s priiganimi lučmi, ni crknila nobena žarnica in sploh ni bilo nobene nenadne okvare. Po pranju je bil flexer kot nov. Razen izpuha. (Delo, 6. avg. 2005, NB) | Restavriranje lokomotive iz leta 1922 je

trajalo pol leta. Parni lahkoatlet je kot nov. Eno najbolj elegantnih lokomotiv morajo le še prebarvati na rno. (Delo, 16. jun. 2006, NB) | Ceneja bo nova gradnja. Popraviti je treba ravno streho, nekoliko preurediti sobe in hodnike, lepo prepleskati zidovje in stari dom bo zopet kot nov. (Delo, 20. feb. 1998, NB) | Mar ta vest ne pripada nekemu sloju, ki svojim udom nudi potuho za pridobitnistvo v imenu časti, ki je e zdavnaj izhlapela neznano kam? In kolikokrat se, lepo prosim, neka čast lahko izgubi in najde, umaže in očisti, da spet blesti kot nova in da z balkona še bolj glasno laja na mimoidoče? (delo, 12. maja 2001, NB) | Velikonočni potres pred šestimi leti jo je dodobra poškodoval. Po sanaciji bi morala biti spet kot nova. Zdaj vse odpada od nje. (Delo, 14. jul. 2004, NB) | e se v dezvah in drugih posodah nabira vodni kamen, se limonin sok lahko kosa tudi z najpogosteje oglaševanimi sredstvi, le da ne deluje v nekaj sekundah. Z limoninim sokom namazano posodo pustite stati nekaj ur (najbolje čez noč) in spet bo kot nova. (Viva, junij 2005, NB) | Po operaciji se počutim kot nov, k čemur so veliko pripomogle posebne vaje. Dokler mi bo zdravje služilo, bom reprezentanci vedno na razpolago. (Delo, 16. nov. 2006, NB) | Tistega zidu se je Valjavec lotil še v časih, ko je rasel, ne vem pa, kakšno barvo je uporabil, saj še zdaj izgleda skoraj kot nov. (Delo, 6. jun. 2005, NB)

© bolg. *kato nov*; e. *jako znovuzrozeny*; *jako znovu narozeny*; hr. *kao nov*; mak. *kako nov*; pol. *jak odrodzony*; rus. *kak ogurec*; *kak ogurik*; sl. *ako znovurodeny*; ukr. *jak novonarodhenyj*.

nova celina, gl. **celina**.

nova metla, gl. **metla**.

novi kontinent, gl. **kontinent**.

obrniti novo stran zgodovine, gl. **stran**.

Šiba novo mao poje, gl. **iba**.

zijai kot bik v nova vrata, gl. **bik**.

novinarski

[novinarska] **raca**, gl. **raca**.

no

biti [si] na no /ekspr./; pren., v 3. os./ *biti nepopustljiv, oster*

Od te razrešitve naprej je bila Slovenija trdo deljena, politični diskurz pa ves čas oster, na no. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | Desnosredinska koalicija na deželni in levosredinsko zaveznistvo na vsedravnih ravni sta si zdaj na no, saj napoveduje predsednik uprave Furlanije-Juljske krajine prizive na ustavno in rhovno sodišče. (Delo, 22. feb. 2000, NB) | Indijanskih plemen, tistih avtohtonih, ki jih je tu menda še kar veliko in katerih člani živijo ponekod še v kameni dobi, pa ni več mogoče videti. Z državo so si e tako vseskozi nekoliko na no. (Delo, 29. mar. 2003, NB)

© e. *být [spolu] na noe*; *být na kordy s kým*, *ím*; rus. *byt' na noah s kem*.

bòj na nož, gl. **boj**.

bojevati se na nož /ekspr.; pren./ *bojevati se nepopustljivo, ostro, grobo, na vse ali nič*

»Risi« se bodo od slovenskih navijačev pred odhodom na SP skupine A, ki bo zadnje aprilske in prve majske dni na Finskem, poslovili že v nedeljo s tekmo proti Italijanom (18.30), s katerimi se vselej bojujejo »na nož«. (Delo, 7. feb. 2003, NB) | »Že lani, ko so me tekmeči dvakrat izločili iz dirke, je bilo očitno, da nobena prednost ni dovolj velika in da se položaj lahko zelo hitro spremeni. Dokler prvenstvo ne bo tudi teoretično odločeno, se ne bomo predali in se bomo borili na nož,« je napovedal Michael Schumacher. (Delo, 2. jul. 2001, NB)

boriti se na nož, gl. *bojevati se na nož*.

držati nož na grlu kóga, gl. *nož na grlu koga*.

igra na nož, gl. *igra*.

igrati na nož /ekspr.; pren./ *igrati nepopustljivo, ostro*

Predvsem Kapševa, ki si je svoj drugi naslov prvakinje popolnoma zaslužila. Vsako partijo je igrala »na nož«. (Delo, 5. jul. 2004, NB) | Selektor je eden od tistih strokovnjakov, ki ima svoje igralce. On obožuje brezkompromisne nogometase, ki igrajo na nož. (Delo, 7. okt. 2004, NB)

© hr., srb. *igrati na nož*.

íti na nož /ekspr.; pren./

1. biti nepopustljiv, oster

Val družbene revolucije s svojo idejno – versko in družbeno – sistemsko komponento s severozahoda, od Salzburga, je bil silnejši, grob in totalen. Tu je šlo na nož. Nenazadnje so Bavarci že zdavnaj prej, kakor piše Pavel Diakon, 12, pogosto ropali po Karantani. (Žiga Herberstein, vojščak, državnik, diplomat in mirotvorec, NB) | Pavič se je tudi prvič prepričal, kaj v namiznem tenisu pomenijo štajersko-prekmurski dvoboji. »Tu gre res vse 'na nož',« je dopolnil. (Delo, 6. nov. 2000, NB) | Drugače je bilo v spopadu Tivijakov – Lputjan, ko je šlo vse na nož in dolgo časa ni bilo jasno, kdo pije in kdo plača. (Delo, 13. jul. 2001, NB) | A se je Tudor vrnil v imenitnem slogu. Verjamemo, da lahko osvojimo prvenstvo, toda vse do zadnje tekme bo šlo na nož. (Delo, 11. mar. 2002, NB) | S tem se je končalo obdobje nekega sloga izvajanja oblasti, kakršnega smo poznali vse od osamosvojitve. Odsihmal gre v slovenski politiki vse bolj na nož. (Delo, 3. jan. 2004, NB)

2. obravnavati, izvajati kaj nepopustljivo, ostro

Ministrica Toja, ki je bila navzoča na srečanju poslanskih skupin, je obljubila, da bo v enem tednu preverila, ali so na opozicijski strani pripravljene na dogovarjanje in kompromise, ali pa bodo šli na nož in bodo zakon rušili. (Delo, 9. jun. 2000, NB) | Dejstvo je pač, da na Tour vsi kolesarji pridejo maksimalno pripravljene, zato v nobeni etapi ni časa za počitek. Od štarta do cilja gre na nož, kako bojeviti so udeleženci, pa najbolje ponazarja podatek, da je bilo povprečje na nekaterih manjših vzponih tudi 40 km/h. (Delo, 12. jul. 2000, NB) | To-

krat pa gre za ocene stavkajočih zdravnikov, pogajalcev zdravništva, ki natanko vedo, kolikšen pogajalski mandat so si izvojevali pri slovenski javnosti. Z včeraj sprejeto odločitvijo, da gredo na nož, smo bili najprej dokaj neprijetno seznanjeni novinarji. (Delo, 28. mar. 2002, NB) | Pripravljen je triletni program, ki vsebuje razstave najodobnejših umetniških usmeritev, vendar kljub temu ne bodo šli »na nož« in raje ponudili manj radikalno, a kljub temu pomembno in zanimivo produkcijo. (Delo, 10. dec. 2004, NB)

íti pod nož /ekspr.; pren./

1. dati se operirati

Človek vse življenje teka od sv. Mihaela do Iurške Matere božje na Triglavu, nazadnje pa te hočejo navadni žolčni kamni spraviti v krtovo deželo. »Ne, pod nož pa ne grem!« sem se uprl kot jarec na paši. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Drugi je bil Pozejdon, tretji pa Viharnik. Krmar Viharnika Dušan Puh pa je po regati šel pod nož, v Valdoltri mu bodo operirali meniskus. (Delo, 31. avg. 2000, NB) | Zato pa košarkarji Pivovarne Laško trenutno ne morejo računati na organizatorja igre Litteriela Geena, ki je zaradi poškodbe kolena moral včeraj pod nož, rehabilitacija pa naj bi trajala približno dva tedna. (Delo, 19. jan. 2002, NB) | Tudi tretji od štirih članov ekipe za hitre discipline slovenske alpske reprezentance bo moral pod nož. Kot je pokazal pregled pri dr. Matjažu Sajovicu v celjski bolnišnici, si je Gregor Šparovec med ogrevanjem za nedeljski superveleslalom v Garmischu pretrgal sprednjo križno vez desnega kolena, stranska pa je le natrgana. (Delo, 4. feb. 2004, NB)

2. biti zaklan, iti v zakol

Med sorazmerno redkejšimi živalmi, ki preskrbujejo naša omizja, pa je lani prišlo pod nož več ovc in konj. (Delo, 2. mar. 1998, NB) | Normalne krave gredo hitro pod nož. Posebej brhki primerki pa si seno služijo z reklamami. (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Sto tisoč kokiš z biološko neoporečnih kmetij v nemških deželah Spodnja Saška in Mecklenburg-Predpomerjansko pa bo zdaj vseeno moralo pod nož, plin ali elektriko. V njihovih telesih in jajcih so izmerili visoke odmerke strupenega sredstva nitrofen, ki v velikih količinah povzroča raka in škodi človeškim zarodkom. (Delo, 1. jun. 2002, NB)

© hr., srb. *morati pod nož*.

izostrén kot nož, gl. *oster kot nož*.

kot bi kó kómu porinil nož v srcé /ekspr.; primera / *kaj zelo prizadene koga*

Ko je gozdar čul besede Hudo brezno in je videl nož blesketati se v fantovi roki, se je prijel za prsi, zdelo se mu je, kakor bi mu bil kdo porinil nož v srce. (F. Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB) | »Jaz ti povem, kako se lahko maščuješ nad mojim bratom, ki ti je sina ubil,« pravi Peter dalje, »kako ga še veliko bolj udariš, kot bi mu nož v srce zabodel ali kot bi ga obesil za vrat.« (J. Jurčič, Jurij Kozjak, NB) | Kakor da bi ji kdo porinil oster nož v srce, jo je speklo v duši.

Pomislivši, da je bil prvi tožni glas iz njegovega grla, je spoznala, da je sama s kamnom prebila glavo lastnemu očetu. (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Martinku se je zdela vsaka beseda drage grešnice, kakor da bi mu porinil kdo nož v srce. Trpel je take grozne bolečine, da se mu nič več ni ljubilo poslušati zanimivih novic in marenj hudičevih prijateljic. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Zeblo me je in eden od mojih visokih fjev nekako ni prišel ven. Ko je po drugi ariji nekdo med občinstvom zavpil 'buu', je bilo, kot bi mi zabodel nož v srce. (Delo, 26. sep. 1998, NB)

◆ *Primer a kot bi kdo komu porinil nož v srce* je po sestavi in pomenu dovolj nazorna. Sestavina *nož v srcu* je zelo močna prisposoba za to, kar lahko hudo prizadene človeka. Predstavno sorodna je primera *kot nož v hrbet* [komu/čemu].

kot nož v hrbet [kómu/čému], gl. *nož v hrbet* [komu/čemu].

mórati pod nož, gl. *iti pod nož*.

nabrúšen kot nož, gl. *oster kot nož*.

nastáviti kómu nož na grlo /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *skušati prisiliti koga k čemu*

Ko ji je rekel, naj se sleče, in ji nastavil nož na grlo, ko si je res začela vleči pulover čez glavo, me je obšla nekakšna slabost, stopil sem s plina in vedel sem, da bo zdaj zdaj konec te norišnice. (D. Jančar, Noč nasilja, NB) | Predlog za zamenjavo ministrov pa je ponudil, ker želi nadaljevati mandat, ker čuti odgovornost do države. Očitek, zakaj ni počakal do 15. aprila in da sedaj krši koalicijsko pogodbo, pa je komentiral: »To je približno tako, kot če bi mi kdo nastavil nož na grlo in potem rekel, naj počakam, da si bo morda premislil, in me sedaj obtožuje, ker sem umaknil grlo in vrat.« (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Plače niso več divje rasle, s čimer se država hvali, vendar so bile delodajalske, pa tudi sindikalne organizacije tiste, ki so storile svoje. Zdaj se bolj bojimo, da bodo posamezne sindikalne veje, ki nastavljajo vladnim službam in ministrstvom nož na grlo s svojimi zahtevami, povzročile nenadzorovano rasti plač. (Delo, 9. jul. 1998, NB) | Je morda ponudba oziroma prodaja LBS samo enemu kupcu, to je belgijskemu KBC, res nož na grlo guvernerju, da ima tudi zaradi sukcesije zavezane roke z Belgijci?. (Delo, 7. avg. 2002, NB)

◆ Besedna zveza *nastaviti komu nož na grlo* (gl. prvi citat) se preneseno uporablja za poskušanje prisiljevanja koga k čemu nasploh. Sestavina *nož na grlu* je tu prisposoba za hudo grožnjo, prisilo, pretečo nevarnost. Glej še *nož na grlu* koga in *držati komu nož na grlu*.

◎ češ. *položít někomu nůž na hrdlo*; *položít někomu nůž na krk*; hr., srb. *staviti komu nož pod grlo*; *staviti komu nož pod gušu*; *staviti komu nož pod vrat*; nem. *jmdm. das Messer an die Kehle setzen*. **nož na grlu kóga** /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *skrajno nevaren položaj*, *izzvan s pritiskom po spletu okoliščin ali direktno z grožnjo*

Nož na grlu bovške farme. V članku s tem naslovom, objavljenem 9. marca, in v članku Od Hrvatov kupujejo slovensko zemljo s 3. marca je bila bovška občina prikazana na skrajno nekorekten način. (Delo, 15. mar. 1999, NB) | Cilj Gradišnikovega članka je dokazati, da je pacifizem zmoten in da so preventivne vojne potrebne, tudi če ni utemeljenega suma. Njegov argument temelji na paraboli: če zločinec drži nož na grlu tvojega otroka, boš svojega otroka branil tudi s silo; pacifist naj prizna, da mora v tem primeru moralna legitimnost prevladati nad moralno legalnostjo. Toda Gradišnikov argument je dvakrat zmoten: prvič – pacifist ne trdi, da v tem primeru otroka ne bi branil; drugič – ne vemo, ali otroku v resnici kdo grozi. (Delo, 5. apr. 2003, NB)

◆ Gl. *nastaviti komu nož na grlo*.

◎ angl. *a knife at so. s throat*; češ. *nůž na hrdle*; *nůž na krku*; fr. *le couteau sous la gorge*; nem. *das Messer an der Kehle haben*; rus. *s nožom k gorlu*. **nož v hrbet** [kómu/čému] /pog., eksp.; pren., tudi kot primera/ *zahrbtno sovražno dejanje (proti komu, čemu)*

Ustrahovan človek se kroti, vendar neprestano opazuje in razmišlja, kako bi se rešil iz položaja, kjer je ustrahovan, ker se zaradi nekoga počuti ogroženega. Največkrat je ta pot zvitost, podrejanje, izigravanje, hinavščina, če je mogoče tudi nož v hrbet, včasih tudi direktna konfrontacija ... (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Še manj je mogel predvidevati, da se bodo Francozi, Nemci in ostali »stari Evropejci« upirali ameriškim jezdecem apokalipse skupaj z Rusi in Kitajci. Najmanj pa je lahko predvideval, da bodo »nove demokracije«, torej tiste nesrečne dežele, v katere sta ravno De Gaulle in Brandt junaško pohitela z vabili in darili že četrto stoletja pred padcem berlinskega zida, zaradi svoje majhnosti, nemoči in naivnosti peta kolona in nož v hrbet De Gaullovi ideji »Evrope domovin«. (Delo, 22. mar. 2003, NB) | In ko tako nezadovoljen z omejenim poročanjem hočem prelistati še Primorski dnevnik, ga žal po trafikah Pirana ali Portoroža zaman iščem. V prodajalnah ti ponujajo le Primorske novice; ali ni to nož v hrbet Primorskemu dnevniku? (Delo, 22. nov. 2004, NB) | Po nekaterih informacijah bodo zaradi varčevanja črtane nekatere pomembne investicije – fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, gimnazije v Ormožu, Litiji in Kočevju, telovadnica v Sežani, strokovne in poklicne šole v Ljubljani in Mariboru ipd. –, kar pomeni nož v hrbet dolgoletnim prizadevanjem za kakovostno decentralizirano mrežo srednjih šol in za izboljšanje prostorskih razmer v visokem šolstvu, je bil kritičen Zgaga. (Delo, 9. avg. 2000, NB) | Poleg pripomb Društva novinarjev smo seveda dobili še pripombe različnih združenj, vladnih služb in ministrstev, in še tiste, ki smo jih zdaj dobili kot – rekla bi v navednicah – nož v hrbet zakonu in so jih posredovali neposredni uporabniki, to je novinarji Bervar: Vidite, to se mi zdi zelo simptomatično. Na ministrstvu vse razumete kot nož v hrbet. (Delo, 22. maja 1999, NB)

óster kàkor nòž, gl. *oster kot nož*.

óster kot nòž /ekspr.; primera, tudi prisl. *ostro/ zelo oster*; sop.: **oster kot britev**; **oster kot meč**

Noben mrtev satelit ni mogel biti v takih dneh bolj mrtvo bled kot Kras, kakor pokrit s koščenicim pepelom, kjer so kasneje zaštrlela nešteta okostja, tako imenovana žlebičasta polja, ostrá kot nož, nedostopna. (Peter Handke, Ponovitev, NB) | Nekaj dolgih kilometrov je meja med obema vodama še vedno ostrá kot nož. Šele pozneje opaziš prve temne zajede v svetlo rjavi vodi in prve svetle madeže v temni rjavini. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Ni ga končal udarec. Končal ga je klic, oster kot nož. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Dvignil se je s sedeža. Kakor nož oster je bil pogled, s katerim ga je premerila. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Duhovnik je prišel do svoje verzije o stvaritvi, ko je konec dvajsetih let obiskal observatorij Mount Wilson v Kaliforniji. Tam je ameriški astronom Edwin Hubble, nekoč boksar in odvetnik, ravnokar odkril, da se vse vidne galaksije z orjaško hitrostjo odmikajo od Zemlje. Lemaître se je dal poučiti od Hubblea in je ostró kot nož sklenil: galaksije se vedejo kot drobci granate po eksploziji. (Delo, 23. jan. 1999, NB) | Njihova vera je zaupanje v življenje, v bogove (za preproste), v naravne sile in kozmični red. Seveda je njihov budizem razvit za več nivojev potreb, visoke lame imajo um izostren kot nož – za njih boga ni, preprosti ljudje pa se grejejo s srci. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Na voljo je imel vse prvine, potrebne za uspeh, razen ene. Smola iz Imole, ko mu je slabo zategnjen varnostni pas tako nagajal, da je dirko končal z velikansko podplutbo na nogi, ga je zaradi neprijetnih komentarjev dodobra spodbodla, da je bil tokrat v Silverstonu izjemno motiviran in nabrušen kot nož. (Delo, 25. apr. 2000, NB)

◆ Primera *oster kot nož* z različicama *izostren kot nož*, *nabrušen kot nož* temelji na dejstvu, da je rezilo noža prisposoda za ostrost, ostrino v osnovnem in prenesenem pomenu.

postáviti káj na nòž /ekspr.; pren./ *tvegati*

Zagožen redko stori zelo tvegano potezo. Tokrat je postavil vse na nož. In pokazalo se je, da je bila ta poteza modra, zanj koristna, saj je poenotila njegovo stranko. (Delo, 15. jul. 2000, NB) | Zahtevajo tudi, da država v enem mesecu izplača denar, ki ga je po zakonu o zagotavljanju sredstev za odpravo posledic lanske suše in drugih naravnih nesreč dolžna prizadetim kmetom, saj bodo kmetje sicer imeli velike težave ob spomladanski setvi. Vrisk je dodal, da ne želijo, da bi morali zaradi vladnega nespoštovanja zakonov spet »postavljati stvari na nož« tako kot lani. (Delo, 8. mar. 2002, NB)

zabòsti kómu nòž v hrbet, gl. *zasaditi komu nož v hrbet*.

zaríniti kómu nòž v hrbet, gl. *zasaditi komu nož v hrbet*.

zasadíti kómu nòž v hrbet /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *zahrbtno izdati koga*

Opozicijski voditelj Berlusconi zbira svoje brigade in legije za naskok na oblast, utrjuje okope in širi obzorja. Med svoje ovčice je pripeljal tudi voditelja Severne lige Umberta Bossija, ki mu je pred dobrimi petimi leti sicer zasadil nož v hrbet in ga pomagal odpihniti iz vladne palače, tokrat pa je veliko bolj ponižen kakor nekoč, saj je tudi veliko bolj šibak. (Delo, 29. feb. 2000, NB) | Da glede nas na ministrstvu niso pričakovali težav, kaže neka druga okrogla miza – ravno v Delovi sobotni prilogi, na kateri je državna sekretarka Majda Širca dejala, da smo jim novinarji zasadili nož v hrbet. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | London – Tony Blair je pomagal Jacquesu Chiracu, ta pa mu je zasadil nož v hrbet. To je na Otoku ena izmed glavnih ugotovitev dan po vrhu EU. (Delo, 25. mar. 2005, NB) | V Franciji je v lovu na zadnja dva ducata njih, ki so bili v tem pogledu pač sumljivi, sodelovalo kar dva tisoč policistov, žandarjev, gasilcev ... No, nazadnje pa je nož v hrbet mondialu namesto islamskega zasadil fundamentalizem najprej angleških, nato pa še nemških »urbanih teroristov«. (Delo, 24. jun. 1998, NB) | Tega ne morem požreti. Zabodli so mi nož v hrbet. Takšni stavki, ki jih nemalokrat slišimo ali tudi izgovorimo v vsakdanjem življenju, so metafore, ki v sebi skrivajo tako imenovane konverzivne simptome. (Delo, 11. okt. 2001, NB) | »Ob najinem prvem srečanju mi je zatrdil, da dokler bo del moštva, ne bo nikomur dovolil, da bi mi zabodel nož v hrbet. Toda na koncu sem ugotovil, da je nož v mojem hrbtu prav njegov,« je po slovesu od Bafane Bafane ves osupel izjavil Quieroz, ki se je šele prejšnji teden dokončno razšel z Afričani. (Delo, 25. mar. 2002, NB) | Šesti paradoks je, da so bile tako rekoč vse »nove evropske demokracije«, ki se imajo za svojo demokratizacijo in »vračanje v svet zahodnih civilizacijskih vrednot« v glavnem zahvaliti prav nemško-francoskemu evropskemu dvojcu in njegovim širitvenim načrtom, pripravljene ob prvi priložnosti Francozom in Nemcem zariniti nož v hrbet. In to še preden so sploh prestopile prag kluba. (Delo, 15. feb. 2003, NB) | Ali se bodo sodnemu svetu uresničile njegove želje, je prezgodaj napovedovati. Zapomniti pa si velja, da je ta sodni kadrovik ubral drugačne poti za promocijo svojih stališč šele po tistem, ko mu je ustavno sodišče zarinilo nož v hrbet s tem, da je državnemu zboru neposredno predlagalo v izvolitev sodnico, ki je sodni svet ni blagoslovil. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | »Potem ste jih pa vi izdali!« »O!« je zaječala, kakor bi ji bil zasadil nož v hrbet. »O!« je zastokala in se zamajala, kakor bi se zdaj zavalila nanjo vsa teža izdajstva in samomora. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Ko je zunanji minister Dimitrij Rupel v poljskem dnevniku Gazeta Wyborcza videl članek o tem, da je povabilo v Nato za Slovenijo pod vprašajem, se je verjetno počutil, kot da so mu zarili nož v hrbet. (Delo, 9. nov. 2002, NB)

© hr., srb. *zabiti komu nož u leđa*; *zabosti komu nož u leđa*; *udariti komu nož u leđa*.

O

oáza

oáza mirú /knj.; pren., tudi v povedni rabi/ *področje, kraj, ki se razlikuje od okolja po miru*

Mesto sonca, kot se v inguškem jeziku imenuje Magas, nova prestolnica najmanjše in najmlajše ruske republike Ingušije, je na prvi pogled nekakšna oaza miru na večno nemirnem Kavkazu. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Je prava Nemčija v tem delu Azije. Je tudi prava oaza miru, saj jo v nasprotju z okoliškimi državami ne pretresajo notranji nemiri, tako da ni čudno, da si prebivalci okoliških držav želijo na Tajsko. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Majhen socialni prostor ima lahko številne prednosti ... Biti oaza miru pomeni komparativno prednost. (Delo, 24. okt. 2002, NB) | Apeliram, da naj bi šport v vseh dimenzijah kot še edina naša oaza miru, sreče, predvsem pa slovenske enotnosti ostal neodvisen in od politike neomadeževan. (Delo, 3. dec. 1998, NB) | In samo na enem koncertu so bila na programu dela sodobnih slovenskih skladateljev oz. skladateljic: Kreka, Vrhunčeve in Pompetove. Vokalni abonma je pač oaza miru, je bolj zavetje kot tveganje in je bolj balzam kot dramilo. (Delo, 5. sep. 2003, NB) | Upal bi, da imajo dobre čelade, ščite, vodne topove in da so si nekaj te grozljive ropotije pravočasno sposodili od sosedov Hrvatov. Samo eni je namreč nimamo dovolj, saj k sreči živimo v oazi miru brez aktivnih skrajno levih in skrajno desnih skupin. (Delo, 30. jun 2001, NB) | V svetu mehaničnih ritmov in odtujenosti nam je ta velika pevka ponudila oazo miru, nostalgije in čustev, ki jih najbrž vsi pogrešamo. (Delo, 23. maja 2000, NB) | Poskušali bomo Slovenijo čimdalje ohranjati kot oazo miru in prijaznega življenja. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Poleg kapele bodo postavili hišo samote in tišine za vse, ki potrebujejo oazo miru za razmišljanje. (Delo, 14. jan. 1999, NB)

◆ Frazem *oaza miru* temelji na prenesenem pomenu sestavine *oaza*: knj., s prilastkom 'področje, kraj, ki se razlikuje od okolja po kaki lastnosti, zlasti pozitivni'. Preneseni pomen poimenovanja *oaza* omenja že J. Glonar (SSJ, 244): *oaza* v puščavi (puščobi) ostalega pisanja.

◎ angl. *oasis of peace*; češ. *oáza klidu (a miru)*; *ostrov klidu (a miru)*; fr. *un havre de paix*; nem. *eine Oase der Stille sein*; *eine Oase der Ruhe sein*; *eine Insel der Ruhe sein*; rus. *oazis spokojstva*; *oazis sčast'ja*.

obá

mižanje na obé očesi, gl. **mižanje**.

mižáti na obé očesi, gl. **oko**.

preštéti kóga/kàj na prste obéh rôk, gl. **prst**.

zamižáti na obé očesi, gl. **oko**.

občútití

občútití kàj na lástni kóži, gl. **koža**.

obdóbjé

obdóbjé debélíh kráv /ekspr.; pren./ *čas blagostanja, obilja; obdobje napredka*

Vendar samozavesti ni več: vselej čuječa mati država se je lani poslovala, novi, tuji lastnik pa je že napovedal, da se obdobje debelih krav končuje. Prihaja čas odpuščanj; čas, ko se bo svet dokončno obrnil na glavo. (Delo, 13. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*.

obdóbjé kíslíh kumaríc /publ.; mn., pren./ *čas, navadno med počitnicami, ko ni novic; sop.: čas kislih kumaric; sezona kislih kumaric*

Pregreti čas feragosta je obdobje kislih kumaric samo za površnega opazovalca. Bančništvo je ena tistih dejavnosti, v katerih akterji združevanj, povezovanj in privatizacije ter zagovorniki pravih in namišljenih nacionalnih interesov ne počivajo. (Delo, 10. avg. 2001, NB) | Šefi letališča so si na zahtevo oškodovanega ogledali posnetke in odkrili mojstra, ki je odpiral in zapiral prtljago tako rekoč vsem na očeh. Se take stvari dogajajo samo v Italiji, so se sredi avgustovskega obdobja kislih kumaric spraševali v tukajšnji javnosti. (Delo, 2. sep. 2002, NB) | V dobrih starih časih smo v obdobju kislih kumaric pisali, kje so politiki na dopustu, ali na morju ali v gorah. Morda bo tako tudi letos, saj so politiki predvidljivi, čeprav dosejajo nepredvidljive rezultate, skoraj vselej drugačne od pričakovanj. (Delo, 22. jul. 2006, NB)

◆ Gl. *čas kislih kumaric*.

obdóbjé súhíh kráv /ekspr.; pren./ *čas pomanjkanja; krizno obdobje*

V obdobju »suhih krav«, ki se nam obeta, bo po njegovem nujno potrebno tvorno sodelovanje vseh, da nam bo uspelo kulturo umestiti med prednostne dejavnosti splošnega družbenega razvoja. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Po več letih dinamične rasti – v letu 1999 so obseg poslovanja povečali skoraj za polovico, v letu 2000 pa za dobrih 16 odstotkov – se tako v SCT pripravljajo na

obdobje suhih krav. »Zmanjšanje dela na avtocestah nadomeščamo s povečanjem prodora na tuje trge.« (Delo, 13. jul. 2001, NB) | Obdobju blaginje zdaj sledi obdobje suhih krav. Če v zadnjem desetletju ni bilo razcveta menjave, tudi zdaj ne moremo pričakovati rasti. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Na območju Unije se polagoma končuje obdobje suhih krav, kajti bruseljski analitiki za prihodnje leto evroskupini napovedujejo 1,8-odstotno rast, petnajsterici pa še za dve desetinki ugodnejšo konjunkturo, kar bi pri obvladani inflaciji, novem zdrsu brezposelnosti in že tradicionalnem prebitku v tekoči bilanci lahko zadostovalo za spokojnost. (Delo, 30. okt. 2003, NB)

◆ Gl. *sedem debelih krav*.

obdržati

obdržati mirne živce, gl. **živec**.

obésiti

obésiti kaj na klín, gl. **klín**.

obésiti kaj na kljúko, gl. **kljúka**.

obésiti kaj na kòl, gl. **kol**.

obésiti [kàj] na véliki zvòn, gl. **zvon**.

obéšati

obéšati kàj na kòl, gl. **kol**.

obéšati [kàj] na véliki zvòn, gl. **zvon**.

obešenjak

humór obešenjakov, gl. **humor**.

obešenjáški

obešenjáški humór, gl. **humor**.

obétati (si)

obétati zláte gradôve, gl. **grad**.

zláte gráde si obétati, gl. **grad**.

obírati

obírati kóga do kostí, gl. **kost**.

obísti

do obísti /ekspr.; pren., prisl. zv./

1. zelo, popolnoma

»Ne maram, da je kjerkoli kakšna čednost.« »Rad bi, da bi bili vsi sprijeti do obisti.« »No, potem ti pa ustrezam, ljubi.« (George Orwell, 1984, NB) | A pri nas so posamezniki, ki jih po krivem imenujejo tajkuni, imeli priložnost dobesedno razgrabit najboljše podjetja; najprej so jih oskubili do obisti, nato pa uničili. (Delo, 18. feb. 1999, NB) | Če bi moral danes izbirati šefa za kako podobno nalogo, bi izbral njega. Čeprav smo ga vsi sovražili do obisti, smo se z njim nekako razumeli. (Delo, 10. maja 2000, NB) | Zdaj, tudi če bi hoteli, ne moremo

glasovati kot nenačelna koalicija. Lahko smo pošteni do nezavesti ali pokvarjeni do obisti, pa tega ne bo nihče niti opazil. Med prvim in drugim ni več nikakršne razlike. (Delo, 15. jun. 2002, NB)

2. do živega

In ona zna človeku priti do obisti, o, pa še kako zna. (Dostojevski – J. Moder, Idiot, 1959, 407) | Družba, ki se »preliva« samo med poslanskimi stoli državnega zbora in nima jasnih koordinatnih točk, bo pač za vselej ostala samo fluidna. Tu je dr. Ziherl, vrhunski psihiater s svetovnimi referencami, naredil nekaj posebnega, nekaj Simonovičevega, nekaj, kar premieru morda še ni prišlo do obisti. (Nedelo, januar–december 2008, NB) | Ministri so pač posebna kasta, prilagodljiva za sleherni sistem in režim, ki jim ponavadi noben nadzorni sistem ne pride do obisti, niti tak, kakršnega premorejo v krški nuklearki. Besede, kot so učinkovitost, poštenost, prizadevnost, gospodarnost, pač razumejo po svoje. (Delo, 27. nov. 2004, NB)

◆ Gl. *poznati koga/kaj do obisti*.

obráti kóga do obísti /ekspr.; pren./

1. zelo obrekovati koga; sop.: **obráti koga do kosti** Mladega profesorja so dijakinje obrale do obisti. (J. K.) | Teniški sestri Williams so mediji takorekoč oglo dali že do obisti, pa vendarle je te dni mlajša Serena odkrila še eno skrivnost o sebi: da je bila zasvojena. A ne z mamili, alkoholom ..., ampak kot se za žensko spodobi z – nakupovanjem, in sicer prek interneta. (Delo, 13. avg. 2001, NB)

2. povzročiti, da kdo potroši, izda, izgubi ves denar

30. dec. 2009 ... Čeprav nas je ekonomska kriza obrala do obisti. Komaj prvi sneg zemljo poljublja, že nam opozicija pomlad obljublja ... (Butik Nedeljskega Dnevnika 30. 12. 2009, Google) | 19. okt. 2009 ... Samo zdaj nam vladajo lopovi in karieristi, ki bodo narod obrali do obisti. (Kvizlingi in diplomati, Google, www.delo.si/clanek/90588)

◆ Gl. *poznati koga/kaj do obisti*.

oglódati kóga do obísti, gl. *obráti koga do obisti*.

poznáti kóga/kàj do obísti /ekspr.; pren., dov. **spoznati/ poznati vse lastnosti koga, česa, zlasti slabe**;

sop.: **poznati koga do jeter**

Poznam jih do obisti, smrkoline. Sama zavist jih je in karierizem. (M. Brezovar, Sodobnost 1964, 989) | Poznamo se zdaj do obisti, nikogar ni več sram kakor v prvem razdobju znanstva. (E. Kocbek, Listina, 1967, 21) | Stef se je obrnil od okna in začel počasi ogledovati svojo delavnico, kakor da je ne bi poznal do obisti. (F. Godina, Preproste zgodbe, 1950, 158) | Vsekakor pa je odstop Ušeničnika velika škoda, saj bo odšel človek, ki sistem začéite in reševanja pozna do obisti in se predvsem na tipično strokovni funkciji ne gre politike. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Ti drugi viri pa so seveda predvsem tisti, ki si jih univerze lahko pridobijo z raziskovalnim ali kakšnim drugim delom za gospodarstvo. Vi ste imeli kot raziskovalka, ministrica in rektorica dovolj možnosti,

da ste do obisti spoznali tovrstno slovensko univerzitetno prakso. (Delo, 27. dec. 2007, NB) | Njegova želja je napisati doktorat iz srednjeevropske literature na prelomu 19. v 20. stoletje, zato razmišlja o odhodu iz politike, ki jo je v nekaj zadnjih letih imel priložnost spoznati do obisti. (Delo, 27. mar. 1999, NB) | Da bodo Palestinci zaradi boja za oblast še bolj razdrobljeni in sprti med seboj, kakor so bili doslej, in bodo zatorej prisiljeni popuščati? Izraelskemu premieru ni mogoče očitati, da v več kot štirih desetletjih vojskovanja in kot politični veteran ni do obisti spoznal Palestinecev. (Delo, 13. nov. 2004, NB) | Še pred turnirjem je bil tarča hudih kritik, ves čas pa je vztrajal na svoji poti in vsem dokazal, da je imel prav. Do obisti je spoznal svoje igralce, njegove izkušnje iz igralske kariere pa so mu pomagale, da je svoje metode dela na povsem praktičen in pragmatičen način učinkovito uveljavil v »elfu«, tretji reprezentanci sveta. (Delo, 10. jul. 2006, NB)

♦ Za razumevanje nastanka frazema *poznati koga/kaj do obisti* in drugih frazemov s sestavino *obisti* je treba vedeti, da so bili pomembni notranji človeški organi, kot srce, jetra, ledvice, nekdanj po splošnem prepričanju nosilci, centri različnih čustev, nagonov, ledvice, tj. obisti, npr. tudi spolnega. Gledati, spoznavati te organe je pomenilo spoznavati notranjost človeka, njegovo miselnost, čustva ipd., včasih zlasti tisto, kar je v njem slabega. Prenesena raba besednih zvez s poimenovanji omenjenih organov se je lahko s človeka usmerila tudi na nežive stvari. Odtенок slabega, ki se v zvezi z *obistmi* pojavlja v frazemih *poznati koga do obisti* ali *preiskati komu obisti*, *pretipati komu obisti* in *obirati koga do obisti* 'zelo obrekovati koga' je morda povezan z domnevo, da naj bi bile obisti mesto za spolni nagon. Prav v zvezi s tem pa se da pri ljudeh iz mesa in krvi odkriti marsikaj spotakljivega. Glede na odsotnost obravnavanih slovenskih frazemov v starejših slovarjih je mogoče domnevati, da so ti nastali po nem. *jmdn. etwas auf Herz und Nieren prüfen*. Na to kažejo zlasti primeri iz naših klasikov. Poenostavitev zveze *srce in obisti v obisti* se je zgodila tako v slovenskem kot v nemškem pogovornem jeziku. Nemški izhodiščni obliki ustreza fr. *sonder les reins et les coeurs de qu.* 'skušati spoznati intimna čustva'.

preiskáti kómu obísti /ekspr.; pren./ *s temeljitim izpraševanjem, prizadevanjem razkrivati, odkrivati zlasti negativne lastnosti, ravnanje koga*; sop.: **po-gledati komu v jetra**

Saj so ga (Mozarta, op. avtorja) vendar v dobrih sto petdesetih letih že pretipali do obisti. (D. Cvetko, Naša sodobnost, 1956, 758) | Rad bi te videl v moji koži. Upravnik mi je vse obisti pretipal. Celu uro me je dajal. Zaradi Kodra, veš. (M. Vogrič, Zaznamovani, 1973, 97) | Tudi njene otroke bom udaril s smrtjo. Tako bodo vse Cer-

kve spoznale, da sem jaz tisti, ki preiskuje obisti in srca, in vsakemu izmed vas bom povrnil po njegovih delih. (Razodetje, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 721) | Tudi svojim ljudem je po vrnitvi iz Idrije pretipal obisti. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 280) | Jaz jim bom dal vetra, prisegam! Jaz jim bom temeljito pretipal obisti. Tatarski biftek bom delal iz njih. (D. Jovanović, Igrajte tumor v glavi in onesnaženje zraka, 1972, 43) | Jaz mu pretipljem potem srce in obisti, in če ga spoznam v tej preiskavi, predložim ga vam, da ga sprejmete v našo bratovščino. (J. Stritar, Triglav iz Posavja, Z 1870, 276)

♦ Frazem *preiskati komu obisti* z različicami *pretipati komu obisti* in *pretipati komu srce in obisti* ustreza nem. pog. *jmdn. bis auf die Nieren ausfragen* 'temeljito izprašati, zasllišati koga'. Nemški frazem izhaja iz frazema *jmdn. etwas auf Herz und Nieren prüfen* 'koga, kaj temeljito preizkusiti, preveriti'. Ta naj bi bil svetopisemskega izvora (gl. Psalm 7, 10, in Jeremija 11, 20) in naj bi bil v nemščini znan že od leta 1500. Besedno zvezo *Herz und Nieren* omenja že M. Cigale, pojavlja pa se tudi v slovenskih različicah obravnavanih frazemov pri slovenskih klasikih, npr.: Na teh shodih so se preiskavale korenito osrčje in obisti vseh profesorjev (J. Trdina). Zdaj nas bolita srce in obist (F. Levstik). Pretipal bi mu bil srce in obisti – in morebiti še kaj – tujega našel ter pokazal ga v pravi njegovi podobi (J. Kersnik).

♦ Gl. *poznati koga/kaj do obisti*.

pretípáti kómu obísti, gl. *preiskati komu obisti*.

pretípáti kómu sréc in obísti, gl. *preiskati komu obisti*.

spoznáti kóga/kàj do obísti, gl. *poznati koga/kaj do obisti*.

obítí

obítí kóga/kàj v velikem krógu, gl. *krog*.

obítí kóga/kàj v velikem lóku, gl. *lok*.

oblačítí

vedrítí in oblačítí kjé, gl. *vedriti*.

oblák

bítí v oblákíh, gl. *živeti v oblakih*.

črni obláki se zbírájo nad kóm/čím /ekspr.; mn., pren./ *velika nesreča, zlo se najavlja komu, čemu* Črni oblaki se zbirajo nad svetom, novi in novi konflikti se vrstijo na začetku tretjega tisočletja, svetovni mir je v resni nevarnosti, je skrušen, v dve gube stisnjen, tudi zelo pretresen izjavil papež, ki je zaznamoval drugo polovico 20. stoletja z odločilnim posegom v svetovno politiko ... (Delo, 11. dec. 2001, NB) | Nevihtni oblaki se zbirajo tudi nad najpomembnejšo svetovno finančno organizacijo – IMF. Kot pišeta Financial Times in

Wirtschaftswoche, je Busheva administracija nedavno torpedirala osnutek pravil, ki bi urejala javnofinančno nesolventnost držav članic. (Delo, 27. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *črni oblaki se zbirajo* nad kom/čim je nastal po prenosu iz besedne zveze *oblaki se zbirajo* (tudi *zgrinjajo, visijo*), ki pomeni, da se pripravljaja nevihta, neurje. Na slednje kažejo tudi sestavine *črni, nevihtni, temni*.

◎ hr., srb. [*crni*] *oblaki nadvijaju se nad kim, nad čim; [crni] oblaki skupljaju se nad kim, nad čim; [crni] oblaki vise nad kim, nad čim*; nem. *eine dunkle Wolke zieht sich über jmdm., über etwas zusammen; eine dunkle Wolke ballt sich über jmdm., über etwas zusammen*.

črni oblaki se zgrinjajo nad kóm/čim /ekspr.; mn., pren./ *velika nesreča, zlo se najavlja komu, čemu*
Črni oblaki se zgrinjajo nad Hrvati. Demografij menijo, da bo Hrvaška leta 2050 zaradi negativnega naravnega prirastka imela manj prebivalcev kot Beograd. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Črni oblaki se zgrinjajo nad inšpektoratom mestnega redarstva, vendar ne zavoljo vremena, temveč zaradi domnevnih nezakonitostih, ki jih počnejo odgovorni na mestnem inšpektoratu. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Še bolj črni oblaki se zgrinjajo nad Barcelono. Po tem, ko je izgubila vse tri tekme 2. dela evrolige v domači dvorani, se lahko reši le z visoko zmago nad Benettonom, pomagati pa bi ji moral še Panathinaikos v dvoboju s Sieno. (Delo, 3. apr. 2004, NB) | Temni oblaki se zgrinjajo tudi nad novim operacijskim sistemom Longhorn, ki bo luč sveta ugledal predvidoma leta 2006, vseboval pa bo Microsoftove internetne aplikacije in programe za upravljanje baz podatkov, zato se utegne ponoviti zaplet s sistemom Windows. (Delo, 25. mar. 2004, NB)

◆ Gl. *črni oblaki se zbirajo* nad kom/čim.

◎ hr., srb. [*crni*] *oblaki nadvijaju se nad kim, nad čim; [crni] oblaki skupljaju se nad kim, nad čim; [crni] oblaki vise nad kim, nad čim*; nem. *eine dunkle Wolke zieht sich über jmdm., über etwas zusammen; eine dunkle Wolke ballt sich über jmdm., über etwas zusammen*.

dvigniti oblák prahú /ekspr.; pren./ *povzročiti razburjenje, govorce*; prim. **dvigovati prah**

Veter, ki je po pričetku stečaja oziroma likvidacije v dveh hranilno-kreditnih službah dvignil oblak prahu nad na videz mirnim, odmaknjenim in skoraj pozabljenim delom finančnega sektorja, je odgrnil tudi zaveso, ki je doslej zakrivala zanimiv problem. (Delo, 7. nov. 2002, NB) | V Nemčiji se je dvignil oblak prahu v zvezi z navijaškimi dresi kluba Borussia Dortmund, ki naj bi bili strupeni. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Oblak prahu, ki ga je dvignil dvoboj Witherspoon – Smith, je nazadnje botroval zahtevi inšpektorja države New York po neodvisni preiskavi. (Delo, 6. apr. 1999, NB)

◆ Frazem *dvigniti oblak prahu* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *oblak prahu*, v ka-

teri *oblak* pomeni ekspr. 'velika količina, množina delcev česa v ozračju'.

◎ angl. *to make a great stir; to create a great sensation*; it. *sollevare un polverone; sollevare un putiferio*; hr. *dići prašinu; dizati prašinu*; nem. *Staub aufwirbeln*.

gradíti gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

gradíti zláte gradóve v obláke, gl. **grad**.

káj je [šè]v oblákíh /ekspr.; pren., mn., v povedni rabi/ *kaj je neizvedljivo, zelo odmaknjeno od stvarnega, konkretnega življenja*

Prijazno in umirjeno, nikakor pa ne vzhičeno, kot bi zdaj nekateri želeli prikazati. Zgodba ni v oblakih, marveč trdnost na tleh. (Delo, 9. apr. 2001, NB) | Veliko bolj v oblakih je za zdaj predvidena denacionalizacija prostorov, ki jih že od leta 1960 zaseda in uporablja strunjanški Center za usposabljanje Elvira Vatovec. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Vse to je še v oblakih, saj ukvarjanje s kmetijstvom v tem času ni ravno perspektivna dejavnost, je razlagal. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | »Marsikdo bi že naredil steber, pa nima denarja,« je predsednik uprave Banke Celje, Niko Kač, odgovoril na Delovo vprašanje, zakaj so načrtovani vladni bančno-finančni stebri še vedno v oblakih, ne pa na trdnih tleh. (Delo, 23. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *biti v oblakih*.

nevihtni obláki se zbirajo nad kóm/čim, gl. *črni oblaki se zbirajo nad kom/čim*.

obljúbljati gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

pásti z oblákov /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *po velikem navdušenju, evforiji, brezbriznosti znajti se v resničnosti, zavedeti se resničnega življenja*; prim. **biti v oblakih**; **živeti v oblakih**; **kot z neba pasti**

Z včerajšnjim slovesom od svojcev in prijateljev na brniškem letališču so najboljši košarkarji končali obdobje načrtov in iluzij. Po poletu prek Zürichu v turško glavno mesto so padli z oblakov in pristali na trdnih tleh tudi v polnem pomenu besede. (Delo, 30. avg. 2001, NB) | Njegova zvezda skoraj ne more više, piše L'Espresso, njegova slava v Španiji in Italiji meji na histerijo. Tako je vroč, da tvega, da pade z oblakov v peklensko žrelo gledalcev, kjer ni aplavzov, temveč huronsko kričanje, kjer ni občudovalcev, ampak množica kanibalskih oboževalcev ... (Delo, 5. apr. 2004, NB) | Zanimamo jih le vsake štiri leta ob volitvah. Tudi nasploh so mediji največ pripomogli, da so naši politiki malo padli z oblakov, pa tudi privilegirani sloji v državi – še najbolj zdravniki – so se le malo zbal javnega mnenja in vsaj navidezno zmanjšali apetite. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | Ko sem znova prišel nekoliko k sebi, sem odšel k poveljniku mestne straže in ga vprašal, kaj naj storim z ujetnikom. Toda videti je bilo, kot da je poveljnik padel z oblakov. Dejal je, da ne ve, o čem govorim in da ukazov, ki sem jih prejel, ni izdal on. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Gospoda so mi rekli, da moram

mrtvega tožiti. Kar pride, kakor da bi z oblakov pal. Potlej je prihajal nekaj časa večkrat, sedaj pa redko. (Josip Jurčič, Doktor Zober, NB)

♦ Gl. *živeti v oblakih*. Frazem *pasti z oblakov* kot primeru navaja že M. Cigale I, 757, pri iztočnici *Himmel*, kjer nemško *wie vom Himmel gefallen* pojasnjuje s slovenskim *kakor bi bil z oblakov padel, ves tuj, nezveden*.

◎ angl. *to come down to earth; to be brought down to earth*; hr., srb. *spustiti se iz oblaka*; it. *cascare dalle nuvole*; nem. *aus allen Wolken fallen*; pol. *spasć z obloków*.

plávati v oblákíh, gl. *živeti v oblakih*.

postávljati gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

témni obláki se zgrínjajo nad kóm'čím, gl. *črni oblaki se zgrinjajo nad kom/čim*.

zidati gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

zidati zláte gradóve v obláke, gl. **grad**.

živéti v oblákíh /ekspr.; mn., pren./ *ukvarjati se s stvarmi, premišljati o stvareh, ki so neizvedljive, zelo odmaknjene od stvarnega, konkretnega življenja*; prim. **biti v devetih nebesih**

Za mnoge so fotografije z Mallorce še en dokaz, da minister živi v oblakih. Če ne prej, bo to jasno na prihodnjih volitvah. (Delo, 28. avg. 2001, NB) | Ne živim v oblakih. Zavedam se, da sem svojo učno dobo že prerasel. (Delo, 22. mar. 2003, NB) | Pristop mojih igralcev ni bil pravi, niso naredili tistega, kar smo se dogovorili. Opozarjal sem jih, toda očitno so živeli v oblakih. (Delo, 22. mar. 2004, NB) | Zdaj, ko ve, kaj je pekel, je spet poln mladostne zagnanosti. »Živel sem v oblakih, padel pa na trdna tla.« (Delo, 28. maja, 2004, NB) | Predstavniki industrije namreč mislijo, da mladi, ki šele dokončajo študij, živijo v oblakih in da niso realistični, mladi pa so po drugi strani prepričani, da gre ljudjem iz industrije predvsem za denar. (Delo, 7. okt. 1998, NB) | Tak zlom bi postavil Goričane in tiste Slovence, ki vidijo v hazardu možnost za resen razvoj in zaslužek, spet na realna tla. Zdaj premnogi živijo v oblakih, ki si jih niso nikoli zaslužili. (Delo, 13. feb. 1998, NB) | »Bili smo že precej visoko v oblakih, mislim da je poraz prišel še pravočasno,« je misli strnil tiskovni predstavnik kluba, čigar igralci so z mislimi že pri žrebu za ligo prvakov ... (Delo, 24. avg. 2004, NB) | Te (tj. gostiteljice, op. J. K.) so bržkone tudi še nekoliko plavale v oblakih zaradi osvojene srebrne kolajne z ukrajinsko reprezentanco na evropskem prvenstvu pred tremi tedni v Romuniji. (Delo, 8. jan. 2001, NB) | Vedel sem, da bo pri vrhu, če bo obdržal formo z EP na dirkališču in predvsem če se bo znal spustiti na tla po zlati kolajni, ki jo je osvojil. A očitno ni dolgo plaval v oblakih. (Delo, 3. avg. 2002, NB) | Nismo plavali v oblakih. Do potankosti smo se zavedali, koliko smo sposobni doseči v tej sezoni; zato smo ob koncu prav prepričljivo osvojili naslov prvaka. (Delo, 27. mar. 1998, NB)

♦ Frazem *živeti v oblakih* temelji na prislovni zvezi v *oblakih*, ki je prisposoba nadzemeljskega, neresničnega, neuresničljivega. Bivanje v takem okolju nakazujejo sestavine *biti, živeti, plavati*. Frazem *biti v oblakih* se lahko uporablja tudi neosebno v 3. osebi za izražanje česa neuresničljivega: *kaj je [še] v oblakih*. Odhod iz takega okolja oziroma stanja izraža sestavina *pasti* v frazemu *pasti iz oblakov*.

◎ angl. *to be (living) in the clouds; to have one's head in the clouds*; češ. *létat v oblacích; žít v oblacích; létat nad oblaky; žít nad oblaky*; fr. *vivre sur son nuage*; hr., srb. *živjeti u oblacima*; nem. *auff/über den Wolken schweben*; pol. *bujać w oblokich*; rus. *vitat' v oblakah; stroit' vozdušnye zamki*.

obléči

obléči vojáško súknjo, gl. **suknja**.

obléka

bíti v Ádamovi obléki, gl. **Adamov**.

v Ádamovi obléki, gl. **Adamov**.

obležáti

obležáti kómu káj na dúši, gl. **duša**.

obležáti kómu v želódcu, gl. **želodec**.

v želódcu je káj obležálo kómu, gl. **želodec**.

oblíčje

izbrísati káj z oblíčja zémlje /ekspr.; pren./ *porušiti, uničiti*

Prosim vas, sedanjó mladino, berite našo zgodovino. Spoznali boste, da je pravo čudo, če naš mali slovenski narod še živi in ga vse krivice in trpljenje ni mogo zbrisati z oblíčja zemlje. (F. S. Finžgar, Iveri in utrinki, NB) | Znamenito, umetnostnozgodovinsko, še neskončno bolj pa političnozgodovinsko nadvse pomemben Knežji dvorec v središču Ljubljane so podrl in zbrisali z oblíčja zemlje, četudi stavba ni bila močno poškodovana. (Andrej Lenarčič, Slovenska zgodba, NB) | Pregrada je sicer zdržala, toda orjaški vodni val je pljusnil čeznjo in dobessedno zbrisal z oblíčja zemlje mestece Longarone pod jezom. (Delo, 15. dec. 1998, NB) | Zrušenje dveh nebotičnikov v New Yorku je bilo neodpuštljiv napad na civilizacijo. Zahteval je takojšnjo svetovno koalicijo proti zlu, v katero je morala stopiti vsaka država na svetu – ali pa tvegati, da bo njena politična oblast izbrisana z oblíčja zemlje. (Delo, 10. apr. 2002, NB) | Ga ni več oziroma na njegovem mestu stoji novi Nürnberg. Potem ko so ga angloameriški bombniki v drugi svetovni vojni tako rekoč zradirali z oblíčja zemlje (v enem kosu so ohranili le stavbo sodišča, kar jim je pozneje prišlo zelo prav), so postavili novi Nürnberg, ki celo nekoliko spominja na starega. (Delo, 28. avg. 2002, NB)

◆ Frazem *izbrisati kaj z obličja zemlje* temelji na pomenu sestavine *izbrisati*: 'povzročiti, napraviti, da kaj ne obstaja več'. Glagolska sestavina *izbrisati* je včasih zamenjana z deležnikom na *n*: *izbrisan* (npr. *še kraj je izbrisan s površja zemlje*) ali z blizupomenskim *zradirati*. Glagolska sestavina *izbrisati* v enakem pomenu je npr. še v frazemih *izbrisati kaj iz glave*, *izbrisati koga/kaj iz spomina*, *izbrisati koga/kaj iz srca*.

oblíti

kúrja pólt oblíje kóga, gl. **polt**.

oblízniti si

oblízniti si vsè pršte [za kóga/káj], gl. **prst**.

obljúba

prázne obljúbe /ekspr.; nav. mn., pren./ *neuresničljive obljube*

Prometni strokovnjaki pravijo, da še ni vse izgubljeno in da imajo »v ognju več želez«. Upajmo le, da ne gre spet za prazne obljube oziroma načrtovanje ad hoc prometnih akcij. (Delo, 22. feb. 2000, NB) | Zato je razumljivo, da ljudje, ko zaslutijo najmanjši žarek upanja, da bodo premagali te težave in da se bodo končno premaknili s socialnega dna, verjamejo tudi tistim, ki so že pred tem – in to celo kar nekajkrat – dajali zgolj prazne obljube. (Delo, 17. sep. 2002, NB) | Zatekli so se k skrajnemu sredstvu – stavki. Stiska nogometašev iz Šiške je bila očitno prehuda, da bi še naprej poslušali prazne obljube klubske uprave. (Delo, 29. maja 2003, NB) | Vsak dan znova sem si govorila, da je to 'tisti' dan, a se je kmalu vse podrló. 'Samo še tole pojem, pa tole, no, tole mi pa res ne more škoditi,' sem si pravila, a to so bile samo prazne obljube. (Viva, julij 2003, NB)

◆ Frazem *prazne obljube* temelji na prenesenih pomenih sestavine *prazen*: 'ki se mu ne pripisuje vsebinska, izrazna vrednost'; 'ki ne izhaja iz objektivnih dejstev'.

© angl. *empty promises*; češ. *plané sliby*; *jalové sliby*; fr. *promesse en l'air*; *vaines promesses*; nem. *leere Versprechungen machen*; rus. *pustye obeščanija*.

obljúbljati

obljúbljati gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

obljúbljati [kómu] ráj na zêmlji (Zêmlji), gl. **raj**.

obljúbljen

obljúbljena dežêla, gl. **dežela**.

obmetávanje

obmetávanje z blátom /ekspr.; pren./ *sramotenje, obrekovanje*; prim. **obmetavati koga z blatom**

Toda zdi se, kot da bi torijci izgubili vso razsodnost. Iskanje novega šefa stranke se vedno bolj sprevača v pogubno obmetavanje z blatom. (Delo, 8. sep. 2001, NB) | Dan podpisa Pariške mirovne pogodbe pred 58 leti je našim sosedom prava topovska hrana, ki jim služi za obmetavanje Slovencev z blatom – ali kako iz žrtve narediti krivca za gorje, ki smo ga bili deležni po prvi svetovni vojni, etnično čiščenje Primorske z vsemi posledicami. (Delo, 3. feb. 2005, NB)

◆ Gl. *obmetavati koga z blatom*.

obmetávati

obmetávati kóga z blátom, gl. **blato**.

obnášati se

obnášati se kot králj, gl. **kralj**.

obnášati se kot máčeha, gl. **mačeha**.

obnášati se kot slón v trgovíni s porcelánom, gl. **slon**.

obnášati se máčehovsko do kóga/čésa /ekspr.; pren., glag. prisl. zv./ *obnašati se kot slaba mati, brezbrizno, neskrbno, sebično*

»Zakaj se zdravniška zbornica do svojih kolegov obnaša tako mačehovsko?« Retorično vprašanje, na katero zobozdravniki pripravniki že dolga leta iščejo konkretni, vsebinski odgovor, ki bi preprečil njihovo neprosto-voljno volontiranje v času pripravništva, je »zakrivilo« tudi moje srečanje z mladimi stomatologi, ki jim takšno stanje ni pogodu. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | Posebej pa se je zahvalil svojem padlih, ki so, kot je poudaril, za osamosvojitve dali več, kot je mogoče kadar koli nadomestiti. Po njegovem mnenju pa se je država v zadnjih letih do njih obnašala bolj mačehovsko, zato si bo sam prizadeval, »da bodo stvari stekle hitreje, še posebej tiste, ki potrebujejo določeno zakonsko podlago. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Med tedanja najvidnejša dela sodijo pravkar porušeni hotel Prisank, osnovna šola v Kranjski Gori, grobo prezidani motel Grosuplje itd. Katastrofalno je, da se mačehovsko obnašamo do te arhitekture, ki je izjemno kvalitetna in pomeni razpoznaven slovenski prispevek k svetovni arhitekturi prejšnjega stoletja. (Delo, 19. apr. 2003, NB) | Želimo sodelovati pri vrsti skupnih nalog ... Od vseh treh županov pričakujem, da se ne bodo več obnašali tako mačehovsko do bolnišnice kot doslej. (Delo, 17. okt. 2006, NB) | V resnici se je Droga, čeprav je nastala iz prvotnega podjetja Soline, zadnje desetletje vedla do sečoveljskih solin vse bolj mačehovsko, tako da je proizvedno soli na lastnih solinah vse bolj zanemarjala in dopustila, da se je solinska infrastruktura osiromašila do take mere, da je bil vprašljiv že sam nadaljnji fizični obstoj solin. (Delo, 22. mar. 2002, NB) | Varstvo in zaščita okolja nista med najpomembnejšimi nalogami vlade. Sicer je 43 odstotkov Slovenije zaščiten, a zakoni veljajo le na papirju, v resnici se do okolja vedemo zelo mačehovsko. (Delo, 3. dec. 2004, NB) | Tudi Krečič je prepričan, da se slovenska država do njegove dediščine vede precej mačeho-

vsko, saj vse doslej ni bila sposobna zakonsko zaščititi ne njegove stavbne dediščine ne duhovne. »Plečnika slavi in se z njim postavlja samo na besedah, zanj pa ni pripravljena storiti nič korenitega ne na področju varovanja ne raziskovanja njegovega dela in časa, v katerem je ustvarjal, ne publiciranja del o njem ne promoviranja, razstavljanja. (Delo, 8. jan. 2007, NB)

◆ Gl. *biti* komu *mačeha*; *obnašati se kot mačeha*.

oborožen

oborožen do zób, gl. zob.

oborožiti

oborožiti kóga do zób, gl. zob.

oborožiti se

oborožiti se do zób, gl. zob.

obráčanje

obráčanje po vétru /ekspr.; pren./ *prilagajanje ravnjanja, prepričanja zaradi koristi, glede na trenutne razmere*; prim. **obračati se po vetru**

Viktor ni simbolni junak sodobne generacije, ker ji ne ponuja ničesar, razen svojega osebnega eksistenčnega in emotivnega kaosa. Morda pa je njen refleks; njene globalne negotovosti, od tod pretapljanje Kardelja v Slomška, a bolj kot zgodovinska ironija na značajsko slovensko krhkost in spremenljivost, da ne rečemo obračanja po vetru. (Delo, 9. jun. 2000, NB)

◆ Gl. *obračati plašč po vetru*.

obráčati

obráčati kómu/čému hrbet, gl. hrbet.

obráčati plášč po vétru, gl. plášč.

obráčati se

kđó bi se v grôbu obráčal, če, gl. grob.

obráčati se kot vrtávka, gl. vrtavka.

obráčati se na napáčen naslòv, gl. naslov.

obráčati se po vétru, gl. veter.

obráčati se v grôbu, gl. grob.

obráti

obráti kóga do kostí, gl. kost.

obráti kóga do obísti, gl. obisti.

obráž

glédati smrtí v obráz, gl. smrt.

kří je zalíla kómu obráz, gl. kri.

ne móči poglédati v obráz kómu /ekspr.; pren./ *čutiti se krivega; biti kriv*

Oh ne, Francka, nisem delal in trpel sam zase ... kaj mi bo zdaj oblast, ko nimam nikogar, da bi ljubil mene in mojo oblast?... Zdaj se me bojiš in se mi ne upaš

pogledati v obraz – zdaj, ko bo naše življenje veselo in prijetno, ko pojdemo lahko naprej in si napravimo veliko kraljestvo? (I. Cankar, Kralj na Betajnovi, NB)

◆ Frazem *ne móči pogledati v obraz* komu je nastal po predstavi, da človek s slabo vestjo ali krivdo ne more odkrito pogledati v obraz sogovorniku, ki govori o tem. Ustrezni nemški frazem je *jmdm. nicht ins Gesicht blicken können*.

obráz se je podáljšal kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *ostre podolgovate poteze na obrazu so pokazale razočaranje, neprijetno presenečenje koga*

Toda, taka je bila Fana, samo dokler niso prišli v vas. Že pri prvih hišah se ji je čudno podaljšal obraz. Tudi čelo se ji je polagoma zjasnilo in pod njim so zašvigale vsega polne oči. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Brata sta takoj zaklicala, da naj pride k mizi nazaj in da naj se ne ponuja, ker je danes tržni dan za žito, ne pa za ženske. Staremu se je podaljšal obraz, ko je videl, da ni očeta, ki bi bil moral priti, če se je hotelo kaj zapisati in podpisati. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | »Ja, vizitke so čist simpatične,« je rekel Ramlogan, vendar v njegovem glasu ni bilo veselja. »Kaj je pa zdej narobe, da se ti je obraz podaljšal kot mango?« (V. S. Nainpaul, Maser mistik, Didakta 2000, NB) | Pripovedovala je nepretrgoma zgodbe iz svojega prejšnjega življenja. Gospodična Butnikova je skrbno pazila, kedaj bi se ji beseda ustavila, da bi mogla ona sama vplesti kakšno zanimivo anekdoto, a naposled je obupala in obraz se ji je vsled tega znatno podaljšal in užalil. (I. Cankar, Albert, NB)

◆ Frazem *obraz se je podaljšal* komu izhaja iz opisa mimike obraza, ki izraža razočaranje, presenečenje koga.

◎ fr. *avoir la mine longue*; nem. *ein langes Gesicht machen*; *lange Gesichter machen*.

obráz se je zmračil kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo je z mimiko, barvo obraza izrazil nejevoljo, jezo*

Mlademu ženinu se je zmračil obraz in z zaničljivo skrivljenimi ustnicami je menil, da si uslužbenec pač ne bo upal kljubovati lastnemu gospodarju. A oče so ga opozorili na logarjevo divjo nrav in na njegove nevarne pretnje. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Od srca se je nasmejaj. Potem pa se mu je nenadoma zmračil obraz in je vzkliznil: »O Bog, kako žalostna je naša Rusija!« (Delo, 19. apr. 2004, NB)

pokazáti svój právi obráz /ekspr.; pren./

1. *storiti kaj, navadno kaj slabega, kar kaže, izraža značaj*

In navsezadnje so polne zaradi Boga, ne zaradi njiju in njima podobnih, ni res? Ko bodo pokazali svoj pravi obraz, ko se bodo izrekli, ko bodo prestopili, takrat pa ... takrat bo naš kralj Ferdinand samo takole (frčne s prstom) s prstom pomignil in vsega bo konec ... (D. Jančar, Ogenj, igra, NB) | Kot da bi človekova posameznost in končnost postala edina neskončnost in mera

sveta. Kot bi demokracija pokazala svoj pravi obraz: sebičnost, egoizem, narcisizem sestva. Marjan Rožanc je zašlutil in napovedal preobrat kot družbeno in osebno utopijo, kot eksistencialno slepilo. (Delo, 2. okt. 2000, NB) | Zato potrebujem še dva do tri ogrevalne dvoboje,« je povedal 36-letni Američan, ki je na novinarski konferenci spet pokazal svoj pravi obraz: »Nobene skrivnosti ni, da sem divja zver, ki jo je treba zapreti v kletko ...« (Delo, 24. feb. 2003, NB) | V zgodovini je bilo takih situacij na pretek, tudi naša doba ni nič posebnega. Očitno je, da človeška narava pokaže svoj pravi obraz prav v skrajnih razmerah. Apokaliptike zato ilustrirajo značaj človeštva, ki kaže, da je večino ljudi mogoče zbegati. (Delo, 8. sep. 1999, NB)

2. storiti kaj, navadno najboljšega, izjemnega, kar kaže, izraža značaj

Najboljši slovenski deskar na snegu Dejan Košir je na prizorišču, na katerem je dosegel svojo zadnjo zmago na tekmah svetovnega pokala v paralelnem slalomu, tudi tokrat pokazal svoj pravi obraz, saj je s 4. mestom zabeležil najboljšo slalomsko uvrstitev te sezone. (Delo, 7. jan. 2003, NB) | Najbrž si takrat ni mislil, kako blizu je bila njegova napoved. V zadnjih dveh metih je slovenski šampion pokazal svoj pravi obraz – nadarjenega, katerega čas prihaja. (Delo, 26. avg. 2003, NB) | Seveda vsakdo ne more vseh svojih vlog kar naprej odigravati na vseh področjih; a naj se tu in tam potruži vsaj toliko, da lahko vendarle pokaže svoj pravi obraz. Dolžan je biti udeležen po svojih močeh in sposobnostih tudi v javnem življenju; strah pri tem je nepotreben, zapiranje v zasebnost ali strokovnost je čisti eskapizem. (Drago Bajt, Odčitki, NB)

● fr. *se montrer sous son vrai jour*; hr., srb. *pokazati pravo lice*; nem. *sein wahres Gesicht zeigen*.

povedati kómu resnico v obráz, gl. resnica.

povedati v obráz kómu kaj /ekspr.; pren./ *izraziti, navadno ogorčenje, jezo, neposredno povzročitelju*; prim. **povedati v brk komu kaj, povedati v zobé kómu kaj; metati v zobe komu kaj**

Malo mu je zamerila, ker jo je na stara leta, pri skoraj osemdesetih, odpustil, a si ji tega ni upal povedati v obraz; zato ga ni zagovarjala, vendar tudi nobene skrivnosti ni izdala. (Delo, 28. sep. 1999, NB) | Milka ne želi na kmetijo. To mi je povedala v obraz. Najbrž bo oni gozdar Gregor vaš zet, tako mislim. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB) | Alena je bila še preveč otrok, da bi se ji ne bile prilegle te besede. Domislila se je sicer imenitne gospe, ki je dvorljivca odslovlila za vselej samo zato, ker je bil tako predrzen, da ji je povedal v obraz, kako je krasna. (F. S. Finžgar, Sama, NB) | Pri njegovem krvoločnem početju mu ni nihče ugovarjal, le Seneka, njegov nekdanji vzgojitelj, je imel dovolj poguma, da mu je povedal v obraz: »Če boš še tako moril, svojega naslednika le ne boš mogel umoriti.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Jaz se pazim tega in mislim, da nisem nikoli napadel prijateljtev prek medijev. Če se s kom nisem strinjal, sem mu povedal v obraz. (Delo, 23.

nov. 2002, NB) | GENI: Kaj ni tvoj prijatelj? KOMAR: Tudi prijatelju je treba povedati resnico v obraz. (I. Cankar, Hlapci, NB)

◆ Frazem *povedati v obraz* komu kaj je že v Plet. I, 741, in pri Glonarju (SSJ, 248), a pri obeh brez razlage. M. Cigale (I, 176) pri iztočnici *Bart* nemško *einem etwas in den Bart werfen, sagen* prevaja s slovenskim sopomenskim *v zobe komu kaj povedati, pravitii, očitati*, pri iztočnici *Gesicht* (I, 629) pa nemško *in das Gesicht sagen* s slovenskim *v zobe povedati*. Cigaletovi primeri kažejo, da je frazem *povedati komu kaj v obraz* verjetno prevzet v novejšem času iz nem. *jmdm. etwas ins Gesicht sagen* in da je starejši sle. *v zobe komu kaj povedati* itd. Vsi pa temeljijo na dejstvu, da je ogorčenje, jezo najbolj učinkovito izraziti povzročitelju osebno naravnost v obraz, brk, zobe in morda – taka je pač praksa – podkrepljeno z udarcem po obrazu, zobeh.

● hr., srb. *kazati u lice; reći u lice; skresati u lice*; nem. *jmdm. etwas ins Gesicht sagen; jmdm. auf den Kopf zusagen*.

smejati se v obráz kómu /ekspr.; pren./ *ne prikrivati posmeha, smeha*; sop.: **smejati se v zobe komu**; prim. **smejati se komu v pest**

Kje je Rajko? On bo začel, tisti tihi fant, ki se zna smejati tiranu v obraz. On se ne boji ... (D. Jančar, Veliki briljantni valček, NB) | »Nikar, nikar, Albert,« zasmee se mu Stanka v obraz, »tvoje zdihovanje me silno mori. Če misliš tako nadaljevati, govori rajši o vremenu ...« (I. Cankar, Albert, NB) | »Franček,« se je obrnil k moškemu, »ti pa opravi svojo dolžnost.« »Nobene prisile ni treba, saj gremo,« je rekel Vasilij, ko je strmel v Frančka, ki se mu je smejal v obraz. (Sonja Koranter, Divja raca in Škratna vdova, NB) | Poslanec zelenih v nemškem parlamentu Hans-Christian Ströbele nikakor ni angel. Ko so policaji razvpitega nasprotnika kapitalizma sredi devetdesetih let vlekli s protijedrskih demonstracij, se mu je že Helmut Kohl smejal v obraz z besedami: »Vi ste pa najbrž zadnja četa revolucije!« (Delo, 28. jul. 2001, NB)

◆ Frazem *smejati se v obraz* komu, enako sopomenski *smejati se v zobe komu*, temeljita na dejstvu, da je posmeh, smeh, a tudi ogorčenje, jezo včasih najbolj učinkovito in pogumno izraziti povzročitelju osebno naravnost v obraz, v brk, v zobe.

● fr. *rire au nez de qn.*; hr., srb. *smijati se komu u lice*; nem. *jmdm. ins Gesicht lachen*.

sóditii kóga po obrázú /ekspr.; pren., tudi nikal./ *pre-sojati značaj koga po videzu*

»Te daste zastonj in povrhu, kaj?« je dražil mesar. »Saj bi jim ne bilo slabo pri tebi, ne, ki ješ vsak dan meso in cvrtje!« je pripomnil zopet kmet, ki se mu, po obrazu soditi, ni godilo predobro. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB)

◆ Frazem *soditi koga po obrazu* temelji na domnevi, da je možno značaj koga ugotoviti že po potezah obraza, po videzu nasploh. Kako je s to stvarjo v resnici, bi lahko povedali z rekom, da *videz vara* 'resnica je pogosto drugačna, kot je videti na prvi pogled'.

vréči kómu rokavíco [v obráz], gl. rokavica.

z dvéma obrázoma /ekspr.; pren., dv., v prilastkovni rabi/

1. ki se kaže drugačen, kot je

Osemindvajsetletni Anglež Ronnie O'Sullivan iz Chigwella je človek z dvema obrazoma, na meji med genialnostjo in blaznostjo. Že lep čas je na vrhu svetovnega seznama v najbolj prefinjeni različici biljarda, imenovani snooker, in je doslej z zmagami zaslužil več kot štiri milijone funtov. (Delo, 22. okt. 2004, NB) | Ljudje so verjeli ajatolam. V petindvajsetih letih se je spremenil v državo ljudi z dvema obrazoma, ki je zaradi odsotnosti energije svobodnega sveta na poti v propad. (Delo, 4. dec. 2004, NB) | Vplivna in odmevna skupina ljubiteljev živali, med njimi Nobelov nagradjenec Dario Fo, dirigent Riccardo Muti in cela vrsta znanih osebnosti iz kulturnega in športnega življenja, je v nedeljo organizirala svoj nadzor nad lovci in ugotovila, da so lovci in divji lovci marsikdaj isti ljudje z dvema obrazoma. (Delo, 23. sep. 1999, NB)

2. ki se kaže v dveh zelo različnih podobah

S kolesom po nekdanji sovjetski republiki Kirgizistan. Dežela z dvema obrazoma: enega je načela vodka, drugega lepša nasmeh. (Delo, 11. avg. 2004, NB) | Z neka-kšno osamitvijo naj bi jo pripravili, da bi bila bolj populistljiva do zahtev sosedov in si tako zagotovila vstopni vizum za unijo. To je pač značilno italijanska politika z dvema obrazoma: uradno soglašča s splošnimi mednarodnimi trendi in podpira najrazličnejše pobude, neuradno pa njeno izvršno oblast vodi drugačna logika. (Delo, 3. avg. 2001, NB)

◆ Frazem *z dvema obrazoma* temelji na dejstvu, da se neenako, različno ravnanje koga lahko izkazuje na dva ali več načinov, kar se metaforično izraža s predložno zvezo v prilastkovni rabi z *dve-ma obrazoma*.

zabrusíti kómu resníco v obráz, gl. resnica.

zréti smrtí v obráz, gl. smrt.

obrésti

vrnítí kómu káj z obréstmi [vrèd] /ekspr.; pren., nedov. vračati (se)/

1. več kot oddolžiti se komu; prim. vrniti komu milo za drago; vrniti komu z isto mero

Otrok je ... njena otroška, plemenita duša je sprejela mojo ljubezen in zdaj misli, da jo mora vračati z obrestmi. Ne ve, da se pravi tem obrestim mladost, sreča, zdravje. (I. Cankar, Starec, NB) | Kubanska glasba je v Skopju na vrhuncu popularnosti, zato je bilo izjemno zanimanje za koncert Orquesta Aragon razumljivo. In

Kubanci so vrnili z obrestmi. (Delo, 26. okt. 2001, NB) | Resda so pozneje Angleži vrnili »elfu« z obrestmi (5:1 v Münchnu), toda danes vloga najuspešnejše evropske selekcije na šampionatu pripada prav Völlerjevemu moštvu, ki se bo jutri v finalu pomerilo z Brazilijo. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Goričani so s prepričljivo zmago Korošcem tokrat z obrestmi vrnili dolg za oba poraza, ki so ju v srečanjih z njimi doživeli jeseni. (Delo, 8. apr. 1998, NB)

2. zelo se maščevati

Če nekoga prizadeneš, pričakuj, da ti bo vrnil z obrestmi vred. Zgodil se je nacizem, fašizem, etnično čiščenje primorskih rojakov med obema vojnama. (Delo, 12. apr. 2001, NB) | Prelaganje doslednega obračuna s preteklostjo se je tako državi najprej kot bumerang vrnilo na mednarodnem področju, zdaj pa se njenim voditeljem z obrestmi vrača še na notranjepolitičnem. (Delo, 29. maja 2001, NB) | Don King s takšno delitvijo pravice ni bil zadovoljen: Lewis je sprejel 4 milijone dolarjev za čakanje, svojih pet minut pa dočkal februarja 1997, ko je mamilom naklonjenemu McCallu z obrestmi vrnil milo za drago. (Delo, 15. mar. 1999, NB)

◆ Nastanek frazema *vrniti komu kaj z obrestmi [vred]* je povezan s posojanjem denarja, ki se vrača z obrestmi. Preneseno na druga področja sta se izoblikovala pomena, da se kdo več kot oddolži komu ter da se kdo zelo maščuje komu za storjeno krivico, za slaba dejanja. Ustrezni nemški frazem *jmdm. etwas mit Zins in Zinseszins heimzahlen* je v rabi od leta 1920 dalje (gl. H. Küpper, 947).

◎ angl. *to return sth. to so. with interest*; hr., srb. *vratiti komu što s kamatama*; *vratiti komu dug s kamatama*; nem. *jmdm. etwas mit Zins und Zinseszins heimzahlen*.

obrisati se

pod nósom se obrisati za káj, gl. nos.

obrit

obrit na balín, gl. balin.

obriti

brez brítve obrítí kóga, gl. britev.

na súho obrítí kóga /ekspr.; pren., glag. prisl. zv./ *ogoljufati, prevarati koga*

Trgovci vas bodo glede filtrirnih naprav zelo, zelo hitro »na suho obrili«, »nategnili«, kakor vam je bolj pri srcu! Zakaj? Zato ker so te naprave precej drage ... (Google, www.ribniki.si)

obrití kóga na balín, gl. balin.

obrlín, gl. dati koga na pranger, postaviti koga na pranger.

obrniti

obrnítí jeziček na téhtnici, gl. jeziček.

obrnítí koló sréče, gl. kolo.

obrníti koló zgodovíne, gl. **kolo**.
obrníti kómu/čému hrbet, gl. **hrbet**.
obrníti nôvo strán zgodovíne, gl. **stran**.
obrníti plášč po vétru, gl. **plašč**.
obrníti še êno strán česa/v čém, gl. **stran**.
obrníti vôdo na svoj mlin, gl. **voda**.

obrníti se

kđó bi se v grôbu obrnil, če, gl. **grob**.
koló sréče se obrne, gl. **kolo**.
obrníti se na napáčen naslôv, gl. **naslov**.
obrníti se po vétru, gl. **veter**.
obrníti se v grôbu, gl. **grob**.

obrnjen

kâj je obrnjenó na glávo, gl. **glava**.
vše je obrnjenó na glávo, gl. **glava**.

obrt

najstarejša obrt [na svétu] /pog., šalj.; olepš./ *prostitucija*

John Strohmayr, ki se je ukvarjal kot novinar tudi s tem delom bethlehemske družbe, sicer priznava, da ga ni povzročila jeklarna s formiranjem javnih hiš. Toda njena tolerantnost do te dejavnosti je posredno skorumpirala mestno vlado, da je bila kriva za ozračje, v katerem je najstarejša obrt lahko cvetela. (Mihael Kuzmič, Slovenski izseljenci iz Prekmurja v Betlehemu ZDA 1893–1924, NB) | Gre torej za eno od dejavnosti, ki ima splošni družbeni pomen. Sodišče je prepričano, da prostitucija ne more predstavljati elementa osebnega življenja, še posebej, ker se najstarejša obrt tudi v vsej zgodovini človeštva ni nikoli obravnavala zgolj kot del intime, temveč tudi in predvsem kot širši družbeni pojav oziroma problem. (Delo, 6. okt. 2003, NB) | »Prostitutke ne smejo nuditi seksualnih storitev v bližini dirkališča in v vasi,« je bil uradni odlok, na katerega so močno vplivali lanskoletni protesti katoličanov, potem ko so v bližini Hungaroringa postavili priročna časasna bivališča, kjer so ženske opravljale najstarejšo obrt na svetu. (Delo, 20. avg. 2001, NB) | Tako imenovane prijateljice noči opravljajo najstarejšo obrt na najrazličnejše načine. Najbolj »poslovne« se reklamirajo in ponujajo kar same, malce manj podjetne oziroma iznajdljive pa nastopajo pod okriljem zaščitnika ali organizatorja, ki si za posredništvo ponavadi vzame dobršen del njihovega zaslužka. (Delo, 30. okt. 1998, NB)

♦ Frazem *najstarejša obrt [na svétu]* je olepševalno poimenovanje najstarejšega poklica žensk, ki ponujajo svoje spolne usluge za denar. Slovenskemu poimenovanju popolnoma ustrežata hr. *najstariji obrt* ter nem. *ältestes Gewerbe der Welt* in *uraltés Gewerbe*. V nemščini pa je še cela vrsta podobnih olepševalnih poimenovanj, najstarejši,

tj. iz 19. stoletja, pa je *horizontales Gewerbe* (dobesedno: vodoravna obrt) (gl. ☉).

☉ hr., srb. *najstariji obrt*; nem. *ältestes Gewerbe der Welt*; *horizontales Gewerbe*; *rotlicht Gewerbe*.

obrzdati

obrzdati vroče gláve, gl. **glava**.

obséden

délati kot obséden /ekspr.; primera/ *delati z veliko energijo, voljo*

Pri šestnajstih je obiskoval dva tečaja na dan, vendar sta njegova starša vztrajala, da konča šolo. Ker je začel tako pozno, je delal kot obseden. Tako se je gnal, da je izgubil lase, a pravi, da je bilo vredno. (Delo, 22. nov. 2004, NB) | Nesporno dejstvo pa je, da je znal svoje osebne izkušnje preliti v poezijo in prozo velike vizi-onarske moči. Ko je dobil navdih, je lahko dolgo delal kot obseden, ne da bi spal. Menda je bil najplodovitejši pisec v danski zgodovini, četudi je nenehno tožil zaradi podrejenosti pisane besede v primerjavi z govorjeno. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | Vrnil se je (tj. Klemenčič, op. J. K.) na Bled in začel trenirati kot obseden, da je navsezadnje prepričal tudi precej nezaupljivega trenerja Miloša Janšo. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Zaripli mladinec, ki je v času nastanka prve slovenske punkovske pesmi bival kvečjemu kot modalnost, še kot dedni zapis z minimalno možnostjo uresničenja, v reprizi leta 1995 kriči kot obseden. »T'ko smo lepi, lepi in prazni ...« (Delo, 12. feb. 2005, NB) | Zagotovo pa je pozitivno vplivalo na Malonovo igro. V drugem polčasu je igral kot obseden, dosegel osem od prvih 10 točk Jazza v drugem delu in Philadelphii vse skupaj natresel 30 točk. (Delo, 31. mar. 2000, NB)

♦ Pomen frazema *delati kot obseden* temelji na primerjalni sestavini *kot obseden*, ki izraža veliko mero, stopnjo tega, kar pomeni glagolska sestavina *delati*. Primerjalna sestavina *kot obseden* v tem pomenu se lahko veže tudi z drugimi glagoli, npr. *trenirati*, *kričati*, *igrati*.

☉ bolg. *rabota kato besen*; češ. *pracovat jako vzteklý*; *pracovat jako divý*; hr. *raditi kao bijesan*; mak. *raboti kako spobudalen*; pol. *pracować jak szalony*; rus. *rabotat 'kak oderžimyj*; slš. *robit 'ako besný*; *robit 'ako divý*; *robit 'ako zdívený*; ukr. *pracjuvaty jak skaženyj*; *pracjuvaty jak nesamovytyj*; *robyty jak skaženyj*.

igráti kot obséden, gl. *delati kot obseden*.

kričáti kot obséden, gl. *delati kot obseden*.

trenírati kot obséden, gl. *delati kot obseden*.

obsedéti

obsedéti med dvéma stóloma, gl. **stol**.

obséstivrág obséde *kóga*, gl. *vrag*.**obstáti**obstáti kot kíp, gl. *kíp*.obstáti kot okamenél, gl. *okamenel*.obstáti kot pribít, gl. *pribít*.obstáti kot prikován, gl. *prikovan*.obstáti kot vkopán, gl. *vkopan*.obstáti na mrtvi tóčki, gl. *točka*.**obtičáti**obtičáti na mrtvi tóčki, gl. *točka*.**obúp**bíti na róbu obúpa, gl. *rob*.na róbu obúpa, gl. *rob*.znájtí se na róbu obúpa, gl. *rob*.živétí na róbu obúpa, gl. *rob*.**obút**

bíti obút /ekspr.; pren./ *biti usposobljen, pripravljen*
V znamenje, kakor nam razlaga sv. Ambrož, da jih tudi slaba obutev ne sme ovirati na poti oznanjevanja. Ob tem šele pravilno dojamemo opomin sv. Pavla (Ef 6, 15), naj bodo obuti s pripravljeno opomo, da oznanjajo Evangelij miru. Sv. Gregor Veliki vidi v čevljih sploh balast tega sveta, katerega se mora oznanjevalec vere osvoboditi (Hom 15. 5). Hoja v sandalih je lažja, hitrejša. (Jožko Šavli, Knežji kamen, priča slovenske državnosti, Znamenja, NB) | Ali pa, da jim poljudno razloži smisel našega vstopa v Unijo in jih sproti seznanja z (ne)uspehi v pogajanjih z Brusljem. Ali se bodo naši pogajalci v prihodnjih letih od tam vračali kislih ali zadovoljnih obrazov, pa je kajpak odvisno tudi od tega, kako »obuti« se bodo odpravljali na pot. (Delo, 16. apr. 1998, NB) | Kdor tega ne upošteva, mu bodo prav kmalu ostali samo takšni gosti, kakršne si zasluži. Slabo obuti za EU. (Delo, 7. jul. 1998, NB) | ... bi želeli ta dva mla ... nadobudna glasbenika obut. (Alenka Valh Lopert, Skladenjski elementi govornenega jezika v jutranjem programu komercialnega radia – Radia City; JZ 12.2)

◆ Frazem *biti obut* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *biti obut*. Ta pomen izhaja iz dejstva, da je obutje česa ob oblačenju pomembno opravilo, da smo pripravljeni za odhod kam z določenim ciljem, namenom. Tako se je pars pro toto razvil pomen, da je kdo usposobljen, pripravljen za kaj sploh.

obvládatine obvládati niti abecéde čésa, gl. *abeceda*.obvládati *káj* kot poštévkano, gl. *poštevanka*.**očála****glédanje skózi róžnata očála**, gl. **glédanje**.

glédati [na káj] skózi róžnata očála /ekspr.; pren./ *gledati, videti, pojmovati (kaj) lepše, kot je v resnici*; sop.: **glédati [káj] v rožnati luči; glédati vse rožnato; videti vse rožnato; olepševati; idealizirati**

»Vendar je to stališče biologa in ne vzgojitelja,« je poudaril. »Kot biolog sem hotel napisati vznemirljivo, zabavno knjigo, ki ne gleda skozi rožnata očala ganotja.« (Delo, 12. nov. 2003, NB) | Bili so še mladi in na svet so gledali skozi rožnata očala noviciata (odložili so jih, brž ko so bili opozorjeni, da se ta barva ne spodobi). (Delo, 28. nov. 1998, NB) | Zberite pogum, poiščite pokopane sanje in se predajte ambicijam. Svet boste videli skozi rožnata očala in z mlajšimi očmi, za nameček pa boste tudi bolj zdravi in vitalni. (Revija Viva, dec. 2002, NB) | Gledanje skozi rožnata očala se prej ali slej konča in včasih se izkaže, da z drugim človekom ne bi mogli živeti. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Zmagala je torej ideja, na kateri je nastal New York. Zdi se, da tudi dnevne novice potrjujejo ta pogled skozi rožnata očala. (Delo, 24. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *gledati [na kaj] skozi rožnata očala* z različico, ki ima dovršno glagolsko sestavino *videti*, temelji na sestavini *rožnata očala*. Ta je prisposoba za olepšano gledanje na kaj, olepšano pojmovanje, videnje česa in izhaja iz prenesenih pomenov pridevnika *rožnat*: 'za človeka zelo ugoden, prijeten' in 'olepšan, optimističen'. Prislov *rožnato* je tudi sestavina dveh sopomenskih frazemov *gledati vse rožnato, videti vse rožnato*. S pretvorbo glagolske sestavine *gledati* v glagolska samostalnika *gledanje* in *pogled* sta nastala frazema *gledanje skozi rožnata očala, pogled skozi rožnata očala*. Slovenskemu *gledati [na kaj] skozi rožnata očala* ustrežno rus. *smotret' skvoz' rozovye očki* razlagajo iz frazema *videt' vse v rozovom svete*, ta pa naj bi izhajala iz angl. *in the pink* 'v rožnati luči, dobrega zdravja' in bila tudi sicer v skladu s pozitivno simboliko rožnate barve (gl. RF³, 507). Glede na to naj bi bilo sle. *gledati kaj v rožnati luči* razvojno pred sle. *gledati [na kaj] skozi rožnata očala*.

◎ angl. *to see sth. through rose-coloured glasses/ spectacles*; češ. *divat se růžovými brejlemi na koho, co*; fr. *voir tout en rose; voir la vie en rose*; nem. *etwas durch die rosa[rote] Brille sehen; etwas durch die rosa[rote] Brille betrachten*; pol. *patrzyć na coś przez różowe okulary; spoglądać na coś przez różowe okulary*; rus. *smotret' skvoz' rozovye očki*.

pogléd skózi róžnata očála, gl. **pogled**.

videti kaj skozi rónznata očála, gl. *gledati na kaj skozi roznata očala*.

videti kaj skozi svója očála /ekspr.; pren./ *videti, pojmovati kaj na svoj način, po svoje*

Preprosti vaški veseljak mi je tistega pusta ob kresu dal v roke takšno orožje, da se bom z njim lahko branil vse življenje. Vsakdo gleda drugega le skozi svoja očala ... Nameraval sem se naslednjega dne v šoli stepsti za Prešerna, za Cankarja, za Trdino, pa sem med potjo ugotovil, da bi bilo nesmiselno. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Dva poslanca italijanskega parlamenta sta pripombe in obtožbe že objavila in poslala v Rim, vsak pa je videl dogajanje na tržaškem stadionu skozi svoja očala in na svoj način. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Pretresli so razmere in perspektive v vesoljni in ne samo v ameriški cerkvi, ameriško škofovsko strategijo proti pedofiliji pa pogledali skozi svoja očala in videli, da so dokaj ostre, že skoraj revolucionarne besede, zapisane v Dallasu, »nedorečene in nejasne«. (Delo, 21. okt. 2002, NB)

♦ Pomen frazema *videti kaj skozi svoja očala* temelji na sestavini *svoja očala*, ki je prisposoda za samosvoje videnje, pojmovanje česa.

óče

bíti právi sín svójega očéta, gl. *sin*.

očenáš

bíti kàkor ámen [v očenášu], gl. *amen*.

bíti kot ámen [v očenášu], gl. *amen*.

kàkor ámen [v očenášu], gl. *amen*.

znáti kàj kàkor očenáš /ekspr.; primera/ *odlično znati kaj, znati kaj na pamet*; sop.: **imeti kaj v malem prstu**; prim. **obvladati kaj kot poštevanko**

Od narode je prejel Etbín prekrasne darove, ali treba je priznati, da je bil vedno tudi jako marljiv. Šolske predmete je znal kakor očenaš. (J. Trdina, Moje življenje, NB) | To imam v malem prstu. (to znam ko očenaš) | V besedah in v vsem vedenju je igral jako spretno Petrovo ulogo, kar pa ni bilo nič čudnega, kajti je znal bajko o njem že v otročjih letih skoraj bolje nego očenaš. (J. Trdina, Peter in Pavel, LZ 1884, 660) | Mož s kravato bi bil rad, da bi ljudje zdrdrali te podatke kot očenaš, pa ni šlo in ni slo ... (F. Šuštaršič, Trg lakote, 1977, 88)

♦ Primera *znati kaj kakor očenaš* z različico *znati kaj kot očenaš* je nastala na osnovi dejstva, da se verniki po mnogokratnem ponavljanju naučijo molitvenih obrazcev na pamet. Med temi je tudi očenaš, najbolj pogosta in enostavna molitev.

◎ angl. *to know sth. forwards and backwards*; bolg. *znaja kato Otče naš nešto*; češ. *umět [něco] jako otčenáš*; *znát [něco] jako otčenáš*; fr. *savoir qc. comme son Pater*; hr. *znati kao očenaš što*; mak. *znae [něšto] kako očenaš*; nem. *etwas im Schlaf können*; *etwas im Traum können*; pol. *znać*

jak pacerz coś; rus. *znat' kak »Otče naš« čto*; *znat' kak tablicu umnoženija*; slš. *vediet' ako Otčenáš čo*; ukr. *znaty jak Otčenaš ščo*.

očístiti

očístiti Ávgijev hlév, gl. *Avgijev*.

očítek

pláz očítkov, gl. *plaz*.

odbíjati

bèt s cépom odbíjati, gl. *bet*.

odbíti

zádnja úra odbíje kómu/čému, gl. *ura?*

odéja

béla odéja /knj.; pren., ed./ *sneg*; sop.: **snežna odeja** Zvončkov ni bilo nikjer. Le mrzla bela odeja je ležala vsepovprek. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Menijo, da je to otročje početje, veseliti se nove pomladi, in kvečjemu početje nezrelih poetov, katerih vsakemu velja: »kdor pevcev peti kaj ne ve, od letnih časov kroži«. In vendar jo vedno čuješ to večno pesem, ki jo vzbuja nova pomlad leto za letom, kadar se raztaja bela odeja po holmcih in južni veter pokliče na dan nežne trobenčice po sončnatih brdih. (J. Kersnik, Raztreseni listi, Leposlovni podlistki, NB) | V noči s ponedeljka na torek in nato ves dan je snežilo po vsej Sloveniji. Največ sitnosti je bela odeja povzročila ob morju, kjer sta se snegu pridružila močna burja in žled. (Delo, 13. jan. 2003, NB)

♦ Frazem *bela odeja* temelji na prenesenih pomenih sestavin *odeja* – s prilastkom 'plast, ki kaj pokriva' in *bela*, ki ponazarja tipično lastnost snega – belino. Podobno bi lahko rekli za sopomenko *snežna odeja*.

íti pod odéjo /ekspr.; olepš., ed. / *iti spat*

Je pa čebela dobra tudi zoper druge bolezni. Npr. zoper želodec in čreva ni boljšega nego žlička medu na tešče in zvečer, preden greš pod odejo. (F. Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II: 1925–1932, NB) | »Vasilij, Vas ...« je objela moškega. »Raje pojdiva nazaj pod odejo. O gradu in vsem tem bova premišljevala še kdaj drugič.« (Sonja Koranter, Škratna vdova, NB) | Porodnica je bila dobre volje, tudi mož me ni več gledal tako nezaupno izpod čela. Hitel sem domov, se pošteno umil in zlezal pod odejo. (Anton Breclj, Zdrav kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB)

snežna odéja /knj.; pren., ed./ *sneg*; sop.: **bela odeja** Čez kakih deset dni bo sveti večer. Hiše bodo ravnotako stale tam kakor nekoč, v vasi stisnjene druga k drugi, po samotah stuljene same vase, pripete na grič, s slamo krite, težko obložene s snežno odejo. (C. Kosmač, Na sveti večer, NB) | A je zapadlo na Kredarici kar meter snega in je moralo slovesno odprtje tistega leta odpa-

sti. Očitno Kredarica ni mogla prenesti dveh slavnosti v enem letu in se je raje zavila v snežno odejo. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | V teh ponovololetnih dneh na več kot meter debeli snežni odeji, obsijani s soncem, vsak dan uživa 1500 do 2000 smučarjev. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Ljubljana – Večino glavnih cest, z izjemo Prekmurja, Obale in Vipavske doline, je konec tedna prekrila snežna odeja, vendar pa razen upočasnjenega prometa zaradi snežne brozge večjih težav ni bilo. (Delo, 18. feb. 2002, NB)

♦ Gl. *bela odeja*.

© angl. *blanket of snow*; fr. *couche de neige*; nem. *Schneedecke*.

zlésti pod odêjo, gl. *iti pod odejo*.

óder

sramotilni óder, gl. **pranger**.

odgovárjati

odgovárjati z dà ali nè, gl. **da**.

odgovoríti

odgovoríti z dà ali nè, gl. **da**.

odigráti

odigráti glávno vlógo, gl. **vloga**.

odigráti odločilno vlógo, gl. **vloga**.

odigráti pomémbno vlógo, gl. **vloga**.

odigráti veliko vlógo, gl. **vloga**.

odíti

odíti med stáro želézo, gl. **železo**.

odíti na lépše, gl. **lepši**.

odíti na mínus dvá déci, gl. **deci**.

odíti po francósko /slabš.; primera/ *oditi brez slovesa, neopazno*

Najbolje bo, če kar precej zložim svoje stvari in kovček in se spravim iz sobe, si je dejal. Toda tokrat ne bom smel oditi kar po francosko. (L. Suhadolčan, Človek na zidu, 1960, 184–185) | Nekega dne se ni mogel več slepiti, priznal si je: tolikokrat je šlo pričakovanje po francosko od tebe, čas bi bil, da se zaveš resnice, čas da skleneš račune. (M. Kramberger, T. Kermauner, Na poti k nič, 1968, 27) | Ampak Palčica je vedela, kako hudo bi prizadela dobro staro poljsko miško, če bi se kar tako po francosko poslovila od nje, zato je rekla: »Ne, žal ne morem s tabo.« (Ch. Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Ko sta bila vsak na svoji strani oceana, sta umirala od želje za drugim, ko pa sta bila skupaj, ni in ni šlo. Dokler ni on enostavno po francosko izginil in pustil Katarino samo z dvema ljubkima Indijančkoma. (Delo, 23. jan. 1999, NB) | Z navedeno kvalifikacijo v obrazložitvi svoje odločbe je ustavno sodišče naredilo nedopustno napako, hkrati pa se prav po francosko izognilo presoji resničnih in spornih vprašanj v zvezi s

funkcioniranjem in naravo ter položajem RKC. (Delo, 7. mar. 1998, NB) | Postojnski policisti so odvzeli prostost 52-letnemu J. K., ki je osumljen goljufije. J. K. jo je hotel po francosko pobrisati iz postojnskega hotela Kras. (Delo, 19. feb. 1998, NB)

♦ Frazem *oditi po francosko* z različicama *posloviti se po francosko*, *izginiti po francosko* je smiselno povezan s frazemoma *delati se Francoza*, *narediti se Francoza*, ki temelji na pripisovanju določenih negativnih lastnosti Francozom. V navedenem odhajanju Francozom lahko »konkurirajo« Angleži. To je razvidno tudi iz ustreznih frazemov v francoskem, českem, poljskem, slovaškem jeziku. Francozi nevljudno odhajanje očitajo Angležem: *filer à l'anglaise*. Nemci in Španci enako očitajo Francozom, prav tako Angleži Francozom (gl. ☉). Domneva, da nemški frazemi izhajajo iz zaključnih verzov Schillerjeve Marije Stuart, ostaja negotova (gl. H. Küpper, Wtb. der dt. Umgangssprache, 251).

☉ angl. *to take French leave*; češ. *zmizet po anglicku*; fr. *filer à l'anglaise*; nem. *sich französisch empfehlen*; *sich auf Französisch empfehlen*; *einen französischen Abschied nehmen*; *den polnischen Abgang machen*; pol. *wyjšć po angielsku*; *wymknąć się po angielsku*; rus. *ujti po-anglijski*; *ujti ne proščajas*; *ujti nezametno*; slš. *zmiznút po anglicky*; šp. *despedirse a la francesa*.

odíti s trebúhom za krúhom, gl. **trebuh**.

odíti v Canóso, gl. **Canossa**.

odíti v díim, gl. **dim**.

odíti v krtovo deželo, gl. **dežela**.

odíti z dólгим nósom, gl. **nos**.

odjékniti

odjékniti kàkor bómba, gl. **bomba**.

odjékniti kot bómba, gl. **bomba**.

odjékniti kot gròm, gl. **grom**.

odkríti

ne odkríti Amérike, gl. **Amerika**.

odkríti Amériko, gl. **Amerika**.

odkríti [svôje] kárte, gl. **karta**.

odkríti šibke tóčke [kóga/česa], gl. **točka**.

odkríti umétniško žilico, gl. **žilica**.

odkríti zláto jámo, gl. **jama**.

odkrítje

bíti právo odkrítje /ekspr.; pren., tudi nikal./

1. bítí nekaj popolnoma novega

Za nemški kulturni svet je bil Zlatorog pravo odkritje, pritegnil je široke sloje izobražencev, ki so tedaj že hodili v gore in občudovali njihovo lepoto in romantiko.

(Joško Šavli, Zlatorog, slovenska žival, Slovenska znamenja, NB) | Ameriška poezija je bila napisana v pogovornem jeziku in je zajela konture sveta, ki ga je poznal – vsakdanjost, številne popkulturne reference, zabave. Zanj je bilo pravo odkritje, da se da poezijo pisati na tak način. (Delo, 8. maja 2003, NB) | Razstava je bila pravo odkritje. Kdor je imel priložnost videti Vermeerjevo retrospektivo ali drugače pozna njegova dela, sprva pomisli, da stoji pred neznanimi platni velikega mojstra. (Delo, 17. feb. 1999, NB)

2. biti proti pričakovanju zelo dober, uspešen

Pravo odkritje premiere je bil tudi Tomaž Tomšič, ki je s črte povsem stisnil nekoč odličnega Lubeja. Tako je povedal: »Remizirati po vodstvu s sedmimi goli, to je prava umetnost.« (Delo, 16. sep. 2000, NB) | A primerjave s tem dvojcem so neumestne, ker takega nikoli več ne bomo imeli, saj je bil nekaj posebnega tudi v svetovnih okvirih. Tudi nepravilne so do dveh mladcev, ki sta pravo odkritje te sezone in navdušujeta iz tekme v tekmo s svojim brezkompromisnim slogom. (Delo, 12. jul. 1999, NB) | Posebnost filma je, da protagonistko v vseh treh zgodbah igra ista igralka – Tjaša Železnik, sicer pravo odkritje velikega platna. (Delo, 9. dec. 2006, NB) | Tretji stavek se je brez pavze prelil v četrtega. (Allegro-Presto) | Beethoven ostaja večer, čeprav ni odkritje in ni nujno, da ga nenehno poslušamo; včasih ga je treba dojeti v kontekstu teme, tako kot jo je izbral Riccardo Muti; sam postavljen v usodni prelom v lastni umetniški biografiji, ko je marca zapustil glasbeno umetniško vodstvo milanske Scale in se z bridkimi spoznanji, a z osebnim pogumom in odločnimi koraki podal novi usodi naproti. (Delo, 2. sep. 2005, NB)

odletéti

zvonóvi odletíjo v Rím, gl. zvon.

odločilen

igráti odločilno vlógo, gl. vloga.

iméti odločilno vlógo, gl. vloga.

odigráti odločilno vlógo, gl. vloga.

odložiti

odložiti kóga/kàj med stáro šáro, gl. šara.

odložiti oróžje, gl. orožje.

odmérjen

máčehevsko odmérjen /ekspr.; pren., prisl./ *zelo skopo odmerjen*

Ddr. Jožico Bezjak so zaradi njenega prizadevanja za promocijo tehnike v šolah že večkrat vprašali, zakaj ni napisala učbenika tehnike. In zakaj ga ni? »Ne, hvala, ne znam napisati takega učnega gradiva, ki bi ga lahko uporabljali učenci v različnih starostnih obdobjih pri tako mačehovsko odmerjenih urah tehnike v celotnem predmetniku osnovnošolskega izobraževanja. (Delo, 18. dec. 2006, NB) | Britanski premier Tony Blair, ki je

v domačih logih dolžan spoštovati tradicijo, pa naj bo še tako moreča in celo nepotrebna, je vrhu namenil komaj osem ur. V mačehovsko odmerjeni čas je bilo všteto tudi delovno kosilo in obvezni nasmeh – vsaj – pred kamerami srečne in složne družine evropskih politikov. (Delo, 28. okt. 2005, NB) | Zdravniki imajo pri svojem delu določene zelo visoke delovne normative; mačehovsko odmerjeni čas, ki ga imajo na voljo za pregled enega bolnika, ne pomeni nič drugega kot to, da nimajo časa za korektno anamnezo. In kot sami pravijo, to pogosto vodi v nepotrebne napatitve na diagnostične preglede, v pisanje nepotrebnih receptov in žal posledično tudi v pretirano uporabo zdravil. (Delo, 26. maja 2000, NB)

◆ Gl. *biti komu mačeha; obnašati se kot mačeha.*

odmévati

odmévati kàkor bómba, gl. bomba.

odnèsti

odnèsti célo glávo, gl. glava.

odnèsti célo kóžo, gl. koža.

odnèsti kàj v gròb [s sebjó], gl. grob.

odnèsti zdrávo kóžo, gl. koža.

pocéni jó odnèsti /pog., ekspr./

1. ne biti huje kaznovan ali poškodovan; ptp. dra-go plačati

V Trziču, da, prav to je pisalo, pa je treščilo v troje gospodarskih poslopij, v gozdu je ubilo nekega drvarja, visok grajski gospod pa je bil tri dni pogrešan. Pomeni, da sva jo midva s cerkovnikom še poceni odnesla. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Partizana sta se sklonila, stekla ob zidu in tako ušla. Prišla sta za bataljonom in tisti, ki mu je odstrelilo prst, je rekel: »Poceni sem jo odnesel. Bil sem jezen in hotel sem vreči bombo, ali bal sem se, da so otroci v izbi.« (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB)

2. ne biti huje materialno ali rezultatsko prizadet
Fanta sta jima denar izročila, a sta nepridiprava v denarnici opazila kartico za bankomat, ki jo je M. H. vzel, potem pa sta fanta prisilila, da so šli do najbližjega bančnega avtomata. Fant jo je še poceni odnesel, saj mu bankomat, potem ko je odtipkal geslo, zaradi negativnega stanja na računu, ni hotel dati denarja. (Delo, 14. jan. 2000, NB) | V povprečju so izgubili po 10 ratinskih točk. Toda ob tem so jo še poceni odnesli, kajti tisto, kar so prikazali, je bilo vredno še manj! Plačali so davek slabi formi, to je gotovo. (Delo, 14. feb. 2000, NB)

© angl. *to come off cheaply; to escape unharmed*; fr. *en être quitte pour la peur; s'en tirer à bon compte; l'échapper belle*; hr., srb. *jeftino proći*; it. *cavarsela a un buon mercato*; nem. *glimpflich davonkommen*; mit einem blauen Auge davonkommen; mit dem bloßen Schrecken davonkommen.

odnòs

otoplítev odnósov, gl. otoplítev.

odpàd

bíti za [na] odpàd /ekspr.; pren./ *bíti dotrajan, ne-uporaben*

Kljub nespornim zaslugam načelnika občinske CZ za narod, kljub dvema tednoma brez spanca, moja družina pomoči, ki bi štela kot izdatna pomoč, ni dobila. In še: naj navedem stisko sosede, priletne gospe, ki je do potresa mirno živela v svoji hišici, zdaj pa jo, kot da bi bila za na odpad, silijo, da gre v dom za ostarele. (Delo, 9. apr. 2004, NB) | Jurij, za v staro šaro si. Za odpad. Tvoj stroj ne dela več, nekaj se je zataknilo v njem, nekaj škriplje. (Miha Remec, Mana, NB) | In ključni razlog je prav Denilson. To vidijo vsi, le Zagallo ne: da je Bebe-to igralec za »odpad«. Brazilski novinarji so si Zagalla spet privoščili pred polfinalom: kako naj stavec, ki slabo vidi in sliši, pripelje ekipo k petemu naslovu svetovnih prvakov? (Delo, 9. jul. 1998, NB) | Kaj to pomeni v resničnem življenju, je seveda odvisno od tega, koliko gledate televizijo, a ker je v nekaterih domovih televizor vključen tudi po 8 ali celo več ur na dan, je bila življenjska doba plazemskega televizorja lahko samo 3 ali 4 leta. In za razliko od projektorja, pri katerem je treba zamenjati samo žarnico, pa čeprav je precej draga, je izrabljen plazemski televizor bolj ali manj samo še za na odpad. (Monitor, marec 2006, NB)

◆ Frazem *bíti za [na] odpad*, prav tako nikalno *ne bíti še za [na] odpad*, izhaja iz pomena sestavine *odpad*: 'prostor, namenjen za zbiranje nerabnih, dotrajanih predmetov, stvari'. Iz predložne zveze *za na odpad* se je razvil pomen *dotrajan, neuporaben*, ki pa se ne uporablja samo za predmete in stvari, ampak tudi za osebe. Frazem se uporablja že tudi brez predloga *na*, tj. *bíti za odpad, ne bíti še za odpad*.

ne bíti še za [na] odpàd /ekspr.; pren./ *ne bíti še dotrajan, neuporaben*

Težko si je predstavljati, kakšno zadoščanje je doživel »maestro«, ki je že sezono ali dve nenehno poslušal očitke o tem, da je star, počasen in obrabljen. »Hotel sem dokazati, da po polomu leta 2002 še nismo bili za na odpad. Ko bom prenehal igrati, bom tudi jaz povedal nekaj stvari,« je »Zizou« siknil svojim kritikom, ki so mu zdaj vsi po vrsti pihali na dušo. (Delo, 4. jul. 2006, NB) | Storitve nekaj, da bi imeli v Sloveniji ustanovo, kjer bodo skrbeli za mlade invalide, ki ne potrebujejo več zahtevne bolnišnične oskrbe, so pa potrebni dobre nege. Saj ti bolniki niso kar za na odpad. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Še zdaj delamo, tovariš Kostrin. Nismo za odpad. Dopoldne delamo v službi, ponoči preganjamo, tega, tam čez, bando ... zalezujemo. (Drago Jančar, Zalezovanje človeka, NB) | Legendarni pevec Carlos Santana znova dokazuje, da še ni za odpad. V intervjuju za nemško revijo *Fit for fun* je povedal, da se ne počuti starega. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Ob vsem tem dobri stari infrardeči vmesniki še niso za na odpad. Še vedno so edini skupni (in dovolj poceni) imenovalec za komunikacijo med različnimi sistemi, poleg tega pa so

jim izdelovalci našli novo vlogo – ročni računalnik z njimi postane daljinski upravljalnik za različne domače elektronske naprave. (Monitor, september 2002, NB) | S Skopske ulice v Štepanjskem naselju je tako v noči na ponedeljek izginitil 14 let star golf JXD, ki še ni bil za na odpad. Na belem volkswagnu sta bili tablici s številko LJ P3-24L, lastnik ga ceni na približno 350 tisočakov. (Delo, 29. sep. 2000, NB)

◆ Gl. *bíti za [na] odpad*.

odpeljāti

odpeljāti kóga pred mátičarja, gl. *matičar*.
zàdnji vlák je odpêljjal [kómu], gl. *vlak*.

odpeljāti se

odpeljāti se na lépše, gl. *lepši*.

odpírati

odpírati manévrski prôstor, gl. *prostor*.
odpírati ústa kot ríba na súhem, gl. *riba*.

odpòr

línija najmánjšega odpôra, gl. *linija*.

odpovédati

žívci so odpovédali kómu, gl. *živec*.

odprávit

odprávit črni mádež, gl. *madež*.
odprávit kóga z lévo rôko, gl. *roka*.
odprávit šíbke tóčke, gl. *točka*.

odprávit se

odprávit se na lépše, gl. *lepši*.
odprávit se v Canóso, gl. *Canossa*.

odpréti

odpréti [kómu] očí, gl. *oko*.

odprť

bíti kot odprťa knjíga, gl. *knjiga*.
bráti kóga/káj kot odprťo knjígo, gl. *knjiga*.
dán odprťih vrát, gl. *dan*.
dnévi odprťih vrát, gl. *dan*.
hodíti kód z odprťimi očmí, gl. *oko*.
hodíti po svétu z odprťimi očmí, gl. *svet*.
ígra z odprťimi kártami, gl. *karta*.
igránje z odprťimi kártami, gl. *igranje*.
igráti z odprťimi kártami, gl. *karta*.
polítika odprťih vrát, gl. *politika*.
sanjáriati z odprťimi očmí, gl. *oko*.
sánjati z odprťimi očmí, gl. *oko*.
spáti z odprťimi očmí, gl. *oko*.

odrešenik

pričakováti kóga kot odrešenika /ekspr.; primera/ *dolgo čakati koga z upanjem, da bo prinesel odrešitev ali rešitev pred čim*; prim. **častiti koga kot mesijo**

Slabi dve leti po zadnjem albumu OK Computer, ki so ga pri reviji Q izbrali za najboljši album 90. let, se govori samo še o naslednjem albumu Radioheadov. Pravzaprav se ga pričakuje kot odrešenika, mesijo, ki bo rock popeljal čez komercialno kontaminirano in z že stokrat slišanimi fatamorganami zabasano puščavo. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Mnogi so ga namreč videli že kot odrešenika, ki bi stranko lahko popeljal iz težav zaradi slabih volilnih uspehov, drugi pa so mu nasprotovali, ker je pred tem potopil SKD. (Delo, 11. nov. 2006, NB) | S podnaslovom »Robben, junak enajstmetrovke – van der Sar hladnokrven« je časopis slavil strelca odločilnega gola in vratarja, ki je pred tem ubranil strel švedskega kapetana Olofa Mellberga. Slavili so ju kot »odrešenika oranžnih«. (Delo, 28. jun. 2004, NB) | Jerica ga je pogledala kakor odrešenika. Hitro je pobrala medvejke, jih vrgla skozi okno in nato trepetaje obstala. (C. Kosmač, Medvejke, NB) | Samo nad Krnom je visel podolgovat modrikast oblaček. Venček se ga je razveselil kakor odrešenika. (C. Kosmač, Pomlad s čapljjo, NB)

♦ Primera *pričakovati koga kot odrešenika* temelji na primerjalni sestavini *odrešenik* v pomenu v judovski religiji 'kdor naredi, da postane človek prost zla in deležen vsega dobrega'. V enakem pomenu se uporablja poimenovanje *mesija*. V zvezi s tem je poimenovanje *Odrešenik Kristus*. Primerjalna sestavina *kot odrešenika* se v primerah uporablja tudi z glagoli *slaviti*, *pogledati*, *razveseliti se*, *videti*, ki določajo pomen le-teh.

○ **bolg.** *očakvam (čakam) kato Mesija njakogo*; **češ.** *čekat na někoho jako na boží smilováni*; **hr.** *čekati kao na Mesiju koga*; **mak.** *očekuva (čeka) nekogo kako Boga*; **pol.** *czakać jak na Mesjasza na kogoś*; **rus.** *ždat' kak vtorogo prišestvija kogo*; *čakat' ako Mesiáša koho*; **ukr.** *ždaty jak Mesiju (Mesii) kogo*; *čekaty jak Isusa Hrysta kogo*. **slaviti kóga kàkor odrešenika**, gl. *pričakovati koga kot odrešenika*.

odrėti

odrėti kóga na méh, gl. **meh**.
piko odrėti, gl. **pika**.

odríniti

odríniti kóga/kàj na stránski tír, gl. **tír**.

odrínjen

bíti odrínjen na stránski tír, gl. **tír**.

odskóčen

bíti odskóčna dèska [za kóga/kàj], gl. **deska**.
kot odskóčna dèska [za kóga/kàj], gl. **deska**.
postáti odskóčna dèska [za kóga/kàj], gl. **deska**.

odvalíti se

kámen se je odválil od srcá kómu, gl. **kamen**.

odvíjati se

odvíjati se kot v filmu, gl. **film**.

ôgenj

báti se kóga/česa kàkor živega ôgnja /ekspr.; primera/ *zelo bati se koga, česa*; sop.: **bati se koga/česa kot hudič križa**

Pater ga ni razumel, lotil se je Kopiča: »Medved, mrcina, je iz brloga, le dobro ga zagrabi!« Kopič je ves drhtel, meniha se je bal kakor živega ognja, nobene ni vedel odgovoriti. Pa patru ni bilo do govoričenja, v Mali Gaber se mu je mudilo. (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | »Vidiš, res je šlevkast,« se je Janez nasmehnil. »Ali ves je vdan v voljo božjo in žensk se boji kakor otrok živega ognja.« Janez je spet molčal in se spominjal Ančke. (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Ptiči pa so ga tudi poznali; posebno vrabci, ti premeteni paglavci so se ga ogibali kakor živega ognja, tako da že nekaj časa ni mogel nobenemu blizu. (J. Stritar, Spisi za mladino: Pod lipo, II Griški gospod, ZD VIII, 1957, 47) | »Saj ne rečem, da te nima rad. A vseeno Bog ve, kakšne namene še ima ... Pazi se ga, kakor živega ognja, ti rečem!« (Ivo Šorli, Golobovi, 1924, 121)

♦ Primera *bati se koga/česa kàkor živega ognja* temelji na dejstvu, da je ogenj ob vsej koristnosti lahko tudi človeku zelo nevaren, zlasti nekontroliran, tj. v požarih ipd. Sestavina *živ* pomen primere še poudarja.

bíti [kot] ôlje na ôgenj [česa, čému], gl. **olje**.

bíti med dvéma ôgnjema /ekspr.; pren./ *bíti v položaju, ko koga ogrožata, delujeta nanj dve nasprotujoči si sili*; sop.: **znajti se med dvema ognjema**
Janez Jerina, glavni direktor Parkirišč, pravi, da utegne sprememba na vrhu Holdinga izboljšati sodelovanje med občinami in javnimi podjetji. »Prej smo bili med dvema ognjema – kar je bilo vseč Holdingu, ni ustrezalo občini in nasprotno. V takih razmerah je težko poslovati in to sem obema stranema večkrat povedal. (Delo, 22. jun. 2001, NB) | In medtem ko šušmarijo, se središče težnosti premika k tistim nekaj skupinam, ki vedo, kaj hočejo, denimo k trdolinaškim militantnim šiitskim teokratom in ljudem, ki se zavzemajo za avtonomni Kurdistan. Suniti so tako med dvema ognjema, brez pravega vodstva in prestrašeni, ker so se znašli ujeti med Kurdi in šiiti. (Delo, 14. jun. 2003, NB) | Nova oblastna garnitura je med dvema ognjema. Na eni strani so odjemalci,

ki verjamejo v projekte z obnovljivimi viri, na drugi čakajo poslovni partnerji in zahtevajo izpolnjevanje pogodbenih obveznosti. (Delo, 30. jan. 2007, NB)

♦ Frazem *biti med dvema ognjema*, enako *znajti se med dvema ognjema*, temelji na sestavini *ogenj* v pomenu voj. 'močnejše obstreljevanje določene cilja', v zvezi *med dvema ognjema* preneseno 'v položaju, ko koga ogrožata, delujeta nanj dve nasprotujoči si sili'. Izraz *med dvema ognjema* je tudi poimenovanje za igro z žogo.

◎ angl. *to be between a rock and a hard place*; češ. *být mezi dvěma ohni*; *být ve dvou ohních*; fr. *être prisé entre deux feux*; hr., srb. *gorjeti na dva ognja*.

biti več díma kot ógnja, gl. **dim**.

brúhati na kóga ógenj in žvèplo /ekspr.; pren., dvoč./ *silovito napadati koga z besedami; pogubiti koga*

Če bi se dalo, bi, recimo, zeleni kot zmaji iz pravljic bruhalo ogenj in žveplo na štajerske navijače, ker pa pri navijanju ni čaranja, so jih prek policijskega kordona še pred srečanjem »pozdravili« s ploho žogic za golf. (Delo, 28. maja 2003, NB) | Še preden je mama odgovorila, je sledilo še eno vprašanje, tokrat sinčka Borisa. Ali bodo videli zmaja, ki bruha ogenj in žveplo, ga je zanimalo. (Delo, 13. jul. 1999, NB) | In nenazadnje stopiti na prste tudi komu od tistih, ki v imenu razlaščenecv bruhaajo ogenj in žveplo na vse, ki so si drznili in si še upajo javno govoriti o nujnih popravkih zakona ... (Delo, 16. mar. 1998, NB) | Ne moremo se znebiti vtisa, da je rdečo nit v rahljanju državnih institucij po »ecclesiae militans«, ki je pred petsto leti bruhalo ogenj in žveplo na nevernike. (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Te (tj. feministke, op. J. K.) že dlje časa bruhaajo ogenj in žveplo na »nesposobne in skorumpirane moške gerontokrate«, ki naj bi bili krivi zdajšnje recesije. (Delo, 31. jul. 1998, NB) | Verske stranke so metale ogenj in žveplo na sekularno levico, na kateri je nastala nova stranka Šinui, ki v programu ni imela nič drugega kot preprečevanje verskim strankam, da prevzamejo oblast. (Delo, 18. jun. 1999, NB) | Slovencu, ki je klical nanj ogenj in žveplo, pa je skupaj s Hamletom sporočil: »Pojdi v samostan, Ofelija!« (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani) | Toda z razsodbo, ki pravi, da se reče gospa minister in ne gospa ministrica, spora očitno ni rešila, marveč ga je, nasprotno, spodbudila in priklicala nadse ogenj in žveplo srditih kritik. (Delo, 16. jan. 1998, NB) | Ko sem se odpravil na širni internet zbirat podatke o Liberaceju, sem pričakoval, da bom na skrajnih verskih straneh našel ogenj in žveplo, ki se bosta usipala po njem – homoseksualec, poosebljenje kiča, razvratnež. (Delo, 12. feb. 2002, NB)

♦ Kot kažeta prva dva navedka, frazem *bruhati na koga ogenj in žveplo* izhaja iz pravljíčne besedne zveze *zmaj bruha ogenj in žveplo*. To je bilo pogubno in uničujoče za napadenega. Zdaj se večinoma z glagolom *bruhati*, ki še spominja na zmaja, uporablja preneseno za silovito bese-

dno napadanje, pogubljanje. Pri drugih glagolih, npr. *klicati*, *metati*, je ta povezava že zabrisana. Sicer pa je prisposoda *ogenj in žveplo* 'poguba, uničenje; huda kazen' svetopisemska (gl. *poslati na koga ogenj in žveplo*). Slovenskemu ustrezni nemški frazem se glasi *Gift und Galle speien*.

dáti róko v ógenj za kóga/kaj, gl. **roka**.

dolíti ólja na ógenj [čésa, čému], gl. **olje**.

dolíti ólje na ógenj [čésa, čému], gl. **olje**.

dolívanje ólja na ógenj [čésa, čému], gl. **dolivanje**.

dolívati ólja na ógenj [čésa, čému], gl. **olje**.

dolívati ólje na ógenj [čésa, čému], gl. **olje**.

igráckanje z ógnjem, gl. **igranje**.

ígra z ógnjem, gl. **igra**.

igránje z ógnjem, gl. **igranje**.

igráti se z ógnjem /ekspr.; pren./ *lahkomiselno, ne- previdno izpostavljati se nevarnosti*; prim. **igrati se s smrtjo**

Minuli četrtek naj bi se V. G. z ognjem igral kar dvakrat. Najprej je zagorelo gospodarsko poslopje, last L. L., vendar so ognjene zublje hitro ukrotili in škode je bilo samo za 50 tisočakov. (Delo, 19. dec. 2000, NB) | Kdor se igra z ognjem, mora pričakovati, da se bo tu in tam tudi opekel. Menedžerju Diega Maradone ne gre v glavo, zakaj neki njegovemu varovancu niso hoteli dati vize za prihod na Japonsko, kjer bo v torek finale medcelinskega pokala. (Delo, 27. nov. 2000, NB) | Poslej bo prav opredeljevanje za ali proti ustavnim spremembah predstavljalo ostro ločnico beogradskega režima med »prijatelji« in »sovražniki«, ali kot je na sobotni tiskovni konferenci ob »primeru medijske podpore Hrvaške srbski opoziciji« poudaril srbski minister za informiranje Aleksandar Vučić – nova ustaška vlada se nevarno igra z ognjem. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Na srečo jo je Goldi odnesel le z bolečo ramo, po skoraj treh urah poizkusov, da bi morda tako kot v soboto le izpeljali vsaj eno tekmovalno serijo, pa je tekmovalno razsodišče le presodilo, da se z ognjem ne kaže več igrati. (Delo, 21. feb. 2000, NB)

♦ Frazem je nastal iz besedne zveze *igrati se z ognjem* v prenesenem pomenu. Ta izhaja iz resničnega dejstva, da je lahko igranje z ognjem zelo nevarno.

◎ angl. *to play with fire*; *to play with edged tools*; češ. *hrát si s ohněm*; *zahravat si s ohněm*; *pohrávat si s ohněm*; hr., srb. *igrati se vatrom*; it. *scherzare col fuoco*; nem. *mit dem Feuer spielen*; pol. *igrać się z ogniem*; rus. *igrat' s ognem*; *šuit' s ognem*.

íméti dvé želézi v ógnju, gl. **železo**.

íméti šé éno želézo v ógnju, gl. **železo**.

íméti več želéz v ógnju, gl. **železo**.

íti v ógenj za kóga /ekspr.; pren./ *vse žrtvovati za koristi koga*

TONE Več si opravila kakor smo ti naročili. PEPCA Saj več, da bi zate tudi v ogenj šla. TONE Pa si res pridna. (Janez Jalen, Lesena peč, Norčava burka v treh dejanjih,

NB) | Petošolska obljudba je bila! V ogenj pojdem zate – v kateri ogenj in čemu? S teboj do konca sveta – kje je tisti konec in kaj bo tam posebnega (Ivan Cankar, Melita, Volja in moč, NB)? Ni takoj razumel igre, ki jo je hotel z njim zaigrati kapetan Trnek. Hm, za to gre tebi, stari! Jaz naj bi dobil človeka, ki bi šel zate v ogenj. Ti bi pa morda dobil milijone tam zgoraj. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Pač matematik po izobrazbi in – duši, tale Aleš. In, saj ni res, pa je: tudi soboški župan je ob srečanju z njim z vsem srcem začutil, da bi mu rad pomagal in da bo zanj, če bo treba, šel v ogenj – pravzaprav na državo. A kaj, ko se Kumperščakove formule z neznanko n na kvadrat – Zagorjani so prepozno ugotovili, da pomeni neumnost na kvadrat – drži negativen rezultat. (Delo, 20. sep. 2007, NB) | Če pa bi nemški »verski bratje« dali v svoj program »narodnostno enakopravnost,« da bi Mi liberalcem zaprli kljun, »potem bratje, Nemci ali kateri koli ste, dobite v nas odločne, navdušene zaveznike, ki pojdejo z vami v ogenj za najsvetejša načela naše svete vere, potem ste nam bližji, ste nam ljubši, nego slovenski liberalci, ki z nami nimajo nič skupnega, nego mrtvo govorico!« (Delo, 23. okt. 1999, NB)

◆ V frazemu *iti v ogenj za koga* je *ogenj* prispejoda za veliko nevarnost. Kdor gre za koga vanj, se ji izpostavi, se žrtvuje za koristi koga.

◎ fr. *se jeter au feu pour qn.*; it. *gettarsi nel fuoco per qc.*; *levarsi anche il pane di bocca per qc.*

iz díma v ôgenj, gl. **dim**.

klicáti na kôga ôgenj in žvêplo, gl. *bruhati na koga ogenj in žveplo*.

kot ôgenj /ekspr.; primera/ *zelo, močno; hitro*
Izmučena borba. Evakuacija duš. Večer peče kot ogenj. (S. Kosovel, Integrali 26, NB) | Prsi se mu dvigajo mukoma, kakor pri najtežjem delu, grlo se mu stiska od groze in po hrbtenici se mu pretaka ledena reka, katere hlad ga žge kot ogenj. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Rahlo se je upognil na papir in iz škatle je pokukala okrvavljena roka. »Zelo dobro,« je rekel in zamahnil z roko, da so se diamanti zasvetili kot ogenj. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Zavezana je kodeksu poklicne kriminalistke, zavezana molku in molčanju. Občutek je imela, da so jo Nandetove roke žgale kot ogenj in njegove ustnice so bile strupene. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Ker so se govornice razširile kot ogenj, smo preverili tudi namig, da je hči prvega laškega pivovarja Darja Turnšek Prevcu oddala v najem svoj celjski lokal Panda. (Delo, 2. okt. 2001, NB) | Najmlajša monoteistična svetovna religija (tj. islam, op. J. K.) se je razširila kot ogenj, zaradi prepričljive moči jasnih vsakdanjih opravil in ustne propagande trgovcev. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Pred nedavnim pa se je v javnosti kot ogenj razvnela debata, kako težki utegnejo za nogometaše postati psihični konflikti. (Delo, 8. dec. 2003, NB)

◆ Primera *kot ogenj* temelji na naravnih lastnostih ognja, tj. da je vroč, se zelo hitro širi, je rdeč. Glede na to je primerjalna sestavina *kot ogenj do*

bila pomene 'zelo, močno, hitro', ki se povezuje z glagoli, pridevniki ali prislovi. Tako so nastali frazemi *peči kot ogenj*, *žgati kot ogenj*, *vroč kot ogenj*, *rdeč kot ogenj*, *širiti se kot ogenj*.

kot ôgenj in vôda /ekspr.; dvojč. primera. dv. **sta, sva/ popolnoma različna, nasprotna**; sop.: **kot dan in noč**

Do dve točki: Sta kot ogenj in voda, vajine predstave o življenju so popolnoma različne. To je lahko na začetku zanimivo in privlačno, če pa se ne bosta trudila za več prilagodljivosti, nimata dobrih možnosti za skupno prihodnost. (Ona, priloga Dela, julij–december 2007, NB) | 10. feb. 2006 ... Dobro in zlo ne strpita skupaj dlje kot ogenj in voda (indijski pregovor). (Google, sl.wikiquote.org/wiki)

◆ Primera *kot ogenj in voda* temelji na lastnostih ognja in vode, ki so si zelo različne.

◎ češ. *jsou [na sebe] jako oheň a voda*; rus. *oni polnaja protivopoložnost' drug drugu*; *oni nesovmestimy*.

metáti na kôga ôgenj in žvêplo, gl. *bruhati na koga ogenj in žveplo*.

ôgenj v strêhi /ekspr.; v povedni rabi, 3. os. ed., pren./ *prepir; spor; veliko vznemirjenje, jeza*

V želodcu me žge in zgaga me peče. In če kaj bleknem, je brz ogenj v strehi. Razsajajo, skačejo in otepajo z rokami, kakor bi hotele odfrčati. (C. Kosmač, Kruh, NB) | Rad je tožaril in tudi danes je zatožil: »Topolščak je kranjsko govoril.« Pa je bil zopet ogenj v strehi! Učitelj je kar tulil: »Kranjsko, kakor krščenice in perice.« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Kot bi vrgel bombo! Če pride predsednik stranke in reče podružnici, da bi bilo mogoče bolje, če bi se malce drugače pripravljali na volitve, nastanejo takoj vik in krik in ogenj v strehi. (Delo, 10. jan. 1998, NB) | Cilji, ki jih je zastavilo vodstvo kluba, so visoki. Tudi novinarji in publika si želijo dobre rezultate in če slučajno izgubijo, je takoj ogenj v strehi. (Delo, 4. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *ogenj v strehi* temelji na dejstvu, da, če zagori streha, nastane veliko vznemirjenje, panika. V prenesenem pomenu *ogenj v strehi* pomeni vse, kar koga zelo moti, vznemirja, razburja in posledice tega, tj. spor, prepir.

◎ angl. *hell to pay; trouble in the camp*; avstr., švic. *Feuer im Dach; Feuer auf dem Dach*; češ. *oheň na střeše*; fr. *le torchon brûlé; il y a de l'eau dans le gaz*.

pazíti se kôga/česa kàkor živega ôgnja, gl. *bati se koga/česa kot živega ognja*.

pêči kot ôgenj, gl. *žgati kot ogenj*.

pokončáti kôga/kâj z ôgnjem in mêčem, gl. *z ognjem in mečem*.

posláti na kôga ôgenj in žvêplo /ekspr.; pren./ *po-gubiti, hudo kaznovati koga*

Kakor je bilo v Nôetovem času, takó bo tudi v dneh Sina človekovega: jedli so, pili, se ženili in se možilo do

dne, ko je šel Nôe v ladjo; tedaj je prišel potop in je vse pokončal. Podobno bo, kakor je bilo v Lotovem času: jedli so, pili, kupovali, prodajali, sadili in zidali, toda na dan, ko je šel Lot iz Sódome, sta padala z neba ogenj in žveplo in vse pokončala. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Samostan izkorišča kmeta, menihi zapeljujejo kmetske žene in hčere v nečistost, in ko bi Bog poslal ogenj in žveplo na samostan, bi bila to zaslužena kazen. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB)

◆ Kot kaže prvi navedek iz Svetega pisma, je sklop *ogenj in žveplo* svetopisemska prisposoda v pomenu 'poguba, uničenje; huda kazen'.

prilíti ólja na ôgenj [čésa, čému], gl. **olje**.

prilívanje ólja na ôgenj, gl. **olje**.

prilívati ólja na ôgenj [čésa, čému], gl. **olje**.

razširiti se kot ôgenj, gl. *širiti se kot ogenj*.

rdeč kot ôgenj /ekspr.; primera/ *zelo rdeč*; sop.: **rdeč kot kri**; **rdeč kot kuhan rak**

Tedaj je prišel drug konj, rdeč kot ogenj. Tistemu, ki ga je jezdil, je bilo dano odvzeti mir z zemlje, tako da se ljudje koljejo med seboj. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Bila je noseča in je vpila od porodnih muk in bolečin. Nato se je na nebu prikazalo drugo znamenje: glej, velik zmaj, rdeč kot ogenj, ki je imel sedem glav in deset rogov, na njegovih glavah pa je bilo sedem kron. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

◆ Gl. *kot ogenj*.

◎ češ. *červený jako oheň*; rus. *ognenno-krasnyj*.

širiti se kot ôgenj /ekspr.; primera, dov. **razširiti se/ zelo hitro se razširiti**; sop.: **širiti se kot požar**

Spreletel jo je strah, ki se je v njej kot ogenj širil na vse strani. Krčevito je vzdrgotala. (G. Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Kriza se kot ogenj širi po Rusiji. Ljudi se loteva obup. (Delo, 29. avg. 1998, NB) | »Sedemminutni zmenek je zadnji hit, širi se kot ogenj in bo kmalu zajel Evropo,« napoveduje. (Delo, 18. jul. 2001, NB) | Ker so se govornice razširile kot ogenj, smo preverili tudi namig, da je hči prvega laškega pivovarja Darja Turnšek Prevcu oddala v najem svoj celjski lokal Panda. (Delo, 2. okt. 2001, NB) | Poleti 1524. prekopi zatajevani bes podjarmljenih na nemškem jugu. V grofiji Stühlingen v Gornjem Porenju izbruhne kmečki upor, ki se kot ogenj razširi po Švabiji, Alzaciji, Pfalzu, po Franki, Turingiji in Saškem. (Delo, 3. jan. 2004, NB)

◆ Frazem *širiti se kot ogenj* temelji na dejstvu, da se ogenj zelo hitro razširi, če ga hitro ne pogasimo ali pravočasno ne omejimo. Enako velja za sopsomensko primero *širiti se kot požar*.

◎ angl. *to spread like wildfire*; češ. *širiti se jako oheň*; *širiti se jako požár*; fr. *se répandre comme une trainée de poudre*; nem. *sich verbreiten wie ein Lauffeuer*; rus. *razprostranjat' sja s bystrotoj molnii*.

vroč kàkor ôgenj /ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi kot pril./ *zelo vroč*; sop.: **vroč kot pekel**

»Ta Čuka, kam je bila zašla! Tako sem letala – poglej, ti, ali nisem vroča kakor ogenj! Le deni mi roko na

obraz!« (I. Cankar, Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast, NB) | O, zadnji pogledi v ljubezni raj! Poljub sem ji dal kot ogenj vroč, in šla sva vsaksebi daleč proč. (A. Medved, Paemi 2, NB) | Mladenič sune v okno in ujame dekleta za roko: »Ti si v plamenu, Bara, ah, kako si vroča, kot ogenj!« (I. Maticič, Na mrtvi straži, NB) | »Zdaj bodo pričeli,« si je mislil in žile na čelu so se mu napenjale, polnile so se s krvjo, vročo kakor ogenj in oči so se mu zalile, zastrla jih je težka motna mrena. (I. Cankar, Na klanecu, NB)

◆ Primera *vroč kakor ogenj* temelji na dejstvu, da je ogenj zelo vroč in je kot tak prisposoda za hudo vročino.

z ôgnjem in mêčem /ekspr.; pren., dvojč./ *s silo, nasilno, z orožjem*

Njegov namen je bil, da si vojska pridobi mnogo blaga in bogastva ter veliko kristjanov odvede v sužnost. Vse drugo, česar čete ne morejo vzeti s seboj, pa naj se pokonča z ognjem in mečem. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Ko je prišla kolonizacija, so jih pošiljali na drugo stran luže, ko je prišla inkvizicija, pa pravično obsojali na grmado, v Franciji je Orleanski zbor zahteval, da jih zemljiška gospoda pokonča z ognjem in mečem, na Danskem so jih nagnali iz dežele, na Češkem so Romom rezali ušesa ... (Mladina 2003, št. 41, NB) | Vsak razsoden človek bo videl, da je tudi Žmittek kakor ustvarjen, da govori o lepoti, o umetnosti in o kulturi. Boril bi se z ognjem in mečem za vsak akvarel, na katerem bi bilo napisano njegovo ime. (Ivan Cankar, Jakopičev paviljon/Članki, polemike in feljtoni, NB) | Ko pa je ob koncu 16. in začetku 17. stoletja z ognjem in mečem divjal po deželi zmagujoči katolicizem, je izginil vsak sled mlade naše kulture in narod je bil pah-njen nazaj v najčrnejšo temo. (Ivan Cankar, Trubar in Trubarjeve slavnosti/Govori in predavanja, NB) | Tako daleč je prišlo v Evropi, da si vazalna državnica upa nastopati z ognjem in mečem. Ali se evropska diplomacija ne sramuje dovoljevati, da se drobna mala žaba napihuje v velikanskega, ogenj bruhajočega zmaja? (Dragan Matic, Nemci v Ljubljani, NB) | »Primas niti z besedo ni omenil izdajalcev domovine, ki so bili na najvišjih cerkvenih položajih, niti poskusov pokristjanjevanja z ognjem in mečem,« piše komentator in sprašuje, ali so največje grehe storili patriotski duhovniki. (Delo, 23. maja 2000, NB) | Okrutni dvonožec, ki si je samovoljno in arogantno nadel bleščeč epitet dvakrat modri, pametni človek (homo sapiens sapiens), z ognjem in mečem brezobzirno dokazuje svojo »superiornost« in »poklicanost« k odločanju o življenju in smrti na planetu, imenovanem Zemlja. (Delo, 7. mar. 2001, NB) | Johan Ot ni vedel, da je član kakšne skupine, kakšnega bratstva, ki svet po svoje in noro in z ognjem in bičem in vero spreminja. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Če kdo moli zver in njen kip in sprejme na čelo ali na roko njen žig, bo tudi sam pil od vina božjega srda, ki je v vsej pristnosti nalito v čaši njegove jeze: z ognjem in žveplom bo mučen vpričo svetih angelov in vpričo Jagnjeta. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

◆ Frazem *z ognjem in mečem* je nastal v času, ko so se vojaki bojevali še s hladnim orožjem, ki ga simbolizira meč. Pri tem so si zlasti osvajalci pomagali z ognjem, s katerim so po zmagah pogosto upepelili naselbine premagancev. Ogenj danes simbolizira tudi strelno orožje, saj njegovo besedno poimenovanje uporabljamo tudi pri povelju za začetek streljanja.

◎ češ. *ohněm a mečem; mečem a ohněm*; fr. (*mettre*) *à feu et à sang; par le fer et par le feu*; hr., srb. *ognjem i mačem*; it. *col ferro e col fuoco*; nem. *mit Feuer und Schwert*; rus. *ogněm i mečom*.

z óljem ógenj gasíti, gl. **olje**.

znájtí se med dvěma ógnjema /ekspr.; pren./ *biti v položaju, ko koga ogrožata, delujeta nanj dve nasprotujoči si sili*; sop.: **biti med dvěma ognjema**

To je bila skupina volilcev, ki je vračala udarec in s strani presenetila Kamerfeldove pristaše. Mr. Fogg, Auda in Fix so se znašli med dvema ognjema. Bilo je prepozno, da bi zbežali. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Tisti Čečenci, ki so bili pripravljene prevzeti oblast v regijah, mestih in vaseh, so se namreč nenadoma znašli med dvema ognjema. Z ene strani nanje silovito pritiskajo federali, kot tod pravijo zvezni vojski, z druge pa čečenski bojevniki, ki neusmiljeno kaznujejo vsakršno kolaborantstvo z Moskvo. (Delo, 11. avg. 2001, NB)

◆ Gl. *biti med dvěma ognjema*.

◎ angl. *to find oneself between a rock and a hard place*; češ. *ocnout se mezi dvěma ohni*; fr. *être pris entre deux feux*; nem. *zwischen zwei Feuer geraten*; *zwischen Skylla und Charybdis sein*; rus. *očutit'sja meždu dvuh ogněj; okazat'sja meždu dvuh ogněj*.

žgáti kot ógenj /ekspr.; primeral/ *zelo, močno žgati, peči*

Eno prižge in odtapa dalje. Prsi se mu dvigajo mukoma, kakor pri najtežjem delu, grlo se mu stiska od groze in po hrbtenici se mu pretaka ledena reka, katere hlad ga žge kot ogenj. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Občutek je imela, da so jo Nandetove roke žgale kot ogenj in njegove ustnice so bile strupene. (Sonja Koranter, Trinajsti srebričnik, NB) | Izmučena borba. Evakuacija duš Večer peče kot ogenj. Smrt Evrope! (S. Kosovel, Integrali 26, NB)

◆ Gl. *kot ogenj*.

ogibati se

ogibati se kóga/čěsa kot kúge, gl. **kuga**.

oglašáti se

želódec se ogláša [kómu], gl. **želodec**.

ogledálo

držáti ogledálo kómu/čěmu /knj.; pren., dov. **podržati/ kritično ocenjevati koga, kaj, opozarjati na**

napake; v umetniških, zlasti gledaliških delih prikazovati problematiko določene dobe

Namen umetnikov je bil od nekdaj, je, ter ostane, da naturi takorekoč ogledalo drži: kaže čednosti njé prave črte, sramoti njé pravo obličje, stoletju in telesu časa odtis njega prave podobe. (Ivan Cankar, Hlapci, NB) | Razmere kažejo, da obstoječi način financiranja potiska humanistiko v vse večjo sistemsko odvisnost, natančneje, v finančno odvisnost od države, še bolj pa od vsakodnevné politike, kar znanosti »striže peruti«, ki bi omogočile »polet domišljije« in dale zagon dvomu in kritični misli – predvsem to velja za kritično misel o tej politiki, državi in družbenem/kulturnem kontekstu, v katerem živimo. Nekateré humanistične in družbene vede so točka, ki temu kontekstu držijo ogledalo in včasih zakričijo: »Sneguljka je lepša kot ti!« (ur. Oto Luthar et al., Za odprto znanost, NB) | Premiera je bila zelo uspešna, čeprav so scensko-režijsko postavitev izžvižgali oziroma vpili »buuuu«. Dejstvo je, da Dunajčani težko prenesejo, če jim kdo drži ogledalo, v katerem se prepoznavajo kot potrebni psihoanalize. (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Marko Kočevar, ki je prvo stran časnika Delo prav danes zaznamoval že z dvatisočo politično-gospodarsko karikaturo, sicer nič kaj ne mara krilatice »držati ogledalo času«, toda ko ga drži, predvsem pretirava; zdaj v eno zdaj v drugo smer. Skratka, karikira – po italijanski besedi caricare – karikirati. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Ne razumi me napak, ne želim, da bi drug drugemu držala ogledalo. Jaz tega ne znam. Nikoli nisem hodil niti k spovedi niti k psihiatru. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | Bodite mentalni kameleon. To je danes sila moderno in priročno. Vsakomur podržite prijazno ogledalo. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Zato bi bil »primer kurilno olje« primeren trenutek, da si država podrži ogledalo. Že mogoče, da je kršitev manj kot pred leti, vendar bi državljanji morebiti radi izvedeli kakšno številko. (Delo, 24. avg. 2004, NB) | Res, prav nič hvaležna naloga za novo rektorico naše največje univerze. Morda bo znala ljubljanski univerzi podržati ogledalo. To pa ne bo le govorilo, da je »najlepša v deželi tej«, temveč ji bo pokazalo še marsikaj manj lepega. (Delo, 25. avg. 2005, NB) | Marsikomu pa bi tudi ustrezalo, da živijo v lepi deželi pridni in uslužni ljudje, ki so ponosni na svoje avbe in potico. Zato bo treba pljuniti v roke in podržati ogledalo v obliki tehtnih analiz stanja, ki se oblikuje. (Mladina 2006, št. 10, NB)

◆ Gl. *ogledalo časa*.

◎ češ. *nastavit komu zrcadlo*; nem. *jmdm. den Spiegel vorhalten*; *jmdm. den Spiegel vor das Gesicht halten*.

kazáti ogledálo kómu/čěmu /knj.; pren., dov. **pokazati/ kritično ocenjevati koga, kaj, opozarjati na napake**

To velja tudi v primeru svobode izražanja, te trajno ranljive pridobitve in kakovosti sodobne demokratične družbe, ki je tako pogosto žrtev najrazličnejših zlorab in izrab, ki so jo znamenite zgodovinske osebnosti glede

njenega pomena za ljudi upravičeno primerjale s »kisi-kom« in ki vselej kaže ogledalo posameznikom in družbi. (Delo, 15. dec. 2007, NB) | Naše poročilo je bilo ocenjeno kot eno najbolj kakovostnih na svetu, zato upa, da denar ne bo problem in da se bo lahko promocija Slovenije tudi po tej poti nadaljevala. Člani sveta so menili, da je poročilo zelo zanimivo, da kaže ogledalo družbi, zato bi država zanj morala načrtovati potreben denar. (Delo, 19. jul. 2001, NB) | V nasprotju z Bogatajem pa Pavel Rupar v Trziču vztrajno, če je mogoče na vsaki seji občinskega sveta, na svoj lasten način kaže ogledalo in polaga račune svojemu nasledniku. Ob letu osorej je županu Borutu Sajovicu zato, ker Komunala Kranj začasno odvaža smeti na tržiško odlagališče Kovor, napovedal prijavo kriminalistični službi. (Delo, 21. nov. 2007, NB) | Ekvivalenten prikaz deviantne stavbne alternative bi lahko bila ekstenzivna pozidava in vse bolj degradirajoča socialistična industrializacija. Alternativa se je borila proti dominantni ideologiji, v času nastanka je kazala ogledalo družbi, ki je delovala totalitarno, in prav ta boj jo je napravil drugačno, pa hkrati istovetno. (Delo, 1. mar. 2003, NB) | Nekaj nesporazumov je bilo v takšnem prazničnem času pred dvema letoma, ko sem ljube bralke in cenjene bralce na tem mestu nadlegoval s tezo, da je Celje že postalo središče Slovenije. Eni so šalo vzeli preveč zares in so se potem celo najbolj kritični bralci brez dovoljenja na javnih mestih hvalili z mojim pisanjem, drugi so se rezali na vsa usta, saj so pravilno dojeli, da sem s karikiranjem mestnih politikov kazal ogledalo lokalnemu napuhu in politični propagandi. (Delo, 23. dec. 2005, NB) | Bog vam povrni, popolnoma ste me ozdravili, malopridna žival, kakor sem bil! ... Oprostite mi, lepo vas prosim ... ampak potrebno je bilo, da sem ljubil tako lepo ženo in da mi je pokazala ogledalo! ... Nikoli bi se drugače ne bil streznil ... (Ivan Cankar, Življenje in smrt Petra Novljana, NB) | Z izvolitvijo prof. Žekša pa kaže, da je zavel nov veter. Njegov jezik ni nič »akademski« ali »diplomatski« (v slabem pomenu teh besed) Veseli me, da je nekdo s tako avtoriteto pokazal ogledalo najvišji stopnji izobraževalnega sistema, predvsem pa znanosti, ki je pri nas v veliki meri žal le kvaziznanost. (Delo, 25. maja 2002, NB)

◆ Gl. *ogledalo časa*.

◎ češ. *nastavit komu zrcadlo; nastavovat komu zrcadlo*; nem. *jmdm. den Spiegel vorhalten*; *jmdm. den Spiegel vor das Gesicht halten*; rus. *pokazat' komu zerkalo; pokazyvat' komu zerkalo; pokazat' komu ego nastojaščee lico; pokazat' komu ego podlinnoe lico; pokazyvat' komu ego nastojaščee lico*.

nastáviti ogledálo kómu/čému, gl. *nastavljati ogledalo komu/čemu*.

nastávljati ogledálo kómu/čému /knj.; pren., dov. **nastaviti** /kritično ocenjevati koga, kaj, opozarjati na napake

Tako je edino, kar imamo, ugled, kredibilnost. In ker finančni pritiski na neposlušno, neodvisno organizaci-

jo civilne družbe, ki nastavlja ogledalo tudi državnim institucijam, niso bili dovolj, nam hočejo vzeti še kredibilnost. Kaj je lažjega kot zasejati dvom o namenski porabi denarja ... (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Evropska unija s sklenitvijo stabilizacijsko-asociacijskega sporazuma laska Zagrebu, hkrati pa oblasti nastavlja ogledalo in opozarja na dolgo pot prilagajanja. (Delo, 26. maja 2000, NB) | V sagi nastopajo živi ljudje in dogodki, ki jih je mogoče preverjati, zato jo urednik Aleksander Zorn označuje tudi kot fabulizirana zgodovina, zadnja dva dela, Žamet in jeklo in Zgodbo o uspehu, v katerih se z življenjem in družbo spopada tretji rod Godinovih in Kolarjevi, pa označuje kot avtobiografska, v katerih avtor v času perspektivovcev, Pavlihe, osamosvajanja in zgodbe o uspehu neprizanesljivo nastavlja ogledalo tudi sebi. (Delo, 13. jul. 2000, NB) | Položaj predsednika države je torej samo navidezno šibek, ambivalenten ali nelogičen: ustava mu daje vlogo nadzornika, ki mora skrbeti, da »skrbniki tekočih zadev« – od katerih ni odvisen – kot dobri gospodarji skrbijo za državo, dokler ne pridejo novi. Mednarodno pravo, ki mu nalaga dodatna bremena, pa mu nastavlja ogledalo in sporoča: tvoja država je taka, kot jo vidijo drugi. (Delo, 26. avg. 2000, NB) | Za časopisno rabo, ki skuša nastaviti ogledalo tistemu maju 1980, se mogoče spodobi opozoriti, česa vsega v časopisih ni bilo, ker so se tako zvesto držali zapovedane koreografije. (Delo, 4. maja 2000, NB)

◆ Gl. *ogledalo časa*.

◎ češ. *nastavit komu zrcadlo*; nem. *jmdm. den Spiegel vorhalten*; *jmdm. den Spiegel vor das Gesicht halten*; rus. *pokazat' komu zerkalo; pokazyvat' komu zerkalo; pokazat' komu ego nastojaščee lico; pokazat' komu ego podlinnoe lico; pokazyvat' komu ego nastojaščee lico*.

ogledálo čása /knj.; pren., v povedni rabi, predl. zv. z **v ogledalu/ problematika, prikaz, podoba določene dobe**

Pred in za hišo, ki je plod večletnega odrekanja in samograditeljstva, ni prav veliko prostora, saj leži hiša točno na sredi ograjene parcele. Čeprav takšne hiše niso predmet estetskega občudovanja, pa so njeni uporabniki z njimi zadovoljni – so ogledalo časa in družbe, pa tudi zmožnosti ljudi, ki v njih živijo. (Delo, 19. maja 2000, NB) | Na fakulteti za družbene vede je bila danes prva uradna predstavitev knjige Stilitiska slovenskega poročevalstva, ki jo je napisal dr. Tomo Korošec, predavatelj na omenjeni fakulteti, izdala pa jo je založba Kmečki glas ... Recenzentka dr. Ada Vidovič - Muha pa je menila, da izid knjige pomeni »praznik slovenske kulture in znanosti«, da je to ogledalo časa, da priča o relativnosti vrednot določenega družbenega trenutka. (Delo, 15. jan. 1998, NB) | Črnomaljski ZIK (Zavod za izobraževanje in kulturo) oziroma njegova enota Kino bosta pripravila v soboto, 26. novembra, ob 18. uri v črnomaljskem kulturnem domu projekcijo slovenskega filma Kecek iz leta 1951. Predstava bo v sklopu projekta Slovenski film kot ogledalo časa in v počastitev sto-

letnice slovenskega filma. (Delo, 23. nov. 2005, NB) | Delo, ki je tedaj nastalo, je bilo odsev takratnih razmer in življenja. Bilo je ustvarjeno kot mobilizatorsko glasilo za delovne in samoupravne množice. A hkrati je nosilo v sebi in z leti gojilo novinarsko jedro, ki nikakor ni bilo samo posledica razmer, ampak kritično ogledalo časa. Ni bilo samo prenašalec sporočil in sklepov politike, ampak tenkočutni in (medvrstično) spretni kritični poročevalec o življenju. (Delo, 5. maja 1999, NB) | V dunajskem muzeju uporabne umetnosti je v stalni zbirki razstavljena znamenita »frankfurtska kuhinja« iz dvajsetih let 20. stoletja. Kot muzejski razstavni kos v ogledalu časa jo je mogoče opisati kot stek ustvarjalčevega socialno razmišljajočega duha in arhitektonske genialnosti. (Delo, 21. jan. 2000, NB) | Nemški obračun s še eno preteklostjo. Viharna šestdeseta v ogledalu časa. (Delo, 3. mar. 2001, NB)

◆ Frazem *ogledalo časa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *ogledalo*: ekspr. 'kar kaže, odraža določeno stanje, razmere'. Enak pomen ima sestavina *ogledalo* v frazemih *držati ogledalo komu/čemu*, *nastavljati ogledalo komu/čemu*, *nastaviti ogledalo komu/čemu*, *pokazati ogledalo komu/čemu*.

podržati ogledálo kómu/čému, gl. *držati ogledalo komu/čemu*.

pokazáti ogledálo kómu/čému, gl. *kazati ogledalo komu/čemu*.

v ogledálu čása, gl. *ogledalo časa*.

ógljje

črn kot ógljje /ekspr.; primera/ *zelo črn*

Mar nisem bil v cerkvi na Koroški Beli, ko si ti opravljal službo božjo? Mar ga nisem videl tam hudiča v kozlovski koži, ki je bil črn kot oglje in je gledal kot osa? (I. Tavčar, Grajski pisar, NB) | Eden je bil mršav in potuhnjenega obraza, na sebi je imel pleten telovnik, od katerega so visele niti. Drugi je bil črn kot oglje – verjetno je bil strojnik – imel je na krtačo ostrizene lase, košate obrvi in obutev iz grobega platna. (Gustave Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Tako kot ni nobena cvetlica resnično bela, ni nobena črna kot oglje. Ebenovinasto črni tulipan po tolikih stoletjih še vedno ostaja skrivnost Dumasovega junaka Kornelija de Witta, nadzornika napisov v Holandiji, kot noč črna vrtnica je še vedno samo legenda. (Delo, 13. mar. 2003, NB)

◆ Primera *črn kot oglje* temelji na dejstvu, da je oglje snov tipično črne barve ter še vedno dovolj v rabi, da imajo ljudje o tem pravo predstavo. Med starejšimi slovarji primeru po Cigaletu omenja Plet. I, 800, pri iztočnici *ogljje*: *črn kakor ogljje*, *kohlenschwarz*. Še pred njim pa Cigale (I, 877) pri iztočnici *Kohle* nem. *schwarz wie eine Kohle* razlaga s sle. *čern kakor ogel*.

© angl. *coal-black; jet-black*; bolg. *čeren kato*

vàglen; češ. *černý jako uhel*; fr. *noir comme du charbon*; hr. *crn kao ugljen*; mak. *crn kako jaglen*; nem. *kohlenschwarz sein*; *schwarz wie die Kohle sein*; pol. *czarny jak wegiel*; rus. *černyj kak smol'*; *černyj kak smola*; *černyj kak ugol'*; slš. *čiernyj ako uhol'*; čiernyj ako žužol'; ukr. *čornyj jak vuglyna*.

oglódati

oglódati kóga do kostí, gl. *kost*.

oglódati kóga do obísti, gl. *obisti*.

ógniti se

ógniti se kóga/česa v velikém krógu, gl. *krog*.

ógniti se kóga/česa v velikém lóku, gl. *lok*.

ognjemèt

ognjemèt beséd /ekspr.; pren./ *veliko (lepih) besed*
Samo oči – ostri svedrčki –, iskriže in predorne, niso bile prav nič 'uradniške' ali 'učiteljske' ... Sicer pa je bil čudovit: ognjemet besed, ki so bruhale iz njega, vsaka pa je imela svoj duh, okus, barvo, težo – to je bilo nekaj nepozabnega. Bil je v nenehnem nepretrganem ustvarjanju, kipenju, ob njem je človek težko razmišljal ... (Drago Bajt, V burji besed, NB)

◆ Frazem *ognjemet besed* temelji na prenesenem pomenu sestavine *ognjemet*: ekspr., z roditeljskim 'velika množina česa pojavljajočega se v zelo izraziti obliki'.

© angl. *verbal fireworks*; češ. *ohňostroj slov*; fr. *un feu d'artifice de mots*; nem. *ein Redefeuwerk*; *ein Wortfeuerwerk*; rus. *potok slov*; *fontan slov*.

ognjén

dočákati ognjéni kríst, gl. *krst*.

doživéti ognjéni kríst, gl. *krst*.

ognjéni kríst, gl. *krst*.

prestáti ognjéni kríst, gl. *krst*.

preživéti ognjéni kríst, gl. *krst*.

ognjílo

vrnítí kómu šílo za ognjílo, gl. *šilo*.

ogrlín, gl. *dati koga na pranger*, *postaviti koga na pranger*.

ohladíti

ohladíti vróče gláve, gl. *glava*.

vróča krí se je ohladíla, gl. *kri*.

ohrániti

ohrániti hláдно krí, gl. *kri*.

ohrániti korák s kóm/čím, gl. *korak*.

ohrániti mírne živce, gl. *živce*.

ohrániti mírno krí, gl. kri.
ohrániti vítko línijo, gl. linija.

ójnica

skakáti čez ójnice /ekspr.; pren., mn., dov. **skočiti/**

1. biti nezvest v zakonu; sop.: **skakati čez plot**
 Zakon? Moj Bog, vprega niti ni tako nategnjena. Človek lahko skače preko ojníc. (A. Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, II, 263) | »Sladkosti novega stanu so ji tako ugajale, da je skočila kmalu iz ojníc in jela na vse pretege bezljati.« (J. Trdina, Spomini II, 344) | Poročena ženska si je lahko dovolila, da je skočila čez ojnice, deklica je pa bila strogo zastražena, da bi se ji kaj ne pripetilo. (Kres, Kal Žim I, 58) | Kako se »ona« mu maščuje, / da z doma večkrat mu zbeži, / da ojnice mu preskakuje, / in druge take še reči. (I. Rob, Izbrano delo, 1965, 194)

2. ne ubogati, delati, kar je nedovoljeno

Ampak, saj veste, da ženska, ki ima toliko koristi od njega, ne bo skakala svojemu pokrovitelju čez ojnice za prazen nič. (H. de Balzac – O. Župančič, Teta Liza, 1935, 116) | Kreganje je njihov kruh. Naj hvalijo ljudi? Še tako jim skačejo čez ojnice. Pojdi no, pojdi! Bodi človek, Hrga. (I. Potrč, Kočarji, 108) | Čez ojnice ne smemo skakati, ako hočemo imeti uspeh kot žurnalisti. (J. London, Železna peta, 59)

skočiti čez ójnice, gl. skakati čez ojnice.

skočiti v [zakónske] ójnice /star.; mn., pren./ **poročiti se;** sop.: **skočiti v zakonski jarem**

Ali se ti nevesta kuja, da še ne skočiš v ozke ojnice svetega zakona. (I. Zorec, Izgnani menihi, 59) | In naenkrat vidiš, da ni bilo vere ne zaupanja – in ne ljubezni – in da si storil gorostasno oslarjijo, ko si skočil v ojnice. (L. Kraigher, Novele, 1946, 164) | Potem bi morala ubogati svojo mater in me potisniti v zakonske ojnice. (I. Zorec, Pomenki, 1921, 174)

skók čez ójnice, gl. skok.

okamenél

bíti kot okamenél, gl. stati kot okamenel.

obstáti kot okamenél, gl. stati kot okamenel.

státi kot okamenél /ekspr.; primera, tudi v povedni rabi, dov. **obstati/ nepremično stati, ne moči se premikati (od strahu, presenečenja);** sop.: **stati kot pribit; stati kot prikovan; stati kot vkopan**

Ali piloti od zgoraj vidijo, kateri je njihov in kateri je naš?! Stal je kot okamenel in ni mogel premakniti niti mezinca; bal se je, da jih bo že najmanjši gib, utrip očesa morda, opozoril nanj. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Odložil je sekiro in segel po čutaro. A še preden je nagnil, je obstal kot okamenel. Zadržal je dih in se napel kot struna. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Zadrlesnil sem vrata in se spet zravnal. Tedaj me je nenadoma prišla z obema rokama za glavo in jo obrnila k sebi: od osuplosti sem bil kot okamenel, njeni mrzli prsti pa so mi polzeli po obrazu, otipavajoč

gube in gubice, po nosu, po laseh so zdrknili ... (Miha Remec, Mana, NB) | »Prvi kraj, kjer sem nastopil, je bila gimnazija v mojem mestu, kamor nisem nikoli hodil,« pravi danes devetnajstletni Paolini, ki je vso izobrazbo dobil doma pod skrbnim nadzorom svoje matere. »Prišli so vsi in od strahu sem bil kot okamenel.« (Delo, 27. nov. 2003, NB) | Vaški svet je odločil, naj se Gudija vrne k Arifu in naj otrok nekaj let ostane pri njiju. Taufik, ki je izgubil tako ženo kakor otroka, je bil v oddaji videti kot okamenel. (Delo, 27. okt. 2004, NB)

♦ **Primera stati kot okamenel z različicama, ki vsebujeta glagola *obstati* in *biti* je predstavno zelo razvidna, saj sta kamen, okamenelost prispodobili nepremičnosti.**

◎ **bolg. *stoja kato okamenen; zastana kato okamenen;* češ. *stát jako zkameněly; stát jako kamenný; zústat jako zkameněly;* hr. *stati kao okamenjen; stajati kao okamenjen;* mak. *zastane kako skamenet; stoi kako skamenet;* pol. *stać jak skamieniały; stanąć jak skamieniały;* rus. *stojat' kak okamenevsjij; ostanovit'sja kak okamenevsjij;* slš. *stát' ako skamenený; zastat' ako skamenený; stát ako prikovaný;* ukr. *staty jak zakam'janilyj; stojaty jak zakam'janilyj.***

okléniti se

okléniti se kóga/čésa kot rešilne bilke, gl. bilka.

oklépati se

oklépati se kóga/čésa kot rešilne bilke, gl. bilka.

okó

bíti kómu trń v očéh, gl. trn.

bíti v očí /nevtr.; pren., mn., navadno 3. os. ed. **bije/ biti zelo opazen, očiten;** prim. **bosti v očí**

V diferenciaciji, ki je doletela besedno družino »folklor«, predvsem bije v očí njena slabšalna semantika, kar zadnji čas lepo diagnosticira sintagma »folklorna zanimivost«; z določenimi variantami se dosledno pojavlja ob jezikovni problematiki našega naroda. (Marija Stanonik, Teorija slovnstvene kulture, NB) | Najbolj bije v očí prav to nesorazmerje – nastalo naj bi posebno ministrstvo, obdelava njegovih aktivnosti pa je tipično podcenjujoča. Obstaja hotenje, da bi na tem področju naredili premik, imamo celo nekaj kar dobrih softverskih podjetij, vladna politika pa doslej ni bila posebno stimulatívna. (Delo, 18. nov. 2000, NB) | Vsaj od decembra lani vemo, da tudi zahodna najvišja sodišča lahko (čeprav skrajno redko) zagrešijo tako hude procesne napake, da je manjša škoda odstopiti od dotedanje neizpodbojnosti takih »dokončnih« sodb najvišjih sodišč kot pustiti v veljavi odločbo, katere procesna »nesnažnost« preveč bije v očí. (Delo, 27. feb. 1999, NB)

♦ **Frazem *bíti v očí*, prav tako delno sopomenski *bosti v očí*, temelji na predstavi o močnem delovanju,**

udarjanju vidnih dražljajev na oči. Preneseno na druga področja je nastal pomen opaznosti, očitnosti česa.

◎ češ. *bit do oči; bit voči*; fr. *sauter aux yeux*; hr., srb. *biti komu u oči*; it. *saltare agli occhi*; nem. *ins Auge stechen; ins Auge fallen/springen*; pol. *coś się rzuca w oczy; coś bije w oczy; coś uderza w oczy*; rus. *bit' v glaza; brosat'sja v glaza; rezat' glaza*.

bôsti v oči /nevtr.; mn., navadno 3. os. ed. **bode**/

1. motiti koga, vzbujati zavist; prim. **biti v oči**

Pri vsem še najbolj bode v oči spoznanje, da si država ne prizadeva za zmanjševanje žrtev v prometu. Nikogar tudi ne zanimajo trajni invalidi prometnih nesreč ... (Delo, 25. jan. 2000, NB) | Nas seveda precej bolj bode v oči 13. mesto Slovenije, saj bo le 12 držav neposredno prispevalo ekipe v EL 2000/2001; najboljše štiri, kot že rečeno, po dve. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Prav posebej v prometu bode v oči tudi mačehovski odnos do varstva cest in okolja. (Delo, 24. okt. 2000, NB) | Med njimi po svoje bode v oči denimo postopek imenovanja vlade, ker bi se spričo predlaganih sprememb v predsedniku vlade skoncentrirala izjemno močna politična oseba, kar je v nasprotju z logiko demokracije. (Delo, 22. nov. 2001, NB)

2. biti zelo opazen

Vendar to, kar najbolj bode v oči, niso mantre mrmrajočih zahodnjakov, pobritih glav v vinsko rdečih meniškkih kutah, ampak Tibetanci, stari in mladi, v tradicionalnih chubah, nizki, vendar močne rasti in zdravega izgleda, ki prijazno se smehljajoč, mirnih oči in presenetljivo vedrega izraza na licih pozdravljajo ... (Tomo Križnar, V iskanju ljubezni, NB) | Pri tem še posebno bode v oči, da sta tako ravnali in ZLSD in LDS, čeprav v obeh strankah na deklarativni ravni prisegajo na politiko enakosti spolov in čeprav v obeh skupinah »premorejo« članice parlamenta, ki so tako pripravljene kakor zmožne sodelovati v delegaciji. (Delo, 2. apr. 2003, NB) | Najbolj bode v oči razmerje med ponudbo in povpraševanjem. V večjih gorenjskih mestih se pet – na Jesenicah tudi deset – kupcev zanima za eno stanovanje. (Delo, 7. dec. 2004, NB)

◆ Gl. *biti v oči*.

◎ angl. *to strike the eye*; it. *saltare agli occhi*; nem. *ins Auge stechen; ins Auge fallen/springen*; pol. *kluć w oczy*; rus. *brostat'sja v glaza; rezat' glaza*.

čist kot ribje oko /ekspr.; primera/ *zelo čist (jasen)*; sop.: **čist kot solza**

Zdaj so prederli solnčni žarki megleni zrak, vsa megla se je razkadila, nebo je bilo čisto, kot ribje oko – bil je prav lep, prijeten dan v pozni jeseni. (F. Erjavec, Zamorjeni cvet, SG 1861, 2) | Nebo je bilo čisto, kakor ribje oko, in še vrabci, ki so posedali na obstrežji starega gradiča, in vreščali po vrtnih nasadih, pozdravljali so lepo jutro ... (J. Kersnik, Na Žerinjah, 1878, 13) | Prišel sem noter do Save, bila je sicer majhna, ali veliko bolj

zelena, kot po letu in čista kot ribje oko. (F. Erjavec, Na stricovem domu, SG 1860, 53)

◆ Gl. *čist kot solza*.

čuvati kóga/káj kot púnčico svójega očésa, gl. punčica.

dogôvor na štíri oči, gl. dogovor.

drégniti v kúrje okó, gl. stopiti komu na kurje oko.

dvóbòj iz oči v oči, gl. dvoboj.

glédati se iz oči v oči, gl. iz oči v oči.

glédati smrti v oči, gl. smrt.

govoríti iz oči v oči, gl. iz oči v oči.

govoríti na štíri oči, gl. na štiri oči.

hodíti kód z odpértimi očmí, gl. hoditi po svetu z odprtimi očmi.

hodíti po svétu z odpértimi očmí, gl. svet.

iméti oči na pècljih /ekspr.; pren., mn., tudi kot primera/ *zelo radovedno, pazljivo gledati*

O možakarjih vseh starosti, ki imajo oči na pecljih, brž ko pride mimo čeden mlad deklič v tako skromni kopalni obleki, kot jo le dovoljujejo leta in brhka postava, imamo svoje mišljenje. (Mitja Tavčar, Camping kar po domače, 1962, 63) | Njihovim morebitnim naslednikom – Lance Armstrong bi jih glede na sedanjo prevlado kmalu utegnil dohiteti – pa za nadziranje dogajanja na dirkah ni treba več imeti nenehno oči na pecljih. Zadnja leta in tako je seveda tudi na letošnji »francoski pentliji« je kot britev oster dar opazovanja in »branja« potez tekmecev zamenjala mala slušalka v ušesu ter majhna radijska postaja v žepu. (Delo, 24. jul. 2003, NB) | Voznikom in spotnikom priporočajo, naj v avtu, odklenjenem ali zaklenjenem, ne puščajo vrednejših predmetov, torbic in oblačil. Predvsem ne na vidnih mestih. Tatovi imajo oči kot na pecljih in bodo izkoristili prav vsako priložnost. I. R. (Delo, 4. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *imeti oči na pecljih* je nastal po predstavi oziroma primerjavi (od napetega gledanja) izbuljenih oči s pecljati sedežem, npr. češnje na peclju. V nemščini se v podobni predstavi izbuljene oči pojmujejo, kot da so na pecljih, npr. v frazemu *die Augen sitzen auf Stielen* 'kdo hoče zelo natančno videti'. Po tej predstavi je nastal izraz *Stielaugen* 'velike, zelo izbuljene oči' (najkasneje od leta 1900), 'daljnogled' (tj. »oči na pecljih«, od leta 1950), ki je tudi sestavina pogovornega frazema *Stielaugen machen, Stielaugen bekommen, Stielaugen kriegen* 'pogoltno, pohlepno, radovedno gledati' (od leta 1900). V hr., srb. je za ponazoritev napetega gledanja uporabljena hiperbola *ispale* (gl. ◎), izbuljene oči pa vzbujajo predstavo tudi o rogovih, in sicer v glagolih *rogačiti, razrogačiti* (gl. ◎). ◎ hr., srb. *ispale komu oči; rogačiti oči; razrogačiti oči*; nem. *Stielaugen machen; Stielaugen bekommen, Stielaugen kriegen*; pol. *wytrzeszczać oczy na kogoś/na coś*.

iméti prevelike oči, gl. *imeti večje oči*.

iméti večje oči /ekspr.; pren./ *pričakovati več, kot omogočajo resnične razmere*

Povprečni Slovenec torej kupuje majhno stanovanje – zanesljivo ne zato, ker ne bi potreboval večjega. Normalno je, da ima prodajalec večje oči, kot se kasneje, ob soočenju s kupcem, izkaže za upravičeno. Zato se ponudbene cene praviloma znižajo. (Delo, 4. dec. 2002, NB) | Nagrada za napolnjen album je paket, poln Kraševih slaščic, vendar sta tako embalaža kot vsebina le blede slika preteklosti. Ali pa imamo danes večje oči? Ivica iz Dubrovnika je bil naravnost razočaran. (Delo, 20. avg. 2004, NB) | Tudi sredstva, ki jih ta država realno kot proračunske vire namenja za obnovljive vire in za ukrepe učinkovite rabe so bistveno manjša od potrebnih in zapisanih v nacionalnem energetskega programu. Soočamo se z dejstvom, da imamo precej večje oči od možnosti. In ker nerealno planiramo, ker si postavimo nerealne cilje, predvidevamo tudi nerealne postopke. (Državni zbor RS: 33. redna seja 29. 01. 2004, NB) | Seveda smo si vsi želeli več, a kaj ko nekaterih priložnosti nismo izkoristili. Morda pa smo vsi skupaj imeli tudi malce prevelike oči in smo v željah pretiravali ali morda celo napak ocenjevali kakovost tega ali onega tekmeča. (Delo, 5. jul. 1999, NB) | Ob vrnitvi Matjaža Roglja v domovino se je potrdil rek, da imajo velika pričakovanja največkrat le velike oči. S podatki so skopi tako na ministrstvu za znanost, šolstvo in šport, kot tudi uradne informacije ljubljanskih kriminalistov, ki na tiskovni konferenci o primeru Matjaža Roglja niso neposredno odgovarjali na novinarska vprašanja. (Delo, 14. mar. 2001, NB) | Če pustimo ob strani morebitne politične motive, je bržčas res, da so se država in Rimljani vedli, kot da so podedovali izjemno veliko premoženje. Njihova pričakovanja, da se bodo s polnimi možnjami iz tujine vrnili slovenski rojaki, ki so zbežali pred komunističnim režimom, so se izkazala za prazna, najmanj, kar jim je mogoče očitati, pa je to, da so imeli prevelike oči. (Delo, 9. avg. 2001, NB)

♦ Frazem *imeti večje oči* z različico *imeti prevelike oči* je verjetno nastal po krajsanju primere *imeti večje oči kot želodec*.

iméti večje oči kot želodec, gl. **želodec**.

iz oči v oči /ekspr.; mn., prisl. zv./

1. naravnost, odkrito, brez zadržkov; prim. **na štiri oči**

Nikar praznih besed, gospodič! Brez šale in varanja govoriva iz oči v oči! Videl sem, kje ste se slačili; opazoval sem, da vrlo plavate in da dobro poznate sovodje Krke in Save. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Bil pa je redkobeseden, zaprt, nekako nezaupljiv in nedosten. V večji družbi se ni počutil dobro in je morda malce odkriteje govoril samo iz oči v oči, kakor mi je pravil Fran Albreht, h kateremu je nekaj časa pogosto zahajal. (J. Vidmar, Obrazi, NB) | Še veliko bi vam lahko napisal, pa tega nočem zaupati papirju in črnilu. Upam pa, da pridem k vam in se pogovorim iz oči v oči, da bo

naše veselje popolno. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Naslednji dan je na televizijo prišel predstavnik vlade. Človek dobi občutek, da se predstavniki vlade ne želijo pogovarjati iz oči v oči. Radi pa odgovarjajo. (Delo, 29. nov. 2002, NB) | Borza tako ostaja kraj, kjer si turistični trgovci in kupci gledajo iz oči v oči. (Delo, 15. nov. 2000, NB) | Poslansko dvorano naj bi v prihodnje razsvetljevale boljše luči, poslanci in ministri na čelu s premierom pa se bodo v krožni razporeditvi sedežev lahko poslej gledali iz oči v oči. (Delo, 25. jul. 2000, NB) | Ko bodo odšli, se bova objela, se gledala iz oči v oči in v tistih pomirjajočih trenutkih poskušala nadomestiti vse ure, minute in sekunde, ki jih zdaj izgubljava, kadar nisva skupaj. (Delo, 24. jan. 1998, NB) | Sam je kršitve človekovih pravic iskal že v osemdesetih, ko je kot član Mednarodne federacije za človekove pravice večkrat obiskal Kosovo, se iz oči v oči spogledoval s puškino cevjo in razmišljal, ali je bolje biti mrtev junak, ali pa živ in imeti možnost komu povedati, kaj se je dogajalo. (Delo, 21. feb. 2000, NB)

2. nasproti, tik pred kom

Delovna soba je tako majhna, da obiskovalec sedi s hrbtom skoraj naslonjen na vrata. Za delovno mizo, ki prostor napolnjuje skoraj do polovice, mu sedi nasproti človek v uniformi, njun položaj je, bi se reklo, iz oči v oči. (D. Jančar, Zgodba o očesih, NB) | Jaz sem pač premalo ustvarjen za take naklepe in zvijače. Iz oči v oči mi postavite nasprotnika, enega ali tudi dva! (F. Detela, Veliki grof, NB) | No, potlej je tista pošast ali tisti peklenski škrt plezal gor ob barki prav na glas: škreb! škreb! škreb! Kakor je na vrh prišel, pa se ti je iz oči v oči meni nasproti postavil. (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Ne da bi namenil svoji žrtvi vsaj pogled, je d'Artagnan vzkljnil: »oprostite« in oddirjal naprej. Toda tedaj je na rami začutil železen prijem in iz oči v oči se je znašel pred bledim, besnim mušketirjem. (A. Dumas, Trije mušketirji, NB) | Kaj pa, če bi se midva znašla vmes, med mladičkom in medvedko? Pozneje sem se še nekajkrat znašel iz oči v oči z malo večjimi mladički. (Delo, 11. jan. 2000, NB) | »Azzurri« so si priigrali kar nekaj priložnosti, a njihovi napadalci Totti, Inzaghi in Montella niso imeli svojega dneva: vrat niso mogli zadeti niti takrat, ko so se pred mehiškim vratarjem znašli iz oči v oči. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | Šeliga in druge prijatelje bi rad spomnil, da smo bili resnično zbrani in enotni – in nemara tudi »osrečujoče eni« – ko smo se znašli iz oči v oči z resno vojno nevarnostjo; ko nam je uspelo zavarovati slovenska življenja in ko smo dosegli prvi skupni cilj. (Delo, 5. jun. 1999, NB) | Žrtev in strelec sta si stala iz oči v oči. (Delo, 8. mar. 2000, NB) | Med Natacho Régnier in menoj se je zares nekaj zgodilo, nekakšna alkimija, presenečenje, da si stojiva iz oči v oči. (Delo, 2. okt. 2000, NB) | Med iskanjem so ves čas skrbeli tudi za varnost prebivalcev, čeprav je morilec dodobra nagnal strah v kosti domačinom, še posebej tistim, ki so ga srečali iz oči v oči na njegovem vlomilskem pohodu, na katerem je tudi moril. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Ko je bil čisto blizu, je treščil steklenico ob tla, nesrečna trgovka

pa se ga je tako ustrašila, da je raje stekla stran, kot da bi se iz oči v oči srečala z njim. (Delo, 22. feb. 2001, NB) | Tudi pri njem je alkotest pokazal več, kot je dovoljeno, zaradi česar so mu nadaljnjo vožnjo odsvetovali. Ko so se srečali iz oči v oči že v drugo, so ga odpeljali s seboj. (Delo, 23. apr. 1998, NB) | Dvoboj so bolje začeli Goričani, ki so si že v 7. minuti prek Ekmečića ustvarili prvo lepo priložnost. V srečanju iz oči v oči s Simeunovičem pa je streljal mimo vrat. (Delo, 4. apr. 2002, NB) | Slovenske reke po dolžini preplava za malico, za kosilo si privošči Donavo, za poobedek kakšno morskorožino. Tokrat se bo iz oči v oči soočil z Mississippijem. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Britanska politika je adverzativna, na kar očitno kaže že sama prostorska ureditev spodnjega doma parlamenta oziroma parlamentarnih klopi, ki so razporejene po dvorani tako, da se vlada in opozicija dejansko soočata – iz oči v oči. (Delo, 5. jan. 1998, NB) | Samo enkrat v življenju sem videl iz oči v oči, kako je umrl človek. Na bolniški postelji, v modro belo črtasti pižami sem ga videl v tistem trenutku, ko je obstal. (Delo, 21. jun. 2003, NB) | Že iz samega Diderotovega naštevanja karakteristik obeh skupin Pitagorovih učencev je najbrž dovolj očitno, kako tisti trenutek, ko ga ne le slišijo izza zastora, ampak so »pripuščeni v svetišče« (sanctuaire), kjer ga vidijo face a face, iz oči v oči, sam Pitagora izgubi kultni in tako rekoč božanski status, njegov glas pa magično moč. (Miran Božovič, Telo v novoveški filozofiji, NB)

◆ Frazem *iz oči v oči* izhaja iz predstave o tem, da oči poosebljajo osebe v medsebojni komunikaciji. Kakšna je ta komunikacija, kažejo glagolske sestavine (npr. *gledati se, govoriti, pogovoriti se, postaviti se, soočiti se, srečati se, srečanje, stati si, znajti se*) ali iz njih nastalih glagolskih samostalnikov (npr. *pogovor, dogovor, dvoboj, sestanek, srečanje*). Frazem je vseevropski, saj se v enaki sestavi pojavlja v več evropskih jezikih. Po enaki predstavi je nastal frazem na štiri oči.

○ hr., srb. *iz oka u oko*; it. *a faccia a faccia*; *a tu per tu*; nem. *von Angesicht zu Angesicht*; *Auge in Auge*; pol. *oko w oko*; *twarzą w twarz*.

jásen kot ribje okó /ekspr.; primera/ *zelo jasen (čist)*; prim. **číst kot ribje oko**.

Z neba, jasnega kot ribje oko, je hudo pripekalo sonce. (J. Stritar, Svetinova Metka, 1868, 63) | O zlata nedolžnost, o odkritosrčnosti polna lažnivost! Nebo je jasno, kakor ribje oko, beli oblački plavajo po njem. Reka se vije kakor srebrn pas, slavec toži svojo ljubezen, ponižna vijolica se skriva ... (Ivan Cankar, Zaljubljena fantazija, NB) | Toda za hrbtom, okoli Storžiča so se megle vzdigovale, nebo je postajalo jasno kot ribje oko. (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 263)

◆ Gl. *číst kot solza*.

metánje péška v očí, gl. **metanje**.

metáti kómu pések v očí, gl. **pesek**.

mižánje na éno okó, gl. **mižanje**.

mižánje na obé očési, gl. **mižanje**.

mižáti na éno okó, gl. *zamižati na eno oko*.

mižáti na obé očési, gl. *zamižati na obe očesi*.

na lépe očí /ekspr.; mn., pren., prisl. zv./ *brez kakršnegakoli zagotovila, nekritično, nepremišljeno*

»Reci, tistega, ki ga bomo točili na binkoštni veselici!« Mami Pirčevi ni bilo čisto po volji, da mož kar tako, na lepe oči, izposoja denar, ki ni bil zgolj njegov, ampak sta ga privarčevala oba. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Strankam in oblastnikom v postkomunizmu ne bo več mogoče verjeti na lepe oči, se pravi na ime ali na program, pač pa jih bo treba soditi po dejanjih in analizirati pojave, ki jih spremljajo. (D. Jančar, Egipčovski lonci mesa, NB) | A vsega tegale ne morem preveriti. Kar takole na lepe oči prvemu, ki mi pride okoli vogala, vse verjeti pa tudi ne morem. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | In državna uprava se lahko naenkrat odloči, da moram dejavnost opustiti iz takšnih ali drugačnih razlogov, brez nadomestila, kar pa izniči varnost moje naložbe. Vi pa naredite polnilnico za vodo in dobite koncesijo kar tako, na lepe oči. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | Poleg ekonomskega pa se še posebej banki obeta nematerialni iztržek: iz negativke, ki ji je bilo očitano dajanje posojil na lepe oči, bo lahko izšla kot moralna zmagovalka, ljudem prijazna, odprta, razumevajoča, prilagodljiva. (Delo, 15. okt. 2003, NB) | Marsikje se dogaja, da vodilni podrejene namenoma ne seznanjajo z vsemi možnostmi za nagrajevanje, dodatno izobraževanje in napredovanje, ker se bojijo, da jih bo nekdo drug prehitel na plačni lestvici. Drugod pa jasnih pravil o dodatnem nagrajevanju sploh nimajo in vse delajo na lepe oči, po prijateljskih merilih. (Delo, 12. feb. 1999, NB) | Ponosen sem na to odlikovanje, saj si ga moraš resnično prigarati. Ne dobiš ga kar tako, na lepe oči, zato ker si slaven. (Delo, 23. jul. 1999, NB) | Seveda pa banke denarja ne dajo na lepe oči, videti želijo balance in poslovne načrte. Zdaj pripravljamo poslovne načrte in moram povedati, da kaže dobro. (Delo, 20. sep. 2003, NB) | Vse države zahodnega Balkana so obsedene z željo po članstvu v Evropski uniji. Romano Prodi: »Nikogar ni mogoče sprejeti na lepe oči, vzemite za zgled Slovenijo«. (Delo, 11. apr. 2003, NB)

◆ Frazem *na lepe oči* temelji na predstavi, da kdo komu daje prednost, ga nekritično, nepremišljeno, površno ocenjuje samo zaradi lepih oči, prenese no lepega videza, navideznih kakovosti sploh. Po L. Röhrichu, I, 79, je ustrezno nem. *um ihrer schönen Augen willen* 'unberechtigter Weise Zugeständnisse machen, Vorteile geben' kalkirano po izrazu iz Molièrovega dela *Précieuses ridicules* (= *Smešne precioze*, 1660) *pour leurs beaux yeux*. Vzklik pripada zavrnjenemu oboževalcu, ki je spoznal, da je večja pozornost, upoštevanje namenjena njegovemu v markiza preoblečenemu

slugi. Dami še predlaga, da vzljubi slugo, zalotena v prevari, samo zaradi tistih vrlin, ki jih ima ta v resnici, tj. zaradi njegovih lepih oči (gl. RF³, 137).

© hr., srb. *na lijepe oči; zbog lijepih očiju*; it. *per i begli occhi di qc.*; nem. *um ihrer schönen Augen willen*; pol. *na piękne oczy; dla pięknych oczu*; rus. *radi č'ih prekrasnyh glaz; za krasivye glaza*.

na štiri oči /nevtr.; mn., pren., prisl. zv./ *brez prič, osebno, zaupno*

»Kakšnem pogovoru?« je vprašal Syd in pogledal navzgor. »Na štiri oči. Ta izraelski izraz pomeni, da sta navzoča samo dva človeka.« (Victor Ostrowsky, Lev iz Judeje, NB) | Na stvar pa gledamo tudi širše; izpovedmo se lahko tudi svojim staršem, prijateljem, vsakemu, ki mu zaupamo, tudi duhovniku. Zmeraj je možnost, da se posameznik sreča z duhovnikom na štiri oči. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | V soboto zvečer se je za trenutek zazdelo, da je Zinni dosegel zgodovinski kompromis. Šarona in Arafata – stara znanca z izraelsko-palestinskih front, ki se nikdar nista srečala »na štiri oči« – naj bi prepričal v sestanek. V premierjevem kabinetu so presenetljivo novico hitro popravili. (Delo, 18. mar. 2002, NB) | Znak nezaupanja in finančne stiske je bil že nedavno ne za nakup napadalca londonskega Chelsea Jimmyja Floyda Hasselbainka, po zadnjem porazu pa je predsedniku zagorelo pod nogami. Z van Gaalom se je srečal na štiri oči in mu pojasnil, da sam ne namera-va odstopiti, da pa to pričakuje od Nizozemca. (Delo, 28. jan. 2003, NB) | Učitelji (75 odstotkov) pa sodijo, da se morajo z učencem pogovoriti na štiri oči. (Delo, 26. nov. 2001, NB) | Niti ena država ni dobila vidnejše vloge, kot je bilo pred tem predvideno. Z Borislavom Stankovičem sem se pred začetkom sestanka pogovoril na štiri oči in ga skušal prepričati, da bi Slovenija dobila dve mesti v evroligi, a brez uspeha. Verjemite mi, tudi če bi s 5. nadstropja skočil na glavo, ne bi bilo nič drugače. (Delo, 11. apr. 2001, NB) | Takšno je bilo uradno pojasnilo, saj so se v avtocestni družbi kot kugi ogibali celo razmišljanju o tem, da je šlo morda za sistemsko napako. Da pa je šlo morda za kaj drugega kot zgolj »šlampartijo« blagajnikov, kaže dejstvo, da Dars svojih strank o napakah ni obvestil javno, ampak se je poskušal na štiri oči pogovoriti z uporabniki. (Delo, 20. feb. 2007, NB) | Do danes še nisem srečal človeka s sodniki, tožilci in pripadniki FSB vred, ki bi verjel, da sem kriv. Ko sem se pogovarjal na štiri oči s sodniki, so mi rekli: »Seveda nisi vohun, a saj razumeš, da se je sistem spravil nate.« (Delo, 3. maja 2003, NB) | V dobi elektronske pošte se je razmahnilo pisanje pisem na roko. Tudi jaz se še vedno raje pogovarjam z ljudmi na štiri oči kakor po telefonu. Očitno nočem biti ujetnik naglice, ampak svoboden: delam počasneje, a boljše. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Berlusconi zna vedno presenetiti, posebej pomenljivo pa se zdi, da se je tokrat v Parizu s kolegi pogovarjal brez prič in prevajalcev. Či-

sto na samem, na štiri oči, tudi dobesedno. (Delo, 8. dec. 2003, NB) | Svetlana Makarovič je svoje nestrinjanje s politiko slovenske Cerkve, podobno kot Taras Kermanner pred njo, izrazila z izstopom iz organiziranega občestva verujočih. Taras se odslej z Bogom sestaja na štiri oči. Brez posrednikov. (Delo, 29. dec. 2001, NB) | V ozadju obiska ameriškega zunanjega ministra v Berlinu so, domnevajo opazovalci, razpravljali tudi o srečanjih kanclerja Schröderja in predsednika Busha na bližnjih mednarodnih srečanjih – od zgodovinske obletnice ruskega Sankt Peterburga do srečanja G-8 v Franciji. Iz spremstva Colina Powella so zanikali možnost, da bi se državnik sestala tudi na štiri oči, saj da »na takšnih srečanjih ostaja le malo časa za dvostranske pogovore«. (Delo, 17. maja 2003, NB) | Ob prihodu v Bratislavo ga je z vojaškimi častmi pozdravil gostitelj, slovaški premier Robert Fico. Premiera sta se najprej sestala na štiri oči, sledili pa so plenarni pogovori delegacij. Odnosi med Slovenijo in Slovaško veljajo za prijateljske in brez odprtih vprašanj. (Delo, 4. jun. 2007, NB) | Cheney trdi, da bi mu razkritje imen onemogočilo, da se v prihodnosti še s kom posvetuje na štiri oči. Sprožil je špekulacije, da nekaj skriva in ščiti predsednika Busha. (Delo, 25. feb. 2002, NB) | Največkrat mora sodišče tehtati med dvema izpovedbama, saj se taka dejanja (= posilstvo, op. J. K.) praviloma dogajajo na štiri oči. (Delo, 23. avg. 2002, NB) | Marija Cotman, ena od dvestotih odpuščenih delavk Emone Blagovni center Ljubljana, je pisni sklep o prenehanju delovnega razmerja prejela med porodniškim dopustom. Otrok je bil star komaj šest mesecev, ko so ji najprej »na štiri oči« predlagali, naj bi prišla v službo predčasno, in to že 1. februarja, ko je v računovodstvu največ dela. (Delo, 8. mar. 2001, NB)

♦ *Frazem na štiri oči* izhaja, kot nakazuje že prvi citat, iz predstave o tem, da štiri oči posebljajo dve osebi v medsebojni (zaupni, brez prič) komunikaciji. Kakšna je ta komunikacija, kažejo glagolske sestavine (npr. *pogovarjati se, govoriti, pogovoriti se, posvetovati se, sestati se, srečati se*) ali iz njih nastali glagolski samostalniki (npr. *pogovor, dogovor, sestanek, srečanje*). Frazem je vseevropski, saj se v enaki sestavi pojavlja v več evropskih jezikih. Po enaki predstavi je nastal frazem *iz oči v oči*, ki ima v nekaterih jezikih (npr. rus. *z glazu na glaz*) tudi enak pomen.

© fr. *entre quatre yeux; en tête à tête*; češ. *mezi čtyřma očima*; hr., srb. *u četiri oka; među četiri oka*; nem. *unter vier Augen*; pol. *w cztery oczy*; rus. *z glazu na glaz; odin na odin*.

nasúti kómu pėsek v oči, gl. **pesek**.

natrésti kómu pėsek v oči, gl. **pesek**.

ne zatískati si oči pred čim, gl. *zatískati si oči pred čim*.

ne zatísniti očesa [vsò noč], gl. *ne zatísniti oči [vso noč]*.

ne zatisniti oči [vsò nòč] /nevtr.; nikal., pren., tudi očesa/ *ne moči zaspati, sploh ne spati*

Lovrek se je po njegovem odhodu nekoliko oddahnil, vendar ni vso noč zatisnil oči, morda ne toliko zaradi preteče kazni, kolikor zaradi globokega razočaranja nad človeško poštenostjo. Kaj ni bil povsem nedolžen, kaj ga niso pričakali trški pobalini, kaj ni on rešil Ulrika – če ne smrti, vsaj težke poškodbe ... (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Razburil pa se je Ivan še bolj ko Zefa; ne zaradi ponočnjakov, proti katerim bo dal napraviti debele križe v okno; ampak še vedno se mu je zdelo, še vedno je čutil, kako se ga oklepa trepetajoča Zefa. Tresel se je tudi sam in vso noč ni zatisnil oči. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | V polsnu sta ležala v tisti smrdljivi slami. Do jutra nista zatisnila oči. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Na bajto je legla težka skrb. Dihur in Dihurka sta molčala in skoraj vso noč nista zatisnila oči. (Prežihov Voranc, Boj na požiravniku, NB) | Upravda vso noč ni zatisnil očesa. Državni blagajnik je razgrnil pred njim velikanske pergamente, na katerih so zevali z groznimi žreli računi za cerkev svete Sofije. (Franc S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Prva knjiga, NB) | Od srda in žalosti se mu je zibalo pred očmi; ko je prišel domov, je legel na posteljo, premetaval se je vso noč in ni zatisnil očesa. (Ivan Cankar, Na klancu, NB) | Za oba bomo šele v zadnjem hipu vedeli, če bosta potovala v Francijo. Boisa sploh ni prišel na ponedeljkov dopoldanski trening, pred tem pa vso noč ni zatisnil očesa. (Delo, 30. nov. 2004, NB) | Ukrajinci so se za poraz s Španijo izgovarjali na žabe. Noč pred tekmo je namreč njihov spanec motil nezaheljen žabji koncert, zato prenekateri niso zatisnili očesa. (Delo, 16. jun. 2006, NB)

◆ Frazem *ne zatisniti oči [vso noč]* temelji na dejstvu, da imamo ljudje med spanjem oči zaprte. Kdor namreč zadrema ali zaspí, se mu oči same od sebe zaprejo. Če pa spanca kljub zaprtim očem ni, potem nas mudi nespečnost, ki jo označujemo z obravnavanim frazemom. Tu navedenim dejstvom navkljub pa obstaja tudi frazem *spati z odprtimi očmi*, po katerem je možno na nek način vsaj na videz spati tudi z odprtimi očmi.

◎ fr. *ne pas fermer l'œil de la nuit*; hr., srb. *ne sklopiti oka*; *ne sklopiti oči*; it. *non chiudere occhio*; nem. *kein Auge zutun*; *kein Auge zumachen*; pol. *nie zmrzyć oka*; *nie zmrzyć oczu*.

oči [vsèga] svetá /publ.; pren., mn./ *svetovno, mednarodno javno mnenje*

Televizijska diplomacija, ki jo v intervjuju omenja Joschka Fischer, je lahko tudi nekaj dobrega. Lahko prepreči, da bi zločinci daleč stran od oči sveta končali svoje obračune. (Delo, 2. nov. 2000, NB) | Medtem ko so bile oči sveta uprte v postopno krepitev sovražnosti do Palestinev in arabskih držav, je Netanjahu skoraj neopazno pod nogami drobil volilno bazo. (Delo, 19. maja 1999, NB) | Slovenska daljnovidnost, da bodo oči sveta vsaj nekaj dni uprte v Dublin in da se je prav

tam najbolje predstaviti s kompleksnim programom, se je izkazala za pravilno in med pristopnicami unikatno. Podobnega projekta se namreč ni lotila nobena od njih, ko pa so se na to spomnili, niso dobili ustreznega in dovolj eminentnega prostora. (Delo, 6. maja 2004, NB) | Unicef za zdaj nadaljuje priprave na dogodek, v katerega naj bi bile uprte oči vsega sveta, v srečanje vodilnih državnikov z otroki, ki naj bi jim bila poslej dejansko zagotovljena prednost, vidnejše mesto v družbi, večje spoštovanje njihovih pravic. (Delo, 13. sep. 2001, NB) | Slovenska nogometna reprezentanca je v zadnjih štirih letih prav blestela na evropskih prizoriščih in si po nastopu na Euro 2000 senzacionalno priigrala še nastop na največjem, najodmevnejšem in najprestižnejšem športnem tekmovanju na svetu – svetovnem prvenstvu, v katero so ta mesec uprte oči vsega sveta. (Delo, 8. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *oči [vsega] sveta* je nastal po pravilu *pars pro toto*, po katerem *oči* predstavljajo ljudi vsega sveta, svetovno, mednarodno javno mnenje. **odpréti [kómu] oči** /ekspr.; mn., pren./ *omogočiti komu, da zagleda, spozna stvar; kakršna dejansko je*

Zapeljani so, si pravim. Treba jim bo odpreti oči in jim dopovedati, da so tudi oni ljudje.« je nadaljeval Martin, kakor bi pridigal, in se ozrl po hlevu, če je hlapec še tam, da mu pri priči odpre oči. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Politika, čigar stališča se ne prekrivajo z njegovimi, še danes ne bi kar tako zavrnil: »Mislim si, da le ne more biti tako črn (ali rdeč), saj se obrača name. In mislim si si tudi, da mu lahko v takšnem sodelovanju morda pomagam odpreti oči. Pavel je bil najprej Savel. (Delo, 19. mar. 2004, NB) | Doma so se morali spoprijeti z nasprotniki vsega naprednega v alpskem smučanju. Pripravili so načrt, kako odpreti oči pristojnim, da bo slovensko tekmovalno in učiteljsko smučanje sledilo svetu. (Delo, 27. sep. 1998, NB) | Evropski voditelji se zato ne bi smeli zateči k zakulisnemu mešetarnjenju, temveč bi se jim po francoski in nizozemski zavrnitvi ustave končno morale odpreti oči, da je konec sanj o še tesnejši politični integraciji in čedalje tesnejši uniji, kot jo omenja rimska pogodba iz leta 1957. EU bi morala kreniti v smeri ohlapnejše, manj federalistične in manj centralizirane naveze. (Mladina 2005, št. 23, NB) | »Predvolilna kampanja se šele začenja. Volivci bodo končno odprli oči in ugotovili, da premierske volitve niso lepotno tekmovanje, ampak odločitev o njihovi prihodnosti,« je v Mednarodnem kongresnem centru v Jeruzalemu na tiskovni konferenci za tuje novinarje zardil Ehud Barak. (Delo, 1. feb. 2001, NB) | Igram bolj napadalno. Številni lanski porazi so mi odprli oči, vide-la sem, kje delam napake in v čem so tekmičice boljše. (Delo, 2. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *odpréti [komu] oči* temelji na predstavi, da mnogi ljudje kljub normalnemu vidu pogosto ne uvidijo ali ugotovijo, kaj se okoli njih ali z njimi resnično dogaja. Zato jim je treba odpreti

oči, tj. pomagati, da uvidijo, spregledajo, spoznajo, kaj se v resnici dogaja, jih opozoriti na to. Frazem je svetopisemskega porekla (gl. Geneza 1, 21, 19 itd.).

© angl. *to open so.'s eyes; to remove the scales from so.'s eyes*; češ. *otvorit někomu oči*; ft. *ouvrir les yeux à qn.*; hr., srb. *otvoriti komu oči*; nem. *jmdm. die Augen öffnen*; rus. *otkryt' komu glaza [na čto/na kogo]*.

okó za okó /ekspr.; pren., tudi **oko za oko, zob za zob/** če je bila komu storjena krivica, naj se zanjo maščuje

»Pazite se, Athos, bodite previdni! Ubiti ste jo hoteli in ona je ženska, ki se ravna po pravilu: oko za oko; ona vas ne bo zgrešila.« »Ne bo si drznila odpreti ust, saj bi se s tem sama obsodila.« (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | V njej ni asimetrične napake, ki bi jo bilo treba in moč zapolniti z ljubeznijo, kakor je to pri Božji lepoti. Demoni zahtevajo oko za oko ne samo v stvareh pravice, temveč tudi lepote. Zato je ta lepota v svojem odsevu Božjega, česar tudi demoni ne morejo preprečiti, še vedno lepa, a v svojem demonskem namenu in prijemu sprevrženje v grdo ... (Vinko Ošlak, Včasih je tudi misliti užitek, Filozofske sentence, NB) | Slišali ste, da je bilo rečeno: 'Oko za oko in zob za zob.' Jaz pa vam pravim: ne upirajte se hudobnežu, ampak če te kdo udari po desnem licu, mu nastavi še levo. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Tudi ne verjame, kot pravi, da je z agresijo in orožjem mogoče priti do pravičnejšega sveta. Prva radikalna sprememba pred 2000 leti se je po njegovem zgodila z zamenjavo zakona »oko za oko, zob za zob« z zakonom ljubezni, z »ljubite svoje sovražnike«. Edino in najmočnejše orožje apostolov je bilo hkrati najblažje sredstvo, s katerimi so dosegali velike spremembe. (Delo, 8. jan. 2000, NB)

♦ Frazem *oko za oko* je skrajšan iz daljšega *oko za oko, zob za zob* in je, kot kažeta tudi dva zadnja zgleda, svetopisemskega porekla. Izraža značilno postavko maščevanja v najstarejšem pravu, znano iz najstarejših zbirk zakonov (gl. Levit, 24, 20 itd.). Že v Hamurabijevem zakoniku (1792–1750 pred n. št.) je rečeno: Če kdo drugemu uniči oko ali zlomi kost, bodo to storili tudi njemu. Ta postavka je bila juridična, ni pa se nanašala na krvno maščevanje (RF³, 495–496). Frazem se v daljši obliki glasi v lat.: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*, hr. *oko za oko, zub za zub* (gl. Biblija, Exodus 21, 24). V slovenskem jeziku se tema dvojčkoma pridružuje še tretji, tj. *glavo za glavo*.

okó za okó, zób za zób, gl. *oko za oko*.

pazíti na kóga/káj kot na púnčico svójega očesa, gl. **punčica**.

pések v oči, gl. **pesek**.

poglédati resnici v oči, gl. **resnica**.

pogovárjati se s kóm iz oči v oči, gl. *na štiri oči*.

pogovárjati se s kóm na štiri oči, gl. *na štiri oči*.

pogôvor iz oči v oči, gl. **pogovor**.

pogôvor na štiri oči, gl. **pogovor**.

pogovoriti se s kóm iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

pogovoriti se s kóm na štiri oči, gl. *na štiri oči*.

postáviti iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

postáviti se iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

resnica v oči bôde, gl. **resnica**.

sáme oči so kóga /ekspr.; mn., pren./

1. pazljivo gleda, opazuje

Kadar je v varnostnem svetu treba dvigniti roko za napad na Irak ali dovoliti prelete ameriškim lovcem in se posredno znajti v vojni z Beogradom, opravimo v eni minutki. Kadar se nam ponuja možnost (so)oblikovanja politike, od katere bo odvisno, kako bomo živeli s sosedi, so nas same oči. (Delo, 31. maja 1999, NB) | Pazno in vedno pripravljen za skok, zavoljo zverjadi. Bile so ga same oči in ušesa. In še z nosom je lovil vonje. (Janez Jalen, Bobri I, Sam, NB) | Človek bi dejal, da je kot koncert človeških glasov in bakrenih glasbil. Passepartouta so bila same oči in ušesa; Mr. Fogg je potrpežljivo čakal, ne da bi spregovoril besedo. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB)

2. je zelo suh, shušjan

Svetla slamica, ki jo je dražila, je bil v resnici sončni žarek; in gledal sem dijake, kakó so v klopeh dobre volje in kako se pristrčno posmehujejo veverici in njeni pomoti. Prvi razred srednje šole je bil in dečki so bili drobni, da so jih bile same oči in so bili vsi vneti za take zgodbe. (Boris Pahor, Nekropola, NB) | Takrat sem imel hčer, – bolešno in blede; same oči so je bile: – velike, čudovite oči, kakor jih imajo polblazni ljudje. Poznali je niso skoro nikjer, ker ni hodila nikamor; po materini smrti še posebno ne. (Ivan Cankar, Sveta noč Damijana Gavriča, NB)

sanjáriti z odprtimi očmi, gl. *sanjati z odprtimi očmi*.

sánjati z odprtimi očmi /neutr.; mn., tudi pren./ *sanjati bede, v budnem stanju*; prim. **spati z odprtimi očmi**

Kdor sanja z odprtimi očmi, ne bo se nikoli mogel povzpeti tako visoko, kakor če sanja ponoči, v spanju, z zaprtimi očmi. Ako bediš, se ti primešajo v sanje vsakoršne druge skrbí, ki te zmirom vlečejo nazaj na trdna tla ... (Ivan Cankar, Pri nas, NB) | Revno bajto kraj vasi v Modreju ob Soči je imel Miha Gregor. Tak revež je bil, da svoje žive dni ni zmožal za pest črnega denarja, pa je zato z odprtimi očmi pri belem dnevu sanjal o samih kupih beneških cekinov in tudi v besedi strašno razsipel s tem namišljenim bogastvom. (Delo, Ivan Pregelj, Tolminci, NB) | »Verjetno pozna vsakdo kakšnega človeka z obrazno slepoto,« meni doktor Grüter. Okolica jih ima za arogantne ali čudaške. Okrog hodijo, kot bi sanjali z odprtimi očmi, in ne pozdravljajo nikogar. (Delo, 14. jun. 2003, NB) | Bratu se je hipoma neizmerno zasmilila. Lahno jo je pobožal po laseh, potem

pa vnovič krenil ven na vrt, kjer je brez pravega dela postopal med gredicami, ljubkovo rastline in sanjaril z odprtimi očmi ... (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Bela zajema vse druge barve iz barvnega spektra ter odseva spodbuden, uravnotežen in optimističen značaj. Čeprav ste velik individualist, ki pogosto sanjari z odprtimi očmi in teži po preprostem življenju brez zunanjih pritiskov, ste svobodnega duha, odprti, komunikativni in vselej polni novih zamisli. (Viva, avgust 2007, NB)

◆ Gl. *spati z odprtimi očmi*.

sestánek na štíri oči, gl. **sestánek**.

sestáti se s kóm na štíri oči, gl. *na štíri oči*.

soóčati se [s kóm/čím] iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

soóčiti se [s kóm/čím] iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

spáti z odprtimi očmi /ekspr.; pren./ *rahlo, napol bede spati*; sop.: **spati kot zajec**

Mračilo se je. Mici je sedela pri oknu in ni mislila čisto nič; redka in občudovanja vredna je ta sposobnost, toda Mici jo je imela, znala je celo spati z odprtimi očmi. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Na zaslonu se zamenjujejo izseki Asta pri različnih opravkih: Ast vodi kozmoplan, Ast pri jedi, Ast se izčiščuje v sanitarnem prekatu, Ast na neki moški zabavi ljubkuje svetlolasega mladeniča, Ast spi z odprtimi očmi, Ast med plavanjem, Ast na masažniku ... (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Obenem sem bil čisto buden, tako drugače kot ob večerih doma, ko sem, bodisi na vasi, v internatu ali v mestu, vsako družabnost motil s svojo utrujenostjo. Na edinem plesu, na katerega so me vzeli s seboj, sem zaspal z odprtimi očmi, in v zadnjih urah leta si je moj oče vedno zaman prizadeval, da bi me s kvartanjem zadržal od postelje. (Peter Handke, Ponovitev, NB) | Kljub krizi se nekatera podjetja niso niti zganila, temveč še naprej kot mesečniki spijo z odprtimi očmi. Zgovoren je že način, kako so izbrani direktorji: rekli bi, da bolj kot pristojnost šteje pripadnost politični stranki. (Delo, 17. jan. 2006, NB)

◆ Frazem *spati z odprtimi očmi* je nastal po krajsanju iz primere *spati z odprtimi očmi kot zajec*. Dalje gl. *spati kot zajec*. Po vzorcu frazema *spati z odprtimi očmi* je nastal tudi frazem *sanjati z odprtimi očmi* z različico *sanjariti z odprtimi očmi*.

srécanje iz oči v oči, gl. **srečanje**.

srécanje na štíri oči, gl. **srečanje**.

srécati se iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

srécati se s kóm na štíri oči, gl. *na štíri oči*.

státi si iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

stopíti kómu na kúrje okó /ekspr.; pren./ *po nero-dnosti zadeti koga na občutljivo mesto*

Nekdo drugi se je odlikoval z močnim glasom, kaj je govoril, vrag vedi – grmelo je kar tako; zdaj je državni poslanec, in če bi ne bil nekoč stopil ministru na kurje oko, bi bil danes tudi že dvorni svetnik, tako bo pa šele jutri. Glej, na tak način se ljudje spreminjajo. (I. Cankar, Zaljubljena fantazija, NB) | Slovenski prevod tega dela pa je izšel v Župnijskem uradu Dravljje. Čeprav bo

sodobno, od moškega »neodvisno« žensko marsikatera misel hudo zbudla, pravzaprav le dregne v kurje oko, ki je pognalo kot posledica zgolj namišljene svobode. Tako vsaj razumem to delo zaradi lastne zgodbe, ki bi najbrž vsebovala več radostnega miru, ko bi bile moje misli v dobi mladenke prepojene s čim podobnim. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | Ščasoma sem se naučila natančno poimenovati tudi svoje neznane, strašljive globine. In glej, s konico svojega peresa se lahko dotaknem tudi – nedotakljivih. Naravnost v kurje oko. (Delo, 16. dec. 2006, NB)

◆ Besedni zvezi *stopiti komu na kurje oko* in *dregniti v kurje oko* sta uporabljeni v prenesenem pomenu, temeljita pa na dejstvu, da je *kurje oko* zelo občutljivo. Če stopimo nanj, zelo boli. Frazem *stopiti komu na kurje oko* je verjetno sprejet iz pog. nem. *jm. auf die Hühneraugen treten*. Tudi besedna zveza *kurje oko* je kot kalk sprejeta iz nem. *Hühnerauge*, to pa iz lat. *oculus pullinus* (prim. it. *occhio pollino*). Nemško posredovanje omenja že J. Glonar (Naš jezik, Ljubljana 1919, 39): Izposodili smo si besedi pri Nemcih, ki so imenovali sprva ta *stisek hürnen(es) = hörnernes Auge*, tj. *roženo oko*. Beseda *hürnen* pa se je sprevrgla pri Nemcih po ljudski etimologiji v bolj znano *Hühner*, *kurji*, in tako je nastalo *Hühnerauge*, kar smo Slovenci kratko malo prevedli s: *kurje oko*. Na Gorenjskem kurjemu očesu pravijo *živ trn* (Breznik), dopisnik Ž. v Nov. 6. IV. 1859 pa je rabil v dopisu dosledno izraz *shábjje oku*, selden *kúrje okó*; Guts. 1789, 144: *Hühnerauge, kurju oku*; Janežič 1850, 293: *Hühnerauge, kurje okó, žulj*, 235: *kurje okó, Hühnerauge*; Cigale 1860, itd. (gl. J. Stabej, JiS 14, 1969, 123).

◎ angl. *to tread on so. 's corns*; češ. *šlápnout někomu na kuří oko*; *šlápnout někomu voko*; it. *pestare i piedi a qc.*; nem. *jmdm. auf die Hühneraugen treten*; rus. *nastupit' komu na ljubimyj mozol'*.

stráh imá velíke oči, gl. **strah**.

temà se déla kómu pred očmí, gl. **tema**.

varováti kóga/káj kot púnčico svójega očesa, gl. **punčica**.

vidéti [kóga/káj] iz oči v oči, gl. *iz oči v oči*.

volóvske oči /neutr.; mn./ *velike, okrogle oči*

'Umil bi se, Tone, umil!' da je Ravničar izbuljil svoje mokre volovske oči in zastokal: 'Umil? ... Da se mi prisadi!!!' (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | To je bil mož petdesetih let, pravi morski volk, godrnjač, s katerim se verjetno ni bilo lahko pogajati. Volovske oči, svetli rdečkasti lasje: ničesar ni bilo na njem, kar bi mu dajalo videz omikanega človeka. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Ta rima je Lojzetove prenapete možgane trenutno zamotila z mislimi, ... se zazrl nazaj v Štefanove volovske oči, ki so nepopustljivo strmele v njegove, ... (Prešeravanje 2008, Google,

www.oocities.com/vidpogacnik/presestav...) | Bukve imajo vretenasto in sloko telo. Po hrbtu so modro sive do olivne barve, po bokih sive, po trebuščku pa srebrnkaste barve. Telesa imajo na gosto posejana z drobnimi luskami, na bokih jih krasijo tri ali štiri zlate proge. Imajo mičkena usta in velike volovske oči z rumenkastim sijajem. (Google, Kapetan.net, Navtični forum, 27. okt. 2009)

◆ Frazem *volovske oči* temelji na primerjavi človeških oči z volovskimi. Na enaki primerjavi temelji tudi izraz *volovski pogled* 'pogled široko odprtih, breizraznih oči'.

vreči kómu pések v oči, gl. **pesek**.

vreči oči na kóga/káj, gl. *vreči oko na koga/kaj*.

vreči okó na kóga/káj /ekspr.; pren., tudi mn. **oči/ želeti si, rad imeti koga, kaj**

»Ti, zadnjič sem te videl, kako si se nekaj muhal okrog Tončke! Pa ne, da si nanjo vrgel oko?« (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Eden naukov tega izleta je, da nekatere stvari, ki se zgodijo, dojameš mnogo let kasneje. Janko je bil tako prijazen in nas je obiskal, zato ker je vrgel oko na mojo sestro, sestra pa se ni kopala v morju, ker so bili ravno tisti dnevi v mesecu. (Delo, 12. avg. 2006, NB) | Hitro je (Bastl, op. J. K.) ugotovil skupaj z vodjo razvoja v družbi Emo Kontejnerji Silvom Remškarjem, da je obrat Pocinkovalnica zelo profitabilen. Ker ga ni bilo mogoče lastniti posebej, je vrgel oko na Emo Kontejnerji in se prijavil na razpis bivšega Korzetovega sklada. (Delo, 11. apr. 2000, NB) | Čeprav je JLA med umikom z miği odpeljala tudi opremo, letališče pa minirala in močno poškodovala, se bosanska in hrvaška stran ne moreta dogovoriti, kateri pripada. Menda je tudi Nato vrgel oko na veliko letalsko oporišče, oddaljeno le 30 kilometrov od še večjega poligona za oklepne in topniške enote Sforja na Glamoču. (Delo, 28. dec. 1998, NB) | S povprečjem 16 točk, 4,6 asistenc in 3,4 skoka ne zaostaja kaj prida za prvim zvezdnikom New Jerseyja, Jasonom Kiddom (19,4 točke, 8 asistenc in 6,6 skoka), s čimer nagiba tehtnico v svoj prid tudi pred naslednjo sezono. Ni namreč skrivnost, da se bo San Antoniu po upokojitvi Davida Robinsona sprostilo dobrih 14 milijonov dolarjev v plačilnem limitu igralcev in da so med drugim vrgli oči tudi na Kidda, kateremu poteče pogodba z New Jerseyjem. (Delo, 16. jun. 2003, NB) | Vendar tega ni kazala; vzravnano je hodila po vasi in tudi na koro je še pela. Marsikdo je vrgel oči za njo, toda samo Zagričarjev Stanko se je bil opogumil in ji povedal, da jo ima rad, potem pa nihče več, zakaj Oti ga je tako presunljivo pogledala, da je sklonil glavo in odšel ... (Ciril Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Mimo so pluli številni španski, portugalski, angleški, nizozemski in ruski kapitani, tudi znameniti pirat Sir Francis Drake leta 1579, toda zaliv je za koloniste dolgo ostajal nezanimiv. Šele ko so tudi Angleži in Rusi vrgli oči nanj, so Španci v bližini današnjega San Francisca leta 1776 ustanovili frančiškanski samostan, katerega zavetnik je naselbini podaril ime. (Delo, 4. dec. 2002, NB)

◆ Frazem *vreči oko na koga/kaj* temelji na dejstvu, da se želja po naklonjenosti, ljubezni koga najprej začenja kazati s pogledi in njihovo izmenjavo.

z očmi in ušesi /ekspr.; mn., dvojč., pren./ *zelo pazljivo*

Danny je rekel, da je neprecenljiva. Z očmi in ušesi je opazoval ulico. Zaradi tašče mu je uspelo izpeljati dve prodaji. (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Za Kosovo je pomembno, da je Ovse tam z »očmi in ušesi«, kakor je navzočnost 1200 opazovalcev označil poročevalec generalnega sekretarja Nata Norvežan Kai Eide. (Delo, 17. nov. 2005, NB) | Kadar je grozila nevihta, je služabnik Cerkvvenega zvonika sprožil alarm. Z očmi in ušesi je oprezal za požari. Če je kjer koli zagledal ogenj, je dal znak za preplah. (TVS – Odprti kop – Alpe – Donava – Jadran: sobota, 09. februar 2008, NB)

◆ Frazem *z očmi in ušesi* temelji na dejstvu, da je naše dojemanje dogajanja okrog nas učinkovito, če ga dobro opazujemo in mu tudi prisluhnemo. Na enakem dejstvu temelji nem. *Augen und Ohren aufhalten* 'pazljivo zasledovati kaj'.

z očmi na pečljih /ekspr.; pren., mn., tudi kot prilastek/ *zelo pazljivo, natančno, na preži*; prim. **z očmi in ušesi**

Z očmi na pečljih je bolščal v sejmarja. (S. Vuga, Vsečnost, 1972, 266) | Pričakoval sem, da bom uvodne etape lahko izkoristil za klepet s prijatelji, a se je izkazalo, da moram od štarta do cilja voziti v polni pripravljenosti, z očmi na pečljih. Obramba rožnate majice je zelo naporena. (Delo, 19. maja 1998, NB) | Oblast naj pristavi nekaj naših skupnih soldov za kakšno primerno dolgo ozaveščevalno medijsko kampanijo o odnosu do soljudi in čistega okolja. Pa kakšnega inšpektorja z očmi na pečljih in z nabrušenim jezikom naj pošlje v pomoč pozabljivim sprehajalcem psov, ki se pogosto delajo, kot da kuža ni njihov, medtem ko taisti kuža »zida dišeči spomenik« njihove sprenevedavosti. (Delo, 21. feb. 2003, NB) | In že oko, na pečljih, mi odkrije, da v barju blatne mrgoli drhali ... (D. Alighieri – A. Capuder, Božanska komedija I, 1972, 53)

◆ Gl. *imeti oči na pečljih*.

zakrivanje oči pred čim, gl. **zakrivanje**.

zakrivati oči pred čim, gl. *zatiskati si oči pred čim*.

zamižati na êno okó /ekspr.; pren., nedov. **mižati/hote spregledati kaj; biti popustljiv, prizanesljiv**; prim. **zamižati na obe očesi**

Navsezadnje imamo popolno oblast, je rekel čez čas komit. Lahko v kakšnem domačem pristanu na eno oko zamižimo. Lahko te, razumeš, spustimo. (D. Jančar, Galjot, NB) | Nova Ljubljanska banka je včeraj prvič javno potrdila tudi novačenje slamnatih mož, ki zanjo »držijo« lastniške deleže v Dolenjski banki. Čeprav bi ob strogem razlaganju zakona o prevzemih tako ravna-

nje lahko imeli tudi za prepovedano delovanje poveznih oseb, sta ustanovi, ki nadzirata banke in kapitalski trg, očitno pripravljene zamižati na eno oko. (Delo, 8. mar. 2000, NB) | Osrednja tema svetniškega delovanja v minulih dveh letih je bil namreč vedno denar, zaradi katerega so bili pripravljene zamižati vsaj na eno oko tudi svetniki iz desne polovice političnega spektra, ko je šlo za načelna vprašanja temeljnih opredelitev zavoda. (Delo, 26. jun. 2000, NB) | Mednarodna skupnost se do Turkmenije vede dvolično. Ker jo zanimajo njena naravna bogastva, rada zamiži na eno oko pri človekovih pravicah. (Delo, 5. okt. 2001, NB) | Če imajo slovenski naftni trgovci na tem trgu res takšne interese, kakor trdijo, lahko začasno tudi zamižijo na eno oko in derivate prevažajo tudi po železnici. (Delo, 29. jan. 2002, NB) | Pri slednji koncesiji je komisija pripravljena zamižati na eno oko, kajti zahteva zgolj skrajšanje veljavnosti pogodbe od 15 na pet let. (Delo, 4. feb. 2004, NB) | Celo ženske se sprijaznijo s tem in njegovih nočnih izletov niti omenjajo ne več. Zamižijo na eno oko, kot se reče, samo da je »mir pri hiši«, četudi jim bo srce počilo od nemira. (Viva, maja 2003, NB) | V sredo popoldne je šel papež na kraj, s katerega je morda še najbolj zmotil židovske gostitelje, ki se jim bo bolj posvetil v četrtek (ko bo obiskal Muzej holokavsta in se poklonil milijonom žrtev v obdobju, ko je cerkev molčala in mižala na eno oko). (Delo, 23. mar. 2000, NB) | Policija je tista, ki je zanič pri nas v državi. Žal moram povedati, da imajo sezname vseh dilerjev, od tistih najmanjših do največjih, pa ne naredijo nič, ker nimajo korajže, enostavno so scagani in letajo brez glave ali pa mižijo na eno oko, ker so verjetno zelo blizu njih – in tu je največji problem. (Delo, 15. dec. 1999, NB) | Afganistanu vladajo lokalni plemiči, s katerimi so ZDA preko Karzajia dosegle relativno politično premirje, njegovo ceno pa plačujejo z mižanjem na eno oko. (Delo, 7. dec. 2002, NB)

◆ Frazem *zamižati na eno oko* z nedovršno različico *mižati na eno oko* temelji na predstavi, da ljudje z očmi nadziramo, spremljamo dogajanja v določenem okolju in dejanja ljudi v le-tem. To spremljanje, nadziranje pa ni stoodstotno, če pri tem zamižimo na eno oko. Tako se je razvil pomen o popustljivosti, prizanesljivosti nadzora. Nadaljnjo, tj. višjo ali popolno stopnjo te popustljivosti, prizanesljivosti pa je mogoče doseči z mižanjem na obe očesi (gl. frazema *zamižati na obe očesi*, *mižati na obe očesi*), kar pomeni, da česa, navadno nedovoljenega, odgovorni iz takih ali drugačnih razlogov sploh nočejo videti in posledično ne kaznovati. S pretvorbo glagolske sestavine *mižati* v glagolnik *mižanje* sta iz frazemov *mižati na eno oko* in *mižati na obe očesi* nastala še frazema *mižanje na eno oko* in *mižanje na obe očesi*.

◎ angl. *to wink at; to shut one's eye to; to look the other way*; nem. *ein Auge zudrücken*.

zamižati na obe očesi /ekspr.; pren., tudi **mižati/ biti zelo popustljiv, prizanesljiv**; prim. **zamižati na eno oko**

Lepo pojejo, pomisli superior, ženske, moški so delovni, pridni, samo to je, da imajo nekateri še zmeraj več žena, reče, kako naj jih potegnemo iz greha, kaj mislite, pater Simon, je prav, da glede tega zamižimo na eno, na obe očesi. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Po drugi svetovni vojni so tedanji Zahodni Nemčiji očitali, da je ob mnogih nacističnih zločinih zamižala na obe očesi, saj so valovi hladne vojne skrili številne Hitlerjeve množične morilce. (Delo, 3. okt. 2000, NB) | Trgovina s človeškimi organi postaja vse bolj donosen in mednarodno razvejen posel, v katerega so nedvomno vpleteni tudi cariniki, ki zamižijo na obe očesi, ko zločinci tihotapijo čez državno mejo zaboje s človeškimi organi. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | Eno takšnih je denimo, koliko naj bodo mediji zavoda še komercialni, da ne bodo ogrozili njegove temeljne statutarne in zakonske naloge ustvarjati programe v korist javnosti. Mižali so na obe očesi tudi takrat, ko je nepravilnosti razkrila revizija poslovanja ... (Delo, 26. jun. 2000, NB) | Koncesionarjem pa ne bi bilo več treba delati v prostorih, v katerih ne le da se bolniki ne počutijo dobro, ampak mora zdravstvena inšpekcija mižati na obe očesi, sicer bi jih morala lepo število enostavno – zapreti. (Delo, 13. nov. 2001, NB) | Kakor trdijo v organizaciji mater, starešine mižijo na obe očesi, ko starejši vojaki in nižji častniki trpinčijo nabornike, včasih pa takšno početje celo spodbujajo. (Delo, 21. jan. 2004, NB) | Medijski oziroma tiskovni sveti dandanes delujejo skoraj v vseh državah evropske demokracije in z večjim ali manjšim uspehom umirjajo želje po zanemarjanju poklicnih norm na račun velikih dobičkov, ki jih lahko prinese kratkotrajno mižanje na obe očesi. (Delo, 2. dec. 2000, NB)

◆ Gl. *zamižati na eno oko*.

zapirati oči pred čim, gl. *zatiskati si oči pred čim*.

zatiskanje oči pred čim, gl. *zatiskanje*.

zatiskati si oči pred čim /ekspr.; pren., tudi nikal., dov. **zatisniti/ ne hoteti spoznati, priznati česa**; prim. **zamižati na eno oko; zamižati na obe očesi; [p]nojevsko] tiščati glavo v pesek**

Ki ničesar ne preobrača, da bi bilo laže ali vsaj znosno. Ki je močna in ne zatiska oči pred dejstvi. (G. Jakopin, Slovo od deklštvu, NB) | Minister Kropiwnicki je znova opozoril, da si ni treba zatiskati oči pred nevarnostmi, ki tičijo za nenehno rastjo stopnje brezposelnosti in zunanjetgovinskega primanjkljaja. (Delo, 11. feb. 2000, NB) | Ne moremo si zatiskati oči pred tem, da se dogajajo klimatske spremembe in te spreminjajo odtočne režime v naših vodah. (Delo, 26. jul. 2000, NB) | Šesto mesto bi v športu pomenilo lepo uvrstitev, na lestvici držav z največjo stopnjo samomorilnosti pa pomeni le to, da si slovenska družba še vedno zatiska oči pred dejstvom, da si v povprečju dva človeka na dan vzameta življenje. (Delo, 7. sep. 2000, NB) | Najbolj je

bentil Fabio Capello, trener Rome. Smo edina zveza, ki si še kar zatiska oči pred težavami. Zanje mora nekdo plačati. (Delo, 9. feb. 2001, NB) | Po vstopu v EU si na Uradu za varstvo konkurence ne bodo več mogli zatiskati oči pred konkurenčnimi razmerami na slovenskem trgu pijač. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | Judovski zgodovinarji in nekateri drugi ocenjevalci mu očitajo, da je zatisnil oči pred nacistično morijo in je ni obsodil, mnogi pa ga branijo, češ da glede na svoj položaj ni mogel storiti več, kot je. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | Izvirnost se morda kaže v zatiskanju oči pred problemi in v pogumu, da Moškričeva svojo izraznost in poznavanje zlorab krepi z izrazi: spizdi Nik, pofl, poden, kreten, šiza, zjebana ... (Delo, 4. mar. 2004, NB) | Ni hotela biti ena tistih žensk, ki hočejo imeti nove kuhinjske pulte ali drugačne zavese takoj, ko zapustijo prijateljičino hišo. Toda zdelo se je neumno, da sta z Dannyjem zapirala oči pred tako pomembnim vidikom življenja, ki bi jima bil lahko skupen. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Ne zapira oči pred težavami pri končni redakciji takega dela, saj je snov zelo različna tudi glede na to, kateremu neslovanskemu narodu je kak slovanski narod sosed. (Marija Stanonik, Teorija slovstvene kulture, NB) | Prepozna sprememba: sodelavci doživijo pretres, ko krivulja padajoče uspešnosti preseka krivuljo rastoče; zavedo se, da bi bili lahko na rastoči krivulji, če bi se bili pravočasno odločili za spremembo. Nekaj časa še zapirajo oči pred resničnostjo, potem pa se slednjič (in pogosto prepozno) le odločijo za spremembo ... (Stane Možina, Management, nova znanja za uspeh, NB) | EU pa name-rava v celoti spremeniti tudi svojo strategijo do Rusije. Evropa namreč ne more zapreti oči pred napakami Rusije, je še dejal Da Costa. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | *Nič se ne bojmo*, nič se ne strašimo dnevnega trpljenja, ne zakrivajmo oči pred grozotami časa – pogumno jim glejmo v lice! (I. Cankar, Očiščenje in pomlajenje/Govori in predavanja, NB) | Neizpodbitno je, da so ustavili začete procese demokratizacije, pridruževanja evropskim integracijam in rasti nacionalnega bogastva ter si zakrivali oči pred nedopustnim siromašenjem države in volivcev, ki so jim slepo dajali glasove. (Delo, 10. okt. 2000, NB) | A nemara se je treba tokrat zadovoljiti z malenkostmi: očitno napredek je že to, da si svetovna politična in gospodarska elita ne zakriva več oči pred dejstvi kot še pred nekaj meseci. (Delo, 10. okt. 1998, NB) | Pri tej nesposobnosti, priznati si dejstva, gre za zakrivanje oči pred resnico, je dejala Herzogova in nekoliko obotavljivo dodala, da se celo visoko usposobljeni profesionalci, ki v celoti sprejemajo ta koncept, včasih pogovarjajo s pacienti, pri katerih je bila ugotovljena možganska smrt. (Delo, 15. sep. 2001, NB)

◆ Frazem *zatisniti si oči pred čim* in različici z glagolskima sestavinama *zakrivati*, *zapirati* je nastal po prenosu s konkretnega preprečevanja vide-nja z zatiskanjem, zakrivanjem ali zapiranjem na zavest koga, ki noče spoznati, priznati česa, kar je očitno. Frazem je precej v rabi tudi v zanikani

obliki, pri čemer dobi nasprotni pomen: *ne zatiskniti si oči pred čim* 'hoteti spoznati, priznati kaj'. © angl. *to close one's eyes to sth.; to close one's mind to sth.; to shut one's eyes to sth.*; češ. *zamhouřit oči nad čim; mhouřit oči nad čim; přimhouřit oči nad čim; přimhouřovat oči nad čim; zamhouřovat oči nad čim; zavírat oči před něčím*; fr. *fermer les yeux; refuser de voir qc.*; hr., srb. *zatvarati oči pred čim; zatvoriti oči pred čim*; nem. *die Augen vor etwas verschließen*; rus. *smotret' na čto skvoz' pal'cy; posmotret' na čto skvoz' pal'cy; zakryt' glaza na čto; zakryvat' glaza na čto.*

zatisniti si oči pred čim, gl. *zatisniti si oči pred čim*.

znájtí se iz očí v oči, gl. *iz očí v oči*.

zřítí smrti v oči, gl. *smrt*.

okrógel

[okrógel] kàkor pólna lúna, gl. *luna*.

[okrógel] kot pólna lúna, gl. *luna*.

okrógel kot Zêmlja, gl. *zemlja (Zemlja)*.

[okrógel] kot žóga, gl. *žoga*.

okrógla míza, gl. *miza*.

pogovárjati se za okróglo mízo, gl. *miza*.

pogóvor za okróglo mízo, gl. *miza*.

razpráva za okróglo mízo, gl. *miza*.

sedéti za okróglo mízo, gl. *miza*.

sestánek za okróglo mízo, gl. *miza*.

seíti za okróglo mízo, gl. *miza*.

za okróglo mízo, gl. *miza*.

žóga je okrógla, gl. *žoga*.

olepševáti, gl. *gledati [na kaj] skozi rožnata očala, videti kaj skozi rožnata očala*.

ólje

bíti [kot] ólje na ógenj [čésa, čému] /ekspr.; pren., 3. os., tudi kot primera/ *biti to, kar še bolj razburja, draži koga; biti to, kar še poslabšuje položaj, odnose; biti to, kar povečuje, krepi kaj sploh*

Kadar stopi pred nas nesreča v vsej svoji goloti in okrutnosti, je vsaka tolažba samo olje na ogenj. Zato zdaj vsi sklonijo glave. (Ciril Kosmač, Težka nedelja, NB) | Olje na ogenj rasti julijskih cen je bilo povsem običajno kurilno olje; v ozadju tega so sicer že junija opravljene podražitve, a so bile upošteevane šele julija. (Delo, 2. avg. 2000, NB) | Vladni organi želijo s svojim rote-njem pokazati, da so bolj usmiljeni od državljanov. Kar je le olje na ogenj. Po drugi strani pa – ko začne nekdo prositi in rotiti, začne kmalu tudi groziti. (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Pogosto je odhajala iz Dokležovja, tam je mlada družina najprej živela, nekoč je odšla za nekaj dni živeti k prijatelju v Kuštanovce. Njeno obnašanje je bilo olje na ogenj Rautarjevimi otroškimi travmam in kompleksom. (Delo, 29. nov. 2002, NB) | Kot olje na

ogelj pa je bila vest o vili, ki jo Jozsef Torgyan gradi v najeksluzivnejši budimpeštanski četrti. Torgyan je o izvoru finančnih sredstev navedel nekaj nasprotujočih si podatkov. (Delo, 30. nov. 2000, NB)

◆ Gl. *priliti olja na ogenj* [česa, čemu].

brézovo ólje /ekspr.; pren./ *brezova šiba; telesna kazen*; sop.: **brezova kaša**; prim. **leskova mast; leskovo olje**

Matere (otrokom) vzamejo vse igrače, poleg tega jih pa ostro kaznujejo z brezovim oljem. (V 1896, 92) | Psiholog pravi, da je najin deček potreben brezovega olja. (Delo 1962, št. 40, 11) | In če je recimo temu in temu izmed nas svoje dni resda pomagalo brezovo olje ali leskova mast, to prav nič ne opravičuje tiste danes za nemoralno spoznane pretepaajoče pedagogike. (K. Ozvald, LZ XXXIX, 506) | In nobene jedi, samo brezovo olje, bi videl potlej, prasec nemarni. (J. Dular, Krka umira, 114) | brezovo olje: šiba; telesna kazen; leskova mast, leskovka: palica; npr. mulca je treba namazati z brezovim oljem. (pren., šol., Šavli)

◆ Gl. *brezova mast*. Pomensko ustrezní italijanski frazem je *benedire qc. col manico della scopa*. V njem brezovo šibo zamenja ročaj metle, s katerim »blagoslovijo« koga, ki je tega potreben.

dolíti ólja na ógenj [česa, čému], gl. *dolivati olja na ogenj* [česa, čému].

dolíti ólje na ógenj [česa, čému], gl. *dolivati olja na ogenj* [česa, čému].

dolívanje ólja na ógenj [česa, čému], gl. *dolivanje*.

dolívati ólja na ógenj [česa, čému] /ekspr.; pren., rod., tudi tož. **olje**, dov. **doliti, priliti/ še bolj razburjati, dražiti koga; še poslabševati položaj, odnose; povečevati, krepiti kaj sploh**

Vsaj tri poglobitve tematike osredotočajo javno razpravo znotraj držav kandidat in hkrati dolivajo olja na ogenj dvomov glede raje, imenovanega Evropska unija. To so nacionalna suverenost, socialno-ekonomski model in skupna evropska obrambna politika. (Delo, 21. dec. 2001, NB) | Dodal je, da igrajo verske skupnosti v moderni družbi izjemno pomembno vlogo, obenem pa žal ne vedno pozitivne. Religije namreč pogosto ne delujejo pomirjujoče in »v smislu univerzalnih vrednot«, temveč dolivajo olja na ogenj drugih napetosti. Včasih se zdi, da je tega vedno več. (Mladina 2005, št. 51, NB) | Zaradi poraza so se – tako se zdi – ustavoverci sporekli tudi med seboj, Slovenci pa so seveda veselo dolivali olja na ogenj. V začetku julija je v Grazer Tagespostu izšel članek o tem, da je za poraz na Kranjskem kriva tamkajšnja ustavoverna stranka. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Makedonci z oblastjo niso zadovoljni, kot niso bili s prejšnjo, govornice o povezanosti vladajoče elite z izredno dobro organizirano albansko mafijo, kjer se obračajo milijoni dolarjev, pa le dolivajo olje na ogenj nezadovoljstva. (Delo, 22. sep. 2000, NB) | Nato se ni ukvarjal s tem, kdo in koliko je med letošnjim sporom v Piranskem zalivu »dolival olje na

ogelj«, temveč ga je zanimalo, kdo in koliko deluje v skladu s političnimi vrednotami »svobodnega sveta«. Ena od teh vrednot pa je tudi spoštovanje dogovorjenih obveznosti. (Delo, 6. dec. 2002, NB) | Tako je ob koncu sezone nastal plakat, na katerem Agassi in Sampras svoje mlade kolege opozarjata, naj kar sanjajo. S tem so še dolili nekaj olja na ogenj v že sicer dovolj vročem spopadu rodov. (Delo, 18. dec. 2000, NB) | Odločitev seveda nima nič skupnega z opustitvijo evra, ker se ji bo poleg drugega veljavnost iztekla v nekaj mesecih. Kot taka je vendarle dolila olja na ogenj ustvarjenih (ne)razpoloženj, med katerimi so bile najresnejše videti navedbe tiska (Stern), da so na sestanku med ministrom za finance in predsednikom Bundesbanke ter ekonomisti razpravljali o mogočem zlomu monetarne unije, neugodnih vplivih uvedbe evra na nemško gospodarstvo itd. (Delo, 11. jun. 2005, NB) | Sam Jurgens pa je bil še nekoliko ostrejši v parlamentarni razpravi v Strasbourgu. Izjavil je, da je statusni zakon v nasprotju s priporočili Sveta Evrope, OVSE, pa tudi same Evropske unije, s čimer je le še dolil olje na ogenj, ki se je že tako znova razplamtel okoli statusnega zakona. (Delo, 30. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *prilivati olja na ogenj* [česa, čému].

◎ fr. *jeter de l'huile sur le feu; mettre de l'huile sur le feu*; hr., srb. *dolijevati ulje na vatru; doliti ulje na vatru; baciti ulje na vatru*; pol. *dolać oliwy do ognia*.

dolívati ólje na ógenj [česa, čému], gl. *dolivati olja ogenj* [česa, čému].

gládek kot ólje /ekspr.; primera/ *zelo gladek, brez valov (o morju, površini vode)*; prim. **miren kot olje**

Oljni film bi moral tudi v razburkani vodi ostati neprepusten. V tem pa je še en problem: hurikan bi lahko nezadržno zdrsel po kot olje gladki površini vode in postal še strašnejši. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | V sredo, ko bi se moralo na dveh regatnih poljih v zalivu pred Brestom začeti zares, pa je bilo vetra nad kot olje gladkim Atlantikom še manj kot minule dneve. (Delo, 10. jul. 2003, NB) | »Grozno, grozno vroče, dolgočasno, zato hlo in mučno je bilo tistih deset dni, ki sem jih z barko prečepel na kot olje gladkem in mirnem Atlantiku,« mi je po telefonu iz Recifeja povedal Jure. (Delo, 20. maja 1998, NB)

◆ Gl. *miren kot olje*.

íti kàkor po ólju /ekspr.; primera/ *iti gladko, uspešno*; sop.: **iti kakor po loju; iti kot po maslu**

»Najbrž se je nabralo več dejavnikov, od katerih noben ni kritično slab, a me v seštevku vsi skupaj vlečejo navzdol. Ves čas me spremlja občutek, da se mi bo kar naenkrat odprlo in bo šlo spet kot po olju,« je najtrofejnejši slovenski športnik Izток Čop komentiral svojo tokratno odsotnost iz reprezentance. (Delo 12. junija 2002, NB) | Hasan si je od veselja mel roke. »Vse gre kakor po olju,« je dejal. (V. Bartol, Alamut, 192) | Toda

domači so imeli svoj srečen dan, saj jim je šlo vse kot po olju. (Primorski dnevnik 1962, št. 25, 6) | Z bučami v prihodnost kot po olju. Odkupljene količine mleka so se v nekaj letih povečale za sto milijonov litrov. (Delo, 1. jun. 2002, NB)

◆ *Primera iti kakor po olju*, ki se uporablja navadno z glagolom *iti*, temelji na predstavi o gladkem, neoviranem gibanju, drsenju po mastni podlagi. Preneseno na človeka to pomeni, da njegove dejavnosti potekajo gladko, uspešno.

◎ češ. *jde to jako po másle*; nem. *etw. läuft wie geschmiert*; *etw. läuft wie am Schnürchen*; pol. *iść jak po maśle*; rus. *idët kak po maslu*; *idët bez suc-ka i zadorinki*.

léskovo ólje /ekspr.; pren./ *leskova šiba*; *telesna kazen*; sop.: **leskova mast**; **leskovo kosilo**; prim.

brezovo olje

On pa jim je šegavo odgovarjal: »Le igrajte se, otročički, vam bo potlej leskovo olje bolj dišalo. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 45–46) | A za resnice, za uke ne čakaj vračila; / Dovoljen bodi, če leskovega nij kosila. (F. Levstik, Z 1870, 385) | In če je recimo temu in temu izmed nas svoje dni resda pomagalo brezovo olje ali leskova mast, to prav nič ne opravičuje tiste danes za nemoralno spoznane pretepa-joče pedagogike. (K. Ozvald, LZ XXXIX, 506) | Velika večina (otrok) je takih, ki so že ... skušali leskovo olje. (V 1900, 13)

◆ Gl. *brezova mast*. Ustrezni angleški izraz je *strap oil*.

míren kot ólje /ekspr.; primera/ *zelo gladek, brez valov (o morju, površini vode)*; prim. **gladek kot olje**

Bilo bi nujno, da bi dvojbornik obdržal povprečno hitrost devet milj na uro, veter pa je še kar naprej slabel! Bil je to spremenljiv veter: muhasti sunki so prihajali z obale, toda takoj so pojenjali, in takoj ko so bili mimo, je morje spet postalo mirno kot olje. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Auckland – Zaradi brezvetrja so člani jadrnic Prade in AmericaOne včeraj namakali noge v kot olje mirmem zalivu Hauraki. (Delo, 4. feb. 2000, NB) | »Grozno, grozno vroče, dolgočasno, zatoхло in mučno je bilo tistih deset dni, ki sem jih z barko prečepel na kot olje gladkem in mirmem Atlanti-ku,« mi je po telefonu iz Recifeja povedal Jure. (Delo, 20. maja 1998, NB)

◆ *Primera miren kot olje* kot tudi *gladek kot olje* temelji na dejstvu, da se valovi viharnege morja ali vzburkane vodne površine po izlitju olja zgledajo, umirijo. Na tej osnovi je nastalo npr. tudi nem. *Öl auf die Wogen gießen* v pomenu 'pomiriti, potešiti koga, kaj'. Primerjalni sestavini *gladek in miren* sta lahko tudi izpuščeni, npr. Zjutraj, ko je mrežo držalo še kakih 30 čolnov in je bilo morje

kot olje, so bili optimisti, popoldne, ko so zaradi vetra morali mreže zapustiti, pa zelo črnogledi. Veter namreč potiska čolne čez mreže, kar lahko povsem izniči lov. (Delo, 26. mar. 1999, NB) | Popolnoma nasprotno reakcijo izkazuje vodi nasprotni element ogenj (gl. frazem *priliti olja na ogenj* [česa, čemu]). Če namreč zlijemo olje ali mast v ogenj, ta močno in visoko zagori.

namázati kóga z brezovim óljem /ekspr.; pren./ *natepsti koga z brezovo šibo*; *natepsti koga nasploh*; sop.: **namazati koga z leskovim oljem**; **namazati koga z brezovo mastjo**

Mulca je treba namazati z brezovim oljem. (Šol., Šavli) | Če mu je hlapec koga ovadil, da je nemaren, ukazal je vselej: namažite ga dobro z brezovim oljem. Te besede so se zdele vsakemu tem bolj grozne in razaljive, ker jih je izustil s sladkim smehom in v mehkem idrijskem narečju, ki se jako lepo pristane nežnim ženskam, nikakor pa ne trdosrčnemu samosilniku. (J. Trdina, LZ 1882, 543) | Brezovega olja ti koj po hlačkah dam. (Konči Ahačič, Trije ptički, 114) | Medtem ko so nemškutarji obvladovali Ljubljancane s korenčkom in palico, so imeli že takoj za mestno mitnico na voljo samo še palico. To pa so jim – posebno ob njihovih izletih v ljubljansko okolico – podeželani radi vzeli iz belih rok in jih namazali po hrbtu z brezovim oljem. Korenčka za kmeta nemškutarji pri vsej svoji zvitosti niso mogli najti. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB)

◆ Gl. *brezovo olje*.

◎ češ. *namazat koho lískovým olejem*; rus. *nakor-mit' kogo berěžovoj kašej*; *vydrat' kogo kak sidorovu kozu*.

namázati kóga z léskovim óljem /ekspr.; pren./ *natepsti koga z leskovo šibo*; *natepsti koga nasploh*; sop.: **namazati koga z leskovo mastjo**; **namazati koga z brezovo mastjo**

Treba nam je nekoga, ki se ve obnašati, kadar mu maže-jo grbo z leskovim oljem. (Zevaco, Kraljevi vitez, 327) | Glej, da mi ne prestopiš praga, če ne te bom, že veš kako! Z leskovim oljem, zaradi teka. (Vid. Gog. Md., 162) | Moj bog, dete, rekel bi, da so te premalo mazali z leskovim. (P. Kočič, Obzornik 1951, 422) | Da bi ne imel sitnosti in potov pred slavno sodnijo, je parkrat prav pošteno položil svojo desnico na obtoženčovo lice in ga namazal z leskovim oljem. (Robida A. – Morré, Revček Andrejček, 1926, 59) | Kar z leskovim oljem ga namažite, če ne pojde zlepa. (J. Korban, Mrtvi menih, 1933, 26) | Predvsem, da je tale »gospod« Tonček neotesan paglavec, ki mu je treba pošteno naviti ušesa ter ga dobro natreti z leskovim oljem. (P. Golia, Igre, 1953, 219)

◆ Gl. *leskovo olje*.

◎ češ. *namazat koho lískovým olejem*; rus. *nakor-mit' kogo berěžovoj kašej*; *vydrat' kogo kak sidorovu kozu*.

prilíti ólja na ôgenj [česa, čemu] /ekspr.; pren., rod., tudi tož. **olje**, nedov. **prilivati, dolivati/ še bolj razburiti, razdražiti koga; še poslabšati položaj, odnose; povečati, okrepiti kaj sploh**; prim. **z oljem ogenj gasiti**

Poslanec NRS Toma Popović pa je nato še prilil olja na ogenj z izjavo: »Slovenci su dali Koruško Austriji«. Predsedujoči je poslance komaj pomiril. (Andrej Rahen, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) | Kmalu za tem je v zgodbi pojavil Uli Höness, menedžer Münchenskega Bayerna, z dokaj protislovnimi komentarji in izjavami pa je precej olja na ogenj prilil tudi predsednik tega kluba in podpredsednik Nemške nogometne zveze (DFB) Franz Beckenbauer. (Delo, 21. okt. 2000, NB) | Dodatno je prilila olja na ogenj Toplakova odločitev, da namesto lani izvoljenih prodekanov, s katerimi Oblak menda ne more sodelovati, imenuje dva vršilca dolžnosti prodekanov, s čimer je zmeda popolna. (Delo, 12. apr. 2002, NB) | Presenetljiva novica bo zagotovo prilila olja na ogenj razprav o enakopravnosti članic Unije, ne le manjših, ki se pogosto čutijo odrinjene, temveč tudi velikih, kajti tokrat je v kotu prezrtih držav ostala celo Velika Britanija. (Delo, 25. okt. 2002, NB) | Jezerniki so namreč dobili kar 80 od 99 dosedanjih medsebojnih dvobojev in z zadnjim zmago-slavjem prilili olja na ogenj govoricam, da bodo morali teksaški Telički za osvobjev lovrike najprej na kolena spraviti najmočnejša moštva lige. (Delo, 10. apr. 2003, NB) | Novi predsednik optantske zveze Renzo de Vidovich je med zahteve rimski vladi uvrstil tudi spremembo morske meje med Italijo in Slovenijo. Mož, ki živi v Trstu, očitno pozna slovensko-hrvaške nesporazume okoli Piranskega zaliva in je tako prilil še malo olja na ogenj z zahodne strani. (Delo, 21. maja 1998, NB) | Kot da vse to še ne bi bilo dovolj, se je jugoslovanska časopisna agencija Tanjug potrudila in prilila novega olja na ogenj. Sporočila je namreč, da so v torek zjutraj pripadniki Sforja ranili namestnika ministrskega sveta BiH Svetozarja Mihajlovića. (Delo, 26. mar. 1999, NB) | Francoski predsednik Jacques Chirac se je očitno odločil, da ne bo prilival olja na ogenj, ki ga je med svojo bližnjevzhodno turnejo prižgal premier Jospin. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Ne vemo, kakšen bo končni izid teh razprav, je priznal premier in pristavil, da ne želi prilivati olja na ogenj možnega evroskepticizma. (Delo, 30. maja 2001, NB) | Toda štiri članice Nata (Francija, Nemčija, Belgija in Luksemburg) so že med prvo razpravo nasprotovale začetku vojaških priprav na morebitni poseg v Iraku, češ da med iskanjem mirne rešitve ne kaže prilivati olja na ogenj. (Delo, 29. jan. 2003, NB) | Njihova igra je prehitro, že pol ure pred koncem, začela kazati znamenja obupa. Olje na ogenj nemoči je prilil jalov napad, težava, s katero se bodo »vijoličasti« očitno še nekaj časa zabavali tudi v državnem prvenstvu. (Delo, 4. avg. 2000, NB) | Neuradni dokument Carla Bildta, po katerem bi se morale države jugovzhodne Evrope tesneje povezati in v svežnju pridružiti EU, je samo prilil olje na ogenj. Obudil je strah, da namerava-

jo velike sile, tako kakor na dunajskih, berlinskih, versajskih kongresih in konferencah v zgodovini, po svoji logiki urejati razmerja sil na Balkanu. (Delo, 19. okt. 2000, NB) | Po mnenju bruseljskega dopisnika dnevnika Standard so grožnje z vetom »velikanski politični blef« tako pri Beneševih odlokih kot pri temelinski jedrski elektrarni in tranzitu skozi Avstrijo. V stiski je zlasti preurejena FPÖ; njeno novo vodstvo daje »močne« izjave in jih naslednji dan omili ali prekliče, vedno znova pa kdo priliva olje na ogenj. (Delo, 4. okt. 2002, NB)

♦ Frazem *prilíti olja na ogenj* [česa, čemu] z glagolskima različicami *doliti, dolivati* in *prilivati* ter tožilniško rabo *prilíti olje na ogenj* [česa, čemu] temelji na dejstvu, da ogenj močno in visoko zagori, če vanj zlijemo olje ali mast. Prisotnost olja na ognju je tako postala prispodoba za to, kar še bolj razburja, draži koga; ali kar še poslabšuje položaj, odnose ali kar povečuje, krepi kaj sploh: *biti olje na ogenj* [česa, čemu]. Prav nasprotno reakcijo izkazuje ognju nasprotni element voda, saj se valovi viharnega morja po izlitju olja zgladijo. Na tej osnovi so nastali npr. nem. *Öl auf die Wogen gießen* v pomenu 'pomiriti, potešiti koga, kaj' in sle. *morje je mirno kot olje, morje je kot olje, kot olje gladka površina vode*.

Besedno zvezo *prilíti olja na ogenj* najdemo že v klasični latinski književnosti, npr. pri Horacu: *oleum adde camino*, *Satirarum libri II*, 3, 321. V naših starejših slovarjih še ni obravnavanega frazema. Ustrezno nem. *Öl ins Feuer gießen* pa M. Cigale, II, 1123, prevaja s sle. *z oljem ogenj gasiti*. Ta frazem skupaj z naslednjim je tudi v Plet I, 797, kjer sta kot vira navedena Murkov in Cigaretov slovar.

☉ angl. *to add fuel to the fire/flames*; češ. *lít olej do ohně; lít olej do plamene; přilévát oleje do ohně; přilévát oleje do plamene*; fr. *jeter de l'huile sur le feu; mettre de l'huile sur le feu*; hr., srb. *baciti ulje na vatru; dolijevati ulje na vatru; doliti ulje na vatru; lijevati ulje u vatru*; lat. *oleum addere camino*; nem. *Öl ins Feuer gießen*; pol. *dolać oliwy do ognia*; rus. *podlít 'masla v ogon'*; *podlivat' masla v ogon'*.

prilíti ólje na ôgenj [česa, čemu], gl. *prilíti olja na ogenj* [česa, čemu].

prilivati ólja na ôgenj [česa, čemu], gl. *prilíti olja na ogenj* [česa, čemu].

prilivati ólje na ôgenj [česa, čemu], gl. *prilíti olja na ogenj* [česa, čemu].

z oljem ôgenj gasiti /ekspr.; pren./ *še povečati, poslabšati kako negativno stanje, razpoloženje, dejanje*; prim. **prilíti olja na ogenj [česa, čemu]**

»In tam bomo obračunali,« je dejal Gašper. Bled in prepadel je prišel Tone domov, in zdaj ni mogel utajiti se-

stri, kaj se je bilo zgodilo med njim in Gašperjem. Mana je hotela takoj leteti nad fanta, da bi mu naredila pridigo o četrti božji zapovedi; toda brat je ubranil, da ne bi z oljem ognja gasila. Zdaj je bil hvaležen Bricu, ki mu je bil svetoval, naj vse natanko zapisuje, kar se bo storilo v gospodarstvu. (F. Detela, Svetloba in senca, NB)

◆ Gl. *priliti olje na ogenj* [česa, čemu].

oltár

íti pred oltár [s kóm] /star.; pren./ *poročiti se*; prim. **stopiti pred matičarja**

Tudi jaz sem bil zaljubljen vanjo. Hudo zaljubljen, tako kakor v vsako žensko prej in kasneje; le naključje je naredilo, da sva šla pred oltar; komaj sem vedel, katera kleči na moji levi strani, če je Ana, ali Helena, ali Nina ... Bodi kakorkoli, moji ženi je Francka ime ... (Ivan Cankar, Dvoje srečnih ljudi, Črtice, NB) | Nato je šla njena misel nazaj k njemu in ga poiskala prvi dan, ko jo je prišel snubit, in ga spremila skozi vsa leta, odkar je bila z njim. In peklo jo je, da je šla tako hladno z njim pred oltar, in bolelo jo je, ko je bila tako slabega uma, da ni vedela, kaj ima, ko ima njega noter do te grozne ure. (Franc S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Tako jo je očaral in premamil, da se je odločila, da bo še četrtič rekla da. Doslej je bila poročena trikrat: v mladih letih z Georgom Syrovatko, nato z Donaldom Trumpom, z njim je postala slavna po vsem svetu, še bolj pa po ločitvi z rekordno odpravnino, v tretje pa je šla pred oltar s poslovnežem Ricchardom Mazzucchelijem, od njega se je ločila po dveh letih zakona. (Jana 2007, št. 34, NB)

◆ Frazem *iti pred oltar* [s kom] pomeni praviloma, da se kdo poroči cerkveno, tj. v cerkvi. To v frazemu pars pro toto zamenjuje oltar. Enako velja za frazema *peljati koga pred oltar*; *stopiti pred oltar*.

◎ češ. *jít k oltáři s kým*; nem. *vor den Traualtar treten*; rus. *iditi pod venec s kem*.

peljati koga pred oltár, gl. *popeljati koga pred oltar*.

popeljati koga pred oltár /star.; pren., nedov. **peljati/poročiti se s kom**

Ta čas peta teniška igralka sveta Justine Henin je v soboto lopar zamenjala za poročni šopek, saj jo je Pierre-Yves Hardenne, že nekaj časa velika ljubezen dvajsetletne Belgijke, popeljal pred oltar. (Delo, 18. nov. 2002, NB) | Klemen Bergant je minulo soboto v največji tajnosti nekje sredi Logarske doline popeljal svojo Matejo pred oltar. Zlobneži trdijo, da se je direktor slovenskih alpskih reprezentanc na ta način spravil z bogom in se mu priporočil za pomoč med zimo, da bi njegovi nekdanji ponosni slalomisti vendarle spet splezali na zeleno vejo. (Delo, 13. sep. 2004, NB) | Triinštirideset odstotkov anketiranih bi rado popeljalo pred oltar nedolžno nevesto, nasprotno pa bi moški pred poroko že morali imeti spolne izkušnje. Tako misli 66 odstotkov udeležencev v raziskavi. (Delo, 21. jan. 1998, NB) |

Življenja Polna skleda je peta od šestih knjig v tej seriji. V njej se Ramotswe sprašuje, kje so zadržki, da je zaročenec mehanik J. L. B. Matekoni, še ni peljal pred oltar. Je to morebiti zaradi službe, posvojenih otrok ali česa drugega? (Delo 30. avg. 2006, NB)

◆ Gl. *iti pred oltar* [s kom].

◎ češ. *dovést koho k oltáři*; *vést koho k oltáři*; nem. *zum Traualtar führen*; rus. *povesti pod venec kogo*; *vesti pod venec kogo*.

stopiti pred oltár /star.; pren./ *poročiti se*; sop.: **íti pred oltar**

Odkar sta stopila pred oltar, ni imela več oblasti ne nad svojo častjo ne nad svojim življenjem. Zakaj če je zašla v lužo, je oškropila tudi njega. (Ivan Cankar, Sestanek na Rušah, NB) | Pa vendar. - Če se tudi pretrgam, ne stopim prej pred oltar z nobeno, dokler ne privozim s svojo lastno vprego od morja na Dunaj. (Janez Jalen, Ovčar Marko, NB) | Tako? Z lažjo na ustnah torej, z drugega podoba v srcu naj stopim z njim pred oltar, nesramna lažnivka, hinavka naj bodem vse svoje življenje? Kako je to zaslužil blagi Radovan? (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | S Pio sva stopila pred oltar na Rabu 6. avgusta 1929. Pia je bila v čisto beli obleki, z zvončastim krilom, tudi jaz ves v poletno belem ... (Delo, 2. dec. 2000, NB)

omára

širòk kot omára, gl. *velik kot omara*.

vèlik kot omára /ekspr.; primera/ *zelo velik*

Precejšnja ovira in dodatni izziv je bilo nepoznavanje natančnega dostopa do gore. Z nahrbtnikom, velikim kot omara, smo se počasi, a vztrajno vpenjali proti vzhodni gori Sarakehe. (Delo, 21. sep. 2005, NB) | Sedemnajst let so računalniški dvoboji privabljali pozornost čedalje širšega občinstva. Začelo se je z Garijem Kasparovom, ki je »izzval« kot omara velik IBM-ov računalnik Deep Blue, končalo pa se je s Kramnikovim turnirjem proti navadnemu osebnemu računalniku, na katerem je tekel program Deep Fritz, ki stane v osnovni verziji približno 55 evrov. (Delo, 16. dec. 2006, NB) | Strokovnjak za motnje hranjenja Mario Mazzetti je opisal zgodbo enega svojih pacientov: mlad fant je jemal poživila, ker se je doživljal kot zelo šibkega. Potem se je počutil še slabše in se zaradi kompleksa šibkosti začel izogibati družbi, čeprav je bil po Mazzettijevih zagotovilih videti kot omara. (Delo, 7. jan. 2004, NB) | In potem v Christchurchu, ob preprosti zehajoči postrežbi Albanca s salamo in olivami, je v meni plahutnilo vdrugo. In sredi tunela skozi goro v pristanišče Littleton, potem ko me je na prepovedani poti zasačil kot omara širok policaj v landroverju, tretjič. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB)

◆ Primeri *velik kot omara* in *širok kot omara* temeljita na dejstvu, da je omara kot večji kos pohištva zaradi velikosti in tudi širine zelo prikladna za primerjanje z velikimi, debelimi in širokoplečimi ljudmi.

ómega

álfa in ómega česa, gl. alfa.

omožèn

na lévo róko omožèna, gl. roka.

omrèžiti

kot pájek omrèžiti kóga/kàj, gl. pajek.

òn

ták, kot bi si pès jájca oprál v njém, gl. pes.

óni

bíti na ónem svétu, gl. svet.

bíti z èno nôgo žé na ónem svétu, gl. noga.

správiti kóga na óni svét, gl. svet.

opárjen

kot opárjen /ekspr.; primera/ zelo hitro, naglo

Tudi ta zaboj je prazen. Zdad nadzornik poskoči kot oparjen. (Miha Remic, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Kostjurinu se je tisti hip zdelo, da je tisto, kar je rekel Pavle, žalitev zanj. Kot oparjen se je obrnil proti Vitkoviču in dejal, da vojaki v ruski vojski ne vadijo zato, da bi bilo slišati povelja, temveč je tudi preizkušnja značaja in nravi častnikov. (M. Crnjanski–T. Potokar, Selitve III, 1976, 285) | Toda pri dotiku moževega objema se Florina dvigne kakor oparjena. (Z. Kossak–Tine Debeljak, Križarska vojska II, 166)

◆ Pomen primerjalnega sklopa *kot oparjen* temelji na predstavi o reakciji koga, ki bi ga polili z vrelo vodo. Najbolj pogosto se povezuje z glagoli *skočiti*, *poskočiti*, *odskočiti*, a tudi z nekaterimi drugimi glagoli gibanja.

◎ bolg. *skoča kato oparen*; *skoča kato poparen*; *podskoča kato poparen*; češ. *vyskočit' jako splašený*; *skočit si jako střelený*; hr. *(od)skočiti kao oparen*; hr. *skočiti kao oparen*; *odskočiti kao oparen*; mak. *skokne kako poparen*; pol. *skoczyć jak oparzony*; *odskoczyć jak oparzony*; rus. *vskočit' kak ošparenyj*; *vskočit' kak užalennyj*; *otprygnut' kak ošparenyj*; slš. *skočit' ako obarený*; ukr. *skočyty jak oparenyj*; *skočyty jak užalenyj*; *skočyty jak opečenyj*; *vidskočyty jak oparenyj*.

opèci se (si)

opèci si prste [pri čém, kjé], gl. prst.

ópičiti, gl. afne guncati.

ópičevati, gl. afne guncati.

opičarija, gl. afne guncati.

ópičenje, gl. afne guncati.

opíjanje

opíjanje do mrtvéga /ekspr.; pren./ *pijje alkohola preko mere*; prim. **opijati se do mrtvéga**

Namesto tega so stopali drugo jutro skozi kapijo tolminske kasarne, oblečeni vsak v svojo uniformo iz težke japonske volne, ki so jih tiste čase imeli vsi doma, in enkrat za spremembo z nekoliko več bojazni, ker tokrat pa ni bil več hec, kot je sicer veljalo za »orožne vaje«. Tiste so bile neke vrste plačani dopusti, med katerimi je nekaj nesrečnih vodnikov in kapetanov moralo prepričevati zrele civile, da je izvajanje vojaških rutin, kot je denimo poleganje v vodo ali marš z ožuljenimi nogami, normalno početje, rezervisti pa so, po drugi strani, častnikom dokazovali nazaj, da je vsesplošno opíjanje do mrtvéga in temu ustrezno pomanjkanje operabilnosti, kaj šele decentne komunikacije, eksces v mejah normale. (Delo, 26. feb. 2005, NB)

◆ Gl. *napiti se do mrtvéga*.

opíjati se

opíjati se do mrtvéga, gl. mrtvi.

opíti se

opíti se kot čep, gl. čep.

opozoríti

opozoríti na šibke tóčke [kóga/česa], gl. točka.

opráti

opráti kómu glávo, gl. glava.

opráti kómu možgáne, gl. možgani.

opráti si róke [kot Pilát], gl. roka.

opráti umázano perílo, gl. perilo.

ták, kot bi si pès jájca oprál v njém, gl. pes.

oprávit

na krátko oprávit s kóm, gl. kratko.

oprávit kàj z lévo rôko, gl. roka.

oprijémati se

oprijémati se kóga/česa kot rešilne bilke, gl. bilka.

oprijéti se

oprijéti se kóga/česa kot rešilne bilke, gl. bilka.

oráti

oráti celino, gl. celina.

oráti ledino [česa/v čem], gl. ledina.

ôreh

bíti tréd ôreh za kóga, gl. trd oreh.

kàkor bi oréhe tólkel /ekspr.; primera/ *enostavno, lahko*; sop.: **kot bi orehe stresal**

»Kako se bere?« »Le potpri, prijatelj, potpri! Meniš, da se vsaka reč tako bere, kakor bi orehe tolkel in trl?« In zopet je gledal učenik debelo četrtr ure na list. (Josip Jurčič, Domen, NB)

◆ Primera *kakor bi orehe tolkel* verjetno temelji na dejstvu, da je tolčenje orehov enostavno in ne preveč težko opravilo. Pomen enostavnosti, lahkosti pa se vzpostavlja v primerjavi z dejanji, ki jih nakazujejo glagoli, s katerimi se povezuje obravnavana primera. Navaja jo že Plet. I, 846: *laže, kakor bi orehe tolkel* = er lügt ohne Scheu, Met. (= Metelko), za njim tudi v SP 1962.

kot bi orehe strésal, gl. *smejati se, kot bi orehe stresal*.

naletéti na tréd ôreh /ekspr.; pren./ *naleteti na veliko težavo*

Tudi v 9. kolu DP Panathinaikos ni naletel na trd oreh. Za nadaljevanje niza zmag mu na domačem parketu s 106:78 ni bil kos niti Panionios. (Delo, 30. dec. 2002, NB) | Za prihodnjo sezono so si Postojnčani vnovič zagotovili nastopanje na najvišji domači ravni, a obenem že naleteli na trd oreh: kako in s kakšnimi cilji naprej. (Delo, 28. apr. 2003, NB)

◆ Gl. *trd oreh*.

ne biti vréden piškavega oréha /ekspr.; pren., nikal./ *prav nič ne biti vreden*

Smelo trdim, da jih imam še celo skladanico na razpolago, dobro asortirano, sanj vsake vrste, po vsaki ceni, za vsak okus. »Zato,« pravi žena, »ker tvoje sanje niso piškavega oreha vredne.« (F. Milčinski, Drobiž, NB) | Uvidel sem, da tudi filozofija ni vredna piškavega oreha; pograbil sem vso modrost in jo vlekkel predlanskim s sabo k prijatelju, k melanholičnemu tovarnarju, ki ima za svoje stroje velikansko peč. (R. Murnik, Nirvana, NB) | »Torej zavračate, da bi mi služili. Pomislite tedaj na to, da vaše življenje ne bo vredno piškavega oreha, ko ne boste več pod mojo zaščito. Potem boste morda obžalovali, da niste sprejeli moje ponudbe!« (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Maloštevilni gledalci, ki so ob hokejski evforiji zašli na Centralni štadion, so bili priča še eni smešni zgodbi o slovenski klubski nogometni sceni. Razkritje, da takšno tekmovanje ni vredno niti piškavega oreha, pa je bilo bržkone zelo neprijetno, predvsem za neposredne akterje. (Delo, 23. apr. 2001, NB) | Kajti dejstvo je, da tisti narod, ki se sramuje svoje lastne zgodovine, ni vreden niti piškavega oreha. (Državni zbor RS: 30. redna seja 28. 10. 2003, NB)

◆ Primera *ne biti vreden piškavega oreha* temelji na dejstvu, da piškav oreh nima užitnega ploda, torej prehrambeno ni nič vreden. Frazem omenja že Cigale (II, 1108), ko nem. *er ist keine taube Nuß werth* prevaja s sle. *ni piškaviga oreha vreden, ne dam piškaviga oreha zanj*. Pleteršnik (I, 846) frazem *ni piškavega oreha vreden* prevaja z nem. *er ist keinen Schuß Pulver wert*. V ustreznem itali-

janskem frazemu je oreh zamenjan s suho figo: *non valere un fico seco*.

smejáti se, kot bi oréhe strésal /ekspr.; primera, s pogojnim *bi/ zelo, naglas se smejati, krohotati se* V hiški so se oglasile deklince, smejale so se, kakor bi orehe stresal in ko da bi vse jeze odprl ... (I. Potrč, Onkraj zarje – na verne duše, 1966, 235)

◆ Primera *smejati se, kot bi orehe stresal* temelji na primerjavi glasnega smejanja z zvokom, ki ga povzroča stresanje orehov – domnevamo lahko, ali z drevesa ali iz posode v posodo. Sama primera *kot bi orehe stresal* pa ima lahko kot primera *kakor bi orehe tolkel* tudi pomen enostavnosti, lahkotnosti, kot je razvidno iz naslednjega zgleda: Kako so ti preprosti ljudje, ki jedo žgance in krompir in pijejo tisto kislo vino in so zraven še zadovoljni, tako genialno razrešili prastaro uganko, ki je niso strli umetniki, znanstveniki in filozofi vseh časov: Kaj smo, kaj sem? In kot bi orehe stresal, so našli tisto poslednjo besedo, ki se v njej vesoljni čas in prostor začeta in tudi končata: Slovenec sem! (Delo, 4. dec. 2004, NB)

stréti tréd ôreh /ekspr.; pren./ *rešiti veliko težavo*

Tak časovni zasuk bi potrdil kar verjetno psihološko razlago moje dogodivščine z Mano in profesor Brodnik bi strl še en trd oreh v svoji dolgoletni psihoanalitični praksi. (Miha Remec, Mana, NB) | Se je pa zapletel tudi sam, saj je že v začetku mandata od RTVS zahteval(!) neposredne prenose sej, poleg vsega pa je že skical sestanek, da bi na njem strli tudi ta trd oreh. (Delo, 28. mar. 2003, NB) | Toda obiski so stekli, prihodnji teden bodo na sestanku v Murski Soboti potegnili črto pod obiske v statistični regiji Pomurje; župani šestindvajsetih občin in predstavniki ministrstev naj bi na njem skušali streti tudi kakšen trd oreh, s katerim se muči posamezna občina. (Delo, 22. jan. 2000, NB)

◆ Gl. *trd oreh*.

◎ angl. *to crack a tough nut*; češ. *rozlousknout [tvrdý] oríšek*; *rozlousknout [tvrdej] voříšek*; fr. *résoudre un casse-tête*; it. *sciogliere un nodo gordiano*; *tagliare la testa al toro*; nem. *eine harte Nuss knacken*; rus. *raskusit' [tvrdýj orešek]*.

tréd ôreh /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kar je težko, težavno, težko izvedljivo*; prim. **trd zalogaj** Gradbenik se je potil in potil. Predor, ki bi moral biti končan do takrat, ko iz Južne Amerike pripluje ogromna ladja, natovorjena z novimi deli za hidrocentralo, je bil trd oreh. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Skleniti kompromis lahko pomeni, da prizadenemo vrednote vseh vpletenih; urejanje nasprotja z merjenjem moči, s tekmovanjem lahko velja kot nemoralna prisila; s pritiskom največkrat dosežemo le večji odpor. Etične dileme so trd oreh. (Stane Možina idr.; Management, nova znanja za uspeh, NB) | Na osnovi tega bo dobila državni denar, ki ga bo morala sama na

osnovi enakih kriterijev deliti med članice. To pa bo zelo trd oreh, zato sprva pri tej delitvi ne bo nobenih sprememb v primerjavi s sedanjim delitvenim ključem. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | V praksi pa so prišli iz drugih kultur trd oreh. Stoletni spomin na medsebojne spopade in vojne med kristjani in muslimanskimi Mavri je še živ. (Delo, 14. feb. 2001, NB) | Roberto Carlos, ki je še pred dnevi izjavljal, da lahko Brazilci s 40-odstotno močjo uženejo nasprotnika, je svoj optimizem zaježil in dejal, da bodo pač vsi nasprotniki trd oreh. (Delo, 3. jun. 2002, NB) | Tuje reprezentance bodo objavile sezname reprezentantov šele danes, zato še ugibajo o njihovi moči. Vsekakor pa bodo prav vse trd oreh Savolainenovim izbrancem. (Delo, 18. dec. 2003, NB)

◆ Pomen frazema *trd oreh* kot prispodobe za težko izvedljivo stvar temelji na dejstvu, da ima oreh zelo trdo lupino, ki preprečuje lahek dostop do ploda. Dandanes sicer obstajajo vrste orehov s precej mehkejšo lupino plodov. Ruski frazeologi menijo, da je metaforična raba izraza *oreh* v pomenu 'težavna stvar' tipična za vzhodnoslovenske in poljski jezik (gl. RF³, 2005, 500). Prisotnost izraza v južnoslovenskih jezikih dokazuje, da je omenjena metaforična raba širše slovanska. J. Glonar (SSJ, 261) frazem *trd oreh* razlaga takole: težka uganka, težavno delo. Zanimivo pa je, da ga Plet. I, 846, pri iztočici *oreh* še ne navaja. Prav tako ga pred njim nima niti M. Cigale, II, 1108, ki nem. *Jemand eine harte Nuß aufzuknaken geben* prevaja s sle. *komu kaj težkiga naložiti, zasoliti jo komu; težavno delo dati*.

◎ češ. *být (pro někoho) tvrdý oříšek*; hr., srb. *tvrd orah*; it. *essere un osso duro*; nem. *eine harte Nuss*; pol. *twardy orzech do zgryzienia*; rus. *krepkij orešek; tvërdyj oreh*.

oródje

biti oródje [česa, za kaj] /slabš.; pren./ *omogočati, olajševati opravljanje kakega dela, dejavnosti*

Kar zadeva obtožbe o pomanjkanju okusa in mere, je pripomnil: »Mar ni neokusno, da uradni list venomer napada le eno stranko in da je orodje pri osebni obracunavanju deželnega šefa?« (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Povratna zveza (*Feedback*) je orodje sistema, da vzdržuje zeleno stanje s pomočjo primerjanja med dejanskim in pričakovanim izhodom. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | Videospotnice so samo orodje za promocijo benda. Našo muziko pa se da dobiti kjerkoli: v knjižnici, lahko si jo spečeš pri frendu. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | Paparaci, pridaniči iz revnejših četrti, ki so svoje početje ideološko opravičevali s sovraštvom do višjih slojev, fotografije nimajo za estetsko dejanje oziroma dokazilni dokument, ampak jim je samo orodje za ekonomsko preživetje, nadaljevanje uličnega fotografiranja, urjenja

v zvijačnosti, v čemer so mojstri prav Italijani. (Delo, 2. okt. 2003, NB) | Ko natančno berem vaše pismo, ne morem mimo ugotovitve, da vam je bila v vseh štirih primerih veliko bolj pomembna »ljubezen« kot dekle. Dekle je bilo samo orodje, ki naj sproži določene občutke, in če ji to ne uspe – nasvidenje! (Viva, julij 2003, NB) | Opravljali so delo za nekoga drugega. Vojska je orodje zunanje politike in kapitala – Slovenija bi to nekako morala unovčiti, menijo strokovnjaki. (Delo, 11. feb. 2006, NB)

◆ Frazem *biti orodje* [česa, za kaj] z različico *postati orodje* [česa, za kaj] temelji na prenesenem pomenu sestavine *orodje*: ekspr., navadno s prilastkom 'kar omogoča, olajšuje opravljanje kakega dela, dejavnosti'.

biti oródje [kóga/česa] /slabš.; pren./ *ravnati, delati po zahtevah koga*; prim. **biti igrača koga/česa** Pomagal je Nadin iz avtomobila in si pri tem dopovedoval, naj se že neha počutiti kot smrkavec na prvem zmenku. Navsezadnje je bila na tej točki še vedno samo orodje operacije. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Washington in njegov izvoljenec na predsedniškem položaju Hamid Karzai sta bila z manjšimi kompromisi (parlament ne bo samo orodje predsednika države za potrjevanje njegovih odločitev, manjšinski Uzbeki in Turkmenci so si na področjih, kjer so v večini, priborili status uradnih jezikov) uspešna. (Delo, 6. jan. 2004, NB) | V konkretnem primeru: protestniki v bistvu ne protestirajo proti enotni davčni stopnji, kot ves čas govorijo, ampak jih je opozicija naščuvala, da rušijo vladu. Sindikati pa so samo orodje opozicije. (Delo, 3. dec. 2005, NB) | Poštena politika je orodje političnih protagonistov samo tedaj, kadar je treba za hipec ustvariti ozračje navidezne legitimnosti, preko katere je mogoče dolgoročno izvajati potencialno dobro politiko. (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Podatki, ki so nam danes na voljo, pravijo, da je bil ameriški modernizem v Eisenhowerjevem času deklariran za državno umetnost. Bil je orodje propagande tako imenovanega svobodnega sveta nasproti nesvobodnemu, ki se je generiral na Vzhodu in na Kitajskem. Američani so aktivno in programsko izvažali umetnost kot duhovno orožje. (Delo, 25. mar. 2006, NB) | Nadalje kršenje v zvezi z nujnostjo postopka vladnega predloga zakona, nadalje kršenje v zvezi s prvo referendumsko pobudo Slovenske nacionalne stranke in nadalje kršenje poslovnika v povezavi z drugo referendumsko pobudo nakazuje poleg vsega, kar sem povedal, tudi na to, da ta državni zbor izgublja samosvojest, suverenost in da prepogosto, in sedaj je to že praksa, postajamo samo orodje vlade Republike Slovenije. (Državni zbor RS: 15. redna seja 24. 01. 2006, NB) | Končuje to pojasnilo se je gospa Juta obrnila zopet h Konradu in ga pogledala z milim očitanjem v očeh. In Konrad jo je gledal, zaljubljen, kakor more biti zaljubljen samo osemnajstletni mladenič in ni slutil, da je postal orodje brez lastne volje v rokah lovake žene. (Miroslav Malovrh, Na devinskih skali, NB)

◆ Gl. *biti orodje v rokah* [koga/česa].

◎ angl. *to be just so. s/sth. s tool; to be the instrument of so. s will*; češ. *být nástrojem někoho; být nástrojem vůle někoho*; nem. *jmds. Werkzeug sein*; rus. *byt' orudiem č'ej voli; byt' orudiem čužoj voli*.

biti orodje v rôkah kôga/česa /slabš.; pren./ *ravnati, delati po zahtevah koga*; prim. **biti igrača v rokah koga/česa**

»Recite ji, da če nihče drugi, jaz bom orodje v rokah božje pravice!« Pogledal je na mene, kakor bi me hotel proučiti, sem li tudi jaz sposoben, da postanem orodje v rokah božje pravice. (Ivan Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Lep primer tega, da so mladloslovenski oziroma liberalni politiki na Kranjskem soglašali z ustavoverci skoraj o vseh vprašanih, je Radoslav Razlag, prvi slovenski deželni glavar na Kranjskem. Čeprav so se v sedemdesetih letih 19. stoletja vrstili očitki, da je bil orodje v rokah nemških levičarjev, sta njegova narodna opredelitev oziroma slovenski patriotizem nedvoumna. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Veljal je za predsednika brez mandata, ki je na položaj prišel po 36 dnevih tožarjenja na sodiščih in zelo sumljivi razsodbi na koncu. Veljalo je, da intelektualno ni dorasel poslu in da je zgolj orodje v rokah očetovih prijateljev. (Delo, 19. jan. 2002, NB) | No, v sredo je le odstopil. V stranki je seveda zaradi vseh podatkov završalo, poslanci Desusa so nemudoma sporočili, da niso in ne bodo orodje v rokah kapitalskih in drugih interesov, nekateri pa celo napovedali, da bodo »letele glave« in sankcije, če imajo mediji prav. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | Na njih jim skušamo dopovedati, da bo kriminaliteta, ki se dogaja v podjetjih, tudi če kratkoročno prinaša dobiček, na dolgi rok pogubna. Dolgoročno bo namreč priteknanje, na primer, umazanega denarja v firmo povzročilo njen propad, ker se preprosto ne bo mogla razviti kot druga, običajna podjetja, ampak bo slej ko prej postala orodje v rokah kriminalnih posameznikov. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Čeprav je opozoril, da je po njegovem mnenju Joško Joras nevede postal orodje v rokah nekaterih lokalnih politik, pa tudi to ne more omajati tega, da so bila v njegovem primeru zagotovo kršena načela evropske konvencije o človekovih pravicah in svobosčinah. (Delo, 4. sep. 2002, NB) | Da, tedaj je znova izbruhnil interes za politično rabo zgodovine Julijske krajine. Tako na levi kot na desni: 'zamolčana zgodovina' je postala orodje v rokah nasprotujočih si političnih opcij. (Delo, 14. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *biti orodje v rokah koga/česa* z različico *postati orodje v rokah koga/česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *orodje*: slabš., navadno s prilastkom 'kdor ravna, dela po zahtevah koga'. Sestavina *v rokah* se zaradi kratkosti izražanja pogosto izpušča, tako da obstaja tudi krajša različica *biti orodje koga/česa*.

◎ češ. *být [poslušným] nástrojem v čích rukou; stat se [poslušným] nástrojem v čích rukou*; rus.

byt' [poslušným] orudiem v č'ih rukah; stat' [poslušným] nástrojem v čích rukou.

postati orodje [kôga/česa], gl. *biti orodje [koga/česa]*.

postati orodje v rôkah kôga/česa, gl. *biti orodje v rokah koga/česa*.

orožje

biti pod oróžjem /ekspr.; pren./ *biti v vojaški formaciji; bojevati se*

Eden izmed poveljnikov OVK, ki ni razkril identitete, je dejal, da je še vedno pod orožjem kakih 50.000 mož in da zadošča samo en poziv, pa jih bo več kot 200.000. (Delo, 3. avg. 1998, NB) | Po oceni OZN je na svetu pod orožjem približno tristo tisoč otrok. Ponekod v Afriki ali Aziji celo prevladujejo, toda mladoletniki niso nobena posebnost niti v evropskih vojskah. (Delo, 20. okt. 1999, NB) | Toda Čečenija je kljub temu resno pripravljena na spopad. Pod orožjem je že kakih 35.000 prostovoljcev (ruske čete naj bi štele 50.000 vojakov), ki naj bi v morebitno ofenzivo proti ruski okupacijski soldateski krenili pod geslom Maršo (svoboda). (Delo, 5. okt. 1999, NB)

dāti kómu oróžje v rôke /ekspr.; pren./ *omogočiti, povzročiti, da lahko kdo nastopi proti komu*

In ko problematizirate nekatere samoumevnosti o materi in njenem poslanstvu in ko poskušate razumeti, kako to na primer, da tako zaupljivo hodimo rodit otroke v neke velike rojstne hiše, kjer nam popolni neznanci pomagajo roditi našega otroka, ne morete, da ne bi napisali disertacije. Če ostanem resna, zdelo se mi je ključno pokazati, da diskurzi in institucionalne prakse, povezane z materinstvom, zahtevajo strog premislek, hkrati pa sem hotela dati ženskam orožje v roke. (Delo, 11. okt. 2003, NB) | Gre za obrambo slovenstva pred nasilnimi in revanšističnimi in osvajalnimi in ne vem kakšnimi še sosedi. Ali se ne zaveda, da s tem daje orožje v roke Italijanom, da nas bodo lažje nekoč »pobasali« v eno od evropskih regij (ali res samo do Rakeka!)? (Delo, 19. feb. 2005, NB) | Odobrila sta ga v strahu in grozo vodstva ameriške vojne proti mamilom; njegovi funkcionarji pravijo, da s sredstvi, ki so jim na voljo, niso sposobni razvozlati sporočil. Eden od vojskovodij te vojne se pritožuje, da mu je Bill Gates na tarmanje, da daje Microsoft s tem novo orožje v roke trgovcem z mamilami, arogantno zabrusil: »Morate si nabaviti večji računalnik.« (Delo, 10. jul. 1999, NB) | Niti malo pa ni logično, da jih naša država posluša in deluje proti lastnim ljudem. Logično in dobro tudi ni, da morajo podjetja na najbolj odmevnem mediju razlagati svoje poslovne probleme in dajati s tem orožje v roke konkurentom. (Delo, 28. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *dati komu orožje v roke* je že v zbirkah pregovorov in rekov: Dal mu je orožje v roke. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 118) Dati /komu/ orožje v roke. (E. Bojč, Pregovori,

1974, 209–210) Temelji na prenesenem pomenu sestavine *orožje*: ‘sredstvo, način, metoda, s katerimi lahko kdo nastopa proti komu’.

iméti pod oróžjem /ekspr.; pren./ *imeti na voljo določeno število oboroženih ljudi*

Zaveznice razmišljajo tudi o racionalizaciji mirovnih operacij na Balkanu; tam imajo skupaj z drugimi državami pod orožjem okoli 60.000 vojakov. (Delo, 19. dec. 2001, NB) | Nihče ne ve, koliko mož ima pod orožjem Saudijec. Omenjajo elitno brigado 055, drugi govorijo o tisočih skrajno predanih, izjemno izurjenih in oboroženih borcih. (Delo, 25. sep. 2001, NB) | V dokaz, da skupna zunanja, varnostna in obrambna politika – zadnje so decembra lani na vrhu v Laeknu razglasili za »operativno«, čeravno petnajsterica pod orožjem ta hip nima niti enega vojaka – vendarle uspešno deluje. (Delo, 23. jul. 2002, NB)

izbiti kómu oróžje iz rók /ekspr.; pren./ *onemogočiti koga, prepričati mu, da bi nastopil proti komu*; prim. **dati komu orožje v roke**

Toda fant bržda zna vsakomur izbiti orožje iz rok – in navsezadnje se ti iz ogorčenosti nad njim izcimi celo nekaj ... no, morda ne prijateljstvo, a nekaj, kar je vsaj skorajda na meji prijateljstva. (M. Malenšek, Pojoči labodi II., 1971, 73) | »Spet se nisva razumela! Če vse to povem kar sam, izbijem tako profesorskemu zboru kot policiji iz rok njihovo poglavitno orožje. Zavežem jim gobec, jaz njim, namesto da bi ga oni meni in študentom.« (M. Rožanc, Zračna puška, 1971, 104) | Stepinca smo izpustili zato, da izbijemo Vatikanu propagandistično orožje iz rok ... (SPor 18. 3. 1952, 1./I) | Na sestankih in konferencah je s svojimi govori znala navdušiti mladino. Zdrnila je slehernega. Nepopustljivim je izbila iz rok orožje slehernemu. (M. Kranjec, Nekoč bo lepše, 1954, 130) | Vključitev izstopne klavzule v ustavno pogodbo bi izbila orožje iz rok evroskeptikom, ki Unijo primerjajo z zaporom, iz katerega je nemogoče pobegniti, obenem pa pomeni simbolični, vendar nujni dokaz načela svobode, na katerem mora temeljiti razširjena skupnost, trdijo pristaši. (Delo, 26. apr. 2003, NB) | Vsi bodo za privatizacijo javnih služb, zdravstva in šolstva v skrajni posledici. Desnici bo s tem izbito orožje iz rok, da bi jih obšla z boka. Trdili bodo, da je to zahrbtna politika. (Delo, 8. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *izbiti komu orožje iz rok* temelji na prenesenem pomenu sestavine *orožje*: ‘sredstvo, način, metoda, s katerimi lahko kdo nastopa proti komu’. Glagolska sestavina *izbiti* pomeni, da se komu tako delovanje onemogoči, prepreči.

klicáti kóga pod oróžje, gl. *poklicáti kóga pod oróžje*.

odložiti oróžje /nevtr.; pren./ *vdati se*

Toda Karci tudi po tem polomu niso odložili orožja. (Herodot – A. Sovre, Zgodbe II, 1955, 56–57) | Prav zato je IOOF izdal razglas, v katerem jamči vsem zave-

denim in prisilno mobiliziranim, da se jim ne bo zgodilo nič, če se pridružijo narodnoosvobodilni vojski, ali če odlože orožje in se vrnejo na svoje domove. (B. Kidrič, Zbrano delo I, 1938, 355) | V naši državi imamo še sovražnike socializma, še niso vsi odložili orožja. (Josip Broz Tito, R. Benulič, F. Šafar, ZD V, 1954, 628)

poklicáti kóga pod oróžje /star.; pren., nedov., **klicati/vpoklicati, mobilizirati**

Tedaj so bili učitelji v Slovenski Istri vpoklicani pod orožje. Le nekaj starejših je ostalo na svojih mestih. (Slovenska Istra v boju za svobodo, 1976, 76) | Da je bila gneča še hujša, so iz okoliških vasi prihajali v mesto še podeželani, ženske, otroci in starci, ki so spremljali svojce, poklicane pod orožje. (L. Zupanc, Anka Mikoljeva, 1970, 95) | »Teta,« je Štefan pomirjujoče zaklical ženi, ki je v zadnjih dveh in pol letih ostarela za pet, šest let, »ne bojte se, vas ne bodo poklicali pod orožje. (A. Ingolič, Človek na meji, 1952, 202) | Kurirji so ga potem še ponoči s kolesi raznesli po vsem okrožju in zjutraj 10. septembra je že visel po vseh vaseh in pozival može in fante pod orožje. (R. Polič, Sonce in ceste, 1961, 17) | Klicali so delavce pod orožje. (M. Jastrun, F. Vodnik, Mickiewicz, 1952, 411)

položiti oróžje /nevtr.; pren./ *vdati se*; sop.: **odložiti orožje**

... je februarja 1934 prišlo čez Kozjak v Jugoslavijo 25 ščbundovcev. Na meji so položili orožje in v Mariboru smo jih lepo sprejeli ter jih porazdelili po stanovanjih. (Bitka, kakor življenje dolga, 1975, 84) | V zadnjem trenutku, tako rekoč tik pred nosom, se je cilj izmuznil in treba je bilo položiti orožje. (J. Kugy – M. Lipovšek, Božanski nasmeh Monte Rose, 1976, 103–104) | »Vaše veličanstvo, srečen sem, da vam ob dvajsetem rojstnem dnevu lahko razveseljivo novico – Italija je položila orožje.« (Tovariš 1971, št. 14, 46) | V vsej severozahodni Italiji so se Nemci v množicah vdajali; tako je posadka Genove, ki je štela štiri tisoč mož, položila orožje pred nekim britanskim zveznim oficirjem in partizani. (W. S. Churchil – J. in M. Zupančič, Druga svetovna vojna, 1964, 1011) | Po »aktu o pomiritev« /v Dominikani/ bi morali konstitucionalisti položiti orožje, redna vojska pa bi morala njihove oficirje spet sprejeti v svoje vrste. (A. Novak, Delo 1966, št. 72, 4) | Seveda niso bili domači in tuji reakcionarni krogi, ki so izgubili bitko, s tem zadovoljni, pa ne pripravljeni hitro položiti orožje. (E. Kardelj, Problemi naše socialistične graditve III, 1955, 45) | Priznal jih je ves svet. Kartel je zmagal. Nasprotniki so položili orožje. (Jože Brejc, Harlekinov plašč, 1960, 168–169) | Drugo kolo tekmovanja v I. republiški ligi za moške je potekalo v znamenju zmag gostov. Domačini so morali kar štirikrat položiti orožje pred bolje razpoloženimi gosti. (LD 1961, št. 201, 15) | S Floranom in Contijem je moral položiti orožje z 2:0, z Gregoretijem pa se zaradi pozne ure sploh ni spoprijel. (Primorski dnevnik 1962, št. 92, 4)

prijéti za oróžje /ekspr.; pren./ začéti se bojevati; pripraviti se na boj

V tem začudenju je zgrabil za orožje polemike in satire in napisal je sonet *Apel in čevljar*. (A. Slodnjak, Prešernovo življenje, 1954, 59) | Za orožje so morali prijeti vsi za to sposobni moški, celo okrevanci iz vojaške bolnišnice. (W. S. Churchill – J. in M. Zupančič, Druga svetovna vojna, 1964, 916) | V tej pesmi najdemo dobičke, ki jih le mir dati zamore; v uni zopet ognjene besede rojakom, za orožje prijeti in si domovino nedolge oteti. (J. Trdina, Pretres, LČ 1850, 300) | A ko bode potreba prijeti za orožje, borili se bomo »elegantno«, ne po turško. (J. Stritar, Literarni pogovori, Z 1877, 15) | Ko jutro napoči, vidili so Slovenci na enkrat, da jih je zajel desetkrat veči sovražnik; – in nepripravljeni, prestrašeni so morali zopet zgrabit za orožje in braniti sebe in deželo. (J. Jurčič, Juri Kozjak, 1864, 63) | Tudi takrat, ko je bilo treba zgrabit za orožje in se z njimi boriti proti okupatorju za svobodo in za to, kar imamo danes, tudi takrat je reakcija apelirala na nezavednost, na slaba čustva v naših ljudeh. (B. Kidrič, Zbrano delo II, 1959, 437)

rožljáti z oróžjem /ekspr.; pren./ groziti z vojno

Res je, pravi članek, Rusi nekaj rožljajo z orožjem in delajo sitnosti na mejah, vendar do vojne do sedaj ni prišlo ... (Primorski dnevnik, 3. avg. 1951, 1) | Hitler in Musolini sta čedalje glasneje in predrznejše rožljala z orožjem, Angleži in Amerikanci pa so ju gledali prekrižanih rok. (A. Ingolič, Kje ste, Lamutovi?, 1958, 333) | Hemingway je res napisal nepozabni roman Starec in morje, a napisal je tudi Zbogom orožje in Komu zvoni. Skrajneži so še vedno pripravljani rožljati z orožjem. Kdaj jim bo naposled odzvonilo? (Delo, 14. sep. 2002) | Ko je Washington lani oktobra napotil prvo letalonosilko v Perzijski zaliv in začel rožljati z orožjem, je bilo vsem bolj ali manj jasno, da gre za sestavni del diplomatskega pritiska na Bagdad, naj neha izzivati svetovno skupnost ... (Delo, 12. feb. 1998, NB) | V osmih letih predsednikovanja je pravzaprav nenehno rožljal z orožjem in z bombami udrihal po Iraku in Jugoslaviji. Toda to je premalo za vstop v zgodovino. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | nastala je (velikosrbska ideja) iz domišljije in miselnosti bojevite skupine, ki želi žvenketati z orožjem na Balkanu in ki hoče pod krinko demokratizma prisiliti vse Jugoslovane, da bi se uklonili maliku surove sile. (F. Klopčič, Problemi 1967, št. 53, 728)

zgrábiti za oróžje, gl. *prijéti za orožje*.

osát

biti kot osát /ekspr.; primera/ *biti zbadljiv, zadirčen*
Nesrečno to dekle pa ga je smešilo pred celim svetom in rogove je nosil prej, nego je bil poročen v frančiškanski cerkvi. Kot osat je bil, ko je prisedel k svoji bodoči tašči. Od gneva se je tresel ter izpregovoril osomo: »Lepo se vedete danes!« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Večkrat sem slišal njegovo koščeno ženo, kako je tožila moji mami: »Oh, vaš je zgovoren in dobre volje, naš pa je

tako pust kot osat! Saj se sploh ne pogovarja.« (C. Kosmač, V gaju, NB) | Ta seznam se bere tako, da bi človek mirno prestopil v pisanje nekrologa za publikacijami – TT, Tovariš, ITD, Teleks (samo Jana je trdoživa kot osat in Delo, jasno, je tudi žilavo) – a Vesna je ohranjala in gojila osebni stil, ki je bil znan kot impresionističen. (Delo, 5. jan. 1999, NB)

♦ Primera *biti kot osat* temelji na lastnostih osata, bodeče rastline, ki je nadležen plevel. Na primeri temelji tudi preneseni pomen izraza *osat*: ekspr. 'zbadljiv, zadirčen človek'. Obstaja še pridevnik *osát* ekspr. 'zbadljiv, zadirčen', ki je pomensko povezan z obema. Na lastnostih osata temeljita tudi primeri *pust kot osat* in *trdoživ kot osat*.

púst kot osát, gl. *biti kot osat*.

trdoživ kot osát, gl. *biti kot osat*.

ôsel

délati ôsla iz kóga /ekspr.; pren./ *norčevati se iz koga*; prim. **iméti koga za osla**

Torej, ti konji očitno delajo osla iz svojih strank in jih smešijo do farse (pa že tako in tako niso ne vem kako oddaljeni od nje). Klienti pa jim, odštevajoč zneske, ki jim jaz niti nul ne bi znala preštet, četudi morda v rahlih intimnih dvomih, ali so res taki, nasedajo, da so prav takšne podobe ljudem in bogecu všečne in bodo z njimi gotovo prišli v bruseljska nebesa. (Delo, 9. jun. 2004, NB)

♦ Gl. *iméti koga za osla*.

iméti kóga za ôsla /ekspr.; pren./ *iméti koga za norca*

Prekleta mevža, baba, kavsa, ropotulja ste. Kamor pridete, imajo vas za osla in ste res osel. Če vi ne dovolite, grem pa h komisarju in k župniku in, če vsi ne dovolite, nič za to. (J. Jurčič, Cvet in sad, NB) | V zvezi z Rivaldom je zanimiva vest prišla iz Barcelone. Tamkajšnje sodišče je odločilo, da radijska postaja Rivalda lahko označuje za osla. V eni od oddaj so brazilskega zvezdnika namreč označili za osla, kmeta in prevaranta. (Delo, 31. jan. 2003, NB)

♦ Frazem *iméti koga za osla* – to velja tudi za frazem *delati osla* iz koga – temelji na metaforičnem pomenu sestavine *osel*: slabš. 'omejen, neumen človek'. Ta pa izhaja iz v antiki nastale domneve, da je osel neumen, čeprav je še v Bibliji zelo cenjena in spoštovana žival.

krónan(i) ôsel /pog., ekspr.; pren., tudi kot psovka/ *zelo neumen, nespameten človek*; prim. **stari osel**

Te ljudi imenujemo včasih idealisti, preprosti ljudje pa jim pravijo tudi kronani osli. (J. Banič, Eden, 1974, 288) | Ali, kakor pravijo v sedanjih časih: medijski umor. Nasprotnik sicer preživi, a je v nekem smislu mrtev, ker je novinar na primer zapisal, da je kronani osel ali pa mafija plus baraba. Četudi se o oslih, barabah in mafiji ne gre tako javno izražati. (Jana 2007, št. 19, NB) | »O ti revež, ti otročji na smrt bi se rajši pripravil,«

je jokavo učil starec za vrati. Ženin ga je srdito pogledal: »Osel ti kronani!« (I. Zorec, Pomenki, NB)

◆ Frazem *kronan(i) osel* temelji na metaforičnem pomenu sestavine *osel*: slabš. 'omejen, neumen človek'. Sestavina *kronan(i)*, ki je lahko tudi zapostavljena sestavini *osel*, tj. *osel kronani*, ta pomen samo še poudarja. Sestavina *osel* je v nekaterih jezikih zamenjana z drugo (gl. ☉), v češkem npr. tudi s sestavino *vol*.

☉ angl. *utter ass*; češ. *korunovaný osel*; *koronovaný vůl*; fr. *âne bâté*; it. *un asino calzato e vestito*; nem. *ausgemachter Esel*; rus. *nabityj durak*; *formennyj osěl*; *formennyj durak*; *dubina stoerovsova*ja.

osel krónani, gl. *kronan(i) osel*.

osel stáři, gl. *kronan(i) osel*.

stáři osel /pog., ekspr.; pren., tudi kot psovka ali vzdevek / *kdor počne neumnosti, je omejen; prizanesljiv, dobrohoten vzdevek (o sebi ali med bližnjimi)*; prim. **kronan(i) osel**; **stari čuk**

Tretja, za računalnik nedosežna stopnja, pa je kontekstualno prevajanje, ki mora upoštevati več elementov: različen pomen besed v različnih situacijah (če rečemo, da ima kdo »smolo«, samo v izjemnem primeru velja, da ima res snov, ki se ji reče smola ...), tematski sklop, časovni okvir (»republika« pri Platonu je nekaj čisto drugega kakor »republika« pri Rousseauju), odnos med pogovornima partnerjema (»ti stari osel« je lahko med dvema prijateljema ljubkavalna oblika nagovarjanja, med sprtima strankama pa žalitev, za katero je mogoče dobiti pravdo ...) ... itd. (Vinko Ošlak, Pojasnilo prijateljem o esperantu, NB) | Jaz vem, da ga stari ima in da je hčer njegova edinica. Ali, prijatelj, prvič jaz denarja precej potrebujem, ker imam nekaj dolgov in me manjeji že preganjajo, da se jih bojim; drugič pa, če se nič ne dogovorimo ali če stari premalo obeta, kdo mi je porok, da se potem, ko su hčer odide iz hiše, stari osel še ne ženi in mene ob moj denar pripravi. (Josip Jurčič, Cvet in sad, NB) | Kar ima, to je edinole gospod sopro. In se bojim, da so se njene besede »naš stari osel« nanašale na gospoda soproga. To ni lepo in ni prav. (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Tisti niti enega naših še ni spustil čez mejo. Ne maram ga, enkrat bi me bil kmalu aretiral, osel stari. (Matevž Hace, Tihotapci, NB)

◆ Frazem *stari osel* temelji na metaforičnem pomenu sestavine *osel*: slabš. 'omejen, neumen človek'. Sestavina *stari* še krepi ta pomen in je lahko tudi zapostavljena sestavini *osel*: *osel stari*.

☉ angl. *old fool*; češ. *starý osel*; fr. *un vieux imbécile*; nem. *alter Esel*; rus. *staryj osěl*.

trmást kot osel /ekspr.; primera, tudi prisl. **trmasto/zelo trmast**; sop.: **trmást kot mula**

Še bolj se je zasmel. Saj ga je imel kar rad, čeprav je bil bolj počasne pameti in včasih prav zato trmast kot

osel. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Učitelj se je delal, da se temu smeji, toda revščina mu je zaznamovala lica. Zaradi v sencih ozke glave je bilo mogoče sklepati, da je trmast kot osel in neuklonljivo ponosen. Nikoli ne bi popustil. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | Za to darilce nisem nikdar pričakoval ne hvale ne nagrade. Kazni pa tudi ne. Pa sem jo dobil in preстал. Zato postane moj spomin velikokrat trmast kot istrski osel. Obstane in noče naprej. (Igor Torkar, Deseti bratje, 1979, 76) | Sem tovariš sekretar. Tri ure. Pevkar je trmast kot istrski osel ... A trmast kot istrski osel? Zavrača moje prijateljsko potrpljenje in rešitev, ki mu jo ponujam. (Igor Torkar, Umiranje na obroke, 1984, 174) | Ves teden sem ga pustil pri njem in ko sem ga odpeljal (avtomobil), je kolcal za vsakim vogalom in na prvem klanecu obstal, trmasto kot istrski osel. Stop. Na naprej ne nazaj. (T. Fornezzi, TT 1964, št. 2, 4)

◆ Primera *trmast kot osel* z različico *trmast kot istrski osel* temelji na resnični lastnosti osla, da je trmast, muhast. Podobne lastnosti se pripisujejo tudi sorodnici muli v sopomenski primeri *trmast kakor mula*. Sestavina *istrski* je prišla v primeru zaradi dejstva, da je v Istri verjetno več oslov kot v sosednjih pokrajinah.

☉ bolg. *tvårdoglav kato magare*; *uporit kato magare*; češ. *tvrdohlavý jako osel*; *tvrdohlavý jako mezek*; hr. *tvrdoglav kao magarac*; it. *testardo come un mulo*; *duro come un mulo*; mak. *tvrdoglav kako magare [na most]*; pol. *uparty jak osioł*; rus. *uprjamyj kak osěl*; slš. *tvrdohlavý ako baran*; *tvrdohlavý ako mul*; *tvrdohlavý ako mulica*; *zat'atý ako baran*; ukr. *vpertyj jak osel*; *vpertyj jak vislok*.

osír

drégniti v osír /ekspr.; pren., nedov. **drezati**/

1. povzročiti hudo razburjenje; sop.: **dregniti v osje gnezdo**; **dregniti v sršenje gnezdo**; **dregniti v sršenovo gnezdo**

Tudi oljčna vlada si ni upala dregniti v osir in predlagati posebnih davkov, ki bi poskrbeli za zalogo denarja, ki bi reševal začasno brezposelne, pa čeprav je to na tistem ves čas napovedovala. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Ker je šel minister za znanost z načrtom najprej v javnost, je verjetno, da je hotel le dregniti v osir, a verjetno tudi doseči, da bo opozorilo zaleglo. (Delo, 4. feb. 1998, NB) | A ta previdnostni ukrep izkušnega politika, ki se kljub sklicevanju na izzive iraške krize vendarle zaveda, da ni smotno drezati v osir, ne bo posebej olajšal dela konvencionalcem. (Delo, 28. feb. 2003, NB)

2. lotiti se nevarne zadeve

S predlogom o reformi financiranja skupne kmetijske politike, ki kljub rednemu klestenju stroškov še vedno odjeda skoraj polovico letnega proračuna Evropske unije, je bruseljska komisija pogumno dregnila v osir političnih interesov petnajsterice. (Delo, 9. okt. 1998, NB) |

Vlada socialista Lionela Jospina je namreč napovedala, da bo takrat objavila smernice pokojninske reforme, s katero naj bi se izognili grozečemu finančnemu polomu pokojninskega sistema. Dregnila bo torej v osir, ki se ga je večina držav doslej izogibala, tiste, ki so se ga lotile, pa so morale kmalu priznati poraz. (Delo, 5. maja 1999, NB) | Če so bili nekoč moji ideali v politiki taki, da sem drezala v osir in načenjala tabujske teme, danes cenim politike in političarke, ki delujejo strpno, imajo vizijo in jo znajo tudi uresničiti. (Delo, 25. apr. 1998, NB)

♦ Gl. *dregniti v osje gnezdo*.

© angl. *to stir up a hornet's nest*; hr., srb. *dirati u osinje (osje) gnijezdo; darnuti u osinje (osje) gnijezdo; pecnuti u osinje (osje) gnijezdo*; nem. *ins Wespennest stechen*.

drézati v osir, gl. *dregniti v osir*.

ósj

drégniti v ósje gnézd, gl. *gnezdo*.

drézati v ósje gnézd, gl. *gnezdo*.

ósje gnézd, gl. *gnezdo*.

oskúbsti

oskúbsti kóga do kóže, gl. *koža*.

ósl

právda za óslovo sénc, gl. *senca*.

právdati se za óslovo sénc, gl. *senca*.

prepír za óslovo sénc, gl. *senca*.

prepírati se za óslovo sénc, gl. *senca*.

oslóvski

iméti oslóvska ušésa, gl. *uho*.

oslóvska klóp, gl. *klop ž*.

oslóvska ušésa, gl. *uho*.

oslóvski móst, gl. *most*.

ostájati

ostájati pred zaprítimi vráti, gl. *vrata*.

ostáti

kámen na kámnu ni ostál, gl. *kamen*.

ostáti brez belíča [v žépu], gl. *belič*.

ostáti brez ficka [v žépu], gl. *ficek*.

ostáti brez prebíte páre, gl. *para*.

ostáti brez sápe, gl. *sapa*.

ostáti čistih rók, gl. *roka*.

ostáti móž beséda, gl. *mož*.

ostáti na cedílu, gl. *cedilo*.

ostáti na césti, gl. *cesta*.

ostáti na mrtví tóčki, gl. *točka*.

ostáti na pól potí, gl. *pot*.

ostáti na répu [čésa], gl. *rep*.

ostáti pred zaprítimi vráti, gl. *vrata*.

ostáti [šě] v živém spomínu, gl. *spomin*.

ostáti v zláti sredíni, gl. *sredina*.

ostáti z dólгим nósom, gl. *nos*.

ostáti za pečjó, gl. *peč*.

ostáti za rešetkami, gl. *rešetka*.

ostáti živ in zdráv, gl. *živ*.

óster prid.

bíti óstrega jezika, gl. *jezik*.

iméti jêzik óster kot mēč, gl. *meč*.

iméti óster jêzik, gl. *jezik*.

óster kàkor brítev, gl. *britev*.

óster kàkor nòž, gl. *nož*.

óster kot mēč, gl. *meč*.

óster kot nòž, gl. *nož*.

óstri -a -o sam.

iméti za ostrím debélo, gl. *imeti jih [polno] za ušesi*.

ostriči

ostriči kóga na balín, gl. *balin*.

ostrižen

ostrižen na balín, gl. *balin*.

osvojíti

osvojíti lovoríko, gl. *lovorika*.

óšpice

dobíti óšpice /ekspr.; pren., nedov. *dobivati/ razburiti se; postati rdeč od jeze*

Če nekoliko pustimo ob strani njegove tri ljubljanske nastope v razprodani Gallusovi dvorani CD in nekatero groteske v glavah, ki nastanejo v trenutku, ko se v Ljubljani prikaže ta pianist in nekateri kritiki takoj dobijo »ošpice«, se vendarle kaže ozreti tudi drugam po Sloveniji. (Delo, 17. feb. 1998, NB) | Puritanstvo, ki so ga Američani izbrusili do konca in tako tudi iz protestantstva naredili hinavščino, je hudo zlo na prelomu tisočletja, ugotavljajo tudi najbolj resni komentatorji, celo Indro Montanelli, ki gre že k devetdesetim in mu ni mogoče očitati mladostne zaletavosti, kaj šele levičarstva, od katerega takoj dobi ošpice. (Delo, 30. jan. 1998, NB) | Tudi v soboto zvečer, ko so se anarhisti in policisti še pretepali po rimskih ulicah in je bilo več kot 60 ranjenih, med njimi tri desetine policistov, je Haider peš odkorakal v gostilno za vatikanskim obzidjem. Rimski policisti so zaradi njega dobivali ošpice, imeli pa so srečo. (Delo, 18. dec. 2000, NB) | »Ob besedi avtonomija dobim ošpice«. Avtonomija šole in ravnatelja je larifari. (Delo, 29. jul. 2002, NB) | Nekateri rimski politiki dobijo ošpice ob misli, da so Sardinci, ki jih od nekdanj

vsi gledajo postrani in zviška, jezikovna manjšina in da bodo lahko imeli svoje šole. (Delo, 29. nov. 1999, NB) | Ko v intervjuju novega slovenskega zunanje ministra niso našli lepe in pomembne besede o sebi, so – tako je slišati – v rimski Farnesini dobili ošpice in Slovenijo z zamahom roke zapisali v nemško, pravzaprav avstrijsko cono ... (Delo, 21. feb. 2000, NB)

◆ Frazem *dobiti ošpice* z nedovršno različico *dobivati ošpice* je nastal iz besedne zveze, ki pomeni, da zbolimo za ošpicami, in sicer po prenosu na duševno stanje koga, ki postane rdeč, lisast, zaripel od jeze. Duševno stanje koga je lahko izraženo tudi z dodanim prilastkom, npr. *preboleti sentimentalne ošpice*: trezna govorica dveh rekonvalescentov, ki sta po dolgih letih vendarle prebolela sentimentalne ošpice. (B. Hofman, Mož brez obraza, 1971, 30) Kot tipična otroška bolezen *ošpice* pri tem lahko dobijo tudi pomen 'začetne težave', npr. Upri sem se birokraciji in uspešno sem premagal »ošpice« – poskusiti se kot direktor gledališča. (Delo, 21. dec. 1998, NB) V zvezi s slednjim glej tudi frazem *otroška bolezen. dobivati ošpice*, gl. *dobiti ošpice*.

otépati

otépati ričet, gl. ričet.

otépati se

otépati se z vsèmi štírimi, gl. štíri.

otoplítev

otoplítev odnósov /ekspr.; pren./ *ponovna vzpostavitve dobrih odnosov*

Dragan Valenčič je kot tokratni gostitelj srečanja treh uprav opozoril, da je najpomembnejši rezultat dela v prejšnjih letih otoplitev odnosov med prebivalci na obmejnem območju obeh držav. (Delo, 9. mar. 2007, NB) | Na otoplitev odnosov med vodstvom sejmišča in zbornice je, kakor menijo poznavalci razmer, vplivalo tudi torkovo srečanje direktorja sejmišča z vodstvi nekaterih območnih obrtnih zbornic. (Delo, 18. sep. 2003, NB) | Toda najpomembnejša začimba je bila kljub vsemu politična: ameriški predsednik je v Tokiu potrdil, da bo Japonska ostala najmočnejša vojaška, strateška in gospodarska zaveznica ZDA v vsej azijsko-pacifiški regiji, otoplitev odnosov s Kitajsko pa nikakor ne pomeni kakršnega koli zmanjšanja pomena Japonske za ameriško veselo. (Delo, 24. nov. 1998, NB)

◆ Frazem *otoplitev odnosov* temelji na prenesenem pomenu sestavine *otoplitev* 'stanje, ko je kaj toplejše, prijaznejše, boljše'. Predstavno pa se frazem navezuje na stanje, ko so odnosi na najnižji možni točki. Preneseno bi to lahko povedali tako-

le: *odnosi so zamrznjeni, odnosi so dosegli ledišče ali ledena doba* (gl. tam).

otróbi

otróbe vézati /ekspr.; pren./ *vsebinsko prazno govoriti*; sop.: **mlatiti prazno slamo**; prim. **klamfe srati**

V zbornici sem se odlikoval od vseh, ker sem vedno znal tako izvrstno govoriti, kakor bi otrobe vezal. (F. Levstik, Pavliha 1870, 14) | Človek, ki ne misli, mora postati čvekač, kakor hitro mora govoriti, mora premlevati stare in šibke tuje resnice, mora vezati otrobe. (B. Zupančič, Golobnjak, 1972, 38–39) | Znano je, da vežeta otrobe tudi v verzih. Za olajševalno okoliščino torej pri priči zapojte nekaj aktualnega. (E. Hrausky, TT 1965, št. 17, 7) | Njegov prijetni bariton me vedno očara ... tudi kadar veže otrobe, kot na primer zdajle ... (N. Kraigher, Dokler živimo, 1969, 72) | Kdor torej pridobi ženstvo, ta reši narod. Tega ne pomislijo naši prvaki, ki po starem kopitu otrobe vežejo. (F. Detela, Trojka, 1897, 161)

◆ Frazem *otrobe vezati* temelji na prenesenem pomenu sestavine *otrobi*: 'vsebinsko prazno govorjenje, pisanje'. Omenja ga že Murko, 1833, 313, in sicer kot primer *govori, kakor bi otrobe vezal*.

otròk

Ábrahamov otròk, gl. **Ábrahamov**.

Ádamov otròk, gl. **Ádamov**.

biti vélik otròk /ekspr.; pren./ *biti otročji, naiven*

Postala je njegova žena in otroke mu je rodila. Po tistem sta cerkveno klop zamenjala za domačo ob krušni peči, le da Jura, ki je po navadi molil naprej, zaupljiv pač, do smrti velik otrok, živeč v strahu božjem in spoštovanju do bližnjega, še opazil ni, da ženina molitvenost z leti čedalje bolj peša. (Gitica Jakopin, Duša kaj želiš, NB) | Nazadnje, ko je Ernie Els igral na Odpitem prvenstvu Velike Britanije v golfu na igrišču Royal St. George, je bil le velik otrok z dobrim zamahom in brez iluzij o tem, da bi lahko zmagal na turnirju. (Delo, 17. jul. 2003, NB) | Saj ne rečem, da jih v najstniških letih, ko jih beremo kot obvezno šolsko čtivo, ne dojamemo. Toda ko je človek par desetletij starejši in sam od življenja preizkušen, vidi v njih še vse drugo kot takrat, ko je bil le velik otrok. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | Pozneje je večkrat obžaloval, da je bil tako trpek, jaz pa se zavedam, da drugače ni moglo biti, sicer bi ne bil Pregelj, velik pisatelj svojega časa, velik otrok sam na sebi, veliko nasprotje pobožnosti in grehotnosti, dobrote in demoničnega nemira. (Delo, 15. apr. 1999, NB)

◆ Frazem *biti velik otrok* je po nastanku primera, ki odraslega primerja z otrokom oziroma z njegovimi tipičnimi lastnostmi.

◎ hr., srb. *biti veliko dijete*; nem. *ein großes Kind sein*; *ein naiver Mensch sein*.

jokáti kot otròk /ekspr.; primera, dov. **razjokati se, zjokati se/ jokati močno, brez obvladovanja**

Nič ni mogel spregovoriti. Za rokami je lovil roke Juretu in reševalcema, jih poljubljaj in jokal kot otrok. Ob tem so bili tudi reševalci do solz ganjeni in vsi srečni stali na tratici poleg Jošta, ki je govoril in se zahvaljeval samo s solzami in hvaležnimi vzdihljaji. (F. S. Finžgar, Oj mladost..., NB) | A katastrofa (18. mesto) na SP 2002 je pomenila hud udarec za Bielso. Pravijo, da je po remiju s Švedsko v garderobi jokal kot otrok. (Delo, 16. sep. 2006, NB) | Devetintridesetletni Ljubljčan, ki je sedel na zatožno klop zaradi posilstva, je po razglasitvi sodbe krčevito jokal kot otrok, ko je slišal, da so mu sodniki izrekli oprostilno sodbo. (Delo, 13. dec. 2000, NB) | Zmanjkalo mu je pet centimetrov. Devetindvajsetletni Italijan, ki je v karieri dobil že 14 šprintov, je v cilju opravičeno jokal kot otrok, saj je bil med vsemi šprinterji najmočnejši. (Delo, 20. maja 1998, NB) | Morda tega res ne vem, vendar pa zanesljivo vem, da je bilo marca ubitih kar sedemnajst otrok v eni sami hiši. Jokal sem kot otrok. (Delo, 22. avg. 1998) | Fotofiniš jim je pridosil zmago z 0,08 sekunde prednosti. Na slovesni podelitvi odličij kake pol ure kasneje so veteranu številnih velikih bojev zaradi popolne izčrpanosti tako popustili živci, da se je razjokal kot otrok. (Delo, 6. dec. 2004, NB) | Odrasel sem in postal mož. Odkolovratil sem po prašni cesti vzdolž železniških tirov do Savinje, zavil ob reki navzgor po Nabrežju svobode, sedel na eno izmed klopi in se razjokal kot otrok. (Marjan Rožanc, Ljubezan, NB) | Mož, ki je ponavljal nun cia lassamu a muntagna, se je zjokal kot otrok, ko se je umaknil in je – kot vsi drugi okrog njega – nemočno opazoval, kako se žičnica, od katere je živelo veliko ljudi v teh krajih, podira, ječi pod težo velikanskih rdečih kamnov in naposled izgori v žareči tekočini, ki prihaja z vrha. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Zmaga je gotovo dobra za mojo samozavest, saj sem premagal Millarja, specialista za vožnjo na kronometer, ki se je pripravljaj le na to etapo,« je bil sprva zadržan Nozal, ki pa je nekaj trenutkov kasneje pokazal, koliko mu pomeni ta zmaga, ko se je kot otrok zjokal v objemu športnega direktorja Onceja Manola Saiza. (Delo, 20. sep. 2003, NB)

◆ Primera *jokati kot otrok* z dovršnima različicama *razjokati se kot otrok* in *zjokati se kot otrok* temelji na še eni tipični lastnosti otrok, da svoje slabo počutje ali žalost brez zadržkov izražajo, sporočajo z jokom. Ustrezni hrvaški ali srbski frazem je *plakati kao malo dijete*.

nositi otròka pod srcem /ekspr.; pren./ *biti noseča (ne javno)*; sop.: **biti v drugem stanju**

Bila je še zmerom lepa in, odkar je nosila otroka pod srcem, tako prečudno nežna in dobra. Obraz ji je razodeval samo ljubezen in skrb. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Žena njegova plane z otrokom v kočijo. Dela vsa blede, objokana – nikoli ne pozabim tega pogleda – oklepa z eno roko vrat svoji pravi materi, po kateri je tolikanj hrepenela, katero je danes našla, z drugo pa se je

poslavljal od žene, katera jo je vzredila, in kakor se je videlo zdaj, ljubila tako, kakor ne ljubi vsaka mati otroka, ki ga je pod srcem nosila. (Josip Stritar, Zorin, NB) | Med nosečnicami, za katere so bile usodne poškodbe, je bilo kar 31 odstotkov umorjenih. Kar 56 odstotkov žensk, ki so pod srcem nosile otroka, je bilo ustreljenih, druge so do smrti zabodli z nožem ali zadavili oziroma zadušili. (Delo, 28. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *nositi otroka pod srcem*, prav tako sopomenski *biti v drugem stanju*, spada med izraze, ki olupševalno ali prikrito označujejo nosečnost ženske, ki je že od nekdaj stanje, o katerem se ni smelo naravnost, odkrito govoriti. Predložna sestavina *pod srcem* nakazuje fiziološko umeščeno plodu v ženskem telesu za razliko od zunanjih *na rami, na rokah*. Frazem *nositi otroka pod srcem* je sicer svetopisemskega porekla: Elizabeta sprejema v hišo sorodnico Marijo. Napolnjena s Svetim Duhom jo pozdravlja: »Blagoslovljena, ti med ženami!« Zares je blagoslovljena. Pod srcem nosi otroka, ki združuje v sebi vse čase, ki se vanj stekajo vsa hrepenenja, v njem udejanjajo vsa upanja. Vsi kraji so vanj zazrti, kakorkoli je kje lepega, dobrega, resničnega, se v njem ogleduje. Zgodovina dobiva v njem svoj smisel (Luka 1, 41–43).

◎ češ. *nositi dítě pod srdcem*; hr., srb. *nositi dijete pod srcem*; *nositi dijete pod grudima*; nem. *ein Kind unter dem Herzen tragen*; in *anderen/gesetzten Umständen sein*.

otròk je na poti /ekspr.; olupš., tudi pret./ *je noseča, pred porodom*; prim. **pričakovati otroka**

»Danny, navdušena sem bila, ko sem izvedela, da je otrok na poti. Kako je z njo?« (Maev Binchy, Hiša na Tari, NB) | Ko je Novell kupil SuSE, ni kupil Linuxa, ker je ta pač še vedno prost, ampak le znano blagovno znamko, predvsem pa znanje programerjev, ki so ga razvijali in ki so se tako iz prostih prelevili v tržne. Od nečesa je, ko je diploma v žepu in prvi otrok na poti, pač treba živeti. (Monitor, maj 2004, NB) | Vendar podatki kažejo, da se staršem to le ni vedno izšlo. Še posebej, če je bil že na poti otrok, je bilo sramoto treba preprečiti in glede stanu zamižati vsaj na eno oko. (Delo, 29. jul. 2003, NB) | »Laž v članku v Slovenskih novicah je to, da sem vzela moža in očeta štirim otrokom. Ni res, da je bil četrti otrok na poti,« pravi Helena Blagne Zaman, ki pravi, da je sicer vedno za zdrav trač. (Delo, 11. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *otrok je na poti* je še eden od olupševalnih izrazov, ki prikrito, po ovinkih namigujejo, da je ženska noseča, pred porodom.

otròk svòjega čása /knj., eksp.; pren./ *človek s tipičnimi značilnostmi časa, razmer, v katerih je živel, ustvarjal*

»Otrok svojega časa si,« je dejala Frances in prepoznala

znane argumente. »Mi smo prestari, da bi prekinili z Izraelom.« (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Trubar je bil otrok svojega časa, produkt tedanjih razmer v slovenskih deželah; ni stal kakor drevo v puščavi, temveč je bil samo besednik svojega naroda, glas časa, njegovih zahtev in njegovih želja. (I. Cankar, Trubar in Trubarjeve slavnosti, Govori in predavanja, NB) | Avtobiografija morda njegovega življenja ne povzema do črke natančno in verodostojno, je pa napisana v njegovem tipičnem pravljničarskem slogu, izpilenem do potankosti. V njej veje duh romantike, Andersen je pač bil tipični otrok svojega časa. (Delo, 2. mar. 2005, NB) | Četudi se je po eni strani kazal kot klasični otrok svojega časa in si že zgodaj pridobil tudi akademske časti, je Turner z mnogimi svojimi deli pokazal, da hodi po čisto svoji poti, na kateri sledi predvsem močnim notranjim ustvarjalnim vizijam. (Delo, 2. nov. 2004, NB)

☉ češ. *být dítětem své doby*; hr., srb. *dijete svojega vremena*; it. *essere figlio del suo tempo*; nem. *ein Kind seiner Zeit*.

pričakováti otróka /ekspr.; pren., olepš., o ženski, paru/ *biti noseča, biti pred porodom*; sop.: **biti v [veselem] pričakovanju**

Mlad mornariški častnik zahteva od predstojnika, da mu odobri dopust. Ko ga vprašajo za razlog, jim pove veselo novico: »Moja žena pričakuje otroka.« »Toda, poslušajte, dragi moj, vaša prisotnost je bila morda potrebna, da se stvar začne. Zdaj pa je popolnoma odveč!« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | »Ko pa sem se odločila za rojstvo otroka, se je zapletlo. Vsem vpletenim sem naenkrat v breme,« je razočarana 34-letna Marjana Dobrin, ki konec februarja pričakuje otroka. (Delo, 19. feb. 2004, NB) | Ko je prekršila celibat, je bila javnost prepričana, da je to storila, ker se je zaljubila ali pa pričakuje otroka. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Romuni bodo tako kar najhitreje zapustili našo državo, še posebej pa se muči domov zakonskemu paru, ki pričakuje otroka. (Delo, 6. jan. 2001, NB)

◆ Frazem *pričakovati otroka* je verjetno nastalo iz prvotnega **pričakovati rojstvo otroka*. Z izpustom sestavine *rojstvo* je nastal olepševalni izraz, ki samo namiguje na bližnji (veseli) dogodek. Na to kaže tudi frazem *biti v [veselem] pričakovanju*.

razveseliti se kot otrók, gl. *jokati se kot otrok*.

razveseliti se [kóga/česa] kot otrók, gl. *veseliti se [koga/česa] kot otrok*.

spáti kot otrók /ekspr.; primera, dov. *zaspati/ mirno in trdno spati*; sop.: **spati kot angelček; spati kot dojenček**

Zaskrbelo naju je za Dušana. Izkazalo se je, da je neki gospe postalo slabo, najin kolega pa je spal kot otrok in sploh ni vedel za dogajanje pred hotelom. (Delo, 26. nov. 1998, NB) | Vidiš, Trtnik, del naših dobrih Slovencev pa čepi doma, od strani vse to opazuje in poslušava govorce o našem boju. Bere časopise, se pogovarja, poslušava radio, zvečer se pa stisne k svoji ženki, se

požvižga na ves svet in zaspi kot otrok. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Takó zopet sedi nocoj bled in zamišljen ob odprtem oknu in gleda v zvezdnato nebó. Zopet mu stiska srcé brezmejna žalost, goreče hrepenenje. Solzé mu tekó po licih, in v solzah zaspi kakor otrok. (Ivan Cankar, Morala, NB)

☉ češ. *spát jako dítě; usnout jako dítě*; hr. *spavati kao beba*; rus. *spat' kak rebënok; zasnut' kak rebënok*; slš. *spat' ako [malé] diet'a*.

velíko bábic – kílav otrók, gl. *babica*.

veselíti se [kóga/česa] kot otrók /ekspr.; primera/ *zelo se veselíti*

General se je veselil remija kot otrok. (Delo, 25. jul. 2001, NB) | Kupec v moskovski lekarni se veseli kot otrok, ko dobi v roke zavitek preparata. Prodajalka mu svetuje, naj kupi še škatlico aspirina, da carina ne bo posumila. (Delo, 14. nov. 2002, NB) | Če je Vodovnik potihem pričakoval rekord, saj letos redno meče prek 20 m, pa je bil met Kozmusa čez 80 m tudi zanj velikansko presenečenje. Meta čez sanjsko mejo se je veselil kot otrok. (Delo, 19. jun. 2006, NB) | Zgovoren prodajalec obledelih razglednic na začetku Knez Mihailove ulice – »sem inventar beograjskega mestnega jedra«, se predstavi – se je razveselil kot otrok: »Že dolgo me ni nihče fotografiral. Dajte!« (Delo, 16. okt. 2002, NB) | Večno mesto mu ustreza v vseh pogledih. Dres, ki mu ga je te dni podaril kapetan Rome Francesco Totti, se je razveselil kot otrok. (Delo, 8. jul. 2005, NB) | Dolgo sem mislil, da so 'šminkerji', ki si nikoli ne umažejo uniform. Ko pa so prvič pomagali mojim možem, sem se jih razveselil kot otrok. (Delo, 15. apr. 2006, NB)

◆ Primera *veseliti se [koga/česa] kot otrok* temelji na dejstvu, da se otroci veliko bolj razveselijo daril, se navdušijo za nove stvari kot odrasli.

vsák otrók [tó] vé /ekspr.; pren./ *je splošno znano; je zelo lahko, preprosto*

Na razpotju, pod križem, kdor pride sem v nočni ali tej jutranji uri, temu se zmeša. To vejo, vsak otrok ve, zato nikogar ni, zato lahko brez skrbi počivaš. (D. Jančar, Galjot, NB) | Modroval sem tako, ker sem slišal modrovati tako druge. Vsak otrok ve, kako proso kruh kazi, da se človeku gabi. Ali ta neokusnost, ta omladnost me ni spametovala; dejal sem: Komur ne diši prosen kruh, ni vreden nobenega, dasiravno niti meni ni dišal. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Jaz pa menim, če je v njej kaj resnice, da se je pripetila nekoliko drugače. To ve vsak otrok, da so kače vse zvite in hudičeve. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Vsak otrok ve, da se vse naše ptice ne selijo, ampak da mnoge ostanejo pri nas tudi pozimi. Ostanejo pa vse tiste, ki se ne boje niti mraza niti snega, ki si tudi v najhujši zimi znajo najti če že ne zadostne, pa vsaj najpotrebnejšo hrano! (Fran Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Fra Prava reč! To bi znal vsak otrok! Toda skočiti z dvorišča sem gor, kakor znam jaz, tega ne zna vsak! (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Maxa Ernsta (1891–1976) je navdihnila, da je izumil – otiran-

ko ali frotaž. Postopek pozna vsak otrok: na predmet položiš papir in drgneš po njem s svinčnikom, dokler se ne pokažejo reliefni obrisi. (Delo, 11. maja 1999, NB)

◆ Frazem *vsak otrok [to] ve* je nastal po predstavi, da je, kar ve vsak otrok, lahko, preprosto in nekomplificirano ter splošno znano.

◎ češ. *každé dítě [to] ví; každé dítě [to] zná*; rus. *это знает каждый ребенок; это всем известно; это каждый durak знает*.

vsák otròk [tó] zná, gl. *vsak otrok to ve*.

zaspáti kot otròk, gl. *spati kot otrok*.

zjókati se kot otròk, gl. *jokati se kot otrok*.

otròški

otròška bolézen čésa, gl. *bolezen*.

preboléti otròško bolézen, gl. *bolezen*.

òvca

črna òvca /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kdor je v primerjavi z drugimi drugačen, slab*; prim. **garjava ovca**; [kot] **izgubljena ovca**; **zablodela ovca**; **metljava ovca**

Pomenljivo prikima in si oddahne: Oho, tole je tista nemogoča črna ovca med vojvodami, tisti, ki je svoj dvorec odprl javnosti. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Slovaška je prenehala biti črna ovca Srednje Evrope tako rekoč tisti hip, ko je bil na zadnjih parlamentarnih volitvah poražen Vladimir Mečiar, ki je državo vlekkel na vzhod in ne na zahod, znan pa je bil tudi po številnih avtoritarnih ukrepih. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Fidel Castro je imel s štirimi različnimi ženskami osem otrok. Alina je njegova edina nezakonska hči in črna ovca v družini. (Delo, 16. jan. 1999, NB) | V poročilu Hrvaška prav gotovo ni edina ne najbolj črna ovca, toda na Zrinjencu pravijo, da bodo morda odgovorili na zelo kritične pripombe State Departmenta ... (Delo, 3. feb. 1998, NB) | Za ene sem postal črna ovca, posebljen hudič, drugih pa nisem zanimal jaz, ampak predvsem gospod nadškof, ki so mu zamerili še celo vrsto drugih izjav. (Delo 17. feb. 2001, NB)

◆ Nastanek frazema *črna ovca* je verjetno treba povezovati z negativno simboliko črne ovce. Tako so v irski legendi Obleganje Druin Damghara zlobne in hudičevske. Zli druidi irskega kralja Cormaca, ki se bori proti Munsterski pokrajini, ker njeni prebivalci zavračajo plačevanje nepravično odmerjenega davka, uporabljajo tri črne ovce, zlobne, nasršene z železnimi bodicami, ki lahko premagajo tudi več vojščakov. Pomen izraza *črna ovca* temelji na simboliki črne barve in izjemnosti te barve pri ovcah. Na izjemnosti barve določene živali temelji tudi izraz *bela vrana* 'posebnost, izjema', medtem ko je simbolika bele barve pozitivna.

◎ češ. *černá ovce*; fr. *bête noire*; hr., srb. *crna ovca*; it. *la pecora nera*; nem. *das schwarze Schaf*; pol. *czarna owca*; rus. *paršivaja ovca*.

gárjava òvca /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kdor zaradi negativnih lastnosti slabo vpliva na okolico*; prim. **črna ovca**; **metljava ovca**

Zato ni čudno, da so marsikomu trn v peti. Res pa je tudi, da se v vsaki čredi najde tudi kakšna garjava ovca, a jo zdrava okolica hitro izloči. In to analogijo lahko potegnemo tudi skozi demokratičen postopek volitev novega vodstva na skupščini grafikov, ki je bilo tajno in izvoljen je bil tisti, ki je dobil največje število glasov. (Delo, 11. avg. 1998, NB) | Izločili smo ga kot garjavo ovco, vsa naša jeza je visela zdaj nad njim. (Jože Pahor, *Otrok črnega rodu*, 1965, 125) | Tudi meni je do odhoda na Dunaj gorelo pod petami. Vsi so me gledali kot garjavo ovco, vsi so se že od daleč obregali vame, vsem sem bil v napoto. Zato sem jo na Dunaj potegnil cela dva dni prej, kot je bilo treba. (Ignac Sivec, *Triglavski kralj*, NB) | Že takrat, ko je lovišče iztržil od oblasti, je vedel, da je z lovom priženil tudi Florjana. Sprva so mu ga očrnili kot garjavo ovco. Zato je z ostalimi zakupniki soglašal, da bi Florjana pognali z Jelovice. (Tone Svetina, *Ugaslo ognjišče*, PD, 1974, 255)

◆ Frazem *garjava ovca*, ki se uporablja tudi kot primera, je nastal iz besedne zveze *garjava ovca*. Ta se preneseno uporablja za slabšalno označevanje osebe, ki zaradi negativnih lastnosti slabo vpliva na okolico.

◎ češ. *prašivá ovce*; fr. *brebis galeuse*; hr., srb. *šugava ovca*; *gubava ovca*; nem. *ein rüdiges Schaf*; pol. *parszywa owca*; rus. *paršivaja ovca*.

íti [za kóm] kot òvca [za òvnom] /ekspr.; primera/ *nepremišljeno, slepo, brezglavo slediti komu*

Njegove oči so kot usoda, z ničimer jih ne morem odvrniti: ne z grobstvijo, ne z dobroto, ne s poštenostjo, ne s prevaro, še s prijateljstvom ne. Za njimi grem kot ovca za ovnom, ne vprašam, koliko nas gre, kam gremo, zakaj gremo moram iti, da skočim za njimi čez steno, ali da se iz mene rodijo druge take oči. (Neža Maurer, *Skorja dlani in skorja kruha*, NB) | *Med otoki na jugu Švedske* Prevladala je misel, da je prilika edinstvena in sodijo domneve o nekaterih vidikih povabila v samo srčiko takšnega načina uporabe prostega časa. Če naj bo vse načrtovano, mar bi šel kot ovca z agencijo! (Aldo Rupel, *Nočitve pod zvezdami*, NB) | Ni vedel, kam naj teče. V velikem in bobnečem trušču, med neznosnimi detonacijami se je kot ovca zapodil za glavino. Razdejanje je grozilo na vseh straneh, nad njimi so zverinsko tulila letala. (Damijan Šinigoj, *Neizstreljeni naboj*, NB)

◆ Primera *iti [za kom] kot ovca [za ovnom]* predstavnost temelji na črednem načinu obnašanja ovac ali drugih živali, ki slepo sledijo vodilnemu ovnu ali vodilnemu v čredi. Pomen nepremišljenega, slepega, brezglavega ravnanja je nastal po preno-

su na človeka in njegovo ravnanje. Sestavina *ovca* je lahko v primerah v drugih jezikih zamenjana s sestavino *jagnje, goska, slepec, zajec* (gl. ☉).

☉ angl. *to follow so. as meekly as a lamb; to follow so. like a lamb/sheep*; bolg. *ide kato gaski v mägla*; hr. *ići kao guske u maglu*; češ. *jít [za někým] jako ovce [za beranem]*; mak. *ide kako guski vo magla*; nem. *immer dem Leithammel nachlaufen*; jmdm. *folgen wie ein Schaf seiner Herde*; fr. *sivre qn. comme un mouton*; pol. *iść jak pijane zajęce*; rus. *hodit' za kem-to kak stado baranov*; ukr. *ity jak slipcy*.

kot gárjava ôvca, gl. *garjava ovca*.

[kot] izgublĵena ôvca /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *človek brez cilja, smisla življenja*; sop.: **izgubljeni sin**; prim. **črna ovca**; **garjava ovca**; **metljava ovca**

V Ljubljani si bil, na Vrhnikih sem te zasledil, v Postojni si hlače trgal, v Novem mestu si ubožec pisaril, v Ribnici, ako se ne motim, menda tudi, in povsod so te gospodje pehali od sebe, ker nisi nič znal. Potlej si hodilo kakor izgubljena ovca bog vedi kod in si trebuha votka iskalo. Zato so ti zdeli ime Bežanec, zato ker ti je bilo treba večno bežati. (F. Levstik, Sveti doktor Bežanec v Tožbanji vasi, NB) | Izgubljena ovca želi nazaj v čredo. Nekdanji nadškof iz Lusake, ki se je maja poročil, je prišel k papežu, ker noče biti izobčen. (Delo. 8. avg. 2001, NB) | »Si zopet tu, zgubljeni oven!« djal je sinu, ki ga je objel in poljubil na zgubano čelo. (J. Jurčič, Juri Kobila, Slovenska Vila 1865, 339) | Kakor izgubljena ovčica tava pišče daleč od svoje matere. (J. Stritar, Sveltinova Metka, 1868, 49) | Bil je vodnik, ki je prišel iskat izgubljeno ovčico. (J. Mlakar, IPS I, 258)

◆ Izraz *izgubljena ovca* izhaja iz Kristusove parabole o božji skrbi za grešnika in o veselju nad njegovo spreobrnitvijo: Kdo med vami, če ima sto ovac in izgubi eno, jih ne pusti v puščavi devetindevetdeset in gre za izgubljeno, dokler je ne najde? A ko jo najde, jo vesel da na ramena in ko pride domov, pokliče prijatelje in sosede ter jim reče: »Veselite se z mano, ker sem našel izgubljeno ovco.« Povem vam, da bo večje veselje na nebu zaradi enega grešnika, ki se spreobrne, kot zaradi devetindevetdesetih pravičnikov, katerim spreobrnitev ni potrebna.« Podobno še Sveto pismo (1 Pt 2,25): »Bili ste namreč kot izgubljene ovce, ampak zdaj ste se vrnili k pastirju in varuhu vaših duš.«

☉ češ. *zbloudilá ovce*; hr., srb. *zalutala ovca, izgubljena ovca, zabludjela ovca*; pol. *zbląkana owca*; rus. *zabludšaja ovca*.

[kot] zablodĵela ôvca, gl. *[kot] izgubljena ovca*.

krótek kàkor ôvca, gl. *krotek kot ovca*.

krótek kot ôvca /ekspr.; primera/ *miroljuben, dobrodušen*

Kot otrok je bil zapuščen, odraščal je na polju, kakor je vedel in znal, in od dolge bede mu je ostala nenasnita lakota. Vse mu je prijalo, živali, ki jih je pobrala bolezen, razpadajoča slanina, povožen pes, samo da je bil kos velik, in bil je krotek kot ovca in neumen kot noč. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | »To odgovarjaš svoji materi?« razjezi se čvrsta žena, in preden se Janez zave, tleskne mu nje kreпка roka po licu in ga premakne iz ravnotežja, da pade po deskah, kakor je dolg in širok. »Slušal bom, mati!« in ječaje vstane ter je krotek kakor ovca. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Kaj so imeli, tega nobena živa duša ne ve. To je gotovo, da je potlej večkrat šel gospod k njemu dol v vas, v isto izbo, kjer ste vi bili, in da je bil zmerom njemu naproti tako krotek kakor ovca, dasi je prej vse druge ljudi na svetu osorno imel, tudi svojo ženo. (Josip Jurčič, Doktor Zober, NB) | Avguštin ni pomnil, da bi bil kdaj kakega človeka s hudo besedo razžalil, on, ki je bil vedno ponižen in pohleven kakor ovca, zdajci obdivja kakor divja zver in pobija ljudi kakor vrabce! Ko bi imel več srčnosti, bil bi si vzel življenje, katero je po njegovi misli že tako zapadlo rablju. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB)

◆ Primera *krotek kot ovca* temelji na krotkem, prilagodljivem in skromnem značaju ovce.

☉ bolg. *kroták kato ovčica*; češ. *krotký jako ovečka*; *krotký jako beránek*; hr. *krotak kao ovca*; mak. *krotok kako jagne*; pol. *łagodny jak owca*; *łagodny jak owieczka*; *potulny jak owca*; rus. *krotkij kak ovca*; *krotkij kak ovečka*; *krotkij kak agnec*; slš. *krotký ako ovečka*; *tichý ako baránok*; ukr. *sumyrnyj jak vivcjca*; *smyrnyj jak jagnja*.

metljáva ôvca /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *slaboten, neodločen, zmeden človek*; prim. **črna ovca**; **[kot] izgubljena ovca**; **metljáva ôvca**; **[kot] zablodela ovca**

»Ne odlašaj niti en dan, kakan! Pokaži hlapcem svojo moč! Pokaži, da si gospodar, ne metljava ovca.« (Janko Moder, Sveta zemlja, 1952, 126) | Ta glas je tako strašen, da se vrtijo ljudje kakor metljave ovce ... (Ženski svet 1927, 199)

◆ Frazem je nastal iz poimenovanja *metljava ovca* 'z metljajem okužena ovca', ki se uporabljala preneseno za slikovito označevanje slabotnega, neodločnega, zmedenega človeka.

sív kot ôvca /ekspr.; primera/ *popolnoma siv*
Župnik se je moral nasmehiniti. Star dedec, siv kot ovca, je tik pod prižnico od začudenja odprl brezzobna usta in kimal z glavo. (Ivan Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | »Gremo, Jernej!« »Jaz seveda; pa ti, ki si siv kot ovca!« »Kaj siv! Saj nimam moči v laseh kakor Samson!« »Hahaha,« se je smejal Jernej. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB)

☉ bolg. *bjal kato snjag*; češ. *šedivý jako popel*; hr. *sijed kao ovca*; mak. *bel kako Dedo Mraz*; pol.

siwy jak golq̄b; rus. sedoj kak lun'; slš. sivý ako holub; šedivý ako holub; ukr. syvyj jak vivcya; syvyj jak vil.

óvčji

vólk v óvčji kóži, gl. volk.

óven

íti [za kóm] kot óvca [za óvnom], gl. ovca.

ovênčan

z lôvorom ovênčan, gl. lovor.

ovjati

ovjati kóga okoli mezinca, gl. mezinec.

ovjati kóga okoli prsta, gl. prst.

ovíti

ovíti kóga okoli prsta, gl. prst.

ovíti kóga okrog prsta, gl. prst.

ovratnik

béli ovrátniki /star.; mn., pren./ *uslužbenci, uradniki*; prim. **bogovi v belem; pisarniški molj**

Po 9000 delavcih, ki so tako ali drugače (tudi z upokojitvami, predvsem predčasnimi) v zadnjem letu odšli iz tovarn Fiata, odhaja ta čas na pleča italijanskih davkoplačevalcev več kot 8000 delavcev. Takšnih v modrih haljah, poleg njih pa tudi precej uslužbencev, ki jim pravijo beli ovratniki. (Delo, 9. nov. 2002, NB) | Sam minister za pravosodje Roberto Castelli je dan po izglasovanju zakona izračunal, da se bodo zaporu prenapolnili s tistimi, ki radi ponavljajo kazniva dejanja. Po drugi strani se bodo težav s pravico rešili »béli ovratniki«, obtoženi korupcije, odušstva ali bančnih prevar. (Delo, 1. dec. 2005, NB) | Upajmo le, da nedavno ovadene »velike ribe«, niso le posledica dnevne politike, ker je pač to volivcem všečno, in da so primeri tako dobro raziskani in pripravljeni, da bo tožilstvo lahko vložilo obtožnice, beli ovratniki pa bodo svoje odsedeli. Žal je sedanja praksa pokazala, da se kriminal belih ovratnikov običajno konča pri ovadbah. (Mladina 2004, št. 10, NB)

◆ Frazem *béli ovratniki* je nastal po načinu oblačenja uradnikov, in sicer po principu *pars pro toto*, tj. da se po značilnem delu poimenuje celota: v našem primeru uradnik po belem ovratniku. Na enak način je nastal tudi izraz *bogovi v belem*, s katerim so po belih oblačilih poimenovani zdravniki.

© angl. *white-collar worker*; češ. *bilý límeček*; bílý límeč; fr. *col blanc*; nem. *Stehkragenproletarier*; rus. *belye vorotnički*.

dihati kómu za ovrátnik /publ.; pren./

1. zelo se približati komu; tesno slediti komu

Igrali smo precej bolje kot proti Geoplinu Slovanu, toda še vedno nismo prikazali naše prave igre. V trenutkih, ko nam je nasprotnik začel dihati za ovratnik, nismo znali podaljšati napada, a načeloma je bilo vse skupaj kar solidno. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Z odličnim finišem se je izkazal Lebed, 7-kratni evropski prvak, ki je v zadnjem krogu že dihal za ovratnik Mourhita, a ga ni mogel presenetiti. Vseeno pa si je z drugim mestom pritekel prvo kolajno na svetovnih prvenstvih. (Delo, 26. mar. 2001, NB)

2. nadzorovati, preganjati koga

Glede na to, kako malo obžalovanja je (tj. kancler Schröder, op. J. K.) pokazal ob Lafontainovem odstopu, bi lahko rekli, da je zgolj čakal na prvo priložnost, kako se znebiti močnega šefa stranke, ki mu je neprestano dihal za ovratnik. (Delo, 13. mar. 1999, NB) | »Zato nas je tudi nemogoče s čimer koli preslepiti ali prestrašiti,« pravi drugi tiskovni predstavnik Vlada Pavlov, ki je na uvodnem beograjskem mitingu 14. aprila opozoril tudi opozicijo, da ji bo Odpor do volitev in po njih nenehno dihal za ovratnik. (Delo, 12. maja 2000, NB) | Prililiti ne moremo nikogar, bo pa treba bankam dihati za ovratnik. Mislim, da se vse banke niso pripravile na trženje enomesečnih zakladnih menic tako, kot bi se morale. (Delo, 15. jun. 2001, NB)

◆ Frazem izhaja iz besedne zveze *dihati komu za ovratnik*, ki pomeni tesno fizično bližino koga od zadaj. Preneseno se zveza uporablja v športu za tesno sledenje komu, npr. pri teku ali rezultatsko, a na drugih področjih tudi za nadzorovanje ali preganjanje koga.

ózek

ózko grlo, gl. grlo.

ozírati se

ne ozírati se ne na lévo ne na désno, gl. levi.

ozréti se

ne ozréti se ne na lévo ne na désno, gl. levi.

oženíti se

oženíti se na prázno, gl. *ženiti se pod marelo*.

oženíti se pod marélo, gl. *marela*.

ožét

kot ožéta limóna, gl. *limona*.

ožét kot limóna, gl. *limona*.

ožéti

ožéti kot limóno, gl. *limona*.

páca**iméti kóga v páci** /pog.; pren./**1. pregovarjati, pridobivati koga**; prim. **vzeti koga v paco**

Mudi se mi, nimam časa. Imam eno tako mucko v paci. (E. Jurič, Naša ulica, 1970, 46) | Še preden sva sploh prišla, so naju imeli v paci, potem pa sploh, ni da bi govoril: vse tiste burke z Ido, z doktorjem, z otroki, s Hektorjem, s Knezom – ena sama paca. (D. Jovanović, Igrajte tumor v glavi in onesnaženje zraka, 1972, 72) | Kaj narediš, ko veš, da te ima ženska že kar nekaj časa v paci, ne upa pa si povedat, kaj bi rada, čeprav ti ženska najbolj ne sede, ti pa laska ... (Google, www.kupid.com)

2. pogovarjati se o kom

»Kadar me bodo zavoljo tega imeli v paci, vas prosim, Helmut, da poveste generalu, da se stotnik Knicke v seksualnih zadevah strogo drži svojega kodeksa. (T. Svetina, Ukana I, 1966, 479)

3. tepsti, šikanirati koga

Z enim od teh Elanovih gospodov sem pred davnimi leti sedel v bežigranskem občinskem komiteju, kamor so me dobesedno potunkali. Mitja Meršol, ki so ga tudi imeli »v paci«, je bil bolj izkušen in zvit ter se jim je znal izmuzniti iz krempljev. (Delo, 29. mar. 2004, NB) | Tako le v presledkih na dva tri dni so prihajali. Tako so imeli ponesrečenega nenehoma v paci. In vsi so ga neusmiljeno krtačili. (J. Vipotnik, Petinštirideseto, 1979, 25)

♦ Za pojasnitev nastanka frazema *imeti koga v paci* je bistvena sestavina *páca*: nižje pog. 'zmes zelenjave, začimb in kisa, v kateri se kvasi meso divjačine; kvaša', npr. dati zajca v paco; meso v paci. Ustreza ji glagol *pácati* nižje pog. 'povzročati, da postaja kaj v kvaši mehkejše in da dobiva določen okus; kvasiti', npr. *pácati* divjačino, govedino. Izhajata iz nemščine, in sicer *pacati* iz bav. nem. *paizen*, ki mu ustreza knjiž. nem. *beizen* 'lužiti', *paca* pa iz nem. *Beize* 'lužilo'. Po mnenju etimologov je nem. *beizen* vzročni glagol od nem. *beißen* 'gristi' in torej prvotno pomeni 'pustiti, da grize, žre, razžira'. Slovensko *imeti koga v paci* izhaja torej iz besedne zveze *imeti v paci meso, divjačino*, torej v postopku *mehčanja*, samo da se dejavnost mehčanja (grizenja, razžiranja) prenaša s konkretnega v preneseno na človeka: 'pregovarjati, pridobivati koga; pogovarjati se o kom (pogosto tudi slabo).' Glede na prvotni pomen nem. *beizen*, tj. 'pustiti, da grize, žre, razžira'

pa primerjaj še pomene slovenskih glagolov *gristi* v zgledih: Žena ga neprestano grize, zakaj je to storil. Še vedno se grizejo med seboj zaradi dediščine. Grizel se je zaradi neuspeha ('se vznemirjal, mučil') in *žreti* v pomenih 'vznemirjati, mučiti' in 's pretiranimi zahtevami povzročati komu neprijetnosti, slabo voljo'.

vzéti kóga v páco /pog.; pren./

1. pogovarjati se o kom; prim. **imeti koga v paci**
Ker me je vzela v paco, bom pa še jaz njo. Tuhtam, tuhtam in natuhtam. Ruby naša sladka vedno kaj ušpiči. Le za zabavo poskrbi, da se nam u rit kadi. (Google, www.genspot.com)

2. preteptsti, šikanirati koga

Titkovo kozle hodi po mrvi, išče žajbelj, žveči pelinček ... No zdaj sem vstal in vzela kozliča v paco. Gromozansko sem ga mikastil za brado in bunkal, koder je padlo. (Ša – Šo, Zov, 390)

♦ Gl. *imeti koga v paci*.**pádati****pádati kot dómine**, gl. **domina**.**pádati kot kámen**, gl. **kamen**.**pádati kot múhe**, gl. **muha**.**pádati kot zréle hrúške**, gl. **hruška**.**pádati na plódna tlá**, gl. **tla**.**pádlí****pádlí ángel**, gl. **angel**.**pahníti****pahníti kóga/kàj na rób prepáda**, gl. **rob**.**pahníti kóga s prestóla**, gl. **prestol**.**pajčevína****láčen, da se déla kómu pajčevína po želódcu** /ek-spr.; pren., tudi v **želodcu/ zelo lačen, sestradan**; sop.:**láčen, da kómu pajki predejo po želódcu**

»Saj veš, k tem ljudem ne morem in nečem, tudi ne, ako bi se mi pajčevine delale po želodci!« (J. Kersnik, Očetov greh, LZ 1894, 363) | Trobenta: Tako sem lačen, da se mi pajčevina dela po želodcu. (P. Golia, Igre, 1953, 135) | »Kamenja pa ne, fantiči!« se je oglasil Schwaiffstrigkh. »Kogar staknem, bo legel v klado, da se napravijo žulji odzadaj in mreže v želodci!« (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 581–582)

♦ Primera *lačen, da se dela komu pajčevina po*

želodcu, enako sopomenka *lačen*, da komu *pajki predejo po želodcu*, temelji na predstavi, da pajki napreduje pajčevino tam, kjer nihče ne pospravlja. Preneseno na želodec to pomeni, da je že nekaj časa prazen, brez hrane, zato se lahko dela pajčevina v njem oziroma jo tam predejo pajki. V zadnjem zgledu iz Tavčarja je prenovitev *se napravijo mreže v želodci*.

pájek

kot pájek omrěziti kóga/kàj, gl. *kot pajek plesti mrežo*.

kot pájek plěsti mrěžo /ekspr.; primera/ *pripravljati ugodne okoliščine, razmere za dosego česa*

Odlika njegovega pisanja je (poleg živahnega metaforičnega izražanja), da ga ne zanima ena sama znanstvena nit skozi čas, o katerem piše, marveč kot pajek plete mrežo v koncentričnih krogih. (Delo, 21. maja 2004, NB) | Prišli ste med prijatelje. Zazibal sem jih v zaupanje, kot pajek plete mrežo. Kakšen pajek. (Emil Hrvatina, Teorije sodobnega plesa, Maska, 2001, NB) | Zlatarna Celje. Kot pajek tke svojo zlato mrežo. Prodajajo samo lastne izdelke iz zlata in ohranjajo tipično celjski minimalističen dizajn. (Delo, 13. okt. 2004, NB) | Vsi na oblasti ga v tej deželi grabijo zase, kar v sedanjem žargonu pomeni: za svojo politično opcijo, v resnici pa jo predstavljajo posamezniki. Prav ti si izmišljajo vse mogoče poti, da bi kot pajek prepredli državo in družbo in da bi nastavili svoje mreže v slehernem kotu pred drugimi. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Napis Naš Tito ima poleg navedenega še več sporočil. Prvo je namenjeno Italijanom, naj nehaj napadati in obujati mejo do Save, čeprav so kot pajek omrězili sedanjo slovensko vlado, ki je v zaščiti Slovencev popolnoma negibna in samo čaka na njihov zadnji ugriz. Naša primorska slovenska rodoljubna upornost pa je še vedno tu in se jim bo uprla v duhu, ki nam ga je dal Tito. (Delo, 31. mar. 2005)

◆ Primera *kot pajek plesti mrežo* temelji na nazorni predstavi o pajkovem pletenju mreže. Namesto sestavine *plesti* se v enakopomenskih frazemih uporabljajo tudi sestavine *tkati*, *prepresti*, po preoblikovanju sestavine *plesti mrežo* pa tudi *omrěziti*. Primerljiva sestavina *kot pajek* je pogosto že izpuščena, medtem ko se pomen novega frazema ne spremeni.

kot pájek tkáti mrěžo, gl. *kot pajek plesti mrežo*. **láčen, da kómu pájki prédejo po želódcu** /ekspr.; primera, mn./ *zelo lačen*

Nocoj sem še v tej hiši, ubog in lačen, da mi pajki predejo po želodci. (J. Mencinger, Abadon, LZ 1893, 714)

◆ Gl. *lačen, da se dela komu pajčevina po želodcu*.

pálec

držáti kóga/kàj pod pálcem, gl. *imeti koga/kaj pod palcem*.

iméti kóga/kàj pod pálcem /zastar.; pren./ *imeti koga v oblasti; obvladovati koga*; prim. **imeti koga v pesti**

Ima ga tako pod palcem, da se je treba le njej priporočiti. (J. Trdina, Spomini II, 276) | Tam je davkar široko sedel in prepričan svoje veljave tobačnico odpiral, kakor bi hotel reči: jaz cesarski uradnik vas imam vse okoli pod palcem. (J. Jurčič, Cvet in sad, 1868, 36) | Tudi vas sem že imel pod palcem. (F. Kozak, Profesor (ali Peter?) Klepec, 150) | V nekem našem severnoameriškem časopisu si okoli leta 1930 lahko bral, da ima ta in ta rojak »ne samo debelo listnico v banki, ampak tudi mnogo hiš pod palcem« ali da »bo zgodovina z vsemi štirimi dokazala, da smo imeli prav«. (Delo, 9. jul. 1998, NB)

◆ Frazemu *imeti koga pod palcem* z različico *držati koga pod palcem* po sestavi in pomenu ustreza nem. *jmdn. unter dem Daumen haben (halten)*. Po nekem starem pravilu naj bi namreč postal gospodar v hiši, kdor ima pri poroki palec zgoraj.

iméti [velíko] pod pálcem /ekspr.; pren./ *imeti denar; biti bogat*

Babe so babe in če nimaš dosti pod palcem, te niti ne pogledajo ne. (B. Magajna, Na bregovih srca, 1907, 142) | »Ne, ne, dandanes gre za to, koliko ima kdo pod palcem, ne pa koliko let ima na grbi!« se je oglasil Jing. (Vang Ši Čung – I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 17) | Prišli ste v imenitno restavracijo in natarjarju, ki ne sluti, da imate mnogo pod palcem, se ne zdi vredno, da bi vam poiskal prosto mizo. (Delo, Pisani petek, 8. 10. 1971, 21) | »O, vem, dlje časa ste študirali ... A glejte, nekako me moti vaše čislanje in naravnost spoštovanje ljudi, ki sploh niso študirali, pač pa imajo kaj prida pod palcem ...« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Zanimiva stvar, ki jo potrjujejo študije, je, da pravzaprav med potrošnje in srečo ni pomembne povezave, čeprav lahko omenimo, da je evropska raziskava vrednot pokazala, da so bogati ljudje rahlo srečnejši kot ljudje, ki nimajo toliko pod palcem. (Delo, 10. feb. 2001, NB)

◆ Neobvezna sestavina *veliko*, v gradivu so še količinski izrazi *dosti*, *mного*, *precej*, poudarja pomen frazema *imeti pod palcem*: 'imeti veliko denarja; biti zelo bogat'. Za nastanek tega je verjetno treba upoštevati rimani pregovor *Kdor ima pod palcem groš, ta je mož*. Lahko je nastal po krajšanju tega ali podobnega pregovora, kar v frazeologiji ni tako redek pojav (gl. *imeti maslo na glavi*). V tem pregovoru je povezava z denarjem še očitna, v frazemu *imeti pod palcem* pa je ta pomensko bistvena sestavina izpuščena. S tem je zbrisana tudi prvotna predstava. Ohranjena je npr. še v ljudski pesmi: Ne mara le ljubi to zauber dekcle, / Ker ima pod palcem rumene zlate. In zakaj je prav palec povezan z denarjem? Po vsej verjetnosti zato, ker ima skupaj s kazalcem odločilno vlogo

pri štetju denarja, in sicer tako kovancev kot bankovcev. Na povezavo s kazalcem kaže pomensko ustrezni nemški frazem *etwas zwischen Daumen und Zeigefinger haben* 'imeti denar', ki izhaja iz 19. stoletja.

Frazem z enako sestavo obstaja v češčini – *mít* něco *pod palcem*, a ima drugačen pomen: 'tajno o nečem kaj vedeti'. Drugačne predstave, ki so v zvezi s palcem nastale v češčini, potrjujeta še frazema *udělat něco pod palcem* 'tajno, skrivno kaj narediti' in *pod palec prodávat* 'skrivno, pod roko prodajati'.

© angl. *to be well off; to be a man of means; it avere soldi a palate; essere pieno di soldi; avere un sacco/una barca di soldi.*

pálica

glédati kot čúk na pálici, gl. **čúk**.
sedėti kot čúk na pálici, gl. **čúk**.

pámēt

bíti bolj počasne pámeti /pog.; pren., v povedni rabi, tudi kot prilastek/ *ne biti sposoben hitro dojemati, prodorno misliti*

Še bolj se je zasmel. Saj ga je imel kar rad, čeprav je bil bolj počasne pameti in včasih prav zato trmast kot osel. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Vinko je bil malo bolj počasne pameti. Iz sosednje vasi je vsake toliko časa prišel v moj rojstni kraj; držal se je hišnih vogalov ali pa je slonel pred kakšno vežo. (Gítica Jakopin, Vinko, NB) | Včasih so mi rekli: NE, dokončno, NE! Si počasne pameti, Salma? (Delo, 15. mar. 2003, NB) | A kaj, ko so živi bolj počasne pameti in večino filma divjajo pred duhovi, da ti nekako ne pridejo do besede. Razlog je prav gotovo tudi v njihovem videzu. (Delo, 3. apr. 2004, NB) | Po ovinkih iščeta bližnjico drug do drugega, da ju mineva potrpljenje zaradi počasne pameti drugega, pa odtavata skoz predmestja na obrobju majhnega mesta ... (Libuše Moniková, Fasada, NB)

♦ Frazem *bíti bolj počasne pameti* temelji na predstavi, da kdo dojemata, razmišlja počasi, tj. da ni sposoben hitro dojemati, prodorno misliti. Sestavina *bolj* tu nekoliko omili negativnost tega dejstva.

bíti krátke pámeti /ekspr.; pren./

1. *bíti neinteligēntēn*

Fant je bil jako kratkih besed, pa se mi je zdelo, da tudi precej kratke pameti. Meniti se ni znal dosti o nobeni drugi reči, kakor o svojih volih in o poljskih miših. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Kmalu boš plesal, kot ti bom piskal na piščalko. Resnično nisem mislil, da si tako kratke pameti. (J. Vandot, Kekec na volčji stezi, NB) | Taki ljudje so tako kratke pameti, da ne premislijo, da

so krta samo zato ujeli pri usahljih rastlinah, ker je tam hrustal bramorje in ogrce, ki so korenine izpodjedali. (F. Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Monroejevo doktrino je stoletje kasneje, v času prve svetovne vojne, v svojem pismu Rudyardu Kiplingu prostodušno konkretiziral tedanji predsednik Roosevelt: »Naši ljudje so kratke pameti in ne razumejo mednarodnih odnosov.« (Delo, 11. maja 2002, NB) | Ob vsem tem čudovitem naporu bi jim nemara padla na pamet celo misel, da bodo preživeli samo široko razgledani in izobraženi in da so za človeštvo najbolj nevarni ljudje kratke pameti in trdega srca. (Delo, 14. nov. 1998, NB)

2. *bíti pozabljiv*

Hlapec jo je premeril od glave do nog in dejal: »Hm, se mi zdi, da ste kaj kratke pameti ve ženske. Saj ni še tako dolgo, ko ste mi rekli, da naj se obnašam ko gospodar.« (I. Pregelj, Mlada Breda, NB)

♦ Frazem *bíti krátke pámeti* temelji na pomenu sestavine *kratek*: 'ki traja razmeroma malo časa'. Za pomen 'biti pozabljiv' primerjaj sopomenski frazem *imeti kratek spomin*.

bíti ob pámet /ekspr.; pren., tudi kot primera/

1. *bíti zmešan*

Odgovori mu krik strahu. Ves Taraskon je ob pamet in se zažene proti vratom. (Tartarin, Slovenski poročevalac 13, 12, 1949 – 4. 3.) | Beralde: Ali si ob pamet! Kaj res ne moreš živeti brez klistirjev in zdravil. (Molière, Namišljeni bolnik, 61) | Človek bi dejal, da so vsi ob pamet. (Kosmač, Leonov, Vdor, 5)

2. *znoretī*

Arijek spi, ti pa vpiješ, kakor da si ob pamet. (O. Hudaless, Med vulkani in stoli, 78)

♦ Frazem *bíti ob pámet* temelji na predložni zvezi *ob pamet*. V njej predlog *ob* pomeni ekspr. za izražanje izgube česa pozitivnega, vrednega. Posledično izguba pameti povzroči, da je kdo zmešan, da znori.

govoríti na pámet /nevtr.; glag. prisl. zv., tudi nikal/ *ne da bi si pomagal z vnaprej sestavljenim, napisanim besedilom*

Nobene od vlog še niso zavrnili, Orlova pa po njegovih besedah o tem govori na pamet. (Delo, 11. jul. 2001, NB) | Svetlik poklicnega izobraževanja pri nas ne pozna »od znotraj«, zato pač govori tisto, kar ustreza njegovi predstavi oziroma po domače rečeno o stvareh govori na pamet. (Delo, 31. mar. 2003, NB) | Pred nedavnim sem poslušal znano zdravnico, ki je celo za vsako besedo izgovarjala ta grozni glas. Pa celo popularni Mario ni izvzet, ko govori na pamet, da ne omenjamo politikov, ko tudi govore na pamet. (Delo, 2. sep. 1999, NB) | Znanstvenik Gang Sung že razmišlja, za kaj vse bi kazalo uporabiti krasno novo iznajdbo. Zdaj namreč ve, da ne govori na pamet: praktično vrednost nogavic je preizkusil na atletskem moštvu svoje univerze in rezultati so bili izjemni. (Delo, 9. okt. 2000, NB) | Bil je tako prepričljiv, da so ga vzhodnoevropske države, med

njimi tudi Slovenija, z vilniško izjavo podprle nekaj ur pred njegovim nastopom. Zagotavljal je, da ne govori na pamet, ampak na podlagi »verodostojnih in preverjenih obveščevalnih podatkov«. (Delo, 7. feb. 2004, NB) | Študiral in magistriral je ob delu. Sistematik, dober analitik, ki ne govori na pamet; odločen, a previden; strog šef, ki daje svobodo in spoštuje različnost mnenja. (Delo, 24. nov. 2004, NB)

iméti krátko pámeti /ekspr.; pren./

1. biti neumen, omejen

Za Veliko noč se je obesil Carnov Nace, ki je imel kilo in kratko pamet, potem je poštarica rodila nezakonsko dete in ga ob povodnji vrgla v reko. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Tudi občina je bila s to rešitvijo popolnoma zadovoljna, ker se ji ni bilo treba brigati za siroti. Samo Miklausin je pihal od jeze in klet svojo malomarnost in kratko pamet. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

2. biti pozabljev, nehvaležen

Kritikom z Zahoda upravičeno očitajo, da imajo »kratko pamet« in da so pozabili, kdo je na začetku in v prvi polovici 20. stoletja sodil med zaostale in kdo med razvite evropske države. (Delo, 20. okt. 2000, NB)

© angl. *to have a short memory*; češ. *mít krátkou paměť*; it. *avere un cervello di gallina*; *avere poco cervello*; fr. *avoir la mémoire courte*; nem. *ein kurzes Gedächtnis haben*; rus. *u kogo korotkaja pamjat'*.

iméti kúrjo pámet /ekspr.; pren./ *biti neumen, omejen*

Pamet je ženskega spola. Čisto logično, da imam kurjo pamet. Ker sem ženska. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Prikrajšana ni in ne trpi pomanjkanja. Vsaj to bi morala upoštevati, pa ima kurjo pamet in mi ne izkazuje hvaležnosti. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 34) | Toda rečem ti, vi imate kurjo pamet. (L. Kuhar, Požganica, 1939, 121)

◆ Gl. *kurja pamet*.

© bolg. *imam kokoši um*; fr. *avoir une tête de linotte*; *avoir une cervelle d'oiseau*; hr., srb. *biti kokošje pameti*; *imati kokošji mozak*; it. *avere un cervello di gallina*.

iméti več sréče kot pámeti, gl. *sreča*.

kúrja pámet /ekspr.; pren./ *neumnost, omejenost*; sop.: **ptičja pamet**

Kurje družine je / sit, / kurjih beder prenaleden, / s kurjo pametjo je / sprt / in zato je ves potr ... (J. Snój, Stop za pesmico, 1973, 32) | Kakšna kurja pamet, Bog ga je dal, zavije ti tamle čez, a zakaj neki, ko je tale za cele tri vrste bliže. (A. P. Čehov – J. Moder, ID III, 1955, 243) | Ne glede na izid »primera Šeparovič« je kot na dlani, da so se z njim pravzaprav začele svojevrstne priprave na volitve, ki so lahko še pravočasno opozorilo pretežnemu delu opozicije, saj še danes živi v iluziji, da so škarje in platno v rokah le volivcev. Ali pa zaradi kurje pameti, ki jo je mogoče pogosto srečati v politiki, pozablja na

»primer Jastrež« in druge, ki so mu sledili. (Delo, 11. jun 1999, NB)

◆ Frazem *kurja pamet* temelji na domnevi, da so kure in sploh ptice neumne. V zvezi s tem gl. sle. *ptičja pamet*, hr., srb. *imati ptičji mozak*, *imati svračji mozak*, *imati kokošji mozak*, *imati pileći mozak*.

naučiti kóga/kàj pámeti /ekspr.; pren./ *navaditi koga pametno misliti, ravnati*

Za popolno zmagoslavje je manjkalo le še nekaj: zmag nad nespornim ameriškim šampionom, 31-letnim Frankom Marshallom. Ta ni bežal pred dvobojem, bil je prepričan, da bo mladeniča »naučil pameti«. (Delo, 30. apr. 2004, NB) | Podatke je tako ali tako dobro shraniti še za rezervo, če ne zaradi drugega, zaradi stalne nevarnosti virusov. Če pa se računalnik sploh ne bo hotel več zbuditi, sem velikodušno ponudil, da ga bom prišel sam naučit pameti. (Monitor, feb. 2000, NB)

◆ Frazem *naučiti koga pameti* lahko izhaja iz skrajšane povedi *naučiti koga, da misli, ravna po pameti*, tj. pametno.

ne govoríti na pámet, gl. *govoriti na pamet*.

níti na kónec pámeti ne páde kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi *na kraj/ izraža močno zanikanje*

In tega je vedno več, saj politična kadrovska kosa reže vedno nižje. Čisto vseeno, s katere strani šviga rezilo, končni rezultat je vedno enak: toliko in toliko za vedno izgubljenih strokovnjakov, ki jim, potem ko so odleteli zgolj zaradi tega, ker je bilo treba narediti prostor za ljudi prave politične barve, seveda niti na konec pameti ne pade več, da bi svoje znanje, izkušnje in modrost še enkrat ponudili državi. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Večina športnikov pri nas, med katerimi sicer res le redki sodijo med vrhunske, zahteva dohodke, kakršne imajo tuji tekmeči in jim na konec pameti ne pade, da bi primerjali razmere, v kakršnih kdo dela in tekmuje. (Delo, 22. mar. 1999, NB) | Na koncu so Smokiju prst zašili, jaz sem stresla bisere iz las, umila roke in nadaljevali smo snemanje, takoj ko se je igralec vrnil iz bolnice. Niti na konec pameti mu ni padlo, da bi odšel na bolniško zaradi šoka ali bolečin. (Delo, 11. dec. 2004, NB)

níti na kràj pámeti ne páde kómu, gl. *niti na kraj pameti ne pride komu*.

níti na kràj pámeti ne príde kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *izraža močno zanikanje*

Resnica je prav nasprotna: človeška zgodovina je predvsem zgodovina nasilja in izkoriščanja otrok! Ne pride mi niti na kraj pameti, da bi trdil, da je sedaj vse v redu. Toda nasilno sedanost primerjati z idilično ljubeznivostjo preteklosti je pa le preveč! (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Kje je rečeno, da si ravno ti tisti omejenec, ki ne vidi stvari, kakršne so pametnemu jasne kakor beli dan. Še nikoli mi ni prišlo na konec pameti, da sem omejen ali neprimeren za svoje ministrsko delo. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Za telefonski

priključek je bilo treba prosjačiti, čakati, iskati zveze. Politični oblasti ni prišlo na kraj pameti, da bi to komunikacijsko pipico priznala kot eno od osnovnih dobrin. (Monitor, jul./avg. 2001, NB) | Seveda, nikomur niti na kraj pameti ne pade, da bi žongler iz Porto Alegreja sezono začel na klopi ali, da bi se moral dokazovati tako rekoč v vsaki akciji, kot se je to zgodilo Argentincu. (Delo, 28. jul. 2003, NB)

© it. *non passare neppure per l'anticamera del cervello.*

príti k pámeti /ekspr.; pren./ *spametovati se*

»Ne, Mirjam,« je dejala Fatima. »Poizkusimo rajši s Halimo. Morda bo prišla k pameti.« (V. Bartol, Alamut, 381) | Kljub temu, da so ga opozorili, se je še vedno drl nad Klavdijo, pa tudi udariti jo je hotel. Očitno je bilo, da opit, kot je bil, ne bo prišel k pameti, zato sta ga policista ukrotila in mu nadelala lisice, potem pa sta ga odpeljala na krško policijsko postajo. (Delo, 16. feb. 1999, NB) | Problemi, ki sem jih tu naštel, razdvajajo naš narod, hromijo našo moč, življenjsko silo in zaupanje v vlado. Kdaj bomo prišli k pameti in bomo državni in narodni interes postavili nad strankarske in osebne interese? (Delo, 27. jan. 2004, NB) | Fant, ti se mi lažeš kar naprej in mi nočeš povedati resnice. Zato te pa pustim tu v hlevu čez noč, tako dolgo te pustim, da prideš k pameti in mi poveš, kam je izginila moja ovca! (J. Vandot, Roža z Mucne gore, NB)

© nem. *zur Vernunft kommen; Vernunft annehmen.*

ptíčja pámet /ekspr.; pren./ *neintelligentnost; prim. kurja pamet*

»Tvoji kokošji možgani,« je strupeno siknil sam pri sebi, »tvoja ptičja pamet.« (B. Pahor, Vila ob jezeru, 1955, 67)

solíti kómu pámet /ekspr.; pren./ *vsiljevati komu svoje védenje, znanje*

In jaz, ki se nekoliko spoznam na psihologijo, antropologijo, telestezijo, frenologijo, psihiatrijo, shizofrenijo, telepatijo, na človeka pač, jaz, ki nekaj vem o tem, kaj človek počne sam s seboj in v razmerju do drugih, kako reagira in kako čuti, kako slutiti, jaz sem si pustil tam v tisti pisarni soliti pamet od nekakšnega policijskega uradnika. (D. Jančar, Severni sij, NB) | No, za nazaj je lahko soliti pamet, toda kritičen menda smem biti tudi do svojih, če jih tako imenujem. (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Nič se ne zdi lažje kot soliti pamet drugim, še posebej današnji mladini, ki menda »ima vse«. (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Vsakdo naj gleda zase. – Ali manjka svetovalcev, ki bi človeku pamet solili? Najbolje je, da gre človek mimo, da se ne zmeni za nikogar. (D. Lokar, Hudomušni Eros, 1960, 74) | Nisem ti prišel pameti solit, Babijan, zapomni si to, tudi silil te ne bom, samo to ti še enkrat rečem: Tako prijateljstvo je treba čuvati. (F. Albreht, V. Petrovič, Prepelica v roki in druge novele, 1951, 131)

© hr., srb. *soliti komu pamet; it. imbottire il cervello; imbottire la mente di qc.; imporre a qc. il*

proprio punto di vista; nem. jmdm. dareinreden; jmdm. ins Handwerk pfuschen.

správíti kóga k pámeti /ekspr.; pren./ *spametovati koga*

Drugi, ki je bil po vsem videzu vodja družine, je bil jedek in mrk. Z mačjimi očmi je opazoval dogajanje okrog sebe in skušal Adama ter druge glasne pivce z zmernimi besedami spraviti k pameti. (D. Jančar, Galjot, NB) | Fuks je priden in deloven, miren in vztrajen, Miško pa je vihrav in neugnan, muhast in nepredvidljiv. Meni je bila ta razdelitev sila všeč, s pripombo, da bo treba tudi tega mestnega škrica iz našega hleva prej ali slej spraviti k pameti. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Francija bo rdeče številke pisala v milijardah. Ko so Portugalci pred dvema letoma naredili nekaj podobnega, jih je evropska komisija z odločno grožnjo hitro spravila k pameti, največji državi Unije pa jo bosta za zdaj odnesli samo z opomini. (Delo, 14. okt. 2003, NB) | Vodstvo države na čelu s premierom Jospinom, ki je korziške teroriste pozval, »naj pridejo k pameti, sicer jih bo pač treba spametovati s silo«, obljublja, da bo storilo vse, da se spirala zla na otoku ustavi. (Delo, 29. nov. 1999, NB)

© fr. *mettre qn. à la raison; faire entendre raison à qn.*; it. *riportare qc. alla ragione*; nem. *jmdn. zur Vernunft bringen.*

správíti kóga ob pámet /ekspr.; pren., nedov. *spravljati/ razburiti koga; sop.: spraviti koga ob živce*

»To je pa res grozno,« si je zamrmrala, »kako se vsa ta bitja rada pripravajo. Saj me bodo spravili ob pamet!« (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Preveč majhnih otrok ga je spravilo ob pamet, je sočutno pomislila Frances, ko ga je opazovala, kako brez uspeha brska med kupi knjig. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Vojna psihologija, ki jo je propaganda ujela v reklo »don't think but act«, je onemogočila vsako samorefleksijo. Mnogi zgodovinarji menijo, da je bilo to stanje samo nadležanje predvojne krize: neresenih socialnih vprašanj in naraščajočega nacionalizma, ki je s poudarjanjem različnosti posameznih narodov spravil ob pamet večino racionalno mislečih ljudi. (Oto Luthar, O žalosti niti besede, NB) | Goli ženski akt, ki predstavlja odrešenika, je ustrezna upodobitev newyorške predstave o vrednotah duhovnega sveta, vendar je Giulianija spravil ob pamet. (Delo, 20. feb. 2000, NB) | Ošinilo me je kot bič. Norčuje se iz mene, spravlja me ob pamet, v nebasa dviguje, nato pa me z eno samo besedo sklata na tla in najbrž pri tem obešenjaško uživa. (M. Remec, Mana, NB) | »Starče iz Svete Rite moraš spravljeti ob pamet. Taka mlada piška, oblečena v limonino rumene cunjice, jih gotovo očara,« je rekel Danny. (Maeve, Binchy, Hiša na Tari, NB) | Vrednosti delnic internetских podjetji, ki ne ponujajo kaj več od spletne strani, vratolomno narašča in to spravlja ob pamet analitike stare ekonomije, ker je porušila vsako razmerje med letnim donosom in vrednostjo papirja. (Delo, 7. apr. 2000, NB)

© fr. *rendre qn. fou*; nem. *jmdn. wahnsinnig machen*.

správljati kóga ob pámet, gl. *spraviti koga ob pamet*.

učíti se na pámet /nevtr.; pren., glag. prisl. zv./ *učíti se tako, da se besedilo zapomni dobesedno*

Sosedovega Francija sem spotaknil najmanj vsak dan dvakrat na poti do šole, tisto pomlad sem razmetel najmanj ducat sračjih gnezd, pri pouku sem rad pogledoval skozi okno proti planinam in sem večkrat poslušal samo z enim ušesom, povrhu pa se pri verouku nisem učil na pamet zapovedi – ker sem že vse znal – od matere in od očeta. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Ker sem imel jako dober spomin, mi nemščina ni delala dosti preglavice. Učno tvarino sem se učil na pamet kakor kak papagaj, besedila nisem skoraj nič razumel. (J. Trdina, Moje življenje, NB) | Corleone si v trenutku, ko zasluti, da umira, v usta zatlači košček pomarančne lupine, ki naj bi bila videti kot njegovi zobje, da bi še zadnjič nasmejaval vnuka. Zanimivo, da se tekstov nikoli ni učil na pamet. (Delo, 10. jul. 2004, NB)

♦ fr. *apprendre par coeur*; it. *imparare a memoria*; studiare a memoria; nem. *auswendig lernen*.

pámeten

pámetna gláva, gl. *glava*.

Pánčevo

íti v Pánčevo /pog.; olepš./ *iti spat*; prim. **hoditi v Mižule**

Hej, kdaj bova šla midva spet skupaj v Pančevo! Zdaj že nekaj mesecev hodim v Mižule. Običajno precej pozno. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB)

♦ Frazem *iti v Pančevo* temelji na sestavini *Pančevo*, ki se samo navidez navezuje na ime mesta v Srbiji, v resnici pa je motivirano z glagolom *pančati*, ki v otroškem jeziku pomeni 'spati'. Po tej predstavi je *Pančevo* torej kraj, prostor, kamor gremo pančat, tj. spat. Na podobni predstavi temelji frazem *hoditi v Mižule* (podaljšano tudi z rimo *Mažule*), ki se predstavno povezuje z glagolom *mižati* in pomeni 'hoditi spat (dremat)'.

Pandórin

Pandórina skrinjica /knj.; pren./ *simbol pogubnega darila in vir vseh mogočih bed, nesreč, neprijetnosti*

Niti tistih, ki ostajajo prepričani, da je aktivna pomoč pri smrti etično nedopustna. Z njeno legalizacijo – če tudi bi se zgodila v izjemnih primerih in po strogih, vnaprej določenih pravilih – bi se zaradi možnih zlorab odprla Pandorina skrinjica grozot. (Delo, 13. mar. 2000, NB) | Izvirni greh v zvezi s prekomernim nastajanjem občin je bil storjen v parlamentu leta 1994. Tedaj se je Pandorina skrinjica odprla in od tod naprej seveda

ni bilo čisto nobene možnosti, da bi jo kdorkoli zaprl. (Delo, 10. nov. 2001, NB) | Z zahtevo ministrstva za kulturo po popravku nečesa, kar je bilo izrečeno pogodno, kjer ni bil napačen niti en naveden podatek in kjer je bila predstavljena tudi njihova plat zgodbe, se je tudi v elektronskih medijih dokončno odprla Pandorina skrinjica neskončnih, nesmiselnih in nepravičnih zahtev, ki jih omogoča ZZMed. (Delo, 2. sep. 2006, NB) | Vrednote so znane, toda v državi, kjer se iz parlamenta brez večjega protesta širijo pozivi k plesanju ob puškomitraljezu in k pregledovanju ženskega mednožja, se je odprla Pandorina skrinjica. Sprejemljivo verbalno nasilje v najvišjem državnem vrhu se na nižji ravni laže prelevi v fizično ... (Delo, 21. apr. 2007, NB)

♦ Frazem *Pandorina skrinjica* izhaja iz grške mitologije. Ko je Prometej ukradel bogovom ogenj in naučil ljudi ravnati z njim, se mu je Zevs maščeval s prvo žensko, ki jo je Hefajst izoblikoval iz gline. Imenovala se je *Pandora* (kar pomeni 'vseobdarjajoča'). Zevs ji je podaril skrinjico, v katero so bogovi darovali vse, kar onesrečuje ljudi, tj. *Pandorina skrinjica*. To naj bi kot doto dobil, kdor bi se poročil s Pandoro. Prometej (tj. 'prej premišljujoč') ni zaupal Zevsu, toda njegov brat Epimetej (pomeni 'potem premišljujoč') se je poročil s Pandoro in odprl skrinjico. Iz nje so ušle vse nesreče, ki odtlej mučijo človeštvo, z izjemo Upanja, ki je bilo močno pritrjeno na dnu. Po drugi verziji je skrinjico odprla Pandora.

© angl. *Pandora's box*; češ. *Pandorina skříňka*; fr. *la boîte de Pandore*; nem. *die Büchse der Pandora*; pol. *puszka Pandory*; rus. *jaščik Pandory*.

pánj

bíti kot v pánju /ekspr.; primera, 3. os. ed./ *biti zelo bučno, glasno*; prim. **biti kot v mravljišču**

Pripravljali so letno predstavo Rigoletta, zato je bilo kot v panju. Ljudje so prihajali in odhajali, prenašali ogledala in slike, kulise in papirje in vse je bilo kot dobro namazano kolesje. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Tlelo je gotovo že daljši čas, vzplamtelo pa spomladi 1971. leta. Ko sem nekega sončnega majskega jutra prišel na fakulteto, je bilo v njej kot v panju. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Vsakdanje življenje podnevi bolj ali manj zamre. Prav povsod pa ni tako, kljub pripeki je na olimpijskem strelišču kot v panju, kjer brenči od jutra do večera. (Delo, 21. jul. 1998, NB) | Napovedal je disciplinske postopke proti nekaterim sodnikom. V senatu je bilo kakor v panju. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Ondani, na lep jesenski sončen dan, je bilo v drevesnici Omorika na Muti kakor v panju. Na dnevu odprtih vrat je bilo ves dan toliko obiskovalcev, da so jih drevesničarji – skupaj z direktorico Marijo Planinšek – komaj postregli s kakšno grmovnico, sadiko, drevescem ali tudi z nasvetom ... (Delo, 6. okt. 2006, NB) | Kdor hoče vedeti, kaj je trenutno pomembno,

mora v Ameriko. V tamkajšnjih institucijah je živo kot v panju. (Delo, 29. apr. 2000, NB)

◆ Gl. *vršati kot v panju*.

◎ češ. *je rušno kde jako v úle; je živo kde jako v úle*; nem. *es ist wie in einem Bienenkorb*; pol. *wrze jak w ulu*.

šumėti kàkor v pánju, gl. *vršati kot v panju*.

šumėti kot v pánju, gl. *vršati kot v panju*.

vršáti kot v pánju /ekspr.; primera, 3. os. ed., dov. *završati/ biti zelo bučno, glasno*; prim. **vreti kot v kotlu**; **vrveti kot v mravljišču**

V Avstraliji zadnje čase vrši kot v panju. Zlati deček svetovnega plavanja Ian Thorpe, o čigar velikanskih stopalih in neverjetnih uspehih se širijo malodane mitološke zgodbe, je pri 19 letih oznanil selitev v Evropo in se za povrh razšel s svojim dolgoletnim trenerjem Dougom Frostom. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | Skoraj nepregledno množico ob slalomišču Ganslern, v kateri je še hip pred tem vršalo kot v panju, je nenadoma zavil ledeni molk. Olimpijski prvak iz Lillehammerja Thomas Stangassinger je bil v drugem poskusu nemočen ob dosežku Jureta Koširja in med množico zastav so plapolale le še slovenske. (Delo, 25. jan. 1999, NB) | Med vojaki ni bilo niti enega, ki bi kazal veselje, držali so se turobno kot na sedmini. Trušč rohnečih motorjev oddaljujočih se vozil se še ni polegel, ko je v vojašnici završalo kot v panju – ukazi so se vrstili kar vseprek, nihče ni več miroval. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | V Moskvi je završalo kot v panju. Duma, ki odločno brani zdajšnjo vlado, je planila na noge, šef predsedniške administracije Nikolaj Bordžuja pa je po vrsti dramatičnih posvetov v četrtek zvečer odhitel še v bolnišnico k Jelcinu. (Delo, 6. mar. 1999, NB) | V rezidenci predsednika vlade v ankarski četrti Çankaya je tisto noč šumelo kot v panju. Bilo je teden dni pred lokalnimi volitvami, zato je v sprejemnici na premiera nestrpno čakala dolga vrsta strankarskih veljakov, svetovalcev in ministrov. (Delo, 24. dec. 2004, NB) | Ždeli smo brez besed in prisluškovali. V hiši je še vedno šumelo kakor v panju. V izbi, ki je bila pod nami, so nekaj hrupno prekladali, žagali in zabijali, odpirali in zapirali okna ter vmes rezko preklinjali. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Prisluhnil je razgovoru, pa ni mogel ničesar razločiti, šumelo je kakor v panju. (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 141) | Konec tedna je pri preiskovalnem sodniku okrožnega sodišča vrvelo kakor v panju, saj je skupina tožilcev za posebne zadeve zahtevala preiskavo zoper 19 ljudi zaradi suma prepovedanega prehoda čez državno mejo. (Delo, 24. feb. 2003, NB)

◆ Primera *vršati kot v panju* temelji na dejstvu, da je v panju zaradi množice čebel zelo hrupno in šumeče, zato je *panj* v primerjalni sestavini *kot (kakor) panj* postal prispodoba hrupnega, glasnega, množičnega. Ta je najbolj razvidna v povezavi z glagolom *biti*, medtem ko v povezavi z glagolskimi sestavinami *šumeti*, *vrveti*, *vršati*, *završati*

ipd. samo dodatno intenzivira pomen le-teh. Sopomenska primera je *šumeti kot v čebelnjaku*, ki je sicer nekoliko manj v rabi. Podobne predstave o hrupnosti, glasnosti, množičnosti kot *panj* in *čebelnjak* vzbujajo ponekod *mravljišče*, npr. v rus. gde [oživlěno] *kak v muravejniku*; čto *kak muravejnik*.

◎ bolg. *bràmci kato [v] košer; bràmci kato [v] pčelin; žuži kato [v] košer; vri kato [v] košer*; češ. *je tam [rušno] jako v úle; je tam [živo] jako v úle; je tam [rušno] jako ve včelině*; hr. *vrvi kao u košnici*; mak. *vrie kako vo košnica [od pčeli]*; nem. *es summt wie in einem Bienenkorb*; pol. *wre jak w ulu*; rus. *gudit kak pčely [v ule]*; *gudit kak pčelinyj roj*; *žužžit kak pčely [v ule]*; slš. *vrie ako v úli; huči ako v úli*; ukr. *gude jak u vulyku*.

vrvétí kàkor v pánju, gl. *vršati kot v panju*.

završáti kot v pánju, gl. *vršati kot v panju*.

pápeški

bíti bòlj pápeški kot pápež, gl. **papež**.

bíti bòlj pápeški od pápeža, gl. **papež**.

pápež

bíti bòlj pápeški kot pápež, gl. *biti bolj papeški od papeža*.

bíti bòlj pápeški od pápeža /ekspr.; pren., tudi **kot papež/ biti zelo strog, dosleden glede izpolnjevanja zahtev, norm**

Demonstrirali smo svoje znane nacionalne slabosti. Najprej biti bolj papeški od papeža. V dveh dneh je postala Ljubljana končna postaja policijskega koridorja od Brnika do prestolnice; človek je komajda vedel, da premoremo toliko policajev. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Režim, ki je vladal na Kranjskem, je bil potenciran izraz Taafejevega režima iz 80. let. Deželni šef Kranjske je bil pogosto bolj papeški od papeža ... Winkler je bil pri tem dosleden, to mu lahko priznava. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Vsekakor pa je na njihovo prodajo, zaradi katere bodo slišali še marsikatero bridko, odločilno vplivala drža države, očitno odločene, da pride večina slovenskih bank v tujo last. Direktorjem se je zdelo neumno, da bi bili bolj papeški od papeža. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Ker nisem hotel biti bolj papeški od papeža pri drugih vprašanjih, mi tudi zdaj ni treba biti. Diplomata mora biti dovolj prožen, vendar ne sme zlomiti hrbtenice, ker potem ni dovolj verodostojen ne za tiste, ki jih predstavlja, ne za tiste, s katerimi vodi dialog. (Delo, 19. jun. 2004, NB) | Ne vem, zakaj bi morali biti bolj papeški kot papež, če povsod po Evropi dovoljujejo uporabo teh sredstev. Ognjevko imamo, zato je treba uporabiti vse možne načine, da jo lokaliziramo. (Delo, 13. jun. 2003, NB) | Zanimajo me tisti, ki so sodelovali v bivšem sistemom, pa so danes njegovi najbolj zagriženi nasprotniki, ker me zanima, ali so bili

prevaranti nekoč, danes, ali je to njihov način življenja. To, da so imeli medsebojna obračunavanja, me ne zanima, ker vem, da so v takih spopadih vedno poraženi tisti, ki so bolj papeški, kot je papež sam. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Tudi tu so stališča županov – ne glede na to, iz katere politične opcije prihajajo – dokaj enotna. Dejstvo je, da se bomo morali pokoriti evropskim zakonom, toda zdi se pri tej temi, da smo vendarle bolj papeški, kot je sam papež. (Državni zbor RS: 53. izredna seja 28. 07. 2000, NB)

◆ **Primer a biti bolj papeški od papeža** z različico *biti bolj papeški kot papež* je nastal na osnovi splošnega mnenja, da je papež božja oseba z nesporno moralno avtoriteto in drugimi vrtilinami in da – kdor hoče biti boljši od njega – brez dvoma zelo pretirava, vztraja pri svojem, ni sposoben upoštevati drugih možnosti. Po L. Röhrichu, II, 710, jo povezujejo z zelo osovraženo izjavo o papeževi nezmožljivosti (1870) in je verjetno povezana tudi z izjavo Bismarcka, ki je 21. aprila 1887 v svojem odgovoru svobodoumnemu Eugenu Richterju rekel: *Katolischer als der Pappst?* (tj. bolj katoliški kot papež). Kot predloga Bismarkovi rečenici bi lahko bile besede *Il ne faut pas être plus royaliste que le roi* (tj. ni potrebno biti bolj kraljevski kot kralj). Po Chateaubriandu (*La monarchie selon la Charte*, Pariz 1816, str. 94) so te besede nastale v času vladanja Ludvika XVI. (1774–1793).

Med našimi starejšimi slovarji obravnavano primeroma brez razlage navaja J. Glonar (SSJ, 268) pri iztočnici *papeški*: *bolj papeški ko papež sam*.

◎ *angl. to be more Catholic than the Pope*; češ. *být papežstější než papež*; it. *essere più papalino del papa*; *essere più realista del re*; nem. *päpstlicher als der Papst sein*; pol. *być bardziej papieskim niż sam papież*; *być bardziej papieskim od papieża*; rus. *byt' bol'sim katolikom čem papa*; *byt' bol'sim papistom čem papa*; *byt' bolee rojalistom čem korol'*; *byt' svjatej papy rimskogo*.

pápiga

ponávljati kot pápiga /ekspr.; primera, dov. **ponoviti**/ brez razumevanja, mehansko ponavljati kaj za kom

Pogosto pa je moral seči v žep tudi Wallace. Med končnico prejšnjega prvenstva je denimo vneto zavračal pogovore z novinarji, po ultimatu iz pisarn NBA pa je po tekmah začel ponavljati kot papiga: »Obe moštvi sta se srčno borili.« In tako na vsako vprašanje, zato je moral plačati 30.000 \$ globe. (Delo, 15. dec. 2003, NB) | Oblastna cerkev srednjeveške Evrope je svoje občestvo dejansko silila v formalno, površinsko (»ekstrinzično«) vernost: le kdor je kot papiga ponavljal uradno doktrino, je bil resnično varen pred obtožbo herezije. (Delo, 22. maja 1999, NB) | Kot državljan se denimo čutim

prisiljenega, da kršim splošno pravilo pisatelja: »Nobenih ponavljaj, prosim!« V politiki je treba tezo, ki se je obnesla, ponavljati skoraj tako kot papiga, kar je utrudljivo, ker vedno znova slišiš tudi odmev lastnega glasu. (Delo, 11. dec. 1999, NB) | »Vedno je povedala, kam gre in koliko časa je ne bo,« je rekel šef, ko je nadaljeval, »nekaj ne bo v redu.« Jaka pa je na začudenje prisotnih ponovil kot papiga: »Tu je ni, v šoli je ni, doma je ... gotovo je doma.« (Sonja Korantar, Dovška baba, NB) | »Zahtevam odvetnika,« je venomer ponavljaj prvi. »Jaz tudi,« je kot papiga ponovil drugi. (Delo, 6. jan. 1998, NB)

◆ **Primer a ponavljati kot papiga** temelji na dejstvu, da so predvsem nekatere papige sposobne ponavljati oziroma govoriti posamezne besede ali stavke.

◎ *bolg. povtarjam kato papagal*; češ. *opakovat jako papoušek*; hr. *ponavljati kao papiga*; mak. *povtoruva kako papagal*; pol. *powtarzać jak papuga*; rus. *povtorjat' kak popugaj*; slš. *opakovat' ako papagáj*; ukr. *povtorjuvaty jak papuga*.

ponovíti kot pápiga, gl. *ponavljati kot papiga*.

papír

bíti nepopísan list [papírja], gl. **list**.

nepopísan list [papírja], gl. **list**.

papír vsè prenése /ekspr.; pren./ *napiše, natisne se lahko tudi kaj, kar ni resnično, kar je pretirano* Zato, ker ga muči slovanski akcent. Ah, je rekel Diamond, papir vse prenese, s papirja se nič ne sliši. (Drago Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Trditi, da papir vse prenese, je skratka nezanesljivo. To namreč upošteva samo negativno, kar nam pride pred oči, ne pa tudi tistega, kar je pozitivno, a ni bilo natisnjeno. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Na njegov prestop k Hamburgu je prvi namignil časnik Kieler Nachrichten. »Pa saj novinarji veste, da papir vse prenese,« je v šali dejal Pungartnik, ki pa s potrditvijo te vesti ni dolgo odlašal. »Ni še vse stoodstotno, a je veliko na tem.« (Delo, 25. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *papir vse prenese* je rek, prevzet po nem. *Papier ist geduldig*. Ta naj bi se razvil iz lat. *Epistula non erubescit* v pomenu 'pismo ne zardeva'. Njegov avtor je Cicero (*Ad familiares* V, 12) (gl. *Geflügelte Worte*, 1981, 64).

◎ *it. la carta si lascia scrivere*; nem. *Papier ist geduldig*.

papírnat

papírnata vójna, gl. **vojna**.

papírnati tígér, gl. **tígér**.

papírnati zmáj, gl. **zmáj**.

pára¹

s póлно páro /ekspr.; pren., prisl. *zv./ zelo hitro; zelo intenzívno*; sop.: **na vso moč; z vso paro**

Naročil je zidarje. Tako so delali s polno paro. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Medtem ko so se kritiki totalitarnega režima vse bolj umikali iz politike, so naši ponoviteljski sociologi in politologi in komentatorji in kolumnisti delali s polno paro. (D. Jančar, Egiptovski lonci mesa, NB) | V zadnjem času zaradi manjših težav namreč ni treniral s polno paro, zaradi česar se je s štarta podal veliko bolj spočit kot sotekmovalci, ki se pospešeno pripravljajo na junijsko SP v Franciji. (Delo, 8. maja 2002, NB) | Ustanovili so velike oddelke in namestili ogromno ljudi – vse skupaj pa danes na veliko zapirajo. Drugače je z internetom, ki je v tujini zaživel s polno paro in življenje skorajda obrnil na glavo. (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Na tem koncu Evrope se bo začela čez dobra dva tedna v Umagu, nanjo pa se naša edina profesionalna ekipa Krka Telekom s polno paro pripravlja v dodobra premešani podobi. (Delo, 15. jan. 2001, NB)

◆ Frazem *s polno paro* izhaja iz železničarskega jezika iz časa, ko so še vozile parne lokomotive, tj. lokomotive na parni pogon. Če so uporabili polno ali vso paro, so dosegli najvišjo hitrost. Preneseno na druga področja sta se izoblikovala frazema *s polno paro* in *z vso paro* s pomenom 'zelo hitro', 'zelo intenzivno, na vso moč'.

z vsò páro /ekspr.; pren., prisl. zv./ *zelo hitro; zelo intenzívno*; sop.: **na vso moč; s polno paro**

Ko je dobil ta odgovor, se je Mr. Fogg povzpел na vlak, ki je z vso paro odpeljal. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Odvisno od tega, koga poslušamo: nekdanjega ali prihodnjega nekdanjega direktorja. Poslovoedeči pa se na prihod konkurence zadnja leta pripravljajo z vso paro. (Delo, 14. nov. 2000, NB) | Browne je še dejal: »Prosim, pozabite na vprašanje, ali smo sploh zavezani sistemom Macintosh: ogromno investiramo vanje, delamo z vso paro in že julija vam bomo pokazali stvari, ob katerih boste padali dol!« (Delo, 15. jan. 2001, NB) | Ponedeljek je bil začetek novega ciklusa treningov. To je že dvanajsti teden, odkar vadim z vso paro. (Delo, 10. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *s polno paro*.

pára²

biti brez prebite páre, gl. *brez prebite pare*.

brez prebite páre /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi prisl. in pril./ *popolnoma brez denarja*
Izkazalo se je, da človek ni žalosten samo zaradi ženi-nega odhoda, pač pa tudi zato, ker je brez prebite pare. Vse svoje prihranke je bil vložil v ureditev kamnite grobnice. (D. Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Če ne bi bil pustil šole, bi bil danes brez prebite pare. To je usoda. (Delo, 22. jan. 2002, NB) | Podobno kot veliko emigrantk je tudi ona »zapustila« boljševiško revolucijo in pustila rodno Poljsko za seboj. Prva leta v izseljenstvu so bila trda, njen mož je bil brez prebite pare, preživljati pa je morala tudi tedaj enoletno hčer. (Delo, 4.

jun. 2004, NB) | Pišem zato, da bi zaslužila. Ko so me leta 1991 odslovili s hrvaškega radia, sem ostala brez prebite pare ... (Delo, 15. maja 2004, NB) | Po hudih pretresih v Albaniji lansko pomlad, ko se je sesul piramidni sistem varčevanja in je okoli 300.000 ljudi ostalo brez prebite pare, je bilo videti, da se bodo razmere v državi počasi umirile. (Delo, 15. sep. 1998, NB) | V resnici je bil njegov oče priseljenec brez prebite pare, ki je zapustil družino, ko je bilo Walterju tri leta. (Delo, 4. jul. 2000, NB) | Nič čudnega, da je v Independentu na vprašanje bralca, študenta brez prebite pare, kaj naj naredi, da bo bolje živel, odgovorila, naj se loti kakršnega koli dela in naj ne bo izbirčen. (Delo, 28. nov. 2001, NB) | Devetintridesetletni Nerio Alessandri iz Gattea v italijanski pokrajini Forli, ustanovitelj in predsednik podjetja Technogym, človek, ki je preskrbel potrebna orodja za športnike, je začel brez prebite pare v garaži, zgolj z diplomo strojnika in voljo, da prodre. (Delo, 20. sep. 2000, NB)

◆ Poimenovanje *para* je bila 'stotina jugoslovan-skega dinarja' oziroma ekspr. 'denar sploh'. Zaradi majhne vrednosti in zanikanja se je razvil pomen 'popolnoma brez denarja'. Sestavina *prebite ta* pomen samo še poudarja.

do zádne páre /ekspr.; pren., prisl. zv./ *ves denar*

Iz sosednje vasi pa v drugo, toliko daleč, da se je vrnila samo z denarjem v predpasniku. Dala nama je vse, do zadnje pare. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Filozof Mendelssohn je pisal svojemu dolžniku: »Kdo je obljubil, da mi vrne denar do zadnje pare? Vi.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Končni cilj akcij za sprotno plačevanje pogodbenih obveznosti (te bi morale postati obvezne) pa je, da klubi uvidijo smisel profesionalizma: uspešne akterje je treba sprotno in do zadnje pare plačati. (Delo, 1. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *brez prebite pare*.

káj ni vérdno [niti] prebíte páre /ekspr.; 3. os., nikał., navadno **no ni/ kaj je vredno zelo malo, nič**; sop.: **ne biti vreden počenega groša; ne biti vreden piškavega oreha**

Nič manj pomembno vprašanje ni, ali je nemško gospodarstvo res še tržno in neodvisno od vmešavanja politike, če kancler lahko čez noč prepriča banke, da se v tistega Holzmannja, ki po oceni bančnih svetov še včeraj ni bil vreden niti prebite pare, zdaj splača vložiti kar 4,3 milijarde mark sanacijskega denarja. (Delo, 27. nov. 1999, NB) | In njegovi profesorski sovrstniki, ki so sami le z zvijačami in goljufanjem komaj izdelali izpraševanja, so potem najbolj gnjavili dijaštvo, pa čeprav so bili njihovi predmeti še tako postranski. Njihova hvaležnost ni bila prebite pare vredna. (F. Lipuš, Srčne pege, NB) | Nadalje, B. K. je že prej priznal, da EU kot vojaški sistem »ni vreden prebite pare«, na drugi strani pa (povsem neutemeljeno) trdi, da nudi članstvo RS v EU (brez članstva v Natu) zadostno varnostno jamstvo. (Delo, 20. apr. 2002, NB)

◆ Gl. *brez prebite pare*.

ne dáti [niti] prebíte páre /ekspr.; pren., nikal./ *ne dati popolnoma nič denarja*

Za Križ svetega Andreja je pisatelj, čigar lakomnost na denar je bila splošno znana, dobil nagrado Planeta, največjo denarno nagrado za špansko literaturo. Takrat je pripomnil, da ne bo dal niti prebite pare za reveže, in ko je dobil Cervantesovo nagrado (1995), je dal vedeti, da ta ni nič vredna in jo sprejema samo zato, ker jo podeljuje kralj. (Delo, 18. jan. 2002, NB) | In to je multimilijarder, ki politikom skrivaj daje milijone, da plešejo, tako kot on živiža. Ne da pa niti prebite pare za to, da bi se svet izboljšal. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Očitno je menil, da sta spregledala vir prihodkov. »Brian, niti prebite pare ti ne bi dala,« je rekla Annie. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB)

◆ Gl. *brez prebite pare*.

ne dobiti niti prebite páre /ekspr.; pren., nikal./ *ne dobiti popolnoma nič denarja*

Škoda, da so se družinski stiki tako skrhal. V življenju nisem dobila niti prebite pare od svojih vnukov. (Delo, 5. avg. 2002, NB) | Pri Krekovi banki je vzela sedem tisoč mark posojila, postrgala še zadnje prihranke in vse skupaj posodila Žižkovi, ker ji je ta obljubila visoke obresti. Ko pa je potrebovala vsaj nekaj denarja, da bi v jeseni leta 1996 otroka pripravila za šolo, ni dobila niti prebite pare. (Delo, 24. apr. 1998, NB) | Tukajšnji tednik v angleščini, namenjen tujcem v Bruslju ... je naredil anketo o tem fenomenu. Najbolje je odgovoril neki irski novinar: »Nekateri od njih bi morali biti plačani dvojno, nekateri pa ne bi smeli dobiti niti prebite pare.« (Delo, 9. apr. 2003, NB) | Podravje je poleg ljubljanske in koprške tista regija, ki za zdaj iz tega naslova (= sklad za regionalni razvoj, op. J. K.) ne bo dobila niti prebite pare, čeprav bi nekatera njena območja denar zelo potrebovala. (Delo, 15. jan. 2001, NB)

◆ Gl. *brez prebite pare*.

ne iméti niti prebite páre /ekspr.; pren./ *ne imeti popolnoma nič denarja*; sop.: **ne imeti niti ficka**

Moščanski policisti so stopili na prste brezposelnemu podjetnežu, ki je na veliko kupoval, čeprav ni imel niti prebite pare. (Delo, 19. dec. 2003, NB) | A so se cestni razbojniki pravzprav nasmolili. Fanta nista imela niti prebite pare, zaman so nasilneži iskali kak mobilni zlat okrasek. (Delo, 12. avg. 2004, NB)

◆ Gl. *brez prebite pare*.

ostáti brez prebíte páre, gl. *brez prebite pare*.

pás

stískanje pasú, gl. **stískanje**.

stískati pás /ekspr.; pren./ *varčevati*; sop.: **zategovati pas**

Vlada se nekako trudi, da bi javnosti pokazala in jo prepričala, kako smo sedaj v fazi, ko je treba stiskati pas in ko je treba na vseh področjih družbenih aktivnosti in življenja varčevati. (Državni zbor RS: 19. izredna seja 21. 01. 1998, NB) | Vendar ta prodaja cerkve ni rešila

pred problemi. Od leta 1991 do danes smo morali resno stiskati pas, ker sicer ne bi mogli servisirati obveznosti. (Mladina 2007, št. 05, NB) | Drugi pristop so bile večina naših državljanek in državljanov, za katere ugotavljamo, da morajo stiskati pas, da živijo ob novih razmerah, da jim je treba zmanjšati pravice, ki so včasih bile prevelike na področju vseh socialnih možnosti; in to je ta realnost, ki ni dobra. Če bi našli nek srednji meter, približno enak za eno in drugo, bi ravnali pametno. (Državni zbor RS: 14. redna seja 10. 06. 1999, NB)

◆ Gl. *zategovati pas*.

zategniti pás /ekspr.; pren., nedov. **zategovati/ odreči se določenim dobrinam, ugodju**

V kolikšni meri je to res, verjetno ne vedo niti finančni direktorji založniških hiš, ki so pač navajeni na reke denarja. Prej ali slej pa bodo morali tudi oni ugrizniti v kislno jabolko in malce zategniti pas. (Delo, 26. feb. 2001, NB) | Po evropsko izmerjene številke kažejo, da je lani javnofinančni primanjkljaj krepko presegel dva odstotka. Letos naj bi bilo nekaj bolje, vsekakor pa so razmere take, da bosta morali vlada in vladajoča koalicija že po počitnicah, pri pripravi prihodnjih državnih proračunov hudo zategniti pas in razmisliti o prioritetah. (Delo, 21. jul. 2001, NB) | V tem trenutku, ko smo pred največjimi izzivi v EU, širiti krog veteranov vojne in v to vlagati dodatna sredstva, ko enkrat sodnikom, drugič zdravnikom, tretjič učiteljem, kulturnikom in še komu pripovedujemo, da je treba zategniti pas, se mi ne zdi ravno primerno. (Delo, 7. mar. 2006, NB)

◆ Gl. *zategovati pas*.

zategovánje pasú, gl. **zategovanje**.

zategovati pás /ekspr.; pren./ *varčevati*; sop.: **stiskati pas**

Na tem področju dobro sodelujemo in prepričujemo državo, da je nesmiselno tako zategovati pas igralništvu. Če bi država znižala davke, bi lahko računala, da se bo prihodek povečal, prav tako turistični obisk ... (Delo, 23. mar. 2000, NB) | Nižja stopnja gospodarske rasti, ki jo povzročajo visoke cene nafte, pa čeprav zgolj za nekaj desetink, kot obetajo v Breydelu, bo resda zmanjšala priliv v proračunske blagajne; a odslej imajo finančniki držav z rdečimi številkami na voljo vsaj nesporen alibi za rahljanje javnih financ v času, ko bi morali zategovati pas, kar nikoli ni sodilo med priljubljene ukrepe. (Delo, 3. jun. 2004, NB) | Na mestu, na katerem se križajo interesi vodilnih članic IMF in revnih afriških držav, interesi posojilodajalcev, ki pričakujejo obresti, in posojilojemalcev, ki morajo leta in leta požirati grenke pilule in zategovati pas, da lahko vrnejo sposojeno, interesi držav in njihovih davkoplačevalcev ter »svobodnega oplajanja« kapitala vajenih vlagateljev (in špekulantov), se vsekakor lahko obdrži le diplomat, ki konflikte in krizne situacije jemlje kot ustvarjalni izziv. (Delo, 18. apr. 1998, NB) | Pa naj še kdo reče, da Slovenci nismo narod smučarjev. Četudi si moramo kje zategovati pas, zberemo dovolj denarja za smučarske užitke. (Jana 2007, št. 7, NB)

◆ Frazem *zategovati pas* z dovršno različico *zategniti pas* ter sopomenskim *stiskati pas* temelji na predstavi o (prostovoljnem ali prisilnem) varčevanju koga pri hrani. Vidna posledica takega varčevanja je hujšanje, ki se pozna tudi v zmanjševanju obsega pasu, zaradi česar mora varčevalec zategovati pas, da obdrži hlače, obleko v pravem položaju. Zategovanje ali stiskanje pasu je tako posledično pars pro toto postalo prisposodba za varčevanje nasploh, ne samo pri hrani.

pásji

pásja duša, gl. **duša**.

pásja figa, gl. **figa**.

pást

dobíti kóga v pást, gl. *ujeti koga v past*.

íti v pást /ekspr.; pren./ *dati se prevarati, ukaniti*; prim. **íti komu na limanice**; **sesti komu na limanice**

»Res pa je,« je nadaljeval, »da je državni zbor v prvem letu prevečkrat padel v past številnih izrednih sej, ki so preprosto onemogočile na začetku mandata predviden ritem rednih mesečnih sej zbora.« (Delo, 7. jan. 1998, NB) | Sem padel v past, ko sem mu tako veselo razlagal, da sem novinar, ki prihaja s spornega območja – Tibeta in odhaja v sporno območje – Hongkong, in pred njim brezbrizno spraševal starca o državi, oblasti in gospodarstvu, zraven pa celo pljuval po komunizmu? (Delo, 2. aprila 1998, NB) | Lahko zapišeš razmišljanja, ki jih nikoli ne bi zapisal v strokovni članek ali uradni dopis, ker so le razmišljanja, čeprav veš, da bodo izzvala strinjanje ali sovražne poglede. In lahko se ujameš v past, da poveš več, kot si želel. (Delo, 21. jul. 2001, NB) | Je Slovenija izčrpala prednosti, ki sta ji jih dajala podedovana gospodarska struktura in mirna tranzicija? Je tudi Slovenija zašla v past popolne odvisnosti gospodarske rasti od tujih prihrankov in še bolj od tujega tehnološkega razvoja? (Delo, 29. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *iti v past* z različicami *ujeti se v past*, *pasti v past*, *zaiti v past* izhaja iz jezika lovcev. Temelji pa na prenesenem pomenu sestavine *past*: ekspr. 'kar omogoča, da kdo koga zvijačno privede, pridobi'. Enako velja za frazema *dobiti koga v past* in *ujeti koga v past*, v katerih glagolski sestavini pomenita prehodnost dejanja, tj. da kdo koga pravara, ukani.

◎ angl. *to fall into the trap*; *to be caught in a trap*; fr. *tomber dans la trappe de qn./qc.*; *donner dans le piège de qn./qc.*; *tomber dans le piège de qn./qc.*; *tomber dans le panneau de qn./qc.*; češ. *chytit se do pasti*; *vlézt do pasti*; hr., srb. *uletjeti ù klopku*; *pasti ù klopku*; *zápasti ù klopku*; nem. *in eine*

Falle gehen/geraten; rus. *popast' v zapadnju*; *popast v lovušku*; *popast'sja v zapadnju*.

pásti v pást, gl. *iti v past*.

ujéti kóga v pást /ekspr.; pren./ *prevarati, ukaniti koga*; prim. **ujeti koga na limanice**

Za občutke navadnih vojakov in teritorialcev se sploh ni zmenil; najbrž si niti misliti ni mogel, da imajo tudi drugi občutke, čustva. Žmigovc je nehote pomislil, da mora tega človeka, ki se je v povsem neznanem kraju ujel v past in jim pri tem še grozi, občudovati. (Damijan Šinigoj, *Neizstreljeni naboj*, NB) | Z dogovorom, ki ga je sklenil z Monico Lewinsky, je v bistvu ujel Clintona v past. Še prejšnji teden so pravni svetovalci v Beli hiši pojasnjevali, da se bodo pritožili zoper Starrov sodni poziv predsedniku. (Delo, 31. jul. 1998, NB) | Proces, ki ga je javnost prizadeto spremljala, je bil nadvse neprijeten. Ne le za duhovnikove žrtve in njihovih svojce – ti so s klopi za priče orisali stisko in trpljenje otrok, ujetih v past človeka, ki je bil nadvse priljubljen in spoštovan. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Videti je bilo, da je to ime plemiča vznemirilo. Je morda gospod de Tréville tega mladeniča poslal po njegovi sledi, da bi ga zvalil v past in mu preprečil opraviiti njegovo nalogo? (A. Dumas, *Trije mušketirji*, NB)

◆ Gl. *ujeti se v past*.

◎ češ. *chytit koho do pasti*; hr., srb. *uhvatiti koga ù klopku*; *namamiti koga ù klopku*; rus. *pojmat' kogo [v lovušku]*.

ujéti se v pást, gl. *iti v past*.

zaiti v pást, gl. *iti v past*.

pásti (pádem)

beséda je pádla na kámen, gl. **beseda**.

čeljúst páde dôl kómu, gl. **čeljúst**.

kócka je pádla, gl. **kocka**.

kot da bi kdó pádel z Mársa, gl. **Mars**.

[kot da] **bi kdó pádel z nebá**, gl. **nebo**.

[kot da] **je kdó pádel z lúne**, gl. **luna**.

[kot da] **je kdó pádel z Mársa**, gl. **Mars**.

[kot da] **je kdó pádel z nebá**, gl. **nebo**.

kot z nebá pásti, gl. **nebo**.

króna ne bo pádla kómu z gláve, gl. **krona**.

ne pásti s hrúške, gl. **hruška**.

ne pásti z Mársa, gl. **Mars**.

ne pásti z nebá, gl. **nebo**.

níti na kônc pámeti ne páde kómu, gl. **pamet**.

níti na kráj pámeti ne páde kómu, gl. **pamet**.

pásti kákor snòp, gl. **snop**.

pásti kot kámen, gl. **kámen**.

pásti kot kláda, gl. **klada**.

pásti kot mána z nebá, gl. **mana**.

pásti kot pokošèn, gl. **pokošen**.

pásti kot snòp, gl. **snop**.

pásti kot spodsékan, gl. **spodsekan**.
pásti kot zréla hrúška, gl. **hruška**.
pásti med kopríve, gl. **kopriva**.
pásti na finto, gl. **finta**.
pásti na káj kot múha na méd, gl. **muha**.
pásti na koléna, gl. **koleno**.
pásti na plódna tlà, gl. **tlà**.
pásti na psà, gl. **pes**.
pásti skozi rešéto, gl. **rešeto**.
pásti v krémplje kóga/čésa, gl. **krempelj**.
pásti v lèvje žrélo, gl. **žrelo**.
pásti v móčnik, gl. **močnik**.
pásti v pást, gl. **past**.
pásti v róke pravíce, gl. **roka**.
pásti v vódo, gl. **voda**.
pásti v zós, gl. **zos**.
pásti z Mársa, gl. **Mars**.
pásti z oblákov, gl. **oblak**.
sekíra je pádla kómu v méd, gl. **sekira**.
srcé je pádlo v hláče kómu, gl. **srce**.
tího, [da] bi lahkó slíšali šívánko pásti, gl. **šivanka**.
tišina, [da] bi lahkó slíšali šívánko pásti, gl. **šivanka**.
Živo srebró je pádlo, gl. **srebro**.

pásti (pásem)

[kot da] **sva kráve skúpaj pasla?**, gl. **krava**.
krávíce pásti, gl. **kravica**.
pásti dólğčas, gl. **dolğčas**.
pásti múlo, gl. **mula**.
pásti zijála, gl. **zijala**.
ráce pásti, gl. **raca**.
[sàj] nísva kráv skúpaj pásla, gl. **krava**.

páv

hodíti kot páv /slabš.; primera/ *hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno*

Rimski policisti so zaradi njega dobivali ošpice, imeli pa so srečo. Anarhisti so se namreč pretepali drugod in Haiderja niso videli, ko je hodil kot pav in mahal vsakomur, ki ga je opazil ... (Delo, 18. dec. 2000, NB) | »Prav takrat bom na wimbledonskem teniškem turnirju. In če se bomo zares pomerili z Anglijo in jo premagali, se bom ves dan kot pav sprehajal po Londonu v dresu hrvaške reprezentance,« pravi Splitčan. (Delo, 17. jun. 1998, NB) | Tu smo konec koncev tudi mi: hic et nunc, živimo tu in zdaj. In ta silna energija zdajšnjosti, življenja, ki teče samo po sebi in se v barvitosti šopiri kot pav – ta energija bo prej ali slej odpihnila sleherni »podstrešje«, ki ji ni več po meri. (Delo, 20. maja 2000, NB)

◆ Primera *kot pav* s spremenljivimi glagolskimi sestavinami, ki ponazarjajo gibanje ali postavljanje – *hoditi, sprehajati se, nositi se, šopiriti* itd. – temelji na prenosu graciozne pavove hoje

z razprostrtim repom v čudovitih barvah na hojo, obnašanje, šopirjenje človeka, pri čemer to gibanje, obnašanje pridobi slabšalen pomen. Kot kaže zadnji zgled, lahko glagolsko sestavino zamenja pridevniška: *prevzeten kot pav*. Tako je npr. tudi v pol. *dumny jak paw* 'zelo ponosen, ošaben', nem. *stolz wie ein Pfau*, angl. *proud as a peacock*. V tem primeru primerjalna sestavina *kot pav* stopnjuje pomen pridevnika: 'zelo prevzeten'. Prav tako negativen pomen, a drugačno predstavo ima pol. *puścić pawą* 'bruhati'.

◎ angl. *to strut like a peacock*; češ. *chlubit se jako páv*; *být pyšný jako páv*; *chodit jako páv*; *nadýmát se jako páv*; fr. *se rengorger comme un paon*; *se pavaner*; *fanfaronner*; *faire la roue*; pol. *dumny jak paw*; rus. *zadirat 'nos*; *naduvat 'sja kak indjuk*; *nadutyj kak indjuk*; *hodit 'gogolem*.

nosíti se kot páv, gl. *hoditi kot pav*.
prevzéten kot páv, gl. *hoditi kot pav*.
sprehájati se kot páv, gl. *hoditi kot pav*.
šopíríti se kot páv, gl. *hoditi kot pav*.

Pável

iz Sávla postati Pável, gl. **Savel**.
Péter ali Pável, gl. **Peter**.
Péter in Pável, gl. **Peter**.
preobrázba iz Sávla v Pávla, gl. **Savel**.
spremémba iz Sávla v Pávla, gl. **Savel**.
spremeníti kóga iz Sávla v Pávla, gl. **Savel**.
spreobrníti kóga iz Sávla v Pávla, gl. **Savel**.

pávji

baháti se s pávjim pérjem, gl. **perje**.
kítiti se s pávjim pérjem, gl. **perje**.
pávje pérje, gl. **perje**.
šopíríti se s pávjim pérjem, gl. **perje**.

pavliha (Pavliha)

bíti kómu za pavliho /ekspr.; pren./ *pustiti, da se kdo norčuje iz koga*

Glej, da spodobno prišantaš do jame/ in z vso častiljivostjo ležeš v grob./ če ne, *boš* še po smrti *nam pavliha*. (O. Župančič, Veronika Deseniška, 1924, 14, in Dela 3, 1936, 39) | Lahko sem pač podložnik, celo suženj, toda za *pavliho* nočem biti niti Gospodu Bogu! (M. Klopčič, Demon, 259)

◆ Gl. *biti pavliha*.

bíti pavliha /ekspr.; pren./ *biti smešen, hudomušen človek*

»Zapisi, da je prepovedal balet, porušil gledališča in pozaprl bolnišnice zunaj glavnega mesta, so iztrgani iz konteksta in nimajo zveze s tukajšnjo resničnostjo,« je poudaril sogovornik in opozoril, da Turkmenbaši le ni

bil tak pavliha, kot so ga skušale orisati tuje tiskovne agencije, ki so včasih kar tekmovala, katera bo zapisala najbizarnjšo vest o njem. (Delo, 27. dec 2006, NB) | Mislil sem že res, da si Pavliha, / A ostal si, sósed, možbeseda! / Čaroděj si; rad ti čast priznávam. (A. Aškerc, Balade in romance, NB) | Razlika je le ta, da os tedaj to sublimacijo tudi izvedli, Husserl pa samo govori o njej. Danes je pač težko spustiti se v tako početje, ne da bi postal smešen Pavliha. (C. Logar, Femenologija, 1971, 583)

◆ Frazem *biti pavliha*, prav tako še *biti komu za pavliho*, *imeti koga za pavliho*, *postati pavliha*, predstavnost temeljijo na sestavini *pavliha*. *Pavliha*, *pavliha* je glavni junak pri klasičnih igrar za ročne lutke, slovenska inačica za nemškega *Gašperčka* (*Kasper*). V naše lutkarstvo ga je leta 1939 uvedel dr. Niko Kuret. Po leksikalizaciji sta se iz tega poimenovanja razvila pomena 1. *šaljiva*, *hudomušna figura* v *lutkovnem gledališču* 2. ekspr. *šaljiv*, *hudomušen človek*. V Pleteršnikovem slovarju najdemo tudi sopomenke *pavlišec*, *pavlišek*, *pavluha*. Zadnja je tudi v rekle *Pavluha nima sluha, dokler mu hrbta ne nabuha* v pomenu 'kdor noče slišati, bo pa čutil'. V češčini našemu *Pavlihi* ustreza *Švanda dudák*. Blizu temu je tudi hrvaško kajkavsko *dudek*. V italijanščini izraz *paolino nuovo* pomeni 'tepec', izraz *paolotto* pa 'menih pavlanec' in 'klerikalec, pobožnjakar', v angleščini *Paul Pry* 'radovednež'. Sicer pa našemu *pavlihi* v angleščini ustreza *Merry-Andrew* 'pavliha, šaljivec'; nekdanj 'pomočnik sejmarskega mazača', v poljščini pa *polyszynel* 'pavliha, burkež; javna skrivnost'. Slednji izhaja prek francoskega *policinelle* iz italijanske moške komične figure *Pulcinella*. Ta je tudi v izrazu *il segreto di Pulcinella* v pomenu 'kar vsi vedo'.

Slovenski *Pavliha* je tudi v pregovoru *Pavliha ljudi gliha*. Ruska različica tega pregovora se glasi *U vsjakogo Pavla svoja pravda*.

igrati pavliho /ekspr.; tudi pren./ *igrati šaljivo, burkasto figuro*

Preden je /Chaplin/ podpisal pogodbo s podjetjem Keystone, kjer naj bi igral pavlihe, je bajal o vlogah ljubimcev, sanjari, da bo igral Romea. (G. Sadoul – F. Brenk, Zgodovina filma, 1960, 152) | Funkcionarji se od svojih odlično plačanih služb prostovoljno zagotovo ne bodo poslovili, prav tako se bo, žal, vedno našlo dovolj študentov, ki bodo za majhne privilegije, kakor so sejnine in brezplačna pijača v študentskem klubu Štuk, pripravljeni igrati pavlihe v tako imenovanem parlamentu. (Delo, 17. nov. 2001, NB)

◆ Gl. *biti pavliha*.

iméti kóga za pavliho /ekspr.; pren./ *norčevati se iz koga*

Zame bi bilo važno, sicer se bom imel vedno le za pavliho. (V. Ocvirk, Hajka, 1957, 133) | Najbolj pa zamerim obema, da se norčujeta iz naše inteligence, kar je sploh največja žalitev. Ruski pesnik Puškin je glede tega takole pisal carju: Visočanstvo lahko me imate za svojega sužnja, ne dovolim pa vam, da me boste imeli za Pavliho! (Mladina 2006, št. 11, NB)

◆ Gl. *biti pavliha*.

postáti pavliha, gl. *biti pavliha*.

pázduha

dáti nóge pod pázduho, gl. *noga*.

jemáti káj izpod pázduhe /nar.; pren.; tudi *vzeti/ izmišljevati si, lagati se*; sop.: **izvíti kaj iz trte**

Kadar so pošle resnične, so jih kakor za stavo dvorjani jemali izpod pazduhe ali jih izvijali iz trte. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 222) | Improvizirano, to se pravi izpod pazduhe jemlje v tem primeru samo režiser, a tudi ta že v predpripravi, ne pa šele med predstavo. (F. Vodnik, Ideja in kvaliteta, 1964, 175–176) | Bežite, bežite, ta je pa že bosa, spod pazduhe vzeta, boste rekli. (F. Knific, Deček s pristave, 1929, 114) | »Ali je bil sam?« praša ga eden od mož. »Tako sam kot božji volec.« »Ta je pa bosa, izpod pazduhe vzeta!« zagodrnja Vid in pije. (J. Jurčič, Klošterski žolnir, SG 1866, 162) | Razumljivo, da jih je Helena bolela, kakor boli zadirek v mesu, in da bi najraje postavili ulične pregrade! Niso mogli premešavati gošče na dnu kotla, kakor bi jo bili radi, ni se nabralo zadostnih pometkov, da bi jih razpršila njihova brisavica v vse smeri, zato so gnali svojo, jemali izpod pazduhe, se omejevali na domneve. (Florjan Lipuš, Srčne pege, NB)

sečí kómu/čému pod pázduho /star.; pren./ *podpreti koga/kaj*

Rumena sodrga, socialni demokratje, so segli gospodarju pod pazduho in priznali: da, tako je, vojna je nacionalna in sveta. (Tolstoj, Pot I, 247) | Z izdajo te knjižice hoče kranjskemu vinarstvu izdatno pod pazduho seči. (Dolenjske Novice 1892, 6) | Država je dolžna seči številčno močnim slojem pod pazduho ter jim pomagati, da se v družabnem življenju uveljavijo. (GosZa I 66)

◆ Frazem je nastal iz besedne zveze *seči komu pod pazduho*, kar tako *kot prijeti koga pod pazduho* pomeni, da komu s prijemom za obe roki nad komolcem pomagamo pri hoji ali dviganju s tal. Zveza *seči komu pod pazduho* se uporablja v prenesenem pomenu za osebe in stvari.

vzéti káj izpod pázduhe, gl. *jemati kaj izpod pazduhe*.

vzéti nóge pod pázduho, gl. *noga*.

pazíti

pazíti na kóga/káj kot na púnčico svôjega očesa, gl. *punčica*.

pazíti na vsák évro, gl. *evro*.

pazíti se**pazíti se kóga/česa kàkor žívega ôgnja**, gl. **ogenj**.**Péca****stàr kot Péca** /nar. kor.; primera/ *zelo star*; sop.: **star kot zemlja (Zemlja)**

Slovenjgraški kirurško-ginekološki blok je, kar zadeva standard bolnikov, star kot Peca. Prispodoba, ki jo Korošci radi uporabljajo, pove marsikaj. (Delo, 2. dec. 1999, NB)

pêcelj**iméti očí na pêcljih**, gl. **oko**.**z očmí na pêcljih**, gl. **oko**.**peč****biti za pečjó**, gl. *sedeti za pečjo*.**čepéti za pečjó**, gl. *sedeti za pečjo*.**ostáti za pečjó**, gl. *sedeti za pečjo*.**peč podpírati**, gl. *sedeti za pečjo*.**peč se je podrla** /ekspr.; olepš., v pret./ *otrok se je rodil*

»Salament, salament, kaj pa spet, kaj pa spet?« ponavlja in brenči stric Tomaž, ki se je počasi okrenil proti postelji. »Peč se je podrla!« izjavi in kratko organist ... »pravkar sva sklenila, da bova sinka krstila po našem imenu!« (M. Pugelj, Mali ljudje, 1911, 153, in NB) | Ko pa se je otrok rodil, so rekli, da se je podrla peč. Poklicnih babic še ni bilo, skoraj vsaka vas je imela kako starejšo žensko, ki se je spoznala na ... (Google, bam.czp-večer.si/...) | Josip Stritar v enem pismu sporoča: »Kmalu se nam bo podrla peč.« Nisem vedel, kaj to pomeni, potem pa mi je urednik zbranih del pojasnil, ... (Google, www.mladina.si/...) | Peč se je podrla. Slovensko etnološko društvo organizira jutri ob 18. uri v predavalnici upravne stavbe Slovenskega etnografskega muzeja etnovečer s predstavitvijo knjige Irene Rožman Peč se je podrla – kultura rojstva na slovenskem podeželju v 20. stoletju. (Delo, 12. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *peč se je podrla* razlaga J. Glonar, SSJ, 271, pri iztočnici *peč: peč se je podrla*: mati so na porodu (se pravi, da otroci ne razumejo, zakaj ne smejo v hišo, ampak se smejo potepati). Tu gre za olepševalno, prikrito prikazovanje rojevanja, o katerem se nekdanj ni smelo naravnost govoriti. Na podobnem prikritem izražanju temelji npr. tudi frazem *iti v Rim* 'roditi'.

◎ češ. *rozbořila se jim pec*; kaš. *p'ec sq rozvalil*.

sedéti za pečjó /ekspr.; pren./ *lenariti, počivati*; sop.:**peč podpirati**; prim. **biti zapečkar**; **zapečkarški**; **zapečkarstvo**

Kadar bodo sedeli drugi za pečjo, veseli sami sebe in svojega življenja, tedaj bom ostal jaz zunaj, v mrzlem vetru, na samotni cesti in bom objokaval svojo mladost, ki ni cvetela in ni rodila sadu. (I. Cankar, Gospa

Judit, NB) | In za tisti goldinar ti je pač žal, ki sem ga bil vzel. Ampak jaz ne bom sedel ves dan za pečjo, nisem otrok ... Ti bi rada, da bi se zapisal tistemu lumpu, da bi mu delal tlako za osemdeset soldov. (I. Cankar, Na klancu, NB) | Zgodnji kapitalizem in komunizem sta namreč postavila tovarno in potem uvozila poceni delovno silo. 'Globalizacija' pa postavi tovarno in z njo vso svinjarijo tja, kjer je poceni delovna sila, medtem ko sama sedi doma za pečjo ... (Delo, 14. sep. 2002, NB) | »Kaj storiti? Ali bi človek sedel za pečjo in grizel peresnik? Mislim na Francke in Hance, opeval njih lica iz lecta, njih ljubezen iz cukra?« (I. Cankar, Bilka v viharju, Črtice 1915–1918, NB) | »Kdor se hoče kaj naučiti, si mora svet ogledati,« je modroval Andrej. »Kdor čepi zmeraj za pečjo, je kakor hribovski vol, ki se splaši, če zagleda tujca.« (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Butalci niso kar za pečjo čepeli, nego je marsikateri s popotnim škornjem stopil tudi v svet in prinesel marsikaj koristnega iz tujine. (F. Milčinski, Butalci, NB) | Moji prijatelji mi pridno jemljejo veselje – jaz pa sem morda baš zato še-le nekaj veselja dobil! Bolj častno je, dobiti le deset glasov, nego pa ostati za pečjo in godrnjati nad klerikalnim »zmajem!« (I. Cankar, Etbinu Kristanu, Pisma III, NB) | Ja, doma za pečjo je res najlepše. Že če si sam od sebe odvisen, še bolj pa, če veš, da nekje daleč drugi delajo za to, da si ti lahko lepo za pečjo. (Delo, 14. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *sedeti za pečjo* je v Plet. II, 16, in je razložen z nemškimi *hinter dem Ofen hocken*. Prav tam navaja tudi frazem *peč podpirati* in ga razlaga z nemškim *den Ofen hüten*. J. Glonar (SSJ, 271) navaja frazema *za pečjo (doma) ostati in peč podpirati*: lenariti. Cigale (II, 1118) pa nem. *den Ofen hüten* prevaja s sle. *za pečjo sedeti, peč varovati, podpirati, peči se tiščati, tišati*.

Frazem *sedeti za pečjo* temelji na dejstvu, da so se ljudje zlasti v hladnejših dneh radi grelj na peči ali za njo, sedeli, ležali ali spali na njej ali za njo. Pomen nezanimanja za zunanji svet in lenarjenja se je razvil že pri samih glagolskih sestavinah *sedeti, ležati*, medtem ko sestavina *peč* samo natančneje določa, kje se je to nekdanj običajno dogajalo. Iz zveze *za pečjo, za pečko* pa so po predstavi o nekoristnosti zadrževanja ob peči tvorjeni tudi izrazi *zapečkar, zapečkarški in zapečkarstvo*. Prva dva se v povedni rabi, tj. *biti zapečkar, biti zapečkarški*, pomensko zelo približujeta frazemu *sedeti za pečjo*.

◎ angl. *to never get off one's backside*; češ. *sedět za pecí; válet se za pecí; být za pecí; válet se na kanapi*; nem. *hinter dem Ofen sitzen; hinterm Ofen hocken*; pol. *siedzieć za piecem*; rus. *ležat' [doma] na pečí; valjat' sja na pečke; sidet' doma*.

temà kàkor v pečí, gl. **tema**.**vróče kàkor v pečí**, gl. *vroče kot v peči*.

vročé kot v pečí /ekspr.; primera/ *zelo vroče*; sop.: **vročé kot v pecku**

Slonela sta ob enem od baročnih stebrov starodavnega dvorca, v katerem se je nahajal občinski štab teritorialne obrambe, in kadila. Vročé je bilo kot v peči in le tresočé roke, v katerih sta držala cigareti, so izdajale njuno stanje. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | »Je v Ljubljani vroče?« »Kot v peči.« »Si prežračil?« (Miha Remec, Mana, NB) | Tam stoji in gleda daleč čez sivo mesto in sinje morje slovita cerkev čudodelne Matere božje. Pri tej cerkvi je stal na straži moj Lovro Jovič in je bilo vroče kakor v peči. (F. Milčinski, Dvanajst kratkočasnih zgodbic, NB) | Stal je za mizo in je govoril neprestano, s tenkim, prepirljivim, brez vzroka vzbujenim glasom. Majhen in suhoten človek je bil, v dolgo suktno zapet, dasi je bilo v izbi vroče kakor v peči; na glavi je imel črno zimsko kučmo, ki je bila veliko večja od glave. (I. Cankar, Sosed Luka, NB)

◆ Primera *vročé kot v pečí*, *vročé kakor v pečí* je predstavno zelo razvidna. Temelji na dejstvu, da je v peči, v kateri se kuri, kuha ali peče, zelo vroče.

◎ angl. *like an oven*; *like a furnace*; češ. *horko jako v peci*; fr. *c'est un vrai four*; *c'est une fournaise*; nem. *eine Hitze wie im Backofen*; rus. *žarko kak v pekle*.

pečat

dajáti svoj pečát čému, gl. *dati svoj pečat čemu*.

dáti svoj pečát čému /publ.; pren., tudi **dodati** in **nedov. dajati**/ *dati čemu svoje značilnosti, posebnosti* Kar nekaj njenih stvari je bilo v njem, čeprav je prišla sem le za nekaj dni – steklenička ali dve, krtača za lase, nekaj knjig, fotografije, pudrnica, blok, zapiski za predavanje, očala. Sobi je dala svoj pečat. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Mislim, da je ravno obratno. Ne kviri oblast strank, ampak stranke s svojo specifično podobo skvarijo oblast, ji dajo svoj pečat, ki se še dolgo kot hipoteka vleče za družbo in državo. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Rimske legije so državniški red zanesle v različne predele sveta. Četrta velika kultura Bizanc, drugi Rim, je dala svoj pečat predvsem evropskemu Vzhodu in je bila visokokultivirana nasprotna sila srednjeveških zahodnoevropskih kraljestev. (Delo, 8. jul. 1999, NB) | Danes boste zaradi lune v Levu odprti in samozavestni. Vsaki stvari boste dali svoj pečat, saj boste hoteli zbuditi pozornost. Marsikateri se bo odpravil v trgovino in si privoščil kaj lepega: garderobo ali nakit. (Jana 2007, št. 36, NB) | Vsak del New Mexica ima svoje značilnosti; ponekod še stojijo salooni in so moški obuti v kavbojske škornje, spet drugi del pripada Indijancem, ki mu dajejo svoj pečat, ponekod pa vabijo mehiške stojnice s tacosi in glasbo mariachev, ki odzvanja na radiu. (Delo, 23. okt. 2002, NB) | Udeleženci so izpopolnjevali znanje angleščine in nemščine, obiskovali kulturne, družabne in glasbene prireditve ter

opazovali Velenje s fotokamerami; razstava Mesto Velenje skozi oči tujca je že na ogled v prostorih MCV. S premierno izmenjavo mladih sta Velenje in Köln dodala svoj pečat k skupni in strpni Evropi brez diskriminacije in ksenofobije. (Delo, 27. jul. 2006, NB) | Kapuce, zadržge, žepi in torbice ob pasu niso v svetu mode sicer nič novega, vendar so kreatorke v svoje delo na posrečen način ujele pravo kombinacijo mladostniške lahkotnosti in ženske elegance. Modnim trendom, ki to sezono preplavljajo butike, je tako vsaka izmed njih dodala svoj pečat. (Delo, 18. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *dati svoj pečat* čemu z različicama *dajati svoj pečat* čemu in *dodati svoj pečat* čemu temelji na prenesenem pomenu sestavine *pečat* ed., publ., s prilaskom 'značilnosti, posebnosti', npr. *dati romanu pečat dobe*; vtisniti delu svoj pečat. V enakem pomenu je sestavina *pečat* uporabljena v frazemih *pustiti svoj pečat* in *vtisniti svoj pečat* čemu.

dodáti svoj pečát čému, gl. *dati svoj pečat čemu*. **knjígá s sédmimi pečátí**, gl. **knjiga**.

pustítí svoj pečát /publ.; pren./ *dati svoje značilnosti, posebnosti*

Z Majo sva se pred snemanjem in med njim veliko pogovarjala in tako velikokrat prišla do skupnih rešitev. Kot sem rekel, če že sodelujem, potem upam, da bom v projektu pustil svoj pečat. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Vsak človek hoče na tem svetu pustiti svoj pečat, narediti nekaj samo svojega, doseči neko prepoznavnost, se zapisati v zgodovino ali v drevo, zato so včasih vrezovali svoja imena v drevesa ... Hkrati pa je jasno, da smo civilizacijska bitja s potrebo po uniformiranosti, hočemo biti takšni kot vsi, hočemo biti v družbi, ugajati ... (Delo, 18. maj 2002, NB) | Tudi obdobje po 2. svetovni vojni je pustilo svoj pečat – v Peku so se več ukvarjali s samoupravljanjem kot pa s samim izdelkom in Peko čevelj je postal čevelj velikih količin, je poudarila predsednica uprave Marta Gorjup Brejc. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Novosel je pustil svoj pečat v košarki že kot igralec, tudi reprezentant, pa nato nekaj časa kot sodnik, pravo košarkarsko kariero pa je sicer diplomirani pravnik naredil kot trener, klubski in reprezentančni. Z jugoslovansko reprezentanco je postal evropski prvak, svetovni vicešampion in kot direktor reprezentance tudi olimpijski prvak, s svojo Cibono evropski klubski prvak. (Delo, 29. mar. 2004, NB)

◆ Gl. *dati svoj pečat čemu*.

vtísntí svoj pečát čému /publ.; pren./ *dati čemu svoje značilnosti, posebnosti*

Saj trpeti zna vsako ženšče, vsak suženj, a prvi pogoj veličine je, pravi, da ne kloneš pred napadi notranje zglubljenosti in pred tesnobo dvoma, ko zadajaš veliko trpljenje in slišiš krik. Ustvarjalci da so trdi in treba bo doseči blaženost v trdoti, v tem, da boš vtisnil svoj pečat tisočletjem. (Boris Pahor, Akropola, NB) | Komentarji k nekaterim zbirkam, ki so bile pregledane

z vidika tukajšnjega vprašanja, dajejo o tem naslednjo podobo: Pravljice, ki jih je zapisal Charles Perrault, so snovno res last vse romansko-germanske Evrope, toda francosko-galsko izročilo jih je preoblikovalo po svoje, francoski duh jim je vtisnil svoj pečat. (Marija Stanonik, Teorija slovstvene kulture, NB) | Napredek je v dvestopetdesetih letih povsod vtisnil svoj pečat, le delo z zemljiško knjigo je ostalo nespremenjeno. Pisarji še vedno vnašajo podatke ročno – nekoč so to počeli z gosjimi peresi, zdaj s kemičnimi svinčniki – zato potrebujejo veliko časa, o čemer priča gneča, ki vlada pred vrati zemljiških knjig po vsej Sloveniji. (Delo, 31. maja 2000, NB) | Tako tudi ne preseneča Finčeva ocena, da je Michael Schumacher največji vseh časov. »Nihče ga ne bo mogel zasenčiti, ker je že pred časom formuli 1 vtisnil svoj pečat.« (Delo, 10. avg. 2005, NB)

◆ Gl. *dati svoj pečat čemu*.

◎ angl. *to put one's seal on sth.; to leave one's mark on sth.*; češ. *vtisknout něčemu svou pečet'*; ft. *imprimer son sceau à qc.*; hr., srb. *dati čemu pečat*; nem. *etwas/jmdm. sein Gepräge verleihen*; rus. *naložit' na čto svoju pečat'*; *naložit' na čto svojo odpečatok*.

pečèn

bíti kúhan in pečèn kjé/pri kóm, gl. **kuhan**.

pečène piške létajo [kómu] v ústa, gl. **piška**.

režáti se kot pečèn máček, gl. **maček**.

pěči

pěči kóga na svéči, gl. **sveča**.

pěči kot ógenj, gl. **ogenj**.

vést pěče kóga, gl. **vest**.

znáti věč kot hrúške pěči, gl. **hruška**.

znáti věč kot krompír pěči, gl. **krompir**.

pekèl

kot v peklú /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo vroče; zelo hudo*; prp. **kot v nebesih; kot v rajú**

Po fantovem pripovedovanju so v njegovi družini živeli huje kot v peklú. Oče se je venomer zapijal, kadar pa je že prišel domov, pa je brezdušno pretepal mater in otroke. (Delo, 4. mar. 1998, NB) | Na ulicah Istanbula in vseh večjih turških mestih je bilo po zmogoslavju nogometašev Galatasaray kot v peklú. (Delo, 19. maj 2000, NB) | Na glavni ljubljanski ulici je bilo kot v peklú. Žarelo je od vžigalnikov in gorelo od petard. (Delo, 15. nov. 2001, NB)

◆ Primera *kot v peklú* temelji na sestavini *pekèl*, ki je v krščanstvu 'kraj, kjer trpijo pogubljeni'. Zaradi vročine, ki vlada tam, je postal prisposodba za veliko vročino. Preneseno pomeni *pekèl* 'veliko trpljenje, bolečina, grozota' in na tem temelji pomen primere 'zelo hudo'.

[**právi**] **pekèl** /ekspr.; pren., tudi v povedni rabi/

1. veliko trpljenje, bolečina, grozota

Do poškodbe v Cortini mi je šlo čudovito, šele sedaj to vidim, zadnja štiri leta pa so bila pravi pekèl, ker so me ves čas pestile poškodbe. (Delo, 5. feb. 2001, NB) | Za tiste, ki bodo branili rumeno majico, pa bo zadnji dan pravi pekèl Jelenov klanec, ki ga bodo morali prekoslesariti kar 13-krat. (Delo, 21. jun. 2001, NB) | Ker so sosedi poskrbeli, da je bilo njegovo življenje pravi pekèl, se je legendarni ameriški nogometaš O. J. Simpson odselil na Florido. (Delo, 6. sep. 1999, NB) | Igrati na tri dobljene nize na peščeni podlagi – to je pravi pekèl. (Delo, 2. jun. 1999, NB)

2. zelo neugodne razmere, težek položaj

Žena je nekaj let tiho in potrpežljivo prenašala možovo nasilje in skrivala podplutbe, ko pa ji je enkrat končno le prekিপelo, se je odločila za razvezo. Takrat se je šele začel pravi pekèl, saj se ji je surovež na vsak način skušal maščevati. (Delo, 21. apr. 1999, NB) | In tudi Miami, ki je ostal brez poškodovanega Tima Hardawayja, čaka pravi pekèl proti Detroitu. (Delo, 21. apr. 2000, NB) | Še najbolj ravnodušni so v Barceloni, kjer so pripravili pravi pekèl Unionu Olimpiji, a se nato naglo ohladili. (Delo, 18. apr. 2000, NB) | »Mislila sem, da bom kos vsemu, toda na koncu sem preživljala pravi pekèl, mislila sem, da me bo kap.« je priznala zmagovalka Špela Pretnar. (Delo, 20. mar. 2000, NB) | Po Miklausinovi lovski gostiji je postal po gospodarjevem zgledu in nedvoumnem priporočilu tarča za vso nakopičeno slabo voljo in zlobo. Njegovo življenje se je spremenilo v pravi pekèl. (G. Šilih, Beli dvor, NB)

◆ Frazem *pravi pekèl* temelji na prenesenem pomenu besede *pekèl*: 'veliko trpljenje, bolečina, grozota'. Sestavina *pravi* ta pomen še stopnjuje in razširja v 'zelo neugodne razmere, težek položaj', v povedni rabi 'zelo hudo'. Ustrezni nemški frazem je *die Hölle ist los*.

vročè kot v peklú /ekspr.; v povedni rabi, primera/ *zelo vroče; zelo hudo*

»Daj mi mir s pižamo, ja vidiš, da je še zdaj vroče kot v peklú!« ji je vrnil, zvelkel nase spodnji del pižame, ki se je zatikal, in se scela vrgel na posteljo. (G. Jakopin, Kostanji, NB) | Ko sva zjutraj prišli v Melbourne Park, je bilo vroče kot v peklú, tako da sva ogrevanje opravili kar v dvorani. (Delo, 21. jan. 2002, NB) | Smo že v puščavi. Vročè kot v peklú. Komaj še diham. (Delo, 21. maja 2003, NB)

◆ Primera *vročè kot v peklú* temelji na sestavini *pekèl*, ki je v krščanstvu 'kraj, kjer trpijo pogubljeni'. Zaradi vročine, ki naj bi vladala tam, je postal prisposodba za veliko vročino.

◎ angl. *as hot as hell*; bolg. *gorešto kato v ada; gorešto kato v pàkàla*; češ. *horko jako v pekle*; hr., srb. *vručè kao u paklu; vručina kao u paklu*; mak. *žeško kako [vo] pekèl*; nem. *Höllenhitze; Affenhi-*

tze; pol. *gorąco jak w pekle*; rus. *žarko kak v adu*; *žarko kak v pekle*; slš. *horúco ako v pekle*; ukr. *žarko jak u pekli*.

peklénski

peklénska ráglja, gl. **matilda**.

pêlin

dáti kómu pêlin /ekspr.; pren./

1. *zavrniti koga pri ponudbi za ples*; sop.: **dati komu košarico**

Da si pa Panšinu pelina dala, za to sem te vesela. (Moder – Turgenjev, ID II, 1951, 252) | Z menoj bo zaplesal, če ga moram nesti na ples. Ali ne, gospod Jurčič? Pelina mi vendar ne boste dali. (J. Pahor, Pot desetega brata, 67)

2. *zavrniti koga sploh*

Naslednjega dne je /Thomas/ sestri lahkotno in šaljivo povedal, da je stvar v vsakem pogledu premislil ter da gospodu von Maiboomu ne more dati kar tako pelina in ga nagnati k prvemu oderuhu. (T. Mann – R. Pohar, Buddenbrookovi, 1957, 496)

♦ Frazem *dati komu pelin* temelji na prenesenem pomenu sestavine *pelin*: ekspr. 'kar je neprijetno, neugodno'. Po predstavi 'dati komu, kar je neprijetno, neugodno' sta nastala oba pomena frazema. Enako sta nastala tudi frazema *deliti pelin*, *poslati koga po pelina*, v korelaciji glagolov *dati* – *dobiti* pa tudi frazem *dobiti pelin*. Med starejšimi slovarji preneseni pomen sestavine *pelin* omenja J. Glonar, SSJ 272: le pelin (bridkost) pili smo z vrta, ko smo bili še mladi.

delíti pêlin /ekspr.; pren./ *zavračati ponudbe*

»Ta ali pa nobena,« tako je rekel in z Gerdo je moral biti najbrž prav tako, saj je v Amsterdamu do svojega sedemindvajsetega leta delila pelin, tega snubca pa kar kmalu uslišala. (T. Mann – R. Pohar, Buddenbrookovi, 1957, 673–674)

♦ Gl. *dati komu pelin*.

dobíti pêlin /ekspr.; pren./ *biti zavrnjen pri ponudbi za ples*; *biti zavrnjen sploh*

Mnogi so si celo po življenju segli, kadar so pelin dobili. (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 340) | Z loparjem je dobil; pelin (košarico) je dobil. (J. Pavlica, 78)

♦ Gl. *dati komu pelin*.

grênek kot pêlin /ekspr.; primera/ *zelo grenek*; prp. **sladek kot med**

Ali vonj tvojih las je kot pelin grenák. (O. Župančič, V zarje Vidove, Vihar, 79) | Grenak ko pelin, ko žolč. (J. Pavlica, 130) | In hvalnico pelinu lahko beremo (pojemo) kot ljudsko zdravilico, prigodnico, lahko pa ob simbolizaciji pelina (kot grenkega zdravila oziroma življenja, ki je kot pelin) razberemo, da gre za komunika-

tivno osnovo za subjektivna interpretacijska opomenjanja. (Marjetka Golež Kaučič, Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti, NB)

♦ Primera *grenek kot pelin* temelji na dejstvu, da je pelin tipična grenka rastlina, ki se je nekdanj uporabljala kot dodatek alkoholnim pijačam, npr. vinu, da so si pivci laže in prej pogasili žejo.

◎ angl. *as bitter as gall*; bolg. *gorčiv kato pelin*; češ. *hořký jako zeměžluč*; [hořký] *jako pelyněk*; fr. *amer comme chicotin*; *amer comme coloquinte*; hr., srb. *gorak kao pelin*; *gorak kao žuč*; *gorak kao čemer*; mak. [gorčliv] *kako pelin*; nem. *bitter wie Wermut*; pol. *gorzki jak piolun*; rus. *gor'kij kak polyn'*; slš. *horký ako blen*; *trpký ako blen*; *horký ako palina*; ukr. *girkyj jak polyn*.

kàkor bi zrásel iz pelína /ekspr.; primera/ *kot da ga ni*

Zanjo se žene. Vse ji da. Pa še za pol latinske šole skrbi; pa se dela tako, kakor bi bil iz samega pelina zrasel ... (I. Pregelj, IS III, 1929, 59)

posláti kóga po pelína /ekspr.; pren./ *zavrniti koga*
Bil sem zaljubljen v vas, lepo ste me poslali po pelina. (Tolstoj, Pot II, 186)

♦ Gl. *dati komu pelin*.

peljáti

peljáti kóga pred oltár, gl. **oltar**.

peljáti kóga žéjnega čez vódo, gl. **voda**.

scát peljáti, gl. **scati**.

peníti se

peníti se od jéze, gl. **jeza**.

pêpček

iméti kóga za pêpčka /ekspr.; pren./ *norčevati se iz koga*; sop.: **imeti koga za norca**

Če bi se bili dali iz ljubezni do mene še konček časa za nos voditi, imeti za pepčka in tepčka, bi me bili nemara napetnejšili kakor vsi drugi. (H. Balsac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 157) | Nič se mi ne zdi bolj zoprno, kakor če imajo ženske fanta za pepčka. (A. Vadnjal, Otoški postržek, 104) | Odtod se vidi, da si Hukepač ni pridobil dosti ugleda, tudi o drugih prilikah so ga imeli fantje za Pepčka. (J. Trdina, Bahovi huzarji, 1903, 212) | Ne verjamem, da je Brejc zavestno lobiral za Belgijce. Prej verjamem, da je ta lobistična firma izkoristila njegovo »nadmudrivanje« v parlamentu in iz njega naredila pepčka. (Mladina 2004, št. 07, NB)

♦ Frazem *imeti koga za pepčka* z različico *narediti koga za pepčka* temelji na sestavini *pepček* v pomenu ekspr. 'omejen, neroden človek'. Ta izhaja iz imena *Pepček*, manjšalnica imena *Pepe*, ki je nastala po krajšanju iz italijanske oblike imena *Jožef*, tj. *Giuseppe*. Oblika *Pepe* (gl. tudi *pepe*

ekspr. 'omejen, neroden človek') je nastala po v imenoslovju znanem pojavu – podvojitvi zlogov: *Pe + pe* (prim. še *Lili, Mimi, Nana, Nino*).
narediti kóga za pēpčka, gl. *imeti koga za pepčka*.

pepél

biti pod pepélom /ekspr.; pren./ *biti nedejaven*;
 prim. **tleti pod pepelom**

Najprej je več let zahteval dejavnejšo vlogo Savdske Arabije v mirovnem procesu med Izraelom in Palestinci. Odkar je ta pod pepelom, je od Amerike zahteval dejavnejšo vlogo v reševanju konflikta: s pravično rešitvijo za Palestine in spoštovanjem pravic Arabcev do Jeruzalema. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Februarja 1943 je prvih pet objavil znameniti hrvaški pesnik Vladimir Nazor, ki je kljub poznim letom odšel v partizane, kar je še posebej razbesnelo ustaše. Med pesmimi je bila na prvem mestu tista, ki so jo po vojni prepevale vse generacije Titovih pionirjev: *Kar bilo je pod pepelom, / v naših srcih plaho skrito, / v kres mogočen je raznetil / naš tovariš Tito, Tito*. (Mladina 2007, št. 20, NB)

◆ Frazem *biti pod pepelom* je verjetno nastal iz daljše primere **biti kot žerjavica pod pepelom*, ki je predstavno dovolj nazorna: dokler je žerjavica pod pepelom, ni nevarna, šele ko jo kdo ali kaj razpiha, lahko povzroči nepredvideno, tudi požar.

dvígniti se kàkor féniks iz pepéla, gl. **feniks**.

dvígniti se kot féniks iz pepéla, gl. **feniks**.

dvígniti se kot ptíč féniks iz pepéla, gl. **ptič**.

posípanje s pepélom, gl. **posípanje**.

posípáti se s pepélom /knj.; pren., dov. **posuti se/ ke-sati se svojih slabih dejanj**

Dogovorila sva se, da se pred odhodom še slišiva in morda (!) vidiva, ampak odločil sem se, da se ne mislim hoditi posipat s pepelom, čeprav to ne zmanjšuje moje hvaležnosti za vse, kar je pred šestimi leti storil zame in za »moj«² pevski zbor. (Zvone Žigon, Izzivi drugačnosti, Slovenci v Afriki in na Arabskem polotoku, 2003, NB) | Odnos ZDA in njihovih evropskih zaveznikov do ruskega posredovanja v Čečeniji se je po lanskem 11. septembru temeljito spremenil. Ameriški vojaški strokovnjaki so se začeli posipati s pepelom in govoriti, da so ZDA doživele tisto, kar Rusija preživlja že nekaj let, a si je Zahod pred tem zatiskal oči. (Delo, 11. sep. 2002, NB) | Senator se je vedno bolj glasno opravičeval. Stopil je na črnsko televizijsko postajo, kjer se je posipal s pepelom in govoril kot črnski aktivist. Obljubljal je popoln preobrat v svoji politiki. (Delo, 28. dec. 2002, NB) | Pa vsaj delno tudi zato ni utegnil priti na razstavo, na katero nas je vabil. Ali pa mu je le bilo preveč nerodno, da bi se pred krhko Kanadčanko, ki si upa prijateljovati z medvedi v divjini Kamčatke, moral na zanj značilni prostodušni način posuti s pepelom. (Delo, 23. mar. 2000, NB) | Prepričljiv poraz (0:3) je bil voda na moj mlin, saj ga je predsednik pošteno oštel, po pogovoru z menoj, ki sem ga diplomatsko zaokrožil z opravičilom,

pa se je še dodatno posul s pepelom. (Delo, 27. dec. 2002, NB) | Lepo je govoriti, pohvaliti ljudi, zaposlene v ministrstvu za obrambo in Slovenski vojski, malce okrcati koalicijo, malce opozicijo, malce se posuti s pepelom in iti naprej. (Državni zbor RS: 20. izredna seja 13. 3. 1998, NB) | Odzivi iz Sarajeva, natančneje, iz bošnjaškega dela oblasti in zunanjega ministrstva, so posuti s pepelom. Turškim prijateljem se opravičujejo, češ, naj poskušajo razumeti razmere v BiH, pri tem pa ne omenjajo neodvisnosti in celovitosti svoje države. (Delo, 1. mar. 2000, NB)

◆ Frazem *posipati se s pepelom* je nastal iz starejšega *posipati si glavo s pepelom*, ki izhaja iz Sve-tega pisma (Job, 2, 12; Ester, 4, 1), v katerem se opisuje star judovski običaj, ko so si ljudje ob žalovanju ali kakih nesrečah posipali glavo s pepelom ali zemljo. Običaj je bil znan tudi pri drugih narodih Juga in Vzhoda. Opisuje ga npr. Homer v Iliadi. Prvotni pomen žalovanja se je ohranil še v pomenu ruskega frazema, drugod je podoben kot v slovenščini. V slednji je tudi izpadla sestavina *glava*. Ta pojav je novejši, saj jo ima npr. še J. Glonar, SSJ 272: *s pepelom si glavo potresti*: pokoriti se.

◎ angl. *to beat one's breast*; češ. *sypat si popel na hlavu*; *posypat si hlavu popelem*; fr. *faire pénitence avec le sac et la cendre*; *faire son mea-culpa*; it. *cospargersi il capo di cenere*; nem. *sich Asche aufs Haupt streuen*; *sein Haupt mit Asche bestreuen*; pol. *posypywać (sobie) głowę popiołem*; *posypać (sobie) głowę popiołem*; rus. *posypat' pepelom golovu*; bit' sebja v grud'.

posípáti si glávo s pepélom, gl. **glava**.

posúiti se s pepélom, gl. *posipati se s pepelom*.

potrésti si glávo s pepélom, gl. **glava**.

razpiháti káj pod pepélom /ekspr.; pren./ *spremeniti nedejavno v dejavno, aktivirati kaj*

Pisal je članke. Z namenom, da bi »s knjigami razpihal žerjavico pod pepelom«, je spisal dve knjigi, *La gente delle valli del Natisone* (Ljudstvo nadiških dolin) in *Naše domače slovenske molitve*. (Delo, 27. feb. 2002, NB) | Te besede je razneslo. In ne morem jih razpihati pod pepelom. Lahko pa jim dodam besedo ljubezen. (Delo, 21. feb. 1998, NB) | Skoraj nobena beseda ni bila izrečena, da bi prikazali tudi nasprotno resnico – da bodo vsi imeli koristi od širitve blaginje in varnosti, da Zahodna Evropa potrebuje delavce z Vzhoda, da bo priseljevanje obogatilo zahodnoevropske družbe. Je sploh čudno, da je skrajna desnica tako zlahka razvnela žerjavico rasizma pod pepelom? (Delo, 4. maja 2002, NB)

◆ Frazem *razpihati kaj pod pepelom* temelji na dejstvu, da se žerjavica lahko dalj časa ohrani pod pepelom in da lahko z razpihanjem pepela z njo spet zakurimo ogenj. Zelo nevarno pa je, če to v naravi opravi nenaden veter in žareče delce

raznese po gorljivi podlagi. Preneseno na druga področja človeškega življenja se je razvil pomen spreminjanja, aktiviranja mirujočega, latentnega tude v negativni smeri.

sesúti kóga/kàj v práh in pepél, gl. **prah**.

sesúti se v práh in pepél, gl. **prah**.

spremeniti kóga/kàj v práh in pepél, gl. **prah**.

spremeniti se v práh in pepél, gl. **prah**.

tléti pod pepélom /ekspr.; pren./ *prikrito biti dejaven*

Omenili smo ta pamflet, ker nekako razsvetljuje moralo tedanje Ljubljane in ker je dokaz, da je vzlic vsem kongresom proti aristokraciji in birokraciji že tedaj tlelo pod pepelom. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Svetovni voditelji in državniki se odzivajo samo na krize, ki so se sprevrgle v požare večjih razsežnosti. Prav stežka usmerijo svojo pozornost na krizo, ko ta še tli pod pepelom in se nasilje še ni razširilo, ravno tako pa tudi niso sposobni pridobiti podpore svojih državljanov za nujno ukrepanje. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Brezposelni predstavljajo nevarnost. Na magistrat sicer prihajajo mirni in ponižni, toda pod pepelom te njihove ponižnosti še zmerom tli strupena žerjavica ogorčenosti in jeze, ki lahko vsak čas bruhne na dan. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Zahrbtni razisem, ki žari pod pepelom pozabe, se opre na primitivne reflekse, in oboje je mogoče zlorabiti za grozovita nečloveška dejanja. (Delo, 8. apr. 2000, NB)

♦ Gl. *razpihati kaj pod pepelom*.

vstáti kot féniks iz pepéla, gl. **feniks**.

vstáti kot ptíč féniks iz pepéla, gl. **ptíč**.

perésce

dvígniti kóga/kàj kot perésce /ekspr.; primera/ *dvígniti zelo lahkotno, brez težav*; prim. **lahek kot peresce**; **lahek kot pero**

»Saj sam vidiš, moj mali,« je komaj izdaval in pomignil bolničarjem, ki so ga kot peresce dvignili na vagon, ki bi ga najraje odpel od ostalih, saj je oče zadnje čase v postajniški dnevnik k številkam vlakov vse pogosteje dodajal črn križ, kakršnega sem še istega dne postavil ob sosedov gnoj, češ da sem vanj zakopal perzijsko mačko. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Navdušil kapetana – John Fitzgerald je po zmagi Lleytona Hewitta nad Rogerjem Federerjem kot peresce dvignil junaka teniškega dvoboja med Avstralijo in Švico. (Delo, 22. sep. 2003, NB)

♦ Gl. *[lahek] kot peresce*.

[láhek] kot perésce /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo lahek*; sop.: **lahek kot pero**

Ko je odhajal, je strmel v nebo in bil je lahek kot peresce. Zjutraj tistega dne je Pécuchet sklenil, da bo umrl, če od služkinje ne dobi tistega, kar bi rad, in odšel je z njo v klet, kajti upal je, da bo v temi bolj drzen. (Gustave Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Lahki kot peresce (in malo manj). Ko govorimo o ultra lahkih

projektorjih, je že iz poimenovanja zanje jasno, da je pri teh napravah največji poudarek na velikosti in teži – ti morata biti čim manjši. (Monitor, maj 2002, NB) | Igralci so bili bušmanski otroci. Lahki kot peresce so se elegantno podili naokoli. Za en gol so uporabili kar odprtino manjkajočih vrat v zažganem avtu, za drugega pa palici, zapičeni v trda, rdeča tla. (National Geographic, jun. 2006, NB) | Utrujenosti sploh nisem več čutil, bil sem kot peresce. To pa sploh ni težko, ko veš, da te gleda, spodbuja cela Slovenija. (Delo, 2. nov. 2005, NB)

♦ Gl. *lahek kot pero*. Sestavina *lahek* je ob glagolu *biti* lahko tudi izpuščena. Pri vezavi z drugimi glagoli pa primerjalna sestavina *kot peresce* pomeni lahkotnost glagolskega dejanja, npr. *dvígniti koga/kaj kot peresce*.

◎ bolg. *lek kato perce*; češ. *jehký jako peřičko*; hr. *lagan kao perce*; lak kao perce; mak. *lesen kako perce*; pol. *lekki jak piórko*; *lekki jak puch*; rus. *légkij kak përyško*; slš. *l'ahký ako perečko*; *l'ahučký ako perečko*; ukr. *legkyj jak pir 'inka*; *legen 'kyj jak pir 'inka*; *legkyj jak pušynka*; *legkyj jak puh*.

perílo

opráti umázano perílo, gl. *prati umazano perilo*.

pránje umázanega períla, gl. **pranje**.

práti umázano perílo /ekspr.; pren., dov. *oprati/obravnavati domače, osebne spore, nesoglasja vpričo drugih*

Ves svet je ponorel, natlačen je s teroristi. Na bližnjem vzhodu je tista smrdljiva vojna, oni pa potem perejo svoje umazano perilo v Evropi in naše ulice polivajo z našo krvjo. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Sem sodijo tisti večni iskalci napak, slabosti in nepoštenja pri drugih. Prištelci bi tudi številne moralizatorje, pridigarje, ki neverjetno natančno in temeljito perejo tuje umazano perilo in iščejo dlako v jajcu. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | V naravi Slovencev je, da pred drugimi peremo umazano perilo in se tožarimo po tujini ... (Delo, 15. sep. 2003, NB) | Zaenkrat še ni razkril, kolikšno odškodnino si obeta. Poudaril pa je, da je klub sprva želel oprati umazano perilo v domačem krogu, toda zdaj vse resneje razmišlja o uradni prijavi Mednarodni košarkarski zvezi. (Delo, 28. sep. 1999, NB) | Menim, da je mnogo bolj pametno in tudi razumno od DZ in ustavnega sodišča, da se je umazano perilo opralo doma in ne morebiti celo pred Evropskim sodiščem v Bruslju. (Delo, 7. okt. 1999, NB)

♦ Frazem je nastal iz besedne zveze *prati (oprati) umazano perilo*, ki se je začela uporabljati preneseno na drugih področjih življenja za javno razčiščevanje zasebnih, družinskih ali zaupnih institucionalnih in drugih zadev. Besedno zvezo *umazano perilo* v prenesenem pomenu razlaga že J. Glonar, SSJ, 272, pri iztočnici *perilo* takole: *umazano perilo*: nečedne zadeve, afere.

☉ angl. *to wash one's dirty linen in public*; fr. *laver son linge sale en public*; češ. *prát či špinavé prádlo*; hr., srb. *iznositi prljavo rublje*; vještati *prljavo rublje*; it. *lavare i panni sporchi in pubblico*; nem. *schmutzige Wäsche waschen*; rus. *kopat'sja v č'ëm grjaznom bel'e*; *stirat' publicno grjaznoe bel'e*.

umázano perilo /ekspr.; pren./ *domači, osebni spori, nesoglasja, afere*

Mislili smo, da je to naše umazano perilo in da se mora zadeva reševati v našem krogu. Ko pa so vrgli madež na najboljšega vratarja na svetu, nismo več mogli sedeti križem rok,« je dejal Anđelković, ki pričakuje ukrepe odgovornih ljudi proti vodstvu zveze ... (Delo, 14. feb. 2006, NB) | Doslej so pranje umazanega perila zaradi kratkih stikov med omenjeno fakulteto in univerzo pometali pod preprogo, zdaj pa umazano perilo kar sili na površje. Upravni odbor Fakultete za management je vsem organom fakultete poslal pobudo, naj proučijo predlog, ali je še smiselno, da ostaja članica v univerzi, s katero ima same težave. (Delo, 30. dec. 2006, NB) | Tudi zato naše založništvo kar poka od energije. Seveda ima svoje probleme, interne zaplete, konkurenčne težave ter drugo umazano perilo, a bralci in kupci knjig vsega tega večinoma ne opazijo in se lahko zgolj čudijo in veselijo neznanske količine knjig. (Delo, 17. mar. 2007, NB) | Za začetek bi se sicer lahko dogovorili, da v javnosti ne bodo prali umazanega perila, vendar že dejstvo, da postane umazano perilo. (Ne)gradnja stadiona, v kateri pravzaprav ni nobene afeze, pove veliko o strategiji stranke. (Mladina 2005, NB)

◆ Gl. *prati umazano perilo*.

pérje

bahati se s pávjim pérjem /ekspr.; pren./ *bahati se s čim tujim*; sop.: **šopiriti se kot pav**

Vendar tisti, ki te stavke prepisuje, je podoben sraki, ki se baha s pavjim perjem. Najlepše je, ko nekdo s »svojimi« besedami opiše lastno izkušnjo. (Bing, iskreni.net/forum...) | Pohvale s strani SDS prihajajo na moj račun tako redko, naj neskromno priznam, da se ne mislim kititi s pavjim perjem ... (Bing, www.dz-rs.si/...) | Tudi petelina, ki se kiti s pavjim perjem, enkrat oskubijo. (Bing, Bob leta 2006, www.siol.net/slovenija...) | Kadar je tvoja slava ukoreninjena v ljudskem mnenju, nihče ne bo tako predrzen, da bi, trgajoč tebi lovorov venec raz čelo, izpostavljal samega sebe kamnanju tvojih hvalilcev. Potomci bodo sicer bolj nepristranski sodniki od naših vrstnikov, in nekoč po tvoji smrti utegne vstati strog učenjak, ki neovržno dokaže, da si posnemal srako, ki se je šopirila s pavjim perjem; ali tudi to nič ne de. (J. Mencinger, Abadon, NB) | »Novopečeni doktorji mislijo, da so ne vem kaj, pa v resnici niso nič ...« meni prof. dr. B. Žekš. Univerza torej proizvaja za gospodarstvo popolnoma neuporaben kader, odet s pavjim perjem in uničujočo strokovno etiko ... (Delo, 8. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *bahati se s pavjim perjem* z različicami *kititi se s pavjim perjem*, *šopiriti se s pavjim perjem* izhaja iz sopomenskih primer *hoditi kot pav*, *nositi se kot pav*, *šopiriti se kot pav*. Primera temelji na obnašanju pava, ki graciozno razprostira svoj velik in barvno bogat rep in potem hodi in se obrača, kot bi se postavljaval z njim. Preneseno na človeka je tako obnašanje dobilo negativen pomen, tj. 'postavljati se, ponašati se' in 'oblastno, prevzetno se vesti, ravnati'. Taka pomena ima po SSKJ tudi glagol *šopiriti se* v 3. in 4. pomenu, ki izhajata prav iz primere *šopiriti se kot pav*. Sestavina *pavje perje* je kot predmet šopirjenja dobilo pomen 'tuja, izposojena lepota, s čimer se kdo nezasluzeno, neutemeljeno hvali'.

☉ fr. *se parer des plumes du paon*; hr., srb. *krasiti se lažnim perjem*; it. *farsi bello con le penne del pavone*; *farsi bello con le penne altrui*.

baháti se s tújim pérjem, gl. *kititi se s tujim perjem*.

kítenje s tújim pérjem, gl. *kitenje*.

kítiti se s pávjim pérjem, gl. *bahati se s pavjim perjem*.

kítiti se s tújim pérjem /ekspr.; pren./ *prisvajati si tuje delo, zamisli, zasluge*

»Vse do sredine 19. stoletja so odkritja, do katerih so prišle ženske, patentirali pod imeni njihovih soprogov,« piše v časopisu Wiener Zeitung Christine Herner. »Zlahka si lahko predstavljamo, koliko moških ptic se je kitilo s tujim perjem. Pa tega ni nihče opazil,« dodaja Hernerjeva. (Delo, 29. jun. 2001, NB) | Slaba plat turnirjev, ki so jih dotlej prirajali prek interneta, je bila, da so udeleženci uporabljali pomoč (zelo dobrih) računalnikov in so se torej kitili s tujim perjem. (Delo, 2. apr. 2002, NB) | Božena Križnik je žal prekrizala svoje negativno zasebno stališče do mene z objektivnimi dejstvi. Jaz se s tujim perjem ne kitim, ker pač imam v svoji politični zgodovini sam kaj pokazati. (Delo, 20. mar. 2004, NB) | Poseben učinek ima naglas interpretirana poezija. Z njo (v tem primeru pač s tujim perjem) se lahko postavljajo denimo priložnostni deklamatorji, profesionalni igralci oziroma raznovrstni glumači ... (Delo, 25. jul. 1998, NB) | »Čestitamo, čestitamo, gospod kaplan!« Malo se mi je zdelo sitno, ker sem se bahal s tujim perjem, a sem bil kljub temu tiho – že zaradi Krvine, ki me je kar naprej trepljal po rami. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Politični govori, s katerimi govorcem uspe občinstvo dvigniti na noge, so pogosto jeziček na tehtnici, ki prevlada pri volilnih glasovih, zato modrejši pisanje govorov pogosto raje prepuste profesionalcem, ki pero sučejo spretnejše. Medtem ko v ZDA to ni nič spotakljivega, pri nas kabineti vodilnih politikov skrivajo tvorstne pisce kot kača noge, politiki pa se bahajo s tujim perjem. (Delo, 19. mar. 2004, NB) | Že v l. 1994 pa naj bi Zavod za zdravstveno zavarovanje (ZZZS) uvedel stimulacijo skrajševanja ležalne dobe, ki

se je imenovala »plačevanje praznih postelj«. Ta sistem naj bi bil v bistvu enak tistemu, ki ga je l. 1998 uvedel dr. Dušan Keber v Kliničnem centru, torej naj bi se le-ta ponašal s tujim perjem. (Delo, 16. feb. 2002, NB) | Zapisa gospe Katje Krajnc nisem razumel kot »odškodninski zahtevak«, temveč kot opozorilo, da se oglaševalci krasijo s tujim perjem, ne da bi pri citatih navajali pravega avtorja in vir. (Delo, 6. feb. 2001, NB)

♦ Frazem *kititi se s tujim perjem* je verjetno nastal po navezavi s frazomem *kititi se s pavjim perjem* (gl. zgoraj). Ker je povezava s pavom kot tipičnim ptičem z lepim perjem, se je pomen v obravnavanem slovenskem frazemu še posplošil in difrenciral, kar pa ne velja za nekatere druge jezike.

© fr. *se parer des plumes du paon*; hr., srb. *kititi se tuđim perjem*; it. *farsi bello con le penne altrui*; nem. *sich mit fremden Federn schmücken*.

krasiti se s tujim pérjem, gl. *kititi se s tujim perjem*.

pávje pérje /ekspr.; pren./ *tuja, izposojena lepota, s čimer se kdo nezasluženo, neutemeljeno hvali*; prim. **bahati se s tujim perjem**; **šopiriti se kot pav**

Edini olikan v vsej fari! Tako se baha Smrekar; njemu prija pavje perje – nam pa njegovo izborno vino in okusne gnjati! (F. S. Finžgar, Sama, NB) | Kot bi se trener ljubljanskih košarkarjev bal, da bi uročil svoje varovance, če bi razkril le del tega, kar mu je na čudežni večer poplesavalo po srcu. V nasprotju z večino poklicnih kolegov, ki bi si ob podobnem podvigu nadeli pavje perje, je tudi med neskončnim prejemanjem čestitk poskušal ostati neviden. (Delo, 5. dec. 2002, NB) | Gospod pravosodni minister – in v tem primeru se obračam nate – tu je pa res potrebno, da bi firčalo perje, pa ne tisto iz vzglavnikov, tisto pravo – pavje perje! (Državni zbor RS: 15. redna seja, 15. 6. 1999, NB)

♦ Gl. *šopiriti se kot pav*; *bahati se s pavjim perjem*. Kot različico frazema *pavje perje* najdemo pri J. Glonarju (SSJ, 270): *pavovo perje*: tuja, izposojena lepota.

ponášati se s tujim pérjem, gl. *kititi se s tujim perjem*.

postávljati se s tujim pérjem, gl. *kititi se s tujim perjem*.

šopíriti se s pávjim pérjem, gl. *bahati se s pavjim perjem*.

šopírjenje s tujim pérjem, gl. *šopirjenje*.

peró

láhek kot peró /ekspr.; primera/ *zelo lahek*

Zračna struktura iz belega betona, stekla, jekla, lesa in keramike se zdi lahka kot pero. Postavili so jo v Mestu umetnosti in znanosti, nasproti muzeja princa Filipa in planetarija, ki sta tudi znameniti Calatravovi deli (v mestecu je samo oceanografski muzej ustvaril nekdo drug).

(Delo, 7. okt. 2005, NB) | Tisk se ni potrudil povprašati, silna vest republikancev in demokratov ni niti pisnila. Dve bremen, dve meri: milijon mrtvih, lahkih kot pero, opolzka nemoralnost, nekaj kapljic sperme, težkih kot gora. Težišče konference med Jelcinom in Clintonom je bila – Monica. (Delo, 24. sep. 1998, NB)

♦ Primera *lahek kot pero*, prav tako primera *lahkotno kot pero*, temeljita na dejstvu, da so ptičja peresa zelo lahka. Manjšalnica *peresce* v sopomenski primeri *lahek kot peresce* še stopnjuje predstavo o lahкости česa.

© angl. *as light as a feather*; *feather-light*; bolg. *lek kato pero*; češ. *lehký jako pírkó*; hr. *lagan kao pero*; lak kao pero; it. *leggero come una piuma*; mak. *lesen kako perduv*; nem. *federleicht*; pol. *lekkí jak piórko*; *lekkí jak puch*; rus. *lëgkij kak përyško*; slš. *l'ahký ako pierko*; *l'ahučký ako pierko*; ukr. *legkyj jak pušyna*; *legkyj jak puh*; *legkyj jak pir'ina*. **lahkótno kot peró** /ekspr.; primera, prisl./ *zelo lahko, lahkotno*

Režiser in koreograf Daniele Finzi Pasca, sicer Švicar, je iz cirkusa pregnal nastopaštvo in točke rahločutno povezal v mehke, tekoče, vesele in ganljive sanje, kjer akrobati pristajajo na tleh lahko kot dih in se spustijo drug drugemu v naročje lahkotno kot pero, celo kadar izvajajo najtežje umetnije. (Delo, 30. dec. 2005, NB) | Plesala sta tako lahkotno kot pero in glasba ju je spremljala. Naslednja točka je prišla iz dežele Indije. (Google, www.smar-team.org.si...) | Lahkotno kot pero drsim, vse ljubim, v vsem živim, daješ mi krila, duša lebdi, jaz sem v tebi in v meni si ti. (Google, www.val-ljubezni.si/...)

♦ Gl. *lahek kot pero*.

mójster perésa, gl. **mójster**.

perspektíva

ptíčja perspektíva /nevtr.; tudi pren., prisl. zv. s **ptičje perspektive**/ (vzvišen, prezirljiv) *pogled od zgoraj, z višine*

Ameriški arhitekti pravijo, da je ptičja perspektiva, iz katere lahko s programi, kot je Google Earth, opazujemo stavbe, v zadnjih letih povzročila več zanimanja za bolj razgibane strehe. (Delo, 15. nov. 2006, NB) | Drugi aspekt, sicer osvobajajoče interpretativne širine, pa je dejstvo, da ptičja perspektiva ostaja v domeni redkih. (Delo, 10. avg. 2001, NB) | Pri nogometu, ki ga včasih bežno gledam po televiziji, se mi zdi najbolj fantastično obvladovanje prostora. Televizijska ptičja perspektiva je zelo varljiva, prava razmerja nogometnega igrišča je mogoče videti samo na igrišču. (Delo, 4. sep. 1999, NB) | ... je tako antietnocentričen, antinacionalističen, ker razbije, kot bi temu sam rekel, »mi« jeziki, vero v neprebojnost, neprozornost, monolitnost, enost neke akcije, misli, doživljanja, se krade vsaki stvari za hrbet in jo vizira iz žabje ali ptičje perspektive, jo postavlja na glavo in odkriva, kaj je v nji drugega, tujega, ne domačega, ne našega, ne večno pravilnega. (T. Kermauner, Zgodba

o živi zdajšnjosti, 1975, 230–231) | V rogovili drevesa nad vasjo sem si naskrivaj obesil svojo visečo mrežo in od tam iz ptičje perspektive oprezal, kako žive moji novi prijatelji. Ker vas ni grajena tako, da bi ščitila pred pogledi iz zraka, je bilo vse kot na dlani. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Vzemimo labirint – mi gremo vanj, v njem iščemo in se učimo na napakah. On pa pogleda iz ptičje perspektive in reši problem. (Delo, 1. avg. 2002, NB) | Leonardo da Vinci je bil kasneje prvi, ki je risal pokrajine iz ptičje perspektive. Takšen pogled ni bil mogoč vse do iznajdbe toplozračnih balonov, letal in vesoljskih plovil. (Delo, 15. apr. 2006, NB) | Kolone pred mejnimi prehodi in cestninskimi postajami tudi med tednom, ne le ob vikendih, so bile pravilo. Pogled iz ptičje perspektive – novinarje oziroma fotografe večkrat popeljejo s helikopterjem, da dobimo nazorno predstavo – je dajal misliti, da se dušimo v turistih. (Delo, 2. okt. 2002, NB) | PhotoTracer zna prikazati predmete v ravnini (2D) ali v prostoru. (3D) | 2D urejevalnik ponuja pogled iz ptičje perspektive, predmete pa lahko premikamo po ravnini, vrtimo ali povečujemo in pomanjšujemo. (Monitor, maj 1999, NB)

◆ Frazem *ptičja perspektiva*, enako tudi prislovno *s ptičje perspektive* izhaja iz izrazja filmarjev, ki pri snemanju uporabljajo ptičjo in žabjo perspektivo, tj. pogled od zgoraj in pogled od spodaj. Dalje gl. *žabja perspektiva*.

◎ angl. *bird's-eye view*; češ. *ptačí perspektiva*; fr. *vue aérienne*; *vue à vol d'oiseau*; *vue d'ensemble*, *vue panoramique*; hr., srb. *ptičja perspektiva*; nem. *Vogelperspektive*; rus. *s vysoty ptič'ego polëta*.

s ptičje perspektive, gl. *ptičja perspektiva*.

z žabje perspektive, gl. *žabja perspektiva*.

žabja perspektiva /nevtr.; tudi pren., prisl. zv. z **žabje perspektive**/

1. pogled od spodaj

In vse to omogoča žabja perspektiva; perspektiva ti-stega dečka z naslovnice, ki gleda zvedavo v svet, torej predvsem navzgor, in si misli, zlasti pa čuti svoje. Bistvo niso dogodivščine iz otroških let, ki jih je mali Marko prebil pri sv. Ivanu v Trstu, se pravi razne deške igre in mularijščine; te so tukaj samo toliko, da je mogoče nanje naravnati perspektivo doživetja. (Delo, 18. jan. 2001, NB) | Visoko postavljen relief nad vrati je viden le iz žabje perspektive, obravnavan pa je, kot bi bil dostopen opazovalcu z idealnega očišča. (Gorazd Makarovič, *Perspektive* 1962/63, št. 23–24, str. 411) | Takšne rezultatske izenačenosti in zmede, kakršna je vladala na SP v Tuniziji, ni bilo še nikjer. Za polfinale se je borila Grčija, za bronasto kolajno pa Tunizija, ki sta prej na svetovni vrh gledali iz žabje perspektive. (Delo, 9. feb. 2005, NB) | Ni kaj, strateški partnerji se bodo prerivali v vrsti za 87 % podaljška prvega pomola v Luki Koper ... ali pa bodo, tako kot mi, vsakdanji državljani, iz žabje perspektive spoznali nenavidezno resničnost, ki se vse bolj izkazuje v rastoči inflaciji in večji zadolženosti Slovenije, kot se je kdajkoli pripetila nekajkrat večji

pokojni SFRJ. Iz višin naših nevsakdanjih državljanov, iz ptičje perspektive namreč, se teh utrujajočih in neprijetnih podrobnosti ne vidi. (Delo, 12. okt. 2007, NB)

2. zelo omejeno duhovno obzorje, duhovni pogled; prim. **kratkovidnost**

Kdor skuša te vsakdanje modrosti prenesti iz žabje perspektive parlamentarnih prask na revolucionarno taktiko, dokazuje samo, da mu je psihologija, da mu je temeljni zakon revolucije, da so mu zgodovinske izkušnje sploh knjiga s sedmimi pečati. (S. Gerk, R. Luxemburg – A. Bibič, *Izbrani spisi*, 1977, 751)

◆ Frazem *žabja perspektiva*, enako tudi prislovno *iz žabje perspektive* izhaja iz izrazja filmarjev, ki pri snemanju uporabljajo ptičjo in žabjo perspektivo, tj. pogled od zgoraj in pogled od spodaj. Preneseno rabo obeh perspektiv je slikovito opisal pisatelj Marjan Moškrič v svoji knjigi humoresk z naslovom *Iz žabje perspektive*. Navajam del uvoda v to knjigo:

Življenje dostikrat gledamo raje z vrha – s ptičje perspektive. Od tam je vse videti mnogo lepše, kot je v resnici. Odeto je v bleščeč, čeprav večkrat cenen plašč, okrašen s frazami in laskavimi priznanji, kar ustvarja varljivo podobo stanja. Če pa gledamo življenje od spodaj, *iz žabje perspektive*, se nam mnogokrat pokažeta beda in polom. Slika je včasih tako grozljiva, da je nočemo gledati, niti poslušati o njej.

Resnice pa ne pokažeta niti *ptičja niti žabja perspektiva*, ampak ona tretja, *navadna*. Vendar te skoraj ne poznamo več in je skoraj ne upamo uporabljati, ker bi morali ukrepati ... Vseeno pa je manj kot *ptičja* škodljiva *žabja perspektiva* in jo zato večkrat uporabljamo. Iz žabje perspektive bomo lažje prešli na navadno kot s ptičje. Vedno človek rajši zleze iz močvirja na blatna tla, kot se nanja spusti iz sončnih višav ...

◎ angl. *worm's-eye view*; češ. *žabi perspektiva*; *žabi obzor*; *žabi rozhled*; *žabomyší perspektiva*; *žabomyší obzor*; *žabomyší rozhled*; *divat se z žabomyší perspektivy*; *divat se z žabi perspektivy*; fr. *perspective à ras de terre*; *contre-plongée*; hr., srb. *žablja perspektiva*; nem. *Froschperspektive*.

perút

kakor bi perúti nosile kóga /ekspr.; mn., primera/ *zelo, hitro, lahkotno*

Zdaljšal je korak. Pa saj zdaj že ni več hodil, zdaj je plaval, kakor bi ga nosile peruti. (C. Kosmač, *Balada o trobenti in oblaku*, NB)

◆ Gl. *peruti so zrasle* komu.

perúti so zrásle kómu /ekspr.; mn., pren./ *kdo je postal (preveč) samozavesten, aktiven*

Če so košarkarjem Olimpije po sanjskem finišu v pr-

vem delu evropske lige vnovič zrasle peruti, njihovemu četrtekovemu tekmeču Choletu ravno ne cvetijo rožice. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Ob tem bi veljalo še pripomniti, da gre za grožnje oziroma poskuse ustrahovanja organiziranega kriminala in pred tem si odgovorni v državi nikakor ne bi smeli zatiskati oči. In kot je neukrepanje tožilca med dogajanjem v sodni dvorani povzročilo samo to, da so obtožencem le še bolj zrasle peruti, je gotovo, da država, ki takorekoč prepove uporabljati posebne metode in sredstva v boju zoper organiziran kriminal, sama sebi dela medvedjo uslugo. (Delo, 9. apr. 1998, NB)

◆ Frazem *peruti so zrasle* komu je nastal na osnovi predstave o pridobitvi zmožnosti letenja, za kar pa po nekdanjih predstavah potrebujemo peruti, krila, kot jih imajo ptice.

◎ češ. *jako by dostal křídla; jako by mu narostla křídla*; hr. srb. *narasla su komu krila*; rus. *u nego budto kryl'ja vyrosli; on počuvstvoval sebja okrylënnym*.

pristriči kómu perúti /pog.; mn., pren./ *omejiti, onemogočiti komu dejavnost, svobodo*

Jaz sem ga vedno visoko cenil. GOSPA: Krotiti ga bo treba; pristriči mu peruti, da ne bo uhajal. (Fran Detela, Dva skopuha, Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Priprava predloga pokojninske reforme, zlasti pa reforme sistema varčevanja plač zaposlenih v podjetjih, s katerim ti postajajo delničarji, naj bi namreč sodila v kontekst ob razvpiti aferi Michelin napovedanega zasuka vladne politike k regulaciji, s katero je po premierovih besedah moderna država dolžna pristriči peruti razbrzdani globalizaciji in divjemu kapitalizmu. (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Namigovanje (praviloma negativno) je sicer sestavni del politike, vendar do danes nismo zasledili omembe vrednih sankcij, ki bi »namigovalcem« pristrigle peruti. Tistemu, ki se je z izjavami prenačil, preostane, če seveda naleti na konstruktivnega in gentlemenškega nasprotnika, javno opravičilo. (Delo, 20. mar. 2000, NB) | Škarje so namreč ostale v rokah republiške vlade, ki zlasti tam, kjer začuti, da je njen vpliv ogrožen, pristriže peruti opozicijskim lokalnim veljakom – ali pa uvede prisilno upravo, tako kot jo je pred kratkim v mestnem prometu glavnega mesta – in si tako prisluži nekaj pomembnih točk med volivci. (Delo, 13. jun. 2000, NB) | Predvolilne politične parole Ivce Račana in njegove ekipe, da bodo pristrigili peruti tajkunom, novopečenim hrvaškim bogatašem, ki so med privatizacijo v sumljivih okoliščinah prišli do gromozanskega premoženja, za zdaj ostajajo mrtva črka na papirju. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | »Če obvelja trditev dr. Stojana Petelina, potem bi zemljišče preprosto »podarilo« ljubljanski univerzi, zanjo pa je tako ali tako znano, s kakšnim »veseljem« spremlja nastajanje tretje slovenske univerze. Uresničitev tega bi pomenila nekakšno striženje peruti nastajanju tretje univerze in popolno izničenje vseh prvotnih dogovorov o visokoškolskem središču,« meni kar

nekaj starih pobudnikov ustanovitve Univerze na Primorskem.« (Delo, 22. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *pristriči komu peruti* temelji na dejstvu, da pticam preprečimo letenje, če jim pristrizemo peruti. Preneseno na človeka in njegove dejavnosti se je razvil pomen omejevanja, onemogočanja dejavnosti, svobode.

◎ angl. *to clip so's wings; to trim so.'s wings*; češ. *přistříhnout někomu křídla; přistříhnout komu křídélka*; fr. *couper les ailes à qn.*; rognier *les ailes à qn.*; hr., srb. *podrezati komu krila; podsjeći komu krila; postriči komu krila*; it. *tarpare le ali a qc.*; nem. *jmdm. die Flügel beschneiden; jmdm. die Flügel stutzen*; rus. *podrezat' komu kryl'ja*.

striženje perúti, gl. *pristriči komu peruti*.

pès¹

bíti kot pès in máčka /ekspr.; primera/ *sovražiti se*
Njuno komuniciranje je omejeno le na čestitke in deljnejše komplimentov po tekmah. Pred teki sta kot pes in mačka, njuna besedna vojna pa je dosegla vrhunec pred začetkom letošnje sezone, ko se je po Greenovem mnenju sicer tihi Montgomery preveč širokoustil. (Delo, 16. sep. 2002, NB) | Mora priti do enega sodelovanja, ker je to v bistvu v našem interesu in interes Postojnske jame in imeli smo že dosti sestankov. Bom rekel, nismo si kot pes in mačka, ampak tudi en drugemu pomagamo. Če imajo v Jami več turistov, pošljejo kdaj k nam, mi pošljemo k njim. (TVS - Odprti kop - Tednik: 1149, 26. jul. 2007, NB) | Socialni sporazum je pomembna priložnost, da se socialni partnerji dogovorijo o strategiji razvoja, poiščejo odgovore na izzive globalizacije, omogočijo zagotovitev novih delovnih mest in socialno varnost. Tak projekt pa zahteva veliko stopnjo zaupanja in spoštovanja, »ne pa da so si kot pes in mačka«. (Delo, 5. jan. 2006, NB) | Zdi se, da smo sicer prerasli kamenjanje prešuštnic, a kljub temu je spolna zvestoba še vedno vrhunska moralna vrednota, po kateri se meri uspešno razmerje. Poznam veliko zakonskih parov, kjer sta partnerja trideset let živela skupaj, bila sta si »zvesta«, a živela sta kot pes in mačka. To so napačni pojmi. (Delo, 21. jul. 2001, NB)

◆ Gl. *gledati se kot pes in mačka*.

bíti na psù /ekspr.; pren./

1. biti v (finančno, materialno) težkem, neprijetnem, izgubljenem položaju

Mastroiani se je zagovarjal, da sega zgodba v leto 1994, ko je bil finančno povsem na psu in si je sposodil osem milijonov lir. Dolga ni mogel vrniti, upnik pa ga je zato ves čas izsiljeval in mu grozil. (Delo, 21. apr. 2000, NB)

2. biti na zelo nizki stopnji; sop.: **bíti pod psom**

Vsaj tako je v festivalske papirje zapisala Ullmannova. Zapisala je tudi, da je dandanes morala na psu, moški in ženske se gredo nepremišljene »ljubezenske ples«, največje žrtve pa so otroci, ki nemočno trpijo med obe-

ma. (Delo, 16. maja 2000, NB) | Zunaj so pustili le štiri stražarje, ostali pa so malo po polnoči legli. Telesno izmučeni, psihično na psu. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Izvor frazemov *biti na psu, priti na psa*, ki imata vzporednice v drugih evropskih jezikih, je verjetno treba iskati v nizkem, nespoštovanem položaju ali stanu psa. Ta je motiviral nastanek pomena zveze *na psu* 'zelo nizka stopnja', ki ima različico *pod psom*. Prvotnejši je najbrž frazem *priti na psa*, ki kaže na nastanek nekega neugodnega stanja. Frazem *biti na psu* pa že kaže obstoj takega stanja. Slovensko *priti na psa, pasti na psa* pomenita zadnjo degradacijo v hierarhiji živali. Normalno ali ugodno stopnjo bi lahko predstavljal konj v frazemu *biti na konju* 'uspeti, doseči cilj', vmesno slabšo *osel* v frazemu *priti s konja na osla*, v hrvaščini ali srbsčini *pasti s konja na magarca* v pomenu 'priti iz boljšega v slabši položaj'. V slovenskem jeziku lahko *osla* zamenja *koza*: *S konja se je usedel na kozo*.

◎ angl. *to be in the pits; to have hit rock bottom*; hr. *dotjerati do pasa*; it. *trovarsi in cattive acque; ridursi al verde; essere al verde*; nem. *auf dem Hund gekommen sein*; pol. *zejść (schodzić) na psy; pójść na psy*.

glédati se kot pès in máčka /ekspr.; primera, navadno 3. os. dv. **glédata se**, tudi mn./ **sovažititi se**

Tekmo med Postojnsko jamo in Krko si je ogledalo lepo število gledalcev, saj sta oba trenerja v preteklosti že uspešno vodila domači klub, Vojko Herksel pod imenom Republika, Predrag Milović še prej Optimizem. Oba sta povrhu rojena na isti dan (28. septembra 1959), a se kljub temu gledata kot pes in mačka in si nista izmenjala pozdravov. (Delo, 6. feb. 2006, NB) | Lindo McCartney, s katero ima dve hčerki, je pokopal rak na prsni. Ločitev Paula in Heather bo začela na višjem sodišču v Londonu dobivati epilog v ponedeljek, za dokončno sodno bitko med nekdanjima partnerjema, ki se že dolgo gledata kot pes in mačka, pa so sodniki predvideli pet dni razprave. (Slovenske novice, januar–junij 2008, NB) | Farna cerkev mora imeti dobre orgle, drugače je videti, da je župnik zanič. Mojstrančani, ki se včasih radi gledajo z Dovžani kot pes in mačka, so svojim zgornjim sosedom radi nagajali: »Vse imate novo, le orgle stare ... (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Če so se Đinđićevi in Koštuničevi demokrati prejšnje poletje gledali kot pes in mačka, so si še pred kratkim največji politični zavezniki, kakršni so bili funkcionarji Demokratske stranke (DS) in G-17 plus, slabe pol leta po uboju srbskega premiera Zorana Đinđića ne samo v lasih, temveč se dobesedno grizejo do kosti. (Delo, 2. avg. 2003, NB) | Ocenjujem, da rešitev niti ni tako daleč, je pa dejstvo, da mora vsakdo malo popustiti. Verjamem, da se bo našel skupni jezik v obojestransko zadovoljstvo, kajti najslabše je, da se v ženski reprezentanci

gledajo kot pes in mačka. (Delo, 27. feb. 2010, NB) | S tem razdvajajo ljudi. A veste, da se že gledamo kot pes in mačka? Sem udeleženec NOB in jo bom zagovarjal do konca, saj brez nje ne bi bilo slovenstva in še manj Slovenije. (Mladina 2004, št. 17, NB) | Nekateri se še vedno gledajo kot pes in mačka, slišimo v LDS, očitki pa letijo tudi zaradi plač zaposlenih v centrali stranke. Po odhodu Romana Jakiča naj bi si namreč dvignili plače, ki jih je Jakič znižal. (Delo, 11. mar. 2006, NB)

◆ Frazem *gledati se kot pes in mačka*, enako različici *biti kot pes* in mačka ter *živeti kot pes in mačka*, temelji na človekovi domnevi o boju psa in mačke za njegovo naklonjenost. Korenine pa so seveda dosti bolj globoke, saj gre za prvotni odnos med psom roparjem in njegovim možnim plenom mačko. Ta lahko svoje manjvrednostne komplekse iz odnosa s psom verjetno uspešno zdravi v podobnem odnosu z mišjo. Tako pes, mačka in miš tvorijo zanimivo živalsko verigo, kakršnih je v naravi še veliko.

◎ angl. *to be like cat and dog*; češ. *být na sebe jako pes a kočka; snášet se jako pes a kočka*; fr. *être comme chien et chat; vivre comme chien et chat; s'accorder comme chien et chat*; hr., srb. *gledati se kao pas i mačka*; it. *essere come cane e gatto; essere come il diavolo e la croce; essere come l'acqua e il fuoco*; nem. *wie Hund und Katze sein*; rus. *žit' kak koška s sobakoj*.

kot pès /ekspr.; primera, prisl./ **izraža veliko mero, stopnjo**

Poslušen je kot pes, ne bo ga izdal in, če se tudi kaj zgodi, bo molčal kot bukov štor. »Veš kaj, stopiva v karmro!« je rekel Kozomolcu in ga kar za rokav povlekel v temačno sobo. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | »Vse ti bom razložil, ko si malo oddahnem. Žejem sem kot pes, utrujen kot dva in naveličan teh razvajenih deklet in politikov ter poslovnežev. Vsaj uro časa potrebujem, da se malo aklimatiziram.« je rekel Jon. (Sonja Koranter, Ognjena črta in paradižnik, NB) | Ojoj, moji starši so posebna zgodba! Vedno sem bil mamin sinko in karkoli sem naredil, je bilo to zanjo nekaj najboljšega na svetu, celo takrat, ko sem bil len kot pes in nisem počel ničesar. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Predvsem je treba vedeti, da je bilo v ta film vložena zelo veliko trdega dela, časa in energije. Res sem delal film štiri leta, a nimam občutka, da bi lenaril – v bistvu sem garal kot pes. (Delo, 13. nov. 2004, NB) | Domov sem prihajal zmatran kot pes. Vsakdo, ki se odloči za vojno, si ne more niti predstavljati, kakšne posledice ima lahko ta odločitev. (Delo, 24. jun. 2006, NB) | Osemurna dirka v Suzuki sodi med najtežje in tudi najprestižnejše vzdržljivostne preizkušnje na dveh kolesih. Običajno je tam vroče kot pes, za povrh je tudi vlažnost izjemno visoka, zaradi česar je treba biti telesno zelo dobro pripravljen. (Delo, 28. jul. 2006, NB) | To naj bi pomenilo, da si na primer doživel borzni zlom in bankrotiral, kar pa nujno

še ne pomeni, da se boš vselil v pasjo hišico. Je pa mogoče, da boš zaradi tega lačen kot pes, toda iz izkušenj vam povem, da so psi vedno lačni – tudi takrat, ko niso. (Jana 2007, št. 30, NB)

♦ Gl. *kot psa*.

kot pès na kóst /ekspr.; primeral/ *hlastno, hitro, popadljivo*

Doma bomo do mraka. Po meni bodo plánili kot pes na kost ... Slovenija – nekakšna pravljíčnost, čeprav sem v mislih še v ITTCju. (Matej Krajnc, Vsakdanjost, Soneti, NB) | KALANDER: Gospod, kar nakratko jim povej, pa nikar ne zmerjaj ... prežé na hudo besedo, kakor pes na kost! (Ivan Cankar, Hlapci, NB)

♦ Primera *kot pes na kost* temelji na dejstvu, da je glodanje kosti priljubljeno pasje opravilo.

kot pès v cèrkvi /ekspr.; primeral/ *odveč, nezaželen*
Repovž je bil ponižan in razžaljen in odgnan kot pes v cerkvi. (M. Mikeln, Kako se je naša dolina privadila svobodi, 1973, 149) | »Pojdi, premislil bom, potlej te bom sodil!« Hartvik je bil ves zbeگان in oplašen, kakor pes v cerkvi, in je poniglavo šel. Precej za njim pa še Hotimir. (I. Zorec, Beli menihi, I, NB)

♦ Primera *kot pes v cerkvi* temelji na dejstvu, da je prepovedano voditi pse v cerkev, ker bi lahko motili verski obred. Ustrezna italijanska primera je *essere fortunato come i cani in chiesa*. O nezaželeni, prepovedani prisotnosti psa v cerkvi govori tudi naslednji rek: *pes v cerkev, pes iz cerkve* = er ist unverbesserlich, *Cig*.

kot psà /slabš.; primeral/

1. brez usmiljenja, kruto

Sestra Pelagija je kmalu videla, da teh dveh ljudi, moškega in ženske, ne bo mogla držati narazen, moškega pred vrati ni mogla odgnati kot psa ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Šegula jo je prijel za ramo, jo tresel z vso silo in vpil: »Cipa, povej, če ne, te zakoljem kot psa.« (S. Rozman, Mesto, 1961, 186) | Ves čas sem se spominjal Kafke in njegovega Procesu. Človek je v procesu, na koncu katerega ga ubijajo kot psa, on pa ves čas išče neko pravico, ki je ne more dobiti, ker proti njemu ni sestavljena obtožnica. (Delo, 24. apr. 1999, NB) | Ko je bil s traktorjem na travniku, je šel moški proti njemu s pištolo v roki in grozil: »Marš ven, ubil te bom kot psa!« (Delo, 31. mar. 1999) | Jaz se ne pritožujem. Bolj ko se pogrezaš v blato, bolj ko te obravnavajo kot psa na verigi, močnejši postajam. (Delo, 29. avg. 1998, NB)

2. zelo, močno

Samo dopovedati si je treba, da ne zebe, pa je vse v redu. Tako sem si sam nekoč pri minus desetih stopinjah – zeblo me je kot psa, čeprav je sijalo sonce – rekel, zdaj je pa zadosti. (Delo, 24. nov. 1998, NB) | Blaž mi je natančno opisal, kakšna navodila mu je dal urednik, in bilo je za tri dni zabave. Ampak potem sva en dan garala kot psa in je bil uvodnik cel in urednika sita. (Delo, 30. apr. 1998, NB) | Kako sem planil nanj! Ga

v tekoči mačkovščini nahrulil kot psa, za nameček pa še prijavil kontrolorju Bevsku. (Iztok Vrhovc, Modokracija, NB) | Pristal je, potem pa je postal vedno bolj čuden in na koncu me je parkrat poniževal kot psa ali Cigana. (Delo, 5. jan. 2002, NB) | Moj brat me je zmeraj pretepel kot psa. Ampak niste bili reprezentant v rokoborbi (TVS – Odprti kop –Hribar: sobota 3. maj 2008, NB)

♦ Pomen primerjalne sestavine *kot pes*, enako tudi sestavine *kot psa*, je nastal zlasti v povezavi z negativnimi dejanji, v katerih lahko kdaj sodeluje tudi pes, v večini pa ne. Iz negativnih dejanj, ki jih je človek kot najstarejši domači živali večinoma neutemeljeno pripisal psu, se je ob drugih pomenih razvil tudi pomen 'zelo, močno'.

kot stékel pès /ekspr.; primeral/

1. divje, napadalno

Ta kletev kot strela omami mu um, plašán, gologlav od družbe plane, in skozi vrste strmečih trum beži iz vasi na poljane. Beži od domu obupen ves, kot izpred Boga ubijalec prvi, preganja ga kes kot stekel pes in ránja srce mu do krvi. (Simon Gregorčič, Poezije, NB) | »Največji zmagovalc sem po mojem trdnem prepričanju jaz sam, kajti uspelo mi je, da mi vsaj nekaj časa ne bo treba biti v bližini tipov, ki vedrijo in oblačijo po Sloveniji. Namesto slaboumnih debat o 'socialni pravičnosti' se lahko za spremembo pogovarjam o resni ekonomiji brez nevarnosti, da me bo kak naturščik napadel kot stekel pes. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB) | Ko je Clint Eastwood posnel *Punčko za milijon dolarjev*, ki se, kot veste, konča z evtanazijo, potemtakaem z odklopom punčke za milijon dolarjev, so ga republikanski komisarji popadli kot steklega psa in ga skoraj raztrgali. (Mladina 2005, št. 13, NB)

2. zelo, močno

Kaj bo takrat? Gotovo me sovraži kot steklega psa. Toda po nepotrebnem. (Drago Jančar, Noč nasilja, NB) | Uh, kakšen si! Vsi ste popadljivi kakor stekli psi, ne bom vam grunta požrla. (Ivan Potrč, Lacko in Krefli, 1949, 19) | Vrnil sem se iz Frankfurta s pomembno evropsko literarno nagrado in nisem pričakoval, da me bo doma čakal kakšen lovorjev venec. Vseeno je bilo malo preveč. V nekem ljubljanskem dnevniku, prav ti-stem, od koder je prišlo omenjeno zabavno vprašanje, so me obrcali in opljuvali kot steklega psa. Niti toliko spodobnosti niso premogli, da bi mi najprej čestitali in potem pljunili. (Delo, 22. dec. 2007, NB)

♦ Primera *kot stekel pes* temelji na resničnem obnašanju psa s steklino, ki je napadalno, divje, nevarno. Iz pomenov 'divje, napadalno' se je razvil še stopnjevalni pomen 'zelo, močno'. Gl. *kot pes* in *kot psa*.

© angl. *like a rabid dog*; češ. *vzteklý jako pes*; fr. *comme un chien enragé*; nem. *wie ein toller Hund sein*; rus. *zloj kak sobaka*.

lačen kot pès /ekspr.; primera/ zelo lačen; sop.: lačen kot volk

To naj bi pomenilo, da si na primer doživel borzni zlom in bankrotiral, kar pa nujno še ne pomeni, da se boš vselil v pasjo hišico. Je pa mogoče, da boš zaradi tega lačen kot pes, toda iz izkušenj vam povem, da so psi vedno lačni? tudi takrat, ko niso. (Jana 2007, št. 30, NB) | »Pošteno blago, pošten denar!« se je smejalo nekje iz krošnje, da človek v resnici ni vedel ali govori Martin ali krošnja. »Pod njim se ni zlomila, ne,« je prikimal svatom Juri, »saj je sestradan ko pes.« (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | Še malo poprej je mislil, da bi ne mogel jesti, zdaj pa je kot sestradan pes. (Mimi Malenšek, Kovinarji, 1950, 293)

◆ Primera *lačen kot pes* lahko temelji na resničnem dejstvu, da so mnogi psi večkrat lačni kot siti. Enako velja tudi za njegove bližnje sorodnike iz družine psov – volkove, kar dokazuje tudi primera *lačen kot volk*.

◎ fr. *avoir un faim de loup*; hr., srb. *gladan kao pas*; *gladan kao vuk*; it. *avere una fame da lupi*; nem. *hungrig wie ein Wolf*; rus. *golodnyj kak sobaka*.

lagáti kot pès [têčē] /ekspr.; primera/ zelo lagati; sop.: lagati kot cigan

Sodnico je zanimalo, če Brkić takrat ni v službi, Bregar pa je odgovoril, da takrat ni bil. V soočenju, ki je sledilo, je Brkić obtožil Bregarja, da laže kot pes. (Delo, 14. okt. 2003, NB) | A. Lagali ste, kot pes teče. Kredit vam je zavaroval lokalni podjetnik, ker ste ga sami tako prosili. (Delo, 8. jun. 2002, NB) | Spregovoril je šele sedaj kot gospod Ante, ki je v vrag vedi kakšni kupčiji še svojo odgovornost zvalil na Miloševića. Nekdanji premier je klavna politična prikazen: bodisi da je kot premier tiho spremljal protipravno vojaško agresijo na Slovenijo, bodisi da zdaj laže kot pes teče. (Mladina 2004, št. 05, NB) | Ali veste, kakšno je pasje popoldne? In zakaj rečemo, da nekdo laže, kot pes teče? Ali ste že slišali za pasje dneve ali pasjo radost? (Viva, marec 2007, NB) | Ta izraz ste si tako ali tako izmislili, to sem vam že povedal ne vem kolikokrat. In tako zavajate in tako lažete, huje kot pes teče. (Državni zbor RS: 27. redna seja 19. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *kot pes*. Sestavina *teče*, ki se pogosto že izpušča, bi še lahko kazala na razvoj pomena visoke stopnje, velike mere, ker pes lahko hitro teče. Brez te sestavine pa je frazem možno razumeti samo tako, da ima primerjalna sestavina *kot pes* že privzet pomen 'zelo, močno', ker je sicer pomen besedne zveze nesmiseln, saj pes ne more lagati, ker ne govori. V sopomenskih primerah se laganje v veliki meri pripisuje zlasti ciganom, obstaja pa še več drugih sopomenskih primer. Navaža jih npr. J. Glonar (SSJ, 188) pri iztočnici *lagati*:

laže kakor cigan, da se kar kadi, da smrdi, da sam sebi verjame, da se meгла dela.

lén kot pès /pog.; primera, v povedni rabi/ zelo len; sop.: **len, da smrdi; len kot fuks; len kot klada** Ojoj, moji starši so posebna zgodba! Vedno sem bil mamin sinko in karkoli sem naredil, je bilo to zanjo nekaj najboljšega na svetu, celo takrat ko sem bil len kot pes in nisem počel ničesar. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Len je, da smrdi; len je kot pes. (Pavlica, 212)

◆ Primera *len kot pes*, enako velja za druge primere s primerjalno sestavino *pes*, temelji na dejstvu, da je človek psu kot najstarejši domači živali in prijatelju pripisal skoraj vse, zlasti negativno, tudi lenobo. Podobno se je dogodilo tudi nekaterim drugim živalim, npr. oslu. Ta je bil še spoštovana svetopisemska jezdnina in tovorna žival, od antike naprej pa se mu pripisuje tako neumnost kot lenoba. Vzorec *len kot* se pogosto nadaljuje s sestavino, s katero nakazana lastnost nima nič skupnega. To velja tudi za mnoge druge primere v slovenskem in drugih jezikih. V gradivu za SSKJ so take sestavine še: *lena kakor butara, len kakor gnoj, len kot goba, len kot snop, len kot svinja (v blatu), len kot veha*. V češkem jeziku so *levu* pripisali delavnost, čeprav je zelo lenobna mačka, v nemškem pa *jazbecu* kar oboje: pridnost in lenobo! Dalje gl. ☉!

◎ angl. *as lazy as a dog*; *as lazy as a Ludlam's dog*; *as lazy as Hall's dog*; češ. *být líný jak krava*; *být líný jak kanec*; *být líný jak vepř*; *být líný jak prase*; *být líný jak štěnice*; *být líný jak veš*; fr. *paresseux comme une couleuvre*; *paresseux comme un loir*; hr., srb. *lijen kao buba*; *lijen kao mrcina*; *lijen kao smrdibuba*; nem. *faul wie ein Schwein sein*; rus. *byt' lenivyj kak borov*.

nagnáti kóga kot psà, gl. *kot psa*.

pásti na psà, gl. *přiti na psa*.

pès poméri kómu hláče /šalj.; olepš./ *pes raztrga komu hlače*

To je naš kuza Varuh ... Ko zasliši koga prihajati, mi pogleda v obraz in pomežikne: Ali naj mu pomerim hlače. (B. Zupančič, Meglica, 1966, 230) | Tedaj je privevskal izza skednja skuštran kosmatinec zlobnega pogleda. »Kaj nisi prišel prej, Jaka!« mu je rekla razjarjena teta. »Da bi mi hlače pomeril, prekletemu pankrtu!« (Matej Bor, Obzornik, 1959, 316)

◆ Frazem *pes pomeri komu hlače* je nastal po šaljivem olepšanju neprijetnega dogodka, ko komu pes raztrga hlače: tako mu jih samo pomeri.

pretêpstí kóga kot psà, gl. *kot psa*.

přiti na psà /ekspr.; pren./

1. finančno, materialno propasti; sop.: **pasti na psà**; prim. **biti na psu**

Kmalu po tistem, ko je tovarna mehaničnih psov v Gubenjah prišla na psa, je Švedrkona skrivaj obiskal dečkoliki načelnik močne svobodnjaško ljudovladne stranke Fožej Klošč, skupaj z znano oblikovalko trapanskega javnega mnenja Vektorino Bajset. (M. Remec, Trapanske kronografije, NB)

2. priti v težek, neprijeten položaj

Ko si na konju, pa lahko prideš na psa. To naj bi pomenilo, da si na primer doživel borzni zlom in bankrotiral, kar pa nujno še ne pomeni, da se boš vselil v pasjo hišico. (Jana 2007, št. 30, NB) | In tako sem tudi storila, kajti vem, da Zasavci in Zasavke nimajo časa vsakič, ko jim morala pade na psa, vzeti v roke spodbudnih besedilc in se z njihovo pomočjo prepričati o nasprotnem: da so vendar srečni, še več, najsrečnejši. (Delo, 16. jul. 1999, NB)

◆ Gl. *biti na psu*. Cigale I, 796, pri iztočnici *Hund* nem. *auf den Hund kommen* prevaja s sle. *na nič priti, na zadnjo zarezo priti, pasti na doljno vejo*.

◎ angl. *to hit rock bottom; to go to the dogs*; hr. *dotjerati do pasa*; nem. *auf den Hund kommen*; pol. *schodzić na psy; zejść na psy; pójść na psy*.

sestrádan kot pès, gl. *lačen kot pes*.

správiti kóga/kùj na psà /ekspr.; pren./

1. povzročiti finančni, materialni propad

Vsekakor je jasno, da se zgolj s čezmernimi prihranki pri rojstvih ti načrti ne bodo izšli. Skratka: zdajšnja tričlanska družina: starša, en otrok in pes bo takšno družbo dolgoročno, če že ne spravila na psa, pa vsaj zvodnela. (Delo, 4. sep. 2000, NB)

2. spraviti v težek, neprijeten položaj

S prevala vodi na zahod cesta, ki ji opozorila napovedujejo, da je (uradno) prevozna le do Ušivca in Mačkovega kota, a se ve, da to komaj še velja. Po vseh planinah brnijo, brzijo in rijejo motorna vozila vsakršnih pooblaščenih in privilegiranih velikoplaninskih naseljencev, ki so s svojim početjem že spravili na psa idiliko tega območja. (Delo, 29. dec. 2004, NB)

◆ Frazem *spraviti koga/kaj na psa* je v soodnosu do frazemov *biti na psu* in *priti na psa*. V tem primeru kdo povzroči finančni, materialni propad ali spravi koga, kaj v težek, neprijeten položaj, ne pa tisti, ki finančno, materialno propade ali je v težkem, neprijetnem položaju. Ustrezni nemški frazem je *jmdn. auf den Hund bringen*.

ták, kot bi si pès jájca oprál v njêm /vulg.; primera/ *ki ima bled, neizrazit, zanič okus*

Ta kava je tako švoh, kot bi si pes jajce opral v njej. (Razvezani jezik)

◆ Predstava, na osnovi katere je nastala obravnavana primera, je precej razvidna. Nanaša se verjetno na odpadno vodo oziroma pomije, ki naj bi jih hiperbolično pridobil pes s pranjem svojih jajc. Prav *pomije* so tudi metafora za slabo juho, slabo tekočo hrano sploh, npr. Teh pomij pa res ne bom

jedel. V zvezi s tem je tudi pogovorni izraz *sprana rit* v pomenu 'slaba kava'.

ubíiti kóga kot psà, gl. *kot psa*.

védeti, kám pès táco molí /ekspr.; pren./ *vedeti, kaj je skrivni namen govorjenja, ravnanja koga*

Krivček je znal besede tako sukati, da sta govorila o gosposkem in kmetskem stanu, o njiju ne prijetnostih in težavah in še več drugega. Krivček je hotel s tem le Juriju na žilo potipati, Jurij pa, ki ni vedel, kam pes taco moli, pritrjeval je vsemu. (F. Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Tudi šefu se je obrnilo. Ob tem se je tako prisiljeno nasmehnil, da sem vedela, kam pes taco moli. Vse mu je šlo čez rob. (Sonja Koranter, čebelji roj, NB) | Rekši, se umakne matica v stransko stanico, ki je bila tudi šola, kadar je imel gospod Krševan koga učiti. »Nu, saj sem vedel, kam pes taco moli,« mrmral je učenik, »sama kokoš bi rada pila, zato brani petelinu h koritu.« (J. Jurčič, Domen, NB) | Enkrat davno sem koncertiral na Aljaski, zjutraj je v Anchoragu tako pokalo, da sem mislil, da se je začela tretja svetovna vojna, pa je bil le led v pristanišču ... in po koncertu nismo mogli iz dvorane, ker so vrata zamrznila. No, zdaj me že malo poznate in gotovo veste, kam pes taco moli: govorim o notranjem mrazu, ki ga povzroča cinizem. To je strup, ki veliko pokvari in ničesar ne zgradi. (Delo, 27. mar. 2004, NB)

◆ Frazem omenja že Murko, 1833, 337: *vem, kam pes taco moli*, za njim Plet. II, 26, pri iztočnicah *pes* in *taca*: *vem, kam pes nogo (taco) moli* = er weiß, wohin das abzielt in *vem, kam pes taco moli* = ich weiß, wo das hinaus will. Enako ga omenja J. Glonar (SSJ, 392) pri iztočnicah *pes*: *vidi se, kam pes taco moli*: kaj je rad in *taca*: *kam pes taco moli*: kaj se za vsem tem prav za prav skriva. Frazem *vedeti, kam pes taco moli* izhaja verjetno iz jezika lovcev. Ti vedo, da bo pes iskal divjad v smeri, kamor ga vodi nos, tj. po sledi.

Ustrezni nemški frazem *wissen, wie der Hase läuft* razlagajo iz lovskega jezika: izkušen lovec ve, kam beži zajec in ne nasede njegovim zvičajčam in ovinkom na begu.

◎ hr., srb. *znati odakle vjetar puše*; it. *mangiare le foglie; capire che vento tira*; nem. *wissen, wie der Hase läuft; sehen, wie der Hase läuft*.

zébsti kot psà, gl. *kot psa*.

zvést kot pès /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo zvest*; prim. **pasja zvestoba**

Ti zdaj lahko napraviš iz mene nesrečnika, ki bo zlomil suženjsko verigo, pa če bi bila od železa, pa če bi tebi moral zabosti nož v srce. Lahko pa tudi iz mene napraviš sužnja, ki ti bo zvest kakor pes, a bi imel tigrove kremplje za tvoje sovražnike. Jaz ti bom oko, ki bo vse videlo, jaz ti bom uho, ki bo vse slišalo, jaz ti bom meč, ki se ne bo uklonil niti prokletju. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Meg Ryan je končno razodela

pravi vzrok za razvezo z Dennisonom Quaidom pred sedmimi leti. V nasprotju z večino žensk, ki postavijo možu kovčke pred vrata, če skače čez plot, je Meg Dennisu zamerila, da ji je bil zvest kot star pes. »Zelo dolgo mi je bil zvest, in to me je zelo bolelo. (Slovenske novice, julij–december 2008, NB) | Ko jim umrejo, nekateri še bolj žalujejo, kot da so kakšnega človeškega člana izgubili. In tisto »zvest kot pes« ni napak in tisto, »če hočeš prijatelja, si kupi psa«, tudi ni iz trte zvito. Nikoli te ne bi razočaral. (Državni zbor RS: 24. redna seja 31. 01. 2007, NB)

© angl. *like a faithful dog/hound*; bolg. *veren kato pes*; *veren kato kuče*; češ. *věrný jako pes*; fr. *fidèle comme un chien*; hr. *vjeran kao pas*; mak. *veren kako kuče*; nem. *treu wie ein Hund sein*; pol. *wierny jak pies*; rus. *vernýj kak sobaka*; *kak [vernaja] sobaka*; slš. *verný ako pes*; ukr. *virnyj jak pes*.

živeti kot pès in máčka, gl. *biti kot pes in mačka*.

pès²

dánes z bètom, jútri s psòm, gl. **bet**.

ênkrat z bètom, drúgic s psòm, gl. **bet**.

jeséni z bètom, po zímí s psòm, gl. **bet**.

zdāj z bètom, zdāj s psòm, gl. **bet**.

pések

metánje péška v oči, gl. **metanje**.

metáti kómu pések v oči /ekspr.; pren., dov. *vreči/prizadevati si prikriti, zamegliti komu resnico; varati, slepiti koga*

Kot vedo povedati v dobro obveščenih krogih, je že ob izvolitvi Grahuh predal nepodpisano odstopno izjavo, da bi ga lahko po potrebi odpoklicali. Toda to kaže le, kako zna Oven metati pesek v oči. Državnega svetnika namreč interesno združenje obrtnikov ne more odpoklicati, tudi če bi želelo. (Delo, 8. jun. 1998, NB) | Slišala sem, da se je tvoj rajniki potepin pritepel iz Španije! ... Ti pa še za črne maše daješ, da nam mečeš pesek v oči! ...« (C. Kosmač, Na svoji zemlji, Scenarij za film, 1949, NB) | Že pred njihovim glasovanjem se politični prvaki igrajo pod mizo. Barantajo, obljublajo, grozijo, podtikajo polena pod noge in mečejo pesek v oči. (Delo, 11. maja 1999, NB) | Nima pomena, da drug drugemu sipljemo pesek v oči. (V. Kavčič, Upanje, 1966, 106) | Saj zdaj imaš denar že tako rekoč v žepu, zato pa toliko jezikaš, da bi nam nasal peska v oči. (Dostojevski – Janko Moder, Idiot, 361) | Je semtertja vrgel svojim sosedom malo peska v oči ter razžalil čustva nekaterih prijateljev. (Boukart, Šest angleških povesti, 12)

◆ Izhajati je treba iz besednih zvez *metati, vreči* komu *pesek v oči*. Ta se nanaša na že iz antičnega sveta znan trik pri sabljanju, mečevanju: eden od borcev vrže drugemu pesek ali prah v oči ter ga s tem začasno oslepi in onesposobi za boj. Zdaj se uporablja v prenesenem pomenu. Sestavina *pesek*

v oči se je po izpustu glagola v frazemu *metati* komu *pesek v oči* osamosvojila v pomenu 'slepilo, sredstvo za goljufanje, varanje' in se uporablja predvsem v povedni rabi z glagolom *biti*. Iz frazema *metati* komu *pesek v oči* je s pretvorbo glagola nastal frazem *metanje peska v oči* v enakem pomenu kot *pesek v oči* in v povedni rabi. Kot glagolske sestavine se lahko ob *metati* in *vreči* pojavljajo še *nasuti, natresti, sipati*.

© angl. *to throw dust into so. s eyes*; češ. *hazet někomu písek do (v) oči*; *hazet někomu písek v oči*; *hazet někomu prach do oči*; *sypat někomu písek do oči*; *sypat někomu prach v oči*; *nasypat někomu písek do oči*; *nasypat někomu prach v oči*; fr. *jeter de la poudre aux yeux*; hr., srb. *bacati komu pijesak u oči*; *baciti komu pijesak u oči*; *sipati komu pijesak u oči*; *asuti komu pijesak u oči*; it. *gettare fumo negli occhi a qc.*; *gettare la polvere negli occhi a qc.*; nem. *jmdm. Sand in die Augen streuen*; slš. *sypat piesok do oči*.

nasúti kómu pések v oči, gl. *metati komu pesek v oči*.

natrésti kómu pések v oči, gl. *metati komu pesek v oči*.

[**nójevsko**] **skrivanje gláve v pések**, gl. **tiščanje**.

[**nójevsko**] **skrivati glávo v pések**, gl. **glava**.

[**nójevsko**] **tiščanje gláve v pések**, gl. **tiščanje**.

[**nójevsko**] **tiščáti glávo v pések**, gl. **glava**.

pések v oči /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *slepilo, sredstvo za goljufanje, varanje, prevara*; sop.: **metanje peska v oči**

Zapisano je, da so volitve svobodne, ampak ti je samo potreben pesek v oči. (E. Kristan, Kato Vrankovič, 1909, 30) | Verodostojno in prepričevalno je v knjigi (tj. »Govekarjevi Olgi«) samo eno: grobo parjenje, shajanje in razhajanje – vse drugo je olepšava in pesek v oči. (J. Vidmar, Literarne kritike, 1951, 127) | Govorjenje o naklonjenosti EU manjšinskim pravicam je le pesek v oči in brenkanje na evropske strune asimilacije malih narodov. Poglejmo raje, koliko pravic ima slovenska manjšina v državah, ki javno podpirajo manjšinske pravice: bore malo ali nič!. (Delo, 16. feb. 2000, NB)

◆ Gl. *metati pesek v oči*.

© Gl. *metati pesek v oči*.

sípáti kómu pések v oči, gl. *metati komu pesek v oči*.

skrítí glávo v pések kot nój, gl. **noj**.

tiščáti glávo v pések kot nój, gl. **noj**.

vreči kómu pések v oči, gl. *metati komu pesek v oči*.

pésem

drúga pésem /pog., ekspr.; ed., pren./ *kar je drugačno, različno, praviloma boljše v primerjavi z dosedanjim*

Estrada, Gajaš, živi ravno na ta račun, da taki kot si ti verjamejo tem očem in takim pesmim, mu je oponesel v obraz. Kaj pa Severina v resnici ve in kaj si o vsem tem misli, to pa je pač že neka čisto druga pesem, ki ji midva ne bova nikoli prišla do dna. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Ne, diplomati so siti že svojih sprejemov, pokaj bi jih torej vabili, naj bojo dekoracija na naših sezonskih plesih. S člani propadlih kraljevskih hiš je pa druga pesem. Sicer jih je čedalje več, a nekaj bleska se jih še vedno drži. (Georges Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Potem ga je bilo mogoče videti v precej vroči debati s svojim inženirjem v McLarnovem boksu in očitno sta šele tik pred zdajci našla prave rešitve, tako da se je Finec navsezadnje le približal najhitrejšima. Dirka je bila povsem druga pesem, kajti Häkkinen je bil za razred hitrejši od obeh tekmecev v boju za naslov prvaka. (Delo, 14. avg. 2000, NB) | Z uspehom v Belgiji smo popravili spodrseljaj iz Zagreba. Že naslednji dvboj z Dansko je bil čisto druga pesem in če bi izkoristili prigrane prilagodnosti, bi bilo lahko drugače. (Delo, 14. apr. 2003, NB) | »Odigrati moraš tako, kot znaš, to je edino pomembno,« je prepričana Srebotnikova, ki je proti Dementijevi, letošniji zmagovalki Amelia Islanda in srebrni z OI 2000 v Sydneyju, pred leti sicer izgubila, a to bo popolnoma druga pesem, saj sta tako ena kot druga v tem času zelo napredovali. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | »Tokrat je drugače. Če se bom v finale uvrstil, bo to druga pesem,« je bil pred jutrišnjim nastopom v največji atletski dvorani v Veliki Britaniji (sprejme 13.000 gledalcev) dobro razpoložen Vodovnik. (Delo, 1. mar. 2007, NB) | Če bi prodaja knjige navrgla ves ta dobiček, bi bila druga pesem, zaslužili bi tiskarji in založniki, pa še profesor bi se lahko petelinil brez slabe vesti naokoli. Služiti milijone tako, da nekdo v vlogi močnega uradnika podpisuje naročilnice sam sebi, pa sicer lahko prinese nekaj denarja, ampak tudi neprijeten občutek skrivaštva in frustrirajoče nerealiziranosti. (Delo, 3. apr. 2004, NB) | Tudi Hvastija ni bil kdo ve kako zadovoljen, čeprav je z 28. mestom dosegel najboljšo uvrstitev slovenskih kolesarjev na prologih na največjih dirkah. »Z deset sekund boljšim časom bi se uvrstil med deseterico, kar bi bila povsem druga pesem,« je komentiral začetek Gira Hvastija, ki je bil tudi drugi najboljši mož svoje ekipe. (Delo, 18. maja 1998, NB)

◆ Gl. *drugačna pesem*.

◎ angl. *a different kettle of fish; a horse of a different colour*; češ. *jiná písnička*; fr. (*c'est*) *une autre paire de manches*; it. *tutt'altra musica; un altro paio di maniche*; rus. *sovsem drugoe delo*.

drugačna pésem /pog., ekspr.; ed., pren./ *kar je drugačno, različno, praviloma boljše v primerjavi z dosedanjim*; sop.: **druga pesem**

Takega, že kar zgodovinskega neuspeha pri ŠZ Sloga nihče ni pričakoval in ta le potrjuje, da je glede načrtovanja in vodenja obeh članskih ekip nekaj hudo narobe ... Povsem drugačna pesem pa je pri Valu v Gorici. Tako moška kot tudi ženska šesterka sta na vrhu

deželne lige C. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | Bistvo nove slalomске zarezne tehnike je v tem, da obe smučki z velikim naklonom telesa postaviš na robnik. To je kajpak razmeroma lahko narediti na mehkem snegu, povsem drugačna pesem pa je na ledu, kjer se moraš sam pri sebi počutiti zares suverena. (Delo, 15. dec. 2004, NB) | V prvi partiji, ko je imel črne figure, je bilo nekaj časa precej kritično za našega vele mojstra, potlej pa se je le izvil v končnico raznobarnih lovcev. Drugačna pesem pa je bila z belimi figurami. (Delo, 26. jun. 2004, NB) | Zvezdine rezultate s prvega dela tekmo vanja moramo jemati z rezervo, saj je tekmece gostila na Dunaju. V dvorani Pionir bo drugačna pesem. Igro moramo preseliti pod koš in uveljaviti svoje izkušnje. (Delo, 20. jan. 2000, NB) | S ceno računalnik sodi v sam vrh ponudbe prenosnikov, vendar vsaj ta različica za to ne ponuja prav dosti. Povsem drugačna pesem pa bo s povsem novimi modeli, pri katerih bodo hitrejši procesorji omogočili boljše razmerje med zmogljivostjo in ceno. (Monitor, december 1999, NB) | Z vratarjem Stanom Reddickom pa HZS ne more vzpostaviti stika, ker je odšel z družino na počitnice in njegov domači telefon zvoni v prazno. Z Valerijem Šahrajem pa naj bi bila drugačna »pesem«. Pravi, da je bil prepozno seznanjen z reprezentančnimi načrti. (Delo, 1. apr. 1999, NB) ◆ Frazemov *druga pesem, drugačna pesem* ni v starejših slovarjih, kot sta Pleteršnikov in Glonarjev. Pri Cigaletu, I, 966, je ustrezno nem. *eines anderen Lied pfeifen* razloženo s slovenskim *po koga struni plesati*. Predstavno sta oba frazema dovolj razvidna. Njun pomen izhaja iz prenese-nega pomena sestavine *pesem*, ki ga natančneje določata prilastkovni sestavini *druga, drugačna*. Podobno bi lahko rekli za frazem *ista pesem*, medtem ko ima frazem *stara pesem* svoje korenine že v antiki (gl. tam).

◎ angl. *a different kettle of fish; a horse of a different colour*; češ. *jiná písnička*; fr. (*c'est*) *une autre paire de manches*; it. *tutt'altra musica; un altro paio di maniche*; rus. *sovsem drugoe delo*.

ista pésem /pog., ekspr.; pren./ *kar je (vedno) enako, neprimerno, nezaželeno*

Vsak božji dan, to ni kar tako, kaj? Poleti in pozimi ista pesem, najprej dež in veter, potem pa v predorih prepih. In saj veste, da jih ni malo tistih predorov. (Boris Pahor, Vila ob jezeru, NB) | In kar je glavno: saj niso več zanimivi ti življenjepisi! Jenkov je bil še interesanten, za silo tudi še Jurčičev – ampak zmerom ista pesem preseda človeku! Ideali, neumne sanje, reševanje naroda itd., mizerija, jetika, smrt, konec! (Ivan Cankar, Sreča, NB) | Skupna podoba bi bila še lepša, če bi točke pripadle tudi Marku Dolencu – zgrešil jih je za las. »Vedno ista pesem. Le kdaj se bo tudi meni nasmehnila sreča,« se je spraševal, medtem ko je po smoli udrihal tudi Sašo Grajf. (Delo, 21. jan. 2000, NB) | In za ta konec je krivo naše vodstvo. Kdor koli je tukaj na oblasti, vedno je ista

pesem. Z nami in s konji ravnajo enako, ne glede na to, kdo trenutno vodi kobilarno. (Delo, 21. avg. 2004, NB) | Štipendisti Zavoda RS za zaposlovanje na začetku vsakega šolskega oziroma študijskega leta nestrpnost pričakujejo denar, a se vedno ponavlja ista pesem. Štipendije niso nakazane na predvideni dan, desetega v mesecu, ampak zamujajo celo dva tedna in več. (Delo, 23. nov. 2000, NB) | Poleg jezerske razsvetljave so si lahko čez dan ogledali tudi sejem domače in umetnostne obrti ter uživali v nočnem ognjemetu, ki je osvetlil deževno in oblačno nebo. Prireditev sicer ni postregla s bistvenimi novostmi; vsako leto ista pesem, nekaj gromko napovedanih koncertov pa je celo odpadlo. (Delo, 25. jul. 2005, NB) | Nič ne bo pomagalo, če bomo zakon sprejeli, ker v tekstu zakona ni na koncu nič napisano, kakšne so materialne posledice oziroma kakšne so posledice tega zakona. Skratka, gre za to, da ne bo dovolj, da bomo zakon samo sprejeli in se oddahnili po štirih, petih, šestih letih, medtem bo pa ista pesem na podeželju in vsepovsod in se ne bo nič premaknilo. (Državni zbor RS: 14. redna seja 08. 06. 1999, NB)

◆ Gl. *drugačna pesem*.

◎ češ. *zpívat stejnou písničku*; *zpívat pořád písničku*; hr., srb. *ista pjesma*; it. [*sempre*] *la stessa musica*; [*sempre*] *la stessa storia*; [*sempre*] *la solita solfa*; nem. *immer das gleiche Lied*.

labódja pesem /knj. ekspr.; pren./

1. ustvarjalčevo zadnje pomembno delo pred smrtjo; sop.: **labodji spev**; **labodnica**

In ta balada (Prešernovo Neiztrohnjeno srce), ki je verjetno nastalo v zadnjih mesecih leta 1845, je njegova labodja pesem, njegova poslednja izpoved. (J. Vidmar, Dr. France Prešeren, 1954, 57–58) | Tako je Patetična simfonija v resnici labodja pesem velikega ruskega skladatelja. (F. Bohanec, Estetska vzgoja, 1972, 114) | Miserere! Struna stokaj in na čast se rakom jokaj, rakom žvižgaj žalostno, rakom žvižgaj za slavo! Raki zapojo labodjo pesem: Morituri te salutant! Vedno bolj razsaja kuga, v rekah vseh pogin jim žuga in v potokih večidel rake bo hudič vzel. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB)

2. zadnje dejanje, dosežek pred slovesom koga, česa sploh

Prejšnji teden je bil zapel zadnji pujske svojo labodjo pesem. (D. Feigel, Brezen, 83) | Zapeli so zvonovi svojo labodjo pesem. (Slovan 1904/1905, 295) | Labodja pesem. Tiho je sklonil svoj beli vrat v loku nad vodó, v vodi grmovje, stolp in grad, zaprl je oko. In sredi jezera ni mogel utoniti, to je bil strašen ukaz: živeti, trpeti, strmeti v razbiti svoj obraz. (Srečko Kosovel, Živeti je smisel človeka, NB)

◆ Gl. *labodji spev*.

◎ angl. *swan song*; češ. *labutí píseň*; *labutí zpěv*; fr. *chant du cygne*; hr., srb. *labuđa pjesma*; *labuđi pjev*; nem. *Schwanengesang*; pol. *labędzi śpiew*; *labędzia pieśń*; rus. *lebedinaja pesnja*.

péti stáro pesém, gl. *stara pesem*.

poslušati stáro pesém, gl. *stara pesem*.

stára pesém /pog., ekspr.; pren./ *kar je zmeraj enako, neprimerno, nezaželeno*

Vstopila sta še dva sodnika in frater pisac. »Patra predsednika še ni,« zajezi se prvi, »vedno stara pesem! Mi se trudimo, pater predsednik spi; mi se oblačimo v haljo od kozje dlake, pater predsednik v svilnato kuto.« (Ivan Tavčar, 4000, NB) | Pravzaprav se še vedno dogaja stara pesem, pa ne mislim na Parmovo opero, da zgodovino slovenske opere zelo slabo poznamo in da premalo vemo, v kakšnih razmerah so ustvarjali skladatelji, kot je bil na primer Viktor Parma, ki je bil sodobnik Giacomina Puccinija. (Delo, 13. feb. 2002, NB) | Primorci niso igrali dovolj agresivno niti v obrambi, skozi katero se je brez posebnih težav sprehajal Jure Natek. Koprčani so nekaj pokazali le v sredini prvega polčasa, ko so z Doborcem za nekaj minut na igrišču znižali zaostanek na štiri gole. (7:11) | Potem se je ponovila stara pesem. (Delo, 8. maja 2006, NB) | Na Bled, v biser vseh biserov, počasi prihaja poletje, a se bojim, da se z njim vrača stara pesem. Kaj pesem, črevasta lajna o javnem dobru, ki da ga po novem ob jezeru ogrožajo lastniki privatnih parcel in parcelic. (Delo, 5. maja 2007, NB) | »Vendar pa je bila Andreja na koncu že preveč utrujena, padala je v formi, preveč je bilo nihanj,« ocenjuje trener Klepačeve Primož Starčič, ki ga tako z varovanko tudi v začetku nove sezone čaka »stara pesem« – kvalifikacije na vseh turnirjih WTA. (Delo, 19. dec. 2007, NB) | Dvajset ljudi bo štel, deset z ene, večinske, deset z druge, manjšinske strani. Sestavljajo ga malo v Rimu in veliko v Trstu, zavlačujejo približno tako uspešno kot vedno doslej, zraven pa si pojejo staro pesem, ki pravi »sprenevedam se jaz, sprenevedaš se ti, sprenevedamo se vsi«. (Delo, 16. feb. 2002, NB) | Kajti desnica je zopet poskrbela za »promocijo Slovenije« v rimskem parlamentu, kjer so poslušali staro pesem o trpljenju ezulov iz Istre, o fojbah od Jadrana do Triglava itd. Pri tem so pozabili povedati, da so v te fojbe bili vrženi tudi Nemci in Hrvati, največ pa Slovenci. (Delo, 3. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *peti staro pesem* naj bi se prvič pojavil pri grškem pisatelju komediografu Teofilu, od tam je prešel v latinščino in dalje v evropske jezike. Tako je lat. *eandem canere cantilenam*, nem. *das alte Lied singen*, immer *dasselbe Lied singen*.

◎ angl. *the same old song*; *the same old story*; *the same old tune*; češ. *stará písnička*; *stejná písnička*; *otřepaná písnička*; fr. [*c'est toujours*] *la même chanson*; hr., srb. *stara pjesma*; nem. (*immer*) *das alte Lied*; pol. *stara piosenka*; *stara śpiewka*; rus. *staraja pesnja*; *prežnjaja pesnja*.

pesniški

iméti pesniško žilico, gl. *žilica*.

pest**delati na lástno pést**, gl. na *lastno pest*.**dobíti kóga v pést** /pog.; pren./ *ujeti in kaznovati koga*; prim. **dobíti koga v roke**

Tale Maček je tisti desetak ukradel in tatvine se po krivičnem dolži mlado poštono deklo. Pokličí Mačka na stran, da ga dobim samega v pest; on mora priznati. (Fran Maselj-Podlímbarški, Gorski potoki, NB) | Pre-drznež je vlamljál predvsem dopoldne, ko so bili stanovalcí zdoma v službah ali po opravkih, pri čemer se je dokaj spretno izmikál policíji, saj je trajalo tja do začetka oktobra, ko so ga končno dobili v pest. (Delo, 17. nov. 2000, NB) | Bil je njen razgledan, zvest in zanesenjaško navdušen aktivíst. Moral je zapustíti teren, saj so ga nasprotníki želeli dobíti v pest, in odíti v enote partizanske vojske ... (Delo, 27. jan. 1999, NB)

◆ Predstavno je pri frazemu *dobíti koga v pest* treba izhajati iz frazema *dobíti koga v roke*, ki pomení obvladovanje, posedovanje koga, česa. Kot del roke ima *pest* tako kot *prstí* specialízirano vlogo prijetja ali posledíčno kaznovanja.

držáti pestí za kóga/káj /pog.; mn., pren./ *želeíti komu, da bi se mu kaj uresníčilo, posrečilo*; sop.: **tiščáti pestí za koga/kaj**, **držáti fige za koga**

»Mar se bo res rivalstvo obeh največjih slovenskih navijaških skupin spremenilo v obračun pri 'OK Coralu'? Povrhu v tujini, v Bukarešti, kjer bi morali skupaj držati pesti in spodbujati naše fante,« je včeraj ves čas viselo v zraku neprijetno vprašanje. (Delo, 15. nov. 2001, NB) | Prav nobenega razloga ni za samozadovoljnost,« pravi direktor mednarodne agencije za jedrsko energijo Mohamed Elbaradei, velik zagovornik jedrske energije. »Narediti moramo vse, kar je v naši moči, in držati pesti.« (Delo, 23. okt. 1999, NB) | Sredi tedna so se dijaki in njihovi starši pomirili in zdaj držijo pesti, da bi se iz najhujšega izvlekel tudi sošolec. (Delo, 8. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *držáti pestí za koga/kaj*, enako sopomenski *tiščáti pestí za koga/kaj*, temeljí na opisu načina drže pesti, ki spremlja intenzívno željo koga, da bi kdo, ki nam je blizu, uspel, ali kar nam je blizu, uspelo.

na lástno pést /ekspr.; prisl. zv./ *na svojo roko, na lastno odgovornost*

Ali veš, da se ne sme delati na lastno pest? Kostrin je obupano zmajal z glavo. (D. Jančar, Zalezovanje človeka, NB) | Mladoletnik je delal tudi na lastno pest. Policisti so ugotovili, da je že sredi lanskega septembra na srednji šoli na Kardeljevi ploščadi oropal 15-letnega fanta iz Mengša. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | V misijone moraš iti znotraj nekega reda, tja, kjer je nekdo že bil, in delati v sodelovanju z drugimi. Z znanstvenimi metodami napovedovanja prihodnosti si poskuša služiti kruh še nekaj »prerokov«, ki delujejo na lastno pest, obstajajo pa tudi oddelki pod okriljem velikih podjetij in ministrstva v okviru vlad nekaterih držav. (Delo, 26. avg. 2003,

NB) | Tega pač ne moreš početi na lastno pest. (Delo, 1. apr. 2000, NB) | Kruta usoda je lansko jesen doletela tri Slovence v bolivijskih divjinah, kamor so se odpravili na lastno pest; domača roparja sta jih postrelila, da bi jih oropala. (Delo, 8. mar. 2001, NB) | Američani grozijo, da se bodo zadeve lotili na lastno pest, Evropa pa svari militantno razploženo Bushevo administracijo, da bi vsakršna unilateralna ameriška vojaška akcija utegnila imeti pogubne posledice za severnoatlantsko zavezníštvo. (Delo, 21. feb. 2002, NB) | O slednji ni želel govoriti, kar je pojasnil s stavkom, da si sam ne bo »dajal štrika za vrat, saj gre za sila delikatno zadevo«. O Draušbaherju in Princíču ni nikoli slišal ali bil obveščén, da bi kakršn koli posel izpeljala na lastno pest in za svoj žep. (Delo, 15. maja 2002, NB) | Vse sva naredila na lastno pest. Na voljo sva imela malo podatkov, ker na centru za socialno delo ne vedo veliko o posvojitvah iz tujine,« je povedala gospa Ana. (Delo, 20. jul. 2002, NB) | To je Hrvaški nakopalo kritiko EU, saj je ukrepala na lastno pest, ne da bi prej dosegla sporazum s preostalimi državami. (Delo, 11. mar. 2004, NB) | Ima John Kornblum, ameriški veleposlanik v Bonnu, prav, ko zanika hegemonistična prizadevanja svoje države in trdi, da v nekaterih primerih ukrepa na lastno pest zato, ker ne more doseči konsenza z drugimi državami. (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Kaj hitro se lahko znajdemo pred dilemo, ali zapreti celotno novičarsko hierarhijo, ali celo kar zapreti/cenzurirati vse vsebine na Internetu. Katerekoli od teh alternativ – ena je ponujena v članku – pa si ne bi upal na lastno pest zagovarjati pred nikomer. (Monitor, dec. 1999, NB)

◆ Frazem *na lastno pest* je, kot kaže sopomenska razlaga 'na svojo roko', nastal po načelu pars pro toto prek predložne zveze *na svojo roko*.

◎ angl. *off one's own bat*; *on one's own*; češ. *dělat/udělat něco na vlastní/svou pěst*; fr. *de son propre chef*; nem. *etwas auf eigene Faust tun*; rus. *sdelat' čto na svoj strah i risk*.

naredíti na lástno pést, gl. na *lastno pest*.

pestí srbíjo kóga /ekspr.; pren./

1. zelo si želi udariti koga; sop.: **dlani srbíjo koga**
Trenér Ljubljánčanov Matjáž Sekelj razkríva, da so nekatere hokejiste že dalj časa srbele pesti, zato ne čudi, da se je pretep na tekmi med Jesenicami in ZM Olimpijo toliko bolj razplamtel. (Delo, 13. okt. 2004, NB) | Okoliščine ravsa v ljubljanskem lokalu Franci na balanci, v katerem je Robert J. pred več kot petimi leti oslepel na eno oko, zdaj ugotavljajo ljubljanski okrožni sodniki. V prerivanju, očitno so ga brez vzroka povzročili nasilneži, ki so jih srbele pesti, ga je nekdo s pestjo treščil po obrazu. (Delo, 17. feb. 2005, NB) | Tudi v Kamniku je bilo slišati nekaj vpitja in žalitev, zato so policisti vročekrvneža odpeljali na hladno, v Trbovljah pa so imeli opraviti s srboritezem, ki so ga srbele pesti. Ko so vozniku predlagali preizkus z akoskopom, je sopotniku zavrela kri. (Delo, 17. avg. 1999, NB)

2. zelo si želi početi kaj sploh

To je njegova življenjska priložnost, ki je ne sme zapraviti!« je še poudaril Lewis, ki so ga poznavalci proglasili za najboljšega boksarja zadnjega desetletja. Bodo torej Britanci še v istem letu, v katerem se je upokojil njihov šampion, ki ga očitno že srbijo pesti, dobili novega svetovnega prvaka v kraljevski kategoriji. (Delo, 6. dec. 2004, NB)

◆ Frazem *pesti srbijo* koga temelji na prenesenih pomenih sestavin *srbeti* ekspr. 'močno želeti, hoteti' in sestavine *pesti*, ki so prisposodba udarjanja, a tudi dejavnosti nasploh, tj. enako kot dlani, roke, noge, pete.

pravica pestí, gl. pravica.

smejáti se kómu v pést /pog.; pren./ *skrivno se komu posmehovati, na skrivaj biti škodoželjen do koga*

Stresal je z glavo in je mahal neprestano z rokami. Kekec ga je gledal in se je smejal v pest. »Rekel sem mu, da ga je plašila sova,« je govoril Kekec sam pri sebi. (J. Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Grof mu izplača obljubljenih sto zlatnikov in služabniki tudi, ker jih ni izdal. Podganek se je smejal v pest, ker je zaslužil tako nalahkem dvesto zlatnikov. (Slovenske pravljice, NB) | Thurn pozna Bandela. Smeje se v pest. Vse vidi vnaprej: Bandel bo znal dobiti svoj denar, stanovi sami mu bodo morali potrajati pravico rubežni in še drugačne eksekucije. (I. Pregelj, Tolminci, NB) | »To, da sva Peričniku z gospodom Aljažem popravila strugo!« Saleški in Šmerc sta začudeno pogledala, sam pa sem se nasmešnil v pest, saj sem dobro vedel, da je to samo najina skrivnost. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Grass: Pri nas hočejo Schröderjevi privrženci veljati za moderniste, ostale pa se na hitro odpravi kot tradicionaliste, kar je popolnoma nesmiselno. Neoliberalci se vendar smeji v pest, ko si socialdemokrati in socialisti v Nemčiji in drugih državah kopljejo grob s takimi definicijami, ki ne vodijo nikamor. (Delo, 11. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *smejati se komu v pest* temelji na kretnji, ko kdo, ki želi skriti svoje veselje ali škodoželjnost, drži pest pred usti, podobno kot pri kašlju. Odkrito, tudi predrzno smejanje pa je izraženo s frazemom *smejati se komu v obraz*.

◎ angl. *to laugh up one's sleeve*; fr. *rire dans sa barbe*; *rire en cachette*; *rire sous cape*; *rire à la dérobée*; hr., srb. *smijati se u bradu*; it. *ridere sotto i baffi*; nem. *sich in Fäustchen lachen*; pol. *śmiać się w kulak* (z *kogoś, czegoś*); rus. *smejat'sja v kulak*.

stískati pestí [za kóga/káj; da] /pog.; mn., pren./ *želeti (komu), da bi se (mu) kaj uresničilo, posrečilo*; sop.: **držati pesti za koga/kaj**

Vem, 'Tisoč klarinetov'. To so bili časi, ko smo smeli stiskati pesti za dezerterje. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | V tistih dneh je s 24-letnim Markom Potrčem dihal vsi Mariborčani. Eni bolj, drugi manj, čeprav je bilo slednjih iz ure v uro manj, saj so nekje na sredini

postavljanja svetovnega rekorda, ko je Marko preživel najhujšo krizo, zanj začeli stiskati pesti tudi poslušalci, ki se jim je njegovo mučenje sprva zdelo popolnoma »brez zveze«. (Delo, 30. nov. 2004, NB) | V vsaki uri vožnje po tej avtocesti pa je mogoče doživeti lestvico adrenalinskih šokov, od tistega, ko se ti med prehitvanjem prilepi zadaj kak »frajer« in z nevrotičnim svetlobnim signaliziranjem daje vedeti, da si mu v napoto, do takega, ko vlačilec po centimetrih prehitava kolega s podobnim velikanom in je treba v mislih stiskati pesti, da bi jima uspelo. (Delo, 4. dec. 2004, NB) | Ve se tudi, za kateri merili bo treba najbolj stiskati pesti: za letno stopnjo inflacije, ki bo čim nižje pod tremi odstotki, in za javnofinančni primanjkljaj, ki tokrat zares ne bo smel preseči treh odstotkov BDP. (Delo, 30. dec. 2004, NB)

◆ Gl. *držati pesti za koga/kaj*.

tiščáti pestí [kómu; za kóga/káj] /pog.; pren., mn./ *želeti komu, da bi se mu kaj uresničilo, posrečilo* Reci ji, naj se drži! Da ji vse tiščimo pesti! Martina je stopila iz bloka. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | 21. mar. 2010 – Tako se na primer ni obnašala tista plesalka ali Peter, čeprav nam je bilo tudi pokazano, da zadaj tiščijo pesti mame in očetje. (Google, iztokgartner.blog.si/ol.net/)

◆ Gl. *držati pesti za koga/kaj*.

udáriti s pestjó po mízi /pog.; ed., tudi pren./ *odločno, ostro nastopiti, zahtevati*

Šli so mimo njega obrazi, ki jih je videl podnevi; in ko je zadremal, je stal v veliki, beli župnikovi sobi in je udaril s pestjo po mizi, da je odskočil brevir. (I. Cankar, Martin Kačur, NB) | Hipoma je skočil pokonci. »Ona!« je zakričal, togotno udaril s pestjo po mizi in zaškripal z zobmi, da sta spreletavala modroslovca mraz in vročina. (R. Murnik, Nirvana, NB) | Zdelo se mu je, da ga še nihče na svetu ni tako razžalil. Udaril je s pestjo po mizi: »Zaradi mene ni treba biti nikogar sram, tudi vas ne!« je zakričal in solza mu je prišla v oko iz jeze ali žalosti, tega ni vedel. (Zofka Kvedrova, Misterij žene, NB) | Wolfgang Clement slovi kot politik, ki, če je treba, zna udariti s pestjo po mizi in predvsem nemški sindikati, doslej na ministrskem stolčku za delo vajeni nekdanjega kolega Walterja Riesterja, se menda že pripravljajo na spopad. (Delo, 9. okt. 2002, NB) | »Velikokrat je grozil, dvigoval glas, včasih je ljudi nagnal s sestanka kakor smrkavce,« pravi državni uslužbenec. »A kaj bo, če njegov naslednik ne bo znal udariti s pestjo po mizi? Tedaj bodo politiko vzeli v roke menihi in z reformami ne bo nič.« (Delo, 6. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *udariti s pestjo po mizi* izhaja iz resničnega položaja, ko kdo iz jeze navadno v navzočnosti drugih udari po mizi (gl. prve tri zglede). V prenesenem pomenu je sposobnost udariti po mizi postala prisposodba za odločen, oster nastop, za odločno, ostro zahtevo po čem.

◎ češ. *bouchnout [pěsti] do stolu*; *udeřit pěsti do stolu*; nem. *mit der Faust auf den Tisch hauen*; *mit der Faust auf den Tisch schlagen*; rus. *udarit' kulakom po stolu*.

pét**čakati na svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**dobíti svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**dočakati svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**doživéti svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**drží se, kot da ne zná štéti do pét**, gl. *ne znati štéti [niti] do pet*.**iméti kóga na vsák prst [po] pét**, gl. **prst**.**iméti svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**izkoristíti svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**izrábíti svojih pét minút [sláve]**, gl. **minuta**.**[kàkor] pét kráv za èn gróš**, gl. **krava**.**ne bíti ne pét ne šest s kóm/čím** /star.; pren.; tudi z izpustom in z različico **ne v peto ne v šesto/ ne zmeniti se za koga, kaj**

Ta mož je strašno sam zase. Z nikomer ni pet ni šest, vedno molči, nekaj razmišlja in razglablja. (Z. Kveder, Iz naših krajev, 1903, 99) | Ali kralj ne pet, ne šest, mu reče: Če tega ne storiš, boš ob glavo. (A. Gradnik, Pripovedke, 84) | Poiskali smo Dolfetovo obleko, že dve leti je ni oblekel, ga posadili za mizo in mu dali jesti, cigarete smo mu kupili ... On pa ne pet ne šest: – Službo bi potreboval, je rekel mojemu možu. (E. Jurič, Naša ulica, 1970, 189)

♦ Zanimivo in prepričljivo razlago frazema *ne biti komu ne v peto ne v šesto* ponuja J. Glonar pri iztočnici *peti*: *ni mi ne v peto, ne v šesto (koleno)*: nič me ne briga, popolnoma tuj mi je. Po enaki predstavi je nastal tudi obravnavani frazem *ne biti ne pet ne šest s kom/čim*. Sestavina *koleno* skupaj s števniskima sestavinama *peto, šesto, pet, šest* kaže, da gre za odnos do zelo oddaljenega sorodstva, tj. v petem ali šestem kolenu. Za take sorodnike malokdo sploh ve in se tudi nihče ne zanima zanje. Iz življenja pa vemo, da se že bližnji sorodniki pogosto ne zanimajo drug za drugega in se tudi ne marajo preveč. V zvezi s tem je tudi rek *Žlahta – raztrgana plahta*.

ne znáti štéti [niti] do pét /ekspr.; primera, nikal., navadno kot primera s **kot da, kakor bi/ biti neveden, naiven**

Ko je Nanca šla po tlaku proti cerkvenim vratom, je tako pobesila oči, da je Kihova Jera s komolcem hebnila Čarjevo Mico v bok in zašepetala: »Glej jo no, drži se, kakor bi ne znala štéti do pet.« (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Za brata Milana je povedala, da je bil agresiven, ko je bil pijan, in da je znal takrat marsikaj povedati. Ko je bil trezen, tako Križančeva, je bil tak, kot da ne zna štéti do pet. (Delo, 13. feb. 2003, NB) | Toda strankarski strategiji so tokrat ubrali novo taktiko, ki je, vsaj zdi se tako, vendarle kaplja čez rob. Volivce namreč obravnava kot neumneže, ki ne znajo štéti do pet. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Pred gledališčem sem srečala Glisto, nenaravno bledega in mršavega sošolca, ki se je, rahlo sključen, bebasto režal vselej, kadar je bil vprašan, kot bi ne znal štéti do pet. (Nada Gaborovič, Je-

sen brez poletja, 1961, 25) | Na videz preveč pohleven, skoraj bi rekli, hlapčevsko ponižen, nekako je videti za bit, topoglav, brezbrizen in neroden, trmast, no, kar ob kratkem povedano, tak kakor bi ne znal do pet štéti. (T. Seliškar, Liščki, 1950, 97) | Drži se, kakor bi ne znal do pet štéti. (Šašelj, Pregovori, 1934, 49) | Nežna srnjeoka lepota je očarala v filmu Princeskin dnevnik, v Gori Brokeback je zasijala v vlogi neukročenega dekleta in nase opozorila v Hudičevki in Pradi. Čeprav daje vtis, da ne zna štéti do pet, je pri izbiri vlog pokazala bistrost in preudarnost. (Slovenske novice, julij–december 2008, NB) | In po premolku je dodala: »Nisem vedela, da ne zna štéti niti do pet.« Zdjaj je Venčku vsa kri udarila v glavo. (C. Kosmač, Pomlad s čaplo, NB)

♦ Štetje do 10 spada med osnove najenostavnejšega računanja s prsti in ga obvladajo že predšolski otroci. Kdor pa ne zna štéti niti do pet, kar je v frazemu povedano zelo hiperbolično, je brez dvoma neveden, naiven. Predstavo o štétju s prsti najdemo že pri Plautu (leta 200 pred n. št.): *Nescit, quot digitos habeat in manu* 'ne ve, koliko prstov ima na roki'. V več jeziki se namesto števila *pet* pojavlja število *tri*, v nekaterih pa obe, npr. v češ., hr., srb., nem. (gl. ☉). V vsakdanjem govoru se pri nas večinoma uporablja kot primera: *drží se, zdi se, videti je, kot da ne zna štéti do pet* v prislovnem pomenu 'nevedno, naivno'. Na štétje s prsti naravnost kaže sestava češkega frazema *než bys pét prstů napočítal*. Obravnavanega frazema ni v naših starejših slovarjih, npr. Pleteršnikovem, Glonarjevem. M. Cigale, I, 561, pa pri iztočnici *fünf* ustrezno nem. *er kann nicht fünfzehn zählen* prevaja s sle. *ne zna ziniti, nič ne ume*.

☉ angl. *to look as if butter would not melt in one's mouth*; češ. *než bys pét prstů napočítal*; hr., srb. *ne znati brojiti ni do pet; ne znati brojiti ni do tri*; nem. *nicht bis fünf zählen können; nicht bis drei zählen können; aussehen, als ob man nicht bis drei zählen könnte*.

pét minút pred dvanájsto, gl. **minuta**.**pobrátí svojih pét čéšpelj**, gl. **čéšplja**.**storíti kaj pét minút pred dvanájsto**, gl. **minuta**.**videti je, kot da ne zná štéti do pét**, gl. *drží se, kot da ne zna štéti do pet*.**za pét Kristusovih rán**, gl. **Kristusov**.**za pét kriščevih (Kriščevih) rán**, gl. **kriščev (Kriščev)**.**za pét rán [bōžjih]**, gl. **rana**.**zdi se, kot da ne zná štéti do pét**, gl. *drží se, kot da ne zna štéti do pet*.**znáti štéti do pét** /ekspr.; pren./ *ne biti neveden, naiven*

Tudi delojemalci namreč znajo štéti do pet, še zlasti, če jih ne upoštevajo in če jim mahajo s tujimi name-

sto z domačimi možnostmi za urejanje človeku primer-
nih razmerij pri opravljanju dela. (Delo, 25. okt. 2001,
NB) | Tudi oni in češki poslanci so znali šteti do pet, a
so tudi vedeli, da, če teh pet ni, potem tudi ni večine in
še hujše zlo bi prišlo nad nas, nego poprej. (D. Matić,
Nemci v Ljubljani, NB) | Dvoje se trdi v članku: ... 2.
da vzlic ugodnemu položaju slovenski poslanci neso v
odločilnej uri stopili pred kabinet, da mu neso, ako se
ne uda njihovim terjatvam, odrekli svoje glasove – »ko
bi znali šteti do pet, ležal bi grof Taafe s svojimi kolegi
na tleh.« (D. Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | O genial-
nem nemškem fiziku in matematiku Albertu Einsteinu
(1879 do 1955), ki je postavil posebno in splošno rela-
tivnostno teorijo, kot začetnik kvantne teorije pa dobil
Nobelovo nagrado, bi si mislili, da je znal v računstvu
kaj več kot šteti do pet. Ampak vsi njegovi znanci niso
bili tega mnenja. (Delo, 11. jul. 2003, NB) | Fant nima
opravka z neumnežem in vi poznate finte, ki jih on ne.
Kdor bi hotel potegniti vas, bi moral znati več kot šteti
do pet. (Moliere – J. Vidmar, ID II, 1956, 288)

◆ Gl. *ne znati šteti [niti] do pet*.

pêta

ahilova (Ahilova) pêta, gl. **ahilov (Ahilov)**.

biti kómu trn v pêti, gl. **trn**.

biti kómu za petámi /ekspr.; mn., pren./ *hoditi tesno
za kom, zasledovati koga*

Vi niti vedeli niste, v kakšni nevarnosti ste živeli. Pov-
sod so vam bili za petami ... (Ivan Cankar, Za narodov
blagor, NB) | Kovač ni bil preveč dolgih krakov, toda
poštena jezba mu jih je krepko podaljšala in tako hitro
prekladala, da ga je dohitel sredi njive cvetoče ajde. Ko
mu je bil tik za petami, se je hudič bliskovito ustavil, se
obrnil in mu podstavil nogo. (Ciril Kosmač, Kovač in
hudič, NB) | »Teško pretentam Bibe,« je rekla gospa.
»Povsod so mi za petami.« »Saj so res nadležne,« je pri-
trdil dekle in se zazrl v žar ptico na gospejinih prsih.
(Miha Remec, Žar ptice, NB)

◆ V frazemu *biti komu za petami* sestavina *peta*
pars pro toto označuje zadnji del telesa koga, ki
mu nekdo sledi, ga zasleduje. Na podoben način
je nastal tudi frazem *biti komu za ritjo*.

brúšiti pête /ekspr.; pren./ *hitro hoditi, teči*; sop.:
brusiti noge

Kaj ima pa vaš moški od življenja? Od vsega, kar je
prinesel s seboj na svet in kar se je naučil še zraven?
Od vseh svojih sposobnosti? Od svojega truda? Ko si
napenja možgane in brusi pete? (Gitica Jakopin, Slovo
od deklitstva, NB) | Med večerjo, ki jo je vodstvo repre-
zentance pripravilo za slovenske poročevalce, je pred
pričami zatrdil, da bo držal oblubo. Ob tem je še izdal,
da že brusi pete, saj vsak dan prehodi do deset km ...
(Delo, 17. maja 2004, NB) | David Robert Joseph Beck-
ham svoj prvi drseči štart izvede 2. maja 1975 v london-
skem Chingfordu. Ata Ted je amaterski nogometaš, ki
brusi pete za tako prestižne enajsterice, kot sta recimo
Kingfisher in Finchley Wingate; David bo pozneje pra-

vil, da je bil odličen igralec ... (Mladina 2004, št. 24,
NB) | Študenti si spet brusijo pete z iskanjem nepredra-
ge sobe. Kljub povečani zmogljivosti mariborskih stu-
dentskih domov, bodo študenti morali najemati bistveno
dražje sobe pri zasebnikih. (Delo, 11. sep. 2000, NB)

◆ Frazem *brusiti pete* v obliki *pete si brusiti* z
razlago 'okoli tekati' ima J. Glonar (SSJ, 274) pri
iztočnici *peta*. Pri iztočnici *brusiti* pa navaja bese-
dno zvezo *pete si brusiti pri plesu* in razlago 'če
za koga drugega opravljamo pota'. Ta razlaga se
verjetno nanaša na Pleteršnikov frazem *pete bru-
siti za koga*, für jemanden herumlaufen (gl. *Plet. I*,
67). Prav tam ima Pleteršnik še zgled *piti zna in
brusiti pete* (= plesati).

Frazem *brusiti [si] pete* s sopomenko *brusiti [si]
noge* je nastal po predstavi, da so pri hitri hoji ali
teku človeka najbolj obremenjene njegove noge
oziroma stopala, zlasti pete.

◎ hr., srb. *brusiti pete; podbrusiti pete; potpraši-
ti pete*; nem. *Fersengeld geben; das Hasenpanier
ergreifen; die Flucht ergreifen*.

iztégniti pête /nizko; pren., tudi **stegniti/ umreti**; sop.:
iztegniti se; stegniti se

Zapisal sem že, vendar ponavljam, da zelo določno pom-
nim žareči obraz Vladimira Levstika, ki nam je ne-
kako predsedoval z bliskajočimi se očmi in ki nam je,
ko je prišla njegova ura, v hrupu in šumu zaupal svojo
osrečujočo misel: »Zdaj naj še Oton iztegne pete, po-
tem bom prvi jaz.« Pretreslo me je in presunilo. (Josip
Vidmar, *Obrazi*, NB) | »Nocoj bo tu še prebito vroče, a
tebe ne pustim v nevarnosti, skupiti bi jo utegnil kakor
le-oni v grmu. Tvoji še vedeli ne bi, kje si stegnil pete.
Umakni se, preden završi vihra!« (Ivan Zorec, *Stiški
tlačan*, NB) | »Sicer pa, Far, oba dobro veva, kako je
z evianskim bogom,« mu reče z zaupnim glasom. »Za-
pit, samopašen stavec je, ki bo kmalu stegnil pete in za-
menjal ga bo mehkužen sin, katerega nisem mogel
naučiti mečevanja in so mu bližje pesmi kakor bogo-
vanje ...« (Miha Remec, *Iksia ali slovo od živostroj-
nega človeka*, NB)

kàr nësejo pête kóga /ekspr.; primera/ *zelo hitro,
naglo*

Kaj kmalu je pozabil na Horaca in Ovida in jo končno
ucvrl, kar so ga nesle pete, nekam tja proti Padovi. (Bo-
gomir Magajna, *Na bregovih srca*, 1957, 175)

kot da gorí pod petámi kómu, gl. *pod petami gori
komu*.

ne seči kómu niti do pêt /ekspr.; pren., nikal./ *ne biti
komu enak, enakovreden po kaki pozitivni lastno-
sti, značilnosti*; sop.: **ne seči komu niti do kolen**;
ne seči komu niti do gležnjev

»Igrala sem dovolj dobro, da sem izvlekla celo kožo,«
je priznala Američanka in nadaljevala: »Vem pa, da s
tako igro Martini ne sežem niti do pet. Če bom hotela
igrati v finalu, potem bom morala igrati precej drugače.«

(Delo, 25. jan. 2000, NB) | Avtor Paul Connolly mladega šampiona primerja s pravkar dokončno upokojenim Patrickom Rafterjem in ugotavlja, da ta čas vodilni igralec sveta kljub odličnim rezultatom svojemu vzorniku ne seže niti do pet. Z morebitno zmago v Rod Laver Arena bi nedvomno osvojil srca rojakov. (Delo, 13. jan. 2003, NB) | Že prvi nastop pred kamerami je pokazal, da 52-letni nekdanji boksar ne seže niti do pet svojemu političnemu šefu, enemu najboljših retorikov v državi. Mališkin je pred parlamentarnimi volitvami naredil pravi škandal, saj je po predvolilni debati na televiziji NTV s pestmi napadel enega od nastopajočih analitikov, ki si je drznil grdo govoriti o Žirinovskem. (Delo, 12. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *ne seči komu niti do kolen.*

od glave do pêt, gl. glava.

od pêt do glave /ekspr.; mn., pren., prisl. zv., tudi **od glave do pet/ ves, popolnoma, v vsakem oziru, v vsem**

Katarina se je zdrznila, nekaj mrzlega jo je spreletelo od pet do glave, po sredi celega telesa, od temena in skozi prsi je zarezalo presenečenje: To je bil pav. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Resna temnopolta uradnica je od pet do glave premerila vsakega izmed nas, preden je odločno požigosala naše vstopne vizume, in nam tako dala vedeti, kdo podpira tri vogle Namibije. (Delo, 7. jul. 2004, NB) | Stric Robert je poštenjak od pet do glave in jaz ga spoštujem. Še danes sem mu hvalježna za tiste mesece, ki sem jih preživela v vrtnarjevi hišici konec parka. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Boro Borovič, od katerega smo se poslovlili v nedeljo, 19. oktobra, na ljutomerskem pokopališču, je bil po srcu, duši in življenjskem slogu novinar od pet do glave. Vedno je bil v gibanju, središču dogajanj v Pomurju, kjer je kot dopisnik Dela leta 1962 začel orati ledino dopisniškemu delu novinarjev. (Delo, 21. okt. 2003, NB) | Je pač preudaren in zadržan mož, ki showov in partyjev nima preveč v čisljih, ampak ceni lov, ribolov in branje. Tipičen Američan pač, ki se je poročil s svojo srednješolsko ljubezniijo, ki je normalen od pet do glave in je s seboj na čistem. (Delo, 14. apr. 2001, NB)

◆ Gl. *od glave do pet.*

◎ češ. *od hlavy do paty*; hr., srb. *od pete do glave*; *od pete do tjemena*; it. *dalla testa ai piedi*; *da capo ai piedi*; nem. *von Kopf bis Fuß*; *vom Scheitel bis zur Sohle*; rus. *s golovy do pjat.*

pête pokazáti /ekspr.; mn., pren./ *pobegniti*

»Ali so ga, medveda?« sem se radovedno vrnil v dedovo povest. »E, tako so ga dobili, da so mu vsi pokazali pete.« (Franc S. Finžgar, Iz mladih dni, Zgodbe o živalih, NB) | A Muzelj se je posmejäl in zavpil: »Ubijte ga, če ga morete! O pravem času vam je pokazal pete.« (Josip Vandot, Prerok Muzelj, NB) | Njegov siloviti zamah vrže sprednjo vrsto na tla in jo povalja po prahu, nato zahrešči plot: z enim samim prijemom odtrga debelo lato in jo zavihti nad svojo glavo. Okrvavljen in raztrgan skoči s plamenečimi očmi med napadalce, ki

mahoma pokažejo pete in se z rezkim kričanjem razbežijo po trgu. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

◆ Frazem *pete pokazati* temelji na dejstvu, da od opazovalca proč bežečega človeka le-ta vidi v hrbet in pete. Kazanje pet je tako postalo prisprodomba za beg z možnim dodatnim pomenom strahopetnosti.

◎ češ. *ukázat paty komu, čemu*; hr., srb. *dati petama vetra*; *dati petama krila*; *dati petama vatru*; *davati petama vjetra*; nem. *Fersengeld geben*; *das Hasenpanier ergreifen*; rus. *pokazat' spinu komu, čemu.*

pête so zasrbéle kóga, gl. pete srbijo koga.

pête srbíjo kóga /pog.; mn., pren., dov. *zasrbeti/ moč-no si želi hoditi, teči, plesati*

»Miha, pojdi pa ti z menoj, da boš zagodel. Dolinke že pete srbijo.« A Miha hoče rajši spremiti Jurija. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Ali mogoče ta lapsus pomeni, da ministra Buta že zelo srbijo pete in ne more dočakati dne, ko bo obe nogi prestavil na evropski grunt – do takrat pa bo o slovenskem kmetijstvu razmišljal le z levo nogo. (Delo, 30. sep. 2003, NB) | Atene bodo čez dober teden prizorišče vrhunca nogometne klubske sezone v Evropi, nogometase Milana pa že srbijo pete v želji, da bi se v finalu lige prvakov Liverpoolu oddolžili za predlanski poraz v Istanbulu. (Delo, 14. maja 2007, NB) | Pravijo: če te srbijo pete, se ti bliža velik ples. Zato sem sumila, da sankanje to pot ne bo nekaj čisto običajnega. (Delo, 23. jan. 1998, NB) | Ljudstvo so zabavali glumači, kogar so zasrbele pete, je lahko zaplesal z grajsko gospodično, lačni so si pri Erazmovi lipi lahko privoščili srednjeveško pojedino, žejnim pa je Erazem gostoljubno odprl svojo hladno vinsko klet. (Delo, 20. avg. 2001, NB) | Izkuzenega planinca bi zagotovo zasrbele pete in verjetno bi jo od turistične kmetije Ancelj mahnil do Kočne (2540 m), Grintovca (2558 m) ali pa vsaj do Češke kočice na Spodnjih Ravneh (1542 m). (Delo, 18. okt. 2006, NB)

◆ Gl. *podplati srbijo koga.*

pod petámi gorí kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi kot primera s *kot da/ kdo je v veliki stiski, nevarnosti*; sop.: **tla pod nogami gorijo komu**

»Pač ne bo nikoli pel nove maše ...« je na kratko razložil daljni sorodnik moji materi ter na hitro zapustil hišo. Tudi meni je do odhoda na Dunaj gorelo pod petami. Vsi so me gledali kot garjavo ovco, vsi so se že od daleč obregali vame, vsem sem bil v napoto. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Hkrati pa se zavedajo, da so najbolj razgreti med njimi prejšnji četrtak prispevali svoj delež k tivolskemu škandalu in za nameček protestno zapustili svoje ljubljence, ko jim je najbolj gorelo pod petami – ob polčasu tekme z Maccabijem. (Delo, 8. apr. 2004, NB) | Detroitški Bati res nimajo velezvezdnikov kova Shaquilla O'Neala ali Dwyana Wada, vendar imajo precej bolj homogeno moštvo in jasno oblikovano strategijo. Za nameček pa znajo obvladovati čustva, ko

jim gori pod petami. (Delo, 9. jun. 2005, NB) | Če bodo varovanci Toma Mahoriča izkoristili njihovo odsotnost že danes, bo Laščanom pošteno zagorelo pod petami. (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Planili so izza dreves in bradati, pokriti s kučmami, na katerih so si pripeli mrtvaške glave, z noži v zobeh, nagnali prevoznikom tak strah v kosti, da so jo ucvrli, kot da jim gori pod petami. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB)

♦ Frazem *pod petami gori* komu temelji na predstavi, da se je treba z vročih, gorečih tal čim prej umakniti na varno. Gorenje pod petami je tu metafora za življenjsko nevarno zaostritev, poslabšanje pogojev bivanja v določenem okolju.

© angl. *some place is getting too hot for so.*; hr., srb. *gori komu pod petama*; nem. *jmdm. brennt der Boden unter den Füßen*; *jmdm. brennt der Boden unter den Sohlen*.

postajati trn v pěti kóga, gl. **trn**.

postáti trn v pěti kóga, gl. **trn**.

stégniti pěte, gl. *iztegniti pete*.

pétek

črni pétek /ekspr.; pren./ *zelo nesrečen, neuspešen dan; zelo velika nesreča, neuspeh*

Za podpredsednika vlade v odhajanju je bil četrtek tako nesrečen dan, da bi bil ta 13. april zanj lahko mirno tudi »črni petek«. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Zdaj gredo stvari na tujem spet precej bolje, tečaji delnic ponovno silijo navzgor, investitorji so že ali pa bodo v kratkem dobili nazaj tisti »črni« petek ali ponedeljek. (Delo, 22. apr. 2000, NB) | Ime projekta (tj. Petek, 13., op. J. K.) so organizatorji izbrali tudi zato, ker tokrat na »črni petek« ne pade samo nesrečna številka, temveč je tudi polna luna, skratka najhujša možna kombinacija ... (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Ali pa je imel Rode v mislih črni petek trinajstega, ko so Slovenci umirali na prehodih za pešce, padali z gradbenih odrov ali se zastrupljali v počitniških hišicah? (Delo, 16. feb. 2004, NB) | Žal, a vendar, prejšnji petek je bil za našo občino črni petek. V enem dnevu je tragično izgubilo 5 ljudi življenja, 5 ljudi na cesti. (Državni zbor RS, 23. izredna seja 15. 7. 1998, NB) | Poljski kmetje so prejšnji petek preživeli »črni petek«: v demonstracijah, ki so povzročile večurne prometne zamaške v središču Varšave, so bili nekateri od njih tarča udarcev s pendreki, tistim, ki so obupali nad usodo vasi, pa je solzivec zvil solze na lica. (Delo, 16. jul. 1998, NB) | Azijska kriza je večino latinoameriških držav najbolj prizadela zaradi manjšega izvoza na te trge (za tretjino in več), zato so se bale, kaj bo prinesel »črni petek« po devalvaciji ruskega rublja. (Delo, 7. sep. 1998, NB)

♦ Po ljudskem verovanju je *petek* že sam po sebi slab dan. Sestavina *črn* v pomenih 'za človeka zelo neprijeten; ki vsebuje, izraža hudobijo zlobo; poudarja pomen samostalnika, na katerega se

veže' to negativnost samo še stopnjuje. Podobno še, če petku dodamo števnik *trinajsti*.

© angl. *black Friday*; bolg. *čeren peták*; *zál peták*; češ. *černý pátek*; fr. *jeudi noir*, *journée noire*; hr., srb. *crni petak*; nem. *der schwarze Freitag*; rus. *čěrnnyj den*'.

v pétek in svétek /ekspr.; dvojč., prisl. zv./ *vedno, ob delovnih in prazničnih dneh*

Ta pa ima, ho, hišo pri morju, grozdi skozi okna tišče v sobo, iz morja pa rib, da je meso na mizi v petek in svetek. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Miha je nosil v petek in svetek, po dnevi in po noči dolg vojaški plašč, ki pa je bil že tako obrabljen in ogoljen, da je bilo skoro nemogoče spoznati prvotno barvo in prvotni kroj. (I. Cankar, Miha, NB) | Potrošnik pa je tisti, ki je – objektivno gledano – najbolj zainteresiran za kar najdaljši delovni čas trgovin. Najbolje, da so odprte dopoldne in popoldne, podnevi in ponoči, v petek in svetek. Vedno, brez prekinitve. (Delo, 3. nov. 1998, NB) | Poleg slabe plače je hud delovni tempo, ko morajo biti na voljo »v petek in svetek«, gotovo dodaten razlog, da višjih medicinskih sester na trgu delovne sile enostavno ni več. (Delo, 28. dec. 2002, NB)

♦ V časovni prislovni zvezi z rimanima parnima sestavinama *petek* in *svetek* pomeni *petek* navadni, tj. delovni dan, *svetek* pa sveti, tj. praznični dan. Sestavina *petek*, ki ima lahko še druge pomenne (gl. npr. *črni petek*) je tu kot parna sestavina izbran zaradi rime. Sestavina *svetek* je starinsko poimenovanje za praznik.

© angl. *day in, day out*; hr., srb. *svetkom i petkom*; nem. *tagtäglich*; *tagaus, tagein*; pol. *w świątek i piątek*; *świątek i piątek*; *piątek i świątek*.

petêlin

gálski petêlin, gl. *galski petelini*.

gálski petelini /publ.; mn., pren./ *Francozi, Francija (kot ekipa)*

Proti Hrvatov so »galski petelini« tudi z nekaj sreče iztržili točko, medtem ko zmaga nad Švicarji ni bila vprašljiva. (Delo, 5. jul. 2004, NB) | »Galski petelini« se bodo podali kar v tri nekdanje sovjetske republike, nogometaše ene med njimi (Armenije) pa bo vodil oče prvega francoskega strelca Djorkaeffa, kar utegne še začiniti kvalifikacijski obračun. (Delo, 21. jan. 1998, NB) | Sicer so bili »galski petelini« več pri žogi, toda italijanska vrsta se je spet izkazala s svojim znamenitim čvrstim obrambnim zidom, sleherni protinapad »azzurrov« pa je povzročal sive lase domačemu občinstvu. (Delo, 4. jul. 1998, NB)

♦ Frazem *galski petelini* izhaja iz izraza *galski petelin* v pomenu 'podoba petelina kot simbol Francije'. Ta se je kot narodno znamenje na zastavah prvič začel prikazovati v času francoske

revolucije. Sicer pa nima skoraj nikakršne simbolne vrednosti in je nastal verjetno zaradi dvojnega pomena poimenovanja *gallus*, tj. 'petelin' in 'Galec'. V nekaterih rimsko-galskih podobah se petelin pojavlja ob Merkurju, nahajal pa se je tudi na galskih novcih. Glede nastanka novega pomena, tj. iz simbola v poimenovanje naroda, primerjaj še izraza *tricolori* 'Francozi (kot ekipa)' in *azzurri* 'Italijani (kot ekipa)'.

kot petĕlin na gnoju /ekspr.; primera/ *ponosno, bahavo*; prim. **peteliniti se**; **petelinast**; **petelinstvo**

»Počutim se kot petelin na gnoju.« je nekje zapisal, »četi se bojim, da je dobršen kos mojega repa sposojen od pavov, puranov ali racakov. (B. Zupančič, Golobjnjak, 1972, 33–34) | Med vožnjo sva molčala, opazovala sva promet in akrobatske sposobnosti slovenskih voznikov. Tako, kot znamo mi izsiljevati prednost in se obnašati kot petelin na gnoju, počno to samo še na Malti. (Sonja Koranar, Čebelji roj, NB) | Vsak referendum je veljaven, pa čeprav le peščica privržencev neke idejice prileti na volišča – in zmaga! In s tako zmago se potem predlagatelj šopirijo kot petelin na gnoju, češ narod je z nami! (Delo, 31. dec. 2003, NB) | Takrat se je Jakopin repenčil, kakor se repenči petelin na gnoju. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, LZ 1917, 242) | Salvatore Leonardis je napel vse mišice. Pozibava se zdaj na prstih, zdaj na petah in počasi vrti svojo nadišavljeno glavo kakor petelin na gnoju, da bi prepričal sebe in druge, kako samozavestno in pogumno drži oblast v rokah. (C. Kosmač, Težka nedelja, NB)

◆ Primera *kot petelin na gnoju* temelji na lastnostih petelina, ki se počuti kot gospodar na svojem dvorišču ali na gnoju. V zvezi s tem je treba omeniti njegovih *pet simboličnih kreposti*: *državljan-sko*, ker mu nošnja petelinove rože daje mandarinski videz; *vojaško* zaradi nošnje ostrog; *hrabrost* zaradi drže v boju (v deželah, kjer so petelinji boji posebno cenjeni); *dobroto*, ker s kokošmi deli hrano; *zanesljivost* zaradi točnosti, s katero najavlja svitanje.

rdĕči petĕlin /ekspr.; pren./ *požar*

»Gori!« so zakričali najrazličnejši glasovi. Vsi so se pognali iz gostilne, se zbegano vrteli po trgu in iskali rdečega petelina. (C. Kosmač, Tantadruj, NB) | Podnevi so delali, ponoči pa so naskrivaj molzli krave in kvartali ob trepetajoči sveči, da so se stari očetje, ki jih vojska ni pobrala, tresli do zore in pričakovali, kdaj bo rdeči petelin zakikirikal vrh slamnate strehe. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Prihitei so gasilci iz poklicne gasilske brigade Ljubljana in gasilci iz Most, vendar pa so stanovalci skupaj z gasilci iz Prežganja ukrotili rdečega petelina še pred njihovim prihodom. (Delo, 25. jan. 2000, NB) | Gasilci, vojaki, policisti in drugi reševalci so na obeh otokih skoraj nemočni, da ukrotijo rdečega petelina, ki ga veter razpihuje na vse strani nebam. (Delo, 12. avg. 1998, NB) | Zdjaj pa je že drugič na tem, da mora

bežati. Prvič se je umaknil iz Laškega potem, ko so mu spustili rdečega petelina na streho, zdaj mora iz Ljubljane. (Delo, 5. nov. 2003, NB) | Pozneje so imeli rdečega petelina še v stanovanjski hiši v Metavi pri Mariboru, kjer je v celoti zgorelo ostrešje. Požar, ki je izbruhnil zaradi dotrajanosti električne napeljave, so pogasili poklicni gasilci iz Maribora, Malečnika in Pobrežja. (Delo, 22. jul. 2004, NB) | Številka 112 je te dni neprestano zasedena, je tako rekoč »najbolj vroča« linija, saj telefoni na njej zvonijo skorajda neprenehoma; samo včeraj so 14-krat pošiljali gasilce na gašenje travniških požarov in enkrat v gorečo stanovanjsko hišo, danes pa so gasilske sirene do trenutka, ko to poročamo, že 9-krat oznanile rdečega petelina. (Delo, 14. feb. 1998, NB) | Tudi ta konec tedna so imeli gasilci polne roke dela, tako z gašenjem rdečega petelina v naravi kot drugje. (Delo, 13. maja 2002, NB) | V sredo je nesreča doletela Branka R. Strela je zanela požar, v katerem je zgorelo celotno ostrešje njegovega gospodarskega poslopja, rdeči petelin pa je pogoltnil tudi več ton sena in slame. (Delo, 16. jul. 1999, NB) | Rdeči petelin se je razširil po kletah stanovalcev, ogenj pa je poškodoval tudi električno napeljavo ter izolacijo odtočnih cevi in centralnega ogrevanja. (Delo, 17. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *rdeči petelin* temelji na dejstvu, da je pri več skupinah narodov petelin simbol ognja in sonca. Zato so rdečega petelina žrtvovali ustreznim bogovom, npr. Slovani Perunu ali Svarogu, Germani bogu groma Toru. Sončni kult petelina ima sledove tudi v materialni kulturi. Pločevinaste figure petelina so že izdavnica dajali na strehe hiš, cerkva, zgradb, da bi s tem odvrnili strelo. Po vraževernih predstavah naj bi petelin imel magično moč, njegovo petje pa naj bi odganjalo zle duhove, saj naznanjuje sončni vzhod. Med najstarejšimi poskusi razlage nastanka frazema *rdeči petelin* je naslednji: Zaradi žarjave barve in leskečega očesa so ga (= petelina) že od nekdaj jemali za simbol plamena in prav zato rekajo, kedar gori: Petelin pleše po strehi (Ogrinec, Obrazi, SG 1868, 96). Frazem *rdeči petelin* v zvezi z glagoli tvori nove frazeme, npr. *spustiti rdečega petelina* 'zažgati', *ukrotiti rdečega petelina* 'pogasiti ogenj, požar' itd.

☉ češ. *červený kohout*; *posadit komu červeného kohouta* [na střechu]; *hodit komu červeného kohouta* [na střechu]; nem. *jmdm. den roten Hahn aufs Dach setzen*; pol. *czerwony kur*; *puścić kura*; *puścić czerwonego koguta*; rus. *dat' (davat') petuha*; *pusit' (puskat')* [krasnogo] *petuha*.

spustiti rdečega petelina, gl. *rdeči petelin*.

ukrotiti rdečega petelina, gl. *rdeči petelin*.

vstajati s petelini /ekspr.; pren./ *zelo zgodaj vstajati* Prišlo je tisto čudovito, težko pričakovano jutro, ko fantje vstanejo že ob treh, že s petlini in tudi s petlini

vriskajo kakor za stavo. (C. Kosmač, Poletje, NB) | Vso pomlad je vstajala s petelini, se ob pol šestih zjutraj že znašla v vodi, dve uri pridno nabirala kilometre, iz bazena odšla v šolo, popoldne pa vnovič prestala dveurni trening v vodi, nato pa še vsak dan obiskala telovadnico. (Delo, 21. jul. 2003, NB) | Noč je bila dolga, predolga. Kot vse noči pod šotorom, ko sem hodila spat s kurami in se zbujala s petelini. (Jana 2007, št. 39, NB)

◆ Frazema *vstajati s petelini*, *zbujati se s petelini* temeljita na dejstvu, da so petelini navsezgodaj budni in se oglašajo s petjem.

zbújati se s petelíni, gl. *vstajati s petelini*.

petelínast, gl. *kot petelin na gnoju*.

petelíniti se, gl. *kot petelin na gnoju*.

petelínstvo, gl. *kot petelin na gnoju*.

Péter

Péter ali Pável /ekspr.; pren./ *kdorkoli*

Za tatu je predobro oblečen. Pa naj bo Peter ali Pavel, denar ima, kakor vse kaže, in treba mu bo pač dati, kar bo zahteval. Saj ne ločimo med poštenim in nepoštenim denarjem. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Vilar je to opazil in še vesel je bil, da paznik strmi in se čudi. Korupciji treba iti do dna brez okolišev in naravnost, pa naj se temu čudi Peter ali Pavel si je mislil. »Nu ti Trdoglav, ti bi se rajši v kočiji vozil po Bosni, nego sekal drva na Konj-planini. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | »Kaj nam hoče, ako ga ne do-bomo!« reče drugi. »Glave si ne bom lučal po kamenju za njim, naj mi zapoveduje Peter ali Pavel.« »Ti lahko govoriš,« reče župan, »a krop bo mene najbolj poparil. (J. Jurčič, Domen, NB) | Rekel nisem ne bev ne mev, pa mislil sem si, kdor bo z menoj prišel vino pit, boče ga tudi pil in naj le eden mezinec stegne po njem! Pobiral bo svoje ude po tleh, naj bo Peter ali Pavel. (J. Jurčič, Nemški valpet, NB) | Zapomnite si to! Peter ali Pavel: godlja je godlja! Na vaši posetnici, pribiti tam zunaj, sem bral, da ste ta in ta; modroslovec. (Rado Murnik, Nirvana, NB) | Kako neki! Ime je postranska reč; naj bi bil napisal to brošuro Peter ali Pavel, stavim, da bi se ne bil domislil ne Petkovška, ne Groharja, ne Jakopiča; in napodil bi me, če bi mu rekel, da tudi na miniaturno podobo slovenske kulture sodi Verovškov obraz. Koliko jih je med nami, ki ne štejejo srca med lišp in luksus. (Ivan Cankar, Pozabljene rokavice, Kritike, NB) | Tragikomično pa je to, da se država v človekovo poslednjo voljo vmešava čisto po nepotrebnem, saj od tovrstnega vmešavanja nima nobenih materialnih koristi niti takega vmešavanja ne narekujejo višji državni interesi. Državi je popolnoma vseeno, ali neko premoženje podeduje Peter ali Pavel. (Delo, 9. jun. 2001, NB)

◆ Frazem *Peter ali Pavel* je nastal po apostolih Petru in Pavlu. Leksikalizacija najbolj znanih imen ali njihovih različic v izimenske izraze, ki označujejo splošne, pogosto tudi komične ali negativne človeške like, je splošno znan pojav (npr.

pri imenih *Janez*, *Jaka*, *Jurij*, *Pavliha*). Redkejši so pri imenih v paru, kot *Peter in Pavel* ter *Peter ali Pavel*. V slovenskem jeziku bi bil ustrezni par še *Ciril in Metod*, kot moško-ženski par pa *Janez in Micka*, ki sta že v ljudski pesmi. V evropskem imenoslovju je takih parov še več, uporabljajo pa se zlasti pri poimenovanju dvojčkov. Dalje glej še *Peter in Pavel*. Sle. *Peter ali Pavel* v ustrežata češ. [*at'je to*] *Pavel* nebo *Havel* in [*at'je to*] *Petr* nebo *Pavel*.

Péter in Pável /ekspr.; pren., parni/ *vsakdo*, *kdorkoli*; sop.: **Peter ali Pavel**

Moj bog, zdi se mi, da ni nič in nikogar na svetu, za kar in kogar bi naša Barica ne spraševala. Peter in Pavel, njej je vseeno, ona sprašuje, sprašuje in ti moraš odgovarjati. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Ampak jaz vam, gospod Sok, povem: država pride od mene, od vas, od Petra in Pavla, državljana, in mi skupaj smo ta država. Ni država tam gor nekje od boga dana, kjer bi rekli, to naj država – seveda je država mačeha v vsakem primeru, ampak je pač naša, saj nimamo kaj drugega. (Državni zbor RS, 31. redna seja 25. 11. 2003, NB)

◆ Frazem *Peter in Pavel* se lahko uporablja tudi zanikano, npr. *Ne bom potreboval ne Petra ne Pavla*, tj. 'nikogar'. Ustrezajo mu hrvaško ali srbsko *Petar i Pavao*, *Petar i Pavle* v pomenu 'vsakdo', v francoščini *Paul et Pierre*, *Paul et Jacques* v enakem pomenu. V zvezi s tem omenjam še francosko *découvrir saint Pierre pour couvrir saint Paul*, angleško *to rob Peter to pay Paul* v pomenu 'vzeti enemu, da bi dali drugemu'. Omenjenim parom bi lahko dodali še poljski rimani par *Pawel-Gawel*. To sta junaka pesmi Aleksandra Fredre iz komedije Pan Jowialski. Nastanek dvojčičnega izraza *Peter in Pavel*, kot tudi *Peter ali Pavel* temelji na skupnem delovanju *Petra* in *Pavla* kot prvih krščanskih apostolov. O tem skupnem delovanju govorijo še naslednji navedki: Vodilni strokovnjak za Novo zavezo Ben Witherington III. pa razkriva presenetljiva dejstva o zgodbi, za katero smo vsi mislili, da jo poznamo: o Jezusovi vzgoji v veliki, versko konservativni judovski družini, o nezaupanju njegovih bratov in sestra do njegovih naukov vse do Jezusove smrti, o tem, kako je Jezusov brat Jakob postal voditelj judovskega krščanskega gibanja v Jeruzalemu, pri katerem sta nasvet in privoljenje iskala tudi Peter in Pavel, o Jakobovi vlogi v velikem cerkvenem sporu v prvem stoletju in o tem, kako je napisal eno od svetopisemskih knjig, o njegovi mučeniški smrti in kako ga je iz zgodovine izbrisala Rimskokatoliška cerkev. (Delo, 3. dec. 2003, NB) | Jakob je dolgo deloval v senci teh velikanov. Vendar sta Peter in Pavel, kot je razvidno iz Gal 1-2 in Apd 15, odgovarjala Jakobu in se podrejala njegovim zapovedim. Potrditev za to najdemo v opisu znamenitega

zboru v Apd 15. Tam sta govorila Peter in Pavel, končno odločitev pa je sprejel Jakob. (Delo, 3. jan. 2004, NB) | Katoliška cerkev je godova obeh apostolov združila na isti dan. Peter in Pavel sicer nista umrla istega dne, niti v istem letu, toda njuni življenjski zgodbi se tesno prepletata. Po drugem izročilu pa je njun god 29. junija zato, ker naj bi bili 29. junija 258 izkopalili kosti Petra in Pavla iz grobov zaradi nevarnosti, da bi jih oskrunili. (Delo, 29. jun. 1999, NB) | Toda kako se bodo potem uresničile prerokbe o ponovnem oblikovanju božjega ljudstva, ki bo vključevalo tudi nejudje? To je bilo najpomembnejše vprašanje, s katerim se je Jezusovo gibanje spopadalo sredi prvega stoletja. V samem središču vprašanja je bil poleg Petra in Pavla tudi Jakob, in prav on je našel rešitev. (Delo, 3. jan. 2004, NB)

róg sv. Pétra /star.; pren./ *mavrica*

rog: deževni r., der Regenbogen, BIKr.; = r. sv. Petra, ogr.-C. (gl. Plet. II, 433)

péti

péti hválo kómu/čému, gl. *hvala*.

péti kómu levíte, gl. *levit*.

péti rigoléto, gl. *rigoleto*.

péti stáro pésem, gl. *pesem*.

soldáški bóben póje, gl. *boben*.

šiba nôvo mášo póje, gl. *šiba*.

pêti

bíti [za] pêto koló, gl. *kolo*.

kot pêto koló, gl. *kolo*.

ne bíti kómu ne v pêto ne v šesto [koléno], gl. *ne biti ne pet ne šest s kom/čim*

pêta celína, gl. *celina*.

pêta kolóna, gl. *kolona*.

pičiti

da bi te kúra pičila, gl. *kura*.

kàkor bi sršen pičil kóga, gl. *sršen*.

kàkor [da] bi káča pičila kóga, gl. *kača*.

kàkor da bi modrás pičil kóga, gl. *modrás*.

kàkor da je gâd pičil kóga, gl. *gad*.

kàkor [da] je káča pičila kóga, gl. *kača*.

kot bi káča pičila kóga, gl. *kača*.

kot da je gâd pičil kóga, gl. *gad*.

pičiti kàkor káča, gl. *kača*.

pihanje

pihanje na dúšo /pog., ekspr.; pren./ *vneto prigovarjanje, dvorjenje*; prim. **pihati komu na dúšo**

Navsezadnje: katera ženska – ne samo emancipiranka ali feministka – bi bila voljna poslušati pokroviteljsko hvalo kakega političnega manekena? Če je v 19. stoletju takšno »pihanje na dúšo« lahko zvenelo pristno, bi v sodobnosti kar zaudarjalo od pritlehnege cinizma. Saj nikomur ni novica, da živimo v času, ki oznanja, da

priladnice lepšega spola pri hiši podpirajo tri vogale, moški pa enega – in ženo. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, 2003, NB) | Glede na dejstvo, da je neposreden vpliv policije na prometnovarnostne razmere iz leta v leto manjši, bi bilo prav, da se jim v prizadevanjih pridružijo vsi, ki so v okviru nacionalnega programa prometne varnosti odgovorni za izboljšanje prometne varnosti. Ne gre zgolj za pihanje na dúšo odgovornim, temveč za prometno varnost vseh državljanov. (Delo, 14. dec. 2004, NB) | Ko na tem področju občasno kaj zaškripa, nezadovoljstvo igralca najprej začuti trener. Ker je to igralec, ki ni zrased na našem igrišču, nam pihanje na dúšo s pojmi, kot so pripadnost klubu, domovinski čut, biti vzor mladim, ne bo pomagalo kaj dosti. (Delo, 4. nov. 2004, NB)

♦ *Frazem pihanje na dúšo* je nastal iz frazema *pihati komu na dúšo*, in sicer po posamostaljenju glagolske sestavine *pihati*.

pihati

íti ričet pihat, gl. *ričet*.

ne bóš káše pihal, gl. *kaša*.

pihati kàkor gâd, gl. *gad*.

pihati kómu na dúšo, gl. *duša*.

pihati od jéze, gl. *jeza*.

pihati ričet, gl. *ričet*.

piši(te) me nékam, gl. *piši me v rit, piši me v uho*.

piši me v rit, gl. *rit*.

piši me v uhó, gl. *uho*.

védeti, kám véter piha, gl. *veter*.

zaznáti, kám véter piha, gl. *veter*.

pihniti

kdó gá [pa, rés] pihne /ekspr.; pren./ *je zabaven, domiseln; vzbuja občudovanje zaradi kakega dejanja, uspehov*

Dejan ga pa pihne. Med branilci najdemo tudi največjega zabavljaja v taboru »risov«. (Delo, 19. apr. 2007, NB) | Slišali smo različne opazke: Oho, kakšna nova moda je pa to? Ta možicelj ga pa res pihne! Ali je lep! (Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | Včeraj je rekla nekako takole: Dober je ženin, pa če bi ga Pufi na repu prinesel! Naša Koprnela ga pihne, kar se da. Zdaj je navdušena Mažarka! (Rado Murnik, prav tam, NB) | Naslovili smo jo 'brez zlobnih misli' na enega naših merodajnih politikov in kot pozdrav pripisali: »Na kveder!« Imenitno, kaj? Ta pozdrav ga zelo pihne in komur se ljubi premišljati, najde v njem tudi globlji pomen ... (Fran Milčinski, Igračke, NB)

pihniti kómu na dúšo, gl. *duša*.

pijáča

žábja pijáča /pog., šalj.; pren./ *voda*; prim. **kačja slina**

Te dni so vrči polni vode, žabje pijače, vidiš, to pa uničenje je najhujše, kar se lahko pripeti moškemu. (M.

Božič – T. Potokar, Kurlani, 1956, 238) | Krepek požirek žabje pijače, pa bo videl, kako se ti spet postavim. (Lev.Zol.Pol. 131)

◆ Poimenovanje *žabja pijača* temelji na dejstvu, da je žaba dvoživka, ki večino časa preživi v vodi.

pijàn

bíti [od] krúha pijàn, gl. **kruh**.

bíti pijàn kot čebèr, gl. **čeber**.

bíti pijàn kot čèp, gl. **čep**.

držáti se kóga/česa kot pijàn plóta, gl. **plot**.

kláda pijána, gl. **klada**.

pijàn, da bi žábe víkal, gl. **žaba**.

pijàn, da je máčki bótra rékel, gl. **mačka**.

pijàn, da máčki bótra právi, gl. **mačka**.

pijàn kák cùhta, gl. **cùhta**.

pijàn kàkor [bóžja] mávra, gl. **mavra**.

pijàn kot bèt, gl. **bet**.

pijàn kot čèp, gl. **čep**.

pijàn kot kláda, gl. **klada**.

pijàn kot kráva, gl. **krava**.

pijàn kot múha, gl. **muha**.

pijàn kot sód, gl. **sod**.

pijàn kot svínja, gl. **svinja**.

pijàn v pílko, gl. **čep**.

pijáneç

držáti se kóga/česa kot pijáneç plóta /ekspr.; primera/ *zelo, močno, neomajno, trmasto držati se koga/česa; vztrajati na čem*

Karol Svetilničar je bil zasebno čisto v redu in zabaven človek, službeno pa je bil zadrž birokrat praavstrogrskega kova, ki se je držal sleherne črke predpisov kot pijanec plota. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 17) | Domala večina osnovnih šol na Slovenskem se vsem priporočilom navkljub kot pijanec plota oklepa uradno odrejenega datuma, ki je določen za zimske počitnice. (Tovariš 1971, št. 13, 6) | Kot pijanec plota se oklepa zastarelih metod, nima občutka za novo. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 249) | Kdor je imel srečo in si je bil našel prostor ob leseni ograji vozila, se je je oprijel kakor pijanec plota in se je vso pot držal, da ga ni zavihtelo ven. (E. Kocbek, Slovensko poslanstvo, 1964, 149) | A kot se karizmatičnim osebnostim rado dogaja, imajo tudi zelo zagrete nasprotnike, ki so si o njem ustvarili povsem napačno podobo in se je držijo kot pijanec plota. (Delo, 14. okt. 2000, NB)

◆ Primera *držati se koga/česa kot pijanec plota* – enako velja za primeru *držati se koga/česa kot pijan plota* – temelji na dejstvu, da se pijanci ali pijani ljudje težko držijo na nogah, ker alkohol vpliva na center za ravnotežje v možganih. Zato potrebujejo nekaj, na kar se lahko oprejo, česar se lahko primejo. Plot je za to zelo primeren.

◎ hr. *držati se, uhvatiti se koga, čega kao pijan plota*; pol. *trzymać się kogoś, czegoś jak pijany plotu*.

pijánski

kláda pijánska, gl. **klada**.

pijávka

držáti se kóga kot pijávka, gl. *viseti na kom/čem kot pijavka*.

viséti na kóm/čém kot pijávka /slabš.; primera/

1. *obnašati se do koga skrajno brezobzirno in izkoriščevalsko; nenehno, vztrajno nadlegovati koga* Nепrestano je visel na telefonu in zahteval, da končno zleze Orhanu v posteljo in ga skuša pretentati, da bi jo spravil v svojo ekipo. Poleg tega jo je še redno obiskoval, vsak dan, dan na dan. Kot pijavka je visel na njej, ji pil dušo in jo neprestano moral z istimi vprašanji in zahtevami. Tudi tokrat je nenapovedano vstopil v njeno pisarno, kot podlasica tiho in jo zagrabil za vrat, ko je rekel: »Anatol postaja vedno bolj pohlepen, Orhan resno razmišlja o njegovi nadomestitvi. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Če je verjeti zakulisnim poročilom, si Bushevi svetovalci sedanjega predsednika najprej niso upali niti nadlegovati s predlogom, naj prekine počitnice. In če se je Bill Clinton z meteorsko hitrostjo odkrižal sodelavcev, ki bi mu utegnili škodovati, se George W. Bush kot pijavka drži tudi tistih, ki mu iz takšnega ali drugačnega razloga uničujejo projekte, na katerih si želi graditi svoje mesto v zgodovini. (Delo, 1. okt. 2005, NB)

2. *finančno izčrpavati koga, kaj*

Način njihovega delovanja je preprost. Za posojilo, odobreno iz ene izmed kvazi državnih bank, so kupovali praviloma uspešna podjetja, se kot pijavka vsesali v njihov dobiček in skupaj z novim kreditom, ki so ga dobili z oddajo kupljenega podjetja pod hipoteko, kupili novo podjetje, obenem pa ohranili lastninski delež v prvem. (Delo, 12. jun. 1999, NB)

◆ Primere *držati se koga kot pijavka, viseti na kom/čem kot pijavka, vsesati se v kaj kot pijavka* temeljijo na primerjalnem jedru *kot pijavka*, ki primerja človeške lastnosti z vodnim zajedalcem, ki se prisesa na ljudi in živali in se hrani z njihovim krvjo. Najdemo ga tudi v drugih jezikih (gl. ☉). Iz primer s sestavino *kot pijavka* se je razvil metaforični pomen poimenovanja *pijavka*: slabš. 'grabežljiv, izkoriščevalski človek'.

vsesáti se v káj kot pijávka, gl. *viseti na kom/čem kot pijavka*.

píka

bíti na píki /ekspr.; pren./ *biti predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja*

Le zelo kratek čas so mediji krivili dr. Bajuka za vse, kar je storila vlada. Bil je odgovoren za vse, čeprav so

bili vsak dan na piki tudi Šturm, Šeligo, Janša in drugi ministri takratne vlade. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Če pogledamo predmet naročila, pa je naraslo število zahtevkov za revizijo pri naročanju storitev in gradenj. Naročnik, ki je bil največkrat na piki, je bil znova Dars s 15 zahtevki, sledi ministrstvo za obrambo s 13 zahtevki, servis skupnih služb vlade, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije ... (Delo, 4. feb. 2003, NB) | Občutno so dvignili cene v Mariboru, Celju in Velenju. ZPS kot rekord v Mariboru navaja Gledališko kavarno (25-odstotna podražitev dveh vrst kave), v Celju pa kavarno Leonardo, ki belo kavo trži po dobrih 28 odstotkov višji ceni. Posebej sta v tem pogledu na piki tudi lokala iz Portoroža, namreč Cacao s kavo, dražjo za petino, ter kavo z mlekom, s kapučinom in belo kavo, dražjimi za 30 odstotkov. (Delo, 17. apr. 2007, NB) | Policija, ki je vseskozi na piki, je že pred časom storila domala vse, da ne bi prihajalo do zastojev. Tako se še zmeraj dogaja, da ljudje leta in leta potujejo na dopuste ob domala istem času in po cestah, ki jih najbolj poznajo. (Delo, 21. jul. 1998, NB) | V času od imenovanja na čelo Mercatorja sem bil vsem na poti, to je bilo razbrati tudi iz člankov v Sobotni prilogi Dela ... Zdaj, ko trenutno nisem na piki, dajem drugim v razmislek: predno kogarkoli obsodite, razmislite in počakajte, morda ni kriv. Podjetja imamo nadzorne svete, obstajajo sodišča. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Ljubljana – Tokrat se je na piki preizkuševalcev varnosti tehničnih izdelkov znašel ventilator z oznako JY – 161, ki ga je iz Nemčije uvozil Bauhaus. (Delo, 19. sep. 2000, NB) | Jasno je, da so nemški banki nakup večinskega deleža omogočila podjetja, ki so pod nadzorom poljske države. Na piki se je ponovno znašel minister za privatizacijo Wonsacz, čigar zamenjavo so te dni zahtevali celo njegovi kolegi iz vladajočih desničarskih strank. (Delo, 6. mar. 2000, NB)

◆ Gl. *imeti koga/kaj na piki*.

črna pika /ekspr.; pren./ *slaba ocena, slaba referenca*

V očeh kitajskih oporečnikov vseh rodov je Li Peng še vedno osebnost, v katere politični karieri je črna pika, ki je ni mogoče izbrisati – pokol na Trgu nebeškega miru, za katerega naj bi bil osebno odgovoren. (Delo, 29. avg. 2000, NB) | Potem ko je na dirki Midi Libre zmagal v kraljevski etapi, je dobil tudi prvo klasično dirko v karieri – Trofeo Melinda. Štangelj je v svetovni vrh stopil z velikimi koraki. Črna pika v izjemni sezoni (ne glede na dosežek na SP) je bil zaplet z dopingom, zaradi katerega ga OKS ni uvrstil v ekipo za OI, čeprav bi lahko tekmoval. (Delo, 9. okt. 2000, NB) | Druga črna pika iz časa osamosvajanja, omenjena v Skrivnosti države, je Mesičev glasovanje proti umiku JLA iz Slovenije na seji jugoslovanskega predsedstva 18. julija. (Delo, 19. jun. 2001, NB) | Pred desetletji so med črnskim prebivalstvom v Alabami izvajali klinični poizkus, s katerim so hoteli ugotoviti, kako napreduje sifilis brez kakršnega koli zdravljenja. To je velika črna pika v zgodovini ameriškega zdravstva. (Delo, 14. dec. 2002, NB) | Največja črna pika slovenskega pravosodja so nerešene za-

deve, ki se kopičijo od leta 1994. Konec leta 2004 jih je bilo 567.000, med njimi je 310.000 takih, ki jih tudi po sodnem redu štejemo med sodne zaostanke. (Delo, 13. dec. 2005, NB)

◆ Gl. *dobiti črno piko*.

dobiti črno piko /ekspr.; pren./ *dobiti slabo označbo, slabo oceno*

Kot član žirije sem seveda predlagal, naj jo dobi avtor kvalitetnejšega, izrazno močnejšega dela, Arnič, čemur so ostali člani komisije tudi pritrdili in Škerjancu prisodili nižje priznanje. Zavaljo tega sem imel v Ljubljani dovolj neprilik, ki so imele svoj izvor v režimskem nazorskem krogu ter so bile pogojene politično, ne strokovno. Zaradi tega primera sem spet dobil v svoj curriculum vitae dodatno črno piko. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Črno piko je pri italijanski nogometni javnosti Trapattoni dobil tudi pretekli mesec, ko se je po beatifikaciji ustanovitelja radikalne krščanske organizacije Opus Dei, Joseja Marie Escrivaja de Balaguerja, izkazalo, da je tudi on njen dolgoletni član. (Delo, 18. okt. 2002, NB) | Tudi če bi zmagal Ponomarjov, bi težko rekli da nezasluženo. 17-letni mladenič je igral taktično odlično in bil več čas v igri za naslov. Toda s svojim dejanjem v predpredzadnjem kolu, ko je nešportno izigral Asejeva, je v očeh soigralcev dobil veliko črno piko, ki ga bo najbrž spremljala še dolga leta. (Delo, 18. jun. 2001, NB) | Hitra cesta Ljubljana-Obrežje (H1), ki je pravzaprav eno samo veliko gradbišče, je včeraj dobila še eno črno piko. Nekaj minut po enajsti uri je pri vstopu v Krakovski gozd pri kraju Drnovo ugasnilo še eno mlado življenje. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Takrat so zloglasni BBB vodilno s prve proge Anjo Pärson zasuli s kepami. Švedinja je kljub temu zmagala, hrvaški navijači pa so dobili veliko črno piko. (Delo, 20. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *dobiti črno piko* pri iztočnici *pika* omenja J. Glonar (SSJ, 276): *dobiti (črno) piko*: slabo označbo, slabo oceno. Besedna zveza *črna pika* je navedena tudi v Plet. II, 37, pri iztočnici *pika*, a brez razlage, tj. v osnovnem pomenu.

dobiti piko na jeziku, gl. *imeti piko na jeziku*.

iméti črno piko /ekspr.; pren./ *biti slabo zapisan, slabo ocenjen*

Vse skupaj je v 11. etapah Toura 29-letni Dekker, ki sicer že ima črno piko v osemletni karieri med profesionalci (lani ni smel nastopiti na SP v Veroni zaradi prevelikega števila rdečih krvničk), namreč prebežal že 627 km, kar bi bil zavidljiv dosežek tudi za večna ubežnika, Francoza Jackyja Duranda in Belgijca Luda Dierckxensa. (Delo, 12. jul. 2000, NB) | Širine razprave mi najbrž ne bi očitali, saj tudi oni radi razpravljajo o vsem mogočem: o povojnih grobiščih, avtocestnem križu, nadomestilih kmetom za sušo in mreži konzularnih predstavništev. Toda pri poslancih imam črno piko, da za nobeno stranko nisem njihov. (Delo, 10. maja 2003, NB) | Največjo črno piko ima še vedno skupna kmetijska politika. Chiracovo upiranje zniževanju proračuna

v okviru politike, ki je za Francijo zelo ugodna, je razumljivo. (Mladina 2005, št. 52, NB) | Da ne bomo Picase samo hvalili, povejmo, da ima tudi črno piko. Pomanjkljivo je rešeno pregledovanje slik v načinu čez ves zaslona, namig, kako to vseeno dosežemo, pa smo zapisali kar v posebnem okvirčku. (Monitor, avg. 2007, NB)

◆ Gl. *dobiti črno piko*.

iméti kóga/káj na piki /ekspr.; pren./ *imeti koga za predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja*

Oženil se ni, ker je čakal, da bo postal Ravničar in da bo tedaj lahko vzel mlado in lepo nevesto. Jasno je, da o tem ni niti črnil, pa vendar smo zmeraj vedeli, katero dekle ima trenutno na piki, če bi Ravničar umrl. (Ciril Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Tako je, dragi komisar. Od vseh 140, kar nas je bilo v bataljonu, si imel mene najbolj na piki zaradi žensk in vem, da me imaš v knjižici najmanj petintridesetkrat napisanega takole: Komandir Cene je nepoboljšljivi ženskar. Cene prerad pleše. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Ta je bil v svoji vsemoččnosti človek, ki ni nikomur prikrival svojih simpatij ali antipatij. Tudi kadar je predsedoval, ni bil drugačen, in diplomati, katere je imel na piki, so dosti trpeli od njegove ošabnosti in brezmejne oholosti. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Kadar ga premaga skušnjavec, se navadno loti obeh sestra, ki ju ima še posebno na piki. Najraje ju straši tako, da za njima teka s podgano v roki. (Mladina 2005, št. 01, NB) | Kar lepo število kot žafran dragih in skoraj povsem novih vozil so že ukradli v Sloveniji in na delu so očitno zaresni profesionalci, ki se vozijo naokrog in iščejo primerne avte, ki jih potem »spremljajo«, hkrati pa poizvedo tudi za navade lastnika in njegovih bližnjih. Tovrstni nepridipravi imajo na piki zlasti osebne avte limuzinskega razreda, športna vozila in velike, prav tako luksuzno opremljene terence. (Delo, 22. maja 2003, NB) | Pa se ustavimo pri slednjem: varuh konkurence je imel bančni sektor po tihem na piki že pred izbruhom zviševanja tarif, odločitev o proviziji za bankomate pa mu je dobesedno dvignila pokrovko. Pravzaprav ni bil kriv (ali zaslužen) samo Kranjčev dolgi jezik, ampak preprosto dejstvo, da »so se medsebojno neodvisne banke odločile uvesti provizije na isti dan in v istem znesku«. (Delo, 16. feb. 2006, NB)

◆ Frazem *imeti koga/kaj na piki* temelji na sestavini *pika* v pomenu 'jeza, sovraštvo'. Frazem v nekoliko drugačni obliki omenja že Plet. II, 36, pri iztočnici 3. *pika*, f. geheimer Groll, *Jan., Št.-Caf; piko imeti na koga*, ein Häkchen auf jemanden haben, *Cig.*; = *piko držati, Ravn.*; prim. it. *picca*, fr. *pique*, nem. (dial.) *einen Pik haben auf jemanden*, *C.* Še pred njim M. Cigale (I, 671) pri iztočnici *Groll*, der v pomenih čert, čertenje, *pika*, nastor, sovraštvo (skrivno) nem. *einen Groll auf jemanden haben* razlaga s sle. *piko*, *nastor*; *jezo na koga imeti*. Isti (prav tam, 692) pri iztočnici *Häkchen*, das v pomenih ključica, kljukica, kaveljček nem. *ein Häkchen auf Jemanden haben* razlaga s

sle. *piko na koga imeti, gorak mu biti*. Obe obliki in tretjo z glagolom *vzeti* pa navaja J. Glonar (SSJ, 276) pri iztočnici *pika*: 3. jeza, sovraštvo; *imeti koga na piki; vzeti koga na piko; piko imeti zoper (na) koga*.

Glede na zgoraj ugotovljeno je možno domnevati, da je sle. *imeti koga/kaj na piki*, nastalo po nemškem posredovanju. Ustrezni nemški frazem obstaja že od leta 1600 dalje. Je pa dejstvo, da je tudi tam sestavina *Pik, Pike, Piek* sprejeta – verjetno iz fr. *pique* 'ost, sulica, kopje'. Etimologi razlagajo sestavino *pika* 'jeza' kot evropsko kulturno besedo, ki jo povezujejo s fr. *pique* 'sulica, kopje', in s *pikati*, fr. *piquer*, izključen pa ni niti slovanski izvor. Morda gre za ekspresivno osnovo **pīk(k)*- 'nekaj ostrega' > 'nekaj slabega' (gl. ESSJ, III, P–S, 35).

Iz frazema *imeti koga/kaj na piki* je nastal frazem *vzeti koga/kaj na piko*, v novejšem času tudi *biti na piki*, vsi pa se razen na osebe lahko nanašajo tudi na stvari.

© angl. *to have so./sth. in the crosshairs*; češ. *mít na někoho/něco spadeno; mít na někoho/něco z kopce*; fr. *prendre qn./qc. en grippe; avoir qn./qc. dans le collimateur*; hr., srb. *imati koga na piku; imati zub na nekoga; imati koga na zubu*; madž. *pikkje van valakire*; mak. *ima pik na nego*; nem. *einen Pik auf jmdn. haben; eine Pike auf jmdn. haben; einen Groll auf jmdn. haben*; nizozem. *ee-nem pick hebben*; pol. *mieć z kimś na pieńku*; rus. *imet' na kogo zub*.

iméti piko na jezíku /ekspr.; ed., pren./ *imeti težave pri govorjenju, ne moči govoriti*

»Krasno imate!« je zagotavljal kandidat, župan pa je vsem predstavljal: »Moja stara, tole je pa naša 'Čopka'; tak daj no, daj roko pa vsaj dober dan reci! Veste, ne zna govoriti, ima piko na jeziku!« Julka, imenovana »Čopka«, ker je imela na čelu med bujnimi temnorjavimi lasmi majhen šopek sivih, je zardela, očita joče je pogledala očeta, spodnjo ustnico je malce pomolila naprej ... (Fran Milčinski, Muhoborci, Domorodna povest, NB) | Teta Tinta je imela piko na jeziku. (Rado Murnik, Navihanci, 1902, 177)

◆ Frazem *imeti piko na jeziku* temelji na besedni zvezi *pika na jeziku*. Tako se imenuje perutninska bolezen, pri človeku pa pomeni boleče mesto na jeziku v obliki majhne bele lise. Izraz pa se uporablja tudi preneseno, kar je razvidno še iz naslednjih navedkov: *pika na jeziku* /v ljudskem govoru je to kurja bolezen/: v ljudskem jeziku pravimo, da *dobi piko na jeziku* človek, ki je zamolčal, kar je imel že na jeziku; prav v tem smislu pravimo tudi: le izreci, da ti ne bo rastla golša (Šavli). *Pika na jeziku* dobijo kokoši in opravljivke obeh

spolov. (Pavliha 1965, št. 31, 6) | Ali zaljubljena ženska bi bila angel, če bi vsaj včasih bila tudi mutasta; pa ženska ni mutasta nobena, neumna in jezična je vsaka, *pike ji ni treba zdirati z jezika*, vse ti izklopoče, le s prave strani se je loti. (I. Zorec, Beli menihi IV, 1937, 71–72)

in pika /ekspr.; v medmetni rabi, tudi s **pa/** izraža odločnost, nepopustljivost

VOLODJA: No torej. Ne gre in pika. Nekam ga je treba spraviti, da bomo imeli mir pred njim, vsaj med plesom. Potem bomo pa že videli. (Drago Jančar, Veliki briljantni valček, NB) | »Nič se ne da narediti ... Odločil se je za profesorja in pika! Pač ne bo nikoli pel nove maše ...« je na kratko razložil daljni sorodnik moji materi ter na hitro zapustil hišo. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | »Pokličite očeta,« je histerično vpila in sedla na tla, rekoč: »Ne grem nikamor. In pika.« »Pa nič,« je neprizadeto rekel varnostnik in pričel ogledovati pištolo. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Potomec alžirskih priseljencev pa jim je na nedavni tiskovni konferenci zaprl usta. O nekaterih stvareh nočem govoriti in pika. Četudi sem javna osebnost, mi še ni treba imeti mnenja o vsem in vsakomur. (Delo, 14. maja, 2002, NB) | Mojemu šefu še na misel ni prišlo, da bi poslušal tuje mnenje. Gradovi raji niso bili naseljeni, pa pika! (Sonja Koranter, Divjia žena in Škratna vdova, NB) | In ste resno prepričani, da nekateri sovražijo lesene figurice in črno-bela polja? Smrtno resno. Ne morejo si pomagati pa pika. Ko jih potisneš v kot, se pokažejo v vsej svoji majhnosti. (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Temu peklu hočejo narediti konec. Pa pika. Toda pekel se tedaj šele začne: ko dajo Hitlerju besedo, ima odgovor na vsako vprašanje. (Mladina 2005, št. 16, NB) | Naj raje dajo poročilo, pa se bo potem videlo, kaj bo s tega lahko nastalo. Predlagal bi, da se zadnji stavek v tem smislu skrajša: v najkrajšem možnem roku pa pika. Potem ne bo glede tega nobenih problemov, ki ne bi bili rešljivi. (Državni zbor RS: 3. redna seja 03. 04. 1997, NB)

◆ Frazem *in pika* z različico *pa pika* temelji na prenesenem pomenu sestavine *pika*: v medmetni rabi, v zvezi z *in, pa* 'izraža odločnost, nepopustljivost'.

◎ češ. *a tečka*; pol. *i basta*; rus. *i točka*; *i vsë*; *i konec*; *i basta*.

mánjka [šë] píka na í /ekspr.; pren./ *potrebno je majhno, a pomembno dejanje za dosego česa*

Med slovenskimi skakalci se je obakrat najvišje uvrstil Robert Kranjec, ki je bil v soboto soliden osmi, včeraj pa se je moral sprijazniti s 16. mestom. »Za preboj med najboljšimi mi manjka le še pika na i, ki jo bom, vsaj upam, dodal na eni od naslednjih tekem,« je svoje nastope komentiral 19-letni Kranjec. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | »Ta teden v Monte Carlu je bil eden izmed lepših v mojem življenju. Žal mi je le, da je na koncu manjkala pika na i. Želel sem si osrečiti starše in prijatelje, ki so pripotovali iz Bratislave, da bi me spodbujali ob moji

prvi uvrstitvi v finale tako pomembnega turnirja. (Delo, 25. apr. 2000, NB) | Komplimente je rade volje sprejel, še vedno pa pogrèša točke. »Manjka nam pika na i, igramo dobro, bolje kot kdaj koli, toda ostajamo trdno na tleh. Naš prvi cilj je še vedno zmaga nad Tunizijo.« (Delo, 19. sep. 2000, NB)

◆ Gl. *narediti piko na i*.

narediti piko /ekspr.; ed., pren./ *končati*

Velenjske in celjske proračunske razmere bodo seveda močno vplivale vsaj na letošnja proračuna obeh mestnih občin. Tu bomo zdaj naredili piko in se ne bomo spuščali v ugibanje, kdo je kriv, da nihče ni ničesar kriv. So pač takšni časi, da ni primerno pisati o financah, saj smo sredi razvojnega zamaha! (Delo, 29. mar. 2007, NB) | Kar nekaj časa za organizacijo tega spopada ni bilo prevelikega zanimanja, potlej pa je Peking ponudil nagradni sklad 120.000 dolarjev in videti je bilo, da je zadeva zaključena. Iz Moskve so z zamudo prihajali glasovi, da ni pošteno, ker mora njihova igralka v levji brlog, toda na sestanku izvršnega biroja FIDE maja na Bledu, so pri tej zgodbi naredili piko. (Delo, 31. avg. 1998, NB) | Tu bi lahko naredili piko, vi pa ste potem še dalje zapisali: »Če se tak predlog nanaša na predlog zakona, glede katerega mora kolegij predsednika državnega zbora določiti vrstni red obravnave na podlagi prvega odstavka 119. člena tega poslovnika, predsednik z odločitvijo o uvrstitvi na predlog dnevnega reda počaka do odločitve na kolegiju.« (Državni zbor RS: 7. redna seja 27. 06. 2001, NB)

◆ Gl. *narediti piko na i*.

◎ angl. *to get sth. out of the way; to draw a line under sth.*; češ. *udělat za něčím (definitivní) tečku; udělat za něčím (definitivní) puntík; napsat za něčím (definitivní) tečku*; fr. *mettre un point final à qc.*; hr., srb. *staviti točku na što; udariti točku na što*; nem. *den Schlusspunkt setzen*; rus. *postavit' točku; postavit' točku na čëm*.

narediti piko na í /ekspr.; pren./ *z majhnim, a pomembnim dejanjem končati kaj*; sop.: **postaviti piko na i**

Nemško zvezno sodišče je v sredo odločilo, da tajni testi očetovstva v sodnih postopkih ne morejo veljati za dokaz. Tako je sodišče naredilo piko na i nemškimi razpravam o dopustnosti testov, s katerimi so očetje tajno, denimo z žvečilnimi gumiji ali lasmi, na genskih preiskavah ugotavljali, ali so dejansko biološki očetje otrok, za katere plačujejo preživnino. (Delo, 13. jan. 2005, NB) | Odločila se je drugače. Najprej je pokazala veliko empatije za fanta, ki je naredil piko na i ropa: »Zgrabil me je in me stisnil nase, čisto od blizu sem mu videla v obraz, brada mu je komaj začela poganjati – imel je 18, mogoče 20 let.« (Delo, 11. nov. 2006, NB) | Moško striženje zaznamujejo daljši lasje spredaj, na zatilju pa so krajši. Opuščajo razmršenost, prevladuje uglajena moška moda in že prej omenjeno barvanje, ki naredi piko na i ter zaokroži podobo pričeske. Pri moških omenjajo bolj umirjeno barvno lestvico. (Jana 2007, št. 47, NB)

◆ Frazem *narediti piko na i* s sopomenko *postaviti piko na i* temelji na dejstvu, da je pri natančnem pisanju na i treba narediti piko. Preneseno na druga področja je to dejanje postalo prispodoba za majhno, a pomembno dejanje, s katerim se kaj konča. Na podobni predstavi sta nastala frazema *manjka [še] pika na i* in *narediti piko*. V tem primeru je mišljena postavitev pike na koncu stavka, ki je postala prispodoba za dokončanje česa. Slovenskemu ustrezni francoski frazem je *mettre les points sur les i*.

ne iméti stó pik /pog.; pren., nikal./ *biti umsko zaostal*

... otroka v odrasli podobi. Veroniko mislim. Sem iz Kotelji in jo osebno poznam. Ta človek nima sto pik. Vsak, ki jo pozna, ve, da je malo čez les. Sramoto dela nam koroščem. (Najdi.si: kmetija.24ur.com) | Juhuhu! Objavljeno pred: 21 mesecev jamajkica pravi: ma ti nimaš sto pik, da daješ take brezvezne bloge gor ... (Najdi.si: Blog [beta]) | ... mladi ne vedo, da se ječmenček da požeti. Požeti, boste vprašali, no ta pa nima vseh sto pik! Dobro si zapomnite, mogoče boste poizkusili, če to drži. (Najdi.si: www.brezje.si/td/Peroskripac/) | ... mislim, kaj si zdaj o meni mislite – ta nima sto pik, še kak mehanizem ji morajo zamenjati in po kako piko v Mercator poslati, saj res nimam argumentov, imam pa NOS! (Najdi.si: lds.si)

◆ Frazem *ne imeti sto pik* temelji na besedni zvezi *sto pik*, kar pomeni, da kdo nima inteligentnega kvocienta (merjenega v točkah) v vrednosti 100 %.

pa pika, gl. *in pika*.

pika na í /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *majhno, a pomembno dejanje za dosego česa, vrhunec, višek česa*

Bormio – Slalomski globus Špele Pretnar in bronasti kolajni Matjaža Vrhovnika ter Mojce Suhadolc, to je pika na i sijajne sezone svetovnega pokala, v kateri so slovenski smučarji slavili kar sedem zmag. (Delo, 21. mar. 2000, NB) | Imel sem smolo, da so kolesa med pospeševanjem izgubila oprijem. To je bila pika na i vsem težavam, kajti med ogrevanjem sem se moral kar naprej vračati v bokse, zaradi česar nastavitve dirkalnika za dirko ni bila optimalna. (Delo, 25. apr. 2000, NB) | Zame osebno je ta naslov svetovnega prvaka nekakšna pika na i številnim uspehom, ki sem jih doslej že nanizal na blazinah. Naj omenim, da ob vseh lovoriških v amaterskem kickboks v približno 90 obračunih niti enkrat nisem okusil grenkobe poraza. (Delo, 30. sep. 2003, NB)

◆ Gl. *narediti piko na i*.

◎ fr. *les points sur les i*; *la cerise sur le gâteau*; hr., srb. *točka na i*; nem. *das I-Tüpfelchen*; *der letzte Schliff*; *der Punkt auf dem i*.

piko dréti /star.; ed., olepš., tudi dov. **odreti**/ *s pitjem preganjati mačka*

Z isto vneto so mojstri in policaji preganjali »zaspani (plavi) ponedeljek, ker so pomočniki večkrat le prehrupno »piko drli«. Seveda mojstrom ni šlo toliko za to, da bi po mestu ne bilo razgrajanja, kolikor za izgubljeni delovni čas, ki je šel s popivanjem in sledečim mačkom rakom žvižgat. (Vitan Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, 1957, 148) | »Saj ni ponedeljek, da bi moral piko dréti,« je dodal Tomaž. (J. Plestenjak, Herodež, 160) | »Le brž mi prinesi, saj veš, s čim si je treba piko dréti. (DS IX, 1896, 622: pripis – Tako govori v ponedeljek dopoldne gostilničarju »najboljši pivce«: Pika = der Nachdurst beim Katzenjammer)

◆ Frazem *piko dréti* je pomensko in glede časa nastanka dobro pojasnjen že s prvim in zadnjim zgledom. Med starejšimi slovarji je omenjen samo v Glonarjevem SSJ, 276: *piko dréti*: na mačka piti. Za pojasnitev nastanka izraza *piko dréti* v obravnavanem pomenu je treba vedeti, da je *pika* bolezen pri perutnini, natančneje 'roževinasta obloga na spodnjem delu jezika pri perutnini, navadno zaradi pomanjkanja vitaminov'. Ta se odstranjuje z odiranjem: *odreti kokoši piko*. Izraz *kokoši odreti piko* omenja že M. Cigale v nemško-slovenskem slovarju leta 1860, za njim Pleteršnik v Slovensko-nemškem slovarju, zapisan pa je tudi v SSKJ. Frazem *dréti piko*, *odreti piko* v pomenu 's pitjem preganjati, pregnati mačka' je torej očitno povezan z namišljenim odpravljanjem oziroma odiranjem človeške *pike na jeziku*. Za ali z njo povezana molčečnost se namreč očitno najlaže in najprijetneje odpravlja s pijačo. Zakaj pa ne, če pa je *pika na jeziku* tako upravičen razlog za to. Frazem *piko (o)dréti* je še eden iz množice izrazov, ki olepševalno govorijo o popivanju. Za odiranje pike se včasih lahko uporabi tudi kaj drugega, npr. Daj mu malo potice, da si bo piko odril, tj. da mu bo želja po njej vsaj delno izpolnjena (SSKJ III, 594). V zvezi s tem se je razvila še primera, ki 'izraža majhno količino česa', npr. Svarilo je bilo umestno, kajti po štirih letih, odkar sta prevladala na ljubljanski mizi polenta in posušen grah – pa še teh je bilo *komaj za piko odreti* – se mi je zdela slaščica v servijeti kakor ambrozija, ki so jo natepali olimpijski nebeščani v naših grških učnih urah. (Zvone Kržišnik, Delo 28. 1. 1978, št. 22, 23)

piko odréti, gl. *piko dréti*.

postáviti piko na í /ekspr.; pren./ *z majhnim, a pomembnim dejanjem končati kaj*

Piko na i je Nabokov postavil z zadnjim romanom, Poglej harlekin! (1974), v katerem se je kot avtobiograf

poigral tako z dejstvi lastnega življenja kot z vsemi napisanimi literarnimi besedili izpod svojega peresa. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Žaloigra, tako je sestanek označil eden izmed udeležencev, ki je obenem ugotovil, da se ponavlja leto za letom v istem krogu ljudi, je nazadnje le dobila epilog. Ta je boljši kot nič že zato, ker je postavil piko na i sprenevedanju in obeta vsaj nov začetek, kakršen koli bo skokom že sojen. (Delo, 19. apr. 2000, NB) | Z zmago proti Fercem so izbranci Srečka Katanca postavili piko na i rednemu delu kvalifikacij za SP 2002. Ostali so neporaženi – po petkrat so zmagali in remizirali. (Delo, 10. okt. 2001, NB) | »Hanni« je sprejel rokavico izziva, se pognal po zaletišču, silovito odskočil in poletel do 131 metrov. Piko na i je hotel postaviti še z lepim doskokom v telemark, kar se mu je maščevalo. (Delo, 14. feb. 2002, NB)

◆ Gl. *narediti piko na i*. Zanimiva razlaga nem. *Einem den Punkt über das i setzen* (tj. postaviti komu piko na i) je pri M. Cigaletu (II, 1205): razlagati komu, kar ne potrebuje razlaganja. Temelji verjetno na prvotnejši predstavi o nepomembnosti pike na i-ju.

prisluziti si črno piko /ekspr.; pren./ *dobiti slabo označbo, slabo oceno*

Lepo, ni kaj, saj je res hvale vredno, če se želijo mladi ukvarjati s športom. In medtem ko so oni – ne glede na to, s kakšnim uspehom so opravili avdicijo – vsi po vrsti naredili izpit iz potrpežljivosti in vztrajnosti, si je Kazina prisluzila črno piko za organizacijo. Na hodniku, kjer so izpolnjevali prijavnice in plačevali za avdicijo, so se namreč hkrati gnetli vsi zainteresirani, da se dosedno ni dalo dihati. (Delo, 18. jun. 1999, NB) | Po srečanju s papežem Aziz na sedežu tujega tiska v Rimu ni hotel odgovarjati izraelskemu novinarju in si tako prisluzil črno piko pri vseh. Rimski župan Walter Veltroni ga zaradi tega ni hotel sprejeti. (Delo, 22. feb. 2003, NB) | Nestranski zunanji minister v poznejši Berlusconijevi vladi Renato Ruggiero pa si je s stališčem, da je veljavne pogodbe treba spoštovati, prisluzil črno piko in je moral kmalu iz vlade. (Delo, 18. jan. 2007, NB) | Če varčevalci in vsi drugi bančnim delavcem oprostijo, da jih s ponujanjem dodatnih bančnih storitev kadarkoli in kjerkoli posiljujejo, sicer res na prijazen način, si njihovi šefi zaslužijo črno piko. Še pred nedavnim je banka zaupala plačilno ali kreditno kartico in plačevanje storitev prek spleta itd. le tistim komitentom, ki jim je v lokalnem okolju poslovno zaupala, in predvsem tistim, ki imajo denar. (Delo, 20. feb. 2003, NB) | Da Slovenija tega ni storila že doslej, sta »zaslužna« tako vlada kot parlament. S tem, da si za večerajšnje preložitve obravnave proračuna zasluži veliko črno piko vlada – ki poslancem ni zmogla razmnožiti in poslati gradiva o porabi občin. (Delo, 16. dec. 1998, NB) | Na tej točki zato veliko črno piko zasluži državni aparat, ki bi moral nepravilnosti zaznati že zdavnaj, učinkovito pa ni zmogel ukrepati niti po devetih mesecih od izbruha škanda-

la. Višek vsega je nesposobnost ljubljanskega sodišča, da hitro odloči o zahtevi tožilstva, da se preventivno zamrzne vse dosegljivo premoženje Oriona. (Delo, 13. okt. 2004, NB)

◆ Gl. *dobiti črno piko* in *črna pika*.

vzėti kóga/kāj na piko /ekspr.; pren./ *imeti koga za predmet napadov, obtožb, šal, zanimanja*; sop.: **imeti koga/kaj na piki**

Kaj pa, če se Mana norčuje iz mene? Če me je iz dolgočasja vzela na piko in me hoče znoriti, potem pa se naslajati nad mojo nebogljenostjo? Morda pa se hoče maščevati očetu in sem ji samo nekaj nadomestek. (Miha Remec, Mana, NB) | Kajti takoj ko so Rusi Wayne pustili pri miru, so ga na piko vzeli ameriški komunisti, ki jih je motilo, da je igralec podpiral lov na čarovnice, ki ga je sprožil senator Joseph McCarthy. Umoriti naj bi ga skušali med snemanjem v Mehiki. Wayne je kot pravi filmski junak preživel vse poskuse atentata ... (Delo, 4. avg. 2003, NB) | Z novim letom je začela veljati nova davčna reforma, ki je prvič – ne le v zgodovini samostojne Slovenije, ampak slovenstva sploh – vzela na piko nekaj tisoč malih čebelarjev, še zlasti tistih, ki se ukvarjajo tudi s kmetovanjem. (Delo, 16. jan. 2007, NB) | Gre za kazanje mišic in zastraševanje, na kar gledam z velikim nelagodjem, saj je Popovič politično neodvisen, tako kot sem neodvisen tudi sam. Prej ko ne vse skupaj očitno pomeni, da mora za teboj stati neka večja politična stranka, drugače te lahko kdorkoli vzame na piko in se začne nad tabo izživljati. (Mladina 2003, št. 38, NB) | Celje – V torek je neznan vlomilec vzel na piko avtomobile v Celju. Čez noč je vlomil v tri golfe. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | Petrol pa je vzel na piko omenjeni mestni odlok, češ da preko- račuje pooblastila iz zakona o trgovini in pravilnika o obratovalnem času s tem, ko prepoveduje prodajo alkoholnih pijač v dežurnih prodajalnah in prodajalnah z motornimi gorivi. (Delo, 24. jul 2001, NB) | To so glavni akterji psihoanalitične komedije nravi z naslovom Blondinka. (The Real Blonde, 1997) | Gre za četrti film režiserja Toma DiCilla, ki se je pred dvema letoma zapisal v svetovno, khm, slovensko filmsko zgodovino kot prvi dobitnik vodomca za film Živeti v pozabi, satiro, ki vzame na piko svet manekenskega, televizijskega in emtivijevskega šovbiznisa ter z vatlom, ki v mnogočem spominja na Woodyja Allena, meri plitvine njegovega duha. (Delo, 9. nov. 1998, NB)

◆ Gl. *imeti koga/kaj na piki*.

zaslužiti črno piko, gl. *prisluziti si črno piko*.

pikniti

da bi te kúra piknila, gl. **kura**.

Pilát

hoditi od Póncija do Piláta, gl. **Poncij**.

íti od Póncija do Piláta, gl. **Poncij**.

kàkor Pilát v krédo, gl. *kot Pilat v credo*.

kot Pilát v krédo /star.; primera, tudi v **kredu**/ *brez zaslug, slučajno*; sop.: **Pilat v veri** (J. Glonar, SSSJ, 276) Če se mu je že zdelo, da lahko meni pripiše možnost spopadanja z izkušnjavami, ki da jih človeku prišepetava oblast nad življenjem in smrtjo, toda ali naj mu bo taka misel dovoljena o preizkušenem revolucionarju Kidriču, marksistu, ki je to bil od nekdaj? Sicer pa se mi hoče zdeti, da je Kidrič vendarle po naključju padel v to Kozakovo jamo, nekako res kot Pilat v Credo. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | V Metliki se mu je zgodilo na nekem velikem slavnostnem zborovanju, da se je neki stremuški ali kakšen že ‚aktivist‘ pokopal s tem, da je Kidriča in mene slavil kot genialna voditelja slovenskega naroda. Jaz sem se samo nakremžil, ker sem prišel do tega poveličevanja kot Pilat v Credo, Kidrič pa je glasno zaškripal z zobmi in je takoj po zborovanju naročil preiskavo govornikove življenjske poti, ki je pokazala zelo grdo in nevarno preteklost tega moža. Dosegla ga je pravica. (Josip Vidmar, prav tam, NB) | Dolgo se nisem mogel vključiti v pogovor, ker sem padel med črne umetnike kot Pilat v credo. (Jože Brejc, Srečanja, 1958, 56) | Sicer sem pa res tako vanjo padel kakor Pilat v »credo«. (J. Mlakar, IPS II, 212) | Ampak dovoli, kaj imam jaz s Sigismundom? ... pustite v miru človeka, katerega se ta zadeva prav nič ne tiče. Jaz sem tukaj tujec in pridem v to odurno star kakor Pilat v credo. (Svetina, Brouček, 102)

◆ **Primeri kot Pilat v credo, tudi kakor Pilat v credo**, je J. Glonar (SSJ, 276) preoblikoval v frazem *Pilat v veri* z razlago: ‚človek na kraju, kamor ne sodi, kjer bi ga nihče ne iskal‘. Nanaša se na vlogo Poncija Pilata pri obsodbi Jezusa. Tega naj bi pod pritiskom vplivnih judovskih krogov dal križati menda proti svoji volji. Sestavina *credo* je religiozni izraz v pomenu ‚latinska molitev pri maši z začetkom: Credo‘. *Pilat* seveda nikakor ne sodi v tako molitev.

létati od Póncija do Piláta, gl. **Poncij**.

oprátí si rôke [kot Pilát] /ekspr.; pren., primera/ *znebiti se krivde; ne sprejeti odgovornosti za negativno dejanje, ki ga je kdo storil ne popolnoma prostovoljno* sop.: **po pilatovsko si umiti roke**

Ali je bila kriva samo Margarita? Ali si je mogel on, Mitja, popolnoma oprati roke? (F. Novšak, Hudobni angeli, 1940, 95) | Vodstvo banke je namreč vsa leta vedelo za avansiranje podjetja Maxi Group, saj so na ta račun dobro služili, ko pa je davčna inšpekcija odkrila nezakonnost, si je vodstvo banke poskušalo oprati roke tako, da je našlo grešna kozla – Udrihovo in Grabrijanovo. (Delo, 10. sep. 2002, NB) | Sanader si poskuša oprati roke in kupovati čas, saj je evropsko komisijo zaprosil za mnenje o kupčiji, toda na koncu bo moral sprejeti odločitev, s katero ena stran zagotovo ne bo zadovoljna. (Delo, 31. jul. 2004, NB) | Rad uporabljam barve, rad bi jih uporabljal še bolj, toda priznam, da vedno omahujem.

In potem odločitev prepustite naročniku? Tudi, seveda. In si kot Pilat operem roke. (Delo, 11. mar. 2006) | Ko to pot opraviš, te preplavi tolikšna radost, ki je primerljiva kvečjemu z radostjo boga, ko je do konca ustvaril svet. Pomel si je roke, ali si jih morda umil, kot Pilat, in si rekel: ta svet je pa v redu. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | Po tragediji si posamezniki umivajo roke kot Pilat. Zavašnik trdi, da ni kriv in da je priprt po krivici. (Delo, 26. jan. 2006, NB) | Predsednik najmočnejše stranke v koaliciji Skupaj za Jugoslavijo Predrag Bulatović pravi, da njegova »Socialistične ljudska stranka od vsega začetka odločno zavrača izročanje jugoslovanskih državljanov tujemu sodišču«. To je sicer res, toda zdaj so si pripravljene po pilatovski umiti roke in zadevo prepustiti Srbiji in Črni gori, kar tudi ni novost v politiki stranke, katere krušni oče je pravzaprav Slobodan Milošević. (Delo, 28. feb. 2002, NB) | Čeprav je po zdravi kmečki logiki popolnoma jasno, da bi to bil referendum o tem, ali naj se spoštuje odločitev ustavnega sodišča ali ne, ni izključeno, da bi ustavno sodišče kljub temu presodilo, da referendum ne bi imel protustavnih posledic. Za ustavne sodnike bi to lahko bila priložnost znebiti se velikega pritiska javnosti in si umiti roke češ, kaj moremo, ljudstvo je odločilo drugače. (Delo, 4. dec. 2003, NB)

◆ **Primeri oprati si roke [kot Pilat] z različico umiti si roke [kot Pilat]**, katere primerjalno jedro *kot Pilat* se večinoma že opušča, kot tudi sopomenka *po pilatovsko si umiti roke*, se nanaša na rimskega prokuratorja Judeje Poncija Pilata od leta 26 do leta 36. Izzval je upor Judejcev in ga krvavo zadušil. Po rimskih in židovskih virih je bil zaradi okrutnosti odstavljen in poklican na odgovornost v Rim. Po novi zavezi je v procesu proti Jezusu Kristusu potrdil obsodbo sinedrija (tj. sveta enakopravnih članov, ki se posvetujejo o javnih zadevah) in s tem izrekel smrtno kazen. Pilatovo »pranje rok«, s katerim je simbolično odstranil s sebe krivdo za obsodbo, je postalo pregovorno. Po Mateju 27, 24, si je namreč Pilat, ki je bil prisiljen potrditi Jezusovo obsodbo, pred tolpo umil roke in rekel: »Nedolžen sem za kri tega Pravičnika.« Z opuščanjem jedra primere *kot Pilat* frazem preneha biti primera, obenem pa se izgubi povezava s Poncijem Pilatom in s tem tudi zabriše motiv nastanka po svetopisemski legendi. Umivanje rok v znak nepristranskosti je bil simbolični obred sodnikov in tožnikov pri nekaterih starih narodih. Poseben pomen je imelo umivanje rok v primeru, ko sodnik ni soglašal s predstavljeno pritožbo. Široko uporabo izraza *umivati si roke* pa je povzročila prav odločitev Poncija Pilata (gl. tudi RF³, 610).

◎ angl. *to wash one's hands of sth.*; češ. *mýt si ruce jak (Pontsky) Pilát; mýt si ruce (nad něčím)*; fr. *s'en laver les mains*; hr., srb. *oprati ruke kao*

Pilat; umiti roke kao Pilat; it. lavarsene le mani; nem. sich die Hände in Unschuld waschen; pol. umyć ręce od czegoś; umywać ręce od czegoś; rus. umyt' ruki [kak Pilat]; umyvat' ruki.

Pilát v véři, gl. *kot Pilat v credo*.

umítí si rôke [kot Pilát], gl. *oprati si roke [kot Pilat]*.

pilatovsko

po pilátovsko si umítí rôke (ekspr.; pren.; primera/ znebiti se krivde; ne sprejeti odgovornosti za negativno dejanje, ki ga je kdo storil ne popolnoma prostovoljno sop.: **oprati si roke [kot Pilat]**)

Premier Ivo Sanader in njegov zunanji minister Miroslav Žužul (ki je bil do imenovanja v vlado Bechtelov lobist) sta zanikala kakršno koli povezavo med Bechtelovimi avtocestnimi projekti na Hrvaškem in odnosi z Washingtonom. Vodilni hadezejevci pa si v zgodbi poskušajo po pilatovsko umiti roke, saj so sporočili, da ne bodo podpisali neposredne pogodbe z Bechtelom, če bo mnenje evropske komisije o njej negativno. (Delo, 24. jul. 2004, NB) | Tak strah in servilnost sta bila značilna za čas enoumja in tudi danes bodo posledice za gospo Čizmanovo klasično stalinistične. Ker je stvar »zamočila«, bo kadrovske likvidirana, saj si skušajo nadrejeni in pa višji v politični hierarhiji pilatovsko umiti roke. (Državni zbor RS, 24. izredna seja 23. 9. 1998, NB)

♦ Gl. *oprati si roke [kot Pilat]*.

pildek

[kot] žabji pildek [naróbe] /ekspr.; primera/ *grd, neprikupen*

Viš, Mica, k s fletna kukr žabi pildk, mene lohka duboš, če maš kaj beca. (Rado Murnik, Navihanci, 1902, 131) | »Lepa ste, gospodice Slavica!« Žabji pildek na vodi, pravijo Kranjci, gospod južni brat. (Ivan Pregelj, Izbrani spisi X, 1935, 233) | Za nas, pustne šeme ali maškare, vsi zagotavljajo, da smo neprimerni in nepotrebni, da slišimo travo rasti in planke žvižgati, da se nam bodo krave smejale, a da je vsako prepričevanje tako ali tako bob ob steno, saj ne ločimo zrna od plevela. Nudijo nam medvedje usluge in namigujejo, da imamo noge kot suha južina, da smo črne ovce, da se premikamo kot polži, da nismo ne ptiči ne miši, berejo nam kozje molitvice in govorijo, da je vse, kar počnemo, ena pasja figa in da izgledamo kot žabji pildek narobe, ne pa kot ena spodobna maškara ali pust čeljust krivih ust. (Pustne šeme, Pisarija, 17. feb. 2007, Google) | Počenega groša bi ne dal zanje vse skupaj! Jakopič pravi, da je naslikal svetnika, pa je bolj podoben ljubljanski barabi ali pa tržaškemu fakinu, kakor pa svetniku! Ljubši mi je žabji pildek za Šentklavžem! ... (Ivan Cankar, Slovensko ljudstvo in slovenska kultura, Govori in predavanja, NB)

♦ Primera [kot] *žabji pildek [narobe]* temelji na primerjavi z žabo oziroma njeno podobico, kar je

prispodoba za grdoto, neprikupnost. Neobvezna sestavina *narobe* to prispodobo samo še krepi. Sestavina *žabji pildek* namreč pomeni prav 'žabja podobica' (gl. *Drži se kakor žabja podobica*, T. Seliškar, LZ 24, 293, ki ji sledi komentar: *žabja podobica* – slika na želatinastem listu (žabja koža)). Sestavina *pildek* je manjšalnica na *-ek* iz nem. *das Bild* 'slika, podoba'.

pilula

grênka pilula /ekspr.; pren./ *neizogibna neprijetna stvar, neizogibno neprijetno dejstvo*

Nihče, niti vlada, tudi ne zanika dejstva, da so visoke cene goriva grenka pilula za kmete in avtoprevoznike, ki bencin in dizel potrebujejo za opravljanje svojega dela, zaradi dviganja cen pa postajajo nekonkurenčni v primerjavi s svojimi evropskimi tekmeci. (Delo, 13. sep. 2000, NB) | Slovenska nacionalna stranka ni podpisala sporazuma parlamentarnih strank, kjer so se parlamentarne stranke obvezale, da bodo sprejele spremembo 68. člena ustave. Mislim da, kakor je bil tisti sporazum prikazan kot velik uspeh, je pravzaprav ena grenka pilula in en grenak trenutek v slovenski zgodovini. (Državni zbor RS: 10. izredna seja 14. 07. 1997, NB) | No, in dovolite še eno misel iz tega dnevnika, ki sem ga že omenila: 'Res je, v naše šole se plazi tiha pošast, ki se ji reče nezanimanje, naveličanost in vsečnost. Kot da bi te otroke že vnaprej obsodil, da nimajo prihodnosti. Kot da je šola grenka pilula, ki jo je treba čim prej in s čim manj truda pogoltniti. (Državni zbor RS: 6. redna seja 17. 05. 2005, NB) | Takrat bo moral vladati. Ne več tarnati, kako težko je breme preteklih petih let, ampak obvladovati žrebce iz svojih hlevov, ki bi vsi radi vladali. Morda pa mu bo le kaj pomagala izkušnja, grenka pilula, ki jo je moral zaužiti pred desetletjem. (Delo, 15. apr. 2006, NB)

♦ Gl. *požreti grenko pilulo*. Poimenovanje *pilula* omenja v svojem nemško-slovenskem slovarju Cigale (II, 1171), ki nem. *Pille* razlaga kot zdravilo v obliki kroglice in navaja slovenske ustreznice *svalek, osvalek, pilula**, *kuglica**, po Gutm. *bobika*. Množinsko nem. *bittere Pillen* (dobesedno: *grenke pilule*) pa že pojasnjuje v prenesenem pomenu: *gorjupe besede, očitanje*. Dalje nem. *Einem eine Pille zu verschlucken geben* pojasnjuje s sle. *ozmerjati, ošteti koga*, nem. *Einem die Pillen vergolden* pa s sle. *na laganem komu kaj očitati, z rahlo besedo*.

pogóltniti grênko pilulo, gl. *požreti grenko pilulo*.

požrėti grênko pilulo /ekspr.; pren./ *sprijazniti se z neprijetno stvarjo, z neprijetnim dejstvom*; prim. **ugrizniti v kisló jabolko**

Včerašnje slovo svetovnih prvakov Francozov pa v 72 letih SP vendarle nima primere. Obupani rojaki, večina

je v času tekme zapustila šole in službe, bodo stežka požrlji grenko pilulo in neslaven rekord, s katerim se bodo njihovi ljubljenci za vselej zapisali v nogometne knjige. Nogometni vladarji zadnjih štirih let, leta 2000 so osvojili tudi prvenstvo stare celine, se bodo danes v domovino vrnili brez enega samega doseženega gola in s točko iz remija s Paragvajem. (Delo, 12. jun. 2002, NB) | »To nam bo dodalo veter v jadra,« pritrjuje Phoenixov trener Mike d'Antoni, ki je moral požreti grenko pilulo ob porazu z Memphisom. Največ točk so namreč njegovim izbrancem natresli kar trije igralci s klopi, kar vsekakor ni lepa popotnica pred derbijem s San Antoniom. (Delo, 21. jan. 2005, NB) | Ambiciozna in oblatiželjna Merklova je pred tremi leti z veliko bolečino sprejela odločitev vplivnih deželnih veljakov, da za kanclerskega kandidata na volitvah postavijo bavarskega konservativca Edmunda Stoiberja. Za nemško politično prizorišče nenavadna osebnost, ki je bila rojena v Hamburgu, odraščala pa v mestecu Templin v Nemški demokratični republiki, je morala požreti grenko pilulo. (Delo, 24. sep. 2005, NB) | Milan Janša in Jani Klemenčič sta izvrstno formo dokazala že prvi tekmovalni dan, ko sta v dvojcu brez krmarja ugnala Italijana Penno in Carbonciniya ter Sračnjeka in Piriha. Omenjena Italijana sta morala pogoltniti zelo grenko pilulo tudi v nedeljo, ko sta ju povsem nepričakovano ugnala tudi mlada Koprčana Matija Pavšič in Andrej Hrabar, četrta pa sta bila v tej tekmi Tomaž Pirih in Anže Poljanec. (Delo, 7. maja 2001, NB) | In tako je največja trgovska veriga ostala v domačih rokah, medtem ko je na trg vstopilo nekaj tujih trgovcev, ki največjemu uspešno konkurirajo. Pogoltnili smo grenko pilulo; kljub velikim skušnjavam, da bi se zaščitili pred tujci, in občasnim navalom obolevanja za »nacionalnimi interesi« smo sprejeli govorico kapitala, konkurence in odprtega trga. (Delo, 9. okt. 2004, NB) | Sindikalni analitiki poročajo, da je ameriško organizirano delo vsekakor sredi resne preobrazbe, da so dokončno ugotovili, da morajo v dobro zaposlenih skorajda pomagati pri vodenju podjetja, in zato svoje vrste polnijo z magistri ekonomskih znanosti in raziskovalci trgov. Če je to res, bo morda lažje pogoltnilo grenko pilulo reorganizacije zdravstvenega zavarovanja, ki najbolj obremenjuje ameriško avtomobilsko industrijo. (Delo, 20. jun. 2007, NB)

◆ Frazem *požreti grenko pilulo* z različico *pogoltniti grenko pilulo* je nastal na osnovi dejstva, da so mnoga zdravila v obliki tablet ali pilul grenka. Zato je v navodilih pogosto zapisano, da jih ne smemo gristi, ampak jih moramo pogoltniti. Vednost o požiranju, goltanju grenkih pilul je – preneseno na druga področja življenja – ustvarilo pomen o neobhodni sprijaznenosti z neprijetnimi stvarmi ali dejstvi, ki človeka doletijo v življenju, *grenka pilula* pa kot neizogibna neprijetna stvar, neizogibno neprijetno dejstvo. Gl. tudi *grenka pilula*.

◎ angl. *to swallow a bitter pill*; češ. *spoknout*

hořkou pilulku; fr. *avalier la pilule*; hr., srb. *progutati [gorku] pilulu*; nem. *eine bittere Pille schlucken [müssen]*; pol. *przelknąć gorzką pigułkę*; rus. *progлотit 'gorkuju pilulju*.

Pírov

Pírova zmága /knj.; pren., navadno v povedni rabi/ *zmaga, uspeh, ki sta glede na zelo velike žrtve malo vredna, nekoristna*

Vlada ne bo popuščala in bo še naprej vzdrževala zmereno rast plač. Če bi v predvolilnem času zmagali sindikati in bi vlada in delodajalci popustili, bi bila za sindikate to le Pirova zmaga. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Še osem minut do konca je bilo dva gola v korist naših, a zgrešen protinapad je stvari obrnil. V zadnji tekmi predtekmovanja je Sloveniji uspela pirova zmaga proti Španiji. (Delo, 21. feb. 2001, NB) | Sočo smo ohranili predvsem po zaslugi njene naravne lepote, pred katero ni pospešeno utripalo le pesniško srce in ni klecnilo le gorniško koleno, ampak se je zataknilo tudi inženirsko pero. Vendar se danes sprašujemo, ali ni bila to Pirova zmaga. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Veto na izglasovani zakon o preoblikovanju prostocarinskih prodajaln (PCP) v navadne, ki so ga svetniki 7. februarja sprva zavrnili, kasneje pa po nenavadnem spletu okoliščin v drugem poskusu vendarle izglasovali, se lahko v torek izkaže le kot pirova zmaga lobistov, saj je zakon v prvi potrditvi v DZ dobil kar 42 glasov podpore. (Delo, 19. feb. 2001)

◆ Frazem *Pirova zmaga* izhaja iz antike in je izvorno povezan z epirskim kraljem *Pirom* ali *Pyrrhosom*, ki je živel od leta 319 do 272 in vladal od 306 do 302 ter od 297 do 272 pred našim štetjem. Leta 280 je šel z 25.000 vojaki in 20 sloni na pomoč mestu Tarentu proti Rimljanom in jih premagal pri Herakleji. Premagal jih je tudi leta 279 pri Avskulu, leta 275 pa je bil pri današnjem Beneventu poražen. V obeh zmagovitih bitkah je imel velike izgube. Ko so ga nekateri, ki so se mu hoteli prikupiti, po teh zmagah nad Rimljani slavili kot triumfatorja, jim je kralj *Pir* po legendi odgovoril: *Še ena taka zmaga, pa bomo uničeni*. Ta njegov slavni odgovor – *paradoks* – se je ohranil do danes v izrazu *Pirova zmaga*. Nanaša se na zmago z velikimi izgubami, na uspeh, za katerega je treba preveč žrtvovati, torej na zmago, ki je blizu porazu, na uspeh, ki je blizu neuspehu.

◎ hr. *Pirova pobjeda*; nem. *der Pyrrhussieg*; pol. *Pirrusowe zwycięstwo*; rus. *Pirrova pobeda*.

pírovski

íti v trí pírovske, gl. v *tri pírovske*.

v trí pírovske /pog.; mn., pren., tudi z velel. **pejt(e)/brez premisleka, brez zveze, nemarno**; prim. **tja v trí dni**

O stvareh bom začel razmišljati in svoja stališča argumentirati. Ne bom več klatil in opletal v tri pirovske. In tudi pivo bom nehal piti, ker je vino dosti bolj zdravo. (Delo, 11. sep. 1999, NB) | Niti za prste ene roke – niti za prste ene roke! – ni najti spodobnih novih žlebov na častitljivih tisočletnih ali novih hišah v mestu. Vse je enako nemarno in krempljasto navešeno tjavtridni ali, bolje rečeno, v tri pirovske: nemarni polkrožni in vegasti žlebovi, odtoki postavljeni tja, kamor se najmanj prilegajo; po »kmečko«, bi rekli u Lublan. (Delo, 13. nov. 2006, NB)

písan

kómu je káj písano na kóžo, gl. **koža**.

pisárniški

pisárniški mólj, gl. **molj**.

pisáti

pisáti kot kúra, gl. **kura**.

piše v zvézdah, gl. **zvezda**.

pískati

tenkó pískati /ekspr.; pren./

1. živeti slabo, v težkih gmotnih razmerah

Več kakor tri milijarde primanjkljaja (pa še ta menda pokriva le najnujnejše naloge), zaradi katerih znanstveno-raziskovalna srenja že dolge mesece hudo tenko piska, je pripisal gradim političnim igricam prejšnje vlade, v kateri je sicer tudi sam grel isti ministrski sedež. (Delo, 31. avg. 2000, NB) | Bile so velike suše, ko so na širnih poljih prešla žita in ni bilo dovolj moke za kruh. Takrat je pek tenko piskal in se je moral privaditi skromnejšemu življenju. (Feri Lainšček, Mislice/Deset pravljic, NB) | Tiste čase je bila navada, da so člani štabov stopili v zadnji konec vrste in če je hrane zmanjkalo, je je zmanjkalo za komisarje in komandante. Nekoč mi je rekel Gregor: »Veš kaj, Matevž, dajmo temu kuharju kako šaržo, pa bo kmalu tenko piskal.« (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Tudi 32-letni G. D. iz Kopa se že dlje časa neprijavljen klati po mestnih ulicah. Kot vse kaže, je v zadnjih dneh bolj tenko piskal in ker se človek bolj slabo počuti, če ima prazen žep, se je odločil, da si denar priskrbi kar v trgovini na Poljanski. (Delo, 4. avg. 2001, NB)

2. biti v neprijetnem, nevarnem položaju

Drugače se je godilo Andreju Agassiju, ki si močno želi uvrstitve v četrtfinale, kjer bi se pomeril s Samprasom. Proti Kučeri je že tenko piskal, vendar je, tudi s taktiziranjem, ostal na igrišču do ponovnega dežja, ki je dokončno prekinil vsa srečanja. (Delo, 9. sep. 1998, NB) | Kardinal Giacomo Biffi, ki je doma v Padaniji in po padansko gleda na delovno silo, brez katere bi italijanski sever tenko piskal, je takoj po ameriški tragediji ponovil svojo staro pesem o kristjanih, ki naj hodijo delat za lepši jutri Lepe deže, muslimani, ki so nižje vrste kultura

in civilizacija in se jih kaže bati, pa naj raje ostanejo, kjer so. (Delo, 28. sep. 2001, NB)

◆ Frazem *tenko piskati* naj bi nastal po verovanju, da kakršnokoli piskanje doma prinaša nesrečo (gl. RF³, 363). Ustrezni nemški frazem *auf dem letzten Loch pfeifen* predstavnó povezujejo s tonskim obsegom pihalnih instrumentov (npr. flavte). Če pihamo nanjo pri zadnji, tj. najvišji luknji, ne moremo več dobiti višjega tona, saj so s tem zmogljivosti instrumenta izčrpane. Na visok ton instrumenta se nanaša sestavina *tenko* v sle. *tenko piskati*, medtem ko je *flavta* v češ. *piskat flautu*. Nem. *er pfeift auf (aus) dem letzten Loch* prevaja Cigale (I, 971) s sle. *njegova zadnja (ura) je ta; na zadnjo zarezo je prišel*.

◎ češ. *piskat kudlu*; *piskat flautu*; nem. *auf dem letzten Loch pfeifen*; rus. *svistet' v kulak*; *ščelkat' zubami [ot goloda]*.

pískrček

pristávití svóy pískrček /ekspr.; pren., nedov. **pristavljati/**

1. poiskati korist tudi zase

Mati pa so s svojo iskreno željo že tedaj pristavili svoj piskrček tudi zase: radi bi bili pri enem od svojih otrok preskrbljeni na stara leta, da jih ne bi ta mlada metala iz hiše. Na Gorenjskem smo pač bolj trdih besed in ostrih dejanj, zato je za vsako mater dobro, da se umakne na stara leta v svoj kot. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | In ko smo že ravno pri cenah – če bi radi knjižne police okrasili s »pravim«³ slovarjem, vas bo zabava stala okroglih 650.000 tolarjev, svoj piskrček pa bo v obliki davka na znanje verjetno pristavila tudi naša ljuba državica. (Monitor, april 2002, NB)

2. pridružiti se čemu, kar je v danem položaju najbolj koristno

Ob koncu leta se v medijih pojavlja cel kup pregledov in analiz dogajanj v iztekajočem se letu, pa smo svoj piskrček pristavili še mi. Pregledali smo intervjuje, ki smo jih v opravili v tem letu, in izbrali nekaj izjav, ki so se odlikovale z iskrivostjo, s cinizmom, z nerodnostjo, s pretirano nadutostjo, z nevednostjo, resnicoljubnostjo, s pretiranim optimizmom ... (Delo, 31. dec. 2001, NB) | Pokojnine so se končno zvišale. Resda samo za skromnih 2,6 do 3,2 odstotka, vendar dovolj, da je svoj piskrček brž pristavila stranka demokratičnih upokojencev. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Tudi slovenski športniki so k biografijam počasi začeli pristavljati svoj piskrček. Najprej se je s pomočjo publicista Tadeja Goloba opogumil Peter Vilfan, knjiga pa je izšla skoraj hkrati s prevodom Beckhamove biografije. (Delo, 25. nov. 2006, NB) | Njegov predsednik pa lahko le resignirano ugotavlja nemoč odbora, za katero je najbolj odgovorna vlada. In k temu pristavljajo svoj piskrček tudi krajevne uprave. (Delo, 22. jun. 2005, NB)

pristávljati svoj pískrček, gl. *pristaviti svoj pískrček*.

písniiti, gl. *ne reči ne bev ne mev, ne reči niti mu*.

píška

pečéne píške létajo [kómu] v ústa /ekspr.; pren./ *brez truda se komu zelo dobro godi*

Kdor nič ne dela, je najmanj sumljiv, če že ne kriv. Samo v Indiji Koromandiji, kjer tečeta med in mleko, pečene píške pa kar same letajo v usta, je lenoba največja krepost. Mi, otroci modernih časov, si ne upamo lenariti niti v prostem času. (Delo, 16. dec. 2000, NB) | Oprosti, saj veš, kadar sem lačen sem pač lačen, saj veš, da so me sama usta, ko sem lačen, govorim brez premisleka. Taček, ali misliš, da bi ti drugod letele pečene píške v usta? (TVS - Odprti kop: Radovedni Taček: Usta; torek, 18. julij 2006, NB)

© hr., srb. *lete komu pečeni golubovi u usta; pečene ševe lete [komu] u usta*.

píškav

ne bíti vréden píškavega oréha, gl. **oreh**.

píšmeúh, gl. *piši me v uho*.

píšmeúhar, gl. *piši me v uho*.

píšmeúharski, gl. *piši me v uho*.

píšmeúhast, gl. *piši me v uho*.

píšmeúhovski, gl. *piši me v uho*.

píšmeúhovstvo, gl. *piši me v uho*.

píšmevrit, gl. *piši me v rit*.

píšmevrítarski, gl. *piši me v rit*.

píšmevrítarstvo, gl. *piši me v rit*.

píšmevrítíčen, gl. *piši me v rit*.

píšmevrítíčen, gl. *piši me v rit*.

píšmevrítíčenstvo, gl. *piši me v rit*.

píšmevrítovski, gl. *piši me v rit*.

píšmevúh, gl. *piši me v uho*.

píšmevúhar, gl. *piši me v uho*.

píšmevúharski, gl. *piši me v uho*.

píšmevúhovski, gl. *piši me v uho*.

píšmevúhovstvo, gl. *piši me v uho*.

píti

ángelčki bi píli káj, gl. **angelček**.

ne védeti, kdó píje in kdó pláča /ekspr.; pren., tudi trdilno *vedeti/ gospodarjenje, poslovanje je zelo neurejeno, stvari so nejasne, kaotične*

Naš voditelj je bil velik človek, naj gobezdajo rdeči, kar hočejo. Hm, magari da bi ga imeli zdaj, krvoločneži krvoločni. Nu, zdaj so lahko veseli, zdaj imajo zmešnjavo, stavke in stavke brez prestanka, pravi semenj, da ne veš, ne kdo pije ne kdo plača. (Boris Pahor, Vila ob jezeru, NB) | V podjetjih se ne ve, kdo pije in kdo plača; brezštevilni šefi pritiskajo na množico pod sabo, ribarijo v kalnem, čreda pa se obnaša panično in zme-

deno, prav tako izrabljajoč vsak trenutek in priložnost v svojo korist. Nihče nič ne ve, nič ne zna in si nič ne upa; nihče ni nikomur za nič odgovoren. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | V managerjih, kjer tovrstne želje po spremembah in tekmovalnosti ni, je močno navzoča težnja po ohranitvi administrativno legalnega modela ravnanja z ljudmi. Mešanica modelov ravnanja z ljudmi, ki jih uporablja ena sama organizacija, daje občutek, da se ne ve, kdo pije in kdo plača. (Stane Možina idr., Management, Nova znanja za uspeh, NB) | Če v tej sezoni pri košarkarjih Krke nikdar ni bilo povsem jasno, kdo pije in kdo plača, je dvoboj prvega kola evrolige le dal slutiti, da je strokovno vodstvo nekako le vzpostavilo hierarhijo med posamezniki moštva. (Delo, 8. nov. 2003, NB) | »Upam, da bo kolesaril v slogu velemojstra Toura Lanca Armstronga, kar pomeni, da bo Saeco nadzoroval dirko vse do zadnjih etap. Če se bo mojster Gira odločil za drugačno taktiko, potem bo prava zmešnjava, v kateri se do zadnjega vzpona ne bo vedelo, 'kdo pije in kdo plača'. (Delo, 17. nov. 2003, NB)

♦ Frazem *ne vedeti, kdo pije in kdo plača* izhaja iz predstave o resničnem položaju, ko se ne ve, kdo vse kje pije in kdo bo to plačal. Preneseno na druga področja življenja se je razvil sedanji pomen 'gospodarjenje, poslovanje je zelo neurejeno, stvari so nejasne, kaotične'.

píti bratínstvo s kóm, gl. **bratinstvo**.

píti brátovščíno s kóm, gl. **bratovščina**.

píti kàkor [bôžja] mávra, gl. **mavra**.

píti kot kráva, gl. **krava**.

píti kot žába, gl. **žaba**.

píti kot žólna, gl. **žolna**.

píti krí kómu, gl. **kri**.

píti na krédo, gl. **kreda**.

píti víno kot vódo, gl. **voda**.

védeti, kdó píje in kdó pláča /ekspr.; pren., nikal. *ne vedeti/ gospodarjenje, poslovanje je zelo urejeno, stvari so jasne, transparentne*

V društveni športni sferi ne sme prevladovati načelo »prostega lova«, najmanj v tistem delu, ki je subvencioniran iz javnih sredstev. Naj se ve, kdo pije in kdo plača. (Delo, 1. jul. 2005, NB) | Kot sem videl v teh dveh tekamah, se v tej ekipi natančno ve, kdo pije in kdo plača, oziroma, kdo si kaj lahko privoščiti, kdo odloča in kdo ne. Na vrhu sta seveda Williams in Rebrača, vsi drugi pa le bolj ali manj igrajo zanju. (Delo, 9. mar. 1998, NB) | Vse države na svetu razen Portugalske in Švedske, ki imata primarni sistem v državnih rokah, imajo osnovno zdravstvo v zasebni službi. Da se ve, kdo pije in kdo plača. (Delo, 1. okt. 2005, NB)

♦ Gl. *ne vedeti, kdo pije in kdo plača*.

pítje

pítje na krédo, gl. **kreda**.

pívka**žéjen kot pívka** /ekspr.; primera/ *zelo žéjen*

Vročina in seno sta jih izsušila, da so bili žejni kot pivke. (J. Jalen, Vozarji III, 1960, 60)

◆ Gl. *žolna*.**pívski****pívski brátec**, gl. **bratec**.**plačáti****ne védeti, kdó píje in kdó pláča**, gl. **píti**.**plačáti dávek čémulna káj, za káj**, gl. **davek**.**plačáti káj s krvjó**, gl. **kri**.**plačáti káj z življénjem**, gl. **življenje**.**plačáti kóvni dávek**, gl. **davek**.**plačáti visóko céno za káj**, gl. **cena**.**plačáti z glávo**, gl. **glava**.**védeti, kdó píje in kdó pláča**, gl. **píti**.**plačilo****za bóžje plačilo** /vznes.; pren./ *zastonj, brezplačno*; sop.: **za bóžji lon**; **za boglonaj**

Zdaj vidiš, kakšen človek je Tone in kakšen si ti. Zaradi zločina tvojega očeta je bil Tone po nedolžnem osumljen in med preiskavo zaprt; zate in tvojo sestro je delal brezplačno, za božje plačilo, kar boš videl iz obračuna, skoraj dvajset let; ti pa mu očitaš sebičnost in goljufijo in ubojstvo. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Zato je treba odriniti Pušarja in tistega Urha.«
»Aha,« je dejal hlapec, »pa ste preje rekli: paziti!« »Seveda, paziti! Kaj misliš, da dela Pušar, za božje plačilo? Seveda! To je, vidiš. Prič je treba, kaj gre skozi žago! (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | Rešila me je molitev – cela hiša je molila zame – a gotovo mi je pomagalo tudi mazilo, ki ga je prinesel Lukež iz nemških vojsk. Drugim ga je prodajal za drag denar, materi pa je odstopil neznatno kepico za božje plačilo, ker je imel usmiljenje z mano, ko mi je bila usekana tako težka rana. (Ivan Tavčar, Visoška kronika, NB)

◆ Gl. *za božji lon*.**pládenj****dobíti káj kot na pládnju**, gl. *kot na pladnju*.**dobívati káj kot na pládnju**, gl. *kot na pladnju*.**iméti káj kot na pládnju**, gl. *kot na pladnju*.**kot na pládnju** /ekspr.; primera/**1. lahko, brez truda dosegljivo**

Tega istega leta 1999 je postal tudi mladinski evropski podprvak, lani pa se v Tacnu vpisal med zmagovalce svetovnega pokala. Kar nekoliko logično je torej bilo pričakovati odličje na EP do 23 let, s katerega se je res vrnil z dvema srebroma – med posamezniki in v moštvi, a ju je dobil vse prej kot na pladnju. (Delo, 14. sep. 2004, NB) | Aretiranim poslovnežem očitajo, da so kot privrženci velikih mafijjskih družin po zaslugi politikov

kot na pladnju dobivali velika javna dela, ki prinašajo velike denarje, dobiček pa si je kriminalna združba delila med seboj. (Delo, 8. jul. 1998, NB) | Kakršenkoli je že bil njegov spor s Srečkom Katancem, naš najboljši nogometaš in strelec je nadvse odgovorno sprejel vnovično vlogo prvega med enakimi. Delil je žoge kot na pladnju, miril strasti soigralcev in navijačev, in za Italijane vseskozi predstavljal veliko nevarnost. (Delo, 23. avg. 2002, NB) | Vse smo imeli kot na pladnju – vodstvo s 3:0 in ugoden izid s tekme med Danci in Kazahstanci. Italijani pa so bili iz minute v minuto agresivnejši, se ob koncu spogledali še s srečo in tako ostali med najboljšimi. (Delo, 16. maja 2006, NB)

2. zelo očitno, nazorno

S tednom izbranih se bo v slovenski prestolnici kot na pladnju razkrila vsa težavna problematika, ki jo država že enajst let pometa pod preprogo in o njej molči, kadarkoli je sploh mogoče molčati. (Delo, 6. feb. 2003, NB) | Z vrha, tam pri Urbanovi cerkvi, se vidi po celotni Beli krajini in še znatni del Hrvaške leži kot na pladnju pred očmi sprehajalca. (Delo, 19. mar. 2003, NB) | To bi zahtevalo še veliko dela in moram priznati, da se s tem nisem ukvarjala. Mogoče se pa še bom, izziv ste mi ponudili kot na pladnju. (Delo, 7. jun. 1999, NB)

◆ Primera *kot na pladnju* izhaja iz gostinske stroke, v kateri pladenj služi za prinašanje jedi na mizo ali za serviranje jedi na njem. Če imamo jed na pladnju, jo imamo torej na razpolago, jo lahko začnemo jesti. Preneseno na druga področja se je razvil pomen, da je kaj lahko, brez truda dosegljivo, pri roki. Glagolske sestavine primere, npr. *dobiti, dobivati, imeti, razkriti, ležati, ponuditi*, kažejo, kako se ta možnost uresničuje.

☉ češ. *jako na talíři*; hr., srb. *dati komu što [kao] na tacni*; *donijeti komu što [kao] na tacni*; rus. *kak na ladoni*.

ležáti kot na pládnju, gl. *kot na pladnju*.**ponúdti káj kot na pládnju**, gl. *kot na pladnju*.**razkrítí se kot na pládnju**, gl. *kot na pladnju*.**plafón****skakáti do plafóna** /ekspr.; pren./ *biti zelo razburjen*; sop.: **skakati do stropa**

In tam še piše, da je predsednik države prekinil dopust, da je prišel takšen zakon podpisati, da je potem takoj naslednji korak zveznega sodišča bil očitno drugačna odločitev, kot jo je do sedaj zagovarjalo državno sodišče. Hotel sem opozoriti na to: če bi mi kaj takšnega poskušali, jaz vem, da bi gospod Potrč pa vi vsi bi skakali do plafona in trdili, kakšen grozen poseg je to .../ Oglášanje iz klopi./ Vi bi skočili sigurno do tja gor, jaz verjamem, vsaj kar se tiče uporabe različno močnih argumentov in pa besed. (Državni zbor RS: 4. redna seja 23. 03. 2005, NB)

◆ Gl. *skakati do stropa*.

planíti**planíti v sméh, gl. smeh.****plánke****skakáti čez plánke** /ekspr.; pren., dov. skočiti/ *biti nezvest v zakonu*; sop.: **skakati čez plot**

Vsak jih /duhovnike/ lahko podkupi. In če jih podkupi, mižijo, ko mož skače čez planke, in ko preklinja boga, si tiščijo ušesa, skratka, za vse tiste pregrehe, zavoljo katerih bi morali vernikom odreči svete zakramente, najdejo čistilna sredstva v denarju. (J. Javoršek, Primož Trubar, 1977, 36) | Atejevo resnično ljubezen obsojata, sami pa sta stokrat slabši. Mene in Pepsija preganjata, sami pa skačeta čez planke, kot da trenirata atletiko. (T. Partljič, Na svidenje nad zvezdami, 1982, 183) | »Gospod generalni so imeli samo gospico Triksi,« je odvrnila naša stara. »Ako pa so kdaj čez planke skočili, nisva tega vedeli ne jaz ne gnedige frau. (Mira Mihelič, Mala čarovnica, 1961, 22) | »

♦ Gl. *skakati čez plot*.**skočiti čez plánke**, gl. *skakati čez planke*.**plášč****obráčati plášč po větru** /ekspr.; pren., dov. obrniti/ *zaradi koristi prilagajati svoje ravnanje, prepričanje trenutnim razmeram*; prim. **obračati se po vetru**

Prodajamo značajnost svojo / za skorjo kruha črnega / svoj plášč obračamo po vetru, / če sila je, prodamo ga. (I. Rob, ID, 1965, 354) | Takšni ljudje, kot ste vi, ki neprestano obračajo plášč po vetru, niso zaželeni nobenemu režimu. (V. Ocvirk, Hajka, 1957, 217) | Drznost danes ni več zelo vidna prvina njegovih esejev, razen če ni drznost že preprosto v tem, da človek ne obrača plášča po vetru. Konrád ga ne. (Delo, 10. dec. 1998, NB) | V Delu smo ondan prebrali, da Bonn »obrača jadra po vetru.« Prvotni rek govori o obračanju plášča. (Jože Zupančič, Naši razgledi 1965, 101) | ... vi izdajalci sladkih gladkih lic, /... vi priskledniki, / muhe podrepne, petolizniki, / dobičkarji, plášči po vetru, smrad. (W. Shakespeare – V. Pavšič, Timon Atenski, 1964, 60–61) | Mnogi današnji oligarhi, ki so obogateli predvsem s pomočjo privatizacijskih kraj ogromnega državnega premoženja, so bili nekoč denimo povzpetniški sekretarji komsomola, ki so znali svoj plášč vselej nad vse spretno obračati po vetru. (Delo, 18. sep. 1999, NB) | Ker se OVR na parlamentarnih volitvah ni odrezala, kakor je bilo pričakovati (dobila je le 13 odstotkov glasov), so predsedniki omenjenih republik plášč erno obrnili po vetru in se postavili na Putinovo stran. Njihovemu svetlemu zgledu je seveda sledilo tudi ljudstvo. (Delo, 29. mar. 2000, NB) | Ker je pravica do splava ena ključnih tem demokratov, ki z njo nabirajo ženske glasove, je Bradley Gora poskušal prikazati kot človeka, ki obrača plášč po vetru in je na za demokrate zelo pomembnem terenu nezanesljiv. (Delo, 1. feb. 2000, NB)

♦ Frazem *obračati plášč po vetru* z dovršno različico *obrniti plášč po vetru* je nastal po prenosu s konkretne vloge plášča pri vetru. Je že v starejših slovarjih, kot v Cigaletovmem, Pleteršnikovem in Glonarjevem. Cigale, II, 1897, pri iztočnici *Wind* nem. *den Mantel nach dem Winde hängen* pojasnjuje s sle. *po vetru plajšč, plajš obračati, po okoliščinah, okoljšinah ravnati se*, Plet. II, 49, *plášč po vetru obračati*, *den Mantel nach dem Winde drehen*, Glonar (SSJ, 279), *plášč po vetru obračati*: *ravnati se po položaju, po razmerah*. Iz frazema *obračati plášč po vetru* se je razvil tudi frazem *obračati se po vetru*.

© angl. *to set/trim one's sails to the wind; to set/trim one's sails to every wind*; češ. *být°/bejt° kam vítr tam plášť*; fr. *tourner a tout vent, tourner comme une girouette*; hr. *okretati, okrenuti (obratati, obrnuti) kabanicu [prema (po) vjetru]; okretati, okrenuti kaput prema vjetru; okretati se kako vjetar puše; okretati se prema vjetru; povijati se kako vjetar puše*; it. *voltar gabbana; voltar casacca*; nem. *Mantel nach dem Wind hängen; sein (das) Mäntelchen nach dem Wind hängen*; pol. *wiać jak wiatr zawieje*; rus. *byt' kak fljager*.

obrníti plášč po větru, gl. *obračati plášč po vetru*.**pod pláščem noči** /ekspr.; pren./ *skrivno in tajno s pomočjo nočne teme*

Opazovalna letala in sateliti, ki prav tako vidijo ponoči, so sledili gibanju sovražnika. Tudi če so mislili, da lahko pod pláščem noči zamenjajo položaje ali se umaknejo, niso mogli pobegniti. Za glavniino njihovih enot smo ves čas vedeli, kje so. (Delo, 2. mar. 2002, NB) | Batman – človek z ogrinjalom, ki je pod pláščem noči plezal po steni do odprtega okna – je bil v svojem zgodnjem obdobju bolj lik, kakršni strašijo otroke v nočnih morah. Imenoval se je The Batman, pri čemer je določni člen pomenil nekaj edinstvenega in ne nujno prijaznega. (Delo, 24. jun. 2005, NB) | V začetku minulega tedna so uslužbenci Spominskega parka Kumrovec sramežljivo, skriti pod pláščem noči, vnovič postavili bronasti kip maršala Tita, ki so ga pred tem dobre tri mesece krpali v državnem restavratorskem zavodu. (Mladina 2005, št. 16, NB)

© angl. *under cover of darkness*; češ. *pod pláščem noci; pod rouškou noci*; fr. *sous le manteau de la nuit*; nem. *unter dem Schutz der Nacht*; rus. *pod pokrovom temnoty*.

plášen**plášen kot srna**, gl. *srna*.**plášno****plášno kàkor srna**, gl. *srna*.

plát

biti plát zvóna /ekspr.; tudi pren./ *opozarjati na neposredno nevarnost; opozarjati nasploh, da je treba kaj čim prej storiti*

Nabijanje in kolobarjenje je polagoma pojenjalo, in Lovreku se je zazdelo, da se vse okrog njega odeva v rudasto zarjo, kakor v nočnem požaru, ko bije plat zvona in sikajo krvavi plameni proti nebu. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Stari mežnar, ves objokan, je šepal trudoma po strmih, temnih stopnicah, bit plat zvona. Bit plat zvona zaradi nesreče, hujše od ognja in hude ure. (I. Cankar, Križ in sulica, NB) | Naj kmetje bijejo plat zvona, kjer hočejo, so rekli, v Tolminu da ne bodo. Gospôda ne bo vprašala, kdo ni kriv, temveč, kje je zvonilo k uporu. (Isti, prav tam, NB) | Tlačani so onemeli, potlej pa zavpili kar v en glas: »Jezus, Marija Turki!« Straža, ki jo je gospod Ambrož postavil tudi v lino samostanskih zvonikov, je začela biti plat zvona, a zbegani tlačani in samostanci so zdaj tudi sami opazili dim za Krko, za Muljavo in povsod ondod okoli. (I. Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | Dve uri zatem je spregovoril sveti Danijel. Udarilo je plat zvona. Mohor Kacafura je odprl okno in zaklel. (I. Pregelj, Tolminci, NB) | Tedaj se mi slovenske interpretacije Martina Heideggerja še niso upirale, kot se mi upirajo danes, pa čeprav bi moral vedeti, da na Slovenskem skoraj vsako mišljenje poprime ideološko zadržtost. Tudi Nietzscheja sem sprejemal kot strastnega nihilista, ne pa tudi kot zgroženca, ki ob smrti Boga alarmančno bije plat zvona. (M. Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Odkar časniki bijejo plat zvona zaradi mrtvih klošarjev, je na ulicah že mogoče srečati rimske meščane, ki nosijo beračem hrano in obleko. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Tega problema res ne smemo podcenjevati. Prvo pravilo je – pri organiziranem kriminalu in pri korupciji – da moraš pravočasno začeti biti plat zvona, zato da ne prideš do stanja obupa. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | V Rusiji so znova izredne razmere, zaradi česar so zaščitniki človekovih pravic (v Rusiji jim na kratko pravijo pravozaščitniki) začeli biti plat zvona. (Delo, 22. jan. 2001, NB) | Ker demografi že dlje časa bijejo plat zvona, da bomo Slovenci počasi izumrli, če se bo število novorojencev še naprej drastično zmanjševalo, je upadanje števila obiskovalcev živalskega vrta – z dvesto tisoč v jubilejnem letu 2001 na 178.000 lani – le logična posledica razmer v porodnišnicah. (Delo, 21. maja 2003, NB) | Ni redko pri nas, da se katera od nacionalno pomembnih znanstvenih (ali kulturnih) ustanov znajde v takšnih denarnih ali prostorskih težavah, da mora udariti plat zvona in na pomoč poklicati javnost. (Delo, 19. okt. 2002, NB)

♦ Frazem *biti plat zvona* najdemo že v starejših slovarjih, npr. v Plet. II, 50 pri iztočnici *plat – (v) p. zvona biti*, die eine Seite der Glocke anschlagen, die Feuerglocke, die Sturmglocke ziehen; pri J. Glonarju (SSJ 279) pri iztočnici *plat – biti plat zvona* (če tolče kembelj samo na eno stran, ne pa tudi na nasprotno): naznanjati požar, splo-

šno: opozarjati na veliko nevarnost. Glonarjeva razlaga pojasnjuje bistvo načina zvonjenja, a tudi njegov namen, tj. prvotno pred požarom, kasneje posplošeno kot opozarjanje na veliko nevarnost, ko je treba čim prej kaj storiti, da bi jo preprečili.

☉ angl. *to ring the alarm bell; to sound a warning; to sound the alarm*; češ. *zvoniti na poplach; bit na poplach*; fr. *sonner l'alarme; sonner le tocsin*; nem. *Sturm läuten; Alarm schlagen*; rus. *bit' trevo-gu; bit' [v] nabat*.

dobiti jih po zádjni pláti /ekspr.; olepš./ *biti tepen, biti kaznovan*; sop.: **dobiti jih po riti**

To ima po svoji materi, je povedal, tudi ona ni bila nikoli naklonjena dolgim razpravam. Če njenih ukazov ni izpolnil, »sem jih dobil po zadnji plati in zadeva je bila urejena«. (Delo, 20. sep. 2000, NB) | Nenazadnje jim ga v največji meri že sedaj polni državni proračun, se pravi vsi, ki v Sloveniji plačujemo davke. Ve se, kdo jih zaradi takšnih domislic najbolj dobi po zadnji plati. Državljanji. (Delo, 15. jan. 2001, NB) | Ljubljanski strateg si je po vrsti poškodb ključnih košarkarjev končno oddahnil, saj so si njegovi igralci minuli teden zacementirali mišice in sklepe ter nabrušeni pričakujejo drevisšno tekmo. Ker so jo proti Kinderju tako boleče skupili po zadnji plati in slišali upravičene pripombe zaradi premajhne borbenosti, komaj čakajo, da bodo lahko utišali kritike s četrto zmago v evroligi ... (Delo, 14. nov. 2001, NB)

naložiti jih kómu po zádjni pláti /ekspr.; olepš./ *natepsti koga; kaznovati koga*; sop.: **dati jih komu po riti; naložiti jih komu po riti**

V družini so se začeli pogosto pripraviti in med enim teh preprirov jo je mati pretepla s plastično cevjo sesalnika. »Naložila sem ji jih po zadnji plati, a ker je bila precej močna punca, se je izvijala in verjetno sem jo še po stegnih, kjer so bile modrice,« je na sodišču povedala mati. (Delo, 10. apr. 2004, NB) | Kot večina mladih je razmišljala o »obljubljenem« Zahodu. Pozneje, ko sem se nekoliko bolje seznanil s šeriatskim pravom, sem ugotovil, da bi nama lahko za najine nedolžne sprehode, če bi naju prijela policija, na iranskem sodišču naložili nekaj deset krepkih po zadnji plati. (Delo, 29. okt. 1998, NB) | Neka singapurska učiteljica se je znašla na cesti, ker je učencem ukazala, naj fizično kaznujejo 14 sošolcev, ki so pozabili napisati domačo nalogo. Pred katedrom so se morali postaviti v vrsto, štirje fantje prostovoljci pa so jim jih pošteno naložili po zadnji plati. (Delo, 4. maja 2000, NB)

udáriti plát zvóna, gl. **zvon**.

plátno

bél kot plátno /ekspr.; primera/ *zelo bel; zelo bled, prebledel*

Pripovedujejo o njem kakor v pravljicah. Visok, vitek, kodrolas in črn kot noč in bel kot platno. (M. Pugej, Mali ljudje, 1911, 32) | Mohorički je pal srp iz rok in bela v obrazu, kakor novo platno, sklonila se je kvišku.

Jezus, Marija! – Ti si – Simon. (J. Kersnik, Mohoričev Tone, LZ 1886, 497)

◆ *Primer a bel kot platno* temelji na dejstvu, da je platno bele barve. Njegova belina je tudi v primeri za označevanje bledice – *bled kot platno* (gl. spodaj).

◎ češ. *bílý jako plátno*; *bílý jako křída*; pol. *biały jak płótno*; rus. *belyj kak polotno*; *belyj kak mel*.

bléd kot plátno /ekspr.; primera/ *zelo bled*; sop.: **bled kot stena**; **bled kot zid**

Ne, to mogoče ni prava blaznost, je zašepetal kakor platno bledi in drgetajoči Ptincin, ko ni mogel odvrniti oči od zavitka, ki se ga je že prijemal ogenj. (Dostojevski – J. Moder, *Idiot*, 1959, 221) | Mahoma je povetil samokresovo cev in se, bled kot platno obrnil k svojemu sekundantu. (»Junak našega časa«, Primorski dnevnik 5. avg. 1951, 7)

◎ bolg. *bled kato platno*; *bjal kato platno*; češ. *bledý jako plátno*; hr., srb. *blijed kao platno*; mak. *bled kako krpa*; pol. *blady jak plótno*; rus. *ble-dnyj kak polotno*; slš. *bledý ako plátno*; *biely ako plátno*; ukr. *blidnyj jak polotno*; *bilyj jak polotno*.

držáti škárje in plátno v rôkah, gl. **škarje**.

iméti škárje in plátno v rôkah, gl. **škarje**.

plátno prodájati /star.; pren./

1. biti še majhen otrok

Jutra rano, kar se še ni prav razvidelo, ne čakaje zajtrka, napotila se je hrabra četa pod vodstvom mestnega učenjaka s košem oprtnikom v log, nabirat mah za jaslice. Vsi so šli, nobeden ni hotel doma ostati, celo najmlajši, ki še platno prodaja, menil je, da brez njega ne bi opravili. (F. Erjavec, *Šaljivi potopisi*, NB) | Takrat sem bil še golobradec, pa tudi gospod polkovnik, naj mu sveti večna luč, je še platno prodajal. (H. Sienkiewicz – J. Moder, *Zgodnje novele*, 1979, 61) | Takov je, kakor pred dvesto leti, ko je še svetniku v znamenji platno prodajal. (J. Kersnik, *Nedeljska pisma*, Slovenski narod 1873, št. 211) | Par let se je plazil po trebuhi pred hišo in po hiši, par let je »prodajal platno«, – kakor pravijo – par poznejših let se je vklanjal šibi vaškega šolmoštra, in ko je prišel zopet sveti Mišel, peljal je našega junaka oče ... v glavno mesto – študirat. (J. Kersnik, *Raztreseni listi*, SN 1874, 280) | Tako so ga klicali, ko je še platno prodajal. (Klemenčič, *Kresnice IV*, 1931, 6) | Ne samo v letih nerodnih, že šolarček ali pa celo prej, ko si še platno prodajal, si »velikim« bil le nekakšen – odrastlec v malem. (K. Ozvald, *PZ XXXI*, 130) | Tako se mi zdí s svojo globoko resnobo, kakor moj brat, ko je še platno prodajal, pa si je dal cilinder na glavo ter kadil iz očeto-ve pipe. (I. Cankar, *Tujci*, 1901, 4) | »Kdaj se je gospod svetnik zlagal o vas?« »Takrat, ko si ti še platno prodajal in sem jaz imel že dekleta in je tale tamle kramo prenašal. (J. Jalen, *Previsi*, NB)

2. srajco kazati

Kreku se spodrsne, ujame ga suha veja in mu prepara irhovce zadaj prav po šivu. Kako smo se smejali! Nič

ni pomagalo. Prodajal je vso pot platno kakor triletni vaški smrkovček. (F. S. Finžgar, *Leta mojega popotovanja*, 1957, 270–271) | V prehu naglici si ni utegnil zapeti srajce, zadaj pa je prodajal platno, ker si jo je bil pozabil zatlačiti za pas. (Mira Mihelič, *Mala čarovnica*, 1961, NB)

◆ Frazem *platno prodajati*, ki je nastal po prenosu besedne zveze *platno prodajati*, omenja in razlaga J. Glonar, *SSJ*, 279, pri iztočnici *platno: platno prodajati*: biti majhen otrok (z vzadi odprtimi hlačami, skozi katero mu gleda platno srajce). Glonarjevo razlago dopolnjuje naslednji citat: Ko so še bosonogi in *s platnom na riti* letali po cesti. (K. Grabeljšek, *Za svobodo*, 149) Kaže tudi na dejstvo, da so bili nekaj majhni otroci spodaj oblečeni samo v platneno srajčko. Zadnja dva zgleda pa dokazujeta, da se izraz *platno prodajati* uporablja tudi za odrasle v pomenu 'kazati (prvotno: platneno) srajco'.

prebledéti kot plátno /ekspr.; primera/ *zelo prebledeti*; sop.: **prebledeti kakor prt**; prim. **bled kot platno**

Ni mogel izreči tega, kar je živel v njem. Trepetal je od zanosa in sočutja, ker je videl, da je stric pri njegovih besedah prebledel kot platno. (A. Slodnjak, *Neiztroh-njeno srce*, 1956, 97) | Ko je zagledal Hano, je zardel, potem pa prebledel kakor platno. (H. Sienkiewicz – J. Moder, *Zgodnje novele*, 1979, 201)

◎ hr., srb. *pobljedjeti (probljedjeti) kao krpa*; pol. *zblednąć jak plótno*.

škárje in plátno sta v rôkah kóga, gl. **škarje**.

plàv prid.

plávi ponedéljek, gl. **ponedeljek**.

plávanje

plávanje po žabje /ekspr.; pren./ *plavanje leže na prsni strani, delajoč somerne gibe z rokami in nogami*; prim. **plavati po žabje**

Narava, templji, gostoljubnost in zdrava hrana; Tajska. Plavanje po žabje. Samočistilni naravni bazeni so cenejši, lepši in prijaznejši. (Delo, 20. jul. 2006, NB) | Med tistimi manj večimi plavalci bomo našli predvsem prirejene tehnike, kot je germanija ali pa plavanje po žabje z glavo nad vodo. Vsakdo ima možnost plavati v tehniki, ki njemu osebno najbolj ustreza. (Google, www.fsp.uni-lj.si/COBISS...) | Osebn v SLO ne poznam nikogar, ki bi se mu zgodilo, da je poplaval fotoapar. Sem pa na Baliju pred nekaj leti spoznal Avstralko in Angleža, ki se jima je to zgodilo z Olympusom 1030, med plavanjem »žabec«, na površju. (Google, www.alter.si/tabla...)

◆ Gl. *plavati po žabje*.

plávati

plávati kot kámen, gl. **kamen**.

plávati kot ríba [v vódi], gl. **riba**.

plávati po žabje /ekspr.; pren./ *plavati leže na prsni strani, delajoč somerne gibe z rokami in nogami*; sop.: **plavati žabo; plavati žabico**

V zahodno demokracijo vgrajujemo tudi spoštovanje manjšin, političnih, verskih, etničnih, spolnih, šoferskih in plavalnih. Eni plavamo kravl, drugi »po žabje«, nekateri ne znajo plavati ... (Delo, 15. nov. 2004, NB) | In naučili so se plavati po žabje – to toliko šteje. Babica se skoraj ni premaknila od štedilnika, ker so ji otroške pohvale segale prav v srce. (Google, www.v-hcanderson.lj.edus.si/...)

♦ Gl. *plavati žabico*.

plávati proti tóku, gl. **tok**.

plávati s tókom, gl. **tok**.

plávati v oblákkih, gl. **oblak**.

plávati žábico, gl. **žabica**.

plávati žábo, gl. **žaba**.

plávi -a -o sam.

naredíti plávega /ekspr.; pren./ *neupravičeno (za en dan) izostati z dela*; prim. **plavi ponedeljek**

Batistuta, ki je zaradi mojstrove obsedenosti in terorja v službi že zopet usekal plavega, se je sredi kuhinje slekel do pasu in me roteč prepričal, da sem ga zmasiral po ramenih in hrbtu. Od dela, ki ga seveda ni bil vajen, se je že ves skrivenčil, za povrh pa ga je potem še usekalo v križu, da se je lahko premikal le še kot raca. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk/ Roman, NB)

♦ Gl. *plavi ponedeljek*. Frazema *narediti plavega, usekati plavega* v pomenu 'neupravičeno (za en dan) izostati z dela' sta nastala po izpustu sestavine *ponedeljek* iz besednih zvez *narediti plavi ponedeljek, usekati plavi ponedeljek*. Glede na ta izpust pa dan, ko kdo izostane z dela, ni več nujno ponedeljek.

© nem. *blau machen; blauen Montag machen*; pol. *poniedziałkować*.

usékati plávega, gl. *narediti plavega*.

pláz

pláz kritik /ekspr.; pren., ed./ *veliko zaporednih kritik*

Pravi plaz kritik se je pred štirimi leti usul na vlado po sestanku 15. oktobra, na katerem so bili predsednika vlade in parlamenta in predstavniki sodstva. Šlo naj bi, tako kritike, za nedopustno poseganje zakonodajne in izvršilne veje oblasti v sodno. (Delo, 7. okt. 2000, NB) | Ko je Molterer dejal, da ima Češka po pravu Unije pravico odobriti obratovanje temelinske centrale, se je nanj usul plaz kritik, predvsem nekaterih deželnih glavarjev in iz vrst avstrijske svobodnjaške stranke. (Delo, 13. nov. 2001, NB) | Leta 1975 sta Irak in Francija podpisala sporazum o dobavi najsodobnejše jedrske tehnologije, kar je takrat sprožilo plaz kritik na račun Pariza. (Delo, 3. mar. 2003, NB)

♦ Pomen frazemov *plaz kritik*, enako *plaz očitkov*, izhaja iz prenesenega pomena sestavine *plaz*: ekspr. z rodilnikom 'velika količina česa premikajočega se', in sicer v pomen 'velika količina česa sploh'.

pláz očitkov /ekspr.; pren., ed./ *veliko zaporednih očitkov*; prim. **plaz kritik**

Dopolnilo komisije za lokalno samoupravo o zmanjšanju deleža dohodnine (s 35 na 30 odstotkov) je zlasti v večjih občinah sprožilo pravi plaz očitkov o njegovi politični motiviranosti. (Delo, 13. jan. 2000, NB) | Po tem ko je odkritje suma goljufij enega od uslužbenec Ljutomerske izpostave davčnega urada v Murski Soboti prišlo v javnost, se je na soboški davčni urad in na njegovo direktorico vsul pravi plaz očitkov in groženj zavezancev. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | In tudi sodniki naj se ne bi bili pripravljene pogovarjati. Ko pa so se uprli Virantovim predlogom, se je nanje nenadoma usul cel plaz očitkov, predvsem na račun tega, da proizvajajo sodne zaostanke. (Mladina 2006, št. 51, NB)

♦ Gl. *plaz kritik*.

pláziti se

pláziti se kàkor tát, gl. **tat**.

po trebúhu se pláziti pred kóm, gl. **trebuh**.

plemenít

plemeníta krí, gl. **kri**.

pléntati

bés te pléntaj, gl. **bes**.

plésati

plésati takó, kot kdó góde, gl. *plesati tako, kot kdo žvižga*.

plésati takó, kot kdó igrá, gl. *plesati tako, kot kdo žvižga*.

plésati takó, kot kdó žvížga /ekspr.; pren., primera, tudi nikal./ *delati, ravnati tako, kot kdo hoče*

Gianfranco Fini, ki ga je vzgojil in politično izšolal Mussolinijev naslednik Giorgio Almirante, v javnosti pa velja za enega najboljših politikov, kar jih je dala Italija, je formalno odstopil, v četrtek pa se je s svojimi podaniki sprl tudi zares. Ko si je namreč prvi med člani vodstva upal kritizirati vodenje, je Fini pojasnil, da bodo plesali tako, kot bo žvižgal on, ali pa naj si poiščejo koga drugega. (Delo, 18. jun. 1999, NB) | Podpiramo jo zato, ker bo za prihodnost določila pomemben precedens. Volivci to očitno raje slišijo kot pojasnilo laburistov, da Šarona podpirajo zato, ker pleše tako, kot oni žvižgajo. (Delo, 29. jan. 2005, NB) | To pa ne pomeni, da so njegovi predstavniki gluhi politiki, ki ne slišijo javnega mnenja. Rantisi prav zato za razliko od Mahmuda Abasa ne pleše tako, kot žvižga Amerika. (Delo, 12. jun. 2003, NB) | Nima niti kakega

majhnega dobrodelnega sklada. In to je multimilijarder, ki politikom skrivaj daje milijone, da plešejo, tako kot on žvižga. Ne da pa niti prebite pare za to, da bi se svet izboljšal. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Pod Bushem odkrito imperialna Amerika se ukvarja s terorizmom in presežkom svoje moči, Evropa je zaposlena s seboj, za Rusijo se ne ve dobro, kam rine. Kitajska se vztrajno krepí in globalna razmerja moči se počasi prevešajo proti Aziji, čeprav svet za zdaj v glavnem pleše tako, kot mu gode Zahod. (Delo, 31. dec. 2004, NB) | Ne zanima jih zgolj vsaj 10-odstotni donos na kapital in kaj jim bo dala država, ampak so se pripravljene pogovarjati tudi o nižjem donosu, če gre za dolgoročen posel, predvsem pa prevzeti večje tveganje. Precejšnjo prednost imajo tudi pred holdingom Slovenske elektrarne, predvsem zato, ker jim ni treba plesati tako, kakor gode vladajoča politika. (Delo, 9. mar. 2004, NB) | Popoldne, še pred srečanjem s predsednikom Putinom, se je namreč v prostorih ameriškega konzulata v Sankt Peterburgu sestala s 15 predstavnikov nevladnih organizacij. Ti so mu želeli povedati tisto, česar na uradnih pogovorih z rusko delegacijo seveda ne bo slišal: o (ne)spoštovanju človekovih pravic in vse hujših pritiskih na posameznike in organizacije, ki ne plešejo tako, kakor godejo kremeljski godci. (Delo, 15. jul. 2006, NB) | »Najhuje je bilo, da je od mene zahteval, naj zamenjam podžupana Darka Grada in na njegovo mesto imenujem Igorja Hrvatina,« razlaga Klokočovnik. Popoviču je povedal, da ga ne razume, da je zanj postal povsem drug človek. »Nisem tak kot piranski župan, ki pleše tako, kot igra Popovič.« (Delo, 12. apr. 2007, NB) | V ospredju kadrovska vprašanja – Bodo mlajši plesali tako, kot bodo igrali starejši? – Kongres v Cankarjevem domu, TR3 ali WTC. (Delo, 17. mar. 2005, NB) | Jurkovič namreč očitno ni kos takemu orjaku, kot so SŽ s svojimi sindikalnimi voditelji na čelu. Direktor Jurkovič, ki se poleg železnic ukvarja še z županovanjem na Škofljici in predavanjem na fakulteti za strojništvo, je pred letom dni prevzel vodenje podjetja, za katero je bilo znano, da so ga, razen v času Miklavčiča, v resnici vodili sindikati, ki so odnesli vse prejšnje direktorje, če niso plesali tako, kot so oni igrali. (Mladina 2006, št. 25, NB) | Že mnenja o tem, ali kaže stranko na široko odpreti tudi za mlajše, so različna. Del članstva namreč zagovarja mnenje, naj DeSUS ostane izključno stranka upokojencev, če pa bi že odpirali vrata mlajšim, naj bi ti plesali tako, kakor bodo igrali starejši. (Delo, 17. mar. 2005, NB) | Zdaj, ko upravnemu odboru predseduje poslovni direktor holdinga Slovenske elektrarne Milan Medved, kjer plešejo tako, kakor jim igra vladajoča politika, pa novinarjem po seji pošljejo le sklepe, ki so jih člani sprejeli. Zato smo prisiljeni poslušati samo takšne nerealno optimistične izjave o veliki vzdržljivosti slovenskega elektroenergetskega sistema, kakršne smo pred dnevi slišali na konferenci za novinarje od Eles. (Delo, 7. okt. 2003, NB)

◆ *Primer a plesati tako, kot kdo žvižga z različicama plesati tako, kot kdo gode, plesati tako kot kdo igra* izhaja s področja plesa. Ta se običajno izva-

ja ob spremljavi igranja, godbe ali petja oziroma žvižganja. Iz predstave po nujnosti take spremljave se je – preneseno na druga področja – razvil pomen odvisnosti od izvajalca take spremljave.

plèsti

kot pájek plèsti mréžo, gl. pajek.

pléva

delíti pléve od zrna, gl. ločiti pleve od zrna.

ločiti pléve od zrna /star.; pren./ ločiti slabo od do-brega; sop.: ločiti pleve od zrnja; prim. ločiti zrnje od plev; ločiti zrno od plev

Kako vejavec sem, / ki plevo od zrna loči. (D. Petančič, Igra naše fare, 1935, 16) | Ločiti pleve od zrna (sv. p.). (J. Pavlica, 222) | Kajti ne razum in logika, pač pa človeški čut je tisti sodnik, ki deli pleve od zrna, mrtvo od živega. (J. Kozak, Sodobnost 1933, 419)

◆ Gl. ločiti pleve od zrnja.

ločiti pléve od zrnja /knj.; pren./ ločiti slabo od do-brega; prim. ločiti zrnje od plev

Take besedne igre so si straže sproti izmišljale, da bi laže ločili pleve od zrnja. (Ingersoll, Strogo zaupno, 274) | Od vedno te je odlikovala miselna širina. Občudovala sem tvojo zmožnost ločiti bistveno od nebi-stvenega, pleve od zrnja, videti gozd in ne le prepoznati drevesa. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | V primerjavi z današnjo kompleksno situacijo so bili nekdanji voditelji mnogo manj obremenjeni. Ravno ta enostavnost nam danes omogoča, da laže ločimo pleve od zrnja oziroma propagando od resnice. (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Za kronične težave je priporočil tudi lek, ki ni bil preveč priljubljen, to je bila večkrat razveza. Hitro je ločil pleve od zrnja. Hinavščina in zunanji videz ga nista zanimala. (Delo, 21. jan. 2003, NB)

◆ Frazem ločiti pleve od zrnja oziroma ločiti zrnje od plev ali ločiti zrnje od plevela izhaja iz sv. pisma (Matej 13, 24–30). Zgodba govori o človeku, ki je posejal pšenico. Ponoči je prišel hu-dič in zasejal med pšenico plevel. Ko je pognala pšenica in se je pojavil plevel, so sužnji predlagali, da ga populijo. Toda gospodar je ukazal, da pustijo vse do žetve, ker bi s puljenjem plevela populili tudi pšenico. Ob žetvi naj bi najprej populili plevel in ga zažgali, zatem pa poželi pšenico (gl. SRF3, 538): Velnico ima v roki in počistil bo svoj skedenj. Svoje žito bo spravil v kaščo, pleve pa sežgal v ognju, ki nikoli ne ugasne. (Matej, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 27) Svetopisemska zgodba o ločevanju plevela od pšenice se kot prisposodba uporablja na drugih področjih življenja v več jezikih. V slovenskem se je po vplivu svetopisemske prisposode bolj uveljavila oblika ločiti zrnje od plev (gl. citat iz Stritarja

leta 1870, v neprenesenem pomenu tudi v Plet. II, 596, in Glonar, SSJ, 281). Sestavina *zrnje* se včasih zamenjuje s sestavino *zrno*, sestavina *pleve* pa s prvotnejšim (svetopisemskim) *plevel*. Dvojno obliko frazema najdemo tudi v nekaterih drugih jezikih, npr. v angleškem in ruskem. Po svetopisemski prisposodbi je nastalo tudi hr. *iščupati s kukoljem pšenico* v pomenu 'odstraniti (uničiti) ob tem, kar je treba odstraniti, tudi nekaj koristnega'.
 © angl. *to winnow/separate the chaff from the wheat; to separate/winnow the wheat from the chaff*; češ. *oddělit koul od pšenice*; fr. *séparer l'ivraie du bon grain*; hr. *odvojiti kukolj od pšenice; odvojiti kukolj od žita*; nem. *die Spreu vom Weizen trennen*; rus. *otdelit' plevly ot zëren; otdelit' plevly ot pšenicy*.

ločiti zrnje od plév, gl. zrnje.

ločiti zrnó od plév, gl. zrnó.

plevel

ločeváti zrna od plevéla, gl. zrnó.

ločiti plevél od zrnja /ekspr.; pren./ *ločiti slabo od dobrega*; sop.: **ločiti pleve od zrnja; ločiti pleva od zrna**; prim. **ločiti zrnje od plevela**

Če je avto dober, potem je v Barceloni še posebej dober. V Barceloni se v formuli 1 loči plevel od zrnja. (Delo, 25. apr. 2002, NB) | V Varšavi upajo, da bo Zahod pretrese na Poljskem ocenjeval v skladu s kategorijami, ki veljajo v demokratičnem svetu. Ob tem pravijo, da so za države, kot je na primer Italija, pogoste parlamentarne krize najpogostejše rešeto, na katerem se politični plevel loči od zrnja. (Delo, 2. jun. 2000, NB)

♦ Gl. *ločiti pleve od zrnja*.

ločiti zrnje od plevéla, gl. zrnje.

ločiti zrnó od plevéla, gl. zrnó.

plín

prítiskati na plín /žarg.; tudi pren., dov. **pritisniti/**

1. hitro voziti z motornim vozilom

Gospa grofica je takrat pritisnila na plin športnega avtomobila in zbežala policiji, izginila in se prikazala v Mehiki. Di Pietro jo je obtožil, da je iz države odnesla ves zaklad politika Craxija, tudi milijarde, ki da jih je dobil od poslovneža in poznejšega politika Berlusconi. (Delo, 12. jan. 2001, NB)

2. igrati, delati mnogo bolje, bolj zavzeto

V NBA se bliža končnica. Tega se dobro zavedajo tudi pri branilcu naslova prvaka, moštvu San Antonio Spurs, pri katerem so pred koncem rednega dela sezone, kot kaže, začeli pritisniti na plin. Še posebej pa najboljši igralec lanskega finala Tim Duncan. (Delo, 30. mar. 2000, NB) | Po izenačenem začetku (10:10) so Novomeščani pritisnili na plin in so si že v prvi četrtini priigrali 12 točk prednosti. S takšno igro so Novomeščani nadaljevali ter po zaslugi izredno razpoloženih Petrova

in Davisona povišali naskok na 22 točk, ki jih niso zapravili niti mlajši varovanci Aleša Pipana. (Derlo, 16. okt. 2000, NB)

♦ Izraz *pritisniti na plin* izhaja s področja vožnje z avtomobili. Hitrejša voznja se doseže s pritisnjanjem na plin. Preneseno na druga področja se frazem uporablja v pomenu 'igrati, delati mnogo bolje, bolj zavzeto'.

prítisniti na plín, gl. prítiskati na plín.

pljúča

iz pólnih pljúč /ekspr.; pren., prisl. zv./

1. zelo glasno

Petrolejka je že dobila kolobar kakor mesec pred dežjem. V vratih pa stoji mogočna Prikrajarica z zeharjem vode in kriči iz polnih pljuč: »Stojte, maliči salamenški!« (Ciril Kosmač, Težka nedelja, NB) | Zadeva izvira iz njihove prakse pri najemanju novih ljudi, iz načina, kako vzgajajo njihove delavce in iz dejstva, da sta obe podjetji imeli uradni pesmarici. Nekaj zelo združevalnega mora biti v tem, da se zbereš s tisočem drugih iz firme na prodajnem srečanju v New Yorku ali Cincinnatiju in iz polnih pljuč zapoješ v čast vašega Starega. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | »Česa si najbolj želite na jutrišnji prvi tekmovalni dan 49. novoletne skalalne turneje?« je vprašal napovedovalec Andreasa Goldbergerja, ko se je po kvalifikacijskem skoku zaustavil v izteku. »Lepega vremena kajpak,« je kot iz topa izstrelil priljubljeni avstrijski skakalec in se zasmejal iz polnih pljuč, tako da je izzval naklonjen odziv gledalcev. (Delo, 29. dec. 2000, NB)

2. na vso moč

Zadnji čas je, da se prenehamo bati svobode in odgovornosti in zadihamo iz polnih pljuč sveži zrak (samo) odpuščanja in odveze. To velja tudi za Cerkev. (Delo, 31. jan. 1998, NB)

♦ Prislovna zveza *iz polnih pljuč* v povezavi z glagoli rekanja pomeni, da se dejavnosti, ki jih ti označujejo, opravljajo z izdihanjem zraka iz polnih pljuč, tj. zelo intenzivno. Tako je tudi dobila pomena 'zelo glasno', 'na vso moč'.

© češ. *křičet z plných plic; zasmát se od plic; zpívat z plných plic; it. a pieni polmoni; a squarcia gola*; nem. *aus voller Lunge singen; aus voller Lunge schreien; sich die Lunge aus dem Hals/Leib schreien*; rus. *křičat' vo vsë gorlo; pet' vo vsë gorlo*.

křičáti iz pólnih pljúč, gl. iz polnih pljuč.

zadíhati s pólnimi pljúči /ekspr.; pren./ *postati prost, svoboden*

Kakor hitro sva z očetom srečno opravila, se izmuznila z gradbišča, spet zadihala s polnimi pljuči in se sproščeno sprehodila, je Edi locenj s praznimi posodami potisnil v mojo roko. (Marjan Rožanc, Ljubezem, NB) | Toda vsakomur je jasno, da takšen projekt, kot je rešitev

zgodovinskega sredozemskega mesteca, ne more biti repuščen samo lokalni skupnosti. Trajalo bi predolgo, da bi spet zadihalo s polnimi pljuči. (Delo, 23. maja 2000, NB) | Potem ko je Hypo Vereinsbank po združitvi, ki vendarle pobere nekaj energije, počistila stare grehe, zaprla nedobičkonosne podružnice in zadihala s polnimi pljuči, je bil na vrsti bančni prodor na Vzhod. (Delo, 25. jul. 2000, NB) | Cariniki so v tovornjaku med papriko našli 190 kilogramov heroína, voznik pa je ves čas trdil, da mu je mamilo nekdo podtaknil. Decembra 1996 so ga na okrožnem sodišču v Pirotu obsodili na deset let zapora, po petih letih za zapahi pa je spet zadihal s polnimi pljuči. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Štiriindvajsetletni Žarko Anastasov je včeraj po več kot desetih mesecih ždenja za priporniškimi rešetkami zadihal s polnimi pljuči. Leto dni zapora, kolikor so mu sodniki prisodili za povzročitev lahke telesne poškodbe, je domala že prestal, po razglasitvi sodbe pa so ga tudi spustili iz pripora. (Delo, 1. jul. 2005, NB)

◆ Frazem *zadihati iz polnih pljuč* izhaja iz enake besedne zveze, ki pomeni, da kdo zadiha tako, da izrabi vso kapaciteto svojih pljuč. To je seveda možno pri idealnih pogojih okolja, v katerem se kdo nahaja, to je na odprtem, zračnem, skratka na svobodi. V prenesenem pomenu je besedna zveza *zadihati iz polnih pljuč* tako postala prispodoba svobodnega, sproščenega dihanja, tj. prihoda na prosto, na svobodo. Ustrezni italijanski izraz je *respirare a pieni polmoni*.

zapéti iz pólnih pljúč, gl. *iz polnih pljuč*.

zasmejáti se iz pólnih pljúč, gl. *iz polnih pljuč*.

pljúniti

krépkó pljúniti v rôke, gl. **roka**.

pljúniti v rôke, gl. **roka**.

pošténo pljúniti v rôke, gl. **roka**.

plóden

pádati na plódna tlà, gl. **tla**.

pásti na plódna tlà, gl. **tla**.

plodíti se

plodíti se kot zájci, gl. **zajec**.

plót

držáti se kóga/česa kot pijàn plóta /ekspr.; prime-ra/

1. zelo, močno, neomajno, trmasto držati se koga/česa; sop.: **držati se koga/česa kot pijanec plota** Spremembe, ki smo jih napovedali, bi morale biti hitrejšje, vendar za to ni splošne podpore. Osnovni razlog je, da se nekateri držijo svojih pozicij kot pijan plota. (Delo, 1. okt. 2005, NB) | Sogovornik pravi, da težko komentira toge pravne predpise, in ve, da je od njih težko odstopiti. Prav tako pa meni, da se jih ni treba držati

kot pijan plota, ampak je treba upoštevati človeško plat. (Delo, 6. dec. 2001, NB)

2. vztrajati na čem

Morda odgovorov na ta vprašanja ne bomo dobili nikoli, morali pa bi ga dobiti na vprašanje, zakaj se je vedno treba držati kot pijan plota uradnega roka za odprtje prenovljenega cestišča, ko pa bi to v tem primeru lahko storili še pred pričakovano in za konec tedna napovedovano počitniško gnečo. (Delo, 28. avg. 2007, NB) | Urnika se nato tudi držite. Če je treba, kot pijan plota! In še nasvet: na urnik vedno dajte kakšno obveznost manj, kot ste nameravali sprva, in vsaki namenite, denimo, četrtr ure več, kot ste nameravali. (Viva, avgust 2005, NB)

◆ Primera *držati se koga/česa kot pijan plota* temelji na dejstvu, da se pijanci ali pijani ljudje težko držijo na nogah, ker alkohol vpliva na center za ravnotežje v možganih. Zato potrebujejo nekaj, na kar se lahko oprejo, česar se lahko primejo. Plot je za to zelo primeren.

☉ hr. *držati se, uhvatiti se koga, čega kao pijan plota*; pol. *trzymać się kogoś, czegoś jak pijany plotu*.

držáti se kóga/česa kot pijánc plóta, gl. **pijanec**.

iméti kaj za plótom /pog.; pren./

1. skrivaj pripravljati, nameravati storiti kaj; sop.: **imeti kaj za bregom**

Znova mi je začel hoditi po glavi grunt, Toplekovo, mislil sem, kaj če nima frklja česa za plotom; bila je prva, imela bi pravico do grunta, vsaj po starem je bilo tako v navadi. (I. Potrč, Na kmetih, 1934, 158) | Nekaj ima za plotom. (Pogleda na uro, zatem pogleda mimogrede in kot s slabo vestjo na podstrešje; tiše, domala šepetajoče.). (J. Potrč, Krefli, 1953, 46)

2. skrivati, tajiti kaj

Ta koza domišljjava, Blaginja, mora imeti nekaj za plotom. (Kästner-Kunčič, Pikica in Tonček, 50)

◆ Frazem *imeti kaj za plotom* temelji na predstavi, da je vse, kar je za plotom, zasebno, skrito pred drugimi, torej lahko tudi tajno, zarotniško. Tak pomenski razvoj je razviden tudi iz sestavljenk, nastalih iz predložne podstave *za plotom*: *zaploten* ekspr. 'nepomemben, navaden' in ekspr. 'skriven, zahrbtn'; *zaplotnik* ekspr. 'kdor skrivno deluje, zlasti s slabim namenom' (prim. priimek *Zaplotnik*); *zaplotniški* 'nanašajoč se na zaplotnike ali zaplotništvo'; tudi 'zahrbtn'; *zaplotništvo* ekspr. 'skrivno delovanje, zlasti s slabim namenom'; tudi 'zahrbtnost'. Predstavno zelo blizu slovenskemu je nemški pogovorni frazem *mit etwas hinter dem Zaun halten* v pomenu 'ne povedati vsega, kar kdo ve'.

V starejših slovarjih, kot sta Pleteršnikov in Glonarjev, ni obravnavanega frazema. Kljub temu pa omenja J. Glonar, SSJ, 282, frazema, ki sta nastala

po enaki predstavi: *za plotom koga počakati, izza plota streljati*: zavratno ravnati.

ne videti čez plót, gl. *videti preko svojega plota*.

rásti kot kopríva [za plótom], gl. *kopriva*.

skakánje čez plót, gl. *skakanje*.

skakáti čez plót, gl. *skočiti čez plot*.

skočiti čez plót /ekspr.; pren., nedov. *skakati/ biti nezvest v zakonu*; sop.: **skočiti čez planke**

To število kaže, da ženske še danes prakticirajo prastaro seksualno strategijo in občujejo z več partnerji. Raziskovalec vedenja Grammer je z raziskavo v dunajski diskoteki ugotovil, da so ženske zlasti na plodne dni posebno pripravljene skočiti čez plot. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Ženska, ki skoči čez plot, jo v večini kultur odnese slabše kot moški, nepravilnost pa včasih preseže skrajne meje. Pred kratkim so v Abudži v Nigeriji aretirali 46-letnega Huseina Maidojo, ki je ženo za nepokorščino kaznoval tako, da ji je odsekal nogo. (Delo, 29. avg. 2002, NB) | Med 16. in 30. letom obstaja kar trikrat večja nevarnosti, da vam partner skoči čez plot. Seveda to ne pomeni, da se takšna afera zgodi le enkrat v življenju. (Viva, december 2003, NB) | Spogledovanje med njima mu je šlo že pošteno na živce. Kljub temu, da je vedel, kako je Barbara navezana nanj, pa tudi to, da je večkrat skočil čez plot kot ne, mu je Albert pošteno načenjal živce. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Bolje je dolgo izbirati, kot hitro skočiti v zakonski jarem, potem pa skakati čez plot. (Anton Ingolič, Kje ste Lamutovi?, 1958, 110) | Eni so varali svoje žene, ker jih niso več ali ker jih sploh niso nikoli ljubili, drugi, pri katerih je bilo na videz vse v redu, so skakali čez plot iz dolgočasia, tako rekoč za vajo, v svoje osebno razvedrilo. (VI. Kavčič, Tja in nazaj, 1962, 105) | Mnogokrat se nad revolucionarno tabletko pritožujejo tudi ženske. Neka razjarjena Izraelka se huduje, češ da njen 70-letni mož od odkritja viagre redno skače čez plot, zato je zahtevala ločitev. (Delo, 24. mar. 1999, NB) | Pankrti so se pojavljali kakor gobe po dežju, zreli dedci in poštene žene so skakali čez plotove, kakor še nikoli tega, toda na koruzi je živelo že nesramno veliko družin. (Lovro Kuhar, Jamnica, 1945, 113)

◆ Predstava o zakonu, katerega sklenitev slikovito ponazarja frazem *skočiti v zakonski jarem*, s frazomom *skočiti čez plot* z nedovršno različico *skakati čez plot* omogoča tudi domnevo, da se nekateri naveličani zakonci vsaj občasno želijo osvoboditi tega »jarma« s skakanjem čez *plot*, ki je prisposoda za varnost, trdnost doma, zakona. Enaka predstava o plotu in besedna realizacija je v ustreznem nem. *übern Zaun gehen* (tj. iti čez plot), nekoliko variirana v nem. *durch den Zaun grasen* (tj. muliti travo, pasti se čez plot). Oba sta v rabi od 19. stoletja (gl. H. Küpper, Wörterbuch der deutschen Umgangssprache, 939). V francoskem jeziku je taka prisposoda *zid* (gl. ☉). V kašubskem jeziku je v enakopomenskem frazemu tudi *plot*, a

je predstava o prepovedanih odnosih, varanju drugačna: kdor to počne, se splazi iz doma, zakona skozi luknjo v plotu.

Med našimi starejšimi slovarji frazem *skakati čez plot* z bolj splošno razlago omenja J. Glonar, SSJ, 282: *skakati čez plot*: delati, kar je prepovedano.

☉ fr. *rendre cocu, être infidèle; tromper*; nem. *übern Zaun gehen; durch den Zaun grasen; fremdgehen; jmdm. die Hörner aufsetzen, die Kir-schen im Nachbargarten pflücken*; kaš. *hozěc z zurq v ploce*.

skók čez plót, gl. **skok**.

videti préko svôjega plóta /ekspr.; pren., tudi nikal., **čez plot/ ne biti omejen, zaverovan vase**

Zaposlujejo dvanajst vrhunskih oblikovalcev, drznejo si več kakor evropska konkurenca, dizajn pa gradijo na funkcionalnosti in tudi na čustvenem odzivu potrošnikov. Toda vidijo tudi prek svojega plota in prepričani so, da bi podoben vrhunski dizajn drugih blagovnih znamk slovenske tekstilne, usnjarske in pohištvene industrije po svetu povečal ugled slovenskega dizajna nasploh, od tega pa bi imelo koristi tudi Gorenje. (Delo, 5. okt. 2005, NB) | Stereotipi se desetletja ponavljajo tudi na področju zvrsti: za založbe so izvirne slovenske knjige še zmeraj samo romani in pesniške zbirke. Na omizju sem pogrešal človeka, ki bi jasno in glasno povedal, da je izvirna slovenska knjiga tudi poljudnoznanstvena slikanica, strokovna monografija, priročnik, slovar, leksikon; človeka ni bilo, udeleženci, zabubljeni zgolj v leposlovje, pa tudi niso videli čez plot umetniške besede. (Drago Bajt, Odčitki, NB)

◆ Frazem *videti preko svojega plota* je nastal po predstavi, da je plot nekakšna meja med prebivališčem, zasebnostjo koga in zunanjim svetom. Kdor ne vidi, ne pogleda prek njega, je omejen, zaverovan vase, kdor pa vidi, pogleda prek njega, si tudi upa v svet, je odprt za njegove pozitivne, pogosto tudi negativne vplive.

plúti

plúti med Scílo in Karibdo, gl. **Scila**.

plúti proti tóku, gl. **tok**.

plúti s tókom, gl. **tok**.

pobégniti

pobégniti kot zájec, gl. **zajec**.

pobésiti se

čeljúst se pobési kómu, gl. **čeljúst**.

pobírati

bòb iz krópa pobírati, gl. **bob**.

íti bòb iz krópa pobírat, gl. **bob**.

pobírati kóvni dávek, gl. davek.
 pobírati smétano, gl. smetana.
 pobírati žógo iz mréze, gl. žoga.
 za drúge pobírati kóstanj iz žerjávice, gl. kostanj.

pobíti

pobíti *kóga* do mrtvéga, gl. mrtvi.

pobledéti

pobledéti od jéze, gl. jeza.

pobôsti

Púst je pobôdel *kóga*, gl. Pust.
 Púst pobôde *kóga*, gl. Pust.

pobrátí

da bi kúga pobrála *kóga*, gl. kuga.
 matílda je pobrála *kóga*, gl. matilda.
 pobrátí kopíta, gl. kopito.
 pobrátí svôjih pét čéšpelj, gl. češplja.
 pobrátí svôjih sédem čéšpelj, gl. češplja.
 pobrátí šila in kopíta, gl. šilo.
 pobrátí [vrženo] rokavíco, gl. rokavica.
 pobrátí [vsò] smétano, gl. smetana.
 pobrátí žógo iz mréze, gl. žoga.
 vrág pobêre *kóga/kàj*, gl. vrag.

pobrátí se

pobrátí se k vrágu, gl. vrag.
 pobrátíti se, gl. *piti bratovščino s kom.*

pocéni

pocéni jó odnêsti, gl. odnesti.

pocítrati

vrág pocítra *kóga/kàj*, gl. vrag.

počasén

bíti [bòlj] počasne gláve, gl. glava.
 bíti bòlj počasne pámeti, gl. pamet.
 kàkor v počasnem filmu, gl. film.
 počasén kot meglà brez vétra, gl. megla.

počasí

bôžji mlíni méljejo počasí, gl. mlin.
 bôžji mlíni méljejo počasí, a gotôvo, gl. mlin.

póčen

kot póčen lonec, gl. lonec.
 ne bíti vréden póčenega gróša, gl. groš.

ne dáti [niti] póčenega gróša za *kóga/kàj*, gl. groš.
 ne iméti [niti] póčenega gróša, gl. groš.

počasán

iméti lasé [počasáne, postrížene] na dèž, gl. las.

počístíti

počístíti Ávgíjev hlév, gl. Avgíjev.

póčiti

film je póčil *kómu*, gl. film.
 mílni mehúřček je póčil, gl. mehurček.
 póčiti kot bómbo, gl. bomba.
 póčiti [kot] mílni mehúřček, gl. mehurček.
 póčiti od sméha, gl. smeh.
 póčiti od zavísti, gl. zavist.

počívati

počívati na lovoríkah, gl. lovorika.

počúttí se

dôbro se počúttíti v svôji kóži, gl. koža.
 ne počúttíti se dôbro v svôji kóži, gl. koža.
 ne počúttíti se najbòlje v svôji kóži, gl. koža.
 počúttíti se kot bóg, gl. bog.
 počúttíti se kot dón Kihót, gl. Kihot.
 počúttíti se kot králj, gl. kralj.
 počúttíti se kot máli bóg, gl. bog.
 počúttíti se kot ríba na súhem, gl. riba.
 počúttíti se kot ríba v vòdi, gl. riba.
 počúttíti se kot v devétih nebésih, gl. nebesa.
 počúttíti se kot v nebésih, gl. nebesa.
 počúttíti se kot v ráju, gl. raj.
 počúttíti se kot v sánjah, gl. sanje.
 počúttíti se [kot] v sédmih nebésih, gl. nebesa.

podáljšati se

nós se je podáljšal *kómu*, gl. nos.
 obráz se je podáljšal *kómu*, gl. obraz.

podáti se

podáti se v Canóso, gl. Canossa.
 podáti se v vólčje žrêlo, gl. žrelo.

podélati se

podélati se v hláče, gl. hlače.

podírati se

podírati se kot dómíne, gl. domina.
 podírati se kot híšica iz kárt, gl. hišica.

podíti

bežáti, kot bi kóga devét biričev podílo, gl. **birič**.
bežáti, kot bi sršéni podíli kóga, gl. **sršen**.
kot bi vrág podíl kóga, gl. **vrág**.

podnévi

bíti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévi], gl. **luč**.

podnévi in ponoči /ekspr.; dvojč. prisl. zv./ *neprenehoma*

Seveda ni bilo izključeno, da na prvega oškodovanca ni naletel, da je nesrečni falzifikat že v četrti ali peti roki in da torej škoda le še ni poravnana. Ta misel je preganjala Mateja Vrbajsa podnevi in ponoči. (Fran Milčinski, Muhoborci, NB) | Življenje lahko postane neznosno, če se vaša številka le malenkostno razlikuje od tiste v porodnišnici. Dokler je ne zamenjate, morate podnevi in ponoči odgovarjati na klice simpatično zmedenih bodočih očetov. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | V Cerkljah naj bi po načrtih rekonstruirali in posodobili nadzorni stolp, zgradili hangarje za letala in rezervoarje za gorivo, osvetlili stezo in obnovili komunalno infrastrukturo, da bo letališče uporabno podnevi in ponoči v različnem vremenu. (Delo, 27. feb. 2006, NB) | Minimalna plača je nadomestilo izgube osebnega dohodka, ki bi ga družinski pomočnik imel, če bi hodil v službo. Zagotovo se tega dela z invalidom ne da oceniti, kajti to ni samo 8 ur na dan, to je petek in svetek, to je podnevi in ponoči. (Državni zbor RS: 31. redna seja 26. 11. 2003, NB)

podóben

bíti na lás podóben kómu/čému, gl. **las**.
bíti podóben kàkor gróš gróšu, gl. **gróš**.
bíti [si] podóben kàkor krájcar krájcarju, gl. **krajcar**.

bíti [si] podóben kot jájce jájcu, gl. **jajce**.
na lás podóben kómu/čému, gl. **las**.

podóbica

držáti se kàkor žábja podóbica, gl. **pildek**.

podpírati

péč podpírati, gl. **peč**.

podplát

podpláti so zasrbéli kóga, gl. *podplati srbijo koga*.

podpláti srbíjo kóga /pog.; mn., pren., dov. *zasrbeti/zelo si želi hoditi, teči, plesati*

Čemu pa ne ostanete tukaj, na domači zemlji, vi naš umetnik! Vas že žene, vas že srbe podplati ...« »Ali to je drugače, gospod doktor: vsi hodijo, zaradi študija in pa ker –« »Nič ni drugače!« (Ivan Cankar, Tujci, NB) | Če vas srbijo podplati, se v petek, 29. avgusta, odpravite pod šotor pred hotelom Grajski dvor v Ra-

dovljici. Domače planinsko društvo obljublja pester dan, predvsem pa večer. (Delo, 27. avg. 2003, NB) | Janez Resnik na vsakih nekaj mesecev začuti, da ga srbijo podplati. Včasih je potem izčrpan, a ga kmalu spet zamika vodenje. »Verjetno tako kot za novinarje tudi za turističnega vodnika velja: to ni poklic, ampak pripadnost,« pravi. (Delo, 28. sep. 2005, NB) | Vročje bo med tekama Team Battle in 7toSmoke, ko se bodo med seboj pomerile ekipe in plesalci breakdancea, pa tudi na predstavitvi plesa capoeira. Vsi, ki jih bodo ob tem zasrbeli podplati, se bodo lahko udeležili delavnice o osnovah tega brazilskega borilnega plesa. (Delo, 23. nov. 2006, NB) | Gospodična Tereza bi rada zaplesala. Podplati so jo nenadoma zasrbeli, nekaj gomazi po njih in neprenehoma šegače. Ali kje so godci. (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB)

♦ Pomen frazema *podplati srbijo koga* temelji na pomenu sestavine *srbeti* ekspr. 'močno želeti, hoteti'. Močna želja po hoji, teku, plesu je motivirana z domnevo, da se srbenje podplato kot dela nog, ki so bistvene za hojo, tek ali ples, lahko odpravi prav z gibanjem.

podpréti

podpréti si dúšo, gl. **duša**.

podrépen

podrépna múha, gl. **muha**.
síten kot [podrépna] múha, gl. **muha**.

podréti

podréti vsè mostôve za sebój, gl. **most**.

podréti se

péč se je podfíla, gl. **peč**.
podréti se kot dómíne, gl. **domina**.
podréti se kot híšica iz kárt, gl. **hišica**.

podržáti

podržáti ogledálo kómu/čému, gl. **ogledalo**.

podstáviti

podstáviti kómu nôgo, gl. **noga**.

podtákníti

podtákníti kómu [kot] kúkavičje jájce, gl. **jajce**.

podvísliški

podvísliški humór, gl. **humor**.

pogánjati

pogánjati kómu stráh v kostí, gl. **strah**.
pogánjati kot góbe po dežjù, gl. **goba**.

pogasíti**pogasíti požár**, gl. **požár**.**poglèd****poglèd skózi róznata očála** /ekspr.; pren./ *lepše gledanje, pojmovanje, videnje česa, kot je v resnici*

Zmagala je torej ideja, na kateri je nastal New York. Zdi se, da tudi dnevne novice potrjujejo ta pogled skozi rožnata očala. (Delo, 24. dec. 1999, NB) | Ptuj, ki se je proslavil s prvim ženskim mednarodnim turnirjem pri nas, zdaj predstavlja še velemojstrsko inačico. Domač teren v šahu ni nobena prednost, zato bi pogled skozi rožnata očala prinesel izkrivljeno podobo. (Delo, 1. dec. 2003, NB)

◆ Gl. *gledati* na kaj *skozi rožnata očala*.

pogledáti z bélim poglédom /star.; glag. prisl. zv./ *belo pogledati*

»Nimam!« sem odgovoril mirno, v maščevalni zlobi hladno, ko je gledal name z belim, v grozi osteklelim pogledom. (I. Cankar, Pavličkova krona, NB) | Mož z belim pogledom, zazrtim v prazno, je čakal ob cerkvenih vratih in se naslanjal na palico. Na razbrazdanem obrazu ganljivo pričakovanje, upanje. (Delo, 8. jun. 2002, NB)

volóvski poglèd /ekspr.; pren./ *pogled široko odprtih, brezizraznih oči*; prim. **volovske oči**

Vaska Fiasko s svojim dolgim nosom in volovskim pogledom pa na vseh posnetkih ... vrana naj ti evforija ne skuri do konca tvojih možganov, saj verjamem, da jih za ... /Google, www.vest.si/2008/09/22...)

◆ Gl. *volovske oči*.

pogledáti**ne moči pogledáti v obráz kómu**, gl. **obraz**.**ne pogledáti ne na lévo ne na désno**, gl. **levi**.**pogledáti kàkor rís**, gl. **ris**.**pogledáti kàkor sóva**, gl. **sova**.**pogledáti kóga od zgóraj dól**, gl. *gledati koga od zgoraj dol*.**pogledáti kómu skozi pršte**, gl. **prst**.**pogledáti kómu v jétra**, gl. **jetra**.**pogledáti na kóga/kàj z distanco**, gl. **distanca**.**pogledáti resníci v oči**, gl. **resnica**.**pogledáti smrti v oči**, gl. **smrt**.**pogledáti v vsáko [mišjo] lúknjo**, gl. **luknja**.**pogledáti z bélim**, gl. **beli**.**pogledáti z bélim poglédom**, gl. **pogled**.**[(pre)globóko] pogledáti v kozárec**, gl. **kozarec**.**pognáti****kri je pognálu kómu v glávo**, gl. **kri**.**pognáti kóga/kàj na bóben**, gl. **boben**.**pognáti kóga na césto**, gl. **cesta**.**pognáti kóga v kózji róg**, gl. **rog**.**pognáti kómu króglo v glávo**, gl. **krogla**.**pognáti kómu stráh v kostí**, gl. **strah**.**pognáti po gflu**, gl. **grlo**.**pognáti si****pognáti si króglo v glávo**, gl. **krogla**.**pogólniti****pogólniti grêenko píluo**, gl. **pilula**.**pogovárjati se****pogovárjati se iz oči v oči**, gl. **oko**.**pogovárjati se na štíri oči**, gl. **oko**.**pogovárjati se za okróglo mízo**, gl. **miza**.**pogôvor****pogôvor iz oči v oči** /nevtr.; pren., tudi mn./ *odkrit, zaupen pogovor med dvema sogovornikoma*; prim. **govoriti iz oči v oči; pogovoriti se iz oči v oči**

Navajale so, da morajo vsak dan dvigati 30 do 50 kilogramov težke škatle, »kar je moško delo«. S pomočjo urada bodo direktorja povabile na pogovor »iz oči v oči«, v katerem bodo gotovo prišle na dan še druge podrobnosti, »čemur se v drugih državah reče nadlegovanje na delovnem mestu«. (Delo, 15. dec. 1998, NB) | Tudi zato je bil Kremelj tako zagret za neposredno soočenje z novim predsednikom ZDA. Stiki med vodstvom obeh držav po odhodu »prijatelja Billa« sicer niso bili pretrgani (Putin in Bush sta se kar nekajkrat pogovarjala po telefonu, si izmenjala več poslanic), toda tovrstna korespondenca ne more nadomestiti neposrednega pogovora iz oči v oči, pravi Prihodko. (Delo, 15. jun. 2001, NB) | Sklenil je, da ji napiše pismo. Seveda ga je zadrževala bojazen, da se bo smejala njegovi strahopetnosti, izogibajočemu se pogovoru iz oči v oči, a njegovo do skrajnosti napeto razpoloženje ni priznavalo pametnih ugovorov. Po mnogih poskusih je sestavil besedilo, s katerim je bil kolikor toliko zadovoljen. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

◆ Gl. *iz oči v oči*.

pogôvor na štíri oči /nevtr.; pren., tudi mn./ *pogovor brez prič, zaupen pogovor*

Kakšnem pogovoru?« je vprašal Syd in pogledal navzgor. »Na štiri oči. Ta izraelski izraz pomeni, da sta navzoča samo dva človeka.« (Victor Ostrowsky, Lev iz Judeje, NB) | Zdelo se mi je, da se bomo iz neugodne situacije še najlažje izvlekli z odkritim pogovorom na štiri oči. (Iztok Vrhovec, Modokracija, NB) | Priklonil se je pred vojvodo in mu pričel pojasnjevati razlog svojega obiska. Vendar ga je čez nekaj trenutkov prosil za pogovor na štiri oči. (A. Dumas, Trije mušketirji, NB) | Kar je torej krščanskodemokratskim pogajalcem, ki so preslišali kritiko svojega sindikata, premalo, je za bazo socialdemokratskega kanclerja preveč. Na tej konici

noža potekajo pogovori na štiri oči in se vrstijo sestanki pri predsedniku republike Klestilu. (Delo, 21. jan. 2000, NB) | Koliko je politika na eni strani le teater, koliko je na primer zavzemanje za enakopravnost le poza? Je razlika med na primer Jörgom Haiderjem in Tonyjem Blairom morda res le v tem, da prvi tudi v javnosti govori tisto, kar drugi omenja le v pogovorih na štiri oči, javno pa uporablja politično korektne izraze? (Delo, 10. maja 2003, NB)

♦ Gl. *na štiri oči*. Sestavina *pogovor* ustreza glagolu *pogovarjati se*, *govoriti* v frazemih *pogovarjati se s kom na štiri oči*, *govoriti s kom na štiri oči*. V različicah so še druge sestavine, npr. *srečanje*, *sestane* ali vse, kar izraža zaupno komunikacijo med dvema osebam.

pogôvor za okroglo mizo /publ.; pren./ (odkrit, sproščen) *pogovor o določenem vprašanju, problemu; sestane*, *konferenca enakopravnih udeležencev*

Usmerjevalka pogovora za okroglo mizo (zaradi mednarodne udeležbe je potekal v angleščini) Eda Čufer se je v svojem uvodnem orisu skupnih značilnosti teatra 90. let (kot nekakšnega »revivala« 70. let v umetnosti) oprla na Simona Sheikha, ko jih je povzela v pojme »hegemonije heterogenosti«, »nove umetniške svobode« in »nove oblike narcistične umetnosti«. (Delo, 29. avg. 1998, NB) | Od lanskega novembra lani sta gospodarski zbornici Slovenije in ZRJ vzpostavili vrsto stikov in srečanj, pogovorov za okroglo mizo o izboljšavi sodelovanja, čemur politika doslej ni ustrezno sledila. (Delo, 21. mar. 2001, NB) | V nedeljo je bil tako imenovani nepremakljivi datum izglasovanja reforme preložen, pogovori za »okroglo mizo« se nadaljujejo in vlada je popustila pri nekaterih ključnih določilih reforme. »Projekt stoletja se topi kakor sneg na soncu,« je v ponedeljek napisal eden od komentatorjev. (Delo, 27. maja, 2003, NB)

♦ Gl. *okrogla miza*.

pogovoriti se

pogovoriti se s kóm iz oči v oči, gl. **oko**.

pogrézati se

pogrézati se v bláto [čésa], gl. **blato**.

pogróšen

pogróšen román, gl. **roman**.

pogróšna literatúra, gl. **literatura**.

pogúm

lěvji pogúm /ekspr.; pren./ *velik pogum*; prim. **pogumen kot lev**; **hraber kot lev**

Ko bi ubogi Locatelli vedel, kaj se šele zdaj dogaja z njegovim denarjem, medtem ko on po daljnih krajih kupčuje in samuje v bednih prenočiščih, bi prav gotovo

ne šel tako zlahka na pot. Nemara bi celo storil kaj nepredvidenega, kaj takega kot oni večer, ko ga je nenadoma obšel levji pogum. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Prav zato ni težko napovedati uspešne prihodnosti tudi novemu, prav v tem času odraščajočemu blejskemu dvojcu z Grego Sračnjekom in Miho Pirihom. Tudi njiju namreč krasi prav levji pogum. (Delo, 20. jul. 1998, NB)

♦ Frazem *levji pogum* izhaja iz primer *pogumen kot lev* in *hraber kot lev*, ki temeljita na dejstvu, da je lev kralj živali in se mu kot tudi človeku zelo nevarni živali pripisuje velik pogum.

pogúmen

pogúmen kot lèv, gl. **lev**.

pohléven

pohléven kot jágnje, gl. **jagnje**.

poigráti se

poigráti se z živci kóga, gl. **živec**.

poigrávanje z živci [kóga] /ekspr.; mn., pren./ *nepremišljeno, neresno razburjanje, vznemirjanje (koga)*; prim. **poigravati se z živci koga**

Poigravanje z živci svojih pristašev je že postal skoraj zaščitni znak nove prulske ekipe, ki jim mirnejše končnice ni privoščila tudi ob zmagah nad na papirju slabšima tekmececa Ankaru in trboveljskim Rudarjem. (Delo, 21. okt. 2003, NB) | Občinsko poigravanje z živci zaposlenih in staršev pa se bo nadaljevalo kljub ostrim protestom ministrstva in republiškega sindikata delavcev v vzgoji in izobraževanju, kljub odločbi ministrstva in upravni izvršbi za plačilo plač in občinskega prispevka k ceni varstva in vzgoje lenarških otrok za mesec januar. (Delo, 24. feb. 2004, NB) | Poigravanje »pivovarjev« z živci in potrpljenjem navijačev je v nasprotnem napadu vendarle končal Rutenka, za katerim je večji del srečanja znova tekal najboljši Wislin igralec Niedzielski. (Delo, 2. nov. 2004, NB) | Tu ne moremo mimo poslanske imunitete, ki seveda ni institucija kot sklop šefov, tajnic in fikusov, je pa institucija kot taka; brez nje so v nevarnosti tudi druga pravila igre. »Grizljanje« v to institucijo parlamentarizma bi bilo samo neresnost, če bi bilo posredi zgolj sprenevedanje, poigravanje z živci opozicije, vendar se zdi, da se okoli poslanske imunitete dogaja nekaj pomembnejšega. (Delo, 16. feb. 2005, NB)

poigrávati se

poigrávati se z živci kóga, gl. **živec**.

poimenovávanje

poimenovávanje čésa s právim iménom /ekspr.; pren./ *opisovanje česa tako, kot je v resnici, brez olepševanja*; prim. **imenovati kaj s pravim imenom**

Vse, česar si Kitajska želi, je priznanje njene veličine in poмена, ki jima ne more nihče več oporekati. Japonska zahteva isto kakor njena velika sosedja: poimenovanje resničnosti s pravim imenom. (Delo, 29. nov. 2005, NB)

poimenovánje stvari s právim iménom /ekspr.; pren./ *opisovanje stvari, dejstev tako, kot je v resnici, brez olepšavanja*; prim. **imenovati kaj s pravim imenom**

Hvala lepa in lep pozdrav vsem skupaj. Bil sem na odboru za notranjo politiko, kjer smo te stvari obravnavali. Do sedaj so res samo za preimenovanje in poimenovanje stvari s pravim imenom. (Državni zbor RS: 9. redna seja 11. 06. 1998, NB)

poimenováti

poimenováti kaj s právim iménom, gl. **ime**.

poimenováti stvari s právim iménom, gl. **stvar**.

poiskáti

poiskáti izhòd iz slépe úlice, gl. **izhod**.

poiskáti skúpní imenoválec, gl. **imenovalec**.

poíti

poíti kot vróče žémjljice, gl. **žemljica**.

pojáhati

vrag [naj] pojáše kóga, gl. **vrag**.

pojávljati se

pojávljati se kot góbe po dežju, gl. **goba**.

pójem

bití pójem [kóga/čésa] /ekspr.; pren./ *kar ima zaželeno lastnost, značilnost v zelo veliki meri, stopnji* Kot je poudaril Vecchiet, velja Lojze Spacal na Tržaškem za Umetnika z veliko začetnico, je simbol in mit socialno in umetniško uspešnega ustvarjalca, je pojem umetnika, ki ga imajo za svetovnega oziroma primerljivega z največjimi imeni sodobne umetnosti. (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Johnny Carson je utelešal natanko to, kar je televizijo ločevalo od filma. Bil je pojem TV osebnosti – pojem človeka, ki obstaja le na televiziji. Ko je stopil z ekrana, je izginil. (Mladina 2005, št. 05, NB) | Naslednja dva večera se je z branji v nemščino prevedenih del zvrstila raznolika skupina starejših in sodobnih ustvarjalcev poezije in proze. Maji Novak, Andreju Blatniku in Andreju Skubicu sta sledila največkrat v tuje jezike prevajani slovenski pesnik Tomaž Šalamun, ki je pojem tudi v Avstriji, in Gustav Januš kot edini predstavnik slovenskega literarnega kroga slovenske manjšine na Koroškem. (Delo, 11. sep. 2003, NB) | Ustno izražanje je bilo v grško-rimski družbi vedno pomemben element in govornik je bil pojem državljanske odličnosti, kot so jo pojmovali sofisti, Cicero in Kvirtilijan. Nominalni cilj retorskih šol je bil vedno izobra-

ževanje za nastopanje v javnosti. (George A. Kennedy, Klasična retorika in njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Denis Latin je največja zvezda hrvaškega TV-novinarstva. Njegova oddaja Latinica je pojem polemичne pogovorne oddaje na vsem območju nekdanje Jugoslavije. (Mladina 2006, št. 02, NB) | Poleg sporočil lahko pošiljamo tudi razne dokumente, zvočne, slikovne in videodatoteke. Elektronska pošta je pojem modernega komuniciranja med ljudmi in hkrati predmet modernega poslovanja. (Monitor, november 1999, NB) | Kraški pršut je pojem in steber slovenskega »pršutarstva« je prav pršutarna v Šepuljah, ki praznuje letos 30-letnico, in v kateri pridelajo po novem kar 350.000 pršutov na leto ali več kot 60 odstotkov vsega slovenskega pršuta. (Delo, 9. jun. 2007, NB) | Xanana Gusmao je tako še kot vodja gverilcev postal pojem nacionalnega odrešitelja, kakor je pozneje, po ujetju, med sedenjem v sovražnikovi ječi postal pojem nacionalnega mučenika. Nacionalna mitologija Vzhodnega Timorja ga je povzdignila na raven polbožanstva, in ni verjetno, da bi ga na tem mestu kdo lahko zamenjal. (Delo, 21. jul. 2001, NB) | »Svojega očeta ne morem več videti,« se je glasil trpek komentar mladeniča, ki nikdar ni postal pojem uspešnega nogometaša. Podobne zgodbe je usoda pisala Jürgenu Hallerju, ki mu je oče Helmut Haller iz Augsburga za peti rojstni dan podaril žogo s finala SP 1966 na Wembleyju, pa Carstenu Cullmannu, sinu kölnske ikone Berndu Cullmannu. (Delo, 31. maja 2004, NB) | Ženski mladinski zbor Carmina Slovenica (Slovenske pesmi) pod vodstvom Karmine Šilec je v zadnjih desetih letih, kolikor ga vodi, postal pojem zborovske kulture doma in po svetu. (Delo, 1. mar. 1999, NB)

♦ Frazem *biti pojem koga/česa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *pojem*: ekspr., v povedni rabi 'kar ima zaželeno lastnost, značilnost v zelo veliki meri, stopnji'.

iméti megléne pójme o čém /nevtr.; mn., pren./ *ime-ti nejasno, zmedeno predstavo o čem*

Ker si moram torej misliti, da imate o poeziji vsi takó zmedéne in megléne pojme, kakor Dermôta, kateremu ste molčé prikimovali, zató veljá ta moj zagovor vam vsem, in ravno iz tega vzroka tudi pričakujem, da mi nasprotujete vsi, kajti deviza nekaterih združenov je: »Človek mora biti konsekventen v pametnih stvaréh, kakor tudi v budálostih.« (Ivan Cankar, Odgovor na Dermotovo kritiko mojih pesmi, Kritike, NB) | No, tokrat sem prosil, naj preskrbijo zemljevid, da bodo poslušalci imeli pred očmi zaledje in lahko povezovali Trst in Slovenijo z nemškim svetom. Navsezadnje je dobršen del evropske zgodovine povezan prav s tem našim ozemljem, bitke na soški fronti, spor zaradi Trsta po drugi svetovni kataklizmi, moje knjige pričevalke tistih nesreč – vse to v glavnem so elementi, zaradi katerih me vabijo in skoraj vedno odkrijejo svet in dognanja, o katerih niso bili poučeni ali imeli zelo megléne pojme ... (Delo, 7. maja 2005, NB) | O Partiji je imel, čeprav je

bil bataljonski sekretar, zelo nejasne in meglene pojme. Bil je mlad partijec, ki smo ga morali šele poučiti o sekretarjevih nalogah in o osnovnih načelih organizacije in discipline. (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) **ne iméti jásnih pójmov o čém** /nevtr.; mn., nikal./ *česa ne razumeti pravilno, ne poznati dobro*

Kdor ideje dobrega ne more od vsega drugega ločiti in pojmovno omejiti, kdor se ne zna kakor v boju prebiti skozi vse preizkušnje in komur je pri dokazovanju videz dražji od resnice, kdor torej o vsem tem nima jasnih pojmov, zanj ni mogoče trditi, da pozna dobro samo po sebi ali sploh kako dobro ... (Platon, Država, NB) | Nisem musliman,« poudari. »Tudi ljudje, ki jih poznam že dvajset let, nimajo jasnih pojmov, kaj in kdo so Arabci. V zadnjem času sploh, z vsemi gonjami proti Arabcem in muslimanom, v mojo ordinacijo pride kdo, ki ve, od kod sem in zanj sem avtomatično musliman.« (Delo, 18. feb. 2006, NB)

ne iméti pójma [o čém] /ekspr.; ed., nikal./ *prav nič ne vedeti o čem, ne razumeti česa*

Bil sem mu otročje hvaležen za igro, ki jo je uprizoril Lepcu in razumel sem njegovo nemočno jezo, saj je bila v mnogočem sorodna moji. Kljub temu sem se raje molče umaknil v delavnico in sem dregal v motorju, pa čeravno nisem imel pojma o okvari in popravilu. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Nista imela dovolj časa, da bi ga zapravljala. Ni imel pojma, kaj namerava njegov nasprotnik, vendar je tedaj že vedel, da je prekleto sposoben. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Pa tudi Fifina pravila predvidevajo drugače: slovo morebitnih grešnikov, reprezentanca pa igra naprej. V četrtak na Japonskem o kakšni diskvalifikaciji seveda nihče ni imel pojma, včeraj zjutraj pa sem v »The Japan Times« zasledil krajši članek na temo zgodbe o dopingu Nemcev, s katero me je seznanil receptor Li. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Starih kadrov šport razen izjem ni zanimal, mladi pomladni politični kadri pa tako ali tako niso imeli pojma, kaj šport sploh je. In šport se je lahko dogajal. (Mladina 2006, št. 46, NB)

© hr., srb. *nemati [ni] pojma*; it. *non avere la più pallida idea*; nem. *keinen blassen Schimmer von etwas haben*; *keine Idee haben*; *keine Ahnung haben*.

postáti pójem [kóga/česa], gl. *biti pojem [koga/česa]*.

raztegljív pójem /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi **širok/ kar se lahko razume zelo različno**
Višina škode ni element, ki bi odločal o priporu, poslovna goljufija pa je raztegljiv pojem. Policijske ovadbe ni mogoče komentirati, treba bo počakati na sklep sodišča, ki je očitno ravnalo modro, ko je tehtalo zahteve tožilke, nato pa zavrglo priporne razloge. (Delo, 25. jul. 2000, NB) | Normalnost je raztegljiv pojem, duševno zdrav je po besedah slovenskega psihiatra dr. Jožeta Felca, predstojnika Psihiatrične bolnišnice Idrija, »tisti, ki je ustvarjalno uglašen sam s seboj in z okoljem, ki ni mo-teč«. (Delo, 21. maja 2002, NB) | Bomo morda že jutri

deležni očitkov, da ljudem kratimo pravico do zabave, če bomo nasprotovali širitvi bordelov ali pa uvedbi koncesij za legalno prodajo za zdaj še prepovedanih drog? Zabava je očitno lahko zelo raztegljiv pojem. (Delo, 3. nov. 2007, NB) | Sosedu je šlo na živce kričanje otrok in jih je hotel prestrašiti s strelom v zrak, kroglja se je odbila od drevesa in zadela nič hudega slutečega lekarnarja, ki je pred svojo apoteko pil čaj. Nesreča je raztegljiv pojem. (Mladina 2006, št. 04, NB) | Ali to pomeni, da mora voditi podatke o tem, kakšne so vgrajene inštalacije, kakšni so vgrajeni aparati, materiali? Ne vem, jaz si enostavno tega ne znam predstavljati in ne vem, kaj naj bi to pomenilo, ker je to izredno širok in pa raztegljiv pojem. (Državni zbor RS: 25. redna seja 23. 04. 2003, NB)

© it. *conetto elastico*.

širòk pójem /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi **raztegljív/ kar se lahko razume zelo različno**

Interpretivizem je širok pojem, ki se uporablja za različne epistemološke, estetske in teoretične perspektive, ki se med seboj prepletajo: interpretativne, hermenevtične, simbolne, postmoderne, dekonstrukcijske, poststrukturalne, literarne itd. (Oto Luthar et al., Za odprto znanost, 2004, NB) | Premožensko stanje je zelo širok pojem. Lahko imate denar v banki, lahko nepremičnino, katere pravo lastništvo bo iz zemljiške knjige razvidno šele čez deset let, lahko delnice, lahko ste solastnik družinskega podjetja. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | Mobilnost pa je danes že zelo širok pojem, ki zajema tako prenosne in ročne računalnike kot tudi mobilne in brezžične komunikacije. Vsega je bilo na sejmu v izobilju. (Monitor, januar 2002, NB) | Seveda je najprej nastalo vprašanje, kaj pomeni poslovanje s potrošniki. Po razlagi pravne stroke in tudi vladnega urada za varstvo potrošnikov je to širok pojem, ki mu je težko določiti jasne meje. Obsega vse ustno in pisno sporazumevanje podjetja s potrošniki pri ponujanju, prodajanju in drugih oblikah trženja blaga in storitev. (Delo, 9. dec. 2004, NB)

pojésti

[móratí] **pojésti šè precéj žgáncev**, gl. **žganec**.
pojésti vróčo júho, gl. **juha**.

pókati

pókati od sméha, gl. **smeh**.
pókati od zavísti, gl. **zavist**.
pókati po šívih, gl. **šiv**.

pokazáti

péte pokazáti, gl. **peta**.
pokazáti fige kómu, gl. **figa**.
pokazáti kómu hrbet, gl. **hrbet**.
pokázati kómu, po čém je mást, gl. **mast**.
pokazáti kómu vráta, gl. **vrata**.
pokazáti ogledálo kómu/čému, gl. **ogledalo**.
pokazáti róge kómu, gl. **rog**.

pokázati svój právi obráz, gl. **obraz**.
pokazáti [svôje] kárte, gl. **karta**.
pokazáti [svôje] krémplje, gl. **krempelj**.
pokazáti [svôjo] právo bárvo, gl. **barva**.
s prstom pokazáti na kóga, gl. **prst**.

pokazáti se

pokazáti se v právi lúči, gl. **luč**.

poklán

spálo je vsè kakor pokláno, gl. *spati kot ubit*.

poklícáti

Gospód je poklícál kóga k sèbi, gl. **gospod**.
Gospodár je poklícál kóga k sèbi, gl. **gospodar**.
poklícáti kóga pod oróžje, gl. **orožje**.

pokônci

lasjé so šli pokônci kómu, gl. **las**.

pokončáti

pokončáti kóga/káj z ôgnjem in mëčem, gl. **ogenj**.

pokosíti

smrt je pokosila kóga, gl. **smrt**.

pokošèn

pásti kot pokošèn /ekspr.; primera/ *hitro, nenadoma pasti*

Slišal sodbo in kot pokošen padel po tleh. Šestdesetletnemu Mirku Puglju, ki je bistveno zmanjšano prišteven poskušal umoriti sina, so izrekli dve leti zapora in zdravljenje. (Delo, 22. nov. 2000, NB) | V bolnišnici jih je še enajst, med njimi je najhuje ranjen moški, ki ga je na trgu pod nebotičnikom zbil avtomobil. Voznik je gledal v gorečo stolpnico, hitrosti ni zmanjšal in pešec je padel kot pokošen. (Delo, 20. apr. 2002, NB) | Medtem ko je Rivaldo v kotu čakal na izvajanje prostega strela, ga je namreč v koleno zadel »strel« jeznega Unsala. Na televizijskem posnetku je bilo dobro videti, da se je žoga odbila nazaj na igrišče, vendar je Brazilec padel kot pokošen, se v agoniji dramatično grabil za obraz, že trenutek za tem pa še za predel pod rebri. (Delo, 5. jun. 2002, NB) | Staknil sem le nekaj odrgnin. Pri veliki hitrosti je kot pokošen padel eden od kolesarjev v ospredju. (Delo, 6. sep. 2006, NB)

♦ Frazem *pasti kot pokošen* je nastal po predstavi o hitrem in množičnem padanju pokošene trave.

◎ bolg. *padna kato pokosen; tupna kato pokosen; padna kato podkosen; padna kato posečen*; češ. *padnout jako podt'atý; klesnout jako podt'atý; svalit se jako podt'atý*; hr. *pasti kao pokošen*; mak. *padne kako pokosen*; pol. *paść jak ścięty*; rus.

upast' kak podkošennyj; slš. *padnúť ako podt'atý; padnúť ako podkosený; padnúť ako podt'atý [strom]*; ukr. *upasty jak pidkošenyj*.

pól

ostáti na pól potí, gl. **pot**.
vrága in pól, gl. **vrag**.

poléno

dobíti poléna pod nôge, gl. *dobivati polena pod noge*.

dobívati poléna pod nôge /ekspr.; mn., pren., dov. **dobíti/ bití oviran pri delu, pri svojih prizadevanjih**

Pri nemalo ljudeh je bil moj naslov nezaželen. Nisem dobival le polena pod noge, temveč tudi smreke pred avto. Zakaj? Na zadnji hitrostni preizkušnji v Velenju, ko zmaga ni bila več vprašljiva, sem imel v zadnjem kilometru na cesti tri smreke! (Delo, 30. okt. 2000, NB) | Med pogovorom o pokrajinah je Janša Korošcem zagotovil samostojno pokrajino, če jih bo štirinajst. Za to si prizadeva tudi vlada, ki pa pri tem dobiva polena pod noge od poslancev, ki doma, na primer v Velenju, govorijo o tem, da Savinjsko-šaleška regija mora biti, v Ljubljani pa so samo za šest pokrajin. (Delo, 10. okt. 2007, NB) | Pri nas pa, tako se zdi, potencialna ogoljufanost 5000 strank Orionova nikogar ne gane. Tožilstva in sodišča so kadrovsko siromašna, tako da zapletene finančne posle komajda razumejo, skupinica, ki je v »vabo« le ugriznila, pa je bolj kot spodbude dobivala polena pod noge. (Delo, 13. okt. 2004, NB) | Tako je bilo z vsem, kar sem počel. Tako ali drugače, vedno sem dobil polena pod noge; torej vam bom usmiljeno prizanesel z ostudnimi podrobnostmi. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB)

♦ V primerjavi s frazedom *metati komu polena pod noge* frazem *dobivati polena pod noge* pomeni, da je kdo namesto povzročitelja prejemnik oviranja pri delu, prizadevanjih. Dalje gl. *metati komu polena pod noge*.

◎ hr., srb. *dobivati klipove pod noge; dobivati klipove pod točkove*.

metáti kómu poléna pod nôge /ekspr.; mn., pren./ *ovirati koga pri delu, pri njegovih prizadevanjih*; prim. **podstaviti komu nogo**

Čeravno je bil pogosto jedek, sarkastičen, duhovito ironičen, je bil po srcu blag, svojim študentom naklonjen, svojemu prijateljskemu krogu iskren družabnik, nasproti drugače mislečim strpen. Iz njegovih ust nikoli nisem slišal zle besede, namenjene tistim kolegom, ki so mu metali polena pod noge in mu hoteli škodovati. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Napredka se po mnenju kranjski ustavi zvestih mož ni dalo zatajiti, vendar se jim je zdelo, da jim opozicija še vedno pretirano meče polena pod noge. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) |

Toliko o onih z Zahoda, ki pridejo k nam z naložbenimi načrti v aktovkah, mesece odpirajo ta in ona vrata uradov in povsem upravičeno dobijo vtis, da jim v Sloveniji mečemo polena pod noge, ker ne vedo, da birokracija enako neusmiljeno muči tudi domače vlagatelje. (Delo, 7. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *metati komu polena pod noge* je predstavnostno zelo razviden, saj izhaja iz dejstva, da komu zelo otežimo pot, če nanjo mečemo polena, veje, klade ipd. Pomen 'ovirati koga pri delu, prizadevanjih' je nastal po prenosu s konkretnega oviranja poti na druga področja. Sredstvo oviranja je, kot kažejo tudi ustrezni izrazi v drugih jezikih, večinoma nekaj lesenega.

Pri ustreznem nem. *jm. einen Knüppel zwischen die Beine werfen* je jedrna sestavina *Knüppel* 'krepolec, oklešček'. To omenja M. Cigale v nemško-slovenskem slovarju in jo navaja kot sestavino v dveh predstavnostno sorodnih frazemih: *er hat einen Knüppel am Beine, oženjen biti; sie hat einen Knüppel am Beine, otroka doji*. Pri iztočnici *Bein* pa Cigale (I, 203) nem. *einem ein Bein unterschlagen* razlaga s sle. *spodbiti, spodbijati koga, spodmakniti komu nogo, nogo postaviti komu*; fig. *zagnati komu poleno pod nogo*. To obliko frazema skoraj enako (*pod nogo : pod noge*) brez navedbe vira omenja tudi Plet. II, 830, šele pri iztočnici *zagnati: poleno komu z. pod noge*. J. Glonar (SSJ, 179) pri iztočnici *krepelec* omenja sopomenski izraz *metati komu krepelce pod noge* z razlago: delati komu ovire, sitnosti, pri iztočnici *noga* pa blizupomenski komu *nogo postaviti* (da čez njo pade). Nastanek nem. *jm. einen Knüppel zwischen die Beine werfen* z različicama *jm. einen Knüppel ins Rad werfen* in *jm. einen Knüppel in den Weg werfen* v pomenih 'komu postavljati ovire na poti; težave povzročati komu; moteče posegati v namere koga' postavljajo v leto 1800. Primeri iz Cigaletovega slovarja (leta 1860) dokazujejo, da sta tudi slovenska frazema *zagnati komu poleno pod nogo* in *nogo postaviti* (ali *podstaviti*) komu pri nas že dolgo znana in da je glagolska sestavina *metati* prišla v sestavo obravnavanega frazema kasneje.

◎ angl. *to put a spoke in so.'s wheel; to throw a spanner in the works*; češ. *házet klacky pod nohy komu*; fr. *mettre des bâtons dans les roues de qn.; mettre les bâtons dans les roues à qn.*; jeter un chat aux jambes de qn.; hr., srb. *bacati komu granu na put; metati komu granu na put; baciti komu granu na put; bacati komu klipove pod noge; podmetati komu klipove pod noge; turati komu klipove pod noge; bacati komu klipove pod*

točkove; nem. *jmdm. einen Knüppel zwischen die Beine werfen*; pol. *rzucać komuś klody pod nogi*; rus. *vstavljat' palku v kolěsa komu; vstavit' palki v kolěsa komu; podstavljat' nožku komu*.

zagnáti kómu poléno pod nógó, gl. *metati komu polena pod noge*.

pólh

dêbel kot pólh /ekspr.; primera, tudi s kakor/ *zelo debel*; sop.: **debel kot prašič**; prp. **suh kot trlica**

Debel kot konj (– kot polh). (E. Bojc, Pregovori, 192) | Debel kot polh. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 40, 170) | Včasih slišimo kako mater tožiti, da je njen otrok še pred kratkim bil debel kot polh, zdaj pa naenkrat postaja ko trlica – sam Bog vedi zakaj. (K. Ozvald, KMD 1925, 85) | Morja krvi, morja solza, vihre joka in vzdihov, kdo vas je kriv, kaj vas je krivo? Vzel sem fanta na koleno, tega ki leze v drugo leto; težak je za svojo starost in debel je kakor polh, čeprav prepeva »Tadam, tadam« – da bi ne bilo nikdar res, kar poješ! (Fran Milčinski, drobiž, NB) | Ni ji šlo delo izpod rok. Njen fant Janez je bil ob njej in se šalil z njo, da je debela kakor polh jeseni. Peter Duša, ki je sedel za ognjiščem, se je skušal po svoje razgovoriti. (Ivan Pregelj, Tolminci, NB)

◆ Primera *debel kot polh*, tudi *debel kakor polh*, temelji na dejstvu, da se polhi pred zimskim spanjem zelo zredijo, da tako lažje preživijo zimo.

spáti kot pólh /ekspr.; primera, dov. **zaspáti / trdno spáti**; sop.: **spati kot klada; spati kot top; spati kot ubit; spati kot zaklan**

»Mozolov Blaž. Črevlje sem mu šival; a zdaj spi kot polh,« odgovori Bojec ponižno in polutiho. (J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 140) | Za svetega Odršenika, Vaša milost, in vse to meni pred nosom, kakor da sem deželni glavar, ki ničesar ne vidi, ničesar ne sliši, ki noč in dan spi kot polh v zimi. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | Pod drevesom, ki je stalo pred hišo, je bila pogrnjena miza. Za njo sta sedela Marčni Zajec in Klobučar ter pila čaj, med njima pa je sedel Polh in spal – kot polh. (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Domov smo se vrnili lačni kot volkovi. Na peči smo zaspali kot polhi ... mar je otroštvo edini pravični del življenja?« (J. Hudales, Orel z razprtimi krili I, 1974, 129) | Zaspánétu pravimo: »Spi kakor polh.« (N. Kuret, PLS III, 1970, 99) | Prespijo polnih sedem mesecev in je zato njihovo spanje prišlo že v pregovor (saj pravimo za lenuharje, da spijo kakor polh!). (K. O., Moj mali svet 1969, št. 12, 562)

◆ Primera *spati kot polh* temelji na dejstvu, da je *polh* znan po dolgem zimskem spanju. V ustreznih primerah v drugih jezikih lahko nastopajo druge živali z zimskim spanjem, npr. *jazbec, mačka, podgana, svizec* v nemščini. V primerah, v katerih ni živalskih poimenovanj, gre pogosto za sestavino, ki ponazarja nepremičnost spečega, npr. *kamen, klada, top, vreča, ubit, zaklan*.

☉ angl. *to sleep like a baby; to sleep like an angel*; fr. *dormir comme un loir; dormir comme un sabot; dormir comme une marmotte*; hr., srb. *spavati kao ubijen; spavati kao top*; nem. *schlafen wie ein Murmeltier; schlafen wie ein Bär; den Schlaf des Gerechten schlafen; wie ein Toter schlafen; schlafen wie ein Stein*; pol. *spać jak suseł; spać jak kameń*; rus. *spat' jak surok*.

polihistor, gl. *živa enciklopedija*.

polít

kot polít cúcek, gl. *cucek*.

kot políta kúra, gl. *kura*.

polítika

nójeva politika, gl. *nojevska politika*.

nójevska politika /ekspr.; pren./ *kratkovidna, nerealna politika*

Bi pa radi in si želimo z Adrio to prihodnost tudi oblikovati in si rezati skupen kos kruha. Vendar ne s tem, da bomo vodili nojevsko politiko, kot jo včasih vodi Adria. (Delo, 27. mar. 2001, NB) | Eni kot gluhi v nekakšni nojevski politiki in s plašnicami korakajo po svoji nepregledni poti svoj marš ... (J. Rotar, Iz prispevkov, 1971, 83) | Nam preti stalna nevarnost interiorizacije, vam pa preti stalna nevarnost eksteriorizacije, toda niti mi niti vi ju ne bomo odpravili z nojevsko politiko ali nasiljem. (E. Kocbek, Listina, 1967, 355) | Višje šole pa ne smejo morda boječe zamolčati velikih spornih vprašanj, ki se tičejo državlanskega in družabnega življenja. Nič bi ne bilo nespametnejše nego nojeva politika ... (K. Ozvald, Veda II, 325) | In slovenski naprednjaki so varali sami sebe, ako so mislili, da bodo Mahniču kos bodisi z nojevo politiko preziranja, bodisi z neokusnim smešenjem ... (Google, sl.wikisource.org/wiki/...).

◆ Frazem *nojevska politika* z različico *nojeva politika* temelji na prenesenem pomenu sestavine *nojevski* ekspr. 'ki noče videti neprijetne resnice, sprijazniti se z njo'. Ta izhaja iz primere *tiščati glavo v pesek kot noj*.

☉ češ. *pštroší politika*; fr. *politique de l'autruche*; hr., srb. *politika noja; nojeva politika*; nem. *die Vogel-Strauß-Politik*; pol. *strusia politika*; rus. *strausovaja politika*.

polítika móčne róke /publ.; pren./ *dosledno izpolnjevanje predpisov, zakonov*

Spomnimo se ostrega kritika Danteja in njegove »Božanske komedije«; davnega utopista Campanelle, ki zamislja socialno izenačeno »Državo sonca«; Florentinca Machiavellija, ki z »Vladarjem« potjuje politiko »močne roke« nekronanih kraljev Medicejcev ali pa prav takih papežev Julija in Siksta; več stoletij prezgodaj rojenega velikega umetnika in znanstvenika, nezakonskega sina dekle iz Vincija, Leonarda in njegovih idej o letalu,

podmornici in podobnem ... (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

polítika odprtih vrát /ekspr.; pren./ *politika, ki temelji na dogovarjanju, pogajanjih, odprtosti vključevanja v povezave in pretoka delovne sile*

Politika odprtih vrat je edina politika, ki jo zveza Nato ima, je Ljubljani zagotovil generalni sekretar severnoatlantskega zavezništva Javier Solana. Izjava je bila tukaj razumljena kot obet, da vojaški klub ne odreka vstopa čakajočim. (Delo, 7. mar. 1998, NB) | V Reykjaviku je napovedana krepka širitev, tisto kar se v angleščini imenuje »robust enlargement«. Krepka širitev pomeni najbrž sedem članic, sedem novih članic, da je napovedana politika odprtih vrat, odprta vrata so tudi za Slovenijo ... (Državni zbor RS: 16. redna seja 22. 05. 2002, NB) | Zavezništvo ohranja politiko odprtih vrat, na katera trkajo predvsem države zahodnega Balkana pa tudi Ukrajina; predsednik Viktor Juščenko je na izrednem posvetu zavezništva iztržil podporo pri vključevanju v evroatlantsko skupnost. (Delo, 23. feb. 2005, NB) | »Kot članica EU in zveze Nato bomo vztrajno podpirali politiko odprtih vrat za vse države Zahodnega Balkana,« je poudaril in dodal, da si Slovenija želi krepiti odnose ne le z državami na jugu EU, pač pa tudi na vzhodu, saj je po širitvi Unije postalo dobro sodelovanje s temi državami pomembnejše. (Delo, 19. jan. 2006, NB) | v zavezništvu kajpak mislijo tudi na lastne interese. Mednje gotovo sodi kredibilnost organizacije, ki bi se zmanjšala, če bi brez tehtnega razloga odložila uresničevanje politike »odprtih vrat«, še bolj pa želja, da Nato z novo širitvijo okrepi vrste in poveča akcijsko sposobnost zavezništva za gašenje kriz ali posege vanje. (Delo, 14. jun. 2001, NB)

◆ Frazem *politika odprtih vrat* se je pri nas v publicistiki bolj uveljavil v zadnjih desetih letih in se nanaša predvsem na vključevanje držav v Nato in EU ter na prost pretok delovne sile v Evropi. Izvorno se navezuje na starejši juridični izraz *politika odprtih vrat* 'ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja politika velikih sil, temelječa na dogovoru o enakih pogojih gospodarskega udejstvovanja na Kitajskem in v nekaterih afriških državah'.

☉ fr. *politique de la porte ouverte*; nem. *eine Politik der offenen Tür*.

polítika popúščanja /publ.; pren./ *dejavnost držav, vlad, ki si na področju mednarodnih odnosov prizadevajo za umirjanje vojne napetosti med državami ali skupinami držav in se zavzemajo za mirroljubno reševanje sporov v mednarodnih odnosih* A kot vemo, jih zahodne miselne meje zlahka razumejo kot grožnjo, vsekakor kot poziv k temu, naj se vojaška sila spet uporabi kot sredstvo politike. Politika popuščanja pa bi se spremenila; ravnala bi tako, da bi nastalo ozračje preprečevanja uporabe sile. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Nihče sicer ne more zagotoviti, da ne bo novega napada, verjamem pa, da bi bili napadeni, če tako kot

v preteklosti ne bi naredili ničesar. Politika popuščanja ni nikoli prinesla rezultatov in dvomim, da jih kdaj bo. Zato se moramo s teroristi spopasti na njihovem terenu in jim preprečiti, da si ustvarijo varna zatočišča. (Delo, 16. dec. 2006, NB) | V Ameriki so celo generacijo zaznamovale njihove izkušnje v Vietnamu; močvirje, iz katerega ni bilo izhoda. To razumem, toda najzgodnejše obdobje mojega življenja je zaznamoval München leta 1938, politika popuščanja Hitlerju. Verjamem v upravičeno uporabo sile. (Delo, 31. jul 1999, NB)

politika sile /publ.; pren./ *dejavnost držav, vlad, strank, ki temelji na grožnjah z vojno, na oboroževanju*; prim. **hladna vojna**; **oboroževalna tekma** Gola sila pač ne pomaga, in če Rusov o tem še ni prepričala neskončna vojna v Čečeniji, bi jih morda morale izkušnje z Bližnjega vzhoda. Tam je narod, ki si je prisvojil monopol edine žrtve nacizma, z nespametno politiko sile naredil vse, da bo podobne »nacistične« napade, kakršnen je bil pred dvema dnevmoma v Kaspijsku, doživeljal še v naslednjih stoletjih. (Delo, 11. maja 2002, NB) | Minuli četrtek so poslanci sicer dobili debato o vojni v Evropi, toda bolj kot razlike v mišljenju med političnimi strankami izstopajo razlike v mišljenju in pristopu do problema med generacijami. Starejši prominentni politiki različnih strank, ki so se borili v drugi svetovni vojni, ob sedanji krizi modro molčijo ali pa glasno kritizirajo politiko sile. (Delo, 29. mar. 1999, NB) | Izrael, tako kot vedno do slej, je zopet delal na trajni rešitvi s politiko sile in izvršenih dejstev. Toda tako kot v preteklosti, bo tudi tokrat samo ena epizoda več, s katero so si Izraelci edino zmanjšali simpatije in razumevanje v svetu za svoje probleme, ne pa dosegli trajno rešitev glede svoje varnosti in varnosti svojih rojakov po svetu (Mladina 2006, št. 34, NB) | Na Severni strani (ang. North Slope), kot domačini preprosto imenujejo z nafto bogato divjino severne Aljaske, je denarja, politike sile in vročih razprav prav toliko kot komarjev. To je najbolj nedotaknjen del te zvezne države – za enajst Slovenij veliko območje tundre, ki se z Brooksovega gorovja spušča proti Beaufortovemu in Čukotskemu morju. (Revija National Geographic, maj 2006, NB)

© angl. *a policy based on a position of strength*; *big-stick diplomacy*; češ. *politika z pozice síly*; fr. *politique de puissance*; nem. *die Politik der Stärke*; rus. *politika s pozicije síly*.

polivati

polivati kóga z gnójnico, gl. **gnojnica**.

poljúbiti

poljúbiti matildo, gl. **matilda**.

póln

bíti v pólnem cvétu, gl. **cvet**.

bíti v pólnem razcvétu, gl. **cvet**.

bíti [vséh] múh póln, gl. **muha**.

iméti póln kúfer kóga/čésa, gl. **kufer**.

iméti póln kúrac kóga/čésa, gl. **kurac**.

iméti pólna ústa beséd, gl. **usta**.

iméti pólne hláče, gl. **hlače**.

iméti pólne róke déla, gl. **roka**.

iméti pólne žépe [denárja], gl. **žep**.

iméti pólno glávo čésa, gl. **glava**.

iz pólnih pljúč, gl. **pljuča**.

kot [da] bi imél pólne hláče, gl. **hlače**.

kričáti iz pólnih pljúč, gl. **pljuča**.

[okrógel] kàkor [pólna] lúna, gl. **luna**.

[okrógel] kot [pólna] lúna, gl. **luna**.

s pólno páro, gl. **para**.

s pólno pravíco, gl. **pravica**.

zadíhati s pólnimi pljúči, gl. **pljuča**.

zapéti iz pólnih pljúč, gl. **pljuča**.

zasmejáti se iz pólnih pljúč, gl. **pljuča**.

polnítí (si)

polnítí si bateríje, gl. **baterija**.

polnítí sód(e) brez dnà, gl. **sod**.

polomítí

polomítí kómu kostí, gl. **kost**.

polomítí kómu rébra, gl. **reb-ro**.

polomítí si

polomítí si zóbe [na čém, pri čém], gl. **zob**.

polovíca

bóljša polovíca /šalj.; pren./ *žena, soproga*; prim.

lepši spol; nežnejši spol; šibkejši spol

Ta nasvet je bil vsekakor na mestu, če že ne krvavo potreben, kajti Jera je skočila iz bajte in se zakadila po strmini, kakor bi kaj ukradla. Pazi jo je glasno opomnil s svojim vreščecim laježem, Ivanc pa se je rajši okrenil od doma, da bi ne videl, kako bo njegova boljša polovica vsak čas pomerila pot ali pokazala mejnike, kakor pravijo pri nas, če se kdo kar na vsem lepem pogrne po tleh. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Še nobena opera mi ni vzbudila toliko umetniškega zanimanja, in sem stopil pred slavno gledališko upravo in zahteval prosto vstopnico, kajti sem inteligent. Namignil sem, da obstojim iz dveh polovic in da je moji boljši polovici takisto potreben cel sedež, in še sem namignil, da imava četvero dece, ki jih neboglenih ne moreva samih puščati doma; lahko bi se pripetila situacija, ki ji ne bi bili kos, da jo rešijo. (F. Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Zdjaj ko so jutra hladnejša, vozniki radi sedejo v ogreto vozilo, še posebej če prevažajo otroke ali boljše polovice. (Delo, 24. okt. 2000, NB) | Spice Girls, 300 milijonov funtov vredna industrija je samo še kvartet. Paul Gascoigne Gazza, britanski nogometaš z najhitrejšimi možgani v nogah,

se ni mogel upreti nikotinu, alkoholu in pretepanju svoje boljše polovice. (Delo, 29. jun. 1998, NB) | Z lenobo imam res lahko težave. Rad poležavam, dremam in se prepuščam razvajanju svoje boljše polovice. (Delo, 16. mar. 2004, NB)

♦ Izraz *boljša polovica* temelji na predstavi, da je zakonski par celota, mož in žena pa njegovih polovici. Pri tem pa naj bi bila ženska polovica boljša, podobno kot je tudi lepši, nežnejši, a tudi šibkejši spol (gl. *lepši spol*, *nežnejši spol* itd.), moška pa slabša. Izraz naj bi bil sprejet iz angleškega *my better half*, ki naj bi ga v pastoralnem romanu *Arcadia* uporabil angleški pisatelj F. Sidney (1554–1586). Analogni izraz je še v pesnitvi J. Milтона *Izgnubljeni raj* (1667). V ruski jezik je izraz prišel iz komedije A. S. Gribojedova *Gore ot uma* (1822–1824) (gl. RF³, 553).

© angl. *one's better half*; češ. *moje lepši polovice*; *moje lepši polovička*; fr. *ma (chère, tendre, meilleure) moitié*; luž. *něčēja lěpša polojca*; nem. *jmds. bessere Hälfte sein*; rus. *moja [dražajšaja] polovina*; *moja blagovernaja*.

slábša polovica /šalj.; pren./ mož, *soprog*

Tako je z našim dedom in smo imeli sedaj ob njegovih petinsedemdesetletnici majhno domače slavlje. Prišli so vsi otroci in njih boljše oziroma slabše polovice, od živalstva pa so se udeležili slavlja govedina in gos in jež, mislim, jež je bil ponarejen, podoben mu je bil, toda okus je imel po kavi in po mandeljnih, takšni niso pravi ježi. (F. Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I: 1922–1924, NB) | »Selektorjev« imajo na Apeninskem polotoku skoraj toliko kot prebivalcev, povečuje pa se tudi zapostavljenost italijanskih žena, ki se v času velikih nogometnih tekmovalj že po starem pravilu pritožujejo, da se njihove slabše polovice precej bolj kot njim posvečajo »calciju«. (Delo, 3. jun. 2002, NB) | Ženske vsak dan porabijo za hišna dela dobre štiri ure, to je mnogo več kot njihove slabše polovice, ki denimo kuhajo in likajo samo dve uri in 48 minut na dan. (Delo, 11. nov. 1998, NB) | Vse to so dejstva. Kot je dejstvo tudi to, da smo ženske s prizadevanji za doseganje standardov idealnega, popolnega, veliko bolj obremenjene kot naše »slabše polovice«. (Viva, marec 2003, NB)

♦ Gl. *boljša polovica*.

položiti

položiti oróžje, gl. *orožje*.

položiti rôko náse, gl. *roka*.

položiti têmeljni kámen, gl. *kamen*.

pólt

kúrja pólt /ekspr.; pren./ *groza*

Čeprav je po rodu Anglež, mojster kurje polti Alfred Hitchcock že več kot dvajset let ni posnel filma v domovini. (Tovariš 1971, št. 33, 56) | Kot prva točka so

nastopili pliberški skavti s senčno igro, ki je poskrbela za kurjo kožo med gledalci. (Naš tednik, 1986, št. 8, 7) | Donosnost kupčije s kurjo poltjo dokazujejo podatki o prometu zahodnonemških založnikov v letu 1963. (Delo 1964, št. 312, 11)

♦ Poimenovanje *kurja polt*, narečno tudi *kurja koža*, se uporablja v pomenu 'zaradi mraza ali groze naježena koža'. Povezanost z grozo nakazuje tudi preneseni pomen poimenovanja: ekspr. 'groza'. Poimenovanje *kurja polt* je nastalo po podobnosti kože kur, ko jim odstranimo perje. V nekaterih drugih jezikih kurjo nadomestita gos ali pura, npr. hr., srb. *guščja koža*, rus. *gusinaja koža*, it. *pelle d'oca*, nem. *Gänsehaut*, ter hr., srb. *purja koža*.

kúrja pólt oblíje kóga, gl. *kurja polt spreleti koga*.
kúrja pólt spreletáva kóga, gl. *kurja polt spreleti koga*.

kúrja pólt spreleti kóga /nevtr.; 3. os. ed., nedov. *spreletava/ kdo dobi navadno zaradi mraza ali groze naježeno kožo*

Ali kritike se naši ljudje boje kakor živega ognja. Če le slišijo to strašno ime, spreleti je že kurja polt! Kritika, kri, krivica, kriminal in druge take so jim sorodne, grozne besede. (J. Stritar, Kritična pisma I, SG 1867, 11) | Slinar vleče sapo na-se, merzel pot mu stopa po čelu, z nepremaknjnim očesom gleda čudno procesijo, ko pa prinesó memo njega polža, Slinarja po celem životu kurja polt spreleti – Ta polž je bila Helika. (F. Erjavec, Kako se je Slinarju iz Golovca po svetu godilo, SG IV (1859), 180) | Ko to slišim, me kurja polt spreleti, branim se kar je moč. (F. Erjavec, Šnakšneps, SG 1858, I., 115) | Kurja polt ga oblíje. (V 1909, 38) | Mene je políla kurja polt, ugriznil sem se v ustnice in se v srcu strahovito pokesal svoje poti, vedel, da moram govoriti. (J. Kranjc, Sreča v temni ulici, 1955, 94) | V ustih in po grlu čuti neznansko žejo. Le kurja polt me je spreletavala od nog do glave. (B. Zupančič, Veter in cesta, 1954, 116) | Val krvi mu plane v ude in takoj nato ga oblíje kurja polt. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 91)

© angl. *to give so. the creeps*; *to make so. flesh crawl*; *so. feels his flesh creep*; fr. *avoir la chair de poule*; nem. *jmdm. läuft eine Gänsehaut über den Rücken*.

pólž

dólg kot jára káča, gl. *kača*.

[kot] povést o jári káči [in stêklem pólžu], gl. *kača*.

vléči se kàkor jára káča, gl. *kača*.

vléči se kot jára káča [in stêkel pólž], gl. *kača*.

pomágati

pomágati kómu iz gódlje, gl. *godlja*.

pomágati kómu iz škripecv, gl. *škripec*.

pomágati si

pomágati si s komólci, gl. komolec.

pomáhan

pomáhana gláva, gl. glava.

pomémben

igráti pomémbno vlógo, gl. vloga.

iméti pomémbno vlógo, gl. vloga.

odigráti pomémbno vlógo, gl. vloga.

pomériti

pès poméri kómu hláče, gl. pes.

pomériti kómu hláče, gl. hlače.

pomêsti

pomêsti káj pod preprógo, gl. preproga.

pomêsti káj pod tépih, gl. tepih.

pomêsti kóga/káj z želézno mêtlo, gl. metla.

pomêsti pred svôjim prágom, gl. prag.

poméтанjepoméтанje pod preprógo /ekspr.; pren./ skrivanje, prikrievanje, ignoriranje česa; prim. **pomesti kaj pod preprogo**

Nesrečni sistem pometanja pod preprogo je treba zamenjati z energičnim nastopom, gojenjem patriotizma in zavedanjem, da je slovenski narod le majhen del tiste velike celote, ki se ji ima zahvaliti za vse velike dosežke na duševnem in gospodarskem področju. (Dragan Matič, Nemci v Ljubljani, NB) | Še preveč je klijentelizma – tihega dogovora med podjetniškimi in občinskimi združbami, nepreglednosti, preprečevanja vstopa mladih v zaključene poslovne naveze visokih provizij, pometanj pod preprogo – seveda na račun drugih in največkrat okolja. (Delo, 18. feb. 2002, NB) | O politični realnosti govori, kot vedno, v provokativnih prispodobah: o volkovih, ki ustanavljajo odbor za varstvo ovac, o uspavanih Trnjulčicah, o ščukah v ribnikih z lenimi krapji in o pometanju pod preprogo. (Delo, 9. mar. 2002, NB)

♦ Gl. *pomesti kaj pod preprogo*.

poméтati

poméтati káj pod preprógo, gl. preproga.

poméтati káj pod tépih, gl. tepih.

poméтati pred svôjim prágom, gl. prag.

pomlád

êna lástovka šè ne naredí pomládí, gl. lastovka.

êna lástovka šè ne prináša pomládí, gl. lastovka.

êna lástovka šè ne prinêse pomládí, gl. lastovka.

prva lástovka šè ne prinêse pomládí, gl. lastovka.

pomóč

klicáti úrha (Úrha) [na pomóč], gl. urh (Urh).

pomolíti

pomolíti fige kómu, gl. figa.

pomolíti nós [kám, od kod], gl. nos.

ponávljati

ponávljati kot pápiga, gl. papiga.

Póncij

hoditi od Póncija do Piláta /star.; pren./ *poskušati urediti kako stvar v najrazličnejših uradih, pri najrazličnejših odgovornih ljudeh*

Starši, ki hodijo od Poncija do Pilata že skorajda leto dni, kolikor je minilo od operacije, so pred kratkim prejeli dopis zborničnega odbora za strokovno-medicinska vprašanja. Predsedujoči prof. dr. Eldar M. Gažijev je tamkaj popisal mnenje članov odbora, po katerem »zdravnikom ni moč očitati strokovnih napak pri obravnavi bolnice« ... (Delo, 1. jun. 2000, NB) | V prvem delu resda prepoveduje diskriminacijo, v drugem, v katerem določa kazni za kršitve, pa delovnim inšpektorjem onemogoča, da bi kršitelje hitro in učinkovito prisilili k spoštovanju zakona. Žrtve, ki naj bi jih varoval, tako zaman hodijo od Poncija do Pilata. (Delo, 10. mar. 2004, NB) | Tuje izkušnje in tudi pomemben delček domačih torej potrjujejo, kako pomembno je, da za bolnika, zlasti urgentnega, v bolnišnici poskrbijo na enem mestu – in ne, da njegovo iskanje zdravja razpršijo po tako nenavadnih ključih, da se človeku, ki kot bolnik ni najbolj pri močeh, zdi, kot da bi hodil od Poncija do Pilata. (Delo, 16. dec. 2006, NB) | Za takšno soglasje, ko pravzaprav v triurni razpravi ni bilo bistvenih vsebinskih posegov v omenjeni dokument, pa so morali predstavniki zdravniških organizacij pred tem iti tako rekoč od Poncija do Pilata, saj so samo zapisi o sestankih, ki so potekali na to temo, zapolnili tri predale v prostorih zdravniške zbornice. (Delo, 8. apr. 1999, NB) | Zmeraj sem upala in želela, da prideš do boljšega kruha, ne zaradi mene, zaradi sebe. Od Poncija do Pilata bi letala in krvavih žuljev se ne bi bala, da te spravim v latinske šole. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | To je sedanja vlada in oblast rezervirala za poslance, ko so odmaknjeni iz teh poslanskih prostorov, potem letajo »od Poncija do Pilata« in iščejo, kdo jih bo vzel v službo, ker jih stranke enostavno pozabijo in zavržejo. (Državni zbor RS: 18. redna seja 25. 9. 2002, NB)

♦ Frazem *hoditi od Poncija do Pilata* z različico *letati od Poncija do Pilata* ter frazem *pošiljati koga od Poncija do Pilata* izhajata iz nove zaveze (Luka 23, 6–11), kjer se sporoča, da je bil Kristus od rimskega upravitelja Pilata poslan najprej h kralju Herodu, od tega pa spet nazaj k upravitelju. V obeh frazemih sta se v nemškem in slovenskem

jeziku ne glede na prvotne odnose ohranili le rimski imeni z začetno rimo, v poljskem s končno: *chodzić od Annasza do Kajfasza, odsyłać kogoś od Annasza do Kajfasza. Annaś, tast, in Kajfaś*, zet, sta bila židovska duhovnika, ki sta sodelovala v procesu in zaslišanjih Kristusa (gl. Janezov evangelij 18, 13–24). Zanimivo je, da sta v češčini v enakopomenskem frazemu imeni *Peter in Pavel: posilat koho od Petra k Pavlovi*.

© angl. *to go from pillar to post*; češ. *chodit od Pontia k Pilátovi; béhat od Pontia k Pilátovi*; fr. *courir à droite et à gauche*; nem. *von Pontius zu Pilatus laufen*; rus. *obivat' poroga*.

íti od Póncija do Piláta, gl. **Poncij**.

létati od Póncija do Piláta, gl. *hoditi od Poncija do Pilata*.

pošiljati kóga od Póncija do Piláta /star.; pren./ *pošiljati koga, da poskuša urediti kako stvar v najrazličnejših uradih, pri najrazličnejših odgovornih ljudeh*

Bolj ko vlada govori o antibirokratskem programu, dalje in bolj zamotane so poti do pravic, ki jih namenja državljanom. To pa je seveda voda na mlin uradnikov, ki lahko odslej – medtem ko ljudi pošiljajo od Poncija do Pilata – tekmujejo v prijaznosti. Nikoli ne bi spoznali najprijaznejšega uslužbenca meseca, če ne bi tekali od urada do urada. (Delo, 7. feb. 2002, NB) | V razmerju uradnika do stranke je treba veliko bolj natančno povedati, kakšne poti in kaj ima stranka na razpolago. Uradnik stranke ne bi smel pošiljati od Poncija do Pilata, ampak ljudje vseeno letajo od enega urada do drugega, da zbirajo dokumente. (Delo, 17. apr. 1999, NB) | Govorim o odškodninah kmetom, recimo, samo kot primer, ko so jim v lanskem poletju medvedi uničili ali pa raztrgali živino. Dobili so sklepe, veliko obljub, da bo do teh izplačil prišlo, potem jih pa pošiljate od Poncija do Pilata, z ministrstva za kmetijstvo na ministrstvo za finance pa nazaj in potem še nekajkrat tako. (Državni zbor RS: 12. redna seja 22. 1. 2002, NB)

◆ Gl. *hoditi od Poncija do Pilata*.

© češ. *posilat koho od Piláta k Herodesovi; posilat koho od Petra k Pavlovi*; nem. *jmdn. von Pontius zu Pilatus schicken*; rus. *posylat' kogo ot odnogo k drugomu*.

ponedéljek

mačkast ponedéljek /ekspr.; pren./ *ponedeljek, ko se kdo slabo počuti, je slabo razpoložen, navadno po nezmernem uživanju alkohola*; prim. **imeti mačka**

Povedal je vsa tri imena, ki so dolga kot mačkasti ponedeljki in z razvlečenim marmeladastim zvenom. (J. Ciuha, Okameneli smehljaj, 1963, 666) | Malo više so živele Mlake svoje hrupno hitro življenje, ne glede na to, da je večina gospode in tudi precej knapov danes

praznovalo mačkov ponedeljek. (Mira Mihelič, Mladi mesec, 1962, 143)

mačkov ponedéljek, gl. *mačkast ponedeljek*.

plávi ponedéljek /žarg.; pren./ *ponedeljek, ko delavec neupravičeno izostane z dela*; prim. **mačkast ponedeljek, mačkov ponedeljek; narediti plavega, usekati plavega; ponedeljkar; ponedeljkati** (J. Glonar, SSJ, 294), **ponedeljkovati**

Nihče ne sme voziti avtomobila vinjen, a če pride do preskusa, državljanovi dokumenti na policista ne naredijo enakega vtisa kot izkaznice poslancev. Državljanu le redko kje brez posledic oprostijo »plavi ponedeljek«; zgodovina na drugi strani ne pozna primera, da bi v ponedeljek zasedal kak parlamentarni organ. (Delo, 9. nov. 1999, NB) | V starih časih se je edini prosti dan v tednu cehovskih vajencev imenoval »plavi ponedeljek«. Toda mojstri so kljub temu zahtevali, naj vajenci delajo tudi na ta dan, kar je podpirala cerkev. Leta 1550 je bil »plavi ponedeljek« prepovedan, najprej za kamnoseške vajence in zidarje, nato so to sprejeli še drugi cehi. Šele med vrhuncem industrializacije, na prelomu 19. in 20. stoletja, sta bila s predpisi urejena delovni čas in dopust vajencev, s čimer se je končal dolgotrajni spor glede »plavega ponedeljka«. (Delo, 15. feb. 2001, NB)

◆ Kaj je bil nekdanj *plavi ponedeljek*, dovolj povedo zadnji trije citati. Današnji izraz je vsekakor povezan z njim, pomen pa se je glede na bistveno drugačne razmere spremenil. V zvezi z njim so nastali še izrazi *ponedéljkar* žarg. 'človek, ki ob ponedeljkih neupravičeno izostaja z dela' (npr. Prav tako kakor ponedeljkarji, če ne še bolj, zavirajo napredek rudnika malomarni rezalci ... Trije dogodki v senovskem premogovniku, SPor 19. VI. 1950. – 1./VI.), *ponedéljcarski* 'nanašajoč se na ponedeljkarje' (npr. ponedeljcarsko ravnanje, ponedeljcarsko razpoloženje), *ponedéljkovati* žarg. 'neupravičeno izostajati z dela, navadno ob ponedeljkih'; 'slabo se počutiti, biti slabo razpoložen, navadno po nezmernem uživanju alkohola', npr.: Ko grem nekoliko utrujen s klobukom v roki po Sv. Petra cesti, pride nasproti mož, ki je s svojo hojo naznanjal, da ponedeljkuje. (Mlakar, Spomini, 189) | Ne vem, kako je to, ali tale Trtnik je dostikrat ponedeljkoval, plesal in pil, pa so ga vsi ljudje radi imeli (Matevž Hace, Naši obrazi, 1961, 36) in *ponedeljkati* v enakem pomenu, npr.: Ne vem, kaj je Jožeta pičilo, da ga še v ponedeljek poganja. Saj je nedelja in večer dovolj za to! Ponedeljkajo naj tisti, ki žive samo iz rok v usta, če se jim hoče. (M. Hace, Kmetje na prepihu, 1977, 187) | »Veš kaj, fant, jutri boš kratko in malo ponedeljkal. Navsezadnje je tvoj rojstni dan. Bova že našla izgovor. (W. Bredel – M. Malenšek, Sorodniki in znanci II, 1964, 23)

Frazema *narediti plavega, usekati plavega* v pomenu 'neupravičeno (za en dan) izostati z dela' sta nastala po izpustu sestavine *ponedeljek* iz besednih zvez *narediti plavi ponedeljek, usekati plavi ponedeljek*. Glede na ta izpust pa dan, ko kdo izostane z dela, ni več nujno ponedeljek. Eden od vzrokov za *plavi ponedeljek* je brez dvoma pijančevanje, ponočevanje neposredno pred ponedeljkom. V zvezi s tem sta še izraza *mačkast ponedeljek, mačkov ponedeljek* v pomenu 'ponedeljek, ko se kdo slabo počuti, je slabo razpoložen, navadno po nezmernem uživanju alkohola'. Nanju se navezujejo izrazi *biti [ves] ponedeljkov, biti ponedeljkarski* ekspr. 'slabo se počutiti, biti slabo razpoložen' in *ponedeljkovati* žarg. 'slabo se počutiti, biti slabo razpoložen, navadno po nezmernem uživanju alkohola'. Slovenskima *ponedeljkati* in *ponedeljkovati* ustreza poljsko *poniedziałkować*.

© angl. *idle Monday; Saint Monday*; češ. *modrý pondělek; mít modrý pondělek; držet modrý pondělek; slavit modrý pondělek; modřit pondělek; držet modré pondělí*; nem. *blauer Montag*; pol. *szewski poniedziałek*.

ponedeljkar, gl. *plavi ponedeljek*.

ponedeljkarski

biti ponedeljkarski /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *slabo se počutiti, biti slabo razpoložen*; sop.: **biti [ves] ponedeljkov**

»Ponedeljkarski sem«, je odvrnil veseli nemarnež. (I. Pregelj, Peter Markovič, 1929, 84) | »Ali smo tudi že ponedeljkarski« je vprašal znani moški glas Ziko, ki je pri delu počivala. (Ilka Vašte, Umirajoče duše, 1929, 60)

◆ Gl. *plavi ponedeljek*.

ponedeljkati, gl. *plavi ponedeljek*.

ponedeljkov

biti [vès] ponedeljkov /ekspr.; pren./ *slabo se počutiti, biti slabo razpoložen*; sop.: **biti ponedeljkarski**

»Tone! Obesi komate nazaj na kljuko. Za oves bova šele pod noč orala.« »Pod noč je rad dež,« je ugovarjal sin. Mislil je, da je ata ponedeljkov in se mu le ne ljubi. (Janez Jalen, Previsi, 1940, 211) | ... primer, ki se lahko vpiše v Plet. (iz Albreht: Zarečani): ponedeljkov = izkrokan, ponedeljkovati (24, 25). (A. Debeljak, ŽiS 21, 1937, 109)

© angl. *to have Monday blues*.

ponedeljkovati, gl. *plavi ponedeljek*.

ponedeljski

biti [vès] ponedeljski /ekspr.; pren./ *slabo se počutiti, biti slabo razpoložen*

V službo je prišel ves ponedeljski, s hudim glavobolom. (J. K.)

ponôči

podnévi in ponôči, gl. *podnevi*.

ponovíti

ponovíti kot pápiga, gl. *papiga*.

ponúđiti

ponúđiti kàj kot na pládnju, gl. *pladenj*.

ponúđiti kómu rôku, gl. *roka*.

ponúđati

ponúđati [kómu kàj] [vsè] na króžniku, gl. *krožnik*.

popáđati

popáđati kot dómíne, gl. *domina*.

popeljáti

popeljáti kóga pred mátičarja, gl. *matičar*.

popéniti, gl. *film je počil komu*.

póper

đati kómu pópra /ekspr.; pren./ *zbosti, podbosti koga*; prim. **popopran** 'oster, piker'

»Ja, ne?« se je zasmel Resnik. »Sicer je pri teh vse bob ob steno, ampak jim bom že še dal popra pod nos!« (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Če so namreč štrajke v baltskih ladjedelnicah povzročile ženske, ki so zaradi predbožičnih podražitev v letu sedemdeset dale možem popra in jih spravile na ulice, potem je moč z enako vnemo dokazati tudi to, da so Allendeja vrgle čilske gospodinje, ki so demonstrirale s praznimi cekarji in trpinčile doma svoje može s praznimi lonci. (D. Jančar, List pred feminalom, NB) | To se pravi, ne moremo mi sedaj nekako zaradi neke stvari, ki ni usklajena tam, iti v nekako odprt spor z vlado. Bomo skušali, ja, ponovno dati tej deklaraciji ostrino, ki jo je imela, in skušali v vso to limonado, ki jo je predstavila država, dati malo soli in popra. (Državni zbor RS, 12. redna seja 26. 3. 1999, NB) | Vrh so krojili prav slovenski jadralci. Prihod novozelandske super jadrnice Alfa Romeo Shockwave, vredne več kot tri milijone evrov, z jadralci, ki zmagojejo na America's Cup (torej na svetovnem prvenstvu profesionalcev), je prireditvi dodal še nekaj popra. (Delo, 15. okt. 2003, NB) | A Chirac je Jospina najbolj učinkovito napadel pri vprašanih, ki zadevajo pomanjkljivo varnost in rast kriminala. Nekateri tudi menijo, da je tako, morda res nevede, dal dragoceno iztočnico tudi Le Penu, ki da je temo povzel samo še bolj slikovito in udarno, ji dodal popra na račun priseljske politike, Jospin pa je odletel. (Delo, 7. maja 2002, NB) | To daje slutiti, da so republikanci pri zasebnih televizijskih postajah verjetno namerno poskušali podtakniti »nekaj več popra«, ker so računali na manjši nadzor. Še bolj zanimivo je, da isti republikanski spot, ki ga RTL

in Sat 1 nočeta objavljati, objavlja severnonemška za-sebna postaja Ostseewelle iz Rostocka. (Delo, 29. avg. 1998, NB)

♦ Frazem *dati* komu *popra* temelji na dejstvu, da je poper zelo ostra začimba, s katero lahko komu premočno začinimo, tj. popopramo kaj, preneseno jo zasolimo komu. Med starejšimi slovarji omenja frazem J. Glonar, SSJ, 295, pri iztočnici *poper: dati komu popra*: dati komu pod nos, zavriniti ga. Prav tam omenja še frazem *to je bil zanj hud poper*: zelo neprijetna zavrnitev, ki se mu je pokadila pod nos.

© hr., srb. *dati komu papra*; it. *far vedere a qc.; pigliare a schiaffi*; *pigliare a calci*; nem. *jmdm. Pfeffer geben*; *jmdm. heimleuchten*.

suh kot póper /ekspr.; primera, v povedni rabi/

1. zelo suh

Na Belem križu »izropamo« Mercator in si, zleknjeni na ležalki v travi, privoščimo kosilo. Pršut je suh kot poper, brez okusa in smrdi po ribji moki. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Vodo iz reke ti prečrpajo v mestni akvarij, da je struga suha kot poper, pa kaj se zgodi. (D. Rupel, Hi kvadrat, 1975, 98) | Bobnarka je suha kot poper in ni jasno, od kod jemlje toliko energije: tisti, ki so jo slišali, pravijo, da jo na odru kar raznese. (Delo, 1. jun. 2001, NB)

2. popolnoma brez denarja

Izgubila sta, nadaljnji scenarij pa je bil klasičen: Jagger jima je ponudil možnost, da si priigrata vse nazaj z dvojnim vložkom. Ko se je družbica čez dve uri razšla, sta bila mladeniča suha kot poper. (Delo, 25. maja 1998, NB) | »Kurnik, hudič te nesi, vendar ti bom plačal za frakelj,« je rekel Košutnik in poklical žganja. »Vem, da si suh kot poper.« (Mimi Malenšek, Matjaž, 1949, 155) ♦ V primeri *suh kot poper* je *poper* kot prispevka za suhost snovi razen v slovenskem še v poljskem jeziku, v drugih pa sta v tej vlogi *smodnik* oziroma *prah*.

© angl. *flat broke*; *skint*; bolg. *suh kato barut*; češ. *suchý jako drn*; hr. *suh kao barut*; mak. *suv kako barut*; nem. *knochenrocken*, *staubtrocken*; *auf dem Trockenem sitzen*; *keinen roten Heller haben*; *nicht flüssig sein*; *Ebbe in der Kasse haben*; rus. *suhoj kak poroh*; *suhoj kak trut*; *suhoj kak truha*; slš. *suchý ako práchno*; ukr. *suhyj jak poroh*.

popihati

popihati kómu na dúšo, gl. **duša**.

poplákniti

poplákniti si gřlo, gl. **grlo**.

popópran

popóprane céne, gl. **cena**.

popréj

kot šè nikóli [(po)préj], gl. **nikoli**.

popustíti

ne popustíti niti za lás, gl. **las**.

živci so popustili kómu, gl. **živec**.

popúščati

živci so popúščali kómu, gl. **živec**.

poravnáti

poravnáti stáre račúne [s kóm], gl. **račun**.

poravnávati

poravnávati stáre račúne [s kóm], gl. **račun**.

porcelán

kot slòn v trgovíni s porcelánom, gl. **slon**.

obnášati se kot slòn v trgovíni s porcelánom, gl. **slon**.

věsti se kot slòn v trgovíni s porcelánom, gl. **slon**.

poríniti

kot bi kdó kómu porínil nóž v srcé, gl. **nož**.

poróčen

poročna nóč, gl. **noč**.

poročèn

poročèn na lévo róko, gl. **roka**.

poročíti se

morganátično se poročíti, gl. *poročiti se na levo roko*.

poročíti se na lévo róko, gl. **roka**.

porúšiti

porúšiti vsè mostòve za sebój, gl. **most**.

posadíti

posadíti kóga na zatóžno klóp, gl. **klop** ž.

poscáti se

poscáti se na kóga/kaj /vulg.; pren./ *omalovaževati koga, kaj, ne upoštevati koga, česa*

Misliš, da on ljudi za praznike ni pošiljal v smrt? Poscal se je na vse zakone. Vsi v tej sobi smo zaradi njega koga izgubili. (Mladina 2006, št. 52, NB) | Do konca življenja vas bom jebal in poščijem se na vas, od kar mi je policaj rekel »zmenta se«, ko sem prijavil, da mi nekdo grozi. (www.siol.net/slovenija/crna_kronika/2011/03...) | Ma

ogabni ste mi vsi skupaj, bruuuuuh, poščijem se na to vladajočo kliko, grem iz Slovenije ob prvi priložnosti. (med.over.net/forum5...)

poséči

[globôko] poséči v žèp, gl. **žep**.
poséči po zvèzdah, gl. **zvezda**.

pôsel

pôsel cvete [kómu] /ekspr.; pren./ *napreduje, uspeva, navadno v trgovini*

Na stojnicah v San Giovanni Rotondo je naprodaj vse, največ spominkov s svetim očetom. Posel cvete. (Delo, 15. okt. 1998, NB) | S tem poslom se ukvarja neverjetno veliko ljudi. In posel cvete kljub vse nižjim cenam. (Monitor, nov. 1999, NB) | Pri kosilu sem sedel s tistim trgovskim zastopnikom. S Pešičem, iz Zagreba je doma, motorna kolesa prodaja, posel mu odlično cvete, seveda ima zato tako debelo verižico, zaradi posla, ki odlično cvete, to se mora videti. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Toda življenje teče po svoje. Meje med tema balkanskima državama vsak dan prestopi veliko ljudi, trgovina pa cvete. (Delo, 13. feb. 1998, NB) | No, da mu trgovina ne cvete, Robiču, to mi je bilo že znano, komu pa cvete, prosim te, a vendar, kar na vsem lepem takšna odločitev. Po pravici naj povem, da sem ga šel kropit predvsem iz želje, da se na svoje oči prepričam, če je res on tisti, ki dnevnik piše o njem. (B. Pahor, Na sipini, NB) | Za nemoč pa so si samostojni podjetniki često krivi sami, priznava Gostiševa: tudi v času, ko so imeli največ težav, saj so jih kot posameznike vsi po vrsti izgravalji, niti slučajno niso želeli svoje poslovne dejavnosti povezati v zadruga ali konzorcije. Pri naših zahodnih sosedih, kjer malo gospodarstvo tako zelo cvete, pa imajo prav to: zadruga, ki posameznikom iščejo posel. (Delo, 5. mar. 2000, NB)

◆ Frazem *posel cvete [komu]* temelji na prenesenih pomenih sestavine *cveteti*: ekspr. 'gospodarsko dobro uspevati' in 'obstajati v veliki meri'. Sestavina *posel* je zamenljiva z drugimi sestavinami, kot *trgovina*, *malo gospodarstvo*.

⊙ hr., srb. *ide komu posao; idu komu poslovi*.

pôsel je pôsel /ekspr.; dvoječ., v medmetni rabi/ *izraža, da čustva ne smejo vplivati na denarna, poslovna vprašanja*

Resnici na ljubo je treba zapisati, da sva nekaj orožja prodala celo Komendčanom. Trgovina je tekla nekako pod geslom: posel je posel, cvenk pa cvenk. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Misli o nakupu pa sta mu nemudoma razblinila lastnika Pacersov, Herb in Mel Simon. Sporočila sta mu: »Larry, rada te imava, toda posel je posel. Klub bova kar zadržala.« (Delo, 23. feb. 2000, NB) | Ko se čas izteče, vas neskončno prijazne okroglolične grajske gospodične s prelestnimi glasovi pospremitjo z gradu, saj že čaka naslednja skupina stotih turistov. Posel je posel in Irci znajo svoje gradove

in ostanke kulturne dediščine odlično spraviti v denar. (Delo, 29. apr. 2004, NB) | Tako ni le v Ameriki, temveč po vsem svetu. Posel je posel, vsak se bojuje za prednost. (Delo, 9. nov. 2004, NB) | Podjetja, ki prodajajo računalniško opremo, se v tem prav nič ne razlikujejo od podjetij, ki prodajajo orožje, osvežilno pijačo, luksuzne avtomobile ali pisalne mize. Roba je roba, posel je posel. (Monitor, julij/avgust 2003, NB)

vmešávati se v pôsle [kóga] /ekspr.; pren., mn., tudi z nikal. *ne/ reševati probleme, vprašanja koga*
Vedite pa tudi, da kdor ni z nami, je proti nam. Iztrenzite se in ne vmešavajte se v posle, ki vam nič mar niso. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Ne samo novičarski kanali hočejo vsako uro zabavati z majhnimi novostmi; zlasti nova internetovska konkurenca se čedalje močneje vmešava v posle s svojimi razkritji. (Delo, 10. okt. 1998, NB) | Johansson je menil, da je bilo prvenstvo »že ob rojstvu mrtvo«. Johansson je hkrati opozoril FIFA, naj se ne meša v posle s klubi, ki so po njegovem prepričanju stvar celinskih zvez. (Delo, 29. feb. 2000, NB) | Kanoniki so se pritoževali pri vladi in si dajali vedno zopet potrditi stare svoje pravice. Tolminski jih niso nehali ovirati pri vizitacijah, vtikati se v posle cerkvenega gospodarstva, zavirati izvoz desetine, nagajati pri pobiranju, predpisovati cene žitu in merniku mero. (I. Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | »Na svetu je vse mogoče, gospod nadzornik!« »Vi ste toženi, da se vtikate in silite v posle, ki vam niso nič mar.« (F. S. Finžgar, Sama, NB)

vtíkati se v pôsle [kóga], gl. *vmešavati se v posle [koga]*.

posípanje

posípanje s pepélom /knj.; pren./ *kesanje zaradi slabih dejanj*; prim. **posipati se s pepelom**

Po posipanju s pepelom zaradi protiameriške kampanje nemških socialdemokratov in Zelenih je tudi največjim navidezem jasno, da si je kancler Gerhard Schröder bolj kot za načela prizadeval za glasove skrajne levice. (Delo, 2. okt. 2002, NB) | V tem, kar vidimo, je skoraj preveč samokritike, posipanja s pepelom in objavljanja dobrih namer, da bi jim verjeli na prvi pogled. (Delo, 5. apr. 2003, NB) | Srbska skupščina je tako preprečila še eno veliko afero, ki je resno grozila, da bo pripeljala do (samo)uničenja srbskega režima. Posipavanje s pepelom je pustilo posledice, hkrati pa je demokratično javnost navdalo z upanjem. (Delo, 5. jan. 1999, NB)

◆ Gl. *posipati se s pepelom*.

posípáti se (si)

posípáti se s pepélom, gl. **pepel**.
posípáti si glávo s pepélom, gl. **glava**.

poskakováti

poskakováti do strôpa, gl. **strop**.

poskočiti

poskočiti do strôpa, gl. strop.

poskusen

kot poskusni zâjček, gl. zajček.

kot poskusni zajec, gl. zajec.

poskusni zâjček, gl. zajček.

poskusni zajec, gl. zajec.

poskusiti

poskusiti srêčo, gl. sreča.

poslán

poslán na právi naslôv, gl. naslov.

posláti

po ptíče mléko posláti, gl. mleko.

posláti *kóga/kâj* k hudiču, gl. hudič.

posláti *kóga/kâj* k vrâgu, gl. vrag.

posláti *kóga/kâj* na právi naslôv, gl. naslov.

posláti *kóga* nékam /ekspr.; olepš./ *grobo zavrniti koga*; sop.: **poslati koga k hudiču**

17. maj 2010 – Šport Čop: Vse bi najrajši kar nekam poslal ... Razočaranje pri Čopu je veliko, saj pravi, da bi »vse najrajši kar nekam poslak« ... (Google, www.delo.si/...) | Huh, jah prav si se odločil, da si ga nekam poslal! Očitno felna ni mela tuv-a al pa je to kaka šverc komerc roba. (Google, www.avtomobilizem.com/forum...) | 13. apr. 2011 – Sploh pa je samega sebe poslal nekam in ne sodnika. Ne vem zakaj mora govorit italijansko, če že, mar bi komentiral po švedsko ... (Google, www.rtv slo.si ...)

posláti *kóga* po apríla, gl. april.

posláti *kóga* po kôstanj v žerjávico, gl. kostanj.

posláti *kóga* po pelína, gl. pelin.

posláti *kóga* po žâbje dláke, gl. dlaka.

posláti *kóga* po žâbjo vólno, gl. volna.

posláti *kóga* v Benétke, gl. Benetke.

posláti *kóga* v vólče žrêlo, gl. žrelo.

posláti *kóga* za rešêtko, gl. rešetka.

posláti na *kóga* ôgenj in žvêplo, gl. ogenj.

posláti žógo v mrêžo, gl. žoga.

poslávljati se

poslávljati se od življênja, gl. življenje.

poslédnji

poslédnja úra bîje *kómu/čému*, gl. ura?

poslédnji mohikánc, gl. mohikanec (Mohikanec).

posloviti se

posloviti se od življênja, gl. življenje.

posloviti se po francósko, gl. *oditi po francosko*.

poslúšati

poslúšati stáro pésem, gl. pesem.

posnéti

posnéti smétano, gl. smetana.

posprávit

posprávit *kâj* pod preprógo, gl. preproga.

posprávit kóvčke, gl. kovček.

posprémiti

posprémiti *kóga* na zâdnjo pót, gl. pot.

posrêčiti se

vélíki mèt se posrêči *kómu*, gl. met.

postájati

postájati [le] kolésc [k]jé, *kóga/čésa*, gl. kolesce.

postájati trn v pèti *kóga*, gl. trn.

postáti

beséda je mesó postála, gl. beseda.

iz Sávla postati Pável, gl. Savel.

postáti bléd kot zíd, gl. zid.

postáti cókla razvôja, gl. cokla.

postáti cókla *za kóga/kâj*, gl. cokla.

postáti désna rôka *kóga*, gl. roka.

postáti figa móž, gl. figamož (figa mož).

postáti igrača [*kómu/kâj*], gl. igrača.

postáti igrača v rôkah *kóga/čésa*, gl. igrača.

postáti igračka [*kóga/čésa*], gl. igračka.

postáti igračka v rôkah *kóga/čésa*, gl. igračka.

postáti jeziček na téhtnici, gl. jeziček.

postáti junák dnéva, gl. junak.

postáti [le] kolésc [k]jé, *kóga/čésa*, gl. kolesce.

postáti mesó in krí, gl. meso.

postáti oródje [*čésa, za kâj*], gl. orodje.

postáti oródje v rôkah *kóga/čésa*, gl. orodje.

postáti pavliha, gl. pavliha (Pavliha).

postáti pójem [*kóga/čésa*], gl. pojem.

postáti [právi] biser [*čésa*], gl. biser.

postáti preizkúsní kámen [*čésa, za kâj*], gl. kamen.

postáti sám svój gospód, gl. gospod.

postáti trn v pèti *kóga*, gl. trn.

postáti vógelni kámen [*čésa*], gl. kamen.

postáti vróče žémjljice, gl. žemljica.

postáti zapéčkar, gl. zapečkar.

postáti zastavonoša [*kóga/čésa*], gl. zastavonoša.

postáti zláta jáma, gl. jama.

postáti žíva enciklopédija, gl. enciklopedija.

postavitev

postavítev na lástne nôge /nevtr.; mn., pril. zv./ *osamosvojitév*; prim. **postaviti se na lastne noge**

Še več: tudi naši največji banki bosta očitno ostali še kar nekaj časa poddržavljeni, to pa ne bo dobro niti za njihju niti za druge domače banke. In če je za ameriškega mogotca J. P. Morgana njega dni veljalo, da z bančnim imperijem lahko postavlja vlade, je pri nas položaj seveda nekoliko poseben: imamo vlado, politike in njihove svetovalce, ki se radi zgolj »igrajo« s poddržavljenima bankama, njuno privatizacijo in postavitev na lastne noge pa – hote ali ne – čedalje bolj prepuščajo naslednikom ... (Delo, 30. jun. 1998, NB)

♦ Gl. *postaviti se na lastne noge*.

postavíti

kàkor bi kdó kóga na pránger postavíl, gl. **pranger**.

kôzla v zélnik postavíti, gl. **kozel**.

postavíti iz očí v očí, gl. **oko**.

postavíti kâj na glávo, gl. **glava**.

postavíti kâj na kócko, gl. **kočka**.

postavíti kâj na láž, gl. **laž**.

postavíti kâj na nôž, gl. **nož**.

postavíti kâj pod vèlik vprašâj, gl. **vprašaj**.

postavíti kâj pod vprašâj, gl. **vprašaj**.

postavíti kóga/kâj na lástne nôge, gl. **noga**.

postavíti kóga/kâj na pránger, gl. **pranger**.

postavíti kóga/kâj na stránski tír, gl. **tir**.

postavíti kóga/kâj na tapéto, gl. **tapeta**.

postavíti kóga/kâj pod drobnogled, gl. **drobnogled**.

postavíti kóga/kâj pod lúpo, gl. **lupa**.

postavíti kóga na césto, gl. **cesta**.

postavíti kóga na láž, gl. **laž**.

postavíti kóga na sramotílني stèber, gl. **steber**.

postavíti kóga na zatóžno klóp, gl. **klop ž**.

postavíti kóga pod káp, gl. **kap**.

postavíti kóga pred vráta, gl. **vrata**.

postavíti kóga pred zid, gl. **zid**.

postavíti kôzla za vrtnárja, gl. **kozel**.

postavíti píko na í, gl. **pika**.

postavíti stvarí na právo mésto, gl. **stvar**.

postavíti tèmeljní kámen, gl. **kamen**.

postavíti vsè na glávo, gl. **glava**.

postavíti življènje na kócko, gl. **življenje**.

živi hrást postavíti, gl. **hrast**.

postavíti se

in če se [vsì] na glávo postavíjo, gl. **glava**.

postavíti se *čému* po róbu, gl. **rob**.

postavíti se iz očí v očí, gl. **oko**.

postavíti se *kómu/čému* po róbu, gl. **rob**.

postavíti se kot èn móž, gl. **mož**.

postavíti se na glávo, gl. **glava**.

postavíti se na lástne nôge, gl. **noga**.

postávljanje

postávljanje [kóga] na pránger /ekspr.; pren./ *sramotítev*, *smešenje koga*; prim. **postaviti koga/kaj na pranger**

Nekateri so bili takoj za izključitev iz šole, drugi so bili proti. Nekateri so že verbalnim zgražanjem rekli linč in postavljanje na pranger, drugi so predlagali prehod od metafor k realnim ukrepom. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Nekdanjega šolskega ministra in zdajšnjega dekana Pedagoške fakultete v Ljubljani dr. Pavla Zgago moti že sam pojem javno rangiranje šol, ker preveč spominja na nekakšno postavljanje na pranger. Za kakovostno delovanje šole ni nič slabšega kot to. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | »V času ko se mnogi ljudje borijo z eksistenčnimi težavami, je poceni pridobiti ljudi s postavljanjem Judov na pranger,« je opozoril Wagner na nevarnost Haiderjevih poenostavitev. (Delo, 19. sep. 1998, NB)

♦ Gl. *postaviti koga/kaj na pranger*.

postávljati

postávljati gradóve v oblákih, gl. **grad**.

postávljati kâj na kócko, gl. **kočka**.

postávljati kâj na láž, gl. **laž**.

postávljati kâj pod [vèlik] vprašâj, gl. **vprašaj**.

postávljati kâj pod vprašâj, gl. **vprašaj**.

postávljati kóga na láž, gl. **laž**.

postávljati kóga/kâj na stránski tír, gl. **tir**.

postávljati kóga/kâj pod drobnogled, gl. **drobnogled**.

postávljati življènje na kócko, gl. **življenje**.

žive hráste postávljati, gl. **hrast**.

postávljati se

postávljati se na glávo, gl. **glava**.

postávljati se na lástne nôge, gl. **noga**.

postávljati se s tújim pérjem, gl. **perje**.

postávljen

kâj je postávljeno na glávo, gl. **glava**.

vsè je postávljeno na glávo, gl. **glava**.

póstelja

lóčen od míze in póstelje, gl. **miza**.

ločítev od míze in póstelje, gl. **miza**.

postítí se

postítí se ob krúhu in vòdi, gl. **kruh**.

postlán

z rózicami je postláno kómu, gl. **rožica**.
z rózicami ni postláno kómu, gl. **rožica**.

postrížen

iméti brke [postrížene] na děž, gl. **brk**.
iméti lasé [počesáne, postrížene] na děž, gl. **las**.

posúti se

posúti se s pepélom, gl. **pepel**.

posvetíti se

kómu se je posvetílo v glávi, gl. **glava**.

pošíljati

po ptíčeje mléko pošíljati, gl. **mleko**.
pošíljati kóga od Póncija do Piláta, gl. **Poncij**.
pošíljati kóga/káj k hudíču, gl. **hudíč**.
pošíljati kóga/káj k vrágu, gl. **vrag**.
pošíljati kóga po kóstanj v žerjávico, gl. **ko-**
stanj.
pošíljati kóga po žábjo vólno, gl. **volna**.

poštêno

poštêno pljúni v rôke, gl. **roka**.
poštêno [si] zavíhati rokáve, gl. **rokav**.

poštévanka

obvládati kaj kot poštévanko /nevtr.; primera/ *zelo dobro znati, obvladati kaj*; prim. **znati kaj kot očenaš**

In to, da se vladni politiki odgovorom na tako jasna in preprosta vprašanja upajo pred javnostjo izmikati s tako očitnim sprenevedanjem, je po svoje še precej hušše kot njihova še tako huda nevednost o stvarih, ki bi jih sicer ministri morali obvladati kot poštévanko. Še bolj »porazujoče« od gornjega bi utegnilo biti kvečjemu še spoznanje, da tudi na tako očitna sprenevedanja naša javnost nasede in da se politikom torej splačajo, pa če so še tako nemoralna. (Mladina 2005, št. 32, NB)

♦ Primera *obvladati kaj kot poštévanko* je predstavnost zelo nazorna. Temelji na dejstvu, da je obvladanje, znanje poštévanke nujna osnova za matematiko, zato jo večina zna ali mora znati na pamet.

pót m

potíti krvávi pót /ekspr.; pren./ *zelo se truditi, trpeti* Uskoki umejo ta posel sijajno, a našim okornim fantom je žvrkala včasih v škornjih kri. Ej, Žumberk, Žumberk, tam so zdihovali Beli Kranjci, krvavi pot potili v čast in v ojačenje ogrožene meje. (Ivan Matičič, Na mrtvi straži, NB) | Vrag zadene koš na hrbet in nese proti hiši

nesrečnih ukletih hčera. Potil je res krvavi pot, ker je nesel babo v košu. (Slovenske pravljice, NB) | Dobršen del izjav ob oddaji del na predoru Trojane štejem za poskus uveljavljanja tretje prodajalčeve možnosti. Vem; težko breme in težko odgovornost si je naložila uprava Darsa in gradbiščni nadzor (DDC) bo krvavi pot potil, da bodo ostali v zasnovanih mejah. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Mogoče tudi nismo hoteli biti zvezde. Zame je bilo tipično, da sem jaz vedno malo manj kot krvavi pot potil, kadar sem se moral pojaviti pred kamero v studiu. Nisem rad tega delal, preprosto. (TVS – Odprti kop – Velika imena malega ekrana: Marko Rožman; 6. avgust 2005, NB) | To nas načeloma ne bi smelo motiti, saj so v tem davčnem paradizu prijavljeni tudi Björn Borg, Boris Becker, Schumacher in še mnoga znana imena svetovne športne »špice«. Je pa treba reči, da se celo v bogati Nemčiji zgražajo, ko nekdo tako preprosto pobegne domači davkarji; navadni smrtniki potijo krvavi pot, da ima država dovolj denarja, zvezdniki se poskrijejo v mediteranski azil. (Delo, 28. maja 2005, NB) ♦ Frazem *potiti krvavi pot* je nastal po opisu Kristusovega križevega pota. Na to kažeta med drugim tudi naslednja literarna zgleda: Ta človek nima srca, ali pa je trdo, da bi lahko kresal z njim. Zbral sem, kolikor sem mogel, vsega mi ni bilo mogoče, in napotil sem se s težkim srcem; to vam je bil pravi križev pot; Zveličarju ni bilo huje, ko je šel na Oljsko goro ali na goro Kalvarijo in je krvavi pot potil. (Josip Stritar, Rosana, NB) | Vendar pa je bilo videti, da je vsaj toliko kot za svoje premoženje v stari domovini zainteresiran tudi za duhovno stanje svojih sorodnikov. V nobenem pismu namreč ni manjkalo tudi navodil za obiskovanje maš in za molitve, sleherni se je končalo z rotitvami, naj ne pozabimo Jezusa Kristusa, Odršenika našega, ki je za nas krvavi pot potil. (Drago Jančar, Slovenski eksil, NB)

pót ž

biti na dôbri pótí /ekspr.; pren., navadno v zvezi z *da/veliko možností je*; prim. **biti na najboljši poti**

Kaj ste spet hoteli reči ... nočem slišati. Na dobri poti ste, da povzročite veliko gorja, zaradi neposlušnosti, zaradi napačnega dvoma ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Smrad tako pripravlja pot parfumu. Prehajanje prek črne barve in smrdljivega vonja dokazuje umetniku, da je na dobri poti; slabe podzemne vonjave potrjujejo rudarju, da je dosegel obenem gnijoča in rodilna področja zemlje. (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB) | Za uteho je Carter osvojil naslov najboljšega novince sezone. Z letošnjimi 54 odstotki Toronto zaseda 6. mesto na vzhodu in je na dobri poti, da se končno le uvrsti v elitno osmerico konferenec. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Je pa podjetje ATC Kanin Bovec ob zagotovilu države, da resno misli z razvojno pomočjo, na dobri poti, da ujame korak s konkurenco.

(Delo, 23. mar. 2000, NB) | Če gre verjeti priporočilom evropskih strokovnjakov s področja prometne varnosti, da je uspeh dosežen, če na leto preizkusijo vsakega desetega voznika, so naši policisti na dobri poti. (Delo, 18. apr. 2000, NB) | Turnir »Redbus« je pravzaprav posamično angleško prvenstvo po pokalnem sistemu. Naslov brani najboljši Adams, ki je na dobri poti, da bo tudi tokrat osvojil lovoriko. (Delo, 17. apr. 2001, NB) | Ko pridemo v stanje, ko se o svojih zmotah, ki so nas pripeljale v težave, pogovarjamo z nekom, ki mu zaupamo, imamo občutek, da kar čutimo, kako odlagamo svoje duhovno breme, in takrat smo že na dobri poti k rešitvi. (Franc Rozman, Človek sem, ustvarjam, NB) **biti na najboljši poti** /ekspr.; pren., navadno v zvezi z **dal/ zelo veliko možnosti je**

V ljudski šoli so me učili, da so prirodoslovci razdelili življenje na zemlji v tri skupine: v človeštvo, živalstvo in rastlinstvo. Živalstvu so odmerili sredino – in ker pravi pregovor, da je srednja pot najboljša pot, so živali na najboljši poti. Telo imajo in kakor vse kaže tudi um in prosto voljo. (C. Kosmač, Gosenica, NB) | Sedaj pa vanjo z *Iksio* postavlja direktno nadaljevanje enega od svojih dosedanjih del. Remec je tako očitno na najboljši poti, da ustvari veliko trilogijo slovenske znanstvene fantastike (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | »No, vidim, da sta dobro,« se je zasmejal šef, ki je hrupno vstopil skupaj z zdravnikom. »Mislim, da sta bolnika na najboljši poti do ozdravitve,« je še rekel. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Sestriere – Naša slalomška šampionka sezone Špela Pretnar je na najboljši poti, da osvoji mali kristalni globus. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | V obalnem derbiju končnice za obstanek so se Škofjijke izkazale z zelo dobro in srčno igro. In čeprav so bile na najboljši poti k zmagi – vodile so že s šestimi goli prednosti – so drugo točko izgubile v zadnjih trenutkih, ko je z razdalje zadela Dražena Šmitran. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | Takrat smo to razčistili in na eni strani smo ostali tisti, ki smo menili, da je treba tretjo univerzo graditi kamen za kamnom in od spodaj navzgor, druga stran pa se je nekako umaknila in nas vsa ta leta opozarja, da nismo na najboljši poti. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | Kljub relativno skromni, vendar vselej stabilni stopnji rasti je Slovenija na najboljši poti, da dokaj hitro doseže povprečje v Uniji. (Delo, 29. maja 1999, NB)

iskati pót iz slépe úlice, gl. *pot iz slepe ulice*.

iti rákovo pót /ekspr.; pren./ *nazadovati, propadati* Obrt je šla kajpak rakovo pot. Hiša bi najbrž splavala drugemu v naročje, če bi Kočarica odločno ne posegla vmes, da zaščiti koristi svojega sina. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Vsi vkup so pozimi za pečjo čepeli, poleti pa pasli, v šolo hodili in pozneje, ko so bili malo odrastli, tudi skupaj na vasi fantovali. Z Znojilčevim premoženjem pa je šlo navzdol rakovo pot. (J. Kersnik, Kmetske slike, NB) | Kljub vsem naporom je Dihurjevo gospodarstvo začelo iti rakovo pot. Na polju se je vedno manj pridelalo, letine so bile slabe, zaslužki pičili, potrebe in draginja pa so rasle

iz dneva v dan. (Prežihov Voranc, Boj na požiravniku, NB) | Zasebne prakse nastajajo po stihijskih koncesijah. Ves ta čas, ko je šel razvoj rakovo pot, pa bi bili lahko ne le ohranili dosedanje prednosti v primerjavi s tujino, po kateri se tako radi zgledujemo, ampak bi bili lahko dopolnili in razvili nov koncept naših zdravstvenih domov. (Delo, 12. nov. 1998, NB) | Ni čudno, da prihaja do zapletov, kajti zakon, ki ga imamo na mizi, ne gre naravnost, ampak gre rakovo pot, nazaj. Procedura sprejemanja tega zakona se je obrnila oziroma ste jo obrnili. (Državni zbor RS, 12. redna seja 15. 4. 1999, NB)

♦ Frazem *iti rakovo pot* je nastal po navezavi na značilno rakovo hojo nazaj. Gibanje, hoja nazaj je prisposoba za nazadovanje, kot je, nasprotno, gibanje naprej prisposoba za napredek, npr. *napredovati z velikimi koraki*.

© angl. *to go backwards*; fr. *aller, marcher à reculons*; hr., srb. *ići rakovim koracima*; it. *andare in rovina*; nem. *den Krebsgang gehen*.

končati svôjo življênsko pót /vznes.; olepš./ *umreti* V Normandiji se je (tj. Lanfranc, op. J. K.) seznanil z Viljemom Osvajalcem in končal svojo življenjsko pot kot canterburyjski nadškof v letih 1070 do 1089. (George A. Kennedy, Klasična retorika ter njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Stane Aljančič, rojen 1928, je končal svojo življenjsko pot. Šport je izgubil uglednega člana velike družine, imenitnega športnega delavca, prijatelja. (Delo, 15. mar. 1999, NB) | Mislim, da se bo ob pripravi dokončnega teksta državnega proračuna pač nekaj moralo prelomiti in bodo nekatere investicije ostale v obsegu, kot jim gre tudi po nacionalnih programih, druge pa se bodo morale radikalno zaustaviti za določeno število let, in bodo vstopile v proces izvajanja, ko bodo nekatere druge končale svojo življenjsko pot investicijskega ciklusa. (Državni zbor RS: 19. izredna seja 20. jan. 1998, NB) | Bobnarka je suha kot poper in ni jasno, od kod jemlje toliko energije: tisti, ki so jo slišali, pravijo, da jo na odru kar raznese. (Delo, 1. jun. 2001, NB)

♦ Frazem *končati svojo življenjsko pot* temelji na sestavini *življenjska pot*, ki ima nasproti sestavini *življenje* vznesen pomen. Po njej je namreč življenje pot od rojstva do smrti, ko se ta pot konča.

nájti pót iz slépe úlice, gl. *pot iz slepe ulice*.

ostáti na pól poti /ekspr.; pren./ *ne dokončati, ne opraviti začete*

»Pretesimo zdaj temeljiteje to trditev, da ne ostanemo na pol poti!« (Platon, Država) | Škrobarstvo je nedosledno donjuanstvo, škrobarstvo, ki ostane na pol poti do absurda, je polovičarstvo; škrobarstvo je oportunistem, ki želi hkrati stati na dveh bregovih – na kaotičnem absolutnem in absurdnem bregu donjuanstva in hkrati na bregu smiselnosti, socialne vključenosti in medčloveške koeksistence. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Toda nova strategija za zagotavljanje neoporečne hrane, ki jo je David Byrne slikovito poimenoval »od

kmetije do mize«, saj naj bi zajela celotni postopek preskrbe z živili na območju Evropske unije, navzlic visokim pričakovanjem ostaja na pol poti. (Delo, 13. jan. 2000, NB)

◆ Frazem *ostati na pol poti* je predstavo zelo razviden. Pot, ki jo nekdo opravi, je namreč prispodoba za dokončanje česa – posameznega dela ali življenja. Kdor ostane na pol poti, pa tako ne dokonča, ne opravi začetega.

otrók je na pótí, gl. **otrok.**

pospremiti kóga na zádno pót /vznes.; pren., nedov. **spremljati/ iti za pogrebom koga**

Polje: Na pokopališču v Polju bodo ob 16. uri pospremili na zadnjo pot 91-letno upokojenko Marijo Tomšič. (Delo, 17. jan. 2000, NB) | Okroglih dvajset let po tistem, ko smo na zadnjo pot pospremili predsednika Tita, je prikorakal nazaj v naš državni zbor, in to naravnost za govorniški oder, skozi žolčne polemike naših vrlih parlamentarcev. (Delo, 4. maja 2000, NB) | 24. julija popoldne so pokopali c. kr. poštnega oficijala Grmeka. Na zadnjo pot so ga spremljali tudi sokoli in po pogrebu v več gostilnah pili v njegov spomin. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | »Tudi ribe imajo čustva,« meni Carol Lian, prirediteljica mednarodne razstave rib v Singapurju in pobudnica zamisli o posvojitvi. Pristojni za nadzor nad živalmi sporočajo, da ne morejo z gotovostjo trditi, koliko ljudi tako kruto pošilja ribe na zadnjo pot v kanalizacijo. (Delo, 11. mar. 2004, NB)

◆ Frazem *pospremiti koga na zadnji poti* temelji na sestavini *zadnja pot*, ki je zadnja etapa življenjske poti, tj. življenja.

pót iz slepe ulice /ekspr.; pren./ *pot iz zelo neprijetnega, zapletenega položaja*; prim. **priti iz slepe ulice**

Po polomu neoliberalizma je nova leva sredina iskala pot iz slepe ulice. Poskusila je z dvema strategijama. (Delo, 10. okt. 1998, NB) | Ajdovščina: Primorje – CMC Publikum: Celjani mrzlično iščejo pot iz slepe ulice, toda v Ajdovščini jo bodo težko našli. Primorje ima ob Mariboru najboljše moštvo, še zlasti potem, ko se mu je pridružil še Mitrakovič. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | A med dobrimi ljudmi nikoli na zmanjka takšnih, ki želijo pripovedim o izničenih sanjah in upih dati drugačen, lepši konec. Takih, ki želijo pomagati pri iskanju poti iz slepe ulice. Zato bo njihova pomoč v zimski akciji slovenskega Unicefa, poimenovani Za pot iz slepe ulice, toliko bolj dobrodošla. (Delo, 30. dec. 2000, NB) | Naš doktor pa vendarle meni, da bodo Nemci, tako kot nekoč Francozi, Angleži in Italijani, našli pot iz slepe ulice, morda tudi tako, da bodo, tako kot priporočajo menedžerji, aktivirali nacionalne »mešance«, kakršen je na primer Mehmet Scholl. (Delo, 22. jun. 2000, NB) | Nekateri stvari je preprosto treba povedati in jih dokončati. Včasih je potrebno, da družinski terapevt zbere vso družino in ji pomaga najti pot iz slepe ulice. (Viva, sep. 2007, NB) | Slavnostna avreola okrog podpisa je pravzaprav priznanje lokalnih oblastnikov in

njihovih poznavalskih prišepetovalcev, da ne najdejo poti iz slepe ulice in da ne premorejo razvojne vizije, ki bi bila na ravni nacionalno pomembne institucije. (Delo, 30. sept. 2002, NB)

◆ Gl. *slepa ulica*.

pót se vléče kot kúrja čréva, gl. **črevo.**

skúpna življênska pót /ekspr.; pren./ *skupno življenje, zakon*

Raziskava ameriškega Michiganovega inštituta je skušala odgovoriti na vprašanje, s kom spletajo socialne vezi ločenci. Izkazalo se je, da skupno življenjsko pot najpogosteje nadaljujejo s človekom, ki ima sorodno izkušnjo. (Delo, 24. sep. 2004, NB) | Skupina, imenovana Svetovno poročno srečanje, jima je že pred štirimi leti podelila priznanje za izredno dolgo skupno življenjsko pot. Ko so ju nekoč novinarji vprašali za skrivnost, kako ostati tako dolgo skupaj in preživeti, je Mary odgovorila: »Vedno sva se pripravala.« (Delo, 6. maja 1998, NB) | Zato tudi ni čudno, da se je odločil za skupno življenjsko pot s smučarsko reprezentantko Kristo Fanel, pa tudi njun sin Andrej je predan športu in – novinarstvu. (Delo, 3. feb. 2000, NB)

◆ Frazem *skupna življenjska pot* temelji na sestavini *življenjska pot*, ki je vzneseno poimenovanje za *življenje*. Izhaja namreč iz predstave, da je življenje pot od rojstva do smrti, ko se ta pot konča. Sestavina *skupna* v frazemu pomeni, da življenje živimo skupaj s kom, navadno v zakonu.

správití kóga na právo pót /ekspr.; pren., nedov. **spravljati/ prepričati koga, da pošteno živi**

»Ali sodbo prepuščam Bogu, ki nas vsak trenutek pokliče pred sodni svoj stol!« pristavil je mirno. »Ako ne morem izpreobrniti tebe, veseli se moja duša, da sem spraval na pravo pot vsaj tvojo hčer.« (I. Tavčar, Vita vitae meae, NB) | Pri vsem tem, tako kot javnost, dobro vedo, da mu je trener Koch že konec avgusta dal nedvoumno vedeti, da takšno ravnanje ne pelje nikamor, po novem letu pa ga je poskušal še enkrat spraviti na pravo pot. Mladi nekdanji šampion je nedvomno v hudi osebni stiski in potrebuje pomoč, ne pa tudi potuhe. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Še mlad, preden je utegnil dozoreti v stroko, se je namreč sprevrgel v urbanizacijo. Zdaj smo na tem, da ga spet spravimo na pravo pot. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | Trener Srdjan Djordjevič, za katerega Rok trdi, da ga je spravil na pravo pot, pravi, da ima najboljši slovenski sprinter energije za dva športnika in da bo potrebno še veliko truda, da jo bo pravilno usmeril. (Delo, 23. avg. 2003, NB) | – DOBRIN – Oh, če bi vedeli, kakšno krivico mi delate! – SKOBEC – Mi tebi krivico, ki te spravljamo na pravo pot! Zdrav in piši kmalu tja k Cinkoletu ali pa k Alešu na Posavje. (Fran Detela, Dva skopuha, Veseloigra v treh dejanjih, NB)

správljati kóga na právo pót, gl. *spraviti koga na pravo pot*.

spremljati kóga na zádno pót, gl. *pospremiti koga na zadnjo pot*.

trñoava pót /ekspr.; pren./ težavna, nelahka, ovinkasta pot (do česa); težko življenje

Per aspera ad astra je nekdo od maturantov z velikimi črkami napisal na tablo zadnji dan pouka spomladi 1941. Senekin izrek, ki pomeni po trnovi poti do zvezd, je marsikaterega od nekdanjih dijakinj in dijakov zadnjega letnika, ki je končal državno klasično gimnazijo v Ljubljani, spremljal skozi življenje. (Delo, 31. maja 2001, NB) | Košunica je tri dni po priprtju Miloševića ustanovil komisijo za resnico, ki naj bi po južnoafriškem zgledu opravila nekakšno vlogo vic med Miloševićevim peklom in demokratičnimi nebesi. A tak organ lahko opravi le pomožno vlogo na trnovi poti do resnice, brez katere si ni mogoče zamisliti katarze dosedanjih Miloševićevih podložnikov. (Delo, 5. apr. 2001, NB) | V teh dneh stopa po zelo trnovi poti, kajti trening z muhastim Tysonom je vse prej kot mačji kašelj. (Delo, 13. maja 2002, NB) | Res pa je, da so zdravila zapleteni izdelki. Kemične in biološke snovi, ki nastajajo v univerzitetnih laboratorijih ali raziskovalnih središčih farmacevtskih podjetij, morajo prehoditi dolgo in trnovo pot, preden jih registrirajo kot zdravila. (Delo, 12. okt. 2000, NB) | Skupaj z Marjeto Marinčič, s katero sta imeli precej izkušenj, saj sta bili obe nekaj časa zaposleni v prodajni galeriji Labirint, sta takrat sodelovali z osnovno skupino 15 umetnikov, s katerimi sta prehodili trnovo pot od zamisli do uresničitve projekta. (Delo, 16. okt. 2001, NB) | S polno odgovornostjo trdim, da je vsak človek, ki postane invalid, psihološko dezorientiran in socialno izključen iz običajnega okolja. Povratek k sebi samemu pomeni dolgo in trnovo pot, stkano iz številnih uspehov in majhnih korakov, ki prej ali slej pripeljejo k zelenemu cilju. (Delo, 24. dec. 1999, NB) | Novomeščani so se na prvem gostovanju v prenovljeni postavi dobro počutili, težko pa so se sprijaznili z dejstvom, da za turško košarkarsko javnost v Sloveniji obstaja le Olimpija in da jih v prihodnosti čaka še trnava pot dokazovanja in potrjevanja. (Delo, 21. avg. 2000, NB) | ... njegova »pesnitev« je ena sama skesana in ponižna trnava pot glavnega junaka (samega Jerofejeva) k odrešujočemu cilju, ki pa ga ne doseže in zato tudi ne dobi odrešilne odveze za svoja grešna dejanja. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | »Najprej moramo sestaviti učinkovite programe dela, pridobiti sponzorje in poskrbeti za vzgojo lastnih kadrov,« načrtuje nova predsednica, ki jo čaka trnava pot do prvega resnega dviga kakovosti tekmovalcev na mirnih vodah. (Delo, 13. jul. 1998)

♦ Frazem *trnava pot* je verjetno nastal po krajšanju iz reka *po trnovi poti do zvezd*, lat. *Per aspera ad astra* 'do slave vodi navadno strma pot'.

◎ angl. *a thorny path*; *a rocky road*; hr., srb. *trnoviti put*; rus. *ternistyj put*'.

ubráti pót pod nóge, gl. *vzeti pot pod noge*.

vzétí pót pod nóge /knj., ekspr.; parafraza/ začeti iti, hoditi

Kovač je vrgel denar na mizo, trdo zaloputnil vrata za sabo, si naložil svoje breme in z jeznim korakom vzel

pot pod noge. (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | »Zdaj pa kreniva, pot je dolga in dobro bi bilo, da bi bila na kraju pričakovanja še pred opoldansko pripeko.« Pri slapu sta si umila obraz in roke, se napila vode in vzela pot pod noge. (Miha Remec, Žar ptica, NB) | Portlandu »hudobni volk« ni spremenil niti igralnega sloga niti življenjskih navad. Čeravno je v sezonah 1997/98 in 98/99 osvojil naslova najboljšega strelca moštva, ni nihče potočil solze, ko je moral vnovič vzeti pot pod noge. (Delo, 20. mar. 2000, NB) | Večina košarkarjev, ki je letos sila uspešno zastopala slovenske barve na evropskih prvenstvih mladincev in mlajših članov do 20. leta, si tudi v klubih z vse večjimi koraki utira pot med nosilce igre. A po daljšem oklevanju med igranjem v domovini ali tujini jih vedno več vzame pot pod noge. (Delo, 19. avg. 2002, NB) | S sošolcem Tonetom sva jo mahnila kajpada kar peš od doma. Žepe sem imel tako polne kot berač pred stolnico, za zabavo nisem nikoli dobil niti beliča, kaj mi je torej preostalo drugega kot pot pod noge. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Po Makalonci ne duha ne sluha. »Če ves svet obhodim, dobiti jo moram!« sklene Petrus in ubere pot pod noge. (F. S. Finžgar, Makalonca, NB) | Neustrašna Američana sta s padalom skočila s slovitega newyorškega nebotičnika Empire State Building in pristala na Manhattanu. Nato sta ubrala pot pod noge in pokazala, da je bil namen njenega skoka pobegniti pred policisti. (Delo, 27. okt. 1998, NB)

♦ Frazem *vzeti pot pod noge* z različico *ubрати pot pod noge* temelji na besedni zvezi *vzeti pot* (enako *ubрати pot*), ki je parafraza za (*začeti*) *potovati*. Dopolnjena je s predložno sestavino *pod noge*, ki pomeni, da se bo pot opravila z nogami, tj. peš.

zvonóvi gredó na bôžjo pót, gl. **zvon**.

življênjska pót /nevtr.; prid. zv./ življenje

Zato boš odletel iz mojega naročja, padel boš čez rob stene in se skotalil v dolino. Tja dol gre tvoja življenjska pot. (C. Kosmač, Kamen in njiva, NB) | Po burnih dogodkih slovenske pomladi na prehodu v sedemdeseta leta, katerih aktivni udeleženec je bil, je življenjska pot Toma Martelanca popeljala v visokošolske in znanstvene sfere. (Delo, 22. sep. 2000, NB) | Je član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ta čas tudi njen podpredsednik, in nekaj tujih akademij. Za temi suhoparnimi podatki se skriva nenavadno delavna in plodna življenjska pot. (Delo, 11. okt. 2000, NB)

♦ Frazem *življenjska pot* je vzneseno poimenovanje za *življenje*. Izhaja namreč iz predstave, da je življenje pot od rojstva do smrti, ko se ta pot konča. Je tudi sestavina več frazemov (gl. zgoraj).

pót s

hodíti po krívih pótih /ekspr.; pren., mn./ *ravnati, delati nepravilno, moralno oporečno*

KOMAR napol s pridigarским tonom: Kdor ni z ljudstvom, je zoper ljudstvo. Kako bi vodil mladino,

kdor sam hodi po krivih potih? (I. Cankar, Hlapci, NB) | Peter Svetlin je dober in priden gospodar, ki se neumorno trudi na svojem polju, pazi na to, da se Bog spoštuje in moli v njegovi hiši in da mu rodbina in družina ne hodi po krivih potih ... (J. Kersnik, Rejenčeva osveta, NB) | Nasproti pa je bogatino področje veliko, potrebe so mu obsežne in rastoče; in prav bogastvo s svojim vplivom in z mamečim pohlepom po vedni množitvi je vsakdanja skušnjava, ki te neprestano miče v nevarnost. Zatorej se tako rado očita bogatinom, da so po krivih potih prišli do bogastva. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Besede šaraška v slovenščino ni mogoče prevesti. V žargonu pomeni boljši trg, nekakšno črno borzo, kjer je na prodaj vse po krivih potih pridobljeno. (Delo, 10. dec. 1998, NB)

hoditi svôja póta /knj.; mn., pren./ *ne biti dovezten za vplive*

Govoriti ni imel navade. Udarjen je bil z jezikavo, prepirljivo ženščino; ker je bil moder, se je bil privadil molčati in molče hoditi svoja pota. (Fran Milčinski, Muhoborci/Domородna povest, NB) | Rad je zahajal v gledališče in še rajši na zabavne prireditve; čez nekaj tednov smo ga srečavali še kdaj pri predavanjih, sicer pa je hodil svoja pota. (Anton Breclj, Zdrav, kolikor hočeš/Zdravnikovi spomini, NB) | Starejša fanta sta že začela hoditi svoja pota, kazati trmo, molče sicer, toda on ju je razumel, da zato, ker ne zna njenega dela upoštevati. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Ni nujno, da se vsak prestop norme kaznuje. Življenje gre svoja pota, nam pripoveduje simpatična Maeve Binchy. (Delo, 8. okt. 2003, NB) | Judita Krivec Dragan meni, da Putrihovo ustvarjanje zlahka uvrstimo v ta »spremenljivi in iluzij poln svet, saj gre za kiparja, ki že vrsto let ubira povsem svoja pota v iskanju prave podobe svojega časa«. (Delo, 13. jan. 1998, NB) | In res, v modroslovju mu (tj. Ušeničniku, op. J. K.) je bil med Slovenci v prvi polovici minulega stoletja primerljiv samo dr. France Veber, pa še ta je ubiral druga, svoja pota. (Delo, 16. mar. 2002, NB)

potégniti

potégniti iz rokáva [šè] zádjni adút, gl. rokav.

potégniti kóga/káj iz bláta, gl. blato.

potégniti kóga/káj kot zájca iz klobúka, gl. zajec.

potégniti kóga za nós, gl. nos.

potégniti krájši kónec, gl. konec.

potégniti krájšo, gl. krajši.

potégniti nájkrájšo, gl. krajši.

potégniti [ta] krátko, gl. kratki.

potégniti se

potégniti se iz bláta, gl. blato.

potegováti se

potegováti se za stólček, gl. stolček.

potém

[in] **potém adíjo kđó/káj**, gl. *iti komu kaj adíjo*.

Potémkinov /Potjómkinov

Potémkinove vasí /knj.; mn., pren./ *kar je narejeno, prikazano, da se ustvari lažen pozitivni vtis*

Tako je primer tiskarne ABC Grafika dokončno potrdil, da je informiranje, se pravi tiskanje in izdajanje glasil, lahko le stvar države. Koliko ji bo uspelo v poddržavljenskih glasilih slikati Potemkinove vasi, je seveda drugo vprašanje in odgovor nanj je dokaj zapleten. (Delo, 5. jul. 2000, NB) | Podučil bi nas, da srednja vrednost (aritmetična sredina) dobro reprezentira empirične podatke samo pri približno simetričnih distribucijah, medtem ko pri tako veliki asimetriji bolj zamegljuje kakor razsvetljuje. Končal bi z jedko opombo, da se gremo Potemkinove vasi. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Slovenska nogometna pravljica je nepreklicno končana. Čas je, da se dokončno porušijo kulise Potemkinove vasi našega nogometa, ki je pod svoj prag pometla obilo umazanije in prekrila temačno resnico. (Delo, 22. nov. 2003, NB) | Najprej je obiskal Dagestan, kjer se je pravzaprav začela tokratna vojna. Toda podpredsednik čečenske vlade Mahašev pravi, da Norvežan še zdaleč ne more izvedeti resnice o ruskih pokolih v Čečeniji, saj mu gostitelji prijazno kažejo le Potemkinove vasi, kjer sploh ni bilo pravih bojev, krvi in smrti. (Delo, 15. dec. 1999, NB)

◆ O izvoru frazema *Potemkinove vasi* govori naslednji citat: 1739 Rodil se je ruski politik in vojskovodja, osebni svetovalec Katarine II., Grigorij Aleksandrovič Potemkin (umrl leta 1791), znan predvsem po izrazu Potemkinove vasi. Nastal je v času, ko je Katarina potovala po deželi, njen minister, ki ji jo je hotel pokazati cvetočo in urejeno, pa je ob poti dal postaviti kulise. (Potemkinove vasi) (Delo, 24. sep. 2000, NB)

◎ hr., srb. *Potemkinova sela*; nem. *Potemkinsche Dörfer*; rus. *potemkinskie derevni*.

potíhoma

potíhoma kákor tát, gl. tát.

potísiniti

potísiniti kóga/káj na rób prepáda, gl. rob.

potísiniti kóga/káj na stránski tír, gl. tír.

potísiniti koga/kaj v kót, gl. kot.

potísiniti žógo v mréžo, gl. žoga.

potísnijen

bíti potísnijen v kót, gl. kot.

potíti

potíti krvávi pót, gl. pot m.

pótnik

slépi pótnik /nevtr.; tudi pren./ *potnik, ki nima vozne karte*

Izrazi kot »slepa jeza, slepi potnik, slepi občudovalci, slepa pokorščina, slepa vera, slepa kura zmo najde« povedo vse o pomenskih obrisih v naši kulturi. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | WiPC se je posebej potrudil, da bi iz Avstralije dobil novinarja iz Sierre Leoneja, ki je pred hudim preganjanjem pobegnil na ladjo in kot slepi potnik pristal v Avstraliji. (Delo, 25. maja 2004, NB) | Slepi potnik je bil pokrit z debelo odejo, soproga pa ga je v Slovenijo hotela prepeljati navzlic temu, da Mujo ni izpolnjeval pogojev za vstop v našo državo. (Delo, 5. mar. 1998, NB) | Predstavniki letalske družbe menijo, da je preživel, ker je bil skrit v prostoru, kjer se pritisk še nekako izravnava, in to je morebiti preprečilo, da se slepi potnik ni podhladil. Zdaj ga čaka tisto, kar čaka vse slepe potnike: z naslednjim letalom ga bodo poslali domov. (Delo, 16. sep. 1998, NB) | B. K., za katerega so policisti med postopkom ugotovili, da je član organizirane skupine, ki se ukvarja s prevozi prebežnikov do meje z Italijo in Avstrijo, je nameraval slepe potnike včeraj prepeljati v bližino meje z Italijo. (Delo, 10. mar. 1999, NB) | Takole se v Džakarto vozijo indonezijski šolarji, ki zaradi slabo razvitega javnega prometa največkrat nimajo druge izbire. Za slepe potnike se na železnici nihče niti ne zmeni, kaj šele, da bi jih preganjali. (15. jan. 2001, NB) | Odsek sebične DNK ni le slepi potnik, čigar prisotnost povečuje velikost genoma in s tem potrebno energijo za kopiranje genoma. (Delo, 3. avg. 2002, NB)

◆ Frazem *slepi potnik* je bil verjetno sprejet iz nemškega *blinder Passagier*. V naših starejših slovarjih, vključno z Glonarjevim SSJ, ga namreč ne zasledimo. Nastanek nem. *blinder Passagier* datirajo po letu 1700 (gl. H. Küpper, 595), L. Röhrich (I, 140) pa ga povezuje s prometom s poštarnimi kočijami in navaja, da je izpričan od leta 1787 pri Schulz-Baslerju (Dt. Fremdw. II 398) in zabeležen v Campes Fremdw. 1813. Izraz je uporabil Heine v delu Heimkehr (74): »Zwischen uns saß Amor, der blinde Passagier«.

◎ češ. *černý pasažér; slepý pasažér*; fr. *passager clandestin; resquilleur*; hr., srb. *slijepi putnik*; it. [*passaggero*] *clandestino*; [*viaggiatore*] *clandestino*; nem. *blinder Passagier*; rus. *bezbiletnyj passažir; zajac; bezbiletnik*; slš. *čierny pasažier; slepý pasažier*.

pôtok

kàj je téklo v potókíh, gl. *teči v potokih*.

kri je tékla v potókíh, gl. *kri*.

téči v potókíh /ekspr.; mn., pren., hiperbolično, 3. os. ed., tudi sed. in prih./ *izraža veliko količino česa*
Bajta je bila takrat, čemerna in ubožna, da je bilo gospo-

darja sram in hlapca. Pa je tekkel pot v potokih, pa smo postavili dom, da je ženskam veselje, moškim čast. (I. Cankar, Hlapec Jernej in njegova pravica, NB) | Odrple so se jim nastežaj bogate kleti, odprli so se neizmerni sodje in v potokih je teklo vino; padali so na kolena, pili so v dolgih požirkih in so obležali. (I. Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | Brž se zapodi za nami na delo. Malinovec bo v naši hiši kmalu tekkel v potokih ... (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Tako navdušeno so zaploskali, da me je ganilo do dna srca. Solze sreče so tekle kar v potokih po licih. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Tudi zavrtijo se. Zlasti na polke in valčke. Pijača teče v potokih kakor na kakšni poletni gasilski veselici. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | A je to sploh še kakšen maj, če ni dneva mladosti, večernih koncertov na prostem in poceni piva, ki teče v potokih. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | Občutek sem imela, da mi bo razneslo glavo, po telesu pa mi je tekkel pot v potokih. (Sonja Koranter, Dovška baba, NB) | Po incidentu slovenskih navijačev so prireditelji napovedali, da bodo v okolici dvorane na Trsatu prihodnje dni prepovedali točenje alkoholnih pijač. Toda to se vendarle ni zgodilo, pivo še naprej teče v potokih celo v dvorani. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | Dekleva ni skrival zadovoljstva. Ko je prišel do boksa, je šampanjec tekkel v potokih, čestitke pa so deževale z vseh strani. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | Mestne oblasti so poskrbele za izjemno bogat praznični program pod geslom Tisoč let in ena noč, ki ga bodo popestrili nekateri najbolj znani ruski pevci in ansambli. Vodka in šampanjec da bosta tekla v potokih (seveda ne brezplačno), toda točili ju bodo izključno v plastične kozarce. (Delo, 30. dec. 2000, NB) | Tujska legija ali po francosko Légion Étrangère je, odkar je bila leta 1831 ustanovljena, burila duhove. Od nekdanje uživala ugled ene najboljših bojnih enot, kjer znoj in kri tečeta v potokih. (Delo, 5. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *teči v potokih*, ki se običajno realizira v 3. os. ed., tj. *kaj je teklo v potokih*, je po izvorni predstavi primera, s katero se hiperbolično primerja velika količina popite tekočine, pijače, iztekla krvi, potu, potečenih solz. Še večjo primerjalno količino izražajo v nekaterih jezikih s sestavino *morje*, npr. sle. *preliti morje solz*, nem. *ein Meer von Tränen*. Slovenskemu *teči v potokih* je predstavno blizu hr., srb. *proliti potoke krvi* 'pobiti mnogo ljudi'.

◎ fr. *couler à flots*; nem. *in Strömen fließen*.

potrêben

potrêben kot krùh, gl. *kruh*.

potrebovátí

potrebovátí kàj kot puščáva dèž, gl. *puščava*.

potrebovátí kàj kot puščáva vòdo, gl. *puščava*.

potrebovátí kàj kot Sahára vòdo, gl. *Sahara*.

potrebovati *kóga/káj* kot krùh, gl. kruh.
 potrebovati *kóga/káj* kot krùh in vôdo, gl. kruh.

potrésti

potrésti si glávo s pepélom, gl. glava.

potrpežljiv

potrpežljiv kàkor bôžja mást, gl. mast.

potúnkati

potúnkati *kóga* v zós, gl. zos.

poúk

šprícati poúk, gl. špricati šolo.

povéčati

povéčati manévrski prôstor, gl. prostor.

povédati

povédati *kómu kaj* v obráz, gl. obraz.
 povédati *kómu resnico* v obráz, gl. resnica.
 povédati v brk *kómu káj*, gl. brk.
 povédati v zobé *kómu káj*, gl. zob.

povêlje

kàkor na povêlje /ekspr.; primera/ *zelo hitro, nemudoma*; sop.: **kot na ukaz**

Obstal je in se preplašeno ozrl k tovarišem. Kakor na povelje so se vsi ustavili. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Zastonj, to pot se niso dali odpraviti in so pričeli s puntom. Stopili so vкупaj in so zatulili: »Uuu!« in so kakor na povelje zopet utihnili. (F. Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I: 1922–1924, NB) | Svečana tišina. Kakor na povelje skočijo mladeniči na noge in z dvignjenimi rokami pridušeno vzdikajo: »Za svobodo, za Jugoslavijo!« (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Natančno se je videlo, kako se je avtomobilska pločevina kot iz papirja začela gubati in mečkati in kako so vse lutke kot na povelje začudeno dvignile glave ... (Delo, 3. okt. 1998, NB)

◆ Primera *kakor na povelje*, tudi *kot na povelje*, izhaja iz medmetnega izraza *na povelje*, ki izraža pripravljenost izvršiti povelje, ukaz koga. Ker povelje, ukaz, zlasti v vojski, navadno predvideva takojšnje ukrepanje, se je v primeri razvil pomen 'zelo hitro, nemudoma'.

◎ češ. *jako na povel*; rus. *kak po komande*.

kot na povêlje, gl. *kakor na povelje*.

povésiti se

nós se je povésil *kómu*, gl. nos.

povést

[kot] povést o jári káči, gl. kača.

[kot] povést o jári káči in stéklem pólžu, gl. kača.

povít

povít kot múmija, gl. mumija.

povóhati

matílda je povóhala *kóga*, gl. matilda.

povòj

bíti [šè] v povòjih /ekspr.; pren., mn. tudi šele/ *biti na začetni razvojni stopnji*

Ko je bila televizija še v povojih, so jo gledali s hudomušnim zanimanjem, zdaj pa se v škatlo zagledajo, kakor pač nanese. O tem, kaj gleda na televiziji, snob ne govori oziroma govori o televiziji toliko kot o svojih copatih. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | S tem dejanjem se je obvezala, da bo razvila strategijo prehranske politike, ki je na prednostnem seznamu Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) in EU ter njenih članic. Pri nas pa je tovrstno poslanstvo navkljub velikim obljubam še vedno v povojih. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | Boste poklicali na agencijo »Najeta uprava« in pričakovali, da vam bo ponudila izkušene, znane, dobičkonosne, prebrisane direktorje; takšne, kakršne pač iščete? Ne boste preveč uspešni, kajti tovrstna ponudba je pri nas še v povojih. (Delo, 20. nov. 2001, NB) | Raziskovalci na zasebnih klinikah, univerzah in celo Nasa pa zdaj izpopolnjujejo posebno vrsto tega zdravljenja, ki temelji na možganskih valovih. Ta tehnologija je šele v povojih, kaže pa, da bo z njo mogoče zdraviti vse mogoče, od nezmožnosti koncentracije do migrene, tesnobe, depresije, poškodb glave, motenj spanja in celo zasvojenost. (Delo, 22. jun. 2000, NB) | Gana je polna še neodkritih, neokrnjenih naravnih lepot. Turizem je šele v povojih, le redki se namreč zavedajo številnih možnosti, ki jih ponuja narava, in temu primerna je ponudba. A tudi to ima svoje prednosti. (Ona, priloga Dela, januar – december 2008, NB) | Knoll pojasnjuje, da so bile pred nastankom nalivnega peresa tri velike težave. »Mehanizem za polnjenje je bil v povojih. Pritok črnila do vrha je bil misterij, prav tako je bilo nejasno, v čem varno shraniti agresivno črnilo, ki vsebuje kisline.« (Delo, 4. dec. 2002, NB)

◆ Pomen frazema *biti [še] v povojih* z različico *biti [šele] v povojih* izhaja iz pomena sestavine *povoj* nekdaj 'podolgovat širši kos tkanine, navadni platnen, za povijanje dojenčka'. Povoji so tako glede na prvotno funkcijo pri začetnem razvoju človeka postali prisposoba za začetno razvojno stopnjo česa nasploh. Sestavini *še* ali *šele* ta pomen krepi, poudarjata.

bíti šèle v povòjih, gl. *biti [še] v povojih*.

povzdigniti

povzdigniti glás, gl. glas.

povzdigniti kóga v nebésa, gl. **nebesa**.

povzdigniti kóga v nebó, gl. **nebo**.

povzdigováti

povzdigováti kóga/káj do nebá, gl. **nebo**.

povzdigováti kóga v nebésa, gl. **nebesa**.

povzpéti se

povzpéti se na zeléno vèjjo, gl. **veja**.

živo srebró se je povzpélo, gl. **srebro**.

povzročati

ne povzročati sívih lás kómu, gl. **las**.

povzročiti

povzročiti síve lasé kómu, gl. **las**.

pozébsti

kopríva ne pozébe, gl. **kopriva**.

pozelenéti

pozelenéti od jéze, gl. **jeza**.

pozelenéti od zavísti, gl. **zavist**.

pozími

jeséni z bètom, **po zími s pesòm**, gl. **bet**.

poznáti

ne poznáti niti abecéde čésa, gl. **abeceda**.

ne poznáti šále, gl. **šala**.

poznáti abecédo čésa, gl. **abeceda**.

poznáti kóga do jétra, gl. **jetra**.

poznáti kóga/káj do obisti, gl. **obisti**.

poznáti kóga kot svój žep, gl. **žep**.

poznáti kóga v dnò dúše, gl. **duša**.

poznáti kóga v jétra, gl. **jetra**.

poznáti šibke tóčke [kóga/čésa], gl. **točka**.

poznáti vsák kámen, gl. **kamen**.

požár

gasíti požár /ekspr.; pren., dov. **pogasiti/ poskušati reševati zelo težaven položaj**

Če želimo kaj spremeniti, potrebujemo novega, mladega človeka, če želimo samo gasiti požar, je lahko direktor kdor koli. V KC je treba marsikaj spremeniti, na primer statut, klinikam je treba dati večjo samostojnost, strokovni svet mora imeti drugačno vlogo, z direktorjem morata delati z roko v roki. (Delo, 13. dec. 2003, NB) | Državo stanejo pogoste intervencije policije in dolgi sodni postopki. Tudi odpiranje novih zatočišč in kriznih centrov, ki zgolj pomagajo gasiti požar, ni poceni. (Delo, 16. okt. 2004, NB) | Kasneje so tudi drugi delničarji ugotovili, da vse propada, kar jih je prisililo

k sodelovanju in iskanju rešitev. Bili smo v položaju, ko smo zgolj lahko gasili požar, ki se je že razplamtel. (Delo, 14. dec. 2001, NB) | Tega se dobro zaveda tudi Putin, ki je morebiti tudi zato svoj ekonomski program prvič podrobneje (včeraj v dumi) predstavil prav na stoti dan svojega vladanja. Potožil je, da so vse dosedanje vlade v glavnem gasile požar in krpale luknje, zato Rusija potrebuje dolgoročno strategijo gospodarskega razvoja. (Delo, 25. nov. 1999, NB) | Ministrski svet BiH je, namesto da bi uvedel ukrepe, ki bi spodbujali izvoz in k izvozu usmerjeno gospodarstvo, z namenom čim prej pogasiti požar, v ponedeljek sprejel sklep o zaščiti domače proizvodnje pred čezmernim uvozom. (Delo, 26. sep. 2002, NB) | Kolik hudodelnik si, če misliš, da je rahlo, globoko čuteče žensko srce igrišče za moško prešernost! Ti si iskro zanetil in kdo sedaj pogasi požar, ki pali to nesrečno srce? (J. Mencinger, Abadon, NB) | Beltinci: Potrošnik – Maribor PL: Beltinčani nimajo iluzij o zmagi ali remiju, radi pa bi napolnili blagajno, da bi pogasili požar, ki grozi z mrkom nogometa na državni ravni. (Delo, 22. apr. 2000, NB)

♦ Frazem *gasiti požar* izhajajo s področja delovanja gasilcev, ki gasijo požare, ki so hude naravne ali namerno ali nehote s strani človeka pozročene nesreče. Preneseno na druga področja je gašenje požara postalo prisposodba za poskus reševanja zelo težavnega položaja nasploh. S posamostaljenjem sestavine *gasiti* je nastal nov frazem *gašenje požara*.

gašenje požára, gl. **gašenje**.

pogasíti požár, gl. *gasiti požar*.

razšíriti se kot požár, gl. *širiti se kot požar*.

šíriti se kot požár /ekspr.; primera, dov. *razšíriti se/ zelo hitro se razšíriti*; sop.: **šíriti se kot ogenj**

Pri slinavki in parkljevki, ki se je pojavila v Veliki Britaniji (zadnji primer so imeli leta 1967), je bilo ukrepanje nujno, ker se virusna bolezen širi kot požar. Ker je to bolezen, ki se širi po zraku (virus dobesedno plava), je obstajala (in še obstaja) velika verjetnost, da se razšíri po celini. (Delo, 6. mar. 2001, NB) | Cestne barikade in demonstracije, ki bi jih bila policija zlahka preprečila, so po posredovanju samega ministra za notranje zadeve, prerasle lokalne okvire. Odpor proti romski družini se je kot požar širil po državi. (Delo, 28. dec. 2007, NB) | »Teško je delo korektno opraviti, ko nimamo zagotovljene potrebne varnosti. Grožnje se po mestu širijo kot požar.« (Sonja Koranter, Dovška baba, NB) | Če pride virus ali bakterija v hlev intenzivne industrijske pridelave, se bo bolezen razšírila kot požar. Tako oddelki EU za varnost hrane kot OIE (Svetovna organizacija za zdravje živali) prepoznavata tesno povezavo med dobrim počutjem živali in njihovim zdravjem (Delo, 14. apr. 2007, NB).

požírati

požírati knjíge, gl. **knjiga**.

požirek

krávji požirek /star.; pren./ *zelo velik, dolg požirek*
 »Ja, o tem sem že mislil,« je rekel Ploha in naredil kravji požirek, čeprav je vedel, da ga ne nese dosti. (M. Kolar, Samomor v nebesih, 1964, 106) | In potem slede paragrafi kakor vklesani v kamen in govore in ukazujejo, kdaj je treba piti in koliko. »Kravji požirek« sega do dna kupice, »kobja brada« do polovice. (F. Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Oblastniki se z lepo, ponižno, plemenito in pobožno besedo drug za drugim zahvaljujejo za prejeto čast, holaj! vsakikrat okoli in okoli kravji požirek! (F. Milčinski, prav tam)

◆ Gl. *piti kot krava*.

poživiniti, gl. *film je počil komu*.

požréti

požréti besédo, gl. *beseda*.

požréti grénko píluo, gl. *pilula*.

požvízgati se

požvízgati se na vès svét, gl. *svet*.

pràg

bíti na prágu česa /ekspr.; pren./ *biti tik pred dosego česa*

Poleg treh posamičnih zmag, najbolj odmevna je bila proti Dancu Martinu Monradu, je bil na pragu uspeha z Nemcem Jörgom Rosскопffom, niz pa je vzel tudi Huangum. (Delo, 28. feb. 2000, NB) | Nemški Kiel je bil na pragu velike zmage, saj je sredi drugega polčasa vodil že s 24:17, na koncu pa si je Barcelona priigrala samo tri gole zaostanka – 25:28 (14:15). (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Jerič je bil na pragu prvega poraza, a je Sermek nenadoma močno popustil. Finale je bil dramatičen. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Kramnik je po vrsti sijajnih potez v 38. potezi osvojil figuro in bil na pragu druge zmage. Kasparov se je sicer sijajno branil, toda vse mu bržkone ne bi prav nič pomagalo, če bi izizvalec vzdržal do konca. (Delo, 16. okt. 2000, NB) | McRae je bil zelo razočaran. Kako tudi ne, saj je bil na pragu odlične uvrstitve tudi lani, ko je prav tako odstopil zadnji dan. (Delo, 22. jan. 2001, NB)

◆ Pomen frazema *biti na pragu česa* temelji na pomenu predložne sestavine *na pragu*: ekspr., v prislovni rabi 'izraža čas pred bližnjim nastopom česa'.

bitina prágu smrti /ekspr.; pren./ *zelo blizu smrti*

Živel je v revščini in spoznal trd boj za obstanek, surovosti svetovne vojne in najtemnejše globine človeka. Večkrat je bil na pragu smrti, izobrazeval se je skrivoma, v nenehni nevarnosti, da ga Nemci odkrijejo, trpel je zaradi osamljenosti. (Delo, 9. apr. 2005, NB) | Tedaj sem se spomnil, da imam očeta; ob alarmu sem sledil množici, ne da bi pomislil nanj. Vedel sem, da je na koncu z močmi, na pragu smrti, in kljub temu sem ga zapustil. Šel sem ga iskat. (Delo, 28. sep. 2007, NB) |

Profesionalci urbane gverile (kakih 5000, seveda brez vstopnic) so uprizorili razdejanje kot pred dvema letoma v Varšavi in pred petimi na tekmi Werder : Hamburg, ko je bil eden izmed njih celo ubit. Lens utegne razširiti seznam žrtv: francoski policist in oče dveh otrok Daniel Nivel je v komi in na pragu smrti. (Delo, 23. jun. 1998, NB) | Moči človeškega duha še nikomur ni uspelo izmeriti. Veliko zgodb ozdravljenih bolnikov, ki so bili na pragu smrti, vsak dan potrjuje, da imamo v sebi veliko moč. (Jana 2007, št. 33, NB)

◆ Gl. *biti na pragu česa*.

◎ angl. *at the threshold of death; on death's doorstep; on the verge of death*; češ. *na prahu smrti*; fr. *au seuil de la mort*; nem. *an der Schwelle des Todes*; rus. *na poroge smerti*.

bíti na prágu življénja, gl. *na pragu življenja*.

metánje čez prág, gl. *vreči koga čez prag*.

metáti kóga čez prág, gl. *vreči koga čez prag*.

na prágu življénja /ekspr.; pren., prisl./ *v začetku življenja; na začetku razvoja*

Njemu se je življenje ljubezniveje smehljalo kakor meni. Predvsem je našel, ko se je pognal v življenje, domačo hišo, ki je bila neprimerno zmogljivejša od tiste, ki je sprejela mene na pragu življenja ... (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | Rothemund si je pomagal s pisanimi in ustnimi pričevanji in brez nepotrebnih ilustrativnih dodatkov ustvaril dokumentarično suh, a pretresljiv film o dekletu na pragu življenja, ki je na najbolj izostren način v štirih dneh spoznala težo ljubezni (ima fanta na fronti), prijateljstva, zgodovine, Boga (je verna luterantka in nazadnje smrti. (Delo, 15. feb. 2005, NB) | Tudi žrtve so bile šele dobro na pragu življenja, svoje življenje pa so zaupale nekomu, ki je sedel za volan izposojenega avtomobila. To, da nekdo vozniku brez izpita zaupa vozilo, s katerim prevaža še mladoletne sopotnike, ni le prekršek, temveč tudi nemoralno početje. (Delo, 20. feb. 2007, NB) | Komaj šestindvajsetletni mladenič na pragu življenja in v razcvetu svoje kariere ni bil le priljubljen glasbenik, temveč je bil znan tudi kot zagnan humanitarci, Makedonci pravijo, da je bil največji ambasador njihove mlade države v svetu. (Jana 2007, št. 43, NB)

◆ Gl. *biti na pragu česa*.

poméstí pred svôjim prágom /ekspr.; pren., nedov. **pometati**, tudi velel. ali opt. z **naj/ pred kritiko drugih urediti najprej svoje zadeve; ne vtakniti se v druge zadeve**; prim. **ne vtikati nosu v kaj**

Vendar je bil nagnjen h kritiziranju svojega sina in vseh pripadnikov mladih trum glede njihovih morebitnih odvisnosti; pri tem se je vedno silovito razburjal. Nekoč je v Natasho vrgel čajnik, ko mu je predlagala, naj najprej pomete pred svojim pragom. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Toda pred takimi očitki bi vodstvu mari-borske univerze vendar kazalo vsaj malce pomesti pred svojim pragom. Kajti dejstvo je, da je ta tudi brez truda novinarjev že leta in leta kar naprej v središču škandalov. (Delo, 26. feb. 2001, NB) | Sindikati imajo prostovoljno

članstvo in so dovolj pritiskali, da bi se zgodile spremembe; zdaj so se odločili, da bodo pometli pred svojim pragom. (Delo, 18. apr. 2001, NB) | Oziramo se na ekološke katastrofe drugih držav, da pa bi pometli pred svojim pragom – to pa ne. (Delo, 13. feb. 2003, NB) | Ker pa kaže pometati pred svojim pragom, je treba reči, da se v Planici z neukostjo spet in spet »izkaže« tudi slovenska sedma (športna) sila. (Delo, 24. mar. 1998, NB) | Pri tem ne pozabljajo drug na drugega kazati zaradi žalitev in žaljenja vsega parlamenta, pri tem pa z vso srčnostjo pozabljajo na staro reklo, da je treba začeti pometati najprej pred svojim pragom. (Delo, 23. dec. 1998, NB) | Oh, ko bi Vi le hoteli pometati pred svojim pragom, pred mojim ni smeti, in ko bi videli bruna v svojem očesu, mene pa pustili na miru! (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB)

♦ Frazem *pomesti pred svojim pragom* z nedovršno različico *pometati pred svojim pragom* je že v Plet. II, 208, (*pred svojim pragom pometati*, vor seiner Thüre kehren) in v Glonarjevem SSJ, 304 (*pometati pred svojim pragom*: brigati se za svoje reči). Nastal je iz navadne besedne zveze, ki pomeni čiščenje pred (vhodnimi) vrati ali praga, po prenosu na druge življenjske položaje, okoliščine. © angl. *to set one's own house in order*; *to mind one's own business*; češ. *mést (zametat/zamést) před svým [vlastním] prahem*; hr., srb. *čistiti pred svojim pragom*; *čistiti ispred svoga praga*; *mesti pred svojim pragom*; *mesti izpred svoga praga*; *brisati [najprije] ispred svoje kuće*; *brisati [najprije] pred svojom kućom*; *čistiti [najprije] ispred svoje kuće*; nem. *jeder kehre vor seiner eigenen Tür*; *jeder fege vor seiner eigenen Tür*.

pométati pred svójim prágom, gl. *pomesti pred svojim pragom*.

vréči kóga čez prág /ekspr.; pren., nedov. **metati**/

1. s silo spraviti koga iz prostora

Ruda je človek, ki se ne briga za take stvari; ozmerjate ga lahko pred vsem svetom in ne bo vas vrgel čez prag; premišljeval bo kvečjemu o vzrokih in nagibih vašega zmerjanja ... (I. Cankar, Jakob Ruda, NB) | Ker so jo vrgli čez prag pred televizijskimi kamerami, predsednica združenja za človekove pravice zatrjuje, da ni bilo prizadeto le njeno dostojanstvo, temveč naj bi bil osramočen tudi Helsinški monitor. (Delo, 27. dec. 2002, NB) | Slavni igralec, ki se je zaradi obilnega telesa komaj premikal, je ob pol desetih zvečer hodil po hiši kot zver v kletki in kričal, da so se tresle šipe: »Sem s ključem!« Asistentko je zmerjal z najbolj nesramnimi izrazi in ji grozil, da jo bo vrgel čez prag ... (Slovenske novice, julij–december 2008, NB)

2. odsloviti, nagnati koga

Zaradi vsiljivosti in grabežljivosti je Kit kmalu postal črna legenda Hollywooda, dokler ga leta 1994 niso vrgli čez prag. (Delo, 11. jun. 2001, NB) | V eni svojih pesmi takole poje o kmetu Karletu Špacapanu: ko so prišli po

vino, jih je vse vrgel čez prag, dacarje, fašiste, Nemce, samo za partizane je imel odprto srce; a ko so se po vojni priklatali spet boljševiski uradniki in zahtevali »za državo«, jih je prav tako poslal v rit. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Demokratizacije je treba! Potem nas ne bodo metali čez prag! Tepel se ne bom, seveda, sili se umikam, ali Ljubljano si zapomnim! (Fran Milčinski, Muhoborci, NB) | Tu so nenadoma šepetalci in režiserji, delitve vlog in metanja čez prag, poskusi in spodrsrljaji, vaje in popravki, interne ocene in ukazi – pardon, direktive. (Delo, 1. jun. 2000, NB)

práh

béli práh /žarg.; pren./ *kokain*; *mamilo sploh*

Kazalo je, da je v njej neke sorte zabava in vsaj kar se je tikalo oblačil gostov, se je vse skupaj bližalo vrhuncu. Dve črni dekletki v bikinijih sta s pisanima slamicama z mizice njuhal belih prah. (Delo, 22. jun. 2002, NB) | Za tebe je pamet to, da je Čarlijeva vsaka ženska, ki jo zaslužni z belim prahom, in še hvaležna bi morala biti, da se odtrga iz življenja. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Po odkritju zavitkov z belim prahom so aretirali lastnico avtomobila, 34-letno Nemko Ellen R., ki je dejala, da se vrača z obiska znancev v Albaniji, kamor se je iz Barija odpravila 11. marca in da o mamilih ne ve ničesar. (Delo, 19. mar. 1999, NB) | Za bolj »zahtevne« odjemalce je imel pripravljene tri zavitke iz alu folije z belim prahom, za katerega se je izkazalo, da je kokain, vsega skupaj kakega pol grama mamila. (Delo, 2. avg. 2002, NB) | Med varnostno akcijo, s katero naj bi vsaj nekoliko omejili številne prekrške in kazniva dejanja (kršenje JRM, prometni prekrški, preprodaja mamil itd.), so policisti in kriminalisti tako odkrili 20-letnega italijanskega državljanca, ki je imel pri sebi osem tablet ekstazija, vrečko z belim prahom in steklenički z za zdaj še neznano tekočino ... (Delo, 1. mar. 2005, NB)

dvígati mnógo práhú, gl. *dvigniti veliko prahu*.

dvígati veliko práhú, gl. *dvigniti veliko prahu*.

dvígnilo se je veliko práhú /ekspr.; pren., brezos., 3. os. ed./ *nastalo je razburjenje, začele so se govorice*

To je dobra polovica tistega, kar dolguje zasebnim veterinarjem. Zaradi drugega dolga se je dvignilo veliko prahu in tako kmetijski kakor finančni minister sta stisnjena v kot priznala, da ne moreta poravnati več kot polovice dolga. (Delo, 16. okt. 2002, NB) | Tudi potem, ko se je dvignilo veliko prahu zaradi te izjave, in potem, ko je bilo tudi nekaj poskusov discipliniranja, ravnateljica te izjave ni preklcala. (Državni zbor RS: 24. izredna seja 17. 9. 1998, NB) | Potem ko so prevaljski občinski svetniki sredi julija samo z enim glasom proti sprejeli odlok, ki občinski upravi omogoča, da poišče boljšega, predvsem pa cenejšega ponudnika zemeljskega plina od komunalnega podjetja Log, se je okoli načrtovanih sprememb dvignilo veliko prahu. (Delo, 8. avg. 2001, NB)

dvígniti mnógo práhú, gl. *dvigniti veliko prahu*.

dvigniti oblák prahú, gl. **oblak**.

dvigniti veliko prahú /ekspr.; pren., nedov. **dvigati**, **dvigovati**/ *povzročiti razburjenje, govorice*

Hamburški socialni delavci so dvignili veliko prahu z odprtjem tako imenovane banke za dojenčke, hiše, v kateri lahko matere puščajo nezaželene novorojenčke. Prostore so uredili blizu Reeperbahna, razpíte četrti rdečih luči. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | Četverica domnevno vpletenih v korupcijsko afero, ki je pred časom dvignila veliko prahu, se bo zagovarjala za več kaznivih dejanj ... (Delo, 26. mar. 2001, NB) | Ob začetku šolskih počitnic je na Novi Zelandiji dvignila zelo veliko prahu razsodba vlade, da otrokom klofuta tu in tam prav nič ne škodi. (Delo, 21. dec. 2001, NB) | Mestno kopališče v Kopru sodi med najlepše urejena na naši obali, pa tudi med tista, zaradi katerih domačini dvigujejo veliko prahu. (Delo, 22. jul. 1998, NB) | »Vse te neizvedljive stvari so še za življenja dvomljivcev postale resničnost,« je zapisal Silver. Še vsakič je znanstveni napredek dvignil mnogo prahu – in še vsakič se je vihar ogorčenja čez čas polegel. (Delo, 7. feb. 1998, NB) | Zares, pozornejše branje tega slavnega eseja iz leta 1994, ki je že s senzacionalnim naslovom (Mit azijskega čudeža) dvignil mnogo prahu, kaže, da se ni harvardski profesor niti najmanj poskušal ukvarjati s prerokbami. (Delo, 4. jul. 1998, NB) | Odločba kmetijskega ministristva, s katero je bilo ljubljanski nadškofiji vrnjenih več kot 8000 hektarov na območju Triglavskega narodnega parka, že vse od izdaje, 2. julija letos, dviga mnogo prahu. (Delo, 8. avg. 2001, NB)

dvigovátí velíko prahú, gl. *dvigniti veliko prahu*. **sesúti kóga/káj v práh** /ekspr.; pren./ *uničiti koga, porušiti kaj*

La Bohème je kritik Dela sesul v prah kot »starinsko sentimentalko«. Enako je storil pred leti z opero Turandot, vendar zato, ker se je režiser odločil za zelo sodoben pristop. (Delo, 19. jan. 2002, NB) | Motijo se. Njegov naslednik ne bo Hamas, ki ga bo Šaron namesto Arafata sesul v prah. (Delo, 14. dec. 2001, NB) | Hajrudin ga je izvrstno prestal, saj se je most odlično obdržal skozi vrsto stoletij in so ga brez problemov med drugim prečkali tudi nemški nacistični tanki med drugo svetovno vojno. Naposled so ga tistega nesrečnega vojnega dne sesule v prah granate iz hrvaškega topa z drugega brega Neretve. (Delo, 20. jul. 2004, NB)

◆ Frazem *sesuti koga/kaj v prah* temelji na pomenu glagola *sesúti* eksp. 'onemogočiti, uničiti koga, kaj'. Sestavina *prah* tu samo še poudarja stopnjo ali mero onemogočenja, uničenja.

sesúti kóga/káj v práh in pepél /ekspr.; pren., dvojč./ *popolnoma uničiti koga, kaj, popolnoma porušiti kaj*

Slovenija pa je navzlic vsem slabostim na domači hokejski sceni ter tudi pomanjkljivim izkušnjam (Poljaki imajo dva igralca iz NHL) našla protiorožje tudi za moštvo, ki je večer pred tem v prah in pepel sesulo »azzurre«, sicer prve favorite te skupine za obstanek. (Delo,

4. maja 2002, NB) | Če hočete izvedeti o umazanijah, ki se dogajajo za vrati bogatih in slavnih, povprašajte njo. Prav služkinja je nedavno sesula v prah in pepel največjo ljubezensko zgodbo 20. stoletja, tisto o kralju Edvardu VIII., ki se je odpovedal prestolu, da se je smel leta 1936 poročiti z ločeno Američanko, ki jo je ljubil. (Delo, 11. jan. 2001, NB) | Ne bodite presenečeni, če si bosta tudi sama med seboj skočila v lase, ko si bosta na vso moč prizadevala, da bi sesula v prah vse svoje možnosti v boju za naslov prvaka. (Delo, 9. mar. 2004, NB)

◆ Gl. *spremeniti koga/kaj v prah in pepel*.

sesúti se v práh /ekspr.; tudi pren./

1. zdrobiti se, razpasti; sop.: **sesuti se v nič**

Ampak on čaka, morda bo čakal še sto let. Dočakal bo, da bodo podrli hrast, da bodo strohnele njegove korenine, pogrezal se bo v zemljo tudi sam in če ne prej, bo prišel v njivo takrat, ko se bo sesul v prah in se tako združil z njo. (C. Kosmač, Kamen in njiva, NB) | Jane se je počutil zelo nelagodno. »Moral bom podreti najin kozolec,« je spremenil temo, »vsak hip se bo sesul v prah in sprhnele deske. Postavil bom novega.« (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Ljudi v stanovanjski hiši na Cesti 4. julija je okrog 18. ure prestrašila močna eksplozija v petem nadstropju. Zaradi jakosti eksplozije so mnogi mislili, da se bo montažna stavba sesula v prah. (Delo, 19. jan. 2000, NB) | Močan udarec nazaj, ki bo z ognjem in žveplom preglasil strašno tišino množične grobnice v temeljih dveh najvišjih nebotičnikov najbolj razvitega mesta na svetu, bo moral biti viden vsaj tako daleč, kot je bilo videti njihovo sesutje v prah. (Delo, 22. sep. 2001, NB)

2. biti porušen, uničen

Doma je našel svojega brata poročenega z Lizo. Obrisal si je potno čelo z žuljavo roko; vse sanje o novem življenju so se sesule v prah. (C. Kosmač, Zločin Bernarda Tula, NB) | Povsem jasno je, da Olimpija potrebuje temeljito prenovo moštva, potem ko se je štiriletno obdobje napovedi o zorenju mladega in perspektivnega moštva sesulo v prah. (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Zanesljivo vodstvo je gostitelje uspavalo, to pa je gostujoča enajsterica spretno izkoristila in se jim nevarno približala. Moštvo Rogoze takrat ni več znalo najti poti nazaj: prednost se je po uri igre sesula v prah, končni udarec pa je maloštevilnim domačim navijačem v 86. minuti zadal Kreslin. (Delo, 22. maja 2000) | Potem sta se želji krajanov sesuli v prah, saj so pri glasovanju o razpisu referendumu za novi občini (36:26) zmagali nasprotniki novih občin. (Delo, 25. feb. 2002, NB) | Takoj ko so se načrti za vrhunec zimske sezone sesuli v prah, se je Bikarjeva obrnila k poletnem delu tekmovanja. (Delo, 18. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *sesuti se v prah* temelji na pomenu glagola *sesúti* se eksp. 'razpasti, uničiti se'. Sestavina *prah* tu samo še poudarja stopnjo ali mero uničenja.

sesúti se v práh in pepél /ekspr.; tudi pren., dvojč./

1. popolnoma porušiti se

Čakajo zjutraj in čakajo ves dan do večera in gledajo,

kdaj se bo porušil Westminster, kdaj se bo stolp Svetega Pavla sesul v prah in pepel. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

2. propasti, biti popolnoma uničen

Ko je pred tremi tedni odstopil predsednik Uniona Olimpije Jože Mermal, je sprva kazalo, da se bo klub pod težo davčnega bremena sesul v prah in pepel. A so se grozeči oblaki le začeli umikati. (Delo, 19. sep. 2001, NB) | Prav zadnji polom proti Ciboni je bil odlična šola za Olimpijine košarkarje. Mahorič jim je nenehno vbijal v glavo, da jim mora biti v poduk psihološka krhkost Zagrebčanov, ki lahko premagajo vsakogar v Evropi, a se tudi sesujejo v prah in pepel že ob prvih trenutkih krize. (Delo, 18. jan. 2002, NB)

◆ Gl. *spremeniti koga/kaj v prah in pepel*.

spremeniti kóga/káj v práh in pepél /ekspr.; pren., dvojjč./ *popolnoma uničiti koga, kaj, popolnoma porušiti kaj*

Zvezne oblasti in cefuronski generali so grozili, da bodo spremenili Trapanijo v prah in pepel, če Trapanci ne bodo več dostavljali mitnin v Črnograd in če se bodo poskušali osamosvojiti. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Ljudje, ki so videli, kako učitelj tarana po klobuku kakor človek, ki mu je ogenj spremenil vse premoženje v prah in pepel, pač niso vedeli, kaj je on s klobukom vred izgubil. (S. Jenko, Jeprški učitelj, NB) | Pri tem je neusmiljeno razgaljal dvoiličnost ameriških generalov, ki žrtev med civilnim prebivalstvom praviloma nikoli niso hoteli priznati. Kakor denimo ob napadu na bolnišnico Rdečega križa v Kandaharju, ki jo je tisočkilogramska bomba spremenila v prah in pepel. (Delo, 7. feb. 2002, NB) | Pravzaprav jih policisti niso niti poskušali zaščititi, ampak so le mirno opazovali, kako so podivjani napadalci zažigali romske hišice, živino, stare automobile, pohoštvo in ostalo, že tako nič kaj dosti vredno premoženje. Gasilci so prišli, ko je bilo naselje že spremenjeno v prah in pepel. (Delo, 1. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *spremeniti koga/kaj v prah in pepel* temelji na predstavi, da sta *prah in pepel* posledici tega, da je kaj porušeno in požgano in torej popolnoma uničeno. V prenesenem pomenu je tako zveza *v prah in pepel* prisposoda za uničenje ali onemogočenje koga, česa.

◎ angl. *to turn sth. to dust and ashes; to reduce sth. to dust and ashes*; češ. *obrátit něco v prach a popel*; ft. *réduire qn./qc. en cendres; réduire qn./qc. en miettes*; nem. *etwas in Schutt und Asche legen*; pol. *zmienić w proch i popiół*; rus. *obratit' čto v prah*.

spremeniti se v práh in pepél /ekspr.; pren., dvojjč./ *biti popolnoma porušen, uničen*

Jeli so pleniti in požigati na vse strani. Trgi in vasi, hiše in kočje so se spreminjale hitro v prah in pepel. (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Rekši, skoči pod kap po suh, na debelem koncu odlomljen cepec, katerih je ležalo tam

več za podom, ter jame udrihati po dečku. Ta je skakal in kričal in skoro bi bil sedaj rajši videl, da se takoj spremeni v prah in pepel. (J. Kersnik, Rejenčeva osvešta, NB) | Imamo tako malo fosilnih najdb, da je težko ugotoviti, s čim so se naši predniki prehranjevali, kaj šele, kaj so mislili. Toda vsi relikti preteklosti se niso spremenili v prah in pepel. (Delo, 4. sep. 1999, NB) | Optimizem gostiteljev je bil upravičen le tri četrtine, po vodstvu z 62:53 pa se je njihova igra sesula v prah in pepel. (Delo, 27. mar. 2001, NB) | Pri Marku Philippoussisu se nikoli ne ve. Danes lahko igra kot v transu, naslednji dan se lahko njegovo znanje in surova telesna moč sesujeta v prah in pepel. (Delo, 23. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *spremeniti koga/kaj v prah in pepel*.

zdrobiti kóga/káj v sónčni práh /ekspr.; pren./

1. uničiti koga, kaj

Butalo mu je v glavo in lizalo njegovo strašno rano z ognjenim jezikom: »Zdrobim te v sončni prah, žena, krvavo srce ti potegnem iz prsi, hej, propalica!« (M. Pugelj, Zakonci, NB) | »Pa le naj se boji, da bo vedela za drugič,« je že spet renčal sam vase in vedel, da bi v sončni prah zdrobil vsakogar, ki bi mu žalil Lizo. (I. Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | In se je starec obrnil k pastirčku in dejal: »Stopi do mojega starejšega brata, morda on kaj ve. Toda že od daleč vpil, da mu prinašaš pozdrave od mlajšega brata, če ne te zdrobi v sončni prah, še preden stopiš v njegovo kočjo.« (Slovenske pravljice, NB) | »Ne morem, ljubi deseti brat, ne morem! Strahovito me kači, storiti moram, kar mi je šinilo v glavo, božja volja je taka, sicer bi, to vem prav dobro, še nocoj res zdrobil v sončni prah vse in razmezglal do nerazpoznavne, kar bi mi prišlo v pesti!« (I. Zorec, Stiški tlačan, NB)

2. onemogočiti koga, kaj

Micro Channel je zasnoval vsaj po IBMovih merilih ikonoklastični hardveraš Chet Heath; staro 16-bitno ATjevo vodilo naj bi zmlal v sončni prah. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Duh hipersenzibilnega pesnika je dokončno strla gorjačarska Zupanova kritika njegovih izdajateljskih naporov. Surovo filipiko, ki je v sončni prah zmlela Nemško-Slovenske Branja, je navdihnil mefistovski Kopitar. Nesrečni Primic, ki je rojake seznanil tako s preudarno Franklinovo modrostjo kot s tragiko Goethejevega Wertherja, je bil brez dvoma prva slovenska žrtev tiska. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB)

◎ pol. *zetrzec kogoś w drobny proch*.

zmléti kóga v sónčni práh, gl. *zdrobiti koga v sončni prah*.

pránger

dáti kóga na pránger, gl. *postaviti koga/kaj na pranger*.

kàkor bi kđó kóga na pránger postávil, gl. *postaviti koga/kaj na pranger*.

postáвити kóga/káj na pránger /ekspr.; pren., tudi kot

primera/ *osramotiti, osmešiti koga, kaj*; sop.: **postaviti koga na sramotilni steber**; **pribiti koga na sramotilni steber**; **dati koga v klado**; **vkleniti koga v klado**

Arzenik in stare čipke niso dobra, a tudi ne zgolj pogrošna literatura, saj iz te, pogrošne književne konfekcije brijejo norca, postavljajo na pranger »psihologijo« in »kriminalke« in jim tako dajejo ... pravo ceno. (V. Predan, Sinočnje premiere, 1974, 51–52) | Govoril sem že z njo in ji grozil, da jo bom dal postaviti na prangar, če ne bo priznala, da laže, baba pa noče priznati in noče. (Mimi Malenšek, Plamenica, 1957, 203) | S kakšno pravico gospod župnik s tako obsodbo postavi na pranger nekoga, ki se je iz verjetno dovolj močnih vzrokov in po daljšem premisleku odločil, da izstopi iz katoliške Cerkve. Podobne reakcije smo doživljali za časa komunizma, ko je kdo izstopil iz komunistične partije. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Če bo vlada dosledna, bodo sodišča zasuta s spornimi primeri vsaj za prihodnje desetletje, razvojni denar pa bo imel povsem drugačen učinek od prvotno načrtovanega. Če bo vlada dala na pranger nekaj dejurnih krivcev, ne bo ravnila dosledno in demokratsko. (Delo, 12. dec. 2006, NB) | Ironija časa je hotela, da sva bila zavoljo domačih novitet in njihovih avtorjev v tistem času večkrat grdo »na pranger djana«, kot je Filipič kasneje zapisal ob moji umetniški in delovni obletnici. (S. Jan, Pričevanja o Lojzetu Filipiču, 1975, 88) | In bog ne daj, da bi si kateri izmed županov namislil, da bi financiral upravno enoto samo zato, ker bi mu država grozila odpeljati objekt. Tako državo bi pa res morali hudo, hudo dati na pranger in jo izprašiti, če bo grozila tistim, ki delajo za svoje občane s tem, da jim bo, če ne bodo financirali njihove dejavnosti, odpeljala upravno enoto. Hvala bogu, da niso bili vsi izvoljeni za župane, ki so kandidirali. (Državni zbor RS: 24. redna seja 01. 02. 2007, NB) | Bilo mi je, kakor bi me na pranger postavili, vsaj nekaj kratkih trenutkov je bilo tako ... (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 112) | Skoro ni bilo v Judenburgu dneva, da ne bi kak kaznovanec visel privezan ob kuhinjski baraki sredi taborišča, vsem v svarilo kakor razbojnik na prangerju ... (Kronika – 1935, Upor v Judenburgu 1918, priloga, str. 65)

◆ Frazem *postaviti koga na pranger* z različico *dati koga na pranger* izhaja iz osnovnega pomena obravnavanega izraza: nekdanje resnično postavljanje prestopnikov na *sramotilni steber* oziroma *pranger* ter preneseno v današnjem času 'osramotiti, osmešiti koga'. Večini današnjih jezikovnih uporabnikov beseda *pranger* ni znana. Pomensko bolj razvidne so sopomenke *sramotilni steber*, *sramotilni oder*, *sramotilni kamen*. Beseda *pranger* z različico *prangar* 'sramotilni steber' je izposojenka iz srvn. *pranger, branger, prenger, brangel*, nvn. *Pranger*, kar je preko latiniziranega *prangerium* sprejeto iz srspn. *prenger* v enakem pomenu in izhaja iz glagola *prangen*,

srvn. *phrengen*, v pomenu 'stiskati, vezati' (gl. F. Bezlaj, ESSJ III, 102). V enakem pomenu kot *pranger* obstajajo slovenski izrazi *klada*, *obrlin*, *ogrlin*, *sramotišče*, *trlica* (gl. Plet. I, 400, 745, 8, II, 558, 693).

◎ angl. *to pillory so.*; češ. *přibíjet/přibít koho, co na pranýř*; fr. *mettre qn./qc. au pilori*; hr., srb. *prikovati koga na sramni stup; dati koga na sramni stup; pribiti koga na sramni stup; prikovati koga na sramotni stup*; nem. *jmdn. an den Pranger stellen*; rus. *vystavit'/vystavljat' kogo k pozornomu stolbu; prigvoždat'/prigvozdit' kogo k pozornomu stolbu*.

postávljanje kóga na pránger, gl. **postavljanje**.

pránje

pránje umázanega perila /ekspr.; pren./ *razčiščevanje domačih, osebnih sporov, afer*; prim. **prati umazano perilo**

V prejšnji je koalicija kolikor toliko normalno delovala – do znanih dogodkov, povezanih z združevanjem Slovenske ljudske stranke s Slovenskimi krščanskimi demokrati. Zdajšnja vlada pa se glede na pranje umazanega perila v javnosti ubada s problemi že od ideje o prevzemu oblasti. (Delo, 8. avg. 2000, NB) | Čeprav težko verjamejo, da je Union Olimpija imela le slab dan, in da je bil najboljši v njenih vrstah oboleli Manučar Markoišvili, pa se javno nočejo spuščati v pranje umazanega perila in obtožbe. Še posebej, ker nočejo razjeziti svojih drevišnjih tekmecev. (Delo, 28. apr. 2007, NB) | Notranja bitka – sprožil jo je tisti del stranke, za katerega je nenehan kraval končni politični smisel – je FPÖ močno zaposlila. Kdo ima sredi pranja umazanega perila še čas za sčuvanje proti sosednjim državam! (Delo, 7. sep. 2002, NB)

◆ Gl. *prati umazano perilo*.

práse

bíti trinájsto práse, gl. *trinajsto prase*.

kot trinájsto práse, gl. *trinajsto prase*.

trinájsto práse /pog., ekspz.; pren., v povedni rabi, tudi kot primera/ *kdor, kar je kje odveč, nepotreben, nepotrebno*; prim. **peto kolo**

Film je pankrt, država je mačeha. Film je trinajsto prase pri kulturnem koritu. Vsi ga odrivajo, še prasna svinja sama ... (Delo, 26. mar. 2001, NB) | V Srbiji ni nikogar, ki bi preverjal ustavnost in zakonitost delovanja predstavniške in izvršne oblasti. Prej je bilo ustavno sodišče vsaj trinajsto prase, kakor pravijo, Miloševićevega režima, po 5. oktobru 2000 pa o njem ni ne duha ne sluha. (Delo, 30. maja 2002, NB) | Tretje vprašanje. Sprašujem ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ali bo prekmurska prašičereja res samo trinajsto »prase«. Hvala. (Državni zbor RS: 14. redna seja 18. 5. 1999, NB) | Po Marušičevih besedah lahko v Sloveniji obstaja

predvsem regijski etno. Skupini Tolovaj Mataj in Trinajsto prase sta težili h glasbi, ki naj bi bila kar se da vseslovenska. (Delo, 31. dec. 2005, NB) | Posočje bo očitno kot trinajsto prase dočakalo slovensko četrto (!) razvojno os. Le da ima doslej to napako, da jo je prometni minister Janez Božič le bežno omenil, kot zamisel pa je že zastavljena z – milo rečeno – čudnimi napakami (ni prave povezave Idrija – Logatec). (Delo, 13. dec. 2005, NB)

◆ Frazem *trinajsto prase*, tudi *biti trinajsto prase* in v primeri *kot trinajsto prase* izhaja iz fizioloških lastnosti svinje, tj. da ima navadno dvanajst seskov. Po prasitvi si dvanajst praset izbere vsako svoj sesek, morebitno trinajsto prase tako ostane brez mleka, je odveč. Na tem dejstvu je bil posnet pretresljiv srbski film z naslovom *Trinajsto prase*, ki govori o resnični usodi takega trinajstega praseta. Preneseno se izraz *trinajsto prase* uporablja v pomenu 'kdor, kar je odveč, nepotreben, nepotrebno'. V pomensko ustreznih tujih izrazih s števniki sestavino *dvanajst* ali *trinajst* se ta odvečnost, nepotrebost izraža z odnosom do sestavine *ducat* (gl. ☉). Sopomenski izraz *peto kolo* temelji na dejstvu, da je peto kolo pri zdaj pretežno štirikolesnih vozilih odveč, nepotrebno.

☉ češ. *takových je dvanáct do tuctu; takových je dvanáct na tucet; takových je třináct na tucet; takových je třináct do tuctu; takových je za korunu dvacet*; nem. *er ist der dreizehnte im Dutzend; davon gehen zwölf aufs Dutzend; davon gehen zwölf auf ein Dutzend*; rus. *[takih] na džužinu dvenadcat'; [takih] na džužinu trinadcat' idět; takih jatačok za pučok*.

P

práskati se

práskati se po jájcih, gl. jajce.

práskati se po rítí, gl. rit.

prásniti

prásniti v sméh, gl. smeh.

práti

práti umázano perílo, gl. perilo.

prátika

držáti se kot děž v prátiki, gl. dež.

držáti se kot Kúrent v prátiki, gl. Pust.

držáti se kot Púst v prátiki, gl. Pust.

iméti lasé kot děž v prátiki, gl. dež.

právdá

právdá za ôslovo séncó /ekspr.; pren./ pravda za

nepomembne, nevažne stvari; prim. **prepir za oslovo senco; pravdati se za oslovo senco**

Kompetenčni spor, ki so ga še dodatno zagrela politična navzkrižja med institucijama, je podoben pravdi za oslovo senco. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Tako imenovani davkoplačevalci, ki jih poslanci sicer v svojih obstreljevanjih radi vlečejo na plan, pa lahko samo nemočno opazujejo, kako tečejo dnevi brezplodnih prvd za oslovo senco. Če parafraziramo enega od govornikov – odstavite ministra, če je treba, toda ne žalite ljudi. (Delo, 23. sep. 1998, NB) | Nenadni institucionalni spor bi izzvenel kot pravda za oslovo senco, če ne bi napovedoval nevarnosti zaostritve odnosov med institucijama, ki sta si že v obdobju Romana Prodijsa, še bolj pa po umestitvi Barrosovega moštva, skovali trdne zavezniške vezi v boju proti skupnemu tekmeču – svetu Unije. (Delo, 28. sep. 2005, NB)

◆ Gl. *prepirati se za oslovo senco*.

právdati se

právdati se za ôslovo séncó, gl. senca.

právi

bíti imenován s právim iménom, gl. ime.

bíti [práva] cvětka, gl. cvetka.

bíti práva enciklopedíja, gl. enciklopedija.

bíti [právi] ángel, gl. angel.

bíti [právi] ángelček, gl. angelček.

bíti [právi] biser [čésa], gl. biser.

bíti [právi] cvět čésa, gl. cvet.

bíti [právi] mójster za kàj, gl. mojster.

bíti právi sín kóga/čésa, gl. sin.

bíti [právi] sín svôje dôbe, gl. sin.

bíti právi sín svôjega očéta, gl. sin.

bíti právo odkritje, gl. odkritje.

dajáti [právi] tón čému, gl. ton.

dáti [právi] tón čému, gl. ton.

imenovánje stvarí s právim iménom, gl. imenovanje.

imenováti kàj s právim iménom, gl. ime.

imenováti stvarí s právim iménom, gl. stvar.

iméti glávo na právem kôncu, gl. glava.

iméti glávo na právem méstú, gl. glava.

iméti srcé na právem méstú, gl. srce.

kàj je [práva] zláta jáma, gl. jama.

lotíti se čésa na právem kôncu, gl. konec.

nakopáti si [právega] vrága na glávo, gl. vrag.

napotíti kóga/kàj na právi naslòv, gl. naslov.

poimenovánje čésa s právim iménom, gl. poimenovanje.

poimenovánje stvarí s právim iménom, gl. poimenovanje.

poimenováti kàj s právim iménom, gl. ime.

poimenováti stvarí s právim iménom, gl. stvar.

pokázati se v právi lúči, gl. **luč**.
pokázati svůj právi obráz, gl. **obraz**.
pokazátí [svôjo] právo bárvo, gl. **barva**.
poslátí na právi naslòv, gl. **naslov**.
poslátí kóga/kàj na právi naslòv, gl. **naslov**.
postátí [právi] biser [čésa], gl. **biser**.
postávítí stvarí na právo mésto, gl. **stvar**.
práva enciklopedíja, gl. **enciklopedija**.
práva figa, gl. **figa**.
práva gôra, gl. **gora**.
[právi] môrski vòlk, gl. **volk**.
právi naslòv, gl. **naslov**.
právi Téksas, gl. **Texas**.
prítí na právi naslòv, gl. **naslov**.
prítí s právo bárvo na dán, gl. **barva**.
rómátí na právi naslòv, gl. **naslov**.
správití kóga na právo pót, gl. **pot**.
správljati kóga na právo pót, gl. **pot**.
srcé na právem méstu, gl. **srce**.
tí si práva búča, gl. **buča**.
usmériť kóga/kàj na právi naslòv, gl. **naslov**.
zabrénkatí na právo strúno, gl. **struna**.
začéťí na právem kóncu, gl. **konec**.
zadéťí právo strúno, gl. **struna**.
zaigrátí na právo strúno, gl. **struna**.

pravica

izročítí kóga pravíci /ekspr.; pren./ *vložiti tožbo proti komu*

Vendar članstvo v Interpolu hkrati pomeni, da bo morala Jugoslavija vrniti raznim državam umetniške slike z Dedinja, približno 150 tisoč ukradenih avtomobilov in izročiti pravici »kalibres« mednarodnega kova, ki jih iščejo v tujini. (Delo, 27. sep. 2001, NB) | Dejali so: »Noben drug nam ni naredil tega šenta kakor ta prekleti Rus. Preden jo je popihal na Hrvaško, se je hotel znositi, da smo ga bili izročili pravici.« (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Politika ameriške administracije do srbskega predsednika je še vedno trdno usmerjena k Haagu in sodnim sankcijam za vojne zločine. Vendar ni nobene možnosti, da bi se na Dedinje sredi noči spustili črni helikopterji zakrinkanih komandosov, ki bi ga ugrabili in med ognjemtom izročili pravici. (Delo, 23. jun. 2000, NB)

pástí v róle pravíce, gl. **roka**.

pravica močnejšega /ekspr.; pren./ *oblast močnejših, brezobzirnejših*; sop.: **pravica pesti; zakon džungle**

Je to tolerantnost in enakopravnost? To je pravica močnejšega, nezaslišano zanikanje državne in politične svobode. Tudi mi enako dobro plačujemo davke kakor oni in tako naš hišni gospodar niso Slovenci, ampak država. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | »Ne vidim nobene rešitve. Velja pravica močnejšega in na koncu ti ne preostane nič drugega, kot da kupiš pištolo

in ustreliš: njega ali sebe.« pripoveduje 54-letna Ljubljanka. (Delo, 28. jan 2003, NB) | Od majhnih in nemočnih držav izsiljujejo imuniteto za skoraj 270 milijonov Američanov in vse tiste, ki delajo z njimi ali v njihovem imenu. To je velik korak nazaj na področju mednarodnega prava in v bistvu vračanje v srednji vek, v katerem je veljala izključno pravica močnejšega, se je zgražal Marty. (Delo, 27. jun. 2003, NB) | Prav zato sem se zarekla, da nikoli več ne bom v nobeni stranki. V našem svetu pač vlada pravica močnejšega in le redki se razen za lastne koristi brigajo še za tuje. (Delo, 9. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *pravica pesti*.

◎ angl. *club law; might makes right; might is right*; fr. *la raison du plus fort; le droit du plus fort; la loi du plus fort*; hr., srb. *pravo jačeg(a)*; nem. *Recht des Stärkeren; Faustrecht*.

pravica pesti /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *oblast močnejših, brezobzirnejših*; sop.: **pravica močnejšega; zakon džungle**

»V mojem svetu ne bi preživel niti dve minuti, ti kreten.« Poetični svetovni nadzor človeka, katerega življenje, razmišljanje, ljubezni in poklic je pravica pesti. Neke vrste nadgangsterski rep brez konca in kraja, ki karikira sam sebe. (Delo, 22. jun. 2002, NB) | Koncernov samih pravica pesti ne zanima in državi zato ustrezljivo ponujajo svojo pomoč. Pod geslom »samoregulacija« imajo tako svoje prste zraven tako pri oblikovanju finančnega trga kot pri prostovoljnih standardih varstva okolja. (Delo, 24. jun. 2000, NB)

◆ Frazem *pravica pesti* izhaja iz zgodovinskega juridičnega termina *pravica pesti* v pomenu 'v srednjem veku pravica plemstva, da uveljavi svoje pravne zahteve tudi s silo, orožjem'. Danes jo pogosto uporabijo vsi, ki imajo oblast, denar, moč, so močnejši od drugih. Na večji moči koga pri uveljavljanju pravice temelji tudi sopomenski frazem *pravica močnejšega*.

◎ angl. *club law; might makes right; might is right*; hr., srb. *pravo pesnice*; nem. *Faustrecht*; pol. *pravo pięści*.

pravíci je zadoščéno /ekspr.; pren./ *kazen je izvršena; krivica je popravljena*

Pravici je zadoščeno: Christian Mayer, ki je vodil na odpovedanem veleslalomu v Val d'Iseru pred desetimi dnevi, je dobil nadomestno tekmo v tem salzburškem zimovišču. (Delo, 23. dec. 1999, NB) | Zato ni presenetljivo, da po novem s svojim filmom *The Man Who Wasn't There* na kritičnih lestvicah stoji na vrhu. (Vodstvo si sicer – pravici je zadoščeno! – delita z Manoelom de Oliviero in njegovim odličnim filmom *Green domov*. (Delo, 16. maja 2001, NB)

prípeljati kóga v róle pravíce, gl. **roka**.

prítí v róle pravíce, gl. **roka**.

prívéstí kóga v róle pravíce, gl. **roka**.

rôka pravíce, gl. **roka**.

s pólno pravíco /publ.; v prisl. rabi/ *popolnoma upravičeno*

Ali: kriteriji za človeka, ki umira v igri, niso isti kot pri umiranju v resničnosti. Toda ali lahko s polno pravico rečemo, da Lear umre na koncu igre. Zakaj ne. (Emil Hrvatín, ur., Teorije sodobnega plesa, Maska, 2001, NB) | Iz te skupine »enako mislečih« namreč izhaja tudi nekaj pobud, ki še naprej dražijo večje države – med drugim predvsem zahteva, da bi morala tudi po letu 2009 vsaka članica imeti svojega komisarja, in to s polno pravico do glasovanja. (Delo, 29. nov. 2003, NB)

pravični -a -o sam.

spáti spánje pravičnega, gl. **spanje**.

zaspáti spánje pravičnega, gl. **spanje**.

pravílo

nèpisano pravílo /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *pravilo, ki se je uveljavilo z navado*; sop.: **nepisan zakon**

Nepisano pravilo je, da IMF poveljuje Evropejec, medtem ko je na čelu Svetovne banke Američan. (Delo, 11. nov. 1999, NB) | Nepisano pravilo je, da klubi, ki se potegujejo za vrh, dobivajo naslov prek malih. Kakšno pa velja za moštva, ki se potegujejo za obstanek? (Delo, 26. apr. 2003, NB) | Presenetljivo je, kako se v Avstriji čez noč spreminjajo nepisana pravila in navade, ki jamčijo temeljni demokratični konsenz tudi, ko se zamenjajo vlade. Tako nepisano pravilo je doslej bilo, naj bo pravosodni minister, ki zagotavlja trdnost okvirov neodvisnosti sodstva, nestrankarska oseba. (Delo, 2. mar. 2000, NB) | Tudi predsednik je javno oznanil svojo zaskrbljenost, da bi Evropejci utegnili omogočiti to poroko. In to čeprav za domačo sceno velja nepisano pravilo, da se predsednik in vladni funkcionarji vsaj javno ne vpletajo v vprašanja, ki so stvar pristojnih antitrustovskih služb. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | To velja še za dela v zdravstvu, proizvodnji in tudi na bencinskih črpalkah. Vendar pa je dolgo časa veljalo nepisano pravilo, da obramba v kazenskem postopku praviloma ne otežuje dela sodišču z »nepotrebni« vprašanji in zahtevami, pač popolnoma v skladu s konceptom kazenskega postopka, kjer ima glavno vlogo sodišče, ki mu je treba bolj ali manj brezpogojno zaupati. (Delo, 19. apr. 2003, NB) | »Povsem drži nepisano pravilo, da spremljevalna ekipa zame dirke ne more zmagati, lahko pa jo izgubi.« Baloh rad poudarja vlogo prijateljev, ki ga bodo poleti spremljali na 5000 km dolgi poti od zahodne do vzhodne ameriške obale. (Delo, 27. mar. 2003, NB) | Tako pri prodaji oblačil kot obutve se je vnovič potrdilo nepisano pravilo, da v prvih treh dneh prodajo toliko blaga kot v vseh preostalih do konca razprodaje. (Delo, 4. feb. 2003, NB) | Obstaja sicer nepisano pravilo, po katerem naj se urna postavka ne bi spustila pod 400 tolarjev, vendar so delodajalci včasih neizprosni. (Delo, 26. jul. 2002, NB) | Nekaj predstojnikov je tudi zamenjal in s tem prekršil nepisano pravilo, po katerem

predstojništvo pripada najstarejšemu zdravniku, ta ga obdrži do upokojitve, zatem pa se po načelu senioritete prenese spet na najstarejšega zdravnika. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | To spada v versko strpnost in ločenost cerkva od države, kar je eden od temeljev sodobne družbe. Ni pa prostora za vljudnost, če kdo to nepisano pravilo prekrši. (Delo, 7. dec. 2002, NB) | Angelika Beer ni bila na novem položaju niti dan, ko je prekršila nepisano pravilo, da vodstvo stranke zunanjega ministra Joschka Fischerja po nepotrebem ne spodbuja mirovniških čustev svojih članov. (Delo, 11. dec. 2002, NB) | Ob sredah smo že kar nekako zmenjeni, da Eva peče pizzo, začetek in konec tedna največkrat pripade Urši, četrtekova kosila so babičina, moji pa vikendi. Tak urnik se je kar nekako ustalil v zadnjih mesecih kot nepisano pravilo. (Delo, 8. jan. 2000, NB)

♦ Pomen zrazov *nepisano pravilo, nepisan zakon* temelji na sestavini *nepisan* ekspr. 'ki se uveljavlja z navado'.

© angl. *unwritten rule/law*; češ. *nepsaný zákon*; fr. *accord tacite; convention tacite*; nem. *ungeschriebenes Gesetz*; rus. *nepisanyj zakon*.

právití

piján, da máčki bótra právi, gl. **mačka**.

právljica

bíti kot v právljici, gl. **kot v pravljici**.

kot v právljici /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *bajno; nepričakovano; pravljično*

Marsikaka zgodovinska pripoved formalno ni drugačna od kake kronologije dogodkov, vendar pa vzklik, »to je kot v pravljici« – primera, ki jo ljudje vedno uporabijo, kadar se resničnost dogajanja zdi kot omenjena umetniška pripoved – dokazuje zavest o specialni pravljični strukturi. (Marija Stanonik, Teorija slovstvene kulture, NB) | »Proge so izvrstno pripravljene, če pa je za povrh še tako lepo vreme, kot smo ga imeli to pot, pa je tu kot v pravljici.« je tekmovališče na Rudnem polju pohvalila 163 centrimetrov visoka Nemka. (Delo, 5. feb. 2001, NB) | »Niti najboljši pisci znanstvene fantastike si ne bi mogli izmisliti takšne zgodbe. To je kot v pravljici.« so se po tekmi razpisali irski časopisi. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | Vsa pobočja zasnežena, še dodatne žičniške zmogljivosti, lepo vreme, temperature okrog ničle. Bilo je kot v pravljici. (Delo, 4. jan. 1999, NB) | Družčina, ki jo je vodil Evgen Kuki Bergant, je bila tista, kjer se je počutila kot riba v vodi. Vse je bilo skoraj kot v pravljici. (Delo, 21. jun. 2002, NB) | »Naslova svetovnega amaterskega prvaka seveda nisem pričakoval, zadovoljen bi bil z uvrstitvijo med prvih pet. Tako pa je bilo vse kot v pravljici.« se spominja velikega dosežka mladi šampion. (Delo, 9. dec. 2002, NB) | Kmalu za tem sem se poročil, bil sem srečen in vse se je zdelo kot v pravljici – postal sem lastnik enega od najdragočnejših teniških rekordov, ob sebi sem imel žensko

svojih sanj ... (Delo, 10. sep. 2002, NB) | Plebiscit je bil izveden leto pred sprejemom slovenske ustave in se je iztekel kot v pravljici zagotovo tudi zato, ker so parlamentarne stranke zmogle skleniti politično premirje. (Delo, 9. jan. 2003, NB) | Z njo sem se hotel posloviti od gledališča in početi kaj drugega. Nenadoma pa so me povabili na moskovski festival NET in – tako kot v pravljici – nekega dne sem se prebudil slaven! (Delo, 28. avg. 2000, NB) | Začela jih je zbirati še kot otrok. Ko se je vračala iz šole, je nekoč ob poti, tako rekoč na mah (kot v pravljici), zagledala deset štiriperesnih deteljc. (Delo, 8. jan. 1999, NB)

♦ *Primeri biti kot v pravljici*, pogosto v obliki *to je kot v pravljici*, temelji na primerjalni sestavini *kot v pravljici*, ki se nanaša na običajno vsebino pravljič, ki ni vsakdanja, ampak bajna, nenavadna, nepričakovana, skratka pravljična. Sestavina *kot v pravljici* se povezuje v frazeme tudi z drugimi glagoli, kot *zdeti se*, *izteči se* itd.

prázen prid.

bíti prázen díim, gl. **dim**.

iméti prázno glávo, gl. **glava**.

mlátenje prázne sláme, gl. **mlatenje**.

mlatíti prázno slámo, gl. **slama**.

na prázen želódec, gl. **želodec**.

píti na prázen želódec, gl. **želodec**.

prázen díim, gl. **dim**.

prázna gláva, gl. **glava**.

prázna káhla, gl. **kahla**.

prázna sláma, gl. **slama**.

prázne obljúbe, gl. **obljuba**.

prepírati se za prázen nič, gl. **nič!**.

prázni -a -o sam.

glédati v prázno, gl. **gledati**.

govoríti v prázno, gl. **govoriti**.

oženíti se na prázno, gl. *ženiti se pod marelo*.

práznik

délavski práznik, gl. **prvi maj**.

práznik déla, gl. **prvi maj**.

prázniiti

prázniiti kozárce, gl. **kozarec**.

prédec

stári prédec /nizko; pren., navadno mn. **stari prdci/ malovreden, nepomemben starejši človek**

V povprečju končujejo študij, nekateri že iščejo ali hodijo v prve službe in marsikdo v blogih vidi svojo priložnost za uveljavitev. Zaradi tega seveda ne vidi jo radi, da jim hodijo v zelje od 15 do 20 let starejši stari prdci, ki se gredo blogerje. (Monitor, januar 2007,

NB) | Počasi postajam dolgočasen pripadnik establishmenta, pri več kot petdesetih smo že stari prdci. Moj jezik in tehnika postajata zatohla. (Mladina 2004, št. 42, NB) | Kotaleči se kamni so carji, ponašajo se z odurnim nazivom stari prdci, kar pomeni, da so neuničljivi, nesmrtni. Mick Jagger bi lahko pretekel vsak maraton, toliko energije ima, Keith Richards je medicinski fenomen. (Delo, 23. nov. 2007, NB) | Joschka Fischer ne potrebuje jeansa in superg, da parodira podobo konvencionalnega zunanjega ministra. Tudi v smokingu daje prepričljiv vtis, da je starim prdcem čas očitno potekel. (Delo, 22. jan. 2000, NB)

♦ Frazem *stari prdec*, ki se običajno uporablja v množini, temelji na prenesenem pomenu sestavine *prdec*: nizko 'malovreden, nepomemben človek'. Sestavina *stari* še poudarja in dopolnjuje ta pomen tudi glede na starost takega človeka.

prebít

bíti brez prebíte páre, gl. **para**.

brez prebíte páre, gl. **para**.

kàj ni vrédno prebíte páre, gl. **para**.

léd je prebít, gl. **led**.

ne dobíti niti prebíte páre, gl. **para**.

ne iméti niti prebíte páre, gl. **para**.

prebítí (se)¹

prebítí léd, gl. **led**.

prebítí se skozi rešéto, gl. **rešeto**.

prebítí²

prebítí za rešétkami, gl. **rešetka**.

prebledéti

prebledéti kàkor prt, gl. **prt**.

prebledéti kàkor sténa, gl. **stena**.

prebledéti kàkor zíd, gl. **zid**.

prebledéti ko zíd, gl. **zid**.

prebledéti kot mrlíč, gl. **mrlič**.

prebledéti kot plátno, gl. **platno**.

prebledéti kot sténa, gl. **stena**.

prebledéti od jéze, gl. **jeza**.

precéj

[móratí] pojésti šè precéj žgáncev, gl. **žganec**.

predán

bíti predán kómu/čému z dúšo in telésom, gl. **duša**.

predáti se

predáti se kómu/čému z dúšo in telésom, gl. **duša**.

predávanje

šprícati predávanje, gl. šprícati šolo.

prednjáčiti, gl. nositi bandero česa, nositi zastavo česa.

predòr

luč na kôncu predôra, gl. luč.

vídeti luč na kôncu predôra, gl. luč.

zagliédati luč na kôncu predôra, gl. luč.

pregánjati

pregánjati dólğčas, gl. dolğčas.

pregánjati máčka, gl. maček.

preglobòko

[(pre)globòko] poglédati v kozárec, gl. kozarec.

pregnátí

pregnátí dólğčas, gl. dolğčas.

preiskáti

preiskáti kómu obísti, gl. obisti.

preíti

preíti kómu v krí [in mesó], gl. kri.

preíti kómu v mesó in krí, gl. meso.

preizkúsen

bíti preizkúsní kámen [čésa, za kàj], gl. kamen.

postáti preizkúsní kámen [čésa, za kàj], gl. kamen.

preizkúsní kámen [čésa, za kàj], gl. kamen.

preizkúšiti

preizkúšiti kàj na lástni kóži, gl. koža.

prékla

bíti dólğ kot prékla /ekspr.; primera, za živa bitja/ zelo visok

Bila je suha in dolga kot prekla in nosila se je pokonci in nekako ošabno. (V. Bartol, Alamut, 1958, 14) | Tudi meni se je zdelo še kar zabavno, spomnil sem se »smešnih« ogleadal v šotoru luna parka, v katera smo se hodili otroci ogledovat in smo pred njimi pokali od smeha: v enem si bil dolg kot prekla, v drugem majhen in širok kot mesar s konca ulice. (D. Jančar, Kafka, znova, NB)

◆ Gl. *biti suh kot prekla*.

© angl. *to be as tall as a beanpole*; češ. *být [dlouhý] jako [chmelová] tyčka*; fr. *(être un) escogriffe*; *(être un) échalas*; it. *lungo come una pertica*; nem. *lang wie eine Bohnenstange sein*; rus. *dlinnyj kak telegrafnyj stolb*.

bíti súh kot prékla /ekspr.; primera, za živa bitja/ *biti zelo suh*; sop.: **suh kot trlica**

Kitty je bila videti, kot bi prišla naravnost iz televizijskega dokumentarca o nevarnostih življenja v velemestu. Bila je suha kot prekla in pod očmi je imela temne kolobarje. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Na vajah se je noro zabavala, občinstvo je na njenih predstavah pokalo od smeha. Bila je suha kot prekla. (Delo, 17. maj 2003, NB) | Nekoč je na igrišču trčil v nekega Godfeya, suhega kot prekla. Začela sta se pogovarjati in izkazalo se je, da je suhec učitelj joge. (Delo, 23. avg. 1999, NB)

◆ Primera *biti suh kot prekla* temelji na sestavini *prekla*, ki je prisproda suhosti, mršavosti. V zvezi s tem je tudi njen metaforični pomen pog., ekspr. 'zelo velik in suh človek'. Po predstavi o velikosti je nastala tudi primera *dolg kot prekla*.

© češ. *suchy jako trn*; hr., srb. *mršav kao motka*; *mršav kao štap*; *suh kao motka*; it. *magro come una pertica*; rus. *hudoj kak žerd'*, *suhoj kak trut*.

prekoráčiti

prekoráčiti Rúbikon (rúbikon), gl. Rubikon (rubikon).

prekosíti, gl. biti kos *komu/čemu*.**prekrižati**

prekrižati kómu načrte, gl. načrt.

prekrižati kómu račúne, gl. račun.

prelíti

prelíti krí kóga, gl. kri.

prelíti krí [za kóga/ kàj], gl. kri.

prelívati

prelívati krí [za kóga/ kàj], gl. kri.

prelívati krokodílje sólje, gl. solza.

premágati

premágati kóga z lévo rôko, gl. roka.

premagováti

premagováti kóga/kàj kot po tekóčem tráku, gl. trak.

premaknítí

premaknítí jeziček na téhtnici, gl. jeziček.

premaknítí kàj z mrtve tóčke, gl. točka.

premaknítí se

ne premaknítí se niti za lás, gl. las.

premaknítí se z mrtve tóčke, gl. točka.

premériti

premériti césto, gl. cesta.

premetávati se

premetávati se kot ríba na súhem, gl. ríba.

premikati

da bi gôre premíkal, gl. gora.

premikati gôre, gl. gora.

premikati jeziček na téhtnici, gl. jeziček.

premlátiti

premlátiti kóga do mrtvéga, gl. mrtví.

premlátiti kóga, kàkor se premláti snòp, gl. snop.

premlátiti kóga kàkor snòp, gl. snop.

premlátiti kóga kot snòp, gl. snop.

premočen

premočen do kóže, gl. kóža.

premočiti

premočiti do kóže, gl. kóža.

prenapénjati

ne prenapénjati lóka, gl. lok.

prenapét

prenapét lók, gl. lok.

prenapéti

prenapéti lók, gl. lok.

prenášati

prenášati kàj kot máčka mláde, gl. mačka.

prenášati svó j kríž, gl. kríž.

prenêsti

papír vsê prenêse, gl. papír.

preobjésti se

preobjésti se [bélega] krúha, gl. kruh.

preobrázba

preobrázba iz Sávla v Pávla, gl. Savel.

prepàd

bíti na róbu prepáda, gl. rob.

páhniti kóga/kàj na rób prepáda, gl. rob.

potísiniti kóga/kàj na rób prepáda, gl. rob.

privêsti kóga/kàj na rób prepáda, gl. rob.

správiti kóga/kàj na rób prepáda, gl. rob.

státi na róbu prepáda, gl. rob.

znájti se na róbu prepáda, gl. rob.

prepír**prepír za ôslovo senco** /ekspr.; pren./ *prepír zaradi nepomembne, nevažne stvari*; prim. **prepirati se za oslovo senco**

Dogodki, povezani z zbiranjem podpisov glede zakona o invalidskih organizacijah, bi bili smešni, če ne bi zadevali tako velikega števila ljudi, ki so tako ali drugače odvisni od pomoči drugih. Spominjali so na prepír za oslovo senco, saj bi se ob razpisu pred volivci v obih primerih znašlo isto vprašanje: Ali podpirate invalidski zakon? (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Na strani koalicijskih poslancev so opozicijske očitke bolj ali manj ostro zavračali. Za Franca Potočnika (SLS+SKD) zadržki glede prehajanj s političnih na strokovne položaje ne držijo; za Francija Rokavca (SLS+SKD) je razprava zgolj »prepír za oslovo senco« ... (Delo, 23. jun. 2000, NB)

◆ Gl. *prepirati se za oslovo senco*.

prepirati se**prepirati se za ôslovo senco**, gl. senca.**prepirati se za prázen nič**, gl. nič¹.**prepovédan****prepovédan sád**, gl. sad.**prepovédani sád je nàjslájši**, gl. sad.**prepovédan sádež**, gl. sadež.**prepôzno**

po tóci zvoníti je prepôzno, gl. toča.

preprícati se

preprícati se na lástni kóži, gl. kóža.

prepróga**pomésti kàj pod preprógo** /ekspr.; pren., nedov. *pometati/ skriti, prikriti, ignorirati kaj praviloma negativnega; ne narediti česa, ne ukrepati*; sop.:**pomesti kaj pod tepih**

Ali je inšpekcija dovolj močna in samostojna, da reši problem za Vno-Brežice pozitivno ali negativno po pravilih, ali se mora ukloniti vinskemu klanu, ki ga podpira ministrstvo, in se bo ta problem pometel pod preprogo kot toliko drugih nečednosti? (Delo, 21. jan. 2000, NB) | Namesto da bi napako priznali in jo skušali popraviti, kolikor se sploh da, skušajo zadevo nekateri trmasto pomesti pod preprogo, pri čemer ne razumejo, da s takim ravnanjem le še dodatno škodijo lastnemu poslanstvu. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | Ta zapis je plod le bežnega pregleda novega slovarja tujk, spodbudila pa ga je nesprejemljiva ignoranca, s katero poskuša g. urednik predvsem uporabnike VST in bralce Književ-

nih listov žejne prepeljati čez vodo in nakazane stvarne napake v slovarju pomesti pod preprogo. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Če se [problemi] naberejo, če jih neprestano pometiš pod preprogo, se enkrat vse sesuje. (N. Železnik, Naša žena, sep. 1992, 21) | In zelo očitna je tudi nevarnost, da bi se stvar, morda celo s prevladujočim soglasjem strank, pometla pod preprogo. (J. Lorenci, Delo, 30. 4. 1993, 21) | Danes ima borzna srenja manj možnosti za to, da poskuša neprijetnosti skriti pod preprogo. Če prevare ne bodo razčiščene, to na trg kapitala ne more vplivati spodbudno. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | Bolj kot jaz je o tem prepričana javnost. Sam ne verjamem, da se zdravniki večinsko zavzemajo, da je napake najbolje skriti pod preprogo. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | Napake delajo drugi, slabi ljudje. Pomanjkljivosti pa se sramujemo, zato problemi ostanejo skriti pod preprogo, ko pa jih ni več mogoče prikrivati, pripišemo krivdo posamezniku, grešnemu kozlu. (Delo, 3. jun. 2003, NB) | Ne strinja pa se s pogoji, ki bi jih Porting rad določil v koncesijski pogodbi. Vsi dosedanji zapleti so pomagali predvsem dolžnikom, ki bi radi stare obveznosti spravili pod preprogo, sami pa začeli služiti s privezi. (Delo, 25. okt. 2001, NB) | Afera Slovingate tako ostaja nedokončana, očitno pa bi nekateri radi nanjo pozabili in jo spravili pod preprogo. (Delo, 22. feb. 2002, NB) | Naš vir nam je zatrdil, da so zaradi napovedanih protestov na Darsu vsi na nogah, ker so se znašli v primežu dogodkov, ki bi jih najraje pospravili pod preprogo, ker ti med drugim škodujejo zlasti ugledu družbe in privatizacijskim načrtom. (Delo, 16. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *pomesti kaj pod preprogo* ima še različice z drugačnimi glagolskimi sestavinami, npr. *skriti, spraviti*. Frazema ne najdemo v starejših slovarjih, prav tako ne v SP 1962 in 2001 ter SSKJ. Pojavi se šele v novejšem slovarskem gradivu za SP 2001 po letu 1990. Pozna pojavitve kaže, da je frazem nastal v najnovejšem času, saj npr. tudi nemški frazeologi datirajo ustrezní nemški frazem *etwas unter den Teppich kehren* z letnico 1950 (gl. H. Küpper, Wtb. der dt. Umgangssprache, 829: *Teppich* 9.). Pomensko in po sestavi enak frazem je še v češčini: *zamést něco pod koberec*. Osnovna predstava, po kateri je iz besedne zveze *pomesti kaj* (tj. navadno *smeti*) *pod preprogo* nastal frazem, je malomarnost, površnost pri pospravljanju, ki pa je tisti, ki jo je zagrešil, noče priznati. Sestavina *pomesti* še ohranja povezavo s prvotnim pomenom, sestavine *skriti, spraviti, pospraviti* pa so prišle v sestavo besedne zveze, ko je imela že prenesen pomen.

© angl. *to sweep/brush sth. under the carpet/rug*; češ. *zamést něco pod koberec*; nem. *etwas unter den Teppich kehren*; *etwas unter den Teppich fegen*; šp. *barrer algo bajo la alfombra*.

pométanje pod preprógo, gl. **pometanje**.

pométati pod preprógo, gl. *pomesti pod preprogo*.
posprávití káj pod preprógo, gl. *pomesti kaj pod preprogo*.

skrítí káj pod preprógo, gl. *pomesti kaj pod preprogo*.

správití káj pod preprógo, gl. *pomesti kaj pod preprogo*.

prepuštiti se

prepuštítí se tóku [čésa], gl. **tok**.

preséči

preséči vsá pričakovánja, gl. **pričakovanje**.

preséči vsé mėje, gl. **meja**.

tó preséga vsé mėje, gl. **meja**.

preségati

preségati vsé mėje, gl. **meja**.

tó preséga vsé mėje, gl. **meja**.

preselítí se

preselítí se k Ábrahamu, gl. **Abraham**.

prestáti

prestáti ognjéni krst, gl. **krst**.

prêsti

húda prêde kómu/čému, gl. **hudi**.

slába prêde kómu/čému, gl. **slabi**.

tánka prêde kómu/čému, gl. **tanki**.

ténka prêde kómu/čému, gl. **tanki**.

třda prêde kómu/čému, gl. **trdi**.

prêstol

bítí na prestólu /ekspr.; pren./

1. vladati, biti na oblasti

Po smrti cesarja Hirohita, ki je vladal najdlje od vseh japonskih cesarjev in čigar čas vladavine so poimenovali šova (1901–1989, vladal od leta 1926), je na prestolu njegov sin Akihito, 125. japonski cesar. (Delo, 30. mar. 2001, NB) | Nekaj gnilega je v deželi Danski, je misel, ki se utrne mnogim, kadar je govor o danskem dvoru. Vendar o Shakespearovem, nikakor ne sedanjem, kajti Danci imajo kraljico Margareto II., ki je na prestolu že skorajda trideset let, radi, prav kakor njenega moža, princa Henrika, francoskega grofa Henrija Jeana Marie de Laborda de Monpezata. (Delo, 17. sep. 2001, NB) | Kralj Edvard VII. je bil vedno zelo stvaren in hladen do svojih otrok. Ko je bil Jurij že na prestolu, mu je lord Derby obzirnó namignil, da bi lahko bil prijaznejši v stikih s sinom, ta pa mu je odvrnil: »Ni govora!« (Delo, 21. okt. 2003, NB) | Diktator revne podsaharske kraljevine Svazi, kjer je med dobrim milijonom prebivalcev približno 40 odstotkov HIV-pozitivnih, si namerava

izmed tisoč devic izbrati štirinajsto ženo. Devetintridesletni kralj Mswati je na prestolu že od svojega 16. leta, njegovi podložniki pa živijo v hudi revščini in v povprečju ne dočakajo niti 40 let (ženske 39, moški 36 let). (Delo, 5. sep. 2007, NB) | Naravnost grozno je bilo spoznanje, da je premožnim figo mar, kaj o njih mislijo lačni, ki jih tako ali tako ne bo več, ko bo sklicano novo svetovno srečanje na vrhu o hrani in o lakoti. Tudi predsednikov iz vrst današnjih vladarjev iz Afrike, Azije ali Latinske Amerike tedaj ne bo več na prestolu. (Delo, 15. jun. 2002, NB)

2. biti na prvem, vodilnem mestu

Upam, da bodo udeleženci ljubljanske konference vsaj približno spoznali, kaj pomeni kulturno vključevanje v EU, saj imajo zagotovo vrsto nereálnih pričakovanj, pa tudi iracionalnih strahov v zvezi z njim. Oboje je treba demistificirati: kultura nikakor ni na prestolu EU, kljub temu pa obstajajo realne možnosti za njen razvoj. (Delo, 29. nov. 2002, NB) | Pred Atenami 2004 so Bahamčani zasloveli po svoji zlati ženski šprinterski štafeti iz Sydneyja 2000, v kateri so tekle Sevatheda Fynes, Chandra Sturup, Pauline Davis-Thompson in Debbie Ferguson. Četverka je bila štiri leta na prestolu. Letos jih je zasenčila Tonique, ki so jo v ozvezdju izstrelili domala od nikoder. (Delo, 15. sep. 2004, NB)

◆ Frazem *biti na prestolu* temelji na prenesenih pomenih sestavine *prestol*: ekspr. 'vladarska oblast, vladarski položaj' in ekspr. 'najvišji, najuglednejši položaj, mesto v kaki dejavnosti sploh'. Enako velja za frazeme *pahniti koga s prestola*, *sedeti na prestolu*, *spraviti koga s prestola*, *vreči koga s prestola*, *zriniti koga s prestola*. Pomen posameznih frazemov je določen z vsakokratnim pomenom glagolske sestavine. Prestol, tj. lepo oblikovan, okrašen stol, sedež, je sicer ob kroni in žezlu eno od najpomembnejših znamenj vladarske oblasti.

metāti kōga s prestōla, gl. *vreči koga s prestola*.

pāhniti kōga s prestōla /ekspr.; pren./

1. odvzeti komu oblast

Vojaška hunta je zadnjega kralja pahnila s prestola. (J. K.) | Na Zemljo je prišel pameten in iznajdljiv Prometej, ki ga je Zeus pahnil s prestola. Prometej je vedel, da v zemlji dremlje nebesko seme. (Google, www.scribute.com/limba...) | Ko je odrasel (tj. Zeus, op. J. K.), je premagal očeta in ga pahnil s prestola, ko pa je premagal še druge titane, je postal vladar nad bogovi in ljudmi. (Google, www.moto-pajer.com/...)

2. odvzeti komu prvo, vodilno mesto

Torej je Bunbury (v nekem smislu njena najnovejša gledališka igra), ki so ga 18. februarja premierno uprizorili na odru dunajskega Akademietheatra, milo rečeno osupnil, in dobršen del občinstva je igro sprejel z nelagodjem. Nobelovka je vrgla na papir zelo svobodno predelavo najuspešnejše Wildeove družabne komedije, ki je doživela odrski krst spomladi 1895, le nekaj

tednov pred izrekom sodbe, ki je zlomila angleškega poeta lepega, naslade in užitka in ga pahnila s prestola najvišjega družabnega triumfa v izobčenju. (Delo, 28. feb. 2005, NB) | Aljehin je bil prvi v šahovski skupini, ki ga je s prestola pahnila smrt. V tej tragičnosti pa je bilo tudi nekaj dobrega. Svetovna šahovska organizacija je izkoristila prazen prostor in prevzela pobudo tudi v organizaciji svetovnega prvenstva. (Delo, 26. mar. 1999, NB) | »Ko torej to vidi, ko vse to pretrpi in izgubi vse, kar ima, dragi prijatelj, potem pahnje na vrat na nos s prestola svoje duše, ves v strahu, častiljubje in dejavno voljo. Zaradi revščine notranje zlomljen, se vrže na pridobivanje denarja, postane skop, muči se z malenkostmi in si tako nabira premoženje. (Platon, Država, NB)

◆ Gl. *biti na prestolu*.

◎ angl. *to dethrone*; nem. *enthronen*; jmdn. vom Thron stoßen.

sedēti na prestōlu /ekspr.; pren., tudi kot primera/

1. vladati, biti na oblasti

Imperatorja ni bilo več, ostal je Neron. In sedel je na prestolu z vso svojo močjo, z vsemi svojimi strastmi, z vso svojo pijanostjo ... (Ivan Cankar, Kralj Malhus, NB) | Japonska cesarska družina je najstarejša rodbina na svetu, saj njeni člani sedijo na prestolu že od ustanovitve države okrog leta 600 pred našim štetjem. Za skoraj 90 odstotkov prebivalcev Dežele vzhajajočega sonca je monarhija še vedno prisposoda japonske enotnosti, cesarska rodbina pa srčika narodne in verske identitete. (Delo, 11. okt. 2000, NB) | Sla po oblasti morda nikjer drugje ni tako sladka kakor na Balkanu; kakor da bi sreča sedela na prestolu, četudi – morda tudi bolj kot drugje – na njem sedi blato, pogosto pa tudi sam prestol stoji v blatu, kakor bi rekel Nietzsche. (Delo, 26. sep. 2001, NB) | Ko ji je umrl oče, je bila Wilhelmina stara deset let. Naslednjih osem let je v njenem imenu, kot regentka, vladala mati Emma. Nizozemska je zato izgubila svojo zvezo z Luksemburgom. Luksemburg, do takrat z vladarji (personalna unija) povezan z Nizozemsko, ni dovolil, da bi na prestolu sedela ženska. (Delo, 27. feb. 2002, NB)

2. biti na prvem, vodilnem mestu

Počasi je šlo tudi pri dopolnitvah operacijskega sistema samega in spremembah, potrebnih zaradi novih 16-bitnih mikroprocesorjev, ki so prišli po letu 1980. Podjetje je v tistih časih poslovalo kot malo kraljestvo, kjer sta sedela na prestolu Gary in Dorothy Kildall. (Robert X. Cringeli, Naključni imperiji, NB) | Lani je bil Carlos Slim Helú na tretjem mestu, revija Fortune pa ga je v juliju razglasila za absolutnega zmagovalca, čigar premoženje je bilo konec julija ocenjeno na 59 milijard dolarjev. In čeprav se mnenja o tem, kdo si zasluži sedeti na prestolu najbogatejšega na svetu, še vedno krešejo, je na začetku avgusta The Wall Street Journal objavil portret Carlosa Slima, v katerem so zapisali, da je »verjetno bogatejši od Gatesa«. (Delo, 9. avg. 2007, NB) | BMW že nekaj časa sedi na prestolu največjega svetovnega proizvajalca luksuznih avtomobilov, in to mu daje

v očeh vlagateljcev še dodaten pečat. (Priloga Delo FT januar–junij 2007, NB) | Iz stranskih vrat je zdajci prišla mlada krčmarjeva hči Agata, ki ji je bilo streči žejne goste, in se za trenutek vedečno zagledala v nenavadnega gosta Janeza. »Vina prinesi prej, devica zamudna,« je pisar ukazoval, kakor bi sedel na prestolu, »potlej se spogleduj z mojim prijateljem svobodnjakom!« (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB)

◆ Gl. *biti na prestolu*.

◎ češ. *sedět na trůně*; fr. *siéger sur un trône*; *trôner*; *trôner*; hr., srb. *sjediti na prijestolju*.

správití kóga s prestóla /ekspr.; pren./

1. odvzeti komu oblast

Tisti sodniki, ki so v dvorane prišli v črnih togah, so protestno odhajali, ko so na oder stopali predstavniki vlade, opozicija je podprla Borrellija, vladna večina pa napadla. V nedeljo je napovedala, da bo sodno obračunala z milanskim tožilcem, ki je nekoč, pred sedmimi leti, že spravlil s prestola sedanjega predsednika vlade. (Delo, 14. jan. 2002, NB)

2. odvzeti komu prvo, vodilno mesto

»Sedaj nas čakajo še taktične priprave na Magdeburg,« je delo svoje ekipe opisal Šojat, ki, čeprav ta čas vso pozornost posveča ligi prvakov, ne jemlje zlahka ljubljanskih tekmecev. »Vsako leto smo favoriti in vedno nas hoče kdo spraviti s prestola.« (Delo, 15. feb. 2002, NB) | Medtem ko si Ron Dennis, vodja moštva iz Wokinga, že mane roke nad novo dirkaško navezo v »srebrnih puščicah«, ki naj bi nemškega šampiona Michaela Schumacherja končno spravila s prestola, pa so stranski opazovalci glede te zasedbe nadvse skeptični. (Delo, 26. okt. 2004, NB) | Transmeta, podjetje, ki si je nekoč želelo spraviti s prestola Intel, najuspešnejšega izdelovalca procesorjev za mobilne računalnike, se potaplja. (Monitor, julij/avgust 2005, NB)

◆ Gl. *biti na prestolu*.

vréči kóga s prestóla /ekspr.; pren., nedov. *metati*/

1. odvzeti komu oblast

Moč je pokazal s svojo roko in razkropil ljudi ošabnega srca. Mogočne je vrgel s prestola in povišal skromne. Lačne je obdaril z dobrotami in bogate je odpustil prazne. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Nemoč kitajske cesarske družine ob razkosanju države je bila glavni vzrok za nastanek odporniškega gibanja, ki je leta 1911 pod vodstvom zdravnika Sun Jatsena izvedlo revolucijo in vrglo s prestola dinastijo Quing, ki je vladala Kitajski od leta 1644. (Delo, 29. feb. 2000, NB) | Ko so zarotniki 1762. vrgli s prestola in ubili ruskega carja Petra III., je zavladala njegova vdova Katarina (rojena 2. maja 1729 – umrla 17. novembra 1796), nemška princesa Zofija von Anhalt-Zerbst, znana kot Katarina Velika. (Delo, 30. apr. 2002, NB)

2. odvzeti komu prvo, vodilno mesto

Teroristični napad krepí državo, vendar razvrednotuje in meče s prestola dve doslej prevladujoči ideji: 'nacionalno' državo in 'neoliberalno' državo. Neoliberalizem in ideja o svobodnem trgu veljata za ključ prihodnosti. (Delo, 20. okt. 2001, NB) | Zelo dobrodošla so tuja

moštva, ki so se letos pojavila na slovenskih mastersih. Toda, če bova s Samom igrala tako, kot znava, potem naju tudi 'tujci' ne morejo vreči s prestola.« (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Končno sva stopili na najvišjo stopničko najin角度 profesionalnih karier,« pravi Venus Williams. Mnogi strokovnjaki so prepričani, da bo Američanki zelo težko vreči s prestola. (Delo, 10. jun. 2002, NB) | Tako kot njegovi somišljeniki, Aleksander Vinokurov, Tyler Hamilton, Iban Mayo in Haimar Zubeldia, so tokrat še morali priznati Teksacanovo premoč, a vsi so občutili, da je ranljiv in premagljiv. Vsi obljublajo, da se bodo za prihodnje leto še bolje pripravili in bodo na Touru prišli in s prestola vrgli kralja zadnjih petih let. (Delo, 28. jul. 2003, NB) | Ta preobrat k zgodovini antropologije se je zgodil zlasti v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je povečalo zanimanje za zgodovino družine, spolnosti in smrti. Vovlele je sam duhovito izjavil, da je zgodovina mentalitet kot lokomotiva zgodovine vrgla s prestola ekonomsko in tudi socialno zgodovino. (Delo, 4. feb. 2004, NB)

◎ angl. *to dethrone so.*; fr. *détrôner*; *chasser qn. du trône*; hr., srb. *skinuti koga s prijestolja*; *svrgnuti koga s prijestolja*; nem. *enthronen*; *jmdn. vom Thron stoßen*.

◆ Gl. *biti na prestolu*.

zríniti kóga s prestóla /ekspr.; pren./ *odvzeti komu prvo, vodilno mesto*

Velike favoritke so Rusinje, ki bi morale imeti hudo smolo, da ne bi posegle po zlati kolajni. Norvežanke in Italijanke bodo morale vložiti dvojno mero moči, če jih želijo zriniti s prestola. (Delo, 21. feb. 2002, NB) | Celo Alsgaard, ki je slavil svojo prvo zmago v tej zimi, se je izrekel za dosedanjo verzijo nasledovalnega teka z nekajurno prekinitivjo: »Počutil sem se kot turist, ko sem tekel v klasičnem slogu in s čevlji za prosto tehniko.« V skupni razvrstitvi svetovnega pokala še naprej vodi Elofsson, ki ga bo Alsgaard težko zrinil s prestola. (Delo, 11. mar. 2002, NB) | Z novim okoljem pa so »ploščo obrnili« tudi komentatorji največje kolesarske dirke na svetu. Po vožnji na čas, v kateri ni ne zmagal ne oblekel rumene majice, Lance Armstrong pač ni več nedotakljivi Marsovec, ampak spet pod kožo krvav kolesar, ki ga je moč zriniti s prestola. (Delo, 17. jul. 2002, NB) | Rekordnih šest zmag mu že zagotavlja mesto med legendami plavalnega sveta, toda Ilirijan si želi serijo še podaljšati. Dokler ga ne bo kdo zrinil s prestola, še ne misli odnehati, dodaten cilj pa je zdaj tretji zaporedni naslov svetovnega prvaka v isti disciplini, kar bo poskušal doseči na aprilskem SP v Šanghaju. (Delo, 14. dec. 2005, NB)

◆ Gl. *biti na prestolu*.

◎ angl. *to dethrone so.*; fr. *détrôner*; *chasser qn. du trône*; hr., srb. *skinuti koga s prijestolja*; nem. *jmdn. vom Thron stoßen*; *enthronen*.

prestòp

prestòp v drúg tábor /nevtr.; tudi v *nasprotni tabor/izdaja, prehod k nasprotniku, sovražniku, tekmeцу*

Na podlagi podatkov ali načelnih pobud se je 15. januarja priključil uporniški skupini Bohdan Dvorak, dose-danji Klausov zvesti sodelavec, ki je bil šele pred enim mesecem izvoljen za podpredsednika stranke. Njegov prestop v drugi tabor je obveljal za dokaz »strmoglavega padca stranke«. (Delo, 20. jan. 1998, NB) | Vojaška diplomacija je imela pomembno vlogo tudi pri vzdrževanju stikov z nasprotniki in ob pripravah za kapitulacijo in pripravah za prestop v drugi tabor. (Najdi.si, www.ediplome.fm-kp.si/...) | Edini možni način, s pomočjo katerega si lahko razlagam vašo izrazito nastrojenost proti meni osebno, je ta, da je pač posledica vašega prestopa v drugi tabor. (Najdi.si, board.ikariam.si/...) | Kakšne obljube so dobili za prestop v drugi tabor, pa ta trenutek še ni jasno. (Najdi.si, www.idrija.com)

♦ Gl. *prestopiti v drugi tabor*.

prestop v nasprotni tábor /nevtr.; tudi v **drug tabor/izdaja, prehod k nasprotniku, sovražniku, tekmeču** Žal je cilj marsikaterega podjetnega ponudnika, da bi potrošnika zaklenil v svoje lastniške okvire, ki naj bodo za povrh še zaščiteni s patenti, nikomur razumljivimi pogoji rabe in zabeljeno ceno prestopa v nasprotni tabor. (Monitor, april 2007, NB) | Kdor ve, v kakšen brez-up je Marino pahnil Istrabenzovce s svojim prestopom v nasprotni tabor, razume najnovejši Marinotov vzdevek. Troštanje brez krčmarja ... (Najdi.si, www.slovensko-morje.net/...) | Začetek konca je bil prestop ene glavnih snovalk neuspele Janševe gospodarske ofenzive Andrijane Starina Kosem v nasprotni tabor. (Najdi.si, libertarec.blogspot.com/...)

♦ Gl. *prestopiti v drugi tabor*.

prestopiti

prestopíti Rúbikon (rúbikon), gl. **Rubikon (rubikon)**.

prestopíti v drúg tábor, gl. **tabor**.

prestopíti v nasprótni tábor, gl. **tabor**.

Prešéren

prôsto po Prešérnu /pog.; prisl. zv./ *poljubno, brez načrta, prepuščajoč se trenutku*

Z ovitka drugega albuma nas Eagle-Eye Cherry gleda s tistim prodornim pogledom, zaradi katerega mu je oče, znani jazzist Don Cherry, dal zanimivo ime, ki bi ga prosto po Prešernu lahko prevedli Sokolje oko. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | Ta stroka tudi ne pozna pojma »laičnega upodabljanja«; obstaja samo heraldično ali neheraldično oz. emblemografsko upodabljanje. Tudi z »le-tom v prostost« si v tej vedi ni kaj pomagati. V heraldiki pač ni prav ničesar »prosto po Prešernu«. (Delo, 17. jul. 2004, NB) | In to v časih, ko je na tržišču vsakovrstnih drog in nedovoljenih poživil kot dreka. Vsakdo si lahko izbira in dozira po mili volji. Prosto po Prešernu. Le zakaj bi plačevali zdravnike, mi pravi prijatelj, če lahko človek preprosto umre. (Delo, 14. feb. 2005, NB) | Primer je znani kriminalni roman Agathe Christie Postern

of Fate, ki se pri nas neduhovito prodaja kot Nič ni tako skrito. Zgodbe o prevodih naslovov »prosto po Prešernu« so pri nas pogoste tudi pri filmih, kar včasih izpade prav humoreskno. (Delo, 4. jan. 2003, NB)

♦ Frazem *prosto po Prešernu* se izvorno navezuje na slovenskega pesnika Franceta Prešerna. Izhodišče zanj je približna, prirejena uporaba posameznih značilnih Prešernovih verzov, da se poudari poljubnost, nenačrtnost, trenutnost česa, npr. Suhokranjčan moj jim osle kaže. In bi nadaljeval, še enkrat prosto po Prešernu, zakaj »si s tinto prste maže/m/«, saj se zavedam, da se lotevam zelo občutljivega vprašanja, in vem, kakšne strokovnjake bom vznemiril glede pravopisnih pravil. (Delo, 20. avg. 2003, NB) | V Krakovem še vedno stoji stara vrtna uta, ki bi jo bilo treba podreti, da ne bo še kak današnji pesnik ob poletnem večeru prislunnil milim zvokom harfe in potem zložil pesmico (prosto po Prešernu): Strune milo se glasi-te, //milo pesmica žaluj, //srca bolečine skrijte// trdosrčnost oznanjaj. (Delo, 18. apr. 2007, NB) | V nadaljnjem razvoju je ostal samo frazem *prosto po Prešernu*, iz sobesedila pa izpadejo priredbe Prešernovih verzov.

preštéti

preštéti kóga/kàj na pršte, gl. **prst**.

preštéti kóga/kàj na pršte dvéh rôk, gl. **prst**.

preštéti kóga/kàj na pršte êne rôke, gl. **prst**.

preštéti kóga/kàj na pršte obéh rôk, gl. **prst**.

preštéti kóga/kàj na pršte rôke, gl. **prst**.

preštéti kómu kostí, gl. **kost**.

preštéti kómu rébra, gl. **reb-ro**.

súh, da bi lahkó rébra preštél, gl. **reb-ro**.

preštévati

preštévati kómu rébra, gl. **reb-ro**.

pretákati

pretákati brídke sólje, gl. **solza**.

pretákati krokodílje sólje, gl. **solza**.

pretákati krokodílske sólje, gl. **solza**.

pretákati krváve sólje, gl. **krvave solze**.

pretéga

na vsè pretége /ekspr.; mn., prisl. zv./ *zelo, močno*

Kričal je in drl se na vse pretege, ko so ga nesli h krstu. (J. Kersnik, Kmetske slike, Ponkrčev oča, NB) | Drl se je na vse pretege, nato pa ga z roko udaril v prsi ter ga zgrabil in mu strgal srajco, še malo kričal in odšel. (Delo, 6. jan. 1999, NB) | Voditelj kviza Chuck Woolery svojim kandidatom pred nosom maha s svežnji dolarjev

in se na vse pretege trudi, da bi jim po čelu tekel pot. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Mozirjani se na vse pretege trudijo spisati prostorski akt, ki bi omogočal razvoj turizma in ne bi oskrnil narave. (Delo, 29. jul. 2000, NB) | Pisarna nemškega kanclerja si zdaj na vse pretege prizadeva, da bi odkrila tistega, ki je sporni dokument spravil v javnost in tako osramotil Berlin, hkrati pa zamajal nemško-ameriške odnose. (Delo, 25. maja 2001, NB) | Rožle je zatulil na ves glas, ker ga je tako močno bolelo. Na vse pretege se je zvijal, da bi ušel. (J. Vandot, Kekec na volčji sledi, NB)

◆ Frazem *na vse pretege* je J. Glonar (SSJ, 313) pri iztočnici *preteg* razložil takole: *kričati na vse pretege*: da bi se lahko pretegnil pri tem. Za izraz *pretega* Plet. II, 281, navaja pomen 2) Anstrengung: *na vse pretege*, mit aller Anstrengung, aus allen Kräften in citira Jurčiča – zdaj delaš in trpiš za žive pretege. Sestavina *preteg*, ki se uporablja v prislovni zvezi, je po obliki glagolnik od *pretegniti* (*se*) v pomenu ekspr. 's čezmernim delom (*se*) zelo utruditi, izmučiti'. Glagol *pretegniti se* je v zanikani obliki v frazemu *ne pretegniti se* [pri čem] (gl. tam).

pretégniti se

ne pretégniti se pri delu, gl. **delo**.

ne pretégniti se z delom, gl. **delo**.

pretépati

pretépati kóga do mrtvéga, gl. **mrtvi**.

pretépsti

pretépsti kóga do mrtvéga, gl. **mrtvi**.

pretépsti kóga, kàkor se pretépe snòp, gl. **snòp**.

pretépsti kóga kot máčka, gl. **maček**.

pretépsti kóga kot psà, gl. **pes**.

pretépsti kóga na žive in mrtve, gl. **živi**.

pretípati

pretípati kómu obísti, gl. **obísti**.

pretípati kómu srcé in obísti, gl. **obísti**.

preužítek

preužítek in kót, gl. *žlica in kot*.

preužitkar, gl. *žlica in kot*.

preužitkarski, gl. *žlica in kot*.

preužitkarstvo, gl. *žlica in kot*.

prevèč

vèč kot prevèč, gl. **več**.

prevélik

iméti prevélike očí, gl. **oko**.

prevésiti

jeziček na téhtnici se je prevésil na strán kóga, gl. **jeziček**.

prevésiti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.

prevzéten

prevzéten kot páv, gl. **pav**.

prežgán

ne priplávati po [prežgáni] júhi, gl. **juha**.

preživéti

preživéti iz dnéva v dán, gl. **dan**.

preživéti ognjéni krst, gl. **krst**.

preživéti za rešétkami, gl. **rešetka**.

prhá

delováti kot hládna prhá, gl. *hladna prha*.

dočákati hládno prho, gl. *doživeti hladno prho*.

doživéti hládno prho /ekspr.; pren./ *doživeti razočaranje, neprijetno presenečenje*

Na uvodni tekmi vaterpolskega DP za 3. mesto so optimistično razpoloženi Koprčani doživeli hladno prho. Zmagovalec pa je bil pravzaprav odločen že v 1. četrtini, ko so gostje – še preden so se domači »morski psi« sploh zbrali – štirikrat zadeli. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Mušaraf, ki je na turneji Teheran-Istanbul-Pariz-London-New York-Washington, je v Parizu doživel hladno prho, ko mu je francoski zunanji minister Hubert Védrine povedal, naj v boju proti terorizmu preide od besed k dejanjem. (Delo, 9. nov. 2001, NB) | Chirac je pred leti po odločitvi za predčasne parlamentarne volitve doživel hladno prho zaradi nepričakovane zmage levih sil in se je moral sprijazniti z drugo kohabitacijo (predsednik države in vlade sta iz nasprotnih političnih grupacij). (Delo, 10. apr. 2002, NB) | Helios – Zagreb. (19): Košarkarji Heliosa so med tednom doživeli neprijetno hladno prho, saj so v državnem prvenstvu, v katerem so v prvem delu veljali za nesporne favorite, izgubili z Zlatorogom. (Delo, 16. dec. 2006, NB) | Tekma je torej samo še bolj drastično in še bolj boleče potrdila utemeljenost bojazni, da bodo naši skakalci na olimpijski uverturi doživeli hladno prho, ki pa se je zlovešče pretvorila v potop s težko predvidljivimi posledicami. Možnosti, da bi naši vsaj približno izpolnili zastavljene cilje in pričakovanja javnosti, se namreč skozi dejstva o dosedanjem poteku sezone kažejo v povsem drugačni luči. (Delo, 14. feb. 2006, NB) | Olimpijski štadion v Münchnu je že ob prvem srečanju s svojimi ljubljenci dočakal hladno prho. Bavarskim zvezdnikom in novemu trenerju Felixu Magathu jo je zagodla berlinska Hertha. Brazilec Marcelinho je že v 15. minuti poskrbel za šok. (Delo, 16. avg. 2006, NB) | Črnomelj – Ko so najmanj pričakovali, so Belokranjci dočakali hladno prho. Po nizu remijev in zmag z boljšimi tekmeci, so doma izgubili s »slabšimi«

a silno neugodnimi Koprčani in povrhu potem, ko so vodili. (Delo, 21. nov. 2005, NB)

◆ Gl. *hladna prha*.

[kot] hladna prha /ekspr.; pren., tudi kot primera/*razočaranje, neprijetno presenečenje*; sop.: **hladen tuš**

Prva hladna prha, ki je doletela novo vlado na Dunaju, je odpoved obiska poveljnika zavezniških sil generala Wesleyja Clarka; po uradnem pojasnilu zaradi »operativnih problemov« ni pripotoval v avstrijsko prestolnico, kjer je že imel dogovorjeno srečanje z Wolfgangom Schüsslom. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Program opredeljuje več pristojnosti strokovnemu vodji kobilarne. (Janezu Rusu) | Prava hladna prha pa je bila včerajšnja novica, da je ustavno sodišče ugodilo predlogu treh občin (Sežane, Divače in Kozine - Hrpolje), da tudi njim pripade del denarja od igralniške koncesije. Kobilarna Lipica je letos od te koncesije pričakovala kakih 200 milijonov tolarjev. (Delo, 15. feb. 2002, NB) | Gol je domačinom dal krila, vendar žoga ni več hotela v mrežo. V 76. minuti pa je sledila hladna prha: Koren je s prostege strela z roba kazenskega prostora izenačil. Tudi terenska premoč Ajdovcev ni več obrodila sadov. (Delo, 24. nov. 2003, NB) | Za socialdemokratsko ministrico za šolstvo in vneto zagovornico brezplačnega študija Edelgard Bulmahn je bila odločitev ustavnega sodišča hladna prha. Po njenem mnenju ima vsak mlad človek, ne glede na prihodke staršev, pravico do prvovrzdne izobrazbe. (Delo, 31. jan. 2005, NB) | Najprej bo moral osvojiti srca Američanov, ki jim za formulo ni kaj veliko mar. Hamiltona je v Ameriki že pričakala hladna prha. Pri McLarnu so hoteli, da bi po zmagi v Montrealu nastopil v televizijskem šovu Davida Lettermana, a ga je ta zavrnil, pa čeprav je solastnik moštva v seriji Indy in velik navdušenec nad fl. (Delo, 18. jun. 2007, NB) | Toda cena govedine ni edina, ki pada. Pesimistične napovedi o gibanju bruto domačega proizvoda delujejo kot hladna prha na gospodarstvo. V tretjem četrtletju se je BDP povečal za skromne pol odstotne točke, prava malenkost v primerjavi z 2,4-odstotno rastjo v drugem četrtletju. (Delo, 1. dec. 2000, NB) | Zagotovitve Juana Antonia Samarancha, ki je Sarajevo izbral za eno od mest, v katerem se bo poslovil od funkcije predsednika MOK, da ima mesto realne možnosti, da dobi organizacijo iger in uživa podporo v MOK, so bile očitno brez prave podlage. Ta odločitev je delovala kot hladna prha na vse tiste, ki trdijo, da ima Bosna dovolj možnosti za turistični razvoj. Dejstvo, da je turizem zadnja postavka v gospodarskih programih države v fazi obnove in stabilizacije, pa je potrdila tudi vlada Federacije BiH ... (Delo, 2. okt. 2002, NB) | Novica, da bo tudi korporacija IBM na ameriških tleh zaprla skoraj 5000 delovnih mest in jih hkrati prav toliko odprla zunaj državnih meja, deluje kot hladna prha v okviru cele serije prazničnih obljub o tem, kaj vse se v letu 2004 obeta domači in globalni ekonomiji. (Delo, 3. jan. 2004, NB) | Pričakovanje prvih poletov v sezoni zmeraj zbuja vročico in naelektri ozračje. Na nemške gostitelje je odpo-

ved nastopa Svena Hannawalda učinkovala kot hladna prha, zato se še bolj vroče nadejajo, da bodo v odsotnosti dvakratnega svetovnega prvaka vsaj drugi njihovi upi konkurenčni favoriziranim Norvežanom in Fincem. (Delo, 7. feb. 2004, NB) | Nikdar ni tako hudo, da ne bi kazalo pričakovati še kaj hujšega! Kot hladna prha, povsem v sozvočju s še eno možno različico Murphyjevega zakona, je na torkovi seji upravnega odbora Atletske zveze Slovenije na navzoče učinkovala novica o špekulacijah, da naj bi štadion ZŠD Ljubljana v Šiški postal osrednji nogometni štadion v glavnem mestu, kar naj bi obenem pomenilo selitev atletike za Bežigrad. (Delo, 6. okt. 2005, NB) | Objava prve informacije o načrtovanem omejevanju pomoči EU je na madžarsko politično javnost učinkovala kakor hladna prha. Predsednik desnosredinske vlade Viktor Orban je izrekel nekaj odločnih kritik na račun evropske komisije in poudaril, da takšnega načrta »Madžarom ne bodo mogli prodati«. (Delo, 15. feb. 2002, NB) | Po lanskih uvodnih pogledih presenečenja in občudovanja avstrijskih gostiteljev ob avtomobilski oborožitvi dirkaških gostov iz Slovenije so bili potem osnovnošolski zaostanki naših dirkačev za nekaterimi največjimi avstrijskimi zvezdniki kot hladna prha. (Delo, 1. apr. 2006, NB)

◆ Frazem *hladna prha* je nastal iz besedne zveze *hladna prha*, in sicer najverjetneje prek primere *kot hladna prha*, ki primerja negativne učinke hladne prhe z občutki razočaranja in neprijetnega presenečenja. Kako kdo doživlja te občutke, izražajo glagolske sestavine v frazemih *dočakati hladno prho*, *doživeti hladno prho*, *delovati kot hladna prha*, *učinkovati kot hladna prha*. V frazemu *pripraviti komu hladno prho* pa glagolska sestavina kaže, kako komu pripravimo, povzročimo občutke razočaranja in neprijetnega presenečenja. ☉ češ. *studená sprcha*; *dostat studenou sprchu*; hr., srb. *delovati kao hladan tuš*; nem. *wie eine kalte Dusche*.

pripraviti kómu hládnó pŕho /ekspr.; pren./ *pripraviti komu razočaranje, neprijetno presenečenje*

Nogometaši Korotana so se oslabiljeni, brez poškodovanih Kamberoviča, Usnika in Breznika ter kaznovanega Poglajna, osmešili z igro proti »odpisanim« Beltinčanom. Že v 13. minuti so anemičnim gledalcem pripravili hladno prho, potem ko je temnopolti Adjeji lepo podal žogo Antolinu, ta pa zatresel mrežo Srage. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | Diplomacija evropske petnajsterice se lahko zahvali samo tradicionalnemu grško-srbskemu prijateljstvu, da je v minulih dneh sploh prišlo do predvolilnega srečanja njenega predstavnika z jugoslovanskimi oblastniki. A ti so gostu iz Grčije pripravili hladno prho že v zraku: letalo Jorgosa Papandreuja je moralo petnajst minut krožiti nad Surčinom, ker je jugoslovanska delegacija zamujala na sprejem na letališču. (Delo, 9. sep. 2000, NB) | V štajerskem derbiju so

Celjani izkoristili darilo domačih nogometašev, ki so že v peti minuti navijačem pripravili hladno prho. Zaletela sta se Žikica Vuksanovič in Tomaž Murko. Domačemu vratarju je žoga padla iz rok, kar je izkoristil Nejc Pečnik in zadel za 0:1. (Delo, 26. sep. 2005, NB)

◆ Gl. *hladna prha*.

◎ angl. *to pour cold water on; to throw cold water on*; češ. *dát někomu studenou sprchu*; nem. *jmdm. eine kalte Dusche verpassen*; rus. *ostudit' čej pyl'*; vylit' ušat holodnoj vody na kogo.

učinkovátí kot hládna pŕha, gl. [kot] *hladna prha*.

pribijati

pribijati kóga/kàj na kríž, gl. **kríž**.

pribít

obstáti kot pribít /ekspr.; primera, nedov. **stati/ obstati nepremično**; sop.: **obstati kot vkopan**; prim. **drži kot pribito**

Peter Majcen je obstal kot pribit. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Ne vem, kako sem prišel v čumnato, puško sem držal v roki, ali je bila nabita, nisem gledal, varno sem stopical v hišo in kot pribit obstal. Ne vem, zakaj nisem streljal. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Robbins stoji kot pribit pred monitorji, številki niti za hip ne izpusti izpred oči, nato nenadoma dvigne slušalko in kupi. Ali proda. (Delo, 5. dec. 1998, NB) | Peta se ji je zataknila v gumijast predpražnik spredaj v avtu, in ko se je skušala osvoboditi, se je še bolj zapletla. Miro je sedel kot pribit na svojem mestu in se mrščil. (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Po večerajšnji razglasitvi sodbe višjega sodišča je 31-letni Konjičan kot pribit obsedel pred senatom. Zdelo se je, da ne razume besed predsedujočega sodnika. (Delo, 7. jan. 2003, NB) | Le daleč tam spredaj je droben žarek mesečine svetil skozi rdeče steklo na Kristusovo podobo, ki je žarela kakor kri ... Lagala sem, je zašepetala skoraj z nasmeškom, ne da bi umaknila oči od podobe, kakor da bi bila pribita v temni prazni prostor. (B. Magajna, Le hrepenenja, 1937, 56)

◆ Gl. *drži kot pribito*. Primera je že v Plet. II, 298: *stoji kakor pribit*, er ist wie hergebant, *Cig*. Pri tem je citiran Cigaletov slovar (I 738), v katerem pa je pri iztočnici *herbannen* nem. *er ist wie herbannt* razloženo s sle. *ni se ga moč odkrižati, vedno je tukaj, kakor da bi bil vkopan, pribit*.

◎ angl. *to come to a standstill; to come to a complete stop*; češ. *stát jako přibýtý; sedět jako přibýtý; zůstat jako přibýtý*; fr. *rester cloué sur place*; hr., srb. *stati kao prikovan; stajati kao prikovan; sedjeti kao prikovan*; nem. *wie angenagelt (da)sitzen; wie angewurzelt stehenbleiben*; rus. *stojat' kak prišiblennyj; stojat' kak prikleennyj; sidet' kak prišiblennyj*.

sedéti kot pribít, gl. *obstati kot pribit*.

státi kot pribít, gl. *obstati kot pribit*.

pribíti

pribíti kóga/kàj na kríž, gl. **kríž**.

pribíti kóga na sramotílíni stéber, gl. **steber**.

pribító

drži kot pribító /ekspr.; primera, 3. os. ed./ *je zanesljivo, nepreklicno*

Bom razmislil. Saj spopad ne bo dolgo trajal, to drži kot pribito! (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | To je še dosti poceni zavarovanje, kajti če opustite temeljne raziskave, drži kot pribito, da bo lastnik naslednje pomembne tehnologije nekdo drug. (Robert X. Cringeli, Naključni imperiji, NB) | Fraza, da kar se Janezek nauči, to Janez zna, je sicer oguljena, a še zmeraj aktualna, in drži kot pribito. To bi morali poleg šolnikov in »ljudi dobre volje«, vedeti zlasti starši otrok. (Delo, 28. avg. 2001, NB) | Že stari igralci so rekli, da si z vsako novo vlogo vsakič na začetku. In to drži kot pribito. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Imel sem namreč neki podzavestni občutek, da me je mladi Svan povabil le iz vjudnosti. Kasneje sem v Tbilisiju izvedel, da Svani ne govoričijo in ne leporečijo, temveč povedo le enkrat, kot mimogrede, vendar drži kot pribito. (Delo, 17. dec. 2003, NB) | Za bika naj bi kot pribito držalo, da je potrepljiv, previden in vztrajen. Da je prava trdnjava moči, na katero se lahko oprete. (Viva, avg. 2003, NB)

◆ *Primeró drži kakor pribito* z razlago er hält, als wenn es angenagelt wäre omenja Plet. II, 298, za njim enako tudi J. Glonar (SSJ, 315), a brez razlage. Primera temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *drži kot pribito* in na dejstvu, da je to, kar je npr. pribito z žebljem, trdno, nepremično. Osnovni pomen besedne zveze izhaja že iz pomena glagolske sestavine *držati* in ga primerjalna sestavina *kot pribito* samo še poudarja. Iz primera *drži kot pribito* izhaja tudi primera kaj je *kot pribito*, v kateri pa je težišče pomena že na primerjalni sestavini *kot pribito*. Ta se lahko včasih razen z glagoloma *držati* in *biti* uporablja še s kakim drugim glagolom, npr. *zdeti se*, ali pa samostojno prislovno v poudarjalnem pomenu. Primerjalna sestavina se lahko uporablja tudi pridevniško: *kot pribit*, in sicer z glagoli *obstati*, *stati*, *sedeti*, *obsedeti*.

kàj je kot pribító /ekspr.; primera, 3. os. ed., navadno v povedni rabi, večinoma **to je kot pribito**, tudi pret./ *popolnoma gotovo, zanesljivo*

Ni mi bilo več do prepira; zdaj je bilo kot pribito, da me bo ded naklestil. (M. Malenšek, Podlesnice, 1967, 150, GISN) | Pa iz velikih poslov ne bo veliko, če Rusi ne bodo imeli denarja. In denarja ne bodo imeli, to je kot pribito, če jim ga zahod ne bo posodil ali poklo-

nil. (Delo, 9. sep. 1998, NB) | 750.000 upokojencem, starim nad 50 let, je (Haider, op. J. K.) poslal pisma, v katerih jim je obljubil zagotovljene pokojnine. In da bi bilo to kot pribito, je zahteval še, da zagotovi postane kar ustavna norma. (Delo, 25. sep. 1999, NB) | Zdelo se ji je kot pribito, ni si mogla misliti, da bi mogel kdo osumiti njo. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Analogno Romeu in Juliji: najprej sta bila tu le literarna junaka, nato pa »tisti« balkon v Veroni – in množice Japoncev, ki ga fotografirajo. Tako vprašljivo je v resnici tisto, kar se zdi kot pribito. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | »Izgubili bomo z 0:1!« je kot pribito napovedal današnji razplet Marinko Galič. (Delo, 17. nov. 1999, NB)

♦ Gl. *drži kot pribito*.

približati se

približati se Ábrahamu, gl. **Abraham**.

pričakovánje

bíti v [vesélem] pričakovánju /ekspr.; pren., olepš., o ženski, paru/ *biti noseča, pred porodom*

Žensko telo postaja javni prostor, embrij javna zadeva, nosečnica pa maternično okolje za življenje, ki z zdravnikovo interpretacijo ultrazvoka postane emblematično otroka. Fizično to pomeni, da so ženske danes opredeljene z otrokom, ne da bi bile v veselem pričakovanju. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | »V zadnjem letu sem veliko premišljevala o svojem življenju in čutila, da vendarle pogrešam voljo in motivacijo za nadaljevanje kariere,« je dejala štirikratna zmagovalka skupnega seštevka svetovnega pokala ... »Toda nisem noseča,« je odgovorila na namigovanja, da je morebiti v veselem pričakovanju. (Delo, 1. apr. 2003, NB) | Nad poroko, ki je sledila kmalu potem v Sloveniji, nobena stran družine ni imela pripomb. »Te radovedneži nikoli niso nadlegovali z 'zakaj si vzela muslimana'?» podrezam v Mahmoudovo ženo, ki je ravno v veselem pričakovanju. (Delo, 18. feb. 2006, NB) | Nameravala je govoriti o svojih odkritjih na prejšnji odpravi, o upih za prihodnjo. Bila je zadovoljna s seboj, vesela, v pričakovanju. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | V pričakovanju – Brigita Bukovec z življenjskim sopotnikom Željkom Pavlico. (Delo, 7. avg. 2001, NB) | Gostitelji niso brez težav – Sergej Rutenka zaradi poškodbe dlani še ne more streljati, Edvard Kokšarov je v prvi tekmi dobil udarec v koleno, Renato Vugrinec pa je na trnih v pričakovanju rojstva prvega otroka. (Delo, 15. maja 2004, NB)

♦ Gl. *pričakovati otroka*.

izpolniti vsà pričakovánja, gl. *preseči vsa pričakovánja*.

preséči vsà pričakovánja /publ.; mn., pren./ *zelo uspeti; doseči velik uspeh*

Ria je bila zelo zaskrbljena zaradi pogovora, vendar ni imela veliko časa za nadaljnje razmišljanje. Naročila za torte so prekosila vsa pričakovanja, zato so morali v trgovini najeti dodatne moči. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Slovenske alpske smučarke so v prvem delu

sezone presegle vsa pričakovanja. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | V depojih domačih muzejev ni bilo najti veliko. Potem pa so odkrili zasebne zbiralce v Sloveniji in odziv je presegel vsa pričakovanja. (Delo, 15. jun. 2000, NB) | Za prvo tekmovanje evropskih narodov za pokal pokojnega tajnika FIFA Henryja Delaunaya se je na primer leta 1958 prijavilo samo 17 držav ... Toda že prvo tekmovanje, čeprav je minilo v znamenju skromne konkurence, je preselego vsa pričakovanja in k nadaljnjemu tekmovanju pritegnilo prav vse dvomljivce. (Delo, 15. maja 2000, NB) | »Rdeči« so pod pokroviteljstvom znamenitega farmacevtskega koncerna v tej sezoni naredili ne le korak naprej med evropsko elito, temveč presegli vsa pričakovanja. Po presenetljivi uvrstitvi v polfinale so najresneje napovedali še naskok na evropski vrh, blizu pa so tudi prvemu naslovu nemškega prvaka. (Delo, 15. apr. 2002, NB) | »Presegli smo vsa pričakovanja in ne morem opisati veselja in zadovoljstva,« je po veliki zmagi s Francozi poudaril vodja moštva Alen Grižon. (Delo, 10. jun. 2002, NB) | Finale, s katerim je sicer izpolnila vsa pričakovanja, pa je pokazal, da Velenjčanka vendarle še ni zrela za takšne podvige. Upočasnjen tempo ji je sicer ustrezal, ne pa tudi silovita sprememba ritma, ki jo je sprožila Rusinja Jelena Atanasjeva. (Delo, 12. mar. 2001, NB) | Dosedanje obratovanje razžvepvalne naprave in prevzemne meritve so izpolnile vsa pričakovanja, še posebej pa gre zahvala glavnemu dobavitelju in izvajalcu nemško-slovenskemu konzorciju Babcock-Rudis in Inženiringu CEE, ki je gradnjo skupaj s TEŠ vodil in nadzoroval. (Delo, 18. apr. 2001, NB)

pričakováti

pričakováti kóga kot odrešeníka, gl. **odrešenik**.
pričakováti otróka, gl. **otrok**.

príden

príden kot čebéla, gl. **čebela**.
príden kot čebélica, gl. **čebelica**.
príden kot mrávlja, gl. **mravlja**.
príden kot mrávljica, gl. **mravljica**.

prihájati

prihájati kot naročén, gl. **naročen**.
prihájati na svétlo, gl. **svetli**.
prihájati v léta, gl. **leto**.
prihájati v módo, gl. **moda**.

prijátelj

hišni prijátelj /iron.; sam. zv./ *ljubimec*

In kruta verolomnost je sedela v njih, ki so jo ljudje spoznali in prav obsodili še le par mesecev pozneje. Bajič je zrl na svojega hišnega prijatelja s presenečenim pogledom, kakor bi iskal na njem tiste sposobnosti, ki so ga posadile na tako odlično mesto, in kakor bi ga hotel opomniti: Bodi oprezen, ker gorje vama, če pride v javnost in pomaže mojo čast! Katica je, ne meneč se za

načelnika, pravila o izletih, ki so jih že naredili. (Frann Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Kadar mi bo dolgčas, bom štel dneve, kdaj bom lahko postal njen hišni prijatelj. (Mirko Javornik, Sodobnost 1934, 18)

med prijátelji /ekspr.; pren./ *zaupno, pošteno*

Ostro je vprašal nato biriča: »Ali so še kaj drugega sporočili?« »Sporočili niso, pisali pa bodo,« je povedal Anže in menil, da bi sicer še ne smel govoriti o tem, pa da pove med prijatelji. (Ivan Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | Njena prva igralska ljubezen pa je film, kar brez zadrege pove tudi na glas. Pri naših igralcih boste javno to zelo redko slišali, ker so odvisni od rednih služb v gledališču, med prijatelji pa vseeno radi namignejo, da jih vleče k filmu. (Delo, 9. dec. 2006, NB) | Kot je povedal za južnonemški radio, približno tretjina Nemecev goji do Židov negativna čustva. O njih se je v preteklosti le šepetalo med prijatelji, zdaj pa o tem glasno govorijo. (Delo, 3. feb. 1998, NB) | In vse ostane med prijatelji. Za zgodbo o 800 milijonih tolarjev, ki si jih je od Poštne banke Slovenije (PBS) »za plačilo računov« sposodila Alenka Žnidaršič Kranjc, pravzaprav ne vemo natančno, kam sodi. (Delo, 24. apr. 2003, NB)

prijateljica

prijateljica noči /olepš.; pren./ *vlačuga, prostitutka*; sop.: **lahka ženska**

Pomahal ji je, ko je obračal avtomobil v smeri ceste proti Haifi, kjer je zavil proti jugu, v smeri Tel Aviva. Samo za bežen trenutek se je spomnil neke druge prijateljice noči, čeprav se je zdaj zdela tako daleč. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | »Boš videla, čez deset minut bosta nazaj,« šepnejo fantje, ki očitno že dve noči zapored spremljajo seksualno življenje prijateljice noči. (Delo, 1. jul. 2000, NB) | Opazovalci menijo, da možna sodba v prid tožilke ne bi bila le uspeh konkretne »prijateljice noči«, temveč tudi dokončna rešitev sporov o tem, kaj posamezne države Unije lahko storijo in česa ne morejo pri omejevanju tujcev – iz drugih članic, zlasti pa iz držav nečlanic – pri opravljanju samostojnih dejavnosti. (Delo, 2. apr. 2001, NB) | Tako imenovane prijateljice noči opravljajo najstarejšo obrt na najrazličnejše načine. Najbolj »poslovne« se reklamirajo in ponujajo kar same ... (Delo, 30. okt. 1998, NB) | V kolumbijskih mestih in ob cestah prijateljice noči vabijo mimooidoče s svojim bogatim oprsjem. Tisti, ki jim podležejo, pa običajno kmalu zaspijo – in se čez čas zbudijo ob cesti, sami in brez vsega. (Delo, 20. avg. 2003, NB) | A to je tudi znano zbirališče prostitutk. Pomanjkljivo oblečene prijateljice noči in njihovi stanovski kolegi nasprotnega spola so silno razburili nekega policista, ki je od javnega tožilca zahteval, naj jim ukaže nositi dostojnejša oblačila. (Delo, 28. jun. 2000, NB)

◆ Poimenovanje *prijateljica noči* je olupševalno za izvajalko ne preveč spoštovane prastare obrti žensk in temelji na dejstvu, da te opravljajo svoj poklic večinoma ponoči. Na podobni predstavi je nastal tudi ustrezní češki izraz *noční dáma*. Na

drugačni predstavi, tj. na moralno spotakljivem vedenju, temelji sopomenski frazem *lahka ženska*, v češčini *lehká žena*, zastar. *povětrna žena*, *povětrna žinka*, rusko *ženščina légkogo povedenija*.

prijéti

bogá za jájca prijéti, gl. **bog**.

prijéti kóga za besédo, gl. **beseda**.

prijéti vrága za róge, gl. **vrag**.

prijéti za oróžje, gl. **orožje**.

prijókati

prijókati na svét, gl. **svet**.

prikorítnik, gl. *biti pri koritu*.

prikován

obstáti kot prikován, gl. *stati kot prikovan*.

sedéti kot prikován, gl. *stati kot prikovan*.

státi kot prikován /ekspr.; primera, dov. **obstati**/ *stati nepremično, ne moči se premikati*; sop.: **stati kot okamenel**; **stati kot pribit**; **stati kot vkopan**

NEKDO V DALJINI KMIČNOJ LAMPAŠ NOSI, stal je kot prikovan v tla in gledal gor. Bila je dolga in trudna noč. (D. Jančar, Petintrideset stopinj, NB) | Potem se je ozrl na sina. Stepan je zardel kot kuhan rak in obstal kot prikovan. Usedita se, kaj stojita! je veselo vzkliknila Eložka. (Vasilij Šukšin, Sonce, stavec in dekle, Tri zgodbe, NB) | Gretica je Savnika vlekla za roko, a se ji je z jezno kretnjo odtrgal in skočil na noge. Jaz sem sedel kot prikovan, sploh se nisem mogel ganiti, in gledal, kaj bosta storila onadva. (D. Jančar, Krištof, NB)

◆ Primera *stati kot prikovan*, tudi *obstati kot prikovan* in *sedeti kot prikovan*, temelji na primerjalni sestavini *kot prikovan*, s katero se nepremično stanje ali sedenje primerja s predstavo, kot da je kdo na kaj prikovan.

◎ angl. *to be riveted to the spot; to be rooted to the spot; to stand as if glued/rooted to the spot*; češ. *sedět [někde] jako přikovaný; stát [někde] jako přikovaný; být [někde] jako přikovaný; zůstat [někde] jako přikovaný*; fr. *être rivé sur place*; nem. *wie angewurzelt stehen/bleiben; irgendwo wie angewachsen sitzen*; rus. *sidet' kak pribityj; sidet' kak priklennyj*.

prilégati se

prilégati se kómu kot krávi sêdlo, gl. **krava**.

prilépiti

prilépiti kómu banáno, gl. **banana**.

priléžništvo, gl. *divji zakon, življenje na koruzi*.

prilíti**prilíti ólja na ôgenj [česa, čému]**, gl. **olje**.**prilíti ólje na ôgenj [česa, čému]**, gl. **olje**.**prilívanje****prilívanje ólja na ôgenj [česa, čému]** /ekspr.; pren./**1. dodatno razburjanje, draženje koga; gl. prilivati olja na ogenj [česa, čému]**

Na tehtnici tistih, ki v imenu države zdaj odločajo o prodaji svojih deležev v Unionu, so torej pogoji obeh tekmecev. Stvar strateške odločitve in politike, ki očitno še nima jasnih stališč o tem, pa je, da zdaj pomaga umiriti strasti in ustaviti prilivanje olja na ogenj. (Delo, 28. dec. 2001, NB)

2. dodatno slabšanje položaja, odnosov

Antiinflacijska politika je skratka zelo občutljiva zadeva. Javno obkladanje, ki smo mu priča, je prilivanje olja na ogenj. Priča, da akterji ekonomske politike ne obvladujejo svojega položaja ali pa ne vedo, kaj napraviti. (Delo, 11. maja 2002, NB) | Koliko k temu prispevajo nestrokovne, nepremišljene in zgrešene odločitve vodilnih, je vprašanje zase. V razmerah, ki razdrobljeni mlekarški proizvodnji niso najbolj naklonjene, pa je križa vodenja kot prilivanje olja na ogenj. (Delo, 29. mar. 1999, NB)

3. povečanje, okrepitev česa sploh

Pri nas se leto in pol vrtimo v neskončnih razpravah o Španskem kompromisu z vedno istimi ugotovitvami in vedno istim prilivanjem olja na ogenj frustracij javnega mnenja. (Državni zbor RS, 10. izredna seja 14. 7. 1997, NB)

♦ Gl. *prilivati olja na ogenj [česa, čému]*.**prilivati****prilivati ólja na ôgenj [česa, čému]**, gl. **olje**.**prilivati ólje na ôgenj [česa, čému]**, gl. **olje**.**prinášati****êna lástovka še ne prináša pomládi, gl. lastovka.****prinášati [kómu kàj] [vsè] na króžniku, gl. krožnik.****prínc****čákati [na] príncá na bélem kônju** /ekspr.; pren., tudi kot primera/ **čakati, želeti si izredno lepega, do-brega, bogatega, idealnega moškega**

Sprejemam vse, kar prihaja. Razen modernih žensk, ki imajo doktorat, kariero in neodvisnost, a doma še vedno berejo romane Barbare Cartland in čakajo princa na belem konju (Delo, 14. dec. 2001, NB) ... na American Single Cowboys ... se iščejo in ponujajo kavboji moškega in ženskega spola. Ja, to je svet, kjer moški nosijo klobuke; kjer ženske ne samevajo, marveč se naslanjajo na konja; kjer dame poslušajo country, ne prenašajo

»neameriškega (?) vedenja«, si želijo »svetovni mir« in kjer niti ena ni napisala, da čaka princa na belem konju. Konj je tako ali tako v zmenek že vštet, njegova barva pa ni važna! (Delo, 30. jul. 2002, NB) | Eno takih je postavil Patrick Tessier, ki je svojo ženo spoznal – kje drugje kot na internetu. Cene njegovih storitev na strani www.french-romance.com so dvestokrat nižje kakor v agencijah za zasebne stike, za povrh v virtualnem svetu plačujejo samo moški, ženskam ni treba drugega kakor čakati, da jih princ na belem konju izbere med množico fotografij. (Delo, 1. feb. 2002, NB) | Sodobni očki gledajo drugače tudi na svojo starševsko vlogo in v nasprotju s svojimi roditelji znajo negovati otroka in ga dobro poznajo. Po drugi strani ženske več ne čakajo le na princa na belem konju in četudi ne bo prišel, se jim svet ne bo podrl, vse bolj hlepijo po denarju in moči ... (Delo, 27. jan. 2006, NB) | V primerjavi s silno resnim Emilom Tahirovičem, čigar pogled pred štartom »ubijak«, so se Anji Čarman usta razlezla v tako širok nasmeh, kot bi jo tam ob bazenu čakal princ na belem konju. (Delo, 11. dec. 2004, NB)

♦ Gl. *princ na belem konju*.**nájti príncá svôjih sánj, gl. princ svojih sanj.****prínc na bélem kônju** /ekspr.; pren., tudi kot primera/ **izredno lep, dober, bogat, idealen moški, partner; sop.: vitez na belem konju**

Ženske neprestano sanjate o grofih in graščakih, o princih na belem konju, še posebno, če ste že v zrelih letih in vam tiktaka biološka ura. Potem pa sanjate o ljubimcu, ki bi bil bogat, imel bi grad in prav takšno goro denarja. (Sonja Koranter, Divja raca in Škrlatna vdova, NB) | »Kaj hočeš reči?« »Morda je princ na belem konju tukaj, pred tvojim nosom, a ga preprosto nisi prepoznala. Neke noči si utegneta pasti v objem.« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Film se seveda ukvarja z ženskim odnosom do moških, z erotiko, ljubeznijo. Simonina linija je linija naivnosti, linija iskanja princa na belem konju in idealizirane ljubezni. (Delo, 20. maja 2002, NB) | ... je v imenu države zastopal žrtev proti storilcu zelo hudega kaznivega dejanja, ko je kar 46 let starejši dedek šest let zlorabljal lastno vnukinjo. Ta je v teh letih izgubila vse iluzije lepega otroštva, dedek pa jo je v puberteti tudi oropal vseh konj o princu na belem konju in vsem lepem, o čemer sanjarijo dekleta. (Delo, 17. sep. 1998, NB) | Če prizadeti dvomijo v resnicoljubnost partnerjev, so v Nemčiji, verjetno pa tudi v drugih zahodnih državah, na voljo gospodarski detektivi, ki za nekaj sto evrov razišejo bilance katerega koli podjetja. S pravimi informacijami se noben paleček, kar holding AEG KuW v nemških razsežnostih vsekakor je, ne bi mogel predstavljati za princa na belem konju. (Delo, 21. avg. 2003, NB) | Podjetja, ki prihajajo kot princ na belem konju, so zanje, kot je pred štirinajstimi dnevi trdil član nadzornega sveta, le ena izmed možnosti, prva je še vedno dvigniti ceno delnice. (Delo, 27. feb. 2004, NB) | V Žitu, kjer so domnevali, da so že dobili pekarško bitko za prevzem Mlinotesta, so zdaj presenečeni. »V igro je kot princ na belem konju vstopil nov kupec,

ki je ponudil za 70 tolarjev višjo ceno kot mi, kar je pretehtalo, da sta državna sklada prodala svoj lastniški delež finančnemu investitorju,« je včeraj za Delo na kratko komentiral predsednik uprave Žita Iztok Bricl. (Delo, 6. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *princ na belem konju* temelji na pravljicnem vzorcu, po katerem princ ali vitez na belem konju reši princeso ali mlado dekle sploh iz neugodnega, nevarnega položaja. Sopomenski, a redkeje rabljeni frazem *vitez na belem konju* lahko izhaja tudi iz srednjeveških viteških običajev, po katerih so bili vitezi dolžni reševati princese ali mlada dekleta iz neugodnih, nevarnih položajev. O princih na belem konju mlada dekleta tudi sanjajo. Tako je nastal tudi frazem *princ svojih sanj*.
 ◎ angl. *prince charming*; fr. *prince charmant*; hr., srb. *princ iz bajke*; *začarani princ*; nem. *der Märchenprinz*.

prínc svôjih sánj /ekspr.; pren./ *izredno lep, dober, idealen moški*

Hotela je govoriti o svojem novem ljubimcu. »Našla sem princa svojih sanj,« je zapisala. »Zaljubljena sem.« (Delo, 13. avg. 2002, NB) | Čeprav se večina ljudi odišavi, ker je pač prijetneje, če človek diši, si globoko v sebi skoraj vsaka ženska želi, da bi z izbrano vonjavo zapeljala princa svojih sanj. (Delo, 10. jul. 1999, NB) | To pomeni, da svoji odločitvi, da se preda predsedniku, pač ni bila kos in ni razumela, kaj pomeni. Namesto da bi flirt spravila v spomin kot vznemirljivo in eksotično avanturo, je, razočarana, ker se je bila končala pravljicna samoprevara o njeni pomembnosti in je izgubila princa svojih sanj, razkrila svoje prežalostno srce in se razklepetala neki travmatični tajnici Lindi Tripp. (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Toda bodite previdni. Pogosto se zgodi, da si osebo na drugi strani zamišljamo povsem drugače, jo idealiziramo, iz nje naredimo princa/princesko svojih sanj. Padeč na trdna tla utegne zelo boleti, če se izkaže, da je naša ljubezen v resnici drugačna, kot smo si jo predstavljali ... (Viva, februar, 2003, NB) | Te »mednarodne zakonske zveze« omogočajo ženitne posredovalnice, ki jim osamljena dekleta pošljejo svoje fotografije in potem težko čakajo na princa iz sanj. (Delo, 19. jan. 1999, NB)

◆ Gl. *princ na belem konju*.

◎ hr., srb. *princ iz bajke*; *začarani princ*.

priněsti

ěna lástovka šě ne priněse pomládi, gl. lastovka.
 prinesti [kómu káj] [vsě] na króžniku, gl. krožnik.
 práva lástovka šě ne priněse pomládi, gl. lastovka.
 vrág priněse kóga/káj kám, gl. vrag.

pripeljáti

pripeljáti kóga/káj na rób prepáda, gl. rob.

pripeljáti kóga v rôke pravíce, gl. roka.
 pripeljáti na zatóžno klóp, gl. klop ž.

priplávati

ne priplávati po [prežgáni] júhi, gl. juha.

priprávití

priprávití káj za pod zób, gl. zob.
 priprávití kómu hládno práho, gl. prha.

priredítí

priredítí kómu máčjo gódbo, gl. godba.
 priredítí [kómu] máčjo muziko, gl. muzika.

prislúžiti si

prislúžiti si črno píko, gl. pika.

pristájati

pristájati kómu kot krávi sědlo, gl. krava.

pristáti (pristánem)

pristáti za rešětkami, gl. rešetka.

pristáti (pristojím)

pristáti kómu kot svínji sědlo, gl. svinja.

pristáviti

pristáviti svó j lónček, gl. lonček.
 pristáviti svó j lónec, gl. lonec.
 pristáviti svó j pískrček, gl. piskrček.

pristávljati

pristávljati svó j pískrček, gl. piskrček.

pristríči

pristríči kómu perúti, gl. perut.

príti

ne mōči [príti] čěmu do živega, gl. živi.
 ne mōči [príti] kómu do živega, gl. živi.
 níti na kōnec pámeti ne príde kómu, gl. pamet.
 níti na kráj pámeti ne príde kómu, gl. pamet.
 príti čěmu do dná, gl. dno.
 príti do koríta, gl. korito.
 príti do sápe, gl. sapa.
 príti iz móde, gl. moda.
 príti k pámeti, gl. pamet.
 príti kākor tát, gl. tat.
 príti kómu do živega, gl. živi.
 príti kómu na múho, gl. muha.
 príti kómu na ušěsa, gl. uho.

príti kómu v mesó in krí, gl. meso.
príti kot naročen, gl. naročen.
príti med ángelčke, gl. ángelček.
príti na bóben, gl. boben.
príti na dán, gl. dan.
príti na kànt, gl. kant.
príti na nič, gl. nič¹.
príti na právi naslòv, gl. naslov.
príti na psà, gl. pes.
príti na rešêto, gl. rešeto.
príti na slàb glás, gl. glas.
príti na svét, gl. svet.
príti na svét s srebrno žlica [v ústih], gl. žlica.
príti na svétlo, gl. svetli.
príti na svój račún, gl. račun.
príti na zeléno vêjo, gl. veja.
príti okóli ríti v žêp, gl. rit.
príti s právo bárho na dán, gl. barva.
príti si na čisto s kóm/čím, gl. čisti.
príti v Canóso, gl. Canossa.
príti v léta, gl. leto.
príti v módo, gl. moda.
príti v ròke pravíce, gl. roka.
príti v škripece, gl. škripec.
príti v zobé kómu, gl. zob.
príti z dežjà pod káp, gl. dež.

prítiskati

prítiskati kóga ob sténo, gl. stena.
prítiskati na plín, gl. plín.

prítisniti

prítisniti kóga ob sténo, gl. stena.
prítisniti kóga ob zíd, gl. zid.
prítisniti na plín, gl. plín.

privékati

privékati na svét, gl. svet.

privèsti

privèsti kóga/kàj na rób prepáda, gl. rob.
privèsti kóga v ròke pravíce, gl. roka.

privezáti

privezáti si dúšo, gl. duša.

privlèčen

privlèčen za lasé, gl. las.
za lasé privlèčen, gl. las.

privléči

privléči kàj za lasé, gl. las.

privréti

privréti kàkor hudoúrnik, gl. hudournik.

prizòr

prizòr za bogòve /ekspr., tudi iron.; pren./ *veličasten, neponovljiv prizor*

Zlasti puška in bajonet sta vzbudila v marsikaterem nekak svet strah. Prizor za bogove se je nudil očem, ko so se rekrutje preoblekli. Fantje so se ogledovali. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | V hotelu prizor za bogove: okrog Purne policaji, vsak s svojo kuverto v rokah, vsi zadovoljnih obrazov in brez kančka zadrege pred menoj, ki so me sinoči tako ogorčeno zavrnili. Morda bi moral res še enkrat na svet, da bi se kaj naučil. (Delo, 4. sep. 2004, NB) | Naselje so 1473. požgali Turki, arheologi pa so poskrbeli za spomin nanj na livadi Otok med Dobravo in Dramo. Če pred tablo, ki označuje začetek nekdanj najpogosteje poplavljanje dolenske vasi, zavijete levo na poljsko pot in se na kratko sprehodite po njej, se vam kaj lahko ponudi prizor »za bogove«: na jezercu, ki je ostalo od nedavno zapadlega dežja, se lagodno pozibavajo labodi in nedaleč stran ptičja jata, ki vsake toliko časa zaokroži nad lopo in zvonikom sv. Mihaela. (Delo, 28. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *prizor za bogove* je verjetno nastal po vplivanju nem. *ein Anblick für Götter* 'posebno lep pogled' (tudi iron., od konca 19. stol.) in *ein Bild für die Götter* 'krasna slika; krasen pogled' (pogosto iron., od 1920; sestavina *Bild* naj bi tu pomenila podobo za zgled, kar je najboljšje in najlepše). Oba nemška frazema naj bi nastala po vzorcu frazema *ein Schauspiel für Götter* v pomenu 'krasen pogled', ki izhaja iz Goethejeve igre s petjem »Erwin und Elmire« (1775): »Ein Schauspiel für Götter, zwei Liebende zu sehen!« (gl. H. Küpper, 27, 107, 703). V slovenščini je pomen frazema pozitiven, možen pa je tudi ironični pomen.

© angl. *a sight for the gods*; češ. *podívaná pro bohy*; *pohled pro bohy*; nem. *ein Anblick für Götter*; *ein Bild für die Götter*; *ein Schauspiel für die Götter*; rus. *zrelišče, dostojnoe bogov*.

prizgáti

prizgáti zeléno lúč za kàj, gl. luč.

prodája

íti [v prodájo] kot méd, gl. med.
íti [v prodájo] za méd, gl. med.
prodája na krédo, gl. kreda.

prodájati

búče prodájati, gl. buča.
búčke prodájati, gl. bučka.

plátno prodájati, gl. **platno**.
prodájati dólščas, gl. **dolščas**.
prodájati káj kot méd, gl. **med**.
prodájati káj kot svéže žemlje, gl. **žemlja**.
prodájati káj za méd, gl. **med**.
prodájati na brádo, gl. **brada**.
prodájati na krédo, gl. **kreda**.
zijála prodájati, gl. **zijalo**.

prodájanje

prodájanje na brádo, gl. **brada**.

prodájati se

prodájati se kàkor vróče žemlje, gl. **žemlja**.
prodájati se kàkor vróče žemljice, gl. **žemljica**.
prodájati se kot vróče žemlje, gl. **žemlja**.
prodájati se kot vróče žemljice, gl. **žemljica**.

prodáti

dragó prodáti svôjo kóžo, gl. **koža**.
prodáti káj za méd, gl. **med**.
prodáti na brádo, gl. **brada**.
prodáti na krédo, gl. **kreda**.

promèt

íti [v promèt] kot méd, gl. **med**.
íti [v promèt] za méd, gl. **med**.

prosíti

na kolénih prosíti kóga, gl. **koleno**.
prosíti za rôko kóga, gl. **roka**.
za bôžjo vóljo prosíti kóga, gl. **volja**.

prosó

živéti [brez skrbí] kàkor vrábec v prôsu, gl. **vrabec**.

pròst

bíti pròst kot ptíček na vêji, gl. **ptíček**.
iméti pròste rôke [pri čém], gl. **roka**.

prôsto

prôsto po Prešérnu, gl. **Prešeren**.

prôstor

bòj za prôstor pod sóncem, gl. **boj**.
bojeváti se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor pod soncem*.
boríti se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor pod soncem*.
dobíti manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

dobíti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor pod soncem*.

dopúščati manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

iméti manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

iméti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor pod soncem*.

iskánje prostóra pod sóncem, gl. **iskanje**.

iskáti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor pod soncem*.

izkoristiti manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

manévrski prôstor /publ.; ed., pren./ *možnosti, izgledi za kaj*

Sodnik odloča na temelju zakona, ki bolj ali manj natančno ureja pravna vprašanja. Zato je njegov manevrski prostor relativno ozek, možnost preverjanja pravilnosti odločitve pa velika. (ur. Oto Luthar et al., *Za odprto znanost*, 2004, NB) | Na popoldanskem srečanju z glavnim pogajalcem Unije za Slovenijo Jaimejem Garcio Lombarderom pa so naši parlamentarci jasno povedali, da so finančne perspektive pretrede in nesprejemljive za Slovenijo, zato je treba doseči kompromis, ki bo ustrezal vsem stranem. Iz odgovora Garcie Lombardera sledi, da obstaja manevrski prostor za ugodnejšo rešitev. (Delo, 7. mar. 2002, NB) | Tako Slovenija še zmeraj nima konstituirane druge ravni lokalne samouprave – pokrajini, velik problem pa je tudi sedanji sistem financiranja občin in zakonodaja nasploh. S takšnimi »mehanizmi« pa država onemogoča dejansko avtonomijo lokalnim skupnostim, ki imajo še zmeraj zelo majhen manevrski prostor za samostojno odločanje. (Delo, 19. feb. 2005, NB) | Levica v Latinski Ameriki se nedvomno sooča s težkimi izzivi. Integrativni procesi globalizacije in konsolidacija odvisnosti od mednarodnega kapitala nacionalnim politikam dopuščajo zelo majhen manevrski prostor, k tej situaciji pa še prispeva visoka zadolžitev latinskoameriških držav prav iz časov, ko se je zrušil stari model levice državno vodenega razvoja. (Delo, 4. mar. 2006, NB) | Hatami in njegovi imajo ozek manevrski prostor, v katerem morajo skrbno pretehtati poteze. To so uspešne in obsežne reforme, ki so edina prava alternativa za 67 milijonov Irancev, naveličanih preživele revolucionarne retorike, za katero so plačali visoko gospodarsko, socialno in drugačno ceno. (Delo, 27. okt. 1998, NB) | Zagotoviti mora dinamično gospodarsko rast, socialno vzdržnost in makroekonomsko stabilnost. Vsa javna razprava se vrti okoli prvega razmerja, pozablja pa na občutljiva makroekonomska ravnotežja in ozek manevrski prostor, ki ga dopuščata koordinacija makroekonomskih politik in neposreden prevzem evra. (Mladina 2005, št. 45, NB) | Občasno prikriti, občasno namerno vzbujajoči erotizem je vrhunec dosegel skozi izzivalnost, s katero je igralka koketirala med izvedbo napeva. Drugačnost in dovzetnost za izvedbo je Eleni omogočila širok manevrski prostor, znotraj katerega je pretanjeno kombinirala med ponarodelimi napevi ...

(Delo, 31. jan. 2001, NB) | Kancler mora imeti širok maneverski prostor za odločanje, so odločili ustavni sodniki – Sedem jih je bilo za volitve, eden proti. (Delo, 26. avg. 2005, NB) | Ustava vsebuje poglobljena izhodišča in nudi strokovno dovolj izdelan ustavnopravni okvir za sodno vejo oblasti. V členih od 125 do 134 se sedemkrat sklicuje na zakon in mu na vseh teh mestih daje na voljo širok maneverski prostor. (Državni zbor RS: 35. izredna seja 18. 11. 2003, NB) | Giancarlo Ferretti, šef italijanskega moštva Fassa Bortolo, za katerega tekmuje Valjavec, pravi, da v kolesarstvu zmagujejo ponavadi najbolj izkušeni, vendar pa je v taktičnih različicah veliko maneverskega prostora tudi za mlade leve, kakršen je denimo Španec Oscar Freire, ki se je na SP v Veroni okitil celo z zlato kolajno v elitni konkurenci. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Je tudi smotrna, saj se obe banki poslovno dopolnjujeta, hkrati pa sta (neposredno in posredno) v državni lasti. Tako odpade pomislek, kdo in na kakšen način se bo okoristil s pridobitvijo državnega premoženja, in močno zoži maneverski prostor politikantom, ki bi utegnili zdražiti nasprotovati z značilno slovenskimi motivi: nevoščljivostjo, osebno antipatijo ali nagajanjem kar tako. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | Ko je Ovse tam postavila opazovalce, niso ti opazili nikarkršnih premikov. Moskva preprosto noče evropskega monitoringa na meji, saj bi si tako zmanjšala maneverski prostor za provokacije. (Delo, 19. jan. 2005, NB) | »Sedanja raven trošarin pri nas ni problem, čeprav so se v zadnjih dveh mesecih že zvišale. Priporočamo, da jih vlada v naslednjih šestih mesecih še zviša, če ji bo to seveda dopuščalo gibanje svetovne cene nafte. S tem bi si povečala maneverski prostor za obvladovanje morebitnega novega naftnega šoka in njegovega vpliva na inflacijo pred uvedbo evra. (Delo, 13. jan. 2005, NB) | Takšni ukrepi sosednje države vznemirjajo kitajske oblasti. Bori se namreč, da bi Severna Koreja utegnila to izrabiti in si razširiti maneverski prostor za izogibanje kakršnemu koli sporazumu na večstranskih pogajanjih. (Delo, 25. sep. 2004, NB) | Hu Jintao je nadaljeval turnejo v Egiptu in Gabonu, končal pa jo bo v sredo v Alžiriji. Pri tem previdno in spretno širi maneverski prostor za internacionalizacijo in utrjevanje protitajvanskega stališča. (Delo, 3. feb. 2004, NB) | Schröder in Lafontaine sta iz političnih tekmecev v SPD postala (osebna) sovražnika, ki ne bi mogla sodelovati v vladi. Kljub temu zmaga levosredinskih strank širi maneverski prostor socialdemokratom v preigravanju različnih scenarijev v bitki za kanclerski položaj. (Delo, 21. sep. 2005, NB) | Na ZZS so z učinkom tovrstnih varčevalnih ukrepov zadovoljni. Tako dobijo maneverski prostor za prerezporejanje denarja, ki ga pri uvajanju novih zdravil kronično primanjkuje. (Delo, 2. nov. 2004, NB) | Zato ponovno apeliram na to, da se zakon zavrne, da s tem državni zbor dobi maneverski prostor, da pride do neke produktivne rešitve tega problema, da se rešitev združi v enem zakonu, kar bo bistveno zmanjšalo možnost manipulacije in da se s tem problemom spopademo, ko bo prišel na vrsto, in da vlada in oblast, ki jo imamo, naj-

prej pride z rešitvijo za tiste odločbe ustavnega sodišča, ki so že zdavnaj potekle. (Državni zbor RS: 31. redna seja 25. 11. 2003, NB) | Če se Triglav ne bo odločil za nakup DDOR, potem tudi ne bo potreboval tako visoke dokapitalizacije. Z odločitvijo zanjo in z odločitvijo za še decembrsko skupščino si odpira maneverski prostor za več mogočih scenarijev, meni Damjan Mihevc. (Delo, 4. nov. 2006, NB) | Na Jesenicah pravijo, da si nakupov igralcev, ki stanejo po 100.000 evrov na sezono, še ne morejo privoščiti, lahko pa izkoristijo maneverski prostor v teh dneh po Evropi: nekateri pogodb namreč še niso podpisali in bi bili zadovoljni tudi z manjšo vsoto, le da bi stopili na led ... (Delo, 13. sep. 2006, NB) | Hauptman, ki je na sobotni dirki Pariz-Bruselj končal v šprintu kot 14., je na severu Francije branil prvo mesto. S številko 1 je bil seveda ves čas na očeh tekmecev, tako da ni imel maneverskega prostora. (Delo, 17. sep. 2001, NB) | Kot je povedal direktor prometnega sektorja Bojan Jeras, je bila decembrska okvara motorja bolj kritična, saj se je zgodila med vzletanjem, kjer je manj maneverskega prostora kot v zraku, reakcija pa mora biti hipna. (Delo, 8. jan. 2002, NB) | Ko so po tihih pripravah – češ da je vse o.k. – naši plavalci 'pogoreli' na OI,« so zapisali v »nemškem Nedelu«, nedeljski izdaji Frankfurter Allgemeine Zeitunga. A so si za plavanje pustili še precej maneverskega prostora. (Delo, 29. jul. 2002, NB)

♦ Frazem *maneverski prostor* izhaja iz vojaškega termina *maneverski prostor* v pomenu 'ozemlje, ki omogoča razporejanje in premikanje velikih vojaških enot'. Preneseno na druga področja življenja se je razvil pomen 'možnosti, izgledi za delovanje, ravnanje koga, česa nasploh'. Kakšne so te možnosti, izgledi, pogosto dodatno določajo sestavine *majhen, ozek, širok, veliko*, medtem ko glagolske sestavine, kot *dobiti, dopuščati, imeti, obstajati, odpirati, povečati, razširiti, širiti, zmanjšati, zožiti* kažejo, kaj se dogaja s temi možnostmi, izgledi in kdo jih obvladuje.

Frazemu *maneverski prostor* ustreza nem. *Ellbogenfreiheit* 'svoboda za delovanje, maneverski prostor', ki tako kot nem. *Ellbogentaktik* 'komolčarstvo' temelji na sestavini *Ellbogen* 'komolec, laket'. V zvezi s tem primerjaj sle. *uporabljati komolce* 'brezobzirno se boriti, prizadevati si za hitro uveljavitev, uspeh'.

nájti [svój] prōstor pod sóncem, gl. *prostor pod soncem*.

ní prostōra za kōga/kāj kjē /nevtr.; pren., nikal., v povedni rabi, 3. os. ed./ *kje ni možnosti, pogojev, pripravljenosti za nahajanje, bivanje koga, česa* Smejalo se je Obličan in zbadljivo gledal, pleča so se mu stresala v tihem smehu. Ponošni Trlep mu je napol obrnil hrbet in rekel z lahkim zamahom, vsako besedo povdarjajoč: »Na Trlepovini ni prostora za osebenjake! Amen.« (Ivan Zorec, Pomenki, NB) | Ni pa treba razumeti, da so ljudje na Javi idealni za življenje in bivanje z

njimi. V njihovi družbi ni prostora za individualca, takega, ki postaja enakopraven član družbe v Evropi. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Zmago Sagadin že leta ne odstopa od svojega koncepta igre, v katerem ni prostora za zvezdnike, zato se bomo morali bolj kot na posameznike osredotočiti na kolektivno igro. (Delo, 18. okt. 2000, NB) | In ljubil sem svoj narod, ki ga še nobeden Govekar ni ljubil. Govekarji ne morejo ljubiti naroda, za tako ljubezen ni prostora v njih praktičnem srcu; zato so rodoljubi. (Ivan Cankar, Krpanova kobilica, NB) | Bog mi je priča, da sem vse svoje življenjsko delo dal svojemu ljudstvu, res pa je tudi, da je bila zame cerkev največje svetišče, svetišče, kjer ni prostora za preveč preproste stvari. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | V umetnosti ni namreč človek ne dober ne slab, temveč drugačen. In dokler v naši zavesti ni prostora za to drugačnost, do umetnosti nismo pravični in nam je tudi nedostopna. (Marjan Rožanc, Svoboda in narod, Dnevniški zapiski, NB) | Glavni vlogi sta natančno in prepričljivo, z veliko posluha za drobne vzgibe in reakcije ob stiku z drugačnim in tujim, v svetu, kjer je ideologija prikrila in izrinila intimo in ni prostora za velike strasti, odigrala Lučka Počkaj in Borut Veselko ... (Delo, 29. mar. 2000, NB)

◆ Frazem *ni prostora za koga/kaj* kje izhaja iz prenesenega pomena sestavine *prostor*: ed. 'potrebni del česa, ki komu, čemu omogoča nahajanje bivanja kje'. Z nikalno obliko tega frazema je nastal nasprotni pomen.

odpirati manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

povečati manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

prôstor pod sóncem /ekspr.: pren./ *primerno, ugodno mesto, položaj v življenju, med ljudmi*

Campbell se je odločil, da bo iskal svoj prostor pod soncem na robu trga. Pri razvoju splošnonamenskih čipov bo uporabil računalniško intenzivna načrtovalna orodja proizvajalcev polprevodnikov po naročilu. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Iskali smo svoj prostor pod soncem. Želeli smo se nekje v miru naseliti in pripraviti vse potrebno za otrokov prihod. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | V Parizu oz. obstoječi konstelaciji pariških »umetniških« muzejev je nekaj manjkalo, in sicer obstoj bolj fleksibilnega in odzivnega prostora, kjer bi razstavljali mladi, sveži ustvarjalci, ki se šele preizkušajo na tem ali onem področju vizualne umetnosti. Nekakšen center za vzhajajoče zvezde, ki iščejo prostor pod soncem. (Delo, 2. apr. 2003, NB) | Od zatona britanskega imperija še ni bilo države, ki bi tako mogočno obvladovala svetovno ekonomijo. Ameriški imperij je torej hočeš nočeš tu in preostali svet si mora sam poiskati svoj prostor pod soncem Pax Americana, ki naj bi trajal desetletja, če ne stoletja, zagreto trdijo njegovi apologeti. (Delo, 11. dec. 2004, NB) | Ljudje, ki jih preprosto ni bilo mogoče zapeljati: »Za ljubezen do domovine ne najdem nobenega izraza«, je

dejal, povrh vsega pa je nanjo gledal kot na herojsko slabost, ki jo je mogoče zlahka pogrešati. Podobno kot Goethe, ki je menil, da bi nam moral zadostovati že prostor pod soncem, polje, ki nas prehranjuje, in bivališče, ki nam nudi streho nad glavo ... (Oto Luthar, O žalosti niti besede, NB) | Te zapiske verjetno pišem predvsem iz tega razloga. Nastajajo kot vse ostalo, kar sem naredil doslej: ob njih preskušam svoje sposobnosti in spretnosti, skušam samega sebe, vlečem iz sebe tisto, kar naj bi me razlikovalo in odlikovalo – skušam se torej pošteno samorealizirati in si najti prostor pod soncem. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | East End postaja tudi priljubljeno filmsko prizorišče, saj v njem lahko filmarji najdejo prizorišča blišča in bede. Med ženske v temnih čadrah, izpod katerih kukajo le bose noge v sandalih, se tako mešajo mladi belci, ki poskušajo v evropski prestolnici sveta najti svoj prostor pod soncem. (Delo, 9. maja 2001, NB) | Univerza bi morala postati bistveno bolj odprta, družba pa bi morala mladim dati več možnosti zaposlitve. Mislim, da študij ni tako dolg zato, ker so študentje leni in profesorji slabi, ampak zato, ker je danes univerza kraj, kjer mladi »vedrijo«, dokler ne najdejo prostora pod soncem. (Delo, 3. dec. 2003, NB) | Tipični slovenski vandal ne bo nikoli dal prednosti vozniku, ki se ne more vključiti v promet, temveč bo živčno nadrl slehernika, ki bi tudi želel imeti svoj prostor pod soncem. Varuške v vrtcu se ga bojijo, učiteljice mu razumevajoče prikimavajo, zdravnik si uspe »spustiti« na svojo raven, sosedje in podrejeni v službi pa v njegovi navzočnosti že tako samo previdno šepetajo. (Delo, 21. feb. 2001, NB) | Za to pač ni bilo osnovnega pogoja – dirkališča. Za nameček ni prav nič kazalo na to, da bi tudi slovenski motoristi v tako kratkem času končno dobili svoj prostor pod soncem. (Delo, 18. okt. 2002, NB) | Čedalje bolj postaja jasno in verjetno, da bodo umetniške akademije, AGRFT, glasbena in likovna, ki se že nekaj časa bojujejo s prostorsko stisko, oblast pa skoraj panično išče ustrezne lokacije, dobile svoj prostor pod soncem v Ljubljani. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Sporede obvladujejo v glavnem živeči avtorji, ki se borijo za svoj prostor pod soncem z vsakršnimi sredstvi. Krizo poglobljajo še neustrezna kulturna politika, glasbena kritika, hrupno nasilje trušča in agresivnost množičnih medijev, pomanjkanje strokovno utemeljenih meril in norm. (Delo, 23. jun. 2005, NB) | Ni čudno, da se na teh neobvladljivih in frenetičnih 173.000 kvadratnih metrih, kjer je stlačenih 6300 razstavljavcev, njihovih 336.663 knjig in še približno toliko tistih, ki imajo z njimi opraviti, Slovenija s tako težavo bojuje za svoj prostor pod soncem (oziroma neonskimi lučmi). Po Frankfurtu običajno ostane grenak občutek. (Delo, 16. okt. 2002, NB) | Dijaški domovi imajo svoje dobre in slabe lastnosti. Dobre, ker najstniki postanejo samostojnejši, naučijo si izbojevati svoj prostor pod soncem ... (Delo, 26. nov. 2001, NB) | Če se ne bodo dogovorili, se zaplet utegne končati celo pred sodiščem. V boju za prostor pod soncem celo visoke številke gledanosti športne zvrsti še niso zanesljivo zagotovilo za sklepanje lukrativnih

sponzorskih pogodb. (Delo, 19. apr. 2002, NB) | Srečujemo se s svojim brezizhodnim položajem, a zadržujejo pristnost, ki temelji na njihovi notranji prostosti. Tako ohranjajo osebnostno integriteto, svojevrstno se izmikajo anatemi in presegajo svojo usodo, čeprav so v boju za prostor pod soncem praviloma poraženi. (Delo, 20. apr. 2002, NB)

☉ češ. *místo na slunci*; rus. *mesto pod solncem*.

razširiti manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

zmánjšati manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

zôžiti manévrski prôstor, gl. *manevrski prostor*.

prozóren

prozóren kot kristál, gl. *kristal*.

prsi

gojítí gáda na prsíh, gl. *gad*.

gojítí káčo na prsíh, gl. *kača*.

grétí káčo na prsíh, gl. *kača*.

redítí káčo na prsíh, gl. *kača*.

trkati se po prsíh /ekspr.; pren./ *hvaliti se, bahati se*
Optimistične napovedi, da bo tudi letošnja letina prinesla dobre rezultate, boljše kakor lanske, niso dobre za slovenski turizem. Ne zaradi rezultatov samih, ampak zato, ker se bodo najodgovornejši za slovensko gospodarstvo (tudi turizem) po relativno uspešni sezoni trkali po prsih, prepričani, da je s slovenskim turizmom vse v najlepšem redu. (Delo, 11. jul. 2001, NB) | Letos so evropski voditelji hoteli Američanom in Evropejcem pokazati, kako uspešna zgodba je EU. Na predstavitvi v torek so tako sodelovali Chirac, Blair, Schroeder, Zapatero ... in peli hvalnice evropskemu sodelovanju in se trkali po prsih in na mala vrata iz gospodarskega dogodka spletli politični spektakel z ognjemeti in strastnimi govori. (Mladina 2005, št. 04, NB) | Nikoli ne bo tako nizka stopnja kriminalitete, da bi se lahko z zadovoljstvom trkali po prsih, češ, sedaj pa smo dosegli vse. Zaradi tega je preventiva še toliko bolj bistvena od same eksekutive. (Državni zbor RS: 27. redna seja 24. 04. 2007, NB)

☐ Pomen frazema *trkati se po prsih* izhaja iz pomena glagolske sestavine *trkati se*: ekspr., v zvezi z *na, po* 'z rahlim udarjanjem po kakem delu na sebi izražati podkrepitev tega, kar določa sobesedilo'. V frazemu *trkati se po prsih* je v razlagi nakazana kretnja povezana s sestavino *prsi* in tako je trkanje po prsih postalo prispodoba za hvaljenje, bahanje.

prst, m

bôžji prst, gl. *prst božji*.

dátí kómu po prstih /ekspr.; pren./ *opomniti, zaustaviti koga; kaznovati koga*

Da se to ni zgodilo, se je treba zahvaliti nekaterim pametnim oficirjem takrat. Ti so skrbeli v tistem času – jaz nisem bil predsednik izvršnega sveta, ne mislite, ampak

govorim iz izkušenj –, ti so v tistem času skrbeli, ko so nekateri trgovci hoteli povišati cene, ker ni bilo trgovin odprtih, ko so povišali cene, da bi s tem več zaslužili, da so tem dali po prstih. (Državni zbor RS: nadaljevanje 14. redne seje 6. 3. 2006, NB)

☐ Gl. *dobiti jih po prstih*.

dobítí jích po prstih /ekspr.; pren., nedov. *dobivati/biti tepen; biti kaznovan*; prim. **dobiti jih po nosu**, **dobiti jih po riti**

Če občani ne izkažemo odgovornosti in ne plačamo državi do tolarja vseh obveznosti, jih takoj dobimo po prstih in po riti. Do pred kratkim še avta nisi mogel registrirati, če nisi poravnal vseh davkov. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Dr. Janez Remškar meni, da je »prišel čas, da položimo karte na mizo, pri čemer se zavedamo, da gre za željo, zaradi katere jih bomo pri določenih stvareh dobili tudi po prstih«. (Delo, 15. jun. 2000, NB) | Vendar pa je budnost na mestu: tudi če bo eden najmočnejših, aktualni predsednik vlade, skušal pragmatično spraviti z mize ideološko vojno in podpisati vatikanski sporazum, jih lahko dobi po prstih, tudi od medijev, zlasti od njih. (D. Jančar, Brioni, Eseji in drugi zbirski, NB) | Čeprav celjska oglaševalska afera še ni imela sodnega epiloga, jih Šrot očitno ne bo dobil po prstih, ker kratko malo ni ničesar podpisal. Bržčas Podobnik ni videl dlje od lastnega nosu. (Delo, 20. okt. 2000, NB) | Jasno je, da zdravnikov ne bo več mogoče tako zlahka speljati na tanek led. Zdaj vedo, da se ne morejo in ne smejo ravnati zgolj po nekakšnem ustnem izročilu, na podlagi neformalnih navodil: že pri prvi napaki bi jih dobili po prstih. (Delo, 22. apr. 2004, NB) | Zaradi kršenja teh zakonov in oviranja vrnitve pregnancev doslej ni bilo gmotne podpore iz tujine, od mednarodnih funkcionarjev pa jih je namesto donacij največkrat dobival po prstih. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Učna ura kot pred stotimi leti – Brez palice ne gre in učenci jih z njo kaj hitro lahko dobijo po prstih. (Delo, 13. aprila 2000, NB)

☐ Kot je razvidno iz zadnjega zgleada, izhaja frazem *dobiti jih po prstih* iz nekdanjega kaznovanja z udarci po prstih, ki se je navadno dogajalo v šolskem okolju. Na enak način je nastal frazem *dati komu po prstih*.

☉ češ. *dostat přes prsty*; hr., srb. *dobiti po prstima*; nem. *auf die Finger bekommen*; jmdm. *auf die Finger klopfen* rus. *polučit' po rukam*.

dobívátí jích po prstih, gl. *dobiti jih po prstih*.

dvígnítí prst /nevtr.; pren./ *svariti*

In kajzar Luka je izpregovoril: »Matic, ko bi bil jaz tak hrust, kot si ti, jaz bi ga bil s konja prekucnil, tistega napuhnjenega dedca.« Ženske so se zasmejale. »Pssst,« je dvignil prst Petrin. »Luka, ti si vinski in ne veš, kaj govoriš, ko nisi bil vojak. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Žandarji ne bodo nikoli socialisti. Mi smo,« pri tem je stražmojster Frfolja dvignil prst, »mi smo varuhi vseh malih in velikih oblastnikov, županov in okrajnih glavarjev, poslancev in banov, župnikov in škofov. Ha, ha, prekleto bi bili naši oblastniki neumni, če bi vam

pustili, da se sestajate in bogve koga ščujete proti tejle naši kraljevski oblasti. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Zdaj bomo vsi igrali, pravijo, zdaj je konec tvojega in mojega ...« »Samo to pazi, da boš zmerom vedel, pri kom je,« je dvignil prst in odšel. K sreči me ni spraševal še po čem drugem. (Marjan Rožanc, Ljubezen, NB) | V nekaj letih bi z malo potrpljenja in božje pomoči prišla tudi do zelene karte in ameriškega državljanstva. To je pokvarilo dan ameriškemu predsedniku Georgeu Bushu, ki je v sredo na tiskovni konferenci dvignil prst proti eni najmočnejših ameriških zveznih agencij. »Zelo se mi je dvignil prst,« je rekel. (Delo, 15. mar. 2002, NB) | Še predsednik države, ki je lansko leto ob enakem času dvignil prst in glas, ker so isti mojstri terminsko enako precizno planirali sesutje nekdanje Državne založbe, se je posvetil predvsem vremenu in Natu, od zadevnega knjižnega kozmosa se je dotaknil le soimenjaka Jesiha. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | Pravzaprav ne gre samo za pomisleke, ampak za mnogo več. Navsezadnje že dolgo nismo videli papeža, da bi tako dvignil prst, kot ga je ob opominu v zvezi s to vojno. (Delo, 5. apr. 2003, NB)

◆ Frazem *dvigniti prst* je nastal po opisu kretnje z dvignjenim prstom, s katero navadno izražamo svarilo, grožnjo.

glédanje [kómu] pod pršte, gl. **gledanje**.

glédanje [kómu] skozi pršte, gl. **gledanje**.

glédati kómu na pršte, gl. *gledati komu pod prste*.

glédati kómu pod pršte /ekspr.; pren.; tudi **na prste/ nezaupljivo, strogo nadzorovati koga pri kakem delu, opravku**

Prišla je pri tej priliki v mojo delovno sobo in si tam utgala kos nekega mojega načrta, ko ji ni nihče gledal pod prste. V tisti kos mojega črteža je potlej zavila tikvico dozdevnega strupa v skrivališču na Cvetaninem domu, ker ondi ji tudi ni nihče gledal pod prste. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Demokracija v Sloveniji res ne deluje, kot bi si človek želel. Parlament je drobnjarsko prepirljiv, ljudje novim oblastem drobnjarsko gledajo pod prste, povsod je veliko zlobe, ozkosti, nenehne jeze, že danes so pozabili na to, kaj je bilo včeraj. (D. Jančar, Spomini na Jugoslavijo, NB) | Poslovnik bi namreč moral biti napisan tako, da bi ščitil šibkejši člen parlamenta – opozicijo. Koalicija vladajočih strank ima v rokah vse argumente moči, vse vzvode oblasti, medtem ko mora opozicija vladajoči koaliciji gledati pod prste in jo opozarjati na napake. (Delo, 28. jun. 2001, NB) | V zadnjem tednu so nadzorniki dogovorno ali brez dogovora, upravičeno ali manj, zamenjali predsednike uprav treh večjih slovenskih podjetij. V povezavi s tem sem bral uredniški komentar, da je kar pravilno, da se vodstvom podjetij začne nekoliko bolj gledati pod prste. (Delo, 21. dec. 2002, NB) | Če ustavno sodišče ni odtujen vrh zakonodajne, izvršne in sodne oblasti, pomeni, da mu je mogoče in nujno treba gledati pod prste in da mora (čeprav je najvišji) nekemu polagati račune. (Delo, 16. okt. 1998, NB) | Nikar nobenih skrivnosti, – grehi se povedo naravnost, hinavske oči niso lepe ... Jaz

na priliko, – pogledjte mene ... kar delam, to delam pred vsem svetom, vsakdo mi lahko gleda na prste. (I. Cankar, Jakob Ruda, NB) | Povedal sem mu, da si še nisem čisto na jasnem, takoj me je spregledal in se sprijaznil z mojim odgovorom, takoj je razumel, da mi je vse popolnoma jasno. Z njim je lahko shajati, gre mi na roke, ne da bi mi gledal na prste, pusti me delati, ne moti in prekinja me. (F. Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | ... bil mu je nekakšen samozvan varuh tudi osebnost. V njegove pustolovščine z ženskami se ni vtikal, strogo pa mu je gledal na prste, kako gospodari s prisluzenim denarjem. (I. Pregelj, Tolminci, NB)

◆ Frazem *gledati komu pod prste* s starinsko različico *gledati komu na prste* je nastal iz besedne zveze *gledati komu pod (na) prste*. Ta pomeni, da gledamo, kaj kdo v resnici, tj. fizično dela s svojimi prsti, npr. v navedku – Prostor, kjer poteka glasovanje, mora biti urenjen tako, da je zagotovljeno tajno izpolnjevanje glasovnic, kar predpostavlja, da volivcu, ko izpolnjuje glasovnico, ni mogoče gledati pod prste. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Po prenosu, posplošitvi na druga področja človekovega delovanja je nastal pomen frazema 'nezaupljivo, strogo nadzorovati koga pri kakem delu, opravku'. Po preoblikovanju glagolske sestavine *gledati v gledanje* je nastal nov frazem *gledanje [komu] pod prste*.

◎ angl. *to keep a close eye on so.; to watch so. closely; to watch so.'s every move*; češ. *hledět někomu na prsty*; fr. *avoir l'œil sur qn.*; hr. *gledati komu na prste*; nem. *jmdm. auf die Finger sehen*; rus. *sledit' za každydym dviženiem kogo; glaz ne spuskat' s kogo*.

iméti dólge pršte /olepš.; pren./ **krasti**; prim. **prsti srbijo koga**

Mladi Celjani so imeli dolge prste, a jih je roka pravice kmalu ustavila. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Opozorili bi radi samo na nekaj pasti, ki čakajo na izvajalce prstne evklidike. Na primer, kaj storiti, če se pri preverjanju izkaže, da ima kakšen poslanec dolge prste? (Delo, 1. dec. 2001, NB) | Spet je imela dolge prste obtoženka, delovala pa je po istem scenariju kot prejšnjič. Samo nekaj minut po kraji je v Mestni hranilnici račun Katje Š. oskubila za 110 tisočakov. (Delo, 5. sep. 2003, NB) | Po opisu naj bi bila moška, ki ju policisti zaenkrat še niso našli, višje postave, 180 in 190 centimetrov. Eden naj bi imel krajše in drugi daljše temne lase, oba pa očitno »dolge« prste. (Delo, 24. jan. 2003, NB)

◆ Frazem *imeti dolge prste* je olupševalni, prikrit izraz za glagol *krasti* in temelji na tem, da so pri kraji dolgi in spretni prsti zelo prikladni, pravzaprav nujno potrebni. Zanimivo razlaga ustrezno nem. *er macht lange Finger* M. Cigale (I, 513) pri iztočnici *Finger: rado se ga perstov prime, pri-*

jema, dolgih rok je. Čigale je torej uporabil izraz *dolge roke* namesto *dolgi prsti*.

© hr., srb. *imati duge prste; imati dugačke prste; it. avere le mani lunghe;* nem. *lange Finger machen; krumme Finger haben; klebrige Finger haben.*

iméti káj v málem prstu /ekspr.; pren./ *dobro znati, poznati kaj;* sop.: **iméti káj v mezincu**

Zapomnil sem si zdravnika s popolnoma gladko plešo, ki se je ves večer zagonetno smehljal, kakor da ima vso družbo, in tudi moj položaj v njej, v malem prstu. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Ali veš, koliko jih šteje učni svet? Tega vprašanja skoro ni bilo treba staviti, ker vsak pošten Slovenec, četudi brati ne zna, ima pratiko v malem prstu in ta ga uči, da je teh znamenj dvanajst. (F. Erjavec, Živalske podobe, NB) | Študente seznanjajo z umetnostjo, od njih zahtevajo artikuliranost, sposobnost pisanja, znanje vsaj enega tujega jezika. Biotehnologijo in genetski inženiring morajo imeti v malem prstu. (Delo, 29. avg. 2002, NB) | Pesniško sredstvo je pravzaprav jezik. Osnove metrike ter grško in rimsko mitologijo smojaki klasične gimnazije morali imeti v malem prstu in mi nista bili tuji. (Delo, 1. jul. 1999, NB) | Ti pa (tj. magistri poslovne administracije, op. J. K.) filmske zgodovine na žalost niti približno nimajo v malem prstu, zato ne morejo ustvarjati ničesar novega in hkrati iz istega razloga znajo zgolj črpati in reciklirati fragmente iz nje. (Delo, 8. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *imeti kaj v malem prstu*, prav tako sopomenski *imeti kaj v mezincu*, temelji na predstavi o tem, da kdo kaj tako obvlada, da to lahko opravi samo z mezincem, tj. z najmanjšim prstom brez pomoči drugih prstov.

© angl. *to know sth. forwards and backwards;* fr. *savoir/connaître qc. sur le bout du doigt;* hr., srb. *znati koga, što ū prste; poznavati koga, šta ū prste;* nem. *etwas im kleinen Finger haben; den Bogen heraushaben.*

iméti kóga na vsák prst (po) desét, gl. *imeti koga na vsak prst (po) pet*.

iméti kóga na vsák prst (po) pét /ekspr.; pren., tudi z izpustom/ *imeti veliko (možnih) fantov ali deklet*

»Sam se po železni cesti vozil bom od nas do nas; drugo ljubco v vsakem mesti imel bom za kratek čas.« »Ceste tebi ne zapéram, ne na Dunaj, v Gradec, v Trst; ti pa mene pusti zmérat, pet 'mam boljših na vsak prst.« (F. Prešeren, Poezije, NB) | »Ali misliš, da se te bojim?« odgovori mu ona ostro, »prav nič se te ne bojim. Žleza žlezasta!« »Jaz pa tebe ne! Kaj mi do tega, naj te vzame – ta ali óni! Takih, kakor si ti, imam na vsak prst pet.« (I. Tavčar, V Zali, LZ 1894, 651) | GETA: Manjka se ženinov! Pet na vsak prst. (O. Župančič, Dela 3, 1936, 78) | Prvi je bil turški vojak, bogsigavedi kak beg ali kaj, ki je imel na vsak prst pet žena. (D. Jančar, Galjot, NB) | Prijazno jo je grela ta misel. Ženinov bo dobila na doto, kolikor bo hotela, po pet na vsak prst. Izbirala si bo in ne bo se ji mudilo o, naj le koprne. (F. Milčinski,

Gospodična Mici, NB) | To je nevarno in negotovo. Sam vidiš, koliko jih čaka zaman; poznaš jih, na vsak prst pet, ki so bile lepe in poštene in so zaman čakale. (Z. Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Oh, je ječala, oziroma je ječala »joj«, kajti bila je Štajerka, zakaj da ni raje hodila z drugim, deset da jih je imela na vsak prst, vsi so bili bolj stalni in bi bila lahko sedaj že gospa! (F. Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | »Ti se norčuješ! Takele ti ne boš jemal, ko jih dobiš na vsak prst deset.« (F. Saleški Finžgar, Prerokovana, NB) | »Poglej, Marička,« je govoril rahlo, »spostujete me kralji in cesarji, ti pa me vzeti nočeš. A toliko ti pravim,« tu se je zopet togotil »na vsak prst jih dobim deset takih, kot si ti!« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB)

◆ Frazem *imeti koga na vsak prst (po) pet* z različico *imeti koga na vsak prst (po) deset* temelji na prvobitnem štetju, računanju na prste. Glede na to, da je prstov na rokah deset, je število možnih zainteresiranih za poroko s kom glede na obravnavani frazem zelo veliko, tj. petdeset ali sto. Frazem je glede na to večinoma tudi hiperboličen. Frazem z enako predstavo o štetju, a z nekoliko drugačno sestavo in pomenom omenja J. Glonar (SSJ, 323) pri iztočnici *prst: pet imam boljših na vsak prst (ko si ti)*.

© češ. *mít jich na každém/každým prstě deset; mít na každý prst jednoho;* hr., srb. *imati na svaki prst po jednoga; imati na svaki prst po jednu;* nem. *eine(n) an jedem Finger haben; zehn an jedem Finger haben.*

iméti [svôje] prste vmés /ekspr.; pren./ *vmešavati se v stvari, ki se ne tičejo koga*

Spet je imel kak hudič svoje prste vmes. Tako je najbrž bilo tudi res, kajti brez temnih moči hudobec, zvezan in izmučen, kot je bil, pač ne bi mogel pobegniti. (D. Jančar, Galjot, NB) | »Bog in sveti križ božji, zdaj še to!« je kriknila Katrina in se zaprla v čumnat. »Tu ima kdo prste vmes!« je revsnil Jaka. Kar drgetal je od groze, ko je pomislil, da bodo Agato zaprli in morda tudi po krivem obsodili. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB)

◆ Frazem *imeti [svoje] prste vmes* temelji na dejstvu, da so prsti kot najbolj učinkoviti del človeških rok tu prisposoda dejavnosti koga. V tem primeru ima ta dejavnost negativni pomen, tj. s pomenom vmešavanja, kar izrecno nakazuje sestavina *vmes*.

© angl. *to have a hand in sth.*; češ. *mít v něčem prsty; être mêlé dans; tremper dans qc.*; it. *avere le mani in pasta; avere lo zampino in un affare;* nem. *seine Finger im Spiel haben;* rus. *priložit' k čemu ruki; byt' zamešan v čem.*

iméti zelène prste /ekspr.; pren./ *biti zelo uspešen pri gojenju rastlin*

»Koliko solate si letos posadil?« ga vpraša Marjan. »Ah, ne veliko. Mislim, da okoli 500 sadik,« mu odgovori Vinko, ki ima zelene prste, kot rečejo ljudje za

tiste, ki jim zraste vse, česar se dotaknejo. (Delo, 31. jul. 1999, NB) | Veliko borovih gozdičkov je najino delo. Tržaška občina je večkrat zaman poskušala pogoditi planoto. Anton je bil strokovnjak, imel je zelene prste, kot so pravili kmetje. Za pogodovanje so ga odlikovali. (R. Ferrari – E. Umek, Murva Fabianijevih, 1998, 211) | Nekateri domači vrtnarji imajo z vzgojo lončnic take presenetljive uspehe, da ob njih vrtnarji kar strmimo. Angleži pravijo, da imajo taki ljudje »green fingers« – zelene prste. (J. Strgar, Lončnice, 1965, 10)

◆ Frazem *imeti zelene prste* je prišel k nam, kot je razvidno iz zadnjega zgleda, verjetno v novejšem času iz angleščine, kjer obstaja frazem *to have a green thumb* ali *to have a green finger* v pomenu 'biti spreten vrtnar'.

◎ angl. *to have a green thumb*; nem. *einen grünen Daumen haben*.

kazanje s prstom na kôga/kâj, gl. **kazanje**.

krcniti kôga po prstih /ekspr.; pren./ *koga kaznovati, opomniti, ustaviti*; sop.: **udariti koga po prstih**

Čimprej se bo torej treba osvoboditi lažnih upanj, da ta država zmore vse. Državo pa bo treba krcniti po prstih, prav tako pa občine, da si več ne bo izmišljala utopičnih podob, kaj vse bi lahko bilo, če bi bilo. (Delo, 16. feb. 2000, NB) | V tem tiru so naprej tekle litanije, prepletene s premodrimi aforizmi in pobožnimi zgledi; tudi priče niso bile varne, da jih ni krcnil po prstih, in razglasu rabsodbe je sledila vsakokrat še pridiga, tem strožja, čim milejša je bila sodba. Tak je bil torej stari Pipan. (F. Milčinski, Drobiž, NB) | S takšno carinsko upravo pa ni dobro preveč razpravljati o njenih postopkih, ker bo hitro užaljena – takšna je praksa tudi pri drugih državnih organih. Če ji navaden, lojalen državljan in davkoplačevalec napiše vljudno pismo, da se je zmotila pri obračunavanju uvozne dajatve na nekaj CD plošč, ki jih je naročil po internetu, ga bo nemudoma krcnila po prstih in podučila, da se na takšen način ne izplača obračati na državne organe. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Sedaj so kazniva dejanja iz obvojnega trgovine z orožjem zastarala, najbolj uspešni parlamentarni preiskovalec tega pojava ob stalnem metanju polen pod noge in krcanju po prstih ni mogel dokončati svojega dela, doživljal je celo obiske vlomilcev, pa to ni nikogar ganilo. (Delo, 13. okt. 2001, NB)

◆ Frazem *krcniti koga po prstih* temelji na dejstvu, da so prsti človekovo najpomembnejše delovno orodje, s katerim lahko opravlja najrazličnejša dela, tudi neljuba ali kazniva. Zato so lahko postali prisposoba dejavnosti nasploh. Sestavini *krcniti*, *udariti* v tem primeru pomenita, da se preprečuje določena, zlasti negativna dejavnost. Besedno zvezo omenjajo že M. Cigale – *auf die Finger klopfen*, *po prstih kercniti*, *kercati*, M. Pleteršnik – *po prstih koga krcniti*, in J. Glonar

– *okrcati koga po prstih*, vendar verjetno še v neprenesenem pomenu, ker je pri vseh brez razlage. **niti s prstom ne migniti**, gl. *še s prstom ne migniti* [za kôga/kaj].

oblizniti si vse prste [za kôga/kâj] /ekspr.; pren., tudi s pogoji **bi, da, če/ biti zelo zadovoljen**

Ne bo ti sile. Ej, fante, vse prste si oblizneš, če te vzemo med Lenkovičeve huzarje. Tam prideš na konja. (Ivan Maticič, Na mrtvi straži, NB) | »Zakaj je ne vzameš? Vse prste si oblizne!« poroga se Pavel, ali tako, da nekaj kakor jeza zveni iz njega besed. »Samo čudim se, da je še ti nisi, ko jo vendar že poznaš toliko časa!« zavrne ga Andrej. (Janko Kersnik, Jara gospoda, NB) | Sodniki so se strinjali, da obtoženec ni partner, za katerega bi si ženska oblizala vse prste, če bi ga dobila. Ostra nesoglasja, predvsem pa nasilje in grožnje so zaznamovali njun vsakdan, poleg tega pa obtoženca čaka še nekaj drugih postopkov. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Tržičan (tj. Andrej Jerman, op. J. K.) je bil eden od tistih, ki so jo v tej loteriji dobro odnesli, saj je dosegel 26. čas (zaostanek 2,6 sekunde) in bo tako danes štartal kot peti, kar je številka, za katero bi si marsikdo obliznil vse prste. (Delo, 17. jan. 2003, NB) | Vsaj nekoliko bolje bo, ko bo končana obnova stavbe Križatije, v kateri je na ogled arheološka zbirka, ki tudi zamuja že več let. Prava rešitev za novomeška muzejska bogastva, za kakršna bi si kjerkoli v tujini obliznili vse prste, bi bil nov muzej, na katerega pa v Novem mestu zagotovo ni realno računati. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Bilo je nekaj neverjetnega v Celju, na prekrasni, zmagoviti Petrolovi Areni, s perfektno travo, po kakršni se slovela že Glazija, le še tribuni za golom je treba dograditi, pa imamo stadion, da si lahko vse prste oblizneš, stal sem tam v mrzlem oktobrskem nalivu, skupaj s tremi Tržičani, Celjanom, Mariborčanom in dvema iz Gorice, in ko je Cesar dosegel neverjeten, genialen gol z glavo, sem imel občutek, da sem dal gol kar jaz in da sem ga pošteno zaslužil. (Delo, 3. maja, 2006, NB)

◆ Frazem *oblizniti si vse prste* [za kaj] je prvotno pomenil, da si kdo zelo želi česa. Temelji na predstavi, da je kdo pojedel (ali bi jedel) kaj zelo okusnega, slastnega in si potem obliznil vse prste, kar naj bi tudi posledično pomenilo, da je zelo zadovoljen. Obravnavani frazem v obliki *prste si oblizniti*, sich die Finger ablecken omenja Plet. II, 356, že pred njim pa nemo. *die Finger nach etwas lecken* Cigale (I, 513) razglasa s sle. *sline cediti za čem*; *perste si oblizniti*, *lizniti*.

◎ češ. *oliznout všechny prsty*; fr. *se lécher les doigts*; it. *leccarsi le dita*; nem. *sich alle Finger ablecken*; alle zehn Finger nach etw. lecken.

opêči si prste [pri čem, kjê] /pog., eksp.; pren./

1. doživeti neuspeh

Koliko imperijev si je že opeklo prste na Balkanu? Takole na hitro, vsaj trije: rimski, otomanski in habsburški. (Delo, 27. okt. 2003, NB) | Ozek cerkveni krog,

ki se je odločil za križarsko vojno zoper Zlikavce, si je že opekel prste; zato tudi majhna podpora uradnih cerkvenih ustanov. Pogrom nad četverico risanih likov in desetimi minutami 'zafrkancije' se je namreč vrnil kot bumerang: risana serija je doživela veliko podporo javnosti, medijev in tudi vernikov. (Delo, 11. dec. 2004, NB) | Ljudje zato radi rečejo, da je kancler tudi pri tem problemu skočil na »kameleon ekspres« in da je njegov verbalni izum, po katerem bi morali »novim modelom delovnega časa slediti tudi novi modeli odpiralnih časov trgovin«, tipično politično blebetanje človeka, ki se boji, da bi si opekel prste. (Delo, 14. avg. 1999, NB)

2. ušteti se

'Stari', ki je umrl leta 1994, nikoli ni želel imenovati naslednika; številni ambiciozni posamezniki, ki so prehitro razkrili karte, so si močno opekli prste. Njegov naslednik Henri Konan Bedie si je leta 1995 brez večjih težav priboril lastni predsedniški mandat. (Delo, 28. dec. 1999, NB) | Vendar ugotovitve Stanleyja in njegovih sodelavcev ne držijo vedno in mnogi investitorji so si že pošteno opekli prste, ker so jih ubogali. Fiziki včasih pozabljajo, da v ekonomiji zakoni narave ne delujejo. (Delo, 14. sep. 2001, NB)

◆ Frazem *opeči si prste* [pri čém, kjé] izhaja iz besedne zveze *opeči si prste* (ko z njimi primemo kaj zelo vročega ali se polijemo s čim zelo vročim, vrelim). Preneseno na druga področja človekove dejavnosti se je iz nje razvil pomen 'doživeti neuspeh; ušteti se'. Morda je po krajšanju iz nje nastal tudi preneseni pomen glagola *opeči se*: pog., ekspr. 'postati deležen česa neprijetnega, neugodnega'. Ta pomen pri iztočnici *opeči* omenja že Plet. I, 832: *o. se, schlecht ankommen*. Prav tam navaja tudi besedno zvezo *roko, prste si o.*, *sich die Hände, die Finger verbrennen*. Še pred njim Cigale I, 512 nem. *sich die Finger verbrennen* v prenesenem pomenu prevaja s sle. *opeči se, opekel se je pri tem, spečalo ga je*.

◎ angl. *to burn one's fingers*; fr. *se brûler les doigts*; češ. *pálit si prsty [s čim, na čem; pro koho, co; kvůli komu, čemu]*; it. *bruciarsi le dita; scottarsi le dita*; hr., srb. *opeči prste; opržiti prste*; nem. *sich (bei/an etwas) die Finger verbrennen*.

ovijati koga okoli prsta, gl. *oviti koga okoli prsta*. **oviti koga okoli prsta** /ekspr.; pren., nedov. **ovijati/ pripraviti koga, da stori vse, kar želimo, hočemo**; sop.: **oviti koga okoli mezinca**

»Tisto ni za poštenega človeka, mislim jaz, da boš vedel.« »Sam, brez gospodinje, ne morem kmetovati,« reče Nande tako ponižno, da je kmetica mislila: ta se bode dal okoli prsta oviti. (J. Jurčič in J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | Nora je bila polaskana, a tega ni pokazala. Danny Lynch je bil poklicni očarljivec, nje že ne bo kar tako ovil okoli prsta. (Maeva Binchy, Hiša na Tari, NB) | Vohljajo po univerzah in majhnih festivalih in poskušajo suniti ideje ali pa jih vsaj kupiti. Z malimi

denarji si ovijejo mlade režiserje okoli prsta, da jih potem izsesavajo. (Delo, 27. nov. 1999, NB) | Do tega, ko bo svet plačeval kokakolo s kopejkami, je torej še daleč, toda Rusija, ki je v teh dneh dočakala ameriškega predsednika, je v resnici bistveno drugačna od tiste Rusije, ki jo je Bill Clinton poznal iz svojih prejšnjih poti na vzhod. Namesto »prijatelja Borisa«, ki ga je bilo kljub njegovi prislovični nepredvidljivosti dokaj lahko ovijati okoli prsta, ga je v Moskvi čakal skrivnosti »mister Putin«. (Delo, 6. jun. 2000, NB) | Ko so Novomeščani znova stopili na parket, je njihova igra dobila pravi ton in vse je šlo kot po maslu. Tako obramba kot napad sta začela dobivati vrhunske obrise, ki smo jo spoznali v evropskih tekmah, borbene goste iz Reke pa je vse bolj ovijala okoli prsta. (Delo, 18. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *oviti koga okoli prsta*, tudi *oviti koga okrog prsta* in *ovijati koga okoli prsta*, je nastal po predstavi, da je kdo tako popustljiv, brez volje, da ga lahko ovijemo okrog prsta kot nit, travo ali kaj podobnega. To bi lahko potrdil tudi način, kako ta frazem kot primer enako kot pred njim Cigale (I, 513, iztočnica *Finger*) prikaže Plet. II 356 pri iztočnici *prst: tako je pohleven, da bi ga okoli prsta ovil*, man könnte ihn um den Finger wickeln, Cig. Med starejšimi slovarji frazem omenja še J. Glonar (SSJ, 265) pri iztočnici *oviti: oviti si koga okoli prsta: popolnoma ga dobiti pod svojo oblast*.

◎ angl. *to twist/wrap/wind so. round one's little finger*; češ. *otočit si koho kolem prstu; otočit si koho okolo prstu; ovinout koho kolem prstu; omotat si koho kolem prstu*; fr. *tourner qn. à son gré; mener qn. par le bout du nez*; hr., srb. *omotati koga oko [maloga] prsta; okretati koga oko [maloga] prsta; okrenuti koga oko [maloga] prsta*; nem. *jmdn. um den [kleinen] Finger wickeln*; rus. *obvesti vokrug pal'ca; obvodit' vokrug pal'ca*.

oviti koga okrog prsta /ekspr.; pren./ **pripraviti koga, da stori vse, kar želimo, hočemo**

Potem mu baba ukazuje ... Ovija ga okrog prsta, kakor se reče ... In dedec, ki je zaradi nje popolnoma potrapal, uganja stvari, ki jih ne bi smel uganjati ... (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | »Čudno, čudno,« je rekel Margareti, ko se je bil pokrepčal. »Včasih Vas nisem nič maral – zdaj me pa kar ovijete okrog prsta in še govoriti ne smem več.« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Če me hočete poslušati, vam razgrnem vse. Pri tem tudi izveste, čemu nisem hotel zakonske družice, katera bi me bila ravno tako okrog prsta obavljala, kakor obavljate ve svoje može. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, NB)

◆ Gl. *oviti koga okoli prsta*.

pogledati kómu skozi prste /ekspr.; pren./ **biti popustljiv, prizanesljiv do napak, pomanjkljivosti koga**

Le čas, ki je tam znotraj, kamor sva se zatekala, kakor

bi se bila zapirala v jajce vseh začetkov in koncev, še zmeraj tekel hitreje, je vse bolj postajal najin zahrbtni sovražnik. Zato sva znova in znova dopovedovala drug drugemu, da morava biti previdna, potem pa sva se zalotena v spozabi zopet le strahoma spogledovala in na tihem prosila Usodovca, naj nama vsaj še za tokrat pogleda skozi prste. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, Roman, NB) | Vsi ti starejši pubertetniki, ne samo Berti, tudi Jesenkov Voje in Debevčev Ludvik, stari štirinajst ali petnajst let, ki so jim zaenkrat še vsi gledali skozi prste, da so živeli v razpuščenih Ljubljani kot vrabci v prosu, so naravnost podivjali. Kradli so kot srake, prepredajali nakradene reči po črnoborzijskih cenah in se polni denarja petelinili, da jih ni bilo več gledati. (Marjan Rožanc, Ljubezen, NB) | Drugi pa bodo predlagali, naj bi veliki državi še enkrat pogledali skozi prste in jo obravnavali kot »azijsko tvorbo«, ki Zahodu koristi samo kot velik trg. Ti so zagovorniki novodobne delitve sveta – na del, kjer je življenje posameznika najvišja vrednota, in del, kjer je življenje poceni in kjer bodo dovoljevali pošiljanje v delovna taborišča brez sojenja. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Zapravljati čas z največjimi volilnimi poraženci minulih državnoborskih volitev bi bilo neproduktivno, če vrh SLS SKD Slovenske ljudske stranke ne bi znova opozoril na manire, ki jim ni mogoče pogledati skozi prste. V traktorski stranki bratov poštenjakov si še niso prišli na čisto, zakaj jih je volilno telo nagradilo s hladnim tušem. (Delo, 20. okt. 2000, NB)

◆ Frazem *pogledati skozi prste* je nastal po predstavi, da ob gledanju skozi prste precej slabše vidimo, iz česar se je razvil pomen 'biti popustljiv, prizanesljiv do napak, pomanjkljivosti koga'. Ob več drugih razlagah ustreznega nemškega frazema *durch die Finger sehen* ga navaja že leta 1860 M. Cigale (I, 512–513) pri iztočnici *Finger: komu kaj pregledati, spregledati, prizanesti*, nach V. (tj. po Vodniku) auch *premežati, očesa prikriti k čemu*, nach dem Russ. (tj. po ruščini) auch *skozi perste gledati komu*. Po Cigaletu naj bi bil torej obravnavani frazem ruskega izvora. Ruski frazeologi pa rus. *smotret' skvoz' pal'cy* na kogo v pomenu 'zavestno ne opaziti česa spotakljivega, nedovoljenega' razlagajo kot kalk iz nem. *durch die Finger sehen* (gl. RSF3 2005, 512).

© it. *chiudere un occhio; lasciar correre; lasciar perdere*; nem. *beide Augen zudrücken*; rus. *smotret' skvoz' pal'cy*.

prešteti kóga/kàj na pršte, gl. *prešteti na prste ene roke*.

prešteti kóga/kàj na pršte dvéh rôk /ekspr.; pren., tudi *ene roke, obeh rok* / *izraža zelo majhno količino* Tekmo si je ogledalo tudi nekaj naših dolgoprogašev, med njimi pa ni bilo odgovornega v strokovnem svetu Branka Škofa ... Gledalce, ki jih je pritegnila tekma na najvišji evropski ravni, pa bi lahko prešteli na prste dveh rok! To je mariborsko spričevalo oziroma atletski

izziv, o katerem bo moral zagotovo reči kakšno besedo tudi zadnje čase kronično nesklepčni upravni odbor AZS. (Delo, 5. apr. 2004, NB) | Toda v Italiji so naredili le eno študijo, v kateri so našli samo dve čisti populaciji soške postrvi. To pomeni, da smo jih skupaj našli toliko, da jih preštujemo na prste dveh rok, od tega osem v Sloveniji. V Italiji jih čaka še veliko dela. (Delo, 15. sep. 2005, NB) | Za povrh je vlada v nekatere občinske blagajne kar tako preusmerila precej milijard tolarjev, namesto da bi se lotila resne reforme dosedanjega robinhoodovskega financiranja občin, s katerim se denar iz domnevno bogate države in iz resnično bogatih blagajin občin, ki jih lahko preštejete na prste dveh rok, prikrito preliva v sto in še nekaj deset malih občin, ki same nikakor ne bi mogle preživeti. (Delo, 10. nov. 2005, NB) | Rom namreč ne dobi službe. Med 900 do 1000 Romi na Dolenjskem in Posavskem lahko preštejemo zaposlene na prste dveh rok. (Mladina 2004, št. 6, NB)

◆ Gl. *prešteti koga/kaj na prste ene roke*.

prešteti kóga/kàj na pršte êne rôke /ekspr.; pren., mn./ *izraža zelo majhno količino*

Na Koroškem bi človek prej našel osla na dveh kot pa na štirih nogah. Tisti, ki se na oslovске zadeve dobro spoznajo, vedo povedati, da »ta pravih oslov ali oslic« ni niti toliko, da bi jih lahko prešteli na prste ene roke. (Delo, 24. avg. 201, NB) | Na prste ene roke bi lahko prešteli, kolikokrat je parlament uvrstil na dnevni red varnost na cestah. (Delo, 5. feb. 2002, NB) | Razlogi za ratifikacije v nacionalnih parlamentih so očitni: če bi usodo evra prepustili ljudskemu glasovanju, bi naklonjene odločitve morda lahko prešteli na prste ene roke. (Delo, 13. jul. 2004, NB) | Pravijo, da je bila vse skupaj le dobra vladna gimnastika, ki se bo nekaterim podjetjem sicer poznala. Vendar je teh bolj malo, saj bi tista podjetja, ki izdelujejo toplotno-izolacijske materiale, lahko prešteli na prste ene roke. (Delo, 12. okt. 1998, NB) | Domače izdelovalce bi lahko prešteli na prste: Viva Trade iz Nazarij, ki svoje izdelke že dobro desetletje izvažajo po vsem svetu, izolski Morer, koprski Sintesi Pen. (Delo, 11. jul. 2000, NB) | Na izložbenih oknih trgovin s tradicionalnimi spominki so plakati v več jezikih. »Veliki popusti za pogumne turiste!« piše na enem izmed njih. In res je turiste mogoče prešteti na prste. Hoteli v Jeruzalemu so prazni. (Delo, 25. mar. 2003, NB) | Le redko se je doslej zgodilo, da so hudodelca, ki je zavrzel psa ali mačko, odkrili in ga kaznovali. Kazni so bile neznatne, odkriti mučitelj živali jo je odnesel z obiskom pri sodniku za prekrške, pa tudi take primere je bilo mogoče prešteti na prste. (Delo, 26. jul. 2004, NB) | Odkar ni več papeža Wojtyła, ni več odmevnih vatikanskih srečanj z novinarji, sporočila, po novem skopa in suha, je bilo mogoče prešteti na prste tudi v zadnjih mesecih Navarrovega službovanja. (Delo, 15. jul. 2006, NB) | Ne morem prešteti na prste, kolikokrat so mi bila pod noge vržena polena. Naj vam povem le eno tako zgodbo, ki je sicer delikatna zadeva, ker gre za ljudi, ki so še danes aktivni, pa vendar. (Delo, 24. mar. 2007, NB) | Naj vpraša za ime in priimek avtorja

te formulacije, ki je izjemno pomembna, ko ocenjujemo slovensko osamosvojitvev. Citiram: »... nekateri res sanjajo o nekakšni samostojni Sloveniji, a mi jim tega ne bomo nikoli dovolili, ker vemo, da je naša edina domovina Jugoslavija.« Koliko otrok danes mislite, bi znalo odgovoriti na to vprašanje? Bojim se, da v celi Sloveniji bi jih prešteli na prste roke. (Državni zbor RS: 30. redna seja 10. 07. 2007, NB) | Ni res, gospod Sušnik. Jaz vam na prste roke preštejem, koliko je bilo lovskih družin, ki so se pritoževale, da jim manjka nekaj 100 hektarjev in se ne morejo s sosedi zmeniti, da jim naj odstopijo. (Državni zbor RS: 32. redna seja 10. 10. 2007, NB) | »Očitno je, da HDZ odhaja z oblasti v večini županij, mest in občin. Na prste roke lahko preštejemo kraje, kjer ne bomo na oblasti,« je izjavil hrvaški premier in predsednik SDP Iвица Račan. Rezultati so po njegovih besedah kakor samopostrežna trgovina, kjer želi vsakdo vzeti tisto, kar mu ustreza. (Delo, 22. maja 2001, NB) | Miranda de Ebro – Padce in hude poškodbe Gorazda Štanglja (nazadnje si je v prologu Gira zlomil ključnico) v zadnjih letih se ne da več prešteti na prste rok. Na tleh je pristal tudi v 2. etapi dirke Po Burgosu, a je imel tokrat srečo v nesreči. (Delo, 14. avg. 2002, NB)

◆ Frazem *prešteti na prste ene roke*, prav tako frazem *prešteti na prste dveh rok*, *prešteti na prste rok* in *prešteti na prste obeh rok*, temeljijo na prvobitnem štetju s prsti. Kar lahko preštejemo s prsti ene roke, je največ *pet*, kar je prisposoda za zelo majhno količino. Prav tako ni kaj dosti več, kar je možno prešteti s prsti dveh ali obeh rok, tj. največ *deset*. Nasprotno sta števinka *sto* in *tisoč* prisposodi za zelo veliko količino (prim. izraza *na stotine*, *na tisoče*). Frazem se uporablja tudi že v skrajšani obliki *prešteti na prste* in v tej tudi zanikano s pomenom večje količine. Frazem *prešteti na prste roke* je vseevropski, npr. fr. *on peut le compter sur les doigts de la main*, nem. *an den Fingern abzählen*, rus. *po pal'cam možno peresčitat'*, in izhaja iz lat. *nescit, quot digitos habet in manu* 'ne ve, koliko prstov ima na roki'.

prešteti kóga/kàj na prste obéh rôk /ekspr.; pren., tudi *ene roke*, *dveh rok*/ *izraža zelo majhno količino* Na vsem mejnem področju je delovna migracija izredno intenzivna. Dr. Mavricij Zgonik je ugotovil, da je na področju Dravske doline mogoče na prste obeh rok prešteti prebivalce gorskih kmetij, ki hodijo delat na našo stran. Večina si služi šilinge v Avstriji. (Drago Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | V slačilnici, kjer sta na voljo novinarjem, govorita le o košarki, zunaj dvorane pa ju je skorajda nemogoče dobiti. Za komuniciranje z javnostjo, tako kot pri vseh zvezdnikih NBA, skrbita njihova tiskovna predstavnika, njune prave intervjuje pa lahko preštejemo na prste obeh rok. (Delo, 2. dec. 2002, NB) | Saj je zadoščal že bežen pogled na zgodovino. Ženske, ki so se v preteklih stoletjih lahko pohvalile z izjemnimi dosežki, je bilo mogoče prešteti

na prste obeh rok – to pa so bile pač izjeme, ki so samo potrjevale pravilo. (Delo, 10. mar. 2007, NB) | Vedno več je tudi Angležev. Sicer pa ne štejemo gostov, tako kot jih denimo na Bledu – pri nas jih lahko vsako jutro preštejemo na prste obeh rok. (Delo, 13. jul. 2005, NB) | Ima nekaj spodobnih lokalov, ki jih lahko preštejemo na prste leve roke. Tisti, ki so merila spodobnosti znižali do meje, simbolno označene z mejo naše države, jih nemara lahko preštejejo na prste obeh rok in nog. (Delo, 18. dec. 2007, NB) | Po Ovinovem mnenju je do dokončnega epiloga vseh postopkov še daleč, saj je po njegovih informacijah proti Egonu Žizmondu vloženih toliko ovadb, da »jih ni mogoče prešteti na prste obeh rok«. (Delo, 10. jan. 2004, NB) | Pomanjkljivosti, ki jih je Slovenija pokazala na generalki pred EP, se skorajda ni dalo prešteti na prste obeh rok. Lahko le dokončni izbor ekipe, ki je nekoliko umiril igralce, in prihod v Švico prineseta izboljšanje čez noč? (Delo, 26. jan. 2006, NB)

◆ Gl. *prešteti koga/kaj na prste ene roke*.

prešteti kóga/kàj na prste rôke, gl. *prešteti na prste ene roke*.

prst bôžji /vznes.; pren., tudi *božji prst*/ *svarilo*, *opomin*, *kazen*

Nauk iz tega: Ne ženi se na lepo lice, če ni obrobljeno s cekini! Ali pa drugi nauk: Prst božji je potipal Celje tam, kjer ga najbolj skeli. (Anton Novačan, Herman Celjski, Drama v petih dejanjih, NB) | Veste, zato sem se nocoj potuhnil semkaj. Toda prst božji je hotel, gospodine, in se je zgodilo, da se srečava baš tukajle. Verjemite mi, gospodine, nobene včerajšnje besede se ne spominjam po polnoči in tudi ne vaše častite osebe. (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | »Nekaj se zbira nad njim!« je menila Vodebovka in zmajevala z glavo kot vselej, kadar se je pripravljalo k nevihti. »Prst božji ga opominja!« je šepnila Domačejkarica in se pokrižala, v duši pa se ji je zganila misel, naj mu Bog še v zadnjem trenutku izkaže milost kesanja. »Rekel bi nekaj, pa bom molčal,« je skomizgnil Rekar. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Meni zdravniki zadoščajo, a v pravnih okoliščinah nisem imun pred zdravilci. Pod kožo smo še vsi šamanisti, in ko udari prst božji, tudi ateist nima nič proti, če kaka teta prižge zanj svečo v cerkvi. (Delo, 25. okt. 2003, NB) | A naša pobožna pripovedka razločno govori, da je sveti doktor Bežanec vse natanko slišal in razumel. Uverjen, da mu je sam božji prst velel stopiti na oltar, ni čudo, ako je menil, da je na oltarju treba ostati. (Fran Levstik, Sveti doktor Bežanec v tožbanji vasi, NB) | Zdaj pa je stvar taka, da sili greh k čednosti, nespodobnost k spodobnosti, nevernost k pobožnosti, ponižanost k poveljanju. In iz tega resničnega razmotrivanja se izkazuje, da je izmed dvanajstih jogrov izbran le eden, kakor da je bil pokazal nanj božji prst: Liza, glej Jareba! (Ivan Cankar, Kancelist Jareb, NB) | Vedeli smo zatorej, da so štete ure življenja Polikarpu Khallanu, tudi Khallainu. Kmalu po novem letu se ga je dotaknil božji prst in ohromela mu je desna stran telesa, da ni mogel več vstajati in da

smo ga prekladali kakor kos mrtvega lesa. (Ivan Tavčar, Visoška kronika, NB) | ... ko je neko ljudstvo, imenovani so se Gvaranji, do zadnjega sprejelo evangelij, samo eno ljudstvo, zakaj vsa druga plemena, ljudstva drugih imen so ga odklonila ... ali mislite, da ni bil božji prst, ki je pokazal nanje, da ni bil Sveti Duh, ki je zaplaval mednje ... (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

◆ Frazem *prst božji* z različico *božji prst* izhaja iz Sv. pisma. Ker je faraon zavrnil osvoboditev Judov iz egiptovske sužnosti, je Bog za kazen poslal nad Egipt hude preizkušnje, 10 nadlog (prim. *deset egiptovskih nadlog*), tj. spremenil je vodo v kri, poslal žabe, komarje, muhe, kužno bolezen živine, tvore, točo, kobilice, popolno temo (gl. *egiptovska tema*), smrt prvorojencev. Med starejšimi slovarji frazem *božji prst* omenja J. Glonar (SSJ, 323) pri iztočnici *prst: božji prst: božja kazen; prav tam tudi frazem povzdignjeni prst: svarilo. Cigale (I, 513) ustrežno nem. das ist Gottes Finger prevaja s sle. to je božja roka.*

◎ nem. *der Finger Gottes; das ist Gottes Finger; pol. palec boży; rus. perst božij.*

prsti srbijo kóga /ekspr.; pren./

1. močno si želi, hoče kaj početi, delati, storiti

Pri Božnarjevi bajti se je oddahnil. Strašno so ga srbeli prsti, da bi potrkjal na karmno okno, kjer je spala Lucija. (Franc S. Finžgar, Strici, NB) | »Slovenija je zelo lepa in slikovita dežela. Yukiko, ki je slikarka, kar prsti srbijo, tako rada bi slikala.« razlaga Michael. (Delo, 22. jul. 1999, NB) | To omenjamo samo zato, da bi opozorili, kako bizarno je že samo po sebi, da se v moderni državi dekan teološke fakultete vtika v profesionalne norme medijev in zahteva uredniške glave. Politiki, ki so prišli na oblast, so previdnejši, čeprav jih srbijo prsti, da bi s politkomisarsko odločnostjo »enkrat za vselej naredili red« v časopisnih hišah. (Delo, 5. jul. 2000, NB) | Tudi odprtost lončarske delavnice za obiskovalce in radovedneže je ohranil in k njim si lahko kadar koli pridete ogledat, kako nastaja skleda ali dükel, in če vas srbijo prsti, tudi sami poskusite. (Delo, 13. jul. 2007, NB) | Tega čarobnega prostora ni mogoče »razvijati« do nezavesti in ga spreminjati v romarski kraj množičnega turizma. Marsikoga močno srbijo prsti. Po apetitih sodeč bi soline kaj kmalu lahko spremenili v drugi betonski Portorož. (Delo, 18. avg. 2007, NB)

2. čuti veliko željo, da bi kaj ukradel; prim. imeti dolge prste

Čisto navadnih ljudi se je, sodeč po gneči v trgovinah, že lotila predpraznična nakupovalna mrzlica, nepridiprave pa tudi že po malem skrbi, da si pravi čas ne bodo nabrali dovolj in jih iz dneva v dan bolj srbijo prsti. (Delo, 2. dec. 2004, NB)

◆ Frazem *prsti srbijo* koga temelji na predstavi, da se srbenje prstov lahko odpravi tako, da jih zaposlimo z delom, opravilom, dejavnostjo – tudi v prenesenem pomenu. Ta dejavnost pa je lahko

tudi negativna in se npr. lahko izenači s krajo. V tem oziru se obravnavani frazem pomensko zelo približa frazemu *imeti dolge prste*. Glagol *srbeti* v prenesenem pomenu, tj. ekspr. 'močno želiti, hoteti' se sicer povezuje tudi z drugimi deli telesa, npr. pog. *me že srbijo dlani, pesti, roke* 'zelo si želim, da bi koga udaril'; ekspr. *jezik ga je srbel* 'čutil je veliko željo, da bi kaj rekel, povedal'; pog. *srbijo ga pete, podplati* 'zelo si želi plesati'.

◎ hr., srb. *svrbe koga ruke; svrbi koga dlan; nem. jmdn. jucken die Finger; jmdm. juckt es in den Fingern.*

s prstom kazáti na kóga, gl. s *prstom pokazati na koga*.

s prstom kazáti za kóm /ekspr.; pren., dov. **pokazati/obsojati koga, imeti koga za krivega**

Pomni: Nič ne bom čakal. Da bi ljudje s prstom kazali name in nate. Zato te rešim: še ta mesec boš tamle. (F. S. Finžgar, Razvalina življenja, NB) | Začela je pogosteje zahajati v kavarno, zdravila ljudi z raznimi zelišči – in vse je kazalo, da bo srečno zaključila svoje življenje, če se ne bi vrnil Martin, in ji zagrenil zadnje dni njenega življenja. Na cesti se mu je ogibala; po eni strani pa je uživala, da se je vrnil kot berač, po drugi strani ji je bilo prav zaradi tega še huje, ker so lahko s prstom kazali nanj. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Takrat si je prvič skoval misel o svoji manjvrednosti. Liza ga je zasmehovala in fantje so pred cerkvi javno kazali s prstom nanj. (C. Kosmač, Zločin Bernarda Tula, NB) | Kdo te bo pa potem še pogledal? S prstom bodo kazali za tabo. Za zmeraj se te bo držalo. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB)

◆ Frazem *s prstom kazati* za kom je izvorno povezan s kretnjo roke, s katero se usmerja pozornost na osebo, v katero je usmerjen kazalec. Kretnja in izraz sta že prastara in internacionalna. Verjeli so tudi, da se z usmerjenim kazalcem pošilja na koga nečisto silo. Kasneje so začeli kretnjo s kazalcem razumevati kot izraz nespoštovanja, grobosti do tega, na kogar so pokazali. Nadaljnji razvoj pomena tega frazema kaže frazem *s prstom pokazati na koga/kaj*, tudi s *prstom kazati na koga/kaj*, s pomenom 'jasno, odkrito povedati kaj o kom, čem', pri katerem pa ne gre več za kretnjo z roko z usmerjenim palcem.

◎ hr., srb. *kazati na koga prstom; it. mostrare a dito qc.; rus. pokazivat' pal'cem.*

s prstom pokazáti na kóga /ekspr.; pren., nedov. **kazati/jasno, odkrito povedati kaj o kom**

Dokler ne bomo v tej državi legalizirali vsaj mehkih drog in prostitucije, bo to še naprej le ena velika vaška skupnost, kjer bo vsak lahko pokazal s prstom na vsakega, ki je malo drugačen, policija pa bo še naprej veselo sežigala konopljo in pa seveda čarovnice, je predaval profesor Batistuta, ki je sicer že drugi dan pozabljal v

službo. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Alessandro Nesta (25), branilec Lazia, pa je pomenljivo dejal: »Brez preparatov ne moreš igrati treh tekem v osmih dneh.« »Kje je znanost, da razkrije pravo resnico in pokaže s prstom na prave krivce,« je pozval Candido Cannavo. (Delo, 26. apr. 2001, NB) | Potrdili smo in pokazali s prstom na številne, domala na slehernega zdravnika, ki je morda enkrat samkrat naročil izvid, pa ni terjal, da se mu ga dostavi, in je bil posredno odgovoren za morebitni strokovni slab izid zdravljenja. (Državni zbor RS, 30. redna seja 27. 10. 2003, NB) | Zato zdaj v pravni praznini, ki bi tako ali tako nastala – tudi če bi bil zakon v državnem zboru sprejet, še ne bi veljal vsaj osem dni, ker bi se o njem moral izreči še državni svet –, ni pošteno kazati s prstom na domnevne krivce v poslanskih vrstah druge politične opcije. (Delo, 1. apr. 2003, NB) | Konkretno primere ali samo sume skušajo ti politiki medijsko napihovati in iz tega iztržiti politični kapital. Nekateri med njimi kažejo s prstom na druge, nočejo pa najprej počistiti s svojo ne tako oddaljeno preteklostjo, pred svojim pragom, v vrstah svojih privržencev in svoje stranke. (Delo, 7. avg. 1999, NB)

♦ Gl. *s prstom kazati* za kom.

stegovati prste po čem /evfem.; pren./

1. krasti; prim. **imeti dolge prste**; **prsti srbijo koga**

Triindvajsetletni E. R. iz Kamnika se je zaradi tatvin in podobnih kaznivih dejanj že nekajkrat srečal z možmi v modrem, pred dnevi pa so ga spet popisali, ker je v trgovini preveč stegoval prste. Okrog desetih dopoldne je bilo, ko se je pojavil v samopostrežni trgovini na Trgu talcev, kjer je po krajšem ogledu s polic vzel steklenico viskija in več brivskih kompletov ter si vse skupaj stlačil pod obleko oziroma za pas. (Delo, 22. feb. 2003, NB) | Konec tedna je na Celjskem očitno spodbudil nepridiprave, ki stegujejo prste po tuji lastnini. »Pridni« vlomilci so v petek in soboto nakradli za skoraj 4,5 milijona tolarjev različnega blaga, obsežnemu seznamu ukradenih predmetov pa bi najbrž zavidali tudi v katerem večjih trgovskih centrov. (Delo, 7. jul. 2003, NB)

2. imeti namen prilastiti si, prevzeti kaj

Za LDS je najbolj sporno predlagano skrajšanje zdaj uzakonjenega 20-letnega koncesijskega razmerja na največ deset let, kar je za ustrezno gospodarjenje prekratko obdobje, meni Borut Sajovic. Boji se, da bo v letih po preteku prve koncesije divjad dobila lastnika in da se pri tem zgodba ne bo končala, »ampak bodo veleposestniki, novopečeni fevdalci in lastniki začeli stegovati prste tudi po borovnicah, planinskih in gorskih poteh, po suhljadi, gobah in tako naprej«. (Delo, 11. avg. 2007, NB) | Ocvirk, ki je še pred dnevi zagotavljal, da se bo morebitnemu prevzemu Plive uprl, zdaj možnosti, da Pliva res steguje prste po Leku ne izključuje več: »Vedeti je treba, da so v Plivi zainteresirani za kapitalski prevzem Leka. To so tudi napisali. (Delo, 11. feb. 1999, NB)

♦ Frazem *stegovati prste* po čem izhaja iz besedne zveze *stegovati prste* po čem, kar pomeni, da se kdo trudi prijeti, zagrabiti kaj, v prenesenem pomenu da skuša kaj ukrasti ali se polastiti česa.

stopiti kómu na pršte /ekspr., pren./ *onemogočiti, preprečiti komu slabe namene*; prim. **stopiti komu na rep**

JEREB: Natanko. In ti mu nisi stopil na prste, kakor smo ti svetovali ... da, da. (I. Cankar, Romantične duše, NB) | Ne, je rekel Krobath, tem blaznežem zares ni mogoče stopiti na prste. Natezalnica jim najbrž kar prija. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Območje potrebuje bistveno več tujih naložb – Vzpostaviti je treba pravno državo ter stopiti na prste kriminalu in korupciji. (Delo, 14. jul. 2000, NB) | V Veliki Britaniji so tako nasilni spopadi med navijači redki, saj so se oblasti odločile odločno stopiti na prste nogometnim huliganom, ki so se razpasli v 70. in 80. letih. (Delo, 1. apr. 1998, NB) | Ker pa gre v tem primeru pogosto za okoriščanje s stisko ljudi z najnižjimi dohodki, slednji pa tega niso pripravljene obešati na veliki zvon, ostaja »institut oduševanja na račun revežev« nedotaknjen. Z omenjenim ukrepom združenja bank bi po mnenju Kutinove tovrstnim odušom stopili na prste. (Delo, 3. mar. 2000, NB)

♦ Frazem *stopiti komu na prste* temelji na dejstvu, da so prsti na rokah in nogah zelo pomembni za veliko večino človekovih ročnih in gibalnih dejavnosti. S tem ko stopimo komu na prste, so te – praviloma slabe – dejavnosti onemogočene. Pri živalih je tak ključni organ rep, kar prepoznavamo v frazemu *stopiti komu na rep*.

☉ fr. *couper court aux menées de qn.*; nem. *jmdm. auf die Zehen treten; auf die Finger treten*.

še s prstom ne migniti [za kóga/kùj] /ekspr.; pren., nikal., tudi **niti s prstom**, s podr. vez./

1. čisto nič ne narediti

Še ne tako davno je bila ta ista vlada ponosna spričo dejstva, da še s prstom ni mignila, da bi to korporacijo rešila pred bankrotom. Tako kot v nasprotju s prejšnjo vlado prav tako ni niti s prstom mignila, da bi pred bankrotom rešila Argentino. (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Blodosan Ševolimič, oče cefuronske dromeljske revolucije in zamisli o Veliki Brsiji, ki ga je preprosto ljudstvo ljubkovalno klicalo Blodo, se ni bal ne Boga ne Satana, srce pa mu je padalo v hlače pred ženskami. Celo lastna žena Jarmim mu je vztrajno nabijala rogovje, a zaradi tega še s prstom ni mignil. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | »Planičani se lahko samo Ilirijanom zahvalijo, da imajo zasneženo skakalnico, kajti sami za to očitno niti s prstom niso mignili, potem pa od nas pričakujejo vrhunske dosežke,« je bil brez dlake na jeziku Primož Peterka, ki je bil naš najboljši na včerajšnji moštveni tekmici, na kateri so zmago slavili Avstrijci. (Delo, 19. feb. 2001, NB)

2. ne pomagati (komu)

Saharov je bil namreč prav tako znan jedrski fizik, torej kolega tistih, ki so sedeli v tej organizaciji. Toda Pughwash še s prstom ni mignil zanj. Iz previdnosti, da se ja ne bi zamerili Moskvi. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Čeprav je bil Blocher kot federalni svetovalec odgovoren za ta občutljivi dosje in je v javnosti moral potrjevati stališče vlade, pa je bil v resnici naklonjen problematični pobudi. Še več, niti s prstom ni mignil in niti z eno samo besedico branil sprememb kazenskega zakonika, ki jih je predložil federalni svet. (Mladina 2004, št. 07, NB)

◆ Frazem *še s prstom ne migniti* [za koga/kaj] izhaja predstavnostno že iz Sv. pisma, na kar kaže naslednji navedek: *3 Delajte vse in se držite vsega, kar vam rečejo, po njihovih delih pa se ne ravnajte; govorijo namreč, pa ne delajo. *4 Vežejo težka in neznosna bremena in jih nalagajo ljudem na rame, sami pa jih še s prstom nočejo premakniti. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Za delo in pomoč komu služijo ljudem roke z vsemi prsti. Frazem se uporablja za izražanje nikakršne pripravljenosti pomagati komu ne samo fizično.

◎ fr. *ne pas bouger le petit doigt*; hr. *ne mrdnuti ni [malim] prstom*; ne [htjeti] *makniti ni [malim] prstom*; ni *prstom ne makniti*; nem. *keinen Finger rühren nach etw.*; *keinen Finger krumm machen*; *keine Hand rühren*; rus. *pal'cem ne poševelit'*; *pal'cem ne dvinut'*; *palec o palec ne udarit'*.

udariti koga po prstih /ekspr.; pren., nedov. **udarjati** in elipt./ *kaznovati*, *prižadeti koga*

Jaz imam občutek, da mene gospod Hvalica stalno žali, on ima pa občutek, da je duhovit. Zato bi rad vedel, kdo bo definiral besedico »žali«, ker je ta besedica »žali« – v enem primeru bo nič, v drugem primeru bo pa lahko nekoga po prstih udarila za 500.000 tolarjev do milijona in pol. (Državni zbor RS: 49. izredna seja 1. 6. 2000, NB) | Vladna koalicija je svojo različico zakona o priseljevanju že enkrat poskusila vsiliti vsem, a jo je tedaj udarilo po prstih ustavno sodišče. (Delo, 27. maja 2004, NB) | Ali ni Bush vse svoje dosedanje poteze, z vojno v Iraku vred, opravičeval s širjenjem demokracije po svetu? Kako naj zdaj ostane zvest temu načelu in hkrati izpolni zahtevo kitajskega gosta, naj demokratično izvoljenega tajvanskega predsednika udari po prstih, ker hoče razpisati referendum? (Delo, 9. dec. 2003, NB) | Umetnost je osvajala, oblast omejevala in udarjala po prstih in mnogokrat po glavah. Vendar so kulturne ustanove delovale, zdaj lahko zapišemo, kakor še nikoli doslej v zgodovini naroda. (Delo, 23. avg. 2003, NB) | Koliko Haiderjevih volivcev pa ve, kaj si je kot patentirani recept davčne politike – flat tax – zamislil neki kalifornijski profesor po imenu Alvin Rabushka? Mali človek, ki ga zastopa »meščanski« Haider, nič ne ve ne o profesorju ne o njegovih kritikih. Verjame v Haiderja,

ki bo »one zgoraj« udarjal po prstih, ne pričakuje pa, da se bo ukvarjal z zapletenimi računi. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Zakaj ne bi dovolil organizacije nezadovoljnežev, ki ga ne ogroža zares, obenem pa mu omogoča dokazati, da ljudje živijo v svobodi, da lahko demonstrirajo in protestirajo? Če bodo pa pretiravali, če ne bodo pridni, jih bomo pa po prstih s policijo. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | Že vlom je dovolj, da bi ga človek z veseljem po prstih, nepridiprav pa si je za nameček postregel še s 480 zavitki cigaret, z 71 Kinder jajčki in približno 60 zavitki različnih čokolad. (Delo, 29. jul. 2002, NB) | Zdaj me bodo spet po prstih, ampak kar naj! Največja ovira za uspešnejši razvoj slovenskega turizma je nezainteresiranost vlade, da bi ga imenovala za strateško pomembno gospodarsko panogo. (Delo, 12. feb. 2003, NB)

udárjati kóga po prstih, gl. *udariti koga po prstih*. **vrtéti kóga okoli prsta** /ekspr.; pren., tudi **okrog prsta/ pripravljati koga, da stori vse, kar želimo, hočemo**

Zadovoljna je tudi z vlogo sebične naivke Anni, likom, v katerem se je prepoznala. Anni vrti moške okoli prsta in sanja o svetovni igralski karieri – Liv je to v resnici dosegla. (Delo, 15. sep. 1999, NB) | Prvak vrti šefe okoli prsta. Roberto Locatelli se po zmagoslavju v SP spogleduje s četrtlitrskim razredom. (Delo, 17. okt. 2000, NB) | Blagajnik mu je odštel zahtevanih 44 bankovcev, ko si je neznanec »vzmyslil«, da bi raje imel kar petstotake. Blagajniku ni bilo prav nič povšeči, da ga nekdo vrti okrog prsta in je pribil, da je konec »menjave«, čeprav je neznanec popustil in se odločil za tisočake. (Delo, 14. jul. 2000, NB) | Ostalo pa je kako mesto, kjer bi lahko bila senzibilnost oz. utišanost (nekaterih) filharmonikov še večja. Ob dodatkih nas je Say z artizmom in aforističnostjo vrtel okrog prsta. (Delo, 17. jul. 2005, NB)

◆ Gl. *oviti koga okoli prsta*.

vrtéti kóga okrog prsta, gl. *vrteti koga okoli prsta*.

pr̂t

bél kàkor pr̂t /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo bled* sop.: **bled kot platno**; **bel kot stena**; **bel kot zid**

Še danes jo vidim. Bela je bila kakor prt in tako miren obraz je imela. 'Nejc,' je tiho rekla, potem pa je počasi zaprla oči in izdihnila. (C. Kosmač, Očka Orel, NB)

◆ Primera *bel kakor prt* je nastala na osnovi dejstva, da je bila nekdanj barva prtov večinoma bela. Belina pa se v frazemih pogosto pojmuje kot bledica. To potrjujejo tudi sopomenke.

prebledéti kàkor pr̂t /ekspr.; primera/ *zelo prebledeti*; sop.: **prebledeti kot platno**; **prebledeti kot stena**; **prebledeti ko zid**

Jaz jo časih podražim in pravim: Paris je pa le še najlepši; pa mi lahko verjamete, – če tako pravim, prebledi

kakor prt na mizi. (I. Cankar, Romeo in Julija, NB) | ... je zavpil stric in prebledel kakor prt. (VI. Levstik – Dostojevski, Selo Stepančikovo, 197)

◆ Primera *prebledeti kakor prt* je tako kot primera *bel kakor prt* nastala na osnovi dejstva, da je bila nekdanj barva prtov večinoma bela. Belina pa se v frazemih pogosto pojmuje kot bledica.

prvi

biti prva violina, gl. **violina**.

biti v prvih vrstah, gl. **vrsta**.

igrati prvo violino, gl. **violina**.

iz prve rōke, gl. **roka**.

kupiti iz prve rōke, gl. **roka**.

narediti prve korāke, gl. **korak**.

narediti prvi korāk, gl. **korak**.

od prve do zādnje besēde, gl. **beseda**.

od prve do zādnje črke, gl. **črka**.

od prvega do zādnjega možā, gl. **mož**.

prva lāstovka, gl. **lastovka**.

prva skrb, gl. **skrb**.

prvi korāk, gl. **korak**.

prvi korāki, gl. **korak**.

stāti v prvih vrstah, gl. **vrsta**.

storiti prve korāke, gl. **korak**.

storiti prvi korāk, gl. **korak**.

prvoaprilski

prvoaprilska šāla, gl. **april**.

ptica

jeklena ptica /ekspr.; pren./ *letal*; sop.: **jekleni ptič**
In trdovratni nagon je tedaj potrdila jata zavezniških letal, ki je letela nizko nad griči in nad tavajočimi konji, da je bil nepričakovani grom jeklenih ptic najpoprej rezek sunek odmeva nepreklicnega konca, naslednji trenutek pa potresni krč ubite zemlje, ob katero je treščilo žezlo razjarjenega demiurga. (B. Pahor, Nekropola, NB) | Primerov tega, kaj vse pri uradni ameriški razlagi dogodkov ne vzdrži analize, je Meyssan v knjigi naštel še precej. Sprašuje se, kako so lahko piloti amaterji z orjaškimi jeklenimi pticami zadeli natanko v sredino obeh stolpov. (Delo, 26. mar. 2003, NB) | Biti tam pravočasno je ključnega pomena, sicer se lahko zgodi, da se »vrata« zaprejo in potnik ostane brez leta, pa čeprav bo jeklena ptica nato še dvajset minut čepela na vzletni stezi. (Delo, 19. jan. 2005, NB)

◆ Gl. *jekleni ptič*.

živēti kakor ptica pod nebom /ekspr.; primera/ *živet* *svobodno*, *brez skrbi*

Zato je ptica podoba dobrovoljnega in brezskrbnega življenja. »Živi kakor ptica pod nebom,« govorimo o človeku, ki ga ne tare nadloga, ki mu dan za dnevom uhaja brez skrbi. Tudi sveto pismo, ko nam priporoča, naj se nikar preveč ne پهamo za posvetno blago, nam daje

ptice za zgled, govoreč: »Poglejte ptice pod nebom, ne sejejo in ne žanjejo, in nebeški oče jih živi.« (Fran Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Preselila sta se v mesto, kjer sta si kupila dve majhni, ali lični hišici. Plačala sta ju s samimi šesticami in morda se jima s tem lonec še ni spraznil popolnoma. Zdaj živita prijetno, veselo in brez skrbi kakor ptica pod nebom. Vsako leto gresta popotovat, da vidita imenitnosti in lepote tega sveta. (Janez Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | On, ko ptice pod nebom živi, / naj ti da srečo, vesele dni, / če te je bilo treba al ne, / vendar presrčno bom ljubila te, / če te je bilo treba al ne, / vendar presrčno bom ljubila te. (Marjetka Golež Kaučič, Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti, 2003, NB) | Ali če so že stari verovali v neko leto v podzemlju, ki je ljudi, do nje prišle, s pozabljivostjo obdarovala, koliko pozabljivosti je tudi v današnjih hrupnih časih na svetu! Tako je naposled tudi Božidar Tirtelj pozabil svojih starih tem laglje, ker je podedoval za njima nekaj premoženja, s katerim je lahko in brezskrbno živel kakor ptič pod nebom, ker potreb ni imel velikih. (Josip Jurčič, Golida in druge povesti, NB)

◆ Bistvo nastanka primere *živeti kakor ptica pod nebom* je pojasnil že Fran Erjavec v prvem navedku. Sestavino *ptica* lahko zamenja sestavina *ptič*, obstajata pa tudi sopomenski primeri *živeti kot ptiček na veji* in *biti prost kot ptiček na veji*.

ptič

dvigniti se kot ptič fēniks iz pepēla /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ preroditi se, pojaviti se, priti kot nov**, v *vsej moči*; sop.: **dvigniti se kot feniks iz pepela**

V le dveh letih se je TVM iz navidez brezizhodne situacije dvignila kot ptič feniks iz pepela in se povzpela na zeleno vejo. Mežnar in njegova ekipa sta podvojila število zaposlenih, pridobila nekaj novih poslov ter se osredotočila na lastno znanje in razvoj. (Delo, 29. sep. 2006, NB) | In leta 1996 gledališče ni pogorelo prvič, saj je celo dobilo ime po požaru leta 1836, ko se je kot ptič feniks dvignilo iz pepela in znova zaživelo. La Fenice je feniks, tako rekoč neuničljiv in večern. (Delo, 29. nov. 2004, NB) | No, to se bo ali zgodilo v tem zgodovinskem trenutku proste izbire in svobode ali pa bo prišlo do tiste regresije brez velikih projektov nazaj v srednji vek, ki jo v svoji knjigi *The Future of Capitalism* napoveduje na primer Lester Thurow z MIT. Edward Kocbek, ki je razpad komunizma napovedal že v petdesetih letih, pa je na primer trdil, da se bo s tega pogorišča kot ptič Feniks ponovno dvignila ta ista Ideja. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Salt Lake City – Američanka Chris Witty je kot ptič feniks vstala iz pepela in se na najboljši možni način vrnila na tekmovališče v hitrostnem drsanju. Že nekaj mesecev jo pesti zahrbtna bolezen, po olimpijski tekmi na 1000 m pa so »zbolele« njene tekmice. (Delo, 12. feb. 2002, NB) | »Slovan zavoljo svoje bogate in uspešne tradicije, zaradi številnih

predanih članov, ki so delovali ali še delujejo v njem, nikoli ne bo zamrl. Je kot ptič Feniks, vstal bo iz pepela in znova zasijal v najlepši podobi.« se je literarno izrazil zdajšnji predsednik kluba Slavko Sakelšek. (Delo, 30. dec. 2002, NB) | To je problem nekaterih stanovanjskih sosesk, v katerih se nenadoma pojavijo bivša gradbena podjetja, ki so tam gradila, in zahtevajo, da mesto ali stanovalci še enkrat plačajo zemljišče. Moje legitimno vprašanje: te firme, ki so danes vstale kot ptič Feniks iz pepela, so se lastninile. (Mladina 2006, št. 42, NB) | Dih mi zastaja, če pomislim, koliko truda, denarja, naporov in vztrajnosti je bilo treba, da je grad kot ptič feniks spet vstal iz ruševin. Ljubezem do starega jima je gotovo vcepil njun oče oziroma ded Josip Mal (1884–1978), znameniti slovenski starinoslovec in zgodovinar. (Delo, 29. jan. 2004, NB) | Absurd nad absurdi se ta čas dogaja v Srbiji: ljudstvo časti svojega lokalnega boga Miloševića, vodjo izbranega nebeškega naroda, ki skupaj z najboljšimi vojaki na svetu uživa v zgodovinskih porazih in izgubah, iz katerih se kakor ptič feniks vedno znova dviga – večna žrtev, nenehni moralni zmagovalec. (Drago Bajt, Odčitki, NB)

◆ Primera *dvigniti se kot ptič feniks iz pepela* se povezuje z legendarnim ptičem *Feniksom* (gr. mitološko *Phoiniks*), ki je istoveten z egiptovskim svetim ptičem sonca Benu ali Boinu. Upodablja se kot čaplja, zlatoškrlatni orel, včasih pav kot poosebljenje boga sonca Ra, posvečen bogu Ozirisu. Po kasnejšem mitu, ki so ga prevzeli Grki in Rimljani, je vsakih 500 let prihajal iz Arabije, Etiopije ali Indije v Heliopolis, si zgradil gnezdo na hramu boga Sonca. Ko je predvidel svoj konec, se je sam zažgal in zgorel v gnezdu. Iz pepela naj bi spet pomlajen vstal in tako se je ciklus ponavljal. Je simbol neumrljivosti, ki ga je v tem smislu prevzelo tudi krščanstvo.

● hr. *dići se kao fenić ptica iz pepela*; nem. *wie ein Phönix aus der Asche steigen*; pol. *powstać jak feniks z popiołów; przerodzić się jak feniks z popiołów*.

jekleni ptič /ekspr.; pren./ *letaló*

V spominu je tudi burno lansko dogajanje, ko je Haider po Koroškem lepil letake, na katerih se je hvalil, da je preprečil nakup lepih, a zelo dragih jeklenih ptičev. (Delo, 3. jul. 2003, NB) | Toda previdno: Volareweb leti na vsa tri milanska letališča (Malpensa, Linate, Orio al Serio), zato je treba kar natančno preveriti, kje pristaja jekleni ptič na izbrani relaciji. (Delo, 10. sep. 2003, NB) | Ni mi treba vstati, nikamor se ne mudi, za dežjem pride sonce, lahko razmišljam in sanjaram. Za hip sicer pomislim na one, ki morajo na letališče, ker jih bo veliki jekleni ptič popeljal na vse konce sveta, da bodo tam preživeli prvomajske praznike. (Delo, 3. maja 2003, NB)

◆ Frazem *jekleni ptič* ali tudi *jeklena ptica* je zelo razvidno metaforično poimenovanje, ki ga

natančneje označuje sestavina *jekleni*. Ta v primerjavi s pravim ptičem kaže na njegovo izdelavo iz jekla.

● angl. *iron bird; flying machine*; češ. *ocelový pták; kovový pták*; fr. *oiseau d'acier*; hr., srb. *čelična ptica; metalna ptica*; pol. *stalowy ptak*; rus. *stal'naja ptica*.

vstáti kot ptič féniks iz pepéla, gl. *dvigniti se kot ptič feniks iz pepela*.

živeti kàkor ptič pod nébom, gl. *živeti kakor ptica pod nebom*.

ptiček

bíti pròst kot ptiček na vèji /ekspr.; primera/ *biti popolnoma prost, svoboden, brez skrbi*

Mladenič je tako spet prost kot ptiček na veji, a le, če bo sodba postala pravnomočna. Povrh mu po podatkih tožilstva nad glavo visita še ovadbi zaradi dveh poskusov ropa. (Delo, 24. dec. 2004, NB) | Ubežnik na domačih tleh prost kot ptiček na veji. Devetindvajsetletni Matjaž Trampuž, ki je oktobra lani pobegnil iz zapora v Gorici, se mora po prijettu v Sloveniji oglašati na policijski postaji. (Delo, 13. jan. 2006, NB) | Po spektakularnem pobegu izpred ljubljanske sodne zgradbe 23. avgusta lani, ko se je bosanski državlján Elvir Bašalić z vklenjenimi rokami iztrgal pazniku in se zavihtel na vespo, s katero ga je čakal pajdaš, je bil ubežnik slabo leto prost kot ptiček na veji. (Delo, 21. jul. 2006, NB) | Če si prost kakor ptiček na veji, nimaš nobene skrbi. Če pa nekaj imaš, nimaš samo ti tiste stvari, ampak drži tudi stvar tebe v svojih krempljih. (Delo, Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB)

◆ Gl. *živeti kakor ptica pod nebom*.

žé ptički čivkajo [o čém, da] /ekspr.; pren., mn./ *to je že zdavnaj splošno znano*; sop.: **že vrabci [na strehi] čivkajo [o čém, da]**

Po vsem, kar se je zgodilo, športni delavci nimajo več volje in živcev za »jernejevsko« pravdanje. Dokazovanje lastninske pravice, za katero že ptički čivkajo, da so društvena last, je nemalokrat za »Jerneje« zadnje, kar si želijo delati na stara leta. (Delo, 27. sep. 1999, NB) | Druga stvar je seveda centralizacija in decentralizacija zdravstva v Sloveniji. Že ptički čivkajo, da se zapirajo bolnišnice na podeželju, to je dejstvo, ne glede na pediatrično kliniko. (Državni zbor RS, 43. izredna seja 18. 1. 2000, NB) | Kje je tu konkurenčna klavzula? Namreč, to so vprašanja in dejansko že ptički čivkajo na vejah, da so tu lahko tudi drugi scenariji – kako na lahek način priti, tako kot so že tudi bili primeri v tej državi, do pocieni premoženja. (Državno zbor RS, 33. redna seja 26. 1. 2004, NB)

◆ Gl. *že vrabci [na strehi] čivkajo [o čém, da]*.

živéti kot ptiček na vèji /ekspr.; primera/ *živeti svobodno, brez skrbi*

Ptice so bile tudi prej povezane z nasprotujočimi si čustvi. Oznako svoboden kot ptica vsakdo razume s

pozitivnim predznakom, lepo je tistemu, ki lahko živi kot ptiček na veji, še svobodneje pa se je očitno počutil Mobitel, ko je signal svoje mobilne telefonije povezal s propagandno akcijo, naslovljeno S pticami si delimo nebo. (Delo, 29. okt. 2005, NB) | Ne morem verjeti, ampak resnično vsega se lahko lotim vsega. Živim kot ptiček na veji! (Viva, februar 2003, NB) | Naš predsednik pač na vseh področjih trimčka – počne tisto, kar zmore in za kar si misli, da je treba početi, če hoče ostati zvest sebi in všečen povprečnemu Slovencu. Morda kdaj na tihem celo sam pri sebi pomisli: Le kdo je bil tisti nepremišljeni podrepi petoliznik, ki mi je prvi naložil to sitno funkcionarstvo in nazadnje predsednikovanje; tako lepo je živeti kakor ptiček na veji. (Drago Bajt, Odtički, NB)

◆ Gl. *živeti kakor ptica pod nebom*.

ptičji

po ptičje mléko posláti, gl. mleko.

po ptičje mléko pošiljati, gl. mleko.

ptičja pámet, gl. pamet.

ptičja perspektíva, gl. perspektiva.

ptičje mléko, gl. mleko.

s ptičje perspektíve, gl. perspektiva.

samó še ptičjega mléka mánjka kómu, gl. mleko.

videti je kot ptičje strašilo, gl. strašilo.

púli se

púli se za káj /ekspr.; pren./ *zelo si prizadevati dobiti, kupiti kaj*

Njegovi živalski junaki otroke še danes prikujejo pred zaslone, zbiratelji pa se pulijo za njegove skice: Jone-sove risbe so med najbolj iskanimi in najdražjimi na svetu. (Delo, 25. feb. 2002, NB) | Morda pa bi bilo kljub temu še najbolj pošteno priti na dan s čistimi računi in popolnimi seznammi neporavnanih državnih dolgov prav zdaj, pred volitvami. Da bi mogli tisti, ki si prizadevajo sestri na občinske stolčke, in si bodo pozneje želeli še na državne, v miru preštudirati, v kaj se podajajo in za kakšno zapuščino se pulijo. (Delo, 16. okt. 2002, NB) | Izolani so veseli filmske pozornosti, le delavke izolskega Mehana, ki prejemajo po 75 ali 80 tisočakov (tolarjev, ne evrov) na mesec, so začudene. Ko se pulijo za stolčke, pridejo kamere in satelitski prenosi, ko pa stavkajo za kos kruha v Mehanu, jih plačani mrhovinarji še povohajo ne. (Delo, 17. nov. 2006, NB) | Vedno več hlevov je praznih, travnikov nepokošenih, njiv neobdelanih, pašnikov zaraščenih, da o odpuščenju delavcev niti ne govorimo. Za tistih nekaj litrov slovenskega mleka, ki ga je na razpolago, pa se pulijo domače in tuje mlekarne. (Delo, 14. jan. 2006, NB) | Čigava bo Splošna plovba. Za petinski delež se pulijo štirje družbeniki. Vlada pod točko zaupno brezplačno prenesla državni delež v ladjarju na Sod. (Delo, 13. jun. 2006, NB)

púli se za kóga /ekspr.; pren./

1. zelo si prizadevati pridobiti (ljubezensko) naklonjenost koga

Soderbergh, ki je po prvencu Seks, laži in videotrakovi (1989) s sila povprečnimi filmi padel v skoraj desetletno pozabo, si kaj takšnega brez nedavnih finančnih uspehov (Daleč od oči, 1998; Erin Brockovich, 2000) ne bi mogel privoščiti; kot trendovski režiser, za katerega se pulijo zvezde, da bi si v njegovih filmih dvignile intelektualni rating, je verjetno vsaj deloma lahko diktilar pripovedno in vizualno podobo filma, ki v ničemer ne spominja na bombastični novohollywoodski slog. (Delo, 12. sep. 2001, NB) | Tudi neprofitne ustanove, ki se ukvarjajo z dobroteljnostjo, se na konkurenčnem trgu kar pulijo za medijske osebnosti, saj so te magnet za zbiranje denarja. Bolj ko je priljubljena osebnost, ki nastopi v imenu neke ustanove, večji finančni uspeh je pričakovati ... (Nedelo, januar–junij 2007, NB)

2. zelo zagovarjati, braniti koga, zelo se zavzemati za koga

Vsa naša strankarska veljava, vsi naši izvoljeni predstavniki, skratka naše »najboljše« je v tesni odvisnosti od najbogatejših, saj prav oni morajo in morejo prispevati največ. Bilo bi nevhvaležno v njih škodo puliti se za male in zatirane! (Delo, 4. feb. 2000, NB)

púli si

púli si lasé, gl. las.

púlt

bíti za dirigétskim púltom /publ.; pren./ *dirigirati*

V Ljubljani so v tistem času z njim v naslovni vlogi pripravili nepozabno uprizoritev Massenetovega Wertherja, za dirigentskim pultom je bil Lovro Matačić, Franclovi partnerici pa sta bili izmenjaje Cvetka Ahlin in Sonja Draksler. Gotovo je bil to eden najsvetlejših trenutkov slovenske operne preteklosti! (delo, 12. apr. 2000, NB) | V ponedeljek (9. 7.) bomo v Ljubljani že tretjič letos slišali Verdijev Rekvjem, le da bo za dirigentskim pultom tokrat svetovna skladateljska eminenca Krzysztof Penderecki (pred leti je v Cankarjevem domu vodil izvedbo Rekvieva izpod lastnega peresa): dirigiral bo Litvanskemu nacionalnemu simfoničnemu orkestru, kvartetu solistov, Zboru Ivan Goran Kovačić iz Zagreba in Državnemu zboru iz Kaunasa. (Delo, 5. jul. 2001, NB) | V gledališčih prestolnice Taipei, Tai-chungu in odprtem mestu Keohsiungu bo predstavil postavitev Verdijeve La Traviate, s katero je Wazlaw Orlikowsky po osamosvojitvi Slovenije začel pravcato zlato dobo mariborske Opere. Dvanajst predstav bosta odpeli dve skupini solistov, za dirigentskim pultom pa bo umetniški direktor mariborske Opere mag. Stane Jurgec. (Delo, 14. okt. 1999, NB)

státi za dirigentskim púltom /publ.; pren./ *dirigirati*

Mnogi bi rekli, da sem dosegel vse. Res je. 43 let sem zvest operni hiši v Zürichu, kjer živim, 29 sezon dirigiram v Metropolitanski operi v New Yorku, 16 let sem dirigiral v Državni operi na Dunaju, v Hamburgu, redno gostujem v londonskem Covent Gardnu, z veseljem sem stal za dirigentskim pultom milanske Scale. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Sledi balet Pepelka Sergeja Prokofjeva ter opera Cavalleria Rusticana, nato pa se začne sklop predstav, ki jih je načrtovala že Karmen Kamenšek. Odločila se je za Carmen Georgesa Bizeta, ki jo bo tudi sama dirigirala, ter za Mozartovo opero *Così fan tutte*, kjer bo za dirigentskim pultom stal njen asistent, Avstralec Tobias Fosskett. (Delo, 26. maja 2007, NB) | Dirigentsko prakso sem si pridobil kot regens chori na Dunaju. Izkušnje v cerkvi in dvakrat tedensko med študijem pred orkestrom so mi dale dovolj znanja in samozaupanja, da sem lahko stal za dirigentskim pultom v Pragi, na Dunaju in v Cankarjevem domu v Ljubljani. (Delo, 28. jul. 1999, NB)

púmpežev

svetiti se kot púmpeževa rit, gl. rit.

púnčica

čúvati kóga/kàj kot púnčico svôjega očesa, gl. varovati koga/kaj kot punčico svojega očesa.

pazíti na kóga/kàj kot na púnčico svôjega očesa, gl. varovati koga/kaj kot punčico svojega očesa.

varováti kóga/kàj kot púnčico svôjega očesa /ekspr.; primera/ zelo skrbno varovati koga/kaj

Tu se namreč začena markirana planinska pot, ki pelje do slapa Savice in v triglavski narodni park, slovensko svetinjo, ki jo zagnani naravovarstveniki varujejo kot punčico svojega očesa. (Miha Remec, Mana, NB) | Skratka, poskrbljeno mora biti za odgovorno skrb za otroka. Ali potemtakem lahko sklepamo, da samska ženska v slovenski družbi a priori predstavlja tolikanj labilno osebnost, nezmožno si najti moškega, ki bi mu lahko podarila otroka, da ji ne gre verjeti, da bi tudi sama, brez moške pomoči, varovala otroka kot punčico svojega očesa? (Delo, 14. jul. 2000, NB) | Brižinske spomenike, ki bodo 20. junija zapustili svoječasno klimatizirano domovanje v ljubljanskem NUK, so njihovi bavarski skrbniki varovali kot punčico svojega očesa. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Saas-Feeju ne pravijo zaman biser Alp, saj ga kot punčico svojega očesa varuje kar 13 štiritisočakov, ki zares delujejo mogočno, še zlasti zjutraj, ko le vrhovi, obsijani s soncem, zlovesče pretijo novemu dnevu in ne pustijo, da bi se njihov biser prebudil prezgodaj. (Delo, 9. avg. 2006, NB) | Le tisti, ki ustvarja za ljudstvo, se lahko nadeja, da bodo njegova dela preživela njegov čas še kako drugače kot v obveznih berilih. Mustrovih stripov in slikanic ne boste našli v antikvariatih – ker jih, kdor jih ima, čuva kot punčico svojega očesa. (Delo, 8. maja 2004, NB) | Pa v tretji

kraj: 'Vi boste dobili tudi svojo univerzo.' Spoštovane kolegice in kolegi, to je za politike sicer všečno dejanje, ampak razsuva visokošolski prostor, ki bi ga morali kot punčico svojega očesa čuvati v tem prostoru. (Državni zbor RS: 13. redna seja 13. 01. 2006, NB) | Če mi lahko odstopiš otroka, bom pazil nanj kakor na punčico svojega očesa. Učil ga bom tudi mater spoštovati, pozneje razumeti. (Ivo Šorli, Večne vezi, 1938, 53)

◆ **Primerá varováti koga/kaj kot púnčico svojega očesa z različicama z glagoloma čúvati in pazíti** je že staroslovanska in svetopisemskega porekla ter je v vseh slovanskih jezikih. V evropskih jezikih izhaja iz lat. *Quasi pupillam oculi sui* (gl. Vulgata, Deut., 32, 10; Kn. Zgodbe, 7, 2). Primera sicer izhaja iz dejstva, da je vid najpomembnejše človeško čutilo in da je zato treba še posebno paziti na oči.

◎ angl. *to guard sth. with one's life*; bolg. *gledam kato zenicata na okoto si za njakogo, za nešto*; češ. *střežit někoho, něco jako zřítelnicí [svého] oka; opatrovat někoho, něco jako zřítelnicí [svého] oka*; fr. *garder qn./qc. comme la prunelle de son œil; garder qn./qc. comme la prunelle de ses yeux*; hr. *čuvati kao zjenicu oka koga, što*; mak. *čuva nekogo, nešto kako zenica vo oko*; nem. *jmdn., etwas wie einen Augapfel hüten*; pol. *strzec jak źrenicy oka kogoś, czegoś*; rus. *bereč' kak zenicu oka kogo, što; hranit' kak zenicu oka kogo, što*; slš. *chrانيت' ako zrenicu [svojho] oka koho, čo; strážit ako zenicu [svojho] oka koho, čo; ukr. beregyt jak zyncyju oka kogo, što; steregty jak zyncyju oka kogo, što*.

purán

dáviti purána /vulg.; olepš./ *samozadovoljevati se (o moških)*

Pubertetniki pogosto davijo purana. (J. K.)

◆ Frazem *daviti purana* temelji na predstavi, da je puran oziroma njegov vrat olepševalno poimevanje za moški spolni ud (*puran* = tič; prim. *kur* = petelin, *kurec* = petelinček), katerega stiskanje, drgnjenje spominja na davljenje.

rdeč kakor purán, gl. *rdeč kot puran*.

rdeč kot purán /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo rdeč*; sop.: **rdeč kot kri**; **rdeč kot kuhan rak**

Nenadoma je bil rdeč v obraz kot puran ali kuhan rak, kot temu pravimo pri nas. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 147) | Tako so me hvalili, da sem pri svojih skoraj sedeminšestdesetih letih zardeval kot puran. Takoj pa sem začutil, da moji upokojtvi trda prede. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | »Takole čisto po vaše tudi ne pojde!« »Kaj pa ste prišli nadme?« se naenkrat razkači gospodar, vstane in je rdeč kakor puran. »Kar poberite se, odkoder ste se natepli v mojo sobo.« (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | Slabo; ko sem ga začel prositi, če

nima že usmiljenja z mano, naj ga ima vsaj z ubogimi otročiči, to so bili že celo vsi križi doli. »Kaj, otroke imate tudi?« zadre se nad mano in rdeč je bil, kakor puran v jezi; kaj je potem še rekel, tega ne morem povedati. (Josip Stritar, Rosana, NB)

♦ *Primer a rdeč kot puran*, tudi *rdeč kakor puran v jezi*, temelji na dejstvu, da se puranov vrat po barva rdeče, ko se šopiri, tj. vozi kočijo, oziroma ko se razjezi.

◎ angl. *as red as a beet*; češ. *byt červený jak krocan*; slš. *byt' červený ako moriak*.

zardévati kot purán, gl. **puran**.

púst

púst kot osát, gl. **osat**.

Púst

držati se kot Púst v prátiki /ekspr.; primera/ *držati se kislo, čemerno*; sop.: **držati se kakor Kurent v pratiki**; **držati se kot dež v pratiki**

»Doktor Vran se je držal kot pust na pratiki,« je dragnil Zalo dobrovoljni Trček. (M. Hus, Živa plamenica, 1938, 63) | Takih pregovorov je posebno mnogo o smešnih in slabih lastnostih: Se drži kakor Kurent v pratiki, kakor sv. Marjete ptič. (I. Grafenauer, Narodno pesništvo, 13) | »Haha, moral bo nekdo hoditi pred njim z metlo v rokah, kamor bo on stopil ...« »Važno se drži ko škof v pratiki ...« (L. Zupanc, Mlini stoje ... 1945, 167)

♦ Gl. *imeti lase [počesane, postrizene] na dež*. Primera *držati se kot Pust v pratiki* se nanaša na podobo Pusta v pratiki, nedvomno pa je k pomenu prispevala tudi navezava na pridevnik *pust*, ki v samostalniški rabi pomeni 'pust človek, pustež', npr. ... sedita naša možakarja kakor dva pusta sredi vsega zlahotnega veselja. (I. Šorli, LZ 21, 133) ... med kakšnima dvema pustoma živi gospodična (R. Murnik, Na Bledu, 1923, 105).

Kot kaže navedek iz knjige L. Zupanca, se v pratiki lahko pojavlja tudi škof, vendar se mu pripisuje važnost.

Púst je pobódel kóga, gl. *Pust pobode koga*.

Púst pobóde kóga /star.; pren., tudi pret. je **pobodel/kdo umre**

Pobode /koga/ pust. (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 225) | Pust ga je pobodel. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 147) | »Pred pustom bode, kakor pravijo,« – mežika oni. (J. Kersnik, Na Žerinjah, 1876, 131) | Oče se je ozrl nanj in potem na kos mesa, ki ga je držal v roki, in se je nasmehnil: »Pust ga je pobodel, pust!« (Anton Novačan, Naša vas, 1912, II, 33) | Če boš živel in če mene kakov pust ne brcne, bodeš še veliko zvedel. (J. Jurčič, Deseti brat, 1866, 136)

pustíti

pustíti kóga na cedílu, gl. **cedilo**.

pustíti kóga v dréku, gl. **drek**.

pustíti svóje pečát, gl. **pečat**.

pustíti se

pustíti se kómu speljáti na léd, gl. **led**.

púščati

púščati kóga na cedílu, gl. **cedilo**.

púščati kómu krí, gl. **kri**.

puščáva

glás vpíjóčega v puščávi, gl. **glas**.

klic vpíjóčega v puščávi, gl. **klic**.

kot puščáva dežjã /ekspr.; primera, tudi *dež/ zelo, močno*; sop.: **potrebovati kaj kot Sahara vodo**; **kot puščáva vodo**

Edini mehanizem, ki jim lahko prepreči ribarjenje v nesrečnem trikotniku, je mednarodno posredovanje. Vseh 170 hrvaških ribičev med Savudrijo in Novigradom si ga zadnje mesece želi kot puščava dežja. Beseda arbitražã v Umagu zveni magično. (Delo, 23. okt. 2004, NB) | In se peljemo na drugo stran Zidu, mimo tiste table, kjer je narisana časovna razpredelnica in jo zdaj beremo drugače kot takrat, ko se je pojavil križ, pa do piramid in do tistega trenutka, ko se je jezero spet napolnilo, in že sedi na bregu jezera vremenar in dela dež. Bili smo ga potrebni kot puščava dežja. (Delo, 18. apr. 1998, NB) | Delu verujočih se je s tem potihem, a zavestno odrekla. Tudi medsebojno oplajanje cerkve in »njenih« političnih strank ni ravno srečno: med drugim prispeva k temu, da Slovenija počasneje, kot bi lahko, dobiva moderno in sposobno politično desnico, ki bi jo potrebovala kot puščava dež. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | (Vsem drugim razen Janševi SDS, ki trajno privlači desno inteligenco, ta potencial prej pada kot raste) | To je za Slovenijo, ki kot puščava dež potrebuje sposobno upravljalstvo in politično elito, izjemno pomembno. (Delo, 23. maja 1998, NB)

♦ Gl. *potrebovati kaj kot Sahara vodo*.

kot puščáva vóde /ekspr.; primera, tudi *vodo/ zelo, močno*

Kar nekaj filmov je, ki bi potrebovali okrajšavo kot puščava vodo. Na primer Kippur (naslov je ime judovskega praznika) izraelskega režiserja Amosa Gitajja, ki je lani navdušil s filmom Kadosh. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Seveda je SLS tako ravnala tudi iz sebičnih razlogov: kot puščava vode je ljudska stranka potrebna kredibilnosti, del kredibilnosti pa bi lahko v očeh javnosti res pridobila, če bi Arhar nastopil kot njen kandidat, pa čeprav uradno nestrankarski. (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Kljub zdajšnjemu črnemu položaju – in dejstvu, da bo- lje prav hitro ne bo – zna biti Telekomova naložba ne- problematična. Censko sprejemljivo mobilno telefonijo na Kosovu potrebujejo kot puščava vodo. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB)

♦ Gl. *potrebovati kaj kot Sahara vodo*.

krič vpijóčega v puščávi, gl. krič.

potrebovátí kàj kot puščáva dež, gl. *kot puščava dežja*.

potrebovátí kàj kot puščava vódo, gl. *kot puščava vode*.

puška

metátí puško v korúzo, gl. *vreči puško v koruzo*.

napét kot puška /ekspr.; primera, tudi mn./ *zelo napet*; sop.: **biti napet kot lok**; **napet kot struna** Milan Eržen, slovenski trener in menedžer Besničana, je bil ves čas v ozadju. »Valjavec je napet kot puška. Ne upam mu reči niti besedice, da ne bi eksplodiral in predčasno pokuril adrenalina,« je »za vogalom« šepetal novomeški kolesarski guru, s katerim si je Besničan v dopoldanskih urah natanko ogledal progno in pripravil taktiko. (Delo, 24. maja 2004, NB) | Jola je ves čas priprav na veliki tek delovala sproščeno in, kot bi rekli atleti, »cool«. Morebitno nervozo in neučakanost je sijajno skrivala, le v kotičkih nasmejanih ustnic je bilo opaziti, da je napeta kot puška ... (Delo, 9. avg. 2002, NB) | Fantje so tukaj razbremenjeni in hkrati napeti kot puške čakajo na končni evropski obračun. To je pozitiven pritisk. (Delo, 23. maja 2001, NB) | Branko Horjak, trener Maribora PL: »Naboj je maksimalen, igralci pa so napeti kot puške. To ni običajna prvenstvena tekma, pisana pa je na našo kožo.« (Delo, 20. okt. 2004, NB)

◆ Primera *napet kot puška* temelji na nekdanji tehniki ravnanja z orožjem, ko je bilo treba pred vsakim strelom puško napeti. Enako je veljalo tudi za lok v primeri *napet kot lok*, medtem ko primera *napet kot struna* kaže, da so morale biti strune na glasbilih pred igranjem, nastopom pravilno napete.

● češ. *napnutý jako špagát; být napnutý jako kšandy; napjatý jako struna*; fr. *tendu comme une corde*; hr., srb. *biti kao napeta puška*; nem. *gespannt sein wie ein Flitz(e)bogen*; rus. *natjanutyj kak struna*.

vréči puško v korúzo /ekspr.; pren., nedov. **metati**, tudi *nikal./ ne vztrajati, obupati, odnehati*

Negotovost ljudi je povsod hitro naraščala, razmere v Sloveniji so se iz ure v uro slabšale v slovensko škodo in vojski ni manjkalo več dosti, da jih s popolno blokado meja povsem odreže od sveta. Toda ozračje je bilo vseeno vzpodbudno, nihče ni niti razmišljal, da bi vrgel puško v koruzo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ko mu je lani spodletel nakup moštva Charlotte Hornets, namreč ni vrgel puške v koruzo. (Delo, 14. jan. 2000, NB) | Puško hočete vreči v koruzo, pobrisati jo hočete? Ali veste, da je to ubežništvo?« (T. Mann – J. Gradišnik, Čarobna gora II, 1959, 86) | Nekaj morajo vendar ukreniti, če nočejo, da jim bodo vsi pometal puške v koruzo, preden se bo začelo. (Manica Lobnik, Ledinčani, 1961, 26) | Mož me je prijazno tolažil in mi svetoval, naj ne mečem puške v koruzo, on da bo, kot

bi trenil, rešil problem mojega prenočišča. (M. Kozina, Veseli potopisi, 1970, 102) | V Novem mestu navzlic trem zaporednim porazom proti Unionu Olimpiji in utrujenosti ob koncu sezone vztrajajo, da ne nameravajo vreči žoge v koruzo. (Delo, 30. maja, 2001, NB) | Nielsen se je sicer pobral in v nadaljevanju tudi sam nekajkrat zamahnil proti tekmeču, na začetku 7. runde pa dokončno vrgel rokavici v koruzo, ker je spoznal, da vse skupaj nima smisla. (Delo, 15. okt. 2001, NB) | Res je, da je moja velika težava prenesti dobre domače igre v mednarodno areno. Nisem še vrgel loparja v koruzo, zato v zadnjem času veliko sodelujem s psihologom Alešem Vičičem. (Delo, 31. maja 1999, NB)

◆ Frazem *vreči puško v koruzo* z nedovršno različico *metati puško v koruzo* se lahko uporablja tudi zanikano. S tem dobimo nasprotni pomen 'vztrajati, ne obupati, bojevati se naprej'. Za pojasnitev izvora frazeologema *vreči puško v koruzo* je zanimiv in poučen naslednji zgled: Da bi hitreje tekel, je zagnal Pipouh obe puški v koruzo, tako tudi žandarski bajonet, lovski nož in samokres ... (R. Murnik, Lovske bajke in povesti, 1914, 168) Kaže namreč na prvotno resnični, dejanski položaj, ko kdo na begu z bojišča ali pred kom odvrže puško ali se odloči, da se ne bo več bojeval. V prenesenem pomenu ima izraz *vreči puško v koruzo* pomen 'ne vztrajati, obupati', ki izhaja iz pomena 'prenehati se bojevati'. Slednji izhaja iz besedne zveze *vreči, odvreči puško*. Podobno še *odložiti orožje, položiti orožje* v pomenu 'vdati se'. *Puška* tu pomeni sredstvo, s katerim se kdo, navadno vojak, bojuje. Brez puške vojak ni več pravi vojak, je nekdo, ki se ne bojuje ali se noče več bojevati, si prizadevati za kaj. Zato je treba pač skriti obremenljivo sredstvo za bojevanje tja, kjer ga bo težje najti. V našem primeru je to *koruzo*, ki je zelo primerna za skrivanje koga ali česa. V najnovejšem času se sestavina *puška* zamenjuje z drugimi predmeti, ki predstavljajo sredstvo delovanja koga, npr. *žoga, rokavice, lopar, veslo* pri športnikih (gl. zadnje zglede v ponazarjalnem delu).

Popolnoma enaka besedna sestava frazema kot v slovenskem je v nemškem jeziku, v hrvaščini se lahko cilj, kamor se odvrže puška, tudi izpusti ali pa je to *šaš*, v češčini ali slovaščini *rž* ali *pšenica*. Sestavina *flinta* v češkem in slovaškem izrazu kaže na izposojjo iz nemščine, medtem ko sestavina *puška* v slovensščini in hrvaščini kljub enaki sestavi to zabrisuje. Srbsko *baciti koplje u trnje*, *baciti koplje u ledinu* kaže na starejše poreklo, na kar opozarjata sestavini *koplje* in *trnje* oziroma *ledina*. Iz nem. *die Flinte ins Korn werfen* izhaja tudi nem. *das Gewehr in den Sand werfen* (dobesedno 'orožje v pesek vreči') v pomenu 'dati

se ujeti'. Vsi ti izrazi, zlasti pa srb. *baciti koplje u trnje*, imajo svoje izhodišče v lat. *hastam abicere*, tj. 'odvreči kopje', preneseno 'vse izgubiti' (pri Ciceru), in *clavum abicere*, tj. 'izpustiti krmilo'. Popolnoma drugačno besedno sestavo imajo slovenskemu *vreči puško v koruzo* pomensko ustrezni frazemi v nekaterih drugih jezikih, npr.: angl. *to throw in the towel/sponge* (dobesedno 'vreči v brisačo, gobo') v pomenu 'priznati se za premaganega, priznati poraz', it. *gettare la spugna* (dobesedno: 'vreči gobo'), *calare le brache* (dobesedno: spustiti hlače), fr. *jeter le manche après la cognée* (dobesedno 'vreči toporišče za sekuro'), šp. *echar la soga tras el caldero* (dobesedno 'vreči vrv za kotel'). Angleški in italijanski izraz sta prišla iz boksarskega žargona, kjer sta *goba* in *bri-*

sača bistvena rekvizita pri osveževanju boksarja v odmorih med rundami. Danes pa pomeni predajo boksarja, če njegov trener vrže v ring brisačo. Navedenim frazemom je skupno naslednje: 'odvreči orožje, sredstvo, s čimer se kdo bori, deluje. Ubeseditve pa so različne.

☉ angl. *to throw in the towel/sponge; to hang up one's axe*; češ. *házet flintu do žita; hodit' flintu do žita; seknout flintou do žita* fr. *jeter le manche après la cognée*; hr. *baciti, ostaviti pušku; baciti pušku u šaš*; it. *gettare la spugna; die Flinte ins Korn werfen; die Flinte ins Korn schmeißen*; rus. *sklad'vat' oružie; složit' oružie; opustit' ruki*; slš. *hadzat' flintu do žita; hodit, odhodit' flintu do žita*; srb. *baciti koplje u trnje (u ledinu)*; šp. *tirar la toalla*.

ráca

[časnikarska] ráca /ekspr.: pren., tudi nikal./ *izmišljena novica v časopisu*

Andrej je obljudil, da bo priskrbel papirje, obvestil kriminalistično policijo in seveda o tem incidentu pisal v časopisu. Policist se je spet nasmehnil, češ, časopisna raca. »Brez imen, brez kraja in časa dogajanja, prosim, dokler se stvari ne razičejo,« je še rekel in odšel. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Sodeč po tem, da si predlagatelj Kacin-Vučkovega zakona o TNP prizadevajo doslej ekološko zaščiteni Zadnjo Trento izločiti iz osrednjega območja TNP, lahko sklepamo, da omenjeni oglas ni iz trte izvita časopisna raca. (Delo, 27. mar 2004, NB) | Samo da ne vem točno, o katerem me sprašuje. In potem sem se z vsakim sogo- vornikom hitro zedinil, da je špekulacija o velikem sporu poceni novinarska raca. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Ta je spodbudil Staneta Pšeničnika k nakupu hotela Sava in Zagreb, ki sta potem delovala v okviru Term Rogaška. Jože Pipenbaher je našel dodatnega poslov- nega partnerja. Po nekajmesečnem sprenevedanju se je pokazalo, da kupčija ni novinarska raca, novi kupec pa je postala ljubljanska hčerinska družba Ers mariborskega Študentskega servisa. (Delo, 17. dec. 2001, NB) | Po pisanju El Munda Deportiva je predsednik, ki sicer zelo nerad menja trenerje, menda sklenil predpogodbo z zna- čajsko podobno »težkim« trenerjem, Italijanom Fabiom Capellom. Toda zadnja poteza naj bi bila samo novinar- ska raca, oziroma pritisk nezadovoljne sedme sile, ki Van Gaalu že vse od prihoda v Barcelono maje stolček. (Delo, 7. dec. 1998, NB) | Največja novinarska raca, kot pravi, je to, da Microsoft v Ljubljani sploh nima regio- nalnega centra za jugovzhodno Evropo, ampak je ta za srednjo in vzhodno Evropo v Münchnu. (Delo, 8. avg. 2001, NB) | Poslanec LDS Ciril Metod Pungartnik je izjavil, da so se teritorialci med osamosvojitveno vojno na Medvedjeku sončili in poležavali po travici; dokler je bila to poslančeva izjava, je bila golo dejstvo, ko pa je prišla iz novinarjevega pisalnega stroja, je v hipu postala navadna čenča oziroma raca. (Delo, 18. maj 1999, NB)

♦ Izraz, ki se v slovenščini pojavlja v različicah *časnikarska raca*, *novinarska raca* ali brez prilast- kov, naj bi nastal leta 1870 v Bruslju pri listu *Le matin*, ko si je mladi novinar poleti, v času kislih kumaric izmislil zgodbo o nekem Cornelissenu, ki je imel 20 rac. Zaklal je eno, jo razrezal na koščke in jih vrget drugim 19, da so jih pojedle. Potem je zaklal naslednjo in potem vse do zadnje, ki pa

naj bi bila kljub temu mršava, čeprav je pojedla ostalih 19. Zgodba je vzbudila veliko pozornost in naklada *Le matina* in drugih časopisov je bila rešena. Po desetih dneh je mladi novinar priznal, da si je zgodbo izmislil.

Drugi poskus razlage se glasi: *Ente*, tj. nemško 'raca'. V začetku novinarstva so nepreverjene no- vice označevali z latinskim izrazom *Non testatum* – *Ni preverjeno*. Začetne črke latinskega izraza, brane kot *en* in *te*, dajo gornjo nemško besedo, po kateri naj bi se razvila *novinarska raca*. V poštev pride tudi fr. *canard* 'raca; izmišljena novica'; fam. 'časopis', žarg. *vendeur de canard* 'prodaja- lec časopisov', dalje *donner (vendre) un canard à moitié* (tj. 'dati/prodati raco na pol') 'obljubljati nemogoče'. Izraz *canard* so si izposodili Angleži v pomenu 'časopisna raca, lažno poročilo', imajo pa tudi podoben svoj izraz, v katerem nastopata *petelin* in *bik*: *cock-and-bull story* 'izmišljotina, lažna zgodba'. Tudi nem. *Ente* 'lažna novica; laž- no časopisno poročilo' (od leta 1850) nima zane- sljive razlage. Možno je sprejetje iz fr. *canard*, obstaja pa tudi zgodnje vn. *blaue Ente* 'laž, teme- lječa na poročilu nekoga, ki je hotel videti modre race'. Z obravnavano raco je pomensko možno primerjati tudi fr. *serpent de mer*, it. *serpente di mare* in šp. *serpiente de mar* (tj. 'morska kača') 'skrivnostna morska pošast, podobna orjaški kači, za katero pa razen številnih pričevanj očitvidcev ni stvarnih dokazov', preneseno 'fantastična novica za pritegnitev pozornosti, objavljena v časopisih v času, ko primanjkuje pravih, zanimivih informacij ali v času kislih kumaric'.

hoditi kot ráca /ekspr.: primeral/ *zibaje se, na široko hoditi*; sop.: **racati**

Velikokrat sem slišal pripombo, da so v Sloveniji sicer res govorili v govorici socializma, da pa je v bistvu bila od nekdaj v veljavi privatna iniciativa. V Izraelu velja star pregovor, ki pravi, da če govoriš kot raca in hodiš kot raca, si najbrž raca. (Delo, 27. feb. 1999, NB) | Mora iti na sam kraj, si ogledati stanje, se prepričati, nato šele naj začne uporabljati inštrumente in druge pripomočke, da potrdijo, kar so videli na svoje oči. Na primer: ptica se vede in giblje kakor raca, na koncu pa se pokaže, da ni raca, ampak labod. (24. jan. 2003, NB) | V govoru Protifrancoski ligi Velikega Indianopolisa je Rove re-

kel, da »kdor kvaka kot raca in hodi kot raca, najbrž tudi je raca.« (Delo, 28. maj 2003, NB)

♦ *Primer a hoditi kot raca* z različico *zibati se kot raca* temelji na značilnosti račje hoje, ki je zibajoča in široka. Lahko bi bila tudi skrajšana iz pregovora *Če govoriš kot raca in hodiš kot raca, si najbrž raca*, če zanemarimo to, da je pregovor izraelski, kot izvemo iz prvega navedka. V zvezi s tem je vredno omeniti še frazem *race pasti*, ki je v Plet. II, 369, razložen z nem. auf beiden Seiten hinken, *Guts.-Cig. M. Cigale, I 765*, pri iztočnici *hinken* nem. auf beiden Seiten hinken razlaga takole: nach *Gutsm. race pasti*, nach *V.* (tj. po Vodniku) *na dvoje šantati, na dvoje se obotavljati*.

© angl. *to waddle like a duck*; češ. *chodit jako kachna*; kolibat se jako kachna; fr. *marcher comme un canard*; *marcher comme une cane*; *dandinier*; hr., srb. *koračati kao sita patka*; nem. *watscheln wie eine Ente*.

[**novinarska**] **ráca**, gl. *časnikarska raca*.

ráca na vódi /pog.; v medmetni rabi/ *izraža začudenje, občudovanje*

Počijva malo, da si obrišem pot! Brhek fant pa je ta Primožev, raca na vodi! in čvrst kakor medved. Ni čuda, da jokajo dekleta. (Fran Detela, *Malo življenje*, NB) | In kakor se bojim, da bi izpadel kot tisti kisli Slovenorodec, ki pomoli nos v svet in pride nazaj in pove, da je tam trava drugače zelena in tudi nebo je bolj pravilno plavo, si vendarle včasih rečem kakšno krepko, recimo: *Raca na vodi!* ali – bognedaj! – Bes te plentaj! (Delo, 25. maja 2002, NB) | Hočem reči – zakaj se denar, ki je namenjen za Slovence po svetu, porabi za Slovence, ki grejo potem po svetu, namesto da bi ga koristno porabljali Slovenci, ki so že tam? *Raca na vodi*, sem rekel! Tisto, s čimer se lahko Slovenija predstavlja v tujini, je vendar slovenski intelekt. (Delo, 2. okt. 1999, NB) | Čeprav smo na srečo grozoto psovjanja prepoznali samo bivši domači, sicer pa se je večkrat zaradi prevoda zdelo, da govorimo nekaj takega kot: »*Raca na vodi!* Tristo zelenih! Bes te lopil!« in podobno. (Delo, 2. mar. 2002, NB)

♦ Frazem *raca na vodi*, ki se uporablja v medmetni rabi, je, kot kažejo pomensko ustrezni tuji izrazi, izvirno slovenski. Med starejšimi slovarji ga omenjata Plet. II, 369 – *raca na vodi!* potz tausend! – in J. Glonar, SSJ 325 – *raca na vodi*: (izraz začudenja). Še pred njima pa sestavino *raca* v drugačni sopomenski zvezi navaja M. Cigale, II 1187, ki nem. *Potz tausend!* prevaja s sle. *dete končaj!* *šembraj!* *vulg. kosmata kapa!* *žerdane grablje!* *raca pečena mačka!* *bos te plentaj!* Medmetni izraz *raca pečena mačka* bi lahko povezovali z začudenjem, presenečenjem, ko bi kdo namesto pečene race dobil pečeno mačko, ki se sicer pogosteje zamenjuje z zajcem. Medmetni izraz *raca*

na vodi pa je vsebinsko morda samo preoblikovan po frazemu [*časopisna*] *raca*, sicer pa predstavlja zelo običajno situacijo v naravi, ki ji pomen ustvarja prav medmetna raba.

© češ. *tisíc láter*; fr. *tonnerre!*; *morbleu!*; *diable!*; *sacrebleu*; nem. *potztausend*; *potz Blitz*.

ráce pásti, gl. *hoditi kot raca*.

zíbati se kot ráca, gl. *hoditi kot raca*.

racáti, gl. *hoditi kot raca*.

račún

bogatéti na túj račún, gl. *na tuj račun*.

délati račún brez krčmárja, gl. *račun brez krčmarja*.

íti za račún brez krčmárja, gl. *račun brez krčmarja*.

naredíti račún brez krčmárja, gl. *račun brez krčmarja*.

na túj račún /nevtr.; ed., prisl. *zv./ na stroške, v škodo drugih*

Muren pa je malo pil, zakaj pijače ni bil vaje in nespodobno se mu je zdelo, da bi prišel prvo jutro z mačkom v davčni urad. Zavest, da pije na tuj račun, mu tudi ni bila kakor je toliko drugim povod, da bi se vdal nezmernosti, marveč plemenit nagib zdržnosti. (Fran Detela, *Spominska plošča in druge humoreske*, NB) | Ne vem, ali smo vlagali certifikate v podjetja osebam, ki se sedaj bogatijo na tuj račun. Klicala sem podjetje Trdnjava, a tudi tukaj se zdi, da vlagajo v svoje žepe, za nas se pa ne zmenijo. (Delo, 12. jul. 2000, NB) | Dr. Ribnikar pa tudi zdaj poudarja, da je bila slovenska privatizacija zastavljena narobe, a se k sreči ni iztekla tragično. Po njegovem predvsem zato, ker ni bila izvedena na hitro in ker je Slovenija majhna. »Tako rekoč vsi se poznamo, bogateti na tuj račun je bilo vpletenim nerodno. Moralni pritisk okolja je bil zelo koristen.« (Delo, 13. nov. 2004, NB) | Ti reveži nočejo prositi za oblačila, čeprav so jim na dosegu roke. Dostojanstvo je tisto, ki jim preprečuje, da bi ljudje živeli na tuj račun. (Franc Rozman, *Človek sem, ustvarjam*, NB) | Poldrugo leto je 45-letni Italijan L. D. Z. na obalnem in goriškem območju lagodno živel na tuj račun. Tega je zdaj konec, saj so mu koprski kriminalisti z oddelka za gospodarsko kriminaliteto pred kratkim zasegli kar petnajst italijanskih in ameriških bančnih kartic, ki jih je uporabljal, čeprav niso bile njegove. (Delo, 30. nov. 2001, NB) | Menda vlada ja ne bo dopustila, da bi morale športne organizacije, ki so praktično brez lastnih sredstev, plačevati najemnino ali odškodnino agrarnim skupnostim. To bi bilo kot živeti na tuj račun. (Delo, 27. feb. 1998, NB) | SDS je tudi najbolj zagreta stranka za popravilo krivic grofom, baronom, cerkvi in drugim privilegirancem, tem, ki so vedno živeli na tuj račun. Tu gre za ogromne odškodnine, ki naj jih plačujejo generacije, ki šele prihajajo. (Delo, 6. jun. 1998, NB) | Kdor se rad šali na tuj račun, se mora znati tudi na svojem. Jaz se rad na vsakega, ne da bi pri

tem koga užalil. (Delo, 19. nov. 2000, NB) | Naše smehljanje je morda rahlo poceni, je po več kot zabavnem literarnem večeru pripomnil eden izmed poslušalcev. Gospod je imel prav, lahko se je smejeti na tuj račun. (Delo, 6. mar. 2004, NB)

◆ Frazem *na tuj račun* kot prislovna zveza izhaja iz predložne zveze *na račun* v pomenih: a) 'izraža predmet glagolskega dejanja, kot ga določa prilastek' in b) 'izraža odvisnost glagolskega dejanja od njegovega, po vrednosti nasprotnega določila'. Sestavina *tuj* torej tu usmerja glagolsko dejanje na stroške, v škodo drugih.

porávnati stáre račúne [s kóm] /ekspr., pren., nedov. *poravnati/ poravnati stare obveznosti, spore, zadeve*

»Kaj hočeš?« »Poravnal boš stare račune. Plačal vsako besedo.« »Pa prijateljstvo?« »Prijateljstvo je v tvojem besednjaku sinonim za izkoriščanje.« (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Postali smo tako močni, da lahko presenetimo prav vsakega nasprotnika. Jugoslovane in Norvežane na primer, prvi nas bodo podcenjevali, z drugimi pa bi v tretjem poskusu poravnali stare račune. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | V Rimu in Trstu sedijo trdno v sedlih ljudje, ki bi s Slovenijo predvsem radi poravnali namišljene stare račune. Zamisel, da bi predsedniki Slovenije, Italije in Hrvaške s poklonitvijo žrtvam iz preteklih konfliktov opravili pravno dejanje med sosedami in s tem presekali sedanje vozle v odnosih, ni realna. (Delo, 3. feb. 2005, NB) | Po zlomu komunizma so hoteli balkanski narodi poravnati stare račune, a časi so se medtem spremenili. Medtem ko se severozahodna Evropa počasi že loteva problemov 21. stoletja, Balkan še ni popolnoma opravil z 19. stoletjem. (Delo, 10. okt. 1998, NB) | Preživ je še spomin na Jiang Qing, zloglasno ženo velikega Maa Zedonga, ki je pred desetimi leti naredila samomor v pekinški ječi. Še zdaj pooseblja podobo ambiciozne žene, ki izkorišča možovo moč in z njo poravnava stare račune. Maovi sodelavci so namreč nasprotovali Maovi tretji poroki s šanghajsko igralco in so to nasprotovanje drago plačali, ko je postala gospa Mao. (Delo, 8. jul. 1998, NB)

◎ češ. *vyrovnat si [staré] účty s kym; vyrovnat si [stary] účet s kym*; nem. *eine alte Rechnung [mit jmdm.] begleichen*; rus. *svesti [starye] sčety s kem*.

porávnovati stáre račúne[s kóm], gl. *poravnati stare račune*[s kom].

prekrižati kómu račúne /ekspr.; mn., pren./ *povzročiti, da se komu načrti ne uresničijo*; sop.: **prekrižati komu načrte**; prim. **napraviti križ čez kaj**

Dvaindvajsetletni Španec Julian Alonso je v svoji karieri že nekajkrat prekrižal račune favoriziranim tekmečem. Najbolj jo je pred tremi leti zagodel Čilencu Marcelu Riosu, ki mu je v finalu njegovega domačega turnirja v Santiagu preprečil zmago in s tem nastop na ATP finalu v Hannoveru. (Delo, 10. maja 2000, NB) | V

Bejrutu novačita zaveznike za spremembo režima v Damasku. Paris seveda iz drugih razlogov kakor Washington. Izrael, ki mu Amerika vedno stoji ob strani, je z invazijo na Libanon obema prekrižal račune. (Delo, 14. jul. 2006, NB) | Razsvetljena hotelska dvorana. Slavnostna večerja na čast višjim zavezniškim častnikom, ki so takoj prve dni po vojni prišli v Ljubljano na obisk, da bi si поблиže ogledali partizane, ki so jim prekrižali račune ter jim tako rekoč pred nosom vkorakali v Trst. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB)

◆ Frazem *prekrižati komu račune* temelji na prenesenih pomenih sestavin *prekrižati* ekspr. 'preprečiti, onemogočiti' in *račun* navadno mn., ekspr. 'načrt, cilj, zlasti glede na koristi'. Tu omenjeni pomen glagola *prekrižati* je tesno povezan s frazomom *napraviti križ čez kaj* v pomenu 'odpovedati se čemu, obupati nad čim'.

◎ fr. *contrecarrer les projets de qn.*; it. *mettere i bastoni tra le ruote; intralciare i progetti a qc.*; *ostacolare i progetti a qc.*; nem. *jmdm. einen Strich durch die Rechnung machen*.

príti na svój račún /pog.; pren./ *biti zadovoljen s čim, doseči pričakovano, želeno*

Bil, bil v Londonu. Ulice so bile zatrpane z vozovi in vsakršno kramo na njih, vojaki so utirali pot vojvodskim in kraljevskim kočijam, tatovi, roparji in vsakršna svojat je prišla na svoj račun, mestna golazen je lezla v hiše in odnašala, kar je ostalo. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Medtem ko je v javnosti besnela najnovejša afera, so Nemci v občinskem svetu končno prišli na svoj račun – z zadovoljstvom so lahko začeli obračunavati s Costo. Ta se je z odobritvijo deželnega predsednika Conrada sicer smel vrniti na župansko mesto. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | V dvorani Tabor je kakih 1500 ljubiteljev nogometa prišlo na svoj račun. Troboj med Mariborom Pivovarno Laško, Železničarjem Ligrom in ekipo mariborskih zvezdnikov je prinesel spektakularne igre in mojstrske poteze, s katerimi se je odlikoval tudi naš prvi as Zlatko Zahovič. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Njuna sinočnja generalka je bila zanimiva predvsem zaradi dvoboja najbolj »vročih« imen v NBA, prvega strelca sezone Allena Iversona in atraktivnega Vincea Carterja. »Air Canada« tokrat ni prišel na svoj račun, saj ni niti enkrat zabil žoge v koš, njegov Toronto pa je doživel drugi zaporedni poraz; pred tem je dobil kar 11 od 12 tekem. (Delo, 24. mar. 2000, NB)

◎ fr. *trouver son compte [à qc.]*; hr., srb. *doći na svoj račun*; it. *trovarci il proprio tornaconto; trarre vantaggio*; nem. *auf seine Rechnung kommen*.

račún brez krčmárja /pog.; pren., tudi nikal./ *neuspeh zaradi neupoštevanja vseh okoliščin*

»Tudi sam nič ne vem!« sem ji odvrnil. »In zdi se mi, da dela račun brez krčmarja.« (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Sestri sta delali račun brez krčmarja. Mlajšo so z vsem, kar je »kupilac, prestregli varnostniki, potem pa

so policisti vzeli s seboj kar obe. (Delo, 30. dec. 2002, NB) | »Računali smo na točki, ki bi jih osvojili proti drugemu luksemburškemu igralcu, a se je zdaj izkazalo, da smo delali račun brez krčmarja,« je bil razočaran vodja reprezentance Andrej Jeras. (Delo, 21. sep. 2002, NB) | Pomiloval je uboge čete, med katerimi jih je dosti iz Kranjske. Berlinski kongres in Andrassy sta po njegovem mnenju naredila račun brez krčmarja, pobite junake pa je treba maščevati. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Tekma je bila navidez odločena, a le na papirju, kajti račun brez krčmarja prevečkrat naredi vsakdo, kdor v smučarskih skokih sprejema vnaprejšnje sodbe, še preden v ravnino izteka ne prismočta zadnji skakalec na tekmi. (Delo, 28. nov. 2005, NB) | V taboru Manchester Uniteda se na favoriziranje domačega moštva pač ne ozirajo. »To je račun brez krčmarja,« pravijo Angleži, pritrjujejo pa jim tudi »kraljevi« fantje iz Madrida. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Ajdovci so vse stavili na hitrost in mladost, toda proti izkušenim in v obrambi zanesljivim Mariborčanom je bil to račun brez krčmarja. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Kalin pravi, da njegov optimizem ni račun brez krčmarja. Tako kot drugi člani slovenske odprave je zadnje dni, ko so se v Mozartovem mestu začeli zbirati delegati, poizvedoval, za koga bodo glasovali. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Če bi slovenska oblast pokazala malo več politične volje in vzpostavila vsaj diplomatske odnose, bi za velenjski koncert Srbija lahko postala tretji največji izvozni trg, je prepričan predsednik uprave Jože Stanič. To ne bi bil račun brez krčmarja. (Delo, 11. jun. 1998, NB) | Ali gre za račun brez krčmarja, se bo videlo v dveh tednih. Kako bo Coexal plačal na 27 milijonov tolarjev ocenjeni program, ni znano. (Delo, 21. jan. 2004, NB) | Na javni dražbi bi sprva ponudili dobro polovico premoženja, razdeljenega na petnajst sektorjev. Čeprav so napovedovali, da je za vključitev v konzorcij zainteresirana tudi mestna občina Maribor, ki naj bi prevzela energetske in komunalne naprave, kaže, da gre za račun brez krčmarja. (Delo, 20. maja 1999, NB) | V rubriki Pa še to na zadnji strani Dela (9. decembra) je bil objavljen zapis z zgornjim naslovom, v katerem lahko preberemo vrsto popolnih neresnic in žaljivih trditvev, ki so bile izrečene na moj račun. Opozoriti moram, da je v tem primeru šlo za račun brez krčmarja. (Delo, 14. dec. 1999, NB)

◆ Frazem račun brez krčmarja z glagolskimi sestavinami *delati*, *narediti*, *iti* za je verjetno nastal na osnovi dejstva, da je lastna presoja gosta, koliko je zabil in pojedel, pogosto napačna. Pri tem pa ima seveda lahko tudi krčmar svojo posebno računico.

◎ angl. *to reckon without one's host*; češ. *dělat účet bez hostinského*; *dělat účet bez krčmáře*; fr. *compter sans son hôte*; *se tromper dans son calcul*; hr., srb. *praviti račun bez krčmara*; *napraviti račun bez krčmara*; nem. *die Rechnung ohne den Wirt machen*.

smejáti se na tuj račun, gl. *na tuj račun*.

šáliti se na tuj račun, gl. *na tuj račun*.

živéti na tuj račun, gl. *na tuj račun*.

življênje na tuj račun, gl. *življenje*.

ràd

iméti kóga ràd kot bráta, gl. *brat*.

ráglja

mrtváška ráglja, gl. *matilda je pobrala koga*.

peklénska ráglja, gl. *matilda je pobrala koga*.

ráj

bíti kot v ráju, gl. *kot v raju*.

kot v ráju /ekspr.; primeral/ *zelo lepo*; *brezskrbno*, *udobno*; sop.: **[kot] v sedmih nebesih**

Na širšem območju Palm Springsa, kamor sodi tudi Indian Wells, je namreč več ko sto igrišč za golf. Tako se »Swiss Miss« v kalifornijski puščavi počuti kot v sedmih nebesih: »Tukaj se mi zdi kot v raju.« (Delo, 11. mar. 2002, NB) | Seveda ni vse kot v raju. Športni del njegove zgodbe je prepleten z uveljavljanjem v moštvu, ki ima silne ambicije. (Delo, 10. jan. 2003, NB) | »Zadnjih nekaj let smo v resnici živeli kot v raju. Bojim se, da se ti časi ne bodo nikoli več ponovili,« potoži profesorica Raisa Panskova z ruske finančne akademije, kjer ima svoje prostore tudi fundacija Mihaila Gorbačova. (Delo, 19. sep. 1998, NB) | Na Bistrici se vedno spi kot v raju, samo postelje so bolj trde. (Delo, 19. sep. 1998, NB) | Čutim veter na koži in sonce na hrbtu. Počutim se kot v raju. Seveda se prej zaščitim s kremno za sončenje. (Delo, 12. avg. 2003, NB) | Živa bitja so živela kot v raju, vse je bilo na svojem mestu, vse se je dogajalo po božjem načrtu. Idilično življenje je simbolizirano v Svetem pismu v poglavju o Adamu in Evi, dokler nista grešila. (Franc Rozman, Človek sem, ustvarjam, NB)

◆ Raj – po nauku krščanske vere božje prebivališče – je postal prispodoba za dobro, srečno življenje. Primerjalna sestavina *kot v raju* je tako dobila pomen 'zelo lepo; brezskrbno, udobno'. Glagolske sestavine *biti*, *živeti*, *počutiti se* itd. glede na svoj pomen natančneje določajo pomen prispodobe.

◎ češ. *mít se jako v raji*; *žit si jako v raji*; hr. *živjeti kao u raju*; nem. *wie im Paradies leben*; *im Saus und Braus leben*.

obljúbljati [kómu] ráj na zêmlji (Zêmlji), gl. *raj na zemlji (Zemlji)*.

počútiti se kot v ráju, gl. *kot v raju*.

ráj na zêmlji (Zêmlji) /ekspr.; pren./ *dobro*, *srečno življenje*

»Vidite, tu je bilo vse polno cvetja, ogromne cvetlične grede, travo smo vsak dan zalivali. To je bil raj na zemlji,« je slikovito pripovedoval šef strežbe enega največjih ulcinskih hotelov, da smo si v senci zanemarjenega gozdčiča še sami predstavljali to že minulo razkošje. (Delo, 11. avg. 2000, NB) | Pariz je bil v lanski sezoni

za Andrea Agassija pravi raj na zemlji, saj je v mestu ob Sieni osvojil novembrski Pariz Open. Letos pa je francoska prestolnica za teniškega zveznika iz Las Vegasa tako rekoč kraj nesrečnega imena. (Delo, 16. nov. 2000, NB) | Švedska je sprejemljivo mesto za življenje, gotovo pa ni nikakršen raj na zemlji. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Zato tja hitijo bogatini iz Kalifornije in povzpelniki iz mehiške prestolnice, tudi tuji od vsepovsod, ki najdejo raj na zemlji ali pa zavetje pred preteklimi viharji. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Marsikomu se je tako odprl raj na zemlji, ki je trajal dobri dve leti; potem pa se je sesulo vse, z deviznimi vlogami vred. (Delo, 11. jan. 2002, NB) | Avstrijski jeklar je v dveh desetletjih na otokih (= Brionih, op. J. K.), kjer je za nameček tedaj še kosila malarija, ustvaril raj na zemlji, kamor so v začetku 20. stoletja hodile na oddih kronane glave, umetniki in bogataši iz vse Evrope. (Delo, 29. avg. 2002, NB) | Z veseljem vas bomo popeljali v čudesa, ki jih še niste videli. Ogleдали si bomo raj na zemlji Dubaj in nekaj dni uživali v neizmernem bogastvu in prestižu. (Delo, 13. nov. 2002, NB) | Ljudje, ki so želeli ustvariti raj na Zemlji, so v bistvu zgradili pekel na našem planetu. (Delo, 12. sep. 1998, NB) | Že od francoske revolucije svet pretresa niz utopičnih političnih gibanj, ki želijo z radikalnim preurejanjem najbolj temeljnih institucij družbe, od družine in zasebne lastnine do države, ustvariti raj na zemlji. (Delo, 21. mar. 2003, NB) | Pred plebiscitom so nemški Korošci svojim slovenskim sodeželanom obljubljali raj na zemlji. Obljubljali so jim »Evropo« in svarili pred pravoslavnim in islamskim Balkanom. (Delo, 7. nov. 1998, NB) | Vprašanje na listku, kakšna je razlika med njo in Hak Ja Han Moon, ki je pred tednom dni v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma prav tako obljubljal raj na Zemlji, in mnogimi. (samo)oklicanimi mesijami, ni bilo na glas prebrano ali ni prišlo na vrsto. (Delo, 28. maja 1999, NB)

◆ *Raj* (enako sopomenka *nebesa*) kot božje prebivališče je postal prispodoba za dobro, srečno življenje. V zvezi *raj na zemlji* (*Zemlji*) je ta prispodoba še okrepljena, saj predpostavlja dobro, srečno življenje že za življenja na zemlji, in ne šele v nebesih, kot uči krščanstvo. Frazem se pogosto uporablja v povedni rabi, prav tako v zvezi z glagolskimi sestavinami *obljubljati*, *ustvariti* itd., ki glede na svoj pomen kažejo odnos do dobrega, srečnega življenja.

ustvǎriti rǎj na zǎmłji (**Zǎmłji**), gl. *raj na zemlji* (*Zemlji*).

živǐti kot v rǎju, gl. *kot v raju*.

rǎje

[rǎje] ne vprašaj, gl. **vprašati**.

[rǎje] ne vprašajte, gl. **vprašati**.

rǎk

íti rǎkom žǎvižgat /ekspr.; mn., pren./ *biti zaman*, *brez uspeha*; *propasti*; *umreti*, *ubiti se*

Vse zgodbe o upadanju in ugašanju produktivnih delovnih mest bi morali tu ponoviti, da bi lahko celovito odgovorili. Toda nekdanja delovna mesta niso šla rakom žvižgat zaradi Pepeka in njemu podobnih, ki so ves čas kar krepko delali in se znojili. Takšni tudi niso načrtovali zastarele tehnologije in niso vodili zgrešenih poslov. (Delo, 24. jul. 1999, NB) | »Jasno sem jim povedal: če bodo ta zakonski predlog sprejeli, bodo s tem kršili angleško ustavo, svoboda pa bo šla rakom žvižgat!« »Kateri pa je bil tisti strašni zakonski predlog, proti kateremu si tako grmel?« ga je vprašal prijatelj. »Zakonski predlog? Tega se pa ne spominjam več.« (Slavko Krušnik, *Smeš stoletij*, NB) | Kadar torej Niko razlaga, kako vse visi na njem, kako nima nobene pomoči, zato da bo pustil vse in se posvetil samo opravlom vrhovnega šefa, ga moraš goreče prepričevati, da tega nikakor ne sme, da mora še naprej voditi podjetje, kajti brez njega bo šlo vse rakom žvižgat. Oboje ima svoje razumske in iracionalne razsežnosti, svoj prav in svojo zablodo, svojo načelno in pragmatično stran. (Drago Bajt, *Odčitki*, NB) | Bog ve, kolikokrat na dan sem pogledal na Krim, ali si je že nategnil sivo megleno kapo nad oči – pa vse zastoj, nobene meglice ni bilo videti; kot bi me hotel imeti za norca, se mi je dan za dnevom smejal v jasnem zraku. Pač prav je imel Prešeren, ko je pel: »Lažnivi pratikarji, lažnivi zvezdogledi, vremena vi preroki, vsi pojte rakom žvižgat!« (Fran Erjavec, *Šaljivi potopisi*, NB) | Zato se opira na svetočanstvo vere dostojnih mož »sowohl von hochfůrnehmer als gemeiner Condition«, ki so mu vse to potrdili iz svoje izkušnje. Na koncu še pristavlja, da rek šel je rakom žvižgat, povsod drugod pomenja umrl je. Dandanes o tem žvižganju vse molči. (Fran Erjavec, *Zivalske podobe*, NB) | Spomnim se še ene vaše prerokbe izpred dveh let: kdor gre v koalicijo z Drnovškom, bo šel v štirih letih rakom žvižgat, potem pa se bo dolgo in težko pobiral. Zadeva seveda asociira na težave ljudske stranke, vendar se zdi, da ima zadnja štiri leta SLS težave bolj sama zaradi sebe kot zaradi koalicije z Drnovškom. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Zlatka me zatoži papanu, in moč me zabodi enkrat za vselej iz raja! – Oj prijatelj Jamnik, ti zlobni zapeljivec, pojdi rakom žvižgat in ribam gost, ti in pa tvoji zanikni nauki! Ali ne bi bilo bolje, da bi bil uporabil rajši tisti dolgočasni pripovedni način bojazljivih zajcev? (Rado Murnik, *Brakada brez braka in druge humoreske*, NB) | A mračno gleda zdaj mi v svet oko, / šaljivost rakom žvižgat, ribam gost / je šla zdaj žela mojega bridkost. (D. Kette, *ZD I*, 1949, 124) | O mojem avstrijskem patriotizmu ni mogel dvomiti noben pameten človek. Da so to vedeli tudi Francozi, pa je dokaz, da bi me bili malone poslali žabam gost in rakom žvižgat. (F. Govekar, *Svitanje*, 1921, 468) | Ves denar iz tvojega hranilnika bo šel sedaj rakom žvižgat in žabam gost. (J. Korban, *Vitomilova železnica*, 16)

◆ Frazem *iti rakom žvižgat* ima tudi redki in starejši daljši različici *iti rakom žvižgat in ribam gost* ter *iti rakom žvižgat in žabam gost* in tudi skrajšana sopomenko *iti žabam gost*. Možno je, da sta

krajši obliki nastali po krajšanju iz daljših različic. Možno pa je tudi, da sta bili nekdanj sopomenski sestavini *ribam gost* in *žabam gost* občasno dodani za okrepitev pomena frazema *iti rakom žvižgat*. Pomensko zanimivi in za odkrivanje izvora frazema *iti rakom žvižgat* pomembni sta različici v naslednjih citatih: »Jaz sem dejal, da te uže ribe jedo in morski raki, ko te ni bilo tako dolgo; dejali so, da si šel na morje – kali!« vpije Kozobrin. (J. Jurčič–J. Kersnik, Rokovnjači, LZ 1881, 393) | Ko so zaradi račje kuge poginili raki v vseh naših rekah in potokih, je postalo žvižganje rakom neuspešno dejanje, ki je povzročilo izgubo časa in truda. Stari rek – pojdi rakom žvižgat – še danes pomeni nesmiselno in nekoristno dejanje. (Delo, 30. nov. 2007, NB)

Poskus razlage izvora frazema *iti rakom žvižgat* najdemo pri J. Glonarju (SSJ, 326) pri iztočnici *rak*: *iti rakom žvižgat*: evfemizem za »utoniti« (prvotno pri onih, ki so bili za kazen potopljeni), splošno: iti k vragu, v izgubo, na nič. Glede na to je možno domnevati, da je frazem *iti rakom žvižgat* nastal na osnovi nekdanjega kaznovanja s potapljanjem. Da je tako kaznovanje obstajalo, pričajo zgodovinska dejstva. To domnevo bi lahko potrjeval izvor ruskega frazema *pokazat*, *gde raki zimujut* 'kaznovati' s prvotnim pomenom 'utopiti'. Raki namreč prezimujejo podobno kot žabe zariti v blato. Po izhodiščnem, izvornem motivu kaznovanja s potapljanjem bi si bila torej sle. *rakom žvižgat* in rus. *pokazat*, *gde raki zimujut* sorodna. Zaradi različne ubeseditve pa se razlikujeta v osnovni predstavi. Ruskemu ustreznemu frazem obstaja tudi v poljščini: *pokazać komuś*, *gdzie raki zimują* 'maščevati se komu, vrniti mu (milo za drago)'.

Predstava o nesmiselnosti dejanja je v različici slovenskega frazema *iti rakom žvižgat*: *rakom žvižgati*, npr. *Ribam pridigovati*, kakor sv. Anton, in morda *rakom žvižgati*, je morebiti poetično, gotovo pa malo vabljivo in zelo nevhvalno delo. Ko bi se mi vsaj zgodilo, kakor tistemu pridigarju v puščavi: si hi tacuisset, lapides clamabut. (J. Stritar, Literarni pogovori, Zvon 1870, 157) Frazem *rakom žvižgati* za nemško *leeres Stroh dreschen* najdemo že v Gutschmannovi slovenski slovnici v pomenu 'delati kaj nesmiselnega, nekoristnega; vsebinsko prazno govoriti' oziroma *prazno slamo mlatiti*. F. Metelko v svoji slovnici pri nemški iztočnici *Leeres Stroh dreschen*, *vergebliche Dinge thun* navaja slovensko *prazno slamo mlatitā*, *bob v steno metatā*, *rakom žvižgatā*. Frazema *rakom*

žvižgati v pomenu 'prazno slamo mlatiti' ni več ne v Cigaletovem ne v Pleteršnikovem slovarju. M. Cigale (I, 732, II, 1580, 1922) omenja frazem *iti rakom žvižgat* pri iztočnicah *Henker* (geh zum Henker, *pojdi se solit*, *pojdi rakam žvižgat*, *pojdi kjer te ni*, *spravi se mi*), *Stroh* (*leeres Stroh dreschen*, *prazno slamo mlatiti*, *bob v steno metati*; *auf dem Stroh liegen*, *iti rakom žvižgat*) in *Zahn* (*es thut ihm kein Zahn mehr wehe*, *er lebt nicht mehr*, *šel je rakam žvižgat*, *nič več ga ne boli*, *ne bo več kaše jedel*). Če lahko sklepamo iz pomena nemškega frazema *auf dem Stroh liegen*, bi frazem *iti rakom žvižgat* pri Cigaletu pomenil 'živeti revno, v pomanjkanju' (prim. *živeti na koruzi*). Frazem torej že ima današnjo obliko in se tudi približa današnjim pomenom. Ti so že izkazani npr. v Janežičevem Slovensko-nemškem slovarju 1893, 571: pri iztočnici *rak* sta frazema *rakom žvižgat iti* (*grem*) ins *Gras beißen* (tj. 'umreti'), *pojdi rakom žvižgat* geh zum *Henker!* (tj. 'pojdi k vragu'). V Plet. II, 372, 978, je obravnavani frazem pri iztočnici *rak* v oblikah: *pojdi rakom žvižgat in žabam* (*ribam*) *gost* = *schau*, *daß du weiter kommst!* Geh zum *Henker!* in *iti rakom žvižgat*, *verloren* o. *zugrunde gehen*; *vse je šlo rakom žvižgat*; pri iztočnici *žvižgati* pa *pojdi rakom žvižgat!* = geh zum *Kuckuck!* (tj. 'pojdi k vragu, naj te vrag pocitra'). Vse torej v pomenih, ki jih poznamo še danes. (gl. Živali v prispodobah 2, 210–216)

iti rákom žvižgat in ribam góst, gl. *iti rakom žvižgat*.

iti rákom žvižgat in žabam góst, gl. *iti rakom žvižgat*.

rdeč kot kúhan ràk /ekspr.; primera/ *zelo rdeč*; sop.: **rdeč kot kri**; **rdeč kot mak**; **rdeč kot puran**

Kobiljekar, rudeč kakor kuhan rak, je letal za ograjo svojega vrta in kričal in tulil, da ga je bilo groza videti in slišati. (I. Tavčar, Med gorami, Z 1878, 58) | Brž ko so prišli v pristanišče, se jim je pridružila množica pobalinov. Bouvard je bil rdeč kot kuhan rak, delal pa se je dostojanstvenega. Pécuchet je bil bled kot zid in besno je pogledoval okoli. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Kraljica je od jeze postala rdeča kot kuhan rak in nekaj trenutkov je renčala kot prava divja zver. (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | S kratkim in odločnim »ne« je ženin šokiral vse navzoče, še posebno nevesto, ko ga je duhovnik pred oltarjem v cerkvi v Messini vprašal, ali jo vzame za življenjsko sopotnico. Svati so na široko odprli usta, nevesta pa je postala rdeča kot kuhan rak. (Delo, 15. okt. 1998, NB)

◆ *Primerá rdeč kot kuhan rak* temelji na rdeči barvi kuhanega raka. Rdečo barvo raka razlaga F. Erjavec (*Rak*, LZ 1881, 47–52 itd.): Živ rak ima

v sebi dve barvili – nekateri trdijo, da še več – namreč neko rjavkasto in neko rudeče. V tej živali se ti dve barvili mešata in pokrivata več ali menj kože, zato tudi nobeno ni čisto izraženo. V vrelej vodi se rujavo barvilo razpusti, ostane torej samo rudeče, katerega vrela voda ne more izpremeniti. Po primeri *rdeč kot kuhan rak* je nastala tudi primera *zardeti kot kuhan rak*.

⊙ angl. *as red as a lobster*; češ. *červený jako cihla*; *červený jako jabličko*; *červený jako krev*; *červený jako krocán*; *červený jako oheň*; *červený jako pivoňka*; *červený jako rak*; *červený jako kohout*; fr. *rouge comme une écrivisse*; *rouge comme un coq*; hr., srb. *crven kao rak*; it. *rosso come un peperone*; *rosso come un gambero*; nem. *rot wie ein gesotener Krebs*; rus. *krasnyj kak indjuk*; *krasnyj kak rak*.

zardéti kot kúhan ràk /ekspr.; primera, nedov. **zardevati/ zelo zardeti**

Hlevar se je popraskal po pleši in zardel kot kuhan rak. Ustrašil se je, da bo pred vsemi povedala, kako je moral vso pot tiščati nos goski pod rep. (Feri Lainšček, Mislisce, Deset pravljic, NB) | Potem se je ozrl na sina. Stepan je zardel kot kuhan rak in obstal kot prikovan. – Usedita se, kaj stojita! – je veselo vzkliknila Elločka. (Vasilij Šukšin, Sonce, starec in dekle, Tri zgodbe, NB) | »Govori se tako.« Križevski je zardel kot kuhan rak, nato je odvrnil: »Kdo je pa povedal, da smo dobili ukore?« »Kaj ga nisi zaslužil?« mu je odvrnil Krt. (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Zbrani strokovnjaki iz vse Evrope in NBA so mu namenili celo tako sočne pohvale, da je skromni Ljubljčan zardeval kot kuhan rak. (Delo, 22. apr. 1999, NB)

⊙ Gl. *rdeč kot kuhan rak*.

⊙ hr., srb. *pocrvjeneti kao mak*; *pocrvjeneti kao paprika*; nem. *rot wie eine Tomate werden*; pol. *spiec raka*; ukr. *napekty rakiv*.

R

rakéta

híter kot rakéta /ekspr.; primera/ **zelo hiter**; sop.:

híter kot blisk

Pavel Bure spet hiter kot raketa. New York – »Ruska Raketa«, kot zaradi izjemne hitrosti v NHL pravijo Pavlu Bureju, je spet zablestela v polnem sijaju. (Delo, 22. jan. 1999, NB)

⊙ Primera *hiter kot raketa* je zelo nazorna, saj so rakete kot izstrelki ali zračna plovila izredno hitri.

⊙ bolg. *bàrz kato raketa*; češ. *rychlý jako střela*; hr. *brz kao raketa*; mak. *brz kako raketa*; pol. *szybki jak błyskawica*; rus. *bystrij kak raketa*; slš. *ryč-hly ako raketa*; ukr. *švydkyj jak raketa*.

rákov

íti rákovo pót, gl. **pot**.

ráme

zadéti svój kríž [na ráme], gl. **križ**.

rána

za pět Kristusovih rán, gl. **Kristusov**.

za pět kriščeveh (Kriščeveh) rán, gl. **kriščevec (Kriščevec)**.

za pět rán [bōžjih] /pog.; medm., mn./ *izraža strah, vznemirjenje, obup*; sop.: **za pet Kristusovih ran; za pet kriščeveh (Kriščeveh) ran**.

Zaklinjam te za pet ran božjih, idi brez oklevanja in hitro kar se dá k Omlednikovi Čiliki ter ji poroči, da jo čakam tukaj. (J. Trdina, LZ 1887, 90) | Kje pa imaš Petra, za pet ran božjih. (F. Godina, Nova obzorja 1952, 183) | »Sina mi dajte nazaj, zdaj imate pismo, doto ste mu vzeli, lastnemu otroku, ne jemljite mu še življenja, to vas prosim na kolenih, za pet kervavih ran božjih!« govorila je stara ženica, povzdignila svoje suhe koščene roke, kakor bi molila Boga. (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 235) | PISAR Joj za pet ran! Ne gre mi iz peresa ... (O. Župančič, Veronika, Dela 3, 1936, 137)

⊙ Frazem *za pet ran [božjih]*, ki se uporablja medmetno, temelji na svetopisemskem izročilu o Kristusovem trpljenju.

rásti

kàj je ráslo kómu čez glávo, gl. **glava**.

ne rásti za vsákim grómom, gl. **grm**.

rásti kómu čez glávo, gl. **glava**.

rásti kot góbe po dežju, gl. **goba**.

rásti kot konóplja, gl. **konoplja**.

rásti kot kopríva, gl. **kopriva**.

rásti za vsákim grómom, gl. **grm**.

répa ráste kómu v ušéh, gl. **repa**.

slíšati trávo rásti, gl. **trava**.

ráven

ráven kot svéča, gl. **sveča**.

ravnáti

[po] máčehovsko ravnáti s kóm/čím /ekspr.; primera/ *kot slaba mati, brezbrizno, neskrbno, sebično ravnati s kom, čim*

Njegovi ministri se ne morejo sporazumeti o tem, ali naj tuji predsedniki in ministri še hodijo na Apeninski polotok ali ne. Policisti pa grozijo, da ne bodo več nosili glave naprodaj, če bo država z njimi ravnala po mačehovsko. (Delo, 23. avg. 2001, NB) | Niso govorili o hišah, ki jih hočejo nazaj, niso pogojevali vstopa Slovenije ali kdaj pozneje Hrvaške v Evropsko unijo. Italijanska država je morala priznati, da je z rojaki, ki so pribežali leta 1947, ravnala mačehovsko. Država se je opravičila in je bila tokrat z ezuli prijazna. (Delo, 12. feb. 2003, NB) | Ker je voda naša naravna dediščina, jo moramo ohranjati

ti našim prihodnjim rodovom in ne, da z njo ravnamo mačehovsko, brezobzirno, za vsako ceno v ta naš svet v kapitalizmu, ki je ves naravnane le za trenutni dobiček. (Delo, 1. apr. 2005, NB) | »Splošno mnenje je, da izven matične domovine živi približno pol milijona Slovencev, kar je petina slovenskega življa. Imam občutek, da je ta petina odpisana ali le mačehovsko obravnavana, tako s strani državnih organov, institucij, kot tudi nekaterih državljanov.« (Delo, 7. jul. 2003, NB)

◆ Gl. *biti* komu *mačeha*; *obnašati se kot mačeha*. Slovenskemu frazemu ustreza pol. *traktować kogoś po macoszemu*.

ravnáti s kóm/čím kot svinja z méhom, gl. **svinja**.
ravnáti s kóm kot z živíno, gl. **živina**.

ravnáti s kóm v rokavícáh, gl. **rokavica**.

ravnáti s kóm z rokavícami, gl. **rokavica**.

rávno

rávno kot svéča, gl. **sveča**.

ráza

bití tábula ráza, gl. **tabula**.

tábula ráza, gl. **tabula**.

razbíjati

ne razbíjati si gláve [s čím], gl. **glava**.

razbíjati si glávo [s čím], gl. **glava**.

razbít

razbít kàkor túrška zastáva, gl. **fana**.

razblíniti se

razblíniti se kot díim, gl. **dim**.

razblíniti se kot mílni mehúřček, gl. **mehurček**.

razbójnik

désni razbójnik, gl. [*kot*] *levi razbojnik*.

glédati kàkor lévi razbójnik [na križu] /ekspr.; primera/ *glédati grdo*, *hudobno*

3. feb. 2010 ... »Tisti fant tam,« – pokazala je na Gašperja – »ki gleda kakor levi razbojnik«, je prevrnil ubogemu dekletu košaro z jabolki, in zdaj se joče sirota in pobira po bregu. (Najdi.si, sl.wikisource.org/wiki/Svetloba_in_senca) | Gospodje jej niso dejali nikoli drugače kot: »gospa Kati«. Kmetom se je ... iz skalovja, pomolil proti njej jezik in gledal vanjo tako grdo, kakor gleda levi razbojnik ... (Bing, sl.wikisource.org/wiki/Bajke_in_povesti_o_Gorjancih)

◆ Gl. [*kot*] *levi razbojnik*. Sestavina [*na križu*] se v primeri večinoma ne uporablja več. Pomensko blizu slovenski primeri je poljsko *spoglądać jak zbój*, *spojrzec jak zbój* v pomenu 'mrko, grdo gledati'.

[kot] lévi razbójnik /redko; pren., tudi kot primera/ *ničvreden*, *malovreden človek*

21. nov. 2004 ... Desni in levi razbojnik! Levi razbojnik sem vedno, ko se razburjam in godrnjam čez božjo previdnost. In to ni tako redko ... (Najdi.si, www.druzina.si/...) | 7. apr. 2011 ... SAM VRAG: ti si levi razbojnik, ki mu odrešenik niti pogleda ni namenil ob poslednji uri! Moriš, lažeš, kradeš! ... (Najsi.si, www.vest.si/...) | Ta tvoj sploh ni bil živi Bog, ampak levi razbojnik, pred katerim pa prisega sploh nič ne velja – naj je resnična, naj je krivična, neveljavna je. (Bing, sl.wikisource.org/wiki/Muhoborci) | »Poglej ga v oči, ali ni tak kot levi razbojnik na Golgoti?« vpraša drugi. »Ta bi svojega očeta obesil, ko bi ga za sodnika postavili«, reče drugi. (Bing, sl.wikisource.org/wiki/Rokovnjači)

◆ *Izrava levi razbojnik in desni razbojnik*, tudi *dobri razbojnik in hudobni razbojnik*, izhajajo iz svetopisemskih opisov (gl. v evangelijih: Matej 27,44; Marko 15,77; Luka 23,39–43; Janez 19,18) ter upodobitev Kristusovega križanja, dalje npr. tudi današnje: Desni razbojnik razume razliko med seboj in Nedolžnim, levi se norčuje: Če si božji Sin, stopi s križa! Jezus desnemu obljubi raj, ... (Najdi.si, rkcsiverainluc/moj/forum). Skupaj s Kristusom sta bila obsojena na smrt tudi dva razbojnika. Eden se je pokesal in Kristus mu je obljubil, da bo »še danes z njim v raju«. Drugi, neskesani razbojnik se je Kristusu rogal, posmehoval. Po legendi je desni ali dobri razbojnik dobil še ime Dizma (Dysmas), ker je bil Kristusu na desni strani, levi ali hudobni razbojnik, ki se imenuje tudi Gestas, pa je bil Kristusu na levi strani. Angel vzame in odnese v raj dušo dobrega razbojnika, hudobnemu razbojniku pa vzame dušo hudič. Na upodobitvah (prva je iz 5. stol. v cerkvi sv. Sabina v Rimu) je levi ali hudobni razbojnik grd, star, bradat, obrača glavo proč od Kristusa in se zvija v bolečinah, medtem ko je desni ali dobri razbojnik večinoma lep, mlad in golobrad, obrača glavo h Kristusu in se na križu ne muči.

razcvèt

bití v pólnem razcvétu /ekspr.; tudi pren./

I. v celoti, polno cveteti; prim. **bití v polnem cvetu** Breskve so namreč zaradi toplega februarkega vremena začele cveteti od dva do tri tedne prej kot običajno, ko pa so bile v polnem razcvetu, so se temperature spustile pod ničlo. (Delo, 24. mar. 1998, NB) | Kdor je kopal, je v naravi – rastlinstvo je zdaj v polnem razcvetu – pustil prav grde sledi in kot je opisal Geister z zagovorniki neokrnjene narave, gre za posege, ki so povsem nesprejemljivi ... (Delo, 26. jun. 2002, NB) | Veseli se pomladnega jutra, ko se narava na novo prebuja, pole-tja, ko njegove rastlinice krepijo plodove in so cvetlice

v polnem razcvetu, ter jeseni, ko z zadovoljstvom pobira pridelke. (Viva, marec 2003, NB)

2. zelo uspevati

Osrednja tema naših pogovorov pa je bila namenjena praškemu umetnostnemu življenju, ki je bilo kljub oviram v polnem razcvetu. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Staro kraljestvo Gana je bilo severno od današnje Gane. V 12. stoletju je bilo bogata in dobro urejena država v polnem razcvetu. (Delo, 6. mar. 1998, NB) | Nekaj let pozneje, ko je bila demokracija že v polnem razcvetu, se je gladovanje iz avstrijskih hotelov preselilo v kulturne ustanove – v sam Cankarjev dom. (Delo, 14. feb. 1998, NB)

razdòr

jábolko razdôra, gl. **jabolko**.

razdrážen

kot razdrážen sršén, gl. **sršen**.

razjókati se

razjókati se kot otròk, gl. **otrok**.

razkríti

razkríti [vsè] svòje adúte, gl. **adut**.

razkríti se

razkríti se kot na pládnju, gl. **pladenj**.

razlíčen

bíti [razlíčen] kot nóč in dán, gl. **noč**.

razlikováti se

razlikováti se kot dán in nóč, gl. **dan**.

razlikováti se kot nóč in dán, gl. **noč**.

razlíti se

žólč se razlíje kómu, gl. **žolč**.

razmnoževáti se

razmnoževáti se kot zájci, gl. **zajec**.

rázni -a -O sam.

níti pod rázno /ekspr.; pragm., nikal., tudi v medn. rabi/ v *nobenem primeru, nikakor ne*

No, izkazalo se je, da dobiti kontakt v Afriki, nekoga, ki ti bo odgovarjal na pošto, niti »pod razno« ni preprosta zadeva. Po pol leta večinoma brezplodnega pisarjenja elektronskih in papirnatih sporočil so me srčne zadeve slučajno odpeljale v Antwerpen. (Zvone Žigon, Izzivi drugačnosti, Slovenci v Afriki in na Arabskem polotoku, NB) | Ni nobene možnosti! Slovenski parlament je pač institucija, namenjena sama sebi, in se seveda

ukvarja sama s seboj v bitki stranka proti stranki, ko želijo biti vsi pametni in seveda razglabljači o stvareh, ki jim niti pod razno niso jasne in znane. (Delo, 24. jan. 2004, NB) | Tej (tj. brezjanski Mariji, op. J. K.) ravno so slovenski katoliški hierarhi »posvetili slovenski narod«; seveda ne da bi ga bili sploh vprašali. S tem »posvetilom« so zajeli tudi tiste, ki jih niti pod razno ne morejo šteti med svoje ovčice, obenem pa razglasili, da je biti Slovenec in biti (katoliški) kristjan pač eno in isto. (Delo, 31. ju. 1999, NB) | Tretji razlog je predsednik parlamentarne komisije, ki je v prejšnjem državnem zboru presenetljivo pedantno preiskovala primer Petek. Tudi ta se je hvalil, da ve, kdo je napadel novinarja, a njegovega imena ni izgovoril niti pod razno. (Mladina 2005, št. 09, NB) | Ko je bil star skoraj šest let, so doma le opazili, da sicer vse razume po slovensko, vendar je »noče« govoriti, kot so se izrazili. Niti pod razno! Govori pač samo angleško. (Delo, 22. apr. 2000, NB) | Zločincem sodijo po zakonih, ki so veljali v času storitve kaznivega dejanja; pa smemo delovni ljudje upati, da se bomo upokojili v skladu s pokojninskimi predpisi, ki so veljali, ko smo prvič dobili v roke delovno knjižico? Niti pod razno. (Mladina 2007, št. 25, NB)

♦ Frazem *niti pod razno* izhaja iz ustaljenega izraza – obrazca *točka razno* 'zadnja točka dnevnega reda', pri kateri se obravnavajo manj pomembna vprašanja'. Uporaba veznika *niti* v nikalnih povedih ustvarja iz nepomembnosti pomen močnega, izključujočega zanikanja, nasprotovanja. Ta pomen frazema je še bolj izrazit, ko je uporabljen medmetno.

razpíhati

razpíhati káj pod pepélom, gl. **pepel**.

razpóčiti se

razpóčiti se [kot] milni mehúrcék, gl. **mehurček**.

razpráva

razpráva za okroglo mízo /publ.; pren./ (*odkrit, sproščen*) *pogovor o določenem vprašanju, problemu*

Tako bi v en stavek strnili spoznanje, do katerega je pripeljala razprava za okroglo mizo na temo Možnosti visokošolskega študija v Zasavju, ki jo je v okviru sejma zaposlitvenih možnosti včeraj v Zagorju pripravil klub zasavskih študentov Šklab. (Delo, 14. apr. 2001, NB) | Generalni sekretar konvencije John Kerr je predlagal, naj bi samo pomembne dokumente prevajali v jezike 13 držav. Sekretariat je pripravljen zagotoviti prostor na medmrežni strani konvencije, za prevod pa bi morale poskrbeti kar kandidatke, kajti institucije Unije, ki sofinancirajo razprave za okroglo mizo, za ta namen niso predvidele denarja. (Delo, 9. mar. 2002, NB) | Razprava za okroglo mizo se je dotaknila tudi funkcije fragmenta,

profesor Kos pa je za sklep ponudil ugotovitev, da roman kot vseobsežen, po Bahtinu protejski fenomen vase lahko marsikaj požre. (Delo, 2. jun. 2004, NB)

♦ Gl. *okrogla miza*.

razširiti

razširiti manévrski prôstor, gl. *prostor*.

razširiti se

razširiti se kot kúga, gl. *kuga*.

razširiti se kot ôgenj, gl. *ogenj*.

razširiti se kot požár, gl. *požár*.

raztápljati se

raztápljati se kot sládkor [v vôdi], gl. *sladkor*.

raztegljív

raztegljív pójem, gl. *pojem*.

raztopí se

raztopí se kot vósek, gl. *vosek*.

raztrán

govorít kot raztrán dóhtar, gl. *dohtar*.

razúmen

v razúmnih mējah, gl. *meja*.

razuméti

razuméti abecédo čésa, gl. *abeceda*.

razuméti se

razuméti se na kàj kot zájec na bóben, gl. *zajec*.

razveselí se

razveselí se [kóga/čésa] kot otròk, gl. *otrok*.

razvòj

bíti cókla razvòja, gl. *cokla*.

postáti cókla razvòja, gl. *cokla*.

rděč

bíti v rděčih števílkah, gl. *številka*.

končáti v rděčih števílkah, gl. *številka*.

[kot] rděča nít, gl. *nít*.

rděč kàkor màk, gl. *mak*.

rděč kàkor màkov cvět, gl. *cvet*.

rděč kàkor purán, gl. *puran*.

rděč kot krí, gl. *kri*.

rděč kot kúhan ràk, gl. *rak*.

rděč kot màkov cvět, gl. *cvet*.

rděč kot ôgenj, gl. *ogenj*.

rděč kot purán, gl. *puran*.

rděč od jéze, gl. *jeza*.

rděče števílke, gl. *številka*.

Rděči kríž, gl. *kríž*.

rděči kríž, gl. *kríž*.

rděči petělin, gl. *petelin*.

spustíti rděčega petelína, gl. *petelin*.

ukrotíti rděčega petelína, gl. *petelin*.

v rděčih števílkah, gl. *številka*.

vlěči se kot rděča nít, gl. *nít*.

znájti se v rděčih števílkah, gl. *številka*.

reákcija

verízna reákcija /publ.; pren./ *med seboj vzročno povezan buren potek dogodkov, ki ga sproži na vi-dez nepomembna, neopazna stvar*

Samo majhen, neskončno majhen drobec nasilja je v meni v tej zmedi in v tem redu čistih črt, samo drobec nasilja, ki je razporejeno v vesoljstvu. V nekem trenutku se sproži v reakcijo, nekaj zahrešči in verižna reakcija teče, neka beseda jo sproži, neka kretnja. (Drago Jančar, Noč nasilja, NB) | Z drugimi besedami to pomeni, da se je pri približevanju Uniji zelo hitro mogoče znajti v Havlovem položaju. Dovolj je, da ti spodsne na enem ali dveh področjih, in verižna reakcija se lahko začne. (Delo, 11. maja 2000, NB) | Slovenija bi pri ukrepah za implementacijo kjotskega sporazuma napravila inovativno potezo, ki bi jo verjetno zelo pozorno proučile in posnemale tudi druge države. To bi bila za nas pomembna promocija, morda pa bi se celo sprožila verižna reakcija, ki bi v globalnem smislu pripomogla k uveljavljanju kjotskih obveznosti. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | V zadnjih treh letih so se nekatera žita, iz katerih se pridobiva biogorivo, podražila za trikrat. Verižna reakcija je povzročila nestabilnost cen živalskega mesa, saj kar trinajset odstotkov svetovnega pridelka žita konča v gobcih živine. (Polet januar – december 2008, NB)

♦ Frazem *verižna reakcija* je nastal po prenosu na druga področja iz fizikalnega in kemijskega termina: *verižna reakcija* kem. 'zaporedje reakcij, pri katerih vmesni produkti reagirajo z izhodno snovjo'; *verižna jedrska reakcija* fiz. 'jedrska reakcija, ki se po začetku sama vzdržuje'.

rébro

Ádamovo rébro, gl. *Adamov*.

kazáti rébra /ekspr.; pren./

1. *biti zelo suh*

Napenjajo suhe ude, da se jim hrbti ježijo, padajo na spolzki ledeni cesti, spet vstajajo, mirno prenašajo obilno jim deljene batine, živijo ob slami, ki jo vlečejo iz snega in gnoja. Njihove oči so davno ugasnile, gledajo topo, brezupno v svet in kažejo suha rebra mrzlim vetrovom. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB)

2. biti v slabem stanju, načet

Tomaza Omahneta koča doli pod klancem je bila skoro vedno enaka. Streha je kazala svoja rebra in trte, ki so še za silo držale gabrove prekle ob strešnicah, molele so s svojimi konci prav tako v zrak kakor danes ... (Jan-ko Kersnik, Testament, NB) | V teh dneh bo dokončana cesta med Ločami in Suhadolom, ki je zadnja leta že krepko kazala rebra. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Stanovanje štiri je bilo v četrtem nadstropju stolpa. Vrata so bila lesena, prelepljena s plakati, omet na obeh straneh je nevarno odpadal in kazal lesena rebra. (Drago Jančar, Posmehljivo poželjenje, NB) | Piromani si vsako leto izberejo vroče dni konec julija in v začetku avgusta za požigalske akcije, te dni pa so še zlasti dejavni. Obširna območja ob vsej ligurski obali daleč na jug do Toskane že kažejo rebra, saj je grmičevje z drevjem vred pogorelo, turisti pa bežijo domov. (Delo, 27. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *kazati rebra* temelji na dejstvu, da so rebra pri zelo suhih, shušanih ali sestradanih ljudeh zelo vidna. Preneseno na stvari ali objekte oziroma njihove dele se frazem uporablja za izražanje načetosti, iztrošenosti, propadanja, uničenja.

polómíti kómu rébra /ekspr.; mn., pren./ zelo pretepesti koga

On pa je kot kak Martin Krpan zgrabil najmanjšega financarja in začel z njim tolči po drugih. Nekaterim je polomil rebra in zlomil roke. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Očitali so mi po pravici, da dokazujem dijakom, da je bila Reka že od nekdaj hrvaško mesto, in da prepeljujem njih sinove v hrvaški tabor. Kjer koli sem se pokazal, so rjaveli nad mano fanatični madžaroni in se grozili, da mi bodo polomili rebra. (Janez Trdina, Moje življenje, NB) | »Tyson se mora še veliko naučiti. Ne glede na trenerja, ki mu bo iz kota delil nasvete, tudi nikdar ne bo prvovrsten bokсар; nasprotnik z dobrim lateralnim gibanjem in močnim direktno mu bo polomil rebra,« je po zmagi »železnega« Mika zapisal Pat Putnam, novinar Sports Illustrateda. (Delo, 4. mar. 1999, NB) | Glej mu na prste. Pri moji duši, če staknem, da mi krađe, polomim mu vse kosti in rebra po životu! (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | »Veste kaj, boter, ali kdo ste, vi ste pa hudi ko sršen; vsa rebra ste mi pretrli. Ko bi jaz usmiljen ne bil, precej bi šel tožit in s tožbo bi jaz nakanil in napravil, da bi zaprti sedeli štirinajst dni in trinajst noči zato, ker ste mi rebra polomili, da ves svoj živí dan ne bom lahko hodil po svetu.« (Josip Jurčič, Tihotapec, NB)

◆ Frazem *polomiti komu rebra* je nastal po prenosu osnovnega pomena besedne zveze (gl. prvi zgled) po načelu pars pro toto. Rebra in kosti sploh so pri hudem pretepu praviloma res lahko poškodovani ali polomljeni.

◎ hr., srb. *polomiti komu rebra*; nem. *jmdn. vermöbeln. jmdm. alle Knochen brechen*.

preštéti kómu rébra /ekspr.; pren., mn., nedov. šteti, preštevati/

1. zelo pretepesti koga; sop.: prešteti komu kosti

In ko je pes še vedno tulil, začuli so se težki koraki zgoraj po hodniku, in čutilo se je rožljanje meča in ostrog. »S svojim mečem ti bom preštel rebra, da boš črno gledal kakor peklenski zmaj! Tihó bodi!« (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | »Niti za hip nisem podvomil o zmagi, ker sem se pač izvrstno – tako telesno kot psihično – pripravil na ta dvoboj. Mislim, da bi vsakomur, ki bi se v soboto z menoj povzpел v isti ring, dodobra preštel rebra, pa nočem izzveneti vzvišeno,« je pristavil Zavec, ki je povsem upravičil zaupanje trenerja Kirscha in menedžerja Ulfa Steinfortha ... (Delo, 3. mar. 2003, NB) | Peter McNeely je bil bel, velik, irskega porekla in na velikem odru neznan bokсар, ki je v klubskih spopadih bolj po zaslugi srčnosti kot tehničnega znanja nízal 500-dolarske zmage. Mike Tyson mu je 19. avgusta 1995, v svojem prvem dvoboju po delno odsluženi kazni zaradi posilstva, preštel rebra v vsega 89 sekundah. (Delo, 11. jan. 1999, NB) | Gotovo mu ne bo niti malo prav, ko se bo tam zljajal nekdo, ki ga ni niti poznal? Mu bomo že prešteli rebra, če bo kaj preveč sral, je odmahnil Gajaš, ki ni maral proslav. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Boks: Dejan Zavec preštel rebra tudi Slovaku Josephu Sovijusu. (Delo, 20. jun. 2005, NB)

2. boksati

Ptuj – Prireditelj 18. turnirja za Zlato rokavico so ne samo dohiteli, ampak brzkone celo prehiteli Evropo: le nekaj dni po kongresu Svetovne amaterske boksarske zveze (AIBA) v Turčiji so si namreč borci na Ptujju že prešteli rebra po novih pravilih – namesto na dose- danjih pet so boksali le na štiri runde po dve minuti. (Delo, 7. dec. 1998, NB) | Ker Don King tudi približno ni imel 10 milijonov, ki jih je tako širokogrudno ponujal, je potreboval velikodušnega sponzorja. Našel ga je v predsedniku Zaira, Mobutuju Seseju Seku, igrajoč na kasneje še velikokrat uporabljeno karto črnske zave- sti – temnopolta borca naj si v imenu svetovne krone rebra preštevata v Afriki, zibelki civilizacije. (Delo, 29. mar. 1999, NB) | Ta stok je sprožil plaz. Pljunili so v roke in so se pridno spravili na delo, se pravi, da so se trdo božali, si šteli rebra, si daljšali ušesa, si česali lase in brke, sploh so tako drug drugemu izkazovali vse hvale vredno radodarnost in ljubezen, ki je že skoraj dosegla svoj vrhunec. (Ciril Kosmač, Tistega lepega dne, NB)

◆ Frazem *prešteti komu rebra*, kot tudi sopomenski *prešteti komu kosti*, temelji na dejstvu, da so pri hudem pretepu praviloma poškodavana ali celo polomljena tudi rebra ali kosti sploh. Pri sopomenskem *polomiti komu rebra* je povezava z osnovnim pomenom še bolj izrazita.

◎ hr., srb. *namjestiti komu rebra*; *poravnati komu rebra*.

preštévati kómu rébra, gl. *prešteti komu rebra*.

súh, da bi lahkó rébra preštel /ekspr.; primera/ *zelo suh*; prim. **kazati rebra**

»Nu, bistahór, gé-é, kaj klempaš že spet, ti motoroga ti!« Razume se, da so bili zadnji voznikovi vzkliki adresirani na ubogo njegovo vozno živalco, katera sicer lju-beznivega deminutivnega imenovanja ni zaslužila, ker je lepa velika in suha, da bi ji bil lahko rebra štel in bi se bil Ribničan bal poleg nje ogenj kresati. (Josip Jurčič, Doktor Zober, NB)

© hr., srb. *broje se komu rebra: vidi se komu rebra*; nem. *bei jmdm. kann man alle Rippen zählen*.

štéti kómu rébra, gl. *prešteti komu rebra*.

rěč

lépa rěč /ekspr.; v medm. rabi/ *izraža zadrego, začudenje*; prim. **ta je [pa] lepa**

Moški so nosili ovratnike sukenj pokoncu, a ženske so gorele v lica, kakor bi jih bilo česa sram. Zina je obstala, prestopala živahno z noge na nogo, se sukala zdaj proti levi in zdaj proti desni, kimala in se smehljala: »No, lepa reč? Celó večnost te že ni blizu.« (Milan Pugelj, Zakonci, NB) | Postajam občutljiv kot zatrapan najstnik, vsaka malenkost me razneži in me zdaj celo spravlja v solze. Lepa reč, Jurij! Zbrati se moraš, se urediti. (Miha Remec, Mana, NB) | Nič čudnega, da je evropsko združevanje spet enkrat prava Meka za humoriste. Lepa reč, so mediji posredovali besede enega uglednih udeležencev, prejšnji evropski vrhovi so se končali z več denarja za Špance, tale pa se je z več denarja za Špance že začel! (Delo, 15. dec. 2000, NB) | »Nikoli z ledom!« je bil prvi nasvet. Lepa reč, sem si mislil in razmišljal o vseh kockah ledu, ki so se stalile v mojih kozarcih z viskijem. (Delo, 18. sep. 2001, NB) | Na moje vprašanje, zakaj se ne postavijo raje na nevarno križišče taiste ceste s priključkom na avtocesto, je bil odgovor: »Občina nam ne kupi radarjev!« No, lepa reč! Ker mi še ni šlo v glavo, da na takem kraju, kjer se nas precej voznikov na lokalnih kratkih voznjakh ne pripenja, policaji krpajo finančno luknjo, sem hotela pojasnilo ... (Delo, 16. sep. 1998, NB)

◆ Frazem *lepa reč* z različico *no, lepa reč*, ki se uporablja kot medmet in izraža zadrego, začudenje, je nastal iz začudeno ali ironično izrečenih besednih zvez *ta reč je [pa] lepa, to je [pa] lepa reč*. Podobno je nastal frazem *ta je pa lepa* z verjetno starejšo različico *ta je lepa*, in sicer po skrajšanju iz besednih zvez *ta je novica je [pa] lepa, ta reč je [pa] lepa*, izrečenih presenečeno, z začudenjem. Po krajšanju istih sestavin sta npr. nastala tudi frazema *ta je [pa] bosa, ta je [pa] dobra*.

© fr. *la belle affaire!*; nem. *eine schöne Geschichte!*; *eine schöne Bescherung!*; na, dann *prost!*.

no, lépa rěč, gl. *lepa reč*.

rěči

če si rékel á, rěči šě b, gl. **a**.

ne rěči ne béle ne črne, gl. **beli**.

ne rěči ne bév ne mév, gl. **bev**.

ne rěči ne dà ne nè, gl. **da**.

ne rěči niti beséde, gl. **beseda**.

ne rěči niti besédice, gl. **besedica**.

ne rěči šě zádne beséde, gl. **beseda**.

niti hvála ne rěči, gl. **hvala**.

níti mú ne rěči, gl. **mu**.

pijàn, da je máčki bótra rékel, gl. **mačka**.

rěči bôbu bób, gl. **bob**.

rěči dà [kómu/čému], gl. **da**.

rěči kómu/čému adijo, gl. **adijo**.

še hvála ne rěči, gl. **hvala**.

še mú ne rěči, gl. **mu**.

rédék

bíti rédkih beséd, gl. **beseda**.

redíti

redíti káčo na prsíh, gl. **kača**.

redíti se

redíti se od žúljev kóga, gl. **žulj**.

rép

bíti brez gláve in répa, gl. **glava**.

bíti brez répa in gláve /ekspr.; pren., dvojč., tudi **biti brez glave in repa/ biti brez logične povezave, brez smisla**; prim. **ne imeti ne repa ne glave**

Večkrat je povabil mojstra k sebi, da se je zamotil. Tedaj sta kramljala do polnoči in še čez; ko je mojster že zadremal in mu je glava omahnila na mizo, ga je še drezal s svojimi vprašanji, ki so bila včasih brez repa in glave. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Nogometiši Drave so bili še naprej nenevarni za gostujočega vratarja, gostje pa neučinkoviti. O vsem drugem, predvsem pa o igri domačih je nepotrebno izgubljeni besede, saj je bila njihova igra tokrat povsem brez repa in glave. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Teksti so brez repa in glave, tabloidno obarvani in polni cenenih efektov. Potem pa se je še izkazalo, da so pisci prepisovali iz arhivskega gradiva, ki ga je nekdo previdno zakopal v Kumranu. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Tako imenovani pravni zadržek ministra Šturma je seveda brez repa in glave in brez kakršnega koli pravnega temelja. Vsakemu laiku je jasno, da tukaj ne gre za varovanje osebnih podatkov, saj so nepremičninske transakcije javne in je možen vpogled tako v zemljiško knjigo, ki je javna listina, kot v zbirko listin na sodišču. (Delo, 2. dec. 2005, NB)

◆ Gl. *ne imeti ne repa ne glave*.

biti na répu [česa] /publ.; pren./ *biti na zadnjem ali enem od zadnjih mest*

Ne le, da so Biki s tem začasno ohladili vroč stolček trenerju Timu Floyd, ki je po nekajtedenski hoji po robu brezna že napovedoval slovo. Nič več tudi niso na repu lestvice, kamor je zdrsnil Miami. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Število osebnih računalnikov na območju kandidatke se zadnja leta hitro povečuje, kljub temu pa v Romuniji, ki je na repu lestvice, premorejo komaj tri na sto prebivalcev. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | V vseh omenjenih predmetih je bila Brazilija vselej na zadnjem mestu, za Mehiko in Luksemburgom, Latvijo, Rusijo in Portugalsko. Vodilne industrializirane države, na primer ZDA in Francija, so dosegle povprečne rezultate, medtem ko je Nemčija na repu. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Toda po desetletju nevlaganj se je Kostarika po telekomunikacijski razvitosti znašla na repu v regiji. (Delo, 17. apr. 2003, NB) | Nisem razočaran, ker sem ostal na repu zasledovalne skupine. V finišu nisem kolesaril za svojo uvrstitev, temveč sem pripravil šprint Noncentiniju. (Delo, 6. maj 2002, NB)

♦ Frazem *biti na repu* (česa) z različicama *ostati na repu* (česa), *znajti se na repu* (česa) temelji na prenesenem pomenu sestavine *rep*: 'zadnji, končni del skupine ljudi, živali, predmetov, česa sploh'.

brez glave in répa, gl. **glava**.

brez répa in glave /ekspr.; pren., dvoječ., kot pril. ali prisl., tudi **brez glave in repa**/ *brez logične povezave, brez smisla*

»Pa tudi zakaj ne maraš – M in P,« je šepetaje dodala, saj se je bala, da bi jo lahko znova užalila. »Oh, to je dolga zgodba brez repa in glave,« je zavzdihnila Miš in se obrnila k Alici. (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Potem pa mi je žena 3. avgusta v PP-29 brala tisto, kar naj bi bil tvoj odgovor: zmakez brez repa in glave, ki bi se ga moral sramovati tudi kakšen pripravnik za pomočnika politikomisarja v najbolj zakoniti vojašnici JLA na bilečanskem krasu v zgodnjih petdesetih letih. (Delo, 10. avg. 2002, NB) | »V nasprotnem se v SNS bojimo, da bo vlada spet po hitrem postopku pripravljala zakonske predloge brez repa in glave, za katere se bo dolgoročno izkazalo, da so v škodo Sloveniji in njenim državljanom,« je v sporočilu zapisal poslanec SNS Sašo Peče. (Delo, 7. avg. 2003, NB) | Oni živijo v takšnem svetu iz dneva v dan! Kakšno bogastvo imamo, da se lahko pogovarjamo, smrk, smrk, kako hvaležna sem za to, ... so čustva skozi mene bezljala brez repa in glave. (Delo, 6. apr. 2002, NB) | Vendar še učenjaki priznavajo, da teh menihov bojnikov niso nikdar izrabili za pridobivanje novih vernikov in da v zgodovini budizma ne pomnimo krutih Saladinov ali papežev, kot so bili Leon IX., Urban II., Inocenc II., Pij II. ali Julij II. (navajam jih brez repa in glave, saj je seznam predolg) | V njem ni dalajlam, ki bi v bojni opravi in z mečem v roki vodili soldateske in v imenu boga hodili klat bližnje. (Delo, 16. jul. 2003, NB)

♦ Gl. *ne imeti ne repa ne glave*.

iméti [dólg, ták] jézik kot kráva rép, gl. **krava**.

iméti glávo in rép, gl. **glava**.

iméti rép in glávo /ekspr.; pren., dvoječ., tudi **imeti glavo in rep**/ *biti logično povezan, smiselno*

V uvodnem poglavju avtor izčrpno opisuje osnovne sisteme, kritičnemu bralcu pove, da je to znanje, ki ima rep in glavo in notranjo logiko, in zavzre predsodek, da gre za nekakšno čaranje. Knjige ne smemo brati v enem kosu – pravzaprav samo prvič ... (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Ozračje znotraj in okoli reprezentance se je nenadoma na moč otoplilo, saj je igra slovenskih adutov končno dobila rep in glavo. Predvsem po zaslugi donedavnega »črnega Petra«, Arriela McDonalda. (Delo, 20. avg. 2001, NB) | Zdaj bo razvojna zgodba konsistentna, lahko bomo pripravili predloge ukrepov, ki bodo medsebojno povezani, ki bodo imeli rep in glavo in bodo vodili k bolj vitkemu slovenskemu gospodarstvu, ki bo sposobno konkurirati na svetovnih trgih. (Delo, 16. jul. 2005, NB)

♦ Gl. *ne imeti ne repa ne glave*.

izpúliti hudíču rép, gl. **hudíč**.

izpúliti vrágu rép, gl. **vrag**.

ne iméti ne répa ne gláve /ekspr.; pren., dvoječ., navadno z nikalnico, tudi **ne imeti ne glave ne repa**/ *biti brez logične povezave*

Državnemu zboru predlaga, naj zakona ne sprejme. To je tipično birokratsko razreševanje stvari, saj vlada v obrazložitvi navaja stvari, ki nimajo ne repa ne glave. (Delo, 4. sept. 2000, NB) | Na Dunaju bo skušal na tehničnem sestanku pridobiti nekaj trenerjev ali članov delegacij, da bi podpisali deklaracijo, »da je to pravilo, ki nima ne repa ne glave in je popolnoma neživljenjsko«. (Delo, 25. feb. 2002, NB) | To je smešno. Janša kot da vse ve, širi neke informacije, ki nimajo ne repa ne glave. S Kučanom se o vsebini bančnega poslovanja nisem nikoli pogovarjal, niti mi ni predlagal take vsebine pogovorov. (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Ta prispevek ne bo imel ne repa ne glave in se zato opravičujem. Je samo kronika nekega ležanja v postelji, že deseti dan imam neko čudno gripo. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Ko pa jih hočem spraviti na papir, se začno zapletati. Pri tem ne vem, ali vsa zgodba že v glavi ni imela ne repa ne glave, jaz pa tega nisem opazil, ali pa sem med procesom spravljanja domislic na papir pozabil nekatere pomembne detajle. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Že od začetka nas je njegova odsotnost veliko stala, saj s črte nismo dosegali golov. Ekipa je bila tudi zelo negotova vase s takoi-menovanim rotiranjem, ki ni imelo ne glave ne repa,« je kopicu napak v vodenju ekipe videl Tominec, ki je slovensko izbrano vrsto vodil leto in pol, od novembra 2000 do pomladi 2002. (Delo, 21. avg. 2004, NB)

♦ Frazem *ne imeti ne repa ne glave* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *ne repa ne glave*, v kateri *rep* in *glava* pomenita konec in začetek česa. Predstava temelji na dejstvu, da mora imeti vsaka stvar začetek in konec (gl. frazem

imeti rep in glavo). Če tega ni, stvar nima logične povezave. Zaporedje sestavin *rep in glava* se lahko tudi obrne, a je v najnovjšem času glede na NB pogostejše s sestavino *rep* na prvem mestu. Po enaki predstavi kot frazem *ne imeti ne glave ne repa* sta nastala tudi frazema *biti brez repa in glave* in *brez repa in glave*.

☉ češ. *nemít hlavu ani patu*; fr. *n'avoir ni queue ni tête*; hr., srb. *biti bez repa i bez glave*; it. *non avere né capo né coda*; nem. *weder Hand noch Fuß haben*.

ostáti na répu [česa], gl. *biti na repu [česa]*.

stísiniti rép med nóge /ekspr.; pren., tudi z izpustom glagola/

1. umakniti se, zbežati

Kar videl sem ga, kako se vrti v vrhu cvetoče tepke. In videl sem tudi lisice, kako se prihuljeno plazijo iz grmovja, toda ko zaslišijo klopotec, takoj stisnejo rep med noge in zbežijo. (C. Kosmač, Klopotec, NB) | Rep med noge, je zaklical stotnik Windisch za njim, koštrun pasji! Nobene časti nima, je rekel svojim oficirjem, človek mora imeti čast, čast je vojakov obraz, je govoril, kdor nima časti, nima obraza. (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | V glavnem so si incidenti podobni kot jajce jajcu: najprej oster nastop hrvaških policistov proti slovenskim ribičem, nato prihod slovenske policije in hrvaški policisti stisnejo rep med noge in se raje umaknejo. (Delo, 31. avg. 2002, NB) | Kljub temu ne smemo prehitro sklepati, da so pač stisnili rep med noge. Kitajska je zgolj privolila, da si bo prihodnji svet zamislila z zasnovno intervencionizma, unilateralizma in bistveno bolj zapleteno državno neodvisnostjo, kot je bil svet v prejšnjem stoletju. (Delo, 31. mar. 2003, NB)

2. vdati se, odnehati

Zaradi tega si ni dosti belil glave, saj se je že takoj, ko je spoznal položaj, odločil, da bo igral umazano, če bo potrebno – enostavno bo nameril topove na bolnišnico ali kaj podobnega in Slovenčki bodo zviili rep med noge. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Jeseniški Kanadčan Martin Duval, ki je mi vseskozi obljubljal 'bunke' ter da bova na zadnji tekmi poračunalna s pestmi, je zvil rep med noge. (Delo, 30. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *stisniti rep med noge* z različico *zviti rep med noge* je nastal po resničnem položaju, ko v strahu nekatere živali, npr. psi, stisnejo, zvijejo rep med noge in zbežijo (gl. prvi navedek). Preneseno na človeka se besedna zveza uporablja za označevanje umika, bega, vdaje, odnehanja.

☉ hr., srb. *podvlačiti rep*; *podvući rep*; *saviti rep*; *uvući rep*; it. *tornare con la coda tra le gambe*; nem. *den Schwanz einziehen*; pol. *stulić ogon*.

stopíti kómu na rép /ekspr.; pren./ *narediti, da kdo ne more opravljati določene dejavnosti, storiti določenega dejanja*; prim. **stopíti komu na prste**

Če v Italiji preiskovalci in tožilci stopijo na rep politiku ali kakšni drugi veliki ribi, novinarji to zvedo, še preden

se spis znajde na sodišču. (Delo, 29. jan. 1999, NB) | Države članice ZN bi nato teroriste morale izročiti, saj bi se sicer hitro pokazalo, da s podporo protiteroristični koaliciji niso mislile resno. Tako bi mednarodna skupnost državno sponzoriranemu terorizmu najučinkoviteje stopila na rep. (Delo, 2. okt. 2001, NB) | Brezupno lovljenje bika za rep. Hrvaško javnost in politiko vznemirjajo afere, povezane z delovanjem tajnih služb, nobeni pa še niso stopili na rep. (Delo, 2. feb. 1999, NB) | Komaj je stisnil glas iz grla, tako ga je davil nesproščeni gnev. »Lej, lej, ali sem stopil mački na rep!« je zategnil Miklausin. »Kako se repenci ...« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

◆ Frazem *stopíti komu na rep* je izvorno povezan s pregovorom *Če mački na rep stopiš, zacvili v pomenu 'človek se oglasi, razburi, če kdo prizadene njegove koristi, interese'*. Ta izhaja iz resničnega dejstva, da je zlasti konec mačjega repa zelo občutljiv na vsak stisk. Podobno občutljiv je tudi pasji rep, saj pes zatuli in zbeži, če kdo stopi nanj, ali tudi ugrizne. Frazem je lahko nastal po krajšanju iz omenjenega pregovora in s prenosom na človeka, njegov pomen pa izhaja tudi iz dejstva, da z blokado repa nekaterim manjšim živalim preprečimo gibanje, medtem ko je prijemanje za rep večjih živali ali stopanje nanj lahko zelo nevarno. Na to kaže npr. japonsko reklo *Ne stopaj tigru na rep*.

☉ hr., srb. *nagaziti komu na rep*; *stati komu na rep*; nem. *jmdm. auf den Schwanz treten*.

za mišji rép /ekspr.; pren., prisl. zv./ *za las, komaj*

Čeprav se je Veroni van de Leur zlato izmuznilo za mišji rep, zaradi tega še zdaleč ni bila razočarana. »Le zakaj bi bila, saj še srebrne kolajne nisem pričakovala.« se je veselila Verona ... (Delo, 22. apr. 2002, NB) | Še nekaj je zelo zanimivo. Najboljši ruski mladinec je dobesedno za mišji rep ujel mesto med prvo deseterico. Timofejev ima 2622 točk, enajsti, Bolgar Čeparinov, pa 2621. (Delo, 4. apr. 2005, NB) | Zaradi gostega prometa bi to sicer rajši storila na kakšen manj prometan dan, vendar ima bakovška pihalna godba vaje pač v petek ob sedmih zvečer. Na pot sva se sicer odpravila dovolj zgodaj, vendar sva za mišji rep ujela začetek vaje. (Mag, januar – december 2008, NB)

◆ Frazem *za mišji rep* s prislovnim pomenom temelji na primerjavi, merjenju česa z neznatno količino, ki jo predstavlja mišji rep oziroma miš kot prispodoba za majhno stvar sploh. Gl. tudi *za mišjo dlako*.

znájti se na répu [česa], gl. *biti na repu [česa]*.

zvítí rép med nóge, gl. *stisniti rep med noge*.

répa

bél kàkor répa /ekspr.; primera/ *zelo bel*

Pri Mohorju sta stanovala huzarja Miško, trobentar, in prostak Janoš. Pred Mohorjevo hišo se je zbrala cela

tolpa otrok, samo da bi videli trobentarja; ali komaj se je pokazal na prag, razkadili so se otroci na vse strani, ker Miško je bil črn, kakor bi se bil s sajami namazal; kadar se je pa zarežal, videli so mu zobje beli kakor repa: videlo se mu je, da je ciganske krvi. (Fran Erjavec, Huzarji na Polici, NB) | »Nič! Ležati je prav lepo,« se je zasmejala, da so se ji pokazali veliki, kakor repa beli zobje. »Le stoj, ko se omožiš, boš pa morala tudi delati.« (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB) | Pravil je, da so bile take, kakor bi jih ulil iz bron. Zobe so imele kakor kremen pa bele kakor repa, lase velike, da bi se lahko odele ž njimi, a telesa mlada in vitka kakor divje žene. (Milan Pugelj, Zakonci, NB) | So bele (sc. Štajerske) ko repa./ Pa hude ko šment. (OSNP, 655, Sv. Tomaž p. Ormožu)

◆ *Primer a bel kakor repa* (v zgle d ih je največkrat govor o zobeh, belih kakor repa) temelji na dejstvu, da je najpogostejša vrsta repe bela repa. V nekaterih narečjih pa je *bela repa* poimenovanje za repo nasploh, ker se sicer izraz *repa* uporablja tudi kot poimenovanje za krompir. Ta se tudi sicer poimenuje še z izrazi *laška repa*, *turška repa*, *papeževa repa*, *laškica*, *papežica* itd. Belo repo najdemo že v ljudski pesmi: Belo repo bodeš jedla./ Lačna pol' se k peči vsedla (SNP IV, št. 8351, Iz Radimirja).

glédati répo od spóday /pog.; olepš./ *biti mrtev*, *biti pokopan v grobu*

Junaka najprej prevrtajo s svincem kot rešeto, ga pokopljejo in ko si prepričan, da enkrat za vselej gleda repo od spodaj, se spet pojavi in postrelji vse, ki mu niso pri srcu. (D. Snoj, Delo, Pisani petek, 24. 12. 1971, 23)

iméti répo v ušésih /ekspr.; pren./ *imeti umazana ušesa*

Nekdaj so rekli komu, ki je imel umazana ušesa, da ima repo v ušesih ali da mu raste repa v ušesih. (J. K.) | Kaj sem imel spet repo v ušesih?! Da imam slab spomin, vem, ampak tako slabega ... pa nisem vedel. Ma, saj ni pomembno. Svet se zaradi tega ne bo podrl. (Najdi.si, www.motosvet.com/tabla...) | Verjetno ti v ušesih raste repa: Pejt k zdravniku, da ti s posebno brizgalko s pomočjo vode pod pritiskom spravi tisto »repo« ven ... (Google, slo-tech.com/forum...) | Ampak Janov problem je bil ta, da se ni hotel vedno umivati. Mami mu je vedno govorila, da si mora umiti ušesa ali pa mu bo iz ušes zrasla repa. (Najdi.si, ircr.info/4d...)

◆ Frazem *imeti repo v ušesih* z različico *repa (z)raste komu v ušesih* se glede na pomen sestavnih *repa* = umazanija pojavlja tudi v drugih slovanskih jezikih: npr. pol. *brudne uszy, że možna rzepę siać* 'imeti dolgo neumita ušesa', *uszy (brudne), że možna rzepę siać*; *szyja (brudne), że možna rzepę siać* 'zelo umazana ušesa, zelo umazan vrat, že dolgo ne umit'; slš. *ruky, že by na nich mohol repu sadit* 'zelo umazane roke', gemer. *Šva si neumivaž nohi, ve už repa t'i narosne na nich*

'imeti zelo umazane noge' (Orlovský, Gemer., 281), *repa* 'umazanija. (v laseh)'. (sev. od kraja Lučenec; ASJ IV/1, 403)

kàkor bi répo rézal /redko; primera/ *enostavno, preprosto*; prim. **enostavno, preprosto kot pasulj** Vendar je vsaj tudi kaj vedel in kaj storil. Izpod rok so mu šle tožbe, kakor bi repo rezal: omlatil je po štiri, vsak drug dohtar po eno in še to težka. Premisli nu, koliko smo si zdaj siromaki s tem na zgubi, ko namesto desete pravde še prva ni v kraju! (F. Levstik, Sveti doktor Bežanec v Tožbanji vasi, NB)

◆ *Primer a kakor bi repo rezal* se nanaša na preprosto kmečko opravilo: rezanje repe. Ustreza ji hr., srb. *prosto kao pasulj*.

répa ráste kómu v ušésih, gl. *imeti repo v ušesih*.

repúblika

banána repúblika, gl. **banana**.

banánska repúblika /publ.; pren./ *manjša gospodarsko in politično nerazvita država*; sop.: **banana republika**

Kako so ministru oprali suknjič. Ne, nismo še bananska republika. Pri nas banane namreč ne rastejo. (Delo, 15. jul 2003, NB) | Prava norišnica, ocenjujejo tukajšnji komentatorji, ki se povečini zavedajo, da je zakon o enakih možnostih bistvenega pomena za demokratično prihodnost države in za slovo od običajev, ki so še najbolj podobni tistim iz hudih šestdesetih in sedemdesetih v bananskih republikah Srednje Amerike. (Delo, 28. jan. 2000, NB) | Seveda tistim kupcem, ki jih zanima izključno nizka cena in jim štango držijo zakoni, njihova odsotnost ali luknje v njih. Državam, ki smo jim včasih v ljudskem jeziku rekli bananske. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | V razkurjenem političnem kotlu so se pomešali Nato in EU, iraška vojna in množično mirovništvo, ZDA in Evropa, nova in stara, Chirac in Bush, vilniuška izjava in proameriška osmerica, inšpektorji in varnostni svet, »vlakci smrti« in Turčija, Sadam in Bin Laden, Slovenija kot uspešna kandidatka in Slovenija kot banansko-lakajska država, Rupel in Rop, zahodna demokracija in zahodna diktatura, terorizem in globalizacija, dobro in zlo. (Delo, 8. mar. 2003, NB) | In prav to podcenjevanje slovenskega filmskega gledalca, to ožanje njegovega zornega kota zgolj na svetlobo, ki prihaja iz Hollywooda, je tisto domače stanje stvari, ki ga redko obiskovalec mednarodnih festivalov čuti kot ponižujoče dejstvo. Glede tega je Slovenija najbrž primerljiva samo s kakšno Moldavijo ali banansko državico. (Delo, 23. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *banana republika*.

◎ angl. *a banana republic*.

resníca

poglédati resníci v očí /ekspr.; pren./ *soočiti se z neprijetno resnico*

Morala boš pogledati resnici v oči, Ksenia, morala boš

sprejeti dejstvo, da si vsa ta leta živela s človekom, ki ni bil človek, ampak homobot; da si delila posteljo z napravljencem, s prikritim samodejnikom, kajti Ast je bil človek samo po obličnosti. (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Ustvarja videz odprtosti, ko je celotna partijska organizacija izrazito avtoritarna, hierarhična, birokratska in netolerantna in se odpira le toliko, kolikor ji je potrebno za avtoritarnost, hierarhičnost, birokracijo in netolerantnost. To je skratka liberalizem za naivneže in lahkoverneže, ki si ne upa jo in nočejo pogledati resnici v oči. (Marjan Rožanc, Svoboda in narod, Dnevniški zapiski, NB) | Seveda lahko razumemo vse na ministrstvu, ki še vedno upajo, da je pri nas ni in da je to zgolj lažni alarm, dokler ne bo za potrditev ali zavrnitev suma dovolj trdnih dokazov iz tujine. Toda na koncu vselej zmaga tisti, ki si upa pogledati resnici v oči. (Delo, 13. nov. 2001, NB) | Dejstvo je, da je za razliko od koga drugega Marko Simoneti tisti, ki zna in upa pogledati resnici v oči in to tudi pove. Resnica je v tem trenutku ta, da vedno več vlagatelj pogleduje čez mejo in slej ko prej bodo tako ravnali tudi izdajatelji. (Delo, 28. jul. 2004, NB) | Država je namreč že vse od leta 1991, ko so jo doletele velike politične in socialne spremembe, brez vsakršnih zanesljivih podatkov o demografskih gibanjih, med drugim tudi o številu pripadnikov etničnih skupin, ki živijo v federaciji. Kot da bi se Kremelj bal pogledati resnici v oči, opozarja Vladimir Joncev, vodja oddelka za demografijo na moskovski univerzi. (Delo, 6. jul. 1999, NB)

© hr., srb. *pogledati istini u oči*; it. *guardare la verità in faccia; affrontare la verità*.

povedati kómu resnico v obraz /ekspr.; pren./ *odkrito, naravnost povedati komu (navadno neprijetno) resnico*

Morda je nedavno umrla Marina Draščič, nazadnje poročena Učakar, nekdanja novinarka Jane in Dela, sodila med slednje, kajti njeno življenje je znalo biti burno, ker so ga vselej prežemala čustva. Znala je jokati z ljudmi, se z njimi smejeti, a jim tudi povedati resnico v obraz, če je to bilo potrebno. (Delo, 10. jul. 2004, NB) | Slovensko reklo, nalijmo si čistega vina, lahko pomeni tudi tole: z malo poguma, ki nam ga daje vino, lahko vsakomur povemo resnico v obraz. Če pa hočemo povedati resnico vsej slovenski družbi in če smo globoko prepričani o pravilnosti našega stališča, ne potrebujemo vina, temveč čisto vodo. (Delo, 29. sep. 1999, NB) | Moja sorodnica Ana, ki je tudi slovela za jako sveto, je kupila prepis »Nebeške procesije« za en groš in mi ga pokazala z besedami: »Dandanašnji kraljuje povsod laž. Zdaj se je pa vendar našel mož, ki je tej svinjski gospodi zabrusil vso resnico v obraz.« (J. Trdina, Moje življenje, NB)

resnica v oči bôde /nevtr.; rek/ *človek ne mara neprijetne resnice*

Resnica v oči bode. Resnica vedno pride na dan. (Ljudski pregovori, NB) | Iz drugih taborov »Resnica v oči bode«: dejstven dokaz za resničnost te prislovice so naši

dični JNS-arji. Kot lažisvobodomislecem jim je resnica neljuba ... (Najdi.si, www.dlib.si/v2...)

◆ Gl. *bosti v oči*.

slíkati vrága bôlj črnega, kot je v resnici, gl. vrag.

zabrústiti kómu resnico v obráz, gl. povedati komu resnico v obraz.

rešetka

bíti za rešetkami /ekspr.; mn., pren./ *biti v zaporu, v ječi*

Vsi trije pobegli zaporniki prestajajo kazen v celjskem Zavodu za prestajanje mladoletniškega zavora že nekaj časa. Dvema bi se kazen tako iztekla že letos, eden pa bi bil za rešetkami do začetka prihodnjega leta. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Triindvajsetletni Darko Pintar, ki so ga novogoriški kriminalisti ovadili za kaznivo dejanje umora po drugem odstavku 127. člena kazenskega zakonika, je za rešetkami novogoriškega zavora. Preiskovalni sodnik okrožnega sodišča se je po torkovem večernem zaslišanju odločil za pripor osumljenega očetomorilca. (Delo, 13. apr. 2000, NB) | Zeniško kantonsko sodišče je zaradi oboroženih ropov obsodilo na 20 let zavora Lionela Dumonta in Moulouda Boughelana, ki ju Francozi povezujejo z islamsko roparsko bando iz Roubaixa. Prvi je letos v čudnih okoliščinah pobegnil iz sarajevskega zavora, drugi pa je še za rešetkami v zeniškem zaporu. (Delo, 19. avg. 2000, NB) | Organizator tatinskega podviga bo tri leta za rešetkami. (Delo, 29. mar. 2001, NB) | Novinar Andrej Babicki, ki so ga skoraj dva meseca preganjali po severnem Kavkazu, je zdaj znova na prostosti. V ponedeljek zvečer, po tem, ko je Vladimir Putin izjavil, da ne vidi razlogov, zakaj bi moral sedeti za rešetkami, so ga iz Mahačkale s posebnim letalom notranjega ministrstva prepeljali v Moskvo. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Če višje sodišče k izdelavi izvedenskega mnenja ne bi pritegnilo priznanega Zveznega kriminalističnega inštituta iz Wiesbadna in bi upoštevalo zgolj mnenje slovenskega izvedenca, bi Milica Makoter danes bržčas že sedela za rešetkami. Obveljal je dvom, ki je v korist obtožene. (Delo, 4. jul. 2006, NB) | Razkrinkana in ovađena združba je že imela opraviti s policijo in pravosodjem zaradi kraj dragih osebnih avtomobilov ali prevozov ukradenih vozil. Za svoja dejanja so že sedeli za rešetkami, vendar kaže, da jih to ni izučilo, in so kmalu po prestanih kaznih znova krenili na stara pota. (Delo, 24. mar. 2007, NB) | Pred sodišče so postavili 22 atentatorjev. Šest so jih obsodili na smrt, 14 jih bo velik del življenja presedel za rešetkami, dva pa so oprostili. (Delo, 22. okt. 2001, NB) | Nekdanji najboljši nogometaš Belgije Gilles De Bilde, trenutno član nizozemskega prvotligaša PSV, bo moral zaradi udarca v glavo v nasprotnega igralca kar devet mesecev presedeti za rešetkami. Sodišče je nogometaša oglobilo še s 1050 dolarji ter mu navrglo 75 ur socialnega dela. (Delo, 6. apr. 1998, NB) | Polnih 14 let in 10 mesecev bo lahko 24-letni Boštjan Lenarčič iz Ljubljane

razmišljal o tistem, zaradi česar se je znašel za rešetkami. (Delo, 17. jul. 2001, NB) | Nobenega dvoma ni več, da bo kralj tihotapev, kot nekateri imenujejo Josipa Lončariča, vsaj do sodbe okrožnega sodišča v Ljubljani na prostosti, morebiti pa se tudi po tem ne bo znašel za rešetkami. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Neumestno bi tudi bilo, če bi pritrdili tistim, ki se sprašujejo, koliko je državo stal ta proces desetletja. Svoboda naj ne bi imela cene in ljudem, ki se zaradi napak sodnih mlinov nedolžni znajdejo za rešetkami, ne more nihče poplačati njihovega trpljenja. (Delo, 6. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *biti za rešetkami* temelji na sestavini *rešetke*, ki so tipični rekvizit ječ, zaporov, in so pars pro toto dobile pomen 'zapor, ječa'. Ta se v predložni zvezi *za rešetkami* povezuje z glagoli *biti, sedeti, preседeti, končati, ostati, prebiti, preživeti, pristati, znajti se, ždeti, življenje* itd., v predložni zvezi *za rešetke* pa z glagolom *poslati*.

◎ češ. *být za mřížemi; sedět za mřížemi; ocnout se mřížemi*; it. *essere al fresco; vedere il sole a scacchi*; rus. *byt' za rešetkoj*.

končáti za rešetkami /ekspr.; mn., pren./ *priti v zapor, ječo*

Rezultat vsega so zasežbe 26 kilogramov heroína, več kot tisoč tabletk ekstazija, 100 gramov kokaina, poldrugi kilogram marihuane, puške z odrezano cevjo, pištole in več streliva ter večje količine denarja. V Italiji in Sloveniji so aretirali sedemnajst preprodajalcev, od katerih jih je nekaj končalo za rešetkami. (Delo, 19. jul. 2002, NB) | Tolpa mednarodnih prevarantov, od katerih jih je po posredovanju policije iz Coma 18 že končalo za rešetkami, je v Pulju odprla »hrvaško banko«. Z lažnimi dokumenti in čeki so trgovce in menedžerje iz ZDA, Mehike, Švice, Madžarske in Velike Britanije oškodovali za okoli 90 milijonov dolarjev. (Delo, 3. jul. 1998, NB) | Nemeč Albrecht Stromeyer tako že več kot leto dni zalezuje Sereno Williams. Njegova ljubezenska odisejada pa se je začasno končala za rešetkami policijske postaje v Queensu. (Delo, 3. sep. 2002, NB) | V spalnici se namreč poleg njega drenja še ducat moških. Ducat usod in prav toliko zgodb, zakaj so pristali za rešetkami, pozna že na pamet. (Delo, 2. avg. 2004, NB) | Pobegli obsojenec, 31-letni Dejan Merlak z Dola pri Borovnici, ki je zaradi tatvin in unovčevanja ukradenih čekov prestajal zaporno kazen v novem koprskem zaporu, je po dveh dneh spet pristal za rešetkami. (Delo, 12. jul. 2004, NB) | Najbolj razvpiti primer je Mihail Hodorkovski, lastnik največjega naftnega podjetja Jukos in s premoženjem, vrednim 15,2 milijarde dolarjev, tudi najbogatejši Rus, ki je pristal za rešetkami zaradi utaje davkov in goljufije. (Delo, 25. okt. 2004, NB) | Tudi potni list so ji vzeli in tudi prostost. Ostala je za rešetkami, precej dolgo, zdaj iz zapora že lahko hodi delat, vsak dan, dovolili so ji, da je prostovoljka in da lahko pomaga pomoči potrebnim. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Feuchtu so prisodili dve leti zapora, saj je oškodovanca Antona Slatenška tako pretepel, da so bile njegove zmo-

žnosti za delo močno zmanjšane. Penška so teh obtožb oprostili, zato bo za rešetkami ostal leto dni. (Delo, 15. jan. 2002, NB)

◆ Gl. *biti za rešetkami*.

ostáti za rešetkami, gl. *končati za rešetkami*.

posláti kóga za rešetke /ekspr.; mn., pren./ *poslati koga v zapor, ječo*

Devize so lahko začeli uradno kupovati tudi zasebniki, kar je bilo v sovjetskih časih nemogoče. Črnoborzijance, ki so jih zalotili, so namreč razglasili za sovražnike naroda in jih poslali za rešetke. (Delo, 4. nov. 2000, NB) | Danes 45-letni Mato Jager, po rodu Bosanec, je bil za spolni delikt pogojno obsojen že pred 26 leti, ko je odslužil vojaščino, leta 1986 pa so ga zaradi umora poslali za rešetke za šest let. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Bog ve, kaj bi se mu zgodilo, če ne bi takrat mimo pripeljal avto, je razpredal na sodišču. A za lase privlečeni zagovor ga ni rešil, saj so ga okrožni sodniki zaradi poskusa posilstva za dve leti poslali za rešetke. (Delo, 23. feb. 2005, NB) | Žena, za katero je ves čas mislil, da je mrtva, je preživela. Ko sta se spet našla, sta se preselila na Dunaj, nekdanji arhitekt, obdarjen s fotografskim spominom, pa si je zadal za cilj, da bo poslal za rešetke vse, ki so njegovemu narodu povzročili toliko gorja. (Delo, 2. nov. 2001, NB) | V Argentini je namreč v letih 1984–88 kot obetaven tožilec vodil dokazni postopek proti vrsti generalov, bivših voditeljev vojaške hunte. Večini je dokazal odgovornost za grobo teptanje človekovih pravic, mučenje in izginotja in jih poslal za rešetke. S tem si je pridobil vzdevek El Fiscal (Tožilec), ki ga spremlja še danes. (Delo, 18. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *biti za rešetkami*.

◎ angl. *to put so. behind bars*; češ. *poslat někoho za mříže; dát někoho za mříže; vsadit někoho za mříže*; fr. *envoyer qn. derrière les barreaux; mettre qn. sous les verrous*; nem. *jmdn. hinter Gitter setzen*; rus. *posadit' kogo za rešetku; uprjatat' kogo za rešetku*.

prebíti za rešetkami /ekspr.; mn., pren./ *preživeti v zaporu, ječi*

Zaradi spolnega občevanja z otrokom bosta moška v štiridesetih letih pristala za zapahi. Starejši bo zaradi nadaljevanega spolnega napada na deklico, mlajšo od štirinajst let, prebil za rešetkami tri leta, njegovega mlajšega sokrajana pa so sodniki zaradi spolnega napada na osebo, mlajšo od 14 let, obsodili na šest mesecev zapora. (Delo, 18. nov. 2000, NB) | Devetintridesletni oče štirih otrok, sicer Čmogorec, ki začasno stanuje v Ljubljani, bo moral zaradi dveh posilstev prebiti za rešetkami sedem let. (Delo, 5. jul. 2001, NB) | Na koncu so v torek izpustili vse, tudi tistih 18, ki so prebili za rešetkami ves čas od 15. novembra, ko je ob zori policija v posebni opremi za boj proti terorizmu vdrla v njihova stanovanja in jih vklejane odvlekla za rešetke. (Delo, 4. dec. 2002, NB) | Njegova kalvarija se je končala, ko je po obnovi kazenskega postopka novomeški tožilec aprila lani odstopil od pregona, žrtvi sodne zmo-

te in njegovi družini pa se je opravičil tudi pravosodni minister Lovro Šturm. A Uhernika, ki si je tri desetletja prizadeval oprati svoje ime, je država za sedem let in enajst dni, ki jih je preživel za rešetkami, ter za duševne bolečine odpravila z nekaj manj kot 160.000 evri odškodnine. (Delo, 13. nov. 2007, NB) | Da je to edina pravična odločitev, jih je prepričal tudi njegov gostopisani kazenski list. Casiraghi ima namreč na vesti celo vrsto nasilnih dejanj, med drugim dve posilstvi, zaradi katerih je po letu 1990 večino časa preživel za rešetkami. (Delo, 28. sep. 2007, NB) | Dve leti in osem mesecev bo za rešetkami preživel Branko Marković, 25-letni Ljubljčan, ki je lani vlomil v več trgovin in lokalov. (Delo, 8. jun. 2005, NB) | Aprila lani je Milošević pristal v nizozemskem izročitvenem priporu, saj je zaradi trgovine z orožjem na Nizozemskem štiri leta ždel za rešetkami. Izročili so ga Sloveniji, znašel se je v priporu in skupaj z Bašičem, ki zdaj živi v Nemčiji, branil pa se je s prostosti, sta sedla pred sodnike. (Delo, 10. nov. 2003, NB) | »Tudi višje sodišče je ugotovilo, da dokazi niso pravilno pridobljeni, Fijavž pa je zato ždel za rešetkami skoraj tri leta. Dvomim, da gre za navadno napako in ne pristajam, da bi jo preprosto odpravili kar z novim sodnikom in senatom.« (Delo, 6. sep. 2003, NB)

◆ Gl. *biti za rešetkami*.

preživéti za rešetkami, gl. *prebiti za rešetkami*.

pristáti za rešetkami, gl. *končati za rešetkami*.

sedéti za rešetkami, gl. *biti za rešetkami*.

znájti se za rešetkami, gl. *biti za rešetkami*.

ždéti za rešetkami, gl. *prebiti za rešetkami*.

življénje za rešetkami, gl. *življenje*.

rešeto

biti na rešetú /ekspr.; pren./ *biti v (kritični) obravnavi, pretresu*

V Berlinu bodo razpravljali tudi o imenovanju novega predsednika bruseljske komisije, ni pa izključena niti razprava o kandidatih. Na rešetú bodo Romano Prodi, Javier Solana in Wim Kok. (Delo, 24. mar. 1999, NB) | Še nedokončana zgodba podjetja Sofora in njene direktorice Aleksandre Krivec bo ponovno na rešetú ljubljanskega okrožnega sodišča. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Zakon o varnosti cestnega prometa je po štirih letih spet na rešetú prometnih strokovnjakov. (Delo, 14. jan. 2003, NB) | Biti obremenjen z javno podobo in biti nenehno na rešetú javnosti pač ne more biti prijetno, če seveda v sebi ne skrivaš skrajne narcisoidnosti. Javnost je merilo, za katero nobenemu poslancu ni in ne more biti vseeno. (Delo, 12. jul. 2002, NB) | Sam Bangemann je že v prvi izjavi zavrnil vsakršno namigovanje na nepošteno ravnanje, dejal je namreč, da se je Telefonica samo enkrat znašla na rešetú komisije in še tedaj je zadevo obravnaval komisar za konkurenco Karel Van Miert. (Delo, 2. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *biti na rešetú* z različico *znajti se na rešetú* temelji na prislovni zvezi *na rešetú* v prenesenem pomenu 'v kritični obravnavi, pretresu'.

biti v sítu in rešetú, gl. *sito*.

dáti kóga/káj na rešetú /publ.; pren.; nedov./ *oceniti, preveriti koga, kaj*; sop.: **prerešetati**

So na poti nekam drugam in zato ne preverjajo stvari. Fant moj, če bi bil jaz rock časnikar, ti niti sam bog ne bi pomagal, če bi te dal na rešetú, ker bi te zares obdelal. (Delo, 24. avg. 2002, NB) | Tu nastajajo načrti. Vse smo prenesli na občinski svet, kjer smo jih dali na rešetú. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | Poglejte, prosim, samo naslove posameznih sestavkov! Ti resni in samozavestni ljudje so deli na rešetú svoje stroge modrosti vso znanost in umetnost človeško. (I. Cankar, Almanahovci/Kritike, NB) | Vsa ta naša posvetna gospoda se neredko diči tudi z doktorskimi naslovi, da se Evropa čudi, češ koliko genijev se rojeva v naši Sloveniji, čeprav nas ni vseh skupaj niti za eno predmestij New Yorka. Kdaj bomo dali na rešetú vse tiste instant doktorate s prištinske in drugih balkanskih univerz? Sliši se, da smo s tovrstnimi promocijskimi virusi okužili tudi naše visoke šole. (Delo, 7. mar. 2001, NB) | Avstrijci, ki so pred kratkim znova dali na rešetú vprašanje kazenskih točk, so mnenja, da za to še niso dovolj dobro pripravljani, obenem pa bodo morali pripraviti še zakonsko podlago za omenjeni ukrep. (Delo, 30. mar. 1999, NB) | Držati se ga /načela/ mislim celó, kedar bi katerega izmed staromisljevcov položil na rešetú ... (F. Levstik, Objektivna kritika, SN 1868, št. 10, 3) | Obravnaval je po vrsti vse stanove in tako je dejal na rešetú tudi tercijalko. (J. Trdina, LZ 1883, 309)

◆ Frazem *dati koga/kaj na rešetú* omenjata že Plet. II, 418 – *dejati na rešetú*, kritisieren, prüfen in J. Glonar, SSJ, 336: *kaj na rešetú dejati*: v pretres, v oceno vzeti, kritično si ogledati. *Rešetú* je 'priprava iz lesenega okroglega ogrodja z mrežo, zlasti za čiščenje žita, zrna', preneseno 'kar se uporablja za preverjanje, ocenjevanje, razčlenjevanje, razčiščevanje človekovih dejanj'. Kako to poteka, kažejo glagolske sestavine *imeti, iti, ostati, priti*.

◎ hr., srb. *staviti na rešetú; uzeti na rešetú; staviti koga na sito i rešetú; uzeti koga na sito i rešetú*.

iméti kóga/káj na rešetú /ekspr.; pren./ *(kritično) pogovarjati se o kom, čem*; sop.: **pretresati, rešetati**

Na tukajšnjem okrožnem sodišču so spet imeli na rešetú dogajanje v enem od ljubljanskih masažnih salonov. Na zatožno klop je namreč prvič sedla 53-letna kozmetičarka in maserka Marija Bertoncelj, obtožena posredovanja pri prostituciji. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | Tudi ona se je zasvedrala vanj in menda je čutil, ko ga je z očmi vprašala: »Kaj pa ti?« Umaknil se je s pogledom in – zdelo se ji je – se še bolj vedečen vračal k njej in jo imel na rešetú. (D. Lokar, Silvan, 1970, 138)

◆ Gl. *dati koga/kaj na rešetú*.

iméti spomín kot rešetú /ekspr.; primera/ *imeti zelo slab spomin*

Ima spomin kot rešetú. (J. Pavlica, 500) | »Ti imaš pa

res spomin kot rešeto, pamž. Stokrat sem ti že rekla: to je westminsterški gonič.« (Bing, sl.wikisource.org/...) | No ja, saj če bi bla doma, bi si v končni fazi prebliske šla takoj zapisat. No, tako imam pa spomin kot rešeto in blog sameva. (Bing, popolnomanejasno.blogspot.com/...) | »Saj ni komplicirano! Pogledj!« je rekel. »Že! Ni! Ampak jaz vse sproti pozabim! Moji možgani so rešeto! Oh, saj ne bom znala!« (L. Petrič, Rumeni konj, 1971, 192)

◆ *Primer a imeti spomin kot rešeto* je predstavn o zelo razvidna, saj se v njej spomin primerja z rešetom in zato ne more zadržati podatkov.

◎ češ. *pamět' (dĕravá) jako rešeto*; nem. *ein Gedächtnis wie ein Sieb haben*; pol. *dziurawy, podziurawiony jak rzeszota*.

kot rešeto /ekspr.; primera/ *zelo preluknjan, z mnogo luknjami*

V resnici je bilo sledove silovitega streljanja videti le še na hodniku pri vhodnih vratih; strop je bil videti kot rešeto, prekrit z manjšimi luknjami, ki so jih izvrtali naboji. (Delo, 14. feb. 1998, NB) | Ko vstopi v dim, je vse naokrog razdejanje. Nobena hiša nima več oken, strehe zijajo kot rešeta, vendar stojijo. (M. Kolar, Zvezde in križi, 1979, 44) | Junaka najprej prevrtajo s svincom kot rešeto, ga pokopljejo in ko si prepričan, da enkrat za vselej gleda repo od spodaj, se spet pojavi in postreli vse, ki mu niso pri srcu. (D. Snój, Delo, Pisani petek, 24. 12. 1971, 23) | Medtem pa prebivalci okoliških vasi, ki jim je /cerkniško/ jezero domače, zmajujejo z glavami, saj vedo, da je dno pa tudi obrobje jezera kot rešeto in da ob poplavitvi bruh a voda na dan iz vsake mišje luknje. (J. Z., Delo, Pisani petek, 17. 12. 1971, 22) | Za Vetrnik je tudi značilno, da pušča kot rešeto, saj voda na številnih krajih priteče na površje. (Delo, 8. avg. 2000, NB)

možgani koga so [kot] rešeto, gl. *imeti spomin kot rešeto*.

ostati na rešet u /ekspr.; pren./

1. ostati v obravnavi, pretresu

Tu podajam še nekaj od tega, kar je ostalo še na rešet u. (M. Boršnik, Študije in fragmenti, 1962, 5) | Domnevali so, da je moral napisati pismo nekdo, ki je dokaj dobro poznal domače razmere mizarja Alojza in zagadelj so začeli s poizvedovanjem med domačimi. Po daljši in vestni selekciji sta na rešet u poizvedo ostala mlada Jože in Marjan B. (TT 1964, št. 19, 3) | Osnutku resolucije so evroparlamentarci priložili še deset dopolnil, po glasovanju pa sta na rešet u za plenarno razpravo ostala le še dva ... (Delo, 15. sept. 2000, NB)

2. ostati v konkurenci

To bi spravili pod streho do maja prihodnjega leta, takoj nato pa bi se začele že kvalifikacije za svetovno prvenstvo. V njih bi sodelovalo 96 udeležencev, po štirih izločilnih krogih pa bi na rešet u ostala šesterica. (Delo, 3. jun. 2002, NB) | Bolj ali manj enako velja za vrhunske velemojstre, ki na svetovni lestvici zasedajo mesta za njim. To so Ivančuk, Leko, Barejev, Gelfand in Topalov.

Širov in Halifman imata manj ratinskih točk, vendar se zdi, da sta za prvenstvo dobro pripravljena in da lahko zelo dolgo vzdržita na rešet u. (Delo, 26. nov. 2001, NB)

◆ Gl. *dati koga/kaj na rešeto*.

pásti skozi rešeto, gl. *prebiti se skozi rešeto*.

prebiti se skózi rešeto /ekspr.; pren./ *biti preverjen, izbran, selekcioniran*

Med preostalimi desetimi pa je večina takih, ki so se vnovični kandidaturi odrekli na lastno željo. Eden pa je tudi tak, ki si je sicer želel nadaljevati poslansko kariero, vendar se mu ni uspelo prebiti skozi rešeto strankinih organov. (Delo, 21. sept. 2000, NB) | Se bodo vsi velikani evropskega nogometa prebili skozi rešeto kvalifikacij za prvenstvo stare celine ob prelomu tisočletja, ki ga bosta skupaj priredili Belgija in Nizozemska? (Delo, 21. jan. 1998, NB) | Po naših podatkih je v ZDA okrog 100 objektov, za katere bi si želeli, da zanje skrbi ameriška vlada, vendar nam jih bo skozi rešeto uspelo spraviti verjetno le 10 odstotkov,« je dejal Zupan. (Delo, 8. jul. 1998, NB) | Takoj so jo vtaknili v razred, kamor so skozi rešeto padli učenci, ki jih niso predvideli za uspešen konec šolanja. (Teleks 1981, št. 5, 31) | »Pri moji veri, vidiš, tvoj gospod Kurz je že spet padel skozi rešeto,« pravi eden od obeh delavcev drugemu. (T. Mann–R. Pohar, Buddenbrookovi, 1957, 43)

príti na rešeto /ekspr.; pren./ *priti v (kritično) obravnavo, pretres*

Vse človeške vrednote so prišle na rešeto, in dosti plev je odnesel vihar razburkane dobe. (O. Župančič, Veš, poet, svoj dolg?, 1948, 45) | Trst je zlata jama za razpečavanje ponarejenega denarja, zato se na mejnem prehodu v Kozini večkrat ustavijo ponarejeni dolarji ali lire. Veliko jih seveda tudi pride skoz carinsko rešeto in ne mine teden, da se v tržaskih trgovinah ne bi pojavil ponarejen denar. (M. D., Tovariš 1971, št. 37, 27)

◆ Gl. *dati koga/kaj na rešeto*.

správiti káj skozi rešeto, gl. *prebiti se skozi rešeto*.

v rešet u vódo nosíti /knj.; pren., tudi kot primera, tudi z rešetom/ *zaman tratiti čas, zaman se truditi, nemno ravnati*; sop.: Wasser im Siebe tragen wollen **vodo z rešetom zajemati** (Cigale, II, 1471); prim. **kakor rešeta v Ribnico nositi** (Pratiko hvaliti, to je tako, kakor rešeta v Ribnico nositi, J. Stritar, Triglav iz Posavja, Z 1870, 290); **Eden kozla molze, drugi pa v rešeto prestreza** (Kant, gl. K. Korsch – B. Debenjak, Materialistično pojmovanje zgodovine, 1972, platnice)

Spet drugi gredo s plačili bogov še bolj na široko kot ta, ko pravijo, da za pravičnim in zvestim možem ostanejo še njegovi vnuki in pravniki pošteni. Tako in podobno hvalijo pravičnost; brezbožne in nepravilne pa pokopavajo v blato podzemlja, kjer morajo nositi v rešet u vodo ... (Platon, Država, NB) | Prvi kristjani pa so hoteli kriti pomanjkanje neznanstvega proletariata, ki ni delal, z nenehno delitvijo bogastev, ki so jih dajali bogatini, a to je bilo, kot da bi nosil vodo z rešetom.

(B. in D. Debenjak, R. Luxemburg – A. Ribič, Izbrani spisi, 1977, 283)

♦ Kot kaže prvi zgled, izhaja obravnavani frazem iz grške mitologije, v kateri so bogovi brezbožne in nepravilne ali kako drugače grešne kaznovali z nesmiselnimi deli, med katerimi je tudi *Sizifovo* (gl. *Sizifovo delo*). Nanaša se verjetno na Danaide, po grškem mitu 50 hčera kralja Danaja iz Argosa, ki jih je snubilo 50 sinov njihovega strica Ajgipta. Po očetovem nasvetu je na poročno noč vsaka zaboljla svojega moža, razen najmlajše Hipermnestre, ki je iz ljubezni prizanesla svojemu Linkeju, s katerim sta potem zasnovala rod Danajcev. Druge sestre so morale za kazen v podzemlju nenehno polniti amfore brez dna. *Delo Danaid, danaidsko delo* je postalo prispodoba za utrudljivo, neuspešno delo.

Frazem *v rešetu vodo nositi* omenja že J. Glonar pri iztočnici *rešeto – vodo v rešetu nositi*: neumno ravnati; različico pa Plet. II, 418, po Murku in Cigaletu: *vodo z rešetom zajemati*, Wasser im Siebe tragen wollen, ein untauglichens Mittel anwenden.

◎ bolg. *nalivam voda v rešeto*; *čerpja voda v (s) rešeto*; češ. *nabirat vodu rešetem*; hr., srb. *grabiti (hvatati) vodu rešetom*; *nositi vodu u rešetu*; nem. *mit dem/einem Sieb Wasser schöpfen*; pol. *czerpać wodę rzeszotem*; rus. *rešetom (v rešete) vodu nosit*.

z rešetom vodo nositi, gl. *v rešetu vodo nositi*.

z rešetom vodo zajemati, gl. *v rešetu vodo nositi*.

znájtj se na rešetu, gl. *biti na rešetu*.

reševáti

reševáti svôjo kôžo, gl. *koža*.

rešilen

iskáti rešilno bílko, gl. *bilka*.

nájti rešilno bílko, gl. *bilka*.

okleníti se kôga/česa kot rešilne bílke, gl. *bilka*.

oklépati se kôga/česa kot rešilne bílke, gl. *bilka*.

oprijémati se kôga/česa kot rešilne bílke, gl. *bilka*.

oprijéti se kôga/česa kot rešilne bílke, gl. *bilka*.

rešilna bílka, gl. *bilka*.

rešíti

rešíti kôga iz škrípcev, gl. *škrípec*.

rešíti se iz [velíke] gódlje, gl. *godlja*.

rešíti svôjo kôžo, gl. *koža*.

réven

réven kàkor Láhov kòš, gl. *Lahov*.

réven kot cerkvéna miš, gl. *miš*.

réven kot Láhov kòš, gl. *Lahov*.

réz

čárski réz /ekspr.; pren./ *odločen, drastičen ukrep*

Bolj kot pomoč raziskovalnih inštitucij bi vlada po mnenju direktorjev slovenske tekstilne industrije morala omogočiti panogi takojšen carski rez pri zmanjševanju stroškov, zlasti delovne sile, saj je s tem povezanih večina težav panoge. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Po tretjem zaporednem porazu doma se je upravni odbor Primorja odločil za carski rez. Uro po tekmi je odstavil trenerja Marina Kovačiča (začasno bo ekipo vodil pomočnik Adrian Fegic), povrhu pa še direktorja Danila Pudgarja. (Delo, 20. apr. 1998, NB) | Bolje nekaj kakor nič, bi lahko rekli ob porodu besedila z naslovom Nacionalni kulturni program; vendar le, če želimo biti zelo zelo skromni; zadevi se namreč pozna, da je bila porojena s carskim rezom; predolgo se je valjala po resorskem trebuhu. Hitro bi lahko dodali tudi tisto o mnogih babicah in kilavi deci. (Delo, 24. nov. 2000, NB) | Po mnenju mednarodnih finančnih izvedencev takšnih obremenitev hrvaški proračun ne more vzdržati, zato zahtevajo carski rez v plačni politiki države. (Delo, 8. jun. 1999, NB)

♦ Frazem *carski rez* temelji na prenesenem pomenu medicinskega izraza *carski rez*, ki obstaja poleg po SSKJ in v medicini bolj priporočanega poimenovanja *cesarski rez*, ki pomenita 'operacija, pri kateri otroka izrežejo iz maternice'. Z njo rešijo mater in otroka v primerih, ko bi porod po normalni poti ogrozil njuni življenji ali življenje enega od njiju.

Izraza *carski rez* ni v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju in Glonarjevem Slovarju slovenskega jezika. M. Cigale v nemško-slovenskem slovarju leta 1860 nemško *Kaiserschnitt* razlaga s sln. *izrez deteta, cesarski rez*, z oznako russ., tj. rusko, pa dodaja še *cesarska operacija, cesarski prerez*, ki naj bi jih uporabljal dr. Bleiweis. *Izrez deteta* je po Cigaletu prevzel Pleteršnik v Slovensko-nemškem slovarju 1894/95. Izraza *carski rez, cesarski rez* se pojavljata v publicistiki in strokovni literaturi. V medicini ima prednost *cesarski rez*, kar je bilo sprejeto tudi v SSKJ. Uporabljen je že v knjigi Valenta *Porodoslovje za babice* iz leta 1860. Izraz *carski rez* je bil v novjšem času sprejet iz hrvaškega ali srbskega jezika in se rabi tudi v vsakdanjem govoru. Poimenovanje *cesarski rez*, ki je tudi v drugih jezikih, je kalk iz srednjelatskega *sectio caesarea* 'cesarski rez'. Po Pliniju so z imenom *Caesones* ali *Caesareus* imenovali ljudi, ki so bili izrezani iz maternice. *Caesones* izhaja iz lat. *caedere, caesus* 'udarjati, sekati; iz-

rezati'. Latinsko *sectio caesarea* se je v 17. stol. ljudskoetimološko povezovalo z rimskim vladarjem Cezarjem. Ta naj bi bil pri porodu izrezan iz materinega trebuha, lat. *caesus (matris utero)*, in zato imenovan *Caesar*. Ime naj bi sicer po običajni razlagi prvotno pomenilo 'dolgotas, kosmat, lasat', pri čemer je zanimivo, da je bil najbolj znan nosilec tega imena Gaj Julij Cezar plešast.

Operacija *cesarski rez* se omenja v grški mitologiji, Rimljani so jo izvajali na mrtvi visoko noseči ženski (domnevno po zakonu kralja Numa Pompiliusa v 8. stol. pr. n. št.). Na živi nosečnici jo opravljajo od 16. stol., dokumentirano uspešno jo je 21. aprila 1610 izvedel ranocelnik Jeremias Trautmann v Nemčiji. Sprva je bila smrtnost pri teh operacijah od 80 do 100 %, danes pod 2 %.

rézati

rézati krùh kómu, gl. **kruh**.

rezêrva

iméti želézno rezêrvo, gl. **železna rezerva**.

železna rezêrva /nevtr.; pren./ *kar je namenjeno za uporabo v izrednih okoliščinah*

Že nekaj tednov se pripravljam, da bom napisala nekaj o hrepenenju, tem baje eminentno slovenskem čustvu. Hrepenenje je moja železna rezerva. (Delo, 12. jul. 2003, NB) | Ranjenec trpi pod njegovimi prijemi, čeprav se še ne zaveda; obraz mu voščeni od bolečin, prsi mu pretresa težko hropenje, na ustnice mu sili krvava pena in roke se mu sunkovito dvigajo. K sreči se Lovrek spomni, da ima nekje stekleničko ruma – tako imenovano železno rezervo –, ki bi utegnil pomagati. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Glede njih so sicer res krivi mladi, ker jim ne dajo dihati v razredih; sicer pa je v družbi za mlade težko v zadnjih dvajsetih letih. Poleg osebne železne rezerve v hrani in pijači, ki bi omogočala preživetje za en dan (1000 kal in liter in pol tekočine), smo nesli v gozd skupno hrano. (Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB)

© angl. *iron/emergency rations*; češ. *železná rezerva*; *železná zásoba*; fr. *vivres de réserve*; nem. *die eiserne Ration*; *eiserner Vorrat*; rus. *neprikosnovennyj zapas*.

režáti se

režáti se kot pečèn máček, gl. **maček**.

režáti se na vsà ústa, gl. **usta**.

režáti se v brk kómu, gl. **brk**.

režáti se v zobé kómu, gl. **zob**.

ríba

kot ríba na súhem /ekspr.; primera/

1. neugodno, slabo

Bog presega materialni svet, zato ga z materialnimi dokazi ni možno dokazovati. Izven materialnega sveta pa smo ljudje zelo nebogljeni in se počutimo tako kot riba na suhem. (Franc Rozman, Človek sem, ustvarjam, NB)

2. zelo, močno

Prišel je že do zadeve, ko je počilo kot malo prej od letal in ga zabrisalo po tleh. Iz pljuč mu je posesalo ves zrak, da je odpiral usta kot riba na suhem. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ta zbeganost, ki jo je obvladal do poslednjega odtenka, pri njem ni postala rutina, temveč umetnost. V svojem elementu je takrat, ko mu spodmaknejo tla pod nogami in se premetava kot riba na suhem. (Delo, 7. julija 2001, NB) | Legel je, toda zaspati ni mogel. Kot riba na suhem se je premetaval vse do jutra. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 338) | Novinec v mrzli vodi hlasta za zrakom kot riba na suhem, piše Huttunenova. Z rednim treningom se kopalci prilagodijo mrazu. (Delo, 2. nov. 2000, NB) | Robi neusmiljeno osvetljuje njeno skrajno razgaljanje čutne naslade. Dekle se valja in meče po tleh kot riba na suhem. (M. Remec, Mana, NB)

♦ *Primerá kot ríba na suhem*, ki se uporablja navadno z glagoli *počutiti se*, *premetavati se*, *zevati* in z glagolsko zvezo *odpirati usta*, izhaja iz ribolova in se nanaša na počutje in obnašanje ribe, ki je vržena iz svojega vodnega elementa na suho. V prenesenem pomenu se uporablja za počutje ali ravnanje človeka in je protipomenska primeri *počutiti se kot riba v vodi*. Pri tem se je razvil še stopnjevalni pomen, ki stopnjuje, krepi pomen, ki ga izraža glagolska sestavina, npr. *premetavati se kot riba na suhem*. Primera je tudi v drugih evropskih jezikih. V bolgarščini in ruščini obstajata različici s sestavino *pesek*: *kato ríba na pjasòh in kak ryba na peske*.

© bolg. *kato ríba na suho*; *kato ríba na pjasòk*; češ. *jako ryba na suchu*; nem. *wie ein Fisch auf dem Trocken*; rus. *kak ryba, vytaščennaja iz vody*; *kak ryba na peske*.

kot ríba v vódi /ekspr.; primera/

1. ugodno, prijetno

Vrgla se je na delo in iz obeh mešetarjev in cestnih prahožrcev ji je uspelo izdelati kar spodobni in na videz gosposki figuri. Z Adamom ni bilo težko, ta se je tukaj počutil kot riba v vodi. Z Johanom Otom, z njim pa je bil križ. (D. Jančar, Galjot, NB)

2. spretno iznajdljivo

Pravzaprav je bilo izhodišče zelo podobno: kaotično stanje in prazna klubska blagajna. Bojan Prašnikar se v teh okoliščinah znajde kot riba v vodi, očitno ima načrt in v ozadju štab, ki čaka le na primeren trenutek za vstop na nogometno sceno. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Prevalje: Korotan – Mura: Umik vseмогоčnega Matica Tasiča od železarskega »trusta« že kaže črn scenarij. Obupal je Jarc, edini trener, ki je v prevaljskih kaotičnih razmerah deloval kot riba v vodi. (Delo, 27. jul. 2002, NB)

♦ Gl. *kot ríba na suhem*.

májhna riba /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kdor ima v kaki organizaciji, dejavnosti zlasti negativni pomen, vlogo, kot jo določa prilastek*; prp. **velika riba**; prim. **velika živina**; **težka riba** (J. Glonar)

Videl bom, kaj lahko storim. Ne pozabite, da ste vi vodja v Mossadu, jaz sem v primerjavi z vami samo majhna riba. (Victor Ostrowsky, Lev iz Judeje, NB) | To so občutki, ki jih imajo marsikateri predstavniki slovenskih podjetij in institucij nasploh – ko smo doma velika riba v majhnem ribniku, čim pa prestopimo meje, smo majhna riba v ogromnem oceanu. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Če gre za človeka, ki naj bi se po naših informacijah zvil v molk, je malo verjetno, da bo izdal sosterilce. Poznavalci celo trdijo, da je to majhna riba in da so pričakovali, da bo po orožje v skladišče prišel povsem drug človek. (Delo, 17. sep. 2003, NB) | Tisto, da majhna riba ne požre velike, pa ne drži. Odvisno od tega, kako je gibčna, močna in iznajdljiva. (Delo, 13. apr. 1999, NB)

◆ Gl. **velika riba**.

◎ hr., srb. *sitna riba*; nem. [*das sind*] *kleine Fische*; rus. *ptica nevysokogo polëta*; *ptica nizkogo polëta*.

molčati kot riba /ekspr.; primera/ *ne reči ničesar*; sop.: **molčati kot grob**

Saj se sploh ne pogovarja. Molči kot riba. Včasih mu še s kleščami ne bi potegnili besede iz ust! (C. Kosmač, V gaju, NB) | Pri nas zadeve ponavadi dobijo komične razsežnosti; če se očitki pojavijo le v enem mediju, si možakar misli, da je najbolje počakati, da se stvar poleže, in molči kot riba. (Delo, 1. jun. 2002, NB) | Čigava pravica do voda bo obveljala? Ministrstvo za kmetijstvo pa molči kot riba ... (Delo, 20. feb. 1999, NB) | Zdaj je samska, piše za tabloid Sun in pripravlja lastno pogovorno oddajo. O očetovih zločinih molči kot riba – ne glede na to, ali se družini pokorijo ali odrečejo, hčere mafijcev spoštujejo zakon, ki jim je v krvi: omerto. (Delo, 24. avg. 2004, NB) | Člani posebne disciplinske komisije NHL pa so začeli odkrivati »grešnike«, toda prav sleherni od reprezentantov, s katerimi so opravili pogovore, je molčal kot riba v vodi. (Delo, 7. mar. 1998, NB)

◆ Primera *molčati kot riba* temelji na dejstvu, da ribe ne oddajajo kakšnih glasov. Primero omenjata že Plet. I, 599, in Glonar, SSJ, 337. Plet. obliko *molči kot riba* razlaga z nem. *er ist verschwiegen wie das Grab*, kar je prevzel po Cigaletu I, 662. Nemški razlagi dobesedno ustreza sle. *molčati kot grob*.

◎ angl. *to be as mute as a fish*; češ. *mlčet jako ryba*; *být němý jako ryba*; hr., srb. *šutjeti kao riba*; it. *essere muto come un pesce*; *essere muto come una tomba*; nem. *stumm wie ein Fisch sein*; *schweigen wie ein Grab*.

odpirati usta kot riba na suhem, gl. *kot riba na suhem*.

plávati kot riba [v vódi] /ekspr.; primera, tudi pren./ **1. zelo dobro plavati**

Bil je odličen plavalec, a še zdaj plava kot riba. (J. K.)

2. zelo dobro se znajti

Na voljo je le šestdeset minut za partijo. Računalnik pa v tem plava kot riba v vodi. Zanj je ena ura zelo veliko časa, ogromno namreč lahko preanalizira in igra malodane na meji svojih sposobnosti. (Delo, 17. feb. 2000, NB) | Toda ali sploh obstaja nekaj takega kot človeku naravno okolje, v katerem plava kot riba v vodi? Mar ni ples eden tistih medijev, ki tako z ustvarjalnostjo kot s teoretskimi raziskavami kaže na to, da je za človeka vsako, tudi kar najbolj prijazno naravno okolje vselej tudi že kulturno? (Delo, 16. jul. 2001, NB)

◆ Primera *plavati kot riba [v vodi]* temelji na dejstvu, da riba kot tipična vodna žival odlično plava oziroma se odlično počuti in znajde v vodi (gl. še frazeme *počutiti se kot riba v vodi*, *zdrav kot riba [v vodi]* in *znajti se kot riba v vodi*).

počutiti se kot riba na suhem /ekspr.; primera/ *počutiti se neugodno, slabo*

Dobra tri leta so minila, odkar je mladi goriški plesalec Gregor Rebula pobrskal po domačem računalniku in se mu je med množico podatkov pogled ustavil na znanem imenu, ki je v pionirskih letih na parketih plesnih dvoran kar precej obetalo – Tatjana Abrič. Ker se je brez plesalke že nekaj dni počutil kot riba na suhem, je nemudoma segel po telefonu. (Delo, 14. aprila 1998, NB) | Bog presega materialni svet, zato ga z materialnimi dokazi ni možno dokazovati. Izven materialnega sveta pa smo ljudje zelo nebolgljeni in se počutimo tako kot riba na suhem. (Franc Rozman, Človek sem, ustvarjam, NB) | Kot riba na suhem pa se ob pričakovanju dirke počuti Martin Hvastija, ki je pred desetimi dnevi končal sezono in ga je nato presenetil »vpoklic« iz ekipe Alessio. (Delo, 19. okt. 2002, NB)

◆ Gl. *kot riba na suhem*.

◎ angl. *to feel like a fish out of water*; bolg. *čuvstvavam se kato riba na suho*; *čuvstvavam se kato riba na pjasak*; češ. *být, zústat jako ryba na suchu*; hr., srb. *osjećati se kao riba na suhu (suhomu)*; it. *trovarsi come un pesce fuor d'acqua*; mak. *se osek'a kako riba na suvo*; nem. *sich fühlen wie ein Fisch auf dem Trocken*; pol. *czuć się jak ryba bez wody*; rus. *byt' kak ryba, vytaščennaja iz vody*; *čuvstvovat' sebja kak ryba, vytaščennaja iz vody*; *byt' kak ryba na peske*; *čuvstvovat' sebja kak ryba na peske*; slš. *byt' ako ryba na suchu*; *byt' ako ryba bez vody*; *čitit' sa ako ryba na suchu*; *čitit' sa ako ryba bez vody*; ukr. *počuvatysja jak ryba na bezviddi*; *počuvatysja jak ryba bez vody*; *počuvatysja jak ryba v saku*; *počuvatysja jak ryba na pisku*.

počutiti se kot riba v vódi /ekspr.; primera/ *počutiti se ugodno, prijetno*

Pogled na Marušiča je tokrat nudil povsem drugačno sliko kot pred meseci. Razposajen in brez sledu nezadovoljnega zmajevanja z glavo se je v hladnem vremenu

počutil kot riba v vodi. Kot da bi mu 4. mesto pred tednom v Pragi dalo novega zagona. (Delo, 29. julija 2000, NB) | Živeti v Karlsruheju res ni želja večine, a vendar mesto sčasoma zleze človeku pod kožo, tako da se v tednu ali dveh počuti kot riba v vodi. Ne sodi med največja nemška mesta, s četrtem milijona prebivalcev se uvršča nekje v sredino in je podobne velikosti kot Ljubljana. (Delo, 5. februarja 1999, NB) | »Kakšno razkošje!« se razveseli Hela in se sesede na ležišče. »Samo še terizolko slečem in odvržem obutev, pa se bom počutila kot riba v vodi.« (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB)

◆ Gl. *zdrav kot riba [v vodi]*.

◎ angl. *to feel right at home*; bolg. *kato riba vāv voda čustvuvam se*; *kato riba vāv voda sām*; češ. *čítit se někde jako ryba ve vodě*; *být někde kak ryba v vode* fr. *être comme un poisson dans l'eau*; it. *trovarsi come un pesce nell'acqua*; *essere come un pesce nell'acqua*; nem. *sich [wohl] fühlen wie ein Fisch im Wasser*; rus. *čústvovat' sebja kak ryba v vode*.

premetávati se kot riba na súhem, gl. *kot riba na suhem*.

velika riba /ekspr.; pren./ *kdor ima v kaki organizaciji, dejavnosti zlasti negativni pomen, vlogo, kot jo določa prilastek*; prp. **majhna riba**; prim. **velika živina**; **težka riba** (J. Glonar)

Večjega hita na plošči ni slutiti, a kot rečeno, tisti fosil ni nikoli postal kakšna velika riba, bo pa v svoji populosti še kar dolgo lazil naokrog. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Po dolgem omahovanju so naredili razliko med velikimi in majhnimi ribami. Milan Lukić, ki je po pričevanju desetini beguncev, s katerimi sem govoril, zagrešil stotine zločinov, je denimo velika riba. Majhni posiljevalci iz Foče ali Vasiljević iz Višegrada so majhne ribe. (Delo, 29. mar. 2000, NB) | Ker vidijo, da nekateri podsistemi niso učinkoviti. Zlasti pa jim jemlje zaupanje dejstvo, da nobena »velika riba« doslej še ni bila obsojena. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Nekdanji državni sekretar Boris Šuštar, prva velika riba obsojena zaradi korupcije (za prejem 70.000 mark podkupnine je dobil tri leta ječe), je zdaj ugotovil, da je bilo sojenje »politični konstrukt«. (Delo, 19. nov. 2001, NB) | Carinikom na Škofijah je včeraj uspelo odkriti dokaj veliko »ribo«. (Delo, 23. maja 1998)

◆ Frazem *velika riba* je verjetno nastal po pregovoru *Velike ribe male žro*.

◎ hr., srb. *krupna riba*; *velika riba*; it. *pezzo grosso*; *pezzo da novanta*; nem. *ein großer Fisch*; *ein dicker Fisch*; rus. *bol'shaja ptica*; *važnaja ptica*; *bol'shaja šiška*; *ptica vysokogo polëta*; *ptica vysšego polëta*.

zdráv kot riba [v vódi] /ekspr.; v povedni rabi, primera/ *zelo zdrav*; sop.: **zdrav kot dren**

Po njegovem je predsednik omagal predvsem zaradi bronhitisa in napornega dela. Po dveh ali treh tednih počitka bo spet zdrav kot riba, je prepričan slavni srčni kirurg. (Delo, 29. okt. 1998, NB) | Tako so naivneži,

ki so si obetali dobro plačano in za povrh še zanimivo delo, med drugim tudi zvedeli, da pa čisto vsakega ne vzamejo, predvsem mora biti vsak zdrav kot riba in zato da mora na poseben zdravniški pregled. (Delo, 20. februarja 1999, NB) | Toda ali res verjamete, da bi nekdo vztrajal in preventivno 30 ali 40 let jemal zdravila proti srčnemu infarktu, čeprav je zdrav kot riba? (Delo, 7. jul. 2001, NB) | Bledi ste in prav bi bilo, da bi pili kamilični čaj, preden ležete spat. Zjutraj bi se prebudili zdravi kot riba v vodi. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Tebe ozdravi samo zdravilno jabolko. Ko ga použiješ, boš zdrav kot riba v vodi. (Slovenske pravljice, NB)

◆ Primera *zdrav kot riba [v vodi]* temelji na dejstvu, da je riba zaradi živahnega gibanja v svojem elementu prava podoba svežega, zdravega življenja, kakršnega je drugod malo. Sestavina v vodi se že pogosto opušča. Z zdravjem se predstavo v primerah v drugih jezikih pojavljajo tudi nekatere druge, običajno močne živali, kot *bik*, *konj*, ali vrste rib, npr. *krap*, *postrv*, *ščuka*, a tudi nekatere kulturne rastline (gl. ◎). Na podoben način kot primera *zdrav kot riba [v vodi]* je nastal tudi frazem *znajti se kot riba v vodi*.

◎ angl. *as fit as a fiddle*; *to be as sound as a trout*; češ. *zdráv jako ryba*; *zdravý jako ryba*; *je [zdravý] jako řepa*; *je [zdravý] jako tuřín*; hr. *zdrav kao riba*; it. *essere sano come un pesce*; *avere una salute di ferro*; kaš. *zdr`ov jak rëba*; nem. *gesund wie ein Fisch (Hecht)*; pol. *zdrowy jak ryba*; *zdrówy jak rydz*; *zdrówy jak koń*; *zdrówy jak byk*; rus. *zdorovyj kak byk*; *zdorovyj kak kon`*.

zévati kot riba na súhem, gl. *kot riba na suhem*.

znájti se kot ríba v vódi /ekspr.; primera/ *biti zelo spreten, iznajdljiv*

Pravzaprav je bilo izhodišče zelo podobno: kaotično stanje in prazna klubska blagajna. Bojan Prašnikar se v teh okoliščinah znajde kot riba v vodi, očitno ima načrt in v ozadju štab, ki čaka le na primeren trenutek za vstop na nogometno sceno. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Dolgovezni nacionalni program športa (NPŠ) je tako kot zakon o športu (ZŠ) birokratska puhlica, v kateri se lahko znajde kot riba v vodi samo (športna) birokracija. (Delo, 8. jul. 2002, NB) | Da bi do tega enega izhoda prišli, je mogoče trgovati. Mogoče je narediti ekvivalenčno menjavo, narediti tarifo za različne grehe in odedruh, ki je bil specialist za trgovino, se je v vicah znašel kot riba v vodi. (Delo, 25. jan. 2003, NB)

◆ Gl. *zdrav kot riba [v vodi]*.

ribáriti

ribáriti v kálnem, gl. **kalni**.

ribárjenje

ribárjenje v kálnem /ekspr.; pren./ *izrabljanje neurejenih razmer za dosego cilja*; prim. **ribariti v kalnem**

V razvitem svetu vsakdo predobro ve, kam pelje ta pogubnost. Neproduktivnost in stagniranje sta namreč poglavitni oviri človeškega razvoja, mrtvilo in ribarjenje v kalnem, ki ustreza vladavini nesposobnežev, sta slejkoprej odliki despotij in režimov, ki skrbijo le zase. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Volivci bodo morali dobro premisliti, kdo od voljenih bo še vreden njihovega zaupanja. Ohlapien pravni red pa ni le voda na mlin tistim, ki v kršitvah vidijo priložnost ribarjenja v kalnem, temveč tudi zaušnica inštitucijam, ki naj bi odkrivale in kaznovale stalne kršitelje prometnih predpisov. (Delo, 9. maja 2000, NB) | Množica hoče čiste račune, hoče čiste roke. Hoče prozornost in pravičnost. Dosti je bilo ribarjenja v kalnem, slepomišenja, nojevstva, dosti okrog prinašanja in protekcije. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Naši tranzicijsko podjetniški apetiti in anarhično pridobitniško ribarjenje v kalnem v prvih osamosvojitvenih letih so dodobra načeli tudi zdravstveno blagajno (ZZZS), tako da se je začela utapljati v dolgovih. (Delo, 16. jul. 2005, NB)

◆ Gl. *ribariti v kalnem*.

ribati

súhe žemlje ribati, gl. *žemlja*.

ribji

číst kot ribje okó, gl. *oko*.

jásen kot ribje okó, gl. *oko*.

ričet

íti ričet pihat, gl. *jesti ričet*.

íti v ričet, gl. *jesti ričet*.

jésti ričet /pog.; pren./ *biti v zaporu*

In se jim je res zgodilo, da so jih zaprli. Jaz sem koj dejal: po nedolžnem jedo ričet. Zdaj se je razodela resnica mojih besed. (F. Milčinski, Prešernove hlače/Podlistki II.: 1925–1932, NB) | »Hvala Bogu, da je že vendar odšel! Nerodno je za isto mizo sedeti s človekom, ki je že dva meseca jedel ričet.« In tako je prišlo na dan, da je ponižni gospod z Gorenjske še v svojih vajenskih letih, zapeljan po gospodarjevem ukazu, po krivem pričal in zato prišel za dva meseca v ječo. (F. Milčinski, Zločinci, NB) | Cimperman: Dobra familija ... ampak je že tako nanese, da sva dolgo časa skupaj spala, skupaj hodnike ribala, skupaj na sekret hodila, skupaj ričet jedla ... v eni javni ustanovi ... (A. Hieng, Čarodej, 1976, 245) | Pol leta sta za mrežo ričet otepala. (Lipah, Glavni dobiček, 55) | Osem ljudi je bilo ranjenih. Abubakra so zaprli in je leto dni pihal ričet. (B. Borko – Knittel, El Hakim, 1942, 97) | »Prava sreča, da so cesarji v Ljubljani! Pri njih se pritožim, potem bodeta pa vidva ričet zobala, osla policajska!« Največje veselje so imeli pri tem mladi svetilničarji, ki jih je tako rad klofutal in lasal. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB)

◆ Frazem *jesti ričet* je med starejšimi slovarji z različico *otepati ričet* omenjen v Glonarjevem

SSJ, 337: *ričet jesti, otepati*: biti zaprt. Prav tam omenja Glonar izraz »Ričet z Žabjeka«. *Žabjek* je po njem (SSJ, 484) slovenska oblika za nemško označbo južnozahodnega dela Ljubljane: Prule. Po njem je bila imenovana tam stoječa stara kaznilnica. Na drugo sopomenko *pihati ričet* se navezuje tudi frazem *iti ričet pihat* (= iti v zapor, gl. Ljubljana 1960, SS). Omenjeni frazemi temeljijo na dejstvu, da je bil ričet pogosta in tipična jetniška jed in tudi sicer kmečka in za reveže, zlasti nezabeljena in brez mesa. Zato je dobil tudi pomen 'zapor', npr.: »Vi bi radi pokusili ričet?« se je sodniku povišal glas ... (F. Bevk, Veliki Tomaj, 81) | Ti vrag ti! Turka je za dva meseca posadil k ričetu, za njim Reclja, zdaj vrta za Debevцем. (P. Zidar, To in se pismo, 1965, 134) | Za Lojzeta se je prav takrat na vse kriplje prizadeval, da bi ga spravil do »ričeta«. (J. Mlakar, IPS I, 92) | Imajo živce in rodbine in manire in vse. In jim privoščim prav od srca, da jim ne bo oblast kar nenapovedana sredi noči prihrumela v stanovanje in jih neprijetno iznenadene, pol nage, pol oblečene, tirala v ričet. (F. Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II. 1925–1932, NB) | Opoldne so prinesli ričet. Nehote sem se posmehnil, ko sem ga zagledal pred seboj. Z ričetom smo simbolizirali jetniško življenje. (Juš Kozak, Celica, 1932, 21) | »Hm, šmenta, škoda fanta!« sem se počehljajal po glavi. »Mar ni 22 mesecev zopora strogega ričeta malce prehuda za tiste piškave tri tisočake. (J. Olaj, Tovariš, 1971, št 15, 6) | Ali je bilo v ministrskem svetu kdaj sklenjeno zastran naših komunistov, naj se zoper nje uporabi zakon? No torej! Brez takega sklepa pa ne bi bili smeli v ričet! Zakon je zakon! (F. Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II. 1925–1932, NB) | Oficirske ženo jedo puding in torte, žene prostakov pa ričet! (G. Koritnik – Jan Hay, Pota in zapreke, 150) | Če jim to pravico dovolimo, ne bodo marali več krompirja v oblicah in nezabeljenega ričeta. (J. Trdina, LZ 1885, 83) | Uona zmiraj kej bulšiga ima ima, / Mien pa mau ričata da. (SNP IV, št. 8368, Bloke pri Cerknici, Modic)

otépati ričet, gl. *jesti ričet*.

pihati ričet, gl. *jesti ričet*.

pojdi v ričet /pog.; pren., olupš., mn. *pojditel/ pojdi se solit*; sop.: **pojdi v rit; pejt v tri pirovske**

Bere znanstvene razprave. Katere pa? »Pejte no v ričet,« je rekla. Prejšnji dan je srečala prijateljico, ki je starejša od nje, kadi kot Turek, spi je po dva šnopčka na dan in vino pri kosilu in večerji, pa je videti kot rožica. (Jana 2007, št. 36, NB)

◆ Frazem *pojdi v ričet*, tudi *pojditel v ričet*, je

nastal po zamenjavi sestavine *rit* v frazemu *pojdi v rit*. Zamenjava je nastala zaradi olepševanja, s katerim je bila zamenjana sestavina z vulgarnim pomenom z bolj sprejemljivo: *rit* > *ričet*. Pri tem je zaradi ponovitve začetnega zloga *ri-* zamenjava še lažja, a obenem tudi motivno prepoznavna. Pojav ni osamljen (prim. spodaj *peti rigoletto* : *rigati* in pol. *jechać do Rygi* : *rzygać* 'bruhati').

© nem. *scher dich zum Teufel*.

rigoléo

péti rigoléo /šalj.; pren./ *bruhati*; sop.: **klicati urha (Urha) [na pomoč]; piskati na metlo** (J. Glonar, SSJ, 277)

Preveč je pil, zdaj pa poje rigoletto. (SSKJ) | Dnevni red je bil naslednji ... 4. Petminutni molk za umrle pri steklenici. 5. Obisk pri rigoletu (v prenesenem pomenu pomeni ta obisk bruhanje). (Velibor Popović, Delo 1962, št. 7, 2)

♦ Frazem *peti rigoletto* je nastal po asociaciji na arije Verdijeve opere *Rigoletto*, sama pa se ponuja tudi navezava na slovenski glagol *rigati*, ki je povezan tudi s pijančevanjem, katerega posledica je prav bruhanje. Prav tako navezavo je možno videti v pol. in rus. *jechać do Rygi* (prim. *rzygać* 'bruhati'), *ehat'poehat' v Rigu, svezdit' v Rigu*.

© srb. *peti rigoletto*; pol. *jechać do Rygi; pojechać do Rygi*; rus. *ehat'poehat' v Rigu; svezdit' v Rigu*.

Rím

íti v Rím /ekspr.; evfem., o ženski/ **roditi**

Porodnici, ki se uleže v porodno posteljo, pravijo tu, da gre v Rím. (B. Kuhar, Odmirajoči stari svet vasi, 1972, 182) | Ženske, ki so zadaj na prstih stoje vlekle pogovor na uho, so jima pomagale. »Baharija, ne pa bogatija.« »Pravijo, da pojde kmalu v Rím. A?« (Juš Kozak, Šentpeter, 1931, 104) | »Veronike ne bo, je šla romat v Rím. Mi pa skoraj gotovo pridemo malo pozaplečevati. (J. Jalen, Vozarji III., 1960, 23) | V tistem času je imela smolo, da je šla v Rím. Kakor vsakdo ve, se je ta nosečnost končala s poročitvijo lepe hčere. (H. de Balzac-A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 445) | »Kajti, da bi zaradi ženske prezgodaj pod travo prišli, zato smo predobri, dejal bi,« govori vredni tovariš ter lije vino v grlo. »Kaj pa meni oni srečni mož, kateremu si sladko polovico izvabil iz gnezda, kam da je šla, k spovedi v Rím ali kam?« (J. Jurčič, Lepa Vida, NB) | Mar b' sam' mene ti ljubila./ Pa t' na blu jit' treba v Rím. (OSNP 7325, Iz Kamenc) | Dekleta, sluhajte./ Da pot vam v Rím/ Je zmiraj lih gladka./ Po let' in po zim'!. (SNP II, št. 3185, Rož)

♦ Pri razlagi izvora frazema *iti v Rím* je treba upoštevati, da so nekdanje ženske nosečnost skrivale pred javnostjo. Prav tako niso govorile o spolnosti in porodu naravnost, ampak po ovinkih,

prikrito. Verjetno je na to vplivalo tudi verovanje, da lahko nečisti, zlobni duhovi ipd. škodijo novorojenčku. Te so včasih skušali zavarovati tudi s t. i. varovalnimi imeni, kar je v nekih primitivnih civilizacijah pripeljalo do zelo zapletenega načina poimenovanja. V našem okolju se je zadeva dodatno zapletla, če je bila nosečnost zunajzakonska, torej spotakljiva tako za okolje kot za Cerkev. V takem primeru so nosečnico včasih in glede na možnosti poslali v kak drug kraj h kaki sorodnici ipd., da je tam rodila in se z oddajo otroka v rejo ali v posvojitev rešila iz kočljivega položaja. Z umikom iz domačega okolja so včasih prekinjali tudi nezaželena ljubezenska razmerja, posebno med ljudmi različnih slojev. Da je bil cilj takih in podobnih odhajanj po vzorcu *iti nekam, iti v kraj x* v tem primeru izbran prav *Rím*, je možno razložiti s tem, da je to najbolj znano krščansko romarsko mesto, kar dokazuje tudi pregovor *Vse poti vodijo v Rím* in sam izraz *romar*.

Frazem *iti v Rím* ima narečno različico v kor. obir. *v Rím je šwa (pu zwone)* s še dvema sopomenkama *peć se je podrwa* in *u swam je j udrwa*, ki prav tako prikrito, varovalno govorita o porodu. Frazem *iti v Rím* je tudi v nem. – *sie ist nach Rom gereist* 'ona je rodila', frazem *peć se je podrla* pa v kaš. – *p'ec sa rozvalit* 'o ženski, ki je rodila'. V drugih jezikih nisem našel ustreznih izrazov, ki bi imeli v svoji sestavi ime *Rím*. Obstaja pa pomensko in predstavno ustrezni zastareli petersburški frazem *svezdit' v Moskvo* (tj. odpotovati v Moskvo) 'znebiti se nosečnosti, roditi'. S področja spolnosti je tu vredno omeniti kor. obir. *papeža v Rím poswat* 'imeti spolni odnos' in kaš. *bęc v R'im'e* (tj. biti v Rimu) 'zaspati po običajnem času za spanje'. Kot romarsko mesto je *Rím* tudi v frazemu *zvonovi gredo (odletijo) v Rím (na božjo pot, k svetemu očetu po blagoslov)*, tj. 'utihnejo (v času od velikega četrtka do velike sobote)'. To je razvidno tudi iz naslednjega navedka: Kakor je znano, ustavijo na Veliki četrtek in petek po katoliških cerkvah vsako zvonjenje. Splošna govorica je, da gredo takrat zvonovi v Rím. Pri nas pa pravimo, da zvonove »zavežejo«. Namesto zvonov klopota raglja. (M. Komanova, Na Gorenščem je fletno, 1928, 20)

zvonôvi gredó v Rím, gl. **zvon**.

zvonôvi odletijo v Rím, gl. **zvon**.

ríniti

ríniti v lěvje žrêlo, gl. **žrelo**.

ríniti v glávo skozi zíd, gl. **glava**.

rinjenje

rinjenje z glávo skozi zíd /ekspr.; pren./ *prizadevanje, težnja izsiliti, doseči nemogoče*; prim. **riniti z glavo skozi zid**

Nedvomno gre za vrednostne oziroma takšne odločitve, ki bodo pomembno vplivale na razumevanje kazenskega postopka, po drugi strani pa je prehitro rinjenje z glavo skozi zid nevarno. (Delo, 14. dec. 2002, NB) | »Drobničevu rinjenje z glavo skozi zid bo zamenjala politika majhnih korakov,« menijo poznavalci. Ta bi bolj kot predstavnikom gospodarstva v socialnem dialogu ustrezala sindikatom in navsezadnje tudi Bajuku, ki želi težišče najpomembnejših političnih bitk čim prej premakniti iz »voda« NSi. (Delo, 7. dec. 2006, NB)

♦ Gl. *riniti z glavo skozi zid*.

ris

bĕsen kot rís /ekspr.; primera/ *zelo jezen*

Nemški trener Heiner Brand, dirigent Štenclovih svetovnih prvakov, je bil besen kot ris: najprej je preklel nekatere ključne igralce s slovitim Volkerjem Zerbejem na čelu, potem jokal nad tistimi, ki jih nima več. (Stephan, Wenta) ... (Delo, 10. jan. 2000, NB) | Prireditelji so namreč poleg ukrajinske zastave za zmago Klockove in beloruske v čast Ščerbinega srebra za Alenko obesili slovaško trobojnico. »To so idioti,« je bil besen kot ris Ciril Globočnik, selektor naših plavalcev. (Delo, 2. avg. 2002, NB) | Slovit angleški trener Bobby Robson je pač imel prav, ko je po razburljivi kvalifikacijski tekmi za ligo prvakov Maribor Teatonic – PSV Eindhoven izjavil: »Rezultat je za nas kar ugoden, čeprav smo želeli še boljšega.« Predsednik kluba s 70 milijoni DEM letnega proračuna, ki je pred tekmo samo premleval s »koliko proti nič« bodo »Phillipsovi« zmagali, pa je bil besen kot ris. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | Sicer dobrodušni Brazilc je bil jezen kot ris na svoje moštvo. Najprej je moral ob začetku dežja čakati na zamenjavo gum, vse dokler se ni zanj najprej odločil Michael Schumacher. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | Cipollini je bil upravičeno jezen kot ris, kajti veliki tekmeč ga je premagal v prvi, v kateri je bil pred leti sam neprekosljiv. (Delo, 10. maja, 2004, NB) | »Takrat je bil jezen kot ris, lahko si predstavljate, v kakšni luči si bo ohranil ta Trst,« je tik po včerajšnji drami v bazenu Bruno Bianchi omenil naš reprezentant. Slavja za prvo slovensko kolajno v Tržaškem zalivu pa ni bilo, saj že danes Mankoča čaka štart v udarni disciplini 100 m mešano. (Delo, 10. dec. 2005, NB)

♦ Predstava o jeznem risu v primeri *besen kot ris* verjetno izhaja iz primere *gledati kot ris* v pomenu 'gledati ježno, srepo'.

© bolg. *zál kato ris; zál kato zmija; [besen] kato nastĕpena gĕrmjana zmija; [besen] kato zmii na zmišĕste*; češ. *rozzuřený jako býk; [zuřivý] jako drak*; hr. *bijesan kao ris; ljut kao ris; bijesan kao zmija; ljut kao zmija; bijesan kao bik*; mak. *besen*

kako ris; lut kako ris; besen kako zmija; lut kako zmija; pol. *zły jak wściekły pies; zły jak zmija*; rus. *zloj kak tigr; serdityj kak volk; serdityj kak [cep-naja] sobaka*; slš. *zúrivý ako divĕ zvierata; zúrivý ako [besný] pes; nahnevany ako čĕrt; zlostný ako čĕrt*; ukr. *ljutyj jak zvir; serdytyj jak zvir; ljutyj jak vovk; ljutyj jak zmija*.

glĕdati kĕkor rís, gl. *gledati kot ris*.

glĕdati kot rís /ekspr.; primera, dov. **pogledati/ ježno, srepo gledati**

Bogataj je gledal kot ris, zinil pa ni niti besedice. Od mraza in strahu so mu šklepetali zobje, nazadnje pa se je ponižal. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Vodnica Brendy Kumpula je gledala kot ris in pedantno postavljala svoje vojakinje v kvadrat. Če je samo ena puška nekoliko molela iz vrste, je celotno kompozicijo razmetala in na novo postavila. (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Gregorka ga je osuplo gledala. »Kaj tako izprašujete in gledate kakor ris. Jaz bi se Vas kmalu zbal.« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | France je vzdignil obe roki in se popraskal za obema ušesama tako silno, da sta takoj stopili iz kože dve svetli rdeči lisi in zasijali po hiši. Gledal je kakor ris, in če bi res pogledi ranili, bi se bila Polona zgrudila na mestu mrtva na tla. (Milan Pugelj, Bela vrana in druge novele, Izbor, NB) | Pogledal me je kakor ris ter treščil z noge ob tla, ko mu predolgo nisem odgovoril. – Vraga, odgovori mi kaj, saj vendar poznaš vse kote tega gradu! (I. Tavčar, Janez Sonce, NB)

♦ Primera *gledati kot ris* z različico *gledati kakor ris* temelji na verjetno srepem, ostrem pogledu risa. Da to drži, potrjujeta tudi primeri *besen kot ris* in *jezen kot ris*, katerih pomen je vzročno soodnosen z njo: kdor je besen, jezen, tudi ježno, grdo gleda.

jĕzen kot rís, gl. *besen kot ris*.

poglĕdati kĕkor rís, gl. *gledati kot ris*.

rit

bĭti kómu za rĭtjo /vulg.; pren./ *zasledovati koga; nadzorovati koga*; sop.: **bĭti komu za hrĭtom**

Leni so in vase zaverovani. Človek bi jim moral biti vedno za ritjo. (M. Vogrič, Zaznamovani, 1973, 33) | Sam beg sicer še ni nič hudega, pač pa pozdravi sovražnika, ki ti je stalno za ritjo, da še dihniti ne moreš več pošteno. (E. Fritz, Prostor in čas, 1970, št. 4/5, 247)

bĭti kot rĭt in srĭjca /vulg.; primera, v dv. **sta/ biti nerazdružen, neločljiv**

In Jože, ves čas je z njim, skupaj sta kot rit in srajca, ne moreta se ločiti. (T. Partljič, Ne glej za pticami, 1967, 43) | Po pravici rečeno, bila sta kakor rit in srajca. Po mojem je bil edini prijatelj, ki ga je imel v zavodu. (N. Košir – M. Vargas Llosa, Mesto in ščeneta, 1968, 257) | Do sem vse dobro. Denimo pa, da sta lord A in vojvoda Northumberlandski velika prijatelja in tičita skupaj kot rit in srajca. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) |

Najtežje je sodelovati z avtorji, ki so pravniki, ekonomisti, sociologi, pedagogi. Ni čudno: bili so hrbenica prejšnjega družbeno-političnega režima, njegova legitimacija – sprjeti z njim kot rit in srajca. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Njegov (tj. pisatelja Marcia Veloza Maggiola, op. J. K.) najnovejši roman *Kot rit in srajca* govori o mračnem obdobju tridesetletne diktature Rafaela Trujilla, še bolj kot o tem pa o dvojni moralni v državi. (Delo, 6. jul. 2000, NB)

♦ *Primeri biti kot rit in srajca* je nastala po primerjanju položaja srajce na posebnem delu človekovega telesa, tj. riti. Pomensko ustreznimi nemški frazem se glasi *mit jmdm. ein Kopf und ein Arsch sein* 'biti s kom tesno spoprijateljten, nerazdružen, neločljiv'. Razlagajo ga kot grobo analogijo k sopomenskemu *ein Herz und eine Seele sein*.

⊙ bolg. *sme kato dupe i gašti; sâm kato dupe i gašti*; češ. *být jedna ruka [s někým]*; hr. *biti kao prst i nokat [s kim]*; hr., srb. *biti kao lonac i poklopac*; mak. *se kako den i nok' [so nekogo]*; *se kako sabota i nedela [so nekogo]*; pol. *być jak dwa palce u ręki [z kimś]*; slš. *držat 'sa ako dva prsty*; ukr. *buty jak ryba z vodoju [z kym]*; *buty jak nepozlyjvoda [z kym]*.

biti tiho kot rit /vulg.; primera, tudi v mn./ *bati se povedati kaj, bojzljivo molčati*; prim. **biti tiho kot miš**

Da še vedno prodajate svoje govore, ni vaša krivda, kriv je čas, v katerem živimo, vendar mi boste plačali nekaj na roko, pa bom tiho ko rit. (B. Šomeni, Rdeči smeh, 1970, 46) | Kaj hočeš, to smo mi, Sloveni! Doma smo tiho kot riti, zato se pa drugje razkokodakamo! (Pavliha, 1965, št. 33, 2)

♦ Nastanek primere *biti tiho kot rit* ne more temeljiti na sestavini *rit* 'zadnjica', saj bi ta del človeškega telesa težko povezovali s tišino. Prav nasprotno: že nekatera poimenovanja zanj, kot sta *prda, prdalo*, ki izhajata iz glagola *prdeti*, kažejo, da je treba izhajati iz prenesenega pomena te besede: *rit* vulg. 'neznačajan, bojzljiv človek' (SSKJ), po Glonarju 'označba za boječeža, plahega strahopezdljivca, tudi za požrešneža', npr. Ta človek je prava rit. Za boječega, plahega, strahopetnega človeka pa je znano, da je tiho, ker si pač ne upa govoriti, ugovarjati ipd. Torej se primera *biti tiho kot rit* nanaša na takega človeka in ne na spotikljiv del človeškega telesa! To dokazuje tudi zadnji zgled, ki je v množini: *smo tiho kot riti*.

biti v ritu /vulg.; pren./ *biti v neprijetnem, zapletenem položaju*; prim. **pojdi v rit; lesti komu v rit** Nič čudnega, če je slovenski film v ritu, ko pa imajo režiserji tako radi goloto. (V. Gjurin, SR I, 1974, 74, 75) | In še ko ponoči crkne vodovod, si pa v ritu. (F. Pečnik, Avtobusna postaja, 1976, 38) | Ampak zdaj bi se gotovo lahko kaj oglasil, to je tvoja dolžnost, kot intelektualce

si dolžan pomagati. Pa kaj, a smo res tako v ritu? sem vprašal. (B. Gradišnik, Leta, 1985, 240) | Pri napadu, na primer jakosti ene čete, bi bila prednja vrsta stražnih položajev po treh minutah v ritu. (A. Andersch – S. Jarc, Winterspelt, 1979, 86–87) | Gledam nova kviza, s katerima si naši privatni tv postaji (finančno sta obe solidno v ritu) poskušata rešiti kožo. Ali so Slovenci res tako butasti. (Delo, 23. marca 2000, NB) | Nečesa pa ne bom nikoli razumel – jasno je, da smo globoko v ritu, bolj bedne perspektive skorajda ne more biti – a ljudstvo na vprašanje, kako gre, še vedno odgovarja z »dobro, hvala«. (Delo, 16. okt. 1999, NB)

♦ Frazem *biti v ritu* je lahko nastal po predstavi, ki sledi stanju, kot ga izraža frazem *lesti komu v rit*. **brcniti koga v rit** /vulg.; pren./ *odpustiti, odsloviti koga*; sop.: **dati komu brco [v rit]**

Če se mi ne bomo dali, bodo hitro odnehali. Nas naj vprašajo, katerega vzgojitelja je treba brcniti v rit. (M. Vogrič, Zaznamovani, 1973, 105) | Hotel ali ne hotel, tudi on je del tvojega življenja, tvoje usode. Lahko bi ga bil sunil v rit, ko si ga prvič srečal. (V. Kavčič, Živalški krog, 1982, 51) | Preveč kadi, veliko preveč. Lahko bi ga brcnil v rit, brez problema. (Delo, 12. jun. 1999, NB) | Gostovanje Pakistancev v mestu Kandahar na severu Afganistana se je končalo sredi tretje tekme, ko so policaji pridrli na igrišče, pobasali nogometaše in so šli. Naprej v zapor, potem je prišel frizer, potem so jih sunili v rit, naj gredo kam drugam kazat svoje kosmate noge, neverniki. (Delo, 24. jul. 2000, NB)

♦ Frazem *brcniti koga v rit* je nastal iz prenesenega pomena besedne zveze *brcniti koga v rit*. Ta temelji na pomenu 'grobo odsloviti, nagnati koga z brco v zadnjico'. Po parafraziranju sestavine *brcniti v dati brco* je nastal sopomenski frazem *dati komu brco v rit*.

dāti [jih] kómu po rítu /vulg.; olepš./ *natepsti koga* Tatvino bi mu navsezadnje še lahko odpustili, nesramnosti pa nikoli, kajti vzgoja mora biti predvsem šola spoštovanja. Torej naj bi jih lovski čuvaj Sorel nemudoma naložil fantu po riti. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB)

♦ Frazem *dati [jih] komu po riti* olepševalno izraža to, kar bi lahko povedali bolj naravnost z glagolom *natepsti* ali *dati komu batine po riti*. Izpust sestavine *batine* ali možna zamenjava s sestavino *jih* nekoliko olepšujeta, prikrivata neprijetno rešnico. Podobno velja za frazem *dati komu [eno] po riti*.

dāti kómu brco [v rit] /vulg.; pren./ *odpustiti, odsloviti koga; zavrtniti koga*

Dali so nam brco v rit, naj se nehamo zanašati na institucije ... To smo naredili, zdaj pa nam drugi publicisti očitajo, češ da so filmi narejeni amatersko. (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Na kartonski embalaži, pribiti na lesen okvir, je napisan začetek ameriške Ustave: »Mi, prebivalci Združenih držav Amerike ...« Vam bomo

dali brco v rit. (Delo, 8. dec. 2001, NB) | Tržaškim politikom ni seglo v globino sivih celic, da so se iz tega posla umaknili celo izkušeni Nizozemci, zdaj bi najraje podarili brco v rit tudi Brunu Koreliču iz koprške luke, ki je pokazal dovolj korajže, da se je šel duhamorna pogajanja z italijansko birokracijo. (Delo, 23. feb. 2002, NB) | No, če smo natančnejši, se ni nihče poslovil brez vsaj simbolične brce v rit; zvezo komunistov so prisilile zgodovinske in družbene razmere, Podobnika pa njegov »prijatelj« Lojze Peterle. (Delo, 12. apr. 2000, NB)

♦ Gl. *brcniti koga v rit*.

dáti kómu [ěno] po rítí /vulg.; olepš./ *udariti koga*; prim. **dati [jih] komu po riti**

Tu smo seveda brez moči, kajti ne glede na to, kako starši s svojim otrokom ravnajo, občutiš v sebi nepremostljivo oviro, ko si želiš mulca nahruliti ali mu celo dati eno po riti. Sicer pa so starši vsega sveta očitno prepričani, da je njihov otrok enkrat, brezmejno simpatičen, neverjetno zanimiv, inteligenten in krasen in ne vem kaj še vse ... (Delo, 10. apr. 2004, NB)

♦ Gl. *dati [jih] komu po riti*.

dobíti brco [v rítí], gl. *brca*.

dobíti jih po rítí /vulg.; olepš., tudi pren./ *biti tepen; biti kaznovan*; sop.: **dobiti jih po glavi**; **dobiti jih po grbi**; **dobiti jih po nosu**; **dobiti jih po prstih**; **dobiti jih po zadnji plati**

Samo če bo pijan. Dobil jih bo po riti, da bo teden dni vriskal. (P. Zidar, To in se pismo (Sv. Pavel), 1965, 145) | Sklenila je, da mulc za novo šolsko leto ne bo dobil novih učbenikov. Naložila pa mu je, naj sedi v prvi vrsti in dobro posluša, drugače jih bo dobil – po riti. (Delo, 19. avg. 2000, NB) | Če občani ne izkažemo odgovornosti in ne plačamo državi do tolarja vseh obveznosti, jih takoj dobimo po prstih in po riti. Do pred kratkim še avta nisi mogel registrirati, če nisi poravnal vseh davkov. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Odlično bi bilo, ko bi imeli take predstavnike ljudstva, ki kodeksa ne bi potrebovali. S kodeksom je tako kot z vsakim normativom – če se ga ne držiš, jih dobiš po riti. (Delo, 9. jul. 2005, NB) | Oddaje začenjajo z napovedmi, kakršna je »danes bomo govorili o ženskah, ki jih rade dobijo po riti«, kakor da bi bile ženske, ki se rade pustijo našeškati, enake. (Delo, 9. sep. 2006, NB) | Smo pa na zemljici poklečali in jo dobili z gajžlo po riti. (Delo, 17. okt. 1998, NB)

♦ Frazem *dobiti jih po riti*, ki ima tudi prenesen pomen, izhaja iz nekdanjega načina fizičnega kaznovanja otrok, ki so jih topli z roko, šibo ali palico večinoma po riti. Sestavina *jih* tu olepševalno zamenjuje *udarce, batine*. V prenesenem pomenu se kaznovanje posplošuje na vse ljudi. Vulgarna sestavina *rit* je v sopomenki zamenjana z olepševalnim *zadnja plat*. V drugih omenjenih sopomenkah s sestavinami *glava, grba, nos, prst* se izkazuje, da so bili lahko otroci kaznovani razen po riti tudi z udarci po drugih delih telesa.

dobíti žúlje na rítí, gl. *žulj*.

hodíti okóli rítí v váržet, gl. *okoli riti v žep*.

hodíti okóli rítí v žěp, gl. *okoli riti v žep*.

iméti mévlje v rítí, gl. *mevlja*.

iméti sršéne v rítí, gl. *sršen*.

ítí [hudíču] v rít /vulg.; pren., tudi z *naj* + povedni naklon/ *propasti, izginiti*; prim. **pojdi [hudiču, vragu] v rit**

Ko smo prišli k prvim hišam na Lazu, so nam ljudje povedali: »Italija je šla hudiču v rit!« (Po pripovedi A. Rutar-Svečana J. Dolenc, Tolminski zbornik 1975, 1975, 42) | Vse skupaj bi kronali še z: masa je lahko energija, ki je pravzaprav tudi masa, kar je v bistvu isto, samo malce drugače. Odziv bi prav gotov bil enak odgovoru pretepenega poslanca: »Naj gredo v rit (Delo, 29. maja 2000, NB)« To se pravi, najmanj na vsake tri mesece bomo v Državni zbor potihem prinesli nek papirček pa rekli, fantje, tule smo še dolžni, pa še tukaj smo dolžni, pa še tukaj smo dolžni, zdaj bomo pa naredili rebalans proračuna, da bomo nekako to zakrili. Potem pa spet čez tri mesece, tukaj smo dolžni, pa tukaj smo dolžni, pa ta družba cveti, pa ona družba cveti, država gre k »hudiču v rit«, ampak bomo naredili pa še en rebalans proračuna. In tako dalje »ad Calendas Graecas«. (Državni zbor RS: 1. izredna seja 11. 11. 2008, NB)

♦ Gl. *pojdi [hudiču, vragu] v rit*.

ítí okóli rítí v žěp, gl. *okoli riti v žep*.

izprašíti kómu rít /šalj.; pren./

1. natepsti koga; sop.: **izprašiti komu hlače**

26. okt. 2008 ... Najina čudovita, včasih tudi zelo stroga mama, ki mi je znala pošteno izprašiti rit. Ampak naredila me je tako, kakršna sem. (Google, www.ednevnik.si/...) | 24. feb. 2007 ... Imam prizor, v katerem se mora sama braniti in dobro se drži – zna izprašiti rit zlikovcem! (Google, www.kolosej.si/filmi...) | 10. sep. 2009 ... Samomorov bo manj šele takrat ko boste tistega ki vas maltretira bodisi v službi ali doma enostavno po gobcu ali pa mu izprašili rit s ... (Google, www.siol.net/...)

2. ugnati, premagati koga, dati vetra komu

Opis skupine: Vrhovni plenum, sestavljen iz moderatorjev, ki vam bodo izprašili rit, če ne boste upoštevali pravil! (Google, kp.mojforum.si/...) | 10. mar. 2010 ... Ravno zaradi dejstva, da so v tem zelo uspešni, so v relativno kratkem času izprašili riti Yahooju in AltaVisti. (Google, www.anze.eu/...) | 4. jun. 2010 ... Grdi slovenski raček se bo po taki antipromociji gotovo še bolj potrudil in izprašil rit »lepemu« stričku Samu. (Google, mojviro.finance.si/...) | Švedsi so namreč »izprašili riti« Čehom z visokih 7:3 ... Odlična predstava »treh kron!« (Google, drustvo-bakla.si/...)

♦ Frazem *izprašiti komu rit*, tudi *izprašiti komu zadnjico*, se navezuje na frazem *izprašiti komu hlače*, ki temelji na predstavi, da se pri udrihanju po zadnjici koga odstrani tudi prah s tega dela

hlač. Po tej predstavi je tudi nastal glagol *izprašiti* 'odstraniti prah s česa'. Sestavina *hlače* je zamenjana s sestavinama *zadnjica* in *rit*, ki sta prek hlač dejanski cilj udarcev.

© angl. *to tan so. š hide*; fr. *donner sur les fesses*; *flanquer une bonne raclée à qn.*

kúzla skáče v rit kómu, gl. **kuzla**.

lahkó me kúšnete na rit /vulg.; pren., tudi v *rit/* izraža veliko omalovaževanje, brezbriznost; sop.: **piši me v rit**

»Povej temu gospodu,« je rekla, »da potrebujem takšne majhne zvezke. Za Shakespeara, za Tennesseeja.« »Ne razumem, kaj hoče,« je rekel knjigarnar. »Lahko me kušnete na rit,« je rekla. In odšla skozi cingljajoča vrata. (Drago Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Hahaha! Ko vas jebe! Lahko me vsi kušnete na rit. Kar postavite se v vrsto. (Google, www.finance.si/...) | Naš zdravstveni sistem pa lahko »na rit kušnete«, ker nimate pojma, kaj vse dobite za tistih dobrih 20 evrov dodatnega zavarovanja. (Google, med.over.net/...)

♦ Frazem *lahko me kušnete na rit* je nastal po podobni predstavi kot sopomenski *piši me v rit*. V tem primeru nesmiselno pihanje v rit zamenja poniževalno poljubljanje riti. V obeh primerih govoreči s tem, ko mu pripisuje nesmiselno ali poniževalno dejanje, izraža sogovorniku omalovaževanje, brezbriznost.

lésti kómu v rit /vulg.; pren., dov. *zlesti/ izkazovati komu pretirano vdanost, prijaznost z namenom pridobiti si naklonjenost*; sop.: **komu pod rep (v čreva) lesti** (J. Glonar, SSJ, 334: prilizovati se mu); prim. vulg. **ritolízec**, **ritolíznik** 'kdo si ponižujoče prizadeva za naklonjenost, zlasti nadrejenih'

Kajpak, tudi kazni so bile prihranjene za zelence. Sebi enakih se ni lotil. In tistih, ki so mu lezli v rit. (M. Vogrič, Zaznamovani, 1973, 240) | Si misliš, da boš prej doma, če jim boš zlezel v rit? (Mitja Vošnjak, Kri in vino, 1963, 89) | Imel je ženo tako rad, / da je spodobno kral, goljufal, / lezel drugim gospodom v rit ... (G. Strniša, Ljudožerci, 1972, 79) | V recepciji se je hotel opravičiti zaradi pripetljaja, a smo mu to vendarle izbili iz glave, sicer res ni znal niti besedice italijansko, ampak takle zna v vsakem jeziku razumljivo zlesti v rit. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Tisti, ki nas danes najbolj obtožujejo, da smo se povezali z Berezovskim, so mu takrat, ko je bil še na oblasti, najbolj lezli v rit. (Delo, 25. mar. 2002, NB) | Zato je poskočil do stropa, ko je zvedel, da so časogibniki dobili izdatno državno podporo za raziskave sprehajanja skozi čas. »Komu si spet zlezel v rit, da si dobil denar za svoje čarovnije?« je po Mreži vprašal Diva Čapjeka. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Stoprocentno uspešen. Zna zlesti v rit. Zna lesti v vsako tazadnjo. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB)

♦ Frazem *lesti komu v rit* je nastal po predstavi o pridobivanju naklonjenosti koga z lezenjem v spotikljivi del telesa tega, in ne z dokazovanjem naravnosti iz oči v oči. Po substantivizaciji, tj. posamostaljenju glagola *lesti* je nastal še frazem *lezenje v rit*.

© angl. *to lick so.'s arse*; *to kiss so.'s ass*; fr. *fai-re du lèche-cul à qn.*; češ. *lézt někomu do prdele*; nem. *jmdm. in den Arsch kriechen*; rus. *lezt' komu v zadnicu*.

lézenje v rit, gl. **lezenje**.

naložiti [jih] kómu po rítí, gl. *dati jih komu po riti*.

okóli rítí v varžet, gl. *okoli riti v žep*.

okóli rítí v žep /vulg.; pren., prisl. zv., tudi kot prilastek/ *po ovinkih, napačno, neustrezno*

Prispel sem kot običajno po manj obiskanih poteh, kar se je le dalo po divjem in počez. In ker vmes ni bilo mostu, bi moral okoli riti v žep, vsaj sto petdeset kilometrov okoli jezera. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Profesionalna radovednost nas je gnala proti Džakovici. Poskušali smo priti okoli riti v žep. Policaji nas niso ovirali, naleteli pa smo na neizprosno vojaško logiko. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | Cesto pod Meljskim hribom so nato zaprli in začuda: ljudje so se navadili hoditi »okoli riti v žep«, čez most na Pobrežje in nato čez drugi most spet v Melje, staro cesto, ki jo uporabljajo le še posamezniki, pa je zaraslo zelenje. (Delo, 6. avg. 1999, NB) | V njem se vsak kmalu sprijazni, da bo moral v lučaj oddaljeno dvorano kar z avtobusom. Med čakanjem na postaji in vožnji »okoli riti v varžet« pa se razblinijo že uvodni stavki sydneyjske pravljice. (Delo, 13. sep. 2000, NB)

♦ Frazem *okoli riti v žep* z različico *okoli riti v varžet*, ki se povezuje z glagolskimi sestavinami gibanja, kot *iti*, *hoditi*, *priti* itd., temelji na zelo razvidni predstavi, da kdo seže v žep tako, da gre z eno roko okoli riti v nasprotni žep, tj. z desno roko v levi žep in obratno z levo roko v desni žep. To je očitno zelo nerodna kretnja, ki preneseno pomeni napačen, neustrezen pristop h kaki stvari, kakšni dejavnosti. To še natančneje potrjuje tudi sopomenski frazem *iti z levo roko v desni žep* v pomenu 'lotiti se stvari napačno, neustrezno'.

piši me v rit tudi **pišmevrit** /vulg.; pren., velel., tudi z **naj**, v mn. **pišite/** izraža veliko omalovaževanje, brezbriznost; sop.: **piši me v uho**; **piši me nekam** (Glonar, SSJ: **piši me v uho, v rit, počez, že več kam**), **pojdi v rit**

Prošt naj me v rit piše, prepovem mu v hišo hoditi, ker ni človeški. (B. Brecht – M. Šmalc, Izbrana dela I, 1962, 34) | »Ti, Brcko, ti me kar v rit piši s svojimi kaplarskimi nazori. Jaz že vem, kaj bom rekel, brez pomoči tvoje kratke pameti.« (V. Ocvirk, Soncu ni verjeti, 1960, 71) | Anton je na vse to malomarno skomignil z rameni in

rekel, naj ga vsi lepo v rit pišemo. On da ni gospodar. (B. Zupančič, Sedmina, 1957, 37)

◆ Sestavina *piši*, skrajšano tudi *piš*, v množini *pišite*, je velelnik glagola *pihati*, torej današnje običajno *pihaj*. Kam je usmerjeno glagolsko dejanje *pihanja*, kažejo sestavina *rit*, pri sopomenkah *uho*, *nekam*. Če upoštevamo pomene omenjenih besed, ne dobimo nič smiselnega. Torej gre za nesmiselno dejanje, ki ga govorec zaukaže, pripiše sogovorniku. S tem pa izrazi svoje veliko omalovaževanje, brezbržnost do besed, prizadevanj sogovornika.

Glagola *pihati* in *pihniti* sta tudi v pomensko sorodnih izrazih *piham na to*, *pihnem na to* v pomenu 'požvižgam se na to'. Omenjena izraza sta v Cigaletovem nemško-slovenskem slovarju in v Frazoleškem slovarju v petih jezikih J. Pavlice kot ustreznici nem. *Ich pfeife darauf*. Skoraj povsod ju je nadomestil ekspresivni izraz *požvižgati se na kaj* v pomenu 'ne ceniti, ne upoštevati česa, omalovaževati kaj'. Glagol *pihniti* je še v frazemu *ta ga pa pihne* v pomenu 'je zabaven, domiseln; vzbuja občudovanje zaradi kakega dejanja, uspehov'. Frazem *piši me v rit* ima pravopisno pogovorno različico *pišmevrit* z izpeljankami *pišmevritarski*, *pišmevritarstvo*, *pišmevritičen*, *pišmevritnik*, *pišmevritništvo*, *pišmevritovski*. Predstavno zelo blizu sle. *piši me v rit* je nem. *blas' mir ins Loch* (dobes.: pihaj mi rit), ki pomeni grobo zavrnitev.

Sestavina *uho* je tudi v drugih izrazih s podobnimi ali sorodnimi pomeni, npr. ekspr. *pri enem ušesu noter*, *pri drugem ven* 'ničesar ne ubogati, ne upoštevati; nič si ne zapomniti' in ekspr. *imeti kosmata ušesa* 'ne hoteti slišati, upoštevati stvari, ki komu niso všeč, zlasti ukazov'. Frazem *pri enem ušesu noter*, *pri drugem ven* je že v Cigaletovem nemško-slovenskem slovarju leta 1860, in to skupaj s sopomenskima izrazoma *ne marati za kaj* in *za uho metati*. Za zadnji izraz je kot vir naveden Gutsmann.

po riti bi biló tréba kóga /vulg.; elipt./ *natepsti, kaznovati bi bilo treba koga*

... revnim otrokom iz soseščine je kupovala obleke, si zgradila vilo in sploh živela na veliki nogi, dokler jo novembra 2001 niso poklicali z japonske televizije in ji povedali, da je Judži Čida zaprt, saj je ukradel 12 milijonov državnega denarja. Anitin prvi odgovor je bil: »Če je kradel, potem ga je treba pošteno po riti!« (Delo, 5. feb. 2003, NB)

pojdi [hudiču, vrágu] v rit /vulg.; pren., velel., mn. **pojđite**, navadno **pejt, pejte!** *izraža veliko omalovaževanje ali težnjo, da nagovorjeni propade, izgine*; sop.: **piši me v rit**

»Pojdi v rit s svojo revolucijo,« je rekel stric. (M. Kundera – D. Baran, Življenje je drugje, 1979, 153) | »Jaz pa nič,« je rekel. »Nobenega usmiljenja! Pojdi v rit, komu sem se pa jaz smilil?! Šus v glavo in gremo naprej (M. Rožanc, Ljubezen, 1979, 129).« Vojna s Prusijo, stroški, davki, pokopi, ubijanja, greh na greh. Blagoslovil je cel regiment, moral ga je blagosloviti, nikoli mu ne bi odpustili, če tega ne bi storil, in tako je storil, čeprav v bolezenski vročici; pomislil je na onega župnika, ki ne mara posta, kaj bi rekel župnik Janez od Svetega Roka: Naj gre vojska vragu v rit. Potem bi se pokrižal in pokesal, ker je to rekel. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

◆ Frazem *pojdi v rit* podobno kot sopomenka *piši me v rit* temelji na nesmiselnosti *pihanja* ali pošiljanja v »nespoštovani del« človeškega telesa. Različica z dodanim *hudiču* ali *vragu* to nesmiselnost še poudarja. Verjetno v povezavi s frazema *pojdi k hudiču, pojdi k vragu* pa je možen tudi pomen 'izraža težnjo, da nagovorjeni propade, izgine'. Ta drugi pomen ima tudi frazem *iti [hudiču] v rit*, ki se razlikuje od obravnavanega samo po glagolskem naklonu, z obliko *naj gre vse [hudiču] v rit* pa se težnja po propadu, izginotju koga prenaša z ogovorjenega na tretjo osebo ali stvar.

práskati se po ríti /vulg.; pren./ *lenariti, živeti v brezdeltu*

Ne vem, kaj bom naredil, saj bi spor na sodišču v vsakem primeru trajal predolgo, jaz pa bi denar, na katerega sem trdno računal, potreboval takoj, saj bom sicer zelo težko preživel ob tem, da moram plačati tudi 150 tisočakov šolnine za prvi letnik podiplomskega študija. Resnično obžalujem, da sem hitel z diplomom, saj bi lahko sicer še eno leto dobival štipendijo in bone za študentsko prehrano, ob tem pa počel karkoli ali pa se praskal po riti. (Delo, 12. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *praskati se po riti* temelji na predstavi, da je praskanje po riti zelo neproduktivno, a tudi neugledno, spotakljivo opravilo, za katerega imajo čas samo lenuhi in brezdelneži. Precej bolj normalno in razumljivo je praskanje za ušesi, ki izraža zadrego, v kateri se ljudje pogosto znajdejo.

príti okóli ríti v žép, gl. *okoli riti v žep*.

sprána rit, gl. *tak, kot bi si pes jajca opral v njem*.

státi kómu za rítjo, gl. *biti komu za ritjo*.

súniti kóga v rit, gl. *brcniti koga v rit*.

svetíti se kot púmpeževa rit /star.; primera/ *zelo se svetiti*

Sestra ne pozabi dodati, da bolna noga ne sme biti suha, vedno je treba paziti, da bo vlažna. Rana je oskrbljena, dobro je, noga je namazana in se sveti kot pumpeževa rit, konča svoje delo Mira. Alojz pove tudi, da so mu jo pred desetimi leti hoteli odrezati, pa je v šali dejal, da noge ne da, dokler lahko še »našo« brcne z njo. (Mag, januar – december 2007, NB)

◆ *Primera svetiti se kot pumpeževa rit* se uporablja v restavraciji, kjer pomeni stopnjo leska pozlate, nasploh pa takrat, ko kako stvar, npr. čevlji, pohištvo, dragocen predmet toliko časa drgnemo, loščimo, da je dosežen izjemen lesk. Jedro primere je sestavina *pumpežev*, pridevniška izpeljanka izraza *pumpež*, ki je sopomenka za *gladež*, tj. naprava za glajenje, loščenje površine česa. Izraz *pumpež* skupaj z izrazom *gladež* tvori poimenovanje neke igre *gladež pumpež*.

temà kàkor v rítì, gl. rog.

všè k rítì prínèsti kómu /vulg.; pren./ *zelo streči komu*

»Viš, tudi ta vsevedni modrijanček se širokousti in gobezda, da bi morali mladini vse k riti prinesiti,« je z dlanko tolkel po časopisu. (M. Vogrič, Zaznamovani, 1973, 12) | Sinček edinček, scrkljanček, ki mu je mamica zmeraj vse k riti prinesla. In mu še zmeraj nosi, temu svojemu neponovljivemu biseru. (B. Zupančič, Zlati prah, 1979, 62) | »Strežem ti ko malemu bogu, pa me vseeno priganjaš. Vse ti moram prinesiti k riti, drugače nisi zdrav.« (J. Švajncar, Karneval, 1968, 194)

ritolízec, gl. *lesti komu v rit*.

ritolízenje, gl. *lezenje v rit*.

ritolízničnik, gl. *lesti komu v rit*.

ritolízništvo, gl. *lezenje v rit*.

rjàv

rjàve srájce, gl. *srajca*.

rjavosrájčnik, gl. *rjave srajce*.

rjovéti

rjovéti kot bik, gl. *bik*.

rób

biti na róbu obúpa /ekspr.; pren./ *biti zelo obupan, potr*

Priznati si je moral, da se je kljub vsem težavam in kljub temu, da je bil tu že na robu obupa, na nekoliko čudaško staro gospo tudi nekoliko navezal. (D. Jančar, Pisma iz drugega sveta, NB) | Na obeh progah sem smučala brez problemov. Po mariborskem slalomu so mi trenerji povedali, da so bili na robu obupa, ko so me gledali, kako tvegano smučam. (Delo, 10. jan. 2000, NB) | Navijači so na robu obupa, vodstvo Rome se drži za glavo, apatični igralci poslušajo očitke na račun skromnih iger v letošnji sezoni. (Delo, 27. sep. 2004, NB) | Velenje: Rudar – Relax Korotan: Igralci Korotana so na robu obupa, denarja ni, nad njimi pa visi usoda odvezema 7 točke. (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Ogrožena kmetija niti nasveta ne dobi, kako ravnati, kam usmeriti svojo dejavnost, da ne bi ljudje na njej, kljub trdemu delu ostali brez vsega, saj sedaj kmetija preživlja 5 ljudi, starša in 3 otroke. Vsi sedaj živijo na robu obupa in ne vidijo svojega prostora v tako imenovani slovenski kmetijski politiki. (Državni

zbor RS: 38. izredna seja 28. 7. 1999, NB) | Navzlic trem olimpijskim zmagam (1992, '96, '00) ter enakemu številu naslovov svetovnega prvaka ('93, '95, '01) in svetovnih rekordov, pa se je tudi Jan nekajkrat znašel na robu obupa. (Delo, 16. jun. 2003, NB)

◆ Frazem *biti na robu obupa* z glagolskima različicama *znajti se* in *živeti* temelji na predložni zvezi *na robu*, ki ima ob sebi desni prilastek. Njen pomen 'zelo obupan, potr' izhaja iz prenesenega pomena sestavine *rob* – 'velika bližina, možnost nastopa ali prenehanja zlasti določenega stanja', ki ga določa desni prilastek.

biti na róbu prepáda /ekspr.; pren./ *biti v veliki nevarnosti za obstoj*

Zdaj smo na robu prepada, tako da je zdaj prvi cilj kluba, da pridemo iz te nevarne cone. Seveda pa smo za slabe rezultate krivi predvsem igralci, tako da izgovorov ne smemo iskati. (Delo, 22. nov. 2004, NB) | Štiri dni pred njegovim nastopom je niz govornikov pripravljal teren, ki je omogočil govor rešitelja. Eden za drugim so govorili, kot da so na robu prepada, da je v zraku veliko pričakovanje skorajšnje katastrofe, ki zahteva močnega voditelja. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Igrala je hrabro in odlično. V silovitem jurišu je žrtvovala dve figuri, njen tekmeč, močan mojster Breder, je bil na robu prepada. (Delo, 2. apr. 2001, NB) | Slovenija je – ob lastnih napakah in slabostih – tekmo izgubila tudi zaradi odličnosti nasprotnika. Paragvajcem v tej igri marsikaj ni uspelo, bili so na robu prepada, toda izvlekli so se z ambicioznim iskanjem popravkov v igri. (Delo, 13. jun. 2002, NB) | ČUREN: To je grozno, neznosno! Ali ne veste, da stojite na robu prepada? LEŠNIK: Jaz se nič ne bojim, ker vidim ob svoji strani dva varuha, ki me bosta rešila. (F. Detela, Blage duše/Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Angel varuh steguje roki proti deklici, ki stoji na robu prepada. Pomisli, če ni deklica mogoče slepa. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | Ne eni ne drugi niso bili zanesljivi četfinalisti. Na trnih so bili predvsem virtuozji iz Južne Amerike, ki sicer še nikoli niso osvojili olimpijskega zlata, s senzacionalnim porazom v 2. kolu z Južno Afriko pa so se spet znašli na robu prepada. (Delo, 21. sep. 2000, NB) | Čeprav je omogočila pregled nekaj skladišč orožja, Ira doslej ni izročila še nobene pištole ali grama razstreliva. Zato se je severnoirski mirovni proces z odstopom predsednika pokrajinske vlade (protestanta) Davida Trimbla julija znova znašel na robu prepada: na njem niha še vedno, kakor da bi čakal na iztek novega šesttedenskega roka čez deset dni. (Delo, 13. sep. 2001, NB) | Iz banke, ki je bila nekoč stebler finančne dejavnosti Črne gore in se je po dolgotrajnejši finančni krizi znašla na robu prepada, polagoma nastaja sodobna finančna ustanova, ki bo sposobna ponuditi vsem strankam vse tradicionalne in sodobne finančne storitve. (Delo, 1. jul. 2004, NB)

◆ Frazem *biti na robu prepada* z glagolskima različicama *stati*, *znajti se* temelji na predložni zvezi *na robu*, ki ima ob sebi desni prilastek. Njen

pomen 'velika nevarnost za obstoj' izhaja iz prenesenega pomena sestavine *rob* – 'velika bližina, možnost nastopa ali prenehanja zlasti določene stanja', ki ga določa desni prilastek *prepada* v prenesenem pomenu 'velika mera česa hudega, neprijetnega'.

na róbu obúpa /ekspr.; pren., v prilastkovni, prislovni rabi/ *zelo obupan, potr*

»Sama izhaja iz revne družine in se še živo spominja stisk, porojenih iz revščine. Morda je tudi zato tako čuteča do ljudi na robu obupa.« piše v obrazložitvi nagrade. (Delo, 21. nov. 2002, NB) | Njun sin, ki je bil gođen za kolidž ter rojen in vzgojen v ZDA, jima je od časa do časa pomagal. Ko sem nekega petka zvečer vstopil v trgovino, sem našel očeta in mater na robu obupa. (Delo, 2. okt. 2004, NB) | Reznor je pravzaprav naredil ploščo, ki še najbolj spominja na Closer Joy Division: ploščo človeka na robu obupa in samomora, še zadnji poskus iztrganja iz samouničevalnih misli. (Delo, 2. okt. 1999, NB) | Se kaj dogaja, so med včerajšnje razpravo o interpelaciji o delu in odgovornosti vlade skoraj na robu obupa po parlamentarnih hodnikih spraševali novinarji. (Delo, 1. sep. 2004, NB)

◆ Gl. *biti na robu obupa*.

pahníti kóga/kàj na rób prepáda, gl. *pripeljati koga/kaj na rob prepada*.

postáviti se kómu/čému po róbu /ekspr.; pren./ *upreti se komu, čemu*

Baraba, ki je vrgel ven tudi osemdeset bolnikov naenkrat. André se je kar naprej vical z njim, a kot zdravnik se mu je lahko postavil po robu. (B. Pahor, Nekropola, NB) | Mož, ki ne prizna obupa, mož, ki se ne sprijazni z usodo, temveč se ji postavi po robu in se spoprime z njo, je res mož v pravem smislu te besede. Zdi se mi, da je to ena pglavitnih lastnosti resničnega revolucionarja. (C. Kosmač, Mož, ki ni priznal obupa, NB) | Začela sta se junčiti in zabavljati fantinom. Marsikateri pa se je postavil po robu, in nekega večera sta naletela. (F. Detela, Svetloba in senca, NB) | Postavil sem se mu po robu in pobegnol od doma, a kakor hudodelnika so me pripodili semkaj nazaj. Končno mi je izginila vztrajnost, povesele so se mi peruti in zdaj sem kakor vulkan, ki je izbljuval iz sebe vse ognjene moči. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB) | »Če se ne daste obrezati po Mojzesovem običaju, se ne morete zveličati.« Pavel in Bárnaba sta se jim odločno postavila po robu in razpravljala z njimi o tem; sklenili so, naj Pavel in Bárnaba in še nekateri drugi odpotujejo k apostolom in starešinam v Jeruzalem, da bi razjasnili to sporno vprašanje. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Sredi Aprila so pri Adobiju izvedeli, da bo Apple kmalu najavil ukinitvev PostScripta in njegovo nadomestitev z lastno kodo, ki jo bo vsebovala prihodnja različica Macintoshovega systemskega softvera, ki se bo imenovala System 7.0. Na hitro je bilo treba poiskati način, kako se Applovi strategiji ali postaviti po robu ali jo pa spremeniti. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Leta

1975 je japonsko Ministrstvo za mednarodno trgovino in industrijo (MITI – od Ministry for International Trade and Industry) organiziralo vodilne japonske proizvajalce čipov v dve skupini – NEC-Toshiba in Fujitsu-Hitachi-Mitsubishi – da bi se v izdelavi 64 K dinamičnih pomnilniških čipov (DRAMov – od Dynamic Random Access Memory) postavili po robu Združenim državam. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB)

potísiniti kóga/kàj na rób prepáda, gl. *pripeljati koga/kaj na rob prepada*.

pripeljáti kóga/kàj na rób prepáda /ekspr.; pren./ *spraviti koga, kaj v veliko nevarnost za obstoj*

Občutki nemoči, negotovosti in strahu so me pripeljali na rob prepada. Začela sem posegati po hrani, najprej po sladkarijah, potem pa sem metala vase vse, kar mi je prišlo pod roke. (Delo, 29. jan. 1998, NB) | Lani postavljeno berlusconijevsko vodstvo je hišo Rai pripeljalo na rob prepada, trije od petih članov vodstva pa so že pred meseci odstopili, zato je tudi premier Berlusconi, ki nadzoruje 90 odstotkov medijskega prostora, blagoslovil zamenjavo in privolil, da nove ljudi poiščejo med intelektualci in ne med politikanti ... (Delo, 11. mar. 2003, NB) | Kot trdi Gajšek, direktor kapitalskega sklada Anton Kožar ni govoril resnice, ko je povedal, da so v Cometu dividende delili prvič. V zvezi z nagradami za upravo in nadzorni svet Cometa pa se je še vprašal, zakaj je postal menadžer leta bivši direktor Cometa Branko Pavlin, če je podjetje pripeljal na rob prepada. (Delo, 29. jul. 1998, NB) | Miselni vzorci, ki prežemajo domala vso zahodno kulturo in iztegujejo svoje lovke še drugam, so pripeljali človeštvo na rob prepada. In ker je vse povezano, je tudi vse drugo na robu prepada. (Delo, 28. avg. 1998, NB) | Septembra 1991 so se rudarji spet vrnili v glavno mesto in nasilno vrgli reformno vlado Petra Romana (ki je zdaj predsedujoči senata). Obakrat so nemiri privedli državo na rob prepada. (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Poraz z Norveško še ni tragičen, s Tunizijo, ki je naši precej bolj izkušeni reprezentanci povzročila nemalo preglavic na OI v Sydneyju (potem, ko so ob polčasu zaostajali z 9:12, so naši rokometiški stežka izvlekli zmago z 22:20), pa bi Slovenijo že spravil na rob prepada. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Toda niso le sodniki tisti, ki lahko omogočijo senzacije. Nekatere so lahko tudi »naravne«, kot na primer goriška v sredo na Prevaljah, ki je Korošce spet pahnila na rob prepada. (Delo, 12. apr. 2002, NB) | Bayern je namreč le še malenkost oddaljen od družine 16 klubov, ki se bodo po prvem krogu poslovili od nogometne lige prvakov. Na rob prepada ga je v torek zvečer potisnil sloviti Milan. (Delo, 3. okt. 2002, NB)

privésti kóga/kàj na rób prepáda, gl. *pripeljati koga/kaj na rob prepada*.

správiti kóga/kàj na rób prepáda, gl. *pripeljati koga/kaj na rob prepada*.

státí na róbu prepáda, gl. *biti na robu prepada*.

znájti se na róbu obúpa, gl. *biti na robu obupa*.

znáti se na róbu prepáda, gl. *biti na robu prepada*.
žíviti na róbu obúpa, gl. *biti na robu obupa*.

ród

Ábrahamov ród, gl. **Abrahamov**.

Ádamov ród, gl. **Adamov**.

rodíti

ne rodíti sadú, gl. **sad**.

rodíti sád, gl. **sad**.

rodíti sadôve, gl. **sad**.

rodíti se

rodíti se pod nesréčno zvézdo, gl. **zvezda**.

rodíti se pod sréčno zvézdo, gl. **zvezda**.

rodíti se s srebrno žlíco [v ústih], gl. **žlíca**.

rodovíten

pásti na rodovítina tlá, gl. **tla**.

róg

kazáti róge [kómu], gl. *pokazati roge [komu]*.

nasadíti kómu róge /ekspr.; pren./

1. imeti spolni odnos, spolne odnose z drugimi moškimi; prim. **rogonosec** 'prevarani (zakonski) mož'

Anglež se od drugih razlikuje tudi v svojem gledanju na prešuštvo. V Franciji in drugod je možki, ki mu je ženska nataknila roge, predmet poroga. V Britaniji z možkim, ki ga je prevarala žena, sočustvujemo. (George Mikes, *Priročnik za snobe*, NB) | Zgodbe o Ronaldu, II Fenomenu, so medtem obkrožile svet: od tiste z mamo Sonio, ki mu je še kot najstniku v Evropi morala kuhati špagete, do druge, da se je kot otrok morja šele na Nizozemskem navdušil za ribe in druge morske dobrote, in naslednjih, pikantnih, v zvezi z lepo manekenko Suzano Werner, ki jo je v srcu pozneje izrinila Milene Domingues in mu po poroki nataknila roge. (Delo, 21. dec. 2002, NB) | Vzrok, da žena vara moža, nikakor ne sme biti njegova obsedenost z delom in dolgo ostajanje v pisarni. Tako menijo italijanski možje pravice, ki so natančno proučili primer številka 10.977, tako imenovano Stakanov sodbo – žena je nataknila roge znanemu sovjetskemu podjetniku Alekseju Stakanovu. (Delo, 6. nov. 1998, NB) | Čprav sem bil hkrati užaljen in besen, ker mi je – in zdaj sem končno čustvoval tako preprosto in divje kot vsak primitiven možki – nasadila rogeve ... (M. Mihelič, *Vrnite se, sinovi*, 1972, 340) | Zvečer bo spet sedel na dvorišču in pripovedoval: ... bog se ga usmili, baba mu je nasadila take roge, da smo ga komaj spravili v krsto ... (V. Zupan, *Vrata iz meglenelega mesta*, 1968, 46–47)

2. prevarati koga sploh

On pa bo z mirno, spokojno vestjo nasadil roge vojski, policiji in politiki, vsem hkrati ... (V. Kavčič, *Upanje*,

1968, 229) | Kajpak policija. Njej so, podobno kot vojski, nataknilo roge, vedno ko so reševali njeno »dobro ime«. (Delo, 3. nov. 2001, NB)

♦ Frazem *nasaditi komu roge* z različico *natakiniti* komu *roge* ima ustreznice v drugih evropskih jezikih, zato ga lahko pojmuje kot vseevropski frazem. Njegov izvor do zdaj ni zadovoljivo pojasnjen. Ruski frazeologi (gl. RSF3, 598) rusko *roga nastavit'* (*pristavit'*) komu razlagajo kot sprejeto iz nemškega jezika. Nastanek naj bi bil povezan z vojaško opremo. Ko je žena spremila moža na vojno, mu je nadela čelado z rogovi. V jeziku žena je izraz *nadeti možu roge* pomenilo, da so odpremile moža na vojno in ostale proste. Kot drugo možnost razlage nastanka frazema se omenja mit o *Akteonu*, ki naj bi oprezal za kopajočo se boginjo Diano. Ta naj bi ga zato spremenila v jelena. *Akteon* se uporablja v pomenu 'rogonosec, prevarani mož'. Kot tretja možnost v iskanju motiva se navaja nemški cesarski ukaz iz leta 1427, ki prepoveduje vojakom biti v vojski skupaj z ženami. Kdor je prekršil to prepoved, je moral nositi rogove. Nastanek obravnavanega frazema se nadalje povezuje z bizantinskim cesarjem Andronikom Komnenom (1183–1185), ki je dovolil možem tistih žena, s katerimi je imel ljubezenske vezi, loviti v svojem zverinjaku. Na vratih tistih, ki so imeli ta privilegij, so obesili jelenje rogove. V šali so o takem človeku govorili, da ima rogove na čelu. Frazem naj bi v ruski jezik prišel s posredovanjem grškega ali francoskega jezika.

Nemški frazeologi o nastanku frazema *jmdm. Hörner aufsetzen* domnevajo, da je morda povezan s praznovrjem, da možje, rojeni v znamenju kozoroga, nimajo sreče v ljubezni. Ugotavljajo tudi, da ta frazem pravzaprav pomeni 'narediti koga za rogonosca', nemško 'jemanden zum Hanrei machen'. Z izrazom *Hahnrei*, ki danes pomeni izključno prevarani soprog, so prej poimenovali obrezanega petelina, kopuna. Temu so nekdaj, da bi ga prepoznali v kokošji jati, dali na greben izrezane prašnike, kjer so rasli naprej in tvorili neke vrste rogov.

V zvezi z izvorom obravnavanega frazema je zanimiv tudi naslednji citat: Grški cesar Andronik je imel z najlepšimi ženami svoje prestolnice ljubezenska razmerja. Da bi njihove može laže onemogočil, je vsem podelil lovsko pravico, katere znak so bili rogovi. Ta znak so smeli pritrčiti na svoje hiše. Možje so bili veseli tega priznanja, žene pa so jim rade pomagale, da so ga tudi upravičili. Od takrat pravijo možem, ki imajo nezve-

ste žene, da »imajo rogove«. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

S frazemo *nasaditi* komu *roge* je povezan tudi izraz *rogonosec*, ki je nastal po predstavi 'človek, kateremu je kdo nasadil roge'. Ta obenem potrjuje, da frazem v slovenskem jeziku velja za moške, medtem ko v nekaterih drugih jezikih, npr. izrecno v italijanskem, velja tudi za ženske (gl. ☉).

Frazem omenja že M. Cigale (I, 790), ko pri iztočnici *Horn* nem. *Hörner dem Manne aufsetzen*, *machen* prevaja s sle. *rogé staviti*. V tej obliki, tj. *roge staviti*, a brez razlage, ga najdemo tudi v Plet. II, 433. Zanimivo pa je, da ga kasneje, tj. leta 1936, J. Glonar v SSJ ne omenja.

☉ angl. *to cuckold so.*; *to put (the) horns on so.*; fr. *planter des cornes à qn.*; *faire qn. cocu*; hr., srb. *nabiti komu rogove*; it. *fare le corna a qc. mettere le corna a qc.*; nem. *jmdm. Hörner aufsetzen*; *jmdn. hörnen*; pol. *przyprawić komuś rogi*; *przypiąć komuś rogi*; rus. *roga nastavit' (pristavit') komu*; *roga nadet' komu*; *roga prikleit' komu*; šp. *poner los cuernos*.

natákniti kómu róge, gl. *nasaditi komu roge*.

pognáti kóga v kózji róg, gl. *ugnati koga v kozji rog*.

pokazáti róge [kómu] /ekspr.; pren., tudi **rogove**, nedov. **kazati**/

1. upreti se; prim. **pokazati zobe**; **pokazati svoje krepplje**

Tudi ko bi se to res zgodilo, bi se del njenih na videz neuvršenih volivcev, ki zdaj »ne vedo«, koga bi volili, še bolj zapredel v spiralo molka in čakal dan, ko bo pokazal rogove. (Delo, 27. mar. 2004, NB) | Zagotovo je pametneje pogledati resnici v oči in poslušati tiste, ki pri svojem vsakdanjem terenskem delu vidijo drugačno podobo »poštenosti« ali »nevednosti« ljudstva, ki pride luje hrano. S svojo iznajdljivostjo kažejo roge nedelujučemu sistemu nadzora nad prometom z veterinarskimi zdravili in preparati, ki jih je pri nas strogo prepovedano prodajati komur koli in kjer koli, onstran meje, ki je zdaj samo še navidezna, pa so vsakomur dostopne. (Delo, 7. maja 2004, NB) | Zagovarjaš ga! Seveda, dedec dedca hvali, če pokaže roge. Toda kaj ima zdaj od tega? (C. Kosmač, Težka nedelja, NB)

2. uveljaviti svoj prav, postaviti se

Z novembrsko ničlo je letošnji prirastek cen zaostal tudi za lanskim enajstmesečnim. Težko pa je verjeti, da kaj v novembru prihranjenega ne bo pokazalo roge decembra. (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Tako pošteno deklet dolžiti, da je skrivna zalaznica, to more le oseba, ki že nima več čuta v sebi; to more le taka izprijena ženska, popolnoma podobna onim, ki namigavajo po ulicah. A jaz ji pokažem roge, ne Vahovih, a drugače! Naj se me čuva! (F. Maselj – Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Predsednik svari, premier kaže roge. Ciampi ugotavlja,

da ni demokracije brez pluralizma medijev, Berlusconi pa pravi, da doslej ni bilo demokracije. (Delo, 11. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *pokazati roge* [komu] izhaja iz dejstva, da živali z rogovi v nevarnosti sklonijo glavo in se pripravijo, da z njimi sunejo napadalca. Pogosto zadostuje že grožnja z rogovi. Preneseno na človeka pomeni to njegov upor, uveljavljanje svojega prav, postavljanje.

☉ angl. *to show that one will hold/stand one's ground*; češ. *vystrkovat růžky*; *vystrkovat rohy*; *vystrčit rohy*; *narostly mu rohy*; fr. *montrer les dents*; *montrer les griffes*; hr., srb. *dizati (dići) rogove (roge)*; *pokazivati (pokazati) rogove (roge)*; nem. *jmdm. die Hörner zeigen*; *die Zähne zeigen*; pol. *pokazywać rogi*; rus. *(načat') pokazyvát' kogi*.

róg sv. Petra, gl. **Peter**.

správiti kóga v kózji róg, gl. *ugnati koga v kozji rog*.

temà kot v rógu, gl. *temno kot v rogu*.

temnó kot v rógu /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo temno**

LOJZE *pride s svečo*: Tudi če mi vi ne bi rekli, naj prinesem svečo, bi jo prinesel. Ker vidim, da je temno kot v rogu. (D. Jančar, Dedalus, NB) | Če se vam zahoče česa res hladnega, vam svetujem, da raziščete njeno notranjost. Toda pozor, tam je temno kot v rogu. Baterija je obvezna. (Delo, 8. jul. 2000, NB) | V Rožni dolini je bilo nekaj minut čez sedem temno kot v rogu in za vsak slučaj sem prižgal dodatne utripajoče luči, da me kak zaspan voznik ne bi spregledal. (Delo, 28. jul. 2001, NB) | »Dokler takole divja, brez vodnika ne pridemo čez mejo. Tema kot v rogu, in še bliska se ne več. Lije pa tako.« (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno deklet, NB) | Mesečine ni bilo (polno luno smo zamudili za en teden), zvezd tudi ne (prekrili so jih oblaki), snega pa prav tako bolj malo. (pobral ga je dež) | Skratka, tema kot v rogu. (Delo, 23. jan. 1998, NB) | Spodaj se ogleda, strese se od zime, ker je noč prav res mrazna in meglena. Tema je kakor v rogu. (M. Pugelj, Mali ljudje, NB) | Nato se je vzdignil in pričel s pištolo divje streljati proti sovražniku. Bilo pa je tema, res kakor v rogu. Rekel sem mu, naj ne strelja, če ne vidi cilja, pomiril se je in odšel od mene. (Josip Vidmar, Obrazi, NB)

◆ Primera *temno kot v rogu* z različico *tema kot v rogu*, tudi *tema kakor v rogu*, temelji verjetno na predstavi, da je v votlem in zavitem rogu zelo temno. Primero *tema kakor v rogu* omenja že Plet. II, 661, ki navaja tudi sopomenko *tema je kakor v mehu* z nemško razlago: *es ist stockfinster*. Pri iztočnici *peč* pa omenja tudi primero *tema je, kakor v peči* (gl. Plet. II, 16). Glonar, SSJ, 394, pri iztočnici *teman* omenja primero *tukaj je temno kakor v rogu*, pri iztočnici *tema* pa primere *tema je kakor v*

mehu, tema je kakor v peči, tema je kakor v rogu, tema je kakor v riti.

© češ. *tma jako v pytli*; fr. *il fait noir comme dans la gueule d'un loup*; *il fait noir comme dans un four*; hr., srb. *mračno (tamno) kao u rogu*; *mrak kao u rogu*; it. *buio pesto*; *buio che si affetta*; mak. *temnina kako vo rog*; pol. [*ciemny*] *jak tabaka w rogu*; [*temno*] *jak u mogyli*; *temin' jak u domovyni*; *temin' jak u jami*; *temin' jak u pogrebi*.

ugánjati kóga v kózji róg, gl. *ugnati koga v kozji rog*.

ugnáti kóga v kózji róg /ekspr.; pren., tudi **pognati**, nedov. **uganjati/ premagati koga, biti boljši od koga**; prim. preg. **Čas vse v kozji rog užene**

In kako bi kranjski Janezi najlaže ugnali v kozji rog pušavskega lisjaka, kakor imenujejo libijskega voditelja Gadafija, če ga ni uspelo spametovati velesilam z ZDA na čelu? (Delo, 8. jan. 1998, NB) | Toda rodoljubni bratje se niso dali ugnati v kozji rog – in Nande, ki je bil caposquadra, je vzneseno govoril o domovini, o državni zavesti, o manifestaciji za skupno misel, kar je treba še posebej podčrtati, in o podobnih otrobih, ki jih podobni ljudje, kadar koli nanese priložnost, tako radi vežejo tudi po naši mili domovini. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Ko se je pri svoji čredi oddahnil, se je umiril in se začel jeziti nase, da se je pustil ugnati v kozji rog živali, ki bi jo bila nemara ugnala navadna palica. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Ni hudir! Ti nas lahko v kozji rog uganjaš, če se o bankovcih menimo; ali ako bi te jaz v pravdi imel, pa bi te krivil kakor vrbovo šibino, če imaš tudi polno mošnjo, a jaz prazno! (J. Jurčič, Sosedov sin, NB) | Jurček, nič ne jokaj! Bomo že kaj izmodrovali, da bo spet vse prav. Saj nismo tako kratke pameti, da bi nas vsaka zadrega pognala v kozji rog. (P. Golia, Igre, 1953, 195) | Učen si, Janez, pa te vendar bore kmetica v kozji rog spravi. (J. Mencinger, Jerica, SG 1859, 44) | Dvoboj je razkril nekatere slabosti domače ekipe, saj bi jih le en odlično pripravljene košarkar skorajda spravil v kozji rog. (Delo, 6. nov. 2006, NB)

◆ Frazem *ugnati koga v kozji rog* najdemo že v starejših slovarjih, npr. v Cig. I, 271 pri iztočnici *Bockshorn*, ki nem. *ins Bockshorn jagen* prevaja s sle. v *kozji rog vgnati, vganjati koga, kozjo molitvico učiti*, dalje enako Plet. II, 433, ki dodaja oznako za izvor (germ.). J. Glonar, SSJ, 339, *ugnati koga v kozji rog* razlaga s 'sapo komu zapreti'. Frazem razlaga A. Sovre, JiS 1959/60, 181, iz nem. *ins Bockhorn jagen* in navaja sopomenke *verblüffen* 'zmesi, zbegati, osupiti', *mundtot machen* 'sapo vzeti, usta zamašiti', *zu Paaren treiben* 'v beg pognati, premagati, kozjih molitvic naučiti'. Po njem naj bi izraz *Bockshorn* izšel iz *bockställe* = kozja štalica = kazenski kot za nemirne, neubogljive in trmaste učence. Izraz *Horn* se je po Sovretu uporabljal v starejšem jeziku za *Winkel*,

torej bi bilo pravilneje *Bockwinkel*, tj. *kozlov kot*, in ne *kozji*. V nemščini se zdaj frazem uporablja tudi zanikano: *sich nicht ins Bockshorn jagen lassen*, tj. *ne dati se ugnati v kozji rog*. Pojavi se v 15. stol., njegov izvor ni zanesljivo pojasnjen (gl. L. Röhrich, Redewendungen I, 120–121). V Pleteršnikovo opombo o nemškem izvoru in Sovretovo razlago frazema lahko podvomimo ob dejstvu, da se frazem pojavlja tudi v drugih slovanskih jezikih, npr. bolgarskem, hrvaškem, srbskem, poljskem, ruskem.

© bolg. *vkarvam/vkaram v kozi rog*; fr. *enfoncer qn.*; *acculer qn.*; hr., srb. *sabiti koga u [kozji] rog*; *staviti koga u [kozji] rog*; *sterati koga u [kozji] rog*; *doterati cara (koga) do duvara*; *saterati kome veru u čuturu*; *saterati kome rogove u glavu*; *saterati u mišju rupu*; nem. *ins Bockshorn jagen*; pol. *zapędzić kogo w kozi róg*; rus. *sognut' / gnut' v baranij rog*; *skrutit' v baranij rog*.

v èn róg tróbiti [s kóm], gl. v *isti rog trobiti [s kom]*.

v èn róg túliti, gl. v *isti rog trobiti [s kom]*.

v ísti róg tróbiti [s kóm] /ekspr.; pren./ v *vsem pritrjevati komu*; *imeti enake namene, cilje s kom*

Tudi sindikalni voditelj Sergio Cofferati, ki je sprva dvigal glas proti, je na koncu trobil v isti rog. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Nočem trobiti v isti rog kot konservativci, češ da je vse skupaj tako grozno kot še nikoli. (Delo, 22. apr. 2000, NB) | Čeprav so takrat hiteli razlagati, da gre za reševanje razmer v podjetju, za razhajanje z direktorjevim gledanjem na razvoj in za njegovo neučinkovitost, se je kmalu pokazalo, da so to pravljice za lahko noč. Direktor je moral oditi, ker ni več trobil v isti rog z občinarji. (Delo, 29. mar. 2001, NB) | V takšnih okoliščinah tudi Đindićevo in Labusovo trobljenje v isti rog ne pomeni, da se je blok »izdajalcev« znašel v istem čolnu. (Delo, 10. apr. 2002, NB) | Ne le zaradi svoje funkcije, pač pa tudi kot drugi najbolje plačani košarkar minule sezone z 20,5 milijona \$ zaslužka, je v isti rog zapihal tudi predsednik sindikata košarkarjev Patrick Ewing, kar je še povečalo pritisk na člane Dream Tea-ama IV. (Delo, 8. jun. 1998, NB) | Zardel je in posmehljivo odvrnil: »Ded in oče sta bila huda klerikalca, jaz nočem biti. Čemu bi sto let v en rog trobili. Rogove je treba vsakih nekaj deset let preizkusiti in premenjati.« (Matevž Hace, Vaška kronika, NB) | Enotna Rusija je postala prva stranka po razpadu Sovjetske zveze, ki bo imela v dumi ustavno večino in s tem popolnoma proste roke. Poslanci prokremeljske Pravične Rusije ter ultranacionalistične Liberalnodemokratske stranke, ki z njo že dolgo trobijo v en rog, bodo njen glas samo še okrepili. (Delo, 8. dec. 2007, NB) | Veliko sem se pogovarjal s tekmovalci, le da sem se tokrat za razliko od tistega februarskega sestanka po svetovnem prvenstvu v St. Moritzu, ko so vsi tulili v en rog, ne da bi prej pometli pred lastnim pragom, izognil skupnemu sestanku. (Delo, 27.

mar. 2003, NB) | Sicer pa, tu je zaradi železnice in vojaške baze. Najbolj čudno pa je bilo, da je prvo podpiral, za drugo pa se je pošteno upiral. Ljudje pa so kar tulili v en rog, nihče ni pomislil, da se bosta zgodili dve veliki stvari. (Sonja Koranter, Tri pike in muha, NB)

◆ Frazem *v en rog trobiti* navaja že Cigale, I, 790, pri iztočnici *Horn*: er bläst mit ihm in ein Horn, *oba eno trobita, v en rog trobita*. Za njim tudi Plet. II, 433, in Glonar, SSJ 339. Frazem temelji na dejstvu, da so na nekdanjem običajnem brezventilnem rogu lahko igrali samo en tonski način.

© angl. *to sing the same song as so.*; *to take the same line as so.*; fr. *emboucher la mème trompette*; hr., srb. *puhati u [isti, jedan] rog s kim; puhati u jednu tikvu; puhati u istu tikvu*; nem. *ins gleiche Horn blasen; ins gleiche Horn stoßen*.

zagrabití bíka za róge, gl. **bik**.

zgrábití bíka za róge, gl. **bik**.

zvíť kot kózji róg /ekspr.; primera/ *zelo zvít*

Zvíť je ko kozji (ovnov) rog, zvíta buča, zvít tič je to (pretkanec, lisjak). (J. Pavlica, FS, 1960, 664) | Je zvít kakor kozji rog. (Šašel, Pregovori, 1934, 65) | In vendar se ti zdi, da te že ne posluša več, ko mu odgovarjaš in da mu je veliko bolj mar, ali boš ukazal še pol litra, kakor kako je s tvojo ženo in tvojimi otroci ... Hudiman ga vzemi. Zvíť je videti ko kozji rog in najbolje je, da mu nisi ne prijatelj ne sovražnik. (Ivo Šorli, Krščen denar, Slovenske večernice, 1918, 39)

◆ Primera *zvíť kot kozji rog*, temelji na dejstvu, da so kozji rogovi zaviti, zvítí.

rogonósec, gl. *nasaditi komu roge*.

rôjen

bítí rôjen pod nesréčno zvézdo, gl. **zvezda**.

bítí rôjen pod sréčno zvézdo, gl. **zvezda**.

rôjen s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.

róka

bítí čistih rók /ekspr.; mn., pren./ *bíti pošten, brez krivde*; prim. **čistih rok**; **imeti čiste roke**

Pred dvanajstimi leti so tožilci, ki so jim pozneje rekli, da so »čistih rok«, pobrskali po poslovnih in političnih vrhovih in na plan so vreli grozljivi podatki o velikih denarjih, ki so leteli sem in tja, da je lahko nemoteno deloval politični sistem, kakor so ga postavili na noge po drugi vojni. (Delo, 13. avg. 2004, NB) | Najbrž ne bi bilo nič manj učinkovito, če bi rimski klub lahko igral pred svojimi navijači, le izkupiček od tekme (ali prej določen znesek) bi šel v blagajno UEFA. Več milijonov nogometnih privržencev pred televizijskimi zasloni bi dobilo pričakovan spektakel, oblikovalci LP pa bi bili »čistih rok«. (Delo, 10. dec. 2004, NB) | Kirijenko je v nasprotju z nekaterimi prejšnjimi vladnimi funkcionarji povsem čistih rok, saj si jih še ni umazal z nobeno veliko banko ali podjetjem. To je zdaj njegova velika prednost v boju z drugimi kandidati za vladni vrh. (Delo, 26. mar.

1998, NB) | Ne pove pa, kako Pierre Simoncelli, glavni lobist L'Oréala v Bruslju, obdeluje evropski parlament, da bi spet dovolili poskuse na živalih za kozmetično industrijo. L'Oréal se je znašel z najemanjem majhnih pogodbenih partnerjev, sam pa ostaja čistih rok. Tako čistih, kot so njegove reklame. (Delo, 14. mar. 2005, NB) | V skrbi, da ji pada priljubljenost, potegne meč, da bi obglavila vodjo in ga zamenjala z novim. Pač po principu iskanja grešnega kozla, ki mu naprtiš vso krivdo in sam ostaneš čistih rok. (Mladina 2005, št. 25, NB)

◆ Gl. *čistih rok*.

bítí désna rôka kóga, gl. *desna roka*.

bítí igrača v rôkah kóga/čésa, gl. **igrača**.

bítí igračka v rôkah kóga/čésa, gl. **igračka**.

bítí na désno rókó, gl. *na desno roko*.

bítí od rók [kómu] /pog.; mn., pren., tudi nikal/

1. izraža, da je komu kaj glede na določeno dejanje daleč, na neprimernem mestu

Joj, že kako dolgo nisem bila pod Vranjekom. Zdaj živim na drugi strani, pa mi je zelo od rok. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | Najbolj njena pa je žoga, tista velika, pisana žoga v bazarju. Kadar koli gremo na sprehod in od katere koli strani se vračamo, vedno gre gledat »svojo« žogo, pa naj bo še tako od rok. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Davča je največja slovenska vas in njene domačije se raztezajo od Porezna do Blegoša. A ker je precej od rok, le malokdo ve zanjo. (Delo, 10. maja 2001, NB) | Mati ga je trimesečnega pustila invalidnemu možu alkoholiku in ta ga je tudi zapustil malo zatem. Zaselek Bepalosojoja, kjer je družina živela, je tako redko poseljen, njihovo domovanje pa tako od rok, da daljni sosedje sploh niso opazili, da staršev ni. (Delo, 7. avg. 2004, NB)

2. bítí neugodno, neprijetno, odveč

Hojniku predlagamo, da zoper detektive, ki se ukvarjajo s trgovino z belim blagom, zvodništvo in drugimi kaznivimi dejanji, pregonljivimi po uradni dolžnosti, kot zaveden, pošten in vesten državljan, nemudoma poda kazenske ovadbe tožilstvu, če pa mu je to od rok, lahko zadevo opravi tudi pri generalnem direktorju policije Marku Pogorevcu, ki ga v članku omenja in s katerim sta si očitno zelo blizu. (Delo, 11. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *bíti od rok [komu]* temelji na predložni zvezi *od rok*, ki v zvezi z glagolom *bíti* 'izraža, da je komu kaj glede na dejanje, daleč, na neprimernem mestu'.

bítí pri rókí /ekspr.; ed., pren., tudi nikal/

1. bítí v neposredni bližini

Sedaj se je uprava vrtca odločila, da bo jeseni zaprla enoto vrtca na Drenikovi ulici, ker v vsem vrtcu manjka več kot sto otrok, da bi bile vse skupine polne in da bi vrtec finančno uspešno posloval. Moja otroka sta hodila v to enoto vrtca zato, ker nam je bila najbolj pri rókí, pa še babica stanuje čisto blizu. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | Ko pa zgoraj vstopim, bo deklica sama doma. S povešenimi pogledi me sprejme in dela se, da ji je grozno žal

in neprijetno, da ni ne mamice ne očka pri roki. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB)

2. biti na razpolago

Veš, da sem to veliko samotnost po tebi moral na neki način ubiti. In stvar je bila pri roki. Pustil sem ordinacijo, da ne bi mogel več do mamila. (Drago Jančar, Pisma iz drugega sveta, NB) | Obrazec, popisni list za vrednostne papirje oziroma deleže v kapitalu in koeficiente za revalorizacijo nabavne vrednosti – najmanj to morate imeti pri roki, če želite davčni službi do 28. februarja napovedati kapitalski dobiček od prodaje vrednostnih papirjev in deležev v kapitalu za leto 1999. (Delo, 2. feb. 2000, NB) | Prilivi v državno blagajno so manjši od načrtovanih. Zato vlada išče denar in seveda je možnost, ki je prva pri roki, zvišanje davkov. (Delo, 10. nov. 2001, NB) | Zato je sklenil, da Ožbeja oženi. Sicer je bilo proti šegi Karnic, ženiti sinove, preden se jim je izročilo posestvo, ali zdaj je bil pri roki dober izgovor, da je Ožbej še mladoleten. (Prežihov Voranc, Samorastniki, NB) | Koliko, kje in na kakšen način so davni predniki pri gradnji uporabljali kamen, je težko ugotoviti, saj je bil kamen najhitreje žrtev tukajšnjih podnebnih razmer. Nenazadnje ni bil povsod pri roki, saj je bil večinoma pokrit z debelo plastjo humusa in zelenim rastlinskim pokrovom. (Andrej Lenarčič, Slovenska zgodba, NB) | Preden opravim estetski kirurški poseg, se vedno vprašam, ali bom z njim pomagal in koristil. Vprašanje je zelo enostavno, odgovor pa ni vedno pri roki. (Delo, 19. jan. 2002, NB)

♦ Frazem *biti pri roki* temelji na predložni zvezi *pri roki*, ki v zvezi z glagoloma *biti*, *imeti* 'izraža, da je komu kaj glede na dejanje, pri katerem se uporablja tudi roka, blizu, na primernem, dostopnem mestu'.

◎ angl. *to be at hand*; *to be to hand*; češ. *být při ruce*; fr. *être à portée de la main*; hr., srb. *biti komu pri ruci*; it. *essere a portata di mano*; nem. *zur Hand sein*; rus. *byt' pod rukoj*.

brani se z rokami in nogami, gl. z *rokami in nogami*.

čiste rôke, gl. *imeti čiste roke*.

čistih rôk /ekspr.; pren., prisl., tudi kot pril./

1. pošteno; brez krivde

To je velikanski ocean, po katerem se širi nesnaga ilegalnih kombinacij, ki jih kitajska KP ne more in pravzaprav tudi noče ujeti v svojo mrežo. Podobno je s Tajsko, kjer bo vsakemu prihodnjemu premieru težko ali celo nemogoče vladati čistih rok. (Delo, 7. okt. 2006, NB) | To je zgolj še ena od posledica kravjih kupčij, ki so bile sklenjene na začetku mandata. Prvak SNS Zmago Jelincič bi prek predsednice parlamentarne komisije Barbare Žgajner Tavš postal ekskluzivni gospodar občutljivih podatkov o premoženju pet tisoč najvišjih državnih funkcionarjev in uradnikov, vlada pa bi se navidezno čistih rok rešila zanj neprijetnega Kosa. (Delo, 14. jul. 2005, NB) | Tak manager ne vzdrži dolgo v svoji vlogi, pokoplje ga prezir okolja, pa tudi notranja napetost, saj

ve, da ne ravna prav. Če ne gre drugače, je bolje pravočasno oditi čistih rok, kot pa ostati in se pogrezati v amoralnost ter neizogibno v nemoralnost. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB)

2. pošten

S položaja ministra za trgovino in industrijo je namreč odstopil Peter Mandelson, ki je doslej veljal za številko dve laburistične stranke in vlade. Odstopil je zaradi zadrege, ki jo je afera z njegovim posojilom povzročila Blairovi vladi, ki je pred letom in pol, ko je prišla na oblast, napovedala pregledno politiko čistih rok. (Delo, 24. dec. 1998, NB) | Ven vsi tisti, ki si ne umivajo rok! In prepričanje, da smo kultura čistih rok, če pa si jih kdo ne umiva redno – ven iz družbe. (Mladina 2006, št. 49, NB) | Pavel Gantar: Paradoks je, da protikorupcijsko ustanovo ukinjajo politiki, ki so v opoziciji razvili ideologijo čistih rok, na oblasti pa so jo obrnili v demontiranje ustanove za preprečevanje korupcije. (Delo, 17. okt. 2005, NB)

♦ Frazem *čistih rok*, ki se uporablja prislovno in kot prilastek, je nastal po preoblikovanju iz frazemov *imeti čiste roke* in *biti čistih rok*.

dáti kómu orôžje v rôke, gl. *orožje*.

dáti rôko v ôgenj za kôga/kâj /ekspr.; pren., tudi pogoj. **bi dal**/

1. biti prepričan, da je kdo pošten, sposoben

Tokrat se je odločila za neobičajno potezo: londonski glasbeni založbi EMI je predlagala, da izda po eno portretno zgoščenko štirih mladih pianistov, za katere sama daje roko v ogenj, da predstavljajo prihodnost svetovne pianistike. (Delo, 9. avg. 2002, NB) | Imel je prav, še kako prav, da ji je našel službo. »Borut je podlasica,« je premišljevala, »podlasica za katero bi, če bi ga ne poznal, dal roko v ogenj. Vse in vsakogar je znal prepričati o svoji iskrenosti in poštenosti. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Daste za kakšnega slovenskega pisatelja roko v ogenj? Za Lojzeta Kovačiča. (Delo, 25. avg. 2004, NB) | Človek bi dal roko v ogenj, da je približno 20 otrok v Škuc prišlo ravno zaradi nje ali vsaj zato, ker so starši presodili, da napovedan prihod pesnice vendarle ni priložnost, ki bi jo kar tako izpustili. (Delo, 24. apr. 2007, NB)

2. biti prepričan, da je kaj kakovostno, resnično, zanesljivo

Po načrtu bi morali cesarju najprej zapeti na železniški postaji v Lescah – dobrodošlico, v nemščini, temu se pač ne bi mogli izogniti – potem pa naj bi mu zapeli še zvečer na Bledu – serenado, za to pa sem sam dal roko v ogenj, da v slovenščini, pa če grem takoj v arest! (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Poleg štirinajstih filmov v Perspektivah je v podsekciji Ekranov perspektive še deset filmov, za katere »bi dalo roko v ogenj ter dušo in srce na tnal« uredništvo Ekрана, ki v zadnji, še povsem sveži številki podrobneje predstavlja vseh deset avtorjev. (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Za resničnost rezultatov dam roko v ogenj. Spremembe so posledica temeljitega dela na številnih področjih in velikega angažiranja vo-

dilne skupine, seveda s številnimi sodelavci in strokovnjaki s posameznih področij. (Delo, 8. jun. 2001, NB) | Med tistimi na razstavi, oblečenimi v narodne noše, pa takoj pade v oči par, za katerega bi dala roko v ogenj, da nosi našo gorenjsko nošo. (Delo, 13. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *dati roko v ogenj* za koga/kaj izhaja iz nekdanje t. i. božje sodbe z ognjem (tudi z vodo, gl. angl. in rus. v ☉), pri kateri je moral obtoženi dati roko za krajši čas v ogenj. Če ni utrpel nobenih posledic ali pa vsaj manjše, je bil oproščen. Iz pomena prepričanosti o poštenosti, sposobnosti koga se je razvil še pomen prepričanosti o kakovosti, zanesljivosti, resničnosti stvari.

☉ angl. *to trust so./sth. with one's life*; češ. *dát za někoho ruku do ohně*; fr. *mettre sa main au feu pour qn./qc.*; it. *mettere una mano sul fuoco per qc./q.c.*; nem. *die Hand für jmdn. (etwas) ins Feuer legen*; pol. *dać ręką w ogień*; rus. *gotov v ogon' i [v] vodu [idti/pojiti]*; rus. *ručat'sja golovoj za kogo*.

dělati kàj z lévo rôko, gl. z *levo roko*.

désna rôka /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *nepogrešljiv, najožji sodelavec*

»To bom vse jaz uredil; vam ne bo treba nič prigovarjati, nič prositi.« »Lomast,« je dejal župnik, »vi ste moja desna roka.« »In roka roko umiva, kaj, gospod župnik?« je z uslužno zaupnostjo pokimal Lomast. (F. Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | Da se sme zanesti nanj, je vedela od prve ure. Dasi je bil Lipe njena desna roka, tega sama ni vedela, zlasti morda tudi zato, ker je bil ob istem času prišel na Peč še nekdo drugi in na čisto drugačen način, ko vsi drugi. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | »Ni za kaj, Noel.« »Res si bil moja desna roka.« »Vselej bom tvoj pomočnik, umetnik Noel.« (Miha Remec, Žar ptica, NB) | Kohl na absolutno podporo in razumevanje ne more računati niti med krščanskodemokratskimi politikami. Njegova nekdanja »desna roka« in naslednik Wolfgang Schäuble je že dal vedeti, da bivši kancler ni zaželen na poslovljni večerji, ki jo bo ta četrtak priredil v berlinski restavraciji Nolle. (Delo, 16. mar. 2000, NB) | »Ustanovili pa smo tudi kolegij igralcev, v katerem so še Roman Pungartnik, Beno Lapajne, Aleš Pajovič in Andrej Kastelic. Oni bodo moja desna roka in z njihovo pomočjo bom lahko čutil utrip med igralci,« je svoje prve poteze opisal Markovič, ki je zelo zadovoljen s prvimi dnevi s svojo izbrano vrsto. (Delo, 21. maja 2002, NB) | Potem vas je povabil h Krki, pa zdaj spet v Laško. Zdi se, da ste na igrišču njegova nepogrešljiva desna roka. (Delo, 27. feb. 2004, NB) | »Dovolj je remi. In tako se bo po moje tekma tudi končala,« pravi nekdanji reprezentančni kapetan Darko Milanič, ki naj bi že na SP na Japonskem in v J. Koreji – če se nanj uvrstimo – postal desna roka Srečka Katanca v vlogi tehničnega direktorja. (Delo, 5. sep. 2001, NB) | Donedavni direktor LBS gospod Gabrovec je ta mesec postal desna roka premiera Drnovška, vodi njegov urad.

(Delo, 24. feb. 2001, NB) | Novi šef lige, ki še naprej ostaja desna roka Silvia Berlusconija pri Milanu, je že na volitvah doumel, da svojega mandata ne bo opravljal zlahka. (Delo, 15. jul. 2002, NB) | Kot vodja oddelka za aktivne operacije pri sirski obveščevalni službi Muhabarat je imel Fuad podobno opremljeno pisarno kot njegov šef in vodja službe, čigar prostor je bil samo nekaj korakov stran. Fuad je bil kot desna roka svojega šefa eden najbolj vplivnih ljudi v Siriji. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Janeza Potočnika zaradi celotenskega dopusta včeraj ni bilo mogoče dobiti, da bi pojasnil svoje poglede na pisanje pariškega dnevnika. Iz njegovih dosedanjih izjav pa je bilo razumeti, da bi si kot komisar najbolj želel delati kot desna roka komisarja za širitev Günterja Verheugna. (Delo, 17. feb. 2004, NB) | In po mojih informacijah je za mesto predsednika uprave Fotone kandidiral kot Iztok Svetin in ne kot desna roka ali leva noga ali kateri drug organ gospoda Igorja Laha. (Delo, 18. feb. 2005, NB) | Kot desna roka na igrišču novega stratega se je vnovič izkazal Jaka Lankovič, ki je s 27 točkami, kar 8 skoki, 7 asistencami in 4 ukradenimi žogami dal vodilnim možem Skipperja vedeti, naj se v prihodnje v lov za njim odpravijo raje s polnim kovčkom dolarjev kot le lepimi besedami in obljubami. (12. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *desna roka* temelji na dejstvu, da se z desno roko na splošno opravljajo nekatere najpomembnejše dejavnosti, npr. pri pisanju, jedi, boksu. Tudi pri sedežnem redu pri mizi je ob vodilnem položaju za mizo prvi ali častni tisti na desni strani.

☉ češ. *pravá ruka*; hr., srb. *biti desna ruka*; *postati desna ruka*; nem. *jmds. rechte Hand sein*; pol. *prawa ręka*; rus. *pravaja ruka*.

désna rôka ne vé, káj děla léva, gl. *leva roka ne ve, kaj dela desna*.

do komólcev krvávih rók, gl. *komolec*.

držáti rôke krížem /pog.; pren., mn., tudi nikal. **ne držáti rok krížem/ lenariti, ne delati**

Razmeknila se bo gora, na plan bo stopil kralj Matjaž, premagal bo kralje in cesarje in bo zakraljeval vse do morja. In tedaj se povrnejo časi, Marko, ko boš držal roke križem in boš imel vsega v izobilici. (Ivan Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | Od takrat, ko so nam Agato odpeljali, se pri meni ni veliko delalo. Le toliko smo gledali, da živina ni stradala in da ni žeje trpela; v drugem pa smo roke križem držali ter si skrivoma brisali oči. (Ivan Tavčar, Visoška kronika, NB) | Neprevidno bi bilo, če bi danes vzeli meče v roke in takoj začeli boj, a blazno in pogubno bi bilo, če bi roke križem držali in čakali, kaj da se zgodi. (Miroslav Malovrh, Na devinskih skali, NB) | Eni so pri tem videli možnost napredovanja v svoji karieri ali pa so glede na ugodne pogoje upokojevanja policistov videli, da še ni čas, da bi držali roke križem in so se lotili tega posla in se odločili za tovrstno pot. (Državni zbor RS: 27. redna seja 25. 04. 2007, NB)

◆ Frazem *držati roke križem* temelji na predstavi, da je drža s prekrizanimi rokami nedejavna in precej podobna zvezanim rokam (gl. *imeti zvezane roke*).

◎ češ. *složit ruce do klina*; fr. *se tenir les bras croisés*; hr., srb. *gledati skrštenih ruku*; *gledati prekrizanih ruku*; it. *stare con le braccia in croce*; *starsene con le mani in mano*; nem. *die Hände in den Schoß legen*; *Däumchen drehen*.

držati rôke v žepih /ekspr., mn., pren./ *ne delati, ne ukrepati ničesar*

»Zibelka srbstva« se bo torej še krepko majala (ne le do novega sestanka skupine za stike čez štiri tedne), čeprav bo praočje vseh balkanskih vojnih zločincev držal roke v žepih. (Delo, 27. mar. 1998, NB) | Italija je za hrbtom Slovenije podpisala sporazum s Hrvaško o delimitaciji epikontinentalnih pasov v Jadranu in Italiji je očitno v interesu, da ob tem, ko sama drži roke v žepih, Hrvaška tudi izloči gospodarsko konkurencu Koprškega pristanišča ali jo vsaj oslabi. (Bing, www.delo.si/...)

◆ Frazem *držati roke v žepih* izhaja iz enako zapisane besedne zveze. V prenesenem pomenu je držanje rok v žepih postalo prisposoba za nedejavnost, nedelo, neukrepanje.

držati [vsè] niti v [svôjih] rôkah, gl. **nit**.

držati vsè v svôjih rôkah, gl. *imeti vse v svojih rokah*.

dvigniti rôko nase /pog.; pren./ *narediti samomor*; sop.: **položiti roko nase**

Klinična psihologinja prof. dr. Onja Tekavčič Grad je na evropskem kongresu o samomorilnosti med drugim povedala, da Slovenci največkrat dvignejo roko nase zaradi alkohola, socialne oziroma ekonomske stiske, bolezni in tako imenovanega nacionalnega značaja. (Delo, 11. sep. 2000, NB) | Odstotek ljudi, ki tod dvignejo roko nase, je v devetdesetih letih nekoliko upadel, zdaj pa je samomorilnost vnovič udarila na plano z vso močjo. (Delo, 14. nov. 2001, NB) | Samomor je vedno uganka. Zakaj eni ljudje dvignejo roko nase in drugi ne, pa čeprav imajo enake težave? Do samomora vodi veliko okoliščin in postaj, ena ključnih pa je lahko tudi ta, da človek kratko malo nima več nikogar, na kogar bi se lahko obrnil. (Delo, 16. okt. 2002, NB) | Med prazničnimi dnevi je dvignilo roko nase kar sedemnajst Slovenk in Slovencev (lani v tem času 15), med soboto in sv. tremi kralji pa še trije. (Delo, 12. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *dvigniti roko nase*, enako sopomenški *položiti roko nase*, temelji na sestavini *nase*, ki kaže, da je glagolsko dejanje sestavin *dvigniti roko*, *položiti roko* usmerjeno proti sebi, kar pomeni samomor.

◎ češ. *vztáhnout na sebe ruku*; *vložit na sebe ruku*; hr., srb. *dići ruku na sebe*; nem. *Hand an sich legen*.

iméti čiste rôke /ekspr.; pren., mn., tudi nikal./ *biti pošten, brez krivde*; prp. **iméti umazane roke**

O vsaki priliki pa sem ga spoznal, da je on mož in poštenjak, kateremu ni človeška ni peklenska hudobnost ne more vzeti ali utajiti teh dveh častnih in svetih imen. Zanj bi prisegel lahko z mirno vestjo, da ima čiste roke pred ljudmi in čisto dušo pred Bogom. (Janez Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Ravno včeraj smo poslali protestno noto zaradi političnega pritiska na medije v Makedoniji. Žalostno je, da bi utegnili prav Slovenija, ki je imela doslej »čiste roke«, kar zadeva svobodo tiska, zdrsniti v zlovesče manipuliranje z mediji, kar je bilo doslej značilno za diktatorje na Balkanu. (Delo, 29. jun. 2000, NB) | Sam ni nikoli ilegalno prestopil meje, kaj šele, da bi bil organiziral ilegalne prevoze. Ko je še vozil taksi, je sicer poznal nekaj Italijanov, ki so se ukvarjali s takšnimi nečednimi posli, sam pa da ima čiste roke. (Delo, 3. okt. 2001, NB) | Kot generalna sekretarka je do zdaj zelo spretno reševala eno najhujših kriz, v katero je stranko s finančnimi malverzacijami zapeljal Helmut Kohl. Zelo mehko, vendar jasno in odločno se je oddaljila od nekdanjega kanclerja, potem ko se je pokazalo, da tudi njegov naslednik na vrhu stranke nima povsem čistih rok, pa je malce pomagala sestopiti tudi Wolfgangu Schäubleju. (Delo, 21. mar. 2000, NB) | Milanski tožilci, ki so jim rekli »čiste roke«, že dolgo niso več narodni junaki, zdaj jim očitajo, da so iz političnih razlogov kot del komunistične zarote uničili celo generacijo politične elite in naredili državi veliko škode in sramote. (Delo, 18. feb. 2002, NB) | Skratka, s položaja tožilca nisem odstopil, da bi vstopil v politiko, temveč da bi ohranil svoje dobro ime, in to mi je tudi uspelo. Za eno samo dobro opravljeno akcijo Čiste roke mi je bilo vrnjeno s kar 356 tožbami. Zmagal sem s 356 proti nič. (Mladina 2004, št. 37, NB)

◆ Pomen frazema *imeti čiste roke* temelji na prenesenem pomenu sestavine *čist*: 'ki ima pozitivne lastnosti v etičnem, zlasti pa v moralnem pogledu'. Sestavina *roke* je prisposoba delovanja, dejavnosti koga.

◎ češ. *mít čistè ruce*; fr. *avoir les mains nettes*; hr., srb. *biti čistih ruku*; nem. *reine Hände haben*; *eine reine Weste haben*.

iméti do komólcev krváve rôke, gl. **komolec**.

iméti dvé lévi rôki /ekspr.; pren./

1. biti zelo len

Ko sem se med počitnicami doma več ubadal s kmečkim delom, sem naenkrat sam pri sebi, pri tistih svojih enaindvajsetih zrelih letih, ugotovil, da sem prevelik gospod, da bi se vse življenje ukvarjal samo s kmeti. Mesto človeku glavo tako zasučje, da ima potem dve levi roki in da mu je senca pod domačo tepko bližja kot žgoč dan na bivcu. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Če boste stali križem rok ali pa boste imeli dve levi roki, boste imeli tudi v želodcu pajčevine, je med drugimi modrostmi zapisano v Pratici. Knjiga z nasveti

za kmetovanje je eden redkih pripomočkov, ki ga bodo tekmovalci v resničnostnem šovu Kmetija imeli na voljo. (Vikend, priloga Dela, julij – december 2007, NB)

2. biti zelo neroden

Napako, ki je bila po besedah Microsoftovih strokovnjakov zgolj posledica napačne nastavitve, so odpravili v rekordnem času, a zdi se, da ima pri ravnanju z računalniki dve levi roki tudi večina Cossigovih sonarodnjakov. (Delo, 18. jan. 2002, NB) | Da smo vstali z levo nogo, nam očitajo, kadar imamo slab dan. Ali pa, da imamo dve levi roki, kadar smo nerodni pri kakem opravilu. Levičarjev tudi ne manjka v nobeni kolikor toliko spodobni detektivki. (Delo, 1. aprila 1998, NB) | Najstarejši med njimi je ford speedster, narejen leta 1911, pa je še vedno vozen,« pravi Dušan. Na vprašanje, ali sam »šراف« svoje jeklene prijatelje, zamahne z roko in se nasmeje: »Kje pa, jaz sem kuhar in imam dve levi roki, tako da moja vozila popravljajo in urejajo kar mojstri, pa tudi prijatelji.« (Nedelo, januar – december, 2008, NB)

◆ Frazem *imeti dve levi roki* temelji na dejstvu, da se leva roka v primerjavi z desno pojmuje kot bolj nerodna, neprimerna za nekatera važna opravila. Predstava, da ima kdo dve levi roki, je zato zelo nazorna.

◎ češ. *mít obě ruce levé*; hr., srb. *imati dvije lijeve ruke*; nem. *zwei linke Hände haben*; pol. *mieć (dwie) lewe ręce*.

iméti kôga/kâj pri rôki /ekspr.; ed., pren./

1. imeti koga, kaj v neposredni bližini

Te rakove oči so tedaj apnena zaloga, katero si je rak napravil, da mu potem, ko se je preoblekel, ni stoprav treba gradiva za novo suktno znašati in prirejati, temveč ga ima pri roki, kakršnega in kolikor mu ga je treba, da more čim prej iz radovoljnega zapora v svet. (Fran Erjavec, Živalske podobe, NB) | Pa so sklenili, da bodo sol pridelovali sami doma. Pa so spomladi vsak okoli svoje kočke prekopalni rušo, jo povlekli in vanjo posejali sol, da jo bo gospodinja imela kar pri roki kakor peteršiljček in drobnjak. (Fran Milčinski, Butalci, NB) | Najduhovitejše delo na razstavi je znova parafraza, tokrat tipičnih reklam iz petdesetih, z navdušenimi gospodinjami in ustrežljivimi mojstri. Mojster na grafiki se očitno spozna na vse to kablovje in srečna ženska, ki ga ima pri roki, ter toliko nesrečnejša tista, obsojena na obupavanje brez njega, ko sugerira delo neposredno pod opisanim. (Delo, 24. mar. 2007, NB)

2. imeti kaj na razpolago

Japonska še razmišlja, kako bi lahko pomagala Američanom pri zahtevni operaciji, saj leži ladja 550 metrov globoko. V Honoluluju priznavajo, da za zdaj nimajo pri roki potrebne opreme, da bi ladjo nemudoma dvignili na gladino, reševalne ekipe pa še naprej preiskujejo območje nesreče in iščejo ponesrečence. (Delo, 13. feb. 2001, NB) | Vendar je očitno, da država v takih primerih nima pri roki pravih mehanizmov za ustreznočasno financiranje, da bi preprečila hude motnje v izvajanju

zračrtanih programov in celo kopičenje dolgov. (Delo, 6. jun. 2001, NB) | Obrazec, popisni list za vrednostne papirje oziroma deleže v kapitalu in koeficiente za revalorizacijo nabavne vrednosti – najmanj to morate imeti pri roki, če želite davčni službi do 28. februarja napovedati kapitalski dobiček od prodaje vrednostnih papirjev in deležev v kapitalu za leto 1999. (Delo, 2. feb. 2000, NB) | Nihče ne pričakuje od mene, da bom imela kako mnenje. Ljudje poslušajo Rebecca, kadar govori; lahko te spravi v smeh, vedno ima pri roki duhovit odgovor. (Nicole Plüs, Lebdenje, NB)

◆ Frazem *imeti koga/kaj pri roki* temelji na predložni zvezi *pri roki*, ki v zvezi z glagoloma *biti*, *imeti* 'izraža, da je komu kaj glede na dejanje, pri katerem se uporablja tudi roka, blizu, na primer-nem mestu'.

iméti krváve rôke /ekspr.; mn., pren./ *biti kriv smrti koga*

»Dajte mi vina, če sem ga vreden, tako je rekel!« se je spominjal kmet. »Luka ga je ubil, krvave roke ima!« »Zaradi bankovcev ga je ubil!« je vzkliknil Gorjanec. (Ivan Cankar, Sosed Luka, NB) | »Vojna ni neizogibna. Če pa bo ali če bodo nadaljevali s sankcijami proti Iraku, bodo imeli krvave roke tako Američani kot Iranci.« (Delo, 19. dec. 2002, NB) | Ne morem pa oprostiti tistim, ki so pobijali. Ljudi, ki imajo krvave roke, je treba obsoditi. Ne smemo skrivati tistega, kar se je zgodilo. (Delo, 11. jun. 2005, NB) | Ne, ne bo težko. Imamo seveda razloge, da se ne rokujemo z nekom, ki ima krvave roke, ampak mi smo realističen narod. Od vsega začetka smo trdili, da bomo mir sklenili z našimi sovražniki, ne s prijatelji. (Delo, 7. feb. 2001, NB)

◆ Frazem *imeti krvave roke* temelji na dejstvu, da ima kdo krvave roke navadno zato, ker je koga ranil do krvi ali ga ubil ali umoril. Frazemu *imeti krvave roke* je včasih dodana sestavina *do komolcev*, tj. v frazemih *imeti do komolcev krvave roke*, *do komolcev krvavih rok* ter *do komolcev krvav*.

iméti pólné rôke déla /ekspr.; mn., pren./ *biti zelo zaposlen*

Zaposleni pa so ti fantje čez mero: polne roke dela imajo, polne glave duhovitih domislic in težkih skrbi. Zanimajo se že za nekatere poglobitve stvari: za tobak, orožje, ženske in politiko. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | »Mar ne vidiš, da delam. Imam polne roke dela.« »Vidim ... vidim,« sem rekla in tako zlobno pogledala Idodoro, da se je ženska odločila za odhod. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Ustavno sodišče bo imelo, kot je bilo pričakovati, še polne roke dela z nedavno sprejetim zakonom o medijih. Zakon ima namreč kar 168 členov, ki so v precejšnji meri oblikovani kot zapovedi in prepovedi, zato ne čudi, da posamezni člani že postajajo predmet ustavnopravne presoje. (Delo, 8. jun. 2001, NB)

◎ angl. *to have one's hands full*; češ. *mít o plné ruce prace*; fr. *avoir du travail par-dessus la tête*;

hr., srb. *imati pune ruke posla*; it. *essere oberato dal lavoro*; nem. *alle Hände voll zu tun haben*; rus. *imet' polno raboty s čem/s kem*; u kogo-to raboty po gorlo.

iméti prôste rôke [pri čém] /ekspr.; mn., pren./ *biti pri odločitvah brez prejšnjih obveznosti*; prim. **imeti zvezane roke**

Direktor rudnika živega srebra v zapiranju Marko Cigale je dejal, da bi obnova žgalnice po grobi oceni stala 1,5 milijona evrov. »Potrebovali bi tudi pogumno in strokovno ekipo, ki bi morala imeti proste roke od zamisli, izvajanja projektov do trženja.« (Delo, 25. sep. 2004, NB) | Splavarjenje je pri Šarmanovih družinska tradicija. Nisva računala na tako hiter vzpon in uspeh, a ker smo bili prava ekipa, ker smo se znali povezati, ker smo imeli proste roke pri vsem, je bil odziv takšen, kot je bil, odličen. (Delo, 18. sep. 2002, NB) | Želim si parlament, kjer bi sedeli sami neodvisni poslanci. Tedaj bi le-ti imeli proste roke za delovanje in glasovanje in prosto glavo za razmišljanje. (Delo, 28. feb. 2007, NB) | »Kot kaže, pa me čaka nato še nastop na Touru,« je predstavil spremenjeni načrt. Na vprašanje, ali bo imel proste roke pri tempiranju forme, je odgovoril, da si v naslednjih mesecih želi predvsem ujeti dva ali tri tedne vrhunske pripravljenosti, ko bodo na vrsti visoko rangirane dirke. (Delo, 18. apr. 2003, NB)

☉ češ. *mít volné ruce*; hr., srb. *imati odriješene ruke*; *imati slobodne ruke*; it. *avere le mani libere*; *avere carta bianca*; nem. *freie Hand haben*; *den Rücken freihaben*; *freies Spiel haben*; pol. *mieć wolną rękę*.

iméti srečno rôko [pri čém] /ekspr.; pren., tudi nikal./ *imeti srečo (pri čem)*

Zasledovanih je bilo lani 17 zločincev. Policija je imela srečno roko in je vse polovila. (D. Jančar, Severni sij, NB) | S serviserjem sta imela srečno roko, saj so bile nove smučī prav tako zelo hitre in tudi v zraku so se obnašale odlično, čeprav jih ni utegnil preskusiti. (Delo, 28. feb. 2000, NB) | Barney McCarthy je v Rijini navzočnosti pogosto z občudovanjem dejal: »Res si imel srečno roko pri izbiri žene, Danny. Upam, da jo ceniš.« (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Snov je vzel iz znane narodne pesmi. Človeku bi se zdelo, da je imel precej srečno roko pri izbiranju ... (I. Cankar, Dve izvorni drami/Kritike, NB) | Raje bom rekel takole: imel sem srečno roko, da sem zbral ob sebi sodelavce, na katere se lahko stoodstotno zanesem. (Delo, 22. mar. 1999, NB) | »Imel sem srečno roko pri žrebu štartnih števil, čeprav je tudi številka 1 včasih nevhvaležna. Nekoliko sem se bal začetka dirke, vendar jo je Leif B zelo lepo izpeljal,« je po derbiju dejal zmagovalec Gorjanc. (Delo, 9. avg. 1999, NB) | Izkazalo pa se je tudi, da je svet centralne banke imel srečno roko, ko je tolarju določil upravljani drseči tečaj. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Žena, kakršna je ona, in naj jo drugi zaradi tega obsojajo ali pomilujejo, drugače ne zna živeti, in če ji je pri tem sojen večji delež bridkosti, kot pa bi ga zlahka prenesla, si lahko samo

reče, da v odločilnem trenutku, ko ima vsakdo še vse možnosti, da v trenutku izbire ni imela prav srečne roke. (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Že po nekaj krogih je bilo očitno, da pri Yamahi niso imeli najbolj srečne roke z izbiro nastavitve na Biaggijevem motorju, pa tudi njihov zvezdnik je bil daleč od zanesljivosti, s kakršno se je ponašal pred poletnim odmorom. (Delo, 10. sep. 2001, NB) | In naposled – kriza je tudi v Pakistanu, tako da organizatorji vrha z izbiro datuma res niso imeli srečne roke. (Delo, 7. nov. 2001, NB)

◆ Frazem *imeti srečno roko* [pri čém] z zanikano različico *ne imeti srečne roke* [pri čém] temelji na besedni zvezi *srečna roka* v pomenu 'sreča'. Pomen je verjetno nastal po izhodiščni vezljivosti pri izbiri, pri kateri ima roka srečo.

☉ češ. *mít št'astnou ruku*; pol. *mieć szczęśliwą rękę*; rus. *u kogo lëgkaja ruka*.

iméti škárje in plátno v rôkah, gl. **škarje**.

iméti umázane rôke /ekspr.; pren., mn./ *ne biti pošten, biti na slabem glasu*; prp. **iméti čiste roke**; prim. **umazati si roke [s čim]**; **umazati si roke s krvjo**

Meni se nič ne smili Ratej, ne. Tak človek, ki ima umazane roke in se je obogatil po Bog vedi kakšnih potih, naj se uničuje, kakor mu je drago. (Ivan Cankar, popotovanje Nikolaja Niliča, NB) | Opazovalci se zato ne morejo zediniti, kdo v krščanskodemokratski finančni aferi laže in kdo govori resnico. Morda pa je iskanje pravih krivcev tako zapleteno zato, ker imajo vsi umazane roke, le da nekateri bolj kot drugi? (Delo, 30. avg. 2004, NB) | Jevgenij Primakov, ki si s korupcijo brzkone res še ni umazal roke, je bil ob takšnih obtožbah resno užaljen in je zahteval dokaze. Javlninski je sprejel izziv in premieru s 16 poslanskimi vprašanji namignil, kdo od vidnejših članov vlade bi lahko imel umazane roke. (Delo, 5. nov. 1998, NB)

◆ Frazem *imeti umazane roke* izhaja posledično iz frazemov *umazati si roke s krvjo* in *umazati si roke [s čim]*.

☉ hr., srb. *imati prljave ruke*; *imati nečiste ruke*.

iméti [vsè] nítī v [svôjih] rôkah, gl. **nit**.

iméti vsè v svôjih rôkah /ekspr.; pren., tudi nikal./

1. popolnoma obvladovati položaj; sop.: **iméti vse adute v [svojih] rokah**

Ker je pot v EU začrtana, je to vprašanje postalo nepomembno. Če bi želeli imeti vse v svojih rokah, ne bi šli podpisovat sporazuma o pridružitvi in ne bi sprejemali prvin gospodarske svobode. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Jasno pa je tudi, da kljub vsemu šahisti nimajo vsega v svojih rokah. Že od tega, kdo bo nasledil sedanjega predsednika, bo veliko odvisno. (Delo, 25. sep. 2000, NB) | Domači so se sicer enkrat še približali na točko zaostanka, ves preostali čas pa so imeli naši prvaki vse v svojih rokah in pet minut pred koncem povečali prednost celo na 14 točk. (Delo, 22. jan. 1998, NB) | Ni mdro, da ima država (kot pri nas) vse v svojih rokah. Kajti

že Rimljani so vedeli, da je najbolj nepoštena tista država, ki ima največ zakonov (Corruptissima res publica plurimae leges) ali: obilje zakonov – malo pravice (Legum copia, iustitiae inopia). (Delo, 27. feb. 1999, NB)

2. imeti vse možnosti za uspeh

»Dolgoročno so za neodvisnost Kosova, so pa brez dnevne, kratkoročne politike in zadeve ne držijo v svojih rokah.« pravi Maliqi. (Delo, 1. mar. 2001, NB) | Košarkarji ZM Lumarja so imeli na voljo cel zadnji napad Lumar, vendar so ga zapravili in Sežancem podarili podaljšek. V njem je imel Kraški zidar vse v svojih rokah. (Delo, 2. nov. 1998, NB)

iméti zvézane rôke /ekspr.; mn., pren./ *ne moči storiti kaj odločilnega*; prim. **imeti proste roke**

Sprejela sem opravičilo za ostre besede, in bil je velikodušen, torej vidiš, da imam zdaj zvezane roke. Ampak ti ga lahko, moraš ga vprašati, Ber. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | V omenjenem zakonu naj bi namreč snovalci zakona in poslanci spregledali določila o pooblastilih za nadzor nad proizvodnjo in prometom s prepovedanimi drogami. Po novem naj bi bili za predlog in vodenje postopka o prekršku in nadzor odgovorni zdravstveni inšpektorji in ne policija, zaradi česar ima slednja zvezane roke pri preganjanju kriminala. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Kitajska ima precej zvezane roke za morebitno posredovanje v soseščini, saj je treba upoštevati precejšnjo prodajo kitajskega orožja Pakistanu, a tudi številne spore v preteklosti med Indijo in Kitajsko. (Delo, 25. maja 2002, NB) | Urška je že dalj časa v zares nezavidljivem položaju, a ji na žalost ne moremo prav veliko pomagati, saj imamo povsem zvezane roke. Edino, kar lahko storimo zanjo, je, da smo v stalnih stikih z odgovornimi ljudmi iz Svetovne judoistične zveze (IJF). (Delo, 6. avg. 2004, NB) | Vlada je obljubila pomoč v višini šestih milijard frankov, kar je komaj petina škode, ki so jo pretrpeli živinorejci. Pa še pri izplačilu te skromne vsote ima vlada zvezane roke, dokler ne dobi soglasja bruseljske komisije. (Delo, 5. jul. 1999, NB) | Že leta 2001, ko evropska komisija ni dala soglasja k združitvi General Electrical Co s Honeywellom, so predsednik George Bush in drugi visoki uradniki obtožili Unijo »protekcioniističnega« vedenja, vendar je Mario Monti, predhodnik Krosove na vročem stolu komisarja za konkurenco, odločno zavrnil očitke. Prav nasprotno pa so v organizacijah za zaščito interesov potrošnikov prepričani o pravilnosti potrjene obsodbe Microsofta, češ da imajo uporabniki računalnikov »zvezane roke in noge«, saj »dejanska povezljivost« sploh ne obstaja. (Delo, 21. sep. 2007, NB)

◆ Frazem *imeti zvezane roke* temelji na dejstvu, da z zvezanimi rokami ni možno ničesar delati niti konkretno z rokami niti preneseno karkoli resnega, odločilnega ukreniti, početi.

◎ češ. *mit [něčim] svázané ruce*; fr. *avoir les mains liées*; hr., srb. *ruke so komu svezane*; nem. *jmdm. sind die Hände gebunden*; pol. *mieć zwią-*

zane ręce; rus. *ruki svjazany u kogo-to; kto-to svjazan po rukam i nogam*.

iméti zvézane rôke in nôge, gl. *imeti zvezane roke*.

íti na rôke kómu, gl. *iti na roko komu*.

íti na róko kómu /pog.; pren.; tudi mn. na roke/ *delati za koga, kot želi, pomagati komu*

Niti za hip nisem podvomil o svojih sposobnostih. Nehote so mi šli na roko celo prireditelji, ki so zaradi visokega vodostaja skrajšali prognozo, tako da se ni bilo treba mučiti vseh 20 minut. (Delo, 13. jul. 1998, NB) | »Rdečim vragom« so šli na roke še vsi drugi razpleti. Največji tekmeči Arsenal, Leeds in Chelsea so osvojili le po točko. (Delo, 10. sep. 2001, NB) | Tako sem zamudil letalo, v katerem sem imel rezerviran sedež za San Francisco. Vendar so mi odgovorni uradniki šli na roko. Ponudili so mi drugo letalo, v njem pa je bil turistični razred že zaseden. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Leta 1991 med vojno za osamosvojitve je Slovenija po njegovih besedah dobivala derivate iz Avstrije. Če nam severni sosedje takrat ne bi šli na roko, bi bila naša oskrba z derivati zelo motena – kljub rafineriji v Lendavi. (Delo, 8. jul. 1998, NB) | Tako je tudi bilo. Ko sem se na polovici vrnil, sem stopil do vseh profesorjev in vsi so mi šli na roko. Nadomestil sem zamujeno in v prvem roku uspešno zaključil letnik. (Viva, april 2006, NB) | Tekmovalno razsodišče je prirediteljem in njihovi vroči želji, da bi zmago slavil kdo izmed japonskih skakalcev, vsekakor skušalo iti na roke, česar tudi ni težko razumeti. (Delo, 12. feb. 1998, NB) | Čestitati je treba prirediteljem mitinga z direktorjem Edom Šego na čelu, priznanje zagotovo zaslužijo, ker so privabili v Ljubljano vzpenjajočo se zvezdnico svetovne atletike. Da so ji šli na roke tudi z urnikom, je bila samo gesta, ki se je bogato obrestovala. (Delo, 12. avg. 2004, NB)

◎ češ. *jít na ruku komu*; fr. *satisfaire à la demande de qn.*; it. *dare una mano a qc.*; nem. *jmdm. zur Hand gehen*; rus. *byt' na ruku komu*.

íti z lévo rôko v děsni žěp, gl. *okoli riti v žep*.

izbíti kómu iz rôk zádjni adút, gl. *adut*.

izbíti kómu oróžje iz rôk, gl. *orožje*.

iz drúge rôke /ekspr.; ed., pren./ *s posredovanjem, prek posrednika*

V rokah je držal časnik, ki ga je dobival iz druge roke, že dokaj posvaljkanega in umazanega. Prečital ga je vselej od konca do kraja, novice po dvakrat, stolpce Izpred sodišča tudi po trikrat. (F. S. Finžgar, Sama, NB) | Alan za volanom je povedal, da ima v prvem mestecu čez na drugem otoku Backpackers hostel, da šele dobro začenja in da je fajn; tale kombi, da je šel kupit iz druge roke v Auckland, da bo z njim svojim gostom na najcenejši način razkazoval okolico ... (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Za številna citirana dela (okrog 500) velja mnenje, da Rogerij zajema navedke iz druge roke in da jih je izbiral naključno: oboje je treba (ponovno)

preveriti ter interpretirati kot dejstvo in ne kot očitek, kakor je najprej storil v svoji disertaciji Ivan Pregelj. (George A. Kennedy, Krščanska retorika in njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB)

◆ Frazem *iz druge roke* temelji na besedni zvezi *druga roka* v pomenu drugi, neprvi lastnik, kar v predložni zvezi *iz druge roke* pomeni, da kaj prihaja od drugega lastnika česa, torej prek posrednika.

◎ angl. *secondhand*; češ. *zdruhé ruky*; hr., srb. *iz druge ruke*; *iz treće ruke*; nem. *aus zweiter Hand*; rus. *iz vtoryh ruk*.

iz prve rôke /ekspr.; ed., pren./ *brez posrednika, naravnost*

»Jaz pa pravim, da je treba kupovati iz prve roke, brez prekupcev.« »Ej, Petan, po vsak žebelj ne boš letel v tvornico, in ni vse dobro, kar je tuje, in ne vse slabo, kar je domače.« (Fran Detela, Tujski promet, NB) | Med nami še živijo ljudje, ki so se rodili na njegovem začetku. Iz prve roke smo izvedeli, kdaj so hodili bosí in kako so nosili v šolo črne tablice in krede. Drugi so iz starčevskih ust slišali, kako so se oni, starci, ko še to niso bili, vozili na Dunaj na operete. (Drago Jančar, Konec tisočletja, račun stoletja, NB) | Po vsem času in energiji, ki ju je vložil v to, da se je smukal po paddocku na dirkah formule ena in zbiral vtise iz prve roke, se je Sylvester Stallone odločil, da iz tega projekta ne bo nič oziroma da bo raje posnel film o dirkah serije CART. (Delo, 14. feb. 2000, NB)

◆ Frazem *iz prve roke* med starejšimi slovarji omenja že M. Cigale (I, 700), ko pri iztočnici *Hand* nem. *aus der ersten Hand* pojasnjuje s sle. *iz perve roke*. Temelji na besedni zvezi *prva roka* v pomenu 'prvi lastnik', kar v predložni zvezi *iz prve roke* pomeni, da kaj prihaja od prvega lastnika česa, torej brez posrednika, naravnost. M. Pleteršnik (I, 436) tega frazema ne omenja, omenja pa po Cigaletu predstavno soodnosni frazem *bilo je na mnogih rokah*, es hat oft den Besitzer gewechselt, ki govori o stvari, ki je zamenjala že mnogo lastnikov.

◎ angl. *firsthand*; *straight from the horse's mouth*; češ. *z první ruku*; hr., srb. *iz prve ruke*; fr. *de première main*; nem. *aus erster Hand*; rus. *iz pervyh ruk*.

jemáti káj z lévo rôko, gl. *na levo roko*.

kjér bóg rôko vèn molí /star., šalj.; pren./ *gostilna* Martin je po končani deseti maši domov vračajoč se v istini zadel ob hišo, kjer, kakor pregovor pravi: »Bog roko ven moli!« Ni si mogel kaj, da ni stopil noter ter naročil polič vina. (Janko Kersnik, Rejenčeva osveta, NB) | Policisti, ki poznajo te razvade in kraje, kjer »bog roko ven moli«, ugotavljajo, da se je množično popivanje zdaj preselilo kar med vrtičkarje. Obdelovalci manjših vrtov konec tedna na svojih parcelah prirejajo

različne piknike in zabave. (Delo, 17. jun. 2003, NB) | Policisti bi morali na podlagi dosedanjih ugotovitev preventivno delovati ves teden, ne pa le v akcijah med vikendi in ne samo pred hrami, kjer »bog roko ven moli«. (Delo, 11. nov. 2003, NB)

◆ Frazem *kjer bog roko ven moli* je po izvoru šaljiva parafraza. Omenja ga npr. že J. Glonar (SSJ, 340) pri iztočnici *roka*, ki mu v oklepaju dodaja razlagalni podaljšek: *kjer Bog roko ven moli* (kakor da ž njo vabi): krčma.

kot désna rôka, gl. *desna roka*.

krèpko pljúniti v rôke, gl. *pljuniti v roke*.

kupíti iz druge rôke, gl. *iz druge roke*.

kupíti iz prve rôke, gl. *iz prve roke*.

léva rôka ne vé, kaj déla désna /knj.; pren./ *delo, dejavnost, organizacija česa medsebojno ni usklajena*

Velikokrat se v njih dogajajo napake, ki se ne dogajajo niti v naših podjetjih. Interni boji so veliki, birokracija neverjetna, leva roka ne ve, kaj dela desna. Moje splošno mnenje o multinacionalkah je v času, ko sem jih kar nekaj podrobneje spoznal, precej padlo in sem trdno prepričan, da se slovenska podjetja lahko z njimi uspešno kosajo. (Delo, 9. mar. 2002, NB) | Zagotovo je bila ena od odločitev silno neumna in zagotovo je bila sprejeta v Ljubljani, saj sta bili tam sprejeti obe. Očitno je, da tam leva roka ne ve, kaj dela desna, nobene od njiju pa ne briga, kako razmišljajo možgani. Zato pa so rešitve nasprotujoče si in neumne. (Delo, 21. mar. 2006, NB) | Dejstvo je, da Slovenija mora delovati kot država, ne kot skupek, seštevka nekih organov, ko leva roka ne ve, kaj dela desna. Strinjam se, da je za to pristojen pravosodni del naših oblasti. (Državni zbor RS: 30. redna seja 27. 10. 2003, NB) | Racije v hotelih, kjer spijo ekipe med Girom d'Italia, so postale že del folklore. In zadrega med tekmovalci, ki sicer brez dvoma niso vsi nedolžni, še večja, saj desna roka ne ve, kaj počne leva. (Delo, 20. maja 2005, NB)

◆ Gl. *levica ne ve, kaj dela desnica*.

lotévati se čésa z lévo rôko, gl. *z levo roko*.

lotíti se čésa z lévo rôko, gl. *z levo roko*.

mázati si rôke [s čím], gl. *umazati si roke s krvjo*.

méti si rôke /ekspr.; pren./ *biti zadovoljen, vesel* Zdajšnja podoba lige prvakov je zadetek v polno, pri čemer pa kljub vsemu niso vsi zadovoljni. Največji in najbogatejši si manejo roke, najmanjši in revnejši so prav tako zadovoljni z delom pogače, nezadovoljstvo pa kažejo nekoč velikani, zdaj pa le predstavniki srednjega razreda ... (Delo, 4. sep. 2000, NB) | Trgovci si manejo roke, saj gre za najintenzivnejše nakupovanje v vsem letu: Britanci bodo letos za božične nakupe porabili povprečno po 833 funtov ... (Delo, 23. dec. 2000, NB) | Vojskujoče se strani posegajo po čedalje privlačnejših ponudbah in vedno bolj nižajo tarife, uporabniki pa si manejo roke in se potrudijo, da izkoristijo kar največ ugodnosti. (Delo, 25. apr. 2002, NB) | Zaradi gospodar-

ske rasti si manejo roke v zasebnih šolah, saj je čedalje več staršev sposobnih pošiljati otroke v najboljše in najdražje zavode. (Delo, 10. sep. 1998, NB)

◆ Frazem *meti si roke* je nastal po prenosu notranjega počutja koga, ki se tu kaže navzven s kretljivo roko, ki izraža zadovoljstvo, veselje.

◎ angl. *to rub one's hands (with satisfaction)*; češ. *mnout si ruce*; fr. *se froter les mains*; hr., srb. *trljati ruke*; nem. *sich die Hände reiben*; rus. *potirat' ruki*.

na desno rôko /star.; prisl. zv./ *na desno, na desno stran, na desni strani*

Videl sem pravega horvackega domorodca, pot ga je pripeljala mimo gostilne. Gostilna mu je bila na desno roko. Ali on, pravi horvacki domorodec, je pljunil na levo in šel naprej! (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Popotnik nas je pogledal osupel. Tod že ne, koder vozite! Na križpotu, koj tam, zavijte na desno roko, zmerom in vselej na desno!« (Ivan Cankar, Iz Ottakringa v Oberhollabrunn, NB) | Kdor hoče iti na Čatež, kakor sva midva misel imela, mora v Kostrevnici zaviti z ravne ceste na desno roko v hrib po grdem kolovozniku, da še kmet ne vem kako drva po njem izpeljava; pa vendar je dejala baba, da pride časi celo kočija sem dol, kadar se gospoda iz dolenjskih graščin pelje do Litije, potem pa dalje po železnici. (Fran Levstik, Popotovanje od Litije do Čateža, NB)

◆ Frazem *na desno roko*, prav tako *na levo roko*, temelji na dejstvu, da roke človeku služijo tudi kot najbolj osnovni, naravni pripomočki za prikazovanje orientacije v prostoru.

na levo rôko /star.; prisl. zv./ *na levo, na levo stran, na levi strani*

Za nami so se dvigali ono stran Save beloglavi snežniki, pred sabo pa, tako tudi na levo roko, imeli smo same gozde. Le na desno, po daljnih gorah, vidiš tu in tam kako prijazno cerkvico. (Fran Levstik, Popotovanje od Litije do Čateža, NB)

◆ Gl. *na desno roko*.

◎ nem. *linker Hand*; *zur linken Hand*.

na levo rôko omožena, gl. *poročiti se na levo roko*.

na rôko se ženiti, gl. *poročiti se na levo roko*.

na rôko sta se vzela, gl. *poročiti se na levo roko*.

na rôko živéti, gl. *poročiti se na levo roko*.

na rediti káj z levo rôko, gl. *z levo roko*.

ne držati rôk križem /ekspr.; pren., nikal./ *delati, ukrepati, biti dejaven*

Gradiška vrtnarja namreč nista držala križem rok. Postopoma in po točno izdelanem načrtu sta spreminjala nekatere dosedanje načine vrtnarjenja in pričela gojiti redkejšo povrtnine, katerih seme je Lovrek prinesel s seboj, da jih udomači in potem prodaja v bližnjem mestu. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Čez dva dni je potegnil veter, pregnal oblake in kar skoraj čez noč posušil ze-

mljo, ki se je spet grela na spomladanskem soncu. Med dežjem na kolišču Ostrorogega Jelena moški niso držali križem rok. (Janez Jalen, Bobri 2, Rod, NB) | Tudi na Dolenjskem nepridipravi med podaljšanim minulim koncem tedna niso držali križem rok. Kar nekaj lastnikov so namreč presenetili nenapovedani »obiski«. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | »Seveda pa je vsaka tekma poglavje zase, kar še zlasti velja za naše derbije z Olimpijo. Berem in poslušam o krizi »zmajev«, toda ti jutri zagotovo ne bodo držali križem rok. (Delo, 30. okt. 2000, NB)

◆ Gl. *držati roke križem*.

ne iméti čistih rôk /olepš.; nikal., pren., tudi trdilno/ *biti kriv*; prim. **imeti umazane roke**; **umazati si roke** [s čim]; **umazati si roke s krvjo**

Vsekakor pa je to težko. Med drugim tudi zato, ker bržčas tudi ZDA nimajo povsem čistih rok. Država in njen aparat ne moreta biti imuna proti mafijskim zvijačam in trgovanju z mamilami. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Tretji, in ti so v večini, pa so prepričani, da se skriva zaradi storjenih grehov. »Človek, ki obogati tako hitro, ne more imeti čistih rok.« (Delo, 17. feb. 2003, NB) | Za to, da so upravljalci pidov tako mogočni in težko obvladljivi, ni zaslužnih samo tistih nikoli dokazanih 1,3 milijona državljanov, s katerim mahajo politikom celo po skoraj poldrugem letu zelo živahnega sivega trgovanja, pri katerem tudi sami nimajo povsem čistih rok. Moč jim daje tudi denar. (Delo, 4. apr. 1998, NB) | Tu se lepo vidi, kako dvorezen je nacionalizem. Slovenci nikakor nimamo povsem čistih rok. (Mladina 2005, št. 18, NB)

◆ Gl. *imeti čiste roke*.

ne státi križem rôk /ekspr.; pren., nikal., tudi trdil./ *delati, ukrepati, biti dejaven*

Tudi drugod po Evropi »vitezi duha« niso stali križem rok. Mnogi intelektualci so si prizadevali odkriti čarobno formulo, ki bi bila osnova za vzpostavitev novega lokalnega in planetarnega reda. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Med drugim so ujeli tudi našega vratarskega upa Jureta Penka, ki je sicer že dolgo v ZDA, zdi pa se, da tudi v tako vase zaverovanih ameriških in kanadskih hokejskih centrih niso stali križem rok ob dogodkih na zadnjem SP skupine A. V veliki finale na SP 2000 sta se uvrstili Češka in Slovaška. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Med postopkom pa seveda ne nameravajo stati križem rok niti pri Pro plusu. Njihov pravni zastopnik Cene Grčar pravi, da za zdaj od sveta še niso prejeli sklepa o zavrnitvi ugovora, ko pa ga bodo, se bodo verjetno branili s ponovnim pozivom svetu za radiodifuzijo za ustavitev postopka ali pa (tudi) s pritožbo na upravnem sodišču ... (Delo, 26. sep. 2000, NB)

◆ Gl. *držati roke križem*.

ne umazáti si rôk s krvjó, gl. *umazati si roke s krvjo*.

odprávi kóga z levo rôko, gl. *z levo roko*.

opráti si rôke [kot Pilát], gl. **Pilát**.

oprávi káj z levo rôko, gl. *z levo roko*.

ostáti čistih rôk, gl. *biti čistih rok*.

pásti v rôke pravice /ekspr.; pren./ *biti ujet, aretiran*

»Slava opatu!« »V roke pravice je prišla stara čarovnica, ki bo sojena po cerkvenih in knežnjih zakonih. Pri sebi je imela svojo vnukinjo.« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Za četverico osumljenih je po koncu preiskave italijansko pravosodje razpisalo mednarodno tiralico, v roke pravice pa je padel le Jeremič, ki so ga aretirali v Makedoniji. (Delo, 8. dec. 2000, NB) | »Ni nobenih vprašanj. Ne toleriramo terorizma in izvajalce bomo preganjali, dokler ne pridejo v roke pravice.« S podobnimi izrazi so svoj glas za oddali tudi Britanci. (Delo, 21. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *roka pravice*.

pljúniti v rôke /ekspr.; pren., navadno z glag. *morati, treba*/

1. z vremo in brez obotavljanja lotiti se kakega dela

V času mrtve sezone bo Jeram, ko bo le priložnost za to, skočil na smuč, novo leto pa bo preživel v Bratislavi. Potem pa bo treba spet pljuniti v roke ... (Delo, 31. dec. 2004, NB) | Legendarni vojskovodja se je kar muzal ob pogledu na snežne mojstrovine. »Takšne ljudi si zasluži moje kraljestvo,« je dejal, ko se je sprehajal med šestinštiridesetimi ekipami, ki so morale pošteno pljuniti v roke, da so do sončnega zahoda končale delo. (Delo, 5. feb. 2001, NB)

2. zelo se potruditi za kaj, pri čem

Vladna pogajalska skupina je že obljubila, da bo to rešitev podprla, medtem ko bo zdravniška sindikalna stran morala še pošteno pljuniti v roke tudi pri lobiranju pri ostalih sindikatih. (Delo, 17. jul. 2004, NB) | Kaj kmalu pa bi se zapletlo tudi Turkom in Rusom. Kožo so si rešili v zadnjem, 3. kolu predtekmovanja, zdaj pa morajo krepko pljuniti v roke. (Delo, 2. sep. 2002, NB) | Igor Medved je edini nazadoval v primerjavi s pomladanskim obdobjem. Moral bo krepko 'pljuniti v roke', da bi se iztrgal iz kar malce začaranega kroga lastnih občutkov. (Delo, 30. sep. 2003, NB)

◆ Frazem *pljuniti v roke* temelji na dejstvu, da so si nekdam zlasti fizični delavci pred težjim prijemom ali začetkom dela pljunili v dlani, da bi bile te bolj prožne in ne bi pokale. Preneseno se je ta postopek začel uporabljati za slikovito označitev resnega, zavzetega začetka fizičnega, a tudi drugega dela. Danes ta postopek priprave na delo skoraj ni več v rabi, ker se večinoma uporabljajo zaščitne rokavice, obstajajo pa tudi posebne kreme za roke. Na podoben način in po podobni predstavi kot *pljuniti v roke* je nastal sopomenski frazem *zavihat rokave*. Frazem *pljuniti v roke* med starejšimi slovarji omenja J. Glonar (SSJ, 281) pri iztočnici *pljuniti* z razlago: *lotiti se kakega dela*. Prav tam navaja tudi predstavno soroden izraz *pljuniti si na jezik*: *piti pred začetkom govora*.

◎ angl. *to roll up one's sleeves*; češ. *plivnout si do dlani*; fr. *retrousser ses manches*; *mettre ses mains dans le cambouis*; hr., srb. *pljunuti u dlanove*; *pljunuti u dlan*; *pljunuti u dlane*; *pljunuti u šake*; it. *rimbocarsi le maniche*; nem. *in die Hände spucken*; rus. *zasučit' rukava*; *poplevat' na ladoni*.

po pilátovsko si umíti rôke, gl. *oprati si roke* [kot *Pilat*], *pilatovsko*.

polítika môčne rôke, gl. **polítika**.

položiti rôko náse /pog.; ed., pren./ *narediti samomor*; sop.: **dvígniti roko nase**

Ne jedel ni več in ne spal. Ravničarica ga sploh ni izpučila izpred oči, ker se je bala, da bi položil roko nase. (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) | Venc se je obesil, in ker se je obesil, je samomorilec. Drznil se je položiti roko nase in se tako pregrešil zoper božjo postavo. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | V kratkem pogovoru je priznal, da ni tako hudo, če si reven, huje je, če te imajo za revnega, zato o svoji revščini ne govori sosedom in sorodnikom. Tudi v socialno kuhinjo nikakor ne bi šel, če pa bi izgubil še stanovanje, bi raje položil roko nase. (Delo, 11. sep. 1999, NB)

◎ češ. *vložit na sebe ruku*; hr., srb. *dići ruku na sebe*; nem. *Hand an sich legen*; rus. *naložit' na sebja ruki*; *pokončit' s soboj*.

ponúdíti kómu rôko /ekspr.; ed., pren./

1. želei komu pomagati

Slovenija si utrjuje svoj položaj v Evropski skupnosti, Rusija pa je končno republika ne le po imenu in išče na razvalinah socialističnega totalitarizma dostojno pot v bodočnost. Polna zgodovinskega optimizma ji more pri tem ponuditi roko Slovenija. (Žiga Herberstein/Vojščak, državnik, diplomat, mirotvorec, NB) | Na vprašanje, kdaj in kako starejšemu človeku ponuditi roko, da jo bo ta, ko jo bo potreboval, tudi pripravljen sprejeti, sobesednica ugotavlja, da »pri nas prave poti še iščemo«. (Delo, 16. mar. 1999, NB) | Najkasneje pred prvim razredom osnovne šole pa bi morala družba tem družinam ponuditi roko in malčke, ki se niso pravočasno naučili jezika, spremljati vse do izenačitve njihovih sposobnosti z drugimi. (Delo, 12. jan. 2002, NB)

2. želei imeti dobre odnose s kom

Nova Gorica mora dobiti župana, je poudaril, ki ne sme biti iz vrst LDS in SD. SNS je pripravljena sodelovati in ponuditi roko tistim, ki so pripravljene spreminiti politično oblast v Novi Gorici. (Delo, 26. maja 2006, NB) | Papež Wojtyła je prvi ponudil roko judovski državi, jo priznal in z njo navezal diplomatske stike; pred štirinajstimi leti je prvi stopil v rimsko sinagogo in se pokesal za zmotno in grešno vedenje katoličanov do Judov. (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Potem ko je stari in novi kancler Gerhard Schröder ameriško zaostrovanje z Irakom in nemška protivojna čustva izkoristil v predvolilni kampanji, je zdaj nastopil čas za celjenje ran. »Odnosi z Združenimi državami Amerike so v temeljih trdni,« je

socialdemokratski kancler na svoji prvi tiskovni konferenci po volilni zmagi ponovno ponudil roko Američanom. (Delo, 25. sep. 2002, NB)

poročèn na lévo rôko, gl. *poročiti se na levo roko*.
poročiti se na lévo rôko /star.; pren., tudi **poročen na levo roko**/ *kot oseba zlasti iz vladarske družine poročiti se z osebo iz bistveno neenakega socialnega izvora*; sop.: **morganatično se poročiti**

Ker je v hipu obljubila, da bo molčala kakor zemlja, ji Grm pove na uho, da bo odslej vsak kmet, ki ima celo kmetijo in ženo staro nad štirideset let, privzeti smel še eno ženo in se z njo poročiti na levo roko. (Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Bili so časi, ko cesar Franc ni hotel sprejeti niti pisem, katera mu je pisalo napolitansko veličanstvo! Najbrž zategadelj ne, ker se je bil kraljevi starček, dasi samo na »levo roko« zopet poročil z žensko, ki ji je pridel priimek vojvodinje po majhnem sicilijanskem mestecu v sirakuškem okraju. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Vsled tega je zašel kralj Ferdinand s svojo vojvodinjo v pravo sršenovo gnezdo. Ko so Miklavžu Čeljustniku iz Trnovega pravili, da je kralj poročen na levo roko, se je oblastno odrezal: »Kaj, na levo roko? Recite raje na levo nogo!« (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB)

◆ Frazem *poročiti se na levo roko* temelji pomenko na prislovni zvezi *na levo roko*. Ta se pojavlja tudi v zvezah *poročen na levo roko* in *zveza na levo roko*, hr., srb. *brak na lijevu ruku*. Za zadnji dve obstaja sopomenski izraz *morganatični zakon*, ki pomeni 'nekdaj zakon med osebo zlasti iz vladarske družine in osebo bistveno neenakega socialnega izvora'. Med starejšimi slovarji navaja J. Glonar (SSJ, 194) izraz *na levo roko omožena*: morganatično. Negativni pomeni zveze *leva roka* ali sestavine *levi* temeljijo na negativni simboliki leve roke v primerjavi z desno in se odražajo npr. še v frazemih *imeti dve levi roki*, *narediti kaj z levo roko*; *levi otroci*; *vstati z levo nogo*; *gledati kot levi razbojnik [na križu]*.

V zvezi s poroko in fizičnim delom kot osnovi za življenje je vredno tu omeniti še Pleteršnikove pripise k njegovemu slovarju pri iztočnici *roka*: *na roko sta se vzela* (brez svojega posestva) (Temljine, Tolm. – Kenda) ter *živeti na rokah*, von der Hände Arbeit leben, Ravn.: *na roko se ženiti* (na to, kar se sproti prisluzi) in *na roko* (von der Hand) *živeti* (Tolm., Štek, Let. 1894, 40).

postáti désna rôka kôga, gl. *desna roka*.

postáti igrača v rôkah kôga/česa, gl. *igrača*.

postáti igračka v rôkah kôga/česa, gl. *igračka*.

poštêno pljúniti v rôke, gl. *pljuniti v roke*.

premágati kôga z lévo rôko, gl. *z levo roko*.

preštéti kôga/kàj na prste dvéh rôk, gl. **prst**.

preštéti kôga/kàj na prste êne rôke, gl. **prst**.

preštéti kôga/kàj na prste obéh rôk, gl. **prst**.

preštéti kôga/kàj na prste rôke, gl. **prst**.

pripeljáti kôga v rôke pravice, gl. *pasti v roke pravice*.

priti v rôke pravice, gl. *pasti v roke pravice*.

privésti kôga v rôke pravice /ekspr.; pren./ *ujeti, aretirati koga*

Smrtno kazen so posebej ostro obsodili v uradu britanskega premiera Tonyja Blairja, medtem ko se v Washingtonu do nje niso opredelili; dejali so le, da je Ócalan mednarodni terorist, ki ga je bilo treba privesti v roke pravice. (Delo, 1. jul. 1999, NB) | Naša vojaška akcija je namenjena tudi sprostitvi poti za dolgotrajne, celovite in odločne operacije, ki bodo talibe prignale iz lukenj in jih pripeljale v roke pravice. (Delo, 9. okt. 2001, NB)

◆ Gl. *roka pravice*.

prosíti za rôko kôga /ekspr.; ed., pren., dov. **zaprošiti/zaslužiti**

Prstana si bosta nadela tudi druga dva zvezdnika, britanski rocker Rod Stewart in manekenka Penny Lancaster. Čeprav je glasbenik še pred dnevi trdil, da se ne bo več poročil, ga je valentinovo premamilo in v neki nabitto polni newyorški restavraciji je izbranko vendarle prosil za roko. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Tri leta pozneje se je poročil s Sabino Bavarsko, hčerjo simmenskega palatina Janeza II. Kot zaupnik cesarja Karla V. je v imenu njegovega sina Filipa II. prosil za roko angleško rimskokatoliško kraljico Marijo I. Grof Egmont je imel zavidanja vredno vojaško kariero ... (Delo, 18. nov. 2003, NB) | Najbolj zabavno pa je Popjoja spraševati o njegovem delu, o katerem ne ve popolnoma nič. Recimo: »V tretjem delu ste tako lepo opisali, kako je kardinal, takoj ko ga je londonski škof spreobrnil, vojvodinjo hčerko prosil za roko.« (Delo, 25. nov. 2005, NB) | Tedaj je mlinar, ki je bil pošten in ponižen človek, stopil pred kraljevo družino in dejal: »Mojo hčerko je zaprosil za roko najimennitnejši mladenič v tej deželi, zato je moja dolžnost, da vam povem resnico. Le tako bo lahko nevesta brez vsake skrivnosti stopila v zakon in bo njuna zveza ostala za zmeraj čista,« je prijel Ivano za roko in jim povedal o tistem jutru, ko je njegova žena na produ za mlinom našla korito z dojenčkom. (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | Sonce in dišeče trave so opravile svoje. Zakon ji je obljubil, jo zaprosil za roko, pod njemu najljubšim kozolcem. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB)

◎ angl. *to ask for so. s hand*; češ. *požádat někoho o ruku*; *prosit někoho o ruku*; fr. *demande la main de qn.*; nem. *um die Hand anhalten*; pol. *prosić o rękę*; *poprosić o rękę*.

rôka pravice /ekspr.; pren./ *oblast, sodišče*

Nič ne boš zaslužil, je rekel Ot, v teh časih še najhujši galjot ni vreden vrča vode. Če ti pa že pade na pamet,

da bi me kje prijavil, potem se spomni, kaj sem ti rekel: galjotska roka je dolga, še daljša kot roka pravice. (D. Jančar, Galjot, NB) | Pač pa jim je zelo pri srcu naravoučenje, ki ob teh in podobnih primerih pravi, da dandanes nihče, niti oblastnik ali mogočnik, ki se je pregrešil zoper bližnjega in zoper človeštvo, ne more računati, da ga roka pravice ne bo nikoli dosegla. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | Sodili so mu v odsotnosti in ga za 246 ubojev obsodili na dosmrtno zaporno kazen. Toda roka pravice se je pri tem ustavila. (Delo, 3. apr. 2002, NB) | Nemška roka pravice v finančni aferi, ki je zaznamovala zadnje obdobje krščanskodemokratskega kanclerja Helmuta Kohla (na fotografiji), ni našla kaj več od tistega, kar so vpleteni priznali sami. (Delo, 30. apr. 2003, NB) | Aleš Zalar: Vsem roparjem, morilecem, posiljevalcem in drugim storilcem kaznivih dejanj lahko sporočimo, da je roka pravice v Ljubljani zelo dolga in tudi vse hitrejša. (Delo, 26. jan. 2004, NB)

♦ Frazem *roka pravice* med starejšimi slovarji razlaga J. Glonar (SSJ, 340) pri iztočnici *roka – roka pravice*: posvetna oblast (prvotno roka z mečem, iz lesa ali sicer upodobljena na hiši, v kateri je oblast imela svoj dom, kot nje simbol). Gl. tudi *pasti v roke pravice*.

roka rôko umiva /slabš.; pren./ *človek povrne zlasti v neprijetnem, nedovoljenem položaju dobljeno pomoč s podobno pomočjo*

Boste videli, da vam bodo hvaležni. Meni pa tudi ustrezete, in saj veste roka roko umiva. (F. Detela, Dva skopuha/Veseloigra v treh dejanjih, NB) | Kakor je človeku koristno vse, tako je /koristen/ tudi sam, in ravno tolikanj njegovo določilo, da se naredi za splošnokoristnega in obče uporabnega člana družine. Kolikor skrbi zase, ravno tolikanj se mora tudi razdajati za druge, in kolikor se razdaja, tolikanj skrbi sam zase; roka roko umiva. (Jelica Šumič Riha, Mutacija etike, NB) | Pri tem ste prvi policist te države, človek, ki naj bi se prvi in najbolj boril proti vsem oblikam kriminala, korupcije itd. Še zlasti proti mehkemu, težko dokazljivemu kriminalu v visokih oblastnih krogih, kjer roka roko umiva. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | Toda hkrati ni povsem jasno, koliko je mogoče verjeti človeku, ki že vse življenje prikriva dejstva in je svoj vrhunec dosegel z obrazcem »roka roko umiva«, in to na najvišjih političnih ravneh. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Opažam, da se na tem področju pristopa precej v stilu »roka roko umiva« in da se, kot sem že rekel, ta nadzor ne opravlja tako dobro. (Državni zbor RS, 21. redna seja 18. 12. 2002, NB)

♦ Rek *roka roko umiva* izhaja verjetno iz antičnega sveta: npr. lat. *manus manum lavat*, ki jo omenjata Seneka (Apocolocyntosis 9, 6, in Petronius Arbitar (Cena Trimalchionis 45, 13), kar naj bi bilo iz gr. *heir heira ni ptei* (po starogrškem pisatelju Epiharmu iz Sirakuz leta 450 p. n. št.). Rus. *ruka ruku moet* je tudi sestavina pregovorov *Ruka ruku moet – obe bely živut; Ruka ruku moet, a obe*

hotjat bely byt'; Ruka ruku moet, vor vora kroet; Ruka ruku moet, a obe čisty byvajut. Glede na to bi bilo seveda možno, da bi rus. *ruka ruku moet* nastalo po krajšanju teh pregovorov (gl. RF³, 605).

© fr. *une main lave l'autre*; hr. *ruka ruku pere*; lat. *manus manum lavat*; nem. *eine Hand wäscht die andere*; pol. *ręka rękę myje*; rus. *ruka ruku moet*.

umázati si rôke [s čim], gl. *umazati si roke s krvjo*. **umázati si rôke s krvjó** /ekspr.; pren., tudi *mazati/storiti nečastno, negativno dejanje*; prim. **ne iméti čistih rôk; roka roko umiva**

Ponovil je, da se vprašanje amnestije korziških nacionalistov na tej stopnji dialoga o zelenih statusnih spremembah otoka še ne zastavlja. Ne glede na to pa je po njegovem mnenju že zdaj jasno, da nanjo vsi, ki so si pri zasledovanju svojih političnih ciljev umazali roke s krvjo, ne morejo računati. (Delo, 3. mar. 2000, NB) | Buteflika v letu dni po izvolitvi – kljub pozivu k izročitvi orožja in amnestiji vseh islamskih skrajnežev, ki si rok niso umazali s krvjo – države resda ni pripeljal do državljanskega miru. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | Usoda nekdanjih diktatorjev, ki so s trdo roko vladali svojim deželam in si pri tem roke umazali s krvjo, je zelo različna. (Delo, 17. mar. 2000, NB) | Danes si sploh ni treba mazati rok s krvjo, da bi kaj dobil. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Državni sekretar Colin Powell in svetovalka za nacionalno varnost Condolezza Rice sta mu na prvem sestanku sicer dala vedeti, da Palestinci ne zahtevajo, ampak zahteve izpolnjujejo. Dokler se ne bodo po demokratični poti znebili »vodstva, ki si je roke umazalo s krvjo terorizma«, bodo okupirani, brezposelni in lačni. (Delo, 9. avg. 2002, NB) | Za krvave diktatorje in vojne zločince je svet po aferi Pinochet postal precej manjši, kot je bil doslej. Vsi tisti, ki se še skrivajo, vedo, da nikjer in nikdar ne bodo več povsem varni, tega pa se zavedajo tudi tisti, ki se šele spogledujejo z mislijo, da bi si umazali roke. (Delo, 3. mar. 2000, NB) | Seznam osumljenih pripadnikov JA, ki so si tako ali drugače umazali roke med agresijo na Slovenijo, se je iz leta v leto krčil. Sprva je bilo na njem 82 osumljenцев, zdaj jih je ostalo le še nekaj. (Delo, 25. okt. 2001, NB) | Fašistična Italija je pustila za seboj neizmerno opustošenje in nedojemljivo človeško gorje. Pri tem sta si enako civilna in vojaška fašistična oblast umazali roke z okrutnimi zločini proti človeštvu. (Delo, 29. jan. 2005, NB) | Ker se je v polemiko vključil tudi novoizvoljeni predsednik Društva slovenskih skladateljev, g. Jani Golob, ki elegantno diskriminira dva ali tri glasbene kritike Dela, ne da bi si pri tem mazal roke z imeni, sem dolžna soočiti bralce z nekaj dejstvi. (Delo, 12. dec. 2002, NB) | Huckabee je sicer, po splošnem mnenju ameriških komentatorjev, iz debate izšel kot zmagovalc, saj si je najmanj mazal roke z napadi na nasprotnike. (Delo, 30. nov. 2007, NB)

♦ Frazem *umazati si roke s krvjo*, ki se pogosto uporablja v zanikani obliki kot *ne umazati si rok*, temelji prvotno na dejstvu, da je kdo storil zločin-

sko dejanje, pri katerem si je umazal roke s krvjo žrtve. Z izpustom sestavine *s krvjo* je nastal nov frazem *umazati si roke* [s čim], ki ne kaže več na krvavo dejanje, ampak posplošuje krivdo kot nečastno, negativno dejanje. Frazeem je tako lahko izvorno v soodnosu s frazeom *oprati si roke* [kot Pilat] oziroma *umiti si roke* [kot Pilat], v katerem se primerjalna sestavina večinoma že izpušča, s čimer se zabrisuje bistvo njegovega nastanka.

© angl. *to bloody one's hands; so's hands are covered in blood*; fr. *souiller ses mains* [du sang innocent]; hr., srb. *okaljati ruke; uprljati ruke*; it. *sporcarsi le mani di sangue; avere le mani lorde di sangue*.

umíti so rôke [kot Pilát], gl. **Pilat**.

upírati se z rokámi in nogámi, gl. z *rokami in nogami*.

vládane z želéznô rôko, gl. z *železno roko*.

vládati z želéznô rôko, gl. z *železno roko*.

vodíti kóga/káj z želéznô rôko, gl. z *železno roko*.

z lévo rôko /pog.; pren./

1. z *lahkoto, brez težav*

Kajetan pri svojem študiju ni bil tako uspešen. Prijatelj Jurij je vse opravil z levo roko in Kajetana je prekosil v marsičem. Tudi v resničnem življenju se je bolje znašel, še več, Jurij je kljub vsemu veljal za bolj pridnega in pametnega človeka. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Ocenjevanje uspešnosti ni preprosto dejanje, ki bi ga managerji lahko opravili z levo roko. Delo je zelo odgovorno in posledice lahko bistveno vplivajo na vedenje zaposlenih, zato je priporočljivo, da se o ocenjevanju oziroma sodbah uspešnosti pogovarjajo z zaposlenimi, katerih uspešnost presojuje. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | V teh dneh po svetovnih medijih kar cvetijo številne »ugotovitve« o značaju, vlogi in pomenu islama in drugih velikih svetovnih religij. Kar precej ljudi je, ki z religijskimi pojavi opravijo tako rekoč z levo roko in nekritično pomešajo osnovne pojme. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | Poraz s 23:25 za nas morda ni tako slab, kot se zdi na prvi pogled. Če bi zmagali mi, bi igralci Magdeburga pritisnil na vso moč, tako pa si morda mislijo, da nas bodo na domačem igrišču odpravili z levo roko. (Delo, 18. dec. 2000, NB) | Še bolj zadovoljni kot naši košarkarji so bili Španci, saj so uvideli, koga so pravzaprav premagali z levo roko, fanatično turško občinstvo pa je po tekmi nagradilo zmagovalca s toplim aplavzom. (Delo, 3. sep. 2001, NB) | Za vso smolo pa se je gledalcem oddolžil že na kvalifikacijah za nedeljsko glavno dirko, saj se je z levo roko uvrstil v četrtfinale. (Delo, 7. okt. 2002, NB)

2. *manj zavzeto, manj resno, lahkotno*

Čeprav nisem nameravala tekmovali, še ne pomeni, da sem se nastopa lotila z levo roko. Še vedno se želim pokazati v najlepši luči. (Delo, 26. okt. 2002, NB) | Ker naj bi v končno podobo Planice integrirali tudi projekt morebitne kandidature Slovenije za organizacijo SP

v nordijskem smučanju, se takšnega projekta ne kaže lotevati z levo roko. (Delo, 25. nov. 2002, NB) | Perfekcionista do vsega, posebej do sebe! V življenju nisem strašno resen in ves čas sem se bal, da ljudje mislijo, kako komedije delam z levo roko. Kar še malo ni bilo res. (Delo, 6. feb. 2003, NB) | Študij naj bi bil lahek, povezuje s športom normalna. Toda Berkeley je preveč ugledna univerza, da bi lahko na njej delal z levo roko. (Delo, 24. dec. 2004, NB) | Kadarkoli smo se je lotili, so tako režiser kot igralci večinoma zamahnili z roko, češ to ni Ibsen, to ni Shakespeare, tole bomo obdelali v štirinajstih dneh. »Pomislite, prav to zvrst, ki jo imajo ljudje najraje in ki jo najbolj pogrešajo, tolikokrat naredimo z levo roko!« za spoznanje dvigne glas. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Seznanjeni z delom natečajnih komisij pravijo, da so mnogi kandidati prav ta del natečajnega postopka vzeli bolj z levo roko, da je precej izmikanja soočenjem z natečajno komisijo in da je tudi kar precej vrzeli v poznavanju zahtevanih področij. (Delo, 6. dec. 2003, NB) | »Čeprav se pred začetkom tekmovanja nisem obremenjevala s končno uvrstitvijo, borb še zdaleč nisem jemala z levo roko. Zmagati sem hotela že zaradi navijačev, ki so me tako lepo spodbujali,« se je slovenska šampionka zahvalila gledalcem za glasno podporo s tribun. (Delo, 18. jun. 2007, NB)

♦ Frazeem *z levo roko* temelji na prepričanju, predstavi, da je leva roka nasproti desni manj primerna za nekatera zahtevna opravila, zato je to, kar je opravljeno z levo, gotovo lahko, brez težav, a tudi manj zavzeto, manj resno, lahkotno. Frazeem *z levo roko* nastopa običajno v povezavi z glagolskimi sestavinami *delati, narediti, jemati, vzeti, lotevati se, lotiti se, odpraviti, opraviti, premagati*.

z rokámi in nogámi /ekspr.; pren., prisl. zv./ *zelo, močno*

Moje življenje je bilo tedaj v smrtni nevarnosti. Brcala sem na vse kriplje z rokami in nogami in požirala vodo, da se ne bi zadušila. (R. Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | Mati hoče srebrnjak nazaj dati, a dete dene leskeči novc urno v usta in se brani z rokami in nogami proti materini sili. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | To je lahko izreči, izvesti pa skoraj nemožno, ko vsi bolelate na posebni bolezní svoje dobe. Z rokami in nogami hitite v močvirje. (J. Mecinger, Abadon, NB) | Ali to ni steklo zlahkoma. Ljudje so se upirali z rokami in nogami, trebalo jih je čvrsto pritisniti. Ali smo jih topli, bičali, postili, ječili in rubili! (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Vabijo nas v »pakt stabilnosti«, mi pa se kot otrok branimo, češ potem pa bodo rekli, da smo Balkanci, in se zmrdujemo, namesto da bi zgrabili priliko z rokami in nogami. (Delo, 8. okt. 1999, NB) | Ker so imeli varuhi reda in miru z eksplozivnim nasilnežem slabe skušnje, so v blagovnico poslali več patrolj in še so komaj opravili z njim, tako je otepal in mlatil z rokami in nogami okrog sebe. (Delo, 4. feb. 2002, NB)

♦ Frazeem z *rokami in nogami* razlagajo nekateri

kot kalk iz lat. *manibus pedibusque* (RF³, 607). V rus. *rukami i nogami* pomeni tudi 'rad, z zadovoljstvom', kar bi bilo v sle. z *obema rokama* (npr. *storiti kaj*). Nasploh pomen frazema z *rokami in nogami* izhaja iz dejanja, ki je podprto z vsemi štirimi udi človeka, tj. v največji možni meri, in to v osnovnem in prenesenem pomenu.

◎ češ. *brani se rukama nohama*; srb., hr. *odupirati se nečemu i nogama i rukama*; *odupirati se svim silama*; nem. *sich mit den Händen und Füßen wehren*; pol. *rękami i nogami*; rus. *rukami i nogami*.

z želéno rôko /ekspr.; ed., pren., prisl. zv./ *odločno, s silo, nasiljem*

O, ta pa ni zanesljiva, gospod inženir! Naš poklic je, da privadimo te ljudi z želéno roko discipline in našega reda. (F Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Vraz je umrl l. 1851, torej v času, ko je Bachov absolutizem z želéno roko pritiskal ob tla slovanske narode v Avstriji in je bila prepovedana celo beseda »Ilirija« in »ilirsko«. (I. Cankar, O slovenski literaturi, Govori in predavanja, NB) | Sicer pa Francozov, po pisanju tiska sedeč, Haiderjev umik z vodilnega položaja avstrijske skrajne desnice, ki jo je doslej vodil z želéno roko, pravzaprav ni presenetil. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Nič v dolgi politični karieri Edmunda Stoiberja ne kaže na to, da bi znal pretiravanja države blaginje prijati za vrat z želéno roko. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Železni metulj ali dama s tisočerimi čevlji, kot so ji pravili rojaki, je vladala ob svojem možu 20 let, ko je z želéno roko vodil državo. Para se je prijel vzdevek Zakonska diktatura. (Delo, 10. dec. 1998, NB) | Amin se je razglasil za dosmrtnega predsednika, si podelil cel kup odlikovanj in vodil državo z želéno roko, prave in namišljene sovražnike pa je pobil. (Delo, 18. avg. 2003, NB) | »Nepresežna je vaša moč, rešitelj moj!« spregovori Samorad. Abadon odgovori resno: »Za moje obzorje je ta moč neznatno majhna; zakaj nad menoj vlada z želéno roko višja moč, kateri se moram tre petajoč pokoriti.« (J. Mencinger, Abadon, NB) | Sploh ne gre več, vsaj zdi se tako in tudi logično bi bilo, za kakšno ideološko hladno vojno po starem kopitu. Fašizem in komunizem, kakršna sta bila, ko sta vladala z želéno roko, tukaj in tam, sta zakopani kljuseti. (Delo, 15. okt. 2004, NB) | Pinochet je potem, ko je Čilu dolga leta vladal z želéno roko, dovolil prehod v demokracijo, a za to je zahteval imuniteto in jo kot dosmrtni senator tudi dobil. (Delo, 25. mar. 1999, NB) | Vsem po vrsti so vladanje z želéno roko dolgo oproščali v imenu upiranja komunizmu, ki je po eni strani grozil iz LR Kitajske, po drugi pa iz ZSSR (ki je iz Vietnamu stegovala lovke v jugovzhodno Azijo). (Delo, 7. nov. 2003, NB)

◆ Frazem z *želéno roko* se uporablja kot prislovna zveza v pomenu 'odločno, s silo, nasiljem' in temelji na sestavinah *železen* v prenesenih pomenih ekspr. 'zelo močen, krepk' in 'zelo strog' ter *roka* 'način, pristop'. Najpogostejši glagolski se-

stavini, s katerima se povezuje frazem z *želéno roko*, sta *vladati in voditi*.

zaposíti za rôko kôga, gl. *prositi za roko*.

zvéza na lévo rôko /star.; pren./ *nekdaj zakon med osebo zlasti iz vladarske družine in osebo bistveno neenakega socialnega izvora*; prim. **poročiti se na levo roko**; sop.: **morganatični zakon**

Tlačanka je, a ponosna in nezaupna. Nobena tlačanka, ki se ne misli zavreči, ne bi verjela, da res snubite pošteno, vsaka bi dejala, češ, sama slá ga je, v zvezo na levo roko bi me rad imel. (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB)

◆ Frazem *zveza na levo roko* temelji pomensko na prislovni zvezi *na levo roko*. Ta se pojavlja tudi v frazemih *poročiti se na levo roko* in *poročen na levo roko*. Dalje gl. *poročiti se na levo roko*.

živéti iz rôk v ústa /ekspr.; pren./ *sproti porabiti zasluženo*

Večina nas v tej naši lepi Sloveniji živi pod povprečjem, iz rok v usta. In če bo ta večina na volitvah mnenja, da nam je dovolj tistih, ki nam samo jemljejo in nas zaničujejo in ponižujejo, se lahko stvar nekoliko spremeni! (Delo, 1. feb. 2000, NB) | V to skupino sodijo tudi tisti, ki so sami svoji delodajalci in za katere v javnosti nekako velja, da se uvrščajo med premožnejše, čeprav je med njimi več tistih, ki živijo iz rok v usta in imajo več dolgov kot premoženja. (Delo, 30. apr. 1998, NB) | Glavna značilnost teh zapletenih odnosov, v številni športnopolitično držo »nacionalnega« OK Planica in odbora za skoke Smučarske zveze Slovenije, je delovanje na pamet brez konzistentnega koncepta. Življenje iz rok v usta ter od danes do jutri se prav zato giblje v dveh skrajnostih: med nebrzdano evforijo ob uspehih in popolno depresivnostjo ob polomih. (Delo, 16. feb. 1999, NB)

◆ Predstava, na osnovi katere je nastal frazem *živeti iz rok v usta*, je zelo razvidna, saj z rokami delamo in s tem zaslužimo nekaj denarja, z usti pa jemo hrano, ki jo lahko z majhnim zaslužkom kupimo. S posamostaljenjem glagola *živeti* je nastal nov frazem *življenje iz rok v usta* 'življenje v skromnih razmerah, na robu preživetja'.

◎ češ. *žít z ruky do úst*; *žít z ruky do huby*; *být živ z ruky do huby*; it. *vivere alla giornata*; *campare alla giornata*; nem. *von der Hand in den Mund leben*; rus. *perebivat'sja s hleba na vodu*; *perebivat'sja s hleba na kvas*; *ele svodit' koncy s koncami*.

živéti na rôkah, gl. *poročiti se na levo roko*.

življénje iz rôk v ústa, gl. **življenje**.

rokáv

ás v rokávu, gl. **as**.

iméti ása v rokávu, gl. **as**.

kot iz rokáva strésati káj, gl. *iz rokava stresati kaj*.

krêpko [si] zavíhati rokáve, gl. *zavíhati [si] rokave*.

poštêno [si] zavíhati rokáve, gl. *zavíhati [si] rokave*.

potêgniti iz rokáva [šê] zádjni adút /ekspr.; pren./ *uporabiti najučinkovitejše sredstvo, najboljši pripomoček*

»Le zakaj hočejo Finci agencijo za varno hrano, ko pa sploh ne vedo, kaj je prosciutto,« je Silvio Berlusconi potegnil iz rokava še zadnji adut, da bi kolege za omizjem evropskega sveta prepričal, naj sedež evropske agencije nastanijo v Parmi in ne v Helsinkih. (Delo, 19. dec. 2001, NB) | V trenutkih, ko se je pravzaprav odločala bitka za razliko, so Madžari iz rokava potegnili še zadnji adut. Pajoviča so s tesnim pokrivanjem izločili iz igre, na takšno igro pa naši fantje niso našli odgovora. (Delo, 13. sep. 1999, NB)

♦ Gl. *zadnji adut*. Frazem izhaja iz jezika kvartopircov in temelji na dejstvu, da goljufigi kvartopirce v rokavu pogosto skrivajo karto visoke vrednosti, npr. asa (prim. tudi frazema *as v rokavu* in *imeti asa v rokavu*).

strésati kaj [kot] iz rokáva /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *lahkotno, hitro, brez premišljanja podajati kaj*

Cestnik do potankosti obvlada načrt in iz rokava stresa podatke, analize, razlage, številne akcije in načrte, ki pa se na koncu skoncentrirajo v oceni, da je »danes težko animirati mlade«. (Delo, 4. maja 2002, NB) | Če se vrnemo k filmu: najbolj slikovite in duhovite pripombe o glasbi in kolegih iz rokava stresa slepi glasbenik Otto Lechner, sicer gost že nekaterih Bibičevih projektov (nazadnje Na domačem vrtu III – Back To The Roots). (Delo, 26. feb. 2005, NB) | Meni ni dano, da bi kar tako iz rokava stresal besedo za besedo, umetno stavljene, dobro vezane. Meni ni dano brez priprave govoriti 'kakor bi rožice sadil', in 'otrobe vezati' me je sram, zlasti v taki družbi. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Rop govori spontano in hitro, vendar premišljeno odgovarja. Kot iz rokava stresa načrte, kako naj bi izgledala kadrovska, organizacijska in programska prenova stranke, brez omahovanja našteva mesta, ljudi in razloge, ki so po njegovem mnenju šibke točke oziroma »obtežitve« stranke ... (Delo, 11. dec. 2004, NB) | Društvo Kibla je bilo ob celjski galeriji sodobne umetnosti edino, ki se je prijavilo na razpis za Cork. Gre za sposobno mlado ekipo, v kateri sta med »stariimi« ustanovitelji Peter Domaž Dobrila (programski koordinator Cork 2005, svetovalec KID Kibla) in Aleksandra Kostič (predsednica društva), med mlajšimi pa je med drugimi Dejan Pestotnik (marketing in promocija projekta, podpredsednik društva), ki kot iz rokava stresa podatke o ambiciozni dejavnosti Kible ... (Delo, 25. mar. 2005, NB) | Občudovali smo ga zaradi lahkotnosti in mu jo zavidali. Mislim, da je prav zaradi lahkotnosti, s katero je kot iz rokava stresal stavke za zapis najbolj zoprnih poročil in komentarjev, pri novinarskem delu užival. (Delo, 2. jul. 2002, NB)

♦ Frazem *stresati* kaj iz rokava z različico *stresati* kaj kot iz rokava je po izvoru primera in temelji na predstavi, da se kaj na hitro, lahkotno opravi tako, kot bi kaj stresel iz rokava. Ta predstava je verjetno povezana s triki čarovnikov, rokohitrciev, ki iz rokava potegnejo še tako neverjetne stvari.

☉ angl. *to (just) reel sth. off*; bolg. *govorja kato po voda nešto*; *govorja kato po kniga nešto*; češ. *sypat něco [jako] z rukávu*; fr. *à toute allure*; en *un tour de main*; *spontanément*; hr. *sipati [kao] iz rukava što*; *stresati [kao] iz rukava što*; mak. *trese nešto kako od rakav*; *istresuva nešto kako iz rakav*; nem. *etwas aus dem Ärmel schütteln*; pol. *sypać jak z rękawa coś*; rus. *sypat' kak iz rukava čto*; slš. *sypat' [ako] z rukáva čo*; ukr. *sypaty jak iz rukava ščo*; *govoryty jak iz rukava ščo*.

zasúkati [si] rokáve /ekspr.; pren./ z *vnemo, prizadevnostjo (začeti) delati*; sop.: **zavíhati [si] rokave; pljuniti v roke**

Želim si, da bi postali ugleden član DP. Če bomo vsi zasukali rokave, ne vidim razloga, zakaj nam ne bi uspelo. (Delo, 10. apr. 2000, NB) | »Le včasih je malce gneče, saj so tu še Nemke, Japonci, seveda člani domače finske reprezentance, pričakujemo pa tudi moje rojake, od katerih sicer Zdenek Vitek, moj dolgoletni varovanec, ta čas vadi z nami,« pravi novi slovenski »head coach« Kos, ki je skupaj s pomočnikom Matejem Kordežem in drugimi člani naše vrste resno zasukal rokave za novo sezono. (Delo, 30. okt. 2000, NB) | Dekleta se bodo ta mesec razbežala po turnirjih v odbojki na mivki in se v začetku avgusta spet zbrala. Do takrat bo klubsko vodstvo zasukalo rokave, saj bo potrebno pripraviti tudi vse za izvedbo proslave ob 30-letnici delovanja kluba. (Delo, 3. jul. 2002, NB) | Po daljšem zatišju so v mestu ob Dravi zasukali rokave in ustanovili Moško rokometno društvo Branik Maribor. Strokovno vodstvo sta prevzela Mario Sagadin in Milan Šimac. (Delo, 13. jun. 2003, NB) | Toda Pichler, rojaki so ga nekajkrat neuspešno snubili, je zasukal rokave in zdaj z novim rodod v moški vrsti zablestel sredi polnega štadiona v Oberhofu. Na uvodni štafetni tekmi sezone je bila Švedska 8. (Delo, 7. jan. 2005, NB)

♦ Gl. *zavíhati [si] rokave*.

zavíhati [si] rokáve /ekspr.; pren./ z *vnemo, prizadevnostjo (začeti) delati*; sop.: **zasúkati [si] rokave; pljuniti v roke**

»Pri nas se ti ne bo godilo slabo, če boš prav ravnala in če boš ubogala. Culo vrzi tja, v kot, zavíhaj si rokave in pomij, kar je še treba; veliko ni!« Mana se je ozrla po kuhinji; temna je bila in nepriljudna; na ognjišču je bila skladovnica umazanih posod. (I. Cankar, Zgodba o dveh mladih ljudeh, Troje povesti, NB) | Kot na gradbišču se je pred dnevi zatorej zaprašilo v Dolnicah pri Ljubljani – na že skorajda odpisani domačiji klariške predstojnice, opatinje sestre Katarine Ambrož – vendar tu malte ne mešajo samo zidarski delavci, ampak si rokave za-

vihajo tudi redovnice. (Delo, 24. okt. 2000, NB) | Pred desetimi leti, ko so se vanjo vselile prve stanovanke, je bila vsaj na videz komajda primerna za bivanje. Toda ženske so zavihale rokave in v njej uredile prvo slovensko bivališče za brezdomne matere z otroki. (Delo, 15. dec. 2000, NB) | Slovenski sanjski delavci bodo morali krepko zavihati rokave, kajti v naslednji sezoni bodo v Železnike prišli najboljši na tekmo svetovnega pokala, leta 2003 pa bodo tam pripravili še SP. (Delo, 19. feb. 2001, NB) | Ne gre zgolj za to, kako zmanjšati število mrtvih v prometu, temveč za določitev skupne strategije vseh, ki bodo morali v okviru nacionalnega programa prometne varnosti narediti svoje. Poleg papirnih obveznosti bodo odgovorni morali pošteno zavihati rokave, da bi konkretni načrti in naloge zaživel tudi v praksi. (Delo, 28. maja 2002, NB) | Ta časovna stiska zagotovo ne bo v naš prid, saj smo že tako v pogajanjih daleč šibkejša stran. Kar je razlog več, da naši pogajalci – pa tudi vlada in bruseljski lobisti, kakršne pač imamo, če jih imamo – krepko zavihajo rokave. (Delo, 21. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *zavihati [si] rokave*, prav tako *zasukati [si] rokave*, izhaja iz vsakdanje človekove navade, da si pred nekaterimi deli zavija, zasuka rokave, da ga ti ne bi ovirali pri delu ali da si jih ne bi zmočil ali umazal. Ta navada je postala prispevka za začetek vnetega, prizadetega fizičnega ali tudi drugega dela. Frazem ima v svoji sestavi še sestavini *krepko, pošteno*, ki še okrepi, poudarja njegov pomen.

◎ angl. *to roll up one's sleeves*; češ. *vyhrnout rukávy*; *vykasat si rukávy*; *vysockat si rukávy*; fr. *retrousser ses manches*; *relever ses manches*; hr., srb. *zasukati rukave*; nem. *die Ärmel aufkrepeln*; *die Ärmel hochkrepeln*; rus. *zasučit' rukava*; *zavrnuti rukave*.

rokavica

délati s kóm/čim v rokavícah (z rokavícami), gl. *ravnati s kom v rokavícah (z rokavícami)*.

govoríti s kóm v rokavícah (z rokavícami), gl. *ravnati s kom v rokavícah (z rokavícami)*.

lotévati se čésa v rokavícah (z rokavícami), gl. *ravnati s kom v rokavícah (z rokavícami)*.

obravnávatí kóga v rokavícah (z rokavícami), gl. *ravnati s kom v rokavícah (z rokavícami)*.

popbrátí [vrženo] rokavíco /ekspr.; pren., tudi nikal./ *sprejeti izziv*; prim. **vreči komu rokavíco [v obraz]**

Bruno se je znal brzdati. Ni pobral vržene rokavice in izzval prepira. (M. Vogrič, *Zaznamovani*, 1973, 227) | Nekoč pa je vendarle naletel na nekoga, ki je pobral rokavico. (J. Janžekovič, *Krščanstvo in marksizem*, 1976, 188) | Ni se bilo bati, da vržene rokavice Kitajci ne bi pobrali. (J. Stanič, *Delo*, 1966, št. 3, 1) | Bo Kučan

pobral rokavico? Javno mnenje je nenaklonjeno Natu in vlada je v škripcih, zato je zunanji minister predsedniku države vrgel rokavico. (Delo, 13. aprila 2002, NB)

◆ Gl. *vreči komu rokavíco [v obraz]*.

◎ angl. *to take up the gauntlet*; češ. *zdvihnout (zdvihat) [hazenou] rukavici*; *zvednout (zvedat) [hazenou] rukavici*; fr. *ramasser/relever le gant*; hr. *prihvatiti (primiti, podiči) [bačenu] rukavicu*; nem. *den Handschuh aufnehmen*; *den Fehdehandschuh aufnehmen*; pol. *podnieść [rzuconą] rękawicę*; rus. *podnjat' perčatku*; *prinjat' perčatku*.

ravnátí s kóm v rokavícah /ekspr.; pren., primera, tudi **z rokavícami/ obzirno, previdno**

Leta 1982 je princ hud prepri s princeso zaključil z izjavo, da mu je oče, trezni vojvoda, dejal, da se lahko po petih letih zakona spet začne vdajati svojim starim razvadam: spi lahko z vsako žensko, ki mu je – poleg žene – všeč. Princ je Diani, namesto da bi z njo ravnal v rokavícah, vrgel rokavico v obraz. Z lahkotnostjo, ob kateri sta bila celo medijska makiavelista Madonna in McLaren videti kot vajenca, se je uničena marioneta spet postavila na noge, stepla prah z obleke in vzela niti usode v svoje roke. (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Zmeraj so bili deležni posebnih ugodnosti in z njimi so ravnali v rokavícah, v zadnjem desetletju pa so začeli razmišljati, da je napočil trenutek, ko bodo morali državni uslužbenci in v zasebnih podjetjih zaposleni delavci dobiti približno enake pravice. (Delo, 8. apr. 1999, NB) | Spomin na omenjene dogodke, ki se jih nikakor ne da lotevati v rokavícah, je že kar na začetku torkovega simpozija obudil akademik prof. dr. Kajetan Gantar. (Delo, 13. maja 1999, NB) | Tudi volilna kampanja, v kateri sta se nasprotnika obravnavala v rokavícah, in v kateri nobenemu ni mogoče očitati večjih spodrsljajev, ni pokazala, v katero smer se bo nagnila tehtnica. (Delo, 12. jan. 1998, NB) | Javna televizija se je spreminjala v državno televizijo, ki je vsako temo, v uredniških krogih dojeta kot državotvorno, obravnavala kot krhek porcelan, s katerim je treba delati v rokavícah, nikakor ne grobo, včasih pa se ga je bilo najbolje sploh ne dotikati. (Delo, 20. apr. 2002) | Vse bolj je očitno, da v političnih obračunih pravzaprav že dolgo ni več nič svetega oziroma da se že dolgo ne dela več v rokavícah, ampak se posega po različnem orožju, pa naj stane, kolikor stane. (Delo, 23. apr. 1998, NB)

◆ Frazem *ravnati s kom v rokavícah* z različico *ravnati s kom z rokavícami*, ki je predstavo primera, uporabljena preneseno, izhaja iz osnovne funkcije rokavic, da z njimi zaščitimo roke ali pred rokami tisto, na čemer ali s čimer delamo. Oblika z rodnikom je zelo redka. Glagol s širokim pomenskim obsegom *ravnati* se lahko zamenja s predpolskim *obravnavati* ali drugimi konkretnimi akcijskimi glagoli, kot *govoriti, de-*

lati, *lotevati se*, med katerimi se vsaj zadnja lahko nanašata tudi na stvari.

© angl. *to handle so. with kid gloves*; češ. *jednat s někým jak v rukavičkách*; *zacházet s někým jak v rukavičkách*; fr. *prendre des gants avec qn.*; nem. *jmdn. mit Glacéhandschuhen anfassen*; *jmdn. mit Samthandschuhen anfassen*; rus. *obraščat'sja s kem-to kak s hrustal'noj vazoj*; *obraščat'sja s kem-to kak s dragocennym farforom*.

ravnáti s kóm z rokavicami, gl. *ravnati s kom v rokavicah*.

vreči kómu rokavico [v obraz] /ekspr.; pren./ *iz-zvati koga*; prim. **pobratí rokavico**

Preprodajalci so s tem guvernerju centralne banke in predsedniku zvezne vlade, ki sta obljubljala, da jih bo sta »počistila« z mestnih ulic in za nakup in prodajo deviz odprla bančne menjalnice, vrgli rokavico v obraz. (Delo, 6. apr. 1998, NB) | Prihodnosti je treba spet in spet metati rokavico. Jo vsako uro sproti razdevičiti. (S. Vuga, Testenine bivših bojnikov, 1980. 216) | Toda nazaj nisem mogel več, rokavica je bila vržena. (R. Polič, Spoznanja, 1983, 145) | »Prepričan sem, da bi bil lahko Mapei najboljši tudi na Touru, a nimamo možnosti za boj za vrh, ker so naši kolejarji 'čisti',« je direktor Mapeia Giorgio Squinzi vrgel rokavico prirediteljem Toura in tekmečem. (Delo, 24. jul. 2000, NB)

◆ Frazem *vreči komu rokavico [v obraz]*, prav tako *pobratí rokavico*, izhajajo iz srednjeveškega viteškega običaja. Če je hotel vitez razžaliti ali izzvati na dvoboj drugega, mu je vrgel rokavico k nogam ali v obraz. Če je drugi vitez pobral rokavico, je tako sprejel izziv za dvoboj. Sicer pa vitezom ni bilo dovoljeno, da bi se medsebojno pretepali ali bojevali. V današnjem času se izraza iz časov srednjeveškega viteštva uporabljata preneseno za izzivanje in sprejemanje izziva nasploh (npr. v polemikah, tekmovanju v čem ipd.).

© angl. *to throw down the gauntlet*; češ. *hodit rukavici komu*; *házet rukavici komu*; fr. *jeter le gant à qn.*; hr. *baciti (dobaciti) komu rukavicu*; nem. *jmdm. den Handschuh hinwerfen*; *jmdm. den Fehdehandschuh hinwerfen*; *jmdm. den Handschuh vor die Füße werfen*; *jmdm. den Handschuh ins Gesicht schlagen*; pol. *rzucić (komuś) rękawicę*; rus. *brosit' perčatku komu*.

román

pogróšen román /slabš.; pren./ (*literarno*) *cenen, malovreden*; gl. **pogrošna literatura**; prim.

šund roman

Intelektualna zanka je nastavljena tako zvito, da se dokončno začne razkrivati šele na mestih, ko avtor skozi profesorjeve premisleke z eksplicitnim jezikom ponuja ključ do literature, ki je življenje, in življenja, ki je lite-

ratura. Brez te refleksije je mogoče besedilo brati kot lahek, nekoliko pogrošen roman o profesorju in njegovih ljubezenskih zgodah in zablodah. (Drago Jančar, Veda o poželenju, NB) | V poglavju o Mirzozini metafiziki se potemtakem za nazaj izkaže, da je delo, ki smo ga nič hudega sluteč začeli brati kot pogrošen roman o spolnih navadah v eksotičnem afriškem kraljestvu, v resnici pristna filozofska razprava o razmerju med duhom in telesom ... (Miran Božovič, Telo v novoveški filozofiji, NB) | Zbirko si je začel pozneje, v dijaških letih, ustvarjati sam, brez domačih zgledov. »Spominjam pa se, da mi je prvo leposlovno knjigo med vojno podarila mama – bil je pogrošen roman v nemščini, ki jo zaradi posvetila še vedno hranim. Oče mi je poklonil Maske Juša Kozaka, medtem ko je bila prva knjiga, ki sem si jo v gimnaziji kupil sam, Zbrano delo Dragotina Ketteja.« (Delo, 26. jan. 2006, NB)

◆ Gl. *pogrošna literatura*.

šúnd román /slabš.; prid. zv./ *roman brez umetniške vrednosti*; gl. **šúnd literatura**

Toda vem, če bom šla domov iskat, karkoli že sem pozabila, se mi ne bo ljubilo priti nazaj. Na koncu se bom znašla v hiši, spet bom gledala videofilme, prebirala šund romane in jedla, dokler mi ne bo slabo. (Nicole Plüss, Lebdenje, NB) | Zdaj je ponudba vsaj stokrat večja, kot je bila prej, lahko najdeš knjigo za vsak okus, od visoke intelektualne literature, filozofskih, religioznih knjig pa do šund romanov in pornografije. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | Tudi šund se mu ne zdi nič grešnega. »Če kdo pase krave in bere šund romane, pomeni, da bo enkrat morda bral tudi Cankarja. Če ne bere nič, te možnosti ni.« (Delo, 29. mar. 2003, NB)

◆ V izrazu *šund roman* je sestavina *šund* v pomenu 'delo brez umetniške vrednosti' v funkciji desnega prilastka, sprejeta iz nem. *Schund* v enakem pomenu. Ta se je razvil iz starejšega 'odpadki, ki nastajajo pri odiranju živali' (v 16. stol). Beseda *Schund* je izpeljana iz nem. *schinden* dreti, odirati in je sorodna z besedami *šuntati*, *šintar* (gl. M. Snoj, SES¹, 649).

rómati

rómati med stáro želézo, gl. **železo**.

rómati na právi naslòv, gl. **naslov**.

rómati v kòš, gl. **koš**.

rôsa

mlád kákor rôsa /ekspr.; primera/ *zelo mlad*

In grad je padel in z mečem v roki naš gospod. In njegova gospa, mlada kakor rosa na trati, eno leto poročena, kakor jaz, je pribežala v smrtnem strahu z detetom v naročju k nam; in pridrlo je za njo vojaštvo; in kako milo je prosila, naj prizaneso hčerki. A od Friderika še nihče ni ničesar izprosil. (Fran Detela, Veliki grof, NB)

◆ Primera *mlad kakor rosa* temelji na dejstvu, da

najbolj običajna, tj. jutranja rosa, traja le kratek čas v dnevu, in sicer zjutraj, zato je vedno mlada.

◎ *bolg. svež kato [utrinna] rosa; češ. [mladý] jako poupě; [mladý] jako poupátko; hr. mlad kao rosa; mak. mlad kako rosa; pol. jak pąk róży; slš. mladý ako ranná rosa; ukr. molodyj jak rosa [rankova].*

rováš

iméti kóga/káj na rovašu /star.; prenl./ *imeti s kom neporavnane račune*

Popisovala sta doma prav majhne listke s kratkimi zabavljalnicami na slovenskem, nemškem ali laškem jeziku, jih nosila s sabo na zabave ter jih pometala po tleh, seveda tako skrivaj, da ju ni nihče zapazil. Na listkih se je zabavljalo prvakom ljubljanske birokracije, starim devicam, domišljavim koketam, napuhnjenim krasoticam in še mnogim drugim ljudem, katere sta imela na rovašu. (Janez Trdina, Dve ljubici, NB) | Mučeniki so zame, zate in za druge take mehkužneže, kakršna sva midva! Bog ve, koliko kazni ima vsak izmed njih na rovašu samo zaradi tega, ker drugi zanemarjajo svoje naravne dolžnosti ... Ampak Matej Vrbajs je siromak, toda nikomur nič dolžan ... (Fran Milčinski, Muhoborci, Domorodna povest, NB)

◆ Frazem *imeti koga/kaj na rovašu* temelji na sestavini *rovaš* v pomenu 'nekaj po dolgem prerezana palica, na katero se z zarezami označuje količina česa, navadno pri menjavi blaga, posojilu', pri čemer je prislovna sestavina *na rovašu* dobila pomen 'na računu, kot dolg'. Frazem omenja že Plet. II, 436: *imava še nekaj na rovašu*, wir haben noch eine Abrechnung miteinander, vzhšt.

íti na rovaš kóga/česa /ekspr.; prenl./ *iti na račun koga, česa*

Vsi mahajo samo z nekimi viri, naj imajo »jajca« pa naj rečejo bobu bob. Ta medijski napad smo preživeli samo mi, vse to je šlo izključno na rovaš ekipe, v takem okolju smo se zaprli sami vase in še bolj zavzeto delali. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Neupoštevanje pravil o olivnem olju je povzročilo 76,4 milijonov evrov škode, pri mleku se neupravičene subvencije vzpenjajo na 61 milijonov evrov, 4,2 milijona evrov pa gre na rovaš nespoštovanja rokov za plačila kmetom. (Delo, 7. feb. 2001, NB) | A Svetovna zdravstvena organizacija (WHO), ki je na dvodnevno srečanje v Varšavo povabila ministrske delegacije iz 51 držav članic regionalnega urada WHO za Evropo, pravi, da ne bo privolila v nenehne poskuse lobiranja industrije, ki kuje dobiček na rovaš kadilcev, nikoli pa javno ne pove in ne prizna, kaj v resnici vsebina cigarete povzroča zdravju. (Delo, 18. feb. 2002, NB) | Pa se ne bi spravljala nanje, če ne bi pred nekaj dnevi izvedela pri gledanju TV, da bo sanacija odlagališča in odstranitev gore sodov z nevarnimi snovmi pokrila Snaga. Sanacija torej ne bo šla na rovaš podjetij, ki so grdobijo zagrešila, ampak potrošnikov. (Delo, 3. maja 2003, NB) | »Sobotni nastopi so bili ne-

kaj boljši od nedeljskih, pri čemer je določeno vlogo najbrž igrala tudi utrujenost, nekaj je šlo na rovaš neugranosti večjih posadk, poleg tega pa so bile razmere za tekmovanje v močnem nasprotnem vetru in valovih zelo težke. Glede na to, da za to regato nismo posebej tempirali forme, smo lahko z doseženim kar zadovoljni.« je nastope ocenil selektor Miloš Janša. (Delo, 19. maja 2003, NB) | Zmanjšanje števila voženj vlakov na posameznih progah gre na rovaš ukinjenih voženj ob sobotah, ob nedeljskih dopoldnevih in v bolj redkih primerih tudi kakšen dan v tednu. (Delo, 1. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *iti na rovaš koga/česa* temelji na sestavini *na rovaš* v pomenu 'na račun', ta pa izhaja iz pomena sestavine *rovaš* 'nekaj po dolgem prerezana palica, na katero se z zarezami označuje količina česa, navadno pri menjavi blaga, posojilu'. Gl. še *na rovaš koga/česa*, ki se uporablja kot prilastek. Frazem omenja tudi J. Glonar (SSJ, 341), ki sestavino *rovaš* razlaga takole: račun; obračun; *to gre na moj rovaš*; pojasnjuje pa tudi izhodišče – prvotno palica iz dveh polovic, preko katerih so se delale zarezze, s katerimi so se označevale dobave ali plačila; vsak pogodbenik je hranil svojo polovico. Zanimivo pa izraz *rovaš* pojasnjuje M. Cigale (I, 846), ki nemško *Kerbholz* razlaga s slovenskim *rovaš*, nemško *etwas auf das Kerbholz schneiden* pa s slovenskim *djati na rovaš*; fig. *viti sniti si v glavo*.

na rovaš kóga/česa /ekspr.; prenl./ *na račun koga, česa*

V karnevalskem času je dovoljeno reči vse: od posmehovanja politikom, ustanovam in človeškim slabostim sploh do jedkih opazk na rovaš vsega, kar teži človeka povojnih let. Prepovedani so le »mastni« dovtipi in surove žalitve. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | V podsaharskih afriških državah smo zadnje čase priče glasnim polemikam in kritikam na rovaš izvoza in prodaje velikih količin »lepotilnih« krem in tekočin, ki obljublajo hitro in »čudežno« osvetlitev kože v poldrugem mesecu ali dveh. (Delo, 16. jun. 2000, NB) | Rudarji so bili redkobesedni. Od tistih, ki so se le razgovorili, pa je bilo slišati tudi nekaj krepkih na rovaš odločitve pristojnih v RTH, češ da se je treba sanacije vdora lotiti takoj. (Delo, 25. apr. 2001, NB) | Sicer pa se je skupščine lekarniške zbornice udeležil tudi generalni direktor ZZZS Franc Košir, ki je s strokovnima sodelavcema prisluhnil poročilu o delu in razpravam. Prenekatero bridko pripombo na rovaš zavoda je sprejel kot tehtno. (Delo, 11. jun. 2001, NB) | Predpristopni gospodarski program, ki ga je Slovenija, podobno kot ostale kandidatke za sprejem v Unijo poslala v analizo izvedencem bruseljske komisije, »pomeni skladen in verodostojen makroekonomski okvir, ki v široko in povezano potranzijsko razvojno strategijo vključuje tudi socialne in okoljske elemente«. Ocena našega predpristopnega programa je torej ugodna, še posebej, če jo primerjamo

z dokaj kritičnimi pripombami na rovaš večine dokumentov, ki so jih predložile druge kandidatke. (Delo, 5. dec. 2001, NB) | A bolj kot razhajanja o vsebini temeljnega dokumenta Unije ozračje v konvenciji burijo čedalje glasnejše pritožbe na rovaš avtoritarnega načina, s katerim Giscard krmari razprave. »Kadar nasprotovanje konvencionalcev ni preveč glasno, predsednik sodi, da je soglasje skoraj doseženo,« je slišati v kuloarjih evropskega parlamenta, ki gosti razprave o prihodnosti Evrope. (Delo, 7. feb. 2003, NB) | Težko iztrgani kompromis so pozdravile vse zaveznice, vključno z ZDA, čeprav veleposlanik v Natu Nicholas Burns tudi tokrat ni izpustil priložnosti za jedko kritiko na rovaš Pariza. Dejal je, da je zaveznitvo prav zaradi odsotnosti Francije, ki se je »izolirala od večine članic«, že v enem dnevu lahko doseglo dogovor o pomoči Turčiji. (Delo, 18. feb. 2003, NB)

◆ Gl. *iti na rovaš koga/česa*.

rožica

biti v rožicah /pog.; mn., pren., olepš./ *biti (nekoliko) pijan, vinjen*; sop.: **biti pod gasom; imeti ga pod kapo; biti pod paro**

Pri preučevanju tega izredno zapletenega primera je sodišče upoštevalo, da je stopenjinjenosti veliko, npr. vesel, okrogel, v rožicah, okajen, korajžen, na aufbiks, na vse zbov, trd, mehak v kolenih, nadelan in končno šele pijan. (Pavliha 1965, št. 14, 2) | Gospod Popijada se je pritihotapil že pozno v noč »v rožicah« v svojo spalnico (Mladika V (1924), 319. A nocoj smo ga pili pristnega. To je. In jaz sem zdaj precej v rožicah. (B. Pahor, Nomadi brez oaze, 1956, 314) | Preden sem zaspal, sem še ves v rožicah poskušal razmišljati, zakaj se slikarji drugače pogovarjamo in včasih tudi drugače mislimo, kot slikamo. (J. Ciuha, Pogovori s tišino, 1967)

◆ Frazem *biti v rožicah* je olepševalni izraz za *biti pijan* in je prvotno najbrž pomenil 'stanje rahle pijanosti, ko je imetnik takega stanja navadno še dobre, prešerne volje'. Ugodno, prijetno stanje, povezano z rožicami, nakazujeta tudi frazema *rožice cvetejo* komu 'zelo dobro se godi komu' in zanikano *z rožicami ni poslano* komu 'živi v pomanjkanju; ima velike skrbi, težave'. Izraz *biti v rožicah* je torej pomenil 'biti dobro razpoložen', zato je prenos na podobno stanje v rahli pijanosti dovolj očiten. Ugodno razpoloženje, uspevanje, ki ga vzbujajo rože, potrjujeta tudi *cvet* in *cvetje* v izrazih *biti v cvetu let*, *biti v cvetu mladosti* in pog. *bodi v cvetju* 'lepo se imej, uspevaj'.

govoriti, kakor bi rožice sadil /ekspr.; primera, mn., tudi s *kot*/

1. *govoriti vzneseno, lepo*

Toda čeprav ni nikomur skrivil lasu, so se ga vsi bali, ker je bil bistrilhi oči in zelo ostrega jezika; živel je namreč kakor cvet na polju in ptica pod nebom, zato je lahko vsakemu povedal svoje. Govoril je, kakor bi ro-

žice sadil, in najrajši v rimah, ki jih je kar stresal iz rokava. (C. Kosmač, Tantadruj, NB) | O nekaterih ljudeh pravijo, da ga srkne tri kaplje, potem pa govori, kakor bi rožice sadil. S peresom saditi rožice pa je verjetno vražje delo, kaj? (C. Kosmač, Pomladni dan, NB)

2. *govoriti priliznjeno, sladko*

Zelo je premeten in govoriti vam zna na srce, kakor bi rožice sadil. Preden sem se zavedel, sem bil v razbojniški jami: vino mi je vzelo razsodnost, karte pa denar. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Meni ni dano, da bi kar tako iz rokava stresal besedo za besedo, umetno stavljene, dobro vezane. Meni ni dano brez priprave govoriti, 'kakor bi rožice sadil', in 'otrobe vezati', me je sram, zlasti v taki družbi. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB)

kot bi rožice sadil /ekspr.; primera, mn./

1. *vzneseno, lepo*

In ker so bili državotvorni, so bili tudi politični. Delali so revolucijo, kot bi rožice sadili. Da, hipiji, ti so jih imeli za ušesi, namreč rožice. (Delo, 24. jun. 1998, NB)

2. *priliznjeno, sladko*

Bila je. Naj opišem spored z blagimi, nežnimi besedami, božajoče, kot bi rožice sadil: zadnje hollywoodsko govno. (Delo, 8. sep. 1998, NB)

rožice cvetijo [kómu] /ekspr.; pren., tudi nikal./ *komu se zelo dobro godi*

Med tistimi, ki so se podobno kot Sundin poslovili od OI v četrtfinalu, sta bila tudi »finski blisk« Teemu Selänne in vodilni nemški zvezdnik Marco Sturm. Toda pri njunem San Joseju jima cvetijo rožice. Vsak od njiju je zabil po en gol za novo zmago v eni najuspešnejših sezon Morskih psov. (Delo, 11. mar. 2002, NB) | Ljubljana – Če so košarkarjem Olimpije po sanjskem finišu v prvem delu evropske lige vnovič zrasle peruti, njihovemu četrtkovemu tekmeču Choletu ravno ne cvetijo rožice. V EL je dosegel le dve zmagi proti Crveni zvezdi, v francoskem prvenstvu pa se je šele z uspehom proti Nancyju in Limogesu povzpел na 5. mesto z izkupičkom 16:10. (Delo, 3. jan. 2000, NB) | Japonskemu gospodarstvu ne cvetijo rožice niti zadnja leta – štiri recesije od trenutka, ko je na prehodu 80. let v 90. počil tamkajšnji balon prenapihnenih premoženjskih vrednosti. Zanikrna ekonomija pa še zdaleč ni težava, ki bi se lahko primerjala s tistim, skozi kar je šla država pred sedmimi desetletji. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Tudi LA Lakers, njihovim nasprotnikom v lanskem velikem finalu, zadnje čase ne cvetijo rožice, čeprav so zaradi bogate zaloge še vedno najuspešnejši v NBA. (Delo, 4. jan. 2002, NB) | Zakaj se ni začelo sodelovanje med Mesno industrijo Pomurka in Mesno industrijo Radgona (MIR), ki je v sistemu Kmetijskega gospodarstva Rakičan, kar bi gotovo prispevalo k boljšemu poslovanju obeh pomurskih mesnopredelovalnih industrij? Dejstvo je, da nobeni od njiju zdaj ravno ne cvetijo rožice. (Delo, 25. avg. 2005, NB)

z rožicami je poslano kómu /ekspr.; pren., mn., pogosteje nikal./ *živi srečno, brezskrbno, v izobilju*
Je tistim našim študentom, ki nimajo štipendij ali kakšne

druge denarne pomoči, res tako z rožicami poslano, da jim (skoraj) ni mar za ponujena študentska posojila? (Delo, 4. nov. 1999, NB) | En sam samcat telefonski pogovor z Nemci je zadostoval, da so nas vzeli pod okrilje. Še na misel mi ni prišlo, da bi mi bilo doma tako z rožicami poslano. Upal sem, da mi bo kdo pomagal, a je ostalo le pri obljubah. (Delo, 20. dec. 1999, NB) | Še pred dobrim letom in pol je bilo življenje Fabiena Bartheza poslano z rožicami, saj je ob prihodu v Manchester United veljal za najboljšega nogometnega vratarja na svetu, pohvalil pa se je lahko tudi s srečo v zasebnem življenju. (Delo, 30. nov. 2001, NB) | Ja, ja, niti milijonarju ni poslano z rožicami. Vsak mora skozi duhovno trpljenje, skozi pekel do očiščenja. (P. Zidar, Barakarji, 1968, 75) | To je bilo seveda pred smrtjo njegove žene, ubožice; pri njem ji ni bilo ravno z rožicami poslano. (G. Vidal – J. Fistrovič, Washington, D.C., 1978, 241) | Slavo Zupančič so krasile mnoge vrline: skromnost, iskrenost, tovarištvo in odprtost. Prav zato je zmogla trdo športno in poklicno življenje, v katerem ji ni bilo vedno poslano z rožicami, toda z vedrino je znala premagati tudi tegobne plati. (Delo, 8. maja 2000, NB)

◆ Gl. *biti v rožicah*.

◎ angl. *so. 'š path is strewn with roses*; fr. *être (couché) sur (un lit) de roses*;, nikal. *n' être pas sur un lit de roses*; hr. *ne cvatu komu ruže*; nem. *auf Rosen gebettet sein*; nikal. *nicht auf Rosen gebettet sein*.

z róžicami ni postláno kómu, gl. *z rožicami je poslano komu*.

rožljáti

rožljáti z orožjem, gl. *orožje*.

róžnat

glédanje skózi róžnata očála, gl. *očála*.

glédati kàj v róžnati lúči, gl. *luč*.

glédati [na kàj] skózi róžnata očála, gl. *očála*.

pogléd skózi róžnata očála, gl. *očála*.

róžnate vólje, gl. *volja*.

videti kàj skózi róžnata očála, gl. *očála*.

videti kàj v róžnati lúči, gl. *luč*.

v róžnatih bárvah, gl. *barva*.

Rúbikon (rúbikon)

prekoráčiti Rúbikon (rúbikon), gl. *prestopiti Rubikon (rubikon)*.

prestopíti Rúbikon (rúbikon) /knj., ekspr.; pren./ *storiti odločilno dejanje*; prim. **kocka je padla**

Ali hlapec France je bil dejal roke v žep in je od te strani gledal Blaža na ono stran zdéla, pa se ni dal pregovoriti, da bi prestopil tudi on Rubikon. Prosil in prosil je Blaža,

naj pusti rokovnjače rokovnjačiti, pa naj se vrne, ker vse nesrečo kaže. (J. Jurčič in J. Kersnik, Rokovnjači, NB) | Jerofejev v svoji »pesnitvi« na poseben način »prekoračuje« različne »Rubikone« duhovnosti, svobodomiselnosti in telesnosti – po vzoru Julija Cezarja, ki je leta 49 pr. n. š. z vzklikom »alea iacta est« (kocka je padla) prestopil severnoitalsko reko Rubikon in s tem začel državljansko vojno. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Ali kot je zapisal Jožef Matijevič v spremnem katalogu: »Janko Orač.« (l. 1958) je slikarski rubikon prestopil takrat, ko je nastala slika s simptomatičnim naslovom Ritem modre krajine, ki je lucidno napovedala slikarjevo izvirno oblikovno in zanj značilno barvno ekspanzijo.« (Delo, 1. feb. 2000, NB) | Rimska sodnica Chiara Schettini je prestopila Rubikon in objavila razsodbo, s katero dovoljuje ginekologu svetovnega slovesa profesorju Pasqualeju Bilotti izvesti poseg, ki je v nasprotju z italijanskim zdravniškim kodeksom in bo popolnoma v nasprotju z zakonom, ki se je zataknil v senatu. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | To je te dni nakazal tudi Wojtyła sam. Ko je v Fatimi opoznil tretjo skrivnost, tisto o usodnem zgodovinskem spopadu cerkve z brezbožnim svetom, ki je v dvajsetem stoletju hotel zavdati kristjanom, pa mu to vendarle ni uspelo, je prestopil Rubikon in se preselil v nove dimenzije. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Zdaj se razmere počasi spreminjajo, zlasti zaradi pritiska mednarodne skupnosti glede spoštovanja človekovih pravic in pravic manjšin. Kaže, da so s temi volitvami končno prestopili Rubikon. (Delo, 26. nov. 1999, NB) | Ki si ga je, po mnenju ustavnopravnih strokovnjakov, naše ustavno sodišče doslej tudi dovolilo. Ko si je prilastilo pristojnosti drugih vej oblasti, najpogosteje zakonodajne, je prestopilo rubikon svojih ustavnih in zakonskih pooblastil. (Delo, 12. jun. 1998, NB) | Prestopi, začinjeni z nekaj milijoni evrov, niso nikakršne pravljice, zato to tržišče ni obšlo niti slovenskih nogometišev. Prvi je poletel 2001 rubikon prestopil Muamer Vugdalič, ki se je odpravil v ukrajinski Šahtjor iz Donjecka, pol leta kasneje pa mu je sledil Aleksander Radosavljevič, ki je okrepil ruski Šinik iz Jaroslavlja. (Delo, 10. jan. 2003, NB) | O tem sem molčal več kot štirideset let in težko sem prekoračil rubikon cehovske solidarnosti, vendar sem moral zapisati vse to, kar kaže na človeško nprav in nespamet. (Delo, 8. maja 1999, NB) | S tem bo (morda celo res) preprečila tisoče zakonskih oz. starševskih katastrof. Sedaj, ko je prekoračen Rubikon, da se o tem sme odločati, bi bil v svoji skrbi za državljane zakonodajalec to celo dolžan storiti. (Delo, 12. maja 2001, NB) | Nato se je lotil osvajanja Galije, Balkana in Egipta. Medtem si je tudi zagotovil oblast v Rimu, potem ko je z znanimi besedami »Kocka je padla« prekoračil rečico Rubikon, zadnjo oviro na svoji poti. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

◆ Kot je razvidno iz zadnjega navedka, izhaja frazem *prestopiti Rubikon (rubikon)* z različico pre-

koračiti Rubikon (rubikon) iz rimske zgodovine, ko je po Svetoniju Julij Cezar leta 49 pred n. št. izrekel znamenite besede *Alea iacta est = Kocka je padla* in s svojimi legijami prekoračil rečico Rubikon ter po vojni s senatom vkorakal z njimi v Rim, prevzel oblast in postal diktator. Po Plutarhu pa naj bi Cezar take besede izrekel v grščini in s tem ponovil krilatico dramatika Menandra *Naj bo vržena kocka*. Rubikon je bila mejna reka med Umbrijo in cisalpinsko Galijo. Gl. tudi *kocka je padla*.

© češ. *překročit Rubikon*; hr., srb. *prijeći Rubikon*; *preći preko Rubikona*; nem. *den Rubikon über-schreiten*; rus. *perejti [čerez] Rubikon*.

rumèn

rumèn kàkor vósek, gl. **vosek**.

rumèn kot limóna, gl. **limona**.

rumèna knjiga, gl. **knjiga**.

rumèni tisk, gl. **tisk**.

rús

biti koga/česa kot rúsov /ekspr.; primera, v 3. os. ed./ *biti zelo veliko, v veliki množini, količini, zelo številni*; sop.: **biti koga/česa kot kobilic**; **biti koga/česa kot listja in trave**

V četrtek zvečer je običajno pusti predsednik slovenske vlade Janez Drnovšek pokazal, da se zna tudi pošaliti in poigrati z besedami. V zdravljici na svečani večerji pri svojem gostitelju ruskem premieru Mihailu Kasjanovu je povedal, da v Sloveniji takrat, ko hočemo opisati ogromno število ljudi, rečemo, da jih je kot Rusov. Toliko jih je po njegovem mnenju tudi prišlo z njim v vladni in gospodarski delegaciji na prvi uradni obisk v Rusijo. (Delo, 14. sep. 2002, NB) | Tudi oni se vse bolj vedejo kot Nemci. Rusi pa dobesedno uživajo v zapravljanju. Koliko jih je? »Kot Rusov,« se je nasmehnil natakari in že stregel pri mizi, za katero so sedeli ti, že na zunaj drugačni gostje z vzhoda. (Delo, 20. avg. 1998, NB)

◆ Primera *biti koga/česa kot rusov* temelji na številnosti žuželk, med njimi tudi ščurkov, rusov, kobilic, ki se v ugodnih pogojih izredno hitro množijo in postanejo velika nadloga. Primera se ljudskoetimološko navezuje na Ruse, ki so resda številni narod, a imajo vlogo le pri izvoru živalskega poimenovanja *rus* (gl. Keber, Živali v prispodobah 1, str. 349, op. 4).

© bolg. *ima nekogo kato hlebarki*; češ. *je někoho jako much*; *je někoho jako kobylek*; hr. *ima koga kao rusa*; mak. *ima nekogo kako mravki*; pol. *jest kogoś jak psów*; rus. *kak murav' ev kogo*;

slš. *je koho ako rusov*; *je koho ako švábov*; *je kogo ako kobyliek*; ukr. *ε kogo jak mošby*; *ε kogo jak sarany*.

rúša

biti pod rušo /ekspr.; pren., olepš./ *biti mrtev*; *biti v grobu, pokopan*

Presneti poet je že več kot petsto let pod rušo, pa še vedno vsi govorite o njem, kot da je živ! Jaz, ki pa še vedno veselo skačem po grajskih vrtovih, si razbijam glavo s skrivnostno smrtjo brata svojega strica, tekam na Dansko, na Vransko in v Split, pa kot da me ni! (Iz-tok Vrhovce, Pust in druge zgodbe, NB) | Moja stara mama – odlična gospa, ki je nisem znala dovolj ceniti in je že zdavnaj pod rušo – se je rodila leta 1878. To, da je živila v prejšnjem stoletju, se mi je zdelo vso mojo mladost nekaj neznankega. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Ko je prišla v zapor, so ji rekli, da ga ni več tam, da je že na Žalah. Ko je prišla tja, ga ni bilo več v mrliški veži, bil je že pod rušo. (Delo, 1. sep. 2007, NB) | Banke pa panteona ne bodo zidale, ker jim tukaj ne kaže nobenega dobička,« sem potolažil Mlakarja. »Za mojo devetdesetnico jo pa le dokončajte. Pa če bom še tlačil travo ali pa če bom že pod rušo. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Medtem ko se zdravniki borijo za njegovo življenje, pa Best, ki nikoli ni skrival ljubezni do alkohola, razmišlja o svojem početju: »Če ne bi imel tako mlade žene, bi bil že nekaj časa dva metra pod rušo. Nič, zdaj bom res nehal piti.« (Delo, 14. mar. 2000, NB) | Krim je bil z eno nogo pod rušo tudi že v četrtfinalu, ko so ga rokometšice Lade Toljati zasenčile na domačem igrišču, a so v končnici nespametno zapravile prednost petih golov, ki bi jih bržkone popeljala v polfinale. (Delo, 17. maja 2004, NB)

◆ Frazem *biti pod rušo*, kot tudi frazemi *iti pod rušo*, *končati pod rušo*, *spraviti koga pod rušo*, temeljijo na predložni zvezi *pod rušo*, ki v resničnosti pomeni 'pod vrhno plastjo zemlje z rastlinjem, zlasti s travo', v frazemu pa olepševalno, evfemistično 'v grobu, tj. v zemlji (pokopan)'. Ustrezna nemška frazema sta *die Kartoffeln von unten an-sehen*; *die Kartoffeln von unten betrachten*.

iti pod rušo /ekspr.; pren., olepš./ *umreti*

In je res. Mlada Barbara, četrta in zadnja Barbara, je kmalu šla pod rušo, njena mati pa se je vrnila na Okroglo, da bi preživela otroka. Poba so krstili za Andrejca in bi bil najprej Andrejček in danes Andrejc, toda ker so vsi pričakovali novo Barbaro, peto Barbaro, so pobu zreli Barbaron. (Ciril Kosmač, Težka nedelja, NB) | Potem je tesanje mogočnih lesenih križev, ki so bogato izrezljani in poslikani, največ s prelepo kobaltno modrino, dopolnil s kratkimi prvoosebni izpovedmi umrlih: Tu končno počivam ta-in-ta, ki sem vse življenje samo na polju garala in nobenega veselja imela ... Kmalu nihče več ni hotel iti pod rušo brez zagotovila, da bo imel na

križu lepo izrezljan portret in pod njim rimano avtobiografsko dopolnilo. (Delo, 25. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *biti pod rušo*.

končati pod rušo /ekspr.; pren., olepš./ *biti ubit, mrtev*

Nasploh vse pobude take vrste potekajo pri naših zahodnih sosedih, kot da je splahnelo iz njihovega spomina in zavesti celotno obdobje nasilnega, za Slovence in Hrvatse genocidnega fašizma in okupacije. Vztrajno pa se ponavljajo trditve, da so njihovi padli, krivi in nedolžni končali pod rušo samo zato, ker so bili Italijani. (Delo, 1. mar. 2003, NB) | Zrasla je generacija ljudi, ki ne pozna drugega kot vojno. Moja generacija si v življenju ni ustvarila nič, mnogi vrstniki so končali ubiti pod rušo. (Delo, 28. feb. 2004, NB)

◆ Gl. *biti pod rušo*.

spraviti koga pod rušo /ekspr.; pren., olepš., dov. **pospraviti/ povzročiti smrt koga; ubiti koga**

Smrt se ga je usmilila, jaz se ga ne bi. Premalo je trpel, da bi si jo zaslužil. Še naj bi se vical ... Če pomislim, koliko jih je spravil pod rušo! ... (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | Drugi, ki so ga konec tedna spravili

pod rušo, je Slobodan Miljković-Lugar. Pred haaškim sodiščem je bil osumljen vojnih zločinov za čas, ko je bil v vojni v BiH namestnik poveljnika paravojaške enote Sivi volkovi, za katero je stal predsednik nacionalistične Srbske radikalne stranke in podpredsednik vlade Vojislav Šešelj. (Delo, 11. avg. 1998, NB) | Pred vrati sodne dvorane je ostalo kup vabljenih prič, med njimi tudi Marko Šelekar, ki naj bi ga obtoženca izbojazni, da bi ju zaradi kaznivih dejanj izdal policiji, z najetim morilcem poskušala spraviti pod rušo. (Delo, 7. dec. 2000, NB) | Je kakor človek, ki mu je odpovedal imunski sistem. Samo tako je namreč mogoče razložiti pojav, da uživajo ugled v nogometnem svetu prav tisti, ki so spravili pod rušo že nekaj klubov. In njihova slava bo tem večja, kolikor bo večje število klubov na bobnu. (Delo, 30. dec. 2004, NB) | Ko je Pecorelli zagrozil, da bo razkril ozadja in je pritisnil celo na Andreottija, ki je veljal in še kar velja za nedotakljivega, ni izsilil nobenega denarja, kakor se je menda dogajalo prej, ampak so ga nemudoma pospravili pod rušo. (Delo, 19. nov. 2002, NB)

◆ Gl. *biti pod rušo*. Ustrezni nemški frazem je *jmdn. unter den Rasen bringen*.

S

sáblja**stára sáblja** /ekspr.; pren./**1. (dolgoletni) vojni tovariš**

Vsi so se zakrohotali. Vsi navzoči so bili stare sablje, pa vendar so bili napeti. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB)

2. dolgoletni znanec, prijatelj; prim. stara bajta

Kadar se spremenijo nazori snobokracije, se spremenijo tudi vaši nazori. Prilagodite se vendar, stara sablja. Prilagajajte se noč in dan. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | »Vse kar vem je, da me je nekaj kot možiček na vzmet udarilo, in že sem poletel kot raketa!« »Pa si res, stara sablja!« so se strinjali tudi ostali. (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Videti je bil pobit. »Je tudi ona taka razumevajoča stara sablja, kot sem jaz? Se tudi ona brez godrnjanja odpoveduje vsemu?« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | S kolegom iz Galicije sva Turke očarala s poznavanjem njihovih zvezdnikov. Kaj kmalu smo si podali roke, po ramenih smo se udarjali kot stare sablje ... (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Kako si kaj, stara sablja?! Dolgo se že nismo videli, kaj? (B. Šömen, Skregan s pametjo, 1973, 19) | Na vratih je stal Borči in mi ponujal roko: »Zdravo, stara sablja. (J. Kajzer, Prava moška družba, 1979, 90)

◆ V Cigale, I, 713, je pri nemški iztočnici *Haudegen* v pomenu 'sekavni meč, sablja' navedena zveza *ein alter Haudegen* v pomenu 'star vojščak, bojnič'. Glonar, SSJ, 343, pri iztočnici *sablja* navaja izraz *stara sablja* v pomenu 'star, preizkušen, zanesljiv prijatelj', v SP 1962, 760, pa ima ta izraz razlago 'preizkušen tovariš'. V nagovoru se namesto izraza *stara sablja* včasih uporablja tudi samo *sablja*, npr. Prerinil se je do njune mize in udaril kurirja po plečih. »Zdravo, sablja!« (T. Svetina, Ukana I., 1966, 328) | Izraza *sablja*, *stara sablja* se pojavljata tudi v pomenu 'vojak' in 'kaveljc, navihanec', npr.: Vasja Vidanko je bil stara vojaška sablja. (V. P. Katajev, Sin, 63) | Poleg tega se lahko Kmetič združi z Žebackim in Kukšo in takrat bo imel na razpolago nekoliko tisoč sabelj. (H. Sienkiewicz, V službi Najsvetejše, 1938, 177) | Ptički so že zdavnaj na vse kriplje čivkali, ko so naše tri stare sablje zlezle iz postelj. Bob, Miha in Pipi dolgo v noč niso mogli zaspali. (S. Pregl, Odprava zelenega zmaja, 1976, 13) | Pomen 'vojak' je razviden tudi iz poljskih frazemov *doświadczone, najlepsza, pierwsza szabla w pulku*, tj. 'izkušen, najboljši, prvi vojak v polku'.

Frazem *stara sablja* izhaja torej iz vojaškega jezika. Poimenovanje za nekdanje zelo uporabljano hladno orožje *sablja* se je najprej po načelu pars pro toto začelo uporabljati v pomenu 'vojak s sabljo, konjenik, vitez', potem 'vojak nasploh'. Z dodajanjem pridevnika *star* v osnovnem in prenesenem pomenu 'izkušen, preizkušen, zvit' je nastal prvi pomen '(dolgoletni) vojni tovariš'. Pomen 'dolgoletni znanec, prijatelj' pa izhaja iz dejstva, da dolgoletni vojni tovariši navadno ostanejo prijatelji do konca življenja. V nekdanjem študentskem jeziku je izraz *stara sablja* pomenil 'sabljač' in 'stara bajta' (tj. 'študent z mnogo semestri'). Pomen izrazov *sablja*, *stara sablja* 'kaveljc, navihanec' izhaja verjetno iz pridevnika *star* 'izkušen, preizkušen, zvit' in ga podpirajo pomensko sorodni izrazi, kot so *stari maček*, *stari lisjak*, *stari gad*, *stara korenina*.

◎ nem. *alter Haudegen*; pol. *dawny towarzysz broni*; rus. *drug po oružiju*; *sobrat po oružiju*; *tovarišč po oružiju*.

sád**ne roditi sadôv** /ekspr.; 3. os., pren., tudi **ne roditi sadu/ ne biti uspešen**

Kakor mornar, ki čuje na barki, tako naj varuje on našo jezikovno ladjo. Ali če mu niso dane možnosti, če se ga zadržuje pri netočnem objavljanju, ali če se zapostavlja njegovo delo spričo drugih beletrističnih spisov to, moj dragi, ne bo rodilo sadov! (Milan Pugalj, Mali ljudje, NB) | Toda čeravno je do naslednje ministrske konference WTO v Cancunu le še tri mesece, pogajanja še niso rodila sadov, in sicer predvsem zaradi pretrdih stališč ZDA v WTO. (Delo, 31. maja 2003, NB) | Dosedanja pogajanja zdravnikov s predstavniki vlade niso rodila sadov, razmere pa je še poslabšalo nespravljivo stališče premiera Jaroslawa Kaczynskega, ki politike iz opozicije – pa tudi samega satana – obtožuje, da podpirajo protestnike. (Delo, 4. jul. 2007, NB) | Domislil sem se, kako je žalostno to življenje in kako bo žalosten njegov konec. Kadar bodo sedeli drugi za pečjo, veseli sami sebe in svojega življenja, tedaj bom ostal jaz zunaj, v mrzlem vetru, na samotni cesti in bom objokaval svojo mladost, ki ni cvetela in ni rodila sadu. (Ivan Cankar, Gospa Judit, NB) | Zvečer, ko se je že zdelo, da pritiski vendarle ne bodo rodili sadu in da bo veljala vsaj kakšna izmed obljub, danih zamejskim Slovincem in Sloveniji (če bi večina hotela, bi zakon lahko sprejela kljub

nasprotovanju opozicije), je vladna koalicija popustila in se odločila za teden dni premisleka in za pogajanja z opozicijo. (Delo, 25. jan. 2001, NB) | Na vprašanje, ali se predstavniki Pravne fakultete niso pogovarjali z Lucijo Čok, rektorico Univerze na Primorskem, o pridruženem članstvu te fakultete, je Pogačnik zatrdil, da so pogovori bili, a še niso rodili sadu: »Ker nam Univerza na Primorskem ni ponudila takšne konfiguracije, ki bi nas prepričala, da bi šli v članstvo ...« (Delo, 18. jan. 2006, NB)

◆ Frazem *ne roditi sadov* z različico *ne roditi sadu* je izvorno povezan s pobiranjem pridelkov ob koncu sezone in temelji na dejstvu, da ti niso vselej tolikšni, kakor pričakujemo. Frazem obstaja tudi v trdilni obliki – *roditi sad* in *roditi sadove* – in ima ustrezní nasprotni pomen.

ne roditi sadú, gl. *ne roditi sadov*.

prepovedan sád /ekspr.; pren., tudi *sadež/ kar ni dovoljeno, a je prav zaradi tega vablivo*

Ko Julija sprašuje, kdo je bil skrivnostni mladenič s plesa, ji pestunja pove, da je bil Montegov. Torej je vedela, da je ta mladenič prepovedan sad. Njuno zgodbo lahko tako vidiš kot zgodbo o močni ljubezni, ki ne pozna meja, pa tudi kot čisto otroško željo – poskusiti nekaj, česar ne smeš. (Delo, 12. okt. 2002, NB) | Označe za to so najprej vljudnost, pozneje nравnost, nato greh in prepoved. In človek postane prepovedan sad sam sebi – od sočloveka. Lastno mu odtuji, zaseže in prekolne. (Delo, 28. nov. 2007, NB) | Junak romana Zaključna špica pisatelja Milana Kleča je neškodljivi petdesetletnik, ki ga premetava vrtnec življenja. Njegov vsakdan krojijo šanki, pretresljiva hrepenenja in raznorazne ženske, pri čemer hčerke in spremljevalke prijateljev niso noben prepovedan sad. (Delo, 30. jan. 2006, NB) | Od prepovedanih sadov, ki so seveda najslajši, so v spletu zelo priljubljene tudi piratske različice programov in računalniških igríc. Kiberščaki poskušajo priti do njih s ključnimi besedami, kakršne so warez, serialz, gamez ali crackz. (Monitor, junij 1999, NB) | Z nobenim zakonom ne moremo prepričati uživanja vina. Pri mladini pa sploh velja, da je »prepovedan sad« še slajši. Več bomo v Sloveniji naredili za zdrava pokolenja, če bomo vlagali v vzgojo in ne v omejevanje svobode. (Delo, 9. feb. 2002, NB) | Tako prismojeni pa vendar niso zlodeji! Vem, da jim je prenapeti Mohamed prepovedal božjo kapljico; mislim pa, da ga žehtajo zato še rajši, saj prepovedan sad diši in tekne vse bolje. (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Še vedno ni raziskave, ki bi ugotovila, zakaj se je to zgodilo? Ker je prepovedan sad še slajši, ker je po petnajstem letu nenadoma dovoljeno kupiti cigarete ali ker se je poslabšala socialna struktura v naši državi? (Delo, 26. mar. 2003, NB) | V letošnjem letu je Macao, ki ima 450.000 prebivalcev, obiskalo kar 10.000 Kitajcev iz drugega sistema, od katerih jih je kar 80 odstotkov uživalo v doma »prepovedanem sadežu« – ruleti, enorokem Jacku in drugih igráh na srečo. (Delo, 21. dec. 2004, NB) | Od leta 2003 in afere Balco, ki

je odnesla največja ameriška atletska imena Marion Jones, Tima Montgomeryja in Kelli White, je vse drugače. Leto pozneje so tudi v ZDA steroidi postali prepovedan sadež, ki pa so ga tamkajšnji profesionalci sodeč po obsegu njihovih mišíc uživali redno. (Delo, 23. jul. 2007, NB) | Na Novi Zelandiji menda ni niti ene same človeku škodljive živali, je pa veliko škodoželjnih mladih vandalo, ki se kot številni njihovi vrstniki po svetu kratkočasijo z uživanjem prepovedanih sadov, razbijanjem in vlamljanjem v avtomobile. (Mladina 2006, št. 34, NB)

◆ Frazem *prepovedan sad* z različico *prepovedan sadež* je nastal po krajšanju iz reka *prepovedan sad je najslajši* ali *prepovedan sadež je najslajši*. Ta izhaja iz svetopisemskega mita, po katerem je Bog Adamu in Evi v rajú prepovedal trgati sadeže z drevesa spoznanja.

◎ angl. *forbidden fruit*; češ. *zapovězené ovoce*; *zakázané ovoce*; fr. *le fruit défendu*; hr., srb. *zabranjeno voće*; nem. *verbotene Früchte* [*schmecken an besten*]; rus. *zaprětnyj plod* [*sladok*]; šp. *fruta prohibida*.

prepovedan sád je najslajši, gl. *prepovedan sad*.

roditi sád, gl. *roditi sadove*.

roditi sadóve /ekspr.; 3. os., pren., tudi *roditi sad/ biti uspešen; omogočiti uspeh*; prim. **pasti na rodovintna tla**

Z davčno upravo smo dobro sodelovali in storitve opravljali tekoče. Vnaprej pripravljeni delno izpolnjeni obrazci so tudi rodili sadove. Kontrolni podatki za leto 2006 so bili dokaj kakovostni, zato je tudi naše delo potekalo laže in bolje. (Delo, 3. jul. 2007, NB) | Projekt je pozneje prerasel v program, nastala je mreža za promocijo zdravja v tem delu Slovenije, vanj so se vključile so se osnovne šole, vrtci, srednje šole, obrtne zbornice, zdravstveni domovi in še veliko drugih. Rezultati vseh prizadevanj so rodili sadove, saj se je, kot smo omenili, življenjski slog prebivalcev Pomurja znatno izboljšal. (Viva, december 2005, NB) | Krajani si za ureditev ceste prizadevajo že skoraj četrto stoletje, a do zdaj je bilo vse zaman. Pred nekaj leti je kazalo, da bo njihov trud vendarle rodil sadove. (Delo, 10. feb. 2006, NB) | Tisti pa, ki veruje, ki skuša po veri živeti, najde smisel svojega zavzemanja za kako dobro stvar, ki ima tako malo možnosti za uresničenje kakor esperanto v tem, da bo njegovo prizadevanje rodilo sad, da bo njegovo upanje potešeno, tudi če Bog Zamenhofovega jezika ni vrgel v košaro svojih daril človeštvu. (L. L. Zamenhof, Vinko Ošlak, Tim O. Wüster, Mark Fettes: Mednarodni jezik: realna ali nerealna utopija, NB) | Ljudje so bili deloma radovedni, deloma so se spraševali, kaj bomo slišali, in ker je tako rekoč radovednost rodila sad, se pravi veselje glasbenega užitka, so bili Dunajčani kar zadovoljni. (Delo, 16. jan. 2002, NB) | Nekaj vlakov humanitarne pomoči, tovornjaki, vojaška vozila in verjetno tudi orožje, ki zdaj potuje proti Albaniji po morju, je za koprsko pristanišče kot pljunek v morje. Res se

nekateri ladjarji pogovarjajo, kako bi okrepili trajektne vezi iz koprskega pristanišča z Albanijo, Grčijo in Bolgarijo, vendar bodo dogovori rodili sad šele čez nekaj mesecev. (Delo, 7. maja 1999, NB)

◆ Gl. *ne roditi sadu*.

◎ angl. *to bear fruit*; češ. *nést [dobré] ovoce; přinášet [dobré] ovoce; přinést [dobré] ovoce*; fr. *porter ses fruits*; nem. *Früchte bringen; Früchte tragen*; rus. *prinesti [horošie] plody; prinosit' [horošie] plody*; srb., hr. *urodití plodom. uživati sadôve svôjega déla* /knj., ekspr.; mn., pren./ *uporabljati, izkoriščati rezultate narejenega, doseženega*

»Pa bodo zmeraj le morali delati!« »Saj dela nihče neče odpraviti, gre za to, da bi kolikor mogoče več ljudi uživalo sadove svojega dela.« (Boris Pahor, Vila ob jezeru, NB) | Za to, kar delam, pa mi ne bi bilo treba večji del svojega življenja guliti šolskih klopi in zapraviti gore davkoplačevalskega denarja. Lahko bi že prej, brez posebnih odrekaj, uživala sadove svojega dela. (Delo, 11. jan. 2003, NB) | Špasovanje je v resnici zaznamovalo vse njeno življenje, vendar Urška poudarja, da je predvsem mama in žena. »Čas je, da začnem uživati sadove svojega dela in sanjati o še enem otroku.« (Jana 2007, št. 46, NB) | Nekako bi morali v življenje spraviti princip: delati za življenje. Se pravi delati toliko, da imamo potem še čas uživati sadove svojega dela. (Delo, 27. mar. 2004, NB)

◆ Frazem *uživati sadove svojega dela* z različico *žeti sadove svojega dela* temelji na predstavi o pobiranju pridelkov ob koncu sezone. Na to še izrecno kaže sestavina *žeti*, medtem ko sestavina *uživati* že bolj kaže na posploševanje in prenašanje na druga področja življenja.

◎ angl. *to harvest the fruits of one's labours; to reap the rewards of one's efforts*; fr. *récolter les fruits de son travail*; češ. *sklízet ovoce něčeho; sklízet plody něčeho*; hr., srb. *brati plodove*; nem. *die Früchte [seiner Arbeit] ernten; die Früchte [seiner Arbeit] einbringen*; rus. *vkušat' plody čego; požinat' plody čego*.

Žeti sadôve svôjega déla /knj., ekspr.; pren./ *uporabljati, izkoriščati rezultate narejenega, doseženega* Statističnih podatkov o povprečni uspešnosti članov, o stopnjah osipa, o dejanskem času, ki je potreben za dosego najvišjih stopenj bonusa, o vseh stroških, povezanih s »poslom«, skorajda ni. Štejejo le pričevanja in zgodbe v stilu: »Glejte, drugim je uspelo in sedaj žanjejo sadove svojega dela.« (Delo, 5. jan. 2002, NB) | Kajpak se zdaj ne more otresti zoprnega občutka, da je prišla poškodba ob najbolj nepravem času, saj je ravno konec prejšnje sezone začel žeti sadove svojega dela in dokazovati, da se razvija v krilo, kakršnega so pri Olimpiji tudi rabili. (Delo, 1. sep. 2005, NB) | Nekateri to delo pač jemljejo zgolj kot službo, drugi, tako kot moja dva, pa so požrtvovalni in te obravnavajo kot svojega.

In če nekdo veliko vlaga v svoje delo, v našem primeru v otroke, lahko žanje sadove svojega dela. Kar nekaj otrok iz moje skupine nas je uspešno zakorakalo v beli svet. (Delo, 5. maja 2007, NB)

◆ Gl. *uživati sadove svojega dela*.

◎ angl. *to harvest the fruits of one's labours; to reap the rewards of one's efforts*; češ. *sklízet ovoce něčeho; sklízet plody něčeho*; fr. *récolter les fruits de son travail*; nem. *die Früchte (seiner Arbeit) ernten; die Früchte (seiner Arbeit) einbringen*; rus. *požinat' plody čego*.

sádež

prepovedán sádež /ekspr.; pren., tudi **sad/ kar ni dovoljeno, a je prav zaradi tega vabljivo**

»Pod smrtno kaznijo prepovedano lesti po Severni steni!« »Ne bi nič pomagalo,« je menil dr. Frischauf. »Prepovedan sadež je najslajši. Saj sami bolje veste, kako je bilo z Adamom in Evo...« (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | S tem zakonom, ki vpeljuje horo legalis, je slovenska oblast potrdila nezanimanje za mladino in pokazala, da ne razume njenih potreb; zatekla se je k prepovedi, čeprav je znano, da je prepovedan sadež, predvsem pri odraščajoci mladini, najslajši, menijo predstavniki dijakov. (Delo, 29. maja 2006, NB) | Od leta 2003 in afere Balco, ki je odnesla največja ameriška atletska imena Marion Jones, Tima Montgomerija in Kelli White, je vse drugače. Leto pozneje so tudi v ZDA steroidi postali prepovedan sadež, ki pa so ga tamkajšnji profesionalci sodeč po obsegu njihovih mišic uživali redno. (Delo, 23. jul 2007, NB)

◆ Gl. *prepovedan sad*.

prepovedán sádež je najsłajši, gl. *prepovedan sad*.

saditi

govoríti, kot bi róžice sadíl, gl. **rožica**.

Sáhara

potrebovátí kaj kot Sáhara vôdo /ekspr.; primera/ *zelo, močno potrebovati kaj*; sop.: **potrebovati kaj kot puščava vodo; potrebovati kaj kot puščava dež**

Športnim pravovernežem bo morda pod častjo iskati zgled »možatosti« pri »azzurrih«, toda v sodobnih razmerah bo nedvomno – koristno. Slovenska košarka pač potrebuje odmeven uspeh kot Sahara vodo. (Delo, 15. sep. 2005, NB) | Pustimo ob strani to, da nakupi avtomobilov pomenijo večjo porabo oziroma manjšajo varčevanje, ki ga slovensko gospodarstvo potrebuje kot Sahara vode. Racionalne podlage za takšno veliko število nakupov ni. (Delo, 15. maja 1999, NB) | Spoštovane kolegice in kolegi, operativni in parlamentarni nadzor, delno efektivni nadzor oblasti v tej državi – ta država potrebuje ta nadzor bolj kot Sahara vode. Namreč, brez teh minimalnih instrumentov nam izkušnje kažejo, da se je oblast in sedanja koalicija, moram reči grd izraz,

potovampirila, in brez tega bo na zelo brutalen način izvajala svojo oblast. (Državni zbor RS: 3. redna seja 21. 02. 2001, NB)

♦ Primera *potrebovati* kaj *kot Sahara vodo* temelji na dejstvu, da je Sahara puščava in da je v puščavi vedno premalo vode. Enako velja za sopsomska frazema *potrebovati* kaj *kot puščava vodo* in *potrebovati* kaj *kot puščava dežja*.

sáje

črn kot sáje /ekspr.; primera/ *zelo črn*

Pesek je masten, na nekaterih delih popolnoma bel, takoj za tem pa črn kot saje. »Mogoče je bila tu nekaj puščava, vulkan morda?« je rekel nekdo izmed prisotnih. (Sonja Koranter, Divja raca in Škratna vdova, NB) | Že popoldne me je zaslíšal ravnateljev namestnik, zavaljen možakar z gostimi in kakor saje črnimi zalizki, ki so kakor s katranom prepleskani okovi branili, da bi kri in mast ne razgnali njegove zabuhle glave. Ko sem tudi njemu omenil gosenco, se je neverjetno razvnel. (Ciril Kosmač, Gosenica, NB)

♦ Primera *črn kot saje* je predstavnó zelo razvidna, saj so saje tipična snov za ponazarjanje črne barve in uporabne za maskiranje, tj. prebarvanje obraza, npr. pripadnikov diverzantskih enot ipd.

sám

bíti sám svój gospód, gl. **gospod**.

[èn sám] **Téksas**, gl. **Teksas**.

kopáti gròb sám sèbi, gl. **grob**.

kopáti jámo sám sèbi, gl. **jama**.

postáti sám svój gospód, gl. **gospod**.

sáma kóst in kóža je kóga, gl. **kost**.

sáma ušésa so kóga, gl. **uho**.

sáme beséde so kóga, gl. **beseda**.

sáme kostí so kóga, gl. **kost**.

sáme očí so kóga, gl. **oko**.

samó

glédati [samó] na svój žèp, gl. **žep**.

glédati [samó] za svój žèp, gl. **žep**.

samó beséde so kóga, gl. **beseda**.

samó preko mójega trúpla, gl. **truplo**.

[samó, le] vrh ledéne gòre, gl. **vrh**.

skrbéti [samó] za svój žèp, gl. **žep**.

sámski

zapustíti sámski stán, gl. **stan**.

sanjáríti

sanjáríti z odpřtími očmí, gl. **oko**.

sánjati

sánjati z odpřtími očmí, gl. **oko**.

sánje

bíti kot sánje /ekspr.; mn., primera, tudi kot prilastek/ *bíti zelo lepo, čudovito, neverjetno*

Marijanica pa je bila v resnici vsa zbegana. Vse ji je bilo kot sanje in zaeno čudna strast in groza. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Ne bi mogel biti srečnejši: včeraj drugo mesto, danes prvo tu v Kitzbühlu, to je kot sanje. (Delo, 27. jan. 1998, NB) | Romana Ljubezensko življenje in Mož in žena sem pisala v 90. letih, ko smo bili v Izraelu zelo optimistični, ker smo verjeli, da bomo dosegli mir. Tisto obdobje je bilo kot sanje. (Delo, 19. jun. 2004, NB) | Katarina Srebotnik se je medtem že vrnila domov: »Dnevi v Dubajui so bili kot sanje, podelitev priznanj po finalu pa nato vrhunec,« je skušala strniti svoje vtise. (Delo, 9. mar. 1999, NB) | Bilo je edino, kar sem ljubil in znal, bilo je priznanje, ki sem ga bil deležen od danes do jutri. Bilo je – in je – kot sanje. (Delo, 21. jul. 2004, NB) | Ko sem se kljub vsemu vendarle znova postavil na smuči, si nisem upal niti pomisliti, da bi lahko spet kdaj osvojil kristalni globus. Da mi bo uspelo, se je zdelo kot sanje. (Delo, 25. okt. 2004, NB)

♦ Primere *bíti kot sanje* z različico *zdeti se kot sanje* ter *bíti kot v sanjah* z različico *zdeti se kot v sanjah*, enako primeri *izíti se kot v sanjah*, *počúttí se kot v sanjah*, temeljijo na primerjalnih sestavinah *kot sanje*, *kot v sanjah*, ki izražata lepoto, čudovitost, neverjetnost. Izhajajo iz dejstva, da so sanje v vsakdanji resničnosti neresnične, neverjetne, neizvedljive.

bíti kot v sánjah /ekspr.; mn., primera, tudi kot prilastek/ *bíti zelo lepo, čudovito, neverjetno*

Vsi skupaj smo jo mahnilo na vrh. Bilo je tako lepo kot v sanjah! Kar poletel sem preko ledenika na sedlo in na vrh. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Ljudje so dobesedno viseli s stropa in spodbujali svojo reprezentanco, ki je bojevala veliki boj z Rusijo. Bilo je kot v sanjah. Domača ekipa je z neverjetnim poletom zmlela Ruse, ki so bili na koncu še lahko veseli, da se ni končalo s popolno katastrofo. (Delo, 17. okt. 2001, NB) | »To je kot v sanjah. V živo se mi dogaja točno to, o čemer sem sanjala v otroštvu,« je žarela Daniela, ki se je tako prebila med najboljših 20 igralk ženske računalniške lestvice: »Preboj med top 20 je bil cilj letošnje sezone. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | »Bolj vznemirljivo je zmagati v podaljšku. Če pa na tribunah zate stiska pesti sam predsednik države, potem je res vse skupaj kot v sanjah,« so bile prve besede Washingtonovega vratarja Kolziga ob zmagi s 3:2, ki se jo je med gledalci veselil tudi Bill Clinton. (Delo, 27. maja 1998, NB) | »Sploh se ne zavedam, kaj se je zgodilo. Celotna sezona je bila kot v sanjah, junijsko prebujenje pa je bilo toliko bolj

neprijetno, kot bi me nekdo polil z ledeno vodo. Tega si ne zaslužim,« je kar vrelo iz ust trenerja, ki je v minulih mesecih požel veliko pohval, saj je z Unionom Olimpijo pripravil najprijetnejše presenečenje v evroligi, se uvrstil na finalni turnir lige Goodyear in osvojil slovenski pokal. (Delo, 27. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *biti kot sanje*.

deklè môjih sánj, gl. **dekle**.

deklè svôjih sánj, gl. **dekle**.

izíti se kot v sánjah /ekspr.; mn., primera/ *iziti se zelo lepo, čudovito, neverjetno*

Prodiral je le Wayne Rooney, David Beckham, Frank Lampard in Joe Cole pa so po žogi udarjali zunaj kazenskega prostora. A nazadnje se je slednjemu pri enem od silovitih strelav končno vse izšlo kot v sanjah – žogo je z volejem z dobrih 30 metrov poslal v levi zgornji kot vratarja Andreasa Isakssona. (Delo, 22. jun. 2006, NB) | Zavedali so se svoje kakovosti in da so po prikazanem v minulih mesecih celo favoriti štiridnevnega tekmovanja, hkrati pa tudi, da bi odsotnost tivolskega moštva postavila njihovo morebitno zmago slavje pod velik vprašaj. Na koncu se je igralcem Heliosa vse izšlo kot v sanjah: z odlično finalno predstavo so gladko ugnali branilce naslova, prva lovorika v zgodovini kluba pa je za nameček čista kot solza. (Delo, 13. feb. 2007, NB)

◆ Gl. *biti kot sanje*.

môški svôjih sánj, gl. **moški**.

nájti princa svôjih sánj, gl. **princ**.

níti v sánjah /ekspr.; mn., pren., v nikalnih povedih/ *izraža močno zanikanje*; sop.: **nikakor ne; sploh ne**

In ni si mogel kaj, da se pri tem ne bi trpko nasmehnil – kako prav so imeli, da so urili druge, saj si niti v sanjah ni mogel predstavljati, da bi on napadel Slovenijo. (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Gledanje televizije niti malo ne bo povečalo vašega pomena v družbi. Intelektualni snobi so se v enem svojih gambitov pred časom še hvalili, da nikoli ne gledajo televizije in da jim niti v sanjah ne pride na misel, da bi si kupili televizijski sprejemnik. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Z mlajšimi moškimi nimam izkušenj, priznam. Neko niso bili v mojem horizontu in nikoli si nisem niti v sanjah predstavljala, da bi bilo kdaj lahko drugače. (Revija Viva, maj 2003) | Končni cilj ni samo združitev Term in Morja, ampak oblikovanje podjetja, ki bo kos mednarodni konkurenci. Njegovi razvojni potenciali pa bodo s koncentracijo kapitala in znanja tako močni, da si jih sedanje posamezne družbe ne bi mogle privoščiti niti v sanjah. (Delo, 15. apr. 1999, NB)

◆ Frazem *niti v sanjah* je nastal po prenosu in posplošitvi dejstva, da je kaj, kar niti v sanjah ni mogoče, resnično popolnoma nemogoče. Tako v nikalnem sobesedilu izraža močno zanikanje.

počúttí se kot v sánjah /ekspr.; mn., primera/ *počúttí se zelo lepo, čudovito, neverjetno*

»Nisem še dojela, kaj se mi je posrečilo. Počutim se kot v sanjah,« je po velikem zmago slavju dejala Sraka,

ki si od letošnjega EP ni obetala prav veliko. »Boleči poškodbi sta pač grozili. (Delo, 19. maja 2003, NB) | Vijay Singh se je počutil kot v sanjah, iz katerih se ni želel zbuditi, ko je z zmago na turnirju Funai Classic na Floridi znova prevzel vodstvo na lestvici zaslužkov najboljših poklicnih golfistov in se na svetovni lestvici s tretjega mesta povzpел na drugo. (Delo, 28. okt. 2003, NB) | Stefanom sva se počutila kot v sanjah, medtem ko sva teden dni v džipu poskakovala po brezpotjih, brodirala čez reke ali bila občasno popolnoma zasuta z mivko. Vožnja po sipinah je vzbujala občutek, da se vozimo po nekem že davno odpavljenem morju, med školjkami in polžki, ki sem jih nabirala v mivki na 4000 metrih in so dajali občutek brezčasnosti. (Delo, 17. jul. 1999, NB)

◆ Gl. *biti kot sanje*.

princ svôjih sánj, gl. **princ**.

zdéti se sánje, gl. **biti kot sanje**.

žénska svôjih sánj, gl. **ženska**.

sánjski

sánjski môški, gl. **moški**.

sápa

bíti brez sápe /nevtr.; glag. pril. zv./ *biti zadihan, izčrpan*

Kje si zdaj, pizda profesorska, je zaklel in se zadihan ustavil pri tovariših, ki so ležali po tleh ali sloneli ob drevesih. Vsi so bili brez sapa in so hlastali za zrakom kot ponoreli. (Damjan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ko je Pécuchet pridrvel do tja, je bil brez sapa; nikogar ni videl. Potem se je obrnil nazaj, da bi prišel do polja po kakšnem 'useku', kar je gotovo storil tudi Bouvard. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | Prav hoja v hrib mi je zaradi redkega zraka na otoku Amantani povzročala veliko težav. Le nekaj korakov sem naredila, pa sem bila brez sapa. Domačini so se temu v mnogo stoletjih seveda odlično prilagodili. (Delo, 8. jun. 2005, NB) | Sicer pa res nisva mogli dosti govoriti. Itak sva bili večinoma brez sapa, saj naju je vodič, ki je po hribih hodil bolj iz lastnega veselja, hudo priganjal. (Delo, 8. jun. 2002, NB)

na vsò sápo /star.; v prisl. rabi/ *zelo, močno*

Kakor bi bil Karp, ko je imenoval Ostrorogega, sam nase priklical nesrečo, sta se okrog Plešivce pripodila dva drevaka. Gnala sta ju na vso sapo Ostrorogi Jelen in za njim Pegasti Ris. (Janez Jalen, Bobri I, Sam, NB) | Le mesečni žarki so trepetali po mimi, speči zagorski dolinici, in v njihovem svetu so se svetili visoki snežniki in so gledali molčé v jasno noč, ki je tako lepo spala pod njim. Kekca pa ni zanimala krasna noč; Kekc je drvel na vso sapo po pašniku proti vasi, ki se je kopala nedaleč pred njim v tihih mesečnih žarkih. (Josip Vandot, Kekc nad samotnim breznom, NB) | Predirno, oglušljivo so donele dolge trobente in piskale piščali po ozki ulici; jezdec so se držali moško in slavljudbno; nekateri mlajši, navdušeni meščani so metali čepice

kvišku in kričali na vso sapo: »Vivat cesar Friderik!« (Rado Murnik, Lepi janičar, NB) | Zagledal je volka, ki je sedel sredi pota na zadnjih nogah in gledal za tropom vaških paglavcev, ki so bežali na vso sapo skozi gozdčič in so kričali, da je bilo strah in groza. Zagledal je Kekec paglavce pa se je zasmel naglas. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB)

ostāti brez sápe /nevtr.; tudi pren./

1. biti zadihan, izčrpan

Seveda ne smem pozabiti na štiri kolesa v zadnjih petih letih, ki so šla nepridipravom, hitrejšim in bolj zvitim od mene in mojih ključavnic. Za enim od njih sem tekel, a že po par metrih ostal brez sape – moje kolo je vendar imelo mlajšega voznika in pa osemnajst prestav ... (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Krajšo je potegnila tudi Italijanka Barbierijeva, v obračunu za 3. mesto pa je pred našo tekmovalko pokleknila še Ukrajinka Prišepa. »Ukrajinka je napadla na vso moč in zato že po dobrih dveh minutah ostala brez sape. Čeprav si kolajne nisem zastavila za cilj, sem je vesela.« (Delo, 17. maja 2004, NB) | Stopnice so bile huda ovira. Kljub počasnemu koraku in dobri volji je na vrhu stopnic ostal brez sape. O usodnosti azbesta je govorila tudi vdova, ki ne želi biti imenovana. (Delo, 8. okt. 2005, NB)

2. biti zelo presenečen, ostati brez besed

Če zadevo konkretiziramo: samo z racionalnim vedenjem je mogoče v javnem sektorju na leto privarčevati vsaj 4 odstotke od 50 milijard, torej dve milijardi tolarjev, za ta denar pa bi lahko kupili kakšnih 200 enosobnih stanovanj! Koliko stanovanj bi dobili s še večjim zmanjševanjem samo stroškov za energijo, raje ne računajmo, drugače ostanemo brez sape. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | Vedno znova se pustita vlada, pa tudi strokovna javnost presenetiti. Na posvetovanih premlevajo priseljevanje tujih naložb, prevzeme slovenskih podjetij (kar naj ne bi bilo v skladu s slovenskim nacionalnim interesom), ostali so pa brez sape, ko se je prvo podjetje odločilo, da preseli svojo proizvodnjo v tujino. (Delo, 22. nov. 2003, NB) | A kot pravi Čadež v intervjuju za Dnevnik, so njegovo poročilo sprejeli brez besed, ko jim je pokazal, koliko je Mercator plačal za prenos proslave. Najbrž niso ostali brez sape zato, ker bi Mercator ne plačal nič, ampak zato, ker je plačal toliko, da direktorju ne bo več treba vsakega 15. meseca iskati naokrog denarja za plače. (Delo, 18. nov. 1999, NB)

príti do sápe /ekspr.; parafraza/ *sprostiti se, opomočiči si*

In zato jaz vaše soproge ne popeljem nikamor.« Juri je bil tako presenečen, da nekaj trenutkov ni mogel priti do sape. Potem pa je divje zakričal: »Ali hočeš, da te na mestu ubijem, predrznež brezstidni!« (Miroslav Malovrh, Na devinskih skali, NB) | Pomanjkanje dobrin v socializmu je gotovo razlog za to. Vzhodnoevropska ljudstva nekaj let niso mogla priti do sape, ko se jim je z demokracijo ponudila možnost izbire: takoj po prelomu smo v vseh vzhodnoevropskih državah samo kupovali – kupovali zato, da bi se počutili svobodne. (Delo, 31. mar. 2001, NB) | 'Sam jih prav gotovo ne bo nikdar več

vlačil nase!' je spet bziknil slino in zamahnil z roko. Zazeblo me je do kosti, toda prišla sem do sape. »Pa jih tudi ti ne boš!« (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | Galdeano se ni vdal in kilometer pred koncem – Pascal Herve je vseskozi vozil v njegovem zavetrju – ujel vodilno trojico. Nekaj sekund si je vzel, da je prišel do sape, nato pa zmogel še dovolj moči za prepričljivo zmago v šprintu. (Delo, 12. sep. 2000, NB) | Na vprašanje, ali je od Mobitela namesto štipendije res zahteval pol milijona evrov na leto, se je Avstrijec le zakrohotal. Tisti, ki širi takšne vesti, se očitno šali ali pa nima pojma, kolikšne vsote denarja se dejansko vrtijo v atletiki, je pojasnil, ko je prišel do sape. (Delo, 16. apr. 2002, NB)

sápo je vzelo kómu /ekspr.; brezoz., 3. ed., tudi prih./ *kdo je zelo presenečen*

Ko je prišla sodna komisija, izvedenec je bil prof. inž. Foerster, se je pred njenimi očmi podro leseno ogrode odra in še na pol sveži beton je z velikim ropotom padal na dno. »Nam je kar sapa vzelo«, piše Bevc v tekstu, vendar je komisija na koncu le podala ugodno mnenje. (Delo, 25. feb. 2006, NB) | Dragi moji, pred vojno – vem primere, ko so prihajali oziroma ko so bile ponujene penzije našim državljanom, ki so bili včasih na Primorskem, italijanska evidenca je bila taka, da je meni sapa vzelo. (Državni zbor RS: 32. izredna seja 28. 01. 1999, NB) | Toliko človeških energij in strasti še ni bilo sproščenih, odkar svet stoji. Prihodnjim generacijam bo vzelo sapo, ko bodo spoznale, kaj se je zgodilo pred njimi, kaj so ustvarili njihovi očetje in dedje, sapa jim bo vzelo. (Drago Jančar, Dedalus, NB) | Naslednje jutro me je gostitelj peljal na ogled Kurukshetre, takoj zraven kakih deset kilometrov čez polja. Ko sem zagledal tisti tank, kot mu pravijo, v resnici fantastično jezero, obkroženo z marmornatimi ploščadmi, templji in še nečem, mi je vzelo sapo in mi jo jemlje ob spominu še zdaj, ko tole pišem, da bi najraje nehal, ker se opisati sploh ne da. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | EU s svojimi ukrepi odgovarja predvsem na nedavno zaostritev kubanskega ravnanja z oporečniki. Kubancem je najbolj vzelo sapo sporočilo, da naj bi veleposlanštva članic EU v prihodnje ob svojih nacionalnih dnevih na sprejeme vabila tudi nasprotnike režima. (Delo, 16. jun. 2003, NB) | Zdravnica je vzrojila in vpila name, naj že vendar povem, kaj mi je. Njeno ravnanje mi je vzelo sapo, in čeprav mi je na koncu le predpisala zdravila, me je ta izkušnja dotolkla. (Jana 2007, št. 27, NB)

v éni sápi /ekspr.; v prisl. rabi, tudi v isti sapi/ *vse naenkrat, hitro*

Zgodba, ki jo želim povedati v eni sapi in z resnobnostjo kakšnega Cervantesa, je, na to že moram bralca opozoriti, nekoliko nora. (Drago Jančar, Avestina, NB) | V časopisu je pisalo o Nemcih in Francozih, in moški so že navsezgodaj nestrpno čakali pred oglasno desko. Časopis so prebrali v eni sapi in potem so bili zgovorni ves dan. (Marjan Rožanc, Pravljica, NB) | To ji je povedala babica, ki je preživela genocid leta 1915. Knjigo je napisala v eni sapi, da bi se znebila mučne skrivnosti o

sebi in dala pogum rojakom s podobno usodo. Knjiga, ki je izšla pred dvema letoma, je pri priči postala uspešnica, pred kratkim je izšel prevod v francoščino. (Delo, 5. jan. 2007, NB)

v isti sapi /ekspr.; v prisl. rabi/

1. vse naenkrat, na hitro

Ozre se kvišku in res, nad seboj zagleda lastovko. Komaj se zagledata, že lastovka, kakor bi trenil, šine navzdol in Palčica ji začne v isti sapi pripovedovati o svoji žalostni usodi: da se bo morala poročiti z ozkosrčnim krtom in se za vse življenje zariti pod zemljo, tako da ne bo nikoli več videla svetlega sonca. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB)

2. hkrati, obenem

»Posredi pa je še tretji ... to bova pa ugotovila takrat, ko se vrne Uroš in ga bova obiskala.« »Torej podatke še zbiramo,« sem rekla, v isti sapi pa dodala: »Je na ambasadi kaj novega?« (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Skoraj vsakdo bi se namreč rad znašel v tej ali oni skupini privilegiranih – in v isti sapi to očita drugim kot njihov največji greh. Pa celo tisti, ki so v tem pogledu izjema, ki so res altruistično naravnani, ki bi iskreno radi pomagali človeštvu, imajo o načinu, kako to storiti, povsem nasprotujoče se predstave. (Vinko Ošlak, Včasih je tudi misliti užitek, Filozofske sentence, NB) | Ker švedsko gospodarstvo doživlja razcvet, so socialdemokrati vse trdneje v sedlu. Zato analitiki pričakujejo, da se bo v javnosti okrepila podpora Perssonovi stranki, vendar v isti sapi opozarjajo, da se na Švedskem nikoli ne ve, kako bodo ravnali volivci. (Delo, 24. nov. 2000, NB) | Tveganje je veliko: še nikoli prej niso bili v isti sapi predstavljeni trije filmi iste serije. Nadaljevanja uspešnih akcijskih pustolovščin se sicer snemajo že od nekdanj – tako imenovani sequels kljub vsem polomom, ki jih doživljajo, v Ameriki še vedno veljajo za zanesljivo formulo za uspeh. (Delo, 22. dec. 2001, NB)

sardína

nagnéten kot sardíne, gl. *stiskati se kot sardíne*.

naložén kot sardíne, gl. *stiskati se kot sardíne*.

natrpan kot sardíne, gl. *stiskati se kot sardíne*.

stískati kóga/káj kot sardíne, gl. *stiskati se kot sardíne*.

stískati se kot sardíne /ekspr.; mn., primera, preh. **stískati koga/kaj/ zelo se stískati**

Bojno vozilo pehote je v svoje drobovje sprejelo deset ljudi: poveljnika vozila, voznika, topničarja in sedem pešakov, ki so skozi posebne line lahko streljali z osebnim orožjem, zdaj pa se je noter zrinilo še pet voznikov. Stiskali so se na neudobnih klopek kot sardine v lastnem soku, bilo je peklensko vroče. (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Iz vseh turističnih krajev tako poročajo o gneči, gneči in še enkrat gneči. Na plažah se marsikje stiskajo kot sardine v pločevinkah, na parkiriščih že zdavnaj ni več prostora, na cestah pa je predvsem zjutraj in zvečer, ko vročina popusti, ena sama kolona vozil. (Delo, 14. avg. 2000, NB) | Anonimno

pismo o nepravilnostih v reševalni službi ZD Izola V rešilcih stiskajo paciente kot sardine. (Delo, 4. jan. 2002, NB) | Obsojenci in priporniki so stisnjeni kot sardine v škatli, paznikov pa je premalo. S prezaposlitvijo odvečnih carinikov naj bi se razmere nekoliko izboljšale. (Delo, 26. nov. 2003, NB) | Kabina, v kateri smo sedeli, je imela najbrž podoben pogon, kot ga ima mehanični bik za urjenje jahalcev na rodu. Kolo seveda ni toliko rešitev kot moderni javni prevoz, v katerem ljudje niso natrpani kot sardine ... (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Na štadion so se pripeljali v avtobusih ob številnem spremstvu policistov, tako da med potjo niso imeli niti malo priložnosti za kakršnokoli divjaštvo, na tekmi pa so bili na severnem delu tribune nagneten kot sardine, kordon policistov in varnostniki pa jih je dobro varoval. (Delo, 1. avg. 2003, NB) | Na trhljih deskah ždi 63 iraških Kurdov – moških, žensk, otrok, tesno naloženih kot sardine. (Delo, 21. dec. 2002, NB)

♦ *Primera stiskati se kot sardine* s prehodno različico *stiskati koga/kaj kot sardine* je nastala na osnovi dejstva, da so sardine v konzervi tesno zložene. Preneseno na človeka in stvari se je tako razvil pomen, da se kdo, kaj kje zelo stiska, ga zelo stiskajo, je zelo stisnjen, zelo nagneten, zelo natrpan, zelo naložen. Tako se ob primerjalni sestavini *kot sardine* ob glagolu *stiskati se* lahko pojavljajo tudi glagoli *nagnesti*, *naložiti*, *natrpati* oziroma ustrezni deležniki – *stisnjen*, *nagneten*, *naložen*, *natrpan*.

© angl. *to be packed (in) like sardines*; češ. *jsou kde namačkani jako sardinky*; fr. *être serrés comme des sardines [en boîte]*; hr., srb. *stisnuti kao sardine*; *zbijeni kao sardine*; nem. *wie die Sardinen in der Büchse*; rus. *ih gde kak sel' dej v bočke*. **stísnnjen kot sardíne**, gl. *stiskati se kot sardíne*.

Sáva

nosíti vódo v Sávo, gl. **voda**.

Sável

iz Sávla postati Pável /knj.; pren., tudi za stvari/ *iz človeka s slabim, negativnim značajem postati človek z dobrim, pozitivnim značajem; zelo se spremeniti; prepородiti se*

Če nisem bil do sedaj Slovan, ne bodem nikedar. Da bi postal Pavelj iz Savla, tega čuda se mi ni več nadejati z nebes; ne priklíče ga ne molitev, ne pokora!. (J. Stritar, Pogovori, Zvon 1879, 46) | Iz Saula je postal Pavel, srečanje z otroškimi vrtcem na ljubljanski cesti je njegova pot v Damask, otroci so mu prišli v srce kot Kristus s hostijo pri prvem obhajilu. (T. Kermauner, Na poti k niču, 1968, 23) | To izpričujejo npr. npravstveno »izpreobrnitev«, ko recimo kdo iz Savla postane Pavel. (K. Ozvald, Osnove psihologije, 208) | Napis Made in Germany so leta 1887 uzakonili Britanci, da bi domače

proizvode dovolj jasno ločili od tistih s celinske tek-mice in tako otežili prodajo nemških proizvodov ... Najkasneje po drugi svetovni vojni se je slabševalna označba spremenila v znamenje kakovosti in izdelki Made in Germany so zasloveli po vsem svetu. »Znamka je iz Savla postala Pavel,« komentira Doris Möller, ki je prepričana, da pobuda med članicami EU ne bo dobila podpore. (Delo, 31. jan. 2004, NB)

♦ Svetopisemski *Pavel* iz Tarza je bil pred spreobrnitvijo *Savel* in vnet preganjalec kristjanov. V Jezusovega učenca se je spreobrnil na poti v Damask leta 34, ko je sprejel tudi novo ime. Frazem *iz Savla postati Pavel* se izvorno nanaša prav na to spreobrnitev, se pa, kot kažejo navedeni zgledi, lahko nanaša tudi na stvari. Slovenskemu *iz Savla postati Pavel*, ki ima tudi različice *spremeniti (se) iz Savla v Pavla*, *sprememba iz Savla v Pavla* ipd. (gl. navedeno gradivo) ustrezajo nem. *aus einem Saulus wurde ein Paulus* in sopomenski *seinen Tag von Damaskus erleben* ter hr., srb. *od Savla postao je Pavle*, češ. *ze Savla se stát Pavlem*. Nemški frazem *seinen Tag von Damaskus erleben* prav tako temelji na Savlovi spreobrnitvi na poti v Damask. V zgoraj navedenem gradivu ga najdemo tudi pri Kermaunerju: srečanje z otroškim vrtcem na ljubljanski cesti je *njegova pot v Damask*. Sicer pa so frazem *iz Savla postati Pavel* z različicami poznali že naši klasiki (gl. pri J. Stritarju), o spreobrnitvi pa govori tudi že ljudska pesem: *Pavelj apostelj*: O sveti *Pavel*, si poprejšnji *Savel*, / sam Bog pozneje te prestavil ... (SNP III, 842, XIV, 2)

preobrazba iz Sávla v Pávla, gl. *spremeniti koga iz Savla v Pavla*.

sprememba iz Sávla v Pávla, gl. *spremeniti koga iz Savla v Pavla*.

spremeniti kóga iz Sávla v Pávla /knj.; pren./ *na-rediti, da kdo iz človeka s slabim, negativnim značajem postane človek z dobrim, pozitivnim značajem; zelo ga spremeriti; preporoditi ga*

Meni se ni zbudilo rodoljubje o tej in tej priložnosti, kakor se je temu ali onemu pri nas, ki ga je neka čudovita prikazen hipoma izpremenila iz Savla v Pavla. (J. Stritar, Lit. pog., Z. 1876, 29) | Možnost, da bi Haider nekoč postal pravi avstrijski zvezni kancler, ne le kancler v senci, kar je zdaj, je bila po vsej verjetnosti dovolj zastrašujoča, da so se države EU odločile za ukrepe zgodnjega omejevanja škode. V zakup so vzele očitek, da avstrijski vladi niso hotele dati priložnosti in da Haiderjeve spremembe iz Savla v Pavla niso nagradile s potpežljivim in vzgojnim zaupanjem. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Dosti je bilo takšnih preobrazb iz Savlov v Pavle, ne le v taktirnih razmerah, ampak vselej na velikih prelomnicah; zato ta epizoda v ničemer ne jemlje časti predavatelju, ki je kmalu zatem sprevidel svojo

napako, se vključil kot prediren znanstvenik v slovensko kulturno snovanje, prešel v času odločitve k Slovenskemu društvu ... (M. Mušič, Novomeška pomlad, 1974, 71) | Spreobrnila me je iz Savla v Pavla švedska pisateljica Selma Lagerlöf. (Burnett-Pribil, Mali lord I)

♦ Gl. *iz Savla postati Pavel*.

spreobrnutí kóga iz Sávla v Pávla, gl. *spremeriti koga iz Savla v Pavla*.

scánje

scánje proti vétru /vulg.; pren./ *delanje, ravnanje, drugačno od večine, vodilnih*

Jeza – četudi je treba prišteti samoumevalne alkoholne blodnje – deluje terapevtsko in očiščevalno. Svoje zablode prepozna v slikoviti metafori nezavednega »scanja proti vetru«. (Delo, 7. avg. 2004, NB) | Medtem ko se pri nas to ali ono samoraslo ustvarjalno področje še zdaj na veliko opravičuje in obklada z izrazjem o »subkulturi«, »margini«, »zgubaštvu« ali celo s kakim seksističnim »lulanjem proti vetru«, so skvoterske kulture in umetnosti na Nizozemskem po več kot 20 letih vztrajnega boja postale del vsakdanje ponudbe. (Delo, 23. okt. 1998, NB)

♦ Gl. *scati proti vetru*.

scáti

scáti krí, gl. **kri**.

scát peljáti /sleng.; pren./ *hoditi s fantom brez privolitve v spolne odnose*

Sleng ima seveda tudi svoje frazeologeme (od šuba takoj; važen kot marena. (v dežju); biti fin, kot bi bil iz Finske; scat peljati hoditi s fantom brez privolitve v spolne odnose ... (V. Gjurin, Slavistična revija 1, 1974, 67) | V bistvu je bila ta mimoza (rezervirana ženska) videti precejšnja dila brez jabučkov (prsi), pravi ploh, in prejkone je bila absolutna ničla (frigidna), ki je seks sploh ne gane in se pusti samo mečkati in šlatati, nikar da bi šla kdaj do konca: ena tistih, ki te samo scat peljejo (hodijo s fantom, a se ne spuščajo v spolne avanture). (V. Gjurin, prav tam, 80)

scáti proti vétru, gl. **veter**.

Scíla

krmáriti med Scílo in Karídbo, gl. *med Scilo in Karibdo*.

krmárjenje med Scílo in Karídbo, gl. *med Scilo in Karibdo*.

med Scílo in Karídbo /ekspr.; pren./ *med dvema velikima nevarnostma*; sop.: **med krnico in pečino**; prim. **med kladivom in nakovalom**

... hkrati pa bo vedno bolj prikrajšan tudi domači bolnik. Ta pa je, kot vse kaže, že zdaj potegnil kratko in je v primerjavi z marsikatero državo, ki nima takšnega strokovnega zaledja v medicinskem kadru, ima pa vrhunsko opremo, običal med Scilo in Karibdo. (Delo, 4.

sep. 2004, NB) | Pisatelj se v tej knjigi ne vpraša, zakaj je uspel. Sam je vedel, kako spretno je plaval med Scilo in Karibdo italijanstva, hrvaškega istranstva in pogojno celo slovenstva, a hkrati je prisegel le na držo italijanskega pisatelja. (Delo, 17. sep. 2002, NB) | Zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine morajo pri podpisovanju soglasij upoštevati varstveni režim, predpisan z zakonom. Zavedajo se tudi, da cerkveni objekti rabijo ljudem in da so potrebni obnove, zato plujejo med Scilo in Karibdo ter iščejo najprimernejše rešitve, ki naj bi zadovoljile želje investitorja ali predlagatelja sprememb na eni strani in bi na drugi strani ustrezale tudi spomeniško-varstvenim kriterijem. (Delo, 14. okt. 1999, NB) | V posebnem položaju je Grčija, kjer več kot devetdeset odstotkov prebivalstva podpira Srbijo in ne Nata. Grška vlada tako s težavo vozi med Scilo in Karibdo, a zaenkrat tudi ni naredila nič spektakularnega, na primer zagrozila z vetom ali kaj podobnega. (Delo, 29. maja 1999, NB) | Mi je tudi čisto vseeno, kdo bi ga hodil poslušat, morda tudi predsednik države. Končno bi to bila njegova privatna zadeva – predsednikova namreč. Nekaj drugega pa je, če politik povabi na svoj klepet tujega državnika in ga postavi v satirični kontekst, v katerem mora hočeš nočeš voziti med Scilo in Karibdo. (Delo, 1. apr. 2000, NB) | Poudariti je treba izravnavo svobode izražanja mnenj in obveznost sodnika, da vzdržuje zaupanje v pravosodje. Gre za vožnjo med Scilo in Karibdo, kjer lahko pripomore ustrezna poklicna etika – dolžnost samoomejevanja in primernost. (Delo, 25. apr. 1998, NB) | Vodstvo šole nas je v preteklem šolskem letu na kar nekaj srečanjih na novosti dobro pripravilo in tudi kar se da uspešno krmarilo med Scilo in Karibdo pri pripravi urnika za naše devetletne sedmošolce, za kar je najbrž potrebovalo kar nekaj čarovniških spretnosti. (Delo, 1. dec. 2003, NB) | A celo tam so ruskega predsednika Vladimirja Putina nedavno gostili na nadvse pristranem »vrhu jastogov«, zato vprašanje, ali je slovenski premier Janša ravnal smotrno, ko se je preprosto odpovedal srečanju s Putinom, ni nikakršno iskanje dlake v jajcu. Nenazadnje so se dobri državniki zapisali v zgodovino predvsem s tem, da so tudi med viharji spretno krmarili med Scilo in Karibdo. (Delo, 30. jul. 2007, NB) | Problem oddaje je neprestana podvrženost dvomnosti svojega naslova, ki bi se lahko glasil tudi Knjiga me ne briga. Včasih je krmarjenje med Scilo in Karibdo uspešno, drugič ne. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | To je povečanje prožnosti dela, hkrati z zagotovitvijo ustrezne stopnje socialne varnosti. Pogajanja s socialnimi partnerji je s spretnim krmarjenjem med Scilo in Karibdo, če se lahko tako izrazim, pripeljala sedanja ministrica Marjeta Cotman. Povsem nasprotujoči si začetni interesi so se na koncu uravnotežili in dobili smo kompromisni predlog, ki ga danes sprejemamo. (Državni zbor RS: 32. redna seja 29. 10. 2007, NB) | V Bosni smo se muslimani znašli med Scilo in Karibdo. Na zahodu niso samo Hrvati, ampak je krščanski ves zahod, na vzhodu niso le Srbi, ampak ves pravoslavni svet. (Delo, 30. okt. 1999, NB) | Potem ko je Giggs kot lisica pred

tropom lovskih psov zdivjal mimo Juventusove statične obrambe in še drugič preliščil Buffona, je bilo jasno, da booletni prestop k Interju še bolj aktualen. Italijani so se ob van Nistelrooyevem prihodu znašli med Scilo in Karibdo. Zasanjanemu Tudorju bi se imel Ruud celo čas zahvaliti, preden je njegovo zmedenost kaznoval z golom. (Delo, 27. feb. 2003, NB)

◆ Frazem *med Scilo in Karibdo* izhaja iz Homerjeve Odiseje in grškega izročila, po katerih je nevarnost morske poti skozi Mesinsko ožino na Siciliji ponazorjena z dvema pošastma: *Scila*, strma in nevarna čer, je predstavljena kot šestglava pošast, nasproti pa *Karibda*, poguben vrtnec, brezno kot velikanka, ki požira ljudi. Če so se morjeplovci hoteli izogniti drugi, jih je zgrabila prva in obratno. Frazem se glasi lat. *incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim* (dobesedno 'pade v Scilo, kdor se želi izogniti Karibdi'), fr. *tomber de Charybde en Scylle* v pomenu 'izogniti se eni nevarnosti in s tem pasti v drugo'. Iz tega so se v sodobnih jezikih razvili izrazi, ki pomenijo dvojno nevarnost. Frazem omenja J. Glonar, SSJ 345, pri iztočnici *Scila: nad Scilo in Karibdo*: med krnico in pečino (med dvema nevarnostima).

◎ angl. *between Scylla and Charybdis*; češ. *mezi Scyllou i Charybdou*; hr., srb. *između Scile i Haribde*; nem. *zwischen Scylla und Charybdis*; rus. *meždu Scylloj i Haribdoj*.

plúti med Scílo in Karíbdó, gl. *med Scilo in Karibdo*.

vozíti med Scílo in Karíbdó, gl. *med Scilo in Karibdo*.

vôžnja med Scílo in Karíbdó, gl. *med Scilo in Karibdo*.

znájti se med Scílo in Karíbdó, gl. *med Scilo in Karibdo*.

se (sêbe)

bóg je vzél kóga k sêbi, gl. **bog**.

dáti vsè od sêbe, gl. **dati**.

dvígniti rôko náse, gl. **roka**.

Gospód je poklícál kóga k sêbi, gl. **gospod**.

Gospodár je poklícál kóga k sêbi, gl. **gospodar**.

iméti hudíča v sêbi, gl. **hudíč**.

kopáti grób sám sêbi, gl. **grob**.

kopáti jámo sám sêbi, gl. **jama**.

ne dáti glasú od sêbe, gl. **glas**.

odnésti káj v grób [s sebój], gl. **grob**.

níti beséde ne správití iz sêbe, gl. **beseda**.

podréti vsè mostôve za sebój, gl. **most**.

položíti rôko náse, gl. **roka**.

porúšiti vsè mostôve za sebój, gl. **most**.

séči

dóber glás séže v devêto vás, gl. glas.
 [globôko] séči v žep, gl. žep.
 ne séči kómu niti do gléznjev (gléznja), gl. gle-
 ženj.
 ne séči kómu niti do kolén, gl. koleno.
 ne séči kómu niti do pêt, gl. peta.
 séči kómu pod pázduho, gl. pazduha.
 séči po zvézdah, gl. zvezda.
 séči za kóga po kôstanj v žerjávico, gl. kostanj.
 v sršénovo gnezdo séči, gl. gnezdo.

sédem

knjiga s sêdmimi pečáti, gl. knjiga.
 ne videti kóga žé sédem hrváških lét, gl. leto.
 ne videti kóga žé sédem láških lét, gl. leto.
 pobráti svôjih sédem čéšplj, gl. češplja.
 sédem debélíh kráv, gl. krava.
 sédem debélíh lét, gl. leto.
 sédem súhíh kráv, gl. krava.
 sédem súhíh lét, gl. leto.
 žé sédem hrváških lét, gl. leto.
 žé sédem láških lét, gl. leto.

sedênje

sedênje na dvéh stôlih /ekspr.; pren./ *iskanje koristi pri dveh, praviloma izključujočih se stvaréh*; prim.

sedeti na dveh stoli

Redki, predvsem tisti z dovolj denarja in karizme, se odločijo za sedenje na dveh stolihi oziroma za življenje z dvema družinama. V nekakšni bigamiji živijo tudi tisti, ki se še niso popolnoma odcepili od prve družine. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Bo pa SLS deležna neka-kšnega bojkota, ko bo v koaliciji poskušala uveljaviti svoje interese. Sedenje na dveh stolihi, so sporočali iz obeh strank, pač ne pride v poštev. (Delo, 27. mar. 2004, NB) | Aurelio Juri še meni, da se »sedenje na dveh stolihi vedno ne obrestuje, primer je SLS« (Delo, 15. apr. 2004, NB) | Ob vsem tem je logično vprašanje, ali se je naveličala vladanja in želi razbiti zvezno vladno koalicijo z ljudsko stranko kanclerja Wolfganga Schüssla? Politični analitiki menijo, da ni tako, ampak da ubira taktiko sedenja na dveh stolihi. (Delo, 22. jan. 2002, NB)

♦ Gl. *sedeti na dveh stolihi*.

sedéti

sedéti kàkor kóklja [na jájcíh], gl. koklja.
 sedéti kàkor malík, gl. malik.
 sedéti [kàkor] na šívánkah, gl. šivanka.
 sedéti [kàkor] na žerjávici, gl. žerjavica.
 sedéti kàkor štór, gl. štor.
 sedéti kómu na glávi, gl. glava.
 sedéti kómu na jétríh, gl. jetra.

sedéti kot čúk na pálici, gl. čuk.
 sedéti kot kíp, gl. kip.
 sedéti kot kúp nesrčé, gl. kup.
 sedéti kot lípov bóg, gl. bog.
 sedéti [kot] na íglah, gl. igla.
 sedéti [kot] na trníh, gl. trn.
 sedéti [kot] na trńju, gl. trnje.
 sedéti kot pribít, gl. pribit.
 sedéti med dvéma stóloma, gl. stol.
 sedéti na dvéh stôlih, gl. stol.
 sedéti na lovorikah, gl. lovorika.
 sedéti na prestólu, gl. prestol.
 sedéti na sódu smodníka, gl. sod.
 sedéti na zatóžni klópi, gl. klop ž.
 sedéti po túrško /neutr.; primeral/ *sedeti s prekríza-nimi nogami v isti višini, kot je zadnjica*

Moj prvi spomin na knjige je iz časov, ko sem sedel po turško pred belo omaro s steklenimi vrati in gledal tja gor, kjer so tiho stale knjige in mi takrat niso povedale nič drugega kot to, da so. Pač, na spodnjih policah so ležali veliki formati z reprodukcijami starih mojstrov, in ker je bil izdelek nemški, so bile reprodukcije tehnično izredno dobre. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Dal sem mu čik, na katerega je zatrdno računal; dal sem mu ga tudi zato, ker sem vedel, da naslednjega dne ne bo imel komu krasti, zakaj Belgijca ne bo več. Takó je Cigan po turško sedél na slamnjači ko nizek in širok štor in vlekel čik, da mu je dim zakrival valjasta mehurja, ki sta mu skrivala oči, jaz pa sem stopil v sosednjo sobico. (Boris Pahor, Nekropola, NB) | Med okoli petinštiridesetimi udeleženci so prevladovali študentje iz različnih evropskih univerz. Med njimi se je znašel tudi tako sproščen študent – sicer zelo entuziastičen poslušalec in razpravljavec – ki si je med predavanji sezul čevlje in sedel po turško na stolu. (Delo, 22. apr. 2006, NB)

♦ Primera *sedeti po turško* je očitno nastala po pripisovanju takega načina sedenja Turkom, sicer pa je povezana z muslimansko vero in držami pri njenih molitvah. Če izvzamemo jugoslovanske muslimane, so Turki najbližje Evropi in so v njej že odigrali določeno zgodovinsko vlogo in jo imajo tudi še danes. Zato je tako pripisovanje načina sedenja Turkom razumljivo.

sedéti pri korítu, gl. korito.
 sedéti v lúknji, gl. luknja.
 sedéti za križí, gl. križ.
 sedéti za okróglo mízo, gl. miza.
 sedéti za pečjó, gl. peč.
 sedéti za rešétkami, gl. rešetka.
 žágati si vêjo, na katéri kdó sedí, gl. veja.

sédlo

prilégati se kómu kot krávi sêdlo, gl. krava.

pristájati kómu kot krávi sêdlo, gl. **krava**.

pristáti kómu kot svínji sêdlo, gl. **svinja**.

sêdmi

bíti [kot] v sêdmih nebésih, gl. **nebesa**.

[kot] v sêdmih nebésih, gl. **nebesa**.

počúttí se kot v sêdmih nebésih, gl. **nebesa**.

ségati

ségati do strôpa, gl. **strop**.

ségati po zvêzdah, gl. **zvezda**.

ségati za zvêzdami, gl. **zvezda**.

sekíra

bôjna sekíra je izkopána /ekspr.; pren./ *začenjajo se boji, prepíri, sovražni odnosi*; prim. **izkopati bojno sekíro**

Pojasnilo je priročno, vendar ne drži vode, kajti šele ob obloženi mizi so se udeleženci vrha v Gentu pogovarjali o prihodnosti Unije in širitvi, torej prav o temah, ki sta Prodiju najbolj pri srcu. Bojna sekira je izkopana, Prodijeva zamera pa je tolikšna, da v Breydelu niso hoteli povedati, ali se bo predsednik komisije udeležil tiskovne konference v Laeknu. (Delo, 23. okt. 2001, NB) | Španci so poudarili, da še naprej podpirajo svojega komisarja, menijo pa, da bi o zamenjavah »lahko razmislile« nekatero druge članice. »Bojna sekira je izkopana.« (Delo, 29. okt. 2004, NB) | V Italiji se začenja predvolilna kampanja. Bojna sekira je izkopana. Premier Silvio Berlusconi krepí ekipo in spreminja zakone, da bi se obdržal. Šef opozicije Romano Prodi ni več prijazen kot vaški župnik in seka na vse strani. (Delo, 6. dec. 2004, NB)

◆ Gl. *zakopati bojno sekíro*.

bôjna sekíra je zakopána /ekspr.; pren., tudi nikal./ *boj, prepír, sovražni odnosi so končani*; prim. **zakopati bojno sekíro**

Vihar v kozarcu termalne vode? Bojna sekira je zakopana. S tresočim se glasom in cmokom v grlu Borut Mokrovič in predsednik nadzornega sveta Term Čatež Bojan Petan prepričujeta, da je šlo le za nesporazum. (Delo, 25. nov. 2004, NB) | Sedaj je po neuradnih virih bojna sekira zakopana in vsi živimo naprej v miru, kar je fino. Oba lokala sta kul in fina ... (Google) | Bojna sekira še ni zakopana, boj se bo nadaljeval na tradicionalnem turnirju v četrtek. Jasno pa je, da si bodo morali oboji zmago šele priboriti. (15. raziskovalni tabor Šentilj 2003, Google)

◆ Gl. *zakopati bojno sekíro*.

divjáti kot snéta sekíra, gl. *kot sneta sekira*.

drvéti kot snéta sekíra, gl. *kot sneta sekira*.

izkopáti bôjno sekíro /ekspr.; pren./ *začeti boj, sovražne odnose*

Zamolko mrmranje je prihajalo iz ust žalostnega naroda. »Že je prešlo več tednov, kakor imam prstov na

roki, odkar smo izkopali bojno sekíro,« je nadaljeval govornik. »Pa vendar do danes še nismo premagali prav nikogar!« (R. Murnik, Indijanci, NB) | Tudi v sami Bosni zanje ni kdove kakšnega razumevanja. Razburjene so zaradi vsega, kar so doživele 11. julija 1995 in kar še vedno doživljajo, zato so izkopale bojno sekíro zoper vse, tako da se jih v glavnem vsi izogibajo. (Delo, 3. avg. 2001, NB) | Bo Slovenija dobila tretjo univerzo ali pa bo Nova Gorica dokončno izkopala bojno sekíro in začela dolgotrajno regionalno vojno med severno in južno Primorsko? (Delo, 19. okt. 2001, NB) | Minister za zdravje je bojno sekíro izkopal lani jeseni, ko je zelo suvereno odprl javno razpravo o zdravniških napakah. A kot se je izkazalo kaj kmalu, se je tresla gora, zgodilo se ni tako rekoč nič. (Delo, 9. dec. 2002, NB)

◆ Gl. *zakopati bojno sekíro*.

◎ angl. *to go on the warpath*; češ. *vykopat válečnou sekeru*; fr. *déteffer la hache de guerre*; hr., srb. *iskopati ratnu sjekiru*; *iskopati vojnu sjekiru*; nem. *das Kriegsbeil ausgraben*; rus. *vstupit' na voennuju tropu*.

kot snéta sekíra /pog.; primera/ *zelo hitro*

Prve tri kontrole je treba biti zelo previden, potem pa lahko do predzadnje žgeš kot sneta sekira. Torej, povsem sem se umiril in hitro našel zagotovo ... (www.o-klubbrezice.si/..., Google) | Shoceljna // Eden ima zmeraj dolge poti, / se po gostilnah obira, / drugi pa, ko se zmrachi, prifrchi / v mojo kamro kot sneta sekira ... (www.revijasrp.si/knrevsrp/..., Google) | Sem v večini primerov naletela na zelo prijazne voznike, ki so me celo mal počakali na postaji, če so vidli, da letim kot sneta sekira, samo da bi ujela. (Google) | Hkrati pa »obtožujem« tiste, ki vozijo s hitrostjo, ki je več kot 2x prekoračena, ... Ko vidiš motorista za sabo, imaš 80 % šans, da divja kot sneta sekira ... (Slovenček drvi, matilda pa kosi, Google) | Samo enkrat ugibajte, v čem drvi LordFebo kot sneta sekira po kolovozih med smrekami. (Revija Joker, Google) | Užgal sem jo kot sneta sekira, a mi pobeg žal ni uspel. Gibčni in hitri puščavniki so me hitro ujeli. Takoj mi je bilo jasno, da sem ga krepko polomil ... (Knjiga, Google) | Zlata lisica v roke Tini ... Zmagala je Tina Maze. Tina kot sneta sekira. (vucko.org., Google)

◆ Primera *kot sneta sekira* je predstavno dovolj nazorna, saj temelji na dejstvu, da pri zamahu sekira, ki se sname, zelo hitro leti. Primera se uporablja z glagoli gibanja, npr. *iti, teči, leteti, divjati, drveti*.

◎ bolg. *izletja kato kuršum*; *letja kato kuršum*; *hukna kato kuršum*; češ. *vyletět jako střela*; *letět jako střela*; *vyrazit jako střela*; hr. *izletjeti kao metak*; *letjeti kao metak*; *juriti kao metak*; mak. *izleta kako kuršum*; *leta kako kuršum*; *potrča kako kuršum*; pol. *polecieć jak strzala*; *biec jak strzala*; *gnąć jak strzala*; rus. *vyletet' kak pulja*; *letet' kak pulja*; slš. *vyletiet' ako strela*; *letiet' ako strela*; ukr. *vyletity jak kulja*; *letity jak kulja*.

letéti kot snéta sekíra, gl. *kot sneta sekira*.

sekíra je pádla kómu v méd /ekspr.; pren., tudi nikal./ *življenjske razmere so se komu nenadoma zelo izboljšale*; prim. **med in mleko se cedi kje**

Ljubljana – Walter Jeklin je gotovo eden tistih košarkarjev, ki mu je v drugem delu kariere padla sekira v med tisti hip, ko se je odločil za košarkarsko »nerazvito« Poljsko. Naš reprezentant ima danes tam ime, uživa upravičen ugled, kar hkrati pomeni, da ima tudi primerno ceno. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | »Misliš, da ti je sekira padla v med, ker sta bila некоč s Petrico kolega. Zapomni si, da je bil fant vmes v politiki in da ne pozna milosti, kadar gre za njegovo kariero. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 188) | To je francoska uspešnica sezone, Jeunetov film *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain*. V tem primeru se lahko reče, da je karlovarski selektorici Evi Zaoralovi padla sekira v med. (Delo, 13. jul. 2001, NB) | Danes zvečer ob 19. uri bodo v polhograjski graščini odprli razstavo o začetkih čebelarjenja Ko je sekira padla v med, jutri pa se v Polhovem Gradcu (oziroma v tamkajšnji graščini) tudi uradno začenejo 18. dnevi medu. (Delo, 7. avg. 2002, NB) | Zadnji kosovski dogodki so prišli prav beograjskim politikom, da zajamejo sapo po poletnih korupcijskih aferah, pranju umazanega denarja in drugih umazanih poslih. Vendar jim s kosovskimi dogodki sekira ni padla v med, kakor mislijo mnogi v Beogradu in tudi v Prištini, kjer se albanski politiki ta čas počutijo odrinjeni od razpletanja kosovske krize in so zato tudi užaljeni. (Delo, 20. avg. 2003, NB) | No sicer pa BRUS nikjer ne dela in mu je to padlo kot sekira v med. (Google) | Norveška zunanja igralka Marianne Rokne (kot prva strelka Ålborga je v ligi prvakinj v ... Hypa in Kometala slovenskim prvakinjam v med padla še ena sekira ... (www.delo.si, Google)

◆ Med je simbol sladkega, lepega življenja, blagostanja in sreče. Komur pade žlica ali sekira v med, ta ima tako življenje. Sestavina *žlica* v frazemu, ki je še v srbsčini, je predstavno razumljivejša kot *sekira*, ki je še v hr., srb. in bolg. jeziku. Nekoliko drugačna predstava je v ustreznem nem. *sich in den Honigtopf setzen*, v katerem pomeni izobilje sestavina *Honigtopf* (tj. 'lonec medu').

◎ bolg. *padna mi sekirata u meda*; hr. *pala (upala) komu sjekira u med*; nem. *sich in den Honigtopf setzen*; srb. *pala mu je kašika u med*; *pala mu je sekira u med*.

zakopáti bôjno sekíro /ekspr.; pren./ *končati boj, prepír, sovražne odnose*

Bruselj je sprejel ponujeno roko sprave, Robertson pa je tokratni obisk v Moskvi, prvi na tej ravni po vojni za Kosovo, že razglasil za preobrat v odnosih med Natom in Rusijo, ki sta zdaj, kot kažejo izjave na obeh straneh, dokončno zakopala bojno sekiro. (Delo, 17. feb. 2000, NB) | Navzkriž pa se šampiona podobnega sloga gledata od prve zmage Museeuwa na Pariz-Roubaix leta 1996,

ko je pripeljal v cilj skupaj s Tafijem, slednji pa se je moral podrediti klubski hierarhiji. Na letošnjem »severnem peklu« sta končno zakopala bojno sekiro. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | Lani je (tj. Pele, op. J. K.) denimo zakopal bojno sekiro s predsednikom brazilske zveze (CBF) Ricardom Teixeira, s katerim naj bi v prihodnje skupaj rešila nacionalno krizo v nogometu. (Delo, 9. apr. 2002, NB) | Ali ima globoko razdeljena madžarska politična elita dovolj moči, da brez tujega posredovanja končno zakoplje bojno sekiro, sklene kompromis in določi skupne cilje na področjih v nacionalnem interesu? Po lastnih besedah jo ima, sodeč po njenih odzivih pa morebitna dobronamerna pomoč ne bi bila odveč. (Delo, 7. jan. 2004, NB) | Pomagalo najbrž ne bo, odmevalo pa zanesljivo bo: predsednik Samaranch je namreč tudi dejal, da bo pisal Gariju Kasparovu in ga pozval, naj se vrne pod okrilje FIDE oziroma naj zakoplje bojno sekiro in pomaga najti izhod iz krize, ki zanesljivo škoduje vsem, torej Svetovni šahovski organizaciji, njemu osebno in šahu nasploh. (Delo, 2. nov. 1998, NB) | Zakopljite bojno sekiro z Marjanom, saj zgleda, da je res poštenjak. Saj greste na roke lovcem na državne službe iz LDS ... (Mladina 14. 2. 2001, Google)

◆ Frazem *zakopati bojno sekiro* temelji na sestavini *bojna sekira*. S to so se nekdaj bojevali, kot tudi z meči, s sulicami itd. Po končanih bojih so bojne sekire itd. zakopali, tj. spravili. Ob ponovnih spopadih, vojnah pa so jih spet izkopali in jih uporabili. Bojna sekira je tako postala simbol vojne. Pri nekaterih indijanskih plemenih je bila ta simbolika uporabljana v še ne tako daljni zgodovini. Besedni zvezi *zakopati bojno sekiro* in *izkopati bojno sekiro* sta med seboj vzročno povezani in se preneseno lahko uporabljata tudi na drugih področjih življenja, na katerih pride do sporov, sovražnih odnosov sploh. Iz frazemov *zakopati bojno sekiro* in *izkopati bojno sekiro* sta nastala tudi frazema *bojna sekira je zakopana*, *bojna sekira je izkopana*.

◎ angl. *to bury the hatchet*; češ. *zakopat válečnou sekeru*; *zahrabat válečnou sekeru*; fr. *enterrer la hache de guerre*; hr., srb. *zakopati ratnu sjekiru*; *zakopati vojnu sjekiru*; nem. *das Kriegsbeil begraben*; rus. *zaključit' mir*; *prekratit' voennye dejstvi-ja*; *zaključit' peremirie*.

sèn

véčni sèn /vznes.; pren./ *stanje človeka po smrti; mir njegovih ostankov*

Kraljeve mumije počivajo v posebni sobi Egiptčanskega muzeja v Kairu. Večni sen v dolini tebanskih gričev je rezerviran le za eno mumijo, Tutankamonovega deškega faraona, ustoličenega pri devetih letih in umrlega pri devetnajstih. Grobnica, ki jo leta 1922 odkrije egiptolog Howard Carter, je majhna in ni posebej zanimiva, je pa

edina, ki so jo odkrili nedotaknjeno. (Delo, 5. sep. 2007, NB) | Nastala je praznina, iz stanovanja je pobegnila ženska navzočnost, nekdanje plodovito pisanje je izpodrinilo branje. Široka krila je dobila bolezen, ki je slovitno pero ponašala v bolnišnice in zdravilišča, 1975. pa ga zazibala v večni sen. (Delo, 17. nov. 2005, NB) | Umetniki imajo možnost, da svoja občutja, travme, obsesije pa tudi bolečine izrazijo skozi svoja dela in se tako po eni strani razbremenijo, po drugi strani pa svoje izkušnje povzdignejo na univerzalno raven. Vajdova je to možnost izkoristila, s tem pa gledalca postavila v vlogo voajerja, zazrtega v večznačno serijo podob nekega globokega sna (tega lahko razumemo tudi metaforično), ki se na koncu skoraj neopazno preljuje v večni sen. (Delo, 15. jun. 2004, NB)

◆ Frazem *večni sen* je svetopisemskega porekla. Izhaja iz besed Jeremije (Jeremija, 51, 39): In do pijanega bom napojil kneze (Babilona) in njegove modrece ... in zaspali bodo v večni sen in se ne bodo prebudili (gl. RF³, 658). Vzneseno uporabljani *večni sen* je olepševalni izraz za smrt in je samo eden iz množice izrazov, ki tako ali drugače opisujejo smrt. Temelji pa na vsem sprejemljivi predstavi, da je smrt pravzaprav večno spanje. Kdor umre, torej samo zaspi v večni sen.

◎ angl. *eternal rest*; češ. *věčný sen*; fr. *le repos éternel*; hr., srb. *vječni san*; nem. *ewiger Schlaf*; rus. *večnyj son*.

sénca

báti se lástne sénce /nevtr.; pren., dov. **zbati se, ustrašiti se/ bati se vsega brez razloga, biti plašljiv**

Tako je nastala kardinalno zgrešena ocena o koristnosti nagle razprodaje bank tujini. NLB je samo plašno čivknila, da to morda ni dober načrt, NKBM, ki se boji lastne sence, še tega ne. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | To so vsekakor posledice obdobja po letu 1971, ko je bila hrvaška politična javnost obsojena na molk, politična elita pa se je v zadnjih letih pred političnimi spremembami bala celo lastne sence. (Delo, 1. okt. 1998, NB) | V demokratičnih družbah bo vsaka stranka zamenjala vodjo, če ugotovi, da ga je čas povozil. Naša oblastna stranka pa je organizirana po boljševiskem modelu, v katerem se marsikdo boji lastne sence. (Delo, 10. jul. 1999, NB) | Tretja težava te politične iluzije o vertikalni oblasti pa je njen način delovanja, ki spominja na otroško igrice »telefon«. Nikoli namreč ne veš, kako bodo tvoje še tako pametne ukaze razumeli lastne sence boječi se lizuni na koncu piramide. (Delo, 15. sep. 2004, NB) | Z zgodovinskega stališča je bil Martin Luther res zaletav, trdoglav in nedosleden človek, predvsem pa brez posluha za stvarnost in socialno in politično dogajanje okrog sebe. Še za življenja se je ta kmetavzarsko neustrašni bojevnik zoper mogočni papeški Rim ustrašil svoje lastne sence, se premislil in umaknil: če je najprej terjal za kardinale in celotni plevel rimske Sodome

neusmiljeno kazen in si želel celo umiti roke v njihovi krvi, je v zrelih letih spravljivo dejal: »Ne bi rad, da bi se z nasiljem borili za evangelij in zaradi njega prelivali kri.« (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Na hodniku se je ustrašil lastne sence, ki je oponašala padajoče vrane in je povrh še izdajsko krinknila, skotalila se mu je pod noge in se zamotala med mrkanje ranega jutra. (F. Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB)

◆ Frazem *bati se lastne sence*, ki ima lahko tudi dovršni različici z glagolom *zbati se* ter z glagolom *ustrašiti se*, izhaja kot kalk morda z nemškim posredovanjem iz lat. *Umbram suam metuit* (gl. Quintus Cicero, De petit cons. 2, 9) in *Umbram timere* (tj. 'bati se sence') (gl. M. Tullius Cicero, Ad Atticum XV, 20, 4), to pa iz gr. *ten heaytoy skian dedoiken* iz komedije Aristofana. Frazem sicer temelji na resnični okoliščini, ko se kdo res ustraši svoje navadno zelo popačene, neprepoznavne sence, kot kaže zadnji, Lipušev zgled.

◎ angl. *to be afraid of one's own shadow*; fr. *avoir peur de son ombre*; hr., srb. *bojati se svoje sjene*; *bojati se vlastite sjene*; *plašiti se svoje sjene*; *plašiti se vlastite sjene*; *kloniti se svoje sjene*; nem. *sich vor eigenen Schatten fürchten*; pol. *bać się własnego [swojego] cienia*; *lękać się własnego [swojego] cienia*; rus. *bojat'sja svoej teni*.

kàkor sénca, gl. kot *senca*.

kot sénca /ekspr.; pren., primera/

1. *nenehno, stalno*

»Ker so mi tekmeci skozi sledili kot senca, mi je bilo jasno, da jih bom moral ugnati s taktičnim tveganjem,« je povedal kapetan Telekoma, ki 9 km pred koncem ni odgovoril na napad Denisa Lunghija in Filippa Simeonija. (Delo, 19. avg. 2000, NB) | »Prav težko dosežem, da sem lahko s teboj na samem,« je Hubie rekel Annie. »Prejšnji vikend je bila zabava, na kateri so bili vsi fantje, potem naju je Sean Maine povsod zasledoval kot senca ...« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | In ker opozicija, ko gre za strateško odločanje o prihodnosti, sledi oblasti kot senca, ker vlade ne more spodnesti na edinem strateškem vprašanju, ker glede tega strateškega vprašanja nima alternative, še celo modalne alternative ne, se njena dejavnost izteka v politični kanibalizem. (Delo, 19. okt. 1998, NB) | V četrtem krogu se je Camlek sicer pognal tudi mimo na treningu daleč najhitrejšega Domžalčana, a mu je ta do desetega kroga sledil kot senca, nato pa v trenutku nepazljivosti spet švignil v vodstvo. (Delo, 13. jul. 1998, NB) | Po atentatu je Friedrich Braun veljal za primerne za boljšo družbo in se je sončil v senci nacistične prominence. Gretl Braun je svoji sestri sledila kot senca. (Delo, 14. jan. 2003, NB)

2. *neopazno*

Fant se ji je smilil; zato mu je pustila to edino veselje. Spremljala ga je kakor senca in od hude skrbi bi ji lasje gotovo posiveli, če bi že zdavnaj ne bila srebrnolasa. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Ven-

dar je že blizu trenutku, ko se bo presenečena ustavila, ko bo v odrski temi zagledala svoj neponovljivi eho, ki jo bo od tedaj naprej spremljal kakor senca. Najti pa bo morala še svoje fizično telo. (Delo, 11. nov. 1998, NB)

♦ Frazem *kot senca* z zamenljivimi glagolskimi sestavinami *slediti*, *zasledovati*, *spremljati* v glagolskih frazemih temelji na prenesenem pomenu primerjalnega sklopa *kot (kakor) senca* 'nenehno, stalno; neopazno'. Z glagolom *spremljati* je že v Plet. II, 469: vedno ga spremlja kakor senca.

právda za ôslovo senco, gl. **pravda**.

právdati se za ôslovo senco, gl. *prepirati se za oslovo senco*.

prepír za ôslovo senco, gl. **prepir**.

prepirati se za ôslovo senco /ekspr.; pren./ *prepirati se za nepomembne, nevažne stvari*; sop.: **prepirati se za prazen nič**

Medtem ko se pri nas pripravamo za oslovo senco, so pri sosedih Hrvatih napovedali še strožje globe za prometne kršitve. Očitno so tudi pri njih spoznali, da je mogoče le s strožjo kaznovalno politiko v prometu doseči boljšo varnost. (Delo, 6. jul. 2004) | In danes na veliko razpravljati o tem programu je popoln nesmisel. Ali ga predloženega skupaj, verjetno z vladinim amandmajem – z vsem spoštovanjem do ostalih, katere sprejmemo – sprejmemo ali pa ne sprejmemo, v nadaljevanju se lahko pripravamo za oslovo senco. (Državni zbor RS: 6. izredna seja, 24. 7. 2001, NB) | Da o Kosovu kot »presečni množici« med Srbijo in Albanijo niti ne govorimo. Mostar je simbol te nestabilnosti, mostarski most ne bo nikoli trdno stal, dokler se bodo tamkajšnja ljudstva pripravala za oslovo senco. (Delo, 26. jul. 2004, NB) | Tudi če bodo vsa sodišča spravila na računalnike in dosegli svetovni rekord, namesto zdajšnjega v počasnosti, v hitrosti delovanja sodišča, je to vendarle odločitev ad calaendam grecam. Še najbolje bo, če sodišče, ki bo o tem razsojalo, prestavi v Višnjo goro, kjer pravdajo se za oslovo senco. (Delo, 14. dec. 2002, NB)

♦ V Pleteršnikovem slovarju je navedena samo zveza *oslova senca* pri iztočnici *oslov*, in to brez razlage. J. Glonar, SSJ, 347 pri iztočnici *senca* navaja frazem *prepirati se za oslovo senco*: za neumnost. M. Cigale pa v nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860 pri iztočnici *Bart* nem. *um des Kaisers Bart streiten* razlaga s sle. *prepirati se za oslovo senco*, za nič. Ustrezni nemški frazem, ki ga Cigale ne navaja, se sicer glasi *um den Schatten eines Esels streiten (zanken)*, v hrvaščini *raspravljati o magarčevoj sjeni*, a tudi *pravdati se za carevu bradu*. Približno enak pomen kot sle. *prepirati se za oslovo senco* ima fr. *faire un procès, une querelle sur un pied de muche* (tudi *faire une querelle d'Allemand*), ki ima namesto *oslove sence* jedrno sestavino *nogo muhe*, ki prav tako vzbujata predstavo o nepomembnosti, ničnosti.

Ustrezni češki frazem ima za predmet prepira žabjo dlako: *hádati se o žabi chlup*.

Po posamostaljenju glagolskih sestavin *prepirati se*, *pravdati se* v obravnanih frazemih v samostalnike *prepir*, *pravda* sta nastala še frazema *prepir za oslovo senco*, *pravda za oslovo senco*.

Frazem *prepirati se za oslovo senco* z različico *pravdati se za oslovo senco* je nastal po Ezopovi bajki *Osel in njegova senca*. V njej je neki mladenič nekega vročega dne najel osla, da bi iz Aten odjezdil v Megaro. Toda opoldne, ko je sonce le preveč žgalo, je razjahal, da bi se odpočil v senci osla. Gonjač pa ga je začel naganjati iz sence, češ da je najel samo osla, in ne njegove sence. Ko sta se prepirala, kdo ima prav, se je osel naveličal čakati in nenadoma oddirjal. Preostanek poti sta morala iti peš. Erazem Rotterdamski pripisuje pregovorno vrednost citata, ki se v latinščini glasi *de asini umbra* (tj. 'o oslovi senci') Demostenu, ki je nekoč, ko je opazil, da sodniki nepozorno poslušajo njegov obrambni govor, začel pripovedovati zgodbo o oslovi senci. Ko je videl, da ga pridno poslušajo, je obmolknil. Prosili so ga, da bi končal, on pa je rekel: »Torej raje poslušate o oslovi senci kot o zadevi reveža, ki mu gre za glavo.« Bilo jih je sram in so poslušali obrambni govor do konca.

slediti kómu kot senco, gl. *kot senca*.

sprémljati kóga kákor senco, gl. *kakor senca*.

sprémljati kóga kot senco, gl. *kot senca*.

ustrášiti se lástne sence, gl. *bati se lastne sence*.

v senci smrti /ekspr.; pren./ *ob navzočnosti smrti, v nenehni smrtni nevarnosti*

Turčija je v soboto s tesno zmago nad Kolumbijo (2 : 1) osvojila tretje mesto in tako se nadaljuje turška »bronasta doba«. Seveda je bilo še vse v senci smrti Marca-Viviena Foeja. Igralci so na rokah nosili žalne črne trakove, z minuto tišine pred sodnikovim žvižgom so počastili umrlega Kamerunca. (Delo, 30. jun. 2003, NB) | Britanija: tragedija Bigley. Otok v senci smrti nesrečnega talca. Zakaj in v kakšnih okoliščinah je bil obglavljen britanski talec Kenneth Bigley. (Delo, 11. okt. 2004, NB) | Rekviem za metamorfozo je tako daleč od matematične urejenosti, prej kaotičen in surov, čeprav prisegajoč na lepoto (»smrt je mati lepote in oče metamorfoze«, slišimo skozi usta neuničljivega lovca na metulje čisto pri koncu) kot tisti gestus, ki nam nemara sploh omogoča kakršen koli govor o življenju v senci smrti ... (Delo, 28. avg. 2007, NB)

♦ Frazem *v senci smrti* temelji na predstavi, da se senca tesno drži tistega, ki jo dela. Ker je to v tem primeru smrt, je bivanje v njeni senci za vsakogar smrtno nevarno. Enak pomen ima predložna zveza *blizu smrti*. Sestavina *senca* ima že sama

po sebi negativno konotacijo v primerjavi z lučjo, svetlobo, podobno kot noč proti dnevju. V zvezi s tem gl. še frazem *živeti v senci* [koga/česa].

zasledováti kóga kot sénca, gl. *kot senca*.

žívěti v sěnci [kóga/čěsa] /ekspr.; pren./ *biti neopazhen, nepomemben zaradi koga, česa*; prim. v **senci smrti**

Človek živi v senci tega demona kot »trava pod kapjo, na ulici, polni ljudi, prašen, opljuvan«, ne da bi poznal smisel svojega obstoja v svetu brez Boga. Vse življenje pričakuje le smrt ... (Drago Bajt, V burji besed, NB) | To, da je polbrat slavnega Cheja, mu je v življenju povzročalo tudi nemalo preglavic. Ves čas živi v senci njegove slave, ves čas je legenda pomembnejša od nje. Nobenih zaslug nima, da je njegov polbrat. (Delo, 30. nov. 2002, NB) | Rezultati so bili osupljivi: devizni priliv se je povečal za več kot dve tretjini, število zaposlenih v turizmu pa za več kot tretjino. Podobne uspehe je požela Nova Zelandija, ki ima le tri milijone prebivalcev in seveda živi v senci velike sosedice. (Delo, 18. dec. 2002, NB) | Z njo Dnevnik, lahko bi rekli, lovi svetovni trend, saj so podobno nagrado – The National Short Story Prize – ustanovili tudi lani na edinburškem knjižnem festivalu in je namenjena »rehabilitaciji« kratke zgodbe, ki nemara živi v senci romana, le da je tam vredna precej več, 15.000 funtov (več kot pet milijonov tolarjev). (Delo, 7. jan. 2006, NB) | In kot sem že rekel, iz razpada vladavine kralja Salomona se je rodila judovska vera, iz razpada rimskega imperija je vstalo krščanstvo. In še danes zahodni svet živi v senci kralja Salomona kot judovstva in v senci rimskega imperija kot krščanstva. (Delo, 27. jun. 1998, NB)

◆ Frazem *živeti v senci* [koga/česa] temelji na predstavi, da se za senco, ki spremlja koga ali kaj, večinoma nihče ne zmeni, je ne opazi. Nasprotno od tega je, da se kdo znajde v soju žarometov, v svetlobi slave ipd.

senó

iskáti íglo v sěnu, gl. **igla**.

iskáti [kàkor] íglo v kopíci sená, gl. **igla**.

iskáti [kóga/kàj] kot íglo v sěnu, gl. **igla**.

iskáti šívánko v sěnu, gl. **šivanka**.

[kot] iskánje ígle v kopíci sená, gl. **iskanje**.

nájti íglo v kopíci sená, gl. **igla**.

nájti íglo v sěnu, gl. **igla**.

senó – sláma /zastar.; v medm. rabi, kot povelje/ *leva – desna*

Vendar je način, ki ga je izbrala, malce nesrečen, v tem tisočletju na tleh Slovenije preživet. Zato ji svetuje, naj si raje v ljubljanski Drami izposodi politkomisarsko obleko ter tako napravljena ob sobotah dopoldne koraka po Tromostovju gor dol, leva desna, seno slama. (Delo, 6. jul. 2002, NB)

◆ Medmetni izraz *seno – slama* se je nekaj upo-

rabljal kot povelje pri korakanju. Med starejšimi slovarji ga omenja J. Glonar, SSJ 354, pri iztočnici *slama*: seno! – slama: leva! – desna! Motiv nastanka tega izraza ni jasen, a izbor sestavin je zanimiv. Njegov nastanek bi morda lahko povezovali s pregovorom *Bodi slama ali seno, da le polno je črevo*, Npreg.Erj. (Torb.) (Plet. II, 505). Sestavina *seno* je tu na drugem mestu zaradi rime. Vzparednico slovenskemu *seno – slama* najdemo tudi v rimanem poljskem pregovoru *Sloma, siano, wiecheć, gówno – maszerują chłopcy równo*. Ta pregovor naj bi izhajal iz časa Avstro-ogrske, v vojski katere so bili rekruti različnih narodov, ki niso razumeli nemških povelj. Zato so jim na noge privezali vrečke sena in slame, da bi se naučili razlikovati pomen izrazov *rechts* in *links*, tj. na desno, na levo (gl. W. Kopaliński, Słownik mi-tów i tradycji kultury, 1075).

sestánek

sestánek na štíri oči /nevtr.; pren./ *oseben, zaupen sestanek, brez prič*; prim. **sestati se na štíri oči; pogovor na štíri oči**

Zaostrovanje zaradi ameriškega protiraketnega štita na Češkem in Poljskem je popolnoma zasenčilo vrh osmih najrazvitejših držav sveta. (G8) | Za pravo presenečenje pa je poskrbel ruski predsednik Vladimir Putin, ko je v četrtek popoldne na sestanku »na štiri oči« ameriškemu predsedniku Georgeu Bushu predlagal skupni protiraketni sistem. (Delo, 8. jun. 2007, NB) | Zato je bilo za nedeljsko izdajo Welt am Sonntag eno najpomembnejših barcelonskih srečanj tisto med nemškimi kanclerjem in predsednikom Evropske komisije Romanom Prodiem. Sekiri sta zakopani, sta državnika sporočila po sestanku na štiri oči po tednih medsebojnega obstreljevanja, med katerim je Berlin Evropski komisiji očitil zanemarjanje nemških interesov. (Delo, 18. mar. 2002, NB) | Podrobnosti s tega sestanka na štiri oči seveda niso znane, toda po juljskem obisku sopredsedujočih skupine iz Minska, Američana Stevena Manna, Francoza Bernarda Fassiera in Rusa Jurija Merzljakova, v Erevanu, Stepanakertu in Bakuju so bili zlasti v Azerbajdžanu nenavadno zadovoljni z rezultati. (Delo, 7. sep. 2005, NB)

◆ Gl. *na štiri oči*.

sestánek za okróglo mízo /publ.; pren./ *sestánek, konferenca enakopravnih udeležencev*; prim. **okrógla míza [o čém]**

Sestanek za okroglo mizo je bil zares veličasten, 57 oseb iz vrst opozicije, vlade, cerkve in drugih nevtralnih avtoritet je pod sojem medijskih žarometov razpravljalo o tem, kako postaviti nove temelje za sožitje. Dosežek pogajanj je bil za opozicijo sicer omejen: ... le volitve v zgornji dom, katerega edino orožje je bil omejen veto, naj bi bile povsem svobodne. (Delo, 13. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *okrogla miza*.

sésti

sésti kómu na límanice, gl. **limanica**.

sésti na zatóžno klóp, gl. **klop** ž.

sésti v šólske klopí, gl. **klop** ž.

sésti za okróglo mízo, gl. **miza**.

sésti za zeléno mízo, gl. **miza**.

sestopíti

sestopíti iz slonokoščénega stólpa, gl. **stolp**.

sêstra

kàkor bràt in sêstra, gl. **brat**.

kot bràt in sêstra, gl. **brat**.

sestrádan

kot sestrádan vólk, gl. **volk**.

sestrádan kot pès, gl. **pes**.

sesúti

sesúti kóga/kàj v práh, gl. **prah**.

sesúti kóga/kàj v práh in pepél, gl. **prah**.

sesúti se

sesúti se kot híšica iz kárt, gl. **hišica**.

sesúti se v nič, gl. **nič**.

sesúti se v práh, gl. **prah**.

sesúti se v práh in pepél, gl. **prah**.

seznániti se

seznániti se z abecédo čésa, gl. **abeceda**.

seznánjati

seznánjati kóga z abecédo čésa, gl. **abeceda**.

sezóna

sezóna kislíh kúmaríc /publ.; mn., pren./ *čas, navadno med počitnicami, ko ni novic*; sop.: **čas kislíh kumaríc**; **obdobje kislíh kumaríc**

V zadevi po njegovih besedah ni zakulisnih političnih iger, zaradi katerih bi bili ogroženi legitimni slovenski interesi. V Sloveniji se pojavljata velika občutljivost in živčnost, ki ju spodbujajo visoke vročine in sezona kislíh kumaríc v slovenskem tisku. (Delo, 8. avg. 2003, NB) | K temu lahko pripomore tudi huda vročina, ki je v teh dneh pri nas preseгла stoletne rekorde. Istrska zgodba in njene izpeljanke o prisilnem električnem postu lahko vsaj zabavajo dopustnike, ki so v medijih odprli sezono kislíh kumaríc. (Delo, 16. jul. 1999, NB) | V Tobačno tovarno Zadar (TDZ) je britansko-ameriška družba BAT vložila 40 milijonov nemških mark, sodnik trgovskega sodišča v Splitu Jozo Čaleta pa se je celo predčasno vrnil z dopusta, da bi razveljavil dokapita-

lizacijo zadrške tovarne. Dogodek je prekinil sezono kislíh kumaríc v razmerjih med politiko in gospodarstvom. (Delo, 14. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *čas kislíh kumaríc*.

sijáti

sijáti od sréče, gl. **sreča**.

síkati

síkati kàkor gàd, gl. **gad**.

síkati kàkor káča, gl. **kača**.

síkati kot káča, gl. **kača**.

síkniiti

síkniiti kàkor káča, gl. **kača**.

síla

polítika popúščanja, gl. **politika**.

polítika síle, gl. **politika**.

síla kóla lómi /ekspr.; pren./ *v síli je treba storiti marsikaj, kar se sicer ne bi storilo*

»Pijte, pa napijte meni!« se je brž oglasil Jošt, ki so ga vznemirjale poželjive Jurijeve oči. »Sila kola lomi,« je vzdihnil oni. »Ti pa, sveti Krištof, zamiži in ne glej svojega hlapca, ki je v oblasti grešnikov.« (F. Detela, Veliki grof, NB) | Nekam čudno sem gledal, ko mi je povedal, da me bo rabil za take poizkušnje, za kakršne rabijo drugi učenjaki žabe, pitane zajce in cucke; toda sila kola lomi. Vendar nikoli mi ni bilo žal, da sem našel tega gospoda. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Sila kola lomi, potreba jih pa nareja. (Ljudski pregovori, NB) | A nekoč zadržani odnos do priseljencev se je v italijanskih bankah začel spreminjati. Ker jim bazo domačih, italijanskih strank načenja ena najnižjih rodnosti v Evropi, ter v navalu vse ostrejših tekmecev, so se vodilne posojilnice (ker sila kola lomi) začele zanimati za nedržavljane EU. (Delo, 5. jan. 2005, NB) | Ob dveh ponoči zbujiati ljudi in jih spraševati. Sila kola lomi, a kako naj razložim človeku, ki ga vržem iz postelje, da ne vem, pred katerim vhomod stojim. (Delo, 29. avg. 1998, NB)

◆ Rek *sila kola lomi* razlaga Plet. II, 477, z nem. *Noth kennt kein Gebot* (dobesedno: Nuja ne pozna ukaza). Pred njim ga omenja že Cigale, I, 582, pri iztočnici *Gebot*, ki rimano nem. *Noth kennt kein Gebot* razlaga s sle. *sila kola lomi* in v oklepaju primerja s pol. *tonąci i brzytwy się chwyta*. Prav tam ima Plet. tudi različico *sila železna kola lomi* = *Noth bricht Eisen* (dobesedno: Nuja lomi železo), ki jo citira po Cigale I, 414, iztočnici *Eisen* in *Noth*: *Noth bricht Eisen, sila kola lomi*, auch *sila železne kola lomi*. Pomensko blizu obema je rek *sila moč preмага*, ki jo prav tam omenja Plet., a brez razlage. J. Glonar (SSJ, 348) ima za rek *sila*

kola lomi razlago: 'mnogo premore'. Sestavini *kola* in *lomiti* sta v hr. frazemu *lome se kola* na komu v pomenu 'odgovarjati za kaj in za neugodne posledice'; 'biti kriv'.

© angl. *needs must when the devil drives*; hr., srb. *sila boga ne moli*; nem. *Not kennt kein Gebot*; *Not bricht Eisen*; pol. *potrzeba jest matką wynalazków*; rus. *sila solomu lomiti*.

višja sila /ekspr.; ed., pren./ *nepredvidljiv in neobvladljiv sovpad, splet okoliščin*

To je način, da preživiš v izjemnih okoliščinah, ko vse drugo odpove, ko ni več razumskih rešitev, ko se na izkušnje ne moreš zanesti, saj kaj takega še nikoli nisi skusil. Panika – neka višja sila, neodvisna od razuma, te vodi za roko, in ko potem, miren in zbran, počasi analiziraš lastna dejanja, spoznaš, da si ravnal povsem ustrežno. (Damijan Šinigoj, *Neizstreljeni naboj*, NB) | »In naša samostanska obljava?« »Kaj? Vis maior – višja sila jo razveže sama. Saj mu ni treba spremeniti tudi srca, kdor mora sleči kuto.« (I. Zorec, *Izgnani menihi*, NB) | Razloga za inflacijo sta predvsem dva: dražja nafta je pač višja sila, prisotna po vsem svetu, očitne so tudi še posledice uvedbe DDV. (Delo, 5. apr. 2000, NB) | Pogodbeno je treba določiti detajle in načela reševanja, ki se v prihodnosti sporazumno ali z arbitražo tudi modificirajo, če nastopi nepredvidljivo, višja sila. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | »Bila sem popolnoma brez moči. A ker je za poraz kriva višja sila, niti nisem razočarana,« je dejala Pisnikova in se obenem veselila vrnitve domov, saj je nepretgoma na poti že slaba dva meseca. (Delo, 19. sep. 2002, NB) | Sem ter tja je med šotori in prikolicami hušknila senca v pelerini ali pod dežnikom. Le višja sila je lahko vplivala na to, da je nekdo zapustil varno zavetje in se podal na plano. (Delo, 6. avg. 1998, NB)

♦ Izraz *višja sila* je kalk po lat. *vis maior* (ta se uporablja tudi citatno) v pomenu 'sila, o kateri ne odloča človek, npr. potres, poplava, požar itd.' Razpon nepredvidljivih in neobvladljivih stvari je dandanes kljub naglemu splošnemu razvoju še vedno zelo velik, zato je izraz zelo aktualen.

© angl. *force majeure*; češ. *vyšší moc*; fr. [*cas de*] *force majeure*; hr., srb. *viša sila*; nem. *höhere Gewalt*; rus. *vyššaja sila*.

z vsemi silami /ekspr.; mn., prisl. zv./ *zelo, močno*; sop.: **na vso moč**; **z vsemi štirimi**; **na vse kripnje** Drejc zagleda Angelco, ki se bliža s škafof na glavi, zato se z vsemi silami premaguje, da bi govoril mirno ... (C. Kosmač, *Na svoji zemlji*, scenarij za film 1949, NB) | Zapustil je mnogo brezbožnih učencev, ki se na vse kripnje trudijo, da bi do korenin izruvali iz človeških src pravo vero, in si z vsemi silami prizadevajo zмести slogo, mir in prijateljstvo med Kristusovimi verniki, piše kronist ... (D. Jančar, *Ogenj*, NB) | To bo velik napredek, samo počasi bo nastopal. Novota ne more napredovati, če se ji ne umika starosta; a ta se tega brani z vsemi silami. (J. Mencinger, *Moja hoja na Triglav*,

NB) | In celo pri organizaciji za varstvo okolja Greenpeace, ki si je z vsemi silami prizadevala za protokol, so zadovoljni. »Poker za ozračje se je posrečil,« je agencijam povedala predstavnica te organizacije. (Delo, 24. jul. 2001, NB) | Nemška družba je zaradi gospodarske ohromljenosti že zdaj globoko razcepljena. Na eni strani so ljudje, ki imajo zaposlitev in ki se z vsemi silami upirajo izgubi privilegijev, na drugi strani pa stoji skoraj petmilijonska armada brezposelnih, ki si želijo samo dela, a jim ga gospodarstvo ne more ali si jim ga ne upa dati. (Delo, 15. mar. 2003, NB) | Vendar podjetnik oblastem ni ostal dolžan in jih je obtožil, da so se pregrešile proti svetemu načelu lastništva v tržnem gospodarstvu, in zagotovil, da bo z vsemi silami branil svoje pravice v državah, kjer prodaja Stolično. (Delo, 11. jul. 2003, NB) | Grmel je, da je treba pomesti z milanskimi tožilci »čistih rok«, češ da mu strežejo po življenju in da so navadni rdečkarji, predvsem pa je prepričeval delegate in goste na programski konferenci, da komunizem sploh še ni mrtev in da se je treba proti njemu še naprej boriti z vsemi silami. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Gostje so v zadnjih minutah napadli z vsemi silami, toda domača obramba je bila zanesljiva ... (Delo, 29. mar. 1999, NB)

siliti

kri je silila kómu v glávo, gl. **kri**.

siliti z glávo skozi zid, gl. **glava**.

sín

Ábrahamov sín, gl. **Abrahamov**.

Ádamov sín, gl. **Adamov**.

biti právi sín kóga/česa /pog.; pren./ *imeti določene lastnosti koga, česa v enaki ali še večji meri*

Ob takih prilikah z Aleksandrom Pavlovičem ni bilo dobro govoriti. Treslo se je pred njim vse, ker se je ob takih prilikah izkazavalo, da je bil pravi sin svojega očeta. (Ivan Tavčar, *Izza kongresa*, NB) | Jacques Villeneuve je pravi sin svojega očeta Gillesa, najbolj spektakularnega dirkača formule 1 vseh časov, čeprav se sam vselej izmika takim primerjavam. (Delo, 9. jun. 2000, NB) | Z izvedbo Koncerta za trobento in orkester sodobnika Daniela Börtza (1943) so vrhunec dosegli orkester, ki je do popolnosti izbrusil svojo igro, skladatelj, ki nas je prepričal z invencijo in duhovno razsežnostjo, solist, ki je z igro posegel v skoraj neznan svet dušernih zvokov, in dirigent, ki je z mirnostjo in muzikalno sposobnostjo pravi sin slavnega očeta. (Delo, 27. avg. 1998, NB) | Jaz, pravi sin tistega rodú, sem vedel, da gori s plamenom ogenj v moji duši, ker me je žgal in palil, da bi kričal od bolečine in sladkosti. Tudi sem vedel, koliko je ljubezni v meni; če bi žejne roké zajemale dan in noč, bi ne segle do dna. (Ivan Cankar, *Ugasle luči*, NB) | Nase je opozoril tudi Marjan Čučko, ki je s svojim neverjetnim malim Santanom zasedel četrto mesto v kategoriji A2 in bil izvrsten peti v kategoriji L. Očitno je Santano pravi sin svoje matere Santane, s katero je Čučko tekmoval prejšnja leta. (Delo, 28. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *biti pravi sin* koga/česa temelji na izkušnjah, po katerih sinovi ali otroci nasploh veliko lastnosti podedujejo po očetu ali starših. To izraža tudi pregovor *Kakršen oče, takšen sin*. Veliko uje-manje lastnosti je izraženo s sestavino *pravi*, ni pa nujno, da se nanaša samo na očeta ali na starše, kot je to v različici *biti pravi sin svojega očeta*. Na povezanost koga s časom, v katerem živi, kaže frazem *biti [pravi] sin svoje dobe* (gl. zgoraj).

◎ angl. *to be his father's son*; češ. *být synem svého otce oziroma být pravý syn svého otce*; fr. *être (bien) le fils de son père*; nem. *er ist ganz der Vater*; rus. *[istinnyj] syn svoego otca*.

biti [právi] sín svôje dôbe /knj., ekspr.; pren./ *človek s tipičnimi značilnostmi časa, razmer; v katerih je živel, ustvarjal*

Je bil res le sin svoje dobe in pokrajine z mehko zaobljenimi grički, na katerih že stoletja pridelujejo znamenito toskansko vino chianti, ali pa je bil nezakonski notarjev sin iz tri kilometre oddaljene vasice Anchiano, kjer še danes stoji njegova rojstna hiša, član kakšne skrivnostne ločine, ki poseduje skrivnostna znanja, prepovedana drugim ljudem? Muzej v Vinciju z več kot stotimi njegovimi najbolj znamenitimi iznajdbami je skrivnostna vez z mojstrovim genijem, ki bo tudi zanamcem burkal domišljijo.

◆ Gl. *biti pravi sin* koga/česa.

◎ češ. *být synem své doby; být věrný syn své doby*; nem. *ein Kind seiner Zeit sein*.

bití právi sín svôjega očéta, gl. *biti pravi sin koga/česa*.

(kot) izgubljeni sín /ekspr.; prisposoda, tudi kot primeral/ *človek brez cilja, smisla življenja*; sop.: **izgubljena (zablodela) ovca**

Bolnik se prebudi in izpregovori: »Moj sin! Moj izgubljeni sin! Saj sem vedel, da ne boš pustil svojega očeta iti s tega sveta, da ne bi položil prej roke svoje tebi na glavo. (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 180) | O Bog svetlobe, stvarnik harmonije, / tvoj izgubljeni sin je zopet tu ... (D. Kette, ZD I, 1949, Moj Bog, 146) | Pomislite, dragi Komar, kako je pozdravil oče izgubljenega sina. (I. Cankar, Hlapci, 1910, 20) | Ko bi, Janez, ti le enmalo tako-le pomislil, kako od tega izgubljenega sina v sv. pismu zapisano stoji: ki se tovaršije nij varoval, ta slabe in pa bal: kako je med babe prišel med samo te babe te slabe in med prašiče te svinjske. (J. Kersnik, Postna premišljanja, SN 1874, 49) | Zdaj pak je tako pal, kakor izgubljeni sin v evangeliji. (F. Levstik, Deseti brat, 1863, 158) | Niti najdrobnejše stvari ni mogoče urediti, če mečemo kamne za njimi in jim ne odpremo vrat, ko pridejo mimo. Kajti po svoje je vsak od nas izgubljeni sin. (Delo, 27. jun. 1998, NB) | Katero upanje imamo zanje pripravljeno? Res, kako naj se vrne izgubljeni sin, če so vsa vrata zaprta? (Delo, 24. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *izgubljena ovca*.

◎ angl. *the prodigal son*; fr. *l'enfant prodigue*; hr. *izgubljeni sin*; it. *il figliol prodigo*; nem. *der verlorene Sohn*.

sinček

mámin sinček /iron.; pren./ *razvajen, nesamostojen, zelo zahteven otrok, fant*

Tandem režiserja (in dramaturginje Tatjane Doma) ju kaže kot človeka, ki ne moreta biti skupaj, ne moreta pa niti narazen (pri čemer ona ni tako enoplastno preračunljiva, on pa ne copatasto ihtav mamin sinček, kot ju predvideva besedilna predloga). (Delo, 15. jan. 2002, NB) | Homann trdi, da je bil Baader preveč nadarjen in preveč razvajen mamin sinček, ki je zaradi lenobe začel drseti v kriminal že pred politizacijo svojega delovanja. (Delo, 19. nov. 2002, NB) | Skratka, Peter je odrasel le telesno, duševno in zrelostno je ostal otrok, mamin sinček, nesposoben odločanja in samostojnega življenja. (Delo, 7. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *mamin sinček* temelji na dejstvu, da sin, ki ga mati že od najmlajših let naprej preveč razvaja, praviloma nikoli ne postane samostojen, je odvisen od matere in težko vzpostavi normalen odnos z drugimi ženskami, ko išče partnerko za skupno življenje. Zato tudi odrasel obdrži vzdevek *mamin sinček*. V nekaterih jeziki obstaja tudi poimenovanje *očetov sinček*, npr. rus. *papen'kin synok*, *papin synok*, *otcov synok*, *otcov synoček* 'od očeta razvajen mlad človek, ki zavzema visok socialni položaj in nezasluženo izkorišča položaj očeta', fr. *fils à papa*, it. *figlio di papa* (oboje dobesedno: 'očkov sin').

◎ češ. *mámin synáček; maminčin synáček; maminčin mazánek*; hr. *mamin sin; mamina maza; materina maza*; nem. *das Muttersöhnchen*; rus. *mamen'kin synok; matuškin synok*.

sípati

sípati kómu pések v očí, gl. **pesek**.

sípati zláta kámena v korító, gl. *metati bisere svinjam*.

sít

bití do gřla sít kóga/česa, gl. **grlo**.

sít kot bóben, gl. **boben**.

[takó, da] bo vólk sít in kóza céla, gl. **volk**.

síten

síten kot [podrépna] múha, gl. **muha**.

sító

bití v sítu in rešétu /star.; pren., dvojč./ *biti v (kritični) obravnavi, pretresu*

Ne trošice ne upaj temu grdežu, ki je že bil na situ in rešetu. (Zakrajšek, Oglenica, 7) | Bil sem v situ in reše-

tu. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 18) | Naj navedem nekaj zgledov: Bil sem v situ in rešetu/v hudi preskušnji ... (I. Grafenauer, Narodno pesništvo, 13)

◎ hr., srb. *biti na situ i rešetu; proći [kroz] sito i rešeto*.

íti skózi síto in rešêto /star.; pren., dvoječ., tudi z izpustom/ *prestati (kritično) obravnavo, pretres*

Uspešen je bil tudi razpis za tekmovalce v skeletonu. Med prijavljenimi so jih po testiranju izločili 15, ki so morali znova skozi sito in rešeto (Delo, 3. maja 2007, NB)

sív

délati síve lasé kómu, gl. **las**.

ne délati sívih lás kómu, gl. **las**.

ne povzróčati sívih lás kómu, gl. **las**.

sív kot óvca, gl. **ovca**.

síva eminénca, gl. **eminenca**.

Sízifov (sízifov)

Sízifovo (sízifovo) délo /knj.; pren./ *brezuspješno, neuresničljivo delo*

Združevanje bank, ki imajo en odstotek trga ali še manj, bi bilo Sízifovo delo, vzelo bi tudi preveč časa. (Delo, 11. dec. 1999, NB) | Že pri razpravah o drugi svetovni vojni, nacizmu in odškodninah za njegove protipravnosti je meja med pravom in moralo nejasna: Tisto, kar morala zlahka podpre, pravo težko dokaže. Ko pa je že zasedba vlog nejasna, postane vse skupaj kot Sízifovo delo: Naporno, zanimivo, pomembno, ampak, bog se usmili, brez učinka. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Seveda pa bi lahko Košunica in njegov štab tvegala radikalnejši obračun s starim režimom, namesto da sta poskušala in še poskušata miloševičevce spremeniti v »nacionalne demokrate«, to pa je svojevrstno Sízifovo delo, izvedljivo kvečjemu v svetopisemskih zgodbah, kako je mogoče hudodelce napraviti za svetnike. (Delo, 1. dec. 2001, NB) | Glede insajderstva, torej izkoriščanja ne vsem dostopnih informacij, je Borak na Borznem fokusu menil, da je že količina pisanja o tem problemu obratno sorazmerna s tovrstnimi procesiranimi primeri. Prepričan je, da ne bomo nič naredili pri njihovem pregonu, če bomo samo »štancali« prijave o neznanih storilcih; to sízifovo delo je primerjal s poklonom neznanemu junaku. (Delo, 26. sept. 2002, NB) | Zaverovani vase trmasto čakamo, kdo nam bo prvi poklonil prijazno besedo ali bežen nasmeš. Zatopljeni v to brezplodno čakanje gledamo Čas, ki neutrudno opravlja svoje sízifovo delo, ker Času je vseeno, lahko teče tudi brez nas. (Delo, 12. dec. 2001, NB) | Toda na čelo svoje globalne enote za odnose z investitorji je kljub temu postavil Elizabeth Wade, britansko poligloto, ki slovi v svojem poslu. Čaka jo Sízifovo delo, meni Wall Street Journal. (Delo, 23. okt. 2000, NB)

◆ Izraz *Sízifovo (sízifovo) délo* izhaja iz grške mitologije. *Sízif*, gr. *Sisyphos*, je bil sin boga vetrov Eola in kralj v Korintu. Imel je dostop do

mize bogov, a je to čast zlorabil in izdajal ljudem skrivnosti bogov. Zato je bil kaznovan tako, da je moral valiti ogromno skalo na vrh gore, a ko jo je hotel prevaliti na drugo stran, se je vedno skotalila nazaj do vznožja gore in moral je začeti znova. To njegovo mučenje je postalo prisposoba za brezuspešno, utrudljivo, neuresničljivo delo. Izraz omenja J. Glonar, SSJ, 350, pri iztočnici *Sízif: Sízifovo delo*: neskončno, neplodno, obupno.

◎ angl. *Sisyphian task*; hr., srb. *Sízifov (sízifovski) posao (trud)*; it. *la fatica di Sísifo*; nem. *eine Sisyphusarbeit*; rus. *sízifov trud; sízifova rabota*.

skakánje

skakánje čez plót /ekspr.; pren./ *nezvestoba, prevara v zakonu*; prim. **skakati čez plot; skok čez plot** Vendar so imeli Donno za zasebno državljanko, Hillary pa za prvo damo. Moževo skakanje čez plot je postal važen očitek v volilni kampanji njegovih nasprotnikov. (Delo, 16. maja 2000, NB) | Clay je bil videti izčrpan in Peter se je vprašal, ali je skakanje čez plot zares tako utrudljivo. (G. Vidal – J. Fistrovič, Washington, D. C., 1976, 158)

◆ Gl. *skakati čez plot*.

◎ nem. *der Seitensprung*.

skakáti

kúzla skáče v rít kómu, gl. **kuzla**.

skakáti čez ójnice, gl. **ojnica**.

skakáti čez plánke, gl. **planka**.

skakáti čez plót, gl. **plot**.

skakáti do plafóna, gl. **plafon**.

skakáti do strópa, gl. **strop**.

skakáti kómu v zélnik, gl. **zelnik**.

skakáti si

skakáti si v lasé, gl. **las**.

skála

nèomájén kot skála, gl. *trden kot skala*.

trden kot skála /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo trden, neomajen*; sop.: **trden kot kremen**

Toda preprosto nisem mogla. Z vso močjo, ki sem jo premogla, sem sunila proti njemu, a je bil trden kot skala. Naj sem se še tako trudila zganiti, vselej me je ustavil. (Nicole Plus, Lebdenje, NB) | Milanova zasedba je kompaktna, obrambni zid je trden kot skala, zvezna vrsta je marljiva in hkrati dovolj inovativna, napad pa spreten in učinkovit. (Delo, 12. apr. 2005, NB) | To je narod, ki je poln življenjske sile, narod globoko veren, kulturno in gospodarsko visoko razvit. Ta narod je priden in marljiv kot mravlja, trden kot skala, značajan kot jeklo, pa tudi zaveden in ponosen kot orel. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) |

Sadar naj bi, dokler je bila obtožba še trdna kot skala, v žep pospravil natanko 63.535.000 tolarjev. A po tem, kar smo včeraj slišali iz ust tožilca Borisa Marčiča, kaže, da vendarle ni bilo tako. (Delo, 7. jun. 2006, NB) | »Odločenost Nata je trdna kot skala, sklepi osmerice, ki zavezujejo tudi Rusijo, pa jasno kažejo nadaljnjo pot,« je še dejal uradni govorec Nata. (Delo, 8. maja 1999, NB) | Tu je Charlie Watts, naš bobnar. Charlie je neomajen kot skala. Nihče ga ne more razočarati, je kot trden temelj naše skupine. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | V pravljičah iz kamna še priteče voda, kruta realnost pa mu ni ponujala nikakršnih upov za zmago, ki mu je edina odpirala pot med 32 najboljših. Drobnji Bolgar Ivan Čeparinov pa je bil neomajen kot skala. (Delo, 2. dec. 2005, NB)

◊ *bolg. tvård kato kamák; tvård kato skala; korav kato kamák; češ. tvrdý jako kremen; hr. čvrst kao kremen; mak. cvrst kako stolb; pol. twardy jak skala; rus. tvěrdyj kak kremen'; pročnyj kak kremen'; slš. pevný ako kremen; ukr. tverdyj jak kremin'; tverdyj jak granit; micnyj jak kremin'.*

skalíti

skalíti vódo [kómu], gl. voda.

skálp

snéti skálp kómu /pog.; pren./ *premagati koga*

»Izračun pa je enostaven. Premagati moramo Alžirce in Brazilce ter poskušati sneti skalp še kateremu močnejšemu tekmeču,« je samozavesten selektor, ki se ne boji, da bi se pojavila sicer kronična bolezen naše reprezentance – dobra igra na uvodnih tekmah in nato padec z vsako tekmo. (Delo, 20. jan. 2003, NB) | Med »outsiderji« sezone je Columbus. A tokrat je snel skalp favoriziranemu St. Louisu z golom Davida Vibornega pičlih 48 sekund pred koncem in tako prekinil niz štirih tekem brez zmage. (Delo, 22. nov. 2002, NB) | Rusinja vodi v skupni razvrstitvi tekmovalja po treh veljavnih vajah in sodeč po njeni gladki zmagi v prvem neznanem programu je težko pričakovati, da bi ji še kdo »snel skalp«. (Delo, 1. avg. 1998, NB) | »Železarji« bodo drevi gostovali v malce razrahljani trdnjavi evropskih prvakov iz Feldkircha, kjer so pred natanko dvema letoma senzacionalno sneli skalp najmočnejšemu moštvu alpskega hokejskega prostora. (Delo, 5. dec. 1998, NB) | Nasprotniki Utaha v finalih '97 in '98, Biki iz Chicaga, pa so presenetljivo sneli skalp še eni najboljših ekip vzhodne konference. Potem ko so pretekli teden premagali Miami, so bili tokrat boljši od Indiane. (Delo, 26. jan. 2000, NB)

◊ Gl. *vzeti skalp* komu.

vzéti skálp kómu /pog.; pren./ *premagati koga*

Današnji Žalgiris ima sicer le malo skupnega z moštvom, ki je v sezonah 1999/2000 in 2001/02 zamaš poskušalo vzeti skalp Unionu Olimpiji; lani je izgubil v Tivoliju kar s 66 : 87, doma pa s 70 : 81. (Delo, 30. okt. 2002, NB) | Vsakomur bomo skušali vzeti skalp, toda težko je sanjati o uvrstitvi na finalni turnir. Želje so eno,

realnost drugo, zato bi rad ostal na trdnih tleh. (Delo, 24. feb. 2004, NB) | Griščuk je v pravem maratonu le vzel skalp Radjabovu, ki je ves čas lovil remi, vendar pa ga nikoli ni tudi ujel. (Delo, 27. jan. 2003, NB) | Lani je na istem turnirju svoj ognjeni krst doživel Taylor Dent, ki je nase opozoril tudi na igriščih Flushing Meadows, kjer je v tretjem kolu vzel skalp petnajstemu nosilcu Fernandu Gonzalezu. (Delo, 1. sep. 2003, NB) | Za pravo argentinsko evforijo so poskrbeli domači odbojkarji, ki so tudi v šesti tekmi prvenstva zmagali, a tokrat vzeli skalp trikratnim svetovnim prvakom Italijanom in potrdili, da ob Jugoslovanih, Rusih in Brazilcih spadajo med kandidate za zlato odličje. (Delo, 8. okt. 2002, NB)

◊ Frazema *vzeti skalp* komu in *snéti skalp* komu sta nastala iz besednih zvez *vzeti skalp* komu in *snéti skalp* komu po prenosu njihovega konkretnega pomena na druge življenjske položaje in področja. Prvotni pomen teh besednih zvez je 'vzeti, snéti komu kožo z lasmi na človeški glavi'. Ta koža, odstranjena z glave sovražnika, imenovana *skalp*, je pri Indijancih bojna trofeja. Večinoma v športnem žargonu sta se ti besedni zvezi začeli uporabljati v pomenu 'premagati koga'.

skáza

mójster skáza, gl. mojster.

sklenítí

sklenítí krávjo kupčijo, gl. kupčija.

sklépanje

sklépanje krávjih kupčij, gl. kupčija.

sklépati

sklépati krávje kupčije, gl. kupčija.

skočítí

skočítí čez ójnice, gl. ojnica.

skočítí čez plánke, gl. planka.

skočítí čez plót, gl. plot.

skočítí do strôpa, gl. strop.

skočítí kómu v zélnik, gl. zelnik.

skočítí pod vlák, gl. vlak.

skočítí v hláče, gl. hlače.

skočítí v [zakónske] ójnice, gl. ojnica.

skočítí v zakónski járem, gl. járem.

skočítí si

skočítí si v lasé, gl. las.

skòk

skòk čez ójnice /ekspr.; mn., pren./

1. prevara, nezvestoba v zakonu; sop.: skok čez plot

Zakaj me nočeš pofukati? Dobro vprašanje. Zvestoba do Georgene, stranska zvestoba, lanski skok čez ojnico postane letošnje sidro, ljubica postane žena. (J. Updike – M. Mihelič, Zakonski pari, 1971, 88) | A morebiti je bolje, da Bogumil živi z občutkom krivde, nemara ga bo to obvarovalo pred novimi skoki čez ojnice (Z. Dąmbrowska – Vodnik, Noči in dnevi II, 1963, 424).

2. nepokorščina, nedovoljeno dejanje

»Če je v življenju kaj, je to samo v tistih redkih skokih iz ojnec, ki si jih lahko privoščiš.« (A. Rebula, Senčni ples, 1960, 115)

skòk čez plòt /ekspr.; pren., tudi **skakanje/ nezvestoba, prevara v zakonu**; prim. **skočiti čez plot; skakanje čez plot**

»Kaj jaz, to ni še nič! Dober si ti, ker si svojo ženo rešil svojega strupenega jezika in skokov čez plot, ko si se ločil od nje!« mu je vrnil Miloš. Veronika je z zadržanim dihom poslušala, ko je še dodal: »Če te ni ona pustila, seveda!« (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Tudi skok čez plot je greh iz kamene dobe, ki se mu je tudi moderni človek presenetljivo voljan vdajati. Kot ocenjujejo, vsem sodobnim kontracepcijskim sredstvom navkljub vsak deseti otrok ni potomec moškega, ki se ima za njegovega očeta. (Delo, 29. apr. 2000, NB)

◆ Gl. *skočiti čez plot*.

◎ nem. *der Seitensprung*.

skòk pod vlák /ekspr.; pren./ *samomor*; prim. **skočiti pod vlak**

Nadaljevanje smo gledali v sosednjem prostoru kot gledališki gledalci. Novica o Evinem samomoru je »ujela« Adama na železniški postaji in ga navedla k skoku pod vlak. (Delo, 25. jul. 2002, NB) | In težka. In tečna. In vse manj potrpežljiva. To noč se mi zdi skok pod vlak idealna rešitev. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB)

◆ Gl. *vreči se pod vlak*.

skòk v zakónski járem /ekspr.; pren./ *poroka*; prim. **skočiti v zakonski jarem**

Gre predvsem za analizo skokov iz jarma (zakonskega seveda), ki temelji na znanstvenih merjenjih in fotografskih posnetkih 1300 mož in žena. (Življenje in tehnika 1966, št. 7–8, 569) | Tran Ču ima sicer samo eno zakonsko ženo, s katero je poročen že od sedemnajstega leta. Kmalu po skoku v zakonski jarem pa je ugotovil, da je zelo občutljiv za čare nežnejšega spola. (Delo, 5. mar. 1999, NB) | Drag skok v zakonski jarem – Poleg obveznih 30 dni, določenih za razmišljanje, Madžari ponavadi načrtujejo poroko še nekaj mesecev, predvsem pa morajo zbrati veliko denarja. (Delo, 4. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *skočiti v zakonski jarem*.

skórja

skórja krúha /ekspr.; pren./ *najosnovnejša materialna sredstva, materialne dobrine*

VERONIKA Vse to prevara je, vse to je gnusna laž. ARON Ljudje ubijajo za skorjo kruha in za slast ljubezni, gospa. (Anton Novačan, Herman Celjski, NB) |

Nikoli ni mogel Jereb razumeti, kakó da živi na svetu toliko nesrečnih, zaničevanih ljudi; zakaj se mučijo z delom, ki ga sovražijo, ker jim ne koristi in jim daje komaj skorjo kruha, in ki je torej nečastno in ostudno ... (Ivan Cankar, Pred ciljem, NB) | Za njega, ki je nosil v svojem srcu pol sveta, za pesnika z veselo, neomadeževano dušo, ki je bila ustvarjena za posodo najrazsežnejših in najčistejših idéj, je moralo biti nekaj strašnega tisto poniževalno potikanje po skromnih kotih, tisto plaho pehanje za skorjo kruha; tako strašno je bilo zanj, da ga je uničilo. (Ivan Cankar, Dragotin Kette, Kritike, NB) | Preveč pravedanja za skorjo kruha. Kar desetina delavcev mora svoje pravice pravno uveljavljati, to pa praviloma traja predolgo. (Delo, 24. apr. 2002, NB) | Ukrajina in Rusija se na primer hvalita, da že izpolnjujeta pogoje iz Ria: v ozračje izpuščata do 30 odstotkov manj (ker se jima je po razpadu SZ sesula proizvodnja). | Igrajo se tudi Kitajci in drugi izmed tistih štirih milijard lačnih Zemljanov, ki jim je skorja kruha prva. (Delo, 26. okt. 1999, NB)

skrájen

do skrájne mêje, gl. *meja*.

do skrájnih mêtj, gl. *meja*.

skrb

devêta skrb /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kar je nepomembno, nezanimivo*; sop.: **deveta briga; zadnja briga**

Kaj bi rekli ti, ki jim je denar deveta skrb, če bi vedeli, kako sem zbiral svoje polovičarje, da sem si mogel kupiti vsak dan safalado in pivo ali kos pudinga. (Ch. Dickens – O. Župančič, David Copperfield I, 1936, 281) | Ob pravem času kazati platonsko / gloriolo, zdaj spet bosanski grb./ je zame zviteža deveta skrb. (B. Vodušek, Odčarani svet, Sonet o igraku, 1939, 74) | Bil je res verski indeferentist – ta doktor Hrast, in kakor je bil več v svoji stroki in doma v lepi književnosti – vera in sploh vsa filozofija mu je bila deveta skrb. (J. Kersnik, Cyklamen, LZ 1883, 217) | Če ne grem sam povedat, more me še kdo denuncirati, da taki Slovenci k meni prihajajo in nazadnje bi moj šef še mislil, da sem jaz tudi kakov skrivni Slovenec, in ob službo me denejo, ob službo mene, ki mi je ta slovenščina kot deveta skrb. (Kersnik – Jurčič, Berite Novice, Slovenska Talija, 1879, 27) | Državi je prenova, kaj šele gradnja hramov kulture deveta skrb. Tudi ni bojzani, da bi propadanje Moderne galerije kdo od političnih veljakov opazil, saj tja ne zaidejo niti po naključju. (Delo, 1. mar. 2005, NB)

◆ Gl. *prva skrb*.

prva skrb /ekspr.; pren., v povedni rabi, tudi nikal./ *kar je najpomembnejše, najbolj nujno*; prim. **deveta skrb; zadnja skrb**

Ko se je na večer tretjega dne vrnil oče s senožeti, mu je bila kakor vselej prva skrb, da zve, kako je z Lucijo in Gašperčkom. (F. S. Finžgar, Strici, NB) | Bilo jim je jasno, da je Ivan zdaj ne gleda kot svojo Ano, temveč kot

dekle, ki je v kočljivem trenutku priteklo k njim, v njihov šotor, kjer so se shajali in se pripravljali za boj proti okupatorju, ne da bi bil kdo to vedel. Njegova prva skrb je zdaj, da sebe opere slehernega suma v zvezi s tem, da je Ana v takem dežju našla sem v šotor, šele druga pa, da opere tudi njo. (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Prva skrb založbe bi morala biti namreč namenjena avtorju, za njim pa uredniku, ki avtorja najde in poskrbi zanj; šele potem so na vrsti propagandisti, razpečevalci in prodajalci knjige, ki delo spravijo med ljudi. Pri nas pa se knjiga začneja pri njeni ceni in prodajljivosti; na tak način ne bomo postali kulturna nacija civiliziranega sveta. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Položaj generalnega konzula v New Yorku bi lahko primerjali z veleposlaniškim, ker gre pač za prestolnico sveta. Tudi države, kakršni sta Italija ali Francija, ki jim ni prva skrb, koga pošljejo za diplomatskega predstavnika v Združene države Amerike, investirajo tja najboljše; izbirajo med imeni direktorjev najelitnejših muzejev in vrhunskimi intelektualci, ki so kos promociji države in razpravam o nacionalnem bistvu svoje države. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Tetovaže in draguljčki so tako popularni, da ga ni atleta oziroma atletinje, ki ne bi bil z njimi okrancljan. Komentatorji pravijo, da biti lep in moden sicer ni prva skrb atletov, toda ob vseh frustracijah, ki jih doživljajo na gladiatorskih predstavah, si za zabavo in sprostitvev izmišljajo vse mogoče, tudi da nase opozorijo po drugi plati. (Delo, 14. avg. 2001, NB)

◆ Frazem *prva skrb* izhaja iz besedne zveze *prva skrb* v prenesenem pomenu. V njem sestavina *prvi* pomeni ekspr. 'ki je po pomembnosti na najvišji stopnji'. S sestavinama *deveta* in *zadnja* (v hr. tudi *šesta*, *sedma*) v frazemih *deveta skrb*, *deveta briga*, *zadnja skrb*, *zadnja briga* se ta pomembnost spremeni v svoje nasprotje, tj. nepomembnost. Frazem *prva skrb* je torej izhodišče za korelacijsko predstavo o stopnji pomembnosti, na kateri temeljijo frazemi *deveta skrb*, *deveta briga*, *zadnja skrb*, *zadnja briga*.

zadnja skrb /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kar je nepomembno, nezanimivo*; sop.: **deveta skrb**; **deveta briga**; **zadnja briga**

Mednarodna civilna družba, ki se rojeva, bi morala z uvrstitvijo človekovih pravic in gospodarskega liberalizma med najpomembnejše cilje mednarodnih odnosov poskrbeti tudi za tiste države, ki jim je bila blaginja lastnega prebivalstva doslej zadnja skrb. (Delo, 7. nov. 2001, NB) | Vendar nihče od novopečenih avtoprevoznikov, ki so se obrti lotili z najnovejšimi modeli tovornjakov, ne spoštuje dovoljenih obremenitev, kaj šele čas trajanja vožnje. Zdi se, da sindikata avtoprevoznikov ne zanima varnost tovornega prometa, saj pri pogajanjih dajejo prednost boju za monopol, medtem ko jim je prometna varnost zadnja skrb. (Delo, 7. sep. 1999, NB) | Dokler je ta kupec nekdo, ki mu je računalništvo kruh ali zagrizen konjček, ali pa gre za organizacijo z usposobljenim oddelkom za informatiko, s tem prav-

zprav ni nič narobe. A če se premaknemo v običajno gospodinjstvo, potem je zadnja skrb, o kateri bi morali razmišljati kupci računalnikov, operacijski sistem, ki jih poganja. (Monitor, maj 2001, NB)

◆ Gl. *prva skrb*.

◎ hr., srb. *poslednja briga*; nem. *das ist meine letzte Sorge*.

skrbéti

skrbéti [samó] za svóy žèp, gl. **žep**.

skrínjica

Pandórina skrínjica, gl. **Pandorin**.

skríti

skríti glávo v pések kot nój, gl. **noj**.

skríti káj pod preprógo, gl. **preproga**.

skríti svóje adúte, gl. **adut**.

skríti se

skríti se v míšjo lúknjo, gl. **luknja**.

skriválnica

igráti se skriválnice [s kóm/čím] /ekspr.; mn., pren., tudi **iti se/ ne govoriti, ne ravnati odkrito; skrivati svoje prave misli, čustva, namere**; sop.: **igrati se slepe miši; iti se slepe miši**

In tisti dan je prišel doktor Jean prevezovat v naš blok vse, ki smo potrebovali novo obvezo. Seveda se je Jean ob moji dlani nasmehnil, a vseeno jo je povil z novim trakom papirja in mi takó omogočil, da se še naprej igram skrivalnice s svojo usodo. (B. Pahor, Nekropola, NB) | Na srečo pa zgodba še ni končana, saj podatke zahteva tudi nadzorni odbor RTVS. Se bodo tudi pred tem organom brez kančka sramu igrali skrivalnice z javnimi podatki? (Delo, 2. nov. 2002, NB) | Medtem ko so znani kandidati za vodilna mesta v sodstvu, davčni upravi in na računskem sodišču, se stranke (častna izjema je SDS) igrajo skrivalnice s kandidati za evropske poslance, premier Anton Rop pa s tremi možnimi kandidati za evropskega komisarja. (Delo, 19. jan. 2004, NB) | V svojem zgodovinskem pogovoru je princ razkril, da ima poleg 37-letne Alexie še eno nezakonsko hčer: ... Julijana in njune štiri hčere so to vedele. »Zakaj neki bi se šel skrivalnice v lastni družini, to bi bilo pač neumno.« (Delo, 17. dec. 2004, NB) | Lahko pa si predstavljamo, da mu družina ni ravno ploskala. »Na eni strani država opušča določene institucije, na drugi se gre skrivalnice s številom regij. Do ustavnih sprememb bi prišli zelo preprosto, če bi torej povedali, koliko regij bo v prihodnosti v naši državi oziroma zakaj je en model regionalizacije boljši od drugega.« (Delo, 20. maja 2003, NB) | V zadnjih šestih letih sva drug drugemu pomagala izboljšati igro. Bilo bi smešno, če bi se sedaj šla skrivalnice. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | V Novem mestu

se gredo še naprej skrivalnice. O seji upravnega odbora, na kateri naj bi se odločili, ali bodo nadaljevali Fifoltovo delo in pripravili dirko, noče nihče govoriti, tako kot ni želel o nezaupnici Fifoltu. (Delo, 23. mar. 2002, NB) | Kakor povzema Los Angeles Times tiskovnega predstavnika Bele hiše Arija Fleischerja, Washington pritiska na vodjo mednarodnih inšpektorjev, naj okrepi inšpekcijske ekipe in nenapovedane preglede sumljivih objektov zato, da bi iraškim oblastem onemogočili, da bi se spet šle skrivalnice z mednarodno skupnostjo. (Delo, 6. dec. 2002, NB)

◆ *Frazem igrati se skrivalnice* [s kom/čim] z različico *iti se skrivalnice* [s kom/čim] izhaja iz poimenovanj *igrati se skrivalnice*, *iti se skrivalnice* v pomenu 'otroška igra, pri kateri eden od udeležencev išče druge, ki so skriti', npr. Cesar je velel dar odnesti v veliko dvorano, kjer se je njegova hči s svojimi spletičnimi igrala skrivalnice. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Poimenovanje otroške igre najdemo pri Cigaletu, II, 1785, pri iztočnici *Versteck*, der od. das, *skrivanje*, *skrivališče*, *skrivališe*, *skrivalica*; *die Kinder spielen Versteck*, *otroci igrajo skrivalnico*, nach V. (tj. po Vodniku) *skrivalico*. Plet. II, 498, citira Cigaleta pri izrazu *skrivalica*, pri poimenovanju otroške igre pa je prezrl Cigaletov izraz *skrivalnica* v zvezi *otroci igrajo skrivalnico*. Omenja samo *skrivalico igrati* ter kot vir navaja Cigaleta in Janežiča. Izraz *skrivalnica* ima tudi že Pohlin: *Skrjavneza Schlupfwinkel* 2. *Kinderpiel*. To je vedel A. Breznik in tudi zapisal v svojih dodatkih v lastnem izvodu Pleteršnikovega slovarja. Tam je še pripisal, da je v Ihanu otročja igra »pojdimmo se skrivalnice«. Izraz *skrivalica* je tudi v hrvaščini: *igrati se skrivalice*.

◎ angl. *to play hide-and-peek*; češ. *hrát si na scho-vávanou*; fr. *jouer à cache-cache* [avec qn./qc.]; hr., srb. *igrati se skrivača*; *igrati se žmure*; *igrati se žmurke*; nem. *Versteck spielen*; pol. *grać w chowanego*; *grać w ciuciubabkę*; *grać w kotka i myszkę*; rus. *igrat' v prjatk*.

íti se skrivalnice [s kóm/čím], gl. *igrati se skrivalnice* [s kom/čim].

skrivanje

[nójevsko] skrivanje gláve v pések, gl. glava, tiščanje.

skrivati

[nójevsko] skrivati glávo v pések, gl. glava.

skrivati glávo v pések, gl. glava.

skrivati *kāj* kot gād nôge, gl. gad.

skrivati *kāj* kot káča nôge, gl. kača.

skrivati [svôja] léta, gl. leto.

skrivati svôje adúte, gl. adut.

skrivíti

[níti] lasú ne skrivíti kómu, gl. las.

skúhati

lép móčnik skúhati kómu, gl. močnik.

[lépo] gódljo skúhati kómu, gl. godlja.

[lépo] kášo skúhati kómu, gl. kaša.

skúhati vróčo júho [kómu], gl. juha.

skúpaj

(kot da) sva kráve skúpaj pásla, gl. krava.

(saj) nísva kráv skúpaj pásla, gl. krava.

skúpen

iskáti skúpni imenoválec, gl. imenovalec.

nájti skúpni imenoválec, gl. imenovalec.

nájti skúpni jêzik, gl. jezik.

poiskáti skúpni imenoválec, gl. imenovalec.

skúpna življênska pót, gl. pot.

správiti *kāj* na skúpni imenoválec, gl. imenovalec.

slàb prid.

bíti v slábi kóži, gl. koža.

dúh je volján, a mesó je slábo, gl. duh.

iméti slàb dán, gl. dan.

iméti slábo vést, gl. vest.

príti na slàb glás, gl. glas.

slàb dán, gl. dan.

slàb glás se šíri o kóm/čém, gl. glas.

správiti *kóga/kāj* na slàb glás, gl. glas.

slábi -a -o sam.

slába prède kómu/čému /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo*

težko živi, je v neprijetnem, nevarnem položaju;

kaj je v težkem, nevarnem položaju; sop.: **trda pre-**

de komu/čemu

Tako sem že kot dve ali trileten fantiček spoznal vsaj dvoje: prvo, da je največja učenost spravljena v debelih bukvah, drugo pa to, da je treba jemati iz njih resnice previdno in s skrajno poslušnostjo, sicer ti slaba prede.

◆ Gl. *trda prede* komu/čemu.

slabó prisl.

bíti slabó zapisan [pri kóm, kjél], gl. zapisan.

slabó se počúiti v svôji kóži, gl. koža.

slábši

slábša polovíca, gl. polovica.

sládek**sládek** *kakor cúker*, gl. *cuker*.**sládek** *kot méd*, gl. *med*.**sládek** *kot mléko*, gl. *mleko*.**sládkor****raztápljati se kot sládkor** [v vòdi], gl. *topiti se kot sladkor* [v vodi].**topíti se kot sládkor** [v vòdi] /ekspr.; primera, tudi pren., tudi *raztapljati se/ zelo se topiti*

Toda ta partikularizacija ni spontana. Je reaktivna in nadkompenzatorna. Poskuša nadomestiti točno tisto, kar se kot sladkor v vodi topi v procesu globalizacije, integracije. Vse prvine lokalnih in folklornih posebnosti, dialektov, kulturne samobitnosti so tako zelo ogožene. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Po glavni cesti, ki je precej strma, se je sankalo mnogo mladih ljudi. Sneg se je topil kakor sladkor v kavi, pa so sanke po nekaterih mestih drsele po goli zemlji. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Hkrati pa si nihče ne upa sprožiti javne debate o notranji enotnosti v področju brez meja, kjer bodo hodili prebivalci čez mejo, se družili na plesih in v gostilnah, se zaljubljali in poročali ter se selili. Tako se bodo meje raztapljale kot sladkor v vodi, ostre konture se bodo razblinile in prejšnjega stanja ne bo nihče več mogel vzpostaviti, če se bomo v prihodnosti nekoč želeli spet razdružiti. (Delo, 4. avg. 2001, NB)

◆ *Primeri topiti se kot sladkor [v vodi]* z različico *raztapljati se kot sladkor [v vodi]* temelji na dejstvu, da se sladkor v vodi zelo hitro topi. Primeri se uporablja tudi preneseno.

sláma**goréti kot sláma** /ekspr.; primera, tudi s *kakor/ zelo, močno goréti*; sop.: **goréti kot bakla**

Deli opreme so bili iz materiala, ki je v kisikovi atmosferi v notranjosti modula gorel kakor slama. (Tovariš 1971, št. 12, 52) | Suha, prepletana streha je gorela kakor slama – velikanski rdeč ogenj je bruhal dim in plamen, sikal, se zaganjal, prasketal, vrval, bučal. (W. de Mare – J. Gradišnik, Tri kraljeve opice, 1958, 30) | Lopova žene strast: in strast zgori kot slama. (A. Kraigher, Kontrolor Škrobar, 1914, II, 285)

◆ *Slama* je prišla v primeru *goréti kot slama* kot lahko gorljiva snov. Primera se uporablja za stvari, a tudi preneseno na človeka za čustva. Slednja so npr. tudi v nem. *Er brennt wie Stroh* ali *Er brennt, man könnte eine Laterne mit ihm anzünden*, kjer je govora o jezi in ljubezni in jih je možno primerjati z lat. *Lucernam accendere possis* in rus. *sgorat' ot ljubvi (ot strasti)*. Sicer pa se v primerah z enakim pomenom pojavljajo še sestavine *bakla, papir, seno, smodnik, suhljad* (gl. ○).

○ češ. *hořet jak sláma; hořet jak papir* hr., srb. *gorjeti kao barut*; nem. *brennen wie Stroh; bren-*

nen wie ein Strohfeuer; brennen wie ein Heuhau-fen; rus. *goret' kak soloma; goret' kak hvorost; goret' kak bumaga*.

iméti slámo v glávi /iron.; pren., tudi nikal./ *nič ne vedeti, ne znati*

Potem sem še tistega, ki piše referate, iz katerih za boga ne razberem, kaj pravi, videl celo, kako je šel po solato – in prvič uganil, da nima slame v glavi. (B. Krakar, Vdanost, 1970, 16) | Tega ni sicer izbrbljal z besedami, a razodel je zadosti jasno za človeka, ki nima slame v glavi. (G. Koritnik – Kipling, Kim, 1933, 157) | Ta ima namesto možganov slamo v glavi. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 177) | POSLEDNJI MOHIKANEC: Mali beli brat nima slame pod skalpom. (M. Mikeln, Strip strup, 1964, 72) | Toda jaz za svojo osebo moram reči, da me vznemirja mnogo bolj to strašno duševno uboštvo, ki je razlito kot umazano morje po vsi naši mili domovini. Ne govorim o ljudeh, ki imajo slamo v glavi; teh smo se sčasoma privadili in nekaterim izmed njih polagamo celo lovorove vence na čelo. (I. Cankar, Človek, NB) | Pélina položila sem na prsi – sedela sem pred golobnjakom v solncu, gospoda pa je bila v Mantovi. (Dá, dá, jaz nimam slame v glavi!). (I. Cankar, Romeo in Julija, NB)

◆ Gl. *mlatiti prazno slamo*. Frazem najdemo že pri Plet. II, 505 – *slamo imeti v glavi*, ein leeres Gehirn haben, dalje pri Glonarju, SSJ, 354 – *ima slamo v glavi*: ne možgan. V poljskem jeziku je namesto *slame* sestavina *seno – siano*.

○ bolg. *glavata mi je pálna sàs slama*; hr., srb. *imati slamu u glavi*; nem. *Stroh im Kopf haben; ein Strohkopf sein*; pol. *mieć siano w glowie; mieć siano we lbie*; rus. *soloma v golove u kogo*.

málo zrnja, pa mnógo sláme je v čém, gl. *mlatiti prazno slamo*.

mlátenje prázne sláme, gl. *mlatenje*.

mlatíti prázno slámo /ekspr.; pren./ *vsebinsko prazno govoriti*; sop.: **otrobe vezati**

Ker ji mnogi, tudi proti volji, zapadejo in so prepričani, da se ne pripravajo, temveč znanstveno razpravljajo, v resnici pa mlatijo prazno slamo, ker ne znajo neke trditve razstaviti v njene temeljne pojme in potem le-teh pretehtati, temveč se pripravajo samo o besedilu trditve, pri čemer se razvije besedni boj namesto resne razprave. (Platon, Država, NB) | Zopet najnovejša cvetka, t. i. lustracijski zakon ali zakon za lov na rdeče čarovnice. Pet dni so poslanci mlatili prazno slamo in v tem času izgovorili več bedarij kot poslanci vseh evropskih parlamentov skupaj. (Delo, 27. jan. 1998, NB) | Vsekakor bi polni avtomobili lahko dovolj zgovorno povedali obmejnim organom sosednje države o naših razlogih za prehod meje. Nad tem bi se moralo zamisliti celotno vodstvo države, ne pa da mlatijo prazno slamo o necivilizirani meji. (Delo, 23. mar. 1999, NB) | Pisateljji imajo tudi pravico biti slabi, boljši in najboljši. Ampak to, kako velika žival se da narediti iz muhe, že vemo, in tudi to, kako se mlati prazna slama, obvladamo. (Delo, 30. jun. 2001, NB)

◆ Frazem *mlatiti prazno slamo* je v enakem pomenu in enaki besedni sestavi znan v več evropskih jezikih, npr. nemškem, češkem, hrvaškem, slovaškem (gl. ☉). Najdemo ga že v naših starejših slovarjih, kot so Cigaletov, Pleteršnikov, Glonarjev. Tako npr. Cigale nem. *leeres Stroh dreschen* prevaja s sle. *prazno slamo mlatiti* in bob v *steno metati*.

Frazem *mlatiti prazno slamo* izhaja iz poljedelske kulture. Prazno slamo, tj. brez zrnja, dobimo po mlačvi, zato je mlatiti prazno slamo nesmiselno, nekoristno dejanje, početje. Ta besedna zveza se zdaj preneseno rabi za vsebinsko prazno govorjenje. Enak pomen ima tudi preoblikovani frazem *mlatenje prazne slame*, npr. Mlatenje prazne slame je lahko zabavno in vir rekreacije, dobička pa ne bo bogve kaj (Delo, 11. feb. 1999). Glede na osnovni in preneseni pomen je sestavina (*prazna*) *slama* dobila pomen 'kar je nepomembno, nespametno' in je še v frazemih *imeti slamo v glavi* v pomenu 'nič ne vedeti, ne znati' in *malo zrnja, pa mnogo slame je v čem*, tj. 'malo pomembnega, pametnega, pa veliko nepomembnega, nespametnega'.

Z žitom je povezana tudi sopomenka *otrobe vezati* 'vsebinsko prazno govoriti'.

☉ angl. *to shoot the breeze*; češ. *mlátit prázdnu/hluchou slámu*; *mlátit hluchou slámu*; hr., srb. *mlatiti praznu slamu*; nem. *leeres Stroh dreschen*; *Schaum schlagen*; pol. *mlócić sieczkę*; *mlócić stomeę*; *przelewać z pustego w próżne*; rus. *boby razvodit'*; slš. *mlátit' [prázdnu] slamu*.

prázna sláma /ekspr.; pren./ *kar je nepomembno, nespametno*

Ali uže modri Salomon pravi, da vsaka stvar na svetu je prazna slama. (F. Levstik, Deseti brat, 1863, 134) | Trditve, da gre za pieteto do mrtvih poražencev ali za samoumevnost etičnih vrednot svobodnega sveta, za katere so se borili in jih vzpostavili zmagovalci v drugi svetovni vojni, so v slovenskih političnih razmerah samo še prazna slama. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Seveda nimajo denarja, stavim pa, da tudi naložbenega strateškega načrta nimajo. V intervjujih veliko govore o poslovnih strateških partnerjih, vendar je to prazna slama. (Delo, 22. dec. 2001, NB) | Njihovi dnevni redi so samo še politična viagra za nevrotike, in še to v glavnem za upokojece (po duši). | Mladim se ni treba bati indoktrinacije, saj se politiki itak obnašajo tako, kakor da v Sloveniji ni nikogar, ki ga njihova prazna slama ne bi zanimala. (Delo, 5. jun. 1999, NB) | Pa so mu vseeno izvili ničvredni košček papirja, ga izravnali in ugotovili, da so se ruvali za prazno slamo. (J. Jalen, Previsi, 1940, 102)

◆ Gl. *mlatiti prazno slamo*.

senó – sláma, gl. **seno**.

slámnat

slámnnata vdóva, gl. **vdova**.

slámnnati vdóvec, gl. **vdova**.

slan

še za slán krompír ne iméti, gl. **krompír**.

še za slán kròp ne zaslúžiti, gl. **krop**.

sláva

čákati na svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

dobíti svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

dočákati svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

doživeti svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

iméti svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

izkoristíti svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

izrábíti svôjih pét minút [sláve], gl. **minuta**.

slavítí

slavítí kóga kàkor odrešeníka, gl. **odrešenik**.

sléči

sléči vojáško súknjo, gl. **suknja**.

sléd

vsáka sléd je izgíníla za kóm/čím, gl. *vsaka sled se je izgubila za kom/čim*.

vsáka sléd se je izgubíla za kóm/čím /ekspr.; pren./ *nihče ne ve, kje je kdo, kaj*

Zadnji zapis priča, da so ga poslali v H. in potlej se je izgubila za njim vsaka sled v naših in drugih obmejnih deželah. Izgubila se je vsaka sled za Johannesom Ottom iz kneževine Neisse, to pa seveda še prav nič ne pomeni. (D. Jančar, Galjot, NB) | Ni jih več, samo ime je še ostalo. Kot kakšna žival, ki se rodi, odide nekam, za njo pa se izgubi vsaka sled in nihče ne opazi, da je sploh kdaj živel. (D. Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Doživela je usodo padle zvezde. Od atenskega poraza je za njo izgubila vsaka sled. Menda je doma in celi rane, tako telesne kot psihične. (Delo, 18. sep. 2004, NB) | Nasilnež si pred pričami očitno ni upal nadaljevati, zato je raje skočil v škodo favorita, katere voznik je potem odpeljal v neznano. Seveda je srečnež takoj poklical policijo in domžalski možje v modrem so poslali v akcijo več patrolj, vendar se je za škodo izgubila vsaka sled. (Delo, 20. jan. 2001, NB) | Morala sem spomniti šefa na to, da smo veliko denarja vložili v tovornjak, ki so nam ga ukradli oziroma se je za njim izgubila vsaka sled. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Avto je bil registriran pod številko LJ 027-MF. Za citroenom in golfom se je izgubila vsaka sled. (Delo, 14. mar. 2002, NB) | Ooo, Ostrorogi Jelen bi jo s častjo pokopal, dokaj bolj, kakor pa bi jo bil njen mož, Tršati Tur, ali pa že davno umrli lakotni sin Urni Sulec. Tako pa zgine za njo vsaka sled in morda prav zavoljo tega sprejme Nevidni za

dobro njeno veliko žrtev. (J. Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | Prepričljiv in predrzen mora biti goljuf, ki pride v trgovino s štirikolesniki, čez čas pa se odpelje z avtom, vrednim okroglih 14 milijonov tolarjev. Za obema seveda izgine vsaka sled. (Delo, 23. maja 2001, NB) | O tem so velenjske policiste obvestili 26. februarja in ti so ugotovili, da so ljudje Viktorja nazadnje videli 24. februarja zvečer v Šoštanju. Potem je za njim izginila vsaka sled. (Delo, 9. mar. 2000, NB)

sledíti

sledíti kómu kot sénca, gl. *kot senca*.

sledíti si

sledíti si kot po tekóčem tráku, gl. *trak*.

slép

bíti kot slépa kúra, gl. *kura*.

bíti na slépem tíru, gl. *tír*.

bíti v slépi úlici, gl. *ulica*.

igráti se slépe míši [*s kóm/čím*], gl. *miš*.

iskáti pót iz slépe úlice, gl. *pot*.

íti se slépe míši [*s kóm/čím*], gl. *miš*.

izhòd iz slépe úlice, gl. *izhod*.

kot slépa kúra [*zrno*], gl. *kura*.

lovíti slépe míši, gl. *miš*.

nájti izhòd iz slépe úlice, gl. *izhod*.

nájti káj kot slépa kúra zrno, gl. *kura*.

nájti pót iz slépe úlice, gl. *pot*.

obtičáti na slépem tíru, gl. *tír*.

ostáti na slépem tíru, gl. *tír*.

poiskáti izhòd iz slépe úlice, gl. *izhod*.

pót iz slépe úlice, gl. *pot*.

pripeljáti v slépo úlico, gl. *ulica*.

príti iz slépe úlice, gl. *ulica*.

slépa ulica, gl. *ulica*.

slépi pótник, gl. *potnik*.

správití kóga v slépo úlico, gl. *ulica*.

zaíti na slépi tíru, gl. *tír*.

zaíti v slépo úlico, gl. *ulica*.

zapeljáti na slépi tíru, gl. *tír*.

znájti se na slépem tíru, gl. *tír*.

znájti v slépi úlici, gl. *ulica*.

slepomišíti, gl. *igrati se slepe miši* [*s kom/čim*].

slíka

dobíti jasno slíko [*čésa; o čém*] /nevtr.; pren./ *pravilno, dobro spoznati* (*kaj*)

Remont se je že začel in bo trajal štirideset dni, v naslednjih dveh tednih pa bomo dobili malce bolj jasno sliko o tem, v kakšnem stanju je oprema. (Delo, 16. maja 2001, NB) | Zaslišane ženske so se veliko več spominjale pri preiskavi, medtem ko so na obravnavi manj obremenjevale Branka Ježovnika. Toda kljub temu lahko

dobimo jasno sliko, kako je dejavnost potekala. (Delo, 16. jul. 2001, NB) | Škoda, da je zadnji dan prvenstva odpadel, saj bi tudi na tem področju dobili povsem jasno sliko,« je ocenil tehnično in strateško pripravljenost svojih varovank nekdanji vrhunski flokist razreda 470. (Delo, 19. maja, 2004, NB) | Oceno vrednosti Luke Koper so naredili zato, da bi vsaj približno dobili jasno sliko, kolikšno kupnino lahko pričakujejo. Zdaj vemo, da lahko pričakujemo višjo ceno, kot je trenutno na borzi ... (Delo, 14. dec. 2005, NB) | Napredek je seveda vedno mogoč. Prav zato pomagamo pri uvajanju naših metodologij zbiranja podatkov, da bi namreč dobili čimbolj jasno sliko. (Delo, 5. jan. 2004, NB)

© hr., srb. *dobiti sliko*; nem. *sich ein Bild von jmdm., von etwas machen*.

iméti jasno slíko [*čésa; o čém*] /nevtr.; pren./ *pravilno, dobro poznati* (*kaj*)

Od nekdanjega predsednika uprave Jožeta Žagarja bo Slovenska razvojna družba zahtevala tudi projektni prenos. Ko bodo imeli jasno sliko zdajšnjega stanja v Intagu, so možne tudi kazenske ovadbe. (Delo, 10. feb. 1999, NB) | Mi moramo imeti jasno sliko, kako posodobiti celotno infrastrukturo, kako prenoviti podjetja, kako usposobiti ljudi ... Postaviti je treba razvojne prioritete, obseg naložb in vire zanje – domačih in tujih. (Delo, 21. okt. 2000, NB) | Prva (tj. fronta, op. J. K.) bo dograjevanje ustavnega besedila, druga, obsežnejša naloga pa bodo izvedbeni projekti za uvedbo pokrajnin, tako da bi že do spomladi imeli zelo jasno sliko, kaj pomeni vzpostavitev pokrajnin. (Delo, 22. nov. 2003, NB) | »Toda kljub vsemu sem zadovoljen, kar sem v minulih dneh videl v Radovljici,« je v soboto strnil misli Aleš Pipan, ki ima zdaj dokaj jasno sliko, kaj mora še postoriti v naslednjih tednih. (Delo, 22. avg. 2005, NB) | Verjetno bi to bil kakšen drugačen dokument. Takšnega dokumenta ne bi bilo potrebno sprejeti pod nobenimi pogoji, če bi imeli jasno sliko, kako se stvari lotiti in kaj sploh želimo, kaj so naši cilji. (Državni zbor RS, 17. redna seja, 16. 12. 1999, NB) | Če bomo uresničili načrt, bodo januarja, v zadnjih dveh tekmah proti Ukrajini in Belgiji, dobili priložnost tudi mlajši igralci. Po koncu kvalifikacij bi tako že morali imeti jasno sliko o tem, katerih osem košarkarjev bo nosilcev igre na EP. (Delo, 21. nov. 2000, NB) | Pred pisanjem moram imeti jasno sliko o dogodkih in potem pišem z lahkoto. Največje probleme pri pisanju sem imel na jezikovni ravni in z znanjem v zvezi z bibličnimi, liturgičnimi, cerkveno organizacijskimi, hierarhičnimi zadevami. (Delo, 16. jun. 2004, NB)

© hr., srb. *imati jasnu sliko*.

lep kot slíka /ekspr.; primera/ *zelo lep*

Danny je ravno nameraval oditi iz pisarne, ko je prišla Orla King. Lepa kot slika, ampak jezik se ji je zapletal. Zdajle mu ni bilo do pogovora z njo. (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Dolgolasa, kot slika lepa Uschi Obermeier pa je skupaj z Rainerjem Langhansom in drugimi ustanovila legendarno Kommune 1 in predstavljala osvobodeno in idealistično mladino svojega časa.

(Delo, 3. mar. 2001, NB) | Lepa kot slika je film več ravni. V ospredju je odnos med očetom, slavnim, vase zagledanim pisateljem (igra ga veteran Jean-Pierre Barci, tudi soscenarist filma) in dvajsetletno hčerko Lolito (odlična Marilou Berry), ki sovraži ves svet, saj še zdaleč ni podobna lepuškam na naslovnica modnih časopisov niti svoji mladi mačehi. (Delo, 12. nov. 2004, NB)

♦ *Primera lep kot slika* temelji na dejstvu, da so ljudje, živali ali stvari na slikah navadno lepši kot v resnici.

◎ angl. *as pretty as a picture*; bolg. *hubav kato kartina (kartinka)*; češ. *hezký jako obrázek*; hr. *lijep kao slika*; mak. *ubav kako slika*; pol. *piękny jak obrazek*; [krasivyy] *kak kartina (kartinočka)*; slš. *pekný ako obrázok*; ukr. *garnyy jak kartyna (kartynka)*.

ustvariti si jasno slíko [čésa; o čém] /nevtr.; pren./ *pravilno, dobro spoznati (kaj)*

Slabe informacije pa so neizčrpen vir političnih manipulacij. Kako je lahko zavezniška komisija delila po prvi vojski ozemlje med Avstrijo in Jugoslavijo, kako se je odločala v koroškem primeru, kako se bi po drugi vojski v primeru Primorske, ko si je ne bi sami priborili – o vsem tem si lahko ustvarimo precej jasno sliko. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Med običajnim dramskim besedilom in to dramtizacijo je precejšnja razlika, saj so »didaskalije« v romanu tako zelo obširne, da si moraš iz njih ustvariti jasno sliko o svojem liku oziroma vlogi sam. (Delo, 15. nov. 2004, NB) | Dosedanja besedila, čeprav deklarirana kot tista, ki naj razbistrijo in ustvarijo jasno sliko, so generirala zelo zamgljene predstave o tem, kdo so subjekti in kako je pravzaprav potekala bitka za demokracijo v Sloveniji, je dejal Golobič. (Delo, 15. jan. 1998, NB) | Gorenje Point si je v skoraj 12-letnem obdobju uporabe laserske tehnologije pridobilo bogate izkušnje v tehnologiji laserskega razreza. Spoznali so prednosti in slabosti posameznih rešitev laserskih rezalnih sistemov na trgu in si ob tem ustvarili jasno sliko, kaj želijo kupiti. (Delo, 8. apr. 1998, NB)

◎ angl. *to form a clear picture of sth.*; nem. *sich ein Bild von jmdm., von etwas machen*.

slíkati

slíkati kóga/kàj v črnih bárvah, gl. **barva**.

slíkati vrága bòlj črnega, kot je v resnici, gl. **vrag**.

slína

káčja slína /pog.; pren./ *žganje, žgana pijača*

Pogovarjal se je s častnikom, poveljnikom voda in ga skoraj rotil, naj jih pošlje v kakšno akcijo, ker bo drugače postal alkoholik, pa se mu je le smejal – so tisti, mu je rekel, ki so šli na Medvedjek, tudi pili kot smuki, da so se jim odpirachi obrabili, ampak, ko je zapokalo, so se tako hitro stregnili, da se jih kačja slina še dva dni

ni prijela. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | »No, Savo! Ker imaš fino dekle pred seboj, si boš prej s kačjo slino razkužil usta. Potem pa menda že sam veš, kako in kaj!« (Gitica Jakopin, Slovo od deklíštva, NB) | Ker sem rad veliko hodil, sem kajpada nekoč lazil tudi okoli hišice dr. Lavtížarja. Prijazno sva se pozdravila, on pa me je brž povabil na šilce kačje sline. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Potem je mirno stopil vanjo in s polic pobral veliko cigaretnih škatlic različnih znamk in več steklenic žganih pijač, s čimer je povzročil za 150 tisočakov škode. Ali je bila potem v Zavrhu kakšna domača veselica, na kateri je kačja slina tekla v potokih, policisti ta čas še ugotavljajo. (Delo, 13. maja 2002, NB)

♦ *Frazem kačja slina* je nastal verjetno po predstavi o ostrem, pekočem okusu žganja in njegovi povezavi s kačjo slino, ki je metafora za kačji strup.

slíšati

slíšati trávo rásti, gl. **trava**.

sténe vídijo, stene slíšijo, gl. **stena**.

tího, da bi lahkó slíšali šívánko pásti, gl. **šivanka**.

tíšina, da bi lahkó slíšali šívánko pásti, gl. **šivanka**.

slòn

béli slòni /publ.; navadno mn., pren./ *velika izgubarska, neperspektivna, slaba podjetja*; prim. **pravi mastodont**

Če bo zdržala, bo Slovenska razvojna družba sčasoma prenehala biti azil za bele slone, kot v žargonu pravijo velikim izgubarskim podjetjem, ki se jih ne da niti preprosto zapreti niti prodati, pa tudi prestrukturiranje na klasičen način ne pride v poštev, ter za vse druge eksotične podjetniške figure slovenske tranzicije pod okriljem SRD. (Delo, 18. mar. 2000, NB) | Drnovškova vlada je tudi formalno odločila, da se to slovensko tranzicijsko zatočišče belih slonov – slabih ali v kakšnem drugem pogledu hendikepiranih podjetij – do konca leta ukine. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Razvojna pomoč ne pomeni, da bi morali v revnih državah graditi drage industrijske objekte, ki hitro propadejo, prinašajo nove probleme in jim v Afriki zato pravijo »beli sloni«. (Delo, 20. jan. 2005, NB) | Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka sta priznala, da so njuni finančni programi za gospodarsko-socialni razvoj afriških držav propadli. Vzrokov je več: slabi megalomanski razvojni programi – ironično so jih imenovali beli sloni – so večinoma propadli, mednarodne finančne institucije in vlade razvitega sveta so afriške države preplavile z milijardami dolarjev, ki so končale na zasebnih računih kleptomanskih predsednikov vlad, ministrov in drugih visokih državnih funkcionarjev. (Delo, 21. dec. 2006, NB) | Ta poslovni, stanovanjski in kulturni kompleks, vreden 2,2 milijarde dolarjev, so nekoč imeli za belega slona, ki je grozil, da bo poteptal krhko japonsko gospodarstvo.

(Delo, 21. nov. 2005, NB) | Prvi modul mednarodne vesoljske postaje, najdražje gradbeniške mojstrovine v zgodovini, ki bo sad sodelovanja 16 držav, je končno pripravljen na polet v vesolje. Gradnja postaje, ki bo kot velikanski beli slon, se je začela z veliko zamudo in je že zdaj veliko dražja, kot so načrtovali. (Delo, 21. nov. 1998, NB)

◆ Frazem *beli sloni* bi lahko temeljil na slonji simboliki. V Siamu, Laosu in Kambodži je beli slon sveta žival, ki daje dež in obilne padavine. Kralj Siama, ki je želel uničiti koga izmed svojih podanikov, je le-temu podaril svetega belega slona, katerega vzdrževanje je bilo zelo drago (gl. Rječnik simbola, 1989, 606, in Anglo-russkij frazeološki slovar' A–Q, 1967, 282). V zvezi s tem je verjetno tudi angl. *white elephant* v pomenu 'danajsko darilo, stvar, katere vzdrževanje stane več kot je vredna'. Slonja simbolika je tudi v frazemu *pravi mastodont*, v katerem je sestavina *mastodont*, izumrli slonu podoben sesalec iz mlajše terciarne in začetka ledene dobe.

iméti kóžo debélo kot slón /ekspr.; primera/ *nepri-zadeto prenašati žalitve, namigovanja; biti žaljivo nevljuden*; sop.: **iméti slonovo kóžo**

Ves zrak ste zasmradili, s cigareto in tudi sicer, prekleto brezobziren človek ste, kožo imate debelo kot slon. (M. Vošnjak, Zid na mejni reki Selan, 1964, 141)

◆ Primera *imeti kožo debelo kot slon* temelji na dejstvu, da ima slon zelo debelo kožo, kar mu pride zelo prav za življenje v divjini. Preneseno na človeka to pomeni neprizadetost za žalitve, namigovanja oziroma žaljivo nevljudnost koga. Na enaki predstavi sta nastala tudi sopomenska frazema *imeti slonovo kožo*, *imeti slonjo kožo*, in sicer s pretvorbo primerjalne sestavine *kot slon* v prilastkovo sestavino *slonov*, *slonji*.

kot slón v trgovíni s porcelánom /ekspr.; primera/ *zelo nerodno, nespretno*

Najbolj sem jim zameril, da položaja edine supersile ne znajo izkoristiti za krepitev globalnega političnega in pravnega reda ter da se do OZN obnašajo kot slon v trgovini s porcelanom. (Delo, 7. jul. 2001, NB) | Največji krivec je lastnik izvirne kode, podjetje Sun. Zaradi paranoičnega strahu pred mogočnim konkurentom se z odprto izvirno kodo že vrsto let obnaša kakor slon v trgovini s porcelanom. (Monitor, sep. 2002, NB) | Saj sami veste, zaradi kakšnih reči pri nas navadno bliska in grmi. Tisti cepci v patrolji so se sicer res obnašali kakor sloni v trgovini s porcelanom. (H. H. Kirst – B. Verbič, 08/15, 1964, 58) | Aleksander Lebed je v resnici svojevrsten politični fenomen. Ves čas so govorili, da se obnaša kot slon v trgovini s porcelanom in da ga zato ne gre spuščati v politiko. (Delo, 16. maja 1998, NB) | Eno od takratnih glasil Wall Streeta je centralno banko obtožilo, da se obnaša kot slon v trgovini s porcelanom

in da dela tako velikansko škodo. (Delo, 30. okt. 1998, NB) | Vladajoči koaliciji, ki si prilašča vse svoboščine, ni popolnoma jasno, kako je mogoče, da je Oljka pobrala smetano, ko pa se je tik pred drugim krogom vedla kot slon v trgovini s porcelanom in se trudila pokopati samo sebe. (Delo, 12. jun. 2002, NB) | Na Reuterjevem posnetku nezadovoljni uslužbenci v Bremnu razbijajo krožnike, s čimer želijo ponazoriti ravnanje delodajalcev, ki se »vedejo kot slon v trgovini s porcelanom«. (Delo, 5. mar. 1998, NB) | Ko sem se nerodno pomikala po cerkvi, sem se počutila kot slon v trgovini s porcelanom. (Teleks 1981, št. 13, 53)

◆ Primera *kot slon v trgovini s porcelanom*, ki se največ uporablja z glagoloma *obnašati se, vesti se*, je nastala na osnovi predstave o slonu v trgovini s porcelanom. Slon je kljub svoji velikosti zelo spretna in hitra žival, zato je predstava bolj situacijska. Glede na svojo velikost in debelo kožo pa se mu ni treba ogibati vsaki stvari, zato lahko nastane vtis nerodnosti. Na navidezni nerodnosti temelji tudi metafora *slon* v pomenu 'velik, neroden človek', v angl. prid. *elephantine* 'slonov', pren. 'neroden, okoren, velikanski'. Primera je znana v večini evropskih jezikov, tudi slovanskih. Pojavi se razmeroma pozno, v nemščini npr. od leta 1900 naprej. Pri nas se v gradivu za SSKJ pojavlja šele v 60-ih letih 20. stoletja, v SP 1962 samo primera *neroden (ko) slon*. V angleščini je namesto sestavine *slon* sestavina *bik – bull: like a bull in a china shop*. V gradivu za SSKJ je v prevodu namesto *slona* tudi *kamela*: Vzemi ga s seboj na ples, pa se ti bo sukal copolop kakor kamela med porcelanom (E. Rotterdamski, Hvalnica norosti, 1991, 43).

© angl. *like a bull in a china shop*; češ. *jako slon v porcelánu*; *jako slon mezi porcelánem*; fr. *comme un éléphant dans un magasin de porcelaine*; nem. *sich wie ein Elefant im Porzellanladen benehmen*; pol. *jak słon w składzie porcelany*; rus. *kak slon v posudnoj lavke*.

naprāvítí iz múhe slóna, gl. **muha**.

naredítí iz múhe slóna, gl. **muha**.

obnášátí se kot slón v trgovíni s porcelánom, gl. *kot slon v trgovini s porcelanom*.

véstí se kot slón v trgovíni s porcelánom, gl. *kot slon v trgovini s porcelanom*.

slónji

iméti slónjo kóžo, gl. **koža**.

slonokoščén

bítí v slonokoščénem stólpu, gl. **stolp**.

sestopítí iz slonokoščénega stólpa, gl. **stolp**.

slonokoščéni stólpu, gl. **stolp**.

umakniti se v slonokoščeni stòlp [čésa], gl. stolp.
umik v slonokoščeni stòlp [čésa], gl. umik.
zapirati se v slonokoščeni stòlp [čésa], gl. stolp.
zapréti se v slonokoščeni stòlp [čésa], gl. stolp.
zaprt v slonokoščeni stòlp [čésa], gl. stolp.
zaprtost v slonokoščeni stòlp, gl. zaprtost.
zapustiti slonokoščeni stòlp, gl. stolp.
živéti v slonokoščénem stòlpu [čésa], gl. stolp.
življenje v slonokoščénem stòlpu, gl. življenje.
slonokoščénistòlpizácija, gl. slonokoščeni stolp.

slônov

iméti slônovo kôžo, gl. koža.

slúh

izgíniti brez dúha in slúha, gl. duh.
ne dúha ne slúha, gl. duh.

slúžiti

slúžiti cesárja, gl. cesar.
slúžiti svóje krúh, gl. kruh.

sméh

brúhnniti v sméh /ekspr.; pren., tudi **izbruhniti/ nena-**
doma glasno se zasméjati

Če želite, gospod profesor, da po svoji vesti povem resnično in zanesljivo število, prosim odloga in dopusta tri mesece, pa jih bom preštel. Ves razred je bruhnil v smeh in se smejal z usti, rokami in nogami. (Fran Milčinski, Skavt Peter, NB) | Nekaj časa so molčali. Elločka, ki je bila na tem da bruhne v smeh, je s pogledom švigala od Jegora do Vaska. Vaska tudi ni ničesar razumel. Poslušam vas, tovariši. (Vasilij Šukšin, Sonce, stavec in dekle, Tri zgodbe, NB) | Rowlingova ne zavrača takšnih ali drugačnih interpretacij. Le besedam grške novinarke, ki je omenila, da naj bi imel prizor, v katerem otroci žgečkajo zmaja, po trditvah nekaterih seksualne implikacije, se je pošteno začudila, potem pa bruhnila v smeh. (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Ni bil zadovoljen, hotel je uro in prstan. Izbruhnil sem v smeh. Režal sem se kot podivjan konj, moral sem se sprostiti. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB)

crfkniti od sméha, gl. pokati od smeha.

crkováti od sméha, gl. pokati od smeha.

držáti se za trébuh [od sméha], gl. trebuh.

íti na jók in sméh kómu, gl. jok.

izbrúhnniti v sméh, gl. bruhniti v smeh.

jók in sméh [v ênem méhu], gl. jok.

planíti v sméh /ekspr.; pren./ *nena-*
doma glasno se zasméjati

Film se je začel z »edukativnim« napisom: Deset let po padcu berlinskega zidu. In vsa dvorana je planila v smeh, kakor bi Osiji hoteli reči, takšne šale pa še ne ...! (Delo, 18. feb. 2000, NB) | Le kako ne bi imel rad člove-

ka, ki je tako moder in otroški, ki se zna tako sprostiti in uživati v življenju? In kako ne bi rad delal z režiserjem, ki plane v smeh, namesto da bi se razjezil? (Delo, 29. jun. 2001, NB) | Gospa Bordinova je planila v smeh, ostali pa za njo. Župnik je kokodakal, Hurel je kašljal, zdravnik je jokal, njegovo ženo je popadel živčni krč in Foureau, človek, ki ni poznal zadrege, je razbil enega Abd el Kadra in ga vtaknil v žep za spomin. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB)

póčiti od sméha /ekspr.; pren., s pogoj. **bi počil/ nena-**
doma glasno se zasméjati

V krčmi pa smeha ni bilo ni konca ni kraja, ko je Avguštin odšel. Pezdir je bil kmalu počil od smeha in Slivar je rekel, da je to več vredno, kakor deset iger v gledališču; in vsi so se veselili na jutrišnji dan, ker se bo ta igra vršila nadalje. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Molčal si, ko je ta profesorski snob rekel, da mojim pesmim primanjkuje habitus principiorum. Človek bi počil od smeha. Da je to samozadovoljevanje. (Drago Jančar, Klementov padec, NB) | Sodni predsednik je tudi zvedel, ne vem kje, rekel je, da je skoraj počil od smeha. Rekel je, da morate v državni zbor; vi boste pokazali, kaj so 'taktične poteze'. (Fran Milčinski, Muhoborci, Domorodna povest, NB) | Zaradi nagrajevanja kakovosti? Da ne bom počil od smeha, kajti kakovost v književnosti in umetnosti nasploh je nemerljiva in nedokazljiva. Pri nas sta priznavanje kakovosti in nagrajevanje pisateljev odvisni od lobiranja avtorjev okoli kritikov in žirij. (Delo, 14. maja 2007, NB)

♦ Frazemi *počiti od smeha, pokati od smeha in počiti v smeh* temeljijo na glagolski sestavini *počiti, pokati*, ki označujejo nagel, močen, sunkovit izbruh smeha. Tak smeh je tudi lahko nevaren za trebušno prepono, zato se pri njem ljudje pogosto držijo za trebuh, da jim ne bi počil. To je razvidno iz naslednjih zgledov: Takrat sem začel z našimi partizanskimi, ki so se mi zdele dovolj udarne, da jim vzamem glas in besedo. Zdaj so oni poskušali pritegniti mojemu izvajanju, potem sem spet jaz vlekel po njihovo in tako naprej, da smo se od smeha držali za trebuhe, klopotajoče od sladkega vina. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Ko sem povedal svoj namen župniku, so se zakrohotali in prijeli za trebuh, da jim ne bi počil od smeha. (Janez Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB)

pókati od sméha /ekspr.; pren., dov. **počiti/ zelo, gla-**
sno se sméjati

Za snemanje spota v nekdanjem rimskem samostanu se je moral preobleči v nuno in s tem tako navdušil argentinske novinarje, da so v domovino celo odnesli reklamne kopije. »Pojma nisem imel, kaj me čaka, in moj menedžer je pokal od smeha, ko me je opazoval v družbi pravih nun,« je pojasnil priljubljeni Bati. (Delo, 12. mar. 2002, NB) | Ne da bi nehal mešati koktejle, mu je barman odvrnil: »Prosim te, Jack, ne moti me, vidiš, da

imam polne roke dela!« Vsi v baru z Lemmonom vred so pokali od smeha. (Delo, 30. okt. 2001, NB) | Film lahko beremo na več ravneh; v njem bodo uživali (beri: pokali od smeha) tako tisti, ki trzajo na humor na prvo žogo in se ne ubadajo z globljim pomenom njegove osti, kot tudi bolj intelektualni/inteligentni gledalci, saj bodo v Boratovem filmu videli prefinjeno kritiko in ogledalo dvoličnosti in histeričnosti »postenajstoseptembrske« Amerike, ki s svojim diktatorskim imperializmom ter hitropoteznim medijskim korporativizmom zastruplja ves svet. (Delo, 28. okt. 2006, NB) | Da je to samozadovoljevanje. Ne počil, crknil bi od smeha ... In razjokal bi se, ker si ti ves čas molčal. (Drago Jančar, Klemen-tov padec, NB) | Človek v državni upravi bi crknil od smeha, če bi ga šel prepričevati o pametnem kmetu, ki ima letošnjo letino na njivi, lansko v kašči, predlansko pa v žepu. Vsaj na davčni upravi pa te stare modrosti tako ali tako ne bi mogli razumeti. (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Prav tako kot vi ne delim čustev gledalcev, ki jih zabavajo namigi na iztrebljanje in seks, a le v primeru, da so slabi in brez povezave z zgodbo. Izdelkom Monty Pythona npr. jih nikakor ne gre očitati. Burleska je lahko trapasta, a ob zaletavanju Chaplina v soigralce praviloma crkujem od smeha. (Mladina 2006, št. 45, NB) | Nekaj tovornjakov me je navdušeno prehitelo, umirali so od smeha, ko sem prilezel spet nazaj na pisto z vsemi tistimi torbami, nahrbtnikom in opletajočim kolesom. Sonce je ravnokar zahajalo. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Nagrajeni Mali svet z Mikijem Manojlovičem, Draganom Diklićem in Brankom Đurićem je ena tistih srbskih odštekanih komedij z inteligentnim, bizarnim humorjem, ob katerem so ljudje v dvorani umirali od smeha in ga večkrat, kar sredi kadra, prekinili z aplavzom in navijaškim kričanjem ... (Delo, 30. avg. 2003, NB) | Ah, mislite na naš izlet v Logarsko dolino? (smeh) Ko me je Desa na »zbornem mestu« zagledala v ozkih hlačah in špičakah, je skoraj umrla od smeha. Nisi še nikoli videla trenirke? sem ji rekel. (Delo, 3. jun. 2006, NB) | Mik je bil itak židane volje in bi bil tudi brez moledovanja izvajal svojo umetnost, pa – le prosijo naj! Ko se mu je zdelo, da je zadosti prošenj, je zatisnil z levim kazalcem nosnico, dva prsta desnice je vtaknil v usta in tako imenitno je začel piskati, da so se vsi drugi valjali od smeha. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Grki so bili Špeli že od nekdaj všeč, od takrat ko smo prvič brali antične pripovedke in je pisalo, da je Herkules do tal porušil dve mesti in pobil vse živo – in vsa Grčija je občudovala to izjemno delo – tako je pisalo. Špela se je dobesečno valjala od smeha – kako je mogoče tak kriminalno proglasiti za izjemno delo? (Delo, 22. mar. 2003, NB) | Ko odmakne roko, pred seboj zagleda bingljajoče noge. Smrdijo. Na zgornjem pograda, kjer spodaj leži Čefur, se od smeha zvija Alko. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | Stojim pred kinom, sam, zamišljen, najbrž sem koga čakal, kar mi znenada nekdo izza hrba zarjuje v uho: »Uaaa!« me lopne in zruka. To sem se ustrašil! Znanec, že spet vrstnik, tedaj zelen diplomat, pozneje potrjeno karierne

sorte, se zvija od smeha in me treplja, da skupaj uživava v sijajnem štosu. (Delo, 26. avg. 2002, NB)

♦ Gl. *počiti od smeha*. Pri glasnem smejanju ljudje seveda ne počijo ali pokajo od smeha, zato glagolske sestavine *počiti*, *pokati* s hipotetičnostjo ali hiperboličnostjo glagolskega dejanja poudarjajo, ojačujejo dejanje smejanja. Ta hipotetičnost ali hiperboličnost dejanja je očitna tudi v blizupomenskih frazemih *crkniti* (*crkovati*) *od smeha*, *poscati se od smeha*, *umirati* (*umreti*) *od smeha*, *valjati se od smeha*, *zvijati se od smeha*. Izbor glagolskih sestavin, ki se povezujejo z jedrno sestavino *od smeha*, je sicer zelo velik, npr. še *jokati se*, *tresti se*, *vriskati*, *dušiti se*, *tolči se po kolenih*, *lomiti se*, *držati se za trebul*.

prásniti v sméh /ekspr.; pren./ *nenadoma glasno se zasmejati*

Praznik je, če sediš, je rekel. Kar režal se je in potem sem tudi jaz prasnil v smeh, da so sline letele okrog. (Drago Jančar, Krištof, NB) | V Andersenovi deželi so ljudje veseli in zjutraj vstajajo dobro razpoloženi. Da se človek o tem prepriča, mu ni treba drugega, kot da jih opazuje, kako odhajajo na delo na svojih blestečih dvo-kolesih, vedno pripravljene, da prasnejo v smeh. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | V poznih popoldnevih sta se igrala z otroki obiskovalcev, Arno je zongliral, Baco je prevažal ljudi na muli. Če na »placu« v Kobaridu zagledaš tri konjem podobne živali, po cigansko tetovirane čez hrbet, potepuškega psa in malce raztrgana mladeniča, si ne moreš kaj, da ne bi prasnil v smeh. (Delo, 17. avg. 1999, NB)

♦ Frazem *prasniti v smeh* s sopomenskim *prasniti v krohot* izhaja iz pomena glagolske sestavine *prasniti* v pomenu 'dati, oster, neprijeten glas'. Ta glasovna ostrina, neprijetnost se v povezavi s predložno zvezo v *smeh* pretvori v nenadnost, intenzivnost dejanja smejanja.

sméh in jók [v ênem méhu] /ekspr.; pren., dvojč., tudi **jok in smeh/** *razpoloženje, ki zelo hitro prehaja iz ene skrajnosti v drugo*

Pravo gostilniško zelje. Smeh in jok v enem mehu. Sem po sili nejevoljna nanjo, kajti sicer je prijetna. (Ivan Pregelj, Dom gospe matere Serafine, NB) | »Dolga bo pot.« Zasmejala se je tudi žena, in ker sta se smejala ta dva, so se zasmejala tudi trije kralji, ki so imeli jok in smeh v enem mehu. »Jaz sem Gašper, ta je Mihec, ta je Baltazar,« je povedal Gašper. (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Rodilo se je malo pesnikov, da bi imeli toliko pesniške moči, toliko oblasti do človeškega srca; da bi le tolikokrat zelo ne rabil te oblasti; to je, kar brani, da človek ne more s celim veseljem uživati njegove krasne poezije. Jokati se zna in smejati, a smeh in jok mu ne izhajata, vsaj meni se tako vidi, prav iz srca. (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB) | Kljub temu da se igralec končno odloči za eno samo besedo, za en sam ton, barvo, izraz, je v njem več

od tega: smeh in jok, žalost in radost, drama in farsa, tragično in groteskno, elementarno vrvenje življenja, projicirano v eno samo komaj zaznavno točko. (Delo, 16. maja 2005, NB)

◆ Parni ali dvojlični frazem *smeh in jok* [v *enem mehu*] temelji na nasprotju sestavin *smeh* in *jok*, s tem je nastal pomen zelo hitro se spreminjajočega razpoloženja iz ene skrajnosti v drugo. Neobvezna sestavina v *enem mehu* v pomenu 'obenem, skupaj' poudarjeno združuje ti dve skrajnosti.

správiti kóga v sméh /nevtr.; parafraza, nedov. **spravljati/ narediti, da se kdo smeje; nasmejati koga** In ker je potem še bolj jokala, mu je postalo žal. Razmišljal je, kako bi jo spravil v smeh. In prišel je na odlično zamisel: ustanovil je šolo kreativnega smeha. (Drago Jančar, Posmehljivo poželenje, NB) | Nihče ne pričakuje od mene, da bom imela kako mnenje. Ljudje poslušajo Rebecco, kadar govori; lahko te spravi v smeh, vedno ima pri roki duhovit odgovor. (Nicole Plüss, Lebdenje, NB) | Res sem se že spraševal, kdo sem jaz in kdo je tista oseba, ki ji ljudje ploskajo? Vsi so mislili, da sem sam tudi zasebno velik šaljivec, da stresam dobre štose in ljudi spravljam v smeh. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Množica na trgu je vpila »Ciao, Albertone!«, ko so s Kapitola pripeljali krsto igralca, ki je več kot pol stoletja spravljal v smeh vse Italijane in še pol Evrope zraven. (Delo, 28. feb. 2003, NB)

spravljati kóga v sméh, gl. *spraviti koga v smeh*.

umírati od sméha, gl. *pokati od smeha*.

umréti od sméha, gl. *pokati od smeha*.

váljati se od sméha, gl. *pokati od smeha*.

zvíjati se od sméha, gl. *pokati od smeha*.

smehljáti se

smehljáti se v brádo, gl. **brada**.

smejáti se

do usés se je smejálo kómu, gl. **uho**.

smejáti se do usés, gl. **uho**.

smejáti se kómu v pést, gl. **pest**.

smejáti se, kot bi oréhe strésal, gl. **oreh**.

smejáti se na túj račún, gl. **račun**.

smejáti se na vsé grlo, gl. **grlo**.

smejáti se v obráz kómu, gl. **obraz**.

smejáti se v zóbe kómu, gl. **zob**.

[šej] **kráve bi se smejále kómu/čému**, gl. **krava**.

[šej] **kúre bi se smejále kómu/čému**, gl. **kura**.

v brk smejáti se kómu, gl. **brk**.

smétana

biti smétana [česa] /ekspr.; pren., tudi z desnim prilaškom/ *posamezniki, ki izstopajo po družbenem položaju, pomembnosti*; sop.: **izbranci**; prim. **biti cvet česa**

Novi koprski predsednik Boris Popovič je za danes vse

primorske ceste speljal na Bonifiko, med 3000 navijači naj bi bila tudi smetana družabnega življenja na Obali. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Grusili so se mi. Kakšna čreda poražencev so, ta 'smetana', ti 'izbranci'. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Vsi so navdušeno zaploskali. Moram povedati, da je bila na sestanku vsa slovenska smetana, planinska in dolinska. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | V muzeju je na ogled le kakšnih pet odstotkov vseh naših umetnin, toda to, kar visi v dvoranah, je v resnici smetana naših zbirk. Eremitaž ima na primer deset platen Tiepola, toda obiskovalci jih lahko vidijo le sedem. (Delo, 25. nov. 2000, NB) | Dragi poslanci, naj vas spomnim, da ste smetana, izvoljena izmed določene množice državljanov. (Delo, 16. jan. 2001, NB) | Zaprli so nas – nekaj novinarjev in fotoreporterjev – v ogrado na trgu, medtem ko je bila posebej vabljen slovenska kulturno-politična smetana, po izboru mariborskega škofa Krambergerja, v stolnici na srečanju s papežem. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | Nagovarjal me je, da bi imel svojo mrežo ljudi, obveščevalcev, in bi poizvedoval, kaj recimo ljubljanska smetana, ki pride v Portorož, tam počne. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Tudi najrazličnejše prireditve, kjer se zbira tako imenovana družbena smetana, so namenjene razkazovanju, kdo se je pripeljal z boljšim avtom ali novo spremljevalko, ob tem pa nikoli ne minejo brez pijačevanja. (Delo, 11. dec. 2001, NB) | Že sinoči se je v hotelu Emona na Bernardinu zbrala mednarodna smetana nordijskega smučanja na čelu z najpomembnejšimi funkcionarji FIS s tega področja, danes ves dan in jutri dopoldne pa bo potekal zelo zgoščen delovni program. (Delo, 1. jul. 2000, NB) | Naključje je nanoslo, da sta se že v prvem kolu tradicionalnega turnirja Amber, na katerem se svetovna šahovska smetana meri v pospešenem tempu in igri na slepo, pomerila prva favorita in tudi lanska zmagovalca Vladimir Kramnik in Veselin Topalov. (Delo, 18. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *biti smetana* [česa] je vseevropski, zato je težko reči, kje se je pojavil najprej, in kdaj ga je kdo od koga prevzel. Ruski frazeologi menijo, da je rus. *slivki občestva* kalk po fr. *crème de la société* (gl. RF³, 643).

◎ fr. *être la crème de*; pol. *śmietanka stolicy*; rus. *slivki občestva*.

pobírati smétano, gl. *pobirati smetano*.

pobráti [vsò] smétano /ekspr.; pren., nedov. **pobirati/ 1. vzeti najboljše v kaki stvari**

Napoleon je na svojo vojno popeljal arheologe in geometre in pobral smetano ostankov starih civilizacij. (Delo, 14. sep. 2002, NB) | Vedno, brez prekinitve. Kdor se je od trgovcev sposoben približati takšni želji, bo pobral smetano, izrinil konkurenco, izplaval bo proti vrhu. (Delo, 3. nov. 1999, NB) | Pred nekaj dnevi so po nakupu edine makedonske rafinerije OKTE začeli graditi naftovod Solun–Skopje. Grkom se mudi pobrati smetano med obnovo Kosova in rekonstrukcijo jugovzhodne Evrope (Delo, 6. dec. 1999, NB) | V nedeljo je

zmagal z veliko prednostjo, tudi brez Bossija bi pobral vso smetano na severu. (Delo, 19. apr. 2000, NB)

2. pobrati dobiček

Tako se vrtimo v krogu problemov in težav, vendar pa se bo po vzoru iz drugih držav zagotovo kmalu našel nekdo, ki bo z ustrežno investicijo te težave odpravil in pobral smetano. (Monitor, nov. 1999, NB) | Nasprotno, programska heterogenost je lahko izjemno pozitivna točka. Če seveda na tem mestu vstopi v dialog partnerski odnos, ki je sposoben sklepati kompromise in ki se zaveda, da ne more nekdo plačevati cene samo za neuspehe, drugi pa pobirati smetano. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | V manj kot desetih letih »demokracije« je v Sloveniji zrasla bajno bogata manjšina, ki je postrgala smetano iz denacionalizacije ter privatizacije in se v novem kapitalizmu zavalila v naslonjače z največjimi mesečnimi plačami. (Delo, 1. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *pobirati [vso] smetano* temelji na dejstvu, da je smetana na svežem mleku najbolj hranljiva in najvrednejša sestavina tega živila. Na tem dejstvu temelji tudi preneseni pomen izraza *smetana* ekspr. 'posamezniki, ki izstopajo po družbenem položaju, pomembnosti'. Pri nas frazem omenja Plet. II, 518 pri iztočnici *smetana: smetano komu posneti* = jemandem das Beste wegfischen, Cig., ZgD, kasneje Glonar, SSJ, 358: *smetano posneti*: najboljše vzeti za sebe.

◎ angl. *to cream off the best*; fr. *faire son beurre*; hr. *brati vrhnje vrhnje; pobrati vrhnje; obrati vrhnje*; nem. *den Rahm abschöpfen; das Fett abschöpfen*; rus. *snimat' slivki; snjat' slivki; snimat' penki*; srb. *pokupiti kajmak; pobrati kajmak; skiniti kajmak*.

posneti smétano, gl. *pobirati smetano*.

zbrála se je smétana [čésa], gl. *biti smetana [česa]*.

smodnik

ne iznájti smodnika /slabš.; pren., navadno 3. os. ed./ *ne biti posebno pameten, bister*; prim. **ne odkriti Amerike**

Glede drugih zakonskih določb pa ni mogoče iznajti smodnika; normirati je treba volilno pravico, sestavo in pristojnosti volilnih organov, kandidacijske postopke, določiti roke za izvedbo volitev in podobna vprašanja, ki niso neposredno povezana z volilnim sistemom, ampak z izvedbo volitev. (Delo, 17. jun. 1999, NB) | Vsi intervjuvanci so govorili izjemno moderno, podjetniško in evropsko, omenjali so nove tehnologije in nihče se ni spozabil v ideološki diskurz. Skratka, če smo imeli že tedaj tako moderno družboslovno misel, smo minula tri desetletja zapravili za nič oziroma za ponovno »odkrievanje smodnika«. (Delo, 30. maja 1998, NB)

◆ Frazem *ne iznajti smodnika* temelji na dejstvu, da je bila iznajdba smodnika zelo pomembno de-

janje. Nastal je po predstavi, da kdor ni iznašel smodnika oziroma česa podobno pomembnega, ni posebno pameten, bister. Na podobni predstavi je nastal frazem *odkriti Ameriko* (gl. tam).

◎ angl. *to not reinvent the wheel*; fr. *ne pas inventer la poudre*; ne pas inventer le fil a couper le beurre; nem. *Schießpulver nicht erfunden haben*; pol. *(ktoś) prochu nie wymyśli*; rus. *poroha ne vydumaet*.

sedéti na sódu smodnika, gl. **sod**.

sód smodnika, gl. **sod**.

živéti na sódu smodnika, gl. **sod**.

smrdéti

lén, da smrdí /pog.; primera/ *zelo len*; sop.: **len kot fuks; len kot pes**

A si mal omejen, len, da smrdi, ali nalašč jebeš? Dej no prej pogledat, pol pa ... (Google, www.alter.si...)

smrdéti kàkor kúga, gl. **kuga**.

smrdéti kot dihúr, gl. **dihur**.

smrdéti kot kôzel, gl. **kozel**.

smrdéti kot kúga, gl. **kuga**.

smrť

bél kot smrť /ekspr.; primera/ *zelo bled*

Potem je rekel: »Še boste delali, zame boste delali in pod smrtno nevarno prisego tudi molčali, če ne ...« ni imel časa končati. Na vratih je stala Magdalena, bela kot smrt in pretepena. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Julija se je vlekla po stopnicah. Mimo policajev, gostov in zaposlenih. Bela kot smrt je nehote vzbujala usmiljenje v ljudeh, tako da so pozabili, kdo pravzaprav je. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Uhajala je iz internata in tako spoznavala porušeno mesto, vse skrite koticke in družbo otrok, okuženih in zapuščenih. Beli kot smrt so posedali na ruševinah, s cigareto v ustih in pijačo, ki so jo zbrali iz ostankov v steklenicah, odvrženih na smetnjakih. (Delo, 6. jan. 1998, NB)

◆ Primera *bel kot smrt* izhaja iz prispodobe *bela smrt*, ki pomeni poosebljeno smrt, oblečeno v belo in s koso na rami. Belina se kot bledica zaradi pomenske bližine v slovenskem in nekaterih drugih slovanskih jezikih pojavlja tudi v drugih sopomenskih primerah, npr. *bel kot zid*, češ. *bílý jako smrt, bílý jako zed'*, hr., srb. *bijel kao kreda*; rus. *belyj kak smert, belyj kak stena*. Izraz *bela smrt* ima v nekaterih drugih jezikih tudi drugačne pomene. Tako npr. v pol. *biała śmierć* pomeni 1. kokain, 2. sladkor in 3. sneg, plazovi, led kot smrtna nevarnost, v češ. *bílá smrt* 1. 'tragična smrt v snegu', 2. 'smrt zaradi mamil; mamila sama'; v hr., srb. *bijela smrt* 'smrt zaradi zmrzitve', rus. *belaja smert* pa 'sol, sladkor'.

⊙ angl. *deathly pale*; češ. *bílý jako smrt*; nem. *bleich wie der Tod sein*; *totenbleich*; *totenblass*; *leichenblass*; rus. *belyj kak smert*; slš. *bielý ako smrt*'.

béla smrt /vznes.; pesn. prisodobna/ *smrt*

Udari tretjič, Janez je že med cipresami in nagrobniki ... Naenkrat izza cipres stopi velika bela smrt ... (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Od pomoči nje podprt nosil bom življenja pezo, dôkler zmaga sreče jezo zadnja ljubca bela smrt. (F. Prešeren, Poezije, NB) | »To ni tvoja mamica,« se smeje črna tujka, »saj je umrla! To je smrt, Jerica, bela smrt! Na, Jerica, na, vzemi lilij.« (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | Ona dobi v Ameriki bogatejšega častilca, zapuščeni zavedenec bo moral naposled prijeti za motiko in lopato in se bo koril z nevajenim delom, dokler ga ne reši bela smrt. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Vojna se je začela, začela se je noč človeškega razuma, tema uničevalne strasti. Kosila je bela smrt. (Delo, 16. nov. 1998, NB) | Ti sama začni, sama. Nisi li vedno na nogah in pri delu, tako da še umreti ne boš utegnila, kadar pride pote božja dekla, bela smrt?« (J. Jurčič, Lepa Vida, NB)

⊙ Gl. *bel kot smrt*.

⊙ hr., srb. *bijela smrt*.

bíti na prágu smrti, gl. **prag**.

bíti zapísan smrti, gl. *zapisan smrti*.

bléd kot smrt /ekspr.; primera/ *zelo bled*; sop.: **bled kot stena**

Odkod je kri na ključu? Bleda kot smrt in bolj mrtva kot živa mu je nesrečnica odgovorila. (D. Jančar, Petin-trideset stopinj, NB) | Bouvard je z okna videl, kako se je zamajal, potem pa tebebnil na stročji fižol; lomeče se rastlinje je ublažilo padec. Ko so ga pobrali, je bil prekrit s prstjo, kri mu je tekla iz nosa, bil je bled kot smrt in zdelo se mu je, da si je nekaj pretegnil. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuquet, NB) | Kričanje in podiranje stolov in miz je preprečilo, da bi človek slišal še koga drugega. Oba hkrati sta se spravila pokonci in že sta stala pri Dolly, ki je bleda kot smrt držala v rokah pištolo, iz katere se je še kadilo. (Delo, 6. jan. 1998, NB)

⊙ Gl. *bel kot smrt*. V nekaterih slovanskih jezikih se bledica povezuje tudi s prikaznijo, npr. hr. *blijed kao avet*, mak. *bled kako avet*, bolg. *bled kato prizrak*, bjal *kato prizrak*, v drugih z mrtvecem ali truplom, npr. češ. *bledý jako [živa] mrtvola*; pol. *blady jak trup*, rus. *blednyj kak pokojnik*, *bledyj kak mertvec*, ukr. *blidnyj jak mertvec*', *blidnyj jak trup*.

⊙ bolg. *bled kato smàrt*; češ. *bledý jako smrt*; *bílý jako smrt*; fr. *être pâle comme la mort*; hrv., srb. *blijed kao smrt*; mak. *bled kako mrtovec*; pol. *blady jak śmierć*; *blady jak trup*; rus. *blednyj kak smert*; *belyj kak smert*; slš. *bledý ako smrt*'; *bledý ako smrtka*; *bielý ako smrt*'; *bledý ako matoha*; ukr. *blidnyj jak smert*'.

bòj na živlènje in smrt, gl. **boj**.

bojevátí se na živlènje in smrt, gl. **življenje**.

borítí se na živlènje in smrt, gl. **življenje**.

črna smrt /ekspr., pesn. prisodobna/ *kuga, smrt*; prim.

črna kuga

Črna smrt je potrebovala tri leta, da je končala popotovanje po Evropi, danes bi se širila s hitrostjo potniških letal. (Delo, 14. jun. 2003, NB) | ... a ljudje pogosto pozablajo, da so še zmeraj žive nekatere skoraj pozabljene bolezni. Ena takšnih je črna smrt, kuga. V 14. stoletju je pogubila tretjino evropskega prebivalstva, kar je bil najhujši davek kakšne bolezni v zgodovini. (Delo, 24. jun. 2003, NB) | Obstrmeli so ljudje na Betajnovi in so plahi povsili glave, zakaj vzdignilo se je na hribu in je stopilo v dolino kakor črna smrt. (I. Cankar, Hlapec Jernej in njegova pravica, NB) | Le k njemu sili moj korak, le njega vidi pogled vsak; njegovo lice je bledó, ah, belo kot mrtvaški prst; temno njegovo je okó, iz njega gleda črna smrt; in kadar stopi pred oltar, obkroža ga svetniški žar ... (I. Cankar, Erotika, 1899, NB)

⊙ Poimenovanje *črna smrt* v pomenu 'kuga' temelji na dejstvu, da je telo človeka, ki je umrl za kugo, pokrito s temnimi lisami. Izraz *črna smrt* pa je tudi pesniška prisodobna za smrt.

⊙ angl. *the Black Death*; češ. *černá smrt*; fr. *mort noire*; *peste noire*; nem. *der schwarze Tod*; rus. *černaja smert*'.

glédati smrti v obráz, gl. *zreti smrti v obraz*.

glédati smrti v oči /ekspr.; pren., dov. **pogledati/ biti v smrti nevarnosti**; sop.: **zreti smrti v oči**; **gledati smrti v obraz**; **zreti smrti v obraz**

Sploh sem tako zmeden, da ne morem več preudarno govoriti. Oprostite, če vam povem, da nisem strašljivec in da sem že gledal smrti v oči. Saj sem se že dvakrat dvoboril z nabitimi samokresi. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Intervju deluje kot pretresljiva zgodba človeka, ki gleda smrti v oči. Obupna prošnja za pomoč in apel ljudem o ponovnem razmisleku naše solidarnosti in humanosti medsebojnosti. (Delo, 10. jan. 2004, NB) | Potem ko je v začetku maja s svojo zaročenko in kondicijskim trenerjem čudežno preživel letalsko nesrečo, v kateri sta preminila oba pilota zasebnega letala, je minulo nedeljo med testiranjem dirkalnika na dirkališču v Valencii znova pogledal smrti v oči. (Delo, 6. avg. 2000, NB) | ... pri dvigu tik pod površino izgubimo zavest, napačna obtežitev nas povleče proti dnu, kjer se spet zavemo, in to se lahko nekajkrat ponovi. Tako rekoč brez bolečin in brez možnosti za rešitev gledamo lastni smrti v oči. (Delo, 14. jun. 2003, NB) | Neustrašni mož, ki je tolikrat pogumno zrl smrti v oči, ni zdaj več mogel krotiti svojih čustev in se je zgrudil na posteljo, kakor da sta ga minila ves pogum in vsa moč. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Morda še nekoliko lažje zremo smrti v oči, če skupaj z Malebranchem verjamemo, da a la mort nous ne perdons rien, ob smrti ne izgubimo ničesar. (Miran Božovič, Telo v novoveški filozofiji,

NB) | Ko smo budni, so sanje svetle, navezujemo jih na upanja polno prihodnost. Ko spimo, nas tlačijo more in preganjavice, strah nas je, bežimo, gorimo, utapljammo se, zremo smrti v oči. (Delo, 11. dec. 1998, NB)

◆ Frazem *gledati smrti v oči* z različico *gledati smrti v obraz* temelji na dejstvu, da lahko komu gledamo v oči ali v obraz, ko je le-ta pred nami, tj. zelo blizu. V tem primeru je to smrt oziroma njena poosebitev.

◎ angl. *to look death in the face*; češ. *hledět smrti v tvář*; *tváří v tvář smrti*; hr., srb. *gledati smrti u oči*; *gledati smrti u lice*; it. *affrontare la morte*; *trovarsi a tu per tu con la morte*; nem. *dem Tod ins Auge schauen*; rus. *licom k licu so smert'ju*; *gljadja v lico smerti*; *pered licom smerti*.

hláden kot smrt /ekspr.; primera/ *zelo hladen*

Hladne kaplje so spolirana verzija Nemčevih predstav, nekakšen Fassbinder v navednicah; brez njegove surove neposrednosti, vendar s sorodno moralo: Ljubezen je bolj hladna kot smrt. (Delo, 4. nov. 2003, NB)

◆ Primera *hladen kot smrt* je verjetno povezana z dejstvom, da so trupla mrtvih hladna.

igráti na življénje in smrt, gl. življenje.

[kot] kónjska smrt /slabš.; primera kot prilastek, sam. kot metafora/

1. zelo suh, slaboten ali grd, neprikupen

In zamisli si, kakšen ksiht bi šele imela sedanji in bivši; že če jih zdaj pogledaš, sta kot konjska smrt in nedojeban palček ... (www.mladina.si/tehdnik/20031...) | Bog vam daj zdravje! Raca na vodi, konjska smrt, hudiča ne videl, zmerom sem dobro o vas govoril in hvalil sem vas, kamor sem prišel, pri Bučarju in Obrščaku in v hosti pri smreki, ko sem smolo drl. (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Prijatelj, v tebi se je oglasil navaden neizkušeni filister ali pa nekdanji ognjeni gimnazialec; prvi vidi le naše rubežni in naše ekspenzarje; ti sicer niso tako suhi in gimnazialci so prepričani, da je paragraf pegazov konjska smrt. (J. Kersnik, Kmetjska smrt, NB)

2. kdor je zelo suh, slaboten ali grd, neprikupen

Matevž je bil trdno prepričan, da ga je strašila konjska smrt. O veliki, blede in suhi ženski se veli sploh, da je taka kakor konjska smrt. Ta prikazen mora biti tedaj res nenavadno grda in grozovita. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Biti mora torej taka, da mi bo rodila zdrave otroke, prevelka sinove in lepe hčere, vendar pa ne sme biti niti prepelka niti premočna. Veliko babo je že grdo videti, ljudje ji pravijo konjska smrt in se ji rogajo. (J. Trdina, Vinska modrost, NB)

◆ Primera *kot konjska smrt* izhaja iz poimenovanja *konjska smrt* v pomenih 'konjederec; konjski mešetar; konjski mesar'. Omenjene pomene navaja J. Glonar, SSJ, 359, pri iztočnici *smrt*. Te poklicne osebe, povezane s smrtjo konjev, nekdanj očitno niso bile preveč priljubljene, zato so tudi dobile tako neugledno ime. To v primeri *kot konj-*

ska smrt v prilastkovni rabi pomeni, da je kdo zelo suh, slaboten, kakor so bili zgarani in odsluženi konji, ter grd, neprikupen kot tisti, ki ima z njimi opraviti po njihovi smrti. To domnevo potrjuje tudi podatek iz Plet. II, 523, kjer je poimenovanje *konjska smrt* razloženo kot 'neka psovka, posebno konjarjem'. Iz primere *kot konjska smrt* v navedenih pomenih se je razvila še metaforična raba izraza *konjska smrt* v pomenih 'kdor je zelo suh, slaboten' in 'kdor je grd, neprikupen'. Glede razvoja pomena metafore gl. tudi frazem *kurja smrt*.

kúrja smrt /star.; pren./ *debel človek, debeluh*; sop.: **kurji britof**

Slišal si še gotovo, da pravimo človeku, ki razkošno živi in je samo pečene piške, »kurja smrt«; to izvoljenko pa bi imenoval »dijaška smrt«. (Jože Debevec, Vzori in boji, 1918, 282)

◆ Gl. *kurji britof*. Izraz *kurja smrt* je tako kot sopomenska *kurjevec* in *kuroslek* tudi eno od poimenovanj za teloh.

na življénje in smrt, gl. življenje.

ne báti se ne smrti ne vrága /pog., ekspr.; pren., dvojč., nikal./ *ne bati se nikogar, ničesar*; sop.: **ne bati se ne hudiča ne biriča**

Da bil vojak sem, / ne bojim se ne smrti ne vraga / ne podlosti, ki me tu čaka. (Oporni spevi, 1977, 38)

◆ Frazem *ne bati se ne smrti ne vraga* se po sestavi navezuje na frazem *ne bati se ne hudiča ne biriča*, obstajajo pa še drugi sopomenski in po sestavi podobni frazem. Njen dvojčični zanikani sklop *ne smrti ne vraga* sestavljata *smrt* in *vrag*, ki sta vsak zase dovolj strašna in kdor se ju ne boji, se res ne boji nikogar in ničesar.

nihatí med življénjem in smrtjo, gl. življenje.

poglédati smrti v oči, gl. gledati smrti v oči.

smrt je pokosila kóga /ekspr.; pren./ *kdo je umrl*; prim. **pasti kot pokošén**

... in postal leta 1438 pod imenom Albreht II. nemški cesar. A krepkega vladarja je pokosila smrt že 27. oktobra 1439, in štiri mesece po njegovi smrti je žena Elizabeta porodila sina, Ladislava Postuma ali Posmrtnika, zakonitega dediča avstrijske vojvodine ter češke in ogrske krone. (Fran Detela, Veliki grof, NB) | Rad bi bil zaplaval iz vode, pa ni imel moči. V globinah Pšate ga je srečala smrt in ga brez vprašanja pokosila s svojo koso. Smrt ima najraje nepremišljene ... (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Slikarsko akademijo sem bil že davno dovršil, domače ljudi je pokosila smrt, dogodki so prihajali nadme veseli in grenki, radostili in žalostili, strojili in strojili tako dolgo, dokler me niso do dobrega ustrojili. (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB) | Bolezni srca, rak in poškodbe – takšen vrstni red vzrokov smrti velja za celotno populacijo umrlih. Toda ko umrle razvrstimo v različne starostne skupine glede na leto, v katerem jih je pokosila smrt, vrstni red ni več tak. Srčnožilne

boleznini postanejo vodilni vzrok smrti šele po 65. letu starosti. (Delo, 5. jan. 2002, NB)

◆ Frazem *smrt je pokosila koga* je nastal po predstavi o košenju trave. Iz te sta nastala prenesena pomena glagola *kositi*: ekspr. 's streljanjem povzročiti, da kdo pade smrtno zadet, hudo ranjen' in 'povzročiti, da kdo umre'. Na tej osnovi se verjetno tudi smrt upodablja kot okostnjak s koso, s katero ta kosi človeška življenja.

spopádati se na življénje in smrt, gl. **življenje**.
v sénci smrti, gl. **senca**.

viséti med življénjem in smrtjo, gl. **življenje**.

zapisan smrti /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *narejeno, odločeno, da čaka smrt koga*

– Nesrečna vojska! – je stisnil zobe Smrekarjev Jaka. Za trenutek je celo Jurček osupnil, ko da bi se naenkrat zavedel, da je zapisan smrti. Žalost se je zajedla v srca. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Preklinjal je ves svet, denar in korupcijo ... čas, v katerem živimo in še kaj. Vedel je, da je njegov brat zapisan smrti, od tu naprej pa je že bilo vseeno. Bolezen norih krav je povzročila infekcija, vbrizgana z injekcijo, neznanega izvora. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Ljudstvo je zaradi vse višjih dajatev izžeto in se tudi zateka k lastni filozofiji preživetja, razpeti med razvratom in pobožnjaštvom. Nova znanstvena spoznanja, širjenje geografskih obzorij, verski razkoli in verske vojne in vsakdanja beda so ljudi navdajali z melanholičnimi občutki, da je »človek zapisan smrti, da je življenje samo sen, svet pa gledališka igra«, komedija, seveda v takratnem širšem pomenu besede. (Delo, 9. mar. 2002, NB) | Pogled nanje je bil bolj deprimirajoč kot samo pokanje; tu šele sem videl učinek, tisto grozno pustošenje mrtvega in mesarjenje živega. Čutil sem, kakor nikdar poprej, da smo vsi zapisani smrti in da je naravnost nemogoče, uiti iz te vojske živ in zdrav: samo ujetništvo more rešiti človeka. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB)

◆ Frazem *zapisan smrti* je lahko nastal po preoblikovanju glagolske besedne zveze *zapisati koga smrti*, v katerem glagol *zapisati* pomeni ekspr. 'narediti, odločiti, da je kdo deležen česa neprijetnega, hudega'. Sestavina *smrt* tu kaže, katera je ta neprijetna, huda stvar.

◎ fr. *voué à la mort*; nem. *dem Tode geweiht*; *dogeweiht*.

zréti smrti v obráz /ekspr.; pren./ *biti v smrtni nevarnosti*

Spomnil pa se je tudi na nabor, ki ga je čakal naslednjega dne. Čutil je, da bo tudi on zrl smrti v oči in postane morda ravno tako žrtev, kakor je postal Martin. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Scorsese je z omenjenimi tremi filmi učinkovito razbijal črno-bele predstave o gangsterjih kot glamuroznih, patološko zlobnih osebah, ki hladnokrvno zrejo smrti v oči, se valjajo v slavi in bogastvu, ulovijo najboljše ženske in nato kot James Cagney na vrhu sveta izginejo v plamenu lastne kariz-

me. (Delo, 13. jan. 1998, NB) | Ko smo budni, so sanje svetle, navezujemo jih na upanja polno prihodnost. Ko spimo, nas tlačijo more in preganjajvice, strah nas je, bežimo, gorimo, utapljammo se, zremo smrti v oči. (Delo, 11. dec. 1998, NB) | Najbrž ni težko zreti smrti v oči, če skupaj z Berkeleyjem verjamemo, da je duša »naravno nesmrtna« in da the Resurrection follows the next moment to death, vstajenje sledi naslednji trenutek po smrti. (Miran Božovič, Telo v novoveški filozofiji, NB) | Oprostite, če vam povem, da nisem strašljivec in da sem že gledal smrti v oči. Saj sem se že dvakrat dvoboril z nabitimi samokresi. (Janez Mencinger, Abadon, NB) | Prva si, ki si je drznila žaliti me brez kazni; a to te lahko veliko stane. Vedi, da sem več ko enkrat gledal smrti v oči, ne da bi pobledel, ne da bi spremenil izraz! (Alfred Nobel, Nemeza, Tragedija v štirih dejanjih, iz esperanta prev. Vinko Ošlak, NB) | Življenje, ki ne razmišlja o smrti, je le polovično življenje,« je z mirnim, jasnim glasom spregovoril Frank Ostaseski. V dvorani je sedelo 131 zdravstvenih delavcev in članov hospica – ljudi, ki so vajeni gledati smrti v oči in si ne pustijo rožic saditi. (Delo, 31. maja 2004, NB)

◆ Frazem *zreti smrti v obraz* z različico *gledati smrti v oči* temelji na dejstvu, da če komu gledamo v obraz ali v oči, je le-ta pred nami, tj. zelo blizu. V tem primeru je to smrt oziroma njena posebitev.

◎ češ. *tvář v tvář smrti*; hr., srb. *gledati smrti u oči*; *gledati smrti u lice*; nem. *dem Tod ins Auge schauen*; rus. *licom k licu so smert'ju*; *gljadja v lico smerti*; *pered licom smerti*.

zréti smrti v oči, gl. *gledati smrti v oči*.

življénje v sénci smrti, gl. **življenje**.

smrten

grd kot smrtni gréh, gl. **greh**.

snég

bél kot snég /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo bel*; sop.: **bel kot kreda**; **bel kot mleko**

1. Bela kot sneg si ti, rdeča pa kakor kri, v srcu si mojem zapisana ti. La la la ... (Eno si zapojmo, NB) | Trgovec pa mi je razložil, da so požrle za dober poldrug kilogram atomora, torej najhujšega strupa, pa so se še spravile nad sladkor. Pa to ni še vse, je nakladal, na koncu so se povaljale v moki, da so bile bele kot sneg. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Preorana polja, ki na začetku pomladi še niso ozelenela, so tu in tam bela kot sneg. (Delo, 16. maja 1998, NB) | Spomnimo se samo bedaste reklame za zobno pasto Blendameks, v kateri maneknika pove: »Zdaj se lahko spet nasmehnem, ker so moji zobje beli kot sneg.« (Delo, 31. dec. 1999, NB)

2. zelo bled

Bliskoma je dvignila glavo in tudi telo je stegnila, da je stala kakor sveča tik mene. Obraz ji je bil v trenutku bel kot sneg, potem pa se je zopet žaril kot roža, da se

je videlo, kako ji je vrelo po duši. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, NB)

◆ *Primer a bel kot sneg* temelji na dejstvu, da je novozapadli sneg prisproda za belino, potem tudi za bledico.

◎ *bolg. bjal kato snjag; bjal kato skrež; češ. [bilyj] jako [padlyj] snih; hr. bijel kao inje; hr., srb. bijel kao snijeg; mak. bel kako sneg; pol. biały jak śnieg; rus. belyj kak sneg; slš. biely ako sneh.*

biti [kot] lánski snég /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *ne biti več zanimiv, aktualen*

V dolini so bile vijolice in trobentice, kadeče se brazde in prva detelja že lanski sneg. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Morebitne spremembe ustave že lanski sneg? Stranke bodo najprej ugotovile, ali je možno priti do zakonitve večinskega volilnega sistema. (Delo, 1. jun. 2000, NB) | Spomladi se je predsednik vlade od nje distanciral, ni pa je preklical. Poleti se ta država ne more delati, da je to zanjo lanski sneg. Javno ogorčenje, ki ga je vzbudila vilniuška izjava, je bilo popolno, primerljivo samo še s kakšnim Oglejem. (Delo, 18. jul. 2003, NB) | To mogoče zveni tako, kot bi zdravnik človeku, ki ga boli noga, predpisal šepanje. Pa v resnici ni. Tuje izkušnje so kot lanski sneg in bližnjice so lahko nevarne. (Delo, 30. maja 1998, NB) | Pripravljalni rezultati na EP pač pomenijo toliko kot lanski sneg, o tem so se v naši reprezentanci že šestkrat prepričali. V Franciji bi morali storiti nov korak za uveljavitev stare krilatice »Slovenija: majhna država velike košarke«. (Delo, 21. jun. 1999, NB)

◆ *Gl. kot [za] lanski sneg.*

◎ *nem. Schnee von gestern sein; rus. nužen kak letošnji sneg.*

biti már kot [za] lánski snég, gl. *kot [za] lanski sneg.*

kot [za] lánski snég /ekspr.; primera, tudi s *kakor/ izraža odsotnost zanimanja za kaj, brezbriznost, ignoriranje česa*

Postavil bom provokativno vprašanje: ali se v podjetjih, kot sta Daimler Chrysler ali Siemens, ustrašijo, ko se želi z njimi pogajati sindikat, ki ima le tisoč članov? To Siemens zanima toliko kot lanski sneg; jih pač ne zanima. (Delo, 22. avg. 2000, NB) | Za dejstva nam je mar kot za lanski sneg, važno je, da bomo v Plnici prirejali tekme in postavljali svetovne rekorde, pa četudi bomo morda kmalu morali uvažati še predskakalce. (Delo, 27. feb. 2001, NB) | Za ribiče, obtožene, da so »imeli razprte mreže« itd., bi bilo to prav tako neprijetno kot za državo, ki tega početja ne bi mogla predstaviti drugače kot preprosto kršitev pogodbe, za katero pa bi se v svetu zmenili kot za lanski sneg. (Delo, 13. mar. 1999, NB) | Pa kaj vas briga! To je vam malo mar, kot za lanski sneg. (Državni zbor RS: 32. redna seja 16. 12. 2003, NB) | Za svojo duševno tišino se razlívam. Sem že dejala, da mi je za ljudsko mnenje kot za lanski sneg. Oziram se le še na osebno mnenje. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) |

V vsakem stavku, s katerim ga bo nagovoril, bo najmanj trikrat izustil 'sir Herbert', pa ne iz kakšnega posebnega spoštovanja do tovarnarja Herberta (do katerega mu je toliko kot za lanski sneg), ampak iz samospoštovanja. »Sem pač nekdo, ki ima prijatelje med plemstvom,« tako razmišlja pravi in brezhibni snob. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Mi odrasli se smehljamo in stiskamo roke ljudem, za katere čutimo toliko kakor za lanski sneg. Niti v sanjah ne pomislimo, da bi rekli temu ali onemu v lice: ti si oduren, surov, neumen, domišljav. (Z. Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Romski župan odkrito pove, da se ne strinja z makedonsko vlado, zlasti ne z ministrom za socialna vprašanja Bedredinom Ibrahimijem (albanske narodnosti), ki menda niti ne poskuša skriti, da ga trpljenje romskih beguncev s Kosova zanima kakor lanski sneg. (Delo, 17. apr. 2000, NB)

◆ *Primer a kot [za] lanski sneg* temelji na dejstvu, da je za sedanjí čas lanski sneg popolnoma nezanimiva, nepomembna stvar. Uporablja se večinoma z glagoli *brigati se, zanimati se, zmeniti se, biti mar.*

◎ *bolg. zagrižen sám kato za lanskija snjag za njakogo, za nešto; češ. záleží mu na kom, čem jako na loňském sněhu; fr. s'en ficher comme de l'an quarante; s'en soucier comme de sa première chemise; s'en soucier comme d'une guigne; hr., srb. briga koga za što, za koga kao (koliko) za lanski snijeg; mariti za što, za koga kao (koliko) za lanjski snijeg; nem. Schnee von gestern; pol. tyle (samo), co zeszloroczny śnieg; dbać jak o zeszloroczny śnieg o coś, o kogoś; rus. ego interesuet kto, čto kak prošlogodnij sneg; obraščat' vñimanie kak na prošlogodnij sneg na kogo, na što.*

zanimati se kot za lánski snég, gl. *kot [za] lanski sneg.*

zmeniti se kot za lánski snég, gl. *kot [za] lanski sneg.*

snésti

máčka je snédla jêzik kómu, gl. *mačka.*

snésti besédo, gl. *beseda.*

ti je múca jêzik snédla, gl. *muca.*

snét

divjáti kot snéta sekíra, gl. *sekira.*

drvéti kot snéta sekíra, gl. *sekira.*

kot snéta sekíra, gl. *sekira.*

letéti kot snéta sekíra, gl. *sekira.*

snéti

snéti skálp kómu, gl. *skalp.*

snéžen

snéžna odêja, gl. *odeja.*

snòp

pásti kàkor snòp /ekspr.; primera/ *pasti z iztegnjenim telesom*

Sam ne ve, kdaj je planil na razžaljivca. Zviška ga spodnese, da pade kakor snop na travo. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Pred Petersilkom je stal nenadoma plečat, golorok človek, zamahnil je molče in je udaril s pestjo v jetično lice. Pijanec je padel kakor snop, toda takoj se je vzdignil na kolena in prestrašil sem se, ko sem videl njegov smehljaj; tako dobrodušen, brezskrben in otroški je bil, kakor prej, samo oči so gledale začudeno. (I. Cankar, Zdenko Petersilka, NB) | Čakla je skočil izza ogla hiše, zavihitel bombo in stekel proti bunkerju; mislil je, da je uničen. Ko je naredil deset korakov, je počil strel, samo en strel iz puške – in komandant drugega bataljona, hrabri in sposobni Čakla je padel brez glasu, kakor snop na prašno cesto ... (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Odkar je bila Micika za gospodinjo, je oče nikdar ni tepel. Ko pa je pri kopanju krompirja nekoč z motiko presekal posebno velik sadež, je mahoma pozabil na njeno čast in jo s toporom udaril po glavi, da je kakor snop padla na obraz. (Prežihov Voranc, Boj na požiravniku, NB) | Nato pa se je Števec oklenil Markca z vso silo, da je fant padel po tleh kot snop. (M. Kranjec, Kapitanovi, 1938, 269) | Nato sta ga policist in sprevodnik dvignila s sedeža in takoj nato izpustila. Mladenič je padel ko snop in z glavo udaril ob kovinski drog. (Tedenska Tribuna 1968, št. 10, 10) | Ko je utihnila večerna molitev, je Jakob že smrčal. Tudi Tinče in Rezka sta omahnili kot snopa. (V. Kavčič, Pustota, 1976, 30) | Mislil ni mnogo o tem, kaj bi storil; kajti sklep njegov je bil uže v početku gotov in priplazil bi se in udaril bi ga s kolom po glavi, da bi se oni zvrnil, ko snop. (Kersnik-Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 596) | Ivan Arkadjevič je stal kakor kip in niti roke ni dvignil, da bi se branil proti grozni nagajki. Četrtega udarca pa ni več prenesel: zvrnil se je pod njim kot snop na njivi, kadar potegne močna burja čez požeto strnišče. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB)

◆ Primera *pasti kakor snop*, tudi *pasti kot snop* ter *omahniti kot snop*, *zvrniti se kot snop*, temelji na izkušnjah ljudi pri žetvi, ko požeto žito povežejo v snope. Predstava o posebnem (tudi težkem) načinu padanja snopa je enaka npr. še v ruskem jeziku, predstavo blizu je še v slovaškem, kjer *snop* zamenja *deblo* (gl. ☉). V nekaterih drugih jezikih vzbuja *snop* predstavo o množičnem umiranju (v vojni), npr. v bolgarskem, hrvaškem, makedonskem, poljskem. V tem pomenu se v slovenskem jeziku uporabljajo primere *cepati kot muhe*, *umirati kot muhe*, *padati kot muhe*. Enako še v ruskem in slovaškem jeziku: *gibnut' kak muhi*, *umirat' kak muhi* in *padat' ako muchy*, *mriet' ako muchy*.

☉ bolg. *padna kato kjutuk*; češ. *padnout jako kamen*; hr. *pasti kao svijeća*; mak. *padne kako klada*; pol. *padać jak długi [na ziemię]*; rus. *upast' kak*

snop; slš. *padnút' ako podt'atý [strom]*; *padnút' ako zut'atý [strom]*; *zvalit' sa ako klada*; ukr. *upasty jak sviča*; *upasty jak svička*.

pásti kot snòp, gl. *pasti kakor snop*.

premlátiti kóga, kàkor se premláti snòp, gl. *premlatiti koga kot snop*.

premlátiti kóga kàkor snòp, gl. *premlatiti koga kot snop*.

premlátiti kóga kot snòp /ekspr.; primera, tudi s **ka-kor/** *zelo pretepsi koga*

»Ne ženi si no tega k srcu!« jo je poskušal pomiriti Hsi Men. »Tisti dan ni bila čisto pri pravi. Če se še kdaj zgodi kaj takega, jo premlatim kot snop. (Vang Ši Čung–I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 161) | Premlatili so me kakor snop. (Petančič, Lisica zvitorepka, 39) | Ko bi ti, šepasti Tinče, svojo Lenčiko, ko si jo dobil pod svojo streho in ko si začutil, da še zmiraj oči zavija za tisto mlezvo, jedenkrat ali dvakrat prav pošteno in prav krščansko premlatil, kakor se premlati snop v nasadu, ali meniš, da bi ti bila ušla v Ameriko. (I. Tavčar, V Zali, LZ 1894, 646) | Vsak večer me zaslišujejo in pretepajo. Tukaj ležim ko izmaličen snop ... (L. Zupanc, Anka Mikoljeva, 1970, 154) | Ako bi ga jaz še enkrat v pest dobil, ko bi mi pred oči prišel, jaz bi ga premikastil in pestil in pretepel, kakor se snop pretepe. (J. Jurčič, Deseti brat, 1866, 275) | »Mima, pojdi, greva v zidnico pogledat ...« Mimi se ni ljubilo, ker je bila zbita kot snop, a mu vseeno ni hotela pokvariti dobre volje. (Manica Lobnik, Gorniki in čas, 1957, 120)

◆ Primera *premlatiti koga kot snop* temelji na dejstvu, da so nekdam snope žita ob mlačvi udarjali s cepci, da se je iz njih izločilo zrnje. Snop je tako postal prisposodba nečesa, kar je prestalo postopek mlatenja, udarjanja, pretepanja.

pretêpsti kóga, kàkor se pretêpe snòp, gl. *premlatiti koga kot snop*.

zbit kot snòp, gl. *premlatiti koga kot snop*.

sód

dêbel kot sóđ /ekspr.; primera/ *zelo debel*

Parsons, Winstonov sosed v stanovanjskem bloku Zmaga, si je res utiral pot skozi sobo – kot sod debel, srednje velik moški svetlih las in žabjega obraza. Pri petintridesetih so se mu že nabirali pasovi sala na vratu in okoli pasu, a njegovi gibi so bili čili in deški. (George Orwell, 1984, NB) | Danny je rekel, da zadnje čase postaja debel kot sod, zato si lahko privoščiti samo pusto ribo na žaru z limoninim sokom in brez smetanove omake. »Saj nisi debel, Danny, lep si.« (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Kar blizu vhoda so zagledali koš. Ob njem je ležal Pankrac, napihljen in otekel kakor sod. Nad njim se je vozil v zraku jastreb plešec in se spuščal vedno nižje, dokler ni planil nanj in zasadil kljun v truplo. (F. S. Finžgar, Makalonca, NB)

◆ Primera *debel kot sod* temelji na dejstvu, da *sod* po obliki spominja na velik trebuh, ki je najbolj

očiten zunanji znak debelosti. To dokazujejo tudi primere *imeti trebuh kot sod* 'imeti velik trebuh', *trebuh je kot sod* 'velik trebuh', *biti tak kot sod* 'biti zelo debel', *biti okrogel kot sodček* 'biti debel' ter izraz *sodček* 'trebuh'.

◎ angl. *as fat as a pig*; bolg. *debel kato bāčva; debel kato bure; debel kato kaca*; češ. *tlustý jako sud; tlustý jako bečka; tlustý jako basa*; fr. *gras comme un moine, gras comme un loukoum; gras comme un cochon*; gluž. *tučny kaž šwinc po Michale*; hr. *debeo kao bačva*; mak. *debel kato bočka*; nem. *dick wie ein Fass*; pol. *gruby jak beczka; gruby jak beka*; rus. *tolstij kak bočka*; slš. *tučny ako bočka; tučny ako sud*; ukr. *tovstij jak bodnja*.

[glás] kot iz sóda /ekspr.; primera/ *zelo globok, doneč (glas)*

Temu vznemirljivemu inštrumentalnemu kaosu se nato priključi groteskni glas (kot iz soda) vodilnega peva Gorana Šalamona, ki se je tudi ta večer potrudil in opravil obvezno kuro fitnessa. Demolition Group znajo zveneti tako udarno, da te zaboli v trebuhu, takoj nato pa to prekinejo in v baladah pokažejo, da niso izgubili občutka za lepo melodijo, nosilni refren in intimno izpoved. (Delo, 26. jan 1999, NB)

◆ Primera *[glas] kot iz soda* temelji na dejstvu, da je govorjenje v sodu slišati bolj globoko, doneče v primerjavi z govorjenjem na odprtem prostoru. Enako velja za vodnjak (prim. pol. v ○) ali zaprt prazen prostor sploh.

◎ bolg. *govoriti kato iz [prazna] bāčva*; češ. *mluvit jako ze sudu; mít hlas jako ze sudu*; hr. *govoriti kao iz bačve*; mak. *zboruva kako od bočka*; pol. *mówić [glosem] jak ze studni*; rus. *govorit' kak v bočku*; slš. *hovorit ako zo suda*; ukr. *govoryty jak iz bočky; gusty jak iz dižky*.

gláva [kóga] je kot sód, gl. glava.

iméti glávo kot sód, gl. glava.

iméti trébuch kot sód /ekspr.; primera/ *imeti velik trebuh*; sop.: **imeti trebuh kot boben**

Med nosečnostjo sem se po trebuhu mazala s Chichotovo kremo proti strijam, po telesu pa z navadnim oljnim oljem ali s kremo z oljnim oljem. Ni pomembna krema, pomembno je, da je koža mastna in da ne popoka. Jaz sem bila noseča z dvojčki, trebuh sem imela kot sod, pa nimam niti ene strije (<http://arhiv.njena.si/!!!>) Pri meni je rekel, da je za dvojčka, ker imam dva folikla zelo velika, 16 in 14 mm na levi in 13 mm na desni strani, ampak če to pomeni, da je možnost toliko velika, toliko bolje, ne ... posebej me boli zjutraj ali ko me tišči lulat in trebuh imam kot sod ... (pikapoka 1, 06. 02. 06, <http://med.over.net/forum>). Pri nas Belokranjcih so breze povsod,/ pri nas Belokranjcih je trebuh kot sod (Toni Gašperič, Pri nas Belokranjcih (<http://ansambel-tonija-Verderberja.com>)).

◆ Gl. *debel kot sod*.

izbíti sódu dnò /ekspr.; pren., navadno v 3. os. ed./ *sprožiti kaj, kar se je že dolgo pripravljalo*

Problem ilegalnih prebežnikov, ki izkoriščajo pravico do azila, je v minulih tednih izbil sodu dno. Kaže, da se je reševanja tega problema resno lotila za zdaj le policija. (Delo, 27. nov. 2000, NB) | Omenjanje imen je izbilo sodu dno. Skupni imenovalec konkretnih obtožb je bil Juventus, to pa je na Apeninskem polotoku huda pregreha. (Delo, 17. avg. 1998, NB) | Nam deželna blagajna in domovinski čut še nista eno in isto. Ta izjava je izbila sodu dno. (Jože Pahor, Matija Gorjan, 1940, 54) | Toda Jera ni poznala mej; izbila je loncu dno z zahtevo, naj ji pripravi gospa Jerjeva denar. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, 1917, 63)

◆ Frazem *izbiti sodu dno* temelji na dejstvu, da dno soda rado izskoči, če se obroč ob robu premakne proti sredini. To je navadno posledica izsušitve praznega soda. Izbitje dna soda ima za sod resne posledice, saj izpade iz njega vsebina, sam sod pa lahko tudi razpade. Preneseno na druga področja je izbitje dna soda postalo prisposoba za sprožitev česa, kar se je že dolgo pripravljalo, nakazovalo.

◎ angl. *to be the final/last straw*; it. *colmare la misura; essere la goccia che fa traboccare il vaso*; nem. *das schlägt dem Fass den Boden aus; das schlägt dem Fass die Krone ins Gesicht*.

[kàkor] sód brez dnà /ekspr.; pren., primera, navadno v povedni rabi/

1. kar je nekoristno, brez smisla, nikoli opravljeno; za kar ni nikoli dovolj česa

Prav za tisto ubogo kulturo gre, ki po splošnem prepričanju samo troši in nič ne prinaša, ki je tako rekoč sod brez dna in ki zanima samo nekaj tistih, ki so že tako ali tako čudaki. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Kar zadeva premalo izkoriščen olimpijski štadion, ostaja trd tudi novi rimski župan Walter Veltroni, bivši podpredsednik vlade: »Štadion, ki je odprt vsega 90 minut na teden, je zapravljeni sod brez dna.« (Delo, 11. jun. 2001, NB) | Število naših legionarjev se je v novem stoletju nekajkrat pomnožilo, slovenski klubi pa so še vedno dovolj močni, da krojijo vrh evropskih tekmovanj. A baza kakovostnih igralcev vendarle ni sod brez dna. (Delo, 11. mar. 2005, NB) | Številke so v primerjavi z nogometom smešno nizke, za rokomet pa dovolj visoke, da klubom ni več vseeno. Doslej jih togost Evropske rokometne zveze (EHF) ni pretirano motila, obeti, da bi evropski rokomet postal dober posel in ne le sod brez dna za pokrovitelje, pa je spremenil pravila igre. (Delo, 25. sep. 2006, NB) | Vsi vemo, da je od leta 2003, ko smo prevzeli obveznosti za poročanje Evropski uniji SOD, ki je žal SOD brez dna, del slovenskih javnih financ. Njegov primanjkljaj že vpliva na presežni primanjkljaj ... (Državni zbor RS: 10. redna seja, 25. 10. 2005, NB) | Vem pa nekaj: ni leta 2002 način, da: - se izživljate nad ljudmi, ki so bolni (nekateri ta čas tudi na smrt), - nad

ljudmi, ki so v preteklosti prispevali svoj delež, da ste se izobrazili, - nad ljudmi, ki skozi zvesto plačevanje prispevkov zagotavljajo vaše plače in dodatke, - nad ljudmi, ki po kanalih natakajo tudi v sod brez dna, ki se mu reče država, od koder potem nekaj kapelj priteče spet k vam, - da si drznete razpravljati o tem, ali je prav, da ima zdravnik samo 500 tisoč bruto ali morda milijon z dodatki. (Delo, 20. mar. 2002, NB) | Austermann trdi, da bo vzdrževanje miru na še vedno zelo nemirnem Balkanu presešlo izdatke za vojno in takoj po njej izvedene mirovne ukrepe. Ob »stagnaciji mirovnih procesov na Kosovu« se zato že zastavlja vprašanje, kako dolgo bodo Evropejci sploh še pripravljene metati denar v balkanski sod brez dna. (Delo, 12. apr. 2000, NB)

2. kdor nima mere (pri hrani ali/in pijači)

Že vse popoldne žro, menda niso kakor sod brez dna. Malo kruha jim nesi ven! (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dna. Lepa je ta. (I. Tavčar, LZ 1891, 390)

◆ Primera [kakor] sod brez dna verjetno izhaja iz grške mitologije, in sicer iz mita o *sodu Danaid*. Danaide se v grški mitologiji imenuje 50 hčera kralja Danaja. Bogovi so jih zaradi umora svojih mož (razen ene, ki ga ni umorila) obsodili na večno polnjenje sode brez dna v podzemlju. Enak izvor ima tudi frazem *polniti sod brez dna*.

◎ hr. *bačva bez dna*; *bure bez dna*; nem. *ein Fass ohne Boden sein*; rus. *bezdonnaja bočka*; *bočka Danaid*; lit' [kak] v *bezdonnuju bočku*.

metāti kāj v sód brez dnā, gl. [kakor] sod brez dna.

natakati v sód brez dnā, gl. [kakor] sod brez dna.

pijan kot sód /ekspr.; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot čep**; **pijan v pilko**

Ptujčan Martin G. je poskušal vročino ukrotiti s preveč neprimernimi napitki. Ob desetih zvečer je prišel domov, pijan kot sod. Vseeno pa je imel dovolj moči, da se je spravil nad družico. (Delo, 23. jun. 1998, NB)

◆ Primera *pijan kot sod* temelji na dejstvu, da je *sod* kot posoda za vino tako kot čep prepojen z vinom in kot tak vzbuja predstavo o pijanosti. Tako predstavo vzbuja *sod* tudi v drugih jezikih (gl. ◎).

◎ angl. *as drunk as a lord*; *as drunk as a skunk*; bolg. *pijan kato dārvo*; češ. *nality jako sud*; *nality jako sud*; hr. *pijan kao bačva*; mak. *pijan kako bočka*; pol. *pijany jak bela*; rus. *p'janyj jak zjuzja*; slš. *opity ako bočka*; ukr. *p'janyj jak barylo*; *p'anyj jak vynyj mih*.

polniti sód(e) brez dnā /ekspr.; pren., mn./ *opravljati nekoristno, nikoli končano delo*

Vem pa nekaj: ni leta 2002 način, da: – se izživljate nad ljudmi, ki so bolni (nekateri ta čas tudi na smrt), – nad ljudmi, ki so v preteklosti prispevali svoj delež, da ste se izobrazili, – nad ljudmi, ki skozi zvesto plačevanje prispevkov zagotavljajo vaše plače in dodatke, – nad

ljudmi, ki po kanalih natakajo tudi v sod brez dna, ki se mu reče država, od koder potem nekaj kapelj priteče spet k vam, – da si drznete razpravljati o tem, ali je prav, da ima zdravnik samo 500 tisoč bruto ali morda milijon z dodatki. (Delo, 30. marca 2002, NB)

◆ Gl. [kakor] *sod brez dna*. Frazem med starejšimi slovarji omenja J. Glonar (SSJ, 360) – *polniti sode brez dna*: opravljati neplodno, obupno, nespametno, prazno delo.

◎ it. *fare un buco nell'acqua*; *far la zuppa nel panere*; rus. lit' [kak] v *bezdonnuju bočku*.

sedėti na sódú smodníka /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *biti v zelo nevarnem položaju*

Tako kakor španska gripa na koncu prve svetovne vojne so nekatere epidemije veliko bolj morilske od vseh, ki so razsajale zadnjega pol stoletja. »Sedimo na sodu smodnika, ki ga lahko vsak čas raznese,« pravi profesor Alexander Kekulé. (Delo, 4. feb. 2004, NB) | Ta družina je vendar povsem normalna, le kdo se v teh časih ne prepira, so si utišali še vest. In medtem ko so sosedova žena in oba otroka vsak dan sedeli na sodu smodnika in trepetali, kakšen pekel jih čaka, se je okrutni družinski poglavar, ki si jih je povsem podredil, za domačimi zidovi počutil povsem varnega. (Delo, 6. sep. 2003, NB) | A ker ni pogovorov – vladi se za malo zdi razpravljati s svojimi državljanji, vodstvu koncerna pa s svojimi delavci, se napetost na Ravnah stopnjuje. Zdi se, kakor da vsi sedijo na sodu smodnika. Če ta že ne bo eksplodiral, pa bo gotovo koga pošteno osmodil, preden bo tranzicije na Ravnah konec. (Delo, 14. mar. 2002, NB) | Je samo človek, ki izkorišča enormno količino obupa in jeze, ki je akumulirana v svetu. Živimo na sodu smodnika in celo število požigalcev bi našli, ki bi vanj zelo radi vrgli vžigalico. (Delo, 29. dec. 2001, NB)

◆ Gl. *sod smodnika*.

◎ angl. *to be sitting on a powder keg*; češ. *sedět na sudu prachu*; *sedět na sudu dynamitu*; fr. *être assis sur un baril de poudre*; *être assis sur un volcan*; hr. *sjediti na bačvi baruta*; *sjediti na barutu*; it. *stare seduti su una polveriera*; *dormire su una barile di polvere*; nem. *auf einem Pulverfass sitzen*; rus. *sidet' na bočke s porohom*; srb. *sjediti na buretu baruta*.

sód smodníka /ekspr.; pren./ *velika nevarnost*

V kitajskih šolskih učbenikih lahko preberemo, da je bil Balkan v zgodovinskih preobratih v Evropi pogosto »sod smodnika«, ker so se na tem območju medsebojno prepletali nasprotujoči si interesi različnih vlesil. (Delo, 2. okt. 2000, NB) | Države nekdanje Jugoslavije so sod smodnika, vendar je to majhen sod smodnika. Nato hoče tam delovati kot varovalka, ki naj prepreči velike konflikte. (Delo, 17. avg. 2001, NB) | Premier Ljubčo Georgijevski je prav tako žalostno ugotovil, da je Makedonija namesto »oaze miru« postala sod smodnika. (Delo, 10. sep. 2001, NB) | Pravijo, da se igralci v instituciji neizogibno zapirajo v svoj krog, ustvarjajo

nekakšno družinsko oazo ..., ki pa lahko hitro postane sod smodnika. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Toda ker je Kavkaz že od nekdaj sila nevaren sod smodnika, je premier Primakov sklenil, da tega območja nikakor ne gre zanemarjati, zlasti zato ne, ker v Čečeniji spet vre. (Delo, 30. okt. 2001, NB) | Se kdo zaveda, da ob nerešeni zakonsko-politični situaciji terensko soočenje ponižanih Rusov in prepotentnih Američanov pomeni trajni sod smodnika, saj so jedrske rakete na obeh straneh enako hitre in pogubne. (Delo, 18. junij 1999, NB) | Celotna pokrajina bi prav tako kot doslej ostala sod smodnika, mednarodna skupnost pa za zelo dolgo njena talka. (Delo, 27. jul. 1998, NB) | »V ožjih mestnih predelih Trsta in Gorice ne bo dvojezičnosti, pač pa bosta lahko delovala le urada za potrebe Slovencev,« je dejal rimski minister in dodal, da bi bila uvrstitev Trsta in Gorice v dvojezičnih območjih isto kot vreči vžigalico na sod smodnika. (Delo, 19. jan. 2004, NB)

◆ Izraz *sod smodnika* je prisposoba za veliko nevarnost in temelji na resnični nevarnosti smodnika, ki so ga nekdaj shranjevali v sodih oziroma sodčkah. Za sprožitev take količine smodnika je dovolj že ena iskra, prižgana vžigalica ali cigareta. Na enaki predstavi sta nastala tudi frazema *sedeti na sodu smodnika* in *živeti na sodu smodnika*.

⊙ češ. *sud střelného prachu*; hr., srb. *bure baruta*; *bačva baruta*; nem. *Pulverfass*; rus. *porohovaja bočka*; *bočka s porohom*; *porohovoj pogreb*.

trébuh je kot sód, gl. *imeti trebuh kot sod*.

žívěti na sódú smodnika, gl. *sedeti na sodu smodnika*.

sôdba

bôžja sôdba /star.; tudi kot primera/

1. poslednja sodba

Glede moje Mašnikove marele si mi pisala: 'Dobri ste, začeli ste z opravičilom Bogu in nam pokazali, da le niste brez strahu pred Božjo sodbo.' To pomeni, da veš, kje se polagajo pravi računi. (Delo, 24. dec. 1998, NB) | Ali polič velja samo nekaj grošev, ne pa goldinar. Kadar se snideta, ga le posvari še ti, ali osemdeset soldov mu daj nazaj, da mi ne bodo presedali pred božjo sodbo. Še huje me tišči greh, ki sva ga storila oba. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Dokler so to počeli v latinščini, je še imelo neki skrivnostni prizvok, zdaj je plehko. Plehak je tudi nagovor duhovna, ki nad odprtim grobom drdra vzorec o spokorjeni krščanski duši, prihajajoči pred božjo sodbo. (Miha Remec, Mana, NB) | Popoldne je že dirjal zanesljiv tekač s pismom in denarjem iz Bizanca po Solunski cesti v Toper. Rustikovo poročilo o Epafroditovi smrti je vznemirilo ves Bizanc. Senatorji so na trgih glasno govorili o strašni božji sodbi, ki je gotovo zalotila žaljivca svetega despota in ščubarja naroda zoper despojno. (F. S. Fižgar, Pod svobodnim soncem, Druga knjiga, NB) | Diagnoza je prišla nad gospo H.

kot božja sodba, nepreklicna in iz očitno vsevednih ust: z 98-odstotno verjetnostjo bo v življenju zbolela za rakom na dojki. (Delo, 22. maja 1999)

2. 'v srednjem veku postopek v sodstvu, pri katerem je moral osumljeni za dokaz svoje nekrivde prebiti krute, smrtno nevarne preizkuse'

Uporabil jo je tudi v svojem znamenitem delu Visoška kronika v prizoru, ko mlado Agato izpostavijo Božji sodbi. Rekla si Božja sodba. Agato so obsodili čarovništva in, da bi dokazala svojo nedolžnost, je morala prestati test preizkusa z vodo. (TVS – Odprti kop – Slovenski vodni krog: Poljanska Sora, petek 3. nov. 2006, NB)

◆ *Božja sodba* izhaja iz religioznih poimenovanj *poslednja sodba*, *vesoljna sodba* v pomenu 'Kristusova sodba ob koncu sveta'. Kot sestavina je tudi v frazemu *stopiti pred božjo sodbo* 'umreti'.

stopíti pred bôžjo sôdbó /star.; pren./ *umreti*

Bil je tu starejši brat in spravil sem ga na Nemško. Pred kratkim pa sem dobil poročilo, da je zatajil sveto vero in da jo je potegnil med učence tistega krivega preroka, Primus Truberus imenovanega, ki je ravnokar stopil pred božjo sodbo, kjer bo izročen peklenškemu ognju za vse gorje, ki ga je privabil na sveto cerkev v teh deželah. (I. Tavčar, Vita vitae meae, NB)

◆ Gl. *božja sodba*.

sódček

okrógel kot sódček /ekspr.; primera/ *zelo debel, debelušen*

Bil je okrogel kot sodček, z dvema podbradkoma, ves se je prepotil v spanju. (F. Bevk, Črni bratje, Wikivir) | Psička je jedla in se basala, dokler ni postala okrogla kakor sodček. (H. Pourrat-M. Šarić, Zaklad pravljic, 1971, 7)

◆ Gl. *debel kot sod*.

sódiiti

ne sódiiti med stáro šáro, gl. *šara*.

sodíti kóga po obrázu, gl. *obraz*.

sól

bíti sól zêmlje /bibl.; prisposoba/ *kdor mora skrbeti za ohranitev moralnih vrednot človeštva*

Če ne bi bilo njih, bi bilo konec z našo civilizacijo, kulturo, s tistim, kar imamo radi in kar naši prisotnosti na svetu daje globlje skrit smisel. Ti nepokorni so sol zemlje in odgovorni za boga. Prepričujem se, da boga še ni in da ga je treba ustvariti. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Med področji javnega življenja se mu zdijo najbolj problematična šolstvo, kjer ima monopol marksistično-liberalistična ideologija, mediji, ki so še vedno v rokah sil kontinuitete, in neuresničevanje zakona o denacionalizaciji. Naloge Cerkev, ki naj bi bila po evangeliju sol zemlje in luč sveta, ter njenih članov, pokončnih in samozavestnih kristjanov pa je, da naj bi s svojim delovanjem prispevali k večjemu zdravju druž-

be. (Delo, 19. mar. 2001, NB) | Vi ste mladi, jaz pa sem star in utrujen, je nagovoril papež mlade udeležence dneva mladosti, ki so se jim pri maši pridružili stari in mladi iz Kanade in Združenih držav Amerike. Vi ste sol zemlje, vi ste luč sveta, jim je ponavljal geslo letošnjega dneva mladosti. (Delo, 29. jul. 2002, NB)

◆ Frazem *biti sol zemlje* je svetopisemskega porekla. Besede je izrekel Jezus učencem: Vi ste sol zemlje (Matej, 5, 13). Izraz *sol zemlje* je tako postal knjižna prisposoba za najbolj aktivno, tvorno silo naroda.

◎ angl. *to be the salt of the earth*; češ. *být soli země*; *být sůl země*; fr. *être le sel de la terre*; nem. *das Salz des Lebens sein*; rus. *sol' zemli*.

iméti kaj [več] solí v glávi /ekspr.; pren., tudi **malo [več], nekaj**, tudi nikal./ *biti bistroumen, pameten*

Če je pri tem kdo naših bližnjikov na škodi, kaj nam tega mar? Ima li kaj soli v glavi, vedel si bode že pomagati. (Nataša Gale, Fran Gestrin, NB) | Če je za mestne svetnike pomembno le, ali je nekdo Celjan ali ne, in morda še, ali je rdeč ali črn, se bodo Celju vsi, ki imajo kaj soli v glavi, na daleč izognili. Celjani pa imajo v zgodbi z upravnikom SLG Celje tudi nekaj sreče. (Delo, 3. feb. 2000, NB) | Vsi, ki imamo kaj soli v glavi in kaj spomina, lahko rečemo, da s to državo in z odnosom do ljudi drugačne narodnosti, Neslovancev, Jugoslovanov, prebivalcev drugih republik, ni bilo nič narobe. 175.000 ljudem smo dali državljanstvo in ne spomnim se, da bi enkrat samkrat kdorkoli pomislil na to, da bi bilo kaj narobe. (Mladina 2004, št. 26, NB) | Medtem ko sem še naprej ležal na tleh, je začel nad mano momljat kuplet v hindiju. Če bi imel sam kaj več soli v glavi, bi temu posvetil več pozornosti, kajti prepričan sem, da so se že takrat nakazovali prvi zametki njegovega daru za mistiko. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta 2002, NB) | Nov regijski razvojni program je pod streho in tako kot v začetnem obdobju med glavne prednostne naloge postavlja razvoj človeških virov. Vsi, ki imajo malo več soli v glavi, so pravzaprav pobegnili iz Posavja, ostanek človeških virov pa lahko prek razvedrilnega programa občuduje celotna Slovenija. (Delo, 30. mar. 2007, NB) | Tamas Kun, lastnik podjetja Survive All (Preživeti vse), specializiranega za ekstremne vaje in pohode preživetja, pravi, da za te stvari ni treba biti superženska ali supermoški, saj je tisti, ki ima vsaj malo soli v glavi, kos vsem nalogam. (Delo, 26. jul. 1999, NB) | Manekenka igra dekle, ki spi z vsakim. »Prav smešno, saj Claudia nima dovolj soli v glavi, da bi si predstavljala, kako je, če spiš s tolikimi. Videti je taka, kot da ne bi znala sama narediti niti koraka.« (Delo, 15. feb. 1999, NB) | »Tale zelenec ni ravno biser!« je neki kritik menil o nekem mlademu pisatelju. »Nima niti za trohico soli v glavi,« je pritrdjeval drugi. (Delo, 20. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *imeti sol v glavi* omenja že Plet. (II, 532) za pomensko napovedjo der Verstand: *Kdor urne roke, sol v glavi ima, V nesreči si vsaki pomagat' zna*, Preš. (tj. po Prešernu). Skrajšani citat

ponavlja za njim še Glonar (SSJ 361): *kdor urne roke, sol v glavi ima*. Sestavine *kaj, malo, nekaj, več, ščepec* v nikalnih frazemih *dovolj, ne ravno, niti za trohico* s pomenom mere ali stopnje dodatno, poudarjeno prispevajo k ocenjevanju umskih sposobnosti koga.

iméti málo [več] solí v glávi, gl. *imeti kaj [več] soli v glavi*.

ne iméti [dovòlj, niti tróhice] solí v glávi, gl. *imeti kaj [več] soli v glavi*.

ne iméti niti za sól /ekspr.; nikal., pren., tudi **še za sol ne imeti/ biti zelo reven**; prim. **ne zaslužiti niti za sol**

Najbrž bi se zgodilo edino to, da bi se nedeljski izkupiček, ki ga zdaj kasira Mercator, razdrobil na več trgovcev. In, kot je dejal eden od nemercatorsko mislečih, vsi skupaj ne bi imeli niti za sol. Ne gre namreč spregledati, da se stroški poslovanja s podaljšanjem obratovanja ob nedeljah – zvišajo. (Delo, 14. mar. 2001, NB) | »Huda je za denar, Slabě, huda. Časi so taki, da kmet včasih še za sol nima.« (Ivan Zorec, Izgnani menihi, NB) | Saj ne bosta od vere živel in se z vero oblačila! Koliko je teh katoliških siromakov, ki še za sol nimajo! Glavno je človek, vera je postranska stvar,« je rekel in končal. (Matevž Hace, Tihotapci, NB)

◆ Nekdaj je bila sol kot tudi nekatere druge eksoične začimbe, npr. poper in zlasti žafran (gl. primeru *drag kot žafran*), zaradi monopola zelo draga in so z njo dobro služili tudi tihotapci. Po ukinitvi monopola se je sol zelo pocenila. Kdor ni imel ali zaslužil niti toliko denarja, da bi jo kupil, pa je bil res reven. Na osnovi takih dejstev so nastali frazemi *ne imeti niti za sol, ne zaslužiti niti za sol, še za sol ne imeti*. Ustrezen nemški frazem je *nicht das Salz zur Suppe verdienen*, zastarelo *nicht das Salz zum Brot haben, nicht das Salz zur Suppe haben*, italijanski *non avere di che vivere; non avere il becco di un quatrino*.

ne zaslužiti niti za sól /ekspr.; nikal., pren./

1. zaslužiti zelo malo;

Odgovor ni težak. »Body pump« se (dobro) prodaja, z oglaševanjem in s prodajanjem vaj za moč pa zasebnik niti za sol ne bi zaslužil. Razprodaja slovenščine se torej spleča. (Delo, 25. sep. 2007, NB)

2. zelo slabo delati

Ljubljana – Evropa se je oddaljila vsaj še za en teden, poslanci s konkretnim (zakonodajnim) delom niso zaslužili niti za sol. Minister Mirko Bandelj bo moral do jutri popoldne čakati, kakšna bo njegova usoda. (Delo, 15. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *ne imeti niti za sol*.

◎ angl. *to not earn enough to keep body and soul together; to not be able to make ends meet*; češ. *nevydělat si ani na slanou vodu*; fr. *ne pas même gagner son pain; ne pas même gagner sa croûte*;

nem. *nicht das Salz zur Suppe verdienen*; rus. *ne zarabotat' i na kusok hleba*.

s ščepcem solí, gl. **ščepec**.

še za sól ne iméti, gl. *ne imeti niti za sól*.

soldáški

soldáški bóben pôje, gl. **boben**.

solíti

pójdi(te) se solít /ekspr.; pren., mn. **pojdite**, tudi 3. os. ed., mn. **naj se gre (gređo)** /izraža nejevoljno, nestrpno zavračanje, odklanjanje

In Ruby je naenkrat odgovorila, kot da bi Félix še vedno stal tam s srjaco v eni in s hlačami v drugi roki: »Solit se pojdi, s tvojo ženo vred.« (Delo, 6. jan. 1998, NB) | »Če bi me Bela hiša naprosila, naj posnamem film o srečnih vojakih,« je pojasnjeval avtor in režiser Lionel Chetwynd po srečanju z Roveom, »bi jim dejal: pojdite se solit (Delo, 1. dec. 2001, NB)!« Vam ni všeč moja »nekomunikativna« estetika? Pojdite se solit in zavijte v prvi multikino! (Delo, 8. jan. 2002, NB) | »Naj se gre solit, ji reci! Zdaj imamo druge posle ...« (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | Glede dostavljavcev pic pa takole: ko je neki taki nadobudnež s svojim vozilom zaparkiral trideset ali več vozil in ga pol ure ni bilo nazaj, je čaka-jočim prekipelo; ogorčenje je zavrnil z argumentom, da pač opravlja svoje delo in naj se gređo vsi solit. (Delo, 22. apr. 2002, NB)

♦ Izraz *pojdi se solit* najdemo že v starejših slovarjih, npr. v Pleteršnikovem 1895 in Glonarjevem 1936, a tudi v SP 1962. Tako Pleteršnik v Slovensko-nemškem slovarju pri iztočnici *soliti* izraz *pojdi se solit* razlaga in ponazarja takole: pravimo tistemu, ki kaj govori ali dela, kar nam ni po volji: *pojdi se solit s svojimi lažmi, s svojo igračo!* Podobno tudi Glonar, SSJ: *pojdi se solit!* = nehaj no! ne govori (ne počenjaj) neumnosti! Približni sopomenski izrazi so *pojdi k vragu, pojdi no*, vulg. *pejđ se srat, ne ga srat* ipd.

V drugih evropskih jezikih ni frazemov z enako besedno sestavo in pomenom, obstajajo pa pomensko podobni izrazi, ki se besedno ujemajo s sle. *pojdi k vragu*, npr. angl. *devill take it!* Pomensko in predstavno najbliže sle. *pojdi se solit* ter z glagolom *zasoliti* v svoji sestavi je kaš. *to tē možeš sob'e zasolęc* (dobesedno: 'to si ti lahko zasoliš') v pomenu 'ne potrebujem tvoje ljubezni', z glagolom *cvreti, pražiti* pa it. *andare a farsi friggere, mandare uno a farsi friggere* (dobesedno: 'poslati koga, da se scvre, sprazi') v pomenu 'iti se solit; poslati koga k vragu'. S frazemom *pojdi se solit* in omenjenimi različicami torej nejevoljno, nestrpno odklanjamo, zavračamo koga oziroma njegova dejanja. Glede na sestavo frazema ga do-

besedno pošiljamo tja, kjer mu ne bo dobro, kjer se bo solil, bo nasoljen, ga bo razžirala sol in bo torej trpel. Pomen zavračanja je dobro razviden iz že omenjenega kašubskega frazema. Povezavo z nasoljevanjem kažeta nem. *einen bei jm. in Salz hauen* (tj. 'koga pri kom vreči, sesekati v sol') v pomenu 'očrniti, obrekovati koga' in pog. *jn. ins Salz hauen* (tj. 'koga vreči, sesekati v sol') v enakem pomenu. Predstavno blizu je tudi nem. *im Salz liegen* (dobesedno: 'ležati v soli') 'biti v neprijetnem položaju, v stiski; biti zaprt'.

soliti kómu pámet, gl. **pamet**.

sólza

číst kot sólza /ekspr.; primera, tudi nikal./

1. zelo, popolnoma číst; sop.: číst kot ribje oko; jasen kot ribje oko

Zdravnik si je ogledal rano in nekajkrat zadovoljno pokimal. »Prestel, tik pod kolenom, číst kot solza. Fant, srečo imaš!« (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

2. z visokimi moralnimi lastnostmi, neoporečen, částen, brez napak

To je bila že druga zмага Michalczewskega nad Ročchigianijem, a prva čista kot solza. Pred dobrimi tremi leti je namreč »Tiger« po dvomljivi sodniški odločitvi že enkrat v svoj prid odločil dvoboj z »Rockyjem«. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | Gore je bil vpleten v kaznivo dejanje, vendar naj ne bi bil vedel, da je njegov obisk samostana del operacije za zbiranje sredstev. Vse druge točke njegove biografije so čiste kot solza. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | »Zakaj pa imamo policaja?!« se je spomnil Jaka Tabrihtni; »s Cefizljem bo hodil in mu stalno gledal pod prste. Tako bodo rezultati popisa čisti kot solza!« (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Govorili ste resnico, čisto kot solza. Zlorabili so vaš kredit. (Delo, 8. junij 2002, NB) | Ob vsem skupaj se kot dokaz praviloma omenja, da v ZDA – da, zgodovarski velesili ZDA – menedžerje z delnicami ali opcijami nagrajujejo še bolj bogato. Valant po drugi strani zatrjuje, da so vsi skupaj čisti kot solza. Argumenti, da padeš dol. (Delo, 28. nov. 1998, NB) | Pri 31 letih je še 38. v karieri stopil na najvišjo stopničko zmagovalnega odra, njegovo zmago-slavje pa je bilo tokrat čisto kot solza. (Delo, 26. avg. 2002, NB) | »Presrečen sem,« je takoj po žrebu povedal nekdanji predsednik JAR Nelson Mandela (na fotografiji), ki je bil z močno delegacijo nacionalne nogometne zveze v Švici. Vse pa le ni bilo čisto kot solza. (Delo, 17. maja 2004, NB) | Navzlic temu je dobro biti pozoren na te teze: tudi na tej strani Jadrana ni vse čisto kakor solza, tudi tu se da govoriti o ekspanzionizmih, nacionalizmih in fašistoidnostih. (Delo, 9. avg. 2003, NB)

♦ V Kastelec-Vorenčevem slovarju je v primeri namesto *solza* sestavina *studeneč: zhist kakor studeniz, bister*, prav tako pri Hipolitu (Dict. trilingue, 104): *zhíť kokěr [studéniz*. V Pleteršnikovem

in v Glonarjevem slovarju ter v SP 1962 in SSKJ je kot sestavina primere uporabljen izraz *ribje oko*: *nebo je čisto kakor ribje oko* (tudi *nebo je jasno kot ribje oko*, Pleteršnik), *čist kakor ribje oko* (tudi *nebo je jasno ko ribje oko*, Glonar), *nebo je jasno kot ribje oko* (SP 1962), *nebo je čisto kot ribje oko* (SSKJ). V SSKJ je v pomensko enaki primeri sestavina *sonce*, npr. *kot sonce čist značaj* (prim. prav tam še *to je jasno kot sonce* 'popolnoma jasno'), tudi *lilija* v primeri *dekle čisto kot lilija*. Manjšalnico *sončece* je v primeri zapisal pesnik S. Gregorčič: *Kot solnčece čist / moj srčni je žar, / Ne bo me sram, / Pred tabo nikdar.*

Primeri *čist kot solza* obstaja še v hrvaščini ali srbščini in poljščini (gl. ☉) in lahko domnevamo, da je slovanska. Temelji na pridevniku *čist* v pomenih 'brez umazanije, prahu, ki ni skaljen, moten, ki je brez primesi' ipd. ter na primerjavi s stvarmi, ki po predstavah ljudi imajo take lastnosti, torej *solza, ribje oko, sonce, studenec, zarja neba* itd. Glede na odsotnost primere *čist kot solza* v naših starejših slovarjih bi lahko domnevali vplivanje hr. ali srb. *čist kao suza, bistar kao suza*. Brez dvoma pa so izvorno slovenske primere *čist kot ribje oko, čist kot sonce, čist kot zarja neba*.

☉ hr., srb. *čist kao suza; bistar kao suza*; bolg. *čist kato [momi]nā sālza*; češ. *jasný jako křišť'al; čistý jako křišť'al; čistý jako sklo*; it. *chiaro come l'ambra*; mak. *čist kako solza*; pol. *czysty jak lza*; rus. *prozračnyj kak steklo; čistyj kak stekliško*; slš. *čistý ako slza; čistý ako křišť'al; čistý ako zrkadlo; čistý ako l'alia*; ukr. *čystyj jak sl'oza; čystyj jak sklo*.

dolina sólz, gl. **dolina**.

jokáti krváve sólze, gl. *krvave solze*.

krokodilje sólze /ekspr.; mn., pren./ *neprave, lažne solze*; sop.: **krokodilove solze; krokodilske solze; Megerine solze**; prim. **krokodilska želja** (Slov. por., 17. 8. 1948: Kljub krokodilski želji nekaterih v inozemstvu, da bi generator odpovedal ...)

Hočemo nove klinike, nove ceste, nove šole, lepe sosese, subvencije podjetjem za razvoj, tehnološke centre, regionalne pomoči, pomoč pri izobraževanju. To so krokodilje solze tistih, ki svojih napak nočejo priznati. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Kmalu lahko od politikov pričakujemo nove krokodilje solze nad usodo zaposlenih in regije, vendar bi bilo treba o tem razmišljati, še preden so Tam poslali v stečaj in ga prepustili črki zakona. (Delo, 14. apr. 1999, NB) | Čeprav je kar 20 od 29 klubov v NBA naznanilo, da je poslovalo z izgubo in zahtevalo trdnejše finančne okvirje, s krokodiljimi solzami niso segli do src »neposrednih proizvajalcev«. (Delo, 18. maj 1998, NB) | Pa ni trajalo dolgo to ginenje, krokodilove solze so bile ... (F. Knific, Deček

s pristave, 1929, 44) | ... beseda o carinski zvezi. Toda vsaka taka misel ... je že naslednji trenutek pokopana. Pokopana ... s krokodilskimi solzami na diplomatskem licu. (Sja 32, št. 14, 3)

◆ Gl. *pretakati krokodilje solze*. Prenesen pomen sestavine *krokodilji* je razviden tudi v drugih besednih zvezah ali frazemih, npr. *krokodilska želja* ali hr. *krokodilski smijeh* 'lažen, neiskren smeh'.

☉ angl. *crocodile tears*; češ. *krokodylí slzy; krokodylí pláč*; fr. *larmes de crocodile*; hr., srb. *krokodilske suze*; nem. *Krokodilstränen*; pol. *lzy krokodyle*; rus. *krokodilovy slzy*.

krokodilove sólze, gl. *krokodilje solze*.

krokodilske sólze, gl. *krokodilje solze*.

krváve sólze /knj., ekspr.; mn., pren./ *solze velikega trpljenja*

Nosil jo je, ko je tolažil žalostne, odpuščal grešnikom, lečil bolnike, dramil mrtve. Tudi jo je nosil, ko je jokal krvave solze na Oljski gori in ko je nastopil pot na Golgato. (I. Cankar, Legenda o Kristusovi suknji, NB) | To je bilo drevo spoznanja dobrega in hudega, katerega sad sta okusila Adam in Eva. Od vseh listov so kapljale svetlo rdeče kaplje rose, kakor da drevo pretaka krvave solze zaradi greha naših prvih staršev. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Tudi to je moralo tako biti. Zakaj treba je bilo Sinu božjemu, treba je človeku, narodu in človeštvu, da pred sijajnim vstajenjem svojim toči krvave solze na Oljski gori, treba mu je Judeža izdajalca, krivičnih sodnikov, zasmehovanja in bičanja in trnjeve krone, treba križeve poti in povišanja na križ. (I. Cankar, Naše veliko jutro, Črtice 1915–1918, NB)

☉ češ. *krvavé slzy plakat*; it. *lacrime di sangue*; nem. *blutige Tränen weinen*; rus. *plakat' krovavymi slezami*.

mačje sólze /ekspr.; pren., mn., navadno nikal. **to niso/ majhna, nepomembna stvar**; sop.: **mačji kašelj; mačkine solze**

No in ni šlo za manjšo stvar nego za ruskega državnega orla. Otročički moji, to niso mačje solze! (F. Milčinski, Drobiž, NB) | Jutri se vzameva, pojutrišnjem se preseliš k meni, iz moje dvorane, kot bi mignil, narediva stanovanje, in vse bo šlo veliko laže. Ob nedeljah imava odhod na ta obisk lahko kar od doma, in to niso mačje solze, ker se bo bencin menda še podražil. (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Partija traja pet ur. Toliko časa sedeti za šahovnico niso mačje solze. (Delo, 14. jun. 1999, NB) | Slednji bo, kot je dejal, lovil uvrstitev med najboljšo absolutno trojico, kar vsekakor ne bodo mačje solze, saj je prijavljenih pet več kot 18 m dolgih in bistveno »mlajših« jadrnic, kot je 14-let stari Viharnik. (Delo, 13. jul. 2003, NB) | Izbira poklica – to ni kar tako, izbira poklica niso mačje solze, kdo ve to bolje kot jaz. (D. Lokar, Leto osemnajsto, 1960, 142) | Kaplan je blodil in govoril, kakor da se hvali in hvali še nekoga drugega: »Ali so to mačje solze? Pa sva moža midva, kaj, prijatelj!« (I. Pregelj, Plebanus Joannes, NB)

◆ S stališča človeka sta *mačji kašelj* ali *mačje solze*, *mačkine solze* nepomembna, komaj opazna stvar. Če pa to dejstvo zanikamo, in obravnavani izrazi so praviloma vedno zanikani, dobimo nasproten, pozitiven pomen: 'to je pomembno, to ni kar tako'. Podobno kot v matematiki dva minusa dasta plus. Na enak način je razložljiv frazem *ne biti od muh*, v katerem sestavina *od muh* prav tako pomeni 'malenkost, nepomembna stvar'. V gradivu se najde tudi nezanimana raba frazema *mačje solze* v osnovnem negativnem pomenu: 'malenkost, nepomembna stvar'. Predstavo o nepomembnosti mačjih solz najdemo tudi v pol. *tyle co kot naplakal* (tj. 'toliko, kot je najokal maček') v pomenu 'zelo malo, trohico', enako v rus. *kot naplakal* (tj. 'maček je najokal') v pomenu 'zelo malo, kolikor je za nohtom črnega'.

© hr. *mačji kašalj*; *kokošji kašalj*; pol. *tyle, co kot naplakal*; rus. *kot naplakal*.

mačkine solze /ekspr.; pren., mn., navadno nikal. to niso/ *majhna, nepomembna stvar*; sop.: **mačji kašelj**; **mačje solze**

Pošteno izplačal, čim prej mogoče. Ampak – tisto sama veš: par tisočakov niso mačkine solze. Ozreti se bo šele treba: odkod, kako? (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | O kako so se tresle lovske hlače šele drugim nedeljskim bratom! Stekel merjasec brez nagobčnika to niso mačkine solze! Pretila je babilonska zmešnjava, ki utegne pokvariti še tako lepo brakado. (R. Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Poleg tega je Hašek povzdignil Švejka v strokovnjaka za atentate: »In stavim glavo, gospa Müllerjeva, da se je mož, ki ga je počil, za to priložnost lepo oblekel. Veste, streljati na gospoda nadvojvodo niso mačkine solze, to ni tako, kakor bi streljal divjji lovec na lovskega čuvaja.« (Delo, 1. mar. 2004, NB) | Jaz preudarjam to reč noč in dan in premišljujem, kaj bi in kako bi, da bo na vse strani prav. Pravdar jaz nisem; če pa začnem, ne pojde za mačkine solze. (F. Detela, Tujski promet, NB)

◆ Gl. *mačje solze*. V Plet. I, 540, je pri iztočnici *mačkin* tudi frazem *ženski jok pa mačkine solze*, *Weibertränen sind falsche Tränen*, Met. (tj. 'ženske solze so hinavske, nepristne solze').

prelivati krokodilje solze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

pretákati brídke solze, gl. *točiti grenke solze*.

pretákati krokodilje solze /ekspr.; pren., mn./ (z jokom) *kazati nepristno, žalno žalost*; sop.: **točiti mačje solze** (Pavlica, 494: Točila je mačje, krokodilje, hinavske solze)

»Si jo videla, hlinila je žalost! Smejalo se ji je, ko smo se cmerile pred graščino in še sama je pretakala krokodilje solze!« (I. Bratko, Dekletov dnevnik, 1969, 33) | Sedaj pretakajo krokodilje solze in govorijo o nujnosti

revizije mirovne pogodbe, omenjajoč pri tem Istro in Pulj. (J. Broz–R. Bernulič, F. Šafar, ZD V, 1954, 265) | Če ministrski predsednik pravi, da mu je žal za Peresov poraz (Nobelov nagajenec za mir je v karieri izgubil vse volitve), potem pretaka krokodilje solze, saj je s težavo podprl njegovo kandidaturo. (Delo, 4. avg. 2000, NB) | To je tisto, to je tvoje načelo. Bahaš se in obenem obžaluješ. Krokodilove solze točiš za vsakim dinarjem. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 260) | Če pa bi umetnik od lakote umrl ali si obupan končal življenje, bi mu prav isti gospod govoril nagrobnico točil krokodilske solze. (G. Strniša, Satire, 104) | In potem so me poročili. In točili krokodilske solze, ko je umrl moj ubogi Vasja, morilci! (Kres Kal Žim I, 83) | K vsemu temu sem opremil s klicajem še učne načrte za slovenske gimnazije; po njih je namreč poveljevanje pri telovadbi srbohrvaško, pa nad vsem tem nihče ne preliva niti krokodiljih solz. (M. Kmecl, Naši razgledi 1963, 286) | Klerikalci so [ob] pretakanju krokodilovih solz nad umorjenim monarhom [...], pod [katerega] vlado so si obetali [...] zlato dobo, saj je sprejel v program bodoče ureditve Avstrije tudi misel o trializmu [...], visoko dvignili glave in v svojem časopisju začeli z ovaduškimi namigovanji. (Oto Luthar, O žalosti niti besede, NB) | Koliko je bilo to »sočustvovanje« in »žalovanje« za nekdanjim kolegom iskreno, se je pokazalo na pogrebu, na katerem ni bilo skoraj nobenega od članov na hitro sestavljene skupine. Tako je postalo jasno, da ima ustvarjanje mitov tudi svojo temno plat (zalito s krokodiljimi solzami) in seveda svojo ceno: za izvedbo pesmi so namreč dobili masten honorar. (Delo, 26. mar. 2001, NB)

◆ Frazem *pretakati krokodilje solze*, *pretakati krokodilove solze*, *pretakati krokodilske solze* z glagolskima različicama *prelivati krokodilje solze*, *točiti krokodilove solze*, *točiti krokodilske solze* naj bi nastal po mnenju, razširjenem v srednjeveških pripovedkah, po katerem krokodil joka kot otrok in tako privabi ljudi, da bi jih požrl. V antiki je to veljalo za *harpije*, roparska bitja iz grške mitologije, kasneje pa je njihovo vlogo prevzel *krokodil*. Udeleženci križarskih pohodov so take zgodbe razširili po Evropi. Enak pomen kot *krokodilje solze* imajo še *Megerine solze*, o katerih govori grški zgodovinar Herodot. *Megera* je v starogrški mitologiji ena (drugi dve sta *Alekta* in *Tisifona*) od treh erinij, boginj maščevanja. Prispodobno o *solze lijočem krokodilu* vsebuje že leta 1210 izšlo delo *Bestiare Divin de Guillaume* in se kasneje literarno pogosto izpričuje. Tako npr. v Rollenhagenovih *Froschmeuseler*: *Wie der Krokodil weint, Wenn er einen zu fressen meint* (tj. 'kako krokodil joka, kadar hoče koga požreti'. (gl. L. Röhrich, Lexikon 1, 545–546) | Po predstavah Italijanov krokodil požre človeka in ga potem objokuje: *Il coccodrillo mangia l'uomo, e poi lo pi-*

ange. Podobno, samo v obrnjenem vrstnem redu, volk objokuje ovco, potem pa jo pojé: *Il lupo piange la pecora, poi se le mangia*. V zvezi z lažnimi krokodiljimi solzami je it. *cocodrillo* 'krokodil' dobil v žargonu pomen 'nekrolog še žive slavne osebnosti, pripravljen v arhivu za objavo, če bi ta osebnost nenadoma umrla'.

© angl. *to shed crocodile tears*; češ. *prolétat krokodýlí slzy*; fr. *verser des larmes de crocodile*; nem. *Krokodilstränen heulen*; *Krokodilstränen weinen*; *Krokodilstränen vergießen*; rus. lit' *krokodilovy slëzy*; *prolivat' krokodilovy slëzy*.

pretákati krokodílove sólze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

pretákati krokodílske sólze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

pretákati krváve sólze, gl. *krvave solze*.

tó niso máčje sólze /ekspr.; mn., pren., nikal./ *to je pomembno, to ni kar tako*

Jako častno je biti odločen pristaš stranke, in kadar kateri umre – ako drugega ne bi vedeli o njem zapisati, pa bodo zapisali, da je bil odločen pristaš stranke. To niso mačje solze! (Fran Milčinski, Resnici na ljubo, NB) | Vi, gospod, če bi me vi poznali, kakor me ne poznate, in če bi vse vedeli, kakor ne veste – razjokali bi se tako gotovo, kakor je Bog v nebesih, ako nimate kamna namesto srca. Poglejte me, štirinajst sem imel krstov, enajst pogrebov: To niso mačje solze. (Fran Milčinski, Zločinci, NB) | Poleg tega se mora človek vsake velike spremembe, ki jo doseže, navaditi, pa naj se sliši še tako čudno. Shujšati za težo enega človeka, to niso mačje solze. Zaživeti drugače, to je še težje. (Viva, oktober 2003, NB) | DR. JOŽEF BERNIK: Če smem tako po domače reči, to niso mačje solze, to je veliko denarja. Poglejte, vsi se spomnimo, kako je v zadnjem letu finančno ministrstvo iskalo nove vire in seveda prva stvar, ki se je zgodila – je bil davkoplačevalec, kot da ne bi bil že zadosti stisnjen, in davki so se povečevali. (Državni zbor RS: 13. redna seja, 01. 03. 2002, NB)

♦ Gl. *mačje solze*.

tó niso máčkine sólze /ekspr.; mn., pren., nikal./ *to je pomembno, to ni kar tako*

Poleg tega pa me zelo zanima, kje je ali bo KKŠ dobil denar za to gradnjo oz. ga namerava dobiti. Niso mačkine solze, če pes joka, so rekli stari, jaz pa pravim, niso mačkine solze dobiti 100 milijonov za to gradnjo. Zelo me zanima, res, pa verjetno še koga iz sociale, zdravstva ipd. (Delo, 9. dec 2005, NB) | O kako so se tresle lovske hlače šele drugim nedeljskim bratom! Stekel merjasec brez nagobčnika, to niso mačkine solze! Pretila je babilonska zmešnjava, ki utegne pokvariti še tako lepo brakado. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge humoreske, NB) | Poleg tega je Hašek povzdignil Švejka v strokovnjaka za atentate: »In stavim glavo, gospa Müllerjeva, da se je mož, ki ga je počil, za to priložnost

lepo oblekel. Veste, streljati na gospoda nadvojvodo niso mačkine solze, to ni tako, kakor bi streljal divji lovec na lovskega čuvaja. (Delo, 1. mar. 2004, NB)

♦ Gl. *mačje solze*.

točiti bridke sólze, gl. *točiti grenke solze*.

točiti grénke sólze /ekspr.; pren., mn., tudi **pretakati/zelo jokati**

V poznejših letih je največ časa preživela ob spominski knjigi, ki ji jo je podaril eden od prvih ženinov. Ko se je predala spominom, je ure in ure listala po njej in točila grenke solze. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Tvoj oče se je poslovil od svoje Zalike v zibel, jaz pa od majhnega, desetletnega Marka. Tvoja mati je žalovala, moja žena točila grenke solze, a vse zastonj. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Potem ko se je še zadnjič oglasila sodnikova piščalka, je na štadionu v Mijagiju nenadoma zavladal molk. S sklonjenimi glavami so se nogometni samuraji odpravili v slačilnico, medtem ko so navijači na tribunah točili grenke solze. (Delo, 19. jun. 2002, NB) | Potem pa je sedla ter s suhimi očmi zrla v mrak in občutila z vso grozno težo nesrečnega življenja nesrečne trenutke. Njej nasproti je sedela gospa Helena, vila suhe roke in venomer točila bridke solze. (I. Tavčar, Mrtva srca, NB) | Ko se je Marička z njim poslavljala, se ji je storilo črno pred očmi, da je omedlela. Životarila je potem sama zase, vsak dan je točila bridke solze po izgubljenem raju. (J. Trdina, Dve ljubici, NB) | »V znamenje, da vse, kar sem ti povedal, niso samo sanje, boš našla, ko se prebudiš, uvel list na postelji.« Joj, kako bridke solze je pretakala deklica, ko se je prebudila in našla uvel lipov list na postelji! Vendar si ni upala z nikomer spregovoriti niti besedice o svoji strahotni žalosti. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Tale tič tu, je nadaljeval, pa noče in noče kloniti. Čeprav se ob izpovedih drugih neznansko razburi in jih za vsako priznano pregreho strastno in nemilostno psuje, tako je, denimo, zadnjič, ko je nek zidar priznal, da je vinjen pogosto otipaval svojo mladoletno hčer za joške in rit, nanj tako pobesnel, da se ga je hotel lotiti celo fizično, potem pa pobegnil v vrt ter vse do večera na neki osamljeni klopci pretakal bridke solze besa in obupa, pa o tem, čemu je on pristal v naši ustanovi, vztrajno in nepopustljivo vztraja le pri eni, skoraj angelsko nedolžni zgodbi. (Mladina 2005, št. 33, NB)

♦ Frazem *točiti grenke solze* z različicama *točiti bridke solze* in *pretakati bridke solze* temelji na parafrazi *točiti solze* 'jokati'. Sestavini *grenke* in *bridke* pridodajata temu pomenu resničnost in s tem poudarjata povedano.

točiti krokodílje sólze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

točiti krokodílove sólze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

točiti krokodílske sólze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

točiti krváve sólze, gl. *krvave solze*.

točiti máčje sólze, gl. *pretakati krokodilje solze*.

topé se v sólzah, gl. *topiti se v solzah*.

topíti se v sólzah /ekspr.; pren., mn., dov. **utoniti, utopiti se/ zelo jokati**

Moj Bog, Margerita, kako sem nesrečna! Topila se je v solzah in bridko je jokala. Omečil bi se bil kamen; morala sem se zjokati nad njo, ki je v blesku svojem solze pretakala kakor drugi smrtniki ter neprestano zdihovala, da je nesrečna kakor drugi smrtniki! (I. Tavčar, Mrtva srca; NB) | Azzurri so podaljšali svoje očetovstvo nad Nemci na svetovnih prvenstvih. Italija slavi in bo, kot se zgodi vsakih dvanajst let, ponovno igrala za naslov prvaka, Nemčija pa se topi v solzah. (Delo, 8. jul. 2006, NB) | Na letališču v Taškentu sta se v solzah topila zakonca, stara krepko čez sedemdeset let. Pet desetletij sta živelá v Uzbekistanu, zdaj pa sta prodala vse borbno imetje in so odzvala sinovemu povabilu, ki živi v Moskvi. (Delo, 16. maja 1998, NB) | Med potjo se nam je pridružil star slamorezec s škopnikom slame na hrbtu in ta usmiljeni mož je šel z nami v cerkev in h grobu. On je najglasneje molil, ali srčnejša je bila molitev Ivanke, topeče se v solzah. (Fran Maselj-Podlimbarski, NB) | Ali ji nisi trosil krive vere v nespametno dušo?« Oko mladeničevo se je uprlo s ponosom na dekle, topeče se v solzah. (I. Tavčar, Vita vitae meae, NB)

◆ Frazem *topiti se v solzah* temelji na hiperbolični predstavi o tem, da se kdo pri veliki količini izjokanih solz lahko topi, tj. npr. kot sneg v topli vodi. Podobno hiperbolično predstavo najdemo v frazemih *utapljati se v solzah* in *utopiti se v solzah*. V tem primeru je mišljeno utapljanje v veliki količini solz.

◎ hr., srb. *gušiti se u suzama; daviti se u suzama*; it. *versare un mare di lacrime; sciogliersi in lacrime*; nem. in *Tränen schwimmen*.

utápljati se v sólzah, gl. *utopiti se v solzah*.

utoníti v sólzah, gl. *utopiti se v solzah*.

utopíti se v sólzah /ekspr.; pren., mn., tudi **utoniti**, nedov. **utapljati se/ zelo jokati**

»Marija!« se je spomnil Koraček, »Zalka se bo v solzah utopila.« Peter je odšel. (J. Jalen, Ovčar Marko, NB) | »Ne bom se utopil v solzah; čas je za akcijo!« – »Ni prvič, da sem tako potrta; prebolel bom kot vedno doslej!« (Viva, maj 2006, NB) | Lahko bi nadaljeval polemiko z dr. Trampužem o tem, kateri zdravnik je boljši, ali tisti, ki se ob bolnikovi nesreči utaplja v solzah, ali oni, ki poskuša ohraniti trezno glavo ter neprizadeto in strokovno opraviti svoj posel. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | »Še tebe so zgrabili! Zamizal je zadnji žarek upanja in mislil sem, da mi utone srce v solzah.« »Upaj, Radovane!« (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Druga knjiga, NB) | »Njegova obupujoča vdova se utaplja v vroči reki bridkih solza, ki jo zalivajo noč in dan.« Iz tega napisa bi se lahko povzelo, da je grofica Notburga

utonila naposled v solzah, kar se pa nikakor ni zgodilo. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB)

◆ Frazem *utopiti se v solzah* z različico *utoniti v solzah* temelji na hiperbolični predstavi o tem, da se kdo v veliki količini izjokanih solz lahko utopi, utone. Enako velja za frazema *utapljati se v solzah* in *topiti se v solzah*.

zapustíti dolíno sólz, gl. **dolina**.

žénski jók pa máčkine sólze, gl. *mačkine solze*.

solzen

sólzna dolína, gl. **dolina**.

sonce

bíti pod svobódnim sóncem, gl. *pod svobodnim soncem*.

bòj za prôstor pod sóncem, gl. **boj**.

bojevátí se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

borítí se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

dežéla vzhajajóčega sóнца, gl. **dežela**.

dobítí [svój] prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

imétí [svój] prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

iskánje prostóra pod sóncem, gl. **iskanje**.

iskátí [svój] prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

nájti [svój] prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

pod svobódnim sóncem /vznes.; pren./ v *svobodni deželi, svobodno*; prim. **prostor pod soncem**

Jaz vas sprašujem: Drage poslanke in poslanci, ali smo še res pod svobodnim soncem? Amandma bom goreče podprl. (Državni zbor RS: 18. redna seja, 21. 06. 2006, NB) | Moja dobrota je omejena z mojo svobodo: s pravico izbire. Zategadelj sem v neulovljivi prednosti pred vsemi, ki se niso rodili pod svobodnim soncem. (Novinar ima pravico do). (obsodbe, NB) | In vsa Evropa mora začeti gledati bolj pozitivno na svojo usodo. Saj to vendar ni leglo prihajajočih barbarov, ki ga mrazi-jo sončni mrki: to je vendar najlepša celina vseh celin, na katero se stekajo nove in nove sile pod svobodnim soncem! Tudi mi hočemo svoj del pogače, ki jo ponuja milenaristični humanizem. (Delo, 21. avg. 1999, NB) | Darovi otoka so neskončni. Vsakdo si lahko poišče miren kotiček pod svobodnim soncem in se ob preprostih melodijah narave, sproščenih misli prepusti odpeljati v svet domišljije. (Delo, 6. avg. 1998, NB)

◆ Frazem *pod svobodnim soncem* je verjetno nastal po simboličnem naslovu zgodovinskega romana *Pod svobodnim soncem* Franca S. Finžgarja. Ta temelji predstavo na predložni zvezi *pod soncem*, ki s stališča Zemljanov pomeni 'na svetu', minimalizirano tudi 'v deželi, državi'. Slednji je dodana sestavina *svobodna*, ki natančneje določa njen pomen: 'v svobodni deželi'. Iz pomena predložne zveze *pod soncem*, tj. 'na svetu' se

je razvil pomen 'poudarja trditev' (npr. Takrat sem bil najsrečnejši človek pod soncem. Ni mu enakega pod soncem.). V zvezi s prenesenim pomenom predložne zveze *pod soncem* primerjaj še hr., srb. *pod našim suncem* 'v naši deželi, v našem kraju, v naši domovini'.

prôstor pod sóncem, gl. **prostor**.

svetiti se kàkor sónce /ekspr.; primera, tudi s **kot/zelo se svetiti**

Idi, teči in prosí ga, naj pride brž s svojo kraljevsko krono, videti jo hočem. Gotovo se sveti kakor sonce na nebu, ker drago je plačana, z domovino in srcem. (Josip Jurčič, Tugomer, NB) | Jerina hiša je bila mična in snažna. Nobenih smeti in pajčevin, v kuhinji veliko ognjišče, sklednik in v skledniku so bile po velikosti razvrščene medeninaste pokrovke in zajemalke, ki so se svetile kakor sonce. (Ciril Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | V »hiši« ni druge oprave, nego mize, stoli in kaka omara, po stenah pa je razobešeno vse polno médenega in kositrnega posodovja, ki se mora vedno svetiti kakor sonce. S to posodo ponaša se pridna gospodinja. (Fran Erjavec, Šaljivi potopisi, NB) | Takrat pa se je približala rajska vila. Oblačilo se ji je svetilo kakor sonce in na obrazu sta ji sijala sreča in blaženost matere, ki se vsa posveča radoživemu otroku. Bila je mlada in lepa in za njo je šla gruča ljubkih deklíc, vsaka z iskrečo se zvezdo v laseh. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Oba sta namreč plesala okrog Idadore, oblečena v paža in kralja. Diamantni gumbi na kraljevski srajci pa so se svetili kot sonce. Prelivajoče barve so jemale vid vsakokrat, ko je Kashmir White dvignil roke. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB)

♦ Primera *svetiti se kakor sonce* temelji na dejstvu, da je Sonce najsvetlejše in največje nebesno telo v našem osončju in kot tako najbolj ustrezno za ponazarjanje svetenja, močne svetlobe nasploh. **svetiti se kot sónce**, gl. *svetiti se kakor sonce*.

sónčen

zdrobíti kôga/kàj v sónčni práh, gl. **prah**.

zmłéti kôga/kàj v sónčni práh, gl. **prah**.

sónčiti se

sónčiti se kot martínček, gl. **martínček**.

soočati se

soočati se [s kóm/čím] iz očí v očí, gl. *iz očí v očí*.

soočiti se

soočiti se [s kóm/čím] iz očí v očí, gl. *iz očí v očí*.

sopíhati

sopíhati kàkor méh, gl. **meh**.

sôpsti

sôpsti kàkor méh, gl. **meh**.

sôva

glédati kàkor sôva /ekspr.; primera, dov. **pogledati/jezno, neprijazno gledati**; sop.: **gledati kot čuk**

Tako naju je počastil oče Jernejec. Suh možiček je bil to in kakor sova je gledal z drobnimi očmi. Domislil sem si, da mora biti siromak tisti dolžnik, ki mu pride v pest. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Potem me je pogledala kakor sova in me prišla za vrat. (C. Golar, Bratje in sestre v Gospodu, 1909, 139) | Pa gleda kakor sova, / Da je vsakiga strah. (SNP II, 659, št. 2887)

♦ Primera *gledati kakor sova*, prav tako sopomenka *gledati kot čuk* temelji na dejstvu, da imamo pri sovi ali čuku vtis, da ima srep pogled.

nosíti sôve v Aténe, gl. **Atene**.

pogledáti kàkor sôva, gl. *gledati kakor sova*.

spánec

spánec je bóljši kot žgánec, gl. *vedeti, kdaj je čas za spanec in žganec*.

védeti, kdáj je čas za spánec in žgánec, gl. **čas**.

spánje

spánje na lovoríkah /ekspr.; pren., mn./ *popuščanje v prizadevanju po uspehu, zmagi*; prim. **spati na lovorikah**

Poljsko spanje na lovorikah je še posebej zaskrbljujoče, saj nemška politična in gospodarska elita projekt širitve Unije sprejemata predvsem zaradi vzhodne sosede. (Delo, 6. apr. 2001, NB) | Ljubljansko okrožno sodišče kljub sodnim počitnicam ni povsem zaprlo vrat, polletna inventura pa je pokazala, da so kljub nekaj težavam in prostorski stiski delali dobro. A spanje na lovorikah ne pride v poštev, saj se predsednik največjega sodišča v državi Aleš Zalar zaveda, da jih čaka še veliko dela. (Delo, 17. jun. 2003, NB) | Danes je predsednik Združenja veteranov vojne za Slovenijo (ZVVS) Srečko Lisjak na tiskovni konferenci predstavil sklepe izredne seje predsedstva ZVVS v zvezi z zapisom Blaža Zgaga v Sobotni prilogi Dela z naslovom Smrčanje na lovorikah TO. (Delo, 19. feb. 1998, NB) | Medle situacije niso za vas: da bi se počutili živi, potrebujete vedno nove načrte, nove ideje. Ne zadovoljite se z dremanjem na lovorikah in takoj, ko se vam zdi življenje nekoliko preveč urejeno, vas začne obhajati nemir. (Viva, dec. 2002, NB)

♦ Gl. *spati na lovorikah*.

spáti spánje pravičnega /ekspr.; tavitološka zv., dov. **zaspati**/

1. mirno, trdno spati; sop.: **spati kot angelček; spati kot dojenček**

Trebuhači debelonosi pek Hahalin je bil še novinec v plemeniti službi Dianini. Pri sejah je navadno skromno

molčal in kimal, kimal in dremal, dremal in smrčal in spal zdravo spanje pravičnega peka, ki ne dela dosti manjših hlebov in žemelj nego njegov devetindevetdesetkrat prekleti umazani konkurent. (Rado Murnik, Brakada brez braka in druge huomoreske, NB) | Za bore tri dolarje ti dajo posteljo z omarico za nahrbtnik, skupno prho in ventilator na stropu, več tako ne potrebujem. Steve še vedno spi spanje pravičnega. Nerada ga budim, toda zmenjena sva, da si skupaj ogledava Hošimihov mavzolej, ki je javnosti odprt samo v dopoldanskih urah. (Delo, 5. feb. 1998, NB) | Vrnil se je v svoj novi dom in zaspal spanje pravičnega, poln zaupanja v sedanjnost in vere v prihodnost. (A. Dumas, Trije mušketirji, NB)

2. biti brezbrizen, neprizadet

Venc je ves dan zbegano usmajal po izbii, si segal z debelimi prsti v mastne črne lase in se prvič v življenju zatekel k svoji pameti po rešitev. Tolkel se je po čelu in stresal glavo – toda njegova pamet je spala spanje pravičnega in se ni hotela predramiti. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Država z vsemi svojimi inštitucijami, ki so plačane za reševanje takšnih problemov, če se že zgodijo, pa še naprej v glavnem spi spanje pravičnega. (Delo, 14. jan. 1998, NB) | Afričani se spet pobijajo med seboj. Svet lahko zato mirno spi spanje pravičnega. (Delo, 14. feb. 1998, NB)

◆ Frazem *spati spanje pravičnega*, ki je po miselni podstavi primera (tj. *spati kot pravični(k)*) temelji na predstavi, da imajo pravični ljudje mirno vest in zato tudi miren spanec.

◎ češ. *spát spánkem spravедlivých*; hr., srb. *spavati (zaspati) snom pravednika; spavati pravednim snom; spavati pravedničkim snom*; it. *dormire il sonno del giusto*; rus. *spat' snom pravednyh; spat' snom pravednika*.

spáti véčno spánje /vznes.; tavtol. zv./ *biti mrtev*

Z venci in zelenjem okrašena je čakala gospoda Valentina odprta raka, kjer so spali večno spanje mnogi imenitniki in zaslužni rodoljubi. Poljanec je stopil pred rako, bral je imena in je povetil glavo. (Ivan Cankar, Krpanova kobilica, NB) | Mena je sedela na klopi kraj peči. Roke je bila prekrizala na prsih in je strmela nepremično na oder, kjer je spal njen dobrotnik večno spanje. Kekec se ji je približal in je sedel kraj nje. (Josip Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Lekan je dobil od mene napis. Pisalo bo: Tukaj spi večno spanje Luka Potočnik, ki je zagledal luč sveta 1858. leta. Bil je pošten slovenski kmetovalec. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB)

◆ Frazem *spati véčno spanje* temelji na sestavini *véčno*, ki pridaja tavtološki zvezi *spati spanje* pomen časovne neskončnosti in vznesenosti. Enako bi lahko rekli za frazem *zaspati [v] véčno spanje*, v katerem glagolska sestavina *zaspati* pomeni začetek stanja, ki ga izraža jedrna sestavina *véčno spanje*.

◎ hr., srb. *spavati vječnim snom; spavati poslednjim snom; počivati vječnim snom; snivati ledeni san; snivati vječni san; snivati vječnim snom*.

zaspáti spánje pravičnega, gl. *spati spanje pravičnega*.

zaspáti [v] véčno spánje /vznes.; pren./ *umreti*; prim. **spati véčno spanje**

Kaj mu bo pomagalo, če neki samotni človek, ki umira od žeje in lakote, končno spozna, zakaj je živel in se zaveda svojega obstajanja v vesolju? Ne bi bilo bolje, da leze na tla in zaspí, zaspí trdno večno spanje? (Miha Remec, Žar ptica, NB) | Prvi strah ob ropotu v spodnjih prostorih in potem glas, da so odpeljali Andreja, objokana in obupana Polonica, vse to je bilo živcem stare ženice preveč. Omagala je in zaspala mirno tja v večno spanje. (Janko Kersnik, Rejenčeva osveta, NB)

◆ Gl. *spati véčno spanje*.

◎ hr., srb. *zaspati vječnim snom; zaspati vječnim snom; počinuti vječnim snom*.

spáti

hodíti s kúrami spát, gl. *kura*.

íti s kúrami spát, gl. *kura*.

spálo je vsè, kàkor pokláno, gl. *spati kot ubit*.

spáti kàkor ángel, gl. *angel*.

spáti kot ángelček, gl. *angelček*.

spáti kot dojénček, gl. *dojenček*.

spáti kot drva, gl. *drva*.

spáti kot kláda, gl. *klada*.

spáti kot otròk, gl. *otrok*.

spáti kot pólh, gl. *polh*.

spáti kot tòp, gl. *top*.

spáti kot ubít, gl. *ubit*.

spáti kot zájec, gl. *zajec*.

spáti kot zakláan, gl. *zaklan*.

spáti na lovoríkah, gl. *lovorika*.

spáti pod mílim nébom, gl. *nebo*.

spáti spánje pravičnega, gl. *spanje*.

spáti v Gospódu, gl. *gospod*.

spáti véčno spánje, gl. *spanje*.

speljáti

dáti se kómu speljáti na léd, gl. *led*.

pustítí se kómu speljáti na léd, gl. *led*.

speljáti kóga na léd, gl. *led*.

speljáti kóga na límanice, gl. *limanica*.

speljáti vódo na svóji mlín, gl. *voda*.

spév

labódji spév /knj., ekspr.; pren./

I. ustvarjalčevó zadnje pomembno delo pred smrtjo; sop.: **labodja pesem; labodnica**

Na Slovenskem je letos že drugič zazvenela Offenbachova barkarola. V nasprotju z Renskimi nimfami, za katerih notni material je bilo treba pač nekoliko truda, da se je spet sestavil v opero, je skladateljev labodji spev nedokončan. (Delo, 6. apr. 2005, NB) | Jedro pesmi je povzeto s kompilacijske plošče neobjavljenih posnetkov Time Of No Reply (1987), ki pa tokrat zažive v prearanžirani obliki. Največji biser je zagotovo do pred kratkim izgubljen pesem Tow The Line, Nickovo zadnje posvetilo, labodji spev. Od tam do večnosti je bilo zgolj še nekaj mesecev. (Delo, 16. apr. 2005, NB) | Risbam iz taborišča sledijo portret Ide, beneški akvareli, konjički v različnih tehnikah, nekaj brodnikov, sienske in umbrijske krajine, ciklusi Nismo poslednji, manjša serija ožganih plutovcev, vedute Benetk, skopo zastopane notranjosti katedral, podobe s panoramo Pariza in kot labodji spev skice slikarja v ateljeju ter številni avtoportreti iz starostnega obdobja. (Delo, 14. jul. 2007, NB) | Leta 1903 je (Čehov) napisal zadnje dramsko delo Češnjev vrt, svoj labodji spev. (B. Kref. Portreti, 1956, 264)

2. zadnje dejanje, dosežek pred slovesom koga sploh

Impozantni protikorupcijski shod opozicijskih strank v Ljubljani, 30. maja 1926, na katerem so poleg s cvetjem posutega Korošca nastopili tudi Davidovič, Spaho in Jovanović, je bil pravzaprav labodji spev t. i. Združene opozicije. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB) | Desetdnevna vojna je bila labodji spev slovenske kolektivistične solidarnosti. Ivan Oman in Milan Kučan, Janez Janša in Igor Bavčar, Lojze Peterle in Dimitrij Rupel, Zmago Jelinčič in Alojzij Šuštar, Jani Sever in Danilo Slivnik, vsi skupaj so se ali smo se borili, da bi bilo od nekega dne naprej prav vse drugače ... (Delo, 31. mar. 2001, NB) | Zgolj idealisti so upali, da bi se zadnje dejanje predtekmovanja v ligi prvakov lahko utegnili spremeniti v labodji spev sanjskega moštva iz Madrida. V Rimu se je pravzaprav zgodila farsa, saj je bila domača rezervna zasedba le sparing partner Ronaldu in drugim madridskim asom ... (Delo, 10. dec. 2004, NB) | Veteranu (v šahu) je uspel labodji spev po vseh predpisih. (Delo, 31. dec. 1979)

◆ Frazem *labodji spev* s sopomenko *labodja pesem* naj bi izhajal iz starih verovanj o tem, da labod poje samo enkrat v življenju, tj. pred smrtjo, in ta pesem naj bi bila zelo lepa. Izraz se pojavlja v delih starogrških in starorimskih pisateljev in pesnikov: prvič očitno v Ajshilovi tragediji *Agamemnon*. Izraz se glasi v grščini *kukneion asma*, v latinščini *cycnea vox*. V slovenski jezik je prišel verjetno prek nemškega *Schwanengesang*. Tako Cigale (II, 1431) nemško *der Schwanengesang* prevaja s slovenskim *labudovo petje*, besedno zvezo *der letzte Gesang eines Dichters* pa s slovenskim *poslednja pesem*. V Plet. I, 494, je izraz

labodnica, ki je razložen s sle. *labodja pesen* in nem. *Schwanengesang*. Za njim J. Glonar (SSJ, 188) doda še slovensko razlago izraza *labodnica*: *labodja pesem*: zadnja pred smrtjo.

Motiv *labodje pesmi* je uporabljen tudi kot pesniška prispodoba: Labodja pesem. Tiho je sklonil svoj beli vrat v loku nad vodó, v vodi grmovje, stolp in grad, zaprl je oko. In sredi jezera ni mogel utoniti, to je bil strašen ukaz: živeti, trpeti, strmeti v razbiti svoj obraz. (Srečko Kosovel, *Živeti je smisel človeka*, *Izbrane pesmi*, NB)

◎ angl. *swan song*; češ. *labutí píseň*; *labutí zpěv*; fr. *chant du cygne*; hr., srb. *labuđa pjesma*; *labuđi pjev*; nem. *Schwanengesang*; pol. *labędzi śpiew*; *labędzia pieśń*; rus. *lebedinaja pesnja*.

spláziti se

spláziti se kot tát, gl. tat.

splézati

splézati na zeléno vějo, gl. veja.

spôdaj

glédati répo od spôdaj, gl. repa.

spódnji

ménjati kóga/kàj kot spódnje hláče, gl. hlače.

menjávati kóga/kàj kot spódnje hláče, gl. hlače.

spodsékan

pásti kot spodsékan /ekspr.; primera/ hitro, nena-doma pasti

Zato so morali miniranje ponoviti. V drugo je dimnik padel kot spodsekan. (Delo, 26. mar. 1998, NB) | Toda časovna stiska je razjedla tudi prvaka. V popolnoma dobljenem položaju je podcenil nasprotnikove zmožnosti, odigral pasivno potezo (komentatorji so jo v prvem hipu označili kot tipično zanj) in padel kot spodsekan. Bele figure so hipoma sklenile obroč okoli črnega kralja, ki ni mogel več iz pasti. (Delo, 5. jan. 1998, NB) | Zvezde, te stare prijateljice, so me bodreče gledale. Ko so mehurčki v krvi zadeli možgane, sem se zgrudil kot spodsekan, za hip sem izgubil zavest, potem sem se počasi vračal s tistim nepopisnim občutkom lepote in radosti, ki je verjetno nekaj kot spomin na otroške čase, ko še nismo imeli toliko izkušenj z občutki ogroženosti in razočaranj. (Tomo Križnar, *O iskanju ljubezni*, NB)

◆ Primera *pasti kot spodsekan* temelji na izkušnjah ljudi pri sekanju dreves, ki potem, ko so dovolj spodžagana ali spodsekana, zelo hitro padejo, kar je lahko tudi zelo nevarno.

zgrúditu se kot spodsékan, gl. pasti kot spodsekan.

spòl**lépi spòl** /knj.; pren., primernik **lepši/ ženske**

Francoski moralist Jean de la Bruyère je slovel zaradi svoje udvorljivosti do lepega spola. Nekoč ga je prijatelj vprašal, zakaj nikoli nobene ženske ne vpraša, koliko je stara. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Sadovi teh »prepevedanih« ljubezni ob nekdanji meji živijo še danes. Krivično in licemersko bi bilo obsojati predstavnice lepega spola, ki so se tako ali drugače čustveno povezale s tujci. (Delo, 11. jul. 2001, NB) | Redno kadi okoli 40 odstotkov moških in 30 odstotkov žensk. Raziskava je pokazala, da je pripadnic lepega spola, ki posegajo po tobačnih izdelkih, iz leta v leto več, medtem ko je opazno opuščanje kajenja pri starejših moških in izobrazencih obeh spolov. (Delo, 5. apr. 2001, NB) | Tak je prolog v glasbeno kariero! In za povrh uvod v večšine izmenjav z lepim spolom. (Delo, 7. jul. 2004, NB) | Saj nikomur ni novica, da živimo v času, ki oznanja, da pripadnice lepšega spola pri hiši podpirajo tri vogale, moški pa enega – in ženo. Rečeno naravnost: če kavalir dandanes podrži vrata dami, tega ne stori zato, ker bi mislil, da ima opravka z gospo, temveč ker hoče biti opažen kot gentleman. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | V Nastasejevem kabinetu je 27 ministrov, od katerih je pet žensk. To je svojevrstna posebnost v Romuniji, kjer pripadnice lepšega spola še nikoli niso bile postavljene na tako pomembne funkcije. (Delo, 3. jan. 2001, NB) | Čeprav imamo v Sloveniji tudi moške, ki prodajajo svoje telo, se medijsko z njimi nihče ne ukvarja in v ospredju se vedno znova pojavljajo samo pripadnice lepšega spola. (Delo, 1. sep. 2001, NB) | Potem bodo moški na ukaz kot pudli garali za izpolnitev čudaških želja svojih ljubic. Danes imajo zares veliki in bogati klubi v svojih vrstah kopico sanjsko lepih in sanjsko plačanih mladeničev, okrog katerih se v koncentričnih krogih vrtijo roji lepšega spola. (Delo, 14. dec. 2004, NB)

◆ Frazem *lepi spol* temelji na dejstvu, da je lepota ena od najbolj tipičnih lastnosti žensk v primerjavi z moškimi, pri katerih je tipična lastnost moč (gl. *močni spol*, *močnejši spol*). Drugi tipični lastnosti žensk sta nežnost in prisojena relativna šibkost telesne konstitucije in na tej osnovi so nastale še sopomenke *nežni spol*, *nežnejši spol* ter *šibki spol* in *šibkejši spol*. V ruski frazeologiji imajo frazem *prekrasnyj pol* za kalk po fr. *le beau sex* (gl. RSE³, 549).

Med starejšimi slovarji izraz *lepi spol* navaja M. Cigale (II, 1409) pri iztočnici *Schön*: das schöne Geschlecht, wörtl. *lepi spol*, *ženske*. Za njim je izraz povzel tudi Plet. II, 548, pri iztočnici *spol*: *lepi s.*, das schöne Geschlecht, Cig. Cigaletova pripomba wörtl. (tj. wörtlich = dobesedno) bi lahko kazala na kalkiranje izraza *lepi spol* iz nemščine.

◎ angl. *the fair(er) sex*; *the gentle sex*; češ. *krásné pohlaví*; fr. *le beau sexe*; hr., srb. *lijepi spol*; *ljep-*

ši spol; *krasni spol*; nem. *das schöne Geschlecht*; *das zarte Geschlecht*; pol. *pleć piękna*; rus. *prekrasnyj pol*.

lépši spòl, gl. *lepi spol*.

močnejši spòl /ekspr.; pren., tudi **močni/ moški**

... ostala je kakor je bila, slepa, poniževalna pokorščina zakonskih mož, katere so krasne ženice v tistih časih, ko so se nosili železni oklepi ter z železno pestjo sukali dolgi meči, obvijale ravno tako okrog mehkih prstov kakor danes, ko se mi – zastopniki močnejšega spola – smešno opravljamo v smešno francosko obleko. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | Očitno je tudi pri nas zelo razširjeno mnenje, da naj plijeje, grand jeteje in arabeske izvajajo punčke, medtem ko so za fantke bolj primerne druge dejavnosti. V osmih razredih nižje in srednje baletne šole v Ljubljani je približno sedemdeset vpisanih, med njimi le pet predstavnikov tako imenovanega močnejšega spola. (Delo, 15. mar. 2001, NB) | Med imeni, ki so lahko tako ženska kot moška, je najpogostejše Saša. Nosi ga skoraj 4400 ljudi, tretjina med njimi je tako imenovanega močnejšega spola. Dve petini vseh Vanj in osem odstotkov Ivic je prav tako moških. (Delo, 1. jul. 2004, NB) | Hayley Wickenheiser ni prva hokejistka, ki si je na uradni tekmi nadela dres moške ekipe, saj so si pred njo s predstavniki močnejšega spola na ledu iz oči v oči že zrlle Severnoameričanke Kelly Dyer, Manon Rheaume in Erin Whitten, ki so bile vratarke. (Delo, 14. jan. 2003, NB) | Tako kot v življenju. Ženskam ni treba dokazovati svoje moči, ker globoko v sebi vsi vemo, da so močnejši spol. V mojih filmih ne samo, da so močne, ampak so tudi bolj pozitivne. (Delo, 20. apr. 2002, NB) | Izkušnje kažejo, da so deklice biološko morda res močnejši spol. To delno potrjuje klinična praksa. (Delo, 26. apr. 2003, NB) | Ali usoda sama je že podvrgla moške nam, zato se mi ne bode mogel dolgo upirati. Naj se v oholosti svoji imenujejo 'močni spol', naj se hvalijo s svojo neupogibnostjo, v istini padajo ob naših pogledih v prah. (Nataša Gale, Fran Gestrin, NB) | Sedemintridesetletni samozvani filozof Salvatore Marino iz Sicilije poziva poslednje prave moške tega sveta v boj proti premoči in aroganci modernih žensk. Nekoč presladkim družicam močnega spola gre dandanes po glavi samo premoč nad moškimi. (Delo, 12. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *močnejši spol*, enako *močni spol*, je nastal v soodnosu do frazemov *šibkejši spol*, *šibki spol*, *nežni spol*.

◎ angl. *the stronger sex*; *the sterner sex*; fr. *le sexe fort*; it. *Sesso forte*; nem. *das starke Geschlecht*; pol. *pleć brzydka*; rus. *silnyj pol*.

mòčni spòl, gl. *močnejši spol*.

nežnejši spòl, gl. *nežni spol*.

nežni spòl /ekspr.; pren./ *ženske*

No, Lončarka je pač vedela, zakaj ne skopari; potrebovala je še sveta in pomoči izkušene gospe Muhičeve. Ko sta bili po srečno končani pojedini obe zastopnici nežnega spola sami v kuhinji, kjer je gospa Muhičeva

pomivala posodo, tedaj je Lončarka po raznih ovinkih razložila svoje želje. (F. Milčinski, Gospodična Mici, NB) | Kakšno reč počenja nespametni ta svet zastran žensk! In ženskam sploh ne pravi ženska, ampak nežni spol ali mucek sladki ali piška zlata mojega srca. (F. Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II, 1925–1932, NB) | V tem pogledu obstoji nasploh v Ameriki neka čudna čustvena razdvojenost: mož se ponaša s tem, da je zaščitnik svoje žene, a rad kaže določen prezir do žensk sploh. Obožuje svojo mater, a se norčuje iz nežnega spola. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Androgenetična alopecija je daleč najpogostejša oblika plešavosti – pomeni prirojeno tanjšanje in krajšanje las, ki ga v določenem življenjskem obdobju sprožijo androgeni hormoni. Prizadene tako moške kot ženske, le da pripadnice tako imenovanega nežnega spola redko izgube vse lase. (Delo, 3. okt. 2000, NB) | Ob mednarodnem dnevu žensk je nekaj predstavnic nežnega spola, ki so pribežale v Slovenijo, v Stekleni dvorani ljubljanske mestne hiše predstavilo peščico svojih del. Razstava, ki so jo naslovili Glas begunk, bo na ogled do 18. marca. (Delo, 13. mar. 2002, NB) | Tako pridobljeni odvečni kilogrami menda niso toliko nevarni kot pri moških. Na splošno pa je pri nežnejšem spolu nevarnejše nekaj drugega. Ženske zelo hitro začno misliti, da so predebele – o tem jih prepričujejo razne razpredelnice za izračun idealne telesne teže, ki upoštevajo zgolj telesno višino. (Delo, 7. jan. 2000, NB) | Spraševali so predstavnice nežnejšega spola, stare od 21 do 60 let, ki sodijo v srednji in visoki razred. Dobra tretjina vprašanih zasluži več kot 19 milijonov tolarjev na leto. (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Posebnost kongresa ZLSD pa bo nedvomno v tem, da bodo imeli v želji, da bi v najpomembnejše strankine organe prišle tudi predstavnice nežnejšega spola, za nekatere funkcije ločeni listi: eno z moškimi kandidati in drugo z ženskimi kandidatkami. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Že res, da moški nemočno vzdihujejo ob pogledu na rusko teniško igralko Ano Kurnikovo, a z njeno priljubljenostjo pri nežnejšem spolu je vse drugače. Ženske je namreč milo rečeno nimajo ravno najraje, še huje pa je, če so deležne nadležne primerjave z Rusinjo. (Delo, 25. mar. 2002, NB) | Dandanes so solze iz javnosti skorajda izgnane; dopuščajo se kvečjemu na pogrebih – kajpak le pri pripadnicah nežnejšega spola. Dosti bolje se ne godi niti prešernemu smeju: obče sprejemljiv je edino še sarkastičen hehet. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB)

◆ Gl. *lepi spol*.

◎ angl. *the fair(er) sex; the gentle sex*; češ. *něžné pohlaví*; fr. *le beau sexe*; hr., srb. *nježniji spol*; it. *sesso debole; gentil sesso*; nem. *das zarte Geschlecht*; pol. *pleć piękna*; rus. *prekrasnyj pol*.

šibkější spól /ekspr.; pren./ *ženske*; sop.: **lepši spol; nežnejši spol**

V vladah članic EU sedi manj kot četrtnina žensk, v parlamentih pa je komaj 22,5 odstotka poslank, vendar zgolj zavoljo dokaj visokega deleža zastopanosti šibkejšega spola v skandinavskih državah, kot je Švedska ... (Delo, 9. mar. 2000, NB) | Tehtnica se v prid ženskam nagiba tudi v zdravniških poklicih, kjer se je število predstavnic šibkejšega spola od leta 1993 do 2000 povečalo za 20 odstotkov. Če se bo to gibanje nadaljevalo, bo med zdravniki leta 2020 50 odstotkov zdravnic. (Delo, 27. maja 2003, NB) | Med zmikavti najrazličnejših vrst je vedno več deklet. Policija je v zadnjem času popisala več kaznivih dejanj, ki jih ima na vesti šibkejši spol, zadnjega so raziskali v ponedeljek. (Delo, 27. feb. 2003, NB) | Ljubljana – Torbičarji in drugi predrzni zmikavti so zadnje dni večkrat udarili in med njimi sta se tokrat našli tudi predstavnici šibkega spola, ki le na redke čase »nastopa« na tem področju. (Delo, 8. okt. 2004, NB) | Legendarna izraelska premierka Golda Meir je nekoč zabrusila svojim parlamentarcem, ki so med še posebno hudim valom nasilja nad ženskami na ulicah predlagali, naj šibki spol raje ostaja doma: »Kaj pa, če bi zvečer doma ostali kar moški?« (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Znanost, ki ji vladajo moški, zavistno pogleduje domnevno šibki spol. Znanstvenike črviči predvsem eno – da v industrijskih državah vsem medicinskim dosežkom navkljub ženske še vedno živijo povprečno šest do sedem let dlje kot moški. (Delo, 12. sep. 1998, NB) | Za razliko od večine drugih kandidatke je stopnja brezposelnosti žensk v Sloveniji dokaj nizka, le šestodstotna, kar je precej bolje kot v Uniji (devet odstotkov), vendar pa najnovejše analize kažejo, da se relativno visoka zaposlenost šibkega spola lahko zniža, še posebej z restrukturacijami, denimo v tekstilni industriji. (Delo, 21. feb. 2003, NB) | Čeprav ste v nekem intervjuju omenili, da ne gre za feminističen film, so v njem zelo jasna feministična sporočila. Moški pa so prikazani predvsem ali kot negativci ali kot šibkejši spol ali pa so geji. (Delo, 25. maja 2002, NB) | Da je to res, strokovnjaki dokazujejo s podatkom, da se več deklic rodi med marcem in majem. Sicer pa menijo, da so z biološkega vidika moški pravzaprav šibkejši spol, saj umirajo prej kot ženske in so bolj občutljivi tudi v prednatalnem obdobju. (Delo, 19. jun. 2003, NB)

◆ Gl. *nežni spol*.

◎ angl. *the weaker sex*; češ. *slabé pohlaví*; slabši *pohlaví*; fr. *le sexe faible*; hr., srb. *slabi spol; slabiji spol*; nem. *das schwache Geschlecht*; pol. *slaba pleć*; rus. *slabyyj pol*.

spólzek

spólzek kakor léd, gl. led.

spomín

bíti [šè] v živem spomínu /ekspr.; 3. os. ed. **to je (bilo, ostalo) zelo dobro, podrobno se (še) spominjati česa**

Lukež pa je opasal sabljo, kakor so jo nosili koledniki, če so jezdarili od vasi do vasi. Dolga ta pot mi je še danes v živem spomínu in tudi občutkov še nisem pozabil, ki

so mi takrat navdajali srce. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Še vedno so v živem spominu spopadi hrvaških in srbskih klubov v času skupne jugoslovanske države, v katere je bilo investirano več konfliktnega potenciala, kot bi ga bilo možno pripisati zgolj samoiniciativnim dejanjem primitivnih navijaških skupin. (Delo, 30. okt. 2003, NB) | Nove članice razume kot zaveznice, čeprav je moral glede Slovenije delati retorične piruete, ker ne sodeluje pri operacijah v Iraku. »Razumejo našo stvar v Afganistanu in Iraku, ker je pri njih tiranija še vedno v živem spominu,« je rekel. (Delo, 31. mar. 2004, NB) | Ostal mi je (tj. Kraigher, op. J. K.) v živem spominu kot mož z gladko obrutim, skoraj otroškim obrazom, z izrazito, polno spodnjo ustnico živo rdeče barve in z očmi, ki so bile nekako otroško začudene in malce trmaste hkrati. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | Ti izjemni koncerti, ki še vedno ostajajo v živem spominu, so slovenskim poznavalcem in ljubiteljem klasične glasbe omogočili boljše spoznati in včasih celo odkriti francosko glasbo in njene izvajalce. (Delo, 19. jun. 2004, NB) | Peterka je tisto zimo prav v Zakopanih požel prvo zmago v svetovnem pokalu in podpisanemu je ostalo v živem spominu, kako so se zaradi Malyszevega precej spodletelega nastopa Poljaki prav prisrčno tolažili, ker je zmagal vsaj skakalec slovanskega porekla. (Delo, 29. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *biti [še] v živem spominu* pomensko temelji na sestavini *živ* v pomenu ekspr. 'ki se pojavlja v visoki stopnji, v močni obliki'. Enako velja za frazem *imeti koga/kaj [še] v živem spominu*. V negativni smeri označuje spomin sestavina *kratek* v frazemu *imeti kratek spomin*.

iméti kógalkàj [šè] v živem spomínu /ekspr.; pren./ *zelo dobro, podrobno se (še) spominjati koga, česa*

Najbolj zanimiva je bila kombinacija, da je bil kar hkrati direktor Postojne in članski trener Krškega, v živem spominu pa ga imajo tudi na Polzeli, v Sežani, celo daljnem Katarju, kjer je vodil mladinsko reprezentanco, in nekoliko bližjem Kosovu. (Delo, 6. avg. 2007, NB) | Danes Judovska skupnost v Sloveniji šteje približno 130 članov. Po njihovem je v Sloveniji od 500 do 1000 Judov, ki pa se neradi opredeljujejo kot Judje, saj imajo spomin na holokavst še vedno v živem spominu. (Delo, 2. apr. 2003, NB)

◆ Gl. *biti [še] v živem spominu*.

◎ angl. *to be (still) fresh in one's mind*; fr. *avoir qn./qc. encore frais en mémoire*; nem. *etwas in lebhafter Erinnerung haben*; rus. *čto-to ostalos' živo v č'ej pamjati; (byt') na svežej pamjati*.

iméti krátek spomín /ekspr.; pren./ *biti pozabljiv; prim. imeti koga/kaj v živem spominu*

GOSPA Milan, če bi bil gospod Dobrin tako zgovoren zase, kakor si ti zanj, bi se jaz bala, da me pregovori. Le škoda, da imaš tako kratek spomin! Ali si pozabil, da si pred nekaj dnevi govoril o nekem omejenem, otročjem,

preživelem starcu? (Fran Detela, Dva skopuha, NB) | S stališča okoliščin njene smrti si je dovolil ugotoviti komičnost vsega tega. Ampak ljudje imajo kratek spomin. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | S stališča okoliščin njene smrti si je dovolil ugotoviti komičnost vsega tega. Ampak ljudje imajo kratek spomin. (Delo, 12. sep. 2006, NB) | Seveda Celja nihče ne more povsem rešiti pred poplavami, še najmanj morda kakšen Šrot ali Zimšek ali kdor hočete. Ampak ljudje smo narejeni tako, da radi verjamemo najbolj neverjetnim obljubam, hkrati pa imamo kratek spomin. (Delo, 27. sep. 2007, NB)

◆ Frazem *imeti kratek spomin* temelji na sestavinah *kratek* in *spomin*, v katerih je *spomin* v pomenu 'zavest, v kateri so ohranjene predstave, misli, podatki o preteklosti', zelo omejen s sestavino *kratek* v pomenu, 'ki traja razmeroma malo časa'. Časovna omejenost spomina se kaže v pozabljivosti. Kdor torej ima kratek spomin, je pozabljiv. Zanimiva sopomenka frazema *kratka pamet*, rus. *korotkaja pamjat'*, je rus. *devič'ja pamjat'* (= dekleška pamet, ki jo razlagajo s tem, da dekleta ob novi ljubezni hitro pozabijo na staro).

◎ angl. *to have a short memory*; češ. *mít' krátkou pamět'*; fr. *avoir la mémoire courte*; nem. *ein kurzes Gedächtnis haben*; rus. *u kogo korotkaja pamjat'*.

iméti spomín kot rešéto, gl. **rešéto**.

krátek spomín /ekspr.; pren., sam./

1. pozaba

Nemci so natančni, Italijani glasni, Američani naivni, Škoti stiskaški, Arabci leni ..., so razširjeni univerzalni etnični stereotipi, ki se, postavljeni v dano kulturo in čas, na individualni ravni spremenijo potem, ko za nekaj časa odpotujemo na Škotsko in spoznamo »pravega« Škota, v kolektivnem merilu pa ob izbruhu mednarodnih konfliktov. »Poprej sposobne, natančne in temperamentne sosedse lahko v hipu spoznamo za lene, zvite in hudobne,« potem pa, v nekih drugih okoliščinah, človekov kratek spomin spet spremeni mnenje. (Delo, 9. apr. 2002, NB)

2. bežen spomin

Kakšen sončen otrok si bila ti, draga moja! Morda bom jutri ali pojutrišnjem prebridko jokala zaradi tebe, ali, ko bi izjokala jezero solza zaradi tebe, en sam kratek spomin na tiste dni bo razvedril moje srce, kakor se razvedri narava, če en sam sončni žarek pogleda skozi temne oblake. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB)

◆ Gl. *imeti kratek spomin*.

ostáti [šè] v živem spomínu, gl. *biti [še] v živem spominu*.

spómniti se

spómniti se kóga/čésa kot v megli, gl. **megla**.

spopàd

spopàd za stólcèk, gl. **stolček**.

spopádati se

spopádati se na živiljenje in smrt, gl. živiljenje.

spòr

jabolko spòra, gl. jabolko.

spóren

spórnó jabolko, gl. jabolko.

spoštovátispoštováti *kóga* kot bráta, gl. brat.**spotíka**

kámen spotíke, gl. kamen.

spoznánje

drevó spoznánja, gl. drevo.

jésti z drevésa spoznánja, gl. drevo.

třgati jabolko z drevésa spoznánja, gl. jabolko.

utřgati jabolko z drevésa spoznánja, gl. jabolko.

spoznátispoznáti *kóga/kàj* do obísti, gl. obisti.

spoznáti pri Ábrahamu, gl. Abraham.

spoznáti sespoznáti se *na kàj* kot zájec na bóben, gl. zajec.**sprán**sprána rít, gl. *tak, kot bi si pes jajca opral v njem.***správiti**

niti beséde ne správiti iz sêbe, gl. beseda.

správiti *kàj* ad acta, gl. ad acta.správiti *kàj* na skùpni imenoválec, gl. imenovalec.správiti *kàj* na svétlo, gl. svetli.správiti *kàj* pod preprógo, gl. preproga.správiti *kàj* pod strého, gl. streha.správiti *kàj* pod tépih, gl. tepih.správiti *kàj* skozi rešéto, gl. rešeto.správiti *kóga* k pámeti, gl. pamet.správiti *kóga/kàj* na bóben, gl. boben.správiti *kóga/kàj* na óni svét, gl. svet.správiti *kóga/kàj* na psà, gl. pes.správiti *kóga/kàj* na rób prepáda, gl. rob.správiti *kóga/kàj* na slàb glás, gl. glas.správiti *kóga/kàj* na zelèno vèjo, gl. veja.správiti *kóga* na kànt, gl. kant.správiti *kóga* na límanice, gl. limanica.správiti *kóga* na právo pót, gl. pot.správiti *kóga* na svét, gl. svet.správiti *kóga* ob dóber glás, gl. glas.správiti *kóga* ob pámet, gl. pamet.správiti *kóga* ob živce, gl. živec.správiti *kóga* pod rúšo, gl. ruša.správiti *kóga* pod strého, gl. streha.správiti *kóga* pod zèmljo, gl. zemlja.správiti *kóga* s prestóla, gl. prestol.správiti *kóga* s svetá, gl. svet.správiti *kóga* s tíra, gl. tir.správiti *kóga* v gròb, gl. grob.správiti *kóga* v kózji róg, gl. rog.správiti *kóga* v křtovo dežèlo, gl. dežela.správiti *kóga* v lúknjo, gl. luknja.správiti *kóga* v míšjo lúknjo, gl. luknja.správiti *kóga* v sméh, gl. smeh.správiti *kóga* v škrípce, gl. škripec.

správiti v ísti kòš, gl. koš.

správiti *žógo* v mréžo, gl. žoga.**správljati**správljati *kóga* na právo pót, gl. pot.správljati *kóga* ob pámet, gl. pamet.správljati *kóga* ob živce, gl. živec.správljati *kóga* s tíra, gl. tir.správljati *kóga* v sméh, gl. smeh.správljati *kóga* v škrípce, gl. škripec.**spregovoríti**

ne spregovoríti niti beséde, gl. beseda.

ne spregovoríti niti besédice, gl. besedica.

sprehájati se

sprehájati se kot páv, gl. pav.

spreletávatikúrja pólť spreletáva *kóga*, gl. polť.**spreletéti**kúrja pólť spreletí *kóga*, gl. polť.**spremémba**

spremémba iz Sávla v Pávla, gl. Savel.

spremeníti

spremeníti bárvo, gl. barva.

spremeníti *kóga* iz Sávla v Pávla, gl. Savel.spremeníti *kóga/kàj* v práh in pepél, gl. prah.**spremeníti se**

ne spremeníti se niti za lás, gl. las.

spremeníti se v práh in pepél, gl. prah.

spreminjati**spreminjati barve**, gl. **barva**.**spreminjati barve kot kameleón**, gl. **barva**.**sprémljati****sprémljati kóga kàkor sénca**, gl. **senca**.**sprémljati kóga kot sénca**, gl. **senca**.**sprémljati kóga na zàdnjo pót**, gl. **pot**.**spreobrníti****spreobrníti kóga iz Sávla v Pávla**, gl. **Savel**.**spřt****spřte straní**, gl. **stran**.**spustíti****kózla v zélnik spustíti**, gl. **kozel**.**spustíti dúšo**, gl. **duša**.**spustíti rdéčega petelína**, gl. **petelin**.**spustíti vrága iz lúknje**, gl. **vrag**.**spustíti se****Živo srebró se je spustílo**, gl. **srebro**.**spúščati se****spúščati se v vólčje žrèlo**, gl. **žrelo**.**sráčiti se**, gl. *dreti se kot sraka*.**srájca****bíti kot rít in srájca**, gl. **rit**.**črne srájce** /slabš.; navadno mn., pren./ *italijanski fašisti*; prim. **črnosrajčnik** 'italijanski fašistični vojak'

Podpredsednik italijanske vlade Gianfranco Fini se je vrnil iz Jeruzalema, kjer je premikal mejnike italijanske politike in zgodovine, se slekel skoraj do golega in z gnusom zavrgel vse črne srajce prejšnjega stoletja. Voditelj skrajno desnega Nacionalnega zavezništva, ki je doslej veljal za posodobljenega fašista, se je sprevrgel v spreobrnjenega fašista. (Delo, 28. nov. 2003, NB) | Esesovce in črne srajce bin Ladna pa imajo Italijani in drugi Evropejci v svojih hišah. Ponavadi zaščitene s cinizmom, z oportunitizmom ali s slaboumnostjo tistih, ki bi jih radi prikazali kot svetnike. (Delo, 1. jul. 2003, NB) | Oktobra 1922 je štirim možem – de Vecchiu, de Bonu, Balbu in Bianchiju – naročil, naj napadejo Rim in jim dal na razpolago 26.000 borcev, »črnih srajce«, ki so čakali pred mestom. (Delo, 26. okt. 2003, NB) | Poveljstvo divizije »Isonzo« je 20. februarja 1942 naročilo poveljstvu 98. legije črnih srajce in komisarju javne varnosti v Trebnjem, naj poslušajo oddajo tajnega radia OF dne 23. februarja, ko bo oddajal poziv za italijanske vojake. (S. Reisp, Kričač, 1975, 36) | »Zini, črna srajca,« je zakričal kmet, ga pograbil za prsi in ga začel stresati

kakor snop. (Alojz Rebula, Vinograd rimske cesarice, 1936, 133) | Besni so bili na generala fašistične milice Calbiatija, ki je brez generalnega štaba premeščal in koncentriral svoje črne srajce, kjer se mu je zdelo. (Tendenska tribuna 1963, št. 38, str. 10)

♦ Izraz *črne srajce* izhaja iz it. *camicie nere*. Tako so poimenovali italijanske fašiste, ker so v času 1921–1945 nosili črne srajce. V zvezi s tem omenjam zgodbo *Črna srajca* pisatelja F. Bevka, ki prikazuje fašista slovenske krvi in razmere v primorski hribovski vasi pod fašizmom v začetku štiridesetih let 20. stoletja.

© češ. *černé košile*; fr. *chemises noires*; hr. *crne košulje*; it. *camicie nere*; nem. *Schwarzhemden*; pol. *czarne koszule*.

ljubljànska srájca /šalj.; pren./ *po rodu Ljubljancan*

Saj veš kako. Kakor bi jaz trdil, da se v mojih žilah pretaka čista zamorska kri, ko vendar vsi veste, da sem po rodu čistokrvna ljubljanska srajca. (J. Jalen, Lesena peč/Norčava burka v treh dejanjih, NB) | Zgomlje besedilo bi moralo biti zapisano v kakšnem narečju, ki velja – skupaj s svojimi govorcami – za zabavno (morda bi ustrezala, pa brez zamere, ribniščina), ne pa v zborni slovenščini, a česa takega kot ljubljanska srajca žal ne obvladam. (Delo, 4. mar. 1999, NB) | Že zdavnaj naglodana »moška čast« je dodatno izzvana, tako da se iz zarote med podeželsko zarobljenim štajerskim hrustom in lisjaško razumarsko »ljubljànsko srajco« s Primorskega za radoživo Dragico na prvi pogled ne obeta nič dobrega. (Delo, 20. okt. 1999, NB) | Pogledal me je (Justin) in dodal: »No, ljubljanska srajca, se ti ni stožilo po rojstnem gnezdecu. (B. Zupančič, Grmada, 1974, 26–27) | »Živja, mi ga pa pihnema, k sma iblanska srajca« je govoril neopotikoma. (R. Murnik, Navihanci, 1902, 130) | Zdaj je Stanko opustil vojaško stoji in je z onim mehkužnim, tožečim glasom, ki je značilen za ljubljanske srajce, ogovoril gospoda: »Dajte no, gospod, in mi kupte tisto-le torto, ki je sami ne marate. (F. Milčinski, Ptiki brez gnezda, 1917, 89)

♦ V zvezi z nastankom izraza *ljubljànska srajca* je J. Kajzer v knjigi *S tramovi podprto mesto*, 1983, 53, zapisal: »Ljubljanska srajca« je danes samo še šaljiva oznaka, ki z njo podeželski otroci nagajajo svojim ljubljanskim vrstnikom. Ob svojem nastanku pa je ta pridevek veljal članom ljubljanskega nemškega telovadnega društva – turnarjem, ki so na svojih izletih v ljubljansko okolico sredi prejšnjega stoletja razkazovali svoj germanski večvrednostni kompleks ... Ker so si na svojih izletih slačili srajce in se sončili, kar se je zdelo tedaj hudo smešno, so jim rekli kar »ljubljànske srajce«. Podobno se za meščana šaljivo in nekoliko slabšalno uporablja tudi izraz *mestna srajca*, npr.: Tonček je na kratko odgovoril, čigav je, potem je

pobaral kmeta, koliko so stari junček in junica in vol, in jih je tako pametno ocenjeval, da je kmet rekel: »Ti pa nisi mestna srajca.« (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, 1917, 116) | Najbrž si je spočetka mislil, da je samo razvajena mestna srajca, ki bo klonila pod težkimi vedri malte ali pod zajetnimi kosi kamenja. (B. Zupančič, Plat zvona, 1970, 302–303)

ménjati kóga/kàj kot srájce /slabš.; mn., primera/ *zelo pogosto menjati koga, kaj*; prim. **menjavati koga/kaj kot nogavice**

Nekateri namreč menijo, da utegne CDU, preden se ji bo uspelo izkopati iz najhujšega, menjati predsednike kot srajce in potrditi tisto, kar se je po Brandtovem padcu dogajalo nemškimi socialdemokratom. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Ne doživljajo travm ob porazih, a se veselijo uspehov, predvsem pa delujejo naprej, vselej v mejah realnih zmožnosti. Kako v nasprotju z najboljšimi, ki menjavajo trenerje in igralce kot srajce, se otepaivo gneva navijačev ter seštevajo primanjkljaj. (Delo, 12. sep. 2002, NB) | Predvsem pa je z njo neutrudno žongliral, tako da je bil ves čas vpet v neke koalicije, enkrat pomladniške, drugič Drnovškove – ali pa kar v oboje hkrati. Stranka je menjala programe kot srajce, podobno je ravnala tudi s svojo volilno bazo. (Delo, 24. jul. 2004, NB) | Prekupčevalci z mamili služijo velike denarje, zlasti tisti, ki obračajo nekoliko večje količine droge in temu primerno tudi večje vsote gotovine. Tisti bolj izkušeni, če sploh smemo tako zapisati, so pri poslih neznansko previdni, menjavajo stanovanja, avtomobile in telefone kot srajce, tako da jih je težko dobiti na delu. (Delo, 10. avg. 2004, NB) | Medtem ko je oče menjaval delo pogosteje kot srajce, je ona vse življenje delala kot tajnica in je bila bolna en sam dan. (Delo, 16. jan. 1999, NB) | Pregovorno med seboj sprti Italijani, ki vlade menjajo kot srajce in ki so iz parlamentarne demokracije naredili svojevrsten cirkus, so presenetljivo ubrani, ko gre za interese italijanske države. (Delo, 5. dec. 1998, NB) | Kako sovražim vse zakonodajalce, ker ne puste mož menjati kot srajce. (Molière, Obzornik 1851, 20)

◆ Primera *menjati koga/kaj kot srajce* temelji na zelo nazornem dejstvu, da srajce pogosto, dandanes kar vsakodnevno menjamo, tj. preoblačimo, in na prenosu tega na druge življenjske položaje. Enako velja za nogavice, kar dokazuje sicer bolj redko rabljena primera *menjavati koga/kaj kot nogavice*.

◎ fr. *changer de qn./qc. comme de chemise*; hr., srb. *mijenjati koga kao košulje*; nem. *jmdn. wie das Hemd wechseln*; rus. *menjat' kak perčatki; imet' sem' pjatnic na nedele*.

méstna srájca, gl. *ljubljska srajca*.

rjávje srájce /slabš.; navadno mn., pren./ *nacional-socialisti*; prim. **rjavosrajčnik** slabš. 'nacionalsocialist'; prim. **črne srajce**

Ko so moje tovariše prepeljavali v Sibirijo, sem bil na Dunaju, ko so jih rjave srajce na Dunaju pobijale, sem

bil v Parizu, ko pa je bil okupiran Pariz, sem bil v New Yorku. (S. de Beauvoir T. Šalamun, Mandarinini, 1971, 76) | Tudi bavarski Passau obtožujejo ljubezni do rjavih srajc, v spodnjesaškem Stadeju pa lastniki večine gostiln in zabavišč romski manjšini preprečujejo vstop na izvorni način s ponudbo konjskega mesa, kar je za Rome kot krvoskrunstvo. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Člani SA so se oblačili v rjave srajce in po njih so jih imenovali tudi rjavosrajčniki. Varovali so partijska srečanja, korakali na nacističnih zborovanjih in fizično napadali politične nasprotnike. (Delo, 30. jun. 2004, NB)

◆ Kot je razvidno iz zadnjega citata, so *rjave srajce* ali *rjavosrajčniki* dobili ime po oblačenju v rjave srajce.

še zádnjo srájco žrtvováti za kaj, gl. [*tudi*] *zadnjo srajco dati komu*.

[tudi] zádnjo srájco dáti kómu /ekspr.; pren., tudi s pogoj. **bi/ biti nesebičen, darežljiv** (*celo v svojo škodo*)

Bil je plemenit in nesebičen človek. Da bi pomagal prijatelju, bi mu dal tudi zadnjo srajco. (J. K.) | 16. okt. 2010 ... Tipičen primer enostranskosti: srceparajoča izpoved nedolžne delavke, ki bi še zadnjo srajco za svojo službo žrtvovala in hladni komentar ... (Google, www.siol.net/slowenia...)

◎ angl. *to be willing to give (so.) the very shirt off one's back*; češ. *rozdělit se z někým o poslední košuli*; *rozdat poslední košili*; *štedry, že by rozdal poslední košili*; fr. *donner jusqu' à sa dernière chemise*; nem. *das letzte Hemd hergeben/schenken*; *mit jmdm. das letzte Hemd teilen*; rus. *podelit' sja poslednim [s kem]*; rus. *snjat' s sebja poslednjuju rubašku*; *snimat' s sebja poslednjuju rubašku*.

sráka

dréti se kot sráka /ekspr.; primera/ *zelo se dreti, kričati*; sop.: **dreti se kot opica**, **dreti se kot ptič v precepu**; prim. nar. **sračiti se** 'dreti se'

Kaj ti je punca, da se dereš kot sraka ... (L. Suhadolčan, Ukaz rdečega zmaja, 1964, 235) | Trušč je prebudil papige v parku, pa se zdaj derejo kakor srake. Ne more naprej, zagozdili so ga. (A. Hieng, Obnebjte metuljev, 1980, 305) | Zdaj pogledaj k Aronu, kaj hoče. Ta judek vpije kakor sraka. Ne dá miru ves božji dan. (A. Novačan, Herman Celjski, 1928, 99–100)

◆ Primera *dreti se kot sraka* z variantnimi glagolskimi sestavinami *kričati*, *vpiti*, *vreščati* izhaja iz dejstva, da se *sraka* oglašá z značilnim predirljivim kričavim glasom. V zvezi s primero je prenesena raba izraza *sraka*, tj. slabš. 'kdor govori s kričavim, neprijetnim glasom', prav tako psovka – Kaj se pa dereš, sraka. Iz prenesenega pomena poimenovanja *sraka* izhaja nar. *sračiti se* 'dreti se', kaš. *sročęc sq* 'kričati kot sraka, glasno kričati', vsebuje pa jo tudi pregovor *Tri babe, tri srake*,

pa je cel semenj. V nemškem in angleškem jeziku srako zamenja gos, v francoskem pa so samo ženske: *Drei Weiber und eine Gans machen einen Jahrmarkt; Three women and a goose make a market; Deux femmes font un plaid, trois un grand caquet, quatre un plein marche.*

☉ fr. *crier comme un putois; crier comme un perdu*; češ. *křičet jak opice*; hr., srb. *derati se kao jarač; derati se kao na ražnju; derati se kao vol*; it. *strillare come un'aquila; strepitare come un ossesso*; nem. *schreien wie eine angestochene Sau*; rus. *treščat' kak soroka*.

krásti kot sráka /ekspr.; primera/ zelo, veliko krasti; krasti vse, kar pride komu pod roko; sop.: vse se ga prime kakor smole (M. Cigale); prim. **tatinska sraka**

Kradel je kot sraka. Mladenič je s številnimi tatvinami v Celju »zaslužil« približno dva milijona tolarjev. (Delo, 3. dec. 2003, NB) | Srbska mafija in njene družine izgubile botre na oblasti – Ko je bivši Miloševićev minister za kulturo kradel kot sraka, ga je snemala skrita kamera. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | Predržež kradel kot sraka. Zbiral prostovoljne prispevke. (Delo, 27. sep. 2002, NB)

◆ Primera *krasti kot sraka* temelji na dejstvu, da sraka zelo rada zbira svetleče predmete in jih nosi v gnezdo. Zato je tudi poimenovana kot *tatinska sraka*. Izhajajoč iz tega in primere se ptičje poimenovanje *sraka* včasih metaforično uporablja v pomenu 'tat', npr. Čeprav je bil šele nekaj mesecev v taborišču, so ga vsi poznali zaradi njegovih tatinskih sposobnosti. Take srake še niso pomnili, kar so delali pri Messerschmittu. (V. Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1961, 232)

☉ angl. *to steal like a thief; to be light-fingered; to be a klepto(maniac)*; češ. *krást jako straka*; fr. *être voleur comme une pie*; nem. *stehlen wie eine Elster; stehlen wie ein Rabe*.

kričáti kot sráka, gl. *dreti se kot sraka*.

vpíti kot sráka, gl. *dreti se kot sraka*.

vreščáti kot sráka, gl. *dreti se kot sraka*.

sramotilen

postáviti kóga na sramotílni stèber, gl. **steber**.

pribíti kóga na sramotílmi stèber, gl. **steber**.

sramotílmi kámen, gl. **pranger**.

sramotílmi óder, gl. **pranger**.

sramotílmi stèber, gl. **pranger, steber**.

sramotíščé, gl. *dati koga na pranger, postaviti koga na pranger*.

sramováti se

sramováti se kàkor kméčka nevésta, gl. **nevesta**.

sráti

klámfe sráti, gl. **klamfa**.

sráti kot vídra, gl. **vidra**.

srbéti

dlaní srbíjo kóga, gl. **dlan**.

jèzik srbí kóga, gl. **jezik**.

pestí srbíjo kóga, gl. **pest**.

pête srbíjo kóga, gl. **peta**.

podpláti srbíjo kóga, gl. **podplat**.

prísti srbíjo kóga, gl. **prst**.

srcé

bíti kómu pri srcu /ekspr.; pren., tudi nikal./ *biti lju-bljen, zaželen*

»Kaj veš o ljubezni, moj strojni spremljevalec? Čudovito si postavil blastion v ta kraj, zemljo z Zemlje si nasul na kristalna tla, zasadil grme rožmarina, ki mi je tako pri srcu; vrtnariš, prideluješ zelenjad za mojo rastlinojedsko hrano, vse to mi je ljubo, a ni ljubezen ...« (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | Od-riv, drsljaj, od-riv, smučí me same silijo v tek. Uživam v tekaštvu, od vseh telesnih razgibavanj mi je že od nekdaj najbolj pri srcu smučki tek. (Miha Remec. Lov-ec, NB) | Vseučiliški profesor dr. Anton Petelin je pri izpitu spraševal nekega hrvatskega študenta: »Kakšne transformatorje poznate?« Študentu to vprašanje ni bilo preveč pri srcu: »Pa znači ... to jeste ... mi imamo ... imamo velikih ... i malih transformatora ...« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Potrebujemo može vašega kova, dragi prijatelj. Poleg tega sem prepričan, da vam je naše pustolovsko življenje bolj pri srcu, kot si mislite. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Nekaj pa je, kar mi je prav posebno pri srcu in kar sem bil že omenil. To je usoda naše mladine – hkrati usoda naše narodne prihodnosti. (I. Cankar, Slovenska kultura, vojna in delavstvo, Govori in predavanja, NB) | Veliko sva seveda govorila o slovenskem slikarstvu. Iz teh pogovorov se spominjam vtisa, ki mi je nastal sam od sebe, da mu namreč besede slika, slikati, slikarstvo nekako niso bile pri srcu. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | Zadnje čase se v prvo ligo prebijajo tudi klubi iz manjših krajev, medtem ko ni nikjer klubov iz Maribora, Celja, Kopra, Nove Gorice. Osebnostni trend ni najbolj pri srcu, saj se s tem odmikamo od poti, ki jo vse bolj ubira FIBA. (Delo, 22. maja 2000, NB) | Ljubil sem oba domobranska pisuna in hujskača, falirana študenta, Kolenčevega Staneta in Selanovega Marka, še bolj pa mi je bila pri srcu Markova sestra, gospodična Marija. (Marjan Rožanc, Lju-bezen, NB) | »Na zdorovje!« se obrne k Morozovu, ki mu je tu kot neznanstvenik edini pri srcu in se ne meni več za Dobrodina. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Stephen se je spomnil, da so bili drugi filozofi, upodobljeni na razstavi – ali vsaj tisti, ki so bili očitno pri srcu Rosi – stoiki. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | »Lahko pa ga pa kljub vsemu vprašam,« se ponudim,

čeprav mi Obrh že od nekdaj ni posebno pri srcu. (Miha Remec, Mana, NB)

◆ Frazem *biti komu pri srcu* temelji na predstavi, da je srce središče čustev, ljubezni, občutkov, nagnjenj. Biti komu blizu tega njegovega središča, pomeni torej biti ljubljen, zaželen.

biti mēhkega srcá, gl. *mehkega srca*.

biti trdega srcá, gl. *trdega srca*.

gnáti si [kāj] k srcu /ekspr.; pren., tudi nikal./ *žalosti-ti se, vznemirjati se (zaradi česa)*

Kaj ne, ponosna je malce in pa nagle jeze včasih. Tako občutljiva je in vse si žene k srcu, in vi mislite, da vas sovraži. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | Jerica, ki mu je prinesla nekega jutra zajtrk, je zakričala od strahu in žalosti, ko je zagledala mrtvega v postelji. Bridko so žalovali domači in prijatelji za njim; a najbolj si je gnal k srcu zgubo stari Bric. (F. Detela, Svetloba in senca, NB) | »V bistvu sem razočaran, da sem na tako lahek način oddal precejšnje število točk.« si je poraz proti Nicolasu Kieferju gnal k srcu Šved Norman, ki je mesto številke 1 zasedal maja. (Delo, 7. sep. 2000, NB) | Hočeš nočeš mi misli med opazovanjem s soncem obsijane pokrajine uhajajo k jutrišnjemu srečanju z Abrahamom. Zakaj bi si ga gnal k srcu (ali kam drugam), saj trdijo, da so petdeseta nova trideseta leta. (Delo, 5. jun. 2004, NB) | »Ampak Jurija je izdal in ovadil Rožanec, tebe bom pa jaz, ker prerokuješ brez patenta.« Šimen pa si ni toliko gnal k srcu Premčevih besed, kolikor ga je zmedlo to, kar se je bilo pripetilo Juriju. (F. Detela, Malo življenje, NB) | Pisatelj si izobčenja še zdaleč ni gnal k srcu. Cerkevno glasilo Cerkovnije vedomosti je anatemo izpred stotih let pojasnjevalo z besedami, češ da »grof Lev Nikolajevič z oholostjo žali cerkev in krščansko vero ...« (Delo, 5. mar. 2001, NB) | Pri Sacramentu si poraza niso pretirano gnali k srcu, saj začuda menijo, da bodo Jezerniki iz Los Angelesa lažji nasprotnik kot Utah. (Delo, 20. apr. 2000, NB) | V Phonaku si povprečen nastop Valjavca niso preveč gnali k srcu. Našega najboljšega kolesarja so potrepljali po rami: le pogumno naprej. (Delo, 12. maja 2004, NB)

iméti kámen namésto srcá, gl. *kamen*.

iméti mēhko srcé /nevtr.; pren./ *biti usmiljen*; sop.:

biti mehkega srca

Priznal je celo, da ima mehko srce, saj mu tokrat ponovljena zgodba o vladnem letalu »gre do živega«. (Delo, 30. mar. 2002, NB) | Le kako se ne bi spotoma tudi zaljubil vanjo, ko pa je imela tako prisrčno pegast nos, tako globoke modre oči, tako mehko srce. (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | »Preveč hudega sem doživel na en dan.« »V boju in bitkah še nisi nikdar pokazal, da imaš mehko srce,« je pripomnil Tomaž. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Saj je dober. Tako mehko srce ima, da bi kožo dal s sebe za drugega. Kolikokrat se je jokal pred menoj, se kesal. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB)

◆ Gl. *mehko srce*.

iméti srcé na dláni, gl. *nositi srce na dlani*.

iméti srcé na právem méstu, gl. *srce na pravem mestu*.

iméti srcé za kóga/kāj /ekspr.; pren., tudi nikal./

1. *usmiliti se koga; zavzeti se za koga, kaj*
Pavlovo veselje nad kesanjem Korinčanov. Imejte srce za nas! Nikomur nismo storili krivice, nikomur nismo naredili škode, nikogar nismo prevarali. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Lahko bi bila vsaj začela, da je sposobna in poštena. Nekaj je že uvidela, lani je nekaj pometala z uradniki, ali takšnih, ki bi imeli srce za nas, nam še ni poslala. (F. Maselj Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB)

2. *imeti pogum*

»Ali nevarno se je s takimi rečmi pečati!« vzdihne Levka. »Kdor ima srce za to in Boga pred očmi, kaj bi bilo nevarno?« »Pa kaj mora človek storiti?« povpraša hlapec plašno. (F. Erjavec, Huzarji na Polici, NB) | Nadporočnik Jurij Oražem je bil najlepši častnik vse garnizije in ljudje, ki imajo oko, čas in srce za to, so ga uvrstili med najlepše može vsega mesta. (F. Maselj Podlimbarski, Iz vojaškega arhiva, Novele in črtice, NB)

◆ Frazem *imeti srce za koga/kaj* temelji na splošno znani predstavi, da je srce središče, prispodoba za različna čustva, med temi zlasti za ljubezen, a tudi za pogum. Oba se izkazujeja tudi v frazemih *ne imeti srca* [za koga/kaj] 'biti brezsrčen, neusmiljen' in *ne imeti srca* 'ne imeti poguma'.

iméti trdo srcé /nevtr.; pren./ *biti neusmiljen, neprizanesljiv*; sop.: **biti trdega srca; imeti kamen namesto srca**

Okrogličarja je zazeblo. Saj nima trdega srca, samo skorjo ima trdo, zato je mislil, da ga krvava dekla sploh nima. – Barbara, ne bodi taka! – je rekel. (C. Kosmač, Težka nedelja, NB) | Ob višanju javne podpore zasebnim šolam smo nekateri opozarjali na spremenjen kontekst javnega šolstva. Odzivi so bili, da se ne spoznamo na stvari, da imamo trdo srce, da diskriminiramo učence zasebnih šol in podobno. Zanimivo je, da je minister, kot kaže, popustil pritiskom, predvsem pa, da se je to zgodilo tako hitro. (Delo, 15. okt. 2007, NB)

◆ Gl. *trdo srce*.

iméti zláto srcé /ekspr.; pren./ *biti izredno dober, ljubezniv, radodaren, nesebičen*

Najmanjša stvarica jih vznemiri in razsrdi. Pravo zlato srce mora imeti oni, ki vztraja ob njihovi postelji brez godrnjanja, z vedno jednako skrbjo in ljubeznijo. In tako srce so imeli moja mati. (I. Cankar, Spomini na mojo mater, NB) | Vesel in pogumen kot nihče. Pa srce ima dobro, resnično zlato srce ... Glej, Rožle je že kar zaverovan v njega in uboga Mojca kar strmi in ga posluša. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | »Koga bi raje imeli v četrtfinalu, pa se nikdar niti nismo spraševali. Do Špancev, ki nas pričakujejo, za razliko od Italijanov ne gojimo nikakršnih zamer,« dodaja Javtokas, za katerega selektor Sireika pravi, da ima zlato srce. (Delo, 28. avg. 2005, NB) | Ali kot pravi podpredsednik

Philaldephe Dave Coskey: »Vrhunski športniki so običajno sila povprečne, da ne rečem ošabne osebnosti, ki mislijo, da imajo zlato srce. Charles je drugačen: je fant od fare, vendar hoče, da bi ga ljudje videli s črnim klobukom na glavi.« (Delo, 13. sep. 1999, NB)

◆ Pomen frazema *imeti zlato srce* izhajajo iz pomenov sestavine *zlat*: ekspr. 'zelo dober, dobrosrčen'; 'ki vzbuja zelo pozitiven čustveni odnos'; ekspr., z oslabiljenim pomenom 'poudarja pomen samostalnika, na katerega se nanaša'.

◎ angl. *to have a heart of gold*; češ. *mít zlaté srdce*; *mít srdce ze zlata*; *mít srdce jako ze zlata*; fr. *avoir un cœur d'or*; hr., srb. *imati zlatno srce*; nem. *ein goldenes Herz haben*; rus. *imet' zolotoe serdce*.

kámen se je odválil od srcá kómu, gl. **kamen**.

kot bi kdó kómu porínil nôž v srcé, gl. **nož**.

[kot] **kámen na sřcu**, gl. **kamen**.

ležáti kómu kot kámen na sřcu, gl. **kamen**.

mêhkega srcá /nevtr.; pren., v povedni rabi in kot pril./ *usmiljen*; prim. **iméti mehko srce**

Zinkine ustnice so se razširile ob teh daljnih spominih, ko je bila njena mati še mlada in mehkega srca. Neka čudna toplina je zdaj v tem lepem jutru zajela tudi njeno srce ter ga začela mehčati. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | »Morala bi iti s teboj,« je hitro rekla Louise. »Preveč mehkega srca si, ni ti mogoče zapupati. Nihče ne bi smel delati zastoj.« (Nicole Plüss, Lebdenje, NB) | Nikdar se ni laskala ljudem. Kazala se je bolj trdega kakor mehkega srca. Mladenci so jo vsi častili in spoštovali ... (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Od vseh pojavnih oblik premoči je zadržanost najbolj prepričljiva. Med generali je veljal za goloba mehkega srca, ki se izogiba uporabi sile. (Delo, 17. maja 2003, NB) | V Italiji do klateških mačk niso ravno rahločutni, mnogi bi se jih radi znebili, vseeno pa jim kar precej Italijank mehkega srca prinaša hrano in jih razvaja. (Delo, 26. avg. 2002, NB)

◆ Gl. *mehko srce*.

mêhko srcé /ekspr.; pren./ *usmiljenost, ganjenost*; prp. **trdo srce**

Štefanovo mehko srce, ki ni moglo živeti brez opore, se je navezalo popolnoma na Miha, tako da je ta Rozalki včasih rekel: »Ti si neumna, ker ne vzameš Štefana; z njim lahko storiš, kar hočeš.« (F. Detela, Malo življenje, NB) | Solze ima v očeh. Tak hrust, pa tako mehko srce. (Miha Remec, Mana, NB) | Zazdi se mi, da tragedija morda le ni tako zelo načela trde skorje Manhattan, pod katero naj bi se skrivalo mehko srce. Ali pa, da podjetnemu duhu, tako značilnemu za Amerikance, nič ne more do živlega. (Delo, 14. dec. 2001, NB) | Ker je bila slepa, sem jo za roko vodil po odru sem ter tja, jo nosil čez brv in jo zdravil s čudežnim zdravilom. Le kako se ne bi spotoma tudi zaljublil vanjo, ko pa je imela tako pristržno pegast nosok, tako globoke modre oči, tako mehko srce. (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB)

◆ Pomen frazema *mehko srce* temelji na pome-

nih sestavine *mehk*: ekspr., navadno v povedni rabi 'obziren, popustljiv, prizanesljiv'; ekspr. 'ki izraža prijaznost, naklonjenost'; ekspr. 'občutljiv, hitro ganjen'. Enako velja za frazeme *biti mehkega srca*, *imeti mehko srce*, *mehkega srca*.

misliti bôlj s sřcem kot z glávo /nevtr.; pren./ *biti bolj čustven kot razumski*

Ženska ima svoj krog v tihi domačnosti; tam naj dela in pomaga po svoji moči. Mé moramo bolj s srcem misliti kakor z glavo. (J. Jurčič, Cvet in sad, NB) | »Zato nismo nevarni nikomur, razen sebi.« Za nas študente je bila taka modrost nekoliko visoka, a umeli smo jo bolj s srcem ko z umom. (F. S. Finžgar, Oj mladost ..., NB)

na jezíku méd, v sřcu léd, gl. jezík.

ne iméti srcá /ekspr.; pren., navadno z *da/* *ne imeti poguma*

V začetku ni nihče imel srca, da bi omenjal pravilo, ki pravi, da ne puščaj otrok samih, čeprav je bilo na fotografiji, ki je označevala mesto tragedije, povsem jasno videti znak, na katerem je silhueta odraslega, ki pelje otroka za roko. (Delo, 12. maja 2001, NB) | Pozno po večerji, takole okrog polnoči. Otroka sta šla že spat, se pravi v sobo, če sta ugasnila luč, pa nisem šel gledat, ker nisem imel srca, da bi rekel, naj jo ugasneta. (Delo, 4. jan. 2003, NB) | Vodja kirurške ekipe v Singapuru je pojasnil, da ni imel srca zavrniti največjo željo obeh sester. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | Tudi večina junakov Roubaixa 2002 je bila zelo blizu temu idealu. Nekaterim je manjkal kakšen centimeter, drugim kilogramček ali dva, največ pa je bilo takih, ki niso imeli srca, da bi postavili na kokco vso sezono. (Delo, 17. apr. 2002, NB) | Seveda ji doma ne bodo dovolili, saj ji ničesar ne dovolijo. Če bi ga za nekaj dni skrila v svojo sobo, mu uredila stranišče in dala nekaj hrane, ga ne bodo imeli srca napoditi. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Danila in Davorin Sadar sta zgrožena nad svojimi delavci. Pa toliko sta jim ponudila: kredite namesto plače, nista imela srca, da bi jih odpustila, čeprav niso hoteli delati ... (Delo, 18. avg. 1998, NB)

◆ Gl. *imeti srce* za koga/kaj.

ne iméti srcá [za kóga/kàj] /ekspr.; pren./ *biti brezsrčen, neusmiljen*

Vojvodinja vdova Virida je bila sila pobožna žena in je za zatiški samostan veliko storila. Za kmeta ni imela srca. Zaničevala ga je iz vse duše in njeni tlačani so ji to zaničevanje pošteno vračali s sovraštvom. (Miroslav Malovrh, Opatov praporček, NB) | Jaz se k tej točki dnevnega reda nisem želel oglasiti. Ne zato, ker ne bi imel srca oziroma da ne bi imel vesti, ampak zato, ker menim, da bi bilo mnogo bolj smotno sprejeti dopolnila k temu zakonu in omogočiti zakonsko podlago, da se stvari, če že ne tečejo tako hitro, kot bi želeli, da mogoče s temi spremembami stečejo. (Državni zbor RS: 24. izredna seja, 17. 9. 1998, NB) | Smrt, fant moj, je smrt! In kdor jo iz jeze in sovraštva po nemarnem jemlje na jezik, ta je, ... ta je v srcu slep in gluha ... ta sploh nima srca ... ta je revež in trpin! ... (C. Kosmač, Ozimina,

NB) | O to vam je hud človek; gorje, ako bi mu ne prinesel najemnine o dogovorjenem času, precej bi imel pečat v hiši. Ta človek nima srca, ali pa je trdo, da bi lahko kresal z njim. (J. Stritar, Rosana, NB) | No, pa se tudi Repniku ni godilo bolje. Slab gospodar je navadno slab človek, ki nima srca ne za ženo ne za otroke. Takšen je bil Repnikov Tomaž. (I. Tavčar, V Zali, NB)

◆ Gl. *imeti srce za koga/kaj*.

nositi otrôka pod srcem, gl. **otrok**.

nositi srce na dlani /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *vedno očitno kazati svoja čustva*

Tam v naših krajih nosijo ljudje srce na dlani in ga zafrečkajo prezgodaj. Ne vedó, kaj nosijo na dlani, kakor otrok ne ve, če ima v roki vinar ali cekin. (I. Cankar, Zgodba o dveh mladih ljudeh, Tri zgodbe, NB) | In vendar je v meni živila strastna želja, da bi bil ljubljen, ne od domačih, pač pa od kogar koli, od vseh. Prav zato sem menda nosil vse preveč srce na dlani okrog, da se je zadelo ob vsak pogled in ga je zaskolela že sama misel. (F. Kozak, Od vojne do vojne, 1954, 268) | Sangviniki so družabni, dobrohotni in veseli ljudje. Mnogo govorijo in manj naredijo. Srce nosijo na dlani, kakor pravimo. (Pavle Kogej, Organizacija in psihologija dela, 1963, 24) | Poznam tvoje srce, kakor bi ga na dlani nosil. (J. Stritar, Zorin, Z 1870, 178) | Bili smo po naravi redkobesedni ljudje. Srca nismo nosili na dlani. (F. Bevk, Dedič, 63) | Menenij. Narave je prežlahatne za ta svet: Neptunu se ne laskal bi za osti, ne Jupitru za grom. Srce ima na dlani: kar snuje v prsih, mora mu z jezika ... (W. Shakespeare – O. Župančič, Koriolan, 1946, 73)

◆ Frazem *nositi srce na dlani* temelji na predstavi, da je srce kot središče čustev človeka s svojimi čustvi nošeno na dlani, kar pomeni, da njegov imetnik vedno očitno kaže svoja čustva.

◎ češ. *nosit srdce na taliři*; it. [essere] *col cuore in mano*; nem. *das Herz auf der Zunge haben*; pol. *mieć serce na dłoni*.

pretipati kómu srce in obisti, gl. **obisti**.

srce gori [kómu] za kóga/kàj /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *[kdo] ima zelo rad koga*

Tudi sedaj štejem v Rimu več častilcev in tlačanov, nego bi marsikdo sodil; služijo mi v vseh stanovih vedoma in nevedoma; celo pod talarjem in nunsko pečo marsikatero srce gori zame, ko pošiljajo usta molitve k nebu; vendar saj veš, kakšno je razmerje in kdo sem jaz, moja moč je tu doli omejena. (J. Mencinger, Abadon, NB) | O, *moj preljubi, dragi dom* O, *moj preljubi, dragi dom*, za té srce gori; kako te zvesto ljubil bom vse svoje žive dni. (Eno si zapojmo, NB) | Na domu pleše vrsta svatov, poroka treh slavi se bratov. Nevestam ženini vele: »Dom zgrádili smo vam prostoren, obsuje roj vas slug pokoren, na vek za vas gori srce!« (Anton Medved, Pesmi I, NB)

◆ Pomen frazema *srce gori za koga/kaj* temelji na pomenih sestavine *goreti*: eksp. 'biti, obstajati v veliki meri'; 'kazati se v veliki meri'.

srce je pádlo v hlače kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo se je zbal, izgubil pogum*

Srce jim bo padlo v hlače in iz hlače v škornje, ko bodo morali še slišati, da je vnel »se strašni boj, ne boj, mesarsko klanje,« in da »leži kristjanov več od polovice.« To niso majhni očitki v današnjih časih! (F. Milčinski, Gospod Fridolin Žolna in njegova družina, NB) | Učenjaki govore in pišejo, svet gre svojo pot po božji volji! Mušica kašlja in misli, zdajle bo soncu srce padlo v hlače, svet pa gre svojo pot! (F. Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I: 1922–1924, NB) | Baltskim nogometášem je srce skorajda padlo v hlače, ko je Marek Heinz v 83. minuti z močnim strelom z 22 metrov zatresel prečko, dokončno pa so se »palčki« od senzacije poslovlili dve minuti pozneje, ko je isti nogometáš z močnim udarcem z roba kazenskega prostora premagal Aleksandra Kolinka ... (Delo, 17. jun. 2004, NB) | »Ti je spet padlo srce v hlače ali ti nagaja štrlinec v njih? Ti je kraljica Feba zaprla svoje sobane?« (Miha Remec, Iksia ali slovo živo strojnega človeka, NB) | Zmajem v gosteh pade srce v hlače. (Delo, 16. feb. 2004, NB) | Žaba se greje rada na soncu, sedi kakor pes na zadnjih nogah in gleda z neko neumno ošabnostjo okoli sebe; srce ji pa precej v hlače pade; če le kak suh list zašumi, puhne v vodo. (F. Erjavec, Živalske podobe, NB) | To ste strahopetci, vam že srce pada v hlače. (M. Remec, Opustošena brajda, 172) | Srce mu nikakor v hlače ne zleze. (V. Zarnik, Originali, N 1862, 199) | Zdaj sprejmejo vsakega. Predpisana je zdravniška preiskava, ali jaz ne verjamem prav ... Ljudi bi radi dobili, da bi uslužbenec srce zlezlo v hlače ... (Etbin Kristan, Pertinčarjevo pomlajenje, 1914, 105) | Srce je prazno, srečno ni, / ki namest' v persih / ku v hlačah zdaj tiči. (V. Zarnik, Don Quijote v Blatni vasi, 1862, 10)

◆ Frazem *srce je padlo v hlače komu* je nastalo na predstavi o srcu kot središču različnih čustev, med njimi tudi poguma. Padeč tega v hlače naj bi pomenil, da je kdo ta pogum izgubil in se povezuje s predstavo, da velik strah lahko povzroči neprijetno dogajanje v črevesju in mehurju, kar se potem lahko pozna tudi v hlačah (prim. v zvezi s tem še frazemi *podelati se v hlače, posran od strahu, poscati se od strahu*). Kako pomembno je, da srce ostane na svojem mestu, dokazuje tudi frazem *imeti srce na pravem mestu* 'imeti sočuten, ljubezniv značaj ter smisel za pravilnost in pravičnost in tako ravnanje'.

◎ češ. *srdce mu spadlo do kalhot; srdce mu spadlo do bot; duše mu spadla do kalhot*; hr., srb. *padalo (palo) je komu srce u gaće (u hlače); padalo (palo) je komu srce u hlače; padalo (palo) je komu srce u pete*; it. *perdersi d'anima*; nem. *jmdm. rutscht das Herz in die Hose*; rus. *u nego duša v pjatki ušla*.

srce na pravem mestu /ekspr.; pren./ *sočuten, lju-bezniv značaj ter smisel za pravilnost in pravičnost in tako ravnanje*

»V odločilnih trenutkih, ko so se nam Hrvati približali, smo znali nadzirati rezultat in nismo pustili, da bi izenačili. V odločilnih trenutkih nismo padli, zaigrali smo odločno, pokazali, da imamo srce na pravem mestu,« je vratar in kapetan Beno Lapajne povedal o sanjskem dnevu, za katerega je imel sam veliko zaslug. (Delo, 2. feb. 2004, NB) | Smo zopet zamudili pravi čas in pravo priliko? Ali imamo poštenost in srce na pravem mestu? V kakšnih in katerih vodnjakih se namakajo naša srca? (Delo, 5. mar. 2005, NB) | Če bi že moral izreči kak moralni nauk, bi se nemara glasil: Varujte se pisca, ki poudarja svojo skrb za vas; ki vas pušča brez dvomov o svoji vrlini, koristnosti, človekoljubju; ki izjavlja, da je njegovo srce na pravem mestu, in zagotavlja, da ga je, to utripajočo gmoto, mogoče v celoti videti tam, kjer bi morali biti njegovi liki. (Emil Hrvatini, ur. Teorije sodobnega plesa, Maska, 2001, NB)

⊙ angl. *one's heart is in the right place*; češ. *mít srdce na pravém místě*; fr. *avoir le cœur à la bonne place*; nem. *das Herz auf dem rechten Fleck haben*; rus. *u nego dobroe serdce*; *u nego bol'soe serdce*; *u nego otzvynoe serdce*.

trdega srcá /nevtr.; pren., v povedni rabi in kot pril., tudi nikal./ *neusmiljen, neprizanesljiv*; prim. **imeti trdo srce**; **imeti kamen namesto srca**; prim. **trdosrčen**, **trdosrčnež**, **trdosrčnik**

Bil je nadvse ošaben in smel človek, trdega srca in neupogljive volje, a tudi lahkoživ in radodaren, tako da je v nekaterih letih zapravil ogromne vsote samostanskega premoženja ... (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Zjutraj dobi kruh, kaša, vodo, včasih kuhano repo in kos mastnega mesa. Sodnik Oberholzer ni bil tako trdega srca, lahko bi ga postil ob kruhu in vodi. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | O tem, da je tudi učitelj samo človek, ni nobenega dvoma. Nihče, razen morda njega samega, ne zahteva niti ne pričakuje, da bi bil »več«, če seveda odmisli »ljudi kratke pameti in trdega srca«. (Delo, 14. nov. 1998, NB) | »Daj Bogu, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega!«, a drugič, ker je mož, ki sicer ni bil trdega srca, v svojem hudem podžupanskem poslu že nekoliko otopel. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB)

⊙ Gl. *trdo srce*.

trdo srcé /ekspr.; pren./ *neusmiljenost, neprizanesljivost*; prp. **mehko srce**; prim. **trdosrčnost**

Avtorju se zdi, da je ravnanje razbojniškega poglavarja vredno pohvale: »Plemenita prikazen in pogled na lepoto,« pravi, »mora omečiti tudi trdo srce razbojnika in premagati surovo silo.« (D. Jančar, Aithiopika, ponovitev, NB) | Tudi cesar bi mu tega žaljenja ne zameril; saj moli vsak dan: Odpusti nam naše dolge! Ta zakon, ki ga ni postavilo trdo srce na eni strani, ampak preračunano hlapčevstvo, skoraj malikovavstvo na drugi strani, bi se moral omiliti. (F. Detela, Spominska plošča in druge hu-

moreske, NB) | Srce ji je navdajalo veselje, ko je videla, da je storila dobro delo, in hvalila je Boga, ki je tudi bratu omečil trdo srce. (F. Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB) | Vsem svojim služabnikom pa je zagrozil, da bo slehernemu, ki bo le črnil o porodu, dal pri priči oddrobiti glavo. Ker so dobro poznali njegovo silno jezo in trdo srce, so seveda molčali kot grob in že naslednji dan je bilo na gradu spet vse tako, kot da se ni nič zgodilo. (F. Lainšček, Mislice/Deset pravljic, NB)

⊙ Pomen frazema *trdo srce* izhajajo iz pomenov sestavine *trd*: ekspr. 'strog, neprizanesljiv'; 'neuklonljiv, nepopustljiv'; ekspr. 'ki ne vsebuje, izraža prijaznosti, naklonjenosti'. Enako velja za frazeme *biti trdega srca*, *imeti trdo srce*, *trdega srca*.

srebrn

priti na svét s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.

rodíti se s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.

rôjen s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.

srebró

biti kàkor živo srebró, gl. *kakor živo srebro*.

biti živo srebró /ekspr.; pren./ *kdor je živahen, nemiren*

Lepših slovesnosti sem videl malo. Janko pa, živo srebro, kot je bil, je bil tako srečen, da bi najraje vsakomur, ki mu jo je ponujal, dal roko. Največ pa se je – šment presneti! – smukal med dekleti. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Gospod Mesje je še prav mlad in tako živahen kakor gospod Bestiuzza. Živo srebro. (Rado Mur-nik, Ženini naše Koprnele, NB) | Oba starša sta po ves dan zdoma, stara mati pa ga ne obvlada. Kdo bi pa sploh lahko krotil takšno živo srebro. (Miha Remec, Mana, NB)

⊙ Gl. *kakor živo srebro*.

kàkor živo srebró /ekspr.; primera/ *živahen, nemiren*; prim. **imeti mevljo v riti**

Tončka je bila prav majhna, okrogla, spretna in pripravna živalca, kakor živo srebro. Neprenehoma se je vrtela in premikala, naprej, nazaj in zopet naprej in ozirala in mahala z roko, zdaj z desno, zdaj z levo, in kimala z glavo in priskakovala in se trebila in šopirila na vse mogoče načine. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Eden od zvezdnikov poletja je gotovo Li Xiang Ming, doktor kitajske medicine in akupunktore ter osebni zdravnik zadnjega kitajskega cesarja. »Mojster je kot živo srebro, saj ga moramo dobesečno ujeti, da se lahko naučimo njegovega znanja,« pravi Kač, ki je zdravilca zasnubil tudi za delavnico na Smolniku na Pohorju, kjer bo potekala gorska različica Iža, le z malo manj ljudmi ... (Delo, 14. jun. 2006, NB) | V tem narisu je bil zaznamovan sedež, ki je bil vsakemu odkazan. Kakor živo srebro je skakljal ta obedničar po sobi. V znak svoje službe je nosil v roki črno paličico. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Pri večerji mežika z očmi, dela komedije, kaže zobke in klepeta

brez prestanka. Kakor živo srebro se vrtil na stolu, priklanja se na vse strani, meče prtiček v tatka in ne ve, kako bi bila še ljubeznejša in bolj priliznjena. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Zagorelega obraza je, oči ima velike in črne, lase svetlotemne, počesane po sredi in na obeh straneh čela lepo izpodkrožene, roke so do komolcev gole, polne so in okrogle, bujne grudi strepetavajo pod lahno poletno obleko kakor živo srebro. (Milan Pugelj, Evelina in Lina, Tri novele, NB)

♦ Primere *kakor živo srebro, kot živo srebro, biti kot živo srebro* temeljijo na dejstvu, da je živo srebro kot 'tekoča žlahtna kovina srebrno bele barve' zelo gibljivo in izmuzljivo in kot tako prisposodba živahnosti, nemirnosti. Na tej osnovi je nastal še frazem *biti živo srebro*. Med starejšimi slovarji je primera omenjena v Plet. (II, 561): *nemiren kakor živo srebro pri iztočnici srebro*. Še pred njim leta 1860 M. Cigale (II, 1214) iztočnico *Quecksilber* prevaja s sle. *živo srebro* (serb. auch *živa*, in and. slav. M. *rtut*), vendar nem. *er hat viel Quecksilber* prevaja s sle. *živ je, vetrast, nestanovit*.

© angl. *to be like quicksilver*; češ. *být [živý] jako rtut*; *být [čilý] jako rtut*; je [jako] z *hadích ocásků*; fr. *c'est du vif argent*; hr., srb. *biti kao živa; biti kao živo srebro*; it. *avere l'argento vivo addosso*; nem. *Hummeln im Hintern haben; lebendig wie ein Quecksilber sein; quirlig wie ein Quecksilber sein; quecksilbrig sein; Quecksilber im Leib haben; Quecksilber im Hintern haben; Quecksilber im Arsch haben*; rus. *on živoj kak rtut*.

kot živo srebró, gl. *kakor živo srebro*.

Živo srebró je pádlo, gl. *živo srebro se je spustilo*.

Živo srebró se je dvignilo /pog.; pren., tudi sed. in prih./ *temperatura se je dvignila*

Najvišje temperature v juniju so bile izmerjene v dneh od 5. do 7., ponekod tudi 22. junija, le ob obali se je živo srebro dvignilo najvišje zadnji dan meseca. (Delo, 29. jul. 1998, NB) | V krajih z nadmorsko višino do 500 metrov se je živo srebro dvignilo nad 30 stopinj Celzija in celo v Ratečah, kjer je meteorološka postaja na nadmorski višini 864 metrov, so izmerili 29,4 stopinje Celzija. (Delo, 29. jul. 1998, NB) | V Grčiji je bil včeraj najtoplejši dan v tem letu, saj se je živo srebro povzpelo na 42 stopinj Celzija. Na severu Italije je bil zaradi silovitih nalivov in neurij občutno ohromljen promet, vendar se je tudi tam temperatura gibala okoli 40 stopinj. (Delo, 13. avg. 1999, NB) | Ko se živo srebro povzpne do neznosnih 40 stopinj Celzija, v Španiji vsako poletje začno odpirati prodajalne, ki ponujajo široko izbiro kopalnih oblek za vsak žep in okus. (Delo, 27. jul. 1998, NB)

♦ Frazem *živo srebro se je dvignilo*, enako frazem *živo srebro se je povzpelo* temelji na dejstvu, da se živo srebro ob dvigovanju temperature razteza in s tem kaže višjo temperaturno vrednost, ob padanju temperature pa se krči in s tem kaže manjšo

temperaturno vrednost. V tem drugem primeru tako frazema *živo srebro se je spustilo* in *živo srebro je padlo* pomenita, da je temperatura padla.

Živo srebró se je povzpélo, gl. *živo srebro se je dvignilo*.

Živo srebró se je spustilo /pog.; pren., tudi sed. in prih./ *temperatura je padla*

Vremenoslavci so imeli prav, ko so napovedovali, da bo letošnja zima v Rusiji ena najtrših doslej. V Moskvi je že november posekal vse rekorde, saj so se temperature malodane štiri tedne držale okrog minus 20 stopinj, ponoči pa se je živo srebro spustilo tudi do -25 stopinj. (Delo, 10. dec. 1998, NB) | Ljudje takrat razmišljajo o telohih in zvončkih, pokrovitelji in televizijske postaje pa merijo že na druge športe, zlasti nogomet. Povrh vsega pa so nam še en teden pred prvenstvom s Finske zagotavljali, da se tod živo srebro ne bo spustilo pod 15 stopinj. (Delo, 9. feb. 1999, NB) | Poleti se temperatura redno povzpe na 40 stopinj Celzija, pozimi grize mraz. Včasih se spusti živo srebro tudi do minus 40 stopinj Celzija. (National Geographic, junij 2006, NB) | V Kalabriji je temperatura včeraj dopoldne poskočila na 48 stopinj v senci, ponekod na Siciliji pa celo ponoči živo srebro ni padlo pod rekordnih 38 stopinj. (Delo, 4. jul. 1998, NB) | V Sydneyju je pihal ledeni veter z Antarktike. Živo srebro je ponoči padlo na 8,3 stopinje, zaradi vetra pa je bila temperatura dejansko blizu ledišča. (Delo, 17. nov. 2006, NB)

♦ Gl. *živo srebro se je dvignilo*.

sréča

iméti hudičévo sréčo /ekspr.; pren./ *imeti veliko srečo*; sop.: **imeti vražjo sréčo**; **imeti svinjsko sréčo**; prim. **imeti krompir**

»Mislim, da sem se Jerneju, ki se dlje časa ukvarja s tem športom, že precej približal, pred tedni sem ga celo premagal,« je povedal Jazbec, ki je imel ob tem tudi hudičévo sréčo. (Delo, 17. jul. 2002, NB) | Ta je pogumnemu bojevniku izrazil sožalje zaradi izgubljene roke, Nelson pa ga je na kratko odpravil: »Imeli ste prav hudičévo sréčo: če bi izgubil nogo, zdaj ne bi pri vas kupoval nogavic.« (Delo, 21. okt. 1999, NB)

♦ Frazem *imeti hudičévo srečo* temelji na prenesenem pomenu sestavine *hudičev* 'ki se pojavlja v zelo visoki stopnji in z veliko intenzivnostjo'. Enaka prenesena pomena imata tudi sestavini *vražji* in *svinjski* v sopomenskih frazemih *imeti vražjo sréčo*, *imeti svinjsko sréčo*.

© fr. *avoir une veine de pendu*; hr., srb. *imati vrašku sréču*; nem. *Teufelsglück, Sauglück, Schweineglück*.

iméti sréčo v nesréči /ekspr.; pren./ *pri nesreči, nezgodi, smoli ne biti tako težko prizadet, kot bi bilo pričakovati*

Vsi so za njim jokali, ker so ga imeli radi in ga častili s tako častjo, kakršna se staršem spodobi. Tako da Bog včasih že na tem svetu srečo v nesreči, če človek tudi v nesreči vedno Bogu zvest ostane. (J. Cigler, Sreča

v nesreči, NB) | Angleški vratar David Seaman je imel srečo v nesreči, da je ostal živ v prometni nesreči. Z avtom je zadel robnik pločnika, se na cesti postavil počez in prevrnil na streho. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | Moj princip v življenju je imeti srečo v nesreči. Večkrat si sicer želim, da ne bi bilo tako in da bi bila sreča konstanta in nesreča spremenljivka. (Delo, 1. jun. 2002, NB) | Zadnji dve etapi Vuelte nista bili srečni za slovenske kolesarje. V 14. se je v množičen padec zapletel Gorazd Štangelj, ki je imel sicer srečo v nesreči, saj jo je odnesel brez hujših posledic. (Delo, 23. sep. 2002, NB)

◆ Nastanek frazema *imeti srečo v nesreči* je razviden iz njegove sestave in temelji na dejstvu, da lahko nekaj sreče v nesreči pripomore, da le-ta ni tako huda, kot bi lahko bila.

◎ angl. *sth. could have been worse*; češ. *mít štěstí v neštěstí*; fr. *avoir de la chance dans la malchance*; hr., srb. *sreća u nesreći*; nem. *Glück im Unglück haben*; rus. *Net huda bez dobra*; *Ne bylo by sčast'ja, da nesčast'e pomoglo*.

iméti svínjsko sréčo, gl. *imeti hudičevo srečo*; *imeti krompir*.

iméti več sréče kot pámeti /ekspr.; pren./ *imeti pri čem srečo, uspeh bolj zaradi naključja, okoliščin kot zaradi pametnega ravnanja*

»Vse prihaja iz prisluškovalne naprave, ki jo je za nas vgradila danska tajna služba v nekem palestinskem domu v Københavnu. Zdi se, da smo v tem primeru imeli več sreče kot pameti,« je dejal Musa. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Ne verjamem, da bi mi kdo zavidal. Priznam pa jim, da imam pri jezikih več sreče kot pameti, saj sem kot silno zgovoren, včasih kar preveč, odraščal na stičišču treh velikih svetovnih kultur – slovanske, romanske in germanske. (Delo, 12. feb. 2003, NB) | Najbrž sem imel več sreče kot pameti, da se mi kar lep čas ni bilo treba opredeliti do njunega razmerja. Šele po drugem krožniku se je izkazalo, da je Lelia gospodična, prvorojena hči, ki rada spremlja očeta, še rajši potuje ... (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Mislilim, da smo imeli pri tem več sreče kot pameti. Summa summarum smo lahko sicer s stanjem zelo zadovoljni, tranzicijo smo dobro izpeljali. (Delo, 8. jan. 2005, NB) | Sprti sosedje z Vrha pri Višnji Gori imajo očitno več sreče kot pameti, saj bi se bili njihovi spori lahko celo tragično končali. (Delo, 19. okt. 1999, NB)

◆ Nastanek frazema *imeti več sreče kot pameti* temelji na dejstvu, da je za dosego česa ali za izognitev nesreči pogosto potrebno več sreče kot pameti oziroma znanja.

◎ angl. *to have more luck than brains*; češ. *mít víc štěstí než rozumu*; fr. *être plus heureux que sage*; *avoir une veine de cocu/pendu*; hr., srb. *imati više sreće nego pameti*; it. *avere più fortuna che giudizio*; *avere più fortuna che buonsenso*; nem. *mehr Glück als Verstand haben*.

iméti vrážjo sréčo /ekspr.; pren./ *imeti veliko srečo*; sop.: *imeti hudičevo srečo*; *imeti svínjsko srečo*

Lahko si pogledate magnetogram, ne bi rad kradel dragocenega časa. Ugotavljam pa, da smo takrat, se pravi leta 1990, 1991, v obdobju prvih dveh let imeli res veliko, lahko bi rekel celo vražjo srečo. Razmerje sil, ki je bilo vzpostavljeno po volitvah, nas je dobesedno prisililo, nas je zavezalo, da smo projekt osamosvojitve uresničevali skupaj, da nismo izločili skoraj nikogar, da smo potrebovali skoraj vsakogar in da smo verjeli v skupni projekt. (Državni zbor RS: 16. izredna seja, 14. 12. 1997, NB)

◆ Frazem *imeti vražjo srečo* temelji na prenesenem pomenu sestavine *vražji*: 'ki se pojavlja v zelo visoki stopnji in z veliko intenzivnostjo'. Podobno velja za sestavini *hudičev* in *svínjski* v sopomenskih frazemih *imeti hudičevo srečo*, *imeti svínjsko srečo*.

◎ fr. *avoir une veine de cocu/pendu*; hr., srb. *imati vrašku sreću*; nem. *Teufelsglück*, *Sauglück*, *Schweineglück*.

koló sréče, gl. **kolo**.

koló sréče se obréne, gl. **kolo**.

koló sréče se vréti, gl. **kolo**.

koló sréče se zasúka, gl. **kolo**.

koló sréče se zavréti, gl. **kolo**.

obrníti koló sréče, gl. **kolo**.

poskústiti sréčo /ekspr.; pren./ *tvegati, narediti kako dejanje z upanjem na uspeh*

Njegova filmska industrija naivnih pozab za množice preprostih je največja na svetu. Zlato korito vabi milijone novih in novih z revnega podeželja poskusiti srečo, ki so jo videli na televiziji. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Vedno poskušam izkoristiti priložnost, da igram različne karakterje, to pa je verjetno najbolj ekstremni primer in je zato zbudil tako pozornost. Všeč mi je bil scenarij in ljudje, vključeni v projekt, zato sem se odločil poskusiti srečo. (Delo, 4. nov. 2000, NB) | Po razpadu Sovjetske zveze in padcu berlinskega zidu so Judje, ki so prej živeli v sovjetskih in vzhodnoevropskih državah, kjer so zadnja leta imeli težave zaradi slabega gospodarskega položaja in antisemitskega razpoloženja, hoteli poskusiti srečo v Nemčiji. Tja so se priseljevali v manjših skupinah, a danes je očitno, da judovske skupnosti v Nemčiji doživljajo preporod. (Delo, 15. jul. 2003, NB) | Argentinska izbrana vrsta bo danes poskusila srečo na prizorišču, ki ji doslej ni bilo naklonjeno. Na Olimpijskem štadionu v Berlinu so se modrobeli namreč dvakrat pomerili z »elfom«, obakrat na prijateljski ravni: leta 1979 so izgubili z 1 : 2, devet let pozneje pa z 0 : 1. (Delo, 30. jun. 2006, NB)

◆ Frazem *poskusiti srečo* je nastal po izpustu iz daljšega **poskusiti najti srečo*, **poskusiti izzvati srečo*, **poskusiti doživeti srečo* ipd. Nasprotno doživetje, občutje sreče lahko izrazimo s frazom *okusiti srečo*.

☉ angl. *to try one's luck; to take one's chances; to chance one's luck*; češ. *pokoušet štěstí*; fr. *tenter sa chance*; hr., srb. *kušati sreću; pokušati sreću*; it. *tentare la fortuna; tentare la sorte*; nem. *sein Glück versuchen; sein Glück probieren*; rus. *iskušat' sud'bu; ispytyvat' sud'bu*.

sijáti od sréče /ekspr.; pren./ *počutiti se zelo srečne-ga, kazati svojo srečo*

»A mi je veliko pomagalo občinstvo, ki me je srčno bodrilo, tako da je bilo tekmovanje pravi užitek. Upam, da sem se jim s to zmago oddolžil,« je sijal od sreče Mitja Petkovšek. (Delo, 12. jun. 2000, NB) | Najuspešnejši slovenski poklicni golfist Danijel Kraljič po prvem dnevu dvodnevnega turnirja za Slovensko častno lestvico ni sijal od sreče. Vendar je v golfu vse mogoče ... (Delo, 28. maja 2005, NB) | »Cannavaro je najboljši branilec na svetu, odlični Buffon je preprečil Trezeguetu, da zatrese mrežo. Zdaj sem svetovni prvak in uživam v trenutkih slavlja,« je sijal od sreče vselej mirni in razsodni Lippi. (Delo, 11. jul. 2006, NB)

◆ Pomen frazema *sijati od sreče* temelji na sestavini *sijati* ekspr. 'z izrazom oči, s potezami na obrazu kazati močno čustveno vznemirjenost'. Sestavina *sreča* samo še dodatno krepi ta pomen in ga natančneje poimenuje.

☉ češ. *zářit štěstím*; hr., srb. *sjajiti [se] od sreće; sjati [se] od sreće*; nem. *im Glück schwimmen*.

sréča je mila [kómu] /ekspr.; pren., tudi v prih., pret., pogoj./ *razmere, okoliščine so ugodne (za koga)*

Naj jim bo sreča mila, opravljali so dober posel ... (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Vnel se je hud boj. Sreča junaška je bila mila kristjanom. Turka so uničili in mesto je bilo rešeno. (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Pavček: Vsaj duhovno pa je treba ostati v generalnem toku, denimo, slovenske poezije in potem, če ti je sreča mila, najti kakšen stranski rokavček zase. (Delo, 19. apr. 2003, NB) | Vlada bo zakon poslala v parlament po hitrem postopku, in če mu bo sreča mila, bo sprejet še pred volitvami. (Delo, 4. sep. 2000, NB) | »Če bo sreča mila, se bodo do jeseni v novo hišo preselili starši in moja obrt,« je povedala Aleksandra Mlekuž-Kamarič. (Delo, 13. apr. 2000, NB) | Tam, v pravljicnem svetu, bi bil eden dober, drugi hudoben, eden grd, drugi lep. Enemu bi bila sreča mila, drugemu pa ne. (Delo, 3. nov. 2001, NB)

sréča se nasméhne kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi pret. in prih./ *doživeti uspeh, navadno brez svojih zaslug*

Sreča se nasmehne le redkim iskalcem. V brazilski zvezni državi Minas Gerais iščejo minerale in drage kamne predvsem zasebniki. (Delo, 9. nov. 1999, NB) | Če bi znala Ukrajinka to izkoristiti, bi ji igralka z najvišjim ratingom kar vsilila naslov. Toda v kritičnih trenutkih, ko ni šlo brez časovne stiske, se bela ni najbolje znašla in športna sreča se je nasmehnila Galliamovi. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Velikanska sreča se je nasmehnila

nepridipravo, ki je v noči na soboto vlomil v stanovanjsko hišo v Vidmu pri Dolu. Odnesele je zlate prstane in verižice, tolarje in devize ter lastnika oškodoval kar za okoli 12 milijonov tolarjev. (Delo, 18. dec. 2001, NB) | Če se nam bo posrečilo odbiti Rommla, bi se zaupanje poglobilo in dobili bi občutek, da se nam bo sreča nasmehnila. (W. S. Churchill – J. in M. Zupančič, Druga svetovna vojna, 1964, 675) | ... s talažbo, da se jim bo vsaj popoldne nasmehnila sreča. (J. Dular, Krka umira, 286)

☉ češ. *šťěstí se usmálo na koho*; fr. *la chance lui a enfin souri*; hr., srb. *sreća se komu osmjehe; sreća se komu smiješi*; rus. *ščast'e ulybnulos' komu; fortuna ulybnulas' komu*.

sréča v nesreči /ekspr.; navadno v povedni rabi, pren./ *ugodnejši izid nesreče, nezgode, smole, kot je bilo pričakovati*

Pomanjkanje služabnikov pa je po svoje tudi sreča v nesreči. Trdno sem namreč prepričan, da se je kakovost kuhanja na splošno v Britaniji precej izboljšala, odkar so ženske prevzele kuho iz rok utrujenih in naveličanih najetih kuharjev. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Sedemindvajsetletni voznik avtobusa je zaradi neizkušenosti med vožnjo navzdol namesto z avtomobilskim motorjem, zaviral z zavorami tako vneto, da so se pregrele in popustile. Sreča v nesreči je bila, da je trčil le z osebnim avtom in da je voznik z manevrom v hrib avtobus »uspešno« ustavil. (Delo, 1. mar. 2001, NB) | Močan blatni tok, ki je trajal kar 15 minut, so Kosečani doživeli tudi prejšnji petek, ko je deževalo. Sreča v nesreči pa je, da je bila struga Brusnika, ki so ga poglobili, razširili in opremili z novim mostom, ravno ob pravem času pripravljena na boj proti naravnim silam. (Delo, 6. jul. 2002, NB) | Sreča v nesreči je morda le to, da se bo baraka, v kateri je nekoč sicer bival laboratorij za podnaslavljanje filmov, podrla prej kakor kinotečna dvorana. To je očitno tudi edini način, da se državno kolesje sploh zdrzne. (Delo, 5. jun. 2004, NB)

◆ Gl. *imeti srečo v nesreči*. Ustrezni hrvaški ali srbski frazem je *sreća u nesreći*.

sréčanje

sréčanje iz oči v oči /nevtr.; pren./ *neposredno srečanje koga s kom; gl. sréčati se iz oči v oči*

Iskanje nove hiše. Vse v zvezi z zagonom podjetja in s kuhanjem za denar. Srečanje iz oči v oči z Marilyn Vine. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Bayreuthska predstava v režiji Christoph Marthalerja poudarja notranje doživetje obeh junakov, tisti corespondance francoskega pesništva okrog Baudelaira, ki je dojel ujemanja duš, svetov, zvokov, barv, vonjev ... Ali je usodni pogled, srečanje iz oči v oči med Tristanom in Izoldo več kot predoperna zgodba, ko je Tristan obglavil Izoldinega zaročenca Molota in ji njegovo glavo poslal kot dokaz svoje zmage? (Delo, 4. avg. 2005, NB) | Na Dunaju so se pogovarjali uradni srbski in kosovski predstavniki, kar je prvo njihovo srečanje iz oči v oči, odkar je Nato

leta 1999 s Kosova pregal srbsko vojsko. (Mladina 2003, št. 42, NB) | Dvoboj so bolje začeli Goričani, ki so si že v 7. minuti prek Ekmečića ustvarili prvo lepo priložnost. V srečanju iz oči v oči s Simeunovičem pa je streljal mimo vrat. (Delo, 4. apr. 2002, NB) | Težko pričakovane srečanje iz oči v oči med sprtima Zdenko Cerar (nova ministrica je manjkala zaradi nujnih poslov) in Dimitrijem Ruplom (njegov maščevalni pisni naskok na generalno državno tožilko Cerarjevo je bil nebeška mana za opozicijo) še ni bilo. (Delo, 26. apr. 2004, NB)

◆ Gl. *iz oči v oči*.

srečanje na štiri oči /nevr.; pren./ *neposredno srečanje koga s kom*

Syd je nejeverno zmajeval z glavo. »Če je res šlo za srečanje na štiri oči, kot temu praviš, kako hudiča veš, kaj je bilo na njem rečeno?« (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Ljudje nas sprašujejo, gledajo, posebej ženske so radovedne, a se le redko odločijo vstopiti. Kar se zgodi notri, je skrivnost, a naj povem, da gre za preprosto formo ljudske interaktivnosti, srečanje na štiri oči z izvajalci, umetniki ... (Delo, 14. okt. 2003, NB) | Včerajšnje, z napetostjo pričakovano srečanje na štiri oči med mandatarjem za sestavo nove avstrijske vlade Alfredom Gusenbauerjem in dosedanjim kanclerjem Wolfgangom Schüsslom ni prineslo odločitve, ali naj se koalicijska pogajanja med največjima avstrijskima strankama, ki stojijo že od 30. oktobra, obnovijo ali dokončno prekinejo. (Delo, 11. nov. 2006, NB) | Jordanski kralj Abdulah je svoje nezadovoljstvo pokazal tako, da je odpovedal srečanje na štiri oči z Bushem, ki naj bi bilo prejšnji teden. Saj mu drugega niti ni preostalo. (Mladina 2004, št. 17, NB)

◆ Gl. *na štiri oči*.

sréčati

sréčati Ábrahama, gl. **Abraham**.

sréčati matíldo, gl. **matilda**.

sréčati se

sréčati se iz oči v oči, gl. **oko**.

sréčati se na štiri oči, gl. **oko**.

sréčen

bíti rôjen pod sréčno zvézdo, gl. **zvezda**.

iméti sréčno rôko [pri čém], gl. **roka**.

ne iméti sréčne rôke [pri čém], gl. **roka**.

rodíti se pod sréčno zvézdo, gl. **zvezda**.

srečeváti

srečeváti Ábrahama, gl. **Abraham**.

sredína

bíti v zláti sredíni /

1. biti v osrednjem delu, v povprečju

Enako bi lahko rekli tudi za ameriške jedrske elektrarne. JE Krško je zdaj nekje v zlati sredini. To, kar danes vlagamo vanjo, je naložba v nižjo lastno ceno v prihodnjih 10 letih, saj zaradi tega predvidoma ne bomo imeli večjih okvar, velikih kapitalnih zamenjav in podobno. (Delo, 22. mar. 2000, NB) | Po stopnji otrok, ki v starosti petih let obiskujejo malo šolo, je Slovenija v zlati sredini med enajstimi nečlanicami, za katere so v Eurostatu zbrali ustrezne podatke. (Delo, 20. okt. 2000, NB) | Sicer pa je položaj na slovenskih sodiščih povsem primerljiv z evropskimi, izjemi veljata zgolj za Avstrijo in Italijo. Smo v zlati sredini in ljudje si ne bi smeli delati utvar, da bi bil v kakšni drugi državi postopek zanje hitreje končan, kot je pri nas. (Delo, 27. jun. 2003, NB) | Po porabi zdravstvenega denarja za zdravlila smo nekje v zlati sredini. Mislim, da je to dobro in da se je treba truditi, da pri tem tudi ostane. (Delo, 2. okt. 2004, NB)

2. biti na enem izmed srednjih mest

V prenovljeni štandreeški telovadnici so šesterko iz Vivenze ugnali po treh nizih. S 5 točkami so v zlati sredini lestvice. Odbojkarice Vala Siderimpesa so v ligi B-2 prvič izgubile, a so s 7 točkami še vedno v zgornjem delu lestvice. (Delo, 3. nov. 2000, NB) | »Vesele bomo, če nam bodo žirije čimvečkrat podelile po 12 točk, z uspehom ali neuspehom pa se ne obremenjujemo,« so pred odhodom v en glas zatrdile Sestre, ki sicer na tradicionalnih evrovizijskih stavnica ne zasedajo visokih mest, ampak so za zdaj v zlati sredini. (Delo, 21. maja 2002, NB)

◆ Gl. *zlata sredina*.

držáti se zláte sredíne /ekspr.; pren., tudi v **zlati sredíni**/

1. biti zmeren, v ničemer ne pretiravati

Chiracu je bilo zelo kmalu jasno, da se mu je šele tedaj dokončno nasmehnila predsedniška zmaga, saj Francoze pozna tudi po tem, da sicer radi segajo v skrajnosti (tudi leve in desne), še raje pa se držijo zlate sredine. (Delo, 7. maja 2002, NB) | Raziskava, ki so jo predstavili včeraj na tiskovni konferenci na Tajvanu, je pokazala, da predigri posvetijo največ časa Britanci, in to 22,5 minute, najmanj pa Tajci, samo 11,5 minute. Glede predigre se Slovenci držimo zlate sredine, saj zanjo porabimo 19 minut, kar je le malo manj kot svetovno povprečje – 19,7 minute. (Delo, 13. okt. 2004, NB)

2. biti na enem izmed srednjih mest

Takrat bodo razlike že tako velike, da bodo tudi specialisti za pobege dobili svoj del tourove tekmovalne pagače. Štangelj se drži zlate sredine oziroma glavnine. To pa niti ni tako lahko. (Delo, 8. jul. 2005, NB) | Podobno napako kot Bartoli je zagrešil tudi Martin Hvastija, saj je kakšnih 100 km pred ciljem zamudil napad 25 kolesarjev, ki so nato ukrojili dirko. »Nisem računal, da bo tako hitro prišlo do odločilnega napada, zato sem se držal v zlati sredini, tako da sem akcijo ubežnikov lahko le jezno pospremil. (Delo, 28. apr. 1998, NB)

◆ Gl. *zlata sredina*.

končáti v zláti sredíni /ekspr.; pren./ *končati na enem izmed srednjih mest*

Zoran Klemenčič in Andrej Hauptman sta belgijsko kolesarsko turnejo končala v »zlati sredini«. Hauptman je na dirki Het Volk zasedel 38. mesto, Klemenčič pa je bil na preizkušnji Kuurne-Bruselj-Kuurne 35. (Delo, 6. mar. 2001, NB) | V nadse zanimivem finalu dvojcev brez krmarja sta najboljši slovenski posadki končali v zlati sredini: za bratoma Skelin in tandemom Croatie Francetič-Čuljak sta kot tretja priveslala na cilj Mariborčana Rok Kolander in Matej Prelog, za njima pa njuna blejska kolega Milan Janša in Jani Klemenčič. (Delo, 8. apr. 2002, NB) | Čopiju in Margonu prav nič ni šlo od rok. V treh nastopih sta bila le enkrat solidna – 12., dvakrat pa sta končala v zlati sredini finala, na 22. in 25. mestu. »Vse kar sva naredila, je bilo napačno.« (Delo, 23. apr. 1998, NB)

◆ Gl. *zlata sredina*.

ostáti v zláti sredíni /ekspr.; pren., nedov. *ostajati*

1. *ostati v osrednjem delu, v povprečju*

Sicer pa so jo pri razvrščanju uspešnosti kadrov na področjih, ki jih financira država, še najbolje odnesli zaposleni v šolstvu in zdravstvu. Anketirani so učinkovitost teh dveh resorjev ocenili dokaj solidno – a tudi tu je v povprečju učinkovitost ostala v zlati sredini – nihajoča med dobrim in slabim – medtem ko je na repu ocenjevanih pristalo pravosodje. (Delo, 2. sep. 2000, NB) | Morda bo kdo pogrešal nekaj več možnosti za nastavitev zvonjenja (Siemens jih je dodal le pet), zato pa bo marsikdo vesel že vgrajenega modema za prenos podatkov, saj je telefon brez drugih dodatkov mogoče neposredno priključiti v računalnik. E10 ostaja v zlati sredini tudi glede teže, saj se tehtnica ustavi pri 160 gramih. (Delo, 15. jun. 1998, NB)

2. *ostati na enem izmed srednjih mest*

Rezultat seveda ni mogel izostati. Fantje so prepričljivo ostali v zlati sredini in zasedli četrto mesto, dekleta pa so na šestem mestu za dve točki prehitela Švico in Turčijo. (Delo, 21. jun. 2004, NB) | Izidi vseh so bili skromni, precej slabši kot na zadnjem tekmovanju za svetovni pokal na Cipru. V tem slogu so streljali tudi naši, ki so ostali »v zlati sredini«. (Delo, 24. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *zlata sredina*.

zláta sredína /ekspr.; pren./

1. *kar je prav v osrednjem delu, v povprečju česa*
Zgodaj sem dojel, da vse tisto, kar je preveč osebno, ni dobro, in spet, kar je premalo osebno, ni dobro. Aristotelova zlata sredina. Mora vsak igralec poiskati v sebi ta notranji čut za balans? (Delo, 20. mar. 2004, NB) | V vsakem podjetju je treba po tej teoriji najprej poskrbeti za zvezde, za najboljših 20 odstotkov ljudi, ki jih je treba neprikrito nagradjevati in spodbujati. S tem jih ne le zadržiš v podjetju, temveč jim daš nov zagon. Potem je tu zlata sredina, ki predstavlja približno 70 odstotkov zaposlenih, ki jih prav tako ves čas neguješ, jih dodatno usposabljaš, omogočaš dodatno izobraževanje ... (Delo, 19. maja 2007, NB) | Compaqova družina prenosnikov

poslovnega razreda Evo se skoraj vsak mesec poveča za kakega člana, model N160 pa je po specifikacijah nekakšna zlata sredina, podprta s precejšnjo močjo, saj računalnik poganja Intelov procesor Pentium III-M s taktom 1 GHz. (Monitor, marec 2002, NB)

2. *eno izmed srednjih mest*

Cilj zlata sredina. V minuli sezoni je Termo v končnici zapravil lepo priložnost, da bi se prvič uvrstil tudi v evropska tekmovanja. (Delo, 22. sep. 2003, NB) | Prejšnji ponedeljek smo predstavili tistih pet reprezentanc, ki naj bi imele na bližnjem 12. EP na Portugalskem na papirju najmanj možnosti za osvojitve evropske nogometne krone. To pot je na vrsti zlata sredina, v kateri pa se po mnenju mnogih skrivajo že tako dobra moštva, da se lahko na EP prebijajo vse do zaključnih bojev. (Delo, 31. maja 2004, NB) | Prejšnji ponedeljek smo predstavili tistih pet reprezentanc, ki naj bi imele na bližnjem 12. EP na Portugalskem na papirju najmanj možnosti za osvojitve evropske nogometne krone. To pot je na vrsti zlata sredina, v kateri pa se po mnenju mnogih skrivajo že tako dobra moštva, da se lahko na EP prebijajo vse do zaključnih bojev. (Delo, 31. maja 2004, NB) | Organizatorji, gimnastični klub Šiška, so se tudi letos potrudili, da so pripeljali nekatere odlične telovadke. Manjkala je le »zlata sredina«, saj je bil med najboljšimi in dobrimi velik razpon. (Delo, 8. nov. 1999, NB)

◆ Frazem *zlata sredina* je po izvoru kalk latinskega izraza *aurea mediocritas* 'ne preveč ne premalo, ampak kolikor je potrebno', 'najboljša srednja pot med skrajnostmi', katerega avtor je starorimski pesnik Horac (65–8 pred n. št.) v delu *Carminum libri II*, 10, 5 (gl. Zvonimir Doroghy, *Blago latinskoga jezika*, 48). Frazem *zlata sredina* se v odvisnih sklonih – odvisno od glagolskih sestavin – pojavlja v frazemih *biti v zlati sredini*, *držati se zlate sredine*, *končati v zlati sredini*, *ostati v zlati sredini*.

◎ angl. *the golden mean*; fr. *le juste milieu*; hr., srb. *zlatna sredina*; it. *il giusto mezzo*; *aurea mediocrità*; nem. *die goldene Mitte*; pol. *złoty środek*; *złote umiarkowanie*; rus. *zlotaja seredina*.

sředstvo

ne izbirati sredstev /nevtr.; mn., nikal./ *biti pripravljen storiti tudi kaj slabega nepoštenega za dosego česa*

Dobro je poznal takratno Italijo, v kateri so se spopadali razni interesi in ki je bila prizorišče surovih vojn. Menil je, da se je temu treba upreti z močjo in požrtvovalnostjo in pri tem ne izbirati sredstev, saj je za domovino dopuščeno storiti vse. (Delo, 3. maja 2004, NB) | Višje sodišče ni našlo razumne razlage, zakaj bi Makuc in Nečemer po krivem obremenjevala Srebrnjaka. Ta pa ju je v pritožbi prikazal v negativni luči, zatrjeval je, da je bil Makuc rojen igralec in egoist, ki ni izbiral sredstev za rešitev lastne kože. (Delo, 4. nov. 2002, NB) | Moore je

Busha napadel na celi črti in ga prikazal kot popolnega skorumpiranca in bedaka. Pri tem ni izbiral sredstev, čeprav mu je bil, roko na srce, v največjo pomoč pri tem kar Bush sam. (Delo, 9. sep. 2004, NB) | Diktatorski sistem v iztrebljanju domnevnih političnih nasprotnikov ni izbiral sredstev; v ilegalnih taboriščih so izginjale celo nosečnice. (Delo, 18. jan. 1999, NB) | To je zgodba o tem, kako se je vrh ministrstva za notranje zadeve ukvarjal s podtikanjem, lažmi in prevarami, da bi očrnil nezaželene ljudi in jih za vedno onemogočil, in kako pri tem ni izbiral sredstev. (Delo, 29. maja, 1999, NB)

srna

plašen kot srna /ekspr.; primera, tudi prisl. **plašno/zelo plah**

Se vam zdi to veliko? Morda je veliko za banko. Dr. Arhar je nekoč dejal: denar je plašen kot srna. (Delo, 1. mar. 2003, NB) | In s to odločitvijo, da se tako jača, kako bi rekel, samo del neke opcije, jaz ne bom govoril o kakšni koalicijski kulturi ali koalicijskih dogovorih – torej jaz menim, da zlasti na tem področju, pri denarju, ki je plašen kot srna, je rad rekel gospod guverner Arhar, menim, da ta koncentracija ob – bi rekel – taki finančni preteklosti kandidata zlasti ob tem ni – je lahko za Slovenijo nevarna oziroma škodljiva. (Državni zbor 3. sklica, 4. redna seja, zasedanje, 27. 3. 2001, NB) | V roki je nosila široki svoj slamnik, v lase pa si je bila vpletla divjjo belordečo rožo. Kakor srna je plašno zrla na naju. Čez nežni obrazek se ji je razlila divna rdečica, da vam je bila nebeško krasna v svoji nedolžni lepoti. (Ivan Tavčar, Otok in Struga, NB)

◆ Primera *plašen kot srna* temelji na plahosti kot eni od značilnih lastnosti naše znane gozdne živali srne. Uporablja se tudi prislovno: *plašno kakor srna*.

◎ bolg. *plah kato sàrna*; češ. *plachý jako srna*; hr. *plah kao srna*; mak. *plaštiv kako srna*; rus. *bojazlivyy kak lan*; puglivyy *kak lan*; slš. *plachý ako srnka*.

plašno kakor srna, gl. *plašen kot srna*.

sršen

bežati, kot bi sršeni podili kóga /ekspr.; primera/ *zelo hitro, brezglavo*

Leti, kakor bi ga sršeni podili. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 131)

◆ Sršeni so žuželke z zelo strupenim pikom, zato mora tisti, ki ga podi razdražen roj sršenov zelo hitro bežati. V zvezi s tem so nastale primere *bežati, kot bi sršeni podili koga, kot bi sršen pičil koga, kot razdražen sršen*.

húd kot sršen, gl. *razdražen kot sršen*.

iméti sršéne v glávi /ekspr.; pren./ *ne imeti vztrajnosti, biti nemiren*; prim. **iméti sršéne v riti; iméti mevlje v riti**

ima seršene v glavi. (A. J. Murko, 1833, 508)

iméti sršéne v riti /kor. obirsko; pren./ *ne imeti vztrajnosti, biti nemiren*; prim. **iméti mevlje v riti; iméti sršéne v glavi**

Videl sem tukaj, kako je Silen, poveljnik prednje straže, potil debele srage in bridko trpinčil osla, osel pa je strašno zehal in grozovito mahal z repom, cepetal in se otepal, kot če bi imel sršene v riti. (F. Rabelais – B. Mažžarevič, Gargantua in Pantagruel 2, 1981, 478)

kàkor bi sršén pičil kóga /ekspr.; primera/ *zelo hitro* Gernauva je spreletelo pri prvih besedah, kakor bi ga bil sršen pičil: pa to in naravni trenutni instinkt, ki mu je velel: – tu te ne smeta videti – navel ga je ob enem, da je skočil kot blisk v stran, kder je počenil za široko drevo. (J. Kersnik, Na Žerinjah, 1876, 90)

kot razdražen sršen /ekspr.; primera/ *zelo razdražen, (hud)*

V hišo pa sta pribrenčala sinova, starejši Marks in mlajši Othinrih; o zadnjem mi ni znano, kako je prišel do tega nečloveškega imena. Bila sta kakor razdražena sršena. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 134, 135) | Neumen – široke hlače – te besede mu brenčijo po ušesih in ga podé kot zdraženi sršeni vedno dalje od Pahovčeve hiše. (S. Jenko, Tilka, SG 1858, II, 80) | Kot sršen razdražen / Skoč' baba zdej v mé. (OSNP 8719, Novo mesto, Kramar) | »Veste kaj boter! ali kdo ste, vi ste pa hudi ko seršen; vse rebra ste mi poterli.« (J. Jurčič, SG 1865, 8)

zaiti med sršéne /ekspr.; redko; pren./ *dati povod za hudo, množično razburjenje*; sop.: **dregniti v sršénje gnezdo; dregniti v sršenovo gnezdo; dregniti v osje gnezdo; dregniti v osir**

Pri jami je sedel Boštjan ter dejal zadovoljno: »Med sršene si zašel! Pričakovali smo te pa šele o božiču.« (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, LZ 1917, 462)

sršenji

drégniti v sršénje gnéздо, gl. **gnezdo**.

drézati v sršénje gnéздо, gl. **gnezdo**.

sršénje gnéздо, gl. **gnezdo**.

sršenov

drégniti v sršénovo gnéздо, gl. **gnezdo**.

v sršénovo gnéздо séči, gl. **gnezdo**.

stán

bíti v drúgem stánu, gl. *v drugem stanu*.

příti v drúgi stán, gl. *v drugem stanu*.

v drúgem stánu /star.; pren./ *noseča*; sop.: **v blagoslovljenem stanju; v drugem stanju**

Dve leti je minilo, kar sta bila poročena, in Svetinka je bila zdaj v drugem stanu. Tedaj sta neke noči dobila dva lepa, zdrava fantiča dvojčka. (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Ko sem prišel, sem našel pet nezakonskih v drugem stanu. Potem sem za grešnice odločil kazen: križ, sramotni kamen in kostnico; deset let pozneje ni

bilo niti ene nezakonske matere. (Ivan Pregelj, Plebanus Joannes, NB)

◆ Gl. v *drugem stanju*. Frazem v *drugem stanju* omenjata J. Glonar (SSJ, 370) pri iztočnici *stan: priti v drugi stan*: zanositi; prav tako Plet. II, 566: v *drugem stanju biti*, schwanger sein.

zapustiti sámski stán /eksp.; pren./ *poročiti se*

Petkratni državni prvak v speedwayu, 26-letni Matej Ferjan, je pred začetkom letošnje sezone zapustil samski stan. Na Ljubljanskem gradu se je v soboto poročil z 22-letno Klavdijo Mlakar iz Zapotoka, ki je pred dobrim letom in pol postal Matejev novi dom. (Delo, 25. feb. 2003, NB) | Napočilo je leto ljubezni za nigerijska nogometna zvezdnika Tijjanija Babangido in Tariba Westa. Slednji, ki igra pri Milanu, bo zapustil samski stan v nedeljo, le dan po kvalifikacijski tekmi za nastop na SP proti Sierri Leoneju, ko bo v Lagosu pred oltar popeljal prijateljico Atinuke. (Delo, 15. jun. 2000, NB)

stánje

biti v blagoslovljenem stánju, gl. v *blagoslovljenem stanju*.

biti v drúgem stánju, gl. v *drugem stanju*.

v **blagoslovljenem stánju** /vznes.; pren./ *noseča*; sop.: **blagoslovljena**; v **drugem stanju**; v **drugem stanu**

Bila sem četrtič v blagoslovljenem stanju, proti jutru so me začeli viti krči. V nezavesti sem se zgrudila na tla. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Dogodka je sledila prijetna pogostitev v atriju Pošte. Vedno nasmejana in prijazna Urša je blestela v blagoslovljenem stanju, obdana s svojimi najbližjimi in številnimi prijatelji. (Jana 2007, št. 16, NB) | Pripravljajo že logotip društva in vse potrebno za šivanje 10.000 slovesnih oblek, v katerih bodo šli v mimohodu ponosni starši otrok, ki bodo rojeni leta 2000, in ženske v »blagoslovljenem stanju«, ki v tem letu pričakujejo rojstvo otroka. (Delo, 6. apr. 1999, NB)

◆ Frazem v *blagoslovljenem stanju* oziroma *biti v blagoslovljenem stanju* s sopomensko *biti blagoslovljena* izhaja iz krščanskega nauka, da bog podeljuje srečo, obilje, med te pa spadajo tudi otroci. Tako so noseče ženske v vznesenem izražanju *blagoslovljene* oziroma v *blagoslovljenem stanju*.

◎ hr. *biti u blagoslovljenom stanju*; nem. *in gesegneten Umständen sein*; *in anderen Umständen sein*.

v **drúgem stánju** /pog.; pren./ *noseča*; sop.: **biti v blagoslovljenem stanju**; v **drugem stanu**

»Ali ni dovolj značilno?« je ta odgovorila na vprašanje z vprašanjem. »Punca je v drugem stanju.« »Dijte no mir,« je sklenila roke prve. (Marjan Rožanc, Ljubezen, NB) | Za druge ne vem, a mene bi pri teh letih težko še kdo s čem prevzel. Presenetilo bi me le, če bi na primer videl moškega v drugem stanju ... Po drugi strani pa, kdo ve, kaj vse lahko doseže znanost v prihodnosti?

(Delo, 9. sep. 2004, NB) | Predsednik države Drnovšek se je z ministrom za obrambo Erjavcem pogovarjal o stanju v slovenski vojski. Glede na kronično pomanjkanje vojakov bi bilo praktično, ko bi ugotovila, da je vojska v drugem stanju. (Mladina 2007, št. 19, NB)

◆ Frazem v *drugem stanju* oziroma *biti v drugem stanju* s starinsko sopomenko v *drugem stanju* pomensko temelji na sestavini *drug* v pomenu 'ki se po lastnostih razlikuje od določenega'. Stanje noseče ženske je res precej drugačno kot pred nosečnostjo, bistvo takega poimenovanja pa je oplešano ali prikrito označevanje nosečnosti, ki spada v področje spolnosti. To pa je, kot še nekatera druga področja, tema, o kateri se v civiliziranih družbah nikoli ni direktno, odkrito govorilo.

stàr prid.

biti stárega kóva, gl. kov.

biti za med stáro želézo, gl. železo.

biti za v stáro želézo, gl. železo.

člòvek stárega kopíta, gl. človek.

[kot] **stàr máček**, gl. maček.

med stáro želézo, gl. železo.

móž stárega kopíta, gl. mož.

ne bítí [šè] za med stáro šáro, gl. šara.

ne sódíti med stáro šáro, gl. šara.

odítí med stáro želézo, gl. železo.

odložítí kóga/kàj med stáro šáro, gl. šara.

péti stáro pésem, gl. pesem.

po stárem kopítu, gl. kopito.

poravnáti stáre račúne [s kóm], gl. račun.

poravnávati stáre račúne [s kóm], gl. račun.

poslúšati stáro pésem, gl. pesem.

[práví] **mòrski vólk**, gl. volk.

rómati med stáro želézo, gl. železo.

stàr kot člòvéštvo, gl. človeštvo.

stàr kot Metúzalem (metúzalem), gl. Metuzalem (metuzalem).

stàr kot Péca, gl. Peca.

stàr kot svét, gl. svet.

stàr kot zémlja (Zémlja), gl. zemlja (Zemlja).

stára bájta, gl. bajta.

stára kóklja, gl. koklja.

stára kúra, gl. kura.

stára pésem, gl. pesem.

stára sáblja, gl. sablja.

stárega kóva, gl. kov.

stári čúk, gl. čuk.

stári kontinènt, gl. kontinent.

[stári] **mòrski vólk**, gl. volk.

stári ôsel, gl. osel.

stári pífdec, gl. prdec.

stári svét, gl. svet.

stáro želézo, gl. **železo**.

vréči kóga/kàj v **stáro šáro**, gl. **šara**.

v **stáro želézo**, gl. **železo**.

stári -a -O sam.

stáro in mládo /ekspr.; v sam. rabi, dvojč./ vsi, vsi po vrsti, vsi brez razlike

Ko sem povedal, kaj počnem in zakaj sem tu, so me povabili na čaj. Staro in mlado si me je ogledovalo, me otipavalo in postavljalo klasična vprašanja. Ko pa smo pokadili vodno pipo in postavili kozarce nazaj na mizo, sem čutil, da je obisk zanje končan. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Čeprav se je obsedenost s hamburgerji in kokakolo, najbolj značilna za začetek devetdesetih, nekoliko polegla, zasvojenosti še ni videti konca. Navdušuje se staro in mlado. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Nekdanji svetovni mladinski prvak, ki sicer že vrsto let živi v Španiji, je pravi zvezdnik. Pozna ga staro in mlado, v ogromni Indiji se nikjer in nikdar ne more izgubiti. Indija, ki se šteje za zibelko kraljevske igre, je nanj neskončno ponosna. (Delo, 27. nov. 2000, NB) | O internetu, elektronski pošti in uporabi omrežnih povezav govori danes že staro in mlado, tako tisti, ki si na ta način služijo kruh, kot tudi tisti, ki jim je sprehod po spletnih straneh oblika razvedrila in zabave. (Revija Monitor, mar. 1999, NB)

© angl. *young and old*; fr. *les jeunes et les vieux*; tout le monde; hr., srb. *staro i mlado*; nem. *alt und jung*.

starokopíten

starokopíten člôvek, gl. *človek starega kopita*.

starokopítnež, gl. *človek starega kopita*.

stárost

Metúzalemova stárost, gl. *Metuzalemov*.

metúzalemska stárost, gl. *metuzalemski*.

státi

ne státi krížem rók, gl. *roka*.

státi do kolén v dréku, gl. *drek*.

státi kàkor malík, gl. *malik*.

státi kàkor štór, gl. *štor*.

státi kómu za ritjo, gl. *rit*.

státi kot kíp, gl. *kip*.

státi kot kláda, gl. *klada*.

státi kot lípov bóg, gl. *bog*.

státi kot múmija, gl. *mumija*.

státi kot okamenél, gl. *okamenel*.

státi kot pribít, gl. *pribit*.

státi kot prikován, gl. *prikovan*.

státi kot svéča, gl. *sveča*.

státi kot vkopán, gl. *vkopan*.

státi na róbu prepádn, gl. *rob*.

státi na stráni, gl. *stran*.

státi na stráni kóga, gl. *stran*.

státi na tánkem lédu, gl. *led*.

státi v dréku, gl. *drek*.

státi v prívih vrstah, gl. *vrsta*.

státi za dirigétskim púltom, gl. *pult*.

státi si

státi si iz očí v očí, gl. *oko*.

stáva

kot za stávo /ekspr.; primera, prisl. zv./ *izraža veliko mero, stopnjo*

Pobrali so le vsak po dve puški in se pospešeno vračali proti glavnini. Niso vedeli, ali so letala že odletela, zato so se pomikali le ob robovih dreves, čez travnike ali jase pa so tekli kot za stavo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ponoči me je zbudila nevihta. Skozi reže polknic so sevali bliski, grmelo je, da so podrtavala tla, in lilo je kot za stavo. (Miha Remec, Mana, NB) | Pred tekmo mi je omenila, naj grem v leže na 4. strelsko mesto, v stoje pa na 19. Poslušal sem jo in zadeval kot za stavo!« (Delo, 21. jan. 2000, NB) | V zaostali tekmi 19. kola lige 1. B za košarkarje je po izenačenem prvem delu Repanšek v nadaljevanju kot za stavo polnil koš nasprotnikov. (Delo, 24. feb. 2000, NB) | Le v čem je skrivnost velikega ovala za hitrostno drsanje v olimpijskem mestu, se sprašujejo ljubitelji te športne panoge. Svetovni in olimpijski rekordi na njem padajo kot za stavo ... (Delo, 13. feb. 2002, NB) | Raul ni hiter kot Ronaldo, niti ni čarovnik z žogo kot Zidane ali marljiv kot Figo, toda gole zabija kot za stavo. Dosega jih tako z levo kot z desno nogo in tudi z glavo, pa čeprav niti telesno ni enakovreden mnogim najvidnejšim strelcem. (Delo, 14. apr. 2003, NB) | Zdaj jih spet kujejo v zvezde, kaj drugega pa jim ob podvigih Alessandra Petacchija tudi ne preostane. Novi šprinterski kralj še naprej zmaguje kot za stavo, dvignjene roke v cilju 3. etape »španskega kroga« pa so zanj pomenile, da se je vpisal v kolesarsko zgodovino. (Delo, 9. sep. 2003, NB) | Dvojček kolajn je zaokrožil komaj 17-letni Rok Drakšič, ki se je navzlic mladosti na tatamiju boril kot lev ter kot za stavo premagoval starejše in precej izkušenejše tekmece. (Delo, 29. nov. 2004, NB) | Po burnih dogodkih septembra in oktobra, ko so se cene prenosnih računalnikov zniževale kot za stavo, je novembra videti, da se razmere vsaj nekoliko umirjajo. (Monitor, dec. 2001, NB)

♦ Prislovna primerjalna zveza *kot za stavo* temelji na jedru *stava* in je nastala na osnovi primerjave z intenzivnim delovanjem ali prizadevanjem koga, da bi dobil stavo. Tako izraža veliko mero, stopnjo glagolskega dejanja, ki ga izkazujejo glagolske sestavine v sestavi primerjalne zveze.

© bolg. *kato za inat*; češ. *jako na drunc*; fr. *à l'envi l'un de l'autre*; à qui mieux mieux; hr. *kao za okla-*

du; mak. kako za inaet; nem. etw. wie Sand am Meer haben; pol. jak na złość; rus. kak nazlo; slš. ako na zlost'; ako na truc; ukr. jak na zlo; jak na grih; jak na neščastja.

stáviti

stáviti na kárto česa, gl. **karta**.

stáviti vsè na èno kárto, gl. **karta**.

žive hráste stáviti, gl. **hrast**.

živi hrást stáviti, gl. **hrast**.

stèber

postáviti kóga na sramotilni stèber /ekspr.; pren./
osramotiti, osmešiti koga; sop.: **dati koga na pranger; postaviti koga na pranger**

Francoski predsednik Jacques Chirac se je očitno odločil, da ne bo prilival olja na ogenj, ki ga je med svojo bližnjevzhodno turnejo prižgal premier Jospin. Premiera celo javno kritiziral ni, kaj šele, da bi ga postavil na sramotilni steber. (Delo, 6. marca 2000, NB) | O tem bi se morali pogovarjati v razredu, da bi otroci dobili občutek, da se jim hoče pomagati, ne pa jih ožigosati. Starši se morda ne odzovejo, ker jih je sram, ko jih bodo postavili na sramotilni steber. (Delo, 14. aprila 2000, NB) | Opazujte otroke, najbolje se jim godi v situacijah, ki so podobne plemenskim. Pa zato monogamne družine nihče ne pribija na sramotilni steber, čeprav bi jo v imenu otrokovih koristi lahko pikro kritizirali. (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Kot so menili sodniki, ženska ni spreminjala svoje izpovedi, sicer pa je po vratarjevem izživljanju kar nekaj časa tuhtala, ali naj ga prijavi. Sprva se je obotavljala tudi zato, ker se je bala, da bo vratar ostal brez službe, pomisleke pa je imela tudi zato, ker se je bala, da jo bodo pribili na sramotilni steber oziroma da bo tudi sama izgubila službo. (Delo, 8. okt. 1999, NB)

◆ Gl. *dati koga na pranger*. Glagol *pribiti* v enakopomenski različici *pribiti koga na sramotilni steber* kaže na prvoten način kaznovanja na sramotilnem stebru.

⊙ hr. *dati koga na sramni stup; dati koga na sramotni stup; pribiti koga na sramni stup; pribiti koga na sramotni stup; prikovati koga na sramni stup; prikovati koga na sramotni stup; privezati koga na sramni stup; privezati koga na sramotni stup*.

pribiti kóga na sramotilni stèber, gl. *postaviti koga na sramotilni steber*.

stèči

stèči kàkor po lóju, gl. **loj**.

stégniti

stégniti pète, gl. **peta**.

stégniti se, gl. *stegniti pete*.

stegováti

stegováti prste po čém, gl. **prst**.

stegováti svòje krémplje po čém, gl. **krempelj**.

stékel

[kot] **povést o jári káči** [in stèklem pólžu], gl. **kača**.

kot stékel pès, gl. **pes**.

vléči se kot jára káča [in stékel pólž], gl. **kača**.

stèklo

bíti [kot] iz stèkla /ekspr.; pren., tudi kot primera, tudi nikal./

1. *presojen, neviden*

Drugo, v pojasnilo: »biti kot iz stekla« pomeni, gospod Jerovšek, da nekoga ne vidiš, da si presojen, da gledaš skozi. (Državni zbor RS: 17. redna seja, 24. 05. 2006, NB) | Mnogi se bojijo, da bo gospodarstvo s pomočjo mreže stranke videlo, kot bi bile iz stekla. Hkrati pa je prav transparentnost tista lastnost interneta, ki bo uporabniku dala nesluteno moč. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Vprašal jo je, ali potrebuje pomoč. S svojimi odsotnimi očmi, zdelo se mu je, da so iz stekla, se je nepremično zazrla vanj. In iz tistega pogleda je prihajalo nekaj, kar je povsem ohromilo njegovo sposobnost za trezno presojo. (Drago Jančar, Prikazovanje, NB)

2. *lomljiv, zelo občutljiv*; prim. **krhek kot steklo**

»Kaj? Vidva nič?« – je zajecjal Venc, segel v žep po poziv, ga razgrnil in tako previdno položil na mizo, kakor bi bil iz stekla. (Ciril Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Naši mami je neko grozno zdravilo v grozni dozi, medrol, stanjšalo kožo, da je kot pergament, in ji odplaknilo kalcij iz kosti, da se bo ob prvem padcu strla kot iz stekla. (Jana 2007, št. 1, NB)

◆ *Primera biti [kot] iz stekla*, enako primera *gladek kot steklo* temelji na tipičnih lastnostih stekla, tj. presojsnosti, gladkosti, krhkosti, lomljivosti. Možna je tudi nikalna oblika, npr. Umakni se, ti spredaj, *saj nisi iz stekla* v meniju 'zastiraš mi pogled' (tj. s telesom, ki ni prozorno).

⊙ it. *essere di vetro*; nem. *nicht aus Glas sein; nicht aus Zuckerwatte sein*.

gládek kàkor stèklo, gl. *gladek kot steklo*.

gládek kot stèklo /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo gladek**

Tako so slalomišče enostavno polili z vodo, tako da so imeli vsi tekmovalci, razen nemara zmagovalca Walchoferja, na kot steklo gladki površini izjemne težave. (Delo, 8. jan. 2000, NB) | Takrat se mu je zdelo absurdno, da bi iz »lotosovega efekta« koval kapital: »Mislim sem, da industrija ta pojav že dolgo pozna.« Toda tudi v glavah strokovnjakov je bil pojem čistosti povezan z materiali, gladkimi kot steklo. Ni si bilo mogoče zamisliti, da bi se umazanija bolje prijemala teh kot pa hrapavih površin. (Delo, 4. apr. 1998, NB) | Bilo je,

kakor da priroda v Soteski še dremlje. Gladina ribnika, v katerem so se zrcalila mirno, mrtvo stoječa drevesa, bila je gladka kakor steklo. (Nataša Gale, Fran Gestrin, NB) | Kakor žive sohe plamtijo vsak na svojem odru, »podstavku«, ki je hkrati njihov mikrokozmos; na prvi pogled so si vsi podobni, a je vsak drugačen: rešetkast, zbit iz desk, napolnjen z vodo ali gladek kakor steklo (lep izdelek scenografke Neže Zinajić). (Delo, 14. apr. 2000, NB)

◆ Gl. *biti [kot] iz stekla*.

◎ angl. *as smooth as glass/silk*; češ. *je to [hlad-ké] jako sklo*; fr. *lisse comme du verre*; nem. *spiegelglatt sein*; *aalglatt sein*; rus. *byt' gladkim kak zerkalo*.

glédati kàkor skozi stêklo, gl. *videti kakor skozi steklo*.

krhek kot stêklo /ekspr.; primera/ *zelo krhek, zelo občutljiv*

Včasih se ji je ob misli na Karla zazdelo, da jo je napolnil, se ji dal in jo nabil z energijo za dolga leta, da bo lahko brez njega živela še leta, pa ga bo vendar polna. Njegova dobrota je bila nejasna, čeprav je bil videti krhek kot steklo, prozoren kot tipičen nevrotik. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Frankfurtski sejem Ambiente. Prepoznavnost ne sme biti krhka kot steklo. Pred petimi leti je sejem obiskalo šest, letos pa že devetnajst slovenskih podjetij. (Delo, 19. feb. 2003, NB)

◆ Gl. *biti [kot] iz stekla*.

videti kàkor skozi stêklo /ekspr.; primera/ *zelo razločno, očitno*

Če je res, kar je govoril vikar, je sklepal Montanarus, potem je to nenavaden človek, ki vidi skozi tebe kakor skozi steklo. Vidi tvojo hinavščino, vse tvoje skrite misli na Majdino telo. (Jože Pahor, Matija Gorjan, 1946, 74) | Na prvih dveh zaslišanjih ni spregovoril ničesar. Ko so ga soočili z Glavino, je gledal skozenj, kakor skozi steklo, in Benedičič je pomislil, da je to eden od samodejnih obrambnih načinov. Tudi s takšnimi primeri je bil izkušnje. (Drago Jančar, Severni sij, NB)

◆ Primera *videti kakor skozi steklo* temelji na eni od tipičnih lastnosti stekla, tj. presojnosti.

sténa

bél kot sténa /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo bled*; sop.: **bled kot stena**

Črnuh je stal za njim in strmo gledal, njegov brat pa je bil miren, eno roko je imel v žepu, v drugi pa je držal kozarec. Savnik je bel kot stena gledal predse. (D. Jančar, Krištof, NB) | »Kaj vam je za božjo voljo! Beli ste kakor stena!« in prijel me je za roko. »Pri nas se je zgodila nesreča! Hišo popravljajo, ni drugače mogoče, da se je vse podrlo.« (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB)

◆ Primera *bel kot stena* temelji na dejstvu, da je osnovna in večinska barva sten bela. Belina in

bledica na obrazu sta si na pogled zelo blizu, kar potrjujejo tudi nekatere sopomenske primere *bled kot stena, bel kot kreda, bel kot smrt, bel kot zid*.

◎ češ. *bílý jako sténa*; nem. *weiß wie eine Wand*; rus. *belyj kak stena*.

bíti med svôjimi štírimí sténami, gl. *med štirimi stenami*.

bléd kot sténa /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi/ *zelo bled*; sop.: **bled kot zid**

Orožnika sta se zravnila, kolikor sta pač mogla, in trdo odkorakala iz hiše. Dominik Testen se je držal mrko in užaljeno, Martin Urbanja pa je bil bled kot stena; po visečih, dolgih licih sta mu drseli dve solzi, kakor bi resnično korakal naravnost v smrt. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Zvenenje je v hipu nekoliko popustilo. Johan je bil bled kot stena. Marš, je rekel inšpektor, ki zdaj ni vedel, kaj s pištolo. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Njegov glas je bil komaj glasnejši od šepeta. Obraz je imel bled kot stena. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Na sestanku, ko naj bi mi izrekli usodno tovariško kritiko, je bled kot stena v moj zagovor povedal najlepše besede, kar sem jih bil kdaj in jih bom kdaj slišal. (Delo, 12. dec. 1998, NB)

◆ Gl. *bel kot stena*.

◎ češ. *bledý jako sténa*; nem. *weiß wie eine Wand; käseweiß; wie ein Geist aussehen*; pol. *blady jak ściana*; rus. *blednyj kak stena*.

bòb ob sténo metáti, gl. **bob**.

bòb v sténo metáti, gl. **bob**.

kàj je [kot] bòb ob sténo, gl. **bob**.

málanje hudíča na sténo, gl. **hudič**.

málati hudíča na sténo, gl. **hudič**.

med svôjimi štírimí sténami /ekspr.; pren./ *doma, v svojem domu, stanovanju*; prim. **med štirimi stenami**

Ampak s tem je podobno kot s strahom pred letenjem. Vsi vemo, da na nas mnogo večja nevarnost preži na zemlji, ne samo pri popotovanju z avtomobilom na primer, ampak najbolj prav doma, med svojimi štirimi stenami. Ne glede na ta razvidna dejstva nas je mnogo bolj strah letenja in nas je najmanj strah doma. (Delo, 22. feb. 2003, NB) | Po tistem je šlo vse skupaj čedalje bolj naglo, s pospeškom, proti hudiču. Samo da bi bil končno že doma, med svojimi štirimi stenami. Čeprav je Lina. Lina mu bo še pomagala. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Bógve, kakó si je slikala novo življenje s Strnénom – tam v daljnem kraju, pod jasnejšim nebom, v zraku, polnem ljubezni in sreče ... Ne smehljajte se – takim dušam se zdi, da plava že za prvim hribom zlató v studencih; ako čutijo, da niso svobodni, umirajo med svojimi štirimi stenami, čeprav jim ni nič hudega ... (Ivan Cankar, Romantične duše, NB) | »Dovolj sva govorila!« »Ne, jaz hočem dovoljenja!« kričal je Molek in potem popolnoma pozabil, da ni doma med svojimi štirimi stenami, nego v uradu, in s koščeno desnico je krepko udaril ob mizo. »Čakajte? jaz vas naučim, kako

se vam je vēsti v uradu,« zavpil je sodnik in velel Molka na šest ur odpeljati v zapor. (Janko Kersnik, Kmetske slike, NB)

◆ Gl. *med štiri stene*.

med štiri stēne /ekspr.; tož. mn., pren./

1. v dom, zasebnost; v osamljenost; prim. **med štirimi stenami**

Ona je izmed tistih nemirnih duš, ki hočejo vsekakor izpremembe, razburjenja, in ki ne morejo živeti drugače nego v viharju. Kadar je priklenjena med štiri stene, v redne, vsakdanje razmere, se ji zdi, da je zapuščena in nesrečna – suši se in vene ... (I. Cankar, Sestane na Rušah, NB) | Njegovi kodrasti lasje, ki živahno in zelo samostojno štrlijo vstran in mu zato dajejo mladostni videz, so na posnetkih popolnoma ob glavi. Nasprotujejo njegovi umirjeni govorici, vendar nakazujejo sobesednika, ki zna najti skupen jezik z odraslimi in predvsem z otroki, ujetimi med štiri stene učilnice. (Delo, 22. mar. 2000, NB) | »Tisti, ki mislimo drugače,« sem ji pojasnjevala, »imamo vendar možnost, da se v najbolj kritičnih dnevih ali vsaj v noveletni noči umaknemo med štiri stene, si nabavimo čepke za ušesa, manj zdravi in starejši tudi kakšne kapljice za živec in srce, pa tudi dovolj močna pomirjevala za naše štirinožce.« (Delo, 4. jan. 2002, NB) | Tudi letos so sivi oblaki prekrivali londonsko nebo, bilo je izredno toplo in ves dan je deževalo. In tako so se ljudje zapirali med štiri stene, kjer naj bi s toplo mislijo na odrešenika praznovali največji družinski praznik v letu. (Delo, 16. maja 2001, NB)

2. v zapor

Upravnik Mike O'Sullivan je povedal, da bo v celicah pred kratkim obnovljene ječe, ki je bila zgrajena že v 19. stoletju, lahko prenočilo 200 gostov. Preden jih bodo zaprli med štiri stene, jim bodo razdelili večerjo, zjutraj pa jih bodo zbudili ob 6.30, jim dali zajtrk in spustili na prostost. (Delo, 16. sep. 1998, NB)

◆ Predložni zvezi tožilniška *med štiri stene* ter orodniška *med štirimi stenami* in *med svojimi štirimi stenami* sta prisposodbi za prostor, omejen s štirimi stenami, tj. za sobo, stanovanje, zapor, ki omejujejo človekovo dejanje in nehanje. Na kakšen način se to dogaja, kažejo glagolske sestavine *biti*, *biti ujet*, *biti priklenjen*, *živeti*, *ostati*, *sedeti*, *umakniti se*, *zapreti*, *zapirati* se itd.

med štirimi stēnami /ekspr.; orod. mn., pren./

1. samo doma, zasebno; zelo osamljeno

Tudi jaz grem rad v hribe. Veste, ne vzdržim med štirimi stenami. V naravo, v naravo. (D. Jančar, Klementov padec, NB) | Pri sedemnajstih letih je padel pod vlak in odrezal mu je obe nogi visoko nad koleni. Njegova živahna narava mu ni dovolila, da bi se samopomiloval in čemel med štirimi stenami. (Delo, 13. nov. 1998, NB) | Še tisti dan je Bajzljevka vzela Janeza, čeprav se je Katrina upirala. Otrok je venomer jokal in klical: »Mama, mama!« toda njegov glas se je zgubljal v praznoto, mati ga ni slišala, vsa onemogla, ubita je sedela med štirimi stenami, sama in zapuščena, obdolžena umora, za

zmerom zaznamovana. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | »Kampanja se osredotoča tudi na vse druge oblike nasilja doma, med štirimi stenami, ki jih lahko po mednarodnih standardih razumemo kot mučenje, čeprav zanj niso krivi državni uslužbenci,« je še povedal Zagorac. (Delo, 19. okt. 2000, NB) | Pogovor v krogu spominja na skupine za samopomoč ali psihoterapevtske skupine. Za prve in druge pogosto velja, da so zaprte ali polodprte, saj se na srečanjih razvija poseben odnos med člani skupine; obenem morajo izrečene besede ostati med štirimi stenami. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Pripadniki največje etnične »manjšine« na ozemlju Male Azije so lahko svoj jezik, ki je drugače kot turški perzijskega izvora, doslej uporabljali le med štirimi stenami svojega doma. (Delo, 5. dec. 2002, NB) | Kajti tobak kaditi je bilo v dvorani strogo prepovedano in odbornik Josip Megla je s paznim očesom izza kulise ali zagrinjala nadzoroval to prepoved. A tu med vrati in za njimi ta paragraf čitalničnih pravil ni užival tako stroge interpretacije kakor notri med štirimi stenami. (J. Kersnik, Ciklamen, NB)

2. v zaprtem prostoru, v zaporu

Psihologi pravijo, da mora biti otrokov delovni dan prilagojen njegovi starosti. Otrok ne sme biti ves dan zaprt med štirimi stenami, kjer je prižgan televizor. (Viva, jul. 2003, NB) | »Gre za poskus, kako zapornikom omogočiti čim bolj človeško življenje med štirimi stenami,« je povedal španski notranji minister Jaime Oreja. (Delo, 13. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *med štiri stene*.

◎ angl. *to shut/lock so./oneself away*; češ. *mezi čtyřmi stěnami*; fr. *entre les quatre murs*; rus. v *četyrĕh stenah*; slš. *medzi štyrmi stenami*.

prebledēti kākor stēna, gl. **stena**.

prebledēti kot stēna /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo prebledeti**

Ne pa zarukano, sleparsko štihtarstvo, ne puntarski kmetje, ne, zarota z jasnim ciljem, edina zarota z jasnim ciljem. Johan Ot je prebledel kot stena. (D. Jančar, Galjot, NB) | Še večji šok kot navijači Miladina Kozline pa je doživel nekdanji odlični vratar Prul in Celja Beno Lapajne: kot kapetan ekipe se je znašel »na ledu«. Menda je pred zadnjim treningom prebledel kot stena – lastnim ušesom ni mogel verjeti, da je izpadel iz reprezentance. (Delo, 23. jan. 2004, NB) | Lazil je za mladimi dekleti, a tudi za zakonskimi ženicami. In vsak meščan je prebledel kakor stena, če je opazil Jurija Ljudevita plaziti se okrog hiše, ker je takoj vedel, da velja to plazenje ali mladi ženici ali pa hčerki tam zgoraj! (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | Kakor pijan se je naslonil Sterle na zidano vrtno ograjo. Pobledele je kakor stena in nekaj se je oglasilo v njem, česar ga je bilo strah. Spomnil se je, kako je dobil brzozjavko, ko je sedel pri kvartah v gostilni, in jo vtaknil v žep kakor nekaj, kar ni važno zanj. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB)

◆ Primera *prebledeti kot stena*, tudi *prebledeti kakor stena* izhaja iz primere *bled kot stena*.

pritisniti kóga ob sténo, gl. *pritisniti koga ob steno*.
pritisniti kóga ob sténo /ekspr.; pren., tudi *stisniti*, nedov. *pritisniti/ spraviti koga v zelo težak, brezizhodno položaj*; sop.: **pritisniti koga ob zid**

Da bi tako davčno zelo močno nemštvo ene največjih kronovin brezobzirno pritisnili ob steno, ni tako pomembno. Podobno bi radi storili na Kranjskem. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Prvo je netočno, drugo pa se naslanja na Taafejevo izjavo, da bo preprečil, da bi Slovane v Avstriji pritisnili ob steno. Njegova ekselencija je tako narisala na zid slovanske sovražnike, ki jih v resnici sploh ni. (Dragan Matić, prav tam, NB) | Toda malo bodo morali še potrpeti, saj si nismo mogli privoščiti, da bi se veselili odločilne zmage v svoji dvorani. Naša ekipa igra namreč najbolje, ko jo tekmeč pritisne ob steno. In verjemite mi, zaostanek z 1 : 3 je ogromen zid. (Delo, 19. jun. 2000, NB) | Pasivnost pristojnih ministrstev ob pereči problematiki ilegalnih prebežnikov – kako bi okategorizirali te ljudi, niti ni pomembno – lahko doživljamo tudi kot bolečo odsotnost civilne sfere in družbe. Popolna nemoč »deklet v lakastih šolenčkih«, redkih prostovoljcev in tudi uslužbenec v obeh centrih je boleč rezultat apatične družbe, ki ne premore vzvodov, da bi odgovorne stisnila ob steno. (Delo, 18. nov. 2000, NB)

♦ Frazem *pritisniti koga ob steno* izhaja iz resničnega življenjskega položaja, ko kdo, ki je pritisnjen ob steno ali zid, nima možnosti umika, varnega izhoda. Med starejšimi slovarji ga omenja že M. Cigale (II, 1847) pri iztočnici *Wand*: an die Wand drängen, *k steni, k zidu pritisniti*, a ga kasneje niti Pleteršnik, niti Glonar ne ponovita.

© angl. *to corner so.*; fr. *mettre qn. au pied du mur*; hr., srb. *pritisnuti koga o stijenu*; nem. *an die Wand drücken*.

sténe imájo ušésa /ekspr.; pren./ *se prisluškuje*
 Tudi zaradi pogovora z uglednim opozicijskim voditeljem nas je kubanska policija po osmih dnevih izgnala iz države. Kubanske stene imajo ušesa. (Delo, 22. avg. 2006, NB) | Živeti v koloniji je namreč prav poseben čar: še stene imajo ušesa in oči. Bi se že počasi navadili, čeprav močno dvomim, da bi zamenjali svoje blokovsko oziroma stolpnično življenje za kolonijskega. (Delo, 4. avg. 1999, NB)

♦ Frazem *stene imajo ušesa* temelji na personifikaciji sten, ki naj bi z ušesi poslušale, kaj kdo za njimi govori. To pomeni, da se zaradi njihove tankosti lahko na drugi strani vse sliši ali prisluškuje ali pa da so vanje vgrajene prisluškovalne naprave. V naših starejših slovarjih tega frazema še ni. J. Glonar (SSJ, 372) pa pri iztočnici *stena* navaja predstavnost soroden frazem *stene vidijo, stene slišijo*: nič se ne da skriti, prikriti.

© angl. *the walls have ears*; fr. *les murs ont des oreilles*; nem. *die Wände haben Ohren*.

sténe vídijo, stene slíšijo, gl. *stene imajo ušesa*.
stísnniti kóga ob sténo, gl. *pritisniti koga ob steno*.
vsè je [kot] bòb ob sténo, gl. *bob*.
vsè je kot bòb v sténo, gl. *stena*.

stezà

kózja stezà /ekspr.; pren./ *zelo ozka, strma steza*

Kozja steza je dobra komaj za kozé, torej slaba, za marsikoga tu pa tam tudi nevarna ... (R. Badjura, Ljudska geografija, 1953, 282) | Partizani se niso sprehajali po gladkih cestah, ampak večidel po kozjih stezah, mnogokrat kar po celem v strmih hribih in v skalovju, koder še neoprtiv človek težko hodi. (T. Seliškar, Mule, 1948, 44–45) | Dolgo je hodil Kmetek, pota so bila slaba, plezal je po kozjih stezah, dokler ni prišel do hribovske vasi. (V. Winkler, Trgovina sredi sveta, 1946, 14) | Vsa razprskana in raztrgana od zahrbtnih bodic je stopala na kozjo stezico. (I. Korban, Mrtvi menih, NB) | »Dovolj!« je velel zapovedovalno in se ustavil na kozji stezi. (F. S. Finžgar, Nad petelina, DiS 1910, 159)

♦ Nastanek frazema *kozja steza* z različico *kozja stezica* je dovolj razviden že iz prvega navedka R. Badjure.

stezíca

kózja stezíca, gl. *steza*.

stíl

v stílu kóga /ekspr.; prisl. zv., s svojilnimi zaimki/ *kar je običajno, primerno za koga*

»Vem, da je položaj generalnega sekretarja Nata zahtevna in zelo izzivalna naloga, toda šele pred desetimi meseci sem prevzel nemško obrambno ministrstvo. Ni v mojem stilu ne v naravi, da bi sprejel odgovornost in se ji že v kratkem odpovedoval,« je dejal Scharping, ki bi ga menda na tem mestu še pred kratkim najraje videli tudi Američani. (Delo, 4. avg. 1999, NB) | Tudi tokrat se ni izneveril svojemu modelu kritičnega vrednotenja. Če bi ga ocenjeval v njegovem stilu, bi rekel, da je Blaž Lukan med sodobnimi slovenskimi gledališkimi kritiki gotovo najbolj kvalificiran za svoj poklic. (Delo, 30. avg. 2003, NB) | Stržajevo spretnost uporabe besed so gotovo opazili tudi njegovi predstojniki v verskih šolah, ki so ga hoteli poslati v cerkveno diplomacijo. Nad tem pa ni bil navdušen, saj bi moral tedaj ob bistvenosti vsebine sprejeti tudi strogost forme. To pa ne bi bilo v njegovem stilu. (Delo, 11. sep. 1999, NB) | Poleg objavljenih sprememb, ki naj bi se z lepim mladim predsednikom že dogajale, člani dobijo še porcijo strankarskih zabav. Te so v »našem« stilu, opisuje Kumer. Najprej nastop partizanskega pevskega zbora, družno prepevanje Internacionale, a ne obvezno, nato pa rock koncert. (Delo, 27. feb. 1999, NB)
v velíkem stílu /ekspr.; prisl., tudi kot pril./

1. imenitno, odlično, velikopotezno

Evropska unija temelji na antifašističnem zavezništvu, ki ga skrbno negujeta posebno Francija in Nemčija (ne

pozabimo sudetskega problema, ki ga je Nemčija prešla v velikem stilu), Italija pa se iz tega dela zgodovine dobesedno zaje ... (Delo, 14. feb. 2004, NB) | Bleščeča predstava, tudi lepa. (čeli!) | Pevska scena za koncertnega mojstra pa z Janezom Podleskom izvedena v velikem stilu. (Delo, 2. nov. 2007, NB) | In ker Don Juan ni več izzivalec in zapeljivec, se zdi, da sta edina akterja Sganarelle ... in Elvire; trpna, statična, najprej na robu norosti ali čez zaradi zavrnitve, potem skrušena, potolčena, človeška, ves čas v resigniranem odhajanju – v velikem stilu sta ju odigrala Janez Bermež in Milada Kalezić. (Delo, 3. nov. 1999, NB) | Evropska unija ne zna »v velikem stilu« sprejeti novih kandidat, demonstrira se kot ozkosrčna in sebična skupnost, rezervirana za nekaj izbrank; na vrata take Evropske unije res ni treba nikomur trkati, če ni sam malo trčen. (Delo, 25. maja 2002, NB)

2. ki je imeniten, odličen, velikopotezen

Zaščitni znak velikih in gosposkih kupejev, ki so nastali vsaj malo z mislijo na ležerna popotovanja v velikem stilu, so bili vedno veliki in močni bencinski motorji. (Delo, 24. nov. 2007, NB) | Lahko bi zapisal, da je Rasilainen pripravil izvedbo v velikem stilu (frazna vodljivost v pridruženih godalni patetiki), ko bi dirigent le prepričljiveje izostril klimaks skladbe. (Delo, 28. feb. 2004, NB)

velikega stila /ekspr.; kot pril./ *odličen, izvrsten, slaven, znan*

Anton Bogov, gost iz mariborskega baleta, je edini danser noble na Slovenskem. Princ od nog do glave, plešalec velikega stila (tudi npr. v pozah – z žlahtnimi ramenskimi zasuki), mehkih, skoraj neslišnih doskokov; vendar tudi smel (v kodi je izvedel temps de poisson v vrtljaju), predvsem pa docela vživet, milo vznesen, skratka živa podoba sanjajočega subjekta. (Delo, 22. maja 2003, NB)

© češ. *velkého slohu; velkého stylu; vysokého slohu; vysokého stylu*; fr. *de grand style*; nem. *hohen Stils*.

stískanje

stískanje pasú /ekspr.; pren./ *varčevanje*; prim. **stískati pas**

Ne glede na to, kdo bo zmagal na septembrskih volitvah, bodo Nemci za veliko stvari plačevali več in v zameno dobili manj. Visoka brezposelnost in slabo premišljeno vlaganje na tujih trgih sta hudo prizadela tudi zavarovalnice in banke in mnoge med njimi napovedujejo stískanje pasu. (Delo, 6. sep. 2002, NB) | V kratkem jim bodo sledili še drugi pokrovitelji, med katerimi bo denimo tudi Mobitel. Stískanje pasu nam grozi, ker preprosto ne moremo več odlašati pri vračanju nekaterih starih dolgov, tudi zaradi sodnih odločb. (Delo, 21. jun. 2004, NB) | Precej slabše pa gre Franciji, Italiji in v zadnjem času še zlasti Španiji. Ta ima zaradi visokega pritoka tujega kapitala in premalo vzdržne politike plač

visok zunanji primanjkljaj. Čakajo jo tegobni časi stískanja pasu. (Delo, 25. feb. 2006, NB)

♦ Gl. *stískati pas*.

stískati

stískati fige v žêpu, gl. **figa**.

stískati figo v žêpu, gl. **figa**.

stískati fige za kôga, gl. **figa**.

stískati figo za kôga, gl. **figa**.

stískati kôga/kâj kot sardíne, gl. **sardina**.

stískati pás, gl. **pas**.

stískati pestí [za *kôga/kâj*; da], gl. **pest**.

stískati zóbe, gl. **zob**.

stískati se

stískati se kot sardíne, gl. **sardina**.

stísiniti

stísiniti kôga kot limóno, gl. **limona**.

stísiniti kôga ob sténo, gl. **stena**.

stísiniti kôga v mišjo lúknjo, gl. **luknja**.

stísiniti rép med nôge, gl. **rep**.

stísiniti zóbe, gl. **zob**.

stísnijen

stísnijen kot sardíne, gl. **sardina**.

stó

kot stó vrágov, gl. **vrag**.

ne iméti stó píka, gl. **pika**.

stòl

obsedéti med dvéma stóloma, gl. *sedeti med dvema stoloma*.

sedênje na dvéh stólih, gl. **sedenje**.

sedéti med dvéma stóloma /ekspr.; dv., pren., dov.

uvesti se/poskušati imeti korist pri dveh, praviloma izključujočih se stvarih; sop.: **sedeti na dveh stólih**

Med dračjem vzcveti roža. Med dvema stoloma se je usedel na tla. (Ljudski pregovori, NB) | In nazadnje še prijateljski svét: ne cincajte preveč, da ne obsedite med dvema stoloma. Tega sem se bal že koj od začetka in zdaj vidim, da jadrate resnično na veliko zeleno morje bojazljivosti in breznačelnosti. (I. Cankar, Franu Govekarju, Pisma I, NB) | Zarnikovo paktiranje je, kakor je znano, posredno ugnobilo tudi najnačelnjšega mladostovskega ideologa, Frana Levstika. Ta je Zarnikov oportunistem jedko napadel – Pavliha je v svoji šesti številki prinesel karikaturo, na kateri Zarnik sedi na tleh med dvema stoloma, in komično opisal trebanjske volitve. (D. Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | V romanih Cvet in sad, Med dvema stoloma in Doktor Zober je izobražence tesno povezal z vaškim okoljem, vendar

jasno pokazal na njihovo odvisnost od mesta, v katerem so študirali. (Delo, 4. mar. 1998, NB)

◆ Gl. *sedeti na dveh stoli*h.

◎ angl. *to fall between two stools*; bolg. *meždu dva stola, ta dole; ot dva stola, ta ni na edin; ot dva stola, ta na sredata; ot (meždu) dva stola, ta na zemjata*; fr. *être assis entre deux chaises; se trouver entre deux chaises; ménager la chèvre et le chou* češ. *sedět na dvou židlich*; hr., srb. *sjediti između dvije stolice*; nem. *zwischen den/zwei Stühlen sitzen; sich zwischen die/zwei Stühle setzen*; rus. *sidet' meždu dvuh stul'ev*.

sedéti na dvéh stólih /ekspr.; dv., pren./ *poskušati imeti korist pri dveh, praviloma izključujočih se stvarih*; sop.: **sedeti med dvema stoloma**; prim. **sedenje na dveh stoli**h

S Ksaverjem se nista mogla sporazumeti, kje naj bi postavila kamere za snemanje ljudi in pogovorov. Vedela sta, da je v skupini človek, ki sedi na dveh stoli. (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | Trdila sta, da brez župana ne moreta nastopiti. Ta pa se ni hotel pojaviti, saj rad sedi na dveh stoli. Noče se zameriti ne Nemcem ne Slovencem, čeprav se ima za izvolitev zahvaliti Nemcem. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Po vsem tem mi je jasno, da večina politikov še vedno ne ve, kaj hoče. Sedeti na dveh stoli se ne da. Prej ali slej si na sredi med obema stoloma na tleh. (Delo, 4. feb. 2000, NB) | ... ali pa morda na vrat na nos zapustite partnerja in odidete z otrokom, prepričani, da ste našli »boljšega«. Nihče ne šteje več, kolikokrat ste pobrali šila in kopita ali povsem obrnili smer, četudi ste bili zaradi tega prisiljeni sedeti na dveh stoli. (Viva, dec. 2002, NB) | Na očitke, da njegova stranka sedi na dveh stoli, je odgovoril: »Vedno, kadar imamo stališče, sedimo le na enem stolu, ki se imenuje stol SLS.« Kaj pa tedaj, ko nimajo stališča, so tedaj vendarle na dveh stoli? (Delo, 5. apr. 2004, NB)

◆ Frazem *sedeti na dveh stoli*h je verjetno nastal iz starejšega *sedeti med dvema stoloma*, ali pod njegovim vplivom, npr. pri Glonarju, SSJ, 373: *med dvema stoloma (na tleh) obsedeti*: pri predolgem izbiranju se goljufati. Novejšo različico najdemo ob starejši npr. še v bolg., rus. in hr. ali srb. jeziku, samo npr. v pol., medtem ko je v angl., fr. in nem. jeziku samo frazem s predlogom *med*. Ruski frazeologi razlagajo rus. *sidet' meždu dvuh stul'ev*; *sidet' na dvuh stul'jah* kot kalk po fr. *être assis entre deux chaises*. To pa naj bi izhajalo iz šale o starorimskem govorniku in piscu Ciceronu (106–43 p. n. št.), ki je služil dvema strankama (gl. RF³, 675). V vsakem primeru je motivacija frazema dovolj razvidna: če kdo želi iz preračunljivosti sedeti na dveh stoli, se lahko znajde tudi na tleh, kar pomeni neuspeh. Stola sta v tej zvezi prispodobi za dve nasprotni, nezdržljivi strani, zato je

sedenje na obeh zelo tvegano ali vsaj zelo težavno. Enak pomen ima rus. *služit' dvum gospodam*, hr., srb. *služiti dva gospodara*.

◎ bolg. *sedja na dva stola; stoja na dva stola*; češ. *sedět na dvou židlich*; hr., srb. *sjediti na dvije stolice*; pol. *siedzieć na dwu stolkach*; rus. *sidet' na dvuh stul'jah*.

stólček

báti se za stólček /ekspr.; pren./ *bati se za mesto, položaj*

Dokler je bil prvi mož ministrstva za promet in zveze še krščanski demokrat Igor Umek, ki je tudi pripeljal Brodnika na Dars, se slednjemu ni bilo treba bati za stolček. (Delo, 11. nov. 1998, NB) | Vse bolj v zadregi in negotovosti je. Strah ga je za stolček, sem pomislil. Jaz pa ne morem ničesar zgubiti. (Miha Remec, Mana, NB) | Med tistimi, ki so se tresli za stolček, je bil tudi Branislav Pokrajac, ki je kot selektor Katarja do zadnjega trepetal za 3. mesto, ki je njegovo ekipo še popeljalo na SP prihodnje leto v Tunizijo. (Delo, 11. mar. 2004, NB)

◆ Pomen frazema *bati se za stolček* kot tudi frazema *potegovati se za stolček* in *stolček se maje* komu temelji na pomenu sestavine *stolček*: ekspr. 'dobro mesto, dober položaj'.

bòj za stólček, gl. **boj**.

igra za stólček, gl. **igra**.

potegováti se za stólček /ekspr.; pren./ *prizadevati si dobiti mesto, položaj*

Sedanji komisar za regionalno politiko, skupaj z Antoniom Vitorinom tudi predstavnik Prodijeve ekipe v predsedstvu in plenumu konvencije, naj bi se namreč prihodnjo pomlad potegoval za stolček predsednika regionalnega sveta Rhone-Alpes. (Delo, 26. apr. 2003, NB) | Mnogim županom mladih slovenskih občin je že žal, da so se potegovali za stolček prvega občinskega moža. Seveda tega javno ne bo nobeden priznal. (Delo, 18. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *bati se za stolček*.

spopád za stólček, gl. *boj za stolček*.

stólček se máje kómu /ekspr.; pren./ *položaj koga postaja negotov, je ogrožen*

Stolček se maje tudi direktorju urada za mladino, predsedniku stranke mladih in lastniku turistične agencije Collegium Dominiku S. Černjaku. (Delo, 9. nov. 2002, NB) | Stolček se maje že kmetijskemu ministru Jaceku Janiszewskemu in nekaterim članom vlade, ki jih tisk vse ostreje obtožuje korupcije, nesposobnosti in zlorabe položaja. (Delo, 2. jun. 1998, NB) | »Tu se nekaj kuha,« sem rekla. »Se morda šefu maje stolček in mu je nenadoma postalo vseeno.« (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Trener WEV Dan Hober je najbolj na trnih, saj se mu hudo maje stolček, po tem ko je Dunajčane prehitela Olimpija. Ob drevišnjem neuspehu v Feldkirchu bo moral bržčas pobrati šila in kopita. (Delo, 14. jan. 2000, NB) | Prav v dneh, ko je Putin svojemu

predhodniku podelil visoko državno priznanje, se je začel majati stolček še enemu članu Jelcinove »družine«, ki je ostala na pomembnih položajih v Kremlju. (Delo, 3. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *stolček se maje* komu temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *stolček se maje*. V njej sestavina *stolček* pomeni ekspr. 'dobro mesto, dober položaj'. Ustrezni nemški izraz je *der Stuhl wackelt*.

stráh je kóga za stóĺček, gl. *bati se za stolček*.

tékma za stóĺček, gl. *boj za stolček*.

trésti se za stóĺček, gl. *bati se za stolček*.

za stóĺček gré kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi nikal./ *prizadeva si dobiti mesto, položaj*

Meni ne gre za stolček, ugodnosti in privilegije. Če bi bilo tako, bi bil že zdavnaj minister. (Delo, 29. okt. 2002, NB) | ... oddaje pa so začeli z enakim vprašanjem: zakaj kandidirajo? Večinoma zaradi občutka odgovornosti in dolžnosti do številnih, ki so jih prepričevali; nobenemu ne gre za »stolček«. (Delo, 19. okt. 2002, NB)

◆ Gl. *potegovati se za stolček*.

stòlp

babílónski stòlp /ekspr.; pren./ *zmeda, kaos, zmešnjava*

Tudi ni nič božjega, ampak je vse cesarjevo. In človek ne gradi več božjega kraljestva, temveč babilonski stolp, pri katerem se celo najprijaznejši in najrazumnejši ne razumejo več med sabo. (Marjan Rožanc, Svoboda in narod/Dnevniški zapiski, NB) | Vsakdo izmed nas na osebni ravni v nekem času svoje rasti doživi trenutek, ko se mu njegov nevidni, a zato nič manj realni osebni babilonski stolp podre in se znajde pred sporazumevalno zmedo. Ne le v tem ozko jezikovnem smislu, ko se po zapustitvi svojega varnega družinskega okolja znajde tudi pred tujimi ljudmi in njihovimi nerazumljivimi jeziki, temveč tudi v tem smislu, ko tudi v lastnem jeziku vse bolj doživlja prekletstvo nerazumevanja. (Vinko Ošlak, Bodi, kar si/O verskih in filozofskih nagibih za rast in vztrajanje v svoji narodnosti in jeziku, NB) | Pogoji za distribucijo in konzumiranje literature, torej za komunikacijo kot tako, so pri literaturi radikalno bolj kompleksni kot, recimo, v vizualni umetnosti ali glasbi. Evropa s svojimi 98 jeziki je pravi Babilonski stolp, vzpostavljeno kolikor toliko preglednega trga znotraj tega pa velik izziv. (Delo, 3. avg. 2000, NB) | Kot bi si z zadnjo, sedmo predstavo v mariborski Drami Babylon napovedali dogodke, ki so sledili. Simbolika babilonskega stolpa kar sama ponuja interpretacijo, da ste segli »previsoko, predaleč« in da je čas, da se babilonski stolp zruši. (Delo, 7. sep. 2002, NB) | Marsikdo se sprašuje, ali se ne bi bilo bolj preprosto sporazumovati samo v angleščini, pa ne bi bilo nobenih problemov z evropskim babilonskim stolpom, zaradi katerega je treba vzdrževati celo armado prevajalcev in tolmačev.

(Delo, 14. okt. 1999, NB) | Ker pa se moderna skupnost odlikuje prav po toleranci do drugačnosti, bodo ob njej koeksistirale tudi številne oaze marginalnosti, tako v skupnostih periferije sveta kot v samih skupnostih metropole. Razviti svet bo predstavljal nekakšen babilonski stolp, v katerem se bo našlo dovolj prostora tudi za vsakovrstne ekscentrike. Tudi za slovenske nacionaliste. (Delo, 31. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *babilonski stolp* izhaja iz besedne zveze *babilonski stolp* 'po bibliji stolp, ki naj bi segal do neba'. Sicer pa je bil babilonski stolp stopničast stolp v Mardukovem svetišču na zahodu Babilona. Njegova osnovna stranica je merila več kot 8000 m², visok pa je bil 90 m. Stopničast stolp – zigurat – naj bi predstavljal pot, ki povezuje nebo in zemljo. Nanj se zato navezuje veliko mitov in pripovedk, med njimi o babilonski zmešnjavi jezikov. Iz slednje verjetno tudi izhaja današnji pomen frazema *babilonski stolp*.

◎ angl. *the tower of Babel*; fr. *la tour de Babel*; hr., srb. *babilonska kula*; nem. *der Turm von Babel*; rus. *vavilonskoje stolpotvorenie*.

bíti v slonokoščénem stòlpu, gl. *živeti v slonokoščénem stolpu*.

sestopíti iz slonokoščénega stòlpa /ekspr.; pren./ *soočiti se z resničnostjo, stvarnostjo*

Zato dr. Tatjana Rener ob zadnjem promoviranju novih doktorjev znanosti ne opozarja zaman, da bi tudi znanost in kultura morali sestopiti iz svojih slonokoščenenih stolpov, kar v danem primeru njih neodzivnosti decidirano velja za urbanistično-arhitekturni edukacijski in znanstveni sklop. (Delo, 17. jan. 2004, NB) | »Po srcu sem pač akademik,« pravi, »čeprav moramo tudi akademiki kdaj sestopiti s slonokoščene stolpa in narediti kaj praktičnega.« Do izračunov, ki so tako razburili javnost, se je avtor uspešnice izprez treh let The Skeptical Environmentalist (Skeptični naravovarstvenik) dokopal, ko je sledil denarju od davkov, ki ga Danska namenja okolju. (Delo, 24. jun. 2004, NB) | Intelektualec naj bi v zdiferencirani medijski resničnosti zagotavljal, da se polemika o novi znamki piva, vrsti boleznih ali odstranjevanju javnih stranišč ne izgubi v brozgi nepomembne partikularnosti. Prav na tej točki naj bi intelektualec prikorakal iz svojega slonokoščene stolpa in se potopil v magmo družbene resničnosti. (Delo, 14. jan. 2002, NB) | Dokler je bil internet vojaški in znanstveni projekt, od njega nihče ni pričakoval dobička. Potem je nekega lepega dne zapustil svoj slonokoščeni stolp in postal javen. Sprva v Združenih državah, potem pa tudi drugod, so se pojavili tržni ponudniki internetnih storitev, ki seveda niso imeli ne vojaškega proračuna niti zanesenjaštva znanstvenikov, in so od interneta pričakovali čisto konkreten dobiček. (Monitor, april 1999, NB)

◆ Gl. *slonokoščeni stolp*.

slonokoščeni stòlp /ekspr.; pren./ *kar je brez povezave z resničnostjo, odmaknjeno od stvarnosti*; prim. **slonokoščenistolpizacija** (mi ne gre za slonokoščenistolpizacijo humanističnih študij, Miran Hladnik)

Ali je zavest o tem, da pisatelj ne zmore in ne želi uresničiti absolutnega bivanjskega položaja, že samocenzura, samoodpovedovanje, avtodestrukcija, samotortura, duševna bolezen? Ali je res na eni strani slonokoščeni stolp, na drugi banalni, funkcionalistično prazni aktivizem? Na eni strani zapiranje oči in ušes in duha pred življenjem, ki ga vendar zaznamujejo tudi različne etične in ideološke plasti, na drugi strani radikalizem z večno rezervo, politikanstvo. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Še v prejšnjem, netržnem sistemu so slovenski raziskovalni sferi v tem pogledu očitali, da je nekakšen slonokoščeni stolp in da je bolj sama sebi namen kot kaj drugega. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Iz svojega slonokoščenega stolpa so Taylorjevi geniji opazovali manj sposobne inženirje in znanstvenike, kako so ustanavljali svoja podjetja in bogateli. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Nedavni posvet o prenosu znanja z univerze v gospodarstvo – organizirala ga je mariborska univerza – je znova prepričljivo potrdil že znano dejstvo, da sta naši univerzi v glavnem še vedno slonokoščena stolpa akademske znanosti, ki se le izjemoma »ponižata« na podjetniško uporabne raziskave. (Delo, 17. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *slonokoščeni stolp* je nastal v evropskih jezikih kot kalk po fr. *tour d'ivoire*, ki ga je kot prvi na ta način v delu *Pensées de Aout: A M. Villemain* (1837) uporabil literarni kritik in pisatelj Sainte-Beuve. V njem je – pozitivno – okarakteriziran literat Alfred de Vigny: ta naj bi imel navado še pred poldnem vračati se v svoj stolp iz slonove kosti. Poimenovanje *slonokoščeni stolp* je zatem postalo prisproda umika pred vsakdanjo resničnostjo, resnične odmaknjenosti pesnikov in učenjakov od resničnosti. V smislu Visoke pesmi (7,5) naj bi najprej označevalo izbrano lepoto in čistost dojemanja ter nedosegljivi lepotni ideal. Iz kulta nadzemeljske lepote se je razvil v neugodno oznako za izoliranost pred svetom (gl. H. Küpper, o. c., 206; W. Kopalinski, Słownik mitów i tradycji kultury, 1283; Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten, Duden 11, 742).

◎ angl. *ivory tower*; fr. *tour d'ivoire*; hr., srb. *kula od bjelokosti*; pol. *wieża z kości sloniowej*; rus. *bašnja iz slonovoj kosti*.

umakniti se v slonokoščeni stòlp [čěsa], gl. *zapreti se v slonokoščeni stolp [čěsa]*.

umik v slonokoščeni stòlp [čěsa], gl. **umik**.

zapirati se v slonokoščeni stòlp [čěsa], gl. *zapreti se v slonokoščeni stolp [čěsa]*.

zapréti se v slonokoščeni stòlp [čěsa] /ekspr.; pren., nedov. **zapirati/ prekiniti povezavo z resničnostjo, umakniti se iz stvarnosti**

Pesnik na zunaj kljubuje družbi brez upa zmage in se nazadnje povsem izloči iz nje, na znotraj pa se odpoje stiku s kakršno koli zunanjo stvarnostjo in se zapre vase, v svet nagonov, čutov, prividov, sanj, v slonokoščeni stolp umetnosti. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | V GZS smo postavili geslo: Gospodarstvo edino lahko določa, kje, kaj in s kakšno intenzivnostjo se bo raziskovalo. Samoupravljanje je to presekalno, znanost se je zaprla v slonokoščeni stolp in to stanje traja že 30 let – s posledicami, ki jih plačuje vsa država. (Delo, 16. dec. 2003, NB) | Dejal bi še več: v Jugoslaviji smo bili od leta 1918 dalje vpleteni v boj civilizacij, ki je v malem že napovedoval spud svetovne razsežnosti, o katerem govori Samuel Huntington. Da smo iz preizkušnje izšli kot zmagovalci, se nam je posrečilo predvsem zaradi tega, ker se naši najbolj ozaveščeni ljudje niso zaprli v slonokoščeni stolp domačijstva in folklore, ampak so smelo merili svoje moči s kulturo razvite Evrope. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Kljub filozofski naravnosti je bil trdno na tleh, velikokrat je v intervjujih potrdil, da si je želel postati nogometaš, a ni bil dovolj dober. Ni se zapiral v intelektualni slonokoščeni stolp in zavzemal se je za stvari, ki so mu bile pri srcu: za pravice alžirskih priseljencev v Franciji, proti apartheidu, za vojaško močnejšo Evropo, neodvisno od Nata in ZDA, pri tem pa naj bi Evropejci svojo moč uporabili za uresničevanje resolucij OZN. (Delo, 12. okt. 2004, NB) | Retrospektiva njegovih izjav, ki jo je bilo mogoče spremljati zadnje dni, je vredna vsega spoštovanja, saj kaže na to, da za razliko od večine naših politikov ni pozabil biti človeški. Ni ga bilo sram pokazati čustev, ni se zapiral v slonokoščne stolpe in ne izogibal debatam o vsakdanjih težavah običajnih ljudi. (Delo, 22. mar. 2003, NB) | Tehnologija je ene tako zasvojila, da so se vedno bolj zapirali v slonokoščne stolpe in izgubljali glasbene ideje; na drugi strani je osvojila svet glasbene zabave in demokratično poskrbela, da lahko človek brez glasbenega znanja veselo komponira pri domačem računalniku. (Delo, 26. jul. 1999, NB) | Velja za nekakšnega guruja svobodnega, prostega programiranja, ki se ni zaprl v slonokoščeni stolp, zaščiten pred presnemavanjem in tako imenovanimi pirati. Še več, njegov sklad Free Software Foundation presnemavanje celo spodbuja. (Delo, 21. okt. 2000, NB) | Z drugimi besedami, zdi se mi, da se nisem pretirano ločil od tiste eksistencialne drže, ki sem jo jecljajoče razvijal takrat: na eni strani zavračanje specializacije, se pravi ne biti izključno pesnik, ki v umetniški vokaciji vidi eno in edino možnost svoje eksistence, hkrati pa ne biti samo intelektualec, teoretik, temveč hoditi po ozki brvi, ki spaja ta dva bregova. Iz tega trenja pa izhaja tudi neka politična zavest, ki mi preprečuje, da bi se umaknil v slonokoščeni stolp zasebnosti, ne da bi me zanimalo, kaj se dogaja izven ličnih in dičnih negovanj lastnega

jaza. Poskušal sem pač stati v areni življenja. (Delo, 19. sep. 1998, NB)

◆ Gl. *slonokoščeni stolp*.

◎ fr. *s'enfermer dans sa tour d'ivoire*; hr., srb. *zatvoriti se u kulu od slonove kosti*; nem. *sich in einen Elfenbeinturm zurückziehen*.

zaprt v slonokoščeni stôlp [čésa] /ekspr.; pren./ *ki ima prekinjeno povezavo z resničnostjo, umaknjen iz stvarnosti*

Lahko so glasovali, komunicirali, klepetali ... To je za stroko, ki je bila zaprta v nekakšen slonokoščeni stolp, zelo pomembno, saj imajo ljudje do oglaševanja ambivalenten odnos, naklonjen in po svoje sovražen hkrati. Nam pa gre za to, da postane del prostora, kar nam je uspelo s pomočjo tehnike. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Pomembna plat umetnosti je tudi ta, da umetnik razvije svoj odnos z okoljem. Četudi ne obstajajo več umetniki, zaprti v slonokoščenen stolp – življenje je prehitro in prekruto – vem, da je veliko dobrih umetnikov, ki se ne znajo vzpostaviti v svetu; poleg discipline je pomembno razčistiti tudi s tem, v katero družbeno strukturo se kot umetnik želiš umestiti. (Delo, 4. maja 2002, NB) | Drago Jančar je eden tistih slovenskih pisateljev, ki noče biti zaprt v slonokoščeni stolp, temveč hoče stati – tako kot pravi Cankar – v areni življenja. To dokazuje z družbeno angažiranim pisanjem. (Delo, 1. jan. 2002, NB) | Poenostavljeno bi lahko rekel, da je to posledica stoletnega razvoja znanosti. Do prve svetovne vojne je bila bolj ali manj zaprta v slonokoščene stolpe in javnost je poznala le kakšno bleščeče ime, denimo, Marie Curie. Tedaj so znanstveniki veljali za ljudi z izredno visoko moralno integriteto in za izredno delovne. (Delo, 13. jan. 2005, NB) | Koliko je sedaj teh represivnih določb, mislim, da sama številka ne pove veliko o naravnosti predlagateljev in o njihovi splošni želji. Res pa je, da nam bi delal krivico tisti, ki bi nam očital puritanstvo, ki bi nam pripisoval zaprtost v slonokoščeni stolp. (Državni zbor RS, 36. redna seja, 18. 5. 2004, NB)

◆ Gl. *slonokoščeni stolp*.

zaprtost v slonokoščeni stôlp, gl. *zaprtost*.

zapustiti slonokoščeni stôlp, gl. *sestopiti iz slonokoščenega stolpa*.

živeti v slonokoščenenem stôlpu [čésa] /ekspr.; pren./ *živeti, biti brez povezave z resničnostjo, živeti, biti odmaknjen od stvarnosti*

Funkcionirajo le kot dodatki, dopolnila, replike. Drugi pisec ne govori o studiu in komiteju, ampak o tem, da »scenaristi in režiserji živijo v slonokoščenenem stolpu«, kar je približno isto. Argumentira pa nekoliko drugače: »Novicam, dogodkom, problemom in podobnim trivialnostim iz resničnega sveta ... se avtorji uspešno izogibajo.« (Delo, 3. okt. 2003, NB) | Tukaj pa so, ugotavljajo, še drugi problemi tranzicijske države, kar Slovenija kljub drugačnim trditvam nedvomno še vedno je: univerze in znanstveno-raziskovalna sfera še kar naprej živijo v svojem slonokoščenenem stolpu in se nikakor niso sposobne organizirati tako, da bi pro-

fesorji in raziskovalci več delali za podjetja. (Delo, 4. dec. 2004, NB) | Če se ukvarjaš s pisanjem, ne smeš biti snob. Ko pišem, ne živim v slonokoščenen stolpu; diham s svetom, ki me obdaja. Toda vse mogoče reference ne pomagajo nič, če ni v tem, kar počneš, nekaj posebnega, samosvojega, tvojega. (Delo, 22. jun. 2001, NB) | Vsako pisanje je v določenem pogledu dialog s seboj, okoljem, svetom. Pisanje ne omogoča življenja v slonokoščenen stolpu in tudi nima smisla, če avtor vanj ne vlaga ničesar svojega. (Delo, 2. sep. 2002, NB) | Preveč se tudi računovodsko gleda nazaj, namesto da bi gledali naprej. Dolgoletna oblast povzroči, da se začne obnašati, kot da je sama v slonokoščenen stolpu, po principu – L'état c'est moi, državljani pa naj bi bili tukaj zato, da se jih striže in tepe kot ovce, ne da bi opazili, da tečejo drugam. (Delo, 8. jan. 2005, NB) | Intelektualec je torej bitje z minimalnimi pravicami in veliko odgovornosti. Račune polaga ves čas državi, ministru, cerkvi, stranki, družini, prijateljem; torej ni na svojem bregu, slonokoščenen stolpu, ni nad in zunaj, temveč je z nogami in glavo v vsakdanjem življenju. (Delo, 22. jan. 2000, NB)

◆ Gl. *slonokoščeni stolp*.

◎ hr., srb. *živjeti u kuli od slonove kosti*; nem. *im Elfenbeinturm leben*; *im Elfenbeinturm sitzen*; *in einem elfenbeinernen Turm leben*; *elfenbeinern. življenje v slonokoščenenem stôlpu*, gl. *življenje*.

stópati

stópati v korák s časom, gl. *korak*.

stópati v korák s kóm/čím, gl. *korak*.

stopíti

stopíti kám skozi stránska vráta, gl. *vrata*.

stopíti kómu na kúrje okó, gl. *oko*.

stopíti kómu na pršte, gl. *prst*.

stopíti kómu na rép, gl. *rep*.

stopíti pred bôžjo sódbu, gl. *sodba*.

stopíti pred mátičarja, gl. *matičar*.

stopíti pred oltár, gl. *oltar*.

stopíti v korák s časom, gl. *korak*.

stopíti v korák s kóm/čím, gl. *korak*.

stopíti v zakónski járem, gl. *jarem*.

stopíti se

stopíti se kot vósek, gl. *vosek*.

storíti

storíti káj pét mínút pred dvanájsto, gl. *minuta*.

storíti prve koráke, gl. *korak*.

storíti prvi korák, gl. *korak*.

stráh

nagánjati kómu stráh v kostí, gl. *strah*.

nagnáti kómu stráh v kostí /ekspr.; pren., nedov. naganjati, poganjati, vlivati/ *prestrašiti, vznemiriti koga*

Prav tako bi morali biti psi na sprehodih vedno na vrvi. Njihovim lastnikom bi lahko bilo že samo po sebi jasno, da denimo petdeset kilogramov težka mrcina v galopu nažene strah v kosti slehernemu korenjaku, čeprav je v gospodarjevih očeh nenevarna. (Delo, 3. dec. 1998, NB) | Dogodek je prebivalcem nagnal strah v kosti, saj so bili prepričani, da gre za zle duhove v podobi ptic, ki padajo z neba na ogenj. (Delo, 2. nov. 2001, NB) | Toda s Hotecem so se o tem že večkrat pogovarjale tudi pametne ženske, ki so se bale, da bi Maticu lahko kar na vsem lepem zavrela kri in bi podivjal. Zato so trdile, da bi mu bilo treba pognati strah v kosti, preden pride do nesreče. (C. Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB) | Še v smrti bo naganjal poštenim in pobožnim ljudem strah v kosti. (D. Jančar, Galjot, NB) | Zažvižgalo je še tretjič, in šele tedaj je spoznal, da žvižgajo vidre, ki se premetavajo v tolmu. »Strela hudičeva, zdaj mi bodo že vidre poganjale strah v kosti!« se je razjezil, spet pljunil in stopil naprej. (C. Kosmač, Kovač in hudič, NB) | Kjer koli se je pojavil, so ga sprejeli z navdušenjem in veseljem. Maistrovi borci za Koroško so vlivali strah v kosti nemških Avstrijcev in general jim je bil trn v peti. (Delo, 9. jul. 1999, NB) | Uvodna poraza in kar devet golov v mreži je Domžalčanom očitno vlilo strah v kosti. (Delo, 16. avg. 1999, NB) | V letošnjih medsebojnih tekmah vodijo kar 3 : 0, s čimer so branilec naslova vlili strah v kosti. (Delo, 7. apr. 2000, NB) | Naša dekleta ne bi mogla dobiti težjih tekmic. Ekipa ZRJ jim je vlila strah v kosti, še preden se je sploh dvoboj začel, pri tem pa smo imeli na dveh šahovnicah še črne figure. (Delo, 8. nov. 2000, NB)

♦ Čustva, kot so veselje, žalost, strah, vplivajo na srce. Sestavina *kosti* v frazemih *nagnati strah v kosti*, *pognati strah v kosti*, *viliti strah v kosti* itd. se nanaša prav na srce. To dokazujejo tudi izrazi kot *strah (veselje, žalost) se naseli v srcu koga*, *strah (veselje, žalost) pride v srce koga*. Namesto sestavine *srce* lahko v frazemih nastopajo tudi nekateri drugi notranji organi, kot npr. *obisti* v frazemu *poznati koga do obisti*. Pomensko blizu je nem. *jm. ist etwas in die Knochen gefahren* (tj. 'komu je nekaj prišlo v kosti'), v katerem sestavina *etwas* omogoča tudi strahu, da pride v *kosti*, tj. do srca. Sestavina *kosti* predstavo zamenjuje srce tudi v frazemu *strah leze komu v kosti*.

◎ hr., srb. *utjerati komu strah u kosti*; *tjerati komu strah u kosti*; *uliti komu strah u kosti*; *ugnati komu strah u kosti*; *stjerati komu strah u kosti*; it. *incutere paura a qc.*; *mettere paura*; rus. *nagnat' strahu na kogo*.

pogánjati kómu stráh v kostí, gl. *nagnati komu strah v kosti*.

pognáti kómu stráh v kostí, gl. *nagnati komu strah v kosti*.

stráh imá velíke oči /nevtr.; pren., tudi *prevelike/* *če se kdo česa boji, se mu zdi to še hujše, kot je v resnici*

In revež je ves čas razlagal, za kako debelim deblom se je skrival, da so mu že v vozilu priključili intravenozno infuzijo. Tedaj Matej temu ni mogel povsem verjeti, češ, strah ima velike oči in še večji meter, ampak od zdaj bo verjel vse. Nič ni nemogoče, živemu človeku se vse lahko pripeti. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Ampak to je bilo preveč, preveč je bilo tudi, ker smo ob znameniti »cestni aferi« izdali posebno številko Katedre, s katero smo podprli Staneta Kavčiča in se posebej zamerili Mitji Ribičiču. Partijski strah je imel velike oči, v obsežni analizi so ugotavljali naše povezave s študenti v drugih jugoslovanskih republikah in s tujino, poskuse, da bi ogrozili oblast delavskega razreda in sistem socialističnega samoupravljanja ... Takšno uredništvo je bilo treba nemudoma likvidirati. (Drago Jančar, Brioni, Eseji in drugi zapiski, NB) | Za hrbotom izkušenega McLarnovega tretjega voznika Olivierja Panisa, ki opravi večino testiranj za moštvo iz Wokinga, pa se je trenutno naša najboljša smučarka počutila zelo dobro. Strah ima ponavadi velike oči, vendar je zmagovalka svetovnega pokala v slalomu poskušala misliti na boljše stvari. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Strah pred teroristi je bil tokrat na srečo odveč, strah pred anti- in alterglobalisti – očitno poučeni poljski poročevalci strogo ločujejo ti dve skupini – pa je imel očitno prevelike oči. Po treh tednih medijske psihoze in polaganja železnih in ivernih plošč ter zaščitnih mrež pred okna in vrata bank, trgovin in gostiln se je namreč na ulici zbralo vsega nekaj tisoč predvsem »vikend« in »žur« protestnikov. (Delo, 5. maja 2004, NB) | Pri tem si gre v spomin recimo priklicati strah tujev pred vstopom v Slovenijo in na Hrvaško, ker sta državi »preblizu« Kosovu. Očitno ima strah kdaj prevelike oči, ravno tako pa verjetno ni prav dobro, če ima zaprte ... (Delo, 24. sep. 2003, NB) ♦ Frazem *strah ima velike oči* izhaja iz reka, ki temelji na življenjskih izkušnjah človeškega rodu, da strah še poslabša neroden, slab položaj, v katerem se kdo znajde.

stráh léze kómu v kostí /ekspr.; 3. os. ed., pren., tudi pret./ *kdo se začanja bati, vznemirjati*

Vsak dan se bolj bojijo. Kar vidim, kako jim strah leze v kosti. (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Za povprečnega Zemljana je ena najbolj zoprnih, a žal nujnih zadev obisk pri zobozdravniku. Samodejno se v kosti prikrade strah pred vrтанjem in bolečino, ki pri nekaterih preraste v pravo fobijo. (Delo, 11. feb. 1998, NB) | Srce ji je sunkovito utripalo in občutek je imela, da bo omedlela. Strah, strah pred policijo, pred negotovo prihodnostjo, ji je lezel v kosti in njene svetlo zelene oči so potemnele. (Delo, 6. jan. 1998, NB)

♦ Gl. *nagnati komu strah v kosti*.

stráh za stólček je kóga, gl. stolček.

vliíti kómu stráh v kostí, gl. nagnati komu strah v kosti.

vlvati kómu stráh v kostí, gl. nagnati komu strah v kosti.

strán

bití na stráni /nevtr.; glag. prisl. zv./ *ne biti skupaj z drugimi; izogibati se odgovornosti, sodelovanja* Kóga drugega bi bilo težko dobiti, da bi imel dovolj popularnosti in vpliva. Treba bi bilo govoriti z njim, da se razumemo, sicer ostanemo na strani – posebno drugo leto pri občinskih volitvah; on ima veliko prijateljev, ki bi bili radi svétniki ... (Ivan Cankar, Romantične duše, NB) | Sedaj stoprav je spregovoril Hrast nekoliko besedi z guvernantom. Stala je na strani ter ogledovala drugo veselo družbo. »Tako čudne veselice tudi vi še niste videli?« vpraša doktor. (Janko Kersnik, Ciklami, NB) | A volk je postajal vedno bolj razjarjen in je renčal in rupal vedno huje. Kekec je stal na strani in se je neprestano muzal. »Ali vidite, teta Pehtara?« je rekel naposled. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB)

bití na stráni kóga/čésa /nevtr.; pren./ *pomagati komu, podpirati koga, zavzemati se za koga, kaj* Kadar bo treba, bi rabili v naših vrstah vsaj sto ali petdeset župnikov, ki bi delali za našo stvar, za socializem, za človeštvo. Bodite vedno na strani malih ljudi! (Matvez Hace, Vaška kronika, NB) | Med krizne situacije bi lahko uvrstili Roško cesto, konflikte z JLA, vojno, stavko, prometne in ekološke nesreče. V enem stoletju smo Slovenci doživeli tri vojne in bili na strani tistih, ki so premagali Italijane, Avstrijce, Nemce, Madžare, Srbe ... (Delo, 31. jan. 2000, NB) | K psihologu je treba po zaščito in nasvet, ne pa da to učenca v očeh vrstnikov zaznamuje. Svetovalne službe bi morale biti na strani otroka, ne pa da šolo ščitijo pred otroki in njihovimi problemi. (Delo, 14. apr. 2000, NB) | Sicer pa je bila slovenska cerkvena gospoda vedno na strani vladajočih bogatašev. V času Karantanije se je spečala z bavarskim plemstvom in mu predala svojo deželo z ljudstvom vred. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Vsak se me ustraši, če me sreča, in nič več mi niso tako prijazni kot nekdanj. Ali nekaj vedo in mi ne marajo povedati, ali so pa vsi na strani Marijanice. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | »Katarina,« je rekel Juri, ko sta sedela za mizo, »ti si neizkušeni in zaupljiv otrok in ne veš, kako nevedno vlogo si igrala danes zvečer. Kar se je danes sklepalo, to je naperjeno tudi proti meni in zato te vprašam resno in slovesno: Ali hočeš postati moja zaveznica, Katarina, ali mi hočeš stati na strani priti mojim sovražnikom?« (Miroslav Malovrh, Na devinskih skali, NB) | Lisinski je stal na strani Vilarjevih nasprotnikov, ki so trdili, da treba takšne železne nature voditi z železno palico, vendar pa ni mogel ugotoviti obsodbe; ni mu bilo vse jasno. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Srbija in kljub nevtralnosti na hitro okupirana Belgija nista imeli izbire, Grčija in Romunija sta se pridružili

kasneje. Čeprav nevpлетena se je na strani antante znašla tudi oddaljena Portugalska. (Oto Luthar, O žalosti niti besede, NB) | Sedemnajstletni Marijan Eiletz se s svojo krščansko vzgojo in okoljem, v katerem je živel, morda res ni mogel znajti drugje kot na strani protikomunistov. (Drago Jančar, Brioni, Eseji in drugi zapiski, NB) | Ve, še predobro ve, da imata Satan in Zlo veliko obrazov, tudi lepih, tudi bleščečih, Bog pa samo enega. Ve, da se dobro in zlo spopadata v vsakem človeku, neprestano, vsak trenutek, in da je Bog na strani dobrega, kje pa bi naj bil? (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Mi na podporo staršev računamo predvsem zato, ker imamo enak interes. Sviz je že dalj časa na strani kakovostnega javnega šolstva in prav tako starši. Če bodo ti razumeli, da brez kakovosti in depresivnega stanja med učitelji ni dobre šole, potem nas bodo podprli. (Delo, 29. jan. 2000, NB)

◎ angl. *to be on so. š/sth. š side*; češ. *být na straně někoho*; fr. *être du côté de qn./qc.*; nem. *auf jmds. Seite stehen*; *auf jmds. Seite sein*; rus. *na storone kogo*.

dáti káj na strán /pog.; pren./

1. odložiti, prihraniti

V blagajni so morali dati na stran kar 200 vstopnic za organizirane privržence Crvene zvezde iz Slovenije. (Delo, 17. feb. 2000, NB) | Ali je bolje, da je v tem začetnem, zgodnjem obdobju raziskovanja drzen kot Američani ali previden kot Evropejci? Raziskovanja ni mogoče in ni treba ustaviti, toda ali ne bi bilo modro nabrano znanje, če vse možne posledice še zdaleč niso jasne, dati na stran in ga uporabiti le v skrajni sili? (Delo, 14. avg. 1999, NB) | Z osemdesetimi milijoni evrov, kolikor so jih že dali na stran, bo Nemčija tudi sodelovala pri povojni obnovi Iraka. (Delo, 4. apr. 2003, NB) | »Ta del gre v te klobase, ta v druge!« slišim gospodinjo, ki budno spremlja mesarjevo delo. »Špeh bomo narezali, nekaj dali na stran in ga porabili drugje.« (Delo, 1. feb. 2006, NB)

2. shraniti

Zaradi nenehne rasti cen omenjenih surovin je ruski izvoz čedalje več vreden, cene uvoženega blaga pa razmeroma ugodne. V državo pritekajo velike količine denarja, kar na eni strani podžiga domače povpraševanje, na drugi strani pa vlada poskuša dobršen del teh sredstev dati na stran za slabe čase. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB) | Tudi jaz mislim, da če bi imeli vizijo, projekte in vsako leto dali na stran nekaj 100.000 evrov ter poleg tega imeli pameten dialog z državo, bi dobili tudi investitorje in posojila. Zelo iluzorno je danes v Sloveniji pričakovati, da bi lahko kar tako investirali 10 milijonov evrov. (Mladina 2004, št. 03)

◎ angl. *to put a little aside*; češ. *dát si něco na stranu*; fr. *mettre qc. de côté*; nem. *etwas auf die hohe Kante legen*; *etwas beiseite legen*; rus. *otložít' (na čermyj den')*.

drúga strán medálje /ekspr.; pren./ *stvar z drugega, nasprotnega vidika*

Druga stran medalje je, da bodo vodilni direktorji pod precej natančnejšim drobnogledom glede svojega

vodenja in vplivanja na dobiček podjetja. Ne bodo se mogli skrivati pod plaščem obtožb na račun prevelikega nadziranja ali vpletanja vlade niti ne bodo mogli pobegniti pred posledicami slabe storilnosti. (Delo, 21. nov. 2001, NB) | »Pripravljamo pa se tudi za odstop od pogodbe s tem dobaviteljem elektrike in iščemo novega,« je dodal. Kakšna je druga stran medalje, včeraj nismo mogli izvedeti. (Delo, 6. feb. 2003, NB) | Ob postopnem uveljavljanju nove metodologije za izračun neprofitne najemnine in sistema njenega subvencioniranja so predlagatelji poudarjali, da bodo socialno najbolj šibki najemniki letos upravičeni do večjega mesečnega zneska subvencije – kar se je potrdilo. Druga stran medalje je temnejša: zelo se je zmanjšal krog upravičencev, zmanjšala pa se je tudi masa subvencij. (Delo, 16. apr. 2005, NB) | Pri Genetu ima zame velik pomen še ena stvar, namreč povezava lepega z grdim. Kot da bi pokazal drugo stran medalje. Odkril je močno zvezo med pozitivno in negativno, črno stranjo lepega. (Delo, 16. apr. 1998, NB) | Žal pa moramo tu omeniti še drugo stran medalje. Ljudi, ki bi se lahko naučili uporabljati tako kompleksen program v kratkem času, je vedno manj, to pa pomeni, da bodo morala podjetja vlagati v izobraževanje še več denarja, uporabniki, ki bodo vešči obvladovanja Autocada, pa bodo postali zelo iskani. (Monitor, junij 2004, NB)

◆ Frazem *druga stran medalje* temelji na dejstvu, da ima medalja sprednjo stran ali lice in zadnjo, hrbtno stran ali hrbet, tj. rečeno s prevzetima besedama averz in reverz. Sestavina *druga stran* tu pomeni zadnjo, hrbtno stran ali hrbet ali reverz. Po naših predstavah, na katerih temelji obravnavani frazem, šele obe strani medalje prinašata celovito informacijo o tem, kaj ta predstavlja. Zato je potrebno razen prednje strani videti tudi drugo, tj. zadnjo, hrbtno stran medalje, preneseno stvari, česa sploh.

◎ angl. *the other side of the coin*; hr., srb. *druga strana medalje*; nem. *die Kehrseite der Medaille*; pol. *odvrotna strona medalu*; *druga strona medalu*.

S **iti na strán** /olepš.; glag. prisl. *zv./ iti na malo ali veliko potrebo*; sop.: **iti na (malo, veliko) potrebo** Nazadnje mu je kancler rekel: »Gospod Blücher, kadar hočete iti na stran, vam ni treba vsakokrat posebej prositi za dovoljenje,« in je govoril naprej. (Delo, 29. jun. 2006, NB) | V Slovarju medicinske vede sta si zabeležila primere nenavadnih porodov, starosti, debelosti in zaprtosti. Škoda, da nista poznala slavnega Kanadčana iz Beaumonta, pretirano ješčih Tarara in Bijoux, vodenične ženske iz departmaja Eure, Piemontčana, ki je šel na stran vsakih dvajset dni ... (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB)

◆ Frazem *iti na stran* spada v vrsto izrazov, s katerimi se olepšano, prikrito opisujejo nekatera

področja človekovega življenja, kot so intimne potrebe človeka, spolnost, porod, bolezn, lov ipd. ◎ angl. *to go to see a man about a dog*; *to spend a penny*; češ. *jít na (velkou/malou) stranu*; *jít na velkou/malou*; fr. *aller au petit coin*; nem. *Klein machen, Groß machen*; rus. *idti po (malen'koj, bol'soj) nužde*.

na vse strani /star.; mn., prisl. *zv./ povsod, pri vseh* Povedati vam moram, da je vaš rojak iz Laškega, gospod Mihael Tiffernus, magister artium, svetovalec vojvode Krištofa, posredoval na vse strani ... ne samo pri vojvodi, tudi tiskarjem se je že pogodil ... (Drago Jančar, Nigirdom, NB) | Samo enkrat, kar jaz pomnim, je bil geto poln židovskih stanovalcev. Bilo je ob rusko-japonski vojni, ko so v Rusiji nastali veliki pogromi židov in so se židje razbežali na vse strani; precej beguncev je prispelo tudi v Gorico, kjer so jih soplemenjaki potaknili po svojih hišah v getu. (Anton Brecelj, Zdrav kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Za bogatina je dobra reč pravica: kaj hoče pa revež z njo? Bogatina varuje pravica na vse strani, reveža pa pritiska na vseh plateh. Kamor se ganeš, stoj! zavpije kdo, tu je moja pravica; obrneš se proč, ustavi te že drugi; tu je zopet tega pravica; le tvoje ni nikjer! (Fran Detela, Malo življenje, NB)

na vse štiri strani /nevtr.; mn., prisl. *zv./ izraža neurejeno, neusmerjeno premikanje iz središča*

Verzi, ki si mi jih zdajle pokazal, bi mi bili napravili še sinoči veliko radost; nocoj, Peter, pa so mi napolnili srce z bridkostjo. Prosim te, ker te imam rad: raztrgaj vse te in take papirje, sežgi jih ter razpihaj pepel na vse štiri strani. Nato pa sedi ter uvažuj praktične razmere!« (Ivan Cankar, Krpanova kobila, NB) | Tako je šumelo od ust do ust, od ušesa do ušesa in, šele ko so po naporu cerkvenikovega pomočnika zapele orgle, poleglo se je šepetanje. Po končani maši pa je hitela govorica z ljudmi na vse štiri strani. (Janko Kersnik, Jara gospoda, NB) | Tudi v naravnem parku gori, vendar so tam požar vsaj omejili, marsikje pa jim ne uspe, ker letala ne pridejo dovolj hitro, gasilci brez letal pa stežka priplezajo pod vrhove. Ker je Gran Sasso visok skoraj tri tisoč metrov, je po vetru in slabem vremenu videti daleč na vse štiri strani. (Delo, 20. avg. 2001, NB) | Povsem vseeno je, kaj storimo z njim, potem ko se duša poslovi. Lahko ga zakopljemo, balzamiramo, mumificiramo ali pa sežgemo in raztrosimo na vse štiri strani, duh pokojnega zares biva nekje v vesoljnem etru in potrebuje svojo fizično podobo le za komuniciranje s svetom, morda tudi s samim seboj. (Mag, januar–december 2008, NB)

na vse štiri strani neba /nevtr.; mn., prisl. *zv./ izraža premikanje iz središča v vseh smereh*

V bližino palače je sem ter tja padla granata. Pred dvorano se je v vročem večeru, veter je dvigoval puščavski pesek, črn dim valil na vse štiri strani neba. (Polet, januar–junij 2007, NB) | Seveda, tistihmal je veljalo, da potrebujejo delovni ljudje in občani okoli stanovanjskih blokov trate in drevje, in ne le parkirišč oziroma dva

sežnja od prvega na vse štiri strani neba takoj naslednji blok, kar veleva krasni novi čas. Jesenovec je bil za hitro ozelenjevanje zelo pripraven. (Delo in dom, januar–december 2008, NB) | Meč je oster, ali moč njegova ne sega daleč. Moč svetega evangelija pa sega do nebeškega prestola, na katerem sedi naš Gospod, ki bo razmetal vaše nasprotnike, da bodo kakor pleve v sapi in razneseni na vse štiri strani sveta. (Ivan Tavčar, V Zali, NB) | Bogovi so odšli, na zemlji pa je ostalo polno smetja in ljudje so v kolonah odhajali z lučkami v rokah. Nekako svetopisemsko se je končalo – in raztresel jih je na vse štiri strani sveta. Ali pa tako kot pri Steinbecku v Polentarski polici – kar pa je pravzaprav eno in isto – ko so se paisanos po Dannyjevi smrti počasi razšli in niti dva nista šla po isti poti. (Delo, 24. jun. 1999, NB)

na vse štiri strani svetá, gl. *na vse štiri strani neba*.

nasprótna strán /nevtr.; prid. zv./ *kdor je komu nasproten v čem; kar je komu, čemu nasprotno, drugačno*

S častnim meščanstvom se igra nekakšen črni Peter. Že na zadnjem zasedanju je poskušala nasprotna stran ta predlog spraviti na dnevni red. Vendar se niso potrudili, da bi se z nasprotno stranko zaupno in diskretno posvetovali, saj ima za nekoga častno meščanstvo pomen le, če je občinski svet glasoval za to soglasno ... (Dragan Matic, Nemci v Ljubljani, NB) | Do utrjevanja skupine lahko pripelje način reševanja problemov, ki mora upoštevati vsa mnenja vseh, ki so v konfliktu udeleženi. Zmotno je mnenje, da je konflikt mogoče rešiti tako, da od dveh hotenj prevlada eno, ki ga mora spoštovati tudi nasprotna stran. V tem primeru bi lahko govorili o vsiljevanju, ne o usklajevanju mnenj. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | Pakistanci trdijo, da je indijska vojska v petkovem napadu uporabila težko topništvo dolgega dosegá. Pakistanski predstavnik je še dodal, da je šla nasprotna stran tokrat prvič tako daleč. (Delo, 8. jun. 2002, NB)

obrníti nôvo strán zgodovíne /knj.; pren./ *začeti novo obdobje zgodovine*; prim. **obrniti kolo zgodovine**

Stranka se je po porazu na zadnjih državnozbornskih volitvah zbrala na kongresu, da bi obrnila novo stran zgodovine. »Politični tekmeči so v tem videli odločitev za pogreb stranke, mi pa smo se odločili za rojstvo nove politične sile, je poudaril Pahor.« (Delo, 16. sep. 2000, NB) | Njegovo gibanje Naprej, Italija! je zamenjalo propadle demokristjane in socialiste ter po smrti prve republike odprlo novo stran zgodovine, imenovano druga republika. Pozneje, po izjemni volilni zmagi novega gibanja, se je zgodilo, da je vrtimec tangentopolija posrkal tudi Berlusconija in nekatere njegove sodelavce. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | Bil je skrajni čas, da smo tako osrednjo temo pojasnili tistim, ki slovenskega jezika ne razumejo, in da po 60 letih spregovorimo o tem v glavnem mestu Avstrije. To so nam potrdili odmevi, ko so tudi Korošci, ki že dolgo živijo na Dunaju, in tisti

deloma slovenskega rodu, začutili, da smo obrnili novo stran zgodovine, o kateri ni nihče govoril ne v šoli ne doma. Prišli so in se zahvalili za pogled, ki smo jim ga odpri. (Delo, 7. apr. 2003, NB)

obrníti še êno strán čésa/v čém /ekspr.; pren./ *začeti novo obdobje česa, v čem*; prim. **obrniti novo stran zgodovine**

Droga je obrnila še eno stran v svoji zgodovini in se dokončno poslovila od tistega podjetja, ki ga je zasnoval in postavil slavni Marčelo Kralj. Toda to dejanje pomeni odrešitev za izjemen, začaran, zaštrigan in magičen prostor. (Delo, 15. jan 2002, NB) | Še bolj blešči, še več je najrazličnejših plovil, navtične opreme, oblačil, prireditvev ... Pozna se, da je Internautica obrnila še eno stran v svoji zgodovini. Prvič so jo organizirali v Evropski uniji. (Delo, 12. maja 2004, NB) | S sklepom o prodaji premoženja delniške družbe Tam v stečaju je sodni senat okrožnega sodišča, ki mu predseduje Karl Ferenčak, obrnil še eno stran žalostne zgodbe o propadu avtomobilske tovarne, katere proizvodnja pred desetletjem tudi za svetovne razmere ni bila zanemarljiva. (Delo, 16. jan. 1999, NB)

spíte strani /nevtr.; mn., prid. zv./ *kdor je v sporu s kom*

Pogovori šesterice niso prinesli bistvenih novosti. Na kratko jih je mogoče strniti takole: afriške države so nezadovoljne z obotavljivo politiko OZN do vojne v DR Kongu, v katero je vpletenih pet držav, in ji očitajo dvojna merila, ker noče poslati mirovnih sil (5500 vojakov in civilistov), dokler sprte strani ne bodo dosegle in spoštovale premirja. (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Čas bi že bil, da bi vse sprte strani priznale vse svoje zablode in nehale uporabljati vojne žrtve za politične zmage. Zato so potrebni pravi, resnični zapisi na skupnem spomeniku vsem žrtvam 2. svetovne vojne. (Delo, 30. apr. 2005, NB) | Cicero začne s Hermagorovo teorijo o stáseis in za stásis uporabi latinski izraz constitutio. Constitutio je prvi konflikt obeh sprtih strani, ki izvira iz zavrnitve obtožbe. Če na primer pravimo: »To si storil,« je odgovor: »Teга nisem storil.« (George A. Kennedy, Klasična retorika ter njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Načela sprtih strani so torej utišali dodatni honorarji, bolj zanimivi pa so odzivi in posledice, ki jih je sprožila afera ?»Toiletgate?«. FIDE ima prvič po dveh desetletjih priložnost, da obračuna z vodstveno ekipo, ki pod Iljuzminovovo (in prej Campomanesovo) senco vleče vse pomembne poteze. (Delo, 5. okt. 2006, NB)

státi na stráni, gl. *biti na strani*.

státi na stráni kóga, gl. *biti na strani koga/česa*.

šálo na strán, gl. *šala*.

znájti se na stráni kóga, gl. *biti na strani koga/česa*.

stránski

bíti na stránskem tíru, gl. *tír*.

bíti odrínjen na stránski tír, gl. *tír*.

dáti kóga/káj na stránski tír, gl. *tír*.

odrniti kóga/kàj na stránski tír, gl. **tír**.
postáviti kóga/kàj na stránski tír, gl. **tír**.
postávljati kóga/kàj na stránski tír, gl. **tír**.
potísiniti kóga/kàj na stránski tír, gl. **tír**.
stopíti kám skozi stránska vráta, gl. **vrata**.

strašilo

bíti [kot] strašilo /ekspr.; primera/ *bíti grd, neurejen, neokusno oblečen*

Ni prijetna očem, tudi lepo raščena ni, temveč strašilo je, da se Bogu usmili! (Ivan Cankar, Aleš iz Razora, NB) | Zdelo se je, da je z njegovim prsnim košem nekaj narobe, kot bi bil vdrt. Je kot konj, in vendar je še vedno videti kot ptičje strašilo. Včasih, ko me objame, čutim samo kosti. (Nicole Plüss, Lebdenje, NB)

bíti [kot] strašilo za v prosó /ekspr.; primera/ *bíti zelo grd*

Zoretova Ančka me je ugrela vselej, kadar sem jo videl. Proti nji je ta Žganja strašilo za v proso. Zoretova tičica mora priti v mojo kletko, naj me stane tudi pol graščine. (Janez Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB)

grd kàkor strašilo /ekspr.; primera/ *zelo grd*

Grdega račka to sicer ni mikalo, ampak jima ni ostal nič dolžan. »Veš kaj,« sta rekla potem, »grd si kakor strašilo, pa tudi močan ko star gosak, zato te vzameva s sabo. V troje bomo lažje prišli do krme in bomo lahko bolj brez skrbi.« (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB)

◎ bolg. *strašen kato zvjár; grozen kato zvjár; hr. ružan kao akrap; pol. brzydki jak małpa; rus. strašnyj kak obez'jana; slš. škaredý ako opica.*

videti je kot ptičje strašilo, gl. *bíti kot strašilo*.

stréha

iméti ga pod strého /pog., eksp.; olepš./ *bíti vinjen*
 Prva misel mu je bila, da bi se sam podal žandarjem in rešil svoja dobrotnika, ki trpita zanj. A poučé ga, da bi to onima nič ne pomagalo, ko je dokazano, da sta ga imela pod streho. (Fran Detela, Moje življenje, NB) | Iznenada, ko si je bil šele na pol potolažil lakoto, je v neljubem presenečenju pogledal iznad krožnika in napel ušesa. »Resnik je možganski trust,« je bleknil eden od onih. Glasu se je poznalo, da ga ima dedec precej pod streho. (Gítica Jakopin, Žarometi, NB) | Bila mu je to – labodnica. Imel ga je že pošteno pod streho. Toda – pila sva dalje! (Rado Murnik, Nirvana, NB)

ógenj v stréhi, gl. **ogenj**.

správiti kàj pod strého /ekspr.; pren./ *končati, izpe-ljati, opraviti kaj*

Slovenska posadka v solingu s krmarjem Boštjanom Antončičem ter Genadijem Strahom in Andrejem Borštanjem nastopa na EP, kjer pa udeleženci – jadra 51 posadk – v prvih dveh dnevih niso imeli sreče z vetrom. Prireditelj na francoski obali je spravil pod streho le eno regato, v kateri je bil Antončič 19. (Delo, 14. jun. 2000, NB) | Mislim, da uspešen. Kar nekaj projektov je

spravil »pod streho«. Pokojninsko reformo na primer, to je velik zalogaj. (Delo, 8. sep. 2001, NB) | Nobenega dvoma ni, da bi to sezono rad čimprej spravil pod streho in pozabil na tegobe, ki so mi precej načele živce. Ne glede na razplet sezone bo to moja najslabša. (Delo, 23. jul. 2003, NB) | Če bo vlada na današnji seji sprejela omenjeni zakon in ga bo parlament spravil pod streho še pred počitnicami, potem je tudi več možnosti, da bi ministrstvo za kmetijstvo lahko izpolnilo obljube, ki jih ob zaostrovanju razmer v prašičereji in mlekarstvu daje rejcem in mlekarjem. (Delo, 1. jul. 1999, NB)

správiti kóga pod strého /ekspr.; pren./ *dati, ume-stiti pod okrilje*

Namero ministra Gregorja Viranta, zapisano v odgovoru na javno pismo, da bi kmetijske svetovalce spravil pod streho kmetijskega ministrstva (pred ustanovitvijo KGZS so tam že bili), pa Vrisk označuje za škodljivo za kmetijstvo in po njegovem pomeni odmik od prakse v drugih evropskih državah. (Delo, 25. maja 2006, NB)

správiti kóga pod strého /ekspr.; pren./ *preskrbeti komu stanovanje, zaposlitev*

Vendar Kočarica ni bila nikdar sama. Zmeraj sta se pri njej mudili po dve hčeri – več jih Kočarica ni mogla spraviti pod streho – ki sta prihajali in odhajali iz sveta. In ti hčeri sta bili tako sladki in ljubezni polni, da so fantje silili vanje kakor muhe na med. (Ciril Kosmač, Življenje in delo Vanca Poviškaja, NB)

stréha svetá /publ.; pren./ *Himalaja, Tibet*

Spomladanska plezalna sezona v himalajskem gorovju je v polnem razmahu in streha sveta je tarča invazije pohodnikov z vsega sveta. (Delo, 12. apr. 2002, NB) | To mogočno pogorje je dolgo kakih 2400 in široko od 150 do 400 kilometrov. Mogočno pogorje Himalajo, kjer leži Tibet, pogosto imenujemo tudi streha sveta: z nje je namreč mogoče nadzorovati dobršen del Azije, zlasti pa Mongolijo, vzhodni Turkmenistan, nekdanje sovjetske republike v osrednji Aziji in indijsko podcelino. (Delo, 20. feb. 1998, NB) | Spada med mlado nagubana gorstva, in če je Tibet streha sveta, je Himalaja njeno sleme. (Delo, 27. jun. 2006, NB) | Tibet, streha sveta, je območje, ki že od nekdaj buri domišljijo zahodnjakov. V zadnjem času pa narašča tudi zanimanje za tradicionalno tibetansko medicino, enega najstarejših celovitih pristopov k zdravljenju ljudi na svetu. (Delo, 21. maja 2007, NB)

◎ angl. *the roof of the world*; češ. *Sřecha světa*; fr. *le toit du monde*; nem. *das Dach der Welt*; rus. *kryša mira*.

vrábci [na stréhi] žé čivkajo [o čém], gl. **vrabec**.
vzéti kóga pod strého /nevtr.; pren./ *dati komu pre-nočišče, hrano*

Cila mu vendar niti te morebitne škode ni hotela prizadeti. Zatrdila mu je, da ne stori nobenega koraka za Gričarje; ako se ti ne zavežejo, da bodo vzeli očeta pod streho, če mu odpove Korbinka ali Zefa stanovanje. (Fran Detela, Tujski promet, NB) | I, kaj pa je zakrivil takšnega? Lačnega je nasitil, žejnega je napojil, ne-

srečnega človeka je vzel pod streho – in zato precej takšna smrt! (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB)

stréla

híter kot stréla /ekspr.: primera, tudi prisl. **hitro/ zelo hiter**; sop.: **hiter kot blisk**

Drži, Britanec Foster je hiter »kot strela« na 50 m – ne nazadnje je svetovni rekorder v delfinovem in prostem slogu v kratkem bazenu – toda v drugih disciplinah je stik z novimi rekordi zanj še daleč. (Delo, 14. avg. 2001, NB) | »Prepričan sem, da bi, če bi prišel do pravega loparja, pomedel z vsemi gospodiči pod Cekinovima gradom v enem samem tednu.« »S tistimi že,« sem pripomnil, »ne vem pa, če bi ugnal Prelčevega Borisa. Ta je hiter kot strela.« (Marjan Rožanc, Ljubezan, NB) | »To je selekcija šolanih in nadarjenih igralcev. Hitri so kot strela, zato nam bo trda predla,« je povedal selektor Jani Zavrl, ki ga je francoski podmladek navdušil. Njegovim varovancem se resnično obeta »ura resnice«. (Delo, 11. okt. 2002, NB)

◆ Primera *hiter kot strela* je predstavno zelo razvidna, saj izhaja iz dejstva, da ima strela, ki šine iz naelektrenega ozdračja, veliko hitrost. Enako velja za blisk v sopomenski primeri *hiter kot blisk* (prim. prid. *bliskovit*). Iz primere *hiter kot strela* se je z opustitvijo sestavine *hiter* razvil nov, dodaten pomen primerjalne sestavine *kot strela*: 'zelo, močno' (gl. *kot strela*).

◎ angl. *as quick as a flash; like (greased) lightning; as fast as lightning*; bolg. *bàrz kato stre-la; bàrz kato kuršum*; češ. *rychlý jako střela*; fr. *rapide comme l'éclair; rapide comme une flèche*; hr. *brz kao strijela; brz kao metak*; mak. *brz kako strela; brz kako kuršum*; nem. *schnell wie ein Blitz sein; blitzschnell; schnell wie ein Geschoss sein; pfeilschnell sein*; pol. *szybki jak strzala*; rus. *bystryj kak stre-la; bystryj kak molnija*; slš. *rychly ako strela; rychly ako šip*; ukr. *švydkyj jak strila; švydkyj jak kulja*.

hítro kot stréla, gl. *hiter kot strela*.

kàkor stréla z védregra nebá, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

kot stréla /ekspr.: primera, tudi s **kakor/**

1. zelo, močno

Šel sem ven in ji kot preklet idiot obrnil hrbet; naslednja stvar, ki se je spominjam, je bila krtača za ribanje, ki me je zadela v glavo. Bolelo je kot strela in grda imena, ki jih je kričala za menoj, niso ravno pomagala. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Milan je bil mojih let. Zagnan kot strela, močan, da se ga je vse balo, in popolnoma nesramen. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | In tako ni bilo drugače in se je zgodilo, da je tretjega izmed nas, tovariša Toma, zadela naloga, da reši vprašanje naših obedov in večerij ali da vsaj rešitvi

prilavi pot. Tomo je bil kakor nalašč za to: vedno lačen kakor strela in žejen kakor vrag. (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Novica je udarila kakor strela: če držijo analize ekipe televizijske družbe SAT 1, ki je skrivaj vohljala po straniščih nemškega parlamenta, potem so tam na 22 umivalnikih njuhali kokain. (Delo, 7. nov. 2000, NB)

2. hitro

Ria je bila pobita. Tik po tem je prišla vest, da bo Bernadette izgubila otroka, in izginil je kot strela. (Maev Binchy, Hiša na Tari, NB) | Zgodilo se mi je tako hitro, da me je presenetilo: zattoo poželenje je šinilo kot strela vame, stisnem se gladek h gladkemu dekletovemu telesu, se nekajkrat podrsam obenj, in že je vsega konec. (Miha Remec, Lovec, NB) | Na vrtu ponosite kmečke hiše, mimo katere ju je vodila pot, se je pasla jata kokoši: mladih petelinčkov, piščet in starih, težkih kokelj. Lisko je obstal, dvignil prvo nogo, hitro pogledal gospodarja, nato pa planil kot strela med kokoši. (F. S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB)

◆ Gl. *hiter kot strela*.

kot stréla z jásnega [nebá] /ekspr.: primera/ *popolnoma nepričakovano*; sop.: **kakor bi treščilo z jasnega**

Ko so se razredčila kasarniška drevesa in sva skozi zaveso snežink ugledala vso umirajočo ikonografijo praznika, je udarilo kot strela z jasnega. Iz zvočnikov sva zaslišala pesem, ki je simbolizirala odhajanje brezskrbnih let. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | Priznanje je udarilo kot strela z jasnega, prizadelo pa je celo vrsto političnih in drugih organizacij, ki so po vsej Italiji organizirale zborovanja proti rasizmu, za versko in vsakršno strpnost, v podporo ogroženemu judovskemu profesorju. (Delo, 23. okt. 2000, NB) | Napovedana sprememba izravnalnih rezervacij v zavarovalnicah je Triglav zadela kot strela z jasnega. (Delo, 23. jan. 2002, NB) | Napoved združitve ni bila ravno strela z jasnega. (Delo, 4. jul. 1998, NB) | Udarila je ta beseda, kakor strela iz jasnega. (V. Zarnik, Maščevanje osode, SG 1862, 398) | To slučajno realno pa sedaj natenkrat, kot strela z jasnega neba, poveže z idealnim, z eidosom, z bistvom ... (C. Logar, Femenologija, 1971, 465) | Na mah je prišlo nad njo, kakor strela z jasnega neba, ter ji strlo samozavest, ki jo je še maloprej nosila na perutnicah. (I. Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 218) | Mož raztegne široka usta, se ironično nasmehlja in pravi: »O, verjamem, da sem se spremenil. Povedal bi vam vso nesrečo, ki me je zadela kot strela z jasnega neba; pa čemu bi si s povestjo ponavljal vse trpljenje in vse muke, katere je duša prestala. (F. Erjavec, Črtice iz življenja Šnakšnepskovskega, NB) | Usmilili so se me blagi profesorji; dobil sem dobro plačane učne ure ter se z vedno dobrim uspehom preril do osme šole in blizu do zrelostnega izpita. Onda me zopet zadene nesreča kakor strela z jasnega neba. (Janez Mencinger, Abadon, NB) | Nekega dne, kmalu potem, ko je bil Rajko star eno leto, je dobila pismo od nekega advokata v Trstu, naj se takoj, če je mogoče, še tisti dan, zglesi v njegovi pisarni. Kakor

strela z jasnega neba jo je zadela ta novica. Slutila je nesrečo. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Ni nastopil kot minister za zdravstvo s kratkim političnim nagovorom, ampak je prišel opremljen z grafikoni, njegov nastop je bil predavanje profesorja medicine, onkologa, ki nekaj ve, je rekel, tudi o raku, ki ga povzročajo cigarete. Njegove ugotovitve in predlogi so med udeležence tretje nacionalne konference o drogah udarile kot strela z jasnega neba. (Delo, 30. nov. 2000, NB) | Najbolj zanimivo pa je dejstvo, da sta obe logiki še živi, pretresljiv je način, kako sta se v letu 1999 soočili na Kosovu. Srbi so se zadeve lotili po Jahjevici metodi iz Stare zaveze, Američani in Nato pa po najbolj moderni, ki se ne ozira na svete besede; ravna se po interesih kapitala, namesto nožev pa uporablja digitalno vodena nebeška ščegetala; ne zgrabi te za vrat, udari te kot strela z jasnega neba, tako da se še braniti ne moreš. (Delo, 25. sep. 1999, NB) | Kakor strela z vedrega neba zadene mladega umetnika povelje, da mu je odriniti v Trst med vojake. (J. Stritar, Kritični in poučni spisi, Pogovori, ZD VI, 1955, 311) | Le malo je manjkalo, pa bi se sanjsko četrto mesto Tomasa Globočnika, njegova najboljša uvrstitev doslej na tekmah svetovnega pokala, prelevilo v hudo razočaranje. Kot strela z jasnega neba nad Anterselvo je v ciljno areno, v kateri so takrat že opravili uradno predstavitev najboljših šestih, treščila vest, da bodo 28-letnega Tržičana diskvalificirali. (Delo, 1. dec. 2000, NB)

♦ *Primeri kot strela z jasnega [neba], tudi kakor strela z vedrega neba, z različicama, ki vsebuje ta glagolski sestavini udariti in zadeti, temelji na primerjavi z znanim naravnim pojavom, ko strela nepričakovano udari z jasnega neba. V sestavu frazema je sestavina *nebo* pogosto že izpuščena in je pridevnik *jasen* uporabljen samostalniško. Sopomenska primera *kakor bi treščilo z jasnega* s sestavino *treščilo* še kaže na tesnejšo povezavo z izhodiščnim naravnim pojavom.*

◎ *bolg. kato grām ot jasno nebe; češ. jako blesk z čistého nebe; hr. kao munja iz vedra neba; hr., srb. kao grom iz vedra neba; mak. kako grom od vedro nebo; nem. wie ein Blitz aus heiterem Himmel; pol. jak grom z jasnego nieba; rus. kak grom sredi jasnogo neba; kak grom sredi jasnogo dnja; kak grom s jasnogo neba; slš. ako blesk z jasného neba; ako blesk z čistého neba; ukr. jak grim z jasnogo neba; jak grim z neba; jak grim sered jasnogo neba.*

trščiti kot stréla z jásnega, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

trščiti kot stréla z jásnega nebá, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

udáriti kóga kot stréla z jásnega, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

udáriti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

zadéti kóga kot stréla z jásnega, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

zadéti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

stréljati

stréljati kôzle, gl. *kozel*.

stréljati z motovílom, gl. *motovilo*.

strésati

kot bi oréhe strésal, gl. *oreh*.

kot iz rokáva strésati kâj, gl. *rokav*.

smejâti se, kot bi oréhe strésal, gl. *oreh*.

strésati kâj [kot] iz rokáva, gl. *rokav*.

strésati jézo na kóga/kâj, gl. *jeza*.

strésati kóga iz hláč, gl. *hlače*.

strésti

strésti jézo na kóga/kâj, gl. *jeza*.

strésti kóga iz hláč, gl. *hlače*.

stréti

stréti tréd ôreh, gl. *oreh*.

strǵan

govoríti kot strǵan dóhtar, gl. *dohtar*.

strǵati

strǵati kómu korénček, gl. *korenček*.

strǵati se

film se je strǵal kómu, gl. *film*.

stríc

stríc iz Amérike, gl. *Amerika*.

stríženje

stríženje perúti, gl. *perut*.

strméti

strméti kot tèle v nôva vráta, gl. *tele*.

stròj

délati kot stròj /ekspr.: primera/

1. delati brez prestanka, enakomerno

Opozoril pa je še, da sodobni človek preveč dela kot stroj, ki je prepričan, da s kopičenjem stvari lahko uredniči zgodbo o uspehu. To pa je daleč od tega, da bi lahko govorili o uredničenju sanj. (Delo, 4. dec. 2006, NB) | Zmede se. A samo za hip. Potem dela kakor stroj in zraven hrope in cmoka. Traja zelo dolgo. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB)

2. delati brez misli in volje, mehanično

Spet je završalo na podu, pod mlatilnico je rumenelo zrnje pšenice in naraščalo v visok kup ob steni. Vsak se je zatopil v svoje delo in molčal in delal kot stroj brez misli. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Ema je govorila naprej s tisto grozo v očeh in mečkaje robec: »Živeti dalje to življenje, za to nimam smisla, za to mi manjka moči. Ob tej uri biti pri poslu in delati kot stroj; mine dan, sledi mu drugi, tretji, četrti in peti, a vsi so enaki.« (M. Pugelj, Črni panter, NB)

◆ Primera *delati kot stroj* temelji na dejstvu, da so stroji v primerjavi s človekom v svojem delovanju bolj enakomerni, stalni in neutrudljivi. V zvezi s tem se je preneseno na človeka razvil tudi pomen mehaničnosti ter odsotnosti misli in volje v delovanju človeka.

◎ češ. *pracovat jako mašina; pracovat jako stroj*; rus. *rabotat' kak mašina*.

glasovalni stròj /publ., slabš.; ed., pren./ *kar v zvezi z volitvami, glasovanjem dela kaka skupina za svojo zmago*; sop.: **glasovalna mašina; glasovalna mašinerija**

Glasovalni stroj, kot se rado reče dejstvu, da vsi poslanci ene stranke glasujejo tako, kot jim naroči vodstvo stranke, bo zato včasih tudi zaškripal, zlasti ko se bo odločalo o zadevah, ki imajo tudi lokalni pomen. Kar pa najbrž ne bo prevladujoče. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | ... tri kandidatke: Tea Petrin (gospodarstvo), Andreja Rihter (kultura) in Lucija Čok (šolstvo) vse tri – prvi dve je predlagala LDS, zadnjo pa ZLSD – so tako imenovano zaslišanje opravile uspešno, saj je koalicijski glasovalni stroj deloval brezhibno, tako kot že vse dni predstavivte, ki so potekale od ponedeljka do četrta. (Delo, 1. dec. 2000, NB) | Kakor piše v pobudi, pod katero se je do zdaj podpisalo 86 ljudi raznih poklicev, je parlament tako postal glasovalni stroj vladajoče elite, skoraj v celoti je odpovedal nadzor neodvisne javnosti. (Delo, 19. feb. 2003, NB)

◆ Pomen frazema *glasovalni stroj* izhaja iz prenesenih pomenov sestavine *stroj*: 1. slabš. 'kdor ravna ali kaj dela brez sodelovanja volje, zavesti' in 2. publ. 'skupina ljudi, organizacij, zavodov z določeno nalogo, zlasti v javni upravi'. Obstajata tudi redka sopomenska izraza *glasovalna mašina* in *glasovalna mašinerija*.

◎ angl. *voting-getting/generating machine*; češ. *hlasovací stroj; hlasovací mašinerie*; fr. *machine électorale*; nem. *der Wahlkampftrass von jmdm.*

igráti kot stròj /ekspr.; primera/ *igrati dovršeno, natančno, brez napak*

Takrat je Beljavski v svojem prvencu za slovensko reprezentanco igral kot stroj. Prav vsakič je sedel za šahovnico in nabral izjemnih 10,5 točke (7 zmag in 7 remijev). (Delo, 27. okt. 2000, NB) | Leko v kritičnih

trenutkih namreč vselej izbere Laskerjevo sicilijanko, ki jo raziskuje do popolnosti. Latvijec je v svojem slogu sicer poskusil s zapletit, toda Madžar je igral kot stroj in s pravilnimi menjavami dosegel strateško dobljen položaj. (Delo, 15. jul 2002, NB) | Billups je v koš zmetal kar sedem zaporednih trojk, zgrešil pa le eno, odlikoval pa se je še z asistencami. Garnett je deloval v vseh prvinah kot stroj, do trojnega dvojčka pa mu je manjkala le ena asistenca. (Delo, 1. mar. 2002, NB) | Phelps deluje kot stroj. Carolina Klüft izkoristi tartansko stezo za modno pisto, za Phelpsja je bazen pač kotanja polna vode. (Delo, 2. sep. 2004, NB) | Slovenija celo v Katančevih časih z nobenim tekmeccem v gosteh ni bila tako premočna. Vse vrste so funkcionirale kot stroj, manjkali sta le lepota in ambicija, da bi Malti nasuli pet ali šest golov in dosegli rekordno zmago v kvalifikacijah. (Delo, 3. maja 2003, NB) | V predvolilnih nastopih odgovarja kot stroj, vendar ne tvega z nobenim izstopajočim stališčem. Kandidatka brez posebnosti (razen te, da je edina kandidatka). (Delo, 8. nov. 2002, NB) | Pred približno letom dni je bila suverena vladarka olimpijske arene v Salt Lake Cityju, izžarevala je popolno samozavest in tekmovala kot stroj. (Delo, 6. feb. 2003, NB)

◆ Primera *igrati kot stroj* tako kot primera *delati kot stroj* temelji na dejstvu, da so stroji v primerjavi s človekom v svojem delovanju bolj enakomerni, stalni in neutrudljivi.

peklénski stròj /neutr.; pren., tudi kot primera/ *z razstrelivom napolnjen predmet, ki eksplodira ob določenem času*

Dmitrij Holodov je bil umorjen oktobra 1994. Atentatorji so peklenški stroj podtaknili v poslovni kovček, v katerem bi morali biti zaupni materiali, kakor so mu pred tem sporočili po telefonu. (Delo, 1. mar. 2001, NB) | Ljudje z bolj slabimi živci povsod vidijo peklenški stroj ali podtaknjeno bombo, kar pri toliko lažnih bombnih preplahlah, kot se jih je zvrstilo v zadnjih tednih, pravzaprav ni nič čudnega. (Delo, 4. apr. 2006, NB) | Vsako primerjavo štejejo za očitke, ker ne dosegajo zahodnih meril. O tem se v javnosti ne govori, mediji o tem ne pišejo in redki se s tem strokovno ukvarjajo. Vendar je to časovni peklenški stroj, ki čedalje bolj grozeče tiktaka. (Delo, 29. apr. 2000, NB)

◎ češ. *machine infernale*; češ. *pekelný stroj*; hr. *pakleni stroj*; nem. *Höllennmaschine*; rus. *adskaja mašina*.

stròp

dólg do stròpa, gl. *segati do stropa*.

poskočiti do stròpa, gl. *skakati do stropa*.

ségati do stròpa /ekspr.; pren./ *biti zelo visok, velik* Tisti popoldan, v času izmene, ga je poklical glavni komit k sebi. Vzravnan je segal do stropa v svoji črni in smrdljivi kajuti. (D. Jančar, Galjot, NB) | Izpraznil sem kozarec in koj sem bil ves omamljen. Občutil sem, da se je bila zaplata prečudno razširila, da je segala vse do

stropa ter me razgaljenega vzdigala s seboj, v zasmeh in zgledevanje ljudem. (Iv. Cankar, Krpa na čevlju, NB) | Videlo se mu je, da je še bolj osivel; proti svoji navadi je bil pustil brado rasti in ta je bila čisto bela. Za trenutek je obstal pri vratih; z mogočno svojo postavo je segel skoraj do stropa. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Starrec pa se je umiril in se zravnal. Orjaška postava mu je segla skoraj do stropa. Bil je za tri glave višji od sina. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Takrat ko sva stanovala skupaj, mu je bilo nekako petnajst let. Dolg je bil do stropa, nosil pa je zmerom prekratke hlače in preozek suknjič; roke so mu štrlele daleč iz rokavov, noge so bile petelinje. (Iv. Cankar, Brezimenec, NB) | Kmalu pa ji je postalo jasno, da se pravzaprav kopa v lastnih solzah, ki jih je potočila, ko je bila velika do stropa. (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | Poslušal sem jo že mnogokdaj, posebno v tistih dolgih in žalostnih urah, ko nisem mogel zaspati in so romale pred mojimi trudnimi očmi hude misli kakor črne sence, do stropa visoke; poslušal sem jo, zdaj pa sem je vajen ter se ji smejem. (Iv. Cankar, Bela krizantema, NB)

◆ Gl. *skakati do stropa*.

skakáti do strôpa /ekspr.; pren., dov. skočiti, poskočiti/ *biti zelo vesel; biti zelo razburjen*; sop.: **skakati do plafona**; prim. **skočiti iz kože**

Za »spričevala«, ki jih svojim evropskim »učenkam« že nekaj časa podeljuje Evropska unija, velja približno isto. Zato se je ob sveže izrečenih in ponekod tako težko pričakovanih ocenah verjetno nesmiselno preveč zaskrbljeno zamisliti, se zmrdovali, iskati krivdo pri učiteljih, se izgovarjati na druge, ki da tudi niso dosti boljši, ali pa ob morebitnih peticah od veselja skakati do stropa. (Delo, 9. nov. 2000, NB) | Predvsem ne morem razumeti, da so trenerji eden za drugim zavračali vlogo pomočnika. Morali bi skakati do stropa od sreče, ker bi lahko zastopali svojo državo na EP. Smešno je, da so se nekateri izgovarjali na obveznosti v klubih, kjer delajo za tisoč mark na mesec in ocvrt sir za malico. (Delo, 5. sep. 2001, NB) | Toda zunanji videz laže, kajti globoko v sebi sem zanesljivo izjemno vesel. Iz radosti ne skačem do stropa le zaradi preutrujenosti, ki se mi še pozna po neprespani noči. (Delo, 21. feb. 2002, NB) | Učiti se matematiko za maturo in pri tem ne skakati do stropa od užaljenosti, ni konformnost. Konformnost je posploševanje in postavljanje definicije na podlagi čustev, nekonformnost pa je biti samokritičen po neuspehu. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | Pod drobnogled javnosti so prihajale različne poslovne povezave svetnikov z javnim zavodom. Ti so seveda skakali do stropa, ker so novinarska peresa spraskala nekaj lepih in pametnih svetniških obrazov. (Delo, 12. dec. 2002, NB) | Takoj ko se pojavi želja, ki je sicer avtentična z vidika potreb tiste zmedene živalce, vendar pa je želja hkrati proti interesom skupnosti, je treba nedovoljeno željo zatreti, potlačiti. Freud je zato mnogo let kasneje sicer skakal do stropa, ampak sinajski Bog je ne glede na Freudovo mnenje precej brezobziren do posameznika in njegovega subjektivnega počutja. (Delo, 9. jan.

1999, NB) | Ko sem videl, da je John v novozelandski majici prvi pretekel ciljno črto in so vsi okrog mene skakali od navdušenja, me je imelo, da bi tudi sam skočil do stropa. Walker je z olimpijsko lovoriko v domovini tako rekoč čez noč postal narodni heroj in tudi sam sem si želel nekega dne postati takšen junak. (Delo, 27. avg. 2004, NB) | Spominjam se, da sem neznansko užival v njuni blesteči predstavi in se čudil množičnemu občinstvu (62.000 gledalcev), ko je Ali, ki je bil moj veliki idol, v 8. rundi prisilil k vdaji Foremana, sem od veselja skočil do stropa. (Delo, 17. apr. 2001, NB) | To je žena brez para in primere. Ja, ko se je oženil z njo, je vedel, kaj dela, čeprav so njegovi skočili do stropa. Premalo jim je bila, ker niso videli dlje od svojih dvignjenih nosov. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Slovenija ima novo stranko, saj so se Janševi socialdemokrati odrekli sociali v imenu in postali Slovenska demokratska stranka (takoj so zaradi prizadetosti oziroma zmede, ki naj bi jo povzročila poteza SDS, skočili do stropa prvi slovenski demokrati oziroma DS). (Delo, 22. sep. 2003, NB) | Katrica je hodila pozneje dosti za njim, ali se je ni hotel več usmiliti. Če bi jo bil prišel snubit, vem, da bi bila od veselja zavrnila in poskočila do stropa. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | »Nisi preveč navdušen, oči.« »Ne morem poskakovati do stropa zaradi nekakšne izolacije,« mi je ušlo, čeprav sem sklenil, da bom kar se da prijazen. (Miha Remec, Mana, NB) | Sladkonjo je kar zeblo od skrbi za nevesto. »Gospod bo od togote poskočil do stropa!« se je že zdaj bal plitvega Urha. »Še meni se potlej lahko kaj pokrha!« (I. Zorec, Beli menih I, Ustanovitev samostana, NB)

◆ Frazem *skakati do stropa* z glagolskima vidskima različicama *skočiti do stropa*, *poskočiti do stropa* temelji na dejstvu, da človek pri velikem veselju, a tudi razburjenju, jezi, skače (prim. *skakati od veselja*, *skočiti iz kože*). Intenzivnost takega skakanja pa se odmerja prav s sestavino *do stropa*. Ta je v enaki funkciji uporabljena tudi v izrazih *segati do stropa*, *dolg do stropa*, *velik do stropa*, *visok do stropa*.

◎ angl. *to jump for joy*; češ. *skákat [až] do stropu*; *vyskakovat [až] do stropu*; *vyskočit [až] do stropu*; *chytat se stropu*; *skákat metr dvacet*; fr. *sauter au plafond*; nem. *in die Luft gehen*; *vor Freude [fast] an die Decke springen*; *an die Decke gehen*; rus. *rvat' i metat'*; *prygat' ot radosti do potolka*; *podprygnut' ot radosti do potolka*.

skočiti do strôpa, gl. *skakati do stropa*.

vêlik do strôpa, gl. *segati do stropa*.

visòk do strôpa, gl. *segati do stropa*.

strúna

brénkati na drugačne strúne /ekspr.; pren., dov. **zabrenkati/ lotevati se česa na drugačen način, z večjo strogostjo**

Pri nas brenkajo na drugačne strune: »V čem je lepota filmskega posla? V tem, da pri njem ni zalog in zato običajno tudi ne posezonskih razprodaj, v tem, da se plačuje z gotovino, zaradi česar ni težav z dolžniki ...« (Delo, 16. nov. 2002, NB) | Na drugačne strune pa brenkajo v vaseh pod Krvavcem. Župan Franc Čebulj in župnik Pavel Juhant sta se sklenila približati občanom in ovčicam tako, da sta se za nekaj ur pridružila narodnozabavnemu ansamblu Trgovci in z njim posnela pesem Cerkljanska fara. (Delo, 23. mar. 2005, NB) | Grožnja, se zdi, ni bila najbolj učinkovita. Bivšemu lusaškemu nadškofu (in za zmeraj nadškofu) je prišel bližje papež Wojtyła, ki je zabrenkal na drugačne strune. (Delo, 18. avg. 2001, NB) | In vendar se je stranka Naprej, Italija tik pred uvrstitvijo slovenskega zakona v senat odločila zabrenkati na druge strune. Mladega politika Di Teodora so decembra poslali v Ljubljano, to nedeljo je bilo srečanje v Milanu. (Delo, 24. jan. 2001) | Nasprotniki prodaje Sunčanega Hvara Termam Čatež so po četrtkovi odločitvi hrvaške vlade ubrali drugačne strune. Pred tem jih je motil predvsem model privatizacije državnega premoženja, zdaj pa nekateri že odkrito priznavajo, da so v ozadju nekatera splošna, nerešena vprašanja med državama. (Delo, 28. jan. 2003, NB)

◆ Frazemi *brenkati na drugačne strune*, tudi *zabrenkati na drugačne strune* in *zabrenkati na druge strune* ter *ubradi drugačne strune* izhajajo iz sveta glasbe, v katerem se igra na glasbila s strunami. Pri teh se drugačna glasba doseže z izbiro drugačnih, drugih strun. Preneseno na druga področja se je izoblikoval pomen ločevanja stvari na drugačen način, v večjo strogostjo. Med starejšimi slovarji frazem z enako predstavo omenja J. Glonar (SSJ, 378) pri iztočnici *struna: druge strune naviti*: začeti drugače (bolj ostro) govoriti, ravnati.

◎ it. *voltar disco; cambiare musica*; nem. *andere Saiten aufziehen; strengere Saiten aufziehen*.

brénkati na drúge strúne, gl. *brenkati na drugačne strune*.

brénkniti na čústveno strúno, gl. *zaigrati na čustvene strune*.

igránje na čústvene strúne, gl. *igranje*.

napét kot strúna /ekspr./; primera, tudi mn./ *zelo napet*

Zdaj zajameš sapo, globoko, globoko in čutiš, da ti od zajetja poka srce, toda tvoja vztrajnost in volja je neskončna, globoko zajameš sapo in napneš celo telo, da je čisto strunasto, zdaj sem napet kot struna, rečeš, bolečina pa je medtem vse hujša, in ne veš več, ali boš vzdržal, vendar vztrajaš. (D. Jančar, Krištof, NB) | Zadeti ga moraš v bok ali stegno, drugače je hromilni izstrelek nevaren. Napet kot struna mu sledim z ubojnikom. (Miha Remec, Lovec, NB) | Nekam robato sem bil izkrcan in poslan, da se prepričam. Napet kot struna,

neobčutljiv za ostre školjke, prilepljene na primitivno obalno rastje, sem skahal po skalah okoli zaliva in si tako mimogrede razmesaril podplate. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Hudičevo malo je treba, da narediš napako. Zato moraš biti napet kot struna in nenehno paziti. (Delo, 25. maja 1998, NB) | Po pisti, posuti z granulatom in posejani z malimi budami, se sprehodijo prožna, vitka telesa manekenk, ki so vsako leto tanjša in napeta kot strune, kot mladi žrebički koračijo z naprej usločeno medenico, v kreacijah, ki bi si jih, kljub sicer zapovedani ekstravanganci, upal nadeti le redkokdo v dvorani. (Delo, 26. apr. 2002, NB) | V Hondinem boks so bili napeti kot strune, saj jim je optimizem zadnje mesece skokovito naraščal ob pogledih na časovne dosežke, ki jih je iz motorja s štirimi takti izvajal bodisi Rossi bodisi testni motoristi. (Delo, 8. apr. 2002, NB)

◆ Primera *napet kot struna* je povezana z glasbenimi inštrumenti s strunami. Pri teh je zelo pomembno, kako so napete njihove strune, saj je od tega odvisna kakovost njihovega zvoka.

◎ hr., srb. *biti kao napeta struna*; it. *teso come una corda di violino*.

napéti drúge strúne, gl. *ubradi druge strune*.

ubírati drúge strúne, gl. *ubradi druge strune*.

ubrátí drugáčne strúne, gl. *brenkati na drugačne strune*.

ubrátí drúge strúne /ekspr./; pren., nedov. *ubirati/ lotiti se česa na drugačen, bolj odločen način*

Dreje se za hip zamisli – češ treba bo ubradi druge strune – in nato reče s popolnoma spremenjenim, zelo resnim glasom: »Okrožje že mora vedeti, koliko je hudo in koliko ni ...« (C. Kosmač, Na svoji zemlji, scenarij za film 1949, NB) | Trdo jo primem za kolec in moj dotik jo popolnoma ohromi; še dih je zadrla. »Poslušaj me, Trnuljčica,« jo resno opozorim, »spregovori, ali pa bova ubrala druge strune.« (Miha Remec, Lovec, NB) | Tako je jasno, da je grožnja o ustavitvi dotoka denarja hud ultimatum, še zlasti zavoljo tega, ker lahko na vsakem koraku slišimo izjave o »namenskosti financiranja« te ali one publikacije. Ker po navadi takšno opozorilo ne zaleže, je pač potrebno ubradi druge strune. (D. Jančar, Sproti, eseji in članki, NB) | Matija se je Andrejeve jeze nekoliko ustrašil, kajti po kratkem molku je začel ubirati druge strune. »Lej, Andrejče, ko bi ti bil smeten, ko bi se dalo s teboj govoriti, bi ti jaz nekaj svetoval.« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | »Jaz sem nagasil apna več, kot si ga ti videl, pa še nikoli ni bil osmojen kol, ko sem mešal.« »Naj bo, kakor hoče,« se je jezil Tetrej, ki je spoznal, da mora napeti druge strune. »Ampak kdor bo govoril, tega bom tožil.« (F. Detela, Svetloba in senca, NB) | »Ali čedna punčara je, presneto lepa. Bodem že zvedel, čigava je, in bom še druge strune napel. (J. Jurčič, Nemaški valpet, NB) | Lahko postrežete, g. Romavh, bralcem Dela, kaj od tega se je leta '41 dogajalo v Ljubljanski pokrajini? Razumljivo, ko so vstajniki začeli napadati tudi italijanske

patrulje, postojanke in komunikacije, so Italijani napeli druge strune. (Delo, 25. sep. 2003, NB)

◆ Gl. *ubradi druge strune, brenkati na druge strune*.

◎ angl. *to change one's tune; to sing another song*; fr. *changer de ton; changer de gamme*; nem. *eine andere Tonart anschlagen*; pol. *przedsięwziąć ostre kroki*.

zabrénkati na drugáčne strúne, gl. *brenkati na drugačne strune*.

zabrénkati na právo strúno, gl. *zadeti pravo struno*.

zadéti právo strúno /ekspr.; pren./ *najti pravi način*

... beseda poročevalski urad ga bo prijetno dregnila, požgečkala ga bo po podplatih in pod brado, njegova čast ga bo zaščegetala, to je važno, pravo struno je treba zadeti, sprožil se bo in se povzpel na trak, Tjaž na traku, vse pred njim in po njem ter vse, kar je Tjaž, bo Tjaž in je bilo Tjaž, vse to na traku, kaj mislite, naj šef na to pomisli, objel me bo od veselja ... (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Pa globoko ji je seglo do srca, ko je žalostno pristavil: »Samo povejte mi, s čim sem zakrivil, da smete z mano tako ravnati?« Zadel je ob pravo struno. Takoj se je kesala, da je ž njim grdo ravnala. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Serija o uspešnih samskih ženskah je očitno zadel pravo struno, točko G, če hočete – dileme neodvisnih, neporočenih žensk po tridesetem, ki imajo na prvi pogled vse: denar, uspeh, neodvisnost in celo lepoto. Če je Audrey Hepburn še sanjala o zajtrku pri Tiffanyju, hodijo Carrie & Co. na petting k Pradi ali k Tomu Fordu. (Delo, 26. jun. 2004, NB) | Še za ministra pravde ne bi bilo treba več celega fotelja. Urnebesni »živio!« in »tako je!« je dokazal, da je elegantni gospod govornik zabrenkal na pravo struno. (F. Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I.: 1922–1924, NB) | Bubka se je tudi v tem okolju hitro uveljavil. Kakor je znal v osemdesetih in devetdesetih letih zabrenkati na pravo struno ob odpiranju možnih virov za zasluzke športnikov (že v bivši SZ je dosegel, da športniki v tujini zasluzenega denarja niso več v celoti odvajali v osrednje sklade, nato si je izbral pravo do bivanja v tujini itd.), je tudi zdaj dojel, kako pomembna vloga lahko pripada zastopnikom športnikov, če le pritisnejo na ustrezne vzvode. (Delo, 9. apr. 2001, NB) | Hitro so ga opazila vplivna spletišča, npr. Wired in Red Herring, ter ga predstavila svetu. Očitno sta ustanovitelja Gnuhoo zabrenkala na pravo struno. (Monitor, september 2000, NB) | Če bi jurišniki iz prašičerejskih vrst prek »svojih« v kmetijsko-gozdarski zbornici izpegljali obljubljeni puntarski akciji, bi na severovzhodni meji brzokone res lahko bilo živahneje kot sicer. Kdo bi koga bolj prepričal in zaigral na pravo struno, raje ne bi napovedovali. (Delo, 10. apr. 2001, NB) | »Nič hudega, to razumem kot kompliment.« Prebrisani in zbadljivi 44-letnik je očitno zaigral na pravo struno, saj je vsem pokazal, kdo v tej igri zmaguje. Po vrsti, čeprav pred domačim občinstvom, so padli Juventus, Fiorentina, Milan in Inter. (Delo, 18. jan. 1999, NB)

◆ Primera *zadeti pravo struno* izhaja s področja glasbe, kjer je pri igranju na inštrumente, ki imajo strune, zelo pomembno zadeti pravo struno. Povezanost z igranjem še bolj izrecno kaže različica *zaigrati na pravo struno*.

◎ angl. *to strike/hit the right chord/note*; fr. *trouver le ton juste*; it. *trovare il modo giusto*; nem. *den richtigen Ton anschlagen*; pol. *uderzyć w czujną czułą strunę*; rus. *najti čustvitel'nuju strunu*.

zaigráti na čústvene strúne /ekspr.; mn., pren., tudi ed. **na čústveno struno/** *vplivati na čustva; govoriti čustveno*

Netanjahu je vsem obljubljal vse hkrati, a kljub svojim izjemnim retoričnim veščinam ni prepričal. Teden dni pred volitvami se je oklenil Jeruzalema in zaigral na čustvene strune. Z zaprtjem Hiše vzhoda bi se lahko predstavil kot branitelj židovske narave mesta. (Delo, 12. maja 1999, NB) | *brenkniti* – s trzljajem po struni povzročiti trenuten glas, brenkniti na čustveno struno poskusiti vplivati na čustva; začeti govoriti čustveno. (Iztok Vrhovec, Prevare, NB)

◆ Frazem *zaigrati na čustvene strune*, tudi *zaigrati na čustveno struno*, izhaja iz sveta glasbe, tj. igranja na inštrumente s strunami. Sestavina *čustvene* kaže na prenos tega igranja na igranje s čustvi, tj. vplivanje nanje, govorjenje z njimi.

◎ angl. *to strike/touch a chord; to pull at the heartstrings*; češ. *zahrát na sentimentální strunu*; fr. *faire vibrer la corde sensible*; nem. *auf die Tränendrüsen drücken*; rus. *sygrat' na slaboj strunke kogo*.

zaigráti na čústveno strúno, gl. *zaigrati na čustvene strune*.

zaigráti na právo strúno, gl. *zadeti pravo struno*.

strupén

bíti strupénega jezíka, gl. *jezik*.

iméti strupén jêzik, gl. *jezik*.

studénc

číst kâkor studénc, gl. *solza*.

stvár

imenovánje stvarí s právim iménom, gl. *imenovanje*.

imenováti stvarí s právim iménom /ekspr.; mn., pren., tudi nikal., dov. **poimenovati/ opisovati stvarí, dejstva tako, kot so v resnici, brez olepšavanja**

Poskušam pisati stvarno in nepristransko. Pokojni Janez Pucko, ki me je kmalu po vojni uvajal v časnikarstvo, je zmeraj brundal nad mojimi rokopisi: »Fant, bodi stvaren, imenuj stvari s pravim imenom; vedno misli, da te bodo brali ljudje, ki nimajo pojma o tem, kar jim poročáš. (Miha Remec, Mana, NB) | Po njegovem ni

šlo za grajo, ampak za spodbudo: »Resničnosti moramo pogumno pogledati v oči, brez olepševanja. Stvari hočemo imenovati s pravim imenom,« je komentiral papeževa opozorila. (Delo, 9. nov. 2005, NB) | Očitno se še kar naprej dogaja, da stvari nihče noče imenovati s pravim imenom. Kar je na severu za ciprske Grke turška okupacija tretjine države, enako ne opredeljuje noben mednarodni dokument; enako je z navajanjem imena Turška republika Severni Ciper, saj jo tako opredeljuje le v Turčiji in na severu otoka. (Delo, 29. 5. 2008, NB) | Sodimo, da tako zlorabo zakona, čeprav izpolnjuje vse formalne pogoje, predstavlja tudi predlog gospoda Drobničiča. Le da nismo navajeni, si ne upamo stvari poimenovati s pravim imenom. (Državni zbor RS: 20. redna seja, 26. 11. 2002, NB) | V njej med tistimi, ki so odločali, bržkone ni nedolžnih. Zato je nemara prava smer tista, ki se vedno nakaže v krizah: položiti karte na mizo, si natočiti čistega vina, stvari poimenovati s pravim imenom in jih postaviti na nove temelje. (Delo, 1. 8. 2009, NB) | Ta koalicija je pravzaprav tista, ki jo je kolega Gaber poimenoval s pravim imenom. Mislim, da je prav, da na neki točki naredimo neko refleksijo in da določene stvari poimenujemo s pravim imenom. (Državni zbor RS: 7. redna seja, 21. 06. 2005, NB)

☉ češ. *nazývat věci pravými jmény*; fr. *appeler les choses par leur nom*; nem. *die Dinge beim Namen nennen*; pol. *nazywać [coś] po imieniu*; rus. *nazyvat' večši svoimi imenami*.

poimenováňje stvarí s právím iménom, gl. *poimenovanje*.

poimenováti stvarí s právím iménom, gl. *imeno-vati stvarí s pravím imenom*.

postáviti stvarí na právo mésto /ekspr.; pren./ *poiskati ustrezno, primerno rešitev*

Domačnost se kaže tudi pri kadrovanju, saj v upravi pogosto zaposlujejo ljudi, ki so tako ali drugače v znanstvu z varovanimi politikí. Zdi se, da kraja računalnikov v parlamentu, ki jo je organiziral človek iz omenjene službe, ni bila dovolj trden argument, da bi postavili stvari na pravo mesto. (Delo, 23. feb. 2000, NB) | Ta norec, je siknil skozi zobe, prepričan, da ga nihče ne pozna, da ga nihče ne sliši. Razburjenje, ki ga je doživel v bolnišnici, se še ni poleglo in moral je postaviti stvari na pravo mesto. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | Jeseničani so dopustili Slaviji Jati, da se jim je sredi tekme približala na 2 : 3, a so hitro postavili stvari na pravo mesto. Potrdili so dobro formo, ki jim vliva veliko upov tudi pred jutrišnjim derbijem v Tivoliju. (Delo, 5. mar. 1998, NB) | Sodobna klavirska glasba je uspešna in se veliko izvaja, čeprav še nima takega mesta v koncertnih programih kot glasba prejšnjih obdobij. Prepričan sem, da bo čas postavil stvari na pravo mesto. (Delo, 4. feb. 1999, NB) | Nekateri zamenjajo partnerja ali službo, se lotijo gradnje hiše, drugi pa spoznajo, da je pravo zdravilo samo resnica, ki pride na plan, ko se nehaš slepiti. Ločitev ni rešitev, toda bolečina ločevanja in trud, da bi

v življenju postavili stvari na pravo mesto, pomenita za marsikoga korak iz tirnic, ki so jih postavili starši, v avtentično življenje. (Viva, jan. 2003, NB) | Polemike o drugih odprtih vprašanih so zato ta čas razmetavanje energije v prazno. Nobenega dvoma pa ni, da bo treba v Planici takoj za tem postaviti stvari na pravo mesto, da bi vnovič postala vseslovenski projekt ter ohranila svetovno slavo in prvenstvo. (Delo, 12. jan. 2004, NB)

vsáka stvár imá svôje mēje, gl. *meja*.

súh prid.

bíti súh kot prékla, gl. *prekla*.

čas súhíh kráv, gl. *krava*.

iméti súho grlo, gl. *grlo*.

léta súhíh kráv, gl. *krava*.

namočiti si [súho] grlo, gl. *grlo*.

obdóbye súhíh kráv, gl. *krava*.

poplákniti si [súho] grlo, gl. *grlo*.

sédem súhíh kráv, gl. *krava*.

sédem súhíh lét, gl. *leto*.

súh, da bi lahkó rébra preštél, gl. *rebros*.

súh kot múmija, gl. *mumija*.

súh kot póper, gl. *poper*.

súh kot trlica, gl. *trlica*.

súh kot trska, gl. *trska*.

[súh] kot zobotrébec, gl. *zobotrebec*.

súh kot žrd, gl. *žrd*.

zmočiti si [súho] grlo, gl. *grlo*.

súhi -a -o sam.

kot ríba na súhem, gl. *riba*.

na súho obríti kóga, gl. *obriti*.

odpiráti ústa kot ríba na súhem, gl. *riba*.

počúttiti se kot ríba na súhem, gl. *riba*.

premetávati se kot ríba na súhem, gl. *riba*.

zévati kot ríba na súhem, gl. *riba*.

súkati se

súkati se kot máčka okrog vréle káše, gl. *mačka*.

súkati se kot vrtávka, gl. *vrtavka*.

súknja

béla súknja /star.; pren./ *vojaščina, vojaška služba*
Avguštin je imel res velik strah pred grškim jezikom, ali kadar je mislil na belo suktnjo, ali bolje rečeno na beli frak, obhajale so ga kar slabosti. To je pač uvidel, da ga malo očetovo posestvo ne reši vojaščine, posebno ker so oče trdni in dobro pri moči. (F. Erjavec, Avguštin Očepek, NB) | Bil je domač sin, hodil je nekoliko let v šolo in marsikatera stara ženica se je veselila, da bodo imeli na Polici kdaj novo mašo. Ali Matizelj Poličanom ni privoščil tega veselja, obesil je uk na kljuko ter se priprijel šivanke, in kaj se ve, morebiti bi bil prav dober

krojač, ko bi ga ne bili v belo suknjo vtaknili. (F. Erjavec, Huzarji na Polici, NB)

nositi bélo súknjo /star.; pren./ *biti pri vojakah*; sop.: **nositi vojaško suknjo**

V tistem času, ko sem jaz nosil belo suknjo, je bil mir in vseh štirinajst let nisem prišel iz Ljubljane, le enkrat smo šli pomagat begunov loviti po Kamniških planinah. Takrat je bilo žalostno za vojaka, zdaj vsaj kaj vidi po svetu. (F. Erjavec, Huzarji na Polici, NB)

♦ Gl. *nositi vojaško suknjo*.

nosíti vojaško súknjo /ekspr.; pren./ *biti pri vojakh*
»Kaj bi se ne, ko ste mladi in lepi,« odgovoril je Urh. »Ko sem bil jaz tak in sem nosil še vojaško suknjo po vrhu, takrat sem jih imel deset na en prst in hodil sem vsak dan z drugo po Ljubljani in radi smo se imeli. Vi pa jih dobite, ako hočete po dvajset, samo da jih v našem trgu ni, to je škoda.« (Nataša Gale, Fran Gestrin; NB) | Delo je potemtakem sestavljeno iz dveh delov, Lutharjeve študije in komentirane izdaje Prestorjevih dnevnikov Ko sem nosil vojaško suknjo in Po svetu od leta 1913–1918, h katerim je dodano bogato slikovno gradivo; vojakove fotografije in zbirka razglednic, kar je že samo po sebi velik dokument. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Ogromno turških nabornikov nosi vojaško suknjo ravno v Kurdistanu. Vse do leta 1995 so v hribih na turško-iraški meji potekali krvavi boji med kurdsko gverilo in turško vojsko. (Delo, 15. mar. 2003, NB) | Čez leto in dan je Melkijad očeta preprosil, da mu dovoli prostovoljni vstop v vojake, in nekdanji dijak je izginil iz Bohinja. Vojaško suknjo je nosil samo pol leta. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB)

♦ Frazem temelji na besedni zvezi *vojaška suknja*, ki je postala prispodoba za služenje vojaščine ali vojaške službe. Enak pomen ima tudi zveze *bela suknja*, ki pa je že starinska. Glagolske sestavine *nositi*, *obleči*, *sleči* natančneje določajo pomen frazemov.

obléči vojaško súknjo /ekspr.; pren./ *nastopiti vojaško službo*

Saj veš, kaj ima župan opravka, in Jurec, ki je med možmi lovci. Tvoj oče bi rad videl, da bi ti oblekel vojaško suknjo in da bi kaj skoraj poginil na tujem. (J. Jurčič, Domen, NB) | Po zakonu sicer morajo sporočiti morebitno spremembo zdravstvenega stanja v tem času, in če jo kot resno oceni naborni zdravnik, niso vpo-klicani v vojsko. Sicer pa so vojaki zdravstveno pregledani še v prvih dveh tednih, ko oblečejo vojaško suknjo. (Delo, 14. mar. 2000, NB) | Mariborski mojster taekwondoja je 22. septembra lani oblekel vojaško suknjo v vojašnici Generala Maistra in se bo te dni od nje že tudi poslovil. (Delo, 20. apr. 1998, NB) | »Počutim se, kot da bi tekmo vrgel stran,« je po 17. mestu dejal Vehovar, ki bo v petek oblekel vojaško suknjo ... (Delo, 21. jun. 1999, NB)

♦ Gl. *nositi vojaško suknjo*.

sléči vojaško súknjo /ekspr.; pren./ *odslužiti vojaščino*; *ne biti več v vojaški službi*

Naposled dožene vaš gospod oča, da so me odslovili od vojaške službe za vselej. Slekem sem vojaško suknjo, ki sem jo nosil blizu pol leta in vedno teže prenašal. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Toda temeljno vprašanje je, kako bo Putin demilitariziral ustrežna ministrstva in vso Rusijo. Tako, da bo za ministre postavljali generale KGB, ki so včeraj slekli vojaško suknjo? (Delo, 30. mar. 2001, NB) | Po razrešitvi z mesta načelnika generalštaba je pri osemtridesetih slekel vojaško suknjo, nekaj mesecev uradoval kot državni sekretar za logistiko na obrambnem ministrstvu, zatem pa se septembra lani preselil v urad predsednika vlade ... (1. jun. 2002, NB) | »Več se pač ne da iztržiti s takšnim čolnom,« je sporočil Jakomin. Skupaj doslej sploh nista veliko trenirala, saj bo šele konec tedna slekel vojaško suknjo. (Delo, 22. jul. 2002, NB)

♦ Gl. *nositi vojaško suknjo*.

suniti

súniti kóga v rit, gl. **rit**.

sušíti se

sušíti se kot múmija, gl. **mumija**.

súžnost

babílonška súžnost /bibl.; tudi pren./

1. sedemdesetletno izgnanstvo Izraelcev v Babilonu

Pravilnost stališča prerokov je potrdila najprej izpolnitev napovedi, kaj se bo zgodilo, če voditelji ne bodo ravnali razumno in dolgoročno. Leta 587 so Babilonci maščevali upor Judov tako, da so uničili Jeruzalem s templjem vred in prebivalstvo izselili v sedemdesetletno babilonsko sužnost. (Delo, 11. apr. 1998, NB) | Nabucco je bil že ob krstu več kot zgodba o Nabukadnezarju in babilonski sužnosti. Naboj se je spreminjal z zgodovino. (Delo, 3. okt. 2000, NB)

2. dolgotrajne težke življenjske razmere

Tvoj *Lovre*. *Pripis*: Ravno sem zgibal to kroniko svojih sreč in težav, ko mi pride stara naša hišna povedat, da je gospod Vencelj (okrajni zdravnik, poštena duša, eden izmed prvih mojih znancev v tem času babilonske sužnosti, Bog me ne kaznuj, da tako neumno govorim) s svojo hčerjo prišel v grad in da po meni vprašuje. (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Kdo lahko danes izmeri razsežnosti naše babilonske sužnosti, razpršene po sosednjih deželah in po vsem svetu, neznansko število posamičnih usod, ki jih ni in jih ne bo zmožal zbrati noben Mesija. Nobeno zgodovinske in nobena statistika ne moreta več izračunati in sešteti količine slovenskega eksila, še manj pa kvalitete njegovega človeškega obsega. (D. Jančar, Slovenski eksil, NB)

sváda

jabolko sváde, gl. jabolko.

svéča

držáti svéčo [kómu/čému]¹ /ekspr.; pren./ *biti navzoč ob umiranju koga, propadanju česa*

Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali? Včeraj svečo rev'ci so držali. (SNP I, 125, št. 73) | Najmlajši so davi že svečo držali. (J. Korban, Koča v globeli, 1929, 52) | Ali ne veš, kaj je napravil dobrovoljček Semen? Ženi so držali svečo. Semen izvleče voz in da napreči. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Nobena socialna služba, skrbi na domu, niti postelja v domu upokojujencev niti varovano stanovanje ne morejo nadomestiti naravnih zakonitosti, ko so otroci starejšemu držali svečo ob mrtvaški postelji v svojem skupnem domu. Dotlej so tudi skrbeli zanje in tako je krvna zveza živela isto usodo od začetka do konca. (Delo, 10. sep. 2001, NB) | Nato nenadoma vojna: komandir topniškega voda, ruska fronta, Karpati; tifus, prižgejo mu že svečo, pa se zliže, povratek k železnici. (R. Polič, Sonce in ceste, 1961, 142–143)

◆ Frazem *držati komu svečo* omenja J. Glonar (SSJ, 380): *držati komu svečo*: ko umira. Ustrezni hrvaški ali srbski frazem je *zapaliti komu svijeću*.

držáti svéčo [kómu/čému]² /ekspr.; pren./*1. biti nezaželeno, nerad navzoč*

Izgini, hočem se poljubljati z Borisom. Slišiš? Menda nama ne misliš držati sveče. (M. Remec, Votlina, 1977, 70) | Kdo more reči, da sem pripeljala dekleta v Zagreb na prodaj? Sem res držala svečo. (A. Hieng, Gozd in pečina, 1966, 263) | »Bi lahko vzeli s sabo še mene?« »Da bi nam držal svečo?« »Ne. Tudi moja bi šla zraven.« (S. Rozman, Druščina, 1964, 61) | Kravjim povrzkom je držala svečo, na poročnih gostijah je z zapečka tožila o starodavnih junakih, ki so se s sabljo zbadali ... (S. Vuga, Račke po reki plavajo, 1981, 70) | Brž bo treba izbrati stolec; če odklonim, grem na kolec, če pa sprejem, bom držal svečo, ko bo on užival srečo ... (Operni spevi, 1977, 98)

2. sodelovati, pomagati pri čem

Toda če je politika pripomogla k odhodu Luke Koper iz Trsta, je morala držati svečo že ob njenem prihodu. Mar to pomeni, da je bil prihod Luke v Trst skrbno načrtovani manever, ki je vseboval tudi podroben razplet zgodbe in jasno »tempirano« slovo Slovencev iz tržaškega pristanišča? (Delo, 16. okt. 2004, NB) | Pod vodstvom sindikatov, ki so v starem režimu držali svečo Slobodanu Miloševiću in se zdaj imenujejo Samostojni sindikati Srbije, socialni nemiri pretresajo Srbijo. (Delo, 28. jun. 2003, NB) | Zgodba je dobesedno ogabna, a farsi ni videti konca. Navsezadnje so tako ali drugače v igri ostali prejkone vsi igralci, ki so to godljo zakuhali ali pa ji vsaj držali svečo. (Delo, 17. jan. 2005) | ... v Črni gori so prepovedali uvoz Fructalovega nektarja, v Srbiji so ga začasno umaknili iz prodaje, na Kosovu pa so tamkaj-

šnji inšpektorji zapečatili Fructalovo skladišče, policisti Unmika pa so jim pri tem držali svečo. (Delo, 20. jul. 2004, NB)

kot bi véter upihnil svéčo /ekspr.; primera/ *zelo hitro*

Sedmi dan je umrla, kot bi veter upihnil svečo. (A. Hieng, Obnebjte metuljev, 1980, 444) | Za to modrost je bila Milena ozmerjana, ali ostala je ves dan tiha in zamišljena. Ponoči, že blizu pod jutro, se je vzbudila ihteča in objokana, sánje pa so ugasnile v spominu, kakor da je bil veter upihnil svečo. Nato ni zaspala več; trudna je bila kakor po dolgi hoji, srce je bilo potrto in žalostno. (Ivan Cankar, Milan in Milena, NB)

◆ Primera *kot bi veter upihnil svečo* je nastala po izkušnji, da je plamen sveče zelo občutljiv in ga ni težko upihniti. Veter to naredi zelo hitro.

péči kóga na svéči /star.; pren./ *mučiti radovednost koga, počasi ga navijati, vleči* (J. Glonar, SSJ, 271).**ráven kot svéča** /ekspr.; primera, tudi prisl. **ravno/***1. zelo raven, zravnan; miren*

Moderator mu je vrgel težko vrečo – kamen jo je ujel, voziček pa je ostal raven kot sveča. Šele počasni posnetek je pokazal milimetrsko tresenje koles. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Primož je globoko zajel sapo in se zagledal v temine gozda, kjer so izginjala kot sveča ravna debla. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 863) | Da nismo stali ravni kot sveče, so zakrivilni naši prepolni nahrbtniki. (Damir Feigel, Po strani klobuk, 1923, 90) | Heidi je gledala za avtobusom, ki je speljal s postaje. V njem je sedela Marilyn, vzravnana kot sveča, in prebirala pismo. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Prej kot sveča zravnani Kalifman je z upognjenimi rameni zapustil dvorano in se ves čas držal za glavo. Kar ni mogel verjeti, da se je vse tako dramatično zasukalo. (Delo, 20. avg. 1999, NB)

2. zravnano, mirno

Kljukastih palic še nista rabila. Hodila sta ravno kot sveča. (M. Hace, Tihotapci, NB) | Ukazuje naj se vse z vojaško energijo. Na povelje 'pozor' se naj postavi učenci ravno kot sveča, pete morajo pravokotno stiskati. (Delo, 13. dec. 1999, NB) | Zelo se je potrudil, stal je mirno in ravno ko sveča. (Maj, Po Kurdistanu, 230) | »Kaj vam do tega?« razljuti se Janez in se vzravna pred starcem kakor sveča. (J. Kersnik, Očetov greh, LZ 1894, 247) | »He!« Adjutant je še vedno stal kot sveča. »Grof Wallenstein!« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | In tudi telo je stegnila, da je stala kakor sveča tik mene. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, LZ 1917, 465)

◆ Primera *raven kot sveča* je že v Plet. II, 605, z nemško razlago *kerzengerade*, za njim tudi pri Glonarju (SSJ, 380): *raven kakor sveča*. Primera temelji verjetno na dejstvu, da mora sveča za normalno gorenje stati pokonci, ravno.

◎ angl. *straight as an arrow*; *straight as a dart*; češ. *rovny*; *jako svíce*; *urostlý jako svíce*; *stát* [rov-

ně] jak svička; *chodit [rovně]* jak svička; fr. *droit comme un cierge*; hr., srb. *uspravan kao svijeća*; *ravan kao svijeća*; *prav kao svijeća*; it. *diritto come un fuso*; nem. *kerzengerade sein*; pol. *wysoki jak świeca*; *prosty jak świeca*; rus. *prjamoj kak svečka*; *prjamoj kak sveča*.

rávno kot svéča, gl. *raven kot sveča*.

s svéčo iskáti kóga/káj /ekspr.; pren., dov. najti, tudi nikal./ *iskati koga, ki je težko dosegljiv, redek, ali kaj, kar je težko dosegljivo, redko*; sop.: **iskáti kóga/káj z lučjó [pri bélem dnévu]**

Treba vam je priznati, če se med vami najde odločnež, da ga je treba iskati s svečo po vsem svetu. (R. Mole – H. Sienkiewicz, Potop, 860) | Ljudje so prihajali mimo in občudovali ta prekrasni par, zakaj tako lepih dveh mladih ljudi je bilo s svečo težko najti v tej dvorani ... (R. Mole – H. Sienkiewicz, Potop, 189) | Tudi v drugih polkih ga lahko iščete z blagoslovljeno svečo, pa ga ne boste našli. (V. Kavčič, Upanje, 1966, 314) | Tako pravi Cizi Neni, ki ji je iz Mesta prinašal tobak za bago in ki ga je imela zaradi tega tako rada, da še nobena bela ni imela Cigana tako rada. Tako pravi odbornik Janči, ki mu je zmeraj, ko mu je zaigral na uho, poljubil violino in je rekel, da takega Cigana več niti s svečo ne bo mogoče najti. (F. Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB)

◆ Gl. *iskati koga/kaj z lučjo [pri belem dnevu]*.

◎ hr., srb. *tražiti koga, što [sa] svijećom [u ruci]*; pol. *ze świecą szukać (kogoś, czegoś)*.

státi kot svéča, gl. *raven kot sveča*.

zravnán kot svéča, gl. *raven kot sveča*.

svéder

krávo s svédrom dréti, gl. *krava*.

svét

bíti človek s téga svetá, gl. *človek*.

bíti na kóncu svetá, gl. *konec*.

bíti na ónem svétu /ekspr.; olepš./ *biti mrtev*

Ljudje kličejo, da je nekdo padel v vodo in da se utaplja. Ko to slišim, zakadim se v reko in po težkem naporu priplovm k bregu z možem, ki je bil že na pol na onem svetu. (Janez Mencinger, Abaddon, NB) | Ob stopinje mističnega, zapleteno organiziranega življenja v starem Egiptu se danes spotika moderen, velikokrat kaotičen svet. Oba povezuje njegovo veličanstvo reka Nil. Stari Egipčani so jo videli kot zrcalno podobo mlečne ceste, ki je napajala njihovo zemljo in miselni univerzum. Ka (duše) faraonov so zdaj že dolgo na onem svetu, vendar so se med drugim reinkarnirale v eno najboljših oglaševalskih agencij. (Delo, 27. dec. 2007, NB) | Gail je v svetovni atletiki nekaj posebnega. Nikakor ne zgolj zaradi kariere, v kateri je bila leta 1990 zaradi hude boleznj z eno nogo že na onem svetu, nato pa se vrnila s tremi olimpijskimi zlatimi kolajnami in petimi naslovi svetovne prvakinje ... (Delo, 26. jun. 2004, NB)

◆ Frazem *biti na onem svetu* temelji na besedni zvezi *oni svet*, ki v različnih religijah pomeni 'kraj, prostor onkraj, zunaj zemeljske stvarnosti'. Njegova sopomenka je *onstranstvo*. V kakšnem odnosu je kdo do tega, kažejo glagolske sestavine *biti, spraviti* itd.

bíti s téga svetá, gl. *ne biti s tega sveta*.

bíti z éno nôgo žé na ónem svétu, gl. *noga*.

hodíti po svétu z odpřtími očmí /nevtr.; mn., tudi pren./ *dobro opazati, spoznavati, razumeti stvari, pojave okrog sebe*

Zato v Brežicah nikakor ne razumejo arogance zunanjega ministrstva, da jim ni poslalo svojega sla s pravičnimi odgovori. Zato se vsebine sporazuma v protestu niti ne dotikajo, saj je interpretacija tako zahtevne reči, kakor je meja, za marsikoga, ki hodi po svetu z odprtimi očmi, vse prej kakor lahka naloga. (Delo, 5. sep. 2001, NB) | Kar zadeva projektno delovanje, moram reči, da sem hodil po svetu z odprtimi očmi. Povsod sem skušal ugotoviti, kako delajo. (Delo, 18. feb. 2002, NB) | S pronicljivimi potezami si je prizadeval za množični razmah športa med občani, še posebej pa je mladim – z ustanavljanjem šolskih športnih društev – tlakoval pot v športne vrste. Po svetu je hodil z odprtimi očmi, do vzeten za plodne zamisli, ki jih je zmeraj odločno in ustvarjalno poskušal uresničiti tudi v domačem okolju. (Delo, 10. apr. 2003, NB) | Gospe in gospodje, Kaštivnik, Kope, letos je začela delovati štirisedežnica, štirisedežnica je postavljena na Ošvenu, Ivarčkem. In kdor hodi po Koroški z odprtimi očmi in z odprto glavo, bo te spremembe zagotovo opazil. (Državni zbor RS: 26. izredna seja, 15. 02. 2007, NB)

ítí [túdi] na kóncu svetá, gl. *konec*.

na célem svétu, gl. *po célem svétu*.

na vsě štíri straní svetá, gl. *stran*.

nájstaréjša obřt [na svétu], gl. *obrt*.

ne bíti s téga svetá /ekspr.; pren., nikal., tudi kot primeral/ *biti vzvišen, nezemeljski, drugačen; izreden, božanski*

Pravzaprav je premišljeval vso noč in ves dan, vse do sedaj, ko se je spet zgani in stopil izza debla. Iza se mu je zdela, kot da ni s tega sveta. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Polglasno pripovedujem, kako sem srečal Mano prvič, pa drugič, kako je čarala in ustvarjala okrog sebe neki poseben svet, izrezan iz resničnega časa in prostora; kako je uganila vsako mojo misel in kako sva se sporazumevala brez besed, kako sem jo mrzlično iskal in počasi odkrival, da sploh ni s tega sveta. (Miha Remec, Mana, NB) | Sindikati in levo krilo SPD se bojijo celo zmerne reforme trga dela, ki naj bi k zaposlitvi prisilila tiste od več kot štiri milijona brezposelnih, ki so se preveč navadili vsakomesečnega zastojnega čeka. Desna opozicija, ki jo je v bundestagu zastopala predsednica CDU Angela Merkel, pa kanclerju očita, da ni s tega sveta. (Delo, 4. nov. 2002, NB) | Z nejeverno ironično distanco so

zaznamovali pravične sodnike, kot da niso s tega sveta, Milan Vodopivec, Stane Leban in Gorazd Jakomini, z meseno zapeljivostjo pa Volponejevi stalni spremljevalki v različnih poklicnih podobah Anja Robida in Katja Šantl. (Delo, 30. sep. 2004, NB) | V ospredju je zdaj glasbenica, ki je bila pri izvedbi Pärtove skladbe ansambelski člen. France Springuel tke (ob ležeči basovski podlagi) na visoki struni svojega dragocenega violončela melodijo, nekajtonsko zaporedje, z zvokom, ki ni s tega sveta. (Delo, 12. okt. 2001, NB) | Ptič prerok je, podoben Schumannovemu: razumemo ga, vendar ne moremo ubesediti, kaj prerokuje. Natanko pa vemo, da njegova melanholična rajska pesem pravzaprav ni s tega sveta. (Delo, 25. maja 2006, NB)

◆ Frazem *ne biti s tega sveta* temelji na domnevi, da je, kdor ne živi na tem svetu in v njegovi realnosti, vzvišen, nerealen, neobjektiven. Uporablja se ne samo za osebe, ampak tudi za stvari, navadno v pomenu 'izreden, božanski, nebeški'. Nasprotni pomen 'tuzemeljski, z običajnimi, vsakodnevnimi življenjskimi problemi' ima trdilna različica tega frazema *biti človek s tega sveta*, npr. Župnik je imel prav, boj se bije med dobrim in zlim angelom, toda kako naj on ve, kaj se bo s Poljančevo Katarino zgodilo, koga bo našla, koga omožila, tudi on je človek s tega sveta, nikoli še ni videl angelov in tudi vse drugo ve iz pripovedovanja in knjig, kar je isto (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB). Oba frazema najdemo v hr., srb.: *ne biti od ovoga svijeta in čovjek od ovoga svijeta*.

nôvi svét /publ.; prispodoba/ *Amerika*; prim. **stari svet** Krištof Kolumb je moral moledovati pri vrsti vladarskih hiš, preden se je španski kralj odločil, da bo financiral njegovo potovanje v Novi svet. (Delo, 1. avg. 2000, NB) | Veljak Momidoza je priredil veliko zabavo v čast Krištofu Kolumbu, odkritelju Novega sveta. Dvorjani, ki so se udeležili zabave, so skušali zmanjšati pomen njegovega potovanja in so se hvalili, da bi tudi sami lahko to dosegli. (Slavko Krušnik, Smeš stoletij, NB) | Nekaj ganskih trdnjav je preurejenih v muzeje in so dobro ohranjeni spomeniki trgovanja z Zlato obalo. Mnovice temnopoltih Američanov prihajajo s turističnimi avtobusi in v rožastih srajcrah hodijo za vodniki, ki jim razkazujejo temne in vlažne kleti, kjer so sužnji čakali na plovbo v novi svet. (Delo, 6. junija 2001, NB)

◆ Gl. *stari svet*.

◎ angl. *the New World*; fr. *le Nouveau Continent*; *le Nouveau Monde*; hr., srb. *Novi svijet*; nem. *die neue Welt*; pol. *Nowy Świat*; rus. *Novyj svet*.

oči [vsëga] svetá, gl. oko.

po celem svétu /nevtr., tudi ekspr.; navadno hiperbolično, tudi na celem svetu, prisl. zv./ *povsod (na zemeljski obli), v mnogih, v vseh državah*

Kako majhen je naš narod, in kako smo mi sinovi raztepeni po celem svetu. Vsem drugim narodom, vsem drugim jezikom, vsem tujim šegam in navadam se mo-

ramo prilagoditi ... (Ciril Kosmač, Hodil po zemlji sem naši ..., NB) | Po drugi strani pa je res – in Piljnjak je to posebej poudaril – da je »ustvaril literarno šolo« in da je v 20. letih sodil med najplodovitejše ruske literate, ki so ga na debelo brali, veliko prevajali in vabili po celem svetu, od Evrope do Azije in ZDA. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Sean Scully je bil rojen v Dublinu (1945) na Irskem, v Angliji študiral na Croyden College of Art in na Univerzi v Newcastlu, v ZDA pa na Harvardu. Veliko je razstavljal po celem svetu, njegova dela pa hranijo v številnih javnih zbirkah v ZDA, Južni Ameriki, Evropi, Avstraliji in Japonski. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Vsaj zame ga ni na celem svetu lepšega in bolj veselega kraja, kot je Trška gora. Vzdiguje se prav toliko, da diha človek nekako laglje ko v nižavi, in zopet ne tako visoko, da bi se utrudil. (Janez Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Vrti naših Krakovčanov so, kar se tiče mnogovrstne zelenjave, morebiti najboljše obdelani na celem svetu. Kaj zmore pridno in umno obdelovanje, se vidi tukaj očitno. (Delo, 18. jun. 2003, NB) | To je rešitev, ki je ne le evropsko neprimerljiva, ampak je po svojih informacijah unikum v Evropi in v zvezi Nato, katere članica smo. Dobesedno na celem svetu, kakor sem po najboljših močeh lahko preveril, ne najdemo takšnega primera. (Mladina 2005, št. 16, NB)

◎ angl. *all over the world; throughout the whole world*; češ. *po celém světě; na celém světě*; fr. *dans le monde entier*; nem. *auf der ganzen Welt*; rus. *na vsëm svete; na celom svete*.

pomáhati kómu na svét /pog.; pren./ *biti, sodelovati pri rojstvu koga*; prim. **přiti na svet**

Morda je bil za njeno poklicno odločitev odločilen mamin zadnji porod pri dvainštiridesetih letih. Mama namreč ni rodila doma, ampak je morala v bolnišnico, kjer so Marijinemu bratu pomagali na svet s carskim rezom. (Delo, 11. feb. 2000, NB) | Protiargument, da imamo tako ali tako zelo veliko mater samohranilk in da bi se z dodatkom peščice primarno samskih mater njihovo število komaj kaj povečalo, ni pravi: nikakor ne bi bilo prav, da bi pomagali na svet še nekaj dodatnim nesrečnežem. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | Na gradu Petersburg pri Bonnu so pravkar pomagali na svet političnemu nedonošenčku in ta bo moral tako kakor izumitelj letenja in žarnice doseči nekaj težko predstavljivega: mir in normalnost v Afganistanu. (Delo, 6. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *pomagati komu na svet* je pravzaprav skrajšana oblika iz **pomagati komu priti na svet*. Dalje gl. *přiti na svet, prijokati na svet*.

požvížgati se na vës svét /ekspr.; pren./ *izraža veliko omalovaževanje*

Za tem njegovim neprestanim lazenjem čez mejo mora nekaj tičati. Nekakšno iskanje ali pa nekakšen obup in zavrženost, nekašen »požvižgam se na ves svet«. (C. Kosmač, Obisk, NB) | »Mojo generacijo,« pravi, »so spodbujali, da bi se samouresničevala in bila popolnoma neodvisna, da bi sledila lastnim sanjam in se

požvižgala na ves svet, toda nekega dne sem spoznala, da ta nesramna, sposobna dekleta moške navdajajo s strahom: zakaj me ni nihče posvaril pred menoj?» (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Zadnji avstralski zmagovalec Wimbledon (1987), znan kot arogantnež, ki se požvižga na ves svet, je povsem v svojem slogu svetoval svojemu novemu varovancu: »Ne skušaj igrati dobrega fanta, če si v resnici 'bad boy'. Poišči svoje prednosti v svoji naravi!« (Delo, 18. jan. 1999, NB)

◆ Frazem *požvižgati se na ves svet* temelji na pomelih sestavin *požvižgati se* 'ne ceniti ne upoštevati' in *ves svet* v pomenu 'vse', kar skupno pomeni omalovaževanje vseh in vsega, s komer in s čimer ima kdo opravka.

prijókati na svét, gl. *príti na svét*.

príti na svét /ekspr.; parafraza/ *roditi se*

V stiski so se tudi domačini obračali nanj. Vsakega je najprej grozotno nadrl: preklul mi je vse prednike in vse potomce, ki bi utegnili priti na svet, nato pa je zaprl svoja široka usta, se pogreznil v molk in šel, kamor koli je bilo potrebno ... (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Vsakemu novorojencu vpišejo novo zvezdo. Tisti hip, ko pride človek na svet, mu že sveti samo njegova luč tam gori v temnem vesoljnem prostoru. Za vsakega umrlega pa angeli ugasnejo po eno, ki potem pade na tla. (D. Jančar, Ljudska balada, NB) | Mati je povedala, da Francka nima očeta – komaj je prišla na svet, je šel in ga ni bilo nikoli več, ni se zmenil ne zanjo, ne za otroka. (I. Cankar, Na klancu, NB) | »Otroci pa res nimajo nič smisla za kmetijo ...« so menda zmajevale na vasi največje opraviljivke ter mi tako že navsezgodaj dale vedeti, da sem prišel na svet ob nepravem času. Pa se nisem prav nič žrl zato. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Odtlej je bila najbolj ugodna sezona med letoma 1997 in 1998, ko je prišlo na svet kar 356 mladičkov – zaradi vetrov se je ledena ploskev odmaknila od bližine gnezdišč in so starši lahko hitro našli vse, s čimer se prehranjujejo. (Delo, 16. feb. 2000, NB) | Nekaj posebnega je moralo biti v zraku leta 1920, ko je privekala na svet cela generacija imenitnih slovenskih pevcev. Če jih naštejemo le nekaj: sopranistki Vilma Bukovec in Maruša Patik, tenorista Miro Brajnik in Rudolf Franc, baritonist France Langus in basist Ladko Korošec. (Delo, 19. apr. 2000, NB) | Deček s hebrejskim imenom Jaden Gil je privekal na svet samo štiri dni po poroki nekdanje nemške teniške zvezdnice in Andreja Agassija. (Delo, 30. okt. 2001, NB) | Davorinu so le nekaj ur po rojstvu hčerke prišli čestitat tudi mladi iz njegove rojstne vasi. Bil sem neizmerno srečen, ko so mi sporočili, da je Tjaša srečno prijokala na svet in da sta obe z Radojko zdravi. (Delo, 2. nov. 2002, NB) | Delajte otroke, a prej pomislite, v katerem mesecu bodo prijokali na svet, se glasi nasvet v Le Mondu. Raziskava, ki so jo opravili na akademiji v Poitiersu, je pokazala, da lahko na otrokov šolski uspeh občutno vpliva tudi mesec, v katerem je rojen. (Delo, 26. feb. 2003, NB)

© nem. *auf die Welt kommen; zur Welt kommen*.

privékati na svét, gl. *príti na svét*.

správiti kóga na óni svét /ekspr.; olepš./ *povzročiti smrt koga*; sop.: **správiti koga pod zemljo**; **správiti koga v grob**

Pozimi 1938 neki viničarski vdovi reši edinega sina pred gotovo smrtjo. Pljučnica je v teh časih in krajih bolezen, ki precej zanesljivo spravi človeka na oni svet. Zlasti pljučnica v viničarski koči. (Drago Jančar, Smrt pri Mariji Snežni, NB) | Pruskega kralja je v njegovi zadnji bolezni zdravil hannoverski zdravnik Zimmermann. »Ali ste že veliko ljudi spravili na oni svet?« ga je vprašal kralj. »Ne toliko kot vi in še slaven nisem postal, kakor ste postali vi.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Neznanca smo morali vkleniti, da smo ga spravili v vozilo, zlepa se ni umiril. V tistem hipu je bil odločen napraviti neumnost, umreti, pa očitno spraviti s seboj na oni svet še koga (Delo, 16. feb. 2000, NB.) Sodišče je odločilo, da se mu je hotela maščevati, iz obtožnice pa izpustilo očitek, da ga je hotela spraviti na oni svet tudi iz koristljubnosti, češ da naj bi podedovala njegovo premoženje, vendar dokazni postopek tega ni potrdil. (Delo, 31. dec. 2003, NB)

◆ Frazem *správiti koga na oni svet* temelji na besedni zvezi *oni svet*, ki v različnih religijah pomeni 'kraj, prostor zunaj zemeljske stvarnosti'. V kakšnem odnosu je kdo do tega, kažejo glagolske sestavine *biti, spraviti* itd. Ustrezna italijanska izraza sta: *trancare la vita; stendere morto*.

správiti kóga na svét /ekspr.; pren./ *roditi*; prp. **správiti koga s sveta**; prim. **správiti koga na oni svét**

Točite si, lenobe zeháve, prstene! Ta prvi kozarec ženi in nevesti, možu in ženi, da bi s svojo pridnostjo in z božjo pomočjo spravila na svet obilo otrok, bolj brihtnih kakor sta samá! (I. Cankar, Milan in Milena, NB) | Pécuchet je trdil, da otroci ne dolgujejo ničesar tistim, ki so jih spravili na svet, nasprotno, starši morajo zagotoviti potomcem hrano, izobrazbo, pozornost, skratka vse. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | Ko je Gertie doživela novo nezgodo, se je mati vdala in spet vzela otroka, da sta živila pri njej. Misliš, da to delam zate, ampak ne, to počnem za nebogljena otroka, ki ju je tebi in temu pijanemu falotu uspelo spraviti na svet. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB)

správiti kóga s sveta /ekspr.; olepš./ *povzročiti smrt koga, umoriti koga*

Zobarja ni zaježala država, temveč njegova neumna mati, je ugovarjal mojster. Spravila je najprej s sveta moža, ki bi edini otroku lahko pojasnil, zakaj mu kaj rase med nogami. Potem pa je ta hudičeva baba fanta tako vlekla nase, da si še pri tridesetih ni upal nobeni dvigniti krila, kaj šele, da bi si jo seveda priženil. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Upal je sicer brezvestni stric, da bode mali deček umrl tako ali tako, Jurček pa je prihajal od dne do dne brihtnejši, zdrav ko riba, vsakemu človeku veselje, samemu stricu bridka srd in jeza. Ne bi bilo težko Petru dečka spraviti s sveta, tudi greha

se morda ne bi tako strašil, kajti Boga in zapovedi njegove mu je bila že davno zloba v najskrivnejši kotiček v srcu porinila. (Josip Jurčič, Jurij Kozjak, Slovenski janičar, NB) | »Bad boy« ameriške košarke, čigar obiske na sodišču je nemogoče prešteti na prste ene roke, je namreč zagrabila huda paranoja pred ameriško roko pravice. Prepričan je, da ga želijo policisti spraviti s sveta. (Delo, 25. nov. 2002, NB)

♦ Frazem *spraviti koga s sveta* spada med množico številnih izrazov, ki olupševalno opisujejo tako usodna dejanja, kot sta povzročitev smrti, umor koga. Še krajše bi enako povedali z istim predponskim glagolom: *pospraviti koga*. Predložna sestavina *s sveta* kaže na umik s tega sveta, kjer je življenje. Onstranstvo, tj. oni svet, cilj tega umika, se tu domneva, a je izražen v sopomenskem frazemu *spraviti koga na oni svet*.

stār kot svēt /ekspr.; primera/ *zelo star*; sop.: **star ko Metuzalem**; **star kot zemlja (Zemlja)**

Pomagali niso ne podatki o izgubah in tudi ne argumenti, da je korupcija stara kot svet in da ni stvar Washingtona, da izboljšuje moralo raznih tujcev. (Delo, 14. nov. 1998, NB) | Srečavala sta se še, saj so ju poleg dveh sinov vezali okovi svetega zakona. Zgodba, stara kot svet: dva bi rada povsem vsaksebi, pa ne moreta. (Delo, 31. dec. 1999, NB) | Konkurenti mu zavidajo in zlobno pripovedujejo, da je šarlatan in da je uspel le zato, ker je fotogeničen. Pravijo, da so njegovi triki stari kot svet in da si ne izmisli ničesar novega. (Delo, 27. maja 2002, NB) | Bila je stara kot svet, velika kot hrast, črna kot ožgano poleno, oči je imela velike, kakor tolarji Marije Terezije, lase ko žima in suha je bila kot kost. Ta starka je bila Lunina mati. (Slovenske pravljice, NB)

♦ Primera *star kot svet* temelji na dejstvu, da so svet oziroma *Zemlja* ter drugi planeti in vesolje sploh tako stari, da si to težko predstavljamo.

◎ angl. *to be as old as human society*; češ. *staryj jako svět*; fr. *vieux comme le monde*; *vieux comme les rues*; *vieux comme les maisons*; *vieux comme les pierres*; *vieux comme le monde*; hr., srb. *star kao biblija*; nem. *alt wie die Menschheit selber*; pol. *stary jak świat*; rus. *drevnij kak mir*; *staryj kak mir*.

stāri svēt /publ.; prispodoba/ *Evropa*; sop.: **stara celina**; **evropska celina**; prim. **novi svet**

Stari svet proti novemu svetu – to je boj gigantov. Seveda je prednost supersile Amerike v tej ekonomski tekmi velikanska. (Delo, 3. jun. 2000, NB) | Ameriški politični tednik Time se je že zavistno razpisal o »prednosti Evrope na področju visoke tehnologije«. In res ima stari svet v novi ekonomiji dobre možnosti, da se Ameriki postavi po robu. (Delo, 10. jun. 2000, NB) | Amerika je vojaško superiorna, s kohezivnostjo nacije in že zaradi same velikosti primerna za vodilno vlogo. Zviška gleda na Stari svet, obseden z zgodovino, stoletnimi spori, pogreznjen v svoja nacionalna prerivanja, zapleteno

zgradbo Evropske unije ... (Delo, 1. dec. 2001, NB) | In Bush se je neverjetno dobro vklopil v te stereotipe in simboliko. Tudi s svojim pristankom v Madridu je na začetku tedna simboliziral, da Stari svet morda res ni več takšen, kakršen je bil. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Prve cigare in primitivne cigarete so v Stari svet prinesli španski mornarji iz Srednje Amerike in Karibov. Toda kajenje se je po Evropi razširilo šele med tridesetletno vojno (1618–1648), ko so ga vojaki med svojimi pohodi prenesli tudi v tiste države, kjer ga še niso poznali. (Delo, 25. sep. 1999, NB)

♦ Frazem *stari svet* je verjetno nastal po opoziciji s pojmom *novi svet*, kakor so evropski raziskovalci poimenovali Ameriko.

stréha svetá, gl. **streha**.

trétji svēt /publ.; pren./ *države z nizkim narodnim dohodkom*

Kadar se govori o otroku/plemenitem divjaku, se v resnici misli na tretji svet. Hegemonija, ki sva jo zaznala med otroki-odraslimi, ki prispejo s svojo civilizacijo in tehnologijo, ter otroki-plemenitimi divjaki, ki sprejmejo to tujo avtoriteto in predajo svoja bogastva, se razkrije kot natančna replika razmerij med prestolnico in satelitom, med imperijem in kolonijo, med gospodarjem in sužnjem. (Ariel Dorfman in Armand Mattelart, Kako brati Jaka Racmana, Maska 2007, NB) | Ko se je kitajski predsednik Jiang Zemin minuli teden mudil v JAR in je poskušal na vsakem koraku pokazati globoko razumevanje za probleme celotne afriške celine, je kitajski tisk poskušal ustvariti vtis, da se je v zunanji politiki te države tretji svet spet znašel na prvem mestu. (Delo, 3. maja 2000, NB) | Ne moremo verjeti v prihodnost, dokler ne rešimo ekološkim problemom predvsem v revnih državah. Nobene prihodnosti ne bomo imeli, če bomo pozabili tretji svet. (Delo, 16. dec. 2000, NB) | Prav zato se morajo ZDA obnašati veliko resneje, če res hočejo postati velika in vplivna sila. In začeti je kajpak treba doma: zmanjšati trgovinski in proračunski primanjkljaj, odpraviti protekcionizem in prevelike subvencije v kmetijstvu, zaradi česar je tretji svet gospodarsko že povsem na kolenih, je finskega poslanca dopolnil John Wilkinson iz Britanije. (Delo, 29. jan. 2005, NB)

♦ Poimenovanje *tretji svet* je verjetno nastalo v času po drugi svetovni vojni, ko sta si stala nasproti dva politično-ekonomska bloka, tj. vzhodni in zahodni. Preostali svet, ki je bil politično in ekonomsko zelo heterogen, je po teh dveh dobil oznako *tretji*.

uglédati lúč svetá, gl. **luč**.

v béli svēt /ekspr.; prispodoba/ *od doma*, *v tujino*

Po svoje ima zgodba o ciprobayu in lipobayu tudi nekaj značilnosti pravljice. V njej gre za neenaka brata, ki se odpravita v beli svet. Tam, v pravljичnem svetu, bi bil eden dober, drugi hudoben, eden grd, drugi lep. (Delo, 3. nov. 2001, NB) | Iranski sociolog meni, da državo zapuščajo mladi, ki bi jih lahko razvrstili v dve skupini: tisti, ki v tujini bivajo že med študijem (ta možnost

se jim ponavadi ponudi, potem ko zablestijo na kakem mednarodnem znanstvenem tekmovanju), in tisti, ki se s trebuhom za kruhom v beli svet podajo po opravljeni diplomu na kateri od domačih univerz. (Delo, 21. maja, 2002, NB) | Iz Pomurja, od koder so se prebivalci že v starih časih množično odpravljali s trebuhom za kruhom, zlasti izobraženci še vedno bežijo. Včasih so v beli svet, zdaj v druga, bolj perspektivna slovenska območja. (Delo, 8. avg. 1998, NB) | Slovenski ambasador (tj. Marko Milič, op. J. K.) v NBA se je pri komaj 20 letih sam odpravil v beli svet, kjer je ubral najtežjo pot dokazovanja. (Delo, 31. avg. 1998, NB) | Tisti, ki še vztrajajo na peščenem otoku, so po besedah dr. Cvjetanovića obnemogli od starosti ali pa so jim druge pomanjkljivosti preprečile odhod v beli svet. (Delo, 22. avg. 2001, NB)

♦ Frazem *v beli svet* je v prislovni zvezi uporabljena pesniška prisposoda *beli svet* za zunanji svet, ki se začenja onkraj domačega kraja, domače dežele, izven domovine. Sestavina *beli* s svojo pozitivno simboliko dela ta zunanji svet vabljiv, vseobetajoč, sanjski.

za nič na svétu /ekspr.; z zanikanimi glagoli/ *izraža močno zanikanje; nikakor ne, na noben način*

Rekla je tiho, rekla je s tišjim glasom in to ga je za hip zadržalo. Toda v istem hipu je možgane dohitela misel, da je rekla, da je vseeno rekla, česar ne bi smela za nič na svetu reči, in pognal se je čez rob. (D. Jančar, Skok z Liburnije, NB) | »Prav vse bodo naprtili temu ubožcu! Za nič na svetu ne bi hotela biti v njegovi koži ...!« (Lewis Carroll, Aličine prigode v Čudežni deželi, NB) | To je ženska, ki nikoli in za nič na svetu ne bi žrtvovala smrečice ritualom potrošništva. Zato »našemi« v božično drevesce kar domači Ficus benjamin ali Kenzio. (Viva, dec. 2002, NB) | Veliko ljudi me je že vprašalo, ali bi jim prodal svoje stanovanje, ker so v naši ulici zdaj zelenice in drevesa. Pa jim ga ne dam za nič na svetu. (Delo, 29. avg., NB) | Zdi se mi čudovito, da imam možnost, da živim svoje življenje tako, kot sama hočem, in v njem počnem tisto, kar si najbolj želim. Ne bi ga zamenjala za nič na svetu. (Delo, 26. sep. 1998, NB)

♦ Frazem *za nič na svetu* pomensko izhaja iz povezave z zanikanimi glagoli tipa **ne narediti, ne storiti česa za nič na svetu* po očitni predstavi, da na svetu ni ničesar, za kar bi kdo kaj storil, česar na noben način ne želi. Na podobni predstavi temelji tudi frazem *za ves svet*.

za ves svét /ekspr.; predl. zv., z zanikanimi glagoli/ *sploh ne, pod nobenim pogojem*

Da, še enkrat: natančen je bil gospod Ognjišček. Kar se ne strinja z dostojanstvom sodnega adjunkta, tega bi on ne storil za ves svet. Ogibal se je vsakega trušča, vseh veselic, kjer se je pilo in navdušeno kričalo ... (I. Cankar, Gospod Ognjišček in gospod Mravljinček, NB) | Našel je pripravno žensko in pregovoril jo, da je šla še tisti večer v grad z njim; sama bi si ne bila upala za ves svet. (J. Stritar, Rosana, NB) | A to se ne more zgoditi –

že zato ne, ker sem Ti pisal v svojem prejšnjem pismu, – da bi jaz tega ne pustil. Za ves svet ne. (I. Cankar, Lavoslavu Schwentnerju/Pisma II, NB) | Lipe mu je bil dal desetico, da varuje mesto njega in »pogleda včasih na Dimko«, in tako je bil odšel Anže k zgodnji maši, spravi desetico in je sedel sedaj z zamazano knjigo na kupu stelje in se ni brigal za ves svet nič. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | Erger-Berger si za življenje svoje ni ustanovil mnogo pravil, ali tistih, katera je imel, se je držal čvrsto, trdokorno, nepreprosnost, da ne bi bil odje-njal za ves svet. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Ste pa vi njemu, kakor se vidi! Vam ga privoščim, jaz ga nočem, za ves svet ne. Tega že ne! (F. S. Finžgar, Sama, NB)

♦ Frazem *za ves svet* pomensko izhaja iz povezave z zanikanimi glagoli tipa **ne narediti, ne storiti česa za ves svet* po očitni hiperbolični predstavi, da ves svet ni dovolj, da bi kdo kaj storil, česar na noben način ne želi. Na podobni predstavi temelji frazem *za nič na svetu*.

zagliédati lúč svétá, gl. **luč**.

svét, prid.

o svétem Nikóli, gl. **nikoli**.

svéta kráva, gl. **krava**.

za vrága [svétega], gl. **vrag**.

svétek

v pétek in svétek, gl. **petek**.

svétel prid.

bíti svétla tóčka, gl. **točka**.

[edíni] svétli trenútek, gl. **trenutek**.

iméti svétle trenútké, gl. **trenutek**.

svétla tóčka, gl. **točka**.

svétli trenútki, gl. **trenutek**.

svetítí se

svetítí se kàkor sónce, gl. **sonce**.

svetítí se kot púmpeževa rit, gl. **rit**.

svetítí se kot sónce, gl. *svetiti se kakor sonce*.

svétli -a -o sam.

dajátí kàj na svétlo, gl. **dati kaj na svetlo**.

dátí kàj na svétlo /star.; pren., nedov. *dajati/ izdati kaj*

Hrvatsko slovstvo me vrlo zanima. Pa so nedavno izdali na svetlo prijazno knjigo. Naslovni list ji krasi belordeč okvir iz sočnega vinskega grozdja, v sredi sta naslikana dva trebuháta vrča dvojčka z vabljivim napisom: »Bilikum« in je naslov knjige: »Križevački štatuti«. (Fran Milčinski, Tokraj in onkraj Sotle in tam preko, NB) | Tudi ta prevzvišeni gospod nikakor ne bi trosil denarja za besede, ki ne le niso koristne, nego so celo

pohujšljive. In je slovar založilo in na svetlo dalo knezoškofijstvo, ki se nanje takisto lahko zanašamo, da ne bo na svetlo dajalo in zalagalo pohujšanja – na koga naj se pa zanašamo, ako se ne bomo mogli na knezoškofijstvo! (Fran Milčinski, Prešernove hlače – Podlistki II: 1925–1932, NB) | Nihče pa ni izvedel, kaj se je v Leningradu v resnici dogajalo. Šele zdaj, 57 let po koncu vojne, je rusko vodstvo dalo na svetlo dokumente, ki jih je med blokado zbrala Stalinova tajna policija NKVD. Kažejo drugo plat obupanega mesta: neštete primere ropov, umorov, kanibalizma, stvari, ki so bile doslej tabu. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Zakaj so ljudje nevoščljivi duhovniku, če pije med deželani? Še oni polpismeni ministri pijejo in še druge grdobje zganjajo, potem pa za narod dajejo na svetlo slabe zakone. (Matevž Hace, Vaška kronika, NB)

prihajati na svetlo, gl. *priti na svetlo*.

priti na svetlo /star.; pren., nedov. **prihajati/**

1. razkriti se, pojaviti se; sop.: **priti na dan**

Po inventuri Gidgradovega poslovanja je prišla na svetlo še ena resnica. Tako bi naj kar dve tretjini izgube ustvarilo podjetje Gidos, katerega direktor Štefan Trahtek je še ob predlanskem tričetrtletju s papirji dokazoval, da podjetje posluje z dobičkom, v stečajni Gidgradovi bilanci pa je izguba bivšega Gidosa zastopana s skoraj devetsto milijoni tolarjev. (Delo, 28. dec. 2000, NB) | Smolo sta imela 29-letni D. T. in 28-letni D. L., oba iz Ljubljane, ki so ju odpeljali. Med kasnejšim postopkom je prišlo na svetlo, da sta v isto skladišče vdrla že 11. januarja, se oskrbela s CD ploščami, računalniško opremo, nekaj fotoaparati in konfekcijo, vse skupaj vredno okrog 430 tisočakov, naslednjo noč pa sta »prišla« še po mobilni telefon. (Delo, 6. feb. 2001, NB) | Nekateri so ustavili investicije, drugi vlagajo manj. Programi prestrukturiranja, ki so jih po lanskem 11. septembru dali na svetlo v nekaterih zahodnih podjetjih, pa so bili pripravljani že prej. Takih stvari ni mogoče napisati čez noč. (Delo, 23. feb. 2002, NB) | V zemlji je skritih še veliko bolj ali manj nevarnih ostankov druge in tudi prve svetovne vojne. Nekateri pridejo na svetlo tudi na povsem nepričakovanih krajih. Tako so na bregu Blejskega jezera nedaleč od festivalne dvorane našli ročno bombo. (Delo, 1. avg. 2002, NB) | V postopku dokazovanja, spodbijanja, ugovaranja in vnovičnega ocenjevanja faktorjev, ki so prispevali k trpljenju tožnice, bo treba predočiti, se pravi na svetlo ali v javnost dati veliko podatkov, ki so bili doslej skriti, ker je bila ena stran zavezana k molčečnosti. Kako se bo zdaj določalo nove meje molka? (Delo, 23. nov. 2002, NB) | Ljudje, to ni več demokracija, ampak kaotično stanje. Slovenija postaja otroški vrtec, če si upajo izobraženi ljudje prihajati na svetlo s tako otročjimi, enostranskimi razmisleki. V opravičilo jim je le to, da je prejšnja politična stranka šla v neko »antiekonomistično« skrajnost, ko je dejansko »ujčkala« t. i. delavski razred. (Delo, 24. avg. 2006, NB) | Ko je Josip pred tremi tedni Vlatko nekega jutra tako rekoč golo in boso (celo brez mobilnega tele-

fona) vrgel iz stanovanja, je bilo jasno, da je to začetek konca njunega zakona. Čeprav se je najprej zdelo, da gre zgolj za prepričanje, ker je bila Vlatka proti temu, da nova varuška Lani nekoliko drugačen zajtrk od tistega, kakršnega ji običajno pripravi mačeha, ki skrbi ne le za njeno zdravje, temveč tudi za to, da bo postala prava gospodična svetovnega ranga, prihajajo zdaj na svetlo pravi razlogi. (Jana 2007, št. 24, NB)

2. iziti

Srce se mu je vnelo za vzvišene ideje devetnajstega stoletja, za slavjansko vzajemnost, za živo vero v slavjansko bodočnost. Ob njegovem strošku je prišla na svetlo Majarjeva slovnica ruskega jezika, krasni predgovor te knjige je pritekel iz njegovega peresa. (Janez Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Ali posvetnih, izobraženih rodoljubov med njegovimi vrstniki ni bilo mnogo: Andrej Smole, doktor Orel, Čop so bili »rari nantes in gurgite vasto«. Sploh Prešernove poezije, ko so prišle na svetlo, niso vzbudile strmenja in veliko pozornosti. Vnele niso skoro v nikomer ognja rodoljubja. (Janez Trdina, Moje življenje, NB) | Primož Kuret se je v svojem prispevku ukvarjal z odnosom med Škerjančcem in dunajskim skladateljem Josephom Marxom ter z estetskimi izhodišči Škerjančeve glasbe. Med drugim je povedal tudi, da so »Škerjančeve misli, ki jih je razvil v svoji knjigi Kompozicija iz leta 1971, prišle na svetlo v času, ki jim ni mogel biti naklonjen. (Delo, 13. apr. 2000, NB)

správití kaj na svétlo /star.; pren./ **razkriti, objaviti;** sop.: **spravití kaj na dan**

Ljubljansko barje s širšo okolico je menda eno samo arheološko najdišče in to je znano daleč naokrog, saj so prav na tem območju spravili na svetlo svetovno znamenite najdbe in prav zato se po črni barjanski zemlji in vodah ne sme brskati tja v en dan in brez vsakršnih dovoljenj. (Delo, 12. dec. 2007, NB) | Krivdo bodo valili drug na drugega. Razprava bo najbrž strastna in dolga, na svetlo bodo spravili še neznana dejstva, odkrili nove krivde in odgovornosti, končala pa, kakor se pri mazanju navadno godi, tako, da bodo vsi udeleženci ostali bolj ali manj umazani. (Delo, 28. nov. 2007, NB) | Malo je namreč takšnih priložnosti, ko bi človeka lahko prisilili, da se za hip ustavi v svojem potovanju skozi življenje in se pogleda v ogledalo svoje skrite notranjosti, kamor je v preteklosti spravljal v brezštevilne skrite predale razne želje, sanje, iskanja, poskuse in fantazije, ne da bi imel kdajkoli čas in pogum, da jih spravi na svetlo. Prelom tisočletij je kot nalašč takšna priložnost, da se homo sapiens spremeni v homo spiritus in da izmeri, do kod si upa izmisliti nove meje svojih možnosti. (Delo, 9. maja 1998, NB)

svéž

íti kot svéže žémlje, gl. *žemlja*.

prodájati kaj kot svéže žémlje, gl. *žemlja*.

svíнец

biti kàkor iz svinca /ekspr.; primera/ *biti zelo težek*; sop.: **težek kot svinec**

Tekla sem ga sem, pa ga nisem mogla nikamor ga nismet! Kakor iz svinca so ga bile noge so! ... (C. Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB) | Kmet gre nazaj, tiplje za kozlom, zagradi spredaj in zadaj, ali dvigniti ne more. Težka je, mrmra, mrha peklenska, kakor bi bila iz svinca. (M. Pugelj, Črni panter, NB) | Ko je šlo zares, sem imel noge težke, kot bi bile iz svinca. Že dolgo pedal nisem vrtel tako težko. (Delo, 24. maja 1999, NB)

◆ Gl. *težek kakor svinec*.

téžek kot svíнец /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo težek**; sop.: **težek kot cent**; prp. **lahak kot pero**

Saj ga ni treba po kravje; po malem ga moramo za tolažbo in moč. Ali naj na stara leta vodo pijem, ki je težka kot svinec? Kako bom pa garala? (F. S. Finžgar, Razvalina življenja, NB) | Veke je imel težke kot svinec in zdelo se mu je, da je telo skoz in skoz pretolčeno in zbito. (D. Jančar, Galjot, NB) | Komaj sem se povzpел po stopnicah v okrepečevalnico. Srce mi je razbijalo, noge so bile kot svinec in sapa mi je pohajala. (M. Remec, Mana, NB) | Nekdanji gasilec in nogometaš je vso pot tekkel v starodavni 54,5-kilogramski potapljaški obleki, kupolasti čeladi in čevljih, težkih kot svinec. Da ne bi kdo pomislil, da je Scott malo čez les, še vzrok za njegovo nenavadno početje: šlo je za dobrodelno dejanje ... (Delo, 22. apr. 2002, NB) | Pater Radoš trdi, da papež niti ne ve, kje je Mostar, ker mu ga je škof Perić pokazal le na zemljevidu, in da je vse, kar ve o Hercegovini, izvedel iz govora »popa« Perića. Obtožbe so hude in težke kot svinec, zato je pričakovati še nadaljnje razplamtevanje večletne verske vojne v Hercegovini. (Delo, 18. feb. 1999, NB)

◆ Primera *težek kot svinec* temelji na dejstvu, da je svinec med najbolj znanimi kovinami najtežji. Sestavina *težek* se pogosto izpušča. Zaradi tega sta nastali še primeri *biti kakor iz svinca* in *kakor iz svinca*.

◎ angl. *heavy as lead*; bolg. *težak kato olovo*; hr. *težak kao olovo*; hr., srb. *težak kao klada*; *težak kao kamen*; mak. *težok kako olovo*; nem. *bleischwer*; pol. *ciężki jak ołów*; rus. *tjažěl'nyj kak svinec*; *tjažěl'nyj kak pudovaja girja*; slš. *t' ažký ako olovo*; ukr. *važkij jak olovo*; *važkij jak svinec*'.

svínja

délati s kóm/čím kot svínja z méhom /slabš.; primera/ *delati s kom, čim grdo, malomarno*

Nikakor ni potreba, da dovoli vsakemu, naj dela z njim kakor svinja z mehom. (J. Stritar, Pogovori, Z 1879, 191) | Čas je za rojstvo in čas je za smrt, kajti niti eno niti drugo ni človeška »pogrunčacija«. Ljudje vemo zgolj to, da nimamo časa, čeprav delamo z njim kakor svinja z mehom. (J. Ciuha, Pogovori s tišino, 1967, 53) |

Posebno s časom smo delali kot svinja z mehom. Zdelo se nam je, da ga imamo neskončno zalogo. Zdel pa se nam je tudi tako lep, da bi bilo preneumno upravljati ga z učenjem. (J. Banič, Eden, 1974, 218) | Celjski Ljubljčan in še mnogi drugi vrhunski slovenski atleti in atletinje, s katerimi nekateri v AZS, ki se sami sebi zdijo samozadostni, delajo kot »svinja z mehom«, si takšnega odnosa zagotovo ne zaslužijo. (Delo, 15. sept. 1998, NB) | Velika literatura je zelo pogosto zelo netolerantna, z moralnimi normami in splošnimi družbenimi vrednotami ravna kot svinja z mehom. Je manjšinsko netolerantna v nasprotju z večino, ki hoče sporazum in toleranco. (D. Jančar, Štiri vprašanja o literaturi in toleranci, NB)

◆ Primera *delati s kom/čim kot svinja z mehom* z različico *ravnati s kom/čim kot svinja z mehom* temelji na predstavi, kako domnevno neumna, nerodna svinja dela z mehom, tj. 'nevešče, nerodno, ne da bi bila za to sposobna'. Preneseno se uporablja za slabo, neustrezno ravnanje z osebami ali stvarmi. Spada v večjo skupino živalskih primer, ki temeljijo na neustreznosti določene živali za kako opravilo, za kaj sploh. Taki primeri sta npr. še *podati se komu kot svinji sedlo* in *razumeti se, spoznati se na kaj kot zajec na boben*, tj. 'prav nič se ne razumeti, se ne spoznati'. V enakopomenskih primerah nastopa *svinja* npr. še v hr. *postupati s čim kao svinja sa mekinjama* in rus. *razbirat'sja kak svin'ja v apel'synah*. V enakopomenski primeri je v hrvaščini tudi *osel – razumjeti se kao magare u kantar*, v nemškem pa *mrha, kljuse – mit jemandem, mit etwas Schindluder treiben*. M. Cigale, II 1367, nemško *Schindluder mit einem spielen* pojasnjuje s slovenskim *pometati s kom, za nič imeti ga*.

◎ hr. *postupati s čim kao svinja sa mekinjama*; *razumjeti se kao magare u kantar*; nem. *mit jmdm., mit etwas Schindluder treiben*; rus. *razbirat'sja kak svin'ja v apel'synah*.

metánje biserov [svínjam], gl. **metanje**.

metáti bisere svínjam, gl. **biser**.

pijàn kot svínja /vulg.; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan kot krava**; **pijan kot muha**

Kot vsako leto so bili gospodje oficirji kot svinje pijani. (E. Fritz, Hvalnica življenja, 1967, 48) | Pijan si, Franc Henrik Windisch, nečak kranjskega barona, starega pava, eden od mnogih pavjih baronovih nečakov, pijan si od strahu, težko dvigaš pijane veke in tvoje roke so slabotne in noge se ti opotekajo, ko skušaš vstati s postelje in omahuješ nazaj, pijan kot svinja ... (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB)

◆ Svinji se glede na primero *pijan kot svinja* kot domači živali verjetno zaradi domnevne požre-

šnosti, nenasitnosti pripisuje tudi pijanost. Sicer pa bi lahko pripisovanje slabega povezali tudi z negativno simboliko svinje. S primerom *pijan kot svinja* je tesno povezana psovka *svinja pijana*, ki je seveda veliko bolj žaljiva.

☉ češ. *opilý jak svině*; fr. *soûl comme un cochon*; hr., srb. *pijan kao svinja*; kaš. *užarti jak sv`iña*; nem. *besoffen wie ein Schwein*.

pristáti kómu kot svinji sêdlo /ekspr.; primera/ *biti neprimeren, neustrezen*; sop.: **podati se komu kot kravi sedlo**

Sam si me izzval, ker se stalno staviš v neko pokrovi-teljsko držo v odnosu do mene, ki ti pristoji kot svinji sedlo. (Dnevnik, 12. apr. 2008) | Ne sam delavci v to-varnah, tudi npr. trgovci, ki se morajo strankam sme-hljati in jim lagati, da jim hlače ful dobro stojijo, čeprav jim stojijo k svinji sedlo. (Lilith, Blogi, Google) | ... berljiva, sproščujoča, mladinska zadeva, vendar nič več. To je to. Prešeren in njegova nagrada pa žal pristoji Vojnoviču »kot svinji sedlo«. (RTV Slovenija – Blog aljosaa, Google) | Demokracija vam pristoja kot svinji sedlo. Sploh ne veste, kaj je demokracija. Kdo vas je pa o njej učil? Tito, Stalin, Kardelj itd? ... (Prvi interaktivni multimedijijski portal, MMC RTV Slove-nija, Google)

ravnáti s kóm/čím kot svinja z méhom, gl. *delati s kom/čim kot svinja z mehóm*.

svínjski

iméti svínjsko sréčo, gl. *sreča, krompir*.

svobôden

bíti pod svobôdnim sóncem, gl. *sonce*.
pod svobôdnim sóncem, gl. *sonce*.

svój

báti se za svôjo glávo, gl. *glava*.
báti se za svôjo kóžo, gl. *koža*.
bíti med svôjimi štírimi sténami, gl. *stena*.
bíti právi sín svôjega očéta, gl. *sin*.
bíti sám svój gospód, gl. *gospod*.
bíti v část svôjemu iménu, gl. *část*.
bíti v [svôjem] eleménu, gl. *element*.
bojeváti se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.
boríti se za [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.
čákati na svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
čúvati kóga/káj kot púnčico svôjega očésa, gl. *punčica*.
dajáti svój pečát čému, gl. *pečat*.
dáti svój pečát čému, gl. *pečat*.
deklè svôjih sánj, gl. *dekle*.
déláti část svôjemu iménu, gl. *část*.

déláti za svój žèp, gl. *žep*.
delováti za svój žèp, gl. *žep*.
dobíti kóga/káj v svôje krémplje, gl. *krempelj*.
dobíti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.
dobíti svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
dôbro se počútiti v svôji kóži, gl. *koža*.
dočákati svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
dodáti svój pečát čému, gl. *pečat*.
doživéti svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
dragó prodáti svôjo kóžo, gl. *koža*.
držáti kóga/káj v [svôjih] krémpljih, gl. *krempelj*.
držáti vsè v svôjih rókah, gl. *roka*.
glédáti [samó] na svój žèp, gl. *žep*.
glédáti [samó] za svój žèp, gl. *žep*.
hodíti svôja póta, gl. *pot*.
iméti kóga/káj v [svôjih] krémpljih, gl. *krempelj*.
iméti [svój] črn dán, gl. *dan*.
iméti svój dán, gl. *dan*.
iméti svój kríž, gl. *kríž*.
iméti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.
iméti svôje adúte, gl. *adut*.
iméti svôje mêje, gl. *meja*.
iméti svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
iskáti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.
izdihníti svôjo dúšo, gl. *duša*.
izigráti svôje adúte, gl. *adut*.
izkoristiti svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
izkoristiti [vsè] svôje adúte, gl. *adut*.
izrábíti svôjih pét minút [sláve], gl. *minuta*.
končáti svôjo življénjsko pót, gl. *pot*.
med svôjimi štírimi sténami, gl. *stena*.
môški svôjih sánj, gl. *moški*.
nájti princa svôjih sánj, gl. *princ*.
nájti [svój] prôstor pod sóncem, gl. *prostor*.
napeljáti vôdo na svój mlín, gl. *voda*.
ne môči iz [svôje] kóže, gl. *koža*.
ne [môči] verjéti svôjim ušesom, gl. *uho*.
ne počútiti se dôbro v svôji kóži, gl. *koža*.
ne počútiti se najbólje v svôji kóži, gl. *koža*.
ne vídeti dlje od svôjega nósa, gl. *nos*.
nosíti svój kríž, gl. *kríž*.
nosíti svôjo kóžo napródaj, gl. *koža*.
obrníti vôdo na svój mlín, gl. *voda*.
odkríti [svôje] kárte, gl. *karta*.
otròk svôjega čása, gl. *otrok*.
pobráti svôjih pét čéšpelj, gl. *česplja*.
pobráti svôjih sédem čéšpelj, gl. *česplja*.
pokázati svój právi obráz, gl. *obraz*.
pokazáti [svôje] kárte, gl. *karta*.
pokazáti [svôjo] právo bárvo, gl. *barva*.
pomésti pred svôjim prágom, gl. *prag*.
pométati pred svôjim prágom, gl. *prag*.

postáti sám svoj gopód, gl. gopod.
princ svôjih sánj, gl. princ.
pristáviti svoj lônček, gl. lonček.
pristáviti svoj lônec, gl. lonec.
pristáviti svoj pískrček, gl. pískrček.
príti na svoj račún, gl. račun.
pustíti svoj pečát, gl. pečat.
razkríti [vsè] svôje adúte, gl. adut.
reševáti svôjo kóžo, gl. koža.
rešíti svôjo kóžo, gl. koža.
skrbéti [samó] za svoj žèp, gl. žep.
skrítiti svôje adúte, gl. adut.
skrívati [svôja] léta, gl. leto.
skrívati svôje adúte, gl. adut.
slabó se počútiti v svôji kóži, gl. koža.
slúžiti svoj krùh, gl. kruh.
speljáti vôdo na svoj mlín, gl. voda.
svoj živ(i) dán ne vídeti *kóga/čésa*, gl. dan.
trésti se za svôjo kóžo, gl. koža.
užívati sadôve svôjega déla, gl. sad.

varováti *kóga/káj* kot púnčico svôjega očésa, gl. punčica.
vídeti dálje od svôjega nósa, gl. nos.
vídeti dljè od svôjega nósa, gl. nos.
vídeti *káj* skózi svôja očála, gl. očala.
vídeti preko svôjega plóta, gl. plot.
vsák imá svoj kríž, gl. križ.
vsák nósi svoj kríž, gl. križ.
vsáka stvár imá svôje mêje, gl. meja.
vsè imá svôje mêje, gl. meja.
[vsè] svôje žíve dní, gl. dan.
vtakníti [svoj] nós [v *kóga/káj*], gl. nos.
vtíkati [svoj] nós [v *kóga/káj*], gl. nos.
vtísniiti svoj pečát *čému*, gl. pečat.
vzèti svoj kríž, gl. križ.
zadéti svoj kríž [na ráme], gl. križ.
zaigráti svôje adúte, gl. adut.
žêna svôjih sánj, gl. žena.
žénska svôjih sánj, gl. ženska.
žéti sadôve svôjega déla, gl. sad.

Š

šáh

držáti kóga v šáhu [s čím] /ekspr.; pren./ *onemogočiti komu, da bi samostojno ukrepal, se odločal* Dekle je gledalo v tla, ko je vendarle zašepetalo: »Bila sem ljubica vsem trem. Le tako so me držali v šahu in drug drugega tudi. Bila sem samo seksualni sel, torej sem vse morala snemati in potem še do potankosti vsakemu posebej razložiti.« (Sonja Koranter, Soška postrv, NB) | Skratka, Školč je predstavnike enajstih prekmurskih občin, ki so bile ustanovljene na območju nekdanje velike soboške občine, spomnil, da ima država tudi v tem primeru škarje in platno v svojih rokah in da občine drži v šahu. Če te ne bodo ubogljive, jim bo zaplenila denar z njihovih žiro računov. (Delo, 17. mar. 2000, NB) | Po šokantnem голу pa so se začele prave muke češke reprezentance, ki je bila povsem izgubljena, za kar so jo navijači spet »nagradili« z glasnimi žvižgi. Miran Pavlin in Zoran Pavlovič sta ob strnjeni slovenski obrambi Čehe tudi po голу držala v šahu. (Delo, 17. avg. 2000, NB) | Vsi so se lahko sklicevali na domnevno Hitlerjevo voljo. Hitler sam je imel od tega dvojno korist: po eni strani so potencialni tekmeči drug drugega držali v šahu, po drugi pa je lahko v primeru zmage ene strani v konfliktu demonstriral moč s tem, da je zmago uradno potrdil ali razveljavil. (Delo, 29. dec. 2001, NB) | Vzajemna je zato večkrat zagrozila s povišanjem premij več kot milijonu svojih zavarovancev in s tem držala v šahu politično oblast, saj bi povišanje premij dvignilo inflacijo in morebiti celo ogrozilo prevzem evra. (Delo, 26. jan. 2006, NB)

♦ Frazema *držati koga v šahu in imeti koga v šahu* izhaja iz šahovske igre in označuje neposredno ogrožanje nasprotnikovega kralja, kar je seveda velika prednost, ki lahko prinese zmago. Preneseno na druga področja sta frazema dobila pomen 'onemogočiti komu, da bi samostojno ukrepal, se odločal'.

© angl. *to keep so. in check*; češ. *držet koho v šachu*; fr. *tenir qn. en échec*; hr., srb. *držati koga u šahu*; nem. *jmdn. in Schach halten*; rus. *deržat' kogo pod ugrozoi*; *deržat' kogo pod pricelom*; *deržat' kogo na muške*.

iméti kóga v šáhu /ekspr.; pren./ *onemogočiti komu, da bi samostojno ukrepal, se odločal*

Toda slovenski prvaki so v pravem trenutku strnili vrste in z odliko končali premierno sezono v suproligi. Dobre tri četrtine so imeli v šahu moštvo evropskih prvakov, kar ni mačji kašelj. Med igralci Panathinaikosa jih je namreč kar nekaj, ki na leto zaslužijo več kot znaša proračun doljenjskega kluba. (Delo, 31. mar. 2001, NB) |

Ljudska stranka tako igra večplastno igro: načelno se legitimira kot sestavni del pomladnega bloka, dejansko pa je oblast, ki nima v šahu samo premiera, temveč je že tudi odvisna od privilegijev, ki jih ji je uspelo doseči. In oblast je vsekakor nekakšna zasvojenost. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | Elizabeta je svoj samski status bistro uporabljala za draženje morebitnih snubcev, ki jih je v korist države imela v šahu, vse dokler je bilo upati, da je sposobna roditi potomce. Ali je zares ljubila kakšnega moškega, se ne ve ... (Delo, 16. nov. 2007, NB) | Medtem ko potujemo kot izkušeni mednarodni igralci od Moskve do Washingtona in se pogajamo o morebitni prodaji – ker to dejansko pomeni »strateško partnerstvo« – našega učinkovitega energetskega sistema Rusom, so Gazprom, Lukoil in alžirski Sonatrach podpisali kartelni sporazum. Največji dobavitelji zemeljskega plina Evropski uniji, ki so neposredno državno nadzorovani, so združili moči in nas imajo v šahu. (Delo, 25. avg. 2006, NB)

♦ Gl. *držati koga v šahu* [s čím].

šála

aprílska šála, gl. april.

káj je šála /ekspr.; v povedni rabi, pren., tudi nikal./ *kaj je lahko, brez problemov*; prim. **kot za šalo**

Kar nestrpno sta domačo premiero čakali Andreja Mali in Andreja Koblar. Pri prvi po uspešno opravljenem zgovoru diplomatske naloge na Fakulteti za šport (tik pred novim letom) zlepa ni več vrnitve na prave tirnice, druga Andreja pa je prav sproščeno vstopila v tekmo (»Še tradicionalno težka poključka progga je šala v primerjavi s tisto zadnjo v olimpijskem San Sicariu.«), a so ji štirje zgrešeni strelji stoje prekrižali načrte. (Delo, 18. feb. 2005, NB) | Pred tremi leti je ustanovila program mentorstva za matematiko in znanost, s katerim skuša motivirati srednješolce iz revnih predmestij velemesta. »Matematika je šala. Boj proti kulturnim stereotipom je veliko večja težava,« je dejala. (Delo, 4. jul. 2005, NB)

♦ Gl. *kot za šalo*.

káj ni šála /ekspr.; pren., nikal./ *kaj ni lahko, ni brez problemov*; prim. **kot za šalo**

Ravna pot – najboljša pot, si je mislil in se postavil za podboj pri grajskih vratih. Ko pa je zavil Lenart izza ogla na cesto, skoči predenj širokopleči zasednik, in bistrourni doktor, ki je čutil njegovo roko na svojem obrazu, je na mah spoznal, da to ni šala. (Fran Detela, Veliki grof, NB) | Vozove vleče čez 4000 profesionalnih vlačiteljev in posadka templja. Premakniti veliko maso ni šala, a ko se začne enkrat valiti, jo je nemogoče ustaviti ali preusmeriti. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni,

NB) | Pust faks, za katerim pa kupi skrivnosti, dogajanja in doživljanja. Drama na Celovski 89, o kateri povedo lahko nekaj le tisti, ki so jo doživeli, saj kriminal ni šala ali filmska kriminalka. (Delo, 20. maja 1999, NB) | Po novi zakonodaji, ki je uvedla devetletko, jim je že tako ukradeno leto dni otroštva. Kajti šola ni šala in vsi otroci to zelo dobro vedo; tudi manjši. V šoli bo vse drugače kot v vrtcu. (Viva, avgust 2005, NB) | Trenutni predsednik, ki poskuša obnoviti diplomatske odnose z zunanjim svetom, trepetajoč pričakuje predstavnika preostalega dela človeštva. Ne, to ni šala. V Somaliji je že trinajst let kaos, brez učinkovite vlade. (Mladina 2006, št. 23, NB) | Poudarila je še, da ni nobenega jamstva, da bo Slovenija ta denar tudi dobila. Da to ni šala, dokazuje tudi izkušnja Italije, ki je morala vrniti milijardo evrov, ker je evropska komisija ugotovila, da sredstva niso bila učinkovito porabljena. (Delo, 15. mar. 2003, NB)

◆ Gl. kot za šalo. Ustrezni italijanski frazem je *non essere uno scherzo*, hr., srb. *nije šala, nema šale*.

kot za šalo /ekspr.; primera, prisl. zv./ *z lahkoto, brez težav, problemov*

Morda se ji bo danes res posrečil most. Most, ki ga je pred zamrznitvijo delala kot za šalo. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | Češki časniki pa so tako ob končnici domačega prvenstva že namenili veliko prostora tudi »svojemu« Pittsburghu, pri katerem se je češka »kolonija« na čelu s sijajnim Jagrom za začetek predstavila v brezhibni luči. Omenjeni vodilni zvezdnik NHL sicer ni dosegel gola, a prispeval je kar štiri podaje, kot za šalo pa so zadevali drugi češki asi – Šlegr, Lang, Hrdina in Straka. (Delo, 15. apr. 2000, NB) | Ljubljanska zasedba na domači sceni kot za šalo odpravlja tekmece, zato si Olimpijini navijači od Bojan Prašnikar & Co. obetajo odmevno predstavo tudi z Espanyolom, ki je v uvodni prvenstveni tekmi osvojil tri točke v Zaragoza (2 : 1). (Delo, 11. sep. 2000, NB) | Zbadanje v hrbtu je švedskemu tekaču na smučeh Peru Elofssonu minuli vikend resda preprečilo nastop na uvodni tekmi svetovnega pokala. A že na včerajšnjem teku na 10 km v prostem slogu je kot za šalo pometel s tekmeči. (Delo, 30. nov. 2000, NB) | Tedaj sta se izkazala tudi oba vratarja. Bolj zanesljivo pa je deloval Kristan, ki je kot za šalo krotil strele Tomaža Razingarja, Mihe Rebolja in Anžeta Terlikarja. (Delo, 3. feb. 2003, NB) | Po štirih zaporednih zmagah v jesenskem delu lanske sezone, ko je s tekmeči vedno znova opravil kot za šalo, pri tem z 9,825 pospravil v žep tudi rekordno oceno kariere, se je že postavljalo vprašanje, kdo in kdaj bo zaustavil pohod enega najboljših telovadcev na bradlji Mitje Petkovška. (Delo, 28. feb. 2005, NB)

◆ Primera kot za šalo temelji na prislovni rabi primerjalne sestavine *za šalo* (enako tudi v *šali*): 'izraža, da se kaj ne opravlja z resnim namenom'. V povezavi z glagolskimi sestavinami se je razvil pomen 'z lahkoto, brez težav, problemov', kar pomeni, da se tako opravlja dejanje, ki ga nakažuje glagolska sestavina. Na enaki predstavi sta

nastala tudi frazema kaj je šala in zanikano kaj ni šala oziroma *to ni šala*, ki sta verjetno nastala po krajšanju iz primere *kaj je kot šala, tj. 'je lahko, brez problemov', in kaj ni kot šala, tj. 'ni lahko, ni brez problemov'.

◎ bolg. *kato na šega*; češ. *jako nic*; hr. *kao od šale*; mak. *kako od šala*; nem. *müheless*; pol. *jak nic*; rus. *kak stakan vody vypit'*; slš. *ako nič*; ukr. *niby žartujučy; niby grajučys*.

ne poznati šale /ekspr.; pren., nikal./ *vse jemati, obravnavati resno*

Stražarji so bili rezervisti, ti pa niso poznali šale. Enemu je bilo sicer nerodno in se je opravičil, da opazovanje iztrebljajočega ni ravno njegov najljubši šport, toda pištolo je imel kljub temu nenehno uperjeno vanj ... (Damijan Šinigoj, Naizstreljeni naboj, NB) | Morebiti ima gospod minister pomisleke in ne bi rad podpisal. Toda pravilnik ne pozna šale in težka je služba ministrska: minister mora podpisati, tako mu vere! in mora podpisati celo z dostavkom, da je pristojen, in mora, tako mu Boga! on mora poslati potrdilo prosilcu. (Fran Milčinski, Resnici na ljubo – Podlistki I. 1922–1924) | »Takoj domov!« Nekateri izmed njih ga takoj poslušajo, ker ga imajo radi, drugi zbeže, ker vedo, da ne pozna šale, kadar gleda tako mračno izpod čela. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Samo to glej, da ne boš imel prehudih sanj in da ne boš zaradi tega preveč rogovilil. Veš, nihče me ne sme buditi sredi najlepših sanj, ker jaz ne poznam šale ... (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | Nesrečno motovilo se je zdaj znašlo v osvetljuje Zaiji in kozmologi so izračunali, da utegne treščiti na planet Pojansko. Sloveli pa so Pojanci po samomorilnih bojnih kozmoplovih v drugi ozvezdni vojni in tudi zdaj niso poznali šale. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB)

◎ hr., srb. *ne poznavati šale; ne znati za šalu*; nem. *keinen Spaß verstehen; keinen Scherz verstehen*.

prvoaprilska šala, gl. april.

šalo na strán /pog.; v medmetni rabi/ *izraža poziv za prenehanje šaljenja, za začetek resnega pogovora*
»Nič ne vem o tem, takrat se nisem še niti rodila,« odgovarja Sofia Loren. No, šalo na stran, deklica, ki ni štela takrat niti šestnajst let in sploh ne bi smela tekmovati, je bila odločena, da bo zmagala, postala slavna igralka in da se ji bodo uresničile najlepše sanje. Razen prvega je dosegla vse: ni postala miss Italije, pač pa so jo razglasili za miss elegance, kategorijo, ki so jo skovali nalašč zanjo. (Delo, 13. sep. 2001, NB) | Zasebno življenje je pa tako dobro, da bi bilo že kar kičasto, če bi si še kaj želel. Ne, ne, šalo na stran. Srečo v poslu, življenju, športu, to bi kot želje postavil na prvo mesto. (Delo, 30. dec. 2003, NB) | »Če se lahko pošalim, je bil to tako rekoč idealen kraj za padec. No, šalo na stran. Sprva sem imel močno voljo, da bi nadaljeval dirko, a so bile bolečine prehude, za nameček tudi dihati nisem mogel,« je razkril »puščavski lisjak«. (Delo, 12. jan.

2005, NB) | Ma, ne gre za javno potrjevanje znanja. Če bi bilo tako – bi se prijavil na kakšen kviz, bilo bi lažje, pa tudi plačano je bolje. Šalo na stran, vse značilnosti mojega pisanja, ki jih navajate, služijo pisanju samemu, zato me veseli, ko pravite, da jih uporabljam na »pravem mestu«. (Delo, 11. jul. 2007, NB)

◆ Frazem *šalo na stran*, ki se uporablja kot medmet, kar je vidno tudi po omejitvi z vejico in z včasih dodano poudarjalno sestavino *no*, je verjetno nastal po krajšanju iz **dati šalo na stran*. Temelji na sklopu *na stran*, ki v povezavi s sestavino *šala* pomeni odsotnost, odstranitev le-te pri obravnavi česa. Ustrezni hrvaški ali srbski frazem je *šalu na stranu*.

tó ni šála, gl. *kaj ni šala*.

vrag je vzél šálo, gl. *vrag*.

šáliti se

šáliti se na túj račún, gl. *račun*.

šára

ne bíti [šè] za med stáro šáro /slabš.; pren., nikal./ *biti še uporaben, še ustrezati*

Tudi tekma v domačem okraju je bila zanj bolj priložnost za obisk družine in prijateljev kot resen izziv za dokazovanje, da še ni za med staro šaro. Po porazu je v svojem zloščenem črnem lincolnu namesto v hotel na Manhattanu, kjer so se utaborili soigralci, odbrzel k ženi Riti, sinu Coreyju in hčerki Randi, ki še vedno živijo v New Jerseyju. (Delo, 13. nov. 2000, NB) | Gre za posredovanje izkušenj mlajšim, medtem ko se zmanjša stres. Da je nekdo lahko koristen še pozno v starost, so dojeli v zdravstvu in na univerzi, profesorji pri 65 letih, denimo, še zdaleč niso za med staro šaro. (delo, 7. feb. 2007, NB) | Tokrat bodo igrali le zase, zato rezultat niti ne bo tako pomemben. Uspeh bo, če bodo prepričali skavte, da še niso za med staro šaro. Osebnost ne bi bil presenečen, če bi jih nekaj že v nedeljo podpisalo pogodbe. (Delo, 19. jul. 2007, NB) | Poligrafa se je prijelo ljubkovalno ime detektor laži in kot pravi O'Malley, kljub nekaterim napovedim nikakor ne sodi med staro šaro in še zdaleč ne bo šel v pokoj. Ravno nasprotno. (Delo, 25. sep. 2002, NB) **ne sódití med stáro šáro**, gl. *ne biti za med staro šaro*.

odložítí kóga/kàj med stáro šáro, gl. *vreči koga/kaj med staro šaro*.

vrečí kóga/kàj v stáro šáro /ekspr.; pren./ *odpisati koga, zavreči kaj kot neuporabno*

Mogoče je, da bom v kakem drugem listu povedal tisto, kar bom v »Narodu« zamolčal. Aškerc misli, da ga ne spoštujemo več, da smo ga »vrgli med staro šaro« (njeg. besede), – a narobe je res! (Ivan Cankar, Franu Govekarju, Pisma I, NB) | Samomorilci so tragične žrtve na oltarju mrtvih bogov. To je na racionalni ravni dokaj jasno. Problem je le, ker ima vsak od nas v glavi usodne, nezavedne tipke, ki jih ni mogoče preprosto izključiti in

jih vreči med staro šaro človeške zgodovine. In hkrati nihče zares ne pozna okoliščin, ki take tipke sprožijo. (Delo, 16. sep. 2000, NB) | Sploh več, kaj se zgodi z lovci na čutenja, ki odpovedo? Si mislim, gospa, da jih odložijo med staro šaro, tako kot pokvarjeno kamero. Ne pričakujem kakšne posebne pozornosti, ko ne bom več uporaben. (Miha Remec, Lovce, NB)

◎ it. *gettare tra i ferri vecchi*; nem. *etw. zum alten Eisen werfen*; jmdn. *zum alten Eisen zählen*.

ščèpec

s ščèpcem solí /ekspr.; pren., prisl. zv./ *ne dobesedno, preudarno*

Ob srečanju z mano so otroci vreščali zaradi knjig, ne zaradi mene. Vrtoglave hvale jemlje s ščepcem soli. Res, zakaj je pravzaprav mladina tako brezmejno navdušena nad Harryjem? (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Danes je porabništvo postalo premišljeno, kupci se znajo obvladovati. S ščepcem soli se kupuje celo na razprodajah, kjer so ljudje nekdaj pokupili vse, če je bilo le dovolj znižano. (Delo, 5. feb. 2004, NB) | Predsednik državnega zbora Franc Cukjati je včeraj pritrdil izjavi premiera Janeza Janše, da postajajo razmere za vodenje vlade vse bolj neprijazne, da se tako v korist Slovenije ne da delati in je bolje iti v opozicijo. Vse te izjave je treba brati s ščepcem soli. Dokler ne bo potegnjena resna formalna poteza z vložitvijo vprašanja nezaupnice v parlamentu, je to zgolj politična igra za pridobivanje podpore na več concih ... (Delo, 15. nov. 2007, NB)

◆ Gl. *imeti kaj [več] soli v glavi*.

šè

bítí [šè] móker pod nósom, gl. *nos*.

bítí [šè] móker za usési, gl. *uho*.

bítí [šè] v povôjih, gl. *povoj*.

bítí [šè] v živém spomínú, gl. *spomin*.

če si rékel á réci šè b, gl. *a*.

êna lástovka šè ne naredí pomládi, gl. *lastovka*.

êna lástovka šè ne prináša pomládi, gl. *lastovka*.

êna lástovka šè ne prinêse pomládi, gl. *lastovka*.

ímétí kóga/kàj [šè] v živém spomínú, gl. *spomin*.

ímétí šè êno želézo v ôgnju, gl. *železo*.

mánjka [šè] píka na í, gl. *pika*.

mléko se šè cedí iz úst kóga, gl. *mleko*.

mléko se šè drží kóga, gl. *mleko*.

mórati pojésti šè precéj žgánce, gl. *žganec*.

ne bítí [šè] za med stáro šáro, gl. *šara*.

ne bítí šè za [na] odpá, gl. *odpad*.

ne bítí [šè] za v kòš, gl. *koš*.

ne réci šè zádjne beséde, gl. *beseda*.

obrúnítí šè êno strán čésa/v čém, gl. *stran*.

ostátí [šè] v živém spomínú, gl. *spomin*.

potégnítí iz rokáva [šè] zádjni adút, gl. *rokav*.

prva lástovka šè ne prinêse pomládi, gl. *lastovka*.

še dišáti po mléku, gl. mleko.
vrčí še zádjni adút, gl. adut.

šele

bíti šele v povôjih, gl. povoj.

šembilja

gré kot šembilja, gl. iti kot Elija.

šést

bíti ne pét ne šest kómu/čému, gl. pet.

šesti

ne bíti kómu ne v pétu ne v šesto [koléno], gl. koleno.

šiba

šiba nôvo mášo póje /ekspr.; pren./ s strogo vzgojo se veliko doseže

Strášni ukazi tvoji so železni; ti v strahu stare vse imaš in mlade, in duše verne molijo ti rade: V nevolji svoji ti nas ne pogrezní! Začetek vse modrosti je »bojazen«; otrokom šiba poje novo mašo, zato si mladim malo ti prijazen. Izvoljenim le hraniš sladko kašo; a kogar vdarí roke tvoje kazen, zapreš telesno mu in dušno pašo! (J. Stritar, Dunajski soneti, NB) | »Dobil jih je in ta je prava! Šiba novo mašo poje!« Samo mačka se mi je dobrikala, kakor bi se ne bilo ničesar pripetilo. (M. Pugelj, Bela vrana in druge novele, Izbor, NB) | Sicer smo pa Slovenci že sami ob sebi preveč ponižni in koristilo bi nam nekaj več moštva in ponosa. Ne oporekam, da odgoja bodi stroga in da temelji na pokornosti; vendar mislim, da je prislovica šiba novo mašo poje že davno zastarela in da se odgojiteljska strogost more opraviti brez šibe in palice. (J. Mencinger, Moja hoja na triglav, NB) | Družina in starševstvo sta se v zadnjih desetletjih zelo spremenila in se bosta še spreminjala. Če je pred sto leti večina očetov in mam še verjela, da šiba novo mašo poje, jih je zdaj vse več prepričaníh, da otroci, kot je v terek popoldne rekla prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, ki na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani predava o socialnem delu z družinami, potrebujejo spoštljive in odgovorne zaveznike, ne staršev, ki bi jih krotili s klofutami in korobačem. (Jana 2007, št. 16, NB) | »Kaj, ali ti nisem dal robca?« je planil pokonci; zvest svoji obljudi, da otroka ne bo pomehkužil, je takoj stekel po prot. »Tako,« je dejal, ko se je vrnil, »zdaj bova pa novo mašo zapela.« In res sta zapela tako glasno in ubrano, da je pobožna teta Marjanca takoj planila v izbo, sklenila roke na prsih in rekla Fratniku, naj zaskozibog odneha, saj je vendar kristjan; otrok da ni zdrav, potрпи naj, počasi se mu bo že odprla glava. (C. Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB)

◆ Frazem – po izvoru rek – šiba novo mašo poje temelji na slikoviti primerjavi nekđaj zelo upora-

bljenega vzgojnega sredstva, tj. tepeža s šibo in posledičnega kričanja grešnikov, s petjem nove maše novomašnikov. Utemeljitev take glasbene produkcije najdemo že v ljudskem pregovoru: – Šiba novo mašo poje. – Šiba se nobenemu ni kosti zlomila, ali marsikaterega zmodrila. (Ljudski pregovori, NB) | V zadnjem zgledu C. Kosmača je frazem preoblikovan v grožnjo *zdaj bova pa novo mašo zapela*. Podobno je možno zagroziti tudi s kmečkimi besedami *zdaj bova pa zaorala*.

trésti se kot šiba [na vódi] /ekspr.; primera/ zelo se trestí; sop.: trestí se kot trepetlika

Ničesar drugega ni mogel ukreniti, kakor da je naglo zaprl vrata. Vkljub mrazu mu je stopil znoj na čelo in pričel se je tresti kot šiba na vodi. (J. Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | »Kaj bi storili vi?« Blagajnik se je tresel kot šiba na vodi, ko je moj šef skušal vseeno stvar spraviti v pravi tok, rekoč: »Dobro ... dobro ... s preiskavo bomo nadaljevali.« (Sonja Koranter, Tri pike in muha, NB) | Pri Queensboru Bridgeu sem padla v prometni zamašek, in kljub temu da sem si vzela več kot dve uri rezerve, bi skoraj zamudila na srečanje. Ko sem stopila na igrišče, sem se tresla kot šiba na vodi. (Delo, 7. feb. 2000, NB) | Ne morem, čeprav me vabijo. Ko je bil Rade tam prvič po vojni, je rekel, da je bilo strašno, da se je tresel kot šiba na vodi. (Delo, 9. nov. 2002, NB) | »Kaj pa tvoja dobra vest?« poreče tu kdo; »če ti vest ničesar ne očita, kaj se treseš kakor šiba na vodi?« (J. Stritar, Pogovori 1882–1894, ZD VII, 1956, 14)

◆ Primera *tresti se kot šiba [na vodi]* se večinoma nanaša na strah, pogosto tudi na mráz. Včasih se uporablja tudi brez sestavine *na vodi*. Dejstvo, da se pojavlja pri naših najstarejših pisateljih in ljudski pesmi, bi kazalo na njeno izvornost. Da se ne pojavlja v starejših slovarjih, pa bi lahko navajalo na domnevo o sprejetju iz hrvaškega ali srbskega jezika. Nastanek primere *tresti se kot šiba [na vodi]* je dokaj razviden. Za predstavo o tresenju, trepetanju je tu vzeta šiba, in to na vodi, ki že sama s svojim valovanjem ustvarja vtis nenehnega gibanja, trepetanja. V pomensko enakih primerah je v nekaterih jezikih namesto *šibe* uporabljena *trepetlika* oziroma njeno listje, ki prav tako ustvarja vtis trepetanja in je pri nas in tudi v nemščini (tj. *Zitterpappel*) poimenovana po tem trepetanju listov.

◎ češ. *trást se ako osika; trást se ako [osikový] list*; hr. *drhtati kao list [na vjetru]*; *tresti se kao list [na vjetru]*; hr., srb. *drhtati kao šiba [na vodi]*; *tresti se kao šiba [na vodi]*; it. *tremare come un fuscillo; tremare come una foglia*; nem. *zittern wie Espenlaub*; rus. *drožat' kak osinovyj list*; slš. *triesti sa ako prut; chviet'sa ako prut*.

šibek**iskáti šibke tóčke**, gl. **točka**.**odkriti šibke tóčke** [*kóga/česa*], gl. **točka**.**odprávití šibke tóčke**, gl. **točka**.**pozorítí na šibke tóčke** [*kóga/česa*], gl. **točka**.**poznati šibke tóčke**, gl. **točka**.**šibka tóčka**, gl. **točka**.**šibkéjši spòl**, gl. **spol**.**šibki spòl**, gl. **spol**.**šilo****pobráti šila in kopita** /ekspr.; mn., pren./ *vzeti vse svoje stvari in oditi; zbežati*; sop.: nar. **oditi cokom pokom; pobrati svojih pet čespelej**; prim. **pobrati se**

»Pritožite se, če hočete!« V svojem ogorčenju je Lovrek slednje tudi pri prič storil, vendar mu je mestni uradnik, s katerim sta bila doslej celo dobra znanca, hladno svetoval, naj čimprej pobere šila in kopita, ker bi se mu sicer utegnilo pripetiti še kaj hujšega. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Res je, da imamo odlično mlado umetnost, toda naš narod je nezrel za umetnost in vrhu tega siromašen, zato naj poberejo umetniki šila in kopita ter se spravijo na tuje, kakor sinovi propalega kmeta. (I. Cankar, Krpanova kobila, NB) | Močno in mlado dekle. Nanca pa naj kar pobere šila in kopita, sicer ne jamčim za njeno glavo. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Pred odločilnimi tekmami sezone si morata biti pisarna in slačilnica blizu. Priznam pa, da ni v mojem slogu, da bi kar tako pobral šila in kopita in ne bi dokončal svojega dela. (Delo, 21. feb. 2001, NB) | Trener WEV Dan Hober je najbolj na trnih, saj se mu hudo maje stolček, po tem ko je Dunajčane prehitela Olimpija. Ob drevisnjem neuspehu v Feldkirchu bo moral bržčas pobrati šila in kopita. (Delo, 14. jan. 2000, NB) | To pa je bilo zanj že preveč. Pobrala sta šila in kopita, vendar prav daleč nista prišla. Ženska, ki je takoj poklicala policijo, ju je namreč tako dobro opisala, da so ju možje postavili že čez tri četrt ure kak kilometer stran prijeli. (Delo, 14. apr. 2000, NB) | Žolnir je bil šila in kopita pobral kmalo po smrti prijorjevi, v kloštru so imeli zbrani patri posvet in si izbrali drugega prijorja. (J. Jurčič, Klošterski žolnir, SG 1866, 165) | On pa meni lahko ukazuje: Poberi šila in kopita, pa glej, da se izgubiš. (E. Kristan, Pertinčarjevo pomlajenje, 1914, 65) | A dejstvo, da je Luka Koper drugi terminalist, ki pobira šila in kopita s sedmega pomola, v svetu pomorskega gospodarstva zagotovo odmeva dovolj negativno tudi za Trst. (Delo, 19. nov. 2002, NB)

◆ Frazem *pobrati šila in kopita* izhaja iz čevljar-ske obrti, v kateri sta bila *šilo* in *kopito* pomembni orodji. V prenesenem pomenu so *šila in kopita* 'vse stvari koga', ki jih kdo pobere, vzame s seboj ob odhodu. Ustrezno nem. *mit Sack und Pack* prevaja Cigale II, 1133, s sle. z *vso svojo robo* (prim. nar. *cokom pokom*). Cigale II, 1262, nem. *Reißaus nehmen* pojasnjuje s sle. *pete umakniti, zbežati,*

spihnniti jo, potegniti jo, unesti jo, pobrati kopita in uteči, lesici na rep sest. Plet. II, 70, pri iztočnici *pobrati* navaja krajšo in daljšo različico *kopita pobrati, šila in kopita pobrati* in ju pojasnjuje z nem. *Reißaus machen, das Weite suchen*. J. Glonar, SSJ, 170, pri iztočnici *kopito* navaja frazem *šila in kopita pobrati*: *oditi, zginiti, pobrati se*.

◎ češ. *spakovat svých pět švestek*: fr. *prendre ses cliques et ses claques*; hr., srb. *podbiti pete; dati petama vetra*; it. *prendere armi e bagagli e andarsene; far fagotto*; nem. *mit Sack und Pack (abziehen); sich auf die Socken machen; Reißaus machen; sich aus dem Staub(e) machen; das Weite suchen*; pol. *zwinąć manatki*.

vrniti kómu šilo za ognjilo /star.; pren., nedov. **vračati/ maščevati se komu za žalitev, krivico tako ali še huje, kot mu je bila storjena**; sop.: **vrniti komu milo za drago; vrniti komu enako z enakim; zob za zob**

Vrnil sem vam le šilo za ognilo. (E. Gangl, Trije rodovi, 1910, 170) | Pa saj mi je bilo pogosto povrnjeno s šilom za ognilo. (F. Bevk, Otroška leta, 1959, 57) | Ivan z Vrhniko ima svoj drugačen program: on skuša življenje vračati šilo za ognjilo. Uporniška narava. (M. Malenšek, Pojoči labodi II., 1971, 139) | Agostini se je ugriznil v ustnico, da mu ne bi vrnil šilo za ognjilo. (I. Silone – J. Dolenc, Lisica in kamelije, 1982, 111) | Zdaj pak se je ost obrnila, ker Trinos je bil tudi izmed tistih ljudi, ki vračajo šilo za ognjilo. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, 1897, 67) | Moj spis se obrača torej zoper tiste, ki učijo množstvo stvari, in jim vrača šilo za ognjilo ali še malo več. (A. Sovre, Predsokratiki, 1946, 91–92) | »Sama hudoba in črna nevaležnost vas je,« jim zabrusi, »da mi ne daste šila za ognjilo.« (H. Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 119) | ... zob za zob, šilo za ognjilo! (F. Govekar, Legijonarji, 1904, 72)

◆ Frazem *vrniti šilo za ognjilo* spada med frazeme, ki so nastali po predstavi *vrniti komu enako z enakim*, kot so *zob za zob, glavo za glavo, milo za drago*. V tem primeru je izbor sestavin v predložni zvezi *x za x* pogojen z rimo: *šilo – ognjilo* in ne s ponovitvijo sestavin ali s sopomenkami. Med starejšimi slovarji ga omenja in razlaga s sopomenkami J. Glonar (SSJ, 255) pri iztočnici *ognjilo*: *kresilo; dati komu šilo za ognjilo; dati komu milo za drago, vrniti enako z enakim*. Že M. Cigale (II, 1051, 1918) pri iztočnicah *Münze* in *Wurst* ustrezno nem. *Jemanden mit gleicher Münze bezahlen* prevaja s sle. *verniti komu po enaki meri, z enako mero odmeriti*, nem. *Wurst wider Wurst* pa s sle. *kakor ti meni, tako jaz tebi, kakoršen odgovor, tak odgovor*.

◎ angl. *to give so. a taste/dose of their own medicine; to serve so. with the same sauce; to give/return tit for tat*; hr. *dati šilo za ognjilo; vrattiti*

šilo za ognjilo; tuk na luk; tuk na utuk; nem. Wurst wider Wurst; mit gleicher Münze heimzahlen; Gleiches mit Gleichem vergelten; pol. odpłacić pięknym za nadobne; odpłacić tą samą (podobną, równą) monetą.

širiti

širiti dóber glás o kóm/čém, gl. glas.

širiti manévrski prôstor, gl. prostor.

širiti se

dóber glás se [hítro] šíri, gl. glas.

sláb glás se šíri o kóm/čém, gl. glas.

širiti se kot kúga, gl. kuga.

širiti se kot ôgenj, gl. ogenj.

širiti se kot požár, gl. požar.

širòk

kàkor je dólj in širòk, gl. dolg.

kàkor si dólj in širòk, gl. dolg.

širòk kot omára, gl. omara.

širòk pójem, gl. pojem.

šírši

bíti šírši kot dáljši /pog.; primera, tudi s kakor/ biti do brezobličnosti debel

To je sicer še vedno doba sinov božjih, vendar kaj kmalu že doba, v kateri človek od nekoliko sramežljivega kulta človeka-boga preide h kultu čiste človečnosti: tedaj visoke navpičnice gotskih cerkva zamenja z vodoravno posvetno črto, sam pa si nadene prevzeta oblačila, v katerih je širši kot višji. (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Po velikosti sodi med nekako srednje velike in težje v tem razredu ultra lahkih projektorjev, toda zaradi kompaktnega ohišja je preprosto prenosljiv. Sodi med tiste, ki so širši kakor daljši, ima pa tudi nadpovprečno dober mehanizem za nastavitve položaja. (Monitor, feb., NB)

☉ češ. *být širší než delší*; it. *essere più largo che lungo*.

šív

pókati po [vséh] šívih /ekspr.; mn., pren./

1. propadati, bližati se koncu

Protagonista sta Karel I., še zmeraj avstrijski cesar in ogrski kralj, ter dr. Anton Korošec, poslanec v državnem parlamentu in nesporni politični voditelj slovenskega, Avstriji doslej zmeraj zvestega slovenskega naroda. Datum je 11. oktober 1918, vojna je za Avstro-Ogrsko praktično izgubljena, monarhija poka po vseh šivih, velika in slavna država je v vojaškem, ekonomskem in političnem razsulu. (Drago Jančar, Spomini na Jugoslavijo, NB) | Prepričanje, da so starejši za v pokoj, pa državo drago stane tudi drugače. Zaradi hitrega sta-

ranja prebivalstva in zgodnjega upokojevanja nemška pokojninska blagajna poka po vseh šivih. (Delo, 23. nov. 2002, NB) | V zasedbi, ko so na klopi tudi tako slovita imena, kot so portugalski vratar Vitor Baia, Brazilec Giovanni in domači »matador« Nadal, lahko začne že ob prvih neuspehih pokati po vseh šivih. Za zdaj se krmarju Van Gaalu vse izteka po načrtih, pri čemer pa vseeno ne gre brez nesoglasij. (Delo, 5. okt. 1998, NB) | »Napadalci delujemo povsem razglašeno, nezanesljiva pa je tudi naša obramba, ki kar poka po šivih. To je zares slaba kombinacija,« je kanadski napadalec pojasnil vzroke za neuspehe moštva Anaheim Mighty Ducks, ki je ta čas s 17 točkami prav pri repu razpredelnice v zahodni konferenci. (Delo, 30. nov. 2001, NB)

2. biti prenapolnjen, nabito poln

Nestabilne razmere so močno zmanjšale obisk Jeruzalema in drugih svetopisemskih krajev v Palestini in Galileji, zato se povečuje zlasti velikonočni obisk Rima. Večno mesto so v zadnjem času odkrili tudi mladi, svoje pa očitno dodali še Dan Brown in drugo brskanje po bibličnih skrivnostih, tako da Rim poka že po vseh šivih. Na velikonočno soboto več kot tisoč zvonov preglasi vso drugo življenje megapolisa. (Delo, 4. apr. 2007, NB) | Naši zapori dobesedno pokajo po šivih, saj se za rešetkami iz leta v leto gnete več zaprtih ljudi. Sanje marsikaterega obsojenca oziroma pripornika tako niso le prostost, pač pa tudi lastna zaporniška celica. (Delo, 5. jul. 2000, NB) | Pred poldrugim mesecem je bilo v Zalogu živahno: tribuna dvorane je pokala po šivih, ko so se »zmaji« in »zelezarji« – v Tivoliju so na ledeno ploskev stopili rokometiški – borili za uvrstitev v finale MHL. (Delo, 2. mar. 2004, NB)

◆ Frazem *pokati po vseh šivih*, tudi *pokati po šivih*, temelji na pomenu sestavine *pokati*: 'dobivati razpoke, špranje', preneseno 'kazati pomanjkljivosti, propadati' in predložne zveze *po šivih* v pomenu 'kjer je kaj povezano, drži skupaj'. V zvezi s tem pomenom se je posledično razvil tudi pomen 'biti prenapolnjen, nabito poln'. Samo ta je v češ. *praskat ve švech* 'biti nabito poln, nevarno poln; biti prepoln in ves razprodan'.

☉ nem. *aus allen Nähten platzen*; hr., srb. *pucaju čemu konci*, češ. *praskat ve švech*.

šívánka

bíti [kàkor] na šívánkah, gl. sedeti [kàkor] na šivankah.

iskánje šívánke v kopíci sená, gl. iskanje.

iskáti [kóga/kàj] kàkor šívánko v sénu, gl. iskati [kóga/kàj] kot šivanko v senu.

iskáti [kóga/kàj] kot šívánko v sénu /ekspr.; primera/ zelo, neuspešno iskati

Te položnice – torej, če bi kakorkoli vedel, da kdaj bodo oziroma da jih boste po sprejemu zakona tako kot neko iglo, šivanko v senu našli, bi bil strahotno proti že takrat. (Državni zbor RS: 24. izredna seja, 16. 9. 1998,

NB) | »Hoj, Vrbičev gospod, pa sem vas le izteknil!« se je veselo nasmehnil. »Že ves dan vas iščem kakor šivanko v senici.« »V krčmi me laže najdeš ko v cerkvi, tak sem, ne morem pomagati.« (Ivan Zorec, Izgnani menihi, NB)

◆ Primera *iskati kot šivanko v senu* temelji na dejstvu, da je šivanko v senu zelo težko ali skoraj nemogoče najti. Sestavina *šivanka* je zamenljiva s pogostejšo sestavino *igla*, sestavina *v senu* pa je zamenljiva z daljšo in manj pogosto *v kopici sena*. Tudi sama primera se uporablja brez primerjalnega veznika *kot*, kakor: *iskati šivanko v senu*.

iskáti šívánko v sénu /ekspr.; pren./ početi kaj, kar nima možnosti, da bi bilo uspešno

Mnogi so bili prepričani, da išče šivanko v senu, tako velika je bila Lekova prednost, toda na koncu je bil Madžar tisti, ki se je držal za glavo. Lisjak »Belja« se mu je izvil kot rokoborec, namazan z oljem. (Delo, 13. nov. 2000, NB)

◆ Frazem *iskati šivanko v senu* je nastal po krajsanju iz primere *iskati kot šivanko v senu*.

⊙ angl. *to look for a needle in a haystack*; fr. *chercher une aiguille dans une botte de foin*; hr. *tražiti iglu u plastu sijena*; it. *cercare un ago in un pagliaio*; nem. *eine Stecknadel im Heuhaufen suchen*; pol. *szukać igły w stogu siana*; rus. *iskat' igolku v stoge sena*.

nájti šívánko v kopíci sená /ekspr.; pren./ narediti kaj, za kar ni bilo možnosti, da bi bilo uspešno

Najprej pa je bilo treba najti gen za spanje, kar vsekakor ni bil mačji kašelj. »Možnosti so bile enake kot najti šivanko v kopici sena,« se spominja dr. John Carney, vodja projekta pri DARPA. »Šivanko se nam je po milijardah in milijardah poskušanj le posrečilo najti, vzgajili smo sadno mušico, ki lahko zdrži 24 ur brez spanja, ne da bi se to poznalo pri njenem vedenju.« (Delo, 6. mar. 2003, NB)

◆ Gl. *najti šivanko v senu*.

nájti šívánko v sénu /ekspr.; pren./ narediti kaj, za kar ni bilo možnosti, da bi bilo uspešno

Te položnice – torej, če bi kakorkoli vedel, da kdaj bodo oziroma da jih boste po sprejemu zakona tako kot neko iglo, šivanko v senu našli, bi bil strahotno proti že takrat. Po anketah, ki so jih izvedli mediji, lahko vidite, da več kot 70 % Slovencev dvomi, da bo denar, ki bo nakazan prek položnic, plačan za svoje namene. (Državni zbor RS: 24. izredna seja, 16. 9. 1998, NB) | Ob tem se mi porodi več misli. Težko je najti šivanko v senu, kar je metafora za to, kako težko je razločiti ničvredno od neprecenljivega. Nosi pa tudi idejo, da je najpomembnejši del razstave namenjen ničvrednosti in le manjši neprecenljivosti. (Delo, 12. feb. 2000, NB)

◆ Frazem *najti šivanko v senu*, prav tako frazem *najti šivanko v kopici sena*, je posledično povezan s frazemoma *iskati šivanko v senu* in *iskati kot šivanko v senu*. Šivanko namreč lahko najdemo v senu, kar je skoraj nemogoče, samo pod pogojem,

da jo iščemo, za kar pa je potrebno veliko volje. Ustrezni hrvaški ali srbski frazem je *naći iglu u plastu sijena*; *pronaći iglu u plastu sijena*.

sedéti [kàkor] na šívánkah /ekspr.; mn., primera/ *biti zelo nestrpen, nemiren*; sop.: **sedeti [kot] na iglah**

Naslonila se je nazaj v blazine, se našobila, vzela iz torbice stekleničico dehteče tekočine, duhala in duhala. Zdelo se je, kakor da sedi na šivankah in se ji pode neznosne misli po glavi. Oh, oh, brivca ogovoriti, kaka nepremišljenost! (Fran Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Prosim Vas zdaj, pošljite mi brezpogojno *telegrafično* še to uro 20. fl.; saj Vas ne stane mnogo več in meni bo zelo ustrezno. Že danes sem bil na šivankah. Pri meni so zmirom take sitnosti, in kadar so največje, me pustí vse na cedilu. (I. Cankar, Lavoslavlu Schwentnerju, Pisma II, NB)

◆ Primera *sedeti [kakor] na šivankah* je tako kot sopomenski *sedeti [kot] na iglah* predstavo zelo nazorna in temelji na primerjavi občutkov, kot bi sedeli na čem, kar bi bilo polno šivank ali igel.

⊙ fr. *être sur des épines*; *être sur des charbons ardents*; hr. *sjedjeti kao na iglama*; *biti kao na iglama*; nem. *wie auf Nadeln sitzen*; *wie auf glühenden Kohlen sitzen*; rus. *byt' kak na igolkah*; *sidet' kak na igolkah*.

tího, [da] bi lahkó slišáli šívánko pásti /ekspr.; primera, pogoj. **bi/ zelo tiho, velika tišina**

Vsak potnik v moderno Kitajsko ve, da Kitajci na koncertu evropske klasične glasbe pijejo kokakolo in polglasno komentirajo, zato sem jih na naših festivalih v Pekingu vedno nagovoril, jih povabil v dialog. Potem bi pa med koncertom lahko slišali šivanko pasti. (Delo, 27. mar. 2004, NB) | V tišino, da bi lahko slišali šivanko pasti, so včeraj ob enajstih dopoldne v nabito polni sodni dvorani zarezale besede višjega sodnika Jerneja Potočarja, ko je razglasil sodbo v imenu ljudstva. Višje sodišče je zagovornikovo pritožbo kot neutemeljeno zavrnilo in potrdilo sodbo novomeškega okrožnega sodišča, s katero so Ermina Brkiča obsodili na enotno kazen 30 let zapora. (Delo, 17. dec. 2004, NB)

◆ Primera *tiho, [da] bi lahko slišali šivanko pasti* temelji na dejstvu, da je padec šivanke na tla za človeško uho neslišen. Sestavina *tiho* je zamenljiva s sestavino *tišina*.

tišina, [da] bi lahkó slišáli šívánko pásti, gl. *tiho*, *[da] bi lahkó slišáli šívánko pásti*.

šívánkin

skozi šívánkino uhó, gl. **uho**.

škáf

deževáti kot iz škáfa, gl. *liti kot iz škafa*.

liti kàkor iz škáfa, gl. *liti kot iz škafa*.

liti kot iz škáfa /ekspr.; primera, nav. 3. os. ed., dov. **uliti se/ zelo, močno lije, dežuje**; sop.: **liti kakor iz vedra** Da se naju prehitro rebula ne prime. Saj vidiš, da lije kakor iz škáfa in da zdaj ne greva izpod strehe, če bi naju prav s češminovo metlo podila. (J. Jalen, Vožarji, 1987, 224, GISN) | Pod to streho sva tičala, ali prestopiti se nisva mogla, ker bi naju bila ploha zdajci premočila do kože. Obstala sva torej na mestu in se skoro tiščala drug k drugemu, ker je lilo kakor iz škáfa. (I. Tavčar, V Zali, NB) | »Saj ne dežuje.« Pogledam skozi okno in vidim: lije kakor iz škáfa in vsi ljudje imajo dežnike odprte. »Kar vzemi dežnik!« (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Ko so Turki prilezli na pobočje Pece, je nastala strašna burja. Bliskalo se je in treskalo kakor na sodni dan in lilo kakor iz škáfa. (Delo, 30. avg. 2001, NB) | Tisti večer je lilo kot iz škáfa. Brisalci na vetrobrano so komaj ohranjali za silo vidljivost. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | »Tudi vi pravite, da je bila nevihta.« »Res je treskalo in lilo kot iz škáfa.« (Miha Remec, Mana, NB) | Kazalo je že, da je bil ves strah, ali me bo dež namočil, odveč, saj sem popolnoma suh pripeljal do Bavarskega dvora, od koder so naši prostori oddaljeni le 150 do 200 metrov, ko je zagrmelo in se ulilo kot iz škáfa. (Delo, 28. jul. 2001, NB) | Greva na Planino pod Golico. Jan se doma pripravlja za maturo. Od Vrbe se oblaki potegnejo skupaj, začne liti kot iz škáfa, ura je polnoč. (Delo, 26. jun. 2004, NB) | Iz rezervoarja, ki so si ga na travniku, kakšnih 400 metrov nad domačijo pred več kot tridesetimi leti zgradili Drnovškovi, je voda kar kipela. Seveda, ko pa je minulo noč deževalo kot iz škáfa. (Delo, 19. avg. 1999, NB) | Dežuje kot iz škáfa. Pa si tako želim, da bi otroci imeli vsaj ob morju in v hribih lepo vreme. (Delo, 20. avg. 2005, NB) | Obrnejo se na Hirošija Fudživaro, guruja sloga za mlade. Naj sije sonce ali dežuje kakor iz škáfa, pred njegovo trgovino Ready Made v tokijski trendovski četrti Harajuku je vedno gneča. (Delo, 15. dec. 2000, NB) | Schumacher je šele v pogovoru z reporterjem nemške televizijske postaje RTL po dirki izvedel, da pravzaprav ni zmagal Häkkinen, kot je mislil, temveč Heinz-Harald Frentzen. In če k temu prištejemo še zmedo v Ferrarijevem boksu, ko so hoteli Eddieju Irvinu namestiti kolesa z gumami za suho progo, čeprav je deževalo kot iz škáfa, potem je podoba popolna. (Delo, 1. jul. 1999, NB)

◆ Primera *liti kot iz škáfa* z redkejšo različico *deževati kot iz škáfa* je pri Plet. II, 630: *dež gre, kakor da bi iz škáfa (s škáfom) lil*, er gießt; Plet. I, 136: *dež je šel, kakor bi iz škáfa lilo*, es regnete in Strömen, Cig.; pri Glonarju (SSJ, 386) (*dež*) *lije kakor iz škáfa*. Primera temelji na predstavi, da tako močno dežuje, tj. lije, kot bi kdo zlival vodo iz škáfa, vedra. Primera je vseevropska, saj je v večini evropskih jezikov.

◎ angl. *to be raining cats and dogs*; bolg. *vali kato iz vedro*; *izliva se kato iz vedro*; *lee se kato iz vedro*; češ. *leje jako z konve*; fr. *pleuvoir à seaux*; *pleuvoir à verse*; *pleuvoir à flots*; *pleuvoir à tor-*

rents; *pleuvoir comme vache qui pisse*; hr., srb. *lije kao iz kabla*; it. *piovere a catinelle*; *piovere a dirrotto*; *piovere come Dio manda*; mak. *turiva kako od krlba*; nem. *es gießt/schüttet wie aus Eimern*; *es gießt wie aus Kannen*, *es gießt wie aus Kübeln*; *es gießt in Strömen*; pol. *leje jak z cebra*; rus. *l'ët kak iz vedra*; slš. *leje [sa] ako z krhly*; *leje [sa] ako z vedra*; *leje [sa] ako z dieže*; ukr. *lye jak z vidra*; *lye jak z bočky*.

ulíti se kot iz škáfa, gl. *liti kot iz škáfa*.

škarje

držáti škarje in plátno v rókah, gl. *imeti škarje in platno v rokah*.

iméti škarje in plátno v rókah /ekspr.; pren./ *imeti moč, oblast odločati o čem*; prim. **imeti vse niti v svojih rokah**

Zlasti to velja za vrhunske turnirje, ki jih zasebni prireditelji organizirajo brez kakršnega koli nadzora. Dovolj je že, da turnir prijavijo, plačajo bolj ali manj simbolični znesek, in že imajo škarje in platno v svojih rokah. (Delo, 7. feb. 2000, NB) | Koliko časa bodo sodišča razčiščevala navzkrižne tožbe in kako bodo razsodila, ni mogoče napovedati. Poznavalci pravijo, da imajo škarje in platno v rokah županja in občinski svetniki, saj je občina za zdaj še zmeraj lastnica objekta. (Delo, 11. avg. 2000, NB) | In prav tisti, ki imajo v rokah škarje in platno in ki so soodgovorni vzgajati človeka v plemenitosti do narave – živali, so pri tem poslanstvu odpovedali. Kaj hočemo: riba pri glavi smrdi – v prenesenem pomenu! (Delo, 16. okt. 2001, NB) | Pri vsem se zdi, da je veliko lažje biti na čelu velike banke in veliko moralizirati in še več zaslužiti, pri tem pa prek »dogovarjanja« z oblastjo imeti v rokah škarje in platno pogojev svojega poslovanja ... (Delo, 6. jul. 2002, NB) | Tako imenovana VIP tribuna je bila kar porazno prazna. Očitno tudi oni nekaj pogrešajo, jasno pa je, da so škarje in platno v njihovih rokah. (Delo, 13. nov. 2003, NB) | A mirna rešitev spora je padla v vodo, zato je sodišče včeraj zaslišalo še zadnje tri priče. Kljub temu pa sta škarje in platno zdaj spet v rokah pravobranilstva in tožnika. (Delo, 3. dec. 2002, NB) | Llaportin poskus se za zdaj izkazuje za zelo naivnega. Pogajal se je samo z Manchester Unitedom, medtem ko je pozabil na Beckhamov menedžerski štab, ki v rokah drži škarje in platno. (Delo, 12. jun. 2003, NB) | Da vsak tak center stane nekaj sto milijonov tolarjev, da ni možnosti učinkovitega nadzora nad sedanjo ureditvijo, kjer drži škarje in platno v rokah SOVA (sploh potem ko je OVS svoj kombi dostavil Hrvatom), ga sploh ni zanimalo. (Delo, 28. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *imeti škarje in platno v rokah* ima redkejši različici z glagoloma *držati* in *biti*, včasih pa se pojavlja tudi brez sestavine *v rokah*. V starejših slovarjih ga ne najdemo, ampak šele v SP 1962 pri iztočnici *škarje*: ima v rokah ~ in platno 'vso oblast, dela, kar hoče'. Po gradivu za SSKJ je iz-

pričan najprej leta 1940, zelo pogost pa je v najnovejši publicistici. V glavnih evropskih in slovenskih jezikih ni pomensko ustreznih frazemov z enako ali podobno sestavo. Obravnvani frazem izhaja iz krojaškega poklica. Če ima krojač orodje (= *škarje*) in blago (= *platno*), lahko ureže poljubno oblačilo. Preneseno na druga področja življenja je besedna zveza *škarje in platno* dobila pomen 'moč in oblast'. Kdor ju ima, drži v rokah, lahko dela, kar hoče. Ustrezna italijanska frazema sta *avere in mano le redini; tenere il coltello dalla parte del manico*.

škarje in plátno sta v rókah kóga, gl. *imeti škarje in platno v rokah*.

škátlica

biti kot iz škátlice, gl. *kot iz škatlíce [vzet]*.

kot bi vzéli iz škátlice kóga/káj, gl. *kot iz škatlíce [vzet]*.

kot iz škátlice [vzét] /ekspr./; primera, navadno v povedni rabi, tudi s **kakor/ zelo urejen; zelo čist, nov, lep** Ko zadnji trenutek pred odhodom ugotovim, da moram še zlikati svilen bluzo, ki se je v kovčku zmečkala, z zavidanjem razmišljam, kakšno prednost ima moški svet, ki si le natakne kravato in se (morda) obrije, pa je že kot iz škatlíce. (Delo, 23. sep. 2000, NB) | Sicer rad hodiš urejen, obrit, kot iz škatlíce, ko pa si v takšni nalogi, ki te vsega prevzame, živiš drugače, vse zunanje postane nepomembno: kako si oblečen, kakšen si videti, si obrit ali nisi, tega preprosto nenadoma ni več. (Delo, 25. jul. 1998, NB) | Med romarji je postopalo tudi nekaj rdečeličnih domačink, oblečenih kot iz škatlíce in s svežimi cvetlicami na pokrivalih, z dojenčki na hrbtih in v obuvalih, izdelanih iz starih avtomobilskih gum. (Viva, feb. 2003, NB) | Takoj po poroki je šla do glavne ulice, kupila dva lončka loščila, in ko se je Danny vrnil z dela, je bila shramba kot iz škatlíce. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Vse je bilo vzorno pospravljeno, vse na svojem mestu. Nikjer ni bilo niti najmanjše smeti, vse je bilo kot iz »škatlíce«. (Delo, 11. apr. 2001, NB) | ... zato pa nas je mesto Aerosklbing s svojimi starimi in kot iz škatlíce vzetimi hišami popolnoma očaralo, tako kot ves otok, poln starih kmetij, mlinov na veter in polj, ki se izgublajo v morju. (Delo, 29. okt. 1998, NB) | Dan je bil res tak kot iz škatlíce vzet. (I. Sivec, Triglavski kralj, NB) | Ko se je znočilo, jih ni bilo treba vabiti. Oder je bil kakor iz škatlíce. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Postala je dekle, ki bi moralo biti fant, in je skrivala čustva. Mati je nenehno nadzirala račune, hišo in njena dejanja, da je bilo vse kakor iz škatlíce. (Delo, 7. jun. 2004, NB) | Fant, moraš reči. Saj mu je kvečjemu petintrideset let. Meni so ga pokazali večraj pri »Lovcu«. Velik dečko, kakor iz škatlíce, in očitvidno zelo samozavesten. Ni čudno, če baje vse ženske norijo za njim. (Ivo Šorli, Petdeset odstotkov, 1935, 21) | A ni res fletkan? Prav kot igračica, ki si jo ravnokar iz škatlíce vzela! (I. Tavčar, Izza kongresa, NB)

♦ Primera *kot iz škatlíce [vzet]* je nastala verjetno po krajšanju iz zvez **biti (tak, tako urejen, lep), kot bi ga vzeli iz škatlíce, biti kot iz škatlíce vzet*, na kar kažejo tudi posamezni navedki. Iz teh zvez se je v primerjalni sestavini *kot iz škatlíce* izoblikoval pomen 'zelo urejen, lep'. Sestavina *kot iz škatlíce* se pogosto rabi v povedni rabi z glagolom *biti* ali *biti vzet* ali pa nastopa z drugimi glagoli in v drugih stavčnih povezavah. Osnovna predstava primere temelji na dejstvu, da je to, kar kupimo, dobimo v škatlíci, zelo novo, urejeno, čisto in lepo (prim. *darila, zlasti nakit, v škatlícah*). Primera se uporabljá predvsem v zvezi z oblačenjem, kar je v nekaterih jezikih izraženo še bolj neposredno, npr. s sestavinami, ki pomenijo bucike, igle, s katerimi si krojači pomagajo pri izdelavi novih oblačil (prim. rus. *[kak] s igoločki [novyj, noven 'kij]; on odet s igoločki*; in fr. *tiré à quatre épingles*, a tudi predmete, npr. hr., srb. *nov [kao] izpod čekića*; nem. *wie aus dem Ei gepellt*).

Primero leta 1936 omenja J. Glonar, SSJ, 386: *kakor iz škatlíce vzet*: popolnoma nov. Ustrezno nem. *wie aus dem Schächtelchen, wie aus dem Schächtel* naj bi se pojavilo od leta 1840 naprej (gl. H. Küpper, 698).

◎ angl. *clean and tidy; shipshape and Bristol fashion; spick-and-span*; bolg. *[izdokaran] kato ot kutija izvaden; [izdokaran] kato ot kutija izljazal; kato ot kalâp izvaden*; češ. *být jako ze škatulky; chodit jako ze škatulky; nový jako ze stavebnice; nový jako z továrny*; fr. *avoir l'air de sortir d'une boîte; tiré à quatre épingles*; hr. *kao iz škatuljice; [dotjeran] kao iz kutije*; hr., srb. *nov [kao] izpod čekića*; it. *essere messo a puntino; essere inappuntabile; mak doteran kako [slezen] od modna pista; doterana kako kukla; sredena kako kukla; nov kako od fabrika; nov kako od prodavnica*; nem. *wie aus dem Schächtelchen; wie aus der Schachtel; wie aus dem Schachterl; wie aus dem Ei gepellt*; pol. *nowy jak spod igły; nowiuški jak spod igły; nowiutki jak spod igły; (porządek, czysto) jak w pudełeczku; jak z pudełka; jak z pudełeczka*; rus. *[kak] s igoločki [novyj, noven 'kij]; on odet s igoločki; kak kartina; kak kartinka; kak na kartinke; odet po kartine; odet po kartinke; [kak] s molotočka*; slš. *ako zo škatul'ky*; srb. *kao iz kutije*; ukr. *[odjagnenyj] jak iz skryni [valiz]; novyj jak z kolodky; novyj jak z goločky*.

škóda

škóda beséd /ekspr./; v povedni in medm. rabi/ *ni vredno govoriti*

Za hip se je zastrmel nekam v tri dni in še enkrat odmahnil. »Eh, škoda besed! Ampak, veste kaj, Tončka,

nekaj malega bi prigriznil.« (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Glasoval bom proti takemu zakonu, ker je prišlo do izigravanja in mislim, da celo do hude kršitve vseh tistih dogovorov, ki so bili opravljeni. Škoda besed, bom kje drugje to povedal. Hvala lepa. (Državni zbor RS: 19. izredna seja, 16. 05. 2002, NB) | O razumnosti Ježevih pripomb, zakaj RTVS ne pošilja računov tudi Slovincem v Argentino in njegovi vnučki na Norveško, je seveda škoda besed. (Delo, 14. nov. 2002, NB) | V Trstu me namreč Italijani sistematično iz Pirjevca preimenujejo v Pirjavca, pri čemer je treba povedati, da »pirja« v dialektu pomeni pijanec. Navadno niti ne reagiram, ker se mi zdi škoda besed, tokrat pa vendar nekoliko nejevoljno povem, da izhajam iz stare slovenske družine. (Delo, 26. feb. 2005, NB)

škórenj

italijanski škórenj /ekspr.; ed., pren./

1. Apeninski polotok, Italija

Italijansko-ameriška ljubezen traja že vsaj šest desetletij, začela se je s hvaležnostjo Američanom, da so italijanski škorenj osvobodili izpod nacizma, pozneje pa jim prinesli še celo vrsto visokotehnoloških pogruntavščin in kulturnih novosti, z rokenolom na čelu. (Delo, 23. nov. 2007, NB) | Nekateri ideje so zelo klasične; Danska je predstavljena iz kock lego, Švedsko ponazarja karton iz pohištvene verige Ikea, italijanski škorenj so zasedli nogometiši, Finska kot najbolj gozdnata evropska država je sestavljena iz lesenih desk, Belgijo pa ponujajo kar v darilnem zavitku čokoladnih bonbonov, ki so tukajšnja posebnost. (Delo, 13. 1. 2009, NB) | Dandanes po vsem svetu živi kar šestdeset milijonov Italijanov. Potem so reveži z južnih obal Sredozemlja začeli prihajati na italijanski škorenj že pred leti, ker se jim je zdel geografsko primeren za pot proti severu. (Delo, 12. avg. 1998, NB)

2. vojska fašistične Italije

Prav je, da se spomnijo tistih časov, bog ne daj, da bi se še kdaj ponovili, vendar bi se spodobilo, da bi se spomnili vsega, ne samo časa po koncu vojne in 10. februarja 1947, ko je bil podpisan pariški mirovni sporazum. Tudi vsega, kar se je dogajalo grdega in groznega od trenutka, ko je italijanski škorenj stopil na slovenska tla. (Delo, 15. feb. 2006, NB) | Slovensko ozemlje je desetletja teptal italijanski škorenj. Koliko trpljenja in žrtev so zahtevale grozovite vojne, da smo ga vsaj delno osvobodili. (Delo, 13. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *italijanski škorenj* v pomenu 'Apeninski polotok, Italija' temelji na primerjavi oblike Apeninskega polotoka s škornjem. Pomen 'vojska fašistične Italije' pa temelji na predstavi o vojaškem škornju, ki pars pro toto, tj. kot vojska, osvajalno tepta po tuji zemlji. Predstava o vojaškem škornju je primarna tudi v frazemu *pod škornjem koga/česa*.

pod škórnjem kóga/česa /ekspr.; pren., prisl. zv./
pod oblastjo koga, česa

Sunitski muslimani, ki krmilo oboroženega odpora dr-

žijo v svojih rokah, volitvam nasprotujejo. Nekatere stranke menijo, da so volitve pod škornjem tuje vojske nelegitimne. (Delo, 21. dec. 2004, NB) | Še pred letom 1848, ki se označuje za leto preporoda evropskih narodov, je rdeča zastava veljala za geslo upora. Rdeča simbolizira trpljenje proletariata pod škornjem aristokracije. Uradna vojska Sovjetske zveze v letih 1918 do 1946 se je imenovala Rdeča armada. (Delo, 28. dec. 2007, NB) | Svoboda so si želeli mladi slovenski narodi, ki so se izvijali iz omejitev habsburškega carstva, a so najprej pristali v svoji diktaturi, nato še pod škornjem nemškega nacizma in druge svetovne vojne in končno v svojem posebnem enopartijskem sistemu. (Delo, 9. 1. 2008, NB) | Gaza je trpela zaradi anarhije, zdaj pa bo trpela pod škornjem neusmiljene diktature. Ko so na primer Hamasove sile zajele begunsko taborišče Šati, so namenoma usmrtili tri ženske, dve najstnici in petinsedemdesetletnico, ker so bile v sorodu s Fatahovimi voditelji. (Mag, januar–december 2007, NB)

◆ Gl. *italijanski škorenj*.

umréti s škórnji na nógah, gl. *umreti v škornjih*.

umréti v škórnjih /redko; mn., pren., tudi s *škornji/umreti neobičajno*, ne doma, ampak zunaj, v naravi, včasih tudi junaško

Kot popotnik in pustolovec je tudi končal svoje življenje – umrl je daleč od doma, v škornjih. (J. K.) | Umrli so v škornjih. Eisner je sicer pred štartom napovedal, da bo Alamo »ujel val patriotizma, ki se je sprostil po 11. septembru«, toda iz tega ni bilo ... (Google, www.mladina.si/...) | Samomor? Je izgubil v igralnici in se vrgel pod vlak? Umrli je v škornjih. (Google, movie.subtitlr.com/...) | ... grobov le majhen delček, kjer so pokopani možje, ki so umrli s škornji na nogah (boot – škorenj), običajno pod streli nasprotnikov, desperadosov, ... (Google, caravaning.si/...) | 29. jan. 2009 ... 'Prepričan je, da bo umrl s škornji na nogah in brez obžalovanj'. (Google, www.delo.si/...) | Kratko malo in brez vsega drugega: »Ti tega ne razumeš!« – Lep, jasen, prepričljiv dokaz! Kdor se mu ne vda, je nestrpnež, prepirljivec ali hujskač, ki ne bo umrl v postelji; v škornjih bo poginil na cesti, ustreljen ali zaboden, in njegove kosti ne bodo gnile v posvečeni zemlji! (Fran Milčinski, Igračke, NB)

◆ Frazem *umreti v škornjih* je verjetno nastal po v pustolovskih romanih, filmih in vesternih ustvarjenem mnenju, da je edina prava smrt za pravega moškega, ki je seveda obut v škornje, nagla smrt v naravi, junaška v boju ipd., torej ne doma, v lastni postelji. Frazem omenja J. Glonar, SSJ, 387: *v škornjih umreti*: na naglem.

škřípati

škřípati z zobmi, gl. **zob**.

škřípec

bíti v škřípcih /ekspr.; mn., redko v ed., pren./ *bíti v neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **bíti v**

zосу; znajti se v zosu; biti do vratu v dreku; biti v godlji

Priznam, bil sem v zadregi. V škripcih. Pri taki ženski nobena beseda ne zaleže. (Marijan Pušavec, Zbiralec nasmehov, NB) | Toda mladi Ponomarjov je igral zares odlično in vsekakor najmanj izenačil. V prvem kritičnem trenutku sta oba igrala zelo hitro, preveč hitro, da bi našla zelo zanimiv maneuver, po katerem bi bil beli kar že v škripcih. (Delo, 21. jan. 2002, NB) | Slovenija je, ko gre za razvoj, najbolj v škripcih pri akumulaciji kapitala in naložbah. Tako je na državni ravni in na osebni: če ne varčuješ, temveč sproti porabiš preveč, zmanjka za jutri. (Delo, 30. maja 1998, NB)

◆ Frazem *biti v škripcih* z različico *biti v škripcu* temelji na sestavini *škripci* oziroma *škripec* v pomenu 'natezalnica (mučilno orodje)', ki je uporabljena v prenesenem pomenu. M. Cigale (I, 864) nem. *in der Klemme sein* prevaja s sle. v *stiski, zadregi, nadlogi biti, v kleščah, klešah biti, v melce ali krtice hoditi, er ist in der Klemme pa tesna, terda mu je, prede mu; med batam in nakoalam biti*. Plet. II, 636, navaja: v *škripcih biti*, in *der Klemme, in Verlegenheit sein*; = v *škripcu biti*, LjZv.; *biti na škripcih*, unruhig sein. Podobno Glonar, SSJ, 387: *biti, tičati v škripcih*.

◎ angl. *to be in a fix/jam; to be in a scrape; to be in a tight spot*; fr. *être dans l'embarras; être dans une mauvaise passe*; hr. *biti v škripcu*; nem. *in der Klemme sein/sitzen; in der Patsche sein/sitzen*.

biti v škripcih, gl. *biti v škripcih*.

izvléči kóga/kàj iz škripec /ekspr.; pren., mn./ *narediti, da kdo pride iz neprijetnega, zapletenega položaja*; sop.: **pomagati komu iz škripec**

Morda je v zadnjem hipu vendarle izvelkel podjetje iz škripec. Barney je bil trgovec starega kova. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Je eden najboljših napadalcev na stari celini, poleg tega pa lahko ekipo reši iz škripec tudi, ko drugim ne gre. Pri nas imamo le peščico takšnih igralcev. (Delo, 19. nov. 2004, NB)

◆ Gl. *biti v škripcih*.

◎ fr. *tirer qn./qc. d'embarras; enlever/tirer une épine du pied à qn.*; hr., srb. *izvući koga iz škripca*. **pomagati komu iz škripec** /ekspr.; pren./ *narediti, da kdo pride iz neprijetnega, zapletenega položaja*

Sklad vodi tako politiko, ki državam dolžnicam omogoča, da upravljajo s svojimi dolgovi. Ravno zato se sam IMF pogosto zadolži, ko dvomečim upnikom pomaga iz škripec. (Delo, 19. dec. 1998, NB) | Spovedna skrivnost pa je nedotakljiva in strogo varovana, zato naj stari gleda, kako si bo potem pomagal iz škripec. (G. Gardonyi – J. Smej, Božji sužnji, 1977, 344) | Res je, tokrat v Rusiji upnikom niso pomagali iz škripec. Utrpeli so izgube. (Delo, 19. dec. 1998, NB)

◆ Gl. *biti v škripcih*.

príti v škripec, gl. *zaiti v škripec*.

rešiti kóga iz škripec, gl. *izvleči koga iz škripec*. **správiti kóga v škripec** /ekspr.; mn., redko v ed., pren., nedov. **spravljati/ spraviti koga v neprijeten, zapleten položaj**

Če nasprotniki ugotovijo, katere so tvoje šibke točke, lahko spraviš v škripec celotno moštvo. Nisem želel ogrožati skupnih načrtov, zato sem se prostim metom temeljito posvetil. (Delo, 26. marca 2001, NB) | Dvojno zmago slavje mu je dan pozneje preprečil padec, eden tistih, s katerimi je že velikokrat po predolgem skoku spravi v škripec tekmovalno razsodišče. (Delo, 16. sept. 1999, NB) | Ste malodušni, ker vas nikoli ne doleti ničesar razburljivega? Vas daje zavist, ker imajo vsi ljudje v vaši bližini pomembne težave, vas pa, naj se še tako trudite, ne spravlja v škripec prav nič? (Delo, 1. jun. 2000, NB)

◆ Gl. *biti v škripcih*.

◎ hr. *dovesti koga u škripac; natjerati koga u škripac*.

správljati kóga v škripec, gl. *spraviti koga v škripec*.

zaiti v škripec /ekspr.; mn., redko v ed., pren./ *zaiti, priti v neprijeten, zapleten položaj*

Hlapec ena, kot se Bog prosi, te prosim, ne odreci. Glej, v škripec sem zašel. Če bi oče ne bil tak mož, kaj vem, kako bi se bilo izteklo. (Miran Hladnik, Kmečka povest iz polpreteklega časa, NB) | Mihor, kot se Bog prosi, te prosim, ne odreci. Glej, v škripec sem zašel. Če bi oče ne bil tak mož, kaj vem, kako bi se bilo izteklo. (F. S. Finžgar, Strici, NB) | Vlado Dimovski, minister za delo, socialno in družino se je v petek v metliški Beti sestal s predstavnikmi belokranjske tekstilne industrije, ki bo zašla v škripec zaradi državnih ukrepov. (Delo, 15. jul. 2002, NB)

◆ Gl. *biti v škripcih*. Različica frazema *zaiti v škripec* je *priti v škripec*.

◎ hr. *doći (dospjeti) u škripac*.

znájti se v škripcih /ekspr.; mn., redko v ed., pren./ *biti, znajti se v neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **znajti se v zosu; znajti se do vratu v dreku** Piratske kopije so postale že cenejše, kot je vstopnica za kino, zato se je doslej močna hongkonška filmska industrija nenadoma znašla v škripcih. (Delo, 16. okt. 2000, NB) | Če izgubijo delo, se ločijo ali se jim iz drugih razlogov občutno zmanjša prihodek in povečajo stroški, se kaj hitro znajdejo v škripcih. Mnogi dobesedno bankrotirajo in potem vrsto let živijo na eksistenčnem minimumu. (Delo, 16. jan. 2003, NB) | Angleški nogometni zvezdnik, jet-setter David Beckham, se je spet znašel v škripcih zaradi mode: kazensko ni smel igrati v derbiju prve lige med Manchestrom Unitedom in Leedsom Unitedom. (Delo, 21. feb. 2000, NB) | Spet so bile po sredi punce, a tokrat sta se v škripcu znašla mlad madžarski tekač in njegov dekle. Ko sta prišla ponoči iz diska, ju je obstopilo kakih 15 lokalnih frajerjev. (Delo, 4.

okt. 2003, NB) | Prvič se je v škripcu znašla tudi največja hrvaška banka – Zagrebačka banka. (Delo, 4. avg. 1999, NB)

♦ Gl. *biti v škripcih*. Različica *znajti se v škripcu* je redkejša, najdemo pa jo tudi v hrvaščini: *naći se u škripcu*.

znájti se v škripcu, gl. *znajti se v škripcih*.

šmór(e)n

ísti šmór(e)n /nižje pog.; pren., tudi v medm. rabi/ *kar je enakovredno čemu*; sop.: **ísti drek**

Skratka, to je zopet dobrina, ki jo bomo rabili, ampak je ne bomo preprečevali in ne smemo naše industrije, naših gospodinj in gospodinjstev vleči v to, da jo bomo dražje plačevali. Tudi to, kar je govora o TET 2 in o nukleariki, je isti »šmoren«. (Državni zbor RS: 16. redna seja, 13. 10. 1999, NB) | »Bodite pametni, Keber,« je rekel, »zakaj, hudiča, težite celi državi s tistim nogometom.« »Košarko,« sem rekel. »Pa košarko, saj je isti šmorn.« (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | To vam je isto kot ta poslovna šola al diplomatska šola v Portorožu. Isto je. Isti šmorn je. (Mladina 2004, št. 09, NB) | Samo, ko bo proračun, bo spet isti problem. Za finančno izravnavo bo pre malo denarja, zato ne bo šlo dovolj denarja in občine in občine spet ne bodo mogle tega delati, verjetno tudi ne bo dovolj denarja na državnem nivoju, državne ceste popravljati in bo spet isti šmorn kakor je zdaj. (Državni zbor RS: 5. redna seja, 11. 06. 1997, NB) | Da ne namerava nehati kaditi in da gre res za razstrelitev s Kolombino v glavni vlogi, je (Ferlic, op. J. K.) dokazal takoj za tem, ker ni šel na Uluru, ampak na Salomonske otoke, kjer je itak en tak šmorn. (Delo, 3. jul. 1999, NB)

♦ Frazem *ísti šmoren* temelji na prenesenem pomenu sestavine *šmoren*: nižje pog. 'kar je malo vredno, nepomembno'.

šója

dréti se kot šója /ekspr.; primera/ *zelo, na ves glas se dreti*; sop.: **dreti se kot sraka**

V vežah so pela dekleta, kurila v peči in ropotala okrog žeken z burklami in ogrebačami, zvonila s polniki ob prazne keblince in se drla ko šoje, da bi priklicala mlajše bratce ter jih nagnala s skafi k reki po vode. (L. Zupanc, Mlini stoje ..., 1945, 139) | Ne samo, ker so punce za zgago, o čemer se lahko prepriča vsakdo, ki bere indijanarice ali gleda kavbojke, temveč tudi zato, ker nimajo živcev in vreščijo kot šoje na vsakem ovinku, če te le malo zanese. (B. Hofman, Ringo Star, 1980, 18) | Medtem ko je (tj. Kragelj, op. J. K.) stiskalnico privil do kraja in se je mošt počasi odcejal v podstavljeni škaif, je odhajal iz zidanice in nagajal dekličkam, da so vreščale ko mlade šoje. (L. Zupanc, Anka Mikoljeva, 1970, 237–238) | »Ti prekleta rogovila pijana, kdo pa si pravzaprav, da si upaš takole vdreti v tuje stanovanje?« je zavreščala vanj kakor razčeperjena šoja. (Vang Ši Čung – I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 770)

♦ Kot je razvidno iz gradiva za SSKJ, je šoja ptiča, katere oglašanje najpogosteje ponazorimo z glagoloma *dreti se in vreščati*. To najdemo tudi v primerah *dreti se kot šoja* in *vreščati kot šoja*. V tem ji je zelo blizu sraka, ki je v sopomenki *dreti se kot sraka*. Da je šoja opazna v komunikaciji sploh, kaže tudi naslednji navedek: Nekaj v nas opozarja, da molk nikoli ni naključen, in se nam ušesa takoj postavijo v pozor! Molčanje pač ni naravno, človek je klepetavo bitje, bolj kakor šoja, bolj kakor so opice. (Delo, 6. mar. 2004, NB)

vreščati kot šója, gl. *dreti se kot šoja*.

zavreščati kot šója, gl. *dreti se kot šoja*.

šóla

šprícati šólo /šol. žarg.; pren., tudi **pouk, predavanje/ neopravičeno izostajati od pouka, šole**; sop.: **šprícati**

Študent naš, Teleburnik, zeha, / kot v praznem sodu vinska voha / pa šolo šprica na debelo, / v bifeju žehta ga veselo ... (Pavliha 1965) | Sošolec, ki ga je razredničarka prvi dan pouka »dobrovoljnega« zalotila v šolski kadičnici, je bil potem vse do mature precej pohleven, celo prestrašen. Vseh devet fantov in deklet, ki so v smledniškem domu večinoma zato, ker so »špricali« šolo, motili pouk in počeli še kaj, kar ni družbeno zaželeno, so se za tabor prijavili sami. (Delo, 14. jul. 2000, NB) | Špricati pouka in uhajati z ekskurzij in športnih dnevov si, z nami ostalimi vred, malodane ni več upal. (Delo, 11. avg. 2001, NB) | Očividci pravijo, da je bil samo Marjan Šetinc tako iznajdljiv, da si je v hotelu sposodil smučič. Vendar je moral za to špricati večji del predavanj in pogovorov z gospodarstveniki. (Delo, 19. jan. 2002, NB) | Predstavlajte si, kako bi bilo, če zaposlenih ne bi ves čas skrbelo za otroke in če bi se lahko stoodstotno posvetili sluzenju denarja za vas! Če jim ne bi bilo treba špricati službe zaradi nezanesljivih varušk in bi vam lahko ves ljubi dan služili denar! (Delo, 11. jun. 2003, NB)

♦ Frazem *špricati šolo* omenja V. Gjurin v Slavistični reviji I, 1974, 71: Prvotni slengizmi se lahko s časom nevtralizirajo v žargonizme (*špricati šolo, cvek, frizirati, organizirati* 'dobiti kaj z zvijačo ali krajo' – mednarodni taboriščni izraz med vojno) ... Različici frazema sta *špricati pouk* in *špricati predavanje (predavanja)*. Frazem pa se uporablja tudi že na drugih področjih, npr. *špricati službo*.

Med starejšimi slovarji ima *špricati* šele J. Glonar v SSJ, 1936, ki navaja samo zvezo *špricati šolo* 'med šolskim poukom se potepati' z razlago: šolsarska ljudska etimologija za nem. *die Schule stürzen, stürzen*. Glagol *špricati* 'brizgati' je sprejet iz nem. *spritzen*. Ta je v avstrijski pogovorni nemščini v zvezi *etwas spritzen* in pomeni tudi 'ne opraviti kakega dela; ne naučiti se učne snovi'. Iz

tega naj bi nastalo sle. *špricati šolo*. Splošnonemška pogovorna izraza za *špricati šolo* sta *schwänzen* in *neben* (*hinter*) *die Schule gehen*. Nemško *schwänzen* se navezuje na besedo *Schwanz* 'rep' in je prvotno pomenilo 'obračati, lišpati, krasiti'. Njen sedanji pomen se je razvil prek navezave na latovsko *schwentzen* 'potepati se'. V študentskem jeziku 18. stol. je dobil pomen 'lenariti, postopati, pohajkovati; zamuditi predavanje' in je obveljal v jeziku šolarjev v zvezi *die Schule schwänzen* 'špricati šolo'. Frazem *neben* (*hinter*) *die Schule gehen* pomeni 'namerno zamuditi šolski pouk, šolo' in je nastal v 16. stol., a je nekoliko zastarel. Ima še pomen 'prešustvovati', nastal v 19. stol. Pomen 'prešustvovati' ima ob pomenu 'špricati šolo' tudi šp. *hacer novillos*.

© fr. *sécher les cours*; *faire l'école buissonnière*; nem. *die Schule schwänzen*; šp. *hacer novillos*; *hacer* (*la*) *rabona*.

šolski

drgniti šolske klopí, gl. **klop** ž.

gúliiti šolske klopí, gl. **klop** ž.

sésti v šolske klopí, gl. **klop** ž.

třgati hláče po šolskih klopéh, gl. **klop** ž.

vračati se v šolske klopí, gl. **klop** ž.

vrniti se v šolske klopí, gl. **klop** ž.

zapustíiti šolske klopí, gl. **klop** ž.

zapúšćati šolske klopí, gl. **klop** ž.

šopíríiti se

šopíríiti se kot páv, gl. **pav**.

šopíríiti se s pávjim pérjem, gl. **perje**.

šopíríiti se s tújím pérjem, gl. **perje**.

šopírjenje

šopírjenje s tújím pérjem, gl. **kitenje**.

špága

děláiti špágo, gl. **narediti špago**.

držáiti kóga na špági /pog.; pren./ **imeti koga popolnoma v oblasti**; sop.: **držáiti koga na vrvici**

Iz koga? Iz Slovenskega naroda, zato ker ga držite na špagi, ki nima za kilogram kruha, delavke, ki tri mesece ne dobijo niti tistih 35 tisoč, in tako dalje. Ker so lansko leto morale prodati tiste delnice, ki so jih imele v Labodu, od danes pa so v stečajju in vsi doma. (Državni zbor RS: 24. izredna seja, 23. 09. 1998, NB)

♦ Gl. *imeti koga na vrvici*. Ustrezni češki frazem je *držet někoho na špagátě*.

iméiti kóga na špági /pog.; pren./ **imeti koga popolnoma v oblasti**; sop.: **imeti koga na vrvici**

»Na špagi te ima, da niti ne migneš po svoje!« je za seboj še zaslišala nadležni glas, ko se je spustila na karmniti privoz in stopila v rumeno migetajoči popoldan. Najbolj polno, najbolj razkošno, najbolj omamno je poletje. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB)

♦ Gl. *imeti koga na vrvici*.

naredíiti špágo /žarg. šport.; pren., nedov. **děláiti/ naredíiti gib**, **pri katerem so noge najbolj razmaknjene**
S svetovno premiero vrženega četvernega salchowa sta hotela opozoriti nase. Šest tisoč gledalcev je doživelo šok, ko je dvajsetletnica z velike višine padla, pri tem skoraj naredila »špago«, nato pa jo je zaneslo še v ograjo. Drobcena, 162 cm visoka Kitajka se je držala za koleno in sploh ni mogla sama vstati. (Delo, 15. feb. 2005, NB) | Po večerji mi Adrian zaigra triminutni solo instrumentalne pesmi Pay the man skupine Offspring, ki jih tudi sam rad poslušam. Annabel pa je ponosna, ker končno lahko naredi špago. (Delo, 29. maja 2004, NB) | Drugače ne bi mogli preživeti. Mi smo založniki, ki ves čas delamo špago: po eni strani odkrivamo nove avtorje, po drugi pa objavljamo tudi avtorje z večjo naklado. (Delo, 9. apr. 1998, NB) | V baletu rečemo temu položaju »odprte noge«. Dekleta so v tem privilegirana, sam pa sem na tak način odprte kolke prvič opazil pri našem slavnem telovadcu Miru Cerarju, ki je zaradi tega lahko napravil moško in žensko »špago«. Sam nikoli nisem delal špaga. (Delo, 16. maja 2005, NB)

špánski

káj je za kóga/kómu špánska vás, gl. *španska vas*.

špánska vás, gl. **vas**.

tó je za kóga/kómu špánska vás, gl. *španska vas*.

tó so záme špánski kráji, gl. *španska vas*.

šprícáiti

šprícáiti pouk, gl. **pouk**.

šprícáiti predávanje, gl. *špricati šolo*.

šprícáiti slúžbo, gl. *špricati šolo*.

šprícáiti šólo, gl. **šola**.

štánga

držáiti kómu štángo /pog.; pren./ **ščítíiti, podpíráiti koga pri njegovem navadno negativnem delovanju, ravnanju**

Združeni lažnivci so prekleto močni. Eni drugim držijo štango. Združeno lažejo tako, da sami sebi verjamejo. (Delo, 22. feb. 2003, NB) | Kajti le resna vprašanja pripeljejo do tehtnih odgovorov. Če bi jih javnost zastavljala, namesto da je večinoma držala štango in vrečo nesposobnim, a sila nesramnim, se bi ne zgodilo, da obuboža nekdanj bogata nogometna scena Ljubljane. (Delo, 27. jul. 2004, NB) | To je projektirano. Pošiljati za nagrado ljudi nekam, ki so ti potem lojalni, ki ti držijo štango, ki zamižijo na eno oko, pa še na dve. In jaz se vprašam, kako je mogoče, da ni v stanju nihče od poslancev dobiti izvlečka stroškov za potrebna in nepo-

trebna potovanja, ki si jih privoščí predsednik odbora za mednarodne odnose. (Državni zbor RS: 11. redna seja, 11. 03. 1999, NB)

štét

dnévi so štéti kómu/čému, gl. **dan**.
úre so štéte kómu/čému, gl. **ura**.

štéti

drží se, kot da ne zná štéti do pét, gl. **pet**.
ne znáti štéti do trí, gl. **tri**.
ne znáti štéti [niti] do pét, gl. **pet**.
štéti dnéve, gl. **dan**.
štéti kómu rébra, gl. **reb-ro**.
vidí je, kot da ne zná štéti do pét, gl. **pet**.
zítí se, kot da ne zná štéti do pét, gl. **pet**.
znáti štéti do pét, gl. **pet**.
znáti štéti do trí, gl. **tri**.

števílka

bíti v rdéčih števílkah, gl. v *rdečih števílkah*.
črne števílke /publ.; pren., mn./ *pozitivna bilanca podjetja, gospodarstva sploh*
Najbolj značilen primer je prav knjigarna Amazon.com. Vrednost njenih delnic je v dobrih štirih letih narasla za več kakor štiridesetkrat, pa čeprav že od ustanovitve julija 1995 posluje z izgubo in nič ne kaže, da bi v bližnji prihodnosti prišla v črne številke. (Monitor, apr. 1999, NB) | Kako se vam je posrečilo finančno spraviti nordijce iz rdečih v črne številke? (Delo, 20. jan. 2003, NB) | Mi poskušamo delati dobre oddaje. To delamo uspešno, sama produkcija je vseskozi v črnih števílkah. (Delo, 15. jul. 2000, NB) | Aprila letos je FIFA razpolagala z 913 milijoni frankov. »Naši računi so v črnih števílkah in ne v rdečih, kot trdijo nekateri. Prihodnost še nikoli ni bila tako rožnata.« (Delo, 29. maja 2002, NB) | Kljub hitremu padanju cen zaslužki ostajajo visoki, z njimi pa tudi zanimanje proizvajalcev. Internet so številni med njimi videli kot blagoslov, ki je marsikje pomagal podjetje obdržati v črnih števílkah. (Monitor, nov. 1999, NB) | Kapitalski dobiček od prodaje teh dveh naložb je pomagal v območju črnih številok obdržati tudi poslovni izid banke SKB, vendar Selškova ni želela podrobneje pojasniti, kakšen je bil. (Delo, 22. jan. 2001, NB) | Gospodarska rast je bila lani, ko se je zahod balal s tremi odstotki, samo enoodstotna, zato si skorajda ni mogoče predstavljati črnih številok zdaj, ko vsa Nemčija drsi proti recesiji. (Delo, 17. nov. 2001, NB) | V prvi polovici trgovanja so se nekatere najpomembnejše delnice opazno podražile, tako da se je SBI kljub izgubam v zadnji uri in pol obdržal v območju črnih številok. (Delo, 22. sep. 1998, NB) | Podjetje z družbenim kapitalom Metalka Commerce p. o. Ljubljana je zaradi izgube trga v razpadli Jugoslaviji zašlo v črne številke, zato so vodilni sklenili prodati skladišča v Vižmarjih, ki so postala nepotrebna in so predstavljala veliko finančno breme.

(Delo, 3. dec. 2001, NB) | Pa vendar velja pravilo, da ustanov, ki kljub vsemu delujejo na robu zakona, ne preganjajo. Tu veljajo socialni in medicinski zakoni, ki so jih narekemale črne številke. (Delo, 7. apr. 1999, NB) | Od šoka sprva otopeli Turki – tako neposredno vpleteni kot drugi – so jok zamenjali z jezo in ogorčenjem nad vsemi, ki naj bi bili kakor koli odgovorni za črne številke. (Delo, 26. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *rdeče številke*.

končáti v rdéčih števílkah, gl. v *rdečih števílkah*.
rdéče števílke /publ.; mn., pren./ *števílke, ki kažejo izgubo v podjetju, gospodarstvu nasploh*

»Sva morda že kdaj potonila? Rdeče številke pa so tako ali tako najino življenjsko okolje.« »Hočem reči, ali se bova tokrat izvlekla?« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Ravno zaradi takšnih anomalij predstavniki KC zatrjujejo, da bi jim bilo ljubše, če bi se zdravstvena reforma, vsaj kar se financiranja tiče, odvijala hitreje. To bi namreč tej zdravstveni ustanovi pomagalo pri odpravljanju tudi preostalih razlogov za rdeče številke. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | »Pri skromnejšem pridelku, velikih setvenih stroških in dragi zaščiti posevkov bomo pri obračunu žetve pšenice preštevali rdeče številke. Le v primeru, če bi bila žetev pšenice obilna, na primer vsaj sedem ton na hektar, bi se izognili rdečim števílkam,« je povedal Mirko Horvat. (Delo, 21. jun. 2000, NB) | Kako združiti interese Uniona Olimpije, ki je navzlic 10,5 milijona mark težkemu proračunu zašla v zaskrbujoče rdeče številke, s povpraševanjem na tržišču ter športnimi ambicijami in računnicami igralcev? (Delo, 6. feb. 2001, NB) | Rdeče številke naj bi bile posledica predvsem novih vlaganj v tehnologije širokopasovnih povezav, ki naj bi Softbanku omogočile postopni prehod iz največjega vlagatelja v največjega telekomunikacijskega operaterja na svetu. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Napovedovane rdeče številke se zdaj že pospešeno gibljejo proti 15 milijardam tolarjev, v veliki meri tudi zaradi povečanja odhodkov za zdravila. (Delo, 31. jul. 2002, NB) | Toda tudi na domačih tleh se McDonaldu nič kaj dobro ne piše: Američani se polagoma začinjajo zavedati, kako tvegano za zdravje je uživati hitro hrano, zato podjetje počasi drsi v rdeče številke. (Delo, 14. apr. 2003, NB) | Država išče tudi partnerje, a jih ne najde, dokler letalske družbe ne vpelje v normalne ekonomske okvire in dokler se ne znebi odvečnih 2500 delavcev. Vsi dosedanja poskusi racionalizacije so spodleteli, rdeče številke pa naraščajo vsak mesec. (Delo, 30. apr. 2004, NB)

◆ Frazem *rdeče številke* temelji na dejstvu, da so v trgovskih bilancah po tradiciji zapisovali izgubo z rdečimi, dobiček pa s črnimi števílkami. V zvezi s slednjimi je tako nastal tudi frazem *črne številke* v pomenu 'pozitivna bilanca podjetja, gospodarstva sploh'. Glede na simboliko sestavine *črn* pa se včasih uporablja tudi v negativnem pomenu in se pomensko izenačuje s frazemom *rdeče številke*. Ustrezni nemški frazemi so *rote Zahl* 'slaba novi-

ca', *in die roten Zahlen geraten* 'delati z izgubo, zaiti v izgubo', *rote Zahlen schreiben, mit roten Zahlen schreiben* 'delati z izgubo' se pojavljajo od leta 1950 dalje (gl. H. Küpper, 935).

© nem. *rote Zahlen schreiben*.

v rdčih številkah /publ.; mn.; pren./ *v izgubah*

Proračun je globoko v rdečih številkah, gospodarstvenikom še na misel ne pride, da bi se selili v Berlin, niti tistim ne, ki so nekoč že bili tam. Celo selitev vlade ni pomagala. (Delo, 14. apr. 2001, NB) | Nekatera sodišča so bila lani v rdečih številkah zaradi visokih stroškov, ki jih imajo s plačilom odvetnikov po uradni dolžnosti, ki zastopajo stranke v kazenskih postopkih. (Delo, 29. jul. 2000, NB) | »Od uvedbe liberalizacije je Japonska nenehno v rdečih številkah,« piše v japonskem časopisu za trgovino in industrijo Akira Kojima, glavni urednik poslovnega časopisa Nihon Keizai Šimbun in profesor na podiplomskem študiju univerze Keio. (Delo, 14. maja 2003, NB) | Po turbulentnih devetdesetih, v katerih so marsikatero poslovno leto končali v rdečih številkah, med drugim tudi lansko, pričakujejo v Kompas, d. d., največjem slovenskem turističnem podjetju in turopertorju, letos uspešno leto. (Delo, 7. jun. 2000, NB) | Slovenski borzni indeksi so kljub včerajšni rahli rasti teden končali v rdečih številkah, kar še zlasti velja za pida, saj je samo pri Triglavu 2 tečaj padel za več kot 15 odstotkov. (Delo, 24. feb. 2001, NB) | Medtem ko se je večina nemških kemijskih in elektrotehničnih podjetij že znašla v rdečih številkah in se njihovim delničarjem ne obeta nič dobrega, se vodilnim pri treh najprestižnejših avtomobilskih tovarnah kar smeji. (Delo, 28. nov. 2001, NB) | Ker je pravočasno obvestil celjskega župana Bojana Šrota, da se lahko družba Celea zaradi tega znajde tudi v rdečih številkah, je še prepričan, da skušajo v občini odgovornost in krivdo prevaliti na njegova ramena. (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Čeprav je mlekarna v prvi polovici lanskega leta poslovala v rdečih številkah, je njen poslovni rezultat v letu 1999 pozitiven. (Delo, 18. feb. 2000, NB) | »Vse priprave sicer tečejo, kot da tekma bo, le določene dražje aktivnosti smo prestavili na kasnejši čas, za vsak primer, da ne bi kljub zavarovalnici pristali v rdečih številkah,« je povedal Srečo Medven. (Delo, 8. dec. 2000, NB)

◆ Gl. *rdeče številke*.

znáti se v rdčih številkah, gl. *v rdečih številkah*.

štíri

bítí med svôjimi štírími sténami, gl. *stena*.

braníti se z vsèmi štírími, gl. *z vsemi štírimi*.

délati za štíri, gl. *za štíri*.

dogóvor na štíri očí, gl. *dogovor*.

med svôjimi štírími sténami, gl. *stena*.

med štíri sténe, gl. *stena*.

med štírími sténami, gl. *stena*.

na štíri očí, gl. *oko*.

na vsè strani, gl. *stran*.

na vsè štíri straní, gl. *stran*.

na vsè štíri straní nebá, gl. *stran*.

na vsè štíri straní svetá, gl. *stran*.

na vsè štíri vetróve, gl. *veter*.

otépati se z vsèmi štírími, gl. *z vsemi štírimi*.

pogóvor na štíri očí, gl. *pogovor*.

sestánek na štíri očí, gl. *sestaneč*.

sestátí se s kóm na štíri očí, gl. *oko*.

sréčanje na štíri očí, gl. *srečanje*.

upírati se z vsèmi štírími, gl. *z vsemi štírimi*.

upréti se z vsèmi štírími, gl. *z vsemi štírimi*.

z vsèmi štírími /ekspr.; pren.; prisl. zv./ *zelo, močno*;

sop.: **z vsemi silami**; prim. **z rokami in nogami**

V levici pak je držal polenu podobno palico in, ker se mu je koza z vsemi štírimi nogami upirala, postal je včas in jo pretepel, potem pa zopet vlekel za seboj ... (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Stvar je namreč taka, da se je družba kljub svoji lenobi in dasi se je branila z vsemi štírimi, naposled le pripotila do tistega holma, na katerem je stal pred stoletji nemoralen umetnik. (I. Cankar, Gospa Judit, NB) | Nemeč je skromen in hkrati odločen. Z vsemi štírimi se je branil, da bi ga v Milanu ožigosali kot grešnega kozla. (Delo, 11. maja 2000, NB) | Vsi štírje so se držali sitno kakor petek in so trdovratno molčali; nekoliko nemara zaradi slovesnosti, h kateri so bili namenjeni, največ pa zaradi tega, ker se je Ludvik z vsemi štírimi otepal svojih bratov, češ da bodo s svojo prisotnostjo in to celo v teh črnih capah – spravili vse v slabo voljo, če že ne pride do pretepa. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Občutka sramu se bom po Spinozi potemtakem največkrat otepal z vsemi štírimi. (Míran Božovič, Telo v novoveški filozofiji, NB) | Tri odstotke bomo preživelí skupaj z bralci in se tolažili, da nam ni bistveno slabše kot francoskim bukinistom; 19-odstotni stopnji bi se uprli z vsemi štírimi in molili, da bralcev ne bo vse minilo ... (Delo, 7. maja 1998, NB) | Že naslednji hip mu je sledil protisunek, ki me je silil naravnost v njegovo naročje. In temu sem se upirala z vsemi štírimi. (Viva, apr. 2003, NB) | Celo Kitajska, ki je sicer še vedno komunistična država in kjer še vedno verjamejo v temelje marksizma, leninizma in maoizma, se je z vsemi štírimi oprijela tržnih zakonitosti. (Delo, 11. dec. 1999, NB) | Te tarifne liste baje še obstajajo v evidenci ministrstva za kulturo, vendar so popolna fikcija, saj se jih skoraj nihče ne drži, če pa se jih že drži, se krepko, z vsemi štírimi oklepa njihovih skrajno spodnjih mej, tal ali pa njihovega skrajno spodnjega podzemlja. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | (Njemu je najbolj všeč prazen oder.) Potem improviziramo z vsemi štírimi, on se pa smeje v dvorani. (Delo, 2. feb. 2000, NB)

◆ Frazem *z vsemi štírimi* se največ rabi z glagoli *brániti se*, *upírati (upreti) se*, *otepati se*, iz katerih je še prepoznavna osnovna predstava frazema: **brániti se*, *upírati se* z *vsemi štírimi nogami (o živalih) ali udi (tj. preneseno na človeka – z rokami in nogami)*. V zadnjih zgledih, v katerih so

uporabljeni drugi glagoli, take prepoznavnosti ni več. Prvotni pomen in sestava izhodiščne besedne zveze sta razvidna iz prvega zgleda, sicer pa je hoja po vseh štirih značilna pri človeku samo pri otrocih, preden shodijo. Na to se navezuje tudi uganka *Kdo hodi v mladosti po štirih, v zrelih letih po dveh, v starosti po treh* (= človek). Preneseno je »uporaba« vseh štirih udov, tj. rok in nog človeka, bolj izrecno razvidna iz manj pogostega sopomenskega frazema *z rokami in nogami*, v Plet. I, 714, obrnjeno *z nogami in rokami*. Slednji je tudi v nem. *sich mit Händen und Füßen wehren* ter hr., srb. *odupirati se* nečemu i *nogama i rukama*. Frazem *z vsemi štirimi* z izpustom sestavine *nogami* ali *udi* je očitno izvirno slovenski, saj ga razen v češkem ne najdemo v drugih slovanskih in evropskih jezikih. Omenja ga in ga s sopomenkama razlaga npr. že Glonar, SSJ, 390: *braniti se z vsemi štirimi: z rokami in nogami, na vso moč*. Sopomenkama *na vso moč*, *z vsemi silami* ustrežata npr. hr., srb. *odupirati se svim silama* in pol. *ze wszystkich sił*.

© angl. *with might and main*; *with all one's strength*; češ. *všema čtyřma*; hr., srb. *odupirati se nečemu i nogama i rukama*; *odupirati se svim silama*; nem. *sich mit Händen und Füßen wehren*; pol. *ze wszystkich sił*; rus. *rukami i nogami*.

za štiri /ekspr.; pren./ *zelo veliko*

»Si delal?« »Za štiri.« »Je bilo vroče?« (M. Remec, Mana, NB) | Poslal je po Strgulčevega Ivanca, katerega v krčmo ni bilo treba dvakrat klicati. Prišel je, ali kakor bi se bilo danes vse urotilo proti Čerinu, stavil se je tudi šivar po robu, češ da zdaj tako hitro ne utegne, ker ima dela za štiri roke. (F. Erjavec, Ni vse zlato, kar se sveti, NB) | Če se ne motim, bil je tudi oče čedneje opravljen kot prejšnji večer. Le Marks in Othinir sta prišla k mizi v najslabši obleki in snedla sta za štiri druge, tako da je visoška gnjat v največjih kosih izginevala v nenasiitljive želodce Wulffingovih sinov. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB)

© češ. (*pracovat, jíst*) *za čtyři*; rus. (*rabotat, est'*) *za četveryh*.

štor

sedéti kàkor štor, gl. *stati kakor štor*.

státí kàkor štor /ekspr.; primera/ *stati nepremično, molče*; sop.: **stati kot klada**

Ali se ne ponuja kar naravnost? Ti, Karlina, pa stojiš kakor štor v hosti, prava kmetska nevesta. (F. Detela, Blage duše, NB) | Nato stopi k Drejcu in že z robato dobrodušnostjo revsne vanj: »Kaj stojiš kakor štor! Daj roko!« (C. Kosmač, Na svoji zemlji – scenarij, NB) | Pujsa kruli, pujsa noče. Žena se razburja nad možem: »Kaj stojiš kakor štor! S palico ji pomagaj naprej!« (F.

Milčinski, Dvanajst kratkočasnih zgodbic, NB) | Koliko klofut je že dobil in koliko jih še bo? Pa se ne gane -- kakor štor stoji in bo zmerom stal ... (I. Cankar, Novo življenje, NB) | Potem je hebnil Venca v rebra in se zadril nad njim: »Kaj pa sediš kakor štor. Vriskaj!« (C. Kosmač, Življenje in delo Vinca Poviškaja, NB)

♦ **Primera stati kakor štor** temelji na primerjalni sestavini *kot štor, kakor štor*. Pomen primere izhaja iz dejstva, da je štor v zemlji nepremičen, ni pa pomembno, da je bukov ali od katerega koli drugega drevesa. Tako Plet. II, 646, navaja po Jurčiču primeru *kaj bom tu stal, kakor hrastov štor*. Primerjalna sestavina se navadno veže z glagolom *stati*, redkeje *sedeti*. V zvezi s tem je tudi metaforična raba sestavine *štor*: slabš. 'neroden, okoren človek'. Iz primere in metaforične rabe izhaja pomen pridevnika *štorast*: 'neroden, okoren'.

© bolg. *sedja kato pân*; *stoja kato pân*; češ. *sedět jako pařez*; *stát jako pařez*; pol. *siedzieć jak pień*; *stać jak pień*; hr., srb. *stajati [ukočen] kao panj*; *sjediti [ukočen] kao panj*; nem. *wie ein Stock dastehen*; rus. *sedet' kak pen'*; *stojat' kak pen'*; slš. *sediet' ako peň*; *stát ako peň*; *sediet' ako drúk*; *sediet' ako tlk*; *stát ako tlk*; ukr. *sydyty jak pen'*; *stojaty jak pen'*.

štorast, gl. *stati kakor štor*.

štréna

méšanje štrén, gl. *mešanje*.

méšati kómu štréne /pog.; mn., pren., dov. *zmešati/preprečevati, ovirati komu načrte, namere*

Ker je bil, po lastni izbiri, ločen od ostalega dela svojega podjetja, je Manzi mešal štréne po podjetju z rednimi reorganizacijami in trdil, da s tem vzpodbuja inovativnost, obenem pa dobro vedel, da s tem tekmeccem zelo otežuje zbiranje sil. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Vsi so od nas pričakovali lahko zmago, vendar pa so bili to računi brez krčmarja. Beltinčani so se pokazali kot solidna ekipa, ki bo v prihodnosti še mešala štréne. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Morda je najbolj negotov boj pričakovati v Prašnikarjevi vasi – Šmartnem ob Paki. Gostitelji so se v pokalnih bojih že dodobra izurili, saj so zadnja leta mešali štréne najboljšim, tudi jutrišnjim tekmeccem Ajdovcem. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Rusija ga ne mara – pa meša štréno. (Dolenjske novice 1886, 54) | »Povzročil sem, da so te odpustili, zdaj želim zglediti stvari. Vsekakor mi bo v zadovoljstvo zmešati štréne tej stari psici.« (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Dvakratni svetovni prvaki tokrat ne sodijo med favorite, skušali pa bodo prvič po dvanajstih letih zmešati štréne najboljšim. (Delo, 14. maja 2002, NB) | Policiji, ki je bila že februarja pripravljena na tovrstne prometne udeležence, je zmešal štréne sneg. Toda zadnje otoplitve so očitno že zvabile na ceste tiste najbolj korajžne, ki komaj čakajo, da si dajo duška s hitrimi

motorji. (Delo, 2. mar. 1999, NB) | Toda socialisti, ki so kandidirali Gyurcsanyja za premiera, niso ravno zagovorniki trše fiskalne politike in obljube, ki jih je ta delil, da je dobil mandat, utegnejo zmešati štrene lepim načrtom. (Delo, 30. avg. 2004, NB)

◆ Izraz *štréna* pomeni pog. 'preja, zvita v več enako dolgih navojev' in je prevzeta iz nem. *die Strähne*. Frazem *mešati komu štrene* z dovršno različico *zmešati komu štrene* izhaja iz besednih zvez *zmešati štreno*, *zmešati štrene*, kar pomeni, da so se štrene zaradi nepazljivega ravnanja zapletle, zavozlale. S prenosom takega dejanja na druga področja in z usmeritvijo na določeno osebo je nastal pomen, ki kaže na preprečevanje, oviranje koga v njegovih načrtih, namerah. Iz prvotno dovršnega se je v novem pomenu razvil nedovršni pomen, zato je različica z glagolom *mešati* vsaj po NB pogostejša. Med starejšimi slovarji obravnavani frazem pri iztočnici *štréna* omenja J. Glonar (SSJ, 390) v dovršni obliki *štréne* komu *zmešati*: preprečiti namere. Reševanje, razčiščevanje tako zapletenega položaja nakazujejo glagolske sestavine v frazemih *odmotavati štrene*, *razmotavati štrene*, *razvozlati štrene*, medtem ko frazemi *ujeti štrene*, *vleči štrene*, *plesti štrene* pomenijo 'obvladovati položaj, delati načrte, kovati zaroto' ipd., npr.: Gotovo bi se pogovarjali in odmotavali štreno: Ja ali si kriv ti, Branko, ali oni voznik... (J. Švajncer, Klop v zelenem, 1970, 146) | Vi ste sumljiv človek, tedaj ne preostane drugega, ko da greste nazaj v sobo in ste tam, dokler se ta štréna popolnoma ne razmota. (Alešovec, Nemški ne znajo, 1879, Slovenska Talija, 39) | Takrat je bil prepričan, da je končno le ujel prave štrene in tudi sam zagodel ljudem ... (M. Rožanc, Zračna puška, 1971, 7) | Ti (tj. Benečani, op. J. K.) pa si tega niso gnali k srcu in so še dalje pletli svoje štrene. (K. Frischler – M. Barlič, sijaj in sence križarskih vojn, 1976, 220) | Iz frazema *mešati komu štrene* je po substantivizaciji glagola *mešati* nastal frazem *mešanje štren*. V tesni pomenski povezavi s frazemom *mešati komu štrene* sta tudi frazema *štréne mu je zmanjkalo* 'besede so mu pošle' in *štréna se mu je zapletla* 'zmedel se je, prišel je v zadrego' (gl. Glonar, prav tam).

◎ nem. *jmdm. das Konzept verderben; jmdm. ein Konzept verderben.*, *jmdm. einen Strich durch die Rechnung machen.*

štréne zmanjka [kómu] /pog.; pren., 3. os. ed., tudi nikal./ *zmanjka snovi za pogovor; pripovedovanje*
V resnici seveda eni skrajneži potrebujejo druge – le z njimi se znajo pripraviti. Ko jim kdo postreže s stvarnimi argumenti, pa enim in drugim zmanjka »štréne« in znajo samo še zmerjati. (Delo, 13. jul. 2002, NB) | »Na, vidiš,« je stric razširil roke, »prišla si do neumnosti, to se pravi do ljubezni, pa ti je zmanjkalo štrene. Kako bi rekla, kako bi rekla?« (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Vse to je povedal. Toda nazaj je dobil tolikšno točo zaplankanosti, primordializmov in arhetipske blutundboden balkaniade, da mu je nazadnje, ob zdravici pri večerji na Brdu, očitno zmanjkalo štrene. (Delo, 17. jul. 1999, NB) | Pojavile se bodo nove estradne zvezde, novi dogodki v zvezi s starimi slovenskimi zvezdami ... Ne bojim se, da bi nam zmanjkalo štrene. (Delo, 18. sep. 1999, NB)

◆ Gl. *mešati komu štrene*.

zméšati kómu štréne, gl. *mešati komu štrene*.

štrumpántel

napét kot štrumpántel /nizko; primera/ *zelo napet*; sop.: **napet kot struna**; **napet kot lok** Vseskozi je napadal in karavano razbil v prafaktorje. V zadnjem vzponu se je otresel tudi mene in začel se je boj za sekunde, ki je bil do konca napet kot 'štrumpantel'. (Delo, 28. jul. 2003, NB) | Muzika je lahko napeta ko štrumpan-tel. Če seveda z brco napodiš getosimfonike in sesuješ njihove sintesajzerje, ki si jih še na prejšnji plati miloval, in noter zapelješ ostrega Steinwayja, ki oddaja glasove ko nalašč za kakšnega Fellinija. (Delo, 24. dec. 1999, NB)

šuméti

šuméti kàkor v pánju, gl. **panj**.

šuméti kot v čebelnjáku, gl. **čebelnjak**.

šuméti kot v pánju, gl. **panj**.

šúnd

šúnd literatúra, gl. **literatura**.

šúnd román, gl. **roman**.

švícarski

natánčen kot [švícarska] úra, gl. **ura²**.

natánčno kot [švícarska] úra, gl. **ura²**.

tóčen kot [švícarska] úra, gl. **ura²**.

tóčno kot [švícarska] úra, gl. **ura²**.

tá

bíti člověk s téga světá, gl. **človek**.
iz té móke ne bo krúha, gl. **moka**.
naj gré tá kélih trpljênja mímo, gl. **kelih**.
ne býti s téga světá, gl. **svet**.
tá je [pa] bôsa, gl. **bosi**.
tá je pa debéla, gl. **debeli**.
tá je pa dôbra, gl. **dobri**.
tá je [pa] jálova, gl. **jalovi**.
tá je [pa] kosmáta, gl. **kosmati**.
tá je [pa] lépa, gl. **lepi**.
v tém grmu tíči zájec, gl. **grm**.

tábor

prestòp v drúg tábor, gl. **prestop**.
prestòp v nasprótni tábor, gl. **prestop**.
prestopíti v drúg tábor /nevtr.; pren./ *izdati, nazorsko se odvrniti in preiti k nasprotniku, sovražniku, tekmeču*; sop.: **prestopiti v nasprotni tabor**
 Če bi predsedniške volitve uspele, bi bilo zagotovo konec večletne parlamentarne krize, ker bi jo Koštica presekal s predčasnimi skupščinskimi volitvami. Vlada večina ima v srbskem parlamentu le kakšen glas več od združene opozicije, ki pa lahko čez noč prestopi v drugi tabor. (Delo, 3. sep. 2003, NB) | Kajpak je novinarje zanimalo tudi mnenje o špekulacijah, češ da je Rupel s svojimi potezami pravzaprav že prestopil v drugi tabor oziroma v nastajajočo vlado v senci predsednika SDS Janeza Janše. (Delo, 16. apr. 2004, NB) | A misliš, da je današnjim dečkom pa láhko najti tapravo deklco? In jih je že itak vedno manj dobrih in poštenih, zdaj pa bi še ti prestopila v drugi tabor? (Najdi.si, www.ednevnik.si/...) | Turčija je prestopila v drug tabor. To nam pojasni, zakaj je turška vlada opogumila, podprla in pohvalila »ladjevje za Gazo«, ki ga je organizirala nevladna ... (Najdi.si, web.vecer.com/portali...) | Do tukaj vse lepo in prav, vendar to še ni razlog, da bi izdelovalci kar tako prestopili v drug tabor. Zato so morali najti še dodatke, ki naj bi jih ... (Najdi.si, www.mojmikro.si/...)

© Gl. *prestopiti v nasprotni tabor*.

prestopíti v nasprótni tábor /nevtr.; pren./ *izdati, nazorsko se odvrniti in preiti k nasprotniku, sovražniku, tekmeču*

Slovenci so tudi ob drugih priložnostih, ko so pisali o tem trpkem porazu, omenjali, da je veliko volivcev prestopilo v nasprotni tabor iz koristoljubja. V okviru sistematične obdelave volilnega telesa so »nemškutarji«

ustanovili obrtno banko. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Ko se je začela konkretno ukvarjati z izpolnitvijo te grožnje, je Matjaž Tomlje prevzel predsednikovanje avtomobilistični komisiji v okviru strokovnega sveta za šport pri AMZS. Toda po vsega dveh dneh je odložil predsednikovanje in prestopil v nasprotni tabor. (Delo, 25. maja 2001, NB) | Opozicijski voditelji so se za hip oglasili samo na koncu razprave, tik pred glasovanjem, D'Alema pa so predvsem oporekali, da je že drugič prišel v vladno palačo z glasovi, ki so mu jih pred skoraj štirimi leti zagotovili volivci zdajšnje opozicije, opozicijski poslanci pa so kasneje prestopili v nasprotni tabor. (Delo, 24. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *prestopiti v nasprotni tabor*, tudi *prestopiti v drug(i) tabor*, temelji na sestavini *tabor* v pomenu navadno s prilastkom 'skupina ljudi istih nazorov, navadno političnih'.

© angl. *to cross over to the enemy camp*; češ. *přejít do druhého tábora*; fr. *passer dans l'autre camp*; nem. *ins feindliche Lager überlaufen*; rus. *peremetnut'sja na druguju storonu*; *peremetnut'sja v drugoj lager*.

tábula

bíti tábula ráza, gl. *tabula rasa*.

tábula ráza /knj., pren./ *stanje po temeljiti odstranitvi predhodnega, ko je treba vse začeti znova; popolno neznanje, nevednost*; prim. **nepopisan list [papirja]**

Ena beseda na uro, tak je ritem učenja triletnega malčka. Gre za fazo »tabula rasa«: možgani so kot goba, ki vsrka vse. (Viva, december 2002, NB) | Jaz – popolnoma izbrisan, zradiran. Tabula rasa. Že stari igralci so rekli, da si z vsako novo vlogo vsakič na začetku. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Teoretično bi bilo, pravi Djordjević, mogoče pozabiti na preteklost in začeti znova, vendar »tabula rasa« vsakomur ni izziv. »Trajalo bo dolgo časa in potrebno bo veliko napora.« (Delo, 6. avg. 1999, NB) | Gotovo pa je najbolj nedvoumna značilnost osebnosti, ki jih povzdignemo nad drugimi, njihova, zavedna ali pa ne, katarzična funkcija v družbi. Biti kos belega marmorja, tabula rasa, objekt, v katerega projiciramo svoje lastne fantazije, frustracije, hrepeneja in si potem operemo roke. (Delo, 10. maja 2003, NB) | Lanski Gerry ter Elephant, presenetljivi zmagovalc letošnjega Cannesja ... Toda če Elephant vsebuje močno družbenokritično komponento, je Gerry tabula rasa, čustveni in socialni vakuum, namenoma okleščen vsakršnih zunanjih vplivov. (Delo, 18. okt. 2003, NB) |

Pojasnilna dolžnost je le ena od polemičnih stvari, ki so v slovenski medicini tabula rasa. Še zlasti če se ozremo nanjo z druge strani, s perspektive bolnika, ki nemaleokrat niti ne ve dobro, kaj in kako bi mu pred začetkom zdravljenja morali podrobno obrazložiti, kdo naj bi to storil. (Delo, 10. jun. 2006, NB) | Ugotavljanje in priznavanje strokovnih napak v medicini je v Sloveniji bolj ali manj tabula rasa, na kateri pa se v zadnjem času vse manj sramežljivo izpisujejo šokantni podatki. (Delo, 1. okt. 2005, NB) | Glavno besedo v tem paru bo imel premier, ki v zunanji politiki ni tabula rasa, čeprav je javnost zmeraj bolj zanimalo njegovo notranje-politično delovanje; ima razdelana stališča in je dober analitik, pri čemer pa seveda tudi najbolj hladne analize vedno izhajajo iz nekih osnovnih preferenc. (Delo, 7. dec. 2004, NB) | Kljub vsem nejasnostim na tem področju pa homeopatija v Sloveniji ni tabula rasa. Po eni strani je novi zakon o zdravilih, usklajen z direktivami EU, določil, da bodo homeopatska zdravila prišla tudi na prodajne police slovenskih lekarn. (Delo, 18. nov. 2006, NB)

◆ Izraz je prevzet po lat. *tabula rasa* v pomenu 'prazna, ostrgana antična povoščena pisalna deska, pripravljena za pisanje', preneseno 'stanje po odpravi vsega starega, nov začetek; kar je zbrisano, praznina; popolno neznanje', kot filozofski pojem 'človekovo prvotno stanje duše pred sprejemom zunanjih čutnih, tj. izkustvenih dejstev'. V tem zadnjem pomenu se uporablja tudi izraz *nepopisan list* (gl. *list*).

táca

védeti, kám pès táco molí, gl. pes.

tajíti

tajíti káj kot káča nôge, gl. kača.

ták

bíti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévi], gl. luč.

iméti [dólg, ták] jêzik kàkor kráva rép, gl. krava.

ták, kot bi si pès jájca oprál v njêm, gl. pes.

[ták], kot je bóg ustváril kóga, gl. bog.

takó

da [še] nikóli takó, gl. nikoli.

[takó, da] bo vólk sít in kôza céla, gl. volk.

talílen

talílni lónec, gl. lonec.

tàm

bíti [tàm] za devétimi gorámi, gl. gora.

[tàm] za devétimi gorámi [in vodámi], gl. gora.

táne

bíti na tánkem lédu, gl. led.

státi na tánkem lédu, gl. led.

táne kot ígla, gl. ígla.

znájti se na tánkem lédu, gl. led.

tánki -a -O sam.

tánka prêde kómu, gl. trda prede kómu.

Tántalov

Tántalove múke /knj., ekspr.; pren./ *muke koga, ki zaman želi dobiti, doseči to, kar mu je na dosegu*

Tantalove muke /trpeti/. (E. Bojc, Pregovori, 232) | Tantalove muke trpi vaš »prijatelj«, ko se nemočno vrti okoli zabožčka, kako s kleščami grabi v prazno ... (G. Voss, E. Reese – J. Moder idr., Naredi sam, 1971, 18) | Tako sem spet trpel Tantalove muke. (Beno Zupančič, Štirje molčeči in druge zgodbe, 1951, 197) | Težko se je vživeti v Tantalove muke človeka, ki bi bil mogel ljubiti, kakor nihče na svetu, in je vse svoje življenje zaman popotoval za prividom svoje sreče. (Ivo Brnčič, Generacija pred zaprtimi vrati, 1954, 220) | Čim več znanja si raziskovavci naberejo, tem jasneje spoznajo, da vedo premalo. Nikjer ni ta Tantalova muka tako usodna kakor pri raziskovanju raka. (Der Spiegel 7/1965, Naši razgledi 1965, 160) | Najslabše, kar se nam lahko pripeti, je, da bi bile naše Tantalove muke pri obnovi oziroma gradnji nove železne ceste med Mursko Soboto in Madžarsko ter hitre ceste Koper–Lendava – zastran pretoka ljudi in blaga z madžarske strani – tako rekoč zaman. (Delo, 29. sep. 1999, NB) | Prve čase svojega trgovanja je bil ta nasladnež uklenjen v poklicne dolžnosti in revščino in je trpel tantalske muke. (H. de Balzac – O. Župančič, Teta Liza, 1935, 144)

◆ Frazem *Tantalove muke* z različico *tantalske muke* izhaja iz grške mitologije. Tantal je bil Zevsov sin, mogočni frigijski kralj v Mali Aziji. Da bi preizkusil vsevednost bogov, jim je za pokušnjo ponudil razkosanega sina Pelopsa. Za kazen je moral v podzemlju kljub obilju hrane in vode, ki je bila na dosegu, trpeti večno lakoto in žejo, poleg tega pa mu je nenehno grozilo, da bo nanj zgrmela skala, ki mu je visela nad glavo. Njegove muke so postale prisposodba za nemožnost dobiti, doseči kaj, kar je sicer na dosegu.

◎ angl. *tantalization*; *to tantalize*; fr. *supplice de Tantale*; hr. *tantalove muke*; *tantalske muke*; *tantalovske muke*; it. *il supplizio di Tantalo*; nem. *Tantalusqualen ausstehen*; *Tantalusqualen erleiden*; *Tantalusqualen erdulden*; rus. *muki Tantala*; *tantalovy muki*; *tantalovy mučenija*.

tántalski

tántalske múke, gl. Tantalov.

tapéta**biti na tapéti** /ekspr.; pren./ *biti obravnavan*

Vestnik je bil na tapeti iz povsem drugih vzrokov. Mestni politiki so si zaželeli svoj list, kajti šlager sezone je bilo obveščanje delovnih ljudi. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 125) | V senatu so na tapeti kar trije osnutki – socialistični, krščansko demokratski in liberalni. (A. Novak, Teleks, 1981, št. 11, 29) | Postavljanje pred zid, se pravi streljanje zločincev in raznih vrst zlikovcev, ki so se pregrešili zoper zakon, zoper zavest družbe in vest človeka, naj bi potemtakem rešilo vse črne probleme te družbe, začenši s huliganstvom (to je najpogostejše na tapeti tovrstnih pogovorov). (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Šele špansko predsedstvo Unije pa bo odločilno kreiralo pogajanja o zadnjih in tudi najtežjih poglavjih, ko bodo na tapeti še kmetijstvo, proračun, regionalne finance in še kaj. (Delo, 29. avg. 2001, NB) | Koliko so tam izmaknili družbenega premoženja, poslušamo že nekaj let. Zadeva je nenehno na tapeti. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Zaradi sodelovanja pri širjenju pretiranega optimizma se je znašel na tapeti tudi finančni tisk. (Delo, 11. okt. 2003, NB) | Toda tudi uveljavitev sloga igre je zahtevala brezmejno zaupanje, saj se je Cuper na začetku sezone znašel na tapeti kritik. Ni bilo ne rezultatov in ne igre. (Delo, 12. maja 2000, NB) | Tedaj so na ministrstvu za zdravje odkrito spregovorili o slabi klinični praksi v slovenskem porodništvu. Na tapeti se je znašla predvsem jeniška porodnišnica, tudi novomeška, kaj kmalu je sledil tragični dogodek v Ljubljani. (Delo, 6. mar. 2002, NB)

◆ Frazem *biti na tapeti* z različico *znajti se na tapeti* je bil verjetno v novjšem času sprejet iz nemščine, kjer je znan od leta 1700. V gradivu se namreč pojavlja še v sedemdesetih letih 20. stol., čeprav sicer besedo *tapeta* (tudi *tapetar*, *tapetovati*) najdemo že v Plet. II, 656. V SP 62 pri iztočnici *tapeta* še ni obravnavanega izraza. V zvezi z vrednotenjem tega izraza je zanimiv naslednji citat: Nasprotuje pa avtor rabi fraz v zvezi s »tapeta« (npr. *biti na tapeti*, *priti na tapeto*), omenja francosko in nemško predlogo ter rešitve v Tomšičevem slovarju in predlaga nekatere domače zveze. (J. Gradišnik, TT, 25. 7. 1973, 10) | Kljub temu se je frazem *biti na tapeti* v najnovjšem času zelo uveljavil v publicistiki in vsakdanjem govoru. Nemški frazeologi pojasnjujejo frazem *etwas aufs Tapet bringen*, ki mu ustreza sle. *dati koga/kaj na tapeto*, s tem, da je izraz »Tapet« stara oznaka za zeleno klobučevinasto prevleko konferenčne mize. *Tapet* v tem frazemu figurativno (= pars pro toto) pomeni celo mizo. Frazem je torej pomenil, da so kaj dali, prinesli, vrgli na to mizo oziroma kaj obravnavali, reševali za njo. Nemško *Tapete* kot okrasno stensko prevleko razlaga leta 1860 Cigale, II, 1604, po Vodniku z izra-

zom *opna* in primerja pol. *opona*, rus. *oboj*, *tapeta*, po Gutsmanu *prestira*, *prapoga* (? *preproga*). Pri iztočnici *Tapet* pa se sklicuje na *Teppich*, navede frazem *etwas auf das Tapet bringen* ter ga razlaga s sle. *besedo sprožiti*, *začeti govoriti od česa*, *s čim na dan priti*, *oglasiti se s čim*, *spregovoriti od česa*, *omeniti kaj*, *nasvetovati kaj*.

◎ češ. *být na tapetě*; *octnout se na tapetě*; fr. *être sur le tapis*; *être sur la sellette*; hr., srb. *biti na tapetu*; nem. *auf dem Tapet sein*.

dāti kóga/kāj na tapéto /ekspr.; pren./ *dati koga v obravnavo*

Potem je dal stric mene na tapeto in me vprašal, če vem, kje stanujejo Helenčine sošolke. (B. Hofman, Ringo Star, 1980, 150) | Kadet je vračal pogled, mojo mater je bil postavil na tapeto, kakor da si lahko to privoščiči – ker je v uniformi. (J. Hudales, Orel z razprtimi krili I., 1974, 34) | To se pravi, revizija zakonodaje, nacionalnih programov, ki so že itak nerealni po vseh teh letih, in jih je treba revidirati. Morebiti je treba drugače urediti kategorijo nacionalnega programa v samem poslovniku, če taka, kot je, ne igra, se ni prijel, je nevzdržna, dajmo potem tudi v poslovniku, ki bo revidiran v kratkem, ravnokar se pripravljajo spremembe, tudi to dati na tapeto in ugotoviti, ali je taka kategorija nacionalnega programa, kot je sedaj, ustrezna. (Državni zbor RS: 16. izredna seja, 03. 12. 1997, NB)

◆ Gl. *biti na tapeti*.

◎ hr., srb. *stavljati koga, što na tapet*; *staviti koga, što na tapet*; *iznositi koga, što na tapet*; *iznijeti koga, što na tapet*; nem. *etwas aufs Tapet bringen*. **iméti kóga/kāj na tapéti** /ekspr.; pren./ *(kritično) obravnavati koga/kaj*

V nedeljo jih je mimo lukenj motila tudi postavitve druge proge, ... nekateri pa so se zaradi postavitve pritoževali že v soboto, a tedaj bolj v svojem krogu, kajti na tapeti so imeli svojega trenerja Rainerja Gstreina, ki naj bi skušal pomagati do boljšega rezultata prav Raichu. (Delo, 19. feb. 2001, NB) | Hkrati govorite o tem, da želimo ustvariti pogoje za boljše izobraževanje zdravnikov. Ko smo imeli na tapeti dodatna sredstva za medicinsko fakulteto v Mariboru, večina ni podprla tega projekta, da bi se zagotovili normalni pogoji za izgradnjo medicinske fakultete v Mariboru. (Državni zbor RS: 28. izredna seja, 11. 09. 2007, NB) | S tem podcenjujete Slovenke in Slovence. Spoštovani kolegi iz koalicije, moj glas za kateregakoli kandidata od treh izstopajočih, rešujočih ali kakršnihkoli ministrov, ki jih bomo imeli na tapeti ta teden, bi dobili, če bi predsednik Vlade stopil pred to govornico in rekel: Spoštovani, mi smo v veliki krizi, pomagajte, prosim. (Državni zbor RS: 28. izredna seja, 11. 09. 2007, NB)

◆ Gl. *biti na tapeti*.

◎ angl. *to call so. on the carpet*; *to keep bringing sth up*; češ. *mít někoho/něco na tapetě*; *mít něco pořád na talíři*; fr. *avoir qc. sur le tapis*; *tenir qn.*

sur la sellette; nem. *jmdn. auf dem Tapet haben*; rus. *sklonjat' kogo (vo vseh padežah)*.

postáviti kóga/káj na tapéto, gl. *dati koga/kaj na tapeto*.

príti na tapéto /ekspr.; pren./ *priti v (kritično) obravnavo*; prim. **príti na vrsto**

Najprej pridejo na »tapeto« novice iz Italije, kjer se modne revije slavnih kreatorjev prve začejo in končajo ... (Z. Makuc, Delo, Pisani petek, 17. 9. 1971, 15) | V debati je prišla na tapeto tudi stara dilema o raznih oblikah parlamentarizma ... (Bogdan Pogačnik, Naši razgledi, 1963, 371) | Dopinskih aferam ni videti konca. Po kolezarjih in atletih so na tapeto prišli tenisači. (Delo, 24. jan. 2004, NB) | Oblasti raznih držav pa imajo take razlike v domnevno svobodnem tekmovanju za naravne; še več, če pride katera od manipulacij, ki se skrivajo za temi razlikami, na tapeto, se postavijo na stran proizvajalca. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | Zopet je prišlo na met (na krožnik, na tapeto, na vrsto). (J. Pavlica, Frazeološki slovar, 238)

◆ Gl. *biti na tapeti*. Sopomenski frazem *priti na met*, ki ga v zadnjem zgledu navaja J. Pavlica, je že v Plet. I, 576, pri iztočnici *met: na m. priti*, aufs Tapet kommen, Levst. (Zb. sp.).

◎ čes. *přijít na tapetu*; *dostat se na tapetu*; hr., srb. *doći na tapet*; nem. *aufs Tapet kommen*; rus. *stat' predmetom tolkov (razgovorov, peresudov)*; *popast' komu na jazyk*.

znájti se na tapéti, gl. *biti na tapeti*.

tát

íti kàkor tát, gl. *priti kot tat*.

pláziti se kàkor tát, gl. *splaziti se kot tat*.

potihoma kàkor tát, gl. *tiho kakor tat*.

príti kàkor tát /ekspr.; primera, nedov. *iti/ priti zelo potihoma, kradoma*

Spomni se torej, kaj si prejel in slišal, drži se tega in se spreobrne. Če pa se ne zbudiš, pridem kakor tat in nič ne boš vedel, katero uro pridem k tebi. Vendar imaš v Sárдах nekaj oseb, ki niso umazale svojih oblačil. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | V zgodnji pomladi se obleče bela breza z omladnim, srce razveseljujočim zelenjem in ponosno stoji kakor prvi kras novo zbudjene narave sredi drugih še golih dreves. Pa od severa dahne hladna sapa, mrzla burja potegne, kakor tat pride ledena slana prenočit v log in žalostno pozebejo zgodnje mladike z lepim zelenjem. (Josip Jurčič, Cvet in sad, NB) | »Glej, očeta si izgubila zgodaj in tudi mene ne boš imela vedno; tudi meni pride ura, in morebiti prej nego meniva obe: človek je kakor kaplja na veji in smrt pride kakor tat ponoči.« »Ljuba mati,« prosi Metka, »ne govorite tako; saj ste še tako krepki in ljubi Bog vas bo še dolgo dolgo ohranil! (Josip Stritar, Svetinova Metka, NB) | Nič več ne pohajkujem po Rimu, ker tam zunaj ne morem naleteti na nič razveseljivega, ampak samo še čakam ... Za to moje pričakovanje pa ni najprimernejši dnevni čas, četudi je prav zdaj vse pokonci, ampak noč, zakaj Od-

rešenik, če pride, pride kakor tat ponoči. Čaka me torej bedenje in premlevanje nočnih zgodb. (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | In poštenu oglar gre po prstih kakor tat v svojo kočo. Čez nekaj časa se vrne, vesel, z umazano mošnjo v roki; mošnjo izroči Zaboju, rekoč: »Nič ni čutila; ná, kar imam; menim, da bo dovolj za nekaj dni, potem bomo že zopet videli, kaj in kako. (Josip Stritar, Gospod Mirodolski, NB)

◆ Gl. *tiho kakor tat*.

spláziti se kot tát /ekspr.; primera, nedov. *plaziti se/ splaziti se zelo potihoma, kradoma*

»Nak, doma pa ne ostanem,« je vzrojilo v njem in hribovski ponos, pomešan s trmoglavostjo, se je oglasil in ga prevzel. Kot tat se je splazil s senjaka. Sram ga je bilo, vendar se je zravnal in trštato stopil pred očeta. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Vedeli so, da je bil Mirko ubit na italijanski strani, ker so graničarji to noč popivali in plesali. Bergantov Tone se je kot tat splazil za vrtovi k cerkovniku Matiji pri Šent Martinu. Dal mu je dvesto dinarjev, sto za jamo, sto pa za zvonjenje, in naročil, naj zvoni že ob sedmih zjutraj. (Matevž Hace, Tihotapci, NB) | Toda njegove noge so bile takrat še slabotne in nerodne in utrudil se je kmalu. Tako zelo se je utrudil, da se je vzdignil neko noč natihoma, oblekel se ter se splazil kakor tat po stopnicah. (Ivan Cankar, Budalo Martinec, NB) | Ko je vse narezal, je vtaknil narezano v nedra in vstal. Kakor tat se je splazil doli in stopil v Aničino sobo. Išoč slepega okna je spoznal, da ni v pravi sobi. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | »Mimo okna je šlo, prav dobro sem videl, ko sem se nenadoma vzbudil; tam na cerkvi se je zibala senca ob zidu ...« »Poslušam, poslušam,« je pripovedovala dekla, »in slišim, kako se plazi mimo okna kakor tat. Kri mi je zastala – vedela sem precej, da hodi okoli tisti razbojnik, ki je umrl ponoči v hlevu, Bog mu daj večni mir in pokoj!« (Ivan Cankar, Polikarp, NB)

◆ Gl. *tiho kakor tat*.

tiho kàkor tát /ekspr.; primera/ *zelo tiho, kradoma*
Okoli njega zbrani vele mu, da naj vsaj ob smrti jim naznani, kdo vendar je in kaj! In starec dé počasno in tiho kakor tat, a vendar dosti jasno, da »bil je literat«. (Anton Medved, Pesmi 2, NB) | Okrenil se je sunkoma; ni se ozrl nanjo, ko je odpiral in zapiral duri, hotel je po stopnicah in po veži tiho in bežno kakor tat. Ko je bil že daleč, v sivem, zaprašenem predmestnem parku, ga je nenadoma prešinila čudna misel: Zdi se mi, da sem umoril človeka!?! (Ivan Cankar, Milan in Milena, NB) | Prosén pogleda krog sebe, – nikogar ni. Tiho, kakor tat, se splazi po stopnicah, postane pri vsakem drugem koraku in se trese, če zaškripljejo kakšne duri. (Ivan Cankar, Slavnostni govor, NB) | »Sodni dan bo prišel tiho kakor tat, in tako bo prišel tudi konec časov,« je prerokoval apostol Peter. »Nebo se bo stafililo z velikim bobnenjem, elementi se bodo od vročine raztalili.« (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Moje noge so zdaj precej slabotne, zato ne morem venomer letati za njo. Komaj ležem, komaj zatisnem oči, že izgine, tako potihoma, narahlo, kakor tat. (Ivan Cankar, Nina 2, NB) | Na spanje zdaj ni bilo mogoče več misliti. Prvič je bil gospod Haro že

popolnoma predramljen, drugič je vedel, da bi mu mala mučilca itak ne dala več miru. Vstal je torej potihoma kakor tat, se odpravil in se splazil na vrt. (Ivo Šorli, Bob in Tedi, dva neugnanca, 1920, 38)

◆ *Primera tiho kakor tat z različico potihoma kakor tat* temelji na dejstvu, da mora biti tat pri svojem delovanju čim manj opazen, čim manj slinjen, vpadljiv. Sestavini *tiho* in *potihoma* se lahko tudi že izpuščata, saj že primerljiva sestavina *kot tat, kakor tat* pomeni 'zelo tiho, kradoma', npr. v primerah *priti kakor tat, splaziti se kot tat*.

távati

távati kot mésečen, gl. *mesečen*.

távati kot mésečnik, gl. *mesečnik*.

távati v temi, gl. *tema*.

těči

jęzik těče kómu kàkor młín, gl. *jezik*.

kàj je tēklo v potókih, gl. *potok*.

kří je tēkla v potókih, gl. *kri*.

kří těče kję, gl. *kri*.

lagáti kot pēs [těče], gl. *pes*.

méd in mléko těče(ta) kję [kómu], gl. *med*.

těči, kólikor nôge nēsejo kóga, gl. *noga*.

těči kot namázano, gl. *namazano*.

těči kot navít, gl. *navit*.

těči kot po máslu, gl. *maslo*.

těči kot v filmu, gl. *film*.

těči kot véter, gl. *veter*.

těči v potókih, gl. *potok*.

vôda těče kómu v grflo, gl. *voda*.

téden

medéni téden /ekspr.; pren., mn. *medeni tedni*/

1. čas prvi teden po poroki; prim. **medeni mesec** Mladoporočenca (Jacques Villeneuve in Dannii Minoque, op. p.) sta se naslednji dan odpravila na medeni teden neznano kam, že kmalu pa se bo moral 27-letni Kanadčan lotiti priprav na novo sezono. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Ko sta se Zhang Huili in njen prijatelj Li Yunpeng letos spomladi poročila, so jima dali ženinovi starši nenavadno darilo: medeni teden v Evropi. (Delo, 24. nov. 2004, NB) | Možnosti »mehki« Domžalčanov so neznatne, še zlasti, ker bodo nastopili brez mladega in velikega upa Žimiča, ki uživa »medeni teden«. (Delo, 19. sep. 1998, NB) | Približno petina te vsote gre za medene tedne. V zadnjih letih se je pojavil nov trend: tradicionalno poroko v bližini nevestinega doma in medene tedne v kakem romantičnem kraju izpodrivajo poroke na tujem, kjer se preživijo še medeni tedni. (Delo, 30. sep. 1999, NB) | Da bi bilo razpoloženje še boljše, so v soboto reprezentanti soigralca Branka Hajdinjaka pospremili v zakonski stan, medeni tedni pa pridejo na vrsto pozneje. (Delo, 14. jun. 1999, NB) | Marsikatera

žrtev, ki je popustila, je na lastni koži namreč boleče skusila, da so obljubljeni drugi medeni tedni trajali le nekaj dni. In potem se je dan spet začel z zmerljivkami, noč pa z udarci in posilstvi ... (Delo, 6. sep. 2003, NB)

2. začetno ugodno obdobje česa novega

Nenadejani umik Viatorja & Vektorja, pokrovitelja nogometišev Ljubljane, ni zaustavil zmagovitega pohoda kluba iz Zgornje Šiške. Pravzaprav je za moštvo medeni teden, potem ko so dobili tudi prestižni pokalni dvoboj z Dravogradom, tekmečem v drugoligaški konkurenci. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | »Pred državo so velike naloge predvsem na področju javnih financ, zato bi bilo najbolje, da se jih nova vlada loti, dokler bodo še trajali medeni tedni koalicijskih partnerjev,« je na tradicionalnih pogovorih v hotelu Piramida dejal guverner Banke Slovenije dr. France Arhar. (Delo, 25. nov. 2000, NB) | Sodeč po prvih zapletih, zlasti zaradi napovedanih haaških obtožnic proti junakom domovinske vojne, se iztekajo medeni tedni Sanaderjevi ministrski ekipi, izvoljeni pred štirinajstimi dnevi. Vsekakor je pred Hrvaško vznemirljivo politično obdobje. (Delo, 6. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *medeni mesec*.

◎ angl. *honeymoon*; nem. *Flitterwochen*; fr. *lune de miel*; hr. *medeni dani*; *medeni mjesec*; pol. *miodywy miesiac*; rus. *medovyj mesjac*.

medéni tédni, gl. *medeni teden*.

tíhi téden /ekspr.; pren./ *čas enega tedna, ko se kdo ne pogovarja, je sprt*

No, kako pa doma? A je še zmeraj tihi teden? Še zmeraj ja. (TVS – Odprti kop, Za zadnjim vogalom: Je tihi teden; sobota, 15. mar. 2008, NB) | Jaz ne vem, če katera ženska zdrži en teden tiho ... si pa raje tiho, četudi se tihi teden zavleče v celi mesec ali več. (Google, www.alter.si/tabla...) | 6. dec. 2007 ... So nepomembne opazke že dovolj za prepri ali »tíhi teden«? Vam očita »vohunjenje«? Je vaš moški nasploh postal pretirano občutljiv ali pa ... (Google, www.planet-lepote.com...) | *tíhi teden*. Odnos med zakoncema po prepiru. Vse dogajanje poteka brez besed in medsebojnega sodelovanja. Lahko traja dan ali cel teden, odvisno od značaja ... (Razvezani jezik)

◆ V frazemu *tíhi teden* je izražen odnos, ki izhaja iz posledic spora, nerazumevanja dveh ljudi, navadno zakoncev, parov. Sestavina *tíhi* pomeni odsotnost govorne komunikacije le-teh, sestavina *teden* pa tedensko trajanje te nekomunikacije.

těhnika

zádjni krík těhnike, gl. *krik*.

těhtnica

bíti jeziček na těhtnici, gl. *jeziček*.

jeziček na těhtnici se je nágnil na strán kóga, gl. *jeziček*.

jeziček na těhtnici se je prevésil na strán kóga, gl. *jeziček*.

kot jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
nagíbati jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
nágniti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
obrníti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
postáti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
premakníti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
premikáti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.
prevésiti jeziček na téhtnici, gl. **jeziček**.

ték

iméti vólčji ték, gl. *volčji tek*.

vólčji ték /ekspr.; pren./ *zelo velika lakota*; sop.: **volčja lakota**

Misel pa, nasprotno, sledi razvoju možganov. O nedeljivosti pa tole: vonj vrtnice ali volčji tek se tako kot hoteno dejanje ali trditev ne prereže na dvoje. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Volčji tek nima s tekom nobene zveze, ampak samo z apetitom. Za zmanjšanje volčjega teka je najboljša slaba novica, ki nam takoj pokvari tek ... (Google, www.tekaskiforum.net/...) | Zakaj imajo eni volčji tek, drugi ne vedo, kaj je to? Zakaj se ene ženske zredijo, ko jemljejo kontracepcijske tablete, druge ne? ... (Google, med.over.net/forum5...) | Mnogi ne vedo, da ima ta ribica volčji tek. Če ne dobi dovolj beljakovin, shira do kosti, dokler ji ne odpadejo plavuti. Zato jo vsak teden pošteno nakrmite ... (Google, movie.subtitlr.com/...)

♦ Gl. *volčja lakota*.

tékati

tékati kot navít, gl. **navít**.

tékma

tékma za stólček /ekspr.; pren./ *boj za mesto, položaj*; sop.: **boj za stolček**; **igra za stolček**

Čeravno je Svetovna trgovinska organizacija (WTO) že od 1. maja brez prvega moža, se nekajmesečna tekma za stolček generalnega direktorja med kandidatom Nove Zelandije Mikom Moorom in Tajske Supačajim Panitčpakdijem končuje brez zmagovalca. (Delo, 17. jun. 1999, NB) | V ameriški zvezni državi Iowa, ki je agrarno območje z redkimi pomembnimi dogodki, so konec tedna z velikim pompom oznanili začetek tekme za stolček v Beli hiši. (Delo, 24. jan. 2000, NB)

♦ Gl. *boriti se za stolček*.

tekmováti

tekmováti za bárve kóga, gl. **barva**.

tekóč

kot na tekóčem tráku, gl. **trak**.

kot po tekóčem tráku, gl. **trak**.

premagováti kóga/kàj kot po tekóčem tráku, gl. **trak**.

sledíti si kot po tekóčem tráku, gl. **trak**.

vrstíti se kot na tekóčem tráku, gl. **trak**.

vrstíti se kot po tekóčem tráku, gl. **trak**.

tekočina

življênska tekočina /ekspr.; pren./

1. kri

Kri je pomembna življenjska tekočina, oskrbuje vsako celico našega telesa s hrano in kisikom, ki ju telo potrebuje za normalno delovanje. Odrasel človek ima 5 do 6 litrov krvi (približno od 7 do 8 odstotkov telesne teže). (Jana 2007, št. 30, NB) | Krvodajalski kombi, za katerega skrbijo študenti veterinarske fakultete, vozi naokrog in zbira vzorce krvi. Pse, ki dragoceno življenjsko tekočino darujejo prvič, testirajo, in če se izkaže, da njihova kri ni univerzalna, jih kot krvodajalce zavrnejo – kar je menda razočaranje tako za lastnika psa kot za laboranta. (Delo, 15. nov. 2002, NB) | ... zbirajo kri, ki so vsa desetletja nazaj s svojim delom in humanostjo zagotavljali to prepotrebno življenjsko tekočino. (Državni zbor RS: 17. redna seja, 31. 05. 2006, NB)

2. voda

Voda je poglavitna življenjska tekočina, ki jo na našem planetu najdemo v vseh agregatnih stanjih. To je posebnost vode na Zemlji, pravi hidrolog prof. Mitja Brilly s fakultete za hidrologijo. (Delo, 28. jun. 2003, NB) | V nerazvitih delih sveta pa se s pomanjkanjem vode spopadajo, ker ni na voljo infrastrukture, ki bi življenjsko tekočino popeljala do odjemalcev – čeprav je te morebiti dovolj in so reke vodnate. (Delo, 23. avg. 2006, NB) | Na svetovni razstavi Expo 2008 bosta osrednji temi razumnejša preskrba z dragoceno življenjsko tekočino in trajnostni razvoj. Ker voda dandanes postaja čedalje redkejša in dragocenejša dobrina, si severovzhodno špansko mesto Zaragoza, ki bo leta 2008 gostilo sejem World Fair, obeta izrabit svetovni dogodek za opozarjanje na pomembnost preskrbe z vodo, okoljske vidike pomanjkanja in razumnejše gospodarjenje z njo. (Delo, 24. apr. 2007, NB)

♦ Poimenovanje *življênska tekočina* (= **življenjsko nujna tekočina*) temelji na dejstvu, da sta kri in voda neobhodni za obstoj in delovanje ter sestavo organizmov človeka in mnogih živih bitij.

Téksas (téksas)

[èn sám] Téksas /pog.; pren., tudi **pravi, borzni/ kjer je nered, nasilje**

»Pa pustiva zdaj politiko in uživajva ta lepi razgled na Dallas.« »Davos«, ga je plaho popravil Clark. »A res? Meni se zdi vse skupaj en sam Teksas!« (Delo, 1. feb. 2003, NB) | Kočevje je v povojnem obdobju veljalo za pravi Teksas. Še pred nekaj leti je bilo v letu dni na Kočevskem storjenih skoraj toliko umorov kot v vsej preostali Sloveniji skupaj. (Dolenjski list, okt. 1998) | Slišalo se je res skoraj tako kakor pok bombe, ki je sredi tedna odjeknila nekje v Italiji. Pok je bil toliko

silovitejši, saj je agencija, ki pod Borakovim vodstvom neusmiljeno udriha in poskuša čistiti borzni teksas, ki se je razbohotil v tranzicijskih letih, tokrat udarila v vrh borzne trgovine, kjer bi morali za pravila, ki so jim zavezani in ki jih tudi sami pišejo, stoodstotno skrbeti. (Delo, 4. okt. 2003, NB)

právi Téksas, gl. [en sam] Teksas.

têle

častiti zláto tôle, gl. *zlato tele*.

čáščênje zlátega teléta, gl. *čáščenje*.

glédati kot tôle v nôva vráta /ekspr.; primera/ *gledati zelo neumno ali začudeno*; sop.: **glédati kot bik v nova vrata**

»Prvemu otroku bova dala ime Benedikt, drugemu Apolonija, za ostale bova pa še videla. Se strinjaš, moj dragi Zevsek?« je drdrala, medtem ko sem jaz še vedno gledal kot tele v nova vrata in si razbijal glavo v vprašanjem, kdaj se bodo te preklete sanje končale. (Iztok Vrhovec, Pust in druge zgodbe, NB) | Začetki muay-thaija v Sloveniji segajo v leto 1996, ko ga je k nam prinesel Novomeščan Iztok Vorkapič. Ko sem takrat komu omenil tajski boks, me je gledal kot tele v nova vrata. (Delo, 28. maja 2004, NB) | Na zabavi je bila edina Tajka v sarongu. Vsi so jo gledali kot tele v nova vrata. (Delo, 14. maja 1998, NB) | Imamo namreč duhovnega pastirja, kačjega pastirja, kravjega pastirja in pastirja profesorja brez službe. Medtem so se vsi prisotni posedli za mizo, le Uroš je strmel kot tele v nova vrata. Gledal je štiri dekleta, gledal je Alberta in ni se mogel načuditi podobnosti. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | »To je še najboljša rešitev,« je dodala. Marjetica je strmela kot tele v nova vrata, snemalec pa je brez besed pospravil kamero. (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB)

◆ Primera *gledati kot tele v nova vrata* s sopomenkama *gledati kot bik v nova vrata*, *gledati kot krava v nova vrata* temelji na dejstvu, da tako tele, kot bik in krava radovedno pogledajo vsakogar, ki se pojavi na hlevskih vratih. Da je ta radovedni pogled označen kot neumen ali začuden, je stvar presoje nekdanjih ustvarjalcev primer, kar velja še za mnoge druge živalske primere.

◎ angl. *to stare blankly at sth.*; bolg. *gledam kato tele pred šarena vrata*; češ. *koukát jak tele na nová vrata*; fr. *être comme une poule qui a trouvé un couteau*; nem. *dastehen wie der Ochs vorm Berg*; *dastehen wie die Kuh vorm neuen Tor*; *dastehen wie die Kuh vorm Scheunentor/vorm Berg*; rus. *smotret' kak baran na novye vorota*.

strméti kot tôle v nôva vráta, gl. *gledati kot tele v nova vrata*.

zláto tôle /bibl., ekspr.; pren./ *bogastvo, denar*

Tistih štiristo tolarjev bom dolgo nosil v srcu, kot Cankarjevo Skodelico kave. Smešno, to vem, v času, ko novi rodovi obožujejo zlato tele. (Delo, 4. apr. 2001,

NB) | Prvo zlato tele: Mohamed Ali. Čeprav novinec v svetu promotorjev, je Don King dobro vedel, da bo svojo željo po moči, slavi in bogastvu najlažje zadovoljil s pomočjo daleč najbolj karizmatičnega boksarja, Mohameda Alija. (Delo, 29. mar. 1999, NB) | Napotili so se čez brezmejno puščavo in širo morje. V veri, da jih onkraj čaka obljubljen dežela. Imeli so vizijo in cilj, a ni bilo lahko. Veliko jih je omagalo, še več izgubilo vero in začelo častiti zlato tele. (Delo, 28. avg. 1999, NB) | Omike in olike niso imeli in so jo sploh mrzili ter se ogibali občevanja z ljudmi, ki imajo manj v blagajni, tem več pa v glavi in v dostojanstvu nego oni. Njih vzori so se sukali okoli zlatega teleta, vsa njih politika pa okoli načela, da se mora slepo služiti in poslušno glasovati za gospode ... (Janez Mencinger, Abadon, NB) | A tudi najbolj iskren častilec zlatega teleta se versko moti; tudi če bo odrešen, ne bo odrešen zaradi svoje krive vere, temveč zaradi iskrenosti, s katero je sicer krivo veroval, a po svoji krivi veri vendar, čeprav to ni tako lahko, pošteno živel. (Vinko Ošlak, Včasih je tudi misliti užitek, Filozofske sentence, NB) | Jelka se je duhovno bogatila, Andrej se je finančno podprl. Kakšna ironija – nepismena Rominja si je zaželela bližino sočloveka, in to prvega sočloveka Slovenije, predsednik edine stranke, ki ima v podnaslovu pripis »krščanska«, pa je v teh slovesnih trenutkih objemal bankomat in malikoval zlato tele. (Mladina 2006, št. 52, NB) | Zlato tele, okoli katerega pleše katoliška cerkev – predvsem njen vrh – se imenuje moč, denar, oblast. Je totalitarna organizacija, ki je drugače misleče likvidirala še vse do 19. stoletja in to v imenu Kristusa, ki je učil nesebično ljubezen do tako imenovanih »sovražnikov«. (Mladina 2005, št. 17, NB)

◆ Izraz *zlato tele* izhaja iz svetega pisma – gl. Mojzesovo knjigo 2, 32, 8 in druge – po kateri je zlato tele simbol površnih vrednot v obliki kipa v nasprotju do vere. Kot jedrno sestavino ga vsebujejo frazemi *častiti zlato tele* 'častiti bogastvo, denar' (preoblikovano tudi *čáščênje zlátega teléta*), *plesati okrog zlatega teleta*. Na izvor frazema kažeta tudi naslednja navedka: Aronov Izraelec, ki je vlil zlato tele, medtem ko je Mojzes vsekoval zapovedi pod vrhom Sinaja, je grešil, saj je zavračal živega Boga Jahveja in odlival mrtvega v podobi teleta – a ta greh ni podrl jezu, ki razločuje med normalnostjo in norostjo. (Delo, 27. maja 2002, NB) | Druga zapoved, ki pravi, Ne skrni božjega imena, ima v sebi tudi prepoved čaščenja podob drugih »malikov« ... Medtem ko je Mojzes sprejemal božje zapovedi na gori Sinaj, je izraelsko ljudstvo, lačno podob, ustvarilo podobo malika, zlatega teleta. (Delo, 28. dec. 2002, NB)

◎ angl. *the golden calf*; fr. *le veau d'or*; hr., srb. *zlatno tele*; nem. *ums goldene Kalb tanzen*; *das goldene Kalb anbeten*; rus. *zolotoj telec*; *zlatoj telec*; *poklonjat' sja zolotomu tel'cu*.

teló**biti kdó/káj z dúšo in telésom**, gl. **duša**.**biti predán kómu/čému z dúšo in telésom**, gl. **duša**.**predáti se kómu/čému z dúšo in telésom**, gl. **duša**.**z dúšo in telésom**, gl. **duša**.**zapisáti se kómu/čému z dúšo in telésom**, gl. **duša**.**temà****biti zavít v temò** /ekspr.; tudi pren./**1. biti v temi, brez luči, električne razsvetljave**

Dva meseca in pol po osvoboditvi je Bagdad ponoči še vedno zavít v temo. (Delo, 1. jul. 2003, NB) | Afganistan zavít v temo. Vojne vihre, ki so pustošile po Afganistanu, so uničile tudi električno napeljavo. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Južni tečaj je zavít v temo šest mesecev na letu, takrat hudo piha in temperature so deset mesecev na leto minus 50 stopinj Celzija. (Delo, 16. maja 2000, NB)

2. biti nepoznan, neraziskan

Kar koli je že bilo, je v lokal priletelo skozi okno, eksplozija, ki je sledila, pa je naredila za okrog milijon tolarjev škode. Na policiji so redkobesedni, in ker je vmes interes preiskave, nam ni uspelo izvedeti niti tega, ali gre za ročno bombo ali kaj drugega, in tudi motiv je še vedno zavít v temo. (Delo, 8. jan. 2003, NB) | Nastanek gradu je zavít v temo. Pred današnjim je obstajal prvotni grad, ki je bil postavljen nižje od sedanjega. (Delo, 22. jun. 1999, NB) | Dogodek ostaja zavít v temo. Morda je pravo »spreobrnjenje« le tisti dogodek, kjer »zato« zasije zaobrnjenemu življenju samemu, za vse druge pa ostaja temačen. (Delo, 13. dec. 1999, NB)

brcniti v temò /pog.; pren./ *zelo se zmotiti*

Poleg tega pa nisi napravil napake ti, saj nisi mogel vedeti, kako se katero orožje obnese. Nekdo malo višji od tebe je krepko brcnil v temo ... (Damijan Šinigoj; Neizstreljeni naboj, NB) | Kdor je pomislil, da se bo s prvim resnim mrazom, tako kot lani v pozni jeseni, kurilno olje pocenilo, je močno brcnil v temo. Ameriško rožljanje z orožjem je – kljub malenkostni šibitvi dolarja – samo še dodatno pritisnilo na svetovne cene naftnih derivatov, ki se jeseni sicer praviloma višajo. (Delo, 17. sep. 2002, NB) | Alpski smučarji na zadnji postaji zime. Götschl po načrtih, Maier brcnil v temo. (Delo, 11. mar. 2004, NB) | Če sta se podala v gradbeništvo, sta brcnila v temo ali bolje rečeno v Gradbeništvo Božičnik, ki iz nepojasnjenih predvolilnih razlogov visoko kotira na županovi gradbeniški lestvici. (Delo, 13. feb. 2001, NB)

♦ Frazem *brcniti v temo* je nastal iz besedne zveze *brcniti v temo* v prenesenem pomenu. Temelji na dejstvu, da se v temi zelo slabo ali nič ne vidi, zato lahko v njej pri brcanju v kaj zelo zgrešimo.

távati v temi /ekspr.; pren./ *biti neveden, neizobražen, neobveščen*

Pomanjkanje znanja, posvetna poželenja ... Kaj je torej čudnega, če ljudstvo tava v temi, ko so omračeni celo tisti, ki bi morali biti luč sveta. (D. Jančar, Ogenj, igra, NB) | V katerem koli trenutku lahko, vsaj načelno, računalnik priključijo na satelitski telefon in po internetu dobijo dostop do istega zemljevida, ki ga ima pred očmi njihov vrhovni poveljnik. Proti nasprotniku, ki tava v temi, je ta prednost uničujoča. (Delo, 2. mar. 2002, NB) | Policija še vedno tava v temi in išče motiv za 15 mrtvih, dva ducata ranjenih in ubijalski nagon dveh mladoletnikov – Našli so dnevnik, poslovilno pismo in amaterski video. (Delo, 24. apr. 1999, NB) | Naj spomnimo, da so slovenjgraški policisti in kriminalisti od maja 1996 do februarja 1998 v Slovenj Gradcu in okolici obravnavali enajst požarov, ob katerih so preiskovalci taval v temi, saj niso mogli ugotoviti, zakaj je sploh zagorelo. (Delo, 22. mar. 2000, NB) | Brez razvojnega soglasja in jasnih usmeritev, kaj in kdo so naši nosilci razvoja, bomo še dolgo taval v temi in izbirali med tisočeri modeli razvoja. (Delo, 5. okt. 2002, NB) | Toda vrhov policije in tožilstva opozorila, da lahko preiskava, ki jo vodijo na lokalnem nivoju, ostane brez rezultata, očitno ne zanimajo. Da bi kakorkoli odvrnili očitke in ugotovitve, da preiskava tava v temi, se jim ne zdi primerno. (Delo, 22. jun. 2002, NB)

♦ Frazem *tavati v temi* izhaja iz starega testamenta, npr. Izaija 9, 2, Janez 8, 12. in 5. knjiga Mojzes 28, 29, kjer je rečeno, da tisti, ki ne slišijo besed Boga, »tavajo opoldne, kot tava slepec v temi«. Kot je razvidno iz navedenega, je frazem verjetno nastal po krajšanju iz **tavati kot slepec v temi*.

◎ angl. *to grope (around) in the dark*; češ. *tápat v temnotách*; fr. *tâtonner dans le noir*; nem. *im Dunkeln tappen*; rus. *bluždat' v potëmkah*; *hodit' v potëmkah*.

temà kàkor v méhu, gl. **meh**.**temà kàkor v pèči**, gl. **peč**.**temà kot v rógu**, gl. **rog**.**temà se déla kómu pred očmi** /ekspr.; pren./ *zaradi slabosti, razburjenja se mu zdi, da nič ne vidi*

»Govorita, govorita sedaj, ko sta stvar že lahko premislila, ko sta lahko že prišla do spoznanja, kako neumen je bil vajin odpor!« Z Lazarjem sva molčala in se stiskala v kot; meni se je delala tema pred očmi. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Resniku se je počasi razkadila megla v glavi in tema pred očmi. Čutil je, da nekam čudno sedi in kakor da ga vse boli. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB)

têmeljni**biti têmeljni kámen [čésa]**, gl. **kamen**.**položiti têmeljni kámen**, gl. **kamen**.

postáviti tĕmeljni kámen, gl. **kamen**.

tĕmeljni kámen [čĕsa], gl. **kamen**.

tĕmen

tĕmni obláki se zgrínjajo nad kóm/čím, gl. **oblak**.

temnó

temnó kot v rógu, gl. **rog**.

tĕnek (tenák) prid.

tenák nós imĕti, gl. **nos**.

[tĕnek] kot **zobotrĕbec**, gl. **zobotrĕbec**.

tĕnki -a -o sam.

tĕnka prĕde kómu, gl. **trda prede komu**.

tenkó prisl.

tenkó pískati, gl. **pískati**.

teorĭja

teorĭja dómĭn, gl. **domina**.

tĕpĭh

pomĕsti káj pod tĕpĭh /pog.; pren., nedov. **pometati/skriti, prikriti, ignorirati kaj praviloma negativnega; ne narediti česa, ne ukrepati**; sop.: **pomesti kaj pod preprogo**

In tudi v tem kontekstu, bolj kot kdaj koli, velja misel Alberta Camusa: »Prepričan sem, da resnico tega stoletja lahko najdemo le, če do kraja raziščemo njegovo tragedijo. Če doba trpi zaradi nihilizma, potrebne morale ne bomo našli tako, da bomo nihilizem pometli pod tepih ...« (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Pri čemer mislim, da političnih kompromisov med zgodovinskimi resnicami ni moč enostavno najti, predvsem pa ne za dnevno politično rabo. Sem pa trdno prepričan, da seveda teh vprašanj ne moremo pometati pod tepih, da pa hkrati, seveda, z njimi ne moremo ravnati tako, da bi storjene krivice v preteklosti popravili tako, da bi storili nove. (Državni zbor RS: 16. izredna seja, 3. 12. 1997, NB) | »Mi si želimo dirkati v Cerkljeh, a če to ne bo mogoče, potem se bomo pač zatekli kam drugam,« je povedal o tem Šuster z željo, da bi to debato enkrat za vselej spravil pod tepih. (Delo, 13. apr. 2001, NB) | Vendar, je tu, kot je bilo že prej povedano, nastala velika sprememba. Iz prejšnjega namena, da se pojavi uspešna, bi rekel uspešen seznam firm, katerih lastnik ali pa solastnik je država, se je tu pojavil predvsem drugi primer, primer, ko se prisili hitro končati lastninjenje in seveda nekatere probleme, ki so upravičeni ali pa neupravičeni, spraviti, kot se temu reče, pod tepih. (Državni zbor RS, 12. izredna seja, 29. 7. 1997, NB) | Srebrno moštvo si vsaj navzven ni preveč belilo glave s Kolumbijčevo ničlo, raje so slavili zmago Kimija Räikkönena, ki je

sedaj spet v precej boljšem položaju v boju za naslov svetovnega prvaka. Vprašanje pa je, ali bosta Montoya in Dennis lahko kar tako pospravila Kanado pod tepih. (Delo, 14. jun. 2005, NB)

◆ Gl. **pomesti kaj pod preprogo**.

pomĕtati káj pod tĕpĭh, gl. **pomesti kaj pod tepih**.

posprávi káj pod tĕpĭh, gl. **pomesti kaj pod tepih**.

správi káj pod tĕpĭh, gl. **pomesti kaj pod tepih**.

tĕpsti

tĕpsti kóga kákor vóla, gl. **vol**.

testó

bíti iz drugačnega testá /ekspr.; pren./ **imeti drugačne, navadno pozitivne lastnosti, sposobnosti** Ivančuk je ves čas zelo dobro nadzoroval položaj na šahovnici in najboljšemu kitajskemu velemojstru ni niti dovolil, da bi razvil svojo igro. Barejev je iz drugačnega testa. Silovit poskus napada je bil zanj le izziv, ki ga je unovčil z drugo zmago. (Delo, 6. dec. 2001, NB) | No, finančni minister se je lotil čiščenja hleva pod št. provincija LII. na res nenavaden način; njegov »program« je še vedno tako rekoč tradicionalen, torej kidanje gnoja, čudno pa je, da sta ta gnoj Telekom in Triglav, dobičkonosni strateški podjetji. Herakles, ki je očistil razvpiti Avgijev hlev, je bil očitno iz drugačnega testa: že v zibelki je zadavil kači, ki ju je nadenj poslala Hera. Herakles je Avgijev hlev očistil v enem dnevu tako, da je skozenj speljal vodo dveh rek. (Nedelo, januar–december 2008, NB) | Lenič se je moral torej, če je hotel pridobiti zaupanje v zavarovalnici in v širši javnosti, vsaj pri letni nagradi s svojo držo jasno distancirati od ravnanja pohlepne predhodnice, pokazati skratka, da je iz drugačnega testa. (Delo, 12. jun. 2004, NB) | Prenosniki ThinkPad z oznako R so najdostopnejši iz ponudbe »velikega modrega«. Medtem ko so nekateri modeli iz te serije bolj skopo opremljeni, pa je R52 iz drugačnega testa. Osnova računalnika je novi sistemski nabor i915GM s procesorjem Pentium M, ki deluje pri taktu 1,7 GHz. (Monitor, julij–avgust 2005, NB)

◆ Gl. **bíti iz istega testa**.

◎ angl. *to be cast in a different mould*; češ. *být z jiného těsta*; *být z jiného dřeva*; fr. *être d'un (tout) autre acabit*; *ne pas être du même bois*; *ne pas être de la même trempe*; nem. *aus anderem Holz geschnitzt sein*; rus. *byt' [sdelan] iz drugogo testa*.

bíti iz istega testá /ekspr.; pren., tudi nikal./ **imeti enake, navadno pozitivne lastnosti, sposobnosti** Shiloh Jolie-Pitt in Suri Cruise sta na prvi pogled iz istega testa. Ljubki dveletni deklici, ki praznujeta rojstni dan šest tednov narazen, sta hčerki dveh najslavnejših igralskih parov na svetu. (Novice, julij–december 2008, NB) | Svoje španske besede pa bo morala obnavljati v Argentini, kamor pogosto leti k svojim starim staršem. Ta dvojezična jezikovna vzgoja je morda nekam nenavadna, je pa iz istega testa kot siceršnja dvojezična

vzgoja topogledno visoko razvitih argentinskih Slovencev. (Delo, 22. apr. 2000, NB) | Marat in Nicolas sta zunaj igrišč dobra prijatelja, v areni pa se borita, kot bi šlo za življenje in smrt. Kiefer, ki mu v zadnjem času ne gre vse po načrtih, je hotel dokazati, da ni iz istega testa kot nekateri igralci, ki so zaradi utrujenosti predali svoje dvoboje. Sredi odločilnega niza so Nemca začeli grabiti krči in pomagali mu niso niti ledeni obkladki fizioterapevta Billa Norrisa. (Delo, 29. avg. 2002, NB) | Sledim temu, da ne zanikam sebe, vendar ne tako, da s tem zadušim drugega. Ne tako, kot to počneta Čiči in Lavra. Ampak tako, da živim svoje življenje z zavedanjem, da ob meni živijo tudi drugi, ki niso iz istega testa, zato potrebujejo svoj prostor za svoje mišljenje in ravnanje. (Polet, januar–junij 2007, NB) | Vsako leto ista pričakovanja, iste fraze in na koncu ista opravičila. Še nikomur pa ni padlo na pamet, da morda Tim Henman in Greg Rusedski enostavno nista iz istega testa kot legendarni Perry. (Delo, 27. jun. 2003, NB) | V devetih primerih od desetih so, o, groza, njene strah zbujajoče kopije. Skorajda vse, kar sem rekla o Italijanih, velja tudi za vas, ki ste narejeni ali narejene iz istega testa. (Delo, 26. jul. 2003, NB) | Samo domišljamo si, da smo narejeni iz istega testa kakor naši dežurni junaki! Ko junak v naših očeh neha biti junak, ko ni več v formi in ni več sposoben dosegati izjemnih rezultatov, njegovo junastvo zbledi, naša adoracija pa se spremeni v prezir. (Delo, 15. 03. 2008, NB)

◆ Frazem *biti iz istega testa*, prav tako *biti narejen iz istega testa*, temelji na prenesenem pomenu sestavine *testo*: 'kar predstavlja pozitivno bistvo koga, tj. lastnosti, sposobnosti koga'. V zvezi iz *istega testa* se je izoblikoval pomen enakovrednega primerjanja teh lastnosti, sposobnosti, v zvezi iz *drugačnega testa* v frazemu *biti iz drugačnega testa* pa pomen drugačnosti v primerjavi s kom.

◎ angl. *to be cast in the same mould*; češ. *být ze stejného těsta*; *být ze jednoho těsta*; fr. *être du même acabit*; *être de la même trempe*; nem. *von gleichem Schrott und Korn sein*; rus. *byt' [sdelan] iz odnogo testa*; *byt' ot togo že testa*.

biti narejen iz istega testá, gl. *biti iz istega testa*.

têta

têta s Krvávca, gl. **Krvavec**.

težáva

iméti križe in težáve [s kóm/čím], gl. **križ**.

križi in težáve [s kóm/čím], gl. **križ**.

têžek

biti têték kot cènt, gl. **cent**.

iméti nôge têtéke kot cènt, gl. **cent**.

têték kot cènt, gl. **cent**.

têték kot kámen, gl. **kamen**.

têték kot svíneec, gl. **svinec**.

têtéka artíleríja, gl. **artíleríja**.

težítí

kot kámen težítí kóga kjé, gl. **kamen**.

težkó

beséda gré kómu težkó iz úst, gl. **beseda**.

beséda gré kómu težkó z jezíka, gl. **beseda**.

tí

bítí na tí s kóm/ čím /pog.; tudi pren. in nikal./

1. *tíkati se s kom*

Samo, veš, mi je potem po nekaj dolgih dimih pomignil: Jaz sem si bil takrat še na ti z Džji in Džji, pa najsi so bili direktorji, doktorji ali sekretarji. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Kot sem že rekel, se jim ne bo nič mudilo. Seveda dobro vedo, da si prizadevate, da bi bili z drugimi že uveljavljenimi člani snobokracije 'na ti'. Zato bo njihova uslužnost imela svojo ceno. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | In res se je kmalu nato obrnil k meni in rekel: In končno, ali kdo verjame, da bi bilo z gospodom Zidarjem kaj laže zobati češnje? Kaj pa veste, s kom vse je na ti. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Morda so bili delavci le pri strojih še najbolj pridni. Poleg tega smo bili vsi na »ti« in vsi tako rekoč bratje. (Delo, 24. feb. 2001, NB)

2. *biti domač s čím, biti blizu, biti navajen česa*

Da je bila cerkev skozi daljno in bližnjo zgodovino »na ti« z nekaterimi – denimo fašističnimi – totalitarizmi, je znano, da pa je celo brezbožni komunizem zanj boljši od demokracije, pa je novo. (Delo, 8. sep. 2001, NB) | Medtem ko v Italiji doživljate pravo košarkarsko renesanso, si z državno reprezentanco niste ravno na ti ... Že odkar pomnim, me v Sloveniji ne obravnavajo tako, kot si zaslužim. (Delo, 17. jun. 2002, NB) | Sam sem se s smrtjo soočil pozneje v življenju in tedaj mnogo bolj resno. Od takrat velja verz, da sva si smrtjo poslej na ti. Ta odnos je zdaj mnogo bolj realen, ni več grozljiv, ampak je blizu tistemu, čemur pravi Prešeren »prijazna smrt«. (Delo, 19. apr. 2003, NB) | Z dobrimi (torej cenovno visoko uvrščenimi) hoteli nisem na »ti«. Predvsem seveda zaradi cene (ne samo bivanja, tudi večerne pijače v recepciji, na primer), pa tudi zaradi neosebnosti, ki diha iz njih. (Delo, 4. jun. 2003, NB) | Raper 50 Cent si je s smrtjo na »ti«: devetkrat so ga ustrelili ali zabolli in zato celo na koncertih pogosto nosi neprebojni jopič. (Delo, 18. nov. 2003, NB) | Kar desetkrat je izboljšal tedanji jugoslovanski rekord, s planiško velikanko je bil na »ti« od prvega dne, pa čeprav ni bila vedno prijazna z njim, saj se je na njej leta 1934 kar hudo poškodoval. (Delo, 20. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *biti si na ti s kom/čim* je pravzaprav parafraza glagola *tíkati se s kom* 'uporabljati v govoru s kom obliko druge osebe ednine'. Ta oblika je zaimek *ti*, iz katerega je glagol *tíkati* tudi

izpeljan. Preneseni pomeni obeh izrazov izhajajo posledično prav iz uporabe tega zaimka v govoru s kom.

☉ fr. *tutoyer qn.*; hr. *biti na ti s kim*; nem. *mit jmdm. auf du [fund du] stehen*; mit *jmdm. per du sein*; *jmdn. duzen*.

preíti na tí /ekspr.; v tož., tudi **príti/ začeti se tikati**; prim. **biti na ti s kom**

»Taki so pač bili časi, v Ljubljani smo se bratili na široko, midva pa se še vikava. Toda če želite, lahko preideva na ti.« (J. Vidmar, *Obrazi*, NB) | Novinarja, ki se srečata na tiskovni konferenci, brž preideta na ti in podobno je pri še mnogokaterem poklicu; tako kot so se nekdanj z lučmi pozdravljali vozniki avtomobilov, ki niso bile stoenske, fički ali lade, »smo se tikali tudi spačkisti« in v rožnatih letih otroci cvetja; ti pa je – med komunisti – zapovedala še partija ... (Delo, 7. maja 2002, NB) | Gerhard Schröder, ki z Jelcinom še ni utegnil »priti na tik«, je opozoril, da je ruska vojna v Čečeniji v popolnem nasprotju s temeljnimi načeli Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, na katere ves čas prisega tudi Moskva. (Delo, 20. nov. 1999, NB)

◆ Gl. *biti na ti s kom/čim*.

príti na tí, gl. *preíti na ti*.

tí si [pa] búča, gl. *buča*.

tí si práva búča, gl. *buča*.

tič

ne tič ne miš /ekspr.; parni, nikal., v povedni rabi/ *ki je brez izrazitih lastnosti, značilnosti*

Nekaj šol imam. Ravno toliko, da nisem ne tič ne miš. (C. Kosmač, *Reka*, NB) | Tipična strategija slovenskega podjetja pa je pripravljena preveč površno. Podjetja so pozicionirana nekje vmes, kjer so donosi najnižji – niso ne tič ne miš. (Delo, 13. apr. 2002, NB) | Zaradi rož upam, da pregovor o ledenih možeh ne bo držal. Ker vreme ni »ne tič ne miš«, vremenarji bi temu rekli spremenljivo oblačno, me sredi sajenja presenetni rahel dež. (Delo, 17. maja 2003, NB) | Država bi jih morala celo opozoriti, da z neurejenim statusom tu ne morejo živeti, ker nobena urejena država ne more trpeti prebivalcev, ki v razmerju do nje ne želijo biti ne tič ne miš in brez vsakih obveznosti do nje. (Državni zbor RS: 35. redna seja, 30. 3. 2004, NB) | Nekoliko bolj zabavno utegne biti s predsednikom komisije: ta že od Delorsovega obdobja ni ne tič ne miš, še najmanj pa predsednik evropske vlade ali celo EU. (Delo, 7. feb. 2002, NB)

◆ Frazem v obliki *ni ptič ni miš* najdemo že pri Plet. I, 585 (z razlago: er hat keinen ausgesprochenen Charakter), v obliki *ni ptič ne miš* pri Glonarju (SSJ, 212) z razlago: hinavec, nikdar ne pokaže svojega pravega lica. Enakopomenski parni frazemi obstajajo v več evropskih jezikih, a z drugačnimi parnimi sestavinami (gl. ☉). Slovenski parni sestavini *ptič (tič)* in *miš* sta izvirmi in zelo

spominjata na eno od mnogih poimenovanj *neto-pirja*: *pol ptič pol miš* (tj. žival, ki ni ne ptič ne miš, čeprav po letenju kaže na prvega, po izgledu na drugo).

☉ angl. *neither fish, flesh, nor good red herring; neither fish, flesh, nor fowl*; fr. *ni chair ni poisson*; češ. *ani ryba ani rak*; hr., srb. *ni riba ni meso*; nem. *weder Fisch noch Fleisch sein*; pol. *ni pies, ni wydra; ktoś ni z pierza ni z mięsa*; rus. *ni ryba ni mjaso; ni kaftan ni rjasa; ni pava ni vorona*.

tičati

v tém grmu tiči zájec, gl. *grm*.

tíger

brezzóbi tíger /publ.; pren.; za osebe in stvari/ *kdor je samo navidez nevaren; kar je samo navidez nevarno*; prim. **bavbav; papirnati tíger**

Ali bo Agencija EU za temeljne pravice pes čuvaj, ki bo opozarjal na kršitve človekovih, manjšinskih in drugih pravic v Uniji, ali brezzobi tiger, bo pokazal čas. Včeraj na Dunaju ustanovljena agencija, ki je nasledila doseđanji Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije, za zdaj še nastaja, saj ji morajo natančnejši delokrog pristojnosti članice Unije še določiti. (Delo, 2. mar. 2007, NB) | Da pa je okoljsko ozaveščena javnost pogosto le brezzobi tiger, se je pokazalo med gradnjo »vlake« na Belsko planino nad Javornškim Rovtom, ki leži skoraj 1700 metrov nad morjem. Po tej »vlakici«, ki seka tudi območje Natura 2000, se je brez dvoma mogoče pripeljati tudi z avtomobili. (Delo, 8. dec. 2006, NB) | V parlamentu sta že dva predloga sprememb zakona o računskem sodišču, nekateri pa se celo sprašujejo, ali bodo potrebne tudi spremembe ustave. Toda zdajšnje pobude za spremembo zakonodaje žal niso le posledica ugotovitev, da je računsko sodišče zdaj samo brezzobi tiger, temveč tudi posledica notranjih bojev med posameznimi člani tega sodišča. (Delo, 9. nov. 1998, NB) | Vodilni nemški politiki vsekakor pričakujejo, da bo imela misija na Bližnjem vzhodu »robusten mandat«. Predsednik socialdemokratov Kurt Beck, denimo, noče, da bi bili nemški vojaki v regiji »brezzobi tiger«. (Delo, 29. avg. 2006, NB)

◆ Frazem *brezzobi tiger*, ki je sopomenka frazemu *papirnati tiger*, temelji na dejstvu, da je tiger kot zelo nevarna zver brez zob veliko manj nevarna, saj brez zob ne more preživeti.

papírnatí tíger /publ.; pren.; za osebe in stvari/ *kdor je samo navidez nevaren; kar je samo navidez nevarno*; prim. **bavbav**

Mao Cetung, komunistični voditelj imperialnega obnašanja in navad, je deželi želel vrniti izgubljeno veličino. Zanj je bilo jedrsko orožje papirnati tiger. Pa kaj potem, če Američani ali Rusi na nas vržejo atomske bombe in če umre sto ali dvesto milijonov ljudi. (Delo, 4. jul.

1998, NB) | Je bil to prazen blef, kar se vidi v padcu tehnoloških delnic v ZDA? Je slovensko Ministrstvo za informacijsko družbo še en politično-birokratski papirnati tiger. (Monitor, jul./avg. 2001, NB) | Peking pošilja mirovnike na Vzhodni Timor kljub pomislekom do posredovanja v suvereni državi – Je Kitajska res le papirnati tiger. (Delo, 18. sept. 1999, NB) | Nekateri so svet poimenovali kar »papirnati tiger«, drugi za »siroto Jerico«. Cerkev je v sodobnih družbah papirnati tiger, kot bi temu rekel Mao Cetung. Ima zobe, a so iz papirja. (Delo, 18. avg. 2001, NB) | Ustanavljati nekakšen svet samo zaradi tega, da bi imeli organ, ki bo potem nekakšen papirnati tiger ali brezzobi zmaj, nima smisla. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Najprej bo rušilni potres doživela njegova (tj. Miloševićeva, op. av.) socialistična stranka, ki je sicer na srbskih parlamentarnih volitvah lanskega decembra dobila samo 13,5 odstotka glasov, vendar še zmeraj ni papirnati tiger. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | Toda ta država je že nekaj časa papirnati tiger: njena politika je Potjomkinova vas, njena vojska in z njo vsa vojaška moč je šla v franže, njeno gospodarstvo se je – skorumpirano – dokončno sesulo, njena vsakdanjost je prežeta z mafijaštvom, njeni znanstveniki bežijo iz države, njeni pisatelji so umolknili. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Če bi Amerika, ki ima pravico do povračila proti dokazanim krivcem, izpadla kot papirnati tiger, bi bil to tako rekoč poziv k novim valovom terorizma. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Tako so v Turčiji začeli že javno govoriti, da so jih Američani pustili na cedilu in da je projekt zgolj papirnati tiger. (Delo, 5. okt. 2002, NB)

◆ Frazem *papirnati tiger* je tako kot *sopomenski papirnati zmaj* kitajska prisposodba, pravzaprav krilatica nekdanjega kitajskega predsednika Mao Cetunga (gl. citate) za (ameriški) imperializem, ki naj bi ga prej ali slej zrušila moč kitajske revolucije.

◎ nem. *ein (richtiger) Papiertiger sein*; pol. *papierowy tygrys*.

tih

tih kot miš, gl. *miš*.

tih kot miška, gl. *miška*.

tíha vóda, gl. *voda*.

tíhi téden, gl. *teden*.

tího

bítí tího kot rit, gl. *rit*.

tího, [da] bi lahkó slíšali šivánko pásti, gl. *šivanka*.

tího, da bi slíšal múho letéti, gl. *muha*.

tího kàkor tát, gl. *tat*.

tího kàkor v grôbu, gl. *grob*.

tího kot miš, gl. *miš*.

tího kot miška, gl. *miška*.

tího kot v cêrkvi, gl. *cerkev*.

tír

bítí na slépem tíru /ekspr.; pren., tudi nikal./ *bítí v položaju, ko česa ni več mogoče nadaljevati*

Predor Markovec je spet na slepem tiru. Nadzornikom in Darsovcem se z Markovcem ne mudi. (Delo, 4. 7. 2008, NB) | Včasih imamo občutek, da smo na slepem tiru, ali pa, da se vlak sploh ne bo več premaknil, da ima naš vlak okvaro. In vendar. Naš vlak spelje vedno znova ... (Google, www.kupid.com/forum...) | Moram priznati, da sem tudi sam od začetka bil na slepem tiru, ko nisem vedel, kakšna prehrana je najbolj primerna za oblikovanje telesa. (Google, www.the-xtreme.com/...) | Dober in na žalost nikakor ne izjemen primer, da je želja po izobraževanju na slepem tiru, je bil moj nedavni pogovor s šestnajstletno frajlico z ... (Google, www.joker.si/)

◆ Gl. *zapeljati na slepi tir*.

bítí na stránskem tíru /ekspr.; pren., tudi nikal./ *bítí v položaju, ko je komu, čemu odvzeta vodilna vloga, mesto*

Baritonist Philippe Rouillon je bil kralj Toas: močan negativec, razvojen med tistim, kar je vedel, da ga čaka, in prizadevanjem, kako bi z žrtvovanjem grških brodolomcev ušel zli usodi. Kot četrti glavni lik je nekoliko na stranskem tiru, a je bil v odločilnih trenutkih odličen. (Delo, 19. avg. 2000, NB) | Zame je bilo Kosovo izziv. V policiji sem dvaindvajset let in lahko povem, da sem bila kot ženska zmeraj na stranskem tiru. Pri nas je pač tako, da tiste, ki nimajo posebne podpore, težko uspejo. (Delo, 30. avg. 2002, NB) | Ne morem reči, da ni delaven in da nima volje, kar so mu očitali. Je pa res, da je bil precej zagrenjen, ker je bil dolgo na stranskem tiru. (Delo, 28. maja 2004, NB) | Nagrada je gotovo spodbuda, ko si mlad. Saj si rečeš: opazili so me, splača se naprej truditi, nisem na stranskem tiru ipd. V mojih letih pa ni več toliko spodbuda kot potrditev opravljenega dela in nova huda dodatna obteza. (Delo, 25. okt. 2004, NB) | Pričakovati je, da bo novi zakon spremenil tudi prakso davčne uprave; ta je namreč doslej dajala prednost izterjavi večjih vsot, tiste, vredne nekaj stotakov ali tisočakov, so bile bolj na stranskem tiru. (Delo, 19. feb. 2000, NB) | Vsa Nemčija je bila v mesecu dni nogometnega prvenstva kot v transu. Politične dileme in gospodarske težave, ki teden za tednom bremenijo nemški vsakdanjik, so bile navidezno na stranskem tiru. (Delo, 8. jul. 2006, NB)

◆ Gl. *dati koga/kaj na stranski tir*.

bítí odrínjen na stránski tír, gl. *dati koga/kaj na stranski tir*.

dáti kóga/káj na stránski tír /ekspr.; pren./ *odvzeti komu, čemu vodilno vlogo, mesto*

Podobno je povedal Jani: »Na televiziji je nekaj sposobnih mladih novinarjev, ki si zaslužijo vso podporo, in smešno je, da prav meni, ki prihajam iz Amerike, kjer je mladost vladar, podtikajo, da bom mlade novinarje dal na stranski tir. Ne bom jih.« (Delo, 8. apr. 2000, NB) | Zato so se pri sindikatu zdravnikov in zobozdravnikov

Fides odločili, da plače kot glavno temo delovanja v zadnjem desetletju počasi dajo na stranski tir in se posvetijo zlasti skrbi za zmanjševanje obremenitev zdravnikov in izboljšanje njihovih delovnih razmer. (Delo, 21. dec. 2001, NB) | Med njimi ni skrajšanja transportnega časa in novih pravil za počitek, zato oba ostajata nespremenjena. Ker predlog, ki ga je predložilo irsko predsedstvo, aprila ni dobil soglasja, ga je nizozemsko predsedstvo dalo na stranski tir in se osredotočilo na točke, pri katerih je dogovor mogoč, je včeraj pojasnil predsedujoči sveta nizozemski minister za kmetijstvo M. Cees Veerman. (Delo, 23. nov. 2004, NB) | Lahko bi rekli, da je po več kot tridesetletnem premoru zasedanje parlamenta največje zadoščenje za 91-letnega kralja Zahirja Šaha, ki ga je nova oblast kljub laskavemu naslovu »očeta naroda« odrinila na stranski tir. Parlament se je namreč nazadnje zbral tik pred državnim udarom Šahovega nečaka Mahmuda Dauda, ki je oznanil desetletja vojn in zunanjega vmešavanja. (Delo, 21. dec. 2005, NB) | O zakonu, ki naj izenači vse politike pred televizijskimi kamerami (omeji naj popolno prevlado opozicijskega veljaka Berlusconija, ki ima tri svoje televizije), se ni mogoče odločiti, ker so si v laseh vsi, na vseh ravneh. Na vrsto torej lahko pride tisti zakon, ki ga vsakokrat posebej odrinejo na stranski tir in v pozabo – zakon o globalni zaščiti slovenske manjšine. (Delo, 20. jan. 2000, NB) | Po naših podatkih naj bi imel Lacko kot državni podsekretar na ministrstvu precej vpliva, saj je skoraj v celoti odgovoren za finance, državni sekretar za finance Janko Deželak, ki je po hierarhiji nad njim, pa je menda odrinjen na stranski tir. (Delo, 13. apr. 2002, NB)

♦ Bistvena sestavina frazema *dati koga/kaj na stranski tir* je besedna zveza *stranski tir*. Ta v železniškem izrazju pomeni tir, kjer lahko stojijo vagoni, lokomotive ali železniške kompozicije, ki trenutno ali določen čas niso v prometu. Preneseno na druga področja se je izoblikoval prenesen pomen besedne zveze *stranski tir*, tj. umik, odvzete, prenehanje dejavnosti, aktivne vloge, mesta v čem. Navadno se uporablja v predložnih zvezah *na stranski tir*, *na stranskem tiru*. To odvetje je aktivirano z glagolskimi sestavinami *biti*, *dati*, *odriniti*, *biti odrinjen*, *postaviti*, *potisniti*, *zaiti*, *zapeljati*, *znajti se* itd. Podoben prenesen pomen je dobila tudi besedna zveza *slepi tir* v predložnih zvezah *na slepi tir*, *na slepem tiru*.

© angl. *to push so./sth. to side(lines)*; češ. *odsunout někoho/něco na vedlejší kolej*; fr. *mettre qn./qc. sur une voie de garage*; hr., srb. *staviti koga na mrtvi kolosijek*; *staviti koga na slijepi kolosijek*; nem. *jmdn. aufs Abstellgleis schieben*; rus. *otodvinut' kogo/čto na vtoroj plan*.

obtičati na slépem tíru, gl. *znajti se na slepem tiru*.
odriniti kóga/kàj na stránski tír, gl. *dati koga/kaj na stranski tir*.

ostáti na slépem tíru, gl. *znajti se na slepem tiru*.

postáviti kóga/kàj na stránski tír /ekspr.; pren., nedov. **postavljati/ odvzeti komu, čemu vodilno vlogo, mesto**

»Kaj je svet ponorel, da trupla ležijo na cesti, kot v času največje srednjeveške kuge?« »Nekdo bi naju rad postavil na stranski tir,« je neprizadeto rekel Franček, potegnil pulover s sebe in zagrnil golo žensko. »Zarota, nič drugega kot zarota.« (Sonja Koranter, Srečal me je Buda, NB) | Selektor Jonas Kauzlauskas, ki je v minuli sezoni vodil tudi Žalgiris, naj bi Žukauskasu le zameril, da je odšel v tujino za podobno vsoto, kot so mu jo nudili v Kaunasu, in ga postavil na stranski tir. (Delo, 7. sep. 2000, NB) | Kritičen pa je bil do potresnega zakona: »Od vsega začetka trdim, da je zakon slab. Kot kritika zakona in njegove izvedbe sta me ministrstvo za okolje in državna tehnična pisarna postavila na stranski tir.« (Delo, 3. apr. 2002, NB) | Če predstavnik madžarske vlade ne bo prav kmalu sedel za mizo z župani desetih jugozahodnih madžarskih mest in vasi, da bi poskušali poiskati rešitev za razmere na tamkajšnjih cestah in na madžarsko-slovenskem mejnem prehodu Redics-Dolga vas, bodo blokirali promet. Kot je za Delo povedal župan Redicsa Jozsef Loranth, mislijo resno: »Za ta korak se bomo odločili le v skrajni sili, če nas bo Budimpešta še naprej postavljala na stranski tir.« (Delo, 3. avg. 2002, NB) | Četudi ni dvomov, kot izhaja iz doslej pripravljenih strokovnih mnenj, da ni pravnih ovir za začetek postopka za spremembo ustave, pa ni mogoče postaviti na stranski tir zavezanosti državnega zbora odločbi ustavnega sodišča o uveljavitvi dvokrožnega večinskega volilnega sistema. (Delo, 5. maja 2000, NB) | Tudi CSKA ima svoje adute, a jih skrbno skriva. Mladi Andrej Kirilenko, ki je bil izbran za 3. najboljšega igralca suprolige in je za naslednjo sezono vse bližje NBA (Utah), in njegovi soigralci so namreč zadnja dva tedna v popolni osami le trdno trenirali, medtem ko so tekme ruskega DP postavili na stranski tir. (Delo, 11. maja 2001, NB) | Potem pa se je ustavilo. V najbolj občutljivih najstniških letih je Tommy začel sanjati o morebitni karieri pop pevcu, teniško kariero pa je postavil na stranski tir. (Delo, 28. jan. 2002, NB)

♦ Gl. *dati koga/kaj na stranski tir*.

postávljati kóga/kàj na stránski tír, gl. *postaviti koga/kaj na stranski tir*.

potísnniti kóga/kàj na stránski tír /ekspr.; pren./ *nehati obravnavati, upoštevati, koga, kaj, onemogočiti, preprediti kaj*

Sprva sem staknil poškodbo, nato pa je prišla zamenjava trenerjev. Gospod Edin Osmanovič me je potisnil na stranski tir, za kar pa sem mu neizmerno hvaležen. Če tega ne bi storil, najbrž ne bi bilo ne golov ne iger. (Delo, 29. maja 2000, NB) | Tretji del se je začel pravljično razpletati za »železarje«, ki so z dvema goloma branilce naslova potisnili na stranski tir. Toda ti so pri priči jeseniško slavje utišali, po treh bliskovitih akcijah izenačili, v nadaljevanju pa zapravili priložnost (Jure Vnuk) celo za vidnejši zasuk. (Delo, 9. mar. 2001, NB) |

Po zadnji odločitvi bo zakon o javnih uslužbencih zajemal le uradništvo (med katerega bodo vključene tudi nekatere paradržavne organizacije, kot je denimo pokojninski zavod), plače pa bodo urejene z ločenim zakonom. V prid tej odločitvi je, da vprašanje plač vedno potisne na stranski tir druga vprašanja. (Delo, 2. okt. 2000, NB) | Tako se pogosto dogaja, da začne prisilno »ozdravljeni« zasvojenec kmalu znova jemati heroin, pravi Matek. Drogo je mogoče postopoma potisniti na stranski tir le z ureditvijo življenjskih okoliščin – z ustvarjalnostjo, izobrazbo, zaposlitvijo in kakovostnim partnerskim razmerjem. (Delo, 16. nov. 2000, NB) | Ko so uredniki in novinarji pristali na tako politično izključujoče stanje, so poteptali tudi osnove profesionalizma. Kot redni komentatorji so se poleg nekaterih že tako ali tako politično opredeljenih novinarjev na straneh naših časopisov pojavili ideološki fanatiki, pisci obrnjenega klerikalizma, ki so iz tedna v teden določali politični profil časopisa in neobremenjeno novinarsko komentiranje potisnili povsem na stranski tir. (Drago Jančar, Brioni, Eseji in drugi zapiski, NB)

♦ Gl. *dati koga/kaj na stranski tir*.

správití kóga s tíra /ekspr.; ed., pren., nedov. **spravljati/ vznemírítí, razburítí koga**; prim. **iztírítí [koga]** »Hudi so, ko vas ni doma, in sedaj bodo še bolj.« Župan pa ni bil mož, ki bi se bil dal spraviti s tira. Tudi za las ni raztegnil svojega umerjenega koraka. (Fran S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Očitno nič ne ve o Mani. Poskuša me prizadeti, poskuša usekati, me spraviti s tira. Pa se ji ne bo posrečilo. (Miha Remec, Mana, NB) | Odpovedati se bom morala delu na terenu, sem premišljevala. Zadnje čase me že vsaka najmanjša malenkost spravi s tira, še travo slišim, kako rase. Preveč je bilo zadnje mesece neverjetnih situacij, preveč. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Če sem v tej svoji osrednji točki ravnovesja, si lahko zadenem na rame celo veselje. Če bivam tukaj, v svojem duhovnem centru, me ničesar ne more spraviti s tira ... (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Po petih trojkah (Gnjidić 3, Čapin in Duščak) so vodili že s 16 : 2 in 19 : 5. Katastrofalen začetek pa sorbenih gostov ni spraval s tira. Že v drugi četrtini so se pokazale stare slabosti Novomeščanov. (Delo, 16. dec. 2002, NB) | Čeprav so javna občila kot glavno temo njunega 20-minutnega pogovora navedla Irak, sta se v enaki meri posvetila vprašanju Severne Koreje, glede katere Bush zahteva večjo kitajsko angažiranost. Čeprav ZDA vztrajajo, da so sposobne biti dve vojni hkrati in da zaostrovanje iraške krize ne pomeni, da se ne morejo dovolj posvetiti tudi Severni Koreji, vse bolj kaže, da ameriške funkcionarje izzivanje Pjongjanga v sedanjem neugodnem trenutku že spravlja s tira. (Delo, 10. feb. 2003, NB) | »Vedela sem, da preprosto moram zmagati, čeprav sem se hkrati zavedala, da bo Švedinja igrala kratke in rotirane žogice ter s tem razbijala ritem igranja, kar me spravlja s tira. Mogoče sem tudi preveč hotela in zato tudi hitela, namesto da bi umirila igro.« (Delo, 14. jan. 2005, NB)

♦ Frazem *spraviti koga s tira* temelji na prenesenem pomenu sestavine *tir*: ekspr., s predlogom 'ustaljen način življenja, delovanja'. Enak pomen ima tudi istokorenska sestavina *tirnica*, in sicer navadno v množini, npr. *življenje se vrača v stare tirnice*; kaj *teče po starih tirnicah*.

správljati kóga s tíra, gl. *spraviti koga s tira*.

zaití na slépi tír, gl. *zapeljati na slepi tir*.

zapeljáti na slépi tír /ekspr.; pren., tudi **stranski tír/ prítí v položaj**, ko česa ni več možno nadaljevati

Ne le Ronaldinhove želje, temveč tudi za 5 milijonov povišana odškodnina, ki zdaj znaša 29 milijonov, je otoplila odnose med francoskim in angleškim klubom. Še minuli ponedeljek se je zdelo, da je Manchester zapeljal na slepi tir. (Delo, 14. jul. 2003, NB) | Edino onadva sta morda še zmožna znova pognati francosko-nemško »lokomotivo«, ki sta jo nazadnje znala skupaj voziti pokojni Mitterrand in upokojeni Kohl. S Schröderjem in Chiracom je ta evropski vlak zapeljal na slepi tir, Chirac in Merklova nista prišla dlje od »poljubljam roko«, strojevodkinji Merklova in Royalova pa bi ga zelo verjetno iztírili. (Delo, 12. maja 2007, NB) | Ustavno sodišče je npr. odprlo pot za neomejeno drobitev občin, s čimer je zašla ta reforma na slepi tir; smer te reforme pa je prišla v direktno nasprotje z dogajanjem v Evropi, kjer so v preteklih desetletjih male občine združevali v večje in bolj učinkovite – skladno s funkcionalnimi potrebami sodobnih lokalnih skupnosti. (Delo, 13. mar. 1999, NB)

♦ Pomen frazema *zapeljati na slepi tir* temelji na besedni zvezi *slepi tir*. Ta v železniškem izrazju pomeni tir, ki ima izhod samo na enem koncu in kjer lahko tako kot na stranskem tiru stojijo vagoni, lokomotive ali železniške kompozicije, ki trenutno ali določen čas niso v prometu. Preneseno na druga področja se je izoblikoval še pomen besedne zveze *slepi tir*, tj. 'umik, odvzetje, prenehanje dejavnosti, aktivne vloge, mesta v čem'. Navadno se uporablja v predložnih zvezah *na slepi tir*, *na slepem tiru*. To odvzetje je aktivirano z glagolskimi sestavinami *biti*, *obtičati*, *ostati*, *postaviti*, *potisniti*, *zapeljati*, *znajti se* itd. Podoben prenesen pomen ima tudi besedna zveza *stranski tir* v predložnih zvezah *na stranski tir*, *na stranskem tiru*.

znájti se na slépem tíru /ekspr.; pren., tudi **na stranskem tiru/ biti v položaju**, ko česa ni več možno nadaljevati

Tudi nekateri (proto)narodi moderne dobe so se bodisi zaradi skrajno neugodnih okoliščin bodisi zaradi svoje neinicativnosti znašli na slepem tiru zgodovine. Vse do 2. polovice 18. stoletja je bil npr. položaj Slovencev in Bretoncev – na to je opozorila imenitna študija Petra Vodopivca – ne samo povsem primerljiv, temveč tudi presenetljivo podoben, potem pa je prišlo do velikega razkoraka v razvoju obeh etničnih

skupnosti. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, 2003, NB) | Prenovljeno ustavo naj bi slavnostno razglasili 12. novembra, če spet ne bo popustila disciplina v makedonskih strankah, sopolisnicah ohridskega sporazuma, zaradi česar se je mirovni proces v Makedoniji za poldrugi mesec znašel na slepem tiru. (Delo, 2. nov. 2001, NB) | Tezo odhajajočega predsednika evropskega parlamenta je mogoče brati tudi v obrnjenem vrstnem redu; če se upočasni ali celo dokončno ustavi postopek posodabljanja skupnih institucij, bo na slepem tiru obtičal tudi pristopni proces z državami, ki so jim v Bruslju v zameno za demokratizacijo, politične in gospodarske reforme odprli »evropsko perspektivo«. (Delo, 16. dec. 2006, NB) | Stanko Roka Viharja je slej ko ne potolčen in načet od podeželskega življenja, kjer ga malo preveč žura, malo ubit in brezizrazen, pa vendar tudi grozeč in agresiven obstranec, ki je obtičal na slepem tiru življenja in ustvarjalnosti, in Lili Vesne Slapar radoživa in koketna, potem pa izkoriščena in zlomljena deklina. (Delo, 3. dec. 2002, NB) | Tako so kriminalisti in vojaški operativci ostali praznih rok. Preiskavo so sicer vodili še v drugi smeri, a se je tudi tu končala na slepem tiru. Ker so pred spektakularno krajo orožja iz vojaškega skladišča postojnske vojašnice tam urili kar 70 rezervistov, so se preiskovalci odločili, da jih vzamejo v precep in preverijo njihove alibije z detektorjem laži. (Delo, 30. dec. 1999, NB) | Spreledati pa tudi ne gre politično poučne nedavne glose Borisa Ježa Umetnost spodvijanja repa. Zlasti ker obstaja resna bojazen, da bomo Slovenci prednostno-enakopravno zgradili Hrvatom avtocesto Macelj-Maribor, medtem ko bo drugi tir ostal na slepem tiru. (Delo, 14. avg. 2004, NB)

© češ. *octnout se na slepé koleji*; rus. *okazat'sja v tupike*.

tisk

rumêni tisk /pog.; pren./ *senzacionalistični tisk*

Novinarji so skrajno kričavi in senzacionalistični; en hripav glas zamenja drugega, pomembne so samo afe-re, umori, nesreče, neumnosti, torej tisto, kar priteguje množično slovensko bralstvo. V ospredju je predvsem rumeni tisk: Slovenske novice, Nedeljski dnevnik. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Od obstoječih dnevnikov si dovoli včasih kaj črhiniti zoper oblast le še četrti, Slovenske novice, ki ga uvrščajo v kategorijo rumenega tiska. Le zakaj, ko pa je malone vse, kar imamo, rumeni tisk že dobro posušene in razpokane rdeče barve. (D. Jančar, Brioni/Eseji in drugi zapiski, NB) | Slepi in gluhi ne bodo spet beračili? Dramatični naslov, ki se nam ponuja, bi morda bolj sodil v rumeni tisk, ne pa v resen dnevnik, kakršen je Delo. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Zvedel sem, da je tisti butelj spet pisal izmišljotine o meni. To mi je ponavadi smešno, ampak zdaj se mi zdi, da ga je tokrat malo bolj zaneslo, preveč celo za rumeni tisk. (Delo, 12. okt. 2002, NB)

◆ Izraz *rumeni tisk* izhaja iz angl. *Yellow Press* 'dnevnik, ki so polni senzacionalnih, škandaloz-

znih informacij, ki popačijo novice s tendenco šovinizma'. Prvi ga je leta 1895 uporabil Ervin Wardman v časopisu New York Press. Izraz *Yellow Press* je vzet iz prvega komiksa, tiskanega v barvah leta 1895 z naslovom *The Yellow Kid*, ki je zgodnji poskus barvnega tiskanja enega od newyorških časopisov. (W. Kopalinski, 1356) Negativni pomen sestavine *rumen* je popolnoma v skladu s simboličnimi pomeni rumene barve. Ta je v evropski kulturi razvila vrsto negativnih simbolnih pomenov in velja za eno najmanj zaželenih barv, pogosto je povezana z negativnimi čustvi in občutji, kot so zavist, ljubosumje, nezaupanje, strahopetnost, sovraštvo (Kovačev 1997, 122), v srednjem veku so jo uporabljali za stigmatizacije, z njo so označevali izdajalce, prostitutke, krivoverce, izdajalce, podobno še tudi v 20. stoletju Jude. V povezavi z blatom označuje gnus, strup, škodljivost, kot najbolj svetla in bleščeča barva je postala barva najrazličnejših opozoril. Pozitivne pomene je razvila zaradi asociacij s soncem, tako simbolizira svetlobo, mladost, energijo, radost, življenje, veselje, kot nasičena rumena barva tudi zrelost, jesen, rodovitnost. Rumena barva je v tesni povezavi s čutnostjo, že v stari Grčiji je bila barva prostitutk, prav tako v srednjem veku. (Lurker 1991, 236) V ljudski zavesti živi rumena barva predvsem kot barva zavisti in sovraštva, ta simbolika se prekriva tudi z zeleno barvo. Rumena obarvanost obraza pri zavistnih in jeznih ljudeh naj bi bila posledica izločanja žolča, ki je po ljudskem prepričanju sedež jeze. (Dobrovol'skij 2002, 287)

© angl. *yellow press*; *yellow journalism*; hr. *žuta štampa*; nem. *Regenbogenpresse*; *Boulevardblätter*; *Boulevardpresse*.

tisoč

zgornjih deset tisoč /publ.; štev. zv./ *predstavniki ozkega sloja najbogatejših, najimovitejših, najvplivnejših osebnosti, družin v kapitalistični družbi*; prim. **smetana družbe**; **elita**

V knjigi Our Kind Of People opisuje visoki črni razred – obskurno, snobistično in klikarsko družbo, ki deluje tako diskretno, da so njeni rituali in njene šege Američanom čisto neznan, pravi Frankfurter Allgemeine Zeitung. Avtor takoj na začetku jasno postavi, kdo sodi med zgornjih deset tisoč in kdo ne: on sam da, televizijski zvezdnik Bill Cosby ne; pevka Lena Horne da, Whitney Houston ne, politik Andrew Young da, prečastiti Jesse Jackson ne, pa tudi sodnik vrhovnega sodišča Clarence Thomas ne. Le Oprah Winfrey, tako pravi Graham, je razred zase – prebogata, da bi jo bilo

mogoče izključiti, prezaposlena, da bi si jo bilo mogoče lastiti. (Delo, 12. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *zgornjih deset tisoč* je verjetno kalk po angl. *the upper ten (thousand)* ali nem. *die oberen Zehntausend*. Frazem temelji na štetju prvih deset tisoč najbogatejših, najvplivnejših osebnosti v določeni kapitalistični družbi. Sestavina *zgornjih* pomeni pravzaprav tiste, ki vladajo, obvladujejo vse v določeni državi. Angleški izraz *the upper ten thousand* je prvi zapisal novinar Nathaniel Parker Willis (1806–1867) 11. 11. 1844 v newyorškem časopisu *Evening Mirror*: »At present there is no distinction among the upper ten thousand of the city.« (v nemškem prevodu: Gegenwärtig gibt es keinen Rangunterschied unter den oberen Zehntausend der Stadt). Nanaša se na štetje predstavnikov denarne aristokracije, ki se je izoblikovala na severu ZDA kot posledica dejstva, da je leta 1850 vrednost industrijske in manufakturne proizvodnje prvič prehitela kmetijsko proizvodnjo in da se je izkop premoga od 1820 do 1860 povečal za skoraj tristo krat. (gl. Geflügelte Worte, 445)

◎ angl. *the upper ten thousand*; češ. *horních deset tisíc*; fr. *au dessus du panier*; *les grandes familles*; nem. *die oberen Zehntausend*; rus. *slivki obščestva*; *elita*.

tisočér

dežela tisočérh jézer, gl. **dežela**.
država tisočérh jézer, gl. **država**.

tiščanje

[nójevsko] tiščanje gláve v pések /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kratkovidnost, sprenevedanje*

Ni se bal malomarne brezbriznosti počivajočih rok, ni se bal drhtenja v zraku, ni ga bilo strah nobene telesnosti, nobene duhovnosti, strah ga je bilo neizpodbitne in strahovito moreče vdanosti. Tiste preklete vsakdanje strahopetnosti, ki ni bila podobna ničemur, ki je bila kot tiščanje glave v pesek, ki je bila kot nič, ki je bila tisti »ničemur«. (D. Jančar, Romanje gospoda Houžvičke, NB) | Ja, na tistem MTV, ki nam omogoča, da skupaj z evropsko Protinacistično ligo ali z Amnesty International dosežemo ogromno ljudi, predvsem mladih. Drugačen odnos do popularne kulture bi pomenil navno tiščanje glave v pesek. (Delo, 12. feb. 2000, NB) | Ugotovitev, ki nikakor ni nova, temveč zrcali kronično zaostajanje Slovenije zlasti na področju skalalne infrastrukture za vsemi, tudi manj pomembnimi skalalnimi državami, seveda ni napotek za nadaljnje tiščanje glave v pesek. (Delo, 8. jan. 2003, NB) | Toda namesto tega smo bili večji del seje Sveta priča nojevskemu tiščanju glave v pesek. Vtis je bil, kot da večina svetnikov nekako ne želi sprejeti ugotovitev računskega sodišča in na njihovi podlagi ukrepati. (Delo, 29. sep. 2001, NB) |

Neodvisni sindikati sporočajo, da bosta vlada in SRD s svojim početjem uničili kar 70 manjših podjetij, ki sedaj še sodelujejo pri močno okrnjeni proizvodnji, z nojevskim tiščanjem glave v pesek pa najbolj odgovorni funkcionarji dokazujejo le popolno neseznanjenost s problematiko in nepriljubljenost za reševanje zapletenih odnosov. (Delo, 20. mar. 1999, NB) | Katastrofe ne morejo preprečiti lepe besede, dobrohotna prepričevanja ali nojevsko skrivanje glave v pesek. (E. Kardelj, Problemi naše socialistične graditve II., 1955, 309)

◆ Gl. *[nojevsko] tiščati glavo v pesek*.

◎ pol. *chowanie głowy w piasek*.

tiščáti

[nójevsko] tiščáti glávo v pések, gl. **glava**.

tiščáti fige v žépu, gl. **figa**.

tiščáti fige za kóga, gl. **figa**.

tiščáti figo v žépu, gl. **figa**.

tiščáti figo za kóga, gl. **figa**.

tiščáti glávo v pések kot nój, gl. **noj**.

tiščáti pesti [kómu; za kóga/kaj], gl. **pest**.

tišína

gróbná tišína /ekspr.; pren./ *velika tišína*; prim. **tišína kot v grobu**

Zgodilo se je, da je nekaj dni v naši hiši, ki je sicer bila polna otroškega hrušča, vladala grobna tišina. Oče je dobil hudo pljučnico in visel več časa med življenjem in smrtjo; a počasi je okreval. (Anton Breclj, Zdrav, kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Piš je bil tako močan, da je takoj zatem nastala grobna tišina. In pogledi so negotovo zatavali po prostoru k onim ljudem naokrog, ki so imeli zobotrebe med zobmi. (D. Jančar, Pisma iz drugega sveta, NB) | Ullman je z energično kretnjo ustavil igranje 'plehmuzke'. Nepazljivi klarinetist je odigral še nekaj not, nato je zavladala grobna tišina. (Marija Klobčar, Kamničani, 1998, NB) | Ajaks je predel za mojim hrbtom in hlatal za nadležnimi muhami. Obdajala nas je grobna tišina in vročina je počasi pojenjala, zato sem zaznal vsak trzaj ali gib. (Delo, 7. jul. 2004, NB) | Ob ognjišču je deklet še pretočilo nekakšno vodo, da je pljusalo po lončenem dnu, glasna govorica je šla mimo hiše, potem pa je vse utihnilo. Še pomislil ni, kam se je spravilo deklet, le to grobno tišino je poslušal, ta neskončni črni mir, ki vlada v teh krajih od pradednin vsako noč. (D. Jančar, Galjot, NB) | Morten, že 21 let pevec pri A-ha, je imel na ta kaotični dan več deset intervjujev. Okrog sebe, tudi na vrtičku streljaj od okna, si je za ta namen ustvaril grobno tišino, tako da si je predstavnicca založbe upala le šepetati, ko me je spustila noter. (Delo, 18. maja 2002, NB)

◆ Frazem *grobna tišina* je nastal po preoblikovanju iz primer *tišina kot v grobu* ali *tih kot v grobu*.

tišína, [da] bi lahkó slíšali šívánko pásti, gl. **šívanka**.

tjšina kot v c rkv , gl. cerkev.

tjšina kot v gr bu, gl. grob.

tj 

govoriti tj  v  n d n, gl. dan.

govoriti tj  v tr  dni, gl. dan.

tj  v tr  dni, gl. dan.

tk ti

kot p jek tk ti mr zo, gl. pajek.

tl 

izgubiti tl  pod nogámi /ekspr.; pren., nedov. **izgubljati**/

1. ne biti ve  prepričan v pravilnost svojega ravnanja

Preslabe živce ima. Izgubil bi tla pod nogami. Sploh to ne bi bil več on, Rudolf Resnik. (Gitica Jakopin,  arometi, NB) | Vse je tako čudno. Dopovedujem ti  e ves čas, kako da sem mo na in kako se lahko zanesesh name, v resnici pa je edino res, da iz dneva v dan vse bolj izgubljam tla pod nogami, je nato dvignila pogled, ki je bil prepoln nekake meni nedojemljive skesanosti. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, Roman, NB) | Z belimi figurami pa Belorus ni ponovil napake. Handicapirani svetovni podprvak, ima velike težave z očmi, je hitro za el izgubljati tla pod nogami in rešitve ni bilo več. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Dobil sem vtis, da slovenska javnost kar naenkrat od nas pričakuje čudeže. Navijači so izgubili tla pod nogami in pričakujejo, da bomo premagovali tekmece kar po vrsti. (Delo, 2. apr. 2002, NB)

2. imeti ogrožen (družbeni) položaj

Palm izgublja tla pod nogami. Večinski tržni delež se počasi, a vztrajno topi in tekmece dobivajo vse več bitk – eno zadnjih na pravkar končani konferenci DEMO-mobile. (Delo, 17. sep. 2001, NB) | Doma, v Italiji, se govorice kljub Prodijeji zadržanosti niso poglele. Tudi zato ne, ker je opozicija ob tisoč in enem opozorilu iz civilne družbe spoznala, da izgublja tla pod nogami. (Delo, 20. dec. 2002, NB) | Nikari ne mislite, da bi se zmogli, kakor na primer Irci na Angleškem, neprestano guncati med drugimi političnimi strankami. V tem slučaju bi izgubili tla pod nogami in postali osvra eni od vseh. (Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, NB)

izgubljati tl  pod nogámi, gl. izgubiti tla pod nogami.

naletéti na plódna tl , gl. pasti na plodna tla.

od vr ha do t l, gl. vrh.

pádati na plódna tl , gl. pasti na plodna tla.

p sti na plódna tl  /ekspr.; pren., tudi nikal., nedov.

padati/ uspeti, učinkovati

Pridige smo  e opravili. Bomo videli, kaj od tega je padlo na plodna tla.  as bo pokazal svoje. (Sonja Koranter, Tri pike in muha, NB) | V Prekmurju in Porabju

so socialdemokratske ideje padle na plodna tla. (Mihael Kuzmič, Slovenski izseljenci iz Prekmurja v Betlehemu v ZDA 1893–1924, NB) |  eprav je  rot pripomnil, da je s soprogo šesti gost diskotek in se mu zato  e ne zdi, da ni normalen, njegova pojasnila niso padla na plodna tla. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Pritiski, s katerimi je Enron zahteval večjo deregulacijo, so padli na plodna tla. To so bila zlata devetdeseta leta, vlada ni delovala, privatizacija je veljala za odlično rešitev vseh mogočih problemov. (Delo, 16. feb. 2002, NB) | »Ko David igra na svoji nekdanji ravni, smo vražje moštvo,« pravi, vendar njegovi pogovori na štiri oči ne padejo na plodna tla prav vsak večer. (Delo, 8. apr. 2002, NB) | V forumu je združenih pet trgovinskih zbornic iz držav, iz katerih so največji investitorji na  e kem – britanska, nizozemska, nem ska, francoska in  vedska. Njegova opozorila pa so padla na plodna tla. (Delo, 14. feb. 2004, NB) | »Priznanj smo bili veseli in po a eni z njimi,« je povedal Franci  op, leta 1998 tudi dobitnik nagrade MOK in leto prej Bloudkove nagrade, »saj pomeni, da so naše delo in zamisli vendarle padli na plodna tla.« (Delo, 4. jan. 1999, NB) | Naše dojemanje demokracije je bilo zelo ozko. Pozitivni predlogi iz Slovenije niso padli na plodna tla. Zamuda je spodbudila razvoj nacionalizma, ki je bil grobar Jugoslavije. (Delo, 12. nov. 1999, NB) | Zato predlagam ustanovitev nepolitične, ekspertne vlade, ki bi delovala do volitev. Vtis imam, da je zamisel padla na rodovitna tla, ker jo je zaslediti tudi v političnih vrstah. (Delo, 28. maja 1999, NB) | Ko je  e ostarel, so ga vprašali, ali so njegovi nauki padli na rodovitna tla in ali ima kaj dobrih učencev. »Rečem vam,« je dejal Hegel, »od množice učencev me je razumel samo eden ... in  e ta napačno.« (Delo, 26. avg. 1999) | Sposobnost organiziranja in druženja planincev na pohodih, srečanjih in delovnih akcijah mu je bila pisana na kožo. Njegove pobude so padale na plodna tla. (Delo, 5. maja 2003, NB) | Pričakovati je, da bodo tokrat naša skupna prizadevanja z omenjenim avtorjem naletela na plodna tla in obrodila zelene sadove. (Delo, 25. feb. 2000, NB) | Morda je majhen plus za Zagrebčane novi trener Velimir Kljai , ki je sve a mo  ekipe ter velik motivator. Glede njegovih izjav na naš račun pa mu sporočam le, da pri nas pač niso in ne bodo naleteli na plodna tla. (Delo, 16. mar. 1998, NB)

  Frazem *pasti na plodna tla* z različicami *naleteti na plodna tla*, *pasti na rodovitna tla*, ki se lahko uporablja tudi zanikano, izhaja iz starejšega *seme je padlo na rodovitna tla*. To izhaja iz sveto-pisemske zgodbe o sejalcu, ki seje semena po različnih mestih, tj. tudi po cesti, kamnitnih tleh itd., a vzklijejo in dobro uspevajo samo na plodnih tleh. Preneseno na druga področja človekovih dejavnosti je padanje česa na plodna, rodovitna tla postalo prispodoba za uspeh, učinkovitost česa.

  hr., srb. *pasti na plodno tlo; nai i na plodno tlo*; nem. *auf fruchtbaren Boden fallen*; rus. *upast' na dobroju počvu*.

pásti na rodovítna tlà, gl. *pasti na plodna tla*.

tlà pod nogámi gorijo kómu /ekspr.; pren./ je v veliki stiski, nevarnosti; sop.: **pod nogami gori komu**; **pod petami gori komu**

Hrust je pogledal po strani Ivana, in spet mu je nasmeh, vreden gorke zaušnice, skrivil debela usta. »Ali me hočete počastiti?« je silil Ivan, ki so mu gorela tla pod nogami. (Fran Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | Predsednik Vladimir Putin je pred meseci na zasedanju varnostnega sveta, posvečenem čečenski problematiki, zelo ostro nastopil proti varnostni službi FSB, ki koordinira vse akcije v tej republiki, a ji še ni uspelo premagati vseh upornikov; finančnemu ministru, ki bi moralo najti denar za rekonstrukcijo; ... Zlasti gorijo tla pod nogami uradnikom v čečenski republiki, saj so jim iz Moskve ukazali, da se morajo vsi begunci vrniti do konca septembra. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | Toda ker oblasti v Beogradu zaradi notranjih nemirov gorijo tla pod nogami, je videti, da bi rada ne glede na odkrita opozorila s sedeža Nata in od drugod za vsako ceno izzvala spopade »v drugem očesu v glavi Jugoslavije«. Nedavno črnogorsko ponudbo o uvedbi drugačnih odnosov je vzela zgolj kot »triglavski sindrom« – namesto pogovorov in dogovora so sledile grožnje in znova mobilizacija rezervistov, napoveduje pa celo konkretne akcije. (Delo, 15. avg. 1999, NB) | Za njim so gledali drugi. Tonetu so kar gorela tla pod nogami; tako rad bi bil šel iz te družbe; toda ženske se niso dale spraviti, in oče se je obotavljal. (Fran Detela, Svetloba in senca, NB)

◆ Frazem *tla pod nogami gorijo komu* temelji na dejstvu, da je treba pred požarom pravočasno zbežati, kajti ko zagorijo še tla, postane skrajno nevarno in postane beg nemogoč. Na enaki predstavi temelji sopomenski frazem *pod nogami gori komu*.

tlà se májejo [pod nogámi] kómu /ekspr.; pren., dov. *zamajejo*/

1. ima ogrožen družbeni položaj

Zveni alarmantno. Kajti državi – vsaj taki pravni in demokratični – se májejo tla pod nogami, če njeni legitimni organi prisile (vojska, policija, sodišča) ne delujejo tako, kakor bi morali. V takem primeru smo na poti v anarhijo. (Delo, 28. jun. 2003, NB) | Toda kmalu je tudi 'Kralj Kurt', kakor so ga klicali, zabredel v težave. Po sporu s finančnim ministrom Georgom Milbrantom so se mu pred letom dni začela majati tla pod nogami, afera za afero je pričala o zlorabi položaja. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Zakaj so se vladi Ivica Račana zamajala tla pod nogami, takoj ko se je izvedelo, da sta v Zagreb prišli prvi haaški obtožnici zaradi vojnih zločinov hrvaških vojakov? (Delo, 11. jun. 2001, NB)

2. je v težkem, nezavidljivem položaju

Disneyju se májejo tla. Na nebotičnikih Times Squara se bleščijo orjaške reklame za Princa iz Egipta, ki je ta mesec osvojil New York. (Delo, 21. dec. 1998, NB) | S porazom proti Avstralcu Philippoussisu je iz igre za

Hannover tudi že Čeh Korda, Hrvat Ivanišević prav tako nima več možnosti, tla pa se májejo tudi Angležu Henmanu, ki ga je ugnal Rus Kafeljnikov, čeprav je v odločilnem tretjem nizu zaostajal že z 1 : 5. (Delo, 6. nov. 1998, NB) | Odkrito rečeno, nimam veselja, da bi pomagal človeku, ki si še takrat ne zna potrkati na svoje prsi, ko se mu májejo tla pod nogami. Kajpak, samo drugi so krivi ... (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

tlà se zamájejo [pod nogámi] kómu, gl. *tla se májejo [pod nogami] komu*.

vdréti se v tla /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *izginiti*

»Kje je šofer tovornjaka?« »Vdril se je v tla,« je rekel carinik. Renato si je oddahnil. (Sonja Koranter, Soška postrv, NB) | Nepriprava, ki sta oropala senovško podružnico Nove Ljubljanske banke, sta se vdrla v tla – Ju bo izdala rdeča barva, ki se je sprostila z dimnim varnostnim sistemom? (Delo, 5. avg. 2000, NB) | V noči na ponedeljek so s parkirišča na gradbišču avtocestnega odseka Kozina-Klanec pri Kozini neznanci odpeljali kar štiri tovornjake. Policisti in kriminalisti za zdaj še nimajo nobene uporabne sledi, čeprav človek ne bi pričakoval, da se bodo težka tovorna vozila kar vdrla v tla. (Delo, 8. avg. 2000, NB) | A ključna priča v tem postopku brzkone sploh ne bo odprla ust, saj se je Jovović, ki ga sodišče s tiralico išče zaradi suma poskusa umora Miša Vujičića, zatekel v Nikšić. Po streljanju v ljubljanskem hotelu Bellevue v začetku novembra 1999 se je vdrl v tla, po zadnjih podatkih pa je v Črni gori, kjer ga mednarodna tiralica ne doseže. (Delo, 21. dec. 2001, NB) | Obtožnica očitek zanikata, pred sodniki pa so se razgrnili različni opisi usodnega dogajanja. Poskušali so ga preveriti z zaslišanjem nekaterih prič, a so se nekatere vdrl v tla, zato se sojenje že nekaj časa vleče. (Delo, 20. maja 2006, NB)

tláčiti

tláčiti kaj v ísti lónec, gl. *lonec*.

tláčiti trávo, gl. *trava*.

tléti

tléti pod pepélom, gl. *pepel*.

tó

da nikóli tegà, gl. *nikoli*.

tó je beséda, gl. *beseda*.

tó je [kot] hláden túš, gl. *tuš*.

tó je víšja matemátika, gl. *matematika*.

tó je za kóga/kómu špánska vás, gl. *vas*.

tó je zráslo na zélniku kóga, gl. *zelnik*.

tó mu je túrško, gl. *španska vas*.

tó ne gré v koš kómu, gl. *koš*.

tó ni šála, gl. *šala*.

tó ni víšja matemátika, gl. *matematika*.

tó niso máčje solze, gl. *solza*.

tó preséga vsè mēje, gl. *meja*.

tó so búče, gl. **buča**.

tó so záme špánski kráji, gl. *španska vas*.

vsák otròk [tó] vé, gl. **otrok**.

vsák otròk [tó] zná, gl. **otrok**.

tóča

bíti česa kot tóče /ekspr.; primera/ *biti zelo veliko, mnogo česa*

Izkaže se, da povezava, ki je sprva delovala zelo dobro, naenkrat deluje slabo oz. vsaj veliko slabše, kot je delovala na začetku. Po besedah neimenovanega Telekomovega serviserja je »takih primerov« kot toče. (Revija Monitor, januar 2006, NB) | Tu je še proračunska postavka za celostno urejanje podeželja in podobne zadeve, ki se dobesedno razdrobijo – denarja je tako malo, da ga institucije po občinah, ki jih je kot toče, porabijo predvsem za svoje funkcioniranje. (Delo, 24. okt. 1998) | Ker sicer navala navijačev ni bilo pričakovati, so šele preizkušali tržišče, zagotovo pa bo vstopnic tudi pred tekmo med Slovenijo in Nemčijo kot toče. (Delo, 23. sep. 2005, NB)

◆ Gl. *imeti denarja kot vrag toče*.

iméti denárja kot vrág tóče, gl. **vrag**.

po tóči zvoníti /ekspr.; pren./ *prepozno začeti delovati, ukrepati*

Kar 171.000 dolarjev je za zdaj neznan kupec na dražbi v New Yorku odšel za dnevnik Jurija Gagarina, ki je bil podpiran 15. aprila 1961, torej tri dni po njegovem zgodovinskem poletu v vesolje. Toda čeprav je bil seznam stvari, ki so jih pri Christie's to pot ponujali vesoljskim zanesenjacom iz vseh vetrov sveta, znan že vsaj poldrugi mesec, so v Moskvi spet začeli zvoniti šele po toči. (Delo, 12. maja 2001, NB) | Ne vidim bolj legitimnega in kompetentnega telesa za tako razpravo, kot je državni svet, saj njegovi člani po funkciji zastopamo lokalne interese. Vendar se prevečkrat zgodi, da zvonimo po toči. (Delo, 28. feb. 1998, NB) | V zaključku predlagatelj ustavno sodišče opozarjajo na nedemokracijsko hitrega postopka sprejemanja ZFO, v katerega niso bile dejavno vključene ne prizadete občine in ne javni zavodi s področja kulture, zato so lahko vsi skupaj le – prepozno in brez učinka – »zvonili po toči«. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | Na Brezovici so utrpeli hude duševne muke ob pogledu na Playbojev džambo plakat z Rebeko. Da so bile rane res globoke in krvave, so abotno prikimali tudi na častnem oglaševalskem razsodišču v okviru Slovenske oglaševalske zbornice, kjer so po toči zvonili že v primeru žanrsko definirane oglaševalske akcije za tabloid *Direkt*. (Mladina 2006, št. 13, NB) | Regijski center za obveščanje ob tem sicer ni prejel nobenih obvestil o nastali materialni škodi, po podrobnejšem pregledu sadovnjakov na nekdanjem brestaniškem posestvu pa v podjetju Evrosad zdaj že ocenjujejo, da bo letošnji pridelek jabolk iz nasada (predvidenih 1600 ton) primeren le še za predelavo. Sadjarji lahko zaradi na glavo obrnjene kmetijske politike subvencioniranja prestrukturiranja sadjarstva le zvonijo po toči. (Delo, 28.

maja 2001, NB) | Danes velja še bolj: s televizijo nad televizijo, z oddajo nad oddajo. Akademске razprave v slonokoščenih stolpih znanosti ljudi pač ne zanimajo in se jih ne dotikajo, po toči zvoniti pa bo prepozno. Udariti bi morali že vnaprej, še pred Italijani. (Delo, 22. jan. 2005, NB) | Čeprav je po toči zvoniti prepozno, je treba vseeno povedati, kaj so storili mestni in državni oblastniki s Plečnikovimi vrbami, ki so kot kulturni in zgodovinski spomenik ter naravna znamenitost zaščitene z odlokom že od leta 1990. (Delo, 18. dec. 2007, NB) | Kako naj zdravniki ali kdo drug pojasni, kaj je za volanom domala tri desetletja starega fička počel skoraj stoletnik? Po toči zvoniti, je, kot pravijo, prepozno. Vendar bi se morali zavedati, da so zmogljivosti ljudi različne, še zlasti v tako pozni starosti. (Delo, 21. sep. 1999, NB)

◆ Frazem *po toči zvoniti* je nastal po krajšanju reka *po toči zvoniti je prepozno* v pomenu 'prepozno je začeti delovati, ukrepati po tem, ko se je kaj neugodnega že zgodilo, je bila škoda že narejena'. Rek je nastal po nekdanjem načinu odvracjanja nevihtnih oblakov s točo z zvonjenjem zvonov, ki naj bi pomagalo samo, če je bilo začeto pravočasno. Rek se razen skrajšane oblike še vedno pogosto uporablja kot komentar ali izraz nemoči ob ugotavljanju, da je prepozno za delovanje, ukrepanje po neugodnem izidu česa, storjeni škodi.

○ Pomenu zvonov in zvonjenja nasploh pa govori tudi naslednji navedek: Zvon in zvonjenje sta se globoko vgnezdila v slovensko dušo, saj sta stoletja dolgo sooblikovala, uravnavala petek in svestek. Ni čudno, da je pregnetlo tudi ljudsko ustvarjalnost in da zvonovi nemalokrat zapoje v delih slovenskih pesnikov in pisateljev ter da imata tako zvon kot zvonjenje v slovenskem jeziku nemalo prisposodbnih pomenov (npr. zvoniti po toči, obešati na veliki zvon ...). (Delo, 25. avg. 2003, NB)

◎ angl. *to lock the stable door after the horse has bolted; there's no use crying over spilt milk*; češ. *přijít s křížkem po funuse*; fr. *pleurer sur le lait renversé; arriver pour la fumée des cierges*; hr., srb. *iza tuče zvoniti*; nem. *es ist zu spät Brunnen zu graben, wenn der Durst brennt; nach dem Amen in die Kirche kommen; etw. fünf Minuten nach Zwölf tun*; rus. *prijti k šapočnomu razboru*.

po tóči zvoníti je prepóžno, gl. *po toči zvoniti*.

tóča, debéla kàkor kúrja jájca, gl. **jajce**.

zvonjênje po tóči, gl. **zvonjenje**.

točiti

točiti brídke sólze, gl. **solza**.

točiti grénke sólze, gl. **solza**.

točiti krokodilje sólze, gl. **solza**.

točiti krokodilove sólze, gl. **solza**.

točiti krokodilске sólze, gl. **solza**.

točiti krváve sólze, gl. *krvave solze*.

točiti máčje sólze, gl. *solza*.

tóčka

bíti na mrtvi tóčki /publ.; pren./ *biti v položaju, ko kaj ne napreduje, se ne razvija*

Vsa pogajanja vodi moj menedžer Ramon Vega, s katerim se slišim vsak dan. Trenutno so pogajanja na mrtvi točki. Vsak vztraja pri svojem in dogovora ni na vidiku. (Delo, 25. nov. 1999, NB) | Tik pred ameriškim vrhunskim srečanjem v Argentini, na katerega se je prijavilo 34 držav, je ameriški predsednik George Bush priznal, da je načrt za vseameriško območje svobodne trgovine na mrtvi točki. Povedal je, da je pomembnejši krog pogovorov o svetovni trgovini, ki bo v Dohi. (Mladina 2005, št. 45, NB) | Dialog med Cerkvama je na mrtvi točki, obstal pa je po letu 2002, ko je v vodo padel t. i. niški dogovor, na podlagi katerega bi se MPC preimenovala v Pravoslavno ohridsko arhiepiskopijo, pregnani poglavar vladika Jovan pa bi se vrnil iz srbskega v makedonski cerkveni tabor. (Delo, 3. nov. 2007, NB) | Mirovni proces ni več na mrtvi točki. Arafat in Netanjahu naj bi danes podpisala sporazum o miru na Bližnjem vzhodu. (Delo, 22. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *mrtva točka*.

◎ angl. *to have reached a deadlock*; češ. *být na mrtvém bodě*; ocnout se na mrtvém bodě; dostat se na mrtvý bod; fr. *être au point mort*; hr., srb. *biti na mrtvoj točki*; nem. *auf dem toten Punkt sein*; an einem toten Punkt angekommen sein; rus. *zastrijat' na měrtvoj točke*.

bíti svétla tóčka, gl. *svetla točka*.

edína svétla tóčka /ekspr.; pren./ *edini lepi doživljaj, ugoden obet, edina pozitivna stvar, edino upanje v sicer ne rožnatem položaju*; prim. **svetla točka**

A ta rešilna misel, ki ima več opore in obupnem pričakovanju kot v filmskem materialu, se pojavi šele takrat, ko je filma – in z njim vsega hudega – konec. Kljub temu je ta osnutek sentimentalke edina svetla točka tega v vseh pogledih nedonošenega in v bistvu spakljivega filmčka. (Delo, 4. maja 2000, NB) | Na odru so se menjavali bendi in plesalci, naši maturantje pa so negibno in neslišno pridno igrali vlogo najmanj pomembnih statistov ter po uri in pol brez besed odšli z odra. Edina svetla točka je bil film s posnetki obrazov maturantov, pa še ta se je predvajal v ozadju, skrit za inštrumenti bendov. Govornika, ministrica dr. Lucija Čok in predsednik republiške maturitetne komisije dr. Jožko Budin, pa sta ob vsem tem zbužala občutek, kot da sta po pomoti zašla na rok-erski koncert. (Delo, 5. sep. 2001, NB) | »Hkrati pa se zavedam, da tokratna igra ni bila na posebej visoki ravni. Edina svetla točka je bil servis, saj sem osvojila prav vse igre, v katerih sem servirala,« je po uvrstitvi v 2. kolo razmišljala Matevžičeva, ki jo danes čaka dvo-boj z 22. nosilko Luksemburžanko Anne Kremer. (delo,

26. jun. 2002, NB) | Po tekmi velikega razočaranja v Novi Gorici pred tednom dni z Danci je kazalo, da tudi edina svetla točka slovenskega nogometa – moštvo Gorice – nima resne evropske perspektive. Revanša na štadionu Parken pa je prepričljivo demantirala črnogleda napovedi. (Delo, 6. avg. 2004, NB) | Toda minilo je dolgih enajst ur, od desete ure zvečer pa tja do enajste ure dopoldne, da so ribniški gasilci z lesenimi pregradami začeli omejevati katastrofo. Edina svetla točka te zgodbe so člani gasilske brigade iz Ljubljane, ki so na kraj nesreče prispeli že slabo uro po obvestilu, vsi drugi, ki so kakorkoli vpleteni v nesrečo, pa so popolnoma odpovedali. (Delo, 16. okt. 1998, NB)

◆ Gl. *svetla točka*.

iskáti šíbke tóčke, gl. *šibka točka*.

mrtva tóčka /publ.; pren./ *stanje, ko kaj ne napreduje, se ne razvija*

Ko so nas zaradi rezervacij vrgli ven, smo se preprosto preselili v prvi razred. Ta vlak (od Milana/Ventimiglie do španske meje in obratno) je mrtva točka birokracije v vse smeri, sprevednik se pojavi enkrat v štirih voznjah. Vsaj po mojih izkušnjah. (delo, 2. nov. 2002, NB) | To je pomanjkljivost politične Slovenije. Slovenija gre v Evropo preko Trsta, medtem ko je Milan Kundera, ko se je Slovenija osamosvojila, citiral Trst kot slovensko postojanko poleg Ljubljane v Srednji Evropi. Ta postojanka v Trstu je v politični Sloveniji do danes mrtva točka; ne obstaja. (Delo, 22. nov. 2003, NB) | Očitno smo zmogni spremeniti kakšno navado. Je na to vplival tudi tobačni zakon, o katerem sicer marsikdo meni, da je zgolj mrtva točka na papirju. Seveda je vplival. Tobačni zakon ni samo mrtva točka na papirju, ta zakon deluje. Že golo dejstvo, da opazite, da ga marsikje kršijo, pomeni, da deluje. (Viva, maj 2003, NB)

◆ Frazem *mrtva točka* izhaja s področja strojne tehnike, tj. iz poimenovanja položaja, ko sta ojnica in ročica batnega stroja v eni črti. To je skrajna lega gibanja, ki se lahko nadaljuje samo v obratni smeri s spremembo smeri ali s pomočjo vztrajnika. Ta položaj, lega se v slovenski strojni terminologiji imenuje *mrtva lega*, v nemški *toter Punkt*. Po enaki predstavi je nastal tudi slovenski strojniški izraz *mrtvi gib* 'pot, ki jo opravi mehanizem, preden začne delovati'. Možno je domnevati, da je slovenski frazem *mrtva točka* nastal po posredovanju, kalkiranju nemškega *toter Punkt*. Ta po ugotovitvah nemških frazeologov obstaja od leta 1870 (gl. H. Küpper, 635). Ruski frazeologi imajo frazem *měrtvaja točka* 'položaj zastoja, nedejavnosti' za kalk po fr. *point mort* ali nem. *ein toter Punkt* (gl. RF³, 695).

Frazem *mrtva točka* med našimi starejšimi slovaropisci prvi omenja J. Glonar (SSJ, 220) pri iztočnici *mrtev*: *mrtva točka*: položaj, v katerem kdo (ali kaj) ne more ne naprej ne nazaj. Danes

se razen v povedni rabi z glagolom *biti* uporabljata v predložnih zvezdah *na mrtvi točki*, *z mrtve točke* z glagoli *obstati*, *obtičati*, *ostati*, *premakniti*, *premakniti se*, *znajti se*.

© angl. *deadlock*; češ. *mrtvý bod*; fr. *point mort*; nem. *toter Punkt*; rus. *měrtvaja točka*.

obstati na mrtvi točki /publ.; pren./ *znajti se v položaju, ko kaj ne napreduje, se ne razvija*

»Arheolog in geolog še nista oddala poročila. Torej je vse skupaj obstalo na mrtvi točki.« V moji glavi pa so brneli stavki vodje gradbišča, ki je rekel, da usoda ničesar ne pozabi, vse vrne in povrne v večkratni obliki. (Sonja Koranter, Divja raca in Škrlatna vdova, NB) | Od tedaj namesto s partnerjem za trening na morju bije boj z računalnikom, ki mu meri število zavesljajev, hitrost ... »Brez tega bi obstal na mrtvi točki. Upam, da mi bo po uspehu v Braziliji uspelo nabrati vsaj toliko denarja, da si nabavim še najnovejši model čolna.« (Delo, 8. maja 2000, NB) | Do prihoda napadalca Šibenika Guva očitno ne bo prišlo, saj Šibenčani zahtevajo previsoko odškodnino, v vodo pa so padla tudi pogajanja z Damjanom Gajserjem, medtem ko so pogajanja s Podvinskim in Šumnikom obstala na mrtvi točki. (Delo, 14. jan. 2002, NB) | Ker so na konferenci najbolj očrnili liberalno demokracijo, bi tudi njim predčasne volitve lahko koristile; zmerjanje in grožnje z ulico namreč nekaterim boža dušo, druge pa razbesni. Ljudski stranki, ki je tudi po javnomnenjskih raziskavah bolj odgovorna, da je združitev s krščanskimi demokrati obstala na mrtvi točki, bi verjetno ustrezalo nekaj več časa, da popravi slab glas. (Delo, 15. nov. 1999, NB) | Nova prvina mi zdaj sicer nikakor ne gre po načrtih, saj sem jo želel izvajati že v Madridu. Do neke meje je šlo, od tu pa se nikakor ne premaknem naprej, nobenega napredka ni v zadnjem času, obstal sem na mrtvi točki. (Delo, 18. avg. 2007, NB) | Po genocidu v osrčju Afrike se mu je leto pozneje pridružil še podoben tribunal za Ruando. Tribunal, ki imata skupnega glavnega tožilca in pritožbeni senat, pomenita pomemben korak naprej v razvoju mednarodnega kazenskega sodstva, ki je po Nürnbergu in Tokiu obtičal bolj ali manj na mrtvi točki. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Pogajanja o vključitvi desetih pristopnic v Evropski gospodarski prostor (EEA), v katerem veljajo vse štiri ključne svoboščine enotnega trga (prost pretok blaga, storitev, kapitala in oseb), od leta 1994 pa ga sestavljajo članice Evropske unije ter tri pripadnice Efte (Norveška, Islandija in Liechtenstein), so obtičala na mrtvi točki. Jabolko spora so finančni prispevki članic Efte za zmanjševanje gospodarskih in socialnih razlik med pripadnicami razširjene Unije. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Žoher naj bi skupaj z drugimi pridobil in razpečal stvari velike vrednosti, čeprav so vsi vedeli, da so pridobljene s kaznivim dejanjem goljufige. Kazenski postopek je nazadnje obtičal na mrtvi točki zaradi zahteve po izločitvi dveh zagovornikov, ker sta v predkazenskem postopku zastopala druge

obdolžence iz te skupine kot v kazenskem postopku. (Delo, 27. dec. 2003, NB)

◆ Gl. *mrtva točka*.

obtičati na mrtvi točki, gl. *obstati na mrtvi točki*.

odkriti šibke točke [*kóga/čésa*], gl. *šibka točka*.

odpraviti šibke točke, gl. *šibka točka*.

opozoriti na šibke točke [*kóga/čésa*], gl. *šibka točka*.

ostati na mrtvi točki /publ.; pren./ *ostati v položaju, ko kdo, kaj ne napreduje, se ne razvija*

Medtem ko je 23-letna Estonka Kristina Šmigun z večerajšnjim triumfom še korak bližje svoji prvi skupni zmagi v svetovnem pokalu, je boj med moškimi ostal na mrtvi točki, saj sta tako vodilni Johann Mühlegg kot njegov edini tekmeč Jari Isometsä v šprintu vnovič obtičala v ozadju. (Delo, 4. mar. 2000, NB) | Znotraj političnega trgovanja med ameriškim in kitajskim predsednikom (na fotografiji Jiang Zemin) bosta tudi temi, ki bosta najverjetneje ostali na mrtvi točki: kitajska zahteva, naj ZDA nehajo prodajati orožje Tajvanu, in ameriška zahteva, naj Kitajska ustavi dobave raketne tehnologije Pakistanu. (Delo, 19. okt. 2001, NB) | To je od investitorja, apostolske nunciature, zahtevalo, naj dopolni zahtevek za izdajo dokumentacije, vendar se to zaradi takšnih ali drugačnih razlogov (domnevno političnih špekulacij) ni zgodilo. Zato je nameravana gradnja v Trnovem ostala na mrtvi točki, le tu in tam se je kateri od ljubljanskih mestnih svetnikov spomnil na nunciature in v obliki svetniškega vprašanja zastavil upravi vprašanje, strnjeno v tri besede – kaj se dogaja? (Delo, 21. jan. 2004, NB)

◆ Gl. *mrtva točka*.

poznati šibke točke kóga/čésa, gl. *šibka točka*.

premakniti kaj z mrtve točke /publ.; pren./ *narediti, da kaj začne napredovati, se razvijati, oživljati*

Ko bi prišli do dosegljive rešitve, bi izdelali osnutek dokumenta, v katerem bi orisali svoje predloge, pa tudi strateške točke pritiska, ki bi jih predsednik Združenih držav in Evropska skupnost lahko uporabila, seveda pa bi bile v njem tudi pridobitve, ki bi sledile sprejetju osnutka. Skratka, to so bili ljudje, ki bi zadevo premaknili z mrtve točke. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Vsekakor je glede na pretekla mencanja na tem področju vabljivo sprejeti predlagani dokument vsaj z odobravanjem, če ne navdušenjem. Stvari je premaknil z mrtve točke in jih porinil v javno obravnavo, to pa je v naših razmerah zagotovo aplavza vreden politični maneuver. (Delo, 6. dec. 2000, NB) | Državi morata zato vsaj delno obnoviti pogajanja na obeh omenjenih področjih, če želita odnose premakniti z mrtve točke, naloga skupine pa je, da se bodo ta končala v obojestransko korist. (Delo, 13. feb. 2002, NB) | Kljub zavzetosti predsedujoče Španije, da razpravo o neposrednih plačilih premakne z mrtve točke, preden bo julija dolžnosti predala Danski, ni jasno, ali bo usklajevanje razhajanja teklo po načrtih. (Delo, 11. jun. 2002, NB) | Rop

v Zagrebu ni mogel ne premakniti zadev z mrtve točke ne pogasiti požara, ki so ga zanetile Gabrovčeve izjave, zaradi katerih tudi resni opozicijski politiki, kakršen je nekdanji Tuđmanov zunanji minister Mate Granić, predlagajo razmislek o blokadi slovenskih prevzemov hrvaških podjetij, dokler Ljubljana ne izplača deviznih vlog hrvaškim varčevalcem. (Delo, 18. jan. 2003, NB)

◆ *Gl. mrtva točka.*

© hr., srb. *pokrenuti što s mrtve točke; maknuti što s mrtve točke.*

premakniti se z mrtve točke /publ.; pren./ *začeti napredovati, se razvijati, oživljati*

V javni upravi gre za korupcijo, če je odvisno od tega, kdo je na kakem mestu, da se zadeve ali postopki premaknejo z mrtve točke, čeprav je zakon jasen in govori državljani v prid. Posebno pogosto prihaja do korupcije v gospodarstvu, pri sklepanju poslov in pogodb. (Delo, 26. feb. 2001, NB) | Lani smo prepeljali okoli 12 tisoč potnikov, s čimer gotovo ne opravičujemo takšnih naložb, računamo pa na vrsto novih projektov, ki se ne premaknejo z mrtve točke, predvsem zaradi procedur lokalnih in državnih oblasti. (Delo, 7. jun. 2000, NB) | Sprožil ga bom tudi sam in sicer bom ovidil vse sodelujoče, hkrati pa tudi Iva Bizjaka, ki je kot tedanji notranji minister opustil pregon. In če se stvari tudi tokrat ne bodo premaknile z mrtve točke, bom iskal pravico na evropskem sodišču. (Delo, 24. jan. 2001, NB) | Po besedah direktorja Aerodroma Maribor Silva Ambroža se tovorni promet nenehno povečuje, ker pa niso izpolnjeni varnostni in schengenski standardi, ni mogoč prevoz potnikov, tako da so morali odpovedati tudi trinajst že dogovorjenih čarterskih poletov Adrie Airways. Na potezi je sedaj država, ki bi morala čimprej zagotoviti sredstva za obnovo potniškega terminala, ki je povsem zastarel in dotrajan, vendar se dogovori ne premaknejo z mrtve točke. (Delo, 31. jul. 2002, NB) | Čeprav uradna predstavnica svetovnega vrha za stike z javnostjo vsak dan opoldne novinarjem zmagoslavno sporoči, koliko novih členov osnutka končne deklaracije je delegatom že uspelo medsebojno uskladiti, te številke še zdaleč ne odsevajo tistega, kar se dejansko dogaja za zaprtimi vrati v dvorani, v kateri se pogajajo. Pri bistvenih zadevah se pogajanja še niso premaknila z mrtve točke. (Delo, 29. avg. 2002, NB)

◆ *Gl. mrtva točka.*

© fr. *franchir le point mort; sortir de l'impasse.*

svēta tōčka /ekspr.; pren., v povedni rabi/ *lep dogodek, ugoden obet, upanje v sicer ne rožnatem položaju*

Slovenska evangeličanska cerkvena občina sv. Ivana v Betlehemu v Pensilvaniji je nastala s pomočjo misionarske dejavnosti Allentown Conference, ki je bilo luteransko eklesiološko telo v vzhodnem delu Pensilvanije. Del tega telesa je ostala ves čas obdobja, ki ga v tem delu obravnavamo. S svojo aktivnostjo na mnogih področjih delovanja, če omenimo samo narodnostno, kulturno, literarno in socialno, je bila svetla točka kon-

ference ravno tako kot po visokem številu vernikov. (Mihael Kuzmič, Slovenski izseljenci v Betlehemu ZDA 1893–1924, NB) | Če bi imeli popolno zasedbo, bi se atletinje borile tudi za uvrstitev v superligo. Pri moških je bil svetla točka Boštjan Fridrih. Dokazali smo, da imamo kljub odsotnosti nekaterih najboljših atletov kakovostno ekipo. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | »Vsi kmetje so začeli klati pri nas.« Če nič drugega, je svetla točka odkritega sumljivega primera za BSE prav to, da se je povečalo število nadzorovanih zakolov. Torej je pričakovati, da se bodo črni zakoli in prodaja z domačega dvorišča zmanjšali. (Delo, 19. nov. 2001, NB) | Sicer pa, če smo za večino prejšnjih viktorjev radi prizanesljivo dodali: svetla točka večera so bili podeljevalci, je bilo tokrat ravno nasprotno. Z redkimi izjemami (recimo duo Katarine Čas in »pol parlamenta« – Marjana Šarca ali Pie Zemljič in Bojana Emeršiča) so bili pari nekako nesproščeni in medli. (Delo, 30. mar. 2007, NB) | Ugotovil sem celo, da bi v primeru, če bi bila vsa sistematizirana mesta zasedena, sodniki rešili vse primere, ki jih dobijo v posameznem letu. In to je tista svetla točka, ki vendarle kaže na to, da rešitev obstaja. (Delo, 7. mar. 1998, NB) | »To pa ne pomeni, da se odrekamo vidnejši vlogi v evropski košarki. Pokal Saporta je gotovo nadvse primerna raven tekmovanja in Laško bo ostalo svetla točka na evropskem košarkarskem zemljevidu,« je poudaril predsednik Jože Sadar, ki je na čelu kluba že rekordnih 20 let. (Delo, 29. nov. 1999, NB) | Spreminjanje zakona o vladi tik pred oblikovanjem nove vlade prav gotovo ni posebno svetla točka slovenske demokracije. Nasprotno, spreminjanje pravil igre med postopkom je v urejenih demokracijah po napisanem pravilu velik greh. (Delo, 20. nov. 2000, NB) | Res, da je boleče, vendar je tudi nedopovedljivo osrečujoče. Hrepenenje kot svetla točka, kot bakla v vsakdanji sivini in mrakobi povprečnosti, hrepenenje, ki ne samo preveva misel, ampak se tako rekoč postvarja v prsih in me napolnjuje in odrešuje vsakodneвне tope bolečine okrog osrčja. (Miha Remec, Mana, NB)

◆ *Frazem svetla točka*, ki je tudi v okrepljeni obliki *edina svetla točka*, temelji na prenesenih pomenih sestavine *svetla*: ekspr. 'ki je za človeka zelo prijeten; ki vsebuje kaj lepega, dobrega ugodnega; zelo pozitiven, posnemanja vreden'.

© angl. *bright spot*; češ. *světly bod*; fr. *baume au cœur; rayon de soleil*; nem. *ein Lichter Punkt*; rus. *svetloe pjatno*.

šibka tōčka /ekspr.; pren./ *slabost, napaka, ki jo lahko kdo izkoristi*

Pa ne da Japonci in ostali ne bi mogli delati osebnih računalnikov tako dobro, kot to znamo mi; prav proizvodnja je tisto, kjer so najboljši. Šibka točka tujcev je, da navadno ne vedo, kaj bi delali, ker se trg spreminja tako hitro; nova generacija računalnikov in softvera se pojavi vsakih osemnajst mesecev. (Robert X. Cringeli, Naključni imperiji, NB) | Šibka točka tega razvoja pa so objave: revija *Varstvo spomenikov* je skoraj povsem

»zatajila«, že več let napovedana serija celostnih objav izkopenega gradiva s posameznih najdišč avtocestnega križa pa še ni ugledala belega dne. (Ur. Oto Luthar et al., Za odprto znanost, NB) | Pogoj za vse pa je dobra, dobro vodena in registrirana mreža, ki jo na ministrstvu že pripravljajo. S tem bo možna tudi boljše kontrola, ki je zdaj brez dvoma šibka točka slovenskega zdravstva. (Delo, 24. jul. 2000, NB) | To potrjuje, da ima Era za naše razmere odlično kompozicijo, v kateri tako rekoč ni bilo šibke točke, medtem ko so bili najmočnejše Romih v obrambi, Teinović, Smajlovič in Repovž v zvezni vrsti ter Vico v napadu. Perspektive so prav tako ugodne, zdi se, da se v tem primeru usoda Dravograda iz prejšnjega prvenstva ne more ponoviti. (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Sodelavec pa mora v okviru letnega razgovora dobiti odgovore na naslednja vprašanja: kaj od njega pričakujejo, kako dobro dela, kaj so njegove prednosti in šibke točke, kako bi lahko bil še bolj uspešen, kako bi lahko več prispeval. (Stane Možina idr., Management, nova znanja za uspeh, NB) | Tudi slovenski nogometni strokovnjaki Romunom priznavajo mojstrstvo in vlogo favoritov, tako rekoč vsi pa poznajo tudi njihove šibke točke: individualizem, vzvišenost, nepoznavanje težkih igralnih razmer ... (Delo, 10. nov. 2001, NB) | Ko smo se ukvarjali s primanjkljajem v plačilni bilanci, ki je v glavnem nastal zaradi zvišanja cen nafte, smo opazili nekatere šibke točke tudi v konkurenčnosti. To je recimo izobraževanje ali izpopolnjevanje odraslih, kjer smo slabši kot v evropskih državah. (Delo, 29. sep. 2001, NB) | Letos so preprečili tri poskuse pobegov, lani pa kar 28, kar nedvomno priča, da zaporniki nenehno poskušajo odkriti šibke točke in se tako izogniti prestajanju kazni oziroma postopku. (Delo, 27. mar. 2002, NB) | »Morali bi zmagati. Zdaj z Brazilijo to ni nujno potrebno, je pa možno,« je dejal nemški selektor Rudi Völler, potem ko si je ogledal igro Brazilcev in v njej odkril tudi šibke točke, o katerih pa molči kot grob. (Delo, 28. jun. 2002, NB) | Odrasli večkrat ugotavljamo, kako kruti znajo biti v medsebojnih stikih otroci. Prav nič si ne prizanašajo, drug pri drugem iščejo šibke točke, se neusmiljeno zbadajo, se duševno, včasih pa tudi telesno trpinčijo. (Delo, 10. jan. 1998, NB) | Slovenska Loesje poskuša s svojimi lepaki povsem nepolitično in nenasilno opozoriti na šibke točke širše družbe in na slabosti Slovencev. Prav gotovo se kdo spomni njihove nedavne akcije, ko so ob Sloveniki izobesili pomenljiv napis Slovenske ceste – ceste v nebesa. (Delo, 27. mar. 1998, NB) | Finančni ministri držav z evrskega območja so v torek pozvali Kitajsko, naj dopusti zvišanje vrednosti svojega denarja glede na druge svetovne valute. Zavzeli so se tudi za reforme, s katerimi naj bi odpravili šibke točke na finančnih trgih, zlasti pomanjkljivosti v poslovanju agencij za ocenjevanje posojilne sposobnosti. (Delo, 13. okt. 2007, NB)

◆ Frazem *šibka točka* temelji na prenesenih pomenih sestavine *šibka*: ekspr. 'ki dosega nizko stopnjo glede na kaj; ki ne dosega zadovoljive sto-

pnje glede na kaj; ki ima majhno mero lastnosti, potrebnih za opravljanje svoje funkcije'.

◎ angl. *weak point*; fr. *point faible*; hr., srb. *slaba tačka*; bolna točka; nem. *schwacher Punkt*; *Schwachpunkt*.

znájtí se na mrtví točki /publ.; pren./ *znájtí se v položaju, ko kaj ne napreduje, se ne razvija*

Namesto da bi imeli pri Ježici, našem najuspešnejšem klubu v ženski košarki, že jasno vizijo o prihodnji sezoni in bi zaključevali pogovore o morebitni novoustanovljeni jadranski ligi, so se znašli na mrtvi točki. Profesionalna direktorica kluba Sergeja Zupan in predsednik Janez Sodrznik svojih funkcij ne bosta več opravljala. (Delo, 17. apr. 2001, NB) | »O usodi treh moštev bo odločal zadnji, 82. nastop,« se je po predzadnjem kolu rednega dela prvenstva NBA pridušal trener košarkarjev Toronto Lenny Wilkens. Njegovo moštvo se je namreč po porazu v Milwaukeeju znova znašlo na mrtvi točki. Trije izenačeni tekmeči za zadnji prosti mesti v vzhodni konferenci – Milwaukee, Toronto in Indiana – imajo še vedno identičen izkupiček 41 zmag in 40 porazov ter se bodo tresli vse do konca. (Delo, 18. apr. 2002, NB) | Med kasnejšim pregledom bi morali najti tudi kroglo in prazen tulec, a nič od tega. Preiskava se je znašla na mrtvi točki, kriminalisti pa v precepu, saj naj bi bilo očitno, da so s prizorišča zločina izginili ključni materialni dokazi oziroma sledi. Vseeno so vztrajali in preiskavo usmerili navznoter, v družino. (Delo, 16. maja 2003, NB)

◆ Gl. *mrtva točka*.

točno

do minúte točno, gl. *minuta*.

tók

íti proti tóku, gl. *plavati proti toku*.

plávati proti tóku /ekspr.; pren./ *ne misliti, ravnati tako, kakor misli, ravna večina, vodilni ljudje*; prp. **plavati s tokom**

Ni lahko proti toku plavati. Proti toku je težko plavati. (Ljudski pregovori, NB) | Samo predati si se moral in vse drugo je sledilo. Bilo je, kot bi plaval proti toku, ki te meče nazaj, če se še tako trdo boriš, pa se nato odločiš, da se obrneš in plavaš s tokom, namesto da bi mu nasprotoval. (George Orwell, 1984, NB) | ... po drugi strani pa se mi je odpirala možnost, da skozi zgodovinsko tematiko odprem umetniško pričevanje o sodobnem upornem človeku, ki plava proti toku, o protestantu, večkratnem emigrantu, ki ga domovina požene na tuje, o »heretiku«, tako rekoč o disidentu. (D. Jančar, Trubar, zakaj sem pisal o njem (Iz pisma nekemu učenjaku), NB) | Skratka, mlada ekipa filma je spustila slovensko starostno povprečje ljudi, ki pri nas res nekaj počnejo in plavajo proti toku. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Za boj proti korupciji je zato potrebno veliko srčnosti in poguma. Nič se v našem okolju ne bo premaknilo na boljše

brez razumnih, poštenih in pogumnih ljudi, ki so pripravljene plavati proti toku, ker zaupajo v zmago resnice in pravice. (Delo, 26. feb. 2001, NB) | Kot da bi življenje samo ubralo smer, kamor teži. Ne bom več plula proti toku. Zdaj mu bom sledila. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | Emine Sevgi Özdamar je pisateljica, dramaturginja in komičarka turškega rodu, ki nenehno pluje proti toku. Živi na leteči preprogi: sled za njo se izgublja nekje med Turčijo in Nemčijo, Francijo in Grčijo. (Delo, 13. jun. 2000) | »Medtem ko ameriška javnost podpira svojega prešuštniškega predsednika, gre Wendy Shalit proti toku,« so ponosni njeni privrženci. Avtorica je prepričana, da je ravno spolnost razlog za številne družbene težave. (Delo, 24. feb. 1999, NB) | K širšim povodom, ki so sprožili avstrijsko plavanje proti toku glede širitve EU, bi morali prišteti dejstvo, da je izvozna bilanca s kandidatkami za pridružitve po letih nepretrgane rasti prvič nazadovala. (Delo, 2. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *plavati proti toku* z različicama *pluti proti toku*, *iti proti toku* je nastal po krajšanju rekov *Ni lahko proti toku plavati*. *Proti toku je težko plavati*. Ta izhajata iz konkretnega dejstva, da je plavanje proti toku (v reki, morju) težje kot s tokom. S tem je povezana še različica *pluti proti toku*, medtem ko se v različici *iti proti toku* povezava z izhodiščno predstavo izgublja. Po substantivizaciji glagolske sestavine *plavati* je nastal frazem *plavanje proti toku* 'mišljenje, ravnanje, nasprotno od večine, vodilnih ljudi'.

◎ angl. *to swim against the current/tide/stream*; češ. *plout proti proudu*; *jít proti proudu*; fr. *aller à contre courant*; hr., srb. *plivati protiv struje*; *ploviti protiv struje*; *íci protiv struje*; nem. *gegen (wider) den Strom schwimmen*; pol. *plynąć pod prąd*; *iść pod prąd*; *pójsć pod prąd*; rus. *plyt' protiv tečenija*; *idti protiv tečenija*.

plávati s tókom /ekspr.; pren./ *misлити, ravnati tako, kakor misli, ravna večina, vodilni ljudje*; prp. **plavati proti toku**; prim. **predati se toku**

Bilo je, kot bi plaval proti toku, ki te meče nazaj, če se še tako trdo boriš, pa se nato odločiš, da se obrneš in plavaš s tokom, namesto da bi mu nasprotoval. Nič se ni spremenilo razen tvojega stališča; vnaprej odločena stvar se v vsakem primeru zgodi. (George Orwell, 1984, NB) | Verjamejo, da sta prestano trpljenje in sedaj položaj brezdomstva posledica negativnih dejanj v njihovi skupni preteklosti in da se morajo prilagoditi toku dogodkov, plavati s tokom reke, ne pa se zabiti v tla kot star prepojen štor, ki ga bo kljub temu prej ali slej odplavila voda ... (T. Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Zdaj ve, da imaš v njej le dve izbiri. Lahko plavaš s tokom oziroma izbereš trenutek, ko se odločiš in se obrneš poti njemu. (Delo, 20. feb. 1999, NB) | Ker so presodili, da zoper šovinistični populizem ni obrambe, so se politiki drugih strank – z redkimi izjemami, na primer voditeljico liberalnega foruma Heide Schmidt –

odločili za plavanje s tokom. (Delo, 7. sep. 1999, NB) | Petrova ne zanika, da so ukrajinski umetniki, kot je denimo Jablonska, pluli s tokom socrealizma, obenem pa ne pozablja opomniti, da je ukrajinska zgodovina polna primerov pogumnega umetniškega izražanja ... (Delo, 26. jul. 2001, NB) | Tudi če neprepričljivo zagotavljajo, da bi sicer hoteli pluti s tokom časa in pod nekaterimi pogoji upoštevati nova pravila igre, je na dlani, da jih bodo upoštevati le, če bodo predpisi dovolj ustrezni njihovi novi stari vlogi. (Delo, 28. mar. 2001, NB) | Namesto ideoloških obrazcev je ostala samo še usoda večidel »malih« ljudi s svojo ne preveč izjemno zasebnostjo. S tem je Kovačič stopal v štric s tokom, ki je dosegel vrh v Smoletovem romanu leta 1957. (Delo, 30. okt. 2000, NB)

◆ Gl. *plavati proti toku*.

◎ angl. *to swim with the current/tide/stream*; češ. *plout po proudu*; *plout s proudem*; fr. *se laisser aller au courant (du monde)*; *se laisser porter par le courant*; hr., srb. *plivati sa strujom*; *ploviti sa strujom*; nem. *mit dem Strom schwimmen*; pol. *plynąć z prądem*; rus. *plyt' po tečeniju*.

plúti proti tóku, gl. *plavati proti toku*.

plúti s tókom, gl. *plavati s tokom*.

prepusťiti se tóku [čésa] /ekspr.; pren./ *dopustiti, da postane kaj odvisno od okoliščin*

Vasilij se je že vse od nesreče z grofom počutil odgovornega, da ni prvi poklical policije, da se ni bolj angažiral pri reševanju in je vse skupaj prepustil toku dogodkov. (Sonja Koranter, Divja raca in Škrlatna vdova, NB) | Čeprav me najbolj zanima vino, sem poskusil še marsikaj drugega. Na prireditve nisem prišel s kakšnim posebnim načrtom, kaj bi poskušal, ampak sem se preprosto prepustil toku dogodkov. (Delo, 7. nov. 2000, NB) | Spadala je – kratko rečeno – h tistim ljudem, o katerih po navadi rečemo, da ne store nobenemu nič žalega – zato pa drugi njim prizadenejo tem več gorja. Popolnoma se je prepustila toku življenja, in ta tok jo je zanesel neke noči pod borovec v bližini Miramara, kjer se je sedemnajstletna udala dvaindvajsetletnemu Štefanu Pettarosu ... (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Nič ne sprašuj, delaj. Prepusti se toku ... (Damijan Šimigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Rekli boste, da ponavljam, vendar je treba ponavljati, ponavljati in še ponavljati. Drugače bi se nam cilj razblinil, sprijaznili bi se s stvarmi takimi, kot so, se prepustili toku dogajanja in si mislili: stvari so urejene, vesolje se kolesi v svojem kolesju, tako bo, kot je, in nikoli drugače ... (M. Remec, Iksion, NB) | Zame je Lucky kdorkoli, ki se je vprašan na temo bivanja loteval na dovolj analitičen način, morda celo preveč, potem pa se je raje zavestno prepustil toku časa. (Delo, 29. maja 2000, NB) | Čeprav je res, kot pravi, da je New York mesto, kjer so pravzaprav vsi »migranti«. Namenjeno je asimilaciji, in »če se prepusti toku, je užitek popoln«. (Delo, 15. jul. 2000, NB) | Nova internetna revolucija je torej pred vrati, zdaj se morajo po Chambersovem mnenju ljudje le prepustiti

toku razvoja – drugače bodo zaostali. (Delo, 22. mar. 1999, NB) | V nezmožnosti, da bi sprejeli stvari takšne, kot so, se zrcali vaša želja, da bi zaživel v drugačnih odnosih in razmerah. Toda do korenitejše spremembe bo lahko prišlo šele tedaj, ko se boste prepustili toku življenja in sprejeli dejstvo, da zgolj z upiranjem ni mogoče doseči ničesar. (Viva, april 2000, NB)

◆ Gl. *plavati proti toku*.

◎ hr., srb. *prepuštili se struji*.

tólči

kàkor bi oréhe tólkel, gl. oreh.

tóliko

[tóliko] kàr je za nóhtom črnega, gl. noht.

[tóliko] kólikor je za nóhtom črnega, gl. noht.

[tóliko] kot je za nóhtom črnega, gl. noht.

tóliko za kàj, kólikor zàjec za bóben, gl. zajec.

tón

dajáti [právi] tón čému /ekspr.; pren., dov. dati/ *dajati čemu pravo podobo, pravi izraz, poudarek*; prim. **ubрати prave strune; imeti glavno besedo v čem; igrati glavno vlogo v čem; vtisniti čemu svoj pečat; služiti komu/čemu za vzor**

Sicer pa je še posebej navduševal dvoboj Laškeviča in Nemanje Jelesijevića pod obročema, ne samo zaradi doseženih košev, temveč tudi s skoki v obrambi in napadu. Pravi ton igra pa sta ves čas vendarle dajali zunanji liniji obeh ekip, ki sta kar tekmovali v prikazovanju žlahtnih prvih košarkarske igre. (Delo, 10. maja 2004, NB) | Zato gre toliko bolj poudariti igro Ljubljancanov v obrambi, s katero so v prvem polčasu ustavili litovske ostrostrelce pri pičlih 31 točkah. Prekaljeni as Mindaugas Timinskas je ob spremstvu Marijana Manceja dosegel prvo točko šele v 29. minuti, za nameček pa je Rečan kot specialist za igro proti konski obrambi dajal pravi ton tudi v napadu. (Delo, 20. nov. 2004, NB) | Z novo upravo bo še sodeloval. Miheljakova, finančnica, jim je marsikdaj dajala pravi ton. Žal mu je, da je zbolela in da ne more sodelovati v novi upravi. (Delo, 4. jun. 2003, NB) | Glas mu odmeva kakor ukavcu na Komni, kjer je bil že nešteto krat. »No, pred nekaj dnevi sem bil šele petdesetič,« skromno pripomni in je ves dobrohotno posmehljiv: »Jasno, da grem še to jesen spet gor, tam imam vsaj mir.« Mimogrede še premišljena, redkobesedna (brez nepotrebne besede izrečena) ocena te ali one politične situacije, natančno tako kakor pred mnogimi leti v uredništvu Dela, ko je bilo treba dati pravi ton kakšnemu nevarnemu političnemu komentarju. (Delo, 9. sep. 1999, NB) | Grški zgodovinarji in filozofi niso nikoli izgubili interesa za zgodovino. Nasprotno, potem ko je postala tudi Grčija sestavni del rimskega imperija, so dajali ton celo rimskemu zgodovinospisju. (Oto Luthar et al., Zgodovina historične misli od Homerja do začetka 21. stoletja, NB) | Dejstvo je, da se je v večini

župnij formirala številčno nevelika, vendar neobičajno glasna skupina patriotov fundamentalistov, ki je objavila pretenzijo, da predstavlja interese vseh pravoslavni vernikov. Vodstvo cerkve se je zaradi tega balo, da bodo prav laiki fundamentalisti dajali ton koncilu, kar bi pomenilo, da bi bile njegove odločitve bolj radikalne, kot bi to hotela višja cerkvena hierarhija. (Delo, 23. sep. 2000, NB) | Najstarejše slovensko zdravilišče letošnje poletje zanesljivo stopa na pot nekdanje slave. Te dni so hoteli polni, parki urejeni, med gosti pa spet prevladujejo tuji, ki so kar dve stoletji dajali ton kraju na sončni strani Boča. Rogaška Slatina gosti okrog 1400 turistov, ta teden pa bo mogoče najti proste postelje le še pri zasebnikih. (Delo, 10. avg. 2004, NB) | Nikoli nisem načrtoval, da bi postal referenčna oseba za mlade talente, in si tega nisem niti želel. A glej, ne da bi se zavedal, se je okrog mene zbrala skupinica perspektivnih raziskovalcev, ki bodo jutri dajali ton intelektualnemu življenju na Primorskem. (Delo, 26. feb. 2005, NB)

◆ Frazem *dajati [pravi] ton* čemu temelji na prenesenem pomenu sestavine *ton*: knj., s prilastkom 'značilnost, posebnost'. Ta izhaja s področja glasbe, kjer npr. kdo v orkestru ali pred glasbenim nastopom koga pred začetkom dá izhodiščni ton, melodijo. V frazemih *znižati ton*, *zvišati ton* sestavina *ton* pomeni 'način izražanja, zlasti govorjenja, pisanja'. Ta je razviden zlasti v pridevniških stalnih zvezah, kot so npr. *prijateljski ton*, *neprijazen ton*, *nespoštljiv ton*, *pokroviteljski ton*, *pomirjevalni ton*, *zadržan ton*, *polemični ton*.

◎ angl. *to set the (right) tone off for sth.*; češ. *udávat tón [v něčem/někomu]*; fr. *donner le ton*; hr., srb. *davati ton čemu; dati ton čemu*; nem. *den Ton angeben*; pol. *nadawać ton [czemuś]*; rus. *zadavat' ton [v čem/gde]*.

dáti [právi] tón čému, gl. dajati [právi] ton čemu. znižati tón /ekspr.; pren./ *popustiti, umiriti, biti manj odločen*

Kot veleposlanik v ZDA je večkrat javno kritiziral slovensko zanemarjanje odnosov z Združenimi državami in jim dajal prednost pred Evropo. Kot zunanji minister je nekoliko znižal ton in se drži odločitev slovenskega parlamenta, ki je dal razvoju odnosov z Natom in Evropsko unijo enako težo. (Delo, 16. feb. 2000, NB) | Vjesnik opozarja tudi na vrednost predstave V agoniji v izvedbi Drame SNG iz Ljubljane v režiji Mileta Koruna. V celotni izvedbi je režiser Mile Korun dosledno znižal ton značilnega Krleževega 'überspannt' razpoloženja (kar je povsem legitimem prijem), kar se je odrazilo tudi s predvidljivimi posledicami, spreminjanjem celote v določeno obliko salonske tragikomedije, iz katere nobeno dejanje, niti tisto najbolj skrajno, ne štrli in ne moti pomembnega, morda tudi lažnega miru na površini. (Delo, 15. nov. 1999, NB) | V Bruslju si očitno prizadevajo znižati ton razprav, ki jih je sprožil hrvaški ukrep, zato so posebej poudarili dejstvo, naj poskušata

državi v neposrednih stikih izvedencev – prvo srečanje bo 25. februarja v Ljubljani – brez posredovanja mednarodnih institucij urediti problem. (Delo, 20. feb. 2002, NB) | V Helsinĝorju so se zunanji ministri Unije, ki želiĝo zniĝati ton vroĝih avgustovskih izjav, lotili dogovarjanja o skupnem staliŝu, ki naj bi spoŝtovalo status tribunala, hkrati pa vsaj deloma ustreglo washingtonskim zahtevam. (Delo, 31. avg. 2002, NB)

◆ Gl. *dajati [pravi] ton* ĝemu.

⊙ angl. *to lower one's tone*; hr., srb. *sniziti ton*; rus. *sbavit' ton*.

zviŝati tón /ekspr.; pren./ *glasneje, odloĝneje spregovoriti*

Prejŝnji petek se je na sestanku kolegija pod toĝko razno oglasil podpredsednik parlamenta dr. Miha Brejc (SDS) in ogorĝeno ugotovil, da drĝavni zbor celo leto ni bil sposoben v evropski parlament poslati svojega predstavnika in zato tam sedem slovenskih opazovalcev ŝe vedno nima nikakrŝne pomoĝi pri delu. To kaĝe tudi na veliko nesposobnost ali pomanĝkanje politiĝne volje, je ustrezno zviŝal ton Brejc, ki je seveda eden od sedmih omenjenih opazovalcev v Bruslju brez strokovne pomoĝi. (Delo, 21. jan. 2004, NB) | Nasprotno pa sta oba zviŝala ton, ko je Ćuk oĝital zdruĝenju, da ŝe ni obravnavalo poslovnega naĝrta zdruĝenja za trgovino (ki ga po pravilih mora sprejeti). Torej naĝrta dela za tisti del ceĝa, ki bi ostal pod streho GZS. (Delo, 20. sep. 2006, NB) | Tako nekateri izdajajo dve do tri knjige letno, pri ĝemer pa se marksistiĝni preskok iz kvantitete v kvaliteto kar noĝe in noĝe zgoditi, kveĝjemu obratno. Tako da res ne vem, kako pravzaprav naprej. Da bi ŝe bolj zviŝala ton, je skoraj nemogoĝe. (Delo, 18. nov. 2000, NB)

◆ Gl. *dajati [pravi] ton* ĝemu.

⊙ angl. *to raise one's tone*; hr., srb. *povisiti ton*; *poditi ton*; *dizati ton*; rus. *povysit' ton*.

tòp

izstreliti kot iz tòpa /ekspr.; primera, tudi *ustreliti/odgovoriti hitro, brez oklevanja*

Gregor Cankar, ki bo naŝ zvezdnik na sobotnem mitingu »Ljubljana 2000«, je na zaĝetku olimpijske sezone zelo sproŝĝen in prepriĝan, da bo letos naredil korak naprej. Na vpraŝanje, ali to pomeni, da bo v daljavo preskoĝil zanj novo sanjsko mejo 850 cm, je kot iz topa izstrelil, da je le vpraŝanje ĝasa, kdaj jo bo presegel. (Delo, 8. jun. 2000, NB) | Tone Vogrinec je na tiskovni konferenci slovenske reprezentance na novinarsko vpraŝanje, kakŝen je olimpijski cilj alpskih smuĝarjev, kot iz topa izstrelil – kolajna! Vogrinec se je nato ŝe dopolnil: kolajna je cilj in ŝelja – tako v moŝki kot ŝenski reprezentanci. (Delo, 21. feb. 2002, NB) | Kar zadeva druga zdravila, npr. pripravke proti kaŝljanju in alergijam, prodaja niĝa glede na sezono. Tudi v Ljubljanski zasebni lekarni Sanofarm so kot iz topa izstrelili, da se v vseh letnih ĝasih najveĝ prodaja zdravil na bazi paracetamola (antipiretikov), ki jih ljudje kupijo vsaj za potovalno lekarno. (Delo, 27. okt. 2004, NB) | Toda le ĝemu Nigel

Farage ĝemi v pisarni evropskega parlamenta v Strasbourgu, se pripravlja na seje in posluŝa razĝlabljanja kolegov, zakaj trati ĝas za institucijo, ki ji ŝeli konec?

»To se odliĝno prilega britanskemu smislu za humor,« izstrelil kot iz topa, po obrazu pa se mu razliĝe nasmeŝek. (Delo, 22. mar. 2005, NB) | Prvi je zagovor podal 36-letni Andrej ŝiŝko. Na vpraŝanje sodnice Tanje Rot, ali se bo zagovarjal, je ustrelil kot iz topa: »Seveda se bom! Najprej pa vsem skupaj sreĝno novo leto.« (Delo, 4. jan. 2006, NB) | Nekoĝ sem vpraŝal izkuŝeno in zelo bistro pravnico, ki je ŝe prej delala na sodiŝĝu, katere so po njenem bistvene lastnosti dobrega sodnika. »Zdrava pamet in domiŝljija!« je ustrelila kot iz topa. To je zelo res, ampak ta »zdrava pamet« ni kakrŝnakoli zdrava pamet. (Delo, 13. okt. 2007, NB)

◆ Gl. *odgovoriti kot iz topa*.

odgovoriti kot iz tòpa /ekspr.; primera/ *odgovoriti hitro, brez oklevanja*

»Koliko ĝasa je ŝe mrtva,« je povpraŝal Pegam. Ladijski zdravnik je odgovoril kot iz topa, nekaj ur. (Sonja Koranter, Soŝka postrv, NB) | In navsezadnje, iz vode, iz tega praelementa, smo nekoĝ ŝe priŝli, in to je naŝe edino skuŝenjsko vstajenje ... Toda ĝe bi mene kdo vpraŝal, kako ŝelim biti pokopan, bi odgovoril kot iz topa: Nikakor! Torej nikakrŝna smrt in nikakrŝen pogreb. (Marjan Roĝanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Po veleslalomskem prvencu v Bormiu leta 1995 je nanizala tri slalomске zmage – lani februarja v Őreju in novembra v Copper Mountainu ter vĝeraj v Berchtesgadnu. Na vpraŝanje, katera ji je najljubŝa, je kot iz topa odgovorila, da Bormio, ker je bila paĝ prva. (Delo, 10. jan. 2000, NB)

◆ Pomen primerjalne sestavine *kot iz topa* temelji na predstavi o hitrosti topovske granate, ki izleti iz topa. Na to v naŝem in nekaterih jezikih ŝe nazorno kaĝejo glagolske sestavine s pomenom 'izstreliti' (gl. ⊙): *izstreliti kot iz topa, ustreliti kot iz topa*. Uporaba drugih glagolskih sestavin to povezavo zabrisuje, npr. v najbolj pogostem *odgovoriti kot iz topa*.

⊙ bolĝ. *izstreljam kato top*; hr. *odgovoriti kao iz topa; opaliti kao iz topa*; mak. *odgovori kako od top*; rus. *vypalit' kak iz puŝki*; slŝ. *vypalit' ako z dela*; ukr. *vypalyty jak z garmaty; vypalyty jak s puŝky*.

spati kot tòp /ekspr.; primera/ *zelo trdno spati*; sop.:

spati kot klada; spati kot polh; spati kot zaklan
Tudi jaz postajam zelo utrujena. Ŷe v naslednjem hipu sta obe kraljici spali kot top in glasno smrĝali. (Lewis Carroll, Alica v ogledalu, NB) | Glede na to, da se ŝe vedno ponosno razĝlaŝa za maminega sinka, priznava, da ima veliko raje motociklistiĝne revije kot knjige in da spi kot top. (Delo, 12. dec. 1998, NB) | Seneni nahod postaja nevzdrŝen. Po vseh pravilih bi moral spati kot top, pa sem se s polnim nosom in izsuŝenimi usti prebudil vsaj trikrat. (Delo, 7. jun. 2003, NB) | Tudi

Slavica, ki je že oblečena in je že postlala posteljo, mi zatrjuje, da sem spala ko top. (S. Rakova, Sem ga res ubila, 1970, 71–72) | Dekle se je pretegovalo, fant pa je še vedno spal kot top. (A. Ingolič, Nebo nad domačijo, 1960, 102)

◆ Glede na odsotnost primere *spati kot top* v naših starejših slovarjih in redko izkazanost v gradivu za SSKJ bi lahko domnevali, da smo jo dobili s hrvaškega ali srbskega jezikovnega področja v novejšem času. Besedo *top* smo nedvomno dobili od tam. To je ugotovil že M. Cigale v nemško-slovenskem slovarju 1860, ki pri iztočnici *Kanone* navaja slovensko *kanon*, *kanona*, *štuk*, *top*. Za *top* je v oklepaju oznaka Serb., tj. srbsko, in razlaga *nach dem Türkischen*, tj. po turškem. Tudi danes etimologi besedo *top* razlagajo prek hrvaškega in srbskega jezika iz turškega *top* 'top' s prvotnim pomenom 'krogla, kepa, kos'.

Kako se *top* v primeri *spati kot top* povezuje s trdnim, globokim spanjem? Očitno gre za predstavo o nepremičnosti spečega, kar razen sestavine *top* v zvezi s *spati kot* potrjujejo še sestavine *klada*, *hlod*, *poleno*, *snop*, *štor*, *bukev*, *drevo*, *hrast*, *kamen*, *mrtevček*, *ubit*, *zaklan*, *zaklan Turek*, *vreča* itd. v slovenskem in drugih evropskih jezikih.

Razen še v bolgarskem in makedonskem v drugih evropskih jezikih ni ustreznih primer z enako besedno sestavo. Samo na videz je sestavina *top* enaka v angleščini, kjer sta pomensko ustrezni primeri *to sleep like a top* in *to sleep like a log* v pomenu 'spati kot ubit, kot polh'. Tu *top* pomeni 'vrtavka, volk (igrača)', *log* pa 'hlod, klada, (posekano) deblo'. Angl. *to sleep like a log* torej tudi po besedni sestavi ustreza sle. *spati kot klada*.

◎ angl. *to sleep like a log*; *to sleep like a top*; bolg. *spja kto top*; *zaspja kato top*; češ. *spát jako dřevo*; *usnout jako dřevo*; hr. *spavati (zaspati) kao top*; mak. *spie kako top*; *zaspie kako top*; pol. *spać jak kamień*; *spać jak suseł*; *spać na oba boki*; *zasnąć jak kamień*; *spać na oba uszy*; rus. *spat' kak ubytj*; *zasnut' kak ubytj*; *spat' kak kamen*; slš. *spat ako drevo*; *zaspāt' ako drevo*; *spat ako poleno*; *spat ako klāt*; *zaspāt' ako klāt*; ukr. *spaty jak koloda*; *zasnuty jak koloda*; *spaty jak polino*.

s topôvi na vrabce stréljati /ekspr.; pren./ *lotiti se česa na neprimeren, neustrezen način*

Tako je denimo dr. Zoran Arnež menil, da osnovni problem tiči v rezistenci bakterij, »do katere pa ne prihaja v intenzivni terapiji terciarnih ustanov, ampak ob množični uporabi antibiotikov v osnovnem zdravstvu, kjer streljamo s topovi na vrabce.« Zato bo po njegovem treba omejiti število antibiotikov. (Delo, 31. jan. 2001, NB) | Ali tisti, ki mislijo, da je šel predsednik avstrijske škofске konference kardinal Christoph Schönborn name-

noma s topovi na vrabce, navajajo kakšne argumente? Pač, javnomnenjske raziskave večinsko ugotavljajo, da katoliška cerkev nima pravih odgovorov na vprašanja sodobnosti, čeprav velika večina anketirancev veruje. (Delo, 5. apr. 2002, NB)

◆ Frazem *s topovi na vrabce streljati* je nastal na osnovi predstave, da za preganjanje, streljanje vrabcev topovi nikakor niso primerno orožje.

◎ češ. *jít s kanonem na vrabce*; pol. *robić z igły widly*; rus. *streljat' iz pušek po vorob' jam*.

ustrelíti kot iz tópa, gl. *izstrelíti kot iz topa*.

z vsèmi topôvi /ekspr.; mn., pren./ *zelo, na vso moč*
Nedvomno velik del krivde nosijo stranke same, sploh SLS. Toda tudi vi ste prav to stranko pred volitvami napadali z vsemi topovi ... (Delo, 9. jun. 2001, NB) | Sindikat delavcev trgovine, ki deluje v okviru ZSSS, je proti nedeljskemu in prazničnemu poslovanju udaril z vsemi topovi. (Delo, 4. jul. 2001, NB) | Zaostankov se bodo lotili z vsemi topovi. (Delo, 7. jan. 2002, NB) | Julija je bil po zelo polemični razpravi, v kateri so predlagatelji streljali z vsemi topovi, zavrnjen predlog za razrešitev ministra za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ... (Delo, 29. dec. 1999, NB) | Olimpijin nasprotnik bo namreč najdražja zbirka zvezdnikov, ki v tej sezoni še ni izgubila mednarodne tekme na domačem igrišču ter se bo z vsemi topovi in pomočjo »subjektivnih sil« poskušala prebiti na »Final Four« v domači Barceloni. (Delo, 17. apr. 2003, NB) | Vlada gre zdaj v kampanjo z vsemi topovi: mimohod najvišjih tujih predstavnikov je veličasten ... (Delo, 8. mar. 2003, NB)

◆ Frazem *z vsemi topovi* izhaja iz vojaškega jezika, v katerem izrazi *napadati*, *streljati*, *tolči*, *udariti z vsemi topovi* pomenijo intenzivno napadanje, streljanje z vsemi razpoložljivimi topovi. Sklop *z vsemi topovi* se preneseno na druga področja uporablja v pomenu 'zelo, na vso moč'.

topeč se

topeč se v sólzah, gl. *solza*.

tôpel

tôpli brát, gl. *brat*.

tôpli brátec, gl. *bratec*.

tôplo brátstvo, gl. *bratstvo*.

topíti se

topíti se kot sládkor [v vòdi], gl. *sladkor*.

topíti se kot vósek, gl. *vosek*.

topíti se v sólzah, gl. *solza*.

toplovódar, gl. *topli brat*, *topli bratec*.

topóvski

bíti topóvska hrána, gl. *hrana*.

[kot] topóvska hrána, gl. *hrana*.

tórba

nosíti glávo v tórbí, gl. glava.

tórtá

čéšnja na vrhu tórté, gl. čéšnja.

trák

kot na tekóčem tráku /ekspr.; primera/ *hitro, neprestano, neprekinjeno*; sop.: **kot po tekočem traku**

Vse mogoče ti bodo natvezli. Ksena ga nezbrano poslušá in obenem kot na tekočem traku gleda zmalíčene ženske ostanke. (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Porazi so se vrstili kot na tekočem traku, tako pa so bili oboji čedalje bolj trdno na zadnji stopnički lestvice. Obe ekipi sta v 26 prvenstvenih nastopih le enkrat zmagali, osvojili pa tudi enako število točk – 4. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Drugi polčas je bil popolnoma v znamenju igralcev iz Kidričevega, ki so poleg treh doseženih golov zamudili priložnost za izdatnejšo zmago. Akcije pred vrati gostov so se namreč vrstile kot na tekočem traku, učinkovitih zaključkov akcij pa kljub temu ni bilo. (Delo, 3. maja 1999, NB) | Tekstilna, usnjarska in druga podjetja z delovno intenzivnimi proizvodnimi programi kot na tekočem traku propadajo po vsej državi, in ne le v Pomurju. (Delo, 14. okt. 1998, NB)

♦ Gl. *kot po tekočem traku*.

kot po tekóčem tráku /ekspr.; primera/ *hitro, neprestano, neprekinjeno*; sop.: **kot na tekočem traku**

Edina prednost njegovega položaja, da ga namreč niso mogli zadeti, se je pokazala tudi kot velikanska pomanjkljivost. Kot je bil namreč tako nemogoč, da se je skoraj vseh dvajset min, ki sta jih s pomočnikom izstreljevala kot po tekočem traku, gladko odbilo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Njihovo mesto dobiva po zaslugi župana Lužkova drugačno, sodobnejšo podobo. Menda je navdušen nad vodnjaki, kakršne imajo v Parizu in Londonu, zato jih postavlja kot po tekočem traku. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Med 250 lokostrelci iz 30 držav je s sestavljenim lokom največji uspeh dosegel Dejan Sitar. Najboljši je bil že v kvalifikacijah, v izločilnih bojih pa je premagoval tekmece kot po tekočem traku. (Delo, 13. maja 2002, NB) | Poskusi ilegalnih prehodov državne meje se na območju koprške policijske uprave vrstijo kot po tekočem traku. (Delo, 6. maja 2000, NB) | Vsi drvijo v napad in vsi v obrambo. Dvojne podaje se vrstijo kot po tekočem traku, s čimer tekmeča silijo, da je vselej na preži. (Delo, 23. mar. 2001, NB) | Žal živimo v neposredni bližini še vedno hudo vročega balkanskega kotla, v katerem si maščevanja – pa naj si bodo na vojaških bojiščih ali v športnih arenah – iz leta v leto sledijo kot po tekočem traku. (Delo, 17. jun. 2003, NB) | »Liga je dolga, tekme si sledijo kot po tekočem traku. Pomislite, v avstrijskem prvenstvu moštva v ligaškem prvenstvu zberejo 56 nastopov, na Češkem pa štiri manj,« je poudaril povratnik Tomaž Razingar. (Delo, 24. okt. 2006, NB)

♦ Primera *kot po tekočem traku* z redkejšo različico *kot na tekočem traku* temelji na prenosu pomena besedne zveze *tekoči trak* 'naprava, ki pomika predmet od enega delovnega mesta do drugega, vmes pa mora vsak delavec opraviti svoj del delovnih opravil' in 'delovni postopek, pri katerem se predmet premika od enega delovnega mesta do drugega, vmes pa mora vsak delavec opraviti svoj del delovnih opravil' na druga področja človekovega delovanja. Pri tem je glede na način delovanja tekočega traku nastal pomen 'hitro, neprestano, neprekinjeno'.

Izraz *tekoči trak* slovarsko omenja J. Glonar, SSJ, 398, pri iztočnici *trak*: delo ob tekočem traku (v tovarnah po Taylorjevem sistemu).

© bolg. *kato na lenta*; češ. *jako na běžícím pásu*; hr. *kao na tekućoj vrpici*; *kao na pokretnoj vrpici*; mak. *kako na traka*; nem. *am laufenden Band*; rus. *kak na konvejeru*; slš. *ako na bežiacom páse*; ukr. *jak na konveëri*.

premagováti kóga/kâj kot po tekóčem tráku, gl. kot po tekočem traku.

sledíti si kot po tekóčem tráku, gl. kot po tekočem traku.

vrstítí se kot na tekóčem tráku, gl. kot na tekočem traku.

vrstítí se kot po tekóčem tráku, gl. kot na tekočem traku.

tráva

kot lístja in tráve, gl. listje.

slišati trávo rásti /ekspr., iron.; pren./

1. delati se zelo pametnega

Ženij je in se piše Jakob Ciber! Sliši travo rasti, duha že danes bržole, ki se bodo jutri pražile, oči mu pa vidijo kar okoli vogala! (F. Milčinski, Muhoborci /Domorodna povest, NB)

2. zelo dobro slišati

Ko je prišel drugo jutro v uredništvo, ga je dr. Vladimír Knaflíč nahrulil: »Vi ste pa tič, ki sliši travo rasti!« Uredniki so prisluhnil, Knaflíč pa je nadaljeval: »Danes je v Jutru zelo ugodna kritika o koncertu pevke Pavle Lovšétove.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

3. slišati stvari, ki jih v resnici ni

»Slišim, da se odpravljáš v Ameriko,« je rekla. »Ti bi slišala tudi travo rasti, srček.« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB)

♦ Frazem *slišati travo rasti* temelji na dejstvu, da človeška ušesa ne morejo slišati rasti trave. Če torej rečemo, da kdo sliši travo rasti, pomeni to lahko hiperbolično, da zelo dobro sliši, ima oster sluh, ali ironično, da sliši stvari, ki jih v resnici ni, ali pa si to v svoji pretirani važnosti izmišlja, se dela zelo pametnega. Frazem omenja že Cigale (I,

664) leta 1860, ko pri iztočnici *Gras* nemško *er hört das Gras wachsen* razlaga takole: nach dem Serb. (tj. po srbskem) *ve, kaj je cesar večerjal; misli si modrega, sliši travo rasti*. Nemški frazeologi frazema das *Gras wachsen hören* pomensko primerjajo s frazomom *die Flöhe husten hören* ali *die Flöhe niesen hören* (dobesedno: slišati bolhe kašljati, slišati bolhe kihati). Pleteršnik frazema verjetno zaradi očitnega nemškega izvora ne omenja, medtem ko ga Glonar (SSJ, 399) omenja pri iztočnici *trava: travo sliši rasti*: za tako umnega se ima.

⊙ češ. *slyšet (i) trávu růst*; gluž. *widžec a slyšec trawu rosć*; hr., srb. *čuti kako trava raste*; nem. *das Gras wachsen hören; die Flöhe husten hören*; rus. *vsě videt', vsě slyšet'*; slš. *počut', ako tráva rastie; počut' trávu rást*.

trávo tlačiti /evfem.; pren., tudi nikal. s prih./ *biti živ*; prp. **biti pod rušo**

»Banke pa panteona ne bodo zidale, ker jim tukaj ne kaže nobenega dobička,« sem potolažil Mlakarja. »Za mojo devetdesetlenico jo pa le dokončajte. Pa če bom še tlačil travo ali pa če bom že pod rušo. Obljubiš?« (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | »Za drugo ni na svetu. Tako tudi ta gospod Dolef za drugega ne tava pod soncem, kakor da nič ne dela, da travo tlači in da vino, dar božji, končuje.« »Glej vruga, kako jo je dobro razpeljal, kakor bi pravljico pravil.« (Josip Jurčič, Deseti brat, NB) | Nekoliko časa so tiho sedeli, potem pa povzame Slivar besedo: »Kakor se mi zdi, pogovarjata se o sinočnem boju. Ravno pred eno uro sem slišal, da so prevideli enega teh policajev in kakor pravijo, ne bo več trave tlačil.« (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Pa Domen, vaš sin, ne bo nosil puške, ne bojte se. Popred ne bo Sova več trave tlačil, ko jaz po straži hodil. Tako je, mati, vse to vem in še katero. (J. Jurčič, Domen, NB) | Če se tebi to lepo zdi, naj se ti; jaz te hvalim, dokler si grd ogorel rjavec. Kadar si enkrat bled in zelen, potlej te že smrt tiplje in pojdi h konjederki po rože, pa h kaplanu na spoved, ne boš več po svetu trave tlačil. (Janko Kersnik, Na Žerinjah, NB)

◆ Frazem *travo tlačiti*, ki se pogosteje uporablja v zanikani obliki in v prihodnjiku, temelji na dejstvu, da je, kdor travo tlači, tj. hodi po njej, še živ. Frazem *travo tlačiti* v zanikani obliki je že v Plet. II, 672, pri iztočnici *tlačiti: ne bode dolgo zemlje, trave tlačil* = ne bode dolgo živel. Za njim ga navaja Glonar (SSJ, 399) pri iztočnici *trava: ne bo več dolgo trave tlačil*: živel, a tudi pri iztočnici *tlačiti: ne bo več dolgo zemlje (trave) tlačil*: živel.

tréd prid.

biti tréd ôreh za kóga, gl. oreh.

biti trédega srcá, gl. srce.

iméti trédo kóžo, gl. koža.

iméti trédo srcé, gl. srce.

naletéti na tréd ôreh, gl. oreh.

stréti tréd ôreh, gl. oreh.

tréd kàkor kámen, gl. kamen.

tréd kot čèp, gl. čep.

tréd kot jèklo, gl. jeklo.

tréd kot kámen, gl. kamen.

tréd kot kláda, gl. klada.

tréd kot krêmen, gl. kremen.

tréd ôreh, gl. oreh.

tréd zalogáj, gl. zalogaj.

trédega srcá, gl. srce.

trédo srcé, gl. srce.

trdosřčen, gl. biti trdega srca.

trdosřčnež, gl. biti trdega srca.

trdosřčnik, gl. biti trdega srca.

trdosřčnost, gl. trdo srce.

tróden prid.

[tróden] kàkor hrást, gl. hrast.

tróden kàkor kámen kóst, gl. kamen.

tróden kot drèn, gl. dren.

[tróden] kot hrást, gl. hrast.

tróden kot kámen kóst, gl. kamen.

tróden kot krêmen, gl. kremen.

tróden kot skála, gl. skala.

tródi -a -o sam.

tráda prêde kómu/čému /ekspr.; pren., 3. os. ed./ *kdo težko živi, je v neprijetnem, nevarnem položaju; kaj je v težkem, neprijetnem položaju*; sop.: **huda prede komu/čému**; prim. **tenko piskati**

»Vrag ne zna tako lagati in goljufati,« sem pripovedoval Marijanki, – »ne zna, ti pravim, kakor ta Gašparin! Denarja bi rad, ker mu trda prede, pa nič drugega!« (Milan Pugelj, Evelini in Lina/Tri novele, NB) | Zaradi nedorečene zakonodaje zadnje čase najbolj trda prede lastnikom podeželskih gostilnic in trgovinic. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Zdjaj smo zagotovo tu, kamor smo želeli priti – v kapitalizmu. Na eni strani so veliki dobički, ki jih nekateri dosegajo bodisi z izvorno svojim kapitalom bodisi kot zasebni »nasledniki« družbenega kapitala, na drugi novi tovarnarji, ki jim trda prede in so tik pred propadom. (Delo, 15. mar. 2001, NB) | Očitno je do njih že segel glas, da poražencem trda prede; dosti odmeva tudi razkritje, da so po predaji Kunduza zajete talibe odpeljali v kontejnerjih, med nekajdnevnim prevozom v nemogočih razmerah pa se jih je precej zadušilo. (Delo, 13. dec. 2001, NB) | »Dobivam pisma ljudi, ki jim v življenju v resnici trda prede in me sprašujejo, kaj naj storijo. Če se ne bodo sami zganili, se ne bo nič zgodilo, si mislim,« pravi Schmidt. (Delo, 22. jan. 2003, NB) | Tako so me hvalili, da sem pri svojih skoraj sedemdesetih letih zardeval kot puran. Takoj pa sem začutil, da moji upokojitvi trda prede. Med pridigo me je

škof Jeglič tako hvalil, kot bi bil že sam svetnik. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | V takšnih razmerah vladavini prava trda prede, s svobodo tiska pa tudi ni kaj dosti boljše. Od človeka, ki se na vse spozna in ki namesto selektorjev sestavlja nogometno in teniško reprezentanco, je seveda iluzorno pričakovati, da bo poslancem pustil sprejemati zakone, sodnikom soditi in novinarjem pisati članke. (Delo, 23. maja 1998, NB) | Zaradi SMS pošti trda prede. Vse več Portugalcev si izreka čestitke ali pošilja pozdrave na virtualnih razglednicah po elektronski pošti, na potovanjih pa se domačim in prijateljem oglašajo s sporočili SMS. (Delo, 10. feb. 2003, NB)

◆ Pomen frazema *trda prede* komu/čemu temelji na prenesenih pomenih sestavin *presti* – ekspr. ‘biti, živeti v neugodnih gmotnih, zdravstvenih razmerah’ in sestavine *trd* – ekspr. ‘ki prinaša trpljenje, težave’ in ‘ki se pojavlja v visoki stopnji, v močni obliki’. Sestavina *trda* je rabljena samostalniško, in sicer verjetno po izpustu iz besednih zvez **trda usoda*, **trdo življenje*, **trde razmere*, ter poudarja pomen glagolske sestavine *presti*. Sestavina *trda* se lahko izmenjuje s sopomenskimi sestavinami *huda*, *slaba*, *tenka*, *tesna*, *žaltava* itd. in tako so nastali še sopomenski frazemi *huda prede* komu/čemu, *slaba prede* komu/čemu, *tenka prede* komu/čemu itd. Splošni pomen frazema *trda prede* komu/čemu se lahko konkretizira na določeno stvar, kar lahko izrazimo s frazomom *trda prede* komu za kaj, s čim, npr. *trda mi prede za denar*.

Tu obravnavane frazeme najdemo že v starejših slovarjih. Tako npr. v Plet. II, 276, pri iztočnici *presti*: *prede mi*, ich bin in der Klemme; *presneto mi je že predla*, Erj. (Izb. sp.); *huda mu prede*, er ist in einer argen Verlegenheit, in üblen Lage, *Cig., Jan.; tanka mu prede*, er lebt kärglich, *Cig.* Pleteršnik dvakrat citira predhodnika Cigaleta (= Cig.). Za njima pa niz sopomenskih frazemov dopolni še J. Glonar (SSJ, 313): *presneta, huda, trda, tesna, tenka, žaltava mu prede*: slabo se mu godi, v stiskah je. © angl. *so. is in a fix/jam; so. is in a tight spot; so. is in a scrape*; fr. *être dans un grand embarras; être dans le pétrin*; nem. *in Bedrängnis sein; sich in einer bedrängten Lage befinden*.

třda přede kómu za káj, s čim /ekspr.; pren./ *komu zmanjkuje česa, ima česa premalo*

Pravico ima, saj je denar posodil. »Ne zameri mi, Bajželj, verjemi, da mi trda prede za denar!« se je začel motati, kot bi mu bilo strašno nerodno, ker se je oglasil. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Težave so, ker ODPMŽ nima stalnega vira financiranja, in nam včasih kar trda prede s hrano. (Delo, 4. okt. 2001, NB) | In potem ji je bilo treba obleke, čevljev, takšnega klobuka, kakršni so bili takrat v modi. Neki postaren pisatelj mi je nekoč rekel: »Mlada ženska, ki ji prede trda z novci, ti mnogo stori za čeden klobuk ali za novo krilo!« in

smejal se je. No, že vemo! (Milan Pugelj, Zgodbe o malih ljudeh, Novele – izbor, NB)

◆ Gl. *trda prede* komu/čemu.

trđno prisl.

[trđno] **kàkor hrást**, gl. **hrast**.

trdoživ

trdoživ kot osát, gl. **osat**.

tréba

bíti ták, da ga je tréba iskáti z lučjó [pri bélem dnévu, podnévi], gl. **luč**.

po ríti bi biló tréba kóga, gl. **rit**.

trébiti

kopíta (kopító) trébiti kómu, gl. **kopito**.

trébuch

držáti se za trébuch [od sméha] /nevtr.; pren./ *zelo se smejati*; prim. **počítí od smeha**

Ne ve se prav, ali je Nemeč razumel, kaka zverina je to, ali resnica je, da ga je popadel silen smeh. Mož se je smejal in smejal drže se z obema rokama za trebuh in da so mu solze oči zalivale. (F. Erjavec, Živalske podobe, NB) | Ko pa je odjecljal prvih pet ali šest besed, se mu je razvezal jezik in zdrknila je z njega dostikrat tako slana, da so se morali prijeti možaki za trebuh, da jim ga ne raznese smeh, babe pa so bežale iz hiše, kakor bi jih pritiskal za petami sam peklenski rogatec. (J. Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, NB) | Žalostno bo, če bomo nad poročili preiskovalnih komisij volivci vedno samo izbuljili oči, politiki pa se bodo držali za trebuh, da zaradi krohota ob tem pogledu na volilno telo ne bodo dobili kile. (Delo, 30. jun. 2000, NB) | Sledil je čaj s piškoti, vroč tuš in potem, ko je šla stara mama počivat, na skrivaj tudi malinov liker in še več čaja in piškotov. In šale, ki jih je stresal oče tako živo, da sem se držal za trebuh. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Ko sem povedal svoj namen župniku, so se zakrohotali in prijeli za trebuh, da jim ne bi počil od smeha. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB)

◆ Frazem *držati se za trebuh* [od smeha] je nastal na osnovi dejstva, da so pri močnem smeju mišice trebuha zelo obremenjene, zlasti trebušna prepona. Zato se pri močnem smejanju nagnosko primemo za trebuh in s tem preprečimo morebitno poškodbo prepone.

© angl. *to split one's sides laughing; to split one's sides with laughter*; češ. *chytat se za břicho [sméchem]; chytat se za břicho [smíchy]; popadat se za břicho [sméchem]; popadat se za břicho [smíchy]; popadat se za boky [sméchem]; chytat se za boky [sméchem]*; fr. *se tenir les côtes de rire*;

hr., srb. *držati se za trbuh od smijeha; hvatati se za trbuh od smijeha; uhvatiti se za trbuh od smijeha*; it. *tenersi la pancia dal ridere; sbellicarsi dalle risa; scompisciarsi dalle risa*; nem. *sich [vor Lachen] den Bauch halten*; rus. *смеят 'sja do kolik*.

iméti trébuch kàkor bóben, gl. **boben**.

iméti trébuch kot sód, gl. **sod**.

íti s trebúhom za krúhom /ekspr.; pren., dov. **oditi/iskati zaslužek izven domačega kraja, domovine**

Prepuščeni sami sebi se razidejo na vse strani s trebuhom za kruhom. Odtod tudi pregovor: Razšli smo se kakor rakova deca. (F. Erjavec, Živalske podobe, NB) | Vi ne poznate plemstva, torej ne pojmite, kako bridko čuti življenjsko breme zaveden vnuk slavnih in bogatih baronov, kadar mora s preprostim plebejcem tekmovati za vsakdanji kruh. Da bi laže nosil to breme, ostavil je moj oče domovino svojo in šel po svetu s trebuhom za kruhom. (J. Mencinger, Abadon, NB) | Pisani in raznovrstni emigraciji se je pridružila nova, zdaj ni šlo več samo za ljudi, ki bi odhajali zgolj s trebuhom za kruhom. Odhajali so ljudje, ki so iskali boljše možnosti, visoko kvalificirani delavci, strokovnjaki. (D. Jančar, Slovenski eksil, NB) | Po starših je podedoval še nekaj dolga in morda veliko bolh. Šel je s trebuhom za kruhom, služil za konjskega hlapca, vozil oves za cesarske kobile in žrebece. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Le redki Madžari so se z revnega vzhoda pripravljani preseliti v zahodni del države, kjer je več možnosti za delo, torej je še manj verjetno, da bodo šli s trebuhom za kruhom na tuje. (Delo, 19. dec. 2000, NB) | Mojega potrpljenja bo kmalu konec. Potem vama bo huda predla. Bajta pojde na boben z vso ropotijo, vidva z otrokom pa s trebuhom za kruhom. (P. Golia, Igre, 1953, 122)

♦ Rimani frazem *iti s trebuhom za kruhom* temelji na predstavi, da gre kdo iskat kruh, tj. iskat zaslužek, s katerim se bo lahko preživel, si lahko kupil kruh, ki je prisposoba za najosnovnejšo hrano, za najnujnejše preživetje. Sestavina *s trebuhom* je prišla v frazem predvsem zaradi rime, kar je pogost pojav v stalnih reklih, tj. v rekih in pregovorih, obenem pa je pomensko le povezana s kruhom, tj. hrano, saj ta po zaužitju pride v želodec, tj. tudi v trebuh. Frazem je v enaki sestavi in pomenu v hrvaškem jeziku: *ići trbuhom za kruhom*.

© hr. *ići trbuhom za kruhom; počí trbuhom za kruhom*; it. *andare per il mondo a guadagnarsi il pane*.

odíti s trebúhom za krúhom, gl. *iti s trebuhom za kruhom*.

po trebúhu se pláziti pred kóm /ekspr.; pren./ *pretirano ponižno se vesti, navadno iz koristoljubja*; prim. **lesti komu v rit**

Je človek, ki zna biti neznanško grob in ohol, toda pred močnejšimi od sebe se je zmožen tudi plaziti po trebu-

hu. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | PATER MELHIOR: Slava ti, Herman, segaj oblast ti do morja, slava tvoja segaj do zvezd. *Aron Salobir: se priplazi po trebuhu*. ARON: O, Herman, najjasnejša celjska zvezda. (Anton Novačan, Herman Celjski/Drama v petih dejanjih, NB)

♦ Frazem *po trebuhu se plaziti* pred kom je eden od načinov obnašanja, s katerim se izraža skrajno podrejenost komu. Izhaja iz živalskega sveta, v katerem hierarhično podrejene živali izkazujejo nadrejenim svojo podrejenost npr. tudi s tem, da se plazijo po tleh. V zvezi s tem je še iz ne tako daljne zgodovine znano izkazovanje podrejenosti vladarjem in bogovom s pokloni, poklekanjem in metanjem ob tla. Ustrezni nemaški frazem je *im Staub kriechen vor*.

trébuch je kot sód, gl. **sod**.

trenirati

trenirati kot obséden, gl. **obseden**.

treníti

kot bi trénil [z očmi] /ekspr.; primera, 3. os. ed., s pogoj. **bi/ zelo hitro, naglo**; sop.: **kot bi mignil**

Okoli vsakega ognja je sedelo dvajset do trideset romarjev, moških in ženskih; skoro od vsakega ognja se je razlegalo lepo ubrano petje. Kot bi trenil, nama je prešla vsa žeja po postelji. Ne maral bi zanjo, da bi bila tudi najmehkejša pernica. (Fran Erjavec, Šaljivi potopisi, NB) | Po molitvi je postlala mati Gabu na klopi kraj peči. In Gab se je tesno zavel v očetov kožuh in je zaspal, kot bi trenil. (Josip Vandot, Roža z Mucne gore, NB) | Dvoboj med domačim Triglavom in favoriziranimi košarkarji domžalskega Heliosa se je začel po pričakovanjih. Gostje so kot bi trenil vodili z 10 : 0, s Fonovo trojko pa so Kranjčani napovedali, da na vsak način želijo prekiniti niz štirih zaporednih porazov. (Delo, 10. feb. 2003, NB) | Toliko muk, kolikor jih je slovenski politiki povzročil referendum o volilnem sistemu, na katerem so imeli volivci možnost izbirati med tremi izključujočimi se sistemi, menda ni »zakuhalo« nobeno drugo vprašanje. V primerjavi z volilnim sistemom je bil plebiscit pripravljen in izveden skoraj, kot bi trenil z očmi, pa četudi je bilo to vprašanje za Slovenijo bolj usodno od volilnega sistema. (Delo, 28. dec. 2002, NB) | Glejte, skrivnost vam povem: vsi ne bomo zaspali, vsi pa se bomo spremenili, hipoma, kakor bi trenil z očmi, ob glasu poslednje trobente. Zadonela bo namreč in mrtvi bodo vstali neuničljivi in mi bomo spremenjeni. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

♦ Primera *kot bi trenil [z očmi]* temelji na dejstvu, da je utrip z očmi hipen, trenuten, kar ustvari vtis hitrosti, naglosti. Sestavina *z očmi* se večinoma že izpušča, s čimer se zabrisuje sicer zelo nazorna predstava.

trenútek

do zádnjega trenútká /ekspr.; pren., prisl. zv./ *do iz-teka roka; do konca; do smrti*; sop.: **do zadnjega diha**

Passepartout je umiral od želje, da bi povprašal tega moža, če je ladja za Yokohamo že odplula iz Hong Konga. Toda ni si upal, ker je raje ohranil nekaj upanja do zadnjega trenutka. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Zdaj, ko je najhujše že vedela, četudi tega zaradi lege ozemlja do zadnjega trenutka ni videla, se je vzpela čez majhen greben tik pred padajočim pobočjem in zagledala je tisto, česar se je bala ... (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Njegov svet tukaj ni šel, če parafraziram Eliota, k vragu s treskom, ampak je šel s cviljenjem, med škripanjem. Ob spremembah, ki so prišle, se zato vprašanje o kulturi in svobodi zastavlja povsem drugače, kot tam, kjer je cenzura delala tako rekoč do zadnjega trenutka. (D. Jančar, Podaljšana preteklost, NB) | Predvolilna tekma še zdaleč ni odločena in letos bo verjetno izenačena vse do zadnjega trenutka. Ne gre le za to, da je ameriško volilno telo razdeljeno skorajda natančno na konservativno in liberalno polovico ... (Delo, 5. avg. 2004, NB) | Njega vsa ta hvala ni nič izpridila. Ostal je pohleven in ponižen pred Bogom in pred ljudmi do zadnjega trenutka svojega življenja. Marička je imela pri njem nebesa že na zemlji. (J. Trdina, Dve ljubici, NB) | To delo skriva v sebi neverjetno moč, s katero sta oboleli in njegova družina premagovala to neozdravljivo bolezen do zadnjega trenutka, in z zapisi o spopadanju z njenimi različnimi fazami, ko so se zdravstvene tegobe vse bolj stopnjevale, prinaša tako slovenski medicinski stroki kot bolnikom, ki bodo stopali po tej žal že ničlikokrat prehojeni poti, močno oporo. (Delo, 11. dec. 2006, NB) | Dokler človek živi, naj živi čim bolj kakovostno, poudarek je na življenju. Treba je narediti vse, da bo človek do zadnjega trenutka čim bolj živel. (Delo, 14. mar. 1998, NB) | Res je (tj. Pauling, izumitelj vitamina C, op. J. K.) za rakom na prostati umrl šele pri 93 letih in bil čil do zadnjega trenutka, vendar pa doslej znanosti še ni uspelo dokazati, da tovrstne količine askorbinske kisline res ugodno delujejo na organizem. (Delo, 18. avg. 1999, NB)

[edini] svétli trenútek /ekspr.; pren./ *posebno ugoden, najlepši trenutek koga, česa v sicer neugodnem položaju*

Kot so sporočili iz podjetja, so se poslovni rezultati poslabšali predvsem zaradi težavnih gospodarskih in geopolitičnih okoliščin. Edini svetli trenutek v lanskem poslovanju koncerna je bilo zadnje četrletje, v katerem je podjetje ustvarilo največji četrletni dobiček v minulih dveh letih in tretji najboljši četrletni dobiček v zgodovini podjetja. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Na drugi tekmi na Polzeli bo prav gotovo drugače. Edini svetli trenutek je bila pravzaprav vrnitev Klemna Zaletela, ki je po daljšem zdravljenju vendarle spet lahko stopil na parket. (Delo, 28. apr. 1998, NB) | Stalin je v Rusiji vse bolj priljubljen tudi zaradi svoje vloge vrhovnega

poveljnika v zmagi proti Nemcem, edinega svetlega trenutka v sodobni ruski zgodovini, na katerega so ponosni tako država kot državljani. Toda prav veliki vožd je bil kriv, da je Sovjetska zveza tako drago plačala zmago nad fašizmom ... (Delo, 7. maja 2005, NB) | Mati je žalostna: »Niti enega svetlega trenutka,« si pravi in maje z glavo. Toda Linika ne ve prav nič o svetlih trenutkih. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB)

◆ Frazem *[edini] svétli trenutek* pomensko temelji na pomenih sestavine *svetel*: ekspir. 'za človeka zelo prijeten'; 'ki vsebuje kaj lepega, dobrega, ugodnega'. Fakultativna sestavina *edini* te pomenne omejuje na enkratnost in jih tako še poudarja.

iméti svétle trenútké /ekspr.; pren., mn./ *biti občasno zelo uspešen, srečen*

Po vodstvu Slovenije z 20 : 17 pa so Portugalci z učinkovitimi akcijami izenačili na 23 : 23. Ubirajara je imel svoje svetle trenutke. Svoji ekipi je zagotovil dve zaključni žogi (pri 24 : 23 in 25 : 24). (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Ko je šlo za mehčanje blokovskih meja in ideoloških okovov, je organizacija doživljala zlata leta. Pozneje je imela svetle trenutke v reševanju balkanske krize. (Delo, 15. jan. 2005, NB) | Svetli trenutki in temnejše plati. Predsednik Drnovšek je v svojem mandatu vsekakor imel zelo svetle trenutke, na kar ne bi smeli pozabiti. (Delo, 18. avg. 2006, NB) | Kako bi ocenili minulo sezono Imosa Ježice? »Imele smo zelo svetle trenutke, pa tudi nekaj spodrseljavev.« (Delo, 14. apr. 1998, NB) | Demokracija zahodnega tipa se razvija že dolgo časa, ima svoje padce in svoje svetle trenutke. Razvijala so se civilna gibanja, ki v bistvu izražajo pravi »glas ljudstva« in so zato precej pomembna. (Delo, 17. jul. 2004, NB)

◆ Gl. *svétli trenutki*.

◎ angl. *to have one's bright moments*; češ. *mit svétlé okamžiky*; *mit svétlé chvíle*; fr. *avoir de bons moments*; nem. *lichte Augenblicke haben*; rus. *u kogo byvajut minuty projasnenija*; *(u kogo byvajut) svetlye minuty*.

ne iméti mírnega trenútká /ekspr.; pren., nikal./ *nikoli ne imeti miru*

Ti, sin umorjenega, si našel tisti nesrečni nož in z istim nožem se je zabollo moje edino dete. Oh, koliko je trpela moja duša, nisem ga imel mirnega trenutka! (F. Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc, NB) | In poslušati me morate! Od takrat, ko sem vas prvič videl, od tedaj ga ni imela mirnega trenutka moja duša! V vaše lase se je ujelo nemirno moje srce, kakor se ujame riba v mrežo. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Oba so odpeljali na PP Šiška, ju pridržali, naslednji dan pa napolili k sodniku za prekrške. Ko sta tam ostala sama, naj bi ji Marko zagrozil: »Če hočeš vojno, jo boš dobila, v življenju pa ne boš imela več mirmega trenutka.« (Delo, 9. okt. 2001, NB) | Krajani nimajo več mirmega trenutka, nehali so jesti, spat, delati, nekaj jih je celo umrlo, njihovi otroci se ne morejo učiti in so zato moteni v duševnem razvoju. (Delo, 18. sep. 2004, NB)

svêtlî trenútki /ekspr.; pren./ *posebno ugodni, najlepši trenutki koga, česa*

Tako kot svetli trenutki prebujenosti, ponoči enako kot podnevi, takrat na Krasu, tako mračne tudi sanje. Pregnale so me iz domnevnega raja in me vrgle v pekel, kjer sem bil, brez siceršnje družbe, prekleti in zli obnemem. (Peter Handke, Ponovitev, NB) | Pisateljsko srečanje ne da nobenih rezultatov. Zelo redkokdaj se je mogoče zmeniti za kaj, ob čemer so vsi enotni, to so redki in svetli trenutki, ki jih običajno omogoči kak neokreten politik s prepovedjo revije ali razpustitvijo uredništva. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Zadnji svetli trenutki v karieri Rivalda so se zgodili na SP na Japonskem in v Koreji. Zadel je na prvih petih tekmah in bil eden najbolj zaslužnih za »penta«. (Delo, 8. mar. 2004, NB) | Nista ga izpodrinila ne Rim in ne Dunaj, a tudi ameriška velemesta ne, čeprav so me številna naravnost začarala. Vsi svetli trenutki mojega otroštva so povezani s Trstom. Tam je od mladih nog živela moja stara teta, kuharica pri bogati grški družini ... (Delo, 9. dec. 2006, NB) | »Zaradi napetosti in pomembnosti tekme niste videli najboljše predstave. Toda takšnega polfinala bržčas ne bo nikoli več, zato sem presrečen, da gremo v Manchester.« je naposled dočakal svetle trenutke Carlo Ancelotti, veliki zmagovalac trenerskega spopada s Hectorjem Cuperjem ... (Delo, 15. maja 2003, NB)

◆ Frazem *svetli trenutki* pomensko temelji na pomenih sestavine *svetel*: ekspr. 'za človeka zelo prijeten'; 'ki vsebuje kaj lepega, dobrega, ugodnega'. Enako velja tudi za frazem *imeti svetle trenutke*.

véliki trenútek /ekspr.; pren./ (*priložnost za*) *velik uspeh koga, česa*; prim. **zvezdni trenutek**

Doroteja je rada govorila. To je bil njen veliki trenutek, zgodba za vse življenje. Takšne skrivnosti ni mogla zadržati zase, pa čeprav ji je bilo neštetočkrat naročeno in zagroženo, naj molči, sicer ... (D. Jančar, Galjot, NB) | Mrak, veliki vodja, ki je bil nekoč samo Mrak, če ne samo Virman, se bo pogajal z ministrom. Mali knjigovodja, Virman, je doživel še svoj zadnji veliki trenutek. V imenu nekaj sto ljudi, ki ga ubogajo na migljaj, absolutno ubogajo, se bo pogajal z ministrom. (D. Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Slovenski šport je v soboto zvečer v Zagrebu na 4. EP v rokometu dočakal še en veliki trenutek: slovenski rokometiški bodo po senzacionalni zmagi nad Hrvati, olimpijskimi zmagovalci iz Atlante '96, prva slovenska ekipa v kolektivnih igrah, ki bo igrala na OI v Sydneyju. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | A to se je zgodilo prej, kot so mnogi pričakovali. Že v Salt Lake Cityju je namreč napočil veliki trenutek Simona Ammanna, ki si je senzacionalno, a povsem zaslužno priskakal dve zlati olimpijski kolajni. (Delo, 25. mar. 2002, NB)

zvêzdni trenútek /ekspr.; pren., tudi mn./ *posebno ugoden, najlepši trenutek koga, česa; pomemben uspeh*; prim. **veliki trenutek**

Na mejnem prehodu pa so nam že zjutraj potrdili, da so se včeraj in danes tam čez vile res velike kolone avto-

mobilov in avtobusov s potniki s črnimi peresi, kar kaže, da je tudi Postojnska jama verjetno res znova doživela svoj zvezdni trenutek. (Delo, 17. maja 2004, NB) | Na ta podvig je Francoz čakal, odkar je leta 1989 v Parizu nastopil na prvem velikem turnirju. Zvezdni trenutek je tako dočakal šele pri 33 letih, na svojem 14. OZ opnu, na katerem ga v naslednji partiji čaka David Nalbandian. (Delo, 23. jan. 2006, NB) | Zvezdni trenutek slovenske diplomacije? Stanje, ko namesto običajnega mrtvila in kroničnega primanjkljaja velikih dogodkov ta država doživlja vrhunske obiske, zanimanje za njena stališča, vpraševanja po svojem mnenju, je pet minut, ki pridejo morda enkrat v desetletju. (Delo, 21. mar. 1998, NB) | Toda Louise Arbour se ni pustila zmešati ... Hkrati je javno podvomila o smiselnosti podpisovanja kakršnih koli sporazumov z beograjskimi oblastmi. To je bil njen zvezdni trenutek na mednarodni pravni sceni, a kot se je izkazalo, tudi labodji spev. (Delo, 12. jun. 1999, NB) | Ust-Kamenogorsk ob reki Irtiš, pozabljen od boga in države, je končno le dočakal svoj zvezdni trenutek. O tem mestu na skrajnem vzhodu Kazahstana, kjer so v sovjetskih časih predelovali uran, zdaj namreč govorijo po vsej Rusiji in Srednji Aziji. (Delo, 25. nov. 1999, NB) | Zdi se, da se je v tej naši t. i. medijski dobi prijelo pravilo, po katerem mora vsak športnik, politik, pevec, filmska diva, vsakdo, ki se iz teh ali onih razlogov vsaj za hip znajde v soju medijskih luči, svoj zvezdni trenutek izkoristiti tako, da se izpove s knjigo. (Delo, 4. dec. 1999, NB) | Zadnji zvezdni trenutek nemškega smučarja je bilo pravzaprav svetovno prvenstvo v St. Antonu 2001, kjer je Florian Eckert z visoko štartno številko nepričakovano osvojil bronasto kolajno. To je bil tudi zadnji zvezdni trenutek slovenskega moškega smučarja, saj je tam Mitja Kunc v slalomu osvojil odličje enakega sijaja. (Delo, 20. dec. 2004, NB) | Ko je postala uresničljiva, čeprav do skrajnosti tvegana, se je zahteva stopnjevala v akcijo, na koncu celo vojaško. Sliši se malo patetično, a to so bili zvezdni trenutki naše zgodovine. Tik pred koncem tisočletja smo morda izrabili edino realno priložnost za osamosvojitve. (Delo, 23. jun. 2001, NB) | Če je soditi po tradiciji, se tudi prihodnje slovenskim smučarkam na Pohorju obetajo zvezdni trenutki. Za šampionkama Matejo Svet in Natašo Bokal je prišla Urška Hrovat, za njo pa je še vrsta mladih, še neuveljavljenih deklet, ki za zdaj le sanjajo o lisičjih tekmovanjih. (Delo, 28. dec. 1998, NB)

☉ hr. *zvezdani trenutak*.

trepetlika

strésti se kàkor trepetlika [v vétru], gl. *tresti se kakor trepetlika [v vetru]*.

trésti se kàkor trepetlika [v vétru] /ekspr.; prime-ra, dov. *stresti/ zelo se tresti*; sop.: **tresti se kot šiba [na vodi]**

Topolščak in njegova sestra sta ravnala, kakor je bil zdravnik ukazal za take slučaje, in bolniku je vnovič odleglo, da je zaspal; sedaj je Miklavž ostal pri njem

ter poslal sestro spat. Ta se je v malo trenutkih vrnila in stoječa med vrati migala bratu, naj pride k nji; bila je vsa zasopena in tresla se je kakor trepetlika v vetru. (J. Kersnik, Testament, NB) | Ko so te odnesli tvoji dobri kirasirji – za Boga je bil to smešen prizor, in njega milosti gospodu vicedomu tresel se je trebušček kakor trepetlika o pišu! – odrinil sem proti domu. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | Čuden vtis je napravil ta vzajemni pogled na oba. Sodnik se je stresel kakor trepetlika v večernem pišu in bled kakor novo pobeljen zid je ustavil svoj korak. A takoj potem mu je šinila kri v lice in krog tesno stisnjenih usten mu je legel izraz silnega zaničevanja in sovraštva. (J. Kersnik, Gospod Janez, NB)

◆ *Primer a tresti se kakor trepetlika [v vetru]* temelji na dejstvu, da listi trepetlike zatrepetajo že ob najmanjšem vetru.

◎ *bolg. tresla se kao list; češ. třást se jako [osikový] list; hr. tresti se kao list [na vjetru]; drhtati kao list [na vjetru]; mak. se tresla kako list na vatar; trzác se jak lišč [osiki (na vietrze)]; rus. drožat' kak osinovyj list; drožat' kak list'ja osiny; trjastis' kak osinovyj list; trjastis' kak list'ja osiny; slš. chviet'sa ako list vo vetre; triast'sa ako list vo vetre; ukr. tremity jak osynovyj lyst.*

trésti se kot trepetlika /ekspr.; primera/ *zelo se tresti*; sop.: **tresti se kot šiba na vodi**

»Kot ti zdaj iz doma sirote podiš, za solze njih slep in gluha za njih stoke, nekaj izženo iz tvojih hiš in tebe in tvoje otroke!« Ljudje ostrmé, odrtnik se zgrozi in stresa od straha se kot trepetlika, neznančeva groznja mu v úhu šumi kot kletev strašni Vsesodnika. (S. Gregorčič, Poezije, NB) | ... iz mračnega kota je vrgla vanj svoj zveneči smeh kakor zlato jabolko in on je bliskovito odskočil in nato prav tako bliskovito skočil k njej kakor razdražen paglavец; ona pa se je že potegnila vase in je držala drobne pesti na svojih visokih prsih in je bila vsa bela in vsa mehka in vsa šibka in je trepetala kot trepetlika, ker se je s hrepenenjem bala ognjenega viharja, ki je z divjo radostjo vstajal v njem. – Tilčka. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB)

◆ *Primer a tresti se kot trepetlika* temelji na zelo nazorni primerjavi s trepetanjem listov na drevesu trepetlika. Ta je tudi poimenovana po trepetanju listov. Ti se namreč zganejo že ob najmanjši sapici.

trésti

trésti mreže, gl. **mreža**.

trésti mrežo, gl. **mreža**.

trésti se

hláče se trésejo kómu, gl. **hlače**.

koléna se trésejo kómu, gl. **koleno**.

trésti se kákor trepetlika [v vétu], gl. **trepetlika**.

trésti se kot šiba [na vódi], gl. **šiba**.

trésti se kot trepetlika, gl. **trepetlika**.

trésti se za stóľček, gl. **stolček**.

trésti se za svôjo kóžo, gl. **koža**.

tréščiti

tréščiti kot bómba, gl. **bomba**.

tréščiti kot stréla z jásnega, gl. **strela**.

tréščiti kot stréla z jásnega [nebá], gl. **strela**.

trétji

trétji svét, gl. **svet**.

trégati

trégati hláče po šólskih klopéh, gl. **hlače**.

trégati jábolko z drevésa spoznánja, gl. **jabolko**.

trgovánje

trgovánje z bélim blágom, gl. *trgovina z belim blagom*.

trgôvec

trgôvec z bélim blágom, gl. *trgovina z belim blagom*.

trgovína

kot slôn v trgovíni s porcelánom, gl. **slon**.

obnášati se kot slôn v trgovíni s porcelánom, gl. **slon**.

trgovína z bélim blágom /ekspr.; pren./ *trgovina z dekleti*

Avtomehanik umoril kompanjona pri delitvi dobička v zavarovalniški goljufiji. Ali: kompanjon umoril vodnika pri delitvi dobička v trgovini z belim blagom. (F. Lainšček, Petelinji zajtrk, roman, NB) | Na preiskovalnem sodišču v Mechelnu so potrdili, da so aprila pripravili dva Kitajca in enega Malezijca, ki so jih obtožili trgovine z belim blagom zaradi suma, da so vpleteni v poskus tihotapljenja 59 beguncev. (Delo, 23. jun. 2000, NB) | Najhujši problem migrantov je, da se znajdejo v rokah tihotapcev z belim blagom, ti jim poberejo zadnje beliče, potem pa jih prepustijo njihovi usodi. (Delo, 13. jan. 2001, NB) | Že prej je bilo zaradi vpletenosti v trgovino z belim blagom najmanj šest uradnikov odpuščenih in vrnjenih v svoje države, obstajajo pa tudi sumi o vpletenosti mednarodnih uradnikov v tihotapljenja azilantov. (Delo, 3. sep. 2001, NB) | Soderberghov film bi se lahko ukvarjal tudi s problemom rasizma, trgovanja z belim blagom ali mladostniškega nasilja po šolah, rezultat bi bil podoben. (Delo, 19. sep. 2001, NB) | Številna posvetovanja najvišjih policijskih funkcionarjev z juga Balkana, ki naj bi pripomogla k zavezitvi trgovanja z belim blagom, za zdaj niso bila kdove kako uspešna. (Delo, 6. dec. 2002, NB) | Protimafijsko tožilstvo zadalo udarec trgovcem z belim blagom ilegalci, ki nimajo denarja,

plačujejo pot tudi z deli svojega telesa. (Delo, 22. jul 2000, NB) | Tu nujno takoj tréimo ob prostitucijo, saj več kot 90 odstotkov žrtev deluje prav na spolnem trgu. Pojav je v razmahu, saj prinaša trgovcem z »belim blagom« več kot 7 milijard dolarjev neobdavčenega dobička na leto in je tretji največji posel na svetu (tako za trgovino z orožjem in mamili – »belim prahom«). (Delo, 20. dec. 2001, NB)

© angl. *human trafficking*; fr. *traite des blanches*; nem. *der Menschenhandel*; *Frauenhandel*.

vêsti se kot slôn v trgovini s porcelánom, gl. slon.

trí

dêlati za trí /ekspr.; pren./ *zelo veliko delati*

Vojnac je delal, molil in molčal, Vojnačka pa je ukazovala, robantila, preklinjala in pretepala. Hodila je na dnino, kjer je delala za tri. Rodila je deset otrok – Žef je bil sedmi in se je rodil na njivi. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Na vse je molčala. Polagoma šele je začela kazati svoje ženske zmožnosti in bojevala vitežki besedne boje s tovarišico Marijanico, pobožno staro devico, ki je delala za tri in molila za vse na Peči in ki jo je bila Katra udinjala z obljudo, da ji bo prosto obiskati letno tri božje poti. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | Fantje, fantje, le korajžo. Jaz sem pogumen za tri. V zlatem čolnu se vozim. (Srečko Kosovel, Integrali – 26, NB) | Pastirček in čarovnikova hči. Živela je revna mati, ki je imela sina edinca. Bil je krepak in pogumen za tri sovrstnike. Služil je za pastirčka. (Slovenske pravljice, NB) | »Gani se in sprožide,« reče mu z mirnim glasom. Takega orožja se ni nadejal glavar; močan je bil za tri take, ali puška ga je v strah prijela; s takim orožjem ni da bi se norčeval, ne z možem, ki ga je imel v roki. (Josip Stritar, Rosana, NB) | Ker sem bil navajen poleg gospe Tarmanove molčati – ona je govorila za tri – zato nisem hotel pričeti nobenega razgovora in silno čudno se mi je zdelo, da nekaj časa tudi gospa ni zinila besedice. Ali naposled izpregovori nenadoma in se obrne s čudnim nasmehom k meni. (Ivan Cankar, Albert, NB) | In imel je prav, kajti h kosilu so bili povabljeni vsi pevci in pevke in bilo je dobro znano, da med njimi in tremi Peskarjevimi ni bilo bogve kakšnih ljubezenskih čustev. Še posebno so jih imeli na piki Rugarjev Franc, Pečanov Nace, Lužarjev Cene, ki je veljal za dva, in zidar Štefuc, ki je včasih veljal celo za tri. (Ciril Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | In niso mu vzdeli zastoj ime Triander. Je res veljal za tri mož. Za prvega kot močan in drzen bojevnik, za drugega po svoji vsestranski izvedenosti, in za tretjega zavoljo lokave zvitosti. (Janez Jalen, Bobri 3, Vrh, NB) | Ko so bili še negodni, je delal Lovrè za dva, vstajal ob treh zjutraj in legal opolnoči. Mati Polona je zalegla za tri in ni bilo treba ne hlapcev ne dekel, niti koscev niti ženjic. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB)

◆ Frazem *delati za tri* predstavno temelji na predložni zvezi *za tri*, ki najprej pomeni, da kdo dela

toliko kot tri osebe skupaj, preneseno zelo veliko. Z menjavanjem glagolskih in drugih sestavin je nastalo veliko zvez, v katerih sestavina *za tri* izraža veliko mero, stopnjo tega, kar pomeni posamezna glagolska ali druga sestavina, npr. *jesti za tri*, *veljati za tri*, *močen za tri*, *pogumen za tri*.

govoríti tjà v trí dní, gl. dan.

govorjênje tjà v trí dní, gl. govorjenje.

íti v trí pírovske, gl. pirovski.

ne iméti tréh čistih, gl. čisti.

ne iméti trí čiste, gl. čisti.

ne znáti štéti do trí /ekspr.; pren., tudi trdilno/ *biti neveden, naiven*; sop.: **ne znati šteti do pet**

V hiši arhitekta Mendelssohna v Berlinu je v kvartetu kot dober »ljubitelj« igral tudi takrat še ne tako znameniti fizik Albert Einstein. (1879 do 1955) | Ko se na nekem mestu v Beethovnovem kvartetu niso mogli prav ujeti, je violinist Adolf Busch z nasmehom rekel temu matematiku: »Ampak, Albert, a ne znaš šteti do tri?« (Delo, 1. jun. 2005, NB) |

◆ Gl. *ne znati šteti do pet*. Ustrezni poljski frazem se glasi *nie umieć zliczyć do trzech*.

tjà v trí dní, gl. dan.

v trí krásne, gl. krasni.

v trí pírovske, gl. pirovski.

znáti štéti do trí /ekspr.; pren., tudi nikal./ *ne biti neveden, naiven*; sop.: **znati šteti do pet**

In zato je začel minister argumentirati nižjo ceno vstopa v zavezništvo z napovedovanjem domnevnih stroškov, ki bi Sloveniji zagotavljali obrambo zunaj zavezništva Nato, kar na pamet in skrajno nerealno. Vsak, ki v politiki zna šteti do tri, ve, da v Sloveniji ne bi niti v sanjah prišel skozi parlament proračun s takšnimi izdatki za vojsko. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Najbolj znani slovenski minister brez listnice je kot v. d. predsednika vlade danes sklical posvet o varnosti cestnega prometa. Uradno je razlog za to povečanje števila mrtvih na cestah v zadnjem času, vsakomur, ki zna šteti do tri, pa je jasno, da gre še za eno v nizu populističnih potez tega človeka. (Delo, 21. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *ne znati šteti do pet*.

trikótnik

ljubézenski trikótnik /ekspr.; pren./ *mož, žena in oseba, s katero je eden od zakoncev v ljubezenskem razmerju*

Zgodba Ženitne menice obravnava ljubezenski trikotnik s srečnim koncem: lahkotna popestritev soparnih poletnih dni. Tobia Mill, podjetnik in lastnik velike angleške firme, in Slook, bogati ameriški podjetnik, se dogovorita, da se bo Slook oženil s Tobijevo hčerko in bo Tobiji zanj dal veliko vsoto denarja. (Delo, 2. avg. 2001, NB) | Angleški pisatelj Julian Barnes je slovenskim bralcem znan po prevodih del Flaubertova papiga in Prerekanja. V Ljubezni etc. nastopata junaka iz Pre-

rekanj Oliver in Stuart, le da deset let kasneje, ko se nekdanji ljubezenski trikotnik obrne na novo. (Delo, 31. jul. 2002, NB) | Po Zihlerlovih izkušnjah je v naši družbi malo možnosti za dolgotrajen bigamen odnos. Ljubezenski trikotnik lahko traja nekaj časa, ampak na koncu zaradi njega nekdo trpi. Odločitev za ločitev je težka, še posebej če ima človek, ki niha med dvema ljubeznima, s prvo otroke, hišo, skupno premoženje. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Ženski sta se prepirali zaradi lepega Nguyen Tan Puonga, ki je s hudodelko, s katero pričakuje tudi otroka, na koruzi živel že tri leta. Takšna obračunavanja v ljubezenski trikotnik vpletenih ljubimcev so v Vietnamu menda pogosta. (Delo, 20. nov. 1998, NB) | Policisti in kriminalisti so kasneje ugotovili, da se je S. K. z oplom corso odpeljal do bloka, kjer stanuje J. D. Za prepir in prerivanje med njima naj bi bilo »krivo« dekle, in ljubezenski trikotnik je S. K. hotel razbiti kar s pištolo. (Delo, 24. okt. 2000, NB)

♦ Frazem *ljubezenski trikotnik* je nastal na predstavi, da dva zakonca in oseba, s katero ima eden od njiju ljubezensko razmerje, tvorijo simbolično lik s tremi oglišči, tj. trikotnik. Trikotnik se sicer simbolično uporablja tudi za ponazoritev odnosov med tremi udeleženci ali stvarmi oziroma trojnega razmerja sploh, npr.: Razmerja v trikotniku naročnik – načrtovalec – izvajalec je v primeru naselja Mostec očitno porušil prvi, ki je predobro razumel dvojno naravo arhitektovega poklica: delovati v njegovem egoističnem interesu, obenem pa delovati tudi v javno dobro, torej za bodoče uporabnike stanovanj. (Delo, 14. sep. 2002, NB) | Ker naj bi Schröder takoj po obisku francoskega predsednika z dogovori seznanil tudi britanskega ministrskega predsednika Tonyja Blaira (v četrtek je povabljen na zasebno večerjo k nemškemu kanclerju), naj bi bilo tudi v trikotniku Pariz-Berlin-London videti vse urejeno. Vendar ni. (Delo, 27. jun. 2000, NB) | Zlasti na začetku tranzicije, ko odgovornost v trikotniku lastniki-nadzorni svet-uprava še ni bila dovolj razvidna, so bili stečaji tudi v Sloveniji pot, po kateri je bilo mogoče doseči drugačne cilje od deklariranih. (Delo, 30. apr. 2004, NB)

Frazem *ljubezenski trikotnik* se je pri nas uveljavil v novejšem času. Tako ga npr. še ni v Pleteršnikovem in Glonarjevem slovarju, celo v SP 1962 ne. Po Pleteršniku (II, 690) je sestavina *trikotnik* novoknjžna in jo citira po Celestinovi Geometriji iz leta 1883, prav tako sopomenski *trikot*, ki ga navaja po Cigaletovem slovarju iz leta 1860 (ta ima sicer za nem. *Dreieck* ustreznice *trivogalnik*, *trivogelnik*, *trijak*, za nem. *Dreiwinkel* pa *trikotnik* in *trikotje*), medtem ko je Glonar (SSJ leta 1936) sploh še ne omenja, a ima tujo ustreznico *trijangel*.

Slovenskemu *ljubezenski trikotnik* ustreznica nemška izraza *Dreiecksverhältnis* in *Dreiecksaffäre* sta iz 19. stoletja, novejši *Dreiecksehe* pa je znan od 1955 dalje. Ruski frazeologi kot izvor rus. *Ljubovnyj treugol'nik* navajajo dialog (2. dejanje, 1. prizor) Hedde in prislednika Braka v Ibsenovi drami *Hedda Gabler* iz leta 1890 (v slovenskem prevodu 1922) (gl. RSF3, 698). Władysław Kopaliński (Słownik mitów i tradycji kultury, 1204) o frazemu *trójkąt małżeński* pravi, da je v književnosti z družinsko tematiko 19. stoletja ta tema zavzemala zelo pomembno mesto, npr. v delu *Stella* (1775, 2. verzija 1816) Goetheja, komedija *Svečnik* (1835) Musseta, komedija *Żabusia* (1897) Zapolske, povest *Granica* (1935) Nałkowske.

© angl. *love triangle*; češ. *milostný trojúhelník*; *manželský trojúhelník*; fr. *ménage à trois*; hr., srb. *ljubavni trokut*; nem. *Dreiecksverhältnis*; *Dreiecksaffäre*; *Dreiecksgeschichte*; pol. *trójkąt małżeński*; rus. *ljubovnyj treugol'nik*.

tríkrat

tríkrat lahko ugíbate, gl. **ugíbatí**.

trínajstí

bítí trínajstó práse, gl. **prase**.

kot trínajstó práse, gl. **prase**.

trínajstó práse, gl. **prase**.

trístó

trístó hudičev, gl. **hudič**.

trístó kopít(ov), gl. **kopíto**.

trístó kosmátih, gl. **kosmatí**.

trístó [kosmátih] medvédov, gl. **medved**.

trístó [kosmátih] vrágov, gl. **vrag**.

tríkati

kàj trka na vráta, gl. **vrata**.

lúna trka kóga, gl. **luna**.

tríkati na vráta, gl. **vrata**.

tríkati na zaprta vráta, gl. **vrata**.

tríkati se

tríkati se po prsíh, gl. **prsi**.

trílca

súh kot trílca /ekspr.; primera, tudi brez prid. sestavine/ *zelo suh*; sop.: **suh kot zobotrebec**; **suh kot prekla**; **suh kot trska**

Kiptoon, ki je suh kot trlica in ga je veter v prsa še bolj motil, je moral na koncu zmago prepustiti slovenskemu maratoncu, v cilj pa je – resda še vedno na 2. mestu – prišel povsem izmučen. (Delo, 27. maja 2002, NB) |

»Ponevedoma sem stopil nanjo, zato so mi morali odrezati nogo kar pri popku ...« Bil je kot trlica. Pa bel kot tiste bele podgane. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Tako je za temi tremi gospodi so se pražile na soncu »narodne dame« dvorske. Sredi med njimi je stala Tonetova Mici, suha kakor trlica, v roza obleki, z roza trakovi na slamniku, z roza sončnikom v desnici in v levici z zelenkastim buketom, katerega so sestavile »narodne dame« skoro iz samih bujno razcvetelih rdečih rož. (I. Cankar, Gospod Ognjišček in gospod Mravljinček, NB)

◆ Primero *suh kot trlica* najdemo že v starejših slovarjih, npr. v Plet. II, 693. Glonar, SSJ, 401, navaja pri iztočnici *trlica* metaforični pomen 'suh, dolg človek', ne pa primere. Ta je tesno povezana z metaforo, temelji pa na videzu, obliki trlice kot priprave za trenje lanu, konoplje.

◎ angl. *as thin as a bean pole; as thin as a lath*; bolg. *tànàk kato vreteno; suh kato vreteno*; češ. *hubený jako chrastitko*; fr. *maigre comme un clou; maigre comme un échelas; sec comme un coup de trique*; hr. *suh kao vreteno; mršav kao vreteno*; mak. *suv kako vreteno*; nem. *spindeldürr; zaumdürr; klapperdürr; gertenschlank*; pol. *chudy jak szczapa; suchy jak szczapa*; rus. *hudoj kak vešalka; hudoj kak palka*; slš. *chudý ako trlica; tenký ako trlo*; ukr. *hudyj jak drabyna; suhyj jak švabra*. **trlica**, gl. *dati koga na pranger, postaviti koga na pranger*.

trmast

trmast kàkor mûla, gl. *mula*.

trmast kot mûla, gl. *mula*.

trmast kot ôsel, gl. *osel*.

trn

biti kómu trn v očéh /ekspr.; pren./ *kogar/česar kdo ne mara, mu nasprotuje*; sop.: **biti komu trn v peti** V dvajsetih letih, ko so se ob ustanovitvi samostojne republike polegla težnje po nacionalni uveljavitvi, je nastala apokrifna 'Družba za odstranitev Narodnega gledališča' – z namenom, da bi ohranili arhitektonsko integriteto glavnega mesta. Nekaterim puristom je bilo razkošno poslopje, v katerem je v osemdesetih letih vrelo od omamnega rodoljubja, ko se je bilo treba s folklornimi fasadami postaviti po robu Habsburžanom, v estetskem pogledu trn v očesu. (Libuše Moníková, Fasada, NB) | Pomen klerikalcev se ne sme podcenjevati, najmanj na Kranjskem. Nastopajo previdno, vendar samozavestno zavedajoč se vpliva in moči. Napredek in omika sta jim na poti, učitelj v šoli je trn v očesu vsakega župnika. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Kraj se je sprva imenoval kar po zavetniku kapelice in šele leta 1446 je bilo prvič zapisano ime Contouel. Benečani so naselje nekaj let pozneje zavzeli in požgali. Bilo jim je trn v očesu, kajti oči njegovih stražarjev so

posebej sledile beneškim ladjam v sicer njihovem pristanišču v Miljah. (Delo, 3. okt. 2007, NB) | Za ombudsmana pač velja izbrati človeka, ki je že doslej poznan tudi po odločnem oponiranju državnim veljakom. Zakaj smisel varuha človekovih pravic je, da je vladnim službam hkrati trn v očesu, trn v peti in trn v riti. (Mladina 2006, št. 42, NB)

◆ Gl. *biti komu trn v peti*.

◎ angl. *it is a thorn in my flesh*; češ. *být' někomu trnem v oku*; *být' někomu trnem v očích*; *být' někomu solí v oku*; hr., srb. *biti komu trn u oku*; it. *avere qc. come il fumo agli occhi*; nem. *etwas ist jmdm. ein Dorn im Auge*; pol. *być komuś solą w oku*; rus. *byt' bel'mom v glazu dlja kogo*.

biti kómu trn v pèti /ekspr.; pren./ *kogar/česar kdo ne mara, mu nasprotuje*; sop.: **biti komu trn v očéh** Zaradi tega se taki tujci niso mogli našim kmetom priljubiti. Bili so jim trn v peti. Čestokrat se je celo prigojilo, da so kmetje take pijavke iztirali iz svojega kraja. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Ta odnos med moškim in žensko v pakistanskem islamu mi je bil že nekaj mesecev trn v peti. Klel sem te ženske, ki pustijo, da jih moške držijo na vejatih, na nivoju delavnih otrok, tako kot islamske mule obvladujejo njihove moške. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Prav Vinogradniška zadruga je že dolgo trn v peti t. i. zvestim članom Kmetijske zadruge Vipavan. (Delo, 1. mar. 2000, NB) | Edino zmago v 7. kolu je tako dosegel Beljavski. Miren otvoritveni položaj je zavestno zapletal, Madžar Farago, ki mu je ostra igra že tako trn v peti, pa se je hitro zapletel in že v 24. potezi ostal brez figure. (Delo, 28. jan. 2002, NB) | Priprava in sprejem sodobnih meril za kategoriziranje vrhunskih in perspektivnih športnikov v Republiki Sloveniji se vleče kot jara kača in postaja trn v peti tako športnikov samih, ki jim takšen dokument pomeni formalni temelj za uveljavljanje statusnih pravic kot tudi podlago za sofinanciranje programov športne priprave in nastopov iz javnih virov. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Po drugi svetovni vojni so Nemci s Kočevskega, Štajerske in Prekmurja izginili, njihova lastnina pa je prešla v roke nove socialistične države. Zdaj ko stoji slovenska država na predpražniku Evropske unije, so ti ukrepi povojnih jugoslovanskih oblasti postali trn v peti avstrijskih svobodnjakov. Ti so začeli slovenski vstop v EU pogojevati z odpravo teh domnevnih krivic, ki so doletele slovenske Nemce. (Delo, 29. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *biti komu trn v peti* ima starejšo različico *biti komu trn v očesu* in je po nastanku primera, tj. **biti komu kot trn v peti* in **biti komu kot trn v očesu*. Sestavina *trn v peti* izhaja iz resničnega življenjskega položaja, ko kdo s peto stopi na trn. Podobno je tudi s trnom v očesu. Moteč občutek trna v peti ali trna v očesu se je prenesel na druge življenjske položaje in sestavina je dobila pomen 'česar kdo ne mara, mu nasprotuje'. V sloven-

ščini in v nekaterih drugih jezikih se torej ob podobni predstavi namesto sestavine *peti* pojavlja tudi sestavina *oko*, npr. v češ. (*být* 'komu *trnem v oku*), hr., srb. (*biti* komu *trn u oku*; *biti* komu *trn u peti*), nem. (*etwas ist jm. Dorn im Auge*), rus. (*byt' bel'mom v glazu* dlja kogo). Oboje ima Glonar, SSJ, 401: *on mi je trn v očeh, peti*. Nasprotno pa sta po enaki predstavi o trnu v peti nastala nem. zastar. *jm. den Dorn in den Fuß stecken* 'zagosti komu; podtakniti; naprtiti komu kako krivdo' in *jm. den Dorn aus dem Fuß ziehen* 'pomagati komu; rešiti koga muk, bolečin'. Frazem *on mi je trn v peti* = er ist mir ein Dorn im Auge je že v Plet. II, 603, ki mu je dodan še rek *vsak ima svoj trn* = jeder hat seinen Kumer. Cigale I, 345, nem. *das ist ihm ein Dorn im Auge* prevaja s sle. *to mu je tern v peti (v očesu)* in dodaja nach dem *Poln.* (tj. po pol.), *kakor sol v očesu*. Frazem *biti* komu *trn v očesu* izhaja iz Svetega pisma, in sicer iz stare zaveze. (4. Mojzesova knjiga 16, 5) | Na mestu, kjer je govor o izgonu praprebivalcev dežele, je rečeno, da ne bi »ti, ki ste jih pustili, postali trn v vaših očeh«.

◎ angl. *to be a thorn in so. s side/flesh*; češ. *být někomu trnem v oku*; fr. *être une épine dans le pied de qn.*; hr., srb. *biti komu trn u peti*; it. *avere qc. come il fumo agli occhi*; nem. *ein Dorn im Auge sein*; pol. *stanąć komuś kością w gardle*; *dać się komuś we znaki*; rus. *byt' bel'mom v glazu* dlja kogo.

biti [kot] na trnih /ekspr.; pren., mn., tudi kot primera/ *biti vznemirjen, nestrpen*; prim. **biti [kot] na žerjavici**; **sedeti [kot] na žerjavici**

Z Alenko nisva vedeli, kaj lahko pričakujeva. Sama sem bila na trnih, čeprav sem si zelo želela nastopiti. (Delo, 30. okt. 2000, NB) | Tam gostuje Aluminij, ki je glede na tekmeča v zadnjih dveh tekmah še najbolj na trnih. (Delo, 22. maj 2002, NB) | Indija in Pakistan sta na trnih: če se zgane le del indijske 120-milijonske muslimanske manjšine v hindujskem oceanu, bo kri tekla v potokih. (Delo, 19. okt. 2001, NB) | Bil je tudi inštruktor mladih šahistov in je z njimi pogosto igral simultanke. Med eno izmed njih je odšla njegova žena v porodnišnico; mojster je bil kot na trnih in zaradi tega slabo igral. (Delo, 2. jun. 2000, NB) | V četrtek je vsa Italija živela kot na trnih in na žerjavici, vsi so čakali prenos nogometne tekme med bogato Italijo in revno Mehiko. (Delo, 14. jun. 2002, NB) | V ZDA je vse več takih, ki so prisiljeni priznati dvomljivo ravnanje, in tako ni presenetljivo, da tudi Evropa kot na trnih čaka, da izbruhne kak »domač« škanal. (Delo, 23. jul. 2002, NB) | »Saj me razumeš?« je vprašala ter v zadregi prebirala svoje koščene prste. »Seveda razumem,« sem naglo pritrtil, ker sem videl, da sedi na trnih. (C. Kosmač, Očka Orel, NB)

◆ Frazem *biti [kot] na trnih* z različico *sedeti [kot] na trnih* se lahko uporablja tudi kot primera. Sestavina *[kot] na trnih* izhaja iz resničnega življenjskega položaja, ko se kdo počuti, kot bi bil, sedel na trnih (prim. tudi frazem *biti* komu *trn v peti*). Preneseno na druge življenjske položaje se je izoblikoval pomen 'vznemirjen, nestrpen'. Glagolska sestavina *sedeti* še ohranja povezavo s prvotnim resničnim življenjskim položajem, tj. ko se kdo usede na trnje ali kaj bodečega sploh. Nekateri ruski frazeologi ustrežno rus. *byt' kak na igolkah* razlagajo kot delni kalk iz fr. *être sur des épines* (gl. Opyt etimologičeskogo slovarja ruskoj frazeologii, 63)

Slovenskemu *biti [kot] (sedeti) na trnih* in *sedeti [kot] na trnih* pomensko in po sestavi ustrezajo angl. *to be on thorns*, *to sit on thorns* in fr. *être sur les épines*, samo pomensko pa npr. pol. *siedzieć jak na rozżarzonych węglach* (dobesedno: 'sedeti na razžarjenem premogu'). Slednjemu po sestavi ustreza slovenska primera *sedeti kot na žerjavici* z različico *biti kot na žerjavici* 'biti zelo nemiren'. ◎ angl. *to be on pins and needles*; fr. *être sur les épines*; pol. *siedzieć jak na rozżarzonych węglach*; rus. *kak bel'mo v glazu*; *budto bel'mo v glazu*; *slovno bel'mo v glazu*.

postajati trn v peti koga, gl. *biti komu trn v peti*.

postati trn v peti koga, gl. *biti komu trn v peti*.

sedeti [kot] na trnih, gl. *biti [kot] na trnih*.

trnek

biti trnek za koga /ekspr.; pren./ *biti vaba za koga*
Zelo konkurenčne cene, podobne tržaškim, naj bi bile trnek za številne kupce. (Delo, 15. jul. 1998, NB) | Temni angeli usode, scenarij, poln črnega humorja, s petimi glavnimi liki, petimi arhetipi pokvarjenosti in korupcije: Prerok, Predsednik, Sodnik, Šef policije in Župnik, v katere so se vživel fantje iz Demoliton Group, poleg njih pa trnek za medije, prgišče zvezd v stranskih vlogah, od Helene Blagne Zaman, Let 3, Elivisa J. Kurtoviča pa do članov Laibacha. (Delo, 7. apr. 2001, NB)

◆ Gl. *nastaviti* komu *trnek*.

loviti koga na trnek, gl. *ujeti koga na trnek*.

nastaviti komu trnek /ekspr.; pren., nedov. *nastavljati/ z zvijačo poskušati pridobiti koga za svoj namen*

Vidite, to, to me zanima. Zakaj, mislite, je kljub vsestranskemu udobju toliko hlastal – nastavljal sem prvi trnek – po odsotnosti z doma. (P. Zidar, Kože, 1974, 63) | »Kdo je pravzaprav ta tvoj Rudi?« »Star partizan, bila sva skupaj te dni.« »Ne misli domov?« Čutil sem, da mi oče nastavlja trnek. (C. Zlobec, Moška leta mojega otroštva, 1962, 123) | Potem je sam vrgel trnek Franku Williamsu z izjavo, kako izvrsten dirkalnik ima letos in

kako lepo je bilo v treh sezonah, ko je pri njemu osvojil naslov in nanizal 11 zmag. (Delo, 9. jun. 2000, NB) | je Andrej Makuc le vrgel trnek z vprašanjem, ali sta potem, kar smo slišali, I. in II. del Slovenske književnosti veljavna, tretji, ki je v javnosti že razvnel kri (predvsem v knjigi neobravnanih avtorjev), pa dan le v pokušino. (Delo, 9. okt. 2001, NB) | Jordan je bil odločen. Prav nič ni imel proti Washingtonu, čeprav je hkrati »metal trnek« tudi proti Milwaukeeju. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Raje je spremljal skupino turističnega društva v Združene arabske emirate, kjer so predstavili film o Ptuju in menda vrgli trnek za dobro turistično prihodnost. (Delo, 15. feb. 1999, NB)

◆ Frazem *nastaviti* komu *trnek* izhaja iz ribiškega jezika, iz katerega se izraz preneseno uporablja za slikovit prikaz izseka iz medčloveških odnosov.

nastávljati kómu trnek, gl. *nastaviti komu trnek*.
prijéti za trnek /ekspr.; pren./ *podleči zvijači*

»Vprašajte me kaj o Jensonu,« je Briatore sprejel skupino novinarjev, in potem ko je eden od Angležev takoj zagrabil za trnek, teatralno zavil z očmi, kot da bo zdaj, zdaj padel v nezavest. (Delo, 29. jan. 2002, NB) | Nekateri so celo prepričani, da je namerno tvegala svojo jubilejno 50. zmago (35. slalomsko) samo zato, da bi izzval Hujaro na nov dvoboj, a ta ni zagrabil za ta trnek. (Delo, 16. marca 1998, NB) | »Ne prestopite več tega praga in ne bo vam žal, mladi človek!« Zgrabil je torej za trnek! (V. Zupan, Vrata iz meglenelega mesta, 1968, 223)

◆ Gl. *nastaviti komu trnek*. Variantni glagolski sestavini sta *zagrabit*, *zgrabit*.

ujéti kóga na trnek /ekspr.; pren./ *z zvijačo pridobiti koga za svoj namen*

Poznavalci namigujejo, da oba Arrowsova voznika nizata kroge s praznimi tanki in kvalifikacijsko nastavitvijo, da bi na trnek senzacionalnih časov ujeli kakšnega novega sponzorja. (Delo, 15. feb. 2000, NB) | Žal pa je namesto dveh ilegalcev prišel ponj gestapovec; tako so namreč gorečneži iz Ljubljanske province s slovensko besedo lovili na smrtonosni trnek slovenske ljudi na Primorskem. (Delo, 19. avg. 2000, NB)

◆ Gl. *nastaviti komu trnek*. Variantna glagolska sestavina ob *ujeti* je *uloviti*.

ulovíti kóga na trnek, gl. *ujeti koga na trnek*.

vréči [kómu] trnek, gl. *nastaviti komu trnek*.

zagrábiti za trnek, gl. *prijeti za trnek*.

zgrábiti za trnek, gl. *prijeti za trnek*.

trnje

bíti [kàkor] na trnju /ekspr.; mn., pren., tudi kot primera/ *bíti vznemirjen, nestrpen*; sop.: **bíti [kàkor] na trnih**

Saj, razumel ga je, ker je bilo tudi njemu nerodno in ni vedel prav, s katerega konca začetni. Obadva sta bila kriva, Srečko bolj tega, da se je smejal z Jožico, ko je bil on, Milko, kakor na trnju; on, Milko, pa kriv tega,

za kar ga je Rezi dražila in ki je bilo to, zaradi česar sta se Jožica in Srečko muzala. (Boris Pahor, Kres v pristanu, NB) | Vsi so molčali in vsi so bili kakor na trnju. Maruša, ki se ji še ni godilo bolje kot za gospodinjstva Lucijinega, se je še venomer usekovala, Štefa je bingljala z nogami in plašno gledala po sobi. (Fran S. Finžgar, Strici, NB) | Vsekakor prva resna preskušnja prenovljene Baltičeve ekipe. Novinec Benedikt bo »na trnju« pri TPV, favoritinje doma pa so Ljutomercanke proti Evi Vitalu in Koprčanke proti Kamničankam. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Šahist Vasja Pirc je bil tudi inštruktor šahistov mladincev in je moral z njimi pogostoma igrati simultanke, da jih je uvajal v igro. Tiste dni je odšla njegova žena v porodnišnico in velemejster je bil pri simultanki kot na trnju in je zaradi tega slabo igral. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Imela je oster jezik, in v vsaki družbi se ji je posrečilo, da je mimogrede o vsakem bleknila kaj zoprnega, zato je ljudje niso imeli radi; čeprav njenih zlobnih pripomb niso resno jemali, kakor niso docela resno jemali gospe Adele same, so bili vedno rahlo na trnju, ker niso nikoli vedeli, kaj bo uganila v naslednjem trenutku. (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Z njim samim se je vozil v drevaku Presukani Lisjak. Čim bolj sta se bližala naselju Vitorogovcev, tem bolj na trnju je sedel mladeč. Vedel je, da drugi niti pristali ne bodo, da bodo veslali kar naprej proti trdini in odšli naravnost v hribe, da čimprej dvignejo divjad. (Janez Jalen, Bobri II, Rod, NB) | »In hiše nič, zemlje nič, samo usta so jih,« tedaj je Matica pogrelo. Kot na trnju je sedel, dokler se ni ukradel od mize, plačal v veži in brž odšel. In ves čas je naglo hodil, dokler ni prišel iz ravnine v gozd, kakor bi bežal pred ljudmi in pred veselo mislijo, ki se mu je ob tej žalostni uri smejala v srcu. (Fran S. Finžgar, Prerokovana, NB)

◆ Gl. *bíti [kàkor] na trnih*.

bíti [kot] na trnju, gl. *bíti [kàkor] na trnju*.

lôvor in trnje, gl. *lovor*.

sedéti [kot] na trnju, gl. *bíti [kàkor] na trnju*.

trnov

trnova pót, gl. *pot*.

tróbiti

v èn róg tróbiti [s kóm], gl. *rog*.

v ísti róg tróbiti [s kóm], gl. *rog*.

tróhica

ne iméti [dovolj, niti tróhice] solí v glávi, gl. *sol*.

trpljénje

izpíti kélih trpljénja, gl. *kelih*.

kélih trpljénja, gl. *kelih*.

naj gré tá kélih trpljénja mímo, gl. *kelih*.

trška

suh kot trška /ekspr.; primera/ *zelo suh*; sop.: **suh kot prekla**; **suh kot zobotrebec**

Line-Žagar, bivši lesni trgovec in lastnik več parnih žag, je bil pa živo Golobovo nasprotje. Bil je suh kot trška, nemarno oblečen in ušiv, da je bilo groza. (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | »Vi se zbirate v skrivne, temne prostore, kjer ni Boga, da tam s pregrešnimi igrami vžigate hudobne strasti in pogubljate svoje duše, vi grešniki!« Vsi ljudje se zaničujevaje in pomilovaje ozirajo v šepavega, kot trška suhega Perina, na katerega kaže dolgi kazalec kot božji prst. (I. Cankar, Vaški farizeji, NB) | Do manekenk se dostikrat obnašajo čisto brez vsakega spoštovanja. Ali pa kakšno vprašajo, kaj sploh dela kot manekenka, saj je predebela, pa je punca suha kot trška. (Delo, 2. mar. 2002, NB)

◆ Primera *suh kot trška* se nanaša na osebe. Stavina *trška* v osnovnem pomenu in kot poimenovanje ribe je prikladna za primerjanje suhosti, mršavosti koga.

◎ bolg. *slab kato čiroz*; *māršav kato čiroz*; *suh kato čiroz*; češ. *vysušený jako treska*; hr. *suh kako bakalar*; mak. *suv kako pastrma*; nem. *klapperdürr*; *spindeldürr*; *zaundürr*; *gertenschlank*; pol. *chudy jak śledź*; rus. *hudoj kak vobla*; *suhoj kak vobla*; slš. *suchý ako haring*; *chudý ako trieska*; *vysušený ako trieska*; ukr. *suhyj jak taranja*; *suhyj jak triska*; *hudyj jak taranja*.

Trst

[lepó] po vrsti, kàkor [so] hiše v Trsti /ekspr.; primera, tudi s *kot/* *izraža pravilno, normalno zaporedje česa*

POLONA: Le malo potrpljenja; vse lepo po vrsti, kakor so hiše v Trsti. Najprej boš pa večerjal. (J. Stritar, Logarjevi, ZD V, 408) | Težko je skriti toliko krvi. Ob Gramozni jami so se začeli nizati grobovi, lepo po vrsti, kakor hiše v Trsti. Ko je bila vojna končana, je takoj zraven začela rasti nova mrliška soseka, vrsta za vrsto neoznačenih gomil. (Delo, 1. sep. 2007, NB) | Sprva so bile hiše skromne, sčasoma pa so zrasle v prave palače. Stavbe so stale tako, da so prišleki iz Kranjske lahko dejali – po vrsti kakor hiše v Trsti. (Delo, 28. nov. 2007, NB) | Tega predloga ne bom podprl, ker so bile za to govornico izrečene besede, ki dejansko ne ustrezajo resnici, še več, zdi se mi, da tisti, ki je te besede izgovoril, zakona ni prebral. Pa gremo lepo po vrsti, »kakor hiše v Trsti«. Prva stvar je bila ta, da avtor trdi, da nacionalnega športnega programa ni. (Državni zbor RS: 6. redna seja, 11. 09. 1997, NB) | Potem je sledilo še nekaj drugih, ne ravno razsvetljujočih členov, dokler nisem prišel do 22., ki govori o enakem varstvu pravic: »Vsakomur je zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem in pred drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil ...«, kjer sem doživel popolno razsvetlitev. No,

zdej pa lepo po vrsti, kot so hiše v Trsti. (Delo, 20. maja 2004, NB) | To ste »flikali«, to ste sestavljali, to ste lepili in jasno, ko človek pogleda to obliko, potem vidi »flikarijo« tudi v vsebini. Pa pojdemo po vrsti, kot so hiše v Trsti, so rekli včasih. Predgovor, stran 35. (Državni zbor, RS: 12. redna seja, 24. 03. 1999, NB) | Čim hitrejši boste vi z vašimi pojasnili, tem manj bomo mi proceduralno zapletali oziroma sploh ne bomo zapletali in zadevo bomo spravili pod streho. »Ampak po vrsti, kot hiše v Trsti«, pravi primorski pregovor. Po vrsti, eno za drugim. (Državni zbor RS: 20. izredna seja, 25. 03. 1998, NB) | Izbrana in cenzurirana govorna kultura je tako postala del javne sfere. Slovenske novice, najbolj bran slovenski dnevni časopis, bralca na primer neguje s takšnimi uvodi: »Pojdimo lepo po vrsti, kot so oziroma naj bi vsaj bile hiše v Trsti. (Delo, 18. okt. 2003, NB)

◆ Primero *lepo po vrsti, kakor so hiše v Trsti* omenja brez razlage J. Glonar (SSJ, 436). V drugih starejših slovarjih je ne najdemo. Glede na slovarsko pojavitev in gradivo lahko rečemo, da je bila primera pri nas znana vsaj že v obdobju med obema vojnoma. Temelji na primerjavi urejene vrste, ki je primerjana z razmestitvijo hiš vzdolž cest oziroma ulic, navadno v mestih ali večjih naseljih. Zato bi lahko tudi rekli *lepo po vrsti, kot so hiše v mestu*. Primerjalna stavina *Trst* je bila izbrana zaradi rime: *po vrsti – v Trsti*. Pri tem je bila uporabljena tudi narečna skloniska oblika v *Trsti* namesto knjižne v *Trstu*. Uporaba rime in s tem dirigan ali omejen izbor besed ali imen je v primerah, a tudi v rekih, pregovorih in frazemih splošno znan pojav. Izbor mesta *Trst* v primeri *lepo po vrsti, kakor so hiše v Trsti* je bil seveda možen tudi zato, ker je bilo to veliko mesto v času nastajanja primere zelo znano in živo v zavesti slovenskih govorcev. Da je bil Trst nekdanj v vednosti in zavesti slovenskih ljudi res zelo prisoten, kaže tudi njegovo pojavljanje v ljudskih pesmih in delih naših klasičnih pisateljev. Glede na to je primera *lepo po vrsti, kakor so hiše v Trsti* brez dvoma izvorno slovenska.

[lepó] po vrsti, kot [so] hiše v Trsti, gl. [*lepo*] *po vrsti, kakor [so] hiše v Trsti*.

trta

bíti [kot] iz trte izvít /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *biti izmišljen, neresničen, neutemeljen*

Sodnik ga je izpraševal in Kocmur je odgovarjal in povedal, da je čisto neresnična in iz trte izvita trditev gospoda Brtonclja, da se je pri oddaji stanovanja pogodil na mesečno odpoved in ne na kvarte. (F. Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Vidiš, včasih beremo razne povesti, pa kar vidimo, kako je vse iz trte izvito, kakor se reče. Posebno z ljubeznijo večkrat tako opletajo ... kako bi se reklo ... (C. Kosmač, Pot v Tolmin, NB) |

Pri tem me zanima predvsem eno: Kaj dobi od vsega tega osrednja slovenska TV-hiša? Če gre za politično podporo in naklonjenost strankarskih botrov, so govorice o nadstrankarstvu in nepolitičnosti televizije zvite iz trte. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Poznavalci so kakor iz trte izvite označili tudi domneve, da je Kursk trčil v mino iz druge svetovne vojne, saj bi morala 154-metrov dolga podmornica vzdržati celo jedrski napad. (Delo, 23. avg. 2000, NB) | Obtožil jo je, da mu je v K4 vzela denarnico, in jo povabil v avto, da se bosta zapeljala na policijo. Mladenka je res prisledla, saj mu je hotela dokazati, da so obtožbe iz trte izvite in da jo je z nekom zamenjal. (Delo, 25. jan. 2001, NB) | Domači so potem drugim pripovedovali kot smešno prigodo, kako me je nosila luna po poslušanju igre, sam pa sem bil ves čas prepričan, da srečanje z našimi veseljaki ni bilo iz trte zvito. (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Prva dva dni prvenstva je Lorger dokazal, da napovedi o njegovi imenitni formi niso bile iz trte zvite. Tako v predteku kot tudi v polfinalu je prepričljivo opravil s tekmeci. (Delo, 5. avg. 2002, NB)

◆ Gl. iz trte izviti.

iz trte izviti [kaj] /ekspr.; pren./ *neutemeljeno izmisliti si kaj, trditi kaj*

In ušlo jim je toliko, da že kar vse, kajti nič oprijemljivega jim nista prepustila. Vse, kar so naklepali in si sami izvili iz trte, se jim je zgodilo v nič med prsti. (F. Lipuš, Srčne pege, NB) | Zdaj se je naš vodnik ne samo obrnil, ampak pokonci postavil ter spregovoril, ne da bi prikrival svojo nejevoljo: »Oprostite, gospod in gospodična, da zopet govorim; a moram vama povedati, da je ta moj rojak (pokazal je tedaj s koncem škornjice name) vso to povest iz trte izvtil, samo da smeši in sramoti prav proti četrti božji zapovedi rod, ki je živel pred nami v Bohinjju. (J. Mencinger, Moja pot na Triglav, NB) | Najde že kak drugi vzrok, da se službi odpove, tako rekoč iz trte ga izvije. (Dolenjske Novice 1900, 191) | Rada b'ga imela./ Pa ga ni: / iz trte b'ga zvila / Se ne st'ri. (SNP II, 897, št. 4709)

◆ Besedna zveza *iz trte izviti* [kaj] je v Plet. II, 699, razložena z nem. *vom Zaune brechen* in ponazorjena z: *izgovor je dober, če je tudi iz trte izviti; mora biti, da bi se imelo iz trte izviti*. Pri Glonarju (SSJ, 133, 403) je pri iztočnici *izviti* frazem *izviti iz trte* [kaj] pomen 'brez povoda kaj začeti, izmisliti si', pri iztočnici *trta* pa frazem *iz trte kaj izviti* z razlago 'na naglem, za silo kaj napraviti'. Sestavina *trta* je tu v pomenu 'veja, šiba, ki se da zviti'. Že pred njima ga leta 1860 omenja tudi Cigale II, 1926, ki nem. *einen Vorwand vom Zaune brechen* razlaga s sle. *izgovor iz trte zviti*.

◎ fr. *tirer qc. par les cheveux*; hrv., srb. *isisati iz [maloga, svoga] prsta; isisati što iz prstiju; isisati što iz [svojih] nokata*; nem. *sich etw. aus den Fingern saugen*; pol. *wyssać z palca*; rus. *vysosat' iz pal'ca*.

trúplo

hoditi prek(o) trúpel, gl. *iti prek(o) trupel*.

íti prek(o) trúpel /ekspr.; pren., nedov. **hoditi/ ravnati skrajno brezobzirno**; prim. **samo preko mojega trupla**

Čeprav je po svoje zajeban tip, kot pravi boter poskrbi za svojo famulijo, čeprav je treba iti za to prek trupel. V svetu, v katerem se je znašel, vlada zakon preživetja. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Vsi ti fantje so pod Edijevim vplivom, ki je pač tudi Petkovškov trener, in zato je to tako, kot je. A Edija bodo ljudje že še spoznali – resda mogoče veliko prepozno – ker on je karierist in ti gredo vedno prek trupel do cilja, pri tem pa se jim nobena njihova poteza ne zdi napačna. (Delo, 13. okt. 2003, NB) | Na snemanju režiser udeležence spominja na Ahaba, fanatičnega kapitana iz Melvillovega *Moby Dicka*. Da bi dosegel svoj cilj, je pripravljen iti prek trupel. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Leto 2000 in napovedani pomp ob njem bo samo še ena past, na drugi strani potrditev, da gre svet naprej tudi prek trupel, krivic, laži, objestnosti, slepemu maščevanju navkljub. Slovenija je pozitiven test takšne in drugačne samovolje. (Delo, 27. maja 1999, NB) | Pretresljivo pripoved o navdušenih gomikih, ... in o njihovih vodnikih, ki živijo od tega pustolovskega poklica, o neizmerni volji nekaterih gornikov, ... o požrtvovalnih gorskih vodnikih, ki so za rešitev svojih klientov storili precej več, kot jim nalaga dolžnost, ... o brezobzirnem boju za vrh, ko so šli nekateri dobesedno preko trupel drugih, da bi dosegli svoj visoki cilj, in o groznih telesnih posledicah, ki so jih utrpeli nekateri od srečnih (kot so se sami imenovali) osvajalcev. (Delo, 8. apr. 1999, NB) | Ali ni blazno hoditi preko trupel? Svojih otrok. Tistega tvojega dedca. Preko mojega trupla. Ma, jebemti, si požrla vso norost sveta?! (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | »Tudi jaz nisem močan v tvojem smislu. Nikoli nisem hodil preko trupel in tudi posledj ne mislim. Ne maram obteževati svoje vesti s tvojo pogubo, zato te bom spravil na varno ...« (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Ker je v življenju že tako, da če v poslu vedno gledaš samo na svojo kratkoročno korist, če si prevarantski, če hodiš preko trupel ..., potem se ob šestih zvečer, ko prideš domov, ne preleviš naenkrat v pohlevno ovčko. Kakršen si, pač si. (Delo, 31. jan. 1998, NB) | Težko je vzdržati »stroga pravila igre«. Po štartu namreč nihče več ne izbira ne poti ne sredstev. To pomeni, da je mogoče zapuščati stare prijatelje in si pridobivati nove, spreminjati značaj, navade in nasploh svoje lastnosti, brez usmiljenja je treba »hoditi prek trupel«, izdajati prijatelje in sorodnike, se odrekati prejšnjim idejam in idealom ter prejšnjim prepričanjem in politični pripadnosti. (Delo, 7. jan. 2004, NB) | O, kako nesmiselno je to pehanje za napredkom! Duhovna revolucija, seveda! in za kakšno ceno? Kaj moramo res preko trupel svojih mater. (J. Banič, Eden, 1974, 136) | Ni me bolelo posebno, da ste spravili mojega starega na kant; take reči se prigradé zmerom in zato ni treba, Francka, da bi te bilo sram pred

mano. Ali razjzelo me je, da je tvoj oče tako mogočno stopal preko trupel, da, Francka, preko naših trupel. (I. Cankar, Kralj na Betajnovi, NB) | Pri tem ne moti dosti, da je večina bogastva plod goljufij. Za spodbudo in v opravičilo takšnega obnašanja uporabljamo kar cel kontinuum lepih izrazov (imperativov) od nedolžnih, npr. »mislite pozitivno« (beri: odmisлите posledice svojih dejanj!), »bodite podjetni«, »zmagajte« ... do skrajnih in neizgovorjenih »preko trupel« in »za nami potop«. (Delo, 28. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *iti prek(o) trupel* z različicama *hoditi prek(o) trupel*, *stopati prek(o) trupel* temelji na predstavi, da kdo skuša doseči svoj cilj tudi za ceno človeških življenj. Odločno upiranje takemu skrajno breobzirnemu načinu doseganja ciljev se lahko izrazi s frazemom *samo preko mojega trupla*.

◎ bolg. *premina prez trupa*; *preminavam prez trupa*; *premina prez trupove*; *preminavam prez trupove*; češ. *jit přes mrtvolu*; hr., srb. *prijeći preko čijeg mrtvog tijela*; nem. *über Leichen gehen*; pol. *iść po trupach*; rus. *šagat' po trupam*; *perestupat' čerez trup kogo*, čej; *perešagnut' čerez trup kogo*, čej.

samó prek(o) môjega trúpla /ekspr.; v medm. rabi, pren./ za izražanje protesta govorečega, da česa nikakor ne bo dovolil

»Prav,« je slednji osorno odvrnil, »ampak dalj kot do tu ne boste šli. Samo preko mojega trupla,« je grobo rekel, ko je dodal: »Kaj iščete pri meni?« (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Na glas pa je rekla: »Ne delaj si skrbi, saj bo kmalu spet pri nas.« A sama pri sebi je pristavila: »Samo prek mojega trupla.« (M. Jones, J. Chilton – S. Oblak, Louis Armstrong, 1973, 77) | Ali ni blazno hoditi preko trupel? Svojih otrok. Tistega tvojega dedca. Preko mojega trupla. Ma, jebemti, si požrla vso norost sveta?!« (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB)

◆ Frazem *samo preko mojega trupla* temelji na predstavi, da kdo tako trdno vztraja na svojem, da je za to pripravljen dati tudi svoje življenje, da torej lahko tisti, ki zahteva privolitev, to doseže samo, če gre prek trupla vztrajajočega. Frazem se je pojavil v novejšem času, saj ni omenjen ne v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju 1894–1895, ne v Glonarjevem Slovarju slovenskega jezika 1936, ne v SP 1962. To bi lahko kazalo na novejšo izposojjo iz nemškega jezika.

Nemški frazeologi postavljajo nastanek frazema *nur über meine Leiche!* v 19. stol. in naj bi izhajal iz Schillerjevega dela *Wallensteins Tod* (gl. H. Küpper, Wörterbuch der dt. Umgangssprache, 492). Iz nemščine izvor ustreznega rus. *tol'ko čerez moj trup* pojasnjujejo tudi ruski frazeologi (gl. RF³, 700). Ti kot vir razen Schillerjevega *Wallensteina* (Erst über meinen Lechnam sollst du hingehen) navajajo tudi pesnitev *Der Gastfreund* I. H. Herderja (*Nur über meinen Leichnam geht der Weg*).

◎ češ. *jen přes mou mrtvolu*; *jedině přes moji mrtvolu*; hr., srb. *samo preko moga leša*; *samo preko moga mrtvog tijela*; *samo preko mene mrtva*; *ni za živu glavu*; nem. *nur über meine Leiche*; pol. *po moim trupie*; rus. *tol'ko čerez moj trup*.

túj

baháti se s tújim pérjem, gl. **perje**.

bogatéti na túj račún, gl. **račun**.

kítenje s tújim pérjem, gl. **kitenje**.

kítiti se s tújim pérjem, gl. **perje**.

krasíti se s tújim pérjem, gl. **perje**.

na túj račún, gl. **račun**.

píti na túj račún, gl. **račun**.

ponášati se s tújim pérjem, gl. **perje**.

postávljati se s tújim pérjem, gl. **perje**.

smejáti se na túj račún, gl. **račun**.

šáliti se na túj račún, gl. **račun**.

šópíríti se s tújim pérjem, gl. **perje**.

šópírjenje s tújim pérjem, gl. **kitenje**.

živéti na túj račún, gl. **račun**.

življênje na túj račún, gl. **življenje**.

túlití

túlití z volkóvi, gl. **volk**.

v èn róg túlití, gl. **rog**.

tunél

lúč na kôncu tunéla, gl. **luč**.

vídeti lúč na kôncu tunéla, gl. **luč**.

zaglédati lúč na kôncu tunéla, gl. **luč**.

Túrek

kadíti kot Túrek /ekspr.; primera/ *veliko, pogosto kaditi*

Korekture so rutinski popravek, zato klepetamo še o vsem mogočem. Z Borutom pijeja buteljko, ki jo je prisluzil na včerajšnji trgatvi, Nik pa kadi kot Turek. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Lotil se me je precejšen naval pesimizma in nisem se ga še dobro otresel. Sicer kadim ko turek in molčim ... (J. Murn, ZD 2, Fanič Vovkovi, 172, 188, GISN) | Poleg sebe je osupel zagledal debeluščka, ki ga je sicer poznal, nista pa bila prijatelja. Vedel je, da kadi kot Turek, nekajkrat ga je v četi videl pijanega. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Malo pred tem ji je umrla mama in bila je oblečena v črmino, bolehal je na pljučih in vendar kadila kot Turek, da bi tudi ona 'čim prej umrla'. (Delo, 7. jul. 2000, NB) | Rukov rad sedi pozno zvečer in zgodaj zjutraj v obrabljnem kopalnem plašču v svoji mali kuhinji, pije vedra kave, kadi kot turek in poslušá govorne oddaje na radiu. (Delo, 24. apr. 1999, NB)

◆ Primera *kaditi kot Turek* spada v skupino primer, ki se nanašajo na resnične ali pripisane zlasti negativne lastnosti posameznih narodov. Da se

prav Turkom pri nas ter na hrvaškem in srbskem jezikovnem področju ter v Makedoniji in na Slovaškem pripisuje pretirano kajenje, so verjetno bolj krive slabe izkušnje z njimi v zgodovini kot resnična dejstva. Čehi so npr. to slabo lastnost prisodili ciganom, ki jih imajo že tako precej.

◎ angl. *to smoke like a chimney*; bolg. *puša kato turčin*; *puša kato komin*; češ. *kouřit jako cikán*; *hulit jako cikán*; *kouřit jako lokomotiva*; *hulit jako lokomotiva*; fr. *fumer comme une cheminée*; *fumer comme un pompier*; hr. *pušiti kao lokomotiva*; hr., srb. *pušiti kao Turčin*; mak. *puši kako Turčin*; nem. *rauchen wie ein Schlot*; *qualmen wie ein Schlot*; *rauchen wie ein Schornstein*; pol. *palić jak komin*; rus. *dymit' kak parovoz*; *dymit' kak kurilka*; *dymit' kak lokomotiva*; slš. *fajčit' ako Turek*; ukr. *palyt' jak kadylo*; *kuryty jak kadylo*; *kadyty jak kadylo*. *kuryty jak parovoz*; *kuryty jak parovyk*; *kuryty jak lokomotyv*.

túrški

izmučen kot túrška fána, gl. **fana**.

razbít kàkor túrška zastáva, gl. **fana**.

tó mu je túrško, gl. *španska vas*.

zbit kot túrška fána, gl. **fana**.

zmáhan kot túrška fána, gl. **fana**.

túrško

sedéti po túrško, gl. **sedeti**.

túš

doživéti hláden túš /ekspr.; pren./ *doživeti razočaranje, neprijetno presenečenje*

Lizbonski Sporting je v uvodni tekmi 1. kola nogometne lige prvakov skoraj presenetil Real iz Madrida. Aktualni evropski prvak je namreč hladen tuš doživel že v prvem polčasu. Portugalci so tekmo odlično začeli in z goloma Sa Pinta in Andreja Cruza ob koncu prvega dela vodili že z 2 : 0. (Delo, 14. sep. 2000, NB) | Silvio Berlusconi in njegovi prijatelji so zadnje dni doživeli hladen tuš tudi ob usodnem prepiranju o zakonu o upravičenem sumu, po katerem bi lahko obtoženci z izrekom mnenja o utemeljenem sumu dosegli preložitve procesa z enega sodišča na drugega, predvsem pa prekinitev postopka in s tem možnost, da zadeva zastara, preden se proces znova začne. (Delo, 30. sep. 20002, NB) | Za predsednika ameriške uprave za zvezne rezerve (Fed) Bena Bernankeja je inflacija še vedno največja nevarnost ameriškem gospodarstvu, zato so investitorji, ki so pred tem upali na namige o skorajšnjem nižanju obrestnih mer, ta teden doživeli hladen tuš. (Delo, 30. mar. 2007, NB) | AMD je kljub veselju zaradi uspešne predstavitve procesorja Athlon (K7) v juliju doživel hladen tuš. Javno so namreč oznanili izgubo v drugem četrletju letošnjega

leta, ki znaša kar 162 milijonov dolarjev, kar je precej glede na celoten prihodek v višini 595 milijonov dolarjev. (Monitor, september 1999, NB)

◆ Gl. *hladen tuš*.

[kot] hláden túš /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *razočaranje, neprijetno presenečenje*; sop.: **[kot] hladna prha**

Zato je po svoje koristno tudi zadnje poročilo t. i. Eurobarometra, ki je ponovno ocenilo Slovaško bolj ozioroma kot bolj zaželeno novo članico kot Slovenijo. To je sicer hladen tuš za vse tiste, ki nenehno iščejo razloge za slabo ali ne dovolj dobro podobo predvsem zunaj nas samih. (Delo, 2. jun. 2001, NB) | Za hladen tuš je med velikonočnimi prazniki poskrbel britanski minister za Evropo Dennis MacShane, ki je pojasnil, da London v Uniji ne bo glasoval za Hrvaško, dokler ne bo urejen problem pobeglega generala Anteja Gotovine. (Delo, 14. apr. 2004, NB) | Kalifornijski guverner je pismo graškim rojakom začinil s pikro pripombo, da si iz Sacramenta v Kaliforniji ne bi nikoli drznil javno kritizirati odločitev graških mestnih politikov. Schwarzeneggerjevo pismo je bil hladen tuš za razgrete glave v Gradcu. Te zdaj dajejo vtis nekoga, ki se je prebudil po prekrokanu noči. (Delo, 21. dec. 2005, NB) | Ta koroško-avstrijski izbruh sovražnosti je bil kakor hladen tuš za Slovence, ki hočejo stopiti v EU. Ne morejo si zamisliti EU brez svobode, spoštovanja manjšin in njihovih pravic v smislu kodeksov, ki jih je sprejela Evropa glede človekovih pravic in ki jih tako vztrajno izvaja. (Delo, 1. feb. 2002, NB) | Bolj realistični Albanci in zelo vznemirjeni kosovski Srbi pričakujejo nekakšen politični sporazum. Albanski politični voditelji redno izjavljajo, da so pripravljeni na pogovore, vendar pa je na vse to kot hladen tuš delovala Miloševićeva zahteva, naj se na referendumu odloči, ali bodo na pogajanjih sodelovali tudi mednarodni posredniki. (Delo, 6. apr. 1998, NB)

◆ Frazem *hladen tuš*, prvotno verjetno kot primera *kot hladen tuš*, temelji na sestavinah *tuš* pog. 'prha' in *hladen* ter je nastal po predstavi o neprijetnih občutkih, razpoloženju koga ob nenadni hladni prhi, ki doleti koga in ki preneseno ponazarja položaj, ko kdo ob uspešnem poteku česa doživi razočaranje, neprijetno presenečenje. Frazem se najpogosteje povezuje z glagolom *doživeti* – gl. frazem *doživeti hladen tuš*, a tudi z glagoli *biti*, npr. *to je [kot] hladen tuš, slediti*, npr. *sledil je hladen tuš* itd.

◎ angl. *like a cold shower*; češ. *bylo to jako studená sprcha*; *působilo to jako studená sprcha*; fr. *douche froide*; hr., srb. *hladan tuš*; nem. *eine kalte Dusche*; [*für jmdn.*] *wie eine kalte Dusche sein*; [*auf jmdn.*] *wie eine kalte Dusche wirken*; rus. *vozdejsťvovat' kak holodnyj duš*.

tó je [kot] hláden túš, gl. *[kot] hladen tuš*.

U

ubít

kàkor ubít lônec, gl. **lonec**.

spáti kot ubít /ekspr.; primera, dov. *zaspati/ trdno spati*; sop.: **spati kot klada**; **spati kot polh**; **spati kot top**; **spati kot zaklan**; **spalo je vse, kakor poklano** (Cig. II, 1370)

Ženska se je vzpela k njegovemu ušesu, da je začutil njeno toplo sapo in dahnila tako neslišno, da je komaj razbral: Tiho, nevaren je. Ampak spi kot ubit. (D. Jančar, Galjot, NB) | Na dan, ko so ga vpisali v Guinnessovo knjigo rekordov, je dobil toliko telefonskih klicev z vsega sveta, da je bil čisto izčrpan in je naslednje dni spal kot ubit. (Delo, 1. jun. 2000, NB) | Nato je omahnil na divan in zaspal kot ubit. Spal je tri dni. (Delo, 25. avg. 2001, NB) | Še dobro, da nam nič ni padlo na nogo. In zvečer sem bil tako zmatran, da sem spil dve pinti piva in kot pravi fizični delavec sem zaspal kot ubit. (Delo, 1. mar. 2003, NB)

◆ Primera *spati kot ubit* z dovršno različico *zaspati kot ubit* temelji na predstavi o nepremičnosti spečega. Na enaki predstavi temeljijo sopomenke *spati kot klada*, *spati kot top*, *spati kot zaklan*.

◎ angl. *to sleep like the dead*; *to sleep like a log/top*; češ. *spát jako zabítý*; *ležet jako zabítý*; fr. *dormir comme une souche*; hr., srb. *spavati kao mrtav*; nem. *schlafen wie ein Toter*; *daliegen wie tot*; pol. *spać jak zabity*; rus. *spat' kak ubityj*; *spat' mǝrtvym snom*; *spat' mertveckim snom*; *spat' mertvecki*; *spat' besprobudnym snom*; *spat' besprospnym snom*; *spat' neprobudnym snom*; *spat' bogatyrskim snom*.

zaspáti kot ubít, gl. *spati kot ubit*.

ubíti

ubíti dvé múhi na èn máh, gl. **muha**.

ubíti kóga kàkor máčka, gl. **maček**.

ubíti kóga kot máčka, gl. **maček**.

ubíti kóga kot psà, gl. **pes**.

ubóg

ubóg kot cerkvéna miš, gl. **miš**.

ubóg na dúhu, gl. **duh**.

ubírati

ubírati drúge strúne, gl. **struna**.

ubrátí

ubrátí drugáčne strúne, gl. **struna**.

ubrátí drúge strúne, gl. **struna**.

ubrátí pót pod nóge, gl. **pot**.

ucvréti

ucvréti jó kot zájec, gl. **zajec**.

učinkováti

učinkováti kot bómbo, gl. **bomba**.

učinkováti kot hládna prha, gl. **prha**.

učíti

učíti kóga abecéde čésa, gl. **abeceda**.

učíti kóga kózjih molitvic, gl. **molitvice**.

učíti se

učíti se abecéde čésa, gl. **abeceda**.

učíti se na pámet, gl. **pamet**.

udárec

udárec po žèpu /ekspr.; pren./ *denarna izguba, finančni udarec*; prim. **udariti koga po žepu**

Prvič je na državljane pritisnil leta 1992, češ da je skrajni čas za obrzdanje prekipevajočih javnih financ. Drugi, močnejši udarec po žepu jim je zadal Romano Prodi, ki je Italijo na vsak način hotel spraviti v prvi krog držav z evrom. (Delo, 18. okt. 2000) | V nadaljevanju objavljamo še nekaj odmevov na obsodbo, pri čemer je značilno, da kakih množičnejših spontanih odzivov nanjo iz pisateljskih vrst ni bilo. Je morda nekdanje predsodke politične narave zamenjal strah pred udarcem po žepu, ki je lahko prav tako »eksistencialen« kakor politični zapor? (Delo, 25. apr. 2001, NB) | Slednjih pa ne bodo ustavile polovične, že itak prenizke kazni, ki so v posmeh žrtvam neodgovornih rabljev na naših cestah, sploh če vemo, da tudi teh nihče ne izterja. Ustavil jih bo izključno udarec po žepu in kazen, ki jo neizogibno prinaša Evropa. (Delo, 6. apr. 2002, NB) | Skratka: vedno novi udarci po žepu avtorjev, ki pogosto tudi nimajo ustreznega ekonomskega in pravnega znanja, da bi s svojimi institucijami, združbami ali lobisti kakor koli pomembneje vplivali na slovenske zakonodajalce. Prav zato je javno opozarjanje avtorskih organizacij na alarmantno stanje več kakor upravičeno, čeprav ne more biti vsem všeč. (Delo, 31. maja 2002, NB)

◆ Frazem *udarec po žepu* je nastal po posamostaljenju glagolske sestavine *udariti* iz frazema *udariti koga po žepu* (dalje gl. tam).

udáriti

kri je udárila kómu v glávo, gl. kri.
 udáriti kóga kot stréla z jásnega, gl. strela.
 udáriti kóga kot stréla z jásnega nebá, gl. strela.
 udáriti kóga po prístih, gl. prst.
 udáriti kóga po žépu, gl. žep.
 udáriti kot bómbo, gl. bomba.
 udáriti kot gròm, gl. grom.
 udáriti [nazáj] kot búmerang, gl. bumerang.
 udáriti plát zvóna, gl. plat.
 udáriti s pestjó po mízi, gl. pest.

udárjati

udárjati kàkor gròm, gl. grom.
 udárjati kóga po prístih, gl. prst.

udréti se

izgíniti kàkor [da] bi se v zêmljo udřl, gl. zemlja.
 izgíniti kot [da] bi se v zêmljo udřl, gl. zemlja.
 [srám je kóga, da] bi se nàjráje v zêmljo udřl, gl. zemlja.
 udréti se v tlà, gl. tla.
 udréti se v zêmljo, gl. zemlja.

ugánjati

ugánjati kóga v kózji róg, gl. rog.

ugíbati

trikrat lahkó ugíbate /pog.; glag., 2. os. mn., dv. ugi-bata, ed. ugibaš/ *to je vendar čisto razumljivo, enostavno, saj veste*

Edina doslej v svetu najdena rešitev tega problema je nemška: parno število ustavnih sodnikov, pol-pol. Trikrat lahko ugíbate, zakaj ne levica ne desnica pri nas tega nočeta podpreti. (Delo, 15. sep. 2001, NB) | Ko so organizatorji seulskega festivala dokumentarnega filma lani uvrstili na spored 'Duri nebeškega miru' – o demonstracijah in represalijah v Pekingu – je veleposlaništvo Ljudske republike Kitajske južnokorejskemu zunanjemu ministrstvu dalo vedeti, da bodo v primeru predvajanja tega filma prisiljeni podvomiti v veljavnost dogovorov o Samsungovih investicijah na Kitajskem. Trikrat lahko ugíbate, kdo je glavni sponzor festivala – in film so umaknili s sporeda. (Delo, 28. mar. 1998, NB) | Sodeč po tem, kako je ameriškim civilnim upravnikom mesec dni po vojaški zmagi uspelo pahniti Irak iz kaosa v anarhijo, bodo Arabci ameriškega predsednika kmalu ujeli na laži. Trikrat lahko ugíbate, kdo bo plačal zanjo. (Delo, 21. maja 2003, NB) | Samo mimogrede in morebiti zares ne v kontekstu: država mi zapoveduje,

da moram za njeno (in posledično svoje) preživetje imeti več otrok. Ob plahi omembi, da bi brezplačni vrtci morebiti malce pripomogli, kajpak odrežejo, da za to ni denarja (trikrat lahko ugíbate, koliko plačujejo za vrtec Francozinje, ki so pravkar osvojile evropski prestol najvišje rodnosti. Nič!). (Jana 2007, št. 05, NB)

◆ Frazem *trikrat lahko ugíbate*, ki se uporablja tudi v ednini in dvojini, izhaja iz treh vprašanj ugank v pravljicah in se nanaša na stvari, ki so lahko predvidljive, ki jih je lahko uganiti. Nastanek frazema, ki se v nemščini glasi edninsko *dreimal darfst du raten* v pomenu 'to je čisto očitno; potrebno je samo malo premisleka in kombiniranja' postavljajo nemški slovaropisci v čas od 1920 do 1930 in primerjajo angl. *three guesses* (gl. H. Küpper, 652).

uglédati

uglédati luč svetá, gl. luč.

ugnáti

ugnáti kóga v kózji róg, gl. rog.

ugrízniiti

ugrízniiti v kíso jábolko, gl. jabolko.
 ugrízniiti v lesníko, gl. lesnika.

uhó

bíti nasmeján do ušés, gl. *nasmejan do ušes*.

bíti [šè] móker za ušési /pog.; mn., pren./ *biti še zelo mlad, neizkušen, otročji*

Predobro je pomnil, da so pred leti, ko je bil še moker za ušesi, Goga prav vsi, ki so bili zbrani v kleti, prosili, naj, ko bo letel nazaj, zakroži nad bloki. Gogo jim je obljubil in čez nekaj dni nizko preletel na cesti zbrane ljudi, da so se nekateri od strahu vrgli po tleh, sam pa je zaradi izpolnjene obljube dobil prepoved letenja za vse leto. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | In ne vem, kako to, da sem takoj po tistem ostro pribila: »Če mislite, da mi boste ve, še smrkave pod nosom in mokre za ušesi, popravljale značaj, se boste morale prej za svojega potruditi in še kaj kruha pojediti!« (Gitica Jakopin, Rasla je jelka do neba, NB)

◆ Frazem *biti [še] moker za ušesi* temelji verjetno na dejstvu, da so otroci neposredno po porodu še mokri (za ušesi). Ustrezno nem. *er ist noch naß, ist noch nicht trocken hinter den Ohren* prevaja M. Cigale (II, 1122) s sle. *ima še mah za ušesi, komaj je izlezel iz lupine*.

◎ angl. *to be wet behind the ears*; češ. *je mokrý za ušima; má moko za ušima; má ještè vlhké za ušima*; nem. *nass/feucht/noch grün hinter den Ohren sein*; rus. *u nego [eščè] moloko na gubah ne obshlo; on žoltorotýj*.

biti zaljubljen do ušes [v koga/kaj] /ekspr.; mn., glag. prisl. zv./ *biti zelo zaljubljen*

Nekajkrat sem kar nehotne pomislil, da se s svojim otipavanjem prav načrtno izživljata nad mano. A nazadnje sem se le prepričal, da je Jožica res do ušes zaljubljena, in tedaj je Pavle v mojih očeh spet zrasel v možatega fanta, ki sem mu zlahka odpustil tudi njegovo zadrto, ljubezen pa je zadobila – sam ne vem zakaj – grenak, tragičen priokus. (Marjan Rožanc, Ljubezen, NB) | Ko je antropologinja definirala problem, je v časopisu newyorške univerze Stony Brook objavila oglas in povabila k sodelovanju študente, ki so zaljubljeni do ušes. (Delo, 7. apr. 2004, NB) | Vse, kar počnem z njimi, je čista strast. Sem sicer do ušes zaljubljena v enega od igralcev, a me to ne ovira. (Delo, 30. okt. 2006, NB) | Alessandro je bil na najboljši poti, da kralju prevzame krono. Kolesarska Italija, ki je sicer do ušes zaljubljena v svojega »Levjega kralja«, Alexu, kot pravijo Petacchiju, ni priznala primata. (Delo, 15. jul. 2003; NB) | Knjiga je izšla tudi na Nizozemskem. Prevajalec Vinko Prizmič o avtorju pravi: »Scheffers je do ušes zaljubljen v Hrvaško. Toda obravnavna jo z očmi zahodnjaka in ima določene kritične pripombe.« (Delo, 13. jul. 2000, NB) | Zato ni čudno, da so na koncu skupaj presrečni pozirali fotoreporterjem, medtem ko jim je s prepolnih tribun mahal tudi litovski predsednik Valdas Adamkus, ki je kot vsi prebivalci baltске države do ušes zaljubljen v košarko. (Delo, 21. apr. 2005, NB) | Kljub vsemu Bled ostaja košček »raja na Zemlji«, kot se je nekoč zapisalo nekomu, ki je bil, tako kot mi, do ušes zaljubljen v Bled. (Delo, 25. jul. 2006, NB)

◆ Frazem *biti zaljubljen do ušes* [v koga/kaj], tudi *zaljubiti se do ušes* [v koga/kaj] temelji na besedni zvezi *do ušes* v pomenu 'zelo, močno'. Ta temelji na predstavi o potopitvi, pogreznjenosti človeka do ušes, tj. do dela glave ali celo prek nje, kar pomeni (skoraj) celo človeško telo, postavljeno pokonci. Glagolske sestavine kažejo na to, katero dejanje je okrepljeno, intenzivirano. Tako npr. še *zardeti do ušes* 'zelo, močno zardeti', *smejati se do ušes*, *biti nasmehan do ušes*. Sestavina *do ušes* v frazemih *biti zaljubljen do ušes* in *zaljubiti se do ušes* je zamenljiva s sestavino *prek glave*, npr. v hr., srb. *do ušiju*, *preko ušiju* : *preko glava*. Sicer pa sestavino *prek glave* najdemo tudi v sle. *imeti koga/česa prek glave*.

◎ angl. *to be over head and heels in love with so./sth.*; fr. *avoir le béguin pour qn.*; être éperdument amoureux de qn.; hr., srb. *biti zaljubljen do ušiju*; *biti zaljubljen preko ušiju*; *biti zaljubljen preko glava*; it. *innamorato cotto*; *innamorato pazzo*; nem. *bis über die Ohren verliebt sein*; über beide Ohren verliebt sein.

[**da**] **pri ušesih vèn gléda kómu** /ekspr.; 3. os., pren., tudi primera z **da**/ *izraža veliko mero, količino česa*; prim. **imeti česa več kot preveč**; **imeti česa čez glavo**

Ničesar nismo bili tako potrebni kot optimizma in zdaj nam pri ušesih ven gleda. Predstavitev Damijanovega ministrstva je pokazala, da so bili pri LDS navadni kmetavci v gozdarjih, ki so mislili, da je dovolj, če igrajo tenis. (Delo, 14. jan. 2006, NB) | Takrat ko ne veš, kam bi se obrnil, kaj bi naredil, kaj bi odgovoril ali kaj bi vprašal, rečeš: »Lonček, kuhaj!« in ti nakuha Udbe, da ti pri ušesih ven gleda. Vseprisotna, vsečuječa. (Mladina 2007, št. 13, NB) | »Hvala Bogu,« je rekel, »da se mi je mineštra stresla! Tako sem je sit, da mi pri ušesih ven sili.« »Ej, fanté,« ga je poučil oče, »mineštra je že dobra.« (Fran Milčinski, Ptčki brez gnezda, NB)

◆ Frazem [**da**] **pri ušesih ven gleda** komu bi lahko temeljil na predstavi, da je kdo česa dejansko ali preneseno tako sit, da tega nima le samo poln želodec in polna usta, ampak da mu to – povedano hiperbolično – celo pri ušesih ven gleda. Tako predstavo o količini pojedenega bi lahko potrjevalo hr., srb. *jesti da [sve] puca za ušima* 'jesti hitro in pohlepno, žreti'. Možna pa je tudi navezava na predstavo, po kateri je nastal frazem *imeti koga/česa čez glavo*, v katerem je glava končni del neke celote, ki jo predstavlja telo v pokončnem stanju. Kar je nad njo, prek nje, je višek, odvečna, prevelika količina, mera česa. Kar sega do ušes ali prek njih, je približek temu in izraža veliko mero, količino česa.

dêbel je za ušesi, gl. *imeti jih [polno] za ušesi*.

do ušes se je smejálo kómu /ekspr.; 3. os. ed., pren./ *zelo se je smejal, bil vesel*; prim. **nasmehan do ušes** »Zelo sem vesel, da nam je prinesel prepotrebne točke za ohranitev kvote, ki smo jo doslej držali še na račun Brezavščkovih rezultatov,« je dejal Gazvoda. Šparovcu se je smejalo do ušes. (Delo, 9. feb. 2001, NB) | Na drugi strani je prav tako razumljivo, da se je obrambi, ki jo zastopa zagovornica Marjetica Nosan, smejalo do ušes, ker je s pomočjo švicarskih izvedencev prof. Pierra Margota in dr. Christopherja Champoda dokazala, da obstaja več kot le minimalna možnost, da utegne biti predlagani ključni dokaz v korist obtoženca. (Delo, 6. jun. 2002, NB) | »To je bila dobra dirka za ta šport,« je potegnil črto z nekoliko kislim nasmehom Flavio Briatore. Zagotovo bi se mu smejalo do ušes, ko bi se zadnji krog dirke razpletel drugače. (Delo, 10. okt. 2005, NB)

◆ Gl. *biti zaljubljen do ušes*.

govoríti glúhím ušésom /ekspr.; mn., pren./ *prepričevati ljudi, ki se ne dajo prepričati*; prim. **govoriti v veter**; **govoriti v prazno**

Življenje osojniških faranov je bilo kakor aprilsko vreme, že ob tistih časih, ko je stari župnik pridigal gluhim ušesom, po njegovi smrti pa še celó. (I. Cankar, Krčmar Elija, Troje povesti, NB) | Kako pa potem narediti pravila tako, da gornja napaka ne bo možna, da bo pa eden od dveh konkurenčnih predlogov vendarle imel realne izgleda na uspeh? Švicarji so taka pravila »pogrnjali« že pred 15 leti in jih uspešno uporabljajo, jaz o tem pri nas

poročam že štiri leta – ampak gluhih ušesom. (Delo, 8. jul. 2000, NB) | Zvonjenje pred vilami očividcev ob nedelavnih spominja na boj z mlino na veter, saj luči gorijo, zvonci pa se oglašajo gluhih ušesom, telefoni so preusmerjeni na tajnico. (Delo, 4. jul. 1998, NB)

◆ Bistvena sestavina frazema *govoriti gluhih ušesom* je besedna zveza *gluha ušesa*, ki je metonimično uporabljena v pomenu 'gluhi ljudje', pravzaprav 'ljudje, ki nočejo slišati koga ali za kaj, ki se jih ne da prepričati'. Ustrezni nemški frazem je *tauben Ohren predigen*. Ta frazem razlaga M. Čigale (II, 1121) s sle. *bob v steno metati, gluhih pripovedovati pravljice*.

◎ češ. *kázat hluchým ušim*; fr. *parler à des sourds*; hr., srb. *govoriti gluhih ušima*; *pričati gluhih ušima*; nem. *etw. tauben Ohren predigen*; rus. *darom slova tratit'*; *tratit' slova vpustuju*.

iméti jih [pólno] za ušési /pog.; mn., pren., olupš./ *biti zelo navihan*

Rebec se veselo muza in miglje Janezu, naj se ne razburja, saj je vse le šala. »Oh, 'Ptiček' jih ima za ušesi!« vrska mladež. »Kaj Marička!« (A. Kraigher, Peter Drog, NB) | »Bila sem prefina za ta svet,« je rekla sama pri sebi, »vendar imam še marsikaj za ušesi, kar tudi ni kar tako.« In se je kar dobre volje sprijaznila z usodo, ko jo je odneslo naravnost v občestni jarek. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Kajti kdor ima dobro dušo, je tudi dober. Tisti pa, ki je prekanjen in nezaupljiv, ki jih ima sam mnogo za ušesi in misli, da je zvit in pameten, se kaže, če občuje s sebi enakimi, pretkanega in previdnega, ker se zmerom zgleduje po podobah v sebi; če pa se skuša zblizati z vrlimi in že starejšimi možmi, se kaže naivnega in nezaupljivega ob nepravem času, ker ne pozna zdravega značaja in nima v sebi podobe o njem. (Platon, Država, NB)

◆ Formalno je frazem *imeti jih za ušesi* pojasnil že J. Glonar (SSJ, 407) pri iztočnici *uho: imeti jih* (muhe, zahrbtni misli) *za ušesi*. Tu sestavina *jih* prikrito nadomešča, kaj ima kdo v mislih, tj. v glavi, možganih, ki ju tu nadomeščajo ušesa. Izvor ustreznega nemškega frazema *es faustdick hinter den Ohren haben* povezujejo s starim ljudskim verovanjem, da pri človeku navihanec in zvitost, prekanjenost (kot majhen demon) sedijo za ušesi. V zvezi s tem primerjaj še nem. *jmdm. sitzt der Schalk im Nacken* in zastar. *jmdm. schläft der Schalk hinter den Ohren*. V zadnjih dveh je sestavina *za ušesi* nadomeščena s sestavino *na tilniku*, kar je glede na položaj na glavi zelo blizu. V Plet. I, 124, je po Čigaletu naveden sopomenski frazem *debel je za ušesi*, er hat seine Tücke, in po Zalokarju *ima za ostrim debelo*.

◎ češ. *mít za ušima*; fr. *avoir plus d'un tour dans son sac*; nem. *es faustdick hinter den Ohren haben*; *der Schalk sitzt ihm im Nacken*; *er hat den*

Schalk im Nacken; pol. *mieć swoje za uszami*; rus. *on malyj s golovoj*; *byt' sebe na ume*.

iméti kosmáta ušesa /ekspr.; mn., pren./ *ne hoteti slišati, upoštevati stvari, ki komu niso všeč, zlasti ukazov*; prim. **iméti repo v ušesih**

Ima kosmata ušesa. (E. Bojc, Pregovori, 213) | Zagosti čem v kosmata vam ušesa. (J. Stritar, Dunajski soneti, 1872, 2) | Čakali so na vlake, ki so imeli po telefonskih poročilih po pol ure ali eno uro zamude, v resnici pa je bilo treba čakati nanje od jutra do večera. Kričanje in zmerjanje se je slišalo od vseh strani in ubogi železnicačarji so morali imeti kosmata ušesa, da so vse to prenesli. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | In to traja najmanj že trinajsto leto, kot sem tudi zapisal. Zvonarji bi bili lahko zadevo že davno strpno uredili, ko bi imeli malo manj kosmata ušesa. (Delo, 16. sep. 2003, NB)

◆ Frazem *imeti kosmata ušesa* temelji na domnevi, da kosmatost ušesa povzroči slabši sluh. Zvezo *kosmata ušesa* pojasnjuje J. Glonar (SSJ, 173): *kosmata* (zamašena, gluha) *ušesa*. Frazem *imeti kosmata ušesa* pa navaja tudi že Plet. I, 442, pri iztočnici *kosmat: kosmata ušesa imeti* = ne slišati, neposlušen biti.

◎ it. *avere un cotone agli orecchi*; *avere gli orecchi foderati di prosciutto*; *fare orecchio di mercante*; nem. *ein dickes Trommelfell haben*.

iméti máslo v ušesih, gl. **maslo**.

iméti máslo za ušesi, gl. **maslo**.

iméti oslóvska ušesa /ekspr.; mn., pren./ *izkazati se, pokazati se neumen, osramotiti se*

Samo to bi omogočilo, da se začnejo stvari urejati. Če se ne bo nič zgodilo, če bo samo Čadež ostal brez soglasja, isti organ, ki je njega dvakrat imenoval, bo pa zdaj imenoval nekoga drugega, nismo prišli nikamor, samo vsi bomo imeli oslovška ušesa in se bomo spraševali, za kaj je tukaj pravzaprav šlo, stvari pa bodo šle naprej v negativno smer. (Državni zbor RS, 3. redna seja, 22. 2. 2001, NB) | Sprašujem ministra za obrambo gospoda Krapeža, zakaj nasprotuje umiku te oznake. Ali se ne zaveda, da je bil tukaj narejen manever in da je tisti, ki je to govoril, imel tako zadaj oslovška ušesa in ta oslovška ušesa se bodo pojavila na glavi ministra za obrambo v trenutku, če bo ustavno sodišče razglasilo ta akt za nič. (Državni zbor RS, 9. redna seja, 20. 5. 1998, NB)

◆ Frazem *imeti oslovška ušesa* se izvorno povezuje s kraljem Frigije Midasom (738–676 ali 695 pred n. št.), sinom kralja Gordija in boginje Kibebe. Po grški bajki se je vse, česar se je dotaknil, spremenilo v zlato: ko je že grozilo, da bo umrl od lakote, ga je rešilo kopanje v reki Paktol, ki je potem postala zlatonosna. Po drugi bajki je v tekmi med Apolonom, Panom in Marsiom hotel prisoditi zmago Panu, zato ga je užaljeni Apolon kaznoval tako, da so mu zrasla oslovška ušesa.

iméti répo v ušesih, gl. **repa**.

kàj gré v uhó /ekspr.; 3. os., pren., tudi mn. v ušesa/ *kar zelo ugaja, si ga je lahko zapomniti*

V Dallasu mi ne ugaja, ko na številnih radijskih postajah vrtijo sodobne zvoke tehna. Bolj mi gre v uho glasba šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih, v ZDA rada poslušam postaje s tovrstno glasbo. Če pa smo skupaj v avtobusu, pač ne morem poveljevati. (Delo, 5. avg. 2002, NB) | Ampak naj mi nekdo odgovori, zakaj ni možno na slovenskih frekvencah, kjer se oddaja tudi v slovenščini ali pa predvsem v slovenščini, imeti enak izbor glasbe. Zakaj je samo tujejezični radio lahko komercialen, ki gre v uho mladim ljudem. To je bila zavestna indoktrinacija mlade generacije. (Državni zbor RS: 36. redna seja 18. 05. 2004, NB) | Prevod Nine Skrbinek posrečeno človeči živalske like z imeni, ki jim jih nadene, glasba Mirka Vuksanovića gre v uho, Ana Matijević pa v prepoznavnem slogu koncipira živalske oprave in nato še oblakasto sinjega, sanjsko naravo dogodkov namigujočega Luka Cimpriča, ki je korekten medij te odrske lekcije o naravi jajčnih zaved. (Delo, 11. sep. 2007, NB) | Pri povojnih dogodkih, pravita, pa ne gre za kakršne koli dogodke, ampak za znano revolucionarno nasilje, zato bi bilo po njunem bolje, če bi za vojna grobišča označili vojaška grobišča, grobišča žrtev vojne in grobišča žrtev revolucije. Toda pretežno poslanecem vladajoče koalicije »revolucionarno nasilje« ni šlo v uho, zato so predlog gladko preglasovali, vtis pa je bil, da jim tudi ni bilo kaj prida do diskusije ali celo sklepanja kompromisov. (Delo, 5. jun. 2003, NB) | Tedaj se je Župančič namrščil: »Ali je Hlapec Jernej poskočnica?« je vprašal. »To ne,« je odgovoril Glonar, »toda tak naslov gre v ušesa.« »Saj, kakor kak tirolski G'schnaderhupferl, kar pa s Cankarjevo povestjo nima nobene zveze,« je že glasneje poudaril Župančič. (Josip Vidmar, Obrazi, NB) | O najstniku iz srednje šole St. Vincent-St. Mary's se je hkrati razpletla cela vrsta bajk: najbolj gre v ušesa tista, po kateri je LeBron James zaradi svojih 203 cm, odličnih telesnih sposobnosti in vrhunskega tehničnega znanja nekakšna mešanica Michaela Jordana in Magica Johnsona. (Delo, 28. jun. 2003, NB) | O izjemno dobrih gospodarskih gibanjih v zadnjem letu smo mediji poročali v sredo, četrtek in petek, najprej kot odsev v ekonomskem ogledalu Umarja, potem kot predstavitev poročila na vladi in nazadnje kot poročilo z novinarske konference. Da bo šlo v ušesa in do srca. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB)

kàj gré v ušesa, gl. *kaj gre v uho*.

naletéti na glúha ušesa /ekspr.; mn., pren./ *naleteti na ljudi, ki se ne dajo prepričati*; prim. **govoriti gluhim ušesom**; **govoriti v veter**
Če bi bile rake primerno zaščitene, se to ne bi zgodilo in žival bi se lahko rešila sama. Lovci pravijo, da to ni osamljen primer, da vsako leto tako konča lepo število divjadi in da tudi njihove prošnje za zaščito divjadi naletijo na gluha ušesa. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Neuspeh ne bi bil japonski neuspeh. In glavni argument Washingtona – kratek in jednat, a komajda skrajšan – ekonomija

pred ekologijo – na Japonskem ne naleti na gluha ušesa. (Delo, 21. jul. 2001, NB) | Organizacije slovenske narodnostne skupnosti namreč že mesece opozarjajo, da vlada ne kaže nikakršne pripravljenosti za izvajanje februarja izglasovanega zaščitnega zakona, vendar naletijo povsod na gluha ušesa. (Delo, 3. nov. 2001, NB)

◆ **Bistvena sestavina frazema *naleteti na gluha ušesa* so *gluha ušesa***, ki so metonimično uporabljena v pomenu 'gluhi ljudje', pravzaprav 'ljudje, ki nočejo slišati koga ali za kaj, ki se jih ne da prepričati'.

◎ češ. *narazit na hluche uši*; fr. *parler à des sourds*; hr., srb. *govoriti gluhim ušima*; *pričati gluhim ušima*; nem. *etw. tauben Ohren predigen*.

nasmeján do ušés /ekspr.; mn., pren./ *biti zelo nasmejan, vesel*

»Kako bom spal, me sprašujete? V zadnjih nočeh sem zelo dobro, upam, da bom imel tudi tokrat miren spanec, čeprav to ne bo lahko,« je bil do ušes nasmejan 22-letni Nemeč, potem ko so ga začeli z vprašanji obstreljevati novinarji tiskanih medijev. (Delo, 21. feb. 2004, NB) | Kris Nissen, športni direktor pri Volkswagnu, je bil včeraj – razumljivo – nasmejan do ušes. »Čestitam našim dirkačem in sovoznikom, ki si zaslužijo vse pohvale za odlično moštveno predstavo.« (Delo, 4. jan. 2005, NB) | Prvič od oktobra, ko so se začeli dvoboji izzivalcev, pa je nekaj čustev pokazal tudi vedno preračunljivi in hladni De Angelis, ki je v cilj prijadral nasmejan do ušes in z dvignjenimi rokami ter celo pozabil na svoje vraževerje, da ženske na krovu jadrnice prinašajo nesrečo. (Delo, 7. feb. 2000, NB) | Brazilec (tj. Rubens Barrichello, op. J. K.) je v ZDA dopotoval tik pred dirko nasmejan do ušes, ker je v začetku tedna prvič postal oče, potem pa je bil zelo slabe volje. (Delo, 2. okt. 2001, NB)

◆ Gl. *biti zaljubljen do ušes*.

◎ češ. *úsměv od ucha k uchu*; rus. *ulybka ot uha do uha*; *rot do ušej*.

našpíčiti ušesa /pog.; mn., pren./ *pazljivo prisluhniti*
Tudi tisti Slovenci, ki so dopustovali v Italiji, so nejeverno našpíčili ušesa, ko so iz radijskih postaj, pa naj bo to v Rimu, Neaplju ali v Milanu, doneli uvodni takti – Hir aj kam ... (Delo, 31. dec. 2004, NB) | Večinoma mladi poslušalci so našpíčili ušesa že med uvodnim nastopom v predavalnici Filozofske fakultete, ki se je začel, tako kot se za vse »študentske« prireditve spodobi, s petnajstminutno zamudo. (Delo, 8. jul. 1999, NB) | ... ljudje si ne želijo togih statistik in visokoletečih etičnih traktatov, dajte jim raje sončno sobotno popoldne, (četudi brezmesni) žar in kako fino glasno muziko, pa bodo neprimerno masovneje priromali in v trenutku nepazljivosti morda celo našpíčili ušesa. (Mladina 2004, št. 37, NB) | V slovenskem taboru se zavedajo, da bodo eni in drugi ob tekmah na slovenskih tleh gotovo dobro »našpíčili« ušesa in izostrili kamere, a oboji zaradi tega bržkone ne bodo preveč skrivali igre, saj bo navsezadnje o tem, kdo bo boljši, odločala predvsem dnevna forma. (Delo, 8. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *našpičiti ušesa* navadno predstavnopovezujejo z obnašanjem nekaterih živali (npr. psov, mačk), ki v primeru nevarnosti dvignejo ušesa pokonci, jih naostrijo, da bi bolje slišali.

◎ angl. *to prick up one's ears*; češ. *našpicovat uši*; špicovat uši; hr., srb. *oštriti uši*; fr. *pointer les oreilles*; it. *tendere l'orecchio*; nem. *die Ohren spitzen*; rus. *navostrit' uši*; *nastorožit' uši*; *nastorazivat' uši*.

navijati kómu ušesa, gl. *naviti komu ušesa*.

navíti kómu ušesa /ekspr.; tudi pren., nedov. **navijati/1. kaznovati koga s potegljaji za uhelj, z zavijanjem uhlja**; sop.: **naviti komu uro**; **uhati**; **uhljati** »Ne, kaj dandanes vse počno z otroki!« Še je pravil, da je Kocmurjev Stanko prinesel v šolo metulja in ga je izpustil, da je letal po šolski sobi, pa mu je učitelj navil ušesa, namreč Stanku in ne metulju. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Ob nedeljah skorajda ne smejo stopiti na vas, posebno pa se morajo ogibati gostiln, kajti objestni fantje včasih radi dokažejo dekletom svojo moč s tem, da smrkavcem pošteno navijejo ušesa in jih našenejo domov: »Otroci, domov!« (Ciril Kosmač, Življenje in delo Venca Poviškaja, NB) | Glavni junak je učitelj, ki je učencem navijal ušesa tako dolgo, da so uhlji nekaterim kar odpadli in je bilo v njegovem razredu polno otrok z enim ušesom. Pesnik otroke poziva, naj spoštujejo svoje učitelje, ki nimajo navade navijati ušes. (Delo, 21. okt. 2003, NB)

2. ostro prijeti koga z besedo, ošteti ga

»Tu imate podgan na milijone. Kje je služabnik, da mu navijem ušesa?« »Pokormo javljam, pijan spi pod kakšnim drevesom.« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Ljubljana – »SNL in Si.mobil v tretjo sezono: zdaj že lahko govorimo o partnerstvu. Pred dvema letoma so mi lastniki grozili, da mi bodo navili ušesa, lani po ligi prvakov in ob Euru so mi ploskali ...« (Delo, 28. jan. 2001, NB) | Kadrovska politika, v kateri na primer ni prostora za hitrega in brezkompromisnega domačina Aleša Turka, ki je lahko igral v nemški drugi ligi (nekateri naši reprezentanti pa ne), je vsekakor zelo sporna. Eri manjka športni direktor, ki bi znal naviti ušesa tudi taktizerskim trenerjem – ne glede na rezultate. (Delo, 16. dec. 2002, NB) | Toda nekoliko drugače je Ačimovičev protest ocenil predsednik NZS Rudi Zavrl, ki je menil, da je treba muhastemu in samozavestnemu zvezdniku naviti ušesa. »Mar bomo imeli zdaj dva Zahoviča?« (Delo, 10. jun 2002, NB) | »Vi veste, da ste novinarji pisali in poročali o tem, kot da je celotna koroška policija nesposobna, podkupljena, povezana z nekaterimi naročniki,« je prvi mož policije navijal ušesa celotnemu medijskemu cehu. In potem je za uhlje zgrabil politike: »Tudi nekateri politiki so predvsem to jemali za svojo priložnost promocije,« je žugal. (Mladina 2003, št. 38, NB) | Davčni upravi in davčni oblasti je Simič v skrbi za svoje komitente in zavezance verbalno večkrat navijal ušesa. Prav značilen povzetek njegovega boja za pravice zavezancev je odlomek iz časopisnega

članka, ki ga je podpisal leta 2001: »V črnih kronikah dnevnik časopisov včasih zasledimo primere domnevnih davčnih utaj davčnih zavezancev.« (Delo, 15. dec. 2005, NB)

◆ Med starejšimi slovarji frazem *naviti komu ušesa* omenja J. Glonar (SSJ, 407) pri iztočnici *uho*: *ušesa komu naviti*: prijeti, potegniti ga za ušesa. Enak pomen imata glagola *uhati* in *uhljati* (isti, 407). Pri iztočnici *naviti* (isti, 234) pa nava-ja frazem: *naviti komu ušesa*: ostro ga (z besedo) prijeti. Prav tam je še verjetno po nastanku posledični izraz *naviti koga*: prisiliti ga, ki pa ga po Cigaletu in Cafu omenja tudi že Plet. I, 678: *naviti 3) n. koga*, in eine Zwangslage versetzen, nöthigen, vermögen. Glagola *uhati* in *uhljati* v pomenu 'držati za uho in stresati' sta že v Plet. II, 714, ki pa glagol *uhati* 'bei den Ohren nehmen' povzema po Cigaletu. V zvezi s kaznovanjem so ušesa udeležena tudi v frazemu *za uho udariti koga, za uho počiti koga* v pomenu 'dati komu zaušnico'. Izraz *zaušnica* je nastal po predstavi **udarec za uho*. Ustrezni italijanski frazem je *tirare le orecchie a qc.*

ne [môči] verjéti svôjim ušesom /ekspr.; mn., pren., tudi kot primera/ *ne (moči) verjeti, da je res; biti zelo presenečen*

»In zato sem danes stopil tu pred vas, da jo slovesno zasnobim ter vas prosim, da mi jo daste v zakon, da bo mila moja žena.« Možina je ves osupel strmel v ritmajstra, ta snubitev mu je prišla tako iznenada, da svojim ušesom ni verjel. (Fran Erjavec, Huzarji na Polici, NB) | Nezaslišano ... svetniki niso mogli verjeti svojim ušesom, vsi so bili šokirani. Na koncu se je zahvaliti le srečnemu naključnemu sovpadanju okoliščin, da Zarnik in Hribar s svojo zahtevo nista prodrla ... (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | In je ustrelil – pa bom prišel, nič naj vas ne skrbi finančna plat. Nisem mogla verjeti svojim ušesom, in ko sem zgodbo povedala (malo privoščljivo - mea culpa) tistemu iz najbogatejše evropske države, ki je bil enkrat za spremembo v slabšem položaju od mene, iz revnejše, manj razvite državnice, kar ni mogel verjeti. (Delo, 23. sep. 2000, NB) | Težko bi rekli, da vodilni možje slovenske košarkarske reprezentance še niso okusili vseh možnih pretresov. Toda pred večrajšnjim odhodom na Kitajsko na turnir za Stankovičev pokal so se vseeno nejeverno spogledovali, kot da ne morejo verjeti svojim ušesom. Dolgemu nizu odpovedi je namreč sledila nova, po šestih opravljenih treningih v Zrečah. (Delo, 26. jul. 2007, NB)

◆ Frazem *ne [moči] verjeti svojim ušesom* temelji na zamenjavi ušes s tem, kar kdo sliši z ušesi, tj. s sluhom. Na podobni zamenjavi temelji tudi frazem *ne [moči] verjeti svojim očem*, tj. temu, kar vidimo ali svojemu vidu.

◎ češ. *nevěřit svým uším*; *nevěřit vlastním uším*; hr., srb. *ne vjerovati svojim ušima*; *ne povjerovati*

svojem ušima; nem. *seinen Ohren nicht trauen*; rus. *ne verit'* [svoim] *sobstvennym ušam*.

oslovška ušesa /ekspr.; mn., pren./ *zavihani, zmečkani ogli papirja*

Vse je imelo razbit, pohojen videz, kot bi stanovanje ravnokar obiskala kakšna velika, divja žival. Športni rekviziti, hokejske palice, boksarske rokavice, počena nogometna žoga, par narobe obrnjenih prepotenih kratkih hlač – so ležali križem po tleh, na mizi pa je bila skladovnica umazane posode in zvezek z oslovskimi ušesi. (George Orwell, 1984, NB)

♦ Frazem *oslovška ušesa* temelji na dejstvu, da ima osel velika ušesa.

◎ angl. *dog-eared corner*; češ. *oslí uši*; hr., srb. *magareća uha*; nem. *Eselsohr*; pol. *ośle uszy*.

piši me v uho tudi **pišmeuh, pišmevuh** /ekspr.; pren., tudi mn. **pišite** in s pogoj. **naj/ izraža veliko omalovaževanje, brezbriznost**; sop.: **piši me nekam; piši me v rit**

In še psa bom s seboj jemal, kakor jemlje kolovški svojega. Če ni drugače, dam si pa še en pas požegnati od Odromanove Jere; potlej me v uho piši rokovnjaška coprnija, veš?« (Josip Jurčič, Janko Kersnik, Rokovnjači, NB) | Potem se objemata in poljubujeta. Vmes zopet malo vzdihujeta za kratek čas. Nazadnje pa si pravita: Piši me v uho! (Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, NB) | Boštjan renči: »Če je taka, pa pojdem, se ve, v tuji hiši ne smem nič ukazovati. Naj bo! Piši me v uho, baba, toda polič ga nesem s sabo.« Avša odide s poličem na mrvo. (Janez Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Komaj sem se jih odkrižala. Rekla sem jim, da so to dobri prijatelji naše hiše in nič več in da naj me v uho pišejo take čenče. (Matevž Hace, Tihotapci, NB)

♦ Frazem *piši me v uho* ima pogovorni pravopisni različici *pišmeuh* in *pišmevuh*, iz katerih so nastale izpeljanke *pišmeuhar, pišmeuhast, pišmeuhovski, pišmeuhovstvo* ter *pišmevuhar, pišmevuharski, pišmevuhovski, pišmevuhovstvo*. Sopotenski vulgarni frazem *piši me v rit* ima pravopisno pogovorno različico *pišmevrit* z izpeljankami *pišmevritarski, pišmevritarstvo, pišmevritičen, pišmevritnik, pišmevritništvo, pišmevritovski*.

Frazem *piši me v uho* z različicami in sopomenkami temelji na sestavini *piš(i)*, ki je velelnik glagola *pihati*, torej današnje običajno *pihaj*. Pozivanje sogovornika, naj me pihne v uho ali rit ali nekam, je zaradi nesmiselnosti postalo prisposoda za veliko omalovaževanje, brezbriznost do le-tega. Glagola *pihati* in *pihniti* nastopata tudi v pomensko sorodnih izrazih *piham na to, pihnem na to* v pomenu 'požvižgam se na to'. In v resnici ju je skoraj povsod nadomestil ekspresivni izraz *požvižgati se* na kaj v pomenu 'ne ceniti, ne upoštevati česa, omalovaževati kaj'. Sestavina *uho* je

tudi v drugih frazemih s podobnimi ali sorodnimi pomeni, npr. *pri enem ušesu noter, pri drugem ven* 'ne ubogati, ne upoštevati, si ne zapomniti', *imeti kosmata ušesa* 'ne hoteti slišati, upoštevati stvari, ki komu niso všeč, zlasti ukazov'. V ožji pomenski krog spadata še izraza *ne marati* za kaj in *za uho metati*.

pri ušesih kómu kaj vén gléda, gl. [da] *pri ušesih ven gleda komu*.

príti kómu na ušesa /ekspr.; pren., 3. os./ *izvedeti*

Verjamem ti, da je tvoja pripoved resnična in da se je vse to zgodilo natanko tako, kot praviš. A zdaj mi moraš dopustiti, da ti povem o nadaljnji Terezini usodi tudi tisto, kar le malokdo ve in zanesljivo tudi tebi še ni prišlo na ušesa. (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | »Sluga pokoren!« je dejal baron. Vse to bo prišlo na ušesa gospodu de Favergesu in morda bo potem med njimi vsega konec. (Gustave Flaubert, Bouvard in Pécuchet, NB) | Rankinova se je odločila vložiti tožbo, saj ji je prišlo na ušesa, da imajo največ 'zaslug' za to, da je ostala brez službe, moški nadrejeni kolegi, ki so se pritoževali, da jim njeni izzivalni dekolteji, značilna kratka krila in dolgi uhani odvrtačo pozornost od dela. (Delo, 10. jul. 2001, NB) | »Prvi nastop v Ljubljani bo za Alenko velik izziv, če bo nastopila tudi Merlene Ottey.« pa razkriva Kastelic, ki so mu prišle na ušesa govorce, da so se prireditelji odločili, da bo Alenka tekla le na 200 m, Merlene pa na 100 m. (Delo, 20. maja 2002, NB)

príti skózi šivánkino uho /ekspr.; pren./ *napraviti kaj težko uresničljivega*

»Resnično vam povem: bogatin bo težko prišel v nebeško kraljestvo. Ponovno vam pravim: laže gre kamela skozi šivankino uho kakor bogatin v nebeško kraljestvo.« (Matej, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 73) | Zdaj je v najboljšem položaju mariborski Stavbar IGM, ki je v končnico prišel skozi šivankino uho, v finale pa skozi široko odprta vrata. (Delo, 29. mar. 1999, NB) | V zagati se je znašel Vehovar. V reprezentanco je prišel skozi šivankino uho in ima le teoretične možnosti za obrambo olimpijskega srebra iz Atlante. (Delo, 20. apr. 2000, NB) | Najboljše možnosti za izvolitev ima spet Demszky, čigar liberalna SzDSz je na aprilskih parlamentarnih volitvah prišla v parlament skozi šivankino uho. (Delo, 19. okt. 2002, NB) | A kakorkoli že: šlo je. Skozi šivankino uho, a prav za toliko je zmeraj šlo. Tudi, če so starega ujeli še na taki laži, kaj jima je preostalo drugega, kot da so se mu potem le smejali. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Ali menite, da so slovenske univerze in raziskovalne ustanove za mednarodno priznane slovenske strokovnjake, ki delujejo v tujini, dovolj odprte? Še vedno bi lahko rekli, da je lažje kameli zlesti skozi šivankino uho, kot se izobraženemu Slovencu vrniti v domovino. (Delo, 29. jul. 2004, NB) | Skozi šivankino uho sta se izvlekla evropski prvak Tregubov in podprvak Aleksandrov. To še zlasti velja za Belorusa, ki je za zmago nad El Tahertjem potreboval kar šest partij. (Delo, 30. nov. 2000, NB) | Slovenski

selektor prof. Marko Kalc je po tekmi dejal: »Zamudili smo enkratno priložnost, da premagamo močno reprezentanco Slovaške, ki se je rešila skozi šivankino uho.« (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Pingvini so se tako skozi šivankino uho kot zadnje moštvo uvrstili v polfinale Stanleyjevega pokala in bodo v finalu vzhodne konference prekrizali palice z Vragi iz New Jerseyja. (Delo, 12. maja 2001, NB) | Zavedam se, da sem se tu v Berlinu spet prebil naprej skozi šivankino uho. A tako je to v športu. (Delo, 3. avg. 2002, NB) | Skozi šivankino uho. (– priti/iti, E. Bojc, 229) | *Verjetno namig na majhno šivankino uho in ne na nizka vrata v mestnem obzidju. To je prav vzhodnjaško pretiravanje, ki ga je treba razlagati v njegovi miselni zvezi.

◆ Frazem *priti skozi šivankino uho* je predstavnostno zelo nazoren. Šivankino uho, skozi katero se običajno vdeva nit, je s stališča človeka, ki hoče priti kam, hiperbolično ozka, tesna odprtina, ki kot taka predstavlja skrajno težko oviro, ki jo kdo mora premagati. Prvi zgled pa kaže, da je to frazem svetopisemskega izvora.

◎ bolg. *premina prez igleni uši; preminavam prez igleni uši*; hr. *provući se [kao] kroz iglene uši*.

répa raste kómu v ušesih, gl. **repa**.

sáma ušesa so kóga /ekspr.; mn., pren., 3. os. mn., tudi pret., prih./ *pazljivo poslušá*

Ganeš je pokazal, da so ga sama ušesa. Ona pa je premočnila, da bi rignila in zaprosila za vodo. (V. S. Naipaul, Maser mistik, Didakta 2002, NB) | Žal je bil skoraj preveč redkobeseden. In kadar je spregovoril, so me bila sama ušesa. Tedaj sem se stežka prebijal skozi personalistično filozofijo, Emmanuela Mouniera, Gabriela Marcela in Mauriceja Blondela ..., iz Kocbeja pa so prihajale jasne, postavljene v globoko medsebojno zvezo, kot sestavni del njegove življenjske skušnje. (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Malce sem se zavzel za svoje ... Obljubim, da me bodo odslej sama ušesa! (Marko Uršič, Štirje časi / Pomlad, NB) | Tja smo hodili, da smo slišali, kako mora muzika zveneti. Sama ušesa so nas bila. (Delo, 23. sep. 2000, NB) **sedéti na ušésih** /ekspr.; mn., pren./ *ne poslušáti (pazljivo)*

To je stvar za dedce! Baba gre in se začenča; čenča sem in čenča tja, pri tem pa sedi na ušesih in jo ujamejo kot kuro! (Ciril Kosmač, Na svoji zemlji, scenarij za film, NB) | Bralec se včasih ob vseh teh popravkih vpraša, kakor njegova učiteljica v osnovni šoli: Ali so sedeli na ušesih? Seveda niso, oni napačno pišejo povsem zavestno in povsem brez slabe vesti. (Drago Jančar, Brioni, Eseji in drugi zapiski, NB) | Nič več ne bo, kot je bilo – Krkin trener Petar Skansi meni, da pri njegovih razlagah nekateri posamezniki »sedijo na ušesih«, zaradi česar se je odločil, da bo kar se le da hitro naredil čistko. (Delo, 17. nov. 2003, NB)

◎ češ. *sedět si na uších*; fr. *avoir les oreilles bouchées; avoir du coton dans les oreilles*; gluž.

na wušoma sedžeć; it. *non prestare orecchio; tapparsi le orecchie*; nem. *auf den Ohren sitzen*; rus. *byt' gluhaja teterja*.

smejáti se do ušés [kómu] /ekspr.; pren./ *zelo, močno se smejáti*; prim. **biti nasejan do ušés**

Ko smo odpirali igralniško-zabavišni center v Kranjski Gori, so se nam Blejci smejali do ušes, saj so igralnico sami tam zaprli. Že prvo leto smo imeli dvakrat več gostov, kot smo načrtovali. (Delo, 20. avg. 2005, NB) | Donedavni voditelj republikanske stranke v spodnjem domu ameriškega parlamenta Tom DeLay, ki se je v četrtek zglasil pri šerifu houstonškega okrožja Harris County in so ga za deset tisoč dolarjev varščine pustili na prostosti, se na zaporniški fotografiji smeji do ušes, namesto številke pa ima na prsih pripeto kongresno značko. (Delo, 22. okt. 2005, NB) | »Na snemanjih uživam,« strastno razlaga gospa Vasilescu. Puncam iz stikov z javnostjo se smeji do ušes. (Delo, 23. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *smejati se do ušes* pomensko temelji na sestavini *do ušes*, ki pomeni najprej to, da se kdo smeji tako močno, da se mu usta raztegnejo do ušes, preneseno torej zelo, močno.

sténe imájo ušésa, gl. **stena**.

vléči na ušésa /ekspr.; mn., pren./ *prisluškovati*

Motila ga je nekaka grozna radovednost, ali bo še kaj slišal ali nič več. V mučni razburjenosti je vlekel na ušesa in slastno se vdajal zopni domišljiji toliko časa, da je res spet čul znano hojo. (Fran Detela, Svetloba in cenca, NB) | Marsikdo si je zaželel, da bi jim še igral. Toda, Halgato je zdaj tudi rad vlekel na ušesa. Zanimalo ga je, o čem govorijo možje, kaj šušljajo starci. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Ne vem, od kod sta, ali malharja sta prava, to vem. Tiho sta se menila, ali jaz sem vendar tako na ušesa vlekel, da vem, da sta se o Zobrovem doktorju in njegovem denarju menila. (Josip Jurčič, Dr. Zober, NB)

z očmi in ušési, gl. **oko**.

zaljúbiti se v kóga/káj do ušés /ekspr.; pren., glag. prisl. zv./ *zelo se zaljubiti*

Ko mi je bilo 25 let, sem v Bostonu spoznal zelo lepo mlado žensko in se zaljubil vanjo do ušes. Potem sem šel na svojo prvo ekspedicijo na Novo Gvinejo zbirat mravlje. (Delo, 14. nov. 1998, NB) | Položil sem obraz na njen goli trebuh, se ga dotaknil z nosom, čelom, lici, očmi, ustnicami ker, imela je tako svilen gladki in tako volneno topli trebuh, ta moja Bronja, da sem se do ušes zaljubil vanj in sem ga ljubil vsaj toliko, kot njene prebujene in v strasti napete prsi. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Krt se je kar na lepem do ušes zaljubil vanjo, ker je imela tako prijeten glasek; ker pa je bil pamenten, ni o svojih čustvih niti črhnil. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | S puščavskim rallyjem se je »zastrupila« že pred leti. Ko sem napolnila dvajset let, sem se z motorjem odpravila na šestmesečno pustolovščino po Afriki in tedaj sem se do ušes zaljubila v čudovito pokrajino. (Delo, 22. dec. 2004, NB)

◆ Gl. *biti zaljubljen do ušes*.

☉ angl. *to fall head over heels in love with so.; to fall desperately in love [with s. o.]*; hr., srb. *zaljubiti se do ušiju; zaljubiti se preko ušiju; zaljubiti se preko glava*; it. *innamorato cotto; innamorato pazzo*.

zapisati si kaj za uho /ekspr.; pren., tudi kot velel/ *zelo dobro si zapomniti kaj*

Tisto je že res, Neža, in ne bom ti pozabil. Če pa misliš, da me smeš zmerjati kakor se ti poljubi, potem si pa le zapiši za uho, da bi tudi jaz lahko eno rekel. Pa zlasti tiste groše pusti na miru. (Ivan Pregelj, Mlada Breda, NB) | Ne stojmo pred prihodnostjo kot janjci, pa tudi ne kot zajci. Zato oblast, ne skači brž v besedo, če kdo manj sonca vidi in bolj bedo, za demokracijo gre, za skupno stvar, to zapiši si za uho, oblast, vladar. Komarja ne precejaj, bolj na slone glej, da skupaj pridemo še kam naprej. (Državni zbor RS: 14. izredna seja, 26. 09. 1997, NB) | Za dejstva nam je mar kot za lanski sneg, važno je, da bomo v Plancici prirejali tekme in postavljali svetovne rekorde, pa četudi bomo morda kmalu morali uvažati še predskakalce. To bi si morali za uho zapisati tudi slovenski imenitniki vseh vrst, ki se prihajajo kazati na vsakoletni cirkus pod Poncami. (Delo, 27. feb. 2001, NB) | Župani si torej lahko enkrat za vselej zapišejo za uho, da lahko sprožijo kazenski postopek za zaščito časti in dobrega imena le z zasebno tožbo. (Delo, 17. jun. 2005, NB) | Želim pa si, da bi tudi igralci znali ločiti med tistim, kar je namenjeno širši javnosti, in tistim, kar si mora vsak sam zapisati za uho. Tisto, kar je izrečeno na štiri oči ali v skupini za zaprtimi vrati. (Delo, 15. sep. 2005, NB)

◆ Frazem *zapisati si kaj za uho* izhaja iz stare pravne rabe. Pri določanju meje in obhodih mej so nekdanj vzeli s seboj kot priče dečke, ki naj bi si položaj mejnih kamnov natančno vtisnili v spomin. Da bi jim bilo to popolnoma jasno, so bili pri vsakem mejnem kamnu oklofutani, tj. udarjeni za uho. S tem so jim položaj meje zemljišča tako rekoč »zapisali za ušesa«.

☉ angl. *to get sth. into one's head; to engrave sth. in one's memory*; češ. *zapsat si něco za uši*; fr. *inscrire qc. dans ses tablettes*; hr., srb. *zapisati sebi za uho*; nem. *sich etwas hinter die Ohren schreiben*; rus. *zarubit' (sebe) na nosu*.

zardeti do ušes /ekspr.; pren., nedov. *zardevati/ zelo, močno zardeti*

Obstala sta kakor ukovana in se spogledala. Nato je Milica spustila na tla svoj šopek in stekla k dekletom, Venček pa je zardel do ušes in sklonil glavo. (Ciril Kosmač, Pomlad s čapljo, NB) | Parlamentarna večina uspešno preobraznih strank, priveskov, trabantov in graditeljev mostov je obnemela in prenesla vse svoje delovanje v desni prst. Verjamem, da so nekateri to naredili z veseljem, drugi pa so najprej zardeli do ušes in nato disciplinirano pritisnili na tipko proti. (Delo, 22. dec. 1998, NB) | In pomivajo posodo? Da ne govorimo o umivanju

rok. Zardela je do ušes. To pa ni njena stvar, je rekla, naj vprašam šefico. (Jana 2007, št. 29, NB) | Nisem vedel, da je Mladika zardevala do ušes in ne vem, kdo naj bi tam zardeval in zakaj bi zardeval zaradi mojih prizadevanj za razminiranje ločitvene črte med grškim (priznanim) delom Cipra in turškim (ki bo žal ostal zunaj EU), severnim delom v organizaciji in izvedbi mednarodnega sklada za razminiranje (ITF) s sedežem v Ljubljani. (Delo, 19. apr. 2003, NB)

◆ Gl. *biti zaljubljen do ušes*.

☉ češ. *zardít se až po uši; zrudnout až po uši; začervenat se až po uši; červenat se až po uši; zapálit se až po uši*; it. *arrossire fino alla radice dei capelli*; pol. *czerwienić się po uszy; rumienić się po uszy*; rus. *pokrasnet' do ušej; krasnet' do ušej; pokrasnet' do kornej volos; pokrasnet' po samuju makušku*.

zardévati do ušes, gl. *zardeti do ušes*.

uíti

kázen ne uíde kómu, gl. *kazen*.

uíti v hláče, gl. *hlače*.

za lás uíti čému, gl. *las*.

ujéti

[šš] **ujéti vlák**, gl. *vlak*.

ujéti kóga na láži, gl. *laž*.

ujéti kóga na límanice, gl. *limanica*.

ujéti kóga na trńek, gl. *trnek*.

ujéti kóga v pást, gl. *past*.

ujéti korák s časom, gl. *korak*.

ujéti zádňji vlák, gl. *vlak*.

ujéti se

ujéti se kómu na límanice, gl. *limanica*.

ujéti se v pást, gl. *past*.

ukáz

kàkor na ukáz, gl. *kot na ukaz*.

kot na ukáz /ekspr.; primera/ *zelo hitro, nemudoma*; sop.: **kakor na povelje**

Skoraj presenečeno je zagledal federalce v oklepniku in poleg njega, kot bi jih ne pričakoval v tej smeri, kako so otrpnili in namerili nanj kot na ukaz, nekako močni in neranljivi so se zazdeli Racu. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Pa kot bi mu nekaj velelo: Oficirji so kot na ukaz skočili pokonci vsi hkrati. Lepi poročnik je z mirnim, a tisti hip docela praznim in neverjetno postaranim obrazom segel na bok po pištolo. (Gítica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Na ta trenutek so čakali že od ranega jutra, ko so še v temi kot na ukaz vstali s svojih improviziranih ležišč, se obredno umili in v prvi zori z vseh strani velikega gozda pridrli na poseko. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni,

NB) | Javnost je namreč organizirala veliko akcijo, s katero naj bi preprečili, da bi družbo kupila katera od tujih zavarovalnic. Na noge so kot na ukaz planili branilci »nacionalnih interesov«, ki zagovarjajo prodajo družbe skupini družbenikov, ki jo sestavljajo zaposleni in uprava. (Delo, 31. avg. 2004, NB) | »Jaz tukaj ne bom pil.« Tudi drugi kot na ukaz odložijo kozarce, vržejo nekaj evrov na točilni pult in odvihrajo iz bara v istem slogu, kot so privršali. (Delo, 4. mar. 2006, NB) | Spet je zadonela trobenta. Peter Majcen je vstal kakor na ukaz in jo kar na slepo mahnil skozi gozd, toda prav kmalu se je znašel na trdem kolovozu, ki se je precej strmo vzpenjal navkreber. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Blejanje, da so šipe žvenketale v oknih. In na lepem so se vse glave za tisto mizo, kakor na ukaz, obrnile za Resnikom. Možje so bili solzni od smeha. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | Ko je kakor na ukaz posvetilo pet, šest žarometov hkrati, in sicer povsod tam, kjer so bila vrata, je bilo najino delo povečini opravljeno, nekaj svetnikov in svetnic božjih je še čakalo in nama ponujalo svoj les ... (Florjan Lipuž, Zmote dijaka Tjaža, NB)

♦ *Primer a kot na ukaz z različico kakor na ukaz* izhaja iz medmetnega izraza *na ukaz*, ki izraža pripravljenost izvršiti ukaz koga. Ker ukaz navadno predvideva takojšnje ukrepanje, se je v primeri razvil pomen 'zelo hitro, nemudoma'.

© angl. *as if on command*; češ. *jako na povelj*; nem. *wie auf Kommando*; *wie auf Befehl*; rus. *kak po komande*.

ukrotiti

ukrotiti rdéčega petelína, gl. **petelin**.

úlica

biti v slépi úlici, gl. *slepa ulica*.

iskáti pót iz slépe úlice, gl. **pot**.

íti na úlice /publ.; mn., pren./ *demonstrirati*

Protesti trajajo že več tednov, nezadovoljni in prevarani varčevalci pa so šli na ulice zaradi popolnega propada Nifa, zaradi katerega je skoraj 310.000 vlagateljev ostalo brez denarja v skupnem znesku 170 milijonov dolarjev. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Republika srbska je namreč na robu bankrota. Okoli 180.000 nezadovoljnih upokojujencev s povprečno pokojnino 105 mark grozi, da bodo šli na ulice, če jim ne bodo redno izplačevali pokojnin. (Delo, 10. avg. 2001, NB) | Seveda ne gre za to, da v tej državi ni ljudi, ki bi šli na ulice – dan pred praznikom dela so tukajšnje oblasti napovedale, da bo v prihodnjih štirih letih ostalo brez dela novih 20 milijonov ljudi in da bo težko ustvariti toliko novih delovnih mest, kolikor bi jih bilo treba za prevzem vse delovne sile. (Delo, 6. maja 2002, NB) | Rezultat mešanice teh dveh kompleksov je bil jasno viden, ko so študenti pekinških visokih šol v drugi polovici maja šli na ulice in protestirali proti Natovemu bombardiranju kitajskega veleposlaništva v Beogradu. (Delo, 29. maja 1999, NB)

♦ Frazem *iti na ulice* je, kot kaže zadnji zgled, nastal po izpustu sestavine *demonstrirati* (*protestirati*) v zvezi *iti na ulice in demonstrirati* (*protestirati*) ali *iti na ulice demonstrirati* (*protestirati*). S tem se je besedna zveza *iti na ulice* spremenila v frazeološko.

© fr. *descendre dans la rue*; nem. *auf die Straße gehen*.

izhòd iz slépe úlice, gl. **izhod**.

nájti izhòd iz slépe úlice, gl. **izhod**.

nájti pót iz slépe úlice, gl. **pot**.

poiskáti izhòd iz slépe úlice, gl. **izhod**.

pót iz slépe úlice, gl. **pot**.

prípeljáti v slépo úlico, gl. *slepa ulica*.

príti iz slépe úlice, gl. *slepa ulica*.

slépa úlica /ekspr.; v povedni rabi v im. ed. in v predl.

zv., pren./ *zelo neprijeten, zapleten položaj*

»Kalinograd bi moral postati most z Evropo, ne pa njena slepa ulica,« je na srečanju s kolegom iz Poljske in Litve izjavil ruski premier Mihail Kasjanov. (Delo, 12. mar. 2002, NB) | Kaj pa če bi se tako popravila napaka, ki jo omenja tudi nemški filozof Max Scheller, ko pojasnjuje teorijo, po kateri je homo sapiens s svojo zavestjo pravzaprav le napaka v evoluciji, njegova slepa ulica. (Delo, 2. okt. 1999, NB) | A obisk v zakonski posvetovalnici ne pomaga zmeraj. Terapija je slepa ulica, ker ne temelji na trdnem empiričnem znanju in je med svetovalci veliko šarlatanov. (Delo, 21. apr. 1999, NB) | Marsikdo se še gotovo spominja, da je tudi predsednik države Milan Kučan ugotovil, da je očitno nekdo na nek način ustavil preiskavo. Najprej vehementno »dihanje za ovratnik«, potem pa nenadoma slepa ulica in stopicanje na mestu. (Delo, 19. jul. 2002, NB) | Prav ta mesec bo minilo tudi leto dni od brutalnega napada na Petka, policija pa je pri preiskavi tega primera očitno še vedno v slepi ulici. (Delo, 7. feb. 2002, NB) | Po 0 : 4 in katastrofalni predstavi je očitno, da učinka ni bilo. Za poznavalce razmer to seveda ni presenečenje: bila je le potrditev, da je Olimpija že dolgo v slepi ulici. (Delo, 2. apr. 2002, NB) | Plačni zakon za javni sektor naj bi bil nekakšna pika na i reformi uprave, pri katerem pa se bolj zatika kot ne. Pogajanja o metodologiji za določitev orientacijskih delovnih mest in nazivov so v slepi ulici, čeprav naj bi se že končala. (Delo, 4. jan. 2003, NB) | Mahašev, sicer tudi nekdanji notranji minister v Groznm, je ponovil, da je čečensko vodstvo z Aslanom Mashadovom že od vsega začetka krize pripravljeno na dialog in na mirno rešitev konflikta. Brez pogajanj se bo spopad, ki mu ni videti konca, prej ali slej znašel v slepi ulici. (Delo, 11. maja 2000, NB) | »Vijoličasti« so vsekakor največje razočaranje prvenstva. Vprašanje, zakaj so se znašli v slepi ulici, pa v Ljudskem vrtu nikoli ni bilo ravno aktualno. (Delo, 31. dec. 2001, NB) | Fiat se je po objavi sanacijskega programa zadnje dni znašel v slepi ulici, saj od vlade še vedno ni dobil privoljenja, da svoje dosedanje delavce lahko prepíše na breme do-

polnilne blagajne, kjer bi eno leto dobivali zmanjšano plačo. (Delo, 23. nov. 2002, NB) | Ministrska konferenca je tik pred koncem obtičala v slepi ulici, saj je francoska delegacija zavrnila podpis skupne deklaracije Na poti k demokraciji. (Delo, 28. jun. 2000, NB) | Tako kot je viden napredek na reprezentančni ravni, tako je vidna tudi stagnacija na klubski sceni. Slovenski klub se vrti v krogu in vprašanje je, kdaj bo prišel iz slepe ulice. (Delo, 21. jun. 1999, NB) | Predlaga dogovor v okviru konstruktivne dvoumnosti. Da bi prišli iz slepe ulice, naj bi Palestinci in Izraelci sklenili okvirni dogovor. (Delo, 15. jun. 2000, NB) | Zdi se torej, da so izdelovalci računalnikov prišli v slepo ulico. Uporabniki zmogljivejših računalnikov očitno ne potrebujejo, izdelovalci pa ne vedo, kaj bi jim novega in boljšega še lahko ponudili. (Revija Monitor, maj 2001, NB) | Slišali smo lahko, da se celice tumorja želi pripeljati v slepo ulico. Točno, želimo jih spraviti v slepo ulico, da bi jih doletela letalna mutacija, da jih zadene »odločujoči strel«. (Delo, 2. okt. 1999, NB) | Dominik Smole je napisal tragedijo Antigono, kjer je v Kreonu orisal lik sodobnega diktatorja, ki prizna, da je zašel v slepo ulico in si more najti rešitev samo v nekem brezdušnem cinizmu. (Delo, 19. avg. 1999, NB) | V zameno naj bi Rusija priznala Čečenijo in ji pomagala pri vzpostavljanju diplomatskih odnosov z drugimi državami. Jelcin je bil, kot pravi Mashadov, takrat v bistvu za predlagano ponudbo, a potem so pogajanja spet zašla v slepo ulico. In tam tudi obstala. (Delo, 13. sept. 1999, NB)

◆ Frazem je nastal iz besedne zveze *slepa ulica* v pomenu 'ki ima izhod samo na enem koncu'. Besedna zveza se uporablja preneseno v pomenu 'zelo neprijeten, zapleten položaj', in to večinoma v predložnih zvezah *biti v slepi ulici*, *priti iz slepe ulice*, *priti v slepo ulico*, *pripeljati v slepo ulico*, *spraviti v slepo ulico*, *zaiti v slepo ulico*, *znajti se v slepi ulici* in redkeje v im. ed. z glagoloma *biti*, *postati* ter s sestavinama *izhod*, *pot*: *izhod iz slepe ulice*, *pot iz slepe ulice*.

◎ češ. *dostat se do slepé uličky*; *octnout se ve slepé uličce*; *být ve slepé uličce*; *přivést/zahnat/vehnat někoho/něco do slepé uličky*; *vyvést někoho/něco ze slepé uličky*; *ocítat se v slepé ulice*; hr., srb. *biti (nalaziti se, naći se) u čorsokaku*; *doći (dospjeti, zaći, zapasti) u čorsokak*; it. *un vicolo cieco*; *una via senza uscita*; nem. *etw. führt aus einer Sackgasse heraus*; *in eine Sackgasse geraten*; *in einer Sackgasse sein*; pol. *ślepa uliczka*; *ślepy zaulek*; *zapędzić się w ślepa uliczkę*; *zapędzić kogoś w ślepa uliczkę*; *zapędzić się w ślepy zaulek*; *nie móc wyjść ze ślepej uliczki*; rus. *zavesti/zavodit' v tupik*; *zajti (prijiti, stat') v tupik*; *postaviti'/staviti' v tupik*; *vyvesti/vyvodit' iz tupika*; slš. *dostat' sa do slepej uličky*; *ocitnút' sa v slepej uličke*.

správiti kóga v slépo úlico, gl. *slepa ulica*.

zaiti v slépo úlico, gl. *slepa ulica*.

znájti se v slépi úlici, gl. *slepa ulica*.

ulít

biti kot ulít /ekspr.; primera/ *zelo pristajati, se prilegati*

»Triba je ustvarjati oblačila, o katerih se lahko pogovarjamo, ki izzivajo zblížanje in vsaj malce osrečijo,« pravi. Znan je po oblačilih, ki so kot ulita po telesu. (Delo, 22. feb. 2002, NB) | Postavitev te opere v Glyn-debournu ni nič bolj nenavadna kot Anne Sofie von Otter v vlogi Carmen. To ni glasba v njenem slogu, tudi ni vajena francoščine in sploh, kako naj se ta visoka, fantovska Švedinja s kratkimi lasmi, ki je kot ulita za Mozarta in Strausse v hlačah, stlači v podobo neustavljive zapeljivke. (Delo, 5. avg. 2002, NB) | Saši Pavček je naslovna vloga kot ulita, po izkušnji z Bužco pred leti morda le ne tako presunljiva. Njen nastop je »furbarija«, ki prepriča tudi Viteza ... (Delo, 17. okt. 2002, NB) | Prinesem ji svoje nadomestno enodelno spodnje oblačilo in ji pomagam, da ga obleče. V živo rumeni, prilagajoči se pletenini je njeno telo kot ulito in lasje so spričo žarive svetle barve še bolj črni. (Miha Remec, Lovec, NB)

◆ Primera *biti kot ulit* temelji na sestavini *ulit*, deležniku glagola *uliti* 'z vlivanjem staljene kovine, snovi v kalup, narejen po originalu'. Kar je torej ulito, se zelo prilega originalu, preneseno zelo pristaja, se prilega nasploh. Primerjalna sestavina *kot ulit* tvori primere tudi z drugimi glagoli: *prilegati se* komu kaj *kot ulito*, *pristajati* komu kaj *kot ulito*.

prilégati se kómu kàj kot ulító /ekspr.; primera/ *zelo, odlično se prilégati*

Posebno poglavje v pogovorih okrog tega polkovnika je bilo njegovo perilo. Uniformo je kajpada imel iz najfinejšega, najtanjšega vojaškega sukna in tako odlično krojeno, da se je njegovi lični postavitvi prilagala kot ulita. Toda v primerjavi z njegovim perilom je bila uniforma malenkost. (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Madžarski pianist Károly Mocsári Liszta najbrž rad igra. V prvem delu koncerta je z našim orkestrom izvedel Madžarsko fantazijo, ki se ji sintagma »salonsko ciganstvo« (Adorno) prilega kot ulita. (Delo, 18. feb. 1999, NB) | Robodoc je s kablom povezan z računalnikom in sledi programiranim ukazom. Za konec Kappus protezo zabije v luknjo: vanjo se prilega kot ulita. (Delo, 29. maja 1999, NB) | Naslednjega dne se je čevljar vrnil s čudovito izdelanim škornjem. »Sijajno!« je rekel cesar, ko ga je pomeril. »Prilega se mi kot ulit.« (Delo, 4. maja 1999, NB) | Vendar ta politik enako kot večina študiranih geologov še nikoli ni slišal o taki možnosti. Pa mu je Stephens posadil na glavo svoj širokokrajni stetson in Beginu je pristajal kot ulit: »Morebiti

ste pa vi tisti človek, ki bo za nas odkril nafto.« (Delo, 21. dec. 1999, NB) | Jakna mu je pristajala kot ulita. Tat se je v trgovini lepo oblekel. (Delo, 26. okt. 2005, NB)

◆ Gl. *biti kot uliti*.

pristájati kómu kàj kot ulíto, gl. *prilegati se komu kaj kot ulito*.

ulíti se

ulíti se kot iz škáfa, gl. *škaf*.

ulovíti

ulovíti zádjni vlák, gl. *vlak*.

umakníti se

umakníti se v slonokoščéni stòlp [čésa], gl. *stolp*.

umázan

iméti umázane rôke, gl. *roka*.

opráti umázano perílo, gl. *perilo*.

pránje umázanega períla, gl. *pranje*.

práti umázano perílo, gl. *perilo*.

umázano perílo, gl. *perilo*.

umázati

ne umázati si rôk s krvjó, gl. *roka*.

umázati si rôke [s čím], gl. *roka*.

umázati si rôke s krvjó, gl. *roka*.

umétniški

iméti umétniško žílico, gl. *žilica*.

odkríti umétniško žílico, gl. *žilica*.

umík

umík v slonokoščéni stòlp [čésa] /knj.; pren./ *umik od stvarnega, konkretnega življenja*; gl. **umakniti se v slonokoščéni stolp [čésa]**

Torkarjev lirizem ni udobni umik v slonokoščeni stolp intimizma, temveč je tihi krik po veri, po upanju, po poseganju v ta pobesnili in iztirjeni svet. Njegov lirizem je boj proti čustveni otopelosti človeka in sveta. (Delo, 15. okt. 2003, NB)

◆ Gl. *umakniti se v slonokoščeni stolp [čésa]*.

umírati

umírati kot múhe, gl. *muha*.

umírati od sméha, gl. *smeh*.

umíti se (si)

po máčje se umíti /ekspr.; primera, nedov. **umivati se / zelo površno se umiti**

Oba sva se po mačje umila, pri tem pa veselo nasmihala drug drugemu, češ, zdaj sva res prebujena do konca, čeprav se je komajda svitalo izza grebena. »In zdaj pra-

vilo številka dve!« je slovesno oznanil lovec Krvina in pri tem dvignil kazalec pomembno v zrak. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Brž se oblečeva, po mačje umijeva, pograbiva najino robo in – obstaneva v onemoglem obupu pred zaprtimi vrati. (Z. Jerin, Vzhodno od Katmanduja, 1965, 18)

◆ Gl. *umivati se kot mačka*.

po pilátovsko si umíti rôke, gl. **pilatovsko**.

umíti si rôke [kot Pilát], gl. **Pilat**.

umívati

rôka rôko umíva, gl. **roka**.

umívati se (si)

po máčje se umívati, gl. **umiti se**.

umívati se kot máčka, gl. **mačka**.

umréti

umréti od sméha, gl. **smeh**.

umréti s škórnji na nôgah, gl. **škorenj**.

umréti v škórnjih, gl. **škorenj**.

uníčiti

uníčiti do zádjnega možá, gl. **mož**.

úpati si

úpati si v lèvje žrélo, gl. **žrelo**.

upíhniti

kot bi véter upíhnil svéčo, gl. **veter**.

upírati se

upírati se z rokámi in nogámi, gl. **roka**.

upírati se z vsèmi štírimi, gl. **štiri**.

uporábiti

uporábiti [kàj] [kot] zádjni adút, gl. **adut**.

uporábiti komólce, gl. **komolec**.

uporábljati

uporábljati komólce, gl. **komolec**.

upréti se

upréti se z vsèmi štírimi, gl. **štiri**.

ura¹

bíti kàkor húda úra /ekspr.; primera/ *biti divji, besen*

»Kakšen pa si,« mrmra vmes. »Saj si kakor huda ura ali pa odklenjen pes. Gledaš, kakor bi me hotel popasti.« (Milan Pugelj, Črni panter, NB) | S tepke pred hišo so padali prvi zreli sadeži, a se nisem upal s praga, da bi jih pobral, zakaj na tnalu je ded s tako silovitostjo cepil

drva, da so kalovnice letele po vsem dvorišču. Bil je teman kakor huda ura in je s sekiro skušal pognati iz sebe jezo, ki ga je hotela raznesti. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB)

◆ *Primer a biti kakor huda ura* je nastala po zelo nazorni primerjavi človekovega razpoloženja s hudo uro. Podobno bi lahko rekli tudi za primer o *gledati kakor huda ura*.

glédati kàkor húda úra /ekspr.; primera/ *grdo, je-zno gledati*

Andrej je slutil, da je šla Cila zaradi njega od hiše. Rekel ni nobene besede, gledal je pa kakor huda ura. Zdelo se mu je, da bi bil on rajši navaden hlapec, preprost kočar, samo da bi si smel izbrati nevesto po svojem srcu. (Fran Detela, Tujski promet, NB)

◆ Gl. *biti kako huda ura*. Slovenskemu ustrežni italijanski frazemi so: *fare occhi da basilisco*; *fulminare con lo sguardo*; *guardare di mal occhio*.

kàkor húda úra /nevtr.; pren., primera/ *zelo hitro, nenadoma*

Ubog! Milan! Prišlo je vse kakor huda ura, hitro, nepričakovano! Moj Bog, kaj pa da vem! (I. Tavčar, Otok in struga, NB) | Samo takrat se vrne preteklost, kadar je nepoklicana in nezaželjena. Pride kakor huda ura, srca trepečejo v grozi in molijo. (I. Cankar, Razbojnik Peter, NB) | »Izučilo jih je,« so govorili o previdnih tlačanih. »Turki ti privró kakor huda ura: naglo in sam ne veš, odkod.« »Trlep je vendarle uganil pravo, ko nas je poslal na prežo.« (Ivan Zorec, Stiški svobodnjak, NB)

◆ *Primer a kakor huda ura* je nastala glede na dejstvo, da huda ura pride zelo hitro, nenadoma.

ura²

natánčen kot [švícarska] úra, gl. *točen kot [švícarska] ura*.

natánčno kot [švícarska] úra, gl. *točen kot [švícarska] ura*.

navíjati kómu úro, gl. *naviti komu uro*.

navítí kómu úro /ekspr.; pren., nedov. *navijati/*

1. kaznovati koga s potegljaji za uhelj, z zavijanjem uhlja

»Si slišal? Rekli so, naj ti navijem uro. Zakaj lažeš, deček?« (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | »Kaj je Ban?« sem rekel, »si spet komu navil uro?« Ban je belo gledal, molčal je in bil je videti še kar nevaren. (Drago Jančar, prav tam, NB) | Pa kdo bi si mislil, da je tako prevejan? O, prekanil si me, tako strašno prekanil, da bi te najrajši pograbila za ušesa in ti navila uro. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | Potopila se je, a vendar spet priplaval vrh vode. Tako so bili zaverovani v bombardiranje rač, da so prezrli moža, ki jim je tiho prišel za hrbet, pograbil starejša dva in jima začel navijati uro. Najmlajši je hitro pobegnul. (Fran S. Finžgar, Iveri in utrinki, NB)

2. ostro prijeti koga z besedo, ošteti ga

Nikakor pa ne mislim, da bi bilo treba kaznovati vse vpletene; če bi »navili uro« vsaj enemu ali dvema, ki

kvarijo zgled (konkretno namreč mislim partikularno na moj lasten primer, kjer sem kot bolnik potegnul »ta kratko«), bi bil to verjetno (sploh pa za zbornico!) že velik uspeh! (Delo, 11. nov. 1999, NB) | Smrekar ne odneha, vem, da ne, Strniška tudi ne. Obema sem navil uro, sebi pa olajšal vest. (Fran S. Finžgar, Sama, NB)

◆ Frazem *naviti komu uro* z nedovršno različico *navijati komu ušesa* temelji na primerjavi resničnega navijanja ure s potegljaji za uhelj, z zavijanjem uhlja koga, ki ga hočemo kaznovati. Na osnovi tega početja z ušesi se je razvil prenesen pomen 'ostro prijeti koga z besedo, ošteti ga'.

Po sestavinah je slovenskemu *naviti uro* enak nemški frazem *die Uhr aufziehen*, ki v pogovornem jeziku pomeni a) spiti kozarec alkohola; doliiti steklenico žganja (pomen temelji na predstavi o človeku kot tehničnem mehanizmu, od leta 1900 dalje); b) onanirati idr. (od leta 1920); c) spolno občevati (od 1920); d) potegniti smrkelj v nos, smrkniti (od 1920 dalje).

poslédnja úra /ekspr.; pren./ *čas smrti; propad, prenehanje česa*; sop.: **zadnja ura**

GROZD: Kako ste vi vsi natanko začutili, da me je nekdo ranil, da so se mi zazibala tlà pod nogami. *Razjarjen*: Ali jaz vam rečem, vam vsem skupaj, da to ni moja poslednja ura. Varali ste se jako ... (Ivan Cankar, Za narodov blagor, NB) | Tudi ti si spoznala, da sem ti brat in ženin pred Bogom ... Če si me takrat spoznala in če si mi podala roko, podaj mi jo še zdaj, ko je poslednja ura! (Ivan Cankar, Pravična kazen božja, NB) | Njene roke so visele mrtvo ob životu, njene ustnice se niso genile, ali njeno srce je klicalo, rotilo. – Poslednji dan je že, o dragi moj godec, že se bliža poslednja ura. O povej, sporoči, kaj si že čisto pozabil name? (Ivan Cankar, Potepuh Marko in kralj Matjaž, NB) | Veliko antikristov je že zdaj tu. Iz tega spoznamo, da teče poslednja ura. Izšli so izmed nas, a niso bili izmed naših. (Sveto pismo nove zaveze, NB)

◆ Gl. *zadnja ura*.

poslédnja úra bíje kómu/čému /ekspr.; pren., dov. **odbije/**

1. kdo umira, je v zelo slabem stanju; sop.: zadnja ura bije komu

Zgodba pravi, da je poslovnega partnerja Phelps a izsiljeval tako dolgo, dokler mu ni prepisal svojega dela podjetja, medtem ko se je Georgea Zibera lotil drugače. Ko je ta mislil, da mu bije poslednja ura, ga je Singer prepričal, da je svoj del podjetja prepisal nanj, in mu obljubil, da bo po njegovi smrti poskrbel za njegovo družino. Ziber je podpisal papir, Singer je najel najboljše zdravnike. (Delo, 5. okt. 2007, NB) | Ne z ušesi ne z repkom ni mignil. Prepričan je bil, da mu bije poslednja ura veselega življenja. Pa se je zelo motil. Kdo bi ubijal živalco, ki po gozdih robka le žir in tare divje lešnike? (Fran S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB) | Nisem mogel več iz noči, ne med ljudi, ki so imeli še žarek

sonca v srcu; tuj jim je bil moj smeh; zoprni moj glas in besede, ki so se izvile naravnost iz moje bolesti, so jim bile odurne in nerazumljive ... Takrat je bil čas, da sem te ugledal, odbila je poslednja ura. (Ivan Cankar, Nina 2, NB)

2. kaj propada, konec je česa

Predsednik Krščanskodemokratske stranke Srbije Vladan Batić je ponovil, da je »odbila poslednja ura«, da se Srbija odpravi na pot samostojnosti, in pri tem opozoril na stroške državne uprave, ki bremenijo davkoplačevalce. (Delo, 27. jul. 2002, NB)

♦ Gl. *zadnja ura*.

točen kot [švicarska] ura /ekspr.; primera, tudi **natančen**, prisl. **natančno, točno/ zelo točen**

Dvajset minut je minilo. Njen agent je točen kot ura. »Lepo se je bilo pogovarjati z vami,« pravi z nasmeškom, vstane in si poravna rožasto indijsko krilo. (Delo, 26. junij 1999, NB) | Točni ste kot ura, kolega Brenčič. Vprašanje ste naslovili na vlado. (Državni zbor RS: 7. redna seja, 19. 6. 2001, NB) | Menstruacija je bila točna kot ura in skorajda mi ni bilo treba imeti menstrualnega koledarčka. Vedno sem nekako vedela in v zgodnjih dvajsetih sva se »moja najboljša prijateljica« in jaz povsem uskladili. (Viva, januar 2006, NB) | Blaž Lukan. Točen kot švicarska ura. (Delo, 11. dec. 2001, NB) | Pravi, da italijanska ekipa še nikoli ni bila tako harmonična in enotna, skrbi pa ga malce njegov vlak. Zaključek kroga na avtodromu v Zolderju je brez dolge ravnine za klasičen šprinterski vlak, v nekaj ostrih ovinkih pa bodo morali biti njegovi pomočniki natančni kot švicarska ura. (Delo, 12. okt. 2002, NB) | »Doma jih imam cel kup, napisanih na kos papirja, za več kot dve leti.« »Pišem jih točno kot ura.« »In pravim ti, nobena številka, ki se končuje na sedem ...« »Ja, sedmica je zadela!« (George Orwell, 1984, NB) | V St. Moritzu jih je dočakal razpoloženi direktor Klemen Bergant, ki je vse formalnosti že uredil. Potem ko se je prepričal, da vse službe delajo natančno kot »švicarska ura«, je prevzel akreditacije za vseh 15 slovenskih reprezentantov in 25 spremljevalcev ... (Delo, 1. feb. 2003, NB)

♦ Primera *točen kot [švicarska] ura* z različico *natančen kot [švicarska] ura* temelji na dejstvu, da ura, sploh pa švicarska, v nasprotju z nekaterimi drugimi načini najbolj natančno meri čas. Med starejšimi slovarji primeroma omenja Glonar (SSJ, 411): *točen kakor ura*; pred njim tudi že Cigale (II, 1206) pri iztočnici *Pünktlich ... pünktlich verriichten, na tanko, pično, po vseh delih opravljati, storiti, delati; adv. na las, na tanko, natančno, ob uri, na uro, kakor ura; ob odločenem, ob pravem času*.

◎ bolg. *točen kato [švejcarski] časovnik*; češ. *přesný jako hodinky*; hr. *točan kao [švicarski] sat*; it. *puntuale al minuto; cronometrico*; mak. *točen kako [švejcarski] sat*; pol. *punktualny jak [szwajcarski] zegar*; rus. *točnyj kak časy*; slš. *presný ako*

[švajcarske] hodinky; ukr. *točnyj jak godynnyk; točnyj jak avtomat*.

točno kot ura, gl. *točen kot [švicarska] ura*.

ure so štete komu/čemu /ekspr.; pren., mn./

1. *kdo kmalu bo umrl*; sop.: **dnevi so šteti komu/čemu**

Tako je minilo pet let in vse cesarstvo je zadela huda nesreča; cesar je zbolel in razširili so se skrivnostni glasovi, da so mu ure štete. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Preden sem prišel k vama, sem spodaj slišal, da so sodniku ure štete. Ne bi se smel tako zaplesti. (D. Jančar, Galjot, NB) | Bolniški voziček, ki z veliko hitrostjo drvi po klancu navzdol. Na njem bolnik pod infuzijo, ki so mu ure štete in v katerem zlahka prepoznamo na smrt bolnega premiera. (Delo, 3. apr. 2004, NB) | Stara pa je resnica: Kdor dela testament, mora kmalu umreti. Vedeli smo zatorej, da so štete ure življenja Polikarpu Khallanu, tudi Khallainu. (I. Tavčar, Visoška kronika, NB) | Talcem so štete ure. Ultimatum se po novem izteče v soboto jutraj – Putin: Glavna naloga je ohraniti življenje. (Delo, 26. okt. 2002, NB)

2. kaj bo izginilo, propadlo

Nacionalnosti, ki se danes priklanja, so štete ure – na milost in nemilost je prepuščena sovražnikom. Primer za ta teorem so priskrbeli kranjski Nemci. (D. Matič, Nemci v Ljubljani, NB)

◎ it. *avere le ore contate*; nem. *seine Stunden sind gezahlt*.

vedeti, koliko je ura /ekspr.; pren./ *vedeti, kakšen je položaj, kako je v resnici*

Zato v svojem tesarskem predpasniku ni bil videti kot kak vojvoda, videti je bil kot tesar. A glava je bila še zmeraj vojvodsko zvita, takoj ko je zagledal mračni obraz dobravskega oskrbnika, je vedel, koliko je ura. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | »O Marija Pomagavka!« se je ob pogledu na bučo za našim podom stresla celo naša mama. Kmalu pa je ugotovila, koliko je ura. »Presneta mularija!« (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Joco je bil dober jezdec; kakor žaba je čepel na konju in ga podil v breg; njegov ostri, ukazovalni glas mu je pridobil ugled celo pri bataljonskih štabih. Kadar je z ostrimi očmi pogledal kuharje, so takoj vedeli, koliko je ura. (M. Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Po padcu je obležal v izteku in se prijel za desno koleno. Takoj sem vedel, koliko je ura, saj je imel Primož že dalj časa težave s kolenom. (Delo, 27. jan. 2000, NB) | Verjamem, da so ljudje po vseh teh letih vendarle pripravljene sprejeti realna dejstva. Za volivce s podeželja je mogoče največ storiti tako, da jim odgovorno poveš, koliko je ura, in jim ponudiš najboljšo rešitev, ki je v danih okvirih možna. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | A Francozi imajo pri vsej tej zadevi vsaj to opravičilo, da se ne pretvarjajo. Vsi po vrsti namreč vedo, koliko je ura, da gre pri nagradah za veliko kuhinjo, ki bolj ali manj zdravo hrani vso francosko knjigotrdsko industrijo. (Delo, 30. okt. 2003, NB) | Zdaj je tudi največjim optimistom jasno, koliko je ura. EU nam je v desetercu s krmarjem

kratko malo namenila enako vlogo, kakršno imajo velika Poljska, Češka, Slovaška, Madžarska in vse druge članice posadke. (Delo, 26. okt. 2002, NB) | Ko te stroški prisilijo v to in spoznaš, da sam ne moreš kaj dosti, in ko mine vinska romantika, kakršno imamo v Sloveniji, kjer smo vsak zase najboljši na svetu, je to zagotovo dobra pot. Ko greš čez mejo in na sejmihi vidiš, koliko je ura, postane jasno, da moraš za prodajo zelene količine združiti sile. (Delo, 29. maja 2002, NB) | Ženska naju je premerila od glave do pete. Takoj sva videla, koliko je ura. Štela je med tiste, ki so naju imeli za lenuha, brezdelneža, barabi. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | »Rekel sem, kdo bo danes plesal!« mirno ponovi Cene, glasno potegne sapo v nos in s svojo dolgo roko zariše polkrog po zraku, kakor bi hotel reči Modrijanu, naj se samo ozre in poduha ozračje, pa bo takoj videl, koliko je ura. (C. Kosmač, Težka nedelja, NB)

◆ Frazem *vedeti, koliko je ura* izhaja iz prenosa vedenja o točnem času na vedenje, poznavanje položaja nasploh.

◎ it. *sapere che vento tira; mangiare la foglia*; hr., srb. *znati koliko je sati; vidjeti koliko je sati; znati odakle vjetar puši; znati, odakle vjetar piri; znati koji vjetar puši; znati, kakav vjetar puši; rus. znat', otkuda veter duet.*

videti, koliko je ura, gl. *vedeti, koliko je ura*.

zadnja úra /ekspr.; pren./

1. čas smrti

Graččak je prebledel. Vedel je, da je prišla njegova zadnja ura. V smrtnem strahu se je obrnil in tako spodobedel konja, da se je splašil in v divjem diru vrgel gospodarja s sedla, da je obležal mrtev. (Ciril Kosmač, Pravljičca o maku, NB) | In tedaj, častite prijateljice, sem mislil, da je tudi meni prišla zadnja ura! Umeti nisem mogel, da je umrla, da mi je v rokah umrla, a še danes, ko je preteklo toliko let in ko se še vedno vsak hip živo spominjam tistega trenutka, imam občutek, da ni resnica, da je zgolj le moja domišljija, da je umrla – pa je v resnici umrla! (Ivan Tavčar, Cvetje v jeseni, NB) | Bil je oče, ki je imel tri sinove. Kakor vsakemu, je prišla tudi njemu zadnja ura. Poklical je svoje tri sinove k postelji in jim rekel: »Premoženja vam ne morem zapustiti, ker ga nimam.« (Slovenske pravljice, NB) | Spomni se, da ni v svojem življenju napravil ničesar dobrega, ničesar velikega, in od žalosti in kesanja umira tudi njegova duša. Samó zato bi izpraznil rad najmanjši predal svojega srca, da bi mi ne bilo tako težko, kadar pride zadnja ura ... (Ivan Cankar, Popotovanje Nikolaja Nikiča, NB) | Zadovoljen sem bil, da sem smel tu sem na Visoko in da sem smel s tabo živeti. In sedaj, ko mi prihaja zadnja ura, bodi ti izrečena zahvala! Gospodar si mi bil, pa tudi prijatelj si mi bil; jesti si mi dajal in piti si mi dajal. (Ivan Tavčar, Visoška kronika, NB) | Prinesla mu je vode. A mali bolnik je ni mogel več požirati, ker se mu je bližala zadnja ura. (Ivan Tavčar, Izza kongresa, NB) | Štej naše brambovce za zidom, potlej pa se ozri pod klošter in preglej šotore turške in videl bodeš, da se

nam bliža zadnja ura. Imamo pa še najhujšega sovražnika pred seboj, zakaj vsa vojska se je spustila naprej, tu so ostali janičarji, najbolj divji vojaki. (Josip Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB) | »Mihael Galengano, ali hočeš biti deležen zadnje tolažbe naše vere,« je vprašal krivoverski škof. Galengano je prikimal, njegov goreči pogled je pričal, da je na koncu svojih moči, da se mu bliža zadnja ura. (Miroslav Malovrh, Na devinskih skali, NB)

2. propad, prenehanje česa

Se Kemiplasu bliža zadnja ura? Kemiplas mora do 15. maja dokazati, da so njegovi izpusti v okolje neškodljivi. (Delo, 14. apr. 2005, NB) | Član posloводства Dresdner Bank Leonhard Fischer je že zgodaj govoril o asset inflation, inflaciji premoženja. Le redki so hoteli slišati, da se približuje zadnja ura velike zabave. (Delo, 17. okt. 1998, NB)

◆ Frazem *zadnja ura* je nastal po skrajšanju iz besedne zveze *zadnja ura življenja, obstajanja*. Ura kot merska enota časa še zdaleč ni najmanjša časovna enota, a v primerjavi s človeškim življenjem izredno majhna. Besedna zveza *zadnja ura* je tako postala prisposoba za čas tik pred smrtjo oziroma kar sam čas smrti ali propada. Na dejstvu, da komu ali čemu ura ne bo več merila časa, temelji frazem *zadnja ura bije komu/čemu*. Vse tu povedano velja tudi za frazema *poslednja ura in poslednja ura bije komu/čemu*.

◎ angl. *final hour*; češ. *poslední hodinka*; fr. *dernière heure*; hr., srb. *poslednja ura; strašna ura; zadnja ura; umrla ura*; nem. *die letzte Stunde*. **zadnja úra bije kómu/čému** /ekspr.; pren., dov. **od-bije, tudi poslednja ura/**

1. kdo umira; kdo je v zelo slabem stanju;; sop.: **slabo se piše komu; trda prede komu**

Pred kopanjem se je namazal s kremo, ki je reagirala na »kemijo« v bazenu. Gospod se je kar slabo počutil, saj je bil prepričan, da mu bije zadnja ura in da je zato vijoličast. (Delo, 23. jun. 1998, NB) | Sreča mi ni naklonjena. Prvi kamen, ki je priletel s strmine, je zadel mene, in mnogim drugim je odbila nocoj zadnja ura. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Vendar pa ... ali ni čudno, da me je nenadno prešinila taka misel? ... Le zakaj naj bi kmetu bila zadnja ura? ... (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Na vse strani so odhajali sli in nemirno gibanje se je pričelo po mestu. »Meni ali pa Celjanu bije zadnja ura!« je kričal sivi Urh Eizinger in zbiral svoje privržence. (F. Detela, Veliki grof, NB) | »Vidva z ženo pa glejta, da takrat nemudoma zbežita iz gradu. Če se le malo zamudita, vama odbije zadnja ura!« (Slovenske pravljice, NB)

2. kaj propada, konec je česa

Koaliciji (še) ne bije zadnja ura. Usklajevanje še teče, odločitev verjetno v četrtek – Rop: Morebitni izstop SLS iz vlade je nepotrebna dramatizacija. (Delo, 5. mar. 2003, NB) | Husejin jih je gledal, po nekaj urah pa obupal

nad kaosom. Zavedajoč se dejstva, da mu na oblasti bije zadnja ura, je izčrpane kandidate posedel na stole, žabe pa vrgel v vrečo. (Delo, 5. jul. 2003, NB) | Zavedam se, da je situacija resna. Berem celo, da nam bije zadnja ura, zato se nisem udeležil piknika. (Državni zbor RS: 12. izredna seja, 31. 7. 1997, NB) | Hiša sije, zidanci zadnja ura bije. Kulturnozgodovinski spomenik v Lendavskih gorah propada. (delo, 23. jul 2002, NB) | Danes se zdi, da Fordovemu načelu bije zadnja ura. »Mass customization bo v 21. stoletju tako pomembna, kot je bila v 20. stoletju množična proizvodnja,« je pisal ameriški gospodarski svetovalec B. Joseph Pine ... (Delo, 9. feb. 2002, NB) | Ste bili kdaj na razpotju, katero tekmo SP spremljati po televiziji? Junija 1998 bo težavnim odločitvam odbila zadnja ura. (Delo, 26. jan. 1998, NB) | Po zaslugi posodobljenega »noble art« boksarji se pač osredotočajo samo še na močne udarce ... (Delo, 30. mar. 1998, NB) | Tega se v Srbiji zavedajo pripadniki vseh slojev. Prebivalstvo se bo seveda težko sprijaznilo s kruto resnico in dojelo, da je srbski sli po dominaciji odbila zadnja ura. (Delo, 7. jul. 1999, NB)

◆ Gl. *zadnja ura*.

◎ angl. *so. /sth. s final hour has come*; hr., srb. *kucnu čija poslednja ura*; *kuca komu zadnja ura*; nem. *die letzte Stunde schlägt*; *jmdm., einer Sache schlägt die Stunde*.

zádnja úra je prišlá, gl. *zadnja ura*.

zádnja úra odbíje kómu/čému, gl. *zadnja ura bije komu/čemu*.

zádnja úra se blíža kómu/čému, gl. *zadnja ura*.

zádnja úra se približúje kómu/čému, gl. *zadnja ura*.

úr(h) (Úrha)

úrha (Úrha) klicáti [na pomoč] /redko; olepš./ *bruhati*; sop.: **peti rigoletó**; **kozlati**

Majhno dekletce je klicalo urha, čeprav so bili tresljaji letala komaj zaznavni. (J. Ciuha, Okameneli smehljaj, 1963, 330–331) | Nad Čatežem je bila povezujna črna noč, za voglom je nekdo klical urha, trije moški so v visokih lokih ciburali proti dolini. (J. Javoršek, Črna krizantema, 1981, 40) | Od vruga vleče ta veter ... Če bom pil vino, bom začel urha klicati. (J. Amado – N. Veselko, Dežela na koncu sveta, 1956, 29) | Bliščoba tržne veselice sivi, bliščava noči pojenjuje. Na mostu, kjer remedure potreben Krištof z vdolbka v steburu ne odvrne oči od reklamne deske, neznanec kliče urha z drugačnim zdihovanjem, z zadušljivim stokanjem in goltaškim davljenjem, a štrbunkljanje čorbe preglasha deroči potok. (Florjan Lipuš, Srčne pege, NB) | Tele s televizijo ni v žlahti, / Urha kliče, kdor kozla, ... (V. Novak, Moj mali svet 1969, št. 10, 479) | Fantje so si predstavljali, kako se bodo s cigaretami v ustih »važili« pred dekleti kot pravi »frajerji«; nato pa so bili vsem v zasmeh, ko so klicali Urha in so jih morali ostali domala vleči na kolodvor. (S. Trdina, Jezik in slovstvo 1969, št. 6, 166)

◆ V frazemu *urha (Urha) klicati [na pomoč]* sestavina *urh (Urh)* ni živalsko poimenovanje *urh* 'brezrepa dvoživka', ki je nastala po imenu *Urh, Ulrich* nemškega izvora, ampak se povezuje s sv. *Urhom*. Frazem je nastal po spominu na nekdanja poganska slavja, ki jih npr. v Angliji še danes prirejajo v nedeljo po 4. juliju, godu sv. *Urha*. Na slavnih se opijejo, zato pogosto tudi bruhamo. Sv. *Urh* je tako zaradi svojega mesta v koledarju moral prevzeti še vlogo zavetnika in priprošnjika tistim, ki so pregloboko pogledali v kozarec in jim je bilo potem slabo. Slovenskemu *urha (Urha) klicati* po sestavi in pomenu ustrežata nemška frazema *den heiligen Ulrich anrufen* in *sankt Ulrich rufen*, po pomenu pa npr. srbsko *praviti rigoleto* in slovensko *peti rigoletó*. Sestavino *Ulrich* v nemškem frazemu, ki je obstajal že v 16. stoletju, razlagajo kot olepševalni posnetek glasov osebe, ki bruha, izhajal pa naj bi iz jezika studentov. Frazem *urha (Urha) klicati [na pomoč]* je med našimi starejšimi slovarji omenjen v Glonarjevem SSJ pri iztočnici *Urh*: *Ulrich; urha klicati (na pomoč)*: bruhati, bljuvati.

◎ nem. *den heiligen Ulrich anrufen*; *sankt Ulrich rufen*; srb. *praviti rigoletó*.

usékati

usékati plávega, gl. **plavi**.

usékniti se

krvávo se usékniti /pog.; pren./ *dobiti jih po nosu in krvaveti iz njega*; prim. **dobiti jih po gobcu**

Pazi, kaj govoriš, da se ne boš krvavo useknil. (Razvezani jezik)

(u)sésti se

(u)sésti se kómu na jétrih, gl. **jetra**.

uslúga

délati kómu medvédjo uslúgo, gl. *narediti komu medvedjo uslugo*.

medvédja uslúga /ekspr.; pren./ *kar komu bolj škodi kot koristi*

Ni dvoma, da je ta podražitev vse prej kot primerna v času, ko želimo močnejše razviti zimski turizem. Ta ukrep je medvedja usluga našemu turizmu. (I. A., TT 1963, št. 45, 3) | Če mu človeška strpnost sploh dela kakšno uslugo, je ta usluga medvedja. (J. Ciuha, Okameneli smehljaj, 1963, 97) | Navsezadnje res ni bilo ne športno niti gospodarno odsloviti 6000 ljudi, ne da bi jim pripravili vsaj delček »belega užitka«. Končno pa je bila odpoved slaloma medvedja usluga tudi slovenskim slalomistkam, ki so bile v nedeljo izjemno motivirane, pa smučarski industriji, ki se ji široko odpira hrvaški trg,

in še bi lahko naštevali. (Delo, 9. jan. 2001, NB) | Po Berdenovem je objava namere o zamenjavi medvedja usluga policiji, ministru in njemu samemu, saj vse postavlja pred dejstvo; posebno ker je svojo kredibilnost v tem primeru zastavil tudi prvi mož policije. (Delo, 15. okt. 1999, NB)

◆ Frazem *medvedja usluga* izhaja iz basni o puščavniku in njegovem ukročenem medvedu. Da bi ta ulovil muho, ki je nadlegovala spečega puščavnika, je vrgel nanjo skalo in jo tako pregnal, obenem pa je ubil svojega gospodarja. Basen navaja L. Röhrich (Lexikon I, 97) po L. Göhringu pri razlaganju nem. *einen Bären dienst erwiesen*. Ruski frazeologi menijo, da je frazem *medvež'ja usluga* izvorno ruski in naj bi nastal po basni I. A. Krylova, Puščavnik in medved leta 1808. Ker je slovensko *usluga* (to velja tudi za hr. in srb. *usluga*) sprejeto iz ruščine, je možno, da je tako tudi s frazemom *medvedja usluga*. O izvoru sle. *medvedja usluga* glej še J. Moder, Nedeljski dnevnik, 8. 5. 1977, 15. H. Küpper, Wörterbuch der deutschen Umgangssprache, 79, meni, da nem. *Bären dienst* 'neprimerna pomoč' verjetno izhaja iz francoske basni *L'ours et l'amateur des jardins* La Fontaina in da je v rabi od leta 1900. Na vsak način se je pri nas uveljavil v novejšem času, kar kaže njegova odsotnost v Cigaletovem, Pleteršnikovem in Glonarjevem slovarju ter v SP 1962. V gradivu za SSKJ so zgledi iz časa po drugi svetovni vojni. Na basen se verjetno nanaša tudi primera v naslednjem citatu: Silvija. Tvoj mož, kakor strašan prenapetnež in černogledec vendar časi katero zadene, kakor medved, ki po mušicah maha. (J. Stritar, Kita, Z 1870, 372)

◎ češ. *medvědí služba*; fr. *le pavé de l'ours*; hr. *medvjeda (magareča) usluga*; nem. *Bären dienst*; pol. *niedźwiedzia przysługa*; rus. *medvež'ja usluga*.

narediti kómu medvédjo uslúgo /ekspr.; pren., nedov. **delati/ narediti komu kaj, kar mu bolj škoduje, kot koristi**

S tem člankom ste nam naredili medvedjo uslugo! Ves dan nas že hrulijo od zgoraj! (Novinar, Delo 1962, št. 1, 12) | Minister, ki morda verjame, da bi kot zmagovalec nad Tancigovim zakonom pridobil tudi nekaj predvolilnih političnih točk, se mora sprijazniti z možnostjo, da bo svoji stranki s tem v resnici naredil medvedjo uslugo. (Delo, 29. jun. 2000, NB) | Ni čudno, da jim je zdaj postavila stakovni ultimati. Seveda pa si bo naredila medvedjo uslugo, če bo tako lahko požrla dano besedo tudi na drugih področjih, tistih, ki zadevajo bolnika oziroma zavarovanca. (Delo, 30. jun. 1998, NB) | Zato pa je Massimo D'Alema tekmelec Juventusa z izjavami napravil medvedjo uslugo. Črno-bele nogometša iz Torina je dodatno motiviral, saj so tudi v 18.

prvenstvenem kolu uprizorili šampionsko igro. (Delo, 24. jan. 2000, NB) | S tem mu je storil seveda izrazito medvedjo uslugo, kajti sociološke, psihološke in moralne premise njegovega razpravljanja o človeku so v tem romanu zelo poenostavljene in preproste. (Marijan Kramberger, Nova obzorja, 1963, 419) | Z nekritičnim nameščanjem biologov (verjamem, da se to dogaja tudi na področju drugih ved) so nam vsi taki direktorji in ravnatelji delali medvedjo uslugo. (Miroslav Zei, Naši razgledi 1961, 555) | Prav zdravstvene ustanove pa si zaradi nevednosti v komuniciranju, zaradi »vgrajenega« nezaupanja do medijev, same delajo medvedjo uslugo. (Delo, 3. mar. 2000, NB)

◆ Gl. *medvedja usluga*.

◎ češ. *prokázat někomu medvědí službu; prokázat něčím medvědí službu; prokazovat někomu medvědí službu*; nem. *jmdm. einen Bären dienst erwiesen*; pol. *wyrządzić (oddać, zrobić) niedźwiedzia przysługę*; rus. *okazat' komu medvež'ju uslugu*.

usmériiti

usmériiti kóga/kāj na právi naslòv, gl. naslov.

uspéiti

véliki mèt uspè kómu, gl. met.

ústa

beséda gré kómu težkó iz úst, gl. beseda.

bíti do úst v dréku, gl. biti do gobca v dreku.

govoríti, kot bi imél žgánce v ústih, gl. žganec.

hvalíti kóga/kāj na vsà ústa /ekspr.; glag. prisl. zv./ *zelo glasno, zelo, navdušeno hvaliti koga, kaj; prim. na vsa usta*

Svojo samostalnost in bistroumnost je dokazal s tem, da ga ta čudak ni mogel premotiti. Hvalil je na vsa usta njegova dobra svojstva, ali se je smejal ekscentričnim nazorom in fantazijam njegovim. (Janez Trdina, Moje življenje, NB) | Zakaj terjatve iz naslova posojil pariškega kluba in novega finančnega sporazuma nenadoma niso več pravno sporne? Zlasti na ministrstvu za gospodarske dejavnosti so se na začetku mandata pred približno letom dni na vsa usta hvalili, da je odpravljanje večine težav v energetiki zelo preprosto. (Delo, 24. maja 2000, NB) | Ob začetku sodniškega posveta sta v Ljubljano pripotovala tudi direktor evrolige Jordi Bertomeu in komisar sodniške organizacije pri ULEB Costas Rigas. Ugledna gosta sta na tiskovni konferenci na vsa usta hvalila ljubljanske gostitelje in vneseno spregovorila o Sloveniji kot deželi košarke. (Delo, 23. avg. 2001, NB) | Politika ni priljubljena tema pogovorov, toda mnogo Tunizijcev izraža resnično oboževanje Alijevega vodenja države. Ben Ali je zelo, zelo dober predsednik, ga je Adne hvalil na vsa usta in na glas, da so slišali še vsi, ki so sedeli v bližini. Njegovo hvaljenje se mi je zdelo pretirano in neiskreno. (Delo, 29. sep. 2006, NB)

◆ Gl. *na vsa usta*.

iméti pólna ústa beséd /ekspr.; pren./ *veliko govori, rad se hvaliti*

Predstavniki nevladnih človekoljubnih organizacij so nad rezultati vrha osmerice ogorčeni, češ da bogati revni Afriki, ki se spopada z velikanskimi gospodarskimi, družbenimi in političnimi težavami, niso ponudili drugega kot drobiž. Tako da so znova potrdili, da imajo polna usta besed o stiskah revnih, a jim sebičnost in samozagledanost v lastne interese preprečuje, da bi učinkovito ukrepali. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Ni torej težko ugotoviti, da je za večino študentov v naši državi glavni problem pri študiju bivanje. Ne ravno spodbuden sklep za državo, ki ima polna usta besed o pomembnosti izobraževanja. (Delo, 3. sep. 2002, NB) | Vzemimo za primer Južno Afriko, ki je bila na koncu apartheidskega režima sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja edina država na svetu, ki se je prostovoljno odpovedala atomskemu orožju. Kaj so storili voditelji svetovnih veselil, ki imajo vedno polna usta besed o neširjenju jedrskega orožja? Razen nekaj blelih pohval niso naredili nič. (Delo, 15. feb. 2003, NB) | In pokazalo se je kot vedno: najhujše kršitve norm (predvsem moralnih) je najtežje ali sploh nemogoče sankcionirati. Tisti, v korist katerih so delali, pa so imeli polna usta besed o pravni državi, varstvu ustavnosti ... (Delo, 4. sep. 1999, NB)

♦ Frazem *imeti polna usta besed* temelji na predstavi, da če so usta kot glavni govorni organ polna besed, potem to pomeni veliko govorjenja, hvaljenja.

iméti pólna ústa čésa /ekspr.; pren./ *veliko govoriti o čem*

Tako novinarji kot tudi nekateri drugi na TV imajo polna usta norih krav. (Delo, 31. jan. 2001, NB) | Tako da so [bogati, op. pisca] znova potrdili, da imajo polna usta besed o stiskah revnih, a jim sebičnost in samozagledanost v lastne interese preprečuje, da bi učinkovito ukrepali. (Delo, 29. jun. 2002, NB) | Na faksu me ni nikoli nihče pripravil na delo z ljudmi, na komunikacijo, čutenje, odnos: vsi so imeli polna usta znanosti o preparatih, o organih, o bolezenskih sindromih. (Delo, 16. jan. 1999, NB) | In pokazalo se je kot vedno: najhujše kršitve norm (predvsem moralnih) je najtežje ali sploh nemogoče sankcionirati. Tisti, v korist katerih so delali, pa so imeli polna usta besed o pravni državi, varstvu ustavnosti ... (Delo, 4. sep. 1999, NB)

♦ Gl. koga so polna usta česa in imeti polna usta besed.

kóga so pólna ústa čésa /ekspr.; pren./ *kdo veliko govori o čem*

Tudi sedanji slovenski oblasti se očitno ni zdelo potrebno, da bi bilo edino človeško, če bi obsojence in usmrčene popolnoma rehabilitirala. Zaradi poštenja, resnice in seveda tudi zaradi demokracije, ki je imamo polna usta. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Vseh volilnih obljubovalcev svetle prihodnosti so zdaj polna usta varčevanja in poštene ter pametne porabe državnega denarja. Sedanja slovenska vlada se sklicuje prav na to zvičajno

vabo. (Delo, 7. okt. 2000, NB) | »V njem bom zahteval, da prebivalcem spornega območja, na katerem meja še ni dokončno določena in potrjena, omogočijo normalno življenje in delo. Da nam omogočijo tisto, o čemer so jih tako polna usta, ko govorijo o maloobmejnem sporazumu.« (Delo, 31. jul. 1999, NB)

♦ Frazem koga so polna usta česa, enako imeti polna usta česa, temeljita na predstavi, da polna usta kot govorni organ pomenijo veliko količino besed, govorjenja o čem.

na vsà ústa /ekspr.; prisl. zv./

1. zelo glasno

*45 Ko je ta odšel, je začel na vsa usta razglašati in pripovedovati, kaj se je zgodilo, tako da Jezus ni mogel več javno v mesto, ampak je bival zunaj v samotnih krajih. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Fischer in Schröder zato javno na vsa usta obljubljata, da se obe stranki povsem zavedata odgovornosti, ki so jima jo zaupali volivci, in da sta predvsem zaradi tega »obsojeni na uspeh«. (Delo, 3. okt. 1998, NB) | Filmoljubi z vzhoda ZDA, ki so si jo ogledali do konca, so v ponedeljek zjutraj v službah bržčas zehali na vsa usta, da gledalcev z drugih koncev zemeljske oble sploh ne omenjamo. (Delo, 26. mar. 2002, NB) | Rom se je na prireditvenem prostoru drl na vsa usta, menda je bilo slišati, kot da bi ga iz kože dajali, po policistovem opozorilu pa se je vendarle nekoliko umiril in umaknil nekam na rob. (Delo, 17. avg. 1999, NB)

2. zelo, navdušeno

Ko sem šel z očetom na sejem v Trnovo, je tam neki mož v gosposki suknji prodajal nemške zemljevide gora ter na vsa usta zraven hvalil očeta Triglava, ki naj bi bil po njegovem nemški kralj gora. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB)

♦ Prislovni frazem *na vsa usta* temelji na dejstvu, da imajo usta odločilno vlogo pri govorjenju. Velika količina, intenzivnost glagolskih dejanj, ki potekajo v ustih ali s pomočjo ust, je izražena s sestavino *vsà*.

od úst do úst /ekspr.; pren./ *od človeka do človeka*
Postopoma so oblasti ugotovile, za kaj gre, in treba je bilo v ilegalo. Poročne zabave prijateljev so se podaljševale v koncerte ali pa se je nastop znenada primeril v kaki vasici; napoved je krožila od ust do ust. (Delo, 2. mar. 1998, NB) | Ta starodavna pšenica je bila skoraj pozabljena, spominjajo se je le še starejši, zdaj pa postaja spet priljubljena. »O naši domačiji se širijo vesti od ust do ust,« je povedal Oton. (Delo, 4. sept. 1998, NB) | Posledica nenehne medijske publicitete, pozitivne »propagande od ust do ust« in ponudbe na internetu je več kot 70-odstotna zasedenost hotela, kar je nadpovprečen hotelirski dosežek. (Delo, 17. avg. 1999, NB)

♦ V frazemu *od ust do ust* gre za prenos pomena z dela telesa na celega človeka po načelu pars pro toto, kar je pogost jezikovni pojav. V tem primeru gre za organ, prek katerega ali iz katerega človek prek govorjenja primarno posreduje informacije.

odpirati usta kot riba na súhem, gl. **riba**.
pečene piške létajo [kómu] v usta, gl. **piška**.
príti na svét s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.
režati se na vsà usta /ekspr.; glag. prisl. zv., dov. **za-**
režati se/ zelo glasno se režati; sop.: **režati se kot**
pečen maček

Kako smešno! Drži me, da bi se režal na vsa usta, toda jezna množica tudi meni vzbuja nekoliko strahu, čeprav vem, da njena jeza nima nobene zveze z mano. (Delo, 26. feb. 1998, NB) | Rex Chapman in Steve Nash pa sta se hitro naučila še nekaj naših izrazov. Med popotovanji tako večkrat kričita za mano »Počak' mal« in se režita na vsa usta. (Delo, 2. mar. 1998, NB) | »Bi mi lahko, prosim, povedala?« Debelušna možica pa sta se samo spogledala in se na vsa usta zarezala. (Lewis Carroll, Alica v ogledalu, NB) | Potem se pričnete pogajati. In če v sebi začutite hud in neustavljiv napad sadizma, se ob prvi ceni zarezite na vsa usta in zavpijete: »Kaj, samo?!? Pet kosov, takoj!« in uživajte v zbezanem pogledu, totalnem sesutju, samospraševanju, kaj je storil narobe, skratka, v kolapsu sistema. (Delo, 24. okt. 2000, NB)

◆ Glagol *režati se* že sam pomeni eksp. 's široko odprtimi usti se zelo glasno smejati'. Sestavina na vsa usta ta pomen s ponovitvijo (*s široko odprtimi usti = na vsa usta*) močno okrepi. V sopomenški primeri *smejati se na vsa usta* je intenzivnost glagolskega dejanja manjša, zato je verjetno tudi raba nekoliko manj pogosta.

roditi se s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.
rôjen s srebrno žlícó [v ústih], gl. **žlica**.
sàma usta so kóga /ekspr.; pren./ *kdo zelo veliko govori*; sop.: **sam gobec je koga**

Barišiča so sama usta, vendar nenehna besedna »driska« ne zmore prikriti esencialnega vakuuma, v katerem prebiva; do trenutka, ko gube njegovega obraza zavibrirajo v vse preplavljajoči tesnobi. Vitalna, sistematična in čvrsta vloga. (Delo, 22. feb. 2001, NB) | VOGRIN: In ker Francka kleči pred njim. SCHWAIGER: Kaj misliš, da so me sama usta? FERTINC: Le tepita se, dobro se sprimita, korenito se prelasajta. (I. Cankar, Hamlet iz Cukrarne, NB) | Oprosti, saj veš, kadar sem lačen, sem pač lačen, saj veš, da so me sama usta, ko sem lačen, govorim brez premisleka. Taček, ali misliš, da bi ti drugod letele pečene piške v usta? (TVS – Odpri kop: Radovedni Taček: Usta; torek, 18. julij 2006, NB)

◆ Nastanek frazema *sama usta so koga* temelji na dejstvu, da so usta govorni organ in začetek prebavnega trakta. Če pri kom kdaj izstopa samo ta organ (na to kaže sestavina *sama*), pomeni, da veliko govori ali veliko je.

smejáti se na vsà usta /ekspr.; glag. prisl. zv., dov. **zasmejati se/ zelo glasno se smejati**; sop.: **režati se na vsa usta**

Smučarski čevlji, sprva usnjeni in okrepljeni z aralditom, da so bili čim bolj trdi, so se dolga leta zavezovali z

vezalkami, pojavu zaponk za zapenjanje pa so se skeptiki smejali na vsa usta, češ da se ne bodo uveljavile, a so jih v hipu vsi prevzeli. (Delo, 11. dec. 2001, NB) | »Kako pa veš, kdo sem?« vpraša Lovre čudé se. »Saj si me vprašal, če sem kaj znan na Slemenicah,« odgovori Martinek in se zopet smeje na vsa usta. Čudni graščaki morajo to biti, h katerim pridem, da vsako spremembo v svojem družinskem in domačem življenju zaupajo takim ljudem, mislil je Kvas sam pri sebi. (Josip Jurčič, Deseti brat, NB) | »Gosta si dobil!« Oče res odpre vrata, pogleda, pa se odkrito zasmee na vsa usta: »Bog daj, Tone! – Da bi te, cesarska dežela!« (Milan Pugelj, Mali ljudje, NB)

◆ Gl. *režati se na vsa usta*.

zamašiti kómu usta /pog., eksp.; pren./ *z učinkovitim dejanjem, izjavo doseči, da kdo preneha kritizirati, opravljati*; sop.: **zamašiti komu gobec**

V slovenski kulturni in zgodovinski »infrastrukturi« ni predpostavk, ki bi omogočale demokracijo kot samoumevno in trajno danost; je bolj nekakšno začasno stanje, ker tako pač od nas zahteva »Evropa«, vendar smo že v naslednjih primernih okoliščinah pripravljeni pobiti vse sovražnike ali jim vsaj zamašiti usta. Toleranca je globoko na dnu vrednot, pa ne samo v telefonskih anketah, tudi marsikateri politik ali cerkveni dostojanstvenik bi se samodejno domislil tega pojma. (Delo, 23. jan. 1999, NB) | »Oblastniki zelo dobro vedo, zakaj so poskušali zamašiti usta bivšemu ministru in načelniku tajnih služb Šeparoviču ter drugim pričam zlorab tajnih služb, ki so v zadnjih dneh postale več kot očitne,« meni Budiša. (Delo, 16. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *zamašiti komu usta* temelji na prenese-ni rabi besedne zveze *zamašiti komu usta*.

zasmejáti se na vsà usta, gl. *smejati se na vsa usta*.

živéti iz rôk v usta, gl. **roka**.

življénje iz rôk v usta, gl. **življenje**.

ustrášiti se

ustrášiti se lástne sence, gl. **senca**.

ustrelíti

ustrelíti kóga kot máčka, gl. **maček**.

ustrelíti kóga kot psà, gl. **pes**.

ustrelíti kot iz tópa, gl. **top**.

ustrelíti kôzla, gl. **kozel**.

ustrelíti v prázno /ekspr.; tudi pren./

1. ne zadeti, zgrešiti

»Zlasti seveda po zaslugi 3. Grafjovega mesta na sobotnem šprintu, včeraj pa bi lahko dosegli vidnejše rezultate, le na strelišču ni šlo. Tudi Grafj, v soboto brez zgrešene tarče, je tokrat dvakrat ustrelil v prazno, drugi v naši reprezentanci pa so streljali podobno,« je povedal trener Borut Nunar. (Delo, 10. jan. 2000, NB)

2. ne uspeti

Rushdie je ustrelil v prazno. Kaj dobimo, če spojimo erudite visoke umetnosti s popularno kulturo, preroško

vizijo civilizacij in nesrečno človeško dušo ali pa preobilje aluzij in romantično stokanje? (Delo, 24. sep. 2001, NB) | Nisem sebičnež. To se mi je v kolesarstvu velikokrat maščevalo, še večkrat pa poplačalo. Tokrat sem dvakrat 'ustrelil' v prazno, tako da sem na koncu ostal brez moči. (Delo, 4. apr. 2005, NB)

◆ Gl. *govoriti v prazno*.

ustváriti

[ták], kot je bóg ustváril kóga, gl. **bog**.
ustváriti ráj na zêmlji (Zêmlji), gl. **raj**.

ustváriti si

ustváriti si jáсно slíko [čésa, o čém], gl. **slika**.

ustvárenj

bíti kot ustvárenj za kóga/kàj /neutr.; primera/ *ki ima veliko mero lastnosti, značilnosti, potrebnih, ustreznih za to, kar izraža določilo*

Prepričan sem pa, da je (tj. Podbevšek, op. J. K.) ženo podpiral in ji pomagal, kakor je vedel in znal. Po svoji previdnosti in molčečnosti je bil vsekakor kot ustvarjen za sodelavca tej hrabri ženski, ki je bila ves vojni čas učiteljica v najbolj zadržih krajih ljubljanske okolice, kamor je slednji dan hodila mimo belogardističnih straž na bloku in pri tem prenašala dragoceno gradivo za zgodovino tega sramotnega morišča in njegovih krvnikov. (Josip Vidmar, *Obrazi*, NB) | Veliko tveganje sploh ni potrebno. Kajti tudi Pete Hendrickson je moral še dobiti svoje; in če ta ni bil kot ustvarjen za propadlega človeka, potem še nikoli nisem videl nobenega. (Emil Hrvatín, ur. *Teorije sodobnega plesa*, *Maska*, 2001, NB) | Bil je dan, kot ustvarjen za proslavljanje. Rade Šerbedžija je končal snemanje nove plošče in dopoldanski dež je pregnalo sonce, ki kmalu ni na nebu pustilo niti oblaka, in z mize so med klepetom iz sajastih rok izginjali vroči kostanji in iz sodčka, ki je imel eno samo napako, preozko pipco, je tekel cviček. (Delo, 23. nov. 2002, NB) | Jureta sem po prvem pogovoru s Krko predlagal

za trenerja, saj menim, da je s svojim znanjem in avtoriteto za to vlogo kot ustvarjen. Načeloma, ne s pogodbo, smo se dogovorili, da v moštvo v naslednji sezoni ostane tudi jaz. (Delo, 13. nov. 2003, NB) | Kaj morem, ima pač nov vok, ta kos posode pa je kot ustvarjen za moj kuharski pristop: nekaj stvari, ki jih v precejšnji meri izbiram po njihovi barvi, zmečem noter, jih malo premešam in premečem. (Delo, 12. jul. 2003, NB)

© bolg. *sâm kato sâzdaden za njakogo, za nešto; sme kato edin za drug sâzdadeni*; češ. *být pro někoho, pro něco (k něčemu) jako stvořený*; hr. *biti kao stvoren za koga, za što*; mak. *e za nekogo, za nešto kako stvoren*; pol. *być jak stworzonym dla kogoś, do czegoś*; slš. *byt' ako stvoreny pre koho, na čo*; ukr. *buty dlja kogo, dlja čogo jak stvorenyj*.

úš

kot beráč uší, gl. **beráč**.

utápljati se

utápljati se v sólzah, gl. **solza**.

utoníti

utoníti v sólzah, gl. **solza**.

utopíti

utopíti kóga v žlící vòde, gl. **žlica**.

utopíti se

utopíti se v sólzah, gl. **solza**.

utrgati

utrgati jábolko z drevésa spoznánja, gl. **jabolko**.

užívati

užívati sadòve svòjega déla, gl. **sad**.
užívati življênje z veliko žlící, gl. **žlica**.

V

valíti se

valíti se kàkor hudoúrnik, gl. **hudournik**.

váljati se

váljati se od sméha, gl. **smeh**.

valóven

bíti [s *kóm*] na ísti valóvni dolžíni, gl. **dolžína**.
delováti s kóm na ísti valóvni dolžíni, gl. **dolžína**.
znájtí se [s *kóm*] na ísti valóvni dolžíni, gl. **dolžína**.

váratí

vídez vára, gl. **videz**.

varováti

varováti kóga/káj kot púnčico svôjega očesa, gl. **punčica**.

váruh

ángel váruh, gl. **angel**.

bdéti nad kóm/čím kot ángel váruh, gl. **angel**.
kot ángel váruh, gl. **angel**.

sprémljati kóga/káj kot ángel váruh, gl. **angel**.

váržet

hodíti okóli rítí v váržet, gl. **rit**.

okoli rítí v váržet, gl. **rit**.

vás

devéta vás /ekspr.; pren./ *kar je popolnoma nezna-*
no; sop.: **španska vas**; prim. **deveta dežela** in preg.

Dober glas seže v deveto vas

Sem ter tja se je kakova dvojica namuznila, posebno ženske, toda zgolj iz zavisti. Vobče pa je slovenščina ugajala plesalcem, ker je bila mnogim kadrilja deveta vas, francoščina pa vsem – deseta. (J. Kersnik, Jara gospoda, NB) | Ženske so vsaj iskrene in ni jih sram priznati, da so jim avtomobilske skrivnosti deveta vas. (TT 1968, št. 48, 11) | Leto 2008 sem končal s trenerskim seminarjem v daljni Arabiji. Pred odhodom v ekstotični svet, kjer naj bi bil šah deveta vas, sem računal na novoletni izlet na toplem, kjer bom pomagal prvemu med svetovnimi trenerji Adrijanu Mihaljčičinu poučevati skupino neizobraženih začetnikov, ki se ukvarjajo predvsem s šahovsko-eksistencialnimi vprašanji. (Delo, 5. 1. 2009, NB) | Očitno je švedski proizvajalec ali pa celo

italijanskih posrednik (navodila so tiskana v Italiji) najel za slovenski prevod nestrokovnega prevajalca, pravzaprav osebo, ki ni končala slovenske devetletke in ki ji je slovenski jezik deveta vas. (Delo, 28. 7. 2009, NB)
♦ Frazem *deveta vas* se pomensko navezuje na frazem *španska vas* in temelji na prenesenih pomenih sestavine *deveti*: 'oddaljen, daleč v stran ležeč, tuj, neznan'. Te pomene omenja npr. že J. Glonar (SSJ, 47) in kot zgleđa navaja izraza *deveta vas*, *deveta dežela*. Pomen oddaljenosti izhaja iz predstave o zaporedju: *prvi* je najbližji, *deveti* pa že zelo daleč. Pomen tuj, neznan izhaja iz pomena oddaljenosti po predstavi kar je daleč, je tudi tuje, neznano, v fantaziji pa celo lepo. To potrjujejo tudi frazemi *za deveto goro*, *za devetimi gorami [in vodami]*, *bíti v devetih nebesih*; *kovati koga v deveta nebesa*; *Dober glas seže v deveto vas*; *Dober glas gre v deveto vas*, *grd pa ostane rad ves čas*.

hodíti v vás h kómu, gl. *iti v vas h komu*.

íti v vás h kómu /star.; pren., nedov. **hoditi**/

1. (v kmečkem okolju) *iti ponoči na obisk k dekletu*; prim. **vasovati**

Ljubi moj, koliko jih imaš vendar? K Jerci v vas ho-diš, za gnádljivo gospo na skrivnem zdihuješ, za mano si tudi začel nekaj slepariti. TONČEK: Jaz res ne vem, kaj bo z mano. (Anton Tomaž Linhart, Ta veseli dan ali Matiček se ženi, NB) | »Veš, Francka, jaz bi vsak dan prišel k tebi v vas, pa ne maram zaradi vašega ovčar-ja.« »Kaj pa Marka briga; saj ni moj fant.« (Janez Jalen, Ovčar Marko, NB) | Starejši fantje so začeli hoditi v vas k Pečarjevim in Strnadovim. Mlajši, ki so komaj začeli fantovati, so pa samo natihem in skrivaj hrepeneli in sanjali. (Matevž Hace, Tihotapci, NB)

2. *obiskati koga, iti na obisk h komu*

Družabnost se oblikuje na podlagi sosedstva. Uresniču-je se z neformalnimi stiki, s posedanjem pred hišami, in tako kot na podeželju so purgarji znali »iti v vas«. V organizirane oblike družabnosti, v društva, so se vključevali počasneje, zbirali pa so se tudi v gostilnah, včasih proti volji žena. (Marija Klobčar, Kamničani, NB) | »Margareta je kakor rojena za samostan. Boš videl – čez nekaj let bo že kje opatinja in tedaj bo vesela, če boš ti Lamberg hotel k nji hoditi v vas.« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Poleg tistih, ki jih omenja Zbrano delo, se najdoločneje spominjam njegovega odkritja v zvezi s prevedenko »obiskovati« in s slovensko hoditi v vas, ki kajpada nima istega pomena

kakor »vasovati«. Toda ta ima svoj samostalnik, namreč »vasovalec«. A hoditi v vas ga nima. Župančič pa ga je vendarle odkril v pogovoru z domačini, ki poznajo za ta pomen besedo »povasnik«. (Josip Vidmar, *Obrazi*, NB)

© angl. *to pay so. a visit; to call on so.*; fr. *faire la cour à qn.*; nem. *zu Besuch kommen; fensterln*.

kaj je za kóga/kómu špánska vás, gl. *španska vas*.

Potémkinove vasi, gl. *Potemkinov*.

špánska vás /ekspr.; v povedni rabi, 3. os./ *kar je popolnoma neznano*; sop.: **to mu je turško** (M. Cigale); **to so zame španski kraji** (V. Zarnik, *Don Quijote della Blatna vas*, 1862, 13); **deveta vas**

Gre za to, da naša podjetja premalo poznajo zapletena pravila (majhnim so še sploh španska vas) in nimajo skupnega »servisa«, kar bi pocenilo ugotavljanje morebitne nelojalne konkurence in pripravo dokaznega gradiva. (Delo, 15. maja 1998, NB) | Izgovori, da ima policija opravka s skrajneži, ki ne spoštujejo prometnih predpisov in zakonov, so jalovi in smešni. Le kdo drug naj bi namesto policije lovil prehitre, vinjene in druge voznike, ki jim je prometna varnost španska vas. (Delo, 15. septembra 1998, NB) | Po vsej sili hoče patronat nad slovenskim življenjem v celoti. Samo dr. Rode, ki mu je pojem demokracija španska vas, še ne ve, da so tisti časi minili. Poti nazaj ni ne z besedami ne s topovi! (Delo, 30. januarja 1999, NB) | A vse tisto, kar ti je 'španska vas' ali 'lanski sneg', naj si bo človek ali tvorni predmet ali karkoli – vse to nima moči, da bi te premaknilo h kakemu dejstvom. (K. Ozvald, *Osnovna psihologija*, 1932, 73)

♦ Slovensko *španska vas*, ki se navadno realizira kot kaj (*to*) je *španska vas za koga (komu)* izhaja iz nem. *für jmdn. spanische Dörfer sein*. Nemški frazem razlagajo iz frazema *das ist mir spanisch* 'to mi je nerazumljivo' in se nanaša na španskega kralja Karla V., ki je bil tudi nemški kralj. V nemških deželah je uvajal nerazumljive španske običaje, navade in modo. *Vasi – Dörfer* – so v ta frazem prišle iz nemškega sopomenskega frazema *jmdm./für jmdn. böhmische Dörfer sein*. Tudi ta se razlaga z dejstvom, da so bila imena čeških vasi, kot češčina nasploh, Nemcem nerazumljiva, in to od 30-letne vojne naprej. Navedeni frazemi skupaj s tistimi, ki so navedeni v ©, torej temeljijo na predstavi o nerazumljivosti česa. To so lahko češke ali španske vasi ali samo češčina za Nemce, za Slovence po Cigaletu tudi turščina, za Rimljanje in Angleže grščina, za Francoze hebrejščina, za Ruse kitajščina.

© angl. *it's all Greek to me*; češ. *španělska vesnice*; fr. *être l'hébreu pour qn.*; hr. *španska sela*; lat. *Graecum est, non potest legi (non legitur)*; nem. *jmdm./für jmdn. spanische (böhmische) Dörfer*

sein; rus. *kitajskaja gramota; tarabarskaja gramota*; slš. *to mi je španski dedina*.

tó je za kóga/kómu špánska vás, gl. *španska vas*.

vasoválec, gl. *iti v vas h komu*.

vasováti, gl. *iti v vas h komu*.

vážen

bíti vážen kot maréla, gl. *marela*.

vdájati se

vdájati se črnim míslim, gl. *misel*.

vdóva

slámtnata vdóva /šalj.; pren./ *žena, katere mož je dalj časa odsoten*

Če pomislimo, da so Rezijanke tudi pri živih možeh večkrat ali dolgo slamnate vdove, so nam take aluzije še kako nerazumljive. (M. Matičetov, *Zverinice iz Rezije*, 1973, 37) | Zanima me, od kod ta izraz in zakaj ravno slamnata? Namreč deset dni bom brez moža in vsi pravijo »sedaj si pa slamnata vdova«. (Google, med.over.net/forum...) | Drugače sem pa »slamnata vdova« al kako se že reče tja do nedelje. Je šel naš smučat v Italijo, mi pa doma ... Pa ve, kako ste ?. (Google, www.mama.si/forum...) | 14. okt. 2009 ... V naslednjih 12 dneh bom »slamnati vdovec«. Žena je odšla na svetovni kongres Imago terapevtov. (Google, www.ruditavcar.com/...) | 15. nov. 2010 ... Že tretji dan po poroki je bil Drejc-Nejc slamnati vdovec. »Vzela je ves denar. Rekla je, da bo kupila pohištvo, pa je še sedaj ni.« (Google, www.dlib.si)

♦ V frazemu *slamnata vdova*, enako tudi *slamnati vdovec*, sestavina *vdova* kaže na odsotnost zakonca – začasno, ne zaradi smrti – sestavina *slamnata* pa natančneje določa to odsotnost. Ta se nanaša na *slamo* oziroma *posteljo*, ki je bila nekdanj postlana s slamo. Na podobnem povezovanju s preprostimi ležišči, na katerih so nekdanj spali zakonci ali zaljubljenici, temelji tudi frazem *živeti na koruzi (koruznici)*. Po drugi razlagi je *slamnata vdova* kalk iz nem. *Strohwitwe*. To naj bi nastalo po nemškem srednjeveškem običaju, po katerem so dekle, ki je rodilo nezakonskega otroka, postavili k sramotilnemu stebzu s slamatim vencem na glavi. Imenovali so jo *Strohbraut* 'slamnata nevesta'. Zapeljano, prevarano žensko so imenovali tudi *Graswitwe*, tj. 'travnata vdova'. Frazem *slamnati vdovec* je nastal po vzorcu *slamnata vdova*.

© češ. *slaměná vdova; slaměný vdovec*; hr., srb. *slamna udovica; bijela udovica; bela udovica; slamni, bijeli udovac; beli udovac*; nem. *Strohwitwe*; pol. *ślomiana wdówka*; rus. *solomennaja vdova*.

slámtnati vdóvec, gl. *slamnata vdova*.

vdreči se

izgíniti, kàkor [da] bi se v zêmljo vdřl, gl. zemlja.

izgíniti, kot [da] bi se v zêmljo vdřl, gl. zemlja.

vdreči se v tlà, gl. tla.

vdreči se v zêmljo, gl. zemlja.

vêč

bíti vêč díma kot ôgnja, gl. dim.

iméti kàj [vêč] solí v glávi, gl. sol.

iméti vêč srêče kot pámeti, gl. sreča.

iméti vêč želéz v ôgnju, gl. železo.

vêč kot preveč /lekspr.; dvoječ. prisl. zv./ *zelo veliko, v izobilju*; prim. **pri ušesih komu kaj ven gleda**

Kmet Jurij mu odkritosrčno odgovori: »Težko boš verjel, da še nikoli nisem lezel v tisto skalnato strmino za ogled onih treh drevce.« »Rad ti verjamem, ko imaš na lepem gozda več kot preveč. Čemu bi rinil v tisto kamnato goličavo.« (Franc S. Finžgar, Oj, Mladost, NB) | Statistična številka 300.000 ne pomeni, da ljudje ne delajo. Zvečine imajo dela več kot preveč, le plačani niso. (Delo, 9. jan. 2004, NB) | Pravzaprav imamo Slovenci morda srečo, da se naši zadnji dve glavni mesti začenejata z isto črko, z velikimi B. A razlika je vendarle bistvena, v Bruselj ni bilo potrebno nesti ne kave ne vina in ne kakšnega evra, tam imajo teh reči več kot preveč. (Delo, 2. mar. 2006) | Volkov je po slovenskih deželah še zmerom več kot preveč, dasi ga od nekdanj na vse kriplje preganjajo in pobijajo. (Fran Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Ko smo preučili vse možnosti, nam je postalo jasno, da hoditi nima nobenega smisla. Možnosti, da se za vedno izgubimo, je bilo več kot preveč. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Madžarskih strank je več kot preveč, zato jih bodo nekaj črtali iz sodnega registra. Te dni so bili že storjeni prvi koraki, ki naj bi omogočili večjo preglednost v množici političnih združenj, od katerih marsikatero že leta obstaja le še na papirju. (Delo, 6. jun. 2003, NB) | Vendar moramo upoštevati naš standard. Zadnje čase je taksijev v mestu več kot preveč, tudi parkirajo povsod, kjer se jim zahoče. (Delo, 28. feb. 2007, NB)

♦ Frazem *več kot preveč* je po obliki primerjalna prislovna zveza, zložena iz primernika *več* in presežnika *preveč* prislova *veliko*, povezanih s primerjalnim veznikom *kot*. S tem je nastal pomen velike količine, izobilja.

znáti vêč kot hrúške pêči, gl. hruška.

znáti vêč kot krompír pêči, gl. krompir.

vécen

spáti véčno spánje, gl. spanje.

vécni sèn, gl. sen.

vécni žíd, gl. žid.

vécno mésto, gl. mesto.

Vécno mésto, gl. mesto.

zaspáti [v] véčno spánje, gl. spanje.

véčji

iméti véčje očí, gl. oko.

iméti véčje očí kot želódec, gl. želodec.

véder

kàkor stréla z védrega nebá, gl. *kot strela z jasnega [neba]*.

kot gròm z védrega nebá, gl. grom.

védeti

désna rôka ne vé, káj déla léva, gl. roka.

desníca ne vé, káj déla levíca, gl. desnica.

léva rôka ne vé, káj déla désna, gl. roka.

levíca ne vé, káj déla desníca, gl. levica.

ne védeti, kdó píje in kdó pláča, gl. piti.

ne védeti, kjé se drží gláva kóga, gl. glava.

védeti, kám pès táco molí, gl. pes.

védeti, kdáj je čas za spánc in žgánec, gl. čas.

védeti, kdó píje in kdó pláča, gl. piti.

védeti, kólíko je úra, gl. ura.

vsák otròk [tò] vé, gl. otrok.

vedríti

vedríti in oblačíti kjé /slabš.; dvoječ. glag., pren./

1. biti kje stalno navzoč; prim. **biti kuhan in pečen kje**

Prav zato vpije o klanih. (ki seveda so, vendar ne tam, kot jih vidi on); o klanih vpije prav on, ki že leta vedri in oblači na kulturnem ministrstvu, zdaj kot svetovalec, zdaj kot strokovni sodelavec in zdaj kot ekspert za stike z javnostjo – on, ki je pod vsakim ministrom nepogrešljiv strokovnjak. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Giulio Andreotti, ki še dandanes vedri in oblači po rimskih salonih, je s sedmimi vladami naštel 2233 dni, še v dvajsetih vladah pa je bil minister, največkrat za zunanje zadeve. (Delo, 4. maja 2004, NB)

2. odločati, imeti oblast kje, delati, ravnati po svoji volji

Udaril bom po mizi: ne bodo pometali z menoj, preveč črnila sem pretil za ta časopis, v katerem zdaj vedrijo in oblačijo zaslužkarji, kot so Grum, Dernač, Pavlinova, pa nadobudni Jaka Plut iz centralne redakcije, ki nagrajuje več denarja z različnimi postranskimi zaslužki, kot pa ga dobijo za redno delo. Seveda lahko potem živijo na veliki nogi, si privoščijo večerje v Slonu in celonočna popivanja v Mikijevem klubu. (Miha Remec, Mana, NB) | Manj pompozno kot v preteklih letih »vedri in oblači« predsednik Mure Georg Suban, ki – zanimivo – igralce spet vodi na priprave v Turčijo, na drugi strani pa tarna, da bi utegnili ostati brez licence zaradi dolgov. (Delo, 28. jan. 2005, NB) | Večina aktivistov Stranke akcije je že dolgo pod rušo ali pa jih je zgodovina pozabila, preživeli pa še vedno odločajo. Carlo Azeglio Ciampi, denimo, ki je skoraj pol stoletja sedel v Banki

Italije in jo desetletja tudi vodil, pa Enrico Cuccia, ki pri dvaindevetdesetih še vedno vedri in oblačni na milanski finančni sceni ... (Delo, 22. maja 1999, NB)

♦ Frazem *vedriti in oblačiti* kje navaja J. Glonar, SSJ, 421, pri iztočnici *vedriti – vedriti in oblačiti*: 'obnašati se oblastno kakor Bog'. Pleteršnik frazema ne omenja ne pri *oblačiti* ne pri *vedriti*. Pri iztočnici *oblačiti* pa pri 2. pomenu po Janežiču navaja pregovor *Bog oblačni, Bog prevedri*, ki je najverjetnejše izhodišče za nastanek frazema *vedriti in oblačiti*. Pregovor je očitno poznal tudi J. Glonar, saj Boga omenja v razlagi frazema. Predstava, po kateri je nastal frazem *vedriti in oblačiti* je glede na pregovor *Bog oblačni, Bog prevedri* dovolj očitna. Vsemogočni Bog, ki ima oblast nad živimi bitji in naravo, lahko vpliva tako na sonce kot na dež, torej lahko vedri kot oblačni. Kdor pa od ljudi to počne, ima torej oblast, dela, kar hoče, je vseprisoten. Seveda pa oblastno, samovoljno človekovo vladanje ali ravnanje ni dobro sprejeto pri ljudeh, zato tudi slabšalna raba frazema. Ustrezni nemški frazem se glasi *schalten und walten*. Omenja in razlaga ga z nemškimi in slovenskimi izrazi M. Cigale (Cig. II, 1335) pri iztočnici *schalten: schalten und walten*, hantiren, nach Gutdünken behandeln, *obračati, gospodovati, vladati, gospodariti, ravnati, delati po svoji volji s čim, kakor je komu ljubo, kakor hoče*. Cigale (leta 1860) torej sle. *vedriti in oblačiti* še ni poznal, prav tako ne Pleteršnik (1894–1895). Frazem *vedriti i oblačiti* v podobnih pomenih je tudi v hrvaškem jeziku, medtem ko v srbskem nemško *schalten in walten* prevajajo tudi z izrazoma *raditi i živeti po svom čefu, žariti i paliti*.

◎ angl. *to rule the roost*; fr. *faire la pluie et le beau temps*; hr., srb. *vedriti i oblačiti; raditi i živeti po svom čefu; žariti i paliti*; nem. *schalten und walten*.

védro

líti kàkor iz védra /ekspr.; primera, navadno v 3. os. ed. *lilje/ zelo, močno dežuje; líti kot iz škafa*

Lilo je kakor iz vedra, ko je Pavle zadél svojo težko culo ter se napotil po blatni ulici do postaje. Noč je bila tako črna, da je videl komaj za ped pred seboj. (I. Cankar, Zgodba o dveh mladih ljudeh, Troje povesti, NB) | Iz tistega oblaka tam-le je lilo kakor iz vedra. (W. Shakespeare–O. Župančič; Vihar, 1942, 42) | Lilo je kakor iz vedra, veter pa je v vrtincih zanašal dež ob bajte in okenske šipe ... (L. Zupanc, Mlini stoje ..., 1945, 214) | Tisto popoldne je pridivilo neurje. Najprej je lilo, kot bi iz vedra izlival, potem je potegnila mrzla sapa, zaledenelo je in pričelo snežiti kot za stavo. (J. Vipotnik, Petinštirideseto, 1979, 36)

♦ Gl. *liti kot iz škafa*.

◎ angl. *to be raining cats and dogs*; češ. *leje jako z konve*; fr. *pleuvoir à seaux; pleuvoir à verse; pleuvoir à flots; pleuvoir à torrents*; hr. *pljušti kao iz kabla; lije kao iz kabla*; nem. *es gießt/schüttet wie aus Eimern*; pol. *leje jak z cebra*; rus. *l'ët kak iz vedra*; slš. *leje [sa] ako z krhly; leje [sa] ako z vedra*.

vêja

bíti pròst kot ptíček na vèji, gl. **ptíček**.

povzpéti se na zeléno vèjo, gl. *priti na zeleno vejo*.

príti na zeléno vèjo /ekspr.; pren., tudi nikal./ *gmotno si opomoči*

Vedno veste, kaj je treba. Če bi vi vodili naše podjetje, bi gospodarstvo hitro prišlo na zeleno vejo! (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Vse to naj bi Unilever stalo skoraj 5 milijard dolarjev. Ob preračunavanju plusov in minusov reorganizacije naj bi prišli na zeleno vejo šele čez tri leta. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | To v teh dneh dokazuje posameznim državnim ministrstvom, da bi dobili njihovo finančno pomoč. Brez nje namreč v sedanji »postavi« niso zmožni priti na zeleno vejo. (Delo, 24. sep. 2002, NB) | Veliko jih je živetarilo in počasi tonilo v vedno večje izgube. Nekatera so prišla na zeleno vejo, nekatera so propadla, ker so izgubila vsako perspektivo. (Delo, 30. apr. 1998, NB) | Lipavic priznava, da so težave nastopile leta 1997, ko jih je pustil na cedilu eden od nemških poslovnih partnerjev, zdaj pa ne morejo zlesti na zeleno vejo. (Delo, 10. jun 1999, NB) | Ja. Spet bomo zlezli na zeleno vejo, Polly. Še vsakič smo. (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Še lani ste napovedovali, da bo HZS spet splezala na zeleno vejo. Zakaj ni? (Delo, 11. maja 2000, NB) | Šrot je še opozoril, da je celjska mestna občina, ki je v zadnjih dveh letih odplačala vse stare dolgove, lani končno splezala na zeleno vejo. (Delo, 30. maja 2001, NB) | S tem se z rojstvi seveda še nismo povzpeli na zeleno vejo. Število rojstev na mater namreč v Sloveniji upada že debelo stoletje. (Delo, 5. jun. 2001, NB) | Draga nafta lahko ogrozi okrevanje gospodarstva v ZDA, ki mu je menda prav impulz z vojaškim posegom povezanih izdatkov pomagal, da se je letos povzpelo na zeleno vejo. (Delo, 19. avg. 2003, NB)

♦ Frazem *priti na zeleno vejo* ima še sopomenske različice z glagolskimi sestavinami *zlesti, splezati, povzpeti se*. Sestavina *zelena veja* v tem frazemu je prisposoba za rast narave spomladi. Kdor pride nanjo, se mu obetata uspeh in gmotna preskrbljenost. Je tudi v frazemu *spraviti koga/kaj na zeleno vejo*.

◎ hr., srb. *doći na zeleno granu; doći do zelene grane*; it. *essere a cavallo*; nem. *auf einen grünen Zweig kommen*; nikal. *auf keinen grünen Zweig kommen*.

splézáti na zelêno vêjo, gl. *priti na zeleno vejo*.
správiti kóga/kàj na zelêno vêjo /ekspr.; pren./ *na-rediti, da si kdo/kaj gmotno opomore*

Ker bi morali 1. novembra letos cene povečati za 58,9 odstotka, če bi se želeli spraviti na zeleno vejo, bosta dve predvideni devetodstotni podražitvi v prihodnjem letu le kaplji v luži. (Delo, 30. nov. 2001, NB) | Torej je RTC Krvavec na voljo domačim in tujim lastnikom kapitala, da kupijo večinski delež in se lotijo ukrepov, s katerimi bi ta naš turistični center spravili na zeleno vejo. (Delo, 26. feb. 2002, NB) | Sicer pa to ni nikakršna naša posebnost: Švicarji, na primer, so žrtvovali milijarde, da so spet spravili na zeleno vejo propadli Swissair, čeprav bi naši ekonomisti porekli, da je to noro. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | Program semiške tovarne je zelo dober, izdelki zelo dobri, iskani na trgu, konkurenčni in zato bodo v Iskri, d. d., pripravili potrebne programe, po katerih naj bi tovarno spravili na zeleno vejo. (Delo, 12. feb. 2004, NB) | Nov sanacijski program ter angažiranje SRD, je prepričan Pogorevc, naj bi Lesno v petih letih spravila na zeleno vejo. (Delo, 30. nov. 1999, NB)

♦ Gl. *priti na zeleno vejo*.

žlésti na zelêno vêjo, gl. *priti na zeleno vejo*.

žágati si vêjo, na kateri kdó sedi /ekspr.; pren./ *ogrozati si (družbeni) položaj, materialno osnovo*; prim. **priti na zeleno vejo**

Vsekakor se nadajamo, da radikalno krčenje programov reprezentanc in selekcij v skokih ne bo trajalo dlje časa, saj bi si sicer začeli žagati vejo, na kateri sedimo. (Delo, 19. nov. 2001, NB) | Že samo zato se sprašujem, kaj čutijo volivci, ki so volili oblastnike, ti pa zdaj uničujejo vse, kar so pridne roke in možgani ustvarili. Ali je res racionalno vedno in povsod ugajati konkurenčnemu podjetju v tujini in žagati vejo, na kateri sedimo? (Delo, 2. apr. 1999, NB) | Strokovnjaki, opremljeni z računalniškimi ponazoritvami, so večinoma zaključili desetletni spor o tem, ali si človeštvo res žaga vejo, na kateri sedi. (Delo, 2. apr. 2001, NB) | Poudaril je, da sedanji sistem žaga vejo, na kateri sedi celotni pokojninski sistem v državi. Nadaljevanje sedanje politike bi drastično poslabšalo razmere v pokojninski blagajni, to pa bi imelo tudi širše družbene posledice. (Delo, 7. feb. 1998, NB)

♦ Frazem *žagati si vejo, na kateri kdo sedi* temelji na zelo razvidni predstavi, po kateri je veja prisposoba za zanesljiv, ugoden družbeni in (ali) gmotni položaj. Z žaganjem te veje ogrozamo ta položaj. O izražanju prav nasprotnega prizadevanja glej frazema *priti na zeleno vejo, spraviti koga/kaj na zeleno vejo*.

◎ češ. *podříznout si větve pod sebou* (na které sedíme); *podřezávat si větve pod sebou* (na které sedíme); *uříznout si větve pod sebou* (na které sedíme); *uřezávat si větve pod sebou* (na které sedíme) hr., srb. *sjeći granu na kojoj se sedi*; *rezati granu na kojoj se sedi*; it. *scavarsi la fossa con*

le proprie mani; nem. *den Ast absägen, auf dem man sitzt*; pol. *ktos podcina gałąź, na której siedzi*; rus. *rubit' suk, na kotorom sidiš'*; *podrubat' suk, na kotorom sidiš'*.

živéti kot ptiček na vêji, gl. **ptiček**.

veličína, gl. *velikega formata*.

vêlik

bíti vêlik kalíber, gl. **kaliber**.

bíti vêlik otròk, gl. **otrok**.

bíti v [velíki] části, gl. **část**.

bíti v [velíkíh] částéh, gl. **část**.

čez veliko lúžo, gl. **luža**.

dáhniti velíki dà, gl. **dá**.

igráti veliko vlógo, gl. **vloga**.

iméti kóga/kàj v [velíki] části, gl. **část**.

iméti kóga/kàj v [velíkíh] částéh, gl. **část**.

iméti veliko vlógo, gl. **vloga**.

izogíbati se kómu/čému v velikem lóku, gl. **lok**.

izógniti se kóga/česa v velikem krógu, gl. **krog**.

izógniti se kómu/čému v velikem lóku, gl. **lok**.

jésti z veliko žlícó, gl. **žlica**.

obésiti [kàj] na velíki zvòn, gl. **zvon**.

obéšati [kàj] na velíki zvòn, gl. **zvon**.

obíti kóga/kàj v velikem krógu, gl. **krog**.

obíti kóga/kàj v velikem lóku, gl. **lok**.

odigráti veliko vlógo, gl. **vloga**.

ógniti se kóga/česa v velikem krógu, gl. **krog**.

ógniti se kóga/česa v velikem lóku, gl. **lok**.

postáviti kàj pod [vêlik] vprašáj, gl. **vprašaj**.

postávljati kàj pod [vêlik] vprašáj, gl. **vprašaj**.

stráh imá velike oči, gl. **strah**.

užívati življênje z veliko žlícó, gl. **življenje**.

v velikem krógu, gl. **krog**.

v velikem stílu, gl. **stil**.

vêlik do strópa, gl. **strop**.

vêlik kot dlán, gl. **dlan**.

vêlik kot gôra, gl. **gora**.

vêlik kot hrást, gl. **hrast**.

vêlik kot omára, gl. **omara**.

vêlik kríž je s kóm/čím, gl. **kríž**.

vêlik vprašáj, gl. **vprašaj**.

vêlik za dlán, gl. **dlan**.

velíka lúža, gl. **luža**.

velíka nóč, gl. **noč**.

velíka ríba, gl. **riba**.

velíka živína, gl. **živina**.

velíkega kalíbra, gl. **kaliber**.

velíkega stíla, gl. **stil**.

velíki mèt, gl. **met**.

velíki mèt se posrêči kómu, gl. **met**.

velíki mèt uspê kómu, gl. **met**.

velíki trenútek, gl. **trenutek**.

z velikimi koráki, gl. korak.
 zajémati z veliko žlícó, gl. žlica.
 živéti na velíki nôgi, gl. noga.
 življénje na velíki nôgi, gl. življenje.

velíko

dvígati veliko prahú, gl. prah.
 dvígnilo se je veliko prahú, gl. prah.
 dvígniti veliko prahú, gl. prah.
 dvigováti veliko prahú, gl. prah.
 veliko bábic – kílav otròk, gl. babica.
 veliko bábic – kílavo déte, gl. babica.

vèn

[da] pri ušésih vèn gléda kómu, gl. uho.
 kjér bóg rôko vèn molí, gl. bog.
 pri ušésih kómu káj vèn gléda, gl. uho.

véra

Pilát v véri, gl. Pilat.

verížen

verízna reakcija, gl. reakcija.

verjéti

ne [môči] verjéti svôjim ušesom, gl. uho.

vès

bíti [vès] mrtev na kóga/kàj, gl. mrtev.
 bíti [vès] ponedéljski, gl. ponedeljski.
 bíti [vsèh] múh póln, gl. muha.
 dréti se na vsè grflo, gl. grlo.
 držáti vsè adúte v rôkah, gl. adut.
 hvalíti kóga/kàj na vsà ústa, gl. usta.
 iméti vsè adúte v rôkah, gl. adut.
 iméti vsè kárte v rôkah, gl. karta.
 iméti [vsè] níti v [svôjih] rôkah, gl. nit.
 in če se [vsì] na glávo postávjó, gl. glava.
 izkorístiti [vsè] svôje adúte, gl. adut.
 izpolníti vsà pričakóvanja, gl. pričakovanje.
 kričáti na vsè grflo, gl. grlo.
 na vès glás, gl. glas.
 na vsè grflo, gl. grlo.
 na vsè pretége, gl. pretega.
 na vsè strani, gl. stran.
 na vsè štíri strani, gl. stran.
 na vsè štíri strani nebá, gl. stran.
 na vsè štíri strani svetá, gl. stran.
 na vsè štíri vetróve, gl. veter.
 na všém lépem, gl. lepí.
 na vsò móč, gl. moč.
 na vsò sápo, gl. sapa.

ne zatísniti očésá [vsò nóč], gl. oko.
 ne zatísniti očí [vsò nóč], gl. oko.
 oblízni si vsè prste [za kóga/kàj], gl. prst.
 očí [vsèga] svetá, gl. oko.
 otépati se z všemi štírimi, gl. štíri.
 podréti vsè mostóve za sebój, gl. most.
 pókati po [vsèh] šívih, gl. šív.
 porúšiti vsè mostóve za sebój, gl. most.
 preséči vsà pričakóvanja, gl. pričakovanje.
 preséči vsè mêje, gl. meja.
 preségati vsè mêje, gl. meja.
 razkríti [vsè] svôje adúte, gl. adut.
 smejáti se na vsà ústa, gl. usta.
 smejáti se na vsè grflo, gl. grlo.
 tó preséga vsè mêje, gl. meja.
 upírati se z všemi štírimi, gl. štíri.
 upréti se z všemi štírimi, gl. štíri.
 vídeti vsè zvézde, gl. zvezda.
 vpíti na vsè grflo, gl. grlo.
 vsè imó svôje mêje, gl. meja.
 [vsè] svôje žíve dní, gl. dan.
 vsi kríži so dôl, gl. križ.
 z všemi mážami namázan, gl. maža.
 z všemi štírimi, gl. štíri.
 z všemi topóvi, gl. top.
 z všemi žávami namázan, gl. žavba.
 z vsò páro, gl. para.
 zasméjati se na vsà ústa, gl. usta.
 zasméjati se na vsè grflo, gl. grlo.
 za vès svét, gl. svet.

vesél

bíti v [vesélem] pričakóvanju, gl. pričakovanje.

veselíti se

veselíti se [kóga/čésa] kot otròk, gl. otrok.

vést

bíti brez vestí /ekspr.; pren./ ne delati, misliti v skladu s splošnočloveškimi načeli dobrega, vendar pri tem ne čutiti moralne odgovornosti, krivde
 Ne oklevaj, gospa, in pomni, da stari Herman tudi ne okleva. V višavah njegovega rodu si ti za njega nadležen črv in brez vesti te bo pohodil s svojo težko nogo. (Anton Novačan, Herman Celjski, NB) | Samo svinjarij ne delajte. To vam govorim zato, ker sem videl, kako umazane stvari naredi človeka brez vesti in morale, če se dokoplje do oblasti v četi in višji komandi. (Matevž Hace, Naši obrabi, NB) | »Kaj pravite?« »Da ste podla duša, človek brez vesti in brez časti, ki ni vreden, da bi ga raztrgali moji psi.« je zakričal vitez Gemonski, ki se ni več mogel premagovati. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Jasno mi je, da politiki v obeh državah v predvolilnem času iščejo nasprotnike na drugi

strani in tako odvratajo pozornost z aktualnih in življenjsko pomembnih stvari, povezanih z brezposelnostjo, šibkim gospodarstvom in ekonomijo. Vsi mogoči šarlatani in ljudje brez vesti stopajo pred televizijske kamere in govorijo proti drugi strani ter ji očitajo vse mogoče grehe. (Delo, 19. sep. 2006, NB)

biti v^{est} kóga/česa /ekspr.; v povedni rabi, s pril./ *kdor, kar vzbuja v kom moralno odgovornost, krivdo za kaj slabega, nedopustnega*

Težko bi izpostavil le eno. Prva naloga opozicijskih strank je predvsem v tem, da je vest parlamenta. Zato vse evropske demokracije čuvajo opozicijske stranke kot zenico svojega očesa, saj ravno majhne stranke pomenijo tudi demokratičnost države. (Delo, 4. okt. 2000, NB) | Denis Latin in HTV sta prišla kot naročena. Latinnica je vest naroda. (Delo, 24. dec. 2005, NB)

iméti čisto v^{est} /ekspr.; pren./ *ne biti kriv česa, ne storiti nič slabega*

Strička Nandeta ni bilo na svatbi. Rekel je: Rajši imam čisto vest kakor polne žepa. Koliko ljudi mora stradati, da se gospodu Míguu dobro godi! (Rado Murnik, Ženinina naše Koprnele, NB) | »Ali te nisem videla, kako si bežal sem gor? Da si imel čisto vest, bi ne bil bežal na vso sapo ... Kar hitro mi povej, kam si skrli Mojco?« »Oj, teta Pehta!« je odgovarjal Rožle in je jokal. (Josip Vandot, Kekec na volčji sledi, NB) | Jaz imam čisto vest, ne vem pa, če jo ima on, saj je lagal, da ga podpira celotna ekipa, ki je potem – brez ene same izjeme podpisala peticijo, da obsoja njegovo ravnanje. (Delo, 10. jul. 2002, NB) | Preneseno na njihove nosilce to pomeni: cenijo prijetno, zdravo življenje, skladno z okoljem, naravo in družbenimi merili. Veseli jih potrošništvo, obenem pa hočejo imeti čisto vest. (Delo, 6. nov. 2006, NB)

iméti kàj na v^{esti} /ekspr.; pren./ *biti kriv česa, storiti kaj slabega*

Jaz že imam enega, je ob njej žvrgolela Amalija, en greh že imam na vesti, je govorila in se smejala. Maloprej je gledala moške, kako se umivajo, je rekla ... (Drago Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Navsezadnje je treba reči še tole: ideološka »impregniranost« zagotovo ni monopol zgodovinarjev. Tudi pisatelji različnih časov in narodov imajo na vesti lepo število politično motiviranih potvorb stvarnosti. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Možje postave so mladeniča naslednjega dne ustavili v Domžalah, po krajšem pomenku pa se je izkazalo, da ima na vesti kup prekrškov. (Delo, 18. jan. 2000, NB) | Tatinski par si je v Benettonovi trgovini na Stanetovi oprtal kopalna kostuma, platnene hlače, poliestrski plašč in krajše oblačilo v skupni vrednosti 60 tisoč tolarjev. Možje v modrem domnevajo, da imata na vesti še več podobnih dejanj po celjskih trgovinah in bodo njun primer še podrobneje raziskali. (Delo, 17. jul. 2000, NB)

iméti kóga na v^{esti} /ekspr.; pren./ *biti kriv smrti, nesreče koga*

Kaznjenska je, s Štajerskega je doma ali iz Prekmurja, svojemu otroku je prerezala vrat z navadnim pipcem

in je otroka zakopala v hlevu, pa ga je izgrebel pen. Pravijo, da ima od poprej tudi že enega na vesti. (Fran Milčinski, Dvanajst kratkočasnih zgodbic, NB) | Brez usmiljenja si izrežem svoj del iz njegove krvaveče duše, če morem, si vzamem celo. Najrajši storim to na fin način, tako da komaj opazi mojo nakano in da komaj ve, odkod bolečina – o, jaz sem prebrisan, lepo število takihle ranjenih, okradenih duš imam že na vesti ter bogatim z ukradenim bogastvom svojo dušo, ki bi bila drugače tako uboga, tako prazna ... (I. Cankar, Zaljubljen fantazija, NB) | Ko je ugledal v naslonjaču starega grofa, se je nekako zmedel. Ni se ga nadejal, in ko ga je zdaj zagledal po desetih, morda celo po dvanajstih letih in prav takega, kakor ga je poznal od mladosti, se je začudil: »Ali se nič ne stara, ali ne sivi, ali bo živel do sodnega dne, galjot, ki ima enajst kmetijskih življenj na vesti pa še življenje mojega očeta?« (Ivan Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) |

© nem. *jmdn. auf dem Gewissen haben.*

iméti kosmáto v^{est} /ekspr.; pren./ *biti kriv česa*; prp. **imeti čisto vest**; prim. **imeti slabo vest**

Področja posameznih družin niso posebno obširna in večinoma vsi ljudje v tistem območju prestopnika osebno poznajo. Ni kaj reči; človek mora imeti skrajno kosmato vest, da mu takšna javna »slava« ne seže do živega. (J. Stanič, TT 1965, št. 8, 3) | Matevž Marijanice ni imel resnično rad. Bil je lenuh, pokvarjen fant, ki je imel zelo kosmato vest, zlasti ko je šlo za tvoje in moje. (Jan Plestenjak, Lovrač, 1936, 57) | »Ali me boš ti pestil, saj me tako več nočeš razumeti? Kaj pa se siliš z besedniško modrostjo, kakor bi te najel, da mi pereš kosmato trgovsko vest. (A. Slodnjak, Neiztrohnjeno srce, 1956, 203) | Razen te, pravili so mi ljudje še za pet drugih, da so zapravile zarod z juho neke trave, z vranjim kljunom ali z nekimi neznanimi jagodami, ki rasto na grajskih vrteh in se drevile potem v Celje, da jim ostrga slepi župnik kosmato vest. (J. Trdina, LZ 1884, 397)

◆ Pomen frazema *imeti kosmato vest* temelji na besedni zvezi *kosmata vest*, pomen te pa izhaja iz pomena sestavine *kosmat*: ekspir. 'nespodoben, opolzek'.

iméti slábo v^{est} /ekspir.; pren., tudi kot primera s **kot bi imel/ biti moralno odgovoren, kriv za kaj slabega, nedopustnega**

Že od antike naprej so se vladarji in vojskovodje zatekali k zapletenim razlagam, ki lahko vsak osvajalni pohod prevedejo v neizogibno obrambno akcijo, pri tem pa jih ni pretirano motilo, da niso bili niti približno tako prepričljivi kot Macchiavelli s svojo zgodbico o zajcu, ki je napadel psa ... Voltaire je bil med prvimi, ki so imeli zaradi tega slabo vest. (Oto Luthar, O žalosti niti besede, NB) | Če človek zna in celo želi loviti osebno ravnovesje v okviru raznolikih in dinamičnih sodobnih življenjskih odnosov, ni razloga, da bi imel slabo vest, ker ne prakticira sheme, ki je v ozadju Rugljeve metode zdravljenja alkoholikov. (Delo, 2. dec. 2000, NB) | Očitno se bodo moje proustovske pelargonije kmalu

znašle v smeteh. Brez vsakega zmagoslavja, mislim, da bom celo imela slabo vest. Izgovor naj bo pretemno in prehladno stopnišče. (Delo, 11. okt. 2002, NB) | Ne vem, kaj bom z njima? je zmajal Gajaš, ko sva potem na vogalu skupaj pokadila cigareto. Obljubil sem jima za čez zimo in to se seveda razume, je dejal nekako res zaskrbljeno, kot bi imel slabo vest, ali bi se pač bal, da se jima bo čez noč kaj zgodilo. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, Roman, NB)

kot bi imél slábo vést, gl. *imeti slabo vest*.

vést gríze kóga /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi prih., pret./ *je moralno odgovoren, kriv za kaj slabega, nedopustnega*

Odvetnika je grizla vest, ker je svojega premožnega klienta zmeraj bolj izpostavljaval nezaslišanim žalitvam. Razen tega je doživel občuten poraz tudi pred Vido, katere prezir se je jasno zrcalil z njenega razžarjenega obraza. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Zamahnil bo z rokami in ne bo ga več. »Morda pa le ni bilo prav, Matevž,« jo je grizla vest in zvrčala vse nanj. Gledala je skozi okno in se zdaj in zdaj ozrla, kako bo deloval strup. (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | V razmislek pa si vendarle dovoljujem njih in njim podobne »rdeče in črne gospode« spomniti na to, da se Judež po izdaji svojih načel in svojega učitelja ni obesil zato, ker bi ga grizla vest, pač pa zato, ker je premalo dobil ... (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Po Jurčevi smrti, ki one noči ni prebolel, ostal je brez prijatelja. Vest ga je grizla in zgrizla, kajti nekega jutra so ga našli mrtvega. (Josip Jurčič, Domen, NB)

vést pečé kóga /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi prih., pret./ *je moralno odgovoren, kriv za kaj slabega, nedopustnega*

Misliš, da se mi ukvarjamo z vprašanji tvoje vesti, to si lahko samo želiš. Nikogar ne zanima, ali se zbujaš ponoči in ali te peče vest. (Drago Jančar, Dedalus, NB) | Gospodje ne vedo, pa bi lahko vedeli in bi pravzaprav morali vedeti, pa menda niti ne marajo vedeti. Rajši vztrajajo v stanju krivice in pišejo ocene, v žepe si bašejo srebrnjake, za vsako vrsto pet vinarjev, morebiti celo več, začeta vrsta jim šteje kar za celo, in jih ne peče vest, ko si grmadijo posvetnega blagostanja, zapravljajo pa večne zaklade. (Fran Milčinski, Drobiž, NB) | Občudujem mame, ki odklopijo vse, pozabijo na službo in vsakdanjik ter mirno odidejo na bolniško. Sama sem prestrašena, razdražljiva, odgovarjam na službene klice, urejam stvari od doma, obenem pa me peče vest, ker nisem v celoti z bolnim otrokom. Vrtim se v začaranem krogu. (Viva, oktober 2002, NB) | Torej je sprava potrebna samo domobrancem. Njih upravičeno peče vest za narodno izdajo med vojno in namesto, da bi se opravičili slovenskemu narodu, se njihova aroganca v zadnjem času histerično stopnjuje z obsodbo preteklosti. (Delo, 13. sep. 2006, NB) | Pripetilo pa se je, da je od tistega dne postala vse bolj molčeča in vase pogreznjena. Kesanja ni čutila, vest je ni pekla ne pred Bogom ne pred ljudmi – kajti s prvim kakor z drugimi ni vodila tenkih računov. (Ciril Kosmač, Hiša št. 14, NB)

věsti se

věsti se kàkor králj, gl. *kralj*.

věsti se kàkor máčeha, gl. *mačeha*.

věsti se kot slón v trgovíni s porcelánom, gl. *slon*.

věsti se máčehovsko do kóga/česa /ekspr.; glag. prisl. zv./ *vesti se kot slaba mati, brezbrizno, ne-skrbno, sebično*

V resnici se je Droga, čeprav je nastala iz prvotnega podjetja Soline, zadnje desetletje vedla do sečoveljskih solin vse bolj mačehovsko, tako da je proizvodnjo soli na lastnih solinah vse bolj zanemarjala in dopustila, da se je solinska infrastruktura osiromašila do take mere, da je bil vprašljiv že sam nadaljnji fizični obstoj solin. (Delo, 22. mar. 2002, NB) | Varstvo in zaščita okolja nista med najpomembnejšimi nalogami vlade. Sicer je 43 odstotkov Slovenije zaščitene, a zakoni veljajo le na papirju, v resnici se do okolja vedemo zelo mačehovsko. (Delo, 3. dec. 2004, NB) | Tudi Krečič je prepričan, da se slovenska država do njegove dediščine vede precej mačehovsko, saj vse doslej ni bila sposobna zakonsko zaščititi ne njegove stavbne dediščine ne duhovne. »Plečnika slavi in se z njim postavlja samo na besedah, zanj pa ni pripravljena storiti nič korenitega ne na področju varovanja ne raziskovanja njegovega dela in časa, v katerem je ustvarjal, ne publiciranja del o njem ne promoviranja, razstavljanja. (Delo, 8. jan. 2007, NB)

♦ Gl. *biti komu mačeha; obnašati se kot mačeha*.

véter

bòj z mlíni na véter, gl. *boj*.

bojevátí se z mlíni na véter, gl. *mlin*.

borítí se z mlíni na véter, gl. *mlin*.

dátí kómu vétra /ekspr.; 1. os. ed. (mn., dv.), prih. (**jaz**) **tí (mu, vam, jim) bom dal**, kot groznja; tudi pret./

1. nabítí koga

Le čakaj, jaz ti bom dal vetra! Kar od hiše te bom pogнал. (J. Korban, Kralj Brkolin ali Marko skače ..., 1932, 6) | »Ampak, čakaj,« reče, »le naj počakajo. Jim bom že dal vetra. Jebenti, jim bom dal vetra.« (D. Jančar, O bledem hudodelcu, 1979, 10) | »Banditov ne bo več nazaj, smo jim dali vetra,« so se hvalili po cesti. (Lovro Kuhar, Naši mejniki, 1946, 31) | Američani ga (tj. Chicago) imenujejo vetrovno mesto, tokrat pa so jim, namreč Američanom, dali vetra Slovenci. Podjetje Termo je zmagalo na tekmovanju Windows World Open 98 v kategoriji »tehnika in proizvodnja.« (Delo, 6. maja 1998, NB)

2. napravítí komu kaj neprijetnega

Nič nisva obljubila. A so nama dali vetra starejši. Še tistega dne so pokurili vse nabrano perje. (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Užival je v ovacijah stoječega občinstva in si dajal duška. Na učinkovit način je dal vetra »ideološkemu« nasprotniku, trenerju, čigar egocentrizem presega vse meje. (Delo, 28. apr. 2003, NB)

♦ Frazem *dati komu vetra* se kot groznja uporablja samo v prihodnjiku in predvsem v prvi osebi

v direktnem nagovoru druge osebe, sicer pa tudi v pretekliku. Navajata ga, a v nekoliko drugačnem, tj. prvotnejšem pomenu, že Plet. II, 764: *vetra (veter) dati* čemu verschwinden machen, schnell gebrauchen, verzehren: *dal mu (vinu) je vetra!* er hat tüchtig getrunken, jvzhšt.; *veter dal boš dvajsetcam*, Preš.; *veter napraviti* komu, jemanden ins Bockshorn jagen, vzhšt., in J. Glonar, SSI, 423: *veter (vetra) dati* čemu, komu: pognati; v *veter iti*: iti v zgubo. Pleteršnikovemu *veter napraviti* komu ustreza frazem *ugnati koga v kozji rog*. Stavina *veter* (tudi v zvezi v *veter*, prim. *govoriti v veter*) ima tu negativen pomen 'izguba, neprijetnost', ki je usmerjena z glagolskimi sestavinami. © hr., srb. *dati komu vjetra*; pol. *wystawić kogoś (rifą) do wiatru*; rus. *dat' vetra komu*.

dirjati kot véter, gl. *teči kot veter*.

govoriti v véter /ekspr.; pren., dov. **izreči, izrečen**, tudi nikal./ *govoriti v prazno, zaman, brez učinka, odziva*; prim. **govoriti gluhim ušesom**

Moje besede so morda govorjene v veter in ne najdejo ušes, katerim so namenjene. (O. Župančič, Veš, poet, svoj dolg?, 1948, 86) | »Zakaj bi tudi jaz ne govoril v veter? Lovi jih po zraku, moje besede, in če katero ujameš, si jo oglej na dlani.« (I. Cankar, Mona Lisa, Črtice 1911–1913, NB) | Predsedniki držav nikoli ne govorijo v veter, temveč se neobremenjeni z drobnimi problemi vsakdanje politike v odzivanju na pomembnejše zaplete obračajo k ciljnemu občinstvu. Pri tem morajo tenkočutno tehtati besede, saj z njihovim razsojanjem nedomišljena podpora eni strani lahko prizadene drugo. (Delo, 7. maja 2002, NB) | Celo kričanje, da je britanskega mandata v Palestini konec, ni bilo izrečeno v veter. Bližnjevzhodni konflikt je v mnogočem proizvod britanske kolonialne politike ... (Delo, 20. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *govoriti v veter* temelji na prislovni zvezi v *veter* v pomenu 'v prazno, zaman, brez učinka'. Ta pomen je nastal po prenosu z resničnega dejstva, da besede, izrečene v veter, slabo slišimo ali jih sploh ne slišimo. Po pretvorbi sestavine *govoriti v govorjenje* je nastal frazem *govorjenje v veter*.

© češ. *mluvit do větra; placat do větra*; hr., srb. *bacati riječi u vjetar; brbljati riječi u vjetar; govoriti riječi u vjetar*; nem. *in den Wind reden*; pol. *mówić na wiatr; rzucac słowa na wiatr*; rus. *brostat' na veter slova; kidat' na veter slova; puskat' na veter slova; švyrvat' na veter slova; govorit' na veter*.

govorjénje v véter, gl. **govorjenje**.

híter kot véter /ekspr.; primera/ *zelo hiter*

Scena z olimpijskih iger leta 2020. Vse oči so uprte v 20-letnega nemškega športnika, ki je hiter kot veter. Rodil se je bil z nenavadno gensko pogojeno prednostjo – nabrekli mišicami. (Delo, 19. avg. 2004, NB) | Na pohodu, sicer ne tako hitrem kot veter, je tudi fotovolt-

ika (sončne celice). Gre za neposredno pretvorbo sončnega obsevanja v električno energijo, za kar uporabljajo polprevodniške naprave, ki so najpogosteje narejene iz silicija (drugi najbolj razširjeni element). (Delo, 3. jun. 2000, NB) | Moj medvedek Momo živi v lepo urejeni (podnajemniški?) sobi in raznaša mojo elektronsko pošto tistim, ki imajo prav tako post peta inštaliranega na računalniku. Za zdaj je njegova edina in najboljša prijateljica mačka Pilar, poštna zveza računalniškega mojstra Uroša. Momo je nenehno v gibanju, ko odprete okno post peta, se Momo sprehaja, igra; lahko preberete tudi v kakšnem ritmu: počasi, hitro kot veter itd. (Delo, 19. jul. 1999, NB)

◆ Gl. *teči kot veter*.

kot bi véter upihnil svéčo, gl. **veter**.

letéti kot véter, gl. *teči kot veter*.

lúlanje proti vétru, gl. **scaanje**.

na vse štíri vetrôve /ekspr.; mn., prisl. zv., pren./ *izraža neurejeno, neusmerjeno premikanje iz središča*; sop.: **na vse štiri strani**

Ako si služil, veš. Ko je Sapari vdrugeič navalil na Tuzlo ter jo osvojil in je plevljanski mufti s svojimi Arnavti bežal proti Zvorniku, so se vstaši, ki so se bili iz tuzlanskega okraja, pridružili muftiju, razkropili na vse štiri vetrove. (Ivan Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | V hiši so pospravili posodo ter obložili svojo tovarno živino. Potem pa so se razpršili na vse štiri vetrove ter lazili po logih in skritih stezah ter stezali dolge roke po tujem imetju, dokler jih končno ni zasačila pravica ter jih obesila ali pa s kolesom pokončala. (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | Slovogoj si natoči kupico do vrha, zalučki steklenico z ostalim vinom v prepad, dvigne čašo in se zamakne v pogled čiste, mužeče rumenine. Potlej se obrne na vse štiri vetrove in govori počasi s slovesnim glasom: »Samo meni se spodobi ta kupica, meni, poslednjemu Slovencu, morda poslednja.« (Janez Mencinger, Abadon, NB)

◆ Frazem *na vse štiri vetrove* izhaja iz predstave o štirih glavnih straneh neba, tj. o severu, jugu, vzhodu, zahodu. Ker ti zavzemajo vse vidno obzorje, je prislovna zveza *na vse štiri vetrove* dobila pomen 'na vse strani'. Ustrezni italijanski frazem je *ai quattro venti*.

obračanje po vétru, gl. **obračanje**.

obračati plášč po vétru, gl. **plašč**.

obračati se po vétru /ekspr.; pren., dov. **obrtniti se/ zaradi koristi prilagajati svoje ravnanje, prepričanje trenutnim razmeram**; prim. **obračati plašč po vetru**

Ne morem ga spremeniti, ker je tak, kakršen je. Edino ljudje so tisti, ki se spreminjajo v svoji duši in se obračajo po vetru, ker težko jim je vse. (Delo, 17. maj 1999, NB) | Vsem drugim prvakom je prav tako nadel podobo živali, od katerih je imela vsaka mesto v vladi leva – Bleiweisa. Ambrož je nastopal v vlogi kronskega zlatarja in velikega dostojanstvenika – lisičice, ki se obrača

po vetru. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Temperamentni Italijani, ki so še pred nekaj tedni vseprek udrihali čez šprint, so se po ponedeljkovi tekmi novoletne turneje hitro obrnili po vetru. Njihov rojak, 29-letni Fabio Maj, je v finalu izkoristil spotikanje norveških tekmecev in si v klasičnem slogu pritekel sploh prvo zmago v svetovnem pokalu. (Delo, 29. dec. 1999, NB) | Le bivši župan, svetnik ZLSD Maks Večko, se ni obrnil po vetru in je ostal zvest pogodbi, do katere je v resnici prišlo pred drugim krogom županskih volitev v njegovo podporo. (Delo, 12. apr. 1999, NB)

◆ Gl. *obračati plašč po vetru*.

◎ angl. *to set/trim one's sails to the wind; to set/trim one's sails to every wind*; češ. *být kam vítr tam plašt'*; fr. *tourner a tout vent; tourner comme une girouette*; hr. *okretati kabanicu [prema (po) vjetru]; okrenuti kabanicu [prema (po) vjetru]; obrtati kabanicu [prema (po) vjetru]; okretati kaput prema vjetru; okrenuti kaput prema vjetru; okretati se kako vjetar puše; okretati se prema vjetru; povijati se kako vjetar puše*; nem. *Mantel nach dem Wind hängen; sein (das) Mäntelchen nach dem Wind hängen*; pol. *wiać jak wiatr zawieje*; rus. *znat' otkuda veter duet; videt' otkuda veter duet; deržat' nos po vetru; byt' kak fljager*.

obrniti se po vétru, gl. *obračati se po vetru*.

počasen kot meglà brez vétra, gl. **megla**.

scánje proti vétru, gl. **scanje**.

scáti proti vétru /vulg.; pren., tudi nikal./ *delati, ravnati drugače kot večina, vodilni ljudje*

On: Edo Maajka, največja balkanska zvezda hip hopa. Pa saj ne moreš nenehno scati proti vetru. (Delo, 28. feb. 2005, NB) | Sam veš, da se en sam človek ne more zaletavati v zid, ker bi si kmalu razbil glavo. Ne moreš scati proti vetru, to ti je menda jasno, dovolj star si, da bi lahko vedel. Komaj bi odprl usta, bi vsi planili po meni. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljance, 1962, 91) | Ali sem moralen v imenu socializma, ko pa sem (glede na odnose v šoli) prisiljen v enem šolskem dnevu šestkrat obračati misli, zatirati lastno mnenje – scati po vetru. (Teleks 1980, let. 36, št. 4, 27) | Dojel sem, da če ščiješ proti vetru, si pošprican, če pa se obrneš v smer vetra in ščiješ skupaj z ostalimi ovčicami, ti nese dlje. Če se je spreobrnila večina slovenskega naroda, zakaj se ne bi še jaz? (Mladina 2006, št. 6, NB) | Ne ščij proti vetru, boš sam poscan. (P. Zidar, Most 1968, 166) | Vsakemu pa še po 5000 tolarjev povprečnine. Ker se nista pritožila, kaže, da sta bila s sodnikovo odločitvijo zadovoljna ali pa nista imela volje proti vetru »mokriti« ... (Delo, 18. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *scati proti vetru* je po vsem svetu razširjena prisposoba za odporništvu oziroma (odvisno od govorca) nesmiselno, jalovo početje. Glede na slabšalno konotacijo (če ščiješ proti vetru, si moker in smrdiš), se navadno uporablja kot opomin nekonformistu: - *Ne moreš celo življenje proti*

vetru scat! - *Ni dobro scati proti vetru*. - *Za služek je potrebno scati v tisto smer, kamor veter piha*. Reklo HOMO SAPIENS NON URINAT IN VENTUM uživa velik ugled v Amsterdamu, kjer so mu namenili časten prostor na velikem portalu. Izraz menda izhaja iz morjeplovskega izročila. Še danes je poznan običaj, da po uspešno preplutem težavnem delu Cap Horna mornarji pridobijo pravico scanja proti vetru. Po Nemčiji kroži vic, ki je smešen verjetno samo njim: - *Zakaj imajo Bavarci rumene trebuhe?* - *Ker ščijejo proti vetru*. (*ha,ha,...*) Leta 1973 je bila v najožjem izboru takrat popularnih Mao Cetungovih misli tudi naslednja: *Vse na svetu je sranje razen scanja pa še tisto je sranje, če ščiješ proti vetru*. (Razvezani jezik, Prosti slovar žive slovenščine, NB; Google, iskalna beseda URINAT).

◎ angl. *to piss against/into the wind*; češ. *chcát proti větra; čurat proti větru; močit proti větru*; fr. *pisser contre le vent*; nem. *pissen gegen den Wind*; rus. *plevat' protiv vetra; ssat' protiv vetra*.

têči kot véter /ekspr.; primera/ *zelo hitro teči*

Gail Devers res teče kot veter – snežaki pa niso ravno njena močna stran. Tik preden je zmagala v teku na 60 m na mitingu v Stockholmu, je posebej za fotografе zgradila majhno snežno skropučalo. (Delo, 15. mar. 1999, NB) | Še vedno se učim. Nisem še dosegla popolnosti, a ne nameravam odnehati. Rada bi tekla kot veter, mehko, sproščeno in hitro. (Delo, 28. jun. 2003, NB) | Živali imajo sicer tudi nekateri odrasli, kot na primer zagoreli jezdec, za katerega se zdi, da mu je njegov konj več kot le prijatelj in zaveznik, že kar brat. Skupaj sta močna in letita kot veter, vsak sam pohabljenec, obsojen na čakanje. (Delo, 8. okt. 2005, NB) | Grofici se je stemnilo pred očmi, gospod v zeleni obleki in z rdečo čepico na glavi – ki je bil sam vrag, žaba pa njegova žena – pa je prijel grofico pod pazduho, jo odvedel k vozu in jo posadil vanj. Sam pa je sedel na voz, mahnil z bičem po konjih in ti so dirjali kot veter dalje. (Slovenske pravljice, NB)

◆ Primera *teči kot veter* z glagolskimi različicami *leteti kot veter* in *dirjati kot veter* temelji na sestavini *veter*, ki je tako kot *blisk* prisposoba za hitrost in je verjetno nastala iz primere **hitro kot veter*. V primeri *hiter kot veter* sestavina *hiter* to tudi dokazuje.

◎ angl. *to run like the wind; to go like the wind*; češ. *běžet jako vítr; letět jako vítr*; fr. *courir comme le vent*; nem. *schnell wie der Wind gehen; schnell wie der Wind fliegen*; rus. *mčat'sja kak veter; letet' kak veter*.

trésti se kàkor trepetlíka [v vétru], gl. **trepetlika**. **ugotovíti, kám véter píha**, gl. **vedeti, kam veter piha**.

védeti, kám véter piha /ekspr.; pren., tudi **kako, od kod/ vedeti, kakšen je skriti namen takega govorjenja, ravnanja**

V nevihtnih časih ostane pri življenju drevo, ki se zna upogniti v smeri vetra, pravi stara kitajska modrost. Treba je le natanko vedeti, kam piha veter, dodajajo Američani in nadaljujejo z mimim, na videz celo prijateljskim dialogom s Kitajci. Iz tega dialoga bodo ocenili, kam piha kitajski veter ... (Delo, 6. mar. 1999, NB) | Je vsaj nekaj časa doma mir in baroni se lahko posvečajo živahnim čokoladnim mulatkam in redkeje posejanim indijanskim padlim angelom. Indijanci v teh časih že dolgo vedo, kako piha veter. Čeprav je Brazilija suženjstvo odpravila med zadnjimi, Indijanci v pragozdovih pri kavčuku še vedno garajo kot de facto sužnji. (Delo, 29. mar. 2003, NB) | Vest o polomu pogajanj se je hitro razvedela. Hotel je videti, kam piha veter. Rekel je, da so samo nekateri malo obvezani. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Pri pecejih je pa malo drugače, saj se kar naprej postavlja vprašanje: »Boljši kot kaj?« Kot lanski model? Kot letošnji ali kot tisti iz prihodnjega leta? Do takrat, ko azijski proizvajalci mislijo, da so ugotovili, kam piha veter, se stanje stvari navadno že spremeni. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Takrat je kot politični predstavnik sefardskih Židov potegnil na dan očitek, da so njegovi rojaki socialno-gospodarsko zapostavljeni. Je Levi tudi tokrat pravi čas ugotovil, kam piha veter, in se odločil zapustiti Baraka, ker je zaslužil njegov poraz, ali pa se je morda uštel? (Delo, 4. avg. 2000, NB) | Toda Gerhard Schröder, ki je v nekem intervjuju dejal »Kancler sem in ne filozof«, se je v svoji karieri naučil pragmatičnosti in tudi umetnosti političnega preživetja. Pravi čas je zaznal, kam piha veter. (Delo, 3. jan. 2003, NB)

◆ Frazem *vedeti, kam veter piha* z različicami *vedeti, kako veter piha* in *vedeti, od kod veter piha* izhaja verjetno iz jezika pomorščakov, pri katerih je védenje o tem, kam, kako, od kod in kdaj pihajo vetrovi na morskih poteh, zelo pomembno za čim bolj varno plovbo. Preneseno na druga področja življenja se je razvil pomen, da ima kdo občutek za ugotovitev, zaznavo, vedenje skritih namenov določenega govorjenja, ravnanja koga. Glagolska sestavina *vedeti* je lahko zamenjana z glagoli *videti, ugotoviti, zaznati* ipd.

⊙ angl. *to know which way the wind blows / is blowing*; češ. *vědět, odkud vitr fouka*; *vědět, odkud vitr vane*; *vědět, odkud vitr věje*; fr. *sentir d'ou vient le vent*; nem. *wissen, woher der Wind weht*; *merken, woher der Wind weht*; pol. *wiedzieć, skąd wiatr wieje*; rus. *znat', odkuda veter duet*; *znat', kuda veter duet*.

videti, kám véter piha, gl. *vedeti, kam veter piha*.
vlačiti se kot meglà brez vétra, gl. **megla**.

vézati

otróbe vézati, gl. **otrobi**.

videti

láčen, da se skozi kóga vídi /ekspr.; primera, tudi v *koga/ zelo lačen*

LAMPROKLEJ: Mati, ali še ni večerje? Tako sem lačen, da se skozi mene vidi. (J. Stritar, Dramatski spisi: Satire: Klasične podobe – 1. Diogen pri Sokratu, ZD V, 1955, 255) | »Vsì so na polju.« »Lačna sem, da se vame vidi,« je povedala Jerajeva, pokroviteljsko poljubivša staro mater na čelo. »Nič ne vstajajte, saj vem, kod je kaj.« (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB)

◆ Primera *lačen, da se skozi koga vidi* je nastala po hiperbolizirani predstavi, da se lahko zelo suhega človeka vidi skozi, kot da je prosojen.

láčen, da se v želódec vídi, gl. **želodec**.

ne videti čez plót, gl. **plot**.

ne videti dljè od svôjega nósa, gl. **nos**.

ne videti kóga že sédem hrváških lét, gl. **let**.

ne videti kóga že sédem láških lét, gl. **let**.

ne videti ne na lévo ne na désno, gl. **levi**.

sténe vídijo, stene slíšijo, gl. **stena**.

svôj živ(i) dán ne videti kóga/čésa, gl. **dan**.

videti Ábrahama, gl. **Abraham**.

videti Benétke, gl. **Benetke**.

videti dálje od svôjega nósa, gl. **nos**.

videti dljè od svôjega nósa, gl. **nos**.

videti je, kot da ne zná štéti do pét, gl. **pet**.

videti je kot ptíčje strašilo, gl. **strašilo**.

videti káj skózi róznata očála, gl. **očala**.

videti káj skózi svôja očála, gl. **očala**.

videti káj v róznati lúči, gl. **luč**.

videti kàkor skozi stéklo, gl. **steklo**.

videti, kám véter piha, gl. **veter**.

videti [kóga/káj] iz oči v oči, gl. **oko**.

videti kóga/káj kàkor v meglì, gl. **megla**.

videti kóga/káj kot v meglì, gl. **megla**.

videti kóga v dnò dúše, gl. **dno**.

videti, kóliko je úra, gl. **ura**.

videti kómu v dnò dúše, gl. **duša**.

videti lúč na kóncu predóra, gl. **luč**.

videti lúč na kóncu tunéla, gl. **luč**.

videti preko svôjega plóta, gl. **plot**.

videti vrága, gl. **vrag**.

videti vsè zvézde, gl. **zvezda**.

zarádi drevés ne videti gózda, gl. **drevo**.

videz

videz vára /nevtr.; pren./ *resnica je pogosto drugačna, kot je videti na prvi pogled*

Nastala je pozicija, ki se v turmirski praksi pojavlja zelo redko: trdnjava z dvema vezanima kmetoma proti kralju.

Na prvi pogled je to velikanska prednost, toda videz vara. Samo drobna napaka bi bila dovolj, da bi se črni izvil v remi. (Delo, 22. dec. 2000, NB) | V Ljubljano je prišel kot resen 51-letni mož, kandidat za novega predsednika Evropske nogometne zveze (Uefa). Ta vloga se ne poda najbolje njegovemu umetniškemu videzu, a pri »Platochu«, kot so ga s pomanjševalnico njegovega primka ljubkovalno poimenovali rojaki, je vedno veljalo, da videz vara. (Delo, 7. okt. 2006, NB) | Alex v reviji najde članek o najstniški manekenki Janine Adams in sanjari o takšnem življenju. Toda kmalu se lahko prepriča, da videz vara, ko se z Janine, s katero sta si zelo podobni, odločita, da bosta za kratek čas zamenjali svoji življenji ... (Vikend, priloga Dela, julij–december 2007, NB) | Filerecovery Professional odkljuje zelo prijeten in pregleden uporabniški vmesnik. Čeprav je na prvi pogled videti, da orodje ne omogoča veliko možnosti, videz vara. Dodatne nastavitve so nekoliko teže dosegljive, vendar jih boste le malokdaj resnično potrebovali, saj predhodno nastavljene možnosti zadoščajo za večino opravil. (Monitor, september 2005, NB)

vidra

brúhati kot vidra /ekspr.; primera/ *zelo bruhati*

Ko so vzleteli, je začela bruhati kot vidra. (A. Moder–J. Cain, Serenada, 1976, 191) | Izpil je mlačne slane vode, je bruhal kakor vidra. (F. Milčinski, Humoreske, 74) | Činč se je napil in bruhal kot vidra. Meni pa so dali to za poslušat. (Google, www.preberi.si/...) | Preden zaspi, marsikdaj /mož/ kozla kot vidra, da čisti Šura še zvečer ali zjutraj, če je v večernih urah tudi sama preveč pijana. Dobro, da nimata otrok, utopili bi se v kozlanju kot v Tihem oceanu. (V. Kovačič, Bele noči in nekoliko črni dnevi, 1979, 73)

♦ *Primera bruhati kot vidra z različico kozlati kot vidra* temelji verjetno na za vidro zelo značilni hitri presnovi. Zato je tudi njeno izločanje – tako spredaj kot zadaj – hitro in intenzivno. Tako vidre po zaužitju hrane pogosto izbljuvajo večji del ribjih lusk in kosti. S tem preprečijo, da bi neuporabni kosi hrane potovali skozi celoten prebavni trakt. Na teh dejstvih temelji tudi primera *srati kot vidra*.

kozláti kot vídra, gl. *bruhati kot vidra*.

sráti kot vídra /vulg.; primera/ *driskati*

Buggy 4. sep. 2009 ... Jaz če pojem bučko v kakršnikoli obliki, imam iste težave. Serjem kot vidra. (Google, slo-tech.com/forum...) | Če ga poješ kapljico, tako kot je omenil Rok, ne serješ kot vidra, ampak pride do hude zastropitve ledvic in drugih organov ... (Google, forum.piroraj.org/...) | In tako je Pedro ves teden preživel na straniščni školjki in sral kot vidra. Ko si je malo opomogel, je ponovno obiskal meniha in ga nadrl: ... (Google, mevki55.mojforum.si/...)

♦ *Gl. bruhati kot vidra.*

vihár

vihár v kozárцу vóde /ekspr.; pren./ *veliko neupravičeno razburjenje*; prim. **mного hrupa za nič**

Zaustavitev začete gradnje novih stavb morske biološke postaje Piran sploh ni problem, gradnja teče dalje, novinar (Boris Šuligoj, op. p.) pa je sprožil kvečjemu vihar v kozarcu vode, ker ni počakal na ustrezne informacije. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | Kdo ima prav: v sveti jezi dr. Rugelj ali ga. Vodiškova? Najbrž urednik, saj vleče bralce v vihar v kozarcu vode. Oba sta se zmočila v naših očeh. (Delo, 8. maja 2001, NB) | V nadaljevanju se je iz grmenja izcimil le vihar v kozarcu vode. Vsi akterji so zagotavljali, da predčasnih volitev nihče ne želi, in ni bilo težko verjeti, da govorijo resnico. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Sedanja polemika okrog prstozidarstva je po najinem menju konec koncev vihar v kozarcu vode; vrsto navideznih problemov so napihnili daleč čez mero ... (Delo, 23. jun. 2003) | Lipicanci še naprej slovenski. Vihar v kozarcu vode, prizadevanje zgolj za osebno uveljavitev nekaterih kulturnikov ali podcenjevanje spornega vprašanja, bi lahko zapisali po seji vlade. (Delo, 11. jan. 1999, NB) | De Gaulle je torej s svojo zahtevo sprožil pravi vihar, in to ne samo vihar v kozarcu vode. (V. Hreščak, Delo 1966, št. 76, 5) | Stojč na stališču, da mora umetnik v posebnem in slučajnem upodabljanju obče in nujno, je Belinski v svojem članku o Gribojedovlji komediji »Gorje pametnemu« to delo zavrnil, češ da je konflikt Čackega z obitelji Famusovih zgolj »vihar v kozarcu vode«. (B. Zihlerl, V. G. Belinski, Članki in eseji iz književnosti, 1950, XIX) | V razrednem glasilu sta dva dijaka opisala nepravilnosti, ki sta jim bila sama priča ... Članek je povzročil vihar v kozarcu. (E. Fritz, Problemi 1964, št. 22, 1019–1020)

♦ *Frazem vihar v kozarcu vode* temelji na hiperboli, tj. pretiravanju viharnega dogajanja v tako majhnem prostoru, kot je kozarec vode. Po Balzacu (gl. roman Turški svečenik) naj bi frazem pripadal Ch. L. Montesquieuju (1689–1755), ki ga je ta izrekel v zvezi s političnimi dogodki, ki so se zgodili v žepni državi San Marino. Vir frazema pa je starorimski pregovor iz časa M. Tulija Cicerona (De legibus III 16, 36; 1. stol. p. n. št.) *fluctus excitare in simpulo* 'dvigniti vihar v kozarcu vode' (gl. tudi RF³, 73). Enakopomenski frazem z enako sestavo najdemo v več evropskih jezikih. V hr., srb. je lahko sestavina *kozarec (čása)* zamenjana s sestavino *zajemalka (kutlača)*, a je osnovna predstava enaka.

© angl. *a tempest in a teacup*; bolg. *burja v čása voda*; češ. *bouře ve sklenici vody*; fr. *une tempête dans un verre d'eau*; hr., srb. *burja u čaši vode*; valovi u kutlačí; mnogo vike ni za što; nem. *ein Sturm im Wasserglas*; pol. *burza w szklance wody*; rus. *burja v stakane vody*.

víhati**víhati [svój] nós nad kóm/čím, gl. nos.****vík****dvígniti vík in krík, gl. zagnati vik in krik.****vík in krík** /ekspr.; dvoječ./ *veliko razburjenje, glasno kričanje*

Če danes rečemo, da bomo zaprli železarno in bo tisoč ljudi brez službe, bo vsakdo razumel takoj in takoj bo vik in krik. V informatizaciji pa nihče ne vidi takojšnjega učinka. (Monitor, nov. 1999, NB) | Iz tega ne izhaja, da so takšni prepleti ekonomij z obeh strani Atlantika le idila in da so politične elite ekonomski nacionalizem prepustile zgodovini. Na Capitol Hillu v Washingtonu je bil nedavno velik vik in krik, ker namerava deloma še državni Deutsche Telecom prevzeti veliko ameriško družbo. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Finančni minister Mitja Gaspari je kolege pred tedni že pozval, naj po svojih ministrstvih pošteno skrčijo predvideno porabo. Nastal je vik in krik, celo pri nekaterih ministrih, ki so bili doslej vladi najbolj lojalni. (Delo, 4. avg. 1998, NB) | Ko sem se na podoben način želel oskrbeti z vitamini, sem povsem pozabil na oblečene kratke hlače. Nastal je vik in krik, nakar sem jo urno ucvril nazaj v sobo. (Delo, 8. okt. 1998, NB) | Včeraj so se na stežaj odprla šolska vrata in prostore učenosti je spet napolnil vik in krik, ceste pa so spet polne otrok z rumenimi ruticami okoli vratu. (Delo, 2. sep. 1999, NB) | Pa so imeli tudi prav: kakšen vik in krik je pred časom izbruhnil v Lendavi, ko so želeli po vsej sili »izseliti« Miška Kranjca. V Soboti se to ne more zgoditi, ker Kranjčeve ulice preprosto ni. (Delo, 3. avg. 2000, NB)

◆ Dvojčični frazem *vik in krik* vsebuje dva sopomenska samostalnika, pri čemer je *vik* že nekoliko starinski in se večinoma uporablja v zvezi *vik in krik*. V tej dvojčični zvezi je – kot je za take zveze značilno – pomen obeh poudarjen, intenziviran. Povezuje se z glagoli *biti*, *nastati*, *izbruhniti*, *napolniti* ter *dvigniti*, *zagnati* (gl. spodaj *zagnati vik in krik*).

◎ hr., srb. *cika i vika; krika i vika*.

zagnáti vík in krík /ekspr.; dvoječ., tudi pren./ *začeti glasno kričati, se zelo razburiti za kaj*

Bolj praktično bi bilo, kot pa da se takole klatiš od ene do druge. Ampak kakšno krotko punče si poišči, da kot žena ne bo zagnala vik in krik, če boš kdaj skočil čez plot! (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Množica je zagnala vik in krik. Dolina je postala vsa rdeča in Dovška baba se je zdaj svetila v kovinsko modri svetlobi. (Sonja Koranter, Dovška baba, NB) | Prestregel jo je in zgrudila se mu je v naročje, kakor pade mrtvo telo. Družba se je prestrašila, postavila kozarce na mizo, zagnala vik in krik. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Tako enkrat zaženejo vik in krik, da je treba koprsko občino nemudoma razčetrveriti na atomske drobce, drugič na vse pretege trobijo, da prodajamo del Istre in Piran-

ski zaliv Hrvaški, nato se spravijo na državljane bivših jugoslovanskih republik itd. (Delo, 6. mar. 2001, NB) | Ali bo treba ob slehernem sneženju, na katero so bili vsaj doslej prometni udeleženci vsakič pravočasno opozorjeni, biti plat zvona, kot da gre za izredne razmere? Očitno so ljudje, vsaj pri nas se zdi, da je tako, navajeni čakati do zadnjega in tik pred zdajci, ko jim gre za nohte, zaženejo vik in krik, svoje napake pa skušajo zvaliti, denimo, na policiste ali še bolje na cestarje. (Delo, 20. jan. 2004, NB) | Ko so pred kratkim likvidirali TV-6, so v zahodnih medijih dvignili vik in krik, češ da so v Rusiji zaprli še zadnjo neodvisno televizijsko postajo. (Delo, 9. feb. 2002, NB) | Le civilno (odškodninsko) je poslanca za tako obrekovanje vendarle možno tožiti. Ampak naši vrli opozicijski poslanci niti tega ne prene-sejo – ko je prvi od njih tako pravdo izgubil, so dvignili vik in krik. (Delo, 20. jul. 2002, NB) | Protestov in tožb vse to obdobje ni manjkalo in tudi prve podelitve niso minile brez hude krvi. (levica je dvignila vik in krik, ker je nagrado za literaturo prejel francoski lirik Sully-Prudhomme in ne njegov rojak Zola ... (Delo, 5. dec. 2001, NB)

◆ Gl. *vik in krik*.

vínó**nalíti kómu čistega vína** /ekspr.; pren./ *povedati komu resnico brez olepševanja*

A šteje pač le ekipni rezultat in ta je bil tokrat – slab. V bližnjem šotoru so Nemci z vrčki piva nazdravljali novi zmagi, za slovenski biatlon pa je napočil čas, da si nalije čistega vina ... (Delo, 14. jan. 2000, NB) | Ne gre za nobeno demagogijo, preprosto samo želimo zadovoljiti voljo ljudi. Poleg tega ustanavljamo občine, ne da bi ljudem prej nalili čistega vina glede financiranja in pristojnosti občin. (Delo, 20. feb. 1998, NB) | Če pa si hočemo naliti čistega vina, potlej je treba dodati, da pa ni prav nobenega jamstva, da bo šah postal del rednega sporeda OI. (Delo, 25. sep. 2000, NB) | Vendar si bo v skrbi za zdravje treba naliti čistega vina. Karkoli se nam na tem področju že obeta, bo kratko malo sprejeto podobno, kot se je zgodilo z novo pediatrično kliniko. (Delo, 20. nov. 2000, NB) | Z ministrstvom si želimo natočiti čistega vina, da preverimo, ali je masa za plače res takšna, kot trdi vlada, torej 2,6 odstotka proračuna. (Delo, 14. jul. 2001, NB) | To namreč pomeni zavajanje ljudi, predvsem onih v stiski, ki jim je toča uničila pridelek. Treba si je natočiti čistega vina in sprejeti dejstvo, da trenutno ne poznamo uspešne metode za aktivno obrambo pred točo. (Delo, 4. 7. 2009, NB) | ... na stezi, kjer lahko kadarkoli na uri preverite svoj tempo, se lahko zgodi, da počasni, regenerativni teki postanejo prezahtevni. To seveda ne vodi k dobrim rezultatom, ampak k poškodbam, pretreniranosti, boleznim. A z občasnim, premišljenim treningom na atletski stezi si je mogoče natočiti čistega vina o lastnih tekaških sposobnostih, dobro nadzirati svojo vadbo in si postavljati realne tekmovalne cilje. (Polet, januar–junij 2007, NB)

◆ Frazem *naliti* komu *čistega vina* temelji na prenesenem pomenu besedne zveze *naliti, natočiti čistega vina*. Pomen zveze *čisto vino* '(čista) resnica' je verjetno povezan z rekom v *vinu je resnica*, lat. *In vino veritas*. Med starejšimi slovarji ga omenja J. Glonar, SSJ, 228, pri iztočnici *naliti*: ... *naliti komu čistega vina*: povedati resnico. Cigale, II, 1872, pri iztočnici *Wein* nem. *reinen Wein einschenken* razlaga s sle. *resnico povedati komu*.
 ◎ češ. *nalít čistého vína*; *nalít čistě víno*; nem. *jmdm. reinen Wein einschenken*; *jmdm. klaren Wein einschenken*.

natočiti kómu čistega vína, gl. *naliti komu čistega vina*.

pítí víno kot vódo, gl. *voda*.

vinski

vinski brát, gl. *brat*.

vinski brátec, gl. *brat*.

violína

bítí drúga violína /ekspr.; pren./ *biti v podrejenem položaju*

Lik Baggerja je zgolj statist, druga violina, zvezdnik filma je golf igrišče; lokalni mogotec ga je zgradil, ljudje so prišli, vendar zakaj? Za zdolgočaseni tridnevni ekshibicijski turnir, ki enkrat za spremembo ni nahrnil ega vseameriškega patriotizma, temveč »zgolj« potrebe lokalpatriotov, poražencev v zdavnaj končani državljanski vojni. (Delo, 24. jul. 2001, NB) | Džeondžu – Do silovitega hat-tricka na tekmi proti Poljski je bil Pauleta le druga violina v zvezdniški zasedbi portugalske reprezentance, po treh golih pa je stopil iz sence Luisa Figa in Ruija Coste ter najavil, da bi lahko postal tudi zvezdnik tega svetovnega prvenstva. (Delo, 12. jul. 2002, NB) | Z dvakratnim dobitnikom japonske nagrade Sakaide Art Grand Prix smo o Ljubljani govorili predvsem posredno. Ker je sin akademskega slikarja Andreja Jemca, je slikar drugega rodu, a z očetom se ne prepirata, kdo je prva in kdo druga violina. (Delo, 18. avg. 2004, NB)

◆ Gl. *igrati prvo violino*.

◎ angl. *to play second fiddle*; češ. *hrát [někde] druhé housle*; fr. *être le second violon*; *être le second couteau*; hr., srb. *igrati drugu violinu*; nem. *die zweite Geige spielen*; rus. *igrat' [gde] vtoruju skripku*.

bítí prva violína /ekspr.; pren./ *biti pri kakem dejanju, ravnanju vodilen, odločujoč*

Prva violina pa je gotovo državna prvakinja Darja Kapš, ki je v štirih partijah zbrala tri točke, njen začasni rating pa je neverjetnih 2497 točk (ženski velemojstrski rating pa je 2300 točk). Če bo igrala vse partije do konca, bo gotovo osvojila vsaj bal za mednarodno mojstrico, pa tudi velemojstrski bal zanjo nikakor ni nedosegljiv. (Delo, 14. nov. 2001, NB) | Selektor je namreč odvi-

sen od skupine ljudi, s katerimi dela, to so nogometasi, nogometna zveza, itd. Selektor ne more biti prva violina, poleg njega so enako pomembni tudi njegovi igralci in vodstvo zveze. (Delo, 24. jun. 2002, NB) | Kdo bo torej prva violina v sicer razglašenem policijskem »orkestru«? O tem ne more in ne sme odločati nobena politična usmeritev, tudi upokojenci ne, temveč zgolj policijski strokovnjaki. (Delo, 9. dec. 1999, NB) | In slovenski pregovor pravi: Tisti, ki drži vrečo, je prav tako kriv kot tisti, ki vanjo baše. Nismo bili prva violina niti avtorji zakonov, smo pa želeli prispevati k izboljšavi zakonov in tudi aktivno sodelovali pri referendumski kampanji za javno RTV. (Državni zbor RS: 22. redna seja, 29. 11. 2006, NB)

◆ Gl. *igrati prvo violino*.

igráti drúgo violíno /ekspr.; pren./ *biti v podrejenem položaju*

Kot plemkinja in verna katoličanka je nekoč tiho igrala drugo violino poleg svojega karizmatičnega moža. Zdaj pa drvi skozi napolnjen urnik in daje zgovorno in fotogenično podporo svojim zaveznikom desnega centra, ki morajo zmagati na volitvah v vlado 9. in 16. junija, če naj dobi Chirac parlamentarno večino. (Delo, 10. jun. 2002, NB) | Ne glede na to, ali je Mexes zvitorepec ali le negotov mladenič, ki se boji, da bo pri velikem klubu igral drugo violino, ali pa so ga preprosto obnoreli brezplačni dresi, taktika nedostopnosti učinkuje. Njegova cena stalno narašča. (Delo, 3. dec. 2002, NB) | Še bolj neverjetno pa je, da je Diane Keaton pri teh letih dobila glavno vlogo v romantični komediji. Ženske njenih let v takem žanru ponavadi lahko igrajo le še drugo violino. (Delo, 13. mar. 2004, NB) | Predsednik bo ob podpori parlamenta iransko naftno grabežljivost skušal preusmeriti v populistične namene. Pri zunanjih zadevah pa bo igral drugo violino, saj bodo glavno besedo imeli uradni predstavniki, ki jih bo izbral Hamenej. (Mladina 2005, št. 27, NB)

◆ Gl. *igrati prvo violino*.

igráti prvo violíno /ekspr.; pren./ *biti pri kakem dejanju, ravnanju vodilen, odločujoč*

Kabelski sistem Rotovž je sicer že pred časom podpisal pogodbo o poslovno-tehničnem sodelovanju s sistemoma Tabor in Selnica Ruše, podobno se povezujejo tudi drugod po Sloveniji. Podobne cilje kot Telemach ima, vsaj glede kabelske televizije, tudi podjetje Telekabel, v katerem igra prvo violino kabelski sistem Link. (Delo, 24. feb. 2000, NB) | Že res, da je črnogorska vladna koalicija zadnji dve leti igrala prvo violino v dokaj razglašenem jugoslovanskem orkestru, ki se je nenehno meril z Miloševićem in njegovimi. Hkrati pa je prav po njeni zaslugi tujina začela spoznavati drugačen politični obraz ZR Jugoslavije, ki se na zunaj predstavlja kot alternativa Miloševićevemu režimu. (Delo, 21. avg. 2000, NB) | Možnosti, da bi se tudi med njimi dogajalo rivalstvo, zagovorniki večinskega sistema ne omenjajo. Menda tudi zato, da si ne bi preveč v živo predstavljali, kako se bodo predsedniki pomladnih strank, domnevni

zmagovalci na volitvah po večinskem sistemu, kot bi mignil zmenili, kdo med njimi bo igral prvo violino. (Delo, 25. feb. 1999, NB) | Branilec naslova Primož Peterka bi resda z novim zmagoslavjem dosegel prvi zaporedni »tris«, ki se v osemdesetih letih ni posrečil niti legendarnemu Mattiju Nykänenu. V trdni in bojeviti avstrijski vrsti utegne prvo violino vnovič igrati Andreas Goldberger, že dokazan velemojster za skakalne maratone. (Delo, 23. nov. 1998, NB)

◆ Frazem *igrati prvo violino*, prav tako *biti prva violina*, temelji na poimenovanju *prva violina* v pomenu 'prvi violinist v orkestru'. V frazeologiji se srečuje še *druga violina*, in sicer v frazemih *biti druga violina*, *igrati drugo violino*. Prva violina, tj. prvi violinist v orkestru vodi melodijo, po kateri se morata ravnati drugi in tretji violinist. Iz te vloge v orkestru izhaja preneseni pomen izrazov *prva violina* 'kdor ima kje vodilno, odločujočo besedo' in *druga violina* 'kdor je kje v podrejenem položaju, drugorazreden', ki sta v sestavi zgoraj omenjenih frazemov.

© angl. *to play first fiddle*; češ. *hrát [někde] první housle*; fr. *être le premier violon*; hr., srb. *igrati prvu violinu*; *svirati prvu violinu*; nem. *die erste Geige spielen*; rus. *igrat' [gde] pervuju skripku*.

viséti

kàj visí na lásu, gl. las.

viséti med življenjem in smrtjo, gl. življenje.

viséti na kóm/čém kot pijávka, gl. pijavka.

viséti na lásu, gl. las.

viséti na nitki, gl. nitka.

viséti za brádo, gl. brada.

Življénje kóga visí na lásu, gl. življenje.

Življénje kóga visí na nitki, gl. življenje.

visliški

visliški humór, gl. humor.

visòk

plačáti visòko céno [za kàj], gl. cena.

visòk do strôpa, gl. strop.

visòk kot hrást, gl. hrast.

visòk kot žród, gl. žrd.

živéti na visòki nôgi, gl. noga.

visòko

[visòko] *dvígati nós*, gl. nos.

[visòko] *dvígniti nós*, gl. nos.

[visòko] *dvígovátí nós*, gl. nos.

višji

tó je višja matemátika, gl. matematika.

tó ni višja matemátika, gl. matematika.

višja matemátika, gl. matematika.

višja síla, gl. sila.

vítek

ohranítí vítko línijo, gl. linija.

vítka línija, gl. linija.

vítez

vítez na bélem kônju /ekspr.; pren., tudi kot prime-ra/ *zelo lep, dober, bogat, idealen moški, partner*; sop.: **princ na belem konju**

EU je bila v svojih začetkih del bipolarnega sistema hladne vojne, danes pa je evropski odgovor na globalizacijo. Zato se je celo nekdanji evroskeptik Gerhard Schröder v Nici spremenil v viteza na belem konju, ki je rešil vrh in še čast vzhodne sosede Poljske, saj ji je v ministrskem svetu priboril enako število glasov, kot jih ima Španija. (Delo, 15. dec. 2000, NB) | Celo selitev vlade ni pomagala. Berlin nujno potrebuje preporod, toda vitez na belem konju, ki naj bi ga prinesel, še ni prijahal do mestnih meja. (Delo, 14. apr. 2001, NB) | Najprej Ljubljana kot slavni center naše likovne ustvarjalnosti dokončno odpove. Potem se pojavi vitez na belem konju in v svoji načelno provincialni galeriji začne razstavljati tisto, kar bi morale načelno razstavljati vodilne slovenske institucije. Potem pride trop črnih vitezov ter belega pobije. (Delo, 27. okt. 1998, NB) | Politiki Mannesmannu ne morejo pomagati, pa tudi od industrije lahko pričakuje kaj malo podpore. Predsednik Siemens Von Pierer noče biti vitez na belem konju. (Delo, 27. nov. 1999, NB) | V Aventisu se proti Sanofiju bojujejo z vsemi razpoložljivimi sredstvi. Le nekaj ur po objavi ponudbe so javno izrazili možnost, da bodo v boju za preživetje poiskali pomoč viteza na belem konju. (Delo, 27. feb. 2004, NB) | Toda ali je sporazum, ki so ga pred štirimi leti podpisali v japonskem Kjotu, res vitez na belem konju, ki bo Zemljo rešil pred onesnaževalci. (Delo, 19. jun. 2001, NB)

◆ Gl. *princ na belem konju*.

vkleníti

vkleníti kóga v kládo, gl. klada.

vkĺénjen

bítí vkĺénjen v kládo, gl. klada.

vkopán

obstáti kot vkopán /ekspr.; primera, nedov. *stati/ ob-stati negibno, togo*; sop.: **obstati kot pribit**

Obstane kot vkopan in strmi v prizor na steni, saj se mu iz globine srca utrne spomin na čudno, nepozabno sanjsko srečanje s temnopolto tujko v puščavi. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | Nad novimi prebivalci mesta pa niso bili navdušeni policijski konji.

Mijo, ki ga jaha policist Jerry Zepeda, je obstal kot vkopan, ko je zagledal prvo porisano kopitariko. (Delo, 2. jul. 1999, NB) | Sošolci so bili prepričani, da se mu je utrgalo, in ko je profesor kot vkopan obstal pred njegovo sliko, je plašni Dalí drzno izdaval: »Že mogoče, da vi vidite Madono tako kot vsi drugi, jaz pa vidim tehtnico.« (Delo, 9. apr. 2004, NB) | Timmy se je obrnil k Rayu. Njegov oče je kot vkopan stal ob luknji, osupel nad porazom. (Jordan Horowitz, Kako vzgojiti očeta, NB) | S kičastih plakatov vabijo Rambo, borilci kung fuja, islamski klerik, prizori iz neskončne vojne proti terorizmu ... Na videz pestra, v resnici pa nikakršna izbira, zato ni čudno, da Afričan (in Afrika) stoji kot vkopan. (Delo, 11. okt. 2003, NB)

◆ Različico primere *obstati kot vkopan* najdemo na dveh mestih v Cigaletovem slovarju (I, 174, 738), in sicer pri iztočnici *herbannen*, pri kateri je nem. *er ist wie herbannt* razloženo s sle. *ni se ga moč odkrižati, vedno je tukaj, kakor da bi bil vkopan, pribit*, in pri iztočnici *bannen*, pri kateri nem. *er steht wie gebannt* razlaga s sle. *stoji, kakor bi okamnel, kakor bi mu bile noge vkopane*. V obliki *stoji, kakor bi mu bile noge vkopane* sta primeroma prevzela Pleteršnik (II, 774) in Glonar (SSJ, 427). Iz te oblike in Cigaletove *kakor da bi bil vkopan* sta verjetno po preoblikovanju nastali današnji obliki *obstati kot vkopan*, *stati kot vkopan*.

Predstava, po kateri je nastala primera, je dovolj razvidna. Kdor ima vkopane noge, se ne more premikati, je negiben. Možno pa je, da je bilo vkopavanje nekdanj način kaznovanja, tako kot že znano potapljanje, sramotenje na sramotilnem stebru ipd. Tako možnost navajajo pri razlaganju ustrezne ruske primere *stoit kak ukopannyj*. Vkopavanje do vratu naj bi kot hudo kazen uzakonil car Aleksej Mihajlovič leta 1663. Po njej naj bi ženo, ki je ubila moža, vkopali v zemljo do same glave (gl. RF³, 101).

◎ bolg. *zastana kato pobit; zastana kato vkopan; stoja kato pobit; stoja kato vkopan*; češ. *zústat jako prikovaný; stat jako prikovaný*; hr., srb. *stati kao ukopan; stajati kao ukopan; ostati kao ukopan; zaustaviti se kao ukopan*; mak. *zastane kako zakopan; zastanuva kako zakopan; stoi kako zakopan*; pol. *stanąć jak wryty; stać jak wryty*; rus. *stojat kak vkopannyj; stojat kak vrytyj [v zemlju]; ostanovit'sja kak vkopannyj*; slš. *zastat' ako prikovaný; zastat' ako do zeme vrastený; stat' ako prikovaný; stat ako do zeme vrastený*; ukr. *staty jak ukopannyj; stojaty jak ukopannyj; stojaty jak otoropylyj; zastygnuty jak ukopannyj*.

státi kot vkopán, gl. *obstati kot vkopan*.

vláčiti

vláčiti kóga/káj po blátu, gl. **blato**.

vláčiti kóga po zobéh, gl. **zob**.

vláčiti se

vláčiti se kot meglà, gl. **megla**.

vláčiti se kot meglà brez vétra, gl. **megla**.

vládanje

vládanje z želézno rôko, gl. **roka**.

vládati

vládati z želézno rôko, gl. **roka**.

vlák

íti pod vlák, gl. *vreči se pod vlak*.

lovíti zádjni vlák /ekspr.; pren., dov. **uloviti/ skušati izkoristiti zadnjo priložnost**

Sobočani lovijo zadnji vlak za uvrstitev med najboljšo četverico. Za torvsten podvig pa bi morali v zadnjih treh kolih dobiti vse tri dvoboje, Era Velenje pa bi lahko osvojila le točko. (Delo, 20. mar. 2000, NB) | V derbiju vodilnih ekip v I. članski SNTL boljša Eta – Kajuh Sloveni lovi zadnji vlak. (Delo, 13. mar. 2000, NB) | Po več neuspešnih vročitvah sodnih vabil je ljubljansko okrožno sodišče vendarle doseglo, da je odgovorna urednica Demokracije Vida Kocjan podpisala vabilo. V četrtek je tako sedla na zatožno klop tukajšnjega okrožnega sodišča zaradi zasebne tožbe poslanca Cirila Pucka, senat pa zdaj lovi zadnji vlak, da bo še pred zastaranjem v januarju izdal prvostopenjsko sodbo. (Delo, 16. dec. 2000, NB) | Nekateri atleti in atletinje bodo skušali v Brisbanu uloviti še zadnji vlak za posamični nastop v Sydneyju, predvsem Jolanda Čepak v teku na 800 m. (Delo, 4. sep. 2000, NB)

◆ Gl. *ujeti zadnji vlak*.

skočiti pod vlák, gl. *vreči se pod vlak*.

skòk pod vlák, gl. **skok**.

[šè] ujéti vlák /ekspr.; pren./ *izkoristiti priložnost*

Ob tem je treba poudariti, da so bili Pingvini po rednem delu šele sedmi, s čimer so prav v zadnjem hipu ujeli vlak za končnico. (Delo, 3. maja 2000, NB) | Uradni Beograd še zadržan do evropske perspektive SČG in Kosova, ki jo odpira Bruselj, da bi ta del Balkana ujel vlak za EU. (Delo, 25. feb. 2005, NB) | ... kakih 1500 slovenskih navijačev na štadionu že sanjalo o zgodovinski zmagi in skupaj s strelcem vodilnega gola Miletom Ačimovičem po malem že slavilo. Toda prezdodaj: zadnje pol ure je bilo povsem v znamenju odličnih in ambicioznih Paragvajcev, ki so v zadnjih trenutkih ujeli vlak za drugi krog. (Delo, 13. jun. 2002, NB) | Kakor kaže, se zdaj tudi kandidatkam zdi kar v redu, če bo zapiranje pogajalskih področij morda nekoliko počasnejše, da bodo le še ujele vlak za evropske volitve. (Delo, 29. avg. 2001, NB) | Istega dne bodo ministri preučili

poročilo evropske komisije o letošnjem proračunu Italije, ki naj bi z drakonskimi ukrepi za zmanjšanje javnega primanjkljaja vendarle še ujela vlak za tretjo fazo gospodarske in denarne unije (EMU). (Delo, 9. jan. 1998, NB) | Bodo Jeseničani, drevi prosti, po nepričakovano visoki torkovi zmagi s Celovčani še ujeli vlak, ki pelje v drugi del AL med osmerico najboljših? (Delo, 17. dec. 1998, NB)

◆ Gl. *ujeti zadnji vlak*.

ujeti zádjni vlák /ekspr.; pren./ *izkoristiti zadnjo priložnost*; sop.: **uloviti zádjni vlak**

V letu 1996, ko sem bil zunanji minister, je bilo sprejetje carinske konvencije iz leta 1961 eden od pogojev, da smo sploh podpisali pridružitveni sporazum in tako ujeli zadnji vlak za pogajanja o polnopravnem članstvu v EU. (Delo, 25. jul. 2000, NB) | Gregor Urbas, edini slovenski predstavnik na SP v umetnostnem drsanju v Vancouvru, je v kvalifikacijski skupini A zasedel 15. mesto in ujel zadnji vlak za nastop v kratkem programu, v katerega se je uvrstilo po 15 najboljše uvrščenih tekmovalcev iz obeh skupin. (Delo, 21. mar. 2001, NB) | Sam pravi, da sta tudi kratka frizura in bolj urejen videz znamenje resnejših časov. Je streznitev prišla prepozno, ali je Splitčan vendarle še ujel zadnji vlak, ki ga bo popeljal nazaj med najboljše? (Delo, 26. mar. 2001, NB) | »Končno Urugvaj!« je naslovil dnevnik »El País« iz Montevidea, potem ko so svetlo-modri po zmagi nad Avstralcami ujeli zadnji vlak na svetovno prvenstvo. (Delo, 29. nov. 2001, NB) | Hrvaška kljub velikim zamudam poskuša ujeti zadnji vlak in se prebiti v drugo skupino nekdanjih socialističnih držav pred vrati EU. (Delo, 12. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *ujeti zadnji vlak* izhaja iz besedne zveze *ujeti zadnji vlak*. Preneseno na druga področja življenja je zveza dobila pomen 'izkoristiti zadnjo priložnost'. Po dekompoziciji je besedna zveza *zadnji vlak* dobila pomen 'zadnja priložnost', ki se med drugim lahko uporablja tudi v povedni rabi (gl. *zadnji vlak*). Na podobni predstavi sta nastala tudi frazema *loviti zadnji vlak* in *uloviti zadnji vlak*. Sestavina *zadnji vlak* v pomenu 'zadnja priložnost' je tudi v frazemu *zamuditi zadnji vlak*, ki je prav tako nastal po prenosu iz navadne besedne zveze. Frazem *ujeti zadnji vlak* pa se lahko uporablja tudi brez sestavine *zadnji*: [*še*] *ujeti vlak* 'izkoristiti priložnost'.

uloviti zádjni vlák, gl. *loviti zadnji vlak*, *ujeti zadnji vlak*.

vréči se pod vlák /ekspr.; pren./ *narediti samomor* Spominjala se je zgodb svojega prastrica, ki je obesil mačko in nato še sebe, oddaljenega bratranca, ki se je vrgel pod vlak, tet iz norišnic, nekega drugega starega bratranca, ki je pešočil po deželi in pridigal, dokler ga niso našli mrtvega v jarku. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Štiriinpetdesetletni slikar in kipar se je vrgel pod vlak samo štiri ure potem, ko so pogasili požar v

njegovi hiši, ki je uničil del njegove zbirke. Victor Mira, rojen v Saragozi, se je v Nemčijo preselil leta 1968 in odtlej živel razpet med domom v Barceloni in Bavarsko. (Delo, 25. nov. 2003, NB) | Bil sem tako depresiven, da bi se vrgel pod vlak, če bi le zbral dovolj moči, da bi se privlekel do proge. Tako hudo je bilo. (Delo, 9. okt. 1999, NB) | September in oktober sta najbolj smrtonosna meseca, v katerih se francoski vlaki nenapovedano ustavljajo najpogosteje, v povprečju pa se v celem letu pod vlak vrže kar ena oseba na dan. (Delo, 31. dec. 2003, NB) | Nesreče na prehodih so posledica nepazljivosti ljudi, ugotavlja Godec. Da o tistih, ki po svoji volji skočijo pod vlak, niti ne govorimo: podatek je grozljiv. (Delo, 30. nov. 2001, NB) | Žalostna statistika kaže, da se največ slovenskih samomorilcev obesi (325 primerov), petdeset se jih je ustrelilo, 25 utopilo, 21 skočilo pod vlak, drugo so bolj nenavadni načini samomorov. (Delo, 13. jan. 1998, NB) | ... in so od njega ostali samo potomci, od katerih je zdaj eden ustavni sodnik, eden je lekarnar v Sodražici, eden je pijanec in umetnik, ena pa je skočila pod vlak zaradi nesrečne ljubezni. (Delo, 10. apr. 2004, NB)

◆ Motivacija za nastanek frazema *vreči se pod vlak* z različicama *skočiti pod vlak*, *iti pod vlak* je dovolj nazorna. Dejstvo je, da se pod vlak vrže, skoči ali gre le človek s samomorilskimi nameni. Tako dejanje, ki ga potrjuje posamostaljena oblika frazema *skočiti pod vlak* – *skok pod vlak*, je tako kot eden od pogostejših načinov samomora postalo prisposoda za samomor.

zádjni vlák /ekspr.; pren./ *zadnja priložnost*

V Tivoliju so včeraj popoldne potrdili le prihod branilca Savka (pisali smo že o tem, da Olimpija potrebuje »novega Ladigina«), res pa, da je bil zadnji vlak še opolnoči, tako da na HZS nestrpnost pričakujejo poštarja še danes in tudi jutri. (Delo, 16. jan. 2001, NB) | Zadnji vlak za igralke Meltala. Mariborčanke za pokal Top teams s Stalom, Kemiplas pa z Nemkami za pokal CEV. (Delo, 17. jan. 2001, NB) | Priprave na Brdu naj bi bile zadnji vlak za naturaliziranega Belorusa, ki bi bil, sodeč po predstavah v celjskem dresu, prava okrepitev za EP. (Delo, 23. dec. 2003, NB) | »Igrajo lahko vsi najboljši. Pomembno je, da damo od sebe vse, potem uspeh ne bi smel izostati, predvsem pa ne smemo prejeti gola,« je razkril načrt za zmago Hadžič in dodal, da je tekma proti Dravogradu zadnji vlak za nekatere igralce, da se prebudijo. (Delo, 7. apr. 2004, NB) | Ker za moje pojme in za moje razumevanje celotne situacije in zadeve, je to edina pot, je to zadnji vlak, za to, da se rešimo norosti, ki nas čakajo takrat, ko bo nekdo tukaj z vehemenco tolkel, razgrajal in vpil, da te volitve po tem zakonu niso legalne, niso legitimne ... (Državni zbor RS, 52. izredna seja, 12. 7. 2000, NB) | Zlasti boj za 8. mesto, ki v drugem delu še prinaša uvrstitev v polfinale, bo ogorčen. Merano, združena ekipa Cortine in Milana ter Vipiteno imajo največ možnosti za »zadnji vlak«, ki pa se mu niso odrekli niti Jeseničani. (Delo, 29. okt. 1998,

NB) | »Hrvate dobro poznamo, vsi pa tudi vemo, da gre za zadnji vlak. Vse bomo storili za zmago na Kodeljevem, po njej bo v Zagrebu lažje,« pravi Roman Pungartnik ... (Delo, 26. nov. 1998, NB)

◆ Gl. *ujeti zadnji vlak*.

zádjni vlák je odpêljál [kómu] /ekspr.; pren./ *zadnja priložnost ni bila izkoriščena*; prim. **zamuditi zadnji vlak**

Kramar je prepričan, da bo NLB ostala največja slovenska mednarodna banka, ker ni mogoče, da bi na prepolnem tujem trgu to uspelo komu drugemu, ki ga na tem trgu še ni. Po njegovem je zadnji vlak že odpeljal. (Delo, 15. apr. 2004, NB) | Judoistka Sankakuja se je spet znašla na seznamu rezervnih tekmovalk, toda zadnji vlak ji kljub vsemu še ni odpeljal. Še vedno ji namreč ostaja upanje, da se bo nastopu v zadnjem hipu odpovala katera od uvrščenih judoistk, s čimer bi se sprostilo mesto zanjo. (Delo, 6. avg. 2004, NB) | Sevničanom je odpeljal še zadnji vlak za obstanek v prvovlogaški družini. (Delo, 9. mar. 1998, NB)

◆ Gl. *zamuditi zadnji vlak*.

zamudíti vlák /ekspr.; pren./ *ne izkoristiti priložnosti*
A kljub temu čakajo sedanjo in prihajajoče generacije še številne težave, kar zadeva družbeni razvoj: država je pred desetletji zamudila vlak industrializacije in, kot kaže, se bo podobno zgodilo tudi z internetsko revolucijo, saj Kenija nima niti zanesljivega električnega niti sodobnega telekomunikacijskega sistema. (Delo, 9. mar. 2000, NB) | Sloveniji že očitajo, ker je v zadnjih letih zamudila vlak in ni (v času nizkih cen) bolj investirala v hrvaški turizem. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Če nosilna izvozna podjetja ne bodo zares razdelala svojih poslovnih modelov in konceptov vodenja, gospodarstvo pa skupaj z vlado pripravilo jasne strateške prioritete, bomo zamudili vlak, ki ga potem zelo dolgo tudi s pravimi usmeritvami ne bomo več ujeli. (Delo, 13. apr. 2002, NB) | »Brez Briana Laudrupa bo težko,« so komentirali danski novinarji, zavoljo odbojke pa si niso kdovekako belili las, saj so si zdaj že na jasnem, da so »vikinki« bržkone zamudili vlak za vstop med elitne reprezentance v evropski ligi. (Delo, 21. avg. 1998, NB) | Kabelski modemi so tehnologija, ki je dolga leta obljubljala precej, vendar vse kaže, da bodo proizvajalci na tem področju zamudili vlak. (Monitor, april 2000, NB) | Množična dejavnost ni okrnjena, tudi več nekdanjih 'mojih' tekmovalk zagnano skrbi za mlade. Vprašanje je le, ali bodo najbolj nadarjene, na Vrhniki jih ni malo, deležne zadostne pozornosti, da ne bi zamudile vlaka. (Delo, 27. jul. 1998, NB) | Če Celjani ne bi zamudili vlaka, ki bi jih lahko že pred leti pripeljal v pripojitev, bi bila današnja organiziranost največje mlekarne v državi zagotovo drugačna. (Delo, 27. jan. 2005, NB)

◆ Gl. *zamuditi zadnji vlak*.

zamudíti zádjni vlák /ekspr.; pren./ *ne izkoristiti zadnje priložnosti*

Kanadčan Jarome Iginla (levo, v dvoboju z Billom Houlderjem) je proti hokejistom kluba Nashville Predators

zabil že 49. gol v tej sezoni, s čimer se je utrdil na vrhu lestvice strelcev v NHL, toda s Calgary Flames zamudil zadnji vlak za nastop v končnici. (Delo, 8. apr. 2002, NB) | Zamudil zadnji vlak. Sodišče zavrnilo tožbeni zahtevek Mihe Jazbinška, ker je tožbo proti državi za 19 milijonov tolarjev vložil prepozno. (Delo, 9. jan. 2003, NB) | Ker so Čehi navzlic sredini zmagi nad Portugalsko s 124 : 116 (prav tako po podaljšku) že zamudili zadnji vlak za Švedsko, so še pomladili svoje moštvo. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Z dokončno zmago je mislil odpravo sankcij. »Razočaran sem, ker smo zadnji vlak za reforme zamudili.« (Delo, 7. feb. 2003, NB) | Države, ki bodo zamudile zadnji vlak za vstop v skupnost demokratičnih držav oziroma se temu samovoljno odrekle, bodo po Lakeovem mnenju v prihodnosti glavni povzročitelji nestabilnosti v mednarodni skupnosti. (Delo, 27. jun. 1998, NB) | Veliko je podjetij, ki so že (skoraj) zamudila zadnji vlak, in zato lahko vsem skupaj le zaželimo pospešeno in uspešno prilagajanje sistemov v letu 1999. (Monitor, april 1999, NB)

◆ Frazem izhaja iz besedne zveze *zamuditi zadnji vlak*. Preneseno na druga področja življenja je zveza dobila pomen 'ne izkoristiti zadnje priložnosti'. Po dekompoziciji je besedna zveza *zadnji vlak* dobila pomen 'zadnja priložnost', ki se med drugim lahko uporablja tudi v povedni rabi (gl. *zadnji vlak*). Na podobni predstavi je nastal tudi frazem *zadnji vlak je odpeljal [komu]*. Sestavina *zadnji vlak* v pomenu 'zadnja priložnost' je tudi v frazemih *loviti zadnji vlak*, *uloviti zadnji vlak*, *ujeti zadnji vlak*, ki so prav tako nastali po prenosu iz navadnih besednih zvez. Frazem *zamuditi zadnji vlak* pa se lahko uporablja tudi brez sestavine *zadnji*: *zamuditi vlak* 'ne izkoristiti priložnosti'.

◎ angl. *to miss the boat*; *to miss the bus*; češ. *zmeškat vlak*; *zmeškat autobus*; *nechat (si) ujet posledni vlak*; fr. *manquer le coche*; *rater le train*; nem. *den letzten Zug verpassen*.

vléčenje

vléčenje za nós /ekspr.; pren./ *zavajanje, varanje*; prim. **vleči koga za nos**

Torej poznate hokej od znotraj navzven in obratno. Poglejte, jaz kot povprečen Slovenec, ki spremlja hokej, dam hokejistom prav, da so se uprli vlečenju za nos. (Delo, 20. marca 1999, NB) | Prvi del naslova formalno aludira na verz znane ljudske pesmi, drugi pa morda namiguje, da gre v teh pesmih, ki so poglavitni del knjige, manj za pesniški ali umetniški zanos in bolj za vlečenje za nos. Kdo koga vleče, ali pesnik bralca ali družbena realnost pesnika, ki piše svoje, kot bomo videli pozneje, jezne pesmi, pa ostaja vprašanje, na katero naj si vsakdo odgovori sam. (Delo, 3. okt. 2001, NB) | Poleg tega bo kljub trem podpisom poslancev zbiral podporo volivcem na upravnih enotah. Ali bodo ti na to gledali kot na vlečenje za nos in igranje lažnega nadstrankar-

stva, bo pokazal Beblerjev izkupiček podpisov. (Delo, 16. sep. 2002, NB)

◆ Gl. *vleči koga za nos*.

vléči

vléči dréto, gl. **dreta**.

vléči kóga za nós, gl. **nos**.

vléči se

pót se vléče kot kúrja čréva, gl. **črevo**.

vléči se kàkor jára káča, gl. **kača**.

vléči se kot jára káča [in stékel pólž], gl. **kača**.

vléči se kot kúrja čréva, gl. **črevo**.

vléči se kot meglà, gl. **megla**.

vléči se kot mókra vrána, gl. **vrana**.

vléči se kot rdéča nit, gl. **nit**.

vlíti

vlíti kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

vlívati

vlívati kómu stráh v kostí, gl. **strah**.

vlóga

igráti glávno vlógo /ekspr.; pren., dov. **odigrati/ biti pri kakem dejanju, ravnanju vodilen, odločujoč**

In tudi iracionalizem in pa Rosenberga lahko razložimo s strahom. Zakaj nobenega dvoma ni, da igra pri tem glavno vlogo spoprijem zahodnega kapitala v boju za vplivna področja, za kolonialne posesti. (Boris Pahor, Nekropola, NB) | To je bila pravzaprav spet lepa smrt, spet lep pogreb, kar sem poznal že od otroških let, ko je stara Šerajka od časa do časa sedla h kavi pri našem kuhinjskem štedilniku in je pred materjo obnovila vse ljubljanske smrti in vse ljubljanske pogrebe prejšnjega tedna; v njenem pripovedovanju je imel glavno vlogo vedno Totenbirt, nikoli pa smrt. (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Poznavalci razmer pravijo, da je pri političnem vračanju Slobodana Miloševića pod okrilje Jugoslavije odigrala glavno vlogo njegova žena, ki je bila tudi najbolj aktivna in predvornih shodih srbske in jugoslovanske levice. (Delo, 26. sep. 2000, NB) | Čeprav jugoslovanskemu kralju Kamničani niso bili tako vdani kot avstrijskim cesarjem, so kralja Aleksandra leta 1921 v Kamniku sprejeli zelo slovesno. Na postaji na Zapricah ga je čakala množica, glavno vlogo pa je imela Mestna godba, ki jo je vodil občinski tajnik Ullman. (Marija Klobčar, Kamničani, NB)

◆ Frazem *igrati glavno vlogo z različicama odigrati glavno vlogo in imeti glavno vlogo* izhaja z gledališkega področja, v katerem so za igralce glavne, pomembne, velike vloge, vloge, ki odločajo, najbolj zaželen cilj. Preneseno na druga področja življenja sta besedni zvezi *igrati glavno*

vlogo, imeti glavno vlogo dobili pomen 'biti pri kakem dejanju, ravnanju vodilen, odločujoč'. Sestavina *glavna* je lahko v blizupomenskih frazemih zamenjana s sestavinami *odločilna, pomembna, velika*.

☉ češ. *sehrát v něčem rozhodující úlohu; hrát v něčem hlavní úlohu; hrát v něčem velkou úlohu*; fr. *jouer un rôle primordial*; rus. *igrat' odnu iz glavnyh rolej*.

igráti odločilno vlógo /ekspr.; pren., dov. **odigrati/ biti pri kakem dejanju, ravnanju odločujoč**

Kako se bo razpletel naraščajoči konflikt med državo in civilno družbo, je najbrž odvisno od tega, kakšno vlogo bodo imeli izobraževalni sistem, mediji in sindikati, ki so – v nasprotju z državo – deležni čedalje večjega zaupanja. Kot katalizatorji med državo in civilno družbo bodo očitno igrali odločilno vlogo pri razpletu tega konflikta. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Toda vzporedno z izpuščanjem talcev z južnofilipinskega otoka Jolo, pri čemer igra Gadafi odločilno vlogo, poteka čudna diplomacija, ki gre najbolj na roke Tripoliju, očitno pa se je tudi druge države od Francije, Nemčije, Finske do Južne Afrike in Libanona ne otepajo, ko se prihajajo zahvaljevati v Tripoli. (Delo, 15. sep. 2000, NB) | Doma so vedno govorili več jezikov, predvsem angleško in arabsko, in sama se čudi, kako je Youssefu uspelo priti do tako dobre slovensčine, kot jo govori. Pri tem je odločilno vlogo seveda igral vsakoletni enomesečni obisk v Sloveniji. (Zvone Žigon, Izzivi drugačnosti, Slovenci v Afriki in na Arabskem polotoku, 2003, NB) | Upam, da se bosta kulturna identiteta in raznolikost nadaljevali tudi v prihodnje. Tudi sami imamo s tem probleme; mislim, da je evropska integracija velika prednost, toda kombinacija integracije in raznolikosti bo gotovo tudi v prihodnje igrala odločilno vlogo. (Delo, 19. apr. 2000, NB) | Duhovne plime in oseke, ki so usodno zaznamovale popotovanje človeštva skozi čas, ženskam niso bile naklonjene. Med mnogimi stoletji je le eno, v katerem so mogle zares odigrati odločilno vlogo. Epoha luči (in) razuma, brez katere bi se znašli v čisto drugačnem svetu, kot smo se, je najbrž prav zaradi njih tako zelo prelomna. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Zdovc je odigral odločilno vlogo, saj ste bržkone opazili, da so mlajši odpovedali ob pritisku, da moramo zmagati v Beogradu. Zato ker nimajo znanja in izkušenj ter težko prenašajo psihično breme. (Delo, 28. feb. 2000, NB) | Uganda in Ruanda sta odigrali odločilno vlogo v uporu proti Mbutujevemu režimu, ko pa jima je novi predsednik Laurent Kabila obrnil hrbet, sta podprli Kinšasi sovražne upornike. (Delo, 27. feb. 2002, NB) | Za filmsko situacijo, ki je nukleus dogajanja, je pomembna njena intenzivnost. Pri tem imajo odločilno vlogo filmski liki kot sile, ki se udeležujejo v dogajanju. Dogajanja in situacije so interaktivno povezani. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Gospodarstvo na kranjsko-slovenskem ozemlju je bilo v slovenskih rokah. Na koroškem ozemlju je bilo samo 3,2 odstotka slovenskih kreditnih zadrug, zato je

bilo deležno pomoči samo nemško podjetništvo, ki je prevladovalo in imelo odločilno vlogo ponemčevanja in tujega vpliva na prebivalstvo. (Delo, 24. nov. 2001, NB) | Peking – V očeh LR Kitajske predsedniške volitve v ZDA ne bodo manifestacija demokratičnega odločanja o novem voditelju svobodnega sveta, temveč farsa, v kateri ima odločilno vlogo denar – milijarde dolarjev, porabljene za razne zvijače v predvolilni kampanji. (Delo, 4. nov. 2000, NB)

◆ Gl. *igrati glavno vlogo*. Ustrezni češki frazem je *sehrát v něčem rozhodující úlohu*.

igráti pomémbno vlógo /ekspr.; pren., dov. **odigrati/ biti pri kakem dejanju, ravnanju vodilen, pomemben**

Vse ideje, ki bodo igrale pomembno vlogo v zgodovini človeštva, imajo enako usodo: ko se pojavijo, jih sodobniki ne prestrežejo le z opazno trmastim nezaupanjem, temveč celo z nerazložljivo neprijaznostjo in sovražnostjo; pionirji teh idej se morajo hudo bojevati in veliko trpeti; nanje gledajo kakor na norce, otroško nerazumne ali celo naravnost kot na nekoristne ljudi. (L. L. Zamenhof idr., Mednarodni jezik: Realna ali nerealna utopija, NB) | Spomin in tradicija sta elementa, ki igrata pomembno vlogo v Strniševi in Tauferjevi poetiki. Po eni strani bi rada našla nove izrazne možnosti v jeziku, simboliki ..., po drugi strani pa ju prav tradicija in evokativni elementi (spominski elementi) nagibajo k spajanju lastnega izraza z ljudskim. (Marjetka Golež Kavčič, Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti, NB) | V četrtem poglavju je bil Boetij omenjen kot osebnost, ki je odigrala pomembno vlogo pri predaji filozofske retorike srednjemu veku. Njegov retorični sistem pa si na tem mestu zasluži več pozornosti tako zaradi svojih dejanskih odlik kot tudi zato, ker je v poznem srednjem veku postal avtoriteta med sholastičnimi učitelji. (George A. Kennedy, Klasična retorika in njena krščanska tradicija od antike do sodobnosti, NB) | Ker gre za strateško pomembno območje med Japonsko, Novo Gvinejo in Havaji, so Američani na njem takoj zgradili vojaško oporišče. Po napadu na Pearl Harbor so otok zasedli Japonci. Američani so ga vnovič zavzeli poleti 1944. Guam je odigral pomembno vlogo pri dokončnem zloumu Japonske, pozneje pa tudi v korejski in vietnamski vojni. (Delo, 29. nov. 2001, NB) | Pri prenosu idej z univerze v industrijo in še posebno pri ustanavljanju podjetij bo pomembno vlogo bržkone morala odigrati tudi vlada s finančnimi injekcijami za takšne projekte. Pri tem bi se najbrž dalo kar precej naučiti od Danske in Švedske, kjer je razmeroma lahko dobiti prvi milijon kron za ustanovitev visokotehnološkega podjetja. (Delo, 29. jul. 2004, NB) | Na pobudo Madžarov bodo Kluže vključene v verigo podobnih evropskih trdnjav na Poljskem, v Galiciji, na Slovaškem, na Madžarskem, v Avstriji in Italiji. Zgodovina trdnjave sega v 15. stoletje v čas obrambe pred Turki, pomembno vlogo je imela med Napoleonovimi vojnami, današnjo podoba pa je dobila v času soške fronte. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Družba pooblaščenka je imela očitno pomembno

vlogo tudi pri dvomljivem poslu s cigaretinimi škatlicami. Naročnik škatlic za znamke Marlboro, West, Camel itd. je plačeval prek več svojih podjetij. (Delo, 7. avg. 2003, NB)

◆ Gl. *igrati glavno vlogo*.

◎ gluž. *važnu rólu hrać*; nem. *eine wichtige Rolle spielen*; rus. *igrat 'važnuju rol'*.

igráti velíko vlógo /ekspr.; pren., dov. **odigrati/ biti zelo pomemben**

Same splošne stvari, nezadovoljnost brez določnih vzrokov. Veliko vlogo igra pri vsem tudi tvoje ... hm ... privatno življenje ... da, da; oprost. (I. Cankar, Romantične duše, NB) | Hasan je zdaj pripeljal v sobo Nikolaja Rogonjo. V trenutku, ko so se odprla vrata, je Juri na hodniku zagledal meniha Dominika, in novič ga je prešinila slutnja, da utegne ta mož igrati v njegovem življenju še veliko vlogo. (Miroslav Malovrh, Na devinski skali, NB) | Zaslišujejo tiste, za katere so se potegnile njihove družine ali posamezniki, ki imajo dokaze o begunčevi 'moralni neoporečnosti', izkazani v pretekli vojni. Baje igra pri tem veliko vlogo denar. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Francoz Jean Gené je nekoč dobesedno iztiril Stockholmce, ko je zaprosen, naj pove, kaj mu na Švedskem ni všeč, svetoval ljudem, naj se v vedenju nekoliko sprostijo, naj porinejo roke v žepe in žvižgaje odkorakajo po ulicah. Veliko vlogo v švedskem humorju ima alkohol in šale o pijancih so v tej deželi zelo popularne. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Vlada bo po njegovih besedah spodbujala predvsem interdisciplinarne študijske programe, meni pa tudi, da bi bilo treba že v srednjem šolstvu, predvsem z dobro štipendijsko politiko, aktivno spodbujati tisti del populacije, ki se zanima za tehniko. Po njegovem bi lahko imeli veliko vlogo pri tem tudi delodajalci, če bi začeli bolj opazno in ves čas iskati zelene profile. (Delo, 15. dec. 2004, NB) | Canetti, ki mu je pol leta po nacističnem prevzemu oblasti v državi 1938. uspelo emigrirati iz Avstrije, je na Dunaju pogosto opazoval vedenje večjih skupin. Dve desetletji pozneje je napisal esejistično knjigo *Masse und Macht* (Množica in moč), ki opisuje fundamentalni pomen teh fenomenov za politično stvarnost. Dunaj je tako odigral veliko vlogo pri nastanku Canettijeve ostroumne »teorije o množični norosti«, bolezni, ki jo je, tudi v sedanji Evropi, težko nadzirati. (Delo, 16. maja 2001, NB) | Rudolf I. pa je s svojo kamariljo odigral veliko vlogo tudi pri potopu nekdanj ljubljanskega in slovenskega klubskega ponosa, NK Olimpija. Na tem mestu bom malce zapustili prvega Zavrla in se posvetil drugemu, Franciju, ki je pred kratkim postal predsednik edinega pravega naslednika »pokojne« Olimpije – to je NK Bežigrad. (Delo, 16. dec. 2006, NB)

◆ Frazem *igrati veliko vlogo*, enako različici *imeti veliko vlogo* in *odigrati veliko vlogo* izhajajo z gledališkega področja, v katerem so za igralce velike, glavne, pomembne vloge najbolj zaželen cilj. Preneseno na druga področja življenja je besedna

zveza *igrati veliko vlogo* dobila pomen 'biti zelo pomemben'. Med starejšimi slovarji frazem *igrati veliko vlogo* omenja J. Glonar (SSJ, 428) pri iztočnici *vloga*: igrati veliko vlogo v gospodarskem, družbenem življenju.

☉ češ. *hrát v našem velkou úlohu*; fr. *jouer un rôle primordial*; gluž. *wulku rólu hrać*; rus. *igrat' bol'suju rol'*.

igráti vlógo kóga/česa /nevtr.; pren./ *predstavljati koga, kaj, ponazarjajoč njegove lastnosti, navade, obnašanje, biti kdo, kaj, pretvarjati se, posnemati koga, kaj*

Ob vzglavju je slonel študent Stržinar; njegov obraz je bil zelo nežen, rdeč in bel, polženski; mali brki so bili skrbno gojeni, tudi frizura je bila velike hvale vredna. Opiral se je s komolcem ob posteljnjak in je gledal zelo resno; očitno je bilo, da je igral vlogo zdravnika in da se je čutil imenitnega. (Ivan Cankar, Sreča, NB) | Otroci se namreč ne skuša vsiljevati na stalen način; potem ko je igral vlogo generala, bo prav rad sprejel vlogo preproste gojenj, tudi frizura je bila velike hvale vredna. (Gaston Bachelard, Oblikovanje znanstvenega duha, NB) | Znanje so naše šale, ki jih lahko dobro razumejo le tisti z nekaj več znanja o naši preteklosti. Rdeča nit je namreč v vprašanju, kdo naj bi komu igral vlogo 'velikega brata', Švedska Norveški ali pa bi bilo nemara lahko tudi obrnjeno ... (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Teden dni je tega, kar je Mirko Zamernik, tisti poslanec, ki je v minulem mandatu igral vlogo glavnega političnega interpreta primera Petek, mimo razložil, da v vladajoči stranki resni razmisleki o vnovični ustanovitvi Petkove parlamentarne komisije ne obstajajo. (Mladina 2004, št. 48, NB) | V tem času je priplezal do mesta starejšega izvršnega podpredsednika in izvršnega podpredsednika Sanofi-Aventisove medicinske in raziskovalne enote. Skoraj dve desetletji je igral vlogo edine avtonomnejšega pomočnika karizmatičnega Dehecga. (Priloga delo FT januar–junij 2007, NB) | »Oče, komu naj po vsem tem, kar si mi razkril, sploh lahko zaupam?« razočarano vpraša Histos. »Nikomur, če hočeš igrati vlogo boga temu ljudstvu,« mu prišepne starec, ker se približa brhka točajka z vrčem vina. (Miha Remec, Iksia ali slovo živostrojnega človeka, NB) | Kitajska vlada vztraja pri tem, da mora Sveti sedež najprej pretrgati odnose s Tajvanom, kjer več kot tri milijone katolikov priznava papeža – v nasprotju s tukajšnjo Domoljubno zvezo katolikov, ki so prisiljeni igrati vlogo edine avtonomne katoliške cerkve na svetu. (Delo, 13. jan. 1999, NB) | Berlusconi res ni mogel v Bologno, pravijo, ker je medtem demokristjana Casinija, ki je bil vedno na desni v primerjavi z Andreatto, zmerjal s partizanom in levičarjem, očital mu je tudi, da hoče biti Craxi in igrati vlogo jezička na tehtnici. (Delo, 31. mar. 2007, NB)

◆ Frazem *igrati vlogo koga/česa* izhaja iz gledališkega področja. V njem igralci igrajo, tj. pred-

stavljajo, posnemajo določene osebe, like, ki so opisani v gledaliških delih. Frazem je nastal s prenosom takega igranja, takih dejavnosti na druga področja človeškega življenja.

☉ hr., srb. *igrati ulogu koga, kakvu*; rus. *igrat' rol' kogo*; *igrat' kakuju rol'*; *sygrat' rol' kogo*.

iméti glávno vlógo, gl. *igrati glavno vlogo*.

iméti odločilno vlógo, gl. *igrati odločilno vlogo*.

iméti pomémbno vlógo, gl. *igrati pomembno vlogo*.

iméti veliko vlógo, gl. *igrati veliko vlogo*.

kdó/kâj ne igrá nobéne vlóge /pog., ekspr.; 3. os., nikal., pren., tudi *to/ ni važen, ni važno, je nepomembno, je nepomembno*

Posebnost je tudi, da v Katonovi zgodovini v popolnem nasprotju z izdelki helenističnih zgodovino piscev posameznik ne igra nobene vloge, temveč ostaja del kolektiva, ki je tvorec zgodovine. Posameznik, bodisi plemič bodisi navaden plebejec, se je v Katonovih *Izvorih* popolnoma izgubil v širšem zgodovinskem spominu – pisec govori le o vojakih, državnih uradnikih ipd. Moja žena me je zapustila. Ona v tej zadevi ne igra nobene vloge več, torej je to v redu. (Tim Thompson, Ženska da je kaj, NB) | »Zgodovina ... v današnjem času mora biti zgodovinski roman – ali vsaj tisto, kar tako imenujemo – potopljeno v ponovno najdem čas v nekem notranjem svetu ... Čas tu ne igra nobene vloge. Zmeraj se čudim, kako moji sodobniki, ki verjamejo, da so osvojili in preobrazili vesolje, ne vedo, da lahko po svoji volji zmanjšamo razmak med stoletji.« (Drago Jančar, Britanski učitelj v sorodstvu z jamskim človekom, NB) | Nato je organizacija za – kar se zgodi le redko – resne vojaške primere v sili. V vsakdanjem življenju državljanov ne igra nobene vloge. Evropska unija pa – prav nasprotno – s svojimi pravili in uredbami sega na vsa področja življenja v Evropi. (Delo, 13. dec. 2002, NB) | V drugačnem primeru gre le za drugačno vsebino, pa rečete: mnenje iz zakonodajno-pravne službe, pač, ni pomembno. To je eno izmed različnih mnenj, kot da je zakonodajno-pravna služba, recimo, najmanjša poslanska skupina v tem državnem zboru, ki pač izraža samo svoje mnenje in za nas, pač, to ne igra nobene vloge. (Državni zbor RS: 36. redna seja, 21. 05. 2004, NB) | »To pravzaprav pomeni, da bo ob takih nadzornikih poslovanje javnih podjetij opoziciji še naprej prikrito, poziciji pa ne,« je prepričan svetnik najštevilnejše opozicijske stranke v ljubljanskem mestnem svetu Peter Sušnik. Na naše vprašanje, ali dva člana, ki sta imenovana na usklajen predlog primestnih občin, gre pa za vse člane, ki so iz vrste t. i. desne politične opcije, za nadzor pozicije nista dovolj, pa je Sušnik dejal, da to ne igra nobene vloge, saj mestni svet s primestnimi občinami nima nikakršne veze. (Delo, 13. jul. 2005, NB)

◆ Frazem *kdo/kaj ne igra nobene vloge* izhaja iz gledališkega področja. Temelji na dejstvu, da kdor

nima vloge, nima nobene veljave. Nasprotno pa imajo veljavo tisti, ki igrajo glavno, odločilno, pomembno, veliko vlogo (gl. zgoraj *igrati glavno vlogo* itd.).

odigráti glávno vlógo, gl. *igrati glavno vlogo*.

odigráti odločilno vlógo, gl. *igrati odločilno vlogo*.

odigráti pomémbno vlógo, gl. *igrati pomembno vlogo*.

odigráti velíko vlógo, gl. *igrati veliko vlogo*.

tó ne igrá nobéne vlóge, gl. *kdo/kaj ne igra nobene vloge*.

vmés

iméti pršte vmés, gl. *prst*.

vmešávati se

vmešávati se v pôsle [kóga], gl. *posel*.

vôda

báti se kóga/čésa kot hudič žégnane vôde, gl. *hudič*.

báti se kóga/čésa kot vrág žégnane vôde, gl. *vrag*.

izogibati se kóga/čésa kot hudič žégnane vode, gl. *vrag*.

káj ne píje vôde /redko; pren., 3. os. ed./ *kaj je neverjetno, nemogoče*; prim. **(časopisna) raca, (novinarska) raca**

Direktor urada za plače v javnem sektorju Igor Klinar na vprašanje, kakšno bo nadaljevanje usklajevanja, nad katerega so se zgrnile še napovedi finančnega ministra o varčevanju na vseh področjih, ponuja le dva možna scenarija. Najbolj črnega, po katerem bi se zakonu odpovedali, a po njegovem ta ne pije vode, ker je bilo porabljenega preveč časa in energije, da bi se projektu odrekli. (Delo, 7. apr. 2003, NB) | Kakor pravi Jože Avšič (Lista občine za krajevne skupnosti), bi bilo v tem primeru verjetno bolje glasovati proti predlogu. »Jasno je namreč treba povedati, da zadeva 'ne pije vode'. V kolikor bi bile kakršne koli možnosti, da pride do sprememb notranjih meja občine, potem bi morali postopek začeti že zdavnaj – v skladu z zakonom seveda. (Delo, 1. dec. 2005, NB) | Naš zakon, tak kot je, »ne pije vode« niti v pravnem smislu. Je popolnoma diskriminatoren. (Državni zbor RS: 30. redna seja, 29. 10. 2003, NB) | Nikakor pa se ne morem strinjati s stališčem poslanske skupine LDS, gospoda Cvikla, ki je razložil, vložili bomo amandmaje, glasovali bomo proti proračunu. Mislím, da to ne pije vode. (Državni zbor RS: 23. izredna seja, 16. 11. 2006, NB)

kalítí vôdo [kómu] /ekspr.; pren., dov. *skaliti/ povzročati zmedo, nejasnost*; prim. **ribariti v kalnem** Premieru Berlusconiju, ki se mu strahotno mudi utrjevati prihodnost svojih podjetij, da se mu ne bi bilo treba v času vladanja ukvarjati s kupčijo, pač pa bi to lahko

počeli drugi v njegovem imenu, je dogajanje na vrhovih po volji. Opraviti bo imel z znanimi partnerji oziroma znanimi strateškimi nasprotniki, ne pa z neznanci, ki bi mu utegnili kaliti vodo in zastirati pregled. (Delo, 30. jul. 2001, NB) | To je boj za oblast. Meni je nekaj jasno: Kdor hoče ribariti v kalnem, mora kaliti vodo. Jalovo delo parlamenta pa plačujemo vsi. (Delo, 6. jun. 1998, NB) | Vprašanje Tajvana LR Kitajska preprosto zastavlja s formulo »ali – ali«: Ali bodo drugi imeli diplomatske odnose s Pekingom, kar pomeni, da morajo politično ignorirati otok, s katerim gospodarsko pogosto bolj in kakovostneje sodelujejo kot s Kitajsko, ali pa se bodo odnosi poslabšali do nevarnih razmer, za kar bo seveda odgovoren tisti, ki kali vodo velike kitajske združitve (ki pa, če smo objektivni, nikoli ni bila bolj daleč kot zdaj). (Delo, 3. apr. 2000, NB) | Med drugim mu pripisujejo tudi koničaste rogove, iz ust vlečejo rdeč jezik, mu v roke potiskajo verige ali pa se povsem zamažijo, da bi ga, neopredeljivega, razločili v megli. Hudičeva moč je namreč v tem, da zamegljuje vse, tudi človeški um, da »skali vodo in ribari v kalnem«. (Delo, 22. maja 1999, NB)

♦ Nastanek frazema *kaliti vodo* [komu] navadno povezujejo z Ezopovo basnijo o volku in jagnjetu. Po njej volk požre jagnje z utemeljitvijo, da mu je pri pitju skalilo vodo. V resnici to ni bilo mogoče, saj je jagnje ob potoku pilo nižje kot volk, in bi vodo lahko skalil volk jagnjetu. Nekateri ga razlagajo tudi kot svetopisemski izraz (gl. Ezekijel 32, 2). Sicer pa je frazem *kaliti vodo* [komu] pomensko v vzročni povezavi s frazomom *ribariti v kalnem*. Ta temelji na dejstvu, da je uspeh ribarjenja v kalni vodi večji kot v čisti vodi, iz česar se je razvil preneseni pomen 'izrabljati neurejene razmere za doseg cilja'. Bistvo frazema *kaliti vodo* [komu] pa je v tem, da s kaljenjem vode zainteresirani take neurejene razmere zavestno ustvarjajo, da bi dosegli zmedo, nejasnost, ki jo nameravajo izrabiti v svoj prid.

© angl. *to muddy the waters*; češ. *kalit vodu*; *zkalit vodu*; nem. *das Wasser trüben*; rus. *mutit' vodu*; *zamutit' vodu*.

kot ôgenj in vôda, gl. *ogenj*.

kot puščáva vôde, gl. *puščava*.

kot ríba v vôdi, gl. *riba*.

kri ni vôda, gl. *kri*.

napeljáti vôdo na svóy mlín, gl. *speljati vodo na svoj mlin*.

ne kròp ne vôda, gl. *krop*.

nosítí vôdo v Sávo /ekspr.; pren./ *zaman tratiti čas, se truditi*; sop.: **v rešetú (z rešetom) vodo nosítí**

Vse njihovo početje ni imelo učinka, je bilo nesmiselno, kot bi nosili vodo v Savo. (J. K.)

© češ. *přilévat vody do moře*; fr. *porter de l'eau à la mer*; *porter de l'eau à la rivière*; it. *portar vasi*

a Samo; portare acqua al mare; portar legna al bosco; nem. Eulen nach Athen tragen; pol. drwa do lasu wozic; rus. nosit' vodu rešetom; v les drova vozit'; v kolodec vodu lit'.

ob krúhu in vódi, gl. **kruh**.

obrníti vódo na svóji mlín, gl. *speljati vodo na svoji mlin*.

pásti v vódo /ekspr.; pren./ *propasti, ne uresničiti se* Vremenske oddaje pa so se razmahnile predvsem zato, ker imajo ljudje več prostega časa kot pred 20 leti: če delate v klimatizirani pisarni, vam je dokaj vseeno, ali je zunaj vihar ali sneži. Igra na igrišču za golf ali izlet konec tedna k Severnemu jezeru pa ne smeta pasti v vodo. (Delo, 17. jun. 2000, NB) | Po prvi različici odločitev vlade ne vpliva na to kupoprodajo, po drugi pa bi utegnil ves posel pasti v vodo. NFD bi lahko delnice Emone Merkur zahtevala nazaj, Mercatorju pa bi seveda morala vrniti kupnino – s pripadajočimi obrestmi vred. (Delo, 29. jan. 2002, NB) | V dobro varnosti vsega sveta, ki ga bomo zapustili našim otrokom, je nujno, da senat Združenih držav sporazum ratificira. Skoraj proseči slog kaže na veliko zaskrbljenost, ker utegne celotna svetovna strategija jedrskega ravnotežja pasti v vodo. (Delo, 9. okt. 1999, NB) | Ker že zadnja štiri leta uspešno usklajuje manekenstvo, sojenje in šolo, se ne boji, da bi ji zdaj vse skupaj padlo v vodo. Vse to speljem brez težav, saj sem zelo ambiciozna in mi ni nobene stvari v življenju težko narediti. (Delo, 4. dec. 2001, NB) | Zaradi srčnih težav je padlo v vodo tudi zaslisanje zaradi zahteve za preiskavo, ki jo je vložila vojska skupine tožilcev za posebne zadeve Jožica Boljte Brus. (Delo, 4. apr. 2002, NB) | Veliki načrti so padli v vodo, toda nihče ne dvomi, da bodo Rusi znova skušali uresničiti svoje gospodarske ideje za širitev v EU in začeli novo bitko za osvajanje pozicij na Madžarskem. (Delo, 11. okt. 2000, NB) | Potem ko so lani dokončno padli v vodo vsi poskusi, da bi se perutinarsko podjetje Agromerkur povezovalo ali bi ga celo prevzela ptujška Perutnina, so se soboški perutninarji znašli v slepi ulici. (Delo, 15. jan. 1999, NB)

◆ Frazem *pasti v vodo* je nastal iz besedne zveze *pasti v vodo* po predstavi, kar pade v vodo, je večinoma izgubljeno ali neuporabno.

◎ angl. *to fall flat/through*; fr. *tomber à l'eau; s'en aller à l'eau de boudin; aller à vau-l'eau*; gluz. *do wody padnyć*; hr., srb. *pasti u vodu; propasti u vodu*; it. *andare a monte; andare in fumo*; nem. *ins Wasser fallen*.

peljáti kóga žéjnega čez vódo, gl. *prepeljati koga žejnega čez vodo*.

píti víno kot vódo /ekspr.; primera/ *piti zelo veliko vina*

Prišli so gubčevci, bili so precej sestradani; tovariško in prijateljsko smo jih počastili: zeleni škaaf se je zopet napolnil. Na srečo ni bilo obveščevalca Boruta v štabu, kajti Borut je pil vino s korcem kot vodo, in nikdar se

mu ni nič poznalo. (Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, NB) | Pravzaprav se ga je našel kot krava. Tastovo kot kislica kislilo in kot pekel žveplano vino mu še nikoli ni tako teknilo; pil ga je kot vodo. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB)

◆ Primera *piti vino kot vodo* je nastala po predstavi, da je možno spiti veliko več vode kot vina. Kdor torej pije vino kot vodo, ga spiye zelo veliko. V zvezi z vodo in vinom omenjam še rek *vodo pridiga, sam pa vino pije* (J. Glonar, SSJ, 429).

◎ češ. *pít víno jako vodu; pít vodku jako vodu; pít víno jako rum*; gluz. *pić kaž wodu něšto*; rus. *pít' vino kak vodu; pít' vodku kak vodu; pít' rom kak vodu*.

plávati kot ríba [v vódi], gl. **riba**.

počúttiti se kot ríba v vódi, gl. **riba**.

postítiti se ob krúhu in vódi, gl. **kruh**.

potrebovátí káj kot Sahára vódo, gl. **Sahara**.

potrebovátí káj kot puščáva vódo, gl. **puščava**.

potrebovátí kóga/káj kot krúh in vódo, gl. **kruh**.

precéj vóde bo šé pretéklo /ekspr.; prih., tudi pret., sed., pren./ *precej časa bo še potrebno*

Toda reformirati kolos, kakršen je OZN, je podobno kot z enim zamahom reformirati svet. Mnogi v Bonnu zato menijo, da je tema vsaj do konca tisočletja pokopana in da bo preteklo še precej vode, preden se bodo članice svetovne organizacije vsaj približno dogovorile o možnih spremembah. (Delo, 19. sep. 1998, NB) | Preden bo, če sploh bo, sprejet nov zakon o volitvah v državni zbor, bo, kot radi rečemo, preteklo še precej vode. Ideja oziroma prvi predlog sprememb pa je že vzniknil in tudi že izzval prva sila nasprotujoča si mnenja znotraj vladne koalicije. (Delo, 16. maja 2003, NB) | Prav tako minister v knjižici in na petkovi predstavitvi ni dal nobene konkretne rešitve, kaj bo s presežnimi policisti, ko bo v schengensko območje vstopila naša južna sosed. Zadovoljil se je z ugotovitvijo, da bo do takrat preteklo še precej vode. (Delo, 15. dec. 2007, NB) | Mediji so v sliki in besedi dokumentirali vse v zvezi z Erosom Ramazzottijem, zdaj 41-letnim seksimbolom, ki je prodal 41 milijonov plošč in nastopal z največjimi svetovnimi zvezdami. »Od ničle na začetku do tega, kar sem zdaj, je preteklo precej vode,« je dejal v pogovoru za italijanski dnevnik La Repubblica. (Delo, 28. apr. 2005, NB) | Od zadnje uradne preskušnje Baltičeve čete je preteklo že kar precej vode, zato se je v prijateljskih dvobojih dvakrat udarila s Salonitom (3 : 1 in 4 : 0), enkrat pa z Marchiolom Prvačino in gladko zmagala s 4 : 1 (17, 15, 20, -23, 19). (Delo, 6. mar. 2007, NB) | Kar precej vode je že preteklo, odkar je igralec Milivoj Roš prepotoval našo deželo po dolgem in počez z Lainščkovo monodramo s pomenljivim, takrat seveda hudo vznemirljivim naslovom Slovenac. (Delo, 21. jan. 1998, NB) | Zapisovalniki DVD-jev, ki podpirajo tudi dvoplastne nosilce, so bili hit letošnjega sejma CeBit, vendar od predstavitve izdelka do dneva, ko ga začnejo prodajati, ponavadi

preteče precej vode. Prvi izdelki so zdaj, tri mesece po sejemu, na voljo, pri nas pa je med prvimi naproday NE-Cov izdelek. (Monitor, julij/avgust 2004, NB)

♦ Frazem *precej vode bo še preteklo*, ki se uporablja tudi v pretekliku in bolj redko v sedanjiku, temelji na merjenju časa s tem, da se ta primerja s časom tečenja vode. Da je za kaj potrebno še dosti časa, bo preteklo še precej vode, da je kaj trajalo dalj časa, je preteklo precej vode, ali da je za kaj potrebno več časa, mora preteči precej vode.

© fr. [*d'ici la*] *il coulera bien de l'eau sous le(s) pont(s);* rus. *do teh por mnogo vody utečēt.*

prečej vode je [žé] pretéklo, gl. *precej vode bo še preteklo*.

prepeljati kóga žéjnega čez vódo /ekspr.; pren., tudi dv. in mn., nedov. *peljati/ z zvitim govorjenjem, ravnanjem izmakniti se izpolnitvi zahtev koga*

Ta zapis je plod le bežnega pregleda novega slovarja tujk, spodbudila pa ga je nesprejemljiva ignoranca, s katero poskuša g. urednik predvsem uporabnike VST in bralce Književnih listov žejne prepeljati čez vodo in nakazane stvarne napake v slovarju pomesti pod preprogo. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Tu piše, da je lastnik gradu, ki ima v pročelju vdelan grb divje race in škrlatne vdove ... ne boš verjela ... lastnik gradu je gospa odvetnica, gospa Heda. Oba moška je pripeljala žejna čez vodo. (Sonja Koranter, Divja rasa in Škrlatna vdova, NB) | Ne vem, kako je uspevalo Titu prepeljati »žejne čez vodo« – prav ta izraz se je tu uporabljal v slavo njegove zvitosti in v zasmeh njegovih žrtev – zahodne politike in s protisovjetsko fleksibilnostjo iz njih vrtati nove in nove podpore in posojila. (D. Jančar, Spomini na Jugoslavijo, NB) | Skriti svobodomislec je namreč tisti, ki najbolj ve, da pisatelj svojega bralca ne more prepeljati žejnega čez vodo. (D. Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Vplivanje na sodelavce v nasprotju z njihovimi interesi, ponavadi z zavajanjem, ustvarjanjem posebnih okoliščin ipd.; ni le etično vprašljivo, temveč tudi nevarno »žejne čez vodo voditi« tiste ljudi, s katerimi bo manager imel še dolgo opraviti. (Stane Možina, Management, nova znanja za uspeh, NB) | Prvič naj bi jih (tj. predstavnike sindikatov, op. J. K.) vlada prepeljala žejne čez vodo, ko je v postopek poslala povsem drugačno besedilo od tistega, o katerem so potekala usklajevanja. (Delo, 15. mar. 2002, NB) | Predstavniki manjšine sicer menijo, da so zagotovila predsednikov vseh treh strank zdaj taka, da jih ni mogoče preklicati, a nevarnost, da manjšino prepeljejo žejno čez vodo, ni izginila. (Delo, 5. avg. 2000, NB) | Toda če je šel moški prostovoljno prvič na led, se bo pustil zapeljati žejnega čez vodo tudi drugič, nam kaže skozi ljudsko burko Gavran. (Delo, 20. okt. 1999, NB) | V zadnjem času mnogo poslušamo in beremo o tem, kako naj bi večje stranke kompromisno rešile volilni sistem. Mislim, da poskušajo volivce žejne peljati čez vodo. (Delo, 11. mar. 1999, NB)

♦ Frazem *prepeljati koga žejnega čez vodo* je nastal po zelo očitni predstavi, da je kdo prevaran, če je bil v vodi in ostal žejen.

© hr., srb. *prevesti koga žedna preko vode*; nem. *jmdn. hinters Licht führen*; *jmdn. aufs Kreuz legen*; *jmdn. ein X für ein U vormachen*.

ráca na vódi, gl. *raca*.

raztápljati se kot sládkor v vódi, gl. *sladkor*.

[sàj] ne gorí vóda /ekspr.; 3. os. ed., nikal./ *ne mudi se tako zelo*

»Kar pojdimo, kar pojdimo!« je priganjala mater, kar sicer ni bila njena navada. »Počakaj no! saj ne gori voda. Vidiš, ravno gre Šimenovka s Štefanom,« jo je zadrževala mati. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Jeklen zid je ločeval ljudi znotraj in mojo radovednost zunaj. »No,« sem si rekla, »počasi, saj ne gori voda.« Pred menoj je stal kapitan Kristof. (Sonja Koranter, Soška postrv, NB) | Morda bi se lahko potrudil in me skušal malce bolj motivirati, a sem tudi sama večkrat zaprta vase in nesproščena. Bo minilo? Prepričana sem, da bo, vendar ne gori voda; v tem položaju se nobeden od naju ne pritožuje naglas. (Viva, januar 2003, NB) | Zato se mi zdi popolnoma smiselno, da se tak zakon umakne z dnevnega reda in da o njem razpravljamo januarja, mogoče februarja. Ne gori voda, ni še tako strašno. Za decentralizacijo pa, kolikor boste imeli pogum, mogoče še kakšno leto kasneje. (Državni zbor RS: 23. redna seja, 14. 12. 2006, NB)

♦ Frazem *[saj] ne gori voda* temelji na predstavi, da če kje gori, je požar, je potrebno hitro ukrepati, tj. je gasiti ali se čim hitreje umakniti. Če pa ne gori, pa se – nasprotno – ne mudi tako zelo. *Sestavina voda* – z vodo se najbolj pogosto gasijo požari – samo še poudarja dejstvo, da ne gori in se zato resnično ne mudi.

skalíti vódo [kómu], gl. *kaliti vodo [komu]*.

skočíti v vódo /ekspr.; pren./ *utopiti se*; prim. **vreči se pod vlak; skočiti pod vlak**

To je pa dejal, ker bi se rad prepričal, če mu bo res zvesta. Ona je to vzela za resnico in je že hotela skočiti v vodo. Marček jo je tedaj prijel in komaj zadržal, da se ni utopila tam, kjer je rekel, naj skoči noter. (Slovenske pravljice, NB) | Tončka me prosi z vzdignjenimi rokami, naj ne povem tega nikomur. »Saj poznaš ljudi; če bodo zvedeli, da se hočeva vzeti, bodo grajali mene proti tebi, tebe proti meni; naredili bodo zdražbo in kaj bi počela potem jaz reva: bilo bi mi skočiti v vodo, ker brez tebe mi več ni mogoče živeti.« (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB)

♦ Frazem *skočiti v vodo* temelji na dejstvu, da se določeno število samomorov zgodi tudi z utopitvijo. Navadno se to izvede s skokom v vodo.

speljáti vódo na svóji mlín /ekspr.; pren., nedov. **speljevati/ narediti kaj v svojo korist**

Seveda to še ne pomeni, da je šahovska združba idealna in ni nobenih posamičnih interesov. Ti kajpak so

in si prizadevajo speljati vodo na svoj mlin, samo ne več tako agresivno kot na začetku. (Delo, 7. avg. 2000, NB) | Pri Bistri se so nato odločili posel speljati v celoti na svoj mlin: Vzajemnost so zaščitili tudi pri Uradu za intelektualno lastnino kot lastno blagovno znamko in jo začeli sami izdajati. (Delo, 5. feb. 2001, NB) | Demokristjani, ki so ves čas vladali, so si znali speljati na svoj mlin vsak potoček, velike reke pa so tekle tja same in od nekaj. (Delo, 25. mar. 1998, NB) | In priljubljeni oktobrski prvoborec bi socialne nemire zlahka speljal na svoj mlin in v škodo sedanje oblasti, ki že nekaj časa kaže resne pomanjkljivosti. (Delo, 12. maja 2001, NB) | Za naravno temeljno razmerje je značilno, da se živa bitja prilagajajo vodam kot abiotiskemu dejavniku in ne narobe. Bober in človek sta edini bitji, ki vodo speljuje-ta »na svoj mlin«, vendar je tudi v tem početju še vedno zaznavno prilagajanje naravnim zahtevam vode. (Delo, 27. mar. 1999, NB) | Vendar sodišče ni verjelo njegovemu zagovoru, saj so sodniki prepričani, da je skušal napeljati vodo na svoj mlin, ko se je zagovarjal, kako je bil pri dekletih zaželen in kako je bil deležen dekliškega zapeljevanja. (Delo, 3. dec. 1999, NB) | Za to si mora zapisovalec vzeti čas, potrpežljivo čakati in napeljevati vodo na svoj mlin. (Marija Stanonik, Teorija slovnstvene kulture, NB) | Politika žene vodo na svoj mlin, zato je vsaka ekonomska poteza tudi politična. Vprašanje je le, če se ta dvoboj sploh lahko konča v korist tistih, v imenu katerih se odvija. (Delo, 11. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *speljati vodo na svoj mlin* izhaja iz jezika mlinarjev, ki morajo speljati vodo na svoj mlin, da ta lahko melje, kar mu prinaša zaslužek. S prenosom na druga področja je besedna zveza *speljati vodo na svoj mlin* postala frazem, ki pomeni, da kdo naredi kaj v svojo korist. Glagol *speljati* lahko zamenja nedovršni *speljevati*, a tudi istokorenska *napeljati*, *napeljevati* ter *gnati*, *vleči*, *obrniti*. Z glagolskima sestavinama *napeljevati* in *obračati* omenja obravnavani frazem že Cigale II, 1048: za nemško *das Wasser auf seine Mühle leiten* navaja slovensko *vodo na svoje kolesa napeljevati, na svoj mlin obračati*. Pleteršnik frazema ne omenja, Glonar, SSI, 429, pa ima obliko *vodo na svoj mlin obrniti, napeljati*: kaj v svojo lastno korist obrniti.

◎ angl. *to draw water to one's mill*; češ. *nahnat vodu na čí mlýn*; *hnát vodu na čí mlýn*; fr. *apporter (de) l'eau à son moulin*; hr., srb. *tjerati (navračati, navrnuti, nagoniti, navoditi) vodu na čiji mlin; navraćati vodu na čiji mlin; nagoniti vodu na čiji mlin; navoditi vodu na čiji mlin; tjerati vodu na čiju vodenicu*; it. *tirar l'acqua al proprio mulino*; rus. *lit' vodu na č'ju mel'nicu*.

speljeváti vódo na svój mlín, gl. *speljati vodo na svoj mlin*.

[tám] za devětími gorámi [in vodámi], gl. **gora**.

tíha vóda /ekspr.; pren./ *miren človek*

Najela sta si stanovanje v bližini njenih staršev in mirno zaživela. Vse se je dobro razvijalo in vse je kazalo ravno družinsko pot, polno sreče in ljubezni, če ne bi ta tiha voda nenadoma pokazala svojih skritih vrtincev in za vselej skalila družinsko srečo. (Ciril Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Pester se je nasmešljivo ozrl v okno. Namig na bojne pse je povzročil, da se je dvignil Buzduga, oprl na komolec in vščiapljivo rekel: »Poslušajte, tu govori gospodin Franjo, ki vse zna in ve, naš filantrop iz gozda, tiha voda, pristaš nazorov največjega agitatorja kaludjera Jovice.« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | »Ne! Lucija ni bila tiha voda!« Peter je odgovoril trdo, uporno: »Čemu jo braniš?« (Ivan Pregelj, Štefan Golja in njegovi, NB) | Sogovorniki, tudi z ministrstva, jo kljub skoraj melanholično pomirjajoči obrazni mimiki označujejo kot »le navidezno krhko in nežno«: »Večino časa je tiha voda, a se zna tudi razjeziti. Še zdaleč ni medla, prav tako nima težav z ustvarjanjem avtoritete.« (Delo, 7. dec. 2006, NB) | Dedek je bil bolj tiha voda. Navadno se je držal zase in veliko bral. (Jana 2007, št. 38, NB)

◆ Frazem *tiha voda* je verjetno nastal iz reka *Tiha voda bregove dere* v pomenu 'na zunaj tih, miren človek je zmožen storiti kaj nepričakanega'. Ustrezni nemški frazem je pog., šalj. *ein stilles Wasser* 'miren človek', rek pa *stille Wasser sind tief* 'zadržani, mirni ljudje imajo pogosto presenetljive (karakterne) lastnosti', v fr. *il n'est pire eau que l'eau qui dort*, angl. *still waters run deep*. Med starejšimi slovarji obravnavane frazeme omenja že M. Cigale (II, 1558) pri iztočnici *stille Wasser gründen tief, tih vode globoko derejo, bregove rijejo ali derejo*. Za njim brez navedbe vira Plet. II, 779, pri iztočnici *voda: tihe vode globoko dero, stille Wasser sind tief*.

◎ angl. *still waters (run deep)*; češ. *ticha voda*; fr. *eau dormante*; gluž. *čicha woda*; hr., srb. *mirna voda; tiha voda*; nem. *ein stilles Wasser*; rus. *tihonja; tihij omut; tēmnaja lošadka*.

topíti se kot sládkor v vódi, gl. **sladkor**.

trésti se kot šíba [na vódi], gl. **šiba**.

utopíti kóga v žlíci vóde, gl. **žlica**.

[vendar] ne gorí vóde, gl. **[saj] ne gori voda**.

vihár v kozárcu vóde, gl. **vihar**.

vóda na mlín kóga /ekspr.; pren., v povedni rabi, tudi kot primera/ *kar komu zelo ustreza, mu je v korist* Časčenje nacionalnega šovinizma, združeno z bojem proti nemški kulturi, pa hromi vsak zdrav razvoj in je voda na mlin klerikalcev. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Tisti, ki jim je zaupano vodenje tako pomembne institucije, kot je policija, so odgovorni najprej javnosti in šele potem vladi. Zavedati bi se morali, da je policija zgolj represivni organ in da je vsako sprenevedanje voda na mlin vsem stalnim kršiteljem. (Delo, 4. jan.

2000, NB) | Takšne kaotične razmere, ko zakon o varnosti cestnega prometa še zmeraj čaka na spremembe in ko še nimamo nacionalnega programa prometne varnosti, pa so le voda na mlin vsem, ki se že itak požvižgajo na varnost v prometu. (Delo, 25. jul. 2000, NB) | To je gotovo le voda na mlin tistim, ki dejansko ne plačujejo računov: ali naj zdaj mi plačujemo zanje. (Delo, 29. apr. 1998, NB) | Ogromna sredstva, ki jih podjetja vlagajo v prenove, so voda na mlin razvoju številnih novosti. (Monitor, apr. 2000, NB) | Političnih instinktov predsednice CDU tudi zdaj ne gre podcenjevati. Toda njena nesposobnost, da bi vodila najbolj vroče razprave v nemški družbi, na primer vprašanje o vodilni kulturi, genetskih raziskavah ali priseljevanju, je kot voda na mlin tistim, ki so jo vedno slabo prenašali. (Delo, 11. jun. 2000, NB) | Take pravljice so bile kot voda na mlin množični mrzlici, ki se je širila s čedalje večjo naglico in močjo kakor snežna kepa na pobočju. (P. Bertoni – J. Moder, Zlata mrzlica, 1971, 156) | To je bila voda na materni mlin, ki jim je razvezala vozelo na jeziku. (F. Erjavc, Avguštin Ocepek, SG VI (1860), 54) | Kmet če je bolj jezen, bolj pije. Bendež, to je voda na tvoj mlin. (F. Detela, Trojka 1897, 79) | Za ljubosumno srce Polonice je bilo to vpraševanje voda na njen mlin. (V. Zarnik, Ura bije, SG 1862, 185)

◆ Frazem *voda na mlin* koga je nastala iz frazema *speljati vodo na mlin* koga, iz katerega se je osamostaljenjem v *voda na mlin* koga 'kar komu zelo ustreza, mu je v korist', ki je navadno v povedni rabi in se včasih uporablja tudi kot primera. Omenja ga že Cigale II, 1048, ki z njim prevaja nem. *das ist Wasser auf seine Mühle: to je voda na njegov mlin, to je ravno hotel*. Zanimivo je, da frazema ni v kasnejših Pleteršnikovem in Glonarjevem slovarju. V slednjem je samo sorodni frazem *vodo na svoj mlin obrniti, napeljati*.

◎ angl. *grist for so. 's mill*; češ. *to je voda na jeho mlýn*; gluz. *(voda) na něčejí mlyn býč*; hr., srb. *voda na čiji mlin*; it. *acqua al proprio mulino*; nem. *das ist Wasser auf seine Mühlen*; rus. *voda na č'ju mel'nicu*.

vôda teče kómu v grflo /ekspr.; 3. os. ed., pren./ *kdo je v zelo težkem, neprijetnem položaju, v hudi (časovni) stiski*; prim. **iti komu za nohte**

Pri tem jim je Telekom metal pod noge poleno za polenom, nekatera z zakonsko podlago, druga brez, država pa je mirno gledala, kako se Telekom debeli, malim podjetnikom pa teče voda v grlo. (Monitor, julij/avgust 2001, NB) | Ko je začela gostom teči voda v grlo, je kajpada žogo vzel prekaljeni ostrostrelec Reggie Miller in s šestimi ključnimi točkami odpeljal Indianino barko na varno. (Delo, 22. apr. 2002, NB) | Igrati pa bi se dalo seveda še bolje. Ko nam teče voda v grlo, velikokrat res skušam rešiti stvari po svoje in na koncu včasih izpade kot velika neumnost. (Delo, 1. feb. 2002, NB) | Njeno odločitev so podprli občinski svetniki z ugotovitvijo, da

imajo dolgotrajnih pogajanj z državo vrh glave. Še zlasti zaradi tega, ker je nanje pripravljena šele takrat, ko ji teče voda v grlo. (Delo, 11. apr. 2001, NB) | Menda so tudi sicer usodno povezani s Slovenijo: v začetku devetdesetih, ko je kovcem iz Kremnice zaradi pomanjkanja naročil že krepko tekla voda v grlo, naj bi jih bila rešila prav odločitev Mlade Slovenije, da bo svoje novce dala kovat njim. (Delo, 9. okt. 2001, NB)

◆ Frazem *voda teče komu v grlo* je nastal na predstavi o nevarnosti utopitve ob naraščanju vode. Ta se z naraščanjem vode povečuje, in ko pride komu do ust, nosu, ušes, grla, je predstava o težkem položaju že zelo nazorna.

◎ gluz. *woda hać pod hubu steji někomu*; hr., srb. *došla komu voda do grla; došla komu voda do nosa; došla komu voda do usta (ustiju); narasla komu voda do usta (ustiju); došla komu voda do ušiju*; it. *avere l'acqua alla gola*; nem. *jmdm. steht das Wasser bis zum Hals; jmdm. steht das Wasser bis zur Kehle*.

v rešetu vódo nosíti, gl. **rešeto**.

z rešetom vódo nosíti, gl. **rešeto**.

z rešetom vódo zajémati, gl. **rešeto**.

zaiti v nevárne vóde /ekspr.; mn., pren./ *zaiti v neprijeten, nevaren položaj*

Kako desetletje kasneje – privatizacija je, razumljivo, uspela v celoti – smo kar nekako začudeni, raziskava Centra za mednarodno konkurenčnost ugotavlja, da je slovensko založništvo zašlo v nevarne vode. Ekonomski kazalci so zvečine slabi, od kupa cekinov ostaja vse manj. (Delo, 28. okt. 2002, NB) | Evropsko gospodarstvo je tako zašlo v nevarne vode, ko uveljavljene metode spodbujanja gospodarstva od nizkih obrestnih mer do keynesijanskega širjenja domačega povpraševanja ne prijemljejo več. Zato na robu velike politične širitve EU obstaja vse več dvomov o njenem ekonomskem preživetju. (Delo, 19. jul. 2003, NB) | Celjani so v zadnjih šestih tekmah iztržili vsega tri remije in z visokega petega mesta zašli v nevarne vode. Uprava kluba se bo morala skupaj s strokovnim štabom in trenerjem Edinom Osmanovičem resno zamisliti, kako rešiti potaplajočo se ladjo. (Delo, 16. nov. 1998, NB) | Rudar je med improviziranjem celo že zabredel v nevarne vode za obstanek v ligi, toda z nekaterimi popravki (Galič, Jolič) se je nato le stabiliziral. Pri tem bo – glede na klubske razmere in potenciale – zelo verjetno tudi ostalo do konca prvenstva. (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Vežani: Letošnje poletje boste zapluli v nevarne vode in prav nihče vam ne bi zavidal dileme, pred katero boste postavljeni. Skrbno pretehtajte pozitivne in negativne vidike situacij, med kateri ste razpeti. (Viva, julij 2007, NB) | V svojih vrstah pa so imeli v vsakem polčasu po dva razpoložena igralca, ki sta vseskozi ohranjala minimalno vodstvo. Domačim tako ostane spet le upanje, da bodo naslednjo tekmo v gosteh dobili, kajti v nasprotnem bodo že

zajadrali v nevarne vode boja za obstanek. (Delo, 23. nov. 1998, NB)

♦ Frazem *zaiti v nevarne vode* temelji na dejstvu, da je voda zelo nevaren element (prim. zgoraj *pasti v vodo*). Z množinsko rabo in s sestavino *nevarne* se ta nevarnost še dodatno poudari. Enako velja tudi za frazem *znajti se v nevarnih vodah*.

zdráv kot ríba [v vòdi], gl. **riba**.

znájti se kot ríba v vòdi, gl. **riba**.

znájti se v nevárnih vòdah /ekspr.; mn., pren./ *znajti se v neprijetnem, nevarnem položaju*

Šentjurčani, ki so se nenadejano znašli v nevarnih vodah za izpad iz lige, so si najbrž priigrali odločilno prednost pred zasledovalci, potem ko so v prvem polčasu nadigrali vodilno moštvo. Najlepši priložnosti je zapravil Smajlovič, domače pa je v vodstvo popeljal Pipenbaher. (Delo, 15. maja 2000, NB) | Kot najverjetnejšega naslednika omenjajo nekdanjega nogometaša Sergeja Jurana. Romancev je Spartak prevzel že na začetku devetdesetih let in ga kar devetkrat popeljal do naslova ruskih prvakov. V letošnji sezoni se je klub znašel v nevarnih vodah, dosedanji trener pa je vso krivdo zvalil na vodstvo moskovskega kluba. (Delo, 13. jun. 2003, NB) | Pred zadnjim delom svetovnega pokala je že dišalo po tem, da bodo na nevažnem četrtem mestu običali Bolgari, ki pa so v zadnjih treh obračunih povsem ponoreli, spravili na kolena vse tekmece in se zavihteli pred izbrano vrsto ZDA. Ta bi morala v sklepnem dvoboju sneti skalp Rusom, ki pa so se prav tako znašli v nevarnih vodah, saj so prej klonili na dveh tekmah zapored – namreč pred Bolgari in Brazilci. Dvoboj izbrancev selektorjev Hughha McCutcheona in Vladimírja Alekna je bil eden najbolj razburljivih na celotnem turnirju, Rusi pa so bili boljši šele po petih nizih in dveh urah čiste igre. (Delo, 3. dec. 2007, NB) | In prav Sandi Knavs je bil gonilna sila Tirola, s katerim je Jara v letih 2000 in 2001 osvojil dvojni avstrijski naslov. Kaiserslautern je že pet kol brez zmage in v nevarnih vodah obstanka, Jara pa bo Knavs in rdečo četico vodil že na današnjem treningu in prvi tekmi lige v soboto proti Kölnu. (Delo, 4. feb. 2004, NB)

♦ Gl. *zaiti v nevarne vode*.

živéti ob krúhu in vòdi, gl. **kruh**.

življénje ob krúhu in vòdi, gl. **življenje**.

vodíti

vodítí kóga za nós, gl. **nos**.

vodítí kóga/kàj z želéznó ròko, gl. **roka**.

vógeln

bítí vógelni kámen [čésa], gl. **kamen**.

postáti vógelni kámen [čésa], gl. **kamen**.

vógelni kámen [čésa], gl. **kamen**.

vóhati

matílda je vóhala kóga, gl. **matilda**.

vohljáti, gl. **vtikati [svoj] nos v kaj**.

vohún, gl. **vtikati [svoj] nos v kaj**.

vojáški

nosítí vojáško súknjo, gl. **suknja**.

obléči vojáško súknjo, gl. **suknja**.

sléči vojáško súknjo, gl. **suknja**.

zapél je vojáški bóben, gl. **boben**.

vójna

papírnata vójna /publ.; pren./

1. pridobivanje velikega števila dokumentov, obsežne dokumentacije, potrebnih za kaj

Mariborčani so na koncu vendarle izgubili papirnato vojno s Škoti. Čeprav je 139-članska posadka včeraj vzletela z letališča v Slivnici, je morala že po 10 minutah leta pristati v avstrijskem Gradcu. (Delo, 1. avg. 2001, NB) | Toda preden pridejo do te faze, morajo izbojevati še »papirnato vojno«: pred izvajanjem študije je treba pridobiti soglasji dveh organov, komisije za medicinsko etiko in urada RS za zdravila v okviru ministrstva za zdravje. (Delo, 11. jul. 2002, NB) | Za zgled so lahko tudi pri logistiki in informatiki; kot prvi so denimo pripravili računalniški sistem za stik z nacionalnimi olimpijskimi komiteji, ki je odpravil tradicionalno papirnato vojno z gorami formularjev ... (Delo, 14. dec. 1998, NB) | Če bi že dobili papirnato vojno za prevoz visoko-radioaktivnih odpadkov, pa bi verjetno kdo opazil velikanske kontejnerje, v katerih bi jih prevažali, da ne govorim o tehnični (ne)izvedljivosti takšnega projekta. (Delo, 30. dec. 2002, NB)

2. dalj časa trajajoča pismena polemika

Med ministrstvom za zdravstvo in društvom Projekt človek se je že pred časom raznela papirnata vojna, v kateri društvo obtožuje ministrstvo pretiranega stekanja denarja v vladni zdravstveni sektor in zanemarjanje nevladnega sektorja. (Delo, 8. apr. 1999, NB)

♦ Frazem *papirnata vojna* temelji na prenesenem pomenu besede *vojna*: ekspr. 'hudo prepiranje, medsebojno spopadanje' in 'močno, dolgotrajno, vztrajno prizadevanje za ureditev česa'. Sestavina *papirnat* natančneje določa, kakšni sta omenjeni dejavnosti.

◎ angl. *paper war*; češ. *papírová válka*; fr. *pape-rasserie administrative*; nem. *Papierkrieg (mit jmdm. führen)*; rus. *bumažnaja vojna*.

vòl

délati kàkor vòl, gl. *delati kot vol*.

délati kot vòl /ekspr.; primeral/ *zelo veliko, naporno in vztrajno delati*; sop.: **delati kakor konj**; **garati kot konj**; **garati kot [črna] živina**

Dokler garam namesto njega kot vol, prenese celo to, da mu enkrat na dan povem resnico. (M. Pucova, Operacija, 1950, 46) | »Če ste podobni Doris Day, če hodi-

te kot Sofia Loren, če imate nasmeh kot Mona Liza in delate kot vol, mi pišite. (Tovariš 1971, št. 3, 57) | *Moj ded* Petdeset let je v tovarni umiral in delal za druge kot vol; nikdar se smejal ni, nikdar se upiral, po šihu je sklonjeno šepal domov. (Karel Destovnik, Kajuhove pesmi, NB) | Od poslov ni zahteval drugega, nego da mu delajo kakor voli. Za njih dušo ga ni bilo skrb in kako neki, ko je čeval celo vpričo otrok, da crkne človek kakor pes in podgana in da so si izmislili pekel in nebesa farji zato, da lagje ljudi skubejo. (J. Trdina, LZ 1885, 400) | »Je prav priden,« odgovori ona in sklone nad pasom male roke, ki mole iz ozkih rokavcev tesne rožnate jope. »Dela kakor vol. Je vse obdelano.« (Milan Pugelj, Črni panter, NB)

◆ *Primera delati kot vol* z različico *garati kot vol* temelji na dejstvu, da je vol vprežna žival. Podobno velja za sopomenki *garati kot konj* in *garati kot [črna] živina*. V Plet. I, 430, in v Glonar, SSJ, 169 je tudi sopomenska *primera dela kakor konj*.

◎ *bolg. rabotja kato vol; teglja kato vol; češ. dělat jako vůl; dřít jako vůl; dělat jako hovado; hr. raditi kao vol; tegliti kao vol; mak. raboti kako vol; pol. pracować jak wół [roboczy]; harować jak wół [roboczy]; rus. rabotat' kak vol; slš. robit' ako vól; t'ahat' ako vól; robit' ako hovádo; t'ahat' ako hovádo; ukr. pracjuvaty jak [čornyj] vil; robyty jak [čornyj] vil.*

garáti kot vól, gl. *delati kot vol*.

glédati kàkor zabòden vól /pog.; primera/ *gledati zelo neumno ali začudeno*; sop.: **glédati kot zaboden bik**; prim. **glédati kakor tele v nova vrata**

Kakor zaboden vol je zijal v Urbiko in niti stoka ni mogel spraviti iz sebe. Grozna slutnja ga je pograbila kot krč. (J. Dular, Krka umira, 1943, 462) | Herman ga je gledal kot zaboden vol. Šele zdaj se mu je posvetilo. (V. Trinkaus, Velika stavka, 1974, 37) | Ljudje so se takoj zgrnili okrog nje, da bi slišali, kaj in kako je bilo, toda pokazalo se je, da se je Matic samo »prizibal v bajto, se režal, sopihal in jo gledal kakor zaboden vol«. »In samo zato ti vpiješ, kakor bi te odrl na meh?« je prhnil Ustinar. (C. Kosmač, Smrt nedolžnega velikana, NB) | Pa veš, ljubi moj mladenič, obupati nij treba! Ne stoj mi kakor zaboden vol. Poslušaj moj svet! Pusti pesmi, še je čas, ž njimi si ne prisluziš neslanega kropa. (J. Stritar, Klasične podobe, Z 1870, 203) | Pokadilo se je kakor iz peklnskega žrela in svinčenka šla mu je ravno skozi levo roko ter se potem zarila v lesen strop. Naš kornet je zarjul kot zaboden vol in na obrazu se mu je prikazala cela mavrica od vseh bolečin. (I. Tavčar, Janez Sonce, NB)

◆ *Primerá gledati kakor zaboden vol* bi lahko temeljila na resnični izkušnji ali pa samo domnevi, kako gleda vol, ko ga mesar zabode. Vsekakor pa je na pomen frazema vplivala *primerá gledati kot tele (bik, krava, vol) v nova vrata* v enakem

pomenu. V angleščini v enakopomenski primeri vola zamenja prašič.

◎ *angl. to stare like a stuck pig; nem. dumm aus der Wäsche schauen; Augen machen wie ein gestochenes Kalb.*

lačen, da bi vóla pojédel /ekspr.; primera/ *zelo lačen*

Puste ga, da se z drugimi otroki po svoje potepa in vsak večer pride domov lačen, da bi pojedel vola. (E. Jurič, Naša ulica, 1970, 90) | Samo mladost mu je ostala iz prejšnjih dni, njegovih sedemnajst let in velik tek do jedi. »Gams, ti bi vola pojedel,« smo mu večkrat rekli. (K. Grabeljšek, Za svobodo in kruh, 1947, 93)

◆ *Primerá lačen, da bi vola pojedel* temelji na pretiravanju – hiperboli, po kateri je kdo tako lačen, da bi pojedel celega vola. V resnici se z enim volom lahko nasiti mnogo ljudi.

◎ *češ. má hlad, že by snědl vola na posezeni; it. avere una fame da lupi; rus. on takoj golodnyj, čto vola by s'el; on takoj golodnyj, čto barana by s'el; on takoj golodnyj, čto byka by s'qel.*

močan kàkor vól, gl. *močan kot vol*.

močan kot vól /ekspr.; primera/ *zelo močen*; sop.: **močan kot bik**; **močan kot kònj**; **močan kot mēdved**

Kaj bodo govorili po vojski! Velik je bil, zdrav, močan kot vol, pa se je potikal, namesto da bi se boril v brigadi. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Delova odprava v Münchnu pa je na srečo naletela na njegovo prijaznejšo plat. Oris »močan je kot vol, z nogami pa spreten kot Fred Astaire« ter razpon ocen od tega, da je najbolj precejen igralec na svetu, do tega, da mu kaj malo manjka, da bi res postal najboljši, še potrjujejo, da je zelo težko razbrati pravo Ibrahimovićevo nrav. (Delo, 7. dec. 2006, NB) | Ko je opazil, da Skočirjev in Lesnikov ne vesta, kako in kaj bi, ju je posmehljivo pogledal in povedal, da ima že izbranih nekaj fantov. »Tle so: Trudnov Mirko, ta ne bo pustil konja, se bo prej posedlo Javorje. Strletov Vinko, ta je močan kakor vol: deset Italijanov uzone, če bo treba. Podklančev Pepe, pošten je in varčen; srečen bo, če bo kaj zaslužil.« (Matevž Hace, Tihotapci, NB)

◆ *Primerá močan kot vol*, tudi *močan kakor vol* temelji na dejstvu, da je vol velika in močna žival. V metafori *vol* 'neumen, nedomiseln človek' je zajeta (samo) domnevna neumnost in nerodnost te živali.

◎ *angl. as strong as an ox; fr. fort comme un bœuf; pol. być silny jak wół.*

têpsti kóga kàkor vóla /ekspr.; primera/ *zelo tepsti koga*

Da sem ti jo pokazal s tako gesto, kot da bi materi nevesto kazal? Da sem pozabil, da ne mislim nič, kakó sem jokal po teh belih cestah, kakó so me gonili kakor psá in topli me, otroka, kakor vola pred plugom! (I. Cankar, Pohujšanje v dolini Šentflorjanski, NB) | Ali vidite tega

malega, debelega strička? Ta je nekoč tepel Dempseyja (večkratnega svetovnega boksarskega prvaka) kakor vola v zelniku. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Jedi naj ne bode v moja usta, kaplja naj mi ne zmoči jezika, dokler ga ne najdem. Pobijem ga, kakor vola ga pobijem, s tole pestjo. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB)

◆ Primera *tepsti koga kakor vola* temelji na dejstvu, da je vol kot vprežna žival pogosto deležna udarcev svojih grobih ali nestrpnih gospodarjev.

◎ bolg. *bija kato životno njakogo; prebija kato dobiče njakogo*; češ. *bit/zbit někoho jako psa; seřezat/řezat někoho jako psa*; hr. *istući/tući kao vola u kupusu koga; namlatiti/mlatiti kao vola u kupusu koga*; mak. *prebie/bie nekogo kako mačka; prebie/bie nekogo kako mače*; pol. *zbić/bić jak psa kogoś; zatluc/thuc jak psa kogoś*; rus. *izbit'/bit' kak sidorovu kozu kogo; otodrat'/drat' kak sidorovu kozu kogo*; slš. *zbit'/bit' ako koňa koho; zmlátit/mlátit ako koňa koho*; ukr. *pobyty/byty jak sidorovu kozu kogo; vidlupcjuvaty/lupcjuvaty jak sydorovu kozu kogo*.

zabít kot vól /ekspr.; primera/ *zelo neumen*

Ameriška javnost, o kateri vam vaši mediji dopovedujejo, da je zabita kot vol, se je tokrat zganila, in za to se lahko zahvalim samemu Georgeu W. Bushu. Že zgolj ob njegovem početju po 11. septembru so vsakemu razmišljujočemu Američanu po hrbtu zagomazeli mravljinci. (Delo, 22. maja 2003, NB)

◆ Primera *zabit kot vol* je nastala na osnovi dejstva, da se volu, podobno tudi biku, razen moči pripisuje tudi neumnost, zabitost. Neumnost se pripisuje tudi oslu.

◎ bolg. *táp kato vol*; češ. *hloupý jako bulík*; hr. *glup kao vol*; mak. *glup kako vol*; pol. *glupi jak wól*; rus. *glupyj kak osěl; glupyj kak sivyj merin*; slš. *hlúpy ako vól; sprostý ako vól*; ukr. *durnyj jak vil; durnyj jak sto voliv*.

vólčji

biti vólčji na kaj /ekspr.; pren./ *čutiti, imeti strastno željo po čem*; sop.: **biti volk na kaj**; prim. **volčja lakota**

Bil je volčji na denar. (J. K.)

iméti vólčji ték, gl. **tek**.

podáti se v vólčje žrélo, gl. **žrelo**.

posláti kóga v vólčje žrélo, gl. **žrelo**.

spúščati se v vólčje žrélo, gl. **žrelo**.

vólčja lákota, gl. **lakota**.

vólčji brlóg, gl. **brlog**.

vólčji ték, gl. **tek**.

vólja

biti židane vólje /ekspr.; v prid. zv./ *biti dobre volje*
Onkraj dvorišnega zidu v mehanični delavnici delavci

kujejo in brusijo ves dan in vse dni. Ves dan do petih popoldne, tedaj se slečejo do pasu in se ob pipi umivajo in so židane volje. (B. Pahor, Kres v pristanu, NB) | Takrat sem dobre volje. Nemara nekoliko čudne, nenavadne, a židane volje. Svoje volje. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Družina je že večerjala, ko je prišel Golob, ki je bil židane volje. Sklenil je dobro kupčijo za par mladih volov. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | »Če dovolj dolgo sediš na trenerskem stolčku in si ob tem tudi uspešen, slej ko prej zdršneš navzdol. Ne gre vendar za nič posebnega,« Wilkens le ni bil nič kaj židane volje, potem ko so njegovi varovanci zaostajali že za 22 točk, a v finišu le popravili klavrn vtis. (Delo, 3. apr. 2003, NB)

◆ Frazem *biti židane volje* omenjata že Plet. II, 961 – *židane volje biti*, sehr gut gelaunt sein, in J. Glonar, SSJ, 489 – *židan* ... 2. izreden, prazniški, ne prten, ne hodniški, ne vsakdanji; moja duša je židane volje. Pomen frazema, kot je razvidno iz Glonarjevega slovarja, temelji na prenesenem pomenu sestavine *židan*: 'nevsakdanji, izreden, dober, velik', ki je sicer starinski izraz za *svilen*.

za bôžjo vóljo prosíti kóga /ekspr.; glag. zv. prisl./ *zelo prositi*

»Kaj hočete, kaj iščete tu?« je s sočutjem vprašal; njegove oči so radovedno gledale na staro. »Za božjo voljo vas prosim, milostivi gospod, odpustite, odpustite!« (F. Maselj-Podlimbarski, Iz vojaškega arhiva, Novele in črtice, NB) | Ko ga Tone spozna, stopi iz sence prédenj in ga nagovori: »Oče Martinček, kam pa se vam tako zelo mudi?« »O prijatelj dragi, za božjo voljo te prosim, skrij me, reši me, sicer sem zgubljen, že so mi za petami.« (F. Erjavec, Hudo brezno ali Gozdarjev rejnec, NB) | »Spomini in čuvstva, no, denimo stran take reči, pustimo jih!« »Rečem vam, gospod, nikarte, za božjo voljo vas prosim, nikarte. To so strašne stvari.« (Milan Pugelj, Črni panter, NB)

◆ Frazem *za božjo voljo prositi* koga temelji na medmetnem izrazu *za božjo voljo*, ki izraža podkrepitev trditve – v tem primeru sestavine *prositi*.

volján

dúh je volján, a mesó je slábo, gl. **duh**.

vólk

biti vólk na kaj /ekspr.; pren./ *čutiti, imeti strastno željo po čem*; prim. **biti volčji na kaj**

Saj ne hodi zaradi dobička. Ne, tak pilakar in volk na denar pa res ni. (C. Kosmač, Obisk, NB) | Očeta sta pobrala klobuka in nevosti ter odšla iz pisarne. Mlade ženske so se zdaj baje zarotile med seboj, da mu vsaka odreče, ako jo pride snubit, ker je tak volk na denar. (J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Vedel pa je dobro, saj so vsi vedeli, da je medved hud volk na med. Če se je ta brčon klatil po naših gozdovih, ni bil noben

čebelnjak varen pred njim. (Franc S. Finžgar, Iz mladih dni, Zgodbe o živalih, NB)

◆ Gl. *jesti kot volk*.

biti volk v ovčji koži, gl. *volk v ovčji koži*.

jesti kot volk /ekspr.; primera/ *jesti z velikim tekom, zelo veliko*; prim. **lačen kot volk**; **volčja lakota**

In gospod Fogg, ali se dobro počuti? – je vprašal Fix z najnaravnjšim izrazom na obrazu. – Zelo dobro, gospod Fix. Sicer pa se tudi jaz. Jem kot volk. To je morski zrak. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB)

◆ Primera *jesti kot volk* temelji na predstavi, da je volk požrešen. Res je vsekakor, da je volk v naravi večkrat lačen kot sit, a kadar pride do hrane, se hitro in hlastno naje. Na enaki predstavi temelji frazem *biti volk* na kaj.

◎ angl. *to wolf down (food)*; češ. *jíst jak vlk*; fr. *manger comme un loup*; nem. *fressen wie ein Wolf*; *essen wie ein Scheunendrescher*; rus. *est' kak zver'*.

kot sestradan volk /ekspr.; primera/ *zelo, močno*

Sirena je tulila drugače kot takrat, kadar je klicala delavce na delo. Zavijala je jezno in strašno, kot sestradan volk. (Mimi Malenšek, Kovinarji, 1950, 12) | Miki, kot prijatelji kličejo Adamsa, je naposled lahko vnovčil svoj živčni sistem. Neverjetno miren in zbran se je lotil tekmecca kot sestradan volk. Prej povsem izenačena tekmecca, naenkrat orjak in za glavo manjši nasprotnik. (Delo, 16. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *lačen kot volk*.

lačen kot volk /ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi pren./ *zelo lačen; zelo željan česa*; prim. **volčja lakota**

Preden so šli, ga je sestra, edinega pri zavesti, vprašala, ali je kaj lačen. Začuden je ugotovil, da že dva dni ni jedel, da je lačen kot volk; ko ji je povedal, je sestra menda že stotič tistega dne zajokala. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Vzela si je velik kos (že od začetka nosečnosti je bila nenehno lačna kot volk: bo navkljub svoji koščenosti v otroštvu morda končala kot debela Ollerenshawka?) in obrnila fotografijo. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Naslednje jutro sem pokonci ob petih in buden. Zunaj je še tema, jaz pa lačen kot volk. Moj biološki čas kaže poldne in je čas za kosilo. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Oblak že izpostavlja pomladanskega aduta: izgubljenega piranskega Ronalda, Patrika Ipavca, ki po vseh zablodah lačen kot volk čaka na »come-back«. (Delo, 23. feb. 2002, NB) | Poljski smučarski skakalec Adam Malysz je dal tekmeccem že na treningu pred dvodnevno prireditvijo poletne velike nagrade FIS na Japonskem jasno vedeti, da je navzlic štirim zmagam, ki jih je dosegel v tem poletju, še vedno lačen kot volk. (Delo, 25. sep. 2004, NB)

◆ Primera *lačen kot volk* temelji na simboliki volka kot močne in nevarne zveri. Seveda pa se kot vse zveri v naravi pogosto srečuje tudi z lakoto, zato je njegova lakota pregovorna (*volčja lakota*,

lačen kot volk) in njegov tek ob plenu zelo velik (*jesti kot volk*). Volka v primeri *lačen kot volk* lahko zamenja sorodnik *pes*, npr. *lačen kot pes*, *sestradan kot pes*.

◎ angl. *as hungry as a wolf*; bolg. *gladen kato vâlk*; češ. *hladový jak vlk*; *mit hlad jak vlk*; fr. *avoir une faim de loup*; hr., srb. *gladan kao vuk*; mak. *gladen kako volk*; nem. *einen Bärenhunger haben*; *hungrig wie ein Wolf sein*; pol. *głodny jak wilk*; rus. *golodnyj kak volk*; slš. *hladný ako vlk*; ukr. *golodnyj jak vovk*.

mi o volku, volk iz gozda /ekspr.; v medmetni rabi/ *vzklik ob nepričakovanem prihodu koga, o katerem se pravkar govori*; sop.: **mi o volku, volk na vrata**; prim. **beseda je meso postala**

»Na našega gospoda Boga mislim, ženska sem in ne baba, in če sem gosposka, bom sama dajala odgovor na sodni dan!« – Na, ti o volku, volk iz gozda! – se je nasmehnil oče in s koso pokazal proti razdrtemu mlinu. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB) | »Davkarija pa nastopa skupno; kamor gre eden, to je gospod davkar, tja gredo vsi drugi. No, mi o volku, volk iz lesa. So že tukaj.« (F. Detela, Spominska plošča in druge humoreske, NB) | Mi o volku, volk na vrata. (Ljudski pregovori, NB)

◆ Frazem *mi o volku, volk iz gozda* z različico *mi o volku, volk na vrata* je možno povezovati z latinskimi rekomi *Lupus in fabula* (tj. 'volk v basni'), ki ga je zapisal že latinski pisec P. Terentius v delu *Adelphoe*, 537, v pomenu 'kadar se kdo pojavi, ko se o njem govori'. Latinski rek se pogosto citatno uporablja v evropskih jezikih. V poljskem jeziku je klicanje volka iz gozda postalo prispedoba klicanja nesreče in se uporablja navadno zanikano kot svarilo: *wywolać wilka iz lasa* v pomenu 'dati povod za nesrečo samo z govorjenjem o čem; izkušati usodo'. Ustrezno slovensko bi to povedali takole: *klicati nesrečo* (tj. z govorjenjem o njej) in kot svarilo *ne kliči nesreče*.

◎ fr. *quand on parle du loup, on en voit la queue*; hr., srb. *mi o vuku, a vuk na vrata*; lat. *Lupus in fabula*; nem. *wird der Wolf genannt, kommt er gerannt; wenn man vom Teufel spricht, ist er nicht weit*

mi o volku, volk na vrata, gl. *mi o volku, volk iz gozda*.

[právi] **môrski volk** /ekspr.; pren., tudi stari/ *preizkušten, neustrašen pomorščak*

Dolge noge so mu opletale v širokih prtenih hlačah, prsni koš mu je pokrivala prava mornariška progasta majica, na glavi je nosil čepico z usnjenim ščitom, na desni roki je imel vtetovirano srce in sidro. Bil je torej pravi stari morski volk. (C. Kosmač, Kamen in njiva, NB) | To je bil mož petdesetih let, pravi morski volk, godr-

njač, s katerim se verjetno ni bilo lahko pogajati. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | Oprezuje za valovi; ko se privali kakšen posebej neugoden, krmilo zasuče tako, da ga barka spretno »zajaha« ali pa se mu izogne. Pravi morski volk, ni kaj. (Delo, 4. nov. 2000, NB) | Murterini oddajajo svoje hišice na Kornatih – Med njimi je tudi Vera, morski volk z Murterja. (Delo, 23. avg. 2001, NB) | Tisti dan pa je nenadoma prejel priimek, ki se ga ni več iznebil, in še ponosen je bil, ko so ga klicali: »Morski volk«. (F. Milčinski, Skavt Peter, NB)

© it. *lupo di mare*; pol. *stary wilk*; rus. *staryj volk*; *travlenyj volk*.

stáři mórski vólk, gl. [pravi] *morski volk*.

[takó, da] **bo vólk sit in kóza céla** /ekspr.; prih., pren., v povedni rabi in načinovno, tudi sed. in pret./ (da) *bo prav za obe strani*

Polič se je nato sporazumel z novimi upravitelji in pred kakšnim letom tudi obljubil, da jim bo prodal del svojih delnic. Za petek sklicana skupščina naj bi to uredila sicer malce drugače, a očitno tako, da bo, kot pravimo, volk sit in koza cela. (Delo, 12. maja 2000, NB) | Verjamem, da se bo našla srednja pot, da bo volk sit in koza pa cela, da ne bo nobene na silo sprožene afere, še zlasti ne krivcev, ki jim krivde, resnične krivde, ne bi mogli dokazati. Nisem pa čisto prepričan, če bomo do konca pometli pred lastnim pragom. (Delo, 26. jun. 2000, NB) | Kaj storiti? Lahko je moralizirati, teže pa je narediti, da bosta volk sit in koza cela. Obljubijo lahko tisti, ki jih to nič ne stane. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Zastopstva velesil so si, tudi zaradi številčnosti, v tej loteriji le izbojevala ugodna izhodišča za finalni nastop. S tem pa je bil »volk sit in koza cela«, čeprav je bil tudi v finalu veter eden izmed režiserjev razpleta. (Delo, 27. jan. 2003, NB)

◆ Frazem [tako da] *bo volk sit in koza cela*, ki se navadno uporablja v prihodnjiku in načinovno, izhaja iz živalskega sveta, v katerem je volk plenilec, zver, ovca pa možna žrtev. Preneseno sestavini *volk in koza* v frazemu predstavljata dve zelo različni strani, ki naj bi se dogovorili tako, da bi bilo prav, sprejemljivo za obe, ali pa bi to zanj storili drugi.

© češ. *aby se vlk nažral a koza zůstala celá*; fr. [pour] *ménager la chèvre et le chou*; hr., srb. *da bude [i] vuk sit i koza cijela*; *da bude [i] vuk sit i ovca cijela*; *da ostane [i] vuk sit i koza cijela*; *da ostane [i] vuk sit i ovca cijela*; it. *aver la botte piena e la moglie ubriaca*; rus. *čtob i volki byli syty, i ovcy cely*.

túlti z vólkóvi /ekspr.; pren./ *prilagoditi svoje ravnanje komu, čemu, navadno slabemu*; prim. **lesti v rit komu**

Zmeraj sem videti vesela in nikdar se ničemur ne izognem. Zmeraj tuli z volkovi, pravim jaz. To je edini način, da si varen. (George Orwell, 1984, NB) | Precej

je tudi priložnostnih Slovencev, ki morajo tuliti z volkovi, saj se bojijo proskripcijske liste, na katero bi jih lahko spravili v slovenskih časnikih. (D. Matič, Nemci v Ljubljani, NB) | Čredni nagon. Zakaj nam je pri srcu tako toplo, če tulimo z volkovi. (Delo, 22. avg. 1998, NB) | Odlično! Torej naj Slovenci pomendramo svojo samoniklost in pljunemo na svojo izvirnost in namesto tega tulimo z volkovi! (Delo, 5. sep. 2002, NB) | Po njej zaračunava tudi prostor za reklame. Nismo še tako daleč, da bi bil tisti, ki ne tuli z volkovi, izločen, a pritisk nanj narašča. (Delo, 26. mar. 2003, NB) | Hkrati pa tudi mislim to, da pravzaprav kot politik oziroma kot minister včasih zagovarjam tudi stališče, ki ni večinsko, ki je manjšinsko, če menim, da je pravilno. Meni se zdi bistveno bolj z vidika legitimnosti vprašljivo, če bi bil minister, ki bi se prilagajal splošnemu toku, ki bi, kot bi rekli v narekovajih, pač »lajal z volkovi«, če bi se uklonil splošnemu mnenju. (Delo, 26. 1. 2003, NB)

◆ Frazem *tuliti z volkovi* je nastal po krajšanju iz pogovora *Kdor se z volkovi druží, mora z njimi tuliti* v pomenu 'kdor je v družbi z moralno negativnimi osebami, mora tem prilagoditi svoje izjave, ravnanje'. Frazem *z volkovi tuliti* omenja že J. Glonar, SSSJ, 404, pri iztočnici *tuliti* z razlago: govoriti, delati, ravnati kakor drugi.

© fr. *hurler avec les loups*; nem. *mit den Wölfen heulen*.

vólk v óvčji kóži /ekspr.; pren./ *človek, ki se dela, dobrega, plemenitega*

Kdor resno misli s pozivi, da je treba »preprečiti začetek«, bi moral »v kali zadušiti« razvoj razmer v Avstriji, kajti Haider je »volk v ovčji koži«, meni Spiegel. »Tudi Hitler je bil sprva majhen«, je zapisal po novem prvi Žid v Nemčiji. (Delo, 31. jan. 2000, NB) | Vse to je bilo uradno opisano v poročilu o kitajskem vojaškem vzponu, ki ga je potem objavil Pentagon. Njegovo sporočilo se glasi: azijska sila je volk v ovčji koži. (Delo, 15. jun. 2005, NB) | Drugače od Havla pa Wojtyła nikoli ni bil demokrat po zahodnjaški meri. Tako kot Sarto je tudi ta papež imel liberalizem za zlo, »liberalne katolike pa za volkove v ovčji koži«. (Delo, 4. apr. 2005, NB) | To je, da vohunim po župniščih kakor volk v ovčjem kožuhu in nesem celo pismo tvojega starega zavidljivca Wurtznerja v Loki pred Dvor. (Ivan Pregelj, ID III, Enajsti rog, 1964, 247)

◆ Prispodoba *volk v ovčji koži* je svetopisemskega porekla. Po Mateju (7, 15) v novi zavezi je rečeno, da naj bi se varovali lažnih prerokov, ki pridejo k vam v ovčjih oblekah, znotraj pa so divji volkovi.

© angl. *a wolf in sheep's clothing*; češ. *vlk v rouše ovčím*; *vlk v rouchu ovčím*; *vlk v rouše beránčím*; *vlk v beránči kúži*; fr. *un loup déguisé en mouton*; it. *lupo in veste d'agnello*; nem. *ein Wolf im Schafspelz*; pol. *wilk w jagnięcej skórce*; *wilk w owczej skórce*; rus. *volk v oveč'ej škure*.

vólna

posláti kóga po žábjo vólno /ekspr.; pren., nedov. pošiljati/ *poslati koga proč z nesmiselnim naročilom*; sop.: **poslati koga po žabje dlake**; **poslati koga po ptičje mleko**

Zdaj, ko bi bila lahko za skrivnostnimi obiski marsikaj izvohala, in bi lahko slavnostno izpela svoj repertoar, sta jo pošiljali v Firence po žabjo volno. (A. Širok–Palazzeschi, *Sestre Materassi*, 1969, 190) | Pomembno je, da si lahko na ta dan »privoščič« kogar koli. Tako so že naši predniki otroke radi pošiljali po žabjo volno, ptičje mleko, komarjevo mast, progasto barvo ... Nesmiselnih zamisli ljudem ni nikoli zmanjkalo, »aprilskih norcev«, ki so jim nasedli, pa tudi ne. (Google, <http://junior.si/vsebina...>, Mi prineseš žabjo volno?)

♦ Frazem *poslati koga po žabjo volno*, enako sopomenski *poslati koga po žabje dlake*, temelji na dejstvu, da žaba nima volne, prav tako ne dlak, zato je pošiljanje koga ponje nesmiselno dejanje. Glede na to *žabja volna* pomeni 'kar je nemogoče, nesmiselno' in se pojavlja tudi v povezavi z glagoli: *presti žabjo volno*, prodajati žabjo volno, *ne manjkati žabje volne*, *delati za žabjo volno*. Cigale I, 90, pri iztočnici *April* navaja še več sopomenk za frazem *poslati koga po žabjo volno*: *einen in den April schicken*, *poslati po gladež*, *po norca*, *po polževe kervi*, *po rakove kervi*, *po žabje volne*, *v prazne barle*; nach M. (tj. po Murku), *koga za slamo po péh (pah) poslati*. Frazem *poslati po žabje dlake* je po Cigaletu že v Plet. I, 140, pri iztočnici *dlaka*: *po žabje dlake poslati* = in den April schicken.

pošiljati kóga po žábjo vólno, gl. *poslati kóga po žábjo volno*.

prèsti žábjo vólno /ekspr.; pren./ *delati kaj nemo-gočega, nesmiselnega*

12. mar. 2009 ... ne delajo, tako da je z njihove strani optimalna varianta nič delati ali pa se samo dobro pretvarjati, da delajo, se boriti za plače, stavkati in presti žabjo volno ... (Google, www.rtvsllo.si/slovenija/sodni_zaostanki) | 23. nov. 2010 ... Mar bosta luže orala, žabjo volno predla, prazne pesti v zrak sejala? Kako sem zbegana, gospodje sodniki! Naj mi oprostite, tudi jaz bi rada vprašala ... (Google, Seliškar T., *Ljubljanski zvon* 1936) | Ko žabjo svatbo je prebrala, se globoko je zgrozila, pred moralnim je propadom ... Morda si pa še volno predla, al lezla v kakšen strm rut? ... (Google, prostepoljane.blog.si/ol.net/zbirke/os...)

♦ Gl. *poslati koga po žabjo volno*.

žábja vólna /ekspr.; pren./ *kar je nemogoče, nesmiselno*

26. maj 2009 ... Ni jima manjkalo drugega kot ptičjega mleka in žabje volne. Od dne do dne sta postajala večja in močnejša. Sestra je postala lepo dekle, ... (Pastorek in pastorka, *Tolminske narodne pravljice*, Google, Wi-

kivir) | Vem, da danes ne delamo več za »žabjo volno« ampak za cekine, samo če smo že odnesli določeno znanje, je fer, da ga vsaj v nekateri obliki povrnemo zanamcem. Sicer bo vsak lepo naštudiral joomlo in se odpeljal po cekinčke, ostali pa ... (Google, <http://sjomla.si/component...>, 8. jul. 2008) | Sem poznala 2 »uspešna smomorilca« in poznam dva, ki jima je tudi to spodletelo. Baje smo Slovenci genetsko podvrženi k samomoru, ki je posledica depresije. Res ne vem, ali vam prodajam žabjo volno (mogoče pa kdo od vas ve kaj več), samo naj bi nam tvorec hormona sreče ne deloval prav dobro. (Google, <http://www.motosvet.com/tabla/topic/6509-samomori>, 23. okt. 2003)

♦ Gl. *poslati koga po žabjo volno*.

volóvski

iméti volóvske možgáne, gl. **možgani**.

volóvske očí, gl. **oko**.

volóvski možgáni, gl. **možgani**.

volóvski pogléd, gl. **pogled**.

vósek

bél kot vósek /ekspr.; primera/ *zelo bel ali bled*

V meni je zaledenela kri. Zadnja kaplja krvi je izginila tudi Meti s cvetočega obraza in ustni sta ji bili beli kot vosek. (I. Tavčar, *Cvetje v jeseni*, LZ 1917, 295) | In glej, v sanjah se mi je prikazal moj mož. Bil je bel kot vosek in vsa obleka na njem se je svetila. Šel je brez greha iz življenja, ker dobro vemo, da prevzame morilec vse grehe tistega, katerega je umoril. (I. Tavčar, *Visoška kronika*, NB)

♦ Primera *bel kot vosek*, podobno tudi *bled kot vosek*, temelji na vidnih lastnostih voska. Da ta belina ni ravno stalna, kaže primera *rumen kakor vosek*. Na fizičnih lastnostih voska – da je mehke – pa temeljita primera *mehke kot vosek*, *topiti se kot vosek*.

bléd kàkor vósek /ekspr.; primera/ *zelo bled*

Na okrogli mizici pod sliko zapuščene devoyke v beli halji je gorelo dišeče olje z dolgim plavkastim plamenom ... Perin obraz je bil bled kakor vosek in obrvi so se mu tresle. (I. Cankar, *Jadac*, NB)

♦ Gl. *bel kot vosek*.

mèhek kàkor vósek, gl. *mehke kot vosek*.

mèhek kot vósek /ekspr.; primera/ *zelo mehke; do-brorsrčen, ljubezniv, popustljiv*; sop.: **biti [mehke] kot maslo**

Dečko je postal mehke kot vosek, od tedaj je bil iskren don Boskov prijatelj. (F. Knific, *Deček s pristave*, 150) | Vrata so se rahlo odprla in v hišo so stopili duhovnik, cerkovnik in Jernač. Kozomolec je prebledel, srce mu je bilo kot vosek mehko in na vse pripravljeno. Spoznal je, da se mu bliža konec, in postal je čudovito vdan. (Jan Plestenjak, *Mlinar Bogataj*, NB) | Spet sem videl, da je strašni Črtomir v njenih rokah mehke kot vosek. (Mimi Malenšek, *Črtomir in Bogomila*, 1959, 391) | Ob priho-

du na svet (se) dojenčkova lobanja, ki je kakor vosek mehka, mora vdati raznim pritiskom. (Osvald, KMD 1925, 84) | Sta pa tudi mehki obe čeči, Vera in tačka, kakor vosek, kakor testo. Po očetu sta mehki, oče se da zapeljati, kakor mlad junec. (D. Lokar, Rodovi, 1980, 46) | »Veste, da imate hudo napako?« se spet šali plemkinja. »Nikdar si ne bi mislila tega! Kakor hrast na gori ste, pa mehek kakor vosek! Ali se vam še niso zacelile rane?« (Jože Pahor, Serenissima, 1954, 162) |

◆ Primera *mehek kot vosek* temelji na mehkości voska, ki se prenaša na človekove značajske lastnosti. Na enakem dejstvu temelji tudi primera *topiti se kot vosek*.

◎ češ. *být měkky jak vosk*; fr. *être une cire molle*; nem. *weich wie Wachs sein*; rus. *быть мягким как воск*.

porumenéti kàkor vósek, gl. *rumen kot vosek*.

raztopíti se kot vósek, gl. **vosek**.

rumèn kàkor vósek /star.; primera/ *zelo rumen, zelo bled*

»Sramota!« Srakoš hodi sem in tja in ne reče besede. Samo upognjen je še bolj v njegov ščetinasti obraz je rumen kakor vosek. (M. Pugelj, Bela vrana in druge novele, NB) | Azbad je pobledel in zardeval. Justinijanovo lice je porumenelo kakor vosek, Teodora pa je omahnila na prestolu in omedlela. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Druga knjiga, NB)

◆ Gl. *bel kot vosek*.

◎ bolg. *bjal kato vosàk; žàlt kato vosàk; bled kato vosàk*; češ. *[bledý] jako vosk; [bledý] jako z vosku*; hr. *bljied kao vosak; žut kao vosak; mak. bled kako svek'a; žolt kako svek'a*; pol. *zółty jak wosk*; rus. *želtý kak vosk; belyj kak vosk*; slš. *bledý ako vosk; žltý ako vosk*; ukr. *žovtyj jak visk; žovtyj jak voščina*.

stopíti se kot vósek, gl. **vosek**.

topíti se kot vósek /ekspr.; primera, tudi pren., dov. **stopiti, raztopiti/ zelo hitro se topiti; biti dobrosrčen, ljubezniv, popustljiv**; prim. **topiti se kot sladkor v vodi**

Na Zemlji bo izparela voda iz oceanov. Naposled se bodo na njenem kot poper suhem površju gore stopile kot vosek. Toda te apokalipse ne bo dočakala več nobena uboga človeška para. (Delo, 18. avg. 2001, NB) | Fascinantna osebnost, kadar želi očarati, kruta, kadar se ji zdi, da se dialog ne odvija po njenem scenariju. Intervju z njo je posebno doživetje, ko te pozdravi cela galerija najrazličnejših obrazov in podosebnosti, zapeljuje, manipulira s svojo karizmo, ob njej se topiš kot vosek, dokler te ne oblikuje po svoje, da se tega zaveš šele na reprizi pogovora, sam pred računalnikom s svojim diktafonom. (Delo, 4. jan. 2003, NB) | Enkrat samo na kriilih Ikarovih vsaj spomin me nesí pod nebo: V mladost nazaj, v mladost nazaj! Nebeškega plamena čut raztopi v prsih mi srce kot vosek, in duha perut omahni v večnosti morjé! (A. Medved, Pesmi 2, NB)

◆ Gl. *mehek kot vosek*.

vóz

Elíjev vóz, gl. **Elíja**.

vozíti

vozíti med Scílo in Karíbdó, gl. **Scíla**.

vóznja

vóznja med Scílo in Karíbdó, gl. **Scíla**.

vpíjójč

glás vpíjójčega v puščávi, gl. **glas**.

klíc vpíjójčega v puščávi, gl. **klíc**.

krik vpíjójčega v puščávi, gl. **krik**.

v nebó vpíjójč, gl. **nebo**.

vpíti

vpíti, kàkor bi kódo kóga [žívega] dříl, gl. **dreti**.

vpíti, kot bi dajáli kóga iz kóže, gl. **koža**.

vpíti, kot bi kóga na méh dříli, gl. **meh**.

vpíti kot Číč, gl. **Číč**.

vpíti kot črédnik, gl. **črednik**.

vpíti kot jésihar, gl. **jeshihar**.

vpíti kot sráka, gl. **sraka**.

vpíti na vse grílo, gl. **grlo**.

vprašáj

postáviti káj pod vélik vprašáj /publ.; pren., nedov.

postavljati/ izraziti velik dvom v kaj, imeti resne pomisleke o čem

Beneški festival je lahko srečen, da je preživel to nevarno leto. Še štiri mesece pred začetkom po zaslugi političnega vmešavanja ni imel direktorja, kar je, če dodamo še običajno kaotičnost in neorganiziranost, postavilo Mostro pod velik vprašaj. (Delo, 10. sep. 2002, NB) | Dostikrat se ciljna vrednost podjetij za vlagatelje določa z diskontiranjem prihodnjih denarnih tokov. V zadnjih desetih letih pa rasti in dobičkov med mnogimi tehnološkimi podjetji ni bilo zaznati, kar je pod velik vprašaj postavilo njihove sedanje tržne vrednosti. (Delo, 16. sep. 2003, NB) | Nizozemski velikan Ajax je znova v škripcih. Praška Slavija je v amsterdamski Areni senzacionalno zmagala z 1 : 0 in Ajaxov nastop v ligi prvakov postavila pod velik vprašaj. (Delo, 17. avg. 2007, NB) | Ko bo obiskovalcev manj, se bo stanjšala tudi Ostrigina denarnica, ki je imela že v zadnjih dveh letih dobrih 33.000 evrov izgube. Obstoje izdelovalca bisserov bo postavljen pod velik vprašaj. (Delo, 16. maja 2007, NB) | V interesu večine sveta je, da pristojni organi v ZDA, če to seveda zmorejo, stvari čim prej spravijo pod nadzor, saj zdajšnje razmere in z njimi povezana globalna negotovost postavljajo pod velik vprašaj tudi še sveže napovedi o letošnji oživitvi gospodarske rasti po svetu. (Delo, 12. jul. 2002, NB) | Vipap kemičnega obrata celuloze ne more sanirati v skladu z zahtevami države, racionalnost njegovega nadaljnje obratovanja

pa se postavlja pod velik vprašaj prav z uvedbo novih ekoloških taks v prihodnjem letu. (Delo, 6. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *postaviti kaj pod velik vprašaj*, enako *postaviti kaj pod vprašaj* temelji na sestavini *vprašaj* v prenesenem pomenu 'vprašanje': navadno s prilastkom 'kar je v zvezi z določenim dejstvom nejasno, neznano in je potrebno pojasniti ali rešiti'. Sestavini *postaviti*, nedov. *postavljati*, še ohranjata povezavo z osnovnim pomenom sestavine *vprašaj*, tj. 'ločilo, ki označuje samostojne, neodvisne vprašalne stavke, zvezo stavkov z glavnim vprašalnim stavkom, vprašalni stavek premege govora'. Iz frazema *postaviti kaj pod velik vprašaj* se je razvil samostojni frazem *velik vprašaj*, ki se uporablja v povedni rabi.

postáviti kàj pod vprašáj /publ.; pren.; nedov. **postavljati**/ izraziti dvom v kaj, imeti pomisleke o čem

Pod vprašaj je treba postaviti le tisti del zahtev, ki so nefunkcionalne, ki speljujejo vodo na mlin birokracije, ki so moderni družbi nezadostne, ki so »kitajske« in ki kažejo že danes vidne posledice. (Drago Jančar, Sproti – eseji in članki, NB) | Legenda pravi, da so Irigarayjevo, ki je bila študentka Lacanove École freudienne, vrgli s šole prav zaradi Speculuma (prvotno disertacije), v katerem se ni neposredno nanašala na Lacanovo delo ter prek obsežne kritike freudovske teorije postavila pod vprašaj premise Lacanovega dela. (Amelia Jones, Body art, NB) | Anonimni pesnik zagovarja civilizirane vrednote bojevniške družbe in obenem kaže njihovo krhkost s tem, ko postavlja pod vprašaj moralno upravičenost junaških dejanj skorajda vseh protagonistov. (Oxfordova enciklopedija umetnosti, NB) | Balet kot gibalni spektakel v osnovi pripoveduje o telesni milini, drži in stilu: telos klasičnega baleta implicira in predpostavlja telesno ravnotežje. Forsythe postavlja pod vprašaj prav to predpostavko in njen posledični odnos do lepote. (Emil Hrvatini, ur., Teorije klasičnega plesa, Maska, 2001, NB) | V svoji odrski praksi ni definitivna. Svoje delo, sebe, smisel tega večkrat nesmiselnega početja nenehno postavlja pod vprašaj in ta dvom ji daje prav posebno moč. Ona je blaga, zabavna, natančna in brihtna. (Delo, 1. feb. 2000, NB)

◆ Gl. *postaviti kaj pod velik vprašaj*.

◎ hr., srb. *dovoditi u pitanje; dovesti u pitanje; staviti u pitanje; dovesti pod pitanje; staviti pod pitanje*; nem. *in Frage stellen*.

postávljati kàj pod vèlik vprašáj, gl. *postaviti kaj pod velik vprašaj*.

postávljati kàj pod vprašáj, gl. *postaviti kaj pod vprašaj*.

vèlik vprašáj /publ.; pren./ *kar je neresnično, sporno, problematično, kar ima lahko v nadaljnjem razvoju različne alternative, različne (tudi nepričakovane) posledice*

»Smo na začetku ponovnega sestavljanja ekipe in dvigovanja pripravljenosti, zato je še velik vprašaj, kakšna je naša trenutna forma. Igrati bomo morali odločno in predvsem v drugem polčasu bomo poskušali nadzorovati rezultat.« napoveduje Kamenica ... (Delo, 24. feb. 2001, NB) | »Prelomni trenutek je bil moj trideseti rojstni dan, 12. avgusta 1999: zavedela sem se, da je pred menoj en sam velik vprašaj. Niti tega nisem vedela, zakaj sem pristala v glasbi – sem si to res izbrala ali je bilo vse skupaj naključje?« (Delo, 25. mar. 2005, NB) | »Uvodna tekma v Tignesu je zame velik vprašaj.« odkrito priznava Stojan Puhalj. »Tu in tam nam stvari niso šle na roko, pa tudi pravih pokazateljev nimamo.« (Delo, 28. okt. 1999, NB) | To se pravi, država skrbi in bo s to reformo še naprej skrbela samo za pokojnine danes, za preživetje. Za generacijo, ki bo pa najbolj obremenjena, ki bo največ prispevala, pa je še velik vprašaj. (Državni zbor, 16. redna seja, 23. 09. 1999, NB) | Slovensko trgovanje z orožjem kljub dvema parlamentarnima preiskovalnima komisijama ostaja velik vprašaj slovenske politike. (Mladina 2004, št. 17, NB) | Pa vendarle nad novim paketom sprememb visi velik vprašaj. Pred dvema letoma je namreč FIA sprostila prepoved elektronskih pomagal, češ da ne more preprečiti zlorab. (Delo, 27. jan. 2003, NB)

◆ Gl. *postaviti kaj pod velik vprašaj*.

◎ angl. *a (big) question mark*; češ. *velký otazník*; fr. *un grand point d'interrogation*; hr. *veliko je pitanje*; nem. *großes Fragezeichen*; rus. *pod bol'shim voprosom*.

vprašati

[rá]je ne vprašaj /pog.; velel. ed., nikal., tudi mn. **vprašajte/ o tem ne bi rad govoril**

Z zagrobnim glasom mi je sporočil, da je »popolnoma v riti« in da se umika iz najinega filmskega projekta. »Ampak zakaj?« »Raje ne vprašaj. Bilo bi otročje, če bi zdaj še upal.« (Delo, 1. feb. 2003, NB) | Dobro je tudi, če ga izgovorite z izdihom (to mu daje težo). Vpliva na »žrtev« tako kot da poveš: »Raje me nič ne vprašaj, ampak gremo takoj naprej, ker pred mano je še nekaj nerešenih problemov.« (Delo, 19. okt. 2002, NB) | Menim, da je prav, da se udeležim otvoritve lokala, denimo kavarne Evropa, ki je bil nekaj let prej v sramoto kot v ponos Ljubljani, ali ko prenovimo otroško igrišče, ki je bilo dotlej zanemarjeno. Kako pa to zmorem, me raje ne vprašajte. (Delo, 16. okt. 1999, NB) | Z računalnikom smo lahko preizkusili tudi predvajanje videa visoke ločljivosti pri ločljivosti 1280 x 720 pik, saj televizije visoke ločljivosti pri nas še nimamo, pa predvajalnike HD-DVD in Blu-Ray bo pa tudi treba počakati vsaj še nekaj mesecev. Kako smo do filmov v visoki ločljivosti prišli, pa raje ne vprašajte. (Monitor, april 2006, NB) | Dolgo je iskala navdih v baletnem svetu, zdaj pa se ji zdi, da je našla idealno ime. Vendar, Birdie, ljuba moja, nikar me ne vprašaj, katero ime ... (Delo, 26. feb. 1998, NB) | Nihče ni mogel tega preživeti, sestra.

Nekateri moduli so sicer zdržali, ne vprašaj pa, kaj je v njih ... (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB)

☉ nem. *frag[e] lieber nicht.*

[ráje] ne vprašajte, gl. *raje ne vprašaj.*

vpřeci

vpřeci kóga v járem [čěsa], gl. járem.

vrábec

s topôvi na vrábce stréljati, gl. top.

vrábci [na stréhi] žé čivkajo [o čém] /ekspr.; mn., pren./ *to je že zdavnaj splošno znano*; sop.: **že ptički čivkajo [o čém, da]**

»Nova igra, stara finta,« je rekel, ko so izstopile. »Vrabcici čivkajo, da ste amaterke. Popolne amaterke.« (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Kdo ve, kaj vse lahko tamle stakneš, pri teje njihovi blazini zaščiti. Že vrabci čivkajo o tem! (Libuše Moniková, Fasada, NB) | ... ali v obliki v Sloveniji tako priljubljenega praženega krompirja, ki je »najboljši, če je večkrat pregret«, čeprav že vrabci čivkajo, da je vsaka postana in pogreta jed prej škodljiva kot koristna. (Viva, jun. 2003, NB) | Čeprav že vrabci čivkajo o bližnjih katastrofalnih posledicah klimatskih sprememb, ki so posledica segrevanja Zemlje – predvsem zaradi prevelikih emisij tako imenovanih toplogrednih plinov – vodilni svetovni velesili ZDA in Rusija tiščita glavo v pesek. (Delo, 25. feb. 2004, NB) | In tu pride do izraza njegov ponos: enkrat zapisanih napovedi zlepa noče popraviti, tudi ko že vrabci čivkajo, da so zgrešene. Ko to na koncu vendarle stori, napravi to tako pozno, da to vsem v oči pade. (Delo, 25. okt 2003, NB)

◆ Frazem vrabci [na strehi] že čivkajo [o čém] temelji na dejstvu, da domači vrabec tako kot druge domače živali živi tesno ob človeku. Kot tak naj bi vedel za vse, kar ljudje počnejo in o tem čivka (= se pogovarja) z drugimi vrabci. Preneseno na človeka naj bi tako o določeni stvari o kom vedeli vsi oziroma mnogi ljudje, samo prizadeti ne. Sestavina *vrabec* je v sle. zamenljiva s splošnejšim *ptiček*, v češ. *vrabca* lahko zamenja *petelin*, v rus. pa je samo *sraka* (gl. ☉).

☉ angl. *sth. is the talk of the town; the whole world knows about sth.*; fr. *cela court les rues; c'est le secret de polichinelle*; češ. *štěbetají o tom [i] vrabci na strěše; už o tom kohouti kokrhají*; hr., srb. *to [več] i vrapci [na krovovima] cvrkuću; o tome [več] i vrapci [na krovovima] cvrkuću; to [več] i vrapci znaju*; nem. *das pfeifen die Spatzen von den Dächern*; pol. *o czymś wróble (na dachu) świergoczą*; rus. *ob etom uže vse soroki treščat; eto sekret polišinelja.*

živéti [brez skrbí] kàkor vrábec v prôsu /ekspr.; primera/ *živeti brezskrbno, ugodno*; prim. **počutiti se kot riba v vodi**

Glej, jaz jih poznam, lahko bi ti jih imenoval, pa zdaj ti jih še nočem, ki so, ni še dolgo tega, sline požirali; zdaj živé kakor vrabec v prosu. (J. Stritar, Sodnikovi, Z 1878, 259) | »Pevce je vendar najsrečnejši človek na svetu,« se je spotoma spominjal. »Živi lepo brez skrbi kakor vrabec v prosu, vse ga ima rado, nič ga ne spravi ob dobro voljo.« (Ivan Zorec, Izgnani menihi, NB) | Mleka mi dajte, pa kruha, pa se mi bo dobro godilo, kakor vrabcu v prosu. (J. Kersnik, Lutski ljudje, LZ 1882, 416) | (Mladina) V dvorani je žvrgolela in prepevala kakor vrabci v prosu. (T. Fajfar, Odločitev, 1966, 410)

◆ Proso kot priljubljena ptičja oziroma vrabčja hrana je postalo prispodoba za blagostanje, dobro počutje. Primera *kakor vrabec v prosu* je tako dobila pomen 'brezskrbno, ugodno'. Glagolske sestavine, med katerimi prevladuje *živeti*, natančneje določajo ta pomen glede na dejavnost koga.

☉ nem. *wie die Made im Speck leben.*

vráčati

vráčati kómu z isto méro, gl. mera.

vráčati se

vráčati se kot búmerang kómu/káj, gl. bumerang.

vráčati se v šólske klopí, gl. klop.

vrág

báti se kóga/čěsa kàkor [živega] vrága, gl. *bati se koga/česa kot [živega] vraga.*

báti se kóga/čěsa kot vrág križa /pog., ekspr.; primera/ *zelo, močno se bati*; sop.: **bati se koga/česa kot hudič križa; bati se kóga/čěsa kot vrag žegnane vode**

Da ne govorim o učinkovitosti tistih občutkov, ki jim s svojo kožo pripravljajo gnezda ženska telesa. Pri čemer je zajemanje teh občutkov seveda v glavnem odvisno od moškega; so taki, ki se tega bojijo kot vrag križa, pa tudi taki, ki imajo občutek za žensko lepoto tako radoživo sproščeni, da znajo z njim obložiti skoraj katerokoli žensko. (Delo, 21. jun. 2003, NB) | Po svoje me je tolažilo, da nisem edini prestrašeneč. Sloviti hokejist Wayne Gretzky na primer, ki se boji letenja kot vrag križa, mora potovati z letalom večkrat na teden. (Delo, 7. feb. 1998, NB) | Kač se bojim kot vrag križa in ti ravno pišeš o teh živalih. Bo že, da ji ne bi storil nič hudega, četudi bi imel možnost, ... (Google, www.bicikel.com/sl...) | To je prava beseda: komaj čakaš, da jo vidiš in vzameš v roke. Ne pa, kot nekateri fantje/moški, ki se majhnih otrok bojijo kot vrag križa. (Google, www.planet-lepote.com/...)

◆ *Primer a bati se koga/česa kot vrag križa*, prav tako sopomenska *bati se koga/česa kot vrag žegnane vode* temeljita na dejstvu, da se *vrag* tako kot sopomenski *hudič* kot duhovno bitje, ki poseblja zlo, zelo boji vsega, kar simbolizira dobro, vero, npr. križa, blagoslovljene vode, ki sta tudi najbolj učinkoviti sredstvi za t. i. izganjanje hudiča. Primerjalni sestavini *kot vrag križa* in *kot vrag žegnane vode* nastopata tu v prislovni rabi v prenesenem pomenu 'zelo, močno'. Prav tako še v frazemu *izogibati se koga/česa kot hudič križa*.

◎ češ. *vyhýbat se někomu, něčemu jako čert kříží*; mak. *bega od nekogo, od něšto kako g'avol od krst*; *bega od nekogo, od něšto kako vampir od luk*; slš. *vyhýbat' sa komu, čomu ako čert křížu*.

báti se kóga/česa kot vrág žégnane vóde /pog., ekspr.; primera/ *zelo, močno se bati*; sop.: **báti se kóga/česa kot hudič križa**; **bati se koga/česa kot vrag križa**

Drugi so zastajali za vogali in plotovi ter se s pogledi spraševali, kaj lahko ta strašni tepež pomeni. O oznaših so seveda slišali že marsikaj; zato so se jih tudi bali, bolj kot vrag žegnane vode. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | »Če pa jo že hočeš najti,« je popustila, »bo najbolje, da greš na podstrešje, za kakšnim tramom jo gotovo najdeš, če je že niso poglodela podgane.« Slednjih sem se bal kot vrag žegnane vode, zato na podstrešje nisem niti pomislil. V glavi sem namreč nosil sliko, da so podgane snedle celo kravo. (Delo, 23. jun. 2003, NB) | Mene ni še nikjer nihče odslovil in jaz sem tako kot skoraj vsi na temu ... in v začetku sem se jaz tega izogibal ko vrag žegnane vode (Google, www.slovenski-cebelarji.com/forum ...)

◆ Gl. *bati se koga/česa kot vrag križa*.

◎ bolg. *bjagaju ot njakogo, ot něšto kato djavol ot tamjan*; hr. *bježati od od koga, od čega kao vrag od tamjana*; hr., srb. *bježati kao vrag [od] svete vodice*; *čuvati se kao vrag [od] svete vodice*; nem. *jmdn., etwas fürchten wie der Teufel das Weihwasser*; pol. *uciekać od kogoś, od czegoś jak diabeł od święconej wody*; rus. *bežat' ot kogo, od čego kak čert ot ladana*; slš. *utekat' pred kým, pred čim ako čert pred svätenou vodou*; *vyhýbat' sa komu, čomu ako čert svätenej vode*; ukr. *vtikaty vid kogo, vid čogo jak čort vid ladanu*.

báti se kóga/česa kot vrága, gl. *bati se koga/česa kot [živega] vrága*.

báti se kóga/česa kot [živega] vrága /pog., ekspr.; primera/ *zelo bati se*

Ta nas je sodil in zapiral je nas, in trd je bil z nami, da smo se ga bali kot živega vrága. (I. Tavčar, Miha Kovarjev, Slov. Knj. 1880, 52) | Celo razposajeni dečaki so ga pustili na miru, ker so se bali Hudobice bolj kot živega vrága. (J. Trdina, LZ 1886, 21) | In Miha ga začne prositi, naj jima vendar kaj pove, zakaj je znamenje takšno

in od kdaj da tam straši, in Šimen začne pripovedovati o rajnem prapreškem gospodu, ki je bil hud kakor sama zverina; grdo je ravnal s kmeti in vse se ga je balo kakor živega vrága; srečo pa je imel povsod, toča mu ni nikdar pobila in nobeno živinče mu ni poginilo. (F. Detela, Malo življenje, NB) | Nekateri si prizadevajo, da bi na internetu lahko začele delovati tudi prave igralnice. Barry Shier, predsednik hotela in kazinoja Golden Nugget, se te možnosti boji kot vrága. (Delo, 17. avg. 2005, NB) | 6. okt. 2008 ... Kot vrága sem se bal tega izziva. Ko sem tedaj testiral yamaha, sem vedel, da nas čaka še veliko dela. Letos sem vedel, da lahko zmagam. (Google, www.delo.si/clanek...) | Res je zelo nežna in je vse v igri, ampak tamali se je boji kot vrága. Če ga vidi na travi odzunaj, se zalaufa v njega in mu skoči v naročje. (Google, doggedog.moj forum.si/...)

◆ *Primer a bati se koga/česa kot [živega] vrága* temelji na dejstvu, da je *vrag* tako kot *hudič* duhovno bitje, ki poseblja zlo, zato upravičeno vzbuja strah. Sestavina *živ* to posebljeno zlo in strah samo še poudarja.

◎ bolg. *boja se ot njakogo kato ot [živ] djavol*; *strah me e ot njakogo kato ot [živ] djavol*; češ. *bát se někoho, něčeho jako čerta*; hr. *bojati se koga, čega kao živog vrága*; pol. *bać się kogoś, czegoś jak złego ducha*; rus. *bojat' šja kogo, čego kak čerta*; ukr. *bojatsja kogo jak satany*; *bojatsja kogo jak čorta*; *bojatsja kogo jak djavola*; *bojatsja kogo jak nečystoi šly*.

bíti od vrága /pog., ekspr.; pren./

1. doseči kaj navidez nemogočega; biti ne kar tako; sop.: **bíti od hudiča**

Največ je govoril Cveto Košir. Od vrága je bil. Kako je le znal gladiti, se prilizovati, prepričevati. (B. Zupančič, Zlati prah, 1979, 131) | »Viktor, ti si res od vrága,« je vzkliknil Povh z občudovanjem in zavistjo obenem. (A. Ingolič, Sončna reber, 1933, 319) | »Ja, res je od vrága,« je pritrdil Rudi. »Meni se zdi, da ima punco povsod, kjer smo se ustavili več kot enkrat.« (G. Jakopin, Žarometi, NB) | Plotkin se smeje, ja, zabave pri Anatoliju Vasiljeviču so res od vrága. Če ne morejo jesti, naj pokusijo kefir. (Libuše Moniková, Fasada, NB) | Kmalu smo v Cerovcu pri Mojci. Mojca je baba od vrága. Kot ločenki ji uspeva, da ob delu študira, skrbi za hčerko, spreminja hišo v vedno bolj privlačen dom, okolico pa v skoraj rajski vrt. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | »Srhljivo, saj za nas trdijo, da smo izrazito obrambna in skalalna ekipa,« je dejal stratež Kratkohlačnikov in nejeverno pogledal proti le leto mlajšemu Mullinu: »Od vrága je, stara grča. Uničil nas je s svojimi nemogočimi meti.« (Delo, 9. junij 1999, NB)

2. biti zelo hudoben

Komedija, sikne v mislih Sevnikar, komedija! Ženske so od vrága. (M. Pugelj, Zakonci, 1916, 18) | Po vseh globelih so stražnice prenatrpale s financarji in miličniki in kar je najhujše, s policijskimi psi. Ti policijski psi so od vrága. (C. Kosmač, Obisk, NB)

◆ Frazem *biti od vruga* temelji na dejstvu, da je vse, kar prihaja od vruga, zlobno, hudo, slabo. Iz zelo negativnih pomenov pa se pogosto razvije tudi pomen visoke stopnje, velike mere, npr. *stransko lep*. To velja tudi za predložno zvezo *od vruga*, enako *biti od hudiča*. Tako ima frazem *biti od vruga*, enako *biti od hudiča*, tudi pozitivne pomene.

da bi te (ga, vās) vrág /pog.; pren.; po izpustu, tudi z naj/ izraža nejevoljo, začudenje

Da bi te vrag, pritegne Maks. – Misliš, da si sam na svetu? Mar nismo že dovolj v kaši. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 99) | Morali bi biti previdnejši. Dajte no to stvarco meni, da bi vas vrag. Stegnil je roko proti koltu. (V. Nabokov – J. Moder, Lolita, 1971, 373) | Naj ga vrag, če bo pokazal, da bi rad na vrat na nos v komercialo. (P. Brickhill – V. Novak, Sklati zvezde z neba, 1978, 108) | »Vi ste nesramen človek! Da bi ga vrag – tega pobalina!« divjal je Koren. (J. Kersnik, Cyclamen, LZ 1885, 555) | Sploh nimava takega problema, puščobna sva, da bi naju vrag. (J. Snój, Hodnik, 1963, 155) | Ugasni leščerbo, da bi te vrag. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 227) | Še vselej, kadar se je znašel v nemogočem položaju, se je imel za to zahvaliti samo njej. Ženske, da bi jih vrag! Te pretentajo, če jih še tako dobro poznaš in si se trdno odločen izmuzniti! (G. Jakopin, Slovo od deklštva, NB)

◆ Frazem *da bi te vrag*, tudi *da bi ga vrag*, *da bi vas vrag*, je nastal po izpustu sestavine *vzel*, tj. iz **da bi te vrag vzal*. Želja, da bi koga vzal vrag, se je izoblikovala v pomen izražanja nejevolje, začudenja.

glédati kot vrág iz vrča /ekspr.; primera/ *zelo grdo gledati*; sop.: **gledati kot hudič iz krogle** (Ivančič) Gleda kot vrag iz vrča. (I. Šašelj, Pregovori, 1934, 53)

iméti denárja kot vrág toče /pog.; ekspr.; primera/ *imeti veliko denarja*

»Matildi je oče kupil hišo v Kočevju!« »Pa kaj potlej? On si to lahko privoščil, saj ima denarja kot vrag toče.« (L. Zupanc, Tretji rod, 1938, 21)

◆ Primera *imeti denarja kot vrag toče* temelji na predstavi, da je vrag tisti, ki med drugim prinaša ljudem tudi ujme in točo. Sestavina *vrag* se lahko tudi izpušča, tako da obstaja tudi frazem *imeti denarja kot toče*. Ta lahko izhaja tudi iz prenesenega pomena sestavine *toča*: ekspr., z roditeljskim 'velika količina česa padajočega, udarjajočega'.

iméti vrága na glávi /pog.; pren./ *biti v zadregi, v stiski*

Zdaj pa je Bedrnjak imel vruga na glavi. (M. Kranjec, Os življenja, 1935, 64)

iméti vrága v sèbi /pog.; ekspr.; pren./

1. doseči kaj navidez nemogočega; biti ne kar tako; sop.: **biti od hudiča; biti od vruga**

Jaz sem tvoja sestra in imam menda istega vruga v sebi kakor ti. (U. Sinclair – P. Brežnik, Alkohol, 1933, 237)

2. biti zelo hudoben

12. avg. 2010 ... Oni, ki sem jim kaj takšnega napovedal, oz. njihova žlahta se me boji, kot da bi imel vruga v sebi. V bistvu slab občutek! ... (Google, www.delo.si/članek...)

◆ Frazem *imeti vruga v sebi* temelji na predstavi, da ima kdo nekaj nadčloveških, izjemnih lastnosti od vruga, hudiča.

íti k vrágu /ekspr.; pren.; tudi z velel. **pojdi, pojdite in naj gre, naj gredo**, tudi z izpustom glagola/ *propasti, izginiti*; sop.: **íti k hudiču; iti [k hudiču] v rit**

Jaz nisem vedel, kaj bi. Predolgo je že trajalo vse skupaj, stvar je propadla, zanesljivo je vse šlo k vragu. (D. Jančar, Noč nasilja, NB) | Tudi meni je šlo vse k vragu. Sklenil sem, da se bom odselil zdoma. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 291) | Zardel je kot srednješolka, ko se zjutraj zbudi z grozovitim, mačkastim glavobolom in poleg sebe v postelji zagleda spečega sošolca ter v brenčeči sekundi ugotovi, da je šla nedolžnost k vragu, ona pa se ničesar ne spominja. (D. Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Pri ustvarjanju novih delovnih mest, denimo z nizozemskim zaposlovalnim čudežem s pomočjo skrajšanega delovnega časa, so šle k vragu običajne pravice delavcev – in za mnoge skupaj z njimi tudi politična pripadnost socialdemokraciji. (Delo, 6. apr. 2002, NB) | Domov se je povrnil kar zelen od jeze. Priropotal je po hodniku s težkimi, malo omahljivimi koraki, s krivim pogledom in z glasnim »naj gre k vragu ves svet«. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Koža se mi naježi, če je v moji bližini. Ne, kakršen je, takšen bo ostal in naj gre k vragu. (G. Jakopin, Slovo od deklštva, NB) | »Kaj pomeni to naltolcevanje? Pojdi k vragu s svojim prepričanjem! Jaz ga ne potrebujem; – ne tebe, ne tvojega prepričanja.« (I. Cankar, O človeku, ki je izgubil prepričanje, NB) | »Pojdite k vragu!« se je glasil odgovor. »Mi se ne pogajamo s teroristično bando.« (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Poberite se k vragu, če vam kaj ni prav. (Mija Vošnjak, Kri in vino, 1963, 45) | K vragu vse tvoje skrbi, nič mi niso pomagale, zaradi njih nisem bil niti minute prej zunaj ... Razumeš, smrklja. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 200) | Pes je bil pes, jaz sem bil le plašljiv. Še enkrat bi ga bil prek gobca pripalil, potlej bi bil šel vragu v rit. (J. Jurčič, Spomini na deda, N 1863, 291)

◆ Frazem *iti k vragu* temelji na učenju krščanske vere, da je vrag ali hudič nosilec zla, teme, smrti, zato je vsako druženje z njim ali pošiljanje k njemu za človeka skrajno nevarno, pogubno.

◎ angl. *to go to hell*; češ. *jít [s něčím] k čertu*; fr. *aller au diable partir en miettes*; *aller se faire voir chez les Grecs*; hr., srb. *ići do vruga; ići k vragu*; nem. *sich mit etwas zum Teufel scheren*; rus. *idti k čertu*.

izogíbatí se kóga/čésa kot vrág žégnane vóde, gl. *bati se koga/česa kot vrag žegnane vode*.

izpúliti vrágu rép /pog., ekspr.; pren./ *doseči, napraviti kaj navidez nemogočega; z drznim dejanjem napraviti kaj neškodljivo; sop.: izpúliti hudiču repu*

Ali ni praktično izključeno, da bi se lahko njegove povampirjene sanjarije o lastni imenitnosti kdaj uresničile? Ravno on bo izpúlil vrágu rep, seveda! Če dosedanji znaki sugerirajo kak sklep, potem kvečjemu nasprotnega. (M. Kramberger, Fant, 1973, 91) | 11. sep. 2009 ... Ta bo šele vrágu rep izpúlil!!! Paradažerji ga bodo zvelkli v rdečo meglo, dok si reku KEKS!!! (Google, www.delo.si/...) | »Si videla baronico, kako je okopala krompir v lakastih čevljih in svileni obleki?« »Ona bo pa vrágu rep odtrgala.« (A. Ingolič, Lukarji, 1936, 255) | No sedaj so pa vrágu rep spipali. Pa pa Peko. Moje sožalje zaposlenim. (Gorjup Brejčevi šest plač odpravine, Finance.si, 7. 2. 2011) | No, nikakor nisem pretirano tehnično podkovan, a samo z vzmetni bojda ne moreš vrágu rep spipat, ali pač? ... (Google, forum.bmwsl.com/)

◆ Frazem *izpúliti vrágu rep*, enako *izpúliti hudiču rep* in narečno *spipati vrágu rep* temelji na predstavi o tem, da je skrajno drzno in nemogoče, da bi si kdo upal izpúliti rep vrágu ali hudiču, ki je poseebljenje zla, teme, smrti.

k vrágu s čim /pog.; pren., po izpustu glagola *iti* v medm. rabi/ *izraža zavračanje, omalovaževanje česa*; prim. **iti k vrágu**

Stavek ima smisel, si rekel, harmonično bo obkrožil Partenon, k vrágu z estetiko ... (O. Fallaci – V. Črtalič, Neki človek, 1980, 227) | Ubira tipke, se muzikantarsko nasmiha. K vrágu vojska in slaba volja! Nalašč se otroči pa brunda staro šolarsko pesmico ... (M. Kolar, Zvezde in križi, 1979, 40) | Oni zgoraj jo vidijo drugače. In na ta način, k vrágu z njo, ima vsak svojo resnico. (M. Selimović, Trdnjava, 1972, 73–74) | K vrágu z etiketo. (Pucova, Dinastija I, 222)

◆ Frazem *k vrágu s čim* je nastal po podobni predstavi kot frazem *iti k vrágu*, samo da v tem primeru pošiljanje koga, česa k vrágu pomeni zavračanje, omalovaževanje le-tega.

kaj je isti vrág /pog., ekspr.; pren./ *je vseeno*

»Nič ne počnem. Upiral sem se dolgo, pa ni bilo nič, in če je brez upiranja isti vrag, čemu bi se človek po nepotrebem mučil?« (I. Cankar, Na klancu, NB) | Toda kočijaž se ni izneveril samemu sebi: »Saj je isti vrag, naj vozim drek ali kralja!« (Delo, 18. avg. 1999, NB)

◆ V frazemu *kaj je isti vrág* sestavina *vrag* nastopa v posplošenem pomenu 'stvar, reč, zadeva'. **káj [za] vrága** /pog., ekspr.; v medm. rabi, tudi **kako/izraža podkrepitev trditve**

Puntar: Nehaj! Kaj vrága! Sedaj so druge skrbi. Dosti smo že besedičili. (R. Golouh, Od krize do groteske, 1976, 10) | »Kaj vrága! Proklete stenice, jaz še vedel nisem zanje,« meni on. (J. Jurčič, Dr. Zober, 1876, 17) | To je tudi meni ob branju tega članka prišlo na misel.

Kaj vrága bodo ti geniji sedaj počeli, ko se je ceglarski trg razsul na prafaktorje? ... (Google, www.finance.si/forum...) | 14. jul. 2008 ... Kaj za vrága je z mojo kartico? Ko dopust pokvarijo presežne ničle in klic iz banke ... (Google, www.delo.si/...) | Kaj za vrága pa je tako zanimivega v drugi ruski ligi? Hehe, tudi mene to zanima ... mogoče možnost zelo presenetljivih izidov tekem. (Google, www.cashbaby.org/forum...) | 27. dec. 2010 ... In kako za vrága, me končno nekdo presenetil s trezno glavo? In pokončnimi mislimi. Bravo. (Google, www.rtvsl.si/blog...)

klicáti vrága /pog.; pren., navadno nikal. in z velem. kot svarilo **ne kličí, ne kličíte!** *izzivati nevarnost*

Zlo se je počasi odmikalo od osliških hribov, nihče ni želel klicati vrága, vedeli so, da se nam lahko še prehitro vrne. (V. Kavčič, Pustota, 1976, 117) | Kar je bilo, je bilo, ne kličimo vrága na gostijo, dostavijo. (J. Švajncer, Klop v zelenem, 1970, 23) | Boža Ratkoviča se spominjam, ko da mi je rodni brat, ne kličimo vrága. (I. Kušan – P. Levec, Stolp, 1978, 46) | Ne kličí vrága. (J. Pavlica, 620) | »Da bi te vrag,« je zarohnel. »Nikar ne kličíte vrága,« ga je posvaril Tomaž, »drugače lahko pride.« (F. Milčinski, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917, 64)

◆ Frazem *klicati vrága* temelji na predstavi, da je klicanje vrága, ki je poseebljenje zla, skrajno nevarno. Zato se frazem običajno uporablja kot svarilo v nikalni obliki: *ne kličí vrága, ne kličíte vrága*.

◎ angl. *let sleeping dog lie*; fr. *tenter le diable*; hr., srb. *ne zovi đavola*; nem. *den Teufel an die Wand malen*.

kot bi vrág podíl kóga /pog., ekspr.; primera/ *zelo hitro, panično*; prim. **bežati, kot bi koga deset biričev gonilo; bežati, kot bi sršeni podili koga**

»Kam tako hitite,« je vprašal Stanko, »kakor da bi vas vrag podil.« (M. Hace, Partizanske slike, 1951, 222) | Ob 19. uri se bo namreč začel slavnostni nastop folklorne skupine Društva upokojencev Naklo ob njihovi 10-letnici. Umetniški vodja Andrej Košič pravi, da so leta, v katerih so nastopili več kot 120-krat in imeli približno 600 vaj, in večinoma z avtobusi prevozili 19.500 kilometrov, minila »kot bi jih vrag podil.« (Delo, 5. okt. 2006, NB)

◆ Primera *kot bi vrag podil* koga je predstavno dovolj nazorna, saj temelji na krščanski predstavi, da se z vragom ali hudičem ni dobro srečati in da je najbolje čimprej hitro zbežati.

kot [sám] vrág /pog., ekspr.; pren., s prilastkom, tudi v povedni rabi/ *izraža veliko mero, stopnjo*

Ko bi hotel umreti, ali ko bi ga kdo ubil, lepo bi bilo to kot vrag. (J. Jurčič, Cvet in sad, 1868, 48) | »Kaj se je treba pri tem razumeti!« je ugovarjal jezen in se otrešel Marka. Grenko je kot vrag. (M. Kranjec, Prostor na soncu, 1937, 99) | Skop kot vrag. (S. Prek, Ljudska modrost, 1974, 150) | Pa si dejal, da jezditka kot sam vrag.

(K. May, V gorah Balkana, 29) | Vranici, čili kakor vrag, a cesta gladka. (Bor-Ker-Kved ID IV, 1940, 159) | Fan-tje motorje obvladajo. Vozijo ko vrage. (M. S., Delo, Pisani petek, 22. 10. 1971, 23) | Kaka konja! Vranca kakor živa vrage! Visoka, svetlo opravljena vranca sta pripeljala novo kočijo ... (F. Detela, Trojka, 1897, 123) | Kakor živ vrag dere žival za gospodom. Gospod pa vrže puško iz rok in beži kakor tristo zajcev. (F. Detela, Moje življenje, LZ 1882, 454) | Zloben kot vrag. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 169) | Ji pravil, da je mala deklica in sladko dete in da bo stari Dolly Dillon skrbel zanjo. Zdaj, ko se oziram nazaj, se to zdi smešno kot vrag. Hočem reči, čudno. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Janet ima prav, da noče imeti kislin v hiši. To so res gnusne in škodljive, korozivne in nevarne reči, ki, sikaajoč kot sam vrag, uničujejo nesnago in pri tem smrdijo, da bi se človek lahko onesvestil. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | »Tudi gledati ga ne morem, in ko je v prvem poletu zakrilil v zraku, mi je zledenela kri. V zraku je agresiven kot sam vrag,« je svoje travme slikovito opisal strokovnjak SK Triglav. (Delo, 22. mar. 2002, NB) | Zjutraj sem komaj obul smučarski čevelj. Noga me je bolela kot vrag. (Delo, 28. feb. 1998, NB)

♦ Gl. *bati se koga/česa kot živega vrage*, *bati se koga/česa kot vrag križa*, *bati se koga/česa kot vrag žegnane vode*. Pomen velike mere, stopnje primerjalnega sklopa *kot [sam] vrag* izhaja iz velike mere, stopnje negativnih lastnosti glavne sestavine *vrag*, enako *hudič*, ki temeljijo na negativni simboliki bitij vrag, hudič, in se izkazuje tudi v prislovih *vražje*, *hudičevo* in v medmetnih rabah *vrage*, *hudiča*. Podobno velja za nekatere pridevnike z negativnim pomenom, npr. *grd*, *strašen*: *grdo se zmotiti*, *strašno lep*.

◎ bolg. *proklet kato djavol*; češ. *zlý jako pes*; hr. *bijesan kao vrag*; *ljut kao vrag*; *ružan kao vrag*; *zao kao vrag*; mak. *loš kako g'avor*; pol. *złośliwy jak szatan*; *złośliwy jak gadzina*; rus. *zloy kak čert*; slš. *zlý ako čert*; ukr. *zlyj jak čort*; *zlyj jak satana*; *zlyj jak nečysta syla*.

kot stó vrágov, gl. *kot tisoč vragov*.

kot tisoč vrágov /star.: primera, mn./ *zelo, močno*

On je tudi kupil avtomobil, ta peklenski voz, v katerem me je vedno strah in ki smrdi ko tisoč vragov. (V. B. Ibáñez – S. Leben, Krvave arene, 1932, 216) | Polič je stal pred mano vsako opoldne, niti zaspal nisem lahko brez njega. Upjani se ravno nisem dostikrat, kadar se je pa to pripetilo, je gmelno kakor sto vragov. Zmerjali sta me zaporedoma žena in hči. (J. Trdina, Kranjska jeza in druge črtice in povesti iz narodnega življenja, NB) | Takoj začne spet sproščeno klepetati in stresati šale na svoj račun. Sem bila malo na dopustu, pa sem nesrečno stopila in padla kot sto vragov, in ne kot stara baba! Med smehom se poslovimo. (Mag, januar–december 2007, NB) | Zato smo špagete z vongolami (9 evrov) sprejeli

z mešanimi občutki. Jed je bila slana kot sto vragov in takoj nam je bilo jasno, da za to ni kriva dodana sol, ampak morje, ki so ga med kuhanjem izpustile školjke. Ker je harmonija okusov z lepo kuhanimi špageti vseeno štimala, smo jedi prisodili solidno oceno. (Nedelo, januar–december 2008, NB) | »Kadar boš šel nadenj, le še mene pokliči,« reče Andrejka, – »zakaj sam mu ne boš do živega prišel, močan je kot devet vragov. (J. Jurčič, Klošterski žolnir, SG 1866, 87)

♦ Primera *kot tisoč vragov* temelji na predstavi o tem, da ima vrag ali hudič nadčloveško moč. Ta je potencirana s sestavino *tisoč*, ki je lahko modifilirana tudi s kakšnim drugim okroglim ali praviljicnim številom, npr. *sto*, *devet*.

kot [živi] vrág, gl. *kot [sám] vrág*.

nakopáti si [právega] vrága na glávo /pog.; pren./ *znajti se v veliki zadregi, stiski*

Tudi Hovnik si bo nakopal pravega vrage na glavo. (L. Prenner, Življenje za hrbtom, 1936, 58)

◎ nem. *sich den Teufel auf den Hals laden*.

ne báti se ne smrti ne vrága, gl. *smrt*.

ne báti se živega vrága /pog.; ekspr.; pren.; nikal./ *ne bati se prav nikogar*

Živega vrage se ne boji. (B. Magajna, Novi svet IV, 369)

♦ Gl. *bati se koga/česa kot [živega] vrage*.

ní vrág, [da] /pog.; ekspr.; pren., v medm. rabi, nikal./ *izraža prepričanost o tem, kar pomeni predmetni odvisnik*

Jaz se bom tolkel. Nikamor ne morem, pa tudi rabim ta boj in ni vrag, da bi se s časom ljudje ne zganili, če bijemo vladno vojsko. (P. Kozak, Legenda o svetem Che, 1969, 47) | »Ne skrbi, mama, saj se vrnem! Pogledaj, že trikrat sem prišel domov in ni vrag, da ne bom tudi danes.« (M. Guček, Jutri bo vse dobro, 1969, 14) | Kaj naj kupim, prava reč, izlozbe so povsod in trgovine, branjarje in druge take stvari, ni vrag, da ne bi nečesa iztaknil, toda kje naj vzamem denar. (M. Kranjec, Sreča v temni ulici, 1955, 90–91) | »Pozdravi ženo – saj ni tako hudo, saj se bo vse dobro izteklo, ni vrag, naposled je mnogo takih – in zadrži se, stara sablja. (L. Kovačič, Ljubljanske razglednice, 1954, 197) | Zato bom še in še šel na morje; ni vrag, da vsaj enkrat doživim pravi vihar, čeprav ne brodoloma in roparjev in morske deklice. (M. Kozina, Veseli potopisi, 1970, 40) | Mehki spomini so me objemali, in ko sem dospel do Tominčevega hrastja pod Lovskim brdom, ni vrag, da bi ne bila zapela vuga! In pognala je zlati svoj glas v zeleno dolino! (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, NB) | Je še vedno naš največji izvoznik. In če izvažata toliko, kot pač izvažata, ni vrag, da ne bi mogla še več, ob vsej nevljudnosti, ki bi jo s povečano proizvodnjo delala tujim tekmečem. (Delo, 3. feb. 2000, NB)

od vrága /pog.; ekspr.; pren., s prilaskom, tudi v povedni rabi/ *izraža veliko mero, stopnjo*; sop.: **od hudiča**

Od vrage si pridna, Julči. (B. Magajna, Novi svet IV, 365) | Atomium je resnično od vrage impozanten. (M. Kozina, Obzornik 1959, 272) | Ti si od vrage slabe volje. (Jen-

nings, Pesnik 8) | Od vruga vleče ta veter ... Če bom pil vino, bom začel urha klicati. (J. Amado – M. Veselko, Dežela na koncu sveta, 1956, 29) | in tako je bilo toplo, da je rekel Bogo, da ga tako boli glava in da bo pojedel kar celo pest plivadonov, kajti ta vročina je že od vruga. (P. Božič, Zemlja, 1976, 389–390) | Morala je spregovoriti tudi neka ženska, neka Ločanka, ki so bile od nekdaj od vruga sitne in jezične. (I. Tavčar, Visoška kronika, LZ 1919, 262) | Domen, fant od samega vruga – kaj jaz vem, kako je delal – prišel je do kose in resk! odreže si palec. (J. Jurčič, Domen, SG 1864, 264) | »Bomo še dolgo čakali tukaj? Mrzlo je, tale piš je od vruga.« (F. Šušteršič, Trg lakote, 1977, 309) | Beraška neaj slaba, /Kadar polna je bisaga, / Takrat smo bogat od vruga. (OSNP 4068, Matena pri Igu)

♦ Gl. *biti od vruga*.

pobrátí se k vrágu, gl. *iti k vrugu*.

poslāti kóga/káj k vrágu /pog. ekspr.; pren., nedov. pošiljati/ zelo grobo zavrniti koga; odločno zavreči kaj; sop.: **poslati koga/kaj k hudiču**

Prisotne besede, kot jih je mulil v zavodu, so bile za tako srečanje čisto brez vrednosti, Tjaž jih je poslal k vrugu, hudič naj vzame zavod z njegovim besednim zakladom vred. (F. Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB) | Poslal sem k vrugu svoje trdno in odkritosrčno prepričanje. Vse filozofe in vse preroke in vse svoje lastne težko priborjene nazore sem poslal k vrugu. (I. Cankar, Odložene suknje, NB) | Podobno kot Karel je bila preveč prijazna, da bi ga poslala k vrugu, kar bi morala storiti že pred leti, in vse, kar je dobila v zahvalo, je bilo to nenehno ovinkasto zlorabljanje. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Zato sem bil vselej nemiren in prestrašen, kadar so me hvalili ljudje, ki mi niso sorodni v nobenem oziru. Zato bi tudi najrajši k vrugu poslal svoj slog, ki ga hvalijo judeži. Ne poznajo ne slovenščine in ne mene; zato hvalijo obadva in ostanejo neumni. (I. Cankar, Glose k zgodbam iz doline Šentflorjanske/Dodatki, NB) | Kaj mi je bilo storiti? Še najbolj prav in pošteno bi bilo, če bi vstal, jih poslal k vrugu in ponosno odšel. (R. Polič, Spoznanja, 1983, 171) | Tega se je domislila tudi Jenny in se hitro vpisala v tečaj igre. Ko je ugotovila, da se ji za vloge, ki jih dobiva, ni treba učiti besedil (ker jih ni imela), je tečaj poslala k vrugu. (Delo, 24. dec. 1998, NB) | Včasih me je nagnala sitna vest h knjigam, toda zavrzel sem jih navadno brez prida in poslal vse skupaj k vrugu. (A. Novačan, Samosilnik, 1923, 29) | Tako je govoril še nekaj časa in vmes na ta ali oni način pošiljal k vrugu idejno kljuso bele emigracije. (J. Ciuha, Pogovori s tišino, 1967, 98) | Vse mogoče mu ljudje prinašajo in mora jih poslušati, ko bi jih najraje pognal k vrugu. (J. Pahor, Matija Gorjan, 1940, 117)

♦ Gl. *poslati koga/kaj k hudiču*.

◎ češ. *poslat koho, co k čertu*; *poslat koho, co ke všem čertům*; hr., srb. *poslati koga, što k vrugu*; *poslati koga, što do vruga*; nem. *jmdn. zum Teufel jagen*; *jmdn. zum Teufel schicken*; rus. *poslat' kogo, čto k čertu*.

pošiljati koga/kaj k vrágu, gl. *poslati koga/kaj k vrugu*.

prijéti vrága za róge /ekspr.; pren./ *odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela*; sop.: **zgrabiti bika za roge**; **zgrabiti hudiča za roge**

Že sem bil pripravljen, da bom tudi jaz kaj svetoval, kako naj primejo vruga za roge, da bo uspelo in zaleglo, pa se je izkazalo, da so cincali, se bali kritike in vse je ostalo šele pri drugem dogovoru. (T. Partljič, Jalovost, 1971, 50)

♦ Frazem *prijeti vruga za roge* je nastal po vzorcu *zgrabiti bika za roge*. Motivacija je enaka, samo da nevarnega bika zamenja še bolj nevarni vrag ali hudič.

slikati vrága bólj črnega, kot je v resnici /pog., ekspr.; primera/ *imeti kaj za bolj negativno, kot je v resnici*

Morda bo kdo ugovarjal, da rišemo vruga bolj črnega, kot v resnici je, in da je pitje med mladino bolj modni pojav kot resnična potreba. (T. Pregl, F. Hočvar, Mladost za zidovi, 1974, 59) | »Le zakaj morate vedno slikati vruga na steno, Kirschke. (H. H. Kirsten – B. Verbič, 08/15 danes, 1964, 255)

♦ Frazem *slikati vruga bolj črnega*, kot je v resnici je predstavno zelo razviden. Temelji na domnevnih lastnostih vruga ali hudiča, od katerih je ena ta, da je vrag, hudič črn.

spípati vrágu rép, gl. *izpuliti vrugu rep*.

spustíti vrága iz lúknje /star.; pren./ *povzročiti prepír*

Vraga je izpustil iz luknje. (L. Prenner, Življenje za hrbtom, 1936, 80)

♦ Frazem *spustiti vruga iz luknje* temelji na domnevi, da vrag prebiva pod zemljo, v luknji. Če pa pride ali je spuščen ven, lahko naredi veliko neprijetnega, usodnega.

tristo [kosmáti] vrágov /pog., ekspr.; pren., mn., v medm. rabi/ *izraža močno podkrepitev trditve*; sop.: **tristo kosmatih medvedov**

Ko so končali, se je tretji častnik skoraj tisti hip zbudil iz nezavesti, se ozrl po svoji nogi v povojih in nejevoljno zastokal. »Tristo kosmatih vragov, častnik! Zdaj sem pa zakuhal pravo godljo.« (R. Armstrong – J. Škrinjar-Tauferjeva, Pota morja, 1972, 177) | Tristo vragov! Kaj naj spet to pomeni. (Hire, Lucifer, 18) | »Tristo vragov zelenih! Takšnega imena tukaj v Žalcu še nikoli nismo slišali. (F. Roš, Korporal Huš in druge zgodbe, 1971, 12) | Nogavica, ki jo je tako iskal, mu je ostala v hlačah, ker je pred nekaj urami vse skupaj kar posnel s sebe, da se je hitro spravil v posteljo. Tristo vragov, kako ga boli glava! (G. Jakopin, Žarometi, NB) | »Kam ste zapravili svojo mladost, to najslajšo!« ... »Tristo vragov, kaj sem jo silil, da se mi obesi za suknjo, da mi bodi pusta družba v pusti samoti!« (I. Cankar, Večerni gost, NB)

♦ Frazem *tristo [kosmatih] vragov*, ki se upora-

blja kot medmet za podkrepitve trditve, je verjetno nastal po vzorcu *tristo [kosmatih] medvedov*. Povezuje ju sicer neobvezna sestavina *kosmatih*, saj je prav kosmatost tudi ena od glavnih vidnih lastnosti vraga oziroma hudiča.

videti vrága /pog., ekspr.; pren., v prih./ *izraža grožnjo*

Naj kaj starega odpravijo, kaj novega postavijo, pa bodo videli vruga. (I. Cankar, Hlapci, 1910, 8) | Kočevjarji so figarji. Vsi so oboroženi, pa niso izstrelili ene puške proti banditom. No, le naj poskusijo priti semkaj, bodo videli vruga. (T. Seliškar, Ljudje z rdečim cvetom, 1961, 145) | Gospod nadzornik, sedaj boste videli vruga. (F. S. Finžgar, ZS III, 202) | Ko jo kupiš, je čisto spodobna. Pa jo operi, in boš videl vruga! Ne boš je več z veseljem nosil. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB)

◆ Frazem *videti vruga* temelji na grožnji komu, da bo videl vruga, če bo storil kaj takega, kar govorčemu ni všeč.

vrag je kjé /pog., ekspr.; pren./ *prepir je kje*

Glej da ne izbrbljaš ženi ali materi – bo vrag v hiši. (M. Gorki – S. Šali, Med ljudmi, 1949, 186)

◆ Gl. *spustiti vruga iz luknje*.

vrag jemlje kóga/kàj /pog., ekspr.; pren., dov. *vzame, je vzel/ kdo/kaj umira, propada*; prim. **iti k vrugu**

»Ali te vrag jemlje, beštija?« je kriknil župnik. Vstal je trepetajoč; bolne noge so ga komaj nosile, ko se je napolil omahujoč in okoren po gorjačo v kot. (I. Cankar, Križ in sulica, NB) | Uradniki z davčne uprave so pohvaljeni, da so nabrali toliko davkov, tako visok odstotek. »Vrag nas jemlje, režonja. Ali bo še dolgo tako.« (M. Kranjec, Zalesje se prebuja, 1936, 252) | Sploh ni treba, da bi se zmenila zate, polno hudega sem preživela zavoljo vašega nasilja, vendar bom povedala spodaj v vasi, da te tukaj jemlje vrag. (M. Lalič – S. Šali, Lelejska gora, 1963, 130) | Vse je bilo na nogah, eno samo govoricu si slišal: »Jo že vrag jemlje, Italijo, jo, jo.« (B. Zupančič, štirje molčeči in druge zgodbe, 1951, 92) | Da, šola ima 300 učencev in je z 80 otroki v vrtcu pravcata multinacionalka glede na vse tisto, kar je še ostalo od nekdanje industrije. Ampak tudi šolo jemlje vrag. (Delo, 10. okt. 1998, NB) | Davkar je prihajal v pisarno zelo pozno; ob desetih, časih šele ob pol enajstih. Kadar je stopil v sobo, se je ozrl najprvo po meni; njegov obraz se je nekako čudno nasmehljajal in oči so mu zamežikale, kakor da bi hotel opomniti: »Ali te še ni vrag vzel?« (I. Cankar, Smrt kontrolorja Stepnika, NB) | Orali bomo in ni dežja in vrag jemlje zadrugo. (I. Sobočan, Problemi 1966, št. 37–38, 59) | Če se v Poljanah postaviš na brv pred cerkvijo, pa ti prihajajo z bluzami, in vrag naj me vzame, če ni vsako leto več klobukov na ženski strani. (I. Tavčar, Cvetje v jeseni, LZ 1917, 291) | Vrag vzemi tisti dan, ko te moram zapustiti in vsi svetniki naj požegnajo dan, ko te bom spet videl. (M. Kozina, Veseli potopisi, 1970, 59) | Ko je italijansko vojsko vrag vzel, jih je šlo iz našega razreda več kakor polovica. Tudi jaz nisem mogel drugače ... (K. Grabeljšek, Nioba, 1977,

65) | »Pa kaj te tako razganja, da sploh ne prideš do besede?« »Ideologija, moj dragi sekretarčina, ideologija.« »Tako? Naj me vrag vzame, če nisi še malo prej z njo ležal in ji razkazoval svoje sposobnosti.« (J. Banič, Eden, 1974, 333) | To pa vem in to trdim, kadar mene več ne bo v kancliji, vse bo vrag vzel, vse pojde križem, vse. (J. Kersnik – J. Jurčič, Berite Novice, Slovenska Talija 1879, 9) | »Jaz izstopim iz društva, iz čitalnice.« »Vrag te vzemi!« oglaš se zdaj Koren ter stopi pred adjunkta, »kaj meniš, da takega tenora ne premoremo.« (J. Kersnik, Cyclamen, LZ 1883, 555) | Službe ne bo pustila; v pisarni dela; to ni tako težko; čedno dekle je, da malo takšnih. Te sorte zlepa ne vzame vrag. (F. Kalan, Gospodična Mary, 1960, 15) | Zaradi agresivne in prodorne igre Jasona Kidda Phoenix v glavnem potrebuje vrhunske strelce z večjih razdalj, zato nisem bil v ospredju Aingeovih zamisli, toda naj me vrag, če ne bom našel kluba zase. (Delo, 10. maja 1999, NB) | Pripraviti se pač moramo na spremembe pravil igre, od katerih nas loči le še eno leto ... « Naj me vrag, če nismo nekaj podobnega slišali že v naših logih. In če drži le kanček napovedanege, se nam že 23. septembra obeta pravi spektakel pod in tudi nad tivolskimi obroči. (Delo, 23. avg. 1999, NB)

vrag je vzel kàj, gl. *vrag jemlje kaj*.

vrag je vzel šálo /pog., ekspr.; pren./ *šale je konec; položaj je resen, težak*

Kot krilni center namreč do večerajšnje 4. četrtine ni izvajal niti enega prostega meta, kar je bil nesporan pokazatelj premalo agresivne igre. Ko se Boston z nizom 17 : 2 približal na 69 : 70, pa je uvidel, da je vrag vzel šalo in si priboril 6 prostih metov. (Delo, 29. maja 2002, NB) | Ko pa smo po prvi redovalni konferenci ugotovili, da je vrag vzel šalo, naše ocene pa niso odvisne samo od ocen kontrolnih nalog, ampak tudi od plusov in minusov, smo se začeli sproti učiti in se vsi snov tudi naučili. (Delo, 2. feb. 1998, NB) | Če je Tomo Robič dopotoval, da podpre in poveljča Cucovo akcijo, potem je vrag vzel šalo in jaz še eno slivovko. (I. Kušan – P. Levec, Stolp, 1978, 22) | Ker se Moskovčanom triletni privilegij izteka, so zdaj vendarle uvideli, da je vrag le vzel šalo in da si bodo morali v naslednji sezoni priboriti mesto med evropskimi velikani na igrišču. (Delo, 24. jun. 2002, NB) | Nalogo sta prepustila preostali enajsterici kolesarjev, prepričana, da ne bo usoden. Ko je Boogerd videl, da mu je vrag ukradel šalo, je silovito zavrtel pedala, toda bilo je že prepozno. (Delo, 22. apr. 2003, NB) | Toda vrag je odnesel šalo veliko prej, kot je potihem pričakoval 26-letni Italijan. Najhitrejši je bil že na uradnem treningu, kjer je krepko popravil hitrostni rekord proge, nato pa ni več nikomur prepustil vodilnega položaja. (Delo, 6. apr. 1998, NB)

vrag [naj] jáše kóga /pog., ekspr.; pren., želel. z naj, dov. *pojaše/ kdo izgine, propade*

Vrag naj ga jaše, starega jarca, njega in njegovo 'stvarnost' in njegovo 'tipičnost'. Saj sta menda ti dve besedi edini, ki ju obvlada.« (D. Mevlja, Oh, ta zamišljenost, 1962, 103) | vsi bi bili za kraljevino in za kralja – ali pa bi jih vrag pojahal! (I. Potrč, Zločin, 79) | – ne, tega

sveta ne bodo dotolkli, ne bo ga konec, četudi kdaj koga pojáše. (I. Potrč, Zločin, 1955, 96) | »Menda ga jáše sam vrag!« je skomignil knez z ramami. »S kakšnimi pijáčami vam mešajo te ženske pamet?« je vprašal barona. (H. de Balzac – O. Župančič, Teta Liza, 1935, 293) | »Vrag me je zajahal, ali kaj,« so ji pritekali moževi glasovi. »Na ovinku me je odneslo s ceste v to posteljo.« (J. Švajncar, Karneval, 1968, 338) | Vrag jo lastnoročno jahaj, do vratu boso, skozi koprive na Klek! ... Koliko greha delam vsak dan v mislih zaradi te ženske. (F. Milčinski, Igračke, 1909, 50) | »Vrag naj ga jaha!« je odvrnila in ljubeznivo pogledala Filipa. (H. de Balzac – A. Debeljak, Okrogle povesti, 1954, 35) | Bilo je mučno misliti na vse to in začel si je ponavljati, da je opravil samo dolžnost, da je bil človek likvidator ... Toda vrag jáši Črtomira, prihodnjič naj gre sam ali naj pošlje koga drugega. (M. Malenšek, Temna stran meseca, 1960, 266)

vrag [naj] pojáše kóga, gl. *vrag [naj] jáše koga*.

vrag ni takó črn kot /pog., ekspr.; primera, v povedni rabi, nikal./ *kaj ni tako negativno, slabo, kot se zdi*; sop.: **hudič ni tako črn kot; kaj ni tako črno kot** Če želi dr. Remškarjeva v teh debatah sodelovati, ji bomo radi posredovali relevantne podatke. Veseli bi bili tudi njenega obiska v Luki Koper, saj bi tu lahko sama spoznala, da »vrag le ni takó črn, kot ga malajó.« (Delo, 22. jan. 2005, NB) | Vrag očitno le ni tako črn, kakor ga v času zagrevanja pristopnih pogajanj o prostem pretoku oseb s kandidatkami iz dosedanje prve skupine širitvenega procesa rišejo predvsem v Avstriji in Nemčiji. (Delo, 23. maja 2000, NB) | Vrag torej ni tako črn, četudi je Giscard d'Estaing v uvodnem govoru kar dvakrat opozoril na posledice neuspeha. Toda pred člani konvencije so vendarle zahtevne in zapletene naloge. (Delo, 1. mar. 2002, NB)

◆ Gl. *slikati vruga bolj črnega, kot je v resnici*.

vrag obséde kóga /pog.; pren./ *kdo postane nepremišljen, izzivalen, divji*

Ko se Italijan usede za volan, ga nekako obsede vrag; največkrat se obnaša kot lovski pes, ki je zavohal kri: zlahka se pusti zavesti v dirko. (Tovariš 1971, št. 37, 30) | »Povej mi, kateri vrag te je obsedel, da si pozval kavransko deklino med ženjičice, ki jih je mati odbrala? Ali misliš, da ljudje nimajo oči.« (L. Zupanc, Mlini stoji ..., 1945, 97) | Kakšen vrag te je obsedel? A nekaj ti povem naravnost! Če si napravil neumnost, da si prišel v to peklenko past po svoji volji, če si napravil neumnost zaradi žensk, potem si vreden palice. (J. Pahor, Serenissima, 1954, 285) | Črtomir mrko: Kakšen vrag te je obsedel, da kar naprej rineš v tisti odurni, hladni, zoprni, mokri mrak. (M. Kmecl, Lepa Vida ali problem svetega Ožbalta, 1977, 63) | Kakšen vrag te je obsedel, da sprašuješ takšne reči. (M. Malenšek, Temna stran meseca, 1960, 509) | Pa bi nenadoma vstal, ne da bi me kdo prašal, pa na cesto: »Hej, vi ljudjé, kaj počnete? Kaj vas je vrag obsedel, da hodite po glavah?« (I. Cankar, Gospa Judit, NB) |

◆ Frazem *vrag obsede* koga je nastal po predstavi, da se je vrag naselil v kom in da s svojimi negativnimi lastnostmi doseže, da kdo postane nepremišljen, izzivalen, divji.

vrag pobêre kóga/káj /pog.; pren., tudi z velel. in z naj/ *kdo/kaj umre, propade, izgine*

Sprva je najbrž res prihajal zaradi vina, potem pa se je v Milko zagledal in ona vanj ali pa v njegovo direktorstvo, da bo gospa, da se ji ne bo treba ubijati na gruntu, če ga bo vzela. Vrag naj ga pobere. (K. Grabeljšek, Nioba, 1977, 121) | Povedal sem ji, da nas bo vse pobral vrag, če bodo še naprej pritiskali s takšnimi oddajami in če bodo še dalje božali vrhovce, pa mi je vrgel v obraz: »Če ne zmorete, pojdite v zadrugo! Tam ne bo obvezne oddaje.« (I. Koprivec, Hiša pod vrhom, 1957, 301) | »Srečen si, Aleksej, vrag te poberi! Zmeraj imaš okrog sebe čudovito zanimive ljudi, jaz pa sem sam ...« (M. Gorki – J. Vidmar, Spomini na sodobnike, 1956, 169)

vrag pocitra kóga/káj /pog.; pren., tudi z velel. in z naj/ *kdo/kaj umre, propade, izgine*

Domov se izmuznem, na kmete in skril se bom, saj bo vsak čas vse vrag pocitral. (T. Seliškar, Noč in svitanje, 1964, 47) | Vse naj vrag pocitra. (I. Mrak, Revolucijska tatralogija, 1970, 79) | Vrag pocitraj ženske! Kjer in kadar jih potrebuješ, jih nikoli ni. (R. Llewelin – M. Stanovnik, Kako zelena je bila moja dolina, 1963, 272) | Naj vrag pocitra literaturo! Veliko bolj preprosto si je služiti denar z obrestmi. (L. Grossmann – J. Moder, Rulettenburg, 1963, 84) | Ja, vrag vas pocitraj, pa vendar nisem jaz kriv zaradi teh piškavih in vlažnih čolnov, ki nam tvorijo robo. (D. Smole, Krst pri Savici, 1969, 19) | Zdaj mi pa že lahko priznaš, da sva midva vredna drug drugega. Ti s svojo dvojno ljubeznijo in jaz s svojim cmeravim dvorjenjem. Vrag naju naj pocitra. (J. Banič, Eden, 1974, 309) | Strah pa je kopnel; in tudi počasi. Nekaj ga je ostalo, vrag ga pocitraj. Najbrž zato, da se ne bi prevzel. (J. Banič, Eden, 1974, 38) | Ti bi res zaslužil, da bi stisnila tvoj napoleon v pest in pognala Cocotto v dir; vrag me pocitraj, če bi me tvoja kleka dohajala. (Stendhal – O. Župančič, Parmaska kartuzija, 1938, 40)

vrag prinêse kóga/káj kám /pog., ekspr.; pren., nedov./ *kdo/kaj nepričakovano, nenadoma pride kam* Torej ta baronček, kakor mu pravijo ljudje, ima veliko dolgov in malo kredita, in da bi zmešal upnikom sled, prinesel ga je vrag v Gorenjo vas, češ, da se mu dopade kraj, da je voda dobra in zrak zdrav. (F. Detela, Trojka, 1897, 20) | Kakšen vrag ga je prinesel tu sem. (I. Cankar, Za narodov blagor, 1901, 50) | Kaj vas je pa prinesel vrag sem, drhal postopaška. (E. Zola, Germinal, 396) | Da bi le vrag tistega zopnega Štrekerja ne prinesel. (L. Prensner, Življenje za hrbtom, 1936, 81) | Pojdimó doli v Štorovje, izpili ga bodemo vsak en glažek; nocoj ne bo nikogar vrag tjkaj pritesel, dostavi moj brat Tone. (J. Jurčič, Spomini starega Slovenca, SV 1865, 22) | Ti so se razbežali šele, ko jih je presenetil dež. Pripodil se je tako iznenada, kot bi ga bil prinesel sam vrag.

(F. Šušteršič, Trg lakote, 1977, 191) | Le kateri vrag ga je prinesel in od kod. (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 17) | **KADIVEC razjarjen**: Prašam vas, čemu je bilo treba tega človeka? Kakšen vrag ga je prinesel tu sem? Kaj ima pravzaprav opraviti v našem mestu – in ali je sploh za kako rabo? (I. Cankar, Za narodov blagor, NB)

vrag s kóm /pog., ekspr.; v medm. rabi, z izpustom/ *izraža nejevoljo, jezo*

Pomagala bi ji, toda Maks ne dovoli. Sošolka, sošolka, vrag z njo, ne regljaj mi o tem. Ni ji treba vedeti, da mi denar leti na veliko v žep. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 59) | »Kam gredo?« je vprašal Marko fanta, ki ga je z urnim korakom prehitel. »Vrag z njimi!« je odgovoril fant in je hitel dalje. (I. Cankar, Kaj sem storil, o Gospod, NB)

vraga in pol /pog., ekspr.; pren., prisl. zv./ *izraža veliko mero, stopnjo*

Vraga in pol (– nakopati si na glavo). (E. Bojč, Pregovori, 1974, 235) | In zdaj? Zdaj je imela ta Jera kavarno in z oficirji je uganjala vraga in pol, kakor je rekel Cestar. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Še prava sreča, da bodo seznanji ostali v sodnem spisu, sicer bi med ljubljanskim nežnejšim spolom bržkone završalo. Boljše polovice namreč znajo zagnati vraga in pol, če odkrijejo, da so se njihovi možički hodili gret v tuje postelje, pa še lepe denarce iz družinskih proračunov so morali odšteti. (Delo, 6. feb. 1996, NB) | A po nekaj mesecih sem opazil, da me vedno pogosteje od sredinca po sredini zapestja proti komolcu zareže ostra bolečina. Poskusil sem vraga in pol in nazadnje odklopil vrtečo se miško in se za nekaj časa vrnil k prejšnji, siromašnejši, različici. Pomagalo je. (Delo, 13. jul. 1999, NB) | Preživel pa sem tudi vraga in pol: revščino, ki se je vlekla za mano od mladih let, trde šole, italijansko okupacijo in najrazličnejše grozote vojne, ... (J. Javoršek, Črna krizantema, 1980, 6) | Ta (tj. Ivo Toplak, op. J. K.) si je izmislil vraga in pol, fantje so zaigrali kot violine, osvojili smo prvo mesto v ameriški profesionalni ligi. (A. Obradović, Tovariši 1971, št. 19, 12) | Tam so partiji obljubljali vraga in pol. (D. Debič, Stekleni metulji, 1959, 24) | Heloiza je uganjala vraga in pol, da bi me bila spravila iz Pariza, in izvedel sem, zakaj ... (H. de Balzac – O. Župančič, Teta Liza, 1935, 113) | Višji osemletkarji pa že! To so pravi možje in dekleta! Vse že zmorejo, znajo vraga in pol. (M. Kmecl, S. Pregl, Odprava zelenega zmaja, 1976, 163) | Pripravljaj sem se, da napadem in naredim vraga in pol. (M. Lalić – S. Šali, Lelejska gora, 1965, 282)

za vrága [svétega] /pog., ekspr.; olepš., v medm. rabi/ *izraža podkrepitev trditve; izraža nejevoljo, jezo*
Nenadoma mi je postalo žal, da nimamo s seboj Štiha. Kje za vraga svetega se preganja s svojim orkestrom. (J. Javoršek, Črna krizantema, 1980, 121) | »Za vraga, kaj stojiš in zijaš? Blekni vendar kaj!« se je zadr. (Nada Gaborovič, Jesen brez poletja, 1961, 407) | Pa povej mi vendar za vraga, kaj te je prijelo takrat. (I. Šorli, Pot za razpotjem, 1906, 72) | Kaj za vraga pa rogoviliš, saj je

vendar nedelja in ura še pet ni. (S. Rakova, Sem ga res ubila, 1970, 35) | »Kaj za vraga naj vam pa še dam?« je vprašal Franc Muha in se za hip resnično počutil, kakor da se mu vali glava z ramen ... (Življenje in tehnika, 1977, št. 1, 79) | Kaj, za vraga, me je gnalo k njej. (I. Potrč, Na kmetih, 1954, 211)

zapisáti se vrágu /ekspr.; pren./ *odločiti se za slaba dejanja; sop.: zapisati se hudiču*

Vragu bi se zapisal, če bi pomagalo. A do komunista zato ne čuti nič manjšega sovraštva. (V. Kavčič, Ne vračaj se sam, 1959, 32) | Dve tretjini sta bili že zapisani vragu in kar je ostalo, je bilo le še polje okrog hiše. (Prežihov, Obzornik 1950, 64) | Za denar bi še dušo vragu prodal. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 166)

živi vrág /pog.; pren., nikal./ *prav nihče; prim. živ krst*

Telefoniral sem na komando v Celje. Živ vrag se ne oglasi. (D. Debič, Brez milosti, 1955, 239) | Veronika ne razmišlja stvarno, življenjsko, ampak ljudem in stvarjem brez potrebe vedno kaj dodaja iz svoje glave, in potem nastane takšna zmešnjava, da je živ vrag ne razčisti več, najmanj pa ona sama. (G. Jakopin, Slovo od deklitstva, NB)

vrána

[kot] béla vrána /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi kot primera/ *velika redkost, izjema; posebnost; prim. črna ovca*

razvite države imajo domačih bank med 90 in 100 odstotkov, manjše države EU 80 odstotkov, vzhodne države pa samo še med 0 in 10 odstotkov. Slovenija je bela vrana med njimi. Glede na to imamo že kar dovolj tujih bank. (Delo, 23. feb. 2002, NB) | Novi predsednik 202-milijonske Indonezije je v marsičem bela vrana med člani indonezijske politične elite: po rodu ni Javanec, ampak prihaja z otoka Sulavisa, ki v hierarhiji največjega svetovnega arhipelaga velja za razmeroma obrobnega. (Delo, 22. maja 1998, NB) | Vsak je imel na voljo petnajst minut za predstavitev. Večina jih je bila godalcev in pianistov, po dva čelista in tolkalista, Borut pa je bil s harmoniko kar bela vrana. (Delo, 26. jun. 1998, NB) | Mesto me sploh ni zanimalo. Med meščani sem se počutil kot bela vrana. (T. Križnar, Samotne poti, NB) | Dunaj ni Ljubljana, in človek, ki bi se ogledal vrlega dijaka, je na Dunaju bela vrana. (J. Mencinger, Črtice iz bankirskega življenja, SG 1861, 7. zv., 18) | Nihče ne reče, da ne bi na takšnega Amerikanca kje nalleteli, posebno še, če je deklíč čeden, ali priznajmo si, da so redki ko bele vrane. (I. Potrč, Obzornik 1950, 106)

◆ Frazem (primera) **[kot] béla vrána** temelji na odsotnosti bele barve pri vranah, sicer pa je simbolika bele barve pozitivna. Frazem naj bi bil mednarodni kalk po lat. *alba avis*, *albus corvus*, ki izhaja iz 7. satire rimskega pesnika Juvenala. Primerjaj še lat. *rara avis* (tj. 'redka ptica'), ki temelji

na splošnejši predstavi o redkosti. Ustrezno nem. *ein weißer Rabe* pri iztočnici *Rabe* pojasnjuje M. Cigale v nemško-slovenskem slovarju leta 1860 s sle. *bela vrana, kaj preredkega*. V Plet. II, 792, ni tega izraza, omenjen pa je v Glonarjevem SSJ, 432, pri iztočnici *vrana: bela vrana: velika redkost*. Še pred njimi pa *belo vrano* v primeri omenja Hipolit (Dictionarium trilingue, 80): *enega Jourashiti, zherititi koker býlo vráno*. V angleščini lahko *belo vrano* v izrazu *white crow* zamenja *črni labod* v izrazu *black swan* v pomenu 'bela vrana, nekaj redkega', v francoščini pa *beli kos – merle blanc* v enakem pomenu.

◉ angl. *as rare as a white crow; as rare as a black swan; as scarce as hen's teeth*; češ. *bílá vrána*; fr. *merle blanc*; hr. *bijela vrana*; it. *mosca bianca*; lat. *alba avis; albus corvus*; nem. *ein weißer Rabe*; rus. *belaja vorona*.

vleči se kot mōkra vrána /pog., slabš.; primera/ *biti počasen, brez energije, neaktiven*

Kako pa ta vozi? Vleče se kot mokra vrana. (J. K.)

◊ Primera *vleči se kot mokra vrana* temelji na predstavi, da je sicer precej hitra vrana v letu počasnejša, če je mokra. Besedna zveza *mokra vrana* je tako postala prisposoba za počasnega, neaktivnega človeka. Pomensko blizu temu je rus. zmerjalno, zaničevalno *mokrajá vorona* 'neiznajdljiv, neaktiven človek', prav tako hrv., srb. *vući se kao usrani golub* 'gibati se počasi in brez volje'.

vrána je kōmu izpila možgáne /star.; pren., tudi kot primera in nikal./ *komu se je zmešalo*

Če tiči človek dolgo v tistih aktih in če mora dolgo ljudij poslušati, tiste naše partaje, Bog ve, da se mu glava tako neumna naredi, kakor da bi mu bila črna vrana možgane iz črepinje izpila. (J. Kersnik – J. Jurčič, Berite Novice, Slovenska Talija, 1879, 10) | Ni mu vrana možgan izpila, temu vojvodku, kaj? Samo nekdanji velikaši znajo spreminjati premog v zlato. (H. de Balzac – O. Župančič, Teta Liza, 1935, 75)

◊ Zanikano obliko frazema navaja npr. Plet. I, 607: *ni mu vrana možganov izpila* = er ist nicht auf den Kopf gefallen, Cig. Predstava, po kateri je nastal frazem, je precej enostavna: kdor ostane, je brez možganov, se mu zmeša, je zmešan, brez pameti. Zanimiv je tudi navidezni povzročitelj takega stanja, tj. vrana. V sestavo frazema je morda prišla po vplivanju reka *Vrana vrani ne izkljuje oči*.

◉ hr., srb. *vrana je komu mozak ispila (popila); vrana je komu pamet ispila (popila); nije komu [valjda] svraka mozak popila*.

vrat

bíti do vratú v dréku /nizko; pren./ *biti v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **biti do kolén v dreku; biti v dreku; stati v dreku**

Za kratek čas je videti, kot da bo njena sposobnost, da z nagajivo ljudsko pesmijo na ustih trdoživo premaguje obdobja, ko je sama »do vratu v dreku«, odrešilno vplivala na profesorjevo uničujoče krivicoljubje. (Delo, 24. okt. 2000, NB) | Beograjski dopisnik slovenske nacionalke Vanja Vardijan ni pretirano navdušen. Če pade v še večje sranje, je vseeno le Markusu, ki je tako ali tako že do vratu v dreku. (Delo, 14. avg. 1998, NB) | Hürriyet, časopis z visoko naklado, je zelo nazorno opisal stanje v državi: »Do vratu smo v dreku.« Glede tega se do danes ni dosti spremenilo. (Delo, 5. maja 2001, NB)

◊ Frazem *biti do vratu v dreku* je nastal iz frazema *biti v dreku* z različico *stati v dreku*, ta pa po prenosu s konkretnega neprijetnega položaja, v katerem se znajde kdo, ki stopi globoko v (človeško, živalsko) blato. Sestavini *do vratu, do kolén*, v nemščini *do vratu, do prek ušes (bis an der Hals, bis über die Ohren)* pomenita stopnjevanje zelo neprijetnega, zapletenega položaja. V zvezi s tem je nastal prenesen pomen sestavine *drek*: 'neprijeten, zapleten položaj'.

bíti do vratú v gōdlji /ekspr.; pren./ *biti v zelo neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **biti do vratu v dreku; prim. biti v dreku; biti v godlji**

Celo sosednja Hrvaška, ki je do vratu v godlji, se tega poslužuje in gradijo take zelene prehode oziroma mostove, Slovenija pa o tem niti ne razmišlja. (Državni zbor RS: 21. redna seja, 10. 5. 2000, NB) | 8. okt. 2009 ... Prav jecljajoče so izjave arhitekta pa svetovalca pa izvršnega direktorja pa župana in ... vseh, ki so že do vratu v kulturni godlji in še ... (Google, totibastard. blog.siol.net/tag...) | Če si že do vratu v godlji, ne vem, zakaj bi v to vlekli še otroke, ki sploh včeraj še niso bili spočeti. Drugo je, če je nosečnost že tu ali ... (Google, med.over.net/forum5...) | Komaj so se malo pomirile zgodbe s podpisovanji takih in drugačnih dokumentov, že so se vodilni slovenski politiki zopet znašli do vratu v godlji. Tokrat gre za ameriška oporišča v Sloveniji. (Delo, 26. apr. 2003, NB)

◊ Gl. *biti v godlji*.

kot [mlínski] kámen [okoli] vratú, gl. kamen.

kot mlínski kámen okrog vratú, gl. kamen.

kot [mlínski] kámen za vrátom, gl. kamen.

na vrát na nós /ekspr.; prisl. zv., tudi **na nos, na vrat/naglo, na hitro, brez premišljanja**; sop.: **na vse pretrganje** (Cigale), **na pete, na glavo** (SP 1962) »Z odličnim spoštovanjem Doktor Svetlin Na Dunaju, meseca mal. travna 1895.« Župan in svetovalec vsi ugibljeja v prvo, kdo bi bil ta mož, ki jim pošilja kar tako

na vrat na nos tako vsoto. (J. Kersnik, Rejenčeva osveta, NB) | Komisar in Marij sta na vrat na nos stekla proti vasi, toda preden sta prišla pod streho, sta bila mokra do zadnjega vlakna. (J. Vipotnik, Rodna letina, 1976, 119) | Ti delaš vse preveč na vrat na nos. (F. Bevk, IS II, 1952, 318) | »Nedvomno boš zdaj vsak hip hotel na vrat na nos v gostilno Pod žlebaki,« ga je podrezal Streatfeild. (P. Brickhill – V. Novak, Sklati zvezde z neba, 1978, 77) | Izvršna in zakonodajna oblast do davkoplačevalcev torej ne kažeta nikakršnega spoštovanja, čeprav so njihovi prispevki edini vir za delovanje obeh vej oblasti, zdaj pa hočeta na vrat na nos spreminjati še sistem davčnih olajšav za že preteklo davčno obdobje. (Delo, 20. mar. 2000, NB)

◆ Cigale (I, 695) pri iztočnici *Hals* ustrezno nem. *über Hals und Kopf* pojasnjuje po Vodniku z izrazom *čez kolóvnice* (npr. dirjati), *skokoma*, medtem ko frazem *na vrat na nos* označi s pojasnilom nach dem Serb., tj. po srbskem, in omenja češ. *horempádem*. Cigale (I, 869) pa pri iztočnici *Knall* izraz *Knall und Fall* pojasnjuje s sle. *na mah, na vrat na nos*, (niedr. *po riti in po glavi*).

Primerjava z ustreznimi izrazi v drugih evropskih jezikih kaže, da spada sle. *na vrat na nos* med splošnoevropske frazeme. Ti temeljijo na prvotni predstavi o naglem, brezglavem begu pred kom/čim, pri katerem se lahko prekopicnemo, pademo na nos, glavo, si zlomimo vrat, razbijemo glavo. Pomen 'naglo, na hitro, brez premišljanja itd.' pa se je od bežanja prenesel tudi na druge življenjske položaje, npr. odločiti se na vrat na nos, tj. 'nepričakovano, nenadoma, nahitro'.

◎ angl. *on the spur of the moment*; češ. *střemhlav*; hr., srb. *na vrat na nos*; *navrat nanos*; it. *a rotta di collo*; nem. *Hals über Kopf*; pol. *na leb na szyję*; rus. *slomja golovu*; slš. *ozlomkrky*.

znájt se do vratú v gódlji, gl. *biti do vratu v godlji*.

vráta

bíti pred vrátí /ekspr.; pren./ *biti zelo blizu, se napovedovati*

Samozavestno obnašanje naših novih vladarjev, njihovo poljubno spreminjanje zakonov, osvajanje institucij, njihov ležerni odnos do reakcij javnosti in sleherne kritike, kaže, da se vsaj v Sloveniji že približujemo koncu druge etape. Novi red je pred vrati. (Drago Jančar, Egipčevski lonci mesa, NB) | Kmalu bodo od ameriške računalniške industrije ostali samo še visoko zmogljivi polprevodniki in softver, ravnokar sem pa napovedal, da ne bomo imeli dovolj bencina, da bi pri softveru ostali še naprej na čelu. Prav boleče. To pomeni, bi rekel, da sem prišel zdaj končno na vrsto, da še jaz kaj dodam in si izmislim izhod iz te zmede, ki je pred vrati. (Robert

X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Pomlad je zdaj korakala v deželo z vsem svojim življenjem: trava je poganjala, lipe so brstele, sv. Jurij je bil že pred vrati in vsega je zmanjkalo v hiši. (Ciril Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Soglasje k Podobnikovemu podpisu je pozneje dal tudi izvršilni odbor SLS. V ljudski stranki so po tem dejanju menili, da je zdaj združitve z SKD tako rekoč pred vrati. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | »Pojdeš z menoj?« »Ne bom utegnila; velika noč je pred vrati, moram kaj pospraviti!« (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Smokvino drevo pa naj vas nauči: kadar postane njegova veja že muževna in odganja liste, veste, da je poletje blizu. Tako tudi vi: ko boste videli, da se to dogaja, véдите, da je blizu, tik pred vrati. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Zunaj brezglasje, zunaj molk, preteč in skrivajoč nesrečo. Usoda je stala pred vrati. Čutila jo je v vsem svojem bitju in bala se je je. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Ne godrnjajte drug nad drugim, bratje, da ne boste sojeni. Glejte, sodnik stoji pred vrati. Bratje, v trpljenju in potrpežljivosti si vzemite za zgled preroke, ki so govorili v Gospodovem imenu. (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Po prepričanju Dala Jorgensona, zaslužnega profesorja ekonomije na harvardski univerzi, ki je v Münchnu predstavil raziskavo v vzrokih rasti produktivnosti dela, so pravilne razvojne odločitve pomembne še zlasti za srednjeevropske države, ki stojijo pred vrati Evropske unije. (Delo, 26. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *biti pred vrati* z različico *stati pred vrati* temelji na predložni zvezi *pred vrati*, ki pomeni neposredno bližino vrat, preneseno bližino, napovedovanje koga, česa sploh.

◎ češ. *být přede dveřmi*; *stát přede dveřmi*; hr., srb. *biti pred vratima*; *stajati pred vratima*; *nalaziti se pred vratima*; it. *essere alle porte*; nem. *vor der Tür stehen*; rus. *stat' u poroga.dán odpřítih vrát*, gl. *dan*.

dnévi odpřítih vrát, gl. **dan**.

glédati kot bik v nôva vráta, gl. **bik**.

glédati kot těle v nôva vráta, gl. **tele**.

káj trka na vráta /ekspr.; pren./ *kaj se začinja, je tu*; prim. **biti pred vrati**

»Meni se mudi naprej, pa se ne morem tukaj s tabo dolgo pomenkovati in pričkat. Danes ti trka na vrata sreča, ne podi je proč, morebiti se ne bo nikdar več pri tebi glasila.« Mož se zamisli in pravi: »Naj pa bo!« (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Nobenega dvoma več ni. Pomlad letos trka na vrata bolj zgodaj. Cvetoči mandlji so sicer povsem običajni februarjski dogodek. (Delo, 15. feb. 2001, NB) | Toda reforme so ključnega pomena: v zadnjem času je evropska gospodarska rast zgrmela tako globoko, da je bilo celo v obdobjih zmernega razcveta ustvarjenih izjemno malo novih delovnih mest. Globalizacija, ki trka na vrata Evrope, položaja še zdaleč ne bo izboljšala. Zahodna Evropa nenadoma ne dohaja več naglo spreminjajočega se sveta. (Delo, 3. okt. 2005, NB)

◆ Frazem kaj *trka na vrata* je nastal po prenosu z oseb na stvari, pojme, tj. od koga, ki s trkanjem napoveduje prihod na obisk, na kaj, kar se pravkar začinja, prihaja.

mí o vólku, vólk na vráta, gl. **volk**.

naletéti na zaprta vráta /publ.; pren./ *ne biti sprejet, podprt (kje, pri kom)*

Prav zdravstvene ustanove pa si zaradi neveščosti v komuniciranju, zaradi »vgrajenega« nezaupanja do medijev, same delajo medvedjo uslugo. Še vedno se nemalokrat dogodi, da novinarji naletimo na zaprta vrata tedaj, ko bi za korektno poročanje zadostovala povsem poenostavljena razlaga brez vsakršnega »poseganja« v »zaupne« podatke. (Delo, 3. mar. 2000, NB) | Prijavil se je na zavod za zaposlovanje, vendar službe ni dobil. Tudi sam jo je iskal, vendar je povsod naletel na zaprta vrata. Danes razume, da ga nihče ni upal vzeti v službo. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Če bi Milošević hotel potrkati na ruska ali kitajska vrata, bi zelo verjetno naletel na zaprta vrata. Nekaj več možnosti bi imel, da bi s tiho podporo katere od teh dveh regionalnih sil dobil azil v kakšni od njiju odvisni manjši, relativno nepomembni državi. (Delo, 19. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *naleteti na zaprta vrata* temelji na besedni zvezi *zaprta vrata*, pomen le-te pa izhaja iz pomena sestavine *vrata*: v zvezi z *odpreti, pripreti, zapreti* 'omogočiti komu, da lahko kam gre, kaj naredi'. Glede na to je besedna zveza *zaprta vrata* postala prisposoda za to, kar ne omogoča komu, da lahko kam gre, kaj naredi. Ta ima enak pomen v blizupomenskih frazemih *ostati pred zaprtimi vrati, trkati na zaprta vrata, za zaprtimi vrati, znajti se pred zaprtimi vrati*.

ostájati pred zaprtími vráti, gl. *ostati pred zaprtimi vrati*.

ostáti pred zaprtími vráti /ekspr.; pren., nedov. *ostajati/ biti zavrnjen, ne uspeti v prizadevanjih*

Res pa je, da je z vidika uresničitve sanj posameznikov zaradi njihovega današnjega položaja ta splošno pozitivna ocena lahko tudi drugačna. Mislim predvsem na socialne stiske dela naših sodržavljanov, ki še niso našli zaposlitve ali pa so delo izgubili in so ostali pred zaprtimi vrati prihodnosti. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Čez tri leta so »vjavniško« dobo uspešno prestale Češka, Madžarska in Poljska, ki so jih leta 1999 sprejeli v Nato; Romunija in Slovenija, ob tej trojici najverjetnejši kandidatki, pa sta z dolgim nosom ostali pred zaprtimi vrati. (Delo, 30. mar. 2004, NB) | Na predlog novinarjev je nekaj stvari v predlogu zakona celo popravil – seveda, novinarjem res ni pametno iti v zobe. Kulturni ustvarjalci pa so ostali pred zaprtimi vrati, minister ni hotel izgubljeni časa z njimi. Umetniki se počutijo ponižane in razžaljene, odrinjene na rob in preko njega. (Delo, 15. jun. 2007, NB) | Na pragu tretjega tisočletja se ta država nič več ne koplje v gospodarskem razcvetu, delovna mesta so čedalje redkejša, delodajalci pa

izbirčni – in polni predsodkov in strahu. Zaradi vsega tega pripadniki t. i. obarvanih manjšin (minoritets vi-sibles) ostajajo pred zaprtimi vrati uradov in podjetij, ne glede na dokazila o izobrazbi, ki jih imajo v žepu. (Delo, 12. jul. 2007, NB) | Učinkovitost sama po sebi (ekonomski kazalci o rasti gospodarstva, padec inflacije, nova delovna mesta, izboljšana uprava itd.) še ne prinaša zagotovila in dovolj jasne varnosti pred poskusi totalnega obvladovanja družbe. Če je seveda sploh vse to res. Kajti o tem je mogoče dvomiti, ko človek gleda množice mladih ljudi, ki ostajajo pred zaprtimi vrati šol, brez upanja na prihodnost z znanjem in možnostjo uveljavitve. Mogoče je dvomiti, če človek bere članke o obubožanem zdravstvu in kulturi. (Drago Jančar, Egip-tovski lonci mesa, NB)

◆ Gl. *naleteti na zaprta vrata*. Ustrezni nemški frazem je *vor verschlossenen Türen stehen*.

pokazáti kómu vráta /ekspr.; tudi pren./ *narediti, povzročiti, navadno z ostrimi besedami, grobim ravnanjem, da kdo zapusti določen kraj, prostor; grobo odsloviti; grobo odpustiti*

Resnici na ljubo se je na časopisnem papirju znašel le del arzenala, ki ga Slovenci gojimo za tovrstni sestop. Ljudi na položajih znamo tudi žagati, rezati, odrezati, vreči s prestola, zbrcati, kogar ne maramo več, odsloviti, mu pokazati vrata, vzeti v nemilost, se ga kratko malo znebiti, celo zbrisati s prizorišča. (Delo, 26. nov. 2005, NB) | Žef je zaklel, udaril po mizi in rekel, naj stopijo ven z njim. Na lastne oči bodo videli, kako ji bo pokazal vrata. Smejali so se mu, kajti nihče ni jemal resno njegovih besedi. (C. Kosmač, Človek na zemlji, NB) | Končno sem ju torej dobil na samem v svoji sobi in jima iztepel neumnost iz glave. In jima nato pokazal vrata. Toda še vedno nista bila zadovoljna. (Jim Thompson, Ženska da je kaj, NB) | Le katera izmed bank bi si privoščila pokazati vrata dokazano vestnim dolgoročnim varčevalcem in izstopiti iz uveljavljenega projekta nacionalnega varčevanja?! (Delo, 10. okt. 2001, NB) | Če slučajno enemu izvajalcu pade na pamet, da bi zaščitil svojih podjetniških interesov uveljavljal pri ministru, da ne rečem kar pri predsedniku vlade, bi mu morala oba prijazno pokazati vrata in mu jasno povedati, da je njegov pogovorni partner Dars kot naročnik. (Delo, 30. okt. 1999, NB) | Na mladinskem SP v Hemsedalu leta 1991, kjer je Košir osvojil naslov prvaka v superveleslalomu, se je Vrhovnik uvrstil nekam na rob trideseterice v veleslalomu, v slalomu pa je odstopil. V članski reprezentanci mu je Tomaž Cerkovnik že hotel pokazati vrata, potem ga je, prav na račun tega, da je na treningih vlekel s svojo prizadevnostjo, vendarle obdržal. (Delo, 16. dec. 1999, NB) | Najstarejša hči Helene (Paprika Steen) je raje odšla s trebuchom za kruhom. Njun starejši brat Christian (Ulrich Thomsen) je poskušal misliti s svojo glavo, zato mu je oče pokazal vrata in jih za njim trdno zaprl. (Delo, 17. jan. 1999, NB)

◆ Frazem *pokazati komu vrata* je nastal po opisu položaja v določenem prostoru, iz katerega kdo

koga navadno grobo nažene, odslovi, pri čemer mu s kretljivo pokaže vrata ali mu to tudi pove: *tam so vrata*. Preneseno se izraz uporablja, kadar kdo koga grobo, pogosto tudi neutemeljeno odpusti iz službe. Frazem ima že J. Glonar (SSJ, 290) pri iztočnici *pokazati: pokazati komu vrata*: pognati ga. Pred njim tudi že Plet. II, 118: *vrata pokazati, die Thüre weisen*. Ruski frazeologi imajo ustrežno rus. *pokazat' na dver'* za kalk po fr. *montrer la porte à qn.* (gl. RF³, 2005, 176).

© angl. *to show so. the door*; češ. *ukázat komu dveře*; *ukazovat komu dveře*; fr. *montrer la porte à qn.*; hr., srb. *pokazati komu vrata*; nem. *jmdm. die Tür weisen*; *zeigen, wo der Zimmermann das Loch gelassen hat*; pol. *pokazać komuś drzwi*; rus. *ukazat' komu na dver'*; *pokazat' komu na dver'*; *vystavit' kogo [za dver']*.

politika odprtih vrat, gl. politika.

postaviti koga pred vrata /ekspr.; pren./ *grobo, neprijazno odpustiti koga iz službe ali vreči ga iz stanovanja, iz kakega prostora sploh*; prim. **pokazati komu vrata**

Naj se gospod obrne na *Salvation Army*, Vojsko rešitve. In gladko ga je postavil pred vrata. Če si je zmožgel zgraditi tako grobnico, če je pripravljen investirati v onstranstvo, potem se je pač tako odločil. (Drago Jančar, Posmehljivo pozeženje, NB) | Hoteli so nas slepiti, da je Zarnik ljubljeneč ljudstva, da je olje v kolesnicah slovenskega državnega voza, ki zastaja – to je bila ponovna prevara. Ali bi si Svetec in Costa drznila takega ljubljence naroda, ki mu ljudstvo vsak dan pošilja pisma podpore, obravnavati tako poniževalno in ga kot garjavo ovco postaviti pred vrata? (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Trener Perica je namreč prvega vratarja postavil pred vrata, hkrati pa napovedal, da bo sam zapustil klub, če njegove odločitve ne bodo spoštovali. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Začelo se je malo prej v lokalu na Medvedovi, kjer se je zabavala večja skupina gostov, ko je vstopil 22-letni domačin A. D., jih najprej začel zmerjati, nato pa je poskusil še s silo. Postavili so ga pred vrata, vendar se je zunaj stepel z za zdaj še neznanim moškim, kar gostom ni ostalo skrito in so odšli pogledat, kaj se dogaja. (Delo, 23. nov. 2000, NB)

♦ Frazem *postaviti koga pred vrata* temelji na predstavi, da je kdo grobo, neprijazno odstranjen z delovnega mesta ali iz stanovanja s postavitvijo pred vrata le-teh.

© angl. *to throw so. out*; češ. *vyrazit s někým dveře*; *vyrazit někoho ze dveří*; *vyprovodit ze dveří koho*; *vyprovodit od dveří koho*; fr. *mettre qn. à la porte*; *jeter qn. dehors*; nem. *jmdm. vor die Tür setzen*; *jmdm. den Stuhl vor die Tür setzen*; rus. *vystavit' (za dver') kogo*; *vyprovodit' kogo*.

přiti kám skozi stránska vráta /ekspr.; pren./ *přiti kam ne po redni, upravičeni, uradni poti; přiti kam s protekcijo*

Pritožniki upajo, da bodo do stanovanja morebiti prišli skozi stranska vrata, saj računajo, da bo ljubljanska županija Vika Potočnik skoraj zagotovo ugodila nekaj prošnjam; četudi le iz političnih razlogov. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Poti na velike filmske festivale so različne, tja pa se da priti tudi skozi stranska vrata. (Delo, 22. avg. 2001, NB) | Kritičen do soigralcev – Roman Pungartnik (na fotografiji v akciji) je v reprezentanco prišel skozi stranska vrata, na vseh tekmah pa je bil eden borbenejših igralcev. (Delo, 4. feb. 2002, NB) | Med pohodom vojne proti terorizmu se je ta teden že drugič v enem desetletju končala hladna vojna. Rusija je skozi stranska vrata prišla v Nato in z ZDA podpisala sporazum o zmanjšanju aktivnega jedrskega orožja. (Delo, 1. jun. 2002, NB) | V Barceloni 92 je reprezentanca štela 31 športnikov, med njimi je bilo kar nekaj takih, ki so prišli na igre skozi stranska vrata. Sam tedaj niti ne bi bil pozoren na to, ko me ne bi opozorili tisti naši pravi asi, češ, Tomo glej, ti so pa pravi turisti. (Delo, 2. avg. 2004, NB) | O fizično napornih pripravah na vlogo je spregovoril tudi Jamie Foxx, ki si je prestižno nagrado za najboljšo glavno moško vlogo po presoji akademije zaslužil z upodobitvijo legendarnega slepega soul pevca Raya Charlesa v filmu *Ray*. Foxx, ki je v svet hollywoodskega filma vstopil skozi stranska vrata, z manjšimi vlogami pretežno v komedijah, se je v osebnost Raya Charlesa, čigar razburkan obstoj so zaznamovali tragično otroštvo, nezaslišana slava, odvisnost od heroína ipd., življal kar leto dni. (Delo, 1. mar. 2005, NB) | Božidar Milović je kot član vodstva Socialistične narodne stranke Črne gore jugoslovanskega premiera Momira Bulatovića celo izjavil, da črnogorska glasila neutemeljeno pišejo o nekakšni zmagi Đukanovićeve diplomacije, ki da je v resnici stopila skozi stranska vrata steklene palače na Vzhodni reki, »verjetno v paketu s predstavniki Slovenije ali BiH«. (Delo, 7. sep. 2000, NB) | Pri tem bo lahko računal s podobnim proračunom kot v minuli sezoni. Z nekaj več kot pol milijona evrov bodo Kodeljevčani nastopali v DP in pokalu FIBA, niso pa se še odrekli upanju, da bi skozi stranska vrata vnovič vstopili v ligo Goodyear. (Delo, 28. jul. 2002, NB)

♦ Frazem *přiti kam skozi stranska vrata* temelji na dejstvu, da mnogi posamezniki urejajo svoje stvari pri upravnih organih, a tudi v zdravstvu in drugod, ne po redni, uradni, pogosto tudi daljši poti, tj. ne prihajajo kot vsi drugi na glavna vrata, ampak preko vrste na stranska vrata. Stranska vrata, včasih tudi zadnja vrata, so tako postala prispodoba za protekcijo, za neenakopravno, nepravilno delovanje številnih javnih služb in ustanov.

© hr., srb. *ući na mala vrata*; *ući na zadnja vrata*; *ući kroz mala vrata*; *prodrijeti kroz mala vrata*.

státi pred vráti, gl. *biti pred vrati*.

stopíti kám skozi stránska vráta, gl. *priti kam skozi stranska vrata*.

trkati na vráta [kóga/česa] /ekspr.; pren./ *skušati doseči kaj pri kom, čem*

Od takrat se je pri Olimpiji veliko spremenilo. Vodilne vloge igrajo nekateri, ki so v mojih ljubljanskih letih šele trkali na vrata prvega moštva. A očitno gre za dobro delo kluba v zadnjih letih, saj uvrstitev v finale ni naključna. (Delo, 30. mar. 2000, NB) | Širjenje Nata na vso Evropo bi zmanjšalo nepredvidljivost dogajanj na evropski celine in tudi v transatlantskem prostoru. Nato bo v ne tako oddaljeni prihodnosti postal varnostni sistem za vso Evropo; tedaj bi se lahko znašli v položaju, da bi prosili in ne le trkali na vrata. (Delo, 25. avg. 2001, NB) | Kaj se bo zgodilo s tem študentskim klubom, če bo država spremenila zakon? Delovanje kluba bi popolnoma zamrlo, vrnilo bi se deset ali petnajst let v preteklost, v čas, ko so študenti trkali na vrata različnih podjetij, prosili za žepnino in bili zadovoljni, če so lahko v enem letu pripravili manjši kantavtorski večer. (Mladina 2006, št. 26, NB) | Ključno vprašanje je bilo, ali bodo državljani EU sprejeli naslednji krog širitev. In ta čas so menja do tega zelo negativna. Potem smo izdali knjigo, z njo smo lobirali na komisiji EU in v državah članicah trkali na vrata, da naj kaj naredijo za umetnost in kulturo Balkana. (Delo, 26. apr. 2007, NB)

◆ **Frazem trkati na vrata [koga/česa]** izhaja iz besedne zveze *trkati na vrata*. Preneseno na druga področja se je razvil pomen prizadevanja za dosego česa pri kom, čem.

trkati na zaprta vráta /ekspr.; pren./ *brezuspješno skušati doseči kaj*

K založniški dejavnosti ali sodelovanju z revijo Ekran nisem bil nikoli vabljen. Tudi pri drugih založnikih sem običajno trkal na zaprta vrata. Neki urednik mi je namignil, da mu je vodja Kinoteke odsvetoval sodelovanje z mano. (Delo, 27. sep. 2005, NB) | Izpolnjujemo politične in gospodarske pogoje in druge države jugovzhodne Evrope tega signala ne bi mogle spregledati. A če že Slovenija trka na zaprta vrata, nimajo Hrvaška, Makedonija ali Albanija sploh nobenega upanja. (Delo, 12. jun. 1999, NB) | Ne zdi se nam to pomembno vprašanje, saj mnogim ne, vidim po obrazu in nasmehih, češ, trkate na zaprta vrata, govorite ljudem, ki ne bodo slišali vaših jadicovanj. (Državni zbor RS: 18. redna seja, 23. 06. 2006, NB)

◆ Gl. *naleteti na zaprta vrata*.

vsa vráta so [(na) širôko] odprta kómu /ekspr.; mn., pren./ *kdo ima vse možnosti za kaj*

»Justinijan, hočem, da so poslej odprta vsa vrata v palači Epaftoditu, da sije nanj vsa tvoja milost. On mi je podaril konje!« (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Prva knjiga, NB) | V državo se vračajo Islandci, ki so emigrirali pred davnimi leti, prihajajo pa tudi tujci, ki so jim na široko odprta vsa vrata. (Delo, 14. apr. 2001, NB) | Oblikovalcu zvoka, ki je poln zamisli, so odprta

vsa vrata na vsa področja, pa naj oblikuje različen zvok za toplo in mrzlo vodo, kadar teče ali kaj drugega ... (Delo, 18. jun. 2001, NB) | Priložnost sem z veseljem zagrabil in nekajtedensko zbiranje statističnih podatkov in priprava prispevka v Akciji -10% v Sloveniji se mi je bogato poplačalo. Od tistih prvih srečanj in razgovorov so nam vedno odprta vsa vrata v svetu in vseh organizacijah, s katerimi nemški svet sodeluje. (Delo, 21. jul. 2001, NB)

◆ Pomen frazema *vsa vrata so [(na) široko] odprta* komu temelji na pomenih sestavin *vrata* v zvezi z *odpreti, pripreti, zapreti* 'omogočiti komu, da lahko kam gre, kaj naredi' in *odprta*.

◎ češ. *dveře [jsou] otevrěné*; fr. *toutes les portes sont ouvertes à qn.*; hr., srb. *imati otvorena vrata*; nem. *jmdm. stehen alle Türen offen*; rus. *dveri ot-kryty*.

vstopíti kám skozi stránska vráta, gl. *priti kam skozi stranska vrata*.

za zaprtími vráti /ekspr.; tudi pren./ *brez prisotnosti novinarjev, javnosti; skrivno, tajno*

Obskurno »mesto pastirjev« utegne postati tako znano kot Camp David, Taba, Oslo ali Helsinki, kjer so izraelski pogajalci sklepali mirovne sporazume z arabskimi sosedomi. Začetku pogajanj, ki bodo ves čas za zaprtimi vrati, kaže kar dobro. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Med drugimi, da hude oblike nasilja doživlja na celjskem območju blizu 900 otrok in odraslih, saj se po ugotovitvah strokovnjakov pravo družinsko nasilje praviloma dogaja za zaprtimi vrati. Koliko nasilja ostaja zamolčanega, je nemogoče oceniti. (Delo, 16. maja 2000, NB) | Delodajalci po drugi strani zatrjujejo, da sindikati navajajo napačne podatke o plačah in da namenoma spregledujejo njihov poziv k pogajanjem o panožnih kolektivnih pogodbah. Ker pogajanja socialnih partnerjev potekajo za zaprtimi vrati, zastopniki vlade pa so le opazovalci dogajanja, je malo verjetno, da se bo klobčič sporov kmalu razpletel. (Delo, 23. maja 2000, NB) | Če pa želimo doseči le nekaj popravkov, lahko s kritiko dosežemo marsikaj, če se je le pravilno lotimo. Kriticirajmo le na štiri oči (za zaprtimi vrati in brez dvignjenega glasu, da je drugi ne slišijo) in pred tem izrecimo prijazno besedo ali poklon. (Delo, 3. jul. 2001, NB) | Ah, ne pozabite, tisto, kar vidimo in kar se dogaja za zaprtimi vrati vladnih kabinetov, je nekaj docela različnega. Pravzaprav je nekaj nesoglasij in trenj ne samo med demokrati in republikanci, temveč tudi znotraj vlade. (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Marie-Jose Perek, olimpijska zmagovalka leta 1996 v tekih na 200 in 400 m, spet trenira na rodnem otoku Guadeloupe. Francozinja, ki je odkorakala z OI v Sydneyju, ker naj bi jo nadlegovali v hotelu, vadi za zaprtimi vrati v Pointe-a-Pitru. (Delo, 18. dec. 2001, NB) | Že pred današnjo dopoldansko sejo upravnega odbora Krke Telekoma, ki bo potekala za zaprtimi vrati, je jasno, da bodo na njej pozornost, poleg obširnega dialoga o sodelovanju s pokrovitelji, namenili predvsem izvolitvi direktorja, športnega direktorja in generalnega

sekretarja. (Delo, 12. nov. 2001, NB) | Prav osupli smo bili, ko smo videli, kako naklonjeno so slovenski partnerji sprejeli naše načrte. Seveda smo za zaprtimi vrati veliko razpravljali o njihovi uresničitvi, o modelih in tudi pomislekih. (Delo, 13. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *za zaprtimi vrati* temelji na besedni zvezi *zaprta vrata*, pomen le-te pa izhaja iz pomenov sestavine *vrata*: v zvezi z *odpreti*, *pripreti*, *zapreti* 'omogočiti komu, da lahko kam gre, kaj naredi'. Glede na to je besedna zveza *zaprta vrata* postala prisodoba za to, kar ne omogoča komu, da lahko kam gre, kaj naredi. Posledično je dogajanje za zaprtimi vrati dobilo pomen skrivnosti, tajnosti.

◎ češ. *za zavřenými dveřmi; při zavřených dveřích*; fr. *à huis clos*; hr., srb. *iza zatvorenih vrata; kod zatvorenih vrata*; nem. *hinter verschlossenen Türen*; rus. *za zakrytymi dverjami; pri zakrytyh dverjah*.

zalopútniti kómu vráta pred nósom, gl. *zapreti komu vrata pred nosom*.

zapréti kómu vráta pred nósom /ekspr.; pren./ *očitno ne želeli sprejeti koga; zavrniti koga*; sop.:

zaloputniti komu vrata pred nosom

Tu vlada stihija. Vsakdo lahko vsakomur zapre vrata pred nosom. Žal je vse prepuščeno dobri volji tistega, ki ima moč. (Delo, 23. feb. 2004, NB) | Zaprtih in preganjanih novinarjev, ki so se oblasti zamerili zaradi kritičnega peresa, je sicer še veliko, toda mnogo bolj jim bo pomagalo, če bo EU Turčijo držala na povodcu s strogimi pogoji za pridružitve, kot pa če ji preprosto zapre vrata pred nosom. (Mag, januar–december 2007, NB) | Kje torej ostaja pregovorno slovensko človekoljubje, ko smo zaradi povsem izpraznjenih polic ponižanim sodržavljanom vsi skupaj zadali še nižji udarec in jim, lačnim, meni nič, tebi nič zaprli vrata pred nosom? Sploh vemo, koliko jih je, družin, ki danes ne bodo zmogle enega samega poštenega obroka? (Delo, 25. 3. 2009, NB) | Celo Hillary Clinton, ki je hotela kupiti novo stanovanje kot kandidatka za senatorko New Yorka (če se hoče potegovati za senatorski položaj, mora imeti v tej zvezni državi stalno bivališče), je naletela na oviro: tudi njej so odborniki neke stolpnice na Upper East Sidu brez posebnih težav zaloputnili vrata pred nosom. (Delo, 1. feb. 2000, NB) | Vrnil se je torej v revno kraljestvo in ji zaloputnil vrata pred nosom, češ naj kar prepeva tisto svojo: »Joj, moj ljubi Avguštin, vse gre v Tuhinj, vse gre v Tuhinj!« (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | To, da jih je zdaj videl kot hladne, preračunljive in sebične manipulatorje, ki so dejansko sposobni uživati v tem, da ga mučijo, ki so bolj žejni njegove krvi kot solz, je bilo dejstvo, ki je bilo posledica njegove lastne politike. Moral bi biti razsodnejši in tem pogoltnežem zaloputniti vrata pred nosom. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Honda je Richardsu vsilila za drugega voznika Japonca Takuma Sata, Villeneuve pa se je vdi-

njal vsem, ki so ga še pred kakim letom snubili k sebi, McLaren-Mercedesu se je ponujal celo za testnega voznika, toda povsod so mu zaloputnili vrata pred nosom. (Delo, 6. jan. 2004, NB)

◆ Frazem *zapreti komu vrata pred nosom* s sopomenko *zaloputniti komu vrata pred nosom* je nastal iz enako glasečih se besednih zvez po prenosu na druge življenjske položaje. Tak prenesen pomen ima že besedna zveza *zapreti komu vrata*: 'onemogočiti komu, da lahko kam gre, kaj naredi'. Osnovni pomen besedne zveze *zapreti komu vrata pred nosom* je v navedkih: Šel je za njima. Toda, ko mu je Marjanica zaprla vrata pred nosom, je stopil k vodnjaku in čakal. (I. Pregelj, Mlada Breda, NB) | »Raje je o meni poizvedovala pri sosedih,« zatrjuje Lilijana. »Ko je na pogovor k socialni delavki prišla z menoj mama, ji je zaprla vrata pred nosom, češ da naj počaka na hodniku.« (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Enako v sopomenki *zaloputniti komu vrata pred nosom*: Mladi fantje kratko pristriznenih las in v klasičnih moških oblekah hodijo od hiše do hiše, vendar jim stanovalci velikokrat nesramno zaloputnejo vrata pred nosom, še preden se lahko predstavijo. (Delo, 5. mar. 1998, NB)

◎ angl. *to shut/slam the door in so. s face*; češ. *přibouchnout dveře před nosem komu; zabouchnout dveře před nosem komu*; fr. *fermer la porte au nez de qn.*; hr., srb. *zalupiti komu vrata pred nosom; zatvoriti komu vrata pred nosom; zalupiti komu vrata izpred nosa; zatvoriti komu vrata izpred nosa*; pol. *zamknąć komuś drzwi przed nosem*; rus. *ne pustit' na porog kogo*.

zijaťi kot bik v nōva vráta, gl. **bik**.

znáťi se pred zaprťimi vráti /ekspr.; pren./ *biti zavrnjen, ne uspeti v prizadevanjih*

Čedalje več je takih, ki so pripravljeni na »vojno« med podjetjem GR – ta je zdaj s tako imenovanim postopkom mirne posesti zavzel prostore ljubljanskega sejmišča in se odločil, da bo sam pripravljaval sejme – in družbo Ljubljanski sejem, ki je sejme pripravljala zadnjih sedem let, zdaj pa se je znašla pred zaprtimi vrati. (Delo, 21. avg. 1998, NB) | V kočljivi situaciji pa so se zagotovo znašli mnogi mladi, ki bi prav v tem času želeli začeti s pripravništvom, pa se nemalokrat znajdejo pred zaprtimi vrati. Vodstva posameznih zdravstvenih domov zdaj namreč pripravnikom ne upajo več ponujati pogodb o volontiranju. (Delo, 14. feb. 2000, NB)

◆ Gl. *naleteti na zaprta vrata*.

◎ hr., srb. *naići na zatvorena vrata*.

vražji

iméti vrážjo sréčo, gl. **sreča**.

vréča

kupíti máčka v vréči, gl. **maček**.
máček v vréči, gl. **maček**.

vréči

vréči kàj v ísti kòš, gl. **koš**.
vréči kàj v kòš, gl. **koš**.
vréči kóga čez pràg, gl. **prag**.
vréči kóga na césto, gl. **cesta**.
vréči kóga na finto, gl. **finta**.
vréči kóga pod káp, gl. **kap**.
vréči kóga s prestóla, gl. **prestol**.
vréči kóga/kàj v stáro šáro, gl. **šara**.
vréči kómu pések v oči, gl. **pesek**.
vréči kómu rokavíco [v obráz], gl. **rokavica**.
vréči kómu trnek, gl. **trnek**.
vréči oči na kóga/kàj, gl. **oko**.
vréči okó na kóga/kàj, gl. **oko**.
vréči píško v korúzo, gl. **puška**.
vréči še zàdnji adút, gl. **adut**.
vréči v ísti kòš, gl. **koš**.
vréči v zobé kómu kàj, gl. **zob**.
vréči vsè v èn kòš, gl. **koš**.

vréči se

vréči se pod vlák, gl. **vlak**.

vréd

vrníti kómu z obréstmí vréd, gl. **obresti**.

vréden

kàj ni vrédno [niti] prebíte páre, gl. **para**.
med bráti [je kàj vrédno], gl. **brat**.
ne bíti vréden píškavega oréha, gl. **oreh**.
ne bíti vréden póčenega gróša, gl. **groš**.
[za] èn màk [vréden], gl. **mak**.

vrél

hodíti kot máček okrog vréle káše, gl. **maček**.
hodíti kot máčka okrog vréle káše, gl. **mačka**.
hodíti okrog vréle káše, gl. **kaša**.

vrême

kot aprílsko vrême /nevtr.; primera, v povedni rabi/
zelo muhast, nestanovitén, nezanesljív; prim. preg.
Ženska je kakor aprílsko vreme (J. Pavlica,
 670)

Ne znaš se brzdati! Taka si kot aprilsko vreme. (T. Svetina, Ukana I., 1966, 65) | Življenje osovniških faranov je bilo kakor aprilsko vreme; že ob tistih časih, ko je stari župnik pridigal gluhim ušesom, po njegovi smrti pa še celo. (I. Cankar, Troje povesti, 1911, 98) | Čudne muhe (sršene, čudne misli, kaprice) ima; muhasta je ko april-

sko vreme. (J. Pavlica, 258) | Toda kakor v vseh časih so zlasti tudi v današnjem državno politični interesi često le aprilsko vreme, ki se menja z vsako bistro nasprotnikovo potezo na šahovski deski politike. (F. Kozak, Članki in zapiski, 1953, 110) | Ko je šlo za šport in tudi sicer, nikakor niso bili kot aprilsko vreme: svoji opredelitvi so ostajali zvesti v najrazličnejših vlogah – od tekmovalcev do organizatorjev in sodnikov. (Delo, 25. apr. 2000, NB) | Razpoložje v hramu slovenskega rokometu se je v 60 minutah igre med KE Neutro Robertsom in Budućnostjo spreminjalo kot aprilsko vreme, skoraj 3000-glava množica pa je iz popolnega obupa prehajala v navdušenje. (Delo, 20. apr. 1999, NB)

◆ *Primerá kot aprílsko vreme*, prav tako frazem *biti aprílski*, temeljita na dejstvu, da je vreme v aprilu navadno zelo muhasto, nestabilno. S prenosom na človeka sta nastala frazema, s katerima slikovito ponazarjamo ljudi, ki so muhasti, nestanovitni, spremenljivega razpoložja. Besedno zvezo *aprílsko vreme* najdemo pri Plet. I, 6 (*aprílsko vreme*, Aprilwetter) in pri J. Glonarju, SSJ, 4: *aprílsko* († *aprílovo*) *vreme* (nestalno, muhasto).

vréščati

vréščati kot sráka, gl. **sraka**.
vréščati kot šója, gl. **šoja**.

vréti

krí vré kómu [v žílah], gl. **kri**.
vréti kakor hudoúrník, gl. **hudourník**.
vréti kot hudoúrník, gl. **hudourník**.
vréti kot v čebelnjáku, gl. **čebelnjak**.
vréti kot v kótlu, gl. **kotel**.

vrh

čéšnja na vrhu tóрте, gl. **češnja**.
od vrha do tál /ekspr.; prisl. zv., tudi pren./ *v celoti; popolnoma*; sop.: **od glave do pet; od glave do nog**
 Klobuk je kupil Juriju, ko je imel opravke pri komisiji, in dal mu je svoje visoke škornje, ker so prizadevali njemu preveč sitnosti pri obujanju. Tako je bil mladenič nov od vrha do tal. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Prepirljivec ali hujskač nisem in poučiti se tudi rad dam, pa sem ga prosil odpuščanja, naj ne zameri nevesčemu laiku, ki je mislil, da poslujejo sodišča zaradi strank in zaradi prebivalstva, ne pa zaradi pravosodne uprave ... Nekaj je moralo biti napačnega v teh mojih besedah, kajti Jošt Pip se je ustavil, me premeril od vrha do tal in zarohnel: »Ali veš, kaj si ti? Ti si socialni demokrat!« (Fran Milčinski, Igračke, NB) | Nemočno ujeti utripi njegovega srca so ji zanašali skeleč nemir v roko, po laktu navzgor in od srca navzdol, in že je spoznala, ne s pametjo, marveč z živci, da ji srce bije enako ubijalsko kakor njemu, potem jo je tuj, neznanški, grozljiv srh obliil in stresel do najglobljega bistva, kakor bi hud potre-

sni sunek hišo zamajal od vrha do tal. (Gitica Jakopin, Devet fantov in eno dekle, NB) | Velika radost je bila v Kurentovem srcu, ko se je napotil v dolino. Občutil je, da je ves od vrha do tal tako močan in poln zaupanja, kakor ni bil nikoli poprej. (Ivan Cankar, Kurent, NB) | Nameravala sem počistiti hišo od vrha do tal, toda bila sem tako – no, saj je vseeno. Takoj zjutraj se bom lotila dela. (Jim Thompson, Ženska da je kaj, NB) | Alfred Gusenbauer je obljubil, da bo vodil »odločno opozicijsko politiko«, zato da bi stranka vnovič pridobila vladno odgovornost. Namerava jo prenoviti od vrha do tal in jo narediti privlačno tudi za mlado generacijo. (Delo, 18. feb. 2000, NB) | Domači iz stanovanjske hiše v Mengšu so bili zdoma od torka opoldne do srede popoldne, kar je padlo v oči tudi predznemu nepridipravu, ki je vdrl in hišo premetal od vrha do tal. (Delo, 6. okt. 2000, NB) | Zdaj bodo te službe drastično reformirali. To, da ne odpuščajo množično, samo pomeni, da imajo preveč dela z drugim – preuredili jih bodo od vrha do tal. (Delo, 30. okt. 2001, NB) | Popoln neuspeh »kazenske odprave«, ki bi morala zbrisati spomine na lansko 11. mesto na OI, je pretresel srbsko košarko od vrha do tal. Željko Obradović tudi uradno ni več selektor reprezentance SČG ... (Delo, 6. okt. 2005, NB) | »Truplo smo odpeljali, prav tako žensko, ki je streljala. Lokal bomo preiskali od vrha do tal. Morda odkrijemo še kaj drugega,« je sarkastično rekel in molil Čarljuj papir. (Delo, 6. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *od vrha do tal* temelji na količinsko-merskem vrednotenju koga, česa. Predložna zveza *od vrha do tal* namreč izhaja iz merjenja koga, česa od vrha do tal, rezultat takega merjenja pa tako predstavlja celoto, popolnost koga, česa. Na enaki predstavi – upoštevajoč človeško telo – sta nastala tudi frazema *od glave do pet* in *od glave do nog*.

[samó, le] vrh ledéne gôre /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi/ *samo začetek, del česa, navadno slabega*

Otroka sta postala razvijena mestna mulca, le da ona tega ni opazila. Ni hotela. Nekje daleč v sebi pa je vedela, da je vse skupaj krinka in vrh ledene gore. (Sonja Koranter, Tri pike in muha, NB) | Njen učinek je le nekaj minut kasneje podkrepil bavarski trgovec z orožjem in očitno dolgoletni skrivnostni dobrotnik CDU Karlheinz Schreiber, ki se iz previdnosti že nekaj časa zadržuje v Kanadi. V bavarski magazinski oddaji Report je po telefonu namignil, da je vse doslej razkrito le vrh ledene gore in da bo o podrobnostih treba povprašati še mnoge pristojne politike. (Delo, 12. jan. 2000, NB) | Če bi hoteli v slovenskem zdravstvu zadostiti vsem naložbenim potrebam, bi morali imeti 60 milijard tolarjev. Kar pa je seveda le vrh ledene gore. Kaj bo v prihodnje z obsegom zdravstvenih programov, ki krepko prese-gajo 200 milijard tolarjev? (Delo, 15. feb. 2001, NB) | Policija poskuša mafijce premagati z vsemi sredstvi, mediji pa redno poročajo o razbitih zločinskih mrežah.

Toda to je samo vrh ledene gore. Zaradi boljše zavarovanih jeklenih konjičkov je tihotapstva avtomobilov iz Nemčije proti vzhodu menda nekaj manj in tudi število nezakonitih prestopov meje se je leta 2000 zmanjšalo (Delo, 5. sep. 2001, NB) | Davčna uprava je pregledanim podjetjem dodatno odmerila za 2 milijardi tolarjev davkov in prispevkov. Seveda pa so ta odkritja le vrh ledene gore, kajti velik del sive ekonomije, ki jo opravljajo zasebniki (»fušanje«, izdajanje stanovanj, različna popravila in gradbene storitve), v njih ni zajet. (Delo, 9. nov. 2002, NB)

◆ Predstava, po kateri je nastal frazem *[samo, le] vrh ledene gore* temelji na dejstvu, da je vrh ledene gore, ki štrli iz morja le manjši del gmote, ki jo predstavlja ledena gora, plavajoča v morju.

◎ nem. *die Spitze des Eisbergs*.

vrisk

biti kàkor vrisk /zastar.; primera, v povedni rabi/ *biti slabe, kisle volje, kot kislica*

... pri človeku pa ni tiste lastnosti; če je starji, kisleje se drži; in ko bi se časi ne presladil z vinom, dobro vem, da bi nazadnje bil tak, kakor vrisk. (F. Levstik, Popotovanje, SG 1858, 137)

◆ Gl. *kisel kot vrisk*.

držati se kot vrisk /zastar.; primera/ *kislo se držati*

To zgodnja je pomlad. Vesel beži meščan iz mesta na gosti, kjer pri kozarčku se ko vrisk drži in vince maje ga in stresa. (J. Murn, ZD I, 401)

◆ Gl. *kisel kot vrisk*.

kisel kàkor čiški (čički) vrisk, gl. *kisel kot vrisk*.

kisel kot vrisk /ekspr.; primera/ *zelo kisel*; sop.: **kisel kakor čiški (čički) vrisk**

Zato, ker je treba pri temle vinu, ki je kislo kakor čiški vrisk, vsaj treh; enega, ki vliva v onega, ki pije, in enega, ki tega drži, da ne uide pred takim vinom! (I. Zorec, Pomenki, 1921, 61) | Ko so drugod zorele češnje, celo kaka rana hruška je bila že dobra, so bile drenulje še kisle ko vrisk. (Fran S. Finžgar, Iz mladih dni, 1953, 36) | Starega pa res ne bom pil. Gotovo je že kislo kot vrisk. (B. Zupančič, Meglica, 1966, 160) | Zadruga se zato drugače rešuje: krompir za svinje prodaja po 80 dinarjev, kot vrisk kislo grozdje po 220. (Pavliha, 1965, št. 40, 19)

◆ Izvor primere *kisel kot vrisk* temelji na zastar. *vrisk* 'kis' (po Pleteršniku označuje *nekaj zelo kislega: kislo kot vrisk*, tj. *tako kislo, da človek, če jed pokusi, zavriska ali zavrešči*, pri Glonarju, SSJ, *da človek kar zavriska, tako je kislo*). Izraz *vrisk* sta kot poimenovanje za *kis* poznala že Pohl in Cigale. Sopomenka *kisel kakor čiški (čički) vrisk* s sestavino *čiški (čički)* kaže na Čiče, prebivalce Čičarije, na pol slovanske, na pol romunske naseljence na kraškem svetu med Trstom in Učko. Ti so pri nas nekaj prodajali *kis* oziroma *jesih* ali

vrisk in so pri tem *kričali kot Čiči (jesiharji)*. Beseda *vrisk* pa ima lahko tudi pomen 'kisla pijača, kislica', preneseno 'kdor je (navadno) nerazpoložen, nejevoljen' in je v primerah *biti kot vrisk in držati se kot vrisk*.

vrniti

vrniti kómu mílo za drágo, gl. **mili**.
vrniti kómu mílo za žájfo, gl. **milo**.
vrniti kómu šilo za ognjilo, gl. **šilo**.
vrniti kómu z ísto méro, gl. **mera**.
vrniti kómu z obréstmí [vrèd], gl. **obresti**.

vrniti se

vrniti se kot búmerang kómu/káj, gl. **bumerang**.
vrniti se v šólske klopi, gl. **klop ž**.

vróč

biti kot vróče žémlje, gl. **žemlja**.
hodíti kot máček okrog vróče káše, gl. **maček**.
íti kot vróče žémlje, gl. **žemlja**.
[kot] vróč kóstanj, gl. **kostanj**.
[kot] vróč krompír, gl. **krompir**.
kováti želézo, doklèr je vróče, gl. **železo**.
obrzdati vróče gláve, gl. **glava**.
ohladíti vróče gláve, gl. **glava**.
pojésti vróčo júho, gl. **juha**.
prodájati se kot vróče žémlje, gl. **žemlja**.
skúhati vróčo júho [kómu], gl. **juha**.
vróča gláva, gl. **glava**.
vróča júha, gl. **juha**.
vróča káša, gl. **kaša**.
vróča krí, gl. **kri**.
vróča krí se je ohladíla, gl. **kri**.
zakúhati vróčo júho [kómu], gl. **juha**.
zakúhati vróčo kášo, gl. **kaša**.

vróče

vróče kot v pèči, gl. **peč**.
vróče kot v peklù, gl. **pekël**.
vróče kàkor v pèči, gl. **peč**.

vrsta

biti v prvíh vrstah /ekspr.; mn.; pren./ *biti med najbolj prizadevnimi*; prim. **nositi bandero česa**
 Organizacijo povezuje zapisanost poskušanju in inoviranju. Šteje biti v prvih vrstah. Dolgoročni usmeritvi sta rast in pridobivanje novih zmožnosti. (Stane Možina idr., Management, Nova znanja za uspeh, NB) | Za napredek so potrebne spremembe. Na valovih načrtovanih sprememb dohitevamo tiste, ki so v prvih vrstah. Za spremembe so potrebne strategije za dosego ciljev. (Delo, 29. apr. 2000, NB) | Zato se je zdelo, da je mo-

goče s pravnimi sredstvi vsaj kaznovati storilce, ko se vojne končajo. Pod okriljem Združenih narodov so bila ustanovljena začasna sodišča za nekdanjo Jugoslavijo, Ruando in Sierr Leone. ZDA so bile v prvih vrstah, ko je bilo treba ustanavljati sodišča, in sodelovale so tudi pri naslednjem koraku. (Delo, 8. maja 2002, NB) | Kot omenjam v prvem poglavju, se tozadevno vračam k fenomenološkemu temeljem poststrukturalizma (Lacan se je poglobljeno ukvarjal z delom Merleau-Pontyja; ko gre za intelektualno zgodovino, so bili Merleau-Ponty, Sartre in de Beauvoirjeva ključne osebnosti, o katerih je morala razpravljati naslednja generacija filozofov, ki je stala v prvih vrstah tistega, čemur zdaj pravimo poststrukturalizem). (Amelia Jones, Body art, NB) | Nemška zveza društev za varstvo okolja je z »dinozavrom 2002« za direktorja baden-württemberškega energetskega podjetja spet dobro ujela razpoloženje javnosti. V državi, ki že desetletja ponosno stoji v prvih vrstah zagovornikov okolja, so lani z neprijetnim priznanjem »odlikovali« predsednika organizacije kmetov. V največji vročini zaradi bolezni norih krav je Gerhard Sonneleitner trdil, da ni ekološko neoporečno kmetijstvo nič boljše od konvencionalnega. (Delo, 28. sdec. 2002, NB)

◆ Gl. *nositi bandero česa*.

bráti med vrstami /nevtr.; mn.; glag. prisl. zv./ *ugotavljať kaj iz celote napisanega, ne da bi bilo določno izraženo*

Slivarju je bilo že zelo tesno. Stvari, ki jih je advokat pripovedoval, so ga pač zanimale, ali vznemirjale ga niso; bilo mu je, kot da je bil to vse že prej čul, bogve kje; morda je bral te cinične besede med vrstami političnih člankov, morda jih je slišal v vsakdanjih družbah, ne jasno izgovorjene, le kot nekako senco na brezpomembnih razgovorih, morda jih je videl na obrazih svojih znancev. (Ivan Cankar, Tujci, NB) | Zaenkrat si se še zmotil, predragi moj! Sicer skazujem vso čast tvoji modrosti in razumnosti, ali tako ti jaz vendar nisem rekel med vrstami brati, kakor vidim iz tvojega odgovora, da si presodil mene in moje »pomanjkanje.« Da sem jaz zaljubljen! (Josip Jurčič, Deseti brat, NB) | Zlata doba za ponemčence, katerih razvpito glasilo *Völkische Wacht* je bruhalo na vse Slovence, zlasti na zavedno slovensko razumništvo in dijaštvo, ogenj in žveplo, dolžeč jih tajnega sporazuma s srbskimi četniki in drugimi sovražniki monarhije, namigavalo med vrstami in pozivalo oblasti, naj s krepko roko zaduše rovarjenje proti obstoječemu državnemu redu. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB)

◆ Gl. *brati med vrsticami*.

[lepó] po vrstí, kàkor [so] híše v Trstí, gl. **Trst**.
[lepó] po vrstí, kot [so] híše v Trstí, gl. **Trst**.
státi v prvíh vrstah, gl. *biti v prvih vrstah*.

vrstíca

bráti med vrstícami /nevtr.; mn.; pren.; dov. **prebrati/ ugotavljať kaj iz celote, ne da bi bilo določno izraženo**

Za večji del dopisovanja je poskrbel esejistično razpoloženi epistolier Simčič, starejšega Majcna pa je pogosto treba brati med vrsticami, saj z modrostjo starca (nikakor ne razočaranega ali zagrenjenega) vseskoz dokazuje, da tudi z vsakršnim prikritim nasiljem ali zavajanjem ni bilo mogoče izničiti njegove moralne pokončnosti in intelektualne superiornosti v času vsakršnih povzpnetžev in minornih ideoloških zaslepljenecv. (Delo, 6. apr. 2000, NB) | Matsu Eku je uspelo prikazati bedo donjuanstva in življenja brez vrednot – eksistence, ki ne zmore zadostiti temeljnemu človeškemu stremljenju, želji po smislu. Ampak to smo že vedeli. Zanimalo nas je, kaj bo storil z Molièrom, čigar Don Juan je bil, videzu navkljub, igra z odprtim koncem za tiste, ki so znali brati tudi med vrsticami. Od Molièra je Ek ohranil zgolj tisto, kar je pisalo med vrsticami. (Delo, 26. avg. 2000, NB) | Tisti, ki mednarodno diplomacijo berejo med vrsticami, so zato prepričani, da je sporazum med Washingtonom in Moskvo že na obzorju, zato tudi Nemčija, čeprav sama nima jedrskega orožja, mrzlično razmišlja o svojih stališčih. (Delo, 14. feb. 2001, NB) | »900 milijonov dolarjev za Miloševićovo glavo«, je v slogu suhoparnega računovodskega sarkazma poročal minulo soboto o mednarodnopravnem precedensu dnevnik Financial Times. Kdor je hotel, je lahko med vrsticami bral esej o tem, da je čast pokvarljivo blago, kupljiva zadeva, pravo in pravičnost pa naključna koristnika. (Delo, 3. jul. 2001, NB) | Žal, kot sem že zapisala, mi tako položaj kakor tudi finančna sredstva ne omogočajo, da bi v enem mahu uredili omenjene probleme. Glede na Vaše pisanje pa se žal ne morem strinjati z mislijo, ki sem jo prebrala med vrsticami, češ »jaz sem vam povedal, vi boste krivi, če se kaj zgodi«. Razumeli boste, da bom naredila vse, kar je v moji moči, da se prometnica uredi, upam pa tudi, da boste razumeli, da prenašanje odgovornosti na tak način ne vzdrži. (Delo, 23. mar. 2001, NB) | Še isti večer po razglasitvi obsodbe so začele padati reakcije, ki so vsaka po sebi dobesedno neverjetne in predvsem nevedne politične demokracije. Začelo se je s premierom, ki je vidno pretresen izjavil, da je presenečen nad to provizorično sodbo – Juppé se je namreč pritožil nanjo – kjer se je seveda dalo prebrati med vrsticami: drugič bomo poskrbeli, da ne bo tako. (Delo, 7. feb. 2004, NB)

◆ Frazem *brati med vrsticami*, tudi *brati med vrstami*, temelji na predstavi, da zapisane ali natisnjene vrste, vrstice besedila vsebujejo neko dodatno nezapisano idejo ali jih je mogoče razumeti kot nakazovanje nečesa pomembnejšega, kar avtor ne želi ali ne sme zapisati. Med starejšimi slovarji frazem *brati med vrstami* v nekoliko drugačni obliki in brez razlage omenja J. Glonar (SSJ, 436) pri iztočnici *vrsta: znati med vrstami brati*.

◎ angl. *to read between the lines*; češ. *číst [něco] mezi řádky*; fr. *lire entre les lignes*; hr., srb. *čítati između redova*; nem. *zwischen den Zeilen lesen*; rus. *čítat 'meždu strok*.

vršáti

vršáti kot v pánju, gl. **panj**.

vrtávka

obrácáti se kot vrtávka, gl. *vrteti se kot vrtavka*.

súkati se kot vrtávka, gl. *vrteti se kot vrtavka*.

vrtéti se kot vrtávka /ekspr.; primera/ *hitro, spretno se vrteti*

Najprej se je ob malo ostrejšem vijuganju (losov test) prevračal natanko tako, kot so to pred elektronskimi zboljšavami počeli mercedesi razreda A; ko so mu zaradi večje stabilnosti zadaj razširili kolotek, pa se je zaradi pretežkega zadka ob vsakem ostrejšem zaviranju na spolzki podlagi vrtel kot vrtavka. (Delo, 25. nov. 1999, NB) | Če zunaj postavimo močen magnet, začnejo ti majhni magneti precesirati. Vrtijo se kot vrtavka. Vsak otrok v vrtcu jo zna zavrteti. (Delo, 4. dec. 1999, NB) | Ki išče besede radosti in odprtosti, prešernosti in blage mimikrije v rajskem vrtu mladosti. Navihanka se suče kot vrtavka, preskakuje mravljišča, poljublja čričke, objema vesolje. (Jožek Štucin, Čuja, NB) | Dodal je sarkastno: »Imej vendar usmiljenje z amienskim korarjem! Če tako govoriš, se ti v grobu obrača kot vrtavka! Ali resnica je, da je razvajeno in slabo odgojeno otroče!« (I. Tavčar, Izza kongresa, NB)

◆ Primera *vrteti se kot vrtavka* z različico *sukati se kot vrtavka* je predstavno zelo nazorna, saj je sestavina *vrtavka* 'igrača, narejena tako, da se ob hitrem zasuku enakomerno vrti okrog svoje osi' tipična za ponazarjanje vrtenja (tudi tvorjenka iz glagola *vrteti*). To potrjujeta tudi metaforični rabi izraza *vrtavka*: eksp. 'človek, ki se zna dobro vrteti, zlasti ženska' in eksp. 'živahna ženska, ki se preveč zanima za moške'.

Primeru *vrteti se kot vrtavka* omenja že M. Cigale (I, 898) pri iztočnici *Kreisel*, ki jo po nemškem ein Spielzeug der Kinder pojasnjuje s slovenskimi *vertavka, volk, brenčalo, brenček*, nemško *sich wie ein Kreisel drehen* pa s slovenskim *kakor vertavka verteti se, sukati se*, nemško *den Kreisel treiben* pa s slovenskim *volka, vertavko goniti*. Različico z glagolom *sukati* omenja tudi Plet. II, 800, pri iztočnici *vrtavka: krčmarica se zasučé kakor vrtavka*, ki kot vir navaja Erjavčeve Izbrane spise.

◎ bolg. *vàrtja se kato pumpal*; češ. *točit se jako čamrda*; *točit se jako káča*; hr. *vrtjeti se kao zvrk*; mak. *se vrti kako čigra*; pol. *kręcić się jak fryga*; *biegać jak fryga*; rus. *vertet'sja kak volčok*; *vertet'sja kak jula*; slš. *krútít'sa ako vl'čik*; *vrtiet'sa ako vreteno*; ukr. *krutytsja jak dzyg'a*; *vertitytsja jak metil'*.

vrtênje

vrtênje v začaranem krógu /ekspr.; pren./ *brez-uspešno iskanje izhoda, rešitve*

Povod za njegovo razmišljanje je bil članek, objavljen v časopisu Komunist 14. maja 1973, češ da ni slovenski film nič več in nič manj kot »vrtenje v začaranem krogu neustvarjalnosti«. (Delo, 7. maja 2001, NB) | Zdi pa se, da bi moral slovenski film oziroma kinematografija opraviti ne samo enoletne, ampak vsaj desetletno – če ne celo več – inventuro svojega početja, da bi se v bodoče izognili potencialnim vegetiranjem, vrtenjem v začaranem krogu in čim manj računali le na kakšnih pet minut slave ali se nadejali srečnih naključij. (Delo, 26. nov. 2001, NB) | Zupančičev pinterjevski junak je ujetnik doline Šentflorjanske. Njegovo čudno absurdno usodo določajo ljudje iz Doline, ki življenje spremenijo v nočno moro in vrtenje v začaranem krogu. Njegova usoda je neizbežna ... (Delo, 10. mar. 2001, NB)

◆ Gl. *vrteti se v začaranem krogu*.

vrtéti

vrtéti kóga okoli prsta, gl. **prst**.
vrtéti kóga okrog prsta, gl. **prst**.

vrtéti se

koló sréče se vrtí, gl. **kolo**.
vrtéti se kot máčka okrog vréle káše, gl. **mačka**.
vrtéti se kot vrtávka, gl. **vrtavka**.
vrtéti se pod nogámi, gl. **noga**.
vrtéti se v krógu, gl. **krog**.
vrtéti se v začaranem krógu, gl. **krog**.

vrtnár

postáviti kózla za vrtnárja, gl. **kozel**.

vrvéti

vrvéti kàkor v pánju, gl. **panj**.
vrvéti kóga/čésa kàkor mrávelj, gl. **mravlja**.
vrvéti kot v mravljišču, gl. **mravljišče**.
vrvéti kot v pánju, gl. **panj**.

vrívica

dáti kóga na vrívico /ekspr.; pren., tudi elipt. kot ukaz/
prevzeti popolno oblast, kontrolo nad kom

Ampak potem je prišel Husak, tudi na vrvici. In je teater moral iz imena izpustiti gos in dati na vrvico sebe. To je bil čas, ko na Češkem še ni bilo televizije, tiski pa so bili ilegalni. (Delo, 8. dec. 2001, NB) | Vsi kinologi (tisti, ki hodijo radi v kino) so že pojasnili, da so bulmastifi najbolj prijazne živalce na svetu in da je vsega kriv človek. Njega na vrvico! Njemu nagobčnik! (Delo, 24. mar. 2006, NB)

◆ Gl. *imeti koga na vrvici*.

držáti kóga na vrívici /ekspr.; pren./ *imeti koga popolnoma v oblasti*; sop.: **držáti koga na špagi**

»To ljudstvo more odgojiti in privaditi reda samo orožnik, ki momlja in mrmra liki medved, kamorkoli pride. In tudi v tem je ubogi orožnik podoben medvedu, da ga drže na vrvici in mora vestno delati to, kar hočejo drugi.« (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo) | Zveni zanimivo, še zlasti če pomislimo, kako hitro so si naši politiki pustili zamašiti usta s »posojilom« Tito-Brandt. Videti je torej, kot da se Kohlova vlada ob združitvi ni ravno najbolje pogajala in da Američanom pride zelo prav, če imajo veliko evropsko zaveznico še vedno lahko na vrvici. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | Ker smo ohranili strukture hladne vojne. Svoje trge uporabljamo za to, da držimo na vrvici svoje klientelne države. In s tem ne mislim na Evropejce, ampak na ameriške protektorate v Vzhodni Aziji, ki pa smo jih obravnavali kot suverene države. (Delo, 11. nov. 2000, NB) | Ker smo ohranili strukture hladne vojne. Svoje trge uporabljamo za to, da držimo na vrvici svoje klientelne države. In s tem ne mislim na Evropejce, ampak na ameriške protektorate v Vzhodni Aziji, ki pa smo jih obravnavali kot suverene države. (Delo, 4. nov. 2006, NB)

◆ Gl. *imeti koga na vrvici*.

◎ nem. *jmdn. an der kurzen Leine haben*; *jmdn. an der kurzen Leine halten*; rus. *vit' verěvki*.

iméti kóga na vrívici /ekspr.; pren./ *imeti koga popolnoma v oblasti*; sop.: **iméti koga na špagi**

»V prvem polčasu smo Italijane imeli kot na vrvici, po zgrešeni enajstmetrovki pa nam je zmanjkalo potrežljivosti. Potem ko smo zapravili še drugo enajstmetrovko, pa so Italijani za odločilne strele dobili veliko psihološko prednost,« je dejal nizozemski tragik številka 1 (z dvema zgrešenima enajstmetrovkama) in kapetan Frank De Boer. (Delo, 1. jul. 2000) | Ni pa primerno držati v šahu (strahu) ljudi vsak dan, skozi ves mandat oblasti neke pozicije. Obstajati mora neka meja, ki omogoča ljudem kontinuirano delovanje po strokovnih merilih, in meja, ki ne krni dostojanstva človeka, kar se vsekakor dogaja, če ga hočeš imeti kakor na vrvici ... (Delo, 16. apr. 2005, NB) | Tako bi se ognil prekletstvu, zablodi, ki se ji pravi Eva. Samo ona ga je imela na vrvici, nevidni, a vendar premočni, da bi jo strgal. (Delo, 6. jan. 1998, NB) | V času Ameriških grafitov (American Graffiti, 1973), ko je še ustvarjal pod študijskim nadzorom, je izjavil: »Mi smo prašiči, tisti, ki izkopljemo tartufe. Lahko nas imate na vrvici in pod kontrolo, toda mi smo tisti, ki kopljemo zlato. (Delo, 14. maja 2005, NB)

◆ Frazem *imeti koga na vrvici* z različico *držati koga na vrvici* je nastal na osnovi dejstva, da je treba dati psa na sprehodu na vrvico, če ga hočemo kontrolirati pri njegovem gibanju. Da gre tu res za psa, dokazuje npr. češka primera *vodit koho*

na šňúrce jako čokla, tudi francoska ustreznica *mener en laisse*, v kateri sestavina *laisse* pomeni 'vrvica za psa'. Od starejših slovarjev je različica obravnavanega frazema navedena v Glonarjevem SSJ, str. 437, pri iztočnici *vrv: imeti, voditi koga na vrvi*: imeti ga popolnoma v svoji oblasti. Enakopomensko rus. *vit' verëvki* iz koga pa je povezano z obrtno terminologijo. Pri delanju vrvic je njihova debelina odvisna od števila združenih nitk v preji in od števila zvitih prej v vrivici. V kmečkem okolju so vrvice zvijali iz pen'ki (tj. vlakna, pridobljenega iz konoplje). Mehko vlakno se je dalo lahko zvijati in nastala je vrvica, kakršno so hoteli imeti. Od tod preneseni pomen besedne zveze (gl. RF³, 89).

© angl. *to keep so. on a short leash*; *to keep a tight rein on so.*; češ. *držet někoho na špagátě*; fr. *mener en laisse*; *tenir en laisse*; nem. *jmdn. an der kurzen Leine haben*; *jmdn. an der kurzen Leine halten*; pol. *prowadzić [kogoś] na pasku*; *wodzić [kogoś] na pasku*; *prowadzić [kogoś] na sznurku*; *wodzić [kogoś] na sznurku*; rus. *vit' verëvki* iz *kogo*.

vřzen

pobráti [vřzeno] rokavico, gl. **rokavica**.

vsák

bíti vsáke bíre, gl. **bira**.

bíti za vsákím grómom, gl. **grm**.

glédati na vsák évro, gl. **evro**.

iméti kóga na vsák prst (po) desét, gl. **prst**.

iméti kóga na vsák prst (po) pět, gl. **prst**.

iméti vsák dán nedéljo, gl. **dan**.

[kot da] je vsák dán nedélja [za kóga; kjě], gl. **dan**.

na vsákem koráku, gl. **korak**.

ne rásti za vsákím grómom, gl. **grm**.

ni vsák dán nedélja [za kóga; kjě], gl. **dan**.

pazíti na vsák évro, gl. **evro**.

pod vsáko kritiko, gl. **kritika**.

poglédati v vsáko [mišjo] lúknjo, gl. **luknja**.

poznáti vsák kámen, gl. **kamen**.

rásti za vsákím grómom, gl. **grm**.

vsák imá svój križ, gl. **križ**.

vsák nósi svój križ, gl. **križ**.

vsák otròk [tó] vé, gl. **otrok**.

vsák otròk [tó] zná, gl. **otrok**.

vsáka sléd je izgínila za kóm/čím, gl. **sled**.

vsáka sléd se je izgúbila za kóm/čím, gl. **sled**.

vsáke bíre, gl. **bira**.

za vsákím grómom, gl. **grm**.

za vsáko [nájmánjšo] figo, gl. **figa**.

vsè

dáti vsè od sèbe, gl. **dati**.

déklica za vsè, gl. **deklica**.

držáti vsè v svòjih ròkah, gl. **roka**.

ígra na vsè ali nič, gl. *na vse ali nič*.

igráti na vsè ali nič, gl. *na vse ali nič*.

iméti vsè v svòjih ròkah, gl. **roka**.

íti na vsè ali nič, gl. *na vse ali nič*.

metáti [vsè] na èn kùp, gl. **kup**.

metáti [vsè] v èn kòš, gl. **koš**.

metáti [vsè] v èn lònec, gl. **lonec**.

na vsè ali nič /ekspr.; dvojč. prisl. zv./ *tako, da se največ dobi ali izgubi*

V drugih dveh srečanjih na prvih šahovnicah nobena ni hotela tvegati. Pač pa se je priložnost ponudila Gaponenkovi. Galliamova je kot črna igrala na vse ali nič in zašla v slabši položaj. (Delo, 5. maja 2001, NB) | »Zakaj ne. 'Vijoličastim' že krepko gori pod nogami, zato bodo morali igrati na vse ali nič, to pa je naša priložnost. Vsekakor smo sposobni za podvig v LV, nazadnje pa so tudi naši veliki izzivalci.« (Delo, 21. nov. 2001, NB) | In res, tekmeč je naredil napako in potil do zmage ni bilo več. Jezen sam nase je Svetuškin potlej zaigral na vse ali nič in dobil ničlo. (Delo, 2. jun. 2003, NB) | V drugem polčasu so Čehi iz minute v minuto tvegali več. Igra na vse ali nič se jim je obrestovala šele v 73. minuti. Za zadetek, ki ga je sicer dosegel Milan Baroš, ima tako rekoč vse zasluge Karel Poborsky, ki je z izjemnim prodorom po desni strani najprej preigral tri latvijske branilce, nato pa z lepo podajo zaposlil prej omenjenega strelca izenačujočega zadetka. (Delo, 17. jun. 2004, NB) | Prvi dve leti sem predvsem veliko opazoval, si nabiral izkušnje, spoznaval potrebno taktiko, tokrat pa bom šel na vse ali nič. Prav tega je še kako pomembno, da pridem v finale ... (Delo, 30. mar. 2000, NB) | »Številka ena, ki sem jo v svetovnem pokalu nosila prvič, je bila velika prednost. Na prvi progi sem šla na vse ali nič, saj sem hotela maksimalno izkoristiti idealne razmere in si zagotoviti čim večjo prednost za drugi nastop, v katerem sem brez težav obdržala prednost,« je Kosteličeva pojasnila tokratno zmagovalno taktiko. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Pri nas ni menedžerjev, kot je bil znameniti Lee Iacocca, rešitelj Chryslerja – ki bi zastavili ugled in denar za svoj podvig, ko bi stavili na vse ali nič! Ne, v Sloveniji je še vedno nekakšno »kadrovanje«, v krogu se vrtijo isti ljudje, zdaj v povezavi z eno stranko, zdaj z drugo. (Delo, 29. mar. 2004, NB)

ponújati [kómu kàj] [vsè] na króžniku, gl. **krožnik**.

postáviti vsè na glávo, gl. **glava**.

prinášati [kómu kàj] [vsè] na króžniku, gl. **krožnik**.

priněsti [kómu kàj] [vsè] na króžniku, gl. **krožnik**.

vrěči vsè v èn kòš, gl. **koš**.

[vsè] êna figa, [êno] figo, gl. figa.
vsè je na glávi, gl. glava.
zaigráti na vsè ali nič, gl. na vse ali nič.
vsevéd, gl. živa enciklopedija.

vsesáti se

vsesáti se v *kàj* kot pijávka, gl. pijavka.

vstájati

vstájati s petelíni, gl. petelin.

vstáti

vstáti kot féniks iz pepéla, gl. feniks.
vstáti kot ptič féniks iz pepéla, gl. ptič.
vstáti z lévo nôgo, gl. noga.

vstopíti

stopíti *kám* skozi stránska vráta, gl. vrata.

vtakníti

vtakníti *kóga* v lúknjo, gl. luknja.
vtakníti [svój] nós [v *kàj*], gl. nos.

vtíkati

vtíkati [svój] nós [v *kàj*], gl. nos.

vtíkati se

vtíkati se v pôsle [*kóga*], gl. posel.
vtíkati [svój] nós [v *kàj*], gl. nos.

vtísniiti

vtísniiti svój pečát *čému*, gl. pečat.

vzdígniti se

želódec se vzdígne *kómu*, gl. želodec.

vzdigováti se

želódec se vzdigúje *kómu*, gl. želodec.

vzét

kot iz škátlice [vzét], gl. škatlica.

vzéti

bóg je vzél *kóga* k sêbi, gl. bog.
kot bi *kóga/kàj* vzéli iz škátlice, gl. škatlica.
matilda je vzéla *kóga*, gl. matilda.
na róko sta se vzéla, gl. roka.
sápo je vzélo *kómu*, gl. sapa.
vrág je vzél *kóga/kàj*, gl. vrag.
vrág je vzél šálo, gl. vrag.
vzéti *kàj* izpod pázduhe, gl. pazduha.
vzéti *kàj* z lévo rôko, gl. roka.
vzéti *kóga/kàj* na píko, gl. pika.
vzéti *kóga/kàj* pod drobnogled, gl. drobnogled.
vzéti *kóga/kàj* pod lúpo, gl. lupa.
vzéti *kóga* na múho, gl. muha.
vzéti *kóga* v páco, gl. paca.
vzéti *kómu* besédo, gl. beseda.
vzéti *kómu* besédo iz úst, gl. beseda.
vzéti *kómu* besédo z jezíka, gl. beseda.
vzéti *kómu* življênje, gl. življenje.
vzéti nóge pod pázduho, gl. pazduha.
vzéti pót pod nóge, gl. pot.
vzéti skálp *kómu*, gl. skalp.
vzéti svój križ, gl. križ.

vzéti si

vzéti si življênje, gl. življenje.

vzglávje

žlíca in vzglávje, gl. žlica.

vzhajajóč

dežêla vzhajajóčega sóнца, gl. dežela.

vzníkati

vzníkati kot góbe po dežju, gl. goba.

vzníkniti

vzníkniti kot góbe po dežju, gl. goba.

vzpostáviti

vzpostáviti zráčni móst, gl. most.

Z

zabíjati

zabíjati *kómu* kájlo, gl. kajla.

zablodél

zablodéla ôvca, gl. ovca.

zabóden

glédati kot zabóden bìk, gl. bik.

kot zabóden bìk, gl. bik.

zabôsti

zabôsti *kómu* nôž v hřbet, gl. nož.

zabrénkati

zabrénkati na drugáčne strúne, gl. struna.

zabrénkati na právo strúno, gl. struna.

zabrêsti

zabrêsti v lépo kášo, gl. kaša.

zabrúndati

zabrúndati v brádo, gl. brada.

zabrúsiti

zabrúsiti *kómu* resnico v obráz, gl. resnica.

začáran

bíti v začáranem krógu, gl. krog.

vtênje v začáranem krógu, gl. krog.

vtétí se v začáranem krógu, gl. krog.

začáraní króg, gl. krog.

znájti se v začáranem krógu, gl. krog.

začéti

kúzla začně lízati *kóga*, gl. kuzla.

začéti na právem kôncu, gl. konec.

začéti z abecédo čésa, gl. abeceda.

zadéti

zadéla je kôsa ob kámen, gl. kosa.

zadéti *kóga* kot stréla z jásnega, gl. strela.

zadéti *kóga* kot stréla z jásnega nebá, gl. strela.

zadéti *kóga* v živec, gl. živec.

zadéti právo strúno, gl. struna.

zadéti svój križ [na ráme], gl. križ.

zadéti žebljico na glavico, gl. žebljica.

zadíhati

zadíhati s pólnimi pljúči, gl. pljuča.

zádjni

bòj do zádjnega díha, gl. boj.

bojeváti se do zádjnega díha, gl. dih.

boríti se do zádjnega díha, gl. dih.

boríti se do zádjnega možá, gl. mož.

braníti se do zádjnega možá, gl. mož.

do zádjne beséde, gl. beseda.

do zádjne káplje, gl. kaplja.

do zádjne káplje krví, gl. kaplja.

do zádjne páre, gl. para.

do zádjnega díha, gl. dih.

do zádjnega fícka, gl. fícek.

do zádjnega možá, gl. mož.

do zádjnega trenútká, gl. trenutek.

dobíti jìh po zádjni pláti, gl. plat.

iméti zádjno besédo, gl. beseda.

izbíti *kómu* iz ròk zádjni adút, gl. adut.

izgubíti zádjni adút, gl. adut.

lovíti zádjni vlák, gl. vlak.

naložíti jìh *kómu* po zádjni pláti, gl. plat.

ne rêči šè zádjne beséde, gl. beseda.

od prve do zádjne beséde, gl. beseda.

od prve do zádjne črke, gl. črka.

od prvega do zádjnega možá, gl. mož.

po zádjni módi, gl. moda.

posprémíti *kóga* na njegòvi zádjni póti, gl. pot.

posprémíti *kóga* na zádjno pót, gl. pot.

sprémíljati *kóga* na zádjno pót, gl. pot.

ujéti zádjni vlák, gl. vlak.

ulovíti zádjni vlák, gl. vlak.

uníčíti do zádjnega možá, gl. mož.

uporábíti [kàj] [kot] zádjni adút, gl. adut.

vréči šè zádjni adút, gl. adut.

zádjna bríga, gl. briga.

zádjna skrb, gl. skrb.

zádjna úra bíje *kómu/čému*, gl. ura.

zádjna úra je odbíla *kómu/čému*, gl. ura.

zádjni adút, gl. adut.

zádjni krík *čésa*, gl. krik.

zádnji krík móde, gl. **krik**.
zádnji krík téhnike, gl. **krik**.
zádnji mohikánc, gl. **mohikanec** (Mohikanec).
zádnji vlák, gl. **vlak**.
zádnji vlák je odpêljal [kómu], gl. **vlak**.
zamudítí vlák, gl. **vlak**.
zamudítí zádnji vlák, gl. **vlak**.

zádnjica

dobítí žúlje na zádnjici, gl. **žulj**.
dobívati žúlje na zádnjici, gl. **žulj**.
izprašítí kómu zádnjico /šalj.; pren./ *natepsti koga*;
 sop.: **izprašítí komu hlače**
 Pripravljen bom na njih. Prav rad bi nekemu izprašil zadnjico. Komaj čakam. (Delo, 24. nov. 2004, NB) | 1. dec. 2010 ... Direktorat za energijo bi ob tem očitno rad še izprašil zadnjico zamenjanemu direktorju TEŠ Urošu Rotniku. Zdaj mu že nadzorniki HSE očitajo ... (Google, www.delo.si/komentar...) | Gibbons sumi, da so bili napadalci poslani znotraj vlade in tako poišče novega agenta, ki bi jim izprašil zadnjice. Tokrat Gibbons hoče izkušnega, ... (Google, www.kolosej.si/filmi...) |
 ♦ Frazem *izprašiti komu zadnjico*, tudi *izprašiti komu rit*, se navezuje na frazem *izprašiti komu hlače*, ki temelji na predstavi, da se pri udrihanju po zadnjici koga odstrani tudi prah s tega dela hlač. Po tej predstavi je tudi nastal glagol *izprašiti* 'odstraniti prah s česa'. Sestavina *hlače* je zamenjana s sestavinama *zadnjica* in *rit*, ki sta prek hlač dejanski cilj udarcev.
 © angl. *to tan so. š hide*; fr. *donner sur les fesses*.

zadoščèn

pravíci je zadoščèno, gl. **pravica**.

zagáziti

zagáziti v bláto [čésa], gl. **blato**.
zagáziti v mláko, gl. **mlaka**.

zaglédati

zaglédati béli dán, gl. **dan**.
zaglédati lúč na kóncu predôra, gl. **luč**.
zaglédati lúč na kóncu tunéla, gl. **luč**.
zaglédati lúč svetá, gl. **luč**.

zagnáti

zagnáti vík in krík, gl. **vik**.
zagnáti kómu poléno pod nóge, gl. **poleno**.

zagoréti

zagoréti kot bákla, gl. **bakla**.
zagoréti pod nógami kómu, gl. **noga**.

zagósti

po máčje zagósti kómu, gl. *priređiti komu mačjo godbo*.

zagrábiti

zagrábiti bíka za róge, gl. **bik**.

zagrísti

zagrísti v kíso jábolko, gl. **jabolko**.

zahòd

Dívji zahòd /publ.; pren., tudi **divjji zahod**/

1. zahodni del ZDA, ko ta še ni bil popolnoma civiliziran

»Western«, »Film de Far-West«, »Wildwest-film«, »kavbojski film« prevajam pretežno z izrazom »film Divjega zahoda«, ker je to izraz za širši pojem, kot pa je pri nas tudi udomačeni izraz in pojem »kavbojski film« in »kavbojka«. (G. Sadoul – F. Brenk, Zgodovina filma, 1960, 94) | Samo da sva živa. Malo je manjkalo, pa bi bilo po naju. Ne, na Divji zahod pa ne grem več. (M. Mikeln, Strip strup, 1964, 90) | »Divjji zahod« v Združenih državah Amerike že davno ni več divjji. Vendar pa vsak Amerikanec, ki ga pot zanese tja, rad reče, da gre na divjji zahod. (Boris Grabnar, TT 1964, št. 1, 5) | Film se dogaja leta 1882, v kritičnem obdobju torej, ko se je Divji zahod začel soočati z radikalnimi spremembami; stara podoba prerije je izginjala, vstopala sta civilizacija in zakon, romantika se je umikala treznosti. (Delo, 21. avg. 2004, NB) | Vse skupaj je delovalo nekam španso, bebasto, kaj vem. Občutek sem imel, da doživljajo lastniki prikolic nekaj sladkosti osvajanj zadnjih slovenskih divjin, menda podobno, kot so bili čutili evropski priseljenci, ko so bili prodirali na ameriški Divji zahod. (Delo, 14. mar. 1998, NB)

2. kar po nekaterih negativnih značilnostih spominja na ta del ZDA v tistem času

»Na področju odnosov z javnostmi imamo pri nas še divjji zahod, vendar pričakujem, da bomo v petih letih dosegli vsaj minimalne standarde, kot veljajo v drugih evropskih državah,« je pred jutrišnjim začetkom slovenske konference o odnosih z javnostmi (SKOJ) dejal podpredsednik slovenskega društva za odnose z javnostmi Dejan Verčič. (Delo, 15. okt. 2003, NB) | Stvari so šle že tako daleč, da so začele skupine gledalcev protestirati in zahtevati od oblasti, da spet uvedejo cenzuro. Hkrati pa zato, ker nimamo zakonske ureditve, televizijsko prostranstvo spominja na divjji zahod. Najbolj grozno pa je, da država, ki naj bi delala red, nastopa kot eden največjih lastnikov in spreminja trg v svojo korist. (Delo, 9. feb. 2002, NB) | Splošna podoba o Siciliji kot Divjem zahodu se spreminja. Pa še res je bila Divji zahod. Če nisi hodil naokrog z dvema pištolama, nisi dosegel nič. (Delo, 26. jun. 2004, NB) | Če bi po revolveraških obračunih konec tedna v Ljubljani

in Mariboru, v katerih je bil eden ubit, včeraj opravili javnomnenjsko anketo z vprašanjem, kako preprečiti, da se Slovenija ne bi spremenila v Divji zahod, bi najverjetneje prevladovala dva odgovora: da bi morali imeti sposobnejšo policijo, ki bi znala poloviti tudi velike ribe, in da bi morali imeti sodišča, ki bi primere hitro reševala in seveda izrekala strožje kazni. (Delo, 14. sep. 1999, NB) | Poleg tega bodo v Breydelu, kot je poudaril Pascal Lamy, v skladu s pravili WTO, sprejeli proti ZDA kompenzacijske ukrepe v vrednosti škode, ki jo bodo trpeli zahodnoevropski proizvajalci. Pri teh ukrepih bodo upoštevali mednarodna pravila, kajti – tako je dejal komisar za zunanje odnose – trg z jeklom ni Divji zahod, na katerem lahko vsakdo počne, kar hoče. (Delo, 7. mar. 2002, NB)

♦ Frazem *Divji zahod*, pisan tudi *divji zahod*, izvira iz časa zgodovine ZDA, ko so kolonizatorji osvajali zapadna ozemlja ZDA, kar se bolj ali manj ustrezno prikazuje zlasti v vesternih. Preneseno na druga področja in današnji čas je *divji zahod* postal prisposoba za neurejene, kaotične razmere, v katerih se kršijo pravni red, človekove pravice, poslovna etika.

◎ angl. *the Wild West*; češ. *Divoký západ*; fr. *far west*; nem. *Wildwest*; rus. *dikij Zapad*.

zahtévati

zahtévati glávo kóga, gl. **glava**.

zaigráti

zaigráti na čústvene strúne, gl. **struna**.

zaigráti na čústveno strúno, gl. **struna**.

zaigráti na právo strúno, gl. **struna**.

zaigráti na vsé ali nič, gl. **vse**.

zaigráti svóje adúte, gl. **adut**.

zaíti

zaíti med sršéne, gl. **sršen**.

zaíti na slépi tír, gl. **tír**.

zaíti v móčnik, gl. **močnik**.

zaíti v nevárne vóde, gl. **voda**.

zaíti v pást kóga/čésa, gl. **past**.

zaíti v slépo úlico, gl. **ulica**.

zaíti v škripec, gl. **škripec**.

zájček

kot poskúсни zájček, gl. *poskusni zajček*.

poskúсни zájček /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *na komer, čemer se kaj preizkuša*; sop.: **poskusni zajec**

»Pomislila sem, ali bi hotela sodelovati? Saj ne boš poskusni zajček, nič takšnega, las ti ne bodo pobarvali v vijolično!« Ria je bila presenečena. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Že dvakrat so me obdelali v študi-

jah tekmovalcev Iron mana po koncu tekme. Bil sem poskusni zajček in nemočni prašiček v teh študijah. Po koncu teka so bili vsi moji elektroliti natrij, kalij popolnoma normalni (prej in potem), saj sem nadomestil vse, kar sem izgubil. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Jasno je, da so vsi proti stresnemu boju za točke, vendar pa je večina le razumela, da je treba prehod iz osnovne v srednjo šolo najprej temeljito preučiti in šele potem spreminjati. Nihče noče, da bi bil njegov otrok nekakšen poskusni zajček. (Delo, 10. feb. 2001, NB) | Poleg tega je ves ta cirkus preplašil bolnike. Si predstavljate bolnika v KC, ki ga je strah vsakič, ko mu dajo injekcijo, saj se boji, da je tudi on poskusni zajček? To je katastrofa. (Delo, 29. jul. 2006, NB) | Poglejte, če bodo Jeseničani igrali 7. tekmo finala v Avstriji, bo slovenska reprezentanca ostala brez večjega dela reprezentantov. Obenem se je jeseniški klub znašel v nevhvaležni vlogi poskusnega zajčka. (Delo, 29. sep. 2006, NB) | Ker so prvi testi zbudili upanje, da bi trovan lahko učinkoval tudi kot tabletketa, se je Pfizer odločil poskusiti. Ker pa FDA izda uporabno dovoljenje le po opravljeni klinični študiji, ta pa ni bila mogoča v ZDA (kateri ameriški roditelj pa bi dal svojega otroka za poskusnega zajčka?), so izkoristili epidemijo meningitisa v Nigeriji. (Delo, 13. nov. 2007, NB) | Torej se ni bati, da bi kakšna generacija učencev kot poskusni zajček potegnila kratko? Po mnenju dr. Justina javni zavodi sproti tako spremljajo preново, da bi v primeru velike škode sistem že reagiral. (Delo, 7. dec. 2001, NB) | Sedemčlanska posadka Discoveryja bo med misijo v vesolju opravila vrsto raziskav, med drugim so ponesli v orbito tudi dodatne dele za Hubblov vesoljski teleskop, Glenn pa bo kot nekakšen poskusni zajček sodeloval pri raziskavah vpliva breztežnega prostora na staranje. (Delo, 30. okt. 1998, NB) | Merklova ga je potrebovala, da bi ljudje pozabili na neprepričljiv začetek njene kampanje, predvsem pa zato, da je njen kabinet v senci dobil nekaj gospodarske kompetence. Kirchof ji služi kot poskusni zajček: on namreč lahko pove stvari, ki si jih ona ne bi upala. (Mladina 2005, št. 37, NB)

♦ Frazem *poskusni zajček* oziroma primera *kot poskusni zajček* z redkejšo različico *poskusni zajec* je nastal na osnovi dejstva, da se ob miših in podganah kot poskusne živali v laboratorijih uporabljajo tudi zajci. Preneseno se frazem *poskusni zajec*, prav tako in še pogosteje *poskusni zajček*, uporablja za osebe ali stvari, na katerih se kaj preizkuša nasploh.

Glede na gradivo v NB je frazem *poskusni zajček* oziroma *kot poskusni zajček* precej bolj v rabi kot *poskusni zajec*. Ustrezní nemški izraz je *das Versuchkaninchen*.

zájec

bežáti kot zájec, gl. *zbežati kot zajec*.

bíti tóliko za káj, kólikor zájec za bóben, gl. *podáti se kómu kot zájcu bóben*.

kot poskusni zajec, gl. *poskusni zajec*.

množiti se kot zajci, gl. *razmnoževati se kot zajci*.

ploditi se kot zajci, gl. *razmnoževati se kot zajci*.

potegniti kot zajec, gl. *zbežati kot zajec*.

podati se komu kot zajcu boben /ekspr.; primera/ *sploh se ne podati komu*; sop.: **podati se komu kot kravi sedlo**; **podati se komu kot svinji sedlo**

Motika se takemu gospodu poda kot zajcu boben. (J. K.) | Dobri mož je že davno prevedil, da je Ocepek toliko za šolo, kolikor zajec za boben. (F. Erjavec, Avguštin Ocepek, SG VI, 1860, 162)

◆ Gl. *razumeti se kot zajec na boben*.

◎ fr. *aller [à qn.] comme un tablier à une vache*; hr., srb. *pristajati komu kao magarcu sedlo*; nem. *passen wie die Faust aufs Auge*; rus. *idti kak koro-rove sedlo*.

poskusni zajec /ekspr.; pren., tudi kot primera/ *na komer*, *čemer se kaj preizkuša*

Zakaj je Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS) za poskusnega zajca izbral ravno murskosobotško območno enoto Murska Sobota? Kot pojasnjuje Marjan Sušelj, direktor sektorja za sistem KZZ, je tamkaj v minulih letih zdravstveno pomoč poiskalo največ tujih zavarovancev, zato bodo v pomurski regiji preskusili uporabo tujih čipnih kartic. (Delo, 26. jan. 2005, NB) | Vendar se zaradi tega ne razburja prehudo; celo zaveda se, da bo (!) kot poskusni zajec daleč naokrog prvi s sistemom na odpakovanje moral tudi kaj negativnega prenesti. (R. Ocepek, Delo, Pisani petek, 27. 8. 1971, 16) | Pri tem je bila po kulturni in človeški ravni velika večina teh revežev zmerom visoko nad ljudmi, ki so jih nazadnje uporabljali kot poskusne predmete, kot poskusne zajce za svojo »znanost«. (F. Bláke – L. Pink, V. Smolej, Medicina na krivih poteh, 1966, 11–12) | Ob podpori nekega duhovnika se je vpisal v gimnazijo, a je pet let strogega študija in pomanjkanja uničilo njegovo zdravje – zbolel je za tuberkulozo. Takrat se je začel zanimati za hidroterapijo in kot poskusnega zajca pri svojih eksperimentih uporabil samega sebe. (Delo, 17. maja 2004, NB)

◆ Izraz *poskusni zajec* je nastal na osnovi dejstva, da se ob miših in podganah kot poskusne živali v laboratorijih uporabljajo tudi zajci. Preneseno se frazem *poskusni zajec*, prav tako in še pogosteje *poskusni zajček*, uporablja za osebe ali stvari, na katerih se kaj preizkuša nasploh.

potegniti koga/kaj kot zajca iz klobúka /ekspr.; primera/ *narediti kaj presenetljivega, nenavadnega*
Za vodjo torej postavljajo misico, ki doslej v javnosti še ni branila načel liberalne demokracije. V resnici so isto storili že leta 1992, ko so kot zajca iz klobuka potegnili bivšega predsednika Jugoslavije Janeza Drnovška, ki je čez noč prestopil v njihovo stranko. Toda Drnovšek je bil vsaj politično znana osebnost, tokrat pa se zgodovina ponavlja kot farsa. (Mladina 2007, št. 21, NB) | Ali je bila enostavno v pravem trenutku in pravem mestu? Ali

pa jo je kdo kot zajca potegnil iz klobuka? Recimo, da se je zgodilo oboje. (Delo, 14. okt. 2006, NB) | Če imate sredstva za nadzor nad kratkoročnimi tokovi, vam jih ni treba uporabljati: pomembno je že, da različni skladi, morskimi psi, ki delujejo na mednarodnih finančnih trgih in iščejo zgolj kratkoročne dobičke, nimajo toliko svobode, kot si je želijo. To so torej moji nasveti, nimam pa nobenega zajca, ki bi ga potegnil iz klobuka. (Delo, 3. jul. 1999, NB)

◆ Primera *potegniti koga/kaj kot zajca iz klobuka* izhaja iz dejavnosti čarovnikov, ki pričarajo zajca iz klobuka, podobno kot iz rokava privlečejo najrazličnejše predmete.

razmnoževati se kot zajci /ekspr.; primera, tudi **množiti se/ zelo hitro se razmnoževati, imeti veliko otrok**

Tam se lepo na široko kakor pav čez dve strani šopiri članek, v katerem avtor razdeluje tezo, da je zahodni del človeštva moralno propadel, peha se za nepravilnimi ideali in noče (več) rojevati otrok, zato pa bo kaznovan; z zahodno civilizacijo bo šlo »ne samo številčno, ampak tudi duhovno in kulturno« »hitro navzdol«, po svetu pa bodo hodili samo še »reveži z drugih koncev sveta«, ki »se razmnožujejo kot zajci« ... (Delo, 4. dec. 2000, NB) | Hkrati zaradi vse boljše zdravstvene oskrbe v večini teh držav narašča povprečna življenjska doba prebivalstva. »Ni problem to, da se ljudje razmnožujejo kot zajci, temveč da ne umirajo več kot muhe,« ta epohalni proces, ki ga znanstveniki označujejo za »demografski prehod«, opisuje Peter Adamson, svetovalec OZN za demografska vprašanja. (Delo, 20. apr. 2002, NB) | Jih ne omejuje in jim ne postavlja rokov. In ni vedno problem v ljudeh, torej v državnem zboru, v poslancih, ampak preprosto so se komisije v preteklih mandatih množile kot zajci na dobri. (Državni zbor RS: 8. izredna seja, 20. 7. 2001, NB) | Težko si namreč predstavljam argumente, na podlagi katerih spusti urednik v javnost mnenje, ki pravi, da se »nepravil« del sveta »plodi kot zajci«, »pravi« pa žal ne. (Delo, 4. dec. 2000, NB)

◆ Primera *razmnoževati se kot zajci z zamenljivima glagolskima sestavinama množiti se, ploditi se* temelji na dejstvu, da se zajci zelo hitro razmnožujejo. V naravi je to pogoj, da preživijo kot vrsta, saj imajo veliko sovražnikov.

◎ angl. *to breed like rabbits; to breed like flies; to multiply like rabbits*; bolg. *množim se kao zajci; plodim se kao zajci*; češ. *množit se jako králíci*; hr. *množiti se kao kunići; razmnažati se kao kunići*; mak. *se množat kako zajaci; se razmnožuvaaat kako zajaci*; nem. *sich vermehren wie die Kaninchen; sich vermehren wie die Karnickel* pol. *mnożyć się jak króliki; rozmnażać się jak króliki*; rus. *plodit'sja kak krolíki; razmnožat'sja kak krolíki*; slš. *množit' sa ako králíky; rozmnožovat' sa ako králíky*; ukr. *plodytysja jak kroli; rozmnožuvatysja jak kroli*.

razumėti se na kaj kot zájec na bóben /ekspr.; primera/ *prav nič se ne razumeti (spoznati) na kaj*; sop.: **kakor krava na boben**

Slikar Ažbe se je z nemškim zdravnikom zapletel v prepir o pomembnosti slikarske umetnosti. Toda zdravnik se je razumel na slike kot zajec na boben in je zato slikarje globoko podcenjeval. Ažbetu je bilo kmalu dovolj in je z njim opravil na kratko: »Vam zdravnikom je lahko! Pri nas se vse napake vidijo, vaše pa pokrije zemlja.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | »Ti se razumeš na politiko kakor zajec na boben,« je zaklical suh glasek na skrajnem koncu. (B. Pahor, Onkraj pekla so ljudje, 1958, 199) | Virtuoznega ameriškega portretista Johna Singerja Sargenta (1856 do 1925) je povabil k sebi neki nadut ameriški milijarder, ki je imel velikansko zbirko slik. Ker pa se je razumel na umetnost kot zajec na boben, so ga na veliko goljufali, tako da je imel vse polno Tizianov, Murillov, Velazquezov in podobnih »mojstrov«, ki so bili v resnici prav malo vredni ponaredki. (Delo, 27. maja 2004, NB) | Kar pa se tebe tiče in svoje hvale, pa kar tiho bodi. Ti se na umetnost razumeš kakor zajec na boben. (Ivan Tavčar, Ponesrečeni izlet, ZD VII, 1958, 251) | Precej komisarjev poznam, ki se na vojaške stvari razumejo toliko kot zajec na boben. Ti pa imaš vojaško žilico. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 243) | Če se severnjaki spoznajo na glasbo kot zajec na boben, pa se bolje na hrano – tam izdelujejo vegeto, poleg bonbonov bronhi in cigaret 57 najpopulamejši, če ne mitski izdelek nekdanje Juge. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | Mnenje o tem izvrstnem botaničnem delu je bilo izdelano v tednu dni: urednica, ki se na stroko spozna kakor zajec na boben, je v nekaj dneh presodila, da delo ni zanimivo za založbo – predvsem bi ga bilo treba občutno krajšati. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Fant, ti se toliko spoznaš na harmoniko kot zajec na boben. (J. Dos Passos – B. Verbič, Trilogija ZDA I, 1962, 379)

◆ V frazemih *razumeti se na kaj kot zajec na boben* z različico *spoznati se na kaj kot zajec na boben* je za stvar, na katero se zajec ne razume, spozna, izbran *boben*. Izbor stvari, na katere se živali ne spoznajo, je glede na podobne primere, v katerih nastopajo druge živali, krivičen s strani človeka, saj se tudi zanj zmeraj najde nekaj, na kar se ne spozna. Sestavina *boben* je skupaj s sestavino *zajec* še v primerah *podati se komu kot zajcu boben in biti toliko za kaj, kolikor zajec za boben*, ki sta nastali na podobnih predstavah.

⊙ češ. *rozumět čemu jako koza petrželi*; hr., srb. *razumjeti se kao koza u peršin*; *razumjeti se kao magarac (magare) u kantar*; it. *non sapere un accidente*; *non capire un'accia*; pol. *znać się na czymś tyle, co koza na pieprzu*; rus. *razbirat'sja kak svin'ja v apel'sinah*.

spáti kot zájec /ekspr.; primera/ *zelo rahlo spati*

Ti (in takšni) ljudje spijo – kot zajec v polju – samo na eno oko in eno uho, ne glede na to, ali so na sidrišču,

privezu ali odprtem morju. (Delo, 28. okt. 2000, NB) | Najin sedemletni sin Jan Anton, za katerega pravi žena Asia, izg. 'Aša', po poljsko, da itak spi kot zajec in ga že vsak najmanjši šum vrže iz brloga, beri postelje, torej takoj pridrvi iz svoje sobe pogledat, kaj da je. (Delo, 14. jul. 2001, NB)

◆ Primera *spati kot zajec* je na prvi pogled predstavo zelo razvidna: kot domnevno strahopetna žival (gl. še primeri *bežati kot zajec*, *teči kot zajec* ter izraz *zajčevstvo* 'bojazljivost, strahopetnost') zajec spi zelo rahlo, na pol buden. V resnici je nekoliko drugače. Primera *spati kot zajec* je verjetno nastala po krajšanju iz primere *spati z odprtimi očmi kot zajec*. Ta ubesедуje pogost resnični položaj zajca v nevarnosti, ki kje skrit nepremično leži, a z odprtimi očmi, da je pripravljen na beg, če ga kdo izsledí ali odkrije. Tak položaj zajca je bil nekdanj zmotno razumljen kot spanje zajca, iz česar se je razvilo ljudsko prepričanje, da zajec spi z odprtimi očmi. V resnici spi z zaprtimi. Primera *spati z odprtimi očmi kot zajec* je zaradi dolžine razpadla na dva frazema z enakim pomenom – *spati kot zajec* in *spati z odprtimi očmi*. Slednji je zaradi izgube primerjalne sestavine *kot zajec* izvorno manj prepoznaven in se glede na novejšo gradivo večinoma uporablja z glagolsko sestavino *sanjati (sanjariti)*, tj. *sanjati z odprtimi očmi*.

⊙ angl. *to sleep with one eye open*; *to be a light sleeper*; češ. *spát jako zájic*; fr. *avoir un sommeil de lièvre*; *ne dormir que d'un œil*; hr., srb. *spavati kao zec*; kaš. *m'ec sp'ik jak zajc*; nem. *mit offenen Augen schlafen wie ein Hase*; pol. *spać jak zajac*; slš. *spat' ako zajac (pri ceste)*.

spoznáti se na kaj kot zájec na bóben, gl. *razumeti se na kaj kot zajec na boben*.

ucvréti jo kot zájec, gl. *zbežati kot zajec*.

ustrelíti kóga kàkor zájca, gl. *ustreliti koga kot zajca*.

ustrelíti kóga kot zájca /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ustreliti koga brez usmiljenja, obotavljanja**

Govoriti resnico ali stvar poenostaviti? Resnice verjetno ne bodo razumeli, če poenostavim, tvegam, da me zmedejo v navzkrižnem spraševanju, utegnejo me obsoditi in ustreliti kot zajca, sploh ne bom prvi, v Iranu sem, zaboga. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) | Obkoljeni ste, in če takoj ne dvignete rok, vas postrelimo kot zajce. (M. Kolar, Samomor v nebesih, 1964, 18) | Razplet je bil zelo enostaven. Preden smo ga zagledali, smo ga zaslišali, helikopter se je spet približeval čez poškoeno koruzno polje, na katerem bojo vsakogar, ki bo bežal, ustrelili kakor zajca. Tega ni nihče povedal, nihče ni več pozival k razumu, zumu, zumu, to je bilo vsem jasno. (Drago Jančar, Zvenenje v glavi, NB) | Boste videli, kakor zajca ga bodo ustrelili. (M. Hace, Partizanske slike, 1951, 92) | Polove vas, kakor so doslej še vse

polovili. In vas postrele kakor zajce. (V. Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1961, 102)

◆ Frazem *ustreliti koga kot zajca* je nastal na osnovi dejstva, da je zajec tudi zelo pogosta tarča lovcev.

v tém grmu tiči zájec, gl. **grm**.

zbežati kot zájec /ekspr.; primera, nedov. **bežati/ zelo hitro zbežati**

Sporno naslovnico z naslovom »Janšev direktor zbežal kot zajec« in člankom je 7 D objavil 28. julija 1993, Švajncer pa meni, da sta blatila njegov ugled. Šlo je za opis dogodka 27. junija 1991 pri Brniku, na prvi dan slovenske desetdnevne vojne. (Delo, 23. apr. 1999, NB) | Boj se je nadaljeval po stranskih ulicah. Harkai- evi vojaki so bežali po kolovozih ko zajci. (E. Koš – J. Zupančič, Pokol v Novem Sadu, 1970, 105) | Takrat je bil Janez Švajncer major in član skupine, ki je delovala proti helikopterjem, tednik pa ga je prikazoval kot strahopetneža, ki je z Brnika »pobegnil kot zajec«. (Delo, 2. jul. 1999, NB) | Od tam so ga vozili na fizioterapijo. Uradno je bil nepokreten, na vozičku, vendar je medicinska sestra vedela povedati, da jo je skozi vrata ucvril kot zajec. Na ta pobeg je paznika opozorila šele ona. (Delo, 4. feb. 1998, NB) | Ti nerodnost, ti, takrat se mi pa bik odtrga. Kakor živ vrag dere žival za gospodom. Gospod vrže puško iz rok in beži kakor tristo zajcev. (F. Detela, Malo življenje, LZ 1882, 454)

◆ Primera *zbežati kot zajec* z različicami *ucvreti jo kot zajec*, *pobegniti kot zajec* izhaja iz dejstva, da si zajec ob številnih naravnih sovražnikih in človeku samo s hitrim begom rešuje ali podaljšuje življenje. Zaradi tega dejstva in bežanja se mu neupravičeno pripisuje tudi strahopetnost, kot se mu neupravičeno pripisuje, da spi z odprtimi očmi. V zvezi s pripisano strahopetnostjo je tudi metaforična raba poimenovanja *zajec*: 'bojazljiv, plašen človek', npr. Eden izmed naše družbe je pa kar ušel, tako se je ustrašil, ta zajec, ha, ha (I. Šorli, Človek in pol, 1903, 45). Nedovršna različica *bežati kakor zajec* je v zgledu okrepljena s številniško sestavino *tristo: bežati kakor tristo zajcev*. Verjetno je vzeta iz poudarjalnega izraza *tristo kosmatih medvedov*.

◎ angl. *to run like a frightened rabbit*; češ. *utíkat [před někým] jako zajíc*; fr. *courir comme un lièvre*; *courir comme un lapin*; nem. *laufen wie ein Hase*; *einen Haken schlagen*; rus. *petljat' kak zajac*; *unosit' nogi proč*.

Zajemati

zajemati z veliko žlico, gl. **žlica**.

Zaklán

ležati kot zaklán, gl. *spati kot zaklan*.

spáti kot zaklán /slabš.; primera/ *zelo trdno spati*; sop.: **spati kot ubit**; **spati kot klada**; **spati kot top**; **spati kot polh**; **spalo je vse, kakor poklano** (Cig. II, 1370)

Matijo je žganje krepko zdelalo, zato je spal kot zaklan. (V. Ocvirk, Hajka, 1957, 77) | Z Brejcem sva ga našla na robu kuhinjske vrtače, spal je kakor zaklan. (E. Kocbek, Listina, 1967, 161) | Pa se je motil; naš Jevgenij / je spal še zmerom ko zaklan. (A. S. Puškin – M. Klopčič, Jevgenij Onjegin, 1967, 157) | Komaj je zaprla vrata za seboj, sem skočil iz postelje, pograbil Rebuffa, ki je ležal kot zaklan, in ga potegnil na tla. (A. Ingolič, Kje ste, Lamutovi?, 1958, 164) | Vsak, ki pride, bi bil rad ne vem kakšen gospod. Potlej pa, ko boste ležali ko zaklano tele na postelji in se vam bo v črevih zateknilo, potlej bo šel glas od jutra do noči: Pepi, pridi. (L. Kiauta, Zbaldjivke in šaljivke Evstahija Čoka, 1972, 43)

◆ Primera *spati kot zaklan* temelji na predstavi o nepremičnosti zaklanega človeka, živali. V sestavi z glagolom *spati* se je razvil pomen 'trdno spati', v sestavi z glagolom *ležati* pa je ostal pomen 'nepremično ležati', ki je lahko še okrepljen z dopolnilom, npr. *ko zaklano tele*. Oblikovno in pomensko je primeri *spati kot zaklan* najbližje *spati kot ubit*, medtem ko jo predstava o nepremičnosti povezuje s primerama *spati kot klada*, *spati kot top*.

◎ hr., srb. *spavati (zaspati) kao zaklan*; nem. *schlafen wie ein Toter*; pol. *spać jak zarżnięty*; rus. *spat' kak ubityj*.

Zakláti

zakláti kóga kot psà, gl. **pes**.

Zákon

divji zákon /ekspr.; tudi pren./

1. skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze; sop.: **koruzni zákon**, **življenje na koruzi**, **konkubinát**

Ker je večina mladoletnih zakonov divjih, so tudi podatki o nezakonskih otrocih zelo visoki. V letu dni in pol se je rodilo 837 nezakonskih otrok, skoraj vsi otroci pa so iz divjih zakonov. (TT 1968, št. 1, 5) | Navadila se bosta drug na drugega, kakor bi bilo vedno tako in bi moralo tako biti in nihče ne bi rekel ničesar. Tedaj bodo tudi njene pravice večje. In njun zakon – ta divji zakon bo postal trden in nič več se ji ne bo treba bati. (M. Kranjec, Tri novele, 1935, 84–85) | ... šestnajsto poglavje. Divji zakon. (J. Jurčič, Cvet in sad, 1868, 129) | Odgovorili so, da Soka živi zdaj v Novem Sadu, prej pa je bila nekaj časa v Drežnik Gradu v divjem zakonu s Tomom Kolićem. (TT 1968, št. 43, 8)

2. sobivanje, sožitje (ideološko, politično) različnih Očitno je torej znotraj Ljudske pravice nastal konflikt med »malomeščani« ali napredno inteligenco in trdo

partijsko linijo. Slednja je očitno »kavalirsko« privolila v »divji zakon«, katerega otrok je postal polmesečni Naši razgledi. (Delo, 8. mar. 2002, NB) | Usoda povolilne Hrvaške je nekakšna kohabitacija, divji zakon med volilnimi zmagovalci in najvidnejšim predstavnikom poražencev, ki bo prav gotovo prepletena z ničkoliko resnimi preizkušnjami. (Delo, 24. jul. 1999, NB)

◆ Gl. *živeti na koruzi*. Pomen frazema *divji zakon* izhaja iz pomena sestavine *divji*: 'ki ni v skladu z veljavnimi zakoni, predpisi'.

◎ Gl. *življenje na koruzi*.

iskáti lúkno v zakónu, gl. **lúknja**.

korúzni zákon, gl. **koruza**.

morganátični zákon, gl. *poročiti se na levo roko; zveza na levo roko*.

nájti lúkno v zakónu, gl. **lúknja**.

něpisan zákon /ekspr.; pren./ *zakon, ki se je uveljavil z navado*; sop.: **něpísano pravilo**

To pismo o avtoritetah ti pišem zategadelj, da govorim lahko tako svobodno, kakor pri nas ne sme govoriti, kdor piše razprave in feljtone. Zdelo se ti bo čudno, da želim govoriti svobodno, zakaj tega smo se že kolikor toliko odvadili; nepisan zakon veleva, da se je treba ozreti prej na desno in na levo in celó za hrbet, predno se napiše besedo; če se kdo pregreši proti temu zakonu, ima opravka z literarno policijo, ki je pri nas zelo razvita in katero je še nedavno klical na pomoč neki literarni samosrajčnik. (Ivan Cankar, Literarno pismo, Kritike, NB) | Od nekdanj je bil nepisan zakon naše vasi ob vseh praznikih darovanje. Dobrote so delili, skupaj jedli, pili in se veselili. (Delo, 22. dec. 2001, NB)

◆ Izraz *něpisan zakon* temelji na sestavini *něpisan* eksp. 'ki se uveljavlja z navado'. Enako velja za sopomenko *něpisano pravilo*, ki je sicer bolj v rabi. Med starejšimi slovarji ima izraz *něpisan zakon* J. Glonar (SSJ, 451) pri iztočnici *zakon*: pisani, nepisani zakoni, medtem ko ga pri Pleteršniku še ni.

◎ angl. *unwritten law/rule*; češ. *něpsaný zákon*; fr. *convention tacite; accord tacite*; nem. *ungeschriebenes Gesetz*; rus. *něpisanýj zakon*.

zákon džúngle /ekspr.; pren./ *brezpravje, nered, pravica močnejšega*

Pod vso privlačnostjo Disneyjevih sladkih malih bitjec preži zakon džungle: zavist, neusmiljenost, krutost, strahovlada, izsiljevanje in izkoriščanje šibkih. Otroci, ki so željni izražati naravno ljubezen, se pri Disneyju naučijo strahu in sovraštva. (Ariel Dorfmann in Armand Mattelart, Kako brati Jaka Racmana, Maska, NB) | Prihaja do nekakšnega divjega boja za obstanek po načelu kdo bo koga. Zakon džungle, ki ne vodi samo do izločanja slabših, ampak do fizičnega izčrpanja vseh, tako lastnikov kot njihovih delavcev. (Delo, 3. nov. 1999, NB) | Zaradi pravice veta pa imajo ZDA in nekaj drugih držav, v primeru, ko Varnostni svet nekaj predlaga, možnost to preprečiti. To je zakon džungle. (Delo, 22.

apr. 2000, NB) | »Če bi bilo tako, bi se sesul ves sistem mednarodnega uravnavanja problemov. Obstaja nevarnost, da bi zavladal zakon džungle,« je v pogovoru za rimski časnik *Corriere della Sera* dejal Tauran. Visoki vatikanski predstavnik je izjavil, da preventivna vojna ni predvidena v ustanovni listini OZN. (Delo, 24. dec. 2002, NB) | »Naša družba še ni ugotovila, po katerih pravilih naj se ravna,« ugotavlja John Radsan, nekdanji pravnik Cie. »Za ilegalne sovražne bojevnike skorajda ni pravil, zanje velja zakon džungle. In v tej džungli je ZDA ta čas najmočnejša žival.« (Delo, 21. mar. 2005, NB) | Najbolj smešno pri starodavnih civilizacijah je, da sploh niso bile civilizirane. Veljal je zakon džungle, državno mašinerijo so uporabljale v prid močnim in za zatiranje šibkih. (Delo, 31. jan. 1998, NB)

◆ Frazem *zakon džungle* izhaja verjetno iz prenesenega pomena sestavine *džungla*: eksp. 'tehnič-no zelo razvita družba, polna notranjih nasprotij'. Namesto sestavine *džungla* se lahko npr. v ruskem in češkem jeziku pojavi sestavina *volčji*, ki se verjetno nanaša na rek *Človek človeku volk*. Taki odnosi so značilni za mnoge sodobne, kapitalistične države.

◎ angl. *the law of the jungle*; češ. *vlčí zákon*; *zákon džungle*; fr. *loi de la jungle; loi du plus fort*; hr., srb. *zakon džungle; zakon prerije*; nem. *das Gesetz des Dschungels*; rus. *volčij zakon; zakon džunglej*.

živěti v divjém zakónu /ekspr.; pren./ *živeti skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze*; sop.: **živěti na koruzi**

Mnoga dekleta so živela v divjem zakonu z ameriški-mi vojaki. (H. Habe – B. Avsenak, V imenu hudiča, 1965, 406) | Glede na visoko število nezakonskih rojstev in pogostih konkubinatov, je potrebno s preventivno dejavnostjo zagotoviti, da bodo občani, ki živijo v divjem zakonu, sklenili zakonsko zvezo. (Naša žena 1962, 387) | Natihem govoré, da je živel, dokler je bil v Ljubljani, v divjem zakonu ... (Jože Debevec, Vzori in boji, 1918, 194) | Brezverec je. In v divjem zakonu živi. (A. Kraigher, Peter Drozeg, NB) | O Prešernu je vedel tisti narod le toliko, da je rad vino pil, da je živel v divjem zakonu in da je zaljubljene pesmi pel ... (I. Cankar, Slovensko ljudstvo in slovenska kultura/Govori in predavanja, NB)

◆ Gl. *divji zakon, živěti na koruzi*.

živěti v korúznm zakónu, gl. **koruza**.

zakónski

skočíti v zakónski járem, gl. **jarem**.

skòk v zakónski járem, gl. **jarem**.

stopíti v zakónski járem, gl. **jarem**.

zakónski járem, gl. **jarem**.

zakopán

bòjna sekíra je zakopána, gl. **sekíra**.

zakopáti**zakopáti bôjno sekíro**, gl. **sekíra**.**zakrívanje****zakrívanje oči pred čim** /ekspr.; pren./ *zavračanje spoznanja, priznanja česa*; prim. **zakrivati si oči pred čim**; sop.: **zatiskanje oči pred čim**

Celo če se testi ponovno opravijo pred člani družine, se ti pogosto zanašajo na svojo intuicijo in vztrajajo, da je pacient še vedno živ. Pri tej nesposobnosti, priznati si dejstva, gre za zakrivanje oči pred resnico, je dejala Herzogova in nekoliko obotavljivo dodala, da se celo visoko usposobljeni profesionalci, ki v celoti sprejemajo ta koncept, včasih pogovarjajo s pacienti, pri katerih je bila ugotovljena možganska smrt. (Delo, 15. sep. 2001, NB) | Ljudje smo se vendarle vedno v zgodovini človeštva obdarovali. Nespametno je moralizirati, da se je praznovanje božiča preoblikovalo, to je zakrivanje oči pred tem, da smo danes drugačna družba. (Delo, 9. dec. 2005, NB) | Dejstvo je, ko govorim o parlamentarnem ali vladnem turizmu, lahko ga tudi poimenujemo skupaj politični turizem, ki ga zganjamo tudi v tej hiši, ali pa bolje rečeno, ki ga zganjate v tej hiši, je najlepše razviden iz pogostosti, frekventnosti potovanj v, kakor sem prej rekel, Argentino, Brazilijo in podobne stvari, delegacije državnega zbora. In po drugi strani: z zakrivanjem oči pred problematiko pri naših sosedih, Avstrijcih. (Državni zbor RS: 15. redna seja, 04. 04. 2006, NB)

◆ Gl. *zatiskati si oči pred čim*.

zakrívati**zakrívati oči pred čim**, gl. **oko**.**zakúhati****zakúhati jó kómu** /pog.; pren., olepš./ *povzročiti komu kaj neprijetnega, nezaželenega*; prim. **skuhati vročo juho [komu]**

Zdi se, da Španci Francozov ne morejo zaustaviti, nekaj pa je možnosti, da bi si jo zakuhali »galski petelini« kar sami. (Delo, 24. jun. 2000, NB) | G. Leon Kalin, vodja poslovalnice NLB na Slovenski 55, in ga. Irena Ferme z MNZ, lepo ste nam jo zakuhali, ko ste v začetku junija več sto uslužbencem MNZ prisilno zaprli stare tekoče račune (TR) in odprli nove ter nanje prenakazali naše osebne dohodke. (Delo, 19. jun. 2001, NB) | Prvi so nam jo zakuhali Avstrijci – Bo pakt stabilnosti povzročil nadaljnje delitve? (13. sep. 1999, NB)

◆ Pomen sestavine *zakuhati* izhaja iz prenesenih pomenov ekspr. 'povzročiti komu kaj neprijetnega, nezaželenega'; 'povzročiti kaj neprijetnega, nezaželenega'. Prvi pomen sestavine *zakuhati* je tudi v frazemu *zakuhati jo komu*, v katerem sestavina *jo* prikriva neprijetno, nezaželeno, morda tudi sestavino *vroča juha*.

zakúhati vročo júho [kómu], gl. **juha**.**zakúhati vročo kášo**, gl. **kaša**.**zaljúbiti se****zaljúbiti se do ušés**, gl. **uho**.**zaljúbljen****zaljúbljen do ušés**, gl. **uho**.**zalogáj****tréd zalogáj** /ekspr.; pren./ *kar je zelo težko, zelo zahtevno*; prim. **trd oreh**

Edina prednost, ki pravzaprav sploh še ostane klasičnim turističnim agencijam, so izkušnje tam zaposlenih turističnih agentov, če jim seveda zaupamo. Zlasti za manj izkušene uporabnike spleta utegne biti spletna organizacija in nakup počitnic nekoliko trd zalogaj, pri katerem se lahko konec koncev tudi opečejo. (Monitor, junij 2004, NB) | Posebno zgodbo naših strukturnih reform predstavlja privatizacija. Ta še kar traja, kar dokazuje, da je za politiko zelo trd zalogaj (Mladina 2007, št. 16, NB).

zalopútniti**zalopútniti kómu vráta pred nósom**, gl. **vrata**.**zamájati****tlà se zamájajo [pod nogámi] kómu**, gl. **tla**.**zamašiti****zamašiti kómu góbec**, gl. **gobec**.**zamašiti kómu ústa**, gl. **usta**.**zaménjati****zaménjati bárvе**, gl. **barva**.**zamižáti****zamižáti na êno okó**, gl. **oko**.**zamižáti na obé očési**, gl. **oko**.**zamórec****črn kot zamórec** /ekspr.; primera/ *zelo črn*

Če je taki deklici zdrknil firtošček na prod, je bila od zadaj črna kot zamorec. (Bogomir Magajna, Na bregovih srca, 1957, 7) | Če rečeš, da delaš kot zamorec, se po moje poistovetiš z njimi. Če pa rečeš, da je nekdo črn kot zamorec, je pa že slabšalno. (Google, filmklub.napovednik.com...) | Kdor je pozimi hodil naokrog po megli v mestu črn kot zamorec, je bil glavni frajer, saj so vsi vedeli, da se je vrnil s smučanja. (Google, www.rad-dobrojem.si/...) | ... in mačehe strme v punčko Majo z žametnimi očmi, vsaka po svoje. Nekatere so temne kot zamorci ... (Bogomir Magajna, Povestice o punčki Maji, 1957, 50)

◆ *Primer a črn kot zamorec* je predstavn o zelo nazorna, če vemo, da je *zamórec* nav. slabš. 'človek črne rase; črnc'. Slednji je poimenovan prav po črni barvi kože.

děláti kot zamórec /ekspr.; primera/ *delati veliko, težko in za majhno plačilo*

Poštni delavci so v sredo z napisi na majicah, kot je bil »Delam kot zamorec, plača je pa tudi taka«, opozarjali na neurejene delovne in plačne razmere na Pošti Slovenije. (Delo, 27. 6. 2008, NB) | Imam roke in glavo in delam kot zamorec v bobu! Pa je bilo kaj s tem potem? (TVS - Odprti kop - Hribar: sobota, 24. september 2007, NB) | 24. sep. 2010 ... jaz delam kot zamorec in se nimam časa igrati v Paintshopu s plakat om, ... (Google, dronyx.wordpress.com/...) | »Raje garam 24 ur na dan kot zamorec, da le vem, za koga delam.« pravi nekdanja smučarka. Prizna, da so jim bili v njenih časih sponzorji naklonjeni in so iz športa lahko kaj iztržili, »zdaj pa je iz leta v leto težje«. (Nedelo, julij–december 2007, NB)

◆ *Primer a delati kot zamorec, tudi garati kot zamorec*, izhaja iz zelo slabega družbenega položaja črncev, ki je v veliki meri posledica rasnega razlikovanja in marsikje obstaja še danes. V podobnem položaju kot mnogi črn ci, ki delajo veliko, težko in za majhno plačilo, pa so po vsem svetu še milijoni delavcev, mnogi tudi pri nas.

garáti kot zamórec, gl. *delati kot zamorec*.

těmen kot zamórec, gl. *črn kot zamorec*.

zamrnráti

zamrnráti v brádo, gl. *brada*.

zamudíti

zamudíti vlák, gl. *vlak*.

zamudíti zádjni vlák, gl. *vlak*.

zanímáti se

zanímáti se kot za lánski snég, gl. *sneg*.

zapěčkar

bíti zapěčkar /ekspr.; pren./ *v svojih interesih, razgledanosti omejevati se na domači kraj, domačo deželo*; sop.: **bíti zapěčkar ski**; prim. **sedeti za pečjo**

Njihovo delo je, kot kaže, jemal resneje od njih samih. Zgodovinar, po njegovem mnenju namreč ne bi smel biti »zapečkar ali kdo, ki se je prisiljen zanesti na poročila iz druge roke«. (Oto Luthar et al., Zgodovina historične misli od Homerja do začetka 21. stoletja, NB) | Da se je spustil v tako pustolovščino, je moral imeti precej več poguma, kot ga imam jaz. Sem bolj zapečkar. Raje se držim doma v topli kuhinji. (Delo, 28. sep. 2002, NB) | Zanimivo je, da ima Mahfouz tako svetovljanski pogled na svet, da je tako širok in univerzalen pisatelj, kot osebnost pa je čisti zapečkar, ki se je iz rodnega

Kaira v vsem življenju premaknil vsega trikrat. (Delo, 28. maja 2005, NB) | »Cole je vse prej kot zapečkar, saj rad potegne v noč s prijatelji. Poleg tega rad zaide s svojega domačega 'vrta' v druge zelni ke.« so v The Sunu povzeli izjavo enega od njegovih »znancev«. (Delo, 14. maja 2007, NB) | Zdaj pa sva sama in bi se lahko posvetila drug drugemu ter si kaj privoščila. Jezi me, ker je mož postal pravi zapečkar, po službi in za konec tedna je najraje doma, še s športom se več ne ukvarja, prej pa je igral tenis, skupaj sva smučala in drsala. (Jana 2007, št. 16, NB)

◆ Gl. *sedeti za pečjo*.

postáti zapěčkar, gl. *bíti zapečkar*.

zapěčkar ski

bíti zapěčkar ski /ekspr.; pren./ *v svojih interesih, razgledanosti omejevati se na domači kraj, domačo deželo*; sop.: **bíti zapečkar**; prim. **sedeti za pečjo**

Če je knjiga tudi tržno blago, lahko začnemo z reklamo. Če se v Delu samooglašajo župani, politične stranke, če sponzorji za vsako dobljeno tekmo čestitajo svojim tekmovalcem, če nas nagovarjajo, naj beremo Jano, Razgleda ..., zakaj nas založniki ne bi povabili na primer v humor no boemski svet zadnje knjige Milana Kleča ali v bližino tako belega srca odličnega španskega pisatelja Javierja Mariasa, da ne bomo samo zapečkar ski. (Delo, 7. mar. 1998, NB) | Verjetno se staram in ne govorim več tako kot takrat – zdaj sem bolj pripravljen na kompromise. Ali ni prav takšno gledanje – da so Slovenci zapečkar ski in zaprti – tisto, ki med drugimi vzroki tudi povzroča takšno stanje? (Delo, 10. jan. 1998, NB) | Jaz si Evropo predstavlj am kot združevanje držav, brisanje mej pomeni prost prehod prebivalstva, delovne sile, ... Zakaj sploh hočete v Evropo, če pa ste vedno bolj zapečkar ski in najraje ne bi nikogar, ki ni naš, spustili v državo? Ljudje ne bodo prihajali iz tujine živeti v Slovenijo, ker bi radi postali točno taki, kot smo mi, se popolnoma prilagodili in (bog ne daj) kazali kakšno drugačnost. (Mladina 2003, NB)

◆ Gl. *sedeti za pečjo*.

zapěčkarstvo, gl. *sedeti za pečjo*.

zapeljáti

zapeljáti na slépi tír, gl. *tír*.

zapéti

bóben je zapél, gl. *boben*.

zapél je vojáški bóben, gl. *boben*.

zapéti iz pólnih pljúč, gl. *pljuča*.

zapírati

zapírati oči pred čím, gl. *oko*.

zapírati se

zapírati se v slonokoščéni stól p [česa], gl. *stolp*.

zapisan

bíti dôbro zapisan [*pri kóm, kjé*] /pog.; pren., tudi nikal./ *o kom imajo ugodno mnenje (pri kom, kje);* ptp. **biti slabo zapisan** [*pri kom, kje*]

No, Kezovec ni kazal nikjer, da je bogat. Živel je preprosto in bil z malim zadovoljen. Poštenjak je pa bil, in zaradi tega pri ljudeh dobro zapisan. (Josip Vandot, Roža z Mucne gore, NB) | Kdor je pokopal ženo, je z njo izgubil polovico svojega življenja ali še več, če je bila dobra. Če bo pameten, bo dobro zapisan pri Bogu in pri ljudeh. Sam bo namreč živel brez skrbi in po pameti, dobro bo vzgajal otroke, njegovim otrokom se bo godilo, kot da bi jih po rokah nosili, in mir bo vladal v njegovi hiši. (Oto Luthar et al., Zgodovina historične misli od Homerja do začetka 21. stoletja, 2006, NB) | »Drugi del sezone bom posvetil enodnevnim dirkam v Italiji. Tam sem pri marsikomu dobro zapisan in nočem, da bi pozabili name,« se prihodnosti v kateri od najmočnejših profesionalnih ekip nadeja šampion letošnjega slovenskega toura, ki ga, tako kot večino slovenskih kolesarjev, že v sredo čaka začetek dirke. (Delo, 22. maja 2000, NB) | Kardinalsko čast je dosegel predvsem zato, ker je bil dobro zapisan pri cesarju na Dunaju, ta pa je imel v Vatikanu silen vpliv. Takšna je ocena Ivana Hribarja, ki je bil ljubljanski župan v času, ko je bil Missia ljubljanski škof. (Delo, 16. mar. 2002, NB) | Prebral sem jih, v njih našel tudi imena znancev. Verjel sem oficirjevi politični orientaciji, še posebno, ko je pisma vrgel v peč in jih sežgal. Ta gesta mi je dala misliti, da je podobnih italijanskih častnikov mnogo in da je morala njihove vojske nizka. Kaže, da na kvesturi tudi jaz nisem bil dobro zapisan. Preostro sem se namreč javno izražal o okupatorju, kar italijanski varnostni službi po vsem sodeč ni bilo neznano. (Dragotin Cvetko, V prostoru in času, NB) | Državni svet že zdaj ni dobro zapisan v naši parlamentarni demokraciji. Smola se ga drži že od njegove umestitve v ustavno besedilo, saj je nastal kot kompromis med zagovorniki eno- in dvodomnega parlamentarnega sistema. (Delo, 5. avg. 2005, NB)

◆ Frazem *biti dobro zapisan* [*pri kom, kje*] bi lahko temeljil na predstavi, da je dobro, ugodno mnenje o kom nekje podano v pisni obliki, npr. učiteljeve ocene posameznega učenca. Na to kaže npr. fr. *avoir de bonnes notes* 'imeti dobre ocene (v šoli)'; 'biti dobro zapisan'. Sicer pa se obravnavanemu frazemu v frazeološki literaturi pripisuje svetopisemsko poreklo: v 2. Mojzes, 32, 32, se najprej omenja Knjiga življenja, v katero Gospod zapisuje pravične in briše grešnike (prim. Psalmi 69, 29 in Luka 10, 20 itd.) (gl. L. Röhrich I, 58).

© angl. *to be in someone's good books*; fr. *être bien vu par qn.*; *avoir la bonne cote avec qn.*; *être dans les bonnes grâces de qn.*; hr., srb. *biti dobro zapisan kod koga, u koga*; it. *godere di buona reputazione [presso qc.]*; nem. *etw. ist gut angeschrieben., gut angeschrieben bei jmdm. sein.*

bíti slabó zapisan [*pri kóm, kjé*] /pog.; pren., tudi nikal./ *o kom imajo slabo mnenje (pri kom, kje);* ptp. **biti dobro zapisan** [*pri kom, kje*]

Vse bolj sem bil prepričan, da si naša mačka nekje tam visoko za tramov zapisuje vse o naši družini. Ker nisem hotel biti slabo zapisan, sem imel z njo še toliko lepše stike. (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Grigasov stanovski kolega Memi Bečirovič je medtem spoznal vse značilnosti moštva iz Kaunasa. Med drugim, da je bil organizator igre De Juan Collins slabo zapisan pri prejšnjih delodajalcih zaradi pretiranega okušanja alkoholnih napitkov. Veseli Litovci mu tega niti ne jemljejo za slabo, zato pa pričakujejo, da bo na igrišču enako živahen kot v barih. (Delo, 15. nov. 2007, NB) | V odzivih na članek o Lidlu so številni zaposleni pripovedovali o delovnih razmerah in odnosih z delodajalci, tako pri nas kot v tujini. Lidl pa je podjetje, ki je v nekaterih državah zaradi ravnanja z delavci slabo zapisan pri sindikatih. (Mladina 2007, št. 29, NB) | Zakaj bi politik moral priznati, da polne zaposlenosti ni mogoče doseči, če pa jo od njega zahtevajo prav vsi privrženci? Da pa pri zaklinjalcih ne bi bil slabo zapisan, bom še enkrat trezno predočil perspektive svoje države. (Delo, 2. okt. 1999, NB) | Tudi Benito Mussolini ni prav slabo zapisan v zgodovinskem spominu. Bil je blag in dober diktator, vam v dobri veri pove župnik za vogalom, ki sam tistih časov ni doživljal, ampak so ga tako učili v šolah. (Delo, 6. dec. 2003, NB)

◆ Gl. *biti dobro zapisan* [*kje, pri kom*].

© angl. *to be in so.'s black books*; fr. *être mal vu par qn.*; *n'avoir pas la cote avec qn.*; *n'être pas dans les bonnes grâces de qn.*; *n'être pas dans les petits papiers de qn.*; nem. *etw. ist schlecht angeschrieben; schlecht angeschrieben bei jmdm. sein.*

bíti zapisan smr̂ti, gl. *smrt*.

bíti zapisan v zvézdah, gl. *zvezda*.

ne bíti dôbro zapisan [*pri kóm, kjé*], gl. *biti dobro zapisan* [*pri kom, kje*].

zapisan kót, gl. *žlica in kot*.

zapisan smr̂ti, gl. *smrt*.

zapisáti

zapisáti kàj s krédo v dímnik, gl. *kreda*.

zapisáti si kàj za uhó, gl. *uho*.

zapisáti se

zapisáti se hudiču, gl. *hudič*.

zapisáti se vrágu, gl. *vrag*.

zaplóten, gl. *imeti kaj za plotom*.

zaplótnik, gl. *imeti kaj za plotom*.

zaplótniški, gl. *imeti kaj za plotom*.

zaplótništvó, gl. *imeti kaj za plotom*.

zapréti

zapréti góbec, gl. *gobec*.

zapréti kómu vráta pred nósom, gl. *vrata*.

zapréti se

zapréti se v slonokoščeni stòlp [česa], gl. stolp.

zaprosíti

zaprosíti za rôko kóga, gl. roka.

zaprít

naletéti na zaprta vrata, gl. vrata.
ostájati pred zaprtimi vráti, gl. vrata.
ostáti pred zaprtimi vráti, gl. vrata.
trkati na zaprta vrata, gl. vrata.
za zaprtimi vráti, gl. vrata.
zaprít v slonokoščeni stòlp [česa], gl. stolp.
znájeti se pred zaprtimi vráti, gl. vrata.

zaprtost

zaprtost v slonokoščeni stòlp /knj.; pren./ *odmaknjenost od stvarnega, konkretnega življenja*; prim. **zaprt v slonokoščeni stolp**

Koliko je sedaj teh represivnih določb, mislim, da sama številka ne pove veliko o naravnosti predlagateljev in o njihovi splošni želji. Res pa je, da nam bi delal krivico tisti, ki bi nam očital puritanstvo, ki bi nam pripisoval zaprtost v slonokoščeni stolp. (Državni zbor RS, 36. redna seja, 18. 5. 2004, NB) | Torkarjev lirizem ni udobni umik v slonokoščeni stolp intimizma, temveč je tihi krik po veri, po upanju, po poseganju v ta pobesneli in iztirjeni svet. Njegov lirizem je boj proti čustveni otoplosti človeka in sveta. (Delo, 15. okt. 2003, NB)

♦ Gl. *slonokoščeni stolp*.

zapustíti

zapustíti dolíno sólz, gl. dolina.
zapustíti sámski stán, gl. stan.
zapustíti slonokoščeni stòlp, gl. stolp.
zapustíti šólske klopí, gl. klop ž.

zapúščati

zapúščati šólske klopí, gl. klop ž.

zardéti

zardéti do ušés, gl. uho.
zardéti kàkor màk, gl. mak.
zardéti kot kúhan ràk, gl. rak.
zardéti od jéze, gl. jeza.

zardévati

zardévati do ušés, gl. uho.
zardévati kot purán, gl. puran.

zaríniti

zaríniti kómu nôž v hr̄bet, gl. nôž.

zasadíti

zasadíti kómu nôž v hr̄bet, gl. nôž.

zasíkati

zasíkati kàkor gâd, gl. gad.

zasledováti

zasledováti kóga kot sénca.

zaslúžiti

ne zaslúžiti niti za sól, gl. sol.
še za slán kròp ne zaslúžiti, gl. krop.
zaslúžiti črno píko, gl. pika.
zaslúžiti sí êno na góbec, gl. gobec.

zasmejáti se

zasmejáti se iz pólnih pljúč, gl. pljuča.
zasmejáti se na vsâ ústa, gl. usta.
zasmejáti se na vsê gřlo, gl. grlo.
zasmejáti se v br̄k kómu, gl. brk.

zasoljèn

zasoljèna céna, gl. cena.
zasoljène céne, gl. cena.

zaspáti

zaspáti kot ángel, gl. angel.
zaspáti kot ángelček, gl. angelček.
zaspáti kot dojêncek, gl. dojenček.
zaspáti kot kláda, gl. klada.
zaspáti kot otròk, gl. otrok.
zaspáti kot ubít, gl. ubit.
zaspáti na lovoríkah, gl. lovorika.
zaspáti spánje pravíčnega, gl. spanje.
zaspáti v Gospódu, gl. gospod.

zasrbéti

dlaní zasrbíjo kóga, gl. dlan.
pête so zasrbéle kóga, gl. peta.
podpláti so zasrbéli kóga, gl. peta.

zastáti

kří je zastála kómu v žílah, gl. kri.

zastáva

izobésiti bélo zastávo /ekspr.; pren./ *predati se*
Iz skromnih izjav trenerja Toma Mahoriča bi lahko pričakovali, da bodo košarkarji Geoplina Slovana izobesili belo zastavo že pred derbijem 3. kola lige Kolinske. (Delo, 9. okt. 2000, NB) | Razmere, še posebej v Kaliforniji in na Zahodni obali, ki se v zadnjih desetletjih predstavlja kot utopična vizija svetle prihodnosti, nas

silijo v to. Čeprav to ne pomeni, da smo izobesili belo zastavo. (Delo, 18. sep. 2000, NB) | Kdor misli, da so pri McLaren-Mercedesu po bolečem porazu v Suzuki izobesili belo zastavo, ta ne pozna Rona Dennisa, človeka, ki poraze boleče preživlja v neprespanih nočeh ob iskanju vzrokov za neuspeh. (Delo, 21. okt. 2000, NB)

◆ Frazem *izobesiti belo zastavo* temelji na besedni zvezi *bela zastava* v pomenu 'kos bele tkanine na drogu kot znamenje vdaje, pripravljenosti na pogajanja'. Bela zastava je sicer mednarodni znak predaje ali pripravljenosti na začetek pogajanj s sovražnikom, policijo itd.

◎ češ. *vztyčit bílou vlajku*; hr., srb. *ostaviti barjak*; rus. *vykinut' belyj flag*; *podnjat' belyj flag*.

nositi zastávo [*kóga/čěsa*] /ekspr.; pren./ *biti vodja, usmerjevalec*; sop.: **biti zastavonoša**; prim. **nositi bandero česa**

Tudi tržaški župan Riccardo Illy je prepričan, da je »Jörg vendar zaupanja vreden in simpatičen«, bivši zunanji minister (v Berlusconijevi vladi) Antonio Martino pa trdi, da »Jörg gotovo ni skrajnež, EU pa tudi ne more izbirati vlad svojih članic«. Gonja proti svobodnjakom, pojasnjuje Martino, ki je svojčas nosil zastavo proti vstopu Slovenije v Unijo, ni nič drugega kot jeza leve sredine zaradi upadanja priljubljenosti v Avstriji in vsej Evropi. (Delo, 2. feb. 2000, NB) | Vi osebno ste podpirali slovenski manjšinski zakon, vaš stranka ga ni. V parlamentu je Naprej, Italija glasovala proti, vaš senator Camber je nosil zastavo. Camber je v sodnem postopku zaradi vpletenosti v zadeve Kreditne banke. (Delo, 10. apr. 2001, NB) | Palestinci so imeli tri velike voditelje. Abu Džihada, ki je vodil vojaške operacije, Abu Ijada, ki je delal politično strategijo, in Arafata, ki je nosil zastavo palestinskega nacionalizma in je postal simbol naroda. Abu Džihad in Abu Ijad sta mrtva. (Delo, 16. maja 1998, NB) | Kje so zdaj časi previdno stopajočih romarjev, prekletstvu osamljenosti zapisanih potujočih trgovcev ter pustolovcev na meji življenja in smrti, ki so v stoletjih poprej nosili zastavo popotništva? Po nekdanj odročnih alpskih dolinah se zdaj vlečejo široke avtoceste in železniške poti, in če se ozremo na nebo, lahko po belih sledih pare brez težav ugotovimo, kje imajo kopenske poti svoje nebeške analoge. (Delo, 1. jun. 2002, NB)

◆ Gl. *nositi bandero česa*.

nositi zastávo v čěm /ekspr.; pren./ *biti prvi, najboljši v čěm*; sop.: **nositi bandero**; **prednjačiti**

Uvidel sem, da tudi filozofija ni vredna piškavega oreha; pograbil sem vso modrost in jo vlekel predlanskim s sabo k prijatelju, k melanholičnemu tovarnarju, ki ima za svoje stroje velikansko peč. Prav tam noter sem zaglal z diabolskim veseljem vse skupoma v ogenj ... Fichtejevo fantastično žlobudravost kakor tudi Schellingovo prisiljeno zelje prirodnega modroslovstva, otročje neumno fenomenologijo arogantnega tepca Hegla, ki nosi zastavo zedinjenih privilegiranih prismođ celega sveta in vseh časov ... (R. Murnik, Nirvana, NB) | Nič

bolje se ne godi Garyju Bauerju, ki nosi zastavo tradicionalnega konservativizma in obljublja, da bo odpravil pravico do splava; njegova popularnost je globoko pod 10 odstotki. (Delo, 21. jan. 2000, NB) | Toda Olimpijini center prepričljivo nosi zastavo med veterani s povprečjem 7,9 točke, 59,2-odstotnim metom in 4,1 skoka v 20 minutah na srečanjih EL. (Delo, 7. feb. 2000, NB) | Temeljno stališče obeh glavnih opozicijskih strank je načelno in odločno nasprotovanje zaščitnemu zakonu za Slovence, kajti v obeh strankah v tem primeru nosijo zastavo njihovi ljudje z zakotnega severovzhoda države, kjer je pogled na svet čisto drugačen kot v svetovljanskem Rimu, odnos do Slovenije pa tudi. (Delo, 19. okt. 2000, NB) | »Nemogoče je zadržati tako visoko raven plač, ki so jo povzročile sodniške in še prej mogoče tudi poslanske plače,« je za Delo povedal direktor Ekonomskega inštituta pri Pravni fakulteti dr. France Križanič. Pri transferjih srednjemu razredu zdaj nosi zastavo kmetijstvo. (Delo, 2. apr. 2003, NB)

◎ hr., srb. *držati barjak*; *nositi barjak*.

razbít kàkor túrška zastáva, gl. **fana**.

zastavonoša

biti zastavonoša kóga/čěsa /ekspr.; pren./ *biti vodja, usmerjevalec*

Gibanje posebnih olimpijskih iger je leta 1968 začela Arnijeva tašča Eunice Kennedy Shriver, gre pa za celoletni program uvajanja v šport otrok in odraslih, ki imajo motnje v mentalnem razvoju. Arnije je globalni zastavonoša tega gibanja, bori pa se, kot pravi, za pravice takih ljudi do enakopravne vključenosti v družbo. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Osamljeni nadzornik gozda na Pantovčaku, čigar glavna politična dejavnost bo letovanje v nekdanji vili Vladimira Bakariča na Hvaru – kakor je Mesiča in njegovo vlogo cinično orisal znani kolumnist Srečo Jurdana – je zastavonoša boja s Tuđmanovo dediščino. Račana je, na drugi strani, za blažji obračun, bolj kot preteklost ga zanima prihodnost. (Delo, 21. apr. 2001, NB) | Nanj namreč čakajo že četrto stoletja, od zlatega rodu iz leta 1978, ki je šele sedaj dobil prave naslednike. Kretzschmar je brez dvoma njihov zastavonoša, igralec, pri katerem drugi iščejo navdih in dodatni zagon. V to vlogo se je vživel kot »showman« brez primere v rokometnem svetu. (Delo, 27. jan. 2003, NB) | Zato pa so se zelo izkazali drugi trije člani, še vsi mladinci. Po pričakovanjih je bil zastavonoša Jure Borišek, ki je dosegel celo najboljši rezultat med vsemi udeleženci. Njegov začasni rating na Slovaškem je bil namreč kar 2607 točk, kar bi bilo dovolj celo za velemojstrsko normo. (Delo, 7. jun. 2004, NB)

◆ Gl. *nositi bandero česa*.

postáti zastavonoša kóga/čěsa /ekspr.; pren./ *postati vodja, usmerjevalec*

Šel je romat, pravi, hodit po stopinjah apostola Pavla. Tistega, ki je bil Savel in ki je najprej preganjal Jezusove učence, potem pa postal njihov zastavonoša, prvi spreobrnjenec, prav tisti, ki je šel pozneje v Rim

in tam postavil temelje sedanji cerkvi. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Ni pa Sirca, ki bi Asadov baasizem enačil s Huseinovicim. Vladni predstavniki slavijo predsednika Hafeza el Asada in trdijo, da je bil njegov surovi obračun z islamsko opozicijo v osemdesetih letih »boj proti terorizmu« veliko prej, preden je postal njegov zastavonoša George Bush. (Delo, 9. okt. 2003, NB) | Če bo držalo, kar kroži o njem, utegne prav Colaninno postati tisti zastavonoša novega italijanskega poslovnega sveta, ki utegne v naslednjem stoletju na prestolu zamenjati v dvajsetem stoletju neomajnega in vedno vladajočega Agnellija. (Delo, 25. maja 1999, NB)

zasúkati

koló sréče se zasúka, gl. **kolo**.
zasúkati [si] rokáve, gl. **rokav**.

zaščíten

zaščíten kot mêdved, gl. **medved**.

zaškripáti

zaškripáti z zobmí, gl. **zob**.

zatákniti se

kóst se zatákné kómu v grílu, gl. **kost**.

zatégniti

zatégniti pás, gl. **pas**.

zategováňje

zategováňje pasú /ekspr.; pren./ *varčevanje*; sop.: **stiskanje pasu**

Spremenjeni način usklajevanja pokojnin (in plač) je bil in je del dogovora med aktivnimi prebivalci, upokojenci in vlado. Dogovor predvideva zategovanje pasu, da bi se javnofinančno stanje v državi izboljšalo. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Med pomembnimi razlogi za globoko gospodarsko-socialno krizo je treba omeniti, da so plače zaposlenih bolj rasle kot produktivnost; krivdo za to pripisujejo delavski zakonodaji in vplivu sindikatov, ki so tesno povezani z vladajočimi peronisti. Dejstvo je, da tudi Argentinci, ki se zelo visoko cenijo in menijo, da so v Latinski Ameriki nekaj posebnega, slabo prenašajo odrekanje in zategovanje pasu. (Delo, 29. apr. 2003, NB) | Nedvomno bodo »pogrinjki« v živilskopredelovalni industriji v prihodnjih letih precej skromnejši, kot so bili. Prav tako ni nobenega dvoma, da zategovanje pasu ne bo prizadelo le zaposlenih v tovarnah, ampak tudi druge v živilskopredelovalni verigi. (Delo, 13. avg. 2005, NB)

◆ Gl. *zategovati pas*.

zategováti

zategováti pás, gl. **pas**.

zatíkati se

kóst se zatíka kómu v grílu, gl. **kost**.

zatískanje

zatískanje očí pred čím /ekspr.; pren./ *zavračanje spoznanja, priznanja česa*; prim. **zatískati si očí pred čím**

Sestri je obljubil, da bo skrbel zanjo. Skrb zanjo se je sprevrgla v zatiskanje oči pred odvisnostjo. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Zahod je z zatiskanjem oči pred Čečenijo, pred ravnanjem ruskih čet v Abhaziji in na drugih območjih, pred političnimi umori in finančnimi aferami postal sokrivec. (Delo, 29. jan. 2000, NB) | Toda ker je dolgoletno nemško zatiskanje oči pred nevarnostjo bolezni norih krav pokopalo že najmanj deset glav goveda in odneslo dva ministra, je prelom s starimi vzorci ne le dovoljen, ampak tudi zaželen. (Delo, 12. jan. 2001, NB) | Zatiskanje oči pred resničnimi vzroki za upad zanimanja za Hypoligo namreč lahko potegne v brezno še tiste, ki uspešno nastopajo v mednarodni konkurenci. (Delo, 3. jul. 2002, NB) | Kot pravijo republikanci, bi zatiskanje oči pred podobnimi tožbami pomenilo, da nobena industrijska veja ne bi bila več varna pred odškodninskimi tožbami. (Delo, 11. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *zatískati si očí pred čím*.

zatískati si

zatískati si očí pred čím, gl. **oko**.

zatísniti

ne zatísniti očesa [vsò nóč], gl. **oko**.

ne zatísniti očí [vsò nóč], gl. **oko**.

zatísniti si očí pred čím, gl. **oko**.

zatóžen

bíti na zatóžni klópi, gl. **klop ž**.

posadíti kóga na zatóžno klóp, gl. **klop ž**.

postáviti kóga na zatóžno klóp, gl. **klop ž**.

pripeljáti kóga na zatóžno klóp, gl. **klop ž**.

sedéti na zatóžni klópi, gl. **klop ž**.

sésti na zatóžno klóp, gl. **klop ž**.

znájti se na zatóžni klópi, gl. **klop ž**.

zatrésti

zatrésti mréžo, gl. **mreža**.

zaudárjati

zaudárjati kot dihúr, gl. **dihur**.

zaudárjati kot kúga, gl. **kuga**.

zaustáviti

zaustáviti koló zgodovíne, gl. **kolo**.

zavésa

železna zavésa /publ.; pren./ *v dobi hladne vojne od leta 1945 do 1990 umetna pregrada med kapitalističnimi državami in Sovjetsko zvezo ter njej podrejenimi socialističnimi državami, ki je temeljila na omejevanju političnih, gospodarskih in kulturnih stikov*

Več kot petdeset let je minilo, nekdanji vzhodnoevropski »prisilni delavci«, kot lepo rečejo medvojnim sužnjem v Hitlerjevih tovarnah, pa še niso dobili niti pfeniga odškodnine. Odgovorni so se pol stoletja izgovarjali, da so z reparacijami poravnali vse, za neuresničene zahtevke posameznikov pa naj bi bila kriva železna zavesa. (Delo, 25. mar. 2000, NB) | Končno stojimo že v tretjem tisočletju, padla je železna zavesa, v ustavo RS smo zapisali, da smo demokratična država, še vedno pa se pojavljajo politikantske verzije nekakšnih »stebrov družbe«, kakor je nekoč zapisal Ibsen. Le od kod mandat posameznikom, da v imenu vseh za vse urbi et orbi oznanjajo tisto, kar so si v svojih glavah uzurpirali kot resnico. (Delo, 9. mar. 2002, NB) | Toda kaj so ti ljudje vendar mislili? Da bo padec železne zavese samo potrditev visokih evropskih kulturnih in političnih idealov? Da se bo ta del sveta preprosto vrnil v stanje pred revolucijami in nasilnimi prevzemi oblasti? (Drago Jančar, Poročilo iz devete dežele – privid ali resničnost, NB) | »Trg je hladnejši od sibirske zime,« je nastali položaj komentiral New York Times. Deset let je preteklo od padca berlinskega zidu, s padcem železne zavese pa je izginil tudi neki drug svet – temačni svet skrivnosti in fantazij. (Delo, 4. apr. 2000, NB) | Deset let po dvigu železne zavese ne bo nihče pri zdravi pameti – vsaj ne zunaj Kube in Severne Koreje – v javnosti prebiral Maovih knjžic, neonacisti pa bodo še naprej ponosno razstavljali Hitlerjeve podobe. Morda zato, ker njihova nagnjenost ni razumska, ampak čustvena. (Delo, 24. apr. 2001, NB) | V raznih državah imajo najraje različne junake. V državah nekdanjega vzhodnega bloka so, denimo, najbolj cenili Kljukca s streha, malega debeluščka, ki zna leteti: ravno pravo prikazen za družbo onstran železne zavese. (Delo, 29. jan. 2002, NB)

◆ Po prvi svetovni vojni so termin *železna zavesa* uporabljali še v zvezi s sovjetsko Rusijo in premagano Nemčijo. Toda šele leta 1930 je sovjetski komunist Lev Nikulin z izrazom »železna zavesa« prvič ponazoril ovirom med vzhodom in zahodom Evrope. Za popularizacijo zveze ima daleč največ zaslug Winston Churchill. (Delo, 23. maja 2001, NB) | Noben drug pojem v drugi polovici 20. stoletja ni tako posebej nespodob in negotovosti kakor železna zavesa. V splošno rabo je prišel po drugi svetovni vojni, izvira pa že od veliko prej – v angleških gledaliških spisih iz leta 1794 so obiskovalcem nekega londonskega gledališča pojasnjevali pomen »iron curtain« (železne zavese)

in vodnega rezervoarja v primeru požara. (Delo, 23. maja 2001, NB)

◎ angl. *the Iron Curtain*; češ. *železná opona*; fr. *rideau de fer*; nem. *eiserner Vorhang*; rus. *železnyj zanaves*.

zavihati

krêpko [si] zavíhati rokáve, gl. **rokav**.

poštêno [si] zavíhati rokáve, gl. **rokav**.

zavíhati [si] rokáve, gl. **rokav**.

zavíst

bíti zelèn od zavísti, gl. *zelen od zavisti*.

póčiti od zavísti /ekspr.; pren., nedov. **pokati/ biti zelo zavisten**; sop.: **pozeleneti od zavísti**

Butalci so bili ponosni na sukno in so dejali: »Mi smo mi!« Četrty teden pa je stopil župan še proti Tepanjam, naj ga vidijo še Tepančani in počijo od zavisti. (Fran Milčinski, Butalci, NB) | O ljudje! Hudiči, počili bi od zavisti. Pa kaj je to, ne morejo ljudje preživeti, če ima nekdo srečo? (Vasilij Šukšin, Sonce, stavec in dekle, Tri zgodbe, NB) | Skoraj nihče si več ne upa preživeti dopusta doma, le kaj bodo rekli sosedje in znanci! Preživimo tistih nekaj dni na drugem koncu sveta, požrmo čakanje v vrstah na letališčih ali kilometrske zastoje na poletnih cestah, samo da bo kdo pokal od zavisti! (Delo, 16. dec. 2000, NB) | Pred enim tednom, dan po svojem rojstnem dnevu, je namreč potopil tradicionalnega južnonemškega tekmeča iz Stuttgarta in vnesel vsaj malce miru v razgreto slačilnico münchenskih nogometišev. Tudi v soboto so nekateri nanj gledali kot na odrešitelja, drugi pa so pokali od zavisti. Sam se, kot pravi, ne namerava prepuščati preprirom in dolivanju olja na ogenj. (Delo, 30. mar. 1998, NB)

◆ Frazem *počiti od zavisti* je nastal po predstavi, da koga zavist tako prevzema, da bi se kar razpočil.

◎ angl. *to burst with envy*; hr., srb. *puknuti od zavisti*; fr. *sécher d'envie*; *être dévoré par l'envie*; it. *crepare d'invidia*; nem. *vor Neid platzen*; rus. *lopnut' ot zavisti*.

pókati od zavísti, gl. *počiti od zavisti*.

pozelenéti od zavísti /ekspr.; pren./ *biti zelo zavisten*; sop.: **pokati od zavísti**; prim. **zelen od zavísti**

Vprašanje, ali bo zgoraj omenjenim Slovencelem zadodščalo za to, da se bodo kljub vsemu odpravili v galeirijo, pa seveda ostaja odprto; vsekakor se zdi bolj verjetno, da bodo v soboto raje znova odklopotali v BTC in še enkrat skušali poskrbeti, da bodo sosedovi pozeleneli od zavisti. Tovrstne sreče jim ogled Rembrandtove razstave očitno ne more omogočiti. (Delo, 27. maja 2000, NB) | Avstrijska država ponuja jezikovni pouk v vseh različicah in namenja velikanska finančna sredstva, vzpostavlja dvojezični pouk s prednostmi in privilegiji, zaradi katerih enojezična območja lahko pozelenijo od zavisti, provincialni gostilniški teror pa te priložnosti

spreminja v farso. Drugega deželnega jezika bi se bilo mogoče naučiti igranje, brez napora in poceni, a para, ki se dviguje iz pivskih kozarcev, tega ne dovoli. (Delo, 19. mar. 1999, NB) | Odgovor na to vprašanje se glasi, da zato, ker tuj uspeh draži zavistno osebo. Ko komu drugemu uspe, se zavistna oseba počuti neprijetno in kar zeleni od zavisti. (Viva, februar 2007, NB)

◆ Frazem *pozeleneti od zavisti* temelji na dejstvu, da človek glede na svoja čustva menja barvo obraza od rdečice do bledice. Čustvu zavisti se očitno pripisuje zelena barva, kar je razvidno tudi iz primere *zelen od zavisti*.

zèlèn od zavísti /ekspr.; pren./ *zelo zavisten*; prim. **pozeleneti od zavisti**

Torej ti si tudi tak? Vsi ste taki, kar zeleni od zavisti. Le čakajte, naredim vam jo, ki se vam ne zdi. (F. S. Finžgar, Dekla Ančka, NB) | Do jesenskih predsedniških in lokalnih volitev bo gotovo predlaganih še nekaj referendumov, kar je enako jasno kot dejstvo, da bodo po volitvah nekateri zeleni od zavisti, drugi pa rdeči od besa. (Delo, 20. maja 2002, NB) | Ko je (Tina Brown, op. J. K.) prevzela znameniti New Yorker, ga je popeljala v moderno dobo, ne da bi bil zato izgubil kredibilnost: vpeljala je fotografijo in razbila neskončne, težko prebavljive kolumne. Poleg perečih aktualnih tem, kakor je bil genocid v Ruandi, je začela objavljati portrete filmskih zvezdnic izpod peresa prvovrstnih novinarjev – in branost se je zelo povečala. Ameriški kolegi so bili zeleni od zavisti. (Delo, 23. jun. 2005, NB) | Pred časom so v Mladini objavili raziskavo Fakultete za družbene vede, v kateri so Slovence spraševali po njihovih vrednotah, koga bi imeli za soseda in podobno. Ugotovitev članka je bila, da je povprečen Slovenec »zelen od zavisti, brez prijateljlev, nagnjen k samomoru, ksenofob, antisemit in rasist«. V članku je bilo celo ugotovljeno, da za soseda ne bi imel niti samega sebe. (Delo, 20. nov. 1998, NB) | Dobri Peter Petrovič je postajal rdeč od vneme in hkrati zelen od zavisti. (F. Milčinski, Drobiž, NB)

◆ Gl. *pozeleneti od zavisti*.

© angl. *green with envy*; fr. *vert d'envie*; nem. *grün vor Neid sein, gelb vor Neid sein, blass vor Neid sein*.

zavít

bítí zavít v meglò, gl. **megla**.

bítí zavít v temò, gl. **tema**.

zavít kot múmija, gl. **mumija**.

zavreščáti

zavreščáti kot šója, gl. **šoja**.

zavréti

krí zavrè kómu [v žilah], gl. **kri**.

zavréti kot v kòtlu, gl. **kotel**.

završáti

završáti kot v pánju, gl. **panj**.

zavrtéti

zavrtéti koló zgodovíne, gl. **kolo**.

zavrtéti se

koló sréče se zavrtí, gl. **kolo**.

zaznáti

zaznáti, kám véter píha, gl. **veter**.

zbežáti

zbežáti kot zájec, gl. **zajec**.

zbírati se

črni obláki se zbírajo nad kóm/čím, gl. **oblak**.

nevíhtni obláki se zbírajo nad kóm/čím, gl. **oblak**.

zbít

zbít kot snòp, gl. **snop**.

zbít kot túrška fána, gl. **fana**.

zbráti se

zbrála se je smétana [čésa], gl. **smetana**.

zbújati se

zbújati se s petelíni, gl. **petelin**.

zdàj

zdàj z bètom, zdàj s psòm, gl. **bet**.

zdéti se

ne zdéti se pod častjó kómu káj, gl. **čast**.

zdí se, kot da ne zná štéti do pét, gl. **pet**.

zdéti se kot sánje, gl. **sanje**.

zdéti se pod častjó kómu káj, gl. **čast**.

zdràv

bítí živ in zdràv, gl. **živ**.

dobítí zdrávo bárvo, gl. **barva**.

iméti zdrávo bárvo, gl. **barva**.

odnèsti zdrávo kóžo, gl. **koža**.

ostáti živ in zdràv, gl. **živ**.

zdràv kot drèn, gl. **dren**.

zdràv kot kònj, gl. **konj**.

zdràv kot ríba, gl. **riba**.

zdráva bárva, gl. **barva**.

živ in zdràv, gl. **živ**.

zdrobíti**zdrobíti kóga/kàj v sónčni práh**, gl. **prah**.**zébsti****zébsti kot psà**, gl. **pes**.**zelèn****bíti zelèn od zavísti**, gl. **zavist**.**čakanje na zelèno lúč**, gl. **luč**.**čákati na zelèno lúč za kàj**, gl. **luč**.**dáti zelèno lúč za kàj**, gl. **luč**.**dobíti kàj za zelèno mízo**, gl. **miza**.**dobíti zelèno lúč za kàj**, gl. **luč**.**dočákati zelèno lúč za kàj**, gl. **luč**.**iméti zelène pršte**, gl. **prst**.**iméti zelèno lúč za kàj**, gl. **luč**.**izgubíti kàj za zelèno mízo**, gl. **miza**.**pozvpéti se na zelèno vèjo**, gl. **veja**.**príti na zelèno vèjo**, gl. **veja**.**prižgáti zelèno lúč za kàj**, gl. **luč**.**sésti za zelèno mízo**, gl. **miza**.**splézati na zelèno vèjo**, gl. **veja**.**správití kóga/kàj na zelèno vèjo**, gl. **veja**.**za zelèno mízo**, gl. **miza**.**zelèn od jéze**, gl. **jeza**.**zelèn od zavísti**, gl. **jeza**.**zelèna celína**, gl. **celína**.**zelèna míza**, gl. **miza**.**zelèno zlató**, gl. **zlato**.**zlésti na zelèno vèjo**, gl. **veja**.**zelenéti****zelenéti od jéze**, gl. **jeza**.**zélje****hodíti kómu v zélje** /šalj.; pren./

1. vtikati se v zadeve, kjer ima kdo že svoje načrte, namene; sop.: **hoditi komu v zelnik**; **zelnikariti** (Dva srnjaka sta se podila, starejši je preganjal mlajšega, ki mu je najbrže zelnikaril; Lov. 1912, 6, 118)

Medtem ko so se s finančnimi posli dolgo (lahko) ukvarjali samo bančniki, so jim v zadnjem obdobju začeli hoditi v zelje tudi tekmeči iz nefinančnega sveta. (Delo, 30. jun. 2001, NB) | Čez deset let, pri dobrih tridesetih, je v ilegalnem podjetju priplezal na vrh hierarhične lestvice in brez milosti poračunal z vsemi, ki so mu hodili v zelje. (Delo, 29. mar. 1999, NB) | Čeprav je tvoja razlaga o tem, zakaj si to storil, po svoje ustrezna, te bom kaznoval, da ne boš drugič hodil v zelje višjim od sebe. Meseč noči brez kaplje pijače. (M. Dolenc, Vampir z Gorjancev, 1979, 258) | Mazina mu je namreč dejal, da mu po tovarnah pri nabiranju naročnikov hodi

v zelje neki Renat, ki dela filme kot amater. (F. Godina, Babilon ljubezni in sovražstva, 1966, 220)

2. dvoriti ženi ali dekletu koga

Fantje, važno je, da smo složni. Ni nam treba drug drugemu hoditi v zelje ... Paziti pa moramo, da nam ne bodo deklet izmikali drugi. (S. Rozman, Druščina, 1964, 84) | Povedali so mi, da so čakali nekoga, ki jim hodi v zelje k nekemu dekletu. (F. S. Finžgar, Leta mojega popotovanja, 1957, 80)

◆ Frazem *hoditi komu v zelje* ima Cigale, I, 594) pri iztočnici *Gehäge*: ... *Einem ins Gehäge kommen, gehen, komu v delo seči, segati, v pravico hoditi, zaletovati se, v škodo hoditi*, Spr. v *zelje hoditi, zabrazditi, zakositi, zažeti v tujo njivo*. Frazem v *zelje* komu *hoditi* je ponovljen v Plet. II, 913, z nemško razlago. Sestavina *zelje* je, kot kažejo Cigaletove razlage, prispodoba za njivo, vrt, zelnik, kamor prvotno hodi pasočja se živina v škodo. To hojenje je že pri njem preneseno na človekovo poseganje v posest drugih ter na različna področja človekove dejavnosti, precej kasneje na področje ljubezenskih, spolnih odnosov. Slednjih ne omenja npr. še niti J. Glonar leta 1936 v Slovarju slovenskega jezika, 474: *hoditi komu v zelje*: vtikati, mešati se v njegove posle, delati mu škodo. V SSKJ je pomen 'dvoriti dekletu ali ženi' frazema *hoditi komu v zelje* in sopomenke *hoditi komu v zelnik* na prvem mestu, kar kaže na nadaljnje posploševanje prvotne predstave.

V zvezi z živalmi, ki hodijo delat škodo v zelje, zelnik ali vrt, je treba omeniti še sle. ekspr. *postaviti kozla za vrtnarja* v pomenu 'dati, zaupati komu mesto, ki je zanj glede na njegove napake popolnoma neprimerno', dalje hrvaško *dati kozi da čuva kupus* v pomenu 'lahkomiselno zaupati komu kaj, uničiti kaj', nem. *den Bock zum Gärtner machen* 'zadolžiti koga popolnoma neprimerne za neko nalogo', pol. *potrzebny jak kozioł w kapuscie* 'popolnoma nepotreben' ter rus. *pustit' /puskat' kozla v ogorod* v pomenu 'pustiti koga tja, kjer lahko naredi škodo'. Ruski pregovor je nastal iz pregovora *Pusti kozla v ogorod – on vsju kapustu požrët* (tj. Spusti kozla v vrt, pa bo požrl vse zelje). Samo na uničevanju (tj. poteptanju) zelja, a brez sodelovanja živali, temelji bolg. nar. *izgazvam /izgazja zeleto* v pomenu 'delam kaj narobe; pregrešim se'. Enak pomen ima bolg. nar. *izgazvam /izgazja prosoto*, kjer je *zelje* zamenjano s *prosom*.

◎ angl. *to poach on so. 's territory*; češ. *lézt komu do zeli*; fr. *marcher sur les plates-bandes de qn.*; nem. *ins Gehege kommen (geraten)*; rus. *perehodiť dorogu komu; lezt' v čužoj ogorod; lezt' ne v svoe delo*; slš. *liezt' niekomu do kapusty*.

zélnik**hodíti kómu v zélnik** /šalj.; pren./**1. vtikati se v zadeve, kjer ima kdo že svoje načrte, namene;** sop.: **hoditi komu v zelje; zelnikariti**

Ko bi se zdravniki ne razburjali, češ da jim hodim v zelnik, bi priporočil vsem revmatičnim, naj hodijo cele dneve, zvečer pa naj se po možnosti čim večkrat odpravijo na ples. (N. Košir, Prigode stražarja Primoža, 1964, 69) | Naj le navržem nekaj najbolj izstopajočih dejstev, ne da bi hodil komu v zelnik. (Delo, 23. dec. 1999, NB) | Dragi Marjan, laiki ne smemo skakati strokovnjakom v zelnik ... (Marta, Tovariš 1971, št. 19, 75) | V bistvu je vlada, izvršilna oblast, z nacionalno stanovanjsko varčevalno shemo skočila v zelnik monetarni oblasti. (Delo, 25. nov. 1999, NB) | Podpremier je ministru za delo skočil v zelnik tudi pri plačah menedžerjev. Te za razliko od Luke in Intereurope kajpak sodijo v Ropov resor kot del plačne politike. (Delo, 27. nov. 1999, NB)

2. dvoriti ženi ali dekletu koga

Burkež ni nikoli hodil Harlekinu v zelnik pri Kolombini. (R. Golouh, Od krize do groteske, 1976, 64) | Možina se je obrnil k Polirju in dejal smejočega se obraza: »Ali mi misliš tukaj v zelnik hoditi, Polir? Ta je moja.« (Lovro Kuhar, Doberdob, 1940, 312)

♦ Gl. *hoditi komu v zelje*. Frazem ima različici *skakati komu v zelnik* in *skočiti komu v zelnik*. S pretvorbo glagola *hoditi v hoja* je nastal nov frazem *hoja v zelnik* koga 'vtikanje v zadeve, kjer ima kdo že svoje načrte, namene'.

hója v zélnik kóga, gl. hója.**káj je zráslo na zélniku kóga** /ekspr.; pren., 3. os. ed., navadno s to, tudi nikal./ *kdo je kaj (to) sam dognal; kaj (to) je domislica koga*

Dolgo časa so pripisovali izvornost te izboljšave Fokkerju samemu, kasneje pa so ugotovili, da je ideja zrasla na drugem zelniku. (V. Ribarič, Ikarus leti v vesolje, 1973, 69) | »Baldato, na katerega so tekmeči pazili, je simuliral smolo ter naredil kakšnih 50 m dolgo luknjo, ki je bila Tossatu, sicer odličnemu šprinterju, dovolj za zmago,« je Valjavec pojasnil zvijačo, ki je zrasla na zelniku prekaljenega lisjaka, šefa ekipe Ferrettija. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | Zamisel je zrasla na zelniku koordinatorja za odnose z javnostjo na celjski občini Romana Repnika, ko je konec februarja v medijih zasledil vest o tem, da namerava ustanova Lesen iz Mainza izdati v dvanajstih urah, to je najhitreje nastalo knjigo na svetu. (Delo, 14. apr. 2003, NB) | Resnici na ljubo – tuje mu je vse, kar ni zraslo na njegovem zelniku. (J. Hudales, Orel z razprtimi krili I, 1974, 133) | »Kje si to pobral?« ga vpraša zlobno Viktorija. »Na tvojem zelniku ni zraslo.« (Mira Mihelič, April, 1959, 19)

♦ Frazem *kaj je zraslo na zelniku* koga je nastal po predstavi, da pridelek na zelniku koga postane prisposoba za dognanja, domislice koga, tj. za to, kar se je porodilo v glavi, natančneje v možganih koga. Ustrezna italijanska frazema sta *essere*

erba del proprio orto in essere farina del proprio sacco (tudi nikalno *non essere erba del proprio orto* itd.).

káj ni zráslo na zélniku kóga, gl. kaj je zraslo na zelniku koga.**kózla v zélnik spustíti, gl. kozel.****skakáti kómu v zélnik, gl. hoditi komu v zelnik.****skočíti kómu v zélnik, gl. hoditi komu v zelnik.****tó je zráslo na zélniku kóga, gl. kaj je zraslo na zelniku koga.****zelnikáriti, gl. hoditi komu v zelnik.****zeló****bíti [zeló] v módi, gl. moda.****zêmlja (Zêmlja)****izbrísati káj z obličja zêmlje, gl. obličje.****izgíniti, kákor [da] bi se v zêmlju udrl, gl. izginiti, kot [da] bi se v zemljo udrl.****izgíniti, kot [da] bi se v zêmlju udrl** /ekspr.; prime-ra, tudi vdreti se, tudi kakor [da]/ *izginiti brez sledu; prim. udreti se v tla; udreti se v zemljo*

Kot da bi se nekdanji prvi politik Srbije, ki je postal prva politična žrtev Slobodana Miloševića na osmi partijski seji 23. septembra 1987, udrl v zemljo. (Delo, 28. avg. 2000, NB) | Predvsem sem se iz javnosti umaknil zaradi zasebnih razlogov, in ker me ni bilo tudi v reprezentanci, je izpadlo, kot da sem se udrl v zemljo. (Delo, 6. feb. 2006, NB) | Med begom se je neznanec obrnil in večkrat ustrelil, k sreči mimo policista, potem pa se je izgubil v temi. Več patrolj je hitro blokiralo širšo okolico, vendar je strelc izginitil, kot bi se v zemljo vdrl. (Delo, 26. apr. 2000, NB) | Z Opekarske na Viču je, kot bi se v zemljo vdrl, izginitil gradbeni stroj za kopanje rovov MF 860 4x4. (Delo, 25. maja 2001, NB) | Avstrijec, potni list so mu vzeli, zato da bo res prišel na zaslišanje, pa jo je še popoldne istega dne zdravnikom podurhal in izginitil, kot bi se v zemljo vdrl. (Delo, 17. avg. 2000, NB) | Po nekaj korakih se je magister ozrl za njim. Jurij Stradiot je bil izginitil, kakor da se je vdrl v zemljo ... (I. Pregelj, ID VI, Magister Anton, 1968, 35; GISN) | Kmet je udaril, gospod mu je nabrenkal denarja, da bi poplačal vse dolgove in še ostalo bi mu. Ko se je kmet, vesel kupčije, komaj dvakrat prestopil po ozarah, je gosposki človek izginitil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. (F. S. Finžgar, Makalonca, NB) | Široki štirioglati kamen, ki je bil za sramotni oder, stal je tu, a prazen, nobenega berača Tomaža ni bilo na njem! Zginil je bil, kakor da bi se bil v zemljo vdrl. (J. Jurčič, J. Kersnik, Rokovnjači, NB)

♦ Primera *kot [da] bi se v zemljo udrl* s starejšo različico *kakor [da] bi se v zemljo vdrl*, ki se navadno veže z glagolom *izginiti*, je predstavno zelo razvidna: kdo ali kaj izgine tako, da ni več viden na površini zemlje, kot bi se udrl v zemljo. Ker se to v naravi v resnici pogosto zgodi, je primera

zelo nazorna. Po poenostavitvi primere je nastal še frazem *udreti se v zemljo*, pisano tudi *vdreti se v zemljo*. Sopomenski frazem je *udreti se tla*, ki je tudi nastal po poenostavitvi iz primere *kot bi se udrl v tla*.

☉ češ. *zmizel jako by se pod ním zem slehla; ztratil se jako by se do země propadl*; fr. *disparaître comme si la terre l'avait avalé; disparaître comme si la terre t'avait englouti*; hrv., srb. *nestati kao da je u zemlju propao; iščeznuti kao da je u zemlju propao*; it. *come se l'avesse inghiottito la terra*; rus. *kak skvoz' zemlju provalilsja; on kak v vodu kanul*.

nikogaršnja zêmlja /publ.; pren./ *ozemlje, ki ne pripada nikomur*

To pa pomeni, da na varovanem območju z osebnim orožjem lahko delujejo le srbski policisti, ne pa tudi pripadniki Kforja ali jugoslovanske vojske. Sporazum namreč nikjer ne navaja, kaj bi bilo treba storiti, da bi območje, ki je dejansko nikogaršnja zemlja, zapustili nepovabljeni gostje, ki so se oklicali za Osvobodilno vojsko Preševa, Medveda in Bujanovca (OVPMB). (Delo, 7. dec. 2000, NB) | Kakor koli že, Orehovlje je odpisano. Ko bo karta vplivnega območja podpisana, bo zaselek postal državna oziroma nekakšna nikogaršnja zemlja. (Delo, 10. maja 2002, NB) | Vse družine iz Maždal Šamsa, ki šteje osem tisoč prebivalcev, imajo člane na obeh straneh meje. Sirija in Izrael nimata diplomatskih odnosov, namesto meje se po robu Golana vije razmejivna črta, ki jo na nikogaršnji zemlji nadzorujejo enote modrih čelad ZN, med državama pa tudi ni telefonskih zvez. (Delo, 20. apr. 1998, NB) | Po nekaj minutah vožnje se za novimi gosti sprejemnega taborišča zaprejo železna vrata, obdana z bodečo žico. Barake in šotori stojijo na nedostopni nikogaršnji zemlji, skriti pred nepoklicanimi pogledi. (Delo, 21. dec. 2002, NB)

◆ Izraz *nikogaršnja zemlja* naj bi bil povzet po knjigi T. Fullerja, *Možje Anglije* (1662) in je kalk po angl. *No man's land* (gl. RF³, 250). Gl. tudi rus. *nič'ja zemlja* in češ. *země nikoho*.

okrogel kot Zêmlja /ekspr.; primera/ *zelo okrogel*
Trigi, čudežno bitje s trupom, okroglim kot zemlja ali nogometna žoga, s ponosno petelinjo rožo kot Triglavom na glavi – vse v bojovitih slovenskih barvah zeleni, beli in modri – to bo slovenska maskota na nogometnem SP 2002 v Južni Koreji in na Japonskem. (Delo, 24. jan. 2002, NB)

◆ Primera *okrogel kot Zemlja* temelji na oblikovanosti našega planeta kot krogle.

ráj na zêmlji (Zêmlji), gl. **raj**.

správití kóga pod zêmljo /ekspr.; olepš./ *povzročiti predčasno smrt koga*; sop.: **spravítí koga na oni svet**; **spravítí koga v grob**

O Vahulji sva zvedela, da živi še vedno po starem razuzdano. Prvega moža, čevljarja Vaha, je ubila ona in pa

žganje; nič boljše ni ravnala z drugim možem, s tistim Mačkom, katerega se je usmilila sušica in ga spravila pod zemljo. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Kaj se hahljaš, kaj buljiš name, greh vseh grehov? Ali nisi spravil pod zemljo svojo ženo, mater svojih otrok, zato da uganjaš nečiste komedije z ekspeditrico? (Ivan Cankar, Prepri v krčmi, NB) | Na klopi pri peči mu dekile postelje, da lahko leži. Tudi deklica ne govori z njim, in niti ne vem, če ji je znano, da je ta berač nje pravi oče, ki je njeno mater prezgodaj spravil pod zemljo. (I. Tavčar, V Zali, NB) | Kaj bi maral, ko bi bil sam na svetu. Ali ko bi ti bili Turki sina ubili, ženo pod zemljo spravili, hiše že ne štejem, les še raste, to bom že postavil! (Josip Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB)

☉ nem. *jmdn. unter die Erde bringen*.

[srám je kóga, da] bi se [najráj] v zêmljo udrl /ekspr.; primera/ *zelo sram je koga*

Vstal sem, nikomur se nisem upal pogledati v oči. Sram me je bilo, da bi se najraje udrl v zemljo. (J. Pahor, Otrok črnega rodu, 1965, 72) | Preden sem zbral dovolj korajže, da sem bunker s kamero v roki končno zapustil, je minilo tri dni. Ko sem tam na odprtem srečal prve vaščane, bi se najrajši udrl v zemljo. Vsak hip sem pričakoval jezno kretnjo, pljunek, da bo nekdo zavpil nad mano, da bo priletel kamen, da bom pretepen s palicami in linčan. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Ko ljudje kažejo za njim: ta je lopov, ko ga sosed noče pogledati, ko ga v trgovini bojkotirajo, in še kup stvari je lahko, da naj bi se prizadeti človek v zemljo vdrl, ko ga je tako sram. (Delo, 29. maja 1999, NB)

◆ Primera *[sram je koga], da bi se [najraje] v zemljo udrl* temelji na hiperboli, pretiravanju, s katerim je pridobljen pomen zelo močnega občutka sramu. V zvezi s hiperbolo gl. še frazeme *izginiti, kot (da) bi se v zemljo udrl, udreti se v zemljo, udreti se v tla*.

☉ nem. *jmd. würde [vor Scham] am liebsten in den [Erd]boden versinken*; rus. *gotov skvoz' zemlju provalit'sja; rad skvoz' zemlju provalit'sja; hotel by skvoz' zemlju provalit'sja*.

stár kot zêmlja (Zêmlja) /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo star*; sop.: **star kot Metuzalem (metuzalem)**; **star kot svet**

Med mavzoleji zagledam nekakšnega paznika in maham, naj pride bliže. Bil je majhen, zguban, star kot Zemlja. (Delo, 3. jul. 1999, NB) | Ženske so bile blede in preplašene, popolnoma drugačne kakor ob navadnih dneih. Trohovka, gluha in že takrat stara kot zemlja, je prebiral suhe, koščene prste in glasno molila. (C. Kosmač, Prvi prizor, NB) | Na oni strani dreves sem zagledal dva možakarja. Zgledala sta stara kot zemlja. Negibno sta ležala na nekakšnih lesenih klopeh. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Druga raziskava v obnovljeni obliki, sicer stara kot zemlja, je potrdila, da je delovna sposobnost najvišja med 7. in 13. uro, potem

pa strmo pada. Po 15. uri ob delu brez počitka je že na psu. (Delo, 25. jan. 2003, NB) | Ko je prepuštil posestvo svojemu sinu, si je nalašč izgovoril najbolj oddaljen vinograd, kamor zahaja enkrat na mesec in ... no, med nama govoreč, ljubico ima tam. Baba je sicer stara kakor zemlja, brez zob in kričava, pa – Bog ji odpusti grehe. (Anton Novačan, Naša vas, 1. del, Nazaj je hodila, 1912, 43) | pretiravanje (hiperbola), besedna figura, katere namen je učinkovitejše poudarek in ni mišljena dobesedno. Vsakdanji primer pretiravanja je *primera »star kot zemlja«. (Oxfordova enciklopedija umetnosti, NB)

◆ Primera *star kot zemlja (Zemlja)* je, kot nas poučuje zadnji citat, vsakdanji primer pretiravanja (hiperbole). Velja tako za osebe in živa bitja kot za stvari. Ti se lahko le primerjajo s planetom Zemlja oziroma svetom, ki obstaja že neskončno dolgo.

◎ *bolg. star kato Biblijata; češ. starý jako Abrahám; hr. star kao Biblija; mak. star kako Biblija; pol. [stary] jak mumia egipska; rus. staryj kak mir; slš. starý ako Biblia; ukr. staryj jak [bilyj] svit; staryj jak [božyj] svit.*

udréti se v zêmljo /ekspr.; pren.; tudi kot primera, tudi **vdreti se/ izginiti brez sledu**; sop.: **udreti se v tla**

Le kam je izginil? Se je udrl v zemljo? Odletel v nebo? (Marko Uršič, Štirje letni časi, Pomlad, NB) | Ratko Mladić se je preveč javno kazal v Beogradu, da bi lahko verjeli trditvam, da se je udrl v zemljo. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Gelli je še enkrat pobegnil. Predsednik prepovedane prostozidarske lože P-2 se je kljub policijskim stražam udrl v zemljo. (Delo, 8. maja 1998, NB) | Dolga leta je 51-letni samoimenovani »kölnski kalif«, obtožen pozivanja k umoru in podpihovanja verskega sovraštva, izkoriščal velikodušno nemško priseljenjsko zakonodajo. Ko pa je sodišče v sredo vendarle ukazalo njegov izgon v Turčijo, se je udrl v zemljo v sramoto kölnske policije tako rekoč pred očmi njenih agentov. (Delo, 28. maja 2004, NB) | Leta 1995 je zdaj 41-letni igralec (tj. Fry, op. J. K.) zapustil londonsko sceno, ki ga je častila, in se za dva tedna udrl v zemljo. Angleški kritiki ga opisujejo kot prefinjenega narcisa, izzivalnega in ganljivega, skratka rojenega, da odigra Wilda. (Delo, 21. okt. 1998, NB) | Zahteval je, naj poiščejo tistega hlapca. Vojaki so preiskali ves dvor, vse konjušnice, mož se je očitno vdrl v zemljo. (D. Jančar, Prikazen z Rovenske, NB) | Barke tam ni bilo več moč videti. Volkun se je vdrl v zemljo. Ali pa potopil v vodo. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Nepridipravi so udarili tudi v soboto. Okrog osmih zvečer se je namreč v Vodicah pri Ljubljani vdrl v zemljo mercedes benz vito. (Delo, 26. apr. 2004, NB) | Sherry Zylstra, ločena prva žena, je že imela odvetnika, saj je ugotovila, da otrokoma zdaj pripada vzdrževalnina milijonarja. Raymond Sobeski pa, kot da se je vdrl v zemljo, poroča Spiegel. Nynna upa, da se bo vrnil. (Delo, 22. maja 2004, NB)

◆ *Gl. izginiti, kot [da] bi se v zemljo vdrl.* Pisava glagolske sestavine *udreti se* z v-jem (*vdreti se*) je, kot je razvidno iz zgledov, še pogosto v rabi.

◎ *angl. to disappear from the face of the earth; to disappear into thin air; češ. propadnout se do země; fr. disparaître comme si la terre l'avait avalé; nem. vom Erdboden verschluckt sein; vom Erdboden verschluckt werden; rus. kak skvoz' zemlju provalit'sja.*

ustvâriti râj na zêmlji (Zêmlji), gl. **raj**.

vdréti se v zêmljo, gl. *udreti se v zemljo*.

zravnâti kaj z zêmljo /ekspr.; pren./ *popolnoma uničiti, odstraniti kaj*

Stala sem pred zemljevidom Slovenije, pred to malo kuro, ki nam veliko pomeni in še več nam bo, ko bomo morali skloniti glavo pred Evropo in skriti v spomine in učbenike ljubezen do domovine. Še tisto malo ponosa, kar nam je ostalo in je skrit v jeziku in gradovih, se bo razblinilo, če bomo dovolili, da gradove zravnajo z zemljo in na zemljevid napišejo tuja imena. (Sonja Koranter, Divja raca in Škrlatna vdova, NB) | Predstavljaj si, da bosta, na primer, tule želela graditi. Neumno bi bilo namestiti kup razkošnih cvetličnih gredic, ki bi jih potem morala zravnati z zemljo. (Maev Binchy, Hiša na Tari, NB) | Tudi zato kaže, da uradna Moskva Groznega ne bo obnavljala, saj bi za to potrebovala najmanj tri milijarde dolarjev. Po nekaterih predlogih naj bi uničeno mesto za vselej zravnali z zemljo, prestolnico pa preselili v Gudermes. (Delo, 9. feb. 2000, NB) | Studio so zaprli pred petdesetimi leti. Ves ta čas so bili prostori prazni, zato so se mestne oblasti odločile, da jih bodo zravnali z zemljo oziroma preuredili v stanovanjsko-poslovni objekt s pisarnami, televizijskim studiem in bivališči za boheemske meščane. (Delo, 14. apr. 2000, NB) | Potres je zgodovinsko mesto ob znameniti svileni poti z 80 tisoč prebivalci domala zravnal z zemljo, saj je po prvih poročilih v ruševinah vsaj dve tretjini hiš v mestu, ki leži 1000 kilometrov jugovzhodno od iranske prestolnice Teheran. (Delo, 27. dec. 2003, NB) | Partizani so se po zmagi nad nemškimi enotami umaknili v gozdove nad vasjo, ta pa je čez nekaj dni postala tarča nemškega besa in bila zravnana z zemljo. (Delo, 16. jan. 2001, NB) | Zaradi uničujočih bombnih napadov, ki so se brez prekinitve vlekli več mesecev, je vsa Čečenija malodane povsem zravnana z zemljo. (Delo, 29. sep. 2000, NB)

◆ Frazem *zravnati kaj z zemljo* je nastal po prenosu iz zelo nazorne predstave: kar je vidno nad površino zemlje, se uniči, zravnana s površino zemlje. Njegov izvor poteka iz sv. pisma (gl. Ezekijel, 13, 14).

◎ *angl. to raze sth. to the ground; češ. srovnat něco se zemí; hr., srb. sravniti što sa zemljom; uravniti što sa zemljom; fr. balayer disparaître qc. de la surface de la terre; faire disparaître qc. de la surface de la terre; nem. etwas dem Erdboden gleich machen; pol. zrównać z ziemią; rus. sravnjat' s zemlëj čto.*

zemljevid**béla lísa na zemljevidu** [čésa], gl. **lísa**.**postáviti káj na svetóvni zemljevid** /publ.; pren./ *narediti, da kaj postane znano, prepoznavno v svetu*

Toda če pomislim, da bi moral razložiti kakšnemu zahodno-evropskemu novinarju, *zakaj* se je to zgodilo, bi se znašel pred zelo zapleteno nalogo. Če bi rekel, da je šlo za povsem obroben dogodek, ki ni bil vreden pozornosti javnosti, ki so se zlagal, kajti med temi veličastnimi dogodki, ki bi »malo Slovenijo postavili na svetovni zemljevid«, je bilo treba brati in poslušati vsakršne bizarnosti, ki so se tedne vlekle kot čreva po našem tisku, in, denimo, poslušati na televiziji še tedne poznejše »strokovne« debata o ustreznosti kostima neke gospe iz protokola. (Drago Jančar, Brioni, Eseji in drugi zapiski, NB) | V teh dneh in tednih, ko slovenski nogometaši tekmujejo na svetovnem prvenstvu v Južni Koreji, smo priča svojevrstnemu informacijskemu paradoksu. Potem ko je to uspelo Slovcem kot naciji oziroma slovenski politiki, je uspelo tudi športnikom: postavili so nas na svetovni zemljevid. Leta 1991 so mediji po vsem svetu poročali, kako si neki manjši narod sredi Evrope prizadeva za svojo lastno državo. (Delo, 8. jun. 2002, NB) | Boj Lewisa z Rahmanom bo Južnoafriško republiko spet postavil na svetovni zemljevid in ji odprl vrata za podobne prireditve tudi v prihodnje. Boljše reklame za državo si skoraj ni mogoče izmisliti, saj bo spektakel v živo spremljalo več milijonov gledalcev po vsem svetu. (Delo, 17. apr. 2001, NB) | Nasmehnilo se je še vreme in sprva ob rdečkastem sončnem zahodu, nato pa v soju žarometov, kot se spodobi za največje speedwayske prireditve v Göteborgu, Kíbenhavn ali Cardiffu, se je tudi Krško s še kako vidnimi črkami vpisalo na svetovni zemljevid metanolskih spektaklov. (Delo, 16. jul. 2003, NB) | Pri tem podvigu pa gre predvsem za športni uspeh v daleč najprestižnejši igri, ki v sodobnih razmerah kroji tudi ugled držav in narodov. Tako kot je Katančeva četa v uvrstitvijo na Euro nekoliko prehitela slovensko vključevanje v Evropsko skupnost, tako se je v letu 2001 zapisala tudi na svetovni zemljevid. (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Letalske zveze z letali, ki imajo do 60 sedežev, so za nas odlična priložnost. Tudi s tem se uvrščamo na svetovni zemljevid. (Delo, 14. apr. 2007, NB)

♦ Predstava, po kateri je nastal frazem *postaviti kaj na svetovni zemljevid*, je zelo razvidna: kar je na svetu znano, je zabeleženo na zemljevidih sveta. Torej je za prepoznavnost v svetu treba storiti kaj izjemnega, da se najdemo na svetovnem zemljevidu.

zénica**čúvati kóga/káj kákor zénico v[svôjem] očésu**, gl. *čúvati koga/kaj kot zenico [svojeja] očesa*.**čúvati kóga/káj kot zénico [svôjega] očésa** /ekspr.; primera, tudi v [svojem] očesu, tudi s **kakor/ zelo, močno; skrbno**; prim. **varovati koga/kaj kot punčico svojega očesa**

Prva naloga opozicijskih strank je predvsem v tem, da je vest parlamenta. Zato vse evropske demokracije čuvajo opozicijske stranke kot zenico svojega očesa, saj ravno majhne stranke pomenijo tudi demokratičnost države. (Delo, 4. okt. 2000, NB) | Orožje je bilo najvažnejše, partizani so ga čuvali kot zenico v očesu. (Mimi Malenšek, Kovinarji, 1950, 194) | Kar ji je na očeh bral, storil ji je. Čuval jo je kakor zenico v očesu, kakor da bi se bal, da bi mu ne bila še enkrat odvedena. A tudi ona je bila vsa drugačna nego prej. (J. Jurčič, Lepa Vida, NB) | Ali nesrečne Zalike ni otela smrt v hladnih valovih turške sužnosti. Bila je v spremstvu glavnega poveljnika, in ta je čuval mlado ženo kakor zenico lastnega očesa. (Jakob Sket, Miklova Zala, NB) | Ker ni mojih pesmi dovolj pazno prebral, tedaj je tudi čisto naravno, da ni vedel ničesar povedati o njih. Da mu pa vzamem še poslednje veselje, se nikakor ne bom upiral onemu njegovemu ljubljenu stavku, ampak mu ga pustim, naj ga varuje in neguje kakor zenico v svojem očesu, da se mu ne pripeti kaj žalega ... (Ivan Cankar, Odgovor na Dermotovo kritiko mojih pesmi, Kritike, NB) | »Rusija se je v resnici spremenila. Predvsem zato, ker smo jo varovali kot zenico očesa in trdno branili našo glavno pridobitev – svobodo,« je opozoril Jelcin, ki je tudi tokrat govoril z daljšimi premori. Ob koncu nastopa je Putinu vnovič resno zabičal, naj pazi na Rusijo. (Delo, 8. maja 2000, NB)

♦ Primera *čúvati koga/kaj kot zenico [svojeja] očesa* temelji na dejstvu, da so oči eden od najpomembnejših organov človeškega telesa, tj. čutila, s katerim gledamo, zato mu je treba nameniti posebno skrb.

čúvati kóga/káj kot zénico v [svôjem] očésu, gl. *čúvati koga/kaj kot zenico [svojeja] očesa*.**varováti kóga/káj kákor zénico v [svôjem] očésu**, gl. *čúvati koga/kaj kot zenico [svojeja] očesa*.**zévati****zévati kot riba na súhem**, gl. **riba**.**zgánjanje****zgánjanje církusa** /ekspr.; pren./ *ustvarjanje nere-da, zmešnjave, praznega hrupa za nič*; prim. **zganjati cirkus**

Nato se je z vtiranjem česna v skledo za kraljevo solato začela kuharija. Bilo je obilo mahanja z rokami, široko-ustenja in zganjanje cirkusa, ampak solata je bila zelo okusna. (Maevé Binchy, Hiša na Tari, NB) | Politično zganjanje cirkusa je logična posledica mlade demokracije in državnosti. Politična kultura je še nekeje v pred-

puberteti, sposobnih in verodostojnih ljudi primanjkuje. (Delo, 10. jan. 1998, NB) | Spet gre za predstavo za otroke in zganjanje cirkusa okoli nekih poročil, ki jih čez čas ne bo nihče več pogrešal. (Google, www.finance.si/...) | 3. nov. 2010 ... To zganjanje cirkusa okrog avtorskih pravic je skregano z logiko. Dokler človek ne kraje direktno iz trgovine in prodaja, tu kraje ni. (Google, www.rtv.slovenija.si/...)

◆ Gl. *zganjati cirkus*.

zgánjati

zgánjati cirkus, gl. cirkus.

zgódba

zgódba z brádo /pog.; pren./ *stara zgodba; stara stvar; zadeva*; prim. **imeti [ž] brado**

Mislím, da izvira iz leta 1995, odbor za mednarodne odnose je o njem že tedaj razpravljal, parafiran je bil aprila 1997, ministra sta ga tedaj podpisala in septembra istega leta ga je hrvaška stran ratificirala. To je zgodba z brado. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Zgodba z brado. Nemški in japonski skakalci konkurenci niso prepustili niti ene individualne kolajne. (Delo, 1. mar. 1999, NB) | Spoštovani gospod podpredsednik, spoštovana gospa poslanka! Tudi to je zgodba z brado. V ministrstvu za zunanje zadeve smo odgovorni za izvajanje procesa dogovarjanja o vračanju kulturnih dobrin, umetniških del, arhivov, katastrskih in zemljiških knjig iz Italije. (Državni zbor RS: 4. redna seja, 21. 3. 2005, NB) | Zgodba o varuhu otrokovih pravic je zgodba z brado in se je v državnem zboru začela leta 1993, ko je bila sprejeta resolucija o temeljnih družinskih politiki v Republiki Sloveniji in je govorila o zakonski opredelitvi posebnega varuha pravic otrok zaradi prednostnega položaja zaščite otrok in njihovih pravic v družinski politiki. Ta določba ni bila uresničena. (Državni zbor RS: 8. redna seja, 28. 09. 2001, NB)

◆ Gl. *imeti [že] brado*.

zgodovina

koló zgodovíne, gl. kolo.

obrníti koló zgodovíne, gl. kolo.

obrníti nôvo strán zgodovíne, gl. stran.

zaustávití koló zgodovíne, gl. kolo.

zavrtétí koló zgodovíne, gl. kolo.

zgôraj

glédati kóga od zgôraj dôl, gl. gledati.

poglédati kóga od zgôraj dôl, gl. pogledati.

zgórnji

zgórnjih desét tísoč, gl. tisoč.

zgrábiti

zgrábiti bíka za róge, gl. bik.

zgrábiti hudíča za róge, gl. hudič.

zgrábiti za orožje, gl. orožje.

zgráda

zlépa ali zgráda, gl. zlepa.

zgrínjati se

črni obláki se zgrínjajo *nad kóm/čím*, gl. oblak.

tèmni obláki se zgrínjajo *nad kóm/čím*, gl. oblak.

zgrúdití se

zgrúdití se kot spodsékan, gl. spodsekan.

zíbati se

zíbati se kot ráca, gl. raca.

zíbel

od zíbeli do grôba /star.; pren., prisl. zv./ *od rojstva do smrti, vse življenje*; sop.: **od zibelke do groba**

Nehoté in pozabívi sam sebe, se malo pripogne, da bi sitno živalco prepodil. Ali nesreča, ki človeka drvi od zibelí do groba, ta nesreča vrže Sušnjovo sulico po tleh z glasnim tleskom. (J. Jurčič, Hči mestnega sodnika, NB) | Kam? Od zibelí do groba! Jaz bi dejal, da je bila to prav težka, robata batina, s katero si je gladil pot življenja rajni vikar Šimon Greben. (J. Kersnik, Kmetske slike, NB) | V bolečinah pride na svet, v bolečinah gre s sveta; prvi glas njegov je jok, zdihljaj zadnji! Od zibelí do groba, koliko truda in skrbi, koliko nemira in hrepenjenja, koliko neuslišanih željá, koliko solza! (J. Stritar, Zorin, NB)

◆ Na starinskost frazema *od zibelí do groba* kaže že njegovo pretežno pojavljanje pri klasikih – v nasprotju z novejšo različico *od zibelke do groba*. Najdemo ga že pri Plet. (II, 919): *od zibelí do deske (do motike, do groba)*. Pleteršnikovi različici, v katerih sta sestavini *deska* in *motika* kot prisposodbi za *smrt* v predložnih zvezah *do deske* in *do motike* v pomenu 'do smrti', tako kot je zdaj splošno uveljavljena *do groba*. Sestavino *od zibelí* omenja že leta 1860 M. Cigale (II, 1894), ko prevaja nemško *von der Wiege an* in dodaja sopomensko zvezo *od mladih nog*.

zíbelka

od zibelke do grôba /ekspr.; pren., prisl., zv./ *od rojstva do smrti, vse življenje*

Slovenski nagelj je prava narodna roža, ki spremlja našega človeka že od zibelke, skozi vse življenje, saj ga ni pomembnega dogodka, kjer ne bi bil prisoten bodisi v šopku ali v pušeljcu. Slovencem pomeni nagelj ljubezen, veselje in življenje. (Jožko Šavli, Nagelj, slovenski cvet, Slovenska znamenja, NB) | Živela sta od začetka

do konca enolično življenje, brez vzponov, padcev, presretov in nevarnosti, življenje z drobnimi napetostmi in neopaznimi prehodi, v enakem ritmu. Val časa ju je udobno in mirno prenesel od zibelke do groba. (Delo, 18. sep. 1999, NB) | Temeljno sporočilo švedskih volivcev je, da si še naprej želijo državo blaginje, ki zanje poskrbi od zibelke do groba. (Delo, 23. sep. 1998, NB) | »Anti taka je moč zemlje,« se je pater Fortunat domislil. »Človeka kar osvoji, njen je od zibelke do krste.« »Da, osvoji ga in rada tudi oslepi.« (I. Zorec, Stiški svobodnjak, NB)

◆ Frazem *od zibelke do groba* temelji na sestavinah *zibelka* in *grob*, ki sta prisposodi za rojstvo in smrt. Ti v predložni zvezi *od–do* pomenita življenje koga od rojstva do smrti. Dalje glej *od zibelki do groba*.

◎ angl. *from the cradle to the grave*; češ. *od kolébky až do hrobu*; fr. *du berceau (jusqu')à la tombe*; nem. *von der Wiege bis zur Bahre*; rus. *ot koľbyeli do mogily*.

zicleder

iméti zicleder /pog.; pren., tudi nikal./ *biti vztrajen, potrpežljiv*

glih kontra je ...na pamet se lahka uči vsak, sam zicleder more met. Jaz se ne morem. Predvsem iz razloga, ker se mi zdi bedarija učenje na pamet in filanje ... (<https://slo-tech.com/forum/t150319>) | Za Kranjsko, kot je že Jurgen pred mano rekel, moraš iméti Zicleder, učitelji so velikokrat nesramni in koga zanalašč zašutirajo ... (uo.mojforum.si/uo-about182-45.html) | 2. apr. 2008 ... pa kdo bo na vseh teh Univerzah predaval ...? Danes je lahko vsak doktor znanosti že pri 26-ih, če ima »zicleder« ... (www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/309451) | Ja se jst vem, da nimam niti mal zicledra, k se mi nikol ni blo treba fuuul ... zicleder je bolj kondicija, da si lahko ure skoncentriran na učno snov ... (www.cosmopolitan.si/forum/) | Zaradi tega, ker zunanje preverjanje, tudi na osnovi mature, je, v kolikor se uporablja to kot edini ključ vstopa in prehoda na fakulteto in seveda podobno tudi iz osnovne na srednjo šolo, potem je ta sistem krivičen in škodljiv. Krivičen do posameznika, ki je morda v srednji šoli počenjal tudi mnoge druge stvari, ki so morda tako ali drugače z vidika kvantitativnega znanja škodljive, s strani življenja pa pozitivne, in morda ni imel takšnega »zicledra« kot nekatera dekleta in podobno, so mu zaprta pota, vsa pota na zelo zaželeno fakulteto. (Državni zbor RS 7. redna seja, 05. 07. 2001, NB)

◆ Frazem *iméti zicleder* je sprejet iz nem. *Sitzleder haben*. Ta je sicer pogostejša v zanikani obliki *kein Sitzleder haben*. Obstaja še pogostejša nemška sopomenka *kein [rechtes] Sitzflesch haben*. Ta je v trdilni obliki tudi v češ. *mít sicflajš*. Nemška nikalna oblika *kein [rechtes] Sitzfleisch haben* naj bi bila po L. Röhrichu (*Lexikon der sprichwörtlichen Redenarten* 2, 961) izpričana že leta 1691 v

Stielerjevem delu *Der Teutschen Sprache Stammbaum* (503) in je tudi v narečjih. Oba frazema se uporabljata tudi trdilno *Sitzfleisch haben in Sitzleder haben* v pomenu 'biti marljiv in vztrajen', in to večinoma za učence, študente in raziskovalce, učenjake. Frazem *Sitzfleisch haben* pa se danes uporablja tudi, kadar gostje po družabni prireditvi ne znajo pravočasno oditi.

◎ angl. *to keep one's nose to the grindstone*; češ. *mít sicflajš*; nem. *Sitzfleisch haben*; rus. *byt' usidčivym*. **ne iméti zicledra**, gl. *iméti zicleder*.

zid

bléd kot zid /ekspr.; primera, tudi **postati/ zelo bled**; sop.: **bled kot stena**

Vstopil je Sinan, takoj za njim pa ekologinja. Roke je imela vklejnene v lisice in bila je bleda kot zid. (Sonja Koranter, Golobji vodnjak, NB) | Je z vami vse v redu? Bledi ste kot zid. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Bouvard je bil rdeč kot kuhan rak, delal pa se je dostojanstvenega. Pécuchet je bil bled kot zid in besno je pogledoval okoli. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Pri tej priči plane Perun kvišku, vrtno duri se nanagroma odpró in pred gospodom Mirodolskim stoji Breda brez sape, bleda kakor zid in trese se po vsem životu kakor golobica, ki jo je imel kragulj v ostrih nohteh. (J. Stritar, Gospod Mirodolski, NB) »Dal vas bom zapreti!« Punca postane bleda kot zid. (Delo, 17. sep. 2001, NB) | Opat je postal bled kakor zid, v očeh pa mu je zažarel ogenj sovraštva. Neustrašeno je pa stal Rovnan pred njim in se ni gnil. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB)

◆ Primera *bled kot zid*, enako *postati bled kot zid*, temelji na dejstvu, da je zid ali stena večinoma bele barve. Pri iztočnici *zid* jo z veznikom *kakor* omenjata Plet. II, 920 (*bled je kakor zid*) in J. Glonar, SSJ, 476 (*bled kakor zid*).

◎ angl. *as white as a sheet*; češ. *bledý jako [vápenná] zed'*; belj. *jako [vápenná] zed'*; fr. *blanc comme un linge pâle comme la mort*; hr., srb. *bljed kao zid*; nem. *bleich wie die Wand, käsebleich, wachsbleich*; pol. *blady jak ściana*; rus. *blednyj kak stena*; belj. *kak stena*.

govoríti zidu /ekspr.; tudi kot primera **s kot da bi/ prepričevati ljudi, ki se ne dajo prepričati**

Ste spet skrmili te vaše buše in bušake, da bom imel deset procentov kala, preden jih bodo gonjači privlekli do našega hleva! Kolikokrat sem vam že povedal, da se to ne spleča, ker vam moram odbiti pa pri kilah! Kot da bi zidu govoril! (G. Jakopin, Žarometi, NB)

◆ Frazem *govoriti zidu*, ki se rabi tudi kot primera z veznikom *da* in pogojnikom, temelji na sestavini *zid* kot prisposodi za neživo, nerazumno, s čimer se ne da pogovarjati, dogovarjati, komunicirati sploh. V zvezi s tem primerjaj še predstavno podoben frazem *metati bob ob steno*.

☉ angl. *to be like talking to a brick wall*; češ. *mluvit [jako] do zdi*; fr. *parler à un mur*; nem. *für/gegen die Wände reden*; rus. *govorit' [kak] so stenoj*; *govorit' kak so stenkoj*; *govorit' kak ob stenku goroh*.

iti z glávo skozi zíd, gl. **glava**.

postátí bléd kot zíd, gl. **zid**.

postáviti kóga pred zíd /ekspr.; pren./

1. spraviti koga v brezizhoden položaj

Drugi sestanek o finančnem stanju je bil konec novembra. Dobil sem občutek, da me želijo postaviti pred zid. Da bi odstopil. (Delo, 12. jan. 2002, NB) | Gre za način, da se nasprotnike brez kakršnihkoli dokazov obtoži vseh mogočih reči in jih postavi pred zid, ko se morajo braniti, pravi Fakin. (Delo, 6. jun. 2000, NB) | Ko so jo pred tremi leti pri SZS skoraj brezpogojno postavili pred zid, naj se podredi selektorju Juretu Velepču ali umakne, se je bila za Slabanjo celo pripravljena odpovedati reprezentanci. (Delo, 15. feb. 2001, NB) | Jasno je samo eno kdor koli bo septembra zmagal, ga bodo volivci štiri leta pozneje enako neusmiljeno postavili pred zid, kakor so leta 1998 Helmuta Kohla, zdaj pa čedalje odločneje tudi Gerharda Schröderja. (Delo, 7. jun. 2002)

2. ustreliti koga

Vsi družno rešujemo problem, vsak nekaj doda iz svojih izkušenj, svetujemo in ugotovimo, da je življenje križ, ker nas morijo taki in drugačni tipi, ki nekontrolirano hodijo po svetu, in da bi jih bilo treba nekaj postaviti pred zid in bi bil mir. (Delo, 13. mar. 2001, NB) | In potem ga zaprejo ter postavijo pred zid, kar tu ni slikoviti sinonim za usmrnitev, temveč izraz za najmanj naporno, pa izredno učinkovito obliko mučenja; gre za mirno stanje pred zidom, uro za uro, dan za nočjo. Tej torturi se reče tudi molitev. (Delo, 25. jul. 1998, NB) | Ko so si na milanskem sodišču upali še enkrat odpreti dosje o kupčijah nekdanjega Berlusconijevega odvetnika in poznejšega obrambnega ministra Cesara Previtija, je zahteval, da morajo milanske tožilce nemudoma aretirati. Nekateri njegovi somišljeniki so menili, da bi jih bilo najbolje postaviti kar pred zid. (Delo, 6. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *postaviti koga pred zid* temelji na splošni praksi naglih vojnih sodišč, ki so v vojnih razmerah nad na smrt obsojenimi zelo hitro izvršila kazen tako, da jih je eksekucijska enota postavila ob zid in ustrelila. Kdor je bil torej postavljen ob zid, je bil torej v brezizhodnem položaju, kar tudi izraža preneseni pomen, ali ustreljen.

☉ češ. *postaviti koho ke zdi*; fr. *coller qn. au mur*; nem. *jmdn. an die Wand stellen*; rus. *postavít' k stenke kogo*.

potísiniti kóga ob zíd, gl. *pritisniti koga ob zid*.

prebledéti kot zíd /ekspr.; primera/ *zelo prebledeti*; sop.: **prebledeti kot platno**; **prebledeti kot stena**; prim. **bled kot zid**

V tistem trenutku plane medved iz grmovja naravnost mimo njega. »Junak« se je sesedel, vejarica mu je padla

iz rok in prebledel je ko zid. (F. S. Finžgar, Iz mladih dni/Zgodbe o živalih, NB) | Gradnik je prebledel ko zid in se v trenutku nemoči naslonil na svojega zastavnega sina, požiraje z očmi ljubka, pred njim stoječa malčka, ki se ju ni upal niti dotakniti. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Indija je prebledela ko zid. (Rožič – Mitschell, V vrtincu, 326) | »Ta sodba se bo izvršila takoj.« Zdelo se je, kakor da so šele te jasne in glasne besede prepričale obsojenca, da je njegova usoda zapečatená: za trenutek se je ves stresel, potem pa prebledel kakor zid, njegovi črni lasje in črne obrvi so bili še temnejši, ustnice pa še bolj blede. (Janko Hacin, Vsi ti mladi fantje, NB) | V ustih stoji zob pri zobu, nobeden krajši, nobeden daljši. Lice pa pokriva mehka čutljiva koža, ki pri nas ni niti rdeča niti bela, vendar včasih zardi kakor kri, včasih poblede kakor zid. (F. Erjavec, Domače in tuje živali, NB)

◆ Gl. *bled kot zid*.

prítisniti kóga ob zíd /ekspr.; pren./ *spraviti koga v brezizhoden položaj*; sop.: **postaviti koga pred zid**; **pritisniti koga ob steno**

Preprosto: bilo me je strah. Vedno kadar me situacija pritisne ob zid, se trudim, da ne lažem. (Delo, 6. nov. 1999, NB) | Nerodno je le to, da je gospod Lorenci prav pred kratkim sam intervjuval našega predsednika vlade in je imel torej dovolj priložnosti, da bi ga junaško pritisnil ob zid s »kočljivimi vprašanji«. (Delo, 10. nov. 2001, NB) | Nekajkrat sem bil priča, ko ga je pritisnil ob zid kak strokovnjak, ki ni bil iz Microsofta in se ga ni bal, strokovnjak, ki je o obravnavani temi vedel več kot Bill Gates sploh kdajkoli bo. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Mark je zmajal z glavo in se utrujeno nasmehnil. Včasih te pritisne ob zid, ampak je vsaj pošten. (Victor Ostrovsky, Lev iz Judeje, NB) | Jaz nisem pravnik, jaz sem ekonomist, je izjavil njihov poslanec, ko so ga novinarji malce bolj pritisnili ob zid glede njegovega dosedanjega početja. (Delo, 25. jan. 2001, NB) | Sam sem dokaj brezbrizen človek in v življenju ne bi nikogar prizadel, če bi se temu le lahko izognil. Toda če me je poskusila potisniti ob zid, mi delati težave, ko sem imel že svojih več, kot sem lahko prenesel, res škoda zanjo. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | V takšnih trenutkih, ko je bil potisnjen ob zid, je bil pripravljen tudi na spravljive poteze; ena najbolj znanih je podpis daytonskega sporazuma. (Delo, 12. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *pritisniti koga ob zid*, enako sopomenska *potisniti koga ob zid* in *pritisniti koga ob steno*, temelji na predstavi, da *zid* ali *stena* predstavlja nepremagljivo oviro, ki preprečuje varen in pravočasen umik.

z glávo skozi zíd, gl. **glava**.

zidati

zidati gradóve v oblákíh, gl. **grad**.

zidati zláte gradóve v obláke, gl. **grad**.

zijálo**pásti zijála**, gl. *zijala prodajati*.**zijála prodájati** /ekspr.; pren., mn./ *zadrževati se brez dela in si radovedno ogledovati kaj*

»Slišal si ga lahko, če si nisi ušes mašil!« reče jezno ter se obrne k sinu; »to ti pa povem, bodi, kar hočeš, stori, kar hočeš, tega pa ne morem, da bi ljudje za menož kazali! In tudi doma te ni treba, če misliš samo gori pri tistih grajskih zijala prodajati, pri tistih, ki še naše vere niso, da bi jaz še nekoč odgovor dajala.« (J. Kersnik, Lutski ljudje, NB) | Očitno ga je misel o možnosti, da bi on sploh kdaj pasel krave, kaj šele, da bi jih pasel s tem človekom, ki tu prodaja zijala, medtem ko on s čvrstimi oficirskimi škornji in z vso oficirsko odgovornostjo preizkuša, ali je kaj trden most, vse to ga je še dodatno razkačilo. (D. Jančar, Katarina, pav in jezuit, NB) | Vse šole so zaprte, vse banke, vsi uradi. In vse to: dijaki, uradniki, delavci, vse se sprehaja po promenadah in prodaja zijala. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Oblajala jih je tropa psov. Za njimi so iz koč in od vseh strani pritekli otroci in prodajali zijala. Prihitele so ženske past radovednost. (J. Jalen, Bobri, Sam, NB) | Za gorečimi vozili je opazil fotoreporterja ... potem osamljeno in zbegano žensko, ki je rinila proti mostu in jo je naenkrat piš eksplozije vrgel v zrak in vstran, da se je hitro pobrala in vsa raztrgana urno ubrala proč, pa kakih deset firbcev – prej so pred barikado zmerjali Popova in pasli zijala – ki so se prav tako razbežali ob drugem ali tretjem strelu. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Samo enkrat se je zgodilo, da je neki moški skočil z ladje, ki je plula tam mimo, in priplaval k njej, drugi pa so se doslej zadovoljili s tem, da so pasli zijala. (Delo, 29. jun. 2000, NB)

◆ Frazem *zijala prodajati* je nastal po razvezavi glagola *zijati* v glagolsko besedno zvezo s samostalniško sestavino, nastalo iz tega glagola. Ta še poudarja že tako ekspresiven pomen glagola. Frazem že leta 1860 omenja M. Cigale (II, 1005), ko pri iztočnici *Maulaffe* nem. *Maulaffen feil haben* prevaja s sle. *zijale prodajati*. Obliko *zijala prodajati* pri iztočnici *zijalo* navaja tudi Plet. (II, 921) in jo razlaga z nem. *Maulaffen feil haben, gaffen*. Isti, prav tam, pri iztočnici *zijati* navaja še sopomenko *z vsemi tremi zijati* = *Maulaffen feil haben, C*.

◎ angl. *to stand gaping; to rubberneck*; češ. *chytat lelky; lapat lelky; prodávat lelky; chodit na lelky*; fr. *faire le badaud*; hr., srb. *prodavati zjake; hvatati zjake*; nem. *Maulaffen feilbieten/feilhalten*; rus. *prodavat' zevak; gonjat' sobak; bit' bakluši; sčitat' voron*.

zijáti**zijáti kot žába jájce**, gl. *žaba*.**zíiniti****ne zíiniti ne béle ne črne**, gl. *beli*.**ne zíiniti níti besédice**, gl. *besedica*.**zjókati se****zjókati se kot otròk**, gl. *otrok*.**zlagáti se****[na] debélo se zlagáti** /ekspr.; pren., nedov. *lagati/zelo se zlagati*; prim. **debela laž**

Oddaje so namreč tematsko obarvane, zadnjič so se pogovarjali o pirhih, v eni od rubrik se Maša na debelo zlaže – in to mimogrede – otroci pa morajo za lepo nagrado ugotoviti, kaj se je zlagala, izpolnjujejo tudi radijske želje – ki jih je vedno premalo, kot jima pravijo prijateljčki, vrtijo slovenske otroške pesmice – pri katerih tudi sama sodelujeta in ju včasih lahko celo slišite, v vsaki oddaji pa zavrtijo še pravljico. (Jana 2007, št. 16, NB) | Med študenti se govori tudi o ljubljenskih uprave, ki si zaradi različnih funkcij zaslužijo še kakšen mesec ali celo leto več bivanja v študentskem domu. Kot pravi Vraber, ni nobena skrivnost, da imajo nemalokrat prednost študentje, ki svoje zgodbe predstavijo osebno, četudi se morda na debelo zlažejo. Zgodi se celo, da komisija podobne ali celo enake prošnje reši različno. (Delo, 16. mar. 1998, NB)

◆ Gl. *debela laž*.**zlát****bíti v zláti sredíni**, gl. *sredina*.**bíti zláta dúša**, gl. *duša*.**častíti zláto téle**, gl. *tele*.**čaščénje zlátega teléta**, gl. *čaščenje*.**držáti se zláte sredíne**, gl. *sredina*.**gradíti zláte gradôve v obláke**, gl. *grad*.**iméti zláto dúšo**, gl. *duša*.**iméti zláto srcé**, gl. *srce*.**káj je [práva] zláta jáma za kóga**, gl. *jama*.**končáti v zláti sredíni**, gl. *sredina*.**obétati zláte gradôve**, gl. *grad*.**odkríti zláto jámo**, gl. *jama*.**ostáti v zláti sredíni**, gl. *sredina*.**postáti zláta jáma**, gl. *jama*.**sípati zláta kámena v korító**, gl. *metati bisere svinjam*.**zidati zláte gradôve v obláke**, gl. *grad*.**zláta dúša**, gl. *duša*.**zláta jáma**, gl. *jama*.**zláta knjíga**, gl. *knjiga*.**zláta mladína**, gl. *mladina*.**zláta sredína**, gl. *sredina*.**zláte gráde sí obétati**, gl. *grad*.

zláti gradóvi, gl. **grad**.

zláto tēle, gl. **tele**.

zlató

bití zlatá vrēden /ekspr.; pren./ *biti zelo dober, korigisten*

Res je pa tudi, si je tiho priznal Resnik, da je Bine zlata vreden in da si vselej zasluži, kar dobi. (Gitica Jakopin, Žarometi, NB) | V točno določenih krogih je vzbujal ne navadno zanimanje. »Albert je zlata vreden dečko, res zlata vreden dečko,« je mrmral ob delu. »Ko bodo slike oziroma reliefi v njegovi hladilnici, bo delo dokončno opravljeno.« (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | Razlike med štartnimi peterkami moštev so namreč pogosto precej manjše kot med rezervisti. V šampionski vrsti Chicaga je bil denimo zlata vreden Toni Kukoč, saj je med minutami oddiha Michaela Jordana in Scottieja Pipna sejal paniko med tekmečevimi pomožnimi močmi. (Delo, 23. nov. 1999, NB) | Dober nasvet je zlata vreden. (Ljudski pregovori, NB) | »Kitajska je reprezentanca v vzponu, o njej pa nimamo veliko podatkov. Posnetek njenih tekem bi bil za nas zlata vreden,« je povedala Bonova, ki v prvem delu priprav ne bo imela na voljo Nadiže Pleško in Silvane Ilič (obveznosti v španskih klubih) ter Nataše Derepasko (poškodba ahilove tetive). (Delo, 5. nov. 2003, NB)

◆ Frazem *biti zlata vreden* temelji na primerjavi z veliko vrednostjo, dragocenostjo izdelkov iz zlata in samega zlata kot najbolj kredibilnega plačilnega sredstva.

črno zlató /publ.; pren./ *premog; nafta*

»Izpod zemlje!« so odgovorili. »Črno zlato kopljemo pod zemljo; črno zlato za gospoda, črn kamen zase!« (I. Cankar, Za križem, NB) | Za Veliko ženo se dviguje slovenski očak Triglav, tu so rudarski jaški, tu je črno zlato in tu sta še ženi z goloboma, znamenjema miru in želje po njem. (Delo, 6. jul. 2000, NB) | Toda tisto, kar je pred davnimi leti pognalo delnice Assam Railway Company na londonski borzi tako kvišku, je bilo črno zlato. (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Črno zlato zdaj prinaša izgubo. Na Poljskem pol rudarjev manj. (Delo, 30. jul. 1999, NB) | Črno zlato se je podražilo tudi v New Yorku, kjer je zahodnoteksaška nafta dosegla ceno 28,75 dolarja za sod. (Delo, 13. apr. 2001, NB) | »Primer Jukos« povečuje negotovost na naftnih trgih, ki se zaradi močno povečanega povpraševanja in kriznega stanja na mnogih območjih, iz katerih prihaja črno zlato, živčno odzivajo na vsako novico, ki bi utegnila pomeniti manj nafte na trgu. (Delo, 30. jul. 2004, NB) | Na obrežju Tigrisa, na poti med Batmanom in Midyo, se ustaviva v vasi Hasankeyf. Včasih je bila središče Notranje Anatolije, kjer so se zadrževale vse pomembnejše karavane, prihajajoče iz Sudana, natovorjene z zlatom, pa etiopski sužnji, po dišavni poti je preko arabskega morja prihajalo »črno zlato«, poper. (Delo, 22. dec. 2001, NB)

◆ Frazem *črno zlato* temelji na dejstvu, da je *zlato* prispodoba za veliko vrednost, dragocenost,

bogastvo. Sestavina *črn* pojasnjuje in opredeljuje to vrednost, dragocenost, bogastvo glede na eno od njenih tipičnih lastnosti – da je premog, podobno tudi nafta, črne, temne barve. Enako velja npr. tudi za frazem *zeleno zlato* (gl. tam).

◎ bolg. *černo zlato*; hr., srb. *crno zlato*; nem. *schwarzes Gold*; pol. *czarne zloto*; rus. *černoje zoloto*.

zeléno zlató /publ.; pren./

1. hmelj; prim. **črno zlato**

Čuvaši dajo dosti na svojo folkloro, a vtis imam, da se je njihova narodnostna identiteta ohranila samo na tej ravni in da so se sicer porušili. Gremo si ogledat etnografski muzej in nato še v bližnji šotor na pivo. »zeleno zlato Čuvašije«. (Delo, 2. jul. 2005, NB) | V teh avgustovskih dneh bodo po hmeljiščih v Savinjski dolini začeli obirati hmelj. Zaradi tega se bo po lokalnih, regionalnih in tudi glavnih cestah znatno povečal promet traktorjev, ki bodo iz hmeljišč odvažali zeleno zlato, kot domačini radi rečejo hmelju, na cestah pa bo tudi mnogo več pešcev. (Delo, 19. avg. 1998, NB)

2. olivno olje

Ko v zadružni oljarni dobi vsak svojo zaporedno številkco, je vse nared, da zaženejo stroje, ki ob dobri letini ne utihnejo dva meseca. Najprej olive zmeljeta veliki kamniti kolesi, potem pride na vrsto stiskalnica, v kateri jih stiskajo pod pritiskom 400 atmosfer, na koncu je treba zeleno zlato še ločiti od vode, kar se zgodi v separatorju. (Delo, 2. mar. 2001, NB) | Slovenska Istra je te dni v konici oljarske sezone in pred desetimi (uradno registriranimi) slovenskimi oljarnami so že vrste oljkarjev, ki čakajo, da jim iz mlina (torklje) priteče istrsko zeleno zlato. (Delo, 22. nov. 2002, NB) | Vsaj dva oljkarja iz Slovenske Istre se lahko postavita, da znata pridelati istrsko zeleno zlato, oljčno olje. Miran Adamič je na enem od najpomembnejših mednarodnih tekmovanj v Italiji, ki ga pripravlja italijansko združenje Mastri Oleari, v kategoriji »blagosadežnih« olj dobil diplomo. (Delo, 17. maja 2007, NB)

3. gozdovi, les, nasadi

Če nafta velja za črno zlato, potem za gozdove in les upravičeno rečemo, da so zeleno zlato. In prav takšnega zlata imamo pri nas veliko, tako veliko, da po poraščenosti ozemlja z gozdom Slovenija zavzema tretje mesto v Evropi, takoj za Finsko in Švedsko, po sestavi gozda (mešani gozd – listavec je nekaj odstotkov več kot iglavcev) pa je precej pred drugimi evropskimi državami. (Priloga Delo FT, januar–junij 2007, NB) | Bele karibske peščene plaže, naravni parki, tropski gozd s svojim rastjem, na stotine otokov in otočkov, okusna hrana in prijaznost domačinov, to je panamska provinca Bocas del Toro. Domačini pa so ji dali svoje, pomenljivo ime Oro verde, zeleno zlato Srednje Amerike. Ne, to ni zaradi hmelja, čeprav ima tudi Panama veliko proizvajalcev dobrega piva, temveč zaradi ogromnih nasadov bananovcev na severozahodu države. (Delo, 16. avg. 2007, NB)

◆ Frazem *zeleno zlato* temelji na metaforičnem

poimenovanju nekaterih naravnih strateških surovin ali kultur, značilnih po zeleni barvi: gozdovi, hmelj, oljke. Sestavina *zlato* kaže na njihovo vse večjo vrednost v današnjem svetu, ki mu grozi ekološka katastrofa.

© angl. *green gold*; češ. *zelené zlato*; nem. *grünes Gold*; rus. *hmel'*.

zledenéti

kří je zledenéla kómu v žílah, gl. **kri**.

zlépa

zlépa ali zgrda /ekspr.; dvojč., prisl. zv./ *na vsak način*; prim. **hočes nočes**; **tako ali drugače**

V sredini četrtega stoletja se pokaže na severnih mejah Grčije nov, nevaren sovražnik – Makedonci. Ti dosežejo silen razmah pod vlado Filipa Makedonskega, ki se na vse načine trudi, da bi se vmešal v grške razmere, naj bo zlepa ali zgrda. Špartancem pošlje ob neki priliki ljubeznivo sporočilo: »Če pridem v vašo deželo, bom vse pobil in požgal!« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | Počas mi mineva potrpljenje. Spregovorila bo zlepa ali zgrda. Trdo jo primem za komolec in moj dotik jo popolnoma ohromi; še dih je zadržala. (Miha Remec, Lovec, NB) | Igralnice ponujajo veliko število iger, med najbolj priljubljenimi so black jack, ruleta in igralni avtomati. Če se podate v Vegas, vedite, da bodo igralnice izvabile denar iz vaših žepov zlepa ali zgrda. Zato je najbolje, da se ne upirate, temveč poskušate pri tem uživati. (Delo, 11. avg. 1999, NB) | Po dveh porazih v San Antoniu so se košarkarji Seattla dobro zavedali, da jim pošteno teče voda v grlo. Tretjo tekmo so morali dobiti zlepa ali zgrda, saj v zgodovini lige NBA še nobeno moštvo ni nadomestilo zaostanka z 0 : 3 v zmagah. (Delo, 14. maja 2005, NB) | Če je bilo etnično čiščenje v srednjem veku usmerjeno proti nevernikom (katolikom ali protestantom oziroma muslimanom in židom) in si je bilo mogoče s spreobrnitvijo v drugo vero marsikdaj rešiti življenje, pri etničnem čiščenju v modernem času ta izbira ni več možna: tuje prebivalstvo mora zlepa ali zgrda oditi ali pa nasilno umreti. (Delo, 5. jun. 1999, NB)

♦ Frazem *zlepa ali zgrda* v pomenu 'na vsak način' je lahko nastal po krajšanju reka ali pregovora *bolje zlepa kakor zgrda* in *kdor noče zlepa, mora zgrda*. Sestavina *ali* kaže na to, da se mora vršilec dejanja odločiti, ali se to opravi brez sile, strogotosti, grobosti ali s silo, strogotostjo, grobstvo. Ta dilema se kaže v pomenu 'na vsak način'.

© angl. *by fair means or foul*; fr. *de gré ou de force*; hr., srb. *milom ili silom*; nem. *auf Biegen und Brechen*.

zlésti

zlésti na zeléno vějo, gl. **veja**.

zlésti pod kóžo [kómu], gl. **koža**.

zlésti pod odéjo, gl. **odeja**.

zlíti

zlíti žólč [na kóga], gl. **žolč**.

zlivati

zlivati gnójnico na kóga, gl. **gnojnica**.

zlivati žólč [na kóga], gl. **žolč**.

zlò

íti po zlù /ekspr.; glag. prisl. zv./ *propasti*; *iti narobe*; prim. **íti rakom žvižgat**

Kotlov pa se ni prodalo toliko, da bi se lahko krili vsi ti stroški. In zato je obrt šla po zlu in kaj kmalu padla Chrznichu iz rok. (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Baltazar Kazelj Locatelli je res v težkem položaju. Sodniku je šla kariera po zlu, a še zmeraj ima dovolj zvez in moči, da mu stopi na prste in se maščuje za vse. (D. Jančar, Galjot, NB) | Poročna vez ni intimno, ampak družbeno dejanje in družba je na različne načine, tudi s prepovedovanjem ločitve, od nekdanj skrbela, da bi bila ta zveza čvrsta, zato da ne bi šlo po zlu premoženje in da bi se nadaljeval rod. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Oprostite mi, če zasledite na meni ali na osebah moje povesti kako nedoslednost. Že pridejo take razmere in okoliščine in vsa doslednost gre po zlu. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Vendar vedno izhajamo iz dejstva, da pirotehnika ni natančna znanost. Program vedno vsebuje možnost, da lahko ognjemet v hipu ustavimo, če bi šlo kaj po zlu. (Delo, 12. jul. 2000, NB)

zломíti

zломíti hrbteníco kómu/čému, gl. **hrbtenica**.

zmága

Pírova zmága, gl. **Pírov**.

zmáhan

zmáhan kot túrška fána, gl. **fana**.

zmáj

papírnati zmáj /publ.; pren., za osebe in stvari/ *kdor je samo navidez nevaren*; *kar je samo navidez nevarno*; sop.: **papírnati tiger**; prim. **bavbav**

Zmaj mora med zvezdami že po svoji mitski naravi dokazati, da je pravi, močan in nevaren. Sicer bi bil le papirnati zmaj. (Delo, 2. apr. 2002, NB) | Kaj pa potem? Bo Pliva postala le papirnati zmaj, ki ga lahko reši sicer manjše podjetje, a dobro organizirano in uveljavljeno na tujih trgih, kakršen je ljubljanski Lek? (Delo, 3. febr. 1999, NB) | Naj kar zmaj privatizma žre gospodične mične, device nastavljene, župane debelorite, dostojanstvenike ritoskrbne, naj kar z repom razmaha njihova govnaška domovanja ... institucija – privatnost je le di-

lema med dvema papirnatima zmajema. (T. Kermauner, Staja pod Poncami, 1979, 99)

◆ Frazem *papirnatí zmaj* je tako kot sopomenski *papirnatí tiger* kitajska prispodoba za (ameriški) imperializem, ki naj bi ga prej ali slej zrušila moč kitajske revolucije. Gl. še *papirnatí tiger*.

○ nem. *Papiertiger*; pol. *papierowy tygrys*.

zmánjkati

beséd zmánjka [*kómu*], gl. beseda.

štréne zmánjka [*kómu*], gl. štréna.

zmánjšanje

zmánjšanje kórnega dávká /publ.; pren./ *zmanjšanje števila izgubljenih življenj v prometnih nesrečah*; prim. **zmanjšati krvni davek**

Nekdanji prvi prometni policist, ki zdaj na prometnem ministrstvu čaka na boljše čase, vidi rešitev za izboljšanje prometne varnosti zgolj v visokih globah in spremembi zakona o varnosti cestnega prometa. A višje globe za prometne kršitve in napovedovanje kampanjskih akcij nista pravi rešitvi za zmanjšanje krvnega davka na naših cestah. (Delo, 4. sep. 2007, NB) | Tudi vozniki bodo takrat deležni večje pozornosti oziroma policijske obravnave, še zlasti tisti s pretežko nogo na pedalu za plin. Po drugi strani pa morajo vsi, ki se kakorkoli ukvarjajo s prometno varnostjo, do srede septembra pripraviti vsak svoj načrt za zmanjšanje cestnega krvnega davka. (Delo, 24. avg. 1999, NB)

◆ Gl. *krvni davek*.

zmánjšati

zmánjšati kórní dávek, gl. davek.

zmánjšati manévrski prôstor, gl. prostor.

zmeníti se

zmeníti se kot za lánski snég, gl. sneg.

zméšati

zméšati kómu glávo, gl. glava.

zméšati kómu načrte, gl. načrt.

zméšati kómu štréne, gl. štréna.

zmléti

zmléti kóga/kàj v sónčni práh, gl. prah.

zmôči

zmôči kàj kot žába ôreh, gl. oreh.

zmočíti

zmočíti si [súho] grlo, gl. grlo.

zmračíti se

obráz se je zmračíl kómu, gl. obraz.

znájti se

znájti se do vratú v gódlji, gl. vrat.

znájti se iz očí v očí, gl. oko.

znájti se kot ríba v vódi, gl. riba.

znájti se med kladívom in nakoválo, gl. kladivo.

znájti se med Scílo in Karíbdó, gl. Scíla.

znájti se na césti, gl. cesta.

znájti se na múhi [*kóga*], gl. muha.

znájti se na répu [*čésa*], gl. rep.

znájti se na rešétu, gl. rešeto.

znájti se na róbu obúpa, gl. rob.

znájti se na róbu prepáda, gl. rob.

znájti se na stráni kóga, gl. stran.

znájti se na tánkem lédu, gl. led.

znájti se na tapéti, gl. tapeta.

znájti se na zatóžni klópi, gl. klop ž.

znájti se pod drobnoglédom kóga, gl. drobnogled.

znájti se pod lúpo [*kóga/čésa*], gl. lupa.

znájti se pred zapértimi vráti, gl. vrata.

znájti se [s kóm] na ísti valóvni dolžíni, gl. dolžina.

znájti se v blátu, gl. blato.

znájti se v dréku, gl. drek.

znájti se v gódlji, gl. godlja.

znájti se v káši, gl. kaša.

znájti se v krémpjih kóga/čésa, gl. krempelj.

znájti se v lèvjem žrèlu, gl. žrelo.

znájti se v nevárnih vódah, gl. voda.

znájti se v rdéčih števílkah, gl. številka.

znájti se v slépi úlici, gl. ulica.

znájti se v škripcih, gl. škripec.

znájti se v škripcu, gl. škripec.

znájti se v začáranem krógu, gl. krog.

znájti se v zósu, gl. zos.

znájti se za rešétkami, gl. rešetka.

žóga se je znašlá za hrbtom kóga, gl. žoga.

znáti

drží se, kot da ne zná štéti do pét, gl. pet.

ne znáti štéti do trí, gl. tri.

ne znáti štéti [niti] do pét, gl. pet.

vídeti je, kot da ne zná štéti do pét, gl. pet.

vsák otrók [tó] zná, gl. otrok.

zdí se, kot da ne zná štéti do pét, gl. pet.

znáti štéti do pét, gl. pet.

znáti štéti do trí, gl. tri.

znáti več kot hrúške pèči, gl. hruška.

znáti več kot krompír pèči, gl. krompir.

znižati

znižati tón, gl. ton.

zób

biti kaj za pod zób /ekspr.; pren./ *biti kaj, kar je mogoče jesti*

Ves dopoldan sta počivala nad zapuščenim zaselkom. Ot se je še enkrat spustil dol in pobral vse, kar je bilo koristnega in kar je bilo za pod zob. (Drago Jančar, Galjot, NB) | Je sploh kdo njihovih piscev in drugih intelektualcev, vladarjev in gospodov, ki so imeli denar, da so si lahko kupili te bukve ali knjige, v katerih so našli navdih, še kaj vedel o razsvetljenstvu? Razsvetljenstvo ni bilo nič takega, kar bi bilo za pod zob! (Delo, 8. jul. 2003, NB) | Opice najpogosteje krađejo hrano, saj med sušo v gozdu ni dovolj za pod zob, letos pa niso dobile niti priboljškov, ki so jim jih sicer dajali turisti, je povedal vodja province, ki leži približno 400 kilometrov severovzhodno od Bangkoka. (Delo, 12. feb. 1998, NB) | Polja komaj da obdela, pleti in kaj drugega delati mora mati, sam pa hodi na konjske dirke in naokrog. In pri hiši velikokrat ni kaj dosti za pod zob. (Delo, 10. sep. 1998, NB) | Miške so se podile, prevračale kozolce, škrabale po deskah, da je bilo veselje. Hodile so na bero: po žir, po lešnike, po sladke koreninice, po smrekovo seme in po vse, kar je bilo dobro za pod zob in prijetno za želodček. (F. S. Finžgar, Gospod Hudournik, NB)

♦ Frazem *biti kaj za pod zob* temelji na predložni zvezi *za pod zob*, ki pomeni 'kar je namenjeno za jed, kar je mogoče jesti, gristi'. Vse, kar namreč hočemo pojesti, gre praviloma (če izjemoma kaj ne pogoltnemo) skozi grizenje z zobmi, torej pod zob. Sestavina kaj pomeni, kaj je namenjeno za jed, je mogoče jesti, glagolska sestavina *biti* pa obstoj le-tega. Podobno glede na svoj pomen glagolske sestavine *imeti, pripraviti, preskrbeti* itd. določajo posedovanje, pripravlanje, pridobitev tega, kar je namenjeno za jed, kar je mogoče jesti.

dajati se v zobé kómu /pog.; pren.; dov. **dati se/ povzročati, omogočati, da kdo obrekuje, opravlja**

»K Marinki jo spet maha, pojezdil ga vrag!« je zaklel. »Tak možak, pa se v zobe daje s takole neumno babo!« (Ivan Zorec, Stiški tlačan, NB) | Izpostavljam se. Se dajem v zobe. Baje je toliko druge snovi za pisunjenje. (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB) | Najel jih je nekje onstran hribov, čisto drugače so zavijali in zategovali. Včasih se je oglašil pri dolžnikih in so mu ti šli prostovoljno na tlako, letos se ni hotel dajati v zobe. (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | No, morda pa vztrajanje na napačnem programu sploh ni udbomafijsko, ampak zgolj volilno. Nekje iz ozadja slišim čemerni glas gospoda predsednika vlade: »Volilno leto je, nič se ne bomo dajali v zobe in nič ne bomo spreminjali programa!« (Delo, 5. feb. 2000, NB) | A za izboljšanje prometne varnosti oziroma kulture niso dovolj le repre-

sivni ukrepi, temveč porazdelitev odgovornosti na vse tiste ustanove, ki so tako ali drugače soodgovorne za izboljšanje prometne varnosti. Ni dovolj, da je pri tem še najbolj dejavna policija, ki se venomer daje v zobe javnosti, ampak bi morali v to dejavnost vključiti še zdravstvo, šolstvo, odgovorne za področje dela in sociale, transporta, svete za preventivo in vzgojo v cestnem prometu in druge. (Delo, 7. nov. 2000, NB) | »Od kod pa naj vzamem denar!? Okrog seveda nisem pravil, da konji niso moji; nerodno je dajati se ljudem v zobe,« je odgovarjal Pavlovec, ki mu je slivovka razvozlala jezik. (Zofka Kvedrova, Misterij žene, NB) | Coulthard mu je pri tem lepo pomagal, si je pa s kazenskim postankom povsem uničil dirko in njegovo tokratno borno 5. mesto bo v končnem McLarnovem dosežku gotovo precej siva točka. Za nameček se je dal v zobe svojim tekmeccem, ki jim sicer prav iz njegovega moštva nenehno očitajo pomanjkanje smisla za fair play. (Delo, 26. sep. 2000, NB)

♦ Frazem *dajati se v zobe* komu z dovršno različico z glagolom *dati se* temelji na dejstvu, da so zobje ob ustih, jeziku, jezičku in grlu z glasilkami in nosu eden od organov, s katerimi se uresničuje govorenje. Če torej damo komu ustrezne podatke, bodo torej zobje po načelu pars pro toto imeli o čem govoriti, in to praviloma slabo, tj. opravljati. V tem primeru opravljani oziroma prizadeti sam povzroči, omogoči tako opravlanje s svojim govorenjem ali ravnanjem sploh. V frazemu *priti v zobe* komu pa direktne udeležbe prizadetega ni, ker so podatki do izvajalca opravljanja prišli na drugačen način.

dáti ga na zób /pog.; ekspr.; olepš./ *spiti alkoholno pijačo*; sop.: **na zobe ga deti (dejati)** 'piti' (SP 62)

Tudi naši politiki se med seboj razlikujejo samo po tem, kaj kdo počne v prostem času (en balina, en hodi na korpet, en ga pa na zob daje). (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Kar precej so se namučili ptujski policisti, preden so ukrotili 40-letnega Franca P. iz Jiršovcev. V petek zvečer ga je dal malo preveč na zob, prav toliko, da mu je dalo poguma za razgrajanje, razbijanje in še grožnje pri znancih. (Delo, 28. sept. 1998, NB) | Če se je razvedelo, da kdo kuha žganje, so vsi, ki so ga radi »dali na zob«, prišli na obisk in nemalokateri je tudi obležal na skednju, ... (Google, rastline.mojforum.si/...) | Le najbolj izvedeni žganjeljubi bodo dali na zob tristopenjski domači sadjevec, medtem ko se višnjevcev in pelinkovcev nasmihata tudi začetnikom. (Google, www.mladina.si/...) | Petični obiskovalci stolpa so se z dvigalom odpravili v restavracijo ali pa v kavarno v obeh nadstropjih glave stolpa, sedli za mizo, naročili za na zob ali za pod zob ... (T. Bantan, TT 1964, št. 41, 5)

♦ Bistvena pomenska sestavina frazema *dati ga na zob* je kratka zaimkova oblika *ga*, ki prikrito govori o alkoholni pijači. V jeziku pivcev je podobnih prikritih ali olepševalnih izrazov še veliko. Predstava, na osnovi katere je nastal frazem

dati ga na zob, je torej razmeroma razvidna, prav tako njeno prikrito ubesedenje. Tudi stavčni vzorec *dati kaj na zob* je običajen. V drugih jezikih sta mu najbližje nem. *einen auf den hohlen Zahn gießen* (tj. 'enega na votel zob zlititi') 'zlititi vase kozarec alkohola' in *eins auf den Zahn nehmen* (tj. 'eno na zob vzeti') 'spiti kozarec alkohola'. Bistveni pomenski sestavini tu sta števnik *einen* in *eins*, ki prikrito govorita o pijači oziroma njeni količini, tj. en kozarec (pijače), kar lahko povemo tudi s sln. *zvrniti enega, rukniti enega*. Nemška frazema sta znana od leta 1900. Podobna stavčna vzorca s sestavino *zob*, a z drugačnim pomenom, sta v poljskih frazemih *dać co na głodny ząb* (tj. 'dati kaj na lačni zob') 'dati kaj za jesti' in *klaść, położyć (co) na ząb* (tj. 'dati, položiti kaj na zob') '(kaj) pojediti', v katerih pa ne gre za pijačo, ampak za hrano. V zvezi s tem je treba omeniti še sln. *dobiti kaj za pod zob* v pomenu 'dobiti kaj za jesti', *imeti kaj za pod zob* 'imeti kaj jesti'. Zobje v ustih so bistveni za grizenje, razkosavanje hrane, ki lahko šele tako obdelana nadaljuje pot v želodec. Pijača pa na poti v grlo in želodec zobe samo oplazi. V pomensko ustreznem italijanskem frazemu *bagnarsi il becco* se namesto zoba kot »posrednik« pijače pojavi kljun (dobes.: 'omočiti si kljun').

dāti se v zobé kómu, gl. *dajáti se v zobe kómu*.

dobíti káj za pod zób /pog.; pren./ *dobiti kaj, kar lahko jemo*

Pohvala iz tako poklicanih ust, kakor so žandarska, mi je stopnjevala mero spoštovanja naravnost do mere previdnosti, ko sem gospoda župana in krčmarja vprašal, kaj bi se dobilo za pod zob. Dejal je, da prav vse razen ptičjega mleka. (Fran Milčinski, Prešernove hlače, Podlistki II. 1925–1932, NB) | Če jim ne bi kar naprej nosil trave in detelje, bi že kaj rekli. Kamniški zajci niso dobili niti bilke za pod zob, pa so bili tako zgovorni ... (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Uboga drobcena Palčica je obstala pred hišnimi vrati kakor beračica; poprosila je miško za kakšno zrno ječmena, ker je bila lačna ko volk, saj že dva dni ni dobila nič za pod zob. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Nermalokrat se zgodi, da se na cesti znajdejo lastniki do predvčerajšnjim uspešnih podjetij. Mestni očetje v Osa-ki so se odločili zgraditi dva centra, kamor se brezdomci lahko zatečejo, dobijo kaj za pod zob in streho nad glavo, prostovoljci pa jih poskušajo tudi usposablјjati za nove zaposlitve. (Delo, 2. okt. 2002, NB) | V Tunisu in v La Goulette so bile tisti dan zaprte vse restavracije, turisti so lahko dobili kaj za pod zob le, če so bili hotelski gostje. (Delo, 13. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *biti kaj za pod zob*.

◎ it. *avere q.c. da mettere sotto i denti*; nem. [et] *was zwischen die Zähne kriegen*.

držáti jêzik za zobmí, gl. **jezik**.

iméti káj za pod zób /pog.; pren./ *imeti kaj, kar lahko jemo*

Kmalu je mladi grof obhodil še vasi in trge v pokrajini ter ugotovil, da je po vogalih vse preveč revežev. Tudi to ga je nadvse razžalostilo in zlahka je prepričal mlado grafico, da so bila lahko grajska vrata odslej noč in dan odprta za vse, ki niso imeli kaj za pod zob ali niso druge našli strehe. (Feri Lainšček, Mislice, Deset pravljic, NB) | V koči na Blegošu, ki je od junija do septembra odprta vse dni v tednu razen ponedeljkov, imajo vedno kaj toplega za pod zob. (Delo, 4. jul. 2000, NB) | Leta 2030 lakota v skladu s sedanjimi načrti ne bo izkoreninjena, kakor bi lahko na pamet izračunali na osnovi deklaracije iz Rima, ampak bo namesto sedanjih 800 milijonov lačnih na zemeljski obli najmanj dve milijardi ljudi, ki bodo umirali, ker ne bodo imeli ničesar za pod zob. (Delo, 15. jun. 2002, NB) | Očitno je še najbolj nerodno srednjeletni gospe, za katero sklepam, da je njena hči in mladenkina mama. Vpraša me, ali sem lačen, češ da ima zame nekaj za pod zob. (Delo, 15. jan. 2003, NB) | Pred hišo v hladu sedi gospa. Na vprašanje, ali imajo kaj za pod zob, se le nasmeji in odhiti v kuhinjo. (Delo, 20. avg. 2003, NB) | Debelost se širi tudi v dele sveta, ki jih je nekoč glodala skrb, ali bodo imeli dovolj za pod zob. Danes je ogroženost zdravja premosorazmerna z obsegom pasu. (Delo, 16. avg. 2003, NB)

◆ Gl. *biti kaj za pod zob*. Ustrezni nemški frazem se glasi *etwas zu Essen haben*.

jêzik za zób, gl. **jezik**.

metáti v zobé kómu káj /ekspr.; pren., dov. **vreči, zmetati/ brez obzira praviti, očitati komu kaj; sop.: v obraz metati komu kaj**

Da bo toženec tajil, tega tožitelj ni bil pričakoval. Razkačil se je: kar iskre mu je sipal ogorčeni jezik, ko je nasprotniku očital nevero in goljufijo, da je hajduk, krmak in brezdušnik; takih mu je metal v zobe, da jih ne bi pes povohal na maslu; še mu je opsoval otca in majko in angela in svetca in vero in sestro in strino in pekel in raj ... (Fran Milčinski, Dvanajst kratkočasnih zgodb, NB) | In tretjič recimo, da se mu je pripetilo in so ga prijele slabosti: bolnik je revež, bolniku ne smeš ničesar zameriti – ne le da mu ni pomagala, da bi mu držala glavo in rekla kako tolažljivo besedo, še zaničevala ga je in mu potem ves ljubi dan tako rekoč v zobe metala tisto reč. (Fran Milčinski, Gospodična Mici, NB) | »To cvetje branim s svojo srčno krvjo,« vzkljnil je ponosno, »in vas vse, plemeniti gospodje, če imate toliko poguma kolikor besed, kličem na boj! Cvet, ki ga je poljubila najkrasnejša vsega ženstva v beli Ljubljani, vržem vam v zobe z zasmehom in zaničevanjem.« (Ivan Tavčar, Janez Sonce, NB) | Sopotniki so se spustili v glasen smeh. Minka je mislila, da ji je uiti od sramu, Veliki Gad pa bi jim bil rad v zobe vrgel marsikatero grenko in jim zavozljal jezike; želel si je najostrejših strel in tomahavkov, da bi postreljal in poskalpiral grohotajoče se belokožce. (Rado Murnik, Indijanci, NB) | Zdaj je on zamahnil z

roko in odvedel sestro v grad. Sestra je bila tako potrta, ko je videla trpeče bratovo obličje, da je pozabila na vse očitke, ki jih je bila nameravala v zobe zmetati obema malopridnima bratoma. (Ivan Zorec, Beli menihi I, Ustanovitev samostana, NB) | Žena se oddahne. »Vsak berač naj mi pride ter mi v zobe pove, da se bo ženil v mojo hišo. Kaj mi je bilo, da mu nisem čeljusti raztolkel!« (Josip Jurčič, Sosedov sin, NB) | Naš graščak je muha proti cesarju in berač. To bi mu jaz v zobe povedal, ko bi tukaj bil. Cesar ima samo denar pa vojsko, da jo komandira? (Josip Jurčič, Deseti brat, NB)

ne glédati v zobé čému /ekspr.; pren./ *ne gledati na napake, pomanjkljivosti podarjenega*

»Niti za trenutek nisem dvomil o naši gladki zmagi.« Sebastjan Škorc: »Nobeni zmagi se ne gleda v zobe.« (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Tako se je beograjski tisk razpisal o prvi zmagi reprezentance ZRJ na EP. Stanislav Karasi, Dragoslav Šekularac in še nekateri drugi nekdanji nogometni zvezdniki pa opozarjajo, da se sicer zmagi ne gleda v zobe, toda Boškovi izbranci so tudi tokrat potrdili hibe v zastarelem modelu igre, ki jo je tokrat srečno rešila peta Save Miloševića ... (Delo, 20. jun. 2000, NB) | Gorazd Lah, trenutno pravi »vlečni konj« naše izbrane vrste v paraskiju, je oblubo, da se bo v domovino vrnil s kolajno, sicer do potankosti izpolnil, rahlo grenak priokus zaradi bronastega odličja pa vseeno ostaja: »Drži, bil sem favorit! Kolajni ne bom gledal v zobe, najpomembneje je, da jo imam, čeprav sem – če sem iskren – potihem pričakoval zlato.« (Delo, 23. mar. 2001, NB) | Obe sta bili veseli, da je Šved dejansko ugnal Norvežana Oleja Einarja Björndalna. Resda le za pol sekunde, toda zmagi se ne gleda v zobe. (Delo, 24. dec. 2001, NB) | Zmagi nad španskim prvakom pa vendarle ne kaže preveč »gledati v zobe«, krizni trenutki sredi tekme pa so vsekakor opozorilo, da mora trener Josip Šojat do odločilnih dejanj še marsikaj postoriti. (Delo, 26. nov. 2001, NB) | Toda mladec ni pokazal prevelikega veselja ob tem rekordu. »Čeprav vem, da se podarjenemu konju nikoli ne gleda v zobe, mi ni prav nič do proslavljanja. Točke si namreč nisem privozil na dirkališču, kakor sem si pravzaprav želel, temveč so mi jo podarili za zeleno mizo,« priznava Button ... (Delo, 3. apr. 2000, NB) | Potem ko se je po lanskem 16. mestu na svetovnem prvenstvu pri ICF nepričakovano znašel v vlogi olimpijske rezerve, Koprčan podarjenemu konju ni gledal v zobe. Vedel je, da bi ga v igri za OI ohranila le uvrstitev v finale na tekmi svetovnega pokala. (Delo, 17. apr. 2000, NB)

◆ Frazem *ne gledati v zobe* čemu je nastal po krajšanju in preoblikovanju reka *Podarjenemu konju se ne gleda v zobe* 'pri podarjeni stvari se ne smejo iskati napake'. Zadnja dva zgleada kažeta, kako se je rek začel uporabljati v spremenjenem pomenu, na naslednji stopnji pa je odpadla sestavina *podarjenemu konju*. Predstavno enak frazem je rus. *ja emu v zuby ne smotrel* (dobes.: jaz mu nisem gledal v zobe), ki se nanaša na starost koga,

ki ni prisoten, tj. tretje osebe. Oba frazema in slovenski rek temeljijo na dejstvu, da starost konj ugotavljajo po zobeh.

nosíti kóga po zobéh /star.; pren./ *obrekovati, opravljati*; sop.: **vlačiti koga po zobeh**

»Bačnica ni navadna ženska: zna 'puhštabe' prebirati ...« so mater rade nosile po zobeh vaške klepetulje, vendar so te besede izgovarjale z veliko spoštljivostjo. »Kjer ženska knjige bere, rad moški srajce pere ...« so se hoteli iz moje matere šaliti možakarji iz Zavrha. (Ignac Sivec, Triglavski kralj, NB) | Žal ji je bilo sedaj, da ji je sploh kaj rekla. Zdaj jo bo pa Počepka spet nosila po zobeh. »Najbolje bo, da vse povem mami,« je sklenilo dekle pri sebi in odhitelo domov, da bo pomagalo pri kuhi. (Miran Hladnik, Kmečka povest iz polpreteklega časa, NB) | Bil pa svojemu očetu sem še danes hvaležen, da sem moral po njegovi volji delati. Ali je to lepo, da ljudje mene in tebe po zobeh nosijo zaradi njene neumnosti? (Josip Jurčič, Sosedov sin, NB)

◆ Frazem *nositi koga po zobeh* s pogostejšo sopomenko *vlačiti koga po zobeh* temelji na dejstvu, da so zobje ob ustih, jeziku, jezičku in grlu z glasilkami in nosu eden od organov, s katerimi se uresničuje govorjenje. Če torej koga nosimo, vlačimo po zobeh, pomeni to, da govorimo o kom, in to praviloma slabo, tj. obrekujemo, opravljamo. **oborožen do zób** /ekspr.; mn., pren./ *zelo oborožen, v popolni bojni opremi*

»Strah je tu notri,« si je z roko udaril po prsnem košu. »In tega strahu ne preženeš, pa bodi do zob oborožen!« (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Moščanski vojščaki – na travniku se nas je do zob oboroženih zbralo kakšnih štirideset, petdeset – smo zarjuli ko lačen lev. Pokazali smo skrbine proti hosti, kjer naj bi se skrivali mlečnozobi Komendčani. (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | Hotele z gosti, objekte, kjer potekajo prireditve, in najpomembnejše prometnice še vedno nadzirajo do zob oboroženi policisti in vojaki, ki se jih je v Palermu zbralo približno 20 tisoč, toda vojno stanje se počasi umirja. (Delo, 15. dec. 2000, NB) | Kot dokazujejo statistike IMO, pa sodobne pomorščake spet čedalje bolj ogroža prastari »bič svetovnih morij« – piratstvo. Gusarji, ki so dandanes večinoma do zob oboroženi in dobro organizirani, so lani po uradnih podatkih izvedli 309 napadov na ladje; pri tem so ubili dva mornarja, enajst pa ranili. (Delo, 1. dec. 2000, NB) | V 14 letih se je ta prva azijska tekmičica Japonske silno spremenila, o tem priča že prvi vtis na letališču v Seulu: leta 1988 so udeležence iger najprej dočakali do zob oboroženi vojaki, o katerih med nogometnim SP ni ne duha ne sluha, čeprav gre za najbolj incidentno igro. (Delo, 3. jun. 2002, NB)

◆ Frazem *oborožen do zob* je možno razlagati z dejstvom, da so zobje lahko tudi pri človeku – pri živalih je to pravilo – vsaj v skrajni nuji oziroma silobranu uporabljani kot orožje. Druga možnost razlage izhaja iz pomena predložne zveze *do zob*,

ki spada v vrsto količinskih ali merskih izrazov, ki temeljijo na delih človeškega telesa: *do pet, do kolen, do pasu, do ramen, do vratu, do ušes, do glave, do vrh glave*. Po tem vzorcu je torej kdo glede na človeško telo oborožen v zelo veliki meri. Enako velja za frazema *oborožiti koga do zob* in *oborožiti se do zob*. Frazem *oborožen do zob* omenja že Glonar, SSJ 247, ki navaja tudi različico s sestavino *glava: oborožen do glave, do zob*.

© angl. *armed to the teeth*; fr. *armé jusqu'aux dents*; *armé de pied en cap*; nem. *bis an die Zähne bewaffnet sein*; pol. *być uzbrojonym po zęby*; rus. *vooružen do zubov*; ukr. *ozbroennyj do zubiv*.

oborožiti koga do zob /ekspr.; pren., glag. prisl. zv./ *zelo, popolno oborožiti koga*

Za svoj pohod na Kabul so izrabili meddinastični spor na afganistanskem dvoru. Odstavljenega emirja Šudža so oborožili do zob in mu priskrbeli 22.000 mož. S takšno vojsko naj bi emir zlahka potolkel »uzurpatorja« Dosta Mohameda, so bili prepričani britanski vojaški strategji. (Delo, 10. okt. 2001, NB) | Koliko bi šele lahko razdelili med ministre in ljudstvo, če bi naš resnični nacionalni BDP znašal vsaj 10.000 milijard slovenskih tolarjev in ne le pičlih letošnjih 5500 milijard tolarjev. S takim, štirinajstštevničnim bruto domačim proizvodom, bi si lahko zgradili podobne ceste kot Nemci, za muzeje in kulturo bi lahko namenili toliko kot Francozi, bolnišnice bi opremili kot Danci, v razvoj bi vlagali kot Finci, za kmete bi poskrbeli tako kot Avstrijci, vojsko bi do zob oborožili in opremili kot Britanci ... (Delo, 18. dec. 2002, NB) | Pičla dva meseca po tej izjavi sta Klaus Kinkel in Hubert Védrine napisala pismo o dogajanju na Kosovu in o zločinih, ki da jih tam počne srbska stran. Evropa si je takoj omislila nekakšno albansko osvobodilno armado in jo do zob oborožila. (Delo, 9. mar. 2002, NB) | Rusija bo do zob oborožila Indijo. Indijski pogajalci so zahtevali velike popuste za nakup ruskega orožja, pa tudi podporo Moskve v kašmirkem sporu. (Delo, 6. okt. 2000, NB) | Režim daje prednost eni plemenski/etnični skupini pred drugimi, jo do zob oboroži, jo vojaško podpira in jo cinično mobilizira v neusmiljen spopad (vsa sredstva so dovoljena), da bi tako obdržal svoj represivni nadzor nad celotnim prebivalstvom. To je »tragedija« Darfurja. (Delo, 21. avg. 2004, NB)

♦ Gl. *oborožen do zob*.

oborožiti se do zob /ekspr.; pren., glag. prisl. zv./ *zelo, popolnoma se oborožiti*

Hrošč je ponudil tudi precej koristnih izgovorov: recimo članom paravojaške združbe iz ameriškega Denverja, ki so se oborožili do zob in pričakovali katastrofo iz dveh virov. Prvi je bil kaos, posledica hrošča, in drugi »kanadska invazija«. (Delo, 4. jan. 2000, NB)

♦ Gl. *oborožen do zob*.

pokazáti zóbe [kómu] /ekspr.; mn., pren./

1. upreti se komu; uveljaviti svojo voljo; prim. **pokazati roge [komu]**

»Našega sloga 'teci, meči in uživaj' ne bomo bistveno spreminjali, ravnali pa se bomo po tekmečih. Tudi mi znamo biti zelo trdi v obrambi in pokazati zobe,« pravi o drugem delu prvenstva. (Delo, 22. apr. 2002, NB) | Njegovo sovraštvo je bilo še najbolj podobno srditi radovednosti razdraženega psa, ki ga paglavci obmetavajo s krepelci in kamenjem, ki pa takoj, ko jim je pokazal zobe in jih pognal v beg, spet leže in pozabi na motilce njegovega miru. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Prevent je proti koncu ponovno pokazal zobe in si z delnim izidom 6 : 1 priigrall zanesljivo zmago. (Delo, 14. feb. 2000, NB) | Niso pa slepi in gluhi. Belgijci so, denimo, tudi pivovarjem v Nikšiču napovedovali vse dobro, pa jim je novi lastnik kmalu pokazal zobe. (Delo, 27. okt. 2001, NB) | Unix je z Linuxom nenadoma vstal od mrtvih in pokazal zobe. Zdaj Gatesu grozi ne le, da ne bo dosegel načrtovanega preboja z Okni NT/2000... (Monitor, nov. 1999, NB)

2. zagosti komu

Veter je še enkrat pokazal zobe smučarskim skakalcem in v soboto se je kmalu izkazalo, da se bodo prireditelji finskih smučarskih iger morali zadovoljiti s tekmo na srednji skakalnici. (Delo, 8. mar. 1999, NB) | Oberstdorf, tradicionalni gostitelj vsakoletne prve tekme novoletne turneje štirih skakalnic, je v četrtek še enkrat več pokazal zobe slovenskim skakalcem. (Delo, 31. dec. 2005, NB)

♦ Frazem *pokazati zobe* [komu] izhaja iz živalskega sveta, v katerem posamezne živali kažejo svoj strah, sovražnost, napadalnost z režanjem, tj. s kazanjem zob, ki jih po potrebi tudi uporabijo za napad ali obrambo.

© angl. *to show/bare one's teeth*; fr. *montrer les dents*; it. *mostrare i denti*; nem. *jmdm. die Zähne zeigen*; pol. *pokazywać zuby*; *pokazać zuby*; rus. *pokazat' zuby*.

polomíti si zóbe [na čém, pri čém] /ekspr.; pren./

1. ne uspeti

Predsednik italijanske vlade si je na pokojninski reformi enkrat že polomil zobe, zato bo ta vroči kostanj poskušal poriniti Evropski uniji – Sindikati ne popuščajo. (Delo, 14. maja 2003, NB) | To je kavelj 22, ki ga je nemogoče sneti. Politik, ki bi trmasto poskušal kaj takšnega, si bo polomil zobe in končal tam, kjer je začel – ostal bo brez časopisa. (Delo, 26. nov. 2005, NB) | Reče se ji kvantna teorija gravitacije ali nekaj podobnega. Ki pa je še ni. Oziroma je še v povojih. Na tem si je že marsikdo polomil zobe. In zdaj je pač treba vzeti tisti veliki pok kot nekaj, o čemer razmišljamo. (Delo, 29. dec. 2005, NB)

2. biti premagan

Še tretjič zapored si je najuspešnejši klub na svetu Real Madrid polomil zobe že na startu nogometne lige prvakov. Potem ko je leta 2004 izgubil z 0 : 3

proti Bayerju iz Leverkusna, lani pa z istim izidom proti Lyonu, so bili francoski prvaki znova premočni za zvezdnike iz španske prestolnice in jih brez težav odpravili z 2 : 0. (Delo, 15. sep. 2006, NB) | Odkar je krščanska demokracija izpustila dušo, jo poskušajo še enkrat postaviti na noge. Zadnji, ki si je pri tem polomil zobe in noge, je bil lani in predlanskim bivši predsednik republike Francesco Cossiga, ki mu zaradi izjemno jasnega načina političnega dela pravijo tudi 'Krampar' – zmeraj sproti podira, kar je prej s težavo spravil skupaj. (Delo, 24. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *polomiti si zobe* [na čém, pri čém] je lahko posledično v povezavi s frazemom *pokazati zobe* [komu], vsekakor pa so zobje kot tudi ostale vrste orožja podvrženi obrabi in uničenju, brez njih pa ni možno uspeti, zmagati.

◎ češ. *vyломit si zuby na čem, o co*; *it. partire a cavallo e tornare a piede*; *tornare con la coda tra le gambe*; rus. *sломat' [sebe] zuby obo čto*; *sломat' [sebe] zuby na čem*; *polomat' [sebe] zuby obo čto*; *lomat' [sebe] zuby obo čto*.

povédati v zobé kómu kàj, gl. *metati v zobe komu kaj*.

priprávití kàj za pod zób /ekspr.; pren./ *pripraviti kaj za jesti*

»No, na Havajih mi nič ne pomaga,« je rekel Brian. »Nora, si nameravala pripraviti kaj za pod zob?« (Ma-eve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Po daljšem iskanju primernega prostora smo se utaborili neposredno ob reki in zaradi praznega želodca priganjali dežurna, naj že vendar pripravita kaj za pod zob: zjutraj smo vstali ob svitu in tudi vročina nas je na poti po hercegovskem Krasu pošteno zdelala. (Aldo Rupel, Nočitve pod zvezdami, NB) | Pošteno je osmodilo tudi kuhinjo v stanovanju v bloku na Potrčevi v Mostah, kjer si je v soboto okrog štirih zjutraj 26-letni stanovalec hotel pripraviti nekaj za pod zob. (Delo, 15. feb. 2005, NB) | V krajih, skozi katere boste šli, so zelo gostoljubni. Na Trojnem domačini navadno pripravijo kaj za pod zob, vi pa boste s prostovoljnimi prispevkom vsaj delno poplačali njihov trud. (Delo, 16. nov. 2005, NB)

◆ Gl. *biti kaj za pod zob*.

prítí v zobé kómu /ekspr.; pren./ *priti do tega, da kdo obrekuje, opravlja*

»Saj se tudi tako ženeš za pogrebščino, kakor se ni treba. Navsezadnje prideš ljudem v zobe, češ komaj je čakala, da je izdihnil.« »In če bi nič ne pripravila, kaj bi potem rekli?« je zavrnila Jančarica teto nekam pikro. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Kaj sedaj? Ali je drzna koklja le prišla v zobe lisici? Še sem sedel tiho in opazoval uboge mravljice, ki so se takoj lotile, da bi si popravile razdejavno mesto. (F. S. Finžgar, Iz mladih dni, Zgodbe o živalih, NB)

◆ Gl. *dajati se v zobe komu*.

režátí se v zobé kómu, gl. *smejati se v zobe komu*.

smejátí se v zobé kómu /ekspr.; pren./ *ne prikrivati posmeha, smeha*; sop.: **smejati se v obraz komu**; prim. **metati v zobe komu kaj**

LAVRIN Jaz sem ničvreden človek, izrodek, – gospóda moja, in prav imate, da me zaničujete ... zaničujete; da se mi smežete v zobe ... Bodite tako dobri, gospod poštar, in bijte me v obraz ... (Ivan Cankar, Lavrin, NB) | Kako ga jezi, da mu je spodletelo! Sovražiti sem ga začel in nič več se ga nisem ogibal, še iskal sem ga; rad bi mu nekaj besed povedal, v zobe se mu zasmejal. (Josip Jurčič, Nemški valpet, NB) | Hvala bogu! Sedaj sem tako dobre volje, če mi še kdo kaj pozabavlja, da se mu bom smejala v zobe, ne pa jokala. Ali prej, oh, mi je bilo strašno hudo. (Janez Trdina, Kranjska jeza in druge črtice iz narodnega življenja, NB) | »In kriva si sama, kaj jima pa daješ!« »Uh, si vzvišen, reva domišljava!« se mu je od blizu v zobe zarezal brat. (Gitica Jakopin, Črna mucka, NB) | Kakor bi se bili prej zmenili, vsi so se mu v zobe režali in bili so vsi ene misli in enega govorjenja, da to ni zlato, temveč ničvredna železna ruda. (Fran Erjavec, Ni vse zlato, kar se sveti, NB)

◆ Gl. *smejati se v obraz komu*.

stískati zóbe, gl. *stisniti zobe*.

stísniťi zóbe /ekspr.; pren., nedov. **stiskati/ obvladati se, potrpeti**

Če se boš tako gnala, bo še slabše. Zdaj moraš stisniti zobe. Boš videla, da bo še vse dobro in prav. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Poškodbe so mu zagrenile življenje, vendar je hitro snel obe mavčni oblogi z roke in vratu. Kaj drugega mu niti ni preostalo, saj je sezona na višku in pač mora stisniti zobe. (Delo, 10. jul. 2000, NB) | Potem pa še tole, je segel v žep in izvlekel ceneni plastični plinski vžigalnik z reklamnim napisom Pleskarstvo in soboslikarstvo Zrinski. Našel sem v spalnici, ga je pomenljivo in previdno položil na mizo. Takorekoč v lastni prostiji, prosim, je stisnil zobe in je boleče pogotnil. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, NB) | Vprašanje je samo, kdaj se bodo njihove rezerve sprostile. Lisico sicer pestijo poškodbe, a bo zanesljivo stisnil zobe in skušal ekipi pomagati po svojih najboljših močeh. (Delo, 19. dec. 2000, NB) | Tudi o tem, kako razdeliti naloge posameznikov, o čemer je bilo pred prvim zborom reprezentance letos veliko govora. Vsak je zavestno stisnil zobe, če ni šlo vse po načrtih. (Delo, 11. avg. 2003, NB) | Pred dvema tednoma Avstralec, ki bo 1. maja dopolnil 34 let, sploh ni mogel igrati, toda po uspešnih raztezalnih vajah se je vendarle podal na začetek turnirja na igrišču Plantation. V prvem krogu je moral hudo stiskati zobe, da ga je sploh končal s slabimi 74 udarci, nato pa je le še napredoval. (Delo, 14. jan. 2005, NB) | Za štirimi stenami se je dogajalo marsikaj, vendar je žena stiskala zobe, čeprav jo je obtoženec pretepjal, ji očital, da ima ljubimce in grozil, da jo bo ubil. (Delo, 1. jul. 2000, NB)

◆ Frazem *stisniti zobe*, prav tako *stiskati zobe* je nastal na osnovi dejstva, da ob telesnih bolečinah s stiskanjem zob utišamo stokanje, ob duševnih

bolečinah in drugih življenjskih preizkušnjah pa prizadeti ob večinoma nagonskem stiskanju zob in napetem izrazu pogosto tudi raje molčijo, saj bi kdaj z nepremišljenim, prizadetim govorjenjem in pritoževanjem vse samo še poslabšali.

☉ češ. *zahnout zuby; zatít zuby; zatínat zuby*; fr. *serrer les dents*; nem. *die Zähne zusammenbeißen*; rus. *stisnut' zuby; zžat' zuby; stiskivat' zuby; zžimat' zuby*.

škrípati z zobmi /ekspr.; pren., dov. **zaškrípati/ zelo se jeziti; jezno govoriti**

Časa je vse manj, Hayden pa minule dni še kar ni nehal škrípati z zobmi, ko so ga bombardirali z vprašanji o prejšnji dirki, ki je prinesla zasuk in na vrh vrnila Valentina Rossija. (Delo, 28. okt. 2006, NB) | Mati krčmarica je še nekaj nabijala z vrčem po mizi, gospa sodnica pa je hlipala in se naslanjala na moža, da bi jo čimprej odpeljal iz tega pekla. Oče krčmar je molče gledal predse in škrípal z zobmi. (D. Jančar, Galjot, NB) | Takoj drugega jutra je postavil prijatelja Miha na odgovor; zakaj ni si mogel misliti, kaj bi jima bilo prišlo navzkriž. »Enkrat za vselej, Gašper,« je dejal Miha in zaškrípal z zobmi, »našo Jerico pusti pri miru, ko imaš drugih deklet dosti!« (Fran Detela, Svetloba in senca, NB) | Slišala se je tudi pridušena kletev. Mnogim je vzplamtel v srcih srd in so jezno škrípali z zobmi. V duši se jim je vzbudilo vprašanje: »Zakaj te muke?« in preklinjati so začeli vojsko in vse one, ki so brezsrčno tirali v smrt toliko življenj. (Franjo Kolenc, A njega ni ..., NB) | Škrípal je z zobmi, se prijemal za glavo in rohnel, potem je izjavil, da že ve, kaj bo storil, vzel je klobuk in šel. Ni ga bilo doma, ko je potkal pismo, ki mu je prinesel pismo za Pirčevo. (Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, NB) | Medtem ko se vladajoča desno usmerjena sredinska koalicija koplje v samozadovoljstvu in z optimizmom gleda na nadaljnjo usodo tranzicije, opozicijska levica nenehno škríplje z zobmi in na vse strani seje pesimizem. Resnica je – tako kot je to običajno – nekje na sredini. (Delo, 21. jan. 1999, NB) | »Še nje ste se bali,« je rekel in tako ostro premeril nemškega častnika, da je ta kar obstal. Zaškrípal je z zobmi in zabodel pogled v Obrekarja, toda Obrekar ga je motril naravnost in živo, še trenil ni. (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Ni se mogel razumeti in ničesar ni mogel storiti s sabo. Namrščil se je, sklonil glavo in zaškrípal z zobmi. In solze so kapnile na njegovo bolno roko in njene bele prste. (Vasilij Šukšin, Sonce, starec in dekle, Tri zgodbe, NB)

☉ angl. *to gnash/grind one's teeth*; češ. *skřípat zuby; skřípat zubama; zaskřípat zuby*; fr. *grincer des dents*; gluž. *ze zubami křipić*; rus. *skripet' zubami; zaskripet' zubami (ot jarosti i t. d.)*.

vlačiti kóga po zobéh /pog., ekspr.; pren./ **obrekovati, opravljati**

Tvoj oče je umrl nekje za plotom, moj pa je umrl kristjansko, da boš vedel! – Torbarček. – Ti, ti boš mojega rajnkega očeta vlačila po zobeh! ... Ti coprnica stara ti!

(Zofka Kvedrova, Amerikanci, Drama v štirih dejanjih, NB) | Njen glas je čist, jasen, mogočen. Pevka, ki jo je svetovno časopisje nekoč na naslovnih vlačilo po zobeh kot »sod viskija«, je popolnoma prenehala piti. V hipu. (Delo, 18. maja 2000, NB) | Iz zvezdniskega okolja je znana krilatica, da je vsaka omemba subjekta dobrodošla, četudi ga vlačijo po zobeh. Možno je torej sklepati, da tudi tisti, ki prijavi Slovenijo na recimo Evropsko sodišče za človekove pravice ali Beneški komisiji, po svoje prispeva k promociji. (Delo, 14. okt. 2000, NB) | Mnogi državni uslužbenci so v nemilosti – Gorazd Fišer, Marija Bele Vatovec, Alenka Kovač Arh –, ker so dela v svojih pisarnah oddajali najbližjim. Namesto spodbud za timsko družinsko delo jih tako nadrejeni vlačijo po zobeh, kar je povsem skregano z evropskimi modeli, h katerim tako zelo težimo. (Delo, 15. apr. 2002, NB) | Ustavno sodišče se v javnosti pač ne pojavlja z drugim kot s svojimi sklepi in odločbami ter poročili o svojem delu, pa naj ga še tako vlačijo po zobeh, razlagajo njegove odločitve na najbolj nemogoče načine in mu očitajo, zakaj da je odločilo tako, kot je. (Delo, 25. feb. 2005, NB)

◆ Gl. *nositi koga po zobeh*.

☉ nem. *sich über jemand/jmdn. das Maul zerreiben*.

vréči v zobé kómu kaj, gl. *metati v zobe komu kaj*.

z nóhti in zobmi, gl. **noht**.

zaškrípati z zobmi, gl. *škrípati z zobmi*.

zób čása /ekspr.; pren./ **v teku časa nastala obraba, uničenje**

Jagodasta bradavica na nosu ga je nekoliko kazila in zob časa mu je zarisal poleg oči že dovolj tistih brazgotin, katere imenujemo »kurje krempeljce«, no, posebnih brazd na licu ni bilo. (F. Maselj-Podlimbarski, Gorski potoki, NB) | Njihova navzočnost pušča sledi tudi na belem marmorju, poleg tega si mnogi obiskovalci ne morejo kaj, da ne bi za spomin odnesli košček poldragega okrasja. Za povrh palačo načenjajo zob časa, onesnaženost ozračja in kisli dež. (Delo, 4. jan. 2000, NB) | Toda čudežne objekte je načel zob časa. Potresi so spodkopali stebre. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Stari, napol leseni most, ki ga je zob časa že močno načel, ni bil kos večjim obremenitvam. (Delo, 11. nov. 2002, NB) | Tiskalniku se že precej pozna zob časa. Po hitrosti je pri tiskanju besedila sicer še povsem primerljiv z izdelki drugih proizvajalcev, že ob uporabi barvnih grafikonov pa se izkaže, da gre za precej počasen tiskalnik ... (Monitor, mar. 2001, NB) | Zob časa je že močno nagrizel našo identiteto, ki ji v novejšem času mnogi liberalni krogi škodijo z uvajanjem multikulturalnosti. (Delo, 21. maja 1998, NB) | O Robbovem vodnjaku se govori že dvajset let. Ker je bil načet, zob časa je pač storil svoje, so naredili tri kopije. (Delo, 9. avg. 2000, NB)

◆ Frazem *zob časa* je verjetno nastal po izrazu iz Shakespeareove tragikomedije *Milo za drago*, v katerem se glasi *Tooth of time*. Izraz je postal pripodoba uničujočega delovanja časa.

◎ angl. *the tooth of time*; češ. *zub času*; it. *il guastu del tempo*; le *ingiurie del tempo*; le *offese del tempo*; nem. *der Zahn der Zeit*; pol. *zab czasu*; rus. *ostrjy zub vremeni*.

zób za zób /bibl.; pren., ed., tudi *oko za oko, zob za zob; zob za zob, glavo za glavo/ če je bila komu storjena krivica, naj se zanjo maščuje*

Za tatvino in krivico zadostiš, povrneš. Le za ubito življenje ni zadostila. Samo eno velja: zob za zob. A jaz sem hotel še živeti in živim. (Ivan Pregelj, Plebannus Joannes, NB) | Nasilje po načelu »zob za zob« se nadaljuje, med palestinskimi in izraelskimi politikami pa odmevajo ugotovitve Mitchellove komisije. Izdala je poročilo o vzrokih za izbruh nasilja pred sedmimi meseci in priporočila za njegovo ustavitve. (Delo, 8. maja 2001, NB) | »Dokler bom živ, bom delal za to, da Vas odstranijo iz Zatičine. In povem Vam tudi, da se le iz posebnih ozirov ne ravnam po načelu: oko za oko – zob za zob!« (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | Zob za zob, glava za glavo. Izraelska vojska je kmalu po smrti treh vojakov z bojnimi letali napadla oporišča palestinskih varnostnih enot. (Delo, 27. avg. 2001, NB) | Kolikorkoli sočustvujemo z žrtvami tragedije, je bil napad še vedno »samo« kaznivo dejanje, za katero bi bilo po pravnih in civilizacijskih standardih možno uveljaviti zgolj in izključno le individualno odgovornost storilcev. Čeprav od dogodku, ki smo mu bili priča, skoraj vsi pristajajo na uporabo talionskega načela »oko za oko, zob za zob«, se postavlja vprašanje, kaj potem. Ali je vredno zaradi par norcev nastopi kar celo državo, več njih, cele narode? (Delo, 22. sep. 2001, NB) | »Slišali ste, da je bilo rečeno: 'Oko za oko in zob za zob.' Jaz pa vam pravim: ne upirajte se hudobnežu, ampak če te kdo udari po desnem licu, mu nastavi še levo.« (Sveto pismo nove zaveze, NB) | Najbolj protislovno se razodeva starozavezni Bog, ki je po Bibliji kot etično formulo oznanil tudi načelo, ki je na Bližnjem vzhodu še vedno zelo aktualno: »Oko za oko, zob za zob.« Težnja po absolutnosti abrahamitskih religij je v zgodovini fanatike vedno znova zavajala, da so svojo vero uveljavljali proti nevernim ali odpadnikom – po možnosti z ognjem in mečem. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Velja vodilo, da izgubi tisti, ki prvi odneha. In tako maščevanju sledi maščevanje – »življenje za življenje, oko za oko, zob za zob, roka za roko, noga za nogo, ožganina za ožganino, buška za buško, rana za rano«, kakor govori Druga Mojzesova knjiga. Izhodišče te prastare vojne je selive Hebrejcev v drugem tisočletju pred Kristusom. (Delo, 13. apr. 2002, NB)

◆ Frazem *zob za zob* z daljšimi različicami *zob za zob, glavo za glavo; oko za oko, zob za zob* je, kot je razvidno iz zadnjih treh navedkov, svetopisemskega izvora. Kot kaže zadnji zgled, pa je frazem *zob za zob* z daljšima različicama že skrajšana oblika daljšega niza sestavin, v katerem sta izmed delov telesa navedeni še roka in noga ter sesta-

vine, ki poimenujejo razne poškodbe – ožganina, buška in rana. Gl. tudi *oko za oko*.

zóbati

ni dobro češenj zóbati s kóm, gl. češnja.

zobotrébec

[**suh**] **kot zobotrébec** /ekspr.; primera, tudi pren., brez prid. sestavine/ *zelo suh, tanek; nepomemben*; prim.

suh kot prekla, suh kot trlica; suh kot trska

Saj ni bilo nič tako smešnega, samo s svojimi štrlečimi kostmi je bil videti kot zobotrebec, ki je pomotoma zašel na nepravo mesto. (S. Pregl, Odprava zelenega zmaja, 1976, 52) | Slovenija je v resnici majhno gospodarstvo v primerjavi z Združenimi državami Amerike, Nemčijo in Japonsko – zato ni čudno, da se ob najmočnejših stebrih svetovnih financ naša največja banka zdi kot zobotrebec. (Delo, 9. mar. 2000, NB)

◆ Primera [*suh*] *kot zobotrebec* temelji na obliki in majhnosti zobotrebca kot priprave za trebljenje zob.

◎ bolg. *tànàk kato [kibritena] klečka*; češ. [*hubený*] *jako sirka*; hr. *mršav kao čačkalica; tanak kao čačkalica*; mak. *slab kako čačkalica; svk kako čačkalica*; pol. *chudy jak patyk; chudy jak patyczek; cienki jak patyk*; rus. *hudoj kak spička; hudoj kak ščepka*; slš. *chudý ako palička; chudý ako trieska; tenký ako palička; tenký ako trieska*; ukr. *hudyj jak skipka; tonkyj jak skipka; hudyj jak triska; hudyj jak špyčka*.

[**těnek**] **kot zobotrébec, gl. [suh] kot zobotrebec.**

zós

bíti v zósu /nizko; pren./ *biti v neprijetnem, zapletenem položaju*; sop.: **biti v škripcih; znajti se v škripcih**; prim. **biti do kolen v dreku; stati do kolen v dreku**

Jaz nisem v takem zosu, da bi moral krasti, ljudje se mi pa zaenkrat tudi še niso tako prekleto zamerili! (M. Rožanc, Perspektive 1961/62, 734) | Počakaj, bo že zvedel. Potem boš videl, kaj se pravi, biti v zosu. (F. Zagoričnik, Bistveni udarec mojstru An'anu, 1978, 160) | Semičani so se odločili odmakniti od SOS (Skupnost občin Slovenije), vendar so takoj padli v ZOS. (Združenje občin Slovenije) | Ali je bolje klicati na pomoč ali biti v »zосу«, bo pokazal čas, z vladnega stališča pa je menda oboje enak sos oziroma zos. (Delo, 21. jul. 2006, NB)

◆ Za nastanek frazemov *biti v zosu, znajti se v zosu* je bistvena sestavina *zós* nizko 'neprijeten, zapleten položaj'. Negativen pomen sprejete besede *zos* 'omaka' je verjetno nastal po prilastkih ali drugih dopolnilih z negativnim pomenom, npr. *biti v gdem zosu*, ali z zanikanjem. To dokazuje npr. pol. *być nie w zosie, czuć się nie w zosie*, być

nie w dobrym sosie, być nie w swoim sosie, być w złym sosie 'biti siten, nerazpoložen, biti slabo pripravljen, slabo se počutiti', hr. *biti u [gadnom] sosu*.

© hr., srb. *biti u [gadnom] sosu; nalaziti se u [gadnom] sosu; naći se u [gadnom] sosu*; nem. *im Dreck sitzen; bis zum Hals im Dreck stecken*.

pásti v zós /nizko; pren./ *znajti se v neprijetnem, zapletenem položaju*

Pa tudi vi, ki ste gotovo tudi bolj po pomoti padli v tale zos, kakor bi sodil po vašem obrazu. (M. Kmecl, S prijatelji pod macesni, 1978, 160) | Pri kontroli padel v »zos«. Na vsak novi zakon v zvezi z alkoholom, zlasti še na naš voziški, se je težko navaditi. (Delo, 19. marca 1999, NB) | In, gospod minister, kakorkoli, mislim, da so bili že mnogi ministri pred vami žrtve predvsem strokovnih sodelavcev, ki so sodelovali pri pripravi teh zakonov. In vidim, da ste tokrat tudi vi padli v ta »zos«. (Državni zbor RS: 25. redna seja, 07. 03. 2007, NB) | 11. avg. 2010 ... In kako naj se potem kar naenkrat, če so padli v ta zos, odpovedo sodelovanju? Je pač biti potrebno strpen in računati na to, ... (Google, www.siol.net/svet...) | Napadi na čast in dobro ime imajo velik vpliv na zdravje in na pojav psihosomatskih obolenj. Ker pa so vzroki zanje večinoma prikriti, ker žrtve o njih zunaj ozkega kroga poslušalcev nerade govorijo in ker pri nas zaradi nepoučenosti vlada prepričanje, da so tako same skuhave »zos«, v katerega so padle, se javno o tem malo govori. (Delo, 27. jun. 2006, NB)

♦ Gl. *biti v zosu*.

potúnkati kóga v zós, gl. *spraviti koga v zos*.

skúhati zós, gl. *pasti v zos*.

správití kóga v zós /nizko; pren./ *spraviti koga v neprijeten, zapleten položaj*

»... in ta šment je bil dovolj trmast, da bi me hitro spravil v kakšen zos ter gladoval do smrti. (S. Rakova, Sem ga res ubila, 1970, 240) | 21. jun. 2010 ... Ko te nekdo drug s svojim načinom spravi v tak zos, da začneš žaliti. Je treba bit res previden, in ko ugotoviš, da se tudi tebe »loteva« ... (Google, www.iskreni.net/ ...) Zaslíševalec: In koga bi vi radi potunkali v zos. (A. Hieng, Orfeum, 1972, 436)

♦ Gl. *biti v zosu*.

© nem. *jmdn. im Dreck sitzen lassen*.

znájti se v zósu, gl. *biti v zosu*.

zóžiti

zóžiti manévrski prôstor, gl. **prostor**.

zráčen

vzpostáviti zráčni móst, gl. **most**.

zráčni móst, gl. **most**.

zrásti

bráda zráste [kómu pri čém], gl. **brada**.

čez glávo zrásti kómu, gl. **glava**.

délo je zráslo kómu čez glávo, gl. **glava**.

grebén je zrásel kómu, gl. **greben**.

kàj je zráslo kómu čez glávo, gl. **glava**.

kàj je zráslo na zélniku kóga, gl. **zelnik**.

kàj ni zráslo na zélniku kóga, gl. **zelnik**.

kàkor bi zrásel iz pelína, gl. **pelin**.

kríla so zrásla kómu, gl. **krilo**.

perúti so zrásle kómu, gl. **perut**.

tó je zráslo na zélniku kóga, gl. **zelnik**.

zrásti kómu čez glávo, gl. **glava**.

zrásti kot kopríva, gl. **kopriva**.

zravbán

zravbán kot svéča, gl. **sveča**.

zravnáti

zravnáti kàj z zémľjo, gl. **zemlja**.

zréł

kot zréła hrúška, gl. **hruška**.

pádati kot zréle hrúške, gl. **hruška**.

pásti kot zréła hrúška, gl. **hruška**.

zréti

zréti smřti v obráz, gl. **smrt**.

zréti smřti v očí, gl. **smrt**.

zríniti

zríniti kóga s prestóla, gl. **prestol**.

zrńje

ločíti pléve od zrnja, gl. **pleve**.

ločíti plevél od zrnja, gl. **plevel**.

ločíti zrnje od plév /ekspr.; pren./ *ločiti dobro od slabega*; sop.: **ločiti zrnje od plevla**; prim. **ločiti pleva od zrnja**

Zapisovalo naj bi se pesmi, kakor se čujejo; nabrano blago naj bi se izročilo možu, sposobnemu temu težavnemu delu, kateri bi ločil zrnje od plev, popravil in prenaresil, kar je neogibno potrebno, in potem v pripravnih oblikah na svitlo dal. (J. Stritar, Literarni pogovori, Zvon 1870, 254) | Tudi za nevladne organizacije potrebujemo pravila, ki bodo omogočala ločiti zrnje od plev. Vsaka od teh skupin, ki res hoče biti partnerka, naj bi spoštovala pravila transparentnosti, javno razkrila svoje dohodke in imela jasen proces odločanja. (Delo, 5. feb. 2000, NB) | Ni jih dosti, ki jim je uspelo še pravočasno premagati pogosto nerazumljive, z nedefiniranimi nacionalnimi interesi postavljene ovire na kapitalnem trgu naslednic nekdanje Jugoslavije, kjer je pogosto težko ločiti zrnje od plev, čisto od umazanega. (Delo, 27. avg. 2004, NB) | V deželi, kjer morajo imeti vozniki prižgane luči pri beli sončni svetlobi. Pa naj nam vsaj ta

svetloba že enkrat razsvetli pamet, da bomo znali bolj ločiti zrnje od plev in slednje zavreči, kot često zavrača današnja oblast zrnje. (Delo, 29. nov. 1999, NB) | Frederick Newell v knjigi Loyalty.com predlaga naslednjo delitev: podjetje mora najprej ločiti »zrnje od plev«. To pomeni, da mora prepoznati kupce (Paul Wang jih imenuje transaction buyers), ki jih zanima zgolj cena in ne bodo nikoli zvesti podjetju ali blagovni znamki. (Monitor, jul. 2000, NB) | Tolažimo se lahko z načelom svobode govora in s filozofskim pristopom, da bo tisti, ki zna poiskati pravo vsebino in ki potrebuje pomembno in resno informacijo, že znal ločiti zrnje od plev in se prebiti do resnice. (Monitor, nov. 1999, NB)

◆ Gl. *ločiti pleva od zrnja*.

◎ angl. *to winnow/separate the chaff from the wheat; to separate/winnow the wheat from the chaff*; češ. *oddělit koutkol od pšenice*; nem. *die Spreu vom Weizen trennen*; rus. *otdelit' plevy ot zëren; otdelit' plevy ot pšenicy*.

ločiti zrnje od plevéla /ekspr.; pren./ *ločiti dobro od slabega*; sop.: **ločiti zrnje od plev**; prim. **ločiti plevel od zrnja**

A tudi slavisti, ki so se med slovenski življelj prvič v večjem številu pomešali v romantiki, tako kot drugod po Evropi, so zbrali veliko. Za jasnejši pogled je moralo preteči nekaj časa, da so ločili zrnje od plevéla in ugotovili, kaj je res avtentičnega. (Delo, 30. jul. 2003, NB) | Televizija je vsekakor najpomembnejši medij, ki lahko pomembno vpliva na zavest ljudi. S tem seveda ni nič narobe, vendar moramo farmacevti znati ločevati zrnje od plevéla in v poplavi najrazličnejših oglasov za zdravlila ljudem pravilno svetovati. (Viva, maj 2003, NB)

◆ Gl. *ločiti pleva od zrnja*.

málo zrnja, pa mnógo sláme je v čém, gl. **slama**.

zrno

delíti pléve od zrna, gl. **pleva**.

kot mákovo zrno /ekspr.; primera, tudi **kakor, za/ zelo majhen, neznamen**; prim. **[za] en mak [vreden]**

Pujsek, ki sta ga zaklala v tretjem tednu, je imel ikre majhne kot makova zrna. (F. Erjavec, Gliste, Več. XI, 1865, 38) | Hsi Men je sprevidel, da se je ujel. In poskušal se je narediti majhnega kakor makovo zrno. Padel je na kolena pred gospo Zlati lotos in pričel moledovati. (Vang Ši Čung-I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 175) | Eni so kričali nanj, ga suvali, če so ga le dosegli, čeprav se je delal manjšega od makovega zrna. (L. Kovačič, Sporočila v sspanju, Resničnost, 1972, 117) | Slovenskega deleža je komaj za makovo zrno – 3,3 %. V letu 1980, v prvih enajstih mesecih izvoz ni majhen. (J. Volfand, Naši obrabi v Afriki, 1982, 12)

kot slépa kúra [zrno], gl. **kura**.

ločeváti zrna od plevéla, gl. *ločiti zrno od plevéla*.

ločiti pléve od zrna, gl. **pleva**.

ločiti plevel od zrna, gl. **plevel**.

ločiti zrno od plév /star.; pren./ *ločiti dobro od slabega*; sop.: **ločiti zrnje od plev**; **ločiti zrnje od plevéla**

Zreli in kritični smo dovolj, da ločimo zrno od plev, da vemo, čemu bomo zaprli pot na knjižni trg in v knjižnico. (P. Kosem, Naša sodobnost 1953, 285) | A kje vzeti tako natančen separator, da bi točno ločil zrno od plev ter morda še poiskal izredno nadarjene glavice. (K. Ozvald, Zbornik zimske pomoči 1944, 357) | Po Uršinem zaskrbljenem pogledu, po krčevitem nasmehu, ki je skušal prikriti pravo misel, sem vedel, da me je do dobra izprašala in da samo še odbira zrna od plev, pravo resnico od prazne hvale. (I. Zorman, Kdo bo meni prižigal sveče, 1982, 110) | Reveži so tisti, ki ne znajo odbirati zrna od plev in druge poslušajo. (J. Vipotnik, Rodna listina, 1976, 107)

◆ Gl. *ločiti pleva od zrnja*.

ločiti zrno od plevéla /star.; pren., tudi nikal., nedov. **ločevati/ ločiti dobro od slabega**; sop.: **ločiti zrnje od plevéla**; **ločiti zrnje od plev**

Ne loči zrna od plevéla. (S. Prek, Ljudska modrost – tuden je most, 1974, 136) | Poezija torej še straši po svoji smrti? Ptič Feniks? Ali pa smo šli v vprašanih življenja in smrti predaleč in pričeli ločevati zrna od plevéla s svojo borno pametjo, za kar nas tepe On, ki vse razloči. (Dante Alighieri – A. Capuder, Božanska komedija I, 1972, 13) | To bi se reklo, zanašati se na abstrakten pojem, kateremu naj bi bila podeljena od tajinstvene sile zagonezna oblast, razlikovati zrno od plevéla. (L. M. Škerjanc, Sodobnost 1941, 57)

◆ Gl. *ločiti pleva od zrnja*.

nájti káj kot slépa kúra [zrno], gl. **kura**.

zrúšiti se

zrúšiti so kot hišica iz kárt, gl. **hišica**.

zvbábiti

zvbábiti kóga na lím, gl. **lim**.

zvér

kàkor dívja zvér /ekspr.; primera, tudi **s kot/ divje; kruto, neusmiljeno; samotno**

In če sem za druge ljudi tak, da se me bojé, krivi so ljudje sami, ki so me priganjali in na polje vrgli še mladega kakor divjo zver. (J. Jurčič, Rokovnjači, LZ 1881, 147) | Oče so delali z mano tako grdo, da sem moral iti od doma. Že več tednov blodim po gozdih kakor divja zver. (J. Trdina, LZ 1886, 395) | Uh, ta Miklausin, ta zahrbtni nevoščeljivec! Samo on me je spravil tako daleč, da se moram nocoj skrivati ko divja zver po gozdovih. (G. Šilih, Beli dvor, NB) | Bodina pa so čez tri dni umorili. Od strahu od bridkosti in od strašnih bolečin je rjul kakor divja zver, ko so mu roke drugo za drugo odsekali, tako da se je vsem smilil. (J. Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Jaz sem ga videl, ko je bežal kakor divja zver po

Prilesnikovem smrečju; strah me ga je bilo, prav tak je bil kakor Kajn. (J. Stritar, Rosana, NB)

◆ **Primeri kakor divja zver** temelji na lastnostih in življenju divjih zveri, ki so pogosto tudi preganjane in jih je človek veliko že iztrebil. S primero je povezana metafora *zvér* slabš. 'surov, okruten človek'.

zvést

zvést do grôba, gl. **grob**.

zvést kot pès, gl. **pes**.

zvestôba

zvestôba do grôba /vznes.; pren./ *večna, dosmrtna zvestoba*; prim. **zvest do groba**

Zvestoba do groba. Osemindesetletna španska sopranistka Montserrat Caballé se je po desetletnem premoru vrnila na operni oder. (Delo, 9. jan. 2002, NB) | To je popolna zvestoba do groba. Reks se najmanj pet dni ni premaknil od mrtvega gospodarja. (Delo, 1. feb. 2007, NB) | Je že tako, da se vedno poročiš z napačnim. Zvestoba do groba? Morda kaj takega v resnici obstaja, a je bolj verjetno, da ne. (Viva, februar 2003, NB)

© hr., srb. *vjernost do groba*.

zvéza

zvéza na lévo rôko, gl. **roka**.

zvézan

iméti zvézane rôke, gl. **roka**.

iméti zvézane rôke in nôge, gl. **roka**.

zvézda

biti pod nesréčno zvézdo, gl. *biti rojen pod nesréčno zvezdo*.

biti rôjen pod nesréčno zvézdo /ekspr.; pren./ *ne imeti sreče v življenju*; sop.: **roditi se pod nesréčno zvezdo**

Izola – Kaže, da so slovenski morski ribiči, ribogojci, školjkarji in predelovalci rib res rojeni pod nesréčno zvezdo. Vse jim gre narobe. (Delo, 20. jul. 2001, NB) | Letos je na dirki v Frankfurtu prav pred njegovo kolo skočil pes in si je polomil ramo. Zanj bi lahko resnično rekli, da je rojen pod nesréčno zvezdo. (Delo, 18. maja 1998, NB) | Delež prometa, ki ga ustvarijo trgovine Noč in dan, pomeni v Emoni Obali Koper petino vsega prometa. Če k temu dodamo, da se je zaradi t. i. »protialkoholnega« zakona prodaja v trgovinah Noč in dan zmanjšala za 15 odstotkov, je veriga res pod nesréčno zvezdo. (Delo, 3. okt. 2003, NB) | V uprizoritvi Aide ocenjujemo še alternacijske nastope. Predstava prejšnji torek je bila pod nesréčno zvezdo prve ponovitve, razrahljana v koordinaciji med orkestrom in odrom, zaznamovana z nekaj pevskimi spominskimi »zatemitvami«. (Delo, 27. jan. 2004, NB) | Že zunanji podatki o njegovem

življenju govorijo o takem človeku, o katerem pravimo, da je rojen pod nesréčno zvezdo, o človeku, ki se mu ne posreči noben načrt, ki v življenju ne more doseči uspeha, stalnosti in miru, ki se ne more vključiti v obdajajočo ga družbo. (E. A. Poe-J. Udovič, Maska rdeče smrti, 1972, 119)

◆ **Pomensko jedro frazema biti rojen pod nesréčno zvezdo** s sopomenko *roditi se pod nesréčno zvezdo* je prislovna zveza *pod nesréčno zvezdo*. Po predstavah ljudi je usoda človeka zapisana v zvezdah oziroma planetih – na tem temelji tudi astrologija. Kdor se rodi (je rojen) pod nesréčno zvezdo, nima sreče v življenju. Po izpustu sestavine *rojen* je nastal nov frazem *biti pod nesréčno zvezdo*.

© angl. *to have been born under an unlucky star*; fr. *être né sous une mauvaise étoile*; hr. *roditi se pod nesretnom zvijezdom*; pol. *urodzić się pod pod złą gwiazdą*; rus. *rodit'sja pod nesčastlivoj zvezdoj*.

biti rôjen pod sréčno zvézdo /ekspr.; pren., tudi nikal./ *imeti srečo v življenju*; prim. **roditi se pod sréčno zvezdo**

Rad ima smeh in šale in delo si razporeja tako, da oboje ohranja. Zaveda se, da je rojen pod sréčno zvezdo in si prizadeva, da tega ne bi pozabil. (Delo, 1. avg. 2001, NB) | »Ko sem videl prve posnetke te tragedije, nisem mogel verjeti svojim očem. Glede na to, da sem očitno rojen pod sréčno zvezdo, bi zdaj rad dal tudi nekaj nazaj,« je bil pretresen Federer. (Delo, 20. jan. 2005, NB) | Najboljši slovenski kolesar Gorazd Štangelj – vsaj kar zadeva poškodbe in zdravstvene težave – nikakor ni rojen pod sréčno zvezdo. V dosedanji karieri skorajda ni bilo sezone, v kateri ne bi vsaj kakšen dan preležal v bolniški postelji. (Delo, 10. jul. 2001, NB) | A vendarle se zdi, da ste za svojih »pet minut« v karieri največji krivec kar sami, kaj ne? Morda sem eden od tistih, ki niso rojeni pod sréčno zvezdo. (Delo, 1. feb. 2002, NB) | Obalna hitra cesta med Koprom in Izolo očitno ni rojena pod sréčno zvezdo. Čeprav so lokacijski načrt zanjo sprejeli že zdavnaj in gradnjo dela ceste že avgusta lani oddali trem oziroma štirim izvajalcem, se začetek gradbenih del nenehno odmika. (Delo, 17. jan. 2007, NB)

© Gl. *roditi se pod sréčno zvezdo*.

biti zapisan v zvézdah /ekspr.; mn., pren./ *biti usojen*

Premislil sem si in to je sklep! Zgodilo se je, kakor je zapisano – pravijo – v zvezdah, haha. Dopolnili so se njeni dnevi, iztekli so se ... tako se bere v knjigah. (Milan Pugelj, Bela vrana in druge novele, NB) | Svojo vlogo je spet prevzel razum, logika je še zadnjič vodila po stari rutini v stranišče, k štedilniku, za mizo ... in potem – k biciklu. Ta bo od sedaj naprej moj tovariš, popeljal me bo, kamor hoče nekaj v meni. Morda je res vse vnaprej odločeno, zapisano v zvezdah, odrejeno in usojeno. (Tomo Križnar, O iskanju ljubezni, NB) |

»Čim spoznamo, da naša usoda ni zapisana v zvezdah, da je odvisna od nas samih, tem bolje za nas«, beremo v knjigi švedskega zdravnika in pisatelja Axela Muntheja. (San Michele) | Preprosto povedano: vsakdo je sam svoje sreče kovač. (Delo, 28. avg. 2000, NB) | Rusi so tudi sicer dokaj vraževerni in hitro verjamejo v usodo, ki je zapisana v zvezdah. Tudi zelo izobraženi ljudje se pred pomembnimi dogovori ali izpiti češjejo s sposojenim glavnikom, ker da to prinaša srečo. (Jana 2007, št. 48, NB) | Osrednja vloga, ki jo je v zadnjih letih odigrala liberalna demokracija, je bila namreč plod naključij. To ni bilo zapisano v zvezdah, to ni bilo plod kakšne, ne vem, udbomafijske zarote ali česa podobnega. (Delo, 14. mar. 2000, NB) | Na obletnico pobega konec avgusta bo šla z vnuki na izlet. Na vprašanje novinarka Corriere della Sera, ali bo Natascha z njimi, je odgovorila, da je to zapisano le v zvezdah. (Delo, 8. avg. 2007, NB) | ... glede na diplomatski besednjak naših velmož, ki je še bolj zavit kot svinjski rep, pa bi bilo še najbolj smotno povabiti nekaj astrologov in vedeževalk. Potem bomo vsaj vedeli, kaj o slovenskem nacionalnem interesu piše v zvezdah, saj na Zemlji o tem očitno nihče ne ve veliko. (Delo, 4. mar. 2002, NB) | Drugi spet se sklicujejo na usodo, češ, tako ali tako vse piše v zvezdah, ali pa razmišljajo bolj pragmatično in računajo na to, da bodo bolezen ustavili, kakor hitro se bodo pojavili prvi simptomi. (Delo, 28. sep. 2002, NB)

◆ Frazem *biti zapisan v zvezdah* je nastal po predstavah ljudi, da je usoda človeka zapisana v zvezdah oziroma planetih. Ta naj bi bila ugotovljiva iz njihovega položaja – na tem temelji tudi astrologija. Sestavina *biti zapisan* se pogosto rabi v 3. os. ed. v obliki *to je (ni) zapisano v zvezdah*, včasih pa jo nadomesti sestavina *piše*, 3. os. ed. glagola *pisati*: *piše v zvezdah*. Ustrezni nemški frazem se glasi *in den Sternen [geschrieben] stehen*.

kovánje v zvézde, gl. **kovanje**.

kovátí kóga/káj v zvézde /ekspr.; mn., pren./ *zelo hvaliti, povzdigovati koga, kaj*; sop.: **kovati koga v nebo**

Mladi anglistki, ki jo je še do nedavnega koval v zvezde in jo omenjal kot vzorčni primerek postemancipirane ženske, pa je puh očitno medtem prerasel v perje in se je iz obetajočega piščančka spremenila v čisto navadno kokoš, ki njegove filozofije ni več zmogla dojemati. (Feri Lainšček, Petelinji zajtrk, roman, NB) | Mladih ne smemo prezgodaj kovati v zvezde. (Ljudski pregovori, NB) | Zakaj se je odločila odvrniti svojo pozornost proč od Grkov in Rimljanov? Klasična arheologija, ki jo zahodna misel kuje v zvezde, bi bila čisto zadosti dobra zanjo. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Prepričan je, da Italijani, pomislite, celo v Toskani, kjer ne boste našli ene lepe besede za maslo, pri tem ko kujejo v zvezde svoje olivno olje (in to popolnoma upravičeno), dajejo polnost svojim paštam in rižotam – kaj mislite s čim? Z maslom. (Delo, 25. sep. 2002, NB) | Medije so dolgo kovali v zvezde, jim laskali, da so sedma (kasneje

celo četrta) sila. Sila lahko ostanejo samo, če v celoti poskrbijo za svoje vrste, za svoj položaj, neodvisnost in samostojnost, da se »reorganizirajo« in »regenerirajo«. (Delo, 19. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *kovati koga v zvezde* temelji na prenesenih pomenih sestavin *kovati* ekspr. 'z določenim ravnanjem pripravljati, ustvarjati kaj' in *zvezda* 'nebesno telo kot posebitev tega, kar bistveno določa, usodno vpliva na potek človekovega življenja'. Sestavina *zvezda* je zamenljiva s sestavino *nebo*, npr. v frazemu *kovati koga v nebo*, ki je tudi v sopomenskem *povzdigovati koga/kaj v nebo*.

Med starejšimi slovarji frazem *kovati koga v zvezde* omenja J. Glonar (SSJ, 175) pri iztočnici *kovati: kovati koga v zvezde* (čez mero hvaliti, slaviti). Že pred njim je frazem naveden po Cigaletu tudi v Plet. I, 449, pri iztočnici *kovati 4) v zvezde koga k.*, jemanden zu den Sternen erheben, übermäßig loben, *Cig.* in s pripisom novoknjižno in hrvatsko ali srbsko. M. Cigale, II, 1552 pa pri iztočnici *Stern nem. zu den Sternen erheben* prevaja s sle. *nad zvezde, do neba povzdigovati; kovati, povzdigovati v zvezde* (serb.). Po Cigaletu naj bi bila torej frazema *kovati v zvezde, povzdigovati v zvezde* povzeta po srbskem jeziku, kar je upošteval tudi Pleteršnik.

◎ hr., srb. *dizati koga, što u zvijezde; kovati koga, što u zvijezde*.

piše v zvézдах, gl. *biti zapisan v zvezdah*.

poséči po zvézдах, gl. *seči po zvezdah*.

rodíti se pod nesréčno zvézdo, gl. *biti rojen pod nesrečno zvezdo*.

rodíti se pod sréčno zvézdo /ekspr.; pren., tudi zaničano/ *imeti srečo v življenju*; sop.: **roditi se s srebrno žlico [v ustih]**

Toda Martin Jakončič se je rodil pod srečno zvezdo: svojih grenkih dni se ni nikdar spominjal. Dneve, polne trpljenja, in vsi njegovi dnevi so bili polni trpljenja, je za vselej zakopal v pozabljenje ob prvi veseli uri. (C. Kosmač, Prazna ptičnica, NB) | Madžari so takrat vse podatke redno in obvezno posredovali sovjetski vojaško-obveščevalni službi GRU. Belovai pa se ni rodil pod srečno zvezdo: leta 1985 ga je odkril sovjetski vo-hun, ki se je takrat infiltriral v vrste Cie. (Delo, 11. apr. 1998, NB)

◆ Pomensko jedro frazema je *pod srečno zvezdo*. Po predstavah ljudi je usoda človeka zapisana v zvezdah oziroma planetih – na tem temelji tudi astrologija. Kdor se rodi (je rojen) pod srečno zvezdo, ima srečo v življenju.

◎ angl. *to have been born under a lucky star*; češ. *narodit se na št'astné hvězdě; narodit se pod št'astnou hvězdou; narodit se na št'astné planetě*;

fr. *être né sous une bonne étoile*; hr. *roditi se pod sretnom zvijezdom*; nem. *unter einem glücklichen Stern geboren sein*; *unter einem günstigen Stern geboren sein*; *unter einem guten Stern geboren sein*; pol. *urodzić się pod szczęśliwą gwiazdą*; rus. *rodit'sja pod sčastlivoj zvezdoj*.

seči po zvezdah /ekspr.; mn., pren., tudi dov. **poseči**, nedov. **segati**/ *želeti doseči nemogoče, težko uresničljivo*

»Ampak morala boš paziti nanj; visokoleteče cilje ima. Ne bo se zadovoljil s tem, da bi služil za življenje kot običajni ljudje; hotel bo seči po zvezdah. To mu piše na obrazu.« (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Zato pa je najuspešnejši ameriški nogometni trener naletel na posluš pri svojih igralcih. Pod vodstvom družinskega moža iz Fairfaxa v zvezni državi Virginia so ameriški nogometaši ujeli stik z mednarodnim vrhom in v dvojboju z Nemčijo je le malo manjkalo, da bi segli po zvezdah. (Delo, 24. jun. 2002, NB) | Avtor (tj. ameriški zavarovalniški magnat W. Clement Stone, op. J. K.) številnih uspešnic na temo kako uspeti s pozitivnim mišljenjem, je bil znan altruist in zvesti podpornik republikancev ... Njegove najbolj znane misli so: »Sezite po zvezdah. Če zgrešite, morda zadenete Luno!« (Delo, 10. sep. 2002, NB) | Ena največjih prednosti majhnih ekip (in tudi držav) je zagotovo lažje dogovarjanje in prijetno ozračje. Ga bodo v naši (še vedno majhni) olimpijski ekipi znali obuditi? Bo tekmovalnost med športi zaradi predolimpijskih nesporazumov še dodatno obremenila tiste naše redke posameznike, ki lahko sežejo po zvezdah? (Delo, 7. feb. 1998, NB) | Petra Majdič, naša najboljša tekačica na smučeh, na internetnih straneh so jo razglasili kar za princeso smučarskega teka, se že leta dobro zaveda, da je le s trdim delom mogoče poseči po zvezdah. (Jana 2007, št. 46, NB) | Jani Brajkovič. Novomeški kolesar je na evropskem prvenstvu mlajših članov v Estoniji že posegel po zvezdah. V dirki na kronometer je namreč osvojil srebrno kolajno, potrdil obete za naprej in si na široko odprl vrata v svet vrhunškega kolesarstva. (Delo, 11. avg. 2004, NB) | To vsekakor dobro vemo, ampak vsaka generacija potrebuje vsaj enega umetnika, ki v tem prepričanju živi do zadnje konkvence in ki je s svojim življenjem tudi zgled za to. Carlos Kleiber je za nas vse segal po zvezdah, in čeprav se je pri tem zlomil, je vsem dokazal, da dejansko obstajajo. (Delo, 4. jul. 2005, NB) | Ne kjer koli v Rimu. V tistem kotičku Večnega mesta je bilo, ki ga je v prvi polovici prejšnjega stoletja zase zgradil tedanji veliki voditelj italijanske države, ki je segala po zvezdah in je poskušala vsaj v sanjah obnoviti slavni rimski imperij. (Delo, 6. okt. 2003, NB)

◆ Frazem *seči po zvezdah*, tudi *poseči po zvezdah* in nedovršno *posegati po zvezdah*, temelji na sestavini *zvezda* v pomenu *ekspr. 'nebesno telo kot poosebitev tega, kar bistveno določa, usodno vpliva na potek človekovega življenja'*. Glagolske sestavine *seči*, *poseči*, *segati* pomenijo, da kdo

želi obvladovati to, kar bistveno določa, usodno vpliva na potek človekovega življenja. S tem po predstavah običajnih ljudi želi doseči nemogoče, težko uresničljivo.

◎ češ. *sahat ke hvězdám*; nem. *nach den Sternen greifen*; rus. *dostigat' veršin*.

segati po zvezdah, gl. *seči po zvezdah*.

segati za zvezdami /ekspr.; mn., pren., tudi **po zvezdah**/ *želeti doseči nemogoče, težko uresničljivo*

Meni je – kakor mi nikoli ni bilo v življenju! Če bi za zvezdami segal – toliko sreče bi ne dosegel nikoli!? Prijel jo je za roke in je gledal nanjo z rosnimi očmi. (Ivan Cankar, Martin Kačur, NB) | »Kako pa veš, da ti ne more dati več, kot ti daje ta hip?« »Spet filozofiraš. Vzemi to, kar imaš, ne segaj za zvezdami. Drugi še tega nimajo, kar imaš ti.« (Sonja Votolen, Pravica do sebe, NB)

◆ Gl. *seči po zvezdah*, *segati po zvezdah*.

videti vse zvezde /ekspr.; mn., pren./ *biti v stanju z občutki po hudem udarcu, eksploziji*

Profesor je zakričal in vsi trije smo prileteli na trebuh med množico ljudi. Eksplozija je bila tako silovita, da sem videla vse zvezde, v ustih pa mi je ostala beseda, ki je nisem mogla izgovoriti. Slišala sem kričanje ljudi, stok, ki je rezal nastalo tišino. (Sonja Koranter, Dovška Baba, NB) | »Mene se je dvakrat lotila. Prvič me je napadla spredaj, drugič od zadaj, tako da sem videl vse zvezde.« pravi Danijel Ključarič. Njegov sovaščan Josip Mamič pa pravi, da je imel že deset bližnjih srečanj z nenavadno, agresivno sovo, ki je do srede združena vojski vaščanov še ni uspelo ujeti. (Delo, 20. maja 1999, NB)

◆ Frazem *videti vse zvezde* temelji na čutnem zaznavanju svetlih isker, ki spremlja nenadno močno bolečino ob udarcu ali eksploziji.

◎ angl. *to see stars*; hr., srb. *vidjeti sve zvijezde*; *prebrojiti sve zvijezde*; nem. *Sterne sehen*; pol. *zobaczyć wszystkie gwiazdy*.

zvézden

zvézdni trenútek, gl. **trenutek**.

zvíjati se

zvíjati se kàkor jegúlja, gl. **jegulja**.

zvíjati se kàkor káča, gl. **kača**.

zvíjati se kot jegúlja, gl. **jegulja**.

zvíjati se kot káča, gl. **kača**.

zvíjati se od sméha, gl. **smeh**.

zvíšati

zvíšati tón, gl. **ton**.

zvíť

zvíť kot kózji róg, gl. **rog**.

zvíti**zvíti rép med nôge**, gl. **rep**.**zvíti se****zvíti se kot káča**, gl. **kača**.**zvòn****bíti plát zvóna**, gl. **plat**.**obešiti [káj] na véliki zvòn**, gl. *obešati [kaj] na veliki zvon*.**obešati [káj] na véliki zvòn** /ekspr.; pren.; dov. *obešiti /povsod razglašati, pripovedovati*

Hudo mi je, nerad obešam na veliki zvon, ali ne kaže prikrivati dejstva, ki mora prej ali slej itak na dan, pa bi takrat vsi vprek lajali vame, kje ti je bila briga o pravem času. (F. Milčinski, Drobiž, NB) | Kar se pa tiče gospe Francovich, je njeno razburjenje brez pomena in celo nesposodno. Marsikomu leži kaj težkega na duši, pa ne udriha krog sebe in ne obeša tega na veliki zvon! (C. Kosmač, Hiša št. 14, NB) | Potrkaj na les in ne obešaj na veliki zvon. (Ljudski pregovori, NB) | Preljubi moj Mali Miklavž, tako lepo bom poskrbel za pokop tvoje stare mame, kakor da je moja, in pripravljen sem ti dati korec denarja, samo če boš molčal kakor grob in ne boš tega obešal na veliki zvon. Naj se tole samo razve, pa ni dvakrat reči, da mi odrežejo glavo; to pa ni posebno prijetno. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Ti običajno svojega dela ne obešajo na veliki zvon in se ne pojavljajo v medijih. Ne pričakujejo hvaležnosti, jo pa potrebujejo. (Delo, 22. jan. 2000, NB) | Italijanska levica je vsekakor obesila na veliki zvon, da je velika zmagovalka, desnica pa je v štirinajstih dneh popolnoma spremenila pogled na dogodek. (Delo, 12. jun. 2002, NB) | Matere, ki imajo prizadetega otroka, se nerade izpostavljajo javnosti, še manj pa obešajo svoje težave na veliki zvon, saj nočejo, da drugi zvedo za njihovo bolečino, ker je njihov otrok drugačen od drugih. (Delo, 19. jan. 1999, NB) | Čeprav se v okoliščinah, ki jih kroji odkritje prepovedanega antibiotika v slovenskem mleku, nimajo česa bati, tudi Kobaridce skrbi, kaj se bo izcimilo iz zgodbe o kloramfenikolu. Niku Mavru se zdi prav, da je ta zgodba obešena na veliki zvon. (Delo, 16. nov. 2002, NB) | Druge banke so načrtovano združevanje praviloma najprej obesile na veliki zvon, potem pa se ni nič zgodilo, medtem ko sta se ti dve banki najprej dogovorili in šele potem začeli zvoniti. To se mi zdi v poslu, pa naj bo katerikoli, edino primerno. (Delo, 26. avg. 2000, NB) | Kolikor ga poznamo, bi tudi sam z veseljem podaril Antoniu in Melanie ne le pulover, ampak celotno kolekcijo. Nato pa vse skupaj obesil na veliki zvon. V imenu promocije, kajpak. (Delo, 3. dec. 2002, NB) | »Ponudb je kar nekaj. Pogovore smo preložili na petek zvečer, po koncu cestne dirke,« Eržen ni želel na veliki zvon obešati pogovorov, ki potekajo v zakulisju. (Delo, 30. sep. 2004, NB) | Tradicionalna učiteljica in izvoznica človekovih pravic po lastnem vzoru je nenadoma spoznala, da vsako dogajanje le ne more

biti predmet blebetanja, posmehovanja in obešanja na veliki zvon. S tem se Američani pridružujejo tistim delom sveta, kjer so določene omejitve nekaj samoumevnega. (Delo, 3. nov. 2001, NB)

♦ Frazem *obešati [kaj] na veliki zvon* z dovršno različico *obešiti [kaj] na veliki zvon* izhaja iz starih časov, ko so z zvonom razglašali oznani-la, razglase, kazni, grozečo naravno ali sovražno nevarnost. Prav za slednjo se uporablja posebno zvonjenje, tj. s kembljem samo na eno stran, kar je izraženo z besedami *bije plat zvona*.

© angl. *to shout sth. from the rooftops/housetops*; fr. *crier qc. sur les toits*; hr., srb. *vješati što na veliko zvono*; *objesiti što na veliko zvono*; *iznositi što na veliko zvono*; nem. *an die große Glocke hängen*.

udáríti plát zvóna, gl. **plat**.**zvónôvi gredó k světemu očétu po blagoslôv**, gl. *zvonovi gredo v Rim*.**zvónôvi gredó na bôžjo pót**, gl. *zvonovi gredo v Rim*.**zvónôvi gredó v Rím** /star.; pren./ *zvonovi utihnejo (v času od velikega četrta do velike sobote)*; sop.:**zvonovi gredo na božjo pot**; **zvonovi gredo k svetemu očetu po blagoslov**

Kakor je znano, ustavijo na Veliki četrtek in petek po katoliških cerkvah vsako zvonjenje. Splošna govornica je, da gredo takrat zvonovi v Rim. Pri nas pa pravimo, da zvonove »zavežejo«. Namesto zvonov klopota raglja. (M. Komanova, Na Gorenščem je fletno, 1928, 20)

zvónôvi odletíjo v Rím, gl. *zvonovi gredo v Rim*.**zvónček****zvónček je zapél kómu** /evfem.; ed., pret./ *umrl je*

Pustil sem, da je govoril; bil je glasna, a vendar dobra duša. In prišlo je kmalu leto, ko je tudi njemu zapel zvonček: *vivere non poterat!* (Ivan Tavčar, Cvetje v jeni, NB)

zvoníti**po tóči zvoníti**, gl. **toča**.**po tóči zvoníti je prepóžno**, gl. **toča**.**zvonjênje****zvonjênje po tóči** /ekspr.; pren./ *prepozno delovanje, ukrepanje; nekoristno obžalovanje zamujenega*; prim. **po toči zvoniti**

Pozneje isto leto je vlada na pritisk evropskih politikov ukazala »selektivni zakol« več kot 100.000 glav živine, čeprav se je zavedala nesmiselnosti poteze, ki je še bolj ločila kmete in porabnike. Ukrep ni bil niti zvonjenje po toči, temveč žrtveni obred. (Delo, 13. sep. 2002, NB) | Ugotavlja namreč, da so članice Unije že sprejele »odločne ukrepe za boj proti terorizmu, treba pa jih

je uresničiti na evropski ravni«. V petnajsterici kljub očitnim grožnjam premalo usklajujejo protiteroristično dejavnost, pa tudi uporaba skupnih mehanizmov je pomanjkljiva, zato pobude, izrečene po tragediji, kakršna je doletela Španijo, izzvenijo kvečjemu kot zvonjenje po toči. (Delo, 16. mar. 2004, NB) | Spodobilo pa bi se, da bi Sistemska tehnika pojasnila, zakaj si ni prizadevala pridobiti posla za montažo finskih oklepnikov, saj bi se na tak način izognila grozečemu stečaju. Zvonjenje po toči je seveda neproduktivno, zato bo parlamentarna preiskovalna komisija lahko samo ugotavljala, ali je vlada v primeru finskih oklepnikov ravnala (ne)racionalno. (Delo, 3. maja 2007, NB) | Zapoznena in zato omejeno učinkovita so tudi zadnja opozorila institucij, ki so vpete v dogajanje na trgu z vrednostnimi papirji, namreč naj bodo delničarji previdni, ko jih nadlegujejo nepooblaščenih akviziterji. Velika trgovina z delnicami na sivem trgu poteka že nekaj let, glavni zaslužki so že mimo, zato opozorilno zvonjenje po toči odmeva precej votlo. (Delo, 29. avg. 1998, NB) | Vsakokratna Vlada, vsakokratna koalicija ne bo pred izkušnjami, da zadeve spreminja, če bi to urejali v Zakonu o obrambi. Torej upam, da te spremembe niso zvonjenje po toči in da bodo te spremembe z vključenimi izboljšavami v drugi obravnavi pripomogle k temu, da se bo kadrovska stanje v Slovenski vojski izboljšalo. (Državni zbor RS: 28. redna seja, 31. 05. 2007, NB)

◆ Gl. *po toči zvoniti*.

zvráčati

zvráčati kozárce, gl. **kozarec**.

zvrniti

zvrniti énega /pog.; olupš./ *spiti kozarec alkoholne pijače*; sop.: **zvrniti ga**; prim. **zvrniti kozarec česa**; **dati ga na zob**

»Trčiva!« je povabil slovesno. Pismonoša se je nakremžil, a je trčil in zvrnil. »Zvrniva še enega!« je spet nalil Okrogličar. (Ciril Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB) | Kar naprej jih pozdravljajo, motijo pri jedi, nekateri od

prišlekov, ki so najprej hoteli samo enega zvrniti pri točilni mizi, med nazdravljanjem pristavijo stol k njihovi mizi, povprašajo, kako se pri takem vremenu suši omet, in po zdravju, in Podol jim voljno odgovarja. (Libuše Moniková, Fasada, NB)

◆ Gl. *zvrniti ga*.

zvrniti ga /pog.; olupš./ *spiti kozarec alkoholne pijače*; sop.: **zvrniti enega**; prim. **zvrniti kozarec česa**

»Muha! Koliko pa si ga že zvrnil nocoj? Še malo, pa boš videl slona!« »Kolikor sem ga zvrnil, ga bom plačal sam!« je rezko in na kratko odgovoril davkar. (Ivan Cankar, Prepri v krčmi) | Mama mu je nalila silce žganja. Aha, sem si rekel, zdajle ga bo takoj zvrnil, potem pa zahteval še eno in še eno ... (Ignac Sivec, Kruh ponoči spi, NB) | ... škoduje tudi slovenski avtohtoni kulturi, kamor kozarček vedno je spadal in bo spadal. In vedite, gospod minister, tudi sam ga bom še zvrnil, z največjim veseljem in še z večjim veseljem. In ravno tako ga bodo zvrnili tudi drugi, tisti, ki ga do zdaj niso. (Državni zbor RS: 22. redna seja, 28. 01. 2003, NB) | Oče je vsakemu nalil še en kozarček žganja. Zvrnili so ga na dušek in se glasno odkrehnili. Nato so odložili svoje obledele kape na skrinjo v veži, dvignili krsto in jo odnesli iz izbe. (Ciril Kosmač, Pomladni dan, NB)

◆ Frazem *zvrniti ga* spada v veliko skupino t. i. olupševalnih, evfemističnih izrazov, ki so značilni zlasti za pivski jezik, področje spolnosti, medosebnih odnosov itd. Sestavina *ga* tu nadomešča sestavino *kozarec*, ki je npr. v frazemu *zvrniti kozarec česa*, in tako prikriva, olupšuje, da kdo spiže kozarec alkoholne pijače. Pomen glagolske sestavine v frazemu *zvrniti ga*, kot tudi sopomenke *zvrniti enega*, temelji na pomenu glagola *zvrniti* 's spremembo lege, položaja posode narediti, da pride vsebina iz nje, na kaj'.

zvrniti kozárček [česa], gl. **kozarček**.

zvrniti kozárce [česa], gl. **kozarec**.

ž

naučiti se od á do ž, gl. a.
od á do ž, gl. a.

žába

glédati kóga kot žába jajce /ekspr.; primera/ *glédati zaverovano, začudeno*; prim. **gledati kot zaboden vol**

»Kaj jo gledaš kakor žaba jajca?« ga je dražil. (I. Zorec, Domačija ob Temenici, 1929, 89) | Njegove svetle in iskre oči so mlatile razgreto Mano, da je pobesila svoj živi pogled in je nalahko prikimala. Jernej, godec godčevski, jo je gledal kakor žaba jajca in se je smejal. »Sreča se ne da tako hitro ujeti za rep!« se je glasno pridušil sejmar, ki ni dobro prodal. (Ivan Zorec, Pomenki, NB) | 8. maj 2009 ... huda fotka, talibani pa ko žaba jajce tega pujska gledajo. (Google, 24ur.com/ekskluziv/...) | Med testiranjem in primerjanjem smo večkrat zijali kot žaba jajce, ker je ta mala kiščica zmagovita in resnično špila vrhunsko prijetno brez ... (Google, www.audio-kontakt.com/forum...)

◆ Primera *glédati koga kot žaba jajce* temelji na dejstvu, da je žaba zelo požrešna in da hoče požreti vse, kar vidi. Jajce je zanjo vsekakor velik izziv, zato naj bi ga tudi tako gledala.

íti rákom žvížgat in žábam góst, gl. rak; *iti žabam gost*.

íti žábam góst /zastar.; pren./ *propasti, iti k vragu*

»Prej si kar naprej zabavljal: 'Ne bodo me več ujeli v kaj takega, naj gre vse vkup žabam gost!' zdaj ko ti je iztekel mandat, pa se držiš, kot da bi jim zameril!« Mimi, ki mu je ostala zvesta, mu je nalivala čistega vina in ga zbadala s sladkim glasom: »Šolnino so plačevali zate, dopust si dobival, da si se gulil, zdaj pa – adijo!« (I. Bratko, Dekletov dnevnik) | Pojdite no žabam gost, stari. (Albrecht, V registraturi, 394) | Taki pretresi prav lahko povzročijo povišano utripanje srca, pospešeno dihanje ter hitrejšo prebavo, kakor tudi sploh telesni napor. Potem seveda gre pravi počitek v spanju rakom žvižgat, žabam gost. (dr. Černič, Obzornik 1956, 548) | Ves denar iz tvojega hranilnika bo šel sedaj rakom žvižgat in žabam gost. (J. Korban, Vitomilova železnica, 16) | O mojem avstrijskem patriotizmu ni mogel dvomiti nikdar noben pameten človek. Da so to vedeli tudi Francozi, pa je dokaz, da bi me bili malone poslali žabam gost in rakom žvižgat. (Fran Govekar, Svitanje, 1921, 468)

◆ Frazem *iti žabam gost* je nastal po krajšanju frazema *iti rakom žvižgat in žabam gost*. Ta se po-

gosteje rabi skrajšano *iti rakom žvižgat*, redkeje *iti žabam gost in iti ribam gost*, kot tudi v daljši prvotni obliki, kar je razvidno tudi iz navedenih zgledov. Podrobneje o nastanku omenjenih frazemov gl. pri *iti rakom žvižgat*.

móker kot žába /ekspr.; primera/ *popolnoma moker*; sop.: **moker kot miš**

»Saj ste sami morali vedeti, da sami ne bomo zmogli. Moker sem ko žaba. Kaj mi je tega treba?« »Da, že vidim, da žaba ni za lešnike!« je godrnjal stari in s kolegom postavil nihajoče kolo. (L. Zupanc, Mlini stoje ..., 1945, 12–13)

◆ V primeri *moker kot žaba* je dvoživka žaba predstavno zelo nazorna, saj je glede na to, da živi v vodi, skoraj vedno mokra.

napihnjen kot žába, gl. *napihovati se kot žaba*.

napihováti se kot žába /ekspr.; primera, dov. **napihniti**, tudi **napihnjen/ biti zelo domišljav, prevzeten** Kako se napihuje kot žaba. (J. Perat, Golo upanje, 1976, 61) | Napihovali so se kot žabe v mlaki, le Tinka v kotu je molčala. Vedela je, da ni niti močna niti nič posebnega ni imela. (E. Peroci, Za lahko noč, 1964, 58) | Napihovati se (– kot žaba, – meh). (E. Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, 1974, 219) | Napihuje se kot žaba. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 134) | 8. jul. 2010 ... Maticu se je zdelo, da se Tina zaradi mavca napihuje kot žaba. (Google, sl.wikisource.org/...) | Če jemlješ proteine ni to neki babbav, od tega se ne boš napihnil kot žaba kot naprimer pri jemanju ... (Google, forum.feri.uni-mb.si/...) | Tu gola, grenka, žalostna resnica, tam fraza vsa napihnjena kot žaba: blesteča laž v halji humanizma. (Dušan Mevlja, Obzornik 1950, str. 543)

◆ Primera *napihovati se kot žaba*, tudi *napihniti se kot žaba, napihnjen kot žaba*, izhaja iz znamenite basni *Žaba in vol* (gl. Fedrus leta 30 in Kri-lov), po kateri žaba zavida volu njegovo veliko, okroglo pojava. Hoče mu biti enaka in se napihuje, da bi to dosegla. Pri tem se razpoči in pogine. Nauk te basni je dovolj očiten. Zanimivo je opisan v naslednjem citatu: Če pa hoče biti nekaj, kar v resnici ni, se mu lahko zgodi podobno kot žabi v znani basni, ko je hotela postati krava. Čeprav vemo, kaj se je potem zgodilo, se v življenju vedno znova zalotimo, da gojimo pobožna žabja hotenja (J. Zalokar, Meje spoznanja, 1974, 146). Primero *napihovati se kakor žaba* omenja pri iztočnici *napihovati se* J. Glonar (SSJ, 230), ki

omenja tudi sopomenske primere: *napihovati se kakor puran, pav, žaba (ko je videla vola)*. Očitno je Glonar vedel za basen *Žaba in vol*. Kot je razvidno iz Glonarjevih primerov, se lahko napihujejo tudi druge živali, tj. puran in pav. Podatki iz drugih jezikov pa kažejo, da v tej vlogi lahko nastopata tudi krastača in golob (gl. ☉).

☉ angl. *to swell up like a balloon*; češ. *nafukovat se jako žaba; nadýmat se jako žaba; nadýmat se jako ropucha; nafukovat se jako holub*; fr. *avoir les chevilles qui enflent*; hr., srb. *naduvati se kao žaba*; nem. *sich aufblähen wie ein Frosch; sich aufblähen wie eine Kröte*; rus. *naduvat'sja ka indjuk*.

pijan, da bi žabe vikal /ekspr.; primera/ *zelo pijan*; sop.: **pijan, da mački botra pravi; pijan kot čep** Ljubi bog, kako se ga je finančni inšpektor to noč naliil! Toda kako naj ga opišem na primer z besedami »Pijan, da mački pravi botra« ali »Pijan, da bi žabe vikal!« ali »Pijan kot metla«, ko pa je bil gospod finančni inšpektor v tem trenutku izredno oddaljen od vseh teh prispodob. (F. Brenk, Ljubljanski Amerikanci, 1979, 136)

◆ Primera *pijan, da bi žabe vikal* temelji na nesmiselnosti tega, kar počne pijana oseba. Enako velja za sopomenko *pijan, da mački botra pravi*.

piti kot žaba /ekspr.; primera/ *zelo, veliko piti*; sop.: **piti kot krava; piti kot žolna**

Moj sosed, ki je pil kot žaba in ki je neke zime zmrznil, je imel prav takšno kumaro, kot jo imaš ti. (V. Ocvirk, Soncu ni verjeti, 1960, 139) | Uporabljali smo jih v vsakdanjem govoru, ne da bi mislili nanje: živi kot ptič, leta kot metulj, brenči kot čmrlj, gleda kot sršen, pije kot žaba itd. (C. Kosmač, Sreča in kruh, 1946, 26; Sodobnost 1936, 14) | Verjetno je ful lačen, saj pije od 10 do včasih tudi 20 minut? ... tresla sem se od bolečin ob dojenju, jokala, pila kot žaba, ... (Google, www.mama.si/forum...)

◆ Povezovanje žabe s pijanostjo v primeri *piti kot žaba* se dobro ujema z dejstvom, da je žaba požrešna, da je dvoživka in je v skladu z žabjo simboliko. O t. i. pijanskih žabah je J. Trdina (Peter in Pavel, LZ 1884, 590) zapisal: Zvečer je človek najbolj žejen, pa ga srka tudi najbolj brez skrbi. Če prilezejo v glavo tudi vse štiri žabe, kaj za to? Te Trdinove štiri žabe pomenijo – najkrajše povedano – štiri stopnje pijanosti, tj. od prve najblažje do četrte najhujše. J. Trdina te žabe natančno opiše v začetku nekakšnega eseja z naslovom *Vinska modrost* (LZ 1884, 355–356). S primero *piti kot žaba* je povezana tudi metaforična raba poimenovanja *žaba* 'pijanec', npr.: »Ne vidiš, da bova midva še eno pila? Dobro mero!« »Tiho, tiho« zarenči Ira krčmarica – žaba, napil se boš pa te bo tvoja Cilja lučila doma za vrata (J. Jurčič, Juri Kobila, Slov.

Vila 1865, 19). Je tudi v pregovorih *Komur žabe kopajo, nima dobrega vina* in *Kjer se žabe kopljejo* (– kjer dajejo kopačem vodo), *ni dobrega vina*.

plávati žábo /nevtr.; pren., tudi **žabico/ plavati leže na prsni strani, delajoč somerne gibe z rokami in nogami**; sop.: **plavati po žabje**

Ni bil dober plavalec, znal je plavati samo žabo. (J. K.) | Mogoče sem imela samo slab dan in sem naletela na same bisere, ampak eden od njih je mulčke učil, kako se plava žaba, pa je čisto napačno ... (Google, med.over.net/...) | Fiziaterinja ji je svetovala, naj čim več miruje in manj hodi, naj ne plava žabe, naj preneha smučati, ... lahko pa doma vozi sobno kolo. (Google, www.eft-slovenija.si/...)

◆ Gl. *plavati žabico*.

zijáti kot žába jájce, gl. *gledati koga kot žaba jajce*.

zmóči kaj kákor žába óreh /star.; primera/ *ne zmoči česa*

»Na, kaj pravite, dečaki, ko bi poskusili z ugankami?« To jim je bilo pa vendar malo pretrdo, že zato, ker je bila tako dolga! Stari Salar si ni belil glave z njo; vedel je, da bi jo zmozel toliko, kakor žaba oreh. (J. Stritar, Pod lipo, 1895, 114–115)

◆ Primera *zmoči kaj kot žaba oreh* temelji na dejstvu, da je žaba zelo požrešna in hoče požreti vse, na kar naleti. Oreh pa je pretrd in prevelik zanjo.

žábica

plávati žábo /nevtr.; pren., tudi **žabo/ plavati leže na prsni strani, delajoč somerne gibe z rokami in nogami**; sop.: **plavati po žabje**

»Najprej opazujejo okolje, potem pa začnejo čofotati in brcati. Tako majhni otroci imajo še žabji refleksi, tako da z nogami plavajo žabico,« je rekla Polona Rob. (Delo, 13. apr. 2001, NB) | Morje mi je vseč tudi zato, ker se bom lahko naučil plavati. Po treh dneh že znam plavati žabico in mrtvaka, tudi skoki v vodo mi gredo dobro. Navdušen sem nad toboganom, v vodi pa bi lahko bil ves dan. (Delo, 20. avg. 2005, NB) | Prvi dan sem preplaval cel globoki bazen, druge dneve smo se učili pravilno plavati žabico. Predzadnji in zadnji dan smo plavali kravl in delfinčka. (Google, www.oresek.com/oss...)

◆ Frazem *plavati žabico*, tudi *plavati žabo*, temelji na načinu plavanja, ki spominja na plavanje žabe. Še bolj nazorno je podobnost takega plavanja izražena v sopomenki *plavati po žabje*. Tako plavanje se bolj strokovno imenuje *prsni stil* ali tekmovalno v plavalnem športu samo *prsno*. Ta način plavanja v primerjavi z drugimi načini (npr. kravl, delfin) velja za najbolj počasnega. Večja raba sestavine *žabica* v frazemu *plavati žabico* je verjetno pogojena s tem, da se plavanja večinoma učijo majhni otroci.

žábje

plávati po žábje, gl. plavati.

žábji

držáti se kakor žábja podobica, gl. podobica.

[kot] žábji píldek [naróbel], gl. píldek.

posláti kóga po žábje dláke, gl. dlaka.

posláti kóga po žábjo vólno, gl. volna.

posíljati kóga po žábjo vólno, gl. volna.

z žábje perspektíve, gl. perspektiva.

žábja perspektíva, gl. perspektiva.

žábja pijáča, gl. pijača.

žábja vólna, gl. volna.

žafrán**drag kot žafrán** /ekspr.; primera/ *zelo drag*

Še tri vrste krompirja je zasadila. Veste, gospa, je rekla, rani krompir je drag ko žefran, nekaj tisočakov pa si le prihranila. (J. Švajncer, Karneval, 1968, 313) | Nogomet je nogo razvil, jo sofisticiral, jo izšolal v virtuozno okončino, ki osuplja, zabava, izvablja estetske užitke in navdušuje. Vrhunsko izšolana noga je postala draga kot žafran, dražja je od najbolj pridne roke in dražja je od najbolj brihtne glave. (Delo, 15. sep. 2001, NB) | Kot vzornega vojaka so ga poslali v Belo cerkev, kjer se je mesec dni učil za voznika tovornjaka. Motila ga je ostra disciplina, bil pa je zadovoljen, ker je zastoj prišel do sicer kot žafran dragega voznškega izpita. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Tudi takrat so torej italijanski gradbinci presenetili ponudnika del z nizko ceno. In domači izvajalci so bili dragi kot žafran. (Delo, 21. dec. 1999, NB) | Prihajajoče nogometno svetovno prvenstvo je vdihnilo zamisel tudi Luisu Vuittonu, ki ga predvsem snobi poznajo po prestižnih in kot žafran dragih usnjenih dodatkih in kovčkih. (Delo, 6. apr. 1998, NB) | Gram žafrana stane več kot gram zlata in dosega ceno med trinajst in petnajst evrov, zato ni nenavadno, da še danes velja pregovor »drag kot žafran«. Ta začimba je bogata z antioksidanti, torej varuje pred staranjem, zaradi velike vsebnosti karotenoidov, tisočkrat večje od tistih v korenju, pa še pred boleznimi srca in tumorji. (Delo, 25. avg. 2003, NB)

♦ Primera *drag kot žafran* je nastala na osnovi dejstva, da je žafran kot zelo redka in dragocena eksotična začimba, ki ima ceno višjo od zlata (gl. zadnji citat), več kot primeren za predstavo o dragosti, dragocenosti česa. Na predstavi o redkosti in dragocenosti žafrana temeljita tudi češka frazema *šetřit jako šafrán* 'pazljivo, ekonomično ravnati; varčevati' in *je čeho/koho jako šafránu* 'zelo malo'.

◎ bolg. *struva skàpo kato v ada nešto*; hr. *košta što kao svetog Petra kajgana*; mak. *skapo e nešto kako od Sv. Petar kajgana*; nem. *sündhaft teuer*; ukr. *koštue ščo jak Martynovi mylo*; *koštue ščo jak Homi bulky*; *koštue ščo jak Petrovi kačalky*.

žágati

žágati si vêjo, na katéri kdó sedí, gl. veja.

žájfa

vrnítí kómu mílo za žájfo, gl. mílo.

žákelj

kupítí máčka v žáklju, gl. maček.

máček v žáklju, gl. maček.

žávba

z vsèmi žávbumi namázan /ekspr.; mn., pren./ *zvit, prebrisan*; sop.: **z vsèmi mažami namazan**

Vesel je bil kajpak tudi novi trener Klaus Toppmöller, še bolj pa menedžer Reiner Calmund, ki je svojega stratega slikovito označil z besedami: »Je zvit in z vsèmi žavbami namazan, toda ni pokvarjen.« (Delo, 30. jul 2001, NB) | Mozambičanka je namreč namazana z vsèmi »žavbami« in je ponavadi ona tista, ki teknicam vsiljuje taktične različice. (Delo, 16. jul. 2002, NB) | Eh, vi in vaši bratrančki ste mi namazani z vsèmi žavbami. (N. Kraigher, Pet temnih svetlih let, 1963, 20) | Res, da je glede prekupčevanja ter pridobivanja deviz in dragocenih kožuhov svak namazan z vsèmi žavbami, toda do vozila je človeški kakor do svojega otroka. (F. Godina, Babilon ljubezni in sovraštva, 1966, 190) | Veste, Eva je z vsèmi žavbami namazana punčara. Ne morete si misliti, kaj vse ji šine v glavo. (B. Zupančič, Golobjak, 1972, 137)

♦ Frazem z *vsèmi žavbami namazan*, enako različica z *vsèmi mažami namazan* izhaja iz predstave, da dobro namazan stroj dobro deluje. Preneseno na človeka, kar usmerjata in krepita predložni sestavini z *vsèmi žavbami*, z *vsèmi mažami*, pa se je razvil tudi pomen 'zvit, prebrisan'. Ustrezni italijanski frazem je *combinarne di tutti i colori*, nemški *mit allen Wassern gewaschen*.

ždèti

ždèti za rešètkami, gl. rešètká.

žé

bíti z èno nôgo žé na ónem svétu, gl. noga.

bíti žé pri krúhu, gl. kruh.

bíti žé v létih, gl. leto.

iméti [žé] brádo, gl. brada.

Jánež žé klíče, gl. matilda.

ne vídeti kóga žé sédem hrváških lét, gl. leto.

ne vídeti kóga žé sédem láških lét, gl. leto.

vrábci [na stréhi] žé čívkajo [o čém, da], gl.

vrabec.

žé ptíčki čívkajo [o čém, da], gl. ptíček.

žé sédem hrváških lét, gl. leto.

žé sédem láških lét, gl. leto.

žebljica**zadeti žebljico na glavico** /ekspr.; pren./**1. opozoriti na bistvo, priti do bistva stvari; prim. zadeti v črno**

Čutila je, da je odgovor mešanica vsega tega, a še vedno ni bila prepričana, da ima dovolj moči, da to tudi izpelje. Naj se pogovori z Rosemary? Rosemary je tako trezna, vedno zadene žebljico na glavico. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Martel je zadel žebljico na glavico: da so kraški pojavi na našem Krasu tako zgodaj zasloveli po svetu in da je postal vzorec posebnega pokrajinskega tipa, ima v veliki meri zasluho zgodovinski položaj. (Ivan Gams, Kras, NB)

2. biti uspešen

Če bo novi predlog za prihodnje leto dobil zadostno podporo, bi dopolnitev s superligo nedvomno zadela žebljico na glavico. Predtekmovanja bi ostala po starem, najboljših 8 pa bi potlej po sistemu vsak z vsakim odločali o prvaku. (Delo, 16. mar. 1998, NB) | Ker so imeli s consko obrambo Beograjčani težave že v torkovi tekmi pokala ULEB, v kateri so jih s to ukano skušali presenetiti košarkarji španskega Alicanteja, se je prav za to taktično potezo, in to prek celotnega dvoboja, odločil tudi Krkin trener. In zadel je žebljico na glavico. (Delo, 19. jan. 2004, NB)

♦ V frazemu *zadeti žebljico na glavico* se samostalniški sestavini *žebljica* in *glavica* rimata in sta manjšalnici. Težnja po rimi lahko včasih zabriše ali uniči pomensko predstavo. Ta je tu razvidna: če hočeš uspešno zabiti žebelj, ga moraš prav udariti po glavi. Ta je po človeški predstavi res majhna, tj. *glavica*, medtem ko se je zaradi rime *žebelj* moral spremeniti v *žebljico*. Predstavo o uspešnosti bi torej lahko imeli za primarno. Predstava o bistvenosti izhaja samo iz druge sestavine: *na glavico* (prim. v *črno*). Nekoliko je zabrisana z rimo in manjšalnostjo.

© angl. *to hit the nail on the head*; češ. *udeřit hřebík na hlavičku*; *udeřit hřebíček na hlavičku*; fr. *toucher juste*; *mettre le doigt dessus*; it. *cogliere nel segno*; pol. *trafić w dziesiątkę*; rus. *popast' v [samuju] točku*; *udarit' ne v brov', a v glaz*; *popast' ne v brov', a v glaz*.

žégen**blážev žégen**, gl. **blažev**.**žégnan****báti se kóga/čésa kot hudíč žégnane vóde**, gl. **hudíč**.**báti se kóga/čésa kot vrág žégnane vóde**, gl. **vrag**.**izogibati se kóga/čésa kot vrág žégnane vóde**, gl. **vrag**.**žéhta****dáti kóga/káj v žéhto** /ekspr.; pren./ *kritično raziskati ravnanje, delo koga*

Mnogi utrjeni slengizmi so nepogrešljivi del pogo-vornega jezika (... prim. *randi, deti koga v žehto, žverca*). (V. Gjurin, SR I, 1974, 74) | 6. sep. 2008 ... Kar zadeva pranje možgančkov pa takole; mogoče jih bom kdaj res malo dal v žehto, ampak za razliko sam. Tvoje so oprali drugi pa so bili ... (Google, www.zares.si/...)

♦ Frazem *dati koga/kaj v žehto* temelji na prenesenem pomenu sestavine *žehta*: 'kritična obravnavna, kritično raziskovanje ravnanja, dela koga'. Pojavlja se v različicah z glagoloma *deti, dejati*. Osnovni pomen besedne zveze *dati v žehto koga/kaj* je razviden iz naslednjih navedkov: »Le nič ne skrbite, Sančo,« je rekla vojvodinja; »ukazala bom svojim strežnicam, naj vas umijejo in celo v žehto denejo, če bo potrebno (Leben – Servantes, Don Kihot III, 329). »Ko jih boste imenoma popisali, me obvestite,« mu je naročil srdito. »Dali jih bomo v žehto in ostrigli na balin.« (V. Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1961, 194)

Besedno zvezo v *žehto dejati* omenja že Plet. II, 955, in to še v osnovnem pomenu. Glonar, SSJ, 486, navaja zvezo v *žehto dejati* koga pri iztočnici *žehta* v prenesenem pomenu: hudo mu izprašati vest. Sestavina *žehta* v prenesenem pomenu je tudi v Jalnovem in Pajkovem citatu *gredo v žehto, so šli v veliko žehto*.

© češ. *vzít si někoho/něco do prádla*; *mít někoho/něco v prádle*; fr. *chercher la petite bête*; nem. *jmdn. durch die Mangel drehen*; *jmdn. in die Mangel nehmen*; rus. *vzjat' kogo v oborot*.

íti v žéhto /ekspr.; pren./ *iti v kritično obravnavo ravnanja, dela*

Če sem prav ujel iz pogovora, so rekli naš tržiškemu gospodu, da gredo k školcijatom za teden dni v žehto. Kaj to pomeni, pa ne vem. (J. Jalen, Vozarji III., 1960, 131/132)

krváva žéhta /ekspr.; pren./ *neusmiljeno mučenje, trpinčenje, morija*

... v prisiljenosti in gostobesednosti, hkrati pa je zgodovina, ki stre in maliči pripovedovalca, krvava žehta, eno samo mrevarjenje in izdaja in trpljenje. (Google, www.mladina.si/tehdnik/201006...) | 9. mar. 2009 ... To krvavo žehto opravičujejo z lažjo, ki se je ob večnem ponavljanju prijela kot resnica, kot pravi Milan Kučan ... (Google, www.reporter.si/...)

♦ Frazem *krvava žehta* temelji na prenesenem pomenu besede *žehta*: 'kritična obravnavna, kritično raziskovanje ravnanja, dela koga'. Sestavina *krvava* natančneje določa, kakšna je ta obravnavna.

morálna žéhta /ekspr.; pren./ *kritična obravnava (moralnega) ravnanja, dela koga*; prim. **pranje možganov**; **oprati komu glavo**; **oprati komu možgane**

Tu te navzoči svobodno kritizirajo, saj se vsakdo lahko javi k besedi, terjajo od tebe razumevanje položaja, zahtevajo izboljšanje. Krivec doživi vpricho množice prisotnih moralno žehto in v nameček še opomin ali družbeni ukor. (F. Klopčič, Desetletja preizkušenj, 1980, 545)

◆ Frazem *morálna žéhta* temelji na prenesenem pomenu besede *žehhta*: 'kritična obravnava, kritično raziskovanje ravnanja, dela koga'. Sestavina *morálna natančneje določa*, kam je usmerjena kritična obravnava koga.

možgánska žéhta /ekspr.; pren./ *kritična obravnava ravnanja, dela koga*; sop.: **pranje možganov**; prim. **oprati komu glavo**; **oprati komu možgane**
Pred tem dnevom bodo uvedli nekaj mesecev trajajočo »možgansko žehto« v nacionalnem obsegu: časopisi, televizija, radio, lepaki in letaki bodo Švede pripravljali na vožnjo po desni. (Delo, 1965, šr. 213, 11) | Uporabnik 007, najprej se nauči brati, šele potem komentiraj. Pograjc je povedal, da so mu ljubi ljudje, ki še vedno hodijo gledat neko skupino iz vzhodne Evrope (pri tem je mislil na Betontanc) in se upirajo tej možganski žehti, ki si ji že po nickname-u očitno podvržen tudi sam. Ne pa da je priljubljen v vzhodni Evropi. (Google, planet9.si/kultura...)

◆ Frazem *možganska žehhta* temelji na prenesenem pomenu besede *žehhta*: 'kritična obravnava, kritično raziskovanje ravnanja, dela koga'. Sestavina *možganska natančneje določa*, kam je usmerjena kritična obravnava koga. Sopomenka frazema *možganska žehhta* je *pranje možganov*, ki je tudi veliko bolj v rabi.

velíka žéhta /ekspr.; tudi pren./

1. pranje v velikem obsegu; prim. **pranje umazanega perila**

V Bohinju že nekaj let nisem bil, ne vem, ali se je od tedaj resnično tako zelo in ne v svoj prid izprevergel bohinjski zrak. Notri v stanovanju je bila velika žehhta. V žehti so imeli oba skavta in so ju z milom in gorko vodo drgnili od nog do glave. (Fran Milčinski, Skavt Peter, NB) | »Velika žehhta« se s pete celine vztrajno širi po vsem planetu. Počistimo svet (Clean Up the World) je zgovorno, po nekaj letih zdaj že povsem prepoznavno geslo mednarodne akcije čiščenja človekovega naravnega okolja. (Delo, 23. sep. 1998, NB)

2. kritična obravnava (moralnega) ravnanja, dela koga

Tako naj bi se izognili pritožbam o teh postopkih, vložnim pri nadzornih mehanizmih Sveta Evrope. S tem je nedvoumno povedano, da naj bi v izogib pranju umazanega perila pred mednarodno javnostjo že v samih tranzicijskih državah, ki si želijo v EU, poskrbeli za »veliko žehtok«. (Delo, 17. mar. 1998, NB) | Velika žehhta. Na-

cionalne in državljanske stranke ne izbirajo sredstev v boju za sleherni glas. (Delo, 30. jul. 1998, NB) | Junak, junakinja, glavne in stranske osebe, vsi so šli v veliko žehto. (Pajk, LZ 1932, 309)

◆ Gl. *dati koga/kaj v žehto*.

◎ češ. *velké prádlo*; fr. *grande lessive*; nem. *große Wäsche machen*; rus. *bol'shaja stírka*.

žéjen

peljájti kóga žéjnega čez vódo, gl. **voda**.

prepeljájti kóga žéjnega čez vódo, gl. **voda**.

žéjen kot góba, gl. **goba**.

žéjen kot pívka, gl. **pívka**.

žélézen

bíti želéznihi živcevi, gl. **živcevi**.

iméti želézne živcevi, gl. **živcevi**.

iméti želézno rezêrvo, gl. **rezerva**.

poméstti kóga/káj z želézno mêtlo, gl. **metla**.

vodítiti kóga/káj z želézno rôko, gl. **roka**.

z želézno rôko, gl. **roka**.

želézna rezêrva, gl. **rezerva**.

želézna zavésa, gl. **zavesa**.

želézni živci, gl. **živcevi**.

žélézo

bíti [kot] iz želéza /ekspr.; pren., tudi kot primera, nial. **ne bití/**

1. bití telesno in duševno zelo zdrav, močen, vzdržljiv, neomajen v daljšem obdobju; prim. **imeti železne živce**

Z obema kopolcema se je naslonil na zdrgnjeno pločevino in za minutko stisnil glavo med rame. Eh, vraga, je pomislil, moral bi biti iz železa, da se ti po vsem tem ne bi nič poznalo! Sčasoma ti vse skupaj le useka na živce. (Gítica Jakopin, Žarometi, NB) | Družino ima – sina, da lepšega ni v deželi. Kakor da je iz železa, tako je mlad in močan. Kočijaž je, a njegovi vranci, ognjevit in drzni, drve po cesti, kakor da se vozi vojvoda. (Z. Kvedrova, Iskre, NB) | Čopov prijatelj je očitno prepričan, da je iz železa, čeprav je letos že povsem obnemogel najprej sredi sezone, potem pa še na višinskih pripravah v Bolgariji po Luzernu. (Delo, 25. avg. 2003, NB)

2. bití zelo trd, težek

Tlačana, še zmerom molčečega, so medtem že slekli in privezali ob steber. Glogovka je bila namočena in težka, kakor bi bila iz železa. (I. Zorec, Stiški tlačan, NB) | Nad mostom visoko gori sta se bliskali dve ogromni sekiri, obrnjeni ena proti drugi. Marko ide varno po sredi črnega mosta in dospe v dolgo, bolj ozko votlino, ki je imela trde stene kakor iz železa. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB)

◆ Primera *biti [kot] iz železa* temelji na dejstvu, da je železo zelo trda kovina. Ta trdnost se v osnovnem pomenu uporablja za označevanje fizične

trdnosti česa, preneseno za označevanje psihične trdnosti koga. Uporablja se tudi v zanikani obliki *ne biti iz železa*, ki ima nasprotni pomen. Besedna zveza *biti iz železa*, tj. brez primerjalne sestavine, ima osnovni pomen 'biti narejen iz železa'.

◎ češ. *byt jako ze železa*; pol. *być jak z żelaza*; *być jak żelazo*; rus. *byt' [točno] železnyj; byt' [kak] iz železa*.

biti za med stáro želézo, gl. *biti za v staro železo*.
biti za v stáro želézo /ekspr.; pren., tudi nikal./ *biti neuporaben, nekoristen, za odpis*; sop.: **biti za (na) odpad**

Vse je videti zarjavelo in tik pred razpadom. Tudi še tako nova železarna je za v staro železo. (Delo, 4. avg. 2001, NB) | Na Kubi se 40 let ameriških gospodarskih ukrepov nikjer ne pozna bolj kot na kubanskih cestah. Tudi stari avtomobili na Kubi vsekakor niso za v staro železo. (Delo, 28. jan. 1998, NB) | Precejšnje srečo je imel voznik golfa, ki se je včeraj ob 9.40 na štajerski avtocesti »srečal« s cisterno za razsuti tovor. Iz prevrnjenega in na vseh koncih pobutanega volkswagna sta namreč 64-letni G. B. iz okolice Velenja in njegov sopotnik stopila brez vsakršne praske, je pa zato golf skoraj za v staro železo. (Delo, 15. jan. 2003, NB) | Takšna revolucija je nadvse čudna reč: preteklosti spet priznava pravice in se pri tem izdaja za napredno, tako da se prav tistih, ki se borijo proti vrmitvi starih razmer, prime sloves, da so od včeraj. To se nama obema pogosto dogaja, ničkolikokrat naju obravnavajo kot večna včerajšnjika: v Franciji »si za med staro železo«. (Delo, 11. dec. 1999, NB)

◆ Frazem *biti za v staro železo*, tudi *biti za med staro železo*, je nastal na osnovi dejstva, da je bilo staro železo med bolj tipičnimi, a tudi zanimivimi stvarmi, ki se znajdejo na odpadu.

◎ angl. *to be (over) due for the scrap-heap*; češ. *patřit do starého železa*; fr. *être bon pour la ferraille*; nem. *zum alten Eisen gehören*; *zum alten Eisen zählen*.

iméti dvé želézi v ógnju /ekspr.; dv., pren./ *imeti dva načrta hkrati za dosego kakega cilja*

Poleg njega so imeli gostitelji še dve železi v ognju tekme All Stars – omenjenega Rusa Juškeviča ter prvega vratarja ameriško-kanadske ekipe Curtisa Josepha. (Delo, 9. feb. 2000, NB) | Direktor sicer tiho upa, da bo lovorika ostala v Bistrici. S Tomažem Podvršnikom in Robijem Krambergerjem ima, kot pravi, vsaj dve železi v ognju. (Delo, 10. mar. 2000, NB) | Slovenija bo imela tokrat le dve železi v ognju, na tekmovalno smučino pa se po vnetju sluznice vrača Andreja Grašič. (Delo, 5. jan. 2001, NB)

◆ Frazem *imeti dve železi v ognju*, prav tako frazema *imeti več želez v ognju* in *imeti še eno železo v ognju*, izhajajo iz kovaškega poklica. Kovač ima vedno več želez za kovanje v razbeljenem oglju,

zato da mu ni treba prekinjati dela. Iz frazema *imeti več želez v ognju* se je razvil še frazem *več želez je v ognju*, a je raba z glagolom *biti* možna tudi pri drugih dveh.

◎ angl. *to have two strings to one's bow; to have two irons in the fire*; češ. *držet dvě želička v ohni; držet dvě cihličky v ohni; mít dvě želička v ohni; mít cihličky v ohni*; hr., srb. *držati dva gvožđa u vatri*; nem. *zwei Eisen im Feuer haben; mehrere Eisen im Feuer haben; noch ein Eisen im Feuer haben*; rus. *vesti dvojnju igru; rabotat' na dva lagerja*.

iméti šé éno želézo v ógnju /ekspr.; pren./ *imeti še en načrt za dosego kakega cilja*

Ob uvodnem popoldanskem delu je imel slovenski tabor v ognju še eno železo, Petra Mankoča v polfinalu na 100 m hrbtno. (Delo, 4. apr. 2002, NB) | No, Neven Borak ima v vsakem primeru v ognju še eno železo. (Delo, 1. mar. 2003, NB) | Kot pravi, se bodo vsi upniki z njim vred za denar bržkone obrisali pod nosom. Že v začetku poletja je tako ob slutnji črne prihodnosti nekdanjega bolonjskega velikana priznal, da ima v ognju še eno železo. (Delo, 13. sep. 2003, NB)

◆ Gl. *imeti dve železi v ognju*.

◎ češ. *mít (taky) želičko v ohni*; nem. *noch ein Eisen im Feuer haben*; rus. *u nego est' [v zapase] koe-kakie šansy*.

iméti več želéz v ógnju /ekspr.; mn., pren./ *imeti več načrtov hkrati za dosego kakega cilja*

Prometni strokovnjaki pravijo, da še ni vse izgubljeno in da imajo »v ognju več želez«. Upajmo le, da ne gre spet za prazne obljube oziroma načrtovanje ad hoc prometnih akcij. (Delo, 22. feb. 2000, NB) | Slovenci so imeli za nadaljevanje niza zmag – na zadnji prireditvi pred dvema letoma je bil med najhitrejšimi Igor Jerman – tokrat v ognju več želez. (Delo, 22. jun. 1998, NB) | Slovenija ima v tem primeru v ognju več želez, če tako rečemo prizadevanju za vnovično pritrnitev mednarodne skupnosti, da ne spadamo na Balkan niti ne v jugovzhodno Evropo, da pa smo hkrati zaželeni kot država, ki lahko precej prispeva iz mnogih vzrokov (boljše poznavanje razmer ipd.). (Delo, 29. jul. 1999, NB) | Edini slovenski predstavnik bo mariborski lahki skifist Iztok Nipič. Več želez v ognju bomo imeli Slovenci jutri, ko se bo začelo predtekmovanje mladincev. (Delo, 1. avg. 2000, NB) | Ugotavljajo, da gre za edinstven menedžerski slog: vse ima pod nadzorom en sam človek, predsednik Sato, ki ni slep za gospodarsko krizo in čuti nevarnost. Vendar ima več želez v ognju in orožje, ki ga velike družbe nimajo: prožnost. (Delo, 10. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *imeti dve železi v ognju*.

◎ angl. *to have several strings to one's bow; to have many irons in the fire*; češ. *mít víc želez v ohni*

ohni; fr. *avoir plusieurs fers au feu*; *avoir plusieurs cordes à son arc*; nem. *mehrere Eisen im Feuer haben*.

íti med stáro želézo, gl. *med staro železo*.

íti v stáro želézo, gl. *med staro železo*, *staro železo*.

kováti želézo, doklèr je vroče /ekspr.; pren., navadno velel. **kuj/ delati, ukrepati pravočasno, ko so okoliščine ugodne**

Pomalem odsrkava gosto črmino, z dlanjo si briše brk in vljudno ter grozno obenem se mu bliska izpod nasršenih obrvi. Kuj železo, dokler je vroče, si misli in še pritakne besedo, s katero vkuje gospodina Franja v zvezde. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | Železo je treba kovati, dokler je vroče, to je maksima, s katero so se v Schwarzwaldu lotili premierne prireditve svetovnega pokala, s tem pa so kajpak vrgli rokavico tekmečem, ki razvoja dogodkov zagotovo ne bodo gledali križem rok. (Delo, 3. dec. 2001, NB) | Spremljevalke angleških nogometašev so bile daleč najbolj oblegane med SP in ker je železo pametno kovati, dokler je vroče, svojo promocijo nadaljujejo tudi na Otoku. (Delo, 10. jul 2006, NB) | Ne boste verjeli, a glasbeni internetni servis pripravljala celo Coca Cola. Po načelu »Kuj železo, dokler je vroče« vsi zelo hitijo, čeprav mnogi opozarjajo, da bo ta dirka kmalu povzročila zasičenje. (Monitor, januar 2004, NB)

◆ Frazem *kovati železo, dokler je vroče* izhaja iz kovaškega poklica in obstaja tudi kot rek *Kuj železo, dokler je vroče*. Preneseno na druga področja življenja se je razvil pomen o pravočasnem delu, ukrepanju, ko so razmere še ugodne.

◎ angl. *to strike while the iron is hot*; *to make hay while the sun shines*; češ. *kout železo, dokud je žhavé*; *kot železo, dokud horké*; *kout železo žhavé*; fr. *battre le fer tant qu'il est chaud*; hr. *kovati željezo dok je vruće*; it. *battere il ferro finché è caldo*; *prendere la palla al balzo*; nem. *das Eisen schmieden, solange es heiß ist*; pol. *kuć żelazo, póki gorące*; rus. *kovat' železo, poka [ono] gorjačo*.

med stáro želézo /ekspr.; ed., pren./ *v odpis, na odpad*

V Kalabrijo so na barkači, ki bo takoj romala med staro železo, pripeljali skoraj 400 beguncev, povečini Kurdov, v Apuliji pa se je zgodila hujša nesreča. (Delo, 9. avg. 2000, NB) | Ko je že kazalo, da bosta ladji Kapitan Smirnov in Inženir Jermoskin odšli med staro železo, ju je odkupila ameriška družba Ocean Marine Navigation za čedno vsoto 36 milijonov dolarjev. (Delo, 8. jan. 1998, NB) | V zadnjih letih so starajoče se, vendar lahke tanke sheridan, ki jih je uporabljala ta enota, pometali med staro železo in odpovedali naročilo novih, ki naj bi jih nadomestili. (Delo, 24. apr. 1999, NB) | Kot pravi poslovnež, si je znal izposlovati ugodno kupčijo. Po prvotnem načrtu naj bi potoval na zastarelo rusko vesoljsko postajo Mir, vendar so to medtem poslali med staro železo in tako se bo peljal na bleščečo se novo medna-

rodno vesoljsko postajo ISS. (Delo, 26. apr. 2001, NB) | Takšno skrčenje oborožitve v tej regiji je po Natovem napadu na Miloševićevo vojaško silo realno, saj naj bi šlo med staro železo 20 odstotkov težke in oklepne oborožitve ter okoli 80 odstotkov vojnega letalstva ZR Jugoslavije. (Delo, 13. jul. 1999, NB) | Iz tega, česar prvi človek OMV Istrabenza ni povedal, kaže pa trg v regiji, izhaja, da ima pet rafinerij – po dve na Hrvaškem in v Srbiji ter rafinerija v Brodu – preveč zmogljivosti za potrebe tega trga in da bodo nekatere morale oditi v staro železo. (Delo, 22. okt. 2004, NB) | Letalonosilka USS Midway se je po tako imenovani Puščavski nevihti oziroma zalivski vojni leta 1991 »upokojila«, potem ko so jo več kot 45 let uporabljali v različnih vojaških akcijah. Vendar ogromna ladja ni šla v staro železo, temveč je včeraj znova odprla vrata, le da tokrat v drugačni vlogi – zasidrana je v sandieškem pristanišču, na njej pa so uredili muzej. (Delo, 8. jun. 2004, NB)

◆ Gl. *biti za v staro železo*.

◎ angl. *for the scrap heap*; češ. *házet do starého železa*; *odhodit do starého železa*; rus. *spisat' kogo v tiraž*; *sdát' kogo v arhiv*.

ne bíti iz želéza /ekspr.; pren., nikal./ *ne vzdržati česa neomejeno in dolgo niti vsega, naravno se tudi utruditi in potrebovati počitek*

»Naj bo, kar sem obljubil,« se je odločil Brest drugi večer in takoj odšel k Smrekarju. »Saj res nisem iz železa,« je modroval tretji večer, zaprl knjigo in šel isto pot. (F. S. Finžgar, Sama, NB) | »Prišel sem iz dalje in sedaj me noge bole kakor konja, ki je Hrvat u nosil tovor čez Gorjance! Moral sem na zeleno travo, da se malo odpočijem, ker človek ni iz železa! Gotovo ni iz železa, o j preljubi moj Jezus!« (I. Tavčar, Janez Sonce, NB) | »Menih imajo tudi Turki v pestéh, gotovo bodo uklonili sive glave pod turško sabljo; tudi teh se mi ne bo bati. In cigan, ki me najbolj nadleguje, ki je predrzen postal ko sončna muha, ki me še toliko ne časti ko kakega svoje prilike in primere, ta bo menda konec našel v tem boju, če ni iz železa. (J. Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB)

◆ Gl. *biti [kot] iz železa*.

◎ angl. *to be only (made of) flesh and blood*; češ. *nebyt' ze železa*; fr. *n'être qu'un homme*; nem. *nicht aus Eisen sein*; rus. *ne byt' železnyj*.

odíti med stáro želézo, gl. *med staro železo*.

rómati med stáro želézo, gl. *med staro železo*.

spremeníti káj v stáro želézo, gl. *staro železo*.

stáro želézo /ekspr.; ed., pren./ *odvržena stvar, kar je nepotrebno, zastarelo*

Kljub številnim svarilom je CIH po ocenah strokovnjakov že več kot 50.000 osebnih računalnikov po vsem svetu spremenil v staro železo. Vsi ti udarci pod pas pa so po mnenju strokovnjakov šele začetek. (Delo, 20. maja 2000, NB) | Če trčita skupaj dva robota, zveni to precej prazno; v Terminatorju 3 režiserja Jonathana Mostowa so iz tega hrupa naredili umetnost. Ves čas odzva-

nja: pokajo kosti, hiše letijo v zrak, avtomobili se spreminjajo v staro železo in dialogi so zmaličeni. (Delo, 5. jul 2003, NB) | Rečeno je bilo tudi, da poslancem, ki so o prodaji Okte razpravljali v parlamentu, niso poslali vseh delov pogodbe, takratni premier Ljubčo Georgievski pa je trdil, da je pogodba zelo ugodna, ker je tehnologija Okte, pa tudi vse drugo v tem podjetju, tako zelo zastarelo, da bi lahko šlo le še v – staro železo. (Delo, 6. nov. 2002, NB) | Na železniški postaji v Zalogu je večeraj okrog treh popoldne zgorela stara železniška cisterna za prevoz žvepla. Železničarji so jo hoteli spraviti proč, verjetno v staro železo, prej pa so jo nameravali razrezati. (Delo, 8. apr. 1998, NB) | Drugega novembra se bo več kot 10.000 ton morda najbolj zapletene elektronike na svetu spremenilo v nevarne odpadke. V počastitev pretvorbe v staro železo so ta teden v Ženevo povabili 700 častnih gostov, med njimi 13 evropskih ministrov za znanost in raziskovanje. (Delo, 14. okt. 2000, NB)

♦ Gl. *biti za v staro železo*.

v stáro želézo, gl. *med staro železo*.

več želéz je v ógnju /ekspr.; mn., pren., 3. os. ed./ *obstaja več načrtov hkrati za dosego kakega cilja*

V tem času je v ognju več želez, povezanih z lokalno samoupravo, a spet se vse, kljub drugačnim nameram, dogaja nepovezano. (Delo, 6. mar. 1998, NB) | Ker Graničevi privrženci že zbirajo podpise v podporo njegovi kandidaturi za predsednika republike, ki bo veljavna le, če jo bo s podpisom podprlo 10.000 volivcev, je tako rekoč v ognju več želez, kot je bilo mogoče slutiti še pred dnevi. (Delo, 23. dec. 1998, NB)

♦ Gl. *imeti dve železi v ognju*.

želódec

biti kómu v želódcu /ekspr.; pren./ *biti komu sovražén, zoprn*

Tod okrog je na primer kostanjeviška samostanska graščina kmetom bolj v želodcu, kakor so posvetni gospodje v želodcu tlačanskih sotrpinov. (J. Pahor, Matija Gorjan, 1940, 213) | Miletu so v želodcu od prvega dne. Od vseh vetrov znašajo pošte, mešajo se med dijake in jočejo, če udariš. (I. Grahor, Življenje in smrt, 1868, 69) | Morozov je prepričan, da je v tem primeru šlo za skrbno načrtovan politični umor. Znano je namreč, da je bil Lev Rohlin eden najhujših kritikov zdajšnje Jelcinove politike in je med prvimi zahteval njegovo odstavitev, zato je bil Kremlju že dolgo v želodcu. (Delo, 6. jul. 1998, NB) | Na ministrstvu so na seznam škodljivih igrač, ki vzbujajo napadalnost, strah in prezgodnje izražanje spolnosti, vključili tudi Pokemon in Barbie. Ta je v želodcu številnim, saj vsiljuje potrošniško mrzlico med najmlajšimi, hkrati pa je s trga izrinila vse ostale izdelke te vrste. (Delo, 30. nov. 2002, NB)

♦ Gl. *imeti koga v želodcu*.

iméti dóber želódec /ekspr.; pren., tudi nikal./ *dobro prenašati kaj; biti potrpežljiv*

Za vožnjo z avtobusom od Ljubljane do Maribora je treba imeti še zelo dober želodec, saj vsi avtobusi peljejo

po ovinkasti stari cesti in obredejo vse postaje na poti. (Delo, 18. maja 2002, NB) | Vsak politik mora imeti tri stvari: debelo kožo, dober želodec in čisto vest. (Delo, 12. maja 1998, NB) | Pozabila je, pa če ji je prejšnji dan še tako robato zinil. »Ima pač dober želodec, da vse tako lahko premelje,« je dejal Lovrenc Kuhar ... (B. Kreft, Človek mrtvaških lobanj, 1959, 119) | Ne recimo torej, ko vidimo, npr. uradnika, ki se hitro dviguje od stopinje do stopinje: ta ima dobro glavo! recimo rajše: ta ima dober želodec. (J. Stritar, Želodec, SG 1868, 220) | Temno srce. Prepovedana ljubezen med sestrično in bratrancem (Christopher Eccleston) je dobila odlične kritike, sicer pa za film potrebujete kar dober želodec. (Delo, 23. jan. 1999, NB) | Zakaj, za politika, posebno dan današnji, je treba dobrega želodca, tacega, kakoršnega pravijo, da ima tista velika ptica, ki jé za prigrizljivej kamenje, črepine in staro železje – sicer človek ne bi izhajal. (J. Stritar, Kritična pisma IV, SG 1868, 93) | Nazadnje je bila tu še migracija. Za tiste, ki jim je primanjkovalo moralne drže (ali pa kratkovidnosti) za boj, ki niso imeli dovolj dobrega želodca, da bi sovražili, ali volje, da bi molče prenašali nasilje, je kot zadnje pribežališče ostalo preselitev – pobeg – izgnanstvo. (Delo, 24. feb. 2004, NB) | Preveriti morate sami, ker nisem pritisnil gumba »play«. Nisem imel želodca, kot pravijo. (Delo, 12. jun. 2001, NB) | Pragmatičnost bo vedno premagala čustveno zanesenost. Enaindvajseto stoletje nima želodca za spektakularne bitke, odlično pa prevablja vojne na obroke. (Delo, 18. avg. 2001, NB) | Veliko mladih in študiranih zdravstvenikov pride k nam in kmalu obupa. Nimajo ne poguma ne želodca. Tisti, ki preživijo prvih nekaj let, ostanejo zelo dolgo. (Delo, 22. jan. 2005, NB)

♦ Besedno zvezo *imeti dober želodec* imata že Plet. II, 957, in skupaj z drugimi Glonar, SSJ, 487 (*imeti dober, zdrav, pokvarjen želodec*), a samo v osnovnem pomenu. Ustrežno nem. pog. *einen guten Magen haben* 'znati lahko preboleti, premagati, pozabiti neprijetno' pa prevaja M. Cigale (II, 988) že leta 1860 s sle. *dober želodec imeti*, fig. *prenesti, prenašati debele, požirati jih*. Obstaja tudi nikalna oblika obravnavanega frazema, v kateri pa sestavina *dober* navadno odpade: *ne imeti [dobrega] želodca*. V češ. obstaja samo zanikana oblika, ki je tudi brez sestavine *dober* – *nemít* na něco/někoho *žaludek*, ki ji ustrežata angl. *to have not the stomach for so./sth.*; *cannot face sth.* in fr. *ne pas avoir le coeur (à); ne pas avoir l'estomac (à)*.

iméti kóga/káj v želódcu /ekspr.; pren./ *zaradi kakega dejanja je kdo, kaj komu zoprn(o), vzbuja odpor; sovražiti koga, kaj*

Gino je kar ostrmel. V tem je Travnikarjev stric, ki je imel vse Lahe strahotno v želodcu, stopil iz Žuželčeve bajte. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Lej, ta v ... je nama že za petami, rad bi poslušal menda. Tega imam jaz v želodcu. (J. Jurčič, Deseti brat, NB) | Pankr je bil

zelo ponosen na svojo naravno brezo, čeprav ga je soseščina imela v želodcu, ker jim je drevo smetilo preddverja in so veje silile čez plot. (Miha Remec, Trapanske kronografije, NB) | Tu dela tri strani časopisa, napredoval ne bo več, dokler je Johanca njegova šefinja, ker ga ima globoko v želodcu. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 365) | Gotovo me imaš že od prej v želodcu. (Damir Geigel, Po strani klobuk, 1923, 94) | Da, prav to sotesko, ki je od meje oddaljena kakšnih petdeset kilometrov, imajo ruski generali že dolgo v želodcu. Kot kakšno težko prebavljivo hrano. (Delo, 31. avg. 2002, NB)

◆ Frazem *imeti koga/kaj v želodcu* je nastal verjetno po krajšanju iz primerjalne besedne zveze *imeti koga v želodcu kot težko prebavljivo jed*. Jeza na koga se torej tu primerja z želodčnimi težavami. V zvezi s tem sta tudi frazema v *želodcu je kaj obležalo komu*, v *želodcu je kdo obležal komu*. V tem smislu razlaga frazem *imeti koga v želodcu* npr. J. Glonar (SSJ, 487): ki je neprebavljiv, tečen; koga mrziti, ne ga marati. Ustrezni nemški frazem je *jmdn. im Magen haben*. V zvezi z njim in sle. v *želodcu je kaj obležalo komu*, v *želodcu je kdo obležal komu* je treba omeniti nem. *jmdm. auf den Magen gehen* (dobsedno: iti komu na želodec) v pomenu 'dražiti koga, povzročati nejevoljo komu'. Temu ustreza sle. *iti komu na jetra* v enakem pomenu, vse pa je povezano s širšo in splošno staro predstavo o tem, da so nekateri notranji organi, kot srce, jetra, želodec, ledvice, tudi centri za različna človekova čustva. Pomenško zelo blizu je frazem *biti komu v želodcu*, v katerem sta v soodnosu s frazemom *imeti koga v želodcu* vlogi zamenjani: kdo je (mi smo) tisti, ki je (smo) v želodcu komu.

◎ angl. *so. cannot stomach so./sth.; so. can't stand so./sth.*; češ. *mit někoho/něco v žaludku; mít někoho/něco plný žaludek*; fr. *avoir qn./qc. sur l'estomac; gonfler qn./qc.*; it. *avere qc./q.c. sullo stomaco*; nem. *jmdn. im Magen haben; jmdm. gefressen haben*; rus. *kto/čto sidit v pečenkah u kogo-to*.

iméti večje oči kot želódec /ekspr.; tudi pren./ *želeťi si kaj jesti bolj zaradi lepega videza kot zaradi lakote; vzeti si več jedi, kot jo je možno pojesti*
Večje oči od želodca. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 162) | 1. avg. 2010 ... kašče, da bi se čutili varne, ker pa so naše oči večje kot želodec, ne bomo dali miru, dokler bomo videli, da ima drugi več kot mi. (Google, www.stolnica-celje.si/. 21. jul. 2010 ... Razlog za to je več kot očiten. Človeka, za katera se je v nekem trenutku zdelo, ... Kaktus ima prav, tajkuni imajo oči večje od želodca, ... (Google, www.vest.si/...) | Verjetno ste že slišali: »Imam večje oči kot želodec.«

Dobro pa je poznati nekatere biološke funkcije, ki se začnejo dogajati, ko se pregrešimo in začnemo ... (Google, mojtrenner.com/prehrana...)

◆ Frazem *imeti večje oči kot želodec* izhaja iz dejstva, da ima kdo večji tek kot zmore želodec. Zelo nazorno govori o tem naslednji zgled: 25. okt. 2010 ... Samo da preiskovalci ne bodo imeli večjih oči, kot lahko usta pojedjo in želodec prebavi. Kajti potem bo zopet obveljala tista o gori in miši (Google, www.siol.net/...).

láčen, da kómu pájki prédejo po želódcu, gl. **pajak**.

láčen, da se déla kómu pajčevína po želódcu, gl. **pajčevína**.

láčen, da se v želódec vídi /ekspr.; primera/ *zelo lačen*

Lipe: Tako se nismo zmenili. Sama sva lačna, da se nama v želodec vidi, zdaj naju pa hoče še ta pasja zverina požreti. Plačajte, kar ste nama dolžni, in zbogom! (P. Golia, Igre, 1953, 129)

na prázen želódec /nevtr.; prisl. zv./ *na tešče, ne da bi prej kaj pojedel*

Pijem. Na prazen želodec, na nesmrtno utrujenost, na Ano, na vse. (Andrej Kalan, Problemi 1962/63, št. 2, 146) | Če pijemo na prazen želodec, se že v pol ure vsrka vsa popita količina /alkohola/ v kri in se razširi v celice vsega telesa. (Gojmir Južnič, Proteus 1961/62, 239) | Več bom dobila za prstan v zastavljalnici, če ne bom barantala zanj na prazen želodec, si je mislila, ko je sedla k točilni mizi in si naročila skodelico kave in sendvič. (Dos Passos–Verbič, Veliki denar, 1962, 263, Trilogija ZDA III) | Mati: »Janko, kaj pa misliš, da na prazen želodec tako nezrelo jabolko ješ.« (Anton Kosi, Iz otroških ust I–II, 1926–1928, 54) | Na prazen želodec sem spil veliko alkohola, dali so mi ga tudi na policijski postaji. Dopuščam možnost, da sem v preiskavi zato rekel kaj napak. (Delo, 2. okt. 2002, NB)

ne iméti [dóbre] želódcá, gl. *imeti dober želodec*. **obležáti kómu v želódcu** /ekspr.; pren./ *zameriti se komu, postati komu zopr*

»Ne govorite mi o mojstru, obležal mi je v želodcu in ne morem ga prebaviti,« sem odgovoril jezljivo. (J. Švajncer, Ko zori človek, 1974, 122) | Kralj je bil prvi bralec in gledalec Molierovih del; kralju je obležal v želodcu marsikak dvorjan, zameril se mu je marsikak markiz ... (V. Zupan, Sholion, 1973, 48) | Prav jaz osebno sem mu /sostanovalcu/ obležal v želodcu. Spregledal me je skratka in mi dal vedeti, kaj misli o meni in podobnih ljudeh. (M. Rožanc, Zračna puška, 1971, 63) | Mislim je na Ravno in dejal: »Obležal sem vam v želodcu kakor neprebavljive gobe.« (M. Kranjec, Zemlja se z nami premika, 1936, 113)

◆ Gl. *imeti koga/kaj v želodcu*.

◎ češ. *ležet někomu v žaludku*; nem. *jmdm. im Magen liegen*; slš. *niekto mu leží v žalúdku*.

píti na prázen želódec, gl. na *prazen želodec*.

v želódcu je kaj obležalo kómu /ekspr.; tudi pren./

1. ima želodčne težave

»Ovseni močnik, ki sem ga pojedel, mi je obležal v želodcu.« je dejal Mirko. (V. Pavšič, Daljave, 1961, 27) | Po obroku pa imam res občutek, kot da mi hrana obleži v želodcu, čeprav pojem normalno ali celo manjšo količino hrane ... (Google, med.over.net/...) | 23. avg. 2010 ... Da vam ne bo hrana obležala v želodcu, morate zvečer jesti nekaj lahkega. Riba z zelenjavo je odlična za večerjo. (Google, www.njena.si/zdravje...)

2. kaj se mu je zamerilo, postalo zoprno

Gambetta se zdi srdit. Njegova diktatura mu bo obležala v želodcu ... (André Maurois–Iz. Cankar, Temno hrepenenje, 1958, 541) | Neka mučna situacija nam je morda 'obležala v želodcu', tako smo jezni na nekoga, da nam 'gre na jetra' ... (Google, www.pozitivke.net/...) | 30. dec. 2010 ... ja, Ertl mu je še posebej obležal v želodcu, šef pač. Šefi gredo ponavadi vsakemu na živce, kaj šele policajem. (Google, www.vest.si/...)

◆ Gl. *imeti koga/kaj v želodcu*.

◎ češ. *co mu leží v žaludku*; slš. *niečo mu leží v žalúdku*.

v želódcu krúli kómu /ekspr.; brezov., 3. os. ed., pren., dov. *zakruli/ kdo je lačen*

Priznati moram, da mi nekoliko kruli v želodcu. (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, 124) | Naš kmet pravi: kruli mi po želodcu, kdo kruli? kdo drugi, kakor duša? Zato pravi na to: treba bo kaj v želodec vreči, da se duša potolaži, ali pa da se duša priveže. (J. Stritar, Želodec, SG 1868, 220) | Kdor danes spremlja Pentagon in Belo hišo, mu podobno kruli v želodcu. Položaj je skorajda komičen. (Delo, 24. okt. 2003, NB) | Od tod je mogoča vrnitev proti Portorožu ali Kopru. Komur pa po večurnem izletu zakruli v želodcu, je najbližja gostilna Pri Treh lovcih, ki jo že od leta 1991 upravlja Žiga Tehovnik iz Kopa. (Delo, 7. avg. 1999, NB) | Predolgo so nas vlekli za nos z obljubami, saj smo vlado opozarjali več let zapored, da je njena politika protikmetijska, ker nam sicer ob obilnih letinah ne bi krulilo v želodcu. (Delo, 30. jun. 1999, NB) | Tu stoji »lačni studenec«. Že nekaj požirkov vode povzroči lakoto in kruljenje v želodcu. (Delo, 16. jul. 1999, NB)

◆ Frazem *v želodcu kruli komu* temelji na predstavi, da se prazen želodec oglašá z glasovi, ki so podobni kruljenju. Z zamenjavo želodca s trebuhom ali črevesom ga najdemo že v Plet. I, 481: *po trebuhu mi kruli; nič v ustih – kruli po črevesu*. Pri Nemcih se oglašanje lačnega želodca primerja tudi s pasjim lajanjem itd. (gl. tudi ◆ pri *želodec kruli komu*).

želódec krúli kómu /ekspr.; 3. os. ed., pren./ *kdo je lačen*

Tedaj se je vojski Lenega gozda oglar zasmilil, kajti ni lepo, če kruli želodec in je človek lačen. (M. Marinc, Strah ima velike oči, 1967, 82) | Sonce je ravno vzha-

jalo, ko pride na njivo; pes se zlekne pod leskov grm, hlapec pa orje in orje, da mu pot curkoma teče po licu. Poldne je že minilo, želodec mu že kruli, pes pa se le ne gane z mesta. (Slovenske pravljice, NB)

◆ Frazem *želodec kruli komu* je pri nas nastal po predstavi, da je oglašanje praznega želodca podobno kruljenju, pri Nemcih tudi pasjemu lajanju, kloktanju vode v strojarskem žlebu, medtem ko Čehe spominja na petje litanij.

◎ češ. *žaludek mu zpívá litanie*; fr. *estomac [de qn.] crie famine*; nem. *jmdm. knurrt der Magen*; *jmdm. bellt der Magen*; rus. *u nego určit v živote*.

želódec se obrača kómu /ekspr.; tudi pren., dov. *obr-ne/ na bruhanje gre komu*

Ne kadim. Poskušal sem sinoči, ko ni bilo večerje, pa se mi je želodec obrnil ... (Alojzij Remec, Talci v Kraljevu, 1947, 72) | »Surovo jajce izpijte!« svetuje Koren. »Izpil sem že tri; koncem se mi bo še želodec obrnil.« (J. Kersnik, Cyclamen, LZ 1883, 7) | In čeprav se strinja z eksistencializmom, kot prikazuje življenje kot precej nesmiselno zmes, ob kateri se človeku lahko obrne želodec, vé, da je že prerasel tudi to. (B. Pahor, Onkraj pekla so ljudje, 1958, 366–367) | Tebi se še sanja ne, kako znajo biti ljudje tečni. Ti pa delaj povrhu še prijazen obraz, tudi če se ti želodec obrača. (Juš Kozak, Balada o ulici, 1936, 38) | Rožeju se je pri tej žlobudravosti malone začel obračati želodec in silil je proti izhodu. (L. Kuhar, Požganica, 1939, 189) | Torej je potrpel z grščino, da si tudi bi mu bila kmalo želodec obrnila in možgane zmešala, ko bi jih kaj prida imel. (F. Erjavec, Avguštin Očepek, SG 1860, VI., 161–162) | Ljudje so na bregu zakopavali račjo crkovo ali pa jo metalí nazaj v vodo. Toda ta pri mlinu ni odplavljala in zaudarjalo je tako močno, da se je ljudem v bližini vzdigoval želodec. (Jože Dular, Krka umira, 1943, 505) | Kali zadrlesne zaboj in odpre novega. Kseni se vzdiguje želodec pod pljuča in jemlje ji sapo. (Miha Remec, Prepoznavanje ali Bele vdove črni čas, NB) | Gostom tudi ne boste ponudili vampov, čeprav se ob tej ali oni družabni priložnosti morda priležejo. Ne pripravljajte eksotičnih in nenavadnih jedi in raznih sušijev, kajti pri tem srednje poti ni: nekateri ljudje takšne jedi obožujejo, drugim pa se vzdigne želodec, ko jih zagledajo na krožniku. (George Mikes, Priročnik za snobe, NB) | Ob tem domotožju po hitlerjanski zmagi se mi je začel vzdigovati želodec. Vsa tista hvala je namreč hotela izživati primerjavo s capinstvom, ki naj bi bilo prišlo nad nas iz gozdov. (A. Rebula, Divji golob, 1972, 57)

◎ angl. *so feels (like they are going to be) sick*; češ. *žaludek se mi [z toho] obrací*; hr., srb. *diže se komu stomak; podiže se komu stomak*; nem. *jmdm. dreht sich der Magen um*; *jmdm. kehrt sich der Magen um*; rus. *menja [od otogo] tošnit; menja [od otogo] [naiznanku] vyvoračivaet*.

želódec se obrne kómu, gl. *želodec se obrača komu*.

želodec se ogláša [kómu] /ekspr.; pren./ *lačen je*
Pridejo ven, solnce jih skonca bliši, pa se ga kmalu privadajo in želodec, kateri je čez in čez in debelimi pajčevinami preprežen, se tudi močno ogláša. (F. Erjavec, Mravlja, Novice 1857, 374) | Vaš želodec se ogláša, vendar je naslednji obrok še ure stran. Tudi če želite shujšati, si lahko privoščite prigrizek. (Google, www.eva.si/Zdravje-in-prehrana/...) | 17. feb. 2010 ... Mnogi vedo, da si je treba vzeti čas za počitek, če se začne želodec oglášati. (Google, www.jana.si/zdravje...)

◆ Frazem *želodec se ogláša [kómu]* je nastal po navezavi na frazem *želodec kruli komu*, in sicer prek domnevnega **želodec se ogláša komu s kru-ljenjem*.

želódec se vzdígne kómu, gl. *želodec se obrača komu*.

želódec se vzdígúje kómu, gl. *želodec se obrača komu*.

žemlja

biti kot vroče žemlje /ekspr.; mn., primera/ *odlično se kaj, kdo prodaja*

Coxovo poročilo kot vroče žemlje. Bo kongres neposredno posegel v delovanje izvršne oblasti in Clintonu odvzel pravico, da njegova vlada ureja odnose s Kitajsko? (Delo, 27. maja 1999, NB) | Seksi novosti, ki so kot vroče žemljice. Ko boš prebrala sveže ugotovitve o ženski seksualnosti, se boš starim 'modrostim' le še smejala. (Google, www.cosmopolitan.si/...)

◆ Gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

íti kot svéže žemlje, gl. *iti kot vroče žemlje*.

íti kot vroče žemlje /ekspr.; mn., 3. os., primera/ *odlično se kaj, kdo prodaja*

Ponaredki gredo kot vroče žemlje. Nenavaden uspeh mladega dunajskega grafika. (Nedeljski dnevnik, 1982, št. 249, 24) | Kdo pa je rekel, da morajo biti hiše lepo pri miru, trdno vsajene v zemljo? V ZDA gredo hiše na kolesih v denar kot vroče žemlje. (Tovariš 1971, št. 35, 57) | Visoki zgledi varčevanja na rimskih ulicah – Kolesa gredo kot sveže žemlje, avtomobili polnijo skladišča – Fiat v stiski. (Peter Breščak, Delo 12. 12. 1973, 7) | Ko pa ga je po vrnitvi iz Japonske leta 1962 avstrijska vlada zaprosila, naj uredi paviljon na bienalu v Benetkah, ga je umetnine zbirajoča javnost odkrila in njegove slike so začele iti v promet kot sveže žemlje. (Tedenska Tribuna 1968, št. 13, 10) | V Sieglindinem pesjaku so se ovčarji množili po čistem rokovniku in majhni naročni psički, ki so šli v denar kakor žemlje. (G. Grass–J. Morder, List II., 1980, 257–258) | Drugi najstarejši poklic na svetu. Prevajalci in tolmači »gredo« kakor sveže žemlje – Glavnina prevajanja evropske zakonodaje je še pred nami. (Delo, 14. sep. 2001, NB) | Pričakovanja, da bodo šla v razpisu Stanovanjskega sklada RS ponujena stanovanja v prodajo kot sveže žemlje, se niso uresničila. (Delo, 6. feb. 2002, NB)

◆ Gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

prodájati kàj kot svéže žemlje, gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

prodájati se kàkor vroče žemlje, gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

prodájati se kot vroče žemlje /ekspr.; mn., primera, 3. os., preh. *prodajati kaj/ odlično se kaj, kdo prodaja*; prim. **puliti se za kaj**

Predsednik uprave BTC Jože Mermal gleda na ta umik kot na najrazumnejšo podjetniško in finančno potezo, s katero je družba BTC veliko pridobila. Ne le izkušnja, saj so ob izdaji leta 1997 prodali potrdila GDR kot vroče žemlje po skoraj deset dolarjev, odkupili pa so jih po 5,5 do 6,5 dolarja. (Delo, 28. avg. 2001, NB) | »Prodaja se kot vroče žemlje. Vse, kar naredi ali izreče, je vredno zlata, boljše osnove za zgodbo v alpski smučarji ta čas preprosto ni,« nam je pritrtil novinarski kolega z Dunaja, eden od številnih, ki gredo s svojo popolno osredotočenostjo na Hermanna Maierja tako na živce Stephanu Eberharterju in drugim avstrijskim smučarskim zvezdam. (Delo, 3. feb. 2003, NB) | Ameriški komentatorji o tem niso tako prepričani. Te dni posebno neusmiljeno razmišljajo o vladni retoriki, in kakor vroče žemlje se prodaja knjiga Michaela Gordona in nekdanjega generala Bernarda Trainorja Kobra II, v kateri iraška dopisnika New York Timesa napadata celotno strategijo Pentagona po napadu. (Delo, 21. mar. 2006, NB) | Telekomunikacije so vroče. Vroče kot vroče žemlje. In se prav tako prodajajo in kupujejo. (Monitor, marec 2001, NB) | Tovarnarji sploh ne pridejo do sape, toliko je naročil za dobre stare »gašperčke«. »Vse, v čemer gori les, prodajamo kot sveže žemlje,« pravijo. (Delo, 21. 11. 1973, 5)

◆ Frazem *prodajati se kot vroče žemlje*, tudi z manjšalnico *prodajati se kakor vroče žemljice*, temelji na dejstvu, da sveže pečene, še vroče in hrustljave žemlje posebno dobro teknejo in so zato zelo zaželeni in iskane. To je npr. razvidno iz naslednjega navedka: To ti je vaba! Kakšen vsakdanji kruh neki! Sveže pečene žemljice vseh oblik in za vse okuse, čudovito. (N. Kraigher, Pet temnih svetlih let, 1963, 203)

Frazem se pojavlja tudi s prehodno obliko glagola: *prodajati kaj kot sveže žemlje*. Ta še kaže, da se namesto sestavine *vroče* včasih uporablja sestavina *sveže*. Glagolska sestavina *prodajati se*, ki se navadno uporablja v 3. os., je zamenljiva z glagoloma *biti in iti*, ki tvorita frazema *biti kot vroče žemlje in iti [v promet] kot vroče žemlje, iti kot sveže žemlje*.

V naših starejših slovarjih (Cigale, Pleteršnik, Glonar) najdemo samo sestavino *žemlja*, ki je izposojena iz nemščine (*Semmel*), obravnavanega frazema pa ne. Prav tako ga ni niti v SP 1962. Frazem smo – tako kot sestavino *žemlja* – verjetno sprejeli iz nem. *weggehen wie warme Semmeln*, ki

je izpričan od leta 1700. Možno ga je primerjati še s fr. *se vendre comme des petits pains*.

⊙ angl. *to sell/go like hot cakes*; bolg. *vàrvi kato halva nešto*; *prodava se kato halva nešto*; češ. *jde to jako na dračku*; fr. *se vendre comme des petits pains*; hr. *ide kao halva što*; *prodaje se kao halva što*; mak. *odi nešto kako alva*; *se prodava nešto kako alva*; nem. *weggehen wie warme Semmeln*; pol. *idzie jak świeże buleczki coś*; *sprzedaje się jak świeże buleczki coś*; rus. *prodaëtsja kak iz pistolet-a čto*; slš. *predáva sa ako teplé rožky čo*; ukr. *ide jak u tan'ščo*.

suhe žemlje ribati /ekspr.; pren./ *samevati, dolgočasiti se (o dekletih)*; prim. **praskati si jajca**

DARKO: Poglej Slovar slov. knjižnega jezika! Del samostana, do katerega nimajo dostopa zlasti osebe nasprotnega spola. ZDENKA: Pol bom pa doma ostala, suhe žemlje ribala. (Mladina 2007, št. 02, NB) | 30. maj 2010 ... Vau mi pa doma čepeli in suhe žemlje ribali ... :) si trebala tu bit..kaj niis..hahaaa. Ti se kar smeje Megy, ... (Google, sl.netlog.com/...) | Eni bodo pa doma suhe žemlje ribali!!! Ali pa puške šmirglali za drugo sezono. (Google, www.h20team.com/.)

⊙ Frazem *suhe žemlje ribati* omenja J. Glonar (SSJ, 487) pri iztočnici *žemlja*: ... *cunnus*; *suhe žemlje ribati*: *samevati, dolgočasiti se (o dekletih)*. Frazem torej temelji na prenesenem pomenu sestavine *žemlja*, tj. po Glonarju 'cunnus = žensko spolovilo'. Tega pomena ne najdemo v drugih znanih slovarjih – niti v SSKJ. V slovarju nemškega pogovornega jezika (Wörterbuch der deutschen Umgangssprache H. Küpperja, 764) najdemo primer nadaljnjege pomenskega razvoja (tj. *pars pro toto*) ustreznega nemškega izraza *Semmel*: *knusprige Semmel* = *nettes, anziehendes junges Mädchen*, tj. prikupno, privlačno mlado dekle. V enakem pomenu se v slovenščini uporablja vulgarna sopomenka *pička*: *to ti je pička*.

žemljica

bíti [kot] vroče žemljice /ekspr.; mn., pren., tudi kot primera/ *odlično se kaj prodaja*

Kanada pa že šteje ure do jutrišnjega velikega finala s Finci, vstopnice so kot vroče žemljice, prireditelji v Torontu so si oddahnili. V primeru češko-finskega finala bi jim cena s 350 dolarjev padla bojda na pičlih 20 ... (Delo, 13. sep. 2004, NB) | Vstopnice kot vroče žemljice. Amsterdam – Predstavnik organizacijskega komiteja evropskega prvenstva v nogometu leta 2000 na Nizozemskem in v Belgiji je sporočil, da povpraševanje po vstopnicah presega ponudbo. (Delo, 28. jun. 1999, NB) | Pozornost vlagateljev se je v zadnjih dneh le začela preusmerjati iz sektorja farmacije, kjer na prodajni strani še zmeraj beležimo predvsem tuje investicijske sklade, na druge delnice podjetij. Kar naenkrat so vroče

žemljice postale delnice Droge Portorož, Merkurja in Gorenja, ki so v prejšnjem tednu dosegle najvišje ravni v zgodovini kotacije. (Delo, 14. sep. 2002, NB) | Takrat je mnogo borznih igralcev menilo, da so Savine delnice napačna naložba, zdaj pa so mnenje v pičlih dveh tednih spremenili. Delnice Save so namreč postale vroče žemljice. (Delo, 7. avg. 2004, NB)

⊙ Gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

íti kot vroče žemljice /ekspr.; primera, dov. **poiti/odlično se kaj prodaja**

Biodizel gre kot vroče žemljice. Podjetnik Jožef Jerič kot prvi in edini v Sloveniji že dve leti proizvaja biodizel iz ogrščice. (Delo, 18. jul. 2006, NB) | Takole je Grega Polončič pred tremi leti poziral za koledar Hokejske zveze Slovenije, ki je s fotografijami 12 reprezentantov poslal kot vroče žemljice. (Delo, 17. feb. 2004, NB) | Pred štirimi leti so olimpijci v Sydneyju poskrbeli, da se je o njih na dolgo in široko govorilo, ko je beseda nanesla na posteljne radosti. Četudi so zastoj dobili 50 tisoč kondomov, so ti poslali kot vroče žemljice, tako da so prireditelji zaprosili še za dodatnih 20 tisoč primerkov. (Delo, 19. jul. 2004, NB)

⊙ Gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

poíti kot vroče žemljice, gl. *iti kot vroče žemljice*.

postáti vroče žemljice, gl. *biti [kot] vroče žemljice*.

prodájati se kákor vroče žemljice, gl. *prodajati se kot vroče žemljice*.

prodájati se kot vroče žemljice /ekspr.; 3. os., primera/ *odlično se prodajati*

Prvi mož Rusije je poslal zmagovalcema telegram, v katerem jima »iskreno čestita za briljantno zmago«. Moskovski dnevnik, ki so se razpisali o prvi ruski zlati kolajni v Salt Lake Cityju, so se zadnje dni prodajali kot vroče žemljice ... (Delo, 14. feb. 2002, NB) | Leta 1962 je izdal in presenetil vse z albumom *Modern Country and Western Music*, ki se je prodajal kot vroče žemljice in na katerem je nanizal nekaj velikih uspešnic. Raya najbolje poznamo po uspešnicah, kot so *Hit the Road Jack*, *I Can't Stop Loving You*, *I Got a Woman* ... (Delo, 24. dec. 2005, NB) | Androjna pa je k temu pristavil, da je pri večini slovenskih vlagateljev še vedno najpomembnejši donos. Zato se nekateri produkti, ki imajo trenutno visoke donose, prodajajo kot vroče žemljice. (Delo, 10. jun. 2006, NB) | Še bolj vroče pa je v zadnjem času na področju fotografskih možnosti telefonov. Te naprave se na velikih trgih prodajajo kakor vroče žemljice, analitiki pa napovedujejo še naprej strmo rast. (Monitor, januar 2004, NB) | »Kje hudiča pa si dobila dvajset tisoč dolarjev?« »Moja knjiga se prodaja kot tople žemljice. (H. Fast–S. Oblak, Volilo, 1988, 271)

⊙ Gl. *prodajati se kot vroče žemlje*.

žēna

žēna hláče nōsi /iron.; pren./ *žena odloča, ukazuje, ima glavno besedo*; prim. **nositi hlače**

Hlače nosi ženska. »Odpovedali« vsi resni kandidati za

ministra. (Delo, 28. nov. 1998, NB) | Edina večja razlika, ki po novem zelene še loči od ostalih parlamentarnih strank, je torej v tem, da še vedno nimajo tipičnega predsednika in da v tridesetčlanskem svetu stranke po leipziškem kongresu ob komaj devetih moških hlače nosi kar 21 žensk. (Delo, 14. dec. 1998, NB) | »Danes, ko se ve, da pri marsikateri hiši nosi hlače ženska, se sliši čudno in nenavadno, da včasih ženska ni imela nobenih pravic ...« (Delo, 6. feb. 1999, NB) | V središču filma je odnos med tremi moškimi, a najmočnejši lik je ženska: Laura Linney, na koncu pravcata lady Macbeth. Ni dvoma, da nosi hlače. (Delo, 26. nov. 2003, NB) | »V Juventusu se mi dobro godi, zato še ne nameravam oditi,« je zatrdil 26-letnik, ki ga je še posebej raztogotila izjava Juventusovega predsednika Giovannija Agnellija, da v družini Zidane žena nosi hlače. (Delo, 3. maja 1999, NB)

◆ Frazem *žena hlače nosi* z različico *ženska hlače nosi* je nastal po krajšanju iz pregovorov *Kjer žena hlače nosi, mož redko dobro kosi*. *Kjer žena hlače nosi, si mož kruha prosi*. Drugi pregovor najdemo tudi v Plet. I, 269. Frazem *žena hlače nosi* v pomenu 'ima glavno besedo v hiši' omenja pri iztočnicah *hlače* J. Glonar, SSJ, 106. Še pred njim (tj. leta 1860) M. Cigale, I, 792, nem. *die Frau trägt die Hosen* prevaja s sle. *žena gospodari, hlače nosi*. Ustrezno nem. *die Hosen anhaben* naj bi bilo znano od 15. stol., predstavno sorodno *die Hosen anbehalten* 'ne pustiti si vzeti glavne besede v hiši' pa od leta 1700 (gl. H. Küpper, 360). Tu so moške hlače prispodoba moči, oblasti v hiši. Za nastanek pomena besedne zveze *nositi hlače* 'odločati, ukazovati, imeti glavno besedo' je značilen še nemški pregovor *Tisti, ki nosi hlače, ukazuje*. Povezan je z dejstvom, da so bile hlače v številnih evropskih državah dolga stoletja znamenje uživanja določenih privilegijev, ki so jih imeli moški v patriarhalni družbi. To nakazuje med drugim npr. hr. *imati gaće, nositi gaće* 'biti hraber, biti junak'. Da pa so povsod izjeme, kažeta tudi pregovora *Ni še vsak, ki nosi hlače, mož*. *Ni vsak v svoji hiši gospodar, ki hlače nosi*. Vsekakor pa hlače že same po sebi predstavljajo nekaj pozitivnega, kar je mogoče razbrati tudi iz nem. *die gute Hose anhaben* v pomenu 'biti v dobrem razpoloženju; dobre volje'. Frazem pojasnjujejo z dejstvom, da se dobre ali boljše hlače nosi ob praznikih, ko je dobro razpoloženje.

Slovenskemu *žena hlače nosi* samo vsebinsko ustreza star. angl. *the grey mare is the better horse* (dobesedno: 'izkušana kobilica je najboljši konj'). Sicer pa sestavina *žena* (*ženska*) izpada iz sestava frazema tako v sle. (gl. frazem *hlače nositi*) kot v

drugih jezikih, a se njihova vsebina navadno naša na ženske.

◎ angl. *so. š wife wears the pants (in sth.)*; češ. *nosit kalhoty*; *chodit v kalhotách*; fr. *porter la culotte*; *porter les chaussses*; "Madame à la culotte"; it. *la moglie porta i pantaloni*; nem. *die Hose anhaben*.

ženiti se

na róko se ženiti, gl. roka.

ženiti se pod marélo, gl. marela.

ženska

láhka ženska /ekspr.; pren./ *prostitutka*

Nato se je na nabrežju prikazala lahka ženska s soldatom. Bila je bleda, imela je kozav obraz in črne lase, nashlanjala se je na vojaka, podrsavala s čevlji in se zibala v bokih. (G. Flaubert, Bouvard et Pécuchet, NB) | Ali pa morda arhitektura lahkosti? Je mogoče potegniti vzporednico z izrazom lahka ženska? Kot nasprotje ženski – materi, ki skrbi za družino, je zvesta in za štedilnikom, natančno sledeča družbenim normam, ki ji predpisujejo tako mesto? (Delo, 8. apr. 2000, NB) | (Dve leti tega mi je Petra branila Dragico Korade in Emico Antončič, da je legitimno, če mi ne dovolujeta objavljati v sobotni prilogi Večera oz. mariborski literarni reviji Dialogi, ker sem pač »težek človek«. Pa sem jo vprašal, če bi se ji zdelo legitimno, če bi njeno hčerko vrgli iz vrta, ker bi se nekdo spomnil, da je ona »lahka ženska.«) (Delo, 19. jan. 2002, NB) | To pa na dolgi rok seveda ni možno ob enem samem moškem. Se pravi, da je »lahka ženska« načeloma poligamna, se pravi izkušana, taka, ki se hitro navduši nad moškimi čari in ni obremenjena z »dnevom potem«. Ja, a si moški ne želijo prav tega? (Viva, marec 2003, NB)

◆ Frazem *lahka ženska* temelji na prenesenem pomenu sestavine *lahek*: 'ki moralno ni neoporečen'. Ruski frazeologi ustrezno rus. *ženščina légkogo povedenija* razlagajo kot kalk po fr. *une femme d'un conduite légère* (gl. RF³, 220).

◎ češ. *lehká holka*; *lehká dívka*; *lehká žena*; *lehká ženská*; fr. *femme facile*; *femme légère*; nem. *ein leichtes Mädchen*; pol. *kobieta lekkich obyczajów*; *dziewczyna lekkich obyczajów*; rus. *ženščina légkogo povedenija*; *devica légkogo povedenija*; *osoba légkogo povedenija*.

sánjska ženska /ekspr.; pren./ *izredno lepa, dobra, idealna ženska*; sop.: **ženska svojih sanj**; prim.

sanjski moški

Nikogar da ni psihično ali fizično maltretiral, tudi potem ne, ko mu je žena priznala, da ima razmerje z Andrejem B. »Nisem ji zameril, osem let je bila moja sanjska ženska,« je v solzah razlagal obtoženec. (Delo, 17. jan. 2002, NB) | Zanj zagotovo ne moremo reči,

da je novost ali muha enodnevnica, če je zamišljena kot magnet za denar in teve gledalce. Je pa sanjska ženska tudi dekle, ki se povezuje s pridevniki nasmejana, iskrena, neposredna, zabavna in zvesta, ve, kaj bi pomenil moški njenega življenja, in ne prikriva teže besednih zvez medijska prepoznavnost in moja kariera. (Delo, 18. mar. 2006, NB) | Vedno je bila iskrena, zgovorna, prijazna in nasmejana, velikokrat pa se je izkazalo, da je tudi pametnejša od mnogih drugih. Vedno so (ste?) jo razglasili za najboljšo v vsaki stvari, ki se je je lotila – izbrana je bila za najlepšo med lepimi, izbrana je bila za najprivlačnejšo Playbojevo dekle, izbrali so jo za sanjsko žensko in bila je izvrsten model fotografov. (Jana 2007, št. 5, NB) | Označili so jo (tj. Claudio Cardinale, op. J. K.) kot sanjsko žensko: priljubljeno kljub zvezdništvu, lepo, duhovito in inteligentno. Lani je pri 65. letih na berlinskem filmskem festivalu prejela častnega medveda za življenjsko delo. (Delo, 15. jul. 2003, NB)

◆ Frazem *sanjska ženska* temelji na stopnjevalnih pomenih sestavine *sanjska*: tj. 'taka, ki si jo kdo predstavlja samo v sanjah, sanjsko lepa, dobra, skratka idealna.' Podobno bi lahko rekli tudi za frazem *sanjski moški*, tj. moški, ki naj bi imel idealne lastnosti. Na enaki predstavi kot frazem *sanjska ženska* temelji sopomenka *ženska svojih sanj*. **ženska hlače nosi**, gl. *žena hlače nosi*.

ženska môjih sánj, gl. *ženska svojih sanj*.

ženska svôjih sánj /ekspr.; pren./ *izredno lepa, dobra ženska*; sop.: **sanjska ženska**

Kmalu za tem sem se poročil, bil sem srečen in vse se je zdelo kot v pravljici – postal sem lastnik enega od najdragocenejših teniških rekordov, ob sebi sem imel žensko svojih sanj ... Ampak to je bila zgolj navidezna sreča. (Delo, 10. sep. 2002, NB) | »Po desetih letih v smučarskem cirkusu, ko sem bil vedno na poti, bi zdaj rad končno našel žensko svojih sanj,« je povedal lastnik treh olimpijskih odličij in s tem zaključil debato o svojem zasebnem življenju. (Delo, 5. jan. 1998, NB) | Ker je bil alarm, smo odšli domov. Bil sem že na poti, ko sem se na Mirju spomnil, da lahko grem tudi v kino – že petič ali šestič gledat Žensko mojih sanj, z Mariko Röck seveda. (Delo, 11. mar. 1999, NB)

◆ Gl. *sanjska ženska*.

žénski

žénski jók pa máčkine sólze, gl. *solza*.

žèp

biti brez ficka [v žèpu], gl. *ficek*.

brez belíča [v žèpu], gl. *belič*.

dèlati za svój žèp /ekspr.; ed., pren., tudi *delovati/ delati za svojo korist*

Gre za naša vodičko in vodiča ter vodiča iz Hrvaške. Ker so žensko prijeli v Kranju, moška pa v Kopru in Celju, je moč sklepati, da med seboj niso bili povezani in da so delali vsak za svoj žep. (Delo, 5. okt. 2001, NB) |

Alenka Pezdir je kot lastnica zasebnega podjetja preveč delala za svoj žep, saj si je v letih 1996 in 1997 prilastila kar okrog 21 milijonov tolarjev, so presodili na okrožnem sodišču. Ukvarjala se je z nepremičninskimi posli in s tako imenovanim finančnim inženiringom. (Delo, 24. jul. 2002, NB) | Župnija je za nekatere dejavnosti na otoku, predvsem gostinske, sprva iskala najemnike, a z njimi ni imela sreče: »Z gostinci so bile komedije. Vsi, kar smo jih imeli gor, so delali za svoj žep. Govorili so, da ne zmorejo najemnine. (Slovenske novice, januar–junij 2008, NB) | Kljub temu pa niso vsi pisci programov delovali v dobro človeštva ali pa vsaj za svoj žep. Zlate dobe varnosti podatkov je bilo konec že leta 1986, ko so se pojavili prvi računalniški virusi za PC-je, ki so sprožili »oborožitveno« tekmo med programerji. (Monitor, junij 1999, NB)

◆ Frazem *delati za svoj žep*, enako tudi *gledati [samo] na svoj žep* in *skrbeti za svoj žep*, temelji na prenesenem pomenu sestavine *žep*: ekspr. 'kupna sposobnost'.

◎ fr. *travailler pour sa poche*; nem. *in die eigene Tasche wirtschaften*.

delováti za svój žèp, gl. *delati za svoj žep*.

držáti fige v žèpu, gl. *figa*.

držáti figo v žèpu, gl. *figa*.

držáti róke v žèpíh, gl. *roka*.

glédati [samó] na svój žèp, gl. *gledati [samo] za svoj žep*.

glédati [samó] za svój žèp /ekspr.; pren., tudi *na/skrbeti le za svoje koristi*

Teh konvertitov ne obsoja. Množice Moldavcev so revne, pravi, oblastniki pa gledajo samo za svoj žep? »Država ne izpolnjuje svojih dolžnosti do državljanov. Čemu bi se torej ti držali zakonov države?« (Delo, 8. maja 2006, NB) | 5. sep. 2010 ... Bolje da na volitvah kandidira nekdo, ki je že nekaj naredil za druge, kot pa sami samopašni keckci, ki gledajo le za svoj žep. (Google, www.redbook.si/...) | Taki, ki imajo količkaj vesti, imajo zaradi svojega posla na grbi manjše grehe, kdor pa gleda samo na svoj žep, pa sigurno precej večje. (Google, www.iskreni.net/...)

◆ Gl. *delati za svoj žep*.

[globóko] poséči v žèp, gl. *globoko seči v žep*.

[globóko] séči v žèp /ekspr.; pren., dov. *poseči/ (veliko) plačati*

Ni zmožel opraviti z vsemi neprijetnostmi, zato se je umaknil. In morali so seči v žep, da so se ga znebili. (Jim Thompson, *Ženska*, da je kaj, NB) | Fanta nista bila pripravljena seči v žep in sta rekla, da sta brez denarja, nepridiprav pa tudi ni nameraval ostati praznih rok. (Delo, 16. maja 2000, NB) | Je pa pozabljena Benečija, je pa pozabljena Kanalska dolina itn. Tam, mislim, da bo treba še seči v žep in prispevati, ker drugače bodo ti ljudje v kratkem izginili. (Državni zbor RS, 19. izredna seja, 30. 1. 1998, NB) | Je pa pozabljena Benečija, je pa pozabljena Kanalska dolina itn. Tam, mislim, da bo treba

še seči v žep in prispevati, ker drugače bodo ti ljudje v kratkem izginili. (Delo, 5. okt. 1998, NB) | Če pa bi kakšen klub želel vendarle odkupiti Brazilčevo pogodbo, bo moral odslej še globlje seči v žep. Real bo svojega zvezdnika spustil le za 200 milijonov mark. (Delo, 4. feb. 2000, NB) | Tudi plodni sestanki Slovenskega alpskega smučarskega sklada (SASS) pretekli teden v Portorožu so nazorno odsevali uspešno zimo, saj so zadovoljni pokrovitelji brez pomislekov sprejeli na znanje izračun premij za dosežene rezultate, zaradi katerih bodo morali kar globoko seči v žep. (Delo, 22. maja 2000, NB) | To pa še ni vse, saj bodo morali zelo globoko seči v žep tudi zaradi povrnitve škode. Oškodovance so namreč opetnajstili za več kot 43 milijonov tolarjev. (Delo, 11. jul. 2000, NB) | Zaradi izkoriščanja prevladujočega tržnega položaja je moral najgloblje seči v žep švedski izdelovalec embalaže za tekočine Tetra Pak, a je leta 1991 plačal kazen, ki je ustrezala sedanjim 71 milijonom evrov. (Delo, 24. mar. 2004, NB) | Za prevoze in namestitve »odvečnih« v reprezentanci, pranje dresov in druge storitve morajo globoko poseči v žep. (Delo, 29. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *[globoko] seči v žep* temelji na prenesenem pomenu sestavine *žep*: ekspr. 'kupna sposobnost'. Ta pomen se je verjetno razvil na osnovi dejstva, da se je denar nekdanj prenašal predvsem po žepih, šele kasneje v denarnicah. Sestavina *globoko*, ki je lahko stopnjevana, tu nakazuje intenzivnost posega v kupno sposobnost.

◎ hr., srb. *[duboko] poseći u džep*; *[duboko] segniti u džep*; it. *pagare un occhiodella testa*; nem. *tief in die Tasche greifen*.

hodíti okóli ríti v žèp, gl. **rit**.

iméti káčo v žèpu, gl. **kača**.

iméti lúknjo v žèpu, gl. **luknja**.

iméti póln žèp [denárja], gl. *imeti polne žepe denarja*.

iméti pólné žèpe [denárja] /ekspr.; mn., pren., tudi ed. **poln žep/ imeti veliko denarja, biti bogat**

D. M., ki je sicer prijavljen v Sežani, se je iz igralnice odpravil z več kot 600 tisočaki v žepu in na bližnji Devovi ulici sta ga zaskočila maskirana neznanca z orožjem v rokah. Verjetno sta vedela, da ima polne žepe, in sta z grožnjami izsilila, da jima ga je tudi izročil. (Delo, 7. dec. 2000, NB) | Kajak in opremo je treba včasih privezati na oslov ali konjev hrbet in se peš odpraviti do več kilometrov oddaljene reke. Če imate bolj polne žepe, si lahko privoščite tudi letalo, ki vas bo odpeljalo do štarta avanture in prišlo po vas na njen cilj. (Delo, 19. feb. 1998, NB) | Američani bodo lahko te dni, tako kakor med žalovanjem za Ronaldom Reaganom, spet pozabili na strah pred teroristi in se vrnili v navidez zlato preteklost, ko so imeli polne žepe in želodce in tako malo skrbi, da so se lahko z vso vnemo posvečali spolnim dogodivščinam vrhovnega poveljnika. (Delo, 21. jun. 2004, NB) | Ta kriminalna dejanja imajo po-

sledice za šibko gospodarsko rast, za tisoče družin, ki so ostale brez zaposlitve, prazen proračun. Nekateri pa so imeli polne žepe. (Državni zbor RS: izredna seja, 31. 08. 2004, NB) | Počakala bo še leto dni, potem pa se bo odločila, kako in kje naprej. Prizna, da se je motila o Maročanih: »Mislijo, da biti Francoz pomeni polne žepe denarja. Njihova prijaznost je samo maska, v ozadju se skriva interes.« (Delo, 7. feb. 2005, NB) | »Ljudje so nemogoči. Ko slišijo, kdo smo, nam nemudoma zaso- solijo cene v prepričanju, da imamo polne žepe denarja. Šele zdaj vidim, kako krasno smo živeli v Avstraliji, in ljudem tam sporočam, da so fantastični,« trdi Damir, ki očitno išče nove sprave na južni polobli. (Delo, 10. maja 2003, NB) | Dvainšestdesetletni Ljubljčanec je v gostilni srečal neznanca in med popivanjem prevečkrat pokazal, da ima poln žep. (Delo, 21. maja 2003, NB) | Ko bo imel Oristide poln žep dolarjev, takrat bo Gregor razumel. Takrat, ko bo povabil njega in Martina in *tante* Onesio in vse druge v Storyville. (Drago Jančar, Posmehljivo poželjenje, NB)

◆ Frazem *imeti polne žepe [denarja]*, tudi *imeti poln žep [denarja]* temelji na prenesenem pomenu sestavine *žep*: ekspr. 'kupna sposobnost'. Ta pomen se je verjetno razvil na osnovi dejstva, da se je denar nekdanj prenašal predvsem po žepih, šele kasneje v denarnicah.

◎ hr., srb. *imati pune džepove*.

íti okóli ríti v žèp, gl. **rit**.

íti z lévo róko v dèsní žèp, gl. **roka**.

káča [je] v žèpu, gl. **kača**.

napólniti si žèpe /ekspr.; mn., pren./ *veliko zaslužiti, obogateti*

Pod eno streho nista mogli več prebivati, šli sta narezan in se jeli pravdati za premoženje. Pravda je tekla več let in se končala s tem, da so si doktorji napolnili žepe, Zalka in Malka pa vse zgubili, kar sta imeli. (J. Trdina, Pri pastirjih na Žabjeku, NB) | Vsem velikim besedam navkljub bogate bolj skrbi, da ne bi revni začeli uspešno ekonomsko tekmovati z njimi kakor pa njihova revščina. Oblastnike revnih držav praviloma bolj skrbi, kako bi si napolnili žepe, in manj, kako bi pomagali so- državljanom. (Delo, 22. okt. 2001, NB) | Korošci niso vraževerni in v glavnem niso verjeli, da bo s sončnim mrkom prišel tudi konec sveta. Tistim, ki nič nimajo, je tako vseeno; tistim pač, ki so si v tranzicijskih časih napolnili žepe in bančne račune in tudi na zunaj pokazali, da je socializem dokončno mrknil, oni pa uspeli, pa ne bi bilo ravno vseeno, če bi konec prišel prehitro. (Delo, 14. avg. 1999, NB) | V Evropi je naloga države jasna – da subvencionira resno umetnost, sploh v majhnih državah, ker je to edini način, da se umetnost ohranja. Ljudi v tranzicijski demokratiški oblasti ne zanima več umetnost, njih zanima predvsem, kako se bodo oblekli v Armanijevo obleko, kako si bodo napolnili žepe. (Delo, 18. dec. 2004, NB)

◆ Gl. *imeti polne žepe [denarja]*.

⊙ fr. *remplir ses poches; s'en mettre plein les poches; se remplir plein les poches*; hr., srb. *napuniti džep; napuniti džepove*; nem. *sich die Taschen füllen*; rus. *nabit' karman*.

okoli ríti v žep, gl. **rit**.

ostáti brez belíča [v žépu], gl. **belič**.

ostáti brez fícka [v žépu], gl. **fícek**.

plačáti iz svôjega žépa /ekspr.; pren., nedov. **plačevati/ plačati sam, s svojim denarjem**

Kar zadeva ponaredke, me ni mogoče pretenati. Nekajkrat vas nategnejo, ko ste še nedolžen, zaupljiv otrok, kot sem bil nekoč jaz, in morate nato plačati iz svojega žepa. Tako se naučite na sto kilometrov prepoznati ničvredno robo. (Jim Thompson, Ženska, da je kaj, NB) | Jure Zdovc je po podpisu predpogodbe s Panioniosom še za korak bližje Grčiji, čeprav se pogajanja z ljubljansko upravo o višini odškodnine, ki jo bo moral plačati iz svojega žepa, niso premaknila z mrtve točke. (Delo, 16. jun. 2000, NB) | Da je pošiljka Rdečega križa del pogajanj, so vedeli vsi, guvernerka Nasirije Barbara Contini pa je prav tako kakor premier Berlusconi zanikala trditve, da je Rim že izplačal veliko vsoto v zamenjavo za talce. Italijanski mediji so namreč namigovali, da je Berlusconi odkupnino plačal iz svojega žepa, šlo pa naj bi za pet ali celo deset milijonov evrov. (Delo, 23. apr. 2004, NB) | Nemci so bili doslej prepričani, da imajo vsi pravico do prvovrstne in poceni zdravstvene oskrbe, zdaj pa naj bi prispevke za zdravstveno zavarovanje pošteno zvišali že v začetku prihodnjega leta. Zelo verjetno pa tudi to ne bo zadostovalo in bodo morali v prihodnosti veliko več plačevati iz svojega žepa ali pa privoliti v dvorazredni zdravstveni sistem, boljši za tiste, ki ga lahko plačajo, in slabši za vse, ki tega ne morejo ali nočejo. (Delo, 13. sep. 2002, NB) | Ljudje so že začeli varčevati, saj jih je strah, da bodo morali za šolanje, bivanje, zdravje, starost vedno več plačevati iz svojega žepa. Zdi se, da je država zelo hitro nasledla nekaterim dobro plačanim monetaristom, češ da naši ljudje premalo trošijo, zato naj jih država načrtno začne spodbujati k zadolževanju in zapravljanju. (Delo, 21. nov. 2003, NB)

⊙ Frazem *plačati iz svojega žepa* temelji na prenesenem pomenu sestavine *žep*: ekspr. 'kupna sposobnost'. Sestavina *svoj* tu kaže, da kdo črpa iz lastne kupne sposobnosti, plačuje s svojim denarjem.

⊙ fr. *payer de sa poche*; hr., srb. *plačati iz svoga [vlastitog] džepa*; nem. *aus der eigenen Tasche bezahlen*.

poséči v žep, gl. **seči v žep**.

poznáti kóga/káj kot svój žep /ekspr.; primera/ **zelo dobro poznati koga, kaj**

Tridesetletna šampionka iz okolice Grenobla namreč pozna progo kot svoj žep, saj na njej tekmuje že trinajst let. (Delo, 8. dec. 2003, NB) | Ta nadarjeni bankir je frankofonec, »made in Europe«. Staro celino pozna kot

svoj žep. (Delo, 17. jan. 1998, NB) | Peti, Yvan Colonna, ki naj bi s strelji iz pištole opravil najbolj »umazan« del posla, je namreč še vedno na prostosti, skrit menda nekje v samotnem, težko dostopnem gorovju otoka, ki ga kot profesionalen kozji pastir pozna kot svoj žep. (Delo, 30. jun. 1999, NB) | Malce jo je zaneslo, vendar saj sta skupaj 18 let, pozna te kot svoj žep, teh sanj ji ne smeš vzeti. S teboj deli vse, posteljo, denar, ... (Google, med.over.net/forum...)

⊙ Primera *poznati koga/kaj kot svoj žep* je predstavnost zelo razvidna in temelji na dejstvu, da človek žep kot del oblačila, kamor pogosto sega, zelo dobro pozna, prav tako njegovo vsebino. Ruski frazeologi ustrezno rus. *znat' kak svoj karman* razlagajo kot kalk po fr. *connaître qch., qn. comme sa poche* (gl. RF³, 291). Namesto sestavine *žep* so v nekaterih jezikih sestavine, ki se nanašajo na druge dele oblačil ali obutev, npr. nem. *wie seinen eigenen Hosen kennen* in češ. *znát co jako své boty*.

⊙ angl. *to know so./sth. like the back of one's hand*; češ. *znát co jako své boty*; fr. *connaître qn./qc. comme sa poche*; hr., srb. *poznavati što, koga kao svoj (vlastiti) džep; poznavati što, koga kao vlastiti džep*; nem. *jmdn., etw. wie seine eigene Tasche kennen*; rus. *znat' kak svoj karman*.

príti okóli ríti v žep, gl. **rit**.

s káčo v žépu, gl. **kača**.

skrbéti [samó] za svój žep /ekspr.; pren./ **skrbeti za svojo korist**

Pretrpi se naposled enomerna surovost jetničarja, ki je prepričan, da uspešneje služi državnemu smotru, ako trpinči svoje jetnike. Navadimo se takisto na nepopisno slabo hrano; zakaj tudi dajatelj hrane ima vero, da najbolj pospešuje državne koristi, ako pri oskrbovanju jetnikov skrbi do skrajne mere za svoj žep. (Janez Mencinger, Moja hoja na Triglav, NB) | Toda, mar ne bi bilo pošteno in prav, da bi družba Elan del dobička vložila tudi v obnovo infrastrukture na skakalnicah pod Poncami, kjer so svetovna tekmovanja? Raje skrbijo samo za svoj žep, infrastrukturo na smučiščih pa naj obnavlja država. (Delo, 12. nov. 2003, NB) | Tudi razpisna dokumentacija daje slutiti, da v svoji nameri ne nameravajo iti do konca. V slovenski javnosti pa je vseeno završalo, saj smo v imenu nacionalnega interesa številne državne deleže in cela podjetja prodajali domačim menedžerjem, izkazalo pa se je, da ti skrbijo samo za svoj žep. (Mag, januar–december 2008, NB)

⊙ Gl. *delati za svoj žep*.

stískati fige v žépu, gl. **figa**.

stískati figo v žépu, gl. **figa**.

tíščáti fige v žépu, gl. **figa**.

tíščáti figo v žépu, gl. **figa**.

udárec po žépu, gl. **udarec**.

udariti koga po žepu /ekspr.; pren./ *finančno prizadeti koga*

Parlamentarna opozicija, zlasti krščanski demokrati, so recimo zagovarjali tezo, da mora Jospinova vlada, ki je lani udarila Francoze po žepu bolj, kot je bilo treba, državljanom z znižanjem davkov denar vrniti. (Delo, 11. feb. 2000, NB) | Aktualna vlada je morala znižati ceno dizelskega goriva, ker je tako preprečila stavko avtoprevoznikov, vendar na ta račun ni udarila po žepu drugih uporabnikov derivatov. (Delo, 7. okt. 2000, NB) | Voznica, doma je iz okolice Sevnice, je morala pihati, številčnica alkoskopa je »oživila« in se ustavila pri 2,99. Nesrečnica, ki so ji takoj začasno vzeli dovoljenje in ni smela več za volan, si bo verjetno za dolgo zapomnila svojo alkoholno pustolovščino, saj jo bo krepko udarila po žepu. (Delo, 23. avg. 2002, NB) | Z novim letom je namreč začela veljati nova uredba o taksi za ogljikov dioksid, ki prinaša za slovensko gospodarstvo novo obremenitev v višini 7 milijard tolarjev na leto. Ta uredba, zatrujejo v Termu, bo najbolj udarila po žepu prav energetskega intenzivna podjetja, ki bijejo hudo bitko za preživetje na evropskem trgu, kjer večina konkurentov te takse ne pozna. (Delo, 26. feb. 2003, NB) | Naš sistem, kakorkoli – mi je žal, da imamo takega, ga lahko označimo s prisposodbo ali pa z besedo – udari po žepu siromaka. Dejstvo je, da je to značilnost davkov. (Državni zbor RS, 31. redna seja, 27. 11. 2003, NB)

◆ Frazem *udariti koga po žepu* temelji na prenesenem pomenu sestavine *žep*: ekspr. 'kupna sposobnost'. Udarjanje, udarci po tej kupni moči finančno prizadenejo koga.

◎ hr., srb. *udariti koga po džepu; lupiti koga po džepu*; rus. *bit' po karmanu; udarjat' po karmanu. z lúknjo v žepu*, gl. *luknja*.

žerjavica

biti [kot] na žerjavici /ekspr.; primera/ *biti zelo vznemirjen, nestrpen*; sop.: **biti kot na iglah; sedeti kot na iglah; biti [kot] na trnih**

Mene je naravnost sram, da sem prisiljen pisati Vam še enkrat. Čakal bi sicer na odgovor, kolikor časa bi bilo treba, a sedaj sem na žerjavici. (I. Cankar, Lavoslavu Schwentnerju, Pisma II, NB) | Zdaj je spet na žerjavici: Railtrack je namreč tisti, ki je zaradi strahu pred morebitnimi novimi nesrečami, ki bi jih lahko kdo pripisal slabemu stanju železniške infrastrukture, ukazal omejiti promet. (Delo, 30. okt. 2000, NB) | »Res sijajen fant!« je nadaljeval po slovensko, dočim so njegove oči mežikale v porogljivem odobravanju, da sem bil kakor na žerjavici. (L. Adamič-S. Leben, Smeh v džungli, 1933, 154) | Ko ju je slišal Tušar, se je zganil, kot bi bil na žerjavici. (T. Svetina, Ukana II, 1967, 181)

◆ Gl. *kot na žerjavici*. Različico *sedeti kakor na žerjavici* omenja po Cigaletu že Plet. II, 959, J. Glonar (SSJ, 488) pa brez primerjalnega veznika: *sedeti na žerjavici*: nemirno, nestrpno. M. Cigale

(I, 877) pri iztočnici *Kohle* nemško primero *wie auf glühenden Kohlen sitzen* prevaja s slovenskima *sedeti kakor na iglah, na žerjavici*.

◎ bolg. *vàrtja se kato na žerava*; češ. *točit sa jako na obrtliku*; hr., srb. *biti kao na žeravici; sjediti kao na žeravici, vrtjeti se kao na žeravici; sedeti kao na ugljevlju*; mak. *se vrti kako na svrdle*; nem. [*wie*] *auf glühenden Kohlen sitzen; [wie] auf Nadeln sitzen*; pol. *kręcić się jak na szpilkach*; rus. *vertet'sja kak na [raskalënoj] skovorode; byt' kak na igolkah; sidet' kak na igolkah*; slš. *byt' ako na [žeravom] uhli; sediet' byt' ako na [žeravom] uhli*; ukr. *vertitysja jak na žaru*.

górek kot žerjavica, gl. *vroč kot žerjavica*.

hoditi za koga po kôstanj v žerjavico, gl. *kostanj*.

íti za koga po kôstanj v žerjavico, gl. *kostanj*.

kot na žerjavici /ekspr.; primera, prisl. *zv./ vznemirjeno, nestrpno*; sop.: **kot na iglah; kot na trnih**

Kralj mu je še naročil, naj se kmalu vrne, in ko je odšel, je bilo, ko da kralj Sulejman na žerjavici leži, kajti ljubezen do kraljične ga je mučila vse noči in dni. (Ljubzenske zgodbe iz tisoč in ene noči I, 1982, 130) | Dva dni je Ruth čakala kakor na žerjavici. (U. Sinclair – A. Petrišič, Petrole, 1955, 301) | ... in še na smeh jim ni šlo, ko so s pogledi iskali tepene potegone iz ponavljalne šole – le-ti pa so se v zavesti svoje krivde, čeprav ne natanko tiste in takšne, ki so jim jo naprtili, stiskali pri vratih zvonice in se prestopali kot na žerjavici. (M. Malenšek, Pojoči labodi I, 1970, 198–199) | Počutiti se kot na trnju (= na žerjavici). (E. Bojc, Pregovori, 1974, 219–220) | »Prosim, čigava je?« vpraša. Dvignili so se trije hkrati, le ženska v široko nabranem krilu se je začela presedati kot na žerjavici. (N. Lapajne, Tovariš 1971, št. 25, 26) | Če bi bil mahnil nazaj ali me odkrito razdražil, bi mi bilo to v olajšanje in opravičilo; toda cvrl me je počasi, da sem ležal pol noči kakor na žerjavici. (Ch. Dickens – O. Župančič, David Copperfield III, 1938, 46) | Moral ji je slediti, kimajoč pri tem njenemu opravičilu. Bil je, kakor bi stal na žerjavici. (M. Kranjec, Nekoč bo lepše, 1954, 52) | V tem primeru pa bi se Santerjev naslednik kar dvakrat znašel na žerjavici strasbourških poslancev; najprej maja, ko bi ga potrdil parlament dosedanje sklica, zatem pa še julija, ko bi skupaj z ekipo komisarjev dobil privolitev novoizvoljenih članov skupščine. (Delo, 23. mar. 1999, NB) | »Zvijaj se, zvijaj kakor gad na žerjavici. Pripoveduj bajke otrokom, izdajalec, ostudnejši si od blata in črvali!« (R. Murnik, Lepi janičar, NB)

◆ Primerjalna prislovna zveza *kot na žerjavici, kakor na žerjavici* je nastala po predstavi o bivanju, sedenju ali ležanju na žerjavici. V povezavi z glagolskimi sestavinami *biti, sedeti, stati, ležati* itd. se primerjalna veznika *kot, kakor* pogosto že izpuščata. V Plet. II, 959 je pri iztočnici *žerjavica* po Cigaletu navedena primera *sedeti kakor na*

žerjavici, pri Glonarju (SSJ, 488) pa že brez veznika *kot*: *na žerjavici sedeti*: nemirno, nestrpno. Gl. tudi *biti [kot] na žerjavici*.

pêči kot žerjavica /ekspr.; primera/ *zelo peči, skeleti* Zdelo se mu je, da dva kovačka neznansko hitita zabijati igle v koleno. Zbadalo ga je in peklo kot žerjavica. (J. Vipotnik, Petinštirideseto, 1979, 25) | Globoko sem zajel zrak in se potopil. Nisem mogel odpreti oči, v vodi je bilo nekaj, od česar so pekle kot žerjavica ... (S. Lem – N. Jež, Seneni nahod, 1980, 30)

♦ Gl. *kot na žerjavici, biti [kot] na žerjavici*.

poslāti kôga po kôstanj v žerjavico, gl. kôstanj. pošiljati kôga po kôstanj v žerjavico, gl. kôstanj. sêči za kôga po kôstanj v žerjavico, gl. kôstanj. sedêti [kâkor] na žerjavici /ekspr.; primera, tudi s *kot/ biti zelo vznemirjen, nestrpen*; sop.: *sedeti kot na iglah*

»Oh, pa bi jo vendar vzeli!« je dejala spet Gričarka. Ivan je sedel kakor na žerjavici, prepričan, da govore ti ljudje nalašč, zaradi njega, o njegovih zadevah. (F. Detela, Tujski promet, NB) | Ves ta čas je Ivanka sedela kakor na žerjavici, ne vedoč, kaj naj počne. (M. Kranjec, Predmestje, 1933, 147) | Ako je bila gospa Barbara tedaj zraven, je ves čas sedela kakor na žerjavici. (Z. Dąbrowska – F. Vodnik, Noči in dnevi I, 1961, 43) | Močivski Petruh je bil že nekaj dni tak, kot bi sedel na žerjavici. Nikjer ga ni držalo, nikjer ni našel miru in do dela ni imel nobenega pravega veselja. (L. Kuhar, Požganica, 1939, 8)

♦ Različico *sedeti kakor na žerjavici* omenja po Cigaletu že Plet. II, 959, J. Glonar (SSJ, 488) pa brez primerjalnega veznika: *sedeti na žerjavici*: nemirno, nestrpno. M. Cigale (I, 877) pri iztočnici *Kohle* nemško primero *wie auf glühenden Kohlen sitzen* prevaja s slovenskima *sedeti kakor na iglah, na žerjavici*.

vroč kot žerjavica /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo vroč*; sop.: **vroč kot ogenj**

Polde, danes sem tako vesel, da je malo manjkalo pa bi tisto kodrasto črnolasko spremil domov. In vso noč bi pri njej vasoval. Tako se je stiskala, ko sva plesala, in vroča je bila kot žerjavica. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Lazar drži njeno roko, ki je vroča kot žerjavica, in ji pazljivo gleda v obraz. (V. Mandelc, Jela, SG I, 1858, 11) | Bormimovič jo prime za desnico, s katere je rokovico slekla, čuti, da je gorka kot žerjavica in da se tresne kakor šiba. (V. Zarnik, Maščevanje osode, SG 1862, 382) | Le nikar se mi ne izvijaj. Ti čisto dobro veš, da je ta tvoj smeh zame kot žerjavica na dušo. Če bi me imela količkaj rada, bi tega ne bilo. (F. S. Finžgar, Razvalina življenja, NB)

♦ Primera *vroč kot žerjavica* je predstavno zelo nazorna in prvinska, saj izhaja iz izkušenj davnih prednikov, ko so ti začeli uporabljati ogenj. V zvezi s tem je tudi naslednji navedek: Morda jih ogenj na prostem spominja na junaštva dav-

nih prednikov in v njih zbudí lovski nagon? Na piknikih požrtvovalno in brez negotovanja čistijo rešetke in se spopadajo s plameni, ki ves čas uhajajo izpod nadzora, oči pa jim pri tem žarijo kot žerjavica, ki jo tako vneto razpihujejo. (Delo, 13. jul. 2004, NB)

za drúge pobírati kôstanj iz žerjavice, gl. kôstanj.

žéti

žéti sadôve svôjega déla, gl. sad.

žgánc

govoríti, kot bi imél žgánc v ústih /ekspr.; mn., primera/ *govoriti nerazločno, nerazumljivo* Spomnila se je tudi, da je Jože priporočal Železniku, ki je pripravljaval program od odkritju spomenika, naj je ne jemlje za napovedovalko, ker govori, kot bi imela žgance v ustih. (Tone Partljič, Problemi 1964, št. 23, 1093) | ... Četrta je pri hoji poskakovala kakor Mlinarjeva kobila, peta je govorila, kakor bi imela žgance v ustih. (J. Bračič, Zaprta vrata, 1945, 79) | A medtem je ves čas nekaj gotal in požiral, kot bi imel žganec v grlu. (Stevenson – Holeček, Otok zakladov, 17)

♦ Primera *govoriti, kot bi imel žgance v ustih* temelji na dejstvu, da s polnimi usti ni mogoče razločno ali sploh govoriti, še manj z žganci v ustih. Omenja jo že Plet. II, 949 – *momlja kakor bi žganec v ustih imel*, er spricht, wie wenn er Klöße im Munde hätte, Cig.; za njim J. Glonar (SSJ, 488) brez razlage pri iztočnici *žganec*: *govori, kakor bi imel žgance v ustih*. Pleteršnik citira Cigaleta, I 867, ki nemško er spricht, wie wenn er Klöße im Munde hätte razlaga s slovenskim *momla, da ga ni razumeti, kakor de bi imel žgance v ustih*.

letéči žgánci /nar.; mn., pren./ *ocvrti, pohani piščanci* Kuharica jim [trnovskim čolnarjem] je morala ocvreti še piščance in tem, »pohanim piščancem«, so rekli »leteči žganci«. (D. J. Ovsec, Teleks, 22. 12. 1988, 44) | V tej gostilni so pričakovali trnovski čolnarji ob ponedeljkih, sredah in petkih ladje, zajtrkovali pa so rake, ocvrte piščance, ki so jim rekli leteči žganci, in vino. (Nedeljski dnevnik, 10. 4. 1983, 28)

♦ Frazem *leteči žganci* izhaja iz zelo izvirnega poimenovanja znane in priljubljene jedi. Sestavljena *leteči* tako ponazarja poreklo ocvrtih piščancev, ki živi lahko letijo, medtem ko so *žganci* kot pogosta in tipično slovenska jed tu prisposodba za priljubljeno jed sploh. V zvezi s tem posplošenim pomenom gl. še frazem *[morati] pojediti še precej žgancev* in rek *spanec je boljši kot žganec*.

[móratí] pojedíti šé precéj žgáncév /ekspr.; mn., pren., tudi *mного, nekaj/ morati postati precej starejši, močnejši*

»Gre predvsem za psihologijo, vedenje v vodi, zavest o

odgovornosti v ključnih trenutkih,« ocenjuje slovenski kapetan in za zadnjo predstavo proti Hrvaški pohvali Janeza Grašiča, najstnika iz kranjskega kluba, ter Andrijo Šuliča, ki se je odrezal na braniškem mestu, na katerem slovenski vaterpolo nedvomno pogreša več »baze«. A tudi omenjena igralca bosta morala »pojesti še precej žgancev« na poti k vidni vlogi tako pri klubu kot tudi reprezentanci. (Delo, 7. sep. 2006, NB) | »Kje jo bosta preplezala?« »Tam, kjer je niso preplezali ne Trentarji ne Nemci.« Komačev smeh je bil jedek. »Najbrž bo dotlej steklo še precej vode in precej žgancev bosta še pojedla ...« (T. Svetina, Stena, 1973, 47) | Še bo nekaj vode preteklo, preden bo on kaj postal. Še boš moral pojesti mnogo žgancev, da boš to dosegel. (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 154) | Do mene se je obnašal, češ, ti boš pa še pojedel nekaj žgancev. Včasih je te žgance tudi naglas zinil. (P. Zidar, Pišem knjigo, 1974, 19)

◆ Frazem [morati] pojesti še precej žgancev temelji na dejstvu, da morajo odraščajoči otroci količinsko dovolj izdatno in tudi kakovostno ustrezno jesti, če želijo doseči ustrezno višino in biti ustrezno raščeni in umsko razviti. Žganci tu pomenijo posplošeno kakovostno izdatno in nasitno jed, tipično za slovensko okolje. Na enaki predstavi temelji rus. *malo kaši el* (dobesedno: (pre)malo kaše je jedel) v pomenih šalj., iron. 'fizično slab, mlad' in 'neizkušen, ne dovolj seznanjen s čim', pri čemer je spet uporabljena tipična vseljudska jed kaša.

spánc je **bóljši** kot **žgánc**, gl. *vedeti, kdaj je čas za spanec in žganec*.

védeti, kdáj je **čas** za **spánc** in **žgánc**, gl. *čas*.

žgáti

žgáti kot **ógenj**, gl. *ogenj*.

žid

véčni žid /knj.; bibl./ *nemiren, išoč, večno nezadovoljen človek*

Doktor Pipec. Prijel se ga je (tj. drugi pridevek, op. J. K.) zato, ker so njegovi neutrudni sovražniki vselej in povsod vedeli tako zasukniti, da mu je bilo v kratki dobi pobegniti iz vsakega kraja božje zemlje, kjer se je koli pripravljaj gnezdo nanašati in s svojim imenom poiskati si veljave. Kar je večni Žid med človeki, to je bil on med doktorji. Bežal je od vasi do vasi, od mesta do mesta, od dežele do dežele. (Fran Levstik, Sveti doktor Bežanec v Tožbanji vasi, NB) | Tako kot doma, ko sem čakal na skrivnost in je nisem dočakal, ker sem prej odšel. Večni Žid, popotnik od ene do druge banke, iskalec številke, ki odpira vrata bančnega avtomata. In z izkušnjo z druge strani zemeljske oble, kjer se je zamenjava številke zgodila pred mojimi očmi v pol minute – toliko da sem odtipkal novo številko, potem so kartico potegnili skozi aparat in je bilo. (Delo, 13. jul. 2002, NB) | Če so za

antisemitizem sprva obstajali teološki razlogi, so se jim kmalu pridružili še ekonomski. Shakespearov Shylock je tipična stereotipizirana podoba Žida, ki ni imel kaj prida opraviti z resničnostjo, a je kot lik v evropski zavesti prevladoval nekako do 19. stoletja, ko ga zamenja Ahasver, večni Žid. Ahasver, čevljar, ki ni dovolil Kristusu, da bi se med potjo na Golgoto spočil pred njegovo hišo in mora zdaj za kazen do sodnega dne bloditi po svetu, se je pojavil prav v času, ko so bili sprejeti zakoni, ki so Žide izenačili z drugim prebivalstvom. (Delo, 14. jan. 2003, NB)

židan

bíti židane vólje, gl. *volja*.

žila

kri je zastála kómu v žilah, gl. *kri*.

kri je zledenéla kómu v žilah, gl. *kri*.

kri ledení kómu v žilah, gl. *kri*.

kri vrè kómu [v žilah], gl. *kri*.

kri zavrè kómu [v žilah], gl. *kri*.

žilica

iméti pésníško žilico, gl. *imeti umetniško žilico*.

iméti umétníško žilico /ekspr.; ed., pren./ *biti umetniško nadarjen, imeti smisel za umetnost*

Tako kot je bila pretresena Cita, je bil pretresen tudi Albert. Oče mu je vedno govoril, da je mama umrla, da ga je še prej zapustila, in da je edino, kar je bilo vredno z njene strani, le to, da je imela umetniško žilico. (Sonja Koranter, Čebelji roj, NB) | »Čeprav moja otroka in tudi jaz kar precej časa prebijemo na teh vozilih, je bila to zame čisto nova izkušnja. Nisem si mislil, da bom kdaj s svojim vozniškim znanjem ustvarjal celo slike, in nisem vedel, da imam tudi umetniško žilico,« se je pošalil »Schumi«, čigar umetniško stvaritev bodo – tako kot štirikolesnik – prodali v dobrodelne namene. (Delo, 22. jun. 2005, NB) | »Že pred leti sem začel pisati besedila. S prijatelji smo naredili demo posnetek in upam, da ga bom nekoč posnel tudi v pravem snemalnem studiu,« je dejal Klemen, ki ima še drugačno umetniško žilico. Je zelo spreten risar. (Jana 2007, št. 32, NB)

◆ Frazem *imeti umetniško žilico* temelji na sestavini *žilica* v pomenu ekspr., s prilastkom 'dar, sposobnost'. Prilastkovna sestavina *umetniška* tu določa, kakšna sta ta dar in sposobnost. Podobno npr. tudi frazem *imeti pesniško žilico*. Frazemu *imeti umetniško žilico* ustrezni nemški izraz se glasi *eine künstlerische Ader haben*. Gl. tudi *imeti žilico za kaj*. Sestavina *umetniška žilica* se lahko povezuje še z drugimi glagoli, npr. *odkriti umetniško žilico*.

iméti žilico za káj /ekspr.; ed., pren./ *imeti dar, sposobnost za kaj*

Sodeč po predstavah na zadnjih tekmah pa je to starosta naše reprezentance Rolando Pušnik. A Tiselj ponavadi ima žilico za presenečenja ... (Delo, 19. jan. 2004,

NB) | Sredi petdesetih je Cvirn zaposlil kot dnevnega portirja Miloša Jovanoviča. Ta je bil v drugi polovici prejšnjega stoletja najzvestejši kronist dogajanja v mogočnem hotelu. Imel je »žilico« za znane ljudi. (Delo, 19. maja 2005, NB) | Analizirajte, koliko nepremičnin je na Primorskem v lasti »vikendašev«. Eden ali več premetencev, ki imajo žilico za hitro bogatenje in ponujajo usluge pri takih prodajah, se lahko tako (kakor navaja SOVA) organizirano dogovarja s tujci. Naloga Sove pa je, da najde take tičke, ki poskušajo razprodati našo zemljo, in jih da v postopek. (Delo, 3. nov. 1998, NB) | Obisk legendarnega košarkarja Kareema Abdul-Jabbarja pri študentih UCLA je izzvenel v obilici sme-ha, potem ko je nekdanji superas pokazal, da ima žilico za komične scene. (Delo, 18. jun. 2007, NB)

◆ Frazem *imeti žilico* za kaj temelji na sestavini *žilica* v pomenu ekspr., s prilastkom 'dar, sposobnost'. Predložnozvezna sestavina za kaj določa, na kaj se nanašata ta dar in sposobnost. Ustrezni nemški frazem je *eine Ader haben*. Ta naj bi temeljil na starem ljudskem verovanju, da so kri in s tem tudi žile, po katerih se pretaka, v nekakšni povezavi z bistvom ljudi.

odkriti umetniško žilico, gl. *imeti umetniško žilico*.

Živ prid.

báti se kóga/česa kàkor živega ôgnja, gl. **ogenj**.

báti se kóga/česa kàkor [živega] vrága, gl. **vrag**.

báti se kóga/česa kot vrága, gl. **vrag**.

báti se kóga/česa kot [živega] vrága, gl. **vrag**.

bíti kàkor živo srebró, gl. **srebro**.

bíti [šè] v živem spomínu, gl. **spomin**.

bíti živ in zdráv, gl. *živ in zdrav*.

kàkor živo srebró, gl. **srebro**.

kot živa legénda, gl. **legenda**.

kot [živi] vrág, gl. **vrag**.

kot živo srebró, gl. **srebro**.

ne báti se živega vrága, gl. **vrag**.

ostáti [šè] v živem spomínu, gl. **spomin**.

ostáti živ in zdráv, gl. *živ in zdrav*.

pazíti se kóga/česa kàkor živega ôgnja, gl. **ogenj**.

svój živ(i) dán ne vídeti kóga/česa, gl. **dan**.

[vsè] svôje žive dní, gl. **dan**.

Živ in zdráv /ekspr.; dvojč., v povedni in prilastkovni rabi/ *srečno živ in dobrega zdravja*

»Nič se mu ni zgodilo, zdrav je,« je rekla Tilda odločno. Popolnoma jasno je vedela in čutila, da je živ in zdrav. Nečesa drugega se je ona bala, hujšega ... (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | »Jelovice ne kupujem za nikogar. Če mi bo uspelo, ne bo več naprodaj, dokler bom živ in zdrav,« je pojasnil Starman. (Delo, 6. feb. 2007, NB) | Na kraj dogodka so prišli možje v modrem, ki so kmalu ugotovili, zakaj so zapele pesti – močno vinjeni moški je bil namreč prepričan, da je turist povozil njegovo ženo. Policisti in žena, ki je bila seveda živa in

zdrava, so srboriteža s plačilnim nalogom poslali počivat. (Delo, 18. 5. 2009, NB) | Le po naključju je ostal živ in zdrav, tudi vera mu ni pomagala, ker ni veren. »V ječi si od vseh zapuščen, tudi od vere, nič drugega nimaš kot svoje ranjeno telo in bolečine. (Delo, 19. avg. 2005, NB) | Drama, ki se je konec tedna razpletala v Novotrojicku pri Orenburgu, se je končala tragično in srečno hkrati. Umrli so trije ljudje, toda talca ugrabitelja – 71-letni upokojenec in njegov sedemletni vnuk – sta ostala živa in zdrava. (Delo, 10. mar. 1998, NB) | Boris Kerimbajev je zaradi svoje neustrašnosti zelo hitro postal glavna tarča afganistanskih mudžahidov. Pokojni Ahmad Šah Masud je za njegovo glavo takrat ponujal kar milijon dolarjev nagrade, toda Kara major se je kljub tako mamljivi vsoti po dveh letih bojevanja živ in zdrav vrnil med svoje domače. (Delo, 12. okt. 2001, NB) | V novo iskanje so se združili gasilci zgornjesavinjskih društev, vendar jim kljub temeljitemu česanju terena pogrešanega ni uspelo najti, zato so akcijo v trdi temi prekinili. Toda mladenič je v večernih urah živ in zdrav telefoniiral svojemc ter povedal, da je med sestopom s planine zašel, nato pa poiskal pomoč v prvi pastirski koči. (Delo, 30. jul. 2002, NB) | Povprašal je po njenih starših in lahko mu je odgovorila, da ju je še prejšnji večer videla živa in zdrava, kar je povzročilo, da se je počutila skrajno spodobno, kot da bi bilo v njenem samotnem pohajanju po lincolnshirski podeželski cesti pravzaprav nekaj nesposodbnega, nekaj klateškega, kot da bi potrebovala pečat dostojnosti: tako sta se prisrčno razšla. (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB)

živ křst, gl. **krst**.

živa dúša, gl. **duša**.

živa enciklopedíja, gl. **enciklopedija**.

živa legénda, gl. **legenda**.

žive hráste postávljati, gl. **hrast**.

žive hráste stávití, gl. **hrast**.

živi hrást postávití, gl. **hrast**.

živi hrást stávití, gl. **hrast**.

živi vrág, gl. **vrag**.

živo srebró se je dvígnilo, gl. **srebro**.

živo srebró je pádlo, gl. **srebro**.

živo srebró se je povzpélo, gl. **srebro**.

živo srebró se je spustílo, gl. **srebro**.

živál

králj živáli, gl. **kralj**.

živec

bíti jeklénih živcev, gl. *imeti jeklene živce*.

bíti na kóncu z živci, gl. **konec**.

bíti želéznih živcev, gl. *imeti železne živce*.

ígra z živci [kóga], gl. **igra**.

igráti se z živci kóga /ekspr.; mn., pren., dov. **poigrati se /lahkomiselno, neresno razburjati, vznemirjati koga** Jevgenij Kafeljnikov je kar precej let napovedoval slo-

vo od teniške karavane in zdaj naj bi bilo to vendarle dokončno, odločitev o tem, s čim si bo pa poslednjem krajskem dnevu, pa ni bila niti najmanj presenetljiva. Zmagovalca dveh turnirjev za grand slam in olimpijskih iger 2000, ki se je s popolnoma nepredvidljivo igro pogosto igral z živci svojih privržencev, se je pač že davno oprijel sloves kockarja in posledje bo Rusov paradni šport – poker. (Delo, 22. nov. 2004, NB) | Nogometiški Maribora se še naprej igrajo z živci navijačev, ki imajo res veliko potrpljenja ob spremljanju njihovih iger. Ti so v desetih tekmah osvojili 10 od možnih 30 točk, kar še dodatno potrjuje, kakšna nogometna kakovost je zbrana v Ljudskem vrtu. (Delo, 29. okt. 2007, NB) | Pravkar sem dobil na mizo prečiščen dnevni red 20. seje in kljub temu, da je bilo obljubljeno, da bo to tako popravljeno, kot smo predlagali. Ne. Pa kdo se igra z živci poslanca? (Državni zbor RS: 20. redna seja, 22. 03. 2000, NB)

iméti dóbře živce /ekspr.; mn., pren./ *biti psihično zelo trden*

Nehote je govorila čisto potihem. »Jaz vem, da imam dobre živce ali pa sem jih vsaj imela do pred kratkim, ampak to ozračje ima nekaj takega v sebi, da te zvije, če se še tako upiraš.« (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB) | Za začetek dve, si rečem, pograbil desko in jo mahnem za Lukom, svojim inštruktorjem v Kranjski Gori. »Upam, da imaš dobre živce,« se mu malce kislo nasmehnem. (Delo, 23. feb. 2000, NB) | Direktor Državne opere Ioan Holender me ceni, ker vidi, da imam izredno dobre živce in znam rešiti predstavo od danes zjutraj do zvečer. In to predstavo, ki je nisem še nikoli pel. (Delo, okt. 2001, NB)

© angl. *to have steady nerves*; fr. *avoir les nerfs solides*; hr., srb. *imati dobre živce*; nem. *gute Nerven haben*.

iméti jekléne živce /ekspr.; mn., pren./ *biti psihično zelo trden*; sop.: **imeti dobre živce**; **imeti železne živce**

V odločilnih trenutkih, ko je bilo v skorajda nemogočih tekmovalnih razmerah vsem težko, je namreč pokazal, da ima jeklene živce, pogum in predvsem zaupanje v svoje lastnosti, ki jih imajo le pravi šampioni. (Delo, 16. jul. 2001, NB) | Najhuje je bilo, ko mi je zdravnik rekel, da ni več druge možnosti, kot da grem na operacijo. V enem letu so mi dvakrat operirali Ahilovo tetivo, in če tedaj ne bi imel jeklenih živcev, volje in ljudi okoli mene, bi že odnehal. (Delo, 2. feb. 2005, NB) | Zasuk seveda ni nepričakovan. Španski »jezdec« namreč slovi po svojem izrednem občutku za »drsenje« po razmočenem asfaltu, v Jerezu pa je potrdil tudi, da ima jeklene živce. (Delo, 3. maja 2004, NB) | Na US Opnu je najbližjega zasledovalca ugnal za 15 udarcev, kar je največja razlika v zgodovini turnirjev za grand slam, na British Opnu je konkurenco odpihnil s »samo« osmimi udarci prednosti, a z rekordnim rezultatom 19 pod parom igrišča, na prvenstvu PGA pa je potrdil, da je poleg mirne roke tudi jeklenih živcev. (Delo, 8. jan. 2001, NB) | Vse njegove darove, od izjemnih telesnih

sposobnosti do nadčloveške energije, od neupogljivega tekmovalnega duha do jeklenih živcev moramo pripisati temu razvrednotenemu svetu, ki je pač v sebi samem rodil svojega mojstra in obvladovalca. (Marjan Rožanc, O svetlobi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Če bom sklenil posel za Barneyja McCarthyja, me bo z veseljem vzela vsaka agencija na Irskem. Samo teden dni jeklenih živcev, Ria, pa bova tam. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) © angl. *to have nerves of steel*; hr., srb. *imati železne živce*; *imati dobre živce*; it. *avere i nervi d'acciaio*; *averi i nervi saldi*.

iméti železne živce /ekspr.; mn., pren./ *biti psihično zelo trden*; sop.: **imeti jeklene živce**

Da Rus, ki je v torek praznoval 26. rojstni dan, vendarle premore tudi veliko čustev in ima železne živce, je pokazal v pol ure pogovora z ruskimi novinarji, ki so se proti koncu vendarle umirili in novemu svetovnemu prvaku, ki ga je iz njihovih krempljev prišel reševati trener Oleg Vasiljev, stisnili roko. (Delo, 26. mar. 2004, NB) | Drnovšek je zaradi njega večkrat potarnal. Vendar ga je obdržal v ekipi, ker je imel železne živce, ker mu je nekatere pomembne zadeve preprosto odvezel in jih vodil sam (EU, Hrvaška) in ker mu je Rupel prišel prav pri sredinjenju stranke, tem za Drnovška zelo pomembnem projektu. (Delo, 20. apr. 2004, NB) | Če bi le mogel, ne bi dal prednosti nobenemu od Italijanov. Vendar se ne morem načuditi, kako železnih živcev je Rossi. Ko se zdi vse izgubljeno, se zrine z glavo skozi zid. (Delo, 22. sep. 2001, NB) | Milošević je v tem spreten: mešanica demagogije, kratkih stavkov, političnih parol, cinizma in osebnih napadov v današnjem svetu, ki mu utrip meri televizija, deluje izjemno učinkovito. To se je videlo tudi v »dvoboju« Mesič – Milošević, v katerem je bil Mesič kljub duhovitosti, bogatim političnim izkušnjam in železnim živcem večkrat stisnjen v kot. (Delo, 9. nov. 2002, NB)

© angl. *to have nerves of steel*; hr., srb. *imati železne živce*.

íti na živce kómu /ekspr.; mn., pren./ *dražiti, povzročati nejevoljo*

Vratarji so tudi za ta dan dobili navodilo, naj nas pregledajo. Ti pregledi so mi šli zmeraj na živce, poniževali so me ali žalili. Samo zato, da bi jim napravil svinjarijo, bi kdaj odnesel iz tovarne kak kos. (Drago Jančar, Kristof, NB) | Zato mi ni nič lepo, da sem Cigan! Ampak mi gre to že pošteno na živce! Halgato je premišljeval te njegove besede. (Feri Lainšček, Namesto koga roža cveti, NB) | Že zdavnaj ji je povedala, da ne bo posedala pred hišo, predvsem pa ne vsem na očeh. Darjino razkazovanje ji je šlo pošteno na živce. »Grem,« ji je rekla, »pripdem pravočasno, da te izročim novemu možu.« (Sonja Koranter, Divja rasa in Škratna vdova, NB) | Francoski igralec Gérard Dépardieu, ki snema nov film za Disneyjevo družbo, je tako kot rojaki mnenja, da hoče svetu zavladati ameriška kultura. »Včasih mi gredo prav na živce, ker hočejo vse nadzorovati in o vsem odločati. Današnji film je postal industrija, ki ji vladata denar in

– Američani,« je izjavil na tiskovni konferenci v Varšavi, kjer je prejel nagrado za najboljšega tujega igralca. (Delo, 13. jan. 2000, NB)

© nem. *jmdm. auf die Nerven fallen; jmdm. auf die Nerven gehen.*

izgubiti živce /ekspr.; mn., pren./ *razburiti se*

Šel sem v recepcijo in moram priznati, da sem nekoliko po nepotrebnem izgubil živce. Zakričal sem na tistega človeka v recepciji, tam za pultom, da mi je tega dovolj, da ne bom neprenehoma prenašal neznanecv v svoji hotelski sobi. (D. Jančar, Severni sij, NB) | Zvižaja je v tem, da se ne sprijaznimo z bedarijami cehovskega sistema. To je napravil tudi Bill Gates, sicer bi ostal na Harvardu in postal skoraj-dober matematik. To je napravil tudi Kapor, ko je naredil 1-2-3, zdaj pa je izgubil živce in plačuje davek čustvom. (Robert X. Cringely, Naključni imperiji, NB) | Verjetno najpomembnejša evropska zbirka severnoameriške literature in kulture undergrounda (40.000 knjig in bogata zbirka fotografij, revij, pisem, magnetofonskih trakov in rokopisov) bi bila skoraj končala v ognju, ker je njena lastnica Fernanda Pivano izgubila živce. Deset let je iskala knjižnico, ki bi ji lahko podarila svoj zaklad, vendar nobena ni pokazala zanimanja. (Delo, 20. mar. 2004, NB) | »Robe« je bilo toliko, da sta morala podreti zadnje sedeže. Ko sta se okrog dveh zjutraj peljala proti Domžalam, je nasproti pripeljal policijski avto, kar je bilo dovolj, da sta nepridiprava izgubila živce. (Delo, 5. jul. 2002, NB) | Razvoj dogodkov bi bil potem zelo nepredvidljiv. Amerika bi lahko do konca izgubila živce in uporabila silo še proti komu, morda še veliko bolj brezobzirno kot proti talibom. (Delo, 13. okt. 2001, NB) | Predsednik zbornice pa kljub narejeni mirnosti izgublja živce; zaveda se namreč, da se mu zaradi naraščajočega nezadovoljstva glasnih članov trese predsedniški stolček bolj kot ministru. (Delo, 5. apr. 2002, NB) | »Ali je spal ali pa je bil z mislimi povsem drugje,« je bil brez dlake na jeziku Montoya. Kakorkoli že, s takšnimi izjavami Kolumbijec, ki očitno vse bolj izgublja živce, škodi zgolj samemu sebi. (Delo, 6. apr. 2006, NB)

© angl. *to lose one's temper*; hr., srb. *izgubiti živce; gubiti živce*; nem. *die Nerven verlieren; jmdm. gehen die Nerven durch.*

izgubljati živce, gl. *izgubiti živce*.

jekléni živci, gl. *imeti jeklene živce*.

obdržati mirne živce /ekspr.; mn., pren./ *ne razburiti se, ne vznemiriti se*

»Blaugrana se ne more primerjati z Zlatorogom. Sicer pa smo to sezono že igrali v bolj vročih dvoranah,« je Kokšarov prepričan, da bo njegova ekipa obdržala mirne živce, kot jih je ob zmagi v osmini finala v Szegeđu in v četrtfinalu v Lemgu. (Delo, 8. apr. 2005, NB) | V 1. nizu je zaostajala z 18 : 20, a ga na koncu dobila. Po izenačenju na 1 : 1 v nizih, je v 3. nizu kljub vodstvu z 20 : 16, kasneje je Dermastija izenačila, obdržala mirne živce in zmagala na razliko. (Delo, 14. mar. 1998, NB) | Mladi selektor (41 let), ki ga Kolumbijci po uvo-

dnem porazu že »žagajo«, je po izključitvi Asprille namreč napovedal vojno tudi najboljšemu kolumbijskemu strelcu Leiderju Preciadu, za predsednika kolumbijske nogometne zveze pa je bilo to že preveč. Selektorja je opozoril, naj obdrži mirne živce in premisli, če bi se z Asprillo lahko pobotala še predno bo njegovo moštvo izpadlo. (Delo, 20. jun. 1998, NB) | »Ko me je v zadnjem krogu prehitel Rossi, sem mislil, da je mojih sanj konec. Vendar pa sem k sreči obdržal mirne živce in se ob prvi priložnosti spet prebil v vodstvo,« pa se je zmage veselil Italijan Loris Capirossi. (Delo, 28. jun. 1999, NB)

© nem. *die Nerven behalten.*

ohrániti mirne živce /ekspr.; mn., pren./ *ne razburiti se, ne vznemiriti se*

Dobro mi je šlo na osnovni liniji in pri mreži, nenazadnje sem v petih nizih le dvakrat izgubil servis. Hkrati pa je Mark igral še bolje. Celo srečanje je odlično serviral in tudi v najbolj odločilnih trenutkih ohranil mirne živce. (Delo, 31. maja 2000, NB) | Midaugas Žukauskas, košarkar Uniona Olimpije: »Vso tekmo smo lovili priključek z Novomeščani, ko pa smo jih ujeli, smo ohranili mirne živce in zaslužno zmagali. (Delo, 9. apr. 2001, NB) | Če ste komitent Nove Ljubljanske banke in imate danes nujen popravek v banki, vam svetujemo, da ohranite mirne živce. Lahko se namreč zgodi, da se bodo tudi danes pojavile težave pri delovanju računalniškega sistema banke kakor včeraj med 9. in 11. uro dopoldne. (Delo, 3. jul. 2003, NB) | »Jaz blazno malo gledam poročila, če pa kaj gledam, so pa to BBC News, ali pa CNN, ali pa BBC World. Naših poročil pa res več ne gledam, zato ker hočem ohraniti mirne živce. (Mladina 2006, št. 04, NB)

poigrati se z živci kóga / ekspr.; mn., pren., nedov.

igrati, poigravati se/ lahkomiselno, neresno razburiti, vznemiriti koga

Po prvem polčasu med Perugia in Juventusom, ki je branil prednost dveh točk, so se z živci naših zahodnih sosedov poigrale še višje sile. Nad štadionom v Perugii se je »odtrgal« oblak in igrišče tako zalil, da je sodnik Colina moral nadaljevanje srečanja prestaviti. (Delo, 15. maja 2000, NB) | Krka se je prebudila. Antonijevič se je v finišu poigral z živci soigralcev s štirimi zgrešenimi prostimi meti, toda na koncu je Reflex le padel. (Delo, 8. mar. 2004, NB) | Vlada Federacije BiH je sklenila, da se bo malce poigrala z živci morebitnih partnerjev za strateškega vlagatelja v Energopetrol. Tudi ta teden ni bilo nikakršnih resnejših napovedi o tem, kdo bi lahko prevzel to vlogo. (Delo, 10. maja 2005, NB) | Kar trdi, namreč ne drži ali je, bolje povedano, laž. Na tiho upam, da je gospod v resnici mislil drugače in se poigral z živci drugih, ker bi sicer verjel, da mu v Sloveniji ni lepo. Ne morem namreč verjeti, da res verjame tistemu, kar je napisal. (Delo, 16. jan. 1998, NB) | Smrtna partija je odločala še v dveh dvo bojih. Ljubljčan Igor Jelen, ki je moral kar dvakrat loviti vodstvo nasprotnika, je bil za vztrajnost primerno nagrajen, z živci svojih navijačev

pa se je poigravala tudi državna prvakinja Darja Kapš. (Delo, 8. avg. 2002, NB) | In vendar se oboji komunisti (Prenovljeni in Italijanski) in z njimi Zeleni še naprej poigravajo z živci koalicijskih partnerjev in si nabirajo glasove za letošnje lokalne volitve. (Delo, 22. jan. 2007, NB) | Vreme se je vseskozi poigravalo z živci prirediteljev in skakalcev, saj je v odmoru po kvalifikacijah spet začelo močno snežiti. Vendar je metež tik pred začetkom le pojenjal. (Delo, 30. dec. 1999, NB)

poigrávanje z živci kóga, gl. **poigravanje**.

poigrávati se z živci kóga, gl. *poigrati se z živci koga*.

požréti kómu živce /ekspr.; mn., pren./ *duševno uničiti koga*

»Nekateri so dobri, drugi pa bi pili, plesali in ženskarili. Ravno kurirji in komoraši so mi požrli živce.« »Zamenjajte jih in v četo z njimi.« je svetoval Podržaj. (Matevž Hace, Naši obrazi, NB) | Prav v nič lepem spominu pa, kar se tujcev tiče, poslovno leto 2005 ne bo ostalo Viatorju & Vektorju, vsi zapleti s hrvaškim TLM Transport so jim res lahko do konca požrli živce. Tudi Mobitelu so se po prvem da na Kosovu po zaslugi Unmika kaj hitro posušile solze sreče, Terme Čatež pa na Sunčanem Hvaru niti niso več poskušale. (Mladina 2006, št. 01, NB) | Beckham brez prostih strelav ne zmore veliko. Ballack nam je z igro brez repa in glave že nekajkrat požrl živce. Naj živi Ronaldo! (Delo, 3. jul. 2006, NB) | Pripravil bom trnka. Samo ta kuzla tam čez mi bo požrla živce. Odpira svojo torbo, v kateri nosi mažo za poljšje pasti, zarjavelo žico, stare kleščice, nož, trnke in svitke zamotanih ribiških vrvic ter grezilni svinec. (Miha Remec, Votlina, NB) | Junakinja v našem taboru je bila tokrat Alenka Kežzar, ki se je uvrstila v oba finala hrbtnega sloga in na 200 m osvojila srebro. Že zjutraj je sicer požrla živce trenerju Globočniku, saj je drugih 100 m plavala skoraj hitreje kot prvih in se za las uvrstila v finale. (Delo, 26. mar. 1998, NB)

príti kómu do živca /knj.; pren./ *priti komu do živca*

Vse poskušnje stare žene, utolažiti njegovo vrelo kri, bile so zastonj, on je ni poslušal; le sem ter tja se je odrezal: »To jaz sam vem, jaz bom sodil!« Žena odstavi kolovrat, jame prositi in tarnati, ker vedela je, da, če ta pripomoček ne pride do živca, da je potem vse proč. »Pod zemljo me boš spravil s svojo trmo in svojeglavostjo.« (Josip Jurčič, Domen, NB)

správití kóga ob živce /ekspr.; mn., pren./ *narediti, doseči, da se razburi*

Prej ali slej pa naletijo na sebi podobnega in se zaletijo. Namenoma je začel voziti po polzevo, da bi me spravil ob živce in pripravil k prehitovanju; tedaj bi seveda pospešil do onemoglosti in me onemogočil. Ne bo te igrice. (Miha Remec, Mana, NB) | Aleksandra Steblina, predsednika ruske hokejske federacije, je helsinško sodišče kaznovalo zaradi pretepa na helsinškem letališču s 1500 \$. Steblin je pripotoval na Finsko na turnir za pokal Karjala, kjer ga je naključni Finec s svojimi izja-

vami spravil ob živce. (Delo, 19. jan. 2000, NB) | Kenny Roberts se bo očitno do sitega najedel zarečenega kruha. Še pozimi je lanski svetovni prvak v razredu do 500 ccm zatrjeval, da je njegov poklic le ena od pomembnejših stvari v življenju in ga neuspeh ne bo spravil ob živce. Med selitvijo motoristične karavane na Japonsko, kjer se bo z jutrišnjo VN Pacifika nadaljevalo SP, pa je že krepko zarobantil: »Kaj mi le bo 3. mesto z zadnje dirke v Valencii.« (Delo, 6. okt. 2001, NB) | Jean Plantu, najbolj znani francoski karikaturist. Nekoč bom nekoga dokončno spravil ob živce. (Delo, 23. feb. 2006, NB) | Mačka je stala ob njegovi glavi in pihala skozi nozdrvi. Sunil jo je s postelje in skočil pokonci. Histerični postajata, je vzklilnil. Ob živce me spravljata. Prižgal je televizor in v dolgih požirkih pil hladno mleko iz hladilnika. (Drago Jančar, Posmehljivo poženje, NB) | Ločani so se sicer nekajkrat približali na tri točke razlike, vendar so gostje s preudarno igro ohranjali prednost. V živčni vojni na parketu sta sodnika z dvomljivimi odločitvami spravljala ob živce igralce obeh ekip. (Delo, 27. mar. 2000, NB) | Na akademiji sicer slovite kot velik cinik, ki študente načrtno spravlja ob živce. Menda zato, da bi jih pripeljali do različnih stanj in v njih prebujali paleta občutkov. (Delo, 19. jul. 2003, NB)

© nem. *jmdn. verrückt machen; jmdn. rasend machen*.

správljati kóga ob živce, gl. *spraviti koga ob živce*.

zadéti kóga v živce /ekspr.; pren./ *zelo prizadeti koga*

Besedni dvoboj med Riccardom Illyjem in Borisom Živcem. Illy zadel v živce. (Delo, 13. nov. 2003, NB)

žélézni živci, gl. *imeti železne živce*.

živci so izdájali kóga, gl. *živci so izdali koga*.

živci so izdálí kóga /ekspr.; mn., 3. os. mn., pren., nedov. *izdajali/ kdo se ni mogel več obvladati, se je zelo razburil*

»Kaj, kako se je zgodilo,« se je Rac zmedel. »Ležala sva, ko je počilo, in njega so izdali živci.« Tudi Rac, ki se je vse bolj in bolj zavedal streljanja, se je trudil, da bi zbral živce ... (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Skolimowska, ki je v Sydneyju zmagala z 71,16 m, je med ogrevanjem zlahka metala kladivo čez 60 m, kar bi ji bilo dovolj za finale. Na tekmi pa so 17-letno Poljakinjo izdali živci, tako da je vrgla skoraj 20 m manj. (Delo, 18. okt. 2000, NB) | Mladi Volokitin je še pol točke oddaljen od velemojstrske norme in najvišjega naslova. Proslavljati bi ga lahko začel že po partiji s Pavasovičem, vendar pa so ga očitno izdali živci. (Delo, 11. jul. 2001, NB) | »Kje je smetar?« je hotel vedeti Franček. Namenoma je vse skupaj preslišal, nameno- ma, ker je bil prepričan, da je šef tako razburjen, da ne ve, kaj govori. Ugotavljal je, da se mu že pošteno pozna večletno delo na tem področju, izdajajo ga živci. (Sonja Koranter, Trinajsti srebrnik, NB) | Zamuda je prišla Italijanu nad vse prav, saj so ga lahko pripeljali v boks, kjer je sedel na rezervni motor in se pravočasno vrnil na

štartno mesto. Brez večje koristi: nadomestna yamaha še zdaleč ni bila nared za podvige in tudi »Batmaxa« so vse bolj izdajali živci, tako da se je kmalu vrnil med mehanike. (Delo, 3. maja 2000, NB)

živci so odgovédali kómu /ekspr.; mn., 3. os. mn., pren./ *prenehal je biti miren, zadržan, previden*

Pa vendar si nihče ni mislil, da jim bo šlo tako slabo, da bodo prav tedaj, ko naj bi postavili piko na i uspešni sezoni, pokazali najslabšo predstavo. So se izpraznile baterije, ali pa so odgovédali živci? (Delo, 11. mar. 2000, NB) | »Preobčutljiva si, ta svet je presurov zate. Moraš se ojekleniti, ker ti bodo drugače na vsakem koraku odpovedali živci.« Martina je govorila s tihim, enoličnim, pomirjevalnim glasom. (Gitica Jakopin, Slovo od deklitstva, NB)

živci so popustíli kómu /ekspr.; mn., pren., nedov. popuščali/ *ni se mogel več obvladati, zelo se je razburil*

Kot da teče po tartanski stezi na stadionu cilju nasproti, ne pa v smrt. Rac je z grozo opazoval tek dezorientirane vojaka, ki so mu popustili živci in ni mogel ničesar storiti. (Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj, NB) | Zato pozivam nekatere gospode iz vrst poslanske skupine SDS, da se vzdržijo takšnih dejanj in da v prihodnje ravnajo tako, kot se spodobi za poslance DZ. Sicer razumem, da pred volitvami marsikomu »popustijo živci«, a kaj takšnega preprosto ni sprejemljivo, tudi za ljudi z »dobrim želodcem« ne. (Delo, 19. apr. 2000, NB) | Takrat minister ni mislil tako kot najglasnejši kritiki razprodaje nacionalnih interesov, zato sta se z rešetanjem ponudb potencialnih kupcev obeh bank ukvarjali privatizacijski komisiji. Vsaj nemu od državnih sekretarjev na ministrstvu za finance so v tem obdobju popustili živci, tako da je po zaustavitvi prodaje NKBM zapustil stresno službo. (Delo, 28. nov. 2002, NB) | Vsak zavitek mesa bo opremljen z »osebno izkaznico« zaklane živali, na njej bodo podatki od njenega prvega do zadnjega dne. Veronesi miri potrošnike in hkrati hrabri živinorejce, ki jim zaradi strmega upadanja potrošnje govejega mesa popuščajo živci. (Delo, 28. nov. 2000, NB) | Košarkarji Triglava tekme s Koprčani niti niso odigrali tako slabo, a so jim ob razpoloženih tekmečih vse bolj popuščali živci, saj tako visokega poraza niso pričakovali. (Delo, 25. mar. 2002, NB)

živci so popuščali kómu, gl. *živci so popustili komu*.

živéti

na rôko živéti, gl. *roka*.

živéti bógu za hrbtom, gl. *bog*.

živéti brez skrbí kàkor vrábec v prôsu, gl. *vrabec*.

živéti iz dnéva in dán, gl. *dan*.

živéti iz kóvčka, gl. *kovček*.

živéti iz rók v ústa, gl. *roka*.

živéti kàkor ptíca pod nébom, gl. *ptica*.

živéti kàkor ptíč pod nébom, gl. *ptič*.

živéti kot gróf, gl. *grof*.

živéti kot králj, gl. *kralj*.

živéti kot máli bógu, gl. *bog*.

živéti kot meníh, gl. *menih*.

živéti [kot] na lúni, gl. *luna*.

živéti kot pès in máčka, gl. *pes*.

živéti kot ptíček na veji, gl. *ptiček*.

živéti [kot] v devétih nebésih, gl. *nebesa*.

živéti kot v fímu, gl. *film*.

živéti kot v ráju, gl. *raj*.

živéti na korúzi, gl. *koruza*.

živéti na korúznici, gl. *koruza*.

živéti na krédo, gl. *kredo*.

živéti na rôbu obúpa, gl. *rob*.

živéti na rôkah, gl. *roka*.

živéti na sódu smodníka, gl. *sod*.

živéti na velíki nôgi, gl. *noga*.

živéti na visóki nôgi, gl. *noga*.

živéti ob krúhu in vódi, gl. *kruh*.

živéti tjà v èn dán, gl. *dan*.

živéti v dívjem zakónu, gl. *koruza*.

živéti v drêku, gl. *drek*.

živéti v korúzнем zakónu, gl. *koruza*.

živéti v oblákíh, gl. *oblak*.

živéti v senci [kóga/čésa], gl. *senca*.

živéti v slonokoščém stólpu, gl. *stolp*.

žíví -a -o sam.

boríti se na žíve in mrtve, gl. *na žive in mrtve*.

borítí se za žíve in mrtve, gl. *za žive in mrtve*.

do žívega gré kómu káj /ekspr.; glag. prisl. zv., 3. os. ed., tudi nikal./ *kaj zelo vpliva na koga, ga prizadene*
In knjige so pravzaprav za mlade ljudi. Mlad človek vse rad bere, lepo in hudo, in vse mu gre enako do živega. (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku, NB) | Laganje je nekaj strašno zaničljivega, razumeš?! Ta beseda ji ne ugaja, vse laglje prenese, ali če ji pravim, da jo zaničujem, ji gre to do živega. (Zofka Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | Zato jih preganja na vse kriplje, strelja jih in ubija, stavlja jim pasti in progle, poklada jim na pota otrovano (ostrupljeno) vado, zasleduje njih brloge ter jim jemlje mladiče. To gre zverini do živega. (F. Erjavec, Domače in tuje živali, NB) | Ampak Palčica je že vedela, da ji miška pripoveduje o sosedu krtu, zato ji ni šlo posebno do živega. (Christian Andersen, Andersenove pravljice, NB) | Tridesetletnemu Davidu Jankoviču in leto starejšemu Boštjanu Fakinu iz Ljubljane očitno sploh ni prišla do živega odločitev sodnikov, da bosta zaradi ropa domžalske agencije za plačilni promet skupaj prebila za zapahi kar 20 let. (Delo, 10. mar. 2001, NB)

© angl. *so. is deeply affected by sth.*; it. *toccare nel vivo*.

dréti se za žíve in mrtve, gl. *za žive in mrtve*.

kričati na žive in mrtve, gl. *na žive in mrtve*.

na žive in mrtve /ekspr.; dvoječ., mn., v prisl. rabi, tudi za žive in mrtve/ *zelo, močno*; prim. **do mrtvega**

Gospod pa vrže puško iz rok in beži kakor tristo zajcev. Gospa zagleda fanta, ki je tekel po polju, in začne kričati na žive in mrtve; jaz sem pa tudi vpil kakor hribovska kola: »Jožek, vaha! Jožek, vaha!« in dirjal po bregu. (Fran Detela, Malo življenje, NB) | Le tu in tam se mu še utrne kak drobci iz tistega usodnega septembra večera, ko so ga sredi prestolnice ustavili trije opiti mladci, ga meni nič tebi nič zbili na tla in pretepli na žive in mrtve. Kako blagodejno pozabljiv je človeški spomin, ga prešine med kolezarjenjem proti studiu, v katerem spet prebije vse popoldneve in večere. (Nedelo, januar–junij 2007, NB) | V filmu Vrelišče (Boiling Point) se nekdanji gangster, ki želi zaščititi svojega prijatelja, obrne proti svojim pajdašem, ti pa ga premikastijo na žive in mrtve. Prijatelj ga spektakularno maščuje. (Delo, 1. okt. 2005, NB) | Fine, drobne gubice okoli oči ljudi na ulici, skromnih lastnikov prodajaln, čitalcev v knjižnici, celo pivcev v mali gostilni so dajale vedeti, da se tod ne ženejo tako na žive in mrtve kot tam, kjer so si svet organizirali v samomorilsko bitko za preživetje. Pravzaprav se mi je zdelo, da sem v deželi samih upokoencev. (Tomo Križnar, Samotne poti, NB) | Ta čas gospodinje trumoma bijejo boj proti bakterijam, tem sprevrženim, zoprnim bitjem, ki se skrivajo pod robovi straniščnih desk in na delovnih površinah. Medtem ko se dečki in moški predajajo užitek igranja računalniških igrice, kjer ubijajo namišljene nasprotnike, se matere nedaleč stran borijo na žive in mrtve s prav tako neprijemljivimi sovražniki. (Delo, 15. maja 2006, NB)

◆ Prislowni dvojčični frazem *na žive in mrtve*, tudi redkejši za *žive in mrtve*, temelji na predstavi, da se neka dejavnost opravlja tako resno in zavzeto, kot bi pri tem šlo za življenje ali smrt udeležencev. Ta močna, skrajna zavzetost je pomensko izražena v veliki meri, stopnji tega, kar izražajo glagolske sestavine, ki se povezujejo s sklopom *na žive in mrtve*. Po podobni predstavi je nastal tudi prislowni sklop *do mrtvega* (gl. tam).

© it. *a più non posso*.

ne biti več med živimi /ekspr.; v 3. os., nikal./ *biti mrtev, že umreti*

Štefuc se je po njeni smrti krepko lotil popivanja – in ker njegove stare ni bilo več med živimi, da bi se pojala z drugimi, je seveda še krepkeje prijel za tuje glave. (C. Kosmač, Tistega lepega dne, NB) | Omožili so jo čez nekaj let in vnovič je tuj gospodar na tem zemljišču. Očeta Petra, starega preužitkarja, tudi ni več med živimi. (J. Kersnik, Rejenčeva osveta, NB) | Pomen in potrebnost nove organizacije je poudaril grof Barbo, vendar ni našel pohvalnih besed za vodje nemških Kranjcev Deschmannove generacije – ker niso bili več med živimi, to ni bilo tako neprijetno. (D. Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Slišati je tudi bolj zagrenjene glasove. »Če si Jud in hočeš biti v Nemčiji priljubljen, zelo po-

maga, če nisi več med živimi.« meni pisatelj Rafael Seligmann. (Delo, 22. sep. 2000, NB) | Znotraj kolektivov pa poteka srdit boj med pravimi in tudi nepravimi novinarskimi hlapci bivšega režima ter njihovimi pravimi in lažnimi žrtvami, med katerimi so nekateri trpeli celih trinajst let, mnogih pa niti ni več med živimi. (Delo, 12. okt. 2000, NB) | ... tu je leta 1997 na superveleslalomu slavil svojo prvo zmago, ki ji je kljub tedaj precej splošni oceni, da ob tako tveganem smučanju ne bo več dolgo med živimi, do danes sledilo še 35, od tega še dve prav tu. (Delo, 27. jan. 2001, NB) | Preživetvena prognoza obolelih za pljučnim rakom je izredno slaba – po letu dni, odkar prvič prestopijo prag ambulante in se zatečejo po zdravniško pomoč, jih več kot polovica ni več med živimi. (Delo, 5. maja 2001, NB) | Vsakič, ko obiščem Kosovo, pa srečujem ljudi, ki brez Nata ne bi bili več med živimi. (Delo, 4. feb. 2002, NB) | Pedro pravi, da je v tem filmu hotel pokazati, da je v utopični situaciji za ljubezen dovolj en sam človek, da strast enega lahko poganja ljubezenski odnos. Podoben odnos imamo lahko z nekom, ki ga več ni med živimi. (Delo, 19. apr. 2003, NB)

ne môči [priti] čemu do živega /ekspr.; navadno nikal./ *ne onemogočiti, ne uničiti česa*

Bilo je pa tako pisano, kakor da se vse skupaj ne godi pri nas, marveč v sosednji državi, in da tjakaj meri satira. In je bil velik škandal, da Novi Gazeti niti nismo mogli do živega spričo njenega hinavstva. (F. Milčinski, Drobiž, NB) | Ljudje na podeželju brzokone občutijo, da iz Beograda ni mogoče zadovoljiti njihovih potreb po obveščeni, zlasti pa njihovega boja zoper oblast na lokalni ravni. Zato je prišlo do takšnega bohotenja zlasti elektronskih medijev v majhnih mestih, ki jim oblast kljub obupnim poskusom ne more do živega. (Delo, 12. apr. 2000, NB) | Zgodovina se kaže kot nihanje med napredkom v svetu in nazadnjaštvom doma. Hrup in vojne staremu pohištvu niso prišli do živega, piše Spiegel. (Delo, 4. maja 2000, NB)

ne môči priti komu do živega, gl. *priti komu do živega*.

pretêpsti na žive in mrtve, gl. *na žive in mrtve*.

priti komu do živega /ekspr.; predl. zv., tudi nikal. z ne (moči) in izpusť/ *bistveno prizadeti koga*

In če jauhe nabirajo drugačno mano, bo dal posekati in uničiti vse, kar medi. »Nekje vam bom prišel do živega!« reče skozi zobe. (M. Remic, Iksia ali slovo živo-strojnega človeka, NB) | »Ne,« je zdahnila in naredila blažen obraz. »Mislila sem že, da ti nobena šala ne pride do živega.« (M. Remic, Mana, NB) | »Laganje je nekaj strašno zaničljivega, razumeš?!« Ta beseda ji ne ugaja, vse laglje prenese, ali če ji pravim, da jo zaničujem, ji gre to do živega. (Z. Kvedrova, Veliki in mali ljudje, NB) | In tako je prišlo sovraštvo med naju ... Bedanec je razmišljal, kako bi mi prišel do živega in bi me premikastil. Jaz pa sem pričel tuhati, kako bi najlepše zaigral Bedancu, da bi se še bolj raztogotil. (J. Vandot, Kekec nad samotnim breznom, NB) | Gotovo ima pripravlje-

nih par zaupnikov za vsak primer. Teško mu bo priti do živega. (F. Detela, Spominska plošča in druge zgodbe, NB) | Moje srce se napolni s pogumom. Zdaj vem, da moram samo bliskovito skočiti k tepki in se pognati do prve veje, pa mi smrt ne more do živega. (C. Kosmač, Klopotec, NB) | Oče je zavil oči proti nebu, češ temu človeku ne prideš in ne prideš do živega. Nato pa je razširil roke in rekel kar naravnost – Tudi jaz sem daljnoviden. (C. Kosmač, Pomladni dan, NB) | Pazili so ga mejači, da bi ga kje nehotoma zalezli; poštenega boja ž njim so se bali ravno tako kakor pozneje Štempiharja. Krpan se je pa vedno umikal in gledal, da mu niso mogli do živega. (F. Levstik, Martin Krpan z Vrha, NB) | Smatram ga za prenapetega idealista, za dobrosrčnega človeka, ki ne more škodovati. Vsi vaši protokoli mu ne morejo prav do živega. (F. Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB)

◎ hr., srb. *dirnutu koga u živo; pogoditi koga u živo.*

vpíti, kàkor bi kòd kòga [živega] dříl, gl. dreti.

za žive in mrtve /ekspr.; dvoč., mn., v prisl. rabi, tudi **na žive in mrtve** /zelo, močno; prim. **do mrtvega** Indijanci zaženo iznova oglušljiv vik in krik. Krvavi Čuk pa pobere dragoceni skalp, ga natakne na sulico in jo vihti, zastavo zmage, visoko v zraku in uka in se dere za žive in mrtve na čast svojega naroda. Ob tem prizoru se Bukovnik ne more več zatajevati in prasne v prisrčen smeh. (Rado Murnik, Indijanci, NB) | Takrat je pa planil za menoj, zaklenil vrata in me zgrabil. Bog mi je priča, da sem se borila z njim za žive in mrtve in ne bil bi me zmogel, da nisem padla vznak ter treščila z glavo ob vogal mize. (Franc S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Žef pa se ni zmenil ne za kazen božjo ne za babje čenče. Garal je za žive in mrtve. Spet je zaplaval v svoje stare, ruske sanje. (Ciril Kosmač, Človek na zemlji, NB)

◆ Gl. *na žive in mrtve.*

živina

délati kot [črna] živina, gl. *garati kot črna živina*.
délati s kóm kot z živíno, gl. *ravnati s kom kot z živino*.

garáti kot [črna] živina /ekspr.; primera, tudi **kakor/ zelo veliko, naporno in vztrajno delati**

Jaz, recimo, si ga sploh ne morem več privoščiti. Vse življenje garam kot črna živina in danes nimam nič. (D. Jančar, Dedalus, NB) | Polona je dobila skopega gruntarja, ki ji še kruha ne privošči, zmerom vpije, da mu bo še grunt požrla, Tonasta je nasedla dedcu, ki mu mora garati kot črna živina ... (Jan Plestenjak, Mlinar Bogataj, NB) | Po meni, otroku, je tekla kri mojega očeta, ki so ga ustrelili iz zasede. V sebi nosim odmev velike dobe in tožbe delavcev, ki so garali kot črna živina. (Delo, 8. avg. 2001, NB) | Vidiš, včasih nisem vedela, kako močna je prava in poštena misel; človeka tako zravna in utrdi, da ga muke ne upognejo in da zanjo celo umre. In bili so taki ljudje tudi pred vojno, še prej, zmeraj, medtem ko smo mi garali kakor živina in hkrati brez

premisleka mislili in verjeli, da je človek nekaj kar tako tjavdan ... nekaj, kar tiho gara ... kakor pohleven vol, ki dan za dnem vleče voz, prežvekuje najbolj jalovo seno in še zamuka ne. (C. Kosmač, Očka Orel, NB) | Ali delamo kot črna živina. Vsako uro v nevarnosti, pod zemljo, umazani, mokri. (F. S. Finžgar, Dekla Ančka, NB) | ... ve, kaj dela, in da tisto dela dobro. In delal je kot črna živina – če ta metafora velja tudi za predsednike. (Delo, 9. nov. 2002, NB) | Sama sem, vas je kot listja in trave. Ves dan ležite, jaz delam kot živina. (F. S. Finžgar, Prerokovana, NB) | Otroci so se spogledali in pritajeno nasmehnili. »Mi smo pa še lačni, delali smo kot živina.« (Jan Plestenjak, Lovrač, NB) | Naš samostan je največja nesreča za ljudstvo. Kmet dela kakor živina, žanjemo pa mi, ki ničesar ne delamo. Samostansko premoženje je veliko. (Miroslav Malovrh, Opatov praporščak, NB) | »Materi pa doto, ki jo ima v zemljišču, in pa živež do smrti pa kot pa obleko.« »In drugega nič?« zajavkala je starka. »Torej za to sem se trudila in delala kakor črna živina?« (J. Kersnik, Kmetske slike, NB) | Ljudstvo se je ubijalo in delalo kakor črna živina, živel se je trdo, a živel se je vendarle. (J. Stritar, Dunajska pisma 1884, ZD VII, 1956, 140) | Naročen ali ne naročen! Glej, otrok nimaš, čemu se torej ženeš kot črna živina? (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | Delal je redko. Če je zgrabil za delo, se je gnal kot črna živina. (F. Bevk, Veliki Tomaž, IZSK, 1962, 11, GISN)

◆ V primeri *garati kot [črna] živina* z različicami *delati kot [črna] živina*, *gnati se kot [črna] živina* se sestavina *živina* nanaša na vprežno živino, kot so vol, konj, marsikje včasih tudi krava. Neobvezna sestavina *črna* nekoliko poudarja pomen primere, v sestavo pa je prišla na osnovi dejstva, da je zaradi grobega ravnanja vprežna živina pogosto črna od udarcev. Med starejšimi slovarji imata primero *delati kot črna živina* Plet. II, 965, in Glonar, SSJ, 491.

◎ angl. *to work like a Trojan; to work one's fingers to the bone; to work like a dog*; bolg. *rabotja kato životno*; češ. *pracovat jako vůl; dřít jako vůl*; hr. *raditi kao životinja*; mak. *raboti kako životno*; pol. *pracować jak wół [roboczy]*; rus. *rabotat' kak zver'*; slš. *robit' ako [jedno] zviera; driet' ako [jedno] zviera*; ukr. *pracjuvaty jak hudobyna; robyty jak skotytna*.

gnáti se kot [črna] živina, gl. *garati kot črna živina*.

ravnáti s kóm kot z živíno /ekspr.; primera/ *zelo surovo ravnati s kom*

Z dekleti so se nato odpeljali na avtocesto, kjer so jih na postajališčih od Gonarsa do Cessalte pričakali naročniki. Z dekleti so ravnali kot z živino. (Delo, 26. nov. 1998, NB) | Občasno so nesrečniki dobili tudi hrano in vodo, oskrbovali so jih iz nekega lokala na viškem koncu, sicer pa so z njimi ravnali slabše kot z živino in skrivališče ... (Delo, 18. jun. 1999, NB) | Ljudje niso imeli sredstev za preživljanje, niso znali jezika, niso vedeli,

kam, vprašanje, če so sploh prišli do meje, nekateri so bili bolni, skratka z ljudmi se je ravvalo kot z živino, ne glede, ali so to tujci ali kdorkoli drugi. (Državni zbor RS: 32. izredna seja, 11. 02. 1999, NB) | »Srbske sile vodijo Albance po Kosovu kot kmete na šahovnici, z njimi pa delajo kot z živino,« je dejal tiskovni predstavnik Nata Jamie Shea. (Delo, 15. apr. 1999, NB)

◆ *Primera ravnati s kom kot z živino z različico delati s kom kot s živino* je glede na nastanek zelo razvidna in temelji na pogosto zelo slabem, surovem ravnanju z vprežno živino.

[velika] živina /ekspr.; pren./ *kdor ima pomembnejši družbeni položaj*; prim. **velika riba**

Ali pa slovenski kralj Drofenik. Bivši boksar – namesto opice je imel damskega psička – je poslal takratnemu Demosu uradni dopis o svojem kraljevskem položaju in neka velika živina je na rob pripisala: »Preveriti!« In potem so najbrž preverili, in ker v registru prebivalstva ni bilo nobenega kralja, ga še danes nimamo. (Delo, 17. mar. 2001, NB) | Je meja na Ljubelju moja tiha sreča./ že pol stoletja zanj boga molim, hvalim./ da ne bila bi kdaj mi sreča opoteča./ saj tudi velikim odklenka kdaj živalim ... Pa so bili Mirt Zwitter in še nekateri res tako velika »živina«, da jim ni odklenkalo? Njemu ni. (Delo, 26. jan. 2002, NB) | Oglaševalci in sponzorji medijem resda ne ukazujejo direktno, kaj se po njihovem spodobiti objaviti in česa ne, ali pač, kaj pa vem: kot urednik Razgledov na srečo nisem velika živina. (Delo, 21. nov. 1998, NB)

◆ Frazem *[velika] živina* izhaja iz prenesenega pomena sestavine *živina* 'kdor ima pomembnejši družbeni položaj' in se uporablja navadno s prilastki – razen z *velika* še *vplivna*, *ministrska*, *politična* itd.

◎ angl. *big shot*; *big cheese*; *big fish*; češ. *velké zvíře*; *vysoké zvíře*; fr. *un gros bonnet*; *une grosse légume*; hr., srb. *golema zverjka*; *krupna zverjka*; *velika zverjka*; nem. *ein hohes Tier*; *ein großes Tier*; rus. *važnaja ptica*; *bol'shaja šiška*; *važnaja šiška*; *ptica vysokogo polëta*.

življenje

bíti na prágu življenja, gl. **prag**.

boj na življenje in smrt, gl. **boj**.

bojevati se na življenje in smrt /ekspr.; pren., glag. prisl. zv./ *zelo, močno se bojevati*

Četudi v pesmih ni empiričnih in tudi ne preoblikovanih citatov, pa ritem in močna zvočnost besed priključeta pred oči tisti del zgodbe ljudske pesmi, kjer se Pegam in Lambergar bojujeta na življenje in smrt: »oko oko ošine / blisk ostrine / gib bliskne / bliskovita misel // na desno zaokroži / perut meča / na levo vzbóči / kri rdeča se rdeča // na sredi glava ...« (Marjetka Golež Kaučič, Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti, NB) | Maximusa, rimskega generala, ki je postal suženj in gladiator, v filmu *Gladiator* uteleša na Novi Zelandiji

rojeni igralec Russell Crowe. V prizoru na fotografiji se Maximus bojuje na življenje in smrt. (Delo, 30. mar. 2000, NB) | Ukinili so številne neodvisne medije ali pa jih z visokimi in vsakodnevnimi kaznimi spravili na rob obstoja. Večina srbskih novinarjev na glas pove, da jim ne preostane nič drugega, kot da se bojujejo na življenje in smrt. (Delo, 3. jul. 2000, NB) | Imel je več od igre, vztrajal čisto do konca, vendar pa – kot v posmeh tistemu, ki se ni pridružil klicu črede – je tudi on le remiziral. Medtem ko so se igralci s »plus tri«, torej le remiji in 3 zmagami, prepustili minulemu delu, pa so se tisti s po pol točke zaostanka bojevali na življenje in smrt. (Delo, 16. jun. 2001, NB) | Nori Konj je dejal: »Pravijo, da smo ga zmrcvarili, ampak če se ne bi bili branili in se bojevali na življenje in smrt, bi bili oni zmrcvarili nas.« (Delo, 1. jul. 2002, NB) | Treba je povedati, da je to pojasnilo nepošteno do ateistov in še mnogo bolj do drugih krščanskih cerkva, s katerimi se je katoliška cerkev v dolgih stoletjih neusmiljeno bojevala na življenje in smrt. (Delo, 4. apr. 1998, NB) | Toda zelo težko je analizirati seksualne in ljubezenske odnose v filmu, ki se ukvarja z vodom vojakov, ujetih v tunelu, ki se borijo na življenje in smrt. (Delo, 30. jan. 1999, NB) | Ko sem Jana Cvitkoviča poleti nekoč pobaral, zakaj uporablja neetične prijeme in v javnosti prikazuje nekaj, kar ni res, mi je odgovoril, da se pač bori za svoj film. To bi razumel, če bi se mu bilo treba boriti na življenje in smrt za njegov film, kot so se morali nekateri filmski avtorji v času režima srpa in kladiva. (Delo, 29. sep. 2001, NB) | Veste, kaj to pomeni? Igrati na življenje in smrt! Ljudje pa rečejo, aha, on je priznal, da je sodeloval z udbo. (Delo, 25. avg. 2004, NB) | Imela je religiozno funkcijo in je bila temeljnega pomena za majevsko družbo in njen stil življenja. Igrali so jo na življenje in smrt. Žoga je bila prisposodba sonca. (Delo, 20. okt. 2004, NB) | Kar nič več ni mogla dohajati utrjenih mladcev, ki so komaj vedeli, da so včeraj urno prehodili dolgo pot, zadnji njen konec celo v naglem diru pretekli, se nato spopadli na življenje in smrt z volkovi in vso noč prebedeli. (J. Jalen, Bobri I, Sam, NB) | Velika praznina jim ne more biti pozunanjeni narativ: zanje je v prvi vrsti ponotranjeni dispozitiv. Prav zato se z njo ne spopadajo na življenje in smrt, temveč se ji prilagajajo. (Delo, 1. dec. 2003, NB)

◆ Frazem *bojevati se na življenje in smrt* je nastal verjetno po krajšanju iz primere *bojevati se, kot bi šlo za življenje ali smrt*. Po posamostaljenju glagolske sestavine *bojevati se* v *boj* je nastal še frazem *boj na življenje in smrt*.

◎ angl. *to fight (so.) to the death*; *to fight for one's life*; češ. *bojovat [s někým]na život a na smrt*; *rvát se na život a na smrt*; fr. *se battre jusqu' à la mort*; hr., srb. *boriti se na život i smrt*; *tući se na život i smrt*; nem. *mit jmdm. auf Leben und Tod kämpfen*; rus. *borot'sja ne na žizn', a na smert*; *sražat'sja ne na žizn', a na smert*; *borot'sja ne na život, a na smert*.

boriti se na življênje in smrt, gl. *bojevati se na življenje in smrt*.

dragó prodáti svôje življênje /ekspr.; pren./ *storiti vse za preživetje, ogorčeno se braniti*

Toda pri starem vojaku so naleteli njegovi pomisleki na gluha ušesa. Dejal je: »Že v zgodnji mladosti sem se naučil, da mora vojak prodati svoje življenje čim draže.« (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB)

ígra z življênjem, gl. *igra*.

igránje z življênjem, gl. *igranje*.

igráti na življênje in smrt, gl. *bojevati se na življenje in smrt*.

igráti se z življênjem /ekspr. pren., mn. z življenji/ *podati, spustiti se v nevarno tveganje*

»Vzeli ste mi čast in slavo, čepice pa vam ne dam ... za ceno življenja ne,« je grobo rekel. »Ah,« je rekel šef, »kako se ljudje nemarno igrajo z življenjem.« (Sonja Koranter, Sonata za Cezarja in diamante, NB) | »To je pa že preveč!« zagrmí kralj, »ali si norec ti ali pa jaz!« »Oba, veličanstvo!« si oddahne gardist. »Le kaj te je obsedlo, da se igraš z življenjem?« vpraša kralj in s tem četrtnim vprašanjem razvozla uganko, ko ostane mladenič brez besed. (Slavko Krušnik, Smeh stoletij, NB) | V zvezi z objavljenim člankom Planinci se igrajo z življenjem vam pošljamo pojasnilo, predvsem na odstavek, v katerem vaš novinar piše, da je med 8. in 12. uro na območju Male Mojstrovke prehodil vse poti, nekatere kraje tudi večkrat. (Delo, 27. avg. 2004, NB) | »Drugovanje sovražnikov v vojni in prijateljev v Scheveningenu je še dokaz več, da so se Slobodan Milošević, Vojislav Šešelj, Ante Gotovina, Mladen Naletelić Tuta in drugi igrali z življenjem in smrtjo nas, navadnih smrtnikov. V tej igri pa so mnogi izmed nas izgubili življenje ali svoje najbližje,« pojasnjuje vojni psiholog Žikica Simić. (Delo, 15. mar. 2006, NB) | V naši poslanski skupini menimo, da se pa sedaj nekateri že preveč igrajo z življenjem in zdravjem ljudi, še posebej, če primerjamo določene izjave, ki so bile v teku zadnjega meseca. (Državni zbor RS: 19. izredna seja, 27. 06. 2006, NB) | Tako se je še enkrat v dosednji zgodovini ponovilo, da je na dnevni red parlamenta prišel predlog zakona, ki ni imel nobene člena. Zato je nacionalna stranka predlagala, naj se ta točka umakne z dnevnega reda, čemur so v vladnih strankah nasprotovali, češ da se državni zbor ne sme igrati z življenji ljudi, kot je na primer dejal Rudolf Petan (SDS). (Delo, 28. jun. 2006, NB) | Vse živo se je v nočeh napadov zbiralo na glavnih beograjskih mostovih, se držalo za roke, prepevalo, zrló v nebo in psovalo Nato. Bila je absurda, surrealistična in nora predstava in nad njo se niso zgražali le ljudje okoli mene, temveč vsa Evropa: Takole se igrati z življenji! To ljudstvo je v resnici noro. (Delo, 7. avg. 2004, NB)

igráti se z življênji, gl. *igrati se z življenjem*.

kóckanje z življênjem, gl. *kockanje*.

kóckati z življênjem /ekspr.; pren., mn. z življenji/ *podati, spustiti se v nevarno tveganje*

2. maj 2009 ... Živimo v anarhiji casino politike, ki kocka s človeškimi življenji. Obamova »prašičja« gripa je le nadaljevanje Doktrine šoka. (Google, www.vest.si/...) | 16. jul. 2008 ... Številni se podajajo v nepremišljena in tvegana dejanja, pri katerih so, kot bi kockali z življenjem, izpostavljeni nevarnosti telesnih ... (Google, arhiv.njena.si/...) | 30. sep. 2010 ... Za tiste, ki raje kot z denarjem kockajo z življenjem oziroma so privrženci bolj adrenalinskih športov, je Soča pravi raj. (Google, www.dnevnik.si/...)

kóckati z življênji, gl. *kockati z življenjem*.

na prágu življênja, gl. *prag*.

na življênje in smrt /ekspr.; kot pril. in prisl./

1. življenjsko nevaren, zelo tvegan

V peristilu je sedel Epafrodit, truden in upehan. Zavedal se je, da je prevzel vnovič igro s Teodoro, in sedaj na življenje in smrt. (F. S. Finžgar, Pod svobodnim soncem, Druga knjiga, NB) | Kožul je s seznama nepremaganih zbrisal Pavasoviča. V obračunu na življenje in smrt je hrvaški velemojster dobil premoč v središču in v svojem značilnem napadalnem slogu tudi točko. (Delo, 12. jul. 2001, NB)

2. zelo, močno

Od njih se pričakuje, da o slehernem predmetu »izrečejo« drugačno sodbo kot običajneži. Zato so na življenje in smrt povezani z edinstvenostjo svoje osebnosti, saj jim le ta lahko zagotovi prepotrebno zunajserijskosti. (Igor Grdina, Poti v zgodovino, NB) | Potem ko so se po sporu na račun kopanja gramoza sicer več let lojalni Filovčani skregali na življenje in smrt z županom Cipotom, so se s KS Bogojina dogovorili za ustanovitev nove skupne občine. (Delo, 28. avg. 2001, NB) | Žal veliko znanstvenikov sploh ne dojema svojega položaja, ker so navajeni pritoka državnih sredstev, ne pa tega, da je treba denar zaslužiti na trgu, kjer si realnosti izpostavljen na življenje in smrt, vezan samo na svojo inovativnost. (Delo, 15. jun. 2005, NB)

© hr., srb. *na život i smrt*; nem. *auf Leben und Tod*; pol. *na śmierć i życie*.

níhati med življênjem in smrtjo, gl. *viseti med življenjem in smrtjo*.

plačáti káj z življênjem /ekspr.; pren./ *umreti*; sop.:

plačáti z glavo

Sem že pokojna, da veš! Pan Ter mi je zabičal, da bom napako plačala z življenjem. Ti pa, Adam in Adam in Adam ... (Sonja Koranter, Soška postvr, NB) | Nič manj ne obžalujemo vseh tistih nesrečnikov, ki so kot nesrečne žrtve nemirov plačali z življenjem ali s poškodbami. Toda vsa odgovornost je na vesti tistih, ki so nemire sprožili. (Dragan Matić, Nemci v Ljubljani, NB) | Kakor so pokazali obsežna policijska preiskava in prva zaslišanja osumljenih, je v Ljubljani delovala kriminalna združba, ki je očitno načrtno izbirala svoje žrtve, jih ugrabljala in kasneje izsiljevala. Dva od tistih, ki niso izpolnili njihovih zahtev, sta to plačala z življenjem. (Delo, 24. mar. 2000, NB) | Trije nemški državljani so, kot kaže, nagovarjanje deklet, ki sta bili v družbi

z Rafoptom, plačali z življenjem, četrti pa je bil po podatkih nemške policije v streljanju pred barom hudo ranjen. (Delo, 11. dec. 2000, NB) | Sobotno sneženje je ponekod avtomobilistom povzročilo precej nevšečnosti, mladi voznik pa je svojo neizkušenos plačal z življenjem. Policisti so namreč ugotovili, da je po magistralni cesti med Blagovico in Krašnjo vozil starega golfa brez vozniškega izpita. (Delo, 27. feb. 2001, NB)

poslavlјati se od življēnja, gl. *posloviti se od življenja*.

posloviti se od življēnja /vznes.; pren., nedov. **poslavlјati se/ umreti**; sop.: **posloviti se od sveta**

Nekaj maščevalnosti je bilo v tem, nekaj zlobe, kot je navsezadnje nekaj maščevalnosti in zlobe v vsaki resnični religioznosti, ampak ali se človek sploh lahko poslovi od življenja kako drugače. Samo tako, da slast življenja ni namenjena ne njemu ne komu drugemu, temveč nekemu Tretjemu, v katerem so dobrodušno zapopadeni vsi. (Marjan Rožanc, O svobodi in Bogu, Izbrani eseji, NB) | Deset let pozneje si je vzela življenje tudi Slobodanova in Borislavova mati Stanislava, ki je bila prav tako prosvetna delavka, v mladih letih pa je veljala za »najlepšo Črnogorko«. Na enak način se je poslovil od življenja tudi materin brat, ki je bil general JLA. (Delo, 12. avg. 2000, NB) | Vikingi so si povedali, kar so si imeli povedati o notranje in zunanjepolitičnih težavah in nevarnostih, razsodili so o sporih, na smrt obsojeni, ki so koga po nemarnem skrajšali za glavo, so lahko zbarantali kazen za denar, če so imeli zlatnike ali srebrnike, drugače so se poslovili od življenja ... (Delo, 18. maja 2002, NB) | Ptice, ki so na selitvenih letih nekoliko zašle in obupano plahutale nad morsko gladino nekaj dni stran od obale, so naposled pristale na krovu španskih ribiških čolnov. To naj bi po besedah finskega naravovarstvenika Veija Miettina pomenilo, da so se že poslovile od življenja. Ribiči so jih kmili, dokler niso pripluli do obale in izčrpane sove izročili prostovoljcem v živalskem rezervatu. (Delo, 23. sep. 2002, NB) | Najmočnejše sporočilo ima smrt po lastni volji takrat, kadar se nekdo odloči zanjo pred samimi vrati nasprotnika. Ta je nato prisiljen gledati, kako se tisti, ki se mu je uprl, poslavlja od življenja, da bi za vedno obvaroval svojo idejo ali prepričanje. (Delo, 29. jan. 2001, NB)

postaviti življēnje na kócko /ekspr.; pren., nedov. **postavljati/ tvegati življenje ob pomembni odločitvi** Torej, vaše blagorodje, – je odvrnil mornar – ne morem postaviti na kocko življenja svojih ljudi, svoje in vaša s tem, da grem na tako dolgo plovbo z ladjo, ki je težka samo dvajset ton, in v tem letnem času. (Jules Verne, V osemdesetih dneh okoli sveta, NB) | – Z odhodom na osvobodeno ozemlje je potrdil resničnost svojega prepričanja, da mora človek za človeško svobodo tvegati tudi svoje življenje. Postavil je svoje življenje na kocko. (Josip Vidmar, Obrabi, NB) | Kako herojsko dejanje je bilo včasih bežanje čez kitajsko mejo! Davno, pred dvajset in več leti, je beg iz Kitajske pomenil obrambo

idealov, za katere se je postavljalo na kocko življenje ali vsaj hudo telesno poškodbo. (Delo, 21. okt. 2002, NB) | Ko kakšnemu igralcu zmanjka gotovine, lahko tukaj vedno zastavi dragoceno uro ali zlat nakit, in izložbe se bleščijo od rolexov in ogrlic z dragocenim žadom. »Kitajec postavlja svoje življenje na kocko,« ponavlja Sisco Teng, medtem ko mi pojasnjuje kreditne sheme, ki jih posojevalci, loan-sharks – v glavnem člani triad, ponujajo obiskovalcem igralnic. (Delo, 11. dec. 1999, NB) | Cezar zasluži 1050 dolarjev na mesec. Ni slabo, če upoštevamo, da je povprečni mesečni dohodek Iračana približno 200 dolarjev. Vendar zanj vsak dan postavlja življenje na kocko. »Nihče ne sme vedeti, da delam za Američane.« (Delo, 18. jul. 2006, NB)

◆ Gl. *postaviti kaj na kocko*.

postavljati življēnje na kócko, gl. *postaviti življenje na kocko*.

prebįjati se skozi življēnje /ekspr.; pren./ *prizadevati si kljub oviram, težavam, poklicno, družbeno uspeti; težko se preživljati*

Danny je bil vedno znova presenečen, kako mirno se je prebijala skozi življenje. Nobenih seznamov, nobenih načrtov, preverjanja, praznjenja hladilnika, odpovedovanja obiskov, telefonskih klicev. (Maeve Binchy, Hiša na Tari, NB) | Filmski prvenec Go-yang-i-rul Boo-tak-hae (Poskrbi za mojo mačko) režiserke Jeong Jae-Eun je preplet petih zgodb nekdanjih sošolk, ki se zdaj vsaka na svoj način, sicer filmsko dinamično in sveže, čeprav brez prave napetosti, prebijajo skozi življenje. (Delo, 30. jan. 2002, NB) | Ne želimo se spuščati v populistično demagogijo in opletati s teorijo enakih žolodcev. Rahlo pa se človeku vendarle kolcne, če ugotovi, da se mora nekdo prebijati skozi življenje z zneskom, kakršen naj bi nekemu predstavljal zgolj povišico, ki jo vrhu vsega zahteva še z ogorčeno stavko. (Delo, 30. mar. 2002, NB) | Predsednik zveze Srečko Lisjak je med letošnjimi prednostnimi nalogami še posebej omenil prizadevanje za izdatnejšo državno pomoč tistim veteranom vojne za Slovenijo, ki se zaradi brezposelnosti in drugih težav težko prebijajo skozi življenje. (Delo, 14. mar. 2005, NB) | »Raja ne bomo videli niti od daleč. Reforme ne bodo prizadele samo najrevnejših, ki se že zdaj težko prebijajo skozi življenje, ampak tudi srednji sloj,« je dejal v enem od zadnjih intervjujev Semolič. (Delo, 19. nov. 2005, NB)

◆ Frazem *prebijati se skozi življenje* temelji na pomenih glagola *prebijati se*: 'prizadevati si kljub oviram, težavam, poklicno, družbeno uspeti' in 'težko se preživljati'. Sestavina *skozi življenje* kot prislovno določilo še poudarja usmerjenost dejanja, ki ga označuje glagolska sestavina. Ustrezni nemški frazem se glasi *durchs Leben schlagen*.

spopádati se na življēnje in smrt, gl. *bojevati se na življenje in smrt*.

uživati življēnje z veliko žlico, gl. *žlica*.
v cvētu življēnja, gl. *cvet*.

viseti med življenjem in smrtjo /ekspr.; pren./ *biti zelo bolan, biti v smrtni nevarnosti*

V nezavesti sem se zgrudila na tla. Mesece sem takrat visela med življenjem in smrtjo. Dete je prišlo mrtvo na svet. (Zofka Kvedrova, Njeno življenje, NB) | Zgodilo se je, da je nekaj dni v naši hiši, ki je sicer bila polna otroškega hrušča, vladala grobna tišina. Oče je dobil hudo pljučnico in visel več časa med življenjem in smrtjo; a počasi je okrevал. Podrobnosti ne vem več, saj je od takrat poteklo že pol stoletja. (Anton Breclj, Zdrav, kolikor hočeš, Zdravnikovi spomini, NB) | Ne vem, kako bo obstajalo krvodajalstvo, če se bo takšno razmišljanje nadaljevalo. V Sloveniji govorimo in hlinimo o vseh vrstah solidarnosti, vemo pa, koliko ljudi je na robu preživetja ali koliko pacientov visi na nitki med življenjem in smrtjo. (Delo, 2. jul. 2007, NB) | Vsa pota so bila posejana s svetlimi in temnimi postavami, hitečimi proti domu. Lovreku, ki se je bil v času svoje bolezni, ko je mesece in mesece nihal med življenjem in smrtjo, notranje odmaknil od ljudi, ni bilo nič do srečanja z znanci, pa je počakal, da so se razšli. (Gustav Šilih, Beli dvor, NB) | Thyase je pri trinajstih letih zbolela za meningitisom in zdravniki v rodnem Maceiu na severu države so jo napačno zdravili. Dolgo je nihala med življenjem in smrtjo. Roke in noge so ji odmrle in morali so jih amputirati. (Delo, 29. mar. 2007, NB)

© fr. *être entre la vie et la mort*; hr., srb. *biti između života i smrti*; nem. *in Lebensgefahr schweben*.

vzeti kómu življenje /ekspr.; pren./ *usmrtiti koga*

Pričal je tudi, da je bil Stephen preobremenjen s svojim študijem in z nego otroka in da je postal depresiven. Hočete reči, je vprašal sodnik, da je otroku vzel življenje, ker se je bal za njegovo prihodnost? (Margaret Drabble, Zlati svetovi, NB) | Tožilci doživljamo nasilje zelo v živo, nasilje ima izredno brutalne in sprevržene oblike, veliko preveč ga je, da bi ga lahko še naprej tolerirali, da mu ne bi stopili na prste, ne samo takrat, ko se že dogaja, pač pa tudi takrat, ko šele grozi. Potrebujemo zakon, ki bi urejal to področje tako, da nam ne bi bilo več treba poročati, da je med prazniki sin zaradi dolgotrajnega nasilja vzel življenje očetu. (Delo, 9. jan. 2003, NB) | Petčlanski senat mariborskega okrožnega sodišča je včeraj Slavka Tič spoznal za krivega ter ga za umor 18-letne Nives Tič in za nedovoljeno posest malokalibrske puške, s katero je hčeri vzel življenje, obsodil na enotno kazen 15 let in šest mesecev zopora. (Delo, 13. dec. 2005, NB)

vzeti si življenje /ekspr.; pren./ *narediti samomor*

Rezultati raziskave, ki je zaradi občutljivosti teme niso izvedli po telefonu, ampak so izkušeni anketarji obiskali izbrane predstavnike francoske populacije na domu, so presenetili celo strokovnjake. Razkrili so namreč, da je bilo kar 30 odstotkov odraslih Francozov že pred skušnjava vzeti si življenje. (Delo, 19. feb. 2000, NB) | Samomorov je na Poljskem čedalje več, kljub temu da v tej državi prevladuje katoliška veroizpoved, po kateri je vzeti si življenje smrtni greh. (Delo, 27. maja 2000, NB) | Avguštin ni pomnil, da bi bil kdaj kakega človeka

s hudo besedo razžalil, on, ki je bil vedno ponižen in pohleven kakor ovca, zdajci podivja kakor divja zver in pobija ljudi kakor vrabce! Ko bi imel več srčnosti, bil bi si vzel življenje, ki je po njegovi misli že tako zapadlo rablju. (Fran Erjavec, Avguštin Ocepek, NB) | Vendar je družbena ogroženost v primeru majhne tatvine v primerjavi z ubojem treh nedolžnih ljudi zanemarljiva. A so kljub temu sodniki menili, da je nujno, da proti tatiču uporabijo najstrožji preiskovalni ukrep, zaradi katerega se je znašel v brezizhodnem položaju in si vzel življenje. (Delo, 8. dec. 2001, NB)

© fr. *se tuer; se suicider; mettre fin à ses jours*; hr., srb. *svršiti sa životom*; nem. *sich das Leben nehmen*.

življenje iz dnéva v dán /ekspr.; pren./ *življenje v skromnih razmerah, na robu preživetja; brezskrbno življenje*; prim. *živeti iz dneva v dan; življenje od danes do jutri; življenje iz rok v usta*

Na njen jedilnik so oskrbniki poleg običajne hrane, mleka, banan in riža, uvrstili tudi pražene jedi. »Prvih nekaj dni je občasno zahtevala cigarete, ker pa je njeno življenje iz dneva v dan postajalo polnejše, je nanje počasi pozabila,« je povedal eden izmed oskrbnikov. (Delo, 5. okt. 2005, NB) | Temni sofijske barve, ki so odtenki poslavljajoče se jeseni, razpadajočih avtomobilov, nasmetenih ulic, neizstopajočih oblačil boljkonosiromašnih, a prijaznih ljudi, življenja iz dneva v dan ..., povsem na novo in drugače odzrcalijo samopodobo tujega obiskovalca: če prihaja iz gmotno boljšega sveta, ga morda vzljubi (še bolj), obenem pa mu je (še bolj) neprijetno ob podobi, ki si jo je Slovenija ustvarila v evropskem okolju. (Delo, 29. okt. 2002, NB) | Povsem povprečnim državljanom brez imen, večinoma družbenim obstrancem, že kar ljudem brez duš ali celo človeškim kreaturam – nekakšnim parodijam nadčloveka, tj. »podljudem«, kakor jim pravi Anna Gerasimova – se nenehno dogajajo usodne, krute stvari, ne da bi bil za tem kakšen viden razlog, vzrok ali namen; vrtijo se v tem svetu brez logike, kjer se životarjenje iz dneva v dan spremešava z nepričakovanimi smrtmi in celo nenadnimi oživitvami mrtvecev. (Drago Bajt, V burji besed, NB) | Človek njegove sorte pač ni mogel končati drugače kot tako, kot je končal, kaznoval se je sam, ker je zašel na kriva pota in se nepripravljen znašel pred nesmiselnostjo svojega početja, njegova vest je bila tankočutno vzgojena, to se nam je v teh kratkih letih z božjo pomočjo posrečilo, s takšno vestjo je do zadnjih odtenkov spregledal svojo zaniknost, predsedlo mu je dolgočasje tako votlega životarjenja iz dneva v dan in si je zato sodil sam ... (Florjan Lipuš, Zmote dijaka Tjaža, NB)

♦ Gl. *živeti iz dneva v dan*.

življenje iz kóvčka /ekspr.; pren./ *življenje večino na potovanjih, službenih poteh*; prim. *živeti iz kovčka*

Življenje iz kovčka po hotelih hiperaktivnega Zeda ne moti. »Najvažnejše je, da mi je projekt všeč, ker sicer ne morem dati vsega od sebe v 15 urah dela na dan.« (Delo, 11. mar. 2000, NB)

življênje iz rôk v ústa /ekspr.; pren./ življenje v skromnih razmerah, na robu preživetja; prim. življenje iz dneva v dan

Glavna značilnost teh zapletenih odnosov, v številni športnopolitično držo »nacionalnega« OK Planica in odbora za skoke Smučarske zveze Slovenije, je delovanje na pamet brez konzistentnega koncepta. Življenje iz rok v usta ter od danes do jutri se prav zato giblje v dveh skrajnostih: med nebrzdano euforijo ob uspehih in popolno depresivnostjo ob polomih. (Delo, 16. feb. 1999, NB)

◆ Gl. *živeti iz rok v usta*.

življênje kôga je na nitki, gl. *življenje koga visi na nitki*.

življênje kôga visi na lásu /ekspr.; pren./ *kdo je zelo ogrožen, je zelo bolan, je v veliki življenjski nevarnosti*; sop.: **življenje koga visi na nitki**

»Osvestila se je zopet, a prevzela so jo takšne slabosti od živčnega pretresa ali kaj, da se mahoma sedla na voz. 'Sami-leben, moje življenje visi na lasu, jaz moram k doktorju!' je rekla. In se je odpeljala. (Fran Maselj-Podlimbarski, Gospodin Franjo, NB) | »Ker se danes ločiva, morda za vselej, kdo ve.« »Za vselej?« »Naše življenje, in posebno moje, na lasu visi. Ker se ločiva in ker ne bi rad, da bi me vi za hudobnejšega imeli, kakor sem res, povem vam, da se včasih sam sebi zdim nevhvaležen proti človeštvu.« (Josip Jurčič, Cvet in sad, NB) | Ali še z večjo urnostjo prime cigan Petra za roko ter ga podere znak in mu izvije nož. Zdajci je bil v rokah grozovitega človeka, življenje mu je viselo na lasu, nihče mu ne bi bil mogel pomagati, ko bi mu bil hotel sovražnik povračevati. (Josip Jurčič, Jurij Kozjak, slovenski janičar, NB)

◆ Frazem *življenje koga visi na lasu*, kot tudi sopomenski *življenje koga visi na nitki*, je nastal po analogiji motiva frazema *Damoklejev meč* (gl. tam).

◎ češ. *čí život visí na vlásku*; hr., srb. *glava visi komu o vlasi*; *glava visi komu o vlasu*; *glava visi komu na vlasi*; rus. *č'ja žizn' visit na voloske*; *kto na volosok ot smerti*.

življênje kôga visi na nitki /ekspr.; pren./ *kdo je zelo ogrožen, zelo bolan, v veliki življenjski nevarnosti*; sop.: **življenje koga visi na lasu**

V videmski bolnišnici še vedno visi na nitki življenje 30-letnega Ajdovca B. B., ki ga je v četrtek ponoči med upiranjem aretaciji v Gorici s pištolo v glavo ustrelil italijanski orožnik. (Delo, 17. avg. 2002, NB) | Athos ga je prekinil. Pripomnil je, da bi dve uri po njegovem odhodu vsi kardinalovi vohuni znali na pamet in življenje d'Artagnana in treh mušketirjev bi viselo na nitki. (Alexandre Dumas, Trije mušketirji, NB) | Dobra dva tedna kasneje so ga odpustili v domačo oskrbo, 16. februarja pa so ga zaradi hudih bolečin vnovič sprejeli na intenzivno nego in ga ponovno operirali. Ko se je po enem tednu zbudil, so mu povedali, da je imel hudo pljučno embolijo in da mu je življenje viselo na nitki.

(Delo, 21. mar. 2000, NB) | Nameraval se je udeležiti slovesnosti, toda spet se je znašel v bolnišnici, in to ravno ko je končeval govor, namenjen branju ob podelitvi. Pravzaprav je njegovo življenje viselo na nitki, imel je težave z dihanjem in takrat se je prvič v življenju zavedel, da je življenje pravzaprav dihanje. (Delo, 4. apr. 2006, NB) | Vas skrbi usoda Mihaila Hodorkovskega, ki je zdaj zaprt v koloniji Jag-14/10 v Krasnokamensku na Daljnem vzhodu? Zdi se, da tudi njegovo življenje visi na nitki, saj so se sojetniki že nekajkrat spravili nanj. (Delo, 11. okt. 2006, NB) | Ta si je na sobotni tekmi proti moštvu Philadelphia Flyers hudo poškodoval grlo in pljuča. Poškodbe so bile tako hude, da je njegovo življenje viselo celo na nitki. (Delo, 1. feb. 2000, NB) | Po aretaciji leta 1999 so ga, komaj 21-letnega, na tajnem procesu najprej obsodili celo na smrt. Pozneje so mu kazen zmanjšali na osem let zapora, a po zdajšnjem incidentu je njegovo življenje očitno spet na nitki. (Delo, 10. dec. 2003, NB) | Povsod po Evropi je to pristojnost samostojne, neodvisne revizijske institucije. Pri nas pa hoče po aferi z operacijskimi mizami del teh pristojnosti prevzeti vlada – v posebnih primerih, ko je na nitki zdravje in življenje ljudi, in v še nekaj ohlapno opredeljenih okoliščinah. (Delo, 28. jun. 2006, NB)

◆ Frazem *življenje koga visi na nitki*, kot tudi sopomenski *življenje koga visi na lasu*, je nastal po analogiji motiva frazema *Damoklejev meč* (gl. tam).

◎ angl. *so's life hangs by a thread*; fr. *la vie de qn. ne tient qu'à un fil*; hr., srb. *život komu visi o koncu*; *život komu visi o niti*; *glava visi komu o koncu*; nem. *jmds. Leben hängt an einem seidenen/dünnen Faden*.

življênje na korúzi /pog.; pren./ *življenje moškega in ženske brez zakonske zveze*; sop.: **divji zakon, koruzni zakon, koruzništvo, priležništvo, konkubin**

Druga ugotovitev sociološke študije je, da je vse manj zakonskih parov srečnih. Po podatkih iz študije se je v zadnjih 40 letih število parov v ZDA zmanjšalo za 43 odstotkov, vse več parov pa se odloča za življenje »na koruzi« ali poroko prelaga na kasneje, na »ugodnejši čas«. (Delo, 6. jul. 1999, NB) | Že, toda Marjeta in Aleš nista poročena. V bloku, v katerem sta po pogojih, ki jih je stanovanjski sklad postavil za mlade družine, dobila stanovanje, se je za življenje na koruzi odločila polovica stanovalcev. (Delo, 1. okt. 1998, NB) | Videti je skratka, da pretežna večina Srbov in Črnogorcev, ki se ukvarjajo s politiko, ni za ločitev, a hkrati tudi ne za obnovo zakona – temveč za podaljšanje življenja na koruzi. (Delo, 9. maja 2002, NB)

◆ Frazem *življenje na koruzi* je nastal iz frazema *živeti na koruzi* po posamostaljenju glagola *živeti v življenje*. Dalje gl. *živeti na koruzi*.

◎ fr. *vivre en concubinage*; *vivre à la colle*; *mariage du côté gauche*; *mariage de la main gauche*; nem. *wilde Ehe*; *Bratkartoffelverhältnis*; *Onkelehe*.

življênje na lúni, gl. luna.

življênje na tuj račun /pog.; pren./ *življenje na stroške drugih*

Tožilka je še navedla, da je obtoženi v preiskavi dejanje priznal, zanikal ga je med glavno obravnavo. Dejanje je obžaloval, toda njegovo obžalovanje gre razumeti kot konec njegovega življenja na tuj račun, je govor sklenila državna tožilka in sodnemu senatu predlagala, naj ga obsodi na štirinajst let zapor. (Delo, 6. feb. 2004, NB) | »Ne vem za nobeno gospodarsko injekcijo, ki bi jo kdo iz Beograda usmeril v Podgorico. Življenje na tuj račun ne more trajati v nedogled; zato je 'svetla prihodnost' samostojne Črne gore in Srbije na moč dvomljiva,« meni Madžar. (Delo, 3. feb. 2001, NB) | Vse to se mi neznansko gabi, saj je državljanska nepokorščina nekaj resnega in ne izgovor za zabavo ali bogatenje. Blaginja je dosežek civilizacije, ne izgovor za življenje na tuj račun. (Delo, 25. jul. 2003, NB)

življênje na veliki nôgi /ekspr.; pren./ *razkošno, potratno življenje*; prim. **živeti na veliki nogi**

Eni si obupno prizadevajo posnemati razviti Zahod: moda, zabavna industrija, zasebno trgovstvo in podjetništvo, osebni standard, bogataški turizem – predvsem seveda življenje na veliki nogi. (Drago Bajt, Odčitki, NB) | Služil in še bolj zapravljal je povsod. V nogometni pokoj je odšel kot siromak, bil je tipična žrtev življenja na veliki nogi. (Delo, 5. jun. 2000, NB) | Vohunjenje že dolgo ni več romantično-pustolovsko početje, v katerem bi se življenje na veliki nogi in potovanja na vse konce sveta prepletali z drznimi akcijami in lepimi ženskami: danes gre bolj za poslovnost, ki zahteva visoko tehnološko usposobljenost. (Delo, 21. avg. 2000, NB) | Ker opozicijski Jutarnji list piše, kako se je iz propadlih bank (Županijska, Komercialna, Glumina in Dubrovniška) preselil denar varčevalcev, da bi si bankirji in njihovi sodelavci ali sorodniki na tujem zagotovili življenje na visoki nogi, je mogoče govoriti o spreminjanju čistega denarja v umazanega. (Delo, 19. jun. 1999, NB)

◆ Frazem *življenje na veliki nogi* je nastal po preoblikovanju glagolske sestavine *živeti v življenje* v frazemu *živeti na veliki nogi*.

◎ hr., srb. *život na visokoj (velikoj) nozi*.

življênje ob kruhu in vódi /ekspr.; dvočl.; pren./ *zelo slabo življenje, življenje v pomanjkanju*; prim.

živeti ob kruhu in vodi

V Vatikanu so post za mir razložili kar se da široko. Vsakdo naj se posti po svoje, post je lahko življenje ob kruhu in vodi, lahko tudi brez vsega, lahko pa tudi zgolj odrekanje mesu ali zabavi. (Delo, 15. dec. 2001, NB) | Zupančičevo izhodišče je, da je vse v glavi. Celó čisto golo biološko preživetje ob kruhu in vodi lahko ponuja višjo kakovost življenja, kot jo ima vsega presit bogataš. (Delo, 8. nov. 2001, NB)

◆ Gl. *živeti ob kruhu in vodi*.

življênje od dánes do jútri /ekspr.; v povedni rabi/ *življenje brez misli na prihodnost, v slabem, ne-*

gotovem materialnem položaju; prim. **živeti od danes do jutri**

Nazadnje sem se naveličal tudi tega in hotel sem se vrniti v domovino. Pozabil sem bil svoje mladostne upe, novih si nisem delal, torej je bilo moje življenje od danes do jutri suho in prazno. (J. Jurčič, Doktor Zober, NB) | Še ga ni mogla obsoditi, še je dvomila, ali je bil njen sum upravičen, toda tega si ni več prikrivala, da v zadnjem času nima več čuta zanjo; in kako težko si ga bo še kdaj pridobila! Saj v njem ni nikdar verjela v tovarištvo, v njegovem načinu življenja od danes do jutri nekako ni bilo prostora za ta pojem. (Grahor, Kosmač, Krajnc, Magajna, Vuk, Slovenske novele 1935, NB) | Enkrat zdravstveni zavodi niso potrebni, drugič jim dajemo važne naloge. Še naprej pa naj živijo negotovo življenje od danes do jutri, kar je po mnenju naše oblasti pravšnja podlaga za racionalno poslovanje in tržno obnašanje. (Delo, 26. okt. 1999, NB) | Je tiho ob dejstvu, da so z uvedbo kapitalizma delavci v Sloveniji le skromni prodajalci delovne sile, člani strateškega sveta aktualne oblasti pa od nje zahtevajo celo še večjo fleksibilizacijo trga dela, kar lahko pripelje do razmer, ko delavci ne bodo mogli prodati niti svoje delovne sile. Ne bodo imeli namreč priložnosti, da bi svojo delovno silo sploh prodali po stabilni ceni in v stabilnih razmerah, obsojeni bodo na životarjenje od danes do jutri. (Delo, 8. jan. 2005, NB)

◆ Frazem *življenje od danes do jutri* je nastal po preoblikovanju iz frazema *živeti od danes do jutri*.

življênje v senci smrti /ekspr.; pren./ *življenje ob navzočnosti smrti, stalne smrtne nevarnosti*; prim.

v senci smrti

Rekviem za metamorfozo je tako daleč od matematične urejenosti, prej kaotičen in surov, čeprav prisegajoč na lepoto (»smrt je mati lepote in oče metamorfoze«, slišimo skozi usta neuničljivega lovca na metulje čisto pri koncu) kot tisti gestus, ki nam nemara sploh omogoča kakršen koli govor o življenju v senci smrti ... (Delo, 28. avg. 2007, NB)

življênje v slonokoščénem stólpu /knj.; pren./ *življenje, zelo odmaknjeno od resničnega, stvarnega, vsakdanjega življenja*; prim. **živeti v slonokoščénem stolpu**

Vsako pisanje je v določenem pogledu dialog s seboj, z okoljem, s svetom. Pisanje ne omogoča življenja v slonokoščénem stolpu in tudi nima smisla, če avtor vanj ne vlaga ničesar svojega. Seveda pa je hkrati ves čas v določenem dialogu z ljudmi in s pojavi okoli sebe. (Delo, 2. sep. 2002, NB)

◆ Gl. *živeti v slonokoščénem stolpu*.

življênje za rešétkami /ekspr.; pren./ *življenje v zaporu, ječi*; prim. **biti za rešétkami; preživeti za rešétkami**

A njegovi dnevi so že od daljnega leta 1979, ko se je zaradi umorov petih žensk znašel za zapahi, enolični. Monotono življenje za rešétkami mu je včeraj popestril prihod na ljubljansko okrožno sodišče, kjer se je srečal

z Leo Evo Müller. Ker je izjavila, da je mučil živali, ji v zasebni tožbi očita obrekovanje in žaljivo obdolžitev, zahteva pa tudi 18,5 milijona tolarjev. (Delo, 27. sep. 2003, NB) | Maček je že na zadnji obravnavi podrobno opisoval življenje za rešetkami, o čemer je tudi pisal dnevnik, včeraj pa je sodišče zaslišalo Milana Vrbančiča, takratnega zdravnika v ljubljanskih zaporih. (Delo, 3. dec. 2002, NB) | Z drzno tatvino si je 57-letni Ljubljčan Janez Prek, če bo obveljala sodba tukajšnjega okrožnega sodišča, izrečena včeraj, nakopal dve leti življenja za rešetkami. Višino kazni je tričlanskemu sodnemu senatu narekovalo dejstvo, da je obtoženec prav zaradi takih dejanj, pa tudi drugačnih, že veliko časa prebil po zaporih in je specialni povratnik. (Delo, 4. okt. 2001, NB)

♦ Gl. *biti za rešetkami*.

življênski

končáti svôjo življênsko pót, gl. **pot**.

skúpna življênska pót, gl. **pot**.

življênska pót, gl. **pot**.

življênska tekočina, gl. **tekočina**.

živo prisl.

živo kot v mravljišču, gl. **mravljišče**.

životárjenje

životárjenje iz dnéva v dán, gl. *življenje iz dneva v dan*.

životárjenje od dánés do jútri, gl. *življenje od danes do jutri*.

žlica

jésti z veliko žlico, gl. *z veliko žlico*.

kót in žlica, gl. *žlica in kot*.

príti na svét s srebrno žlico [v ústih], gl. *roditi se s srebrno žlico [v ustih]*.

rodíti se s srebrno žlico [v ústih] /star.; pren., tudi **príti na svet/ biti otrok bogatih staršev; imeti srečo**

v *vseh stvaréh*; sop.: **roditi se pod srečno zvezdo**
Res si bila srečna, da si se rodila s srebrno žlico v ustih. Sploh veš, kaj to pomeni, če si moraš sama služiti kruh. (M. J. Ragosta – M. Sluga, Hiša na Curtinovi ulici, 1984, 32) | Mario je še poročal, kako je rekla: »Toda za božjo voljo ... saj vendar ve, da se je čisto slučajno rodila angleškemu staršem s srebrno žlico v ustih.« (R. Masson – H. Capuder, Veter ne zna brati, 1973, 169) | In zdaj govorim o njej tistim, ki se niso podali na utečeno cesto, pa če je še tako vabljliva, na cesto, ki je na voljo tistim, ki so se zmeraj, kadar je treba, pripravljani upogniti, se priklanjati, nenehno pritrjevati in klečeplaziti. Tistim, ki so se že rodili s srebrno žlico v ustih ali pa so jo potegnili iz ust komu drugemu. (Delo, 16. okt. 2004, NB) | »Jeklene princeze« imajo prednost, da so se rodile kot dedinje imperijev, rasle ob uspešnih očetih in se od

njih učile. Kolegice, ki se niso rodile s srebrno žlico, lahko o takem položaju samo sanjajo. (Delo, 23. dec. 2003, NB) | Njegov drugi biograf in prijatelj pravi, da je prišel na svet s srebrno žlico v ustih. (Delo, 1. febr. 1980, št. 26, 8) | Pa še prav ima, bralec namreč. Če Sofino življenje primerjamo z življenjem princev, vidimo, da izkoristi svoje darove le peščica rojenih s srebrno žlico. Zadržana, skorajda plaha Sofia pa jih ima veliko ... (Delo, 7. jan. 2004, NB) | Vzpon dedičev slavnega političnega imena je po eni strani samoumeven, po drugi pa nikakor ne. George W. se je dolgo bojeval s težkim bremenom slavnega očeta in si je pridobil samozavest šele tedaj, ko je premagal dolgoletno demokratsko guvernerko Teksasa Ann Richards kljub njenemu obtoževanju, da je bil rojen s srebrno žlico v ustih. (Delo, 24. jan. 2005, NB)

♦ Frazem *roditi se s srebrno žlico [v ustih]* z različicama *priti na svet s srebrno žlico [v ustih]* in *rojen s srebrno žlico [v ustih]* izhaja iz dejstva, da so srebrni ali zlati kuhinjski pribor, v katerem so tudi srebrne ali zlate žlice, imele samo bogate, premožne družine. Kdor je že ob rojstvu imel tako žlico v ustih, kar pomeni, da so ga hranili z njo, je pripadal taki družini.

© angl. *to be born with a silver spoon in one's mouth*; fr. *être né avec une cuillère d'argent dans la bouche*; nem. *mit einem goldenen (großen, silbernen) Löffel im Mund geboren sein*.

rôjen s srebrno žlico [v ústih], gl. *roditi se s srebrno žlico [v ustih]*.

utopíti kôga v žlici vóde /ekspr.; pren., nerealno, s pogojnikom **rad, najrajši bi/ zelo sovražiti koga, želeti ga uničiti**

V srcu ga je čez vse sovražil, rad bi ga bil v žlici vode utopil, ko bi bilo mogoče; vendar se mu je k videzu po hinavsko prijaznega kazal, skrivaj pa vedno iskal, da bi ga zlepa od hiše spravil, toda ni bilo mogoče. (Janez Cigler, Sreča v nesreči, NB) | Ali namesto kvare je žel Brašnar še dobiček iz takih razporov z gosposko. Razširila se je med ljudmi namreč misel, da je Brašnar tako pretkan, da mu še cesarski možje do kože ne pridejo, akotudi bi ga radi v žlici vode utopili, ker jim zaslužek jemlje. (J. Jurčič, Sosedov sin, NB) | Umetniki smo tako in tako navajeni, da svoje okolje delimo na tiste, ki so nam naklonjeni, in tiste, ki so nam – vsaj po našem mnenju – sovražni in nas poskušajo utopiti v žlici vode. (Delo, 24. okt. 2001, NB) | SCT je tako velik sistem, da potrebuje revizijo. Že tako me bodo v žlici vode utopili, pojedli. In sva se dajala. (Delo, 17. okt. 1998, NB) | »Zakaj bi bilo življenje srbskega vojaka, policista ali civilista manj vredno od življenja pripadnika Nata?« se sprašuje srbski premier. Toda če si majhen in reven kakor cerkvena miš, lahko zgolj besediš o krivici in dejstvih, ki jih dokazujejo, ter kuhaš mulo. Ali pa požreš slino in poskušaš ugajati tistemu delu sveta, ki bi ga nasprotniki globalizma sicer utopili v žlici vode, a si hkrati

brez njega ne v Srbiji ne v Črni gori ni mogoče zamisliti golarega preživetja. (Delo, 28. feb. 2002, NB)

◆ Frazem *utopiti koga v žlici vode* temelji na hiperboličnosti, dejanski neizvedljivosti dejanja, kar je v rabi potrjeno s pogojnikom in okrepljeno s sestavinama *rad, najrajši*. Prav s tem pa sta slikovito izražena močno sovraštvo in želja po uničenju koga.

◎ češ. *vtopit někoho na lžici (na lžičce, v kapce) vody*; *vtopit někoho na na lžičce vody*; *vtopit někoho v kapce vody*; ft. *en vouloir à mort à qn.* hr., srb. *popiti koga u kašici vode*; *utopiti koga u čaši vode*; *utopiti koga u kapi vode*; *popiti koga u čaši vode*; *utopiti koga u žlici vode*; pol. *ktoś utopilby kogoś w łyżce wody*; *ktoś rad by utopił kogoś w łyżce wody*; rus. *v ložke vody utopit' kogo*. **užívati življenje z veliko žlico**, gl. *zajemati življenje z veliko žlico*.

z veliko žlico /ekspr.; pren./

1. dobro in obilno

Naš gospodar je pri dobri volji. To nas čaka požrtija, z veliko žlico se bo zajemalo. (F. Rabelais – B. Madžarevič, Gargantua in Pantagruel 2, 1981, 80) | Pri tej gostiji (likof) se je zmerom jedlo z veliko žlico. (N. Kuret, Praznično leto Slovencev II., 1967, 167) | Dekan Šimen je dal hlapcu Juriju nekaj grošev, da jih bo imel za polič vina pri Žurgovem Mihi, medtem ko bodo po maši v cerkvi naše ljube Gospe jedli z veliko žlico v hiši bogatega kmeta in cerkvenega ključarja Ozimka. (M. Hace, Kmetje na prepihu, 1977, 128) | Ostal je tam na kosilu. Pri večerji, po njegovem povratku, rečem tjavdan: »Danes sta pa kosili pri mami z veliko žlico, kajneda?« (M. Černič, Doživljaji in doživetja, 1954, 179)

2. v veliki količini, z veliko intenzivnostjo

Vzgojiteljice so od Adamovih časov. Počutijo se, kot da so z veliko žlico požrle božjo modrost. (J. Updike – M. Mihelič, Zakonski pari, 1971, 313) | Vidiš, zmeraj misliva, da sva pamet in modrost požrla z veliko žlico, nazadnje se pa zmeraj izkaže, da sva velika bedaka. Lepo godljivo sva skuhala. (P. Golia, Igre, 1953, 287) | Beži, beži! Ti misliš, da si pamet z veliko žlico pobral, a jaz ti povem, da je nisi. (J. Potrč, Krefli, 1953, 55) | S preveliko žlico ste zajemali, zato je zadnji čas, da postanete nekoliko skromnejši. (Teleks 1981, št. 16, 163)

◆ Izraz *velika žlica*, ki je v prislovnozveznem frazemu *z veliko žlico* in v frazemu *jesti z veliko žlico*, je prisposoda za veliko količino hrane, ki je ljudem kdaj pa kdaj ali stalno na razpolago. Iz izhodiščnega frazema *jesti z veliko žlico*, ki v prisposodi še ohranja povezavo s hrano, se je frazemska prislovna zveza *z veliko žlico* osamosvojila v pomenih 'dobro in obilno'; 'v veliki količini, z veliko intenzivnostjo', ki se uporablja tudi na drugih področjih, kot kažejo frazemi *zajemati*

znanje z veliko žlico, *pojesti (požreti) modrost z veliko žlico*, *zajemati življenje z veliko žlico*.

◎ hr. *jesti velikom žlicom*; hr., srb. *jesti velikom kašikom*; misli (umišlja) netko da je svu mudrost [kašikom] pojeo (pokusao, pozobao, popio, posrkao); misli (umišlja) netko da je svu mudrost [kašikom] pokusao; misli (umišlja) netko da je svu mudrost [kašikom] popio; it. *a tutto spiano*; nem. *glauben, die Weisheit mit Löffeln gefressen zu haben/[alleine] gepachtet zu haben*; meinen, die Weisheit mit Löffeln gefressen zu haben/[alleine] gepachtet zu haben.

zajémati z veliko žlico, gl. *z veliko žlico*.

zajémati življénje z veliko žlico /ekspr.; pren./ *zelo intenzivno živeti*; prim. **živeti na veliki nogi**

Reve, vam se še sanja ne, kaj vse se dogaja v širokem, svetlem svetu, kjer ljudje zajemajo življenje z veliko žlico, samo zajemajo, zajemajo dan in noč, noč in dan. Moj Jezus se v takih dneh pijače še dotaknil ni. (C. Kosmač, Hudo je, človek moj!, NB) | Vesela pa je bila. Življenje je zajemala kar z veliko žlico, dokler ni seveda rodila nezakonskega otroka. (C. Kosmač, Težka nedelja, NB) | Preveč energije je v meni, da bi tam lahko bil srečen in zadovoljen. Želim ustvarjati, zajemati življenje z veliko žlico, ga preprosto izživeti, kar nujno vključuje tudi mestno dimenzijo. (Delo, 13. marca 2001, NB) | Vi ste zajemali življenje z veliko žlico, kakor ste pili tudi samo iz bokalov in štefanov; mi je zajemamo po malem, okušajoč požirek za požirkom. (A. Kraigher, Školjka, 1911, 89) | Približno tako mi je mesto prikazoval ata, kadar sem ga spraševal, zakaj je med nami taka razlika: mi noč in dan garamo, privoščimo si malo stvari, tam po mestih pa posedajo po senčnatih vrtovih, pijejo kavico in uživajo življenje z veliko žlico. (I. Sivec, Kruh ponoči spi, NB)

◆ Gl. *z veliko žlico*.

žlica in kót /star.; pren., tudi **kot in žlica** /hrana in postelja; sop.: **preužitek, kot**

In če se niso kako drugače zaposlili, so leta in leta službovali na kmetijah, nekateri tudi več let pri istem kmetu, v večni želji, da bodo – po nenapisanih, vendar človeških postavah imeli »žlico in kot«. (M. Markarovič, Pogledi na etnologijo, 1978, 303) | »Jerjeju odpovedal?« se je začudil Šalander. »Ni lepo, da mu je odpovedal; na stara leta odpovedal! Gre mu kot za pečjo in žlica pri skledi! Še oslepelega konja bi ne pognal iz hleva!« (D. Vučenov–M. Smolič, Simpozij o Ivanu Cankarju 1976, 1977, 190) | »Mreta«, je dejal, »sama si, jaz tudi. Ti daj meni bajto, jaz dam tebi skledo in žlico do smrti. Si zadovoljna?« (L. Zupanc, Tretji rod, 1938, 9) | Ná, pij, špansko vino je, zlahtni heres! Trči z mano, dobrotnikom, ki ti je dodelil kot in žlico do smrti! Na tvoje zdravje in na zdravje tvojih sinov! (I. Cankar, Krčmar Elija/Troje povesti, NB) | Za pravega Parižana pa je poletno romanje na jug »un must«. Z žlico in v

kozarcu lahko Provanso začutiš tudi v Parizu. (Delo, 23. maj 1998, NB)

♦ Frazem *žlica in kot*, tudi *kot in žlica*, je nastal v kmečkem okolju. Nanaša se na ostarele hlapce ali dekle oziroma ostarele neporočene moške ali ženske, ki so vse življenje delali na kmetiji. Po nenapisanih človeških zakonih sta jim na starost pripadali hrana in postelja, kar je metaforično povedano z izrazom *žlica in kot*. Izraz *kot* tako kot bolj rabljena sopomenka *preužitek* se s pomenom v kmečkem okolju 'pravno zagotovljena pravica do stanovanja, hrane v hiši ob spremembi lastnika' precej pokriva s pomenom frazema *žlica in kot*. Razlika je v pravni urejenosti, ki sledi izraženi volji staršev (prejšnjih lastnikov). Kažejo jo izrazi: *izgovoriti si preužitek*, *izgovoriti si kot*, *zapisan kot ter preužitkar* v kmečkem okolju 'kdor ima, uživa preužitek', *preužitkarica* 'ženska, ki ima, uživa preužitek', *preužitkarski* 'nanašajoč se na preužitkarje ali preužitkarstvo', *preužitkarstvo* 'stanje, življenje preužitkarjev'; nar. *kótar* 'preužitkar' (SSKJ). V dveh zgledih nastopa sestavina *žlica* v zvezah *skledo in žlico* in *z žlico in v kozarcu*, ki pomenita 'hrano' ter 'po hrani in pijači'.

žlica in vzglávje /publ.; pren., tudi **vzglavje in žlica** /hrana in prenočišče; prim. **žlica in kot**

Komur pa le ni žal avtomobila, se bo na Vojskem lahko odpočil. Tudi za žlico in zglavje naj ga ne skrbi. (A. P., Delo, Pisani petek, 20. 8. 1971, 22) | Večino postelj za to zimo pa je že prodanih. V vasi je še gostilna »Pri Metki«, kjer so cenejši pri žlici in vzglavju, a s prostorom so tudi bolj na tesno. (Drago Kralj, Delo, 17. 11. 1972, 8) | Šepavi turizem. Tudi za Slovenijo velja, da sta vzglavje in žlica premalo. (F. J., Delo, 18. 3. 1971, 19)

♦ Frazem *žlica in vzglavje* se oblikovno in vsebinsko navezuje na frazem *žlica in kot* (gl. zgoraj), vendar je nekoliko bolj sodoben.

žlica je padla komu v méd /ekspr.; pren./ *življenjske razmere so se komu nenadoma zelo izboljšale*; sop.: **sekira je padla komu v med**; prim. **med in mleko se cedi kje**

Igravec je postal uspešen človek, sicer ne moremo reči, da mu je padla žlica v med, da je na vrhu svojih uspehov, ampak lepo vozi po voznem redu tega našega življenja. (Peter Božič, Perspektive 1963/64, 146) | Manjša uganika je Vladimir Stepania. Čeprav je že nešteto krat padel na voznem izpitu, je zelo dobre volje, saj mu je s poškodbo Seattlovega krilnega centra Vina Bakerja padla žlica v med, kot sam pravi. (Delo, 29. mar. 1999, NB)

♦ Gl. *sekira je padla komu v med*.

žnóra

iti kot po žnóri kaj /star.; primera, brezos., 3. os. ed. gre/ *iti gladko, brez težav*; sop.: **iti kot po maslu**

Kako prijetno je živeti in tudi delati v hiši, kjer gre vse po žnori. (Ženski svet 1923, 16) | Soldat pa gre kot žnora in noga mu v zraku žvižga. (Krek, Spisi II, 64) | Trinculo. Kar dajmo, kar dajmo. Gre kot po žnori. (S. Prek, Ljudska modrost 1974, 122) | Rad bi vsakomur pomagal, saj imam dobro voljo, pa ne gre zmeraj vse kot po žnori. Sem pač podoben tistemu vzgojitelju v neki šoli v Beli krajini, ... (Google, www.dlib.si/...)

♦ Gl. *kot po žnori*.

© bolg. *vàrvi kato na konec nešto*; češ. *jde něco jako po drátě*; *jde něco jako na drátkách*; *jde něco jako na drátku*; hr. *ide kao po žnoricí što*; mak. *odi nešto kako podmačkano*; pol. *idzie jak po sznurku coś*; nem. *etwas läuft wie am Schnürchen*; *etwas klappt wie am Schnürchen*; rus. *idët kak po rel'sam čto*; slš. *ide ako po šnúre čo*; *ide ako po šnúrke čo*; ukr. *ide jak po šnuru što*.

kot po žnóri /star.; primera, prisl. zv./ *gladko, brez težav*

Krademo kot po žnori, če vaša gnada dovoli. (W. Shakespeare – O. Župančič, Vihar, 1942, 72) | Kot po žnori /tekočem traku. (E. Bojc, Pregovori, 1974, 216)

♦ Primera *kot po žnori*, prav tako *kot po žnoricí*, temelji na primerjalnih sestavinah *žnora*, *žnorca*, ki sta izposojenki iz nem. *Schnur*, *Schnürchen*. Izraz *žnora* omenja že Pleteršnik (II, 971), pred njim Cigale (II, 1408) pri iztočnici *Schnur* skupaj s sopomenkami *motoz*, *vervca*, *prevoza*, *žnura*. Primere *kot po žnori*, *gre kot po žnori*, *gre kot po žnoricí* izhajajo verjetno iz enakopomenskih nem. *etwas geht wie am Schnürchen*; *etwas läuft wie am Schnürchen*; *etwas klappt wie am Schnürchen*. Razvoj današnjega pomena pa nakazujejo že izrazi pri Cigaletu (prav tam): *nach der Schnur, na tanko, po potezi, pično*; *etwas am einen Schnürchen haben, ročen biti v čem, dobro znati*; *nach der Schnur leben, v redu in zmerno živeti*; *über die Schnur hauen, iz ojníc stopiti, stopati, čez mero stopiti, segati*. Omenjeni izrazi izhajajo iz tesarske terminologije. Napeto žnoro, tj. vrvico, so nekdanj uporabljali tesarji pri obtesavanju debel. Če so s tesarsko sekiro udarili mimo, deblo ni bilo ravno obtesano. Tesarska vrvica, tj. žnora, žnorca, je tako postala prisposoda za ročnost, urejenost, zmernost, kar omogoča, da stvari potekajo pravilno, gladko, brez težav.

žnórca

iti kot po žnórci kaj /star.; primera, brezos., 3. os. ed. gre/ *iti gladko, brez težav*; sop.: **iti kot po maslu** Če nisi ravno zabit ali nimaš obupne prfokse/prfoksa, bi moralo iti kot po žnoricí. Jaz sem delal maturo leta 1997, pa je blo zlo na izi ... (Najdi.si, slo-tech.com/forum...) | Nalepil sem jih z zastojnim programčkom Miyu, šlo

je kot po žnorc, čeprav kaj dosti prakse nimam, je dovolj preprosto. (Najdi.si, jonas.blog.siol.net/2007/...) | »... vse gre kot po žnorc, rade imamo zelje, drsamo na ledu, zmajevi smo borci, juhuhu – smo norci!« Zmaj se je krohotal, da so kapniki padali s stropa ... (Najdi.si, sl.wikisource.org/...) | Sicer je organizacija v začetku šepala, vendar mi lahko verjameš, Ilsebill, da ne bom jahal na postranskih zadevah – saj tudi pri nas moških ne gre zmeraj kakor po žnorc – temveč mislim nemudoma preiti k stvari ... (G. Grass – J. Moder, List I., 1980, 66)

♦ Gl. *kot po žnori*.

kot po žnórci /star.; primera, prisl. zv./ *gladko, brez težav*

Zadeva poteka kot »po žnorc«. Hvala Budhi, vsaj enkrat je vse v redu. Takrat je pa počilo, kot da smo na začetku ofenzive na soški fronti. (Najdi.si, ahab60.blogspot.si/2010/03/18...) | Par kratkih napotkov za vse jutrišnje udeležence, da bo vse teklo kot po žnorc. Okrepčevalnica in merilno mesto v hangarjih bosta postavljena ob 6h ... (Najdi.si, www.vitezi.net/forum...) | Ker če vse predvideno, teče »kot po žnorc«, demokracija zahodnega tipa deluje, funkcionira. Brez velikih aferških pojavov. (Najdi.si, www.ednevnik.si/...)

♦ Gl. *kot po žnori*.

žóga

[okrógel] kot žóga /ekspr.; primera, navadno v povedni rabi, tudi pren./

1. zelo okrogel

Trebuh je po vsem tem sadju kot žoga, kg pa ostajajo isti. (Google, www.kulinarika.net/forum) | Lahko je okrogla kot žoga ali podobna jajcu. Obrča se levo, desno ter gor in dol. Glava se včasih tudi jezi, zato močno boli, ... (Google, www.mkvp-klub.si/index) | Tudi fant mi stalno zatrjuje, da sem debela in taka kot žoga. (Google, vizita.si/iskanje ...) | »Zakaj se žoga imenuje žoga?« »To je pa ja logično, okrogla je kot žoga, z njo se lahko žogaš in zakaj potem ne bi mogla biti žoga?« ... (Google, vici-na.spletu.com/...)

2. zelo negotov, tvegan

Naložba, kakor žoga okrogla. Mestna občina Celje financira novo rokometno dvorano z nepremičninsko-finančno manipulacijo. (Delo, 4. dec. 2003, NB)

pobírati žógo iz mreže, gl. *pobirati žogo iz mreže*.
pobráti žógo iz mreže /publ.; pren., nedov. **pobirati/ dobiti gol**

Tekma je bila odločena že po dobri polovici prvega polčasa, saj je vratar gostov Bantan dotlej že trikrat pobral žogo iz mreže. (Delo, 26. apr. 1999, NB) | Od slovenskih tekmecev v kvalifikacijah za EP se je zatamnilo Izraelcem, ki so se v 2. polčasu, potem ko so prvega presenetljivo dobili, znašli pred neubranljivimi juriši Nemcev in so kar sedemkrat pobrali žogo iz mreže. (Delo, 15. feb. 2002, NB) | Dosežki Primorja torej niso primerljivi z Wislinimi, še posebej pa skrbi sobotni poraz v Velenju, ko so Ajdovci pobirali žogo iz mreže pravzaprav po vsaki prekinitvi. (Delo, 19. sep. 2002, NB)

♦ Frazem *pobirati žogo iz mreže* izhaja iz športne terminologije. Izhaja pravzaprav iz opisa posledice tega, da je kdo dal gol, tj. zadel vrata, poslal žogo v mrežo. Za nadaljevanje igre mora vratar namreč pobirati žogo iz mreže in jo poslati v igro.

posláti žógo v mrežo /publ.; pren./ *dati gol*

Zec je pobegnil domači obrambi po desni strani, lepo podal v kazenski prostor do osamljenega Kamberoviča, ki je neovirano poslal žogo v mrežo. Na podoben način je Korotan dosegel tudi drugi gol. (Delo, 6. mar. 2000, NB) | Med petimi slovenskimi branilci se je žoga znašla pri Bojanu Brnoviču, enemu od dveh gostov med našimi fanti. S približno 9 metrov je poslal žogo v mrežo. (Delo, 28. mar. 2001, NB) | Po 20. minuti so se nogometiši Drave otresli pritiska gostov ter prevzeli pobudo, ki so jo ob stalnih groznjah kronali v 32. minuti, ko je Kljajič s 25 m s prekrasnim volejem neubranljivo poslal žogo v mrežo. (Delo, 15. mar. 1999, NB) | Gajser je v 68. minuti iz drugega poskusa le spravil žogo v mrežo in priskrbel rударjem miren zaključek. (Delo, 17. apr. 2000, NB) | V pravem trenutku je poslal podajo do Arliča, ki se je izmuznil domžalski ofsajd zanki, nato preigral še Grešaka in spravil žogo v mrežo. (Delo, 30. jul. 2001, NB) | Deset minut po odmoru so Mariborčani dosegli gol, ko je Duro z bližine potisnil žogo v mrežo, gostitelji pa so na moč protestirali zaradi ofsajda. (Delo, 11. apr. 2002, NB) | A tekmo je bilo treba le končati, v podaljškju se je gol vzel od nikoder. Thuram je podal v kazenski prostor Kameruncev, Henry pa je s kolenom potisnil žogo v mrežo. (Delo, 1. jul. 2003, NB)

♦ Frazem *poslati žogo v mrežo* izhaja iz terminologije nogometa in je opis dajanja gola, pri katerem je za njegovo doseglo treba poslati ali potisniti ali spraviti žogo v mrežo.

potísni žógo v mrežo, gl. *poslati žogo v mrežo*.

správi žógo v mrežo, gl. *poslati žogo v mrežo*.

žóga je bilá za hróbtom kóga /nevt.; olepš., tudi se je znašla, je končala/ *žoga je bila, se je znašla v голу*
Domači trener Marjan Pušnik se je odločil za previden začetek in prepustil pobudo gostom, ki so preko Gutalja povedli. Globinsko podajo je izkušeni Gutalj lepo sprejel, ob njem Gobec ni pravočasno reagiral in že je bila žoga za hróbtom Mujčinoviča. (Delo, 20. nov. 2000, NB) | Gostje so na začetku drugega polčasa rezultat presenetljivo izenačili. Protega je izvajal prosti strel iz kakih 27 metrov in žoga se je znašla za hróbtom Botonjiča, ki je stal nekaj metrov zunaj vrat. (Delo, 15. okt. 2001, NB) | Po njegovem strelu z 12 m se je žoga še drugič znašla za hróbtom vratarja Simeunoviča in zmedene mariborske obrambe, navijači Zimbruja pa so na tribunah že začeli z velikim slavjem. (Delo, 27. jul. 2000, NB) | Mislim, da smo v Ljudskem vrtu prikazali izjemno kakovostno igro, škoda je le, da ni še kakšna žoga končala za hróbtom vratarja Murka, ki je rešil vijoličaste pred pravim potopom. (Delo, 22. okt. 2002, NB) | Po prekršku Šterbala nad Drobnetom pa je tri minute zatem veteran Djuranovič, ki bo pojutrišnjem slavil 36. rojstni

dan, z bele točke zanesljivo dosegel gol. Do odmora so razigrani rumeno-modri dosegli še dva, po priložnostih pa bi lahko še kakšna žoga končala za hrptom nekdanjega reprezentančnega vratarja Dabanoviča. (Delo, 3. maja 2004, NB) | Da je bila zmaga izbrancev Zinetule Biljaletdinova čista kot solza, zgovorno priča že razmerje v streljih. Medtem ko so Rusi proti ameriškim vratom sprožili kar 45 strelcov, od katerih so trije končali za hrptom Roberta Escha, so gostitelji na domačem ledu zmogli vsega 21 poskusov. (Delo, 4. sep. 2004, NB)

žoga je končala za hrptom kóga, gl. *žoga je za hrptom koga*.

žoga je okrogla /žarg., šport.; pren./ *izida športne igre z žogo se ne da vnaprej zanesljivo napovedati*; prim. **okrogel kot žoga**

Žoga je okrogla: dan pred našim izletom je bil v Istanbulu odigran največji turški derbi, za tekmo med Galatasarayem in Fenerbahčejem živi vsa Turčija. (Delo, 12. mar. 2003, NB) | Proti tako dobremu tekmeču je bil visok poraz neizbežen. Možnosti za napredovanje ni veliko, toda žoga je okrogla. (Delo, 16. avg. 2003, NB) | Kaj lahko pričakujemo v naslednjih dvobojih? Žoga je okrogla, zato nas ne kaže kar tako odpisati. Doma smo nepremagljivi in ta tradicija bo obveljala. (Delo, 30. avg. 1999, NB)

◆ Frazem *žoga je okrogla* izhaja iz terminologije nogometa in temelji na dejstvu, da je žoga okrogla (gl. primeroma *[okrogel] kot žoga*) ter iz tega izhajajoče domneve, da je prav okroglost žoge kriva, da je izid igre z žogo negotov, nepredvidljiv.

žoga se je znašla za hrptom kóga, gl. *žoga je bila za hrptom koga*.

žólč

brúhati žólč /ekspr.; pren./ *zelo se jeziti, razburjati*; prim. **izliti žólč [na koga]**

Italijanski tisk sicer še vedno bruha žolč zaradi idiotizma, kot je zapisala milanska Gazzetta dello Sport, ki je Ferrarija stal dvojne zmage na veliki nagradi Malezije ... (Delo, 20. okt. 1999, NB) | Capello je odšel kot golazen, sramota, izdajalec, Juventus je sranje. Tako so privrženci Rome včeraj bruhali žolč, ko so izvedeli, da bo Capello, ki so ga še dan prej opevali kot velikega nogometnega stratega, klop njihovih ljubljencev zamenjal za Juventusovo. (Delo, 29. maja 2004, NB) | Tresla me je mrzlica in videti je bilo, kot da ne bo nikoli ponehala. Nenadoma je pojenjala, a sem takoj začel bruhati žolč. (Delo, 22. jul. 1998, NB)

◆ Gl. *izliti žólč* [na koga].

izliti žólč [na kóga] /ekspr.; pren., tudi *zliti, nad kom, nedov. zlivati/ zaradi jeze zelo neprijazno govoriti, ravnati (s kom)*; prim. **bruhati na koga ogenj in žveplo**

Zgodilo se namreč ni nič. Šilo je izlil ves svoj žolč na Medvedjane, zbadal jih naravnost ali od strani, in takó je zabaval častito družbo. (I. Cankar, Pri nas, NB) | Sicer

je pa prišel v pravem trenutku! Morala je enega imeti, nad katerim je hotela izliti žolč svoje duše. (I. Tavčar, Izza kongresa, NB) | »Na olimpijskih igrah in Naganu sta Brezavšček in Pen zasedla 7. in 8. mesto, a nam OKS ni priznal tega rezultata in nam je obesil vse stroške njunega nastopa (pa tudi svojih sprejemov),« je ob tem vprašanju še enkrat izlil svoj žolč direktor reprezentance Tone Vogrinec. (Delo, 2. feb. 2001, NB) | Ob nesrečnem razpletu, če bi Lyon zmagal v Rosenborgu, bi žolč zilil na švicarsko sodniško trojko, ki je očitno onemogočala Ajaxa. (Delo, 14. nov. 2002, NB) | Neodvisni sindikati so včeraj zilili žolč na vse, ki preprečujejo, da bi MTI Evropa, v spregi z ameriškim kapitalom, uresničila nakup delniške družbe v stečaju ... (Delo, 20. mar. 1999, NB) | Gospa je sicer znana po tem, da zлива žolč in strup vse naokoli sebe. (Državni zbor RS: 24. izredna seja, 18. 9. 1998, NB)

◆ Frazem *izliti žólč* [na koga] z različico *zliti žólč* [na koga] ter z nedovršno različico *zlivati žólč* [na koga] ter frazemom *bruhati žólč* temelji na prenesenem pomenu izraza *žólč*: eksp. 'jeza, togota' (prim. tudi *žólčen* v pomenih eksp. 'jezljiv, togotljiv; strastno, popadljivo sovražen'). Ta izhaja iz nekdanjih predstav o povezanosti glavnih notranjih organov z osnovnimi razpoloženji, kar je razvidno tudi iz naslednjega navedka: Te štiri osnovne sestavine vesolja so povezovali s pojavi mraza, vročine, vlažnosti in suhosti, obenem pa so predstavljali štiri osnovna razpoloženja, ki naj bi izvirala iz prevladovana enega od telesnih sokov. Iz rumenega žolča naj bi izhajala jeza, iz črnega žolča žalost, kri je bila rdeča, sluz pa bele barve. Verjeli so, da ti barvno različni sokovi izhajajo iz štirih organov: vranica, srce, jetra in možgani. (Viva, junij 2006, NB)

Frazem *bruhati žólč* je predstavno zelo blizu frazemu *bruhati na koga ogenj in žveplo*. V Plet. II, 960, najdemo tudi blizupomenski frazem *žólč kuhati*, zornig sein ter po Cigaletu prevzeti izraz *črni žólč*, schwarze Galle, die Melancholie. Frazem *žólč kuhati* ob drugih frazemih navaja tudi J. Glonar, SSJ, 492: *žólč se mu je razlil*: jeza ga je zgrabila, premagala; *žólč kuhati*: jezo nabirati; *svoj žólč izliti nad kom; svojemu žólču duška dati*. ☉ češ. *vylít si žluč* [na kom, čem]; *vylévat si žluč* [na kom, čem]; fr. *déverser son fiel sur qn.*; *déverser/cracher sa bile*; hr., srb. *izliti žuč na koga; iskaliti žuč na koga; prosuti žuč na koga*; nem. *sein Gift verspritzen*; pol. *wylać swą żółć*; rus. *vymestit' zlo (zlobu, zlost')* [na kom, čem]; *vymeščat' zlo* [na kom, čem]; *sorvat' zlo (zlobu, zlost')* [na kom, čem].

zliti žólč [na kóga], gl. *izliti žólč* [na koga].

zlivati žólč [na kóga], gl. *izliti žólč* [na koga].

žólč kúhati, gl. *izliti žolč [na koga]*.

žólč se razlije kómu /ekspr.; 3. os. ed., pren./ *kdo se razzezi*

Kaj bodo moji vnuki preganjali Korejce, ker bo tako Amerika Natu naročila, če pa se zdaj v korejskih avtih vozijo in jih na vsa usta hvalijo!? Še najbolj pa se Joži razlije žolč, ker mu uradno politiko razlagajo na njegov račun in ker je vlada reklamna agencija za Nato in Evropsko zvezo. (Delo, 2. mar. 2002, NB)

◆ Gl. *izliti žolč [na koga]*.

žólna

napíti se kot žólna, gl. *piti kot žolna*.

píti kot žólna /ekspr.; primera, dov. **napíti se/ zelo, veliko piti**; sop.: **piti kot krava, piti kot žaba**

Tudi Aceto ga je pil kot žolna – tako so moji starši rekli o Katunovih, da »pijejo kot žolne«. Zato si žolne nikoli nisem mogel predstavljati v podobi ptice, pač pa vedno v podobi pijanca. (M. Dolenc, Gorenčev vrag, 1977, 126) | Pili so kakor žolne in mešali sadjevec in žganje, dokler niso bili popolnoma pijani. (Lovro Kuhar, Naši mejniki, 1946, 41) | Bil je pomirljive, nekoliko godčevske čudi, v treznosti je delal kot stroj, le ob nedeljah je pil kot žolna. (F. Bevč, Slepca ulica, 1961, 101–102) | Delal si kot črna živina, jedel nič, pil pa kot žolna. (A. Ingolič, Sončna reber, 1953, 355) | Dobro, pa vzamem Betko! Če pridejo gostje, proslavimo najino zaroko. Napijemo se kakor žolne. (A. Kraigher, Umetnikova trilogija, 1921, 35) | »Saj pravim, ta moj zmešani mož se ga je spet napil kakor žolna,« je rekla. (Vang Ši Čung – I. Skušek, Lepe gospe z bogatega dvora, 1964, 168)

◆ S primerom *piti kot žolna*, tudi *napíti se kot žolna*, je tesno povezana metaforična raba besede *žolna* v pomenu 'kdor dosti, pogosto pije'. Po oglašanju *piv*, *piv* oziroma glagolu *pivkati* je *siva žolna* poimenovana z izrazom *pivka*, strokovno *Picus canus*, in je v primeri *žejen kot pivka* 'zelo žejen'. *Pivka* pomeni tudi 'pijanka', glagol *pivkati* pa tudi 'pomalo piti'. Glede na to je mogoče pripisovanje pijanosti žolni pojasniti s sovpadanjem pomenov glagolov *pivkati* ('oglašati se z glasom *piv piv*': 'pomalo piti') in samostalnikov *pivka* ('žolna': 'pijanka'), čeprav je ta glede pitja popolnoma nedolžna. Izmed starejših slovarjev najdemo primero v Glonarjevem SSJ, 492: *žejen, pije kakor žolna*.

Primeri *piti kot žolna* ustreza nem. *ein Schluckspecht sein*, v drugih jezikih pa so v ustreznih primerah lahko druge živali, npr. *riba* v angl. *to drink like a fish*, *kača* (tj. *gož*) v hr., srb. *piti kao smuk*. Nemški frazem temelji na pog. *Schluckspecht* v pomenih 'požeruh, pijanec; grabežljivec, lakomnež' (od 1840). Ti pomeni naj bi temeljili na dejstvu, da je žolna vnet zbiralec insektov. Iz navedenih pomenov izhaja tudi novejša pog. 'av-

tomobil z veliko porabo bencina' (od 1979) (gl. H. Küpper, Wtb. der dt. Umgangssprache, 721).

◎ angl. *to drink like a fish*; bolg. *pija kato smok*; *smuča kato smok*; češ. *pít jako nezavřený*; fr. *boire comme un trou*; hr., srb. *piti kao smuk*; it. *bere come una spugna*; mak. *pie kako smok*; nem. *ein Schluckspecht sein*; pol. *pić jak bąk*; *pić jak smok*; *pić jak szewc*; rus. *pit' kak lošad'*; slš. *pit' ako čik*; ukr. *pyty jak pavuk*; *pyty jak p'javka krov*.

žrd

dólg kot žrd /ekspr.; primera/ *zelo dolg, velik*

Bil je lep star samostanec, z belimi lasmi. Dolg kot žrd. (G. Gardonyi – J. Smej, Božji sužnji, 1977, 15) | Kakor žrd dolga postava se je gibala kakor žitni klas v vetru in roke so mehedralno desno in levo, kakor da bi ne bile njegove. (J. Vipotnik, Petinštirideseto, 1979, 155) | Vsakih pet let se je vsa družina odpeljala v Milano obiskat sorodnike. Bil je dolg in suh in raven kot žrd. (T. Wilder – M. Golob, Osmi dan, 1972, 246) | A namesto krepke Tarzanove postave sem imel kakor žrd dolgo, koščeno telo, na katerem je visela obleka. (V. Zupan, Potovanje na konec pomladi, 1972, 18) | Vinski jezik je dolg kakor žrd. (J. Trdina, Vinska modrost, NB)

◆ Primere *dolg kot žrd*, *suh kot žrd*, *visok kot žrd* temeljijo na pomenu primerjalne sestavine *žrd*: 'dolg, debelejši lesen drog, ki se vzdolžno položi na vrh s senom, snopi naloženega voza in na obeh koncih priveže, da je tovor trdneje nameščen'. Primero najdemo pri Plet. II, 961, pri iztočnici *žrd: dolg kakor ž.*, dalje pri Glonarju, SSJ, 492: *dolg, suh kakor žrd*.

súh kot žrd /ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi s **kakor/ zelo suh**; sop.: **suh kot prekla; suh kot trlica**
Pred milansko katedralo je beračila stara ženica, suha kot žrd, brez spodnje čeljusti in brez stopal, s pomočjo palice se je zibala na štrecljih, ki so ostali od nog. Dajte kaj ubogi noni, je prosjačila in ljudje z grozo v očeh so zares dajali. (Delo, 26. sep. 1998, NB) | Iz trafike je bil pravkar stopil »naš« pek, dolg in suh kakor žrd, večno z moko opršen. (F. Kozak, Popotoval sem v domovino, 1955, 120)

◆ Gl. *dolg kot žrd*. Ustrezne hrvaške ali srbske primere so *suh kao kolac*; *suh kao kost*; *suh kao palica*; *suh kao trlica*; *suh kao vreteno*.

visòk kot žrd /ekspr.; primera, tudi s **kakor/ zelo visok**
Mesec je gledal na zemljo v polnem svitu, on pa je nenkrat ugledal poleg sebe postavo, visoko kakor žrd, ki se je molče pošastno premikala sem in tja. (M. Komarova, Na Gorenščem je fletno, 1928, 35) | Petdeset let je že v grobu, pa ga še zmeraj vidim pred seboj, lepega, rdečeličnega, lepih kostanjevih las, postavnega in velikega kot lesena žrd na vozu. (M. Hace, Zadnja rakovka in druge zgodbe, 1974, 15) | Bil je visok kakor najdaljša žrd, nag in po vsem životu zelen kakor kuščar.

(J. Trdina, LZ 1882, 622) | »Lahkomiselnemu se zdi vse veliko ali pa vse majhno,« je Ditrik zmajeval z glavo. »Lastni prst mu je velik kakor žrd in pamet mu je modrost Salomonova.« (I. Zorec, Beli menihi I, NB) | Smejati se moram, kadar se spomnim, kako sem bil onega Florijana, ki je tudi tak kakor žrd, lepo na tla položil. (F. Detela, Moje življenje, NB)

♦ Gl. *dolg kot žrd*.

žrêlo

lêvje žrêlo /ekspr.; pren./ *nevaren človek; nevaren kraj, nevarno, sovražno okolje*; prim. **levji brlog**

A Bush gospodov ni vabil le v svojo pisarno; upal se je tudi v levje žrelo in naredil nekaj, kar je pred njim tvegalo le malo predsednikov: Obiskal je tradicionalne klavzure demokratskih poslancev in senatorjev in poslušal njihova vprašanja. (Delo, 17. feb. 2001, NB) | Olimpija padla v levje žrelo. Če je še pred tremi meseci, ob žrebanju košarkarske evrolige, veljalo, da so vse tri skupine dokaj izenačene in da bi se lahko Union Olimpija vključila v boj za napredovanje med najboljšo šestnajstercico stare celine, so zdaj razmere, žal, precej drugačne. (Delo, 7. okt. 2002, NB) | Noro drzen sem. Vem, da rinenju nazaj v levje žrelo, iz katerega sem pravkar ušel. (I. Bratko, Vroči asfalt Evrope, 1962, 125) | Nič čudnega, da je prav slednji, gvardijan iz svete Ane, 13. decembra 1544 vrgel v »levje žrelo«, poseben nabiralnik za ovadbe na začetku današnje Čevljarke ulice, prvo ovadbo Vergerija beneškim cerkvenim oblastem ... (Delo, 25. avg. 1998, NB) | 29. jan. 2011 ... CIA in KGB so v znamenju totalnega rdečega alarma, slovenelj-butelj pa na dopust v levje žrelo, samo da ne izgubi par sto evrov! ... (Google, www.rtvsl.si/...)

♦ Frazem *levje žrelo* je prisposoda za nevaren kraj, nevarno okolje, a tudi za nevarnega človeka. Izhaja iz dejstva, da je lev zelo velika in tudi človeku zelo nevarna roparska žival. Podobno velja tudi za frazem *levji brlog*. V zvezi s krajevnim pomenom se uporabljajo glagolske sestavine *pasti v levje žrelo*, *riniti v levje žrelo*, *upati si v levje žrelo*. Enako tudi pri frazem *levji brlog*. Kakor *levji brlog* tako je tudi *levje žrelo* navedeno v Svetem pismu v Psalmih (22: 22): »Iz levjega žrela me reši, z bivolskih rogov, mene ubogega ...« Enako tudi v Novi zavezi v Pismu Timoteju, kjer sveti Pavel izjavlja: »Gospod pa mi je pomagal in dal moč, da bi se po meni označevanje dopolnilo in bi ga slišali vsi narodi; rešil me je levu iz žrela.«

pásti v lèvje žrêlo, gl. *levje žrelo*.

podátí se v volčje žrêlo, gl. *volčje žrelo*.

poslátí kóga v volčje žrêlo, gl. *volčje žrelo*.

ríniti v lèvje žrêlo, gl. *levje žrelo*.

spúščati se v volčje žrêlo, gl. *volčje žrelo*.

úpati si v lèvje žrêlo, gl. *levje žrelo*.

v lèvjem žrêlu /ekspr.; pren./ *v nevarnem kraju, okolju, v neprijetnem položaju, neprijetnih okoliščinah*

Drugačna pa je ocena Richarda Owna, predstavnika evropskega združenja največjih proizvajalcev alkoholnih pijač, poznanega pod imenom amsterdamska skupina. Včeraj dopoldne se je, resda pred skromnejšo avdienco (v okviru delovne skupine, ki se v teh dneh ukvarja s področjem informiranja, komunikacij in zagovorništva), znašel tako rekoč v levjem žrelu. (Delo, 21. feb. 2001, NB) | Največ, kar sta Rudi in Jaša v tistem levjem žrelu lahko dosegla, je bilo glasovanje o tem, ali bodo sploh glasovali. Pa naj je šlo za protest zoper preganjanje pisateljev v Jugoslaviji, za nasilne privedbe albanskih pisateljev v zapore ali za stališče do procesa proti četverici ali stališče zoper uvedbo izrednega stanja na Kosovu. (Delo, 7. apr. 2001, NB) | Uh, to je bilo – kot se reče – peti v levjem žrelu, pred razvajeno in zahtevno pariško publiko. Imel sem srečo, da sem delal z najboljšo lektorico francoskega jezika Jeanine Reis. (Delo, 26. mar. 2005, NB) | Ja, na Dunaju smo letos januarja premierno predstavili Mittererjevo noviteto V levjem žrelu, ki je nastala po resnični zgodbi židovskega igralca. (Delo, 1. jun. 1998, NB)

♦ Gl. *levje žrelo*.

volčje žrêlo /ekspr.; pren./ *nevaren kraj, nevarno okolje*

Očitno pa varovalke, ki jih je nizozemski komisar vgradil v direktivo, ne zadostujejo, da bi pomirile politične pomisleke elit in sindikatov v Franciji, Belgiji, Nemčiji, pa še kje po Uniji. Bolkestein – ki sedaj v nadzornem svetu nizozemske centralne banke preživlja mime dni, kadar ga ne razburjajo zapoznele kritike vlad ali iskanje elektrika, da bi povezal električne kable v vikendu na severu Francije, na povelje jeznih aktivistov delavske organizacije CGT so mu jih prerezali v znamenje protesta – se je prostovoljno podal v volčje žrelo. (Delo, 19. apr. 2005, NB) | Mislim, da sem dosegel kar visok rezultat, mnogo boljši kot marsikdo, ki sedi v parlamentu. Nalašč sem se podal v »volčje, medvedje žrelo«. Murgle so oporišče mojih nasprotnikov. (Delo, 9. jul. 2005, NB) | Jok in stok, da imamo premalo sposobnih trenerjev, torej ni naključen. V to volčje žrelo se zdaj kot 'decision and system maker' podaja Franci Petek, potem ko se ni še niti dobro ogrel v vlogi predsednika odbora za skoke in NK. Glede na picle izkušnje in tudi 'obratno' strokovno (ne)usposobljenost nu zagotovo ne bo lahko. (Delo, 25. apr. 2007, NB) | Po ozdravitvi so začeli novinarji (zelo lepe izkušnje imam z vsemi) pritiskati name, naj o svoji zgodbi vendarle spregovorim v javnosti, saj bi moj »primer« lahko vžil iskrico upanja mnogim bolnikom. Če bi takrat vedela, v kakšno volčje žrelo se spuščam, bi zagotovo rekla: »Ne, hvala!« Ker pa sem verjela, da s svojim sporočilom: »da, možno je ozdraviti!« lahko mnogim bolnikom pomagam do večjega zaupanja, sem se odločila, da stopim iz anonimnosti. (Delo, 3. feb. 2006, NB) | Prav do konca prepričano

in ultimativno pa ga ne podpirajo niti v matični stranki, kar bo verjetno tehtnico dokončno prevesilo na Gasparijevo stran. Še toliko bolj, ker bo tudi predsednik Kučan po nedavnem glasovalnem polomu svoje kandidatke za varuhinjo človekovih pravic zagotovo dobro premislil, koga in s kakšno podporo bo poslal v parlamentarno volčje žrelo. (Delo, 13. mar. 2001, NB)

◆ Frazem *volčje žrelo* je podobno kot *levje žrelo* prispodoba za nevaren kraj, nevarno, neprijazno okolje, za nevarnost nasploh. Izhaja iz dejstva, da je tudi volk kot zver človeku zelo nevaren, katerega zobem se ni varno izpostavljati. Podobno na omenjeni nevarnosti temelji tudi frazem *volčji brlog*. Kako se kdo izpostavlja omenjeni nevarnosti, kažejo glagolske sestavine, npr. *podati se v volčje žrelo*, *spuščati se v volčje žrelo*, *poslati v volčje žrelo*. **znájtj se v lěvjem žrělu**, gl. *v levjem žrelu*.

žrtven

žrtveni kôzel, gl. *kozel*.

žúli

čëvelj žúli *kjé kóga*, gl. *čëvelj*.

žúlj

dobítj žúlje na zádñjici /ekspr., iron.; pren., mn., nedov. *dobivati/ veliko, preveč, predolgo sedeti; biti zelo len*

Resnici na ljubo pa moramo sladke besede ameriških trenerjev jemati z veliko rezerve. O tem bi lahko veliko povedal predvsem Marko Milič, ki je dve leti zaupal Larryju Brownu in Dannyju Aingu ter dobil žulje na zadnjici, pa tudi Nachbar in Primož sta že slišala veliko praznih obljub Isiaha Thomasa in Rudyja Tomjanoviča. (Delo, 29. okt. 2003, NB) | Pravi, da bo dobil žulje od samega sedenja, čeravno je njegov stol debelo obložen z dobro predvojno vato in oblečen v zeleno usnje. (B. Zupančič, Grmada, 1974, 41) | Kot šolan pedagog se je Olimpijin trener vnovič ognil ocenjevanju posameznikov – vnovič neizkoriščenih adutov Vladimirja Boise in Marka Maraviča, »upokojensko« neagilnega Simona Petrova ter mlajše tivolske garde, ki počasi dobiva žulje na zadnjici. (Delo, 30. jan. 2004, NB)

◆ Frazem *dobiti žulje na zadnjici* z različico *dobiti žulje na riti* in nedovršno različico *dobivati žulje na zadnjici* temelji na hiperboli – pretiravanju, s katerim se poudarjajo negativna fizična dejstva pretiranega sedenja. Pri športnikih kolektivnih športov to pomeni, da premalo ali sploh ne igrajo, tj. sedijo na klopi za rezervne igralce, za ostale pa bi sicer vneto sedenje in učenje ali ustvarjanje za mizo lahko pomenilo pridnost, a se večinoma uporablja ironično v nasprotnem – negativnem pomenu.

dobívati žúlje na rítj, gl. *dobiti žulje na zadnjici*.
pásti se ob žúljih kóga, gl. *živeti od tujih žuljev*.
redítj se od žúljev kóga /ekspr.; pren., mn./ *živeti od tujega dela*; sop.: **žíveti od tujih žuljev**

In ker si iz mladih časov nismo dobro zapomnili, kako gre, smo objeti čez ramo hodili od jutra do večera in od večera do jutra po Unijah in prepevali: »O, bratje, mi smo prodani, gre klic od vasi do vasi! Od žuljev se naših pijavke redijo, obresti in davki nam pijejo kri!« (Delo, 30. apr. 1998, NB) | Še pred dobrega pol stoletja smo se na mitingih in v šolskih zborih takole pripravljali na dokončno osvoboditev in proletarski prevzem oblasti: Od žuljev se naših pijavke redijo. (Delo, 19. jul. 2003, NB)

◆ Gl. *živeti od tujih žuljev*.

s krvávimi žúlji /ekspr.; pren., mn./ *s trdim delom*

Kar sem si pripravil, sem si kupil s svojimi krvavimi žulji. (France Borko, Obzornik 1948, str. 203) | On se ni polastoval zemlje, sto in stokrat s krvavimi žulji obdelane in z vročim znojem porošenem svete dedine neutrudnih slovenskih oratarjev. (J. Trdina, LZ 1882, 673) | Veselje mi vzbuja ta pogled v srcu. A zopet se mi radost izpreminja v žalost, če pomislim, da bo vse, kar smo si pridelali s krvavimi žulji, poteptalo konjsko kopito in požrlo nenasiito žrelo turško. (J. Sket, Miklova Zala, NB) | Tradicijo so nadaljevali košarkarji Indiane in San Antonia: s krvavimi žulji so prišli do vodstva 2 : 0 in se preselili v Philadelphio in Los Angeles, kjer bodo konec tedna branili prigarano prednost. (Delo, 21. maj 1999, NB)

◆ Frazem *s krvavimi žulji* temelji na prenesenem pomenu sestavin *žulji* 'delo' in *krjav* ekspr. 'ki se pojavlja v zelo visoki stopnji, v močni obliki'.

stopítj kómu na žúlj /ekspr.; pren., ed., tudi kot *prime-ra/ najti šibko točko koga, prizadeti koga*

Bil je strašen garač, a znal je tudi pošteno zagosti komu, ki mu je stopil na žulj. (B. Novak, Na drugi strani Ljubljane, 1982, 136) | Upam, da mesto ne bo popustilo pritiskom, ki bodo udarili na dan, ko bo konec dopustov. Uvajanje reda ni popularno, ker prej ali slej stopiš komu na žulj. (Delo, 28. jul. 2001, NB) | Zavedamo se, da smo z opozarjanjem na zavlačevanje in priganjanjem oblastnih struktur, naj uresničujemo sprejeti zakon, marsikomu stopili na žulj ... (Delo, 16. feb. 2002, NB) | Če mu hočeš stopiti na žulj, samo omeni Janka. (S. Šnajder – F. Zagoričnik, Problemi 1976, št. 159–160, 181) | Mnogim se je zgodila krivica, ker so pogumno stopili vplivnežem na žulj. Kljub temu pa velika večina ponavadi modro drži jezik za zobmi ... (Delo, 14. jul. 2001, NB) | Toda primer nenavadnega maščevanja zakoncema Lednik iz Jurkloštra, ki sta si kot prizadeta hribovska kmeta prva upala javno opozoriti na nepravilnosti pri delitvi proračunskega denarja za spodbude kmetijstvu, kaže, da sta le preveč stopila na žulj vodilnim v ministrstvu. (Delo, 23. jan. 1999, NB) | Tonač ga je nestrpno pogledal, kakor bi mu bil s škornjem stopil na žulj. (V. Trinkaus, Velika stavka, 1974, 337)

♦ Frazem *stopiti komu na žulj* je nastal iz besedne zveze *stopiti komu na žulj*. Preneseno s konkretnega dejanja, posledica katerega je neprijetna bolečina, se je razvil pomen 'najti šibko točko koga, prizadeti koga'.

© hr., srb. *stati komu na žulj*; pol. *nadepnąć komuś na odcisk*; *nastąpić komuś na odcisk*.

uživati žulje koga, gl. *živeti od tujih žuljev*.

živéti od tújih žúljev /ekspr.; pren., mn./ *živeti od tujega dela*; sop.: **pasti se ob žuljih koga**; **rediti se od žuljev koga**; **uživati žulje koga**

Lena mrha, ki je svoj živi dan imela roke obrnjene od dela in si je prebrisano domislila, kako bi najzložneje živela od tujih žuljev /in tujih spozab in grehov, saj je bila večina njenih rejencev nezakonskih otrok, prav kot Jože/ ... (M. Malenšek, Pojoči labodi II, 1971, 176) | Nisem zabadava vse življenje varčeval in skrbno gospodaril, da bi osebenjka uživala moje žulje. (L. Zupanc, Mlini stoje ..., 1945, 98) | »Kdo pa prevzame moje lepo posestvo?« odgovoril je stari Brentač, »in ali mislite, da bi mi v grobu dobro delo, če bi se drugi ljudje pasli ob mojih žuljih?« (I. Tavčar, V Zali, LZ 1894, 647) | Zdaj je jasno le še to, da se bo hkrati s prvim v zelo kratkem času, v mesecu ali dveh, odvil še drugi klobčič: superrevizija poslovanja v vseh petnajstih družbah holdinga, ki bo jasno pokazala, ali se je kdo od vodilnih v preteklih letih res okoriščal z žulji steklarjev. (Delo, 10. feb. 2004, NB)

♦ Z obravnavanimi frazemi je vsebinsko povezan pregovor *Od svojih žuljev je malokdo obogatel* (S. Prek, Ljudska modrost – trden je most, 1974, 12) z različicama *Ob svojih žuljih, Z lastnimi žulji ...*, ki ju navaja E. Bojc, Pregovori, 181. Sestavina žulji se v frazemu in pregovoru uporablja v prenesenem pomenu 'delo'. V zvezi s tem sta v Plet. II, 974, še frazema *to so moji žulji*, das habe ich mir durch Arbeit erworben; *iz svojih žuljev koga rediti*.

© angl. *to live off the sweat/work of others*; češ. *žít z mozolů a potu koho*; *týt z mozolů a potu koho*; rus. *naživat'sja na č'ih mozoljajh*; *žit' č'im trudom*.

žvêplo

brúhati na kóga ôgenj in žvêplo, gl. **ogenj**.

klicáti na kóga ôgenj in žvêplo, gl. **ogenj**.

metáti na kóga ôgenj in žvêplo, gl. **ogenj**.

posláti na kóga ôgenj in žvêplo, gl. **ogenj**.

žvížgati

íti rákom žvížgat, gl. **rak**.

íti rákom žvížgat in ríbam góst, gl. **rak**.

íti rákom žvížgat in žábam góst, gl. **rak**.

plésati takó, kot kdó žvížga, gl. **plesati**.

69 € ISSN 2232-3759

9 789612 543297

<http://zalozba.zrc-sazu.si>